BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
XX
E
7
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

D. IVSTINIANI IMPERATORIS.

VTRVNQVE TEMPVS

OPVS

PRVDENTVM RESPONSA CÆSARVMQVE RESCRIPTA

complectens,

Quinq; Voluminibus distinctum,

Multis legibus additis, ac Iuris Consultorum Cuiacij, Dyonisij Gothofredi, & Iacobi Anelli de Bottis, Augustiniq; Carauitæ Glossis, Additionibus atq; nonnullis alijs illustratum.

Vti eorum omnium Elenchus indicabit.

Nouissima Editio Iuntarum.

cum priuilegio

TRIBONIANVS. DOROTHEVS.

[..]X EX LEGE. VENETIIS. APVD IVNTAS. EXTRANEO NON CEDIT ONERI.

Iacobus Franco[..] f.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" NAPOLI

Digitized by Google

DIGESTVM VETVS.

SEV

PANDECTARVM IVRIS CIVILIS

Tomus Primus,

CVM LECTIONVM

FLORENTINARVM VARIETATIBVS.

diligentius quàm antea in margine appositis,

Post sanè ACCVRSII Commentarios,

CONTII Scholia, CVIACII Paratitla, DVARENI, aliorumq; Clariss.imorum I.C. Additiones,

Nunc recèns IACOBI ANELLI de BOTTIS, ac AVGVSTINI CARAVITAE, Regiorum in regno Neapolitano Consiliariorum,

ADNOTATIONIBVS ILLVSTRATVS.

CVM PRIVILEGIIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" NAPOLI

VENETIIS, MDCVI.

Apud Iuntas.

ELENCHVS EORVM OMNIVM,

Quæ corpori iuris ciuilis in hac nostra Iuntarum nouissima quarti folij editione,

Præter alias Venetas, & magnas & paruas, tam ex varijs exemplaribus desumpta, quàm hactenus non excusa, adijciuntur.

j Lectionum Pandectarum Florentinarum varietates diligentius quàm antea in margine appositæ.

ij Leges nonnullæ additæ tam nouem prioribus libris Codicis suisque locis positæ, quàm etiam tribus postremis in fine Voluminis Authenticorum subiectæ: quarum catalogum primæ Codicis, & ipsius Voluminis versæ paginæ indicant.

iij Constitutiones item plurimæ cum interpretationibus eidem Volumini, ac Vsibus feudorum, vnà cum aliquot alijs, quæ imperatoriæ nuncupantur, in fine iisdem Voluminis positæ: quarum nomenclatura in prima illius Voluminis versa pagina inuenitur.

iiij Dyonisii Gothofredi scholiola ad Codicem in margine quàm vtilissimæ.

v Adnotationes eruditissimorum Iureconsultorum, Iacobi Anelli de Bottis, & Augustini Carauitæ, Regiorum in Regno Neapolitano Consiliariorum, hactenus non impressæ, in cuiusque Tomi fine.

Digitized by Google

EPIGRAMMA GRÆCVM PANDECTIS PISANIS PRAEFIXVM.

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
Τὴν ῥα Τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆι.
Οἷα τὶς Ἡρακλῆι πανάιολον ἀσπίδα τεύξας,
Ἧς ἔπι μαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων.
Ἄνθρωποι δὲ Ἀσίης τε, δορυκτήτου τε Λιβύασσης,
Εὐρώπης τε πίθωνται ὅλου σημάντορι κόσμου.

QVOD ITA VERTIT ANDRÆAS ALCIATVS.

Iustinianus opus Princeps hoc edidit, omnis.
Quod Tribonianus rectori condidit orbis,
Tanquam aliquis varium componens aspida magno
Alcidæ. namque hic fulgent mira omnia legum.
Ast Europæ, Asiæq; homines, Libicæque subacti.
Cuncta gubernantis Domini præcepta sequuntur.

Digitized by Google

DE PANDECTIS FLORENTINIS

FRANCISCVS TAVRELLIVS IN EPISTOLA nuncupatoria editionis Pandectarum Floren.

Ad Cosinum Medicem, Florentinorum Ducem, sic post alia de his annectit.

PANDECTARVM id, seu Digestorum, est antiquum volumen, Florentiæ nunc, olim Pisis adseruatum, cum Amalphi prius omnem supra memoriam fuisset. Inde acceptum Pisani, quòd Innocentium Secundum, Pont. Max. & Lotharium Cæsarem item Secundum, classe aduersus Normannum Rogerium iuuissent, egregiæ nauatæ operæ monumentum retulerunt, diuque penes se habuerunt, donec per Ginum Caponium, æquè nobilem, ac strenuum virum, Florentini, anno salutis sexto, & quadringentesimo, supra millesimum, Pisis in potestatem redactis, subiectionis symbolum transtulere. Liber itaque ille, præ cæteris egregius, & venerandus, Florentiæ illo ex tempore summa cum cura, ac religione, tanquam de cælo lapsus, meritò est custoditus. Atque ex antiquis Pisanorum annalib. apud Plotium Gryphium eorum ciuem, accepimus: quib. & Raphael Volaterranus per omnia fere adstipulatur: & illo multo antiquior, Raynerius Grachia Pisanus, iis libris, quos ante ducentos ferme annos de bello Tusco conscripsit. Quod opus inter cubiculares tuos libellos aliquando vidimus, sed & Plotius idem affirmat, antiquum instrumentum domi se habuisse donationis eius in Pisanos per Lotharium collatæ, quod postea, contagiosæ pestis periculo vitando, inter alia scripta igne consumptum sit. Hunc optimum librum, iam quadringentos amplius annos in Hetruria habitum, nemo satis vnquam laudauerit, siue antiquitatem spectemus, siue synceritatem, ac fidem. Quis verò dubitet iam tum Lotharii sæculo permagni eundem fuisse pretii? neque enim maximus Princeps, grandi accepto beneficio, leue quoddam, ac vulgare munus in amicum, atq; potentem populum contulisset. Hæc ille. Si quis plura de his Pandectis nosse velit, legat primum caput lib. I. emendationum Ant. August. I. C. disertissimi, atque omni virtutum genere illustris.

Digitized by Google

FL. IVSTINIANI IMPERATORIS AVGVSTI VITA.

Per Antonium Contium Iurisconsultum.

MIRATVS sæpenumero cur in tanta feracitate ingeniorum, & professorum iuris non inertium pauci admodum vitam optimi Imperatoris & Legislatoris Iustiniani in literas mittere adgressi sint, & si qui sunt, vnus & item alter, qui id tētarint, aut mendosè, aut mendaciter pleraq; scripserint: cœpi apud me postea conijcere nulla alia ex re id proficisci, quam ex seculi nostri deprauatis moribus, vt verum sit quod à quodā olim scriptū est, ijsdem temporibus optimè æstimari & recenseri virtutes, quibus facillimè gignūtur. His verò moribus, quibus omnia dissensionibus dilabuntur, assidua maledicta in libellos (vtcunque apologiæ titulo tegātur) conferuntur, proniores q; sumus ad maledicendum, quam veras clarorum hominum virtutes sy ncerè recitandas ad quas prædicandas adolescentis sensim desidia, pigri omnes profectò sumus. Mihi tametsi tantæ rei non satis idoneo scriptori si rem à melioribus desertam, pro viribus exequi studuero, veniam concedi postulo, Sanè libellum hunc honori Iustiniani, vsui verò Iustinianeorum nouorum distinatum, vel professio iuris, quæ me impulit, excusabit, si minus votis respondero, vel conatus apud candidos & pios Iustiniani alumnos commendabit, si melius quam mihi promisero rem exposuero.

FLauius Iustinianus Imperator, Cæsar, Augustus, cognomento Callinicus, à Iulio Cæsare Romanorum quinquagesimus, aut vt alij diuersè numerant, sexagesimus octauus Imperator, patriam nactus est obscuram minusque celebrem, indeque natione magis quàm ratione videri potest aut barbarus aut externus. non tamen eius fœlicitati obstitit illud Euripidis, χρῦναι τῷ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρξαι τὴν πόλιν εὐκλεᾶ κλεινήν. quod Ammianus Marcellinus lib. 14. tribuit Symonidi Lyrico. Beatè perfecta ratione victuro, ante alia (inquit) patriam esse conuenit gloriosam. Patrem quoque eius naturalem nemo, ac ne ipse quidem prodidit vsquam, vt meritò veterem parœmiam vsurpare potueris, τίς πατέρ' αἰνήσει, εἰ μὴ κακοδαίμονες υἱοί; Sed meminisse debemus nobis à natura non magis patriam dari, quàm domum, agros, aris medicinæ officinam (vt Aristot. dicebat) sed hominem ex earum genere esse stirpium, quæ cœlo non solo coalescunt vt ait Plato, demonstrante id discrimen, capite, seu radice cœlum sursum vergente. Quare Principum, & eorum quorum opes in excelso sunt, patriam dicere oportet, hunc vastum, spatiosum, immensum Aethera, qui terram suis vdis circumplectitur brachijs. Denique si Empedocli credimus, & nos animo non corpore censeri maluimus, & non modo nobis non erit Hercules aut Argiuus, aut Thebanus, aut denique Græciensis ciuis, at ne ipse quidem Socrates Mundiensis, sed omnes aduenæ & peregrini censebimur, animo videlicet, diuinis iussis, & scitis in hoc corpus à Deo relegata, & velut in insula multo vndique æstu circumfulta, & (vt ait Plato) ostrei instar alligata corpori, ob cuius crassitudinem propriæ originis non reminiscatur: à quibus philosophorum placitis non longe aberrat, seu potius ipsi ea in re philosophi & vates non longe aberrant a vetustissimo Hebreorum Propheta & Rege aduenam se & incolam non ciuem, huius mundi esse testante. Etenim vt ex veteribus rectè transcripsit Marcus Tullius, commorandi in his terris natura diuersorium nobis, non habitandi, dedit.

Verùm maior inde laus Iustiniano adcrescit, quòd non à patria, aut patre nobilitatus, ipse potius patriā propria sua nobilitate antea ignotam nobilitauit veteris memor prouerbij, Spartam nactus es, ipsam nobilita.

P R I M A.

NAtus est Iustinianus in vrbe Achrida, vigintæ Thauresi adiecta, apud Dardanos, Europæ, & Illyricos. Quam regiunculam ipse postea muro in quadrum muniens, & in singulis angulis muri turrim ædificans, Tetrapyrgiam appellari iussit. Eam (vt dixi) prius vel nomine incognitam vrbem, nouis muris templis, porticibus, fontibus balneis ornatam & auctam, de suo nomine PRIMVM IVSTINIANAM vocauit, non vt quidam perperam putant, Iustinianeam nouam, Primam autem ad differentiam patriæ coniugis suę, quam similiter in Cypro insula instauratam. Secundam Iustinianam de suo nomine appellauit, Procopius, & Nicephorus.

coruscent enim radijs virorum coniuges nec satis esse ratus si muris & ædificijs suam patriam fundaret, præcipuis eam priuilegijs dotandam, multo magis esse censuit: itaque nouella numero undecima, Latina lingua primitus scripta (quam ego primus typis apud Niuellium licèt inemendatiorem edi procuraui) summa Archiepiscopatus dignitate eam ornauit, in ecclesiasticis summa: item Præfectura Prætorij Illyrici in ciuilibus rebus, cuius nouellæ principium huiusmodi est. Imperator Iustinianus A. Castelliano viro beatissimo Archiepiscopo Primæ Iustinianæ. Multis & varijs modis nostram patriam augere cupientes, in qua primò Deus præstitit nobis ad hunc mundum quem ipse condidit venire, & circa sacerdotalem censuram, eam volumus maximis incrementis amplificare, vt Primæ Iustinianæ patriæ nostræ, pro tempore sacrosanctus Antistes, non solum Metropolitanus, sed etiam Archiepiscopus fiat, & cæteræ prouinciæ sint sub eius auctoritate, &c. quæ ex nouellarum libro à nobis sub vtraque lingua edito studiosi repetent. Ex qua nouella id quoque comprobatur, quod peritis ecclesiasticæ antiquitatis vtique notum est, Archiepiscopi gradum ante latum fuisse omnibus Metropolitanis, & Patriarchatum, in se fuisse complexum: quo loquendi more idem noster Imperator Ioannem Papam salutat Archiepiscopum vrbis Romæ, l. Inter claras, C. de summa Trinitate. Nouum hoc Primæ Iustinianæ nomen, tametsi aliquo tempore mansit, vt indicant plurima Gregorij Papæ ad eius Archiepiscopos scripta epistola, tamen sequentibus temporibus tota ea regione à Bulgaris occupata, Bulgaria, velut totius prouinciæ mater, appellata est, auctore Theodoro Balsamone in Nomocanone: cuius Episcopatum cum ita nominaretur gessit Theophylactus non incelebris noui testamenti scholiastes. Videant nunc qui Iustinianum Thracem, aut ex Salona Dalmatia vrbe natum, aut ex Bederina fingunt, vnde fidem sibi faciant.

PARENTES.

Pater eius (vt prædixi) naturalis ignoratur: mater verò ab historicis asseritur Iustini Imperatoris ac decessoris eius soror. Boriades & Iustus fratris eius filij Procopio lib. 1. Persicorum. scripsit Nouellam 111. ad Arsilium, seu Basilium Præsidem Tarsi quem vocat fratrem iucundissimum: sed hoc nomine Præsides suos solebat dignari. Pater sanè adoptiuus eius D. Iustinus simpliciter ab eo pater vocatur in Institutionibus & Codice. Qui verò patre opilione vel bubulco, aut subulco natum perhibent, hoc solo nixi, quod de Iustino id traditur, tametsi ad Iustiniani famam non lædit, tamen nimis probrosè & ingratè à vilissimis auctoribus, & mendacissimis scribitur.

NOMEN, ET COGNOMEN

Iustiniani nomen à Iustitia accepisse Pontianus quidam Episcopus scribit in secundo Conciliorum tomo: quod tametsi elegantius quam certius excogitatum est, æquius tamen consulendum, quàm quod tradiderunt alij, adoptionis lege assumptū patris adrogatoris nomen ex Iustino mutasse Iustinianum, vt Scipio ab Æmilio adoptatus dictus est adoptionis iure Æmilianus, nam si hoc ita est, cur fastis eius Consulatus adscriptus nomen præfert Iustiniani, nondum tunc vlla adoptione, aut eius mentione secuta? Quidam ei Anicij addunt seu nomen, seu cognomen, quod apud nullum idoneum historicum reperi, Callinicum sanè in bello à militibus crebro appellitatum Procopius non vno in loco prodit, à summa victoriarum fęlicitate, vnde fortè & à posteris Anicius, quasi Anicetus ἀνίκητος, inuictus, vt eius posteri se inscribunt.

PRIMA MILITIA, & militiæ gradus.

Summis & animi & corporis dotibus magnanimitate, prudentia, robore, ac fortitudine præditus, & mediam hominum staturam excedens, facie rubecundus, trunci ac versatilis vultus, capite aliquantulum glabro; prima militia & castrorum rudimenta Anastasio, Iustino, & summis bellis Ducibus approbauit, ac per singulos militiæ gradus promotus, Vitaliano septimo Consulatus sui mense caso (ipsius & Iustini, vt quidam volunt iussu) creatus est Magister militum Præsentalis, Græcè, στρατηλάτης, moxque omnium rerum administrationem velut cæteris omnibus idoneior accepit. Iamque tum omnium oculi in eum coniecti sunt, omnisque Imperij successio conuersa, vt Procli dissuasio petitę à Cabade Persa adoptionis, ostendit apud Procopium. Sequenti mox anno additur ei Consulatus quem primum cum Valerio maiore, quàm cęteri omnes, fama gessit, sparsis aus distributis in populum, & spectacula 288. solidorum millibus, leonibus viginti, & pardis, alijsque numerosis in amphitheatro exhibitis feris equis item & aurigis, seu agitatoribus in circo datis, sola insanienti populo mappa denegata. (mappa quid sit ex nouella 105. de Consulibus, & meis ad eam notis intelligi potest.) Verum eadem nouella quam sibi præsumpserat, alijs adimit tantæ munificentiæ professionem: quasi soli Principi liceat aurum effundendo contemnere, qua felicitas data fuit olim Salomoni, vt colligeret quasi aurichalcum aurum, & compleret vt plumbum argentum. Ferunt, cum circa id tempus à Iustino peterent proceres, vt sibi Imperij collegam adsciscerent Iustinianum e manu purpura admota, Iustinum respondisse: Vobis optandum est ne iunior aliquis hanc induat. Verum paruo post tempore a proceribus designatus est Nobilissimus: quo verbo quędam spes Imperij ostentatur: quorum designationi suum Iustinus exoratus præstitit assensum. Idem paulo post cum ob vulneratum crus decubuisset, salutis dubius & senio confectus, ac Reipub. vsibus cōsulēs vocato Epiphanio, ac proceribus palam eum Imperij successorem declarat, & ritu solemni in eam spem adoptat esolemni die Paschæ 5. die Aprilis (q Græcis est Xantichus) Mauortio Consule indictione 5. anno mundi 6035. Christi 527. eiq. annum et ætatis

Marcellin. Croni. Zonaras.

Hoc verbū perpetuam vulgus interpretum iuris ignarum vertit Ducē militū apud Cedrenum vbi de Zetta agitur stratellita. i. magistro militum per Armenias, vt liquet ex l. 5. C. de offic. mag. militum.

suæ

num XLV. menti Iustinus diadema regium, ac imperialis suis manibus imposuit, capitique eius coronam illius excurrenti in Hippodromum, ubi maxima frequentia populus conuenerat, procedens Iustinianus, atque faustis acclamationibus populi exceptus, in regiam reuertitur. Theodora quoque Iustiniani coniux aliquot inde diebus Augusta salutata est. Erat origine Cypria, cuius in Cypro originatam urbem denuo aedificatam, postquam solus Imperio potitus vir est, Iustinianā secundam ad patria sue, & Iustiniana prima differentiam appellant. Eius sororem Comito Zete magistro militum per Armeniam uxorem dedit Imperator, ut scribit Cedrenus. Vide l. 5. C. de off. mag. milit.

IMPERIVM SOLIVS Iustiniani.

Qvatuor mensibus Aprili, Maio, Iunio, Iulioque cum patre adoptiuo in Imperij consortio cōsessis, & Kalendis Augusti mortuo Iustino, solus Iustinianus Imperium administrare coepit, coniuge tamen Theodora Augusta supra quam sexus ratio patitur, rebus se communibus, & fouendis haereticorū partibus immiscente. Is mox auspicio Imperij Consul creatus dedit ὑπατείαν, seu consulare munus, quantum nemo Imperatorum ante ipsum. Regium vestibulum priscumque in eo solium ex quo spectare circum & ludos solitus est Imperator, eminentius clariusque quàm fuerat, item Senatorum spectantium porticum solita magnanimitate redintegrauit.

Cedrenus & Marcellin.

Ex Marcellino.

GESTA EIVS IN Imperio circa religionis causam.

PRimam curam orthodoxa fidei tanto impensius adhibuit, quanto res humanas diuina praecellūt & pij Theodosij exemplo, de religione quam ipse coleret, quaque vera, & sola colenda esset, subditos admonēdos arbitratus & pijs Iustini vestigijs insistēs, cuius prouidentia Synodus Chalcedonensis in omnibus ferè ecclesijs tenebatur, mox in ipsis Imperij primordijs, tum sequenti altero, atque alijs annis, fidei orthodoxa professionem, & quatuor Conciliorum generalium confirmationem edictis proposuit omnibus populis ciuibus Constantinopolitanis: quę postea in suum Codicem referri iussit. & (quia Graeca erant) hactenus desiderata suis nuper locis repositi sunt, l. 5. & 6. C. de sum. Trinit. Edidit, & sanctionem de ordinandis ad Episcopatum agynais & ... , id est coelibibus & orbis & ut de his duntaxat bonis, quę ante ordinationem habuissent, testari possint, l. 42. Graeca, C. de Episc. & cler. & ne Episcopi fiant aulici, aut ad comitatum Principis accedāt. l. 42 ibidem. & ut sacri Canones non minus valeāt, quàm leges quòd & nouella 137. auxit. & ut presbyterorum filij sint, & habeantur pro incestuosis, & alia plurima ad religionis statum pertinentia. Postea quoque tertio suo Consulatu, cum rumor esset eum aliter de religione sentire, quàm quatuor Concilijs generalibus esset definitum, accuratiorem fidei suae professionem ad Epiphanium Constantinopoleos Patriarcham emisit Graecè, & eodem ferè exemplo ad Ioannem urbis Romae Archiepiscopum, & Papam Latinè, l. 7. & 8. inter claras. C. de sum. Trinitate. Theodoram sanè Augustam infamant literę, ut hereticam, & sectatricem damnata opinionis de unica Christi natura, nec defuerunt qui ambigerent, idne ex composito facerent, ut ita diuersis in religionis negotio partes tuerentur (quod ab astutis, & vafris etiam nostris temporibus factitatum apparet) an verò, quod reuera diuersè sentirent, & uxor opinioni marito non cederet, siue studio contradicendi, siue stulta ac muliebri persuasione circumuenta, siue, quod usu venire solet, ut pater à filio, uxor à marito, quod ad regnum Dei attinet, dissentiant. A viro sanè obtinuit, ut Seuerus Eutychis heresecos successor Constantinopolim euocaretur, & partim coram partim literis, rectam ab initio Anthimi Patriarchę sententiam, ad Eutychianum, & suum dogma deprauaret.

Niceph. lib. 17

Cum autem Iustinianum reconciliaturus à Theodato Rege Gottho Constantinopolim venisset Papa Agapitus quasi Legatus, de fide cum Iustiniano, & Anthemio facta collatione, reperit ambos in Eutychetis dogma esse prolapsos, aut Iustinianum, saltē, qui coniugis suasu Anthemium ad illum thronum prouexerat, acta sua rescindere renuētem: cum duabus de causis deponi eum posceret Agapitus, & quòd vitiosa esset eius è Trapezunte translatio, & quòd cum Eutychete damnato sentiret. Cumque dixisset Augustus: Aut consenti nobis, aut te in exilium deportari decrevam. Agapitus respondit: Ego ad Iustinianum Imperatorem Christianissimum venire desideraui, sed nunc Diocletianum inuenio, qui tamen minas tuas non pertimesco. Tandem igitur sacerdotis constantia compunctus Princeps, mutato proposito, rem examinari permisit, atque ad fidei Catholicę cōfessionem pariter cum multis reuersus, Pontificem adorauit, & Anthemiū publicè ab Agapito conuictum, & depositum in exilium ire coegit: nec multò post idem Papa Agapitus Constantinopoli diē supremum clausit, ordinato prius in Anthemij locum Mena Xenodocho Sampsonum, cui & ipse Agapitus (Agathonem nominat Nicephorus, lib. 17 cap. 9. & 25) manus imposuit, quod antea nunquam factum esse, ait idem Nicephorus. Is Menas cū Agapito Cōcilium particulare in urbe Constantini conuocans, Seuerum Petrum, Anthemium & Zoaram, anathemate ferit. Cuius concilij sententiam & ipse Iustinianus confirmauit, & Seueri scripta cremari iussit. Ea est nouella eius quadragesima secunda, quā ex veteribus actis Cōciliorum Latinè versam superioribus annis restitui. Verùm nō quemadmodum ad piā frugem rediit Iustinianus, ita & Theodora, sed venenum quo semel erat imbuta retinens, foemineam crudelitatē ob depositū Anthemium exercuit in Silueriū Agapiti successorē Papā Romanū. Nā eius literis Belisarius obsequens non sine Vigilii Diaconi proditione cū Romę esset, eū à falsis testib. conuictū, in exilium egit ad Pontiā insulā, hanc solā ob causam, quòd Anthemium in pristinū thronum nollet restituere. Extat Silueri rescriptum ad Amatorem Episcopum: quo tamen apertè solam Antoninam

Patritiam

Patritiam Belisarij coniugem, & maritum eius accusare videtur seq; cùm ad ipsam venire iussus esset, retentum esse ad ipsa ad primum, & secundum velum omnem clerum, & populum qui Papam sequebatur, & se solum cum Vigilio Diacono introire permissum, ibiq; multis criminationibus obiectis, se tandem in exilium esse missum, in quo sustentaretur pane tribulationis: & aqua angustiæ. Ex ea insula sentētiā depositionis Vigilio successori veluti inuaso ri, & per proditionē partialē intruso, misit à se, & quatuor Episcopis subscriptam. extat illa inter eius decreta in secundo volumine Conciliorū. Sed & diuina procurante vindicta postea accidit, vt quod fecerat, ipse pateretur, & proditionis pœnas lōgè acerbiores daret. Is enim fidem dederat Theodora se damnationem Anth. mij reuocaturum, quando in Siluerij locum succedere per eam liceret: ergo promissa ab eo reposcens mulier, cum mutasse eum sententiam, nec promissis stare velle intellexisset, Anthimum Scribonem Romam misit, hoc ei dato verbo. Excepto in Basilica S. Petri, parce. Nam si in Lateranis, aut in palatio, aut in qualibet ecclesia inueneris Vigiliū, mox impositū naui perduc. ad nos & minas ni mandata impleret, addidit. Hic igitur Scribon inuentum Vigilium in ecclesia S. Ceciliæ (erat enim dies natalis eius) & ibi munera ad populū erogantē, prehensum abduxit in nauē, populo ei malè precāte ob summa eius in Silueriū, & alios scelera. Et Cōstātinopolim delato, perlectoq; ei proprio chirographo de restituendo Anthemio digna factis re pensa sunt nam ex Basilica Sanctæ Euphemiæ tractus denegato asylo, per ciuitatem fune ei collo alligato, & in carcerem missus, digna factis recipere se Christianè cōfessus est. Sed pio miserationis intuitu post multos annos inde reuocatus, & Romanis à Pio Imperatore donatus est. Verū prius quàm ista cōtingerēt toto biēnio libere degebat Vigilius Constantinopoli, ac in summo apud Imperatorem honore. Quo tempore etiam celebrata est quinta œcumenica Synodus: cui tamen interesse, quamuis ab Imperatore synodoq; multoties inuitatus, & vt dicebāt, vltro ipse pollicitus, Vigilius ipse noluit: sed sententiā suā de his q̄ ibi tractabantur, specialiter se Imperatori scripto editurum respondit, quod nec præstitit: forte nolēs exemplum præbere, quo aliquando præiudicatū esse putaretur, Papam Cōcilio subiacere: & quamuis anxiè ab eo id impetrare studuerint patres, spe tamen frustrati nihil de ipso fecitus, aut interlocuti sunt, aut decreuerunt, aut eius communione abstinuerūt. In ea synodo damnatus post mortem est Origenes cum suis deliramentis Platonicis & anathematizatus, idque fieri posse præiudicatum fuit, similiter & Euagrio Dydimo. & eius sequacibus decretum: idq; prima, & secunda actione eius Concilij transactum. Vnde liquet primam quæ hodie edita est in 2 tom. Conciliorum, non primam, sed tertiam actionem esse, ibiq; totas duas sessiones desiderari, quas propediē editurros nos speramus Nam à tertia vsque ad vltimam sessionem tota cognitio fuit, & pronūciatio de tribus capitulis, id est Theodori Mopsuestiēsis. & scripti eius, & Theodori cōtra Cyrilli 12. capita, & epistolæ. Ibæ ad Marin Persam condemnatione, & post mortem quoque anathematismo, quæ de re 14. capitula, seu anathematismi in conclusione totius Concilij facti sunt; quæ capitula, & antea passim extabant actis Concilij interceptis. Multa in Concilio recondita, notatu digna: multæ Vigilij & Pontificum Romanorum epistolæ, atque Iustiniani, & aliorum constitutiones habentur, quæ nunquam antea typis sunt editę: quæ omnia per magni Ecclesiæ Catholicę interest esse salua Vtinam in his preciosissimis Ecclesiæ reliquijs, & vasis curiosiores essent aulici Episcopi quàm in censibus augendis, quamquam vtrumque oportet curare, sed illud magis. Edidimus ante biennium acta tertij Concilij generalis nunquam antea editi, sed quotusquisque non dicam presbyterorum, sed vel doctorum, vel Episcoporum ea sibi comparare studuit? Prostant adhuc omnia fere exemplaria Quis hanc ignauiam, quis hoc veternū, & contemptum rerum sacrarum posteris mandabit? Si malus liber, si hæreticus, si scommaticus, famosus, si lingua vulgari, si inuectiuus prodit, mox è tabernis librariorum quoquo pretio exportatur. Libri optimi, pijssimi, necessarij ad salutem, vel politicā spectātes, in situ & puluere, cum blattis, & tineis volutantur Sed ad rem. Non multo post illud quintum Concilium tempore, catholicam fidem quies habuit, quando illinc Antimum &c. inde Origenem, & eius sequaces, hinc verò Theodorū Theodoritum, & Nestorij reliquias telo anathematis synodi percusserant. Inuenis vetus Zizaniorum sator, ecclesiæ quieti inuidens, quemadmodum ea occultiore via adgrederetur Seueri illius à synodo Constantinopolitana speciali, & nouella Imperatoris xlij. damnati. velut hydræ, & hæresiarchæ Acephalum amputati, quędam capita repullularunt Iulianus Helicarnassensis & Gainus, qui & Seuerita, & Caianiani & Aphtardocitæ dicti sunt, ex eo quod aphtarthon, id est sine phtora & corruptione, & incorruptibile fuisse dicunt corpus Domini nostri Iesu Christi ante passionem Atque id quidem pulcherrimè pietatis prætextu dicere sibi nisi sunt: quorum hæ sunt sententiæ, & earum refutationis à Nicephoro relatæ.

Aptardocitæ dicunt Nos necessitate naturæ, affectiones naturales, & possessiones famem, sitim, fatigationem, angorem, lachrymas, & similia subimus, sed Christus ea omnia sponsè non necessitate perulit Catholici respondent Quāuis spontanea eius passio fuerit, æqualis tamen nostrę fuit, nec potest dici incorruptibile id quod more nostro patitur: & Ioan. Damasc. lib. 4. c. 21. orthod. fid. naturales nostræ passiones (inquit) secundum naturam, & supra naturam fuerunt in Christo. Secundum naturam enim mouebantur apud ipsum, quando permittebat carnē pati, quæ propria Supra naturam autem, quia non præcedebant in domino, voluntatem, naturalia. Nihil enim coactum in ipso consideratur, sed omnia voluntaria. Volens enim esuriuit, volens sitiit, volens timuit, volens mortuus est. Aphthartod. Quemadmodo vos incorruptibile post resurrectionem dicitis eius corpus fuisse, eodem modo nos ante resurrectionem fuisse dicimus, & nihilominus nobis ὁμοούσιον. Catholici contra. Quāuis dicamus incorruptibile fuisse post resurrectionem, tamen id per gratiam non natura incorruptibile fuisse dicimus, non autem ante resurrectionē ne per gratiam quidem, quia ante eam dicitur passus famē, sitim atque alia: itaque nō potest id dici incorruptibile, quod talia patitur: sed post resurre-

Vide Ioan. Damascen. in catalogo hæreseon.

surrectionem nihil tale passum dicitur, aut legitur quòd namque cibum post resurrectionem cœpisse scribitur, non id famis explendæ gratia, sed κατ' οἰκονομίαν, & dispensationem factum est, vt manifestè doceret se ex mortuis resurrexisse. Quomodo & clauorum fixuras ostendit, ne spectrum esse putaretur. Vnde non dicit scriptura, quòd esuriens comederit aut sitiens biberit, sed quòd simpliciter ederit, & biberit: quia tunc incorruptibilis fuerit. Inde quidam putant cibum quem sumpsit, fuisse quasi ab igne diuinitatis consumptum. Φθορᾶς quoque, seu corruptionis verbum duo significare. Primum, naturales, & irreprehensibiles carnis passiones, sitim, famem, mortem, seu animæ à corpore separationem, & similia: ad quem modum corruptibile fuisse corpus dicimus: vt pote ὁμοούσιον consubstantiale nobis. Eas enim passiones sponte, & sua voluntate omnes suscepit Deus Verbum; propterea quòd homo propriè, & verè factus sit. Dicere autem hoc modo incorruptibile fuisse, hæreticum est, & impium. Aliud significatum est τῆς φθορᾶς nempe carnis in elementa resolutio, & destructio, secundum quam significationem, & nos Catholici corpus Domini incorruptibile fuisse dicimus, quod nullum inquinamentum inuadere, & pertingere potuerit, iuxta illud Psal. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem διαφθορὰν, seu destructionem hæc enim phthoras species magis à multis dicitur, & appellatur diaphthora, inquit Damascen. libr. 4. orthodo. fid. cap. 28. vbi locum hunc tractat eodem ferè modo, quo Nicephor. lib. 17. cap. 29 ex quo hæc sumpsimus Eadem sentit, & Cassiodorus in explicatione Psal. 15. Secundum primum significatum dicimus corpus eius post resurrectionem fuisse incorruptibile, sicuti & nostra erunt corpora (Deo dante) post resurrectionem: ante resurrectionem verò secus. Hac hæresis passim totum mundum impleuit, nec idiotas solùm, sed & magistratus & hierarchas, & ipsum adeò orbis Imperatorem Iustinianum. Hæc pluribus exequi volui, quia qui defunctoriè vitam eius descripserunt, in hæresim Eutychetis eum delapsum esse scripserunt: homines ignaui, & veritatis incuriosi, mentiendi veterna ebrij.

Vide Ioan. Damascen. in catalog. hæreseon.

Non defuerunt tamen qui vtcumque piissimum Imperatorem excusatum à crimine impietatis voluerunt. Primùm, quod ita præ nimio Christi amore senserit, seque ita magnificentius de Christo æstimaturum arbitratus fuerit. Nemo enim Trismegisto, Constantino excepto, tanto ardore pietatis flagrauit, vt omnes Historici testantur, idq; templi illius S. Sophiæ structura, quod hodie vnum ex Christo erectis trophæis miraculum pyramidibus ante ponendū Memphiticis extat: quòd assiduè meditatus est de religione, canonibus, rebus diuinis, Ecclesiam, & clerum amauit, fouit, opibus auxit, & donarijs: quòd zelo fidei multa dura constituit, aduersus Hebræos, hæreticos Samaritas: quòd infinita templa aut construxerit noua, aut reparârit collapsa. Sanè cùm ecclesiam in suam hanc deuiam viam adducere modis omnibus tentaret spe frustratus est, tam namque Deus supra firmiore cum muniijt, quàm vt vel ab orbis Imperatore, & domino destrui possit. concuti potest, & affligi, euerti & corrumpi non potest. Magnum profectò Principibus posteris edidit ille documentum minimum eos in euertenda vera religione posse. Vigilius etiam Roma adhuc à g[illegible], cùm ei assentiri ea in re nollet, redire Romam iussus in Sicilia calculi morbo perijt, eique Pelagius successit. Denique edictum publicè proposuit Imperator ciuibus Constantinopolitanis, in quo omnes penè sacrarius relatas aphthartodocitarum rationes inseruit, vt faciliùs persuaderet & peritos, & cùm persuadere se nihil videret, minis & vi agere cœpit, & Eutychium sibi resistentem Patriarcham Constantinopolitanum in exilium misit. Tandem cum & Anastasio Antiocheno Patriarchæ, & alijs sacerdotibus exilij libellum dictaret, inuisibili ictus plaga ex hac vita discessit. Sanè moriturus testamento man[d]asse dicitur restitutionem Eutychij suo successori, vt olim Constantius Athanasij, sed & eum resipuisse piè potius credendum est, quàm malignè de piissimo alioquin tota vita Principe iudicium ferendum, præsertim cum scholæ omnes Christianorum Iurisconsultorum diem ei festum agant singulis ferijs quintis septimanæ, & Ioannes Faber eius nomen in Catalogo Sanctorum legi testatur; & sexta Synodus in Trullo eum felicis quietis, & recordationis nominet, & quotannis multo post eius mortem tempore memoria eius in templo Sanctæ Sophiæ, in publica collecta celebrata sit, atque etiam in templo Sancti Ioannis Euangelistæ Eb[…]si, & quòd ob alia eius egregia in religionem merita, & templi excellentissimi ædificationem, si qua fuerunt eius delicta, ex infinita Dei misericordia fuerint condonata.

Vide Magist. sentent. lib. 3. ca. 15. Vide item Epiphaniū lib. 3 contra hæres. Diacritarum: passiones, & non fi[…]didas ei fe[…]cepisse docere, & Ismaelitas quoque totis 40. annis in deserto se[…]didorum pal[…] exortes fuisse narrant ex traditionibus Iudæorum, & alijs argumentis.

BELLA PER EVM GESTA.

Constituta religione, rectè atque ordine mentem, curamque & labores corporis omnes ad primā omnium rerum sustentationem retulit: militaria, scilicet agmina, seu legiones emendans: veteribus in melius reformatis, nouis verò adscitis, absque tamen publicis expensis, l. 1 C. de Iustiniano Codice confirmādo, vt ipse de se tradidit tametsi non desint scriptores, qui eum diffament, subiectos populos iniustis expensis prægrauasse, dum nimios exercitus, insanam & nouam totius ferè orbis adsciscendi, aut instaurandi insaniam, & vix optandas victorias, animo concipit. Nam quod in legibus componendis sumptus fecit: id nulli vnquam auctorum in querelam venit: adeò tenui sumptu mensa siue salaria, siue ciuiles virtutes contenta sunt: atque vtinam præceptoribus Grammatices, & primorum literarum fuisse non ademisset has ob causas solatia, vt Zonaras solus questus est quæ tamen ab eo restituta fuisse, ex nouella quadam pragmatica, quam extra numerum ex manuscriptis libris restituimus intelligi potest.

BELLVM PARTHICVM, SEV Persicum gestum per Belisarium.

Primùm igitur Belisarium suum quendam equitem, antequam imperaret, fidissimum, ad Daras, & Nisibi proxima loca destinat, deinde illi Hermogenem socias ad hoc bellum exequendū. Inferebatur autem hoc bellum à Cabade Persarū Rege sub prætextu non impetratæ à Iustino adoptionis, quam de Cosroe filio suo per Legatos petierat.

In editione Nouellarū, & additorū, in fine.

Sed Procl. s Iustiniani Paredrus, & Quæstor obnixe dissuaserat. Primam victoriam obtinuit Belisarius in Mesopotamia ad dares, & Nisibim, aliam postea in Armenia: cum & Tzanes Romanæ ditioni subiecit, & Narses Persamenius cum fratre in partes Romanas transiit. Sed quinto mox Imperij Iustiniani anno per Alamundarum Saracenorum Principem, virum in bello fortissimum (qui iam tertio supra anno in Syriam, & locum qui Litargum dicitur, irruperat) itemq; per Azarethum Ducem totius Persarum exercitus, pridie sancti, & magni Paschatis cum omni ieiuno exercitu (ea tum erat Christianorum sanctitas, vt biduo ante Pascha ieiuni vsque ad summam noctem Paschatis absque vllo cibo perdurarent) fusus, & victus est, hoc facientibus (vt credunt) peccatis, & quia exercitus aduersus Belisarij consilium prælium adpetierat. Verum biennio post, id est Imperij Iustiniani anno septimo, tertioq; eius Consulatu post multos belli sudores aduersus, Medos, Persas, & Parthos efferatissimas gentes (cum iam ad Vandalicum bellum inchoandum reuocatus esset Belisarius) pax illa æterna in libris nostris decantatissima, & quæ aperanta Græcè ἀπέραντος εἰρήνη dicta est, depacta fuit intercessu Legatorum Ruffini Patritij, atque Hermogenis Magistri officiorum. ἀπέραντος autem idcirco dicta fuit, quod paulò antea aliam pepigerat Persarum Rex in centum decem annos. Sed perfidus Cosroes decimotertio anno Imperij Iustiniani, ea pace rupta, bellum rursus excitauit, quod cum Romanis periculosissimum cerneret Belisarius: (iam enim in mediam Romanorum ditionem perruperat Cosroes,) summa & mirabili prudentia barbaro Regi persuasit, vt domum rediret, & pacem à Romanis peteret, quo stratagemate non minorem, quam ex capto Gelimere gloriam meruit, si Cedreno credimus. Hic Persicorum bellorum finis fuit.

L. 2. C. de veter. iur. enucl. in princ. & circa fi. Procop. libro 2. Persicorum.

BELLVM VANDALICVM & Africanum.

Septimo Imperij anno Africam tertiam orbis partem, Romanæ iterum ditioni adiunxit, iam per nonaginta sex annos à Vandalis possessam, & crudelissimè habitam. Christianos enim cogebant in Arij dogma transgredi, & rebaptizari: illi verò patientia fortes, Christum & pœnas suas elinguens eloquebantur palam: auctoribus Procopio, & Iustiniano l. 1. C. de officio Præfec. prætor. Africæ ordo hic belli fuit. Post pacem æternam, & aperanton cum Persis factam, reuersus in vrbem, ex Persica expeditione Belisarius, circa veris initium: aut (vt Nicephorus ait) circa solstitium æstiuum, postquam, classi bene dixisset, beneq; precatus esset Epiphanius Pontifex, Belisarius ipse cum Antonina coniuge, & Procopio historico classeq; tota prætoriam, nauem sequentis soluit à portu: ac primum Heracleam, Abydum, Sigeum, Maleam, Tænarum, Methonem, Zacynthum, & inde Siciliam appulit, atque Sicilia ad litus Africanum, eamque partem, quæ dicitur Caputuada in Byzacena prouincia classem sistit, distat is locus à Carthagine quinque dierum iter, atque ita tertio, postquam Constantinopoli egressi erant, mense, in terram descendunt, ibi primum futuræ victoriæ omen sumptum ex loco, alioqui sicco, puteum defosso aquas exercitui reddente, in cuius rei memoriam ciuitas ibi à Iustiniano postea condita. Sequenti die vrbem Syllectum nullo labore per speciem plaustrorum ingredientium cepit Belisarius. Inde per vrbes, Lectum, Adrumentum, & Gressum, rectà petens Carthaginem venit ad Decimum, scilicet Carthaginis suburbanum, ibiq; Ammatam Gilmeris Regis Vandalorum fratrem fudit, & occidit, & per septuaginta stadia magnam Vandalorum stragem edens, ducentum nempe millium: postridie commissa pugna victoriam obtinet in Vandales, qui mox in Bulę campum confugiunt. Itaque postero die Carthaginem ingreditur Belisarius portas vltro aperientibus ciuibus, ac eodem die in Hilmeris consedit throno, & in Delfico est epulatus. Agnoscitur tum vetus prouerbium: Gamma Betam, ac rursum, Beta Gammam persequetur, idest Gensericus Bonifacium Romanum Ducem contra illum missum. & rursum, Belisarius Gelmerum. Finem quoque tum reperit beati Cypriani per visum oraculum fore, vt Basilicę suo martyrio à Vandalis polluta, & occupata, aliquando vindex esset. Tunc etiam verum esse compertum est Vandalorum prouerbiorum, Nullam possessionem perpetuam esse, *cuius occasionem altius repetit Procopius. Belisarius Carthagine, & tota ea diœcesi infinitam gazam; & vasa Hierosolymitana sanè à Tito Romam asportata, & Roma à Genserico rursus Carthaginem, ac immensam insuper pecuniam, longæua pace à Vandalis collectam, cepit, ac Constantinopolim retulit, cum trimestri spatio post captam Carthaginem, captum Gilmerem, vnà Constantinopolim in spem triumphi vinctum catenis aureis adduxisset. Egit hunc triumphum Belisarius quarto Iustiniani Consulatu, ac sequente mox anno Consulatus eidem Belisario est delatus. Renouatus vetus mos triumphandi post sexcentos annos intermissus in totum, præterquam in Tito, Vespasiano, Traiano quoque, & quibusdam priuatis, tantum hic triumphus à veteribus distabat, quod non equestri vt olim sed tantum pedestri pompa processit triumphans Belisarius, à domo sua vsque in Hippodromum, locum scilicet habendi Senatus: vbi omnem regiam gazam, vasa; & thesauros exposuit, & Reipubl. reddidit, ad summam multorum millium talentorum, quæ omnia in reparando postea Sophiæ templo Imperator impendit. Vasa autem Iudaica Hierosolymæ Ecclesiæ transcripsit. In eo triumpho fertur Rex Gelimer lingua sua exclamasse cum Sardonio risu, Salomonicum illud:* Vanitas vanitatum & omnia vanitas. *Nam & Iustinianum solito more supplex catenis vinctus aureis adorare iussus est; ipso præeunte Belisario, ad præstituta regia dignitatis solatium multum hæc historia illustratur ex l. 2. C. de officio Præf. Prat. Afr. scripta ad eundem Belisarium magistrum militum per Orientem, Iustiniano A. IIII. & Paulino Consulibus: sed aliquot annis mox in Africa, bella quæ videbantur sopita instaurari cœpta, & bellum aduersus Maurusios Duce primum eodem Belisario mox Narsete diu gestum, & tandem confectum, quod latius exequuntur Procopius.*

& Ala-

& Agatias. *Perpetua dignum illud memoria est, Maurusios originem traxisse ex priscis illis gentibus in Pentateuco Mosis recitatis, Geresais (inquam) Iebusais, & alijs quas Iesus Naue à Phœnicia Sidonia Aegyptum usque fugauit; qui nec ab Aegyptijs recepti ad Libyam transgressi, sedes illic habuere, & duos lapideos titulos, cum hac insculpta sententia supra fontem statuere.* Nos sumus qui fugimus à facie Iesu latronis filij Naue.

BELLVM GOTHICVM ad Romam, & Italiam.

Belisarius *tot trophæis nobilitatus, quo anno Consulatum gerebat, maiora iam sperans, in Italiam mittitur, sub specie quidem compescendæ Theodati aduersus Amalasuentam tyrannidis, reuera autem spe, & fiducia è manibus barbarorum eripiendæ urbis Romæ senioris, & totius Italiæ. Ac primum in Siciliam traijcit, eamque in Romanam ditionem recepit, inde in Campaniam veniens Neapolim vi expugnat, nulli neque sexui, neque religioni parcens, quæ res haud ei postea prosperè cessit. Interea in locum Theodati mortui electo Vitige Rege Gothorum, Belisarius Romam petit, eamque vacuam populo & Pontifice ultro portas pandentib. & prodentibus sine labore, sine cæde, & sanguine ingreditur porta Asinaria, quæ Cœlimontana, cum iam Gothica multitudo noctu per portam Flaminiam egrederetur, & Rauennam fuga peteret. Belisarius claues ciuitatis Imperatori mittit anno Imperij eius XI. & postquam a Gothis occupata fuerat LX. mense Decembri. Sed totum sequentem annum à Vitige obsidetur idem Dux, ubi duo extrema mala passus est, unum hostilem, & inuisam famem, ac mox tertium, & necessariò consequens, pestem nempe post* Λιμὸν λοιμὸν. *Verum desperatam tandem obsidionem Gothi soluentes, re infecta abeunt: quos sequente anno persequens Belisarius, prælio commisso deuicit, & in eo captum rerum Regem Vitigem Constantinopolim rediens, publicè ceu vile mancipium exponit, ac inde iterum in Africam contra Vandalos mittitur, quo victo Romam recta redit, & auream crucem 100. librarum Sancto Petro per manus Vigilij Papæ obtulit. Insequutum est post hoc bellum Gothicum secundum, aduersus Totilam, qui & urbem Romam post diutinam, usque ad humanam carnes redactam famem accepit, ac sine controuersia aliquamdiu habuit, sed opera peritissimum Narsetis Eunuchi, qui Longobardorum ad id auxilia adsciuerat è Pannonijs, non minore fœlicitate gestum, & confectum est, quam superiora Belisarij. Nam Totilam interfecit & vestimenta eius regia cum corona aurea gemmis ornata ad pedes Iustiniani iussit offerre præsente Senatu. Aliud quoque contra Teiam Regem gessit, ac tandem quintum Romam recepit. Illius victoriæ epinicia, seu nunciationes, Constantinopolim venere anno Imperij Iustiniani 24. mense Augusto, ut narrat Cedrenus. De hoc vero Narsete superest Romæ vetus inscriptio rerum ab ipso gestarum testis:* Imperante DN. piissimo, ac triumphatore semper Augusto Iustiniano, Ann. XXXVIII. Narses gloriosiss. ex præposito sacri palatij Exconsul, atque Patritius, Post victoriam Parthicam ipsis eorum Regibus celeritate mirabili, conflictu publico superatis atque prostratis, libertate urbis Romæ, ac totius Italiæ restituta, pontem viæ Salariæ usque ad aquam, a nefandissimo Totila tyranno destructum, purgato fluminis alueo, in meliorem statum quam quondam fuerat, renouauit. *Sunt autem qui putant pro Parthicam legendum esse, Gothicam, & Reges Gothos intelligi Vitigem, Totilam, & Teiam. ita igitur tria maxima bella, Persicum, Africanum, Italicum, ope duorum Ducum Belisarij & Narsetis fœlicissime confecit Imperator noster, eaque laus ipsius propria est: quamquam enim nulli ipse bello interfuit unquam, tamen consilio, & prouidentia in his maxima perhibetur usus. Quis autem fœlicior fuerit, Belisarius Narses haud dictu facile est, uterque sane suo Principi fidelis fuit, ad eo ut Gothos regium diadema sibi offerentes sæpe procul auerti Belisarius, & iusiurandum Principi præstiterit nunquam se illo viuo altiorem, quam Ducis dignitatem admissurum. Iustinianus verò quanti illum faceret, demonstrauit eo numismate, ex cuius altera parte nomen suum, ex altera istud:* Belisarius Romanorum gloria. *De Narsete vero ferunt tanta eum religionis, & pietatis fuisse cultorem, ut omnia sua ad Dei numen referret, & ita Deigenitricem veneraretur, ut illa illi semper in ipsis committendi prælij articulis manifeste appareret, nec prius prælium committeret, quam illa annuisset. Sed ipsi cum Belisario haud per omnia in bello Gothico ad Mediolanum conuenisse narrant, ut assolet inter æquales, & insignes belli Duces rara esse concordia, tacita vero, & frequens emulatio. Itaque ambobus uni bello incumbentibus alterutrum reuocare cogebatur Imperator. Gessit is & alia bella aduersus diuersas gentes, ut Tzanos, Alanos, Illirios, Hunnos, Bulgaros, sed præcipua indicasse sat est.* Suidas in Lusitanc.

LEGES ET CONSTITVTIONES ab eo retractatæ, aut nouæ editæ.

Post *assecutum armis Imperium, omnem curam est uertit ad pacis tempus rectis legibus gubernandum. Priorem Codicem secundo Imperij anno inchoat, tertio perficit, quarto Digesta ex omni vetere iure enucleato colligere, & digerere incipit, septimo tandem Imperij anno complet, & eodem ferè tempore geminum legum volumen edit Digesta & Institutiones, primam iuris Isagogen continentes breui, & simplici via, & generatim ista enarrantes, ac tandem octauo Imperij anno priorem suum Codicem ex tribus veteribus confectum retractat, & numero sacratarum a se interea temporis 50. decisionum, & aliarum constitutionum auctum promulgat sub nomine Repetitæ prælectionis, seu secundæ editionis. Hæc omnia cuiuis cognoscere promptum est ex cõstitutionibus singulis iuris voluminibus præpositis. Tandē verò his tribus voluminibus, i. Institutionibus, Digestis, & retractato Codice, ne sic finem aut modū legibus imposuit, sed sequentibus subinde annis varias edidit Nouellas, & edicta, & formas, quæ tandē in vnū volumen collecta Codicē ferè sequarum, nec defuerunt, qui (quod Tribonianus ab auaritia male audijt, & leges pretio fixisse, & refixisse im*

xisse in suspitionem venit) crederent nouellarum numerum hanc pessimum ob causam excreuisse. Sed hi paulo inquietes sunt, in Iustinianum quoque ipsum censores. Nec ferendi, imò scuticis, aut omnibus laqueis corrigendi, qui cum se Iurisconsultos profiteantur, blasphemas in Legislatorem, & eius Consiliarios consistorianos, qui illi in legitimo opere perficiendo ministrarunt, & militarunt, exerunt, homines importuni, nihil præter fœdam oris colluuiem præ se ferentes, heri Grammatistæ, & puerorum castigatores, & si dijs placet orationum Ciceronis interpretes, hodie Iurisconsulti; heri togati, hodie risca & sagati, & catapultati, heri in dilucidis interuallis, hodie planè furentes, qui hæc omnia in optimum Principẽ, & eius ministros Tribonianum, Dorotheum, Theophilum, Thalelæum, & cæteros conuicia scelerate euomunt, & sceleratiore consilio comminiscuntur, vt inducto legum sanctissimarum primũ contemptu, deinde odio, suas soli Hermagoreas constitutiones venditent, & Gallias cæterasque prouincias quibus se excidisse dolent, ad Montanensium vicinorum anarchiã, & anomiã redigant, quibus stolidi quidam nihil pretiosi præter sericam gestantes, tacite subscribunt, melius nobiscum actũ iri dictantes, si quorundam Heluetiorum more, leges omnes abijceremus, & in singulis ciuitatibus vno magistratu, seu iudice vteremur, qui ex media plebe addictus, controuersias omnes ciuium, & peregrinorum, uno die, seu bene seu male terminaret, rescissis omnibus dilationibus, nemini concesso procuratore, aut patrono, nullo adhibito Assessore, nulla legum Romanarum prudentia, quas litium vocant fomites, sed solo communi, & proprio sensu adhibito. O insensati, & ἀνόητοι Galatæ, libet cum diuino Apostolo exclamare Quis vos fascinauit? Sed hæc isti apud suos Alpinos aut Heluetios aut admiratores declamitent, nobis ne quicquam hæc insusurrantur. Frustra tenditur rete ante oculos auium præpetum, & pennatarum. Atqui (inquiũt) quã insignis audaciæ fuit Tribonianus, qui quod Cicero, quod Iulius Cæsar, quod Pompeius (Isidoro teste bono quidẽ certe, vt istis ilia rumpantur) quod multi retro Principes Constantinus, & Theodosius, & hi quorũ tempore Gregorianus Hermogenianusque Codices editi sunt, ad effectum ducere ausi non sunt, imperitia potius quæ audaciam parit, quam doctrina, quæ diffidentiã, aggressus est? quod illis ætate illa ingeniorum feracissima, in tanta legum paucitate & elegantia arduum uidebatur, huic sæculo iam labente, & infœlice, in tanta librorum multitudine, facile visum est per insuetum iter, & medium profundum ire? Quid aliud, inquis, ex illa legum digestione consecutum est, quam vt duodecim tabulæ, aliæque leges innumerabiles, & edicta Prætorum tot præclaris Iurisconsultorum commentarijs enucleata, cum infinitis Iurisprudentium responsis interciderint, ac penitus interim, nullo quippe illis vsu relicto, omnique illis detracta iuris auctoritate? Quis eos postea libros describi pijsset, ad nudam uetustatis, & historiæ memoriam? At non tanti quis amat, antiquas (ut ipse Iustinianus appellat) fabulas. Hæ fere sunt istorum hominum querelæ, qui se quorundam doctorum hominum, qui nostra ætate in pretio fuerunt, exemple, auctoritateque tegunt. Budæi, Politiani, Erasmi, Alciati, Baronis, Duareni, Aegidij quoque Perrini & aliorum, quos fatemur in hac re parum cautos, & oculatos fuisse, & facile se inclinasse in Budæi sententiam, ob summam hominis auctoritatem: qui tamen non satis iurisprudentia instructus, & ad solam linguam Græcam in Gallijs illustrandam natus, tam præceps iudicium, immusicus de musicis, facere non debuit. Multa enim præclara ingenia scio his querelis permota, aut ad Theologia, aut Medicinæ, aut Philosophiæ inertis, & languentis studia, a studij iuris limine esse auersa: quæ tamen sola est vera; & inaffectata Philosophia. Verum aduersus hæc audiant isti querul[i] barbatuli, ne digni quidem, qui Græculi (eodem quo Tribonianum contemnunt, nomine) laudentur, audiant (inquam) non mea, sed Tertulliani uerba, ex castigatiore libro eruta.

NONNE (inquis) & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ, tantum auctori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso uindicarit? Nonne & vos quotidie, experimentis illuminantib. tenebras antiquitatis totam illam ueterem, & squallentẽ syluam legum, nouis principalium rescriptorum, & edictorum securibus, truncatis & cæditis? (Senatum enim alloquitur.) Nonne vanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogũt, quã Iuliæ matrimonium contrahi, post tanta auctoritatis senectutem, heri Seuerus constantissimus Principum exclusit? Sed & iudicatos in partes secari a creditoribus leges erant: consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, in pudoris notã capitis pœna conuersa est, bonorũ adhibita proscriptione. Suffundere maluit † hominis sanguinẽ, quàm effundere. Quot adhuc nos repurgandæ leges latent? quas, neque annorũ numerus, neque conditorũ dignitas cõmendat, sed æquitas sola? Et ideo cum iniquæ recognoscuntur, meritò damnantur, (licet dãnent) cum modo iniquas dicimus, imò, si nomen puniunt, etiã stultas. Non adeo igitur mirandum est, si nouis experimentis illustrata Iustiniani ætas, totam illam squallentẽ, & densissimam, & in uiã ueteris iuris syluam infinitis responsis, legibus, & constitutionib. inutilibus velut infœlicibus & putridis arboribus resecatis, patefecit, & omnib. fecit peruiã, & si in locum demortuarum, aut aridarum nouellas leges, quasi nouellas plantationes, neq; vitulamina substituit. Sed amabo te, bone vir quid garrio de xij tabulis, legib. innumerabilibus, edictis, & Iurisconsultorum commentarijs? Anno tum putas in omnium manibus fuisse? Falleris (ut uideo) uehementer, & tametsi cum Budæo forte, aut alijs falleris. Perierant hæ iam leges & hi libri, in Gallijs, & Hispanijs ab incursionibus Francorum, et Gothorum, qui iam tum suas fundare cœperant, & pro Theodosianis, iam recitabantur in iudicijs Theodoriciana, tam (inquam) Leonis, & Anthemij tempore, quo vixit Sidonius harum rerum idoneus, & oculatus testis, quæ restabant in Gallijs iuris Romani reliquiæ? Codex nempe Alaricianus (quem breuiarium Alarici studiosi nunc uocant) in quo pauca, & infœliciter truncata membra extante trium Codicum Gregoriani, Hermogeniani, Theodosiani, cum aliquot Pauli sententijs, & nimium angusta,

† Scilicet consensus publicus.

Insti-

Institutionum Caij, & semibarbara recitatione, tum aliquot Vlpiani fragmentis, & Papiniani responsis, quibus lex Salica Francorum, mox lex Ripuariorum & Alemannorum, atque Clotarij, & Chilperici aliquot edicta subijciebantur, & cuius ſ.i.o di libri manuscripti, nunc passim habentur. In duabus summum, aut tribus bibliothecis latebat integer Theodosianus Codex. In seniore vero Romana vrbe quid supererat, non a Genserico vastatum aut incensum, aut Carthaginem, vbi sedem Imperij Hannibalis inceptis inhaerens transferre cogitabat transportatum? Pauci. libri extabant, qui in scholis ab antecessoribus legebantur, quos recitat Iustinianus in procemio Digestorum. Imo nec tum Vlpiani ad edictum libri, aut Pauli, aut Caij per se, aut separatim inueniebantur, sed inter se ad eum fere modum, quo in Digestis leguntur, interpolati, quod & ex titulo finium regundorum, qui in libro de limitibus agrorum extat, coniicies; quem non ex Digestis Iustiniani sumptum esse probabile est. (cum idem titulus ex Codice Theodosiano, non ex Iustiniano illic recitetur) sed ex farragine eiusmodi librorum, qui tum in scholis habebantur. Quid vero improbe summum Triboniani iudicium, & ingenium omni scientia iuris exundans, laceras? quid ex audacia imperitiam arguis? Confer illa fragmenta veterum Iurisconsultorum, quae superioribus annis edidit doctissimus Phythoeus, cui hoc nomine maximas debemus gratias, & deprehendes cum summa religione, & subtilitate, auctoribus suam orationem, & dicendi stylum conseruasse, & superflua dumtaxat, aut alio loco dicta aut abrogata truncasse, aut mutasse, atque ad aequitatem quae suo tempore obtinebat, omnia summa ingenij dexteritate accommodasse. Tibi profecto pollices citius abscinderentur, quam vt tota aetate tua simile quid posses praestare. Neque vero ad Triboniani laudem, vel longis spatijs accedit Anianus, siue quis alius breuiarij Alariciani collector, qui cum Triboniano comparatus, nullius prope iudicij, summa vero negligentiae scio, damnabitur. Equidem postquam eiusmodi, atque alia quaedam fragmenta vetustatis cum Iustiniano iuris corpore conferre coepi, ardentiore, quam ante hac studio corpus illud amare, colere, exosculari institui, velut infinitae aestimationis thesaurum, non iuris modo, sed religionis, sed historiae, sed antiquae disciplinae, totius memoris maiorum, & super haec, velut locupletissimum Latini sermonis penum, & supellectilem, tandemque reperisse me gauisus sum quod Budaeo, & caeteris opponerem, quaerentibus immensam legum multitudinem, velut ab inclementibus Medicis ad viuum, resecatam, & accisas nobis Pandectas verius, quam compendiosas fuisse datas, & in his compendiis dormitasse magis auctorem, quam sub compendio digessisse. Id ergo Budaeo, & alijs oppono, quod ipsemet Imperator verissime praedicat in l. tanta. §. mirabile. C. de vetere iure enucleando. Tribonianum tantam librorum copiam, nulli nec labori, nec sumptui parcentem praebuisse, in quibus etiam permulti essent ipsi eruditissimis hominibus iam a ducentis annis incogniti, vt merito antiqua multitudo egena videri posset prae opulentia Iustinianea breuitatis. Ac ne quis Iustinianum mentitum dicat (nullam enim isti reuerentiam, nec praeteritis, nec praesentibus Principibus deferunt) legat constitutionem Theodosii in Codice Theodosiano, De responsis prudentum ac ex ea agnoscat, quinam tum libri veterum prudentum in iudicijs, & hominum manibus haberentur. Papiniani, inquit, Pauli, Caij, Vlpiani, atque Modestini scripta vniuersa firmamus. Et post pauca. Eorum quoque scientiam, quorum tractatus, atque sententias praedicti omnes suis operibus miscuerunt ratam esse censemus, vt Scęuolę, Sabini, Iuliani atque Marcelli, omniumque quos illi celebrarunt, si tamen eorum libri propter antiquitatis incertum, codicum collatione firmentur. Vides in partam antiquitatis illo tempore opulentiam? nedum Iustiniani temporibus, quibus iam Imperio Gallię, & Hispania ipsa, ac ipsa Roma, hoc est Imperio iam Imperium perierat. Attamen quinque dumtaxat iuris auctorum integra volumina extitisse significat Theodosius, cętera aut perisse, aut in latentibus, ac abstrusis incognitis latuisse. & nisi quod eorum sententia pręcipuorum quinque pręfatorum libris essent immissę. Atqui praeter hos Tribonianus ex tenebris, & thesauris eruit Iuliani, Scęuolę, Alfeni, Proculi, Labeonis, Neratij, Iauoleni, Celsi, Pomponij, Valentis, Męciani, Mauriciani, Clementis, Africani, Marcelli, Florentini, Venuleij, Tertylliani, Trifonini, Callistrati, Marciani, Hermogenis, & aliorum integram scripturam, & eam pene totam in Digesta transfudit. Non inficias imus è re posteritatis fuisse, iuris abrogatis codices, & ipsas duodecim tabulas, & totum Praetoris edictum integrosque & continuos ad id commentarios saluos, & superstites, etiam post Digestorum editionem extitisse: & hanc veterem in limo ranae cecinere querelam. At nulla Iustiniani culpa perierunt, sed temporum, seu, vt verius loquar, hominum auaritia, ac inertia, qui posterioribus vixere temporibus. Nam pridem exsibilatum est hominum horum mendacium, qui iussu Imperatoris nostri crematos esse hos omnes veteres libros tradiderunt. Quę (stulte) amentia est, in pijssimum Principem conferre, quod iusto Dei iudicio adscribendum est? vt propter posteritatis ingratitudinem barbaros immiserit, qui nobis totius virtutis, & ciuilis philosophię vetera monimenta eriperent, & è rerum natura delerent vt quondam priores tabulas coram ingratis populis confregit Moses? Quid enim nobis vobiscum est, libri venerabiles sacri codices, bonę leges, optimi canones? si loquimur Christiani, viuimus Turcę? si periurio, & sacrilegio ambibimus magistratus, adsessuras, iudiciarias sellas, Episcopales cathedras, dignitates ciuiles, ecclesiasticas? Quid verò nobis, & vobis, si cum vestri similes, nec sanctitate, nec auctoritate inferiores habemus. hos nec legimus nec habemus, aut si forte commmus, id dicis, & ostentationis causa facimus, & clausos, & deauratos in scrinijs, & vinculis detinemus, neque legentes ipsi (quia aliud agimus, aliud simulamus) nec petentibus vtendos dantes ne nouitatis, & elegantiae nitorem amittant, aut fidem commodato petentium sequi metuentes, aut quid venalitatem subitaneam cum volumus vendere, remoretur? Quid si maior pars eorum, qui populo moribus, vita, religione, sanctitate, doctrina pręsunt, instructissima habent stabula, plena equis

Hispa-

Google

Hispanicis, Turcicis, Illyricis, Neapolitanis, culinam omni ferculorum genere refertam, auri, argentiq; copiam & abundantiam, usque ad ædificiorum insaniam luxuriantem: bibliothecam verò, aut nullam, aut ita angusto loco, & ignobilibus libris refertam, & impressis, & imperfectis libris squallentem ut ne decem quidem aureis communiter distrahi possit. Hæc sanè avaritia vulgatam nobis editionem sacræ bibliothecæ: (sic enim veteres locuti sunt) intercepit, i. Latinam septuaginta interpretum, quæ usque ad Hieronymianam auctoritatem meruerat, & postea ne ab ipso quidem abrogata est. Non enim, inquit, sic nova cudimus, ut vetera destruamus: sic hexapla, & octapla Origenis, & Pamphili ecclesiis perire sinit. Eadem avaritia hactenus D. Chrysostomi, Cyrilli, Origenis, & Con illiorum Græcorum atque auctorum editionem remoratur. Iam, quid de beneficiorum venalitate dicam? Nulla non pagina Quintinus noster invehitur in profanos, & amicos pseudo episcopos omnibus suis de iure canonico cõmentarijs, nundinationes beneficiorum, & coemptiones detestatur, nec eą de re Rebuffus, homo licet meticulosissimus, silere potuit, non Budæus, non utriusque iuris auctores non ignobiles, certatim omnes à Simoniacis opprimi ecclesiam legunt, quotidie declamitant in Simonianos publicè concionatores, id est eos, qui prece, ambitu, pretio, malis artibus, sacerdotia emunt. Non enim solus nummus Simoniacum facit, Augustino sanctissimo teste. Sed dum in Simoniacos manifestè agunt, tacitè videntur continere in Iudaitas, odio dignos maiore. Nam ut posterius emere Dei, & Spiritussancti gratiam pretio nisus est Simon ille Magus, ita prius hæreticorum omnium princeps Iudas ille vir Scariotensis eandem gratiam, & gratię substantiam se vendere posse speravit, & multis post se exemplum reliquit tot ac abominationis complementum. Emit aliquis Episcopatum, Sacerdotium, Curam, Abbatiam, Prioratum Malum factum. Sed cedo à quo? obmutescis, non vis ponere os in cœlum, & dicitur. Nonne qui vẽdidit, & tradidit ille maius peccatum habet? Vix enim accidere potest, imò ne accidere quidem puto ut maiores Sacerdotes, & Archiepiscopi sint dignitates emant. Cur ergo quod gratis accepisti, gratis non das? Sed de his brevis est sed formidanda S. Blasij sententia in Nomocanone, ad Episcopos, qui ei suberant. Nolite, inquit, imitari Iudam, prodentes accepto pretio, eum qui semel crucifixus est pro nobis, Neglegitis? Ecce & prædia ipsa vestra, vestræq; manus, quæ tales accipiunt fructus, appellabuntur voce illa divinitus prodita AKeldama, quod est ex Chaldæo Latinè interpretatum ager sanguinis, seu pretium sanguinis, ut in Actibus Apostolorum habetur. Sed priusquam hunc locum concludamus (quem surdis profectò canimus) quid de sui sæculi morib. scripserit Theodorus Balsamon, deq; Græcatum ecclesia quam Deus merito afflixit corruptela, confessus sit, audiamus. Is Nomocanonis tit. 1. c. 24. De his qui gratis ordinantur, hæc scribit ad verbum: Quod laici puniantur, qui datis pecunijs, sacrorum, & venerabilium locorum administrationes suscipiunt, ex præsenti novella Iustiniani 123. constat. Sed quis nam nunc laicus citra dationem, aut procurationem sacri loci, aut ministerium ecclesiasticum suscipiat, aut clericus fiat, aut in cellam monasticam admittatur, ignoro. Ac propterea flexis genib. Deum oro, ut nos ab istiusmodi minis liberare velit, clamans: Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit? Sed ad Iustiniani gesta redeamus.

SEDITIONES VARIÆ, itemque coniurationes adversus Iustinianum.

De libellis adversus Barbaros gestis supra dictũ est, quæ fœliciter confecit, nec minus sanè iustè. Prodest (inquit) Theodosius, gentes barbaras nostri nominis Imperio mancipari. & Aristo. 1. Politicorum ait veteres poetas dicere, βαρβάρων δ᾽ Ἕλληνας ἄρχειν εἰκὸς, quum esse regi barbaros à Græcis, & servire Græcis, quasi idem sit natura barbarum, quod, & servum, & rectè Dei spiritu instructa mater nostra Ecclesia sic precatur in sancta magna Parasceue. Oremus & pro Christianissimo Imperatore nostro, ut Deus & Dominus noster subditas illi faciat oẽs barbaras nationes ad nostrã perpetuam pacem: & postea respice ad Romanum benignus Imperium, ut gentes quę in sua feritate confidunt potentię tua dextra comprimantur. Sed motus & seditiones civiles, & intestinas, ut solent esse periculosiores, ita & maiore cum sceptri sui periculo, & vitæ, capitisq; discrimine, Deo tamẽ iusto tandem Imperio favente, compescuit. Cæterum sicut seipsum sacum, & intus rebellantem vincere summa, & longè omnium victoriarum est optima, ut ait Plato 1. νόμων, ita & bella seditionemq; domi, & in regia urbe excitatam sedasse, siderũ auxilio Ducum maxima æstimanda est gloria: atq; ut ἀφρήτωρ ἀθέμιστος ἀνέστιος Homero dicitur, idest, ut singula singulis reddam, exigens, exlex, exlar; seu solivagus est, qui civili sanguine delectatur ita ex diverso, velut optimus ille Dux à Theognide laudatur, qui in bello civili fidelis, & sanus, & moderatus est:

πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερύσασθαι
ἄξιος ἐν χαλεπῇ Κύρνε διχοστασίῃ.

Ex multis sedi ionib. quę in ipsis temporibus inciderunt, principem locum obtinuit, & tempore, & facinoris novitate, atque audacia, ea quæ NiKa nominata est à synthemate, seu verbo, quo se in strage facienda intercognoscerent partes Belli Persici tempore quinto Imperij Iustiniani anno, Hypatius & Põpeius sororis Anastasij filij à populo levissimo ad Imperium expetiti, necnon & Probus, & alij Kal. Ianuarijs adscitis secum multis è nobilitate coniuratis Iustinianum dolo adoriri tentant, perq; dies interim quinos urbem ipsam regiam ferro, & igne miscent, nec ecclesiasticos viros, qui cum sacris vestib. & crucibus, & evangelijs, in medium procedebant, metu numinis eos sedaturi, veriti sunt, sed sine discrimine fandi atq; nefandi promiscuè ceciderunt & plebem ex fenestris lapides iactantem, unà cum domib. igne subiecto suffocarunt, & cum Herulis à Iustiniano immissis acerrimè pugnarunt. Sed dum quinta die Hypatius in palatium ipsius invadẽdi causa ascendit, & in Hippodromo thronum imperialem conscendit, ex quo Imperator ludos spectare solebat,

Lib. 1. politic.

Plato. νόμων.

solebat, non multo post spatio ante fores captus, & post ipsum quoque Pompeius, postera die vterque à militibus cæsus, & in mare proiectus est. socijs coniurationis mox proscriptis, & triginta millibus ex plebe trucidatis. Sunt qui & quadraginta millia exprimant, alij vt Cedrenus triginta quinque, atq; omnis hæc seditio ductu, fide, & opera Belisarij, & Mundi, addit Cedrenus, & Narsetis Ducum, & militum, quos ille ex Persico, hic ex Illyrico bello reduxerat, vt meritò in eos superius illud Theognis distichon cani possit. Rei totius originem altius repetit Procopius. Plebes vrbanæ (δῆμοι.) iã tum in singulis ciuitatibus diuisę erant in factiones duas, Prasinos, & Venetos, fullonica colorum nomina, quasi hodie dicas virides, & Phœniceos, quos vulgus Gallicum Blauos vocat: communis tum hic erat animarum morbus haud secus, ac in Italia Gibellinę, ac Guelfę partis, quæ die seditio exarsit, ludi & spectacula erant. Quidam fortè (vt ferè fit) ex alterutra parte tumultuabantur: quos cùm magistratus sedare vellet, & nec obedientes ad supplicium traheret, reliqui, vel eiusdem, vel diuersę factionis asseclę (mirè enim tum consentiebant partes ad turbandã quietem publicam) extrahebant, & vi è manibus lictorum, & ex carcere eos qui ducebantur abducebant, apparitores, & officia interficiebant, vrbem incendebant, tantumq; fuit incendium, vt S. Sophię tẽplum, & chartophylacium, vnà cum publicis alijs ædificiis, Sanctus Irenes, Xenonibus, Sampsonis, & Eubulicum infirmis, item porticus Xenssippi cum suis statuis, in quibus erat & Homeri, & cum aliis leonibus ęreis, & marmoreis penitus igne absumerentur. Tandem postquam de coloribus certari desitum est, tum aduersus Rempub. palam conuersę partes, Ioannem Cappadocem Præfectum prętorio indoctum hominem, nequam simul & auarum, necnon Tribonianum Pamphylum, virum quidem doctissimum, vt abundè supra diximus, sed leges venum exponentem ad cędem petere, omniq; genere conuiciorum palam proscindere cœperunt. Eo metu Iustinianus territus, ambos magistratu abdicare iussit. Phoca in Ioannis, Basilide in Triboniani suffectis locum. Sed & Theodora maritum iam de victoria desperantem, & de fuga cogitantem, forti & supra sexus imbecillitatem generosa oratione retinuit, non decere Principem simulatque purpuram deposuerat, vel alterum diem viuere, & illud Isocratis dictum vsurpauit, Prẹclarum esse in sepulchri elogio Imperatorem inscribi. Reuocato ita ad spem meliorem Iustiniano seditio postea sedata est eo, quo dictum est modo, sed non sine cruentissima miserarum plebium nece: quo exemplo moueri debent si qui sunt, omnibus ætatibus seditiosi, non temere in Principem, aut eius proceres tumultus, & seditiones excitare, nisi & eundem tandem velint exitum experiri.

Lib. 1. politic.

Plato. νόμων.

In orõne. [illegible]

Sed non semel ob has Prasinorum, & Venetorũ, qui & Cyanes dicebantur, factiones, seditio mota est: sed iterum anno Imperij eius 22. Cedreno teste, in qua & ædificia multa incensa sunt, & magna cędes facta, & iterum anno 24 quum rumor esset in vrbe Constantinopoli tana, mortuum esse Imperatorem (nam is ob dolorem capitis, domi clausus neminem videbat) plebes diripuerunt subitò panes ex tabernis & circa horam tertiam non inueniebatur panis in tota vrbe: clausaq; erant ergasteria, & susurrabat palatium quia nemo ex Senatu videbat Imperatorẽ, eo quòd dolorem capitis pateretur. Inde vulgò mortuus credebatur. Interea circa horam nonam vespertinam fecit Senatus consilium, & miserunt Præfectum, qui iussu Imperatoris ignes accendit per totam vrbem, vt essent iudices sanati è morbo Imperatoris quo inuento sedatus est tumultus postea Eugenij ex præfecti domus publicata est iussu Imperatoris. Is enim Eugenius per calumniam detulerat, nec probauerat Georgium, & Etherium curatores constos esse facere Imperatorem Theodorum Petri magistri filium.

Diaconus & Cedrenus.

συνκλυτον.

Anno rursum 35. cum agon Hippicus fieret Prasini Venetos adgressi sunt, & multas ediderunt strages, quos postquam in ordinem subegit Imperator varijs adfecit supplicijs. Narrat enim ex Procopio Nicephorus lib. 17. cap. 31. Iustinianum quoque ipsum Venetæ factioni addictum fuisse, adeò vt illos palam delinquentes, & cædes tota vrbe edentes non modò non puniret, sed præmijs etiam muneraretur, quæ res odium, & diuturnitatem seditionum vehementissimè aluit, & accendit: tametsi nonnunquam, & serò tandem in Prasinos quoque delinquentes animaduerterit. & Zonaras ait in prima seditione, quæ Nika dicebatur, Iustinianum Venetam partem in suas partes multis largitionibus pellexisse.

Sed tandem anno trigesimosexto eiusdem Imperij, multorum & potentium insidiæ in Imperatorem factæ sunt, consiliumque eius occidendi captum. Marcellus enim, & Ablauius, & Sergius fuere argyroprata totius coniurationis Duces. Sed Ablauius per Eusebium exconsulem, & Ioannem Rationalem, quibus vt amicis secretum indicarat, detectus, & Imperatori delatus comprehensus est Marcello sibi manus inferente, Sergio verò in templum Blachernarum asyli causa fugiente, qui inde abductus, & Procopio vrbis Præfecto traditus de se confessus est. Insuper & Belisarium inter conscios nominauit, quo cognito, Imperator ira ita in Belisarium exarsit: & die quinta mensis Decembris fecit silentium (erat vna ex duabus conuocandi Senatus speciebus, vt docet Iulianus epitomator in nouella sexagesimasecunda de ordine Senatorum, & consultationibus. Altera enim species consultatio dicebatur, vt hodie apud Francos parlamentum; alteri scilicet speciei, id est, silentio, hoc est extraordinaria Senatus conuocationi oppositum.) In hoc silentium adducto Eutychio Patriarcha, iussit Imperator recitari confessiones eorum, qui Belisarium inter coniuratos nominauerant: quo silentio peracto, omni satellitio spoliatus Belisarius domi se continere ab Imperatore iussus est, addita ei custodia, sed aliquot post mensibus omni custodia remota dimissus est, omni pristina dignitate recepta. Sunt qui scribant, inter quos est Zonaras, eum inclusum domi mortuum, & mortui bona in fiscum fuisse redacta. Secundo eiusdem Imperij anno Samaritani, & Iudæi in Palæstina Imperatorem sibi Iulianum quendam creantes, armis in Christianos commotis, rebellarant: quos deuictos Iustinianus in ordinem redegit decollato Iuliano: quæ occasio fuit seueras in Samaritas, & Iudæos leges ferendi: Iterum anno eiusdem vigesimonono Samaritæ, & Iudæi in Cæsarea Palęstinæ sub specie

Prasina, & Veneta factionis multos Christianos interfecerunt, & eorum bona diripuerunt, & Stephanum ipsius ciuitatis Praefectum in praetorio peremerunt: eos Imperator per Adamantium magistrum militum, partim suspendit, partim decollauit, alios verò debilitauit, & publicauit.

KTIMMATA, hoc est, ÆDIFICIA & constructiones Iustiniani.

T*Anta est Iustiniani in templis, ciuitatibus, locis veneralibus, publicis, priuatisque, portubus, balneis, pontibus aedificatis laus, vt hic titulus septem meruerit apud Procopium tractatus, ac primum locum tribuit templo S. Sophiae. Hoc enim diuinae excellentiae aptissimum nomen ei imposuerant Byzantij; quod in perditissima quidem seditione NiKa penitus conflagrasse, & in cineres, & carbones redactum fuisse ante praediximus. Si quis tamen persuadere posset, aut exemplar oculis hominum proponere eius, qua à Iustiniano instauratum est pulchritudinis, optassent sanè homines prius illud interire, vt denuò longè pulchrius instauraretur. Vtinam verò aut Itali, aut Germani, aut Galli qui eam vrbem quotidie adeunt vana curiositatis studio, & foeminarum atque virorum, & aliarum rerum minutarum vestitus schemata, effigies ad viuum effectas, in Occidentem adferunt, aliquam, vel rudem illius templi delineationem nobis typis excudendam curarent. Non ita laboraremus in Procopij, Euagrij, Nicephori, & recentiorum descriptione cognoscenda, non secus ac in descriptione Salomonici templi ex sacris libris restituenda: sed hoc vnum est nostri saeculi vanitatis insigne documentum: dum ea quae ad gulam, cutem, penem, luxum quotidianum incitant, in peregrinis regionibus spectemus, nihil amplius ex his desideramus, publica ornamenta, templa, aedificia, portus, magnificentiaeq. veteris vestigia, omnia nihil aestimamus, ac ea multoties intuiti, sed osci tantes, & aliud agentes, nostris popularibus in patriam reuersi memorare nequimus. Illius templi architecti laudantur Anthimius Trallianus, & Isidorus Milesius. Horum ingenio, & cura anno Imperij septimo ex fundamentis tam egregium opus instaurauit. Orbiculari, aut ouali forma esse creditur, tantaeq. altitudinis, vt non in terra fundatum, sed è Caelo cathena aurea suspensum credatur. Hodie à Turcis prophanatum dicitur, erasis, & sublatis iconibus sacris, & sola scriptura Arabica Alilala Orientali interiorique parti inscripta. Audio ab his, qui varias orbis partes peregrinando lustrarunt, secundariam architecturae opus, post illud stupendum, esse Biturigum S. Stephani templum, si oeconomiam structurae, & magnificentiam spectes, potius quàm lapidum molem. Videas Zonaras, qui ἀναλφάβητον Imperatorem vocat (quamquam de alio loqui videtur) qui fieri possit, vt summis architectis de stabilitate, & duratione aedificij desperantibus Iustinianus architecturae peritissimus rationem aperuerit, & excogitarit, qua opus, & structura deinceps firma stabilisq. consisteret: idq. semel atque iterum. Restaurauit, & idem Imperator, vel vt Zonaras à Nicephoro dissentiens ait, Theodora eius coniux, templum sanctorum Apostolorum, elegantia, & sumptu post illud eximium, secundum, in quo Imperatores (& ipse postea Iustinianus) & Patriarchae sepeliebantur. Alia verò templa, & loca, tam in regia vrbe, & eius suburbijs, quàm toto denique orbe vel instaurata, vel reparata, vrbes ex integro aedificatas, vel meliores factas, pontes, & caetera qui scire volet, apud Procopium legat prolixè omnia exequentem.*

Inchoata fuit Magni templi Ἁγίας σοφίας instauratio, post Consulatum Lampadij, & Orestis, anno secundo, indictione decima mensis Februarij, die 23. anno mundi 6040. hora prima diei, absoluta autem & dedicata, 9 Imperij, id est post Consulatum Basilij, 95. anno secundo, exeunte Litania (vulgus processionem vocat) à S. Anastasia cum Patriarcha, Imperatore, & populo. In hanc aedificationem, & aliàs cum multis egeret pecunijs Imperator, professoribus artium Liberalium, stipendia olim in singulis vrbibus constituta, de consilio Praefecti sustulit: atque ita omnes vrbes scholis vacantibus, rusticitas, & barbaries inuasit: quod postremis saeculis multò magis queri possemus. Caeterùm in pragmatica sanctione, quàm post receptam à Totila Romam veterem edidit Iustinianus, annonas quae Grammaticis, ac Oratoribus, ac etiam Medicis, vel Iurisperitis dari solitum erat, & in posterum suam professionem scilicet exercentibus erogari praecipit, quatenus iuuenes liberalibus studijs eruditi, per nostram Rempub. floreant, inquit.

Zonaras hęc idictione 15 sed nō cohęret reliquo calculo. Fortè Ioānis Papa, quē infamat Procopi omni scelerū genere.

QVAE MALA, PESTES, FAMES, terraemotus in haec inciderint tempora.

D*Iuina prouidentia, qua regitur mundus, & domo, vti bona, ita & iusta est, ac proinde sic ut homo fragilitate naturae, & liberalitate licentiae infirmus & contumax est, ita & piè, benigneq. à Deo gubernatur egenus opis, & iustè immodicus libertatis, corripitur. Atque haec est causa eius experientiae, quae per omnes omnium auctorum libros decurrit, quàmq. omnes, & publicè, & priuatim singuli nostris temporibus, & in nostris rebus, & corporibus videmus, vt scilicet iusto prouidentiae libramento, mundus hic iam ab initio sua creatura per bona malaq. alternantia exerceatur: vt D. Augustinus, sanctus, Orosius proprijs hac de re tractatibus demonstrarunt. Diuinus quoque Caelestinus in illa verè paterna, & viscerum Christianorum plena ad Nestorium epistola, quae in libro Concilij Ephesini primas tenet, cum meminisset Attico Patriarcha Constantinopolitano digno fidei magistro, & D. Ioannis ad ista successori, successorem datum, timens huius, quam attingimus prouidentiae alternas vices, ita loquitur. Mansit nos (inquit) post eius mortem (Atticum intelligit) solicitudo vel maxima, cum successor eius, vtrū etiam in eius fide succederet, quaeremus: quia difficile est continuari quae bona sunt. Nam sibi saepe alternis vicib mala succedunt Haec Caelestinus verissimè. Nā Attico, & mox Sisinnio Catholicis, successit Nestorius haeresiarcha, & nouus Iudas: si enim saluatur à Concilio Sic & Anastasio pessimo, & cacodoxo Principi, quique ob id fulmine ictus perijsse dicitur, successit Pius Iustinus, Iustino Iustinianus pijssimus Princeps,*

Princeps, nisi eius nouissima momordisset coluber, i. hæreseos περὶ ἀφθάρτων venenum, vt supra explicauimus. Sic licet externis victorijs fœlix factus videatur, tamen alijs cladibus & publicis calamitatibus & intestinis discordijs inter fœlicitatem, infœlicitatemque variè iactatus dici. Quæ singula prout acciderunt secundum annorum ordinem per capita colligam.

Anno secundo Imperij Iustiniani die penulti. Nouembris, hora diei tertia rursus (scilicet post duos annos prioris, & ferè similis passionis) Antiochia Orientem, diuitijs & magnitudine, & hominum frequentia inter Orientis ciuitates Romanis parentes facilè princeps, teste Procopio, (& in qua primum Christianorum nomen credentibus in Christum impositum fuit, vt sacra Actuum Apostolorum historia testatur] maximum terræ motum, & tempestatum grauissimam passa est à vi maiore, quam Græci theomeniam vocant, vt Cedrenus scribit, & confirmat l. si merces, §. vis maior. ff locati: vbi Græca metaphrasis θεομηνίαν non vt Florentiæ editum est, θεοῦ βίαν appellat: hancque lectionem Florentina meliorem esse, non improbabiliter quidam existimat. Fuit autem hæc vis maior seu theomenia, ingens terræmotus cum tonitruo, & cœli mugitu horrendo. Hac concussione corruere cuncta ædificia cum mœnibus, & ijs ædificijs, quæ post priorem terræmotum steterant salua, aut Imperiali aut priuatorum liberalitate erant instituta, obruta etiam sunt his casibus, & ruinis quatuor hominum millia cum octingentis septuaginta, qui remanserant in vrbes proximas partim confugerunt, partim discalciati litanias fecerunt, clamantes, Κύριε ἐλέησον. Tunc Dei cultori homini in visu apparuit, vt diceret omnibus residuis, quod superscriberent superliminaribus suis, Christus nobiscum State. Quo facto stetit ira Dei, & rursus Imperator, & Augusta multas pecunias donauerunt in recuperationem, & ædificationem Antiochensium ciuitatis, quam cognominauerunt Theopolim, i. Dei ciuitatem: vel propter præfatā superscriptionem, vel propter Theomeniam. Hanc illi vrbi cladem ob ciuium malos mores diuinitus immissam, quis non credat, vel scribente Procopio, nihil aliud illi populo, quàm festa, delitias, spectacula, & theatra esse curæ? Sub belli quoque Persici initijs durissimum excidium à Cosroe Persarum Rege passa hæc ciuitas postea fuit, anno Imperij Iustiniani x 1 1. teste Diacono.

Ex Cedreno. Anno quarto Cometa dictus Lampadias, quod in sublime radios suos reijceret, apparuit per continuos, 20. dies. portendebat, scilicet & sequentis anni Persicam cladem Belisarij in vigilia magni Paschatis, & seditionem Constantinopolitanam, NIKA cognominatam. Procopius 2. Persicorum narrat anno 13. apparuisse cometam, qui Pogonias, seu Xiphias dictus est.

Alia vis maior, seu Theomenia. Ex Diacono. Anno 8. Passa est à diuina indignatione, Pompeiopolis Mysia, scissa est terra à terræmotu, & obrutum medium ciuitatis cum habitatoribus, & erant subtus terram, & voces eorum audiebantur clamantium vt sibi misericordia præstaretur. Et multa donauit Imperator ad educendos, & adiuuandos, viuentesq; liberaliter iuuit.

Anno 15. mense Octobri, facta est mortalitas Byzantij.

Anno 16. die Septembris, magnus fuit per totum orbem terræmotus, & corruit dimidium Cyzici.

Anno 17. Andreas quidam faber canem habebat rufum, & cæcum Pythonico (vt credunt) spiritu afflatum. Nam adulteros, scortatores, immisericordes, sordidos, sine vlla falsitate demonstrabat: annulos aureos ferreos, & argēteos terra defossos, eruebat, & singulis dominis, seu viris, seu vxoribus præsaga vi quadam sine errore reddebat, & mista Imperatorum nomismata, citatis nominibus singula à singulis distinguebat.

Anno 18. mare per Thraciam milliarijs quatuor diffusum stetit, & cooperuit Odysū. Dionysiopolim Aphrodisium, multiq; sunt in aquis suffocati: & iterū Dei præcepto restitutum est mare idem in loca sua.

Anno 19 summa fuit frumenti, vini & olei penuria, & pluuia maxima, & factus est terræmotus magnus Constantinopoli, & euersio sancti Pascha. nam diem τῶν ἀποκρεῶν i. Dominicam in sexagesima (à qua Græci esum carnium deponunt) celebrarunt 4. die Februarij. Imperator autem iussit alia hebdomada carnem in macello venalem proponi: quæ erat populo septimana tyrophagus, quæ caseo & ouis vtitur, à carnibus autem abstinet, ea est septimana post Dominicam in quinquagesima. Populus nihilo magis carnes comparauit, aut esitauit; & cum ex edicto Imperatoris vna septimana tardius celebrandum esset Pascha morem gessit populus, & hac ratione inuētus est populus superflua vna hebdomada ieiunasse. Tanta tunc inerat plebibus à bonis Episcopis instituta pietas, vt nullis Principis edictis, vel à cerimonia Quadragesimæ, vel à recta confessione, ad apotharcitarum deliria posset abduci.

Anno 21. extitere graues terræmotus, & imbres insoliti, & magni: mortuaq; est Augusta, de cuius ingenio, & hæretica versutia supra dictum est suo loco.

Anno 22. & 23. tonitrua, & fulgura supra naturalem modum deseruierunt. Partes populi iterum conflixerunt: & orta sunt vrbica incendia, cum cædibus & auulsa est Imperialis corona.

Anno 24. 9. Iulij terribilis terræmotus fuit per vniuersam Palæstinam, Arabiam, Mesopotamiam, Syriam, & Phœniciam, qui multas vrbes, & multos homines extinxit. In vrbe quoque Botry, pars montis in mare cadens vrbem antea importuosam fecit portuosam.

Hoc anno Epinicia de Totila occiso, & Roma recepta per Narsetem, Constantinopolim allata sunt. Cedre. & Diaco.

Anno 25. celebratum fuit magnum quintum Concilium, hoc est Constantinopolitanum secundum, de quo fusè à nobis superius dictum est. Ex Gedreno

Anno 27. terribilis Constantinopoli terræmotus fuit, & per alias vrbes totis 40. diebus à die 15. Augusti, Fit autem memoria terræmotus huius per singulos annos, in campo Litaniam populo agente.

Anno 28. facta sunt tonitrua, & fulgura horrenda, & ventus Africus terribilis, ita vt caderet crux, quæ stabat ad portam Auream.

Anno 30 ignis è cœlo (seu cometo ardens, vt ait Draco) quasi species lanceæ apparuit à Septentrione vsque in Occidentem.

Anno 31 factus est terræmotus Constantinopoli, & alijs locis terribilis valde, qualem nullus hominū memorabat illo sæculo in terris accidisse Concutiebatur terra continuis diebus, noctibusque decem: muri

Constantinopoleos, multaque templa, & domus tunc conciderunt, qua ex re mœstus Imperator coronam Imperialem abstulit, & absque ea ad Natalitia, & Theophania processit, & decem & nouem dierum cletoria, id est publicos accubitus, & conuiuia cessare fecit, eorum expensis egenis distributis.

Ex Cedreno & Diacono.

Anno 32. trullus magna Ecclesia (qui continuis superiorum annorum terramotibus conciderat) iterum a Iustiniano reparatus est, & exaltatus plusquam viginti pedibus in superioribus supra ædificium, quod antea fuerat, & iterum ab Euthychio est dedicatus. Sacram quoque mensam eius ecclesiæ, tum ex omni materia quam terra fert: genere constauit, liquatisque iis quæ conflationem recipiunt, puta auro, argento, lapillis, & c. ligna pretiosa, & alia sicca immisit, mira, & varia operis facie & in orbe hac adiecit inscriptionem. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομέν σοι δοῦλοί σου Χριστὲ ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεόδωρα, ἃ εὐμενῶς προσδέξαι εὐεργέτα λόγε ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ σου πίστει διατήρησον καὶ τὴν πολιτείαν ἣν ἡμῖν ἐπίστευσας εἰς δόξαν σου αὔξησον, καὶ φύλαξον, πρεσβείαις τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Inchoata igitur hæc fuerunt a his superstite Teodora, quæ hoc anno non erat inter viuos. Ex Cedreno.

Eodem anno Hunni, qui & Sclauini dicuntur, atque etiam nouissimè Turci appellari cœperunt (teste Diacono) Thracias infestantes, Belisario primũ misso, ac postea Iustino Curopalata, Iustiniani in Imperio successore, redire ad suos sunt coacti.

Anno 34. mense Decembri, magnum fuit in vrbe Constantinop. incendium a templo S. Sophiæ, vsque ad Probi. Fuit & magna pestis, & mortalitas in Cilicia & Anazarbo, & Antiochia magna, necnon & terræmotus, & congressi sunt inter se in ea vrbe orthodoxi cum Seuerianis, & multa cædes perpetrata. Fuerunt hi Seueriani, seu Seuerita iidem postea, & Aphtarto docitæ, in quorum partes inclinauisse Principem supra dictum est: missus tum a Iustiniano fuit, eò Zimarchus Comes Orientis, qui ἀτάκτους inordinatos & rebelles, proscriberet, deportaret, membris debilitaret.

Anno 35. nocte intempesta magnum exortum est incendium in vrbe Regia.

Anno 37. incendio conflagrauit venerabilis domus Samsonum, & quæ ante Rufi, Mesaulon magna Ecclesiæ, ac sceneftasium actum: & duo asceteria proxima templo S. Irenes, cum eius narthecis parte.

Anno 37. moritur Belizarius Patritius Byzantij.

MORS IVSTINIANI.

Anno tandem Imperij sui 38. renouato iam dogmate de corruptibili, & incorruptibili Christi corpore, per edictum vbique locorum (à pietate alienum proposuit) Deo præoccupante, defunctus est, & sepultus ex more Imperatorum, in magnifico monumento, quod ipse lapide Sardio in templo sanctorum Apostolorum construxerat, ad dextram ingredienti partem. Id templum à Theodora Augusta fuisse instauratum diximus. Aiunt moriturum Iustinianum testamento mandasse reuocationem ab exilio, & restitutionem in integrum Sancti Eutychij Patriarchæ Constantinopolitani, quem idcirco exulatum miserat, quod eius cacoethes hæreseos amplecti nollet, sicut olim Constantinus restitutionem sancti Athanasij testamento mandauerat. Imperauit Iustinianus annis 38. mensibus septem, diebus 14. succedente ei Iustino Curopalata.

Niceph. lib. 17. c. 33

Composuit Iustinianus in Christi honorem, elegantissimum hymnum, qui hodie à Græcis, & in sacra Synaxi & Missa, & mesorio quoque hora sexta palã in ecclesia canitur, extatque in eorum Horologio, & Liturgico libro, Grecè & Latinè his verbis.

TROPARIVM.

Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων, καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου ΜΑΡΙΑΣ, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας, σταυρωθείς τε χριστὲ ὁ θεὸς θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἷς ὢν τῆς ἁγίας τριάδος συνδοξαζόμενος τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, σῶσον ἡμᾶς

Ex Horologio Græcorũ

LATINE SIC LEGITVR IN SAcra Græcorum Missa olim per Leonem Tuscum edita.

Vnigenitus filius, & verbum Dei cum sis immortalis, dignatus es propter nostram salutem carnem sumere de sancta Dei genetrice semper virgine Maria, inconuersibiliter factus homo, qui crucẽ subijsti Christe Deus, morte conculcans mortem, vnus existẽs sanctæ Trinitatis conglorificatus Patri, & Spiritui Sancto, saluos nos fac.

Explicita est Imperatoris Iustiniani Legislatoris nostri vita.

FOELICITER.

Θεῷ δόξα.

DE IVSTINIANO
EX PLATINA,
IN LIBRO DE VITIS PONTIFICVM, & ex Suida.

Niceph. lib 17. c. 33

IVSTINIANVM Imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas, incompositasq; in ordinem ad omnium vtilitatem redegerit: eaque reciderit, quæ superuacanea, atque inutilia videbantur. Hac tamẽ in re, cõsilio, & opera Ioannis Patricij; Triboniani, Theophili, Dorothei, & aliorum vsus est. qui & doctrina, & auctoritate insignes Immensum namq; illud librorum pelagus: (ad duo enim ferè millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita, ad hæc vsque tempora tot indicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit: quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant, quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum epitomen fecit librorum quatuor; has autem leges Institutiones appellant. Dicimus item Iustiniani Codicem, & Volumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de Incarnatione Domini eleganter scripsisse. Templum quoque in honorem Dei patris (nam filius, patris est sapientia) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu Constantinopoli ædificandum curauit. Hæc Platina, vera (vt mihi quidem videntur) sed quoniam diuersa sentit Suidas: hic etiam id, quod is de eo memoriæ prodidit, adscribere non pigebit. Iustinianus, inquit, Romanorum Imperator in primis orthodoxus, literarũ omnium expers fuit, atque etiam (quod aiunt) analphabetus. Et mirum, mehercle, si litterarum expers fuit Iustinianus, qui omnia tamen iura in pectore habuisse creditur, atque etiam in promptuario quodam omnis antiquitatis, ne quid vsquàm in iuris ciuilis voluminibus, vel tantulum discreparet; qui & ea, quæ per Tribonianum, cæterosque collecta erant, legiße se, ac recognouisse non vno in loco testificatur. At valeant calumniæ: nos sinceriora sequamur.

Ex Horologio Græco

DE TRIBONIANO EX SVIDA,

BVDAEO INTERPRETE.

TRIBONIANVS natione Græcus, cùm omnis religionis contemptor erat, tum vero imprimis à Christiana fide abhorrēs, assentator, & fraudulētus, vt qui Iustiniano persuaserit, mortem eum non oppetiturum esse, atque in cœlum cum carne assumptum iri. Quæstor Iustiniani fuit, tanta vi ingenij præditus, vt doctrina præstantissimus euaserit, ac nulli ęuo suo secundus: cœterùm auaritię eousque indulgens, vt lucro venale ius habendum semper duxerit. Nam & leges quotidie fermè sordida dinundinatione antiquare, identidem ferreque instituerat, cuique commodum esset. Hic cum diu post honorem adeptum superuixisset: morbo tādem interijt, nihil prorsus molestiæ à quoquam vnquam passus. Erat enim sermone blandus, & alioqui suauis: auaritiæ quoque morbū doctrinę præstantia, facilè obunbrare poterat. Hæc ille. Vdalricus tamen Zasius legū Doctor celeberrimus, in Commentarijs suis ad legem secundam, ff. de orig. iur. §. & cum placuisset. ad verbū, iniuriosè, aliud prorsus de Triboniano sentit, nempe illum à Christiana fide minimè abhorruisse: vt qui cum alijs quibusdam iurisperitis ad compilandum Codicem, quem vocāt, princeps delectus, tam sanctas, tamq; religiosas, atque adeo catholicas constitutiones (vt in ipsius Codicis præsertim initio videre est) collegit, vt non nisi ab homine Christiano proficisci potuerint: quas & alioqui poterat nō admittere, vt qui apud Iustinianum quæ vellet, posset. Quod si semel recipias, illum, scilicet Christi cultorem fuisse, iam cætera, quæ de eo subdit Suidas, vides quàm facilè exsibilentur.

DE TRIBONIANO,
Et eius Socijs,
EX BERNARDINO RVTILIO.

TRIBONIANVS Macèdoniani filius inter fori principes Cos. Iustiniano magister Officiorum, Assessor & Quaestor, quod munus tum apud Constantinop. Imperatorem solemne erat. Euenit septimo principatus anno, vt Veneti Prasinique, seditiosa factionum nomina, ita conspirante, vt fugato Imperatore ac Senatu, vrbe magna ex parte inflammata, ædes multas, publicaque opera incenderint. Quin tumultum, vt sedaret Imperator, Tribonianum, & Ioannem Prætorem Præfectum in sicariorum gratiam magistratu mouit. Id enim magnis vocibus, propter exercitam in se antea quietis rebus seueritatem, ab armata plebe vndique flagitabatur, probra in vtrumque tota vrbe iactabantur, ipsique ad necem diu frustra quæsiti erant. Triboniano Basilides successor datus, vir mansuetudine ac æquitate inter Patricios clarus. Postea tamen Tribonianus in suum locum rediit: quo perfunctus, multos post annos morbo decessit. Vir fuit ingenio miti, atque humano, vt nihil vnquam præterea à quoquam ingratum sit passus. Quibus moribus, & singulari omnium artium doctrina, vnum auaritiæ crimen facilè obscurabat: cùm tamen non nisi iustum sectaretur lucrum, legesque assiduè aliquas ex vsu, aut antiquaret, aut conderet. Quod qui omnino arguunt, næ illi instabilem rerum humanarum conditionem parum intelligunt. Hæc de Triboniano Procopius historicus haud paulò melior, quàm Suidas nescio quis, à quo traditur Tribonianus auaritiæ morbo miserè laborasse, vt ius ipsum pretio, quasi promercale habuerit, ac leges ad

vtriusque partis vsum nunc tulerit, nunc abrogarit, & quasi quæstuarias prostiuerit. nullum putasse esse Deum, penitusque à religione abhorruisse: adulatorem, atque impostorem fuisse, vt qui Iustiniano persuaserit, non moriturum eum, sed cum ipso corpore in cælos iri sublatum. Sed hæc quis credat incerto autori? cum contra stet scriptor grauis eorum temporum Procopius, nec Iustiniani optimi, & vel Suidæ ipsius testimonio, religiosissimi Principis prudentia, & pietas passura fuisse, nedum altura, & proue̋ctura eiusmodi monstrum videatur. Fuit eodem tempore Tribonianus alter, ex Sida Pamphiliæ vrbe, primarius & ipse causidicus, vir multæ eruditionis, & multorum operum, quæ ponit Suidas, nihil ad ius attinentia. Theophilus quoque, Dorothæus, Theodorus, Isidorus, Anatolius, Thalleleus, & Cratinus viri illustres, & peritissimi iuris adhibiti à Iustiniano ad purgandas, seligendasque, quibus vtimur, leges, insigne ab eo testimonium doctrinæ, ac fidei meruerunt.

DE CONCEPTIONE DIGESTORVM.

IMPERATOR CÆSAR FLAVIVS IVSTINIAnus, pius, fœlix, inclitus, victor, ac triumphator, semper Augustus, Triboniano Quæstori suo Salutem.

Hæc Constitutio reperitur in Codice, tit. de vete. iur. emucl. prima in ordine.

DEO auctore nostrum gubernante Imperiũ, quod nobis à cęlesti maiestate traditum est, & bella fęliciter peragimus, & pacẽ decoramus, & statum Reipublicæ sustẽtamus: & ita nostros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutoriũ, vt neque armis confidamus, neq; nostris militib. neq; bellorum Ducib. vel nostro ingenio: sed omnẽ spẽ ad solã referamus summæ prouidentiã Trinitatis, vnde & mũdi totius elemẽta processerunt, & eorum dispositio in orbem terrarum producta est. Cum itaque nihil tã studiosum † in omnib. rebus inuenitur, quã legũ auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnẽ iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem, qui ab vrbe cõdita, & Romuleis descẽdit temporibus, ita esse cõfusum, vt in infinitũ extẽdatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: prius nobis fuit studiũ a sacratissimis retrò Principibus initium sumere, & eorum constitutiones emẽdare, & viæ dilucidæ tradere, quatenus in vnũ codicẽ cõgregatæ, & omni superuacua similitudine, & iniquissima discordia absolutæ, vniuersis hominib. promptũ suæ sinceritatis pbeant præsidium. Hocque opere consummato, & in vno volumine, nostro nomine pfulgente, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimã iuris emendationẽ peruenire properaremus, et omnẽ Romanã sanctionem & colligere, & emendare, & tot auctorũ dispersa volumina vni codici indita ostẽdere, quod nemo neque sperare, neque optare ausus est: res quidẽ nobis difficillima, immo magis impossibilis videbat. Sed manibus ad cœlũ erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoque curam nostris reposuimus animis, Deo freti, q res penitus desperatas donare & cõsummare suæ virtutis magnitudine potest: & ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministeriũ, tibique primo & hoc opus cõmisimus, ingenij tui documẽtis ex nostri Codicis ordinatione acceptis & iussimus, quos pbares tã ex facũdissimis antecessorib. † quã ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis ad sociandũ laborẽ eligere. His itaq; collectis, & in nostrũ palatiũ introductis, nobisq; tuo testimonio placitis, totã rem faciẽda permisimus: ita tamẽ, vt tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. Iubemus igitur vobis, antiquorũ prudentiũ, quibus auctoritatẽ conscribendarum interpretãdarumque legũ sacratissimi Principes pbuerũt, libros ad ius Romanũ pertinẽtes & legere, & elimare: vt his omnib. materia colligatur, nulla secũdũ quod possibile est, neq; similitudine, neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi, quod vnum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinẽtes scripserũt, quorũ scripturę nullis auctorib. receptæ, nec vsitatæ sunt: neq; nos eorũ volumina nostrã inquietare dignamur sanctionẽ. Cumq; hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuit: oportet pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum tẽplum iustitiæ cõsecrare, & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius dirigere, tã secundum nostri cõstitutionẽ Codicis, q̃ edicti ppetui imitationẽ, prout hoc vobis cõmodius esse potuerit: vt nihil extra memoratã cõsummationẽ possit esse derelictum: sed his quinquaginta libris totum ius antiquum † p mille & quadringentos penè annos cõfusum, & a nobis purgatum, quasi quodã muro vallatum, nihil extra se habeat: omnib. auctorib. iuris æqua dignitate pollẽtib. & nemini quadã prrogatiua seruãda: qa non omnes in omnia, sed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inueniunt. Sed † neq; ex multitudine authorum, quod melius & æquius est, iudicatote: cum possit vnius forsitã & deterioris sententia

† σπουδαῖον, vide Ant. Aug. li. 2. emẽd. cap. 1.

† Antecessorib. an Assessorib. sit legendũ, disputat Alciat lib. Dispu. 3. c. 12.

† In m. p. per millesimũ, & quadringentesimum penè annum.

† Ponderandæ sunt sententiæ non numerandæ.

tētia,& multas & maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ antea in uotis Aemilij Papiniani ex Vlpiano,& Paulo, necnon Martiano adscripta sunt, quæ antea nullā vim obtinebāt propter honorē splendissimi Papiniani,† nō statim respuere: sed si quid ex his ad repletionē summi ingenij Papiniani laborū, vel interpretationū necessarium esse perspexeritis,& hoc ponere legis vicē obtinens, non moremini: vt omnes, qui relati fuerint in hūc codicem, prudentissimi viri habeāt authoritatem, tanquā si eorum studia ex principalibus constitutionib. profecta,& nostro diuino fuerint † ore profusa. Omnia. n. merito nostra fecimus, q a ex nobis omnis eis ipertietur auctoritas. Nā qui † non subtiliter factū emēdat, laudabilior est eo, qui primus inuenit.† Sed in hoc studium vobis esse volum*, vt si quid in veteribus nō bene positū libris inueniatis, vel aliquid superfluū, vel minus perfectū, superuacua longitudine semota, & quod imperfectū est, repleatis,& omne opus moderatum quam pulcherrimum ostēdatis. Hoc etiam nihilominus obseruādo, vt si aliquid in veteribus legibus: vel constitutionib. quas antiqui in suis libris imposuerūt, nō rectè scriptū inueniatis, & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: vt hoc videat' esse verum & optimū, & quasi ab initio scriptū, quod à vobis electum, & ibi positū fuerit. Et nemo ex cōparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturā arguere audeat. Cū. n. lege antiqua, quę Regia nūcupabatur, omne ius, omnisq; potestas populi Romani in Imperatoriā translata sit potestatē: nos verò sanctionē omnem non diuidimus in alias, & alias cōditorū partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legib. abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, vim obtinere: vt & si aliter fuerāt apud veteres conscripta, in contrariū autem in † compositione nostra inueniantur:† sed nostrę electioni hoc adscribat'. Nulla itaq; in omnibus prædicti codicis mēbris ἀντινομία †(sic.n.à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locū. sed sit vna concordia, vna cōsequentia, † aduersario nullo cōstituto. Sed & similitudinem (secundum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione volumus exulare: & ea quæ sacratissimis cōstitutionibus, quas in Codicē nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex vtere iure nō concedimus, cū Diualium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem: nisi forte vel propter diuisionem, vel propter repletionē, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit:& hoc tamen perrarò, ne ex cōtinuatione huiusmodi lapsus oriatur aliqd in tali prato spinosū. Sed & si quæ leges in veteribus libris positę, iam in desuetudinē abierunt, nullo modo vobis easdem ponere permittimus: cum hæc tātūmodo obtinere volumus, quæ vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, vel lōga consuetudo huius almæ vrbis cōprobauit: secundum Saluij Iuliani scripturam, q̄ indicat debere omnes ciuitates consuetudinē Romę sequi, quæ caput est orbis terrarum,* non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligendum est nō solum veterem, sed etiam Regiā nostram, quæ Deo propitio cum melioribus cōdita est augurijs. Ideo iubemus duob. istis codicibus omnia gubernari: vno Constitutionum, altero Iuris enucleati, & in futurū codicem compositi: * vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum, Institutionum vicē obtinens, vt rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudētiæ redigatur scientiam. Nostrā autem consummationem, quæ vobis * Deo adnuente cōponetur, Digestorum, vel Pādectarum nomē habere sancimus: nullis iurisperitis in posterū audētibus commentarios illi applicare,& verbositate sua supradicti Codicis compendium cōfundere: quemadmodum in antiquiorib. factum est, cum per contrarias interpretantiū sententias totum ius penè conturbatum est, sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα † nuncupātur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriūdo. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterū dubitatio: iubemus nō per signorum* captiones,& cōpendiosa ęnigmata, quæ multas p se & per suum vitium ἀντινομίας induxerūt, eiusdem codicis textum conscribi: etiā si numerus librorū significatur, aut aliud q dquā: Nec etenim per speciala sigla* numerorum manifestari, sed per literarum consequētiam explanari cōcedimus. Hęc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum alijs facundissimis viris studeat, & tam subtili, quā celerrimo fini tradere: vt codex consummatus,& in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximā & æternam rei memoriam, Deiq; omnipotentis prouidentiæ* argumentum, nostriq; Imperij, vestrique ministerij gloriam.

Data decimooctauo kalen. Ianua. Lampadio,& Oreste viris clarissimis Consulibus.

FELICITER.

† Hoc apparet ex tit. de respon. pru. in Co. Th.

† Fuerant

† Nam qui subtiliter in P. Flor. sed duob.** nō (quæ non est addi. ab antiquo librario) interseptum est.

† In P. F. sed & hoc studiosum.

† Positione.

† In P. Fl. nullum crimen scripturæ imputetur, sed nostra,&c.

† ἀντινομία, i. legum contrarietas.

† In P. Fl. nemine.

*Plin. lib. 3. c. 6. Roma duplex.

* Componendi.

* A nobis.

† Idest, titulorum argumenta.

* Flo. si Nō plorum. al. singulorum fortasse singulorū scriptum erat ꝑ signorū, vt & mox inf. sigla. ꝑ signa.

* Signa. Sunt autem notæ quib. librarij libros, & notarij dictata scribebāt, de quibus vide Probū & Diaconum.

* Flo. prudentia.

DE CONFIRMATIONE DIGESTORVM.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS, Alemannicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, fœlix, inclitus, victor, ac triumphator semper Augustus, Ad Senatum & omnes Populos.

TANTA circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandalicam gentem ereptā, & Carthaginem, immo magis omnem Libiam Romano Imperio iterum sociatam; & leges antiquas iam senio prægrauatas, per nostram vigilantiam præbuit in nouā pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante nostrum Imperiū vnquam sperauit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimauit: erat enim mirabile, Romanam sanctionem ab vrbe condita vsque ad nostri Imperij tempora, quæ penè in mille & quadringentos annos concurrūt, intestinis prælijs vacillantem, hocq; & in Imperiales constitutiones extendentem, in vnā reducere consonantiam: vt nihil neque contrarium, neque idem, neque simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ vsquā appareant namque hoc cælestis quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ verò imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, & summo numine inuocato Deum auctorē & totius operis præsulem fieri optauimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorū, & exquæstore sacri nostri palatij, & exconsule credidimus, eique omne ministerium huiuscemodi ordinationis imposuimus, vt ipse vnà cum alijs illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret; nostra quoque maiestas semper inuestigando & perscrutando ea, quæ ab his cōponebātur, quidquid dubiū & incertum inueniebatur, hoc numine cœlesti erecta emendabat, & in cōpetentem formā redigebat. Omnia igitur cōfecta sunt, Domino & Deo nostro Iesu Christo possibilitatem tam nobis, quàm nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem constitutiones duodecim libris digestas, iam ante in Codicem nostro nomine prefulgentem contulimus: postea verò maximū opus adgredientes, ipsa vetustatis studiosissima opera iam penè confusa & dissoluta, eidē viro excelso permisimus tam colligere, quā certo moderamine tradere. Sed cum omnia percunctabamur, a præfato viro excelso suggestum est, duo penè millia librorum esse cōscripta, & plus quàm trecentiens decem millia versum à veteribus effusa, quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his si quid optimū fuisset, eligere. Quod cęlesti fulgore & summæ Trinitatis fauore cōfectū est secundū nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virū excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne, quod utilissimum erat, collectū est: & omnes ambiguitates decisæ, nullo seditioso relicto. nomenq; libris imposuimus Digestorū, seu Pādectarū: qui† omnes disputationes & decisiones in se habēt legitimas, & quod vndique fuit collectū, hoc in sinus receperunt, in cētū quinquaginta penè millia versuū totū opus consummātes: & in septem partes eos digessimus, nō perperā, neq; sine ratione: sed in numerorum naturā & artem respicientes, & consentaneam eis diuisionem partiū cōticientes. Igitur, PRIMA quidem pars totius contextus, quæ Greco vocabulo πρῶτα nūcupatur, in quattuor libros seposita est. SECVNDVS autem articulus septem libros habet, qui de iudicijs appellantur. In TERTIA verò congregatione

omnis,

Marginal notes (left): Pl'n. alib. p. 6. loma de ice. — * Compendio. — * A nobis. — † Id est, titulorum argumenta. — * Flos si Ni. plurum. ab singulorum fortasse singulorū scriptorum ... & mei ... signa. Signatum autem ... quibi librarij libros, & notarij dicta ... scribebāt ... quibus ... Probi ... Diaconum. Flo. prorentis.

Marginal notes (right): † quia. — Prima pars ff. — Tertia. — Secunda.

omnia, quæ de rebus nominãtur, contulimus octo libris eis * deputatis. QVARTVS autem locus, qui & totius compositionis quasi quoddam inuenitur vmbilicũ octo libros suscepit: in quibus omnia, quæ ad hypothecam pertinent, reposita sunt, vt non à pignoratitia actione in libris de Rebus posita multum distarent. Alio libro eodem in sexto volumine, qui ædilicũ edictũ, & redhibitoriam actionẽ & duplæ stipulationem, quæ de euictionibus proposita est, continet: quia hęc omnia titulis emptionum & venditionum cõsentanea sũt: & prædictæ actiones quasi pedissequæ illarũ ab initio processerunt: in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multò distantia deuagantes, per nostram autem prouidentiam his congregatę, cum oporteat ea, quę de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. Alius itaq; liber post duo † primos nobis excogitatus est de vsuris, & traiectitijs pecunijs, & de instrumẽtis, & testibus, & probationibus necnon pręsumptionibus. & memorati tres singulares libri iuxta compositionẽ de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus, vel nuptijs, vel dotibus, legib. dicta sũt, reposuimus, tribus librorũ voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus, geminos libros conscripsimus. Et memoratam ordinationẽ octo librorum, mediã totius operis reposuimus, omnia vndique tã vtilissima, quàm pulcherrima iura continẽtem. QVINTVS autem exoritur nobis Digestorum articulus, in quem de testamentis, & codicillis tam priuatorum, quã militũ, omne quicquid antiquis dictum inueniat quis depositũ, qui de testamentis appellatur. De legatis autem, & fideicommissis quinque librorũ numerus adgregatus est. Cumq; nihil tam peculiare iuerat, quam legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommissis autem Senatusconsulti Trebelliani, singulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata est. Solum autem Senatuscõsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus: captiosas etenim & ipsis veteribus odiosas Pegasiani Senatusconsulti ambages, & vtriusque Senatusconsulti ad se tam super uacuas, quam scrupulosas diuersitates respuẽtes, totum ius super his positum Trebelliano Senatusconsulto adiudicauimus. Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prospere gestis & tristibus tẽporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescẽs ciuili, nostris maneat temporibus, quæ fauor cœlestis & pacis vigore firmauit, & super omnes gẽtes in bellicis victori ; periculis superposuit: † ne luctuosum monumentũ læta sęcula inũbrare cõcedatur. SEXTA deinde pars Digestorũ exoritur, in † quibus omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt, vt & ius omne, quod de gradibus & adfinitatibus descendit, legitimæq; hæreditates, & omnis ab intestato successio, & Tertyllianum, & Orficianum Senatusconsultũ: ex quibus mater & filij inuicem sibi hæredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionũ multitudinẽ in compendiosum & manifestissimũ ordines concludẽtes. Post hæc ea, quæ de operis noui nũciationibus, damniq; infecti, & pro ædificijs dirutis, & eorũ insidijs, † & quę de aqua pluuia arcenda veteribus auctoribus placita sunt, necnon de publicanis, & donationibus, tam inter viuos quam mortis causa cõficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem, & de liberali causa, alius liber respõdet: quemadmodũ & de adquisitione tã dominij, quã possessionis, & titulis qui eã inducunt, multæ & variæ lectiones uni sunt insertæ volumini: alio libro deputato his q iudicati, vel in iure cõfessi sunt, & de bonorũ detẽtionib. & vẽditionibus, & ut ne q d in fraudẽ creditorũ fiat. Postq; hęc oia interdicta glomerata sunt: & deinceps exceptiones, & de tẽporũ prolixitatibus, & de obligationibus, & actionib. liber iterũ singularis extẽdit: vt pfata sexta pars totius Digestorũ voluminis octo libris definiat. SEPTIMVS autem & nouissimus articulus Digestorũ, sex libris formatus est: quos de stipulationibus, seu verborũ obligationibus, & fideiussoribus & mãdatoribus, necnõ nouationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætorijs stipulationibus, omne quod ius inuenitur, gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hoc duo terribiles libri positi sunt pro delictis priuatis, & extraordinarijs, necnõ publicis criminibus, q omnẽ continent seueritatẽ, pœnarumq; attrocitatẽ. Quibus permista sunt & ea, quæ de audacib. hominibus cauta sunt, qui se celare conantur & contumaces existunt: & de pœnis, quæ cõdemnatis infligunt r, vel cõceduntur, necnõ de eorum substantijs. Liber autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est cõtra sententias tam ciuiles, quàm criminales causas finientes. Cætera autem omnia, quæ ad municipales, vel de Decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diuersis cognitionib., & censibus, vel significatione verborum veteribus, inuenta sunt, quæque regulariter definita, in sese recipit quinquagesimus, totius consummationis perfectus. Quæ omnia confecta sunt per virum excelsum necnon prudẽtissimum magistrum exquestorem & excon-

Margin notes:

* ci.

Quarta.

† duo, pro duos, more Græco, quibus & δύο nonnumquã indeclinabile ponitur.

Quinta.

† fortè legẽ duꝫ, victoria.

† posuit.

Sexta.

† in quo

† In præfatione, Græca est, καὶ τῶν ἐν τούτοις τι κακουργούντων. quo fit vt suspicer insidias ædificiorũ noui pro insidiosis, & fraudulẽtis machinationibus aduersus ędificia.

Septima.

sulem Tribonianum, qui similiter eloquentiæ, & legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit, nihilq; maius nec charius nostris vnquam iussionib. duxit: necnon per alios viros magnificos & studiosissimos perfecta sunt, idest Constantinum virũ illustrẽ, Comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinij libellorum, sacrarumq; cognitionũ, qui semper nobis ex bona opinione, & gloria sese cõmẽdauit, nec non Theophilũ virum illustrẽ magistrum iurisq; peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationẽ extendentẽ: & Dorotheũ virũ illustrẽ, & facundissimum quæstoriũ, quem in Berrytiensium splendidissima ciuitate leges discipulis tradẽtẽ, propter eius optimã opinionẽ, & gloriam ad nos deduximus, participemq; huius operis fecimus. Sed & Anatolium virũ illustrẽ magistrũ, qui & ipse apud Berytiẽses iuris interpretes cõstitutus ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedẽs: cũ & pater eius Leontius, & auus Eudoxius, qui post Patricium inclytæ recordationis quæstorẽ & antecessorẽ, & Leontiũ virũ gloriosissimũ præfectũ, † cõsularẽ, atq; Patriciũ filium eius, optimam sui memoriam in legibus reliquerunt, nec non & Cratinũ virũ illustrẽ, & Comitem sacrarũ largitionũ, & optimũ Antecessorem huius almæ vrbis constitutũ. qui omnes ad prædictũ opus electi sunt vnà cum Stephano Mena, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino, Ioãne, viris prudẽtissimis, qui patroni quidẽ sunt causarũ apud maximã sedẽ Præfecturæ, q̃ Orientalib. Prætorijs præest. Omne aũt suæ virtutis testimoniũ vndiq; accipientes, & à nobis ad tanti operis consummationẽ electi sunt: & cũ oẽs in vnum conuenerunt gubernatione Triboniani viri excelsi, vt tm̃ opus nobis auctorib. possent conficere, Deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est. Tanta autẽ à nobis antiquitati habita est reuerentia, vt nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur mõ: sed vnusquisq; eorum, q̃ auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tãtummodo a nobis effecto, vt si quid in legib. eorum, vel superuacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum est: vel adiectionem, vel deminutionem necessariam accipiat & rectissimis tradat regulis, & in multis similib. vel contrarijs, q̃ rectius habere apparebat, hoc p̄ alijs omnib. positum est: vnaque omnib. auctoritate indulta: vt quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate cõpositum; nemine audẽte comparare ea, quæ antiquitas habebat, & q̃ nostra auctoritas introduxit: quia multa & maxima sunt, quæ propter vtilitatem rerum transformata sunt: adeò vt si principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neq; ei pepercimus, sed & hanc corrigendam * esse putauimus, & in melius restaurãdam. * nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorũ, & necessariũ fuerat, hoc nostris emendationibus seruauimus, & propter hãc cãm, & si quid inter eos dubitabatur, hoc iã in tutissimam peruenit quietẽ, nullo titubante relicto. Sed cũ prospeximus, q̃d ad portandam tantæ sapientię molem nõ sint idonei homines rudes, & qui in primis legũ vestibulis stantes intrare ad arcana eorũ properant: & aliam mediocrem eruditionẽ * properandam esse censuimus, vt sub ea colorati, & quasi primitijs, omnium imbuti possint ad penetralia eorũ intrare, & formã legum pulcherrimam nõ conniuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, necnõ Theophilo, & Dorotheo viris illustribus, & facundissimis Antecessoribus accersitis, mandauimus, quatenus libris quos veteres cõposuerunt, qui prima legũ argumenta continebãt, & Institutiones vocabãtur vndique separatim collectis: quidquid ex his vtile & aptissimum, vndiq; sit elimatũ, & rebus, q̃ in præsenti æuo in vsu vertuntur, cõsentaneũ inuenitur: hoc & capere studeant, & quatuor libris reponere, & totius eruditionis prima fundamẽta, atque elemẽta ponere, quib. iuuenes suffulti, possint grauiora & perfectiora legum scita sustentare. Admonuimus autẽ eos, vt memores etiam nostrarum fiant constitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus; & in confectione Institutionum et eandem emendationem * ponere non morentur, vt sit manifestum, & quid antea vacillabat, & quid postea in stabilitatẽ redactũ est. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum & relectũ est, & prono suscepimus animo, & nostris sensibus non indignum esse iudicauimus, & prædictos constitutionum vicẽ habere iussimus: qd & in oratione nostra, quam eisdem libris præposuimus, apertius declaratur. Omni igitur Romani iuris dispositione cõposita, & in tribus voluminibus, i. Institutionũ, & Digestorũ, seu Pandectarum, necnon Constitutionũ perfecta, & in tribus annis consummata, quæ vt primum separari cœpit, neq; in totum decẽnium compleri sperabatur: omnipotenti Deo, & hanc operã ad hominum sustentationẽ pijs obtulimus animis, vberesq; gratias maximæ deitati reddidimus: quæ nobis p̄stitit & bella fœliciter agere, & honesta pace perpotiri, & non tantũ nostro, sed etiam omni æuo, tam instãti, quã posteriori leges optimas ponere. Omnibus itaq; homi-

† In præfatione, Græca est, καὶ τοῦ ἐν τούτῳ τὶ καινουργοῦντος. quo fit vt suspicer [illegible] [illegible] [illegible] pro insidiosis, & fraudulentis machinationibus aduersus fiscum.

† Præfectorum.

* hoc corrigendũ. Flo. * restaurandum, Flo.

* emendationem. Fl.

* eadem mẽdatione. Fl.

hominib. eandem sanctionem manifestã facere, necessariũ esse perspeximus: vt sit eis cognitũ, quanta confusione & infinitate absolati, in quantã* moderationẽ & legitimã veritatẽ peruenerunt, legesq; in posterum habeant tã directas, q̃ cõpendiosas, oibusq; in promptu positas, & ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expensa possunt homines superuacuę legũ multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorũ cõparatio pateat tã ditioribus, q̃ tenuiorib. minimo pretio magna prudentia reparanda. Si quid aũt in tanta legum cõpositione, q̃ ab immenso librorũ numero collecta est, simile forsitan rarò inueniatur nemo hoc vituperandũ existimet, sed primũ quidem imbecillitati humanæ, q̃ naturaliter inest, hoc inscribat: qa omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, q̃ mortalitatis est, quod & à maiorib. dictum est, deinde sciat, quod similitudo in quibusdam & his breuissimis adsumpta non inutilis est, & nec citra nostrum propositũ hoc subsecutum, aut. n. ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis pp rerum cognationem applicari eam oportuerit: aut cũ fuerat alijs diuersis permista, impossibile erat eam per partes detrahi, ne totum confunderetur, & in his partib. in quib. perfectissimæ visiones* veterum exposita fuerant, quod particulatim in ea fuerat sparsum, hoc diuidere, ac separare penit⁹ erat inciuile: ne tam sensus, q̃ aures legentiũ ex hoc perturbarentur. Similiq; modo si qd principalib. cõstitutionib. cautum est: hoc in Digestorum volumine poni nullo concessimus modo, quasi constitutionum recitatione sufficiente, nisi & hoc raro ex ijsdẽ causis, ex quib. similitudo adsumpta est. Cõtrarium autem aliquid in hoc codice positum nullũ sibi locum vindicabit, nec inuenitur, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiet, sed est aliquid nouum inuentum, vel occultè positum, quod dissonantiæ querelã dissoluit, & aliã natura inducit discordiæ fines effugiẽtẽ. Sed & si quid forsitan p̃termissum est, qd in tantis millib. quasi in profundo positũ latitabat, & cum idoneum fuerat poni, obscuritate inuolutum necessariò derelictũ est: quis hoc reprehendere* recto animo possit? primo quidem propter ingenij mortalis exiguitatẽ: deinde ꝓpter ipsius rei vitium, quod multis inutilib. permistum, nullã sui ad eruendum p̃buit copiã, dein, quod multò vtilius est pauca idonea effugere, q̃ multis inutilib. homines prægrauare. Mirabile autẽ aliquid ex his libris emersit, quod multitudo antiqua præsente breuitate paucior inuenitur: homines etenim, qui antea lites agebant, licèt multæ leges fuerant positæ, tamẽ ex paucis lites perferebãt, vel propter inopiam librorum, quos cõparare eis impossibile erat, vel ꝓpter ipsam inscientiam, & voluntate iudicium magis q̃ legitima auctoritate lites dirimebãtur. In præsenti aũt consummatione nostrorum Digestorum è tantis leges collectæ sunt voluminib. quorũ & nomina antiquiores homines, non dicimus nesciebant, sed nec vnq̃ audiebant: q̃ omnia collecta sunt substãtia amplissima cõgregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentissima aũt breuitas nostra efficiatur. Antiq̃ autem sapiẽtiæ librorum copiã maximè Tribonianus vir excellentissimus prębuit, in quib. multi fuerant & ipsis eruditissimis hominib. incogniti: quibus omnib. prelectis, qdquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram compositionẽ peruenit. Sed huius operis conditores non solum ea volumina perlegerunt, ex quib. leges positæ sunt: sed ẽt multa, quæ nihil vel vtile, vel nouum in eis inuenientes, quod exceptum* nostris Digestis applicarent, optimo aio respuerunt. Sed quia diuinæ quidẽ res perfectissimæ sunt, humani verò iuris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea, quod stare perpetuò possit (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) non desperamus, q̃dã postea emergi negotia, q̃ adhuc legum laqueis non sunt innodata.* Si quid igitur tale contigerit, Augustũ imploretur remediũ: quia ideo Imperialẽ fortunã reb. humanis Deus p̃posuit, vt possit oĩa, quæ nouiter contingunt, & emẽdare, & cõponere, & modis & regulis cõpetẽtibus tradere, & hoc non primum à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum & ipse Iulianus legum & edicti perpetui subtilissimus cõditor, in suis libris hoc retulit, vt si qd imperfectũ inueniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur, & nõ ipse solus sed & Diuus Hadrianus in cõpositione edicti, & Senatusconsulto, quod eam secutũ est, hoc apertissimè definiuit: vt si quid in edicto positum non inuenitur, hoc ad eius regulas, eiusque coniecturas, & imitationes possit noua instruere auctoritas. Hæc igitur oĩa scientes patres conscripti, & omnes orbis terrarũ homines, gratias quidem amplissimas agite summæ diuinitati, quæ vestris temporibus tam saluberrimum opus seruauit, quo enim antiquitas digna diuino non est visa iudicio: hoc vestris temporibus indultum est. Hasce itaque leges & adorate, & obseruate, omnib. antiquioribus quiescentibus: nemoque vestrum audeat, vel comparare eas priorib. vel si quid dissonans in vtroque est, requirere: qa omne, quod hic positum est, hoc vnicum & solum obseruari censemus. Nec in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges necessariæ sunt,

Marginal notes:

Flor. quam.

* Huic voci Græcè respondet. θεωρίαι. de quo vide Ant. Augu. lib. 1. c. 1.

* ad prehendere. Flo.

* exceptum Flor.

* innouata Flor.

sunt, ex alijs libris, nisi ab ijsdē Institutionibus, nostrisque Digestis, & Constitutionibus à nobis compositis, vel promulgatis, aliquid vel recitare, vel ostendere conetur: nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus, vna cum iudice, qui eis * audientiam accomodauerit, pœnis grauissimis laborare. Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus veterum libris hæc cōsummatio ordinata est: iussimus & hoc in primordijs Digestorum nostrorum inscribi: vt manifestissimum sit, ex quibus legislatoribus, quibusq; libris eorum, & quot millibus hoc iustitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem, vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos, & anteriores pijssimi Principes admittere non sunt indignati: omnibus vno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquam * aliquam prærogatiuam vindicante. cum enim constitutionum vicem & has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur, cum vna dignitas, vna potestas omnibus est indulta? Hoc autē, quod & ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri Deo adnuante mandabamus: tempestiuum nobis videtur & in præsenti sancire: vt nemo neque eorum, qui in præsenti iuris peritiam habent, neque qui postea fierent, audeat commentarios ijsdem legibus adnectere: nisi tantum si velit eas in Græcam vocem trāsformare, sub eodem ordine, eaq; consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt, hoc quod Græci κατὰ πόδα † dicunt, & si qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ παράτιτλα nuncupantur, componere. aliàs autem legum interpretationes, imò magis peruersiones eos iactare non concedimus: ne verbositas eorum aliquod legibus nostris adferat ex confusione dedecus, quod & in antiquis edicti perpetui cōmentatoribus factum est, qui opus moderatè confectum huc atq; illuc in diuersas sententias producentes, in infinitum detraxerunt, vt penè omnem Romanam sanctionem esse confusam * cerneres. Quos si passi non sumus, quemadmodum posteritatis admittatur vna discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnino corrumpantur. Si quid verò (vt supra dictum est) ambiguum fuerit visum: hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui soli concessum est leges & condere, & interpretari. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus & aduersus eos, qui in posterum leges nostras per signorum * obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim id est & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per consequentias litterarum volumus, non per signa * manifestari: ita vt qui talem librum sibi parauerit, in quo signa * posita sunt in qualemcumque locum libri, vel voluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum. neque enim licētiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacumq; sua parte signorum * habet malitias. Ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus fuerit: non solum criminali pœna (secundum quod dictum est) plectetur, sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit, quod & antea à nobis dispositum est in Latina constitutione, & in Græca, quam ad legum professores dimisimus. Leges autem nostras, quam in his codicibus, idest, Institutionum, seu Elementorum, & Digestorum, vel Pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro fœlicissimo sancimus Consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio Kalen. Ianuar. in omne æuum valituras, & vna cum nostris constitutionibus pollentes, & suum vigorem in iudicijs ostendentes in omnibus causis, siue quæ postea emerserint, siue quæ in iudicijs adhuc pendent, nec eas iudicialis, vel amicalis forma compescuit. quæ enim iam vel iudiciali sentētia finita sunt, vel amicali pacto sopita: hęc resuscitari nullo volumus modo. Bene autē properauimus in tertium nostrum Consulatum & has leges edere: quia maximi Dei & Domini nostri Iesu Christi auxilium, fœlicissimum eum nostræ Reipublicæ donauit: cum in hūc & bella Partica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcreuit. post Europam enim & Asiam, & tota Lybia nostro Imperio adiūcta est, & tanto operi legum caput impositum est, omnia cœlestia dona nostro tertio Consulatui indulta. Omnes itaque iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant, * & tam in suis iudiciis, quàm in hac regia vrbe habeant, & proponant, & præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis Præfectus. curæ autem erit tribus excelsis Præfectis Prætoriis, tam Orientalibus, quàm Illyricis, necnon Lybicis per suas auctoritates omnibus qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Data septimodecimo Kalendas Ianuarii, Iustiniano domino nostro ter Consule.

*Flo. eorum audientiam] parstatur.

* eidē: Fl.

* exceptum, Flor.

* innouare Flor.

† Idest, iuxta pedē. q̄d verò hoc loco significet vi. Alc. Parerg. lib. 11. cap. 6.

* Vi. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.

* Fl. siglorū γίγγλας etiā in constit. Græca legere est.

* sigla.

* sigla.

* siglorum.

* suscipiant.

QVID

Digitized by Google

QVID IN DIGESTORVM, CODICIS, ET Institutionum libris præstiterit, hac prolixa Constitutione declarat,

Eadem prorſus forma, qua in l. in tanta. C. de vete. iure eunucl. idipſum perſecutus eſt.

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI IESV CHRISTI.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS, Alamanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, fœlix, inclytus, victor, triumphator, ſemper Auguſtus,

Magno Senatui, & populo, & vniuerſis noſtræ ditionis vrbibus.

TRIBVIT nobis Dominus pacem cum Perſis inita, & trophæo de Vandalis erecto, atque in ditionem noſtram redacta tota Libya, ipſaque inclyta Carthagine recepta, vt ab his, qui ante nos imperarunt, latarum legum inſtaurationem ad eum finem perduceremus, ad quem perduci aut vllo modo perfici poſſe, ne cogitare quidem vllus, nedum ſperare potuiſſet antiquæ vſque ad quæ pœnè in mille non in alijs modò, ſed in Imperialibus quoque Conſtitutionibus in omnem ſpirare concordiam, & diſcordiam, & exempto ſi quid in eis pugnans fuit: ſimilibuſq; omnibus remotis, vnam illi pulcherrimam quandam formam ita comparare, vt vna tantum de ſingulis controuerſijs lex poſita haberetur: Cœleſti prouidentiæ, & in homines beneuolentię peculiare fuit: humano verò ingenio & conatu atque facultate perfici nullo modo potuit. Nos igitur pro conſuetudine noſtra, manibus ad Deum ſublatis, & eius implorato auxilio, opus ipſum adgreſſi ſumus, quod & poſtea abſoluimus, Triboniani Illuſtriſſimi magiſtri, & exquæſtoris ſacri noſtri Palatij, & exconſulis ſubſidio præcipuè freti, aliquot etiam alijs Illuſtribus, & prudentibus hominibus adhibitis, à quibus res ſingulas ita vt opus procedebat ſciſcitati, & eorum, quæ ipſis dubia videbatur, certiores facti, omnibus demum pro ea intelligentia, quę nobis à Domino, & Seruatore noſtro Ieſu Chriſto conceſſa eſt, perpenſis, & digeſtis, conſentaneum tandem finem impoſuimus. Pijs igitur Conſtitutionibus iam ante in duodecim libros digeſtis, librum noſtro nomine inſcriptum compoſuimus: nunc autem coactis antiquorum Legiſlatorum ſentētiis, ex multitudine librorum, plus minus duorū millium, vt numerum verſuum tricies centenorū millium ad minimum continerent, indimenſum & compoſitum aceruū redegimus. Oēs igitur ſuperiores libros ad numerum quinquaginta coegimus, omnia quę vtilia erant (quęſtionibus omnibus amputatis, nullaq; repugnantia relicta) coaceruantes; eique libro Digeſtorum, ſeu Pandectarum nomē impoſuimus: propterea ꝙ legum definitiones, & conſtitutiones in ſe cōtineret, omniaq; vno quodam complexu coerceret, verſuſq; illi non plures quàm centū quinquaginta mille relinquētes. Porrò autem opus ipſum in ſeptē tractatus diſtinximus, neque tamen id temere aut fortuito, atq; incōſultò, ſed ad ipſam numerorū naturam, & harmoniam ſpectantes: nā quæ vulgò πρῶτα nominantur, ea quatuor libris cōcluſimus: quæ verò DE IVDICIIS, ſeptem alijs libris: quæ DE REBVS, non pluribus quam octo; reliquā autem operis partem, quæ quarta eſt, & totius dimidia, octo libris alijs cōplexi ſum⁹: inter quos eſt, & HYPOTHECARIA, non longe à PIGNORATITIA. Eſt autem & AEDILITIVM EDICTVM, & DE EVICTIONIB. ſtipulatio: quæ duo cum eſſent velut appēdices venditionum, procul tū inter leges repoſita,

Codex Iuſtinianeus.

Digeſta. Pandectarū nomen.

Adhuc locum vnde Alc. li. Parer. li. c. 8.

propter eam quam inter se habēt adfinitatē, ea in ꝓximo collocauimus, vt ne quæ de iisdem differuntur, procul inter se desiuncta, ac separata essent. His porrò ea, quæ ad vsuras terrestres, ac maritimas pertinent, & itē quæ ad instrumenta, testes, probationes, præsumtiones, vnum in locum collecta subiūximus. Hęc quidem omnia in tres, eosq; singulares libros post tractatum DE REBVS, inter se coniuncta reponentes: ac tum quidem ea, quę de sponsalibus, nuptijs, & dote, cōstituta sunt, coaceruātes, huic quoq; cōpositioni tres libros designauimus. Duos prętere a de tutoribus minoris ætatis, qui vulgò DE TVTELIS appellantur, eosque ipso loco, quæ octo hisce libris tractantur, in summam redegimus: & hanc, vt diximus, mediā partē totius libri fecimus: & quæ pulcherrima, & vtilissima videbantur, ea legibus in his incertis descripsimus. Quæ verò ad testamenta, legata, & fideicommissa pertinent, ea omnia in numerum nouem librorum contulimus: inter quos duo priorē locum obtinent, qui de testamentis, & codicillis, siue qui vulgariter, siue qui militum arbitrio fiunt, commemorant: suntque DE TESTAMENTIS inscripti. Quinq; aūt qui sequūtur, de legatis, & fideicommissis tractant: & oibus quęstionibus, quæ in his versant. Et qm̄ legis Falcidiæ narratio, naturæ legatorum, & fideicommissorū finitima cognataque est, ideo nos eam proximo loco reposuimus: eiq; post tractatum de legatis, librum integrum, & cum breui quadam accessione adsignauimus. Prętere a cum Falcidiam legem id Senatusconsultum in fideicommissis imitaretur, quod Trebellianū vocant, huic etiā attribuimus vltimus huius compositionis locum vniuersa hac sāctione sub Trebelliano Senatusconsulto redacta: postea quam antiquā Pegasiani constitutionem inutilē esse, & absurdas horum Senatusconsultorum tum differētias, tum similitudines comperissemus; quas ēt antiqui odio habentes, captiosas, & damnosas appellarūt: & simpliciori quadā ratione vniuersum hunc tractatū coaceruantes, & in Trebelliani locum adaptantes, hanc quintam partem totius cōpositionis nouem libris absoluimus: in quibus sanè nullam de his, quæ veteres caduca nominabant, mentionem fecimus: quoniam hæc quæ infęlici quodam fato in Romanorū Republica euenerant, & grauis ciuiliū bellorum recordatio fuerant: his tēporibus, quibus Deus in hac pace viuere nobis concessit, vsurpari in Republica non oportebat: neque inter eos, qui nobis subiecti sunt, neq; qui extra nostrum sunt imperium: cumq; oporteat bellum nostris viribus gerere, & hostes superare. Sequitur aūt & sexta quædā pars huius totius operis, octo libris conclusa. Præclarè autem incipit à bonorū possessionibus, quas nos ita vt reliqua expēdentes, siue quæ ad ingenuos, siue quæ ad libertinos pertinebāt, ex immēsa illa vetere colluuie, & obscuritate in purum compendium redegimus: duorum librorum numerum ipsis satis esse arbitrati. Quin etiam omnes successiones ab intestato, cum his coniunximus: oēs cognationum ordines, & earum gradus in eo libro inserentes. In postrema aūt ipsorum parte, ea quę ad Senatuscōsultum Tertyllianum, & Orficianum pertinent, inserenda, putauimus: ex quibus matres, & liberi sibi mutuò succederent. De hinc liber alius consequitur, ea sanciens, quæ tractant de operibus in ædificijs, de cautione damni infecti, & his qui in huiusmodi rebus aliquid delinquūt, & qui vicinis damnum inferūt aquarum fluxu, de publicanis, itemq; de donationibus, tam quæ sine causa, quàm quæ causa mortis in beneuolentiā referuntur. Inde quidquid vsquā de quibuscumque manumissionibus extabat, aut his actionibus; quæ illarum nomine exercentur, hoc vno libro explicatū est. Ea verò quæ pertinēt ad rerū acquisitionem, & titulos qui eā inducunt, in vnum tractatum coegimus: & item quidquid omnino ad res iudicatas pertinet, eosq; qui iudicati, vel in iure confesi sunt, bonorumque cessiones, venditiones ob debita, rerum separationes, de curatore bonis dando, & vt ne quid in fraudem creditorū fiat, hæc similiter in vnū volumen coegimus. Interdicta verò vni dūtaxat libro tradidimus, ac tum quidem ad exceptiones peruenimus, & tēpora his exceptionibus definita: simulq; actiones, & obligationes executi sumus, totamq; hanc partem, in qua (vt dictum est) ea, quæ de bonorum possessionibus scripta sunt, præcedunt, octo libris complexi sumus, sextam hanc totius operis partē separantes. Postrema autem pars, quæ est totius negotij septima in sex libros redacta est, à stipulationibus quidem initiū habēs: inde aūt ad ea, quæ de fideiussoribus, solutionibus, & liberationibus, stipulationibusq; prætorijs scripta sunt, pertingens: quæ omnia duobus à nobis contracta sunt libris, qui tamen dici non potest, quàm antea fuerint innumerabiles. Iam verò ad tractatus de delictis præteruecti, & oīa tum mediocria delicta, tū quę priuata, & extraordinaria vocant, enumerātes: pertingentes ēt ad publica crimina, quę maxima sunt, & magnam pœnam desiderāt, duobus etiam his libris hæc oīa, quæ ad delicta & crimina pertinent, cōplexi sumus, admixta sunt enim illis ea, quæ tractant de his, qui delicti quidē conuicti sunt, se ipsi autem celant: deq; ipsorum facultatibus, & pœna aut absolutione con-

cõdemnatorum. Initium porrò alterius libri denuò exoritur à narratione de appellationibus, quæ tum pecuniarijs, tum criminalibus sentẽtijs communis est. Quæcumq; verò de municipibus, Decurionib. muneribus, operibus publicis, nundinis, vectigalium pollicitationib. varijs stipulationibus, & censibus sancita sunt ab antiquis: quæcumq; item de verborum significatione & regulis extant ab antiquis tradita, hæc omnia postremus liber cõplectitur, cuius initium est a stipulationib. sextus quidem existens, si quis ad peculiare initium spectet: quinquagesimus autem, si quis vniuersum opus respiciat, q̃ omnia pulchrè composita, & elaborata sunt, & vt conueniebat ex mandato nostro, tum ab illustrissimo, & prudentissimo magistro, & ex quæstore regiæ nostræ & exconsule Triboniano, viro tã rerum vsu & peritia, quam eloquentia, & legum scribendarum cognitione clarissimo, q̃que mandatis nostris nihil vnquã prius, aut antiquius habuit: & alijs qui cũ ipso huic rei in gratiam nostram incubuerunt, Constantino. s. magnificentissimo Comite sacrarũ largitionũ, & magistro sacri scrinii sacrorũ libellorũ, Regiarumq; cognitionum, qui bonã semper de se existimationem apud nos retinuit: tũ præterea Theopilo magnificentissimo magistro, quiq; leges in hac regia vrbe, magna veneratione & diligentia, atq; adeo vt professoriæ dignitati cõuenit, interpretatur: cũ Dorotheo magnificentissimo Quæstore & interprete designato in legũ ciuitate (dicimus aũt celebrem & splendidã Berytensiũ metropolim) quem ad nos perduci, & participem huius laboris facere voluimus, bona de eo existimatione ducti: tũ etiã Anatolio magnificẽtissimo magistro, qui & ipse apud Berytiẽses leges profitetur, viro ex illustri legũ professorum apud Phœnices tertia generatione descẽdente: vtpote qui genus referat ad Leontium & Eudoxium viros legum peritia celebres, post Patritium insignis memoriæ quæstoriũ anticensorem, & Leontium celeberrimũ expræfectum, exconsulem, & Patritiũ ipsius filium, & Cratinũ virũ illustrẽ, & magnificentissimum simul & sapientissimum Comitem sacrarum largitionũ. Est aũt & ipse legũ optimus interpres in hac regia vrbe: & præter hos Stephano, Menæ, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonidæ, Leontio, Platoni, Iacobo, Cõstantino, Ioanni, prudentissimis viris: qui omnes oratores sunt illustrissimorũ Præfectorum sacrorum nostrorũ prætoriorũ: opinione autem apud omnes sapientiæ meritò quam obtinerent, iure a nobis digni sunt iudicati, q̃ tanti huius laboris participes essent.

Quid in Digestorũ cõpositione factum sit.

Hæc igitur à nobis circa Digestorum cõscriptionẽ elaborata sunt per eos quos paulò ante nominauimus illustres & prudẽtes homines. Tanta aũt nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt immutari nomina veterum iurisprudentiũ nullo modo permiserimus; sed vniuscuiusque nomen legib. inscripserimus, ea quidem immutantes, quæ nobis non rectè se habere visa sunt, quibusdam videlicet amputatis, quibusdam verò additis: eoque ex multis excerpto & selecto, quod optimum fuit, & æquali robore auctoritatis omnib. accommodato, vt quidquid libro inscriptum est, hoc videatur nostra sententia factum: neque iã audeat ea, quæ nunc fiunt, cum antiquis cõparare: quippe cum multa, & quæ ne numerari quidem facilè poterãt, a nobis in melius mutata sint: etiam si quid aliqua prorsum Imperatorum constitutione diuersè sancitum extabat. Nomina enim antiquis integra seruauimus, legum autem auctoritatem nostram fecimus: quemadmodũ etiam si quid dissidens in his extabat (multa autem extabant huiusmodi) id omne distinctum est, & suis limitibus determinatum: denique vt in clarum finem redigeretur lex quaque. perfecimus. Et quoniam operæ pretium erat commodã quandam introductionem facere eorum causa, q̃ nuper ad legum studium aggressi sunt, neque dum ullam altiorem doctrinam attigerunt, nos eius quoque rei curam & cogitationem suscepimus. Quocirca Triboniano viro illustrissimo, & cui totius legũ sanctionis negotium commissum fuit, & item Theophilo, ac Dorotheo magnificentissimis & sapientissimis anticensoribus mandauimus, vt ex his, quæ apud ueteres inter introductiones iacebant, ea seligerent, quæ maximè cõmoda & vsitata, ac præsenti Reip. statui vtilia essent: eaque congesta & coagmentata nobis offerrent: meminissent autem & nostrarum cõstitutionum quas in superiorem emendationẽ fecimus. Itaque libros quatuor, qui prima essent elementa introductionis compararent, quæ INSTITVTA vocari solent. Hanc igitur sanctionem à se compositam nobis cum obtulissent, nos ea perpensa & cõsiderata, rectè se illam habere, & uoluntati nostræ respondere iudicauimus: nostrumque hunc esse librum, & nostrarum constitutionũ robur obtinere, ex his, quæ in prooemio libri disseruimus, omnibus notum, ac testatum reliquimus. Sic igitur Romanorum sanctionib. in tres libros digestis, nos tanto, ac tam difficili opere perfecto (quod primo quidem omnem spem, atque expectationem superabat, & q̃uis aliquanto post ostendimus rem esse factu haud ita difficilem, minimè tamen sperauimus, vel decennio toto perfici posse) absolutoque trium duntaxat annorum celeritate, & hoc p̃mio dicato Domino & Deo nostro, q̃

Instituta.

& tranquillè viuere, & hostes superare, & leges sancire omni tam superiori, quàm nostræ & posterorum ætati dedit, visum est faciẽdũ esse, vt nostrum erga omnes studium, & beneuolentiam ostenderemus: uti posthac ab antiquis illis dictis dijs, colluuie, ac legibus infinitis liberati, tectis breuibus & expeditis legib. fruerentur, & quæ litium, & controuersiarũ compendium præberent, facileque compara ri possent, vt iam ingenti pecunia ad inutiliũ librorum multitudinem comparandam nõ opus esset, quoniam perexiguo pretio, tum diuitibus, tum pauperib. sui coemendi copiam præberent. Quòd si ne nunc quidem cũ hæc ita digesta sunt & coagmentata, atque ex tot millibus collecta, deesse aliqua videantur, q̃ sint inter se similia (quæ tamen perrara fore arbitramur) hi tamen qui rectè omnia & ratione perpendent, profectò humanam naturam excusatione ea in re carere nõ existimabunt. Quod enim omni ex parte uitio vacat, id certè solius fuerit diuinę potentiæ, non autem humanarum virium efficere: quemamodum à maioribus etiam nostris dictum est, quamquam etiam vbi similia quædam admisimus, siue q̃ res de quibus agebatur, ita postularet, ac necesse esset rem eandem plurib. cõmemorare locis: aut q̃ cum aliqua re ita coniuncta essent, quæ similia superiori videbantur, neque ideo facilis eorum esset separatio: siue q̃ ita obseruari totius disputationis continuationem oportebat, ne mens Pegislatoris verborum quorundã amputatione confunderetur (nisi hoc necessitate exigente alicubi prætermissum est) verum ita exigua breuia sunt, vt non facile quisquam possit animaduertere. Quod ipsum in his etiam, quæ iam olim Imperialibus constitutionibus sancita fuerãt, obseruauimus, nam quæ ijs libris obscripta fuerant, ea non permisimus hoc in libro collocari; Præterea, quę propter causarũ similitudinem, quam habent inter se, sunt affinia & cognata. Cæterum leges inter se contrarias in his quidem, quæ hoc in libro insertæ sunt, nemo facile inuenerit, si modò vniuersas contrariorum definitiones percurrat. Quamquam est quidem aliquid diuersum, quod per se sumptũ, diuersam fortassis in altero facit legis sententiã. Quod si fortasse aliquid eorũ, quæ asci ibi oportebat, prætermissum est, (neque enim alienũ id fuerit humanæ naturæ imbecillitati) attamẽ subiectis nostris vtilius fuerit à multis incommodis liberari, quàm quædam fortassis, eaque perpauca relinquere: quæ vtilia quidem videbãtur, sed in infinitis pene millibus librorum defossa, & congesta, neque cuiq̃ fortasse nota erant, ob eamque causam facilè latere possent, & quamuis antea tam multi extarent scripti libri, tamen ex paucissimis legislatoribus, & libris controuersię disceptabantur: partim q̃ plerique libris carebant, partim quod laborẽ tam multa vtilia, quidem illa, sed tamẽ vsum non obtinentia, inueniendi ferre non poterant, nũc autem in hanc compositionem & multæ leges, & hæ ratæ & validæ congestæ sunt ex libris ratis & inuentu difficilibus, & quorum ne nomina quidem multi celeberrimi Iurisconsulti sciebant: quorum copiã immensissimam is, quem diximus, illustrissimus Tribonianus nobis præbuit, ingentem librorum numerum nobis exhibens, quos ne numerare quidem facilè est, ex quib. omnibus quantum satis fuit, perlectis, hi nostri libri desumpti sunt. Porrò autem, qui à nobis ad hoc opus componendum conuocati sunt, in multos etiam libros inciderunt, in q̃bus quum nihil vel nouum, vel utile reperissent, præterea, quæ iam ante coaceruauerant, meritò recusarunt, ne leges vllas ex ipsis in hoc opus insererent. Cæterum si qua de re deinceps controuersia orta fuerit, de qua nihil his legibus definitum esse appareat (permulta enim noua natura ferre consueuit) attamẽ ob eam causam diuinitus Imperium ad homines perlatum est, vt si quando aliquid deesse videretur, de eo semper legem statuens, id quod humanæ naturæ deesset, suppleret, ratis legibus, ad limitibus circumscriberet, neque vero hoc primum à nobis dictum est, sed etiam pridem Iulianum virum doctissimum, & Iurisconsultum celeberrimum hoc ipsum palam vsurpasse constat, & Imperatoris auxilium implorasse, vt controuersijs, quę exoriebãtur, satisfaceret. Præterea fœlicis memoriæ Adrianus cum breui quodam scripto ea complexus esset quæ annuo Imperio Prætores edicerant, conuocato ad id Iuliano viro fortissimo, in ea oratione quam in Senatu Romæ veteris habuisse traditur, hoc ipsum dixit: nempe si quid aliquando præter quàm quod legibus definitum est acciderit, æquum est eos, qui Imperium tenuerint, hoc definire,† & vestigijs antiquarum constitutionum inhærentes, his malis remedium inuenire. Hæc igitur vos omnes (vos autem appello, patres conscripti, & reliqui nostri Imperij homines) quum sciatis, Deo gratias agite: q rem tam bonam & salutarem in hæc nostra tempora reseruauit: nostris autem legib. fruimini: is, quæ in antiquis libris scriptæ sunt, nullam ad rem vtentes, neque ea comparantes cum ijs, quæ nunc constituta sunt, ne quædam inter se minus conuenire videantur, & id quod nobis inutile est repudietur. Hæc vero nunc obtineant: illis enim in posterum vti prohibemus, hæc vero sola in Republica vsurpari & obtinere volumus. Ob eãq; causam si quis

γνώμη memorabilis.

† Aristot. 5. Ethic. & 1. Politic. c. 6. A. P.

quis ex antiquis, non autem ex istis solis duobus libris, & constitutionibus à nobis siue cópositis, siue editis vti non dubitauerit, easque in iudicijs allegare, is falsi criminis obnoxius erit, & publici delicti iudicatus, pœnam alia nulla cognitione adhibita, eo ipso loco certo, ac sine vlla dubitatione subibit. Cũ autem & hoc optimum fore iudicaremus, si initio Pandectarum tum antiquos iurisconsultos, tum ipsorum libros recenseremus: ex quibus hæc legum coagmentatio à nobis facta est hoc etiam vt fieret præcipimus (vt & continuò factum est) idque subijci nostræ huic constitutioni iussimus: vt omnibus appareret qualis incertitudo, & inscitia superiorum fuerit; & quid à nobis sit inuentum. Iurisprudentes autem, sed legũ interpretes elegimus, qui apud omnes maximè probati essent, & q iampridem gratia apud Princeps valuissent, ac celebritatem per eos consecuti essent. Qđ si quis apud veteres legũ latores celebris nõ fuisset, huic ne quicquam cum hoc libros cõmune haberet interdiximus. Omnibus autẽ qui hic descripti, & enumerati sunt, vnũ locum vnamque dignitatem adsignauimus: neque cuiquam maiorem, quàm alij auctoritatem tribuimus. Cum enim omnib. eorũ scriptis robur Imperatoriarum constitutionum dederimus, quorsum eorum aliquis maiores vel minores partes habere videretur? Quod autem vt primum hæ sanctiones coactæ, & congestæ sunt, præcepimus; idem nunc quoq; confirmantes denuo vetamus, ne quis vel eorum, qui nunc sunt, vel eorum qui sunt futuri, commentarios in eas sanctiones cõscribere audeat: nisi si eas in Græcam linguam conuertere velit: eaque sola vti interpretatione, quæ κατὰ πόδα nominatur: aut vero quicquã eorum adijcere (quod certè non incommodũ fuerit) quæ παράτιτλα appellant; neq; aliud præterea quicquam in eas conscribere, ne videlicet rursus dissidij & contentionũ, ac multitudinis legum occasionem præbeant: quẽ admodũ in edictis Prætorũ vsuuenit. Quorum volumẽ etsi erat perexiguum, tamen ꝓpter variorum commentariorum copiam in infinitã magnitudinem excreuit. Si quid.n. aut inter litigatores, aut inter iudices controuersiæ inciderit, hoc Imperator ipse rectè, & commodè interpretabitur. Id enim ei soli cõcessum, & permissum est. Quocirca si quis cõtra, quàm hac nostra constitutione sancitum est, commentarium aliquod conscribere, alia quàm qua permisimus forma, non dubitauerit, is se legib. falsi obnoxium esse certo sibi ꝑsuadeat: & fore, vt quod conscripserit, ex scindatur, & modis omnibus corrumpatur, eadẽ etiam pœna his imminente, qui certus notis, quas σίγλας vocant, in scribendo vtuntur; quibus scripturas corrumpere audeant, nec integrè, ac perfectè numeros, & nomina antiquorum iurisconsultorum, & omnes denique sanctiones describunt. Cæterum quicunque libros ad hunc descriptos modũ habuerint, hi se inutiles libros habere intelligant: quoniam quidem eiusmodi libris nullã prorsus in iudicijs auctoritatem tribuimus, ne si ea quidem libri pars quæ recitabitur, nullas huiusmodi notas habuerit, dum mõ alia quadã parte, vel semel hoc admissum sit. Ex quo eueniet, vt ipse quidem librum habeat: verũ hanc aliter, ac si oĩno scriptus non esset. Qui vero librum scripserit, ẽt ignoranti possessori dato duplo ipsius pretij, quãtitatem ei, qui dãno affectus fuerit, persoluet: pœna nihilominus criminali aduersus ipsum competente. Hoc enim alijs quoq; de hisce reb. editis Cõstitutionibus adscripsimus, tam his quę Latinè sunt: quàm illi quæ Greca est, & quam nosmet ipsi legũ studiosis inscripsimus. Eos vero libros, tam Institutionum scilicet, quã Digestorum: iam inde ab exitu felicis nostri tertij Consulatus valere sancimus: hoc est à tertio Calendas Ianuarij ꝑsentis huius indictionis duodecimæ: vt in omne reliquũ tempus valeant auctoritatemq; in Republica cũ Imperialibus constitutionib. obtineant, tam in negotijs, quæ posthac orientur, quàm in his quæ adhuc pendent, neq; dum bona cum gratia, & amabili pactione decisa sunt. Nam qđ prius, vel iudicatum, vel transactum est: id vt retractetur non permittimus. Hunc autẽ tertium Consulatum nobis sanè insignem, atq; illustrem dedit Dominus, vtpote in quo pax cum Persis firma, & stabilis facta est; & hoc legum opus compositum, quod nemo vnquã maiorum nostrorum adsequi potuerat. Prçterea pars totius orbis tertia (totam dico Libiam) nostro Imperio adiecta est. Hęc in quam omnia Dei optimi maximi, & Saluatoris nostri Iesu Christi munere tertio nostro Consulatui data sunt. Quocirca omnes nobilissimi Imperij nostri magistratus nostram hanc sacram constitutionem suscipientes, in sua quisque iurisdictione eas quas diximus leges nostras diligenter, & studiosè obseruent: & pręcipuè vir illustrissimus huius maximę, & regię vrbis Prefectus. Curę autẽ erit excellentissimo, & illustrissimo magistro nostro, & item nobilissimis Præfectis sacrorum Pretoriorum nostrorum Orientalibus, Illyricis, & Lybicis auctoritate sua omnibus suæ iurisdictioni obnoxijs, horum omnes nostro imperio subiectos certiores facere.

Edicta Prætorum.

† Aristot. 1 Æthic. & 1 Politic. c. 6 A.P.

Data xvij. Calẽdas Ianuarias, Domino nostro Iustiniano perpetuò Augusto iij. Cõsule.

NOMINA PRVDENTVM, EORVMQVE LIBRI EX QVIBVS DIGESTORVM opus compositum est, & concinnatum,

Cum aliquot ipsorum aliquali vita, ex libro quarto Epistolarum Angeli Politiani Epistola nona ad Iacobum Modestum, nunc recèns adiecta.

SALVII IVLIANI.

Digestorum lib nonagintanouem.*
Ad Minicium Natalem lib.sex.
Ad Vrseium Ferocem lib.quatuor.
De ambiguitatibus lib.vnus.

Floren. In hunc notas scripserunt Marcellus & paulus.

Floruit hic Hadriani temporibus, & iudicanti fuit in consilio magna vir authoritatis, auunculus etiam Didii Iuliani deinde Principis.

AEMILII PAPINIANI.

† Quæstionum lib.triginta septem.
Responsorum lib.decem & nouem.
Definitionum lib.duo.
De adulterijs lib.duo.
Lib.singulares.
De adulterijs.
A'συνομιτόν

†In quæstiones. Vlpianus in responsa simul & quæstiones Paulus notas scripsit.

Hic habitus omnium est acutissimus, eumque uocat historia iuris asylum: doctrina legalis thesaurum sic vt ab illo studiosi legum, qui profecissent, appellati Papinianistæ quandoque fuerint: amicus & Seuero Principi, sed à condiscipulatus: neq; non affinis per secundam vxorem: successor eidem quoq; in administratione fisci. Deniq; moriens Seuerus filios suos non alii magis, quàm Papiniano commendauit: Erat autẽ Prefectus urbi Papinianus, ac plus potens in aula quam volebat Itaque sæpe deponere nocituram potentiam frustra conatus, tandem ab Antonio Caracalla Seueri filio militum gladiis obiectus, & securi percussus est, quòd excusare parricidium noluisset. Huius Assessores in Præfectura Iulius Paulus, & Domitius Vlpianus: quos quidam Græco vocabulo χορυφαιυς appellant, quoniam quasi verticem legitimæ disciplinæ cum Papiniano tenuerunt.

Q. MVCII SCAEVOLAE.

O'ρῶν liber vnus.

Vetustissimus omniũ hic est. P.F. Pontifex maximus, Cuius apud Ciceronem quoq; plurima mentio.

Hui⁹ libros Paulus in epitomen redegit.

SABINI.

Iuris ciuilis lib.tres.

Sabinus autem ille, ad quem libros Vlpianus scripsit (puto etiam ad quem Paulus, & Pomponius) vir fuit insignis, & consularis ab Heliogabalo iussus occidi, cuius filius etiam Fabius Sabinus Alexandro fuit gratissimus, & Cato sui temporis dictus est. nescio autem an hic filius idem sit Sabinus, qui Consularis ac Prefectus vrbi, per tumultum fuit percussus in populo, & occisus, atque in publico derelictus fuerit, de illo verò ambigitur vter ne de iure scripserit, filius an pater, scripsit verò iuris ciuilis tres, & Proculi singularem, sed & Epistolarum libros octo.

ALPHENI VARI.

Digestorum lib.quadraginta.

PROCVLI.

E'πιςολῶν lib.octo.

ANTISTII LABEONIS.

Πειθανῶν lib. octo.
posteriorum lib.decem.

In libros πειθανῶν Paulus notas scripsit Posteriorũ Iauolenus epitomen fecit.

Fuit autem hic Labeo, quem vocat Horatius insanum, de cuius ingenio, natura, studiique ac doctrina multa scribit Gellius in Atticis noctibus.

NERATII PRISCI.

Regulatum lib.quindecim.
Membranarum lib.septem.
Responsorum lib.tres.

Hunc sibi putatur Traianus amicorũ cõsensu successorẽ destinasse, sic vt ei dixerit aliquando commendo tibi prouincias: si quid mihi fatale contigerit: eum deniq; mox Hadrianus Imperator habuit in consilio.

IAVOLENI.

Ex Cassio lib quindecim.
E'πιςολῶν lib.quatuordecim.
Ad plautium lib quinque.

P. IVVENTII CELSI.

Digestorum lib.triginta nouem.

Hic Adriano fuit in consilio.

SEXTI POMPONII,

Ad Q Mutium lectionum lib.trigintanouem.
Ad Sabinum lib.trigintanquinque.
E'πιςολῶν lib viginti.
† Variarum lectionum lib.quindecim.
Ad plautium lib.septem.
Fiducommissorum lib.quinque.
Senat con lib.quinque.
E'γχειρίδιον libri duo.
Regulatum lib.vnus.

†Hi libri alicubi adducũtur, ad edictum ex variis lectionibus. Item variarum quæstionum.

ABVRNII VALENTIS.

Fideicommissorum lib. septem.

VOLVSII MÆCIANI.

† Fideicommissorum lib.sexdecim.
publicorum lib.quatuordecim.
Ad l.Rhodiam lib.vnus.

† Addue. Et quæstionum de fideicommissis.

Hoc celebri iuriscõsulto multùm est vsus Hadrianus, quique docuit M. Antoninum Principem, cognomento Philosophum.

IVLII MAVRICIANI.

Ad leges lib. sex.

TERENTII CLEMENTIS.

Ad leges lib. viginti.

AFRICANI.

Quæstionum lib. nouem.

† VLPII MARCELLI.

Digestorum lib. triginta vnus.

Ad leges lib. sex.

Responsorum lib. vnus.

† In hūc notas scripsit Marcianus, quēadmodū in Scæuolā Claudi⁹ Tryphonin⁹, & Paulus.

CERBIDII SCÆVOLÆ.

Digestorum lib. quadraginta.

† Quæstionum lib. viginti.

Responsorum lib sex.

Regularum lib. quattuor.

† Adhuc & variarū quæstionum.

Lib. singulares.

De quæstione familiæ.

Quæstionum publicè tractatarum.

Huic M. Antoninus philosophus operam dedit: ac deinde factus Imperator multùm illo est vsus. hic & Seuerū docuit illum, qui sibi post Pertinacem magna virtute Imperium parauit: docuit & Papinianum.

FLORENTINI.

Institutionum lib. duodecim.

In Pande. Flo. hic tit. Græcè sic habetur. Cæterum in catalogo inscriptorū nomina, & librorū numeri⁹ Græcis vocib. reliqua verò Latinis expressa sunt, qd cen ineptiunculum lubenter respuimus.

In libros *πιθανῶν* Paulus notas scripsit: Posteriorū Iauoleni epitomen fecit.

T. CAII.

Ad edictum prouinciale lib. trigintaduo.

Ad leges lib. quindecim.

Ad edictum vrbicum, qui haberi potuerunt, lib. duodecim.

Aureorum, † siue rerum quotidianarum lib. sed septem.

Δωδεκαδέλτου lib. sex.

Institutionum lib. tres.*

De manumissionibus lib. tres.

Fideicommissorum lib. duo.

De verborum obligationibus lib. tres.

Ad edictum Ædilium Curulium lib. duo.

Lib. singulares.

De casibus.

Regularum.

Dotaliciorum.

De formula hypothecaria. †

Hunc citat & Boethius in Ciceronis Topicā commentarijs.

† Floren. *ταμιακῶν ἐντεταλμένων* *βιβλιάδιον*. idest, qui soli tū reperti fuerant, dicē Politian⁹ in epist. ad Iacob. Modestum habet quindecim.

VENVLEII SATVRNINI.

Stipulationum lib. decem & nouem.

Actionum lib. decem.

De officio Proconsulis lib. quattuor.

Publicorum lib. tres.

De interdictis lib sex.

De pœnis paganorum lib. vnus.

Hi libri aliubi adducūtur, ad edictum ex variis lectionibus. Item variarum quæstionum.

TERTVLIANI.

Quæstionum lib. octo.

De castrensi peculio lib. vnus.

* *βιβλία ἐξηγητικά*.

PAPIRII IVSTI.

Constitutionum lib. viginti.

DOMITII VLPIANI.

Ad edictum lib. octoginta tres.

Ad Sabinum lib. quinquaginta vnus.

Ad leges lib. viginti.

† Disputationum lib. decem.

Omnium tribunalium lib. decem. †

De officio Proconsulis lib. decem.

Πανδεκτῶν lib. decem.

† Gaij liber singularis ad legē Glitiam citatur libro 5. tit. 2. l. 4.

Adducitur fideicommissorum.

† Hi libri aliàs quoque adducuntur, quæstionum, itē publicarum disceptationum.

† Flo. pro tribunalium. *βιβλιάδια*.

Regularum lib. septem.

Fideicommissorum lib. sex.

Opinionum lib. sex.

De adulterijs lib. quinque.

De appellationibus lib. quattuor.

De officio consulis lib. tres.

Institutionum lib. duo.

De censibus lib. sex.

Responsorum lib. duo.

Ad edictum Aedilium Curulium lib. duo.

Lib. singulares.

De sponsalibus.

De officio Præfecti vrbi.

De officio Præfecti vigilum.

De officio curatoris Reipublicæ.

De officio Prætoris tutelaris.

De officio Quæstoris.

De officio consularium.

De excusationibus tutelarum.

Regularum rursus.

Quamuis hic tam multa scripserit, tamē Paulus aliquando est (vt Græcè dicā) πολυγραφώτερος. fuere autem Paulus, & Vlpianus præfecti ambo: sed quidam factos ab Alexandro dicunt, quidam verò ab Heliogabalo, qui tamen Vlpianū remouit, vt virum bonum. Cæterum Alexander vtrumque magno in honore habuit, maximè autem Vlpianum, qui consiliarius ei quoque fuit, & Scrinij magister, nec vnquam ad eum solus admissus quisquam est, nisi Præfectus, atque Vlpianus, tum si quando alter adhibitus, semper tamen Vlpianus rogari iubebatur.

IVLII PAVLI.

Ad edictum lib. octoginta.

Quæstionum lib. viginti.

Responsorum lib. viginti tres.

Breuis edicti † lib. viginti tres.

† Ad Plautium lib. decem & octo.

Ad Sabinum lib sexdecim.

Ad leges lib. decem.

Regularum lib. septem.

Sententiarum, siue factorum lib. sex.

Sententiarum receptarum lib. quinque.

Ad Vitellium Sabinum lib. quattuor.

Ad Neratium lib. quattuor.

Fideicommissorum lib. tres.

† Decretorum lib tres.

De adulterijs lib. tres.

Manualium lib. tres.

Institutionum lib. duo.

De officio Proconsulis lib. duo.

Ad legem Aeliam Sentiam lib. tres.

Ad legem Iuliam † lib. duo.

De iure fisci lib. duo.

De censibus lib. duo.

Ad edictum Aedilium Curulium lib. duo.

† Flo. Breuion.

† Aliàs adducūtur quæstionū ad Plautium.

† Alicubi sic adduc. Imperialiū sniarū in cognitionib. prolatarum ex libris sex primo decretorum lib. 2.

† Flor. Iuniam.

Lib. singulares.

Regularum iterum lib. vnus.

Regularum tertio lib. vnus.

De pœnis paganorum.

De pœnis militum.

De pœnis omnium legum.

De vsuris.

De gradibus, & affinibus.

De iure codicillorum.

De

De excusationibus tutelarum.
Ad regulam Catonianam.
Ad Senatusconsultum Orphicianum.
Ad Senatusconsultum Tertullianum.
Ad Senatusconsultum Sillanianum.
Ad Senatusconsultum Velleianum.
Ad Senatuscons. Libonianum, seu Claudianum.
De officio Præfecti vigilum.
De officio Præfecti vrbi.
De officio Prætoris tutelaris.
De officio Assessorum.
De extraordinarijs criminibus.
Ad hypothecariam formulam. *
Ad municipalem.
De publicis iudicijs.
De inofficioso testamento.
De septemuiralibus iudicijs. †
De iure singulari.
De secundis tabulis.
Ad orationem diui Seueri.
Ad orationem diui Marci, & Commodi.
Ad legem Velleiam.
Ad legem Cinciam.
Ad legem Falcidiam.
De tacito fideicommisso.
De portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.
De iuris, & facti ignorantia.
De adulterijs.
De instructo, & instrumento.
De appellationibus.
De assignatione libertorum.
De iure libellorum.
De testamentis.
De iure patronatus.
De iure patronatus, quod ex lege Iulia, & Papia venit.
De actionibus.
De concurrentibus actionibus.
De intercessionibus fœminarum.
De operis libertorum.
De varijs lectionibus.
De donationibus inter virum, & vxorem.
De legibus.
De legitimis hæreditatibus.
De libertatibus dandis.
De Senatusconsultis. †

CLAVDII TRYPHONINI.

Disputationum lib. vigintiunus.

CALISTRATI.

De cognitionibus libri sex.
Edicti monitorij libri sex.
De iure fisci libri quattuor.
Institutionum lib. tres.
Quæstionum lib. tres. †

* Floren. Ὑποθηκαρία.
† Septem viralis iudicij meminit. Liu. libro 1. Dec.
† Scripsit & hæc, q̃ non sunt in indice Florentino. De articulis. De formula testamẽti. De cõceptione formularũ. De dotis repetitione.

ARII MENANDRI.

De re militari lib. quattuor.

ÆLII MARCIANI.

Institutionum lib. sexdecim.
Regularum lib quinque.
De appellationibus lib. duo.
De publicis iudicijs * lib. duo.

Lib singulares.

De dilatoribus.
Ad Senatusconsultum Turpillianum.
Ad hypothecariam formulam. †
Fuit hic quoque iuris a Didio Iuliano patri iussus occidi.

IVLIVS AQVILIA. †

Responsorum lib. vnus.

HERENNII MODESTINI.

Responsorum lib vndeuiginti.
Πανδεκτῶν lib duodecim.
Regularum lib. decem.
Differentiarum lib nouem.
Excusationum lib. sex.
De pœnis lib. quattuor.

Lib. singulares.

De præscriptionibus.
De inofficioso testamento.
De manumissionibus.
De legatis, & fideicommissis.
De testamentis.
Περὶ εὑρηματικῶν.
De enucleatis casibus.
De differentia dotis.
De ritu nuptiarum.

TARVNTENI PATERNI.

De re militari lib. quattuor.

ÆMILII MAGRI.

De re militari lib duo.
De publicis iudicij * lib. duo.
De officio Præsidis lib. duo.
De appellationibus lib. duo.
Εἰκοσάδι βιβλία δύο.

AVRELII ARCADI CHARISII.

Lib. singulares.

De testibus.
De officio præfecti prætorio.
De muneribus ciuilibus.

LICINII RVFINI.

Regularum lib. duodecim.

P. FVRII ANTHIANI.

Partis edicti lib quinque.

MAXIMI.

Ad legem Falcidiam lib. vnus.

HARMOGENIANI.

Ἐπιτομῶν iuris lib. sex.

AELII GALLI.

De verborum, quæ ad ius pertinent, significatio.

† Floren. δύο quanquam Politianus legat tres.
* Flor. publicum.
† Floren. ὑποθηκαρίας.
† Floren. Υάλλα. Α᾽κολᾶ.
* Flor. Publicom.

FINIS.

TITVLI DIGESTI VETERIS
SERIE ALPHABETICA DISPOSITI,

Quò facilius hac in arte tyrunculi eos inuenire possint.

A

Actionibus empti & venditi. folio 2111.nu.10
Adoptionib. & emancipationibus.65.in princ.
Ad exhibendum. 1349. nu.10
Ad legem Aquiliam.1140.nu.40
Ad legem Rhodiam de iactu.1693.nu.10
Ad Senatusconsultum Macedonianum.1735 in princ.
Ad Senatusconsultum Velleianum. 1833. num.40
Aestimatoria actione.2211.nu.50
Aedilitio edicto.2303.nu.20
Aleatoribus.1393.in princ.
Alienatione iudicij mutandi causa facta fo. 673.in princ.

C

Calumniatoribus.494.nu.20
Capitis diminutione.634.nu.30
Certi condictione.1417.nu.20
Communia prædiorum tam vrbanorum, quam rusticorum.115.nu.10
Commodati, vel contra.1628.nu.20
Communi diuidundo.1328.nu.60
Compensationibus.1860.nu.10
Condictione causa data, causa non secuta. 1505.nu.10
Condictione ob turpē causam.1525.in prin.
Condictione indebiti.1530.nu.10
Condictione sine causa.1581.nu.20
Condictione furtiua.1685.in princ.
Condictione ex lege.1595.nu.30
Condictione triticaria.1596.nu.10
Constitutionibus Principum.47.nu.40
Constituta pecunia.1611.nu.20
Contrahenda emptione & venditione. fol. 205.num.10

D

Depositi, vel contra.1868.nu.20
Dilationibus.224.nu.20
Diuortijs & repudijs.2624.nu.50
Distractione pignorum.2285.in princ.
Dolo malo.537.nu.40
Donationibus inter virum & vxorem. 2575 num.10

E

Edendo.231.nu.10
Eo per quem factum erit quò minus quis iudicio sistat.263.nu.10
Eo quod certo loco dari oportet.1599.nu.30
Eo quod metus causa gestum erit.507.nu.10
Euictionibus. 2347.nu.30
Exceptione rei venditę & traditę.2395.n.60
Exercitoria actione.1679.nu.60
Ex quibus causis maiores 25.annis in integrum restituantur.642.nu.10

F

Familiæ erciscundæ.1287.nu.40
Ferijs & dilationibus, & diuersis temporibus earum.224.nu.20
Fide instrumentorum.2454.nu.10
Fideicommissaria hæreditatis petitione. fol. 915.num.40
Finium regundorum.1281.nu.10
Fugitiuis.1390.num.60
Fundo dotali.2568.nu.10

H

Hæreditate vel actione vendita. 2074 num.10
His qui deiecerint vel effuderint. fol. 1249. num.50
His qui notantur infamia.345.nu.10
His qui sunt sui, vel alieni iuris, fol. 59. in princ.

I

In diem addictione.2058.nu.40
In integrum restitutionibus, 501.nu.50
In ius vocando.162.nu.10
In litem iurando.1497.nu.60
Inofficioso testamento.793.in princ.
Interrogatorijs actionibus 1365.nu.50
In ius vocati vt eant aut satis vel cautum dent.177.nu.10
In quibus causis pignus, vel hypotheca tacitè contrahatur.2261.nu.10
In rem verso.1809.nu.60
Institoria actione.1703.nu.50
Iudicijs, & vbi quis agere vel conueniri debeat.739.nu.10
Iudicio finium regundorum.1281.in princ.
Iureiurando.1462.num.30
Iuris & facti ignorantia.2469.nu.30
Iurisdictione omnium iudicum, fol.139.numero 10
Iure dotium.2508.in princ.
Iustitia & iure.13.num.40

L

Lege commissaria.2069.nu.50
Lege Rhodia de iactu.1693.num.10

a Legibus

Legibus senatusque con. & longa consuetudine.35.nu.40
Locati & conducti.2162.nu.40

M

Mandati, vel contra.1899.in prin.
Minoribus 25.annis.569.nu.40
Mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.1414.nu.60

N

Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant.727.nu.10
Nautico fœnore.2432.nu.10
Negotijs gest.431.nu.40
Ne quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat.179.nu.10
Noxalibus actionibus.1256.nu.30

O

Officio adsessorum.129.nu.30
Officio consulis.91.nu.30
Officio eius cui mandata est iurisd.124. n.10
Officio iuridici.123.nu.20
Officio præfecti augustalis.111.nu.10
Officio præfecti prætorio.92.nu.30
Officio præfecti vrbi.93.nu.60
Officio prætoris.97.nu.50
Officio præfecti vigilum.99.nu.20
Officio proconsulis & legati.102.nu.10
Officio præsidis.111.nu.20
Officio procuratoris Cæsaris.121.nu.10
Officio quæstoris.96. nu.50
Operis seruorum.1070.nu.40
Origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentum.23.nu.20

P

Pactis.247. nu.30
Pactis dotalibus.2553.nu.10
Peculio 1749.in prin.
Periculo & cõmodo rei venditæ. 2094. n.30
Petitione hæreditatis.830.nu.20
Pignoribus & hypothecis.2235. in prin.
Pignoratitia actione.1648.nu.10 1648
Possessoria hæreditatis petitione.914. nu.30
Postulando.333.nu.10
Publiciana in rem actione.973.in prin.
Præscriptis verbis.2216.nu.50
Probationibus.2436.nu.30
Procuratoribus, & defensoribus. 366. nu.10
Pro socio.1965.nu.50

Q

Quando dies vsusfructus legati cedat.1044.nu.30
Qñ de peculio actio annalis est.1805. nu.20
Quæ res pignori obligati nõ põt.1264. n.40
Quẽadmodũ seruitutes amittãtur.1187.n.30
Qui potiores in pignore habeant.2267.n.40
Qui satisdare cogantur, &c.183.in prin.
Quibus modis pign⁹ vel hypoth.2291. n.50
Quibus ex causis maiores 26.an.641. nu.10
Quibus modis vsusfructus vel vsus amittitur.1045.nu.70
Quib.reb.ad eundẽ iudicẽ eatur.1381. n.30
Qđ cũ eo q i aliena potestate, &c.1719. n.30
Quod cuiuscunq; vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.423.nu.40
Quod iussu.1830.nu.30
Quod quisq; iuris in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur.153. in prin.

R

Rebus creditis.1417.nu.10
Receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt, vt sententiam dicant.682.nu.30
Rei vendicatione.917.nu.10
Religiosis, & sumptibus funerum.1398.n.40
Rerum diuisione, & qualitate.81.in princ.
Rerum permutatione.2213.nu.10
Rescindenda venditione.2089.nu.10
Restitutione in integrum.501.nu.50
Ritu nuptiarum.2483.nu.20

S

Senatoribus.86.nu.30
Senatusconsul.Macedoni.1735.in princ.
Seruis exportandis.2105.nu.60
Seruitutibus. 1101.in prin.
Seruitutib.vrbanorũ prediorũ.1111.in princ.
Seruitutib.prediorũ rusticorum.1133.nu.40
Seruo corrupto.1383.nu.30
Seruis fugitiuis.1390.nu.60
Si ager vectigalis, vel emphyteuticarius petatur.987.nu.50
Si seruitus vindicetur &c.1168.nu.10
Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur.1065.nu.10
Si certum petatur.1417.nu.20
Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.198.nu.20
Si mensor falsum modum dixerit.1395.n.10
Si pars hæreditatis petatur.903.nu.10
Si quadr.pauperiẽ fecisse dicat.1199.in prin.
Si quis in ius vocatus non ierit.175. in prin.
Si quis ius dicenti non obtemperauerit.160. in prin.
Si quis cautionibus iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit. 207.nu.10
Sponsalibus.2479.nu.20
Statu hominum.49.nu.30

T

Testibus.2456.nu.20
Transactionibus.314.nu.30
Tributoria actione.1716.nu.50

V

Vsufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur.989.nu.20
Vsufructu accrescendo.1036.nu.30
Vsufructu earum rerum quę vsu consumuntur. 1056.nu.50
Vsu & habitatione.1072.nu.30
Vsufructuar.quẽadmodũ caueat.1082. n.40
Vsuris.2397.nu.50

F I N I S.

DIGESTI VETERIS RVBRICÆ

CENTVM QVINQVE ET QVINQVAGINTA

continentur LXV. carminibus sequentibus,

Eo textis artificio, vt præter principale intentum, aliquid sententiæ videantur habere, quorum declarationem mox subiunximus.

ET PRIMO PRIMI LIBRI.

IVS, & origo patens, leges quoque parte priori.
Constituit, status, ac alienus, adoptas, & est rei.
Datque senatores, consul, pratorius, vrbis.
Sunt questor, prator, vigilum præfectus, habendi.
Officium pariter proconsulis vtile noscas.
Vult his Augusti, præses, vel Cæsaris addi.
Censor Alexandri, ius mandat, & assidet inde.

De iustitia & iure. De origine iuris ciuilis, & omnium magistratuum, & successione iuris prudentum. De legibus senatusque consultis, & longa consuetudine. De constitutionibus Principum. De statum hominũ. De his, q sui, vel alieni iuris sunt. De adoptionibus, emancipationibus, alijs modis quib. ius patriæ potestatis soluitur. De rerum diuisione, & qualitate. De senatoribus. De officio consulis. De officio præfecti prætorio. De officio præfecti vrbi. De officio quæstoris De officio pretoris. De officio præfecti vigilũ. De officio procõsulis & legati. De officio præfecti Augustalis. De officio præsidis. De officio procuratoris Cæsaris, & rationalis. De officio iuridici Alexandriæ. De officio eius cui mandata est iurisdictio. De officio assessorum.

SECVNDI LIBRI RVBRICAE.

Est iurisdictio, statuens in parte secunda.
Si quis ius dicens, vocat in ius, non ieris sunt.
Iussit lex vt eant qui sunt in iure vocati,
Eximat hos nemo, leges quos sat dare cogunt.
Si noxalis agat per quem fit, cautio sisti.
Feriat, edendo, pactum, si transigat vllus.

De iurisdictione omnium iudicum. Quod quisque iuris in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur. Si quis ius dicenti non obtemperauerit. De in ius vocando. Si quis ius vocatus non ierit: siue quis eum vocauerit quẽ ex edicto non debuit. In ius vocati vt eant, vel satis aut cautum dent. Ne quis eum qui in ius vocatur, vi eximat. Qui satisdate cogantur: vel iurato promittant, vel suæ committantur promissioni. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur. De eo per quem factum erit quò minus quis iudicio sistat. Si quis cautionibus iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit: De ferijs & dilationibus, & diuersis temporibus earum: & ex quibus causis feriæ non impediuntur. De edendo. De pactis. De transactionibus.

TERTII LIBRI RVBRICAE.

Postulat, infamat, procurat nomine terna.
Gesta nego in sunt his atque calumnia iuncta.

De postulando. De his qui notantur infamia. De procuratoribus, & defensoribus. Quod cuiusque vniuersitatis nomine, vel contra eam agetur. De negotijs gestis. De calumniatoribus.

QVARTI LIBRI RVBRICAE.

Restituit quarta metus, & dolus, & minor hic sunt.
Deminuit, maior, alienat, & arbiter hinc est.
Nautæ, caupones, stabularius abdita reddant.

De in integrum restitutionibus. Quod metus causa gestum erit. De dolo malo. De minoribus xxv. annis. De capite minutis. Ex quibus causis maiores xxv. annis in integrum restituantur. De alienatione mutandi iudicij causa facta. De receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt, vt sententiam dicant. Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant.

QVINTI LIBRI RVBRICAE.

Iudicijs quinta, exhæres quæritur, petit hæres.
Si pars hæredis, sic possessoria poscat.
Iungas hæredem fideicommissa petentem.

De iudicijs, & vbi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioso testamento. De petitione hæreditatis. Si pars hæreditatis petatur. De possessoria hæreditatis petitione. De fideicommissaria hæreditatis petitione.

SEXTI LIBRI RVBRICAE.

Vindicat & sexta, tractans de Publiciana.
Vectigalis ager aut emphyteuticus est hic.

De rei uendicatione. De Publiciana in rem actione. Si ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur.

SEPTIMI LIBRI RVBRICAE.

Dans vsumfructum pars septima, crescere, cedit,
Amittatur, res quæ consumenda, petatur,
Dat seruis operas, habitatio, si cauet vetus.

De vsumfructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur. De vsufructu accrescendo. Quãdo dies vsufructus legati cedat. Quibus modis vsufructus vel vsus amittatur. De vsufructu earum rerum quæ vsu consumuntur vel minuuntur. Si vsusfructus petatur, vel ad aliũ pertinere negetur. De operis seruorum. De vsu & habitatione. Vsufructuarius quemadmodum caueat.

OCTAVI LIBRI RVBRICAE.

Vter seruitis octaua parte locatis.
Prædia dant vrbes, & rus, communia multis,
Ni mihi seruitiũ bene vindico, perdere possum.

De seruitutibus. De seruitutibus vrbanorum prædiorum. De seruitutibus rusticorum prædiorum. Communia prædiorum tam vrbanorum quam rusticorum. Si seruitus vendicetur, vel ad alium pertinere negetur. Quemadmodum seruitus amittatur.

NONI LIBRI RVBRICAE.

Quadrupedem nona dabit, Aquiliam quoque legem
Effundunt multi, noxalis vt actio detur.

Si quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur. Ad legem Aquiliam. De his qui deiecerunt, vel effuderunt. De noxalibus actionibus.

DECIMI LIBRI RVBRICAE.

In decima fines regis, ac erciscere possis,
Diuisis tantum communibus, exhibeamus.

Finium regundorum. Familiæ erciscundæ. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

XI. LIBRI RVBRICAE.

Vndecima iudex interrogat, itur ad ipsum,
Seruos corrumpunt, fugitiuos alea, mensor,
Funera cum sumptu debes inferre sepulchro.

De interrogationibus in iure faciendis, & interrogatorijs actionibus. De quibus rebus ad eundẽ iudicem eatur. De seruo corrupto. De seruis fugitiuis. De aleæ lusu, & aleatoribus. Si mensor falsum modum dixerit. De religiosis, & sumptibus funerũ. De mortuo inferendo, & sepulchro violato vel inædificãdo.

XII. LIBRI RVBRICAE.

Res credis, vetat iurare in litem parte duodena.
Condicta ob causam, cui turpis causa superest.
Ac indebita si fiat, condices sine causa.

De rebus creditis, & si certum petatur. De iureiurando, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali. De in litem iurando. De condictione causa data, causa non secuta. De condictione ob turpem causam, vel inhonestã, vel iniustam. De condictione indebiti. De cõdictione sine causa.

XIII. LIBRI RVBRICAE.

Tredecimam furis, & legis condictio tangit.
Tritica, dant loca certa, statuta pecunia si sit.
Commoda, cum reliquis dabit actio pignoris ampla.

De condictione furtiua. De condictione ex lege. De condictione triticaria. De eo quod certo loco dari oportet. De constituta pecunia. Cõmodati, vel contra. De pignoratitia actione, vel contra.

XIIII. LIBRI RVBRICAE.

Exercet, iactum bis septima, & institor hic est.
Actio, quæ tribuit pater ac aliena potestas,
Ne dentur natis Macedonia lex vetat æra.

De exercitoria actione. Ad legem Rhodiã de iactu. De institoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo qui in potestate aliena est, negotium gestum esse dicetur. Ad Senatusconsultum Macedonianum.

XV. LIBRI RVBRICAE.

In decimaquinta describo peculiũ, & annum.
Post de in rem verso, quod iussu iungere fas est.

De peculio. Quando de peculio actio annalis est. De in rem verso. Quod iussus.

XVI. LIBRI RVBRICAE.

Compensare vetant leges, si depositum sit.

Ad Senatusconsultum Velleianum. De cõpensationibus. Depositi vel contra.

XVII. LIBRI RVBRICAE.

Septima post decimam mandatum, pro socio dat.

Mandati, vel contra. Pro socio.

XVIII. LIBRI RVBRICAE.

Octaua decima tibi vendo, diem adijciendo.
Committens, hæres vendit, rescindo, periclum.
His exportandos debes adiungere seruos.

De contrahenda emptione & venditione & de pactis inter emptorem & venditorem & quæ res vendi non possunt. De in diem addictione. De lege commissoria. De hæreditate vel actione vendita. De rescindenda venditione, & quando ab ea discedatur. De periculo & commodo rei venditæ. De seruis exportandis: vel si ita seruus venierit, vt manumittatur, vel contra.

XIX. LIBRI RVBRICAE.

Emptum post decimam nonam, locat, æstimat, actor.
Res permutatas, præscriptis additio verbis.

De actionibus empti, & venditi. De locato, & conducto. De æstimatoria actione. De rerum permutatione. De præscriptis verbis, & in factum actione.

XX. LIBRI RVBRICAE.

Pignora pars vicena tibi dabit, ac hypothecas.
Post pignus tacitum, sunt quæ res, qui potiores.
Distrahitur pignus, tandem quoque soluitur illud.

De pignoribus & hypothecis: & qualiter ea contrahuntur, & de pactis eorum. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur. Quæ res pignori, vel hypothecæ obligari possunt. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt. De distractione pignorum vel hypothecarum. Quib. modis pignus vel hypotheca soluitur.

XXI. LIBRI RVBRICAE.

Edictum ædilis tractat vicesimaprima:
Euincam si res, quæ venditur, excipiatur.

De ædilitio edicto, & redhibitoria actione, & quāto minoris. De euictionibus, & duplici stipulatione. De exceptione rei venditę, & traditæ.

XXII. LIBRI RVBRICAE.

Vsuras fœnusque, probat vicena secunda.
Instruit & testes simul ignorantia duplex.

De vsuris & fructibus, & causis & omnibus exceptionibus & mora. De nautico fœnore. De probationibus, & præsumptionibus. De fide instrumentorum, & amissione eorū. De testibus. De iuris & facti ignorantia.

XXIII. LIBRI RVBRICAE.

De sponsalibus, & ritu docet ante supremia.
Ius, pactum, fundus dotalis iungitur istis.

De sponsalibus. De ritu nuptiarum. De iure dotium. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

XXIIII. LIBRI RVBRICAE.

Vltima coniugibus donat, diuortia tangens.

De donationibus inter virum, & vxorem. De repudijs, & diuortijs.

Finis titulorum Digesti veteris.

LEges multiplices Digesti veteris, aut difficiles, aut singulares, subiectis annotatæ carminibus: quibus pręter legum ipsarum verba immixtum est nihil.

Res, quod Nerua, metum, de rebus, prædia, centum.
Exempto, prætor, si quis. Pomponius, arbor.
Si dominus, mater, vinum, mulier bona frater.
Testatrix, pacta, repeti, tria, dolia, lecta.
Imperium diuus, si fundum, venditor, eius,
Si pars extat, vbi si mandato, grege fundi.
Sunt hæ difficiles satis hoc codice leges.
Ne careas lege, carmina nostra lege.
Efficitur restis ex grammate quique priore,
Qua leges istas nectere mente queas.

Declaratio sex primorum carminum.

Res.) lex est in tit. de pign. quæ incipit res hypothecæ.

Quod Nerua.) deposi. quam Bart. solenniter repetijt.

Metum. 3.) de eo quod mat. cau. maximè in §. volenti.

De rebus.) de arbi. de qua dicit Bartol. in l. & an eadem, § actiones, ff. de excep. rei iudica. Nescio alibi casum.

Prędia.) de act. emp. hanc legas vt intelligas.

Centum.) de eo quod certo lo. quæ re vera videtur difficilis.

Exempto.) de actio. empt. hanc si placet tenementi.

Prætor.) de iur. om. iu. de edendo. quando actio de pec. est anna. cum similibus.

Si quis.) si quis iudicij. de alie. ind. mu. de qua dicit Bart. nescio alibi. adde l. si quis libertatem. de pet. hæred. quæ re vera difficilis est applicari etiam potest l. si quis id. de iurif. om. iud. & si quis intentione, de iudi. cum similibus multis.

Pomponius.) 1. & 2. de neg. gest. & fam. ercis.

Arbor.) communi diui. quam satis difficilem inueni legēdo, affinis est huic, l. arboribus, de vsufruc. &c.

Si dominus.) de pręscriptis uerbis, quam dicit Bar. esse notandam.

Mater.) de inoffi. test. quæ est de numero damnatarum.

Vinum.) de rebus cre. l. si. quæ licet fortè non sit difficilis, est tamen vtilis: cūm lætificet cor hominis, no. gl. l. 1. de peri. & com. rei vend.

Mulier.) de lege commiss. alibi inuenietur, rara enim non est.

Bona.) bona fides, deposi. & de act. empt. Aduerte aliqui asseuerant quòd mulier bona sit lex vnica, quę est de iure do. Sed cū mulier bona sit rara auis, inde non est facienda lex: ut no. glo. in l. ex his, ff. de leg.

Frater.) de condictio. indebi. difficilis est, & de nu[illegible]ero damnatarum.

Testatri[illegible].) si seruitus vindicetur, quæ sit, per te iud[illegible]etur.

Pact[illegible].) de contrah. empt. quam cum obscuris pone.

Repeti.)quibus mo.vsufru.amittatur,ista per te videatur.

Tria.)tria prædia de serui.rust.prædio.

Dolia.)de contrah.empt.in hac tuum vinum repone.

Lecta.)de rebus creditis,aliàs si certum peta. difficilis,& de damnatis.

Imperium.)de iurisd.om.iud. materiam habet arduam.

Diuus.)de in integ.restit.quam Bar.dicit singularem,adde l.diuus,de offi.præsi.cum si.

Si fundum.)manda.de qua dicit Bar.ibi,no. finem huius l.quam nescio alibi.

Venditor.)de hæred.vel act.ven.similes huic inuestiga.

Eius.)de rebus credi aliàs si cer. peta.difficilis,& de cætu damnatarum.

Hoc dico propter illa carmina triuialia

Damnetur mater damnetur,lecta que frater.
Damnetur Gallus,damnetur filius,eius.

Mater,lecta,frater,eius,) sunt in hoc volumine,& in nostris versibus comprehensa.

Gallus.)ff.de libe.& posth.Filius,aliàs,filium C.fam.erci.

Si pars.)de inoffi.testa.hanc videre memẽto.

Extat.)de eo quod metus causa, quam nõ bene explicat glo.si Bar.creditur.

Vbi.)de edendo,& de in diem addic.

Si mandato.)manda,quæ non est alibi,secũdum Bar.in l.j.de noua.

Grege.)de pig.maxime in §.cum pignori.

Fundi.)de contrah.empt.& de act.emp.

Leges istas quibus plures alias(nominibus etiam non mutatis)annectere posses: Restis in carminum capite prætenta, in mente tua colliget,& ne hinc abeant retineat. Quã nulla vnquã vi posse dissolui speramus. Si enim funiculis seu chordulis compacta, ruptioni subiecta erit.

Supradictis paucas annectamus oportet:non carmine quidem, sed soluto sermone: cum diuersis diuersa sint cordi.

IVrisgentium,de pactis,prolixa est,& prolixè per doctores exposita. Huic adiunge l.lege Aquilia si deletum,ad l.Aquil.de qua dicit Bar.domini,ista lex est singularissima.

OFficium.de rei ven.possent hic applicari l.olympico.de serui.urb. præd. & l.ossa. de relig.& sump.fu. cum similibus plurimis:

HAeredes,familiæ ercis.notabilis & singularis,si legẽ accipias vsq;ad si. dicit Bar.

ADmonendi,de iureiu. singularis est admodum.in hanc copiosos Bar. edidit cõmentarios.Bal.similiter & alij in materia iurამẽti.O mitto leges huic loco applicabiles: vt sunt,Auunculo.de condi, sine causa.Antiqui.si pars hære.pet.cum multis similibus.

Non solum.de ri.nup.casus singularis, secundum Ni.

NEratius.de peti. hære.de ser.cor.de relig. & sump.fu.&c.Nauta,caupo,stab.posset hic locari:et plures alię lectiõe et scitu dignę.

EX parte.fam.erc.nõ reperitur alibi casus, dicit Ni.in l.quid ergo,§.sufficit, ff.de contra.ac.tut.adde l.eleganter.de dolo ma.de cõdi.ind.de pig.act. Quid bonitatis hñt videas rogo iuris amator. Sed præsertim huic loco applices l.ea lege. §. locaui. quam dicunt doctores singularem, iuncta l.æquissimum. de vsufru.& l.ædiles,de ædil. edic. cum similib.

SI de dote.de iure do.singularis,vt vult Bar. in l.j.C.de iure fisci. Adde l. sicuti, §. sed si quæritur.si seruitus vindice. quam etiam dicit Barto.singularem.

CVm miles. de alie. iud. mutan. fortis & singularis,quã Bart. dicit se nescire alibi.

HAeres. de iud. sæpe allegata, vbi de materia sortiendi forum ratione contractus vel quasi.

ARgentum.commo.lex est à multis cupita.l.aquam. quemadmo. serui. amit.hic applicare bonum esset,vt vinum (de quo supra)lympharum bibatur. Nam turbare serũt fortia vina caput.

PApinianus.de inoffic.test. multa complectens singularia.& est difficilis,præsertim in §.quarta.

PRoponebatur. de iud.cui annectas si libeat,l.præcipiunt,de ædilitio edic.

VIdeamus. de in litem iuran. de loca. de vsu. Vir.ad Vellei.istic applicare, non erit ineuanum(credo)laborare.& l.vindicãtẽ. de euictio.quę tangit regulam notabilem teste Bar.Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.cum si.

IVstissimè.de ædil.edic.vbi notatur, hominem esse preciosissimam & dignissimam creaturarum. Si mulier. ij.§. ex asse.de iure do.Iste §.non est alibi,secundum Barto. in l. sanc.in princ.C.ad Trebell.

Explicit quarundam legum & difficilium,& singularium congeries:quas noua serie in vnum cogẽdas duximus, vt nouo eas ipsas studio non sine voluptate & admiratione legant & teneãt (si illis corde sedeat) huius ciuilis censuræ studiosi. Si quid autem lectione dignum conspexerint: collectorem suis adiungant precibus.

Implacata suos cum Parca resoluerit artus
Spiritus ætherei transuolet alta poli.

L E-

LEGES OMNES DIGESTI VETERIS

Hic ordine alphabetico ponuntur:

VT SI QVANDO INEPTVS AVT MENDOSVS sit titulus, legem quam quæris, promptam habeas.

A

A B ■ parte, de proba. 2438. nu. 29
Ab emptione, de pac. 311. nu. 10
Abesse reipub. causa ex qui. cau. mai. 665 nu. 30
Ab hostibus autem, ex qui. cau. mai. 1647. nu. 30
Absens reus, de procur. 419. nu. 10
Actio de æstimato, de æst. act. 2212. nu mero 10
Actio neg. gest. de nego. gest. 492. n. 30
Actioni redhibitoriæ, de ædil. edic. 2342. nu. 20
Actione depositi, depo. vel contra. 1891 in princ.
Actione distrahitur, pro socio, 2001. num. 10
Actiones de seruitutibus si ser. vin. 1168. nu. 20
Actoris procurator, de proc. 379. nu. 30
Acquirent. de pact. 275. nu. 30
Ad certam partem, de seruitu. 1163. nu. 50
Adeo morte socij, pro socio, 1992. n. 50
Adeo quidem, de iurisd. om. iu. 145. nu. 50
Ad eos qui commo. vel contr. 1640. in princ.
Ad exhibendum, ad exhib. 1365. nu. 20
Ad fidem rei de testi. 2464. nu. 20
Adhuc interesse, de vsuf. & quemad. 1009. nu. 10
Adiri etiam, de off. præfec. vr. 96. nu. 40
A diuo Pio de ri. nup. 2501. nu. 50
Ad legatum, de procura. 415. nu. 20
Admonendi sumus, de iureiur. 1489. in princ.
Adoptio enim, de adop. 70. nu. 30
Adoptio non iure, de adop. 78. nu. 10
Adoptiones, de adop. 79. nu. 40
Adoptare, de offi. iu. 123. nu. 30
Adoptare quis, de adop. 77. nu. 40
Adoptiuus filius, de ri. nup. 2487. in princ.
Adoptiuum patrem, de in ius vo. 165. num. ■
Adoptiuum quoque, de iure do. 2510. num. 70
Ad peremptorium, de iud. 784. nu. 40
Ad personas, de iureiur. 1476. nu. 40
Ad quam, de præs. ver. 2216. nu. 40
Adquirent, de pac. 275. nu. 30
Adrogato patref. de adop. 78. nu. 30
Ad rem mobilem, de procu. 412. n. 30
Ad res donatas, de ædil. edi. 2345. n. 10
Aduersus mensorem, si men. fal. mo. di. 1395. nu. 10
Aduersus miam. de recep. ar. 708. n. 30
Aduersus testm. de inof. test. 828. nu. 10
Æ de sacra. de contra. emp. 2053. n. 10
Aedificia. com. præ. 2155. nu. 20
Aedificia. de ser. vrb. præ. 1116. num. 10
Aediles aiunt, de ædi. edi. 2332. nu. 40
Aediles, de ædil. edic. 2321. nu. 30
Aedium autem, de peculio. 1778. n. 20
Aemilius Largianus, de mi. 25. nu. 672
Aequissimum, de vsufr. 1000. nu. 30
Aequissimum, de eo per quem fact. erit, 203. nu. 20
Aequu ptori. de instito. act. 1704. n. 10
Agaso. si quadr. pau. fe. di. 1204. nu. 20
Agri ciuitatum, si ager. vect. 988. nu. 10
Agri vsufructu. de vsufructu, & quemadmo. 1005. nu. 50
Αἰμυταγυτέσερας. de cõst. princ. num. 20
Ait lex. ad l. Aquil. 1217. nu. 40
Ait prætor. de neg. gest. 433. nu. 10
Ait prætor. de eo qd me. cau. 507. n. 20
Ait prætor. de mino. 25. an. 561. nu. 10
Ait prætor ex qui. cau. ma. 655. nu. 20
Ait prætor. nau. cau. sta. 727. nu. 10
Ait prætor. de Publ. in rem ac. 937. n. 10
Ait prætor. de seruo cor. 1383. nu. 30
Ait prætor. 1. de iureiur. 1463. nu. 40
Ait prætor. 2. de iureiur. 1466. nu. 60
Ait prætor cõmo. vel cõtra. 1628. n. 30
Ait prætor. quod cũ eo qui. 1730. n. 30
Aliàs autem, de iureiur. 1378. nu. 30
Aliàs si ex stipulatu, de in lit. iu. 1503. num 10
Aliena res, de pig. ac. 1662. nu. 10
Alienatio cum fit, de contrahen. emp. 2048. nu. 20
Alienationes enim, fam. erc. 2294. n. 40
Alio lo. o, de eo quod cer. lo. 1600. n. 10
Alioquin quid dicemus, de contra. emp. 2022. nu. 40
Aliquando etiam, de trib. ac. 1728. n. 10
Aliqñ licet, ad S. C. Vell. 1844. nu. 40
Aliquando mandare, de offi. proconf. 104. nu. 60
Aliter atq. de contra. emp. 2022. n. 20
Aliud ê si pater, de pac dot. 2560 n. 30
Alius duntaxat, de trib. act. 1728. n. 44
Alius ædes, si ser. vin. 1181. nu. 60
Amissæ nauis, de l. Rho. 1700. nu. 10
Admissione, de capi. mi. 637. nu. 20
Ancillarum et de peti. hære. 850. n. ■
Animi potius, de ædil. edic. 2346. n. 30
Annus autem, de calum. 499. nu. 20
Ante litem de procura. 373. nu. 20
Ante omnia, de prob. 2448. nu. 40
Antiqui libero. si pars, hęr pe. 908 n. 10
An vnus ex socijs, si seruitus vindi. 1181. nu. 30
An vsusfructus, de vsufr. & quemad. 1028. nu. 10
A principe, de postul. n. 344. nu. 20
Apud filiũfam. de offi. præto 47. nu. 50
Apud Labeonem de præscrip. ver. 2230. nu. 30
Apud vetustiores, de offi. præfec. vig. 99. nu. 40
Aquam quæ. quemadmo. ser. amit. 1145. nu. 50
Aquiliana stipulatio. de transf. 1317. nu mero 20
A quo. de rei ven. nunc, Is à quo. 936 num. 40
Arbiter ex compromisso. de rece. ar. 726. nu. 20
Arbiter ferendũ, de recep. arb. 725. n. 30
Arbiter diuidendæ, de distrac. pign. 2289. nu. 70
Arbiter ita, de recep. arb. 718. nu. 20
Arbiter iudicij, de recep. arb. 632. 692 num. 10
Arbiter intra. de recep. arb. 722. nu. 40
Arbiter Kalendis, de recep. arbit. 721. num. 40
Arbitri diuidundæ, de distract. pigno. 2291. nu. 30
Arbitro. qui satisd. cog. 192. nu. 30
Arbitro quoque, fami. erciscun. 1328 num. 40
Arbitrum familiæ, fami. erciscun. 1318 nu. 50
Arbitraria actio. de eo quod. cer. loco. 1600. nu. 30
Arbitrio iudicis, de dolo malo, 557. num. 20
Arbor quæ in confinio. communi. diuid. 1333. nu. 30
Arbores vi. de vsufru. & quemadmodum 1030. nu. 20
Arboribus euulsis, de vsufru. & quemad. 995. nu. 20
Arboribus quoque, de contrah. empt. 2044. nu. 30
Arethusa, de sta. ho. 55. nu. 10
Argentarius de eden. 245. nu. 20
Argentarium, de iud. 772. nu. 20
Argentum commodatum, commo. vel contra. 1646. nu. 20
Aristo ait. de rerum diui. 86. nu. 20
Aristo ait. de rer. permu. 2225. nu. 30
Aristo Neratio. quæ res, pign. ob. non pos. 2266. nu. 20
Aristo respondit. de ri nupt. 2394. n. 10
Arrogato patref. de adop. 78. nu. 30
At cum hæres, de peculi. 1787. nu. 20
Athletas aũt. d his q. no. inta. 350. n. 10
At qui natura de neg. gest. 462. nu. 10
At si quis impediat, de relig. & sump. fun. 1404. nu. 30
Atilicinus, de pact. do. 2559. nu. 50
At vbi vi. de peti. hære. 853. nu. 50
A tutore, de rei ven 966 in prin.
Aut adfinitate. de procur. 374. num. 20
Aut alium, de alie. iud. mu. cau. fa. 674 num. 10
Aut in id dabitur, de eo, quod metus causa 530. nu. 20
Aut lõga peregrinatio. de pc. 173. n. 20
Aut religionis, de pc. inst. & 173. n. 50
Aut si ante, de rei ven. 946. nu. 30
Aut si mutua. d eo qd cer. lo. 1606. n. 60

Aut si valetudinem, de procurato. 375. num. 10
Auunculo nuptura de condictione cau. 1584. nu. 20
Auus nepti, de pact. 193. nu. 40
Auus neptis nomine, de iure dotium, 2550. nu. 70
Auus pactus est, de pact. dot. 2557. n. 30
Auxilium de mino. 25. ann. 20. nu. 50
Ἀξίωσις, de leg. Rho. 1791. n. 30

B

Barbarius, de offi. prato. 98. nu. 30
Bebius Marcellus, de pac. dota. 2565. nu. 30
Bene est, de re. cre. 1418. nu. 20
Beneficium imperatoris, de const. prin. 49. nu. 10
Benignius, de legi. senatusque cons. 40. nu. 20
Bina mancipia, cōi diui. 1348. nu. 60
Binas ædes, de serui. vrb. præd. 1124. num. 40
Binas quis ædes, de serui. vrban. præd. 1131. nu. 50
Bona fides, depo. vel contra. 1895. n. 50
Bona fides, de act. emp. 2160. nu. 40
Bona fide, ad senatuscon. Vellei. 1855. num. 10
Bona fide de nox. act. 1262. nu. 50
Bonitatis æstimationem, de euictio. 2353. nu. 30
Bouem qui cornu petit. de ædilitio edi. 2335. nu. 70
Breuiter, de offi. præf. præt. 92. nu. 50

C

Caecus indicandi, de iud. 746. n. 30
Cæteræ itaque res. fam. erc. 1290. num. 40
Cæterarum quoque, de vsu, & habita. 1073. nu. 50
Cæterum cum, de rei ven. 946. nu. 50
Cæterum sine, de vsu, & ha. 1073. n. 30
Caius Seius, de pig. act. 1675. nu. 10
Caius Seius de vsur. 2409. nu. 40
Capitis minutio, de cap. mi. 634. n. 40
Capitis diminutionis, de capi. minu. 641. nu. 30
Caro & corium, qui. mo. vsusfr. amit. 1059. nu. 30
Cassius Longinus, de sena. 87. nu. 20
Caueri commu. præd. tā vrba. 1156. n. 30
Celsus ait, de recep. arbi. 702. nu. 70
Celsus scribit, ad exhiben. 1343. nu. 50
Celsus scribit, de relig. & sump. fu. 1409. nu. 30
Celsus filius, de rescin. ven. 2089. n. 10
Celsus & monumenta, de proba. 2440. nu. 40
Centum Capuæ, de eo quod cer. lo. 1608. nu. 10
Certum est, de re. cre. 1425. nu. 30
Certi condictio, de re. cre. 1428. nu. 20
Certo generi, de ser. ru. præ. 1130. n. 30
Circa eum de proba. 2441. nu. 40
Circa inofficiosi, de inoffic. testa. 823. nu. 20
Ciuitas mutui, de re. cre. 1446. nu. 10
Ciuitates, quod cuiusque vniu. 430. nu. 30
Claudius Felix, qui po. in pign. 2285. nu. 30
Clauibus traditis, de contrahen. emp. 2052. nu. 40
Cognitio de suspectis, de officio eius cui manda. est iurisdi. 128. nu. 10
Coïta societatem, pro socio. 1967. n. 70
Colonus, loca. & condu. 2210. nu. 60
Commemorationem, de probationibus. 2454. nu. 10
Commodare possumus, commo. vel contra. 1641. nu. 60
Communis libertus, de in ius vocan. 174. nu. 10
Communis seruus. 1. communi diui. 1346. nu. 30
Communis seruus, 2. communi diui. 1347. nu. 10
communi diuidundo, 1. communi diui. 1328. nu. 60
communi diuidundo. 2. communi diui. 1333. nu. 50
communi diuidundo, 3. communi, diui. 1348. nu. 50
compensatio est, de compen. 1860. numero 20
comprehensum, de contrahen. emp. 2045. nu. 30
compromissum, de recep. arb. 581. numero 40
condictione ex causa, de condi. fur. 1585. nu. 30
confessionibus, de inter. act. 1377. numero 10
congruit de offi. præsidis, 117. nu. 10
consensisse autem, de iudi. 741. nu. 20
consiliarijs, de offi. adse. 131. nu. 20
constitui potest, quod cuiusque vni. 431. nu. 30
consulari, de senato. 86. nu. 40
continet igitur, de eo quod me. cau. 507. nu. 50
contra etiam, de senatusc. Mace. 1739. nu. 20
contra iuris, de pactis, 289. nu. 30
contra legem, de legi. senatusque con. 43. nu. 10
contra quoque, de relig. & sump. fu. 1410. nu. 40
contrahitur hypotheca. de pi. 2239. nu. 60
controuersia. de transac. 330. nu. 30
conuentio generalis, de pigno. 2235. num. 40
conuentionum autem, de pactis, 251. nu. 40
conuenit mihi, de contrahen. emp. 2470. nu. 20
conueniri, de pac. dot. 2555. nu. 20
corrumpitur animus, de ser. cor. 1390. nu. 30
creditor acceptis, qui po. in pign. ha. 2269. nu. 10
creditor, de pig. act. 1659. nu. 50
creditor fundum. de act. emp. 2161. num. 40
creditor iudicio de pig. ac. 1678. nu. 40
creditor mandatorem, manda vel contra. 1961. nu. 30
creditor prædia, de pigno. 2254. nu. 30
creditor qui, de re. cre. 1445. nu. 20
creditor qui, de re. cre. 1446. nu. 20
creditor qui sciens, quæ res pi. ob. non pos. 2257. nu. 50
creditor qui prior, qui po. in pig. ha. 2277. nu. 10
creditor qui prædia, de distr. pig. 2285. nu. 30
creditor qui de iure, de distrac. pig. 2291. nu. 20
creditoris arbitrio, de distrac. pi. 2289. num. 10
creditorem, de senatuscon. Mace. 1748. nu. 10
creditore qui de mutua, de iureiuran. 1496. nu. 20
cui consequens est, de peculio. 1771. num. 30
cui dens abest, de ædil. edic. 2309. numero 10
cui eorum, de postulan. 340. nu. 40
cui iurisdictio de iuris. omni iudicum. 440. nu. 10
cui pacto, de ser. ex. 2107. nu. 10
cui res, de act. empt. 2147. nu. 30
cui vsusfructus, de vsufr. & quemad. 2033. nu. 60
cui vsus de vsu & ha. 1093. in prin.
cuicunq; igitur, de insti. act. Quicumque igitur, 1705. nu. 20
cuius ædificium, de serui. vrb. præ. 1124. nu. 20
cuiuscunque fundi, de vsufr. & quemad. 1050. nu. 40
cum ab eo. de contrahen. emp. 2038. nu. 10
cum adoptio, de adop. 67. nu. 50
cum ad præsens, de re. cre. 1452. nu. 30
cum alicui de nego. gest. 468. nu. 10
cum alius ab alio, de vsufruc. acc. e. 2044. nu. 10
cum alter, de compensa. 1863. nu. 60
cum apparebit. loca. & condu. 2200. nu. 50
cum Aquiliana, de transac. 317. nu. 30
cum a te pecuniam, de dolo ma. 563. nu. 30
cum aut arbor, ad legem Rhodi. 1697. num. 20
cum autē fundi, de rei ven. 958. nu. 20
cum autem redhibitio de ædil. edic. 2318. nu. 10
cum colono. qui. mo. pig. vel hypo. 2302. nu. 50
cum controuersia. manda. vel contra. 1954. nu. 60
cum conuenit de pigno. 2252. nu. 60
cum de consuetudine, de leg. senatu sque cons. 45. nu. 50
cum debitor in qui. cau. pi. 2263. nu. 40
cum debitore de pig. act. 1672. nu. 10
cum de ætate, de proba. 2443. nu. 10
cum de indebito, de proba. 2448. n. 20
cum de in rē verso, de vsur. 2406. n. 10
cum de lege, de proba. 2444. nu. 30
cum depressa, de le. Rhod. 1700. nu. 60
cū de operis serui, de ope. ser. 1072. n. 10
cum domini horreorum loca. & condu. 2205. nu. 60
cum dos filiæ, de pac. dota. 2556. nu. 10
cum dotis cā, de iure do. 2533. nu. 10
cum dotem de iure do. 2545. nu. 30
cum duo de cond. indeb. 1544. nu. 30
cū duo serui, de in. lit. iur. 2068. nu. 20
cum duobus, pro socio. 1982. nu. 50
cum ea conditione, de euict. 2389. nu. 40
cū eiusdē gñris de ædil. edi. 2330. n. 20
cum eo qui, de serui. vrb. pd. 1114. n. 10
cum eo qui pe. loc. & cond. 2179. in prin.
cum emptor de rescin. vē. 2091. nu. 10
cum essent, de seru. rust. pd. 1150. nu. 10
cum & fortis, de pig. act. 1673. nu. 30
cum ex pluribus, de qui. re. ad cun. iud. eatur, 1383. nu. 10
cum filiusfa. de re. cre. 1439. nu. 10
cum forte, de act. emp. 2157. nu. 20
cum fructuarius, de vsufr. & quemad. 1033. nu. 20
cū fundus cōia. pd. rū vrb. 1163. nu. 40
cum fundus, de re. cre. 1447. nu. 20
cum fundus, loca. & condu. 2165. n. 50
cum fundus, de euic. 2374. nu. 60
cum fundo, de serui. rust. pd. 1152. n. 40
cum furiosus de iud. 769. nu. 10
cum furti, de in lit. iuran. 1504. nu. 20
cum gregis qui. mo. vsusfr. 1059. n. 40
cum heredis, si pars here. pe. 912. n. 60
cum hereditas de peti. her. 901. nu. 10
cum hæreditatem de hæred. vel act. ven. 2981. nu. 60

Cum his flatus.de dona. 1600. nu. 50
Cum hi quibus de transact.320.nu.20
Cum idem.de peti.hære.901.nu.30
Cum igitur.de flatu homi.49 nu 40
Cum indebitum.de cond.indeb.1571.
nu 50
Cum in diem.de indiem addic.2068.
nu.50
Cum in diuersis.de reli.& sump.fun.
1413.nu.10
Cum in eo.de pac.1 . nu.50
Cum in ea că.de ædil.edi.2344 nu.30
Cum in fundo,de iure do.2548.nu.10
Cum in l.de contra.emp. 2028.nu.30
Cum plures.loc.& con 2206 nu.10
Cum in rem.de rei.vin.964 nu. 10
Cum interdum de inst.ac.1705.nu.10.
Cum in vend.de contrah.emp. 2034.
num.30
Cum in vēditione.de euic.2349 n.30
Cum is qui.de peti.hære.894.nu.30
cum is qui.de cond.in.debi 1554 nu.30
Cum iu lieo.de vsuris 2398.num 42
Cum lege Iuli.de recep arb. 722.n.10
Cum legiti.ne de flatu homi.56.n.30
Cū lex.de legi.senatusq;con.41.n.10
Cū liberi.de his qui deie.vel effu.1256
nu. 10
Cū loc.de relig.& sum. fu.1412.n.50.
Cum mancipium,de ædil.edic.2340.
nu.50
Cum mandato.de mi.25.an.606.n.40
Cum mandato.māda.vel contra.1922.
nu.60
cum manu fata. de contrahen. empt.
2056.nu.60
Cum maritus,de pac.dota.2564.n.30
Cum mater.de inoffi. test. 816.nu.20
Cū mihi redhibeas.de ædil.edi. 2339
nu 10
Cū miles.ex qui.cau.maio.664.nu.10
Cum miles.de alie.iud.mu.cau.fa.681
nu.30
Cū minor quinque,& viginti. de mi-
no 25 n.614.nu 50
Cum modici pars here.pe.912.n.10
cum nepos.de adop.67.nu 40
cum non prægnans, de his qui no. in-
fa.n.362.nu.20
Cum pater testamento.de nego.gest.
470.nu. 30
Cum pater de iure do. 2520. nu.60
cum pat.r de pact.dota.2557.nu.60
Cum patrifamilias.de vsu.2420. nu-
mero 40
cum pecunia, de vsufru. ea. re. 2064.
nu.40
cum pecuniam.de neg.gest.489.nu.10
cum plures de euict. 2393.nu.30
cum pœna.de recep arb. 720.nu.10
cum post diuortio. de iure do. 2543.
nume.10
cum post mortem, quando act.de pe-
cul.an.est.1808.nu. 50
cum posterior, de distract. pig. 2287.
nu.60
cum prætor de iudi. 748.nu.40
cum prior.de distra.pig.2286. nu. 60
cum probatio de proba.2439.nu.20
cum putarem.fam. erci.1313.nu. 20
cum quædam.de iurisomn. iud.,33.
nu.40
cum quid mutuum. de reb.cre. 1422.
nu.40
cum quidam cauisses. de vsur. 2413.
nu. 30
cum quis in iudicio. si quis in ius vo-
catus non ierit,176. nu.30
cum quis mortis,de cōd.cau.da. 1520.
nu. 50
cum quis persuaserit.de dolo malo.
563.nu.
cum ,de his qui deiec. vel effu.
1255.nu. 10
cum secundus, de distr.ct. pig. 2287
num 40
cum seruus commu i, de noxa. act.
1219 nu 70
cum seruus.de condict. cau. da. 1522.
nu.30
cum seruus tenet.ad exhibendū.1304
nu.40
cum seruus extero.manda.vel contra.
1953.nu
cum seruo dom n de contrah.emp.
2036 nu.30
cum sex menses.de ædil.edicto. 2342
nu.30
cum singulis. de vsufru. accre. 2044.
nu.10
cum societas,pro socio.2007. nu.40
cum socij communi dimidum. 1342.
nu.50
cum soluenda.de distract. pig. 2287.
nu. 20
cum sponsos.de Pub. in rem act. 983.
nu.40
cum tabernam.de pig.2260.in prin.
cum tacitum.de proba.2437 nu.10
cum tamen a curatore, de senatuscon.
Mace.1743.nu.40
cum venderem. loca.& condu. 2182
nu 0
cum venderes.de contrah.emp. 2045.
nu.10
cum venderet.de ser. expor 2110. nu-
mero 40
cum venditor.de leg. commiss. 2070.
num.20
cum vitiosē.de pig.2254.nu. 60
cum vir vxori.de iure do.2531.nu. 50
cum vsufructuario.de vsufruc. & quē-
admo nunc, cum fructuarius 1033
num 20
cum vsumfructum.quibus modis vsuf
fru amit 1057.nu.30
cum vxor virum.de iure doc.2551.nu
mero 40
Curator furiosi.de peculio.1778.n. 30
curatores. de offi. procu. Cæs. 122.
nu.50
Curet magistratus. de testi.2468.n.40
Custodiam autem.de peri. & com.rei
ven.2097.nu.50

D

Damno commisso.fa.erci. 1296.
numero 10
Damus aut.de condi.inde.1568. n.30
Datio possessionis de ac.emp.2114.nu
me. 40
De ætate eius.de mino. 25. ann. 629.
nu.10
De ætate.de interrog.act.1372. nu.60
De aqua per totam,communia præd.
tam.vrb.1155.nu.50
Debet autē.de ædil.edi.2323.in prin.
Debet exercitor.nau.cau.sta.736.n.40.
Debitor a creditore.de pig. act. 1676.
nu 10
Debitor antequam. qui pot. in pign.
2330.nu.30
Debitor meus.de neg.gest.455.nu.40
Debitor mulieris.de iure do.2523.nu-
mero 60
Debitor pactus.de pig.2259.nu. 20
Debitor si pecuniam.de comp. 1866.
num.20
Debitor vsurarius de vsur.2406.nu.30
Debitoris absentis. qui. mo. pig. vel
hyp.2292.nu.10
Debitrix mulier.ad S.C. Velle.1854.
numero 10
Debuit enim.de his qui no.362.nu.20
De communi seruo. communi. diui.
1347.
De die ponenda. qui satisd. cog. 189.
num.10
De die reddēdæ dotis de pac.do.2555
nu.10
Dedi tibi pecuniam de cond.cau. da
1506.nu.20
Dedi tibi pecuniam.de condi.cau. da.
1521 nu.20
De eo autem.de iud.760.nu.30
De eo exhibendo.ad exhibē.1304.n.60
De eo q vxoris.de dona.1622.nu. 32
Definitionem peculij de peculio.1738
nu.40
Definitionem peculij quando de pe c.
actio est an.1809.nu.40
Defuncta fructuaria.de vsufruc & quē
admo.1029.nu.10
De fructibus quoq; de don.1591 n.40
De his controuertijs,de trans.318.n.10
De his reb.de recep. arb. 724. nu. 50
De illo Pomp.pro socio.1972. nu. 50
De illo videndum. de noxa. acti.1273.
nu. 10
De iure personarum.de his qui sūt sui
&c.59.nu.40
De lege cōmissoria. de lege commiss.
2072.nu.20
De modo etiam agrorum. finium re-
gun.1285.nu.20
Denique de situ nup.2484.nu. 40
Deniq; concubinā.de pig.2241.nu.20
Denique diuus Seuerus.de mino. 25.
an.571.nu. 30
Denique in eo,de vsu.& ha.1075.n.50
Denique quicunque. quemadmo.ser.
amit.1198.nu.30
Denique si emptor.ex qui.cau. maio.
652.nu.30
De peculio.de tribu. act. 1727. nu. 40
Deperditum,de pet.hære.866.nu. 40
De periurio de in lit.iur.1504. nu. 50
Depositū est.dep.vel cōtra.1858.n.30
Depositi nomine.d peculio.757.n.50
Deposui apud.de peculio. 1730.nu.40
Deprecatio.leg. Rhodic. 1701.num.50
De pretio vero.de Pub. in rem actio.
979.nu.10
De qua re.de iud.787.nu.30
De qua re.de inoffi.testa.816.nu.20
De quibus causis.de legi. senatusque-
con.440.nu.20
De re filiorum de trans.329. nu. 10
De rebus.de recep.arb.724. nu. 50
De seruitutibus si serui.vind.1168.nu
me.40
De seruo.de calum. 301.nu.20
Desiitisse.de mino.25.ann.605.nu.30
Desiitisse.de iud.747.nu.40
De tuo etiam mand.vel contra. 1910.
nu.20
Dicere autē sententiam.de recep. arb.
696.nu.30
Diem functo.de offi.adsess.131.nu.10
Diem functo.loca.& condu.2181.n.70
Diem proferre.de recep.arb. 705. nu-
mero 50
Die sponsaliorum. depo. vel contra.
1892.nu.20
Diligenter igitur.manda. vel contra.
1901.nu.10
Dirimitur matrimonium. de diuo.
2624.nu.20
Diuisionis.de pactis,302.nu.30
Diuortium autem de diuor.2625.n.10
Diuortium nō est de diuor.2625.n.40

Diuortio

Diuortio facto. de negotijs gestis. 481 num. 10
Diuturna. de legi. senatusque consu. 45. nu. 40
Diuus Antoninus, de in integrum restitutio. 504. nu. 50
Diuus Hadrianus. de vsu, & ha. 1081. nu. 30
Diuus Hadrianus. de diuortijs, 2627. nu. 20
Diuus Marcus. de ritu nup. 2120. nunc est §. in lib. l. qui in prouincia.
Diuus Marcus, de offi. præsi. 117. nu. 50
Diuus Pius. de petitione hæreditatis, 832. nu. 30
Diuus Pius. de seruitu. rustico. prædio. 1142. nu. 30
Diuus Pius rescripsit. de seruis fugiti. 1382. nu. 20
Diuus Seuerus. de iu. do. 2525. nu. 50
Diuus Traianus. de ser. 230. nu. 20
Diui fratres. de religio. & sump. fune. 1412. nu. 50
Dolia in horreis. de contrahen. empt. 2054. nu. 20
Doli verbum. de ser cor. 1386. in prin.
Dolo malo. de ser. cor. 1385. nu. 40
Dolove malo. de dolo malo. 564. n. 20
Dolus est si quis. manda. vel contra. 1944. nu. 20
Dominus fructuario. de vsus. & quemadmo. 1028. nu. 40
Dominus horreorum. loca. & condu. 2205. nu. 10
Dominus seruum. de ser. cor. 1390. nume. 30
Dominus testamento. de cond. indeb. 1568. nu. 50
Domini neque. de contrahen. emptio. 2038. nu. 50
Dominum qui iussit. quod iussu. 1832 nu. 40
Dominum emi. de contrahen. emptio. 2043. nu. 40
Domo pignori. de pig. act. 1662. nu. 40
Dotale prædium. 1. de fun. do. 2571. nu. 10
Dotale prædium. 2. de fun. do. 2572. numero 40
Dote propter illicitum. de ritu. nupt. 2503. nu. 60
Dotem a patre de iu. do. 2523. nu. 40
Dotem quæ. de iure do. 2521. nu. 40
Dotis appellatio. de iu. dot. 2508. numero 20
Dotis fructus. de iure. do. 2511. n. 40
Dotis promissio. de iu. do. 2542. nu. 20
Dummodo certus. de procurato. 367. nu. 40
Duo secundum Tiberim. de præscrip. verb. 2282. nu. 40
Duo societatem. pro socio. 2008. nu. 20
Duobus reis. de iureiu. 1483. nu. 10
Duorum prædiorum communis prædio. tam. vrb. 1156. nu. 20

E

Eadem & de pigno. act. 1661. numero 50
Eadem oratione, de ferijs. 226. numero 20
Ea igitur. de pig. act. 1659. nu. 30
Ea lege. loca. & condu. 2201. nu. 70
Ea quæ a marito. de donatio. 2620. in princip.
Ea quæ commendandi. de contrahen. emp. 2038. nu. 70
Ea quæ falsa. de his, qui nota. infam. 363. nu. 10
Ea vero, quæ in nominibus. pro socio. 1976. nu. 30
Eas obligationes, de capi. mi. 640. numero 30
Externus tamen. de institor. actio. 1708 nu. 40
Edictum de interrogationibus, de inter. act. 1268. nu. 10
Edictum quod. de iud. 779. nu. 30
Edicto cauetur. in ius voca. vt eant. 177. nu. 30
Egi ius illi. si ser. vin. 1181. nu. 70
Ego puto. de eo quod me. cau. 158. nume. 20
Eius qui in prouincia. de reb. credit. 1458. nu. 30
Eius rei quæ. de rei ven. 956. nu. 10
Ei apud quem, depo. vel contra. 1881. nu. 30
Ei fundo de serui. 1109. nu. 60
Ei incumbit probatio. de proba. 2436. nu. 50
Ei qui partes. de petitio. hæredita. 900. nu. 10
Ei qui pignori de serui. 2108. nu. 50
Ei quoque. ex quibus cau. maior. 646. nu. 30
Electio vero. de nox. act. 1272. nu. 40
Eleganter. de condi. indeb. 1541. numero 30
Eleganter. de pig. act. 1665. nu. 40
Emancipari. de adop. 77. nu. 30
Emancipatum. de senato. 88. nu. 40
Emptio. & venditio. de rescind. vendi. 209. nu. 20
Emptor prædium. de rei vind 964. numero 30
Emptor prædij. de pac. 303. nu. 20
Emptori duplam. de euictio. 2366. numero 20
Emptori nominis. de hæred. vel actio. vend. 2081. nu. 50
Emptori post euictio. de euictio. 2398 nu. 30
Emptorem noxali. de actio. empti. 2125. nu. 10
Emptore probare. de probat. 2437. numero 30
Eo iure vtimur. in quib. cau. pigno. 2262. nu. 10
Eo nomine, de inst. act. 1704. nu. 40
Eo tempore. de peculio. 1798. numero 20
eos qui in patria. de ritu nupt. 2505. num. 20
eos qui ius luminis. de seru. vrbanor. præd. 1132. nu. 40
eos terminos. finium regundo. 1286. num. 50
epistola qua. de pact. 307. nu. 20
equum tibi. ad l. Aqui. 1249. nu. 30
equis per fideicõmissum. de vsu. 2407 in prin.
equis per fideicommissum. de vsu. 2428. nu. 40
e re. de reb. cre. 1233. nu. 10
ergo mutio. de vsufru. ca. re. 1060. numero 60
ergo secundum eum. de seru. rustico. prædio. 1136. nu. 50
ergo hic & insolidum. de Senatuscon. Maced. 1739. nu. 10
ergo omne ius. de leg. senatusque consul 47. nu. 10
ergo sciendum. ex quibus cau. maio. 654. nu. 50
erit ergo, de fundo. 2576. nu. 50
error facti. de iur. & fac. ignor. 2474. nu. 10
Est differentia. in qui. ca. pi. 1263. n. 60
est enim vsusfru. de vsufruc. & quemadmo. 989. nu. 40
est & hæc. de seruitu. vrbanorum prædiorum. 1111. nu. 40
est & hæc species. de condi. sine cau. 1581. nu. 30
est receptum. de iurisdictio. omnium iudic. 149. nu. 10
& acti etiam pro socio. 1978. in principio.
& alterutro. commo. vel contra. 1637. nu. 30
& ancillarum. de peculio. 1779. numero 40
& Aristoni. man. vel contra. 1942. numero 40
& Atilicinus. de seruitu. rustico. prædiorum. 1151. nu. 40
& clientes. de vsu. & habi. nunc, sed & cliente. 1073. nu. 30
& ego ex conducto. loca. & condu. 2169. nu. 40
& eleganter. de dolo malo. 542. numero 50
& enim quocunque. de mino. 25. ann. 580. nu. 10
& ex diuerso. de rei vindi. 948. numero 30
& generaliter. de calumn. 497. numero 10
& generaliter. de noxa. actio. 1275. numero 30
& generaliter. de ædil. edic. 2321. numero 10
& generaliter. de ædil. edic. 2335. numero 40
& hæc distinctio. loca. & condu. 2196. nu. 40
& hæredi. de pac. 276. nu. 10
etiam cæcus. de adop. 68. nu. 10
etiam dirempto de fun. do. 2571. numero 10
etiam ei. qui. de mino 630. nu. 10
etiam ex nudo de vsur. 2421. nu. 30
etiam infantem. de adop. 79 nu. 30
etiam in fundo de ædil. edic. 2340. nu. 30
etiam matris de prob. 2444. nu. 30
etiam patris. de vsufr. & quemadmo. 1023. nu. 30
etiam quod natura. de compen. 1861. nu. 50
etiam si alij. de iure do. 2518. nu. 60
etiam si patre, de mino 615. nu. 10
etiam si concubinam. de ritu. nupt. 2501. in prin.
etiam si querela, de inoffic. testam. 810. nu. 10
etiam si in rem. de iureiuran. 1467 numero 20
etiam si putauit. de pet. hæred. 842. numero 30
etiam superficies. qui po. in pig. 2282. nu. 10
& ideo, de legi. senatusque con. 38. numero 30
& ideo de legi. senatusque con. 41. numero 10
& ideo maius. de offi. procon. 107. numero 30
& ideo procurator. de procurato. 368. nume. 30
& ideo non potest de procura. 423. numero 20
& ideo. si ser. vin. 1173. nu 10
& ideo eleganter. de condi. fur. 1590. nume. 10
& ideo. de insti. act. 1710. nu. 70
& ideo si pater. de pecu. 1794. numero 10

Et ideo si de in rem verso.1817.numero 10
Et ideo si socius,pro socio,1673.num. 50
Et ideo praeterea.loca,& condu. 2183. numero 20
Et ideo bona,de dona.1622.nu.10
Et in contraria,de vsur.2425.nu.20
Et in perpetuum,de procurato.368.numero 20
Et ita de haereditate,pro soc.1968. numero 40
Et ita de facto,nau.cau.sta.730.numero 30
Et legati procōsulum,de offi. procon. 110.num.60
Et liberi hominis,de contrahen. emp. 2017.nu.30
Et licet libera.de constitu.pecu.1619. numero 20
Et licet postea,de iure dot. 2519. numero 50
Et neque per se,de aedil.edic.2318.numero 40
Et nihil interesse,de in rem ver.1818. numero 40
Et nihil interest,de ritu nupt.2500.numero 50
Et non tantum,de petit.haere.852.numero 50
Et post edictum,de iudic.786.numero 20
Et post lit.contesta.fa.et.1293.numero 70
Et post rem iudicatam,de transactio. 318 numero 20
Et primo quidem,ad senatuscon. Velleia.1834.num.60
Et puto offi.in.fa.et.1295.nu.10
Et quae nondum,de pig.2247.nu.10
Et quamquam,de contrahen. emptio. 2041.num.10
Et quandocunque,de capi.mi.nunc,& quandoque.641.nu.10
Et quantum interest,de aedi.edi.2307. numero 70
Et quia hoc,de interro.actio.1369. numero 60
Et quia nec,de iurisdict. omnium iudicum,143.nu.10
Et quia plerumque.pro socio,1968. numero 30
Et quicquid fuerit,pro soc.1972.numero 20
Et qui data,ex quibus cau.maio.nunc, sed & 644.nu.50
Et quidem insolidū,de his, qui deiec. vel ef.1352.num.10
Et quidem fine,de haere.vel act. vend. 2081.num.40
Et qui duas de seruitu.vrbano.praedio. 1131.nu.30
Et qui in foro,de procu. 368.nu.30
Et qui negotijs,de postu.341.nu.30
Et qui vxores,de adop.76.in princ.
Et quo si solueris, de contrahen. empt. 2026.num.10
Et seruorum,de sta.ho.55.nu.30
Et si condemnatus,de noxa.act. 1277. numero 20
Et si consensum, de contrahen.empt. 2023.nu.60
Et si consularis,de procu.incipit,Aut. 411.nu.20
Et si dispares,de in diem addic.2064. numero 50
Et si duo sint,de pec.a 771.nu.30
Et si fideiussor,de pact. nunc incipit, Sed si.279.nu.10
Et si fuerit,si ser.vin.1173.nu.30
Et si is qui.de distract.pigno.2279 numero 50
Et si non omnes,communi diui.1336. num.70
Et si pauciores,si pars haere. pet. 909. numero 30
Et si post tres,si quis cautionibus,216 nu.40
Et si praetor,de offic.eius cui mand. est iurisd.127.nu.40
Et si qua alia.nunc, Aut si qua alia.de recep.arb.691.nu.10
Et si sine quid.ex qui.cau. maio. 660. numero 60
Et si quid.de hered.vel act.ven.2082. nume.30
Et si quis,de reli.& sumpt.fune. nunc incipit At si quis.1404.nu.30
Et si sine dolo.de mino.25.ann. 542. 584.nu.40
Et si tradideris,de vsufru. accre. 1041. numero 20
Et si vno.de act.emp.2150.nu.10
Et si vsusfructus.vsufru. quemadmo. ca.1087.nu.30
Et suum haeredem,de pac.266.nu.10
Et tertium,de iud.785.nu.10
Euictus autem,de euic.1365.nu.40
Euicta haereditate.de peti.haered.900 nume.50
Euicta re de euic.2354.nu.30
Euicta re.de euic.2352.nu.30
Euictis agris,de vsu.2415.num.50
Eum actum,de neg.gest.460.nu.10
Eum debere,de seruit.vrbanorum praediorum,1130.nu.50
Eum pro quo,de in ius vocan.172.numero 30
Eum que cum aedili,de peri.& comm. rei ven.2103.nu.50
Eum quem de iud 791.nu.30
Eum qui furioso.de Pub.in rem act. 976.nu.10
Eum qui de sta.ho.58.nu.50
Eum qui de iurisdictio.omnium iudicum.148.nu.40
Eum qui emit,de in diem addic.2060 num.60
Eum qui Ephesi.de consti.pecu.1614. num.50
Eum qui ex sua,de mino.25. annorū. 631.num.10
Eum qui inofficiosi.de inofficio. testamen.819.nu.40
Eum qui insulam,de iu.771.nu.20
Eum qui iurauit.de iureiuran.1486.numero 50
Eum qui rem comm.vel contra.1639 numero 30
Eum qui se quod cum eo,qui al.1933 numero 50
Eum qui.qui po.in pig.hab. nunc incipit,Qui à deb.2283.in prin.
Eum qui voluntatem.de proba. 2447. num.30
Ex adoptiuo.de ado.75.nu.20
Ex annuo,de dona.2592.nu.10
Ex argento,de condi.fur.1591.nu.10
Ex causa furtiua,de condi.fur.1586.numero 30
Excepta capitis,quibus mod. vsufruc. 1054.nu.60
Exceptio,de excep.rei vend. 2398. numero 20
Ex conducto.loca.& con.2174.nu.30
Ex compromisso,de recep.arb.683.numero 10
Ex consensu,de reli.& sum.1400.n.20
Ex contractu.de actio,empt.& vendit. 2159.num.10
Ex contrario.pro soc.1972.nu.20
Ex duobus fratribus,de neg. gest. 469. numero 10
Ex ea causa.de postu.843.nu.20
Ex ea causa.de pecu.1751.nu.10
Ex ea stipulatione,de cond.ob tur.ca. 1528.num.10
Ex eo quod prohibet, de testi.2466.numero 30
Exempla de eden.247.nu.10
Exempto actione.de actio.emp. 2121. numero 60
Ex facto ferebatur, alias quaerebatur, de nego.gest.471.nu.10
Ex facto quaeritur,de pecu.1807.nu.10
Ex hac lege,si quadru.pau.fe.di.1203 num.30
Exhaeredatum,de his,qui nota. infam. 365.num.40
Ex haereditate.fam.erc.1327.nu.60
Exhibere,ad exhib.1349.nu.20
Ex his omnibus,de condi.indeb.1569. num.30
Ex his quae.de legi.senatusque con. 37. nume.10
Ex hoc edicto,de eo per quem fac.erit 205.nu.30
Ex hoc edicto de alie.iu.mut.cau. fac. 650.nu.10
Ex hoc iure.de iust.& iu.18.nu.30
Exigere,de iud.783.nu.20
Existimo posse.de contrahen.emptio. 2045.num.40
Ex mandato,man.vel contra.1922.numero 30
Ex meo aquaeductu.de seruitu. rustic. praedio.1146.nu.40
Ex milit.de euic.2384.nu.40
Ex omnibus causis, aliàs incipit, De omnibus,de offi.prae.116.nu.10
Ex ordine occurrit.de fidei.haere.poss. 916.nu.10
Ex parte heres,fam.erc.1315.nu.40
Exportandus,de ser.expor.2106.n.30
Ex quacunque,si quis in ius voca. non ierit.176.nu.10
Ex quibus causis,de cond.indeb.1568. numero 10
Ex re fructuarij,de vsufru.& quemad. 1015.nu.10
Ex silua caedua. de vsufru.& quemad. 994.num.70
Extat enim,de eo,quod me. cau. 519. nume.10
Extra territorium,de iurisdict.om. iu. 152.nu.40

F

Facta redhibitione, de aedil. edic. 2344.num.50
Facturus.de orig.iu.23.num.30
Familiaria,de relig.& sum. 1400. numero 60
Fatuo de postulan.340.num.30
Fideicommissum,de condict. indebi. 1576.nu.10
Fideiussor conuentus,de distrac. pign. 2286.nu.20
Fideiussor imperitia,de neg.gest.477 nume.10
Fideiussor impetrauit,de pigno.2255 nume.10
Fideiussor quamuis,mand.vel contra. 1951.num.30
Fideiussor,qui pignora,de pign.2238. nu.20
Fideiussor,qui satisf.cog.183.nu.30
Fideiussoris autem,de pactis,278. numero 30
Fideiussorem,mand.vel contra. 1961. num.50

Filium

Filiam senatoris, de senato.90.nu.10.
Filius a patre de pet.hære.902.nu.30
Filius emancipatus. de ri.nup.2490. num.50
Filius non impeditur, de inoffi. testa. 821.nu.10
Filiusfamilias, de iud.nunc, si filius. 750.nu.40
Filiusfamilias in publicis, de his, qui sunt sui vel ali.&c.64.nu.30
Filiusfa.defendit.qui satisd.cog.195. num.30
Filiusfa.de procu.369.nu.10
Filium legatum, de dolo malo. 565. nu.40
Filiusfa.rogam, de in rem ver. 1827. nu.50
Filiusfa.miles.de ritu nup.2492.n.70
Filiusfa.de pet.hære.885.nu.20
Filio qui de inofficioso, de inoffi. test. 814.nu.20
Filio patroni.de ritu nup.2499. nu.20
Filiofa.vel seruo, de vsu, & hab. 1080. num.30
Filiofa.vni de pecu.1803.nu.10
Filiofa.de sponsa.2481.nu.70
filiofa.de adop.65.nu.20
filium eum definimus, de his qui sunt sui.62.nu.30
filium habeo, de senatusc.Mac.1746. nu.50
filiusfam.duxit.de in rem ver. 1829. nu.40.
finium regundorum, fi. regun. 1281. nu.30
fistulam, de ser.vrb.præd. 1120. nu.50
fistulas si ser.vin.1182.nu.20
fistulas de contrah.emp.2055.nu.10
flumine publico.de ser.rust.præ.1154. num.10
fœminæ nuptæ.de sena.89.nu.50
fœminæ remotæ de eden.247.nu.20
fœminis, de procu.398.nu.10
fœnerator de nau.fœn.2434.nu.40
foramen.de ser.vrb.præ.1127.num.40
forte quod pictorem, de rei vin.nu.20
frater a fratre.de condi. indeb. 1560. nu.30
fraus enim. de legi. senatusquecon. 143.nu.20
fructus hominis de ope.ser. 1071. numero 30
fructus non modo.de rei vin.647.numero 40
fructus pendentes de rei vin.955.n.20
fructus percipiendo.de vsur. 2430. numero 60
fructus rei est.de vsur.2431.nu.60
fructuarius quemad. ser. amit. 1198. nu.20
fructuario si vsusfruc.peta. 1069. numero 30
fugitiui.de ser.fug.1501.nu.10
fundus dotalis, de fundo. 2565. nu.60
fundus ille.de contrahen.emp. 2046. num.60
fundus mihi.de ser.rust.præ.1149.numero 60
fundus mihi.fami.erciscun.1310. numero 30
fundus qui dotis.fam. erciscun. 1325. nu.40
fundus qui Lucij.de rescin. ven. 2092. num.60
fundus si vsufr.peta.1067.nu.30
fundi nihil de actio.emp.2138.numero 10
fundi partem. de contrahen. emptio. 2056.nu.30
fundi vsufr.qui.mo.vsufr.1051.nu.30
fundi vsu. de usu & habi.1079. numero 40
fundo in diem, de in diem addict. 2068.nu.60
fundum cuius. de euict. 2373. numero 50
fundum dotalem, de fun.do.2573. numero 40
fundum filiæ nomine, de iure doc. 2552.nu.50
fundum meum de euic.2357.nu.30
fundum mihi.de actio.empt. 2120. nu.30
funeris impensam, de relig. & sump. fun.1408.nu.10
funeris sumptus de reli.& sump.fun. 1411.nu.70
funes de act.emp.2173.nu.70
furor quin de sponsa.2480.nu.50
furti accipe.de his qui no.infam. 353. num.10

G

GAius, de serui.vrb.præ. nunc incipit binas.1114.nu.40
Gemmas.ad exhib.1355.nu.70
Generalis enim de adop.65.nu.40
Generali mandato, de ri. nup. 2492. nu.40
Generaliter, de offi. præ. 115. numero 50
Generaliter de in ius uoc.171.nu.10
Generaliter obseruari. de vsur. 2405. num.30
Genero inquit. de his, qui no. infam. 356.nu.20
Granatia.de act.emp.& ven.2139.numero 50
Grege pignori.de pig.2243.nu.40

H

HAbebat quis. de insti. act. 1712. num.30
Habere licere de euic.2380.nu.30
Habitationum.de peri.& com.rei vē. 2105.nu.10
Habitator in aliena, de rei ven. 961. nu.20
Habitatores loca & condu.2189. numero 10
Hactenus tamen.de vsufr. & quemad. 992.nu.40
Hactenus igitur.de consti.pe.1617.numero 40
Hæc actio.de eden.247.nu.20
Hæc actio.de calum 498.nu.10
Hæc actio, si quadru.pau.fe.di.1203 nu.30
Hæc actio 2.si quadru.pau.fe.di.1204. nu.20
Hæc actio.fi.reg.1281 nu.40
Hæc actio.fam.erc.1288.nu.10
Hæc actio ad exhiben. 1349. numero 10
Hæc actio.de ser.cor.1388.nu.40
Hæc actio perpetua.si men.fal.mo.di. 1397.nu.20
Hæc actio.de æsti. 2213.nu.10
Hæc autem iura.de serui.vrb.n. præd. 1112.nu.40
Hæc autem satisfatio.de adop 72.numero 40
Hæc condictio.de con di.indeb. 1579. nu.10
Hæc ita si de spons.2279.nu 60
Hæc ratio.de dot.a.2575 nu 60
Hæc si res de rei vin.956.nu 20
Hæc venditio.de contrah. emp. 2018. nu.60
Hæ actiones ad senatuscon. Velleian. 1843.nu.70
Hæres absens, de iud.753.nu.30
Hæres furiosi.de pet.hæred.898 numero 30
Hæres seruum de euic. 2381. numero 10
Hæres socij, pro socio.1979.nu.10
Hæres viri defuncti, de negot. gesto. 478.nu.10
Hæredem fideiussoris man.vel contra 1920.nu.20
Hæredes eius fami.ercis.1302. numero 50
Hæredibus tamen.de dolo malo. 554. nu.50
Hæreditas.de peti. hære. 830. numero 30
Hæreditas etiam.de pet.hær.897. numero 10
Hæreditatis venditæ. de hære. vel act. ven.2087.nu.40
Hæreditatem Cornelij. de hære l. vel act.ven.2088.nu.30
Hanc legem de contrahen.emp.2025 num.50
Harum actionum.si ser.vin.1175. numero 40
Haren. ius. de sta.homin. 57. numero 10
Harennius.de euic. 2383. numero 10
Hærennius Modest.1.de vsur.2430.numero 10
Hærennius Modest.ij.de vsur.ibidem num.40
Hi enim non erunt, de ædil.edic.2335 nu.30
Hinc quæritur, de pecu.1774.nu.20
Hi qui fisci de postula.344. in princ.
Hi qui in prouincia.ex qui.cau. ma. 669.nu.60
His consequenter fam. erc. 1296. numero 20
His solis.de condi. inde. 1567. numero 40
His verbis.de adop.72.nu.30
Hoc apertius ad l.Aquil.1221.numero 30
Hoc autem sic.de hære.vel actio. ven. 2082.nu.60
Hoc colore.de inoffic.testam.793.numero 40
Hoc edictum.de mino.25.anno. 570. nu 10
Hoc edictum. quod quisque iur. 153. nu.30
Hoc edictum ne quis eum, qui in ius voc.176.nu.30
Hoc edictum de neg.gest.432.numero 10
Hoc edictum, ex qui.cau.ma.643.numero 10
Hoc edictum.de his qui deie.vel effu. 1255.nu.40
Hoc edicto.quod quisque iur.155.numero 10
Hoc edicto, de dolo malo.538. numero 20
Hoc edicto.de consti pe.1611. numero 20
Hoc ita verū, de peri. & com. rei ven. 2097.nu.30
Hoc iure vtimur, de euic.2361. numero 30
Hoc quod dictum est.de ser.urb. præ. 1125.nu.10
Hoc senatusconsultum.de vsufr.ea.re. 1060.nu.60
Hodie enim.de capi.min. 637. numero 10
Homo liber.de sta.ho.56.nu.60
Hon [illegible] man. vel contra.1942 num.10

Huius edicti, de pac. 218. nu. 10
Huius edicti ex qui. ca. ma. 642. nu. 10
Huius enim pecuniæ, qui potin pig. ha. 2271. nu. 20
Huius quoque de tribus act. 1717. n. 10
Huic enim, de iureiu. 1479. nu. 40
Huic scripturæ, ad l. Aquil. 1216. numero 10
Huic stipulationi, vsufru. quemad. ca. 1086. nu. 30
Hunc titulum, de postula. 333. numero 20

I

Ictus fustium, de his qui no. infam. 364. nu. 50.
Id est id quo de act. emp. 2137. nu. 70
Id est vsque de dolo. ma. 554. in prin.
Id est, vt de pac. dot. 2559. nu. 30
Idem diuus, de condict. ind. 1532. in prin.
Idem erit, de sta. ho. 55. nu. 40
Idem erit, de insti. act. 1712. nu. 30
Idem est ad senatusc. Vellei. 1839. in prin.
Idem est, de vsufr. accre. 1041. num. 40
Idem est, vsufru. quemad. ca. 1087. numero 20
Idem est, fam. erc. 1301. nu. 20
Idem est si & ego, de iureiu. 1472. numero 20
Idem est & in colono pro soc. 1981. numero 20
Idem est & in locatione de ac. emp. 1140
Idem est & si. si ager vecti. 988. nu. 50
Idem est & si de rei uen. 948. nu. 20
Idem est & si solutis, de condi. inde. 1531. num. 40
Idem est & si. de consti. pe. 1616. num. 40
Idem est & si. de consti. pe. 1617. num. 70
Idem est & si. man. vel contra, 1910. numero 10
Idem est & si. de noxa actio, 1272. numero 40
Idem si ob stiprum, de cōdict. ob tur. cau. 1525. nu. 30
Idem in duobus de pac. 280. nu. 10
Idem Iulianus, de pe. hære. 886. numero 50
Idem iuris est ad l. Aquil. 1210. numero 20
Idem iuris est, de comp. 1864. in principio
Idem Neratius, de vsufru. accre. 1039. numero 30
Idem Ofilius ait de ædil. edi. 2308. numero 50
Idem Pomponius scribit, de recep. arb. 689. in prin.
Idem Pomponius, de rei vend. 922. numero 40
Idemque & si de vsufruct. & quemad. 1007. nu. 50
Idemque & in fundo, mand. vel contra, 1911. nu. 10
Idque Iulianum, de act. emp. 2157. numero 30
Idemque est, de dona. 2579. nu. 20
Idemque est si qui apo. in pig. 2272. in prin.
Idemque erit dicendum, pro soc. 1969 numero 40
Idemque esse, de serui. vrb. præ. 1132. numero 10
Idemque iuris est, de pig. act. 1650. numero 40
Ideo condēnatus, de compensa. 1866. numero 40
ideò compensatio, de compen. 1860. nu. 40
ideo in arbitrium, de eo quod cer. lo. 1609. nu. 30
ideo quia antiquiores, de legi. senatusque consul. 42. nu. 30
ideoque amissa, de vsufr. accre. 1039. nu. 30
ideoque etiam, de relig. & sump. fun. 1408. nu. 50
ideoque potest, de ri. nup. 2484. numero 50
ideoque si pater, de pecu. nunc, & ideo 1794. nu. 20
ideoque si quis, de dolo ma. 548. numero 50
idonei non de testi. 2463.
id quod post emptionem, de peti. & com. rei ven. 2100. nu. 10
id quod pupillorum de compen. 1867 nu 40
id vestimentum, de pecu. 1778. nu. 40
id quod sub conditione, de consti. pec. 1622. num. 30
ignorantia vel facti de iur. & fac. ign. 2469 num. 30
ignorantis domini, de procu. 410. numero 10
ignorante quoque, de neg. gest. 491. in prin.
illicitas exactiones, de offi. præ. 113. numero 10
illud aut illud, de consti. pe. 1615. numero 40
illud dubitationis, de ri. nup. 2498. numero 60
illud eleganter. quod quisque iur. 1591 nu. 20
illud notandum, quod cuiusque vni. 427. nu. 10
illud nullam, de mi. 25. ann. 611. nu. 20
illud obseruandum, de offi. præ. 118. numero 50
illud quærendum, pro soc. 2014. nu. 10
illud quæritur, de euic. 2349. nu. 50
illud quæsitum est, ad l. Aquil. 1234. numero 50
illud quoque, de pet. hære. 891. numero 60
illud quoque de tribu. act. 1724. numero 50
illud sciendum, est si pars hær. pe. 909. nu. 40
illud sciendum, de peti. & com. rei ven. 2104. nu. 50
illud sciendum, de ædil. edi. 2323. numero 40
illud verum est, de eo quod me. cau. 517. nu. 10
immo & socer de vsu, & ha. 1074. in prin.
imo magnæ, de legi. senatusquecon. 45. nu. 10
imo puto si ser. ven. 1187. nu. 20
imo tunc locus, ad se. con. Velle. 1844. nu. 20
impēsa enim, de relig. & sum. fu. 1408 nu. 50
impensa funeris, de relig. & sum. fun. 1414. nu. 20
imperator Antoninus, de pact. 313. numero 20
imperator Hadrianus, de sta. ho. 56. numero 10
imperator Seuerus, de his qui not. infa. 355. nu. 30
imperator Seuerus, de in diem addi. 2067. nu. 50
imperator Titus de sta. ho. 52. nu. 50
imperator Titus de postulando, 342 nu. 30
imperatores Antoninus, de transa. 315 nu. 10
imperatores Antoninus, de ser. ru. præ, 1142. nu. 50
imperatores Antoninus, de prob. 2453. nu. 40
imperatores, de offic. præfec. vig. 101. nu. 50
imperatores de pac. 296. nu. 30
imperatores, de ser. vrb. præ. 1117. numero 20
imperatores Antoninus, de contrahē. emp. 1050. nu. 10
imperatores Titus, de min. 25. an. 630. nu. 20
imperium, de iurisd. omn. iud. 140. numero 30
impuberes, de iur. & fac. ign. 2478. numero 70
in actionibus, de his qui no. infam. 356 in prin.
in actionibus, de in lit. iur. 1502. numero 30
in adoptionibus, de adop. 67. nu. 30
in æstimationibus, de pet. hær. 896. numero 20
in ambigua, de leg. senatusquecon. 40 nu. 30
in ambiguis, de iure do. 2145. numero 30
in adrogatorem, de peculio, [illegible]. numero 30
in bonæ fidei, de eo quod cer. lo. 1607. nu. 10
in bonæ fidei de pecu. 1787. nu 30
in causæ j. de mino. 595. nu. 20
in causæ 2. de mino. 599. nu. 10
in causæ de procu. 376. nu. 20
incestæ nuptiæ, de ri. nup. 2500. numero 40
inciuile est de legi. senatusquecon. 41. nu. 30
in commodato, com. vel contra, 1641. nu. 10
in communi diuidundo, com. diui. 1320. nu. 10
in compensationem, de compen. 1862 nu. 20
in compromissis, de recep. arb. 724. numero 40
in condictione, de condi. fur. 2588. numero 20
in consilium, de offi. adses. 132. numero 20
in creditore, de euic. 2367. numero 10
indebitam pecuniam, de condi. indeb. 1566. nu. 40
indebiti soluti, de condi. inde. 1536. numero 10
in delictis, de noxa actio. 1258. numero 40
inde Neratius, ad l. Aquil. 1218. nu. 50
inde Neratius, de vsufr. accre. 1039. numero 30
in depositi actione depo si. vel contra 1884. nu. 40
in diem addictio de in diem add. 2058 nu. 50
in diem debitor, de condi. indeb. 1534. nu. 30
in eadem causa, ex qui cau. maio. 646. nu. 10
in emptionibus, de pact. 301. numero 30
in eo iure, de ri. nup. 2497. nu. 70
in eum ad quem de relig. & sump. fun. 1408. nu. 20
in eum diem, de vsur. 2428. nu. 50

In eum

In eum qui de calumniatoribus, 494. num. 20
In eum qui, de in ius vocan. 174. numero 30
In eum, qui de inſti. act. 1715. numero 10
In exceptionibus, de proba. 1445. nu. ro 50
In fideicommiſſi. de vſur. 2400. numero 40
In finalibus. fin. regun. 1186. numero 30
In fundo alieno, de rei vin. 951. numero 30
In furtiua re. de condi. fur. 585. numero 10
Ingenuum accipere. de ſta. hom. 57. num. 50
In hac actione, ad exhiben. 1349. numero 30
In hac actione, de condi. tri. 1598. numero 10
In hæredem autem, de calum. 491. numero 20
In hæredem, de dolo malo. 564. numero 10
In his quæ contra, de legi ſenatuſque con. 39. nu. 40
In hoc iudicium de ſer. cor. 1387. numero 50
In hoc iudicium, communi diui. 1340 nu. 40
In hoc iudicio fam. ercii. 1308. numero 10
In hominis vſufru. de ope. ſer. 1071. numero 20
In huiuſmodi, de contrah. emp. 2023. num. 10
In inſtrumentis, de in lit. iuran. 1504. num. 30
In integrum reſtitutione, de minori, 25. ann. 606. nu. 10
Iniquiſſimum, de iur. & fac. ign. 2472. nu. 20
In iudicium, communi diui. 1340. numero 10
In iudicio fami. erc. fami. er. 1322. numero 10
In ius vocate, de in ius vo. 173. in prin.
In ius vocari de in ius vo. 162. numero 10
In lege Aquilia, 1. ad leg. Aqui. 1238. nu. 40
In lege Aquilia, 2. ad legē Aquil. 1240 nu. 10
In lege fundi. de contrahen. emp. 2054 nu. 50
In lege locationis, loc. & condu. 2190. nu. 40
In legibus, de teſti. 2463. nu. 10
In libertæ mulieris, de ritu nup. 2490. num. 40
In modicis, de contrahē. emp. 2020. numero 20
In multis, de ſta. homi. 52. nu. 50.
In naue Saufeii. loca. & cond. 2193. nume. 20
In nautica pecunia, de nau. fœ. 2432. nu. 40
In noxalibus, de noxa. act. 1276. nu. 20
Inofficioſum, de inoffi. teſta. 794. numero 10
In omni fere. de adop. 68. nu. 50
In omni parte, de iur. & fac. igno. 2471 nu. 10
In omnibus bonæ fidei, de iudi. 770. nume. 30
In omnibus noxalib. de nox. act. 1258 num. 10
In oib. de ſerui. nunc Pap. 1109. nu. 40
In operis, loca. & condu. 2188. nu. 50
In partem cuius, de relig. & ſump. fune. 1409. nu. 10
In pecudum fructu, de vſur. 2420. numero 50
In pecuniarijs, de ferijs, 230. nu. 40
In peremptorio, de iudi. 785. nu. 30
In perſonæ, de pac. 291. nu. 30
In poteſtate de ſponſa. 2481. nu. 10
In prædijs ruſticis, in qui. cau. pigno. 2263. nu. 30
In priuatis, de iudi. 791. nu. 10
In propoſita autem, pro ſocio, 2012. num. 10
In publicum, de ſer. fu. 1391. nu. 60
Inque eo. de vſu & habi. nunc, De pig. 1075. nu. 50
In quibuſdam, de nauti. fœn. 2435. n. 40
In quo etiam. inerit. loca. & condu. 2179. nu. 10
In quorum finibus, de pigno. 2254. numero 50
In rem actio, de rei vin. 938. nu. 10
In rem actionem, de rei vin. 972. numero 30
In rem ſuam, de compenſa. 1866. in prin.
In re communi. de ſeru. vrb. præd. 1126 in prin.
In re furtiua. de condic. fur. 1587. numero 40
In re hypothecæ, de fi. inſtru. 2455. numero 20
In reb. commodatis, commo. vel cōtra 1644. nu. 20
In rebus dotalibus, de iure do. 2518. nu. 20
In rebus dotalibus, de iure do. 2546. num. 10
In rebus nouis, de conſtit. princ. 49. in prin.
In ſeruitute, de adop. 80. nu. 40
In ſpeciali, de rei vin. 969. nu. 10
In ſponſalibus. 1. de ſpon. 2480. nu. 30
In ſponſalibus, 2. de ſponſa. 2482. in prin.
In ſponſalibus, 3. de ſponſa. 2493. numero 10
In ſtipulatione, de vſu. fru. ea. re. 1063. num. 50
Inſtitor appellatus, de inſti. act. 1704. num. 60
Inſtitor. de inſti. act. 1714. nu. 50
Inſtrumentorum nomine, de fide inſtru. 2454. nu. 30
Inſulæ Italiæ, de iud. 747. nu. 10
Inſulam uno pretio, loca. & condu. 2106. nu. 50
Inſulam hoc modo, de præſcrip. 2221. numero 60
Inſulam tibi, qui po. in pig. 2280. numero 30
In ſumma communi diui. 1339. nu. 30
In ſumma, de condic. inde. 1577. numero 20
In tantum, vt & ſoli. de rerum diui. 81. nu. 30
Inter actum de ſerui. ruſt. præd. 1140 numero 10
Inter cauſas, manda. vel contra. 1926. numero 30
Inter Caſtellianum, de recep. arb. 714 numero 20
Inter cohæredes, fami. erciſc. 1318. numero 70
Inter debitorem, de pac. 301. nu. 10
Inter eos, qui ex cau. ma. 665. nu. 50
Inter eos, qui matrimonio, de dona. 2366. nu. 40
Inter litigantes, de iud. 982. nu. 10
Inter minores, de integ. reſti. 506. numero 10
Inter officium, de rei uin. 959. nu. 10
Inter omnes, qui ſatiſda. cog. 194. numero 20
Inter patrem, & filium, de contrahen. emp. 2017. in prin.
Inter ſeruitutes, de ſerui. urban. præd. 983. nu. 20
Inter ſocerum, de pac. dot. 2562. nu. 60
Inter virum & vxorem, 1. de dona. 2613. num. 50
Inter virum, & vxorē, 2. de dona. 2615. in princ.
Interdum ex iuſtis, de iud. 766. nu. 20
Interdum lex, de fun. do. 2568. nu. 10
Interdum pars, de vſufruc. accre. 1043. num. 30
Interdum perſona, de condic. indeb. 1553. nu. 10
Interdum poſterior. qui pot. in pig. ha. 2271. in prin.
Interdum proprietarius, qui. mo. vſuſfruct. 1054. nu. 70
Interdum tamen, de min. 25. ann. 604. in prin.
In teſtibus autem, de teſti. 2457. nu. 30
In teſtimonium, de teſti. 1466. nu. 50
Intra vtile, de mino. 25. ann. 625. num. 10
In tradendis, communia præd. tā vrb. 1160. nu. 20
In traditionibus, de pac. 305. nu. 10
In tribus iſtis, de iudi. 750. nu. 10
In vendendo, de contrahe. emp. 2047. num. 40
In venditione, de act. emp. 2153. numero 10
In venditionibus, de contrahen. emp. 2021. num. 20
Inuitam libertam, de ritu nup. 2463. num. 20
Inuiti filij, de his, qui ſunt ſui, &c. 64. numero 50
Inuiti teſtimonium, 1. de teſtib. 2463. numero 40
Inuiti teſtimonium, 2. de teſti. 2466. numero 40
Inuitum autem, de ſeru. vrban. præd. 1112. nu. 10
In vrbe Ro. de ſta. homi. aliàs, orbe. 55. numero 60
Ipſi quoque, de rei vin. 932. nu. 10
Is à quo fundus, de rei ven. 960. nu. 10
Is à quo ſeruus, de rei uen. 960. nu. 40
Is aūt qui ex qb. cau. maio. 646. nu. 30
Is cui hæreditas, de condic. inde 1557. numero 10
Is cuius nomine de procura. 416. num. 10
Is cuius, ſi ſer. vin. 1185. nu. 10
Is cum quo de peculio. 1803. nu. 50
Is qui amicitia, de nego. geſt. 480. nu. 20
Is qui certo loco, de eo quod cer. loco. 1609. nu. 30
Is qui debitorem, ne quis eum, qui in ius, 182. nu. 50
Is qui decepit, de dolo malo. 569. numero 30
Is qui deſtinauit, de rei uin. 942. nu. 10
Is qui dolo. de rei vin. 967. nu. 30
Is qui duo. de ſerui. ruſt. prædi. 1147. numero 50
Is qui fugitiuum, de ſer. fug. 1390. numero 70
Is qui in aliena, de noxa. act. 1276. numero 70
Is qui intulit. de relig. & ſump. 1402. numero 40

Is qui plusquam, de condic. inde. 1554 nu. 10
Is qui promisit, de pigno. 2250. nu. 60
Is qui rei publ. causa. ex qui. cau. maio. 669. nu. 30
Is qui reipublic. ex qui. cau. maio. 672 nu. 20
Is qui rem conduxit. loca. & condu. 2156. nu. 20
Is qui se obtulit. de rei ven. 941. numero 40
Is qui vsumfr. qui mod. vsusfru. amit. 1056. nu. 20
Is qui vsumfruc. de nova. act. 1267. numero 20
Is quoque. de in ius vo. 166. nu. 30
Isti quidem, de eo quodme. cau. 509. nu. 40
Ita constante matrimonio, de iure dotium. 2520. nu. 40
Ita demum autem, de recep. arb. 709 nu. 30
Ita tamen, si ager vecti. 988. nu. 40
Ita vt omnes, manda. vel contra. 1939 nu. 60
Ita vt vel fur. commo. uel contra. 1641 nu. 70
Ita vulneratus, ad legem Aquil. nunc, si ita. 1244. nu. 30
Ita quoque cum separatim. pro socio. 2000. nu. 30
Itaque sicut, de aedil. edic. 2329. nu. 20
Itaque si hoc, de procura. 409. nu. 20
itaque si seruum. ad legem Aqui. 1206 nu. 10
Itaque si accepto. de dolo malo. 564. nu. 30
Itaque tunc, de re. cre. 1452. nu. 50
Item ait praetor. ex qui. cau. maio. 653 nu. 40
item claudus, de aedil edic. 2309. nu. 70
item cum testamento. de peculio. 1771 nu. 10
item ei succurritur, ex qui. cau. maio. 647. nu. 10
item eorum, quod cuiuscunque vniuer. 427. nu. 20
item & ad litem, de procur. 368. numero 10
item ex diuerso, fami. ercis. 1297. numero 60
item exigit. de dolo malo. 556. nu. 40
item hi qui. ex qui. cau. maio. 644. numero 30
item illa verba, de consti. pe. 1620. numero 60
item in potestate. de his, qui sunt sui &c. 61. nu. 40
item Labeo scribit. famil. ercisc. 1301. nu. 30
Item lapilli. de rerum diui. 82. nu. 50
Item liberatur. qui. mo. pig. vel hypo. 2295. nu. 10
item magistri. de pac. 271. nu. 10
item Mela, ad legem Aquil. 1212. numero 20
item Offilius, de aedil. edicto. 2308. numero 50
item praedia. fami. ercis. 1293. nu. 50
item pro patrono. in ius voc. vt eant. 178. nu. 10
item quamuis, communi diui. 1338. nu. 40 2173.
item quaeritur. loca. & condu. 2150. nu. 70
item quia conuentiones, de pac. 250 nu. 40
item quibus, de postulan. 141. nu. 30
item quod dictum est, de in diem addictione. nu. 20
item sic possunt, de serui. rust. praed. 1135. nu. 20
item si cum putaui. de ne. gest. 437. numero 20
item si filiusf. de senatuscon. Macedo. 1735. nu. 40
Item si fundi. de vsufr. & quemad. 903 nu. 30
item si non venerit. de pac. do. 1559. nu. 10
item si obstetrix. ad legem Aquil. 1181 nu. 10
item si pretio. loca. & condu. 2182. nu. 50
item si res, de alie. iudi. mu. cau. fa. 676 nu. 30
Item si serui. de aedil. edic. 2324. nu. 10
item si seruum, de Pub. in rem ac. 975. nu. 10
item si suspectus, de procura. 373. numero 60
item si verberatum, de rei vin. 930. numero 20
item si vnus. de recep. arbi. 691. nu. 40
item veniunt de peti. haere. 855. nu. 20
item videndum de peti. 851. nu. 40
iter nihil prohibet communia praedi. tam vrb. 1164. nu. 50
iter sepulchro quemad. ser. amitt. 1188. nu. 20
itinere de serui. rust. praedio. 1147. numero 40
iubere cauere. de iurisdi. omn. iud. 141. nu. 10
iudex datus, de iud. 771. nu. 40
iudex si male. de condic. indeb. 1552. nu. 40
iudicem in praedijs, comm. diuid. 1345 nu. 10
iudicium communi. fini. regun. 1186. nu. 10
iudicium finium. fini. regun. ibi.
iudicium soluitur. de iud. 780. nu. 407
Iulianus ait. qui. ... cog. 193. numero 20
iulianus ait. de iudi. 751. nu. 40
iulianus ait. manda. vel contra. 1947. numero 40
iulianus autem. de iudi. nunc est, Iulianus etiam. 751. nu. 20
iulianus, & Marcellus. depo. vel cotra 1889. nu. 20
iulianus ex persona. de condic. fur. 1595. nu. 10
iulianus lib. 4. ex qui. cau. maio. 650. nume. 20
iulianus lib. 13. de resti. in integ. 504. nu. 10
iulianus lib. 7. de rei. uin. 950. nu. 30
iulianus lib. 8. de rei vin. 933. nu. 30
iulianus lib. 15. de act. emp. 2128. numero 40
iulianus lib. 16. de fundo do. 2569. numero 30
iulianus lib. 16. de diuor. 1625. nu. 70
iulianus scribit. de peti. haere. 881. numero 20
iulianus scribit. ad exhiben. 1357. numero 50
iulianus scribit. de relig. & sump. fun. 2409. nu. 40
iulianus scribit. de Senatusco. Maced. 1748. nu. 30
iulianus scribit. de iure dot. 2519. numero 30
iulianus verum. de condic. indeb. 1574 nu. 10
iunius Drophantus. de mino. 25. ann. 613. nu. 40
iura constitui. de legi. senatusqueco. 36. nu. 60
iura non in singulas, de legi. senatusque con. 38. in prin.
iura praediorum, quemadmo. ser. amit. 1188. nu. 10
iure gentium. de ritu nuptia. 2507. numero 60
iure societatis, pro socio. 2013. nu. 60
iure succursum, de iure dot. 2511. numero 20
iure operam, de iust. & iure. 14. nu. 30
iuridico de offi. iuridi. 123. nu. 30
iuris gentium, de pac. 253. nu. 10
iuris ignorantiam, 1. de iur. & fac. igno. 2471. nu. 10
iuris ignorantia, 2. de iur. & fac. igno. 2473. nu. 20
iurisiurandi, de iureiur. 1489. nume. 40
ius autem agnationis, de pac. 294. numero 30
ius autem ciuile, de iustit. & iure. 19. nu. 30
ius ciuile. de iusti. & iure. 19. nu. 10
ius cloacae. de seruitu. 1104. nu. 30
ius dicentis officium, de iu. om. iud. 140. nu. 10
iusiurandum, de iureiu. 1463. nu. 10
iurisiurandum, de iureiur. 1477. nu. 10
iurisiurandum etiam. de iureiur. 1482. nu. 20
iurisiurandum, de iureiur. 1490. nu. 40
iurisiurandum a debitore de iureiur. 1491. nu. 40
ius pluribus modis, de iust. & iure. 21. nu. 30
ius publicum, de pac. 296. nu. 40
ius singulare de leg. Senatusq; con. 40 nu. 10
iussit imperator. de impensa. 1668. numero 20
iustitia est constans, de iust. & iu. 21. nu. 10
iustissime de aedil. e lic. 2337. nu. 4.

L

Labeo ait. de pac. 250. in prin.
Labeo ait. 1. de recep. arb. 713. numero 20
Labeo ait. ij. de recep arb. 704. nu. 30
Labeo ait. de serui. rust. praed. 1139. in prin.
Labeo ait. quemadmo. ser. amittatur. 1196. nu. 30
Labeo ait. de nau. foe. 2432. nu. 30
Labeo etiam. de iureiur. 1495. nu. 60
Labeo scribit. de contrahen. emptio. 2041. nu. 20
labeo lib posteriorum, de contrahen. emp. 2039. nu. 40
labeo scribit. de contrahen. emptio. 2025. nu. 40
labeo scribit. j. de aedil. edic. 2301. numero 30
labeo scribit. ij. de aedil. edic. 2346. numero 10
latimus largus, de aedil. edic. 2343. numero 4
lecta est. de re. cre. 1453. in prin.
lectos emptos, de peti. & com. rei vendi. 2303. nu. 40
legatus Caesaris. de offi. praesid. 120. nu. 40
legatus mandata. de offi. procon. 110. nu. 30
legatis proconsulis, ibi. nu. 40
legatum in annos, de capi. dimi. 647 num. 10
legatis quoque. ex qui. cau. maio. 645. nu. 30
lege fundo. de lege commiss. 2071. numero 90
lege Iulia. de resti. 2462. nu. 30

lege Iulia. ita caueî de ritu nup. 2496 numero 60
lege Papia. de ritu nupt. 2490. nu. 10
lege Rhodia. de lege Rhod. 1693. numero 20
legis Aquiliæ. ad l. Aquil. 1205. numero 20
leg is Aquiliæ. ad l. Aquil. 1248. nu. 40
legis virtus, de leg. senatusque con. 37 num. 30
legitima conuentione. de pac. 252. n. 30
legitimam hæreditatem. de peti. hære. 838. nu. 10
lex Aquilia. ad Legem Aquil. 1240. nu. 50
lex est commune. de legi. senatusque con. 15. nu. 30
lex Iulia. de fun. do. 2560. in prin.
lex naturæ. de sta. homi. 57 nu 40
lex vectigali. de pigno. 2259. in prin.
liber homo. ad legem Aquil. 1215. numero 10
liber homo. ad legem Aquil. 1236. numero 70
libera peculij. de pecu. 1796. nu. 50
liberalitatis de vsur. 2413. nu 10
liberis hominis. de contrahen. emp. 2049, nu. 50
liberum arbitrium de adop. 75. nu. 80
liberum est ei. de relig. & sump. 1402
liberorum autem. de his, qui no. insa. 357. nu. 20
liberos qui. se capi. mi. 636 nu. 30
liberos senatorum de senato. 90. n. 40
libertas est. de sta. homi. 50. nu. 40
libertinus libertinam. de ritu nup. 2414. nu. 60
libertini sunt. de statu homi. 52. nu. 30
libertus aduersus de in ius uoc. 171. nu. 50
libertus a patrono. de in ius vocan. 171
liberti adsidere. de offi. adses. 130. numero 10
liberto, de neg. gest. 472. nu. 20
libertum curatoris. de ritu nup. 2493. nu. 20
libertum de ritu nup. 2504. nu. 70
licet autem prætor. de recep arb. 691. nu. 20
licet autem, de in diem addic. 2062. num. 60
licet deponere. depo. vel contra. 188. num. 20
licet extra. de contrahen. emp. 2040. nu 30
licet fur paratus. de con dict. fur. 1595. nu. 20
licet gratis. nau, caupo. stabu. 734. n. 30
licet in popularibus, de procura. 398. nu. 20
licet in prędijs in qui. cau. pig. 2263. in prin.
licet malæ fidei. quemadmo. ser. amit. 1198. nu. 40
licet manente. de pac. do. 2560. nu. 20
licet minimam. de peti. hære. 839. numero 10
licet multo minus, de vsufr. & quemad. 1002. nu 50
licet prætor. de peculio. 1751. nu. 20
licet soleat. de iur. do. 2526. nu. 60
licet verum de iudi. 777. nu. 50
limenarchæ. de fer iug. 1392. nu. 40
lis nulla de iud. 743. nu. 40
lite contestata. de vsur. 2425. nu. 10
litis contestatæ. de neg. gest. 48. nu 10
litigatore. de recep. arb. ... nu. 30
littora quæ fundo. de contrahen. emp. 2041. nu. 50
locatio & conductio. j. loca. & condu. 2164. nu. 20
locatio & conductio. ii. ibi. nu. 70
locatio precarij, loca. & condu. 2165. nu. 60
locare seruitutem. loc. & condu. 2199. nu. 60
loci corpus. si seruitus ven. 1170. n. 40
locum autem religiosum de vsufru. & quemadmodum 1004. nu. 50
locum in quo. de relig. & sump. 1398 nu. 60
longa possessio. de mor. infe. 1416. numero 50
lucius & Titia fami. ercis. 1314. nu. 30
lucius Titius. de his qui no. insa. 364. nu. 10
lucius titius. de peti. hære. 895. nu. 30
lucius Titius. de seruit. rustic. prædio. 1153. nu. 30
lucius Titius. de const i. pe. 1627. n. 60
lucius Titius. de exer. act. 1692. nu. 10
lucius Titius. de insti. act 1716. nu. 20
lucius Titius Sempronio. depo. vel cõtra. 1891. nu. 20
lucius Titius cum haberet. depo. vel contra 894. nu. 20
lucius Titius Publico manda. vel contra. 1941. nu. 40
lucius Titius de act. emp 2158. nu. 40
lucius Titius. qui po in pig. 2283. n. 10
lucius Titius. qui. mod. pig. vel hypo. 2301. nu. 60
lucius Titius. de euict. 2352 nu. 30
lumen. de serui. vrb. præd. 1178. nu. 20
luminum. de serui. urban. præd. 1211. num. 50

M

MÆuius fam. ercis. 1326. nu. 50
Magistratum. de adop 67. nu. 10
Magistratibus, de iur. om. iu. 148. n. 20
Maiorem esse, de pac. 279. nu. 20
Mandasti filio, de neg. gest. 451. nu. 10
Mandata iurisdictione, de offi. eius cui manda. est iurisdi. 127. nu. 10
Mandatam de offi. eius cui man. est iu ris. 129. nu. 10
Mandatum distrah. nominum, manda. vel contra. 1956. nu. 20
Mandatum inter nos, manda. vel contra. 1899. nu. 60
Mandato generali, de procura. 414. numero 10
Mandatis cauetur, de resti. 2469. nu. 10
Manifestæ turpitudinis, de iureiuran. 1494. nu. 60
Manumissiones, de iusti. & iure, 18. in princ.
Marcellus lib. 4. de rei ven. 921. nu. 10
Marcellus lib. 7. de dona. 2614. nu. 50
Marcellus notat, de in rem verso. 1123 num. 40
Marcellus, scribit, de excep. rei ven. 2997. nu 30
Maritus vxori, de vsur. 2431. nu. 30
Maritus donum, loca. & condu. 2207 num 50
Mater cum filiæ de iu. do. 2533. nu. 20
Mater decedens, de inoffi. testam. 817 num. 10
Maximum uij cã, de ri. nup. 2500. nu. 20
Maximum remediũ, de iureiur. 1463. num. 10
Meminisse, de offi. procon. 109. nu. 40
Mercedes plane, de peti. hæred. 811. numero 10
Merito autem, pro socio, 1982. nu. 20
Merito ex iussu, quod iussu 1830. n. 30
Metus autem, ex quib. cau. maio. 644. num. 10
Metus accipiendum, de eo quod me. cau 508. nu. 40
Metum autem j. de eo quod me. cau. 508. nu. 50
Metum autem ij. de eo quod me. cau. 611. nu. 10
Miles commeatu. ex quib. cau. maio. 666. nu. 20
Milites omnes, ex quib. cau. ma. 672. num. 30
Milites plane, ex quibus cau. ma. 645. num. 20
Minime maiores, de religio. & sump. fun. 1411. nu. 40
Minimè sunt, de legi. senatusque. 41. num. 20
Minitius interrogatus. de rei ven. 962. num. 10
Minor ann. 25. de mino. 25. ann. 629. num. 10
Minor autẽ de mino. 25. an. 602. nu. 20
Minor etiam, de mino. 25. an 588. n. 10
Minor se in id de mino. 25. anno. 632. num. 40
Minor vigintiquinque, de procur. 410. num. 30
Minor 25. ann. i. de mino. 25. ann. 617. num. 40
Minor 25. ann. ij. de mi. 25. ann. 620. num. 30
Minor. 25. ann. de euic. 2367. nu. 40
Minorem annis, de ritu nup. 2484. numero 10
Minoribus 25. ann. de mino. 25. ann. 580. nu. 50
Monumentum, de relig. & sum. fun. 1413. nu. 20
Mortalitet intelligitur, de vsur. 2422. nu. 20.
More maiorem, de iurisomnium iudicum. 142. nu. 30
More Romano de ferijs. 250. nu. 10
Moribus apud nos, de dona. inter vir. & vxorem. 2573. nu. 30
Mortis tuæ causa de dona. 2617. nu. 40
Mortuo iudice, de iud 81. nu. 20
Mulier dona. de iure do. 2545. nu. 50
Mulier fundos, de lege commis. 2073. nu. 70
Mulier in dotem, qui po. in pig. 2283. num. 40
Mulier si in rem, ad l. Aquil. 1249. n. 10
Mulierem absenti, de ritu nup. 2484. num 20
Multum interest, de hære. vel act. ven. 2084. nu 30
Mutari debebit, de proc. 376. nu. 40
Mutius interrogatus. de rei ven. (nunc incipit, Minitius.) 968. nu. 10
Mucius lib. 14 pro socio. 1975. nu. 60
Mutus & surdus de procura. 401. n. 20
Mutus, surdus, de iu. do. 2546. nu. 20
Mutum morbosum, de ædil. edic. 2308 num. 50
Mutuum damus, de re. cre. 1416. n. 20

N

NAm ad ea, de leg & senat. 37. numero 10
Nam ad licitationem, fam. ercis. 1291. num 60
Nam ciuiũ Ro. de his qui sunt sui. &c. 61. nu. 50
Nam cum deficiant, de præscrip. ver. 2216. nu. 40
Nam cum tract. pro socio. 1967. n. 60
Nam cum vterque, ne quis eum qui in ius 180. nu. 10
Nam & cætera, de capi. minu. 638. numero 20
Nam & cum ad exhiben. 1353. nu. 50

Nam

nam, & Demosthenes, de legi. senatusque con. 55. nu. 60
nam & fœminæ. de adop. 71. nu. 50
nam & his, qui. de inoffi. test. 794. n. 40
nam & imperator, de dona. 1613. n. 30
nam & ipsum, de iusti. & iure. 20. numero 10
nam & mali. de ser. cor. 1386. nu. 50
nam & maritus, de cond. inde. 1534. nume. 10
nam & nocere, de pactis, 170. nu. 40
nam plerique de insti. act, 1708. nu. 30
nam & si cum. de condictione indeb. 1538 num. 10
nam & si fur. de re. cre. 1434. nu. 60
nam, & si obligatos, de ali. iu. mu. causa. 681. nu. 10
nam & si parentibus, de inoffi. testam. 813. nu. 10
nam & Seruius, de neg. gest. 464. n. 50
nam fructuarius, vsufru. quemadmodū ca. 1084. nu. 40
nam hoc modo, de hær. vel act. vendic. 2082. nu. 50
nam hoc natura, de cond. inde. 1536. numero 60
nam imperator, de legi. senatusque cō sul. 46. nu. 40
nam inter se. de peculio. 1776. num. 40
nam is nullam, de dolo malo 542. nu. 20
nam ita diuus, de adop. 78. nu. 10
nam legem, de lege commis. 2070. numero 40
nam ludus, ad l. Aquil. 1212. nu. 10
nam magistratus, de recep. arb. 685. nume. 30
nam postea, de iureiu. 1467. nu. 20
nam salutem. de offic. præfec. vig. 100. nu.
nam satis est, quemadmo. ser. amit. 1168. nu. 40
nam actor. de rei vin. 943. nu. 20
nam si cum moriar. de condictio. inde. 1532
nam sicut, ad l. Aquil. 1236. nu. 10
nam si hoc verum, de in rem ver. 1816 nu. 40
nam socij pro socio 1972. nu. 10
nam sufficat, de dolo malo. 592. nu. 20
nam vt ait. de legi. senatusque. 39. numero 20
natura enim, de præscrip. ver. 2216. numero 50
naturalis nexus, de præscrip. 2217. numero 40
naturaliter, de condic. inde 1535. n. 20
nauis aduersa. de leg. Rho. 1700. nu. 30
nauis onustæ de leg. Rho. 1697. nu. 40
naue aut domo. de euic. 1366. nu. 10
nauta, & caupo. nau. stabu. 733. nume. 30
ne corpora. de relig. & sump. fun. 1412 nu. 30
ne ex dolo, de dolo malo. 554 nu. 40
ne in plures, de exer. act. 1689. nu. 20
ne in potestate, de recep. arb. 705. n. 40
nec acceperit, pro socio. 1965 nu. 20
nec adoptare, de offi. procun. 102. nume 10 60
nec aduersus. de po. vel contra. 1624. nume. 40
nec ære. de relig. & sum. fu. 1409. n. 60
nec ciuitatis, de procu. 421. nu. 20
nec ei permittitur. de adop. 70. nu. 40
nec emptio, de contrahen. empt. 2020. nu. 20
nec enim, quod nescit de consti. t. pecu. 1623. nu. 10
nec enim amplius, de pig. ac. 1665. n. 10
nec esset eis, de dona. 1575. nu. 50
nec in furiosum, comm. vel con. 1629, nu. 20
nec interest, de fideicommiss. hære. per pe. 916. nu. 50
nec interest, ad senatusc. Velleia. 1836 nu. 70
necnon ex quib. cau. 661. nu. 10
Nec nouum est, de cond. inde. 1532. numero 10
nec per liberos, de mino. 25. annis. 571 nu. 10
nec precijs, de relig. & sump. fu. 1409. nu. 50
nec præmittēdū. pro socio. 1990. n. 40
nec quasi, de rei uin. 967. nu. 40
nec quicquā, de offi. procon. 107. n. 40
nec quicquam, de exer. act. 1689. nu. 20
nec quicquam, pro socio. 1990. nu. 20
nec seruus quicquā. de pec. 1793. nu. 10
nec supina. de iu. & fac. ign. 2473. n. 10
nec timorem, de eo quod met. cau. 508 nu. 50
nec vllam alia, de peti. hære. 840. n. 20
nec vtilem, ex qui cau. maio. 653. n. 10
necnon, & si. ex qui. cau. maio. 661. n. 10
necessario sciendum, de per. & com. rei ven. 2100. nu. 60
necessarium itaque, de orig. iu. 24. n. 30
necesse autem, de in diem addi. 2062. nu. 70
Negat lex, de mor. infer. nunc incipit, vetat lex. 1416. nu. 10
nemo enim proprijs, de ser. vrb. præd. 1132. nu. 30
nemo enim commo. vel contra. 1639. nu. 20
nemo ex socijs, pro socio. 2006. nu. 70
nemo igitur, de rerum diui. 83. nu. 10
nemo paciscen lo, de pact. 313. nu. 30
nemo potest, pro socio. 1977. nu. 50
nemo videtur, de in inte. rest. 503. n. 10
nepotes ex filio, de his, q sunt sui, &c. 63. num. 10
neque abiens, de adop. 74. nu. 30
neque causæ de dolo malo. 565. nu. 20
neque eorum, de vsur. 2412. nu. 50
fœmina, de neque procur 411. nu. 30
neque impuberes de in ius vo. 273. nume. 50
neque leges, de legi. senatusq; 38. n. 20
neque societatem, quod cuiuscunque vniuersi. 424. nu. 10
neque vsus fructus, quib. mod. vsusfru. amittitur. 1056. nu. 10
ne quis messium, de ferijs. 224. nu. 40
ne quisquam de edendo. 236. nu. 40
neratius lib. 6. de peti. hære. 842. nu. 20
neratius ait, de vsu, & habi. 1082. n. 20
neratius ait, de ser. cor. 1387. nu. 70
neratius casum, de condic. inde. 1576. nu. 30
neratius quærit, de relig. & sump. fun. 1408 nu. 60
ne Ennius, de neg. gest. 479. nu. 10
nihil aūt interest cōi diui. 1329. nu. 10
nihil interest, de inoffi. test. 810. nu. 30
nihil interest, de senatuscon. Macedō. 1747. nu. 20
nihil interest, de nauti. fœno. 2433. n. 10
nihil refert. de cōd. fine cau. 1583. n. 50
nisi alio, qui. mo. vsusfru. 1053. nu. 50
nisi de substantia. de hær. vel ac. vēdi. 2102. nu. 30
nisi ex minus, de procu. 376. in prin.
nisi ex magna de min. 25. an. 590. n. 50
nisi ex hæredes, de pet. hær. 885. nu. 50
nisi hoc actum, de pactis 278. nu. 20
nisi per quā, de vsuf. & quē. 1004. n. 40
nisi si malit, de rei uin. 929. nu. 10
Nisi si venalem, de rei vin. 946. nu. 30
Nisi sublato. qui. m o. vsusfr. 1051. n. 20
Nomē præsidis, de of. præsi. 112. nu. 40
Nomina eorum, de hære. vel act. ven. 2083. nu. 50
Non a iudice, de iud. 782. nu. 40
Nō alia aūt, de his, q non sui. 63. n. 20
Nō alienum, de interro. act. 1372. n. 30
Non aliter de adoptionib. 72. nu. 10
Non aliter, de vsu & habi. 1074. nu. 30
Non alias, de iud. 759. nu. 10
Non ambigitur, de legib. senatusque, 38. num. 10
Nō autem interest de recep. arb. 718. num. 20
Non cogendum, de proc. 404. nu. 30
Non cog. t. r, de ritu nup. 2489. nu. 20
Nō debet dari de dolo malo. 554. n. 10
Nō distinguemus, de rece. arb. 710. n. 40
Non dubito, de seruitu. 1106. nu. 20
Non enim aliter, de adop. 71. nu. 10
Nō. n. hæc actio, de trib. act. 1724. n. 40
Non enim negligentibus, ex quib. cau. ma. 649. nu. 10
Non enim, de iu. dotium, 2524. nu. 20
Non erit ratum, de iureiu. 1465. n. 40
Non est enim, de inof. test. 794. nu. 20
Non est ferendus, de trans. 329. nu. 40
Nō est matrimo. de ri. nup. 2505. n. 50
Non est mirum, de pig. act. 1669. n. 10
Non est necesse, de prob. 2441. nu. 10
Non est nouum, de legi. senatusque consul. 42. nu 20
Non est nouū, de act. emp. 2120. nu. 70
Non est verisimile, de eo quod me. cau. 535. nu. 50
Nō exigit nisi si quis cautio 208. n. 20
Non ex orb. de rece. arb. 710. nu. 60
Non habet, de dolo malo, 541. nu. 40
Non ideo, de iud. 701. nu. 30
Non ideo, de rei vin. 965. nu. 30
Non impossibile, de pac. 305. nu. 30
Non in dimidiā, de eui. 2354. in princ.
Non licet ex officio, de contrahen. emp. 2040. nu. 20
Non magis, q̄ de act. emp. 2138. nu. 10
Nonnunquam, de iust. & iu. 23. nu. 10
Nonnunquam aūt, de adop. 76. nu. 30
Nonnunquam autē, de iud. 785. nu. 40
Nonnunquam, de iud. 992. nu. 50
Nonnunquam euenit, de præscrip. verb. 2216. nu. 10
Non ob eam rem, pro socio, 1973. n. 30
Non omnis numeratio, de re. cre. 1440 num. 20
Non ora, quę, de min. 25. an. 629. n. 20
Non omniū, de legi. senatusq; 40. n. 40
Non peres quē, de peculio. 1787. n. 10
Non potest filius de adop. 76. nu. 20
Non potest videri, de iud. 758. nu. 30
Nō possumus, si pars hær. pe. 911. n. 20
Non possunt, de legi. senatusque con. 39. nu. 10
Non quemadmodū, de iud. 795. nu. 40
Non quicquid de iud. 770. nu. 10
Non solet. loca. & condu. 2192. nu. 70
Non solum aduersus de noxa. ac. 1263 num. 30
Non solum ad æs, de peti. hæred. 899. num. 50
Non solum autem de procu. 390. n. 10
Non solum autem de rei vin 920. nu. 30
Non solum autem, de noxa. act. 1275. num. 70
Non solum autē, de vsu. & habita. 1074 num. 10
Non solum id, de pecu. 1797. nu. 10
Non solū viro, de ritu nup. 2516. n. 10
Non solum vsumfruc. quibus modis vsusfructus, 1046. nu. 20

ff. Vet. b non

Non solum,de in integ.resti. 503.n.30
Non solũ,de alie.iudi.mu.cau. fa.678 nu.10
Non solum,fami.ercis. 1328.nu. 30
Non solum,de iure do.2532. nu. 20
Non statim.'de peculio 1761. in prin.
non sunt liberi ,'de sta.ho.54.nu.10
Non tamen eo,'de procura.389.nu. 10
Non tamen ei,de euict.2360. nu. 30
Non vere dicitur,ex qui.cau.maio.671 nu. 30
Non videtur defendere,de procu.411. nu.20
Non videtur,de iudi.745.nu.30
Non videtur,de iudi. 765.nu.10
Non vtique , de eo quod cer.lo. 1602. nu.10
Non vtitur, de vsufruc. & quemad. 1022.nu.20
Nos videamus,loc.& cõdu.2166.nu.40
Notatur,de his qui not.infa.362.n.10
Nouissime.de insti.act.1712.nu. 60
Noxalis autẽ,de noxa.act.1160. nu.60
Noxali iudicio,de noxa.act. 1277.in prin.
Noxales actiones,de noxa.'acti. 1256. nu.40
Nuda,& imaginaria,de'contrahe.emptio 2043
Nullus idoneus de testi.2464.nu.10
Nulli permittitur.quod cuiusq.vni. 4.6.nu.30
Nulli procuratorum,de transac. 330, nu.10
Nulla iuris ratio,de legi.senatusq. cõ. 40,nu.10
Nulla societatis,pro socio.2007.nu.50
Nullũ diuortium,de diuor.2627.n.40
Nummis depositis,de in lit.iur.1499, nu.10
Numismatũ,de vsufru.&'quemadmodum.1014.nu.30
Nunc videndũ.de vsu & ha.1072.n.40
nunc videndum,de condic.inde. 1530 nu.10
nuper ex indulgentia, de dona. 2613. nu 40
nuptæ prius de sena.51.nu.10
nuptiæ sunt,de ritu nup. 2483. nu.30
nuptiæ consistere,1.de ri nupt. 2483. nu.40
nuptiæ consistere,2. de ri.nupt. 2500. nu.50
nuptiæ inter easdẽ,de ritu.nup.2489. nu.10
nuptura filiosa.de iure do.2534.nu.40

O

Ob carmen,de testi. 2467.nu. 10
Ob eam causam. de præscri. ver. 2222.nu.60
ob hac verba,de his qui not.infa. 363. nu.40
ob id quod. ad leg. Aquil.124. nu. 30
obligatio mandati, mand. vel contra. 1899.nu.10
obligatione pœnali.de pign.2240. n.60
ob negotium,de cõpensa,1866. nu.40
ob quæ vitia,de ædil.edic.2306,nu.70
ob res quoque,de pac. dot.2560.n 40
obseruandũ est de offi præsi 120.n. 10
obseruandum est de iudi.773. nu.10
obseruandũ est.de ritu.nup.2499.n.60
obseruare autem,de offi . procon. 103. nu.20
officium autem,de rei vin.927. nu. 40
officium cõsulis,de offi.con.91. nu.50
officio aũt iudicis fam.erc 1307.nu.50
officio tamẽ de cõtrahẽ. ẽp.2024,n.40
O ἐπίτροποι loca.& cõduc.2201
olimpico,de serui.vrb.præ.1132.nu.50
omnis qui defenditur, de procu. 423. nu.10
omnem obligationẽ de iudi. 757.n.10
omnem totius reipublicæ in proœmio in prin.
omne æs alienũ,pro socio 1974. nu.10
omne ius de sta.ho.49.nu.30
omne officiũ,de offic.adses.'129.nu.30
omne quod datur, de condic. ob tur. cau.1525.nu.20
omnes autem casus, vsufruc. quemadmodum ca.1083.nu.40
omnes in integrum,de in integ. restit. 502.nu.40
omnes populi de iusti.& iure.20.n.10
oẽs pconsules,de offi.procõs.102.n.40
omnis enim,de off.præsidis. 116.n.30
oĩa omnino,de of.præfec.vrb.94.n.10
omnia proconsul. quod cum eo qui. 1529.nu.40.
omnia quæ inscri.de re. cre.1426. n.30
omnium aũt,de procura.388.nu.20
omnium bonorum,de vsufruc.& quemadmo.1014.nu.40
omnium prædiorum, & vsufruc. & quemadmo.989.nu.40
omnibus magistratibus,si quis ius dicenti.160.nu.20
omnibus modis,de alie.iud.mut.cau. fa.677 nu.10
onera eius,de adop.80.nu. 30
operis quod auersione. loca. & condu. 2190 nu.10
opera in actu de oper.ser.1070. nu.40
operæ serui.de operis ser.1071.num.10
operis serui.de operis ser.1071.nu 40
oratio imperatorũ,de spõs.2482.nu 40
oratione diui.Marci de ritu nup.2488 nu.40
oratione quidem,de ferijs. 229.nu. 10
ordinariũ ptor,de peculio 1749.nu. 40
ordinariũ fuit.de pos.hær.pe.914.n.10
origo emendi,de contrah. emp. 2015. nu.30
origo quæstorie,de offi quæsto 96.n.60
ossa quę ab alio,de relig.& sump.1401 nu.60

P

Pacisci contra,de pac.292.nu.50
Pacisci,de pac.do.2553.nu.10
Pactum inter,de pact.302.nu 40
Pacto conuento.de trans.331.nu.10
Pacta conuenta.de contrah.emp.2050 nu.40
Pacta conuenta.de pact.dot.2553.n.60
Palam quęstũ,de ritu nup.2494. n.70
Papinianus,de m.in.25. an.604. nu.40
Papinianus,de seruit.1109.nu.40
Papinianus recte de donat.2594.nu.70
Papinianus, lib.3. quæstio manda.vel contra 1912.nu.10
Papinian⁹ li.5.de inoffi.test.798.n.50
Papinianus lib.6. de Pub. in rem act. 986.nu.30
Paratum iudiciũ,de vsur.2431.nu.10
Parẽtes,& liberi,de his qui no.infam. 365.nu.10
Parentes verò,de in ius vo.164.nu.40
Pariete,de serui vrb.præd.1113. nu.50
Pars literarum,de iudi.773.nu.20
Partis tertiæ,de præscri.ver.2223.n.20
Partum post litem,de vsur.2408. n.20
Partum quoque,fa.ercis.1293. nu.60
Parui refert,de cond.fur.1594.nu.10
Pater cum filiæ,de pact.do.2561.n.70
Pater,& filius,de testi.2466.nu.10
Pater filiæ,de euic.2302.nu.40
Pater filiæ nomine,de iure dot, 2551. num.30
Pater filio suo, de proc.418.nu.38
Pr filio,q8 cũ eo,q in ali.1734.in pri.
Pater filium,de inoffi.test.812. nu.40
Pater pro filia,de in rem verso. 1821. nu.50
Patris adoptiui,de in ius vo.165.nu.10
Patri pro filio,de mino.25.annis,612. num.40
Patre furioso,de his q sũt sui,63.n.20
Patronus manifeste de prob.2439 n.10
Patrono inuito,de diuor.2627.nu.50
Paulus notat,de Pub.in rem act. 987. num.10
Paulus respondit,de sta.ho.53. nu.20
Paulus respondit,de procu.418. nu.20
Paulus respondit, de pig.2257.nu.50
Paulus respõdit,qui mo.pig. vel hyp. 2302.nu.10
Paulus respondit,de vsur.2412. nu.10
pecoris pascendi.de serui.rust.præ.1136 num.30
Peculium autem,de peculio 1762.n.10
Peculium est,de peculio 1756.
Peculium,& ex eo,de pecu 1702.n.40
Peculium nascitur de pecu.ibi. nu.50
Pedius lib.9.de recep.arb.685.nu.60
Pecuniam certo,de compen.1864.n.50
pecuniam quam, fa.ercis.1327.nu.50
Pecuniam quam,de re.cre.1451.nu.40
Pecuniæ fœnebris,de vsur.2407.nu.20
Per adoptionem,de adop.77.nu.10
Per adoptionem,de ritu nup.2488.numero 60
Per familiæ ercis.fami.erci. 1289.n.10
Per fundum,de serui.rust. præ. 1139. num.40
Per hoc iudicium,communi diu.1319 num.60
Per interuallum,de iudi.775.nu.20
Per minorem,de iud.779.nu.10
Per procuratorẽ,de procu.410.in prin.
Per quam hæreditatis,de poss.hæredi. pet.915.nu.30
Per quem locum,de ser.rustic.prædio. 1141.nu.60
Per quos adquiri. de pact.312. nu.30
Per seruum,de peti.hære.885.nu.40
Per seruum vsuarium, de vsu. & hab. 178.nu.20
Perceptione, de his qui deic. vel effu. 1252.nu.30
Periculum nominum,de re.cre. 1451. num.30
Periculum pignorum, de pign. 2258. num.60
Periculi pretium est de nau.fœ.2433. num.60
Perinde ac si loca.& condu.2196.n.40
Permisisti mihi,de pręsc.ver.2226.numero 70
Permittendum erit , si pars hære. pe. 911.nu.40
Perpetuo,de condi. ob tur. cau. 1527. num.50
Pertinet hoc,de capi.mi. 638. nu.10
Petendi mutuam,de pig.ac.1669.n.40
Pignus contrahitur,de pig.ac.1648.numero 30
Pignoris persecutio,de pig.2252. n.20
Pignori.de pigno.ac 1679.nu.20
Placet vel certe,q mo.vsusfruc. amit. 1058.nu.10
Placuit siue supra de vsur.2421. nu. 20
Plane ad officiũ,fam.ercis.1290. n.10
Plane i cæteris, de peti.hære.890. n.30
Plane q̃diu,de min.25.an.508. nu. 30
Plane si ambo,pro socio.1993. nu. 20
Plane si duos,de condic. indebi. 1540. num.30
Plane si hi qui,pro socio.1978.nu.40

Plane si possit, depo. vel contra, 1880. num. 70
Plane vbi, quod cuiuscunque vni. 427. num. 10
Plantius ait, de procura. 414. nu. 30
Plebiscito, de offi. præsid. 119. nu. 40
Plenũ aũt vsũ, de vsu. & ha. 1075. n. 60
Plerique opinantur, de ritu. nup. 2492. nu. 10
Plerique putauerunt, de in ius vo. 1721. num. 50
Plerũq; interest, de iu. do. 2514. nu. 40
Plerumq; pp, de ædil. edic. 2331. n. 20
Pluribus de offi. præfec. vig. 100. nu. 10
Pluribus procuratoribus, de, proc. 380. num. 50
Plurimum interest, de iu. & fac. ig. 1391 num. 30
Pœnam pro vsuris, de vsuris, 2430. n. 50
Pœnæ non solent, de condic. indeb. 1565. nu. 30
Pomponius ait, de pac. dot. 2555. n. 40
Pomponius ait, de recep. arb. 688. n. 50
Pomponius lib. 26. de nego. gest. 458. num. 10
Pomponius lib. 36. de rei vin. 926. n. 40
Pomponius lib. 13. in quib. cau. pign. 2262. nu. 40
Pomponius Philadelphus, fam. ercisc. 1312. nu. 50
Pomponius q̃rit, qui. mo. vsusf. ami. 1058. nu. 50
Pomponius rectè ait, de ædil. edi. 2308 num. 10
Pomponius scribit, de proc. 395. nu. 10
Pomponius scribit, de nego. gest. 450. num. 20
Pomponius li. 13. in quibus cau. pign. 2261. nu. 60
Pomponius scribit, fa. erci sc. 1292. n. 50
Post actionem, si pars hære. pe. 903. numero 20
Post actiones, de ri ven. 927. nu. 20
Post diem commissoriæ, de lege commis. 2072. nu. 60
Post diuortium, de iure do. 2540. n. 20
Post litem autem, de procu. 373. nu. 30
Post mortem, de adop. 74. nu. 30
Post nuptias de iu. do. 2520. nu. 50
Post rem iudicatam, de transi. 329. n. 20
Post senatuscon. de peti. hære. 880. n. 60
Postcaquam placuit, de compen. 1867. in prin.
postquã legatum, de pet. hæ. 893. n. 50
postquam omnium, de vsufruc. ea ter. 1060. num. 40
postquam pignus vero, de pactis, 250. num. 10
posthumus, de inoff. test. 795. nu. 20
potest agere, depo. vel cõtra 1898. n. 40
potest etiam communia præd. tã. vrb. 1165. nu. 30
potest & ab vna, man. vel cõtra, 1943. num. 20
potior est in pignore, qui po. in pig. hæ. 2275. nu. 30
præceptoris, ad legem Aquil. 1208. numero 10
præcipiunt ædiles, de ædil. edic. 2332. num. 10
prædia mihi vendidisti, de actio. emp. 2146. num. 10
prædiorum vrbanorum, de vsu. 2425. num. 20
prædonis loco, de peti. hær. 865. nu. 10
perfectus cohortis, de ritu nup. 1504. num. 40
præfectus Aegypti de offi. præfe. Aug. 118. num. 10
præfectus vrbi. de off. p̃fec. vrb. 96. n. 40
præfecti etiam, de min. 25. an. 601. numero 50
præsens habetur, de procu. 368 nu. 20
præses cum cognouit, de offi. præsid. 120. nu. 50
præses 1. de offi. præsi. 112. nu. 10
præses prouinciæ, 2. 112. nu. 20
præses prouinciæ. 3. 112. nu. 40
præses prouinciæ, 4. 112. nu. 50
præses prouinciæ 5. de offic. præs. 115. num. 10
præses prouinciæ, de mino. 25. an. 628. num. 30
præsidis prouinciæ, de re. cre. 1451. n. 10
præsides prouinciarum, de ferijs, 228. num. 10
præterea in causa. manda. vel contra. 1901. nu. 30
præterea restituere, de rei ven. 935. n. 20
præteritæ, de ser. cor. 1386. nu. 50
prætor, de offi. præto. 99. nu. 20
prætor ait, de edendo. 237. nu. 30
prætor ait, de his qui dei, vel effu. 1249 num. 60
prætor, ait, de alea, 1393. nu. 20
prætor ait, de mor. infe. 1414. nu. 70
prætor ait, quando de pecu. act. an. est 1805. nu. 40
prætor decernere, de noxa. act. 1254 numero 40
prætor sicut, de iurisom. iud. 150. n. 30
prætoris verba, de his, qui no. 345. n. 30
pridie Kalendas, de feriis 228. num. 20
primi creditoris, qui mo. pig. vel hyp. 2302. nu. 70
princeps legibus, de leg. senatusque con. 43. nu. 30
principalibus, de re. cre. 1450. nu. 30
prior emptor, de in diem addic. 2069. num. 30
proconsul portam, de offic. proconsul. 110. nu. 70
proconsul vbique de offic. proconsul. 102. nu. 30
proconsules, de offi. proconsi. 110. nu. 50
proculus, de neg. gest. 461. nu. 30
proculus putat, de vsufru. & quemad. 1006. nu. 10
proculus, de iure do. 2541. nu. 20
procula, de proba: 2451. nu. 20
procurator cui, de procur. 413. nu. 30
procurator, est de procura. 366. nu. 40
procurator qui de procura. 417. nu. 30
procurator, qui manda. vel cõtra. 1954 num. 20
procurator tutorum, de procura. 415. num. 40
procuratoris autem, de tribu. act. 1711. num. 10
procuratore, de procura. 412. nu. 10
procuratore Cæsaris, de inter. act. 1182 num. 10
produci testis, de testi. 2468. nu. 50
profectitia dos, de iure do. 2109. nu. 10
pro hærede, de peti. hære. 839. nu. 30
proinde & si. de condic. fur. 1586. n. 30
proinde mutui, de re. cre. 1450. nu. 40
proinde Pomp. de ædil. edic. 2329. n. 40
proinde si occisus, ad l. Aquil. 1221. numero 40
proinde si seruũ, ad l. Aquil. 1218. n. 30
promissor hominis, de consti. pe. 1624 num. 40
promissor Stichi. de constit. pec. 1623. num. 20
promittendo dotẽ, de iu. do. 2525. n. 50
pro parte, de seruitu. 1105. nu. 50
proponebatur, de iud. 719. nu. 50
proprie in sequestro, depo. vel contra, 1882. nu. 20
proprium solum, communia præd. verba. 1156. nu. 50
propter spem. fam. erc. 1302. nu. 20
pro socio arbiter. pro socio. 1978. n. 30
proxime constitutũ, de ritu nup. 2500. in princ.
publia Meuia. depo. vel contra. 1892. num. 50
publiciana actio. de Pub. in rem act. 987. nu. 30
pupillus sine. quæ res pig. obli. nõ pos. 2264. nu. 50
pupillo capienti de pig. ac. 1674. nu. 70
puta enim ad l. Aquil. 1222. nu. 40
puto autem, de postulan. 341. nu. 40

Q

QVa actione, ad l. Aquil. 1208. n. 10
Qua quisque. de edendo, 232. numero 20
Qua vulgo, de ædil. edic. 2135. nu. 50
Quacunque ratione, de procura. 410 num. 20
Quæ acta, de of. procur. Cæsa. 131. n. 40
Quæ actio, de fideicom. nis. hæred. pen. 916. nu. 20
Quæ bis in mẽse. de ædi. edi. 2311. n. 10
Quæ de toti, de rei vin. 969. nu. 40
Quæ fundum, de iure. dot. 2531. nu. 50
Quæ iam nuptæ, de dona. 2615. nu. 10
Quæ omnia de procura. 374. nu. 40,
Quæ pater, fam. ercis. 1311. nu. 50
Quæ pater, fam. ercis. 1325. nu. 10
Quæ religiosis, de rei ven. 954. nu. 40
Quæ tamen sub ipso, de do. 2590. n. 50
Quæ vtiliter, de nego. gest. 486. nu. 40
Quæcunque per exceptionem, de compensa. 1864. nu. 30
Quæcũque specialiter, de offi. eius cui man. est iurisdi. 134. nu. 30
Quæcunque sunt, de Pub. in rem act. 985. nu. 30
Quædam mulier, de rei ven. 970. n. 30
Quædam mulier, fam. ercisc. ũdæ. 1318 num. 10
Quædam naturali, de rerũ diu. 82. n. 40
Quædam sunt personæ, de eden. 243. num. 20
Quærebatur, qui po. in pig. 2283. n. 70
Quæris si pacta, de pact. don. 2564. in prin.
Quæritur de ea, de ædil. edic. 2316. in prin.
Quæritur hermaphroditum, de sta. ho. 453. nu. 10
Quæro an fideiussor, loc. & cõdu. 2213 num. 20
Quæro an si seruus, de ædil. edic. 2343. numer. 40
Quæro quantæ pecuniæ, de iu. do. 2537 num. 70
Quæro si quis, de act. emp. 2151. nu. 70
Quæsitum est, de in ius voc. 1722. nu. 20
Quæsitum est, de vsufruc. & quemad. 1022. num. 30
Quæsitum est. de pec. 1783. nu. 10
Quæsitum est, quando de pecu. ac. an est, 1808. nu. 20
Quæsitum est. de ser. expor. 2109. n. 30
Quæsitum est, de pig. 2246. nu. 50
Quæsitũ est. de distrac. pig. 2289. nu. 20
Quæsitum est, de spon. a. 2480. nu. 60
Quæsitum. scio. de testi. 2464. nu. 40
Quæstionis habendæ ad exhiben. 1366 num. 20
Quæstus enim, pro socio. 1968. nu. 10
Quam autem sententiam, de recep. arb. 696. num. 10
Quã Tuberonis, de peculio, 1758. n. 60
Quamuis hæreditatis ad eum, de iud. 776. num. 30.

Quamuis alienum, ad legem Aquil. 1238. num. 10
quamuis arbiter, de recep. arb. 719. n. 60
quamuis conuenerint, de pigno. act. 1651. nu. 10
quãuis in bonis, de iure do. 1547. n. 10
quamuis in eam, de in rem ver. 1826. num. 40
quamuis melius, de vsuf. & quem, 993 num. 20
quamuis non adiiciat, de in ius vo. 170 num. 30
quamuis pignoris, ad senatusc. Velle. 1838. num. 30
quamquam igitur, ad senatusconsultũ Velleianum, 1838. nu. 10
quamquam in ... itrio, de ritu nup. 2504. in prin.
quamquam vsufruct quando dies vsufrũ. le. pe. 1034. nu. 40
quãtum autem, de eo quod meus eu. 533. nu. 20
quanto magis, de iureiur. 1480. nu. 20
quare & si socio, de peculio 1782. n. 30
quemadmodum, de inoffic. testa. 798. num. 10
quemadm. si laqueos, ad legem Aqu. 1230. num. 30
quemadmodum si. de nox. actio. 1378. num. 30
quemadmodũ inuito, de iu. do. 1526. num. 40
quem filius, de adop. 75. nu. 10
qui absentem, de procura 411. num. 30
qui ad certum, loca. & condu. 2173. numero 60
qui a debitore, qui po. in pig. 2243. in princ.
qui admittitur, pro socio 1971. nu. 60
qui ædificiũ, de ser. vrb. præ. 1124. nu. 30
qui aliena negotia, de nego. gest. 474. num. 30
qui alienam rem, de euict. 2377. nu. 5
qui a pupillo, de euict. 2351. nu. 20
qui a quolibet, de contrah. emp. 2037. num. 10
qui autem nouo, si quis cauti. 222. in princ.
qui autem de his qui no. infa. 340. n. 40
qui autem constitu. de consti. de. 1618. num. 30
qui balneum, qui po. in pig. 2275. n. 20
qui certam pecuniã, de cond. tri. 1596. num. 30
qui clauum habet, de ædil. edic. 2305. num. 20
qui coheredes, communi diui. 1342. num. 90
qui cum tutoribus, de transf. 27. nu. 30
qui de inofficioso, de inoff. test. 819. nu me. 10
qui ... reddenda, de pact. do. 2562. numero 40
qui vsufru. si vsusfru. pet. 1070. numero 30
qui domum, ad l. Aquil. 1244. nu. 10
qui domum habebat, loca. & cond. 2206. nu. 10
qui dotem, qui po. in pig. hab. 2267. numero 60
qui duo prædia, de serui. rusti. præ. 1148 num. 30
qui duos homines, ... ut cant. 198. nu. 40
qui ..., de procur. 409. num. in
qui erat hæres, famil. ercisc. 323. num. 30
qui exceptionem, de cõdic. inde. 1563. numero 20
qui ex parte, de interr. act. 1379. nu. 40
qui ex pluribus, de noxa. act. 1368. nu me 40
qui falso, de test i. 2466. nu. 10
qui familiæ, fami. ercisc. 314. nu. 10
qui fidem alterius, mand. vel contra, 1952. nu. 30
qui fidem, de transact. 231. nu. 30
qui fideiussor, loca. & condu. 2202. nu me. 70
qui filijs nomina, de hære. vel ac. ven. 2088. nu. 20
qui foueas, ad l. Aquil. 1230. nu. 10
qui fundum, quemad. ser. amit. 1194. numero 10
qui fundum, de contrah. emp. 2036. numero 10
qui fundum vendidit, de contrahen. emp. 2053. nu. 60
qui fundum, loca. & condu. 2195. numero 20
qui fundum, de euict. 2373. numero 30
qui furet ..., de sta. h ... 56. nu. 40
qui furtum admittit, de cõd. fur. 1893. num. 10 50
qui generaliter, qui po. in pign. haben. 2268. nu. 30
qui gregem, de rei vin. nunc incipit. Mar.
qui hæredis nomine, de cond. inde. 1586 num. 20
qui in adoptionem, de adop. 73. numero 40
qui in carcerem, de eo quod met. cau. 535. num. 30
qui in lignus, de senato. 87. nu. 50
qui in futurum, de pact. 310. nu. 30
qui iniuriarum, de consti. dec. 1627. numero 20
qui in prouincia, de ritu nup. 2509. nu me. 10
qui insulam, loca & condu. 2191. num. 40
qui interrogatur, de inter. ac. 1369. nu me. 40
qui interrogatus, de peti. hær. 841. numero 10
qui in vtero, 1. de statu ho. 52. num. 30
qui in vtero 2. de statu ho. 58. nu. in
qui inuicem, de cond. inde. 1553. num. 50
qui inter quemad. ser. amit. 1187. num. 50
qui iurasse, de iureiu. 1480. nu. 50
qui iurato, qui satisda. cog. 198. nu. 40
qui iurisdictioni, de iurisd. om. iu. 146. num. 40
qui iussu, de his qui no. infa. 358. numero 40
qui laqueos, ad l. Aquil. nunc incipit, quemadmodum si laqueos.
qui leuandæ, de le. Rhod. 1701. nu. 10
qui liberos, de ritu nup. 2489. num. 20
qui liberatus, de adop. 68. nu. 40
qui liberatis, de euic. 2392. nu. 20
qui loco certo, de condi. indeb. 1552. num. 30
qui luminibus, de serui. vrban. præd. 1125. nu. 40
qui mandatum, manda. vel contract. 1924. num. 10
qui mercedem, loca & condu. 2199. num. 10
qui mittuntur, ex qui. cau. ma. 605. nu mero 30
qui mutuam, manda. vel contra. 1954. num 40
qui negotia, manda. vel contract. 1937. numero 40
qui neque, de iudi. 792. nu. 30
qui non cogitur, de iud. 758. nu. 20
qui non tam idoneum, commo. vel cõtra. 1640. nu. 30.
qui nummis, de in rẽ. ver. 1821. in prin.
qui ob rem, de condic. inde. 1557. numero 40
qui occidit adulterum, ad legem Aq. 1232. nu. 60
qui operas loca. & condu. 2198. nu. 50
qui officij causa. de contrahen. emph. 2045 num. 60
qui patitur, manda. vel contra. 1921. num. 60
qui peculij, de pecu. 1794. nu. 20
qui pecuniam, de re. cre. 1447. in princ.
qui pendentem, de act. emp. 2144. n. 10
qui per certum, communia præd. tam vrb. 1165. nu. 10
qui per collusionem, de act. emp. 2159. numero 70
qui per salutem, de iureiur. 1490. n. 10
qui petitorio, de rei vin. 949. nu. 40
qui pignori res, de pig. 2232. nu. 50
qui prior appellat, de iudi. 763. in prin.
qui procuratorem, de procur. 413. numero 10
qui promisit, de condi. inde. 1567. numero 20
qui proprio nomine, de procu. 406. numero 20
qui propter, de relig. & sump. 1398. nu me. 50
qui ratiario, de pig. act. 1971. nu. 20
qui reipub. ex qui. cau. ma. 672. nu. 40
qui rem suam, depo. vel contra, 1887. num. 40
qui repudiantis, de inoffi. test. 815. n. 20
qui restituere, de rei vend. 965. nu. 30
qui scit fundum, de vsur. 2418. nu. 50
qui se debere, de cond. cau. da. 1516. numer. 40
qui se dicis, de iudi. 784. nu. 20
qui sella, de seruit. rust. præ. 1138. nu. 10
qui se liti, de peti. hære. 894. nu. 50
qui ... emisses, de vsur. 2411. nu. 20
qui seruandarum, de præscri. ver. 2225. num. 30
qui seruum alienum, de inter. ac. 1380. num. 10
qui seruum, de neg. gest. 488. nu. 10
qui sine causa de condi. sine cau. 1583. num. 20
qui sine vsuris, de neg. gest. 485. nu. 40
qui tabernas, de cõtrah. emp. 2028. n. 10
qui tabulas testamenti, ad l. Aql. 1241. num. 10
qui tertiana, de ædil. edic. 2342. nu. 10
qui testamentum, de proba 2412. n. 50
qui transigit, de transact. 314. nu. 30
qui vsuras, de vsufruc. & quemad. 1019 num. 40
qui vsumfru. si vsusfru. pete. 1067. n. 30
quia actionum, de præscrip. ver. 2225. nume. 40
quia arbiter, de recep. arb. 657. nu. 40
quia dicitur, de euic. 2361. nu. 70
quia difficile, de contra. emp. 2107. nume. 40
quia, & solui, de pact. 270. nu. 30
quia etiam nun Q. ... e ... s, de alie. iudi. mut. cau. fa. 674. nu. 10
quia hoc casu, de peculio 1770. nu. 20
quia in eum, ad l. Aquil. 1216. nu. 5
quia in hoc tempus, de don. 2587. nume. 50
quia licet, pro socio, 1966. nu. 20
quia magis, finium regun. 1284. nu 90
quia manet, de ser. cor. 1188. nu. 40
quia naturalis, ad S. C. Mac. 1646. nume. 20

Quia non debet, de iureiu. 1470. nu. 30
Quia non de dolo, de tribu. act. 1726. numero 20
Quia nullum pignus, de rei vind. 953. num. 30
Quia pertinet, de alie. iud. mut. cau. fa. 679. nu. 30
Quia plerunque, de interr. act. 1268. n. 20
Quia qui pretio, de vsufr. & quemadm. 1022. nu. 30
quia quod vulgo, de S.C. Maced. 1739. in prin.
quia quod ex non concessa, de do. 2584 num. 20
quia retro, ad l. Aquil. 1226. nu. 20
quia redhibito, de alien. iud. mut. cau. fac. 680. nu. 40
quia semper, de in ius voc. 164. nu. 30
quia tantundem, de neg. gest. 447. n. 10
quibus casibus, pro soc. 1977. nu. 20
quibus rebus, de alea. 1393. nu. 40
quicquid enim, de in diem addic. 2062 num. 10
quidquid venditor, communia præd. tam vrb. 1163. nu. 20
quidquid venditor, de act. emp. 2144. num. 50
quicumque à fisco, de fide instr. 2454. num. 40
quidam à creditorem, de const. pecu. 1626. nu. 20
quidã debitor, de dolo malo 568. n. 20
quidam putant, & de peculio, de iureiur. 1479. nu. 50
quidam existimauerunt, de reb. cred. 1442. nu. 10
quidam ex parte, de euic. 2353. nu. 20
quidam fundum, de in rem ver. 1834. num. 20
quidam fundum, de pac. do. 2561. n. 30
quidam Iiberteus, de seruit. præd. 1116 num. 30
quidam quasi, de prob. 2443. nu. 30
quidam voluit, ad Senatuscon. Velle. 1856. nu. 40
quid enim prohibet, de iud. 760. nu. 50
quid enim si impetrauerit, de do. ma. 555. nu. 30
quid enim si Neruа, pro soc. 2012. n. 30
quid ergo, de his qui no. infa. 359. n. 10
quid ergo, de vsufru. & quemad. 1034. num. 40
quid ergo, depo. vel contra 1880. numer. 50
quid ergo, de dona. 2592. nu. 30
quid tamen si de pluribus, de recept. arbit. 697. nu. 50
quid tamen, quibus mod. vsusfr. 1054. num. 70
quid tamen dicemus, de contrah. emp. 2023. nu. 30
quidquid enim, de in diem addic. 2062 num. 10
quinetiam nefas, de ritu nuptia 2500. numero 60
quinetiam, de calum. 409. nu. 30
quinetiam, de recept. arbit. 685. numero 50
quingenta testamẽto, de probatio 2441 num. 30
Quintus Cæcilius, depos. vel contra. 1894. nu. 50
Quintus Mutius, de seruit. rust. præd. 1142. num. 20
Quintus Mutius, ad l. Aquiliam, 1237. num. 40
Quintus Mutius, manda. vel contra, 1948. nu. 30
Quintus Mutius, de ac. emp. 2152. nume. 60
Quintus Mutius, de donatio. 2616. numero 70
quippe iudicare, de iud. 791. nu. 20
quique litigandi, de in ius voca. 163. num. 40
quis ergo, de peculio, 1772. nu. 10
quis sit fugitiuus, de ædilitio edicto. 2311. num. 30
quo casu, de recep. arbit. 688. nu. 40
quo casu, si n. regun. 1282. nu. 30
quod ab alio, de condic. fur. 1553. nume 30
quod adipiscendæ, de don. 2623. nu. 20
quod ad seruitutes, de euictio. 2395. numero 20
quod ait lex, de diuor. 2638. nu. 20
quod ait pretor, de his qui not. infam. 347. nu. 10
quod ait pretor, de nox. act. 1156. n. 30
quod autem, de seruit. vrban. prædio. 1113. nume. 30
quod autem ex furto, pro socio, 1989. num. 60
quod autem spectetur, de do. 2584. nume. 30
quod autem in hæredem, de eo quod met. cau. 533. nu. 10
quod autem ad hæredem, ibid. nu. 20
quod autem in stipula. de iure dotium 2519. nu. 70
quod autem Sabinus, de in diem addi. 2053. nu. 60
quod debetur, de pecu. 1800. nu. 20
quod dictum est, de pact. 293. nu. 10
quod diximus, de eo quod met. cau. 530 num. 30
quid enim ex maleficio, pro soc. 1980. num. 70
quod & Ateius, de ritu nuptia. 2491. nu. 30
quod filiofam. mand. vel contra. 1964. num. 40
quod in conuiuio, de aleato. 1394. nume. 50
quod indebitum, de condict. indebiti, 1533. num. 40
quod in diem, de compensatio. 1861. num. 20
quod infans, de rei vindicatio. 961. num. 40
quod in fructus, de vsur. 2431. nu. 20
quod in hærede, de tribu. act. 1716. numero 40
quod in stipulatione, de vsur. 2421. numero 30
quod ita sanatum, de ædil. edic. 2311. num. 20
quod Labeo ait, de compensa. 1864. numero 20
quod legatur, de ind. 767. nu. 30
quod ne curatoris, de adop. 67. nu. 60
quod nerua, depos. vel contra. 1897. num. 40
quod nomine, de condictio. indebi. 1514. nu. 10
quod non ratione, de legi. senatusque consul 47. nu. 10
quod nostrum non est, de vsufruct. & quemad. 1033. in princ.
quod princ. de consti. princ. 48. nu. 10
quod priuilegium, depos. vel contra. 1883. nu. 60
quod procurator, de procur. 418. nu. 10
quod pupillus, de cond. inde. 1565. numero 20
quod quis sciens, de condict. indebiti, 1561. nu. 50
quod quidem, eo qui. cau. ma. 657. n. 10
quod sæpe arra, de contrah. emp. 2032 num. 10
quod Seruius, de condic. cau. da. 1527. num. 50
quod seruus meus de peculio, 1803. num. 70
quod si seruus, de in rem verso. 1821. num. 50
quod seruus, depos. vel contra. 1884. num. 60
quod si ab initio, de reb. credit. 1432. num. 20
quod si artificem, de rei vin. 947. nu. 10
quod si cum sciret, de dolo ma. 550. num. 20
quod si deferente, de do. ma. 562. numero 10
quod si de speciali, de mino. 25. ann. 612. num. 10
quod si dolo, de rei vind. 938. nu. 10
quod si domus, loca. & conduc. 2190. num. 10
quod si donauero, de vsufru. & quemad mo. 1022. nu. 40
quod si ea. de offic. procur. Cæsa. 122. num. 30
quod si de ea, de cond. indeb. 1538. n. 20
quod si eo tempore, pro socio, 2005. num. 40
quod si Ephesi, de eo quod cer. loco. 1605. nume. 10
quod si ex stipulatu, pro socio, 1979. num. 40
quod si filij, de const. pec. 1613. nu. 50
quod si fundus, de fun. dot. 2570. num. 70
quod si fuerit, de iure do. 2520. nu. 90
quod si hæres, de vsufru. quemadmod. 1025. num. 10
quod si in diem, de petit. hæred. 848. numero 20
quod si in venditione, de hær. vel act. vend. 2082. nu. 30
quod si tutori, de iureiu. 1486. nu. 10
quod si locus, de relig. & sumpt. 1405. in princ.
quod si malit, de rei vindicat. 930. numero 20
quod si maritus, de consti. pecu. 1614. num. 10
quod si minor, de mino. 25. ann. 608. num. 10
quod si neque, de peric. & commo. rei vend. 2103. nu. 70
quod si nolit, de ædilitio edicto. 2324. num. 40
quod si non diuortium, de iure dot. 2521. nu 50
quod si non soluere, de pignorat. actio. 2655. num. 10
quod si nulla, de relig. & sumpt. fune. 1410. in princ.
quod si nulla, de hæred. vel act. vend. 2082. num. 10
quod si nuptura, de iure dotium 2519. num. 20
quod si oues, de petitio hæredit. 880. num. 20
quod si post eam, de iure dotium, 2517. num. 60
quod si possessor, de petit. hæred. 850. num. 10
quod si possessor, de rei vindicat. 988. num. 10
quod si seruus, de in rem verso, 1811. num. 10
quod si seruum quis, ne quis eum qui in ius 180. nu. 40
quod si sit hæreditas, de hæred. vel act. vend. 2083. in princ.
quod si sumptum, de petit. hæred. 898. num. 10

Quod si vir vxori.de don.2591.nu.60
Quod si vno pretio. de in diem addi. 1064.nu.60
Quod te mihi de re.cre.1424.nu.40
Quod tumultus,depo.vel contra,1888 nu.60
Quod vendidi. de contrahen. empt. 2025. in prin.
Quod venditor.de do.ma. 567. nu.40
Quod vero,de leg. Senatusque consul. 39.nu.30
Quod vir ei.de dona.2613.nu.20
Quod vt.de adop.nunc.Quod ne, 67. nu.60
Quoniam furtum,de conditio. furti. 1594.nu.40
Quoniam intelligitur,de his, qui not. infa.252.nu.30
Quoniam pecuniæ.de vsufruct. ea. re. 1064.nu.50
Quoniam post interitum,de in diem addict.2059.nu.40
Quoniam pro locuplete, in ius voc. vt eant.178.nu.20
Quo quidem casu.de rei vind.622.nu mero 20
Quos prohibet de postulan. 341. numero 20
Quotiens,qui satisda.cog.185.nu.20
Quotiens,j.de seruitu.1108.nu.10
Quotiens,ij.de seruitu.1110.nu.20
Quotiens deficit,de præscr.verb.2231 nu.61
Quotiens de seruitute, de ædil. edict. 2390 nu.60
Quotiens dominus,de noxa.act. 1269 num 10
Quotiens duobus de vsufruct.& quem admodum,1017.nu.10
Quotiens enim. de noxa. actio. 1277. nu.20
Quotiens fundus. de in diem addic. 2059.nu.10
Quotiens in taberna de pecu.1793. nume.60
Quoties iussu pro socio.2014. nu.60
Quotiens operę.de proba.2445 nu.10
Quotiens patre. de pact. do. 2557. in prin.
Quotiens propter,de inteiu.1476.numero 20
Quotiens quæreretur,de proba. 2436. nume.40
Quotiens res æstimata de iure dot. 2517.nu.70
Quoties seruus,si quis cauti.212.n.30.
Quotiens seruus.de contrahen.empto. 2027 nu.30
Quotiens vitiose.qui satisdare cog.187 num.20
Quotiens vsusfruc. de vsufruc. accre. 2036.nu. 40

R

RAtio possessionis, de act. empt.& vend 1305.aliàs,Datio.
Reas adulterij,de ritu nuptia.2490.nu me.60
Receptum est communia prædi. tam vrb.1365.nu.40
Recte defendi de iud.782.nu.30
Recte Labeo ait. ex qui cau. ma. 636. nu 50
Redemptores,de rei vin.953.nu.10
Redhibere est,de ædil.edic. 2317. nume.40
Redhibitoria,de ædil.edic.2338.n. 40
Refectionis, com munia prædi. tam vrb.1362.nu.50
Regula est iuris, de iur. & fac. ignor. 2475.nu.10
Regulariter,de peti.hære.838. nume. 10 40
Remittit.de inteiu.1466.nu.30
Repeti potest,quibus mo.vsusfr 2050. nu.20
Repetitio. de condi. indeb. 1565. numero 50
Repetita quidem,de fi.instr.2455.nume.10
Repetundarum,de testi.2465.numero 40
Rescriptum autem, de pactis. 268.nu me.50
Rescriptum est.de distrac. pig. 2290. nu.10
Respiciendum,de reb.cred. 1452. nume.40
Res bona fide,de contrah.empt.2042. nu 60
Res hypothecæ,de pign 2040.nu.10
Res in dotem,de iu.dot.2529.nu.40
Res,quę ex dotali,de iu.dot.2532.nume.70
Rei cõmodatæ,com.vel contra, 1639. nu.10
Rei cõmunis nomine,pro socio. 1980. nume.50
Reipublicæ,ex qb.cau.ma.667. nu.60
Reipublicæ interest,d iu.do.2508.n.30
Rei quam,de dolo ma.566.nu.20
Rem alienam,de contrah.emp. 2027. num.28
Rem alienam de pig.act.1678.in prin.
Rem hæreditariã de euict. 2386.n.40
Rem in iudicium de in lit.iur. 1498. nu.10
Rem mihi commodasti, commo.vel contra 1646 nu.40
Rem pignori fami.erc.1308.nu.30
Riparum quoque,de rerum di.83.nume.20
Rogatus vt fideiuberet,manda.vel cõtra,1936.nu.40
Rogasti me.de præscrip. verb. 2229. numero 60
Rogasti me de re cre.1422.nu.40
Rusticorum etiam prædiorum,de ser. rust præ.1134.nu.50
Rutilia Polla.de contrah.emp. 2049. num.30

S

SAbinus ait de procur.388. Al. non Sabinus ait communi diui. 1347. nume 40
Sabinus putat.de dolo malo.565.n.10
Sabinus respondit,de contrahen.emp. 2025.nu.20
Sabinus scribit,de in diem addi.2063. nu.40
Sacra loca de rerum diu.85.nu.10
Sæpe audiui de offi.præsidis.115.n 30
Sæpe etiam commo.vel contra, 1631. nu.40
Sæpe iustæ.de sponsa.2482.nu.60
Salarium procuratori,man. vel contra.1926.nu.10
Sanctum est de rerum diui 84.nu. 50
Sane diui de pig ac.1650.nu.40
Sane & deteriorem,de iure dot.2515. nume.70
Sane si valetudinis,mand. vel contra 1027.nu 60
Sane videamus.de iu.do.2524.nu.30
Satisdatio,qui satisda.cogan.183.n.10
Satisque reeuntes,de in ius voc 173 n.10
Scapham de euict 2393.nu.10
Scientia n hic.ad legem Aquil. 1242. nume 10
Sciendum est.qui satisda.cog.196.nume.10
Sciendum est.ex quibus cau.mai.652 nu.10
Sciendum est,de inoff.test.793.nu.20
Sciẽdum est finium regun.1286.n. 70
Sciendum est ad uendic.de ædil.edic. 2345.nu.50
Sciendum est,de euic.2376.nu.50
Sciendum est non omne.de vsu.2417. nu.20
Sciendum est de ritu nup 2489 nu.40
Sciendum est libertinum,de ritu nup. 2491.nu.70
Sciendum tamen est.de ædil.edi.2315 nu.60
Scilicet pro ea.ad l. Aquil.1217.nu.40
Scio illud,de in integ.rest.502.nu.50
Scio quidem,de testi.2465.nu.20
Scio quidem,de legi. senatusque con. 40.nu.20
Scriptus hæres, de rel. & sum. 1400. num.20
Secundum Iulianum pro socio,1994. nu.30
Sed actio,si quis cau.211.nu.20
Sed actione pro socio.1981.nu.50
Sed addes.loca.& condu.2179.nu.20
Sed & ad exhibendum de contrah.emptio.2027.nu.40
Sed alio iure,si ex noxa.199.nu.40
Sed an hic,quod cum eo,qui,1731.nu me.10
Sed an ultro,de neg.gest.452.nu.20
Sed an viæ.de pig.2243.nu.20
Sed Celsus,& Ofilius.de contrah.emptio 2017.nu.50
Sed commodius.de ser.cor. 1383. numero 60
Sed cum ambo de iudi.750.nu.20
Sed cum fructuarius,de vsufr.& quem admodum,1033.nu.30
Sed de damno.loca.& condu.2199.nu me.30
Sed de pecunia,de vsufruc.ea.re.1060. num. 0
Sed diui de rerum diui.84.nu 50
Sed dicendũ,de in rem ver.1815.n.10
Sed ea,quæ de legi.senatusque consul. 46 nu.10
Sed ea quæ,de sponsa.2481.nu.60
Sed etiam nepos,de adop.68.nu.60
Sed etiam ex de procu.371.nu.30
Sed etiam,de in ius vo. 173.nu.30
Sed etiam ipsum de offi.præto. 98.nu me.10
Sed & ad eos,ex qui cau.ma. 646. numero 60
Sed & clientes,de vsu & habi. 2073. nume.30
Sed & cum aliquis de neg. gest. 459. nume.10
Sed & eius rei fami.erci.1302 nu.30
Sed & ei qui.de cond.triti.1597.n. 10
Sed & eo qui mo vsusfr.2051.nu.40
Sed & eo nomine.de nox.ac.1262.nu mero 30
Sed & ex dolo de dolo malo.555.nume.40
Sed & filiusf.de recep.arb.685.nu.40
Sed & hæ personæ de proc.385. nu. 10
Sed & hæres,de ser.cor.1386.nu.60
Sed & id quoque de proc.314.in prin.
Sed & in ipsum,de instit.ac.1707. nu me.50
Sed & interdictum,quib.mo. vsusfru. 1051.nu.10
Sed & interpellatur,de recep.ar. 725. nu.40
Sed & ipsi naturæ,nau.cau.sta.733 nu me.10
Sed & loci finium regu.1282 nu.40

sed & partus.de eo quod met.cau.518. in prin.
sed & posteriores, de legi. senatusque con.43.nu.10
sed & quo ad eas.de pig. 2241. nu. 20
sed & si adijciatur pro socio.1963. numero 50
sed & si alia,de consti.pe. 1610 nu.40
sed & si citeriore. de consti. pe. 1614. num. 50
sed si constante.de dona. 2595. nu. 40
sed & si decem.de consti.pe. 1618. numero 10
sed & si exceptio.de eui 2356.nu.50
sed & si ex vtriusque.de euic. 2361. numero 50
sed & si falsum.de condi.cau.da.1516 nu.10
sed & si filiosa.de consti.pe.1616. numero 50
sed & si hæreditas. ad exhiben. 1360 nu.50
sed & si is.ad legem Aqui.1217,numero 20
sed & si lege de pet.hære.870,in prin.
sed & si me. putem. de condi. inde. 1540,nu.50
sed & si non.depo.vel cōtra.1881.n.10
sed si patrem.si ser.vin.1170.nu.30
sed & si per prætorem.ex qui.cau.mai. 657.nu. 20
sed & si plures. qui satisda. cog. 195. numero 10
sed & si post mortem.de euic.2360.nu mero 20
sed & si postea.de nox.act. 1171.nu.70
sed & proprietatis. ad legem Aquiliam.1214.nu. 40
sed & si pupillus.de insti.act.1708.numero 50
sed & si quemcunque.ad legem Aquiliam.1206.nu.40
sed & si.de in ius uoc.173. nu.40
sed & si quilibet.loca. & condu. 2170 numero 60
sed & si quis. siquis cauti. 221. nu.30
sed & si quis.de vsufr.& quemad.1008 numero 20
sed & si quis.de insti.act. 1707. nu.70
sed & si quid j. de vsufr. & quemad. 1002.nu.60
sed & si quid ij.de vsufruc. & quemad modum.1007.nu.10
sed & si quid,de contrah. empt. 2027 nu.50
sed & si restituatur de iudi.761.nu.10
sed & res.de Pub. in rem. act. 975. numero 20
sed & si reipu.de vsur.2417.nu. 40
sed & si seruus.de iureiu.1480. nu. 30
sed & si nulla stipulatio.de euic.2357 in princ.
sed & si suscepit de iudicijs 777.numero 10
sed & si vsucapio fami.ercis.1294. numero 50
sed & si socius pro socio.1970.num.30
sed eximendi, ne quis eum qui in ius. 181 nu.10
sed hæc quæ de procu.372.nu. 10
sed hoc nomine.de euic.2361.numero 10
sed in emptore.de peculio 1770.numero 20
sed interim.de dona.2587.nu. 30
sed & ipse seruus.de noxa.act.1260.nu mero 60
sed & ipsi seruo.de vsu.& ha.1077.numero 60
sed Iulianus adijcit.de senatusc.Mace. 1740,nu.10
sed licet,de offi.præ.116, nu. 30
si mihi videtur. commo. uel con. 163. nu.30
sed nec æs alienum.pro socio.1568,numero 40
sed nec legatarius.de condic.fur.1589, numero 30
sed nec libertas.de fun.do.1569. nu.30
sed neque de vsu & ha.1074. nume.40
sed nihilominus pro socio.1981, nu.40
sed nisi hoc de iu.dot.2512. nu.30
sed Proculus.manda. vel contra. 1907 nu. 60
sed postquam socius. communi diui. 1337,nu.40
sed quæ loca.de serui. rust. præ. 1144, nu.60
sed si compromissum,de recep.ar.691 nu.10
sed & si uti.de vsufr.quemad.1007.nu mero 40
sed si communis, de contrah. empt. 2024,nu.50
sed & si communem,ad l. Aquil. 1217 num.30
sed si damnum,de peculio.1761.nu.30
sed si de fructu.de vsu, & ha. nunc est, sed etsi.1077. nu. 10
sed si ego ad te con velle.1836. nu. 40
sed si ex causa pro socio.1981. num.20
sed si ex causa pro socio. 1981 num.20
sed si ex parte.quod cum eo qui.1731. nu.40
sed si ex vtriusque.de euic.2361.nu.50
sed si fideiussor.de pact.279. nu.10
sed si grandes.de vsufruct.& quemad. 995.nu.10
sed si hac.de in ius uoc.167. in prin.
sed si in seruum.nunc,Sed etsi de rece. arb.686. nu. 50
sed si inter te.de serui.vrb. præd. 1136 nu.30
sed si ipse ad l.Aquil.1215.nu.50
sed si ipse.de peculio 1785.nu.10
sed si ita cōpromissum. de recep. arb. 686.nu.40
sed si mors.de donatio. 2591. in prin.
sed si nondum.de relig. & sump. fun. 1488.nu.40
sed & si paterfa.de se.con. Mace. 1744. nu 10
sed si par.de rei uin.920, nu 10
sed & si possessori de iure.1470.n.30
sed si postea. e recep.arb.704.nu.10
sed si priore.ad l. Aquil.1243.nu.10
sed si pro alieno,ad se.con. velle.1843, nu 50
sed & si proponatur.de in diem addicti.2063 nu.40
sed si quis seruum.de peculio.1786,nu mero 50
sed etsi quis.de consti pe. 1618. nu. 20
sed etsi quid.de euic.2354.nu.10
sed si quid.de vsufr.1002 nu 60
sed si res communi diui 1330,nu.50
sed si riuus.finium regund. 285.nu. 10
sed si sciens de pig.act.l.tutor.§.sed si. 1659 nu.60
sed si seruo,de contrah empt.2013,nu mero 20
sed & si seruus,de trib.act.1718. nu. 30
sed si statu liberū.si [illegible] noxa.cau. 202 nu.40
sed si tantum.de pact.270 nu. 50
sed si uir ex lana.de dona 2598.nu.40
sed ubi restitutio, de mino.25.an. 598 nu.40
sed videamus,de nego.gest.437.nu.20
sed vtrum,de peti.hære.848. in princ.
scius à Lucio,de rescin.ven.2093.n.30
scia fundos, de euic.2394.nu. 10
scia mancipia , ad senatuscon. velle. 1855 nu 70
scia mutuam.de vsur.2410,nu. 10
scia Sempronio,de dona. 2623.nu. 40
senatoris filia, de ritu nup. 2499. in princ.
senatoris filius, de senato.88.nu.10
senatoris filium de senato.87.nu.60
senatorem remotum,de senato.87.nu. 40
senatores,de sena.90.nu.60
senatus cēsuit,de vsufr.earum re. 1060 nu.10
senatus censuit.de contrah.emp. 2042 nu.10
senatus censuit. de eden. nunc incipie ne quisquam 236.nu.40
senatusconsulto,de offi.,125. 119,n.10
senatusconsulto,in qui. cau.pig. 2262. nu. 30
senatusconsulto,de ritu nup.2 501. numero 60
semper in cōiunctionibus,de ritu nup. 2494.nu. 40
septimo mense,de sta.ho.53. nu. 40
seruitus aquæ ducendæ,de serui.rustic. præ 1138.nu.50
seruitus,quemadmo.ser.amit.1188.numero 30
seruitute vsus,quemad. ser.amit. 1198 numero 50
seruitutes, j.de seruitut hus. 2101 n.10
seruitutes,ij.1102.in prin.
seruitutes,iij.1102.nu. 30
seruitutes,iiij.1106.nu.50
seruitutes,de seru. vrb.præ. 1121. numero 40
seruitutes,de serui.rust.præ.1134.nu.10
seruitutes, quemad.ser.ami.1187.n.40
seruus ait,de nau.fœ.2435.nu.60
seruus cuius,de his qui no. infa. 361. nu.20
seruus cuius,de vsu & ha.1081.num.10
seruus cuiusdam, de condi.inde. 1558 num.10
seruus ea lege, de seruis expor. 2108. nu.50
seruus in capitali causa, de sta. ho. 51 nu.50
seruus meus, manda. vel contra. 1921. nu.10
seruus quem à me, de act. emp. 2147 nu.70
seruus quod detulit, de iureiur. 1479 nu.30
seruus,si in rem. de in rem ver. 1825. nu.10
seruus tuus,de dolo ma.561.nume. 20
seruus tuus,depo.vel contra.1898.n.20
serui corrupti,de ser.cor.1390 num.50
serui emptor,de peri. & com. rei ven. 2104.nu. 30
serui quorum,de noxa.act.1280. nu.60
serui responso,de u sti.2463.nu 30
serui venditor,de euic.2350,nu. 30
seruo manumi.de cōd.ind.1572.nu.30
seruum meū,de cōdi.inde. 1558.nu.40
seruum quoque,de procu.382.nu.10
seruum quem quis.de pig. 2056.n.40
seruū T.tij.māda vel contra. 949.n.50
seruos inter,fa.erc.1312.nu 30
seu ob aliam iustam causam,māda.uel cōtra.1928 nu.10
seu ob immanes,māda.vel cōtra.1928 nu.10
si ab arbitro.qui satisda.cog.192.nu.50
si ab emptore.de euic.2375. nu.10
si à bonæ fidei.de rei vin.936.nu.20

si ab eo, de calumniatorib. 500. nu. 50
si ab eo, qui de pig. 2252. nu. 40
si ab hærede, si vsufru. peta. 1066. n. 40
si absente, de vsuf. & quemad. 1025. n. 20
si actor, de procu. 379. nu. 20
si actor deferat, de iureI. 1494. num. 20
si actoris seruus, de eo per quem fac. eris 205. nu. 10
si actum sit, pro socio. 1980. nu. 10
si adrogator, de adop. 72. num. 60
si ad exhibendum, ad exhib. 1357. n. 30
si ad libertatem, de nox. act. 1280. n. 20
si a domino, nunc habet, si a patre. de pet. hared. 887. nu. 10
si ædes meæ, j. de serui. vrb. præ. 1129. nu. 60
si ædes meæ, ij. de ser. vrb. 1132. nu. 20
si ædes communes, com. di. 1339. n. 50
si a furioso, de re. cre. 1433. nu. 30
si ager ab hostibus, quib. mo. vsusfruc. amit. 1058. nu. 10
si ager, qui. mo. vsufr. amit. 1057. nu. 10
si ager ex emptionis, de rei vin. 957. numero 40
si alienam rem, de euic. 1395. nu. 50
si alienus seruus, de nox. act. 1277. n. 70
si alius pro muliere, quæ res pig. ob. non pos. 2265. nu. 50
si alij vsus, de vsufr. & quemad. 1023. nu. 10
si ambo socij, de compē. 1863. in prin.
si a me fuerit, de iudi. 748. nu. 20
si ante aditam, de inter. act. 1178. n. 20
si antequam, qui satisd. coga. Iulianus. 553. nu. 20
si antequam seruus, de dona. 2586 n. 60
si apud filiumfa. depo. vel cōtra. 1889. nu. 50
si apud minorem, de min. 25. ann. 595. nu. 40
si apud te, de præscrip. ver. 2229. nu. 30
si aquæductus, de contrah. empt. 2040. nu. 40
si arbiter, de prob. 2472. nu. 50
si arborem, de serui. vrb. præ. 1118. n. 40
si areæ vsufruc. de vsufruc. & quemad. 1046. nu. 10
si a seruo meo, de condi. ob tur. cau. 1527. nu. 30
si a te emero, si ser. vin. 1183. num. 30
si a Titio, de rei vin. 968. nu. 30
si a Titio de excep. rei vē. 2398. in pri.
si autem is fuit, de neg. gest. 447. nu. 20
si autem, de neg. gest. 451. nu. 30
si autem intra, de ino. testa. 809. nu. 10
si autem tardius, de pig. act. 1652. n. 60
si bene collocata, de vsur. 2424. nu. 20
si bonæ fidei, de pet. hære. 897. nu. 10
si bonorum, de serui. vrb. præ. 1131. n. 30
si bonæ fidei possessor, de nox. act. 1263. nu. 10
si boues alienos, ad l. Aquil. 1248. n. 10
si chirographum, de prob. 2447. nu. 50
si cæteri, pro socio. 2010. nu. 30
si commodauero, com. vel cōtra. 1647. nu. 50
si communis familia, de noxa. ac. 1262. nu. 10
si communes, de neg. gest. 487. nu. 30
si communem fundum, quemad. ser. amit. 1192. nu. 50
si communi fundo, de ser. rusti. præd. 1147. nu. 10
si compromissum, de recep. arb. 725. nu. 20
si condicatur, de condi. sur. 1881. nu. 10
si consensit, quæ mod. pign. vel hypo. 2295. nu. 40
si confusa, de adop. 86. nu. 40
si conuenit, de rescin. ven. 3091. nu. 30
si conuenerit, de iurisd. omn. iud. 151. nu. 20
si conuenerit, de pact. 310. nu. 20
si conuenerit, pro socio. 1968. nu. 70
si conuenerit, communi diui. 1345. numero 70
si conuenerit, de pig. act. 1650. num. 20
si conuenerit, de pig. act. 1660. nu. 60
si conuenerit, j. de pac. dot. 2553. nu. 40
si conuenerit, ij. de pac. dot. 2554. n. 10
si creditor, de pig. act. 1670. num. 10
si creditor, de peculio. 1786. nu. 20
si creditor, de distrac. pig. 2288. nu. 10
si creditor, quib. mod. pign. vel hip. sol. 2293. nu. 20
si cuius rei, de vsufr. & quemad. 998. nu. 50
si cuius rei, vsufr. quemad. cau. 1082. nu. 50
si cui balnei, quib. mo. vsufr. 1059. n. 60
si cui in prouincia, ex qui. cau. ma. 668 nu. 20
si cui insulæ, de vsufr. & quemad. 1016 nu. 50
si cui lingua, de ædil. edic. 2308. numero 40
si cui locauerim, loca. & condu. 2201. in prin.
si cui simplici, de serui. 1104 num 50
si culpa, de rei vin. 963. nu. 20
si cum dies de recep. arb. 699. nu. 30
si cum duas, communia præd. tam. vrb. 1161. nu. 40
si cum emptore, de pact. 271. nume. 30
si cum exceptione, de eo quod me. cau. 521. in princ.
si cum filiofa. de compen. 1862. nu. 30
si cum fundum, de pac. 296. nu. 10
si cum fundum, de contrah. emp. 2048 nu. 40
si cum meus, si ser. vin. 1182. nume. 40
si cum mihi, de dolo ma. 566. num. 50
si cum militi, de compen. 1865. nu. 10
si cum mulier, de dona. 2616. nu. 10
si cum seruitus, quemad. ser. amit. 1195 nu. 30
si cum te, de pact. 306. nu. 20
si cum venderet, de pigno. act. 1659. in princ.
si cum venditor, de euic. 2387. num. 30
si cum villico, de instit. act. 1713. nu. 10
si cum vno, si ex noxa. causa 201. nu. 40
si cum vsufructuario, si ex noxa. cau. ib. nu. 20
sic pro rata, de relig. & sump. fu. 1409. nu. 60
sicut illud est, de re. permu. 2211 nu. 40
sicut emptio, loca. & condu. 2182. nu. 10
sicut aquā est, de act. emp. 2150. nu. 70
sicut & caupo, nau. cau. sta. 730. nu. 30
sicut impendia, de vsufru. & quemad. 1024. nu. 20
sicut in annos, qb. mo. vsufr. 1047. n. 70
sicut municipium, quod cuiuscumque vni. 429. nu. 20
sicut re corporali, quib. mod. pign. vel hypo. 2296. nu. 60
sicut autem, si ser. uin. 1176. nu. 10
sicut tribus, de recep. arb. 695. num. 20
si damni, de peculio. 1778. in princ.
si debeas decem, de compensa. 1867. numero 20
si debitor, de pac. 309. nu. 40
si debitor, de pet. hære. 893. nu. 30
si debitor, de pig. act. 1659. nu. 10
si debitor, de contrah. empt. 2035, numero 20
si debitor, de pig. 2241. nu. 40
si debitor, cuius, quib. mod. pig. vel hypo. sol. 2293. nu. 50
si debitor mulieris, j. de iu. do. 2551. nu. 20
si debitor mulieris, ij. de iu. do. 2551. numero 60
si debitor rem, de contrah. empt. 2035 nu. 20
si debitori, de iudi. 757. nu. 30
si decem, loca. & condu. 2202. nu. 60
si decesserit, qui satisda. co. 185. nu. 30
si decipiendi, ad senatuscon. Velleia. 1857. nu. 20
si de communi, si ser. uin. 1185. nu. 40
si de dote, de iu. do. 2552. in prin.
si defensor, de inter. act. 1171. nu. 10
si deferente, qui. mo. pig. vel hip. 2302. nu. 40
si defunctus, de procu. 372. nu. 20
si de interpretatione, de legi. senatusque con. 46. nu. 30
si de re sua, de recep. arb. 726. nu. 40
si de tabulis, de fi. instru. 2456. nu. 10
si de vi, de iudi. 767. nu. 10
si dictum fuerit, de euic. 2378. nu. 50
si dolo acciderit, de dolo ma. 553. numero 10
si dominus in seruo, de his, qui sunt sui. & c. 60. nu. 30
si dominus nudæ, de vsufr. & quemad. 1035. nu. 40
si dominus seruum, ad l. Aquil. 1217. nu. 10
si dominus, seruum, de præscrip. ver. 2222. nu. 20
si dominus vel pater, quod iussu. 1834. numero 10
si domina seruo, ad senatuscon. velle. 1852. nu. 50
si domus tua, de serui. urba. præd. 1123. nu. 70
si domus vsus, de vsu, & ha. 1080. numero 50
si donatæ res, de dona. 2611. nu. 10
si donaturus, de condi. cau. da. 1518, numero 10
si duo dolo, de dolo ma. 560. num. 30
si duo hæredes, depo. vel contra. 1890 nu. 20
si duo patroni, de iureiu. 1492. nu. 60
si duo quasi de consti. pe. 1619. nu. 40
si duo rei, si quis cau. 214. nu. 20
si duo rei, de recep. arb. 718. nu. 40
si duorum fundorum, de ac. emp. 2154 nu. 20
si duobus, de vsufr. accre. 1039. nu. 10
si duobus, qui. mo. vsusf. 1047. in prin.
si duobus simul, fam. erc. 1395. numero 20
si duos quis seruos, de contrah. empt 2039. nu. 30
si duos seruos, de euic. 2374. nu. 40
si dupla, de euic. 2349. nu. 10
si ea res, de act. emp. 2149. in princ.
si eadem prouincia, de offi. adses. 150, numero 20
si ego decem, de re. cre. 1461. nu. 50
si ego figmento, de neg. gest. 467. numero 20
si ego emi, de Pub. in rem ac. 981, in prin.
si ego decem iam, de re. cre. 1439, numero 30
si ego Seiæ, de iure do. 2515, nu. 40
si eius fundi, de rei uin. 971, num. 20
si ei cuius, communia præ. tam. vrb. 1163. nu. 60
si ei cum mand. vel contra. 1914. nu. 40
si ei cui vendidi de euic. 2371. nu. 20
si ei nuptura, de iu. do. 2520, nu. 20
si eo loco, si ser. uin. 1171, nu. 50
si eo tempore, ad l. Aquil. 1217. nu. 30

si cum

si eum iudicio, si quis cau. 2.8. nu. 30
si eum qui, de ex . r. act. 1690. nu. 40
si eum qui mihi, de dona. 2596. nu. 20
si eum seruum, de re. cre. 1444. nu. 20
si eum seruum, de dona. 2586. nu. 70
si emptio, de rescin. ven. 2090. nu. 50
si emptori, de euic. 2363. nu. 10
si & iure, qui po. in pig. ha. 2275. nu. 10
si & me & Titiũ, de re. cre. 1449. n. 40
si & per emptorem, de act. emp. 2160, nu. 70
si & rem, de peti. hære. 866. nu. 50
si ex asse fam. erci. 1317. nu. 60
si ex causa, de mino. 25. ann. 588. nu. 20
si excepto fundo, de hære. vel actio. ven. 2088. nu. 50
si ex duobus, de neg. gest. 448. nu. 40
si ex duobus, de noxa. act. 1265. nu. 20
si ex duobus, de peculio. 1725. num. 20
si ex duobus, de in diem addic. 2060, nu. 10
si ex æquis, de rei vin. Id. Põp. 926. n. 40
si exhæredatus, de inoffi. test. 629. n. 40
si ex lapidicinis, de iu. do. 2521. nu. 60
si ex plagis, ad l. Aquil. 1245. nu. 60
si ex plurib. si pars hære. pe. 907. n. 30
si ex pluribus, de hæ. vel act. ven. 2083, nu. 70
si extraneus, de cond. cau. da. 1515. n. 30
si extraneus, de iu. do. 2512. nu. 20
si extraneus, de dona. 2614. nu. 10
si extraneo, de vsufr. & quemad. 1024, nu. 30
si familia, de iurisdom. iu. 146. nu. 10
si fami. fa. erc. 1328. nu. 20
si fam. erc. fam. erc. 1322. nu. 50
si feriatis, de ferijs, 228. nu. 10
si feriatis, de recep. arb. 719. nu. 40
si fideicommissum, de iud. 774. nu. 50
si fideiussor, qui satis. cog. 187, nu. 30
si fideiussor, de dolo malo. 560, nu. 40
si fideiussor, de cond. inde. 1571. nu. 50
si fideiussor, depo. vel contra. 1895. numero 40
si fideiussor j. manda. vel contra. 1932, nu. 30
si fideiussor, ij. manda. vel contra, nunc incipit, fideiussor, 1951. nu. 30
si fideiussores ad sena. Velle. 1837. n. 20
si filius, de inter. act. 1276. nu. 20
si filius consul eris, de cõd. cau. da. 1521 nu. 10
si filius qui cum patre, de interrog. act. 1380, nu. 10
si filius eius, de ritu. nup. 2385. nu. 50
si filius emancipatus, de min. 25. ann. 66. nu. 30
si filiusfa. de neg. gest. 456, nu. 40
si filiusfa. legatum, de dolo ma. incipit, Filius.
si filiusfam. de iud. 750, nu. 40
si filiusfa. de relig. & sum. fun. 1410. nu. 60
si filiusfa. de re. cre. 1436 nu. 10
si filiumfam. quod cum, eo, qui in alie. 733. nu. 10
si filiusfa. j. de senatuscon. Mace. 1737. nu. 60
si filiusfam. ij. de senatuscõ. Mace. 1747 nu. 40
si filiusfa. iij. de sen. Mace. 1747. nu. 50
si filius. de in rem ver. 1823. nu. 60
si filius in potesta. de prob. 2419. n. 30
si filius, vel seruus de pecul. 1805. n. 30
si filia emãcipata, de diuor. 2626. n. 20
si filia nupta, fa. erc. 1295. in prin.
si filiafa. nuptura. de iu. do. 2520, nu. 10
si fistulæ, de serui. vrb. præ. 1120. nu. 30
si forte præses. de offi. præsi. 119, nu. 30
si fratres. pro socio. 1986. nu. 10
si fructuarius, vsufr. quemad. cau. 1036 nu. 10
si frumentum. de rei vin. aliàs incipit, Idem Pomp. scribit. 922. nu. 40
si fuerit auctoratus. de ser. expor. 2466, in prin.
si fallo, de cond. sine cau. 1582, nu. 40
si fundus, hære. hæc a. de pig. 2248 n. 40
si fundus de le commis. 2070. num. 10
si fundus mihi, pro socio. 1975. nu. 60
si fundus venierit, de euic. 2351. nu 10
si fundus, de le commis. 2070. nu. 50
si fundus, lo. a. & condu. 2195 num. 50
si fundi possessor, de rei vin. 958. nu. 50
si fundi mei, de condi. in de. 1535. in prin.
si fundo, si vsusfr. peta. 1065. nu. 20
si fundo, de act. emp. 2150. nu. 10
si fundo, de euic. 2371. nu. 60
si fundum, de in rem ver. 1822 nu. 70
si fundum, manda. vel contra 1939. numero 30
si fundum, de fundo. 2573. nu. 10
si fur decerpserit, de vsufr. & quemad. 997. nu. 50
si furtum domino. de ædil. edic. 2341. num. 50
si gratuitam, de præscri. v. e. 2227. n. 40
si gratuitam. in qui cau. pig. l. Pomponius. 2262. nu. 40
si habitatio, de vsu & ha. 1074 nu. 60
si hæreditas venierit, de hæredita. vel act. ven. 2074. nu. 20
si hære ditatem, de peti. hære 831. n. 30
si hæreditatem mand. vel contra. 1936 nu. 70
si hæreditatem, de hęredi. vel act. vẽd. 2084. nu. 50
si hæres a testatore, de eo quod cer. lo. 1606. nu. 50
si hæres dolo, de noxa. act. 1264. nu. 50
si hæres vnus ia. erc. 1292. nu. 10
si hæres, de cond. cau. da. 1520, nu. 40
si hæres, de eo quod cer. lo. 1606. n. 50
si hæres testamento, de act. empt. 2117 nu. 30
si hi qui in potestate, de in rem ver. 1810. nu. 10
si hoc facto, pro socio. 1982. nu. 40
si homo sit, de rei vin. 955. nu. 40
si hominem. de rei vin. 972 nu. 10
si hominem, depo. vel contra. 1882. numero 40
si hominem, manda. vel contra. 935. num 10
si hominem emptum, de ædil. edic. 2339. nu. 20
si horreum, in qui. cau. pig. 2261. n. 70
si ictum retis. de act emp. 2128. nu. 20
si idem, de iu. om. iud. 147. nu. 10
si ideo contra. de euic. 2378. nu. 10
si id quod à te. de uic. nunc incipit, si quod à te 2381. nu. 50
si id quod contendis. fam. ercis. nunc incipit, si quid. 1320. nu. 60
si id quod dominus. de condi. inde. 1577. nu. 10
si id quod donatum, de dona. 2596. nu. 50
si id quod pure, de rescind. ven. 2091, num. 50
si id quod quis pro socio. 1990. nu. 60
si igitur ex hoc pro socio. 1990. in prin.
si ignorans, loca. & condu. 2201. nu. 60
si in aliena. de rei vindica. l. Iulianus. 950. nu. 30
si in aliquam, de offi. procon. 106. numero 50
si in area. de rei vin. 847. B. C. l. Iulianus.
Si in area de vsufr. & quemad. 1035. n. 30
Si in area, de condi. inde. 1560. nu. 30
Si in annum, de ser. leg. 1392. nu. 60
Si in Asia, depo. vel contra, 1885. n. 30
Si in emptionem, de mino. 25. an. 620 num. 10
Si in emptionem, de cõtra. emp. 2028. num. 50
Si in emptione, de act. emp. 2114. n. 10
Si in eo, de mor. infer. 1416. nu. 60
Si infantis, de vsufr. & quemad. 1027. num. 50
Si in iudicijs, de iudi. 792. nu. 10
Si in lege. loca. & condu. 2183. nu. 40
Si in partem, quemad. ser. amit. 1192. num. 40
Si in qualitatem, de act. emp. 2142. numero 10
Si in rem, de rei vin. 925. nu. 10
Si in rem actum sit, de rei vin. 954. numero 30
Si in rem actum, de rei vin. 988. nu. 20
Si in rem alterius, de in rem ver. 1814 num. 30
Si in re communi, de noxa. ac. 1267. numero 40
Si institorem, de re. cre. 1446. nu. 40
Si institutа, de inoffi. testa. 825. nu. 10
Si insula quam, de pig. 2291. in princ.
Si intercedat, de seruitu. 1110. nu. 40
Si inter colonum, de pig. 2253. nu. 20
Si inter extraneos, de dona. 2595. n. 20
Si inter plures, de qui. re. ad eun. iud. eatur, 1382. nu. 40
Si inter virum, de pac. do. 2562. nu. 30
Si inter virum, de pac. do. 2567. nu. 30
Si intra, de pac. 300. nu. 30
Si in tres, de recep. arb. 695. nu. 20
Si in venditione, com. præ. tam vrb. 1159. nu. 20
Si in venditione, de peti. & com. rei ven. 2101. nu. 50
Si in venditione, de euic. 2381. num. 40
Si ipsa res, de eo quod me. cau. 532. numero 30
Si irruptione, fin. regun. 1285. nu. 50
Si apud quem, depo. vel contra. 1837. num. 60
Si is cuius ex qui. cau. ma. 665. nu. 10
Si is cuius nomine, de inter. ac. 1377. num 50
Si is cui quemad. ser. amit. 1192. nu. 20
Si is cui, de senatus. Mace. 1758. nu. 50
Si is cui quo, communi. diui. 1558. n. 40
Si is cum quo, de cõdi. inde. 1534. n. 40
Si is qui de inoffi. testa. 828. nu. 30
Si is qui, de rei vin. 926. nu 20
Si is qui binas, de vsufr. & quemad. 1014. nu. 50
Si is qui bona. de pig. 2243. nu. 10
Si is qui commodatum, commo. vel contra. 1640. nu. 40
Si is qui fideiussoré, si quis caut. aliàs habet, si quis cum 215. nu. 40
Si is qui filium, de adop. 98. nu. 20
Si is qui hæreditatem, de cond. inde. 1566. nu. 10
Si is q lapides, de act. emp. 2120. n. 60
si is q negotia mãd. vel cõtr. 1950. n. 40
Si is qui nepotem, de adop. 80. nu. 20
Si is qui obtulit, de rei vin. 926. nu. 20
Si is qui pretia, de cõd. ind. 1544. n. 20
Si is qui Romæ, de iudi. 765. nu. 20
Si is qui satis, de euic. 2372. in princ.
Si is qui Stichum, de proc. 417. nu. 10
Si is qui Stichum, de iu. do. 2533. n. 10
Si is seruos, de dona. 2593. nu. 20
Si ita coita sit, pro socio. 2010. nu. 40
Si ita cõueniat, de pac. dot. 2557. n. 20
Si ita distrahat, de cõtr. em. 2026. n. 30

si ita legatus, de vsu & ha. 1079. nu. 70
si ita legatum. fam. erc. 1318. nu. 30
si ita pater, de ri. nup. 1485. nu. 30
si itaque, de iureiur. 1479. nu. 10
si ita quis stipulati, de euic. 2361. n. 30
si ita vulneratus, ad l. Aquil. 1244. n. 30
si iter, de seruitu. 1105. nu. 30
si iudex, de his qui sunt sui &c. 64. nu. 40
si iudex, de iudi. 764. nu. 20
si iudex circumuento. de mino. 25. an. 627. nu. 50
si iussu eius, quod iussu. 1831. nu. 50
si laborante, de l. Rho. 1694. nu. 10
si lanæ de vsufr. ea. re. 106 4. nu. 30
si legationis, de iudi. 760. nu. 10
si legatarius, de dolo ma. 562. nu. 30
si legati, de pig. 2257 nu. 30
si legato, de iure do 2546 nu. 30
si legatum, de eden. 236. nu. 20
si legatum, qui. mo. vsusfru. 1049. n. 40
si liber homo, de neg. gest. 484. nu. 10
si liber homo, ad exhiben. 365. nu. 40
si liberis, de pact. do. 2563. nu. 60
si libertus, de in ius voc. 170. nu. 50
si locatum, loca. & condut. 2199. nu. 40
si locus, de iudi. 781. nu. 10
si locus, quemad. ser. amit. 1194. nu. 60
si locus, de relig. & sump. fu. 1411. n. 30
si longius, de iudi. 751. nu. 60
si mancipium, de euic. 2364. nu. 70
si mancipia, de iure. do. 2518. nu. 50
si mandassem, manda. vel contra. 1994 nu. 19
si mandato, manda. vel contra. 1954. nu. 40
si mandato, manda. vel contra. 1944. nu. 40
si mandauero. j. manda. vel contra. 1931. nu. 50
si mandauero 2. manda. uel contra. 1923. nu. 10
si mandauero. 3. manda. vel contra. 1943. nu. 40
si margaritam pro socio. 1980. nu. 20
si maritus. fa. erci. 1321. nu. 30
si maritus. j. de fun. do. 2568. nu. 40
si maritus, 2. de fun. do. 2569. nu. 40
si marito, de fun. do. 2570. nu. 20
si mea causa, commo. vel contra. 1640 nu. 20
si meo & vicini, communi diui. 1345 nu. 60
si mensor, si men. fal. mo. di. 1397 numero 30
si merces loca. & condu. 2185. nu. 60
si mercedem, de act. emp. 2162. nu. 50
si mihi bibliothecam, de cōtrah. emp. l. Labeo. 2041. nu. 20
si mihi concesseris, de ser. rust. præd. 1144. nu. 50
si mihi eodem, de ser. rust. præd. 1143. nu. 60
si mihi, & tibi, de vsufru. & quemad. 1025. nu. 40
si minor 20. an. de ser. expor. 2166. numero 60
si minor 25. ann j. de min. 25. ann. 619. nu. 10
si minor 25. a nu. 2. de minu. 25. an. 619 nu. 30
si modo adipsum, de vsur. 2415. nu. 30
simulatæ nuptiæ, de ri. nup 2491. nu. 40
si mulier acceptam, de donat. 2583. numero 70
si mulier de suo, de iu. do 2546. nu. 10
si mulier. 1. ad sen. con. Velleian. 1844. num. 10
si mulier, 2. ad senatuscon. Vell. 1845 nu. 30
si mulier, iij. ad senatusc. Velle. 1846 num. 10
si mulier. iiii. ad senatusc. Velle. 1853. num. 20
si mulier. v ad senatuscon. Velle. 1855. in prin.
si mulier, 6. ad senatuscon. velle. 1857. num. 40
si mulier, 7. ad senatuscon. velle. 1858. in prin.
si mulier, de relig. & sump. fun. 1410 nu. 10
si mulier, de condi. cau. da. 1520. nu. 10
si mulier, de pac. do. 2560. nu 70
si mulier contra, de eo quod me. cau. 533. nu. 50
si mulier debitori, de iu. do. 2547. n. 70
si mulier ita de iu. do. 2536. nu. 10
si mulier dolo, de dona. 2611. nu. 50
si mulier ex pecunia, de dona. 2598. numero 20
si mulier post diuor. de iu. do. 2517. numero 40
si mulier, de mino. 25. ann. 617. nu. 10
si mulieri, de vsufr. accre. 1042 nu. 40
si mulieri, qui. mod. vsusf. amit. 1056. nu. 60
si mulieri, j. ad senatuscon. velle. 1845 num. 50
si mulieri 2. ad senatuscon. Velle. 1853 num. 20
si municipes, quod cuiusque vni. 425. num 40
si nauis a malæ fidei, de rei vin 962. numero 20
sin autem dominicam, de pact. 291. numero 20
sin autem apud, de neg. gest. 464. n. 30
sin autem cum a Titio, de rei vin. 943. num. 30
sin autem quis ita. de ædil. edi. 2308. nu 30
si necessarias. de pig. act. 1652. nu. 10
si negot. a. de neg. gest 454. nu 30
si negotia mea, manda. uel contra. 2915 nu. 50
singularia, de re. cre. 1437. nu. 30
si nepos vxorem, de ri. nup. 2485. nu. 10
si neptem, de ri. nup 2483. nu. 60
si nomen sit, de hære. vel act. vē. 2051, nu. 30
si non dominus, qui po. in pig. 2280. nu 60
si non fuerit, de iureiu. 1494. nu. 40
si non fuerint, pro so io 1974. nu. 50
si non mortis, de inoffi. testa. 823. n. 30
si non secundum legitimam, de dona. 2610 nu. 50
si non sortem, de condic. inde. 1544. nu 60
si noxali, de noxa act. 1274. nu. 30
si noxali. de peculio. 1766 nu 40
si nuptura, de fun. do 25 2. nu. 10
si obligatio, de condi. ex le. 1595. nu. 40
si ob rem, de con. cau da. 1505. n. 20
si ob turpem, de condi. ob tur. cau. 1528. nu. 50
si oleum, de dolo malo 55 . nu. 30
si optione, ad exh b. nu. 16 . 30
si operas fabriles, de præscri. ver. 2234, nu. 10
si operas suas, de vsufr. & quemad. 1012. nu. 40
si pactum, de pact. 309 nu. 30
si pact. 3, de proba. 2440. nu 10
si pars iudi. antium, de inoffic. testam. 809. nu. 20
si partem fundi, de serui. rust. prædio. 1146. nu. 20
si partem fundi, quemad. ser. amit. 1197. nu. 10
si pater dotem, de pac. do. 2558. nu. 30
si paterfa. adoptatus, de adop. 69. nu. 10
si paterfamilias. fa. erci. 1312. num. 10
si pater filiæ, de iu. dot. 2528. nu. 20
si pater filium, de adop. 79. nu. 10
si pater mulieris, de iure do. 2547. n. 30
si pater naturalis, de adop. 75. nu. 50
si patre cogente de ri. nup. 2490. nu. 20
si patronus, de iureiur. 1476. nu. 50
si patrona, de ri. nup. 2486. nu. 50
si pecuniam, de re. cre. 1445. nu. 40
si pecuniam, de condi. cau. da. 1511. numero 10
si pecuniam, de pig. act. 1672. nu. 40
si pendentes, de vsufruc. & quemad. 1012. nu. 60
si per alium, ne quis eum qui in ius. 181. nu. 40
si per emptorem, de peric. & commo. rei ven. 2099. nu. 40
si per errorem. de iuris. omn. iud. 149, nu. 20
si per imprudentiam, de euict. 2375. nu. 30
si petitor, de iud. 763. nu. 20
si pignus, de pig. act. 1674. nu. 50
si pignus specialiter, qui po. in pig. ha. 2272. nu. 50
si pignori, fam. erc. 1309 nu. 10
si pignore subrepto, de pig. actio. 1661. nu. 60
si pignora, de euic. 2357. nu. 10
si plura mancipia, de ædil. edi. 2331. numero 40
si plura prædia. de relig. & sump. fun. 1414. nu. 30
si plures sint, de pac. 267. nu. 50
si plures sint, de relig. & sump. fu. 1413 nu. 10
si plures, de dolo. ma. 556 nu. 60
si plures, depo. vel contra 1886. nu. 70
si plurium, de noxa. ac. 1278. nu. 60
si plurium seruus, de noxa. act. 1260. num. 20
si plus vel minus, de euic. 2394. nu. 40
si pœnæ causa, de condi. inde. 1539. numero 10
si pœnituit, de diuor. 2627. in prin.
si possessor, de pet hære. 863. nu. 10
si possessor, de petit hære 899 nu. 30
si possessor, de rei vin. 959 nu 30
si possessor, de relig. & sump. fun. 1411 in prin.
si post acceptum, de rei vin. 934. nu 60
si post constitutam, de consti. pe. 1624 num 20
si post datum, de procu. 371. nu. 40
si postea quam, de peculio 1791. nu 50
si post inspectum, de peri. & com. rei ven. 2102. nu. 20
si post moram, de eo, quod cer. loco. 1610. nu 20
si præcedente, manda. vel contra. 1956. num. 50
si prædia, & mancipia, de dona. 2610 num 60
si prædio in diem addict. 2066. nu. 70
si prægnans, de eu ct. 2372. nu. 40
si prætor iusserit, de iu. l. 718 nu 40
si precatio, cō. præ. tam. vrb. 1165 n. 60
si prior, qui po. in pig. ha. 2278. nu 40
si prius quam. loca. & condu. 2198 n. 30
si pro aliquo. ad senatusconf. Velleia. 1852. nu 70
si procurator, si quis caut. 223, nu 10
si procurator, de procu 378. nu. 10
si procuratorem de procu. 416 nu. 30
si procurator tuus, de cond. inde. 1532. nu. 50

Si procuratori, de cond. cau. 1521 n. 50
Si procuratorem, manda. vel contra. 1906. nu. 30
si pro fure, de condi. fur. 1586. nu. 50
si pro patre, de in rem ver. 1819. nu. 10
si propeius, de mor. infe. 1416. nu. 20
si proponas. nunc, si ponas, de inoffic. testa. 822. nu. 20
si proprietas, de vsufru. accre. 1043. numero 20
si proprietati, de iure do. 2508. nu. 70
si pro te pupilli, de euic. 2359 nu. 40
si pro te præsente, manda. vel contra. 1943. nu. 10
si pro vno, ad senatuscon. Velleia. 1852 nu. 50
si puellæ, de sponsa, 2479. nu. 70
si pupillus, de recep. arb. 719. nu. 20
si pupillus, de tribut. act. 1720. nu. 40
si pupilli tut, de neg. gest. 439. in prin.
si putator, ad l. Aquil. 1233. nu. 10
si qua aqua, si ser. vin. 1187. nu. 10
si quadrupes, si quadr. pau. fe. di. 1159. num. 20
si qua mihi vxor, de ritu nup. 2486 nume. 10
si qua militi, ex qui. cau. ma. 670. n. 20
si qua pœna, de his qui sunt sui, &c. 63. in prin.
si quam rem de rescin. ven. 2089. numero 60
si quando inter ædes, si ser. vin. 1183. num. 50
si quasi hæres, de hære. vel act. vend. 2083. nu. 40
si quasi recepturus, de pign. act. 1649. num. 40
si quæ sunt cautiones, fam. ercis. 1291. num. 40
si quid à fideiussore, de compens. 1861 num. 10
si quid contendis, fam. erc. 1310. numero 60
si quid erit, de offic. procon. 110. nu. 10
si quid igitur, de serui. vrb. præd. 1128. num. 30
si qui possessor, de pet. hær. 881. n. 10
si quid venditor, de ædil. edic. 2314. numero 70
si quis ab alio, de calum. 409. nu. 40
si quis absentis, de neg. gest. 432. n. 30
si quis accepto, de condi. cau. da. 1510. nume. 30
si quis adfirmauerit, de dolo malo. 550. nu. 40
si quis alia, quemad. ser. amit. 1196. numero 40
si quis alicui, manda. vel contra. 1930. num. 20
si quis aliena, de neg. gest. 467. nu. 30.
si quis alienam, de act. emp. 2158. n. 10
si quis alius, de eo quod me. cau. 517. num. 50
si quis à me, de act. emp. 2149. nu. 60
si quis à multis de noxa. act. 1263. numero 50
si quis à socio, pro socio, 1979. nu. 10
si quis binas, de vsufru. & quemadmo. 2015. nu. 30
si quis certum, de re. cre. 1445. nu. 10
si quis conduxerit, loca. & cõdu. 2200. num. 30
si quis crediderit, de pact. 305. nu. 10
si quis cum a fideicom. de cond. ind. 1563. nu. 10
si quis cum debitore, de iureiur. 2495. num. 10
si quis cum, de condi. inde. 1566. nu. 50
si quis cum existimaret, comm. diui. 1336. nu. 10
si quis cum filiofam. de pecu. 1794. in prin.
si quis cum fundum, de act. emp. 2144 nu. 40
si quis cum procuratorio, de proc. 379 num. 40
si quis diuturno, si ser. vin. 1180. nu. 50
si quis domũ, loca. & condu. 2166. n. 70
si quis donationis, de contra. emp. 2034 num. 70
si quis donaturus, de vsufru. & quẽad. 1008 nu. 10
si quis duas, com. præd. tam vrb. 1157 num. 30
si quis duobus, de const. pe. 1627. n. 40
si quis ædes, de ser. vrb. præ. 1129 nu. 10
si quis eo animo, de relig. & sump. fu. 1412. nu. 60
si quis eum si ex noxa. 598. nu. 40
si quis ex aliena, de iudi. 746. nu. 10
si quis ex argentarius, de eden. 239. in princ.
si quis ex fundo, quẽad. ser. amit. 1194 num. 40
si quis fumo, ad l. Aquil. 1241. nu. 50
si quis fuit, de relig. & sump. fun. 1411 nume. 20
si quis fundum, de contrah. emp. 2034 num. 40
si quis fundum, de act. em. 2150. nu. 30
si quis fundum, loca. & cõd. 2168. n. 20
si quis hac lege, de rei vin. 953. nu. 40
si quis hac lege. de ser. expo. 20105. nume. 40
si quis hominem, ad exhi. 1364 nu. 60
si quis idē te iurisd. om. iud. 144. nu. 10
si quis inficiatus, depo. vel contra, 1886 num. 30
si quis iniquum, quod quisque iu. 156 num. 10
si quis in ius, si quis in ius vo. non ier. 175. nu. 20
si quis in iure, ij. de inter. act. 1370. numero 20
si quis in iure, ij. de inter. act. ibidem num. 30
si quis in legatione, de iudi. 747. nu. 20
si quis in pignore, de pig. act. 1673. nume. 70
si quis in rem, de procu. 384. nu. 30
si quis in senatorio, de ri. nup. 2491. nume. 10
si quis intentione, de iud. 783. nu. 50
si quis ita, de vsufruc. & quemad. 1006. num 40
si quis iudicij, de alie. iud. mut. cau. fa. 682. num. 10
si quis iurasset, de cond. inde. 1565. nume. 40
si quis iussus, de recep. arb. 726. nu. 50
si quis liberum, de prob. 2446. nu. 50
si quis libertatem, de pet. hær. 834. n. 50
si quis mancipijs, de insti. act. 1713. nume. 30
si quis mandatu, de neg. gest. 469. n. 40
si quis mihi, manda. vel contra. 1921. num 20
si quis nec causam, si cer. pet. 1423. nume. 20
si quis nec causam, de reb. cred. 1423. num. 20
si quis negotia, 1. de nego. gest. 466. nume. 50
si quis negotia, 2. de nego. gest. 467. nume. 30
si quis nepotem, de ado. 68. nu. 10
si quis officium, de ri. nup. 2493. nu. 30
si quis patremfa. de senatuscon. Macedon. 1737. nu. 20
si quis per fundum, de euic. 2352. nu. 10
si quis postea, de iudi. 747. in prin.
si quis pro eo, manda. vel contra, 1947. in prin.
si quis pro vxore, de dona. 2593. nu. 60
si quis putans cõmuni diui. 1331. nu. 10
si quis quempiã, si quis cau. 121. nu. 30
si quis rem, de recep. arbi. 708. num. 60
si quis sepulchrum, de relig. & sum. fu. 1403. nu. 20
si quis seruum, si quis cauti. 216. numero 10
si quis seruum, de noxa. act. 1277. nume. 40
si quis seruum, de ser. cor. 1386. nu. 70
si quis seruum, de peculio, 1782. nu. 50
si quis seruum, de act. emp. 2142. nu. 10
si quis sic soluerit, de condi. inde 1530. num 30
si quis societatem, pro socio, 2020. nume. 30
si quis solutioni, de vsur. 2417. nu. 60
si quis stipulatus, ex quib. cau. ma. 671 num 50
si quis sub hoc. de contrah. emp. 2043. num 20
si quis tabulas de dolo malo, 567. numero 10
si quis testamentum, ad leg. Aquil. 1239. nu. 20
si quis Titio, ex qui. cau. ma. 671. numero 10
si quis Titio, nunc, si quis Attio. de vsufru. accre. 1042. nu. 20
si quis tutor, de ritu nup. 2502. nu. 50
si quis vina, de peric. & com. rei ven. 2098 nu. 10
si quis violauerit, de rerum diui. 86. nume. 20
si quis vxori. de dona. 2611. nu. 50
si quo tempore, de petu. hære. 892. numero 60
si quod alij, de senatuscon. Macedon. 1746. nume. 40
si quod a te, de euict. 2381. nu. 50
si quod mihi, de dona. 2619. nu. 40
si remunerandi. manda. vel cõtra, 1903. num. 60
si res aliqua, de condi. tritic. 1599 nume. 10
si res distracta, quib. mod. pig. vel hyp. 2291. nu 40
si res domino, de in rem ver. 1815. numero 20
si res æstimata, de iure do. 2516. nu. 20
si res gesta, de fi instrum. 2455. numero 50
si res in diem, de in diem addic. 2060. in princ.
si res ita distracta, de contrahen. emp. 2017. nu. 20
si res mobilis, de rei vin. 928. nu. 40
si res pupillaris, de min. 25. annis, 633. num. 20
si res quam, de euic. 2381. nu. 30
si res quas filiæ, de iure do. 2532, nu. 10
si res vendita, de act. emp. 2112. nu. 20
suæ rei emptio. de contrah. emp. 2024. num. 30
si rem alienam, 1. de pig. act. 1753. numero 50
si rem alienam, 2. de pign. actio. 1670. numero 50
si rem æstimatam, de iure do. 2517. numero 50
si rem quam mihi de euict. 2362. numero 20
si rem quam seruus, de neg. gest. 475. num. 20
si rem quæ apud te. de euict. 2383. numero [illegible]

Si rem tibi, de præſcr.ver. 2218. nu.20
Si reus, & fideiuſſor, de cõd.inde. 1540 nu.20
ſi reus paratus, de procu.420.nu.20
ſi reus poſt quam, de pact.314.nu.10
ſi riuum, loca. & cond.2211.nu.40
ſi ſacculum, depo.vel contra. 1895.nume.20
ſi ſciens emam, de contrah.emp. 2026. num.40
ſi ſemel, de peculio 1779.nu.20
ſi ſenatori, de ri.nup.2461.nu.50
ſi ſeruus, de ſerui.vrb.præ.1124.nu.40
ſi ſeruus ab hoſtibus, de inter.act.1378. nu.50
ſi ſeruus communis, de noxa.act.1261. num.20
ſi ſeruus communis, de dona 1513. nume.10
ſi ſeruus, de condi.fur.1585.nu.10
ſi ſeruus depoſitus, de noxa. act. 1271. nu.10
ſi ſeruus furtiuus, de cond.fur.1591.numer.40
ſi ſeruus in quo, qui.mo.vſuſf.1058.numero 20
ſi ſeruus in quo, de ac.emp. 2143. n.10
ſi ſeruus ſe iudicio, ſi quis cau.217.numero 20
ſi ſeruus iurauerit de iureiu.480.nu.10
ſi ſeruus legatus, de nox.act.1279.nu.50
ſi ſeruus mancipium, de ædil.ed. 2342. numer.50
ſi ſeruus meus, de Pub.in rem act.937. numero 10
ſi ſeruus quẽ j. communo vel contra 1647
ſi ſeruus meus, ij. commu.vel contra, 1651.nu.30
ſi ſeruus meus, de peculio, 1772.nu. 40
ſi ſeruus non ſit, de inter.act.1373. numero 10
ſi ſeruus non, de exer.act.1691.num.30
ſi ſeruus pignori, fa.ni erci.1181.nu.40
ſi ſeruus pignori, de pign.act.1611.numero 50
ſi ſeruus, qui mo.vſuſf.amit. 1058.nume.20
ſi ſeruus, qui emeretur, de act. empto. 2164.num.20
ſi ſeruus, ſ.teate, de noxa act.1256. nume.50
ſi ſeruus ſeruare ad l.Aquil. 1205. nume.60
ſi ſeruus ante, ad l.Aquil.1243.nu.30
ſi ſeruus ſeruum, ad l.Aquil. 1213.numero 10
ſi ſeruus ſocietatẽ, pro ſocio.1971.nu.30
ſi ſeruus tuus, de act.emp.2163.nu.30
ſi ſeruus venditus, de euict.2358.nu.10
ſi ſerua ſeruo, de iu.dot 2544.nu.60
ſi ſerui mei, de neg.geſt 481.nu.30
ſi ſerui vſufructu de vſufruc. & quemadmodum 1036.num.50
ſi ſerui, vſufru.quem.amitt.1059.nu.30
ſi ſeruo de vſufru.& quemadmo.1011. num.20
ſi ſeruo hereditario, quibus mo. vſufru.amit 1055.nu.60
ſi ſeruo in dotem, de iu.dot.2530.n.40
ſi ſeruum, ſi ex noxa.cauſa, 202.nu.20
ſi ſeruum cuius, de euict.2350.num.50
ſi ſeruum emptum, de euict.2348.nu.50
ſi ſeruum meum, ad legem Aquiliam, 1215.num.40
ſi ſeruum mihi, de act.emp.2117.nu.20
ſi ſeruus pignoratus, de pig.act.1658. num.20
ſi ſe ſubiiciant, de iudi.340.nu.10
ſi ſic conſtituta, quemad ſer.amit.1191 num.30
ſi ſine dolo ma.depo.vel contra.1589. nu.30
ſi ſine interrogatione, de inter.ac.1370. num.40
ſi ſine uenia de in ius vo.174.nu.40
ſi ſocietatem, j.pro ſocio 1967.num.50
ſi ſocietatem ij pro ſocio 2009.nu.60
ſi ſocius, de reb.cre.1438.nu.20
ſi ſocius pro filia, pro ſocio, 2012.n.70
ſi ſocius ſerui communi diui.1342.nume.40
ſi ſocii ſumus, pro ſocio, 1974.num.30
ſi ſponſ. & ſponſæ, de dona.2580. nu.10
ſi ſponſa dotem, de iu.do.2546.nu.40
ſi ſponſalibus, de iu.dot.2535.nu.20
ſi ſterilis de act.emp.2140.nu.10
ſi Stichus, communi diui. 1345. nu.60
ſi Sticho ſeruo. de vſufr. & quéadmo. 1036.nu.20
ſi Sticho de peculio, 1802.nu.60
ſi ſtillicidii, quemad.ſer.amit. 1192.nume 20
ſi ſtipulatus ſis, de vſur.2404.nu.30
ſi ſtipulata fuerit de dona.2909.nu.40
ſi ſub conditione, qui mo.vſuſfr.2055. num.20
ſi ſub hac conditione, de inoff.teſta. 824.nu.40
ſi ſuperatus de pig.2238.num.40
ſi ſuſpecta, de inoffi teſta.826.nu.50
ſi tacito, de dolo malo, 531.nu.40
ſi tam anguſti, de ſer.ui.1106.nu.30
ſi tamen, de procu.321.nu.30
ſi tamen de ſena.con. Mace. 1745.nume.30
ſi tamen plures, de exerc.act.1639. nume.30
ſi tamen is ſeruus, de mino.25.an.592 num.10
ſi tamen ſine culpa, de ædil. edi.2339. nu.10
ſi teſtamentum, de pet.hæred. 834.nume.10
ſi teſtamento de ſerui.vrb.præ.1129.numero 40
ſi te Titio de dolo ma.569.num.10
ſi tibi aliquam, loca.& condu.2166.nume.30
ſi tibi areæ, de præſcr. verb.2424. nu.50
ſi tibi ſcypho, de præſcrip.verb.2234. numero 40
ſi tibi cum munici, quod cuiuſcunque vni 431.nu.10
ſi tibi decem milia, de pact.272.nu.20
ſi tibi decem, de vſufru.ca.1061. nu 50
ſi tibi decem, de præſcrip. ver. 2222.in princ.
ſi tibi domum, loca.& condu. 2199.numero 70
ſi tibi filius, de adop.nũc incipit, Quæſitum eſt.76.nu 50
ſi tibi fundi, qui mo vſuſf.1055.nu.40
ſi tibi habitationem, loca. & condu. 2165.in princ.
ſi tibi liberum, de act.emp.2130.nu.50
ſi tibi pecuniam, de re cre.1442.nu.10
ſi tibi polienda, de præſcrip.ver. 2232. numero 10
ſi tibi proprietas, de vſufruc.accr.2040. nu 50
ſi tibi rem, de præſcr.ver.2224.nu.20
ſi tibi uini, de vſufr ea re.1062.nu.20
ſi tibi vſuſfructu quem ad.e. 1058. num.10
ſi Titius cum quo pro ſocio. 1994. nume.50
ſi Titio, de vſufru.& quemadmo.1016 num.10
ſi Titio, de pig.2254.nu.10
ſi traiectitia, de naut.fœ 2436.num. 10
ſi tutor rem, de in lit.iur.1503.nu.40
ſi tutor ſi quis cau.223.nu.50
ſi tutoris iuſſu, quod iuſſu, 1832. nu.10
ſiue ad fundum, quemad ſer.ami.1198 nu.30
ſiue autem, de Pub.in rem act.979.nume.20
ſiue de eo de pact.275.nu.20
ſiue de itineris, ſi men.ſal.mo.di.1398 num.10
ſiue generalis, de iure do.2538.numero 10
ſiue hæreditaria, de neg.geſt.466.n.20
ſiue in duplum, qui ſatiſd.cog.185.numero 20
ſiue manifeſtus fur.de condi.fur.1588. num.40
ſiue noſtrum, de in lit.iu.1498.nu.40
ſiue peculiari, de Pub.in rem act. 980. num.40
ſiue per ſtatus, de in integ.reſti.502.nume.30
ſiue ſuo nomine, de pet hær.830.n. 50
ſiue tota res.de euic.2338.nu.50
ſi vaſorum, vſuſf.quemadmo.ca.1092. num.30
ſi vehenda, de lege Rhodia. 1702. nume.10
ſiue vxor marito, de dona.2610. nu. 30
ſi vendideris, de euic.2351.nu.50
ſi venditi, de peri.& com.rei ven.2103 numero 10
ſi venditor, de relig.& ſump. 1402.numero 70
ſi venditor ſimulauerint, de in diem addictio 2065.nu.40.
ſi venditor de hæredi.vel act.ven. 2081 nu.10
ſi venditor, de ſer.expo.2107.nu.50
ſi vẽditor hominis, de actio.emp.2151 num.10
ſi venditor, de ædil.edic.2323.num.30
ſi vero adhuc de peculio, 1756.nu.10
ſi verò ante de ædil.edi.2317. num.30
ſi vero cuſtodiendus, de rei vin. 9370. num.20
ſi vero malæ fidei, de rei vin.929.n.20
ſi vero mihi, de conſt.pe.1617.nu.10
ſi vero non remunerandi, manda. vel contra 1614.nu.50
ſi vero pater de in rem verſo 1818. numero 50
ſi vero plures, de his qui deie.vel effu. 1252.num.30
ſi vero.pro qui ſatiſ.cog.186.nu.20
ſi veſtimenta, de condic. ob turp. cau. 1529.nu.10
ſi veſtimenta.de contra.emp. in l. Labeo 2039.nu.40
ſi via, de ſerui.ru.præ.1149.num.50
ſi vinum de peri.& com.rei vend.1094 num.50
ſi vini, olei de vſuſf.earum rerum.1061 num.20
ſi vina emerim de peri.& com.rei vendi.2099.nu.60
ſi vina, de peri.& com. rei ven. 2104. numero 10
ſi vir nummos, ad exhib.1263.nu.60
ſi vir vxoris, de dona.2592.nu.60
ſi vir vxori, de præſcr.ver.2223.nu. 70
ſi vir vxori, de dona.2617.nu 20
ſi vnus ex argentariis, de pac.261.n.10
ſi vnus ex ſociis, de ſerui. ru.præ. 1143. numer 40
ſi vnus ex ſociis pro ſocio, 2003.nu.70
ſi vnus, fa.mil.erciſc. in l.item Labeo. 1201.nu.30
ſi viuite hæredibus, fam.erciſ.1590. nume.10

si vno anno,loca.& condu.2195.n.60
si urbana,de condi.inde.1570.nu.10
si vsufructuarius,qui mo.vsufr. 1054. num.30
si vsufr.de vsufr.& quemad.993.nu 30
si vsusfructus,quibus mo.vsufr. amit. 1056.num.40
si vsusfructus,qui.mo.vsusfruct. amit. 1058.num.30
si vsusfructus,de vsufr. & quemadmo. 1118.nu.40
si vsufru.de vsufr.quemad.c.1087.num. 30
si vsusfructus,de vsufr.quem,c.1088.nu mero 30
si vsufru.fundi,de iu.do.2540.nu.40
si vt certo loco commod.vel contrac. num.60
si vulnerato,ad l.Aquil.1242.num.10
si vulneraueris,loca.& condu.2199.nu me.50
si vxor a legato,de iudi.771.nu.10
si vxor filio,de dona.2592.nu.70
si vxor nummus,de dona.2624.nu.30
societas coiri potest,pro socio 1966.nu me.10
societas contrahitur,pro socio,1967.nu mero 10
societatem coire,pro socio,1967.nu.10
societatem,pro socio,2010.nu.50
socius socio,pro socio 2009.nu.30
socium qui in eo,pro socio,1993.nu.10
soleatur a principe,de his qui no.infa. 357.in princ.
solet etiam de feriis,227.nu.10
solet prætor de iurisdom.iud.150.n.10
solemus quidem,de iudi.781.nu.30
solent etiam,de offi.procon.505.nu.20
solent enim,de alea.1394.nu.40
solent qui nouerant,de præscrip. verb. 2226.nu.10
solutione chirographo,ad exhib.1365. numero 10
soluendo,de neg.gest.487.nu.10
soluitur hypotheca, qui mo.pign.vel hyp.sol.2294.nume.50
solum partem,de rei ven.937.nu.20
solutum non videtur,de pign.act.1655 nu.30
sororis pronepotem,de ri.nu.2483. nu mero 60
sorori quam,si pars hære.pe.910.n.40
spatiumque,de edendo,238.nu.50
sponsalia autem,de sponsa.2470.nu.20
sponsalia sicut,de sponsa.2479.nu.40
sponsalia sunt,de sponsa.2481.nu.50
statuæ,& imaginis,de vsufru.& quem admodum,1012.nu.50
Stichus testamento,de condi.inde.1579. num.30
Stichum aut Pamphilum,ad l. Aquil. 1248.nu.50
stipulatio de dote,de iu.dot.2539.nu mero 60
stipulationem,de iu.do.2516.nu.30
stuprum intelligitur,de ri.nup.2494. numero 20
sua rei,de contrah.emp.2024.num.30
sua conditione,de vsufruc.& quemad modum,1027.nu.10
sub conditione,de condi.inde.2527. num.50
successori eius,de neg.gest.455.nu.10.
succurritur,etiam,ex qui.cau.maior. 645.num 40
sufficit ad causæ,de condi.inde.2372. num.40
sufficit nudus,de sponsa.2419.nu.50
Sulpitius Marcello,de dona.2615.nu mero 40
summa cum ratione,de peculio.1776. num.60
summa itaque,de sta.ho.50.nu.10
summa rerum,de rerum diui.81. nu mero 20
sumptus in prædium,de rei vind.956. numero 40
sumptus quidem de pac.309.nu.10
superficiario,de rei vin.969.nu 20
sunt & aliæ,de Pub.in rem.act.974.nu mero 20
sunt personæ,de relig.& sump.fu.1415 num.30

T

TAle pactum,de pac.298.nu.10
Tali facta stipulatione, de iure dot.2530.nu.50
Tamen si nō,de senatusc.Maced.1746. num.20
Talex contractib.de iudi.780.num.40
Tenetur ex empto,de act.emp.1117. num.50
Testatrix,si ser.vin.1185.nu 60
Testimoniorum,de testi.2456 nu.30
Testis idoneus,de testi.2464.nu.10
Testium fides,de testi.2457.nu.40
Testes eos,de testi.2460.nu.10
Thesaurus meus,ad exhiben.1364. in prin.
Tigni appellatione,ad exhiben.1356. nume.10
Titia cū esset,de iu.do.2539.in prin.
Titia filiam,de inoffi.testa.811.nu.40
Titianus primus, quod cum eo qui in alie.1734.nu.30
Titius,de pig.act.1672.nu.60
Titius cum absentem,de procu.422. numer.20
Titius cum decederet,de act.em.2155. num.30
Titius cum mutuum,quæ res pign. ob. non pos 2267.nu.10
Titius cū mutuos,de contrahen.empt. 2057.nu.50
Titius hæres,de act.emp.2159.nu.30
Titius Meuio,de vsufru.& quemadm. 1026 nu 20
Titius Seii procurator, de rescin.ven. 2001.nu 30
Titius Seio,qui pot.in pig.2284 n.30
Titius Seio,de consti.pe.1625.num 10
Titius Sempro de præscrip.verb.2232 num.60
Titius Sempronio,qui mo.pig.vel hy po.2300.nu.30
Titius seruum vendidit, de ser. expo. 2109 nu.60
Titius tamen,de consti.pe.1617 n.20
Titio cum moreretur,de vsufr.& quem admodum,1026.nu.30
Titio & Seio,ad l.Aquil.1235.nu.70
Τὸ γάρ,de legib. senatusque cons. 57.num 20
Totiens hæres,de inter act.1366.n.50
Totum autem ius,de legi.senatusque con.47.nu.10
Traditione,de Public.in rem act.978. num.40
Traiectitia,de nau.fœ.2432.nu 10
Transactum,de transac.315.nu.10
Tres fratres,de pac.295.nu.10
Tria prædia,de serui.ru.præ.1148.nu mero 50
Trib.hæredib.de vsuf.ea.re.1063.n.60
Tutelæ tamen,loca.& cond.2179.n.20
Tutelas,etiam,de capi.mi.639.nu.45
Tutor cōdemnatus,de vsur.2419.n.10
Tutor factam,de sponf.2482.nu.10
Tutor lege,de pig.act.1659.nu.60
Tutor pupilli,de iureiu.1495.nu.34
Tutor pupilli ad sen.con.Velle.1809 num.20
Tutor vel curator,de ri.nup.2493.n.10
Tutor vrgentibus,de min.25.ann.631. num.30
Tutori hæres,in qui.cau.pi 2264.n.20
Tutoris quoque de pact.271.nu.20
Tutores pupilli,de cōp.ind.1575.n.30

V

VAccæ emptor,de eui.2372.nu.50.
Varicosus,de ædil.edi.2340.n.40
Vbi acceptum,de iud.761.nu.10
Vbi autē,de cond.ob tur.ca.1526.n.20
Vbi autē,de in diem addi.2059.nu.50
Vbicunque iudicem de inter.act.1381. num.50
Vbi exigitur,de eden.242.nu.40.
Vbi numerus,de testi.2464.nu.50
Vbi quis constituit,de const.pe.1629. num.10
Vel a debitorib.de relig.& sump.1404 num.20
Vel à quo,de dolo malo.541.nu.30
Vel ad alium,de recep.arb.687.nu.30
Vbi aliquam,de pet.hære.848.nu.20
Vel cuius,si men.fal.mo.di.1388.n.20
Vel de in rem de pac.275.nu.40
Vel donationes,de pub.974.nu.10
Vel ex cā,de Publ.in rē act.975.nu.10
Vel exilio de procu.374.nu.20
Vel filiorum,de iurei.1465.nu.40
Vel fratres,de ædil.edic.2335.nu.20
Vel hæreditas,de procura.371.nu.20
Vel in operis,de procu.387.nu.20
Vel inutilium,de vsufruc.& quemad. 1034.nu.20
Vel iudicio,de procu.374.nu.10
Velleiano,ad se.con.Velle.1833.n.60
Vel luxuriosum.Nunc,vel si luxurio sum,de ser.cor.1385.nu.30
Vel melancholici,de ædil.edi.2306. nume.50
Vel per literas, si men.fal.mo.di.1390 num.10
Vel post annum,de alie.iud.mut.cau. sa.679.nu 40
Vel propter senectutem,de don.2621. num.70
Vel præterui,de ædil.2306.nu.60
Vel quæ in vsum,de pig.2242.nu.10
Vel quæ paterfa.de relig. & sump. 1400.num.70
Vel q cadauer,de in ius voc.163.n.40
Vel quod ex re pro socio.1969.nu.40
Vel si ab eo,de dolo malo,nunc, Vel à quo 541.num.30
Vel si longinquo,de proc.404.nu.20
Vel similem,de alie.iud.mu.cau.fac. 679 nu.30
Vel si seruo,fam.erc.1:94.nu.70
vel soluēdi,de Publ.i rē act.957.i.pri.
Vel vniuersorum de pig.ac.1958.n.60
Veluti cum lege,pro soc.2011.nu.70
Veluti erga,de iu.& iu.17.nu.20
Veluti si eam,de pet.hære 831.nu.10
Veluti si figulinas,de ser.ru.præd.1137.nu.20
Veluti,de eden.241.nu.50
veluti si i dotē & rel.& fu.n.1409.n.30
Venationem fructus,de vsu.2420.n.30
Venditor ab emptore.de iud.764.n.20
Venditor actionis,de hære.vel act.ven. 2087 nu.60
Venditor domus de act.emp.2150.n.60
Venditor ex hæreditate,de hær.vel ac. vend.2085.nu.10 (nu.50
Vēditor fundi,cōia.p.d.tam vrb.1163.
Venditor hæreditatis,de trās.132.n.10
Venditor hæreditatis, de hæredi. vel act.ven.2073.nu.10

Venditor

Venditor hominis,de euic.2351.numero 40
Venditori, de peric. & com. rei vend. 2105.num.40
Veniunt in hoc fam.ercif.1293.numero 30
Verba senatusconsulti,de sen.con.Maced.1735.nu.20
Verius esse,de probat.2447.nu.10
Verum est , de compen.1860. numero 50
Verum est,quod Sabino,pro soc.1995 num.50
Verum si ipse,de insti.act.1708. numero 30
Verum vel de dolo,de mino. 25.ann. 591.num.10
Vetat lex de mortuo,infer.1416.numero 10
Vetus fuit quæstio.de vsufru.& quemadmo.1033.nu.70
Veteres in emptione,de act.emp.2139 num.70
Veteribus,de pact.376.nu.10
Via constitui,de seru.rust. præ. 1144. num.70
Via,iter,actus,de seruitu.1103. numero 30
Viæ itineris,de seruitu.1109. numero 10
Viæ latitudo,de seru.rust. præd.1138. num.40
Vicena millia,si quis caut.207.numero 20
Videamus,de in lit.iur.2499.nu.40
Videamus,an loca & condu.2369. numero 50
Videamus,an in omnibus,de vsu 2416. num. 20
Videamus ergo, de eo quod me. cau. 531.nu.30
Videamus generatim,de vsur.2425.numero 20
Videamus tamen,de ædil.edi.2322.numero 60
Videlicet de pact.180.num.20
Videlicet,ex qui.cau.ma.6663.nu.50
Vindicantem,de euic.2356.nu.30
Viudicatio,de rei vin.959.nu.50
Vinum quod mutuum,de re.cre.1443. num 20
Vir ab eo,de iu.dot.2531.nu.30
Vir in fundo,de fun.do. 2570. in prin.
Vir in fundo,de fun.do.2573.nu.10
Vir mulieri,de do.2612.nu.70
Vir vsuras,de dona.2618.nu.30
Vir vxori,ad sc.con Velleia. 1846. numero 60
Vir cum vxori,de don.2612.nu.40
Vis autem est,de eo quod me. cau.507 num.40
Vitricus,de dona.1621.nu.60
Vix certis,de iudi.778.nu.30
Vna est via,de serui.rust.pręd.1143.numero 10
Vnus ex dominis,de serui.1101. numero 30
Vnus ex socijs,de serui.rust. præ.1150. num.60
Vnusquisque,de compen.1860.nu. 10
Vni ex hæredibus,de pecu.1805.numero 50
Vnde & sponsi,de sponsa.2479.nu. 40
Vnde quæritur.comm.vel contra.1638 num. 30
Vnde si Neruæ.pro soc.2012.nu.20
Voluit prætor,de inter act.1268. numero 30
Voluntate creditoris,quib.mo.pig.vel hypo.2301.nu.10.
Vrbanorum,de ser.vrb. præ. 1111. numero 20
Vsque ad quantitatem, ad senatuscon. Macedo.1737.in prin.
Vsufructuario non solum, de vsufr. & quemadmo.1033.nu.50
Vsufructuarius nouum,de vsufruc. & quemadmo.1031.nu.50
Vsufructuarium venari, de vsufruc. & quemadmo.1031.nu.20
Vsusfructus,& ab initio, de vsufruc. & quemadmo.991.nu.10
Vsusfructus est ius.de vsufru.& quemadmo.989.nu.10
Vsusfructus in multis , de vsufruct. & quemadmo.990.nu.40
Vsusfructus pluribus,de vsufr.& quemadmo.991.nu.30
Vsufructu legato de vsufructu,& quemadmo 991.nu.60
Vsufructu relicto,de vsufruc.& quemadmo.1026.nu.40
Vsu quoque,& vsufruc. quemadmodũ ca.1090.nu.10
Vsuræ vicem,de vsur.2424.nu.50
Vsuras illicitas,de vsur.2416.nu.70
Vsu retinetur, quemadmodum serui. amit.1198.nu.10
Vsus aquæ,de vsu.& ha.1081.nu.20
Vsus pars,de vsu & ha.1080.nu.70
Vt autem longiore,de pac.do.2559.numero 40
Vt fundus,communi diui.1343.numero 20
Vt in conductionibus, pro socio.1977 in prin.
Vt pomum,de serui.1104.nu.10
Vt puta,de condict.ob turp. cau.1525. num.50
Vt quandoque,de capite minu.641.numero 10
Vt res emptoris, de contrahen. emp. 2042.nu.40
Vt sit pro socio,pro socio,1976.numero 30
Vt sunt,ex qui.cau.ma.645.nu.20
Vt tamen merx.de tribu.act.1718.numero 20
Vt enim veniat,de ser.cor.1388. numero 60
Vt vim,de iusti.& iu.17.nu.20
Vti frui,si vsusfru.peta.1068. in prin.
Vtilem tamen,de dona. 1598. numero 30
Vtiles autem,de peti.hære.891.numero 20
Vtilitas,de in integrum resti. 502.numero 10
Vtilitatem,de exer.act.1680.nu 60
Vtique autem,de rei vin.932.nu.20
Vtique de recep.arb.702.nu.70
Vt puta dedi,de cond.ob tur. cau. 152?. num.50
Vtrum autem,de pet.hære.867. n.5?
Vtrum negotium,de dona.2615. n.2?
Vtrum præsente,de const pec.16?. n? mero 40
Vulgo concepti,de sta.ho.57.nu.20
Vulgo præsumitur, de in lit. iu. 1503 num.30
Vulgo receptũ est,de vsur.2400.n.10
Vxor marito de dona.2??.nu.50
Vxor viro,de pac.dot.2567.nu.30
Vxori suæ,de dona.1594.nu.50
Vxorem quondam de ri.nup.2488.numero 30
Vxores eorum,de diuor.2626 nu.40
Vxores viri,de his qui no.insa.356.numero 40

Finis Tabulæ legum Digesti veteris.

INDEX SENTENTIARVM

Et Verborum memorabilium,

Quæ in his vigintiquatuor Pandectarum libris continentur;

ABBAS quomodo petit monachum, Prælatus clericum, Potestas ciuem. fol. 518 nu. 70

Abdicare se magistratu quis non potest. glos. 2. §. & cum, l. 2. de orig. iur. 29. nu. 20

Abdicare se magistratu quis non potest, nisi in manu principis, l. legatus cum gl. 120. nu. 70

Abdicare vindicias. 29. nu. 60

Abesse dicitur dos, eo quod maritus onera matrimonij sustinet. l. Iulianus 1947, nu. 50

Abesse dicit qui ex prouincia ad principem vel Papã profecturus, domũ suam exiuit licet adhuc sit in vrbe, glo. profectus 667, nu. 30

Abesse pecunia dicitur quæ soluta est vel soluta fingitur, § abesse. 1928. n. 50

Abesse reipub. causa dicitur is solum, qui non sui commodi causa, scilicet coactus abest, l. reip. 667, nu. 60

Abesse in eo is dicitur, id in quo obligatus est. l. si quis absentis, in fi. de nego. gest. 432. nu. 50

Litis gratia abest qui recedit vt litem euitet, l. sed & qui. ex qui. cau. maio. 644. nu. 50

Abest reipub. causa omnis qui extra vrbem dignitatis gratia est: sed si in vrbe est non nisi sit miles, gl. militib. 667. in prin.

Abhinc centum annis, i. (quod dicitur) post centum annos, §. nam & 790. nu. 30

Abhorrere, i. differre. 2224, nu. 70

Abigei qui. 2168. nu. 10

Abire alicui in creditum, in tex. 1723 nume. 70, & §. nam pecuniæ. 1738 num. 20

Ablatio leuius fit, quàm datio, glos. 2. l. non statim, de pecu. 1761. in princ.

Abnoctare. 118. nu. 50

Abnoctare extra prouinciam non debet præses ibid. l. illud.

Absconditum nihil esse debet scholasticis in ea arte, cui student, in ver. discipuli, in proœmio 10. nu. 70

Absens dicitur multis modis. fol. 368, num. 40

Absens quis tripliciter dicitur. 658. in prin. glo. ex causa.

Absens certiorari debet, glo. 4. l. sed & socius, pro soc. 1971 in prin.

Absens litis, s. vitandæ gratia, habetur, pro præsente, l. & qui. 644. num. 50 in tex.

Absens metus causa quis l. metus. 644 num. 10

Miles qui & Romæ militat, habetur pro absente quo ad restitutionem l. milites, ex quib. cau. 645 nu. 20

Absens procurator vt constituatur, duo requiruntur. 369 nu. 60

Absens, pro contum. habetur pro præsente, l. in causæ, 1. §. causa & in margi. de mino. 597. nu. 30

Absens pro dissentiente habetur, glos. præsens, l. si præcedente, mandati. 1958. nu. 30

Absens restituitur, l. diuus, & l. sequen. 504. nu. 50

Absens videtur, qui habet declinatoriam fori. §. si cum, 663, in princ. in tex. & marg.

Absentis bonis datur curator. in margine 455. nu. 60

Absentes loco curator dari potest, in marg. 432 nu. 50

Absentis rei causas procurator reddere potest, l. absens. 419, nu. 30

Absenti ex necessitate, non voluntate subuenitur. l. sed & si. in fi. ex quibus cau. ma. 660. nu. 50

Absenti quando datur curator, in margine 647. nu. 70

Absentem a quibuscunq; defendi publice interest, l. seruum, §. publicè, de pro. ur. 332. nu. 20

Absente fieri potest, quod te iuito, gl. 2. l. si tres, de arbit. 695. nu. 40

Absentes dicuntur furiosus, demens, pupillus, & adolescens: ita q. sententia corã illis ferri non videtur, quãuis corpore præsentibus §., corã, l. diem, de arbi. 707. nu. 50

Magna vtilitas absentium est ne inde fensi maneant, l. j. de nego. gest. 431 num. 10

Absentia dat restitutionem in integrũ glos. Absentia 502, nu. 30

Absentia plus facit, quàm ætas, gl. puto, §. sed vtrum, l. 3. de mino. 576.

Absentia quandoque plus facit. quam præsentia cum contradictione, in fi. glo. 2. l. si in tres, de arbi. 695. nu. 30

Absentia sua nemini nocere debet, §. sed si. 201. in prin. in tex.

Absentiæ genera quinque. 506. nu. 40 glo. appellare.

Absoluere non potest, nisi qui potest damnare, glo. fi. l. fin. de offi. procur. Cæs. 123. nu. 10

Absoluere creditorem 2425, nu. 30. in textu.

Absolutoria ab obseruatione iudicij est interlocutoria, in margine 1175, num. 60

Absolutus dolo suo, actione prima cõueniri potest, l. cum à te. de do. Ima. in sum. 563. nu. 20, & 30

Abstentus hereditate, l. si tutor. 224. in prin.

Abstinere non sufficit a malo, nisi fiat quod bonum est, glo. cuique, l. iustitia, de iust. & iure. 21. nu. 60

Abundans cautela non nocet, glos. exprimere, §. plenum, l. si eum, de arbi. 701. nu. 30

Abundãtia quandoq; in vitium sonat, quandoque pro cautela ponitur. gl. quia 440. in princ.

Aburnus Valens 35, nu. 40

Abusus propriè malũ vsum significat: quandoq; tamen pro consumptione vel diminutione per vsum facta sumitur. 1061. nu. 10. in marg. & §. si si pecuniæ. & §. q̃ in sic capi potest, infra de verb. sign. l. in alienationis. § cum quoque secundum eos, qui ibi legunt, abutendo. & dic, i. consumendo seu diminuendo.

Abutimur quandoque verbis, l. nec seruus, 1793, nu. 10

Abuti an liceat alicui ea re, quam suã putabat, l. si a bona, glo. damnari. de rei vend.

Abutens permissis punitur, glo. penul. l. qui sine, de neg. gest. 486. nu. 70

Accedere.) Quod accedit pignori, pignus est, in Sum. §. si nuda. l. si conuenerit, de pigno. act. 1661, in princ. Tunicæ fundum accedere, ridiculũ, l. iustissimè, de ædil. edicto. 2337. numero 50

Acceptam pecuniam legatis referre, in tex. 1531. in prin.

acceptilatio est imaginaria solutio gl. fin. §. sed si. l. si vnus, de pact. 288. numero 40

Acceptilatio quandoque stipulatio dicitur, 284, in prin. gl. per.

Acceptilatio valet vt pactum. 2091. nu. 10. gl. valet.

Accepto liberatus, id est per acceptilationem. glo. accepto. 2222. nu. 50

Accersere hæredem, id est constituere, vbi tamen quidam legunt adsciscere, 78, nu. 50

Accessio, id est lucrum, §. si quid. 1338, nu. 30

Accessio naturalis, & ciuilis differunt, glo. feneretur l. si nauis 962. nu. 70,

Plerasque res propter accessiones emimus, §. plerasque, 2029. nu. 10

Accessorium perdit, qui perdit principale, l. Labeo, quemad. seru. amitt. 1196. nu. 20

Accessorium quandoque pluris est, q. principale, §. cæterum. l. iustissimè, de ædil. edic. 2337. num. 50. in marg. l. si in emptione, de contrah. empt. 2029, nu. 20

Accessorium quandoq; tenet, vbi principale non tenet, in glo. datur, 1742 num. 40

Accessorium vnum, aliud ad se trahit, §. in lege. l. qui fundum, de contrah. emp. in sum. 2037. in prim.

Licet mutetur forma in accessorio, nõ extinguitur in principali, l. fundi, quib. mod. vsusfruc. amitt. in sum. 2051, nu. 20

Dilatio data super princ. censetur data super accessorio. in marg. l. 4. de distrac. pign. 2287, nu. 30

Ea præstantur in accessorio, quæ in principali, gl. 2. l. itaque, de ædil. edi. 2329, nu. 20

Accidere, i. miraculosè venire. 177. n. 10

Accidens origini quandoque præualet, & econtra, gl. ex accidenti, §. exactis, l. 2, de orig. iur. 26. nu. 50

Accidens

accidens contra naturam quandoque magis inspicitur,gl.j.§.item,l.j.de postulan.337.nu.20
accidentalem causam quandoque spectamus potius,quam originalẽ,130 nu.60
accipere a nemine, inhumanum, passim vilissimum &c.in tex.106.nu.10
accipere per se videtur, qui per aliu m accipit, l. hęc ratio,ad fi.de don.inter vir.& vxo.2579.nu.10
accipere iudicium quandoque , idest statim se defendere,in tex. 200. numero 40
accipere iudicium,§.procuratorem.370 nu.50
accipere iudicium, i. conueniri. §.qui non.l.tutor.1494.in princ.
accipi iudicium dicitur,idest sententia & quandoque,i.litem cõtestari. 189 nu.40 & 199.in princ.
accipere turpiter, qs dicatur,in verbo, turpiter.
accipit non turpiter meretrix. §.sed quod l.4.de condic.ob turp.cauf.1527.numer.10
accipiens aliquid,vt faciat,quod gratis facere tenet,turpiter accipit.l. si vestimenta,de cond.ob tur.cau. 1 529, nu.20
accursius uocat se dominum. 2087,numer.40
accursij,error,in marg.816.nu. 20
accusare alium socius eiusdem criminis non,potest l.repetita,de fide instru.in sum.2454.nu.50. & 60
acoris,& motoris vini periculum, qs præstare debet 2098,nu.10.& 70. & 2099.nu. 10
acquirere,& recuperare, quis tenetur. glo.posit 2077.in prin.
aliud est non acquirere,aliud perdere. §.illud.2007.nu.10
acquirere non dicitur, cui cito auferri, potest glo.2.l.nemo,de rest.in inte. 103,nu.50
pauperior non fit,qui non acquirit,sed qui de patrimonio suo deponit, in textu.in verbo,pauperior.2582. nu. 60
Ex quibus causis ignorantibus nobis acquiritur, ex ijsdem, & furioso §. nam ex l.si de furioso, si cert. peta. 1434.nu.30
ad acquirendum, & recuperandum,qs tenetur.glo.posit.2077.in prin.
acquirendi species est liberare, quem ab obligatione,glo.3.l.si debitor.de pact. 307.nu. 70
actio,i.actus 76.nu.70,2578, nu.10
actio,i. obligatio.1999,nu.40
actio,& causa differunt 213.nu.30
actio tripliciter.231,nu.30
actio ab initio male instituta quandoque fundatur per ius superueniẽs.l. si rem,de pign.act.gl.in iudicio.1655. in princ.
actio aquæ plu. arcen. & interdictũ quod vi. aut clam,differunt.gl.meis.675 in prin.& nu.30
actio ciuilis prætoria dici potest.1637 nu. 50
actio datur pro num mo 553, nu. 60
Cui datur actio, multo magis,& exceptio.gl.fin.§.pen.l.necnon.ex quibus cau.maio.663.nu.60
actio de dolo minori nõ competit numer.70
actio de dolo non infamat, gl. j.l.hae redibus,de do.554.nu.60
actio de pauperie datiua. 1200.nu.50
actio est ex empto quanto minoris, 2599,nu.50
actio exempto,§.actio.658,nu. 50
actio extincta quandoque reuiuiscit, in marg.& glo.fi.l.2.de hær.vel ac.vẽ. 2081.in princ.
actio semel extincta quandoque resuscitatur,gl.fin.l.2.si ex noxa.201,nume.20
actio furti datur pro ouo,gl.j.l.i.de do. ma.553.nu.60
actio pro qualitate personarum formatur,& condemnatio moderatur.l.pomponius,§.hic enim,de neg.gest.459 num. 10
actio inanis est,quam debitoris inopia excludit,l.nam is,de do.ma.542.nume.10
actio in factum,dicitur actio præscriptis verbis,2216,n.30.ex qua sententia oritur.22.nu.70
actio iniuriarum anno vtili tollit,521 nu.20
actio legis Aquiliæ non est famosa. 1229,nu.20
actio legis Aquiliæ an deuoluatur in pet tionẽ hæreditatis.888.nume.40
actio negotiorum gestorum vtilis, & directa,differunt 492,nu. 60
actio non perpetuatur per simplicem actoris denũciationẽ:sicut nec olim perpetuabatur per executorem, sed per solam cõtestationẽ.206.in principio.
actio olim non exponebatur in libello 233,nu.70
actio ordinaria vbi dari potest ex contractu,vel quasi,ad edendum, cessat officium iudicis,l.quædam.in sum. 543.nu.10
actio per liberum hominem quæritur, potest 1704.nu.20,& 418. num. 10
actio popularis est,quæ in ius populi tu tur.398.nu.60
actio prætoria,quæ fit 2315.nu n. 20
actio,quod metus causa quandoque cõtra possessorem datur.529.nu. 60
actio quando ex transactione oritur,in marg.1568.nu.20
actio quandoque in contractibus,& in delictis deficit,gl.quotiens.2131.nume.20
actio quandoque per prouocatorem, quæritur.418.nu. 30
Quod actio acquiratur per liberũ, speciale est.377.nu. 60
actio semel quæsita contra hæreditatẽ, non mutatur postea ob con fusionẽ hæredis,in marg.465 nu. 10
actio,quod iussu , an cum alia concurrat,gl.qui iubet,& marg.1830.n.50
actio redhibitoria,& ex stipulatu,arbitrariæ sunt gl.2338.num. 70
actio sequitur rata quid,552.nu.n.10 in marg.
actio si primo fuit incompetens, iterũ agitur,gl.iterum.2337, num 10
actio substituta,an hab at vim eius cui substituitur.1486.nu.60
actio subrogata sapit naturam eius in cuius locum surrogauit,in mar.858 nu.10
actio,quæ loco alterius surrogatur, sumit naturam eius cui surrogatur primordialem,scilicet,non accidentalẽ & in marg.220.nu.50
actio vna an tollatur per aliam; 1228, nu.50.& 1738.nu.30.& gl. dictã, 1981.nu.10
actionis propositio quomodo facienda 232,nu.40
actionis cuiuslibet natura est ponderãda,in marg.l. sed & partus, quod met. cau.518.nu.40
actionis futuræ fideiussor accipi potest,§.nec ad rem,l.eo tempore, de pecu.1798,nu.40
actionis nomine in quo libet auxiliũ continetur,glos.1.l.& eleganter, de do.543.nu.60
actionis verbo an contineatur exceptio 2445,nu.50
actionem non tollit tempus ipso iure, licet elidat,gl.danda,§.fi.l.si cum,si quis cau.220.nu.50
actionem non excludit doli exceptio. 540,nu.20
actionem parit,quod ad exceptione,fic glo.1471,nu.20
actionem perso.competentem ad vsuras.tollit taciturnitas longi tẽpori §.diuus,in sum.2413.nu. 50
sine actione experitur nemo,glo. 5. §. fin.l.si pupilli,de nego.gest.446.nume.70
actione inepta succumbens,recurrit ad aptam,§.item si.l.sed & si.de instit. in sum.1710.nu n. 10
actione una electa,an cæteræ tollantur 1726.num.50
actiones bo.poss. competentes: an sint prætoriæ,an ciuiles.915.nu. 40
actiones ex delictis cedi possunt. 849 nu.40
actiones ex maleficijs descendẽtes tolluntur pacto.§.quædam.l. si tibi,de pact.272.nu.30
actiones person.in rem scriptæ, plures sunt,glo.& mar. 1350,nu.50, & 60
actiones plures concurrunt,ubi concurrunt plura delicta,l.si seruus, in sũ. ad l. Aquil.1232.nu.40
actiones plures eodem libello cumulari possunt,l.hæredes,§.I.fa.erc.in sũ. 1303.nu.10
actiones qualiter fieri debent, fo. 234. nu 20
actiones quinque contra malæ fidei possessorem competunt,gl. descendit.941.num.20
actiones turpes.1950.in prin.
actionum non plenus est numerus, l. quia.2823.nu. 40.in tex.
actor est, qui ad iudicium prouocauit, l.in tribus 750.nu. 20
actor ex perfide gesto nihil consequi debet 569
actor,i.hæres.879 nu. 30
actor,i.procurator. 987. in princ.
actor in ciuili tot habet dilationes, quot reus.l.finalis.de fer.231.nu.10
actor quandoque defendit,& reus agit glo.defendant,l.non cogendum,de procur.405.numero 10
actor rerũ,idest Castaldus,122.in pri.
actor,syndicus, œconomus, differunt. 424.nu. 70
actoris deterior est conditio,quam rei, in pari delicto vtriusque. l. nam cũ ne qui s. um,qui in ius voc. 180.numero 10. & 20
actori fauetur potius,quã reo i his,quę litis ordinationem concernunt, i.de dic,qui satisf.cog.in sum.188. nu.40
actori plerumque iuramentum defertur.1490. numero 30

acta

Acta & gesta differunt.127. nu.50
Actus quid,1134.num. 20.§.actus, & 1087.nu.28
Actus pius feriato die etiam ad honorem Dei exerceri potest,in mar. l.2.de ferijs,226. nu.20
Actus viuentium sunt in pendenti,gl. fin.l.obseruare,de offi.procons.104 nu.30
Actus viuorum suspendi possunt, l.receptam,in fi.commu.predio. 1167 nu.20
Actum esse nil dicitur, cum quid superest agendum, glo.fi. l.fi. in ius voc.vt eant 178.nu.70
Actum quod est, potius quàm quod dictum,sequendum,l.sed Celsus,§. 1.de contrah.emp.2018 nu.50
Cogitur quis implere,quod apud acta promisit.l.eum, de in ius voc.17. numero 30.Vide infra agere in suo ordine.
Ad,idest propter 489.num.70.glo.ad honores.
Addictio in diem, est cum quis rem ita emit, vt si alius intra certũ diẽ meliorem conditionem non offerat,emptor habeat eam,630.numero 10.gl.1
Ademptum quod non est,videtur cõcessum,l.si Sticho,de pecul.2103. in princ.
Adiectio inutilis non vitiat, sed vitiatur,gl hoc adiectum,l.1. si vsusfru pe.& glo. in l. vsuras, de vsur. 2416.nu.70
Adiectus dicitur adiunctus: vt si promisisti mihi vel Titio dare centũ, Titius dicitur adiectus,gl qui 1270 nu 70 iuncta l. si quis,de solut.
Adijcere in licem,idest dare l.cum furiosus,& in marg 769.nu.40 & 50. marg.
Adire,extraneorum est,585 num.50. glo.immisceat.
Aditio hereditatis ad quem pertinet, in marg.194 nu.50
Adiudicare verbum,pertinet ad iudicia diuisoria,in marg.1300. numero 40
Adiudicatio, idest condemnatio.400. nu.40
Adiudicationes pretor tuetur,§.si familiercisc.l.4 iter fam.ercisc.1419. nu.20
Adiuncti ratione permittitur, quod aliàs negaretur.56.in princ.
Adimere mandatum iurisdictionem proconsuli non licet inconsulto principe.105.nu 40
Adminiculum,idest probatio.837 numero 70
Administratori ciuitatis facto mutuo,tenetur ciuitas. l.ciuitas.
Administratoris dolo tenetur quis, inquantũ est locupletior.§.si dolo.
Administrator reipub.non põt quem liberare pacto gratuito,l. Imperatores 296.nu 20.in sum.& 30.in tex.
Fideiubere pro adolescente luxurioso.q.perditum pecuniam credit,§. si adolescens 918.nu.10.& 11.
Adolescens & pupillus æquiparantur furioso,quia non intelligunt, §.contra,l.diem,de arbit.707 nu.50
Adoptare minus vtile est,quàm generare,glo.2 §.simil.si paterfamil. de adopt.70.nu 40
Adoptare fœmina non potest sine principis iussu,l.si suspecta,§. quoniam.folio 837.numero 40
Adoptionis nomen generale est, l.filiosam 65. nu.30
Adoptio quid ibid.
Adoptatus semel,readoptari non potest,l.qui libertinus,de adop.68.numero 40
Adrianus,vide infra Hadrianus.
Adrogatio quid, l. filiofamilias, 65. nu. 30
Adrogatio vnde l. generalis. ibidem, num.40
Adsciscere hæredem, idest constituere, secundum puriorem lecturam 78.nu 70
Aduena Romæ nemo est,gl.2.l.si legationis,de iud.760. in princ.
Aduersam hominis fortunam expectare, neque ciuile est neque naturale,gl.expectare 2040.nu 10
Aduersariumne an aduersaria ad album producti dicendum sit;& quid sit aduersaria ad album producere, §.cum quoque,& in marg. 233 numero 10
Aduersaria sunt tabulæ rationum,tumultuariè confectæ, ne memoria exciderat 233 nu 30. in marg.
Aduersarius meus non debet præesse negotio quod mecum habet facere,147 nu.70
Aduersarius meus non debet præesse negotio quod ad me spectat,gl. ne in potestate, §.2 l. si idem,de iurisd.omn.iud.247.nu 70
Aduersarij dicuntur aduocati & procuratores partis aduersæ, glos.2. §. sed & l.1.de calum. 495.nu.60
Aduersarios plures habere non debet contrahens cum vno, in text 1781. nu.60
Adulterum omnem occidere marito non licet, patri verò licet, l nec timorem,§.timuit, quod met.causa. cum glo.adult.509.nu 50
Adulterare, i.falsare 1385 nu.40. gl.
Adulterium.) Nulla deprecatio adulterij pœna est,si minor annis adulterium fateatur,§. sed vt l.auxilium, de mino.614.nu.40
Separatio ob adulterium, & diuortium,differunt 481.nu.40
Diuortium non fit ob adulterium, quia aliam ducere non licet,ibid.
Adultus non definit esse sub cura maioris,licet liberos habeat,571. n 10 in marg.
Adulterio peius est lenocinium,451. nu. 30.gl.cum qui.
Adulteris pœna gladij olim non dabatur,349.gl.in princ.
Aduocationis officium, & rei suæ defensio, differunt, l. inter de rei vend.
Aduocationem postulare, est petere dilationem ad habendum aduocatum,in foro ecclesiæ dicitur,de-prætextu 856.nu.70
Aduocatus an in causa appel.patrocinari teneatur,408 in prin.
Aduocatus an teneatur patrocinari si causa mutetur 386.nu.40
Aduocatus apud se esse prohibitus, apud alium postulare potest, l puto 342.in princ.glo apud.
Aduocatus debet contradicere aduersario non probris,sed legibus & rationibus,glo.fin.§.a.l.1. de postul. 334.nu.50
Aduocatus debet habere salarium tantus causæ, si per eum non stetit, l. qui operas,loca.2198.nu 60
Aduocatus & medicus differunt;quia hic mortale vulnus sanare non potest, ille malam causam facere videri bonam potest glo adhibuerit, in verbo.medicus 2327 in princ.
Aduocatus & procurator dicuntur aduersarij,gl 10 l.1.de calum.495.numero 60
Aduocatus & procurator differunt; quia ille non obligatur ex processu causæ,nec cum eo fundatur iudicium;procurator sic,334 nu 70. & mar.
Aduocatus fisci an possit postulare contra fiscum,l.hi qui, 344 in prin.
Aduocatus nimis verbosus repelli potest,glo 1 l.ex ea.de postul.343 numero 30
Aduocatus non perdit dominiũ rei, quam pro alio (ignorãs suam esse) defendit,l.inter 959 nu.10
Aduocatus non potest esse infamis, gl 2.l.1. de off adses. 685 nu.10
Aduocatus patienter est audiendus,in text l.nec quicquam, § circa.de offic.proconsul.107.nu.60
Aduocatus, patronus causæ, rogatus postulator,idem sunt. 324.nu 40
Aduocatus pro alio postulare an, & quando cogatur.325 nu.60
Aduocatus pro hærede videtur approbare testamentum, l. si exhæredatus,in sum 829 nu. 40
Aduocatus prohibitus postulare coram vno iudice,potest postulare coram alio,l.ex ea 343 nu. 30
Prohibitus esse aduocatus à iudice, etiam aduersario volente aduocare non potest,l.quos 340. nu 20
Aduocatus pro me in causa principali potest esse aduocatus contra me in causa appell etiam si dederit mihi fidem quod esset pro me in illa causa; quia causa appel non est eadem cum prima,344 nu.50.& 60
Aduocatus qui fuit pro vno.& postea contra eum in eadem causa,puniẽdus est vt præuaricator.ibid.nu.70
Aduocatus quis esse potest contra eũ, qui ei secreta causæ detexit,344.numero 50 glo.2.l.fin.de postul.etiam in eadem causa, modestius tamen faciunt aduocati palatij Paris. quia ex quo alicui dederunt consilium, nunquam sunt contra eum in eadem causa.
Aduocatus scire literas nõ tenetur,in fi.glo exponere,l.1.de postul. 336. num.50
Aduocati officium est honorarium, gl.secunda l.1.si men.fal.mo.1395 nu.40
Aduocato ab initio salarium dandũ, glossa antepenul. l.venditor fundi. communia prædiorum.1164 numero 60
Aduocato salarium debet dari pro facundia eius, & fori consuetudine, gl 1 §.ait pretor,l.1.de postul.335. nu.60
Aduocatum aduersarij corrumpens,litem perdere debet.§. sed & l. 1. de calumn.in sum. folio 495. numero 30
Aduocatum dare debet iudex ei qui habere non potest,§.ait pretor,ibid. 335.nu.40
Aduocatum esse, honor est; idest infamis

famis nō potest esse aduocatus, gl. ceteris, §. ait prætor, l. 1. de postulan. 339. num. 10
Aduocatum malum habenti imputatur, 2327. in princ.
Aduocati an possint esse monachi, canonici regulares & clerici, in marg. 536. num. 20
Aduocati honestè salaria petunt. l. sumptus, de pac. 309. num. 10
Aduocati mediocres æquè sunt suo ordine audiendi, ac maiores, §. obseruare, l. nec quicquam, de off. procon. 108. num. 50
Aduocati omnes ambiunt honorem, glos. fin. §. ait prætor. l. 1. de postul. 335. num. 70
Aduocati multa habent priuilegia, fo. 339. nu. 50
Aduocati postulatio est iusta causa dilationis danda in foro ecclesiastico hæc dilatio dicitur de prætextu. 656. nu. 70
Aduocati salarium quatuor modis petitur, 1905. nu. 60
Aduocati rectè legib⁹ vtentes, iustius viuunt quàm religiosi, in margine, gl. sacerdotes, l. 1. iusti, & iure, 15. nu. 40
Aduocati sunt athletæ iudiciorum, §. discipuli, in fi. in proœm. 11. numero 10
Aduocatorum honori deferendū est, §. obseruare, l. nec quicquam, de offic. procons 108. nu 50
Aduocatum improbitati quandoque ceditur ibi. §. obseruare l. nec quicquam, de offi. procon.
Aduocatorum opera non locatur, sed beneficij loco habetur, l. prima, si mensor fal. mo. dixe. 1395. num. 30 in text.
Iudex ordinē seruare debet circa aduocatos audiendos, §. obseruare, 108. nu. 40
Aduocatos non habentibus etiam vltro dare debet iudex, §. obseruare, l. nec quicquam, de offi. procons. 101. nu. 60
Aduocatos patienter audire debet iudex, § circa, l. nec quicquam, de offic procon. 107. nu. 60
Partes debent litigare per aduocatos, non per se quam loque tamen per se possunt, glo. 3. in fi. l. 1. de edendo. 231. nu 60
Testamentum quandoque debet deponi in ædem sacram, §. sed & l. sequen. 1291. nu. 20. & 60
Æde sacra quandoque deponenda res est, §. si pecunia. 1877. nu. 50
Ædificat & qui nouum opus facit, & qui vetus reficit, §. ædificare autem, 1415. nu. 60. & 70
Ædificare prohib re quis dicitur, §. ædificare, ibid. nu. 50
Ædificium inchoatum perficere vsufruc. non potest, §. ædificium. 10, 2. in princ.
Ædificium sequitur solum, in fi. l. domo, de pign. 1661. nu. 40
Ædificia vt reficiantur curare debet præses, l. præses. 115 nu. 10. & 20
Ædiles 29 nu. 10
Aediles cereales, § deinde. 31. nu. 10
Aediles curules 30. nu. 50
Aediles curules, qui & vnde, 2303. nu me. 10 glo & marg.
Aediles mensurarū & annonæ curam habebant, in marg. 1863. n. 40. & 50
Aediles qui, & vnde 200. nu. 50
Aedilitiū edictum vetus, in marg. l. 1. de ædil. edic. 2303. nu. 20
Aedilitia actio. i. redhibitoria. 2331. nu. 50
Aelianum ius, §. augescente, 17. nu. 10
Aemulor 8. nu. 70
Aequales sunt omnes homines quo ad Deum, gl. 2. l. 1. de postulan. 334 in princ.
Aequalitas seruatur in iudicijs, glos. absurdum, secus in contractibus fo. 702. nu. 30
Aequalitas personarum & dignitatis cum reperitur, humanior sententia à prætore est eligenda, l. maiorem, de pec. 267. nu. 30
Aequalitas si est in numero personarum, digniorum opinio præfertur, ibidem.
Monachus & seruus, æquiparantur, in marg. 381. num. 30
De æquipollentibus quid fiat, nil interest, 1700 nu. 10
Aequa pondera, idest iusta, in fi. text. 559. nu. 20
Aequitas summa, l. bona. 1895. numero 50
Aequum & bonum differunt, 15. in princ.
Aequitas est attendere potius sensus, quàm verba, in marg. §. si quis, 3. de cond. cau. da. 1509. nu. 10
Aequitas facit ne quis locupletetur alterius detrimento, in marg. l. nam hoc, de condi indeb. 1535. nu. 60
Aequitas naturalis inspicitur penes effectum & causam finalem, in margine, 1509 nu. 10
Aequitas naturalis mutari non potest, in marg. l. 1. de eden. 231. n. 20 & 30
Aequitas præfertur iuris rigori, §. sed & si l. si ex de pec. 1785. num. 50. & gl. æquitas.
Aequitas si posset, subueniendum est, l. diuus, in princip. de restit. in integ 505. in princ.
Quoties æquitas suadet, toties quis restituendus est, §. multi l. sed & si ex quib. cau. ma 660 nu 30
Aequitatē ante oculos habere debet iudex, l. quod si. de eo quod cer. lo. 1606. nu 40
Quod quisque in alterius persona æquum esse credit, id quisque in sua persona valere patiatur, l. 1. §. 3. in fi quod quisque iur. 154. nu. 20
Aestimatur res domini arbitrio, gl. 5. l. si tutor, de in litem iuran. 1504. in princ.
Aestimanda est res prout valet vnitas, non diuisa, §. cum familiæ, in sum. l. Mæuius fa. hercis. 1317. nu. 10
Rei non æstimatæ traditio non fit, gl. 3. l. dotis promissio, de iure dot. 2548 nu 60
Aestimatio facit transire periculum in acceptantem, §. æstimatio. 2212. nu. 40. & 50
Aestimatio litis vera, §. dolo. 751. numero. 10. & 20
Aestimatio rei numquam crescit post interitum, in mar. l. sed et si de condi. tritic. 1598. nu 10. & 20
Aestimatio venditio est, §. & ideo, fo. 1235. nu. 70
Aestimatio voluptatis non habetur, l. cum de seruo, de op. ser. 1072. numero 20
Aestimationem non recipit liberum corpus, l. ex hac si qua pau. fec. dic. 1204. in prin. & 1216. in princ.
Aestimationem iudicum, actio quanti minoris, l. si quid, 2315. in princ.
Aetas ex aspectu iudicis iudicatur, l. minor, in princ. de min. 617. nu. 40
Aetas moderata dicitur 17. annorum, in verbo, moderata.
Aetas nuptijs vt cognatio impedimēto est, gl. duodecim 2483. nu 70
Aetas senilis ad quid prodest, 226. numero 50
Aetatis excusatio nō est aduersus præcepta legum, §. sed vt l. auxilium, de min. 622. nu. 10
Aetatis infirmitate captus non semper restituitur, §. sin autem, l. minor autem, de minor 602. nu. 40
Aetatis lubrico parcitur, § eis, l. 1. de eden. 236. nu. 40
Aetatis miseratione pœnam minuit iudex, §. in delictis, l. auxilium, de mino. 621. nu. 30
Aetatis ratio habenda est, l. licet, de arbit. 691. nu. 40
Aetatis cum venia nihil habet commune delictum, §. quid enim, in princ. tex. 603. nu. 10
Aetates æstimantur singulorum, glo. cum iuuene, §. modus, l. 8. de transac. 513 nu. 10
Aetates hominum diuersum habent terminum 354. nu 70
Aeternum, glo. æternus 1131. in princ.
Aff. ctare non debet quis id, in quo vel intelligit, vel intelligere debet suam infirmitatem alijs periculosam, §. mulionem, l. idem iuris, ad leg. Aquil 1210. nu. 50
Affectata nocent, non ambitiosè verò quæsita prosunt, glo. 1 §. fin l. 2. si quis cau. 271. in princ.
Affectio excusat, §. interdum, ibi, nam si. l. 3 de neg. gest. 436 nu. 10
Affection si par causæ suspi ionē tollit, gl. coniuncta, § fin. l. paterfamil. de adop. 70. nu 50 & § de viro l. nō solum, de ritu nup. 2106. nu 40
Affectionis ratio habetur in iudicijs bonæ fidei, glos 3. l. fideiussoris, de pact. 278 nu. 70
Affectionis ratio habenda, in text. l. seruus, de ser. expor. 2109. nu. 10. & in gl 2110. nu 10
Affectus, Conamen punitur, licet nō sequatur effectus, glo. 3 l. si quis, de seditio. 86. nu. 10
Affectus animi cuiusque æstimandus, ad princ. l. quis sit, §. illud, de ædil. edic. 2322. nu. 40
Affectus considerand. s est, §. sufficere in prim. tex. l. arbori. us, in fi. de vsufruc. 977. nu. 30
Affectus nullus vincit paternum, glo. pen. l. non solum, de procurat. 394. nu. 70
Affectus operi suo nomē imponit, gl. donandi, l. sed si. de dona. inter vir. & vxo. 2599. nu 30
Affectus punitur licet nō sequatur effectus, in fi. gl oportet, §. bestias, l. 1. de postul. 337. nu 40
Affectus punitur licet nō sequatur effectus, quando lex solum affectum, sine effectum considerat, l. & generaliter, §. 1. de calum. in sum. 497. num. 10
Affectus ratio in bonæ fi. l. iud. habenda, l. cum seruus. 1953. nu. 10

Affici

Affici quandoque in bonam partem accipitur, glo. affici. 2109. numero 60
Affinitas cessat causa cessante, in margine 385. nu. 30
Affinitas dicitur inter sponsos, & coniuges, sed impropriè, glos. affinitas. 1518 nu. 40
Affinitas præsens, quandoque inspicitur, vnde licet quis non possit esse iustis vxoris fratris viuentis, tamen secus si vidua est: quia affinitas est soluta, in marg. 348. nu. 10
Affinitas renunciata, glo. renunciata. 2426. nu. 60
Affirmans aliquid debet illud probare, gl. fi. l. cum actum. de neg. gest. 461. nu. 40
Affirmans probare tenetur, glo. 1. l. 2. de proba. 2436 nu. 50
Affirmans se sapientem, sibi præiudicat, gl. 1. l. hoc edicto, quod quisque iuris &c. 155. nu. 50
Affirmantibus duobus magis creditur, quàm decem negantibus, gl. fi. §. si plures, l. diem, de arb. 707. numero 20
Affirmationi suæ quandoque creditur glo. 2. l. item ei. ex qui. cau. ma. 647. nu. 20
Afflictus in vno releuatur in alio, l. iure, de iu. do. in sum. 2511. nu. 20
Afflicto datur afflictio, glo. fin. l. si seruus de euict. 2359 in prin.
Afflictio non est danda afflicto glo. 1. l. diuus. de offic. præsi. 217. numero 70
Afflictiones duas habere quis potest, sic afflicto datur afflicto. gl. fin. l. si seruus, de euict. 2359 in prin.
Agere cum aliquo, est cum facere reum & eum conuenire, l. ait prætor. in prin. 1463. nu. 40
Agere, idest actu vti. 1320. numero 20
Agere idest tractare, glo. agitur. 2334. num. 40
Agere iudicati tribus casib. potest procurator. 375. nu. 40 & 50
Agere non potest, qui est in potestate aliena. 277. in prin.
Agere non videtur qui fecit ne vincere posset, gl. 1. l. si ideo. 2377. numero 70
Agere quandoque, idest defendere. 231. nume. 60. & 70. & 473. numero 70
Agere non potest fraudis conscius. 472. num. 10
Agere quod potest quis, & per procuratorem facere potest, glo. fina. l. 1. de procura. 367. nu. 20
Vbi agit quis, ibi defendere tenetur, l. qui non de iud. 758. nu. 20
Agi dicitur quid in iudicio, fieri vero extra. 424. in prin. & nu. 10
Agi, idest pergi. 887. nu. 20
Non agit qui paterna amicitia gerit, gl. 2. l. is qui. de neg. gest. 489. numero 50
Agitur in subsidium quod aliàs non ageretur, l. actoris, de procu. in gl. 1. 379 nu. 70
Semper necessitas probandi incumbit ei qui agit, l. verius. de prob. 2447. num. 20
Agi aliud nõ debet, & aliud agi simulari, §. dolo, l. iurisgen. de pac. 262. num. 10
Agitur iterum, si prima actio fuit in competens, glo. iterum 1337. numero 10
Ago vt agas §. messem. 2209. numero 50
Agens ante diem male agit. §. denique, l. 1. quando di. vsusf. leg. ce. Vide supra, actio, actor, actus. 1045. numero 60
agens, idest creditor, gl. agẽtem. 2447. nu. 60
agens probare debet, non possidens, l. quidam, in sum. 2443. nu. 20
agentis interesse habetur in confesso & negato, §. in confessoria, 1171. numero 10. & 20
agnationis ius pacto dirimi non potest. l. ius. 294. nu. 30
agnationis ius sententia tollitur, & iuramento 294. nu 70
agri vectigales, in marg. 988. numero 10

Ἀγωνοθεσία, i. munus constituẽdi designandique certaminis §. Neratius in marg. 1299. nu. 60
album prætoris corrumpens punitur, l. si quis. 144 nu. 10. & 20
alea idest dubius euentus, §. aliquando. 2030 nu. 40
alea non emitur, l. cum hæreditatem. de hære. vel act. vend. 2081. numero 60
alienus Varus. 33. nu. 40
alia, dictio, impropriè ponitur quandoque. 519. nu. 60
Pactum de non alienando rem propriam, non valet, l. nemo. in sum. 313. nu. 20
alienans hodie periculum functionũ in se recipere tenetur, si ille in quẽ transfertur, non sit idoneus. 301. numero 20
alienare in dubio non præsumitur, quis ea quæ possidet, l. sicut. q. mod. pig. vel hyp. sol. §. superuacuum. in sum. 2297. nu. 50
alienare potest minor, & ecclesia, si cõditionem suam facit meliorẽ. 322. num. 20
alienare rem Cæsaris eius procuratori non permittitur, sed diligẽter gerere. 122. nu. 10
alienare rem domini procurator trib. casibus potest 122. in prin.
alienare rem domini an possit procurator. 121. nu 60. & 70
alienari quid prohibetur, & præscribi. l. si fundum. de fun. do. 2573. numero 10
alienatio necessaria tenet 1293. nu 70
alienationem cõfirmat dominium superueniens, 969 in prin.
alieno nomine potest libertus patronum conuenire sine venia. l. quæsitum, & in sum. 173. nu. 10. & 20
aliena capita in restitutionem non veniunt. 920. nu. 40
alienationis prohibitio facta a lege, non habet locũ in alienatione necessaria. l. j. de fun. do. 2568 nu. 10
Alieno facto liberatur quis, gl. alieno. l. si ex. de neg. gest. 448. nu. 70
alienos adhibens, explorare debet cuius fidei aut innocentiæ sint. §. seruorum l. si nau. cau. sta. 738 nu. 20
aliena res sub conditione potest obligari. §. aliena. l. si fundus de pigno. 2258. nu. 20. & 30
aliena res vendi potest. l. rem alienam de contrah. emp. 2027. nu. 20
Facere debet quisque in re aliena quod faceret in sua, glo. si suum. l. Quintus, ad l. aquiliam. 1138. nu. 20
alienas res quam nostras exactius custodire debemus, l. custodiã, de peri & commo. rei vend. 2097. numero 20
alienum non verificatur, in persona veri domini, §. qui bona, l. 2. de da. cor. 1303. nu. 50
aes alienum totum patrimonium respicit. §. tractatum. 775. nu. 20
alimenta pro modo facultatum sunt præstanda &c. § sed quia. l. si instituta, de inofficioso testam. 825. numero 40
alimenta cum vita finiri constat, §. modus autem, l. 8. de transact. 331. num. 30
alimentarius transigendo potest facere conditionem suam meliorẽ, nõ deteriorem in margine 322. numero 30
alimentarius meliorem conditionem suam facere potest sine prætoris auctoritate. ibi in tex.
Super alimentis relictis non potest transigi, nisi prætore auctore, l. cũ hi. 320. nu. 30
Transactio super alimentis testamẽto relictis non valet sine decreto iudicis in marg. ibi.
alimentorum appellatione non continetur vestiarium, nec habitatio, nec calceatum in odiosis, in fauorabilibus sic, gloss. neque. 323. numero 50
alimentorum transactio non porrigitur ad habitationem & vestiarium, § qui transigit. ibi. nu. 60
alijs non præiudicat res inter alios acta. l. Imperatores, de transactio. 315. nu. 30
Quandoque facit quis aliquid non tanquam ipse, sed tanquam alius glo. 3. l. si paterfa. de adop. 66. nu. 70. & in summario § qui duos. ibid. & gl. 1. l. & si prætor, de offi. eius cui mã. est iu. 127. nu. 60
Per alium non possum, quæ non possum per me 75. in prin.
Per alium possum quædam, quæ per me non, glo. fin. l. 3. quæ res pig. da. oblig. non poss. 2266. numero 60. & 70
Per alium qui facit, per se facere videtur, §. nam & si. in verbo, accipere per se. 2578. nu. 60
Facit quis per alium &c. 55. numero 30
Habet quis per alium quod per se habere non potest, glo. 2. l. Imperator. de sta. ho. 56 in prin.
Potest quis pro alio quod pro se non potest, gl. compleuit, § initium, l. 1. de postu. l. vide in verbo, potest gl. 335. nu. 10
Cum alio non permittimur, quod inter se non permittitur. 324. numero 20
aliorum in persona quod facio, multo magis in mea glo 1. §. porro, l. frater a fratre. de condict. indebi. 1562. numero 70
alijs prodest res inter alios acta. res inter alios acta, alijs prodest. 1304. numero 60. Et glo. successionem, §. si quis ex. l. posthumus, de inoff. test. 797. nu. 10
Res inter alios iudicata, nec alijs pro

desse nec obesse solet, §. igit, l. Claudius, qui po. in pign. ha. 2281. numero 40
Aliud inspicitur, & aliud fit. glo. in l. sed licet, de offic. praes. 116. numero 70
Allegare ignorantiam quandoque licet, l. genero de his qui no. infa. 336 num. 10
Alluuio ius fundi sequitur, 1016. num. 70
Alluuione multa crescunt, 2148. numero 60
Alter, idest duo. 785. nu. 50
alterius factum nocet alteri, glo. pen. §. si inf. l. 3, quod quisque iuri, 158. in prin.
alterius in persona quod aequum quisque putat, id in sua valere pati debet, in tex. in l. 1. §. 4. in fi. quod quisque iuris &c. 154. nu 20
alterius in persona quod quis seruat, in sua persona seruare debet. l. cum in eo in glo. fina. de pac. 301. numero 70
Alternatiua, & generis obligatio, aequiparantur, §. qui hominem, in sum. 1555. num. 40
In obligatione alternatiua pactum de altero non petendo, totam obligationem elidit, §. sed si. 287. numero 20
alternatiua inter genus & speciem posita, ponitur pro, id est, l. legi. in su. 2105. num. 20
Rei est electio, in alternatiuis, 2519. numero 10
alternatiua vtrumque habet in obligatione, glo. 1. l. illud, 1625. numero 50
alternatiuè cum duo promittuntur, vtrumque est in obligatione, gloss. quod si. 2181. nu. 60
alternis annis cùm quid duobus conceditur, in dubio (si non concordăt) se impediunt, l quotiens, 1017. numero 20
alutarij 2037. nu. 20
amant se so. ij vt fratres, gloss. 2. l. verum, pro so. 1996. nu 60
amator, idest meretricius, §. is quoq; 385 nu. 30
ambiguitas, & obscuritas, differunt, quia haec circa dictionem, illa vero circa orationem est, 297. nu 50
ambiguitatis ratione quandoque non tenet valet, 298. nu. 30
ambiunt honorem omnes aduocati, 335. nu 70
ambitiosum praesumitur rescriptum contra leges factum, gl. in l. 3. de mino. 571. nu. 70
ambigua conuentio interpretatur contra eum pro quo profertur, l. veteribus de pac. in sum. 296 nume 40. & 50
ambigua oratio nocet venditori, l. cũ in. de contrah. emptio, 2028. numero 40
ambigua petitio interpretatur secundum mentem proferentis, l. si quis, de iud. in sum 78; num. 40
ambigua in voce legis ea est accipienda significatio, quae vitio caret, l. in ambigua de legi. 40 nu. 80
ambulatoria est emptio, vlt. vol. legis potestas, glo. fin. l. sed vbi, de min. 598 num 30
ambulatoria est vltima voluntas vsq; ad mortem, §. [illegible] item. in verbo, mors, 2502. nu. 10. & 30
ambulatoria legis potestas, l. etis, defun. do. 2570. nu 90
ambulatoria est stipulatio. §. proinde. 1010. nu. 30
amicabilis compositor non est arbiter sed arbitrator, §. recepi sic. 689. numero 40
amicitia paterna gerens, non agit, glo. in l. is qui, de neg. gest. 489. numero 90
amittit rem suam nemo errans, glo. 4 l. 1. de offi procu Caesa. 121. num. 60
amisisse dicimur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur, §. in lege. l. si seruum, in fin. ad legem Aquil. 1235. nu. 60
amor honestus in animo, non lucro, pendet, gl. 1. l haec ratio. de do. inter virum & vxo. 2575. nu. 40
amplius, idest melius, 3. nu. 70
anceps periurium non subeundum, §. graue, l. videamus, de in lit. iuran. 1500. num. 10
ancilla vsuaria. in tex. 1077. numero 30
ancillae non emuntur, vt pariant. gl 2. l. si sterilis, de act. emp. 2140. numero 10
ancillae non ideo comparantur, vt pariant de peti. haered. l. ancillarum facit contra ancillas parientes, quae se faciunt saepissimè impraegnari. 880. num. 30
angustia temporis, non negligentia, releuat, §. totumque, l. non enim, ex quibus cau. ma. vide in verbo, temporis augustia, 650. nu 20
angustanda non est facultas alicui concessa, §. licet, l. penade vsu & hab.
animi vitium quando praestat venditor, §. idem Pompo. 1081 num. 40. & 50
animi vitium poenitentia non purgat. l. quis sit, de aedil. edicto, 2311. num. 40
animum penetrat quandoque, vitium corporis. l. ob quae. in princ. de aed. edi. 2306. nu 70
anniculus quis, 985. nu. 30
anni fine solui debet pensio in margi. l. qui balneum, qui po in pig. habe. 2297 nu. 50
annonae cura habebant aediles, in margi. 865. nu. 40 & 50
annulorum aureorum ius habere, erat antiquis, quod hodie dicimus equitem facere, in marg. 167 nu. 50
annũ §. illud, per totum, 2598 in principio
annuum est, quo quis se alit per annũ. l. si stipulata, 2009. nu. 40
ansa quid, 938 nu. 60
Ἀνταναίρεσις id est motio reci pro. a. l. 21. ordin, de fer. vrb praed. in mar. 13 9 nu 60
In ante actam veniam dare, idest de praeterito, l. is qui. 1391. in principio.
antecedenti concesso, conceditur accessorium, in margine, 1136 numero 10
ante diem qui agit, male agit, §. de nique, l. 2. quamio di. vsufru. lega. ce. 1045 num 60
ante dictum id fieri, etiam quod post in continenti fit, gloss. 1 §. penul. l. Pomponius, de procur. 397. numero 10
ante diem soluens, debitum non repetit. l. in diem, 1534. num. 20. & 30
Ἀντιάς est tumor durus consillarũ, seu inueteratus faucium tumor qui discuti facile non queat, in tex. 2310. num. 50
Ἀντίχρησις quid. 1672. num. 40 in glo. & §. si antichresis, 2242. nu. 30
Ἀντίδωρα, i. remunerationes, §. plane 875. in princ.
antidota, 2031. nu. 40
antiquiora praeferuntur, l. in finalibus fi regun 1216 nu. 30
antiquitas probatur per famã, in margine gloss. committat. §. cum l. atqui. de negot. gestis, 463. numero 90
antiquorum mos seruandus, l. more. de iurisd. omn. iudi. glos. more, 143. num. 70
antistius Labeo, 93 num. 40. & 34. nu mero 20
aperte qui non loquitur, sibi imputet, l. Labeo, de contrah emp. 2025. numero 40
apices iuris non curandos quandam, l. si fideiussor. mandati, 1914. numero 10
apocha & antapocha quid, 2580. numero 20
apparere.) De his quae non sunt, & quae non apparent, idem est iudicium, glo. apparet, §. 1. l. sed & si pupil. de institor. 1709 nu. 40
Paria sunt non esse, & non apparere. l. in lege ac contrahen. empt. in sum. 2034 nu. 40
apparitor, id est cliens, l. diuus, 1392. num. 20
apparitor bonus vix reperitur, in verbo, scientia cignus,
appellat multi frustrationẽ, causa morandi, l. tutor. 24 9. numero 10. & 20
appellare an & quando debeat ẽptor euictus, l. Herennius, glo. venditore, 2283. in princ.
appellare debet procurator, 1969. numero 50
appellare debet quandoque quis, 474. num. 50
appellare non debet dominus, si falsus procurator igitsaliter ratum habere eius factum, 126. in princ. glo. infirmabitur
appellare non est necesse, vbi sententia non tenet ipso iure, ibid.
appellare non potest verus contumax §. 1. tendum, l & post, de iudi. 787. numero 20
appellare potest fictus contumax gl os. existimans, 505 nu 40
appellari an possit a sententia arbitri. 191. num. 70
appellari non potest ab eodem ad scriptum, gloss. l. fina. de offic. praet. 99. numero 70. tradunt tamen historici, matronam quandam a Philippo Macedone ad eundem sed sobrium appellasse, ibidem in margine.
appellandum non est, si sententia nõ tenet ipso iure, in verbo, sententia si non
appellatione ab interlocutoria pendente, iudicis officium conquiescit super principali, l. intra, in sum. 624. numero 40

Appellatione pendente damnatus potest testari, 353.nu.40
Appell. pẽdente omnia non remanẽt in eodem statu, gl. pen. l. si instructa, de inoffic. test. 825.nu.70
Appellatio minorum, est restitutio minorum, l. præses, de minoribus, num.40
Appellatione pendente an quid nouari queat, glos. posse, in addi. 1962.numero 30
Appellationis cã & principalis sunt diuersæ, gl. pen. l. si. de postul. 344.nu.40
Appellationis iudex sententiam confirmare ex noua causa potest, l. Titianus in sum. 1734.nu.20
Appius Claudius, 32. in prin.
Appij Claudij impium facinus, §. initium, 29.nu.50
Approbo) quod approbo, non reprobo, glos. prima. l. Pomponius, de nego. gest. 450.nu.30
Approbare non videor, quod vt testis subsigno. l. Caius, de pign. act. 1675 in prin. in sum.
Approbatur quis eo ipso quod non reprobatur, glo. 2. l. si ab arbitro, qui satisd. cog. 192.nu.70
Approbandæ sunt literæ prius quam eis fides adhibeatur, glos. penult. l. si procuratorem, de procurat. 416. numero 70
Approbans aliquem non potest amplius eum reprobare, in margine, l. nihil, de inofficioso testam. 811. numero 20
Aprobatus medicus potest reprobari glo. semel l. Pomponius, de neg. gesto. 451.nu.70
Aprobatio quæ non tenet, non officit approbanti, §. si cũ, l. nihil, de inoffic. testa. in marg. 811.nu.10
Aqua fluminis est communis, 83. nu. 10. gloss.
Aquæ ductus quid, 1097.nu.70
Aquæ vsus personalis est, l. vtus. 181. numero 20
Aquam de suo non potest quis in alienum mittere l. fistulas 1182.nu.20
Aquam & ignem accipere. §. virgini. 2624.nu.10
Aquam in cœnaculo quilibet habere debet, in tex. 101.nu.40
Non possum concedere aquã ex meo aquæ ductu, quam ex alieno habeo l. ex meo. 1146.num.10. & in sum. 1145.num.50
Aquarum, siue aquagium, est riuus vnde aqua ducitur, l. Quintus, 1242. numero 30
Aquiliana stipulatio qualiter concipitur. 315.nu.30.40. & 50
Aquiliana stipulatio dicitur liberalitas; quia liberat a primis, & speratur, acceptilatio, fol. 318. in princi. glos.
Aquiliana stipulatio non porrigitur ad ea, de quibus non est cogitatum idẽ in iuramento in marg. 317. numero 30. & 40
Aquiliana stipulatione omnes obligationes tolluntur, si hoc est actum l. Aquiliana, 317.nu.20
Aquiliæ legis tria capita, fol. 1204 nume. 60
Aquiliæ legis actio an deuoluatur in petitionem hæreditatis, glo. 888.nume. 40
Aquiliæ legis actio oculus a tergo habet, quia etsi non interfuit, interfuit. tamen hominem sanum fuisse. gl. penult. ad fi §. si homo, l. si na autem de rei vind. 644.nu 50.
Aratrum euertendis vrbibus olim ducebatur, in marg. & l. si vsusfructus 1056.nu.50
Arbiter, idest iudex. 524.nu 20
Arbiter, & arbitrator differunt, §. recepisse 689.num.40. & glos. recepisse, num 30
Arbiter æquiparatur iudici non habẽti merum imperium, in marg. 714. num.10
Arbiter habet aliquam coerctionem, in marg. 721.nu 70
Arbiter non potest pronunciare extra locum compromissi, 701. num.60. & 70
Arbiter non excedit fines, nec iud. gl. aut 716.nu.60
Arbiter potest esse infamis, glos. 360. nu.10. & 693.nu.60. l. Pedius. 685. num.60
Arbiter potest stipulari pœnam a partibus parti obseruanti, si altera non obseruet applicãdam, in marg. 688. num.40
Arbiter potest mutare & reuocare sententiam suam interlocutoriam prętextu erroris, sed non diffinitiuam, 695.nu.70. & 696. in prin. & nu.10. glos. sed si.
Arbiter quis esse non potest in causa, in qua iudex ordinarius, §. si quis, 687. in princ.
Arbiter vnus sine alio sententiam ferre non potest, §. item si. 693.nu. 10
Arbitri duo electi si dissentiãt, eligũt tertium, in marg. 694. in prin. & numero 10
A sententia arbitri super incidẽti vel emergenti potest appellari, gl. appellare, 191.nu.90
An possit appellari a sententia arbitri ibid.
Arbitri sententiæ ut stetur, tria requiruntur. 706.nu.50. glo. siue.
Arbitri sententiæ (etiam iniquæ) parẽdum metu pœnæ, l. diem proferre, §. stari de arbit. ibid.nu. 30
Arbitrari non debet iudex in determinatis a lege, in marg. 389.numero 10
Arbitrator, & arbiter differunt. 689. nu. 30. gl. recepisse.
Arbitrium habens in pœnalibus, debet sequi pœnam consuetã, in mar. 389.nu.30
Arbitrium quandoque, i. sententia, gl. arbitrium, 558.nu.40
Arbitrium soluitur sacerdotio obueniente, §. sacerdotio l. non distinguemus, de arbit. 712.nu 10
Arbor mala non potest bonum fructum facere, gl. de ædil. edic. glo. non infamatæ, 1328.nu.60
Arbores amœnæ non debent ab vsufructuario deijci vt hortos olitorios faciat, vel aliud quod spectet ad reditum. 1000.nu.50. & 60. §. etsi facit contra eos qui arbores ex viridario sancti Ioannis Lateranẽsis Parisien. deiecerunt.
Arca, id est societas, glo. arcam 2014. in prin.
Arca camerata, aliis arcuata. §. si inquilinus. 2180.nu.60
Arcula, quid, 1412.nu.50. & 60
Archidiaconi an possint exigere procurationem, glos. hospitis, l. obseruare, de officio proconsul. 103. numero 10
Arctandus nimis quis non est, §. si quis, l. 2. si quis caut. 210.nu. 30
Area ædificij pars est. §. si sublatum, 1122.nu.40
Arethusa ne, an Arescusa, in l. Arethusa, in marg. 55.nu.10
Argentariam exercere, in marg. 2116. nume.40
Argentarij sunt, qui singulorũ rationes conficiunt, §. huius, 237.nu.40
Argentario non eduntur suæ rationes nisi casu eas amiserit. §. prætor, nu. 30. & 40
Argentariorum officium publicũ habet causam: & principalis eorũ opera est, vt actus sui rationes conficiant, l. argentarius, folio 245. numero 30
Argentum postulatum, §. quæsitum, & in margine. 2193.nu.50. & 2194 num.10
Arguere. 736.nu.10
Arguere licet ab his quæ fieri solent, l. si quis, in sum. 1008. in princ.
Argumentum a contrario sensu valet in iure. glos. & in marg. 125.nu.70. 1909.nu.40
Argumentum sumptum a verbis rubricæ, valet, in marg. 772. in princ.
Arma portantem potest iudex punire & in marg. 1285.num.60
Armentum, boum: grex, ouium: equitium, equorum, §. per hanc, glo. 919 num.60
Arra non est necessaria ad contractũ emptionis, l. quod sæpe. 2031.numero 10
Arrę qua actione peti possunt, gloss. 2031.num.20
Ἀῤῥωστία id, est ægrotatio imbecillitas, in texeu, 2308. in prin.
Ars est de infinitis finita doctrina, 14. nume.70
Ars imitatur naturã, l. adoptio, de adopt. 70.nu. 30
Artis velamentum est operæ pretium l. cum duobus, §. si in coeunda, pro soc. 1984. nume. 10
Articulandi modus circa valorem rerum, in marg. 1603.num. 30. & 60
Articuli non possunt legibus comprehendi, l. non possunt, de legib. 39. num. 10
Ἀσαφῶς, idest obscura & obtusa voce. l. mutum, 2308.nu.50
Ἀσήμως, i. sine vlla significatione vocis, ibidem.
Aspectus multum operatur, gl. pen. l. satis, de in ius voc 173.nu.60
Ex aspectu iudicis probatur ætas, l. minor, 25. in prin. de min. 617.nu. 40. hodie secus: vt ibi no. gl 1618.n.40
Aspectu solo citari potest quis, 173.numero 20
In Assem vendere quid, l. Titius, quibus mod. pig. 2300.nu.40
Assessor dicitur consiliarius. 131. numero 40
Assessor dicitur comes iudicis, 131. in prin.
Assessor in prouincia esse quare nemo potest, glo. constitus un b. l. hi. 668.num.10

Assessor nō potest illic postulare, vbi est assessor, l. consiliarijs. 131. num. 20. & in glo. nu. 40
Assessor solet eligi propter peritiā gl. assessoris. 155. nu. 40
Assessorem non excusat imperitia, l. hoc edicto, quod quisque iuris &c. 155. nu. 20. & 30
Asseuerare facile quis non debet quæ ignorat, de act. emp. 2130. nu. 10
Astringi non debet quis ad id quod non potest, gl. 5. § fin. l. si pupilli, de neg. gest. 446. nu. 70
Asylum, glos. in asylum, 2315. nu. 20
Athletæ qui, l. athletas, 350. nu. 10
Athletæ iudiciorum sunt aduocati, §. discipuli, in fi. in proœmio. 11. numero 10
Atque, id est, sicut, 2547. nu. 70
Atriarij 729. nu. 10. & 20
Atrox debet esse metus, in mar. 521. num. 10. & 20. & 622. num. 30. glo. atrocioribus.
Atrox quid, 622. nu. 30. & 40
Ateius Capito, 34. nu. 20
Attentare non debet quis ad id quod est insufficiens, §. mulionem, l. idē iuris, ad le. Aquiliam, in sum. 2210. num. 30
Attinere quid, 2627. nu. 50
Atypus quis. 2309. in princ.
Auarissimum est per omnia accipere. in textu 106. num. 10. & 20
Auaritia exactorum illicita reprehenditur, §. præses, halliciras, de off. præsid. 125. in princ.
Inhumanum est, accipere a nemine passim, vili sed omnia, auarissimum, §. nam valde, l. solent, de offi. procon. 106. nu. 20. & 30
Auaritia vitanda, §. non vero, l. solent, de offi. procon. 105. nu. 50
Auctor fecundus, l. illud 2350. nu. 10
Auctor, id est venditor, 2361. nu. 50. l. sed si. 2375. nu. 20. & 2377 nu. 20 in tex. l. Herennius. 2383. nu. 20
Auctoris dolus non debet ei nocere, q. causam lucratiuam non habet, gl. 1. l. si quis, de procur. 384. nu. 60
Aucupari non licet per agros alienos inuitis dominis, l. diuus, de ser. rust. præd. 1242. nu. 40
Audire) Quandoque nō auditur quis gl. turpe, §. Seruius, l. 2. de orig. iur. 33. in princ.
Audiendus non est petens quod intus habet, in verbo, petens quod.
Audientia quando negatur contumaci, in marg 659. nu. 10
Auditorium 722. nu. 70
Per auditum memoriam extare probatur, l. si arbiter, de prob. 2452. no. 50. testimonium de auditu valet in verbo, testimonium de auditu.
Auersio 1686. nu. 20. & §. Paulus, 1705 num. 30
Auersionis pactum quid comprehendat 2198. nu. 10
Auersione aliquid locare, l. hæc, 2196. nu. 50. & l. opus, 2198 nu. 10
Auersum onus glos. oneris 2193. numero 60. & 70
Auersi oneris 2210 in verbo, onus auersum. ibid.
Auferre, id est accipere, glo. abstulero 2083. nu. 40
Auferre, i. ferre, l. vir vxori, 2612. nu. 50. marg.
Auferre legatum ex testamento, i. accipere. 894. nu. 20. gl. nu. 10. sic pec. auferre, id est accipere, l. cum multi 912. nu. 10. & glo. in prin.
Aufidius Namusa. 33. nu. 40
Aufidius Tucca, ibid.
Aufugiens a fundo ante vim illatam non dicitur vi pulsus. l. metum. 511. nu. 10. & 20
Augusta legibus soluta non est, sed gaudet priuilegio principis, l. princeps de leg. 43. nu. 30. & 40
Augustinum pro consilio non quærat qui Deum vult instituere, & filium exhæredare, glos. sæpissimè, §. si Imperator, l. Papin. de inoffi. testa. 800. num. 70
Aulus Cascellinus, 33. nu. 70
Aulus Offilius, 33. nu. 50
Aureus & solidus idem, 174. nu. 70
Aurei 72 libram faciunt, 553. nu. 50
Aut quandoque ponitur pro, & 334. numero 60
Authenticæ rationes sunt necessaria actori, §. nos videbimus, 1292. nu. 60
Authenticis iudicatur non exemplis, l. 2. de fide instr. 2414. nu. 50
Authorari in re sua quis potest, gl. 4. l. si fistulas de contrah. emptio. 2056. in princ.
Authoritas in iure, quid significet. in marg. 2395. nu. 60
Author delicti tenetur, glo. 1. l. in hoc de ser. corr. 1387. nu. 30
Author doli de dolo tenetur, §. ipse, l. quod in de tribu. 1727. nu. 30
Author mali laudator, §. non enim, l. 1. de ser. corrup. 1385. in princ.
Authoritas iudicis non contemnenda §. prætoris, l. si quis ex. de iudi. 746. num. 10
Authoritas Principis requiritur in muris reficiendis, in verbo, muros.
Authoritate propria ingrediendi bona facultatem dat hypotheca, in marg. 2170. nu. 10
Authoritates quæ maiore nituntur, validiora sunt, glos. 3. §. 1. l. si quis, de eden 239. nu. 40
Auunculus nemo fit adoptione, §. adoptiue, de ritu nuptiarum, 1426. numero 30
Auus & auia non continentur appel. patris & matris, §. hoc capite, in verbo patris in sum. 2497. nu. 10
Auxilium legis frustra implorat, qui in legem committit, §. 1. l. filio, de ritu nupt. 1499. nu. 30. & 40
Auxilio nouo egent quæ de nouo emergunt, glo. fin. l. si ab arbitro. qui satisd. cog. 193. in prin. & glos. pen. l. oratione, de ser. 229. nu. 10. & gl. 4. l. licet, de arb. 691. nu. 30. §. ex causa, l. de ætate, de interro. actio. 1374. nu. 50. in tex.
Auxilia tria contra cōtumacem locū habent, 1987. nu. 60

B

Baccalaurei iuris ciuilis olim λύται dicebantur in mar. & tex. 10. num. 10
Bacchatus, id est lymphiaticus, in margine. 2306. nu. 30
Balbus Lucilius, 33. nu. 20
Balneatum facere, in margine 2116. num. 10
Balneator. glos. balneatore, 2191. numero 10
Barataria est quando datur pecunia iudici ne fiat iustitia, in marg. 457. num. 20
Beatius est dare, quàm accipere. in rubrica, commod. vel contra, 1627. numero 70
Bene agenti creditori inter alios male agentes, fauet lex glos. excepta. §. sed vnum. l. 3. de minoribus. 576. num. 60
Benefaciendo etiam quis iniuriam quandoque facit, §. & si. l. seruus, ad legem Aquiliam, in sum. 1228. num. 40
Ad benefaciendum benefacientibus omnis creatura mouetur, glos. obligauerunt, §. consuluit, l. sed & si. de petitione hæreditatis, folio 875. in princ.
Beneficium, officium, &c. differūt, gl. 794. nu. 20
Beneficium amittit quis per suum delictum, glo. fin. l. auxilium, de minoribus, 612. nu. 70
Beneficium dat, qui depositum accipit, §. sed contra, l. Lucius, depositi. 1893. nu. 10
Beneficium omne perpetuum est, gl. fina. l. fin. de pactis, fol. 314. numero 20
Beneficium perditur ratione mendacij. §. & cū, l. 1. si qua. pau. fec. dic. 1202. num. 20. & 50
Beneficiū principis plenissimè interpretandum est, l. beneficium, de cōstitutio. principum, 45. numero 10. & 20
Beneficium quandoque pro maleficio sumitur, 43. nu. 50
Beneficium vēditoris prodest emptori. l. emptori, 2081. nu. 50
Beneficium vnius non extenuat maleficium, alterius. l. si ex duobus, de nota. in sum. 1265. nu. 10
Beneficio ecclesiastico renuncians minor, an restituatur, 581. nu. 70
Beneficio adiuuari nos, non decipi oportet, § idemque, l. in commod. commo. 1643. nu. 30
Beneficio a fi. hominem, interest hominis, l. seruus, de seruus expo. 2109 num. 10
Beneficio ecclesiastico renunciās magis videtur exoneratus, quàm damnum passus, glo. secunda, l. ait prætor, de minor. 581. nu. 70
Beneficium mihi competenti ex persona tua non vtor in te inuito, l. si iu lex. de minoribus, in sum. 627. numero 40
Beneficijs iuuari, nō decipi nos oportet, gloss. 4. l. si mandatu mandati. 1945. nu. 50
Bene gerere.) Administratio rerum non datur minoribus, etiam rem suam bene gerentibus, §. apparet, l. prima, de minoribus, fol. 570. numero 40
Bene gestum non debet ex alio euentu resuscitari, glo. reprobari, l. 3. de offi. præto. 99 nu. 10
Benigna interpretatio sequenda, l. si ita de pactis dotalibus, fol. 2557. numero 20
Benigne quod datum est, fraude reuocari non debet. l. ad res, de adil. edi. 2345. nu. 40
Benignius leges sunt interpretandæ, l. benignius, de legibus, fol. 40. numero 20

Benignitas quod est, sequimur, l. si tibi, in fi. si cer. pe. 1442. nu. 30. & 40
Plus faciunt Benigni mores quàm facultates, glo. sobrietas, l. nec ei. in fi. de adop. 71. nu. 40
Benignior sententia sequenda, l. sed proc. man. 1901. in princ.
Benignitas præfertur rigori. gl. humanius, l. 3. de offi. præto. 99. nu. 30
Berosij, 103. nu. 10
Berones, §. idem, & in margine, 2194. num. 20
Bestia dicitur magis a feritate quam ex animalis genere, §. bestias, 337. num. 20
Iuméta vendens ita promittit, esse, bibere, vt oportet, §. animalium, 2121. num. 30
Bibens consumit pecuniam in bonos vsus, glo. 2. l. si minor. 25. de mi. 619 num. 20
Bissextus vnde dictus 574. nu. 70
Bissexto natus, quoto die natus dicatur, §. proinde, 574. nu. 50
Bona intelliguntur deducto ære alieno, gl. 3. l. mulier. de iu. do. 2546. in princ.
In bonis non sunt liberti. 1308. n. 50
Bona fides exigit, vt quod conuenit fiat, l. cum venderem, loca. 2182. numero 40
Bona fides in contractibus requiritur, l. bona fi. 1895. nu. 50. & §. Paulus, l. si mandatu. mandati. 1959. nu. 30
Bonæ fi. côuenit, ne de alieno lucrum quis sentiat, §. si procurator. l. idemque manda. 1911. nu. 30
Bonæ fidei conuenit, vt quisque præcipuum habeat quod ex re eius quæsitum est, l. communis, com. diuid. 1346. nu. 40
Bonæ fi. non congruit de apicibus iuris disputare, §. quędam, l. si fideiussor manda. 1934. nu. 20
Bonæ fidei non conuenit abnegare, quod quisque accipit, l. quod seruius, depo. 1884. nu. 70
Nihil Bonæ fi. magis cógruit quàm id præstari, quod inter contrahentes actum sit, §. cum enim, de actio. & ven. 2121. nu. 60
Bonæ fi. iudicium non recipit præstationem, quæ contra bonos mores fit, l. generaliter, de vsur. 2405. n. 30
Bonæ fidei possessor an faciat fructus naturales suos perceptione sola, gl. bonæ fidei, 2411. in princ.
Bonę fidei possessor, & fructuarius differunt glo. separati sunt, 2419. numero 60
Bonæ fidei possessor fit dominus fructuum cum primum a solo separati sunt, glo. continere, 971. nu. 70
Bonæ fi. possessor in id tantum quod ad se peruenit tenetur gl. facti. 860. num. 40
Bonæ fi. possessor non tenetur de casu, 932. nu. 70
Bonę fi. possessor quádo facit fructus suos, l. si vsusfructus. 1054. nu. 30. 40. & 50
Bonæ fi. poss. quandoque non lucratur fructus, gl. eos, l. emptor. de rei vin. 965. nu. 50
Omnia quæ contra Bonã fi. fiunt, veniunt in empti actionem, § omnia, l. 1. de actio. emp. 2113. nu. 20
Bonam fidem præstare debet, qui est procurator l. idemque, 1911. nu. 10
Bona fide factum, bene fieri videtur, §. in popularibus, l. eum qui, de iuretur. 1487. nu. 60
Aeque bonum dandum, ac recipiendum, glo. fina. l. Labeo, de arb. 705. numero 20
Bonum est bibere, in verbo, consumere.
Bonum & æquum considerare debet iudex l. 2. si quis cautio. 210. numero 60
Bonum & æquum differunt, glo. ius est, 15. in princ.
Boni non metu pœna, sed spe præmij inuitandi.
Boni viri arbitratu quid continetur, gl. arbitratu 1083. nu. 60
Bono viro nó conuenit credere alicuius interesse quod animo seuientis non sit satisfactum, §. si quid. 2108. num. 30. & 40
Bono abstinere est malum facere, in verbo malum facit.
Bono melius inuenitur, glo. 1. l. nec quicquam, de offi. procon. 117. numero 30
Non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, glo. cuique, 21 numero 60
Bonorũ possessiones tres sunt, quæ ius non tribuunt, 800. nu. 50
Bonis parentibus natus, bonus præsumitur & econtra, in marg. l. quod si. de ædil. edi. 2328. nu. 60
Bonos fructus producit arbor bona, glo. l. quod si. de ædil. edic. 2328. numero 60
Bononiam extruxit Theodosius Imperator. 11. nu. 10
Bononienses sunt magni dissimulatores, 220. nu. 70
Bos an sit iumentum, §. vnde 2333. nu. 30. & 40
Brabeutæ gymnicis agonibus pręerant. in marg. 350. nu. 50. & 50
Breuitas termini non vitiat contractum, §. in operis, l. insulam, loc. in sum. 2206. nu. 60
Breuitate gaudent moderni, gl. 1. l. 1. quod metus causa, 507. nu. 40
Brigatori in margine, 393. numero 50 & 60
Brutus, 32. num. 40
Bulgarus.) Ordine turbato succedit Burgare nato. glo. 2. l. nam & de inoff. test. 813. nu. 50
Bursæ commodum.) Numerus personarum prævalet dignitati, cum agitur de commodo bursæ, in verbo, numerus.

C

Cadens de equo, si occidat, æquè punitur ac si occidisset gladio. in marg. 1201. nu. 50 & 60
Leuius cadit quod ex alto cadit, §. stillicidium, l. seruitutes, de ser. vrban. præd.
Caduca dos, §. veterem 1123. nu. 10
Cęcus post cæcitatem iudex esse non potest, 746. nu. 70
Cæcus adeptam retinet dignitatem, nouam non accipit, §. quamuis, l. 1. de postu. 336. nu. 20
Celius antipater. 32. nu. 50
Cælius Sabinus, 35. nu. 30
Cæsa. §. si ruta.
Cæteri. 392. nu. 70
Cæterum, idest, alioquin. 2312. numero 30
Cæterum, idest certè, quandoque, vt 344. nu. 70
Calamitas vnde, 51. nu. 70
Calamitas matris non debet ei nocere, qui in vtero est, l. & seruorum, §. ingenui de statu hominum, 52. numero 10
Calamitosorum precibus illa 17 navi iudex non debet, l. obseruan̄dum, de offic. præsid. 120. numero 20. & 30
Calcare vuam lectam, §. cęteri, 1144. num. 30
Calculus, idest computatio 355. numero 70
Calculus quid 565. in princ.
Caligatus miles, 347. numero 50. & 60
Calliditas, & fallacia, differunt: quia hæc in mentiendo, illa in tacendo est, 261. nu. 20. & 30
Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum, 539. nu 20. & 30
Calliditas seruis cognata, l. quo l. si. §. sed si. de in rem verso. 1814. numero 10
Calliditas sua nemini prodest §. proinde, l. sed & si. ad exhiben. 1361. numero 50
Calore iracundiæ quod fit, non prius ratum est quàm, &c. in ver. iracundia.
Calumnia non præsumitur (in dubio) in eo, qui deputatus est ad aliquid agendum, in marg. 351. nume. 50. & 60
Calumniæ iuramentum, tacitè omittitur, 390. nu. 70
De calum. iurare debet, qui petit editionem sibi fieri, §. exigitur, 239, numero 50
De calum. iurare debet iuramentum deferens, §. qui iusiurandum, 1492. in princ.
Calumniarum alia euidens, alia non, 894. nu. 10
Calumniari non debet ius ciuile, l. penult. ad exhibendum, 1365. in princ.
Calumniari non sufficit, nisi sit pronuntiatum, gl. 2. l. non alia de insa. 363. in princ.
Calumniari videtur quis eo ipso q̃ non probat, gl. fi. §. idem diuus, l. 3. de test. 2460. nu. 20. & 30
Calumniator quis 351. nu. 50
Calumniatoribus succurri non debet, l. auxilium, de mino. 621. numero 20
Calumniosus quinque modis punitur, 495. nu. 30
Calumniosam scripturam in iudicio p̄ odu cens, punitur vt falsarius, glo. fi. l. 1. de fi. instr. 2454. nu. 70
Camerata arca, aliàs cista, §. si inquilini. 2 80. nu 60
Campanæ pulsu quod fit, ab omnibus fieri videtur, glo. facere, §. 1. l. 16 de do. ma 355. nu 50
Campanas veteres Romæ non habebant, sed voce, & cornu vtebantur. glo. fina. l. 1. de offi. præ. vigi. 100. num. 60
Cancellare, glo. inducatur, 836. numero 40
Cancellatum si reperiatur instrumentum apud debitorem, an præsumatur soluisse, in margi. 1580. numero 20
Cancellatus si reperiatur chirographus, non probat solutionem, l. si chiro-

chirographum, 2447. numero 50. & 60
Canonici regulares an & quãdo possint esse aduocati, in mar. 336. numero 20
canonici esse possunt literati æquè ac nobiles, glossa secunda l. societas, pro socio, 1967. nu. 50
Non capiens, idest incapax. l. prædonis, sed malim illic legere, incapaci, quam non capienti, 895. numero 20
capitalem fraudem admittere quid, §. capitalem, 2319. nu. 10
capitalis inimicitia duplex. 661. numero 20
capitalis rei condemnatus quis dicatur, in tex. 211. nu. 40
capitaliter condemnatus quis, ibidem & in tex. 212. nu. 20
caput, idest, status, 634. numero 40
a Capite debet edi ratio. §. edi. l. argentarius, de eden. 245. numero 40
a Capite edi rationem, idest, cum die & consule, quæ sunt, in capite. Ibidem in gl. 246. nu. 10
capsarius est, qui libros portat. 101. numero 40
capsarius est, qui vestes in balneis seruandas suscipit, in textu ibidem.
captari non debent verba iuris, l. penult. ad exhibendum, 1366. numero 10
captio iuris vitanda, l. circa, in fi. de probat. 2443. nu. 20
captio vitanda, l. fina. de iure dotium, 2552. nu. 70
captiositas reprobatur, l. cum Aquiliana, de transact. 318. in princ.
carcerem non debet quis exire sua auctoritate, quamuis possit, gl. fi. l. succurritur, ex quibus cau. ma. 645. numero 70
carcere detentus habet iustam causam non sistendi in iudicio, §. illud, l. 4. si quis cautio. 212. num. 10 & 20
In carcere confessio facta non valet, nisi perseueret, glos. prima, l. qui in carcere, quod metus cau. 535. numero 50
carceratus excusatur, 236. numero 40
carceratus pro debito, non potest exire nisi soluat, etiam si velit dare fideiussores, in margine 1462. numero 50
Cardinales & episcopi æquiparantur præfectis prætorio, 93. numero 20
Non improbatur, qui maluit re Carere, quam ob eam sæpius litigare, in tex 677. nu. 30
carina quid, & vnde, 962. in principio.
carius res vt vendantur, aliquid accipiens grauiter est puniendus, l. solet, glo. fi 126. nu. 70
caristiæ tempore omnia in commune sunt conferenda, §. itidem, l. 2. ad legem Rhodiam, 1696. numero 30
carminare glo. lanipendia, 2598. numero 60
carmine famoso damnatus, intestabilis, l. ob carmen. 2467. numero 10
carnem suam odio habuit nemo, gl. 1. l. item, in ius voca. vt eant, 178. numero 50
carrucha, aliàs carrum. in textu carrucarius, l. item, 2170 nu. 70
carthago aratrum passa est, l. si vsufr. 1056. nu. 40
casearia taberna. §. Aristo. 1178. in princ.
casitare, idest frequenter cadere, 1123. in princ.
cassiani, 35. nu. 20
cassius Longinus, 34. nu. 70
castaldi. 103. nu. 10
castellum quid, in marg. 1120. numero 40
castellum est, ex quo fistulis aqua ducitur, 2151. num. 70. & 2055. numero 10
castigatio leuis, siue modica, concessa est magistro, §. si magister. l. 5. ad legem Aqu l. 1207. numero 60. & §. quamuis, l. item locati. 2171. numero 50
castigatio modica datur minorib. magistratibus, l. Magistratibus, 148. numero 20
castigatio modica permittitur magistro & alijs, 1005. in princ. & 1008. num. 30
castigatio quibus, & quæ concessa est, §. si magister. & in marg. 1207. numero 40
castitas commendatur, 30. in princ.
castitas maior fœminæ quàm maris exigitur, gl. quæ in adul. l. palam, de ritu nup. & mar. 2496. nu. 20
castitas sola possibilis est animas Deo præsentare, gl. castitatem, §. initiis, l. 2. de origine iuris, 30. in prin.
castratus, idest castè natus, 2333. numero 50. & glo. qui castratus, 2525. num. 10
castratus & spado differunt 2525. numero 20
castrati nec adoptare, nec matrimonium contrahere possunt, §. illud, 66. nu. 20
castratione mulus non fit deterior, §. sed enim, l. ædiles aiunt, de ædili. edic. 2333. nu. 50
castrorum vel ciuitatum muri non debent refici sine licentia principis, 309. in princ.
casus contingens in fructibus nõdum collectis, facit remissionem mercedis. si damnum est incurabile: secus in collectis, §. si vis, in sum. 2174. num. 40
Minor non restituitur contra Casum fortuitum, in ma. 593. nu. 60
Pacto potest quis se obligare ad Casum fortuitum l. & Aristoni. in sum. 1942 nu. 40
Socius non tenetur de Casu for. §. damna 1984. nu. 30
Procurator tribus casibus defendere tenetur, 384. nu. 70
Gestor non tenetur de casu, nisi præcedat culpa, l. debitor. de neg. gest. Bar. in sum 455. nu. 30
casu non purgatur dolus, l. si hæres, de noxa. 1264. nu. 50
cum quis non tenetur de casu, si culpa præcedat casum, tenetur, glo. 1. §. sed interdum, l. si vt. commo. 1633. num 40
Valet pactum quo quis tenetur de casu fortuito, §. Iulianus, l. si quis fundum, locati & con. in sum. 2268 numero 10
casuum fortuitorum renunciatio specialis valet, generalis non, §. quæsitum, l. 4. si quis in sum. 213. numero 40
casus fortuiti sunt, quibus resisti non potest, 2174. nu. 61. §. si vis.
casus aduentitij spectantur, glo. sed & si. l. diuortio, de negoc. gest. 482. numero 60
A casu excusatur aliquando metum inferens, 528. nu. 60
catadromus, idest decursus, l. si seruus, de actio. emp. & ven. 2163. numero 50
cataplos, est portus, ad quem proconsules plerumque applicare solent, in tex. & in mar. 104. num. 10. mar. num. 30
cauere, idest promittere, 71. numero 70
cauere, improprie pro satisdare ponitur, l. sed de 1060. in prin. gl. & l. ergo, gl. ergo, 1060 nu. 30
cauere, idest caueri postulare, gl. caueamus, 1381. nu. 30
caueri debet iterum ex causa, gl. fina. §. 4. l. de die, qui satis. cog. 190. numero 60
cauendum est de eo quod est faciendum, gl. 2. §. 2. l. quod si. de eo quod cer. lo. 1606. nu. 40
caupo. nauta, stabularius, differunt, l. nauta 733. nu. 30
caupones fraudibus non abstinent, §. & nisi l. 1. nau. cau. sta. 727. num. 40 & 728
caupona, glo. taberna. 2494. numero 70
causa addenda est quotiens aliquid fit gl. 5. §. ignominia. l. secunda, de infa. 348. nu. 30
causa appella. & principalis sunt diuersæ, 344. nu. 40
causa & lis differunt, gl. litibus 2456. num. 60
causa & actio differunt, 231. numero 20
causa, idest datio, vel factum, quæ vestitur contractus innominatus, 255. num. 10. & 256. nu. 40. Item est vestimentum contractus innominati, eo. 256. nu. 40
causa, idest, æstimatio gl. causa. 2343. num. 50
causa, idest fauor. 1564. in princ.
causa, idest, instantia, capitulum, &c. 331. nu. 30
causa, idest ius, 2471. nu. 70
causa, idest vtilitas, 966. nu. 70
causa debet inseri in sententia, 348. numero 10. glo. ex stipulatu. de euic. 2369. nu. 60
causa ex noua sententiam confirmare potest iudex appell. l. Titianus, in sum. 1734. nu. 20
causa finalis restringit legatum, §. sed si. Bal. l. si habitatio. de vsu, & habi. 3075. in prin. in sum.
causa inspici debet §. & Labeo. l. si procuratorem, manda. & glo. causam, 1907. in princ.
causa quandoque idest factum, 1046. num. 60
causa iusta, idest, titulus, 985. numero 60
causa superueniente mutatur quod factum est, l. non est, transact. gl. 329. num. 70
Suspicionis Causa an debeat semper

per probari, 374. numero 40. & 50
Causa rei restituitur, quando omne habet petitor, quod habiturus esse, &c. §. nec enim, 935. nu. 30. & gl. causæ, 966. num. 70
Causa restituere quid l. cum fundus, 1447. nu. 10
causa turpis si est dantis & accipientis cessat repetitio, l. auunculo, 1584. numero 20
In eadem causa sistere quis dicatur, in tex. 199. nu. 30
causa cessante cessat effectus, gl. fi. l. in omni, se adopt. 68. num. 60. & 70. & glo. fin. l. quid enim, de iudi. 761. in princ.
causa finali cessante, cessat effectus, secus de impulsiua, gl. 1. §. origo. l. 1. de postu. 336. nu. 30. & 40
causæ cognitio cum requiritur, quid agendum? in verbo, cognitio
Causæ cognitionem quæ desiderant, per libellum expediri nõ possunt in fi. tex. l. nec quicquam, §. 1. de offi. procon. 107. nu. 60
Causam apud prætorem agens, in ius vocari non debet, §. præterea, 163. numero 30
Causam sui testimonij dicere debet testis, 322. nu. 60
In causis ius est positum, in text. & ibi glo. 1146. nu. 50
causarum genera tria, 382. nu. 60
cautela abundans non nocet, gl. exprimere, §. plenum, l. si cum, de arb. 701 num. 30
Quædam ad maiorem cautelam fiunt quæ alias fieri necesse non est gl. 1. l. fina. quod quisque, 159. numero 50
cautio de damno infecto, qualiter & quando committitur. 1116. numero 70. glo.
cautio de dando apposita, potest per alium adimpleri, l. Arethusa. Bar. in sum. 54. nu. 50
cautio erronea quandoque committitur. 1322. nu. 70
cautio est instrumentum obligatoriũ l. Labeo, & ibi no. in marg. 250. numero 10
cautio, his rebus recte præstari. 935. numero 10
cautio idonea dicitur dato fideiussore vel pignoribus, §. Paulus, in sum. 1961. num. 10
cautio idonea est cum fideiussore vel pignore cautio simpliciter dicta est nuda, 1651. nu. 10. & 20
cautioni iuratoriæ statur, cum quis fideiussorem dare non potest, gl. fi. l. 2. qui satisf. cog. 183. nu. 60
cedendo actionem liberatur quandoque quis, glossa cedere, 613. numero 60
cedit dies legati, quando incipit deberi, incipit autem deberi a die aditæ hæreditatis gl. cedit dies, & §. dies autem. 1044. nu. 60
cedere cogitur quis quod fine damno suo est glo. quod fine. l. in creditore. de euict. 2367. nu. 60
celeres olim milites dicebantur, 28. in prin.
celsus filius, 31. nu. 50
celsus pater, num. 30. Ibid.
cenotaphium, in tex. 84. num. 50. & in glo. 1401. nu. 40
Κενοτάφιον est inane sepulchrum
leg. monumentum, 1413. nume. 30. & marg.
censores. §. post deinde, 28. numero 60
Censuales libri potiores sunt testibus l. census, de proba. 2440. numero 40
census, idest tributum, 778. numero 60
Hasta centumuiralis, §. deinde, 30. numero 60
Centumuirale iudicium 811. numero 70
centumuiri, 30. nu. 60
cerdones tingunt corium suũ ex myrto in verbo myrtus
certa semper est mater, l. quia, de in ius voc. 164. nu. 30
certamen.) Vbi pro virtute certamen non fit, certare non licet, l. in quib. de aleatori, 1394. nu. 40
certiorare, §. & si. 379. num. 10
certiorari non debet qui scit, siue certus, glo. ex dolo. §. non solum l. nec 846. numero 30. de peti. hær. & glossa penultima, l. tutor. de pignor. ac & an quando debeat, 1600. numero 40
In texto, & in gl. l. 1. de act. emp. 2113 num. 50. & 60
Fideiussorem certum date qui tenetur, si non potest, liberatur dando, alium in mar. 517. nu. 40
certum est, quod apparet quid, quale & quantum sit, l. certum, si cer. pet. 1425. nu. 20. in sum.
cessio vero domino fieri debet.
cessionem instantiæ non impedit vitium litigiosi, in margine 1284. in prin.
cessionarius non dicitur proprie creditor l. planè in sum. 1290. in princ.
Chasma, idest ruina vel ius abyssum, 594. num. 70
Χειρέμβολον, idest immissio manus. 728. num. 40. §. si quis, nam iniectio manus apud Paulũ de ser. exportan. aliud est
chirographum quid, 1240. num. 50
chirographus repertus cancellatus (et apud debitorem) non probat solutionem, l. si chirographum, 2447. numero 50
chorus, glo. chorus. 2330. nu. 10
Χρῆσις q. d. §. sed si 1075. in pri.
Christiani non fuerunt legislatores, 13. num. 20
christus non inuocatur a Iustiniano exordio iuris vt. in vetustis exépla ribus, sed hæc verba, (In nomine domini Iesu Christi) addita sunt a aliquo scriptore, primo, sin principio
cibaria.) Permittuntur quædam propter cibaria, quæ alias non, glo. fi. l. si inf. itutis, de inoffic. testa. 826. in prin.
cibi verbo quid continetur, 323. num. 50. & 60
cicatricibus seruum deformare non licet, §. & Arist. 1005. nu. 20
cingere, idest, deglabrare. 2191. in prin.
cineres furantur serui, si nil alia l pos sunt, glo. 4. l. Iulianus, de act. empt. 2129. nu. 70
cinna, 33. nu. 40
circenses ludi, in margine. 1078. numero 60
circuitores, in textu. 1705. numero 50
Circuitus vitandus, 1569. numero 50
circumducere editum, idest deleri, 286. num. 40
circunducere, 836. num. 40
circunscribere, est decipere, 262. num. 1090. §. dolo. & §. quemadmodum, 2183. num. 10
circumscriptus, & lapsus differunt, 502. num. 20
cistarius, idest carucharius, l. ite, 2170 nu. 70
cisium idest carucha, l. item, & marg. 2171. in prin.
citare aliquem indebite, iniuria est, in verbo iniuria
citari ibi debet quis, vbi deliquit. lege fina. de noxa. 1280. nu. 60
citari non debet sacerdos sacra faciens, vxorem ducens, fœmina nubens, funus ducens, &c. l. in ius, de in ius vocando, 163. numero 20. & 30
citari non potest filiusfam. in tex. 173 nu. 50
Olim quandoque citabatur quis per simplicem actoris denuntiationem cui reus satis dabat iudicio sisti; & talis citatio non perpetuabat actionem, 206. numero 70. glossa acquirat
citari non potest monachus, in verbo monachus.
citari potest debitor vagus, vbicunque reperitur, glossa debebit, §. proinde, l. hæres, de iud. 756. numer. 10. & 20
citari potest quis solo aspectu, l. satisque ibi, aut ex de in ius voc. 173. numero 10
citatio facta ad locum inhonestum, non arctat citatum, §. sed fin. & §. vnde l. si cum de arbi. 702. numero 10. & 20
citatio & libelli datio dicuntur quædam præparatoria litis, seu iudicij, l. quemadmodum, per totum, 798. numero 10
citatio potest incipere a procuratore in mar. 654. num. 10
citatio perpetuat iurisdictionem, in mar. gl. pen. l. si quis postea, de iud. 747. nu. 30
citatio sola facit rem litigiosam, in marg. l. diuus, de petit. hæred. 831. num. 30
A citatione incipit iudicium, in verbo iudicium
citatus coram alieno iudice, venire debet allegaturus priuilegium, l. si quis ex. de iud. 746. numero 10. & 20
citatus habet comparere in dubio, etiam exemptus, allegaturus priuilegium, l. ex quacunque, & in margi. 376. nu. 10. & 20
citatus in loco vbi contraxit, non habet ius reuo. domum, lege secunda, §. legatis versiculo omnes autem, de iudi. 743. numero 10. sal lic si contractum est tanquam cum aduena, qui de proximo erat necessarius, §. nunquid l. hæres, de iudi. 755. numero 20. & 30
citatus mutans forum debet respondere coram priore iudice, lege, si quis postea, de iudic. 747. numero 10

Citatus venire dicitur, qui venit iudice ad huc sedēte gl. in casu, l. diuus, de in inte. resti. & in tex. 505. nu. 10
Citati est non contemnere auctoritatem iudicis, §. prætoris, l. si quis ex. de iudi. 746. nu. 20
Citatus se esse negans non potest probare, glo. 1. in fi. l. 2. de proba. 2437. nu. 50
Cito.) Acquiri non dicitur res, quæ cito auferri potest, l. nemo, de resti. in inte. 103. nu. 50. & 60
Citra, idest præter. 501. nu. 60
Ciues Romani sunt omnes qui sunt subditione Ro. 55. nu. 60. & glo. ciuium, 61. nu. 60. & 70
Ciuilis ratio naturalia iura tollere non potest, l. eas, de ca. de 640. n. 40
Ciuilis per criminalem non tollitur, 1220. nu. 70
Ciuitas deformatur ædificiorum ruinis l. præses de off. præsi. 115. nu. 10 & 20
Ciuitatis consuetudo seruatur in castris inferioribus, 343. nu. 60
Ciuitas quælibet cū Romana iure vtitur eodem 861. in princ.
Clam peccans plus delinquit, quam palam, l. de ri. nup. 2507. nu. 70
Clarissimæ fœminæ quæ, l. fęminæ 89. nu. 50. & 60. & 90. nu. 10
Clarissimus large, idest nobilis, ibid.
Claustra. l. fundi, 2138. nu. 20
Clauus, idest apostema, l. qui clauum, 2309 nu. 20. & 30
Clauibus traditis videtur tradi possessio. l. clauibus, de contra. empt. 2053. nu. 40
Clausula generalis in fi. posita quandoque non comprehendit omnia præcedentia, glo. 2. §. cum qui, l. 1. de postu. 339. nu. 50
Clementer cum reo agi debet, l. si cū, §. 1. quod me. cau. 523. nu. 30
Clericus an possit esse detentor. 416. nu. 40
Clericus non potest esse procurator. 370. nu. 70
Clericus quare non accipitur fideiussor. 183. nu. 60
Clericum laici more indecenter puniri licet, glo. 2. l. si ignorans, loca 2261. nu. 20. & 30
Clerici possunt esse aduocati solum in foro suo, in gl. 336. nu. 20
Cliens bonus vix reperitur, in verbo, venia dignus.
Coacta voluntas excusatur, gl. 3. §. permittitur l. ait prætor. de minor. 582 num. 50
Codicilli trahuntur ad testamenta, 180. nu. 70
Cœlum, idest aer. l. si intercedat, 1110 num. 70
Cœlum.) Cuius est solum, eius debet esse vsque ad cœlum. Ibid. gl. quia cœlum, l. fi. de serui.
Cęna culariam exercere §. nā & 1352. nu. 50
Cœptum non dicitur negotium lite non conte. 244. in princ.
Cœptum vbi iudicium est, ibi finiendum l. cum quædam, de iur. om. iud. gl. quod 152. nu. 30
Cœptum vtiliter non sufficit, nisi sequatur euentus, 454. nu. 50
Cœptum vtiliter sufficit, gl. videri, §. pe. l. quod si. & 1913. nu. 60. & 70. l. seruus, in sum. de in rem vers. 824. num. 60
Coerrare, alias, obetrare, 101. num. 10. & 30
cogere, idest, cogi facere, 224. nu 60
cogere, idest fulcimenta præstare ad sustinendum 1170. nu. 70
cogendi sumus ad iudicium venire quotiens res vrget 226. in princip. §. sed.
cogitur quis vendere & emere, gl. 1. §. idem, l. Iul. de act. emp. 1133. nu. 30 & gl. compellere 1403. nu. 70
cogitate.) Iniquum est actionem perimi pacto de quo cogitatum non docetur, idest docetur non esse cogitatum §. ei qui, l. qui cum, de transac. 328. nu. 40. & 50. & glo. num. 70
cogitationis pęnam nemo meretur, 349. numero 70. & l. cogitationis, de pœ.
Iuramentum non extenditur ad non Cogitat., in verbo iuramentum.
Non videtur pacto perimi, de quo non est Cogitatum gl. fin. in princ. l. tres fratres, de pact. 295. num. 40. & 50
Aquiliana stipulatio non porrigitur ad ea de quibus non est Cogitatum, in verbo Aquiliana.
cognati proprij qui, 793. nu. 30
cognationis ius, idest, cognatio, §. si quis. glo. Cognationis 2470. numero 61
cognationem quandam inter homines natura instituit, l. vt vim, 17. numero 30
cognitio causæ vbi requiritur, quærendum est de modo, causa & persona §. vult igitur, 322. numero 50. & 60
cognitio causæ quæ requiri, glos. Probandum, 629. nu. 30
cognitio, idest iudicis officium, gl. Cognitione 611 in princ.
cognitio suscepta, idest litis contestatio. l. cum quædam 152. nu. 20
cognitio summaria in multis locum habet, 1351 nu. 40. glo & mar.
cognitionem causæ plenā requirunt, quæ magnum pariunt præiudiciū, l. ætate, in sum. de mino. 628. nu. 50
cognitionem causæ quæ desiderant, per libellum expediri nō possunt, l. nec quicquam, § 1. de offi. pro. 107 nu 60
cognitionum genera quatuor, 394. numero 60
cohors & legio differunt, 347. nu. 70
coitus non facit matrimonium, §. si mulier, in verbo matrimonium nō facit, 2650. nu. 40
collatæ nuptiæ, idest dilatæ, reiectæ, in mar. 2480. nu. 60
collectiuum, vt Titio & hæredib. eius lego vsumfru. l. si quis, in sum. 1041 num. 10
collegium vnde dicitur, 424. in princ. glo. & mar.
collegium an soluatur si nullus remanet, & cuius sit tunc res eius, 430. nu. 40. gl. nomen.
collegium in vno solo remanet, in mar. gl. si quod cuiusq; vni. no. 430 nu. 50. & 60
collegium omne est illicitum nisi probetur licitum, 96 num. 30. l. neque, princ. quod cuiusque vniuersi. nu 424. nu 10
Testimonium, potest ferre vnus de Collegio. 87. nu 70
collegium totū videtur facere, quod campanæ pulsu &c. in fine, 555. numero 50
collocare se nuptui, non nuptijs, dicitur fęmina, §. si qua. 358. nu. 10
colluctatio, & pancratium, differunt. 1308. nu. 60
collusio vt vitetur, adesse causæ potestis, cuius interest, l. si suspecta, de inoff. test. in sum. 826. nu. 40
colonus domini agrum, quem colit, suum dicere potest, 25. nu. 10
colonus modicum damnum æquo animo ferre debet, cui immodicum lucrum non aufertur, §. vis maior, l. si merces, locati. 2187. numero 30. & 40.
colonus non possidet, 1674. nu. 70
colonus sterilitatem vnius anni compensat cum fertilitate alterius, l. si vno, 2175. nu. 60. & seq.
coloni sunt damna consueta non consueta domini, in verbo damna.
columnæ structiles, in mar. 1176. numero 50
comeditur plus tempore famis quàm alio, gl. 1. l. ideo, de compensa. 1865 num. 60
comes, 131. in princ.
comes iudicis, ibid.
commendare licet emptori mercem, modo non decipiat, l. quod, de do. ma. 567. nu 40
commendare se quisque potest, in tex. antequam, l. obseruare, de offi. proc. 103. nu. 50
commendandi serui causa aliquid dicere, & promittere, sc præstaturū, differunt l. sciendum, 2316. in prin. & nu. 10
commendatum, & depositum idem sunt l. Lucius, in sum. 1891. nu. 10
commendatio generalis non obligat commendantem, l. ea quę, de contra. emp. 2038. nu. 70
commendatitia verba non obligant, §. cum quidam, l. si verò non re. manda. 918. nu. 20. & 30
commentariensis, est custos commentarij, glo. commentarium, 666. n. 20
commentarium principis, est locus vbi captiui retinentur, ibi.
commentarij verbosi sunt vitandi, in prin. de orig. iur. 23. nu. 30
Res, cuius nō est commertium, obligari non potest, §. eam rem, l. 1. quę res pign. obli. non pot. 2265. in principio. & nu. 10
comminatur interdum iudex, §. cum patronus, l. 1. de offic. præfe. vrb. 95. num. 40
commissa pęna, idest, incursa, 170. numero 70
commissa semel pęna amplius non committitur, nisi sit actum, §. semel, l. si duo, de arbi. 719. in prin. & num. 10
commisso tollere, §. nauem, 2211. numero 20
commissoria lex quæ, 622. nu. 70
cui me committo & mea 46 nu. 50
committere dicuntur boues & arietes, §. cum arietes, 1201. in princ.
committere pęnam, idest incurrere, §. plenum, 701. nu. 10. §. idem ait, & §. vnde. 702. num. 30. & §. idem ait 703. nu 10
committere rem, & stipulationem, §. cum me. 463.
committere stipulationē, §. intra. 702 num. 50

Cõmodare volũtatis eſt & officij magis quam neceſſitatis, §. ſicut. l. in cõmodato, commoda. 1642. numero 50
Commodari non poteſt quod vſu conſumitur, niſi ad pompam, 1631. numero 40
Commodè quod non fit, fieri non videtur gl. ſeruum, l. ſi ſeruus, de noxa 1171. num. 40
Commodando rem, nemo facit eius cui commodatur, l. nemo commo. 1639. num. 20
Commodans tenetur de vitio rei, ſi ſciuit, §. item, 1645. nu. 40
Commodato aliter vtens quàm commodatum eſt, furti tenetur in textu. 1634. num. 10
Commodatum & precarium differũt gloſ. tutius, l. ſi gratuitam, 2227. numero 40
Commodatum, & vtendum datum, differunt, §. inter, 1628. nu. 50
Commodatum non dicitur, niſi habeat certum vſum tacitum vel expreſſum, in marg. 1642. nu. 70
Commodatæ res non veniunt in iudicium, 1319 nu 40
Commodatarius de omni culpa tenetur, 1563. nu. 60
Commodatarius equi, non tenetur ſi ab alio læſus eſt ſine culpa ſua, l. equum, 1249 nu. 30. & 40
Commodatarius vtens res ad eum vſum ad quem eſt commodata, ſi pereat, non tenetur, l. ſi commodauero, in ſum. & tex. 1647. nu. 50. & 60
Commoditatem omnem continet vſusfructus, in marg. 1075. nu. 10
Numerus perſonarum præualet dignitati cum agitur de commodo burſæ, in marg. vide in verbo numerus, 267. num. 10
Commodum quis reportare nõ debet vnde puniendus eſt, gloſ. 2. §. 3. l. ex conducto, loca. 2177. in princ.
Commodum ſentit quandoque quis ſine onere in ar. gl. 1. l. dotis fructus de iu. dot. 2511. nu. 30. & 40
Commoda propria quærere, quis non debet falſo prætextu, §. ne quid. l. illicitas, de offi. præſi. 114. nu. 11
Communis error excuſat. gloſ. 1. l. 3. ad ſenatuſ. Mac. 1757. nu. 40
Communis opinio tenenda, in marg. l. athletas, de his qui no. infam. 350 numc. 10
Communis res dicitur cuiuslibet glo. petere, 174. nu 50
Communis vtilitas præfertur priuatæ glo. fina. l. pen. de conſt. prin. 49. numero 50
Commune auxilium habens, non debet petere extraordinarium gl. 4. l. in cauſæ, de mino. 599 nu. 70
Commune detrimentum, æquiſſimũ eſt commune detrimentum communibus impenſis reſarciri. l. 2. §. 1. ad legem, Rho. 1095. nu. 10
Commune pluribus vt ſingulis ſi aliquid eſt, maior pars in eo præiudicat minori, fauore liberationis l. & ſuum, in ſum. 265. nu. 50
Commune quod eſt, meum eſt, 201. num. 70 gloſ. 2. l. illud de ritu. nup. 2498. nu 40
Qui obtinuit in cauſa communi, repetit impenſas pro rata. l. ex parte, 1315 in princip.
Communi diuidundo iudicium aliud vtile, aliud directum, 329 in princ. & nu. 10
Communia quæ in tex. & glo. 1. l. quędam, 82 nu. 40
Communia difficilius quàm ſpecialia tolluntur, glo. 1. §. 1. l. 1 quibus. mo. pig. vel hypo. fol. 2292 nu. 60
Communia pluribus, vt ſingulis, requirunt conſenſum omnium qui poſſunt ſeparatim adhiberi, l per fundum, de ſer. ruſt. præd. in ſum. 1139. num. 20
Communia ſunt omnia tempore neceſſitatis, §. itidem, l. 2. Ad legem Rho 1696 nu. 30
Communio & ſocietas differunt l. vt ſit. & l. ſeq. 1976. num. 30 & ſeq.
Communio delictorum turpis, l. quod autem, 1980. nu. 90
Nemo inuitus compellitur ad communionem, 1546. nu. 40. §. ſi centũ, l. ſi non ſortem de cond. inde. & gl. 5. l. his, de iu. do. 2534. in princ.
Inuitus quis in communione quandoque detinetur, 1258. nu. 10
Comœdi qui, gloſſ. comœdi, 2370. in princip.
Comparere debet citatus etiam exemptus, allegaturus priuilegiũ in margine, ſi quis in ius voc. non ierit, 176 nu. 10. & 20
Comparens in iudicio poſt tres vel quinque dies quam ſiſtere promiſit an purget moram, l. & ſi poſt, 216. num 40
Compendium, quæſtus, lucrum, idem §. duo. 2009 nu. 10
Compendium, ideſt lucrum, 1075. nu. 60. gl. & l. error. 2474. num. 10. & §. ſi prædiis, 2514. nu. 60
Compendium cum negligentia non compenſatur, l. & ideo pro ſocio. 1974. nu. 50
Compenſare, i. retinere, 2245. in prin.
Compenſatio, ideſt, computatio, glo. compenſationem, 1409. nu. 60
Compenſatio fit doli ad dolum, culpæ ad culpam, delicti ad delictum, pœnæ ad pœnam, negligentiæ ad negligentiæ, non autem pudicitiæ ad pudicitiam, glo. 1. §. pen. l. fin. de eo per quem factum erit 219. nu. 60
Debitum naturale venit in Compenſationem, gl. pen. l. fi. de peti. hære. 902. in princ.
Compenſatione mutua tollunt paria delicta l. nam cum, ne quis eum qui in ius voc. gloſ. 188. in princ.
Compilare, ideſt, rumpere, l. dominus 2105. nu. 10
Componere, & promulgare differunt 3. nu. 50
Componere, in mar. 1334. nu. 50. & 60
Cõpromiſſum iudicia imitatur, 682. numero 40
Compromiſſum non poteſt fieri de iudicio famoſo, 713. nu. 30. i marg.
Compromiſſum plenum, & §. hoc autem, l. ita demum in fine. de recep. arbi. 710. nu. 30
Cõpromitti tripliciter põt, 6099. n. 30
Compromitti non poteſt in cauſa criminali gl 2. §. Iulianus, l. non diſtinguemus, de arbi. 713. nu. 50. & 60
Compromitti poteſt ſe cã famoſa, ſi ciuiliter agatur, gl. non facit. l. quid ergo de his qui not. infa. 360. nu. 10
Conatus non obſtat ſi nullũ habuerit effectũ, in text. §. quod enim, l. 1. quod quiſque iur. &c. & ibi gl. 155. nu. 10
Concedere, 996. nu. 10
Concedere non poſſum aquã ex meo aquæ ductu, quem ab alieno habeo l. ex meo, 1146. nume. 10. & in ſum. 1145. nu. 50
Conceditur quid ne res pereat, quod alias non permitteretur, gl. 1. ſi bonæ de peti hære. 897. num. 10. & 20
Conceditur in vno quod prohibetur in alio, 126. nu. 40. & gloſ. 3. l. cum prætor de iudi. 748. nu. 70
Cõceſſio determinata operatur vt nõ poſſit quis ea vti niſi ſecundũ limitationem, in marg. 1147. n. 50. & 60
Conceſſio generalis continet ea quæ ſpecialiter concedi poſſunt, gl. 1. §. non aliter, de offic. eius cui manda. eſt iuris. 126 nu. 40
Conceſſio generalis non continet donationẽ, §. ſi filius, l. contra, de pac. 290. nu. 10
In generali conceſſione quæ veniant, in verbo generale
Conceſſio ſpecialis præualet generali 395. num 60
Conceſſo antecedẽte, cõceditur acceſſorium ad illud, in marg. §. qui habet l. 5. de ſer. ruſti. præ. 1135. nu. 10
Conceſſo vno, conceduntur ea, ſine quibus id eſſe non poteſt ibi §. qui habet, l. 3. de ſer. ruſt. præd.
Conceſſo vno, conceduntur quæ inde ſequuntur, glo. antepen. l. 5. de inſti. 1707. in princ.
Conceſſo vno expreſſe, ea tacite cõceſſa videntur ſine quibus conceſſio expreſſa eſſet inutilis, in ſum legis, 2. de iuriſd. om. iud. 140. in princ.
Conceſſum ſemel ſufficit, gl. antepen. de re. di. l. in tantum, 83. nu. 50
Conceſſum videtur quod non eſt exceptum, l. ſi Sticho, de pec. 1802. n. 60
Conceptionis tempus inſpicitur, glo. 1. §. ſi quis, l. emancipatum, de ſenatoribus, 89. in prin.
Conciliari quid, glo. conciliari, de do. inter vir & vxor. 2575. nu. 50
Concinnatores cauſarum, Iudex deprehendere debet, in tex. 107. nu. 10
Concinnatores cauſarum ſunt, qui volunt facere de una mala cauſa bonã ibid. in princ. tex.
Conclaue quid 1127. nu. 50
Concordare nequeuntibus feudatariis in regimen feudi, tex facit vt alterni regant. in mar. 1081. nu. 10. & 20
Concordia pretio non conciliãda, l. hac ratio, de dona. inter vir. & vxor. 2576. nu. 20
Teſtium dicta ad concordiam ſunt reducenda, in mar. l. item videndum, de peti. hære. 832. nu. 10
Concubina domicilium non mutat, vxor ſic gl. 1. l. cum quædam, de iur. om. iud. 150. in prin. & nu. 10
Concubina non dicitur honeſta mater fa. l. ſtuprum, 2564. nu. 30
Concubina non ſequitur forum concubinarij, gl. reditur i, 783. num. 60
Concubinæ facta donatio valet. §. videamus 2576. nu. 50. glo. nu. 10
Valet donatio inter concubinam, & amaſium, l. ſi prædia, 1620. nu. 50
Concubinam vocando vxorem, legitimantur filij ex ea geniti, in marg. 40. nu. 40
Concubinatus eſt permiſſus iu. ciui. l. proximum in ſum 2494. nu. 10
Concuſſio ſordida damnatur, l. ſed, & l. 1. de cal. 495. nu. 40

Condemnare,nu ex condemnari facere,nu.2399.nu.10

Procurator & post litis contest. interueniens condemnatur,400.nu.40

Condemnauero, idest condemnari fecero,355.nu.20

Condemnatio,idest æstimatio, 2498. numero 10

Condemnatio euitatur ratione incertitudinis,924.nu.70

Condemnatio moderatur pro qualitate personarum,l.Pompo.§.hic enim neg.gest.459.in princ.

Condemnatus ex delicto ciuiliter, habet quadrimestre ad soluendum, 527.numero 50

Contra Condemnatum nihil habentē fiet executio cum aliquid habebit, glo.fina.§.si seruus,l.quod si.de minor,609.nu.70

Condicere rem suam nemo nisi à fure potest,§.videndum,2090.nu.50

Condictio,idest repetitio per cond. inde,gl.condictionem,2571.nu.20

Condictio certi,stricti iuris est, 2413. in princ.

Condictio furtiua an re alienata domino competat,2589.nu.10

Conditio adiecta in præcedenti pacto censetur repetita in sequēti,si aliàs pactum redderetur inutile, l.cū pater,in sum.de pac.do.2557.nu.50

Conditio cuiusque & status considerādus l.sed si.1003.num.10

Conditio de præsenti,vel pterito,non suspendit: sed de futuro, l.cum ad, 2452.nu.20.in sum.

Conditio eorum qui deliquerunt,non debet fieri melior,§.vid.l.hæc ratio de donatio.inter virum & vx.2576. nu.50.& 60

Conditio an semper sit expectanda, glo.quo,1845.nu.10

Conditio fœminę & maris quādo est par.in marg.53.nu.30

Conditio frustra expectatur,cuius euētus nihil operatur,§.si sub.l. aliquādo,ad Velle.in sum.1844.nu.70

Conditio habetur pro impleta,si non stat per eum qui debet implere, gl. pe.l.de cond.cau da.2510.nu.30

Cōditio impletur in persona hæredis, 2067.n.30

Conditio impossibilis an vitiet legatum,l.seruos,2572.nu.20.& 30

Conditio prohibentis, in re pari, non semper melior est,1347.nu 50

Conditio tacita non facit rem conditionalem,709 nu.70

Conditionis nomen multis modis capitur,gl.conditione,2010.nu.70

Ratio suadet alienam conditionē & ignorantis & inuiti facere meliorē nos posse,deteriorē non posse l.soluendo,de neg.gest.427.nu.10.& 20

Conditionem suam meliorem facere potest alimentarius,non deteriorē, sine prætore auctore , in text.l.8.§. eam transactionem,de transact.322. nu.10.& 20

Conduxisse,taciturnitate vtriusq; partis colonus videtur reconduxisse,§. eadem,2273.nu.30

Conductio & locatio promiscuè sumuntur l.idem,2140.in princ.

Conductio & venditio differunt l.cōuenit §.toties,2047.nu.30

Cōductor & locator differunt, §.si vis 2174.nu.50.& 60

Conductum.idest locatum,§. qui conducta,gl.ex conducto,2205.nu.60

Conestabilis apud Gallos is dicitur,q̄ regibus Ro.tribunus celerum dictatoribus,magister equitum & imperatoribus præfectus prætorio,§. populo,28.nu.70

Conferre quandoque,idest transferre, 48.nu.20

Conferenda in commune omnia sunt tempore caristiæ,§.itidem l.2. ad l. Rhod.1696.nu.30

Confessio aduersario absente facta, nō valet,gl.fi.l.fi.de inter,ac.1381.n.10

Confessio an semper præiudicet,2450 nu.60.& 70

Confessio erronea vt potest reuocari, ita ficta,glo.1.l. quoniam,de his q̄ no.infa.352.nu.40.& 50

Confessio erronea post litis cōtest.potest reuocari,§ q̄ iusto.in sum. l. de ætate,de inter.act.1375.nu. 10.& 20

Confessio extra iudicium facta,an præiudicet,gl.penult.l.1.de inter actio. 1368 num.50

Confessio facta extra iudicium , licet non disponat , sed solum probet si tamen sit sine causa non valet , nec probat &c.in mar.1275 in princ.

Confessio facta coram arbitro , etiam in causa famosa,non infamat, cum nec eius sententia infamet, in mar. 360.nu.30

Confessio sine causa extra iudicium, disponit ad liberandum , l. tale, in sum.297.num.20

Confessio facta in carcere , non valet, glos.1.l.qui in carcerem,quod metcau.535.nu.40.& 50

Confessio facta in iudicio non præiudicat confitēti nisi respectu aduersarij l.fi.de inter,act. 1382.n.10.& 20

Confessio facta in iudicio,præsumitur sponte facta,& non per vim in margi.glo.pe.l.1.de inter.act.1368. numero 50

Confessio indefinita in omnibus præiudicat,1406.nu 60

Confessio facta procuratori super crimine,non afficit dominum,§. si procur.in sum.1222.in princ.

Confessio procuratoris an noceat domino,391.nu 50

Inter quos non valet iudicium nec cōfessio,l.filius,de inter,act.in sum. 1380.in princ.

Confessio non mutat veritatem , nec nocet quò minus possit contrarium probari,l.quidam,in sum. de prob. 2443 nu.20

Confessio propria quandoque sibiipsi prodest,gl.fi.l.si filius,de inter,act. 1377.in princ.

Confessioni alicuius statur,licet non veræ contra se,§.1.l de ætate, de inter.act.in sum.1373.nu.10

Confessioni vnius licet stetur in præiudicium alterius tamen ille alter potest probare contrarium in mar.gl. 2.l 3 si ex noxa.cau.200.nu.40

Confessionem reuocare licet re integra,§.fi.l.de ætate,de inter,act.1375. nume 40

Confessionem suam quis reuocare potest ex causa iusti erroris,§.ex causa l.de ætate,de inter,act.1374.nu. 30. in sum.

Confessionibus quibus Ius vel natura non repugnat,standum,l confessionibus,1377 in prin.

Confessoria actus,idest,actus cōfessionalis confess.gl.Confessoria, l.1.in num.50

Confessus perperam damno afficitur, l.qui inter,in fi.de inter,de act.1369 num.50

Confessio dantur exceptiones legitimæ,§.exceptionibus,1267.nu.30

Confitenti sponte parcitur, in verbo sponte,gl.fi l.3.de alie.iudic. mutā di cau.fac.676.nu.10

Confitentem lex benigne tractat. l. hæc actio.l.inde Neratius , ad l.Aqui.negantem, vero punit , vt ibi. 1321.num.20

In confitentem nullæ sunt partes iudicis,§.notandum,l.proinde , ad le. Aquil.1222.nu.30

Confine & vicinum differunt:hoc dominus,illud agris conuenit,§.finiū, 1284 num.40

Confines dicuntur immediati, l. quia 1284.nu.60

Confirmare dicitur quis eo ipso quod non infirmat, glo.3.l.& quia,de iurisd.omn.iud.143.nu.50

Confirmatur quandoque quod est ipso iure nullum,ibid.nu.40.in mar. gl.l.& quia,de iurisd.omn.iud.

In confirmanda adoptione citandi sunt hi,qui ex illa cōfirmatione lęduntur,in sum.l.adoptio.77.nu. 50

Confirmator electionis potest ex officio inquirere de modo electionis & moribus electi: licet nil objiciatur electo.in marg.342.nu.30

Confundere,l in nauem,2193.nu.30

Confusio & mixtio differunt,gl. vtraque,923.nu.70

Congruo tempore aliquid fieri,in verbo tempore congruo

Coniectura vnde sumitur,2615.nu.10 l.vtrum

Coniecturis vtendum,glo.2.l.Lucius, de exer.ac.1692.nu.10

Coniuges mutuo amore si spoliarentur si eis donatio pmitteretur C.l.moribus,2575.nu.30.& 40

Coniugium,nuptiæ,consortium, matrimonium,& connubium, idem l. nuptiæ,in gl.rub.2483.nu.10

Coniunctus re & verbis,præfertur coniuncto re tantum,§.idem, 1037. numero 50

Coniuncti multipliciter dicuntur,gl. separatim,1038.nu.70

Coniunctæ personæ quæ in marginé, 385.nu.10.& 20

Coniuncta persona debitum alienum sine creditoris voluntate exigere non potest,in mar.487.nu. 10.& 20

Coniuncta persona & extraneus si deputantur ad aliquid , & discordant, præfertur opinio coniunctæ , 313. num.30.marg.

Coniunctæ personæ admittuntur ad fideiubendum , licet non sint idoneæ facultatibus,§ prætor.184.in principio

Coniunctæ personæ admittuntur sine mandato,§.in his,397.nu.10

Coniunctæ personæ adsunt idoneæ ad fideiubendum,§.edicto 177. numero 40

Consanguineorum voces præferuntur vbi est paritas debiti,& numeri,personarum,l.imperator,in sum. 312. num 40

Consanguinitatis ratio habetur in iudicio bonæ fidei,gl 3.l.fideiussoris, de pac.278.nu.70

Con-

Conscientia mala se occidens non lagetur, secus si tædio vitæ. §. non solent. 356 in prin. & nu. 10
Secundum conscientiam Iudex quandoque iudicat 618. nu. 30. glo.
Conscientiam suā ratione officij grauare nemo debet in marg. l. videamus de in lit. iur. 1500. nu. 10
Iurare de conscientia aliena nemo debet. Ibid. in marg. l. videamus, de in litem iur.
Conscius fraudis agere non potest, l. ex facto in fi. de neg. gest 452 nu. 10. & gl. §. 1. l. sed & si pup. de in stito. 709 nu 40
Consensus non nocet, si actus circa quem adhibetur consensus, non valet, in marg 2294 nu 10
Consensus partium non potest de iure aliquid relaxare. glo. 1 §. veterani, l. si itusta. de procu. 270. nu. 30
Consensus præstitus per patrem filio agenti in causa principali, durat & in causa, executionis in marg. 575. nu 60
Cōsensus solus sufficit, vbi verbis opus non est glo 2. l. si pater, de adop. 75. num 70
Consensui nil tam contrarium, quā error. l. si per. de iurisd. om. iud 150 num. 10
Præsentia pro consensu habetur, glo. 1 §. si furnu n, l. si seruus, ad legem Aquil. 1225. nu. 60
Consensu partium plura sunt, quæ relaxari non possunt, & contra gl. 2. l. quos, de postu. 342. nu. 50
Consensu partium aliquid de iure relaxatur, 215. nu. 40
Consensu vt contrahitur emptio, & vēditio, ita contrario consensu resoluitur, l. emptio. 2090. nu. 20
Consentio saluo iure meo glo. salua. 2294 in prin.
Cōsentit etiam tacens, 1416. in prin.
Consentit non semper præsens, glo. 4 l. Sabinus com. diu. 1348. nu. 20
Qui non consentit, contradicere videtur, l. inuitū, de reg. vrb. præ. 1132. num 10
Non consentiunt qui errant, l. si per. de iurisd. om. iud. 150. in prin. & numero 10
Consentiunt difficile plures. 17. nu. 20. & 99. nu. 50
Consentire plures facile non possunt l. sed & § sed an, cum gloss. de do. ma. 555. nu. 40. gl. 1. §. deinde quia. de orig. iur. 27. nu 20
Delinquens videtur consentire pœnæ pro delicto impositæ, in marg. gl. honorati § bestias, l. 1. de postu. 337. num 60
Consentire an videatur qui subscribit gl. tenetur. l. merito, quod iussu 1831. num. 10
Consentire videtur sciens, qui nō contradicit gl. 4. l. in sponsalibus. de spō sa. 2480. nu. 10
Consiliarius, & assessor secūdum Accur idem sunt 131. nu. 40
Consiliarij nunc dicuntur, qui olim decuriones, 556. in prin.
Consilium, id est, auctoritas 91. n. 60
Consiliū dare potest maior iudex minoribus iudicib. §. iu dicib. 791. n. 40
Consilium minorum fragile, l 1. §. nam cum, de mino. 57 nume. 10. & 20
Consilium mutare sapientis, glo. fin. §. pen. l. quod sæpe. de contra. emp. 2033. nu. 60
Consilium neminem obligat. glo. 2. l. idē Pomp. l. 1. depo. 1873 nu. 50
Consilium non punitur, l. qui autem 350. in prin.
Liberum cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium, §. tua. l. 2. manda. 1901. in prin.
Consilium si est vnum, non sunt plura facta, l. si familia. de iu. om. iud. 146. num. 30
Consilio fraudulento tenetur quis, l. arbitrio. §. dolo. de do. ma. 559. nu. 40. tex. & mar.
Constituere. §. constituere, 1619. n. 10
Constituere, idest, statuere, ordinare, l. fundo. 951 nu 40
Constituere aliquem, seu in aliquem est ius in eum statuere, l. diuus, § fi. de offi præsi. 118. nu. 20. & 30.
Constituere partes societatis. 2011. numero 10
Constituere quandoque est contrahere, vt constituimus sponsalia, nuptias verò facimus, §. si quis. & §. cum autem. 359 nu. 20. & 40
Constitutio noua cum fit, eu dens vtilitas esse debet l. in rebus. de cōst. prin. 49. in prin. & num. 10
Constitutio nulla iuris, quæ facti sūt mutare potest l. legatum. in marg. de ra. de 641. nu. 30
Constitutio principis præsumi. ur sciri post duos menses, & tūc ligat in marg. l. 1. de const prin. 47 nu 40
Constitutio princip s est vt lex populi in tex. 48. nu. 20
Cōsuescere quod debet inspicitur, gl. fin. §. proinde. l. item, fit. ad senatus. Maced. 1743. nu. 30
Consuetudo ciuitatis seruatur in castris inferioribus, gl. fi. l. ex ea de postu. 343. nu. 60
Consuetudo dantis inspicitur, gl. 3. §. custodiam, l. si vt certo. cōmo. 1633 num. 10
Consuetudo dat iurisdictionem, & de scriptoribus, in mar. §. fi. l. quædam. de eden. 244. nu. 50 & 60
Consuetudo dat iurisdictionem gl. 2. l. nulli. quod cuiusque vni. no. 426. num 70
Consuetudo erronea non seruatur pro lege in similibus alijs casib. l. quod non. de legi. 47. nu. 10
Consuetudo est optima legum interpres l. si de. 46. num. 40
Consuetudo (etiam specialis) quādoque vincit legem glo. 4. l. item, cōrum quod cuiusque vni. no 418 numero 10
Consuetudo habet tria specialia. 44. num. 10
Consuetudo inducitur per duas sententias intra decenniū, & alijs modis. 46. nu 10
Consuetudo introducta contra solennitatem alienationis rei ecclesiasticæ. non valet. in marg 44. nu. 20
Consuetudo inueterata, pro lege est. l. de quibus. §. 1. de legi 43. nu. 40. & 45 in prin.
Consuetudo loci inspicitur in his quę spectant ad litis ordinationem, nō decisionem. § testes. in sum. 2461. num 30
Consuetudo loci contractus inspicitur. l. si fundus. de euic. 2351. numero 10
Consuetudo particularis alicuius loci derogat legi in illo loco gl. 1. l. de quib. in fi. de legi 44. nu. 60
Consuetudo peccandi mala § seruo, l. Neratius, de seru. corrup. 1388. in prin.
Consuetudo peccandi est habitus quē auelli non potest. in marg. l. Neratius de ser. cor. ibi. nu. 10
Consuetudo prouinciarum seruanda est §. magni. l. obseruare. de off. procon 104 nu. 10. & 20
Consuetudo qualiter inducatur decennio 44. numero 70. glossa inueterata.
Consuetudo quàm natura potius inspici debet in mar. §. bestias, l. 1. de post. 337. num. 30
Consuetudo quādoque interpretatur legem. 46 nu 60
Consuetudo quando vincat legem, & quando vincatur ab ea. 45. numero 50
Consuetudo regionis seruanda. l. Imperatores, de contrah. emp. 2050. numero 30
Consuetudo valet, cui lex non aduersatur. l. deprecatio, ad legem Rho. 1702 nu. 60
Consuetudinis magna est auctoritas, glo. consuetudinem. l. obseruare. de offi. procon. 103 nu 70
Consuetudini renunciari potest, in marg. l. imperatores. de contrahen. emp. 2050. nu. 30
Consuetudine scripto redigi, non est opus. l. 1 mo. 46 num. 20. & 30
Consuetudine quid fieri, & extra consuetudinem differt, §. si vero. 2175 num. 30
Consuetudine vtimur, vbi ius scriptū non est l. d. quib. in princ. de legi. 44 num. 30
Consuetam pœnam si qui debet arbitrer in pœnalibus in mar. l. omniū. de procu. 389. nu. 30
Consueta damna, coloni sunt, non consueta, domini. §. sed & si in verbo damna consueta. 2175 num. 20 & 30
Cōsuetum quod est, tacite videtur cōuenir. gl. penul. l. si fundū de leg. commisso. 2071. nu. 30
Consularis fœmina est consularis vxor non mater. in tex. 15 num. 50. 487. in prin.
Consularis quis. 685 nu. 20
Consul s § exactis 28 nu 40
Consules erant quatuor, inquit Accursius duo constituti, & duo in futurum designati. 89 in prin.
Consulis officium, l. officiū, 91. numero 50
Consulibus non licebat animaduertere in caput ciuis Rom. iniussu populi. § qui tamen 28. nu. 10
Consulit quandoque lex. glo 2. l. pacto de transac. 332 num. 60. & glo. tutius 2298. nu. 40
Consulere iudici potest, qui parti in eadem causa consuluit. 716. nu. 40. sed e odestius aduocati Parisiē qui vbi alteri consuluerunt, ab altero recedunt.
Consulere peritos nequeuntibus, iuris error prodest, glo. & non puto, §. scire l. sed & si. de pet. hæred. 873. in prin.
Consulitur princeps quandoque. 118. num. 20

Consulendi potestas post August. Cæsar. pro beneficio dabatur, §. primus, 34 num. 60
Consulendum est suū petenti, in verb. ad suum peruenire, 1600 nu 20
Consultare debet iudex in lite dubia. l. diuus in glo. consules, de offi. præsi 118. nu. 10
Consulto, id est, studiose 2197. in prin.
Consultationum origo. §. & vt obiter, 34. nu 50
Consumentis causa melior est. 595. in prin. & l. si minor de min. 619. n. 40.
Consumere in bonos vsus dicitur qui bibendo cōsumpsit, ibidem l. si minor. in glo. 3. de mino. nu. 70
Corrumpitur animus serui, cum persuadetur dominum contemnere, l. corrumpitur, de ser. cor. 1390 nu. 30
Non Contēnit disciplinam, qui ignorat militem, l. si ignorās, le cc. 2201 num. 60
Contempta iudicis maiestas est, vindicanda, l. si familia, de iur. om. iud. 146. nu. 20
Cōtemptibilis esse ne videatur iudex ingenio vti debet, in textu. 108. in princ.
Contemptio nascitur ex conuersatione æquali, d. l. obseruandum, de off. præsi. 120. nu. 20
Contemplatione tui si gero negotiū teneris, l. si pupilli, § sed si de neg. gest. 442 nu. 10. & §. item 444 n. 40
Contenti præsenti modico multi sunt l. cum hi. de transac. 320. nu. 30
Propter immensas Contentiones diuisio fit, l. in re. de serui. vrba. prędi. 1129 nu. 10
Contentum pro continente quandoq; ponitur, gl. 1. §. quod fere, l. iuregē. de pac 263. nu 60
Contestatione sola olim fiebat interruptio, hodie suffi it executoris conuentio. gl pe. l. j. de fer. 226. nu 20
Continens pro contento, l. solent, cū glo. de offi. procon. 105. in prin.
Cōtinenter, id est continue, §. nemo. 1107. nu. 10
Contingere humanum, id est mori. l. Publia. 1893. in prin.
Contingi crimine in textu 1391 nu. 40
Contra, dictio quandoque significat præter, 193. in prin.
Contra aliquem iudicatum est, idest amisit processum, §. si ex 808. num. 20. sic contra testamentum, vel secundum testamentum iudicatur, l. si pars, 809. nu. 20
Contractus ab initio si non tenet ratione inhabilitatis personæ, nunquam confirmatur in mar. 1629. nu 10
Contractus bonæ fidei, metu initus, nullus est, 534. nu. 40
Contractus qui solo consensu perficitur, solo consensu soluitur, in marg. l emptor de pact. 393. nu 30. & l. ab emptione, de pact. 311. numero 10. & 20
Contractus cuiusque initium & causa spectanda, §. & Labeo l. si procuratorem, manda. 1906. num. 40. & 1907. in princ.
Contractus dubij recipiunt modum, & formam a consuetudine, in mar. 2328. num 20
Contractus est facti, obligatio iuris.
Contractus ex conuentione legem capiunt. glo. deponitur, §. 2. l. si vt certo. commo 1612. in princip. §. si cōuenit, l. depo. 1871. num. 30
Contractus ex natura quod venit, præsumitur tacite agi. in margi. l. cum quid si cer. pet. 1422. nu. 50
Quæ dubitationis tollendæ causa Contractibus inseruntur, ius commune non lædunt, §. etenim l. qui mutuā. manda 1955. nu. 10
Contractus fidem impleri æquū est. l. sed addes, §. cum quidam. locati, 2181. nu. 60
Contractus fides authenticis ostenditur, non exemplis, l. 2. de fide instr. 2454. nu. 50
Contractus in dubio præsumitur licitē factus, in marg. glo. si. l. 6. de pac. 253. num. 30. & 40
Contractus obligationem, obligatio actionem præcedit, 148. nu. 70
Contractus quandoque est nullus in præiudicium vnius partis, non alterius, 2140 nu 50 glo.
Contractus pars potest tolli ex causa, alia remanente, l. si conuenerit, 310. num. 10
Contractus productio quod vbi est bonæ fidei, ita est etiā distinctio, sed distractus, in marg. 311. nu. 70
Quando dolus dat causam Cōtractui an possit purgari, 1824 numer. 10. & 30
Contractus tempus inspicitur, gl. exierit l. item, de constitut. pec. 1622. in princ. & glo. 3. l. 2. de hære. vel act. ven. 2076 in princ.
Contractus tempus non inspicitur in his quę non retrotrahuntur, sed existentis conditionis, §. manumissionis, in sum. 2586. nu. 20. & 30
Contractus verba referuntur ad tempus contractus, l. Rutilia, in summ. 2049. nu. 10
Verba debent accipi secundum naturam Contractus, 1154. in sum. l. si vno 2175. nu 50
Contractus verba debēt ciuiliter intelligi, l. si cui. Bar. de serui. 1104. nu. 30
Contractū impedit dissensus, l. si ego. si cer. pe. in mar. 1439. nu. 90
Recedere non potest à Contractu, inuito altero qui dolum commisit, glos. dolo. §. ait prætor. l. iuregen de pac. 261. in prin.
Ex inutili Contractu transfertur dominium, in marg. 545. numero 30. & 60
Contractus nominati sunt omnes qui consensu fiunt, marg. 1524. nu 40. & 50
Hodie in Contractibus non est locus remissioni, gl. illa debebit. in margine, 754 num. 50. quæ solita sunt fieri, an apponi in contractibus præsumantur, in add. ad gl. exigat. 2071. num. 30. & 40
Contradicere & non consentire, sunt duo extrema, tacere vero est mediū 67. nu. 30. & 40
Contradicere videtur qui non consensit, l. inuitū, de ser. vrb. præ. in sum. 1112. nu. 10
Non contradicens videtur consentire. l. in sponsalibus de spons. 2480. nu. 30 & 40
Contrahendi & delinquendi diuersa causa, §. magistrum, 1612. numer. 20
Contrahens cum vno, non debet distringi in plures aduersarios, l. & ancillarum, §. si quis, de pecu. 781. numero 60
Contrahentes decipi non debēt, §. omnia, l. 1. de exercit. act. 1683. nu. 30. & §. æque, 1910. num. 30
Contrahentes tenentur ad naturalia contractus, nisi aliud sit actum. l. in emptionibus, de pac. in sum. 302. numero 20
Contrahētium mens inspici debet gl. pe. l. si in venditione, com. præ. 1199. num. 70
Nihil bonæ fid. magis congruit quam id præstari, quod inter contrahētes actūm est, §. cum enim, l. exempto. de act. emp. 2121. nu. 60
Contrariæ actiones oriuntur ex eodē facto, l. si seruus, commo. 1641. numero 40
Contrarij testes nō puniuntur, in margin. gloss. pen l. duobus, de iureiur. 1485. num 60. & 70
Postulare aliquid potest quis, cuius Contrarium non postularet, gl. pro locatore, 2201. num. 50
Peractum Contrarium videtur quis ius suum deserere, in mar l si stilli cidij quemad. ser. amit 1162. numero 20. & 30
Contrariorum eadem est disciplina gl. fina. l. pen. qui satis. cog. 198. numero 20
Contrariorum nō est eadem ratio gl. 2. § item contra. l. qui proprio de procur 408. nu. 60. & gl. pretij, §. 1. l. in fundo de rei vin. 991. num. 70. & l. si quis negotia, in glos. si de neg. gest. 467. in princ.
Eligens vnum contrariorum, uidetur alteri renunciare, glo. summouebitur, l. nihil, de inoff. testam. 810. numero 70
Ex duobus contrariis eligitur quoddam temperamentum, 206. nu 10
Ex duobus contrariis optimum fit temperamentum, gl. 3. l. 2. §. si quis tamen si quis cau. 220. nu. 30. & glo. 1. l. sed hæc, de procu 371. nu 70
Contributio, idest compensatio, 2192. numero 20
Controuersia est ante litis contestationem, gl. controuersia. 1832. numero 60
Contumacia est delictum, in mar. gl. 2 l. si filius, de inter act. 1179. nu. 60
Contumacia facit de possessore petitorem, glo. si. l is cuius. si ser. vind. 1185. num 60
Contumaciæ pœna non est principalis, in marg. 498. nu 20. & 30
Ob solam contumaciam quis excommunicari potest glo non etiam, l. in actionibus de in lit. iu. 1502. nu. 60
Cōtumax cito veniens restituitur in summario, l. diuus, de resti. in integ. 504 nu. 10
Contumax est, qui omnino non respōdet. § qui tacuit, l. de ætate, de interr. act. 1373 nu. 50
Cōtumax minor esse non potest, 588. numero 60
Contumax non habetur pro confesso inter eos, inter quos nullum est iudicium, vt inter patrem & filium, l. si filius, 1380. nu. 20
Contumax verus non appellat, § sciendum, l. & post de iud. 787. nume. 10. & 20
Contumax fictus appellare potest, 505. num 60
Contumacis domus potest a iudice diruï, l. si is. in tex. & mar. 1365. nu. 40

Conte-

Contumaci in vna causa, potest iudex negare audientiam in alia. glo. si in ma. §. ait prætor. l. sed & ex qui. cau. maio. 659. nu. 10
contra Contumacem dantur auxilia tria. 1987. num. 60
Conuenit inter omnes: idest nullus dissentit glo. 194. nu. 50
Bona fides exigit, vt quod Conuenit, fiat. l. cum venderem. loca. 1182. numero 40
conuenitur actione prima dolo suo absolutus. l. cũ a te. de do. ma. in sum. 563. nu. 20. & 30
conuenitur vbiq; certo loco dare promittens, si ibi nõ reperiatur, in prin. l. 1. de eo quod cer. lo. in sum. 1599. num. 40
conuenire, est vel ex diuersis locis in vnum, vel ex diuersis animi motibus in vnum consensum, idest sententiam, venire. §. conuẽtionis 248. num. 30
conueniri, & recõueniri differunt. 379. num 40
conueniri eum iniquum est, qui soluere vult glo. oportet. l. si reus. de proc. 420. nu. 60
conueniri non posse dicitur, habens exceptionem declinatoriam iudicii in margine. 653 in prin. & nu. 10
cõueniri potest quis partim nomine suo partim procuratorio. in mar. 1290. nu. 40
Seruus an possit conueniri. 286. numero 10
Cõuentio facit cessare actionem legis Aquiliæ, sicut actio ex contractu. 1228. nu. 60
Conuentio iurisgẽtium nominata, parit actionem: innominata non, nisi implemento iustæ causæ, vel cohærentia cõtractus vestiatur. l. iurisgẽ. 253. num. 10. & 254. & 255. in prin. & num. seq.
conuentio legitima est, quæ lege aliqua confirmatur. l. legitima. 252. numero 30
conuentionis nomen est generale ad omnia pacta cõtractus, distractus l. huius. 248 nu. 20
Conuentio nuda non parit actio. nisi vestiatur traditione vel stipulatione l. diuisionis. 302. nu 30
conuentio publica est quæ fit per principem, quotiens inter se duces belli quædam paciscuntur l. conuentionum, 252. in prin. & nu. 10
conuentione remittitur, quod nullo tẽpore acquiritur. 1190 nu. 40
Conuentionum quædã expressæ, quædam tacitæ. l. Labeo. 250. in prin. & nu. 10
conuentionum quædam sunt nominatæ, quædam innominatæ Ibidem. §. sed.
conuersatio.) Ex conuersatione æquali cõtemptio dignitatis nascitur l. obseruandum. de offi. præsid. 120. numero 20
conuersus aliquid retinens, conuersus non est. 1078. nu. 70
copiam instrumenti sufficit edere ad originale collationatum. 236. nu 60
copula si cadit inter diuersas orationes facit coniũctionem verbalem. In marg. 1048 nu. 40
coram aliquo fieri quid dicitur, si est præsens, & intelligit. § coram. l. diẽ de arbi. 707. nu 40
corium cerdonum tingitur ex myrto. in verbo, myrtus.
cornu & voce Romani vocabantur ad incendium extinguendum. 100. nu. 60. nos vice eorum hodie campanas habemus.
Sæuire in suum Corpus etiam seruo licet §. si ipse. 1764. nu. 40.
corporis vitium quandoque ad animum penetrat. l. ob quæ. in prin. de ædil. edic. 2316 nu. 70
Error in nomine non vitiat, si cõstet de Corpore. §. cum in rem. l. idem Pompo. de rei vin. 914 nu 20. & 30. & §. nihil. l. in venditionib. de cõtra. emp. 2021. nu. 40
Corpore luat non habens in ære. l. si fine de in ius voc. 174 n. 40 & 50. l. si quis id §. in seruos 145. nu 20 & gl. aut noxæ § si seruus. l. quod si. de mi 609. nu 70
Nihil in corporibus, sed omnia in nominibus sunt. l. hæredes. fam. ercis. 1302. nu 60. & 1303. in prin.
Corporales res 81. nu. 10. in tex.
corporales qui sint, Bart. in mar. 1387 nu. 40
correctio esse debet pro modo culpæ. l. 1. §. cum patronus. de off. præf. vrb. 95 nu. 40
correctioni modus adhibendus. gl plenissimam. 1005. in prin.
correctores, præsides, differunt. 116. num. 40
corrigere errorẽ quando põt quis. gl. 1. l. quia. de arb 697. nu. 60
corrigi interlocutoria potest, non definitiua. l. dicere. de arbi. 676 nu. 20
Corrumpere iudicem videtur, qui ei dat vt pro se iudicet. §. sed si. l. 2. de condi. ob tur cau. 1526. nu. 10
corrumpere tabulas dicitur, qui eas interleuit 1241. nu. 10
Interest nostra liberorum nostrorum animos non corrumpi. l. vt tantum, de ser. cor. 388. numero 90. & 1389. in prin.
corrumpere seruũ dicitur, qui persuadet ei dominum contemnere. l. corrumpitur. de ser. cor. 1390. nu. 30
Corrumpens iudicem, vel aduocatum aut procuratorem partis aduersæ, litem perdere debet. 495. num. 40. §. sed &.
corrumpens segetes, tenetur. §. inquit lex. 1220. nu. 10. & 20
corruptor liberi magis delinquit, quã serui. l. dol. de ser. cor. [illegible]86. nu. 10
Corruptum quid dicitur. §. cũ eo. 1226 num. 50
creatura omnis ad benefaciendũ mouetur. 175. in prin.
credentiæ literæ. 1706. nu. 30. in mar.
creditor cui satisfactum est, potest petere instrumentum debiti, & facere completi chartam a notario. l. solutione, ad exhib. in sum. 1364 nu. 70
Creditor debet esse curiosus quo vertatur res quã seruo credit. §. sed si sic. l. quod si de in rem verso. 1814. numero 30
Creditor dicitur vim facere cum non per iudicem debitũ repetit. l. extat, quod me. cau. 519. nume. 20. & 520. in prin.
Creditor inuitus vendere cogi non debet, §. melius. 1651. numero 30
creditor iura tenetur cedere, & possessionem tradere, l. creditor, in sum. 2291. num. 20
Creditor nõ debet esse acerb. exactor. nec contumeliosus, sed moderatus l. si bene de vsur. 2424. nu. 30
creditor non renũciat personali actioni, si accepit pignus non idoneum. l. creditor 2436. nu. 20. & 30
creditor onerosus esse non debet. §. sicut. l. si seruos. in fi. de pig. ac. 1668 num. 50
Creditor possessionem naturalem nõ habet glo. is autem. § 1. l. Celsus. ad exhiben. 1354 nu 70
Creditor possessor non est rei pignoratæ. §. possessor. 196. nu. 30
creditor possidere dicitur quod ad quędam, & quo ad quædam non. ibid. in mar.
Creditor possidet. 1673. nu. 50
creditor potest agere furti. 1663. in princ.
creditor potest eligere vnum ex pignoribus, quod vendat l. creditoris. de distr. & pig. 2249 nu 10
creditor potest esse tutor. in mar. 418. num. 40
creditor potest habere pignus pro iusto pretio, debito non soluto. §. potest. 2252. nu 20
creditor priuatus prior pręfertur fisco l. si pignus. 2272. nu. 40 & 50
creditor reddens debitori cautionem, id. st instrumentum crediti, videtur tacite pactus esse de non petendo si probet redditum; secus in eo qui reddit pign⁹ l. Labeo. & l. seq. & in mar. 250 nu 10
creditor secundus vt in locum primi succedat, plura requiruntur. 2266. in prin glo.
creditor tempore prior præfertur. l. qui generaliter, qui poti. in pig. ha. 2268. num. 40. quandoque contra, vt l. interdum co. ti. 2271 in prin & numero 10
creditor tenetur partem debiti confessatam recipere, de dubia vero litigare. l. quidam si cer. peta. 1412. numero 40
creditoris credulitas, & serui calliditas domino obesse non debet. §. sed ij. 1814. nu 10. & 20
Sine creditoris voluntate nemo alienum debitum exigere potest. 427. nu. 10
Creditori bene agenti fauet lex inter alios male agentes glo. excepta, §. sed vtrum. l. 3. de mino. 576. numero 60
creditori vigilare licet ad suum consequendum, l. summa. de pecu. 1777. nu. 20
Creditores duo communi diuidundo agere possunt. 1145. nu 10
creditoribus datur condictio indebi. 1134 nu. 20. & 30
creditoribus minus subuenitur quàm legatarijs 321. nu. 10
crediti appellatio generalis, §. nam. 1329. in prin. in tex.
creditum & mutuum differunt, § creditum. 1421. nu. 30
Abire in creditum alicui 1723. nu. 70 & §. nam pecuniæ. 1738. nu. 20
creditur cuique contra se loquenti, §. 1. l. de ætate. de interrog. act. 1371. numero 10
creditur magis duob. affirmãtib. quã decem negantib. gl. si §. si plures. l. diem. de arbi. 707. nu. 10

Creditur quãdoque alicui de se loquẽti gl.1.l.item ei.ex quib.cau.maio. 647 nu 30
Credulitas falsa non confirmat quod agitur glo.fi.l.si cum.de pac. 307. nu. 50
Credulitas nimia reprobatur,gl.quĩuis.l 1. de eo per quẽ fac.erit. 204. mero 10
Credulitas nocet.§.sed si. l.quod si. de in rem ver 1814.nu.10. & 20
Credulitas reprobatur,gl.in l.si mea. commo.1640.nu 60
Credulus qui fuit, sibi imputare debet. §. dolum. l. 1. de eo per quem fac.erit.204. in prin.& gl.1640.numero 60
Crescunt multa alluuione,glo.obligatur 2248.nu.60. & 70
Crimen fateri censetur qui paciscitur. l.quoniam. de his qui no.infa.352 num. 30
Crimen patris quæsitam filijs dignitatem non aufert.§ filiam.l.generali. de ritu nup 2492 nu. 70
Criminis eiusdem socius socium accusare non potest l.repetita.de fide instru.in sum.1454 nu. 50.& 60
Crimine contingi 1391.nu 40.in tex.
Crimina vndecunque & per quoscunque commissa, in lex in sua prouincia inquirit.l.3 ff.de off p 212.n.30
In criminali causa iudex potest inipere a captura,& trahere delinquẽtem de domo, in mar.173.num.60. & 70
Criminali in causa plures dantur dilationes,quã in ciuili.in fi.l fi.de fer. 230.nu.40
cucuma quid.1184 nu. 10
cucumella ibidem gl cucumellas. & in mar.culleus quid.gl.168.nu. 20
culpa.2369 nu. 70.§. culpam.
culpa committitur trib. temporib. l. idem.in sum.1210. in prin.
Culpa culpam abolet.glo.fina.l.item si.ad leg.Aqui 1218 nu.60
culpa cum culpa compensatur. gloss. quamuis.l.1.de eo per quẽ fac erit. 204 nu.10
culpa est, cum quod a diligente prouideri potuit,non est prouisum, l.si putator,§.culpã,ad leg Aquil. 1234 num. 20
culpa est male facere,in mar.l.siue.§. sed ita,de neg gest.466.nu. 40
culpa est vitium ibid.
culpa lata est ius ignorare 358.nu. 50
culpa lata dolo comparatur §.lata.l. 1.si mensi.fal.mo.1395.n.60. gl.non tantum.l.in actionib. de in lit. iur. 1502 nu 50
culpa dolo malo proxima, est culpa lata.gl.2 l.vbi de eden.242. nu. 60
culpa non est ab eo exigenda,qui diuinare non potuit,&c.§. nam culpa.l. si putator ad leg. Aquil.1234 nu.40
culpa non est in percusso retrocedente.secus in percussore.in mar.l.si ex ad l.Aqui.1247.nu.30
culpa non præstatur, nisi dolo malo proxima,l. vbi,de edeñ.242 nu. 40
culpa si præcedat casum, tenetur quis etiam si de casu non tenetur,glo.1. §. sed interdum,l.si vt.comm.1638 num 40
culpa si non præcedit, gestor non tenetur de casu. l.debitor.de neg.gest. Bar.in sum 455.nu.30
Qui in eo culpa sit, qui sue [illegible] non est.l. sed & si.ad legem Aquiliam.1217 nu.20
Sine culpa sua tenetur quis. §. at hoc, l. 3.nau.cau.sta.731.nu.40
Qui non præuidet,quod præuidere debuit,est in culpa,§.in hac,l.qui occidit,ad leg.Aquil.1233.nu 60
Culpa ad dolum non est compẽsatio. gl.quamuis,l.1.de eo per quem fac. erit.204 in prin.
culpæ ratione qui tenetur,non liberatur cedendo actionem. l. de illo. in sum.pro soc.972.nu.40
culpæ præponderat dolus.glo.habuisse.1342. nu. 60
culpæ reus possessor est, qui per insidiosa loca seruũ misit.l.qui petitorio,§.1.de rei vin.950 nu.10
Pro modo culpæ correctio esse debet. l.1.§.cum patronus.de offi.præ.vrb. 95.nu.40
culpam cõmittit quis vt fraudem repellat,gl §.si cum,l.at qui,de nego. gest.464.in prin.
Iuratur in litem ob dolum, non culpam,in tex.1502 nu.50
culpam negare difficile. §. & puto. 1972.nu.60
culpam nõ committit inanimata res, glo.machina,§. plane,l. si vt certo. comm.1633.nu 60
culpam non potest imputare ex ea lucrum sentiens.glo.ex quo.l. cum in fundo,de iu.do.2548.nu 50 & 60
culpam tollit diligentia.gl.1.§.pe.l.si merces lo a.2188.nu.40. & 50
culpa facere non videtur,qui facit quod fieri solet in mar.l.cum duobus.pro. soc.1985.in prin.& nu.10
cultura intempestiua deteriorem fundum facit §.conductor,l. si merces. lo.a.2186 nu 60
cultura meliorat prædia,gl.1.l. creditor de pign. 2254.nu 50
culturam omittere non debet fructuarius,in mar 603.nu 40
cum,dictio,est coniunctiua. l. si quis, & in marg.1042.numero 30.tex.& mar 40
cum.& si,nõ differunt l.qui promisit 1567.num.20
cum id est, quamuis.glo.in hæreditate 885.n.50.& gl.cum.& 901.n 50
cum , quandoque capitur causatiue, quandoque pro quamuis,393.nu 60
cum quandoque capitur pro,& 1645. num.30
cumulari possunt plures actus eodem libello §.de pluribus.in sum.1303. num.10
cupitum nocet, quod secus prodest. glo.2.§.fi.l.2.si quis cautio.221. in prin.
curare quod debet quis , donare non debet.glo.2.§.si prætor.l.8 de transact 325.in prin.
curator Cæsaris,id est procurator.122 num. 70
curator datur bonis absentis. in mar. 455.nu 60.& 70
curator datur hæreditati iacenti.ibid. nu.70
curator datus ad lites minori, potest reuocari ante litem contestã;vt procurator in margine 380.nu.60. & 70.
curator quomodo absenti dari debeat 547.nu 40 & 50
curator, l. leui culpa tenetur.433 numero 60
curator,potest constitui loco absentis, in margine 432.nu.50
Curator Reipu.quis.132.nu 20. & 30
Curatorẽ habere potest pupillus. 615 num.70
Curiatæ leges.25.nu 10.in tex.
curiæ.ibid.nu. 20
curiosissimus esse quis non requiritur. §.quid enim.l.regula.de iur. & fac. ign.2476 nu.20
custodia quæ.646.in prin.& nu.10.§. custodiam.
custodia sumitur actiuè & passiuè.130 num.10
custodia, id est exactissima diligentia glo custodia 2218 nu.70
custodia,id est custodita persona.105 in prin.& 130 nu.10
custodia aduersus vim parũ proficit. l si ea.de actio.emp.2249 nu.10
custodia nulla fieri potest, ne damnũ iniuria ab alio dari queat. l. sed de damno.loca 2199.nu.20
custodiæ gratia iusta causa est possidendi.§.sed & si l.communi.consi. di.1335 nu 30
custodiam mercede promittens tenetur de periculo l.qui mercedem.loca 2199 nu.10
custodiam debet venditor ante traditionem rei.l.venditor.2250.numero 60
custodiam non promittentes horreorum domini,non tenentur de fractura.l. dominus.2205.nu.10
custodiam qualem præstare debet venditor in re vendita.§.custodiam.& l.seq.2 95 nu 40.& 50
custodit diligenter qui vincit.§ in publicum.de ser.fugi 1391.num 60.& glo. permittit.1392.in prin.& n.10

D

Damnare qui non potest,nec absoluere potest glo.fi l.fi.de off. præ. 6.Cæs.113.in prin.& nu.10
Damnatur quis quandoque in alio, quam actum est.360.nu 70
Damnatus crimine capitali,pendente appel. potest facere testamentum. 353.nu 40
Damnum alij facere possum, ne res mea pereat,l.qui fundandã.2215. num. 30
Damnum,& furtum,differunt,§.si olli uam.in sum.1227 nu 70
Damnum fati inuitabile §. & puto,l. hoc ita,de petic.& commo.rei ven. 2097 nu.40
Damnum & lucrum in vna re contingere possunt,glo.lucrum,l.si negotia,de neg gest 454.nu 70
Damnum cum lucro compensatur,in fi.l.si duorum,de act.emp. 2154.numero 60
Damnum dicitur lucro deducto,§.neque,l.Mucius,pro soc.1976.nu.10
Damnum magnum non est in mora modici temporis,l.si debitori.de in di.758. in prin.
Damnũ modicum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicũ lucrum non aufertur, §.vis maior.l.si merces loca.2187 nu.30
Damnum eius participare quis debet, cuius participauit & lucrum, in fi. l.si igitur,pro so.1990.nu.20
Damnum pati nemo debet pro alterius lucro.l.iure.defen.do.2511.nu 40
Damnum pro cõa vtilitate acceptum, cõmuniter resarciri debet,gl.1.§.1.l.2.de lege Rhod.1695.nu. 80

Damnum

Damnum vitare nulla cura possumus, l. ad eos, commo. 1646. nu. 10
Nulla custodia fieri potest ne damnum ab alio dari alicui possit, in princ. l. sed de damno, locati. 2199. num. 10
Damni euentus restitutionem nō indulget, sed inconsulta facilitas, §. nec enim, l. verum, de minor. 593. num. 60
Damno alieno locuples fieri quis nō debet, §. sanè, l. cum hi, de transact. 326. nu. 10
Damno alterius restitui non potest quis ad lucrum sine damno potest, l. sciendum, ex quib. cau. maio. 652. nu. 10. & 20
Damna consueta coloni sunt non consueta domini, §. sed & si credu, l. ex conducto, loca. 2175. nu. 20. & 30
Damna fatalia socij non tenetur præstare, l. cum duobus, §. damna, pro socio 1914. nu. 50
Damna quandoque attenduntur, non lucra, glo. æstimandum, l. si sterilis, de act. emp. 2141. in princ.
Dare verbum denotat translationem dominij, in marg. sed quandoque contra 1524. nu. 10
Dare beatius est quam accipere, in rubr. commodati vel contra, 1627. numero 70
Dare quandoque. i. commodare, glos. rem & dares 1634. nu. 60
Dare quandoque, i. est, datum confirmare, 107. in princ.
Dare & confirmare, nō sunt paria, gl. 3. l. & quia, de iurisd. omn. iud. 143. num. 50
Dare quandoq; deferre est, 108. nu. 70
Dare iudicem, id est delegare, 116. in princ. & nu. 10
Dare ius anulorum aureorum, in margi. 167. nu. 50
Dare nequeunt multi quod promittunt, l. pen. de iu. dot. 2552. nu. 20
Dare pignori, id est obligare, gl. dedit, 2267. nu. 70
Dare prohibitus, prohibetur accipere. in glo. dare, §. sed & l. 1. de cal. 495. nu. 70. & in marg.
Dare & recipere qui debet, semper debet prius offerre, sic fit in retractib. nam retrahens debet offerre, gl. fin. l. ædiles etiam, de ædil. edic. 2322. nu. 50
Dare, id est, restituere, 2343. nu. 30
Dare de suo, & reddere, differunt, §. aliud, l. 1. depos. 1876. nu. 60
Dandum est æque bonum, ac recipiendū, gl. fin. l. Labeo, de arbi. 705. n. 10
Dans ex persona alterius, si poterat vitare ne daret, dare videtur aliàs secus, §. si quis, in sum. 2510. nu. 70
Dantis & accipientis si est turpis causa, cessat repetitio. l. auunculo. 1584 num. 20
Datio licet non teneat, sufficit tamen non reuocare, gl. fin. l. obseruare, de offi. procons. 64. nu. 20
Datio non tam leuiter fit, quàm ablatio. glo. contra, 176. in princ.
Datiuus quandoque pro ablatiuo ponitur, glo. sed & ei, 1597. nu. 50
Datus, i. dandus quandoque, & est tēpus pro tempore, 178. in princ. & 524. num. 20
Datus procurator, si est constitutus, 172. nu 70
Datum benigne quod est, fraude reuocari non debet, in tex. in verbo, benigne.
Datum non videtur, quod accipientis non fit glo. placuit, l. mater, de iure dotium, 2523. nu. 10
Datum pietatis causa, quandoque repetitur, l. si quis, in gl. repetere, de calum. 500. in princ.
Datum simoniacè repeti non potest, 490. nu. 30
De præpositio auget 1869. in prin. & num. 10. marg
Debeo, i. possum glo. debet, 104. in prin. & glo. debet, 1359. nu. 50
Debeo quandoque, i. necesse habeo. gl. ostendi, 1350. nu. 40
Ribaldos multos suspendere facit, gl. debebit, & in marg 756. nu. 50
Debere.) Nil refert an aliquid non fiat, an eo modo quo non debuit, fiat, gl. inhabil. 2. §. proconsul quod cuiusque vniu nom 425. nu. 50
Vis est, quoties quis quod ei debetur, non per iudicem reposcit, l. extat. 519 nu. 10 & 520. in princ.
Iustus possessor de hæreditate deducere potest quod sibi debetur, §. iustus. 824 in princ. & nu. 10
Quantum petatur quærendū est, nō quantum debeatur, §. quoties, l. cum quædam, de iurisd. om. iud. 152. n. 30
Quod alicui debetur alius sine voluntate eius iure non exigit, l. soluendo, de neg. gest. 487. nu. 10
Debitor an præsumatur soluisse, licet instrumentū reperiatur apud eum cancellatum, in marg. 1510. nu. 20
Debitor debet habere instrumentum solutionis, nu. 10. Ibidem in marg.
Debitor nomine constituti habet decem dies ad soluendum, §. si fine, & in mar. l. promissor, de const. pecu. 1623. nu. 30
Debitor in dubio non præsumitur fugitiuus, l. si vt certo. commod. 1633 nu. 50. mar. & gl. commodatus.
Debitor liberatur paupertate, §. illud, l. si quid de pet. hær 885. nu. 10
Debitor non excusatur mora semel commissa, §. post, l. euictis, de vsur. in sum 2415. nu. 70
Debitor non restituens pignus a se conductum, si condemnetur, fit infamis, §. si post gl tenet, 1664. nu. 60
Neque onerosus creditor audiendus, neque delicatus debitor §. sicut, in fi. de pign. act 1668. nu. 50
Debitor speciei, licet liberetur per interitum ante moram, tamen secus si loco illius perempta subrogetur alia facto debitoris, & illa pereat. in margine, 532. nu. 30
Ad debitorem speciei post moram spectat periculum interitus l. quod te, 1424. nu 30. & 40
Debitor vagus vbique conueniri potest, gl. debebit, §. proinde, l. hæres, de rustic. 756. num. 10. & 20. vide in verbo, Vagus.
Debitoris electio est in re incerta. l. cō prehensum, in sum. de cōtrah. emp. 2045 nu. 30
Debitoris mora non inspicitur cū & creditor est in mora, l. si & de actio. emp. & in sum. 2160. nu 60. & 70
Debitori nomen delegare, l. ob eam, 2222. nu. 60
Debituri confitenti dilatio est danda ad soluendum, l. si debitori, de iudi. idem condemnato. 757. nu. 30
Debitori facta interpellatio, non constituit eum statim in mora sed cum interuallo, vt possit prouidere solutioni, gl. 4. & in marg. l. Æmilius, de minor 623. nu. 60. & 70
Debitori loci vtilitas auferri non potest, in marg. l. 2. de eo quod cer. lo. 1601. nu. 30
Debitore retinere sine iudicis auctoritate quandoque quis pōt, gl. fine vllo. l. extat quod me. cau. 519. n. 50
Quilibet extraneus potest soluere pro debitore inuito, potest & creditori inuito, in marg. §. 1. l. tale de pact. 299 in princ. & nu. 10
Debita sunt in triplici genere, 1424. num. 70
Debitorum nomina si sunt deteriora, periculum est administratorum negligenter exigentium, l. periculum, 1451. nu. 20. & 30
Debitum alienum sine creditoris voluntate exigere etiam coniuncta persona non potest, in tex. & mar. 487. nu. 10. & 20
Debitū aliunde q̄ per iudicem repetens, vim facit, in verbo, Creditor.
Debitum alteri in compensam non venit. gl. 1. l. si cum multi, de compen. 1865. num. 40
Debitum ex causa victus nō compensatur, l. ob negotium, de compensat. 1866. nu. 40. & 50
Debitum naturale venit in compensationem, 902. in princ.
Debitum onerosum liberatur per solam patientiam, l. qui semisses, de vsur. in sum. 2411. nu. 10
Debitū videtur, quod iure honorario debetur, in prin. §. debitū, 1613. nu. 40
Debiti ad debitum non fit compensatio gl. 1. l. ob negotium, de compen. 1866. num. 60
Debiti instrumentum petere creditor potest etiā postquam est ei satisfactū l. solutione, ad exhib. 1365. n. 10
Debili epo datur curator 348. nu. 30
Decedere potest quis duobus testamentis relictis 73. nu. 30. & 40
Decem dies dantur ad soluendum debitori, & si non sit dictum, in mar. l. promissor. de cōst. pec. 1623. nu. 40
Decemuiri 29. nu. 40. §. & cum.
Decennium dr̄ longum tempus, gl. 2 l. cū de in rem, de vsur. 2405. nu. 60
Deceptis, & non decipientibus, opitulandum, §. hoc enim, l. 1. ad Velle. 1855. num. 40
Deceptis sine culpa subueniendum est, §. nec intra, l. diuus, de resti. in inte. 505. nu. 20
Decessio, id est damnum, 1332. nu. 30 expensæ an debeant deduci in decimis, 890. nu. 10
Decipere licet sine dolo in emp. vē. l. loca. & condu. l. item si loca 283. nu. 10. & §. idem Pomp. l. in causæ de minor. 601. nu 20
Decipi non debent contrahentes, §. omnia, l. 1. de exerc. act. 1683. n. 30 & §. neque, l. sed & si de institto sol. 1710. nu. 30
Decipi semper se credunt nouitij, gl. in eos, §. illud verò, i. prœmio. 12. n. 30
Decipiens aliquem sub specie cōmendationis, de dolo tenetur, l. quidam, de do. ma 568. nu. 20

Decipiens mulier non iuuatur Velle. l. si decipiendi, ad Velle. in sum. 1857. num. 10
Declinatoriam fori habens, non dicitur posse conueniri, in marg. 663. num. 10
decretalis bono. poss. & edictalis, glo. data, 915. nu. 20
decretum vbi necessarium est, causa per libellum expediri non potest in test. 107. nu 50
decreta, id est, sententiæ, 789. nu 30
decurionum loco hodie sunt, consiliarij, 556. in princ.
dedicabant olim reges, 85. in princ.
Pactum de non dedicando locum suum, non valet, l. nemo, 313. numero 30
deducere de hereditate quod sibi debetur, iustus possessor potest, §. iustus, 884. in princ.
deducere in publicum quid, l. in publicum, 1391. nu. 60
deducere rem in iudicium, l. si petitor. 763. nu. 30
deductis impensis fructus intelliguntur §. fructus, l. si a patre, de pet. her. 889. nu. 40
deest plerunque alteri, quod alteri superest, l 1. de contrahen. empt. 2015 nu. 40. & 50
defendere, est id facere quod dominus in litem faceret, §. defendere, 186. num. 20
defendere est iudiciũ suscipere. & gl. 1. §. fin. l. sed hæ. de procurat. 387. num. 60
Agere quandoque, id est, defendere, 333 nu. 60
defendere videtur, qui iudicatum solui promitti. 669. nu. 60
defendere præcisè an quis teneatur, 387. in princ.
defendere debens, tenetur defendere suis impensis, in marg 421. nu. 70
Defendere ibi cogitur quis, vbi agit: licet priuilegium fori habeat, l. qui non, de iud. 758. nu. 20
defendere non videtur aliquem, qui eum duci patitur, gl. defendit, l. 2. si ex noxa. cau. 200. num. 70
defendere se aduersus periculum, naturalis ratio permittit, l. itaque, ad legem Aquiliam, 1206. nu. 20
defendere se videtur, qui immediatè percutit percussorem, §. tabernarius, l. si ex ad legem Aquil. 1245. numero 70
Non videtur boni viri arbitrio defendere is, qui actorem frustrando facit ne ad exitum causa deducatur, l. si. de procur. 423. nu. 20
defendere tenetur procurator in tribus casibus, 384. nu. 70
defendi absentem a quibuscumque, publicè interest, l. seruum, §. publicè, de procurat. 382. nu. 20
defendi ibi quis debet, vbi deliquit, l. 6. de noxa. 1280. nu. 60
Vbi absens quis damnari potest, ibi quemuis verba pro eo facientem, & innocentiam defendentem, audiri æquum est, in textu, l. seruum, §. publicè, de procura. 382. numero 30. & 383. in princ.
defendit quãdoque actor, & reus agit, glo. defendant, l. non cogendum, de procur. 405. nu. 10
Satis pœnæ subit, qui non defenditur, l. satis, de in ius voc. 173. nu. 10
Reip. interest plurimos ad defendendum admitti, glo. 1. §. publicè, l. seruum, de procur. 382. nu. 50
defendens alium ex necessitate, videtur suo nomine esse in iudicio. l. si cum.
defendens alium non vtitur priuilegio sui iudicis, l. vend. in sum. 774. num. 10
Quod fit ad defensam, pœnam non meretur, §. qui cum, l. scientiam, ad leg. Aquil. 1242. nu. 40
defensio, id est excusatio. gl. defensionem, 2417. nu. 30
defensio est de iure naturali, l. itaque, ad leg. Aquil. 1206. nu 20
defensio plena, 654. nu 40. §. plena.
defensio sui vel rerum suarum, vel alterius, quo causa est permissa, 27. nume. 30 glo 50
defensor dicitur sine mandato, procurator cum mandato, 1469. nu. 40
Nemo alienæ litis idoneus defensor sine satisdatione intelligitur, §. qui alium, l. qui proprio. de procur. 407 num. 10
defensor quandoque tenetur comparare, & quandoque non in mar. 654 num. 40
defensor rei dicitur, procurator actoris, 177. nu 40
defensor sine satisdatione non admittitur, 407. nu. 10
defensori non competit quod alicui inutile est, §. nos, 276. nu. 50
deferre ad iudicem, id est significare, vel nunciare magistratui, 1392. nume. 10. & 20
deficit si lex suppletur, gl. 1. l. oratio. de spons. 2482. nu. 10
deficere qui dicuntur, § qui deficiunt.
deflorans virginẽ nõ tenetur de adulterijs per eam postea perpetratis, l. Neratius in arg 1387. nu. 70
deformitatis æstimatio nulla fit, in princ. l. fin. de his qui deie. 1249. num. 30. & l. ex hac, si qua, pau. fec. dic. 1203. nu. 50. & 1204. in princ.
defunctus potuit quod non potest hæres, 1740. nu. 70. & econtra, 2561. numero 50
defuncti dolus an noceat successori, glo. potior. l. sicut, 2298. nu. 20
defuncti vitiorum hæres est successor. gl 1. l. etiam, de petit. hæred. 843. in princ.
defuncti iure vtitur hæres, glo. 4. §. fi. l. cum quidem, de vsu. 2415. nu. 30
Sæpe credimus aliquid defunctum voluisse, non tamen rogasse, l. si sponsus, de dona. inter virum & vxorem, 2583. nu. 30
defunctorum actus an possint suspendi l. receptum, in fi. comm. prædio. 1167. nu. 40
defunctorum voluntates strictè interpretari non debent §. hoc amplius, l. plenum de vsu & hab. 1167. n. 40
degradat episcopus clericũ, 348. nu. 60
deiectum dicitur, quod suspensum decidit vel effunditur, vel dum suspenditur, in tex 1250. nu. 40. & 50
deijciens nocte è domo, non punitur: dic sic §. Labeo. 1255. nu. 50
delegare creditorem, §. si filiusfamil. 2509 nu. 70
delegare iurisdictionem, & mandare, differunt, 126. nu 90
delegare potest index qui iurisdictionem suo nomine non alieno habet, l. more. 142. nu. 10. & 20
delegari non possunt causæ meri, & mixti imperij, nisi iudex absit, alias sic, l. 1. in sum. 124. nu. 10
delegari nõ possunt, quæ plenam causæ cognitionem, & decreti interpositionem requirunt, in sum. tex. 107 num. 50
delegari possunt, quæ semiplenam causæ cognitionem requirunt, §. vt possessio 128. num. 30
delegatus soluit, §. interdum, l. quamuis, ad Velleianum, 184. n. 30. & 40
delegantis morte extinguitur delegatio. l. & quia, de iurisd omn. iudicũ. 141. num. 20
delegatio pro iusta præstatione est, l. quod debetur, de pecu. 1800 nu. 50
delegatio vicem solutionis habet, gl. fin. l. quod debetur, de pecu. 1800. num. 70
delegatione, non quæritur hæreditas, gl. debet, l. si mulier, 2536. nu. 70
delegatus ab inferiori, quandoque subdelegat. in mar. 749. n. 20 & 30
delegatus an & quando potest delegare, glo. non posse, 29. nu. 10
delegatus licet alias sit ordinarius, vice tamen fungitur delegantis in causa delegata, l. & si. 127. num. 30. & 40
delegatus vice mandantis fungitur, nõ sua, in tex. l. solet, de iurisd. om. iud. 150. nu. 20
delegatam iurisdictionem qui dare possunt 143. nu. 50. & 60
delens testamentum, vel aliud instrumentum, qualiter tenetur, 1239. nu. 20. 30. & seq.
Ad deliberandum datur tempus interrogato. in fi. l. qui interrogatur de interr. act. 1369. nu. 30. & 40
deliberate quæ fiunt, magnũ sortiuntur effectum gl. sint elocuta. § quantum, l. quid ergo, de his qui no. infa. 360 nu. 60
delicatus debitor non est audiendus, §. igitur, l. si seruus, in fine, de pigno. actio. 1668. nu. 50
Per delictum suum quis beneficium amittit, 622. nu 70
delictum familiæ exercitoris esse fingitur, quia familia mala vtitur, l. 3. nau. caup. stab. 731. nu. 10. gl.
delictum frequens auget pœnam, gl. 2. l. 2. de his, qui sunt sui, vel alieni iur. 60. nu. 70
delictum humana fragilitas non excusat. §. sicuti. cum glo. l. illicitas, de offi. præsi. 114. nu. 30
delictum maius est liberum corrumpere, quàm seruum, l. dolo, de ser. cor 1386. nu. 0
delictum nihil habet commune cum venia ætatis, §. quid enim, 605. n. 10
delictum non debet esse impunitum, §. at is l. qui seruum, de interr. actio. 1380. nu. 60
delictum parentum non est immediata causa corporalis pœna filiorum, 51. nu. 70
delictum quandoque. i. flustitiæ, glos. delictum, l. mãcipium, de ædil. edi. 2348. nu. 60
delicti ad delictum fit compensatio. glo. 1. §. pen. l. fin. de eo per quem fac. erit 206. nu. 60

Delicti

Delicti auctor tenetur, gl.1.l.in hoc, de ser.cor.1387.nu.30

Delicti causa durior est, quam contractus, gl.fi.l.ita vt.commo.1642.numero 30

Delicti ratione extraneus dicitur suus quo ad iurisdictionem, glo.pen.l.3.de offi.praesi.112.nu.10

Iustius est eum teneri, qui princeps fuit delicti, quàm qui res recepit l.in hoc de ser.cor.1387.nu 60

Propter delictum priuatur quis iure suo, gloss.1.in fi.l.iustitia, de iust.& iu.21.nu.40

Ob delictum priuatur quis honore, sed non releuatur onere, gl.certis, §.ait praetor.l.1.de postu.393.nu.40

Delicti impositae poenae sponte consentire videtur delinquens in margine 337.nu.60

Poenam quam quis ex delicto suo praestitit recuperare non debet, §.item l.qui propterio, de procur.408.nu.20

Ex delicto suo damnum pati quis debet.l.si ex duobus, de nox.1266.numero 20

In pari delicto potior est qui possidet. l.auunculo, de condi.sine ca.1584.nu.20.& 30

Non debet quis ex delicto poenam, & praemium mereri, gl.2.l.item ci.ex qui, cau.m.647.nu.10

In simili delicto actoris & rei, deterior est conditio actoris, l.nam cum ne quis cum qui ius voc.&c.180.num.20

Delicto ex vno, tota familia dominus carere non debet, l.illud, 1234.numero 70

Pro delicto quandoque venia datur, gl.cum venia.l. Papi.de min.606.numero 30

Delicta non debent remanere impunita, in mar.l.ita vulneratus, ad l.A 3.1245.nu.30

Delicta paria mutua compensatione tolluntur glo.1.l.nam cum, ne quis eum qui in ius vo.est, 180.in princ.

Delicta plura diuersis temporibus, si facta sint, de quolibet est poena imponenda secus si in eodem tempore, §.si idem, l.illud, ad l.Aquil.in sum.1235.nu.10

Delicta sunt multiplicia, gl.3.l.neque de legibus 38.nu.50

Delictorum communio turpis, l.quod autem, 1989.nu.60

Minoribus in delictis non subuenitur, §.nunc, 589 nu.30

In delictis praetor non succurrit.l.auxilium, de mi.621.nu.20

Licet in delictis praesumatur dolus, tamen fallit in minore & foemina, in marg.gl.2.l.vbi, de edeu.242.num.60

Nemo delictis exuitur, quamuis capite sit minutus.§.nemo, l.2.de c.mi.636.nu.20

Delinquere.) Puniri non debet quis in quo non deliquit, gloss.quia, §.dignius, l.actione, pro soc.2002.in prin.

Pactum contra ius, & inducens ad delinquendum, non valet, l.conuenerit, in sum.de pact.do.2555.numero 10

Delinquendi siue peccãdi occasio tollenda, gl.fi.l.1.de eo quod cer.loc.1600.num.70.& glos.dare tur.l.1.§.l.nau.cau.stabu.728.nu.20.& 30

Delinquendi, & contrahendi diuersa causa, §.magistrum, 1682.numero 20

Delinquens videtur consentire poenae pro eo delicto impositae, glo.2.§.denique, in margine, l.1.de pact.337.num.60

Delinquentis persona exhibenda est, vt cognoscatur in margine.l.1.si ex noxa, cau.199.nu.30

Delinquentium conditio melior fieri non debet, §.ergo, l.haec ratio.de do.inter vir.& vxo.2576.nu.50

Aliud est auctorem esse delinquenti, aliud delinquere pati, l.in omnibus 1258.nu 40

Dementia quandoque fingitur ob crimina 117.nu.60

Dementiae color parentibus adscribitur, dum querela inofficiosi proponitur de inofficio.testa.l.hoc colore, 793.num.30

Deminutum refertur ad actum ciuilem, vt ia vsuca.l.deperditum, 866.num.40

Demonstratio falsa non praeiudicat veritati, gloss.in l.imperator, de statu homi.52.nu.70

Demonstratio falsa non vitiat iudiciũ l.si in iudicis de iud.792.in princ.& num.10

Demonstratio nominis vice fungitur l.si in rem, versi.sed si.in glo.de rei vind.926.in princ.& in princ.tex.l.certum, si cer.pe.1425.nu.30

Demonstratione fundi venditi facta, fines nominare opus non est.§.demonstratione, 2046.nu.40.& 50

Demonstratione vtimur, cum nomen ignoramus, §.sed si.l.si in rem, de rei vindi.926.nu.10

Deni dicuntur decem, vt ait Accursius 11.nu 20

Denunciare quis tenetur, 2172.in prin.

Denunciare testimoniũ, l.inuiti, 2466 nu n 50

Denunciare.) Non valet iuramentum cum iurat quis se non denunciaturum maleficium, in addi.gl.2.§.illud, l.si vnus de pac.286.nu.20

Denunciatio id est summatio, sic capitur in ver.denunciatio non debet

Denunciatio facit quem esse in dolo.44.nu.20

Denunciatio illius, qui deputatus est ad denunciandum maleficia, in dubio non praesumitur calumniosa, in marg.351.nu.50.& 60

Denunciatio non debet fieri venditori qui simul cum tempore conuentus est, in marg.2380.nu.30

Denunciationis forma in addi.gl.solutorum, 2244.nu.70

Deo praefertur filius in bonis paternis glo.saepissime, §.si imperator, l.Papinianus, de inoffi.testa.806.numero 70

Depectus dicitur, qui turpiter pactus est.§.si igitur, 497.numero 20.& 30

Dependere, id est expendere, consumere, §.& si 208.nu.30

Deperditum refertur ad actum naturalem

Deminutum, ad ciuilem, l.deperditũ, 866.nu.40

Deplorata persona minus fidei habere praesumitur quam diues, §.cogetur, 239.nu.30

Deportato potest iudex reseruare aliquam partem bonorum suorum, in mar.670.nu.60

Depositarius quandoque de casu fortuito tenetur, gl.& marg.1875.numero 60

Depositarius de solo dolo tenetur, 1889.num.60

Depositae & commodatae res non veniunt in iudiciũ fami.erciscun.glo.communes 1319.nu.50

Depositione, vt solutione, liberatur ga 1655.nu.30

Depositum accipiens, beneficium dat §.sed contra, l.Lucius, depo.1892.numero 10

Depositum & commendatum, idem, l.Lucius, 1871.nu 40

Depositum est, cum nulla merces pro custodia datur, §.si vestimenta, 1871.num.50

Depositi actio, & mandati quando concurrunt, 1873 in prin.

Deprecatio, id est venia parcendi, 622 num.50

Precibus actionem famosam deprecari, & pacto, differunt quia hoc infamiam irrogat, illud non, §.pactus, 354.nu.10

Deprecatio, est libellus supplicatorius, id est requesta.l.deprecatio, 1701.num.50

Depretiari, id est deprisare, in tex.in 8 num.40

Deprehendi.) Quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur, reuocari solet, l.haec conditio.de cõd.inde.1579.nu.20

Derelicta negotia gerens, solum de dolo tenetur, §.interdum, 485.numero 40

Deridenda publicè loquens fatuus praesumitur in margine, l.4.de ędil.edi.2307.nu.30

Derogare iuri non oportet praetoris factum l.1.versi.si vero.de ser.235.numero 20

Deserta promissio dicitur, quando nõ seruatur promissum, 222.numero 70

Desertio appellationis non facit perdere possessionem, in margin.197.numero 70

Deserere promissum officium an liceat, §.qui mandatum, l.si quis mãdati, 1930.nu.60

Designare, id est ostendere, 1351.in prin.

Designare tenetur quis quod petit, in qualibet actione reali & personali, glo.556.nu.40

Designatores qui, §.designatores, 350 num.30

Desinit pertinere, quod non coepit.l omnes, in princ.loi, desinere vsufructu que mad.ca 1085.in prin.

Desinere quid, 747.nu.30

Destitisse dicitur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit, 605.num.30.& l.destitisse.747.nu.40

Destinare, idest proponere 2630.numero 20

Destruere alienum potest quis, ne destruatur suum, §.quod dicitur, l.si quis, ad legem Aquil.1243.numero 50

Desuetudine tollitur lex.in fi.tex.45 num.20

Desultor quis, l.apud, 2230.n.30.& in mar.nu 60.& §.puto, 2231.nu.10

Desultoris leuitas, in margine, ibid. num. 70
Deterior si redditur res, nō dicitur red dita l. 3. §. 4. commo. 1629. numero 40
Deteriorem causam facit proprietarius, etiam in meliorem statum remutata, l. si. de vsu & habi. 1082. numero 30
Deterius mea opera quod factum est, reficere debeo, l. sed cum, de vsufru. 1033. nu. 38. & 40
Deterius non dicitur fieri ius actoris, licet fecerit expensas: & de illis agi separatim potest, 216. nu. 70. & 217. in princip.
Detrimentum,) æquum est commune detrimentum communibus impensis resarciri, l. 2. de l. Rhod. §. æquissimum, 1695. nu. 10
Detrimenti non lucri fit præstatio, q̄do amissa re fit contributio, §. portio. l. 2. de l. Rhod. 1696. num. 50. & 60
Detrimento alterius non debet quis fieri locupletio r. l. nam hoc, de cōdic. indeb. 1535. num. 60. & 1536. in prin.
Δεύτερον idest secundum, §. hęc vxor. 242 nu. 10
Diæta, 1624. nu. 10. §. virgini.
Diætarij qui, 728. nu. 60
Διάνοια, id est conceptus, seu agitatio mentis, seu sententia, l. fraus, 43. numero 30
Diarij verbo quid continetur, 323. numero 70
Diatretus calix. id est tornatilis, §. si calicem, & in marg. 1228. nu. 60
Dicam impingere in margine, 573. numero 40
Dicere secundum aliquem, est ei quod petit adiudicare, vt iudex dixit, secū dum me, §. initium, 29. nu. 60
Dicere non potest quis quod mente non agitarit, gl. 1. l. quia, de arb. 667 num. 60
Dicis gratia, in textu. 1631. numero 50
Dictare actionem, est eā intentare. in marg. 573. nu. 30
Dictare iudicium, est actionem intendere, ibidem
Dictatores §. populo 18. nu. 60
Dicta lege, id est pacto conuento, §. lege, l. cum in pluces, 2206. in princip.
Dictum in vno cap. legis, nō censetur repetitum in alio quotiens non est eadem ratio in margine, l. in actionibus, de his qui, no. inf. 356. nu. 10 & 20
Dictum prius, intelligitur tacite repetitum, gl. 3. in fine, l. si iudex. de iud. 764. nu. 70
Dictum & promissum differunt, l. scien dum, 2316. nu. 10. & 20
Dictum, pactū & stipulatio differunt, glo. pollicitationem, 2315. numero 60
Dictum præcedens, ad tempus retroactum quandoque trahitur, gl. quæ l. si vero, 2318. in prin.
Dictum quod est minus, quam quod actum spectandum, l. sed Celsus, §. 1. de contrahenda emptione, 2018. nu. 30
Dicturum, idest dicendum, glo. dicturum, l. si tibi, 2224. nu. 70
Dies diuersimodè incipit apud diuersas gentes, glo. & marg. 229. numero 30. & 40
Dies & consul, id est data, in tex. 234. num. 20
Dies & consul in quibusdam adhibetur, & quibusdam non, ibi.
Dies expectatur (licet conditio euenerit) vbi dies est & conditio, 219. nume. 10. §. homo
Dies ille non debet numeri, quo quis promisit sistere iudicio, nec etiam ille quo sistere debet, l. vicena, 107. num. 30
Dies naturalis, & artificia, differunt, 229. nu. 40
Dies positus in prin. libri, vel instrumenti, refertur ad sequentia quę nō habent diem, §. si initium, 240. nu. 50. & 60
Diei vltima aliqua hora quædam cōplentur, in verbo vltimi diei
Die quædam fieri debent, non nocte, 229. nu. 50. & 60
Differre, & tollere contraria sunt, 720. num. 30
Differri non debent lite, sed tolli. l. q̄uis de arb. 719. nu. 60
Difficile quandoque, id est, impossibile, 267. num. 70. & 875. nu. 70. & gl. difficile, 1972. nu. 50. & gl. difficilis 242. in prin.
Difficile ratione discretionis fit, quod alias non fieret, glos. penu. l. vsufructuarium, de vsufructu, 1032. numero 70
Diffisum ne, an diffusum, legendum sit, §. si quis, in margine, 209. numero 40
Digitus aquæ, l. Λύκιος, aliàs, Lucius 2153. nu. 30
Digito monstrari quem, perinde est ac proprio nomine vocari, l. certum si cer. peta. 1426. in prin.
Digito demonstretur res, an proprio nomine vocetur, non refert. ibidem §. nam
Dignitas, id est officium, 1076. numero 10
Dignitas quandoque sumitur pro statu in marg. 2003. nu. 50
Dignitas contemnitur ex conuersatione æquali, l. obseruandum, de offic. præsi. 120. nu. 20
Dignitas filij magis prodest, quā obsit casus patris, l. filium, de sena. 90. num. 20
Dignitas liberat a patria potestate, 66 num. 60
Dignitas maior est in sexu virili. l. 1. de senato, 85. nu. 50
Dignitas non tollit originem domicilij, l. penul. in sum. de sena. 90. numero 50
Dignitas non minuitur adoptione, 77 nu. 10. & in glos. l. per adoptionem, de adop. ibid.
Dignitas non mutat domicilium, l. senatores, de senato, 90. nu. 60
Dignitas non transit de inferiori ad superiorem, in sum. Bar. in l. 1. de senato, 86 nu. 40
Dignitas personæ non attenditur vbi agitur de vili officio, in marg. glos. certis, § ait prætor, l. 1. de postu. 336 num. 40. & 50
Dignitas seruanda est quo ad mundū sed quo ad Deum omnes sunt pares 334. in prin.
Dignitas testis fidem auget, gl. dignitas, l. 3. de testi. 2459. nu. 30
Dignitatis suę rationem habere debet iudex, l. obseruandum, de offic. præ. 120. nu. 30
Sub nomine dignitatis aliquid committi aliud est quam sub proprio nomine, 144. nu. 30
Dignitati mores præferendi, glo. 2. l. 2 de testi. 2457. nu. 20
Dignitati præualet numerus personarum cum agitur de commodo suę re, & secus si de fide vel probatione veritatis, in marg. l. & suum, in 6. de pact. 267. nu. 10
Dignitatem mariti per priuilegium retinere potest vidua consularis nubens plebeio, l. nuptæ, 91. numero 10
Furor superueniens non mutat dignitatem seu dominium, l. qui furere, num 40. & 50
Dignitate paterna an fruatur filius ante eius dignitatem conceptus, 88. numero 20. & 30
Aliquanto largius cum vsurario agendum est pro dignitate, 1076. nu. 20. & 30
Dignitate pendente quæ fiunt valent glo. 2. l. hactenus, de constitu. pecu. 1517. nu. 30
Dignitatum ordo quadruplex, 87. numero 70
Dignosci liberum a seruo haud facile est. l. quia, de contrahenda emptio. 2017. nu. 40
Dilatio aliter in criminali aliter in ci. causa datur, l. finali, de fer. 230. numero 40
Dilatio an vna, vel plures, sit danda, ibidem per to. glo.
Dilatio data super principali, censetur concessa super accessorio in mar. l. 4. de distra. pig. 2287. nu. 30
Dilatio danda est ad soluendum, l. si debitori, de iud. 357. nu. 30
Dilatio non datur ægro, si potuit mittere procuratorem, gl. 4. l. interdum de iud. 766. nu. 60
Dilatio post primam totiens dāda est quotiens opus erit, causa cognita, gl. & iterum, 229. in prin.
Dilatio secunda instrumentorum causa dari non debet sine causæ cognitione, l. oratione, & in sum. de fer. 229 nu. 10
Dilatio secunda non debet concedi sine causæ cognitione, l. 1. si quis cau. mar. 208. nu. 10
Dilationem ex causa dare potest iudex, l. interdum, de iud. 766. nu. 10. & 20
Humanum est ob fortuitos casus dilationem accipi, §. humanum, l. interdum, de iud. ibi. nu. 30
Dilatione pendente cessat officium iudicis, nisi dilatio reuocetur, vel mutetur, gl. diem, l. dicere, de arbi. 697. num. 50
Dilationes minuere potest iudex, gl. vel temporis, l. nonnunquam, de iud 785. nu. 60
Dilationes plures dantur reo, quam actori glo. 2. l. finali. de fer. 230. numero 20
In dilationibus actor & reus sunt pares in ciuilibus. gloss. 231. numero 10
Exceptio dilatoria ante litis cont. est proponi debet, 370. numero 60. & 70

Dili-

Diligens esse debet quilibet in officio suo, l. diuus, de offic. præsid. & 117. num. 70. & glo. in officio. l. 1. ibi, sed diligenter, de offi. procur. Cæsa. 123. num. 10

Diligentem errare non est verisimile glo. diligens, l. cum de. de probat. 2448. nu. 70

Diligentem parum qui sibi quærit socium, de se queri debet, l. socius, pro soc. 2009. nu. 40

Diligentem requirit exercitoria, diligentiorem institoria, diligentissimum, de in rem verso, gl. eandem, 1693. in princ.

Diligentior debet esse melioris conditionis quam negligens, l. in compensatione, de compensat, 1861. numero 10

Parum vitare ne diligentissimus quidem potest, l. verū, de minor, 594. num. 70

Diligentia multiplex in casu, 1897. numero 10

Diligentia excusat a culpa, gl. 1. §. penult. l. si merces, loca. 2188. nu. 40

Diligentia non ambitiosa, & curiosa insolentia, multum differunt, l. si bene. 2424. nu. 30. & 40

Diligentia nulla damnum vitare possumus, 1 1 eos, co n no 1646. n. 10

Diligentiam in alienis rebus, quam in nostris exactionem adhibere debemus, l. custodiam, de peti. & cō. rei vend. 2037. nu. 50 & 60

Diligenter custodit qui vincit. l. in publicum, de fer. fug. 1 397. nu. 60

Directa datur, quando verba, & sententia locum habent, 135. in prin.

Directa & vtilis hodie non differūt, 402. nu. 50

Directa est ordinarium auxilium: vtilis extraordinarium, 403. nu. 40

Directa est solennis, vtilis sine solennitate 413. nu. 50

Directa prævalet vtili, §. si procurator in marg. l. nunc, de procu. 403

Directa quandoque prævalet vtilis, gl. si in causa, de procurato. 377. numero 70

Directo quid fiat, an per obliquum, nihil interest, gl. prius, §. 1. l. quod si de in rem vet. 1812. nu 70

Directo quod negatur, quod obliquè conceditur, glos. 2. l. 3. de per hæred. 831. nu. 50

Discedere a lite. l. dicere, 695. nu. 40

Disceptator, i. causidicus, 694. in prin.

Discipuli debent excusare magistri, §. Cassius, l. dicere, de arbitris. 697. num. 20

Discordes si sint coniuncta persona, & extraneus ad aliquid si nul deputati, præfertur opinio coniunctæ, in marg. 383 nu 30

Discussum, idest finitum, gl. discusso. 2433. nu. 70

Discutere matrimonio, i. separare, gl. 1575 nu 30. & 40

Dispendium, est damnum. §. actiones 2149. nu 20

Dispensator. 1711. in princ.

Dispensator bonorum in marg. 586. numero 30

Disputationi stricta ratio improbatur §. multa l. ita, ad legem Aquiliā, 1245. nu. 30

Disputationis causa dictum, non probat opinionem loquentis, in marg. §. sit senatus, l. item. de pet. hered. 865. nu. 30

Dissentire.) Naturalis est hominum ad dissentiendum facilitas, §. principaliter, l. item si de arbit. 694. numero 30

Dissimulare docent leges, vide in verbo, Malitia

Dissimulare iniuriam bonum est, gl. deseruiant, §. primo, l. 1. de dolo. 539. in princ.

Dissimulare licet, gl. quo vertetur, §. penultim. quod si. de in rem vers. 1814 nu. 30

Dissimulatio insidiosa in dolo est in §. l. ea quæ de contrah. empt. 2039. num 30

Dissimulatione tollitur iniuria, §. sed si. l. si vnus, de pa. 28 nu 10

Dissimulat. res magni sunt Bononiensis. 120. nu 70

Distinguimus aliquando etiam vbi lex non distinguit, gl. 3. l. 1. de offi. asses. 130. nu. 30. & 170. nu 30. & gl. 4. l. licet, de arbitr. 951. glos. 2. §. sed quod l. a. his, ex quibus causa maio. 648. nu. 71

Distinguere non debemus quando l. non distinguit. l. de prelio. de Publicia in sum. 973. in princ.

Distinguere an & quando debeamus, vbi lex non distinguit 170 num 40

Distingui quando debeat lex, & quādo non 112. nu. 30

Distrahi quasi res expedit, quæ magis onerant quam fructus sint. §. cætera, l. item veniunt, de petit. hæredit. 862. nu. 20. & 30

Distributiua verificatur in quolibet particulari distributorum, §. si annua in sum. 1672. nu. 50

Diu dicitur decennium, gl. inueterate. l. de quibus, de legibus. 44. nu. 70

Diuersa res est, licet sit eadem materia, sed forma diuersa. in margine, §. si quis, l. Iulianus, ad exhib. 1358. numero 40

Diuersæ si sunt sententiæ, valet quæ pro reo lata est, in verbo, Reus

Diuersitas factorum, exigit diuersitatem pœnarum l. si seruus, 211 Aquiliam 1243. nu. 30

Diuersorium, 2261. nu. 60. & 70

Diuertisse non dicitur mulier, quæ breui reuersa est, l. plerique, de ritu nup. 2492. nu. 10. & 20

Diuidere fundum regionibus, in verbo, Regionibus

Pactum ne perpetuo diuidatur, nō valet, §. si conuenit in sum. l. in hoc com. diuid. 1242. in princ.

Diuidi res si nequeat, vni ea datur, & pretiū alteri, l. si fami. fami. erciso. 1328 nu. 24

Diuinare potest nemo, l. si putator, in §. ad leg. Aquil. 1234. nu 40

Diuinare si quis non potuit, ei ignoscendum est, §. si cum, l. si fideiussor. mand. 1033. nu. 10

Diuini iuris quæ sunt, in textu 81. numero 20

Diuisa quæ non sunt in vita, diuiduntur post mortem, l. quæ pater. fam. ercisc. 1321. nu. 50

Diuisio fieri debet propter contentiones, l. in re. de seruit. urban. prædio, 1226. nu. 10

Diuisionis instrumento res contrahentium dolo non contenta, sub generali quietatione non comprehenditur l. tres fratres, in sum. 294. numero 30

Diuiti cōtumeliosus est sumptus modicus l. & si. §. iudex, de relig. 1406. nu. 50. & 60

Diuiti minus prouidetur quam pauperi gl. 1. §. si in annos, l. 8. de transac. 326. nu. 50

Diuitijs æquiparatur opera & industria, l. si societatē, pro socio, 1967. num 60

Diuortiū quid, & vnde, in glo. dimotionem. & tex. 2625. in prin.

Diuortium & repudium differunt, in gl. rubr. 1624. nu. 50. & 60

Diuortium & separatio ob adul. differunt 481. nu. 40

Diuortium culpa commissum, delictum est in modicum, §. si mulier 595. nu. 10

Diuortium raro permittitur, gl. 1. §. si mulier l. si ex de minor. 590. nu. 10

Diuortium quando fieri potest iure canonico 481. nu. 40

Diuturna consuetudo, i. decem vel viginti annorum, gl. 45. nu. 70

Diuturnitas temporis, iuris ignorantia, & numerus, inducunt Principē ad legitimationem liberorum, l. g. in. §. 1. 2501. nu. 30. & 40

Docere quando quis, i. probare, 182. in princ.

Expensæ quæ fiunt in docendo, restituuntur in duobus casibus, gl. pen. §. sed si l. si finautem, de rei uendicat. 946. nu. 10

Doctor esse quis potest anno ætatis decimoseptimo, in margin. l. 1. de postul. 334. nu. 20

Doctor non debet petere consilium a scholare, in marg. §. doctor. l. si quis, de eden. 241. nu. 24. & 30

Doctores adulterinam doctrinam tradentes sunt puniendi, in proœmio. §. hæc autem tria, 11. nu. 90. & 50

Doctores debent aliquid scire vltra ea quæ dicunt scholaribus, 6. nu. 10. & 20

Doctores nouitii non debent incontinenti procurare sedem ordinariam in marg. 420. in prin.

Doctores quales esse debeant. in margi. 6. nu 60 & 70

Docti viri memoria perpetua esse debet, §. ne autem, in proœmio, 9. numero 70

Doctrinæ causa quædam fiunt, quæ alias nōn in marg. glos. §. quid ergo l. si pupilli, de nego. gest. is. 443. numero 70

Dolia signare quid §. si dolum, 2095. num. 40

Doliare vinum aliis doliarium, §. sed & si 2314. nu. 10

Doliare vinum, in margine, ibid. numero 0

Dolo est flagellum, intra cuius uirgam latet pugio. in margine, 1246. num 10

Dolus aduersarij si dedit causam contractui, quoties pœnitere potest, §. mandaui, 2169 nu. 10

Dolus agentis das causam transactioni, reddit eam nullam in margine, 1577. nu. 50

Dolus alterius alteri nocere non debet, §. si ab eo, l. electio. de noxal. 1274. in princ. & nu. 10

Dolus auctoris non debet ei nocere, qui causam lucratiuam non habet, glos. 1. l. si quis, de procurato. 384. num 60

Dolus bonus pro solertia est, §. non fuit, l. 1. de do. 539. nu. 20

Dolus, bonus & malus est ibi.

Dolus commissus in perdendo nocet: secus in non acquirendo, §. illud, 2007 nu 10

Dolus cuique suus nocet, non alienus l. 2 §. fi. si quis cautio. 211. nu. m. 10. & l. si cum, de euic 2387 num. 30

Dolus culpam continet, sed non econtra, gl. prædone. §. veniunt, l. & non de pet. hæred 854. nu 60. & 70

Dolus cum dolo cōpensatur, §. 2 gl. quamuis, l. 1. de eo per quem fac. erit 204. num. 10. & l. si duo. de do. ma. 567. nu. 30

Dolus defuncti an noceat successori, glo. potior. l. sicut, 2258. nu 20

Dolus & fraus differunt multipliciter, per totam glossam 262 num. 40

Dolus est bonus contra hostes, in tex. in glo. §. non fuit. l. 1. de dolo 539. num. 20. & 30

Dolus est machinatio alterius decipiendi causa, cum aliud agitur, & aliud simulatur, §. dolum, l. 1. de do lo, 538. nu 10

Dolus ex conspicuis iudicijs probari debet, glos. fi. l. & eleganter, de do. ma. 550. in prin.

Dolus futurus ideo remitti non debet, quia inuitarentur mali ad delinquendum, in addit. ad glo 2. §. illud, l. si vnus, de pac. 286. in prin.

Dolus futurus pacto remitti non potest, sed præteritus sic, §. illud, l. si vnus, de pac. in sum. 286. in prin l. in commodato commod 1642. nu 10

Dolus generali remissione non continetur, 451. nu 60

Dolus malus fit calliditate & fallacia, §. dolo. 262 nu. 10

Dolus malus multis modis committitur, ibid. §. dolo.

Dolus potest defendi a quocunq; possessore. §. si quis, 1279 nu 20

Dolus præponderat culpæ, gl. secūda, l. cum sex. de ædil. edicto. fol. 2342. num 60

Dolus præsumitur, gl. penultima, l. si fundo, de euictionib. 2277 in principio

Dolus non præsumitur in minore aut fœmina, in marg. glo. 2. l. vbi. de eoden 242. nu 70

Dolus non purgatur casu. l. si hæres, noxa. 1264 nu 50

Dolus quando dat causam contractui non potest purgari per actionē ex contractu descendentem, §. datur, 1582. nu 70

Dolus remitti potest tacite, gl. ne depositi, §. si paciscar. l. iurisgē. de pac. 264 nu 70

Dolus siue initio contractus committatur, siue post, parit exceptionem, §. siue. 263. nu 20

Dolus si est in transactione, non tam paciscitur quam decipitur, §. qui p 328 nu 20

Dolus si est, nullus metus est. l. s. d p quid ex quibus cau. maio. 645 numero 10

Dolus volenti non fit glo. 1. l. nam si de rei vend 943. num 73

Dolus venditoris non prodest emptori, l. sicut 2150. nu. 70

Doli actio minori non competit, qa restitui potest, §. Pomponius, l. in causæ 2. de minoribus gl. non enim 600. nu 60. & 70

Doli actio non datur nisi pro magna & euidenti calliditate. l. & eleganter, § fi. de do. ma. 550. nu. 10

Doli actione non conuenitur vniuersitas, l. sed & de do. ma. 555. numero 40 & 50

Doli actio quando finitur, 564. num. 60 & 70. glo.

Doli ad culpam non est compensatio bona, gl. quamuis, l. 1. de eo per quē fac. erit, 204 in prin.

Doli auctor de dolo tenetur, §. ipse. l. quod in de tributo. 1727. nu. 30

Doli capacitas attenditur in pupillo, § sed & l. 3 de tributoria, 1720. numero 20

Doli & fraudis differentia, 1966 numero 70

Doli exceptio est in personā ex parte proponentis, gl. summouebitur, l. sed 1741. in prin.

Doli exceptio & realis est, & personalis, 556. nu. 10. glo.

Doli exceptio non excludit actionē, 540 nu. 10. & 20

Doli exceptio quadruplex, 1516. nu. 60

Doli sui præmium ferre nemo debet l. ita de arbit. 709. nu 40

Dolum allegans probare debet, glos. ant. pen. in fi. l. si quis ex. de eden. 241. nu. 40. & 70

Dolum committit qui vocatus non venit, 518 nu 60

Dolum non facile committit vniuersitas, l. sed & §. sed an 555 num. 50. & 60

Dolum in deposito allegans, probare debet, 732. in prin.

Dolum fingit lex quandoque, gl. fin. l. dolus, mand. 1644. nu. 50

Dolum licet contra hostes committere glo. 3. §. secundo, de do. ma. 539. num. 60

Dolum malum facit qui ex aliena iactura lucrum quærit, §. nam. 1714. numero 40

Dolum malum abesse a se præstare debet venditor, l. ex quæ de contrahen. empt 2039 nu. 20

Dolum non facit, qui suo iure vtitur. glo. dolo. l. si donaturus, de condic. causa da. 1510 in prin.

Dolum qui dicit, probare debet, glo. 2. l patronus, de prob. 2419. nu 50

Dolum suum quemquam releuare æquum non est, §. tempus, l. verum pro soc. 1998. nu. 10

De dolo suo absolutus, actione prima conueniri potest, l. cum a te. de do. ma. 563. nu. 30

De dolo actio minori non competit. 600. num. 70

Dolo administratoris tenetur quis in quantum est locupletior §. si dolo. 1777 nu. 20 & 30

Dolo alterius quis lucrari non debet, l. si actoris, 205. nu. 10. & l 3. §. 1. de eo per quem fac. erit, ibid. nu 60. & 206. in prin.

Dolo facit, qui quod restitutus est petit glosa l. cum in ea. de ædil. edic. 2342. nu 60 & 70

Dolo facit q reposcenti rē nō reddit. § est autem, l. 1. depo 1875. nu 10

Dolo facit quis ex eo tempore quod incipit habere iniustam causam litigandi, l. si quis, 1886. nu. 10. & 30

Dolo inest fraus, in marg. glo. 1. c. sed si. l. iurisgentium, de pac. 262. num. 60. & 70

Dolo malo iudicare quando dicitur iudex, §. dolo. 751. nu. 10

Dolo malo verbum post duo verba dositum, refertur ad vtrunque, l. doli, in sum. 1385 num 70

Dolo malo fit pactum, cum alterius circumscribendi causa aliud agitur, aliud agi simulatur, §. dolo. l. iurisgentium, de pac. 262 nu. 10

Dolo malo initum pactum non seruatur. §. pactorum, l. iurisg. de pac. 262. in prin. si initus est contractus qui dolum dedit, inuito, altero non recedit à contractu, glos. dolo. §. ait prætor. l. iurisgentium, de pac. 261. in prin.

Dolo possidere desinens, & dolo possidere nolens, æquiparantur, §. perinde, l. sed & si. de petit hæred 873. num 50 & 60

Statuta pœnalia semper censentur habere causam, si delicta Dolo sunt commissa in verbo Dolus

Ex dolo suo consequitur quis præmium, gl. 1 § postea cum Appius, l. 2. de orig. iur. 26. nu. 70

Conuentione quis de Dolo tenetur, nō valet §. illud, l. 1. depo. 1871. numero 30

Dominus tenetur de Dolo procuratoris de eo quod ad eum peruenit, §. item fi. 556. nu. 10

De Dolo solum tenetur deserta negotia gerens, § interdum, 435 nu. 40

De Dolo in seruitute commisso an teneatur seruus liber factus, 543. numero 70

Quatenus tenetur de dolo pupillus, §. an in, 1874 in princ & num. 10

Dolo venditoris non tenetur empto § emptor 777. nu. 10

Dolosa actio non datur humili contra constitutum in dignitate, l non debet, de do. malo 554 nu 20

Parui refert, an in initio quis Dolosè versatus sit, an postea hoc facere cœperit, § de eo. l. sed & si. de pet. hær. 872. num. 40

Dolosus est, qui se splendidè vestit vt melior videatur, in mar. glos. 3. l. si quis affi. de dolo. malo, 551. in prin.

Doloso nihil dolosius, l. si duo. cum gl. de do. ma 967. n. 20. gl. nu 70

Domesticus non potest esse testis, in marg. gl fi. §. illud. l. sed & si si quis caut 2 2 nu. 60

Domestico funere impeditus non tenetur sistere in iudicio. §. illud, ibi. num. 10

Domicilium senatoris duplex, l. senatores, 90 nu. 60

Dominium, & iurisdictio, æquiparantur, in marg. 56 nu 50

Dominium quandoque, id est effectus dominij, 659 nu. 50

Dominiū alicui Princeps auferre nō potest sine causa, in marg. l. venditor. comm. præd. 2164 nu 20. & 30

Dominium an habeat, qui seruitutē habet in marg. 2170. num 50

Dominium an sit seruitus, ibid.

De-

Dominium solo pacto transfertur, gl. desinete, 2060. nu. 30

Dominium duorum in solidum esse non potest, §. & ait, l. si vt commo, 1636. nu. 50

Dominium eodem tempore quaeritur, & amittitur gl. imponi, l. quod autem, de dona. inter virum, & vxorem 2585. nu. 70

Dominium habet, qui auctore iudice comparauit, §. sed si .l. & si. de relig. 1404 nu. 60

Dominium per sententiam non mutatur, nu 20. glo si. l. inter offic. de rei vindica. 959. nu 50

Dominium probatur per famam, gl. cōmittat in mar. §. si cum, l. atqui. de neg. gest. 463. nu. 70

Dominium in legatus sine possessione quaeritur, 1197. nu. 70

Dominium quandoque sine possessio. quaeritur, glo. periculi, l. si fundum, de fun do. 2573. nu. 40

Dominium transfertur ex inutili contractu. in mar. 545 nu. 60

Dominium quandoque sine possessione transfertur, 1988. in princ.

Dominiū sine possess. transfertur multis modis, gl. fi. l. si ager. de rei vind. 957. nu. 70

Dominium sine pretio non transit ex venditione l. quod vendidi, de contrah. emp. 2015. nu 10

Dominium non transfertur, si quod meum est, tibi trado tanquam tuū. § subtilius, 1509 nu. 20

Dominium quandoque ex causa locationis quaeritur, 953. nu. 60

Dominium quandoque sine traditione quaeritur, 974. nu. 40

Dominium superueniens alienationē confirmat. 969 in princ.

Dominus dans pecunias famulo pro emenda annona: non tenetur de in rem verso, licet ille famulus non soluat creditoribus, §. versum, 1821. princ.

Domini arbitrio res aestimatur, glo. 2. l. si tutor, de in litē iu. 1504. in prin.

Domini causam quandoque deteriorem facit seruus, gl. 2. l. 2. si ex nox. cau. ag. 200. nu. 30

Dominus ex facto serui sciens tenetur in solidum, aliàs noxaliter, l. si actoris, de eo per quem factum erit, 205. nu. 10 & 20

Dominus ex serui facto etiā de peculio non semper tenetur gl. auferūt, l. cum seruus, manda. 1953. nu. 70

Dominus iniuriam pati non debet, l. illud, de tribu. 1724. nu 60

Dominus non debet lucrari ex dolo serui. & l. 3 §. 1 de eo per quem fac. erit 205 nu. 10 & 50

Dominus quis ex duab. causis esse nō potest, gl. antepen. l. seruum, mand. 1950. nu. 30

Dominus rogans praecipit, gl. 5. l. 1. qđ iussu, 1840 nu. 70

Dominus verus furtum non committit, l. rem mihi, commo. & in marg. 1646. nu 50

Nullus habet iustiorem petitionem, quàm Dominus, l. bona. depo. 1896 num 70

Conuentus rei vendicatione non tenetur dicere pro qua parte Dominus est, l. in specialt, 969 nu. 10

Dominus habet plenam coercionem, in seruum, §. & Atilio. 1005. num. 10

Dominus in actione de peculio non cauet, 1997. nu 20

Dominus potest auferre feudum vasallo ineunti amicitiam cum inimico suo, 95 num. 10

Dominus quando debeat nominari, in marg. 928 nu. 50

Dominus tenetur de dolo procuratoris de eo quod ad eum peruenit, item si 556 nu. 10

Domini loco succedens, potest petere fidelitatem sibi fieri per sacramentum 1086 nu. 10

Domini priuilegio gaudet familia, in marg 1476. nu. 30. & 40

Domino inuito princeps eius seruum quandoque manumittit, sed tenetur ei ad pretium. 99. nu. 60

Domino nocet iniuria, & eius procuratori facta, gl. pen. l. si non cogendum, de pro. u 425. nu 60

Domino obesse non debet serui calliditas, vel creditoris credulitas, §. sed si. l. quod si. de in rem ver. 1814. numero 20

Domino quod non licet, nec familiae, l. si habitatio, §. fi. in marg. 1075. numero 40

Litigare cum Domino, vel eius subiecto, graue est, gl. restituantur, l. senatuscon. de offi praesi. 119 nu 60

Dominum impune locupletari ex furto serui, iniquum est, §. ex furtiua, l. 3 de pecul 1755. nu. 20

Dominum se negans, dominio vti nō potest 1371. nu 30 l non, alienum.

Domus est habitatio, & domicilium, §. do. num, 1393 nu. 50

Domus ex quibus constet, 957. nu. 30

Domus vicini destructa ne ignis vltra procedat, est communiter reparanda, in marg. 1691. nu 20. & 30

Nunciari ad Domum solenniter sufficit, 786. nu. 50

Domum reuocandi ius quis habeat, §. si cum, 663. nu 10

Nemo debet inuitus de Domo sua extrahi, nisi sit criminalis causa, l. plerique, de in ius vo. 172. num. 40. & 50

Domo vēdita quid veniat, gl. aedibus, 2129 in princ.

Donare inuicem nequeunt qui sunt in eiusdem potestate. § qui in l haerta tio. de do. iter vir. & vxo 2576. n. 60

Donare non debet iudex, quae ei sunt commissa 324. nu. 60 §. si pretor.

Donare possunt coniuges ad oblationem Dei, 2582. nu 40 §. sed &

Donare sibi quandoque permittitur coniugibus, 2609 nu 40

Donare praesumitur nemo, in marg. l. 4. ad Velle. 1836. nu. 50. & gl. 3. l. si mandato. mandati, 1959 nu 50

Donare non debet cuius quod curare debet, gl. 2. §. si praetor, l. 8. de transac. 325. in princ.

Donare non praesumitur mulier, gl. ex contrario l. Nesennius, de neg. gest. & gl. fi. §. adeo, l sed & si. de pe. haer. 876 nu 60

Donare non vr̄, qui necessarijs oneribus succurrit, § non enim, l. si quis, de do. inter vir. & vxo. 2594. nu. 10

Donare quis in dubio non praesumitur gl. in l. verum, de do. inter vir. & vxo 2615. nu 60. & 70

Donat raro mulier, gl. solenne, in verbo, mulier vico, 2610 nu 30

Donata remissio pensionis ob sterilitatem, annis sequentibus peti potest, l. si vno anno, 2175. nu 60

Donatio in multis casib. praesumitur, 1917. nu. 10. glo. patrono.

Donatio causa mortis, inter coniuges valet, 2587 nu 50

Donatio concessa sepulturae causa, valet, §. concessa, 2581. nu. 60

Donatio causa mortis tribus modis reuocatur, 1440. nu 60

Donatio facta Siluestro an valuit, in marg. 1. nu. 20

Donatio facta a sponso sponsae, valet, in sum l. si sponsus, 2579 nu. 40

Donatio facta concubinae, valet, §. videamus, 2576 nu. 30

Donatio facta vxori diuertenti, vt reuertatur, valet, 2622. nu. 60. & 70. l. vir mulieri.

Donatio inter concubinam, & amasium, valet, 2620 nu 50 l. si praedia.

Donatio inter coniuges quandoque permittitur, 2580. nu 50

Donatio inter coniuges eatenus reuocatur, quatenus locupletior est, qui accipit, 2585. nu. 60

Donatio inter coniuges morte donatoris confirmatur, 2600. num 40. & 50. l. cum hic, in sum.

Donatio inter coniuges prohibetur, ne mutuo amore se spolient, l. moribus, 2575. nu. 30 & 40

Si non tenet matrimoniū, tenet Donatio de rigore, secus de equitate, §. videamus 2576. nu 30. & 40

Donatio valet inter coniuges, quoties facultates non minuit, qui donauit: vel minuit, sed qui accepit non est factus ditior, §. cum igitur, 2583. numero 50

Donatio inter virum, & vxorem non valet, l. si res, 2516. nu. 20. & 30

Donatio causa mortis nō requirit aditionem haereditatis, 810. in marg. num. 10

Donatio mixta venditioni, valet, l. si quis, 2034. nu. 60 & 70

Donatio non continetur sub libera administratione, 1264. nu 60. & 70. in marg.

Donatio gratis facta non inducit obligationem in futurum. in mar. gl. fi. l. solent, de offi. pro on. 106 nu 10

Donatio non continetur in generali, & libera concessione, §. si filius, l. contra, de pac. 290 nu. 20

Donatio valet cum nil de bonis erogatur inter vir. & vxo. l. si sponsus, in fi. de do inter vir. & vxo. 2583. num 50

Donatio valet pro oleo ponendo in aede facta 2583 nu. 60 in textu.

Donator de dolo se obligare debet, l. ad res, de aedil. edic. 2345. nu. 40

Donum, & munus, differunt, 120. numero 30

Dona seu munera nec olim nec hodie iudici capere licet, xenia olim sic, hodie non nisi defectu salarij, 119 & 129. nu. 40

Dormire.) Qui dormit, humanam rem patitur, § nec quisquam, l. si seruus, ad l. Aquil. 1125 numero 10 & 30

Dos caduca, 2493. numero 50. §. veterem.

Dos data in primo matrimonio inualido videtur tacite repetita si postea validetur, 2514. nu. 40. & 50. l. si serua.

Dos dicitur in bonis viri quo ad dominium rerum dotalium, sed quoad sustentationem vxoris, dicitur ipsius vxoris, 2545. nu. 50
Dos ibi esse debet, vbi sunt onera matrimonij, l. si is, de iu. do. ibi. 2533. numero 30
Dos nõ est sine matrimonio, 3. de iu. do. 2508. nu. 50
Dos non est titulus lucratiuus, 1519. numero 60
Dos non potest solui fœminæ, nisi in ipsius vtilitatem vertatur, l. fundũ, in sum. 2552. nu. 30
Dos quandoque applicatur fisco. 1584 num 40
Dos reconciliatur vsucap. & consumptione, gl. 2. l. pater. 2551. nu. 10
Libellus quo petitur Dos restitui, debet concludere ad totam dotem: licet maritus condemnetur in quantum facere potest, in marg. 2614. numero 10
Dos si desit mulieri, à viro ali debet, in mar. l. quod si, de relig. 2410. numero 10
Dotis, alienum æs, funeris impensa est, l. impensa de relig. 1408 nu. 50
Dotis causa datum, §. dotis, 2513. numero 20
Dotis collatio quando cessat, §. intestato, 1316. nu. 10
Dotis contractus est de iure gẽtium. in mar 640. nu. 30. & 40
Dotis fauor, 2513. nu. 10. in tex.
Dotis fructus, ad virum pertinẽt. 2598 in princ.
Dotis fructus vt maritus lucretur, tria requiruntur, gl 1. l. dotis, de iure do. 3501. nu. 60. & 70
Dotis promissio vltra vires patrimonij an valeat 2138. in princ. gl. non valet.
Dotem dare filiæ præsumitur mater, nisi contradicat, 1912. nu. 40. & 50. gl. dotem.
Dotem habere debet matrimonij onera sustinens, 1298. in princ. l. si filia, l. si maritus, 1313 nu. 50
Dotes suas mulieres habere saluas, reipublicæ interest, l. 2. de iure do. 2508. nu. 30
Dotale prædium, l. dotale, 2572. numero 40
Dotalis fundus certis casib. alienatur, 2552. nu. 60. & 70. & 2568. numero 20. & 30
Dotalis rei an sit domina mulier. 578 in princ.
Dotalis serui fructus viri est, 1775. numero 20
Dotalem fundum maritus nõ potest alienare, nec vxor ei consentire, nisi pro eius vtilitate, l. fundum in sum. 2552. nu. 40
Dotare filiam Iudæam vel hæreticam non tenetur pater, in marg. 1818. numero 60
Dotare filias, patris est officium, de ri. nup. 2489. in princ.
Dotatam habere filiam, interest patris, l. pater, de euic. 2392. nu 60
Dubitans pro ignorante habetur, in mar. glo. 2. l. Pomponius, de neg. gest. 451. nu. 40
Dubitare rationabiliter quis debet, gl. 2. l. antiqui. II pars hære. pen. 908 nu 60
Dubitationis ratione aliquid permittitur quod l al. is negaretur. gl posfit §. sed & si, l. 2. de iudi. 743. nu. 60
Dubitationis ratione fit, quod aliàs non fieret, l. si eum, si quis cautio. 218. nu. 20
Dubitationis tollendæ causa quæ contractibus inferuntur, ius commune non lædunt §. etenim, l. qui mutuũ, mandati, 1955 nu. 10
Dubitatione in iudicio emergente, quis consulendus, 39. nu. 40
Dubitatiuis verbis quandoque apponitur exceptio. 1491. numero 10. in marg.
Dubius euentus potest vendi. l. nec emptio. de contr. emp. 2020. nu. 40
Dubius litis euentus, l. quod debetur, de pecu 1800. nu. 20. & 30
Dubia pactio interpretatur contra proferentem, §. hac lex, l. si arborem, de ser. vrb. præd. 129 nu. 40
Dubia responsio admittitur, gl. 1. l. si debitor. de peti. hære. 893. nu. 30
Dubia res fit per negotiationem probabilem, 314. nu. 60
Dubium si est de mensura, recurritur ad arbitrium, 1115. n. 50 §. si inter.
Dubij contractus tempore modum à consuetudine 2326. nu. 20 in marg.
Dubia in re à nuptijs abstinendum. §. sed in re, l. adoptiuus, de rit. nup. 2487. nu. 50
In dubio furtum præsumitur fieri culpa eius cui res sublata est, l. cum duobus. §. damna pro soc. 1984. n. 20
In dubio iudex in benigniorem partem procliuis esse debet, §. sed vbi, vide in verbo, iudex in dubio 2603 num. 30
Solent iudices in dubio secundum eum iudicare, qui iurauit, l. admonendi, de iureiur. 1489. nu. 20
In dubio pœnæ sunt tollendæ, gl. pen. §. si l. furti, de his qui no. infa. 355 nu 70
In dubio statur verbis legis, gl. edicti. §. si is, l. 1. de exer. a. 1588. in princ.
ducitur funus, corpus infertur, 1404. nu. 70 §. si cui, & l. prætor.
duci in rationem, l. qui insulam, 2191. nu. 60
duci aliquem qui patiatur, eum defendere non videtur, glo. d. fendit, l. 2. si ex noxa. cau. 200. nu. 70
ducens vxorem non debet citari, in verbo, vxorem.
duellum iure Ro. est permissum. 1410 in princ.
dulcis amor patriæ, in marg. gl. 2. l. velut de inst. & iu. 17. nu. 50
duo vbi requiruntur, vnum non sufficit, glo. auctoritas, 1628 nu. 70
duæ actiones contrariæ oriri possunt ex eodem facto, l. si seruus, in sum. commo 1641 nu. 40
duæ rationes vincunt vnam, in mar. §. idem est, l. 1. de vsufru. accresc. 1038 num. 10
duorum officio fungi quis potest, gl. debebit, §. item si l. fin. nau. cau. sta. 737. nu 60
duorum dominium vel possessio in solidum esse non potest, §. fin. l. si vt certo. commo. 1636. nu 50
duorum vicem an agere quis possit, gl. in l. 3. de adop. 60. nu 60
duorum vicem obtinere, quis potest præsertim in voluntaria iurisdictione, gl. in l. 6 de offi præ. [illegible] nu. 60
duorum vicem [illegible] cum officia non sunt contraria, l. si consul. de adop. 66. nu. 40
duorum vicem vnum sustinere difficile est, §. neque, l. si plures, de pac. 268. nu. 20
dupla non promittitur nisi pro rebus pretiosis, 2366. nume. 30. §. quod autem.
dupondij, 7. nu. 30. in tex.
durare) Factum quid non dicitur, nisi duret glo 2 §. quod si, l. item eorũ, quod cuiuscunque vni. no. 428. numero 70
duritia) Pœnæ non irrogatæ indignatio solam duritiam continet, l. seruus, de ser. expor. 2109. nu. 20
Duumuiri sunt defensores municipiorum & ciuitatum, 159 nu. 70

E

Ecclesia vel minor vendere potest, si facit conditionem suam meliorem, 322. nu. 20
In ecclesia potest iudex laicus acta iudicij expedire, quæ strepitum nõ requirunt in mar. 1472. nu. 50
Edere, est copiam describendi facere, vel in libello complecti &c. §. edere, 233. nu. 10
Edere, est dare per scriptum, vel per declarationem 233. nu. 70
Edere actionem, id est demonstrare, olim quoquomodo, nunc per libellum, ibid.
Edere non videtur, qui stipulationem totam nõ edit, §. edere, l. 1. de eden. 235. nu. 40
Edere nomen, est curare nomen inscribendum in actis &c. 92 in princ. in marg.
Edere patrimonium, 94. nu. 70
Edere rationes, est dictare, vel tradere libellum vel codicem, §. si initium, versi. edere, 140. nu. 60. & 70
Edere tenetur quis instrumẽta facientia contra se pro fisco, l. Senatus, 2,6 nu. 40
Edere non tenetur quis instrumenta quibus vsurus non est, §. edenda, 235. nu. 40
Edi debet ratio a capite, §. edi. l. argentarius, de eden. 245. nu. 40
Edi totus liber non debet, sed tota ratio prout pertinet ad petentem. Ibidem, §. edi.
Edenda est pars tantum necessaria instrumenti 246. nu. 20
Editio instrumentorum quando facienda, per totam, glo. 235. nu. 70
Editiones sine die, & consule fieri debent, editiones, 234. nu. 10
Edicere, id est edictum & pœnam ponere, 246. in princ.
Edicere 419. nu. 70
Edictalis bonorũ possessio & decretalis, gl. 2. l. ordinarium, 915. nu. 10
Edicta citatoria quot, & quæ, glo. primum, 785. in princ.
Edicta quædam erant generalia, quædam specialia, 144. nu 60
Latè patent verba edicti, §. si finem, 2623. nu. 30
Edictũ, ex qbus causis, maiores, tres habet partes, 642. nu. 40. gl. verba.
Edictum perpetuum dicitur generale, vt Accursius sommauit, 5. nu. 20 & 50. nu. 30
Edictum, quod metus causa, tria habet auxilia, 520. nu. 60
Edictum vnum pro omnib. qui traduntur. l. [illegible] 785. nu. 40

effectus) Verba cum effectu accipi debent 131. 3 operis §. docere, glo. ne quis eum qui in ius vo. est infra in littera. v. Verba cum effectu.
effectus plus quam verba attenditur, glo. pen. l. filius. quod cum eo. &c. 2733. nu. 40
efferuescere, glo. efferuescere, l. qui fit. 2312. nu. 10
egestate laborare debent mali, ve a. liis sint exemplo. §. nam male l. bona. dep. 1896 nu. 10 & 20
egestate societas soluitur, l. societatē. pro socio. 1967. nu. 20
egregiæ personæ quæ, l. ad personas, gl. ad personas 1476. nu. 20
egregiæ personæ, & morbo impeditæ coram iudice ad iurandum venire non coguntur. numero 30. & 40 ibidem.
ei, id est ab eo gl. fidei ei. l. sed & 1597 num. 50
eijcere verbum est accommodum ad pactum immaturum, 1297. num. 30 & l. Quintus. 1238 in prin.
electio erronea non præiudicat, in marg. l. legitimam de pe. hære. 838 num. 10
electio cuius est, homine in genere legato, 1305. nu. 40
electio facta per procuratorem valet. l. si is. 417. nu. 10
electio mala in culpa est, glo. 2. l. 2. si mensor falsum modū dixerit. 1196 num. 50. & glo. 1. l. qui non continuo dat. 1640. nu. 40. & gl. relictus, l. 5. de insti. 1706. num. 40. & gl. fi. l. nō ob. pro so. 1973 nu. 60
electio malefacta non nocet, glo. 6. l. cum in debitum de cond. inde. 1372 in prin.
Vocatus ad electionem, si dicit se nolle interesse electioni, & postea venit ab re electionē, debet admitti ad scrutinium in mar. 609. numero 30 & 40
Superior post inquirere de moribus.
electi confirmādi, licet nil obijciatur electo, in marg. 342. nu. 30
electi consules in futurum possunt cū præsidibus qui administrant facere reformationes, in marg. 859. numero 20
eligere viam leuiorem potest, qui plures habet, §. idem. in sum. l. pro soc. si fratres 1987. nu. 30
eligens scienter malum probat, gl. 4. l. si venditor. de in diem addic. 2066 num. 10
eligens vnum contrariorum, videtur renunciare alteri, glo. summouebitur. l. nihil. de inoffi. testam. 810. numero 70
eligens inter contraria variare non potest, § eleganter. in summa. 2071. numero 20
Licet non dicat capitulum, Eligimus te, sed illum, tamen valet electio, gl quod autem. 2519. nu. 70
elogium 2333 nu. 40. gl. elogium.
elusoriæ minæ non timendæ in mar. l. legitimam de pe. hære. 837. nu. 60
emancipare non cogitur pater. 76. nu. 20. cogitur aliquando ibid nu 30
emancipari filium, & patrem mori, æquiparantur, glo. manerent in verbo, patrem mori. 2528. nu. 10
embamma. 2021. nu 10
emisi manus id est cautio ppria ma nu facta. 2464. nu. 10
emissarum. 1200. num. 60. in mar.
emimus pleraque res propter accessiones. § plera que. 2049. nu. 20
emere non potest suas rem in loco in quo gerit offi io, l. qui offi ij. 2045 num. 60. & l. non licet. 2040 nu 10. & 20
emere & vendere cogitur quis. glo. 1. § idem, l. Iulianus. de actio emptio. 2113. nu. 30
emens a furioso quandoque vsucapit, 840 nu. 60
emens rem pluris quam sit ei mādatum, non potest repetere, gl. 1. §. liberos. de n g. gest. 475 nu. 50
Alea non emitur l. cum hæreditatem. de hære. vel ac. vend. 2081. num. 60.
emptio est ambulatoria. gl. Ide. 598 num. 30
emptio & venditio ve consensu contrahitur, ita contrario consensu soluitur. l. emptio. 2900. nu. 20
emptio & venditio promiscuè ponuntur. l. veteres 2119. nu. 70
emptio quandoque, idest instrumentum emptionis. 1626 nu. 60
emptio nuda conuentione soluitur, si res secuta non sit. §. emptio. 2090. num. 30
emptio non est rei flagitiosæ, § veneni. l. quod sæpe de contr. empt. 2031 num. 10
emptio spei est, l. nec emptio. de contra. emp. 2020. nu. 50
In emptionis, & venditionis pretio licet contrahentibus se circumuenire, modo absit dolus. §. idem 601. nu. 10. & 20
solutum pretium ex causa emptionis inualidæ repetitur. l. seruum. 1558. num. 40
emptioni quod excedit, venditionis pars est. 2329. nu 10
emptioni vicina est permutatio, l. aristo de te. p. r 2215. nu. 30
Potest in parte vel in toto recedi ab emptione re nondum secuta, versic. vnde illud. l. iurisgen. de pact. 260. nu. 30
emptor dicitur, qui pretio emit, §. emptorem. l. sciendum. de adil. edic. 2316. nu. 60
Bonæ fidei contractus non pariter ut emptor rem amittat, venditor pretium retineat, § neque, l. emptorem de act. emp. 2127. nu. 30
emptor legem dicere videtur. 2280. numero 20
emptor non tenetur de dolo venditoris, 2277. nu. 40
emptor quandoque de euictione agit, gl. pudori. 1948 nu 70
emptor quādoque, idest venditor 544 num. 20
emptor tenetur ad culpam, gl. vel culpa, l cum autem. 2320. nu. 40
emptoris conditio non debet esse melior quam venditoris. §. sed si. 1858 num. 40
emptoris non interest, ignorantia venditoris calliditate fallatur. §. causa. 2304. nu. 60
Quanti minoris est actio, ex empto, 2592. nu 50
emptori prodest ius venditori superueniens, l. si quis in summa. 2158. numero 10
emptoribus & vendi. decipere se licet §. idem. 601. nu. 10. & 20
emphyteusis 988. nume. 10. in marg.
emphyteuta modicū præstat in signū honoris. 941. nu nero 20. in marg.
emphyteuta potest donare rem emphyteuticam sine consensu domini, in marg. 2890. in prin.
emphyteuticus. 958. nume. 20. in margine.
emphyteuticus ager, idest vectigalis, in textu. 196 nu. 20. & in mar. 988. num. 20
emphatos 168 nu. 10. in glo.
emungere.) Qui nimis emūgit, elicit sanguinem. gl. 1. §. illud, l. sciendū. de ædil. edic. 2316. nu. 70
en causam imperiale, glo. tollebatur. 2211. nu 1. & 20
enumerari sigillatim omnia non est opus. §. multi, l. sed, & ex qui. & causa 620. nu. 20
enunciatiua an habeant vim confessionis &c. in verbo, verba enunciatiua.
enunciatiua verba, in verbo, verba enunciatiua.
enunciatiua verba an inducant obligationem. 1873. nu. 50. §. Tit.
enunciatiua verba a testatore prolata creditoribus non præiudicat. l. Seia. in sum. 1855. nu. 60
ephesus metropolis erat. 104. nu. 50.
Ἐπιδαφυγέ, naues, 1184. nu. 50. in tex.
epidemia idest accessus ad ciuitatem aliquam obseruari solitus, vt Gallorum reges dicere solent qui vrbem Paris primo ingrediuntur, per portā b. Dionysij, in text. & in marg. 104. num. 10. & 20
episcopus potest ex causa augere vel minuere pœnitentiam a Papa iniunctam, in marg. 935. nu. 20
episcopatum desiderans, bonum opus desiderat, gl. 3. l. item eorum. quod cuiusque vniuersi. nomi. 428. in prin.
episcopus an possit constituere actorē, 429. in prin.
episcopus est maior prætore, & dicitur præses ciuitatis. 343. numero 40. in marg.
episcopus non potest renunciare, episcopatui, nisi in manu Papæ. 120. numero 70
episcopo debili datur curator. 348. numero 30
episcopi cogunt hæredes ab obsequiū supremæ voluntatis, §. quauis. 898. num. 20
episcopus & Cardinales æquiparantur præfectis prætorio. 93. numero 20
epistolæ vicem nuncius gerit, glo. 1. l. cum mancipium. de ædil. edic. 2341 num. 30
epistomia. 2139 numero 20. §. Castella.
equitare non debent rustici. 2913. numero 40
equitare qui nescit, equum ascendere non debet. in marg. ibidem iuris. ad l. Aquiliam. 1210. nu. 60
equitem facere, est ius aureorum annulorum dare. 167. numero 50. in margine.
equitium. 919 numero 20. & 60. §. per hanc.
equus pro equa ponitur, & sic mas pro fœmina. ibid.

equus

Equus si nō ascendit pontem, fallacia est dicere cum nō ascendere arborē gl. fallendi. 1039. nu. 50
Equus non fit deterior castratus, §. sed enim. l. ædiles de ædil. edic. 2333. numero 60
Eremodicium dicitur iudicium desertum 587. nu. 60
Eremodicium est quod Græce dicitur ere medica, i. vadimonium desertū seu causa deserta, cū altera pars cedens tradit causam aduersario, in marg. ibid. nu. 30
Eremodicium. 786. nu. 70
Eripere & eximere differunt, nā eripere est de manibus auferre per rapitum, eximere vero quoquo modo auferre, l. sed eximendi. 181. nu. 10
Errare in proprio facto nō licet. gl. 2. l. quamquam 1817. nu. 50. gl. fi. l. Titius. qui. mo. pig. vel hyp. sol. 2301. numero 10
Errans nemo rem suam amittit, gl. 4. l. 1. de offic. procu. Cæs. 121. nu. 60
Errans non consentit, l. si per de iurisd. omnium iudi. & ibi gl. penultima. 149. nu. 30. & 70
Errantibus, non stultis, succurritur, §. quod si. 1478. nu. 10. & 20
Erro & fugitiuus differūt, §. vnusquisque. 391. nu. 50. quandoque idem. vt. 2313. nu. 50 & 60
Erro. 2313. nu. 50. in fine.
Erronea electio nō præiudicat. in margine 838. nu 10. & 20
Erronea subscriptio non nocet, gl. fi. l. Caius. de pign. act. 1675. num. 70 & gl. 4. l. Titius. de rescind. vend. 2092 num. 40
Erronea consuetudo quid prosit, l. q̄ non. 47. nu. 10
Error ignorantia, nescientia, & titubatio, differūt. in glo. tub. 2469. nu 70 & 2470. in prin.
Error calculi, l. si sponsus. de don. inter vi. & vxo. 2383. nu. 40
Error communis excusat, gl. 2. l. 3. ad se natusc. Mace. 1737 nu. 40. & 50
Error, an, & quādo corrigatur post defin. senten. quæsitum. in sum. 1808 num. 10
Error circa rem debitam, repetitionē inducit 1539. nu. 40. §. si putem.
Error excusat glossē per imperitiā, l. si quis de iur. om. iud. 145. nu. 20
Pactum factum per errorem, actionē non perimit. l. si cum de pact. 306. nu. 20
Error facti improbabilis æquiparatur errori iuris, in mar. gl. l. 2. de cōdic. inde. 1530. in prin. & nu. 10
Errore factum nō nocet, §. item, l. 4. si quis cautio 213 nu. 20
Error in alieno facto toleratur, gl. 2 l. 3. de iur. & fac. ignor. 2471. nu. 70
Error in facto proprio quando toleretur. l. sed & si. in sum. de cōdi. inde. 1540. nu. 50
Error imperitiā detegit. l. si per. de iur. om. iud. 150. nu. 10
Error quando faciat ius, in summario & 98. nu. 20 & in mar. & 99. gl. reprobari. in prin. & gl. 2. si per. de iurisd. om. iud 144 nu 60
Error iuris & error facti differūt, 149. num 60
Error iuris non inducit malam fidē, §. scire. l. sed & si. de pet. hæred. 871. nu. 50
Error iuris prodest in acquirendo, gl. & non puto §. scire, l. sed & si de pe. hære 873. in prin.
Error iuris pdest, cum quis inquirit consulere peritos, gl. & non puto, §. scire. l. sed & si. de peti. hære. ibidē num. 30
Error litigantium non habet consensum, §. error, l. consensisse. de iudic. 741. nu. 10
Error nocet, gl. fi. l. is qui, quib. mo. vsufru. amit. 1056. nu. 40
Error nominis nil facit cum de corpore constat. §. nihil, l. in venditionib. de contrah. empt. 2021. nu. 40
Error in nomine contractus nō vitiat, l. insulam, de præscri. verb. 22... numero 50
Error in specie contractus impedit cōtractum. l. si ego, in summario. 1439 num. 10
Error in nomine non vitiat, si conueniat de corpore. §. cum in rem. l. idē pomponius. de rei ven. 924. nu. 30
Quando a pietate causatur error, cessat repetitio indebiti soluti, l. cū is, de condi. inde. 1555. nu. 20. & 30
Consensui nihil tam contrarium quā error, l. si per. de iud. om. iud. 150. numero 10
Erroris causa cōfessionem reuocare licet, §. ex causa, l. de ætate de int. act. 1374. nu. 30. & 40
Errore etiam facta quædam nō valēt. quædam vero valent, glo. 3 § idem, l. 4 si quis cau. 214 nu. 20. & 30
Errore soluens, quomodo repetat, §. adeo. 1547. nu. 30
Erroris sex venditionem & emptionē impedimus 2021 nu 60
Veritas rerum erroribus gestarum) alias gestorum) non vitiatur, §. veritas, l. illicitas, de offi. præsi. 113. numero 20
Esculenta olim capere licebat iudici, hodie non, nisi in defectum salarij 120. nu. 40
Eruditus) Oportet prius animas deinde linguas fieri eruditas, §. illud vero, in proœm. 12. nu. 60
Esse.) Sufficit semel fuisse, licet designat, gl. 2. d. videamus. q̄ me. cau. 531. num. 70
Paria sunt non esse, & non apparere, l. in lege, de cōtra. emp. 1 sum. 1054. num. 40
Quod modo non est, potest obligari, l quæ. de pig. 2247. nu. 10
Quod non est, perire non potest l. 1. qui. mo. vsufr. amit. 1046 nu. 50
Et, quandoque capitur pro idest. 115. in prin 550. in prin & 2216. nu 60. & glo. & com. 2508. nu 40
Et, idest vel. 803. nu. 20
Euenire quod potest inspicitur. gl. pē. l. si idem. 187. nu. 70. & gl. fi. in l. 4 quædam. de iur. om. iud. 52. nu. 50 & gl. nasci. l. sed & si. in fi. de ... 752 num. 70 & de min. 594 nu. 70 § & ait, l. si quis loca. 2467 nu 50
euenire quod potest, quandoque non inspicitur 152 nu. 5 ... & gl. 2 § pen. l. ... ndum qui satis cog. ... 97 nu 70 gl. antepen. l. si quis ... mand. ... 1731. num. ... in summa l ... 1497. nu. 70
Euenire quod potest, si lex cōsideret, non debemus inquirere quid actum sit euenerit. §. prætor ... l. si vero. de his qui ... 1254. in prin.
Euentus damni restitutionem non indulget, sed iurisconsultus facilius, §. nec enim, l. verum, de min. 593. numero 60
Euentus litis dubius. l. quod debetur, de pecu 1800. nu. 20
Euentus nisi sequatur, nō sufficit vtiliter cœptum. l. si neg. de neg. gest. 454. nu. 50
Euentus non inspicitur gl. nō habuit. §. 1. l. sed an. & §. ego eadem. l. de neg. gest. 453. in prin. & 454. nu. 20
Euentus quandoque sequēdus §. ego. l. Papi. de inoff. test. 805. in prin.
Euentus si nihil operatur, frustra cōditio expectatur. §. si sub. l. aliquando. ad Velleia. in sum. 2844. nu. 70
Venditor de euictione tenetur. 174. num. 60
Licet pactum sit positum ne teneatur de euictione vendens re tamen euicta tenetur ad pretium, quando pactum est factum in genere, secus si in specie. in marg. 2390. nu. 20
Exactiones illicitæ sunt prohibēdæ. l. illicitas, §. illicita. de offi. præsi. 113. num. 50
Exactum tempus, idest transactum, in glo 2503. in prin.
Exactorū illicita auaritia ita reprehēditur, § præs. l. illicitas, de offi. præsid. 115 in prin.
Exarmare nauem. in mar. 1695. nu. 30 & 40
Exauthoratio & degradatio parificantur, § ignominiæ. 148 nu. 10. & per totam glo. nu 60. & 70
Exauthorare, est insignia militaria detrahere. in tex. 349. num. 30. & in gl. ibid. nu. 70
Qui excessit mandatum, aliud facere videtur l. diligenter. in prin. mandati, 1902. nu 10 & l. potest mandati. 1943. nu. 20
Excedere fines non debent arbiter, iudex, procurator. gl. cautum. 7. 6. numero 60
Excedit, idest excedere potest, gl. excedit. 2413. nu 70
Exceptio dilatoria ante litis contest. proponi debet. 370. nu 60
Cui datur actio, multo magis exceptio. 663 nu. 50
Exceptio doli quadruplex. 1516 numero 60
Exceptio dolis realis, & personalis, 556 nu 10
Exceptio excussionis est de apicib. iuris, quæ non oppo. quando agitur de bono & fauore publi. in mar. 2363. nu. 50 & 60
Exceptio fauorabilis, & odiosa. in margine 1364 nu. 20
Exceptio potest opponi per verba dubitatiua, vt puto me nō teneri, in marg. 1491. nu. 10. & 20
Exceptio quandoque plus operatur, quam actio. 414. nu 50
Exceptio pacti quatenus porrigitur ad successores 281. num. 30. & 491. §. si cum
Exceptio nō numeratæ pecuniæ fauorabilis est. in glo. 163. nu. 60
Exceptio peremptoria opponitur post sententiam 1745. nu. 10
Exceptio procuratoria duplex. 419. num 50
exceptio non est de regula gl. 2. l. in his. de legi. 39 numero 70. & 40. in prin.
exceptio quæ requirit altiorem indagi-

diginem, summariè non expeditur alias sic, ibi l. 3. ad exhib. 1351. num. 50
Cui competit exceptio, non competit remedium extraordinarium, in marg. 599. nu 70
Exceptio superueniens reo, prodest fideiussori, l. ti is. si quis cau 215. nu. 30. & 40
Exceptio transactionis, & rei iudicatæ impediunt litis ingressum, in marg. §. si quis, l. eleganter. de cond. indeb. 1543. num 20
Exceptio de euictione eum repellit, quem actio de ea tenet. 1356 nu. 30
Exceptionis nouatio fieri potest, in verbo, Nouatio.
Exceptio præiudicialis quæ sit, 918. numero 41 & 50
Exceptionem declinatoriam iudicij habens, non dicitur posse conueniri, in marg. 653. nu. 10
Exceptionem habens agere potest, in marg. 514 nu 10 & 20
Exceptione perpetua tutus, per errorem soluens repetit, § adeo, 1547. num. 30
Exceptione, qui contra obligationem tutus est, interesse non habet, §. si reus. 204 nu 10
Exceptiones debitoris principalis, licet competant fideiussori, fallit tamen hoc in fideiussore spontaneo, in marg. 1846. nu. 40
Exceptiones duæ contrariæ possunt opponi in eodem iudicio, l. cum de in. sum. de prob. 2448. nu. 10
Exceptiones pacti bo. fid. iudicio insunt. l. emptio 3090. nu. 30
Exceptiones Velleiani possunt opponi per iudicem etiam sine petitione ipsius partis, in marg. l. 2. ad sena. Velleia. 1835. nu. 30
Exceptor quis, glo. cum quidam, 2181. num 20
Excessus, id est mors, glos. excessum.
Excipere quandoque, id est accipere, libero. 268. nu. 40
Excipere non potest quis de iure tertij quod non est exclusiuum iuris agentis, § competit. 1272. nu. 30
Non agit qui non excipit, 2324. nu. 40 & 50
Excipiédo multa potest emptor, quæ non potest agendo, glo. agente. l. pacta. de contrah. em. p. 2051. in princ.
Excipiuntur quædam in generali sermone, gl. fi. l. 1. de sena. 87. in princ.
Excogitare possumus noua vocabula causæ doctrinæ, in marg. 445. numero 70
Excolere ædificium, idest ædificare, gl. excolendo, 1023 nu. 70
Excómunicari potest quis propter solam contumaciam, gl. non etiam, l. in actionibus, 1502 nu 60
Excommunicatus an possit esse arbiter, glo. ignominiosus. 686. num. 10 & 20
Excommunicatus est seruus diaboli, glo. 3 l. Pedius. de arbi. 1610. nu. 30
Excubiæ, id est nocturnæ vigiliæ 100. num. 10
Excurrens summa, in marg. 1893. numero 70
Excusat imperitia, error, rusticitas, in glo. 1 & 2 §. fi. l. si quis id. de iurisd. omn iud. 145. nu. 20
Excusat iussus iudicis. 582. nu. 40
Excusare si propriè dicuntur, qui inuiti non coguntur ad aliquid, & volentes admittuntur: impropriè verò, qui ne volentes quidem admittuntur in marg. 334. nu. 40
Non excusatur delictum prætextu fragilitatis humanæ, gl 2. §. sicuti, l. illicitas, de offic. præsi. 114 num. 30. & 40
Excusatur aliquando alias à causa metum inferens. 518 nu. 60
Excusatur coacta uoluntas. 582. numero 60
Excusatio ætatis non est aduersus præcepta legum § sed, vel. l. auxilium, de minor. 622. nu. 10
Excussionis exceptio est de apicibus iuris quæ non temere opponitur, in marg. 2363. nu 50. & 60
Executio, id est solutio 1609. nu 50
Executio contra nihil habétem, tum fiet, cum aliquid habebit, glo. fina. §. si seruus, l. quod si. de min. 609. numero 70
Executio quando fieri potest, l. fi. quæ met. cau. in marg 537 nu 40. & 50
Executio non fit in administratorem finito eius officio 214. nu 20
Executionis instar habet inopia, in marg. l. Titius, de proc. 422. numero 60
Sententia alibi data, alibi datur executioni, 772 nu 70
Executor olim non perpetuabat actionem, sed sola côtestatio. 206 in princip. & nu. 10. hodie contra, 226. numero 20
Executor vltimæ volunt, plus expendens quam debeat, repetere non potest. in marg. 475. nu 50
Executores, id est apparitores negotiorum, 2369 nu 60
Executoris conuentione hodie fit interruptio. olim requirebatur contestatio, in verbo, Contestatio.
Exemplar. 2454. num 50
Exemplum, ibid.
Exemplum quandoque, id est duplú, seu copia, §. sed & 1291. nu. 30
Exemplum instrumenti ad originale collationatum edi potest sine originali, 236. nu 60. glos. in l. si legatú. de eden. & in marg. ibid.
Exempli iniqui quod est, in vitio est, obseruandum, de iud. 773. nu. 10
Exemplo agunt pessimo, qui fœnerát l. 1. de sena. Maced. 1735. nu. 40
Exemplo opus est grassantib. multis glo. onerasset, § pœna, l. quid ergo, de hisqui no. infa. 361. nu. 50
Exempla mala iure humano reprobáda, gloss. pessimo, l. 3. de sena. Mac. 1736. num. 20
Exemplis, an, & quando iudicatur, 46. num 70
Exemplis, an, & quando iudicandum, 116. num. 70
Exemplis quandoque iudicatur, gl. 2. l. nam imperator, de legi. 46. numero 70
Exemptus citatus debet comparere allegaturus priuilegium, l. 2. si quis in ius voc non ierit 176. num. 10
Exempta actio, §. actio, 658 nu. 50
Exercere & instituere differunt. 1001. num 20
Exercitatio publici iudicij, id est cognitio executio. 124. nu. 60
Exercitor nauis quis; §. qui sunt. 728. num. 40
Exercitor, §. exercitorem, 2686. nu. 10
Exercitus quis dicitur, §. exercitum, 347. num. 40
Exercitus transiens alendus rusticis an sit. §. si quid, 1013. nu. 40
Exercitui præesse quis dicatur, exercitum, 347 nu 40
Exhæredationis iustam causam hæredes probare debent, 536 nu 60
Exhedra quid, in marg. 1253. nu. 10
Exhibere quid, l. exhibere, 1349. numero 20
Exhiberi idest, nutriri in tex. 94. numero 40
Exhibere, §. quantum, 1459 num. 50
Exhibere sufficit eadem forma, licet mutata qualitate, l. si quis, ad exhib. 1364 nu 60
Exhibenda est persona delinquentis vt cognosci possit, in marg. l. 1. si ex noxali causa agatur 199 nu. 30
Actio ad exhibendum datur mihi quandoque in rebus alijs, si mea intersit eas exhiberi; 243. nu. 70
Agit ad exhibendum etiam non dominus, 1350. nu. 20
Exhumari mortuorum cadauera non debent, l. diui, de relig. 1412. numero 50
Exigere qui l. 872 num. 10
Exigere id est expellere 28. nu. 20
Exigere est ab inuito pecuniam extorquere, 457 nu 50
Exigere a se debet negotiorum gest. 481. nu 50. & 1915 nu 60
Exigenda amaré non sunt ea quæ quis de affirmauit: vt si cóstantem dixerit, non exacta grauitas quasi a philosopho petatur, in text. l. si quid, de ædil. edic. 2315. nu. 20
Exire dies magistratus dicitur, cú ipso magistratu functus est, in text. ibi simulac. 773 nu. 40. & 50
Exiturus actionis dies, 237. num. 30. l. solet
Exiturus est tuus annus, §. cum fundú 2197 nu 20. & 30
Exilium, id est deportatio, 211. nu. 70
Eximere certam, 1137. num. 10. l. ergo.
Ex mere & eripere differunt, 181. numero 20
Exolere, id est desinere esse in vsu. 24. num. 50
Expeditum non est, id est non semper verum est, 290. nu 60
Promissio de non expellendo, habet locum si colonus non cesset à solutione per biennium, §. inter, 2204. num. 30
Plus expendens quam sit ei mandatum, repetere non potest, in marg. 475. nu. 10. & 20
Expensam in rationes referre, in verbo, Referre
Expésam ferre pecuniam, l. si prætor. 2178. num. 50
Expésæ a fructuario quæ fieri possunt 1000. nu. 60
Expensæ an debeant in decimis deduci. 890. num. 10
Expensæ pro parte socij repetuntur, 488 num. 20
Expensæ quæ fiunt in docendo, restituuntur in duobus casibus, gl. obseruandum, 946 nu. 20
Expensæ restituendæ sunt misso in possessionem 191. nu. 10
Expensæ pietatis causa factæ non repetuntur, §. Titium, l. ex duobus de neg. gest. 469 nu. 30.

Expensæ volup. non repetuntur. l. ex duobus, de neg gest. 469. n. 20. & 30
Expensæ vtiles & necessariæ. l. vtiles. 191. num. 10
Expensum ferre hæreditati, §. quod au tem. 876. nu. 40. & 50
Experiri, id est defendere, cum miles, glos. experiri, 682. in princ.
Experitur nemo sine actione, gl. §. fi. l. si pupilli, de negot. gest. 446. numero 70
Experiundum aliquid dare, §. quidã, 1247 num. 30
Expilatis horreis nõ compilatis, legẽ dum, in l. dominus, lo. 2. 2205. n. 10
Exponere dicitur tam in iure, quàm in facto, 334. nu 40
Expresse quædam fieri non licet, quæ tacite fieri possunt, 370. nu. 60
Expretio verborum in quibusdam nõ requiritur, sed sufficit consensus, l. si pater. de adop. 75. nu. 50
Expressum habetur quod tacite intelligitur, l. cum quid in sum. si cert. pet. 1422. nu. 20
Expresso vitiato non vitiatur, tacitũ, nisi sit eadem ratio, § j l. 1. quibus mod. pig. vel hypo. sol. 2282. nu. 30.
Expromissior potest obligari, pro eo, qui non est obligatus, secus in fide iussore, §. at quin. 549. nu. 20
Exquestore, exconsule, & huiusmodi nomina, indeclinabilia. in margine 7. num. 10
Ex re, & propter rem differunt, in mar gine, & tex. 1800. nu. 10
Extat, id est certum est. 900. num. 70
Extensio legis fit ad casum nõ expres sum habentem similem rationem, l. quæsitum. de test. in sum. 2464. numero 30. & 40
Extinguere, id est facere ne nascatur quis, glo. extinget. 2481. nu. 10
Extra consuetudinem aliquid fieri, & ex consuetudine, late differunt, si ve to. 2275. num. 30
Extraordinarium quandoque, id est, speciale, 105. nu. 30
Extraneus quis, 1515. nu 40. & 50
Coniuncta personam & extraneus si deputantur ad aliquid faciendum, & discordent, præfertur, opr. coniunctæ in marg. 313. nu. 30. & 40
Extraneo quando prefertur coniuncta persona, ibidem
Extraneus dicitur suus quo ad iurisdi ctionem rationem delicti, gl. pe. l. 3. de offic. præsi. 112. nu 10
Sæpe quod quis ex sua persona non habet per extraneũ consequitur. l. 3. quæ res pign. oblig. non possunt. 2265. nu. 50. & 60
Extraneos punit iudex in sua prouincia delinquentes, l. 3. de offi præsid. 212. num. 30
Extraria vis, glos. extrariam. 2192. numero 70
Extremum in iurisdictione quid, 160. nu. 40. & marg. nu. 60
Quando vnum habet duo extrema, antiquiori in dubio attribuitur, in marg. l. in finalibus, si regun. 1286. num. 30
Extricata margarita in marg. 1229. in princ.
Extrinseca solennitas præsumi nõ so let, nisi probetur, §. interdum, l. quæ cunque, de Publicia. 995. nu. 40
Exul impropriè dicitur relegatus, gl. cauli. 605. nu. 60

F

FAcio multo magis in mea persona, quod in aliorum persona facio. gl. oportet, §. porro, l. frater à fratre, de condi. indeb. 1562. nu. 70
Facit quis quandoque non tanquam ipse, sed tanquam alius, gl. 1. §. i. l. si paterf. de adop. & 69. nu. 30. & 40. gl. 1. l. et si de offi. eius cui man. est iur. 127. num. 60
Facit quisque in suo quod vult, modo alij non noceat, l. sicut, §. Aristoc. si ser. vin 2178. num. 20
Facit quis per alium &c. 55. nu. 80
Facimus nuptias, cum eas celebramus sponsalia vero constituimus, cũ ea cõtrahimus, §. cum autẽ, 359. n. 40
Facit quod faciendum est qui plus facit quam facere debet gl. plusquã l. si is cui. quema. ser. ami. 1193. n. 70
Non imputatur alicui, si non Facit quod etiam si facere vellet, non pos set, de vsur. 2414. nu 40
Quod tibi fieri non vis, alij ne Feceris, gl. 2 l. 1. quod quisque iur. 153. numero 50
Facere negotium, id est alium per calumniam accusare, 494 nu. 30
Facere quandoque, idest pati. 1702. numero 40
Facere debet quis in re aliena, quod in sua faceret. gl. si suum. l. Quamuis ad legẽ Aquiliã, 1138 n. 10. & 20
Facere quid promittens, ita facere debet vt valeat, in margin. l. quamuis ad Velleianum. 1841. num. 50
Facere quod potest, qui non facit, nolle facere videtur in marg. l. si quis sit. de ædil. ædic. 2312. nu. 40. & 50
Facere quod quis nõ potest, nec alijs concedere, glo. fin. l. filium, de senatusc. Maced. 1747. in prin.
Conuentus ex liberalitate sua, condẽnatur in id quod facere potest, §. hoc enim, l. si extraneus, de iur. do. 2522. num. 40
Facere non videtur, qui non facit, glo. 2 § fin l. at prætor ex quibus cau. mai. 656. in princ.
Facere videtur quis, quod per alium facit, l. 1. de eo per qui fac. erit quo mi. in iu. 203. num 70. & gl. fin. l. 1. si mens. fal. mo. dix. 1396 nu. 30. & 40. & gl. 3. §. Magistru. l. 1. de exer. ac. 1683. num. 30
Facere videtur quis, si patitur quod prohibere potest, glos. 3. l. qui ergo. de his qui no. infa. 359. nu. 90
Facere videtur omnes quod facit maior pars. 267. in princ.
Non solum quod est consideratur, sed & quod Facienaum, §. cum igitur, 999. num. 30
Facienda impediunt multæ quæ iam facta non impediunt gl. corrumpit l. pro parte, de seruit. 106. in prin.
Faciens quod publicè facere licere putat, non est in vitio, ad fin. §. apud Labeonẽ, l. si quis sit, de ædil. edic. 2315. num 30
Factum bene tractari non debet, in verbo, bene gestum.
Factum comprehendit rei verbũ, gl. 4. l. naturalis, de præs. rip. ver. 2218. num. 10
Factum non videtur quod legitimè factum non est, gl. 1. in fi. l. nam cũ ne quis eum qui in ius voc. 180. numero 10
Factum pro dato, & contra constituti non potest, gl. 1. §. pen. l. 1. de const. pe. 1613. in prin.
Factum pro infecto haberi non potest glo fi. l. denique, ex quibus, cau. ma io. 653. num 40
Factum proprium ignorare licet, l. cũ is, de condi. indeb. 1554. nu. 70
Factum, quod est, mutatur ex superueniente causa, glo. 1. l. non est, de transactio. 329. nu. 70
Factum quid non dicitur, nisi duret, glo. 1 § quid si. l. item eorum quod cuiusque vniu. no 428. nu. 70. & gl. 2 § versum, l. Si pro parte, de in rẽ, verso, 1821. in princ.
Factum recte nõ debet reuocari, gl. fi. l. si mulier, de min. 617. nu. 70
Factum cum l. x punit, non curatur de iuris effectu, §. cum autem, 359. numero 40
Factum vbi promittitur, interesse venit in obligationem, 177. nu. 40
Tenetur quandoque quis præcisè ad Factum, glo. accipere, §. pen. in margine, l sed & hæ. de procu. 186. numero 40
Licet regulariter quis non teneatur præcisè ad Factum, sed soluendo interesse liberatur, tamen vbi per sententiam tenetur tradere, ad id præcisè cogi, in marg. 966. numero 20. & 30
Non potest quis venire contra Factũ proprium ad sui commodũ, l. post mortem, glos. 1. de adop. 74. nu. 60
Facti proprij non potest ignoratio pretendi, l quanquam, ad Velleianũ 1838 nu. 10
Facti quæ sunt, nulla iuris constitutione mutari possunt, l legatũ, in margine, de ca. nu. 641 nu 30
Facti scientia prudentissimos fallit, l in omni, de iu. & fac. igno. 2471. numero 20
Facto alieno liberatur quis, gl. alieno l. si ex, de neg. gest. 440 nu 70
Error in Facto alieno toleratur, gl. 1. l 3. de iu. & fac. igno. 2472. nu. 70
Facto aliquid & verbis declarare, paria sunt, in marg. glo 4. §. ignominiæ, l. 2. de his qui no. infam. 348. numero 60
Facto aliquid fieri tantum valet, quã tum si verbis exprimatur, in id. glo. 4. § ignominiæ, l. 2. de his qui no. in fa. num. 70
Ex eodem facto consequitur pœnam quis & præmium, gl. in verbo, §. fin. de his qui no. infa. 346. nu. 40
Facto in proprio errare nõ licet, gl. fi. l. Titius, qui. mo. pig. vel hypo. sol. 2301. num. 10
Error in facto proprio quando toleratur, l. sed & si. in sum. de cond. inde. 1540. nu. 40 & 50
Facto suo contrauenire an & quando quis possit, 74. num. 60
Ex facto suo damnatus an sit infamis l. seruus, 420. nu. 30
Facta alterius omnia prestare debet, qui eum præposuit, §. omnia, 1683. num. 30.
Facta incontinenti an valeant. 1455. num. 40
Facta materia, in verbo, Materia.
Facta plura unius familiæ quandoq; puniuntur vt plura, quandoque vt vnum, l. si familia, 146. nu. 20. & 30
Facta per errorem quandoq; valẽt, §. item, l. 4. si quis cau. 213. n. 10. & 20

Fa-

Facta posteriora prioribus derogant, glo. noua emptio, 2051. nu. 30
Facta quædam vitiant, quæ non impediunt facienda, de arbi. l. non distinguemus, 713. nu. 20
Factorum diuersitas diuersitatem exigit pœnarum, l. si seruus, ad legem Aquil. 1223. nu. 10
Facilis esse quis non debet ad temeraria iudicationem, §. inter, l. Iulianus, de act. emp. 2130. nu. 10. & 20
Non facile, idest nullo modo, 375. numero 70
Facilitas inconsulta restitutionem indulget, non damni euentus, §. nec enim, l. verum, de mino. 593. nu. 60
Facultas dictio facilitatem denotat, 305. nu. 70
Facultas alicui concessa non est angustanda, §. licet, l. pen. de vsu & habi. 2081. num. 40
Facultas & propositum hominis inspicitur, gl. 1. §. in persona, l. 8. de transact. 313. nu. 30. & 40
Plus facit grauitas & benigni mores, quam Facultates, gl. sobrietas, l. nec ei. in §. de adop. 71. nu. 40
Pro modo facultatum præstanda sunt alimenta, §. de inoffi. l. si instituta, de inoffi. test. 825. nu. 40
Facultatibus labi, idest incidere in paupertatem, l. quod si. 550. nu. 20
Fallacia & calliditas differunt. 262. nu. 20. & 30
Fallere iudicem non licet, in verbo, iudicem.
Fallere sciens debet nemo, l. qui intas se. de tutelis. 1481. nu. 10
Interest nostra ne Fallamur in modi renunciatione, l. 1. si men. fal. mo. dixe. 1395. nu. 20
Fallendi animo obscure loquens in dolo est, l. ea quæ. de contra. empt. 2039. num. 10
Falsarius censetur calumniosam scripturam pro lucente gl. fi. l. 2. de fide instrum 2454. nu. 70
Falsum instrumentū faciens notarius qualiter teneatur in marg. 751. nu. 10
Ratihabitio confirmat iudicium per Falsum procuratorem, l. licet, de iudicijs, 779. nu. 40
Qui perdit in actione falsi, non prohibetur dicere nullum, l. Lucius, 295. numero 20
Falsa credulitas non confirmat quod agitur, gl. fi. l. si cum, de pact. 307. numero 50
Falsa demonstratio non mutat veritatē gl. l. Imperator. de statu ho.
Falsa demonstratio non vitiat, si constet de corpore, §. cum in rem. l. idē Pomp. de rei vin. 52. nu. 70
Falsa verba testatoris veritati nō præiudicant, l. Seia. ad Vellcianū, 1855 num. 70
Falsitas non probatur, nisi de necessitate probetur, & necessario concludat, glo. fina. §. quod fere, l. iurisgen. & in marg. de pact. 254. in prin.
Fama.) Liber debitoris malæ famæ non facit fidem, idem in tabellione, l. 1. de eden.
Famæ restitutionem difficile est impetrare his qui sunt condemnati de publico, §. ceterum, l. 2. de post. 339 num. 20
In factis de antiquo probatur per famam, & maxime dominium rerū nostrarum, gl. commissa, §. si quis l. 1. § 9. in mar. de neg. ges. 463. n. 70
Famis te nocte homines plus ædunt, quā in alio, gl. 1. l. ideo, de compen. 1865. nu. 60
Familia gaudet priuilegio domini, in marg. gl. 1. l. ad personas, de iureiur. 1416. nu. 40
Familia mala vtentis delictū esse fingitur, gl. 2. l. 3. nau. cau. sta. 732. n. 10
Familia, idest agnatitia cognatio, 74. nu. n. 50
Familia, idest ius agnationis inter agnatos, glo. Familiam 641. nu. n. 50. & 60
Familiæ appel. omnes veniunt, qui in seruitio sunt, etiam liber. bon. fi. seruientes, & qui in potestate sunt, §. familiæ, 2321. nu. 30. & 40
Familiæ appel. quid continetur, §. idē Pedius, 2327. nu. 10
Familiæ est collectio seruorū alicuius 145. nu. 70
Familiæ erciscundæ iudicio venit, qd a neutro possidetur 1294. nu. 40
Familiæ erciscundæ actio non datur contra tit. possidentem 1304. nu. 50
Familia vnius plura facta puniuntur vt plura, vbi agitur de pri. vindicta alias, vt vnum in l. si familia 145. numero 20. & 30
Familiæ non licet, quod domino nō licet, l. si habitatio, §. fi. in mar. 1075 numero 40
Familia tota carere nō debet domin° ex vno delicto, l. illud, 1234. nu. 70
Familiare, 153. nu. 20. & 70
Familiaritas nimia contemptum parit l. obseruandū, de offi. præsi. 1200 numero 20
Famosam actionem precibus deprecari, & pacto, differunt, §. pactus ne. 354. nu. 10
De famosa causa potest compromitti si ciuiliter agatur, gl. nō facit. l. qd ergo de his qui not. infa. 360. num. 10. & 20
Famulus tēpore infirmitatis salariū habere debet, gl. 4. §. de illo l. arboribus de vsufru. 935. nu. 50
Fanatici qui. 2305. nu. 50. in marg. numero 60
Fatale damnum excusat, §. at hoc, l. 3. nau. cau. sta. 731. nu. 40. & 50
Fatalia damna, idest, casus for. in tex. 1914 nu. 30
Fateri crimen censetur qui paciscitur l. quoniam de his qui no. infa. 352. num. 30
Fatum, i. casus, in mar. 593. num. 60. & glo. 594. nu. 60
Fati damnum ineuitabile, §. & puto. l. hoc ita, de peri. & com. rei ven. 2097. num. 40. & 60
Fato quod contingit, cuius patris famil. nis diligentissimo contingere posset, l. verum, de mino. 594. nu. 30
Fatuus præsumitur qui derisoria palā profert, in marg. l. 4. de ædil. edi. 2307. num. 30
Fauetur actori magis quam reo, quādoque, in verbo actori fauetur.
Fauore alicuius dicitur quid induci, cum fit contra ius commune, gl. 1. in fi. l. nulla, de legi. 42. nu. 50
Fauore alicuius quod est introductū, non est in eius odium retorquendū l. nulla, de legi. 42. nu. 10
Fauores ampliandi. 574. nu. 70. & gl. habebit 1745. num. 30. & gl. liberū tur. nu. 70
Fauorabilis exceptio, & odiosa, in mar. 1564. nu. 20
Fauorabilior est reus quam actor, l. fi. de fer. 221. nu. 10
Fauorabilior est soluens quam credēs in verbo, Soluens.
Febricitanti non datur dilatio, si potuit mittere procuratorem, gl. Et in similibus 766 nu 60. & 70
Felonia remissa vasallus habet feudū ex veteri concessione. 1757. nu. 30. & 40
Fenestella. 97. nu n. 20. de offi. quæst. l. prima
Feriæ olim variæ fuerunt, in mar. 224 num 20
Feriæ Dei, & hominum, differūt, 228 nu. 50. & 60
Feriæ multis casibus non obstant quominus in iudicium eatur, §. sed excipiuntur. 225. nu. 40
Feriæ natalis domini, & Paschæ, sunt septem præcedentes & septem sequentes, 226. nu. 30. & 40
Ferijs potest renunciari expresse & tacite, in marg. l. 1. de fer. 225. nu. 10. & 20
Feriato die citatus an debeat comparere allegaturus priuilegium 225. numero 60
Feriato die, etiam ad honorem Dei, actus pius fieri potest, vt dare tutorē & huiusmodi, l. 2. de fer. 226. numero 30
Feriato die potest militari, in verbo, militari, l. diuus, 232. nu. 30
Feriato die scholaris scribere legem, & studere potest, glo. pen. l. Diuus, de fer. ibid. in prin. & num. 10
Feriato die venire ad iudicem, quis non compellitur, gl. fin. l. 2. si quis in ius voc. non ie. 177. in prin.
Ferre expensum hereditati, quod autē 876. num. 40. & 50
ferre expensum, 2278. nu. 50
ferruminatio, & plumbatura differūt, 952. nu. 20. & 30
festa obseruantes male sciunt codicē, & digesta, in marg. gl. pen. l. pe. de fer. 230. nu. 40
feudatarij si non concordant in regimen feudi, tex. debet facere vt alteri nis regant. in marg. 1017. numero 10. & 20
feudum amissum ob patris delictum, redit ad filium
feudum an possit dari pignori gl. vlt. l. lex, de pign. & hyp. 2259. num. 30 & 40
feudum aufertur vasallo ineunti amicitiam cum inimico domini sui. 95. num. 10
feudum diuidi non debet, glo. confundetur, l. communi, communi diuidūdo. 2334. nu. 30
Mancus & claua non succedunt, in feudo, quia seruire non possunt, in marg. 44. nu. 60
fictus contumax appellare potest. 505 num. 60
fideicommissum speciale, & generale differunt, gloss. non lucrum, 2402. in princ.
fideiubere non potest qui in iudicio esse nequit, 183. numero 50. §. si quis.
Ad fideiubendum admittuntur coniunctæ personæ, licet non sint idoneæ facultatibus, 184. nu. 20. & 20. §. prætor.

Fideiubens sine mandato potest agere antequam soluat, vt principalis debitor eximat eum ab obligatione, in marg. 437. nu. 20. & 30
Fideiussio est intercessio, iussus non, l. si domina, 1854. nu. 40. & 50
Fideiussio fit interdum animo donandi, 277. num. 50. & l. quod edictum 293. nu. 20
Fideiussor quis, l. sed Iul. in sum. 1740 in prin.
Fideiussor debet l. esse idoneus facultatibus & facilitate conueniendi, nisi sit persona coniuncta, l. 2. in in princ. & §. prætor, qui satisd. cog. 173. nu. 30. & 40
Fideiussor idoneus non est habēs præscriptionem fori, nisi in subsidium l. si fideiussor, in prin. q satisd. cog. 183. nu. 30. & 40
Fideiussor idoneus dicitur ab arbitro probatus, vel a patre exceptus, nisi inopia superueniat, 192. nu. 50. 193. in prin. l. si ab arbitro.
Fideiussor impropriè dicitur, qui animo nouandi obligationem in se suscipit. 292. nu. 60
Fideiussor in rem suam dicitur is, qui fideiubet pro suo procuratore, l. sed si. in tex. & glo. 279. in prin. & numero 10
Fideiussor iudicio sisti liberatur, si reus decedat ante moram, l. si decesserit. 185. nu. 30. & 40
Fideiussor iudicio sisti tenetur ad verum interesse, nisi de certa quantitate sit actum, §. in fideiussorem, 184. num. 40
Fideiussor non obligatur, si rei obligatio nulla est, l. si seruus, in prin. si quis cautio, 217. nu. 10
Fideiussor licet nō obligetur nisi principalis debitor sit obligatus, tamen expromissor potest obligari pro eo qui non est obligatus, in marg. §. seruus, 548. nu. 40
Fideiussor minoris non restituitur, l. in causæ. 596. nu. 20. & 30
Pro locuplete accipitur fideiussor in necessarijs personis, l. quoniam, 178 num. 20
Fideiussor pro vxore potest esse maritus in omni casu, 184. numero 20. in mar.
Fideiussor quandoque ante solutionē agere potest, 1942. nu. 50
Fideiussor quandoq; nō repetit quod pro alio soluit, in marg. 2509. num. 50. & 60
Fideiussor quantitatis nō liberat mortuo reo, in princ. tex. 185. num. 30. & 40
Fideiussor quare non debet esse scholaris, vel clericus, 183. nu. 60. & 18. in prin.
Fideiussor rei est eius procurator, & potest eum defendere, in marg. 400 num. 50
Fideiussor si non detur, & reus sit suspectus, res mobilis de qua agitur, sequestrari debet, §. si satisdatū, 188. num. 30. & 40
Fideiussor spontaneus durius tractatur quam rogatus, in marg l. si mulier, ad Vellleia. 1846 nu. 40
Fideiussor sumptus quos fecit in lite repetit, in mar. 1946. nu. 20
Fideiussor vti non potest beneficio personali, quo reus, ut quia minor, 293 num. 60
Fideiussoris conuentio quādo prodest reo, 278. nu. 10
Fideiussoris datio si euanescit, de nouo cauēdum est, §. si fideiussor, 190. num. 10
Fideiussoris pactum de non petendo, reo non prodest, nec confideiussori, l. fideiussoris, 278. nu. 20. & sed quis, 280. nu. 10
Principalis impetratio nocet fideiussori, §. si is, l. 3. quod quisque iuris in al. statu. 157. nu. 20. & 30
Fideiussori pacisci potest principalis, §. si cum 281. num. 40
Fideiussori prodesse debet, quod reo prodest, gl. 2. l. si qui. si quis ca. 215. num. 70
Fideiussori prodest acceptio superuenies reo, l. si quis si quis cautio. 215. num. 40
Fideiussori quandoque similatur pater. 576. num. 20
Fideiussori quæsitæ defensioni non præiudicat pactum principalis, l. si reus 314. nu. 10. & 20
Fideiussori condemnato prodest transactio cum principali, §. si fideiussor. 318. nu. 40. & 319. in prin. & numero 10
Fideiussorem certum qui tenetur dare, si non potest, liberatur dādo aliū in marg. 517. nu. 40
Fideiussorem vel pignora dare non tenetur promittens facere aliquem securum, in marg. 1961. num. 40
Fideiussorem dare qui non potest, remittitur iuratorio cautioni. gl. fi. l. 1. qui satisd. cog. 183. nu. 50
Fideiussorem idoneum recusans, iniuriatum tenetur, §. qui pro rei, l. si vero qui satisd. cog. 186. nu. 40. & 187 in prin. & nu. 10
Fideiussores idonei esse non possunt mulier, miles, minor, clericus, & seruus, nisi in rem suam, l. de die, §. 1. qui satisd. cog. 289. nu. 40
Fideiussores idonei sunt omnes conīūctæ personæ, l. edicto, 177. nu. 40
Fideiussores se solendide vestientes, vt magis idonei appareant, sunt dolosi, in marg. 5 1. in prin.
Fidelitas est species seruitutis in margin. 993. nu. 30
Fidelitatis sacramentum singulis heredibus præstandum est, ibid.
Fidelitatis sacramentum potest exigi à successore domini 1086. nu. 10
Fides 2457. nu. 30. & 40
Fides adhibetur registris nummulariorum, §. pen. l. quæ iam, de eden. 244. nu. 40 & 50
Fides alienorum exploranda est. §. seruorum, l. si. nau. cau. sta. 738. nu. 10
Fidem contractus impleri æquum est l. sed addes, in si. loca. 2181. nu. 60
Fides contractus authenticis ostenditur, non exempl s, l. quicunque, de fide instru 2454. nu. 40. & 50
Fides cuique contra se habetur, §. 1. l. de ætate, de inter actio. 1371. nu. 10
Fides habita de pretio quando dicatur, in marg 172. nu. 60. & 70
Fides magna adhibetur vltimis volū. gl. fi. l. de his, de transa. 318. nu. 50
Fides maior requiritur in bo. fid. contractu. 963. nu. 10
Fides minor adhibetur pauperi, quā diuiti, §. cogetur, l. si quis ex. de edē. 239. nu. 30
Fides non prius literis adhibetur, quā sint approbatæ, in verbo, approbādę
Fides recta amplectēda, in verbo, princeps.
Fides seruanda, in marg. l. 1. de const. pecu. 1611. nu. 40
Fidei explendæ causa promissum debetur, l. fideicom. de cōd. inde. 1576 nu. 10. & 20
Fidei humanæ nihil æquè congruit, ac ea quæ inter ipsos homines placuerunt seruare, l. 1. de pac. 248. n. 10
Fidem dat scripturibus consuetudo, in mar. §. pen. l. quædā, de eden. 244 nu. 60
Fidem fallere graue, in prin. l. 1. de cōsti. pe. 1611. nu. 30
Fidem frangenti &c. in mar. l. 1. de cōsti. pecu. ibid. nu. 40
Fidem frangere in ciuile est, §. merito. l. 1. depositi, 1871. nu. 10
Plus facit grauitas & benigni mores ad fidem, quā facultates, gl. sobrietas, l. nec ei, in si. de adop. 71. nu. 40
Præsumit malam fidem ius. gl. cœpit §. si ante, l. sed & si. de pet. hære. 173 num. 70
Fit aliud quandoque, & aliud inspicitur, gl. in l. sed licet de off. præsi. 116 numero 70
Quod ex re nostra fit, nostrum esse verius est, §. sæpius, l. de eo. ad exhib. 1362. num. 50
Non refert an aliquid nō fiat, vel male fiat, l. quoties, qui satis. cog. 187 nu. 10
Nihil refert an aliquid non fiat, an eo modo quo non debuit, fiat glo. Aut inhabilis, §. quod si. l. 1. quod cuiusque vniuer. no. 425. nu. 50
Non refert an aliquid fiat, an id quo ad id peruenitur, l. nec timorem, cū gl. fi. quod met. cau. 508. num. 50. & 509. num. 60
Per se quædam non fiunt, quæ cum alio fit, gl. 1. l. in modicis de contrahen. emp. 2026. nu. 10
Fiunt quædam ad maiorem cautelā, quæ alias non fierent, gl. 1. l. fi. quod quisque iur. 159. nu. 50
Fieri quandoque, l. manere, 84. nu. 50
Non tam spectandum est quid Romæ fiat, quam quid Romæ fieri debeat, l. sed licet, 116. nu. 40
Fieri dicitur quid extra iudicium, agi vero in iudicio. 425. in prin. & n. 10
Fieri aliquid congruo tempore, & in illud tempus conferri, idem est, in margine, §. pen. l. & hæred. de pactis 277. nu. 30
Fieri dicitur eodem tempore, quod successiue fit. gl eo. l. antiqui, si pars hære. pe. 909. in prin.
Fieri non dicitur quid, nil factum durec. gl. duret. l. si pro. de in rem ver. 1821. in prin.
Fieri non dicitur quod illegitimè fit gl. fi. l. vulgo. de sta. ho. 57. nu. 60
Fieri non videtur, quod commode nō fit. glo. seruum, l. si seruus, de noxa. 1271. nu. 40
Fieri non videtur quod vitiosè fit, gl. 4 l. non distinguemus, de arbi. 712. num. 60
Fieri quod non debet, fit tamen si timetur fieri non posse cursu fiue tractu temporis, gl. fin. l. sed etiam ex. de procuratoribus, 71. nu. 60
Fieri quædam tacite possunt, quæ expresse non licet gl. 2. §. veterani, l. si liusf. de procu. 370. nu. 60

Multa

Multa remanent facta, quæ fieri prohibentur. glos. exemplis, §. quamuis autem, l. 1. de postu. 336. nu. 70

Pene fieri videtur bona fide factum §. in popu. l. eum qui, de iureiu. 1487 num. 60

Figulina est fornax figuli. 1137. in prin.

Figlinorum opus 1121. nu. 10. §. iuxta.

Filius dicitur qui ex viro & vxore ad matrimonium contrahẽdum & generandum habilibus simul habitantib. constãte matrimonio natus est l. filium. 62. nu. 30. & 40

Filius actionem iniuriarum sibi cõpetentẽ inuito patre remittere nõ potest, in præiudiciũ eius, in prin. pater tamen eam actionem inuito filio remittere potest. in marg. 291. nu. 40

Filius & seruus nõ semper tenẽtur parere patre & domino. glo. 1. l. liber homo ad leg. Aquil. 1236. nu. 50 per totam glos.

Filius & seruus quandoque nõ habent peculium gl. repetituram. 4530. numero 30

Filius & seruus sunt hæredes necessarij. 383. nu. 66

Filius ex mendacio punitur, non taciturnitate l. si filius. 1376. nu. 10

Filius corrigit patrem. glos. 2. §. si qs, l. 3. de condic. cau. ca. 1508. nu 60

Filius debet obedire patri. gl. 2. l. veluti. de iusti. & iu. 17. nu. 40

Filius dum est in potestate, insolidũ tenetur, 1730. nu. 40

Filius dari potest procurator etiã inuito patre. §. ipse quoque, & in ma. 369. nu. 50. & 370. in princ.

Filius debet habere feudum patris delicto amissu nu. 166. nu. 40

Filius a patre illegitimè præteritus, æquè suus hæres est, ac si nullũ factum esset testamentum. in marg. 490. num. 20

Filius habet obedire, licet nõ præcisè cogatur, gl. fi. l. liberorũ. de his qui no. infam. 358. nu. 70

Filius in bonis paternis Deo pfertur, gl. sæpissime, §. Papi. l. Papinianus. de inoffic. testam. 800. nu. 70

Filius non portat iniquitatem patris. glo fin. l. generali. de ritu nup. 2492 nu. 50. & 60. nu. 5 . glo.

Filius paciscendo patri præiudicat, §. si filius, l. contra. de pact. 290. nu. 20

Filius pauper, qui quæritur paternum testamentum, post sententiã debet ali, ante non, de inofficioso. 825. numero 40

Filius per dignitatẽ fit sui iuris, 98. in prin.

filius per ingressum religionis exigit patriam potestatem. gl. in §. Papinianus. in mar. l. si ex. de mino. 890 num. 60. & 70

filio permittitur agere ob patris absentiam, vbi alias nõ posset sine patris consensu, l. si filiusfam. 752. numero 20

filius potest agere pro sua iniuria patre absente. l. si libertus. 170. nu. 40

filius potest esse arbiter in causa patris, quin etiam, & in marg. 685. nu. 50

filius senatoris quis dicitur, l. senatoris filius & l. seq. 88. nu. 20. & 50

filius sequitur in originem matris, ratione nobilitatis, in marg. 756. numero 70

Sæpe solet similis filius esse patri, gl. 2. §. qui mancipia de ædil. edi. 2321. nu. 60

filij appel. continentur nepotes, l. filium in sum. 17. 6. nu. 50

filij iniquitatem pater non portabit, glo. fi. l. filiam, de senato. 90. nu. 50

filij suus, æs alienum est patri, §. at quin. l. filiusfa. de in rem. ver. 1818. num. 20

filij degnitati nec prodest nec obest casus patris, l. filiam. 90. num. 20

filij offensam pater remittere potest. in marg. l. in persona. de pactis. 291 nu 40. & 50

filij sapientia est patris gloria, glo. fi. §. proinde. l. sed Iulianus. ad senatusc. nu. 50

filio innocenti patris delictum pœnæ esse non debet, l. adoptiuum in fine. cum glo. fina. de in ius voc. 166. nu. Maced. 1743. 30. & 40

filio nocere non debet casus patris, 89. nu. 30

filio per patrem quandoque quæritur, gl. stipulationem. 2557. nu. 50

filium liberari obligatione, natura æquum est, § est autem, l. si noxali. de pec. 1767. nu. 40

filium emancipari, & patrem mori, æquiparantur, glo. manebũt, l. si pater. 2528. nu. 10

filium male versantem à patre oblatum terrere debet iudex, eique dominari, §. de plano, l. nec quicquam de offic. procon. 1 8. nu. 30

filium nuptiæ probant. gl. fi. l. filium. de his qui sunt sui vel alie. iur. 62. numero 70

filium scire impossibile est, glo. 2. l. filium de his qui sunt su vel alie. iu. 62. nu. 50 & 164. num. 60

filium temporalem habere non conuenit, 77. nu. 10

filij sunt duplices. glo. iure. 80. nu. 30 & 40

filiorum causa in successione contra testamentum, est potior causa parẽtum, l. pater. de inoffic. testam. 812. numero 30

filijs quæsita dignitas, patris crimine non aufertur, § filiam, l. generali. de ritu nup. 2492. num. 70

filios non hauere quẽ nõ interest &c. glo fina. l. pater. de inoffic. testam. 812. num 70

filios quædam sequuntur etiam antequam fiant hæredes. l. si maritus. 1321. nu. 40

filia potest cogere patrem officio iudi. vt eam maritet, de ri nupt. 2489 nu. 10

filiæ & patris actio licet sit communis, pater tamen solus agit. 277. numero 10

filiam esse dotatam, patris interest, §. interest, l. pater. de euict. 2392. nu. 60

Filiam hæreticam dotare pater non tenetur, in marg. 1818. nu. 50

filiam præsente patre dare procuratorem superuacuum est. §. sed & 369. nu. 40. & 50

filia quæ ratio est, eadem & in nuru gl. 2. imo. de vsu & ha. 1074. nume. 10

filias dotare, paternum est officium, gl. 1. qui liberos, de ritu. nup. 2489. in prin.

filiusfamil. citari non potest. in sum. 173. numero 40

filiusfa nil. in peculio gerit vicem patrisfam. 165. nu. 60

filiusfam. in publ. causis loco patrisfa. est, l. filiusfa. 64. num. 30

filiusfam. non iuuatur. Macedo. si pecunia versa est in rem patris. §. proinde. 1742. nu. 60

filiusfam. potest agere iniuriarum absente patre, l. filiusfam. 367. nu. 10. & 20

filiusfam. potest constituere procuratorem ad omnia quæ sine patre gerere potest. l. filiusfam. in sum. 368. num. 40

filiusfamil. potest pacisci de eo quod sperat sib. adquir. cum erit sui iuris §. filia. 277. nu. 20

filiusfam. procuratorem dare potest, §. sed & 369. nu. 10

filiusfa. quando conuenitur sine consensu patris, ibi. item nũquid quod nota pro scholaribus filijsfamil. 753 num. 50

filiusfam. quandoque agit, velut iniuriarum, l. in person. 291. nu. 40

filiusfamil. quinque modis pecuniam habere potest. 1559. nu. 40

filiusfa. scholaris non iuuatur Maced. in eo quod studiorum causa accepit §. proinde. 1743. nu. 10

filiusfa. nisi pecunias accepit mutuo. vt se aleret & vestiret, pater tenetur in marg. 1813 num. 20

filij & filiæfamilias, l. nam ciuium. 61. nu. 50

finalis causa est, quæ regulat dispositionem. 1569. nu. 30. in marg. f

Finalis causa restringit legatũ. §. sed si, l. si habitatio. de vsu & hab. 1075. in prin.

fingitur non factum quod fit de iure, glos. 3. l. quid tamen de arb. 698. numero 60

fictio non fit circa facta, circa ius fic, glo. fin. l. denique. ex quib. cau. ma. 655. num. 40

Finium regun. actio. est stricti iuris, gl. 1. l. 1. finium regun. 1281. nu. 50

Finiri verbum proprie & impropriè capitur. 515. nu 50

finiri ibi iudicium debet, vbi cœptum est, gl. penult. l. cum quædam. de iu. omn. iud. 152. nu. 30

finiendum est iudicium coram eo iudice, coram quo cœptum est, l. cum quædam. de iurisd. omn. iud. 151. numero 40

finis corrigit totam legem, gl. fi. l. si tibi. si cert. pet. 1445. nu. 40

fines antiqui non præsumuntur mutari, nisi probetur, l. in finalib. fi. regun. 1280. nu. 10

finita adop. finiuntur omnia ex lege prouenientia, l. in omni. de adop. 68 numero 50

finito officio administratoris, exceptio non fit in euin. 224. numero 20. & 30

Fiscus & respublica differunt, l. si pignu. 2271. numero 50. & 2273. in prin.

fiscus ex suis contractibus vsuras non da. l. fiscus 2485. in princ.

fiscus respubl. & patria æquiparantur, in marg. 344. num 10

fisci aduocatus potest contra fiscum aduocare in multis causis. l. hi qui. ibid. in prin.

fisci ius tolli non potest pacto priuatorum,

torum.l. inter debitorem. de pact. 501.nu.10.& 20
Fisci prædia conducere non potest tutor ante rationem redditam. l. οἱ ἐπίτροποι,2201.n.30 & 40
Fisco applicatur, indigno quod aufertur. §.meminisse.l.Pap.de inoffi.testam.806.nu.30
Iura quæ obtinent in fisco, & in priuato, & econtra.861.nu.20
Fisco obligatur qs maleficio, quo casu non præfertur alijs.gl.6.l.rescriptum.de pact.269.nu.10
Tenetur quis edere instrumenta facientia contra se pro fisco l.ne quisque.236.nu.40
Fisco præfertur quandoque priuatus, gl.in operis. Locati.2189. nu.40
Fistula est instrumentum, per quod aqua ducitur.1121.nu.30
Fistula fictilis.1142 nu.10.l.Quintus.
Fistulæ sunt quibus aqua ducitur.l.fistulas.1182.num.20
Flagellare aliquẽ iniuria est maxima in marg.l.sed & si, §.prætor ait, de in ius 200.169.nu.60
Flagellis cædere non licet modice ea litigantibus 1007.nu.50. & 60
Flagitiosæ rei emptio nulla est, l. q sæpe.de contrah. emp.2031. nu.30
Flauianum ius.29.in princ.
Flauius Priscus.33.nu. 40
Florẽtini ducem habebant tempore. Odofredi.1226.nu.20.in mar.
Flumen est lignum cauum ad recipiẽdam aquam.1127.nu.50
Fluminis aqua est cõmunis.82.nu.50
Fluminis vi impeditus excusatur.§.3 l.2.si quis cautio.109.nu.40
fœdera.252.nu.50
fœmina adoptare non potest sine iussu principis.827.nu.40.§.quoniam.
fœmina argentariam agere nõ potest, l.fœminæ.247. nu.20
fœmina non concipit post quinquagesimum annum.70.nu.30.& 40
fœmina nubens non debet citari, l. in ius.de in ius voc.262.nu.20
fœmina non præsumitur donare glos. fin.§.adeo, l. sed & si.de petitione hære. 876.num.60
fœmina an hospitem apud se recipere quem possit,l.non aliter. de vsu & habi.1074.num.30
fœmina prægnans non est damnanda extremo supplicio.l.imperator.50. nu.10.& 20
fœmina prægnans in dubio præsumitur habere tres i ventre. §. si paterfa. l.sed & si.762.nu.40
fœmina nõ potest esse procuratrix ad iudicia, sed ad negocia sic.335.n.70
fœmina tutrix esse non potest. 247. in princ.
fœminam superfœtare posse tradit in reconi.908.nu.50.§.sed &
fœmina habet septem recepta cula, gl. nasci.l.sed & si.in si.de iu ju.762.numero 70
fœmina septenos vno partu edere potest, l.antiqui,§ u l si pars hære.pe. 908.nu.40
fœminæ conditio deterior est quam maris in multis casib. in tex. & gl. 52.nu.50.& 86.nu 40. & 50
fœminã virilib. officijs fungi nõ cõuenit.§.feram,l.j.de post.335.n.50
In fœmina non præsumitur dolus, in marg.gl.2.l.vbi de eden.242.nu.70
fœminæ clarissimæ que.l.fœminæ 89 num.50
fœminæ consulares quæ.86.nu.50
fœminæ & maris quandoque est par conditio.in marg.53.nu.30
fœminæ coruscant tædijs maritorum 89.nu.70
fœminæ iuris errorem habent excusabilem.358.nu.50
fœminæ remouentur ab omnibus his in quibus earum conditio deterior est, quam virorum. glos. ne virilibus 336.in princ.
fœminarum maximũ munus est concipere, & conceptum tueri.l.quærlitur.de ædil.edic. §. si mulier. 2310. num.10
fœminis pro parentibus agere permittitur.l.fœminis.de procu.298.nu.10
Propter bonas fœminas non debet fieri lex, quia sunt raræ.glo.§.in l.ex gis,circa medium,de legi.37.nu.30
fœmineæ Kalẽdæ, idest Martiæ,2500. num.30
fœnerari est peccatum.464.nu.30
fœnerantes pessimo exemplo agũt. l. 1.de senatusc.Maced.1735.nu. 40
fœtus cedit ei, cuius mater est. §. idẽ, l.idem Põpo. de rei vin. in summ. 923.nu 40
fœtus pecorum & partus ancillarum, §.at si.1804.nu 60.& in textu.1809.
folia alia ad vermes, alia ad alios vsus seruantur.1075 nu.70
fons.) Ex turbido fonte liquidum corriuatur stagnum, in proœ.§. discipuli vero.6 nu.70
forma est, quæ dat esse rei.§.si quis.l. Iulia.ad exhiben.in sum.1358.n.30
forma mutata prope interimit substantiam rei Mar.ait,§.si quis.l.Iuli.ad exhiben.1358.nu 50. & 60
forma rei mutatę nocere potest.54.nume.60
forma substantiali mutata res non dicitur eadem, sed diuersa.§.si quis,l. Iul ad exhiben.in sum.1358.nu.30. & 40
Fornicarius seruus, idest pistor, in margine.1224.num.60
fornicarius, quis.in mar.2415.in prin.
Fortasse qui designet.in mar.714.nume.50
fortitudinis experiendæ ludere licet,l. solent.de aleatoribus.1394. nu. 30
fortuitum casum suscipiẽs, tenetur de casibus communiter contingẽtibus §.frumenta.in sum.2056.in prin.
fortuitus casus intelligitur inopinatus non ex consuetudine cueniens ibid. §.frumenta.num.10
fortuitus casus nõ semper excusat.gl. 4 l. si pupilli.de neg.gest. 439. nu. 50 & 60
fortuito casu si quid petit de gestis, est periculo gerentis.ibid.
fortuito casu occurrentia damna procuratori, non emendat dominus. §. non omnia.1929 nu 20. & 30
fortunam hominis aduersam expectare inciuile, contraque naturam est, g o fin.§.omnium, l.si in emptione de contrah.emp 2030 nu 10
forum boarium.93.nu. 20
forum suarium. ibid.
fori mutatio non tollit iurisdictionẽ prius cœptam per citationem, glo. penul.si quis postea.de iuri.277.numero 10.& 20
fori mutatio post litis cont. prioris iudicis iurisdictionem nõ impedit. §. cum quædam .de iurisdi.om. iudic. 151.nu.30.& 40
fori priuilegium superueniens, non eximit quem a iurisdictione.in verbo, priuilegium fori.
fori priuilegium. in verbo, ius reuocandi domum.
foro cedere.§. quotiens. & in margine.1883.nu.30 & 60
foro parendum est, gl.vindicatur, l.si familia.de iur.om.iud.146.in prin.
Occupati circa rem rusticam, in forum venire compellendi non sunt, l.1.de fer.224.nu.50
forum sortitur quis multis modis.756 nu.40
frangenti si lem &c. in marg. l. 1. de consti.pe.1611.num.40
fragile minorum consilium,l.1.§.nã cum,de mino.570.nu.10.& 20
fragilitas humana non excusat delictum.l illicitas,§.pen.de offi.præsi. in tex.& in gl.Prætextu.114.in pri. & nu.40
fragilitatis humanæ casus medico nõ imputatur, sed imperitiæ,§ sicuti,l. illicitas.de offic.præsid.114.numero 30
fraternitatis ius quodammodo in se habet societas, l. verum. pro socio. 1996.nu.10
fraus, idest damnum.666.nu 50
fraus, idest pœna 658. numero 10. & 30
fraus pro pœna quandoque ponitur, §.capitalem 2319.nu.20
fraus, id est pœna, vel damnum. 752. nu.70
fraus est duplex.262.nu. 60
fraus & dolus differunt multipliciter per to.gl.nu.40,& 50
fraus inest dolo, idest species doli, §. sed si 263.nu.10
fraus legi quando fit.l.contra.& l.fe. 43.nu.20
fraudis conscius agere non potest.l.ex facto.in si.de neg.gest.& gl.472. n. 10.gl.si.§.1.l.sed & si pupil.de inst. 1709.nu.40
fraudis nihil cogitandum, §. editiones de eden.235. in prin.
fraudi hominum obuiandum, §. edito.l.1.de eden.ibid.
fraudem capitalem admittere.§.capitalem.2319.nu. 10. & 20
fraudem vt quis repellat, culpam cõmittere potest.gl.commi.tat, ad si. §.cum me.l.atqui.de neg.gest.464. in prin.
fraudibus non abstinent caupones, §. & rati. 727.numero 40. & 728. in prin.
fraudulento consilio tenetur quis, in mar.l.arbitrio.§. dolo de do. ma. 536 nu.40. tex. & marg.
frequens delictum pœnam auget, gl. 2.l.2.de his, qui sunt sui vel alie.iu. 60.nu 70
Propter frequentiam aliquid fit, glo. fina.§.si nummos, l.certi.si cert.pe. 1431.num.60
fructuarius, & bo.fid.possess.differunt 14 9 nu.60
fructua ius non potest omittere cultu ram, in marg.993.nu.40
fructuarius possidet naturaliter & ciuiliter, & seq.in margine. 655.numero 50
fructus intelliguntur deductis impen-

fr.§. fructus,l.si a patre vel domino de petit.hæred.889.nu.40
Fructus appel. venit palea, in marg. 2054.nu.40
Fructus appell. quæ continentur, §. cum fundum,2017.nu.50
Fructus censetur tacite obligatus pro pensione,l.in prædijs,2263.nu.30
Fructus dotis ad virum pertinent, 2598 in princ.
Fructus serui dotalis,viri est,2775.numero 20
Fructus sine vsu esse non potest, vsus sine fructu potest, §.vsufruc. 2078. numero 50
Fructui inest vsus, vsusfructus deest, ibi lem.
In pecudum fructu etiam fœtus est, l.in pecudum, de vsu 2420.nu.50
Homo in fructu non est,l.in pecudū, de vsu.2421 in princ.
Fructus sunt varij,2401.nu.60
Fructus alij honesti, alij i honesti, gl.potuerunt,947.nu.70
Fructus decentur iure soli,non seminis,l.qui scit.418.nu.60
Fructus fiunt fructuarij, cum positi sunt in horreo: bonæ fi possessum sunt a solo separati,l.si vsusfructuarius,2054.nu.5 . & 60
Fructus multifariam dicuntur, 948. numero 50
Fructus naturales an perceptione bonæ fidei possessoris fiant, gl. bonæ. fidei,l.fructus,2431.in princ.
Fructus omnes rerum natura hominis causa parauit,l.in pecudum, de vsu 2421.nu.10
Fructus pendentes pars fundi esse videntur,l.fructus,de rei vendic. 955. num.20
Fructus quando dicuntur percepti, l. si eius,971.nu.30
Fructus quis præstare debet,§. ex causa,2428.num 10
Fructuum exiguitas non dat remissionem,§.cum quidam,l.ex conducto. locati.2176.nu.30
Fructuum vsuræ non debentur, l. neque,24 2.num 40.& 50
Fructibus collectis,si decedat fructuarius ante diem, quo pensio debetur, hæredi eius solui debet, non proprietario,l.defuncta.1029.n.10 20 & 30
Frui præstare,§ hic subiungi 2167.numero 30
Frustra expectatur conditio, cuius euentus nil operatur,§.si sub.l.aliquando ad Velleianum,in summa 1844.nu.70
Frustrari.657.nu.10.l. quod quidem.
Frustratio.659.in princ. §.actio.
Frustratio sua nemini prodesse debet, § etenim,l.hominem, mand.1941. num.30
Frustrator est,qui per frustrationem abest.
Frustratores defensores puniendi,l.& ideo,glo 423.nu.20
Fugiunt iuuenes facilius,quàm senes, gl.3 §.custodiam,l.si vt certo.commod.1633.nu.30
Fugere licet ad statuam Cæsaris,§.neque,2313.nu.30
Fugere, species est libertatis, §. idem ait,in verbo,Libertatis,2313.numero 10
Fuga nomen non solum consilij, sed facti est, l. bouem, de ædil. edicto, 2336.numero 10
Durius tenetur quis propter fugam,quàm propter mortem, glos. omnimodo, §. quid si homo, l. si cum, quod met. cau. 527. numero 70
Fugam persuadens tenetur de dolo,l. cum quis,565.nu.20.& 30
Fuga seruus fit vilior,§ planè,l.5. de condic cau.da.1514.nu. 30
Fugitiuarius quis,gl. 2229.num.40.& 70. l. si apud.
Fugitiuus,980.nu.60.gl.fugitiuo.
Fugitiuus quis,2311.nu.30. l.quis sit.
Fugitiuus in dubio non præsumitur debitor,in marg.l.si vt certo, commo.1633.nu.30
Fugitiuus non est, qui ad amicum deprecaturus fugit,l.bouem, de ædil. edicto.2336 in princ.
Fugitiuus seruus & erro differunt,fol. 2391 nu.50
Fugitiuum facit animus,§.idem Cælius 2313.in princ.
Fuisse semel sufficit, &c. l. itaque, in gl 4 de do.ma.glos.extitit.564.numero 60
Fullonica quæ,& vnde,1002 nu 60
Fumum immittere in alienum quis non potest,in tex.§.Aristo.2178.numero 20
Fundus,2138.nu.20.l.fundi.
Fundi pars sunt fructus pendentes, l. fructus,de rei vend.955.nu.20
Fundum diuidere regionibus, in verbo,Regionibus.
Fundus scyphi,i.quod mensæ pes, in tex.938.nu.30
Funerare.) Sine pietatis intentione alienum cadauer funerat nemo, §. quis enim,l.etsi quis,de relig.1406 num 10
Funus ducens non debet citari, l. in ius,de in ius vo.163.nu 30
Funus filij, æs alienum est patris, §. atqui, l.filiusfam. de in rem verso. 1528.nu.10
Funeris immodicus sumptus reprobatur,§.sciendum est, & §.æquum, l. at si quis,de religio.1405. num.40. & 50
Funeris impensa est dotis alienum æs,l.impensa,de relig.1408.nu.50
Funeris impensa omne creditum præcedit,ibidem.
Funeris sumptus pro facultatibus, & dignitate defuncti fieri debet, l. si quis,§.æquum,de religio. num.30. & 50
Funeris causa factus sumptus quis,§. funeris,1405 in princ.
Funere domestico impeditus non tenetur sistere in iudicio,§ illud.212. num.30
Fur manifestus quis, in marg. 1588. num.40
Fur,id est seruus:vt audent si talia fures,id est serui.glo.quando, 2229. num 70
Furem nocturnum occidere licet, & diurnum si telo se defendat, l. itaque,ad legem Aquil. 2206. nu.10. & 30
Furem occidere non licet, nisi telo se defendat, l.nec timorem, §.meminit, quod met.cau. 509.nu.10
Condicere rem suam nisi a fure nemo potest,§. videndum, 1090. numero 30
Fures modicè,non capitaliter sunt puniendi,glo.3.l.3.de offic.præfec.vigi 200.nu.70
Fures noctu furantur,117.nu.50
Furatus panem tempore caristiæ, an sit culpandus de furto, in marg. 1666.nu.30.& 40
Furiosus dicitur inuitus, l.inuitum, de ser.vrba.præd.2112.nu.20
Furiosus in culpa nō est,ad le.Aquil. 2207.nu.20
Furiosus beneficium retinere potest, non obtinere,63.nu.40.& 50
Furiosus habens dilucida interualla, non potest esse arbiter,sed bene iudex,gl.adijcitur,& marg.769. numero 60
Furiosus matrimonium retinere,non contrahere potest,l.patre.63. num. 40. & 50
Furiosus monasterium ingredi non potest,sed ingressus non repellitur ibi in margine.
Furiosus dicitur habere quasi voluntatem,64 nu.10
Furiosi consensus in adeunda hæreditate non requiritur.2435.in princ.
Furiosi delictū, an & quando sit puniendum.117.nu.60.& 70. §.furiosi.
Furioso acquiritur.§.nam ex.2434.numero 40.
Furiosum tuetur infœlicitas fati. in glos.l.quod infans,de rei vind.951. nu n 60.
Furiosi qualiter coercendi sunt, § furiosi.117.nu 30.
Furiosos custodire qui debēt, l.diuus. 117.num.70.
Furor impedimentum est iustum,§.si non l.2.si quis caut 209. nu 70.
Furor quandoq; fingitur ob crimina. gl.si.l.cōgruit,de off.præsi.117.n.60
Furor superueniens non mutat dignitatem,l.qui furere.56.nu 40. & 50.
Furor superueniens nō tollit filiationem,l.patre.63.nu.20.
Furtiuum non est quod domino sciente fit, l. de eo donatio. inter virum & vxo.2622.nu.60.
Furtum committitur quandoque volente domino,gl.2.in fi l.in his. de legi.40 num.10.
Furtum facilè committitur in re mobili,gl 1.l.rem alienam, de contrahen.emp.2027.nu.30.
Furtum sine contrectatione non committitur,l procurator. 1954. nu 20. in sum.
Furtum & damnum differunt, §. si oliuam,in sum. 1227 nu 7 .
Furtum facere & rapere differunt.§.si quis.1484 nu.50.
Furtum facit scienter accipiens indebitum, l. quoniam, de condi. furt. 1594 num 40.
Furtum in dubio præsumitur factum culpa eius cui res sublata est. l. cum duobus, §. damna pro soc. in sum. 1984.num 20
Furtū non committit vetus dominus in mar.l.rem mihi,comm.1646 numero 60
Furtum rei suæ fit,gl.3.l.3. de pignoact.1650 in princ.
Furtum sæpe culpa fit,quandoq; contra,glo.5 § damna, l cum duobus, pro soc.1985 in princ.
Furtum non est casus fortuitus,sed latrocinium,gl.fin l.nautæ,nau caup. stab.& gl 1.§.at hoc,l.3. nau.caup. stab.731 nu.60

Furtum & latrocinium differunt, gl. furreptum, 1985. in principio, & numero 10
Furti actio datur pro ouo. glo. 1. l. id est, de dolo, 553. nu. 60
Furti actio & condictio furtiua differunt, §. furti. 1586. nu. 60
Furti actione teneri rei suæ nomine an possit quis, glo 2485. in princ.
Furti agere potest creditor, 1663. in princ.
Furti condic. an re alienata domino competat, 1589. nu 10. gl. & marg.
Furti tenetur, qui re aliter vtitur quam commodata est, 1634. nu. 10
Furto serui dominum locupletari iniquum est §. ex furtiua, l. 3. de pecul. 1755. nu. 20
Furta frequentius fiunt in vilibus, quam dolus, glo. 1. l. id est, de do. 553. nu. 60
Futurum considerandum, non solum præteritum, §. cum igitur, 939. nu. 20. & 30
Futurũ indicatiui modi quid notat, §. hæc actio. in sum. 1386. nu. 10
Futurum.) Cum lex quid in præteritum indulget, in futurum vetat, l. cum lex, de leg. 41. nu. 10. & 20
Cauendum est de eo quod est faciendum in futurum, glo. 2. §. 2. l. quod si, de eo quod cer. lo. 1606. nu. 40
Futurorum cautela ad iudicem spectat l. pro socio, in sum. pro so. 1978 num. 20
Futurorum non potest esse iudicium, 765. numero 70

G

Gaius Cassius Longinus, 34. n. 70
Gaius iuuentius, 32. nu. 60
Gaius, 33. num. 40
Gaius Ateius Pacuuius ibid.
Galli peculium quid vocant, §. dotis, 2513 nu. 20. & 30
Gallus Aquilius, 32. nu. 60
Ganeas non potest ducere scholaris socius, in verbo, Scholaris.
Gaudet nemo inuitus, gl. 2. l. soluendo, de neg. gest 487. nu. 20. & 30
Geminatio verborum an semper sensum augeat, glos. 3. l. cum pater, de pact. dot. 2558. in princ.
Gemmæ sunt lucidæ materiæ, lapilli verò obscurioris, 86 nu. 60
Gemelli sunt iumenta briuga, i. gemina, & bina coniungi solita, in tex. 1288. nu. 30
Generi appel. sponsus continetur, l. in legib. 2463. num. 20
Gener & socrus pari passu ambulant, gl. non est, l. hæc ratio, de don. inter virum & vxo. 2577. nu. 50
Generalis clausula non porrigitur ad ea de quibus specialiter comprehenditur, gl. fi. §. hæc clausula, l. sed & ex quib. causis, 658. numero 70
Generali clausula non egemus, vbi specialis est, gl. cautur, §. idem Cælius, l. quis dicit, de ædil. edicto, 2314. nu 20. & 50
Generalis commendatio, & promissio, an obliget, l. ea quæ, 2038. n. 70
Generalis concessio non continet donationem, §. si filius, l. cõtra, de pac. glo. non habere, & in sum. 290. nu. 30. & 70
Generalem concessionem habens donare potest ex iusta causa, glo. non habere, l. contra, in fi. de pac. 260. numero 70
Generali concessione facta, transeunt quæ specialiter cõcedi possunt. gl. 1 §. nõ aliter, l. 1. de off. eius cui man. est iur. 126. nu. 40
Generalis liberatio restringitur ad ea de quibus est actum. §. Lucius, l. emptor, de pac. in sum. 303. nu. 50
Generalis opinio facit cæteri aliquid licitum, l. athletas, de his qui not. infa. 350. nu. 20
Generalis renunciatio non valet, glossa 3. l. 1. si quis in ius voca. 175. numero 70
Generalis sermo loquentis personam continet, glo. fin. l. Paulus, de pign. 2258. nu 40
In generali sermone quædam excipiuntur, glo. fin. l. 1. de senato. 87. in princ.
Generalis quietatio, vide in verbo, Quietatio.
Generalis si est præfatio legis licet lex sit specialis, generaliter intelligitur §. si quis, in sum. l. regula, de iur. & fac. ignor. 2477. nu. 20
In generali obligatione non veniũt ea quæ quis non esset in specie veri similiter concessurus, l. obligatione, de pign. 2240 nu. 60
Generali remissione non continetur dolus, in glo. absit, l. Pomponius, de neg. gest. 451. nu. 60
Generale verbum poni potest specialia non est nouum, gl. 1. in rubr. de vsur. a generali verbo aliquid excipitur, 2397. nu. 50. non est nouum, vt lex specialiter quibusdam numeratis, generale subijciat verbum, quo specialiter complectatur, §. cum eo. l. si seruus, ad l. Aquil. 1226. nu. 60
Generalia quædam erant edicta, & quædam specialia, 144. nu. 60
Generalitas, & vniuersalitas, differunt, 226. nu 40
Generare liberos vtilius est, quàm adoptare, gl 2 §. fina. l. si paterfam. de adopt. 70. nu. 40
Generare non potest vir maior lx. annis, gl. 1. §. fi. l. si paterfa. de adop. 70. nu. 30
Generare potest habẽs vnum testem, l. Pomponius, de ædil. edicto. 2308. numero 20
Genitiuus regitur ex vi proprietatis, & sic semper notat dominium, in margine. 1379. nu. 10
Genius principis, §. si quis, 1475. numero 50
Gentem faciunt homines quatuor. in marg. l. 1. de prob. 2436. nu. 10
Genus & species, quomodo differunt, 1420. nu. 40
Genus pro specie ponitur quandoque glo. 1. l. non videtur, de iudic. 765. numero 20
Generis appellatio circa speciem restringitur, gl. 2. l. quia quod, de senatusc. Maced. 1039. in princ.
Generis cognitio debet præcedere cognitionem speciei, l. bene est, in sum. 1417. nu. 20
Generis obligatio, & alternatiua æquiparantur, §. qui hominem, in sum. 1555. nu. 40
Generis obligatio nihil videtur continere, in marg. glo. fi. l. cum is, de condic. indeb. 1566. nu. 50. & 60
Gerere negotia, id est, librum rationum facere.
Gesta, & acta, differunt. 221. nu. 50
Gestor a se exigere debet. 481. nu. 50
Gestor de gerendis an teneatur, 446. num. 40
Gestor negotiorum de quibus teneatur, 435. nu. 70. & 485. nu. 10
Gestor negotiorum expensas voluntarias non repetit 469. nu. 60
Gestum bene non debet ex alio euentu resuscitari 99. nu. 10
Gestum continet omnem contractũ, vel quasi, l. ait prætor, 581. nu. 10
Glossas inducere in defectum legum, 116. nu. 70
Gneus Flauius scriba librum legis actionum pontificibus surreptum populo tradidit, in tex. 26. nu. 60
Gradatim debent superiores iudices consuli, non per saltum, § legatos, l. solent, de offic. procur. 105. nu. 40. & 70
Gradatim exercenda iurisdictio est, gl. principem l solent, de offi. procons. ibid. nu. 70
Grammatica mala vtitur Iurecon. 831. nu. 10. sed dic quod male loquitur ibi Accursius, vide in verbo, Pronomina.
Grassantibus multis opus est exemplo, & tunc iudex potest pœnam augere, gl. onerasset, §. pœna, l. quid ergo, de his qui not. infam. 361. numero 50
Grassator 2230. nu. 70
Gratificationi quandoque locus est, l. in naue, loca. gl. antepen. 2194. numero 70
Gratiositas nocet, §. diuus, l. cum quidam, de vsur. 2414. nu. 10
Gratis data obligationem in futurum non inducunt, etiam si pluries fiat, gl. fin. l. solent, de offi. procon. 106 nu. 10
Gratis facere aliquid qui debet, si quid vt id faciat accipit, turpiter accipit, §. si ob. l. iurisgentium, de pact. in sum. 256. nu. 10
Gratis quædam licent, quæ alias non licent l. furti, de infam. & §. denique, l. 1. de postul. & gl. virtutis, §. bestias, l. eadem 337. nume. 30. 40. & 50
Pecuniam capiens vt faciat quod gratis facere tenetur turpiter accipit, l. si vestimenta, de cõd. ob turp. cau. 1529. in princ.
Gratuita mandata esse debent, l. si tibi, de præscr. verb. 2224. nu. 50
Grauari aliquem facto, & per misericordiam, paria sunt, in mar. 348. numero 40
Grauatus in vno, releuatur in alio, 527. nu. 50
Grauida mulier censetur impedita, si se non arctauit ad hoc, §. si non, cum gl. l. 2. si quis caut. 209. numero 60
Gratuitas & benigni mores plus faciunt quam facultates, gl. l. societas, l. nec ei, in fi. de adopt. 71. nu. 40
Grauius puniuntur quæ ignorantur, si facile sciri poterant, gl. 3. l. sed addes, loca. 2179. nu. 40
Grex olim conducebatur stercorandi causa, glo. quem quis, 2148. in principio.
Grex, ouium dicitur: armentum, boum: equitium, equorum, §. per hanc, 919. nu. 60
Gutturosus, §. si quis 2309. nu. 40

H

Habere quãdoque.i. habere posse 335.nu.50.& 60
Habere quãdoque, idest retinere.1160 num.50
Habere quisque potest, quod e re; sua quæsitum est, l.communis.commdiuidi.1346.nu.40
Habet quis per alium, quod per se habere non potest glo.2.l.Imperator de sta.ho.56.in prin.
Habens pretium rem habere videtur gl.vlt.l.item si.de alie.iud.mutan.cau.678.nu.10
Habitare quid, §. habitare, 1251. numero 40
Habitando fructus percipio, 1242. numero 50
Habitatio.1073.nume.10.& 1074.numero 60
Habitatio, & vsus, idem pene sunt, l.si habitatio.1074.nu.60
Habitatio quãdoque, idest domus gratia habitandi, 1628.nu.40
Sine Habitatione viuere quis non potest, gl 2.legatum, deca.de.641.numero 50
Habitator suam suorumque culpam præstare debet, §.Labeo, 1255.numero 60
Hadrianus princeps optimus.
Hæres causam exhæredationis probare debet, 539.num.60
Hæres debet ponere in inuentario nõ solum res testatoris, sed etiam res per eum detentas ex quacũque causa, in marg.852.nu.50
Hæres est successor vitiorum defuncti.943.in prin.
Hæres fit lege, attestatione, vel sententia, non epistolis, 308.numero 10.& 20
Transactio facta cum Hærede putatiuo, non porrigitur ad verum hæredem, §.debitor, 316.nu.20
Hæres non potest aliqua quæ defunctus potuit.1740.nu.70
Soluens pro hærede, repetit, §. vsufructu.1329.nu.30
Factũ eius, qui putabatur Hæres, porrigitur ad verum hæredem, l.imperator, in sum. 313. in princ. & numero 10
Hæres quandoque plus potest, quàm defunctus, glo.fina.l.pater, de pacdo.2561.nu.50
Hæres repellitur qui nõ adhibuit medicum defuncto, vel malum adhibuit, gl.adhibuerit.111.in prin.
Hæres Seij esse possum ab intestato, licet fecerit testamentum, 831.numero 50
Hæres Seij esse possum ex testamento licet nullum fecerit testamentũ ibidem.
Hæres semel, an sit semper hæres, 587 num.40
Hæres solet habere exẽplum testamẽti.l.si legatum, 230.nu.20
Hæres sequitur forum defuncti, l.hæres, de iud.753.nu.20.& 30
Hæres vitiorum defuncti successor est glos.in ver.hæreditate, l.etiam, de pet.hæred.843.in prin.
Hæres vtitur iure defuncti, glo.4.l.hæres, de iudicijs, 754.num.40.& gl. dare, l.cum quidam, 2415.numero 30
Hæredis bona non obligantur per generalem obligationem defuncti, l. Pau.2257.nu.50.& 60
Hæredis bona quando obligantur per obligationem generalem defuncti, in marg.ibi.
Hæredis nomen & ius tribuit sententia super petitione hæreditatis, in marg.308.nu.30
Hæredi suo vt sibi prouidere quisque præsumitur, l si pactum, de probat.2440.nu.20.& 50
Totiens in Hæredem datur actio de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex defuncti dolo conuenitur, non suo, §. totiens, l. quod de tributo.1727.nu.10
Possessio, an continuetur a testatore in Hæredem, gl.quasi coniunctim.664.nu.50
Heredem se dicens, in dubio intelligitur, in solidum, in summario, 1371.nu.30
Hæredes coguntur pontificum auctoritate ad obsequium supremæ voluntatis, §.quamuis, 898.nu.30
Hæredes necessarij, 583.nu.60
Heredes pro fructibus præteritis agere possunt.1029.nu.50
Hæredem vni potest quis prouidere per pactum liberatorum, cæteris omissis, l.auus, 293.nu.20
Hæreditas iusta, §.de illo, 1966.numero 40
Hæreditas non dicitur viuentis, gl.qui viuit 2073.nu.40
Hæreditas non est eius, qui est nullus de iure ciuili, ibid.glo.& mar.
Hæreditas per delegationem non quęritur, glo.debet, 2526.nu.70
Hæreditas vice domini est, l. si ante, de inter actio 1378.nu.10
Aditio Hæreditatis ad quem pertinet in marg.594.nu.50
In Hæreditate inspicitur tempus aditionis, in legato, tempus quo cedit, 1578.nu.30
Hæreditatis petitio mixta est, 879.numero 70
Hæreditati acquiritur ex re hæreditaria, sicut nobis ex re nostra, l. eius qui, §.quod si.si cer.pet.1460.numero 10
Hæreditati se immiscere, est suorum hæredum, adire vero extraneorum est, 585.num.50.glo.immisceat.
Hæreditati iacenti datur curator, in marg.455.nu.50
Hæreditatem inuadens pendente conditione, ea adueniente nõ perdit ius suum, licet propria auctoritate occupauerit, in marg.193 nu.20
Hæreditate iacente non potest melior conditio afferri, gl.nõ existat, 1067 num.20
Hærentia religiosis, religiosa sunt, l. quę religiosis de rei vind. 954. numero 40
Hęreticus testis esse potest. 2464. in prin.& nu.10
Hauriendi ius non hominis, sed prædij est, §. si fundo, 1144. numero 40.
Helio caminus, l.si arborem, 1119.numero 30
Hermaphroditus, l.quæritur, 53.numero 10
Hermaphroditus, an possit esse testis §. Hermaphroditus. 2465. numero 50
Hermaphroditus cuius sit sexus, in tex.53.nu.10
Hermodorus fuit auctor legum duodecim tabularum, in tex. nunc habet.Hermodorum, 26.nu.10
Hircosus, §.is cui.2309.nu.60
Si statuto caueatur quòd Homicida sit priuatus omni officio, an habeat locum in occidente exequendo iustitiam, in margine. 1205. numero 60
Vbi Homicidium commissum est ab vno de tribus si dubitetur a quo ratione dubij omnes absoluuntur, si tamen omnes percusserint, omnes tenẽtur, in tex.& mar.1213.in prin.& nu.10
Vulnerans aliquem lethaliter, non debet puniri antequam ille sit mortuus, in margine.1216. numero 20.& 30
Homicidium licet sit punitũ in vno alium tamen verum homicidium, non releuat in margine, 1380. numero 40
Homo est dignissima creaturarum, glo.3.l.iustissimè, de ædi.edi.1338.in prin.
Homo homini officium debet, gl.nõ officium, §.3.l.in commo.1641. numero 70
Homo in fructu nõ est, l.in pecudum.de vsur.2421.in princ.& l.vetus, de vsufruc.1034.in prin.
Homo sumptibus fit pretiosior, libertus, l.si non sortem, de condi. indeb.1550.nu.10
Hominis longæui vita, centum annorum est, l.an vsufr.de vsufru. 1028.nu.20.& 30.
Hominis robur, & ætas, naturale in causam operarum plerunque mutat, §.nam plerunque, l.si non sortẽ de condic.indeb.1549. numero 20.& 30
Hominis venditi pretium non ex re percipitur, &c.§.pretium.2085.numero 20
Homine in genere legato, cuius est electio, 306.nu.40
Homine & beneficio affici, hominis interest, l.seruus, de ser.expor.2109.numero 10
Homines naturaliter dissentiunt, §. principaliter, l.item si de arbi.694.num.30
Hominum causa parantur fructus omnes, l.in pecudum, de vsur. 2421 in princ
Honesta interpretatio non honesto quæstu lucrum possessori facere nõ debet, l.si possessor, de peti. hæred.899.num.40
Honestas est circa matrimonium, gl.3.l.iustitia, de iusti.& iu.21.numero 50
Honeste qui non potest, posse non dicitur, 57.nu.60
Honestum consideratur in matrimonijs, non id quod licet, l.semper, de ri.nup.2494.nu.40
Honesti fructus alii, alii inhonesti, 947.num.70
Honestioris loci homo, idest diues, §. si in 326.nu.10
Honor amplior defertur seniori, l.si de fide instrumentorum, 2456. numero 10
Honor ẽ magistri, bonos habere scholares, in proœmio.23.in prin.& numero 10
Honor est in salutando & assurgẽdo, glo.

glo.honorem, §.liberos l.sed si de m ius uoc.168 nu.70
Honor non seruatur illi qui in scele ratam vitam deducit.l.senatoris in sum.de ri nup.2469.in princ.& numero 10
Honorem ambiunt omnes aduocati, glo.1 §.ait prætor.l.1.de postu.335 num 70
Honorem excludit reatus, l.2.§.hoc amplius.in marg.de his qui no.infa.347.nu.20
Honore,priuatur quis ob delictũ, sed non releuatur onere,gl.certis,§. ait prætor,l.1.de postul. 339. numero 40
Honoraria,l.qui operas,2198. numero 60
Honorarius successor,& hæredes differunt,§ hæc actio.977.nu.20
Hora aliqua vltima diei quędam cõplentur,219 nu 60
Horrearius,ideſt horrei dominus, gl. cum horreario.1354.nu.30
Horrearius,glo.horrearius.2280. numero 30
Horreorũ domini non tenentur de fractura nisi custodiam promiserint in summa.2204.nu.60.
Hortari mandare non est, l. ob hæc, de his qui not.infam. 363. numero 50
Hortensia lex,in tex.27 nu 10.
Hospes est peregrinus:habitator, qui domicilium habet,§.multum.1251. nu.40.& 50
Hospitale franchisiam habet, vt ecclesia. in margine. 2313. numero 40
Hospitale habere,§. sed & 2352. numero 50
Hospitijs præbendis onerari prouincia non debet,l obseruare.in princ. 703 nu.10
Hostium positus quid,in marg. 647. numero 40.
Sua plerique nocet Humanitas,§.diuus,ini,vt gratior,l. cum quidam, de vsur.2414.nu 20
Humani ingenij magna est exiguitas. glo.3.in prin.l.neque leges, de legib.38 nu.40
Humanior interpretatio præfertur, §. quæro,l.Titius,de consti.pe. 1625. num.30
Humanior sententia sequenda est, l. Iul.1009.nu 10
Humanius quod sit,prævalet,l.si pars de inoffi.test.8 9.nu.30
Humanum contingere,ideſt mori. l. Publia.1893. in princip. & numero 10
Humani iuris,quæ sint,in text.81.numero 20. 30 & 40
Humilis 113.nu 40
Hydropicus non est sanus.in gl. 2308 num.30
Hyperbolica locutio,248 in prin.
Hypotheca quid,in marg.l quæreba tur.2283 nu.70
Hypocaustum in margine, 1921. numero 20
Hypotheca dat facultatem ingrediendi bona auctoritate propria,in mar. 2270 nu.10
Hypothecaria cessante,an cedatur per singulas.309.nu.70

I

IAuolenus Priscus. 35. numero 30

Iactare suum nemo præsumitur,§.qui enim soluit,l.cum de de probatio. 2448.nu 60
Iactata in dubio non habentur pro derelicto,l.qui leuandæ. in sum. de l. Rhod.1701.in prin.
Iactæ res non fiunt accipientis in naufragio.in fi.l.2.de l.Rhod.1697.numero 10
Iactura aliena lucrum quæri non debet,§.nam,l.si quis,de instito.1714 num.40
Iactura alterius non quærendum lucrum,in verbo lucrum,2290.numero 50
Iacturæ summa qualiter facienda est §.iacturæ.1996.nu.10
Idem dictio significat eandem censuram in pluribus casibus.
Idem factum producit duas actiones contrarias,l.si seruus,commo.1641 num.48
Non ideo,id est non cõtinuo, in mar. 1462
Præsumitur quis non idoneus, nisi probetur idoneus, 2441. numero 20
Idoneus fideiussor dicitur ab arbitro probatus vel a parte acceptus, nisi inopia superueniat,l.si ab arbitro, 792.nu.50 & 60
Idoneum fideiussorem recusans, iniuriarum tenetur,§.si qui.pro rei, l.si vero qui satis.cog 186.n 40.& 187. in prin.& nu.10
Idoneum esse affirmans eum cui pecunia mutuo datur,cum tamen nõ sit,non tenetur de dolo, nisi lucri causa hoc fecerit,§.idem, & seq. 550.nu.10.& 20
Igitur,quãdoq; ponitur illatiue, quãdoque inceptiue.20.in prin.
Ignem & aquam accipere,§.virgini. 1624 nu.20
Ignem negligenter seruantes in suis domibus puniuntur l.nam salutem §.1.101.in prin.& nu.10
Ignobilis punitur acrius quàm nobilis in delictis, in text.& margine.l. pen.si ex noxa.causa.ga.102.numero 30.& 40
Ignorare ius,quibus permissum,l.regula,2475.nu 20.
Ignorare ius est, lata culpa,in verbo, ius ignorare.358.nu 50
Ignorare licet factum proprium, § si in ea.1895.nu 30
Ignorare se dicens quæ tractauit, non auditur,glo turpe.§.Seruius,l.2. de ori.iur.33.in prin.
Ignorare semper præsumitur,quis,nisi probetur scire,glo.pen.l. verius, de proba.2447.nu.50
Turpe est patricio & nobili uiro, Ius in quo versatur ignorare.§. Seruius l.2.de ori.iur.33.nu.10
Non debet quis facile quæ ignorat esse vera asseuerare,l.Iulianus,de act. emp.2130.nu.10
Ignoratur quid actum sine feminino, l.si mulier 1844.nu 20
Ignoretur si ea, quæ facile sciri possunt,grauius coercentur,glo.3.l.sed addes.loca 2179 nu.40
Ignoratur supinè quod omnes sciunt, §.qui l enim,l regula.de iur. & fac. igno.2476 nu 10
Ignorans dicitur stultus,glo.fina.§.si quis,l.regula.de iu & fac.ign.2478 num.80

Ignorans & dubitans æquiparantur, in marg.glo.1.l. Pompo. de nego. gest 552.nu.40
Ignorans,& sciens,quandoque paria sunt,glo.2.l.si forte,de offic. præsi. 120.& 20
Ignorans militem,non contemni disciplinam,l.si ignorans,loca.2201. num.60
Ignorans nemo punitur glo.fin.l fin. de rei vin.vers. sed nonne,971.numero 60
Ignorans non dicitur posse emere rem suam glo.1.l. suæ rei de contra.emp.2024.num 40
Ignorans potest quandoq; quod sciens non potest,glo 1 l.si forte.de offic. præsi 120.nu. 20
Ignorans pro hærede vel pro possessore possidere non potest.840.numero 60
Ignorans qualitatem personæ,non punitur si cum eo contrahat,l.si ignorans, in sum. loca. 2201. numero 50
Ignorans quandoque præsumitur scire glo.casibus,l.si ego de Public.in rem actione 982 nu 60
Ignorans rei vitium non tenetur, gl. 4.l. Iul.de act.emp 2129 nu.60
Ignorantis loco habetur furiosus,l.Iulia.de diuor.2625.nu.70
Ignoranti quandoque non scienti paracitur.glo.pen.l.si fideiuss.ad Vellei.1837 nu 40
Ignoranti tempus cedit,pro & contra l generc.§. sed cum,de his qui not. infa.356.nu.30
Ignoranter soluens indebitum repetit,scienter non l.nunc.1530.nu.10 & 20
Ignorantia,& scientia,in multis attẽditur, 671.nu 70
Ignorantia multiplex glo.1.l.regula de iuris & facti igno. 2475. numero 30
Ignorantia,§.sed Cassius,2472. numero 10
Ignorantia,nescientia,error, & titubatio differũt,2469.nu.70.& 2470. in prin.in glo.rub.
Ignorantiam eius quod publicè propositum est allegare non licet l.sed & si pupillus,de insti.in mar. 1706. num.10
Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit,l & si de contrahen.emptio.2023. numero 60
Ignorantia & calliditas, quandoque æquipollẽt,§.causa,l.1.de ædil. edi. 2304.nu 60
Ignorantia excusatur non iuris,sed facti,l.libertorum,de his qui no.infa. 358.nu.20
Ignorantia excusat,§.igitur,l.si procuratorem,mandati,1909.nu.60.& §. potest,l.Papinianus,de Publia. 985 nu.50.
Ignorantia nõ excusat,§.si quis,l.sed addes,loca.2179.nu 40
Ignorantia iuris est lata culpa.glo.nõ iure,§.non solet,l.libertorum,de.infa.358 nu.50
Ignorantia iuris,non facti,nocet,l. regula.in prin.de iu.& fac.ign.2475. num.10.& seq.
Ignorantia non punitur pro & contra in prin tex.l.genero.de his qui not. infa 356 nu.30

Ignorantia

Ignorantia præsumitur in pupillo, & minore, l. si quis, in sum. de senatu sc. Maced. 1737. nu. 10
Ignorantia prodest, gl. fin. l. si de transac. 332. nu. 70. gl. 1. §. item, l. itē si. de senatusc. Maced. 1742. nu. 20
Ignorantia quandoque dicitur scientia, glos. causis, §. pactus, l. si ego, de Publ. 682. num 60
Ignorantia supina, l. nec supina, de iur. & fac. igno. 2473. nu. 10
Ignorantia vnius alteri non prodest, l. in iniquissimum, de iur. & fac. ignor. 2472 nu. 30
Ignorantiam allegare ad commodū allegantis, licitum est, l. genero, de his qui not. infa. 356. nu. 30
Ignorantiam allegare licet, in verbo, Allegare.
Ignorantiam nostram inspicere magis debemus, quam diuinam sapientiam, l. sed & si. §. sed Sabinus, in fi. de iudi. 952. nu. 40. iuncta glo. §. 1.
Ignorantiam probat quis, glos. 1. §. & ideo, l. cū d. de probatio. 2349. in princ.
Ignorantia facti proprij non potest prætendi, l. quamquam, ad Velleianum. 1838. num. 10
Ignoscendum est ei qui diuinare non potuit, §. si cum. 1933. nu. 10
Illachrimari non debet iudex precib. calamitosorum, l. obseruandum, de offi præsi. 120 nu. 30
Illata pensio, id est soluta. 2109. numero 20
Illegitime quod fit, fieri non dicitur, gl. fin. l. vulgo, de statu hominum, 57. num 60
Illegitimus matrem sequitur, l. lex naturæ. 57. num. 40
Illicitè adiectū, habetur pro nō adiecto, l. placuit, de viuris, 2421. numero 21.
Illicitè vtens permissis punitur. 486. numero 70
Illicitum committi non debet prætextu licito, l. illicitas, de offic. præsidis 113 nu. 50 & 114 in princ.
Illicitum non omne punitur, glo fin. l. pen. de infam. 365. nu. 60. & 1407. numero 70
Illicitum non venit in generali mandato, in marg. l. si procur. de condi. indeb. 1533. nu 20
Illiteratus potest habere peritiam ad notandi & iudicandi. gl. exponere. §. 2. l. 1. de postul. 334. nu 50
Imbecilles potētioribus, opprimi nō debent. §. obseruare. l. ne quicquā, de offi proc. 105. nu. 10
Imbecillitas mulieris ferenda §. verba. l. 2. ad senatuscon. Velle. 1835. num 40. & 50
Immatura oliua plus affert fructus, quam matura glo fin. l. si absente, de vsufr 1025. nu 50
Immiscere, est fontē adire, extraneorum 585. numero 50. glossa immiscean.
Immissum, in marg 1121. in princ.
Immobilia possidens satisdare non debet glos. satisdare, qualitum, l. sed & si. si quis caut. 224 in prin.
Impar numerus perfectior est pari. §. principaliter. l. item, de arbit. 694. num. 30. & 40
Impar sumptui dicitur qui sumptui superesse non potest, §. quid enim, l. sed an. de negot. gestis, 453. numero 30
Impediunt multa facienda, quæ iam facta non impediunt, glos. corrumpit, l. pro parte, de seruitu. 1106. in princ.
Impedire potest prior secundum ne vendat, licet ipse vendere non possit, §. si priori, 2282. nume. 10. & in sum.
Impedientes ne ad exitum lis deducatur, puniri debent, l. ideo, 423. numero 20 & glo.
Impedimentum naturale maius, quā accidentale, l. si serua. §. 1. de iu. dot. in sum. 2525. in princ.
Impedimento sublato, ob quod aliquid non fiebat, id fieri potest folio 2628 num 71
Impeditus iuste domestico nō tenetur sistere in iudicio, §. illud, l. 4. si quis cautio 212. num 30
Impeditus publico vel aliàs iusto impedimento, excusatur, l. 2 §. 1. si qs cautio. 209. num 10
Impedito facere quod facere vellet, nihil imputatur, in verbo, non imputatur in glos. 2414. nu. 40
Impeditus subuenitur, non negligentibus. l. non enim, ex quib. cau. maio. 643. num. 22
Impendia parua paruipendenda, in verbo, Parua impendia. 2181. numero 10
Impensæ a patre factæ pro filio in studio an debeant computari tempore diuisionis, l. quæ pater, 1325. numero 10
Impensæ an debeant restitui, 952. numero 60
Impensæ an deduci debeant in decimis, 590 nu. 10
impensæ sunt in multiplici differentia, 952. num 60
impensæ vtiles & necessariæ, l. vtiles, 891 num. 20.
impensas repetit pro rata qui obtinuit in causa communi, l ex parte, & in sum. 1315. in prin & nu 20
impēsas supernacuas in alienam rem facere quis non debet, l. vtiles, de pet. hære 891. num. 40
impensis deductis æstimatio fit, l. cū de seruit in fi. de oper. ser. 1072 numero 20
imperare, & vetare, differunt, 37. numero 30
imperare sibi nemo aut prohibere potest, l. si de re. de arbit. 726. num. 42. & 50
imperator est dominus mundi in margine, & tex. l. deprecatio, de lege Rhod. 1701 nu. 60
imperator est lex animata, l. cum lex, in glo. de legi. 41 nu 50
imperator non dicitur ante triplicem coronationem 3 in princ.
imperatores olim erant sacerdotes, 83 num. 10
imperitia, id est ignorantia. 145 numero 20
imperitia quandoque, id est error ibidem.
imperitia assessoris excusat magistratum non ipsum assessorē, l. hoc edicto, quod quisque iuris & c. 153. nu. 20. & 30
imperitia culpæ annumeratur, §. Celsus, l. si quis domum, loca. 2169
imperitia non debet ascribi iudici, gl. 2. l. hoc edicto, quod quisque iur. 155. num. 30. & 40
imperitia, etiam iuris, quandoque prodest, glo. fin. § si seruus, l. de die, qui satisd. cog. 290. nu. 40
imperitia excusat, §. doli, l. si quis. de iurisd. om. iud. & glo. per imperitiā ibid. nu. 145. nu. 20
imperitia medici, & infirmi negligentia, non imputantur percussori, l. si ex ad legem Aquil. 1245. num. 50. & 60
imperitia nocet, casus non, 114. numero 30
imperitia nocet, gl. 1. hoc edicto, quod quisque iur 155. nu. 10
imperitiæ parcitur. §. doli, l. si quis, de iurisdic. om. iud. 145. num. 20. & §. eti, & in mar. l. 1. de eden. 235 nu. 40. & 236. in princ.
imperitiam detegit error, l. b per. de iurisdictio, om. iium iudicum. 150. numero 10
imperiti literarum, sed negociorum gnari, plerumque eliguntur iudices, gl. 1. l. hoc edicto quod quisque iuris, & c. 155 nu. 50
imperium quid. 134. num. 2
imperium vnde dicitur ibid.
imperium duplex. l. imperium, 140. numero 30
imperium, id est auctoritas, 66. in principio.
imperium, i. coercitio. 126. nu. 70
imperium, id est iurisdictio, 120. nu. 70. & 127. nu. 70
imperium merum, 134. nu. 3 & l. imperium. 140. nu 30
imperium merum magnum, 135. n. 5
imperium merum maius quid ibid.
imperium merum maximum quid ibidem, numero 4
imperium merum paruum, 133. nu. 6
imperium merum minus nu. 12. ibid.
imperium merum minimum, 137. in princ.
imperium mixtum quid, & vnde, 135. num. 8
imperium mixtum magnum, 136. numero 12
imperium mixtum maius, ibid.
imperium mixtum maximum, ibid. num. 9
imperium mixtum, l. imperium, 140. numero 50
imperium mixtum paruum, ibi. nu. 10
imperium mixtum minus, ibid. nu. 12
imperium mixtum minimum, 137. in princ.
in perpetuum. 988. nu. 40
impetiginosus 2308. nu. 10
impetrare precibus a principe, & motu proprio obtinere differunt, l. 3. in princ. quod quisque iur. in alim. stat 156. num. 10
impetratio principalis nocet fideiussori. l. 3. §. dicis quod quisque iur. in alt. sta. 157 nu 20
impingere dicam 573. nu. 40. in mar.
implere quod quis intendat 2460. numero 20
impossibile, id est difficile, 1252 in princ. & 2208. nu. 70
impossibilis conditio, quam testator putabat possibilem, vitiat legatum l seruo 1572. nu. 20
imprudens, id est ignorans glo. §. seruum, 1447. nu. 60

Improbare.) Non improbans probare videtur, gl. si filiusfam. de senatusc. Maced. 1747 nu. 40

Improbitas nemini debet opitulari, gl. fin. §. si metum, l. 3 ad exhib. & mar. 1352. num. 20

Improbitatis reprimendę curam gerere debet iudex, §. miratur, l. 3. nautæ caup. stab. 731. nu. 30

Improbitati aduocatorum quandoq; ceditur, §. obseruare, l. nec quicquā, de offi. præsi. 108. nu. 50

Impropriantur quandoque verba, §. item, l. sed & si. de iureiuran. 1471. numero 10

Imprudens 1984. nu. 60

Imprudentia quandoque, i. imperitia, l. hoc edicto 155. nu. 20

Impuberes & furiosus capitalem fraudem non admittunt, l. cum autem §. capitalem, de ędilicio edicto. 2319 numero 30

Impubes proximus pubertati, est capax iniuriæ, l. sed & si. §. quod si. 1207. numero 30

Impubes qui est in potestate patris, non potest vocari in ius, l. neque, 173 numero 50

Impunitum est quod infans perdit, vel corrumpit: idem in furioso, l. quod infans, de rei vendicatio. 961. numero 40

Impunitum non debet esse delictum. §. at si, l. qui seruum, de interrogat. act. 1380. num. 60

Impunita non debent esse maleficia, in marg. l. si ita vulneratus, ad leg. Aquil. 1245. numero 30

Impunita non debent esse maleficia. §. si filiusfamilias, l. si longius, de iudi. 752. nu. 30

Imputare est computare: quasi dicat credere, in fi. tex. 320. in principio, & §. si eidem, & §. sequenti 325. numero 60

Imputare, idest deducere, l. plane. 890 numero 40

Imputare quandoque, id est computare, annumerare, deducere summam alicui, vel alteri summæ, §. certe, ibi hoc ei imputabitur, id est deducet ei super gestione, 446. num. 20. & l. si autem, 447. num. 30. & §. cęterum 474. nu. 20 & §. hæc ita, & 482. numero 20. & 483. nu. 30

Imputare sibi debet, qui minori commisit sua negotia, l. cum mandatu. §. ergo, de mino. 607. nu. 30

Imputat sibi quisque multis modis, gl. fin. l. socius, pro socio 2009. numero 40

Imputet sibi qui, &c. §. vnde, 1684. numero 60. & §. si plures. 1689. in principio.

Imputandum ei qui imperito se committit, gl. §. fin. l. sed & si quis, de iniur. 1707. nu. 40

Imputanda cuique sua est credulitas, in verbo Credulus.

Inanimata res culpam non committit, gl. inanimata, § planè, l. si vt certo, commo. 1633. nu. 80

Incapax dicitur non capiens, l. prædonis 895 nu 20

Incendium est vis, 2192. nu. 70

Incendium est casus, §. damna. 1984. num. 40

Incendium repentinum remissionem colono dat, §. cum quidam, l. ex conducto, loca. & condu. 2175. num. 40. & 50

Incendij tempore impunè possum alienas domos euertere, ne meæ pereant in tex. 1243. nu. 70

Incendium sine culpa fieri nō potest l. si vendita, de peri. & com. rei vendi. 2103. num. 10

Incendijs arcendis olim pręerant triū uiri, ædiles, familia publica, & quædam priuata, 99 nume. 40. in principio tex.

Incerta res vindicari potest, non possideri. glo. 2. l. quæ de tota, de rei vind. 969. nu. 60

Incerta sententia non valet in verbo, Sententia incerta.

Incerti actio, id est præscriptis verbis, 2222. numero 10. & 2227. in principio.

Incerti condictio, idest sine causa fol. 1583. num. 50

Incertum non videtur quod ab alio potest certificari, l. hæc venditio, §. huiusmodi, de contrah. empt. 2019. num. 30

Incertitudinis causa veritas inquiri debet, glo. 3. l. si cum, si quis cautio 220. num. 30

Incertitudinis ratione condemnatio euitatur, 924. numero 70. glo. nullam

Incestæ nuptiæ. 2500. numero 40. l. incestæ.

Incestus, folio, 2493. numero 70. l. sororis.

Inchoatum ædificium vsufruc. perficere non potest, 1032. in princ. §. ædificium.

Sententia lata super principali, non præiudicat incidenti, de quo summariè est cognitum, l. si iudex, 64. numero 30. & 40. & § si rationem. in sum. l. quod in diem, de compensat. 1861. num. 30

Super incidenti non est prouinciandum: si tamen pronunciatur valet, marg. 626. nu. 10. & 20

Incipere non sat est, ut perseueres, gl. duret, l. si pro, de in rem verso, 1822 in princ.

Incepisse vtiliter non sufficit, nisi sequatur euentus, glo. 3. l. si negotia, de negotijs gestis, folio 454. numero 50

Vitiatur quid cum res ad eum casum peruenit, a quo incipere non potest &c. glo. fi. §. sacerdotio, de arb. 713. in princ. & l. quia. ad l. Aquil. 1216. num. 50

Non vitiatur quid, licet in eum statum venerit, a quo non potuit incipere, glos. exierit, l. item illa, de constituta pecunia. 1622. in principio.

Incogitatum.) Iuramentum non extenditur ad incogitata, in margine, l. cum Aquil. de transactionib. 387. num. 40

Incognitum nihil esse debet, §. itaq; versicu. & vos, in proœmio, 4. numero 30

Incoloratè restitui petit quis post sententiam, in textu l. minor autem, §. denique, de minoribus, 608. numero 50

Incongruè loquitur Sceuola, l. Lucius. dicit enim, Habes denarios mille, quos ... folio 1719. numero 30

Inconstans dicitur is, cuius animi motum vultus detegit, l. obseruandum de officio præsidis, folio 120. numero 30

Inconstantia damnatur, l. in causa, in glos. prima, de procuratorib. 376. n. 30. & 60

Inconstantia quandoque permittitur glos. 1. §. fi. l. si sterilis, de act. empt. 2141. num. 70

Inconsulta facilitas restitutionem indulget, non euentus damni, l. verum, de minoribus, folio 593. numero 60

Incontinenti venire dicitur, qui iudice sedente venit. vide in verbo, Citatus venire, 505. numero 10. & 40

Incontinenti, id est antequam ad alia diuertatur negotia. 258. nu. 30

Incontinenti quæ fiunt, insunt, l. lecta. § quæsitum, si cer. pet. 4101. stipulationi, 1455. nu. 40

Incorporales res, 82. in princ. & 82. numero 50. in tex.

Incorporales res an præscribantur? l. longa, 1426. in principio, & numero 50

Incorporalia an vsucapiantur, 1106. num. 70

Incorporalia non possidentur, glos. 2. §. 1. l. & si forte, si seru. vindi. 1173. numero 40

Incorporalia traditionem non recipiunt, glos. 4. l. 3. de act. empt. 2115. numero 40

Incurrere pœnam, olim committere dicebatur. 170. num. 60. & 70

Indebite solutum in multis casib. non repetitur, 1543. nu. 10

Indebitè solutum, §. indebitum. 1546. num. 10

Indebitum quid, ibid. §. indebitum.

Indebitum triplex est 1529. nu. 70

Indebitum est non solum quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur, §. indebitum 1579. in prin. & nu. 10

Indebitum scienter accipiens, furtum facit, l. quoniam, de condi. fur. 1594. numero 40

Indebitum scienter promissum, non repetitur, l. si fideicommissum, 1579. numero 10

indebitum scienter soluens non repetit, l. item, 820. nu. 10. & 20

indebitum scienter soluens non repetit, ignorantes sic. l. nunc, 1530. numero 30.

indebitum qui soluit, debet probare indebitum, & errore solutum, l. cū de in rem. 2448. nu. 10

indebitum tanquam debitum promissum, non semper repetitur, in mar. 1555. nu. 30. & 40

indefensi manere non debent absentes in tex. l. 1. de negotijs gest. 432. num. 10

indefinita æquipollet uniuersali, §. si annua, in sum. 1652. nu. 60

indefinita promissio restringitur ad loca minus dānosa, in mar. 1144. n. 40

index, 2454. in prin. gl. indice

indicare, & iudicium, l. solent, 2126. nu. 40. & 60

indignus minori ordine, indignior maiori. l. qui indignus, de senatu. 87. numero 50

In-

Indigno quod auferetur fisco applicatur, §. meminisse, de inoffic. test. 806. num. 20
Indiscrete 2450. nu. 10
Indistincte loquens reprehenditur, glo. fina. l. fina. de l. Rhod. 1703. numero 40
Inducere quid, in marg. & in glo. 836 numero 40
Induciæ dantur in breue tempus, 152 numero 50
Induciæ quinquennales, in verbo, quinquennales.
Indulget si quid in præteritum lex, in futurum vetat, l. cum lex, de legi. 41. numero 20
Indulgendum non est malitiis hominum, l. in fundo, § fin. ibi, neque, de rei vin. 952. numero 30
Industria plerunque plus confert, quam pecunia, l. si non, pro socio, 1935. numero 20
Inesse, est incontinenti appositum esse, vt pacta insunt contractui, §. quinimo, 257. nu. 10. & 20. §. idem, 259 numero 10. & 30
Inesse videntur, quæ incontinenti fiunt, l. lecta. si cer. pet. 1455. nu. 10
Ineuitabile fati damnum, §. & puto, l. hoc ita, de peric. & com. rei vindi. 2097. numero 40
Crimen stellionatus an infamet, in glo. 362. numero 20
Infamat executio pœnæ corporalis ex causa famosa, licet sententia nõ præcesserit, l. ictus, in sum. 364 n. 40
Infamare non potest arbitri, sententia, nec confessio facta ab aliquo coram arbitro, in marg 360. nu. 30
Infamatur quis quandoque per sententiam, quandoque ipso iure, 365. numero 30
Infamis alia iuris, alia facti, 345. numero 50
Infamia facti non aboletur etiam per sententiam absolutoriam, l. palam, §. quæ in. de ri. nup. 2496. nume. 20 & 30
Infamia contracta in seruitute, abolet per libertatem, l. imperator, 365. num. 20
Infamia eximitur si quis famoso iudicio condemnatus, per in integrum resti. fuerit absolutus, §. pro qua, 330. nu. 40. & 330. in princ.
Infamia notatur quis multipliciter, l. prætoris, 345. nu. 50
Infamia irrogatur ratione calumniæ, non erroris, l. ea quæ, de his qui no. infa. 363. numero 10
Infamiam non irrogat sententia lata secundum iuramentum, 361. nu. 30
Infamiam non irrogat arbitri sententia, in mar. 360. nu. 30
Infamiæ metus quando non curandus, l. nec, 508. num. 50
Infamia maiores æque ac minores sigillat, in mar. l. 2. de his qui no. infa. 347. numero 40
Infamia non durat post pœnam, gl. 2 l. Imperator, de postu. 342. nu. 70
Infamiam incursurus ob condemnationem, si soluat ante condemnationem, euitat infamiam, l. si reus, de procur. in margine 420. numero 30
infamiam non irrogat fustium ictus, l. ictus, de his qui no. infa. 354. n. 50 & 60
infamis sit sponsalia vel nuptias contrahens cum ea, quam ducere non potest, §. cum autem, 359. nu. 40. & 360. in princ.
infamis non fit nomine suo damnatus, & ex facto suo ex instantia cum alio cœpta, l. seruus, 361. nu. 10
infamis iudex esse non potest, l. Cassius, cum in sequen. de sena. 87. numero 20
infamis potest esse arbiter, 360. nu. 20 & l. Pedius, glo. ignominiosus, 686. in prin. secus in iudice, & aduocato; vt ibi.
infamis non potest postulare, gl. 4. l. 1 de offi. asses. 119 nu. 70
infamis potest esse procurator, non aduocatus, 339. nu. 20. & 30
infamis potest esse tutor, in mar. 338 numero 10
infamis potest quis esse ipso facto, 337. num. 70
infans & furiosus dicũtur inuiti, l. inuitum, de ser. vrb. præd 1112. numero 20
infantis opera nulla est, glo 5 §. de illo, l. arboribus, de vsufruc. 996. numero 60
infantem tuetur innocentia consilij, furiosum infelicitas fati, glo. in lege, quod infans, de rei vin 961. numero 60
infante nato in naui, pensio non debetur, §. si quis, 2184. nu. 30
infecta, signata, & facta, differunt, in verbo, materia quadam.
inferre iudicium maligne in sanguinem suum, l. non est, 794. numero 30
inferre propriam litem, §. cum postea, 772. nu 10
infertur corpus, funus ducitur, §. si eum, & l. prætor, 1404. nu 70
infitiatur punitur, 2448. numero 60
infinitas amplectenda. gl. in §. iurare, l. videamus, de in litem iu. 1501. in princ.
infinitas vitanda est, & se non fit, l. nõ distinguemus, de arbi. 717. in princ. & 2055. nu. 10
infirmatur, quid licet perueniat eo vnde incipere potest, gl. pen. l. sed interim, de dona. inter vir. & vxo. 2590 nu. 70
infirmatur sententia, quandoque, id est infirma esse ostenditur, 225. numero 70
infirmitas culpæ annumeratur, §. mulionem, l. idem iuris, ad l. Aqui. 1210 num. 40
infirmitas procuratoris non impedit quo minus fiat missio in possess. in mar. 425. nu. 30
infirmitatis tempore salarium habere debet famulus, glossa 4. §. de illo, l. arboribus, de vsufru. 996. numero 50
infra, quid, 1205. nu. 40
ingenij humani magna est exiguitas, glo. 3. in prin. l. neque leges, de legi. 38. nu. 40
ingenuus dicitur, de quo lata est sententia, licet sit libertinus, l. ingenuum, 57. nu. 50
ingenui qui, 52. numero 50. in § ingenui.
Suspectus est, qui se ingerit, gl. suspectus, §. nec ferendus, l. qui omnia, de procur. 375. nu 40
inhabili si detuli iuramentum, non possum opponere de eius inhabilitate, in margine, l. qui iurasse, de iureiu. 1480.
inhonestarum rerum nulla est societas, l. nec prætermittendum, pro soc. 1990. nu. 40
inhonestum dicitur impossibile, glo. non honestum, §. plenum, l. si cum de arb. 708. nu. 40
Citatio facta ad locum inhonestũ, non arctat citatum, 702. num. 10. §. sed si.
inhumanum a nemine accipere xenia, passim vilissimum, omnia auarissimum, in tex. 106. nu. 20
inimicitiæ capitales procuratorem eximunt a iudicio accipiendo, §. procuratorem, 370. num. 50
Vasallus faciens amicitiam cum inimico domini, amittit feudum, 95. num. 10
inire æstimationem id est inuenire aliquem modum æstimandæ rei, in marg. 1239. nu. 30
Quod ab initio non valuit, tractatu temporis non conualescit, 274. numero 40
iniquitas quandoque sustinetur, gl. fi. l. cum in eo. de pac. 302. in princ. & gl. 1 §. si quis, l. eleganter, de condi. inde. 1543. in princ.
initium quandoque non inspicitur, gl. originem, §. idem, l. 3. de pecu. 1754 nu. 50
initium an sit spectandum, §. si quis, l. 3. de minor 573. nu. 10
initium legis spectandum, gl. penult. l. regula, de iu. & fac. igno. 2478. numero 10
initium spectandum est, glo. 1. l. quid ergo, de his qui no. infam. 359. numero 60. & §. si filiusfa, 1901 n. 60 & gl. fi. l. si tamen, de sena. Maced. 1746. nu 60
initium quandoque inspicitur, quandoque tempus, glo. 1. l. si legati, de pigno. 2257 nu 30
initium quandoque non spectatur, l. Titius, in sum. quę res pign. da. obli. non poss. 2266. nu. 60
initium contractus spectandum, §. si seruus, l. 1. depo. 1876. nu 10
initium cuiusque contractus spectandum, §. & l. Labeo l si procuratorẽ, manda. 1906. nu 40
initio cuiusque temporis conditio spectanda, l. Pomponius, in princ. de neg. gest. 458. nu 10
Quando contractus ab initio non tenet ratione inhabilitatis personæ, nunquam confirmatur, in marg. 1629. in princ.
Nõ refert, ab initio, vel post aliquid fiat, glo. fina. l. 1. de cond. sine cau. 1582. nu. 50
initio aliquid esse tale, & post fieri tale, paria sunt, l. nihil, de cond. sine cau. 1583. nu. 40
Tractu temporis valet, quod ab initio non, l. si quis de ri. nup. 2491. in princ.
iniuria quandoque, id est damnũ, 258. in prin. quandoque calumnia, quandoque id quod nõ iure factum est, quandoque damnum culpa datum, quandoque ipsa culpa, §. iniuriam, l. 5. 1206. in prin. & §. igitur, 1200. numero 20. & 60. & 1224. numero 60
iniuria, 432. nu. 20

Iniuria est aliquem indebite trahi ad ius, glo fina. l. si verò, qui satis.co. 187 num 10
Iniuria non fit volenti, l. quamuis, de in ius vo. in mar 170. nu 40
iniuria procuratori facta, nocet domino, gl. pen. l. nō cogendum, de proc. 405 nu. 60
iniuriæ socio facta, socium tangit, l. cum duob pro soc. 1985 nu 10
iniuria tollitur dissimulatione, in verbo dissimulatione.
iniuria affici nemo debet, l. 1. de neg. gest. 412. nu. 20
iniuria maxima est flagellari, §. prætor, l. sed & si. de in ius vo. 169 n. 50
iniuria nobili facta magis punitur, quam ignobili, l. nō est, in summa, 2505. num. 40
Ex iniuria quam quis facit sibi, nemo agit, l. legis, ad l. Aquil. 1248. nu. 30. & 40
iniuriam dissimulare bonum est, glo. seruant, §. 1. l. 2. de dolo, 539 in princip.
iniuriam filij, pater remittere potest, l. in personam, de pac. in sum. 291. num. 20
iniuriam non facit animal sensu carens, §. ait prætor, l. 1. si qua. pau. fecit 1200. nu 20
iniuriā inducere in liberos dicitur pater, cum eos exhæredat, vel præterit, l. non est, 794 nu. 20 & 30
iniuriam pati non debet dominus, l. illud de tributo, ac. 1724. nu 60
iniuriam quandoque facit quis etiam benefaciendo, §. & si in sum. l. si seruus, ad l. Aquil 1228. nu. 40
iniuriam vitare nulla diligentia possumus, l. ad eos, commo. 1646. numero 10
iniuriarum actio an sit in bonis, 2081 num. 40. & 50
iniuriarum actio anno vtili tollitur, 513. nu. 10
iniuriarum actio datur filiosa. 292. numero 20
iniuriarum agere potest filiusfa. absente patre, 369. numero 10. & 20. l. filiusf.
iniuriarum actio ex pacto non nascitur, sed ex contumelia, § sed si. l. si vnus, de pact. 285. nu. 10
iniuriarum actio pacto, & dissimulatione tollitur, in prin in glo. ibi.
iniuriarum tenetur fideiussorem idoneum recusans, §. qui pro, l. si verò, qui satisd cog. 186. num 40. & 189. in princ.
iniurijs affici non debent innocentes, §. 2. l. illicitas, de offi. præsid 113. nu. 30. & 40
iniuriæ capax est impubes proximus pubertati, l. sed & si. ad l. Aquil. 1207. num. 30
iniustæ cautæ implementum non vestit contractum innominatum, §. si. l. iurisgen. de pac. in sum. 256. in princ.
Innocentis viri officio fungi debet iudex, l. 4. famil. ercisun. 1291. in princ.
Innocenti filio delictum patris pœnæ esse non debet in verbo, patris delictum.
Innocentibus pœna non est irroganda, §. 3. l. illicitas, de offi. præsi. 113. num. 60
innocentia consilij infantem tuetur, gl. in l. quod infans, de rei vin. 961. num. 60
innocentiam suam quandoque probat, quis iuramento, §. qui iussu, l. furti. de his qui no. infam. 354. numero 30
inofficiosi querela est odiosa, 830. in princ.
inofficiosi querelæ multis modis corrigitur, 795. in princ.
inofficiosi querela quid sit 797. numero 40
inofficio querela non est actio. 800. num. 40
inofficiosum testamentū dicere, quid, l. inofficiosum, 794. nu. 10
inopia, & paupertas, differunt in margine, 193. nu. 20
inopia excusat, §. igitur, l. si procuratorem, mandati 1910. nu. 10
inopia executionis vice est, in marg. l. Titius, de procu. 418. nu 60
inquilinus, l. cæterum, & in gl. notat. 1073 nu. 30. & 40
inquilinus potest repetere quod expendit meliorando domum, §. in conducto 2205. nu. 20
inquirere potest superior de moribus electi confirmandi, licet nihil in eū obijciatur, 542. numero 30. in margine.
inquirenda veritas est ratione incertitudinis, glo. 3. l. si cum, si quis cautio. 2220 nu. 30
in rem suam fideiussor quis dicitur, in verbo, fideiussor in rem suam.
inscitiam nostram, non rerum naturam inspiciendam, l. sed & si. in fine, 762. nu 40
insepulta corpora iacere non debent. §. prætor ait, l. si quis, de reli. & sum. fun 2403 nu 60
insidiosa per loca mittens seruum, cui pæ . . . possessor est, l. qui petitorio § prin. o, de rei vin. 450 numero 10
insignis, idest magnus, 193. in prin.
Si de insolito teneor, non teneor de solito casu, glo 3. l. si negocia, de neg. gest.
inspicere, id est custodire, §. messem, 2209 num 40
inspicitur aliud quandoque, & aliud fit, gl. in l. sed licet, de offi. præsi. nō num 70
inspicitur quod debet cōsurgere, 1743 num. 30
inspicitur quod euenire potest pro, & contra, glo. pen. l. si idem, 247. nu. 70 glo. fi. l. cum quædam, de iur. om. iud 152. nu 50
Non inspicitur quandoque quod euenire potest, gl. possit, §. penult. sciendum, qui satisda. coga. 197. numero 70
instantia iudicij lite nondum contestata non transit ad hæredes, 780. numero 20
instantia iudicij transit in successorem singularem necessarium, l. in iudicio sum 1321. nu. 50
instantiæ cessionem non impedit vitium litigiosi, 377. numero 60. in marg.
institor qs, l. institor. & 2. ll. seq. 1704 num. 60
instituere, idest accipere de nouo, exercere vero, est quod institutum est ad exercitum perduceretur: vt ibidem, §. proinde.
instituere vineas, l. colonus, per to. 2210. nu. 60. & 70
instrui non debet, qui alios instruere debet, in marg. §. prætor. l. si quis, de eden. 241. nu. 20. & 30
instrumentum edere vbi tenetur quis, non cogitur edere originale, sed copiam collationatam: sic sæpe fit in parlamento & castelletto Parisien. in marg in glo. l. 2. de eden. 236. numero 60
Contra non exhibentem instrumentum iuratur in litem, l. in instrumentis, 2504. nu 20. & 30
instrumentum male conceptum non præiudicat veritati, l. Imperator, de sta. hom. 51. nu. 50
instrumentum male conceptum, non nocet natalibus, ibi, l. Imperator, de sta. hom.
instrumentum productum probat cōtra producentem, etiam si protestetur q non producit nisi inquātum facit pro se, in marg. l. 1. in fi. de eden. 235. nu 20. & 30
Si rei gestæ veritas sine literis appareat, non ideo minus valet quòd instrumentum de ea factum non est, l. si res, de fide instrumen. 2455. numero 50
instrumentum solutionis debet esse apud debitorem, 1580. numero 10. in marg.
instrumenti pars tantum necessaria danda est, 245. num. 40. & 50. & in gl. 246. nu. 20
instrumento non creditur, si testes dicant contrarium, 213. nu 10
instrumenta habens, duo si petit vnū exequi, ex alio, ex quo non fundauit, non potest in eadem instantia obtinere 2566 nu 20
instrumenta facientia contra se, tenetur quis edere pro fisco, de eden. l. ne quisquam, 236 nu. 40
instrumenta litis, 766. numero 20. in text.
instrumenta noua, in verbo, noua instrumenta.
instrumenta quando sunt producenda, per to. glo. sunt, 235. numero 70
instrumenta sunt ostendenda, non tradenda, glo. Et ideo, l. Titius, 2159. num. 40. & l. creditor, 2161. nu. 60. & 70
Instrumenta quibus nolo vti, edere non teneor, §. edenda, l 2. de eden. 235. num. 30
instrumentorum appel. quid continetur, l. instrumentorum, 2454. nu. 30 & 40
instrumentorum causa dilatio secunda non datur sine causæ cognitione, in verbo, dilatio.
An dies & consul debet poni in Instrumentis 234 nu 10
instrumentis nouis & testibus, quibus vti prius quis non potuit, probare intentionem suam de nouo potest, §. cum autem, in fine, 246. numero 50
insula quid 102. in prin. & num. 10. in gl. in marg.
insularius dicitur, qui custodit domū absente domino: licet Accur. dicat, eum esse dominum domus, ibidē, num. 70
insularius, insulæ custos, l. si ita, in mar. 2080. nu. 30

Inst-

Insularius, idest præpositus insulæ reficiendæ, vt vult Accur. in fine. 1705. num. 40
integrum, idest sanum. 2118. numero 70
Intellectu magis quædam percipi possunt, quam dici, gl. 4. l. Aemilius. de minio. 623. nu. 70
Coram aliquo quid fieri non dicitur si non intelligit. 707. num. 40. § coram.
intelligere quandoque, idest præsumere, in dubio 1497. in prin.
intelligere quis dicitur 12. vel 14. annorum. 1321. nu. 50. gl. vnica, l. in sponsalibus. 2482. nu. 10
intempestiua cultura deteriorem fundum facit, § conductor l. si merces. loca 2286. nu. 60
inter calare. 573. nu. 10. in tex.
intercedendi modi quinque sunt, 192. num. 30
intercedens mulier 953. in texto, numero 20
intercedit qui fideiubet, non qui iubet. l. 10. nina. 1854. nu. 50
interdicto olim, nunc deportatio dicitur, 637. nu. 30
interdictis maioribus minora videtur inesse, glo. maioribus l. cui 2107. numero 20
interesse, idest differre, gl. non interest 2365. nu. 70
interesse dicitur qualibet vtilitas, in mar. l. 4. § regnum. 1182. nu. 50
interesse affectionis. 610. in prin. l. si in Bar.
interesse affectionis, & interesse commune differunt, l. si seruum in sum. 1235 nu. 30
interesse agentis habetur in confessoria & negatoria. § in confessoria. 171. nu. 12
interesse contra dolosum æstimatur secundum iuramentum in litem, l. non 782 nu. 42
interesse est multipex. 2212. numero 60
interesse intrinsecum, § his in sum. 1389 num. 40
Interesse mea cum morte definit, tunc fideiussor non tenetur, 222. numero 60
interesse non causatum ex causa rationabili non dicitur interesse. § si metum. in sum. 1351. numero 60. & 70
interesse non videtur eius, qui contra obligationem tutus est exceptione, § si reus 204 nu. 10
interesse potest excedere duplum. in marg. 2255 nu. 50
interesse non potest peti ab altero duorum reorum, & ab altero pœna, § item l. 5. si quis cautio. 215. numero 21
interesse probatur in summarijs causis per iuramentum. l. thesaurus. in sum. 1363. nu. 70
interesse quandoque, idest differentia esse 214 nu. 10
interesse quantitatis, est interesse singulare, & continet quantitatem quam æstimare iudex, sed interesse verum & commune continet veritatem. 184. numero 70. & 185. in prin.
Quanti ea res est, & id quod interest, differunt. in tex. 162. num. 20. & 182 nu. 10. & glo. quod.
Quando tenetur venditor ad interesse. 2112. numero 20 & glossa agitur.
interesse semel sufficit, gloss. exieris, l. item. de constitut. pecun. 1622. in prin.
interesse singulare, & commune, in ma. 161. nu 60
interesse singulare, & quantitatis, idē 185. in prin.
interesse soluendo quandoque non liberatur quis. 966. numero 30. in marg.
interesse sufficit ab initio, licet postea desinat, § illud l. qui autem si quis cau. 222. nu. 10
interesse venit quotiens factum stipulamur, gl. fin. l. eum qui. de iudi. 771 num 60
interesse venit in obligationem vbi factum promittitur. 177. numero 40
interesse verum, & commune, idē 185 in prin.
is cuius interest, adesse causæ pot. ne colludatur, l. si suspecta. de inoff. testa. 826. nu 40
interit quis qualiter, gl. interesit. 1999 nu. 40
Æstimatio rei non crescit post interitum in mar, l. in hac. de condictitia. 1593. nu. 20
Interitu speciei an & quando liberetur debitor. 532. numero 30. in margine.
Interlocutoria absente parte ferri potest 725. num. 60
interlocutoria an, & quando ius constituat 514. numero 10. & 20. gl. colligitur.
interlocutoria dari potest per alium, non definitiua. 9 6. nu. 10
interlocutoria mutari potest, & error in ea corrigi definitiua non potest, l. dicere. 1696. numero 20. in sum.
pendente appellatione ab interlocutoria iudicis omisum conquiescit super principali. 624. num. 40. l. intra in sum.
Interlocutoria principis an, & quando obseruatur pro lege 48. nu. 20
intermittere, est inchoata dimittere. § 465 num 60
interpellari quandoque censetur quis per solam protestationem. l. Labeo. 2432. nu. 30. & 40
Interpellatio facta debitori, non constituit eum statim in mora, sed cū aliquo interuallo, vt possit prouidere solutioni. in margine. 623. numero 60
interponere. 1390. numero 50. in tex.
interpretamur quandoque strictius, § si sublatum. 1182. nu. 40
interpretantur legem; consuetudo, magister, princeps.
interpretari, idest apertius exponere. 36. num. 50
interpretari dubium legis verbum quis potest. glo. fin idem. 38 numero 70
interpretari ei permittitur, qui dicit in iudicio. in glos. l. si quis. de iud. 783. num. 70
interpretandum est plenissimè principis beneficium, l. pen. de const. prin. 49. nu. 10. & 20
interpretatio quid. 23. num. 50
interpretatio, idest scientia, glo interpretatio 1471. nu. 50
interpretatio benignior tenenda. l. si ita. de pact. dot. 2557. numero 20
interpretatio an debeat fieri secundū proferentem, vel con 12. 257 numero 6. & 70
interpretatio fieri debet secundum conditionem ius ad quem confertur dispositio, § equitti. l. plenum. de vsu & habi. 1076. numero 60
interpretatio libelli obscuri nō transit ad hæredem. in margin. 914. numero 60
interpretatio plena fit in contractib. plenior in testamentis, in rescriptis autem plenissima. glo. benefi. ium. 49. nu. 10
interpretationem certam quæ semper habuerunt, mutari non debent. l. minime. de legitim. 41. numero 20
interpretatione congrua vti debemus. § aptanda. 160. numero 30
interrogare partes totiens potest iudex quotiens monet æquitas, lege vbicunque, de inter. act. 1321. numero 50
interrogari potest quis non solum a iudice, sed etiam a parte, l. si fine. de interr. actio. 1370. numero 50
interrogatio fit officio iudicis de interrog. actio. in sum. 1368. numero 60
interrogatio fit secundum quod necessitas actionis exigit, l. 1. de inter. act. 1367 nu. 10
interrogatio fieri debet ante litem cōtesta. in vndecim casibus. ibi. lem. num. 40
interrogatione non præcedente valet responsio, l. si fine. de inter act. 1370 num. 40
interrogatoria. 1381. nu 72
interrogatus an & quando possit pœnitere 1375. nu. 60, glo.
interrogatus de albo, si respōdeat de nigro, non respondere dicitur in verbo; ἐπ' ἄν.
interrogato datur tempus ad deliberandum. 1369 numero 30. & 50
interrimētum quid. in marg. 1680. numero 50
interritura quid, in text. 1680. numero 30 & in margine. ibidem numero 50
interuallum paruum non inducit diuersitatem actuum, l. plerique, de ri. nupt. 2492. in princip. & numero 10
interusurium 1765. num. 40
intestabilis, hob carmen. 2467. numero 10
intestatus pro parte quis esse potest. l. nam. & § filius. 814. numero 10. & l. secta, de inoffic. 823. numero 30
inuadi. & rapi, differunt, glo. mobili. 1597 num. 30 & 40
inualidum ab initio, cōfirmatur. glossa secunda, lege aliena de pignor. actionem. & margine 1692. in principio.
inuecta, & illata, differunt, gl. inuecta 2463. in prin.

Inuecta

Inuecta & illata tacite obligantur propensione l. 2. in qui. cau. pig. vel hypo. ta. contra 1261. nu. 50
Inuecta quandoque non obligantur, l. Pompo. 2 . 2. nu 50
Tempus ad faciendum inuentarium currit minoribus in margin. 522. in prin.
Heres quae debet ponere in inuentario in marg 852 nu 50
Inueteratum dicitur cuius non extat memoria gl. inueterata, l. de quib. de legi. 64. nu. 70
Inuidia inter pares gl. 1. §. cum qui. l. si cum quod metus causa 529 n. 60
Inuidiosus dicitur cui inuidetur gl. in uidendum & mar 1073. nu. 50
Inuitus dicitur non tantum qui contra dicit, sed & qui non consentit §. inuitum l. filiusf. de proc. 370. nu. 10 & de ver. verba. prae. l. inuitu fic infans & furiosus dicitur inuiti 1112 nu 10, & 20
Inuitus idest ignorans. §. inde 2498. nu. 40. & glo. nu. 10
Inuitus quis communione quandoque detinetur 1288. nu. 10
Nemo inuitus, cogitur manere in communione §. si centum l. si non sortem, le condi. inde 1546. nu. 40. & 2534. in prin.
Inuitus creditor vendere cogi non debet §. melius 1651. nu. 30
Inuitus nemo gaudet. glo. 2. l. soluēdo. de neg. gest. 487. nu. 20. & 30
Inuitus procurator dari nō solet. §. inuitus, l. filiusfa. de proc. 370. nu. 40
Inuitus qui de domo sua extrahi non debet, l. plerique, de in ius voc. 172. nu 40. & 50
Inuitus qui testimonium reddere cogitur, gl. fi. §. j. l. 2. si qs cautio 209 nu. 10
Inuiti alterius cōditionem facere possum meliorem, non deteriorē, l. soluendo de neg. gest. 487 nu. 10. & 20
Inuitum liberare possum. l. soluēdo. de neg. gest. ibid. nu. 10
Iudicium datur in inuitum. in marg. 1481
Inuito te non vtor beneficio mihi cōpetente ex persona tua. l. si iudex. de min. 627. nu. 40. & 50
Inuocare leges non debet, qui in leges committit, § sed vt. l. auxiliū. de mino 622. nu. 10
Inuocationem Christi non fecit Iustinianus l Rubr. prooemij Digestorū in verbo, Christus.
Inutilis adie. vitiatur, nō vitiat, gl. hoc adiectum, l. j. si vsusfructus pe. 1005. nu. 70
Inutile, idest inefficax. 290. nu. 40
Inutile in iure nihil est. glo. §. alterutri in proo. 8. nu. 30
Inutile quod est alicui, nec defensori eius competit §. nos aliquando contra, vt ibi in glo. 276. nu. 50
Inutile quod est, vitiatur, non vtile. l. placuit. de vsu 2421 nu. 10
Iracundia excusat a culpa. glo. 1. l. diuortium. de diuor. 2625. nu. 50
Quicquid calore iracundiae vel fit, vel dicitur, nō prius ratum. est quā apparuerit iudicium animi fuisse. l. diuortium de diuor. ibid. nu. 40. & 50
Totum habetur pro irrito, cū aliquid de faciēdis omittitur. gl. irritam, §. si praetor, l. cum hi, de transact. 315. nu. 10
Irrita non sunt omnia quae gerunt minores, l. non omnia de minor. 629. nu. 20
Italia est prouincia 666. in prin.
Iter, quid. 2134. nu. 20. §. iter.
Itineris seruitus pro parte deberi non potest. 2581. nu. 60
Publice vtile est, sine periculo & metu per itinera ire, §. sūma, l. 1. de ijs, qui deiec. vel effu. 2250. nu. 20
Iterum duo significat, §. haec vox. 142 num. 20
Iubere, & fideiubere, differunt, § sed & 183. nu. 10
Iubet qū rogat princeps. glo. 5. l. 1. qp iussu. 1830. num. 70
Iudex a parte vna petitus dandus non est sine causa. l. obseruar. dum. 773. numero 10
Iudex aequus esse debet § si hi. l. si procuratorem mandati. 1909. num. 50. & 60
Iudex aequitatem ante oculos habere debet, in fi. l quod si. de eo qp certo lo 1566 nu. 60
Iudex appel. sententiā ex noua causa potest confirmare. l. Titianus. 1734 num. 20. & 30
Iudex arbitrari non debet in determinata lege, in marg. 369. nu. 20
Iudex ad arma & rixas procedere pati nō debet, quos iurisdictione sua compescere potest. 1100. nu. 30
Iudex auct. oritatem dignitatis augere debet ingenio suo. l. obseruandum, de offi. prae. 120. nu. 30
Iudex boni & innocentis viri officio fungi debet, l. 4. familiae ercisc. 1291 in prin.
Iudex bonum & aequum considerare debet. 220. nu. 60
Iudex curare debet vt aedificia reficiantur, l. Praeses. §. de offi. praeū 145. numero 10
Iudex cognoscit an quis sit de sua iurisdictione, in fi. l. 2. ibi, vt hoc ipsū sciatur cum glo. si quis in ius voc. 176. num. 10
Iudex cognoscit de omnibus criminibus in sua prouincia per quoscunque personas cōmissis, l. 3. de offi. prae. 112. nu. 20
Iudex confirmat motū animi sui ex argu. & testimonijs, §. si testes, l. ob carmen. de testi. 2467. numero 10. & 20
Iudex corrigere debet redēptores causarum, in prin. tex. 2 8. nu. 10
Iudex curare debet ne imbecilles a potioribus opprimantur, §. obseruare, l. nec quicquam. de offi. procon. 109 num. 10. & 20
Iudex debet agere clementer cū reo, l. si cum ex. §. 1. quod met. cau. 523. num. 50
Iudex debet consultare in re dubia, l. diuus de offi. prae. & ibi glo. cōsules 118 nu 10
Iudex debet esse facilis in adeūdo, ita tamen ne se cōtemni patiatur, l. obseruandum, de offi. prae. 120. nu. 10
Iudex debet examinare negotium in loco cōsueto, vbi requiritur plena causae cognitio, vbi vero seminplena, etiam in itinere potest gl. fi. l. 2. voluit. de inter. act. 1369. nu. 20
Iudex debet facere quod non sit partibus onerosum, glo. fi. l. 1. §. quis cautio. 208. nu. 10
Iudex debet gerere curam improbitatis reprimendae §. mirum, l. 5. ex. cau. 711. nu. 30
Iudex debet iudicare secundum allegata & probata, non secundū conscientiam, §. veritas, l. illicitas de offi. praesi. 113. nu. 20
Iudex debet iudicare cum consilio sapientum, glo. respondere, §. legatos, l. solent. de offi. procon. 105. nu. 90
Iudex debet patienter audire aduocatos. l. nec quicquam, §. circa. de offi. procon. 107 nu. 60
Iudex debet personaliter accedere ad locum quando expedit, & oculis videre, §. sed officium l. si irruptione. 1285 nu. 70
Iudex debet purgare prouinciam malis hominibus. l. praeses 2. de offi. praesi. 112 nu. 30 & 40
Iudex debet ratum habere quod vtiliter gestum est, §. sed eo. l. Pompo. de neg. gest. 451. nu. 20
Iudex debet sequi poenam consuetam in poenalibus, in marg. l. omnium, de procu. 389. nu. 30
Iudex debet ter causam audire ad minus, antequam iudicet, l. nec quicquam, de offic. procon. 108 num. 50 in glo.
Iudex debet tueri sententiam suam, §. si familiae erc. l. inter. familiae ercisc. un. 19 nu. 40
Iudex dilationes minuere potest. 785. nu. 10
Iudex ex mente dicere sententiam debet, vel de ... idest a tota lite discedatur, idest vt partes extra processum ponantur. §. dicere. 395. numero 30
Iudex esse potest furiosus habēs dilucida interualla, glo. 1. l. cū furiosus. de iudi secus in arbitro 767. numero 60
Iudex esse qua aetate quis potest. l. cū lege. 722. nu. 20
Iudex esse monachus non potest. 749. num. 70
Iudex est vir bonus, glo. fi. l. pe. de procu. 422. in prin.
Iudex etiam cum inique decernit, ius reddere dicitur, relatione facta non ad id, quod facit, sed quod eum facere conuenit l. pen. de iust. & iu. 22 num. 10
Iudex ex bono & aequo arbitrari omnia debet, in fi. §. sed & si vero non te. mandati. 1917. nu 70
Iudex excandescere nō debet aduersus eos quos malos putat. l. obseruandum. de offic. praesid. 120. numero 20
Iudex ex causa potest prorogare dilationem, l. interdum de iudi 766 nu. 10. 20 30
Iudex existens extra prouinciam, habet iurisdictionem voluntariā, non contentiosam. gl. 1. in prin. l. 3. de off. praesi. 121. nu. 70
Iudex extra prouinciam priuatur exercitio iurisdictionis.
Iudex grassantibus multis ad exēplū poenam augere potest glo. onerasset §. poena. l. quid erg. 2. de his qui no. infa. 161. nu. 50
Iudex habet dignitatem. l. qui futere, de sta. ho. 56. nu. 40 & 50
Iudex hortari potest vt partes transigant, nō iubere, glo. 1. §. qui iussu. l. furti. de his qui no. infa. 250. nu. 50
Iudex humaniorem sententiam eligit in

in personarum & dignitatis æqualitate, l. maiorem, de pact. 267. nu. 30
Iudex ingenio vti debet erga aduocatos, ne contemptibilis esse videatur, & seq. §. circa, l. nec quiquã, de offic. procon. 107. nu. 60. & 108. in princ.
Iudex in dubio debet esse procliuis in benigniorem partem, §. sed vbi. l. cum hic. de do. inter virum & vxo. 2605. numero 30
Iudex in determinatis a lege arbitrari non debet, in marg. 389 num. 40
Iudex in sententia debet habere animum definiendi nec debet fatue loqui. glo. mente, l. dicere de arbit. 696. num. 60
Iudex in sua, vel suorum causa esse quis non potest, l. qui iurisd. de iurisd. omnium iudic. 46. nu. 80
iudex is constans non est, cuius animi motum vultus detegit, l. obseruandum de offi. præsid. 120. nu. 30
iudex is est, de quo litigatores consenserant, §. Seruius, si an iud. de iud. 792. num. 10
iudex ita proximum & magnum iudicare debet, vt extraneum, gl. 2. in l. si quis de re. diui. 86 in princ.
iudex iudicem dare se non potest. gl. 2. l. si de offi. præto. 99. nu. 20 & 70
iudex magis potest scire quanta fides sit habenda testibus, 2458. nu. 40
iudex maior potest se submittere minori. l. est receptum, de iurisd. om. iud. 49 num. 10
iudex maleficiorum potest cognoscere ciuiliter, in marg. 1283. nu. 40
iudex maleficiorũ an possit cognoscere de causa ciuili, in mar. 782. nu. 10
iudex miseratione ætatis quandoque pœnam minuit, §. in delictis. l. auxilium, de mino. 621. num. 30. vide supra in verbo Aetatis
iudex non aliter iudicare debet pro sapientia ac luce dignitatis suæ, q̃ principes esse iudicaturos, l. 1. in fin. de offi. præfec. præto. 93. nu. 50
iudex non debet admittere impertinentes articulos, §. idem, l. duo. de iureiur. 1474. num. 10
iudex non debet esse familiaris subditis, l. obseruandum, de offi. præ. 120. num. 10. & 20
iudex non debet succurrere in delictis §. auxilium, de mino. 621. nu. 20
iudex non intromittit se his quæ ex natura actionis nõ veniunt, l. vt fundus, com. diui. 1343 nu. 10 & 20
iudex non omne quod potest facere cogitur, l. non quicquid de iudic. 770. num. 50
iudex non statuit pœnam, in ciuili causa, sed in criminali sic. gl. plusquã, §. item, l. 4. si quis caut. 214 numero 50
iudex ordi. non potest esse arbiter in causa suæ iurisdictionis, §. si quis, 687 in princip. secus de iure c. glo. inue. se. nu. 40 & 50
iudex ordi. solus absoluit reum, ad obseruatione iudicij, in mar. 431. n. 20
iudex ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos, §. obseruare, 107 num. 40
iudex potest augere pœnam, & minuere, gl. onerasset. § pœna. l. quid ergo de his qui no. infa. 368. nu. 40
iudex potest ex officio suo repellere infamẽ ab officio aduocati, in mar. gl. 4. l. 1. de offi. asses. 139. nu. 70
iudex põt remittere & moderari mulctam ob paupertatem, §. præses. l. illicitas, de offi. præsi. 114. n. 50 & 60
iudex proprio motu testem vacillantem punire potest l. qui falso, in gl. de testi. 2466. nu. 10
iudex quando dicitur iudicare dolo malo. §. dolo. 751. nu. 10
iudex quandoque interpretatur legẽ 46. num. 60
iudex quandoque comminatur, §. cũ patronos, l. 1. de offi. præsid. 11b. 95. num. 40
iudex quandoque durante magistratu conueniendus, quandoque nõ, nisi eo finito, gl. 2. l. vt vim, de iust. & iu. 17. nu. 50
iudex quandoque iudicat secundum conscientiam, glo. 1. l. minus. 25. de mino. 618. nu. 30
iudex quilibet facit legem, gl. § quod quisque iu. 153. nu. 60
iudex qui non facit quod debet punitur, §. iudex. l. non quicquid de iud. 770. nu. 10. & 20
iudex quolibet loco suę iurisdictionis salua maiestate imperij sui, moreq; maiorum ius dicere potest, de iust. iu. l. penult. in fi. 22. nu. 30
iudex recipiens pecuniam vt bararet, punitur, in marg. l. generaliter, §. si igitur, de calum. 497. nu. 10
iudex salarij defectu xenia capere potest, 120. num. 40
iudex, si res requirit semiplenam cognitionem, potest dicere ius quolibet loco: si plenam, consueto tantũ, in marg. glo. fi. l. pen. de iust. & iu. 22. nu. 60
iudex sibi esse nemo potest, l. pen. in gl. de arbi. 726. nu. 30
iudex si solemnia iuris omittit, vitiatur quod agitur, §. si prætor, l. 8 de transactionibus, 324. nu. 50 & 60
iudex sordibus & gratia carcere debet §. item, l. sed & si. ex quib. cau. mar. 658. num. 40
iudex subtilitatem non admittit, §. si debitori. 2299 nu. 70
Supplet Iudex in eo quod legi deest. l. quia, de præscrip. verb. 2223. numero 50
iudex toties interrogare partes põt, quotiens monet æquitas, l. vbicumque, de interrog. act. 1381. numero 50
iudex videns aliquem arma portare, potest eum punire sine alia dilatione, in marg. 1885. nu. 60
iudicis arbitrium desiderant omnia, quæ post litis contest. contingunt, §. vt enim, 1387. num. 10. & 20
iudicis arbitrio datur modicum tempus, glo. 2. l. non enim, ex quib. cau. maio. 650. nu. 40
iudicis aspectu § honoratas, l. minor 25 de mino. 617. nu. 30. & 40
iudicis auctoritas non contemnenda, § prætoris, l. si quis, de iud. 746. numero 20
iudicis boni est potius restituere lite, quam actionem famosam constituere, §. & boni, l. diuus, de in integ. restit. 405. nu. 40
iudicis contempta maiestas vindicanda est, l. si familia, de iurisd. om. iudic. 246. num. 20
iudicis dicto statur, ex quo motus est de sententia, in marg. 789. nume. 10 60. & 70
iudicis dignitas tuenda est, de post. l. 1. in prin. 333. nu. 90
iudicis est assignare partibus diem, si non conueniant, ad procedendum, 207. num. 70
iudicis est æstimare an sit sua iurisdictio, §. prætoris, l. si quis ex. de iud. 746. num. 20
iudicis factum iuri derogare nõ oportet. l. 1. de fer. 225. nu. 20
iudicis insignia reuereri decet, §. casum, l. 1. de postu. 336. nu. 10
iudicis merum imperium habentis officium latissimum est, 139. nu. 20. & 40
iudicis non omnis uox iudicati continet auctoritate, l. si autem, de nego. gest. 448 nu. 30. gl. reprobatur
iudicis negligentia, & dolus damnatur, sed & si §. ait prætor. ex quibus cau. ma. 658. nu. 10. & 20
iudicis iussus excusat, glo. pen. l. si quis de iurisd. omn. iud. & 145. nu. 50. & 512. nu. 40
iudicis iussus facit licitum, quod alias esset illicitum, gl. 2. § qui iussu. l. furti, de his qui no. infa. 354. numero 20
iudicis officium cessat pendente dilatione, in verbo dilatione pendente
iudicis officium cessat, vbi datur actio ordinaria, l. quædam, 143. nu. 20
iudicis officium est lites minuere, l. quidam, si cer. pet. 1143. in princi.
iudicis officium euanescit, si iudicio pendente partes concordant, l. si fam. l. ercis. 1528. nu. 40
iudicis officium quiescit super principali, pendente appel. ab interlocutoria, l. intra. de minoribus, in fin. 624. num. 40
iudicis potestati quicquid permittitur, non subijcitur iuris necessitati, 115. numero 50
Vltra id quod in Iudicium deductum est, iudicis potestas excedere nõ debet, l. vt fundus, communi diuidundo, 1343. nu. 20
iudicis prioris iurisdictio non impeditur iniuratione fori. l. cum quædam, de iu. omn. iud. 151. nu. 30
iudicis sentẽtia præsumptionem qualem qualem inducit, gl. 2. l. si quis, de peti. hær. 86 nu. 10. & 30
iudicis subtilitas probatur, gl. C. 3. in princip. l. cum ad um, de neg. gest. 46 ... in princ.
Ad iudicis religionem pertinet. &c. l. si ab si vtusi p. 1 66. nu. 60
iudicis verba vituperosa prolata causa non cognita, non infamant. l. ob hæc, de his qui no. infa. 363. nume. 30 & 40
iudici bono congruit vt pacata sit prouincia, l. congruit, de offi. præs. 17. num. 10
iudici dans aliquid, ut secundum se iudicet, crimen contrahit, § sed si. l. 2. de cond. ob tur. cau. 1526. num. 10
iudici imperitia non debet ascribi, gl. 1. l. hoc edicto, quod quisque iu. &c. 155 num. 50
iudici fit iniuria dum ab eo recedunt partes, postque conueniuntur, l. litigatores, in prin. de arb. 687 nu. 40
iudici non aduersario facienda fides, gl. 4. l. quinquaginta, de prob. 2441 num. 70
iudici ob gratiosam sententiam dari nihil debet, 498. nu. 30

In-

Iudici quæ commissa sunt, negligere non debet, nec damnare, §. si prætor, 324. num. 60
Iudici datum pignus vt male iudicet, an possim repetere, 1526. nu. 30
Iudici potest consulere qui parti consuluit, 716. nu. 40. hoc fit in Flandria, secus, in parlamento par.
Iudici statim atque iudex factus est, omnium rerum officium incumbit quæ in iudicio versantur, l. ædiles, 2321. num. 40
Iudicem contemnere videtur qui respondere non vult, §. qui tacet, l. de ætate, de inter. act. 1373. nu. 60. & 70
Iudicem corrumpens, litem perdere debet, §. sed & l. 2. de calumnia, 495 numero 40
Iudicẽ corrumpere videtur qui ei dat vt secundum se iudicet, §. sed si. l. 2. de condictio. ob tur. cau. 1520. num. 10
Iudicem fallere non licet, l. debuit, de his qui no. infa. 362. nu 30
Iudicem oportet reuereri, §. casum. l. i. de postu. 336. nu. 10
Ad iudicem spectat futurorum cautela. l. pro so. 10. in sum. pro so. 1978. numero 20
Iniquum est aliquem suæ rei iudicem fieri. l. Iulia. arc de iudi. 751. nu 40
Iudicem excusat assessoris imperitia, l. hoc edicto, quod quisque iuris. 155 nu. 20. & 30
Iudicem fallere impune non licet, l. debuit, de is qui no. infa. 362. nu. 30
Venire ad Iudicem iuraturi quidam non coguntur, l. ad personas, 1475. numero 40
Quotiens res vrget, cogẽdi, sumus ad iudicem venire, §. 1. de feri, 225. numero 40
Iudice auctore qui emit, dominiũ habet, §. sed si. l. & fide religio. 1404. numero 60
Iudice sub suspecto graue est litigare. glo. 2. in fin. l. 2. si quis in ius voc. non ierit, 176. nu. 30
Vim iniuste illatam a iudice pati debemus gl. 1. ibi, sed quid l. 3. de iusti. & iur. 17. nu 50
Sine iudice potest quis debitorem vi retinere in certis casibus, gl. fine vi lo. l. extat de eo quod metus causa, 519. nu. 50
Pacto de litigando coram non suo iudice, stare quis non cogitur, l. si cõuenerit. de iurisd. omn. iudi. 151. nu mero 10
Coram vno iudice postulare prohibitus, potest coram alio postulare, & §. quen. l. ex ea causa prohibitus, de postulando 343. num 30
Potest pars læsa de iudice quærit, cũ autem, l. argentarius de eden. 246. num. 30
Iudices est qui non possunt, §. quidã, 749. nu 20. & 30
Iudices eliguntur plerumque imperiti literarum, sed alioqui negotiorum gnari: sic practica sine literis iuuat. gl. 1. l. hoc edicto, quod quisque iuris, 156. num. 30
Iudices & aduocati recte legibus viuentes, castius viuunt, quam religiosi, in margine, l. 1. §. secundo gl. de iustitia, & iur. 15. nu. 40
Solent sæpe iudices in dubiis exacto iuramento secũdũ eũ iudicare, qui iurauit, l. admonendi, 1489. nu. 20
Iudices sunt gubernatores iudiciorum §. discipuli. in fi. in proœmio. 21. nu mero 10
Parum est in ciuitate ius esse, nisi sint qui iura reddere possint, § non originem, versi. parum de origi. iuris, l. 2. 28. num. 10
Per eos qui iuri dicendo præsunt effectus rei accipitur, §. post orig. l. 2. de orig. iuris, ibid.
Non differendarum litium, sed tollẽdarum causa ad iudices itur. l. quĩ. nis, de arbi. 719. nu 60
Iudicium religione omittatur, quod legibus omissum est, per iura ibi citata, 2465. nu. 10
Iudicat quandoque iudex secundum conscientiam, in verbo, iudex quandoque, 628. nu 30
Secundum aliquem iudicatur, cũ lucratur processum, § sed et. 806. nu. 40. & §. si ex causa, 808. num. 10. sic secundum testamentum, vel contra testamentum iudicatur, l. si pars, 699 nu. 20. & 30
Cum quid iudicatur secundum minus potens & magis potens attenditur magis potẽs, l. quæritur, Bar. 53. in princ.
Iudicare publicum munus est. l. quippe. de iudi 768 nu. 20
Iudicandi peritiam potest habere illiteratus, in verbo illiteratus
Iudicata res inter alios, aliis prodesse aut obesse nõ solet, §. igitur. l. Claudius, qui po. in pigno. habe. 2212. numero 40
Iudicant res pro veritate habetur. l. ingenuum, 58 num. 20
Iudicatus, idest, condemnatus 221. numero 60. & 224 in princ.
Iudicatus, & conuictus differunt gloss. iudicatus, & gloss. conuictus, 2462. in princ.
Iudicatum facere debitorem, idest, cõdemnatum, § etiam 2245. num 30. & 50
Iudicatum solui stipulatio, habet tres clausulas, 195. nu 20 & 30
Iudicati ... certis casibus potest procurator, 358 nu. 50
De iudicato, cognoscere dicitur iudex qui sententiam ab alio latam executioni mandat, l. si prætor. 729. nu mero 10
Iudicium, i. est actio, gloss. iudicium 781. nu 40. & gl iudicis, 2216 n. 60. & glo. iudicium, 2304. nu. 30. & §. illud recte, 1598. nu. 10. & 20
Iudicium, idest discretio, glo. iudicio, 746. nu. 70
Iudicium quandoque, id est, non mera liberalitas, 73. nu 70
Iudicium, id est sententiam, 199 in princ.
Iudicium datur in inuitum, gl. si. l. g iurasse, de iureiuran. 1481. nu 7..
Iudicium ibi finiendum est ubi cœptũ. gl penultima. l. cum quædam, de iurisd. omnium iud. 152 nu 39
Iudicium incipit a citatione mar. Rub. de in ius vo. 162. nu 60
Iudicium nõ est de futuris, l. nõ, 766. nu. 40. & 70. quemadmodum, cum gl. & 1239 nu. 72
Iudicium est partim condemnatoriũ & partim absolutorium in margine, 1363. nu. 50. & 60
Iudicium familiæ erciscundæ, id est actio fam. ercisc. 1303. in princ.
Iudicium pœnale, idest mulcta. 160. num. 30
Iudicium potest esse inter patrẽ, & filium de iure canonico, de ci. non, l. lis, in tex & gl. de iudi. 745. nu. 40
Iudicium quandoque, idest cõtractus, 259. num. 70
Iudicium soluitur multis modis, l. iudicium, 780. nu. 40
Iudicii locus debet esse idoneus vtrique parti, alias nõ valet citatio nec citatus est contumax, in tex. 701. n. 60. & 70
Iudicio non sistendi causa, est cõdemnatio, vel relegatio l. sed & si. 221. num. 30
Iudicio sistere non tenetur domestico fauore impeditur, §. illud, 212. n. 30
In iudicio quasi contrahitur, §. idem, 1754. num 70
Iudicium accipere in verbo, accipere iudicium
Iudicium accipere, §. procuratorem, 370. nu. 30. & l. sed & l. seq. 371. nu. 30. & 50. & l. si defunctus, & l. seq. 372. nu. 30
Iudicium accipere, id est litem contestat. 190. num. 40. & l. si mera. 1290. num. 20
Iudicium accipere quandoque, id est statim se defendere, in tex. 200. nu me. 40 & glo. nu. 50
Iudicium accipi, idest sententiam 199 in princ.
Iudicium dictare, est actionem intendere, in marg. 173. num. 10
Confessio extra iudicium quid operetur, l. tale, in sum. 297 num. 10
Confessio facta in iudicio præsumitur sponte facta, non per vim. in uerbo conf. ssio
Iudicium suscipere paratus morã non facit, si aduersarius cessat l. paratũ de vin. 3431. nu. 20. & 30
Venire in iudicium, l. non potest, 758 num. 20
Venit in iudicium quandoque, etiam quod post litis contest. accidit. 832 num 12
Quotiens res vrget, cogendi sumus ad iudicium venire, § sane, l. prima de fer 225 nu. 40. & 120 in prin.
Iudicii acta quæ non requirunt strepitum iudiciorum, possunt fieri per iudicem sæcularem in ecclesia, in margine, 1482 num. 50
Iudicio maiores partis nõ semper statur, 1139 nu 70
Iudicium euentus incertus est, gl. dicentur l. 1. de do. ma. 538 nu 60
Iudiciorum secreta non sunt publicanda, § sed & si. l. si quis testamẽtum ad leg. Aquil. 1240. nu. 20
Quædam permittuntur extra iudicia quæ in iudiciis non glos. 2. l. mutus de pro. nr. 49. nu. 70
Quandoque seruatur inæqualitas in iudiciis, in verbo, inæqualitas, sec in contractibus
Interpretatio in iudiciis debet fieri secundum proferentem, 199. nu. 70
Iumentum, & pecus, quid differant, §. iumentorum, & gloss. appellatione 2333. nu. 20. & 30
Iumenta, & pecudes, differunt, glo. iumentorum, 2105. nu 60
Iuramentum, calumniæ tacite omittitur, & 390 nu 10
Iuramentum calumniæ remitti nõ potest, in marg. 225. nu 60

Iura-

Iuramentum remitti potest testibus, de partium consensu, in marg. glo. sententia, l. 1. de fer. ibid.
Iuramentum æqui pollet litis contestationi, §. ex quibus, l. sed & si. de iudi. 761. nu. 40
Iuramentum conuentionale non potest referri, l. insiurandum, 1477. numero 10
Iuramentum habet vim probationis, & sententiæ inter easdem partes, nõ aliàs, §. si cũ, l. sed & si de iureiu. 1471. num. 40
Iuramentum vim habet litis contestatæ, § si is, l. nam postea, de iureiurãn. 1466. nu. 10
Iuramẽtum vim pacti obligatorij habet, gl. fi. § si quis, l. si duo. de iureiu. 1478. in prin.
Iuramentum non habet vim transactionis quo ad infamiam, §. qui iussu. 354. nu. 20
Iuramentum maiorem habet auctoritatem, quam res iudicata, in l. 2. de iureiur. 1463. nu. 10. & 30
Iuramentum necessarium in causa criminali non defertur, in marg. 1464. nu. 60
Iuramentum non continetur in generali mandato, §. si tutor, in summa, de noxa. 1270. nu. 30
Iuramentum non debet esse vinculũ iniquitatis, in addi. gl. 2. §. illud. l. si vnus de pac. 286. nu. 30
Iuramentum non extenditur ad nõ cogitata, in marg. l. cum Aquiliana. de transac. 347. nu. 40
Iuramentum non valet, cum quis iurat se non denunciaturum maleficium, quia aperiretur via iniquitati 286. num. 20
Iuramẽtum pro veritate capitur, 1487. num. 40
Iuramentum si detuli inhabili, non possum opponere de inhabilitate, in mar. 1480. nu. 50
Iuramentum deferens debet iurare de calum, §. qui insiurandum, 1492. in prin.
Iuramentum deferens suscipere debet relatum, §. æquissimè, 1492. nu. 20
Iuramentum refertur in lite, vbi quis non paret iudici, §. sed & si. 1283. numero 20
Iuramentum in multis defertur actori, 1490. nu. 30
Iuramentum non defertur habenti præsumptionem iuris contra se. in mar. 536. nu. 10
Iuramenti delatio intelligitur, vt incontinenti iuretur, vel remittatur, § si neque. 1466. nu. 10
Iuramentum de veritate præstitũ non sufficit, si iurans dicit se credere, nã debet continere sic esse vel non esse in marg. 148. nu. 60 & 70
Iuramentum ex parte iurantis est personale, ex parte vero eius cui iuratur reale, in marg. 320. nu. 40. & 50
Iuramentum in litem non retractatur l. de periurio, 1504. nu. 40
Iuramentum præstitum super principali extẽditur ad accessoria, in mar. 1495. nu. 40
Iuramentum procuratoris, vel defensoris, prodest domino, §. insiurandũ, 1469. nu. 30. & 40
Iuramentum referens modestius facit quasi ipse iuret. l. illud, §. 1. de constitu. pecu. 1626. nu. 10
Iuramentum veritatis non remittitur parenti, vel patrono, l. quotiẽs, 1476 num. 20
Sententia lata secundum iuramentũ non infamat 351. nu. 30
Sententia lata per falsum Iuramentũ quando retractatur per instrumenta de nouo reperta, l. admondi, 1489 num. 10 & 20
Iuramentum vnius alteri prodest, gl. pen. §. Mar. l. si duo, de iureiu. 1475 num. 40
Per iuramentum nõ potest deberi res quæ non est, §. si iurauero, l. cum q. de iureiu. 1487. nu. 10. & 20
Iuramenti verba si non possunt stare proprie, intelliguntur improprie, §. item, 1471. nu. 10
Iuramentõ in litem nõ id continetur, quod in veritate est, sed quãti ea res est ab auctore æstimata, in tex. 182. num. 20
Iuramento innocentiam suam quandoque probat quis, §. qui iussu. l. furti. de his qui no. infa. 354. nu. 30
Iuramento intelligitur excepta auctoritas legis, vel superioris, l. qui iurato. in marg. 198. nu. 30
iuramento probatur interesse in summarijs causis, thesaurus, in summ. 1363. num. 70
Iuramento quasi cõtrahitur, sicut sententia. in mar. l. 3. de pec. 1758. nu. 10
iuramento suo cogitur quis se purgare, § prætor, l. quoticos, de nox. 1269. nu. 40. & 50
iuramento suo, & pro se quandoque statur, 227. nu. 70
iuramento tollitur naturalis obligatio glo. tolletur, l. creditore, 1496. nume 40 & 50
Solent iudices in dubijs pro eo iudicare, qui iurauit, l. admonendi de iureiur. 1509. nu. 20
iurare non cogitur habens declinatoriam fori, l. sed & si. §. ex quibus, de iudi. 771. nu 40
iurare debet in litem dominus litis, §. vulgo, 1503. nu 30
iurare debet minor de veritate dicenda 1500, nu 70
iurare quis non cogitur, vbi nõ potest conueniri, § qui non, 1494. in princ. & nu. 10
iurare de facto alterius, & aliena conscientia nemo debet in mar. l. videamus, de in litem iur. 1500. nu. 10
Si iuratur super facto tollitur omnis actio, si super actione, tollitur tantũ illa super qua iuratur, ad glo. 1374. nu. 20
iuratur in litem quandoque in actione stricti iuris, 181. nu. 76. 1503. n. 20
iuratur in litem contra non exhibentes instrumentum, l. in instrumentis, 1504. nu. 20. & 30
iuratur in litem ob dolum, non culpã l. in actionibus, 1502. nu. 50
iuratur in litem vbi non paretur iudici §. sed & si. 1283. nu. 20
Non iurans nec referens is cui defertur iuramentum tenetur soluere, §. ait prætor, 1491. nu. 20
iuranti in dubio succurritur, §. si quis argentum. l. 1. lepo. 1878. nu. 60
iuranti pro se quãdoque creditur Ouidius cõtra, cum ait, de se si creditur vlli. q. d. non creditur, gloss. iurare, l. prætor, de eden. 237. num. 70
iuris. duas sacerdotes in tex. 15. in prin.
Iurecon. non respondet ad quæst. facti. l. idem, 55. nu. 40. & 50
iurisdictio in genere qui 1. 113. nu. 8
iurisdictio vnde dicitur, ibid.
iurisdictio 141. in prin. l. imperium
iurisdictio, & notio, differunt, in verbo Notio
iurisdictio & dominium æquiparatur in marg. 56. nu. 50
iurisdictio ex causa denegatur gl. non dabit, 1492. nu. 70
iurisdictio sine aliqua coercitione nulla est, l. mandatam, 129. nu. 30
iurisdictio sine coercitione esse nõ potest, gl. fi. l. magistratibus, de iurisd. om. iud. 148. nu. 40
iurisdictio sine consensu non prorogatur, l. si per. de iurisd. om. iud. 149
iurisdictio contentiosa, & voluntaria, differunt in tex. & gl. 102. num. 10. & 20
iurisdictio magna, maior, maxima parua, minor, minima, 137. & 138
iurisdictio non impeditur ex coaceruatione plurium summarum, l. si idẽ 147. nu. 10
iurisdictio plenissima est, cui adhæret merum imperium, plena, cui mixtũ semiplena vero, cui modica coercitio, 107. nu. 10
iurisdictio simplex 137. nu. 13
iurisdictio voluntaria, & contentiosa quæ sunt, & quomodo differunt, 102 nu. 10. & 20
iurisdictio voluntaria exercetur extra territorium, glos. 2. l. fi. de iuris. om. iud. 152. nu. 70
iurisdictio voluntaria potest vbique exerceri, contentiosa non glos. fi. l. emancipari, de adop. 77. nu. 60
iurisdictionem voluntariam, non contentiosam, habet iudex extra prouinciam suam, glo. 1. in prin. l. 3. de offi. præsi. 111. nu. 70
in voluntaria iurisdictione ob inere qs potest duorum vicem, 112. nu. 60
iurisdictionis extremum, in verbo, Extremum
iurisdictionis prorogatio potest fieri in iudicem ignorantem, & in mar. 741. nu 40. & 50
iurisdictionẽ dat consuetudo in mar. §. fi. l. quædam, de eden. 244. nu. 50
iurisdictionem mandatam habens. proprie nihil habet, sed vice fungitur delegantis, habet tamen modicam coercitionem, §. qui mandata, 126. nu. 10
iurisdictionẽ a se mãdatã adimere an possit proconsul. 105. nu. 30. & 40
iurisdictionem delegatam qui dare possunt, 143. nu 60. & 70
iurisdictionem omnes uidentur retinere si vnus ea vtatur, l. et unus, 1158 numero 30
iurisdictionem perpetuat citatio, in mar. 747 nu. 20
iurisdictione alicui data, ea videntur concessa sine quibus iurisdictio esse non potest, 40. nu. 10. in tex.
Non eximitur quis a iurisdictione per fori priuilegium superueniens, l. si quis. 747. nu. 20
ius iustitia, & iurisprudentia differunt 22. nu. 20
ius est ars boni & æqui, in tex. nu. 40
ius pluribus modis dicitur, in tex 21. num. 30
Ius quid, § quod ait, 1159. nu. 20. & 30
ius triplex, 617. num. 60

Ius

Ius recipit comparationem, quia dicitur bonum ius, melius, & optimum 2255. nu. 60

Ius reuocandi domum, idest licentia declinādi fori, & reuocandi scilicet iudicium, domum, idest ad locum vbi quis habet domicilium, & §. legatis, ibi, reuocandi &c. Et ibi nam, Celsus huic licentiam do. reuo. dandam ait, 742. nu. 30. & 40. & gl. nu. 70. hoc ius dicitur priuilegium fori, vt Bar. l. si quis, 746. nu. 20

Ius singulare quid, 40. n. 10. l. ius sing.

Ius idem statui debet, vbi est eadē ratio. l. illud, & in marg. ad leg. Aq. l. 1134. nu. 50

Ius superueniēs actori in re de qua litigat, fundat actionē ab initio male institutā, gl. inuiduis, 1655 in princ.

Ius suum amittit quis per actum contrarium in mar. l. si stillicidij, quem adm. ser. 1192. nu. 20 & 30

Ius vnum trahitur ad aliud de simili bus ad similia, diuersis modis, gl. 1. de quibus, de legi. 44. nu. 50

In ius vocari qui non debet, in verbo, citari

In ius vocare in verbo, vocare.

Ius totum consistit in acquirendo, cō seruando, vel minuendo, l. totum, 47. nu. 20

In ius voca. parentes naturales nemo potest, l. parentes de in ius vocando 364. nu. 40

Iuris effectus accipitur per eos qui iuri dicendo præsunt, §. post orig. l. 2. de ori. iur. 28. nu. 20

Iuris effectus non curatur, cum lex punit factum, §. cum autem. l. quid ergo, de his qui no. infa. 359. nu. 40

Iuris error quandoque prodest glo. & non puto, §. scire, l. sed & si. de peti. hæred. 873. in prin.

Iuris & rei successores non sunt pares, gl. 3. §. nihil, l. quædam, de eden. 244 nu. 10

Iuri, executio non habet iniuriā, glo. 3. l. 3. de in inte. resti. 508. in prin.

Iuris prætorij multiplex effectus, 19. nu. 30. & 20 nu. 50

Iuris scientia est thesaurus inæstimabilis gloss. thesaurus. §. nos vero, in proœ. 6. nu. 50. & 60

Iuris scientia optimos facit, §. sed cum vos, in proœm. 3. nu. 30

Iuris nomen vnde, 14. num. 14. in tex. Bonæ fidei non congruit de apicibus iuris disputare, l. si fideiussor. manda. 1934. nu. 30

Iuris ciui professores, 31. num. 50. §. iuris

Iuris ci. scientia habet caput & finem Instit. §. in reliqua, 7. nu. 20

Iuris ci. scripti sex partes, 26. nu. 20

Iuris humani & diuini quædam sunt, in tex. 81. nu. 20

Iurisconsulti quotidie ius in melius producunt, §. post originem, versic. post hæc, l. 2. de ori. iu. 28. nu. 30

Theologiam legere non tenetur iuris prudens, quia in iure satis tractatur de diuinis, gl. pen. l. iustitia, de iust. & iu. 22 in prin & nu. 10

Iuris studiosi sunt satellites iustitiæ, in verbo satellites

Iuri derogare non oportet prætoris factum, l. 1. de fer. 225. nu. 20

Iuri suo renunciare multis casibus pactum quis non potest, glo. si. l. pactum, de pact. 303. in prin.

Iure agere, & lege agere, differunt, 98. nu. 70. & 99. in prin.

De iure, idest in confessoria actione, §. Pomponius, 1170. nu. 10

Partium consensus non potest quid de iure relaxare, 370. nu. 50

In iure, idest in iudicio coram iudice, 334. nu. 30. & l. pen. de iusi. & iu. 22. nu. 20. & in tex. 338. nu. 40

Non iure factum testamentum dicitur ruptum, irritum, & non solenne 330. nu. 60

In iure, idest coram iudice, §. quod ait 1369 nu. 20

Iure meo saluo consentio, gloss. salua 2294. in prin.

Ipso iure, multæ dictiones important in marg. 1877. nume. 20. & 30

Iure natui ad peccatu n mouemur, gl. coniunctio, §. ius naturale, l. 1. de iu. & iu. 17. nu. 10

Relaxatur aliquid de iure. partium cō sensu gloss. sententiis, l. 1. de fer. 225. num 40

Iura nullas partes discretas habent, 2296. in prin.

Iura quæ obtinent in fisco, & in priuato, gl. in publica, 861 num. 20

Iura varia ex tempore & loco statuuntur, gl. 3. l. 1. de exer. act. 1682. numero 50

Iusiurandum speciem transactionis obtinet, l. iusiurandum 1463. nu. 20

Iusiurandum alterius alteri prodest, gl. nam & 1475. nu. 50

Iusiurandum soli nocet qui detulit, eum qui, §. si petenti. De Publicia, 977. in prin.

Iusiurandi conditio non debet ei displicere qui detulit ad princ. §. iusiurandum, §. datur autem, de iureiur. 1492. nu. 40

Iusta mortuo facere, l. in ius, in fi. 163. nu. n. 30

Iustinianei, non Iustinianistæ, aut Iustiniani dicendi sunt iuris candidati. in tex. 7 nu. 30

Iustinianus Iustini filius fuit, non naturalis, sed adoptiuus, 13. nu. n. 60

Iustitia & iuris prudentia, differunt, 22. num 20

Iustitia positiua. In his quæ sunt iuris positiui, non redditur, ratio, sed est pro ratione voluntas, ad glos. ratus, l. 1. de postu. 335. nu. 30

Iustitiæ satellites dicuntur, iuris studiosi §. discipuli, in proœ. 11. nu. 10

Iustus, idest verus, 52. nu. 10

Iustus, idest non iniustus, 860. nu. ne. 30

Iustus filius, l. Paulus, & seq. 53. num. 30 & in tex. 66. num. 10

Iustus metus qui 944. nu. n. 10. l. metus

Iusta hæreditas, §. de illo, & in marg. 199. nu. 40

Iustæ nuptiæ, l. Imperator, 59 nu. 20. & l. item, 51. nu n. 40. & §. præterea 71. num. 50

Iussum quid, 1830. nu. 40. §. iussum

Iussum pro nomine accipimus, idest id operatur iussus, quod nominis expressio, §. si duos 1018. nu. 50

Iussus iudicis excusat, 582. nu 40

Iussus maioris excusat, gl. destinatam in verbo, maioris iussus, 2505. numero 40

Iussus prætoris excusat, §. qui iussu. l. furti, de his qui no. infa. 354. nume 10 20

Actio quod iussu, an cum alia concurrat, 1830. nu. 50

Quæ non prosunt singula, multa iuuant gloss. pen. l. si plures, de pact. 268. nu. 30

Iuuari beneficio nos oportet, non decipi, §. idemque, l. in commodato, cō. 1643. nu. 40

Iuuenes facilius fugiunt, quam senes, gloss. 3. §. custodiam, l. si vt certo, com. 1633

Iuuenili leuitate deceptus, restituitur in verbo, minor restituitur

Iuuenili leuitate ductus, si decipiatur restituitur, alias non, l. quod si. §. Scæuola, de min. 609. nu. 20

K

Kακοήθεια, idest vitiositas, in tex. 2308. in prin.

Κατάπλους, est portus ad quē proconsules plerumque applicare solent, §. ingressum, 164. nu. 18

Kalendæ Martiæ, 2900. nu. 20

Kalendarum quid 2451. nu. 60

Kηρύκεια, idest caduca. in text. & in mar. 85. in prin.

L

Labi facultatibus l. quod si. 550 numero 20

Labra. §. cum in, & in gl. 1184. in prin. & l. funes, 2137. nu. 70

Lacus quid 1128. nu. 50

Lacus est genus vasis, 1229. nu. 70

Lacus ius non habet, sed flumen. l. Rutilia, in sum. 2049. nu. 20

Lanipendia, alias lanæ impēdia, l. sed si 2598. nu. 50. & 60

Lanionis taberna, 30. in princ. §. & cū

Lapidicina dicitur, vbi lapis cæditur, non vbi cædi potest, 2054. l. in lege, nu. 40

Lapilli, & gemmæ, differunt, 82. nu. 16

Lapilli iactu possessio retinetur, 1173. num. 60

Lapis quadratus, 1175. in margine, in prin.

Lapsus & circunscriptus differunt, quæ lapsus dicitur facilitate sui, circunscriptus aduersarij dolo, 502. nu. 20

Lasciui milites, § si vero, 2175. numero 30

Lata culpa est dolo malo proxima, gl. 2. l. vbi de eden. 242. nume. 40. & 60

Latinæ feriæ, 31. nu. 40. §. capta

Stercorandis Latrinis, præpositus, 2003. nu. n. 20

Latrocinium, & furtum, differunt glo. surreptum, 1985. in princ. & numero 10

Latrones de die furantur, 137. numero 40

Latrunculator quis, 782. in princip. in glo.

Latrunculator de re pecuniaria nō cognoscit, nisi absente iudice ciuili, §. latrunculator, ibi in tex.

Latumia, quid

Latumiæ sunt lapidicinæ &c. in mar. 645. nu. 50

Lauaturam super vestes tuas proijciēs tenetur, 1246. nu. 50. l. prætor

Laudando malitiam augeri non oportet, §. non enim, l. 1. de ser. cor. 1385. in princ.

Laudandus falso quis non est, quod si. de dolo. 550. nu. 10

Laudator mali auctor est, §. sed vtrum

l. 1. de seri.cor. 1384. nume. 50. & 60
Laudes suas non grauate audire quis debet. l. si in aliquâ. in prin. de off. pro. 106. nu. 50
Lautius se sua vti quis non debet con templatione delatæ hæreditatis §. si quis. l. sed & si de peti. hære. 875. nu mero 20
Lazarus suscitatus, an potuerit testa. me ntum rumpere 37. nu. 10
Lectus.) Vitiosam vesicam habere di- citur, qui mingit in lecto. §. itē de eo. 2310. nu. 30
Negligentia omnia Lædit. glo. fina l. diuus. de offic. præs. 118. nu. 50
Legatarius repudians onus adiectum legato, censetur repudiare legatum §. proinde. in fi. l. 2417. numero 10. & 20
Legatario tres actiones dantur. 768. nu mero 40
Legatarijs non nocet transactio inter scriptum hæredem, & venientē ab intestato. l. Imperatores. 325. nume ro 20
Legatarijs quando prouidetur nō adi- ta hæreditate. 194. numero 70. in margine.
Legatarijs quàm creditorib. plus sub uenitur. 321. nu. 10
Legatum annum, an sit vsusfructus. 2006. nu. 50
Legatum vbi solui debeat. 768. nume ro 70
In Legato inspicitur tempus quo ce- dit. in hæreditate tempus aditionis glo secuta. 2578. nu. 30
Legato homine in genere, cuius sit ele ctio. 1306. nu. 40
Legatorum ius ab hærede pendet. 808 numero 0
Legati rationibus, an videantur in eis contenta legati. 1293. in prin.
Legatus Cæsaris, & præses, idem. l. le- gatus. 120. nu. 40
Legatus Cæsaris. idest præses prouin- ciæ. ibid. & 131. in princ. & nume- ro 10
Legatus municipij quis 645. num. 50. & 60
Legatus proconsulis de omni crim. co gnoscit, & suspectum tutorem remo- uet 105. nu. 50. & 60
Legatos oportet proconsulem consu- lere non principem §. legatos. 105. nu. 40
Legio, & cohors, differunt. 347. nume- ro 70
Legitima. 838. nu. 10
Legitimantur filij ex concubina nati, si pater eam vocet vxorem. in mar. 40 num. 40
Ad liberorum Legitimationem quæ principem inducunt 2501. num. 20 & 30
Leguleiqui. 1001. nu. 70
Lens. 2495. nu. 30. §. lenas.
Lenocinium facere, est quæstuaria mancipia habere 350. num. 40. §. ait prætor.
Lenocinium facere, nō est minus pec- catum quam corpore quæstum face re. §. lenocinium. l. palam. de ri nup. 2495. nu. 30
Lenocinium peius est, quam adulte- rium. glo. cum l. athletas. de his qui no. infa. 351. nu. 30
Leonina societas. in text. 1975. nume ro 40
Leuiorem viā eligere potest, qui gla-
tes habet. §. idem l. 5 fratres. pro so. 1987. in sum.
Leuitate iuuenili ductus si decipiatur restituitur. l. quod si §. causa. de mi. 609. nu. 20.
Lex, id est consuetudo. 143. num. 40. & gl. l. x 426. num. 60
Lex quandoque, id est Imperator, qui est lex animata. 41. nu. 50
Lex animata est princeps. o. fi. l mo re. de iurisd. omn. iudic. 143. nu. 10
Lex, id est pactum quandoque. & 297 nu. 60. l. si qui. 1148. nu. 20. & §. nec video. 1190. nu 50. & 1830. n. 60. gl. lege. 2212. num. 40. & gl. lege. 2419 nu 20
Lex, id est rogatio populi. 27. num. 60
Lex corrigitur duobus modis. 45. n. 50
lex deficit deficiente ratione. §. si cum. §. post annum. in gl. pen quod me. cau. 523. nu. 70
lex si deficit, suppletur gl. 1. l. oratio. de sponsa. 2082. nu. 20
lex vbi deficit alij supplent. gl. pen. l. quia. de præscrip. ver. 2224. nu. 20
lex de frequenter accidentibus fit. l. nam ad. ex. de legi. 37. nu. 10
lex inuentum. l. 1 de legi. 36 num. 20
Quod lex negat, natura non audet. §. nec enim. l. 2. de v su fru. ea re quæ vsu consu. 1060 num. 30
lex extēditur ad casum nō expressum, habentem similem rationem. l. quę situm. in sum. de testi. 2364. nu. 30
lex non habet effectum nisi ex perso- na condentis. in mar. gl. si. l. more. de iurisd. omn. iu dic. 143. in princ.
lex posterior derogat priori. l. 1. ad l. Aquil. 1204. nu. 40. & 50
lex precedēs determinatur per sequē- tem l. non est. de legi. 42. nu 20
lex quod in præteritum indulget, in futurum vetat. l. cum lex. de leg. 42 nu 20
lex si considerat quod potest euenire, non debemus requirere quod actua- liter euenit §. prætor. in sum. l. si ve ro. de his qui deie. 1254. in prin.
lex si nō distinguit, nec nos distingue mus. l. de pretio. de publi. 979. in prin.
lex scripta quamuis dura, est seruanda de his qui no. infa. 352. nu 40
Contra id quod lex iubet, aut prohi- bet, paisci nō licet, sed cōtra legis beneficium licet. vt quod nō agatur de animali, licet sit morbosum. 293 nu. 20. & 30
lex tota generalis, est si initium sit ge nerale, gl. pe. l. regula. de iur. & fac. igno 2478 nu. 10
lex quandoque fingit impossibile. 62. num. 50
lex quandoque consulit 2298. nu. 40
lex si continet priuatam vtilitatem, contra eam pacisci potest. l. pacisci. 292 nu. 40
lex tollitur desuetudine. in tex. 45. nu- mero 20
legis actio. l. magistratum. 67. nu. 10
legis actio, id est legitimus actus. 123. nu. 40
legis actiones 26. nu. 40. §. deinde.
legis actiones erant, quæ formam agē di continebant 27. nu. 70 in tex.
legis Aquiliæ tria capita 1205. in pri.
legis auxilium frustra implorat, qui in legem committit. §. si ign l. filio. de ri. nup. 2499. nu. 30
In fraudem legis facit, qui saluis eius
verbis sententiam circumuenit. l. cō tra. de legi. 43. nu. 20
legis licitæ effectus 682. nu. 20
legis mens potius, quam verba seruan da est, gl. l. §. & generaliter. l. at si, de religio. 1407. nu. 60
legis potestas ambulatoria. l. ctit. de fundo do. 2570. nu. 50
legis ratione cessante, cessat ex. l. q dictum. de pac. & 523. nu. 60
legis verba offendere licet gl. fi. l. quā uis. de in ius voc. 170. nu 70
legis virtus multiplex. 37. nu. 10
legi omnes obedire debēt. l. 2. de le gi. 36. nu. 10
legi quod deest, supplet prætor. l. quis de præscrip. ver. 2223. nu. 50
legem facit quilibet magistratus. l. 1. quod quisque iur 153. nu. 60
legem interpretatur cōsuetudo iudex magister, princeps. gl. 1. l. si de. de legi. 46. nu. 60
legem quam quisque tulit. pati debet l. quod quisque iur. cum gl. 153. nu- mero 30
Contra legem facere est facere, quod l. x prohibet. l. contra. de legi. 43. nu mero 10
legem suæ rei dicere quisque potest. l. ob res de pac. do. 2460. nu. 50
lege agere idest iudicio ordinario. 98. nu. 70
lege dicta, id est pacto conuento. glos. lege. 2209. in princ.
lege prohibente, quod fit, non valet. l. præfectus de ri. nupt. 2504. nume- ro 30
leges benignius sunt interpretandæ. l. benignius, de legi. 40. nu. 20
leges docēt malitiam, & dissimulare. in verbo Malitia.
leges duodecim tabularum. in tex. 26. in princi.
leges inuocare nō debet, qui in leges committit. §. sed vt. l. auxilium. de mi. 612. nu. 10
leges ius diuinum imitātur. glo. 1. §. si non. l. 2. si quis cautio. 209. nume ro 70
leges non debent esse ludibrio. gl. fi. l. adoptare. de adop. 77. nu. 70
leges non docet qui in ll. committit. in proœ. §. hæc autem tria. in fin. 21. nu. 40
leges scire, non est verba earum tene- re, & c. l. scire. de legi. 40. nu. 20
leges uicesimæ parti quæ.
legibus omissum quod est, non omit- etur religione indicantium gl iu- risdictionem, per iura ibi citata.
Non possunt omnes articuli legibus comprehendi. l. nō possunt. de legi. 39. nu. 10
libellus, idest requesta, sic sumitur. §. cum quidam. 2181. nu. 50
libellus quid. in marg. 2290. in princ.
libellus admittitur in quo quis agit partim suo, partim procuratorio no mine in marg. 1290. nu. 40
libellus est frustratorius, quādo actio est inepte concepta, & sententia ab- solutoria debet inde sequi. in mar. 477. nu. 10
libellus qualiter formatur super obse- quijs, & reuerentia exhibenda. in marg. 1473. nu. 40
libellus male conceptus debet a iudi- ce reijci & lacerari in margine gl. 4. l. si men. fal. mod. dixe. 1595. nu- mero 50

libellus

libellus non debet esse confusus. 791. numero 60
libelli obscuri interpretatio non transit ad hæredem. in marg. 914. numero 60
Libellus quo petitur dos restitui, debet concludere ad totam doté, licet maritus condemnetur in quantum facere potest. in marg. 1914. nu. 10.
libellus vim citationis, non habet. l. libertus. 2. de in ius voc. 172. nu. 10
Per libellum causa expediri non potest, vbi decretum est necessarium. l. nec quicquam. §. 1. de offi. procon. 107 nu. 50
Quæstio iurisdictionis expeditur secundum libelli formam, non secundum id quod debetur. §. quotiens. l. cum quædam. de iurisd. omn. iud. 152. nu. 20
libello debet esse conformis sentétia. l. vt fundus. com. diui. 2343. nu. 10
libellum do, vt soluas vni tertio, quando mea interest. §. Celsus. 129. n. 10
Res quomodo debet designari in libello per totam. glo. 232. num. 20
Olim non proponebatur actio in libello. 233. nu 70
libello vno plures actiones cumulari possunt. l. hæredes. § idest. fam. erci. 1303 nu. 10
libello in vno actiones duæ poni possunt. in addic. gl. mouere. 2128. nume. 30
Petens speciem argenteam, debet in libello inserere speciem, & pondus, §. si quis ar. 1878. nu 40
libellos agere. l. rescriptum. 2290. n. 10
liberalis ex necessitate fit nemo. gl. 2. l. si vsusfructus. de iu. dotium. 2540 nu. 70
liberalis fit nemo in necessitatibus l. proxime de ritu. nup. 2500. in princ.
liberalitas captiosa damnatur. l. cum Aquiliana. de transa. 317 nu 40. & 318. in princ.
liberalitatis suæ pœnã pati nemo debet. l. ad res. de ædil. edi 2345. nu 30
liberalitate sua conuentus, in id quod facere potest códemnatur. §. huc. n. l. si extraneus de iu. dot 2522. n. 40
liberat me alius, qui me soluẽdo l. 2. in fi. de exer. ac. 1688. nu. 60
liberare alium in pœnis non dicitur vnus soluens. l. adeo. de iurisd. omn. iudic. 145. nu 50
liberare possumus inuitum, & ignorãtem, l. soluendo, de negot. gest. 487. nu. 10
liberare proniores sumus, quam condemnare gl 3 § pactus, l. si vnus. de pact. 283 nu 50
liberare quem ab obligatione, est species acquirendi. gl. 3. l. si debitor, de pact 309 nu 70
liberatur dando alium fideiussorem. qui tenetur certum dare si non potest. in mar. 517 nu. 40
liberatur quis inuitus, l. soluendo. cũ gl. 2. de neg. gest. 487. in prin.
liberatur quis plus soluẽdo quam debet etiam me inuito gl. fin. l pen. si ex noxa. cau. 2012. nu 60
ex pacto de liberando, impleta conditione non competit actio, sed exceptio, l. intra. 300 nu 20
pactum de liberando in futurũ, producit exceptionem de præsenti. ibidem. in mar. l. intra da pac.
liberatio contingit de positione, vt solutione. 1955 num. 50
liberato principali, liberatur fideiussor. Ibidem.
Liber factus, an teneatur de dolo facto in seruitute 543. nu. 70
Liber homo actionem nobis quærere potest. glo. non potest. 1404. nu. 20
Liber seruus vt fiat, quatuor requiruntur. 51. nu. 40. & 50
Liberi qui. §. liberos 160. nu. 20
Liberi apud parentes spem obsequio parare debent. §. præterea. l. nec si. adop 71. nu. 60
Liberorum appellatione continentur omnes descendentes per lineam masculinam. 90. nu. 30. in text.
Liberorum loco non sunt partus mõstrosi 54 nu. 10. l. non sunt.
Liberorũ numerus, cum alijs, inducit principem ad eos legitimandos. l. qui in prouincia. 2501. nu. 30. & 40
Liberorum procreatio cessat anno. 70 numero 10
Liberorum nostrorum animũ nõ corrumpi. nostra interest. l. vt enim. de ser. cor. 1488 nu. 70. & 1389 in prin.
Speciale est, vt per Liberam personã adquiratur actio. 377. nu 60
Liberã administrationẽ habens, donare nõ põt. in marg. 1264 n 60. & 70
Liber homo nõ æstimatur. §. sed cum l. 1. de his q dete. & 2250. n. 70. gl. pe. l. si hominem. de ædil. edic. 2309 nu 60. & 1216. in prin.
Liberum corpus æstimationem nõ recipit. l. ex hac. si qua. pa. fec. di. 1204 in prin. & 1216. in prin. & l. fi. in fi. de his qui ne. 1256. n. 20. & 30. & §. iacturæ l 2. de l. Rho. 696. nu. 10
Liberum hominem corrumpens, magis delinquit quam seruum. l. dolo. de ser. cor. 1389. nu. 10 & 20
Liberũ a seruo dignoscere haud facile. l. quia. de cõtrahen. emp. 2007 nu. 40
Libertas quid. l. libertas. 50. nu. 40
Libertas dicitur seruitus. glo. 3. §. pactus. l. si vnus. de pac. 283 nu. 40
libertas libero homini relinqui potest gl si §. omnium. l. si in emptione. de contrahen. emp. 2027 num. 10
Libertas sine apto titulo præscribitur. 1129. nu. 60
Libertatis fauor magnus §. Iulian[9]. l. non disting. de arb. 713. nu. 30. & 40
Libertatis species, est fugere. § idem an. l. quis sit de ędilitio edicto. 2313 nu 10
Libertati & testamẽto fauetur magis, quam reo vide in verbo Reus.
Libertati prætor semper fauet. . sed & l. quia. de alie. iudi. mu. cau. fac. 674. nu. 20
Contra Libertatem non datur restitutio. 542. nu 70
Sententia semel pro Libertate data, retractari non debet. in princi. text. 563. nu. 20
Libertus alieno nomine potest in ius vocare patronum sine venia. l. quæsitum. 172. nu. 20
Libertus natura patrono operas debet. § natura l si non sortem. de condic. inde. 1548 nu. 60. & 1549. in prin.
Liberti in bonis non sunt. 1308 nu. 50
Libertini q. 52. n. 20 & 30. §. libertini.
Libitina. 1776. in prin.
Libri magici sũt improbatę lectionis. in l. 4 famer cil. 1291 nu 10
Semestres libri. 33. nu. 20
Libra auri constat aureis. 174. nu. 70
Librarij libros corruptos & male impressos vendẽtes tenẽtur redhibitoria. in marg. 2303. nu. 50. & 60
Commendare se li et. §. antequam si obseruare. de offi. procon. 103. nu. 50
Non quid liceat in matrimonijs considerandum, sed quid sit honestũ. l. semper. de ri. nupt. 2494. nu. 40
Licent omnia, nisi cõtra agatur. gl. ad l 4. de pign. ac 1350. nu. 10
Licent quædam grauis, quæ alias, nõ 354. nu. 50
Licẽtia in iure ciuile olim λύτα dicebãt. 10. n. 10. & 20. in ma. & tex.
Liciniæ legis effectus 682 nu. 30
Licitũ facit iudicis iussus, quod alias esset illicitum glo. §. qui iussu. l. furti. de his qui no. infa. 354. nu. 20
Liciti prætextu non debet illicitũ cõmitti. gl. 2. § illicita. l. illicitas, de offic. præsi. 113. nu. 60. & 114 in prin.
Ligare qui potest, & soluere, l. si puellæ, de sponsa. 2479 nu. 70
Lignum. 995 nu. 30. glo. materia.
Ligni vsum habens potest in oppidũ deferre 1075 nu. 30. & 40
Limen. 124 nu prin in marg.
Limenarchæ, 1392 nu 50
Limitata dispositio limitatũ producit effectũ. l. 2. de ser expor. 1206 nu. 20
Luntrarij 729 in princ.
Liquere de causa 690. nu. 40. §. fin.
Liquidum stagnum corrumpitur ex turbido fonte. 6. nu 70. in proœm
Lis. idest instantia totius causæ, gl. lis 787. nu. 10
Lis, & causa, differunt. 1456. num 60
Lis improba. idest mala causa. §. sed ei, 806. nu 40
Lis petere alicui dicitur, cum amittit processum, 456 nu 10 §. sed &.
Lis perire dicitur, cum instãtia perit & quando fit, quando non finitur triennio in criminali, vel biennio in causa ciuili, quia causę non debent extendi ultra triennium, C. de iudi. l. properandum, sic capitur, § sed & 496. n. 10. & §. si cuius dolo, 559. nu. 30
Litis æstimatio vera, quando præstatur a iudice, 751. nu 10
Litis æstimatio, idest rei per litem perditæ. § si quis, 631. nu. 70
Litis æstimatio similis est ẽptioni. ibi.
Litis contestationis tempus inspicitur l. quantum, 533. nu 20. & 30
Litis euentus dubius, l. quod debetur, de pecu 1800 nu. 20. & 30
Litis in pendẽti bona fide facta ab actore, vel rei pro sei restitui æquitas suadet. § hi qui proprio, de procur. 40[illegible] & 3[illegible]
Litis instrumenta, in tex 766 num. 30
Pactum de quota litis nõ valet. l. sumptus, de pact. 309 nu. 10
Liti se offerre, vide in verbo offerre.
Litem amittit, qui triginta annis tacens litem non intẽtat, in tex. 123 & in prin. & nu. 20
Litem in iudicium deducere, est litẽ contestari, 474. in prin.
Litem propriam inserere, § cum postea 772. nu. 10
Litem restituere, in verbo, Restituere litem.
Litem suam facere iudex quando dicatur, § iudex, 751. nu. 10
Litẽ contestatur procurator, 371. n 60
Lite contestata an liceat pœnitere, 332. in prin.

Lite contestata an sit quis in mora, glo. prouocauit, l. si quis, de vsuris, 2418. nu. 20
Lite contestata aliquid quandoque venit in iudicium, gl. cœpit. 832. in princ.
Lite contestata nec procurator nec curator ad lites reuocari potest in marg. 380. nu. 60. & 70
Lite contestata quę contingunt, iudicis arbitrium desiderant, §. vt enim, 2327. numero 30
Lite non contestata potest quis cedere liti, alias non, l. si seruus, 1261. numero 10
Lite non contestata iudicium non dicitur cœptum, l. & quia, de iurisdic. omnium iudic. glo. antequam, 144. in princ.
Lite non contestata mendacium reuocari potest, §. neque, in sum. l. electio, de noxa. 1273. nu. 10
Lite non contestata pœnitere licet, gl. fin. l. is qui. de rei vind. 943. n. 60
Lites execrantis verecunda cogitatio, non est vituperanda, §. non tamen, l. item si, de alien. iud. mut. cau. fac. 677. num. 30
Lites minuendę sunt, l. quidam, si cer. pet. 1443. in princ. & nu. 20
Lites sine suspicione procedere debent, gl. 3. l. prætor, de iurisd. omn. iud. 151. in princ.
Litium non differendarum causa, sed tollēdarum ad iudices itur. l. quamuis, de arbit. 719. nu. 60
Litium finiendarum remedium triplex. 1463. in princ.
Literæ approbandæ sunt prius quam eis fides adhibeatur, glo. penult. l. si procuratorem, de proc. vide in verbo, approban. le. 416. nu. 70
Literis statur, ibid.
Literas scire non tenetur aduocatus, in verbo, Aduocatus.
Literati nobilibus æquiparantur, glossa 1. l. societas, pro socio, 1967. numero 50
Litigare cum domino, vel eius subiectis, graue est, glos. restituantur, l. senatuscons. de offic. præsid. 129. numero 60
Litigare per se quandoque pars potest sine aduocato, gl. 3. in fi. l. 1. de edē. 233. nu. 60. hunc non improbat prætor, qui maluit re carere, quam propter eam sæpius litigare, l. item si §. non tamen, de alie. iud. mut. cau. fac. 977. num. 30
Litigandi iniustam causam habere incipiens, ex eo tempore est in dolo, l. si quis 1886. nu. 30
Pacto de litigando coram non suo iudice, stare quis non cogitur, l. si conuenerit, de iurisdic. omn. iudic. 181. num. 10
Litiganti sumptus prærogare honestū est l. sumptus, de pac. 309. n. 10
Litigantium error consensum non habet, §. error, l. consensisse, de iudic. 741. nu. 20
Ligula, 2310. in princ. gl. si vna.
Locare, id est conducere, glo. ex locato. 2179. num. 40. & l. qui insulam, 2191. numero 40
Locare operas suas in perpetuum nemo potest. glos. penult. l. 3. de vsufr. 990. nu. 10
Locare opus faciendum dicitur ille, qui curat opus ab alio faciendum, §. locaui 2202. num. 30
Locare potest habens simplicem possessionem, 1073. nu. 20. in marg.
Quędam nō locantur, sed in his opera beneficij loco præbetur, §. ideo, 1395. nu. 30
Locatio non est, nisi merces in pecuniæ quantitate consistat, gl. si res, l. naturalis, de præscr. ver. 2219. n. 10
Locatio quandoque naturam suam mutat, gl. præstes 2221, in princ.
Locatio sine mercede esse non potest, glo. non dabatur, 1872. in princ. & numero 10
Locationis genus triplex, 2177. nu. 20
Locator, id est conductor, glo. locatoris, 2208. num. 20
Locator bona in domum locatam inuecta tacitè sibi pignorata habet, l. item 250. nu. 40
Locator dicitur, qui facit fieri ædificium: conductor verò est redemptor, id est structor ædificij, §. lege dicta, 2209. in princ.
Locator fundi dominus est, cōductor verò colonus, §. si vis 2174. nu. 60
Locatori nocet obscura pactio. l. veteribus, de pact. 297. nu. 10
Locuples habetur is defensor in coniunctis personis, l. quoniam, 178. numero 20. & 30
Locuples fieri nemo debet alterius damno, §. si eidem, ver. sanè, l. cum his, de trans. 316. nu. ne. 10. & l. nam hoc, de condic. inde. 1535. nu. 60
Locupletior non dicitur qui tantundem de suo erogauit, quantum accepit, l. quod autem. §. si maritus, in sum. de don. inter vir. & vxo. 2584. nu. 40. & l. qui nummis, in sum. de in rem ver. 1810. nu. 70
Locupletior fit, qui ære alieno liberatur, §. facta, l. si cui, de don. inter vir. & vxo. 2616. nu. 20
Locupletior non fit, qui libertate data nummos accipit, in textu, l. qui nummis, de in rem verso. 1811. numero 10
Locupletari nemo debet cum aliena iactura, l. si quis, de inst. 1714. nu. 40 in marg. 1535. nu. 40. & 50
Locus, id est officium 350. nu. 70
Locus opportunus quis 2421. nu. 70
Locus purus quis, §. purus autem, 1399. numero 30
Loci vtilitas debitori non tollenda in marg. l. 2. de eo quod cer. loco, 1601. numero 30
Certo loco dare promittens, nec ibi repertus, vbique conueniri potest, l. 1. de eo quod certo loco, 1599. numero 40
Loco eodem, i. effectu, gl. eodem, 1471 numero 40
Loca diuersa, pretia diuersa constituunt, gl. 1. l. ideo, de eo quod certo loco, 1606. in princ.
Longæuum tempus, id est cētum annorum, 44. nu. 70
Longinus, 34. nu. 70
Longum tempus dicitur arbitrio iudicis, gl. penult. l. si eum, si quis cautio 221. nu. 30
Longum tempus dicitur decennium, gl. inueterata l. de quibus, de legib. 44. nu. 70. & 2405. nu. 60
Loquens indistinctè, reprehenditur, gl. fi. l. fi. de lege Rhod. 1703. nu. 40
Loquentis personam continet sermo generalis, gl. fin. l. Paulus, de pign. 2158. nu. 40
Loquentis persona in generali sermo ne continetur, gl. 1. fin. si habitatoribus, de act. emp. 2163. in princ.
Lorum 1229. nu. 30. & 40. gl. loro.
Lubrico ætatis lapsus solum restituitur, l. verum, de mino. 593. nu. 50
Lucius Crassus.
Lucrari ex damno alieno quis non debet l. itaque, §. 1. de do. ma. 564. numero 50
Lucrari non debet prædo. §. si prædo. l. si a domino, de petit. hæred. 889. numero 20
Lucrari non debet quis ex dolo suo, vel quasi, gl. 1. l. 2. de eo per quem fac. erit, 205. nu. 30
Lucrari non debet quis ex dolo suo, l. ne ex. de dolo, 554. nu. 40
Lucrari non debet quis alieno dolo, l. si actoris, ibi, ne ex dolo, & l. seq. §. 2. in fi. de eo per quē fa. erit &c. 205. nu. 10. & 60
Lucrari quis ex damno alterius non debet, §. quæ sententia, l. quotiens, de iure do. 2290. nu. 50. & l. rescriptum, de distrac. pign. 2290. nu. 50. & §. nō, l. si quis, de instit. 1714. n. 40 & l. planè, de pet. hær. 890. nu. 40
Melius quem non lucrari, quam alium damno affici, §. quod si, l. at si, de religio. 1407. numero 60
Lucrum, & quæstus, differunt, glo. lucrum, l. sed & pro socio, 1968. numero 40
Lucrum ex culpa sentiens, eam non potest imputare, gl. ex quo, l. cum in fundo, de iure dot. 2548. num. 50 & 60
Lucrum amplectitur quis quādoque, non damnum, 1973. nu. 10
Lucrum cum damno compensatur, l. si duorum, de actio. e. mpti. 2154. numero 60
Lucrum de alieno non sentire bonæ fidei conuenit, §. si procurator, l. itemque, manda. 1911. nu. 40
Lucrum æstimatur damno deducto, gl. 2. l. quod si, ne in rem ver. 1812. nu. 50. & §. Seruius, l. Mucius, pro socio, 1976. numero 10
Lucrum & damnum in vna re contingere possunt, gl. lucrum, l. si negotia, de neg. gest. 454. nu. 70
Lucrum facere quis non debet ex honesta interpretatione non honesti quæstus, l. si possessor, de pet. hęred. 899. nu. 30. & 40
Lucrum eius esse debet, cuius est periculum, glos. 2 §. si quid, l. Iulia. de act. emp. 2334. in prin. & num. 10
Lucrum ibi est, vbi onus. 1641. nu. 10
Lucrum industria veniēs non compensatur cum damno veniente ex culpa, l. de illo, in sum. pro socio, 1972. numero 40
Lucrum qui sentit, & damnum, §. sicut, l. 2. de hęred. vel actio. vend. 2078 numero 10
Lucrum si alter, & damnum alter tantum sentiat, societas leonina est, quæ non valet l. si non, §. 1. pro socio 1975. numero 30
Lucrum sine onere esse non debet, l. si fine, de pol. 1889. num. 40. & §. actiones, l. si ex. de actio. em 2149. numero 20

Lucrum socij vt commune est, ita & damnum, l. cum duobus, §. damna, pro socio, 1975. nu. 30.

Lucri ratio an in actu arbitrarijs habenda, 1605. num. 60.

Æquum est, vt cuius quis participauit lucrum, participet & damnum, l. si igitur. pro soc. 1990. nu. 20.

Ad lucrum non debet quis restitui cum alterius damno, sine damno potest, l. ferendum, ex quib. cau. m. 10. 952. nu. 10. & 20.

Lucri causa affirmans idoneum, qui non est, de dolo tenetur, l. quod si, de dolo ma. 350. numero 30.

Lucri non fit praestatio, sed damni, cum re amissa fit contributio. §. portio. l. 2. ad l. Rhod. 2696. nu. 50. & 60.

Lucro studere in societate necesse est, gl. lucrum, l. si negotia, de neg. gest. 454. num. 70.

Lucro suo studens animo praedandi cum aliena negotia gerit, non releuatur impensis, §. qui enim, l. si pupilli, de neg. gest. 440. num. 30.

Non ex lucro pendet honestus amor. l. haec ratio. gl. animus, in verbo, Amor honestus, 1575. nu. 40.

Certans de lucro, nō auditur, in tex. l. si mulieri, ad Velle. & in gl. de lucro 1845. nu. 60. & 70.

Lucra quandoque non attenditur, sed damna. gl. 1. §. 3. l. si sterilis, de act. emp. 2148. in princ.

Lucra turpia ab haeredibus debet extorqueri. l. in heredem, de calum. 498. numero 30.

Luctuosa nemini debet esse malitia, l. [illegible] de ma. 538. numero 10.

Intra tempus luctus potest desponsari mulier, non duci glos. plerunque, 2503. numero 20.

Luere in pecuniam, l. solent, 1364. numero 30.

Ludus noxius in culpa est l. nam ludus, ad l. Aquil. 1212. numero 10.

Ludo abstinere debent scholares, salutem noxio, §. illud verò, in proœ. 12. numero 40.

Perdens in ludo, potest repetere vsque ad quinquaginta annos, vel vi auferre, ex senten. Io. And. in glo. & marg. 1394. numero 50. & 60.

Ludos adhuc spectantes, viuosi sunt, l. animi, de aedil. edi. 2346. nu. 30.

Ludos quis appellet eos, ex quib. crimina oriuntur, §. illud verò, in proœmio, 12. num. 10. 30.

Luat in corpore, non habens in aere l. si quis, §. in tertio, de iurisd. omn. iud. 245. num. 20. & l. fine, de in ius voc. 174. num. ero 40. & 50.

Luere pignus est forum principalem soluere, 2089. num. 60. gl. vlt.

Lugeri non debent hostes perduelliones damnati, suspendiosi, qui sibi manus intulerint, §. non solent, 358. numero 20.

Lugeri non debent, qui ad patriam, parentes, & liberos occidendos, venerunt, l. maximè, de relig. 14. numero 40.

Lugubria ordine dio sumere & deponere potest vxor, puta vltima die luctus si ignorauit maritum mortuum, §. sed cum, 356. nu. 30. & 40.

Lugubria sumere, id est accipere vestes lugubres, §. sed cum, eadem, numero 40.

Lumen, & prospectus, differunt, l. inter, & l. lumen, 2217. numero 40 & 1118. numero 20.

Lumine ne, an limine sit legendum, l. illicitas, §. ne tenuis, de offi. praes. in mar. 114. in princ. & numero 10.

Luminibus obstruere, l. si is, & in marg. 1014. numero 60. & 70.

Lupanar) in honestum virorum praedijs lupanaria exercentur, §. sed & l. ancillarum, de petit. hered. 880. numero 50.

Luscitio. 2308. num. 40. glos. luscitionem.

Luxuria, cuiusque rei abusio dicitur, glos. per luxuriam, l. 1. de aedil. edic. 2306. numero 40.

Luxuriosus non agit de dolo contra probatae vitae hominem, l. non debet, de do. 554. num. 10.

Fraeiubens pro adolescente luxurioso, quasi perdituro pecuniam credit, §. si adolescens, 1914. numero 10. & 20.

Λύται, id est solutores, qui iam legum aenigmata per se soluere possunt, sic dicebantur qui quatuor annis iuris civilis operam dederant, ut ibidem in tex. baccalaureos forte eos hodie dicere potes, 10. numero 10. in tex. & margine.

M

Macedoniani Senatusconsulti auctor fuit Vespasianus Imperator, in marg. 1735. in princ.

Maceria quid, 1165. nu. 60.

Machinatio, in verbo, Calliditas.

Magici libri lectionis sunt improbatae, l. 4. fam. ercis. 1291. numero 10

Magis, gidis, quid. 1557. nu. 70.

Magis quandoque comparatiuè, quandoque electiuè ponitur, 142. in princ. cipio.

Magister nauis, glo. vel 728. nu. 60. & §. magistrum, 1681. in princ. & numero 10

Magister quandoque interpretatur legem, 46. nu. 60.

Magistri honor est, bonos habere scholares, gl. maximum, §. illud verò, in proœ. 13. numero 10

Magistro donare potest habens liberam administrationem, glossa non habere, l. contra, in fine, de pactis, 290. numero 70

Magistrum excusare debet discipulus, §. Cassius, l. dicere, de arbitris, 697. numero 20

Magister equitum, 28. nu. 70.

Magister equitum qualiter differt à tribuno celerum, praefecto praetorio, & conestabili, in verbo, Tribunus Celerum, 28. numero 30.

Magistri dicuntur Doctores, 6. nu. 20.

Magistris societatum pactū prodest, & nocet, 271. numero 20. l. item

Magistris debet esse aliquid amplius discipulorum peritia, §. his igitur, in proœ. 6. numero 40

Magisteria pro dignitate metallum metrea pugilanda, glo. 1. l. quero, de iure dot. 2537. numero 30.

Magistra voce non per se discendum est, l. & antea, in proœ. 4. nu. 40.

Magistratus, & potestas, differunt, 155. numero 60.

Magistratus iure quo comperunt, 124. numero 70.

Magistratus minores modicam castigationem habent, l. magistratibus, 148. numero 20

Magistratus primi Romanorum, §. quod ad. 28. nu. 30.

Magistratus vesperi in publicum nō ibant, in tex. §. deinde, l. 2. de orig. iur. 30. nu. 70

Magistratus se abdicare quis non potest, gl. 2. §. & cum, l. 2. de orig. iur. 29. numero 20

Magistratuum ordines quatuor sunt, 124. nu. 30.

Maior dignitas minori praefertur, l. si. de-de fide iustr. 2456.

Maior iudex cogit minorē, non maiorē, vel parem, §. tractemus, 685. n. 10

Maior iudex minoribus de iure consulentibus respondet, §. iudicibus, fol. 791. nu. 40.

Maior iudex potest se sum mittere minori, vel aequali. l. est receptum, de iurisd. omn. iu. l. 249. nu. 10

Maior pars quae dicatur esse, l. maiorem, 267. nu. 20

Maior pars quod facit, omnes facere dicuntur.

Maior pars personarum quando praeualet dignitati, vide in verbo, Numerus personarum.

Maior pars praeiudicat minori fauore liberationis, in his quae sunt communia pluribus vt singulis, l. & suum, in sum. 265. nu. 50.

Maior quęstio minorē causā ad se trahit, l. per minorē, de iudic. 779. n. 10

Maior trahit ad se minorem, gl. 3. l. 2. de rei vind. 920. nu. 30

Maioris iussus excusat, gl. 2. l. non est, de ri. nupt. 2505. nu. 40.

Maioris partis iudicio non semper statur, glo. sio. ver. item aliud, l. per fundum, de ser. rust. praed. 1139. n. 70.

Maiori parti quando statur, §. si plures, 706. nu. 50

Maiori summae minor inest, gl. si l. rogatus, mand. 1936. nu. 70.

Maiore quae nituntur auctoritate, validiora sunt, 239. nu. 40.

Maiores seu superiores dicuntur a tritauo in infinitum, 164. nu. 10.

Maioribus interdictis, & minora videntur interdicta, sed nō econtra, in fi. l. cui pacto, de fer. expor. 2108. n. 20.

Μᾶλλον, id est magis, aduerbiū, plerunque subauditur, vt cum dicimus, Bonum est confidere in domino, quam confidere in principibus, in marg. 2420. num. 30.

Mali laudando augetur, §. non enim, l. 1. de ser. corr. 1385. in princ.

Mali quàm boni conditio melior esse non debet, l. non solum, de nox. act. 2263. nu. 30.

Malorū opera vtentes quidam non tenētur, gl. 4. l. 4. de off. proc. 103. n. 40.

Malos homines producit natio mala, §. qui mancipia. l. quod si, de aedil. edic. 2328. nu. 30.

Malis hominib. peccandi materia nō est danda, in princ. l. 1. de S. C. Maced. 1735. nu. 30

Malis hominib. prouincia purganda, 2217. nu. 70

Malis hominibus vndecunque sint prouinciam purgare debet iudex, l. congruit, 117. nu. 10. & l. 3. de offi. praesi. 4. 18. num. 40.

Malum

Malus seruus.2319.numero 30.§.malus.
Malum medicum dans testatori, heres repellitur.glo.adhibuerit,2317. in prin.
Mala fides superueniens non nocet vsu.ca.glo.pen.l.Iul.de rei vin.934. numero 60
Malam fidem non inducit error iuris §.scire,de peti.hæred. 872. numero 50
Malum facit,qui abstinet a bono, de ri.nup.2489.nu.40
Malum scienter eligens, comprobat, gl.4.l.si venditor, de in diem addi. 2066.nu.10.& 20
Non sufficit abstinere a Malo, nisi fiat quod bonum est,glo.cuique.l. iustitia.de iust. & iu.21.nu.60
Mali auctor est laudator,§.sed verum l.1.de ser.cor. 1384. numero 50. & 60
Mala bonis mixte nocendi naturã deponunt,l.quod sæpe,§.2.de contrahen.emp.2031.nu.40
Mala cuiquam dolo, haud sunt nuncianda.in verbo, Triste.
Male facere vitium est,l.siue.§.sed ita in mar.de nego.gest.466.num. 30 & mar.
Malefactor non potest extrahi de hospitali,sicut nec de ecclesia glo. in asylum,& marg.2313.numero 20 & 40
Maleficium perpetrare videtur, qui non impedit, si ad eum prohibere spectet in mar.l.2. de noxa. 1257. numero 10
Maleficium se non denunciaturum si iurat quis,non valet iuramentum, in addi.glo.2.§.illud,l.si vnus, de pac.186.nu.20
Maleficio quis obligatur fisco, quo casu fiscus non præfertur, alijs, gl. 6.l.rescriptum,de pac.269.nu.20
Maleficia non debent esse impunita, §.si filius.l.si longius,de iud.752. num.10.& l.ita vulneratus,§.quod si quis,ad l.Aquil.1245.nu.30
Maleficia noxam sequuntur.2078.numero 60
Maleficiorum iudex potest ciuiliter cognoscere,gl.& mar.1283.nu. 40. & 50
Maleficia puniri publice interest, gl. 2.§.1.l.licet,de procu. 399. nu. 10. & in marg.1245.nu.30
Non præsumitur calumnia illius,qui deputatus est ad maleficia denuncianda,glo.ex vtraque,§.item pręmari.l.4.de his qui no.inf.in marg. 551.nu.50.& 60
Actiones descendentes ex Maleficijs pacto tolluntur,§.quædam,l.si tibi de pac.272.nu.30
Male meritus publice etiam egestate laborare debet,vt exemplo alijs sit ad deterrenda maleficia,§. nam male,l.bona fides, depo. 1896. nu. 10.& 20
Maligne quis faciens punitur,l.de rebus,de arbi.724.in prin.
Malitia laudando augeri non debet, §.non enim,l.1.de ser.cor. 1385. in prin.
Malitia sua nemini debet esse lucrosa l.1.de do.ma.538.nu.10
Malitiam docent leges, quia docent dissimulare:puta,vt aliud gerat qs in corde clausum, & aliud in ore promptum,glo.antepen l. obseruãdum,de offi.præsi.120 nu.60
Malitijs hominum non est indulgendum,§.in fundo,§.si ibi,neque malitijs,de rei vin.952.nu.30
Malitijs hominũ an indulgeatur, gl. ciuile,§.cũ in fundo,de iu.dot.2549
Malitijs via non est aperienda,gl.1. §.si um,l.8 de transac.325. nu. 40
Manceps,l.qui fideiu.& in mar.2102 num.50
Mancipia quæ, & vnde 51. nume.10. §.serui.
Mancipia rudia,simpliciora,& ad ministerium habiliora,§.præsumptũ, l.præcipiunt,de ædil.edic.2332 numero 10
Mancus & sceua,non succedit in feudo,quia non potest seruire domino 44.nu.60
Mancus 2309.nume.50.§.item sciendum.
Mando,& præcipio,verba hæc a principe prolata,& ad iudicem directa, differunt,quia hoc necessitatem importat,illud non,115.nu.70
Mandare,est iubere,§. sed ego. 2131. in prin.
Mandare iurisdictionem,vel non mãdare,sicut est in arbitrio proconsulis ita adimere mandatam ei non licet incõsulto principe,in tex.205. num.30.& 40
Mandare iurisdictionem,& delegare, differunt,126.nu.60
Mandare non videtur,qui monet,glo. pen.& fi.l.ob hæc,de his qui no.in fa.563.nu.70
Mandans tenetur ex delicto,licet mãdatarius,non,l.si quis,in gl.fi.de iu di.om.iud.145.nu.50
Mandantis morte extinguitur mandatum,l.& quia,de iud.omn.iud.143. nu.10.& 20
Mãdatarius de omnibus præterquam de casu tenetur, gloss.2.l.2.mand. 1900.num.20
Mandatoris opera non fungitur, qui ex hortatu,in tex.l.ob hæc.de his qui no.infa.& in glo.463.numero 50.& 70
Mandatum quid.1899.nu.50
Mandatum,id est,delegatio,205. numero 30
Mandatum habens vt se obliget,videtur habere mandatũ vt soluat,quia obligatio ordinatur ad solutionem in mar.l.indebitam,de cond.indeb. 1566.nu.50
Mandatum morte dantis expirat,l. si præcedente mandati.1957.nu.30
Mandatum soluitur morte, l. inter mandati,1918.nu.50
Mandatum nisi gratuitum,nullum est §.Mandatum,l.2.mandati 1899.numero 40
Mandatum non semper finitur morte l.idẽ est,mand.1920.n.10.& gl.
Rei turpis nullum est Mandatum, §. si passus, l. si remu. mand.& §.qui ædem, l. si mandauero, mandati, 1925.nu.20
Mandatum speciale quandoque requiritur 611.nu.60
Mandatum suscipere vt liberum est, ita susceptum consummari oportet §.fin.l. si mandauero, mandati, 1927.num.20
Mandatum suscipiẽs explere si potest deserere promissum officium non debet,§.qui suscepit,1830.nu.60
Mandati actio & depositi, quãdoque concurrunt,1873 in prin.
Mandati fines custodiendi,l.diligenter,manda.1902.nu.40
Mandato aliquo,& ea quæ sequuntur ex illo videntur mandata,gl.4.l.in debitam,de condi.inde.1566.nu.60 & 70
Fideiubens sine Mandato,potest agere antequam soluat, &c. in margi 437.num.20
Sine Mandato admittuntur coniunctæ personæ.§.in his l Pomponius, de procur.397.nu.10.& 20
Mandata gratuita esse debet,l.si tibi, de præscr.2224.nu.50
Manifesta non egent commendatione in marg.1681.in prin.
Manifesta probatione non egent, gl. 1.l.si vero,qui satisd.og 156.nu. 70
Manilius,32.nu.40
Manumissio, est de manumissio, in text.28.nu 20
Manumissio proprie seruos tantum respicit.75.numero 60
Manumittere quãdoque,id est auctoritatem manumittenti præstare, 120.numero 10
Manus quandoque idest, arbitrium, 25.in prin.
Manus emissa,in verbo, Emissa.
Manu leui.§.quotiens.
In Manum conuenire,l.vxorem,aliaz in matrimonium conuenire, 2458. numero 30
Marcus Cato.32.nu.10
Maritimæ vsuræ glo.maritimis,l.fœneratos,2434.nu.70
Maritus an possit alienare fundum dotalem,2552.nu.50.l.fundum.
Maritus dotẽ habere debet,quia onera matrimonij sustinet, l. si maritus,1.2 num.50
Maritus per quadriennium debet expectari,glo.migrara,lege, vxores, 2626.num.70
Maritus potest cogere vxorem opera ri.in marg.1007.nu.50
Maritus priuatur lucro æquẽ si malũ medicum adhibuit vxori,ac si non adhibuisset,in mar.2327.nu.10.& 20
Maritus quandoque lucratur fructus, nec sustinet onera matrimonij , gl. 1.l.dotis.2511.nu.40
Maritus non debet lucrari ex damno mulieris,§.quæ sententia,l.quotiẽs, de iu.do.2518.nu.20
Maritus vt dotis fructus lucretur,tria requiruntur , gl 1.l.dotis fructum, de iu.do.2511.nu.60 & 70
Martiæ Kalen. fœminis solemnes, 2600.num.20
Maritus per vxorem poss.retinet , & contra,l.si mulieri,qui mo. vsusfr. amitt.1646.nu.50
Pactum quod Maritus non teneatur de culpa, sed de casu, non valet,l. Pomponius,2555.nu.30
Maritus tenetur alere vxorem , non contra.in marg.& in gl.pen.l. si stipulata,de don.inter virum & vxo. 2610.nu.60
Marito non licet omnem adulterum occidere,l. nec timorem, qd met. cau.509.nu.20
Maritorum radijs coruscant fœminæ l. fœminæ,de sena.89.nu.70
Martijs Kalendis olim pensiones debebantur,1029.nu.10.l.defuncta.

Mas fœminæ præfertur, l.si de.de si-ce instr.2456.nu.10
Maris conditio melior est quam fœminæ, in multis casibus,in tex, & gl.52.nu.50.& 70
masculus præfertur in multis casibus fœminæ,ibi.
masculus præsumitur prius nasci quã fœmina,gl.2.l.idem erit,& de statu homi.55.nu.40
masculinum concipit fœmininũ,l.1. §.primo,de consti.pec.2612. numero 30
Massurius Sabinus,34.nu.40
mater an sit legitima responsalis pro alio, in margine 398 . numero 10. & 20
mater semper certa est , etiam si vulgo conceperit.l. quia de in ius voc. 164.num.30
matris calamitas non debet ei nocere qui in vtero est. l. & seruorum, §.ingenui.de sta.hom.52.nu.10
matri factum filio non nocet, gl.non nocebit,l.3.de iureiur.2465.numero 40
mater profitens apud acta filium esse spurium,ei an præiudicet,§.mulier 2453 .nu.50
Statutum in Matre , habet locum in auia , quia ambæ procedunt ex eadem ratione, vbi ponderatur naturalis affectio.in margine,480.num.30
materfam. 61. numero 50.l.nam ciuium
materfamilias dicitur multis modis 61.n.70
materia quid,995.numer.30.glo. materia
materia quædam est infecta, vt põdere,quædam signata,vt pecunia,quæ numero,quædam facta, quæ specie consistit,vt scyphi,lances,§.Octauenus,nu.925.nu.20
materia peccandi malis hominib. nõ est danda,l.1.de senatusc.Mac. 735 num.30.
materia si est eadem,sed forma diuersa,res dicitur esse diuersa, in marg. §.si quis,l.Iulia.ad exhib.1358. numero 40
Verba debent intelligi secundum subiectam Materiam,l.si vno, in summ. lec.2173.nu.50
matrimonium,nuptiæ coniugiũ,consortium,2483.in prin.in rubrica.
matrimonium ab initio illicitum,an validetur,l.Paulus,53.numero 20. & 30
matrimonium declaratur nullum,ratione consanguinitatis, 451.numero 40
matrimonium in utra quandoque finitur,gl.in neutram,de dona.inter vir.& vxo.& marg.2606.in princ.
matrimonium non facit coitus , sed maritalis affectio,§.si mulier. l. cũ hic,de don.inter vir. & vxo.2605. numero 40
Matrimonium potest contrahi p procuratorem,gl. constat.in additione,2479.nu.70
matrimonium sine consensu patris contractum an valeat,53.nu.60
Matrimonium impedit generis dispa ritas, l.si patrona , 2486 numero 50
matrimonium ob sacerdotium, retinetur commodè non potest,§.diuortij,2621.nu.70
matrimonium si non est,nec dos, de iu.dot.2508.nu.50
matrimonium non soluitur, licet ad eum casum perueniat a quo incipere non potest l.si qua,de ritu nup. 2485.nu.60
matrimonium quandoque bona gratia dissolui tur,l. & ideo, 2622.numero 20
matrimonij onera sustinens,debet habere dotem,l.si filia,& §.si filiusfamilias,1298.in prin.& nu.48. & l. si maritus,1321.nu.50
Tabulæ quandoque post Matrimonium fiunt,gloss.attinuisse, l.Seia, 2624.in prin.
Circa Matrimonium est honestas,gl. 3.l.iustitia de iusti.& iu.21. numero 50
matrimonio abstinendum in dubio, §.sed in re.l.adoptiuus , de ri.nup. 2487.num.50
Iureiurando adigi quis non debet de non contrahendo Matrimonium, in tex.166.nu.10
matrimonia venialia esse non debet. 971.num.70.l.2.de don.inter vi, & vx.2575.nu.60
matrimoniis in contrahendis, naturale ius & pudor inspicitur,§.vnde,l. adoptiuus,de ritu nuptiarum 2487. nume.30
In Matrimonijs contrahendis,nõ rigor inspicitur,sed æquitas , l. semper,de ritu nup.2494.nu.30
maxime dictio,quid significet,numero 70
mecum,idest,contra me.glo.mecum 715.nu.10
mediastini,629 nu.10
medicamenta,dicuntur venena.1290 num.50
medicus curam promittens, an perpetuo teneatur,2207.nu 40
media uia eligitur, glos.1.§.quid est, l antiqui si pars hære petatur,909. in prin.
medium quandoque duo extrema trahit,glo.fi.ad fin.l. qui sella.de seruit.prædio,1238 nu.60
medium tenendum,glo.auarissimum. §.fina.l.solent,de offic.pro. 106.in prim.& glo.fi.l.nec supina,de iu. & fac.igno 2473.nu.90
medium tenere beati.gloss.auarissimum,l.solent,in fin.de offic. proc. 106.in princ.glo.fi.§.adeo, l.sed & si.de peti.hær.876.nu.50
mediocris scientia sufficit,in marg.l. sciendum,de ædil.edic.2316. num. 50
medicus,& aduocatus, differunt: quia hic mortale vulnus sanare nõ potest,ille deploratam causam põt facere videri meliorem,gloss.adhibuent,§.propter,l.quod si.de ædil. edic.2327.in prin.
medicus semel approbatus reprobari potest,gl.semel.l.Pomponius scribit,de neg.gest.451.nu.70
medici imperitia non imputatur persuliorz,l.si ex plagis,ad l. Aquiliã. 1245 nu.50.& 69
medico imputari non debet casus humanæ fragilitatis,sed imperitia,§. si.vero l.illicitas,de offi. præsi.114. num.10
Non est in Medico semper relevetur vt ægrotus sanetur,l.illicitas, de offic. præsid.gloss. non debet. ibidem in princ.
medicum non dans, vel malum dans defuncto hæres repellitur, 2327.in princ.
medicum non dãs vxori maritus,priuatur lucro,in marg.ibid.
meliorat prædia cultura, glo.2.l.creditor,de pig.2254.nu.50
melior quisque vt doctior literarum studio sit.l.penul.ad exhibendum, 1376.num.10
meliorem alterius conditionem facere possum,non deteriorem,l.soluẽdo,de neg.gest.487.nu.10.& 20
meliorem rem faciendo quis quandoque deteriorat.l.fin.de viu.& habi.882.nu.30
melius dare non tenetur,qui in genere,vel incerto tenetur gl.3. si quid, de ædil.edic.2315 in prin.
membrorum suorum dominus nemo est,l.liber.ad l.Aquil.1215.numero 10.& gl.debet
memoria viri docti perpetua esse debet § ne autem tertij,in proœm. 9. nu.70
memoriam extare probat quis p auditum,l.si arbiter.in sum.de proba. & qualiter quis probet eam non extare,2452.nu.30.& 40
Veritas rei gestæ literis non eget, nisi ad Memoriam,l.pen.de fide instr. 2455.nu.50
mendacij definitio,2373.nu.20
mendacium ante litem contestatam reuocatum non nocet, §. neque,in summa l. electio.de noxa.1273.numero 10
mendacium arguitur, §. sed si l.rem alienam,de pig.ac.1678.nu.20
mendacium nocet,l.cum qui in summ. quod cum eo,&c.1713.nu.40
mendacium non semper punitur,gl. fi.l.fundum,de euictionibus,2374. num.50
mendacium punitur,gl.fi.l.fin.de rei vind.971.numer 70 & glo.1.§.hæc actio.l.inde Neratius, ad leg. Aql. 1221 num.10 & l.si seruus, de inter.actio.1979 num.10.& §.interdũ & in gloss l.sed & si ex. quod cum eo,1732.nu.10.& 20
mendacium simplex nõ præsumitur dolosè dictum,l & eleganter, §.si. de do.in sum.529 nu.50
mendacij nõ potest argui lex,in margine,glo.1.l.1.de inoffi.testa. 791. num.40
mendacij ratione perditur beneficiũ §.& cum l.1.si qua.pau.fe.dicatur, 1202.nu.20
mendacio punitur quis , non taciturnitate,l.si filius,de inter.actio.1376 num.20
mendax punitur,§.si cum,l.de æstate.de inter.act.2373.nu.30
mens legis potius, quam verba seruanda est,glo.1.§.& generaliter,l.& si. de relig.1407.nu.60
mente retentum propositum, parti nõ expressum, nil releuat, §. locator, 2209.nu.60
mentiri non licet.§.si cum l. de ætate de inter.act.2372.nu.40
mentiens lucri causa de dolo tenetur, l.& eleganter,§.si.de do.550.nu.10
mentiens vt vilius emat, non tenetur de dolo l.si quis affi.de do.ma.550. num.40

Menfe

Menstruis bis purgata mulier, non est sana, l. quæ bis, 2311. nu. 10
Mense septimo natus, est legitimus, l. septimo, 53. nu. 30. & 40
Menstrua non patiens mulier, non est sana, l. quæ bis, 2311. nu. 10
Mensura falsa vtens, quando punitur, in tex. & in gl. 558. nu. 30
Mercator an dicatur habens vnicam mercem, qui semel est mercatus, in margine, 1768. nu. 40. & 50
Merces, & pretium, differunt, in verbo Pretium
Merces, id est, pensio, 2272. in princ.
Contrarium officio merces, §. mandatum, l. 1. mandati, 1899. nu. 50
Mercedem pro custodia accipiens tenetur de periculo, l. qui mercedem, loca. 1 .. nu. 10
Meretrix habitans in loco honesto potest à vicinis expelli, ne alias inficiat, gl. 3. in additio, §. iustitia, de iu stit. & iu. 21. nu. 60
Meretrix turpiter facit, quod sit meretrix: nō turpiter accipit, cum sit meretrix §. sed quod l. idem, de condic. ob turp. cau. 1527. in princip. & numero 10
Meretricio more incedens matrona, iniuria affici impune potest, gl. 2. l. si ignorans, loca. 220 . nu. 30
Metropolis quid, in marg. 104. nu. 50
Merx, & pretium, differunt, l. 1. de cō trahen. emp. 2015. nu. 40. & 60. l. 1. de rer. permu. 2213. nu. 40
Mercis appellatio, §. fin... & §. merx. 1717. nu. 30 & 40
Merces alienas mergere possum, vt meas saluem l. qui seruandarum, de præscrip. vet. 2225. nu. 30
Merces conductæ, pretium rei emptæ dicitur, l. liberum, de relig. & sump. fun. 1402. nu. 50
Meritoria sunt diuersoria, vel fullonica, §. quod autem, 1002. nu. 30
Merere verbum est militare, id est stipendia facere & accipere, in additione, glos. maneret, de do. 2575. numero 70
Mesonauta dicitur qui in media naui ad omnium imperium, ac nutus præsto est, in marg. 729. nu. 20
Me...or verbum, id est, medium: vt venenum, valetudo, persuadeo. in marg. 1384. nu. 40
Meticulosus est qui frustra aliquid timet, §. proinde, 509. in princ.
Metus causa abest, qui timore mortis, vel cruciatus corporis abest l. metus, ex quibus cau. maio. 644. nu. 10
Edictum quod metus causa tria habet auxilia, 520. nu. 60
Metus causa actio quandoque datur contra bonæ fidei possessorem, 529. numero 60
Metus debet esse atrox, & talis qui cadat in constantem virum in marg. 511. nu. 10 & 20
Metus est non quilibet timor, sed maioris mali. 508. numero 40. l. metum
Metus infamiæ, quando non curādus, l. nec 508. nu. 50
Metus iustus quis est, l. metum, 644. n. 10. fugiens a fundo ante vim illatā, non dicitur vi pulsus, l. metum, 511. num. 20
Metus est nullus, si dolus est, l. sed & qui, ex quibus cau. maio. 645. numero 10
Metus præsentis periculi attenditur non suspicati, l. metum, quod m. causa, 511. nu. 10
Metus stupri viro bono maior est, q̄ mortis, §. quod si. l. isti, quod metus cau. 510. nu. 30
metui voluntas inest, glos. 4. l. 1. quod met. cau. 507. nu. 50
metum inferens aliquando a casu excusatur, 528. nu. 60
metum iustum faciunt minæ sufficiētes, glo. fi. l. metus, ex quibus cau. maio. 644. nu. 50. & 60
metum sibi quandoque quis infert. & seq. l. si mulier, quod met. cau. 533. numero 50
metu initus bonæ fidei contractus nullus est, glo. vllam, l. si mulier. quod met. cau. 534. nu. 40. & 50
meum dicere agrum possum. quem tā quam colonus colo. 25. nu. 10
Cum iudicatur rem esse meam, simul iudicatur non esse alterius l. Pomponius, §. 1. in fi. de proc. 396. nu. 20. & 30
Commune quod est, meum est gloss. fi. l. si cum vno. si ex noxa. cau. 201. nume. 70. & glos. vlt. l. illud de ritu nup. 2498. nu. 40
meum si traditur tibi tanquam tuū, non transfertur dominium, §. subtilius, 1309. nu. 20
meum est quod ex re mea superest, l. non solum, de rei vendicatio, 957. numero 30
meum est, quod pro parte meum est, glos. in l. Iulianus, de iudic. 751. numero 70
meum id dicere possum in quo mea vtilitas consistit glos. 3. l. prætor, de eden. 237. nu. 20
migrare, l. item quæritur, 2172. nu. 10. & l. qui insulam, 2191. nu. 70
miles est, qui actu militat, gl. 1. §. veterani, l. filiusfamilias, de procu. 370. numero 20
miles cælestis procurator esse non potest, 370. nu. 30. 412. nu. 40
miles non potest esse procurator, nisi in duobus casibus, §. veterani. 370. num. 10
miles vt quis fit, sex requiruntur, 672. num. 30
militem ignorans, non contemnit disciplinam, l. si ignorans, loca. 2201. numero 60
milites hospitio suscipere non tenentur pauperes in mar. & §. ne tenues, l. illicitas, de offi. præsid. 114. num. 10. & 30
Illiciti ministri, multos concutientes homines, sub prætextu adiuuandi milites, prohibendi, §. illicita 113. num 40
milites insolentes, §. exercitu, 2172. numero 10
milites lasciui, §. si vero, 2175. nu. 30
Sub prætextu militum, non debet quis propria commoda quærere, §. ne quid 114. nu. 10
militum aduentus prætextu, pauperes vexari non debent, §. ne tenuis, l. illicitas, de officio præsidis, 113. numero 50
militibus quandoque agri assignantur modico honoris gratia possessori relicto, 931. nu. 10 §. item si.
milites transeuntes, rustici an alere debeant, 1013. nu. 40. §. si quid
militari potest quolibet tempore, etiā die feriato, 230. nu. 30. l. diuus
minæ elusoriæ non sunt timendæ, glo. modicum, §. plane, l. si quis, de pet. hæred. 837. nu. 60
minæ sufficientes faciunt iustum metum glos. fi. l. metus, ex quibus cau. maio 614. nu. 50. & 60
Vesicam vitiosam habet, qui mingit in lecto. in verbo, Vesica
minister dicitur quis, in verbo, Nudus minister.
ministerium, id est. seruitium, glos. in ministerio, 2324. nu. 50
ministeria, id est, ministri, l. si in 107. nu. 10 & 113. nu. 60
ministeria, idest ministri: quandoque aliter capitur, in text. & ibi, quia ministerium, 150. nu. 30
ministeria militaria, id est, ministri militares, 107. num 10
minor ætas inspicitur de momento ad momentum, §. minorem, 574. numero 40
minor potest alienare, si conditionem suam facit meliorem, 322. nu. 20
minor annis si adulterium fateatur, nulla deprecatio pœnæ est, §. sed vt. l. auxilium, de minoribus, 621. numero 40
minor an possit esse contumax, 388. numero 60
minor habens curatorem, potest sine eo se obligare fideiubendo pro suo procuratore, 189. nume. 30 in margine
minor ad honores non admittitur. l. de ætate, de minoribus, 629. in principio
minor vigintiquinque annis, an possit esse procurator 410. nu. 60
minor viginti annis. nō potest esse iudex, gl. cogatur, & l. cum lege, 712. nu. 20. & 60
minor censetur maior in beneficialibus, glos. 2. l. ait prætor. de minorib. 581. nu 70
minor conuentus habebit curatorem ad lites, 753. nu. 60
minor delinquens an restituatur semper, 589. nu 70
minor mutuum consumens in bonos vsus, vt vinum bibendo & huiusmodi non restituitur, glossa secunda, l. si minor 25. de minoribus, 619. num. 70
minor de veritate dicenda iurare debet, 15.. nu. 70
minor an restituatur contra minorem, in casu. Viuiani. fol 591. numero 70
minor in delictis non restituitur, nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mediocrem pœnam iudicem perducit, § in delictis: l. auxilium, de mino. 521 nu. 30
minor non semper restituitur, §. sin autem, 602. nu. 30. & 40
minor non restituitur contra casum fortuitum in marg. l. verum, de minor, 503. num. 60
minor, qui se & sua monasterio dedit, restituitur, in margine, fol 577. numero 40
minor renuncians beneficio ecclesiastico, an restituatur, folio 58.. num, 70

Minor restituetur aduersus patriam, nō parentes.506.num.10.in marg.
Minor restituitur iuuenili leuitate deceptus aliàs non,in verbo, Restituitur minor.
Minores restituuntur,maiores appellant.l præses,de minorib.628. numero 40
Minor summa inest maiori.§.si cum l.si vnus,de pact.287.num.10.
Minoris collegæ negligentia nocet maiori in eodem officio existenti: & maioris factum nocet minori.in marg.471.num.10.
Minori non datur doli actio.glo.pen. §.idem Pompo.l.in causa,2.de mino.600.nu.70.
In minore non præsumitur dolus.gl. 2.l.vbi,de eden.242.num.60
Licet dolus præsumatur in delictis, hoc tamen fallit in minore: & sic oportet probare dolum in illo, in marg gl.2.vbi,de eden.ibidem, numero 60.& 70.
Non omnia quæ minores gerunt irrita sunt,l.non omnia,de minorib. 619.num.20
Minorum bona mole æris alieni grauatorum,tutores authoritate iudicis vendere possunt,127.nume.20. & 50.
Inter omnes constat,fragile esse & infirmum minorum consiliū,& multis captionibus suppositum,l.1.§1. de mino.570.nu.10.& 20.
Minoribus,etiam bene gerenti b. rem suam, administratio rerum non datur,§.apparet,ibid.nu.40.
Minoribus carens maioribus frui non debet,in fi.l.aut pacto,de ser.expor. 2107.nu.20
Minoribus currit tempus ad faciendū inuentarium,622.in princ. in margine.
Minoribus in delictis non subuenitur §.nunc,l.si ex de minorib.589. numero 30.
Minoribus licet quod non maioribus. & contra l.obseruandum,de ri. nupt.2499.numero 50
Minima quandoque curantur, quandoque non glos.2. in addi.l. scio se restitutione in integrum, fol.503. in princ.
Non minus,id est,magis 261. nu.60.
Non minus,quandoque sumitur pro, non tantum,§.pactorum, in marg. 261.numero 30.
Minus tribuit, qui nihil tribuit,l.illud,§.1. de tribu.1725. numero 20. & 50.
Minus validum ibi, non plus durat, quàm magis validum, l. qui vsum fructum,si vsusfruc.petatur, 1067. in princ.
Miseratio & sene locum habet, gl.si. §.sed vt,l.auxilium,de minor.622. numero 50.
Miseratio ætatis quandoque pœnam minuit.§.in delictis,l auxilium, de minoribus,& in verbo, Ætas 621.numero 30.
Misericordia intempestiua reprobatur.l.si hominem,depos.1882. numero 50
Misericordiæ & pietatis motum differunt.489.numero 60
Missilia.glo.in.addi.....2020.numero 70.
Missio causaria,est quæ datur ob valetudinem,fol.348.numero 20.ignominiæ.
Missio honesta,quæ datur emeritis stipendiis.§.ignominiæ, ibid.
Missio ignominiosa,est quę nominatim datur ob ignominiam,§.ignominię ibid.& numero 30.
Missio militum triplex,honesta, causaria,ignominiosa, §. ignominiæ, ibidem.
Mitius agitur cum tutore,quàm cum procuratore,607.nu.70.
Mitius agitur cum lege, quàm cū ministro legis.gl.i.l. Celsus, de arbit. 703.numero 30
Mixtio,& confusio,differunt.923.numero 70.
Mobilis rei furtum facile fit glo.1.l. rem alienam, de contrahen. empt. 2027.numero 30.& 40.
Mobilia rapiuntur, immobilia inuaduntur,1597.nu.40
Mobilium rerum possessio vilis est, glos.1.in fi.l.si post,de rei vendicat.935.num.50.
Moderamen inculpatæ tutelæ,quid,& quis dicatur obseruare in se defendendo,in marg.17.num.70.
Moderata ætas,dicitur,decem & septem annorum,334.num.30.& initium.
Modica incommoditas non curatur, l.habitatores,locati,fol.2189.numero 20.
Modica summa est vsque ad duos aureos,l.id est,de do.ma.554. in principio.
Modica summa non curatur.§. merito,de do.553.num.50.
Modicum damnum æquo animo ferre debet colonus,cui immodicum lucrum non aufertur.§.vis maior,l. si merces,loca.2187.num.10.
Modicum id quod præstant emphyteutæ,intelligitur in signum honoris & dignitatis,931.numero 20.in marg.
Modicum tempus,757.num.60.
Modicum tempus,988.num.70.
Modicum tempus arbitrio iudicis datur,glo.2.non enim, ex quib. cau. majo.650.num.50.
Modicum tempus dicitur decem dierum,§.si fine,l.promissor,de const. pecu.1623.nu.40
Modicum temporis interuallum non inducit diuersitatem actuum.l. plerique,de ritu nuptiarum, 2492. in princ.
Modici temporis mora nō magnum fertur damnum,l.si debitori,de iudic.758.in princ.
Modico præsenti contentos vidimus multos,l.cum hi, de transact. 320. numero 30.
Modica dicuntur auri pondera duo, glos.modica,777.num.70.
Modica ea dicuntur respectu principis, quæ magna sunt respectu priuati ibid.
Modica quædam præstantur ratione rei,glos.ab eo.992 nu.70.
Modica impendia, id est impensæ non curanda,§.possunt,& in glossa l.in rebus,commodati,1645.numero 10
Modus,id est mensura.l.de modo.fol. 1285.num.20.
Modus aliquādo spatium significat, in marg.1595.num.10.
Modus sæpe,non qualitas consideratur.l.si item si fundi,in fi.de vsufr. 994.numero 60.
Modus vbique seruandus, §.& generaliter,1003.num. 20. nota de molendino,cuius aquā facit restagnare dominus superior,ne curras.140 numero 70.
Mœnianum quid,1181.numero 40.in marg.
Tempus in quibusdam quæritur de momento ad momentum,229.numero 70.
De momento ad momentum, inspicitur minor ætas,§.minorem, 574. num.30.& 40
Monachus citari non potest, sed eius prælatus,163 nu 60.
Monachus est alendus de bonis monasterij in causa quam habet contra abbatem,accusando eum,gl.lus. penul.l.si iustitutus,de inoffi.testam. 826.in princ.
Monachus scholaris habens licētiam abbatis vt studeat,potest in studio conueniri sine eius permissu, glos. fin.in fine,l.si longius,de iud. 757. numero 60.
Monachus an possit habere administrationem,381.numero 20.in margine.
Monachus & seruus æquiparantur,in margine 381.num.30.
Monachus,iudex esse non potest.749. numero 70.
Monachi & Canonici regulares, non possunt esse aduocati,in foro seculari,nec ecclesiastico, nisi in causa sui monasterij: sed clerici bene possunt in foro suo in margine.336 numero 20.
Monasterium)Minor qui se & sua dedit monasterio,restituitur læsus,in margine,§.si quis minor,l.3.de mino.477.num.40.
Pater filium de monasterio trahere non potest,in margine,590. numero 60.& 70.
Moneta si variata est,an sufficiat tātū de restitui,l.res,in sum.2526.nu.20
Monetales triumuiri,§.deinde 30. numero 60.
Μονομερὴς idest vnius partis,vni membris,§.idem,1474 num.30
Monumēta extrui & exornari religionis interest,§.interdictum, l. 1. de mor.infer.1415.num.40
Monitio dicitur sententia,glo.sententiam.l.3.de vsur.2401.num.10.
Monumentum,id est,terminus 1286. numero 20.
Monumentum, id est,documentum 6.num.20.
Monumentum quid,§.monumentum 1399.num.30.& l.monumentum, 1413.num.20.
Monumentum,& monimentum differunt.1412.num.30.
Monumentum,& sepulchrum, differunt.1413.nu.10.& 1256.nu.50
Monumentum facere defuncto, hæredes stricto iure non tenentur, §. quamuis,894.num.20.
Monstretur digito res,an proprio nomine vocetur,nihil interest.l.si certum,si certet.1416.in princ.

Mun-

Monstrosi partus nō sunt legitimi, l. non sunt. 54. nu. 10
Mora quid. 2412. nu. 10. & 20
Mora fit ipsa re, idest, sine interpellatione, glo. 316. fi. l. cum quidam, de vsur. 2415. nu. 30
Mora debitoris non inspicitur, cum etiam creditor est in mora, l. si & per de act. emp. 2160. nu. 60
Mora an committatur post litem cont. 2418. nu. 20
Mora semel commissa non excusatur debitor ob impedimentum superueniens creditoris, §. post traditam, l. eustus, de vsur. 2415. nu. 70
Mora in rem, & in personam, differunt, glo. in rem, 1426. nu. 60
Mora magis perpetuant actionē, quā culpa, §. si is, in summa, l. lectio de noxa 2272. nu. 70
Mora modici temporis magnum nō affert damnū, l. si debitori, de iud. 758. in princ.
Mora nocet, l. si vsusfruc. de vsufru. 1018. nu. 40
Mora nulla est, vbi nulla est petitio, gl. quia tripli. §. quid si homo. l. si cum, de eo quod metus cau. 527. numero 60
Mora parua non æstimanda. §. colonus, l. si in lege. loca. 2185. numero 20
Mora posterior nocet glo. quod non das. l. Celsus, §. Idem ait, de recept. arbitris, 702. numero 70. & glo. fin. l. hominem mandati, 1941. numero 70
Mora purgatur variè, glo. difficilis, 2423. nu. 40. & 50
Mora purgatur post modicum tempus, & cæt. vide in verbo, purgatio moræ.
Mora purgari potest, glo. 1. l. vtique, de arbi. 702. nu. 70
Mora rei nocet fideiussori glo. 2. l. si quis, de vsur. 2418. nu. 30
Mora quinque principales effectus habet 2412. nu. 40
Mora regulariter non contrahitur re ipsa, sed per interpellationem, mora in sum. ibid. nu. 10
Mora vltima nocet, l. illud, de peric. & com. rei ven. 2174. nu. 50. & l. si & per de actionib. empti. 2161. in princ.
Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri. l. si pactus, de pact. 309. nu. 20
Moram purgandi potestas non facit, vt indebitum videatur esse solutū, l. qui ob. 1557. nu. 20
Qui promisit quid certo loco, post Moram vbique conueniri potest, l. cum qui. de iudi. 771. numero 10. & 20
Moram non facit paratus suscipere iudicium, si aduersarius cessauit, l. paratum, de vsur. 2231. nu. 20
Moram non facit, qui in vinculis est, l. sed & de vsur. 2417. nu. 40
Ob moram præstantur vsuræ, non ob lucrum, 2414 numero 20. §. si pupillo.
Tria accessoria sunt ob rei Moram. 1608. in princ.
Morandi causa frustratoriam appellat. multi interponunt, l. tutor. 2429 num. 20
Morosus, id est, is qui est in mora, semper de periculo tenetur, 2412. n. 70
Morositas vitanda, §. non verò, l. solent, de offic. procon. 105. numero 50
Morbus est temporalis, valetudo perpetua. 70 nu. 50
Morbus quid, §. sed sciendum, 2305. numero 20
Morbus est corporis, vitium animi. gl. 1. l. pacisci, de pact. 293. in princ.
Morbus, & vitium ad corpus tantum pertinent. §. idem Pomp. l. 4. de ædil. edic. 2307. nu. 20
Morbi & vitij differentia, glo. dixisse, 2305. nu. 30
Morbo venia non semper danda, §. si verò, l. diuus, de offic. præsid. 118. in princ.
Mors ciuilis, est amissio ciuitatis, 186 numero 50
Mors minus timenda est viro bono, quam stuprum, §. quod si, l. isti, de eo quod metus cau. 510. nu. 30
Mors naturalis, & ciuilis, æquiparantur, in mar. l. 4. qui satisda. cog. 186. numero 10
Mortis causa donatio, tribus modis reuocatur, 1440. numero 60
Mortis similis est seruitus, l. isti cum gl. de eo quod met. cau. 509. numero 70
Ambulatoria est voluntas vsque ad Mortem, § pœnitentiam, l. certe, de dona. inter virum, & vxorem, 2603. numero 30
Morte delegantis re integra extinguitur delegatio. l. quia, de iur. omn. iud. 142. numero 20
Morte finitur quicquid personæ cohæret, §. morte, l. 3. qui. mod. vsusfruc. amit. 1049. numero 30
Mortalitatem præstare, an debeat fossellor. 892. numero 10. §. nec enim.
Mos & consuetudo idem, in tex. ibi, moribus & consuetudine, vbi (&) pro (id est) 44. numero 30
Mos, idest consuetudo, 749. numero 50
Mos seruandus, l. 1. de vsur. 2398. numero 60
Mos antiquus seruandus glo. more, 142. numero 70
More, idest solenniter, 505. nu. 10
Morem gerere, 2443. in princ. in margine.
Mores, 2575. numero 20. glo. moribus.
Mores boni.) Præstatio, quæ contra bon. mores fit, bonæ fi. iudicio non probatur, l. generaliter, de vsur. 2405. numero 30
Mores dignitati præferendi, gl. 2. l. 2. de testi. 2457. nu. 20
Moribus constitutum ius, est consuetudo, §. & si qua. 45. in princ.
Moralis scientiæ pars est ius ciuile, gl. fi. rubrica, de iust. & iu. 13. nu. 60
Motus ad coitum primus est impunitus, sequens autem oblectamentum est veniale, & factum quod inde procedit, mortale, glo. coniugatio. §. ius naturale, l. 1. de iust. & iure 27 in princ.
Motum animi cum vultus detegit, signum est incōstantiæ, §. sed & 120, numero 30
Motu proprio aliquid obtinere, & ad suas preces impetrare, differunt, in tex. 156. numero 10
Mox, idest, intra biduum, vel triduū, 319. in princ.
Mox dicitur decem dierum, 78 §. numero 10
Mucoris vini periculum cuius est, in textu, & §. ex hoc 2098. numero 60 & 70
Mulcta quandoque, id est pœna, 1390. numero 70
Mulcta est pœnale iudicium, in verbo, iudicium pœnale.
Mulcta & pœna differunt, 160. numero 30
Mulcta prius irrogata, ob paupertatē remitti a iudice potest, de offi. præsi. l. illicitas, §. præses, & sic paupertas prodest, 114. numero 50. & 60
Mulcta semel remissa ob paupertatē amplius exigi à reo non debet, etiam si postea soluendo fiat, l. illicitas, §. fina. de officio præsidis, 115. in princ.
Mulier an sit domina rei dotalis. 578 in princ.
Mulier bis in mense purgata, non est sana. l. quæ bis 2311. numero 10
Mulier cum qua seruus pecuniam domini consumpsit, tenetur, l. dominus, 1390. nu. 40. & 50
Mulier decipiens non iuuatur Velleiano, l. si decipiendi, 1857. num. 10 & 20
Mulier dicitur corrupta, quandoque etiam virgo, glo. mulierem, 2310. nu. 10. in marg. 2022. numero 50
Mulier donans, contra sexus naturam facit, §. si vxor. in verbo, sexus naturam, 2610. nu. 20
Mulier, & virgo differunt, 2022. numero 40. & §. si quis 2122. nu. 40
Mulier grauida impeditur, ne veniat ad iudicium, §. si non, l. 2. si quis cautio. 209. nu. 60
Mulier maritum qui in expeditione est, expectare quadriennium debet, glo. migrare 2626. nu. 70
Mulier meretricio more incedens iniuria impune affici potest, glo. contemnit. l. si ignorans, loca. 2201. numero 30
Mulier nimis arcta, non est sana. mulierem, l. quæritur, de ædil. edic. 2310. num. 50
Mulier non præsumitur donare, in verbo, donare.
Mulier non præsumitur donare, glo. econtrario, l. Nesennius, de negot. gest. 470. nu. 70. & l. sed si. in fi. ad Velle. 1836. nu 60
Mulier per omnia non habenda est loco minoris circunscripti. l. si mulier, ad Velleia. 1838. nu. 10
Mulier potest esse executrix testamenti, in marg 1708. nu. 10
Mulier potest renuntiare Velleia. §. si mulier 1859. nu. 60
Mulier quandoque potest esse testis, l. ex eo 2466. numero 10
Mulier si nihil habet in dote, a viro debet, in margine, 2460. numero 10
Mulier Velleia. in multis casibus nō iuuatur, glo. ne pro. 1833. numero 50
Mulier viro raris ne donat, glo. solemne, lege stipulata, de donat. inter virum, & vxorem, 2610. numero 30
Mulieris imbecillitati parcendum, §. verba, l. 2. ad Velleia. 1835. numero 30

Mulieris naturale vitiũ ferendum, gl. grauida, §. 2. l. 2. si quis cautio. 209. numero 60
Mulieris oportet accelerare nuptias, ne quid turpe committat, gl. pen. l. oratione, de ritu nup. 2487. nu. 60
Mulieris quàm viri maior castitas exigitur, gl. quæ in l. 3 a'am, de ri. nup. 2496. nu. 20
Mulieris receptacula sunt septem, 752. numero 70
Mulieris viscerum portio partus dicitur esse, in verbo, partus mulieris.
Mulieri conuenit pudicitia, §. sexum, l. 1. de postu. 375. nu. 40. & 50
Mulieri succurritur ob imperitiam, §. si seruus, l. de die, qui satisd. cog. 290. numero 10
Mulieri succurritur in multis casibus, gl. quibusdam, l. regula, in princip. de iur. & fac. igno. 2470. nu. 40
Dolus non præsumitur in Muliere, sed probari debet etiam in delictis, licet aliàs secus, in mar. glo. 2. l. vbi de eden. 242. nu. 60. & 70
Mulieres quid actura sint ignoratur, l. si mulier, ad Velleia. 1844. numero 20
Mulieres quasi de patrimonijs suis, ita de dotibus funerari debent, l. in eum, 1408. nu. 30
Mulierum genus auarissimum, glo. ecõtrario, l. Nesennius, de neg. gest. 419. n. 70. & in mar. l. 4. ad Velleia. 1836. numero 40
Mulierum infirmitas, non calliditas, auxilium sumit, in fi. §. hoc enim, l. 2. ad Velleia, 1835. numero 50. & 60
Mulieribus decipientibus non subuenitur, §. hoc enim, l. 2. ad Velleia. ibi numero 40
Multum fit ex vino, & melle, §. idem. 413. in princ.
Multitudo aliquid operatur, l. qui in prouincia 1502. nu. 40
Multitudo.) Difficile probantur quæ fiunt in multitudine, in mar. gl. 3. §. in hac, l. si cum, de eo quod metu cau. 524. numero 20
Multum tempus quod, 693. in princ.
Mulus non fit desertor castratus, §. sed enim, l. ædiles, de ædil. edic. 2333. numero 50
Mulus non generat. ibi. §. sed enim, l. ædiles autem, de ædil. edic.
Municipales muri, id est ciuitatum, sic municipia, id est ciuitates, 85. numero 40
Municipes.) Nihil dolo facere possũt municipes, §. sed an l. sed & de don. 555. numero 50
Municipium, id est ciuitas, 190. numero 60
Munus, & donum differunt, 120. numero 30
Muri sunt sancti, 85. numero 10
Muros reficere non licet sine principis auctoritate. §. muros, l. sacra. de rer. diui. 85. numero 50. & 107. in princ.
Muros violare non licet, l. si quis, de rendini. 86. numero 20
Mutare rem vsuariam proprietarius non potest, 1082. nume. 20. l. Neratius.
Mutare velle sunt quando licet, glo. 1. §. 6 sic, l. 2. de gosi. 1880. numero 20
Mutatur quod factum est ex superueniente causa, vel postea apparenti, gl. 1. l. non est, de transact. 329. numero 70
Mutari non debet aliquid, propter paruam rem, l. scio, cum glo. 1. de rest. in integ. 503. in princ.
Mutari non debent, quæ certam semper interpretationem habuerunt, l. minimè, de legi. 41. nu. 20
Mutari non debent vetera sine euidenti necessitate, 49. numero 20. l. in rebus.
Mutari potest ius varietate personarum, 493. nu. 20
Mutandum facilè ex solennibus nihil est, in princ. l. diuus, de resti. in inte. 504. nu. 50
Mutatum quod est, in pristinum statum redire non potest, glo. 1. l. qui liberatus, de adop. 68. numero 20. & 30
Mutatum quod non est seruari debet, gl. 2 §. nummularios, l. quædam, de eden. 244. nu. 50
Mutata res an possit redire ad pristinum statum. 17. numero 20. & 68. numero 20
Mutatæ rei forma nocet, 24. numero 70
Mutatio multipliciter fit, 641. numero 60
Mutatio fori post sententiam, vel litiscont. nõ impedit iurisdictionem prioris iudicis, l. cum quædam, de iur. om. iud. 154 nu. 30.
Mutatione iudicis non mutatur iudicium, l. proponebatur, de iudi. 789. numero 40
Mutatione rei interit vsusfr. l. repeti. quib. mod. vsusfr. amit. 1050. numero 30
Mutabilitas negotiorum magna, gl. 3 in princ. l. neque, de legi. 33. numero 50
Mutuans ad refectionem, habet priuilegium, l. creditor, 1445. nu. 40
Mutuæ petitiones, sunt reconuentiones, in tex. 147. nu. 20. & 30
Mutuo facto administrato i ciuitatis, tenetur ciuitas, si est versum in rẽ eius, l. ciuitas, idem in mutuo facto acbati, in sum. 1445. nu 50.
Affirmans idoneum eum cui datur pecunia Mutuo, cum non sit, an & quando teneatur, § idem, & l. seq. 550. nu. 10. & 20.
Mutuum accipientem, qui dicit idoneum, non tenetur, nisi lucri causa hoc dixerit, §. idem, & l. quod simi. ibid.
Mutuum damus non idem recepturi, l. mutuum, 1419. numero 20
Mutuum dicitur, quasi de meo tuum, §. appellata, 2411. nu. 10
Mutuum filijs. valet pro vestimentis, alimentis, & rebus necessarijs, & pater eius tenetur, § proinde, & in margine, 1813. nu 10. & 20
Mutuum, in quibus consistit, §. in mutui, 1422. nu. 10
Myrtus herba est, vnde fit cerdonum tinctum, 1076 in princ. gl. folijs.
Νυκτερινος, id est lusciosus, qui plus vesperi, quam meridie videt 2308. numero 70

N

Natalis Domini feriæ quot sunt, 328. numero 40
Natalibus restituere, & est nobilitare, in marg 168. nu. 10
Natio bona bonos facit seruos, mala malos, § qui mancipia. l. quod si, de ædil. ed. c. 2328. nu. 30
Natio serui plerumque aut prouocat ementem, aut deterret, §. qui mancipia. l. quod si, de ædil. edic. ibi.
Nationem cuiusque scire nostra interest, § qui mancipia. l. quod simi. de ædi. edicto. ibi.
Natione mores perpẽduntur, ibidem, § qui mancipia. l. quod si, de ædil. edic.
Nationes aliæ alijs seruituti aptiores sunt in mar. ibi. nu. 40
Natura, id est consuetudo, 1735. numero 70
Natura quandoque, id est ius ciuile cooperante natura, 65. nu. 60
Natura non audet quod lex negat, §. nec enim, l. 2. de vsu. ea. re. quæ vsu. consu. 1062. nu. 40
Natura quandoque minus inspicitur quàm accidens, glo. 3 §. item, l. 1. de postu 337. nu. 20
Natura rerum, id est diuina scientia, 763 in princ.
Naturam imitatur ars, in verbo, ars imitatur.
Naturam rerum, non intuendũ, in qua omnia certa sunt, §. sed Sabinus, l. sed & si de iudi. 762 nu. 40
Naturalis æquitas, idest a naturali ingenio, vel industria hominum introducta, 247. nu. 70
Naturalis obligatio non tollitur per legem, nec per statutum, 1539. numero 10. in mar.
Naturalis ratio, id est ius gentium, 1206. in princ.
Naturalis ratio auctoritate senatus non mutatur, §. nec enim, l. 2. de vsuf. ear. rer. quæ vsu consu. 1060. numero 40
Naturale impropriè dicitur debitum, gl. natura, 1613. nu. 10
Naturale fœdus nihil sævi criminis æstimari permittit, gl. 1. l. non aliter, de vin. & babi. 1074. nume. 20. & 30
Naturale impedimentum magis est, quam accidentale, l. si serua. §. 1. de iure dotium, 2525. in prin.
Naturale vitium non imputatur cuiquam, gl. grauida, §. 2. l. 2. si quis cautio. 209. nu. 60
Naturali vitio quandoque non parcitur, in glo. 1. §. nec quisquam, l. si seruus, ad legem Aquil. 1225. numero 30
Naturales contractus transeunt sine pacto nisi aliud sit actum, l. in emptionibus, de pactis, 301. nu. 30
Naturalia iura ciuili ratione tolli nõ possunt, l. eas, de ca. min. 640. numero 40
Naturaliter quod fit, ferendũ est, 1144. numero 30
Natus in mense septimo, est legitimus, l. septimo 53. nu. 40
Pro Nato habetur, qui in vtero est, quoad sui commodum, in summa, l. qui in vtero est, 52. nu. 30 & 40. & l. qui in vtero sunt, de statu homi. 58 nu. 10
Res iactæ in Naufragio non fiunt accipientis, 2697. nu 20
Nauicularius, l. 1. nautæ, caupones, stabularij, 729. in princ.

Naui-

nauigandū non est aduerso tempore.l qui petitorio,in fi. de rei vendi. 95.nu.20
nauigationis tempus in marg.933.numero 10
nauigationi aduersum tempus est ab Octobri,vsque ad Aprilem.gl.fi.l. qui petitorio,de rei vin.950.nu. 60
nauis quid. §. nauem. 1683. numero 50
nauis est marina,ratis fluuiatica.2279. num 60
nauis armatur.§. quid si 1684. numero 40
nauis ad hoc paratur vt nauigetur.§. nauis.l.arborib. de vsufr.u.993. nu. 40.& 50
nauis magister.728.nu. 20
nauis proprietas carinæ causam sequitur,idest cuius est carina eius & tabulæ.l.Minimus de rei vin. 562. numero 20
Infante Nato in naui, pensio non debetur.§.si quis.2 81 nu.30
nauium exercitium ad summam reip. pertinet 1687.nu.20.§.licet.
nauium habet priuilegium. l.huius. 2274.nu.20
Ναυφύλακες,idest nauiū custodes,§.qui sunt 728,nu.30.
nauta,caupo, stabularius, diff. sunt.l. nauta. 733. numero 30. & 734. in prin.
nauta est magister nauis.§. ex conducto,1696...umero 20.& 1700.num. 70
nauta est qui nauim exercet, id est exercitor.§.hui sunt 728.nu.10. Idē est magister nauis,glos. nautarum. 729.nu.60
nauta,est omnis qui nauigandæ nauis causa in naui est,§.qui sunt 728.numero
nauta in suis seruis venia dignus est, qui quoscunque ad instituendum nauim adhibuerit.§. i suis.l.fi.nau. cau.stab.738. nu. 10
nautæ sunt fraudulenti. §.& nisi. l. 1. nau cau.stab.727.nu. 40
Ναυτεμπόρους,vocat vlpianus eos, qui remū pro naulo, & vecturæ ptio ducunt,§.Et quod. 737. num. 30
ne,idest,an.2573.in prin.gl.ne.
ne verbum,& ne ve,quid importat.l. in lege 2.81..in prin.
Alienatio Necessaria tenet. 1293. numero 70
necessarium fit quod ab initio fuit voluntarium,glo.fi.l.seruum,de proc. 384.nu 10
necessarii sunt affines,& cognati.117. num 60
necessarij, sunt hæredes filij,& serui. 583.nu.60
necessariæ personæ appellantur filij. 313 nu.50
necessarijs oneribus succurrens,non videtur donare.§.non enim l. si quis. de dona.inter vir.& vxo. 2594. numero 10
necessitas,idest ius gentium, vel constitutio principis.49.nu.40
necessitas,idest paupertas.114. numero 70
necessitas facit,vt aliās prohibita concedantur,gl.1.l.non aliter.l.1.de offic.eius cui man.est iur.126.nu. 30.
necessitas non habet legem,gl.1.§.fa. ne.l.vnica,de offi con'u.92.in prin. & glo pen.l.imm,com,di o id.1339. num.20
non succurritur ei qui se in necessitatem posuit,gl.1.§.quis tamen,l.2.si quis cautio.& in verbo, succurri nō debet 220 num.20.& glo.1.l.si mulier de eo quod me us cau. 534. nu. 10 & §.si necessitati fideiussor.qui satis.cog.188.nu. 30
necessitatem iudicis non importat, quia quid iudicis potestati committitur glo.1.l.sæpe,de offi. præsi.115. nu. 50
necessitatem iudici non imponūt verba necessitatius a principe prolata, & ad impetrantem directa, l. sæpe, ibid.nu.30.
necessitate,non voluntate,absenti subuenitur.l.sed & si.in fi. ex qui. cau. ma.660 nu.50
necessitate rei sa rem suam abijcere multi coguntur,§.quid enim, l. ita manda. 1340.nu. 10
Fauetur,qui in necessitate est sine sua culpa,§.si necessaria,l.si fideiussor, qui satisdā.cog.188.nu. 20
necessitate permittitur quid,quod nō voluntate,gl.3.l.2.de fun.do. 2565 num.20
Prohibitum aliquando ex necessitate toleratur.gl.vrget,l.1.de fer.226.numero 10 & 20
In necessitatibus nemo sit liberalis, l. proxime, de ri.nup. 2500 in prin.
necessitudo,i.cōsanguinitas,gl.Necessitudini.2403.in prin.
negare cuiquā difficile,§. & puto.1972. num.60
negare quod quisque accepit, bonæ fidei non conuenit l.quod seruus,de pos. 1884 nu.70
negans non tenetur probare, gl.1.l. 2. de proba.2336.nu.60
negans se citatum probare nō potest, glo.1 l.2.de prob.2.2437 nu. 50
negantibus decem minus creditur, q̄ duobus affi.glo.fi.§.si plures,l.diē, de arbi.907.nu 10
negatione fit res dubia,gl.1.§.1.l.non solum de procur.302.nu.40
negationes duæ equiualent affirmationi,gl nec quasi.§.si pacisc.,l.iurisgen.de pact.265. in prin.
negatiua triplex,gl. 1. l. 2. de prob. 2437 num.30
negatiua coarctata loco & tempore, potest pbari,in mar.gl.1.l.2.de proba.ibi nu.50
negatiua facti nunquam probatur, gl. 1.in fi.l.2.de prob. ibid.
negatiua quandoque resoluitur in affirmatiuā,gl.pe.§.vnde nō l. Papinus de inoffi. vbi dicitur,nō obtinuit,i. succubuit.8 7.nu.20.glo.1. qui repudiantis,eo.ti 8 5.nu.70
negatiua quandoque includit affirmatiuam,glo.2.l.si ex pluribus si pars hære.pe.907.nu.70
negatiua quælibet tacitam habet affirmatiuam,glo.1.l.2.de proba.2437. in prin.
negligere non debet iudex quæ ei sūt commissa §.si prætor, 324.numero 60
negligere potest quis rem quā tenet vt suam.gl.1.§.sicut l.si quid de petitione hæredi 884.num.70
negligēs in officio suo punitur,§. in fi. de offi.præsi.118.nu 40
negligēs rem suam nulli querelæ subiectus est,§.sicut.l.si quis. de petit. hære 884.nu.29
negligentibus non subuenitur, sed necessitate rerum impeditis. l. non enim,ex qui.cau.maio.649. numero 20
negligenter versari damnosum.l.non obst. pro socio. 1973. numero 30 & 40
negligētia dissoluta prope dolum est l.si fideiussor.mandati 1332. numero 40
negligentia hæredis non debet esse alteri damnosa l.rem hæreditaria de euic.2387.nu.10
negligentia infirmioris imputatur percussori.l.si ex plagis.ad l.Aq.iu.1245 num.50
negligentia in iudice damnatur,§.ait prætor.l.sed & si.ex quib. cau. ma. 658 nu.20
negligētia iudicis damnatur.§.si prætor. l. 8. de transact. 324. numero 60
negligētia minoris officialis nocet maiori eius collegæ,in marg.l.si ex facto,de neg.gest.471.nu. 20
negligentia nocet,glo. fi. l. pecuniæ. de vsur.2407.nu.60
negligentia noceri potest reipubl. nō pacto,in marg.l.imperatores.de pa. 296.nu.40
negligentia possessorum prædia non debent deteriorari §. cum prædia,l. ei qui de peti.hære.900.nu 40
negligentia omnia lædit gl.fi.l.diuus de offi. præsi.118.nu.50
negligentia reprobatur.l.regula.§.qd enim.de iu.& fac.igno.2476.numero 20
negligentia vnius alteri nocere nō debet,glo.fi.l.si ex de negot.gest.449 nu 30.& glo.noceat.l.electio.de nu xali.1273.nu. 50
negligentia vnius quandoque alij prodest §.mandatu.l.nam & de negot. gest.466.in prin.
negligentiæ ad negligentiam fit compensatio.l.si ambo.in sum.de compensa.1862.numer.50.& 206 numero 60
negligentiam suam non debet quis ad alterius iniuriam referre.l.imperatores.de transactio. 316. in prin.
Qui non negligentia amisit seruitutem, restituitur. l. & Attilicinus. 1152.nu.10
negligentia nocere quis reipubl. non pacto potest. in verbo,Nocere potest.
negotium,idest necessitas 428.numero 50
negotium alienum quatuor modis dicitur.445.nu.20
negotium facere, idest alium per calumniam accusare. 944. numero 30
negotium filij si ppe contemplatione patris,tenetur pater,§.sed si 442.n. 10.& 20 & §.item 444.nu.40
non debet quis a negotio auocari,glo. occurrant.l.obseruare.de offic.pro. 109.nu.70
negotia plura sunt, quam vocabula.l. natura.de præscrip.verb.2216.numero 50
negotia sæpe mutantur, glossa tertia, in princip.l.neque.delegi.38.numero 50

Improbe ad alienã Negotia accedit, qui suo lucro, nõ alterius cõmodo studet. §. qui enim l. si pupilli. de negotijs gestis 440. nu. 30
Negotia, deser. a gereus solum de dolo tenetur. §. interdum. 435. nu. 40
Negotiorum gestorum actio vtilis & directa differunt, 492. nu. 50
Negotiorum genera tria. 454. nu. 20. & 30
Negotiorum gesto agere potest, q vtiliter gessit. §. is enim. 453. nu. 40
Negotiorum gestor. de periculo tenetur 485. nu. 20. & 30
negotiorum gestor. de quibus tenetur 435. nu. 70
negotiorum gestor. exigere a se debet, 1915. nu. 60
negotiorum gestor. expensas voluntarias non repetit. 469. nu. 60
negotiorum gestor. sex casibus tenetur de casu. 454. nu. 30. glo.
negotiorum gestorum actio, vnde oritur. 444. nu. 70
neratius Priscus, 34. nu. 40
nerua, 35. nu. 40
nerua derisus fuit. l. est differẽtia 2264 num. 20
nerua publicè de iure respondit anno ætatis decimoseptimo. §. nerua. 335 nu. 40
nerua filius. 35. nu. 20
nescientia, ignorantia, error, & titubatio differunt 2469. nu. 70. & 2470. in prin.
Qui Nescit, experiundi potestatẽ non habet, 499. nu. 30. in textu.
nihil, & minus æquipollent. l. illud. §. 1. de tribu. 1725. nu. 20. & 30
nihilo magis, idest non ideo magis 1790. nu. 70
nisi dictio, ponit si præcedat negatiua, negat vero si præcedat affirmatiua. in mar. 221. nu. 30
nisi) & (si non) idem significãt quãdoque ponũt, scilicet quando præcedit dictio negatiua: sed quando præcedit affirmatiua, negant, gl. idem. 21 id prin 2
nisi quandoque, id est, sed, & sic non ponitur dic quod semper ponit, quando præcedit oratio negatiua, vt ibi, In additione 833, in prin.
nobilis dicitur homo honestoris loci, §. si in annos. l. 8. de transact. 326 numero 20
nobilis in delictis leuius punitur, quã ignobilis, in mar. l. pen. §. lex nota. cau. 202. nu. 30. & 40
nobili facta iniuria magis punitur, q̃ ignobili. l. nõ est. in summa. de titu inup. 2305. nu. 40
nobiles mulieres egent maiori dote, quod verum si nubant pari. 2537. nu. 40
nobilior rustico est vrbanus, in marg. 1113. in prin.
nobilitate olim dicebatur natalib. restituere, in marg. 168. nu. 10
Quæ nobis non nocent, & alij prosunt sustinere debemus. glo. futurum. §. arbiter. de arbi. 692. nu. 30
nocet alteri quãdoque factum alteri⁹, glo. pen. §. si is. l. 3. quod quisque iuris. 158. in prin.
negligentia potest qui nocere reipub. in mar. l. Imperatores, de pact. 296. nu mero 40
Q uilibet debet esse intentus ne noceat, gl. quam minimo. l. 1. de peri. & com. rei vend. 296. nu. 70
Mora vltima nocet l. si & de actio. em pt. 2161. nu. 10
Paupertas nocet. §. in seruos. l. si quis. de iurisdom. iud. 145. nu. 20
Cupitum aliquid nocet, quod secus prodest, gl. 2. §. si. l. 2. si quis cautio. 111. in prin.
nocere. §. quotiens. 2346. nu. 40
nocere, idest posse nocere. gl. noceret. 2335. nu. 20
nocere alijs non debet, res inter alios acta. l. quia. de iureiur. 1470. numero 30
nocere non debet vnius negligentia alteri. glo. §. l. si ex de nego. gest. 449 num. 30
nocere potest curator reipubli. sua negligentia, non pacto. in marg. 295. num. 40. & 50
nocendi naturam ponunt mala bonis pemixta. l. quod sæpe. §. 2. de cõtra. empt. 2031. nu. 40
nocens esse nemo desinit pœnitentia. l. quis sit, de ædilitio edic. 2311. nu. 40
nocitius cuique suus dolus, l. si cum. de euict. 2387. nu. 30. & 40
nolle facere videtur, qui quod potest facere nõ facit glo. noluit 2312. numero 40
nolle inter, & velle, mediũ est, gl. vel le, §. 2. l. 2. de pecu. 1718. nu. 60
nomen bonum fieri, in textu. 1735. numero. 50
nomen consecutus §. nec enim. 2525. num. 70.
nomen debet esse consonans rei. glo. consulerent. 28. nu. 20
Nomen facere bonum, §. abesse. 1921. num. 60
nomen incertum. in textu. 1735. numero 40
nomen cum ignoramus, demonstratione vtimur. l. si in rem, ad finem. ibi, sed si. de rei vin. 926. nu. 10
nominis error non vitiat, si conueniat de corpore. §. um in rem, l. idẽ põponius, de rei vind. 924. nu. 30
nominis error nil facit, cum de corpore constat. §. nihil, l. in venditionibus, de contrahen. empt. 202. numero 40
nominis vice fungitur demonstratio, l. certum, si cer. pet. 1425. nu. 30
nomine proprio expresso aliud quid committi, aliud est quam expresso nomine dignitatis 144. nu. 30 & 40
nomine proprio res vocetur, an digito mõstretur, non refert, l. certum est, si cert. pet. 1426, in prin.
nomine suo damnatus & ex facto suo ex instantia cum alio cœpta, non fit infamis. 361 nu. 10. l. ferius.
nomina, idest actiones. ex glo. nominũ. 1451. nu. 30
nomina, idest debitores. 1772. in principip.
nomina debent esse consequentia reb. gloss. fulgere. §. cuius auditores. in proœmio 7. nu. 60
nominum periculum, ad eum, cuius culpa deteriora facta sunt, pertinet: l. periculum. 1451. nu. 10
nominum originem tenendam. l. 2. in prin. de iust. & iure. 24. numero. 30. & 40
nihil in corporibus, sed omnia in nominibus sunt l. hæredes. fam. ercisc. 1302. nu. 60. & 1303. in prin.
Nominatio an valeat eius, qui postea vxorem duxit, ea mortua, in marg. 635. nu. 10
Nominatim, idest in specie non nominatim, in genere, glo. nominatim 2381. num 40
Non ardire, idest repudiare, sic negatiua includit affirm. glo. non adeuntibus. 907. nu. 70
Non minus, vide in verbo, minus.
Νόσος, idest morbus, in tex. 2308 in prin.
Nostrum esse verius est, quod e re nostra sit, §. si quis. l. de eo. ad exhibẽ. 1362. nu. 50
Nostrum quod non est, transferimus ad alium, l. quod nostrũ, de vsufr. 1033. in prin.
Notare, probare quandoque, est 146. num. 60
Notare quandoq; idest reprehendere quandoque approbare. 194. num. 70
Notari ipso iure quid est. 345. nu. 50. & 358. nu. 60. & 70
Notarius perdulum vel imperitiam falsum instrumentum faciens, tenetur. in marg. 751. nu. 10
Notarius potest vendere suũ abbreuationem seu protocollum, in mar. §. nihil. l. quædam. de eden. 244. nu. 20
Notarij cogẽdi sũt edere sua registra glo. 3. l. argentarius, de eden. 246. in princ.
Notæ hominis sunt, neui, & signa quæ habet in corpore, vel etiam cicatrices. §. notæ, 1392. in princ.
Notis scribere, est compendio scribẽdi genere excipiendo vti. ex qui. cau. ma. 666. in prin.
Notio, & iurisdictio differunt. 314. numero 30
Notio vacua quid, 6. in prin.
Notorium gl. quia manifestum. 2125 num. 70
Notorium est quod maior pars populi scit, in marg. l. Titius, de procurat. 422 num. 70
Notorium si est delictum, statutũ potest fieri contra certam personam, in marg. 637. nu. 70
Notoria probatione non egent. gl. 2. l. si vero, qui satisda, cog. 127. num. 70
Noua constitutio. cum fit, debet esse euidens vtilitas, l. in rebus de constitut. prin 49. nu. 20
Iudex appel. sententiam confirmare potest ex Noua causa. l. Titianus 1734. nu. 20
noua pulchritudine decorantur omnia. §. in secundo aũt anno. in proœ. 8. in prin.
noua instrumenta, idest de nouo reperta, glo. noua 4. 9. nu. 19
nouo auxilio eget, quæ de nouo emergunt gl. §. l. si ab arbitrio. qui satisd. cog. 193. in prin.
noua placent, glo. noua. §. in secundo autem, in proœmio. 7. nu. 70
noua vocabula possumus inuenire. in mar. glo. ipso gestu, §. quid ergo, l. si pupilli, de neg. gest. 445. nu. 70
nouale, est terra de nouo culta. 891. num. 20
nouare non possunt, qui sunt in potestate, sed eis recte soluitur, quod crediderunt. §. sic enim 281. nu. 10
nouatio actionis vt fieri potest, ita & exceptionis. in marg. 270. in prin.

Nouatio

Nouatio non fit ea stipulatione, quæ non committitur, nisi adueniente conditione, 292. nu. 70
Nouationem non facit sententia, gl. tenet, 2245. nu. 40
Nouatione dominus liberatur, §. meminisse, in sum. 1711. nu. 50
Nouatione socius credendi socio præiudicare non potest l. si vnus, 281. numero 10
Nouerca, §. nunc videamus, 2481. in princ.
Nouercalia delinimenta plerosque parentes inducuntur vt indigne in sanguinē suum inferant iudicium, l. non est, de ino. si. testa. 793. nu. 30
Nouitius, 454. nu. 60
Nouitius non tyrocinio animi, sed conditione seruituris intelligitur, l. finali, in fi. de ædil. edic. 2347. nu. 10 & 20
Nouitij serui dociliores, §. præsumpti, l. præcipient. de ædil. edic. 2332. numero 20
Nouitij semper credunt se decipi, gl. in eos, §. illud, in proœmio. nu. 30
Nouum opus nunciare, an possit quis in seruitute, 1118. nu. 10. & 20
Nocte quædā agi possunt, vt pignora dari, comparatio fieri, & huiusmodi, quædā vero non, vt solutio fieri, sententiam ferri, & alia glossa fi. l. antepenu. de fer. 220 num. 50. & 60
Nocte quæ fiunt, difficile probantur in marg. in §. in hac. l. si cum de eo quod met causa, 524. nu. 20
Noxa caput sequitur, l. 2. si ex noxa. cau. 299 num. 40. & §. & cum l. 1. si quadru. pau. fec. dicatur, 1202. nu. 30. & §. is qui. 1257. nu. 30. & l. serui. 1280. nu. 60. & §. sed & l. rem mihi commod. 1647. nume. 10. & §. si apud, l. 1. de positi. 1874. nu. 40
Noxa serui, id est corpus serui, §. sed & si ser. glo 1220. nu. 60
Noxa quandoque, id est noxalis actio: vt cū dicitur, noxa caput sequitur, id est noxalis actio, l. qui ex, ibi, cū noxalis actio caput sequatur, 1268. num. 50
Noxæ appellatio omne delictum cōtinet, gloss. penultima, l. Lucius, de edi 2353. in prin.
Noxæ dedere quid, §. & cum, & l. 1. si quad. pau. fec. dic. 1202. nu. 40
Noxam maleficia sequuntur, gl. 4. §. apud Iulianum, l. 2. de hær. vel act. vend. 2078. nu. 60. & 70. in mar.
Noxia est delictū, §. noxia. l. si quad. pau. fec. dic. 1200. nu. 20
Noxia, & noxa differūt glossa ipsum, 1200. nu. 50. & §. cum arietes, 1201. num. 10
Noxa committere, noxiam nocere, idē in tex. 1257. n. 50. & 1258. nu. 10
Nubere si vis, nube pari. Bald. in glo. 1. l. quæro, de iure doc. 2537. nu. 40
Nubens fœmina non debet citari, in verbo, fœmina
Nudus minister dicitur, qui nullum commodum habet, l. Sulpicius in sum. de don. inter vir. & vxor. 2615 numero 20. & 30
Nuda pactio actionem non parit, sed exceptionem, in text. 356. num. 30. & 357 in prin.
Rei quæ Nulla est, societas esse non potest, §. societas, l. verum, pro socio. 2080. nu. 10
Nullius quod est, occupanti conceditur, glo. 4. l. 1. de rerum diui 81. nu. 50
Nullius in bonis res dicitur tripliciter, 80. nu. 40.
Nullius quædam sunt, l. quædam, 80. num. 40
Numerus personarum præualet dignitati, cum agitur de commodo bursæ, secus si de fide, & probatione veritatis, in marg. l. iurisgentium, in fi. de pact 267. nu. 10
Numerus testium supplet. quod in fide deficit, gl. numerus, l. 3. de testi. 2459. num. 20
Numerus testium quandoque nō attenditur, §. non enim, l. ob carmen, 2468. nu. 10
Numismata vetera, l. numismatum his veteres pro gemmis vtebātur, & tanquam monilia ad pectus gerebant, 5014. nu. 30
Numularij coguntur edere suas rationes, vt argentarij, §. 2. 244. num. 30. & 40
Numulari sunt, qui vt argentarij rationes conficiunt: quia & accipiūt, & erogant pecuniam per partes; quarum probatio, scriptura codicibusque eorū continetur, & frequenter ad eorum fidem recurritur, §. 2. ibi, nu. 40. & 50
Pro nummo datur actio, glo. 1. l. id est, de do. 573. nu. 60
Nummo vno facto locatio non valet, l. si quis, loca. 2200. nu. 30
Nundinarium nomine contra cōmunem vtilitatem aliquid accipere is dicitur, qui quid accipit, vt res carius vendantur, l. solet, 227. numero 40
In Nundinis contrahens, an ibi conueniri possit, 756. nu. 10
Nundinariæ epulæ, l. cum societas, 2007. num. 40
Nuntiare, idest prohibere, 1322. nu. 10
Nuntiari ad domum solemniter sufficit, gl. 3. in fi. l. & post, de indi. 786. numero 50
Nuntiari non sunt cuiquam tristia in verbo, Triste.
Nuntiatio tribus modis fit, per prætorem, factum lapillis, & simplicē nuntiationem, 264. nu. 10
Nuntius & procurator differunt, 367. numero 20
Nuntius acquirit domino obligationem directe, in mar. 1619. nu. 30
Nuntius gerit vicem epistolæ, in verbo epistolæ vicem, gl. cum mācip. 2341. nu. 30
Nuntium mittere, est diuortium facere, § si socer. & §. Pruinde, 2607. nu. 50. & 60
Nuptiæ quid, 2483. l. nuptiæ, nu. 30
Nuptiæ collatæ, id est, dilatæ, in mar. 2480. nu. 60
Nuptiæ, matrimonium, coniugium, consortium, idem, in gl. rubr. 2483. in prin.
Nuptiæ filium probāt, gl. fi. l. filium, de his qui sunt sui vel alie. iur. 62. numero 70
Nuptiæ mulieris debent accelerari, ne quid turpe committat, gl. pen. l oratione, de ri. nup 2487. num. 60
Nuptiis impedimento est ætas, 2488. numero 70
Nuptias binas contrahens, infamis est, §. qui ve. 346. nu. 30. & 40
Nuptias faciens cum ea, quam ducere non licet, fit infamis, §. cum autem, 359. nu. 40
Nuptui collocari, nō nuptijs, dicitur fœmina, in tex. §. si qua. 358. numero 10
Nurus, §. nunc videamus, 1488. in principio
Nurus,) Ratio eadem in nuru est, quæ in filia, gl. 2. l. immo de vsu & habi. 1074. nu. 10
Νυκτάλωψ, idest luscíosus. l. 3. item Offi. 2308. nu 70

O

Obedire habet filius patri, licet non præcisè cogatur, gl. fi. l. liberorum de his qui no. infa. 358 nu. 70
Obedienti parcitur, gl. pen. l. liberorū de his qui no. infa. 358. nu. 60
Obendientia debita excusat a delicto l. liber homo, ad legē Aquil. 1236. num 70
Obiecta prædia, id est coniuncta l. tria, 1149. in prin.
Oblatio quando est necessaria, gloss. præstet. 2322. nu. 50
Oblatio sola in contractib. innominatis, non habet vim implementi, ita vt possit agi perinde ac si fuisse impletum: immo hæc oblatio nō impedit, quin sit locus pœnitentiæ, in additio, 255. nu. 60
Oblatio pœnam impedit, gloss. 3. l. Seruius, de nauti fœ. 2435. num. 40
Oblatio sola facit cessare pœnam, glo. penultima, l. qui sine, de nego. gest. 486. nu. 70
Ad Oblationem Dei coniuges dona re possunt, 2582. nu. 40. & 50
Obligare vnus alium, an possit, gl. 2. §. Iulian. l. eum qui, de constit. pec. 1016. in prin.
Obligat quis prius specialiter quasdam res, deinde generaliter omnia bona glo. cautionibus. 2247. nu. 60
Obligare,) Cui mādat vt se obliget, vt mandatū vt soluat. in mar. l. indebitū, de cond. inde. 1566. num. 50
Obligari non potest res, cuius nō est commercium, §. eam rem, l. 1. quæ res pig. oblig. non poss. 2165. nu. 10
Obligari potest quod non est, sed esse speratur, l. & quæ. de pig. 2247. n. 10
Obligatur sibi sua res gl. 2. §. offerri. l. Iul. de act. emp. 2131. nu. 70
Obligatur tacitè fructus pro pensione, l. in prædiis, 2263. nu. 30
Obligatur quod accedit fundo obligato, l. si fundus, in sum. 2240. n. 40
Obligantur tacitè inuecta, pro pensione. l. 2. in quib. cau. pig. vel hypot. taci contra. 2261. nu 60
Obligatus in genere, vel incerto, non tenetur ad melius, gl. 3. si quid, de ædil. edic. 2315. in princ.
Obligatus quis non est ad id quod non habet, nec habuit, nec promisit, nec ex suo delicto tenetur glo. vindicabit, §. 1. d. l. si pars hær. pe. 904. nu. 30
Obligatus simpliciter ad promittendum, non tenetur ad satisdandum, l. si dictum, 2378. nu. 30
Obligatus fisco constituitur in mora sine interpellatione re ipsa, in mar. 2415. nu. 40
Obligatio eodem tempore oritur, & moritur, gl. imponi l. quod autem, de do. inter virum & vxorē, 2585. numero 70

Obli-

Obligatio generis nihil videtur conti nere, & æquiparatur alternatiuæ. §. fi.l.cum is,de cond.indeb.1555.nu mero 40

Obligatio generalis facta a defuncto, non porrigitur ad hæredis bona, l. Paulus.2257.nu.50

Obligatio licet fit iuris,contractus,ta men sunt facti 19.in prin.

Obligatio naturalis non tollitur per legem.nec per statutū, in margi.l. fi.pœnæ de condic.inde.1519.n.10

Obligatio naturalis tollitur per pactū ipso iure.272.nu.70

Obligatio naturalis tantum inter fra tres consistit,1561.nu.60

Obligatio naturalis tollitur iuramē to, 496.nu.50

Obligatio quandoque nascitur extra id quod agitur,gl.1.§.& fi.l. 3. de neg gest.434.nu.70

Obligatio quæ fit per legem, potest fieri per pactum. l. non imposs. de pact. 305.nu.30

Obligatio ordinatur ad solutionē, in margine,l.indebitam, de condict. inde.1566.nu.60

Obligatio prior non resuscitatur ex nouo pacto.285.nu.20.§.idem

Obligationem reddens debitori cre ditor,videtur pactus de non peten do l. Labeo.250.nu.10

Obligatio re contracta,non pōt trahi vltra quam peruenit:vt si tibi decē & paciscar vt viginti debean tur non obligaris nisi in decem,l.si tibi,272.nu.20

Obligatio rei alienæ,domini volunta te reconciliatur,id est ratificatur.§. fine scienti.2248.nu.50

Obligatio si inuenta fit apud debito rem cancellata,vel integra:non præ sumitur ei reddita,nisi probet vel constet redditā.250.nu.20.qd nota bene,quia vidi hunc casum de facto contingere,de quodam mercatore, qui debebat 100.aureos vni mona cho: cui quidam tertius dedit cau tionem suam seu obligationē furto ipsi monacho surreptam,aut aliter inuentam,& accepit pecunias a di cto mercatore:quas tamen idē mer cator fuit condemnatus restituere eidem monacho,saluo suo recursu: & hoc quia confessus est se non re cepisse dictam cautionem a prædi cto monacho creditore.

Obligatio tacita sæpe nascitur ex eo qd agitur l.si is in fine,commodo. 1641.num 30

Obligationis suæ contractum scribēs, videtur consentire obligationi: sicit contra eos qui signant instrumen ta resignationis beneficiorum suo rum.§.patet 2255.nu.20.& 30.

Obligationem domino acquirit nun tius,in mar.1616 nu.30

Obligationem filium liberalis natu ra æquum est,l.si noxali de pecun. 1767.num 40

Obligatione generali non comprehē ditur vestis, nec ea quæ ad vsum quotidianum seruiunt,l.obligatio tionem,2240.nu.60.& 70

Obligationes multæ tolluntur per pa ctum,per tot gl.272.nu.70.& 273. in prin.

Oblique plura conceduntur quæ non directe,gl.1.in §.l.3.de per hæred. 831.nu.50

Directo quid fiat,an per obliquum, nihil interest.gl.prius,§.1. l. quod si de in rem ver.1812.nu 70

Obscurare.1014.nu 60.in marg.

Obscura pactio nocet venditori & lo catori.l.veteribus.de pact.397.n.10

Obscurum esse,& non esse, idem sunt gl appareret §.1.l. sed & si pup. de instito.1709.nu 40

Obscurum verbum positum in vno capite,declaratur per verba posita in sequentibus,in margine.l.verum de petit.hære.858.nu.20

Obscure loquens fallendi animo, in dolo est,§.dolum,l.ea quę de con trah.emp. 2039.nu.20

Obscure respondere.& non responde re,idem,§.nihil,l.de ætate,de inter actio.1374.nu.30

Obscuritas,& ambiguitas, differunt: quia dictio dicitur obscura, oratio vero ambigua; sed quandoque con funduntur,297.nu.50

Obscuritas pacti debet nocere vendi tori potius quam emptori, qui po tuit re integra apertius loqui, l. La beo de contrah.empt.2025.nu.40

Obsequium,pietas, & c. differunt,in verbo officium.

Obsequium parentibus & liberis præ stari debet,§.de plano, l. nec quic quam,de offic.procon.108.nu.20

Obsequio apud parentes spem libe ri parare debent,§.præterea, l. nec ei,de adopt.71.nu.60

Obstaculum si est in medio, prius de bet agi ad remotionem obstaculi, quam vlterius procedatur, l. gem ma ad exhibendum 1355.nu.60

Obstatrix,id est succumbere, a sutte re,1311.in prin.

Non Obtinere,id est succūbere,amit tere processum, accipere sententiā contra se.807.nu.20

Obtinendi spem non habens sumpti bus inanibus vexare se non debet... sciendum,de inoffi.testa.793 ... 30

Obtinere,id est peru..nire.489.nu.7 ...

Occasio delinquendi tollenda g...quia tetur,l.1.§.3.nau.caup.stab. & 728. nu.30.& gl fin.l.2.de eo quod cer. lo 1600.nu 70

Occasionem damni qui dat,damnum dedisse videtur,§.in hac l. qui occi dit.ad leg.Aquil 1233.nu 60

Occasione acquirendi non vti, & per dere,differunt,§.illud,2007.nu.10. & 20

Occidere vnde dicitur, §.occidisse, 1244.nu 40

Occidere.)Cadens de equo si occidat puniatur ac si occidisset gladio. in margine.§ siue autem,l.1. si quad. pau.fec.dica.1201.nu.60

Furem Occidere non licet, nisi telo se defendentem.l.nec timorem §.si timuit,quod met.causa 509.nu. 20

Occidisse vulgo dicitur, qui quolibet modo motus causam præbuit,lata, ad leg. Aquil 1244 nu.40

Si plures Occidunt aliquem, quis te neatur,si non constat cuius ictu pe rijt? §.rursus.1244.n.70.& §. sed si. 1213.num.10

Occupare quid.§.occupare. 1766. nu mero 20

Occupantis melior est conditio. l. sed an quod cum eo,&c 1731.nu.20. & l.si vero.de pec. 1766. nu 20. & §. meritto,l.ex facto,de pec.1811.n.50

& l.sed dicendum,de in rem verso 1815.nu.10.& in tex.1364.nu 10

Occupationum ratio habenda est l.li cet.de arbi.691.nu.20

Occupati circa rem rusticam, in forū venire non sunt compellendi.l.a.de ferijs,224.nu.50

Oculorum inspectio multum facit gl. fina.l.fatique.de in ius vocan.173. num.60

Odium quandoque ampliatur,348.in prin.

Odia restringi,&c.gl.§.1.l.solet,de his qui not.infa.357.nu.50.glo.momē tum.l.3.de mino.574.nu 70

Odofredus fuit potestas Florentiæ,in margine.1216.nu.20

Odofredus male morte mulctauit vul nerantem,antequam vulneratus es set mortuus,ibidem,in margine.

Odorum vsus,an possit legari.l.si la næ.1064.nu.30.

Oeconomus, actor,syndicus differunt 424.nu.70

Offensa remissa non potest peti pœna pacis ruptę,in mar.1757.n.30.& 40

Offerre se liti,seu defensioni, est iun gere se processui contra alium,l.si te.369 nu.10.sic capitur in l. is qui se.de rei vindi.& l.qui se liti.de pe tit.hære.

Offerre se liti in tex.893.nu.50

Offerre semper prius debet, qui dare & recipere tenetur gl.præstet. 2328 numero 50

Officialis non potest emere rem in loco in quo gerit officium.l.qui of fic.§.& l.non licet.204 .nu.20

Officialis potest a quo re actionem recipere ... in marg.1.2408. num.50

Officialis operæ, id est obsequiales,§. ... 1550.nu.20

Officiales non possunt ... habere ... ... nisi ... perpetui, l. principalibus,1451.nu 30 & 40

Officium quid 351 ... & nu 10

... qui ... ubi habet Offici nam,§.ait ...1756.nu.10

Officium,pietas,obsequium, benefi cium religio gl.pietatis.794 ... 20.

Officium,id est,officialis,113. nu.70. & 272.nu 60.& 288 in prin.

Officium debet homo homini,gl.nō officium,§.3.l.in com.cōmo.1642. num.70

Officium nemini debet esse damno sum,gl.a.aduersus de inoffi. test. 818 numero 30

Officium non dicitur finitum, donec successor adueniat.112 nu.10.& 20

Officium publicum nemini debet es se vel damnosum, vel ... l. uidelicet,ex qui cau.nu.663.nu 50

Officij ratione quædam permittūtur quæ alias non permitterentur, 337. num.70

Officio contrarium ... §.man la tum,l.1.mandati 1899.nu.50

Officio cuicunque animę salutem pre ferre debemus,in marg.l.videamus de in litem iur.1500.nu.20

Officio duorum quis fungi potest, 717 num.60

Negligens in Officio suo punitur gl. fi.l.diuus,de offi.præsi.118.nu.40

Si statuto caueatur, quod ho micida priuatus omni Officio, an habeat locum in tortor..in marg.2205.nu mero 60 & 70

Officio

Offi. ludi mettens quæ veniunt principaliter peti non possunt, §. pretii 2160. nu. 10
Officia, idest, officiales, 226. nu. 40
Officia vbi non sunt repugnātia, vnus potest vicem duorum sustinere, 66. num. 40
Valet donatio inter cōiuges pro Oleo ponendo in æde sacra, l. si sponsus, §. proinde, de dona. inter vir. & vxo. 2182. nu. 60
Olidum os habens, non est vitiosus, §. is cui, l. qui clauum, de ædili. edic. 2309 nu. 50
Oliua matura maiorem fructū affert, in marg. gl. fi. l. si absente, de vsufr. 1025. nu. 49 & 50
Cum quid de solemnibus faciendum Omittitur, totum corruit gl. irritā, §. si prætor, l. cum hi, de transactio. 325. nu. 10. & 20
Omissus casus remanet in dispositione iuris communis, l. si extraneus, de cond. cau. data. 1515. nu. 20
Omissa actio, idest remissa, 220. numero 70
Omissum quod est legibus, non omittetur religione iudicantis. l. quæsitum, de test. 2465. nu. 10
Omnis, idest, totus, glo. omnes, 1877. num. 20. & glo. omnis, 2240. numero 30
Omnis, est dictio collectiua, idest distribuit actum in quemlibet coniūctim, §. cum tu 715. nu. 50
Omnes articuli non possunt legibus comprehendi, l. non possunt, de leg. 59. num. 10
Omnes de concilio videntur facere quod campana pulsata fit. glo. facere. §. 2. de do. ma 555. nu 50
Omnes facere videtur quod facit maior pars, 267. in prin. 555. nu. 50
Omnes res, idest, omnis generis res, gl. omnes. 1560. nu. 50
Omnia licent, nisi contra agatur, glo. 2. l. 4. de pign. act. 1550. nu. 10
Omnibus annis, idest, singulis, l. si qu 1921. nu. 30
Omni verbum, idest ipso iure, in mar. 1877. nu. 20
Onerant quædam res magis hęredes, quam fructui sint §. cæterum, l. itē veniunt, de pet. hær. 862. nu. 50
Onerandi a proconsule non sunt prouinciales, l. obseruare, 107. nu. 20
Oneratus in vno, in alio releuādus est glo. in pactis, §. pactus, l. si vnus, de pactis, 284. nu. 50
Onus auersum, glo. oneris, 2193. numero 60
Onus libenter subiens, priuilegiū inde non habet, glo. 2. l. item hi, ex qui cau. manumitt. 644. nu. 70
Onus non sentit quandoque quis, & tamen sentit commodum, gl. doris in verbo commodum sentit, 2592. num. 10
Onus vbi est, ibi lucrum, gl. 5. l. si is. commod. 1641. nu. 10
Onera realia recusare quis non potest l. si quis, 1277. nu. 50
Onerosus creditor non est audiendus, l. si seruos, in fine, de pign. act. 1668 num. 50
Opem dans (etiam mediatē) punitur, §. si quis, in summa, l. si seruus, ad l. A quiliam. 1217. nu. 40
Opera quid, 702. nu. 22. & gl. ex operis, l. quæstus 1968. nu. 10
Opera & industria pecuniæ æquiparātur, in fi. l. si societatem, 1967. numero 60. & l. si non fuerint, pro socio, 1975. nu. 20
Opera infantis nulla, glo. infante, §. illo, l. arboribus, de vsufruc. 996. numero 60
Operæ quædam fabriles, quædam artificiales, quædam vero officiales, l. Si operas, & glo. fabriles & gl. operæ 2234. nu. 30. & 40
Operæ quædam sunt in faciendo, quædam in non faciendo. gl. faciat. 656 num. 10
Opæ officiales, §. sed & si. & in text. 1550. nu. 20. & 40
Operarum triplex genus, glo. natura, 1550. nu. 40
Plerunque robur hominis, ætas, temporisque opportunitas naturalem causam Operarum mutat, §. nam plerunque, l. si non fortem, de cond. inde. 1549. nu. 20 & 30
Operarum locator debet habere mercedem totius temporis, si per eum non fletit, l. qui operas locati. 2198. num. 40
Inter vsumfructum, & operas est quędam vnitas 1071. nu. 60
Operas suas in perpetuum locare quis non potest, glo. pen. l. 3. de vsufruct. 990. nu. 10
Operari coguntur serui, vxores, &c. in mar. §. 1. ite nque, de vsufru. 1007. numero 50
Operari cogendi sunt serui, §. idemq; 1607. nu n. 60
Opium. 1925. in prin. in glo.
Oportet verbum, proprie necessitatē importat, improprie sumitur pro decet glo. & mar. 14. nu. 60
Oportunus locus quis 2321. numero 70
Opinio communis est sequenda, in marg. l. athletas de his qui not. infam. 350. num. 10
Opinio communis excusat l. si quis in sum. ad sena. co n. Maced. 1737. numero 10
Opinio generalis facit censeri aliquid licitum l. athletas, de his qui not. infam. & in marg. 350. nu. 20
Opinio quandoque plus valet quam veritas, & econtra, in verbo, veritas plus, 437. nu. 50
Opinioni præferenda veritas, glo. fin. l. Caius de pig. act. 1676. in prin.
Opinionis malæ si notarius aut mercator est, eius liber non facit fidem l. 1. in prin. de eden. 232 nu. 10.
Optimum artificem promittens, optimum præstare debet, secus si simpliciter promittatur artifex, nam sufficit mediocrem præstare, §. venditor. l. si quid, de ædil. edic. 1315. num. 30. & 40
Optimum facit iuris scientia, §. sed cū in proœm. 3. nu. 30
Ad Opus, 2477. nu. 50. §. si quis.
Operi tuo nomen imponit affectus, gl. donandi in verbo, affectus, 2559. numero 30
Oratio, idest lex 4. nu. 10
Orator non semper persuadet, 114. in prin.
Orbis Romanus. 55. numero 50. in marg.
Ordinaria iurisdictio. in marg. 749. in prin
Ordinariam iurisdictionem, qui dare possunt, 143. num. 60
Ordinarium auxilium non concurrit cum extraordinario. l. in causæ, 2. in glo. 4. de mino. 599. nu. 70
Ordinarium auxilium si est, non debet recurri ad extraordinarium gl. fin. ad fine, §. si quis, l. 2. de rei vind. 919. nu. 60
Male Ordinata verba vitiant, 1079. in prin.
In his quæ spectant ad litis Ordinationem, inspicitur loci consuetudo non in his quæ pertinent ad litis decisionem, §. testes. 2462. num. 30. in sum.
Ordo omissus circa decisoria vitiat processum, secus circa præparatoria gl. 3. l. si mancipium, de euict. 2365 numero 60
Ordo iuris, idest, antiqua solennitas, 492. nu. 50
Ordo scripturæ, an & quando seruandus est, 3. nu. 60
Ordo scripturæ attenditur, l. quotiens de vsufr. 1017. nu. 70
Ordo seruandus est, glo. 1. §. obseruare, l. nec quicquam, de offic. pro. 108. num. 70
Origo cuiusque rei altius repetēda, l. 1. de orig. iu. 23. nu. 50
Origo nominum scienda est, l. 1. in prin. de iusti. & iur. 14. nu. 30. & 40.
Origo rei non potest conferri in tempore quo debet extingui, l. Iulia. in summa. de iure dotium, 2518 numero 70
Origo quandoque non inspicitur, gl. in lege tertia, de pecul. 1754. nu. 50
Origo spectanda est, glo. 1. §. non solū l. sed Iulianus, de Senatu. Maced. 1742. num. 20
Origo verborum in primis cognosci debet, in marg. l. i. si cert. pet. 1418. numero 20. & 30
Originem domicilij non tollit dignitas, l. penul. de sena. in mar. 90. numero 60
Originale 2454. in principio gloss. in dote.
Originale instrumentum non cogitur edere quis, sed copiam collationatam glo. in l. 1. de eden. & in mar gl. l. 3
Originalia nomina tria 2454. in prin.
Ornantes se vt magis appareant tāātur in mar. gl. 3. l. si quis, de do. ma. 547. in prin.
Ornamenta non debent sepeliri cum corporibus suis, l. & si §. non autē, de religio. 1405. nu. 20
Ornamenta iumentorum vēditorum an sint emptoris, l. ædiles. 2332. numero 50
Os olidum habens an sit vitiosus, §. is cui l. qui clauum de ædi. edic. 2309 num. 50
Ouum.) Furti actio datur pro ouo, gl. 1. l. idest, de do. m 2553. nu. 60
Ostendere, idest probare, 1716. nu. 50
Οὐδὲν πρὸς ἔπος de inepte respondentibus dicitur, idest, nihil ad verbum siue ad propositum, ad quæsitum, vel interrogatum, quod faciunt aliqui, qui cum interrogātur de albo, respondent de nigro, & tales pro non respondentibus habentur, in tex. 1374. nu. 10
Οὐσία, idest essētia, §. ego. 2018 num. 10. & 20

P

Pacisci an, & quando, liceat de quo re litis, 209. in prin. & n. 10. & 20
Pacisci est crimen fateri. l. quoniã, de his qui no. infa. 351. nu. 30
Pacisci non licet contra id quod lex iubet, vel prohibet, sed contra eius beneficium licet: vt quod non agatur redhibitoria, 293. nu. 20
Paci scilicet contra tenorem legis, priuatam vtilitate in continentis, l. pacisci 292. nu. 50
Paciscendo prodesse non possumus iis, qui sunt in potestate nostra: §. nos autem, 276. nu. 30. & 40

παχυμερέστερον, id est crassius, indistictius, §. scire, & in marg. & tex. 2750. nu. 40
Pactio est duorũ, pluriũve in idẽ placitũ & cõsensus, l. filius, 248. nu. 20
pactio dubia interpretatur contra proferentem, §. hæc lex, l. si arborem, de ser. vrba. præ. li. 2119. nu. 40
priuatis pactionibus non læditur ius cæterorum, & sequen. l. Imperatoris, de transact. 315. nu. 5
pactũ a pactione dicitur, l. huius 248. nu. 10
pactum, & transactio differunt, l. 1. de transact. 314. nu. 30. & 40
pactum aduersionis quid comprehendat gl. conductoris l. opus, locati & conducti, 1198. in prin.
pactum contra ius, & quod inducit ad delinquendum, non valet, l. conuenire, in sum. 2555. nu. 10
pactum de non petendo tria operatur 283. nu. 40
pactum de non petendo, eius qui petere non potest, nõ valet, §. si filius, 290. nu. 20
pactum de futura successione, an valeat, gl. restitutum 2142. nu. n. 50
pactum de quota litis facere non licet, glo. certam, l. 6. mandati, 1905. numero 80
pactum dolo initum non seruatur, §. pactorum, l. iurisgen. de pact. 262. num. 20
pactum eius cui competunt vtiles, nocet ei cui competunt directæ, 271. nu n. 20. l. si cum
pactum est loco pretij l. fundi, de cõtrah. empt. 2056. nu 20. in sum.
pactum factum per errorem causæ, actionem non perimit. l. si cum, de pact. 306. nu. 20
pactum factum vni, qui solus successurus sperabatur, prodest aliis præter ipsum succedentibus, §. pater, 299. num. 30
pactum facto innititur, stipulatio iuri. §. pactus, 283. nu. 10
pactum fit per verba de præsenti: stipulatio per verba de futuro 298. numero 70
pactum genus est, transactio species, 314. nu. 30
pactum in rem prodest omnibus quorum interest, §. in his, 277. nu. 30
pactum inter aliquos, quod tertius det alteri in tertio non valet, in marg. 248. nu. 50
pactum iuri communi contrarium, seruandum non est, §. & generaliter, l. iurisgen. ad fi. de pact. 265. nu. 20
pactum ne quis vltra conueniatur, quã facere possit, valet, l. si quis, de pa. 305. nu. 10
pactum nouum non resuscitat priorẽ obligationem, §. idem 285. nu. 20
pactum nudum dicitur vestitum legis auxilio cum parit actionẽ 251. numero 70
pactum nudum non parit actionem, hæc regula fallit in multis casibus 259. nu. 70
pactum nudum parit quandoq; actionem 252. nu. 70. & 2317. nu. 10
pactum personale duplex 261. numero 70
pactum personale non porrigitur ad hæredem, 273. nu. 10. §. si quis
pactum personale serui non porrigitur ad dominum, nisi exceptione doli. §. quod si 276. nu. 10
pactum potest esse non spontaneus cõsensus 248. nu. 60
pactum procuratores quando nocet domino, in verbo procurator.
pactum quandoque est instrumẽtum quo pacta continentur, 263. numero 60
pactum quo tollitur ius priuatum, valet, secus si publicum, §. si paciscar, 264. nu. 10
pactum quo non teneatur maritus de culpa, sed de casu, non valet. l. Põp. 2555. nu. 30
pactum quod vnus debet consequi ob commodum, alius omne damnum non valet, in marg. gl. 5. l. 2. de pact. 248. nu. 50. & 60
pactum valet, vt creditor habeat pignus debito non soluto, §. potest, 2252. nu. 10
pactum vestitur sex modis, 257. numero 60
pacti beneficium reale est, non personale 203. nu. 60
pacti exceptio eatenus competit fideiussoribus, quatenus principali, §. si cum 281. nu. 40
pacti exceptiones bonæ fidei iudicio insunt, l. emptio, 2050. nu. 30
pacti gratuiti, & non gratuiti differẽtia 334. nu. 60
pacto an, & quibus legibus derogari potest 45. nu. 70
pacto fieri potest, quod fit per legem l. non de pact. 305. nu. 30
pacto non remittitur dolus futurus, §. illud l. si vnus, de pac. 286. nu. 10
pacto perimi non videtur, de quo non est cogitatum glo. fi. in prin. l. tres fratres, de pact. 265. nu. 40. & 50
Iniquum est actiones perimi pacto, de quo cogitatum non docetur, §. ei qui. l. qui cum, de transac. 328. num. 40. & 50
pacto priuatorum forma iuris fiscalis tolli non potest, l. inter debit. de pact. 301. nu. 20
pacto quandoque remittitur, quod repudiari non potest 177. nu. 49
pacta circa substantialia cõtractus apposita, re integra, & ex interuallo valent, §. adeo 259. nu. 40
pacta conuenta inesse bonæ fidei iudiciis dicere solemus, §. quinimmo, 257. nu. 20
pacta contra iuris regulas non ualent l. contra. de pact. 289. nu. 30
pacta contra publicã vtilitatem non sunt seruandæ, §. item vers. in summa l. si vnus, de pac. 286. nu. 30
pacta ea dicuntur inesse quæ legẽ dãt contractui, id est, quæ ingressu contractus facta sunt, §. solemus enim, 257. nu. 10. & idem 259. nu. 10
pacta ea dicuntur dare legem contractui, quæ incõtinenti apposita sunt § idem, l. iurisgen. de pac. ibid.
pacta incontinenti apposita nouã pariunt actionem, & veterem informant, § quinimmo, 257. nu. 10
pacta sunt seruanda, nisi ratio suadeat contrarium, §. ait prætor, 260. num. 50. & 60
pacta turpem causam continentia nõ sunt seruanda, vt ne furti agam, §. pacta. l. si vnus, de pac. 286. numero 20
pacta vltima sunt seruanda, glo. l. emptor de pac. 304. nu. 30. & 40
pactorum genus multiplex, glo. noua emptio, 2051. nu. 40
pactorum quædam in rem, quædam in personam sunt, §. pactorum, 102 num. 20
pactis eorũ nobis acquiri potest, quorum stipulatione nobis acquiritur, l. per quos, 312 nu. 30
pagani dicuntur veterani non milites, 370. nu. 10
pagani fuerunt legum compilatores 13. nu. 20
palam, 2495. in prin. §. palam
palea venit appel. fructus, in marg. l. si usufructuarius, quibus mod. vsus fruc. amit. 1054. nu. 40

πάλιν, idest rursus. §. hæc vox, 242. numero 10
pancratium quid in marg.
pandecta vnde, 3. nu. 60
panem furatus tempore caristiæ, an teneatur de furto. 1208. nume. 40. in marg.
papa generali mandato non concedit ea, quæ sunt ei reseruata in signum priuilegii in marg. 1794. num. 30. & 40
papinianus libellos agebat imperatoris. l. rescriptum, 1290. nu. 20
papinianus subtilissimus, §. in tertio. 5. num 70
papinianistæ, 9. nu. 60. in tex.
papyrianum ius, 25. nu. 30

παράφερνα, quæ 2513. nu. 30
parcere aliis nõ crediturus, qui sibi nõ pepercit, gloss. 2. §. malus, l. cum autem de ædil. edicto, 2319. num. 70
parcitur quandoque ignoranti, gl. fe. l. si fideiussores, 1837. nu. 40
parcitur verecundiæ, glo. 4. l. quę omnia de procur. 375. nu. 50
Cõfitẽti sponte parcitur, gl. fi. in fi. l. 3. de alie. iudi. muta. cau. 679. n. 10
parcitur obedienti, 358. nu. 60
par affectionis causa suspicionẽ tollit gl. coniunctam, §. fin. l. si paterfa. de adop. 70. nu. 50
par in parem non habet imperium, gl. 1. l. nam magistratus, de arbit. 685. num. 30
pari in causa potior est conditio rei, quam actoris, gloss. 2. l. nam cum, quis eum qui in ius voc. est 179. numero 70
pari in delicto potior est possessor, l. auunculo, de condic. sine cau. 1584. num. 30
pari in re non semper potior est conditio prohibentis, l. Sabinus, com. diu. 1347. nu. 40. & 50
pares esse nõ possumus potẽtiorib. gl. potẽti. l. 1. si ex nox. cau. 199. nu. 60

Paria delicta mutua compẽsatione tollun tur.gl.1.l.nam ne quis eum qui in ius voc.180.in princ.
Paria sunt non esse, & nõ apparere.l. in lege,de contrahen.emptio 2034 nume.40
Parentes dicuntur in infinitum.l.qui que.164.nu 10.& 20
Parentes & liberos occidere volens,Iugeri non debet.l.minime.de relig.443.num.40
parentes magis in liberis timẽt, quã in se.l.isti,§.fin.quod met.cau. 510 nu.40
parentes multis nouercalibus delinimentis corrupti,maligne in sanguinem suum inferunt iudicium l. nõ est,de inoffic.test 794,nu.30
parẽtes naturales in ius vocare nemo potest.l.parentes.de in ius voc.164.numero 40
parentes proprie dicuntur vsque ad tritauum.164.nu.20
parentes quãdoque finguntur a filijs dementes,l.hoc de inoffi.testa.793 numero 40
parentum appellatione etiam naturales cõtinentur, glo l parentes.de in ius voc.164.nu 70
parentum votum est,vtcis liberi succedant.l.nam & de inoffi testã. 813 numero 30
parẽtibus bonis natus,præsumitur bonus,& econtra. in marg.in verbo, bonis parentibus 2328.nu. 50.
parentibus consentaneum non est iniuriam in liberos suos testamẽto inducere,l.non est,de inoffic.testam. 794.num.20.
parentibus non debetur filiorũ hæreditas,propter votum parentum, & naturalem erga filios charitatẽ, l. nam & de inoffic.testa.813. nu.110
parentibus non minus, quam liberis (turbato tamen ordine mortalitatis) pie relinqui debet.l.nam & de inoffic.testam.ibid.
parentibus omnibus vna est seruanda reuerentia.l.parentes,de in ius voc. 164.num.40.
parentibus, patronis & eorum liberis obsequium præstari debet, §.de plano.l.nec quicquam de offic.procu. 108.num.10.
parere.) Extra territorium ius dicenti impune nõ paretur.l.extra.152.numero 40.
parere.) impune non paretur iudici vltra quam possit iubenti.in fi.l.arbiter ex.se arbi.716.nu.10.& 30
parere potest femina septenos vno partu l.antiqui.§.vbi.in fin.si pars hære.908.nu.40
Contra Parentes non restituitur minor.in marg.506.nu. 40.
pariare in ludo,latine dicitur sponsionem facere 1390. numero.40.l.quibus.
pariatio,idest,solutio. glo.in pactionibus 2580.nu.50
paries quando facit ventrem in verbo,venter.
procumbens vtrierquit.in verbo,Venter.
pariter, id est,eodem momento,glo. si duo.2252.nu.60.
pars continetur in toto.glo.1.§.si cũ lati vouis.de pact.287.num. 40.
partis appella. dimidia continetur, l. etiam.de vsufruct.2023.num.40.& §.si interrogatus. l. de ætate. in inter.ac.1374.nu. 10
partis vsu retinetur seruitus tota. §. qui latiore.1180.num.30
partem petere non potest, qui totum petere non promisit,§.item.l.si vnus de pac.288.num.30
Licet in Parte quoad partem,quod in toto quoad totum,§.adeo.l.iurisgẽ. de pac.260.nu.10
Idem ius est in parte quoad partem, in verbo, Totum.
partes possunt quædam mutuo consensu relaxare,quædam non, gl.fina.l. quos,de postu.342 nu.50
patrimonia magnus prouentus,l.peculium & ei.de pecu.1752.nu.40
partus ancillarum dicitur fructus pecu dum,§.at si.1804.num. 60
partus eiectus.in marg.1227.nu.30.40. & 60
Partus monstrosi non dicuntur legitimi.l.non sunt.54.nu. 10.
partus mulieris portio viscerum esse dicitur,in fi.gl.2 l. si prægnans. de eui.2372.nu.60.& 70.
partus sequitur patrem quoad sui.dignitatem,honores,originem,& curialem conditionem.56 nu.40.
parua impendia paruipendenda.gl.2. §.si quis.l.sed addes.loca.2182.numero 10.
parua mora non æstimãda.§.colonus. l.si in lege,loca.2185.nu . 20.
Ob paruam rem mutari non debet aliqui,l.l.1010 cum gl.2. de rest.in integ.303.in prin.
paruitas pretij dolum facit præsumere.in marg.modus. l.8. de transac. 323.num.20.
Parum,idest,non.503.nu. 50.
passagium quod datur pro vehiculo, dominus vehiculi soluit sed pro rebus ibi positis soluit domin⁹ earũ. §.vehiculum.2210.nu.30
Passum quinque pedes faciunt,in margine.207 nu.30.
Pater agit solus,licet ei⁹ & filiæ actio. fit communis.274.nu.10.
Pater amissa filia dotem recipit profecticiam,l.iure,de iure do.2511.numero 20.
pater an obligetur pro filio naturaliter 1561.num.20.
pater an pietate debita ductus videatur fecisse impensas pro filio studente. l.quæ pater.1325.nu.10.& 20.
pater an teneatur ex psona filij debitoris,in glo.1560.nu.50.
pater cogitur filium emancipare multis modis.76.nu. 30.
pater debet habere etiam in nominib. filij vsum,fructum.in mar.2060.numero 50.
pater est quem nuptiæ monstrant.l. quia.de in ius voc. 164.nu. 40.
pater filij,& ecõtra,iudex esse potest. l.in priuitatis.de iud.791.nu. 10.
pater filiũ de religione extrahere non potest,glos.in §.Papin. in mar.l. si ex de mino.900.nu.70.
pater iniuriam filij remittere potest. l.in persona.de pac. 292. nume. 20. & 30.
pater iniutiã inducere in liberos quasi dicitur, l. non est. 794. numero 30.
pater inuitus non emancipat. 70. numero 20
pater iure na. mouetur ad liberos alendos iure autem ciuili ad id cogitur, si non habeant artem.glo.educatio. §.si.l.1.de iustit. & iure 17. numero 10.& 20
pater licet feudum amittat,tamen redit ad filium 156.nu.40
pater non quærit filio ea,quæ nõ sunt in faciendo.294.num. 60.
pater paciscẽdo pro filio,ut extraneo, ei non prodest: secus si pro filio, vt filio l. & hæredi.§.nos autẽ.de pac. 276.num.30
pater non portat iniquitatem filij.90. num.50
pater potest vendere filium. in glo.l. quod verò.de legi.39.nu.70
pater plus diligit liberos, quam se.l. isti,in fi.quod met.cau.& glo.510. num.40.
pater pro inuito filio restitutionem petit.613.num.10
pater quãdoque fideiussor simulatur, 576.num.20.
pater tenet de mutuo facto filiofam. pro vestimentis,& alijs rebus necessarijs.item si studeat ipse filius, & accipiat pecu.mutuat ad victum,vestitum,& libros emendos.in margine.1813.num.20
pater tenetur de facto filij,si inde senserat commodum.l.prætor ait,§.sed & filiusfa.de eden.& in marg. 359 numero 70.
patris æs alienum est,fœnus filij.§.ad. quin.1828.num.20
patris casus non nocet filio, nec prodest.l.emancipatum,de senato.89. num.10.& 30.
patris concordia sufficit,si offensus est filius eius,in marg.l.in persona. de pac.291.nu 70
patris contemplatione si gero negotium filij,tenetur pater.l.si pupilli. §.sed & si.& §.itẽ de neg.gest. 442. numero 20
patris delictum innocenti filio pœnæ esse non debet,l. adoptiuũ. in fine, cum glos.fin.de in ius voc.166.nume. 30.& 40.
patris & matris nomine, continetur auus & auia in odiosis.§. hoc capite,l.lege,de ri.nup. 2497 nu 10
patris est filiam dotare.2479. in prin.
patris suffragium prodest filio honorẽ petenti.427.nu.10.& 20
patris gloria,filius sapiens,glo.fina.§. proinde.l.sed Iulian.de senatuscon. Mac.1743 nu.50.
patris interest dotatam habere filiã. l.pater filiæ.de eui.2392.nu.60
patris transactio filio non nocet. l.de re.de transac.326 nu 10.
patri omnem adulterum occidere licet l.nec timorem.§ timuit. cũ gl. quod met cau.in gl.509 nu.50
patrem corrigit filius,gl.2.§.si quis.l. 3.de condic.cau.da.1508.nu.60
Inter patrem, & filium an possit esse iudicium.l lis.& in marg. & in gl. ibi.746.in princ.& nu.10.
patrem inter & filium,iudiciũ de iure ciuili esse non potest, de canonico,sic.in verbo, iudicium potest.
patrem mori, & filium emancipari, æquiparantur,gl.2.l.si pater. de iu. dot.2528.nu.10
per Patrem quandoque quæritur filio. glos. stipulationem. 2557. numero 50
patre absente, vel suspecto vitã,filiam dare

dare procuratorem potest. in tex. 369.nu.50
promissio a patre facta filio in potestate confirmatur morte. gl. Athenagoræ 2406.nu.50
Quo patre quis natus sit inspicitur. qui mancipia.l.quod si.de ędil.edi. 2328.nu.30 iunc.glos.
pater familias.61.nu.60.l. nam ciuisi.
paterna amicitia gerens non agit. gl. in l.is qui.de neg. gest.488.nu.50
paternũ affectu, vinci nullus gl.pen. l.non solum.de pro.394.nu.70 hæc quæ.l.isti.quod met.cau.510. nu.40
πάθος,idest pertubatio. 2308. in princ.
Patitur sponte delinquens.in mar.gl. 2.§.denique.l.1.de postulan.337.numero 60
Pœnam & præmium patitur quis ex eodẽ facto.gl.in vrbe. § miles. l. 2. de his qui no.infa.349.nu.40
Patere legem quam tuleris. glos.detulit.l.iusiurandum.de iureiur. 1492. numero 70
Patiens quod potest prohibere, ipse facere videtur.glos.3.l.quid ergo. de his qui.no.infa.359.nu.70
patientia pro consensu habetur gl.3.§. magistrũ l.1.de exer.ac. 1683.n. 20 & l.Titianus.in summa.quod cum eo.&c. 1734.nu.20.glo.in l.qui patitur.mãdati.1921.nu.60.gl.1.§.locator.l.cum in l.ca. 2209.num. 60
Patientia habetur pro præcepto. gl.3. l.non alia de his qui notan. infa. 363.num.10
patiẽtia pro traditione est gl. restitui. § si.l.Et non.de peti.hęre.855.n.10
patiẽtia pro traditione est, in incorporalibus.§.si iter.l.3.de actio. empti. 2115.nu.20
[illegible]eta est Patientia fruẽdi,quæ offertur eo tempore quo frui non licet §.colonus.l si in lege.loca.2185.nu. 20.
patientia sola operatur liberationem debiti odiosi in sum.l. [illegible] semisses. in verbo,debitũ onerosũ.2411.n.10
patria,fiscus,& respub. æquiparantur. in marg. 44.nu.10
patriæ amor dulcis.in marg. glo.2.l. veluti.de iusti.& iure 17.nu. 50
Contra Patriam restituitur minor.in marg.506.num.10
patriam delere volens,lugeri non debet.l.minime de relig.1411.nu. 40
patria potestas quatuor modis constituitur.61.nu.50
patria potestate liberatus , honeste in eam redire non potest.l.qui liberatus de ado.68.nu.40
patricius, auctore Suida,dicitur pater communis reipubl.in margine.91. nu.40 & 50
patricij olim dicebantur nobiles Romani a primis senatoribus oriundi. in marg.ibid.nu. 40
patronus qui.l.adoptiuum.165.nu.30
patronis quis honor debetur. glo.;50. nu 60.167.nu.70
Patrono reuerentia debetur, etiã alieno nomine agenti. §.semper. l. sed & si.de in ius voc.170.nu.10
Paulus Verginius.32.nu.50
pauper facile corrumpitur.l.3.in prin. de testi.2457.nu. 70
pauper quandoque plus habet quam diues.glo.2.l.inter.de ser. vrba. pd. 2118.in princ.
pauper Sabinus fuit à discipulis sustẽtatus.l.2.ad fi.§.primus diuus vers. huic nec de orig.iur.34.nu. 70
pauperi contra eum qui est in dignitate,actio de dolo non datur. l.non debet de dolo ma.554.nu. 20
pauperi quã diuiti magis prouidetur. glo.1.§.si non in annos.l.8.de transac.326.nu.60
pauperi quam diuiti minor fides adhibetur.§. cogentur. l. si quis ex. de eden.236.nu.30
pauperes citius torquentur, quam diuites.§.in seruos.l.si quis,de iurisd omn.indic.145.nu.20
pauperes & mediocres in iudicio audiendi sunt ęquè ac diuites.§.obseruare.l.nec quiquam, de offic. proc. 108.nu.50
pauperes non debent affici iniurijs a potẽtioribus.l.illicitas.§.1. de offi. præf.113.num.30
pauperes non tenentur recipere milites.in verbo,milites.
pauperes sub prætextu aduentus militum capta supplectili,vexari nõ debent.§.ne tenuis.l.illicitas.de offic. præsi.123.nu.60
pauperum opera tantum supplere debet,quantum eis patrimonij deest. l.societas,pro soc. 1967.nu.30
pauperior non fit,qui nõ acquirit;sed qui de patrimonio suo deponit.l.si. sponsus.§.si maritus,de do.inter vi & vxo.2582.nu.60.& 70
pauperior qui fit,liberatur a debito.§. sicut,in fi.l.si quid. de peti. hæred. 885.num.10
pauperies quid.§. pauperies. 110. numero 10
Inopia & paupertas, differunt in ma. 193.nu.10 & 20
Paupertas est periculosa,§.sed cum.l. quod si. de peti.hære. 851. numero 20
paupertas malum non excusat,gl.elegit.l.palam.de ri.nup.2494.numero 30
paupertas nocet,§.in seruos.l. si quis, de iurisd.omn.iud.145.nu. 20
paupertas prodest, in glo. 101 propter inopiam,in gl. fi.l.illicitas, de offi. præsi.115.in prin.glo.4.§.igitur.l si procur.mandati.1910.nu.10
paupertatis causa remittuntur multa,satisdatio,& appellatio. gl.pẽ. l.illicitas,de offi.p̃sidis. 114. nu.70.
paupertatis exceptio prodest.glo.in l. nam is de dolo.542.nu.10
paupertatis intuitu potest remitti multa prius irrogata per iudicem, §. præses l.illicitas,de offic.præsi.114 numero 50
paupertatis obtentu turpiter viuentibus ignoscendum nõ est,§.non est, l.palam.de ritu.nup.2495.nu.30
paupertati fauetur, §.de inofficioso. l. si instituta,de inoffic.testam. 128. nume.30
paupertate liberatur debitor,§.illud.l. si quid,de peti hær.885.nu.10
Pax.) Index ad pacem litigantes cogere potest 1000 num.30
pacis appella.non venit treuga,nec induciæ 252.numero 20.& 30.in mar.
Pacis nomen vnde.l.huius.248.numero 20
pacis ruptæ pœna peti non potest ab eo qui offensam remisit. in marg. 1757.nu.30.& 40
peccare,clam,quam palam, grauius l. fi.de ri.nup.2507.nu.70
peccandi consuetudo mala. §.si seruus l.Neratius de seruo cor. 1388. in princip.
peccandi materia malis est hominib. auferenda l.1.de senatusconsul.Macedo 1735.nu. 30
peculium.1719.num.30.§. licet.
peculium quid apud Gallos.§. docis. 2513.num.30
peculium quid,& vnde. §. peculium. 1758.num.10.& 20
peculium constituitur sola voluntate domini.l.peculiũ,in summa. 2755. num.70
peculium ex eo consistit, quod parsimonia sua quisque parauerit.l.peculium & ex.de pecu. 1792. numero 40
peculium qualiter nascitur,crescit,decrescit, & moritur. ibidem. l. peculium.num.60
peculium quandoque non habent filius & seruus gl. repetituram.2530 numero 30
peculium in augendum,non verbis.in fi.§.si vero,756.nu.30
peculium serui intelligitur quasi patrimoniũ liberi hominis , in tex. 1756.nu 40
peculium simile est hominis.l.peculium. 1752.n.60
Quod [illegible] domini vertitur, in peculio computatur. [illegible] atquin. 1828. num.10
Nemo est in peculio sui ipsius. gl. fi. l.qui seruum.de neg. gest.486.n.50 & §.Stichus.l.depositum.de pecu.1791 nume.50
de peculio non oritur actio.1753. numero 40
Quod penes se est, in debitum computat de peculio agẽs.1776.in principio.
pecunia,& res,differunt.l.ita.2520.numero 40
pecunia inuenta in re empta,est vẽditoris.l.a tutore.de rei vind. secus si est thesaurus.966.nu.10
pecunia reproba non liberat soluentẽ. l.eleganter.§.1.de pigno.act. 666. num.30
pecunia stricte, numerata dicitur. 1596.nu.60
pecuniæ verbum capitur stricte, nisi fraus interueniat. §.mutui. in sum.
pecuniæ verbum large sumitur.
pecuniæ verbũ tripliciter capitur.gl. mutuam.& mar.1741.in prin.
pecuniæ eadem vbique potestas.§.pecuniarum,l.ideo de eo quod cer.lo. 1741.in prin.
pecuniæ præsentis vrgente aliqua causa,multa fiunt,quæ alias non fierẽt §.vult.igitur.l. 8. de transact. 322. numero 60
pecuniam accipere dicitur etiam qui pro pecunia aliquid accepit.§.pecuniam.l.1.de calum.490. nu.20
pecuniam capiens,vt faciat quod gratis facere tenetur,turpiter accipit.l. si vestimenta.de condi.ob tur. cau. 1529.in princ.
per Pecu.lat sententia non valet, per gratiam valet.687.nu.70
Pecunia carens, soluendi facultatem non habet,licet habeat multas possessiones.l. si seruus. de noxalibus. 1271.in prin.in sum.

pecunia

Peculis deficiente, suppletur in corpore, gl. aut noxa, §. si seruus, l. quod si de mino. 610. numero 10
Pecudes & iumenta differunt, 1205. nu 60. §. iumentorum, 2338. numero 20
Pedamenta. 1437. nu. 60
Pegasus, 35. nu. 30
Πιθανῶν à Paulo epitomatorum liber, id est liber probabilium à Paulo abbreuiatorum, id est in compendium, vel epitomen contractorum, & redactorum, 971. nu 10
Pendente dignitate, quæ fiunt, valent. glossa l. hactenus, de constitu. pecu. 1617. nu 30
Pendere, id est præstare, 2232. nu. 70
Pendente causa pen [illegible] causarum, §. interim, 1008. nu. 30
Pensare, id est compensare, glo. pensarentur, 2197. nu. 30
Pensio debet solui in fine anni, in margi. l. qui balneum, qui pot. in pignore hab. 2273 nu. 50
Pensio [illegible] pensionem non soluit [illegible] expensas [illegible] nu. 60
Pen[illegible] præstare domus conductæ, id est locagium soluere, §. sed an. 2167. nu 40
Pensiones in fine anni sunt soluendæ, 1029. num. 60
Pensiones olim solebantur Kal. Martij, [illegible]
Penus quid. 734. in princ.
Penuria re[illegible], glo. 2 §. nos verò, in proœmio 6. nu 40
Peragere, est ad effectum deducere, glo. 1. l. qui procuratorem, de pro cu. 413. num. 40
Percutere.) Si plures percusserunt aliquem, & constet cuius ictu perijt, ille tenetur: si non constet, omnes tenentur, §. sed si. secus si vnus percussit, & nō constet quis: vt ibi in marg. 1213. in princ. & num. 10. & §. rursus 1244. nu 70
Percutiens immediatè percussorem, videtur se defendere, §. tabernarius, l. si ex ad l. Aquil 1245. nu. 70
Percussori non imputatur medici imperitia, aut infirmi negligentia. l. si ex ad l. Aquil. ibid. nu. 50
Percussus retrocedens non est in culpa in marg. 1247. nu. 30
Perdit vnus propter alium, glossa 4. l. si duo si quis cautionibus, 2[illegible]5. nu. 10
Perdere aliud est, aliud non acquirere, §. illud 2007 nu. 10
Perditur, quod non habetur, glos. 3. in medio. l. 3 vsufruc. quemadmo. cau. 1085. nu. 60
Perdendus, id est perdi[illegible]us, 1586. in principio.
Perduellionis damnantur, qui quid in Principem vel Rempublicam moliti sunt. 358. nu. 30
Peremptorium quid, & vnde, l. & terminum, 785 nu. 20
Peremptorio comminatur iudex, l. in peremptorio, ibid nu. 10
Perempto principali, perimitur accessorium, §. duo, leg. ex parte, familiæ erciscundæ, fol. 1317. in principio.
Perfecta venditio, quando dicitur 2101 in princ.
Perfectum est, quod omnibus suis partibus constat, l. 1. ad princip. de orig. iur. 23. nu. 40
Perferre, 452. nu. 10. in marg.
Perfunctoriè. 2398. nu. 50
Pergula quid. 756. in princ. & in marg. 1255 nu 10. & 20
Periculum cuius est, & lucrum esse debet, glossa secunda, §. si quid, l. Iulianus, de actio. empt. 2134. in principio.
Periculum est fortuitus casus, glo. conductoris, & in marg. l. opus, locati. 2897. nu. 70
Periculum emptoris est perfecto contractu, l. necessario. fal. 2100. numero 60
Periculum functionum, id est censu[illegible], an tenetur in se recipere alienum, vide in verbo, Alienum.
Periculum generis est, si quid de eius [illegible] fortuito casu pereat. 432. n. 50 [illegible]
[illegible] in [illegible] attenditur, non [illegible] quod met. cau. [illegible]
Periculum [illegible] post moram, [illegible] l. quod te. [illegible] 30
Periculum [illegible] emptoris ne sit, an venditoris, §. in his 2033. nu. 20
Per curam suscipiens casus fortuiti, quomodo tenetur. 213. nu. 70
Periculum [illegible] casus debet esse. glos & vs. [illegible] 2095. nu 10
Periculi appellatione continentur casus fortuiti & [illegible] in 2046. nu. 10
Qui se exponit periculo, peribit in illo. §. & sanè, l. item Mela, ad legem Aquil 1212 nu. 40
Negotiorum gestor. de periculo tenetur. 405. nu. 30. & 40
Perit quandoque, quod non fuit, gl. 2. l. id quod, de constituta pecu. 1622. nu. 60
Ne pereat res conceditur quid, quod aliàs non, glossa prima, l. si bonæ, de petitione hæreditatis. 897. numero 10
Perire non potest, quod non est, §. vsq; l. 1. quibus modis vsufru. amitta. 10.6. nu. 50
Perire lis quando dicitur, in verbo, his perire.
Periurium anceps sub alieni compendij emolumento, non est subeundum, §. graue, l. videamus, de in litē iuran. 1499. nu. 50. & 1500. in princ. & nu. 10
Periurus, quando fit infamis, & quando non. 364. nu 30. in marg.
Periurus non est, contra sacramentum legis licentia veniens, glossa secunda, l. prima, de actio. empti. 2112. nu. 50
Periurus quandoque diuinam, quandoque humanam patitur vltionem, l. nam, cum glos de do. ma. 562. nume. 20. & 40
Periurus repellitur à testimonio, glos. pen. l. Lucius, de his qui not. infam. 364. nu 60
Periurij pœna, id est vltio diuina, 562, num. 40
Periuro sufficere debet pœna periurij, l. nam. de dolo malo, 562. numero 20
Permittere, commodare quandoque significat, l. Lucius, 1942. num 10
Permittere in vno, & in alio prohibere quis potest 2403. nu. 20
Permittitur quid ex necessitate, non ex voluntate, glos. 3. l. 1. de fundo dot. 1568. nu. 20
Permittitur quid ratione dubitationis, quod aliàs negaretur, glossa possit, §. ad & si. l. 2. de iudicijs, 744. numero 60
Permittitur ratione adiūcti, quod aliàs negatur, glo. 2. l. Imperator, de sta. hom. 59. in princ.
Permittitur vni, quod alij prohibetur. l. cum prætor, in princ. de iudi. 748. num. 30 & 40
Quod non permittitur inter se, nec cum alio, si est eadem ratio in vtroque casu, 324. nu. 10. & 20
Permittuntur quædam extra iudicia, quæ in iudicio non. 401. nu. 70
Permittuntur quædam gratia virtutis, quæ aliàs prohibentur, 1394. in principio. & glo. 1. §. denique, l. 1. de postul. 337. nu 50
Permittuntur quædam propter cibaria, quæ aliàs non, glos. decerni. l. si instituta. 826. in princ.
Permissum vno modo, alio prohibetur. 2299. nu. 10
Permissum videtur, quod non est prohibitum, gl 5. l. in tantum, de rerum diuis. 83. nu. 70
Permissa omnia per legem sunt, quæ prohibita non inueniuntur, pro, & contra, gl. fin. § quod eis, l. necnon, ex quib. cau maio. 662. in princ.
Permissis illicitè vtens punitur, glo. pen. l qui fine, de neg. gest. 486. numero 70
Permissio indefinita restringitur ad loca minus damnosa, in marg. 2144. numero 60
Permissione generali continentur ea, quæ concedens specialiter permissurus esset, l. qui peculij, 1394. nu. 30
Permutando si non dedi, sed paratus sum dare, pro non dato habetur: & sic licet pœnitere. 2550. nu 30
Permutatio quare est contractus innominatus, ibid. nu. 20. per totam glo.
Permutatio vicina est emptioni. l. Aristo. de re. permut. 2215. nu. 30
Perpetrare videtur maleficium, qui nō impedit, si ad eum prohibere spectat. in marg. de noxa. 1257. numero 10
Perpetuum dicitur multis modis, in marg. & l. societas, 1965. numero 50 & 60
Perpetuum, id est generale, 2015. numero 60
Perpetuam causam non habet, quod manufactum est, § neq; , l. foramen. de ser. vrb. præd. 1128. nu. 10
Perpetuum in mundo nihil esse potest nisi per surrogationem, l. cum, de ser. vrb præd 1130. nu 40. & 50
Perpetuo, id est decennio. 46. nu. 70
Perscribere, id est in publicam scripturam redigere, 2008. nu. 60
Perseuerare.) Incipere non satest, ni perseueres, glos. furet. l. si pro. de in rem ver. 1821. in princ.
Persona ad personam prorogatur, 342. nu. 40
Persona coniuncta debitum alienum sine creditoris voluntate exigere nō potest 487. nu 10. & 20

Persona coniuncta, & extraneus, si deputantur ad aliquid, & discordant, praefertur opinio coniuncta. 313. numero 30

Persona vna, an possit gerere vicē duarum. 66. nu. 60

Persona loquentis in generali sermone continetur glo. 1. §. fin. l. si habitatoribus, de actio. emp. 2163 in princip.

Personae qualitas inspicitur. 459. in princ.

Praestare quis debet in sua persona quā in aliena, l. si negocia, mand. 1935. num. 60

Magis quandoque ad Personā, quādoque ad rem habetur respectus. 1325. in princ.

Personae §. item constat. 2259. nu. 30

Personae coniunctae quae, in margine. 385. nu. 20

Personae coniunctae sunt idoneae ad fideiubendum, l. edicto. 177 nu. 40

Personę coniunctae admittuntur ad fideiubendum, licet non sint idoneae facultatibus. §. pretor. 184. nume. 20. & 20. admittuntur etiam sine mandato, 307. nu. 10. §. in his.

Personae necessariae sunt filij & serui, 313. nu. 50

Personarum delectus habendus, glo. 1. §. sed & personarum, l. 8. de transact. 323. numero 30

Ex personarum qualitate sumptibus, factis praesumitur, vel non praesumitur pietas. in marg. 459. nu. 60

Personas mutat quandoque Iurecons. transitque de prima ad tertiam, glo. si pro. 2753. num. 10. & glo. iam que. 1901. nu. 60

Personalis constitutio personam non egreditur, de constit princ. li. 1. §. fi. 48. numero 40

Pactum personale duplex. 161. numero 70

Personale pactum, vide in verbo, Pactum personale.

Personales constitutiones sunt, quae nō clauduntur in corpore iuris. 48. numero 10

Perstillato humore, non praestituto, legendum, l. qui domum, loca 2206. numero 30

Persuadere plus est, quàm compellere. §. persuadere. 2284. numero 30

Persuadere verbum, est meson: vt valere. §. sed persuadere, & in marg. ibidem, numero 30. & 40

Pertinere quid gl. pertinere, [illegible] nu. 10

Pertinere, 2437 numero 70

Pertinere definit, quod nec coepit. §. definere, l. omnes, in princip. ibi, definere vsufructuariū [illegible] 1085. in princ.

Persuadere, id est persolutare, 2229. in princ.

Peruenire ad aliquem quid dicitur, cū ex eo fit locupletior. l. in haeredem, 564. numero 10

Peruenire, §. verbum, [illegible] numero 10. & §. peruenisse, & in glo. ibi, 1075 numero 60

Pl[illegible] id dicitur mensa, quod scripto fundus, & candelabro sigillum, in tex. 938. numero 30

[illegible] digiti facinus, in marg. 207. numero 40

[illegible] quis quandoque [illegible] glo. de dolo, & l. eleganter, de dolo [illegible] 544 numero 60

Retinens quaedam, quae non Petimus, glo. non habebit 2470. nu. 60

Petere, id est peti debere, 1600. num. 30

Petere ab alio quis non debet, quod ipse habet, & alijs dare debet, glo. 4 §. praetor ait, l. si quis ex. de edendo, 241. numero 10

Petere non debet quis, cuius contrariū non peteret, glos. desideret, l. si & rem, de petitio. haeredita. 867. numero 30

Petere quis non dicitur, nisi in iudicio petat glo. 2. l. pen. de transactio. 332. in princ.

Petitur quandoque aliud, & aliud in condemnatione deducitur, glo. officio, in verbo, Sententia. 2336. numero 40

Semper quantum Petatur quaerendū est, non quantum debeatur, §. quoties, l. cum quaedam, de iurisd. omn. iud. 158 numero 30

Peti quaedam honeste non solent, quae tamen honeste praestantur, §. primus, l. 2. ad fin. de orig. iur. 33. nu. 30 & 40

Peti possunt res nonnunquam diuersę, 926. numero 30

Peti quod non potest, seruari potest. glo. 1. l. si cum de compensat. 1862. numero 50

Non Petitum prodest, quod desideratum nocet, glos. 2. §. fin. l. 2. si quis caut. 221. in princ.

Petens, quod est restituturus, dolo facit, in verbo, dolo facit, 2344. nu. 60 & 70

Petens quod intus habet, non auditur: vt si haeres petat testamentum sibi edi à legatario. l. si legatum, de edē. 236. num. 20. & gl. 4. §. praetor ait, l. si quis ex eo. l. tit 241. numero 10

Petenti suum, consulendum, glossa fina. l. 1. de eo quod certo loco, 1600 numero 70

Petitio ambigua interpretatur secundum mentem proferentis, l. si quis, de iudic. 783. numero 40

Petitio debet edi rei. l. quae quisq; 233 numero 10

Petitio in multis casibus negatur, in quibus retentio habetur, gl. fina. l. cum pecuniam, de nego. gest. 489. numero 40

Petitio si nulla fuit, nulla mora est, gl. quia tripli. § quid si homo, l. si cum, quod met. cau. 527 numero 60

Petitioni quandoque sententia est difformis, glo. officio, in verbo, Sententia, 2336. numero 42

Petitionem quam dominus iustiorem habet nemo, §. exempli loco, l. bona, depos. 1895. numero 70

Petitorem de possessore facit contumacia, glo. fin. l. is cuius, si ser. vind. 1185 numero 60

Philosophiam veram, non simulatam affectant Iurisconsulti. l. 1. §. 2. de iust. & iure, 15. numero 20

Phreneticus, id est furiosus, §. interdū, 2306. numero 10

Phthisis, id est tabes, §. sed sciendū, 2305. numero 30

Picturas spectantes assiduè, sine vitio [illegible] l. animi, de aedilitio edicto 146. numero 30. & 40

Pietas est [illegible] gl. si. l. ex duobus, de negotiis gestis, 469. n. 70

Pietas, officium, obsequium &c. differunt, in verbo, Officium.

Pietas praesumitur ex personarum qualitate, glos. fin. l. ex duobus, de neg. gestis, 469. numero 70

Pietas quandoque praesumitur, gl. pietate, l. Nesennius, de nego. gest. 479. numero 50

Sua cuique Pietas quandoque nocet, glos. oportet, §. plerique, l. ac si, de religio. 1406. nume. 50. & in tex. 1555 numero 30

Pietatis causa datum, quandoque repetitur, l. si quis, in glossa repetes, re. de calumn. 500. in princ.

Pietatis causa factae expensae non repetuntur, §. Titium, l. ex duobus, de negotijs gestis, folio 469. numero 30

Pietatis & misericordiae motus differunt, 489. numero 60

Quando a Pietate causatur error, cessat repetitio indebiti soluti. l. cum is, de condictio. indebiti, 1555. nu. 20 & 30

Pignus antequam vendatur, debet esse trina denunciatio, & inter quamlibet triduum, 1650. numero 10. 20. & 30

Pignus dari potest pro omni obligatione, §. non tantum. 1654. in principio.

Pignus & alia multa, alluuione crescunt, glossa obligatur, 2248. nu. 60. & 70

Pignus & hypotheca differunt, §. proprie. 1654. num. 10

Pignus & hypotheca nō differunt quā tum ad actionem hypoth. alias sic. glo. differt. 2240. nu. 50

Pignus extinguitur extincta re obligata, l. sicut, in principio. 2899. numero 60

Pignus luere, est sortem principalem soluere, gl. vix. 1668. nu. 60

Pignus luere, rem pignoratam, debitū offerendo accipere, § inter eos. 1335. nu. 70

Pignus impropriè ponitur quando nō traditur creditori, fol. 1648. in principio.

Pignus iudici datum, vt malè iudicet, an possim repetere. 1526. numero 30

Pignus nocte dari potest, in verbo, Nocte quadam.

Pignus non idoneum recipiens non videtur renunciare ob id personali actioni, l. creditor. 2446. nu. 20

Pignus pretorium, & conuentionale, in multis differunt, 1648. numero 30

Pignus reddens debitori, si pecunia non est soluta, debitū petere potest. 350. nu. 20

Pignus solo consensu contrahitur, §. de pignore, l. si tibi, de pact. in sum. 272 num. 40

Pignus vendit debitor, an obliget, nihil interest. l. tum prior 2217. numero 10

Pignus vendi potest trino denunciatione praemissa, etiam si conuentum est de non vendendo eo in marg. 1650. nu. 20. & 30

Pignus vendi quando potest. l. si conuenerit, 1650 nu. 20. & 30

Repetitur pignus datum vt fiat maleficium, pro rei vendi. al. [illegible] pyrus.

petit 256, num. 30, & 40, facit pro illis qui dant pignora, vt assequantur dignitates.
Si debitor pignus, quod conduxit non restituit, condemnatus fit infamis, l. si pignore, §. si post. de pigno. actio, 1664 nu. 10
Valet Pactum, vt debito non soluto creditor habeat pignus pro iusto pretio, §. potest 2252. nu. 10
Pignori dare, idest obligare, l. qui dotem, & in glo. 2267. nu. 70
pignori a principe in solutum impetrato, postea euicto, non agitur primitiua, l. eleganter, 1665. numero 30.
pignori præfertur priuilegium personale, gl. fi l. interdum, qui po. in pig. hab. 2271. nu. 60.
pignori quod accedit, pignus est, §. si nuda, l. si conuenerit, de pig. actio. 1661. in prin.
Creditor potest eligere vnum ex pignoribus quod vendat, l. creditoris, de distrac. pig. 2289. in prin. & nume 10
pignorari an possit feudum, glo. vlt. l. lex. de pignoribus, 2259. nume. 30. & 40.
placere cuique debet in sua persona, quod placuit in aliena, gl. fi. §. si quis l. 2. quod quisque iuris. 854. numero 70
placitum est custodiendum, l. si plus. de euic. 2394. nu. 50.
placitæ vsuræ, idest quæ placuerunt, in fi. l. tutor 2480. nu. 10.
plagiarij sunt, qui filios vel seruos furantur 217. nu. 40. & 50
planum, de plano, l. quod principi. 48 nu. 20
De plano expediri, quæ causæ possint in tex 108. nu. 10.
Ex plano ire, idest per uiam planam 1122, nu. 30
De plano, idest fine causæ cognitione, vt eundo, ambulando, & huiusmodi, § de plano, 408, numero 20, & 70
plaustrarius 1229, nu. 30, §. si ex.
plebis a patribus secessus. in tex. 23 num. 10, & 20.
plebiscita 27. nu. 10. § deinde cum.
plenum compromissum est, quando compromittitur de omnibus controuertijs, § plenum 700 num. 30, aliter sumitur in l. ita demum, de arbit.
plenum, id est validum. 689. nu 70. aliter capitur, §. plenum 700. nu. 30. & aliter in l. ita demum, in fine. de arbi.
plenissimè interpretandum est principis beneficium, de constitut. prin. l pe nul. 49. nu. 10. & 20.
plenitudine potestatis vtitur quandoque princeps. l. Lucius. 1352. numero 30
plerumque, idest pluries 295. in prin.
plombatura, & ferruminatio, differunt, 940. nu. 20. & 30.
pluralis locutio, duorum numero contenta est, l. vbi. de testi. 2464. numero 30
plurale pro singulari plerumque ponitur, glo. exactis, §. exactis, l. 2. de orig. iur. 29 in prin. 338. num. 20. 339. nu. 50. & 918 nu. 20
plurale quando resoluitur in singulare. in margine 833. nume. 60. facit ad statutum puniens falsos testes producentem, ut etiam locum habeat in producente unum.
pluralitas quandoque non conuertitur in plures singularitates, quandoque fit. 218. nu. 50. & 60
plus faciendo quam debet quis, liberatur, gl. fi. l. pen. fi ex noxa. cau. 202 nu 60
plus qui facit quam facere debet, videtur etiam facere id, quod faciēdum est, glo. plusquam, l. si is cui, quemadmo. ser. amit. 2193. nu. 70
pluris emens rem, quā sit mandatum, repetere potest, glo. 1. §. libertos, l. libero, de neg. gest. 425. nu 50
plures non facile consentiunt glo 1. §. deinde quia, de origine iuris. 27. nu 30. & l. sed & §. sed an cum glos. de dolo ma. 555. nu. 40. & 50
plures difficilius consentiunt, quam vnus, 99. nu. 50
Hæc adiectio plurisve) ad paucos pertinet, vt quandoque ad duos, quandoque ad quartam totius, quandoque ad arbitrium iudicis, 216. nume ro 60
plures, ut tres, sustinent vicem unius 268. nu 10
plura facta non sunt, vbi est cōsilium unum, l. si familia. de iurisdict. om. iud. 146 nu. 30
plura sunt negotia, quàm vocabula, l. natura. de præscri. verb. 2216. numero 50
Quod non valet in pluribus, valet quandoque in uno, glo. pen. §. adeo. l. iurisgentium, de pactis 260. nume ro 60
Cum quid a pluribus fieri debet, omnes facere debent: nec sufficit vnum alteri vices suas committere glo. fi. l. si cum. de arbi. 695. nu. 60
plurimum quod accidit, præsumitur, glo. 5. l. cum de proba. 2458. numero 60.
pœna ab altero duorum reorum peti non potest, & ab altero interesse, §. item, l. 4 si quis cautio 215, numero 20
pœna extraordinaria ob iniuriam alteri factam inponenda, moderatur pro qualitate iniuriam passi, l. non est, in sum. decit. nup. 2505. numero 40
pœna gladij adulteros non infligebatur tempore iurisconsultorum 349, in prin.
pœna non commissa, id est incursa, quandoque remittitur. 270. num. 60 & 70
pœna incursa ratione alicuius impetrationis iniquæ, non euitatur, licet ei renuncietur, 156. numero 40. in margine.
pœna legalis, & conuentionalis, differunt, in margine. 1611. nume. 60 & 70
pœna quandoque impropriè sumitur. 335. nu. 50
pœna semel commissa amplius non committitur, l. si duo, §. semel, de arbit. hoc verum, nisi sit actum, 719. in prin.
pœna quandoque committitur tota, licet pro una, parte sit satisfactum, glo possit. 2158. nu. 70
pœna soluta infra tempus purgandi moram, non potest repeti per solutem, in marg. 1357. nu. 40
pœna stipulationi apposita quando committatur, 217. nu. 30
Consilium est quod pœna in transactione ponatur, l. pacto. 331. nume ro 10
pœna unius, metus multorum, 179. nu mero 60
pœnæ ad pœnam fit compensatio, glo. 1. §. pen. l. fina. de eo per quem fac. 206. num. 60
Cum tempus est de substantia pœnæ, alio tempore factum, non punitur, in marg 359. nu. 30.
pœnę deprecatio nulla est, si minor annis adulterium fateatur, §. sed vt. l. auxilium, de minor. 621. numero 40
pœnæ metu quis bonus efficitur, glos. metu, l. 1. § 2. de iust. & iu. 15. numero 40
pœnæ non irrogatæ indignatio, solam duritiam continet, l. seruus, de serv. expor. 2129. nu. 20.
Deliquens videtur consentire pœnę, pro eo delicto impositæ, in margine, glo. 2, §. denique de postu. 337. num. 60.
pœnam auget delictum frequens, de his qui sui sunt vel alie. iur. 60. numero 70.
pœnam committere, id est incurrere. 170. nu. 60. & 70.
pœnam consuetam debet sequi Iudex habens arbitrium in pœnalibus, in marg. 389. nu. 30
Veniens contra pactum, & pœnam soluens, si iterum contrauenit, an soluere debeat 332. nu. 30
pœnam diuersam exigit diuersitas factorum, l. si seruus, ad l. Aquil. 1223. num. 20
pœnam & præmium consequitur quis ex eodem facto, glo. 1. §. fina. lege secunda, de his qui no. infam. 349. numero 40
pœnam & præmium ex delicto non debet quis mereri, glossa secunda, l. item ex quibus caus. maio. 647. nume ro 10
pœnam furti vel iniuriarum timere expedit. vers. expedit. §. pacta. l. si vnus de pact. 286. nu. 30
pœnam minuit quandoque inductæ ætatis miseratione, § in delictis. l. auxilium, de mino. 621, nu. 30. & 361. num. 30.
pœnam promissam non debet quis transacto negotio, l. 2. §. 7. si quis cautio 208. nu. 30
pœnam quam quis ex delicto suo præstitit, recuperare non debet, §. item, l. qui proprio, de pro. 408, numero 20.
Sufficit aliquid factum ad pœnam, vt sic de iure non teneatur, 360. in prin.
Statutum in pœnam, nō debet in præmium conuerti, glo. 1. §. nemo. l. 2. de capit. min. vide in verbo, statutū 636, nu 30
pœnæ in dubio sunt molliendæ, glo. non erit, § fina l. furti, de his qui no tan. infamia, 335, nu. 70
pœnas diuersas exigunt diuersa facta, in verbo, factorum.
In pœnis vnus soluens non liberat alium, l. adeo, de iu. omn. iud. 145. nu. 50. & 60
pœnale iudicium, id est multa, in verbo, iudicium pœnale.

Pœnitere an liceat lite contest. 332. in principio
Pœnitere potest contrahens, si dolus adversarij dedit causam contractui. §. man laui, 1209. nu. 20
pœnitere licet ante litis contest. glos. fi. l. is qui. de. rei vind. 943. numero 60
pœnitere liceat, §. sed cum, & per tot. l. si pecuniam, de condictio. causa data. 1512. in princ.
pœnitere quando liceat, in marg. l. in commodato commo. 1642. numero. 60.
pœnitere quandoque quis, etiam si vult, non potest, gloss. licet. l. 3. in princi. quod quisque iu. 156. numero 70. & 157. in princ.
pœnitentia, §. pœnitentiam, 2603. numero 10
pœnitentia sua nocere nemo esse definit. l. quis sit, de adil. edic. 2314. numero 40
pœnitentiam a Papa iniunctam episcopus ex causa augere, vel minuere potest, in margine, 2035. numero 20
pœnitenti ante consummatum delictu parcitur, glo. 1. §. sed et l. Papinia. de inoff. testament. 806. numero 90. & 807. in princ.
pœnitenti & actionem remittenti venia datur. l. quamuis, de in ius voc. 270. num 20
poetarum auctoritates sunt allegandæ, glo. fina. de tera. n daui. l. in tantum. 84 num. 70
polita, id est, equitium, in marg. 2335. num. 20.
politum quis, gloss. pollicitanti. in additione, 1984. num. 30.
pollinctor. 1705. numer. 70. §. idem ait.
polypolius glo. & polypolus, 2109. numero 30.
polypus, ibid.
pomeria, gloss. pomario. 2107. numero 10.
pondere falso vtens, quando punitur, §. de eo. cum gloss. penul. in fin. l. arbitrio, de do. ma. 558. nu. no. 30. & 556. numero 70.
pono, & depono differunt gloss. auget. 1870. num 60.
pponere habere quid, in text. 2254. numero 40. & 50.
pontifices explorare multa debent, l. si. de mon. infer. 2416. nu. 70.
pontifices olim iura interpretabantur, in text. §. omnium tamen, l. 2. de ori. iur. 26. num 50.
pontifices ius in quibusdam requiritur, l. offa. 1405. nu. 60. & 70.
pontone qui in marg. 1153. nu. 70.
populare iudicium, est cuius executio cuilibet de populo datur, 1444. numero 70.
popularis actio quæ 398. nu. 60.
porta egredi licet, non alia vrbis porte, l. si quis, 86. nu. 20
porticus ambulatoria, in text. 1176. numero 50
portorium quis teneatur soluere, an dominus vehiculi, an rerum in eo positarum, §. vehiculum, 2210. numero 30. & 40.
possidere commodius est, quàm petere. l. is qui de rei vin. 942. numero 20
possidere dolo desinens, & possidere dolo solent, æquiparantur, §. petitio de l. sed & si. de peti. hære. 873. nu. 50. & 60
possideri nequeunt incorporalia, 1174. nu. 40
possidere ius & rem, differunt, 838. numero 70
possidere pro hærede dicitur quis tribus modis, 839. nu. 30
pro hærede, possidere, 839. num. 30. l. pro hærede. & dicitur tribus modis ibid.
possidendi iusta causa est custodiæ gratia, §. sed & si. l. communi. com. diui. 1335. nu. 30
possidens immobilia satisdare nõ debet, §. item, l. 4. si quis cau. glo. 214. in princ.
possidentis causa melior, quàm petentis, §. si duobus, l. siue autem, de publicia. 980. num. 20
possidentis conditio prior est in pari causa, 179 nu. 70
possessio an continuetur a testatore in hæredem, glo. coniunctim, 664 nu. 40. & 50
possessio an à duobus insolidum haberi possit, gloss. dominium, 1636. numero 20.
possessio debet defendi ab eo, qui eam habet, in margine. l. harum, si ser. vindi. 1175. nu. 50
possessio habet plurimum facti, l. denique, ex qui cau. ma 652. nu. 40
possessio multiplex, 653. in principio in gloss.
possessio non perditur per desertionẽ appellationis, in marg. 197. numero 70.
possessio quandoque, idest, detentatio. 1426. nu. 60.
possessio quandoque, idest dominium 767. num. 30.
possessio rei, quæ est in controuersia, an & quando releuet possessorem ab onere satisdandi, §. si fundum, 197. num. 10.
possessio rerum mobilium vilis est, glo. l. 1. in fi. et, l. si post. de rei vind. 915. num. 50
possessio videtur tradi clauibus traditis, l. clauibus, de contrahen. emp. 2653. num. 20. & 40
possessio violenta, 767. nu. 30.
possessio, id est, vsucapio ex possessione proueniens, glo. damno, 653. numero 40
possessio lapilli iactu retinetur, 1173. numero 60
possessionis causa, prius quàm proprietatis agenda est, l. si de vi. de iusti. 767. numero 20
possessionis effectus est vsucapio, glo. causa, 653. nu. 70.
possessionem ciuilem quis habere dicatur, 1636 num. 60.
possessionem habere, non est habere detentionem, gl. l. ex quibus, de con dic. indeb. 1568. in prin.
Expensæ restituẽdæ sunt missis in possessionem, 191. nu. 10.
possessionem tradere, & eam vacuam paria sunt, §. Iulianus, 1278. numer. 20.
possessionem simplicem rei habens locare potest, 1073. numero 20. in margine
Dominium in legatis sine possessione q 2.5. t.e.f, 1197. nu. 70.
Dominium in quandoque sine possessione q. transit, l. periculi, l. si fundum, de fun. dot. 2573. numero 40
Dominium quandoque transfertur sine possessione, 1918 in princ.
possessor quis dicatur, §. possessor. 196. num. 10.
possessor bonæ fidei non tenetur de casu, 932 nu. 70
possessor cum titulo, de quibus teneatur, 517 nu 70
possessor hæredi soluens, an repetere possit, & qua actione, 883. numero 30
possessor malæ fidei an sit melioris conditionis, &c. glo. ædificium, 941. num. 70
possessor in turpi causa potior est, glo. fina. l. si ob turpem, de cond. ob turpem causam, 1528 nu. 70
possessor non dicitur vsufruc. & creditor, §. possessor. 196. nu. 30
possessoris causa potior in pari delicto. l. auunculo, de condi. sine cau. 1582. nu. 20. & 30.
possessores sunt potiores, l. vti. si vsufruc. pet. 1068. nu. 30
possessorio agere, quam petitorio melius est, 942. num. 10. l. is qui.
possum per alium, quod per me non, gloss. 2. l. si communem, quemadmo. vsusfr. amit. 1193. numer. 10. & 2266. num. 70.
possum quædam per me, quæ per aliũ non possum, glo. si. l. post mortem, 75. in princ.
Si non possum per me, nec per aliũ potero. glo. 3. §. penul. de nego. gest. 476. nu. 40
possum vt alius, quod non vt ego. §. paulus, l. si mandato. mandati 959. num 20
potest, aliquando pro debet 785. numero 70 & glo. debet, 1369. nu. 50
Qui tenetur dare certum fideiussorẽ, si non potest, liberatur dando aliũ, in marg 517 nu. 40
potest quis pro alio, quòd pro se non potest, 335. nu. 10.
Astringi non debet ad id quod nõ potest, glo. 1. §. fin. l. si pupilli, de nego. gest. 446. nu. 70
Non imputatur ei, qui non potest facere quod facere vellet, glo. non potuit, in uerbo, non imputatur, 2414. num. 40
potero uerbum, propriè & impropriè ponitur, 1419. nu. 40.
posse non intelligitur, qui honestè nõ potest, 57. nu. 20. glo.
posse aliquid, est commodè posse: et sic potero. i. est cum commodè potero, gloss. 3. §. iubetur, l. de die, q. satisdare cogantur, 190. nu. 20.
potens.) Cum quid potest iudicari secundum minus potens & magis potens, attenditur magis potens, in summa. l. quæritur, 53. in prin.
posterior creditor quandoque præfertur, l. interdum, & l. sequen. qui po. in pigno. hab. 1271 in princip. & numero 30
posterior lex derogat priori, l. 1. ad leg. Aquiliam, 1204. num. 50
posterior mora nocet. gl. quod non, l. Celsus, de arbi. 703. nu. 70.
posteriora facta prioribus derogant, gl. noua, l. pacta. de contrahen. emp. 2055. num. 30.
Postulare quid, §. postul. re. 134. numero 20.

Postu-

Postulare nemo potest ante annum decimumseptimum, l. 1. §. initium, de postu. 334. nu. 20.
Non postulantium ordines tres, ibid. num. 30.
Postulare a iudice prohibitus, etiã aduersario patiente postulare non põt, l. quos. 342. nu. 20.
Postulare apud se qui prohibetur, apud alium postulare potest, l. puto, 332. num. 10.
postulare, i. accusare, 478. nu. 50.
postulare prohibitus ex causa, quæ infamiam non irrogat, in alia prouincia postulare potest, l. ex ea. 343. numero 20.
postulator, idest aduocatus. 334. numero 40.
potentiores ne imbecilles opprimant, curare debet iudex, §. obseruare, l. ne quicquam, de offic. procõsul. 109. numero 10.
potentiores non debent iniurijs afficere humiliores, §. 2. l. illicitas, de offic. præsi. 11. nu. 10.
potentioribus pares esse nõ possumus, gl. potentiori l. 1. ¶ ex nox. cau. agã. 899. nu. 60. & l. quia, de alien. iudic. mut. causa fac. 635. nu. 20.
potestas quandoque, idest iurisdictio. 40. in prin.
potestas, idest, iurisdictio contentiosa, 102. in prin.
potestas, idest merum imperium, 105. num. 30.
potestas, idest subiectio. 61. nu. 70.
potestas, & magistratus, differunt. 153. num. 50.
potestas patria quadrupliciter constituitur. 61. nu. 50.
potestas tutoris differt a patria potestate, gloss. 1. l. si puellæ, 2410. numero 10.
potestatis nomine quid significetur, §. in potestate, 1688. numero 10. & §. potestatis, l. 1. de tributo. 1716. numero 10.
potestate patris liberatus, in eam hone ∫ e non redit, l. qui liberatus, de ado. 68. nu. 40.
Existens in patria potestate, potest de eo quod potest acquirere, quando erit sui iuris, §. filiusfam. 277. num. 10. & 20.
Existens in pot. state aliena, agere nõ potest, 277 in prin.
Ijs, qui in nostra potestate sunt, rectè soluitur, quod reddidere, licet non possint nouare, §. sic enim. 281. numero 20.
Qui sunt in eiusdem potestate, donare inuicem non possunt, §. qui in. 2576. num. 60.
per potestatem quis aliquem contingit tribus modis, glo. qui in eiusdem ibid.
potiu cui opium fit mixtum glo. si bre ptum. 1985. in prin.
pr... sine literis iuuat. in marg. glo. l. hoc edicto, quod quisque iur. 155. num. 50.
potiuus hostium quid, in marg. 647. numero 40.
præbere, idest commodare.
præcedens dictum ad tẽpus retroactum quandoque trahitur, glos. vlt. l. si vero, 2384. in prin.
præcedens l. determinatur per sequentem, l. non est, de legi. 42. nu. 20.
præcipio, & mando, a principe prolata differunt. 115. nu. 70.
præceptori nimia sæuitia culpæ assignatur. l. præceptoris, ad l. Aqu. 1208 num. 10.
præceptorem pauperem sustentare debent auditores, l. 2. ad fin. §. primus, versic huic nec. de orig. iuris, 34. numero 70.
Sine præceptore ius percipi nõ potest, §. & antea, in proœ. 4. nu. 40.
præcepto aequiparatur patientia. gl. ne. l. non alia, de his qui not. infa. 363. nu. 10 vide in verbo, patientia.
præceptum speciale 121. nu. 60.
præcise.) Defender præcise an quis teneatur 387 in prin.
præcludit animo qui lucro suo, non alterius commodo illudet, imp nisi nõ relenatur, §. sed & si. l. si pupilli, de neg. gest. 410 nu. 30.
prædicto prodest, glo. dandam. 1714. nu me. 60.
prædij appell. quid continetur. §. prædij. 2571. nu 20.
prædia per culturam meliorantur. glo. prima, l. creditor, de pignorib. 2254. num 50.
prædia rustica, & vrbana differunt. l. eo iure 2462. nu. 10.
Prædia vrbana 1155 nu 20. l. ædificia.
prædo dicitur qui nullam causam possidendi habet, §. quod autem, l. sed & si. de pet. hær. 871. nu. 10.
Nemo prædo est, qui pretium numerauit, §. si quis, l. etiam, de pet. hæred. 844. nu. 40.
prædo lucrari non debet. §. si prædo, l. si a domino, de petit. hæred. 849. numero 20.
prædo non debet esse melioris conditionis, quam bonæ fidei possessor. ibid.
prædo potest agere pignoratitia, §. si prædo. 1663. nu 40.
prædo tenetur de fatalitate, & aliis. gl. relinquere, l. illud quoque, de petit. hæred 891 nu 10.
prædonem esse non puto, qui dolo caret, quamuis in iure errauerit. §. item autem, in fi. l. sed & si. de pet. hær. 873. nu. 10.
præesse.) Qui multis præest præfertur his qui paucioribus, glo. 4. §. item si. l. actione, pro soc. 2002. num. 70.
præfatio legis si est generalis, lex generaliter debet intelligi. §. si quis, l. regula, de iuris & facti ignor. 2477. numero 20.
præfationibus utendum est. l. 1. de orig. iur. 24 nu. 10.
Dicta in præfationibus, censentur repetita in sequentibus, §. idem. l. item, de pact. 251. nu. 20.
præfectus, 347 nu 70.
præfectus annonæ. 31. numero 40. §. fi nè.
præfectus ærarij quis. 525. nu. 10.
præfecti prætorio habent duo priuilegia. 92 nu 70
præfectus prætorio, i. Conestabilis, in verbo, Tribunus celerum.
præfectus prætorio Imperatoris dicebatur, qui dictatori Magister militum.
Regibus vero Romanis Tribunus Celerum; nostrates Conestabilem vocant. in text. & in margine. 93. numero 10
præfectus vrbi, 31 nu. 30. §. quotiens.
præfectus vigilum, 31. nu 40. §. sane.
præferuntur, qui multis prosunt, his qui paucioribus, glossa 3. §. Labeo, l. actione, pro socio, fol. 2002. numero 70
prægnans fœmina non datur extremo supplicio, 56. numero 10. l. Imperator.
prægnans mulier in dubio præsumitur habere tres in utero, §. si paterfa. 761. nu 40.
prægnantem se fingens in possessionẽ, vt mittatur, infamis fit. l. notat. 362. nu. 10
præiudicium, 166 in prin.
præiudicia. §. petuntur, 918. nu. 20. & in gl nu 40
præiudiciales actiones, & exceptiones, 918. nu 50
prælato facto mutuo, pro utilitate ecclesiæ, tenetur successor, vel ecclesia. arg. l. ciuitas, si certum petatur. 1446. nu. 10.
prælati an possint exigere procurationem a clericis, & pagis ad quos veniunt, glos. hospitiis, l. obseruare, de offic procur. 103. nu. 10.
prælati non debent requirere procurationem a clericis, in ciuitatibus ad quas veniunt. ibid.
præmatur e renuncians societati, sociũ a se liberat, non contra, §. item, 2005. nu. 10
præmium cõsequitur quis ex dolo suo. gloss. 1. §. postea cum Appius, l. 2. de orig. iur. 26. nu. 60. & 70
præmium & pœnam consequitur quis ex eodem facto. gloss. in vrbe. §. miles. l. 2. de his qui not. infam. 349. numero 40.
præmium & pœnam ex eodem facto quis consequi non debet. gloss. 4. l. si cui, ex quibus cau. maio 666. numero 50.
præmium & pœnam ex delicto mereri non debet quis, gl. 1. l. item, ex quib. cau. maio. 644 nu. 70
præmium sui doli ferre nemo debet, lata, de arbit 709 nu. 40
præmij exhortatione afficiendi sunt boni, in textu l. 1. de iustitia & iure, 15. nu. 10.
Statutum in pœnam, non debet in premium conuerti. glos. 2. §. nemo. l. 2. de cap. dem. 636. nu. 30
prærogare, est prius rogare: idest, rogando petere salaria a litigantibus, 309. in prin.
prærogatiuæ sunt seruandæ, §. magni, 104. nu 10. & 20.
præscribens an sit similis soluenti, in marg. 1622. in princ.
præscriptio fori, idest declinatio. in textu 187. nu. 40.
præscriptio, idest exceptio. 810. numero 50.
præscriptionum genera tria. 621. numero 70.
præscriptum, & conuentum, differunt: illud scripto fit, hoc sine scriptura. 1872. nu. 30
præscriptis verbis actio, dicitur actio in factum, gloss. in factum, 2216. numero 70
præscriptis uerbis actio, quare dicitur actio incerti, glossa incerti, 222. in princ. & nume. 10. & glossa eadem, ibid. nu 60
præscriptis verbis actio, & in factum, idem. l. si tibi, in fi. 2225. in prin.

Præsens est, qui in hortis est, l. præsens, de procu. 368. nu. 20
præsens habetur, qui abest per contumaciam, §. causa, l. in causæ, 2. de mino. 597. nu. 30
præsens non esse potest pupillus, l. si cõ promiss. de arb. 725. nu. 20
præsens non semper consentit, l. Sabinus, com. diuid. 1338. nu. 20
Ad præsens oua, cras pullis sunt meliora, glo. 1. l. cum his, 320. nu. 70
præsens videtur, qui est in loco vbi potest conueniri: nisi habeat exceptionem fori. §. si cum l. necnon, ex quib. causis ma. 662. nu. 20. & 30
præsens tempus pro præterito quandoque ponitur, gloss. 2. l. 1. de Publicia. 973. nu. 30. & gl. 1. l. cum dos, de pac. dot. 2555. nu. 70
præsens videtur qui Romæ est: quia est communis patria. §. si cũ, l. necnon, ex quibus cau. ma. 10. 663. nu. 10. & in princ.
præsentis periculi metus solum attenditur, non suspicati. l. metum, de eo quod met. cau. 518. nu. 20
præsentes quandoque nocent absentibus, l. rescriptum, de pact. 269. numero 10
præsentia an pro consensu habeatur gl. finali. l. Gaius, de pigno. act. 1676. in princ.
præsentia pro consensu habetur. glos. §. si funnum, l. si seruus, ad leg. Aquil. 1225. nu. 60
præsentia an, & quando noceat. gl. manifestum 2256. nu. 20
præsentia & patientia, an noceat 2299. num 30.
præsentia non pendet, glo. non ipsam, l. cum hic, de donat. inter vir. & vxo. 2608. nu. 10
præses, & legatus Cæsaris, idem. l. legatus 120. nu. 40
præses, & proconsul differũt. 111. numero 50.
præsidis appellatio generalis est: & cõtinet pro consulendos rectores prouinciarum, l. nomen. 212. nu. 40. & quandoque etiam delegatum. 128. num. 10
præstare frui. §. hic subiungi. a. 67. numero 30
præstare omnia facta alterius debet is, qui eum præposuit 1683. numero 30. §. omnia
præstare quis debet in sua persona, qd in aliena præstat, l. si negotia, mandati. 1935. nu 60
Cautio, his rebus rectè præstari, l. ipsi 935. num. 10
præstatio quæ contra bonos mores fit, bonæ fidei iudicio non tribuatur. l. generaliter, de vsuris. 2450. numero 30
Delegatio pro iusta præstatione est, l. quod debetur, le pecu. 1800. nu. 50.
præsumptio triplex. fol. 2435. nume. 60 & 70.
præsumptionem iuris habenti contra se, non defertur iuramentum in defectu probatio. num. 536. num. 10. in marg.
præsumptionũ multa genera, glo. 3 l. non est, quod metus causa. ibidem num 20
præsumitur ex eo, quod plurimum accidit, l. si. §. l. cum de. de prob. 2448. num. 60
præsumitur non idoneus quis, nisi probetur idoneus, gl. 2. l. nõ est. de prob. 2441. nu. 20
præsumitur quilibet esse soluẽdo. glo. penult. l. si vero, qui satisda. cogan. 168. nu. 70
præsumitur tacite agi, quod ex natura contractus venit, in marg. l. cũ quid, si cer. pet. 1422. nu. 50.
Quæ tacite fieri solent, an apponi in contractibus præsumantur. glo. 6. l. si fundus, de l. commiss. 2071. numero 30. & 40
In dubio non præsumitur quis alienare, quæ repertus est possidere. §. super vacuum. 2207. num. 50. in verbo, Alienare.
præsumptio cõtra præsumptionem admittitur, gl. existimari, l. diuus, de in integ. 505. nu. 20.
præsumptio inducitur ex consuetudine patrisfa. gl. in l. vel vniuersorum, de pign. act. 1658. nu. 70.
præsumptio in genere, tollitur per præsumptionem in specie, l. cum de. in sum. de prob. 2447. nu. 70.
præsumptio trahitur ab vno tempore ad aliud, glossa 2. l. non est, de prob. 2438. num. 40
præsumptioni leui non est standum, glo. leuior. §. 1. de minoribus. 573. num 70
præsumptioni standum, nisi cõtrarium probetur. gl. 3. l. nuptura, de iu. doc. 2535. nu. 10 & 20.
præsumptioni statur, donec cõtrarium probetur. 535. nu. 70
Argumentum sumptum a præsumptione, valet in marg. l. quod si. de ædil. edicto 2328. nu. 50.
præsumptionẽ inducit testis vnus. gl. penult. l. admonẽdi, de iureiur. 1490. num. 10
præter, dictio, quid significat 1649. numero 20
prætermittit, est neque instituere, &c. 794. num 70
præteritum quandoque ad præsens trahitur. 1166. nu 70.
præteritum) Cum lex quid in præteritum indulget, in futurum vetat. l. cũ l. 2. de legi. 41. nu 20.
prætor peregrinus 30. nu. 60.
prætor quis 1634. numero 60. in margine.
prætor vrbanus 30. nu. 50.
prætorem fallere non licet. 363. in principio
prætores prouinciales. §. capta. 30. numero 70.
prætorium quid. fol. 1075. numero 60. & 70
prætextus.] Dilatio, quæ dicitur prætextu, in foro ecclesiastico, est ea quæ datur ad postulandum aduocatum. 656. nu. 60
præuaricator. 351. nu. 40.
præuaricator est quasi varicator, qui diuersam partem iuuat prodita causa sua, §. item. 351. nu. 10.
præuaricator proprie quis, 352. nu. 40. glos. ex vtraque.
præualet quod plus est. fol. 53. numero 60
prouidere quod debuit qui non præuidet, in culpa est. §. in hac l. qui occidit, ad legem Aquiliam. 1233. numero 49
pretium & merx, differunt. l. 1. de contrahen. emptio. 2015. num 40. & 60. & l. 1. de rerum permutatio 2213. numero 40.
pretium, & merces differunt; hæc ex locatione, illud ex venditione procedit, l. locatio. 2165. in princ.
pretium hominis venditi non ex re percipitur, sed propter negotiationem, §. pretium. 2086. nu. 20.
pretium in petitione hereditatis succedit loco rei. in fine glos. penult. l. si & rem, de petitione hæred. 867. numero 50.
pretium rei emptæ dicitur merces, conducere, l. si rerum, de relig. & sumpt. fun. 2402. nu. 50.
pretium rei loco est. glo. personam. §. & puto posse. l. sed & si. de pet. hæred. 879. in princ. glo. fin. l. si cum, si cer. pet. 2445. nu. 10.
pretium si non soluatur, res vendita retineri potest, l. hæreditatis, de hæred. vel actio. vend. 2087. numero 40. & 50.
pretium verum & conuentum, differunt l. si res, folio 1815. numero 20. & 30.
pretium verum in rebus non necessarijs, in necessarijs conuentum pretium inspicitur. l. si res, in fun. 1855. num 10
pretij loco pactum est. l. fun li. de contrahenda emptione. 2056 nume. 20. & 30.
pretij paruitas dolũ facit præsumere. in marg. §. modus, l. 8. de transac. 323. nu. 10. & 20.
pretij perceptio ex certa scientia facit præsumi venditionem. l. quidã. 2353. num. 10.
pretium habens, rem habere videtur. glo. fi. §. 1. l. item si de alien. iud. mut. cau. fa. 678. nu. 30.
Nemo pretio est, qui pretium numerauit. §. si quis, de petit. hæred. 844. num. 40
Contra bonam fidẽ est, vt emptor rem amittat, & venditor pretiũ retineat. §. neque, l. emptorem, de actio. empt. 2017. nu. 30 & 40
pretio cessante venditio nulla est. l. 2. de contrahenda emptione 2017. numero 10
Quando dicatur habita fides de pretio in marg. 1723. nu. 70.
pretio & suo carere æquum non est, l. 5. §. tunc enim, de cond. cau. data 1514 nu. 50
pretio non conciliandus amor. l. hæc ratio, de donat. inter vir. & vx. 2576. num. 20
Si ne pretio venditio non est glos. ex pretio l. pacta, de contrahen. empt. 2051. nu. 10
pretia non sunt res hereditariæ, gl. petitione, in fi. 138 nu. 70.
pretia diuersa constituunt loca diuersa, glo. 1. l. ideo, de eo quod cer. loco 1606. in princ.
pretia rerum non ex singulari affectione, sed æstimatione communi metimur, in tex. l. si seruum, ad l. Aquil. 1235. num. 30
pretiosior sit sumptibus homo in fi. §. libertus, l. si non, de condict. indeb. 1550. num. 10
primum quod est, aliud ante se habere non prodest. 7. nu. 20. in tex.
princeps. 28. nu. 10

Princeps

Princeps an, & quomodo dicatur dominus rerum particularium. 3. in princ.
Princeps & senatus parificantur, l. non ambigitur, in gl. de legib. 48. nu. 10.
Princeps ex iusta causa seruũ alienum manumittit domino inuito: sed tenetur ei ad pretium, in marg 99. nume 60. & 70
Princeps ex plenitudine potestatis priuatorum bona distrahere potest. l. Lucius. 2352 nu. 10
Princeps facilius consentit, quam populus 99. nu. 50
Princeps quandoque interpretatur legem. 46 nu 70
Princeps legibus solutus est. l. princeps de leg. 43. nu 30
Princeps non potest alicui auferre dominium sine causa in marg. l. venditor. com. praed. 1664. nu. 20. & 30
Princeps solus legem generalem facit. glo 5. l. 1. quod quisque iu. 153. numero 60
Principis aduentus praesignificari debet facit pro archidiaconis, qui mittunt schedulas per paroecias visitaturi in tex. 103. nu. 50
Principis authoritas requiritur in reficiendis muris. in verbo, Muros.
Principis constitutio, quare facta est. 27. nu. 60 & 70
Principis sunt omnia, quoad protectionem, glo pen. in fi. l Barbarius. de off. praeto. 99. nu 60
Principis sunt omnia, quoad iurisdictionem & protectionem, non proprietatem, glo. 1. in proe. in princ.
Principis procurator transigere non potest eo inconsulto. 330. numero 10. l. nulli.
Principi quod placuit, legis habet vigorem. l. 1. de consti. prin. 48. nu. 10
Principi in quibus iam parificatur senatus 38. nu. 10. & 339 nu. 60
Creditor debitoris pignus in solutum a Principe impetrare potest. l. eleganter. 1663. nu 40
Nil est quod lumine clariori fulgeat, quã recta fides in Principe. in marg. l. 1. de pact. 247. nu 50. & 60
Principale quod est, inspicitur: licet accessoriũ sit maioris valoris in marg. l. si in emptione, de contrahen. emp. 829. nu. 20
Principali liberato, liberatur fideiussor. 314. nu. 10
Principali praerempto facto testatoris, permittitur accessoriorum §. duos. l. ex parte. l. fam. er isc. 1317. in princ.
Principali rescisso, rescinditur accessorium. § Labeo. l. si cum. quod metus causa 525. nu 60
Principaliter, id est a principe. 143. numero 30
Principaliter non conceditur aliquid, quod secundario conceditur, glo. fina. l. cum probatio de proba. 2439. num. 70
Principaliter prohibitum, per consequens admittitur, glo 1. in fi. l. 1. si vsusfru. pet 1665. nu. 60
Principium est potissima pars cuiusque rei. l. 1. de orig. iuris. 24. in princip.
Principium inspicitur, si finis habeant necessariam consequentiam ad ipsum: alias finis inspicitur, §. si quis. l. 3. de minor. Bar. 572 nu. 20
Principium.) Dicis positus in principio libri, vel instrumenti, refertur ad sequentia. §. si initium. 240. nu. 50. & 60
Principijs obstan. in marg. l. Neratius, de rei cur. 1368. nu. 20
Prior tempore praefertur creditor qui generaliter, qui po in pig. hab. 2268. nu. 30. & 40. quandoque contra. vt l. interdum. eo. tit. 2272. nu. 10
Prior potest impedire secundum ne vendat, licet ipse non possit vendere. 2279 nu 70
Prior tempore, potior iure, glo. fina. l. si ĉ iure, qui po. in pig. vel hab 2275. num. 60. l. si non. eod. titu. 2280. num. 70
Prior tempore in pari causa, potior est iure. l. Titius, qui potior, in pig. habe. 2284. nu. 10
Prior tempore in sorte, censetur prior in vsura. 2283. numero 10. l. Lucius.
Priscus Neratius 34. nu. 40
Priuata scriptura fidem facit contra producentem, non pro eo, nisi aduersarius probarit. 1693. nume. 50. & 60. §. Titius.
Priuatae res 81. nu. 50. in tex.
Priuatum ius quid. 16. numero 10. in textu.
Priuatorum consensus non facit eum iudicem, qui alias non est, l. qui neque, de iud. 791. nu. 20
Priuatorum pacto publicum ius non tollitur, §. si verò. l. Neratius. de reli. 1408. nu. 70
Priuigna 2488. in princ. § nunc.
Priuilegiatus Praefertur occupãti. l. sed an. 1731. nu. 20
Priuilegiatus contra priuilegiatum an, & quando vtatur priuilegio. §. item, in sum. 594. nu. 50
Priuilegiatus contra priuilegiatum restituitur. l. fina. ex qui. cau. ma. 672. nu. 50. & 60
Priuilegium fori non obstat quo minus respondeat quis, vbi gessit negotium, § senator. in sum. l. interdum. de iud. 766. nu 40
Priuilegium non consequitur quis ex onere quod libenter subijt. glo. 2. l. item hi. ex quibus cau. ma. 644 numero 70
Priuilegium non tollit legem communem; nisi dicatur, non obstante lege talis. glo. fina. l. beneficium, de consti. princ. 49. nu 50
Priuilegium personale pignori praefertur. gl. fi. l. interdum, qui pot. in pig. hab. 2271. nu. 60
Priuilegio domini gaudet familia. in marg. glo. 1. l. ad personas, de iureiu. 1476. nu. 40
Priuilegio fori renunciat, qui soluere coepit. l. si fideicommiss. §. si de iud. 776. nu. 20
Citati feriato die, an debeat venire priuilegium allegaturus. 225. numero 60
Priuilegium fori superueniens iudicio pendente non eximit quem a iurisdictione, & seq l. secus. 746. nu. 30. & §. nunquid. 755 nu. 20
Priuilegium fori in verbo, ius reuocandi domum.
prius dicta postea censentur repetita. 251. nu. 70. & 764. nu. 70
pro praepositio, ab, & ad, an differant. 341. nu 50
probare.) Eo ipso quo quis non probat, calumniari videtur. glo. rel. gatetur. 2460. nu. 20
probare debet agens, non possidens. l. quidam, in sum. de probationibus. 2443. nu. 20
probare debet, qui affirmat aliquid gl. finali. l. cum actum, de neg. gest. 461. num. 40
probare debet qui excipit. l. si pactum. de prob. 2440. nu. 10
Aetas ex aspectu iudicis probatur. minor 25. de mino. 617. nu. 40
probare tenetur affirmans, nõ negans, glo prima, l. 2. de proba. 2436. numero 50
probare videtur qui non improbat. gl. 1. l. si filius. m. de senatuscon. Macedonia. 1747. nu 40
probares, id est, probare faceres, gl. probares 2211. nu 50
probari potest contrarium, eius, quod quis confessus, est. l. quidam. in sum. 2443. num. 20
Semper necessitas probandi incumbit ei qui agit. l. verius, de prob. 2447 num. 10
probatio difficilis est eorum, quae fiunt in multitudine. 524. num. 20. in marg.
probatio est difficilis circa ea, quae fiũt de nocte. in marg. glo. tertia. §. in hac l. si cum, de eo quod metus causa, ibid.
probatio de antiquo potest fieri per famam in marg. 463. nu 70
probatio ex igitur in scriptis. gl. in scriptis. 2450. nu 60
probatio incumbit ei qui dicit, non qui negat. l. 2. de proba. 2436. numero 50
probatio legitima quando requiritur, non sufficit iuratoria, in margine, l. cum de probatio. 2446. numero 50. & 60
probatio tanto est validior, quanto maiori nititur auctoritate gl. tertia. §. 1. l. si quis. ex. de eden. 239. numero 40
probatione non indigent manifesta. 186 nu. 70
probationis onus assumere potest reus, l. circa, in sum. de proba. 2442. numero 40
probationum species multae, glo. speciem. 2459 nu 60
probrum, alias stuprum, l. stuprũ. 2494. num. 20
probris non debet contradicere aduocatus, sed rationibus, in verbo, Aduocatus debet.
procedere id est, verum esse: vt, ab hoc procedat: id verum fit. 246. numero 40
procedendum de similibus ad similia, 471. nu 60. & 70
processum vitiat ordo omissus circa decisoria, secus circa praeparatoria, glo. 3. l. si mancipium, de euic. in verbo, Ordo omissus. 2365. nu. 60
proconsul dicitur Accursio, quasi procul missus. 102 in princ. in gl.
proconsul, & praeses, differunt. 111. num. 50
proconsul, id est, praetor 564 nume. 50
proconsul debet mittere literas ad prouinciales de aduentu suo, §. antequam. 103. nu. 50
proconsulis appellatio specialis, praesidis autem generalis. 111. num. 40. & 50. l. nomen.

Proconsulis legatus quid potest. 105. num. 50.

Omnia proconsul agit, id est, iudex, & idest, sine iudicis auctoritate nihil quicquam agi debet. 1727. num. 40. l. omnia.

Attinere mandatum a se iurisdictionem sine Principe non licet proconsuli. in textu. 105. num. 40.

Procreatio liberorũ in viro cessat post 60. annum, in fœmina verò post 50. 70. num. 30.

Proculiani. 35. num. 20.

Proculus. 35. num. 10.

Procuratio vrbica, in verbo, Vrbica.

Procurationem exigere nõ debent prælati a clericis suis. 103. in princip. & num. 10.

Procurator quis. numero 40. l. procurator.

Procurator, §. procuratoris. 2321. numero 50.

Procurator ad agendum, debet defendere, in tex. 385. nu. 10

Procurator ad lites simpliciter datus, intelligitur ad præsentes, non futuras, in marg. quod nota, & ideo cautela est quod detur ad lites motas, & mouendas 428. nu. 10. & 20.

Procurator an admittatur in causis criminalibus. 382. numero 50. in margine.

Procurator an, & quando alienare rem domini possit. glo. dominium. 121. num. 60

Procurator ad negotia, & ad iudicia differunt: quia hic in 17. anno esse potest, ille ante 20. non potest. 334. num. 70.

Procurator an possit esse minor 25. annis. 4 0. nu. 60. & 70

Procurator an possit rem domini sui alienare. 121. nume. 60. & 70. & 485. num. 60

Procurator ante litem contest. potest à domino reuocari, post non nisi causa cognita. 373. nu. 20. l. ante litem. & 377. nu. 20

Procurator bonam fidem præstare debet. l. idemque 1911. nu. 10

Procurator Cæsaris, est iudex 2781

Procurator Cæsaris habet liberam administr. tionem. 122. nu. 50

Procurator, clericus esse non potest, 412. nu. 40

Procurator contestatur litem 371. numero 60

procurator cum generali, potest facere quæ solet dominus. in margi. 2411. num. 50

Procurator dari non potest in his quæ facere quis non potest. l. Cuius. 381. num. 10

Procurator dari potest in actionib. quæ competunt ex edicto, §. ad actionem. 379. nu. 60

Procurator datus in iudicij duplicib. fungitur vice actoris & rei, § qui ad communiri. 372. nu. 40 & 50

Procurator debet appellare pro domino suo. 2509. nu 50

Procurator debet recuperare impensas bona fide factas, §. litis, l. qui proprio, de procu. 405. nu. 50

Procurator in tribus casibus defendere tenetur. 384. nu. 70

Procurator de dolo tenetur, in princ. 2658. nu 10

Procurator [illegible] parte aduersa, [illegible] 966. nu. 40

Procurator eius cum quo litigo, licet dicatur aduersarius meus, non tamẽ proprie dicitur conueniri: sed reus est, qui dicitur conueniri. in marg. 1463. nu. 40

Procurator esse non potest miles cœlestis, in verbo, Miles cœlestis.

Procurator esse potest filius etiam inuito patre. ipse quoque. & in mar. 370. in princ.

Procurator esse potest veteranus, non miles, nisi in duobus casibus, §. veterani. ibi. nu. 30

Procurator & aduocatus, differunt in verbo, Aduocatus.

Procurator, & aduocatus, dicuntur aduersarij partis aduersæ. glo. 20. l. de calum. 495. nume. 60. vide in verbo, Aduocatus.

Procurator, & defensor, differunt: quia ille actoris, hic rei dicitur, sed hæc plerumque confunduntur. 366. vt §. ad defendendum. 369. nume. 30. & §. qui ad communi. 372. num. 50. §. ipse quoque. ibid. nu. 50

Procurator etiam post litem contest. interueniens, debet cõdemnari. 400. nu. 50. & 60

Procurator etiam post mortem domini, cogitur iudicium accipere, si pro eo præsente domino satisdedit, l. si defunctus, de procur. 372. numero 10. & 20

Procurator & nuntius differunt 367 nume. 20 & glo. mandati. 1672. nu. 50

Procurator factus a pupillo auctoritate tutoris durat finita tutela. in mar. 1713 nu. 50. & 60

Procurator falsus si egit iudicium, & succubuit, dominus non debet appellare, alias ratum haberet procuratoris factum 226. in princ.

Procurator fisci præest ærario. 686. numero 20

Stipulatio iudicatum solui, quam præstat Procurator habet tres clausulas. 372. nu. 70

Procurator habens causam communem cum alio, non potest agere nomine procuratorio 398. nume. 60. & 70. in marg.

Procurator in rem suam ex parte rei & actoris quis, glo. nisi. l. Plautius. de procura. 414. nu. 60

Procurator in rem suam ex parte rei quis dicitur. 414. numero 60. & 1580. num. 40

Procurator in rem suam non acquirit actionem nec exceptionem, in mar. 1469. nu. 40

Procurator in rem suam, non propriè dicitur procurator 366. numero 50. & in marg.

Procurator mandatum habens generale, potest illa facere quæ solitus est dominus. 2411. nu. 50. in mar.

Procurator non datur inuitus, §. inuitus, l. filiusfa. de procur. 370. nu. 10

Procurator non potest agere iudicati, nisi in tribus, l. actoris. 379. nu. 10

Procurator obligatur ex processu per eum agitato. 414. nu. 40. in mar.

Procurator omnia reddere debet, & nihil lucrari, glo. 1. ex mandato. mandati. 1621. nu. 10

Procurator Pœnam quam ex delicto suo præstitit, recuperare non debet. in textu 405. nu. 20

Procurator potest contrahere matrimonium 2479. nu. 70

Procurator potest eligere vice domini. l. si is. 407. nu. 10

Procurator post litis contest. an, & quã do potest reuocari. 377. nume. 10. in marg.

Procurator post litem contest. reuocari non potest. 380. num. 60. in marg.

Procurator post litem contest. substituere potest. 1907. numero 20. §. si quis.

Procurator præsente domino non cogitur iudicium accipere, l. vel hæreditas. 371. nu. 20

Procurator primus reuocatur constitutione secundi. 380. nu. 30. §. Iulia.

Procurator principis transigere non potest eo inconsulto. 330 numero 20. l. nulli.

Procurator procuratorẽ facere potest. 1150. nu. 70

Procurator quando tenetur. 157. in princ.

Procurator quandoque actionem domino quærit. 4. 8. nu. 30

Procurator rei, est eius fideiussor, in marg. 400. nu. 50 & 60

Procurator rei quandoque cauet de rato. 396. nu. 40

Procurator rei semper satisdat, nõ actoris 391. nu. 70

Procurator rem domini obligare potest. 415. nu. 60

Procurator retentione rei potest. l. quæ omnia §. si de procur. 375. nume. 30. & 40

Procurator si interesse [illegible] est. in glo. [illegible] l. nec si [illegible] l. quæ omnia. de procura. 375. nu. 40

Procurator [illegible] & vniuersitatum differunt 4 [illegible] nu. 50

Procurator [illegible] tribus defendere tenetur. 384. nu. 70

Procurator vt constituatur absens duo requiruntur. 367. nu. 60

Procurator vt habeat liberam, oportet dominum expressè id concedere, in marg. 1759. nu. 50

Procuratoris confessio an noceat domino. 391. nu. 50

Dominus tenetur de dolo Procuratoris, de eo, quod ad eum peruenit, §. item si. 550. nu. 10

Procuratoris facultatem ad vtilitatem domini refertur, si tanquam Procurator faciat. gl. [illegible] pe. l. si quis cum. 223. nu 50 & 60

Procuratoris falsa confessio non afficit dominum, §. si procurator. 1222. in princ.

Procuratoris infirmitas non impedit, quo minus fiat missio in possess. marg. 25 nu. 20

Procuratoris non defendentis pœna. in textu 403. in princ.

Procuratoris officium est priuatum auctoritate, & vtilitate. 309. numero 20

Procuratoris officium est vile. in marg. glo. certe. §. ait prætor. l. 4. de postu. 339. nu. 40

Procuratoris pactum prodest domino, & nocet si habet speciale mandatum, vel generale cum libera, §. plerumque. 269. nu. 50. & l. nam. & 270. num. 30 & 40

Procuratoris secundi constitutione reuocatur primus. 380. numero 30. §. Iul.

Procuratoris stipulatio superte domino, [illegible] 1480 nu [illegible]

procuratorio.l.si procurator 220 nu. 40. & 50
Procuratoris vsus necessarius, §. vsus l. 1 de procu. 367. nu. 20
Procuratori facta iniuria nocet domino, glo. fin. l. non cogendum. de procura. 405. nu. 60
Procuratori non emendantur damna fortuito casu occurrentia, §. non omnia, in sum. 1929. nu. 20 & 30.
Procuratorem causa legitima excusit a iudicio accipiendo, §. procuratorem, & l. seq 370. numer. 50. & 371. numero 20
Procuratorem cõstituere potest seruus. 366. nu. 60. & 70
Procuratorem eximunt a iudicio accipiendo, triamfeliter inimicitiae capitales, dignitas accedens, & absentia reipu. causa, §. procuratorem. 370. numero 50. & seq.
Procuratorem dare potest filiusfam. §. sed & 36 nu 40
Procuratorem dare filium praesentē patre, superuacuum est, §. sed & ibidem.
Procuratorem dare possunt seruus, & monachus in his quae facere possunt, l. seruum, & ma. 368. num. nu 10 20. & 30
Procuratorē dare potest filius famil. ad omnia quae sine patre gerere potest, l. filiusfam in sum. 368 nu 40
Procuratorē esse est onus, & sic potest esse infamis, quia honore non dedicatum priuatur, sed non remouetur onere glo. certis, §. ait praetor, l. 1. de postula. 3 9. nu. 40
Quod quis agere potest, & per Procuratore n. & seq glo fina. l. 1. de procura. 367. nu. 20
Procuratorem in rem suam facere, §. & si cautio n 1910 nu 50
Mitius agitur cum tutore, quàm cum Procurator. 607. nu 70
Citatio potest incipere a Procuratore, in marg. 654 nu 20
Si iudicium agitur contra aliquem, falso Procuratore prosequente, b. solui debet ratum, in marg. 772 numero 20.
Procuratorem tria genera. 990. nu. 40
Procuratrix ad iudicia esse non potest foemina, sed ad negotia sic, in marg. 735 nu. 70
Prodesse alteri curare quisque debet, glo. fina. l. seruus, de ser. expor. 2110. in prin.
Prodesse nemini debet sua frustratio, §. etenim, l. hominem mandati. 1941. num. 30
Non prodesse, idest, nocere, gloss. non prodesse. 2477. nu. 20
Prodest alijs res inter alios acta, gl. sic actionē, §. si quis ex. l. posthumus. de inoffic. testa. 797. nu 10. & glo venit §. quod pro l. haeredes tria. etc. 1304. nu. 60
Prodest non petitum, quod quandoque desideratum nocet, glo. 2. §. fin. l. 8. si quis cau. 211. in prin.
Quae non prosunt singula, multa iuuant, glo. pend si plures, de pac. 268. num. 30
Quae nobis non nocent, & alijs prosunt ferre debemus. gl. futurum l. & quia de arbit. 692. nu. 30
Productum instrumentum facit contra producentem, etiam si protestetur quod non producit, nisi in quantum facit pro se. in marg. 158. num. 20. & 30
Pro eo, idest, ideo 291. in prin.
Profectitia dos, l. profectitia. 2509. numero 20
Proferre diem compromissi, est differre, & in alium diem prorogare: sic capitur, l quo casu. 688. num. 50. & l. arbiter. 692. nu. 20. & §. haec aut. m. 705 in prin.
profiteri in actis, est apud acta vltro publice aliquid denuntiare, §. mulier. 2453. nu 50
professio, glo. professio 2444. nu. 30
Professio est denuntiatio facta publice apud acta. §. mulier. 2453. numer. 50. & 60.
Professiones glo. professiones. 2442
Progenies) Qua qui quo sit progenie consideratur glo. 2. §. qui mancipia. l. quod si de aedil. edic. 2328. numero 60
Prohibere qui potest maleficium, si nō prohibet perpetrare videtur, in mar. l. 2. de noxalib. 1257. nu 20
Prohibere quod potest quis, si ipse patiatur, idem facere videtur, gloss. 3. l. quid ergo, de his, qui notantur. 359. num. 70
Prohibere videtur nuptias filiae, qui conditionem non quaerit, l. qui liberos, de rit. nup 2489. nu. 30
Prohibetur in vno, quod conceditur in alio. gl. 1. §. non aliter, l. 1. de off. eius cui man. est iu. 125. nu 40
Quotiens quid prohibetur, id prohibitum est quod peruenitur ad illud. glo. 3. §. fi. l. si vt certo. commo. 636. num. 50
Prohibetur, vni quod alij permittitur, l. cum praetor, in princip. de iud. 748. num. 40
Prohibetur accipere, qui prohibitus est dare, glo. 1. §. sed & l. 1. de calum. in mar. 495 nu. 70
Prohibentur multa fieri, quae facta tenent, glo. exemplis, §. quamuis, l. 2. de postu 336. nu. 70
Prohibetur donatio in re pari nō semper est nociua, gl. 2. l. 6. de donat. 0. diui. 1347. nu. 50
Prohibente lege quod fit, non valet, l. praefectus, de rit. nupt. 2504. numero 40
Prohibitum aliquando ex necessitate toleratur, glo. ante pe. l. 1. de ser. 216. num. 30
prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permissum, l. Imperator, de postu. 342. nu. 30
prohibitum cum quid est ob multas rationes, sufficit, quod vna ratio prohibens vigeat, licet aliae cessent. §. & si l. liberorum. 359. nu. 20.
Prohibitum principaliter, per consequens admittitur, gl. 4. an fi. l. 1. si vsusfruct. pe. 1065. nu. 60
Prohibito vno modo, permittitur alio, glo. onera. l. sicut. 1299. nu 40
permissum videtur, quod non est prohibitum, l. iu tantum. in gl. 583. nu. 70. vide in verbo, permissum.
Prohibito aliquo eius simile prohibetur. gloss. succedit. §. ex quibus, l. sed & similibus, de iudic. 702. numero 70
prohibito tempore aliquid fieri, vel permisso, & confecti ad tempus prohibitum paria sunt, l. si res, de iu. do. 2516. in prin.
Prohibito vno, prohibetur omne quod peruenitur ad illud, glo. 1. lege, oratio, de sponsal. 2482. numero 20. & 30
Prohibita, ex necessitate conceduntur, gloss. prima, §. non aliter, l. 1. de offic. eius cui man. est iur. 126. numero 30.
Prohibita sunt omnia, nisi permissa inueniantur, glo. fina. in fi. §. quod eis l. nec non, ex qui au. maio. 662. in principio.
Prohibito alienationis facta a lege, non habet locum in alienatione necessaria, l. prima, de fun. do. 2568. numero 20
Prohibitio domini erga gestorem, facit ne gestor habeat actionem 1849. nu. 20 in mar.
Proiectum. 1 21, numero 70. in margine.
Proiectus paries. in verbo, Venter.
Proijciens lauaturam super vestes tuas, tenetur. 1249. num. 50. l. praetor.
Προλύται, in iure oli dicebātur qui annis quinque iure ciuili incubuerāt, sic dicti, quod λύται, idest, solutoribus seu baccalaureis eruditione praestarent. Quos hodie Licentiatos vulgo appellamus, in marg. & tex. 10. nu. 10
Cum quis duo alternatiue promittit, vtrunque in obligatione est, gl. quod si 1881. nu. 60
Promittunt multi quod dare nequeunt, l. si de. in sum. l. pe. de iu. do. 2552. num. 40
Promittere is proprie dicitur, qui alias non tenebatur, quandoque contra. 294. in prin.
Promittere.) Cogitur quis adimplere, quod apud acta promisit. l. cum. de in ius voc 132 nu. 30
promittens aliquid facere, debet ita facere vt valeat, in mar. l quamuis, ad Velleia. 841. nu 50
Promittens aliquid tanquam debitum cum non sit debitum: licèt habeat conditionem indebiti, tamen quandoque fallit, in margine. 1539 numero 30.
Promittens dare certo loco, nec ibi repertus, vbique potest conueniri, l. 2. de eo, quod certo loco 2599. numero 40
Promittens facere aliquem securum, non tenetur dare fideiussorem, vel pignora, in margine. 1951. numero 40
Promittens soluere in defectum, quando liberatur. 1461. numero 10. §. si ego.
Obligatus ad promittendum, non tenetur ad satisfandum. 2378. numero 40
promissum. 568 nu. 10 & 20
Promissum, & dictum, differunt, l. sciendum 1336. nu. 10. & 20
Promissum officium deferi non debet, § qui mandatum, lege si quis alicui, mandati sol. 1930. numero 60
Promissum scienter indebitum, non repetitur. 1576. in principio, l. si dici. com.
Promissa, vt seruaret, & Alexander, Aristotelem monuisse legimus, margine, l. 1. de pac. 247. numero 20 & 40.

Promissio

promissio a patre facta filio, in potestate confirmatur morte, glo. Athenagorę. 2405. nu. 50
promissio de non expellendo intelligitur si colonus biennio a solutione nō cessauerit. 2203. num. 60. & 2204. in prin. §. inter.
promissio deserta. 212. nu. 70
promissio facta inter virum & vxorem sine traditione, non firmatur morte. glo. Athenagorę 2406. nu. 50
promissio generalis non refertur ad quod emptor sciebat. l. ea quę. 2036. num. 10
promotores causarum officij curię ecclesiasticę, non pręsumuntur calumniosi, quia deputati sunt ad denuncianda maleficia. gloss. ex vtraque. §. item l. 4. de his qui no. infa. 351. numero 50. & 60
promotores non pręsumuntur calumniosi. Ibid. in margin. in arg. in glos. magna. l. athletas. de his qui. nom. infa.
pronomina tertię personę construuntur, cum prima persona pluralis numeri, & sic est mala gramatica (inquit Accursius) 831. nume. 19. & 20. Quod non probo, sed aliter atque Accur. ibi textum lego, sic: siue nostro nomine hęred. siue per alium effecti sumus.
pronunciatus agri modus. i. reportus de mēsura eius factus. §. in fundo, 2392. num. 20
pronunciatum nisi sit, non sufficit calūniari. glos. 1. l. nō alia de his qui not. infa. 363. nu. 20
pronurus. 2488. nu 20. §. nurus.
propagationes. gl. propagationes. 2183. num. 70
prope, idest, fere, gl. prope. 2358. nu. 70
propheta nemo in patria. gl. 1. l. hi qui. ex qui. cau. ma 668. nu. 10.
proponere, idest, concedere 903. nu. 70
propositum aliquid facientis seruandū est. glo. aliquid. in fi. l. arboribus, de vsufruct. 997. nu. 60
propria res an seruire potest communi. 1152. nu. 70
proprie & impro prie ponitur verbum semel positum 102. nu. 30. & gl. 2. l. Plautius. de procur. 414. nu. 50
Errare in proprio facto non licet, glo. cum. l. Titius in verbo, Errare 2308. nu. 10
proprio motu aliquid a Principe obtinere, & precibus impetrare, differūt. in textu. 156. nu. 20.
proprio nomine expresso quid alicui cōmitti, aliud est quam sub nomine dignitatis, 144. nu. 30. & 40
Nomine proprio res appelletur, an digito ostendatur an vocabulis demonstretur non refert, §. nam & l. certum si cer pet. 146. in prin.
proprietas continetur appella. vsusfru. glo. proprietatem, 1064. nu. 60
proprietatis quęstio non debet agi antequam possessionis in fin... 8. 1. 767. num. 10
proprij cognati qui. 763. nu. 70
propter rem, & ex re, differunt, in mar. 1800. nu. 10. & 20
prorogatio fit de tempore ad tempus, & de persona ad personā. 342. nu. 40
prorogatio iurisdictionis facere potest iudicem etiam ignorantem, qui credebat suam esse iurisdictionem. l. cōtinuatio. §. coniecturę in marg. de iudicijs, 742. numero 50
proscribere. 1076. nu. 20. §. de quo.
prospectus, & lumen differunt. l. lum. & 1118. nu. 20. 2117. num. 40. l. inter.
Πρῶτα, idest, primaria ac velut principia. in textu 5. nu. 40
protecta. 1135. nu. 30. in marg.
protectum quid. in mar & 1254. nu. 30 §. hanc enim. 1275. nu. 20
protestatio ad aliquid valet 480. nu. 50
protestatio, cui aduersarius consentit, valet. §. item si. 737. nu. 10
protestatio quod quis non potest interpellari, pro interp. llatione habetur. l. Labeo, 2432. nu. 30
protocolium vendere potest notarius. in marg. 244. nu. 20
pacata vt sit prouincia, congruit bono & graui pręsidi. l. congruit. de offic. pręsi 117. nu. 10.
prout quisque, hęc verba quid important. glo prout. 2173. nu. 30
prudentissimos fallit facti scientia. l. in omni. de iuris & fac. igno 2471. numero 20
purriginosus, idest, scabiosus. gl. prurigiinosi. 2306. nu. 60
pubertas triplex, plena, minor, plenissima 78. nu 60
pubertati proximus est capax iniurię. in tex. & gloss. capax. 1207. num. 30. & 40
pubertati proximus de dolo tenetur. §. fi. l. hęredibus. dolo ma. 555. nu. 20
publicanus est, qui publico fruitur, id est, qui tributa, vel pedagia colligit. 900. num. 60
publicanus, conductor dicitur. gl. a conductor. 2261 nu. 4
publicani. gl. publicani. 2466. nu. 60.
publicus locus, quomodo fiat sacer. in textu 85. nu. 16
publicę personę pacto ius publicum mutari non potest. in marg. l. ius publicum de pact. 296. nu 40
publicam causam habere, & publicum habere officium, differunt. gl. publicam. 246. in prin.
pacta contra pub. vtilitatem, non sunt seruanda. §. in summa. 216. num. 30. & 40
publica vtilitas pręfertur priuatę glo. verum est. l. actione. pro so. 2002. nu. 60. & 83. nu. 40
publicum ius quid. 4. nu. 10. in tex.
publicum ius non tollitur pacto priuatorum. §. si paciscar. l. iurisgent. de pac. 264. nu. 10. & 30. & l. ius publicu 296 num. 40. & l. inter de pac. 301 numer 10 & §. si vero. l. Neratius de re lig. 1408. nu. 70
Magistratus vesperi in publicum ire inconueniens erat 30. nu. 70. in text.
publicum quandoque improprie dicitur, quod est vniuersitatis, 81. numero 70
publicum officium nemini damno esse debet, vel compendio, l. videlicet, ex quib causis 663. nu. 50
In publicum est, apud magistratum, 1340 nu 40
publico pręiudicatur, si non fiat collusio. glo. per collusionem, 1487 numero 60
Condemnati de publico, famę restitutionē non facile impetrauit, in mar. 339. nu. 20
publicę res, 81. nu. 40, & 50. in tex.
publice qua 83. nu. 20
Non potest allegari ignorantia eius qd publice propositum est in mar. l. sed & si pup. de insti. 1709. nu. 10
publice facere licere quod putat faciens, non est in vitio. §. apud Labe. l. quis sit de ędil. edic. 2313. numero 30
publice interest absentem ab omnibus defendi. l. seruum. §. publice. de proc. 382. nu. 20
publice interest maleficia puniri. gl. 2. §. 1. l. licet, de procu. 399. nu. 10
publice permittitur, quod non priuatim, gl. priuatim, l. in tantum, de rer. diui. 24 in prin.
publice respondendi ortus. §. ante 34. nu. 50. & 60
publiciana cessat, vbi & vsucap. & contra. de publ. 978. nu. 10
publiciana quandoque contra dominum datur. 969. nu 40. 974. nu. 70
publiciana quandoque rei vin. pręfertur. 97 . in prin.
publiciana quandoque sine poss. quęritur. 981. nu 50. & 987. nu. 40
P. Attilius. 32. nu. 20
P. f u Caius, Scipio Nasica. 32. nu. 10
P. Cęcilius.
Publius Mutius. 33. nu. 70
P. papyrius. 31 nu 70
P. Rutilius. 32. nu. 50
pudicitia sexui conuenit muliebri, §. sexum. l. 1. de postu. 335. num. 50. & 336. in prin.
pudicitię ad pudicitiam non fit cōpēsatio glo. 1. §. penul. fin. de eo per quē factum erit 206. nu. 70
pudor, idest, opinio. 169. nu. 40
pudor inspicitur in matrimonijs, l. adoptiuus, de ri. nup. 2487. nu 30
pudori suo pręcendum, idest, bonę famę studendum. §. sed si. l. Quintus, mandati 1948. nu. 60
pudorem suum purgans est ferendus, l. quę omnia, § nec ferendus, de procur. 373. nu. 10
puellas veteres pręponebant tabernis, vt contrahentes, prouocarent. l. nam & vade, glo. 1708. nu. 30
puer dicitur vsque decimum septimum annum. §. initium. l. 2. de postu. 334. nu. 20. & 30
puer, idest, seruus, gloss. sed si. fi. 946. in prin. & §. in cliuo, ibi, dominus puer, & §. quid, 1246, nu. 50, & l. si seruus, 1612, nu. 10
pulsus vi non dicitur, qui ante illatam vim aufugit, l. merū, quod met. cau. 5... nu. 20
Cum l. punit factum, non curatur iuris effectus, §. cum autem, l. quid ergo, de his qui no. infa. 359, nu. 40
punitur conamen sine effectu, glo. 3, l. si quis, 86, nu. 10
punitur quis ob mendacium. 1221. numero 10
punitur ignorās nemo, gl. fi. l. fi. de sei vin. 972, nu. 60
punitur abutens permissis, glo. fi. l. qui fiat, de neg gest 468, nu. 70
Illicitum non omne punitur, gloss. fi. l. pen. de his qui no. infam. 365, numero 60
Illicitum quandoque non punitur gl. in eum, l. & si. de relig. 1407, numero 60
punitur ne sola voluntas sine actu, 86, nu. 10
plura facta vnius familię, quandoque puniuntur vt plura, quandoque vt vnum,

vnum,l.si familia. 146.nu.20. & 30
Puniuntur grauius, quæ ignorantur si facile sciri possunt.gl.3.l.sed addes, loca.2179.nu.40
Punitur grauius seruus in delictis, quam liber.l.pen.si ex nox.cau.aga. 202.num.30
Puniri maleficia publice interest.gl.2.§.1.l.licet de procur.399. nu.10
Puniri quis debet pro modo culpæ suæ & aduersarij querelæ,§. cum patronus.l.1.de offic.præfec. vrb.95. numero 40
Puniri quis non debet in quo non deliquit,gl.quia.§.diximus.l.actione, pro so.2002.in princ.
Commodum nō debet quis inde consequi,vnde puniendus est,glos.2.§. cum quidam. l. ex conducto lo a. 2177.in princ.
Pupillus adolescens,& furiosus, æquiparantur,quia non intelligunt.§.coram.l.diem,de arb.7 .nu.50
Pupillus an, & quando possit esse testis,glo.sed nec.2466.nu.60
Pupillus ad liberum,& seruum refertur,glo.pupillum.1760.nu. 40
Pupillus an teneatur ex dolo tutoris. 1719.nu 10
Pupillus conditionem suam meliorē facere, non deteriorem potest , sine tutoris authoritate.l.contra, de pac. 200.in princ.
Pupillus cum iudicis decreto potest socium reuocare ad diuisionem bonorum 1951.num.60.in marg.
Pupillus curatorem habere potest.615 num.70
Pupillus,id est,adolescens.632 numero 30
Pupillus & minor præsumuntur ignorar .l.si quis,in sum.de sena.Maced. 1737.num.10
Pupillus præsens esse proprie non potest,l.si compromissum.de arb.725. num 20
Pupillus pubertati proximus de dolo tenetur,§ fi.l.hæredibus.de do.555. nu 10.& 20
Pupillus sine tutore contrahens,etiam naturaliter non tenetur.l. quod pupillus 565.num.10
Pupillus tenetur de dolo,quatenus factus est locupletior. 1874. §. an in princip.
Pupillus testis esse non potest,glo.sed nec l.inuiti.2466 nu.60
Pupilla.) Tutor non tenetur restituere nummos quos accepit pro pupilla. 486.num.70
Procurator factus à pupillo authoritate tutoris,finita tutela durat.in ma. 1713.nu.50.& 60
Purgare se cogitur quis per suum iuramentum,§.prætor,l.quotiens, de noxa.1269.num.50
Purgare moram.) Pœna soluta intra tempus purgandi moram , non potest repeti per soluentem, in marg. 1557.nu.40
Purgandi moram) Potestas non facit, vt indebitum videatur esse solutum, l.qui ob rem.1557 nu.30
Purganda est prouincia malis hominibus,gl.repeti.l.4.de cond. ob tur. cau.
Purgans se ferendus est. §. nec ferendus,l. quæ omnia de pro.u.1527.numero 70
Purgatio moræ admittitur in iudiciali bus post modicū tempus , si actoris ius non est factum deterius.l.& si.si quis cau.216.nu.40
putus locus. §. si quis. 1332. numero 30
postulatum argentum , §. quæsitum. 2193.nu.50

Q

QVadriga.glos.coitam.1998.numero 20
Quadruplo simplum inest. §. quatenus.l.si cum, de eo quod met. cau. 527 nu 10
Stulte Quærenti,humiliter respondendum.gl 4.l. sumus,de mino.634. in principio.
Quæsitum ex re sua quod est, habere quisque debet.l.communis.com.diuid.1346.nu.40.
Quæstio sabbatina,glo.confundetur. 1333.nu.70
Quæstio variè sumitur,gl.quæst.1775. num.10. & 20
Quæstioni facti non respondet iurecō. l.idem.55.nu 50
Quæstor quis,& quā lo institutus fuit, in tex.99.nu.60.& seq.
Quæstor triplex.97.nu.20
Quæstores 29.num. 10. §. deinde.
Quæstores parricidij,id est,criminales iudices 29.nu.10.§.& quia.
Quæstuaria mancipia, id est,quæstum afferentia.350.nu.60
Quæstus,id est,lucrum,glos.quæstus l. quæstus 1698.num.10
Quæstus non honestus, in verbo , Lucrum facere.
Quæstus non præsumitur turpis in fœmina matrimonio iunctæ.l.Quintus de don.inter virum & vxorem 2616. num.70
Quæstus turpis mulieri vitandus, in verbo,turpis quæstus 2616. numero 70
Quæstum facere palam.l.palam.2474 num 70
Qualitas,id est, necessitas 106 nu. 10
Qualitas personæ inspicitur,glo fina.l. pomponius, de negot. gest. 459. in principio.
Qualitas sine subiecto esse non potest. in marg l.si seruum,de actio.empt. 2117.num.10
Quanti ea res est,& id quod interest, differunt,in tex.161.num.20. & 182 num.10.glos.quod.
Quanti res est,id est,quanti aduersarij interfuit 967.nu 10 § si vero.
Quantitas.glos.in certa. 1986. numero 60
Quantitatis ad quantitatem fit compensatio.gl 3 l.si conuenerit.de pig. act.1660.num.70. & 1661. in princ.
Semper Quantum petatur quærēdum est,non quantum debeatur, §. quotiens,l.cum quędam.de iurisd.omn. iud.152.nu.30
Quamuis,quandoque correctiue,quandoque aduersatiue ponitur,gl.quamuis.204.in princ.
Quamuis quandoque,idest quia.1087. num.50
Quasi dictio,vitium importat.192.numero 60
Quasi,est dictio similitudinaria inter possessorem actiuum, & passiuum. 847.nu.50
Quasi,improprietatem notat.1563.numero 60
Quatuor viri.36.num.60.§.eod.
Querela inofficiosi est odiosa. 850.in principio.
Querela inofficiosi non est actio.799. num.10.& 800.num.40
Querela inofficiosi quid. 797. numero 40
Querela inofficiosi testamenti adhuc pendente,durat hæres scriptus in testamento secundum Bald. in marg. 885.num.40.
Quietatio generalis non porrigitur ad species de nouo repertas, dolo contrahentium subtractas.l.tres fratres. in.sum.294.num. 10
Quilibet,seu omnis,pro totus,& econuerso quandoque sumitur 4. numero 60
Quilibet quandoque idest,vilis.187.in principio.
Quilibet,est dictio distributiua: idest, distribuit separatim.Omnis,collectiua, id est distribuit coniunctim. §. cum in.715.nu.40
Quia, id est,quod.291 nu.70
Quinque annales induciæ.169.numero 60
Quinque viri 30.nu.70.§.eod.
Q. Fabius. 32.num.10
Q. Mucius. 32.nu 60. & 33.nu.70
Q. Tubero 34.in princ.& nu.10
Quis, continet vtrumque sexum, l.sic prætor,sic plautus: quæ ea est quam uis ducere uxorem.433.numero 10. & 20
Quisque signum est vniuersale,gl.His verbis.1652.nu.70
Quo, id est, quantum, glos.1.l. sed & quo.de pig.1241.in princ.
Quodcumque modo,est verbum valde prægnans.722.num.40.in marg.
Quod in rem domini vertitur,in peculio computatur.1827.num. 60
Quoque,id est,etiam 331 nu.60.
Quota litis) pactum de quota litis factum,non valet,glos.certam.l.si remunerandi.manda.1905.nu. 10.
Quum, id est, quia.340.num.70

R

RApere & furtum facere, differunt, §.si quis.1484 num. 50
Rapi & inuadi,differunt, glos.mobili. 1597.nu.30. & 40
Rato quæ fiunt, non curat iurisconsultus,gl.2 § quid est,l antiqui. si pars hære.peta.909.nu.20
Ratiarius quis,l.qui ratiario.1671. nu. 20 & 30
Ratihabitio an retrotrahatur. 193. numero 40
Ratihabitio confirmat iudicium à falso procuratore factum.779.num.40. l.licet.
Ratihabitio iussui æquiparatur gl.præstaret l.cum fundus.si cert.pet.1450. in princ.
Ratihabitio non reconciliat alieno nomine gestum 442.nu.50
Ratihabitio non retrotrahitur.glo.fi.l. obseruare.de offic. proconsu. 1045, num.30
Ratihabitio non trahitur retro; pro & contra glo.1.l.quid ergo,de his,qui no.infa. 359.num.60.& 70
Ratihabitio retrotrahit. glos. conuen. 1149.in princ.
Ratio actuum nostrorum reddēda est. l.si quis,de negot. gest. 432. numero 40.
Ratio dicitur ad aliquem pertinere, quando eo mandante vel eius procuratore,

curatore, confecta est. 240. num. 20. §. ex hoc.
Ratio a capite edi debet. §. edi. l. argentarius, de edendo. 245. nu. 20
Ratio eadem ubi est, ibi idem ius esse debet, glossa 2. §. pen. l. quædam de eden. 244. nu. 40. & in marg. 1234 numero 50
Ratio est optima, quæ pro religione facit §. nam propter. l. sunt personæ. de re. 1413. nu. 60
Ratio est ultro citroque dandi, accipiendi, credendi obligandi, soluendi, sui gratia negotiatio. §. ratione. 239. numero 60. & 70.
Ratio habenda est ætatis, valetudinis & occupationum. l. licet. de arbi. 691. num. 40.
Ratio id est, ius. 1577. in prin.
Ratio id est, liber rationum. 238. nu. 60
Ratio in specie, vincit rationem in genere. in margine. glo. fi. §. si ego. l. 1. si pars hære. pe. 926. in prin.
Ratio non potest reddi in his quæ sunt de iustitia positiua, nisi quod ne visum fuit legis latori. in mar. & l. j. de post 335. nu. 30
Ratio nuda nominem facit debitorem in fine. l. non solum. §. 1. de. pecu. 1797. nu. 40.
Ratio omnium quæ maiores statuerunt, reddi non potest. l. non omnium, de legi. 40. nu. 40.
Ratio una vincit duas. glo. 2. l. nam & de in offi. test. 813. nu. 50. & econtra. in mar. 1036. nu. 10
Casus quos nectit paritas æquitatis, & identitas Rationis non sunt separandi. illud. & in marg. nu. 1234. nu. 40. & 50
Quod contra Rationem est receptum, non est producendum ad consequentias. l. quod vero. de leg. 39. nu. 30
In Rationem deducere alias ducere. l. qui tutela. n. 2191. nu 60.
Ratione legis cessante, cessat lex. l. quod dictum. de pa. 193. nu. 10. & gl. pen. §. post annum. l. si cum eo. quod met. cau. 523. nu. 70
Rationes com ... & consule edi debent. §. rationes. 235. nu. 10. & 20
Referre expensas in rationes. in verbo, referre.
Cum quid prohibetur ob multas Rationes, sufficit quod una vigeat, licet aliæ cessent. §. & fi. l. libertorum. de his qui notantur. 357. nu 20
Rationibus contradicere debet aduocatus, non probris. in verbo, Aduocatus debet.
Rationibus legatis, an videantur in eis legata contineri. glo. ab eo. 1293. in princ.
Procurator rei quandoque cauet de Rato. 395. nu. 70
Datis, est ... natis, marina. 227 num. 60
Reatus unicum honorem excludit. l. 2. §. hoc amplius. in marg. de his qui notan. 346. nu. 20. & 30
Recedere, id est, differre. 17. nu. 30
Recensere id est, nominare. unde recensitio, quis id est, nominatio. §. si quis noxa. & in glo. 1351. in princ. numero 10
Recensitio. Ibidem. gl. recensitione.
Receptatores, alias receptores, dicuntur celatores: sine quibus latro diu latere non potest. in text. 117. nu. 20
Receptio ... facta ... facit præsumi venditionem. l. quidam. 2353. nu. 10
Recipere, id est, excipere. 1157. in prin.
Recipere quandoque, i. excipere, seu retinere. l. proprium & in mar. ibid. & §. hoc ita. 1160. in princ. & l. quicquid. 1162. nu. 20
Recipere seruum alienum, est ei refugium abscondendi causa præstare. §. quod autem. 1384. nu. 20
Recipiens, turpitudinem recepti obiicere non potest. glos. si in honesta. 2129. nu. 40
Reconciliatur, id est, ratificatur obligatio rei alienæ per voluntatem domini. in sum. §. si nesciente. 2248. numero 50
Reconciliatio bona. §. Titius. ad eum. & glo. sibi vellet. 1962. numero 10. & 70
Reconuentio coram eodem iudice debet expediri. §. quod si l. idé. de iur. om. iud. 147. nu. 20
Reconuentio non habet locum, quando agit quis offi. io iudicis, non iure actionis. 761. nu. 50. in marg.
Recte & ... distribuunt. 774 nu. 10
Recte factum ... non debet. glo. ... mulier de inoffi. 617. nu. 70
Rectores de solo suo tenentur. ... de do lo. 555. nu. 60
Recuperare quis tenetur. 2077. in prin.
Redactum dicitur, quod non est exactum, sed exigi potest. 263. nu. 20. §. redacta.
Reddere, id est, dare. 783. nu. 60
Reddere, id est, reddere ... 2338. numero 70
Reddere aliud est, & aliud de suo dare. §. alium. l. prima, de pro. 1876. numero 60
Reddere non tenetur, qui suum recepit, licet ab alio quam vero debitore. l. repetitio. de condic. inde. 1565. num. 50
Dolo facit qui repetente rē non Reddit. §. est autem. l. 1. depo. 1775. n. 20
Res non reddita dicitur, quæ deterior Redditur. & l. 3. §. 1. com. 1629. numero 40
Redemptor dicitur conductor pedagii, seu portorii. 2210. nu. 10
Redemptor dicit structor. §. locaui. 2201. nu. 30
Redemptor. §. lege dicta.
Redemptor. i. conductor, qui dicitur ... nu. 2209 nu. 10. gl. redemptor.
Redemptores cautarum deprehendere debet iudex in princ. tex. & in marg. 108. nu. 10
Redemptores sunt, qui suis cæmentis ædificant. 933. nu. 10. l. redemptores.
Redemptura, id est, conductiones efficiendorum domorum. 705 nu. 60
Redhibitio id est, æstimatio rei redhibendæ glo. 2. ambitionis. 2343. numero 60
Redhibere quid. l. redhibere. 2317. n 40
Redhibitionis tempus sex menses vtiles habet 1317 nu. 10. §. tempus.
Redhibitionis tempus currit ex die redhibitionis ibid. §. tempus.
Redimere, id est, conducere. 2077. n. 40
Reditus id est, ... 783. n. 60
Reficere aliquid, ædificare est. §. ædificare autem. 1415. nu. 60. & 70
Reficere tenetur, quod me opera deteriius factum est. l. sed cum ue ... ic 33. nu. 30
Refectio in seruitutib. pertinet ad eū qui sibi seruitutem asserit. §. etiam 1174. nu. 30
Refectionis causa mutuans, habet priuilegium 1445 nu. 20. l. creditor.
Referre acceptam pecu. legatis. §. Secer. 2531. in prin.
Referre expētam in rationem, i. scribere in libro expensarum. in tex. 480. nu 30. & 70
Referre rationib. tutelæ, l. Seius. 2 91 num. 40
Refundere impensas, l. naturalis, §. ... 2221. nu. 10.
Regis procurator an admittatur in causis criminalibus. 382. nu 50. in margine.
Reges in tex. 25. in prin. & §. quod ad. 28. nu. 40
Reges olim erant sacerdotes, & ideo templa dedicabant, ut hodie episcopi. 85. nu. 10
Regio ... contra 95. nu. 60
Regionis consuetudo seruanda. l. Imperatores, de contrahen. emp. 2050. numero 30
Regionis cuiusque mos seruandus, l. §. de viur. 2336. nu. 60
Regionibus agrum diuidere, §. Celsus 1188. nu. 10. & l. si quis. §. si quis parteni. com. præd. 1158. numero 10. & 20
Regiiris nummulariorum fides habetur, §. 2 quod verum est hodie contra se, non pro se, ut in glo. d. curritur. 244. nu. 50. glo. nu 70
Regula quid 36 nu. 60 & 70
Regula, id est, tabula, glo. regulis. 217 nu. 60
Regula est compendiosa doctrina, uel unius casus vel plurium, in quibus eadem ratio est, gl. regula. l. 2. de leg. 36. nu. 60 & 70
Regula, si unico uincentem, & quandoq; fallit, gl. fi. l. Claudius. qui po. in pig. hab. 2282. nu. 70
Relaxatur aliquid de iure, partium consensu. glo. sententia. l 1. de feriis. 225 numero 40
Religio, officium, obsequium, differūt. 794. nu. 20
Religionis interest sepulchra exornari, §. interdictum, l. 1. de mor. infer. 1415. nu. 40
Religionis ... debet, id est, iuramento l. quod si. de do. ma. 562 numero 20
Summa est Ratio, quæ pro religione facit, §. nam propter, l. sunt personæ. de ... 1413. num. 60
Religionum quid. 94. numero 30. in tex.
Religiosa sunt, quæ religioni hærent. l. quæ religiosæ res vend. 954. numero 40
Relinquere, glo. i. reliquis l. qui libertatis de cust. 2191. nu 30
Reliqua. ibi.
Reliquari quid, ex Bud. in marg. ibid. num. 40
Remedium omne continetur nomine actionis, glo. 1. l. & eleganter, de do. 543. nu. 60
Remedium vnum extraordinarium tollit aliud extraordinarium, in addit. glo. final. l. nequi. ex. qui. cau. ma. 670. in prin.
Remittere, est dare, in mar. l. 4. de pec. 1746. num. 20
Remittere iuramentum. §. si neque 1466. nu. 20

Remittens offenſam cui, nõ poteſt pe tere pœnam pacis ruptæ, in marg. 175, numero 40
Remittens vnum ex duobus iurib. videtur retinere aliud, l. ſi mihi de ſer uitu. ruſtic. prædio. 1143. numero 50
Remittitur tacitè, glo. tacite in verbo, Tacite, & in tex. 2451. numero 10. & 40
Remittitur conuentione, quod nullo tempore acquiritur. 190. nu. 40
Remittitur pacto aliquid, quod repudiari non poteſt, gl. 2. §. filia famil. l. hæredi. de pact. 277. num. 40
Remittitur quandoque pœna non incurſa. 170. nu 60
Remitti poteſt mulcta alicui intuitu paupertatis. §. præſes l. illicitas. de offic. præſid. 124. nu. 50. & 60
Remiſſa felonia, vaſallus habet feudũ ex veteri conceſſione. 1757. num. 30 & 40
Remiſſa penſio colono ob ſterilitatẽ, annis ſequentibus repeti poteſt, & ſi ſit donata l. ſi vno. 2175. numero 60
Remiſſa ſemel mulcta pauperi, amplius ab eo exigi nõ poteſt, in marg. glo. §. præſes, l. illicitas, de off. præſi. 215. in prin. & nu. 10
Remiſſio mercedis quando datur colono ob caſum in fructibus contingentem, in verbo, Caſus contin. e. s.
Remiſſionem facit ſterilitas, non fructuum exiguitas, §. cum quidam. l. ſi neceſſe 2176. nu. 30
Remuneratio eſt quodiam genus permutationis 875. numero 10. §. plane.
Remus a fratre occiſus, l. ſi quis. 86. numero 30
Renouare contractum, id eſt, reformare 265. nu 60
Renunciare debet quis quandoque, gl. ob dolum 2048. nu. 10
Renunciat. de modo agri, eſt facere re portum de eius menſura, ſic l. qui fundum. 2036. nu. 10
Renunciare iuri ſuo quilibet poteſt, gl. 2. l. pacifci, de pact. 293. in prin. & 303. in prin.
Renunciare iuri ſuo quis poteſt, in margine, glo. 2. l. ſi index de mino. 628. nu. 60
Renunciare iuri ſuo dicitur quis per actum contrarium in marg. l. ſi ſtil licidij quemad. vſusfruc. amit. 2191. nu. 20
Renunciare poteſt quis iuri in fauorẽ ſuum introducto, l. 1. de ſer. export. 2105. nu. 70
Renunciare poſſunt teſtator & contrahentes iuribus ſuis. 302. nu 40. l. pactum.
Renunciare ſocietati 2003. nu. 30
Renunciare iuri ſuo, an & quãdo liceat. 303. in prin.
Renunciat tacite quis iuri ſuo 890. numero 60
Renuncians beneficio eccleſiaſtico, magis videtur exoneratus, quam damnum paſſus, glo. a. l. nec prætor. de mino. 582. nu 70
Renuncians impetrationi iniquæ, non euitat ob id pœnã ratione illius incurſam. in mar. l. 3. quod quiſq; 156 nu. 30. & 40
Renũcians iuri ſuo, amplius illud regulare nõ poteſt, l. ſequitur, §. ſi. venditor, de ædil. edic. 2310. nu. 70
Renuncias ſocietati ante tempus, ſociũ à ſe, non ſe a ſocio liberat. §. Itẽ qui. 2003 nu 10
Renunciatio facta ab ignorante, vt non valet, ita nec a dubitante. in marg. 451. nu 40
Renunciatio generalis caſuum fortuitorum in iudicijs non valet, ſpecialis ſic. §. quæſitum. l. 4. ſi quis cau. 282. nu 40
Renunciatio generalis non valet, gl. ſi. l. 2. ſi quis in ius voc. non ierit, 175. nu. 70
Intempeſtiua ſocietatis Renunciatio nõ valet, l. ſi conuenerit. 1968. n. 60
Repetit quis quandoque rem, quã habet. 546. nu 60
Non Repetit ſoluens ſcienter indebitum, l. quod quis. 1567. nu. 50
Repetit tutus exceptione perpetua, per errorem ſoluens. §. adeo. 1347. numero 30
Repetere eſt retrorſus petere, in marg. 2455. nu. 30
Repetere an poſsim pignus iudici, datum, vt male iudicet. 1526. nu. 30
Repetere licet poſsit, qui promiſit indebitum tanquam debitum. tamen quandoque fallit in marg. 1555. numero 30
Repetere nõ poteſt plus exponens, quã ſit ei mandatum, in mar. §. libertos. l. qui aliena, de nego geſt 475. n. 10
Repeti nõ poteſt ſimoniace pro aliquo datum. 490 nu. 30
Repetitur quandoque pietatis cauſa datum. l. ſi quis, i gl. repetere. de calũ, 900 in prin.
Repetitur ſolutum ex cauſa emptionis inualidæ. 1558. nu. 40. l. ſeruum.
Repetenti, turpitudinem obijcere non poteſt recipiens. in verbo. Turpitudinem.
Repetitũ tacite intelligitur, quod prius dictum eſt glo 2. in ſi. l. ſi iudex, de i uni. 764 nu 70
Dictum in vno c. legis, non cenſetur repetitum in alio, quoties non eſt eadem ratio, in marg. l. in actionib. de his qui no. infa 356. nu. 20
Repetita cautio die interponi quid, in marg. 2455. nu. 30
Repetita cenſentur in ſequentibus, quæ in præfationibus dicta ſunt, §. idem l. item. de pac. 251. nu 20
Repetita cenſentur uerba prius dicta 291. num. 70
Repetita intelligantur in alio capite legis, dicta in vno, l. quemadmodum §. ſi. ad l. Aquil. 1232, nu. 40. & 50
Repetitio ceſſat multis modis. 481. in prin.
Repetitio indebiti ſoluti ceſſat, quãdo a pietate cauſatur error. 1554. n. 60
Repetitio nulla eſt ab eo, qui ſuum recepit, licet alius quam verus debitor ſoluerit, l. repetitio. de cond. indeb. 1565 nu. 50
Replicatio eſt actionis iuuamẽ. gl. ſi. in ſi. l. ſtrum, de do. ma. 662. nu. 30
Reprimendæ improbitatis curam gerere debet iudex, §. miratur. l. 3. nau. cau ſtabu 732. nu. 30
Reproba pecunia non liberat ſoluentẽ l. eleg. miter, de pign. act. §. qui. 1666. num. 30
Reprobo.) Quod approbo, non reprobo. 450 nu. 30. & §. ſed eo. 45 . num. 10. & 20.
Repudiari quod non poteſt, pacto quandoque remittitur, gl. 2. §. filiafam. l. & hæredi. de pact. 277. nu 40
Repudium & diuortium, differunt. in glo. rub. 2624. nu. 50. & 60
Repulſam pati verecũdum, in mar. gl. ſi. l. obſeruandum, de iud. 773. nu. 20
Reputare 617. num. 70
Reputare, id eſt, computare, in tex. ibi enim hæredes auiæ reputabant nepoti alimenta, ei ab auia præſtita, id eſt, deducebant ei in partem eius.
Reputare quandoque, ideſt, imputare, ſeu computare. ſic ſumitur. l. ſi quid 881. nu. 30
Res, & pecunia differunt. 2520. nu. 40. l. ita.
Res, id eſt, actio in rem 217. nu. 70
Res, id eſt, cauſa. 504. nu. 70. & glo. reſ
Res, id eſt, quæſtio. 689 nu. 69
Res, id eſt, ueritas. 1476. in prin.
Res in duplici ſunt differentia. 2348. num. 50
Res inter alios acta alij prodeſt, l. Imperatores, de tranſac. 315. nu. 30. & gl. ueniet, quod pro, l. hæredes. fam. er. 1304. n. 30. & l. quia 1470. n. 30
Res inter alios iudicata, nec alius prodeſſe, nec obeſſe ſolet, §. igitur. l. Claudius, qui po. in pig. habi. 2282. n. 40
Res pro re an ſolui poteſt in ſi. §. pen. l. 1. de conſti. pec. 16 3. & l. ſi ei. 2510 nu. 30
priſtino ſtatui an reſtitui queat res mutata. 57 nu. 10
Res quam verba magis intuenda. §. magis, l. promittendo 2525. nu. 50
Res ſoli, id eſt, res immobilis. §. poſſeſſor. 196 nu. 20
Res ſua tibi obligatur. gl. 1. §. off. rei, l. Iulianus, de act. emp. 2131. num. 60 & 70
Rei appellatione nõ genus, ſed ſpecies ſignificatur. 925. nu. 10
Rei donatæ, qui dedit non tenetur, l. ad res, de ædil. edic. 2345. nu. 10
Rei electio eſt in alternatiuis. 2515. numero 10
Sua quiſque Rei legem dicit. l. ob maius de pac. do. 2570. nu. 50
Rei potior eſt conditio, quam actoris, in pari cauſa. glo. 1. l. nam cum. in prin. ne quis eũ qui in ius uoc. eſt. 180 nu. 10. & 20
Rei ſucceſſor & iuris nõ ſunt pares, gl. 3. §. nihil. l. quædam, de eden. 249 numero 10
Rei vind. lit. conteſt. nõ perpetuat. 925 numero 30
Rei vindicatio duplex. 857, nu. 70
Rei verbum facta cõprehendit, gl. 4. l. 9. de præſcrip. ver. 2218. nu 20
Quandoque magis ad Rem, quandoque ad perſonam habetur reſpectus, 1923. in prin.
Minima pro Re non datur reſtitutio. 633. in prin.
Re non verbis peculium augendum, 1756. nu. 30
Re obligatio nõ cõtrahitur, niſi quatenus datum eſt. 272. nu. 30. l. ſi tibi.
Reipſa id eſt, veritate 445. nu. 10
Res diuerſæ peti poſſunt 926. nu. 30
Res multipliciter in nullius bonis dicuntur, glo. nullius. 81. nu. 40
Vendere Res ſuas eſt cogendus quis, vt ſoluat pecuniam debitam, §. nam non debet. l. ſi ſeruus. de nox 2191. numero 40
Reſcriptoria quando detur, 663. nu. 50.

Si Papa rescribit episcopo, qui iam mortuus erat, successor debet obedire 300, numero 20

Rescriptum contra leges factum, præsumitur ambitiosum, 572. nu. 70

Rescriptum principis, an & quando egrediatur personam. 48. nu. 40.

Rescripta large sunt interpretãda. 212 nu. 30. & 216. in prin.

Rescriptis impetrandis debent interuenire, qui per ea læderentur. 78. nume. 20

Resignare, idest, aperire. 1877. nu. 20

Resignationis beneficiorum instrumẽtum subsignans, videtur consentire ipsi resignationi §. patet. in ar. 2255 num. 30

Respondere ante iudicium de iure suo nemo cogit. §. interrogatorijs. 1367. nu. 20

Respondere, id est venire. 505. in prin.

Respondere nolens, videtur contẽnere iudicem. §. qui tacuit. l. de ætate. de inter. acti. 1373. nu. 60. & 70

Respondere non videtur qui ad petita non respondet. §. quod autem. l. de ętate. de inter. acti. ibid. nu. 70

Respondere obscure, & nil respondere, idem, §. nihil. 1274. nu. 30

Respondere pro alio, alius non debet. l. si sine. de inter. acti. 1360. nu. 50

Respondere quandoque, id est, docere vel aduocare. 335. nu. 30. & 40.

Respondere qui nõ vult, cõtumax est. §. qui tacuit l. de ætate. de inter. act. 1373. nu. 60

Respondenti publice origo §. ante. 34. nu. 50. & 60

Responsio dubia quandoque admittitur. glo. 1. l. si debitor. de peti. hære. 893. nu. 30

Responsio in iudicio facta, non præiudicat respondenti, nisi respectu interrogantis l. fina. de inter. acti. 1382 nu. 10

Respõsio sine interrogatione, valet. l. si sine de inter. acti. 1370. nu. 40

Respublica, & fiscus, differunt. l. si pignus, nonnunquam æquiparantur. 2272. nu. 40. & 50. in margine. 344 nu. 10

Respublica multis modis sumitur. 3. nu. 40

Respublica dicitur tantũ vrbis Romæ 660. nu. 50. & 60

Respublica quandoque, idẽ est, quod ciuitas. 168. nu. 60

Reipublicæ administrator, licet negligẽtia possit nocere reipub. tamen non potest per pactũ remittere aliquid debitori reipu. in l. Imperatores. in mar. 296. nu. 40. & 50.

Restituo te, & restituo in integrũ, differunt. 340. nu. 30.

Natalib. Restituere, id est nobilitare. in marg. 168. nu. 10

Restituere, id est reficere, 1177. nu. 70.

Restituere litem l. diuus. §. & boni de resti. in integ. 505. nu. 30

Restituere verbũ plenam habet significationẽ. § item. l. videamus. 2417. nu. 30

Restituitur minor iuuenili leuitate deceptus, aliàs non. §. sceuola. l. quod si. de mino. 609. nu. 10

Restituitur negligẽtia seruitutẽ amittens. l. & Atilicinus. 2152. nu. 10. & 20

Restituitur priuilegiatus aduersus priuilegiatum. 672. nu. 50

Restitui non debet quis ad lucrum cũ damno alterius, sine dãno potest. l. sciendum. ex qui. cau. ma. 651. nu. 30 & 40

Restitutoria actio datur contra impeditum venire ad iudicium, si impediens non sit soluendo. 205. nu. 30. l. ex hoc.

Restitutio, id est refectio. l. creditor. 1445. nu. 60.

Restitutio nõ datur contra libertatẽ. 543. nu. 70

Restitutio verbalis tantum facit, quãtum hæreditatis aditio. 915. nu. 70

Restitui non potest minor renuncians beneficio ecclesiastico. 581. numero 70

Restitui non potest minor aduersus casum fortuitũ. 593. nu. 60. in mar.

Restitui ne possit semper minor delinquens. 589. nu. 60

Restitutio in integrum reducit quem in pristinum statũ. gl. eximi. l. 1. ad fi. de postu. 840. nu. 40

Restitutio pro minimo non datur. gl. 1. l. si res. de mino. 633. in prin.

Restitutionis tempus qualiter absenti computetur. 662. nu. 40

Restitutionẽ pro filio etiam inuito pater petit. 614. nu. 40

Restitutionem non indulget euentus damni, sed inconsulta facilitas, §. nec enim. l. verum. de min. 593 numero 60

Restitutionem in integrum dat absẽtia, glo. absentia. 502. nu. 30

Aliena capita in Restitutione non veniunt. 920. nu. 40.

Resurrectionis domini feriæ quot sint. 228. nu. 30. & 40

Retinemus quędã quæ non petimus. glo. 2. l. sed si mul. de inreiuran. 1470 num 70

Retineri potest res vendita, donec pręcium soluatur, l. hæreditatis, de hæred. vel ac. vend. 2087. numero 40 & 50

Retentio in multis casibus habetur, in quibus petitio negatur. glo. fina. l. cum pecuniam, de negot. gest. 489. num. 40

Retentionẽ non habet, qui habet possessionem, in verbo, possessionem. 2567. nu. 70

Retentione quandoque vti. licet glos. prætor, l. cum mãdatũ, de min. 607. num 60. sic procurator vti potest retẽtione, vt ei soluatur, l. quę omnia. in fi. de procur. 375. nu. 30. & 40 sed in contrarium dicunt quidam esse arrestum curiæ parlamenti: & ita practicatur.

Retentum in mente, quando releuat. §. locator. 2209. nu 60

Retiali 2138. num. 60. §. quæ pictę tabulę.

Reticulum. § hanc enim. 1255. nu. 30

Retractari non debet bene gestum, in verbo, Bene gestum.

Retrocedens percussus non est in culpa, secus in percussore. in mar. l. si ex plagis, ad leg. Aquiliam. 1247. nu. 20 & 30

Retro) Tẽpus contractus non inspicitur in his quæ retrotrahuntur. §. manumissionis. 2586. nu. 20. & 30

Reuocare domũ, idest declinare forũ, in verbo, ius reuocandi.

Reuocare.) Sufficit non reuocare, licet datio non tenuerit. glo. fi. l. obseruare, de offi. procon. 104. nu. 20

Reuocari debet rectè factum, glo. fi. l. si mulier, de min. 617. nu. 70

Reuocari solet, quod alterius apud alterũ deprehenditur, l. hęc cõditio. 2579. nu. 10. & 20

Reuocatur primus procurator cõstitutione secundi. §. Iulianus 380. numero 20

Reuocandi domũ an habeat ius citatus in loco contractus, §. omnes autem. 743. nu. 20

Reuocandi domum ius habens debet cauere iudicio sisti, statuente prætore in quem diem sistere se promittat, §. sed & 744. num. 30. & 40

Reuocandi domum ius habent, aduena, viator, & qui sic contraxit quasi cito recessurus, §. nunquid. 755. nu. 20. & 30. & hi iurare non cogũtur. §. ex quibus. 761. nu. 40

Reuocandi domum ius quandoq; quis habet. 663. nume. 10. §. si cum.

Reuocandi domum ius. in verbo, Citatus in loco contractus, & in verbo, ius reuocandi do.

Reus dicitur is, cũ quo agitur. l. ait prætor. in prin. 1403. nu. 40

Reus, id est accusatus, glo. reus. 2490 num. 70

Reus fauorabilior est, quàm actor. l. fi. de fer. 231. nu. 10

Reus potest assumere onus probationis in se. 2442. num. 40. l. circa. in sum.

Reus principalis, quis. l. sed Iulianus. in sum. 1739. nu. 50

Reus pro modo querelæ actoris, & culpæ suæ est puniendus, §. cum patronus. l. 1. de offi. præf. vrb. 95. nu. 40

Reus quandoque agit, & actor defendit. 405. nu. 10

Reus tenetur litẽ cõtestari, l. quoties, in sum. 1269 in prin.

Tria accessoria sunt ob Rei morã 578 in prin.

Rei obligatio si nulla est, & fideiussoris erit nulla. 217. nu 10. & 20 in tex.

Reo plures dantur dilationes, quam actori, l. fi. de fer. Vide in verbo, Dilatione. 230 nu. 20

Reum delegare, soluere est. §. interdũ. l. quamuis. ad Velle. 1840. nu. 40

Reo principali liberato, & fideiussor. gl. pen. l. fi. de pac. 314. nu. 10.

Clementer cum Reo agere debet iudex. l. si cũ ex. §. 1. de eo quod met. causa. 523. nu. 40

Sententiæ si sunt diuersæ, valet ea quæ pro Reo lata est: fallit in libertate, & testamẽto, l. si pars, de inoffi. test. in tex. & 1 st. 809. nu. 20. & 30

In Reo sufficit quod sit in causa condemnationis tempore sententiæ, sed in actore requiritur tempus litis cõ. & sententiæ. 2356. nu. 50. §. si quis.

Reuereri oportet iudicẽ. §. casum. l. 1. de postu 336. nu. 10

Reuerentia vna omnibus est parentib. seruanda, i. verbo, Parentibus,

Rheda, i. vehiculum, glo. rheda. 2210 numero 10

Ῥητὸν, idest verbis expressũ, manifestum, l. fraus: hinc ῥητῶς, i. palam manifestè. 43. nu 30

Rigor iuris nõ debet seruari, §. multa. l. ita ad l. Aquil. 1245. nu. 30

Rite & rectè differunt. 794. num. 10

Rogare id est interrogare. & 28. nu. 10 66. nu. 10. & 263. nu. 40

Roma tantum dicitur respublica. glos. non absit. l. sed & si. in fi. l. ex quibus cau. maio. 660. nu. 50. & 60
Roma caput est Italiæ. gl. fi. l. cum furiosus. de iudi. 770. in prin.
Roma est communis patria. gl. fin. l. fi. de offic. procon. 110. nu. 70 & §. si ed. l. nec non. ex qui. cau. maio 663. n. 10
Roma Papæ subest. 94. nu. 60
Romæ quid fiat, non tam spectandum est, quam quid fieri debeat. l. sed licet. de offi. præsi. 116. nu. 40
Rogatus testis, & adhibitus, idem. glo. c. l. nullum. in additione. 2617. n. 50
Rubrica.) Valet argumentum sumptum a verbis rubricæ, in marg. glo. l. non idcirco, de iud. 772. in prin.
Rudera parietes, id est noui l. vsufructuarius. 1023. nu. 70
Rudes serui simpliciores, §. præsumptum. l. præcipiunt, de edil. edi. 2332. nu. 20
Ruinis deformatur ciuitas, glo. fi. l. præses. §. de offic. presi. 115. nu. 30
Rumpere quid, §. rupisse. 1226. numero 60
Rusticitas excusat glo. vel rusticitatem l. si quis, de iurisd. om. iud. 145. numero 30
Rusticitati parcitur, simplici, non fugaci: & in casib. a iure expressis, §. dolii, & in gl. iuncta mar. l. si quis id, de iu. omn. iud. 145. 20. & 30. & l. 2. §. 2. si quis in ius voc. non ier. 176. numero 20.
Rusticitati parcitur, §. eis, l. 1. de eden. 25. nu. 40
Rusticum fugax non excusatur, in margi. glo. antepe. l. si quis, de iu. om. iud. 145. nu. 40
Rustici quæstiones per medium diuidunt, glo. fina. l. Nesennius, de neg. g. 480. nu. 70
Rustici an teneantur alere milites, transeuntes, §. si quid, l. si pendentes, de vsufruc. 1013. nu. 40
Rustici venientes ad testimonium, non debent equitare, gloss. 2. §. idem l. idemque, mandati, 1913. numero 40
Rustica opera tempore suo fieri debent, in in verbo, Cultura intempestiua.
Rustica prædia, quæ. 1097. nu. 54
Occupati circa rem rusticam, in forum venire non sunt compellendi. 1. de fer. 224. nu. 50
Rusticorum vulgare. 450. nu. 70
Ruta cæsa. in mar. 1354. nu. 50. & 60. & §. si ruta. 2118. nu. 70.

S

Sabbatina quæstio, glo. confunderetur. 1333. nu. 70
Saccarij, id est ahmarij, qui saccos ferunt. 2037. nu. 20
Sacerdos dum sacra facit, citrari non debet, l. sæle in ius vocan. 163. nu. 20
Sacerdos sacris vacare debet, §. sacerdotio, l. non distinguemus, de arb. 713. nu. 20
Sacerdotes dicuntur iure consulti, l. 1. §. 2. de iusti. & iu. 15. in prin.
Sacerdotes olim erant reges. 85. numero 10
Sacerdotium,) Ob sacerdotium matrimonium commode retineri non potest. §. diuortij. 2611. nu. 70
Sacerdotio obueniente soluitur compromissum, §. sacerdoti, l. non distinguemus, de arbit. 712. numero 10
Sacer locus & sacrarium differunt, in tex. 85. nu. 10. & 30
Sacra euocare. ibidem in tex. & in mar. nu. 30
Sacra loca quæ, ibid. nu. 10 in tex.
Sacra res an aliquando desinat esse sacra glo. 1. l. æde. 2053 nu. 10
Sacra res æstimationem non recipit. §. res sacra, de re. diu. 85 num. 50. & 86. in prin.
Sacramentum quandoque pro veritate habetur. 1488 nu. 40
Sacramentum vim pacti obligatorij habet. 1475 in prin.
Sacrarium. 85. nu. 10. in tex.
Sacræ res quæ 84. nu. 20. in tex.
Sacrorum euocatio quid, & qualiter fit in margine. 85. nu. 30. & 40
Sæuire in seruos an liceat, glo. fine cau. fa. l. 1. in fi. de his qui sunt sui vel alieni iur. 60. nu. 30. & 40
Sæuire in suum corpus etiam seruo licet l. §. si ipse, de pecu. 1764. numero 40
Bono viro non conuenit, credere alicuius interesse, quod animo sæuientis non sit satisfactum, §. si quid. l. si venditor, de ser. expor. 2308. num. 30 & 40
Sæuitia nimia culpæ assignatur. l. præceptoris. ad l. Aqui. l. 1208. nu. 10
Sagaria negociatio, §. quidam. 1985. in prin.
Sagmina quæ sint. 84. numero 60. in text.
Salarium a b initio aduocato dandum est, gl. antepen. l. vẽditor fundi. com. præ. io 1164. nu. 60
Salariũ aduocati quale esse debeat. 335. num. 60.
Salarium aduocato debet dari de publico. gloss. 1. §. ait prætor. l. 1. de postul. ibid.
Salarium debet habere famulus tempore infirmitatis, glo. 4. §. de illo. l. arboribus, de vsufru. 996. nu. 60
Salarium debetur assessori pro toto anno, mortuo præside ante finem, si operas alteri non locauit. 131. nu. 10. l. diem.
Salarium nudo pacto promissum, officio iudicis petitur. 1905. nu. 40. l. salarium.
Salarium est pensio, quæ datur pro solo, seu superficie. 2288. numer. 10. l. etiam.
Salarium totius anni non debetur assessori culpa sua ante tempus remoto. l. diem, 131. nu. 80.
Salarij defectu etiam hodie esculenta iudici capere licet. 120. numero 40. in glo.
Salaria, & stipendia, differunt, glo. stipendia, & Salaria. 1986. nu. 70
Salaria honestè petunt, aduocati, l. sunt prus. de pac. 309. nu. 10.
Salientes in marg. 1120. num. 60. & in marg. & 1155. num. 10. l. funes. 2137. nu. 50. 60. & 70.
Saltuarius, est saltuum custos. l. si ita, in marg. 1080. nu. 20
Saltus,) Per saltum non est exercenda iurisdictio, gloss. principem, l. solent, de officio proconsul. 105. numero 70
Saluius Iulianus, 35. numero 40. in text.
Salutare, est honorem exhibere, 166. nu. 70
Sanctio multis modis capitur, in proœ. 2. nu. 70
Sanctione quod sulmitum est, sanctum est, §. propriè 85. nu. 30. & 40
Sancta propriè sunt, quæ nec sacra sunt, nec profana. ibi. nu. 30. in tex.
Sanctum vnde. 84. numero 50. & 60. in tex.
Sanctum est quod sanctione quadam subnixum est. 85. nu. 30. & 40. §. propriè.
Sanguis, id est, cognatio, 74. nu. 40
Sapientem se affirmans sibi præiudicat, glo. 1. l. hoc edicto, quod quisque iuris, 155. nu. 50
Sapientum consilio debet iudicare iudex. glo. respondere. §. legatos, l. solent, de offi. procon. 105. nu. 70
Sapientia a Deo, est glo. l. 2. de legibus. 36. nu. 10.
Sarcophagus, l. funeris. 1412. numero 10
Sarta recta, ædificia dicuntur, in tex. & marg. 107. in prin. & nu. 10
Satellites iustitiæ, dicuntur iuris studiosi, §. sepulti, in proœm. 11. numero 10.
Satisdare, est aduersario præeo, quod petit ita cauere, ut is hoc nomine securus fiat, datis fideiussoribus, in tex. tu. 58. nu. 10
Satisdare non tenetur obligatus ad promittendum, l. si dictum. 2378 nu. 40 & 50
Satisdare non tenetur possidens immobilia, l. sciendum, qui satis. cog. 196. nu. 10
Satisdare non debet possidens immobilia, glo. satisdare, §. quæsitum, l. sed & si. si quis cautio, 215. in prin.
Satisfactio vice solutionis est, §. qui paratus, l. item, quibus mod. pign. vel hypo. solu. 2295. nu. 40
Satisdandi necessitas multis remittitur, in glo. l. satisdatio, qui satisdare cogan. 183. nu. 60
Satisdare necessariũ est, ad quod lege quis astringitur. 190. numero 20. §. tutor.
Satisdatio, & cautio, differunt, glo. satisdatio, & cautio, 833. nu. 30
Satisfacere dicimur ei, cui desiderium adimplemus, 181. numero 10. l. satisdatio.
Satisfacere, & soluere, differunt, §. qui paratus, 2295. numero 40.
Satisfactio quandoque, id est satisdatio. glo. satisfacere, ibidem numero 50.
Satisfactionem non admittens, sed solutionem desiderans, non est culpandus, §. qui paratus, 2205. numero 50
Satisfactum creditori quando dicatur, §. omnis, 1654. numero 20. 30. & 40.
Scæna quid, 249. numero 10. §. scæna.
Scæuola 300. numero 50. §. item sciendum
Scapha quid, 1375. numero 10. l. scapham.
Scheda quid. 1685. numero 50. in margine
Scholaris quandiu est in studio, dicitur esse in via, in mar. l. cum filius, si certpet. 1439. nu. 40.
Scholaris causã magistri. d. legare potest potestati vel epo. 127. nu. 60
Scholaris non minus tenetur de equo, quamuis nuncius vadas tã eo. 1090. numero 20.

Scholaris si mutuetur pecunia ad victū & libros emendos, eius pater tenetur in marg. 1813. nu. 30
Scholaris filiusfa. conueniri potest sine consensu patris glo. fi. in l. si longius de iudi. 753. nu. 50
Scholaris non potest conueniri in loco studij pro contractibus antea initis. in marg. glo. domicilium §. proinde l. hæres, de iud. ergo pro contractib. postea initis potest conueniri. 775. num. 70
Scholaris potest studere & scribere die feriato. glos. pen. l. pen. de fer. 230. in prin.
Scholaris priuilegio vti non debet magister quia actu non studet, in argu. 230. nu. 30.
Scholaris socius, non potest ducere ganeas. glos. prima. l. non u liter. de vsu & habi. 1074. nu. 20
Scholari in studio existenti subuenitur vt agere possit, licet patri actio competat. l. cum filiusfam. 1438. num. 40
Scholares habent tres iudices, 12. numero 50
Scholares habent plures iudices. 131. numero 50
Scholares non iuuantur Macedoniano §. proinde, 1742. numero 60
Scholares in criminalibus non habent tres iudices. glos. professores, §. illud vero in proœmio, 13. in prin.
Scholares habere bonos, magistri est honor. glo. maximum, §. illud vero, in proœ. 13. nu 10
Scholasticus quare non accipiatur fideiussor, 184. in prin.
Scholasticis nihil debet esse absconditum in ea arte cui student. §. discipuli. in proœmio 11. in prin.
Scire leges non est verba earum tenere sed vim ac potestatem. l. scire. de legibus, 40. numero 20
Scire literas non tenetur aduocatus, in verbo Aduocatus
Scire nemo præsumitur glossa penul. l. verius de proba. 2447. nu. 50
Scire quandoque nocet glos. s. ierit, §. petitam. l. item veniunt de petit. hære. 360. nu. 60
Scire quandoque præsumitur ignorans in verbo ignorans, 982. nu. 60
Sciri facile quæ possunt, si ignorentur grauius coerceantur, glossa tertia, l. sed addes. loca 2179. numero 40
Sciens & ignorans quandoque paria sunt, gl. 2. l. si fortè, de offi. præsi. 120. numero 20
Sciēs fallere nemo debet. l. qui iurasse. de iureiur. 1481 numero 10
Sciens non potest quandoque, quod potest ignorās, glossa. 2. l. si fortè, de offic. præsi. 120. numero 20
Sciens non videtur celatus in fi. l. 1. de actio. emp. 2213. nu 50
Sciens tenetur, qui alias non teneretur, glo in l. hoc autem de hæred. vel act. ven. li 2082. nu. 70
Scienter accipiens indebitum, furtum facit. l. quoniam de condic. fur. 1594. numero 40
Scienter eligens malum, probat gl. 4. l. si venditor. de in diem addict. 2069. numero 10. & 20
Scienter soluens indebitum, non repetit. quod quis 1567. nu. 10
Scienter promissum indebitum, non repetitur, l. fideicommissi. 1579. numero 10
Scientia, & ignorantia, in multis attēditur, in marg. l. si seruus pignori. de pignoraticia act. 1671. nu. 10
Scientia filij, patris est lætitia glo. finali §. proinde, l. sed Iulia. de Senatusc. Macedo. 1743. nu. 50
Scientia inæstimabilis est, gl. finali, l. penult. ad exhiben. 1366. in prin.
Scientia qualiter æstimanda. l. nec supina. 1473. nu. 10
Scientia mediocris suffi. it in marg. l. sciendum. de ædilitio edicto. 2316. nu. 50
Scientia neque curiosissimi, neque negligentissimi hominis esse debet. §. quid enim, l. regula. de iur. & fac. ignoran. 2436. numero 20
Scientia nocet, gl. 5. l. si tamen, de ædil. edic. 1340. nu 10
Scientia præiudicat, glo. 1. l. si tamen, de senatusconsulto Macedonia. 1846 num. 50
Scientia præsumitur glo. 2. §. & ideo. l. dum. de proba. 2449. in prin.
Scientia quandoque præiudicat, quandoque non gl. tertia, l. si seruus, de don. inter virum & vxorem. 2612. in prin.
Scientia quandoque pro potentia capitur, §. scientiam. l. 1. de tributo. 1717. nu. 50. & l. scientiam ad l. Aquiliam. 1142. nu. 20
Scientia quandoque tantum operatur, quantum iussus in glo patiatur. l. si ex, de noxa. 1265. nu. 70
Scientia simplex idem operatur, quod denu [illegible] 86. nu. 10. §. petitam.
Scientia vnius alteri nocet, glossa vtrique, §. non solum. l. sed Iulia. de senatusconsulto, Macedoniano. 1741. numero 30
Quædam valent ex certa Scientia, quæ errore facta non valent, gloss. 3. §. item. l. 4. si quis cau 214. numero 20 & 30
Sciolum se fingere quis non debet, gl. 4. l. Iunius, de mino. 534. in prin.
Scipio Nasica. 32. num. 10
Scita, id est, statuta. gl. scita. l. necessarium, de origine iuris 29. num. 10
Scribere totam scripturā, & subscribere, idem. in margine, in verbo, subscribere, 239 nu. 50
Scribens contractum obligationis suæ, videtur consentire obligationi, facit contra signantes, instrumenta resignationis suorum beneficiorum, §. pater 1255. nu. 50
Scriptoribus fidem dat consuetudo, in margine §. penultimo, l. quædam, de eden. 244. nu. 60
Scriptura exigitur in quibusdam casibus glossa non semper. l. testium fides, de testibus. 2459. nu 20
Scriptura interdum plus valet, quā id quod agitur, glo. tertia, l. si tibi, de vsufruc. ea re. 1002. nu. 10
Scriptura videtur adhiberi loco probationis, in margine, l. 4. de pign. 2239. nu. 60
Scripturæ magna fides adhibetur in vltimis volunta. 318. nu. 50
Scripturæ quandoque magis creditur, quam testibus. l. census, d. prob. 2440 nu. 40. & 50
Tantum valet quid fit sine Scriptura quam quod cum ea. l. in sponsal. de sponsa. 2180. nu. 20
Secessus, id est, locus amænus, 702. num. 20
Secundario aliquid conceditur, quod non principaliter. glo. videtur. 2439. nu. 70
Secretarius tenetur ad interesse, si secretum reuelet. §. sed & si. l. si quis, ad l. Aquil. 1340. nu. 10
Secretum peccatum grauius, quàm manifestum, in l. fi. de ri. nupt. 2507. numero 70
Secreta alterius scire nemo potest, nisi verbis exprimat, glo 1. §. pactorum, l. iurisgentium. de pactis. 16.. numero 70
Secreta testamenti non sunt inuulganda, §. si quis tabu. l. 1. de po. 1878. numero 20
Secundum, id est iuxta. 1144. nu. 30. & 1163. in prin. & 1184. nu. 20. glo. 2. l. duo 2232. nu. 10
Secundum me iudicatum est id est, ob tuam sententiam, §. si fundum, 197. num. 30. & §. at [illegible] 2239. nu. 10. & 29. nu 60
Securus homo, l. plurimum, §. sed Cassius, 2472. nu. 10
Securitati suæ prospicere licet, l. 1. §. 1. de act. emp. 2113. nu. 4
Sedet mihi, id est placet. 88. nu. [illegible] 20. & 30
Segetes corrumpens tenetur, inquit, 1285 nu 10 & 20
Sella [illegible], 1236. numero 10. in margine.
S[illegible] hæres, [illegible] 587. num 4
Sem[illegible] 1622 in prin.
Sem[illegible] mercator, in marg. [illegible] 50
Semestre [illegible]
Seminarium qui, §. [illegible]narij, & in marg. per [illegible] 594. numero 20. & 30
Semiplenum co[illegible] promissum est, quādo [illegible] de vna re tantū, 699 nu 30
Semi[illegible] quod 1131. in prin.
Semp[illegible]ronius, 32 in prin.
Semiunci[illegible], id est, media vncia, 802. numero 70
Senatores sunt, quia patricijs, & consulibus descendunt, l. nuptæ. 91. numero 20
Senatoris filius dicitur tam naturalis, quam legitimus, etiam ante dignitatem conceptus, l. senatoris filius, & l. seq. 88. nu. 20. & 50
Senatusconsulta, § deinde quia, 27. numero 40
Senatus in quibusdam principi parificatur 38 nu. 50. & 339. nu 60
Senex dicitur maior 70. annis, glo. 1. §. finali. in patersam. de adop. 70. numero 30
Senis miseratio habenda est, glo. fin. §. sed ut Pauxillum. de mino 622. numero 50
Senes ægrè ferre debent, si reprehenduntur a iuuenibus in marg. §. prætor, l. si quis, de eden. 241. numero 20 & 30
Senes sunt maiores septuaginta annis, glo. 1. l. si mu. de testi. 2463. numero 60
Senilis ætas ad multa prodest, glo. 5. l. 2. de fer. 226. numero 50. & 60
Seniores iunioribus præferendi, l. fi. de fide instru. 2436. numero 10
Sensus magis, quam verba spectandus, gl. 3. l. tale, de pact. & 2018. nume. 40

Sensum potius, quàm verba attendere æquitas est in marg §. si quis, l. 3 de condic. cau. da. 1509 nu. 10

Sensu quod caret, iniuriam non facit, §. ait prætor l. 1. si qua. pau. fe. dica. 1200 nu. 20

Sententia absolutoria ab obseruatione iudicij, est interlocutoria, in marg. 1175 nu. 60. & 70

Sententia absolutoria debet sequi ex libello non rite concepto, in margi. 477 nu. 20

Sententia alibi data, alibi datur executioni gl. fi. l. argentarium, de iudi. 772. nu 70

Sententia absolutoria super verò debito, nō tollit obligationem naturalem, in marg. l. cum a te. de do. 563 nu 20

Sententia contra Ius lata, an valeat.

Sententia debet esse conformis libello, l. fundus, communi diui. 1343. nu. 10

Sententia quando facit iūs, quando non. 58. in princ.

Sententia die ferri debet, non nocte, 229 nu 60

Sententia potest ferri per verbum, credo, in marg 707 nu. 20. & 30

Sententia de tota controuersia ferri debet, 596. nu 70

Sententia incerta (vt quantum ei debes, redde) nō valet, §. Pomponius. l quid tamen, de arbi. 698 nu 70

Sententia intelligitur saluo iure tertij, in textu. l. & post. §. 1. famil. erciscun. 1294 nu. 10

Sententia inter alios dicta, alijs nocet, gl §. l. 3. de pigno. 2219. numero 20

Sententia iudicis non debet ob mercedem esse gratiosa, l in hæredem, de calumnia. 493. nu 30

Sententia iudicis æquo animo ferri debet, quamuis iniqua, §. stari. cum gl. l. diem. de arbi. 706. nu. 30

Sententia iudicis quę deminutionem status non continet, extra territorium iudicis suum effectum non porrigit. l. ex ea 343. nu 10

Sententia lata errore quandoque corrigitur, §. quæsitum quando de pecu. ac. est anna. 1808. nu. 20

Sententia lata super principali, nō prę iudicat in incidenti, §. 1. in summa. l quod in diem, de compensa. 1861 num. 30

Sententia lata secundum iuramētum non infamat 361. nu. 30

Sententia lata cum producente falsos testes, eos non infamat. l. Lucius 964. nu. 10

Sententia lata super rei, vendicatione non parit præiudicium in Publiciana, nec contra, §. si seruus l. minor. de euic. 2368 nu. 20. & 30

Sententia pro alio lata alium nō prægrauat, l. Lucius, de his qui no. infa. 364 nu. 40

Sententia lata prætextu falsi iuramenti, quando retractatur per instrumenta de nouo reperta. 1489 nu. 10 & 20 l. admonendi.

Sententia lata super principali, non præiudicat incidenti, de quo summariè est cognitum. 64. num. 30. & 40. l. si iudex Bar.

Sententia non debet esse delutoria, gl. 2. §. restitutus, l. ait prætor de mino. 585. nu 60

Sententia non facit ius, glo. 2. l. Iulianus, de condict. indeb. 1574. in princ.

Sententia non facit nouationem, gló. tenet. 2245. nu. 40

Sententia non potest pro parte valere, & pro part. non, l. in hoc familiæ erciscundæ 1307. nu. 60. & 138 in princ.

Sententia per falsa instrumenta lata, retractatur per in integrum restitutio. 68 nu. 30

Sententia per pecuniam & gratiam lata, differunt 687. nu. 70

Sententia per pecuniam lata non valeat ipso iure, gl. turpitudo, l. sed & si. de arbitrib.

Sententia potest facere de non ente aliquid, & de ente nihil, in marg. §. hæredi l si non, de condict. indeb. 154. nu 40

Sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatum non est, l. ingenuum, de statu hom. 58 num. 10. & 358. nu 30

Sententia pro veritate accipitur, gl. 1. l. Iul. de cond. indeb. 1573. nu. 60

Sententia quandoque est difformis petitioni, gl. 1. §. aliquando, l. bouem, & de ædil. edi. 2336. nu. 40

Sententia quandoque facit ius, 166. in princ.

Sententia quandoque pro parte est valida, pro parte non, glo. fin. § 1. l. etiam, de minor 615 nu 70

Sententia quasi contrahitur, in marg. l. 5 de pecul 1758. nu 20

Sententia semel pro libertate data, retractari non debet, 563. num. 20. in prin. tex.

Sententia si non tenet ipso iure, non est necesse appellare, gl. infirmabitur l. 1. de fer. 226. in princ.

Sententia tenet, licet nullum sit iudicium, glo. repetere, l. de qua re, de iudi. 758. nu. 50

Sententia, idest voluntas: vt, conuenire in eandem sententiam, 248 nume. 70

Sententiæ causa inferenda est, glo. ex stipulatu, §. si seruus, l. minor, de euict 2369. nu 60

Sententiæ stare, id est parere, §. idem ait, 303. nu. 50

Sententiæ stare qui promisit, non potest postea appellare ab ea, glossa 4 l. tale, de pact. 299 nu. 10. & 20

Qui vique ad sententiam in iudicium lite improba perseuerauit, condemnandus est, §. sed et 806. nu. 40

Condemnatus per sententiam, non liberatur dando interesse: sed tenetur præcisè ad factum, in marg. 967. nume. 50. & seq.

Sententiam legis quandoque sequimur, cessantib. verbis legis, §. quod si dum, l. si quis id, de iur. omn. iud. 145. nu 10

Contra sententiam suam iudex dat restitutionem, glo. fin. l. in causæ, de minor. 602. in princ.

Post sententiam si potest esse dubiū, potest transigi, l. post rem. 329. numero 20. & 30

In sententia debet inseri causa, §. ignominiæ, l. 2. de his qui not. infam. 348. nu. 20

Ex sententia obligatur quis ex quasi contractu, glo. num. 10. 1754. numero 40

Super sententiā non potest transigi, nisi de viribus eius dubitetur, l. & post 328 nu 20. & 30

Sententiæ duæ sup. re eadem referri nō possunt, 524. nu. 40

Sententiæ si sunt diuersę, valet ea quę pro reo lata est. fallit in libertate, & testamento, in margine, l. si pars, de inoff test. vide in verbo, Reus. 809 nu. 20. & 30

Sententiæ si sunt diuersæ, humanior præualet, l. si pars, de inoffi testam. 829. nu. 30

Tot sunt Sententiæ, quot capitula, gl fin § 1. l. etiam, de minorib. 616 in princ.

Sentio. sentiris, sensus sum: idem est quod, sentio sentis, §. de qua. 359 numero 30

Separatorum separata debet esse ratio, l. eū actum, §. denique, in marg. de neg. gest. 461. nu. 10 & l. de seruo, in sum de calu 501. nu. 20

Separatio ob adulterium, & diuortiū, differunt, 481. nu 40

Sepulti non debent ornamenta cum corporibus, l. at si §. idem, de relig. & sump. fun. 1405. nu. 20

Sepulchra familiaria quæ, l. familiaria 1400. nu. 60

Sepulchra hæreditaria. ibid. nu. 70

Sepulchrum & monumentum differunt, 1403 num. 20. & 1156. numero 30

Sepulchrum quid, §. sepulchrū, 1399. num. 40

Sepultura.) si testator legat aliquid ecclesiæ, in qua elegit sepul. & postea aliam elegit sepul. videtur ademisse legatum, §. idem, in sum. 1300. nu. 10 & 30

Sepulturæ causa concessa donatio, valet, § concessa. 2581. nu. 60

Sequentia.) Cui committūtur sequentia, & præcedentia committi videntur, l. ante, 412 nu 20. & 30. & l. ad l. ga. de procur 415. nu. 10

Opinio communis est sequenda, in marg. l. athletas, de his qui not. infa. 350. nu. 10

Sequester. 552. num. 20 & 30. in margine.

Sequester, in tertia declinatione, l. si apud 2229. nu 40

Sequestraria actio. in margine, 552. num. 10

Sequestratio olim fiebat apud iudices § si sequestratum, 288. nu. 40

Sequutoris vitæ homo quis dicitur, 325 nu. 20

Sericum faciunt vermes, fol. 1075. numero 70

Sermo generalis loquentis personam continet, glo. fin l. Paulus, de pign. 2258. nu. 40

Sermo simpliciter prolatus, intelligitur pro prima vice, l. dotis, de iure dot num. 20

Sermone opus si non est, sufficit consensus, l. si pater, de adoptio. 75. numero 70

Sertaculum. in margine, 1231. numero 20

Seruari potest, quod iure peti non potest, glossa prima, l. si unus, de compens 1862 nu 50

Seruandum de iure, id est licet non sit statutum, quod verisimile est statutum fuisse si quæsitum fuisset, 300 nu 40 & 50

Seruire nemini sua res dēt, gl. deducto,l. si alij, de vsufruc. & l. vt.si vsusfruc.1068.nu.30.& l in te.de ser.vrba. prædio.1126.nu.10
Seruire sibi nullum prædium potest, §.per plurium,l.cum essent, de serui.rust præ.l.1150.nu.30
Seruitores diaboli,in verbo,Diaboli.
Seruitus vnde processit.60.in princ.
Seruitus quid. 50.nu.40.l.libertas.
Seruitus an sit dominium,in margine,l.si serui vind.1170.nu.50
Seruitus denominatur à prædio cui debetur,de serui.vrban.prędio.1111 num.70
Seruitus,affirmatiua.1095.nu.10
Seruitus altius tollendi.1095. nu.19. & econtra.ibid.
Seruitus ex iure diuino quæ.1094. numero 30
Seruitus honesta.ibid.nu.4
Seruitus itineris,1095.nu 12
Seruitus itineris pro parte deberi potest,gl.impediri 2581.nu.60
Seruitus dicitur libertas, glo.3. § pactus,l.si vnus,de pac.283 nu.40
Seruitus mixta.1099.nu.40
Seruitus est similis morti l.isti, cum gl 4.quod met.cau.509 nu.70
Seruitus morti comparatur,§.si donator.l cum hic, de don.inter vir. & vx.2064.nu.10
Seruitus luminum.1096.nu.18
Seruitus,ne luminibus officiatur 1097 nu n. 22
Seruitus ne luminibus officiatur, & prospectus offendatur, differunt, l. inter.1117.nu.40
Seruitus oneris ferendi.1095.nu.13
Seruitus personalis.1093.nu.2
Seruitus prædialis an semper transeat ad hæredem.1136.nu.10
Seruitus proijciendi.1095 nu 15
Seruitus prospectus.1096. nu.17
Seruitus protegendi.ibidem. numero 16
Seruitus quando ammittitur nō vtendo,l.si sic.2191.nu.40
Seruitus realis.1093.nu.8
Seruitus tota retinetur per vsum partis,§ qui latiore 1180.nu.30
Seruitus retinetur per quemlibet retinentem nomine fundi,l.seruitus, 1188.nu 20.& 30
Seruitus retinetur per quemcunq; nomine fundi vtentem. 1198. nu.10. l. via.
Seruitus rustica nominata 1097. nu. 35.innominata 1098.nu.31
Seruitus rustica quandoque per prædium vrbanum debetur, 1161. in princ.
Seruitus vrbana.1094.nu.9
Seruitus vrbana est nobilior rustica : in marg 1113.nu.10.& 10
Seruitus stillicidium non auertendi, 1097 nu.24
Seruitus turpis 1094 nu.5
Seruitus tignum immittendi.1095.numero 14
Seruitutis ratione an possit fieri nunciatio 2322.nu.10
Seruitutē nemo acquirere potest, nisi qui prędiū habet,§.nemo. l.1.communia præd.1835.nu.30.& 40
Seruitutem debens non semper patitur,de serui 1108.nu.70
Seruitutem habens,an habeat dominium,in marg.1170.nu.50
seruitutem negligentia amittens,restituitur,l.Attilicinus,1151.nu.10. & 20
Seruitutem vindicare nemo potest, nisi qui habet dominium in prædio,&c. §.seruitutem, l. 2. si serui vind.1169.nu.10
Seruitutes an,& quæ vsucapiant.1106. nu 50.& 60
Seruitutes continuæ.1098.nu.37
Seruitutes dicontinuæ.1099.nu.38
Seruitutes sunt diuiduæ, vel indiuiduæ.1099.nu.41.& 1100 nu.45
Seruitutes prædiorum perpetuā causam habent.1128.nu.20.§.omnes.
Seruitutum genera tria.1093.nu.1
Seruitutum natura est vt possideri nō possint.1130.nu.40.§. natura.
Seruius Sulpitius.32.nu.70
Seruus accusare dominum non potest, sed verecundè expostulare, §. quod autem, l 2 de offic. præfec. vrb 95 nu 10
Seruus an possit conueniri, 216. numero 10
Seruus an possit in iudicio stare.778. nu.10
Seruus dominū,quàm se seruare plus debet,glo.saluas, § quod verò, l. si vt certo,commod.1632.nu.70
Seruus est,ergo fur.glo. 4.l.Iulianus, de act.emp.2129.nu.70
Seruus & monachus æquiparantur,in marg 381.nu.40
Seruus ex opera tribus modis quęrit, 1078.nu 10
Seruus factus liber,an teneatur de dolo facto in seruitute.543.nu.70
Seruus fisci sequitur conditionem patris. 51.nu.60 & 70
Seruus fit vilior fuga.§.planè,l.5. de condic.cau.da.1514.nu.30
Seruus in delictis acrius punitur, quā liber, l. pen. si ex nox.cau.aga. in tex.& in marg.202.nu 20.& 30
Seruus liber factus quandoque conueniri potest,463.in princ.
Seruus malus quis,glo.ex alto.l.cum autem,2319.nu.60
Seruus manumissus ex antegestis non tenetur,1754. nume.10. glossa, distare.
Seruus nec conuenire, nec conueniri potest,l.quotiens,222 nu.40
Seruus nec debere quicquā potest,nec ei deberi,l.nec seruus.1793. nu.10
Seruus nolens operari castigandus est,in marg.1007.nu.60
Seruus non semper tenetur parere domino,glo 3. l liber homo, ad leg. Aquil.1216.nu.40.& seq.
Seruus procuratorem constituit. 366. num.60
Seruus quando acquirit domino, & quando non.59 nu 70
Seruus publicus à seruiendo dictus, 51.in princ.
Seruus quandoque causam domini facit deteriorem,glo.2 l.2.si ex noxa. cau.200.nu.30
Seruus reipub causa abesse nō potest, l.si quis,si quis cautionib.216. nu. 20.& 30
Seruus sine domino esse potest,32.in princ.
Seruus tabellio esse non potest,71.numero 70
Serui & filij [illegible] domino non debet obesse,§. sed si. l.quod si.de in rem ver.1824.nu 20
Serui [illegible] plerumque, aut propter ementem,aut deterret,§. qui mancipia.l.quod si.de ædil.edic. 2328. nu.20.& 30
Serui pactum personale non porrigitur ad dominum. vide in verbo,Pactum personale.
Seruo licet in suum corpus sęuire,§.si ipse 1764.nu.40
tuo dans pecuniam dominus pro annona emenda, non tenetur de in rem verso: licet ille famulus non soluat creditoribus,§.versum.1811. in princ.
Seruum cicatricibus deformare non licet,§ & Aristo.1005.nu.20
Seruum corrumpēs,minus delinquit, quàm si liberum,l.doli,de ser.corr. 1386.nu. 10.& 20
Seruum liberari obligatione natura æquum est,§.sed etsi.l.si noxali, de pec.1763.nu.20
Serui qualiter sint nostri iuris.l.in te. 58 nu 40
Serui ad furtum, vel potius turpiter faciendum,sunt proni,§.æquum, l. iustissimè,de ędilitio edicto.2338. nu.n 10
Serui cogendi sunt operari.in margine, l.itemque, de vsufructu. 1007. nu.60
Serui ex delicto tenetur dominus,nō ille qui iam possidet, §. serui. in sum.l. si seruus, ad legem Aquil. 1223.nu 50
Serui fures esse solent.l.si furtum,in arg.de ædil.edic.2411.nu 50
Seruitiatione mala dominis se auferunt,l.cum seruus, mandati. 1953. num.30
Seruorum genera duo.gl.non spatio. 2347.nu. 10
Seruorum status ratio à dominis habenda est,l.sed & si.1003.nu.20
Seruis exequantur quadrupedes, §. vt igitur,1208 nu.30
venia dignus est, qui quales quales seruos ad vile ministerium adhibuit,§ in suis 738.nu.10 & 20
Seruos nouitios facilius ad mores nostros formamus, §. præsumptum l.præcipiunt,de ædil. edicto. 2332. num. 20.& 30
Seruos veteres occidere poterant, § si possessor,188 nu 20
Sesquncia, id est, vncia cum dimidia, 802.nu.70
Sextus Ælius,32.nu.20
Sex.Papyrius,32.nu.60
Sex.Pompeius,32.nu.50
Sexus naturam excedit mulier donans,§.si vxor,l.si stipulata,de donatio.inter virum & vxorem,2610 nu.10.20.& 40
Sexus fragilitati parcitur,§.eis, l.prima,de eden.216 in princ.
Si,id est,quamuis,821.numero 30.& 849.num 40.& 971.num.40 1573. in principio 2313.num.60 & 2409 nu.60
Si, quandoque pro quia, quandoque pro quamuis sumitur, 125. numero 70
Si,& cum,non differunt,1567. nu.20
Si,id est,saltem,875.nu.60
Sicuti ponitur similitudinariè, vel exemplificatiuè.1087. nu.30. glo. idem.
Sigillatim omnia non sunt numeranda,§.multi, l.sed & si. ex quibus cau.maio.660.nu.20

Sigillum candelabri est, quod mensæ pes, & scyphi fundus, 938. num. in tex.
Sigillum est, quo signantur dolia, §. qui vinum, 2170. nu. 40
Signare dolia, idest marquare vulgò dicitur roinare, §. si dolum, 2095. nu. 40. dicitur, & de alijs rebus: vt 2104 in princ. §. materia
Signata materia, in verbo, Materia quadam.
Signatio & designatio pro traditione habetur, glossa fin. l. quod si. de pericu. & commo. rei vend. 2103. numero 70
Significatio verborum prius narranda est, quàm ad interpretationem veniatur, l. 1. si certum petatur, 2418. num. 20. & 30
Significationi verborum, an & quãdo standum, 39 nu 60
Verba quandoque capiuntur contra propriam significationem, gl. sed transactio, 2176. nu 60
Silentium, idest negligentia, 1292. numero 40
Silice sternere, in verbo, Sternere
Simile.) Statutum in aliquo, in sibi simili statuendum est, gloss. non cessit, l. receptum, commu. præd. 1167 num. 20. & 30
Simile.) De similibus ad similia procedere debet iudex, l. non possunt, & l. & ideo, de legibus, 39. nu. 10. & 41. num. 10
De Similibus ad similia trahitur ius vnum ad aliud, glo. 1. l. de qui. de legi. 44 num. 50
Procedendum est de Similibus ad similia, glos. pen. l. ex facto, de neg. gest. 471. num. 60. & 70
Similitudo quandoque fit per contrarium, 85. nu. 60
Simoniacè dans pro aliqua re, nõ repetit, 490. num. 30
Simoniacè ordinatus, nec ordinem perdit, nec dignitatem, gloss. 2. l. Barbarius, de off præto. 98. nu. 50
Simplariæ venditiones, glos. simplariarum, in marg. 2340. num. 40
Simplicitas sua nemini debet esse damnosa, l. prima, de dolo marg. 538. numero 20
Simplicitate gaudendum, §. qui soluit, l. cum de. de probationibus, 2448 nu 60
Simplicitate vana deceptus non excusatur, alias contra, l. si quis, de senatusconsulto Macedoniano, 1737. num. 20
Simpliciter prolatus sermo, intelligitur pro prima vice, l. dotis, de iure dot. 2542. num. 20
Simplicius, idest manifestius, 2197. numero 30
Simulari aliud non debet, & aliud agi. §. dolo, l. iurisgen. de pac. 202. num. 10. & §. dolum, l. 1. de dolo, 532. num. 30
Sine, dictio, quid significat, 1649. numero 40
Sine re. 2191. nu. 10. l. in lege.
Singulare ius quid. 40. nu. 108. l. ius sing.
Singulares libri qui. 8. nu. 10
Singularia inter se specie non differunt, 903. nu. 50. & 70
Singularis numerus pro plurali quãdoque ponitur
Si non, & nisi (quod idem est) ponit. in prin. & facit ad q. si quis promisit non venditurum alij, nisi mihi, 221. nu. 30
sinus) In sinu, idest occulto, in marg. 2452. nu. 20
Sistere iudicio aliquem in eadẽ causa quid, l. si quis, 221. nu 30
societas, & communio, differunt illa cum tractatu sit, hæc sine contractu, l. vt sit, pro socio, & l. seq. pro socio, 1976. nu. 30
societas intempestiuè non potest renunciari, l. si conuenerit, 1968. numero 60
societas leonina est vbi alter lucrũ, alter damnum sentit, l. si non, §. 1. pro socio, 1991. nu 40
societas nulla est inhonestarum rerum, l. nec præter, pro socio, 1990. num. 40. & 50
societas vt ad hæredem transeant, tria requiruntur, gl. adscripta. 1993. in princ.
societas vectigalium transit ad hæredem. 2007. nu. 70
societatis genus iniquum, ex qua quis damnum, non etiam lucrum expectet, l. si non fuerint, §. fina. pro soc. 1975. nu. 30
societati renuncians ante tempus, socium à se, non se a socio liberat, §. Item, 2003. nu 10
Nemo contrahendo Societatẽ suæ rei dominus esse desinit, l. si tibi, de præscriptis verbis, 2224. numero 60
In Societate lucro studere necesse est, glossa lucrum, l. si negotia, de neg. gest. 454. nu. 70
societatum magistri pactũ prodest, & nocet, l. item, 271. nu. 10
socius an aliquid inuito socio facere possit, 1225. nu. 70
socius eiusdem criminis, an possit esse testis contra socium, l. repetita, in sum. de fide instr. 2454. num. 60
socius fratris instar habet, l. verum, pro soc. 1996. num. 10
socius quisquam nõ est eius rei, quæ nulla est, §. societas, l. verum, pro socio, 2000. nu. 10
socius) Vnus ex socijs credendi, alijs per pactum vel nouationem præiudicare non potest; secus per receptionem solutionis, l. si vnus, in sum. 280. numero 30
socius, & ego, aduersarij esse nõ possimus, §. si communem, 1184 n. 10
socius non tenetur de casu for. §. damna, 1984. nu. 30
socius re communi inuito socio vti potest. 995. nu. 60
socius tenetur pro socio, qui non est soluendo, 2006 nu. 20. in marg.
socij adiectio stipulationem vitiat, 2157. num. 20
socij lucrum, vt commune est, ita & damnum, l. cum duobus, §. damna pro soc. 1984 nu. 30
socij mei socius, socius meus nõ est, l. nam socij, pro socio, 1972. num. 10
socio facta iniuria socium tangit, gl. commune. l. cum duobus, pro socio, 1975. num. 30
socium parum diligentem qui sibi acquirit de se quæri debet, l. socius 2009 num. 40
socij inuicem se amant, vt fratres, gl. 2. l. verum, pro soc. 1996. nu. 60
socordia, id est cõtemptus iuris, 215. num. 20
socrus, 2488. num. 10. §. itaque
solarium quid, l. si arborem, & in marg. 1119. nu. 10
solarium, alias salarium, in verbo, salarium.
solatij loco succedit pater, vt amissa filia dotem recipiat profectitiã iure, de iure dot. 2518 nu. 20
solenne, 2610. nu. 30
solennitas extrinseca non præsumitur, nisi probetur, §. interdum, l. quicumque, de Publicia, 985. numero 40
Et si nihil facile mutandum est ex Solennibus: tamen vbi æquitas poscit, subueniendum est, l. diuus, in princ. de testi. in integ. 504. nu 50. & 505 in princ.
solidus, & aureus, idem, 174. numero 70
solidum fieri qui facit, culpa facere non videtur, in marg. l. cum duobus, pro socio 1985. in principio, & numero 10
Argumentum a Solitis, valet, in marg. l. certi, si cer. pet. 1418. n. 30
soluere, est eius, cuius ligare, l. si puellæ, 2479. num. 70
Agere possum, vt soluas tertio Celsus, 1297. nu. 10
soluere condemnato danda est dilatio, l. si debitori, 757. numer. 10. & 30
Condemnatus ciuiliter ex delicto, habet quadrimestre ad soluẽdum, in marg. 527. nu 50
soluere incipiens renunciat exceptioni, §. quotiens, l. si fideicommiss. de iud. 776. nu. 20
soluere malunt aliqui, licet indebitè, quàm existimationem suã lædere, § sed si l. Quintus, manda. 1948. numero 40
soluere paratus conueniri nõ debet, gloss. oportet, l. si reus, de procur. 420. num. 60
soluere pro debitore inuito quilibet extraneus & creditori inuito potest, in marg. 299. in principio, & numero 10
soluere sibi ipsi quis potest, glos. mihi. l. debitor, de neg. gest. 456. numero 10
Interest nostra potius non Soluere, quàm solutum repetere, l. ideo, de cõpen. 1860. num. 40
Interest minoris potius non Soluere, quam solutum repetere, gl. poterit. §. sed vtrum, l. 3. de minor. 577. num 20
soluere etiam si vellet, non valenti nihil imputari debet, §. si pupillo, 2414. nu. 40
soluere, & satisfacere, differunt, §. qui paratus, l. item, quibus mod. pig. vel hypot. 2295. nu. 40
soluere operas, id est exhibere, glos. l. sed addes, loca. & con. 2. 2081. nu. 30. & 60
soluere promittens in defectum alterius, petitione contra primum facta non liberatur, sed exactione, l. si ego, 1461. nu. 20
Non debet bis cõpelli quis ad Soluendum pro eodem dolo, l. si semel. de pecul. 1779. nu. 10
Qui Soluit non est ita resupinus, vt facile suas pecunias iactet, § q. sol

bit l. cum de. de prob. 2448. numero 50 & 60
Solui pensio debet in fine anni. in margine, l. qui balneum, ... pot. in pig. hab 2273 nu. 50
Solui non dicitur quod deterius soluitur, gl. 1. § 2. l. eleganter, de pig. actio, 1666. nu 60
Solui potest res pro re, § penul. 1. de const. pec. 1613. in prin. & nu. 10
Soluit qui delegat, §. interdum, l. quãuis, ad Velleia. 1840. numer. 40. & 1842 in princ.
Soluitur rectè, quod credidi ... qui est in potestate, licet nouaree non possit § sic enim, 281 nu. 20
Soluitur res pro re. 2520. numer. 30. l. si ei.
Soluendi facultatem non habet qui præsenti pecunia caret. l. si seruus, de noxalibus, & hoc etiam si habeat multas possessiones, 1271. in princ. & num. 10
Soluendo esse quilibet præsumitur, gl. penul. l. si verò, qui satisd. cog. 186. nu. 70
Soluendo pro me alius me liberat, l. 1. in fine, de exercit. actio. 1688. numero 60
Soluendo qui occasione acquirendi non vtitur, non tenetur pro socio, in marg. l. si vnus, pro socio, 2006. numero 20
Soluens ante diem an repetere possit in a ldit. ad gl. 1951. nu 60
Soluens creditori creditoris sui, liberatur, & in marg. 484. nu. 30
Soluens est fauorabilior quam credens, quo ad probationes, & præsumptiones, gl. in venditione, § penultimo, l. quod si. de maioribus, 610. num. 10. & 20
Soluens ob suum delictum, alijs non prodest, gl. 2. l. si. ne quis eum qui in ius voc. est, 182. nu. 70
Soluens, pro hærede, repetit §. vsufr. 1320. nu. 30
Soluens repetit partẽ ab alio, si plures, tenentur ex quasi delicto. l. per ceptiones, de his qui deiec. vel eff. 1252. num. 20
Soluens vnus in pœnis non liberat aliũ, l. adeo, de iurisd. omn. iudic. 145. numero 50
Soluens vnus reorum, an cessionem in totum habeat contra correos, glos. redimere, l. quæsitum est, de pecul. 1784. nu 50
Soluens indebitum ignoranter, repetit, scienter non, l. nunc, in summ. 1530. num. 10
Soluens scienter indebitum, non repetit. §, item. 820. num. 20. & l. quod quis, 1567 nu. 50. & 60
Soluens debitum ante diem, non repetit. l. in diem, 1534. nu. 20. & 30
Soluenti similis an sit præscribens, in marg. 1618 in princ.
Soluentem non liberat reproba pecunia, l. eleganter, §. 1. de pignor. actio. 1666 nu. 30
Solutio æquipollet absolutioni per sententiam, 736. nu. 40
Solutio nocte fieri an possit, 109. numero 6
Solutio particularis an sit admittenda, 1442. nu 70
Solutio quandoque iustè, & sine mora differtur, l. ... iendum, de vsur. ...
Solutio vna non parit contrarios effectus, gl. seruum, 1729. num. 20
Solutio facta per vnum, in pœnis nõ liberat alium, l. adeo, de iurisdic. omn. iud. 145. nu. 50. & 60
Solutio vnius, an liberet aliũ in pœnalibus, 184 nu 70
Solutio vnius, an liberet alios, in gl. 1. 217. num. 50. & seq. & 221. num. 60
Solutio vnius liberat alium, quando plures tenentur ad interesse, §. si plures, l. 1. de eo per quem factum erit, 204 num. 30
Solutio vnius quandoque liberat alium, quandoque non, gl. pœnam §. si plures, l. prima, de eo per quẽ factum erit, 204. nu. 50 & gl. fina. si cum mulier, de donatio inter virum, & vxorem, 2616. num. 50
Solutionis instrumentum debet esse apud debitorem, 1580. nu. 10. in marg.
Solutionis vice est satisfactio, §. q. paratus, l. item, quibus modis pign. vel hypot. fol. 2395. nu. 40
Solutionis vicem habet delegatio, glos. fin. l. quod debetur, de pecu. 1800. nu. 30. & 60
Solutionem non satisfactionem desiderans non est culpandus, §. q. paratus, l. item, quibus mod. pig. vel hypot. fol. 229. nu. 40
Solutionẽ non probat chirographus repertus cancellatus, l. si chirogr. de prob. 2447. nu. 50 & 60
Soluta pecunia quando dicitur, § solutam, 1657 num. 30
Solutum ex causa transactionis, inualidæ, in debiti solutionem conuertitur, §. si fideiussor, 328. nu. 30
Solutum ex causa emptionis, inualidæ, repetitur, 1558. numer. 40. l. ser num.
Solutum indebitè non repetitur, quãdo a pietate causatur error, in tex. l. cum is, § 2. de condict. indebiti, 1555. num. 20. & 30
Solutum indebitè per errorem circa rem repetitur, §. si putem, 1539. numero 40
Solutum indebitè in multis casibus non repetitur, 1541. nu. 70
Solus quandoque, id est vnicus, quandoque sine alio, glo. dũtaxat, 977. in princ.
Solum, id est terra, gl. id solũ. 1057. num. 60
Solum.) Cuius est solum, eius debet esse vsque ad cœlum, gl quia cœlum, l. 6. de serui. ... 10. num 70
Solum sequitur ædificium, l. domo, 1662. num 40
Somnus non excusat, quamuis sit naturalis, §. nec quisquam, l. si seruus ad legem Aquiliam, 1225. nu. 20. & 30
Sontes. 2346 num. 30 §. quotiens.
Sonticus morbus, §. quotiens, 2346. numero 40
Sorti accedit vsura, gl. obtinent. 2429 in princ.
Soror continetur appellatione fratris glo. ... l. tres fratres, de pact. 295 numero 20
Sorte quandoque res diriumitur, l. sed cum, de iudic. 720. num. 20. & l. si quæ, familiæ erciscundæ, 1291. numero 60
Sortem recipiendo videtur remitti pœna, gl. fin. l. fi. de eo, quod cer. loco, 1621. num. 40
Spado. 2308. numero 20. §. spadonem.
Spadonum alij castrati, alij non. gl. si spadoni, 1525. nu. 10
Specialis concessio præualet generali gl. 2. l. Pompo nius, de procur. 395. num 60
Specialis ratio vincit generalem, in marg. gl. fi. §. si ego, l. 1. si pars hæred. pet. 906. in princ.
Specialia duo non possunt concurrere, gl. placuit, l. cum post, de iure dot. 2544. nu. 10
Specialia facilius tolluntur, quã communia in verbo, communia, 229 num 60
Post Specialia generale verbũ subdere non est nouum, 2397. numero 50
Specialiter valent quædam, quæ generaliter non valerent, glo. specialiter, §. quæsitum, l. 4. si quis can. 213 num 40
Specialiter valent quædam, quæ valent etiam generaliter, gl. specialiter, § quæsitum, l. 4. si quis caute ibi numero 30
Species agendi, distinguitur ex medio concludendi, in marg. 554. numero 40
Species aliter accipitur apud Iuristas quam artistas, 15 nu. 60
Species, id est causa, 602. nu. 10
Speciei interitu quando liberatur debitor, in marg. 532. nu. 30
Species rei, id est forma, 791. in principio.
Specularia quæ & in marg. 1004. numero 10
Spei emptio est, l. nec. §. empt. de contrah. empt. 2030. nu. 30
Sphæristerium quid, in marg. 1921. numero 40
Spoliarent se amore mutuo cõiuges, si donatio eis permitteretur, l. moribus. 2575 nu. 30
Sponsa non vtitur iure vxoris, gl. fin. l. vxores. de his qui not. infam. 356. num. 70
Sponsa vnius, si alteri nubat, fit infamis, § item, 359. nu. 30
Sponsalia ante septennium nõ possunt contrahi 2481 numero 70. in princ.
Sponsalia bina eodem tẽpore contrahens, infamis est, §. qui ve. 346 numero 30
Sponsalia contrahens cum ea quã ducere fas non est, fit infamis, §. cum autem, 359 num. 40
Sponsalia contrahi possunt vbi matrimonium nõ potest, fol. 357. numero 20
Sponsalia contrahuntur inter absentes per nuncium & epistolam, l. in sponsal. 2483 nu 10
Sponsalia constituimus, nuptias vero facimus, § si quis, & §. cum autem, 359. nu 20. & 40
Sponsalia quæ l. sponsalia, 2479. numero 40
Sponsalia vnde, n. 40. ibi. l. sponsalia.
Sponsus debet expectare sponsam quadriennium, l. sæpe, 2482. num. 50. & 60
Sponsus debet primo iurare in matrimonio contrahendo, in marg. 66. in princ.

Sponsus mutuans ornamenta sponsæ in dubio videtur commodare, non dare, in marg. 1634. nu 40
Sponsio. 35. nu. 60. in tex.
Sponsio quid. §. si quis & ibi. in marg. 2219 in princ. & nu. 10
Sponsio à stipulatio. 2315. nu. 70
Sponsionem facere in ludo promisso licet, id est, quod dicitur, pariare. l. quibus, de alea 1394 nu. 40
Sponte confitenti parcitur, gl. fin. l. 3. de alien. iudic. mutan. cau. fac. 676, num. 10
Sponte facta præsumitur confessio in iudicio, non per vana in verbo, Confessio.
Sponte fideiubens durius tractatur, q̄ rogatus, in marg. l. si mulier, de senatusc. Maced. 1646. nu. 40
Sponte onus suscipiens, priuilegium inde non habet, gl. 2. l. item ex his, ex quib. cau. maio. 644. nu 70
σπορὰ pas. idest satio, l. vulgo. 57. num. 30
Sportula 2583. num. 70. in marg.
Sportula [illegible] 2250. nu. 70. in glos.
Spurcum vinum, est aqua mixtum, in marg. num. 50
Spurius quando de inofficioso testamento [illegible] dicere potest, §. de inoffi. 1010, 327 num. 10
Spurium dicens filium mater, an ei § iudicet, 2453. nu 50. §. ult. ier.
Spurij, 57 nu. 30. l. uulgo.
Stabularius, nauta, caupo, differunt. l. nauta 733 nu 30
Stabularii sunt hi qui pistores hominū equitantium, 72 in princ.
Stabularius, id est hospitator, & in stabulo manere. 733. nu. 20
Stabulum, fo. 2495. in princ. gl. taberna.
Stadium à stando dicitur 83. numero 70
Stagnum quid glo. stagno. 1118. nu. 50
Stagnum, vide in verbo, Fons.
Stare.) Si non stat per eum, qui debet implere conditionem, habetur pro impleta, gl pen l. 4. de cond. cau. da. 1510. nu. 30
Stare sententiæ, est illi parere. §. idem ait 705. nu 40. & 50
Statores in marg. 103. nu. 20
Statua.) Fugere licet ad Cæsaris statuam. §. sed eum, 2313. nu. 30
Statuę olim vt viderentur numi dari solebant, l. statua, 2023. nu. 70
Statuliber est seruus, cui relicta est sub conditione libertas, folio 202. numero 70
Statuit verbum, rem perfectam significat, in tex. 154. nu. 40
Statutum in aliquo, in sibi simili statuendum est, glossa non cesserit, l. receptum, communia prædio. 167. num. 30
Statutum in matre, habet locum in auia, in marg. 480. nu. 30
Statutum in pœnam, non debet in præmium conuerti, glossa in §. nemo. l. [illegible] unde, de cap. dimin. 636. numero 30
Statutum potest fieri contra certam personam delinquentem, quando delictum est notorium, in mar. 637. num. 70
Statuta penalia semper censetur habere clausulam, si delicta dolo com missa sunt, in margine, glos. prima, l. finali, quod quisque iuris, 159. numero 50
Statutorum uerba verè & propriè, non fictè & impropriè sunt sumenda, in marg. l. 3. §. hæc verba, de neg. gest. 435. in princ. & num. 10.
Stellionatus crimen an infamet. 362. num. 20. & 30.
Stercorandi causa olim grex conducebatur, glos. quem quis 2168. in principio.
Stercus res vendi possunt post motā controuersiam, §. quod si. l. si possessor, de petitio hæredita. 863. numero 30.
Sterilitas dat remissionem, non fructuum exiguitas, §. cum quidam, l. si uno, loca. 2176. nu. 30.
Sterilitas unius anni, compensatur cū vbertate alterius, l. si vno anno, loc. 2175. nu. 60
Sternere viam silice, idest pauire, §. si quis, 1172. nu. 20
Sternere. 1635. nu. 30
Stillicidij rigor. §. 1. u. ius, 1133. numero 20
Stipula quæ. 2039. nu. 20
Stipendia, & salaria, differunt, glo. stipendia, 1986. num. 70
Stipulatio cōsentium habere debet verbis expressum, glos. consensum. 249. in princ.
Stipulatio de rato quando committitur in fi. 1479. nu. 70
Stipulatio fit per verba de futuro, pactum de præsenti. 295. nu. 70
Stipulatio, ius, pactum continet factum. §. pactus, 283. in principio, & num. 10
Stipulatio pœnalis est, qua pœnam committi placet l. cum fun io, 1152. num. 30. & 40
Stipulatio quandoque dicitur acceptilatio 284. in princ.
Stipulatio quandoque intelligitur vbi non est 72. nu. 10
Stipulatio quæ non committitur, nisi adueniente conditione nouationem non parit. 292. nu. 70
Stipulatio [illegible] pl citer fieri potest. 265. num. 50
Strabo, glossa Strabonem. 2309. numero 50
Stratores erant, qui castra parabant, vt loca accommodatiora ad exercitum traducendum facerent, in marg. 103. num. 30
Strepitum non requirentia iudicij actus, potest iudex laicus in ecclesia expedire in margine, fol. 1492. numero 50
Stricte interpretari non debent defunctorum voluntates. §. sed si. l. plenum, de vsu & habitatione. 1167. num. 40
Strictius interpretamur quandoque, §. si [illegible] 1122. num. 40
Structiles columnæ, in margine. 1176. num. 50
Studere pōt scholaris, & scribere die fer 230. & seq. glo. pen. l. pen. de fer. 230. in prin.
Studentes debent continuare materiā, gloss. 2. §. & primi, in proœmio, 5. num. 10
Studium.) Impensæ a patre factæ pro filio in studio, an debent computari in diuisione, l. quæ pater. 1325. numero 10
Filio existenti in studio, conceditur vt agere possit, l. cum filiusfamilias. 1439. num. 10
Studio quisque doctior & melior fieri debet, l. penult. ad exhibend. 1366. num. 20
Stultitia quandoque dicitur delictum gloss. delictu. 2341. nu. 60
Stultitia, id est imprudentia, error. fol. 2175. nu. 30
Stultus dicitur ignorans, gloss. fin. §. si quis, [illegible] gula, de iur. & facti ignor. 2477. num. 70
Stultis non succurritur, sed errantibus, §. quod n. l. regula, de iur. & fac. ign. ibid. num. 60
Stuprum, aliàs probrum, l. stuprum. 2494 num. 20
Stupri metus viris bonis maior est, q̄ mortis, § q. od si. l. isti, quod metus cau. 510. nu. 20, & 30
Sublato impedimento, ob quod aliquid non fiebat, id fieri potest, glo. auctoritas, l. si de diuortijs, 2428. nu mero 70
Subscribere quandoque, idest consentire. 71. num. 70
Subscribere, & totam scripturam facere, idem in marg. l. si quis, in princ. de eden. 239. num. 50
Subscribens an consentiat, fol. 1831. num. 10
Subscriptio erronea non nocet, glossa non obest. l. Caius, de pigno. actio. 1675. num. 70. & glos. subscripserit, 2091. num 40
Subsidium.) Agitur in subsidium, quā aliàs non ageretur gl. [illegible] l. actoris, de pro. [illegible] 379 nu 70
Subsistit, idest dubito fol. 2450. numero 50
Substituta actio, an habeat vim eius cui substituitur, glos. & marg. 1486. num 50. & 60
Subtilitas in iure reprobatur. l. actio, de neg. gest. 432. nu. 40.
Subtilitas iuris probatur, gl. 3. l. eū actum de neg. gest. 436. in principio.
Subtilitas nimia est iuris impossibilitas, glo. subtilitate in l. si mulier, de iure dot. 2637 in princ.
Subtilitas probatur. l. 4. § nunquid ad hoc de lege Rhod. 2299. nu. 30
Subtilitas [illegible] peccu. si certū pet. 442. nu. 30. & 40
Subtilitates a iure scribus pellendæ, §. si debitori. 2299. nu. 70
Subuenitur. 9. N[illegible] subuenitur si non impetrauit, quo [illegible] in integrum restituitur, glos. prætermittere, § hæc clausula, l. sed etsi. ex quibus cau. maior. 658. num. 60
Subueniendum est, vbi æquitas poscit l. dium, in princip. de in integ. rest. 505. in princ.
Subueni ut magis legatarijs, quā creditoribus 321. nu. 10
Succedere potest quis in suum locum, l. Papinianus, in fiumi, qui pot. in pign. hab. 3178. num. 30
Succedens in locum alterius, partibus eius fungi debet, & nihil, l. quædam, de eden. 244 num. 10.
Successio.) Pactum de futura successione, an valeat, glos restitutum. 2142. num 50
Successio quod fit, eodem tempore fieri dicitur, glos. eodē antiqui. si pars hære pet. 909. in princ.

Successor an possit vsucapere, quod defunctus non potuit. 977. numer. 60. & 70.
Successor debet gaudere iure antecessoris, gl. fin. l. tale, de past. 300. nu. 20. & 30.
Successor debet obedire mādato Papæ an tecessori eius facto ibid.
Successor rei & iuris, & non sunt pares gl. 3 §. nihil. l. vbi. de edendēdo, 244. num. 10.
Successor si non veniat, durat officiū antecessoris. vel si venerit & nesciat antecessor in tex. iuncta gl. debebit, 109. num 40.
Pactum factum, vni qui solus successor sperabatur prodest alijs præter quam succedentibus. 299. nu. 30. §. pater.
Instantia iudicij transfertur in successorem singularem ex necessitate, in sum. 1321. nu. 50.
Succumbēs actione inepta, recurrit ad eptam, §. item si. l. sed & si. de insti. 1710. nu 10.
Succurri non debet ei, qui seipsum in necessitatem posuit, §. si necessaria, l. si fideiussor, qui satisd. cogan. 188. nu. 30. & glo. 1. §. si quis tamen, l. 2. si quis caut. 210. nu 10. & 534. n. 10.
Succurri non debet vni damno alterius, glo. 2. l. in causæ, 1. de minorib. 596. num 70.
Succurritur errantibus non stultis, §. quod si. l. regula, de iur. & fac. igno. 2478. num 10 & 20.
Stocula, idest torcular. 2179. nu. 60.
Sufficere magistratibus, est alium loco sui constituere. 29. numer. 40. §. & cum.
Suffragium quid. 417. nu 60 & 70.
Suffragium est consensus in scriptis redactus, 41. numero 20. & 1191. numero 30.
Suffragium, idest consensus 97. in principio.
Suggiunda quid, in marg. 1254. nu. 20. & §. hanc enim, 1255. nu. 20.
Summa, idest breuis, prima, digna. 50. num. 40.
Summa, idest quantitas, 255. nu. 40.
Ad summam Reipubl. nautum exercitium pertinet, §. licet. 1687. numero 20.
In summa idest breuiter. §. & in 1692. nu. 60. & 70.
Summatum plurium ex diuersis actionibus debitarum coacernatio fieri non debet ad impediendam iurisdictionem, l. si idem, in sum. 146. numero 30.
Summare. 2179. num. 40.
Summaria cognitio in multis habet locum, & in marg. 1351. numero 40. 50. & 60.
Summarie non expediuntur, quæ altiorem requirunt indaginem. §. ibidem. l. 9. ad exhib. 1352. nu. 50.
Summarijs in causis probatur interesse p... tur mātum in l. thesaurus, ad exhib. in sum. 1363. nu. 70.
Summatim cognoscit iudex an petitio ... pertineat, vel non. §. illud. 1372. num. 10.
Summouere quem ab actione sua, est eum repelli, l. nihil, §. si, cum. 811. num. 10.
Summus fundus, i. superior. l. tria. 2439. in prin.
Sumptus funeris causa factus quis, §. funeris, l. & si §. iudex, de religio. 1406. nu. 56. & 60.
Sumptus funeris causa factus quis, §. funeris, l. & si. de religio. 1405. in princ.
Sumptus funeris debet fieri pro facultate defuncti, l. si quis, §. pen. de relig. 1404. in princ.
Sumptum 2454. in prin. glo. indice.
Sumptibus fit preciosior homo, §. libertus, l. si non de cō si. indeb. 1550. nu. 10.
Sumptibus inanib. vexare se stultū est, cum obtinendi spes abest, l. sciendum, de inoffi. testa 793 nu 30.
Sumptibus modus adhibendus, glo. 5. l. hereditas, de petit. hæredit. 898. in princ.
Supellectilem tenuem habentes, milites suscipere cogendi non sunt, in marg. 114. nu. 10. & 20.
Superesse) Meum est, quod ex re mea superest, vt corium ex boue, §. meū, de rei vend. 907. nu. 30.
Plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit l. 1. de contrahen. empt. 2015. nu 50.
Superficies cadit in obligationem soli obligati, §. domus, l. Paulus, de pign. 2258 nu 20.
Superficies sequitur ius soli, §. domus, l. Paulus, de pign. ibid. nu. 30.
Superficiarius 91, l. superficiario. 969. num. 10.
Superioris legem tollere nemo potest gl. 2. l. di feriatis, de fer. 218. nu. 60.
Superstitio damnatur, §. diuus, l. non erit, de iureiur 2465. nu. 60.
Superfœtatio in fœmina a Iurecon. fieri possecōceditur, §. sed. & 908. numero 30. & seq.
Supina ignorātia, l. nec supina, de iur. & fac. ignor. 2473. nu. 10.
Supine ignoratur quod omnes sciunt, l. regula, §. quid enim, de iur. & fac. ignor. 2476. nu 10.
Supplere ad legem quandoque debemus, gl. in l. de precio, in fi. de Publ. 979. num. 20.
Supplet prætor quod legi deest. l. quia de præsc. verb. 2223. nu. 50.
Suppletur vbi deficit lex, gl. 1. l. oratio, de spon. 2438. nu. 20.
Surrogata actio lo o alterius non vtitur eadem n... 1012. nu 20.
Surrogatum accipit naturam eius, cui surrogatur, gl. 2. §. iniuriarum, l. si eum, §. si quis caut. 210. numer. 60. & in marg 858. num. 20.
Suscepta cognitio, idest litis contest. In ver. Cognitio.
Suscipere cognitionem, est litem contestari, l. cum quædam. 132. num. 20.
Suscipere iudicium est defendere, glo. defendere, §. si. l. sed & hæ. de procu. 387 nu. 60.
Suspecta si sit patris vita, filius procuratorem dare, & agere potest. in tex. 369. num. 50.
Suspectus est qui se ingerit, glossa 3. l. quę omnia, de procuratorib. 375. num. 40.
Suspectus si est reus, res mobilis (de qua agitur) sequestratur, donec satisdet, l. si fideiussor, §. si. qui satisd. coga. 188. nu. 30. & 40.
Nihil tam graue est, quam coram suspecto iudice litigare, glos. 2. in fine, l. 2. si quis in ius voc. numero. 176. num. 50.
Suspecto debet auferri administratio rei in qua suspectus, est glo. 1. §. fin. l. si fideiussor, qui satisd. cogan. 188. in prin.
Suspectum aliquem faciunt, non possidere immobilia vel pauca possidere, vel mali mors, glos. 1. §. final. l. si fideiussor, qui satisd. cogan. ibid. nu 10.
Suspentiosus, §. non solent, 358. numero. 10.
Suspicio nihil operatur, l. metum, cum glos. 2. quod met. cau. 51. nu. 10. & 12. in prin.
Suspicionis causam non cognoscit iudex eius personā tangentis, in marg. 176. num 60.
Suspicionis causa, an semper debeat probari. 374. nu. 40.
Suspicionem remouet par affectionis causa §. de vno 2506. nu. 40.
Suspicionem tollit par affectionis causa, glos. coniunctam, §. fi. l. si pater fam. de adopt.
Sine suspicione procedere debent litte glos. 2. l. prætor, de iurisdi. om. iu. 70. num 50.
Sustinere, idest differre, prorogare, l. si seruus in fi 2164. nu. 30.
Suus hæres est, quem nemo præcedit, 48. in princ.
Suus) In suo facit quilibet quod uult, modo alij non noceat, in tex. 2178. nu n. 20.
Sua res nemini serui. l. in re. de ser. vrb. præ l. 2126 num. 10.
Suum petenti consulendum, glos. videlem, in verbo, Petenti suum. 1600. num 70.
Suum recipiens licitè ab alio quam vero debitore, nō reddit l. repetitio, de condic. indeb 1565 nu. 50 60.
Symphoniaci, §. n quis 1228 nu 30.
συνάλλαγμα, i. contractus, permutatio, in marg. 255 nu. 10. & 20.
Syndicum, an sibi scholares faciant, folio 424. nu. 60.
Syndicus & œconomus, actor differunt. 424 num. 70.
Syndicus si non est ciuitatis potestas vice eius citari potest, in marg. 426. num. 50.
Synedria quid, §. si autem. 1683. nu. 80.

T

TAbellio, est seruus publicus, 58. in princ.
Tabellio, seruus esse non potest. 72. numero 70.
Tabellio delinquens in officio, an possit iterum gerere. 239. nu. 20.
Tabelliones cogendi sunt rationes exhibere, licet non nisi data pecunia edere velint. 246. in princ.
Taberna cæsaria, & rasoria, §. Aristo. & in marg 2178. in prin. & nu. 10.
Taberna argentaria. l. qui tab. 2021. numero 10.
Taberna 2494. nu. 6. glo. taberna.
Tabernæ appell. venit omnis mercimonia ibi existens, l. cum tabernam, ol. 2259. num 70.
Tabernis veteres preponebant puellas vt contrahentes allicerent, l. nam. 1708. nu. 70.
Tabernarij falsis mensuris vtentes, esse deportandi, §. ne eo cum glo. pen. in fi. & in marg. l. arbitrio, de dolo ma. 739. nu 70.
Tabularium idest tabellium 358. in prin.

Tabula

Tabulæ quandoque post matrimonium contractum fiunt, 2624. in princip.
Qui Tacet affirmat 67. num. 20
Tacere est medium inter contradicere, & non consentire, in addi. glo. fina. l. in adoptionibus, de adop. ibi. nu. 30. & 40
Tacere non est consentire quandoque glosf. fina. §. ipse, l. filiusfa. de procu. 369. num. 70
Tacere quandoque nocet, gloss. l. coiri, pro socio, 168. in princip. & gloss. pen. l. quoti ns, de proba. 2445 numero 70
Tacens quoad sui commodum habetur pro negante, & insolidum conuenitur §. qui tacuit. l. de ætate, de in ter. act. 2373. nu 50
Tacens videtur consentire, gloss. fina l. ll proprius, de mor. inter. 246. in princ. & gloss. pen. l. item loca. 2173. num. 10
Tacita conditio non facit rem conditionalem, 729. nu. 70
Tacita voluntas valet, glo. pen. l. patre, de his qui sunt sui vel al. ie. nu. 63 numero 70
Tacitum an vitietur, vitiato expresso, §. cum venditor, in verbo, expresso, 2152 num. 30
Tacite quædam valent quæ non expressa, gloss. fi. l. Pomponius, de pac. dot. 2555. nu 50
Tacite obligantur inuecta, & illata pro pensione, l. Pomponius, 2261. numero 50
Tacite obligantur fructus pro pensione, l. in prædijs, 2463. nu. 30
Tacite quædam fiunt, quæ expresse fieri non possunt, glo 2 §. veterani. l. filii de pro 370. nu 60
Tacite quædam subintelliguntur quæ non expresse, gl. fi. § 2. l. quato. loca ...
Tacite ... tur, pro expresso habetur ... quid, in sum. ficer. pet. 1422 nu. ... 0
Tacite ... tur, gl. 2. Procula. de probā. 2411. in prin. & nu. 10
Tacite repetitum dicitur prius dictum glo. 2 in fine. l. si iudex, de iudi 764. num. 70
Tacite uidetur con ... nire quod est confictum, gl. pen. l. si fundus, de l. commisso, 2071. nu 30
Taciturnitas consensui non comparatur, gl. non probatur, l. filiusf. de procur. 369. nu 70
Taciturnitas longi temporis tollit actum personalem competentem ad vsuram, §. diuus. 2413. numero 50. & 60
Taciturnitate non punitur quis, l. si filius, de int. r. acti. 1370. nu 30
Taciturnitate vtriusque partis colonus videtur reconduxisse, §. caoeri, 2173. nu ... 30
Tædio vitæ olim se occidere licebat. nō solent, 558. nu. 10
Tamen dictio, denotat inhærentiam, § hæc tutem, in summa, 1251. in principio.
Tanquam, 132. in princ.
Tanquam dictio est nota impropriætatis, in marg 1451. nu 50
Temperamentum bonum si ex duobus contrarijs, gloss 3 § si quis tamen, l. 2. si quis cau. 210. num 10. 30. & glos. l. sed hæc, de procu. 372. nu mer. 70. l. mutus, §. Labeo, de procu. 404 num. 10
Temperamentum optimum, l. si quid, de ædil. ædic. 2315. nu. 20
Temperamentum quoddam eligitur, ex duobus contrarijs per text. quem allegat. 166 nu. 10. & 20. & in § hab. 404 nu. 10
Temperandum est, 516. numero 10. §. sed si.
Tempestas quid, 209. numero 77. §. si non.
Tempestate impeditus excusatur, §. 2. l. 2. si quis cautio. ibi nu 40
Temporarium filium habere non conuenit. l. si tibi, de adop 77 numero 10
Tempus in iure diuersis modis sumitur. 574. nu. 50
Tempus breue. 693. nu. 40
Tempus cedit ignoranti, glos. 2. §. fina. l. genero, de his, qui not. infra. 356. numero. 30
Conceptionis Tempus spectandum, l. emancipatum, §. 1. de sena. 89. numero 20
Tempus contractus inspicitur, gl. exierit. l. item, de constitu. pecu. 1622. in princ. & gl. 3. l. 2. de hær. vel ac. ven. 2076. in prin.
Tempus contractus non inspicitur in his, quæ retro non trahuntur, sed conditionis existentis, §. manumissionis, 2586 nu. 20. & 30
Tempus contractus inspicitur, valeat vel non, 2586. nu. 30
Tempus longum dicitur arbitrio iudicis, glos. pen. l. si cum, si quis cautio. 22 ... nu. 3 ...
Tempus longum dicitur decennium, in verbo, decennium, 2465. numero 60
Tempus longum, idest, triennij vel quinquennij, gloss. 4. l. ... um quidam, de vsur. 24 4. in prin.
Tempus longum in act. in rem non datur. gl. l. in fideicommissi, 2401. in princ.
Tempus modicum in arbitrio iudicis est. 650. nu. 50
Tempus non modicum, 988. numero 70
Tempus multum. 693. nu. 40
Tempus præsens pro præterito quando que ponitur, gl. 2. l. 3. de Public. 973. num. 20. & 30
Tempus præteritum pro futuro quandoque ponitur, glo. si vero, 186. num. 60
Tempus ad tempus, & persona ad personam prorogatur, 342. numero 40
Tempus quandoque inspicitur, quandoque initium, glo. l. si legatu, de pig. 2257. nu. 30
Tempus quandoque quæritur de momento ad momentum, glo. vit. l. mo ... 229 num. 70
Tempus si est de substantia pœnæ, alio tempore factum nō punitur, in mar. 559. nu. 50
Ante Tempus renuntians societati, socium, à se liberat, non contra, §. item, 2005. nu. 10
Tempus non est modus tollendæ obligationis glossa, perpetuam, 1961. in princ.
Tempus ipso iure non tollit actionem, licet elidat, glos. danda, §. si, l. si eum. & si quis cau. 220. nu. 50
Temporis angustia nimia non solum dat exceptionem, sed quandoque stipulationem reddit inutilem, gl. pen. §. si quis tamen, l. 2. si quis cau. 210. nu. 40
Quod fieri non debet, fit tamen si timetur fieri non posse tractu temporis, glo. fina. l. sed etiam ex. de prob. 371. nu. 70
Temporis cuiusque initio conditio spectanda est, l. Pomponius, in prin. de neg. gest. 458. nu. 10
Tempore congruo aliquid fieri, idem est, & in illud tempus conferri, in marg. §. pen. l. & hæredi. de pac. 277. num. 30
De Tempore ad locum, idem est iudicium, l. si ... tes, 1599. in prin.
Tempore suo fieri debet rustica opera, in verbo, cultura intempestiua.
Tempora in hære. & in legatario sunt diuersa. 1578. nu. 30
Teneor) i de insolito teneor, ergo de solito non teneor de casu, gloss. 3. lege si negotia, de nego. gest. 454. numero 50
Tenetur actor designare quod petit, qua libet actione reali & personali. l. 1. in glo. 2. de do. ma. 556. nu. 40
Tenetur quis quandoque præcise ad factum, gl. accipere, §. pen. l. sed & hær. de procu. 386. nu. 70
Bo. fi. po. in id tantum Tenetur quod ad se peruenit. 860. nu. 40
Teneri non debet promittens eum sistere, qui non potest esse in iudicio, l. quotiens, 212. nu. 20
Tepidarium quid, 1121. in prin.
Termini breuitas non vitiat contractū, §. in operis, l. initiam, loc. 2206. numero 60
Territorium) Extra territorium ius dicentis, impune non paretur, l. extra de iu ... ud. 132. nu. 40
Tessera quid. 777. num. 20 & 30
Tessera est bellicum symbolum, quod in aciem prodeuntibus dabatur, in tes. 32. nu 10
Tessera frumentaria, §. ll libertis, 777. num. 20
Testamentum.) Lazarus suscitatus an potuerit rumpere testamentum, 37. num. 10
Testamentum in carcere factum ualet. 555 nu. 50
Testamentum non iure factum, 830. numero 60
Testamentum potest facere damnatus pendente appellatione, 353. numero 40
Hæres Seij esse possum ab intestato, licet fecerit testamentum, 831. nu. 40. & 50
Hæres Seij esse possum ex testamento, licet nullum fecerit Testamentum, ibidem.
Testamentum quando debet deponi in ædem sacram. §. sed & l. sequē. 1291. num 20. & 30
Testamenti exemplum solet habere hæres : ideo non debet petere illud sibi edi. l. si legatum, 236 numero 20
Testamenti executrix potest esse mulier, in margine 1708. numero 10. & 20
Testamenti secreta non sunt inuulganda, §. si quis tab. l. 1. depo. 1278. num. 20. & 30
Testamento & libertati magis fauetur

K 4 quàm

quàm reo.in mar.in verbo,reus.809. nu.30.& 40
Si in Testaméto aliquid valet,& inter viuos,gloff.4.l.pactum inter.de pac. 303 nu.70
De controuersijs ex Testamento depédentibus,non potest transigi,nisi inspectis verbis testamenti. l. de his. 318.nu.10.& 20
Transactio facta super Testamento,refertur ad quamlibet partem testaméti,non ad codicillos postea repertos. l.non est,329 nu.10
Testamento se subscribens vt testis,nõ videtur approbare,quæ in eo sunt, l. Caius,1675.in principio.& numero 10
Testamentis duobus relictis decedere quis potest,73 nu.30.& 40
Maior fides habetur scripturæ in testamentis,glo.in his,l. de transac. 328. nu.50.& 60
Testatio est scriptura continens dicta testium,vulgo in questa dicitur,364. in princ.
Testatio,est denunciatio coram testib. facta,615.in prin.
Testatio glo.1.l.in sponsalibus, 2480. nu.20.& 30
Testator.) An possessio continuetur à testatore in hæredem.6.4 num.40. & 50
Testator si legat aliquid ecclesiæ, in qua elegit sepulturam,& postea elegit sepult.alibi,videtur ademisse legatum,§ idem,in sum.1300.nu.mero 20
Testatoris non omnis vox vim legis habet,gl.non obesse.l.Caius, de pign.act.1675.nu.70
Testatoris verba debent interpretari secundum conditionem personæ ad quam dispositio confertur.§ æquior, l plenũ,de vsu & habi.in sum.1076. num.60
Testatoris verba enunciatiua creditoribus non præiudicant, l.Seia.1855. num.60
Testatoris voluntas non est sequenda, si iustam sumptuum rationem egrediatur,§.sciendum,l.& si de religio. 1405.nu 50
Testiculum vnum habens potest generare,§.spadonem,l. Pomponius, de ædil.edi 2308.nu 20
Testatum.) Redigere in testatum,id est in testationem scripto confectã, §.rectè,& in gloss.2083. numero 30. & 60
Testimonium de auditu valet. arg l.si arbit.§.in sum.de proba.in gl.2452. nu.40 & 50
Testimonium potest ferre vnus de collegio.87.nu.70
Testimonio repelluntur domestici.gl. fina.§ illud,l.sed etsi. si quis cautio. 212.nu 60
Testimonia,id est chartæ,glo.testimonia.2453.nu.60
Testimonia quæ,glo non testimonijs, 2460.in prin.
Testimoniorum & testium auctoritas diuersa.§. Gabino.2460. numero 20
Testis causam sui testimonij dicere debet,glo.audiat §.vult igitur,l. 8. de transactio.321.nu.60
Testis esse cogitur quis inuitus,glossa fina.§.1.l.si quis caut. 209. numero 10
Testis esse non potest domesticus, in marg.212.nu.70
Testis fidem auget dignitas,glo.dignitas,l.3.de testi.2459. numero 30.& 40
Testis esse possum pro vxore fratris vidua, secus si frater viuat. in margi. 341 nu.10
Sententia lata cum producente falsos Testes, eos non infamat.l.Lucius, 364.in prin.& nu.10
Testis in testamento non videtur probare quæ in eo sunt, l. Caius,1675. in prin.
Testis esse an possit eiusdem criminis socius,l.repetita,in sum.2454.numero 60
Testis qualis esse debet, l. in testibus, & lege,testium.2457.numero 30. & 40
Testis in re sua secundario esse quis potest,non principaliter,glossa prima, lege, nullius, 2464. numero 10.& 20
Testis quandoque rogandus, quandoque non, l.ad fidem,ibidem,numero 20
Testis esse potest quandoque mulier l. ex eo.2466.nu.30
Testis an possit esse pupillus,glossa sed nec, lege,inuiti, 2496. numero 60
Testis potest deponere coram testibus, glo.si ipsos,2468.nu.60
Testis vacillans non repellitur,sed minus ei creditur,gloss.vacillat. 2456. num.50
Testis vacillans puniendus, cuiuscunque sit fori,glo perpendere, & l qui falso,& glossa fina l. quæsitum, de testi. 2465. numero 50. & 2466. in princ.
Testis vera præsumpt.inducit,gl pen. l.admonendi,de iureiuran.90.numero 10
Testes contrarii non puniuntur ratione incertitudinis,in margine, glossa pen [illegible] duobus,de iureiur. 1485.numero 60
Testi quanta fides sit habenda, iudex magis potest scire,§ ideoque, 2458. nu.30.& 40
Testes præsente parte debent recipi, id est,iurare, & ea absente examinari. 41.nu 60
Testes an,& quando præsente parte possint examinari.ibid.
Testes non sunt interrogandi, nisi super quo producti sunt, gloss. fina §. idem Iul.l.si duo de iureiuran.1474. num 70
Testes non producuntur post publicationem,236.in principio,& numero 10
Testes falsos producens si statuto puniatur, licet vnicum producat, punietur, in margine, 833. numero 70
Testes inducti super vno articulo, non debent super alio interrogari. 837. num.70
Testes rustici an debeant habere salarium equitum. in addicio. ad glossa eum oportere,1913.nu 40
Testes vnum eundemque sermoné proferentes, premeditati videntur. §. ideoque, secus si ex tempore ad interrogata verticulis respondeant, vt ibi [illegible] 2458 nu 50
Testes esse qui non possunt, §. lege, 2460.numero 30
Testes esse qui non cogantur, & seq.l. inuiti.2466.nu.40
Testes reprobat locorum varietas,glo. assistit.lege,ob carmen 2468.in principio
Testium dicta ad concordiam sunt reducenda,in margine, lege, item videndum,de petit hæred. 852.numero 10
Testium numerus non attenditur, sed si quibus potius lux veritatis assistit,in fine, l. ob carmen. de testi. 2468.nu.10
Testium numerus restringendus, l. 1.de testi.2456.nu.50
Testium numerus supplet, quod in fide deficit,glos. numerus, 2459. numero 50
Testibus iuramentum remitti potest, glo.sententia.l.1.de fer.225. numero 50
Testibus plus creditur quàm instrumẽto,gl.1.§.veritas,falsitas, de offic. præ.123.nu.10
Testibus potiores sunt libri censuales, l census, de proba. 2440. numero 40
Testibus,quibus prius vti quis non potuit,intentionem suam probare potest,§.cum autem,in fine, 246.num. 50
Testibus an fides sit adhibenda diuersa dicentib.707.in princ.
Testibus quandoque minus creditur, quam scripturæ,l.census,2440.num. 40
Thesaurus inuentus in re empta, est emptoris,966 numero 10. l.a tutore.
Thunnus piscis,1164.num.10. in margine.
Thymelici sunt citharistæ,lyristæ,tibicines,in margine,& glo.350.nume. 50.& 70
Thynnaria piscatio,in marg. 1164.numero 10
Thynnus piscis,ibidem.
Tignum quid, 1336. numero 10.lege, tigni.
Timent magis parentes in liberis, quã in se,§. hæc quæ, l. isti. de eo quod met.cau.510.nu 40
Titius Cæsius,33 nu.40
Titubatio,error,ignorantia,insciẽntia, differunt 2469 numero.70. & 2470. in princ.
Titulus,i.est tractatus, vel rubrica. in margine, 418 num.50.& 60
T.seu Tiberius Coruncanus,§. Et quidem,32. numero 20. & 31. numero 60
Togatus idest aduocatus,in uerbo, aduocatus.
Tollere & differre contraria sunt,720. num.30 & 40
Tollere non possunt mea auctoritate, quod supra meum pendet,§.si protectum,1130.nu.40
Torquetur pauper potius quàm diues, §.in seruos, l.si quis, de iureiur.ud. 145.num.20
Tortura.) Solum iudicium etiam non sufficit ad semiplenam probationem suffi it,ut quis iubeat torturam in marg.2439 nu.70
Totus pro omnis,quandoque capitur. 4 nu.60
Totus quandoque,i omnis,glo.totam, 283 nu.20 & 283.nu.30

To-

Totum non petere promittens, remouetur à petition cuiuslibet patris, §. item, 288. nu. 30

Totius ad partem ratio eadem non est l. sed & fin. §. adeo, & in glos. fina. de pet. hære. l. 876. numero 30. & glo. 2. l. ex mille. de euictio. 2384. numero 70

Quod iuris est in toto, quoad totum: idem in parte quoad partem, glossa, nam & §. item, l. 4. si quis cau. 214. numero 40.

Quod licet in toto quoad totum, licet in parte quoad partem, §. adeo iurisgen. de pac. 260 numero 10. & l. quæ de tota de rei ven. li 969 numero 40. & gloss. 3. l. qui sit, de vsur. 2419. in prin.

Quandoque non est idem iuris de parte quoad partem, quod de toto quo ad totum, gloss. fin. ad fi. l. per fundum, de ser. prædio. rustic. 1139. numero 70

Tractatus id est quæstio. 914. numero 40

Traditum non dicitur quod auocari potest, glo. 1. l. 3. de act. emp. 2114. numero 70

Traditio nõ fit rerum inæstimatarum, gloss. 3. l. dotis promissio, de iu. do. 2542. num. 60

Traditio.) Pactum in rei traditione positum valet, & vestitur cohærentia traditionis, l. in traditionibus, 305. num. 10

Traditionis instar habet patientia incorporalib. §. si iter. l. 3. de act. emp. 2115. nu. 20

Traditionem non recipiunt incorporalia, glos. 4. l. 3. de actio. 2115. numero 40

Traiecti tia pecunia quæ, l. 1. de nau. fœ. 2433. nu. 10

Trapetum, 2179. numero 70. §. illud.

Transactio fit per simplex pactum, trãsactum. 315. nu. 10

Transactio fit de re dubia, & lite incerta, nec finita, gloss. qui transigit, pactum vero super re certa. 314. nu. ue. r 60

Transactio quandoque fit super re non dubia ibi, in glo.

Transactio facta cum hærede putatiuo, non porrigitur ad hæredem verum. Imperatores, 316. nu. 20

Transactio fit dupliciter. 315. num. 10

Transactio facta cum principali prodest, fideiussori etiam condemnato, §. si fideiussor. 318. numero 30. & 40

Transactio super alimentis testamento relictis, non valet sine decreto iudicis, & in margine, 320. numero 30. & 40

Transactio (quantumcunque generalis) non obstat agenti ex alia re, quam illa super qua est transactum, in margine, 327. nu. 30

Transactio generalis porrigitur ad ea de quibus actum esse per excipientem probatur, §. ei qui. 328. numero 20

Transactio non porrigitur ad codicillos postea repertos, §. cum transactio 316. nu. 10

Transactio non porrigitur ad ea de quibus non est cogitatum, §. transactio. 327. nu. 40

Transactio non porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur, §. qui per. 328. num. 10

Transactio omnis pactum est, non ecõtra. 331. nu 60

Transactio licet sit cõtractus stricti iuris, tamen dolus agentis dans causam contractui, reddit eam nullam, in marg. 1577. nu. 50

Transactio super sententia non valet nisi sententia reuocetur in dubium, glo. 1. §. si pacificar. l. iurisgen. de pac. 264. in princ.

Transactionis exceptio impedit litis ingressum, in margine, §. si quis, l. eleganter, de condic. indeb. 1543 numero 10

Dolo facit, qui contra transactionem expertus plus petit, §. si quis, l. eleganter, de condic. indeb. 1543. nume. 30. & 40

Pœna in transactione de consilio ponitur, l. pacto. 331. nu. 10

Transactum accipere, id est, concedere 335 nu 30

Trãsacto negotio, pœna promissa laborare quis non debet, in text. l. 2. ibi, quis enim, si quis cau. 208. numero 30

Transferimus ad alium, quod nostrum non est, l. quod nostrum, de vsufru. 1033 in prin.

Transfuga est, qui ad hostem fugit 647. in prin.

Transigere est obligationem tollere: est, distrahere. 248. nu. 70

Transigere non potest principis procurator eo inconsulto, l. nulli. 330. numero 10

Transigere, id est, recedere à lite. 956. num. 10

Transigi potest post sententiam, si potest esse dubium, post remis. 319. numero 20

Transtiberine quid, in mar 1844. numero 60

Trebatius, 12. nu. 90

Treuga est in longum tempus, 352. numero 50

Tribuni plebis, 29. in prin.

Tribuni militum, 30. nu. 30

Tribunus celerum, § quod ad 18. numero 30

Tribunus celerum is regibus dicebatur qui dictatoribus magister equitum, & Imperatoribus prætec. prætorio. §. populo hunc Conestabilem vocant. 18. nu. 30. & 40

Tribunus militum, 247. nu 60

Tributiones, id est, tributa, §. pactum, 308. nu. 10

Tributoria actio de peculio dicitur. 1721. num 40

Tributoria actione quando agitur, l. alias, 1716. nu. 40. & 50

Tributum) Pacto priuatorum fieri nõ potest vt creditor tributum prædii pignorati fisco non pendat, l. inter. 3. numero. 10. quod verum est quantum ad fiscum, sed quantum ad paciscentes seruari debet, ibidem, in glo. 1

Pactum circa solutionem Tributorum valet inter priuatos quo ad ipsos tantum, §. pactum, 308. numero 10.

Tributum capitibus, vectigal prædio imponitur, glo. tributorum, 2010. numero 54

Tributorum species, exactiones nõ sunt faciendæ, l. illicitas, §. 3. de off. præsi. 113. nu. 50

Triga, 1991. nu. 30

Tripertita. 32. nu. 30

Triste aliquid alteri dolo nuntians, tenetur, §. dolum, l. 1. de eo per quem fac. erit. 203. nu. 40

Triumuiri monetales. §. eodem, 30. numero 60

Triumuiri capitales. ibi.

Triumuiri olim præerant incendiis arcendis, in prin. tex. 99. nu 40

Tubero. 34 in prin. & nu 10

Τρόφιμα, quid & in gl. 1893. numero 70

Tueri quod acceperis aliud est, aliud nouum facere, l. vsufru. de vsufruct. 1024. nu. 10

Turbido ex fonte liquidum corrumpitur stagnum, §. nos vero, in proœmio. 6. num. 70

Turpis causa si est dantis, & accipientis, cessat repetitio, l. auunculo. 1584. num. 20

Turpis quæstus non præsumitur in fœmina matrimonio iuncta, l. Quintus, de don. inter vir. & vxo. 2616. numero 70

Turpis rei nullum mandatum est, §. si passus, l. si remunerãdi. mand. 1901. numero 40. & §. qui ædem, l. si mandatu, manda. 1525. numero 10. & 20

Potior est qui possidet, in Turpi causa, gloss. fi. l. si ob turpem, de condic. ob tur. cau. 1528. nu. 50

Turpes actiones, gloss. turpibus, 1990. in princ.

Turpiter accipere dicitur, qui quid capit vt faciat quod gratis facere tenetur, § si vel. l. iurisgen. de pac. 256. nu. 1. & l. si vestimenta. de cond. ob tur. cau. 1529. num. 20

Turpiter meretrix facit, quòd sit meretrix, sed nõ turpiter accepit, cum sit meretrix, §. sed quod, l. 4. de condic. ob tur. cau. 1527. in princ. & numero 10.

Turpiter viuentibus paupertatis obtentu ignoscendum non est, §. non est, l. palam, de ri. nup. 2495. nu. 30

Turpitudo adest, si abest dignitas, glo. fi. l. auus, de iure dotium. 2551. numero 10

Turpitudo intermissione non aboletur §. neque, l. palam, de ri. nupt. 2495. num. 20.

Turpitudinem repetendi recipiẽs obijcere non potest, glos. fin. l. si rem. de præscriptis ver. 2229. numero 50.

Tuscienus, 35. nu. 40

Tusci mus iureon. ibid.

Tutelam cœptam an possit quis dimittere 593. in prin.

Tutela.) Quod quisque ob tutelã sui corporis fecit, iure fecisse dicitur, l. vt vim, de iust. & iure. 17. numero. 30.

Tutor an possit adoptare pupillum. 76. in prin.

Tutor dicitur habere officium. 226 numero 50.

Tutor olim pupilli creditor esse poterat, hodie non. 301. numero 60. & 70.

Tutor potest esse infamis in mar. 338. num. 10

Tutor potest esse creditor, in mar 418. num. 40

Tutor non tenetur restituere nummos quos accepit pro pupilla locanda. 486.nu.70

Tutor & curator ante redditam rationem Cæsaris patrimonio conducens punitur, l. εἰ ἐπίτροπος, 1201.nu. 30.& 40.

Tutoris datio an sit meri imperij. 139. num.70

Tutoris potestas differt à patria pote. 2480.nu.10

Tutorem habenti quare tutor dari nõ potest, 41.in prin.

Mitius agitur cum Tutore, quam cum procuratore, 607.nu.70

V

Vacillans testis punitur, cuiuscunque sit fori.gl.perpendere, l.quæ falso,& gloss fina.l.quæsitum, de teste. 2465. numero 50. & 2466. in princip.

Vacuam causam dimittere,& possessionem tradere, paria sunt, §.Iul. 1278. num.10

Vacuum ministerium id est vile, quasi quem nullum, 1013.nume.20.gloss. vacuo.

Vadum quid.l flumine,& in gl. 1153. nu.60 & 1154.nu.10

Vagus debitor vbique conueniri potest glo.debebit.l. hæret, de iud.756.nu. 10 & 20

Valet.) Si non valet quod ago, vt ago: valet vt valere potest, gl.§.l.& post de transact. 319.nu 10.& l.si tam, de seruit. 1106. numero 20. & §.eum qui de constitut. pec. 1612. numero 20

Valet tanti res, quanti potest vendi gl. inuenerit l.si seruus, de condic. fur. 1792 num.10

Renunciatio generalis non valet. glo. si.l.si quis in ius vo.non ierit. 175. num.70

Valet tractu temporis, quod ab initio non valuit.l.si quis in uerbo, tractu temporis 2491.in prin.

Valere.) Quod ad initio non valuit, nõ confirmatur.174.nu 40

Valetudo est perpetua, morbus autem temporalis.76.nu.50

Valetudinis ratio est habenda, l.licet, de arbi.691.num.40

Valetudine impeditus excusatur, §.2. si quis cautio.2.9.nu.40

Validiora sunt quæ ma... statuuntur ex authoritate, glo.3.§.1.l.si quis, de eden. 136.num.40

Validum minus non plus durat, quam magis validum.l.qui usumfructum, si vsusfruc.1067 in prin.

Articulandi modus circa Valorem rerum, in margine. 1605. numero 50. & 60

Vapores, inflammæ, 1179.nu.60

Variare non licet, §.eleganter 1071.numero 10

Variare quandoque licet, gl.si ante litem de proc... 3.nu 70

Variare non licet gloss.acceptum, l. si de diuor. 2730.in princip.& gloss.semel l. Pompon.de neg.gest. 451.numero 70

Variare non potest qui semel forum elegit.l.sicu.Barto.de seruit. 104.numero 30

Variatio admittitur quandoque gl. impuberis. §.sed nec, de inothicio. testam. 801 nu.50

Varia ... improbatur glo.2.§.item si.l. sed & si pupil. de institu. 1709. numero 50

Varia iura ex tempore & loco statuuntur, glo.3.l.1.de exer.act.1682. numero.50

Variatio permittitur, § qui do num in sum. l. si steril.de act.emp.2141.numero 40

Varicosus quis l.varicosus, 2340.nu.40. & 60

Varietate personarũ mutari potest ius glo.antepenul.l. iusiurandum, de iureiur.1493.nu 20

Varus 2309 in prin.gl.varus.

Vascones dicebant se non teneri sub rege Anglorum, nisi ipse esset in Vasconia.171.nu.70

Vasculiarius, §. si cum, 2131.numero 20

Vasallus si esset insidiatus domino., amittit feudum, non eius filius. 166. num.40

Vassallus potest seruire p substitutum in mar.gloss.pen.l.3. de vsu. 950.numero 60

Vassallus si facit amicitia cum ini... eo meo ... ei feu ... glo cum ... §.cum patroni. l.1.de offic. præ.vrb.95.nu.10

Vassallus vniuersitatis non est singulorum 425.nu 70

Vassallus cui remissa est felonia, dicitur habere feudum ex veteri concessione, 757.nu.3...& 40

Varius quid glosia, varius, 2309.in princip.

Vbertas vnius anni cum sterilitate alterius compensatur, l.si vno 2175.numero 6...

Vbi, & ... quandoque temporaliter, ... localiter ... 747. num.50

Vel ... est, & 687 in prin.

Vectigal, idest pen... glo. secunda, l lex.de pig.& hypo.2259. numero 20

Vectigalis ager quis, in mar.196.nume. 20.& 30

Vectigalis ager est qui in perpetuum locatur, l.agri.918 nu.20

Vectigalia ... an possint vsucapi. 984 nu.60

Vector quis, glo cum vectig.1694.numero 70

Vectores qui.1582.nu 70

Vectura priuilegium habet in rebus vectis, vt præferatur prioribus creditoribus, 2271.nu.30

Vel quandoque significat, idest 5.numero 70.& 988.num.10.l. legis, in sum. 1205.nu.10

Velle, noter, & nolle, est medium gl. ... tep.l.§ de tributo 1718.nu 60. gloss. voluit.§.21 quam Tuberonis, de peculi.750.nu 70

Velle potest, qui prius nolle ... §. Scæuola in marg l.quod si, de minor. 609.nu 10

Facit quisque quod vult in suo, modo ne cui noceat, l.sicut, §. Aristo. si ser. vindicet in verbo, voluntas 1178. numero 20

Velleiani exceptiones possunt opponi per iudicem, etiam sine petitione ipsius partis, in mar l.2. ad sen.atus.con. Valle 1835.nu.30 & 40

Velleianum ... mulieri, glo.ne ... 1833 nu.50

Velleiano renunciare potest mulier in iudicio, §.b mulier 1859 nu.50 & 60

Venalitiarius, §.licet, & in marg. 1718. num.30

Venalitiarius est emptor seruorũ, 1356. num.50

Venalitiarij, §.præsumptum, 2331. numero 30

Venalitium quid, gl.ex venalitio.2347. num.30

Si quis Vendit rem pro pretio quod inuenietur, & quidam nobilius minus offert, cuius timore nemo audet plus offerre, hoc non debet attendi, l. si pater in sum. 2558.nu.10 & 20

vendere, id est vendere velle, gloss. venderet, 2228.nu.60

vendere compellitur quis inuitus, glos. iube.l.2. de his qui sunt sui vel alieni iur.61.in prin.

vendere quandoque compellitur quis glo.4 l.si quis, de relig.& sump fun. 1403.nu.70.glo. ... p.l.quamuis, de pign.act.1651.nu.20

vendere & emere cogitur quis, glos.1.§. idem, l. Iulianus, de act.emp. 2133.numero 30

vendere res suas non debet cogi quis, vt ... §.sua ... 1271 ...

Ad ... vendatur ... est.l.solet d. ... iuncta, gl. fi.2257.nu.30.& 70

vendi potest ... euentura.l. nec emptio de contra.emptio. 2022.nu.10. & 20

vendi potest res aliena l.rem, de contra empt.2027 nu.10

vend... seruum promittens cum optimum artificem ... & simpliciter artificem ... §. venditor 2315.nu. 30.& 40

vendens ... pro... oportet, ... sum.21.2...10

ver... videatur vendere ... habet in ... de contrahen empt.2028.nu.10

vendentes & ementes, locatores & conductores decidere se possunt sine dolo, §. quemadmodum, l.item si, loca.2183. num.10

vendita res non fit accipientis, nisi pretio soluto aut habita fide de pretio.l. quod vendidi de contra. emp. 2025. num. 10

vendita res retineri potest donec soluatur pretium.l hæc ... de hæred. vel act vend 2087.nu.40

venditio & conductio different, §.totiẽs 2047.nu.30

venditio quando dicitur perfecta, §. si ita, 2101.nu.40

venditio continet omnem contractum glo.non potest, 1265.in prin.

Venditionis appella. continetur omnis actus, quo dominium transfertur venditionis, 1258. numero 50

venditio nulla est sine pretio.l.2.de cõtrahen.emp.2017.nu.10.gloss.ex pretio.l.pacta, de contra.emptio. & glo. pretium, l.1.de rerum permu ... 2214. num.30

venditio præsumitur, ex perceptione pretij, l. quidam, 2353. numero 10. & 20

venditiones simplariæ, gloss. simplariorum, in margine. 2340. numero 40

venditionis, & emptionis pretio licet contrahentibus se circumuenire, ... modo

[illegible] dolus, § [illegible]. numero 20.

Paruitate precij præsumitur dolus in venditione in margine, §. modus, l. cum hi, de transac. 323. numero 10. & 20.

Venditor, idest emptor. 628. numero 60.

Venditor hæreditatis an tenetur ad precium vero hæredi. 877. numero 50.

Venditor hæreditatis ad quid tenetur, glo. in æstimationibus, 895. numero 70

Dolum malum abesse à se, præstare debet venditor, §. dolum, l. ea quæ. re contrahen. emptio. 2039. numero 20.

Venditor commendans mercem, de dolo non tenetur, si decipiendi causa non faciat, l. quod de do. ma. 567. nu. 30 & 40

Venditor quando tenetur ad interesse, in marg. 2112. nu 40

Venditor tenetur ad custodiam ante traditionem, l. venditor. 2150. numero 50

Venditor de euictione tenetur. 274. numero 70

Venditor tenetur de sumptibus litis emptori de euict. agenti. 428 numero 70

Venditor falso pondere vtens, quando punitur, in tex. & in gloss traderetur. 559. nu. 10 & 70.

Venditor tenetur ostendere emptori instrumenta sui fundi continentia, l. Titius, 2159 num 20. & l. creditor. 2 61. nu. 30

Venditor quando præstat vitium animi. §. idem Pompon. 2307. num. 20. & 70

Venditoris beneficium prodest emptori, l. emptori. 208 . nu. 50.

Venditoris dolus non prodest emptori, l. sicut. 2150 nu. 70

Venditoris est electio in sermone generali, l. comprehensum, in sum. de contrahenda emptio. 2041. numero 20.

Venditori nocet obscura pactio, & locatori, l. veteribus, de pact. 297. numero 10.

Venditori nocet obscuritas potius, quã emptori, l. Labeo, de contrah. empt. 2025 nu. 40

Venditoribus & emptoribus decipere se licet. 601. nu. 20. §. idem.

Venditum, idest emptum, glos. ex vendito. 2007 num. 70. glos. ex vendito. 134 . nu. 10.

Venenum mali vendi non posse, quidam putant. 2031. numero 30. §. illud.

Venena dicuntur medicamenta. 2490. num. 70.

Venena alijs materijs mixta, fiũt antidota. §. veneni, l. quod sæpe. 2031. numero 40.

Iudex non debet se interponere de venenis inter hæredes partiundis, in ter. ibid. nu 50

Venia datur pœnitenti, l. quamuis, de in ius voc. 170. nu. 10.

Venia pro delicto quandoque datur, gl. cum venia. l. Papin. de mino. 606 num. 30

Veniæ si non sit vlla ratio, inhumanũ est, §. pactum, l. furti. de his, qui not. infam. 134. nu. 20.

Veniæ.) Sine venia potest libertus patronum in ius vocare, l. quæsitum, 177. nu. 10

Venia dignus est, qui obtemperat. §. nam & l. liberorum, in fi. de his qui not. infam. 358. nu. 40.

Venia dignus est, qui qualescumque seruos ad vile ministerium adhibet. ideo excusatur princeps, qui malos adhibet clientes, quia ne boni quidem viri hoc minus sub ire vellent, §. in suis, l. fina. nau. caup. stab. 718. num. 20

Venire in iudicium, l. non potest. 758. numero 30. & l. solemus, 781. numero 30

Venire in iudicium non dicitur, quod post litis cont. accidit, l. non potest, 758. num. 30 & 759. in princ.

Ventrem facere dicitur paries, cũ procumbit, & protectus est, seu inclinatur in vicinam domum, l. si quando. 1183. nu. 50

Vento viuit nemo, gloss. erogasset, §. quod autem, l. sed & si. de pet. hære. 877 in princ.

Verbosus aduocatus repelli potest, gl. ex ca. de postul. 343. nu 30.

Verbosi commentarij sunt vitandi, l. 2. in princ. de origine iuris, 23. numero 30

Verborum obscurum positũ in vno capite, quomodo declaratur, in margine, l. vtrum de pet. hæred. 868. numero 20

Verbum semel positum propriè, & impropriè capitur 192. nu 30. & glos. 2. l. Plautius, de procurat. 404. numero 80.

Verba contractus referuntur ad tempus eius. 2049. numero 10. l. Rutilia.

Verba contractus debent ciuiliter intelligi, l. si cui. Bar. de seruit. 1104. numero 30.

Verba cum effectu accipienda sunt, l. 1. §. hæc autem in princ. quod quisque iuris in alium & c 154. nu. 30. & §. docere l pen. ne quis eum qui in ius voc 182. nu. 30

Verba debent accipi secundum naturam cõtractus in sum. l. si vno. 2175. num. 50

Verba debent intelligi secũdum subiectam materiam. ubi.

Effectus plus quàm verba attenditur, glo. pen l. si filiusfam. quod cum eo. 1733. num. 40

Sensum quam verba potius attendere æquitas est, in marg. § si quis, l. 3. de cond. cau. da. 1509. nu 10. & glos. 5. l. sed Celsus, de contrah empt. 2018. num. 40

Verba enunciatiua propter aliud emissa, dispositionem non inducunt, vt si puto Titium esse meum cohæredẽ & scribo in epistola, Titio cohæredi meo salutem, l. epistola. 307. numero 20.

Re non verbis peculium agendum, §. si verò. 1756. nu. 30

Verba enunciatiua propter aliud emissa, vim reuocabilis confessionis non habent, l. qui familiæ, 1314. numero 10

Verba enunciatiua non inducunt obligationem in contractibus, sed probationem, §. Titius, in sum. 1893. numero 50

Verbã geminata an semper sensum augeant, gloss. 3. l. cum pater, de pactis dot 2551. in prin. & nu. 10.

Verba iuris captari non debent, l. pen. ad exhib. 1366. nu. 10

Verba legis offendere licet, glo. fin. l. quamuis, de in ius vocan 170. numero 70

Verba male ordinata vitiant. 1079. in prin. & num. 10.

Verba minus quam res intuẽda, §. magis, l. promittendo, de iu. dot. 2505. num. 50

Verba quę propriè non possunt cum sententia saluari, debent impropriari, in marg. glos. 4. l. puto. fam. ercisc. 1295 num 20

Verba quandoque contra propriam significationem capiuntur vide in verbo, significatio propria 2176. numero 60.

Verba testatoris falsa, veritati nõ prędicant, l Seia, ad Velleia. 1855. numero 60

Verborum expressio in quibusdã non requiritur, glo. 1. l. si pater, de adopt. 75 nu 70

Verborum geminatio an semper sensum augeat 2558. in principio, & numero 10

verborum origo in primis cognosci debet, in marg. l. 1. si cert. petat 2418. nu 20 & 30

verborum significationi, an & quando standum est, gl pe. l. non possunt 30. nu 60

verbis quandoque abutimur, l. nec seruus, 1793. nu. 20

verbis & facto quid declarari, paria sunt, in marg. in verbo, facto 348. numero 60

verbis legis quandoque cessantibus, eius sententiam sequimur. §. quod si dum. l. si quis id, de iur. omn. iud. 145 num 20

verbis legis statur in dubio, glo. 1. si. §. si is l 1 de exercitatio 1608 in princ.

verbis non eget veritas, gl. fi. l. si res, de fide instr 2455. nu 60

verbis si non exprimatur, secreta mentis sciri non possunt. glo 2 § pactorum, l. iurisgentium, de pactis, 261. numero 70

verecundiæ hominis dandum est aliquid, gl fin. l. obseruandum, de iud. 773 nu. 20

verecundię alicuius parcitur, glo. conuitium, §. nec ferendus, l. quæ omnia. de procu. 375. nu. 50

verecundum est repulsam pati, in marg. glos fin. l. obseruandum, de iud. 773. num. 20

veritas inquiritur causa incertitudinis, glo. 3. l. si cum, si quis cau. 220. numero 30.

veritas plus valet quàm opinio, & quandoque opinio quàm veritas, glos. 2. & 3 l. item. si. 437. num. 50. & glo. 2. §. si Titij, l. si pupil. de neg. gest. 443. num. 50

Plus valet quod est in veritate, quàm in opinione, gl. fi. l. Caius, de pign. act. 1676. in prin.

veritas quàm opinio magis inspici debet, gl. 1. l. dolo, de ser. corr. 1386. in princ.

veritas rei gestæ litteris non eget, nisi ad memoriam, l. si res, de fide instr. 2455 nu. 50

veritas rerum, erroribus gestarum nõ vitia-

vitiatur, §. veritas, l. illicitas, de offi. præfi. 113. nu. 20
Veritatis fides verborum adminicula non desiderat, gl. fin. l. si res, de fide instru. 2451. nu 60
Veritati locus est. §. mulier. l. pen. de prob. 2453. nu. 60.
Veritati non præiudicat falsa demonstratio, gl. l. Imperator, de sta. hom. 52. num. 70.
Veritati non præiudicat instrumentũ male conceptum, l. Imperator, de sta. hom. 52. nu. 50
Sententia pro veritate accipitur. 1573. numero 60. in verbo, Sententia pro veritate.
Vermes sericum faciunt. 1076. nu. 70.
Versum in rem domini dicitur, si duret versum, l. si non sit à domino solutum seruo id quod mutuo accepit. §. versu m. 1821. in princ. & facit contra famulos, qui pecunias pro annona emenda accipiunt à dominis suis, nec tamen soluunt, fingentes dominos esse soluturos.
Versum in vtilitatem alicuius, quando dicatur aliquid in marg. 1092. num. 10.
Verum precium, idest iustum, glos. verum. 1815. nu. 60
Vesicam vitiosam habet, qui vrinam facit in lecto §. item de co. 2310. numero 30.
Vesperi magistratus in publicum ire, inconueniens erat. in tex. 30. numero 70.
Vespertinum tempus dicitur vsque ad nonam 3. nu. 30
Vespertilio. l. si ita, 2363. nu 40.
Vespillo. ibidem, l. si ita, in marg.
Vestiarium, i. quod vulgo dicitur, vestitus 125. num. 10. l. cum hi.
Vestiarium, an & quando, continetur alimentorum appellatione. in verbo, Alimentorum.
Vestibulum quid 1344. nu. 10
Vestimenta sufficientia quæ dicantur, in marg. 1003 nu. 20
Vestimẽta ad vsum data seruo sunt in peculio: secus si ad pompam. l. id vestimentum. 1778 num. 40.
Vestis non comprehenditur in generali obligatione, l. obligatione, 2240 num. 70
Vestite splendide, vt meliores videantur sunt dolosi, in margine, glos. 3. l. si quis affirm. de dolo ma. 551. in princ.
Vetat in futurum lex, quod in præteritum indulget, l. cum lex, de legi. 41. num. 20
Veterare, & imperare, diff. tũr. 35. numero 50
Veteranus potest esse procurator, non miles, 370. nu. 20. §. veterani.
Veterani pagani dicuntur, non milites, 370. nu. 10
Veterani serui haud facile formantur, § præsumptum, præcipiunt, de ædil. edic. 2332 nu. 30
Veterator quid 23. 1. nu. 70.
Veterator non tempora seruitij, sed genere æstimatur. §. seruus. in verbo, nouitius 1347 nu. 10. & 20.
Veterator pro nouitio vendi nõ debet, l. præcipiu t, de ædil edic. 2332. nu. 10 & 20
Vetus vinum præualet, nouo, l. cũ quid si cert. pet. 1422 nu. 50. & 60.
Vetera monumenta sequenda, sunt, nisi probetur contrarium l. fina. finium regun. 1286. nu. 30.
Vetera iura sine euidenti vtilitate non sunt mutanda. l. in rebus, de constit. princ. 49. nu. 10
Via. 1134 nu. 30. §. via. & 1138. numero 20. & 40
Via multifariam deberi potest. 1188. num. 70
Viæ debent esse securæ. §. summa, l. 1. de his qui deiec. 1250. numero. 10. & 20.
Vias plures, habens potest eligere leuiorem, in sum. §. idem. l. si fratres, pro soc. 1987. n. 30
Vias curant quatuor viri, in textu. 30. num. 60
Viator habet declinatoriam fori. §. at si. 755. nu. 30. & 40
Viator quis 793. nu. 70.
Viaticum quid. 1439. nu. 10
Vicem duorum an gerere quis possit, l. 2. de offi. præt. glo. in l 3. de adopt. 66. nu. 40
Vicem duorum obtinere, quis potest voluntaria iurisdictione, glos. in l. 2. de offi. præsid. 111. nu. 60
Vicinum, & confine, differunt, §. finium. 1284 nu. 40.
Vicinium malum exprimere debet venditor fundi, glo. pen. l. quod sæpe, de contrah. empt. 2034. in princ.
Vicini mali incommoda, in marg. gl. penul. l quod sæpe, de contrahenda empt. ibid.
Victualis causa.) Debitum ex causa victuali non compensatur, l. ob negotium. 1866. nu. 40
Victualia iusto precio vendi debent, §. cura l. 1. de offic. præf. urb. 95. numero 60
Victus verbo continentur cibaria, habitatio, vestiariũ, & calceariũ, gl. 1. § qui transigit l. 8. de transact. 323. num. 70
Videlicet dictio, est huius naturæ q͂ non solum est declaratiua, sed etiam restrictiua, in marg. 280. numero 20. & 30
Vidua consulari nubens plebeio pristinam dignitatem per principis priuilegium retinere potest. l. nuptiæ 92. num 10 & 20.
Victor est, q vasa vinaria religat, idest cuppatrius. 1229. nume. 30. & 40. in marg.
Vigilare licet creditor ad suum consequendum, l summa, de pecul 1777. num. 20.
Vigilum præfectus duplex olim fuit, præfectus annonæ, & præfectus vigilum.
Vile officium non respicit personæ dignitatem, in marg. gl. certis, §. ait prætor. l. 1. de postul. 339 nume. 40. & 50
Vilior fuga fit seruus, §. plane, l. 5. de condic. cau. da. 1514. nu. 30.
Vilis persona contra grauem non agit de dolo, l. non debet, de dolo. 554. num. 20
Vilissimæ rei deditio non releuat l. si ex duobus, de noxalibus, 1265. numero 20.
Villa, est domuncula ad reponendos fructus. 1076. nu. 10.
Villicus, idest Castaldio. 2390. numero 60
Villicus quis 1713. nu. 10.
Villa fundi accessio est, l. fundi, quibus modis vsusfruc. amit. 1051. numero 30
Paternum affectum vincit nullus, gl. penult. l non solum, de procu. 344. num 70
Vincere ne posset qui fecit, agere non videtur. 2377. num. 70.
Diligenter custodit qui vincit. §. in publicum, de ser. fugit. l. 1. 1391. numero 60
Si vinco vincentem te, &c. hæc regula quandoque fallit, gl. fin. l. Claudius. qui potio. in pigno. habe. 2282. numero 70.
Vinctus esse quis dicitur. §. vinculorum. 645. nu. 50.
Vincula) In vinculis esse qui dicitur. l. in eadem. 646. nu. 10
Vinculorum appellatio latè patet. §. vinculorum. 645. nu. 50
Vindicatio rei duplex 857. nu. 90
Vindictæ, idest recredentia. §. initium, 29 num. 70
Vindicias alicuius rei cui abdicere, est per sententiam eum ad perdendam recledentiam condemnare. §. & cũ. 28. num 60
Vindicta.) In actionibus quæ competunt, ex vindicta, dari potest procurator, §. ad actionem, fol. 399. numero 10
Vindicta manumittere. 565. num. 70.
Vinea quid. 140. nu 60
Vinum doliare. 2034. nu. 10. §. sed & si & 296. nu. 40
Vinum effundere quandoque potest venditor folio. 2096. numero 10. §. licet.
Vinum spurcare, est aqua infusa vitiare in mar 1226. nu 50.
Vinum vetus præualet nouo, l. cum quid, si certum petatur. 1422. numero 50
Vino vendito cuius debeat esse periculum 2095. nu. 10. & seq.
Violenta possessio. 767 nu. 30.
Vir & fœmina quousque generent 70. nu. 30. & 40
Vir bonus, idest index. fol 423. in principio.
Viri causa videtur iter fieri, cum vxor ad maritum venit, §. iter autẽ, 2594. in princ.
Viri maior dignitas quàm fœminę, l. 1. de. senat 86 nu. 40.
Promissio facta inter virum, & vxorẽ, sine traditione, non firmatur morte glossa Athenagoræ. 24 6. numero 50
Virilis rigor completur post vicesimũ quintum annum, § apparet, l. 1. de minor. 570. nu. 30
Virgilius falsus testis. 84. nu. 70
Virginius 29. nu. 50.
Virgo, & mulier differunt, in margine. 2022. numero 40. & 3. si quis. 2122. numero 40
Virginem deflorans non tenetur de adult. postea per eam perp. tratis. argum. l. Neratius. de ser. corrup. 2387. num. 70.
Virtus, idest potestas. 37. nu. 50
Virtus. i. fortitudo. 1394. in princ.
Virtutis gratias permittitur, q͂d alias non permitteretur. §. denique, l. 1. de postul. & glossa 2. l. solent de alea torib. vide in verbo permittuntur. 1394. in princ.
Vis est maioris rei impetus, qui repelli non potest, 509. nu. 40. l. vis.

Vis

Vis multis modis punitur.fol. 519. numero 70

Vis est,non solum cum quis vulneratur,sed quotiens quod sibi debetur non per iudicem quis reposcit l.extat,de eo quod met.cau.519. num. 10.& 20

Vis duplex,§.sed vim,508 in princ.& num.10

Vis fluminis,quid,§.si non. 209. numero 70

Vis cui resisti non potest,§. Seruius, 2174.nu.60

Vis est incendium,glos.eam.2192.numero 70

Vis maior §.vis,2187.nu.30

Vis maior excusat,§.idem.l.3.nautæ, caupo.stabul.732.in princip.& numero 10

Vim facit creditor,cum non per iudicem debitum repetit,in verbo,Creditor.

Vim passus nō dicitur,qui ante fugit quàm inferatur,l.metū,de eo quod met.cau.vide in verbo,Pulsus. 511. num.20.& 30

Vim vi repellere licet,§.quæri l. sed & de eo quod metus cau.518. numero 30

Vim vi repellere licet,§.qui cum l. scientiam,ad legem Aquiliā,1242 numero 50

Aduersus Vim custodia parum proficit l.si de ca,de actio.emp.2149. nu.10

Vi facta non præsumitur cōfessio in iudicio vide in verbo, Confessio.

Prius cognoscendum est de Vi, quā de proprietate rei,l.si de vi,de iud. 767 num.20

Vita longa in homine centum annorum est,l.an vsusfructus, de vsufr. 1028 nu.30

Vitæ tædio olim se occidere,licebat §.non solent,358.nu.10

Quæ non sunt diuisa in Vita,diuidūtur post mortem,l quæ pater, famil.ercisc.1311 nu.50

Vitare iniuriam aut damnum,nulla arte possumus,l.ad ebs, commo. 1646 num.10

Vitari fatum non potest,§.neque, l. verum,de minor.583.nu.60

Vitilia 1229 nu.50.in marg.

Vitiant quædam iam facta,quæ non impediunt facienda,glo.1.§. sacerdotio.l.nō distinguemus,de arbit. 713.nu.20

Non Vitiatur aliquid,licet in eū statum veniat à quo non potuit incipere,gl.exierit,l.item illa,de consti pec.1622.in princ.

Vitiatur aliquid, licet perueniat in eum casum à quo incipere potest, gl.si.§.sacerdotio,l non distinguemus,de arbit.713.in princ.

Vitiose quod fit,nō videtur fieri, gl. 4.l.non distinguemus,de arbi.712 nu.60

Vitium litigiosi non impedit cessionē instantiæ,in mar.2284.in prin.

Vitium facere.l.qui insulam, 2191. num.40

Vitium & morbus,differunt, §. nāq; 2305.num.10

Vitium animi quando præstatur venditor,§.idem Pompon.2307.numero 20.& 30

Vitium animi,morbus est corporis, gl.3.l pacisci de pact.292. in prin.

Vitium animi pœnitentia non purgatur,glo.pœnitentia,l.si quis sit, de ædil.edic 2312.num.40

Vitium corporis quandoque ad animum penetrat,l. ob quæ. in prin. 2306.nu.70

Vitium naturale non imputatur mulieri.gl.grauida,§.2.l 2.si quis cautio 209.nu 60

Vitium rei ignorans nō tenetur, quādoq; sic.gl.4.l.Iulianus,de actio. emp.2129.nu.60

Vitij & morbi differentia,glos.dixisse 2305.nu.30

Vitij, morbique appellatio ad corpus tātum pertinet,§ idem Pompon.l.quarta, de ædilitio edicto, 2307.num.20

Vitio naturali non parcitur quandoque,glo.1.§.nec quicquam,l.si seruus ad l.Aquil.1225.nu.30

Vitiorum defuncti successor est hæres,glo.1.l.nec vllam, de pet. hæred.843.in prin.

Vitricus potest esse tutor priuigni sui.76.nu.60

Vitulum tollit,qui vaccam tollit,l. onera.de adop.80.nu.30

Viuit vento nummo gl.erogasset.§.qd autem,l.sed & si de pet.hære.877. in prin.

Viuere nō potest quis sine habitatione,gl.2.l legatum,de ca.min.641. num.50

Viuentis non est hæreditas,gl.1.l. si hæreditas, 2073.nu.40

Viuentium actus suspendi possunt. glo.viuentium,l.receptum, cōm. præd.1167.nu.40

Viuentium interest ne precipitentur gl.si nō protinus,l.diuortio,de nego.gest.482.nu.30.& l.& quia,de interro.act.1368 nu.20

Vix,idest non 626 nu.70

Vix quod est,et.l.vix certis,de iud. 778.nu.30

Vlcus,& uulnus differunt,2307. numero 60

Vltima voluntas est ambulatoria, 558.num.10

Vltima voluntas.) Maior fides habetur scripturæ in ultimis voluntatib.glos.2.in fi.l.de his,de transact.318 nu 60

Vltimum supplicium quid,148. numero 40

Vltimi diei aliqua hora quædā complentur,229.nu.60

Vltima pacta seruanda,l.emptor, de pact.304 nu.30.& 40

Vltro citroque, idest hincinde, 240. in prin.

Vltro, idest sine dilatione. 562. numero 60

Vnitas quædam est inter vsumfr. & operas,1071.nu.10

Vniuersalis in vno falsa, in toto est falsa,§.si annua.in sum.l. si necessarias.de pign.act 1650.nu.50

Vniuersalis negatiua quando dicitur falsa,ibid.

Vniuersale ius licet minuatur, corpora tamen non minuuntur,§.si ære. in sum.1757.nu.10

Vniuersitas quid 430.in princ.

Vniuersitas & generalitas, differūt. 826.nu.40.& 50

Vniuersitas non conuenitur actione doli,l.sed &,§.sed 555.nu.50

Vniuersitas non facile dolum cōmittit.l. sed & de dolo ma.§. sed & ibid.

Vniuersitas similis est pupillo, glo. proconsul.§ quod si.l.1.quod cuiusque vni.nom.425.nu.40

Vniuersitas an fecisse iniuriam dicatur,si quilibet de ea fecerit.430

Vniuersitas si delinquat, an singuli vel primores puniantur. 512. nu. 70 & 513.in prin.& nu seq.

Vniuersitas tota videtur facere, qd campanæ pulsu fit,fol 555. numero 50

Vniuersitas omnis nomen a iure habet,in marg.921.nu.30

Vniuersitatis nomen retinet vnus,l. sicut,in fi. quod cuiusq; vniu. nom. 426.num.20

Vniuersitatis quædam sunt, l. quædam in tex 82.nu 40.& 83.nu 60

Vniuersitatis potestas,si non habet syndicum,in marg 426.nu.50 & 60

Quilibet de vniuersitate potest esse, in causa eius,425.nu.70

Cum vniuersitate quædam transeūt, quæ per se non glos 3.l. in modicis,de contrahēda emptione,2026 num.10

Vnico nummo facta locatio non valet,l.si quis,loca.fol,2200. numero 30

Prout vnita valet res, ea æstimanda est,non prout diuisa, §. cum tamen in sum l.Mæuio,familiæ erciscun. 1329.nu.30

Vnus commodius,quàm plures,rem expedit,glo.1.§ deinde quia difficile,l.secunda,de origine iuris,27. numero 20

Vnus facere non potest,quod a pluribus fieri debet,gl.fin.l.sicuti, de arb 695.num 60

Vnus homo duorum vicem ut sustineat,difficile est.§.necnon.268.numero 20

Vna ratio vincit duas,glos.2.l. nam & de inoffi.testa.813.nu.50

Vnum pro omnibus edictum, quando datur,l.nusquam, 785. nu.40. & 50

Vnum,idest præcipuum,in glo.1628 num.30

Vnū interuenire nō sufficit vbi duo requiruntur,2628.nu 70

Vnius solutio,in lib.ret alium.812. numero 30.& glos.liber.2616.numero 50

Vnum ex duobus faciens, nil fecisse videtur,l.qui duos,in ius voc. vt eant,178.nu.50

Contrahens cum Vno,non debet distringi in plures aduersarios, in tex l.& ancillarum,§.fin.de pecu. 2782.num.60

Valet quandoque in uno, quod non in pluribus,glo.pen.§ ideo,l.iurisgen.de pac.260.nu.60

Vocabula noua possumus inuenire, in marg.445.nu.70

Plura sunt negotia quàm vocabula, l.natura,de præscript. verb. 2216. num.50

Vocare in ius.163 num. 20. in prin. tex.

Vocatio in ius duplex verbo, ius re. 173.num.70

Vocatus qui non venit,dolum committit,gl.in l.minor etiam,de mino.588.nu.60

Volenti non fit iniuria. in margi. l. quamuis, de in ius voc. 170. nume 10

Voluntas coacta excusatur.

Voluntas coacta, volūtas est. glos. vo lui. l. si mulier, quod met. cau. 535 num. 20

Voluntas datur intelligi ex facto. gl. efficit in marg. l. 2. §. ignominiæ, de his qui not. infam. 348. nu. 70

Voluntas metui inest, glos. 4 l 2. q̄d met. cau. 507. nu. 50

Voluntas morte finitur, l. locatio, lo ca. & conduc. 2165 nu. 60

Voluntas pro ratione. in verbo, ratio

Voluntas quid refert suffragio, an re bus factis declaretur. §. nam quid, 45. nu. 10. & 20

Voluntas sola sine actu, an puniatur 86. nu. 10

Voluntas tacita valet. 62. nu. 70.

Voluntas varie declaratur: quando que verbis, rebus & factis, quādoq; vno illorū, gl. pen. de quib. de leg. 45 num. 30

Inter officium suscipientis, & volun tatem distrahentis multum inte rest. §. nam inter. id est inter volē tem & coactum, 1324. nu. 10

Voluntas) Quasi voluntatem habet furiosus 63 nu. 70

Voluntatem mutare quandoque li cet. glos. prima, §. si sic. l. 1. deposi. 1880. numero 20

Præsumitur quis remanere in eadē voluntate. glos. 3. l. cū tacitum, de prob. 2438. in princ.

Voluntates defunctorum strictè nō sunt interpretandæ, §. sed si. l. ple num, de vsu, & hab. 1167. nu. 40

Scripturæ magna fides adhibetur, in vltimis voluntatibus. 318. nume ro 50

Voluntarium ab initio, ex postfacto incipit esse necessarium, glo. fin. l. seruum, de procur. 384. nu. 10

Voluptatis & affectionis æstimatio non habetur, l. cū deserui. de oper. seru. 1072. nu 30

Voluptati mœror comes. §. si q̄s ibi, voluptatis, l. 2. si quis cau. 210. nu mero 40

Voluptuariæ expensæ non repetuntur l. ex duobus. & in gl. non habere. 469. nu. 10. & 60

Voti ratione conceditur, quod aliàs non concederetur. gl. 2. l. illud, de off. præsi. 118. nu. 60

Vrbanum prædium, fol. 1111. nume ro 20

Vrbana seruitus est nobilior rustica, in marg. 2113 nu. 10. & 20

Vrbana prædia, rustica differunt, gl. non multum, 1162. nu. 10

Vrbibus euertendis aratrum duceba tur, in marg. 1056. nu 50

Vrbicam procurationem habet, qui reipublicæ causā in cōtrouersia ꝓ curator est: vel aliud negotium pu blicum suscepit, in marg. 592. nu mero 40. & 50

Vredo. 2175. numero 10. & 20 §. sed & si.

Vrinatores qui, & vnde, in mar. 1698 num. 10

Vsq; eo, quo, idest eatenus, quatenus. §. eos autem, 260. nu. 20

Vsucapit quandoque emens à furio so, 840. num. 60

Vsucapere possum ꝓ emptore, licet nulla fuerit obligatio, glo. possit. 1710 nu. 60

Vsucapi an possint incorporalia, 1106 num. 70

Vsucapienti non nocet mala fides su peruenient, glo. pen l. Iulianus, de rei vend. 934. nu. 60

Vsucapio cœpta cōtra maiorem, per ficitur contra pupillum, in marg. 630. num. 50

Vsucapio est effect⁹ possessionis, 653 num. 30

Vsucapio non incipit contra pupillū in marg. gl. 2. l. etiam ei, de mino rib. 630. nu. 40

Vsufructuarius possidet ciuiliter, & naturaliter ius viutru in mar. 655. num. 50

Vsufructuarius non potest perficere ædificium inchoatū, l. vsufructua rius, ædificium. 1032. in prin. cō tra videtur, l. vsufructuarius. 1023 num. 40

Vsufructuarius non possidet, §. pos sessor, l. sciendum, qui satisd. cog. 156. num. 30

Vsufructuarius, vsumfructū relinquēs domum reficere non tenetur, l. cū fructuarius, 1033. nu. 20

Vsufructuarius quando facit fructus suos, l. si vsusfruct. 1054. nume. 30. & 40

Vsura vsuræ non debetur, glo. ex om ni. l. lecta, si cer. pet. 1454 nu. 70

Vsura.) Tempore quo vsura solui tur. tacitum pactum de non peten do inducitur. l qui. 310. n. 10. & 30

Vsura eatenus rescindenda est, quate nus instrumentum excedit veram sortem, in marg. 529. nu. 30

Vsura accedit forti, gl. obtinet. 2415. in prin.

Vsuræ quincunces & semisses, 2413. num. 30

Vsuræ modus esse debet, ne legem of fendat. l. prima, de vsuris, 2398 nu mero 60

Vsuræ constituuntur ex more regio nis, vbi cōtractū est, l. 1. de vsu. ib.

Vsuræ fructuum, & vsurarum nō de bentur. l. neque, 2412. nu 40

Vsuræ in stricti iuris iudicijs, sine sti pulatione non veniunt, 1607. n. 70

Vsuræ petuntur vt interesse, gl. non quasi 1993 nu 70

Vsuræ illicitæ sorti mixtæ non debē tur, quamuis sortem non vitiant, vsuras, 2416. nu. 70

Vsuræ an peti possint iuris causa. ib.

Vsuræ præstantur ob moram, non lu crum, §. si pupillo, 2414. nu. 20

Vsuræ semisses, l. Titius, 2233. in pri cipio.

Vsuræ veniunt à tempore litis con test. in actione stricti iuris, l. vulgo 2400. num. 10

Vsurarū perceptio nō perimit actio nē contra alios competentem, §. post. 299 nu 10

Vsuris centesimis nullæ sunt maio res, 486. nu 20

Vsuaria ancilla, id est cuius vsus ha betur in tex. 1077. nu. 30

Vsuaria res, i. in qua vsum habemus l. Neratius, 1082. nu. 20

Vsus, 1100. num. 40

Vsus, id est vsucapio. 653. nu. 60

Vsus, & fructus differūt, l. cum in rē, 964. num. 10. & §. vsusfruc. 1078. num. 50

Vsus & habitatio idem penè sunt, et si habitatio, 1074 nu. 60

Vsus appellatione quandoq; fructus continetur, l. quoniam, 1064. nu mero 10

Vsus nudus quid, & in quo consistat 1073. in prin.

Vsum ligni habens, potest deferre, in oppidum, 1076. nu. 30. in tex.

Quæ ad vsum quotidianū habentur, non continentur generali obliga tione, l. vel quæ. 1243. nu. 10

Vsusfructus quid, l. vsusfructus, 989 num. 30

Vsusfructus appell. quādoque conti netur proprietas, 1064. nu. 60

Vsusfructus, 1099 nu. 40

Vsusfructus causalis, gl. reuerti. 990 in princ.

Vsusfructus continet omnem cōmo ditatem. 1075. nu. 10. in marg.

Vsusfructus, qua actione peti potest, 1031. nu. 10

Vsusfructus facilius, quā proprietas quæritur, gl. quotidie. 1038. nu. 50 & 60 & l interdū, de vsufr. accres. 1043. nu. 30. & seq.

Vsusfructus quādoq; dominio assimi latur, quādoque ab eo differt 990 nu. 30. & 40

Vsusfructus propriè & impropriè po nitur, 1014 nu 30

Vsusfr. formalis ad hæredem nō trā sit. 2022. nu. 20

Vsusfructus ciuitati relictus durat cē tum annis, l. an vsusfruc. 1028. nu mero 20

Vsusfructus interit rei mutatione, l. re peti, § rei 1050 nu. 30

Vsumfructum in nominibus filij pa ter habet, in marg. 1060. nu. 50

Vsumfructum inter & operas est q̄ dam vnitas, 1071. nu. 60

Vsumfructum potest fructuarius ob ligare, glos. vtendi fruendi, 2276. num. 50

Vt, non omnimodam similitudinē notat. sic in Euang. dicitur, Estote perfecti, vt pater vester. glos. & in marg. 2097. nu. 30

Vtendum datum, & commodatū dif ferunt 1928 nu. 50. §. inter.

Vterus) Qui in vtero est, quando a lijs prodest, & quando non, l. qui in vtero, 52. nu 40. & 50

Vtilis actio datur, quando sententia tantum locum habet. 145. in prin.

Vtilis, idest efficax, 1198. n. 70 1600. nu. 70. & gl. vtilem, 2241 nu 10

Vtilis quandoque præualet directæ, glo. fi. l. in causæ, de procur. 377. num. 70. & l. procurat. de pro. ur. 412. num. 10

vtile, idest efficax gl. vtile, 2387. n. 60

vtile an vitietur per inutile, 1430. nu mero 50

vtile non vitiatur per inutile, glo. in firmari, l. siue, de iure dot. 2538. n. 60. & gl. fin. l. fin. de iurisd. omn. iudic. 152. nu 70

vtile per inutile vitiatur, glo. pen. l. Proinus, de arb. 686. nu. 50

vtilitas, idest vsus tantum, in marg. 1075. in princ.

vtilitas publica præfertur priuatæ, & glo. 3. l. riparum, de re. diui. 83. num. 40. & gl. 3. §. Labeo, l. actione pro socio, 2002. nu. 60

vtilitas qualibet dicitur interesse, in marg. l. 4 fin. regun. 1282. nu. 50

Quando

Quando quid dicitur versum in vtilitatem alterius. in marg. 2692. nume 10 10
Multa in iure contra strictam rationem disputandi pro vtilitate communi recepta sunt, §. multa. l. ita vul. ad l. Aqui. 2245 nu. 30
Vtiliter coeptum sufficit. in verbo, Coeptum.
Vtiliter qui gessit, negotiorum gest. agere potest. 453. nu. 40. §. is enim.
Vtiliter gestum ratum habēdum est, §. sed eo. l. Pompo. de neg. gest 451 nu. 20
Vuam lectam calcare, §. caeterum. 2144.
Vuola. 2310. in prin. gl. si vua.
Vulgo concepti sunt qui patrem mōstrare non possunt, l. vulgo. de statu ho 57. nu. 20
Vulgo quaesitus matrem sequitur, l. cū legitimae 56. nu. 40
Vulneratus quando perit sua culpa. in marg. 2233. nu. 60
Vulneratus, si sua negligētia perit, nō erit actio de occiso. ibid.
Vultus detegens motum animi, ostēdit inconstantiam, l. obseruandum de offi praesi. 120. nu. 30
Vxor breui reuersa, non dicitur diuertisse, l. diuortiū de diuor. 2625 nu. 30. & l plerique. 2492. numero 10. & 20
Vxor cōsularis retinere potest mariti dignitatem per priuilegium, cum nubit plebio, l. nuptae. 92. nume. 10. & 20
Vxor domicilium cum viro mutat, cōcubina non. glo. 1. l. cum quaedam. de iurisd. omn. iud. 152. in prin. & num. 10
Vxor retinet possess. per maritum, & contra, l. si mulieri. quib. mo. vsusfr. amit. 1056 nu. 50
Vxor (tāquam domestica) repellitur a testimonio. 222. numero 70. in marg.
Vxor viri causa ad maritū venire creditur. 2594. in principio §. inter autem.
Vxor tenetur viro de nūmis ab eo datis, inquantum hic est pauperior, & illa ditior, glo. facta esset. 2579. nu. 30 & 40
Vxor quod quaerit, ex bonis viri quaere re praesumitur, gratia turpis quaestus vitandi. l. Quintus. 2616. numero 70
Vxor maritum in expeditione existentem per quadriennium expectare tenetur, glossa migrare. 2626. nume 10 70
Vxor, nomen dignitatis, non voluptatis, in margine. 2605. numero 40
Vxor est socia diuinae & humanae domus. glo. 1. l. haeres, de neg gest. 478 num. 50
Vxoris ius non trahitur ad sponsam, gl. fi. l. solet, de his qui no. infa. 354 in prin.
Vxoris iure non vtitur sponsa. gl. fina. l. vxores. de his qui no. infa. 356. numero 70
Vxori malum medicum adhibēs maritus vel non adhibens, priuatur lucro. in margine 2317. numero 10. & 20
Vxorem ducens non debet citari. l. in iur. de in ius uoc. 163. num. 20
Vxorem secum in prouinciam ducere non debet procōsul. in tex. 103. n. 30
Vxorē ò perari cogere potest maritus in marg. 1007. nu. 50. in verbo, serui cogendi.
Vxores bannitorum, si per statutū nō possunt morari in ciuitate, nō potrigitur hoc statutum ad sponsas. in marg. 357. nu. 50. & 60
Vxores coruscant radijs maritorū, gl. 1. l. foeminae. de sena. 89. numero 70

X

Xenia a nemine accipere, inhumanum, passim, vilissimum: per omnia, auarissimum. 106. nume. 10. in tex.
Xenia, & munera seu dona, differunt quia illa in esculentis proculentisq; haec vero in ijs, quae edulium potumque excedunt vsum, consistunt. 106. nume. 20. & 30. in fi. tex. & 110 nu 30
Xenia non continentur appellatione doni vel muneris. gl. non pertinet. 1061 1 prin.
Xenia, idest esculenta & proculenta, olim capere iudici licebat: hodie nō licet, nisi in defectum salarij. nume 10 40
Xenijs an sit abstinendum. §. non vero. 105. nu. 50
Hystici, athletae sunt a porticu vbi hyemem exercebantur. in marg. 350 nu 40
Xystici infames non sunt. 350. numero 20.

Z

Zeugma Latine dici potest connexio. in glo. petiturum 836. numero 70
Zizaniam seminans tenetur, §. in quit. 2226. nu. 10. & 20

F I N I S.

Digitized by Google

IN nomine Domini Amen.] hæc rubrica simul cũ constitutione est quædam epistola. & diuiditur in tres partes. Primo ponit nomen mittẽtis eam: cum nominibus & cognominibus & durat vsq; ad ver. Theophilo. ibi est secunda pars, in qua ponunt noĩa. qbus mittit ista epistola. & durat vsq; ad ver. salutẽ ibi est tertia pars, in qua ponit salutatio ẜm Barto.

a *Imperator*] sic dictus, quia imperat subditis.

ADDITIO. Solet hic quæri qñ quis dicat Imperator. & dicit ꝙ ante coronationem nõ est Imperator, sed rex Romanorũ, vt est tex. in c. venerabilẽ. extr. de elec. sed post triplicem coronationem propriè dicitur Imperator, per gl. in cle. j. de iureiur. & Panor. in d. c. venerabilem.

IN NOMINE DOMINI.
IESV CHRISTI.

Imperator [a] • *Iustinianus*, [b] *Cæsar*, [c] *Flauius*, [d] *Alemanicus*, *Gotthicus*, *Francicus*, *Germanicus*, *Anticus*, *Alanicus*, *Africus*, *Vandalicus*, *Pius*, [e] *fœlix*, [f] *inclytus*, [g] *victor* [h] *ac triumphator* [i] *semper Augustus* [k] *Theophilo*, *Dorotheo*, [1] † *Isidoro*, [2] † *Anatolio*, *&* *Thalleläo*, *& Cratino viris illustribus antecessoribus*, [l] • *& Salaminio viro disertissimo* [3] † *salutem.* [m]

OMnem totius [4] † reipublicæ nostrę sanctionem. [n] [5] †

b *Iustinianus.*] à patre adoptiuo Iustino: vt Insti. de don. §. est & aliud, & qbus nõ est pmis. face. test. §. pe. licet in decretis. dist. 16. c. habeo librũ. dicat, ꝙ fuit filius Cõstãtini, sed subaudi in regno: nã ideo ibi appellat filius Cõstãtini, qa successit ei in regno: vel fortè ibi loquitur de alio Iustiniano, q̃ hic. Vel dr̃ a iustitia, quam semper coluit, & colendã subditis iniunxit 1 C. de sum. Trin. & fi. cath. l. j.

1 Iniunxit. Iuraque expositio põt esse bona. ẜm Io. Fa. & Ange. in ṗe. instit. ubi gl. si mi.

c *Cæsar.*] à Cæsare Augusto quilibet Imperator dr̃ Cæsar. 2. hoc placet, vel quia de ventre matris cæsus fuit: vel qa ventrẽ matris fecit aperiri, vt videret locũ in quo cõceptus fuit: vel ab euẽtu, qa Cæsareã deuicit, sicut & alias plures prouincias, vt in auth. de heredi. & fal. in prin. col. j.

2 Cęsar.] uel meli' à Iulio Cæsare eius auunculo, secũdum Bal.

d *Flauius.*] si habes Flauus, dic. i. rubeus. si habes Flauius. dic, eo ꝙ Flauios deuicit, vel quia talis erat coloris.

ADDITIO. Verius est à gente Flauia Vespasianorum hoc prænomen transisse ad seq. Imp. Cont.

e *Pius.*] à Pio Antonino omnis Imperator dicitur Pius, vt in auth. vt lib. de cætero. §. facimus. coll. 6.

ADDITIO. Vel dr̃ Pius à pietate animi, vt C. de sum. Tri. & fi. cath. l. j. in prin. & C. de nup. l. imperialis, & de caducis toll. l. vnica, vlt. respon. Bal. hic. Sed rectius ait gl. Cont.

f *Fœlix.*] à virtute animi: vel propter diuitias multas quas habuit, vel quia erat rerum mundi cognitor. Vnde Boetius. Fœlix namque rerum cognitor mundi &c.

g *Inclytus.*] a gestis magnificis, vel a gloria: quia bene auguratus est.

h *Victor.*] in fugando hostes.

i *Triumphator*] post victoriam, vel in capiendo hostes.

k *Augustus.*] quia eius debet esse propositi, vt augeat imperium: 3 licet non semper possit. Sic & matrimoniũ dr̃ indiuiduum quãtum ad propositum, vt Institu. de pa. potest. in prin. sed tñ quandoq; soluitur matrimoniũ. vt C. de repu. l. cõsensu in prin. Sic & iustitia tribuit vnicuiq; ius suum quãtum ad propositum, vt inf. ti. j. l. iustitia. Vel dicitur ab Augusto Octauiano nepote Cæsaris.

3 Imperiũ. Doct. hic ponũt de donatione Cõstãtini facta Siluestro Papæ an ualuerit. ad qd adde glos. sing. secũdũ Bal. in l. j. §. cũ vrbẽ, inf. de offi. præfe. urb. quæ uult Imp. posse donare Papæ de rebus imperij.

l *Antecessoribus.*] i. doctoribus legum, qui alios antecedunt scientia & minoribus, vt C. de profess. & me. l. magistros. li. 10. & j. q. j. c. vilissimus. Et sic no. ꝙ hæc cõstitutio est Iustiniani: sed quõ, cum totus liber sit iurisconsultorum? Rñ. cum ex multitudine antiquorũ librorum cõpilasset Iustinianus. Primo Codicẽ. Secundo Digesta. Tertio Institutiones, vt Inst. in proœ. §. oẽs. & §. cũq;. opus erat tradi modum legẽdi dictos libros, quem tradit hic. & sic post digesta facta fuit hæc cõstitutio, licet ponat in prin.

m *Salutem.*] & hanc constitutionem.

OMnem.] CASVS. Dominus Imperator alloquitur doctores legum in hac constitutione. Et qui sunt isti doctores, dixit in rubrica huius cõstitutionis. Dicit enim Iustinianus ꝙ fecit instituta in quatuor libros diuisa. Et fecit librũ digestorũ in quinquaginta libros diuisum. Item fecit Codicẽ in 12. libros diuisum. Nã primo fuit Codex cõpilatus ad præceptũ Iustiniani ex tribus codicibus, Gregoriano, Hermoge. Theodo. deinde confirmatus, & postea dissolutus. Quærit Iustinianus ab illis doctoribus qualiter legũt? Rñdent Doctores ꝙ legunt sicut moris & consuetudinis olim erat. Iustinianus dicit ꝙ vult tradere nouũ modũ qualiter legere debeant. sed nõ dicit, ad præsens, sed dicet inf. eadem constõne. §. hæc quidẽ. Sed dicit Iustinianus ꝙ ex illis quinquaginta libris non leguntur nisi 36. libri. Discipuli residuos libros ṗ se legunt. Itẽ dicit, ꝙ instituta primo dẽt legi. & hoc vsque ad §. & antea &c. Et inde dicit qd legebãt olim. Nam olim primo anno legebant sex libros nõ directo, sed ṗ saltũ. In istis sex libris continebantur instõnes Caij Seij: & quatuor libri singulares. Secundo anno qdã alij libri, in quib. cõtinebatur id qd hodie cõtinet à tit. de iustitia & iure, vsq; ad librũ de iudicijs. Itẽ legebant qdã ll. q̃ protendebant vsq; ad lib. 1. si cer. pet. vel 20. de pignoribus. Tertio anno legebant quasdã leges de cõpilatione illa, si cer. pet. & nõ legebãt oẽs leges, sed quasdã ex illis. In quarto anno nõ legebãt aliquid nisi rñsa Pauli, & de istis rñsis qdã, & non oĩa, & in isto quarto anno scholares studebant ṗ se. Quod si qs vellet hæc oĩa numerare, esset difficile. & hoc vsq; ad §. & hæc quidem. Exinde dicit Iustinianus, & tradit doctrinã qualiter legere debeãt discipuli. Dicit. n. qd primo anno legendæ sunt instõnes, & legent primã partẽ, videlicet Digestorũ vsq; ad librũ de iudicijs: à libro de iustitia: & isti vocabunt Iustinianistæ, non Dupondij, vt olim. Secundo anno legent librũ, de iudicijs, vsq; ad librũ si cer. pet. vel a libro, si cer. pet. vsq; ad librũ de pig. & legẽt cũ istis titulis, s. de iudicijs, & si cer. pet. quatuor libros singulares: & vocabunt edictales. Tertio anno legẽt titulus, si cer. pe. vel ti. de iud. si vnus electus est. alter vero non. & cum eis legentur tres libri singulares: & alij adnumerentur in illo tertio anno vsq; ad ti. de bo. pos. & isti quatuor libri sunt, s. de sponsalibus, de tutelis, de testamẽtis. & de leg. Itẽ legentur in illo anno rñsa Papiniani: quæ sunt in vltimis tribus libris singularibus. Et vocabunt in illo tertio anno Papinianistæ, & fiet festũ, vt olim fiebat. In quarto anno non legentur responsa Pauli, vt olim: sed alij libri singulares decẽ legentur, & vocabuntur in isto quarto anno Hirci, i. subtiliter videntes. [a] In quinto anno legetur Codex: & ex tũc possunt recedere pro sapientibus. & hoc vsq; ad §. hæc autẽ. Exinde dicit, ꝙ hæc tria volumina, s. Digesta, Codex, & institutiones in regijs vrbibus legãtur: puta in ciuitate Romana, vel Constantinopolitana, vel in ciuitate Berytiensium legi possunt: alibi. n. legi nõ debẽt, & alibi legẽtes non hñt priuilegia, quæ hñt qui in prædictis vrbibus legunt: qa non leges docent, imo cõmittunt in leges. Secundo dicit, ꝙ libri legales non debẽt scribi per signa, vt vna litera repræsentet partẽ: sed debent scribi per consequentiã literarum: nam ita iussit alibi Iustinianus, vt per consequentiã scriberentur, & hoc iussit bis. Et hic iubet tertio, vt per consequentiã scribãtur. Si aũt per signa scribantur, non valent tales libri: nec illæ leges poterunt allegari: imo scriptor criminaliter punietur, & in duplo. Tertio dicit, ꝙ scholares non debent inter se ludos nocuos exercere: nec contra doctores, & est rõ, quia ex ludo crimen orit. In §. illud vero, ver. & hæc oĩa, dicit, quos iudices hẽt scholaris in cã sua. Nam dicit ꝙ hẽt præfectũ vel præsidẽ loci. Itẽ hẽt epm loci. Itẽ hẽt doctorẽ legũ: & sic hẽt scholaris tres iudices in cã sua. Vltimo alloquitur doctores Iustinianus, vt incipiant, modo docere & regere. Nam dicit Iustinianus quod de inutili fecit vtile. & ad hoc ṗbãdũ inducit quoddam simile de permutatione, quam fecit Diomedes cum Glauco. Glaucus homo tã stupidus fuit, vt cum Diomede armorũ permutatione facta ænea acceperit pro aureis. Vnde est in adagio, Glauci, & Diomedis permutatio, quo vtimur qñ rerum permutatarum inæqualitatem denotare volumus. Martial. lib. 5.

n *Sanctionem.*] dicitur quędcuque sanctio qualis et imperialis constitutio: ut C. de no. Codi. ce inpo. ibi, colligẽtes nero

• El sic habet. Imper. Cæsar Flauius Iustinianus Alemanicus. &c. alij interserũt uocem; Suæuicus. & loco Africus Fl. het. Africanus.

1 † Fl. Theodoro.

2 † Fl. &c.

4 Erant in re professores sic dicti, quia antecederent discipulos tametsi in certis, & etiã, in hoc restituet. l. d. pp. 3. cap. 12. & præteriimiss. 2.

3 † Fl. ... deserti. ...

4 † Fl. ... repub. ...

5 † Fl. ... desti. ...

a Hodie legitur λύται, i. solutores. Contius.

verò in vnā sanctionem &c. Quandoq; illa tm̄, quæ pęnā imponit, vt Inst. de rer. diui. §. sanctæ. Tertio dr̄ totius iuris compositio, vt hic. & quod hic dicit. oēm totius reipublicæ nostræ, i. totius imperij, quod est suum, & res in eo contentę, rōne iurisdictionis, vel protectionis, vt hic, non proprietatis, sm̄ Bul. sed M. dicit ēt ꝓprietatis, arg. inf. de nat. resti. l. quæris. sed fauore ingenuitatis est illud: imo est ideo, quia patrono cōsentiente princeps eū restituit, alias priceps nō posset, vt eodem tit. l. pen. & vlt. Item ius annulorū aureorū, vt inf. de iu. aur. annul. l. diuus. Item pro eo. Mar. facit C. de quadrien. pręscr. l. fi. in prin. sed expone vt ibi. Item ꝓ eo. intra, de euict. l. Lucius. & de rei vendi. l. item si verberatū. §. itē si forte. sed illud fauore militiæ, sed & aliquid datur possessori: sic & in libro Regum, hoc ius regis erit, prædia vestra dabit militibus suis: filias vestras faciet panificas, vel rōne delicti possessoris sunt hæc. Itē pro eo facit C. de vēditio. rerum fiscalium, l. j. li. 10. sed illud ratione partis.* sed & ibi diuisit pretium cū socio. Item no. ꝙ respublica multas hēt significationes, vt no. in Authen. de her. & Fal. in prin. Add. hęc glos. est Azo. Cont.

tionem, idest post elimationem totius operis Digestor. & Insti. & C. primi. & da exemplum vt dr̄ in constitutione. & C. de emen. Iust. Cod. nos dico libenter admittētes, idest amplectentes ea quæ oportuerat nos definire, quæ posita sunt in secunda compilatione C. & sic fuit hæc constitutio facta post secundam compilationem. C. vt hic innuit, & inf. eo. §. illud autem, & C. de vet. iur. enuc. l. 2. §. fi.

à nobis iā esse purgatā [a] & cōpositā, [b] tā in quatuor libris instōnū [c] seu elemētorū q̄ in qnquaginta libris [1]† Digestorū, seu Pandectarum, [d] necnon in libris [2]† 12. imperialiū [e] cōstōnū, q̄s amplius [f] quā vos [g] cognoscit? Qñ [3]† oīa q̄dem quę oportuerat & ab initio mandare, [h] & post omnium [i] consummationem factam [4]† libenter admittētes definire, iam per nostras orationes [k] * tam in [5]† Gręca [l] lingua, quam Romanorum (quas [m] æternas fieri optamus) explicita sunt.

¶ Sed cum vos, * & oēs postea ꝓfessores legitimæ sciētiæ [n] constitutos ēt hoc oportuerat scire: quid, & [6]† quib. tꝑibus tradi studiosis [o] necessarium credamus, vt ex hoc optimi atq; eruditissimi efficiant: [p] [7]† ideo pn̄tē diuinā orōnem [q] ad vos pcipuè faciendam existimauimus: [8]† quatenus tā prudētia vestra, q̄ cęteri antecessores [r] q̄ eādē artē in oē æuum exercere maluerint, nr̄is regulis obseruatis inclytā viā eruditionis legitimę possint ambulare [9]†

¶ Itaq; cū [10]† dubio ꝓcul [11]† necesse si institutiones [s] in oibus studiis [t] primū sibi vēdicare [12]† locum, vtporè prima vestigia * cuiusq; scientiæ [u] mediocriter tradentes: ex libris aūt quinquaginta nostrorū Digestorū sex & triginta tantūmodo sufficere [x] tam ad vestrā expositionem, q̄ ad iuuētutis eruditionem iudicemus: [13]† ordinē eorū, & tramites, ꝑ quos ambulādum est, manifestare tempestiuum [y] nobis vr̄. [14]† & vos in memoriā q̄dem eorū, quę antea tradebatis, redigere: [z] ostēdere aūt nouellę nr̄ę [15]† cōpositionis tā vtilitatem q̄ tꝑa, vt nihil huius [16]† artis relinquatur incognitum. [a]

¶ Et antea q̄dē (quēadmodū vestra scit prudentia) ex tāta legū multitudine, q̄ in librorū [b] q̄dē duo millia, versuū aūt * tricies cētena [c] extendebatur: nihil aliud nisi sex tm̄ [d] [17]† libros, & ipsos cōfusos, & iura i se vtilia perraro hn̄tes à voce magistri [18]† discipuli accipiebāt, [e] cęteris iā desuetis, & iā oib. desuetis. [f]

¶ In his autem sex libris [g]

a *Purgatam.*] contrarietatibus, similib*, & inutilibus, vt C. de nou. Codi. comp. §. quibus. & C. de Iusti. Codic. confir. §. tollendis. & C. de veter. iur. l. secunda, circa principium.

b *Compositam.*] i. sub compendio positam: sed ab alijs adinuentam, licet sparsim positam: & hoc est componere: at promulgare est de nouo constituere, vt Insti. in procemio. §. omnes vero. Azo. *

c *Institutionum.*] quare hæc nomina habeat. dic vt Inst. in procemio. §. igitur.

d *Digestorum, seu Pandectarum.*] ideo, quia disputationes legitimas in se continet, & quasi digerit: & quod vndiq; fuit collectum, in sinus suos recipit, vt C. de vet. iur. enuc. l. 2. §. sed cum omnia. Pandecta dicitur à pan, quod est totum: & dectem, quod est doctrina: quia vt dictu est totius iuris doctrinam hic liber continet in se, secundum Io. & no. quod non attendit hic ordinem compositionis horū librorum, vt modo dixi in rub. in fi. sic & aliàs Inst. de le. §. ante hæredis. & inf. de pœn. leg. l. quidā. & Inst. de pęr. te. lit. §. j. vel dic, quod futurum ordinem legendi iam in animo concipiebat.

e *Imperialium.*] idest Codicis primi.

f *Amplius.*] idest melius, quasi dicat nullus.

g *Vos.*] i. legum Doctores, quibus mittitur hæc constitutio, vt hic, & C. de veter. iur. enuc. l. 2. in fi. vlt. col. & C. de Iust. Co. cōfir. §. tollēdis. & sꝑ ad eos ita dirigit sermonē.

h *Mandare.*] i. explicita sunt, quod est infra, vt fuit prima compositio Codicis, vt C. de no. Codi. compo.

i *Et post omnium.*] & repete, & explicita sunt omnia quæ oportuerat nos mandare post factam omnium consumationem, idest post elimationem totius operis Digestor. & Insti. & C. primi. & da exemplum vt dr̄ in constitutione. & C. de emen. Iust. Cod. nos dico libenter admittētes, idest amplectentes ea quæ oportuerat nos definire, quæ posita sunt in secunda compilatione C. & sic fuit hæc constitutio facta post secundam compilationem. C. vt hic innuit, & inf. eo. §. illud autem, & C. de vet. iur. enuc. l. 2. §. fi.

k *Orationes.*] i. leges primi C.

l *Græca.*] hic innuit leges primū in Græco fuisse cōpositas. licet verū non sit illud: bene credo qd̄ à Gręcis habuerint originem, vt Inst. de iu. nat. §. & nō in elegā ter. sicut & quælibet ars, vt in prin. sui tractatus dicit Priscia. veruntā hæc legum compositio prius in Latino fuit conscripta, vt C. de vete. iu. enuc. l. 2. §. hoc autē quod, in prin. §.

m *Quas.*] s. orationes.

n *Legitima scientia.*] idest legalis sciētiæ.

o *Studiosis.*] scilicet scholaribus.

p *Efficiantur.*] scilicet studiosi.

q *Orationem.*] idest, legem.

r *Antecessores.*] sciētia & moribus: sed successores sunt: vel antecessores, idest successores. sicut & veteres scribebant ꝯcordantias, quę erāt intra, supra, & cꝫ.

s *Institutiones.*] quę hodie sunt breues & vtiles. de quibus hic dicit, olim vero erāt prolixæ & inutiles, vt Inst. in procemio, §. cumque.

t *Studijs.*] idest omnibus studentibus, vt non sentias de alijs artibus: vel idest studijs cuiuscunque anni, vel incipientibus quocunque anno. vel idest quocunque loco studentibus, idoneo tamen, vt infra eod. §. hæc autem tria. Accursius.

u *Cuiusque scientiæ.*] idest totius scientiæ iuris. non enim de alijs artibus intelligas. sic econtra totos, ponitur pro omnes. vt C. de libe. præter. l. fin. ibi, qui enim tales &c.

x *Sufficere.*] qui sunt a ti. de iust. & iu. vsque ad ti. de bon. poss. alij enim non leguntur in scholis, vt hic, & inf. eod. § pro responsis. in fi. & no. ꝙ hic loquitur secundum morem hodiernum vsq; illuc, & antea &c. qui mos erit inf. eod. §. discipuli. Ac.

y *Tempestiuum.*] idest, tempus est.

z *Redigere.*] repete tempestiuum &c.

a *Incognitum.*] repete tempestiuū &c. facit C. de cad. toll. §. & cum triplici. Accur.

b *Quæ in librorum*] alias libris: & aliàs libros: sed melius librorum.

c *Tricies centena.*] similia, vt C. de vete. iur. enuc. l. 2. §. sed cum omnia.

d *Sex tantum.*] sed qui erant isti sex? Respon. non erant sic ordinati vt hodie sunt: sed exponet eos statim. Accursius.

e *Accipiebant.*] pro primo anno.

f *Desuetis.*] propter desuetudinem.

g *Sex libris.*] connumerabantur, quod est infra.

Margin notes (left): [1]† *Flo. de est, libris.* [2]† *Flo. de est, libris.* [3]† *Flo. & omnia.* [4]† *Flo. factum.* * *Intelligas duas leges, quæ sunt sub ti. C. de vet. iu. en.* [5]† *Flo. deest, in.* * *Vet. glos. & Doctor. cōiter intelligūt ꝙ Iustinian' alluserit Doct. sed Bolo. qui scripsit & dēt esse, vos, & non vos. Bolo.* [6]† *Flor. et quibus.* [7]† *Et tū.* [8]† *Fl. existimemus.* * Hactenus procedit gl. Accur. Ægi. Perrin. [9]† *Flo. obseruare.* * Vide q̄ scripsi illic Ægid. Perrin.

Margin notes (right): [10]† *Fl. deest, cum.* [11]† *Fl. procul quidem est, necesse esse.* [12]† *Al. vindicare. Flor.* * *Quæ prima uestigia sint singularum disciplinarum, tradit pulchre Plato in Menone, & Theæteto.* [13]† *Fl. iudicamus. sed ordines eorum &c.* [14]† *Fl. esse videtur.* [15]† *Compositionū alibi legitur: Cōstitutiōn tam virtutē quā vtilitatem, &c.* [16]† *Fl. huiusmodi.* * *Versuum autem: vide Duar. li. 1. disp. anni vet. c. 7.* [17]† *Fl. tātummodo.* [18]† *Flo. a voce magistra studiosi. &c. & pondera istum textū ꝙ non percipiatur ius sine præceptore: & prius discere quā intelligere oportet. §. nunc etiam. 16. dist. qd̄ facit contra illos, q̄ putant per se addiscere quā a Doctis. glos. in tit. de coll. §. item vt decreto. in ver. præcepta tu. in prag. sanct.*

a *Institutiones.*] quæ duos libros faciebant.
b *Singulares.*] singulares dicuntur, quia sub tit. de iudi. vel de rebus non continentur: sed aliàs per se stant, non tamen eos habemus hodie vt olim erant, vt subijcit. Accursius.

x *Traditis.*] primo secundo, & tertio anno. Accur.
y *Recitabant.*] scilicet scholares in quarto anno.
z *Vacuæ notionis.*] hic dicitur vacua notio scientia quam à magistris accipiebant, eo quod tunc vacabat in scholis.

Gaij nostri institutiones, a & libri singulares b quatuor: primum de vetere c illa rei vxoriæ actione: secundus de tutelis: & tertius, necnon quartus de testamentis & legatis d cõnumerabantur. quos neq; totos per consequentias accipiebant: & 1 † multas partes i eorum quasi superuacuas præteribant.

¶ Et primo 2 † quidem anno hoc opus tradebatur legentibus, non secundum * edicti perpetui e ordinationem, f sed passim, g & quasi per satyram h collectũ, vtili cũ inutilibus permisto, maxima autem parte inutilib. deputata. ¶ Secundo 3 † aũt anno præpostera ordinatione habita, prima pars i legum eis tradebatur, quibusdam certis ab ea titulis exceptis: cũ erat enorme k post Institutiones l aliud m 4 † legere, quam qđ in legibus & primũ positum est, & istam nũcupationem n meruerit Λαῶν πρῶτον Post eorum verò lectionẽ, nec illã continuam, sed particularem, & ex magna parte inutilem constitutam, tituli alij eis tradebantur, tam ex illa parte legum, quæ de iudicijs nuncupatur: & ipsis o non continuam, sed raram vtilium recitationem præbentib. quasi cętero toto volumine inutili cõstituto: quam illa quæ de reb. appellatur 7 5 † libris semotis p & in his multis partib. legentibus q inutilis, vt pote nõ idoneis, 6 † nec aptis ad eruditionem constitutis.

¶ Tertio 7 † verò anno qđ in vtroque volumine, i. de rebus, vel r de iudicijs, in secundo anno non erat traditũ, accipiebant secundum vicissitudinem s vtriusque voluminis & ad sublimissimũ t Papinianum, eiusque responsa iter eis aperiebatur: & ex prædicta, responsorum consummatione, quæ t decem & nouẽ 8 libris concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant: u nec eorum totũ corpus eis tradebatur, sed pauca ex multis, & breuissima ex amplissimis, vt adhuc sitiẽtes ab eis recederent.

¶ His igitur solis à professoribus traditis, x Pauliana respon. per semetipsos recitabant; y neque 9 † hæc in solidum, sed per imperfectũ, & iam quodammodo male constitutum 10 † consequẽtiæ cursum. Is 11 † erat in quartum annum omnis antiquæ prudẽtiæ finis, vt si quis ea quæ recitabant enumerare vellet, computatione habita, inueniret ex tam immensa legum multitudine vix versuum sexaginta millia eos vacuæ 12 † notionis z per legisse 13 † omnibus alijs deuijs & incognitis constitutis, & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quoties vel iudiciorum vsus hoc 14 † exegit, vel ipsi magistri legum a aliquid ex his perlegere festinabant, vt esset 15 † uobis aliquid amplius discipulorum peritia. b *

¶ Et hæc quidem fuerunt antiquæ eruditionis monumenta: c secundum quod & vestro testimonio d confirmatur.

¶ Nos verò tantam penuriã e legum inuenientes, & hoc miserrimum iudicantes, legitimos thesauros f volentibus aperimus, quibus g per vestram prudentiam, quodammodo erogatis, h ditissimi i legum oratores efficiantur.

¶ 16 † Discipuli vero primo quidẽ anno nostras hauriant institutiones, ex omni pene k veterum institutionũ corpore elimatas, & ab oĩbus turbidis fontib. in vnũ liqui-

c *Vetere.*] forte hic cõtinebatur, quod hodie continet liber de sponsalibus, vsque ad librũ de tutelis.
d *Et legatis.*] fortè ea q̃ continentur, vsque ad illum ti. de bo. poss.
e *Perpetui.*] i. generalis, vt insti. de satisdat. tut. §. 1.
f *Ordinationem.*] quæ est vt cõtinue vnã materiam prosequaris alia inutili non immista.
g *Passim.*] i. distincte. sic infra de ritu nupt. l. palam. in prin.
h *Per satyram.*] sicut satyri saltando, non seriatim procedunt.
i *Prima pars.*] i. illud quod est hodie prima pars legum. sunt n. septẽ partes secundũ Iustinianum. prima a ti. de insti. & iu. vsque ad tit. de iudicijs & continet libros quatuor. Secunda vsque ad tit. si cer. pet. & cõtinet libros septem. Tertia, vsque ad ti. de pign. & continet libros octo. Quarta, vsq; ad tit. de testamentis, & continet libros octo. Quinta vsque ad tit. de bo. possess. & continet libros nouem. Sexta vsque ad tit. de verb. obl. & continet libros octo. Septima vsque ad fi. & continet libros sex. & sic sunt quinquaginta libri ut C. de vete. iu. enuc. l. 2 § igit primo.
k *Cum erat enorme.*] bene dicit præpostera, cum &c.
l *Institutiones.*] scilicet antiquas.
m *Aliud.*] scilicet, qđ in &c.
n *Nuncupationem protum.*] vel primã, quod est idem nde protocolum, vt in auth. de tabel. in rub. & §. illud. col. 4.
o *Et ipsis.*] scilicet libris vel titulis nõ præbentibus &c.
p *Octo libris semotis.*] sed si octo excipiuntur nulli remanent. sed respon. plures erant olim. alij habẽt hic. sex septem.
q *Legentibus.*] datiui casus est.

a *Magistri legum.*] no. doctores dici magistros. sic infra de arbi. l. qualem, & subaudi, vos ipsi &c.
b *Peritia.*] not. aliqua debere habere doctorem, vltra ea quę dicit scholaribus. Accursius.
c *Monumenta.*] idest documenta, a moneo, non à memoria, ut monumentum, ut inf. de releg. l. monumentum.
d *Testimonio.*] idest assertione. sic dicitur in Authen. de mona. §. cogi [illegible] collat. 1.
e *Nos vero tantam penuriam.*] nam copia facit inopiam. superfluitas enim potius erat, uel erat penuria quantum ad utilitatem per paucam quam continebat tãta legum multitudo: & sic penuria reprobatur, sic infra, de testa. l. tertia, & prima, de actio. empti. l. nulli, aliquando prod. sit, vt infra de offic. præsid. l. illicitas, in fi. & institut. de excusat. tuto. in fine.
f *Thesauros inæstimabiles.*] ut infr. de uarijs & extra. cog. l. prima, §. est autem, & §. proinde, & per similitudinem dicit. sicut enim sub terra latet thesaurus, ita in tanta legum multitudine reliqua bona latebant.
g *Quibus.*] thesauris.
h *Erogatis.*] erogo quod habeo, ut scientiam. & per hoc mihi non abest, vt hic, & infra, de lega. tertio, l. seruis. §. ornatricibus, erogo quod habeo, ut liberum, & per hoc mihi abest, ut infra de acquirendo rerum domin. l. traditio. Erogo etiam quod non habeo, ut Institu. qui. alien. licet § 1.
i *Ditissimi.*] dat Galenus opes, & sancta Iustiniana, ex alijs paleas ex istis collige grana.

1 † Sed multos, &c. Flor.
2 † Ep. & primus anni
** Quod sit edictum perpetuũ Alcia. li. dis. 3. cap. 27. h. & satyram collectã, [illegible] multarie: vel a satyra lancis genere, quæ referta primitijs, offerebatur, vel a satyra lege, quæ vno rogatu multa comprehendebat, vel a satyra carminis genere propter variationem, seu copiam verũ quæ ibi tractantur*
3 † Flo. in secundo.
4 † Flor. aliquid legere.
5 † Flo. septẽ.
6 † Fl. aptissimis ad eruditionem, &c.
7 † Flo. in tertio autem.
** Nota ex cõmenda sunt Impe. ad Papin. de qua et in l. generaliter, §. cum autem, de Institu. & subst. sub [illegible] sub condi. fact. C. & vbique. Bal.*

8 † Nouem. Flor. habet ut quæ decem & nouem.
9 † Nec.
10 † Fl. confusum in consequentiis.
11 † Flor. & mallet.
12 † Flor. ut sua.
13 † Flor. perlegere.
14 † Fl. hoc fieri exegerit.
15 † Fl. ut sit
** Adde Pan. in c. 1. de leg. addere. in l. p [illegible] de ver. & re sig. [illegible] proœm. [illegible] loquitur de docto. quales esse debeat*
16 † Flo. efficiantur discipuli, & primo quidem anno.

r *Vel.*] pro idest. Accursius.
s *Vicissitudinem.*] nunc hos, nunc illos primo. Accur.
t *Quæ.*] scilicet consummatio responsorum Papiniani. vt infra eod. § tertij ibi, vobis autem pulcherrimus &c.
u *Accipiebant.*] ex prædictis responsis.

k *Penè.*] Philosophi cum temperamentum, simile inf. de arbit. l. si duo § primo, uel ideo, quia non potest esse, quin aliquid remanserit, quod ex ueteri institutione non est positum in noua, uel quia quædam sunt in nostra institutione, quæ in ueteribus non erant.

a *Stagnum.*] per similitudinem, vt enim stagnum in se stabilem continet aquam, vt infra, vt in flu pu l. 1 §. stagnū sic liber iste Instit. continet scientiam iuris ciuilis.

b *Ex quaestorem.*] nomen est dignitatis, sicut quaestor, & sicut consul, vt C. de aduo. diuersorum iudic. petitionem, §. egredienteru. quidā tamen dicunt exconsulem esse cum qui fuit consul, & desijt sicut exquaestor qui desijt esse quaestor, vel dic tertio, quod hoc nomen exquaestor, & exconsul ponuntur pro suo simplici, vt not. Instit. in prooemio, in §. cumque.

c *Antecessores*] i. doctores, etiā hab. s hoc Instit. in prooemio, §. cumque.

d *Anni*] scilicet primi.

e *Primam partem*] a tit. de iustit. & iure vsque ad tit. de iudi. Accur.

f *Graeco vocabulo.* πρῶτα idest prima inde protocolon. & protoplasma, & protomartyr. Accur.

g *Quia quod primū.*] not. sic infra de verbo. sign. l. proximus, Accur.

h *Iustinianos.*] dicuntur ergo Iustiniani, vel Iustini. nostre à Iustiniano: quia Iustinianū Institutiones legunt, sic artistae qui artes legunt, & sic nomina sunt consequentia rebus vt Instituto. de donat. §. est & aliud olim Dupondij vocabantur: vt hic dicit.

i *Legitimae*] idest ad legalem scientiam ad discendam.

k *Prioris.*] idest, Institut. quae dantur primo anno legentibus.

l *Volumen.*] scilicet institutionum.

m *Fulgere.*] nota nomina consequentia rebus vt dixi.

n *Positum.*] dicebantur enim edictales, & hodie dicuntur. Accursius.

o *De iudicijs*] a titu. de iudi. vsque ad tit. si cert. pet. et qui sunt septem libri: vel abinde vsque ad librum de pig. qui sunt octo.

p *Vicissitudo.*] idest opportunitas hos vel illos legendi primo vel post. Accur.

q *Quā.*] vicissitudinē.

1 † *Flor. exquaestore, & infra ex consulem. Est autē insigne dignitatis ... familiari pro quaestor & consulari: vtrique veteres Latini praeposuere, & Salust. in prooemio lib. & Cicero. pro quaestore, vno verbo per omnes casus numeros dixerunt.* τὸν ἀπὸ ὑπάτων. *quia amplius inter consules non fit.*

2 † *Flor. reliquam vero anni partem.* * *Vide Angelum polit. misc. c. 91. vel 93.*

3 † *Alias Iustinianos. Flor.*

4 † *Flo. deest post.*

5 † *Flo. deest capessendae.*

6 † *Flor. iam de caetero.*

7 † *Flor. erat hoc fuit.*

8 † *In secundo*

9 † *Alia lectio habetur positum erat.*

10 † *Fl. probatur fuerit.*

11 † *Ellorum. dem.*

dū stagnum a corriuatas, tā per Tribonianum virum magnificum, magistrum & exquaestorem b 1 † sacri nostri palatij, & exconsulē quam per duos ex vobis, idest Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores. c ¶ In reliqua 2 † verò anni d parte secundum optimam cōsequentiam primā e legum partem eis tradi sancimus, quę Graeco vocabulo f πρῶτα nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum g est, aliud ante se habere non potest. Et hoc eis exordium & finem eruditionis primi anni esse decernimus.

¶ Cuius auditores non volumus vetere tam friuolo, quam ridiculo cognomine Dupondios * appellari, sed Iustinianos h 3 † nouos nuncupari: & hoc in omne post 4 † futurum aeuum obtinere censemus, vt ij qui rudes adhuc legitimae i scientiae capessendae 5 † aspirent, & scita prioris k anni accipere maluerint, nostrum nomen mereantur: quia illico tradendum est eis primum volumen, l quod nobis emanauit authoribus. Antea enim dignum antiqua confusione legum cognomen habebant. Cum autem leges tam 6 † clare & dilucide animis eorum tradendae sint, 7 † necesse erit eos & cognomine mutato fulgere. m ¶ Secundo 8 † autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea positū, n 9 † & à nobis probatum est: 10 † vel de iudicijs o li 7. vel de rebus 8. eos accipere sācimus, secundum quod temporis vicissitudo p indulserit: quam q intactam obseruari praecipimus. Sed eos 11 † libros de iudicijs, vel de rebus totos, & per suā consequentiam accipiant, nullo penitus ex eis derelicto: quia omnia noua r 12 † per pulchritudinem sunt decorata: nullo inutili, nullo desueto in his penitus inueniendo.

¶ Alterutri autem eo undem voluminum, 13 † i. de iudicis, vel de rebus, adiungi in secundi anni audientiam volumus quatuor libros singulares, s quos ex omni compositione quatuordecim t librorum excerpsimus: ex collectione quidem tripertiti u voluminis, quod pro dotibus composuimus, vno libro excepto: x ex duobus autem de tutelis & curationibus, vno: 14 † & ex gemino volumine de testamentis, vno: & ex septem libris de legatis, & fideicommissis, & quae circa ea sunt, simili modo vno tantum libro.

¶ Hos igitur quatuor libros, qui in primordijs singularium memoratarum compositionum positi sunt, tantum modo à vobis eis tradi sancimus, caeteris z. opportuno tempori 15 † conseruandis quia neque possibile est, neque secundi anni tempus sufficit ad istorum xiiii librorum magistri 16 † voce eis tradendorum recitationem.

¶ Tertij denique 17 † anni doctrina talem ordinē sortiatur, ut siue libros de iudicijs, siue de rebus secundum vices legere eis sors tulerit, y concurrat tripertita legum z singularium dispositio: & in primus liber singularis ad hypothecariam a formulam: quā opportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, posuimus: b vt cum aemula c sit pignoratitijs actionibus, quae d in libris de rebus positae sunt, non abhorreat 18 † earum vicinitatem, cum circa easdem res e ambabus pene idem studium sit. ¶ Et post eum 19 † librum singularē alius 20 † singulariter eis aperiatur 21 †

r *Noua.*] omnia noua placent. sic in Authen. de consul. §. quantacunque. in fin. col. 4. Vel dic, quod sunt decorata omnia omni pulchritudine noua, cum Iustinianus compilando ... ambiguitate, & abusitate bene posuerit.

s *Singulares*] libri singulares sunt hodie, x. & vij. scilicet à tit. de pig. vsque ad tit. de bon. pos. sic dicti, quia per se stant. & sub illo tit. de iudi. vel illo de rebus non continentur ex quibus x. & vij mandat hic quatuor legi in secundo anno, s. primū de iuribus, qui tractat de dotibus. scilicet illum de spon. omissis duobus, s. de donat. inter vir. & vxor. & illo de impensis. Item primum de duobus qui de tut. dicuntur. nam duo sunt, s. de tute. & de excusa. tu. Item primum de duobus qui de testamentis dicuntur: duo enim sunt de testamentis, & de test. ani. Item primum de septem qui de legatis tractant, s. de lega. 1. nā septem sunt à titu. de lega. 1. vsque ad ti. de bon. pos. sed secundum hoc ergo legitur p sal tum quod supra prohibuit proximè: sed vtilis erat saltus vt de omni materia sentiret cum nulla sit inutilis, quod olim erat.

t *Quatuordecim.*] omissis primis tribus singularibus, de pign. de aedili. edic. & de vsuris: qui occasione vicinitatis praecedentium legerentur in tertio anno & cum praecedentibus Acc.

u *Tripertiti.*] id est trium librorum. alij dicūt olim fuisse unū volumen in quo ili sol i tres libri continebantur.

x *Excepto*] idest accepto uel assumpto ad legendum.

y *Sors tulerit.*] quia ad totum tātum sit lectū in praecedenti anno ad electionem doctorum ut supra proxi. §.

z *Tripertita legum*] scilicet tres libri singulares, s. de pigno. & de aedilitio edicto, & de usuris: ut hic subdicit. Accursius.

a *Hypothecariam*] quae est de pignoribus.

b *Posuimus.*] scilicet occurat.

c *Aemula*] aemulor ti bi, i. inuideo tibi. a & iste ae multi, i. inuidia: quia pignoratitia directa debitori contra creditorem datur, ut Inst. quib. mod. re cō. ob. §. si & sic directa s. hypothecaria competit creditori, ut inf. de pign. per totum. Item aemulor te, i. imitor te: inde dicitur. Aemulor uos Dei aemulatione, & sic hic tractatur illi imitatur, & circa idē tractat: & sic ad Sriam hypothecam se refert. Accurs.

d *Quā.*] intectae & contrariae.

e *Easdem res*] scilicet obligatas, nam circa eas ambae versantur hypot.

12 † *Constitutione & pulchritudine, habet alia editio.*

13 † *Fl. voluminum.*

14 † *Item gemino, sed ex gemino, &c. habet alia lectio.*

15 † *Alias tempore.*

16 † *Fl. a magistra voce.*

17 † *Flo. habetur anseqenti.*

a istu prima expositio & uera secundū Bar. hic.

18 † *Fl. vetā*

19 † *Flo. mus. dem.*

20 † *Flor. deest liber.*

21 † *Flor. habetur [] inclusa desunt.*

quem (de vsuris: itē alius quē) ad edictum ędilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnon duplæ stipulatione composuimus. Cum enim quæ de 1† emption. & venditionibus legibus cauta sunt, in libris de reb. 2† perfulgerēt, ex autē omnes, quas diximus, definitiones a vel 3† diuisiones in vlt. par.[b] prætorii 4† edicti essent positæ: necessario eas in anteriorem locum transtulimus: ne à uenditionib quarum quasi ministrę c sunt 5† & vicinæ, vlterius deuagentur.

¶ Et hos tres d libros 6† p acutissimi Papiniani e lectione tradendos posuimus: quorum 7† volumina f in tertio anno, 8† studiosi recitabant: non ex omni eorum corpore, g sed sparsim pauca ex multis, & in hac parte accipientes. Vobis autē pulcherrime 9 † Papinianus non solum h ex responsis, quæ in decem & nouem libros cōposita fuerant: sed etiam ex libris septē & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionū, nec non i de adulteriis, 10 † & penè omni eius expositione in Digestorum nostrorum ordinatione perfulgēte, 11† propriis partibus pręclaram 12† sui recitationem[k] præbebit.

¶ Ac ne 13† tertii anni auditores, quos Papinianistas vocabant. 14† nomen & festiuitatem l eius amittere videantur: ipse Papinianus 15 † iterum in tertium annum per bellissimam machinationem introductus est, librum enim hypotecariæ ex primordijs m plenū eisdem maximi Papiniani facimus: 16 † vt & lectionem & nomen n ex eo habeant, Papinianistæque vocentur: & eius reminiscentes lætificentur: & festum diem, quem cum primum leges eius accipiebant, celebrare solebant, peragant: o & maneat viri sublimissimi præfectorii Papiniani per hoc in æternum memoria: p hocque termino tertii anni doctrina concludatur.

¶ Sed quia solitum est quarto anno studiosos, græco & consueto quodam modo 17† vocabulo λύτας q * appellari: habeāt quidem, si maluerint, hoc cognomen. Pro responsis autē prudentissimi Pauli, quę antea ex libris 18† 23 vix in 10 & 8. recitabant, r p iā expositā confusionem eos legentes 10. lib. singulares, qui ex 14 quos ante enumerauimus, supersunt studeant lectitare; s multo maioris, & amplioris prudentiæ ex eis thesauros consecuturi, quam 19† ex Paulianis habebant responsis. t Et ita omnis ordo librorum singularium a nobis compositus, & in 17. li. partitus, u eorum animis imponetur: quem in duabus Digestorum partibus x posuimus idest quarta & quinta, secundum septem partium distributionem. y

¶ Et quod iam primis verbis orationis nostræ posuimus, z verum inuenietur, vt ex 36. librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi, nostroque tempore non indigni: duabus aliis partibus, a idest 6. & 7. Digestorum nostrorum, quæ in 14. lib. compositæ sunt, 20† ita dispositis, vt possint postea eas 21† & legere,[b] & in iudiciis ostendere. Quibus si bene se 22 † imbuerint, & in quinti anni c (quo προλύτας, * nuncupantur) metas, constitutionū codicem tam legere, quam subtiliter intelligere studeant, nihil eis legitimę sciētię deerit: 23† sed omnem d ab initio usq; ad finem e suis animis 24† amplectentur: & (qđ pene in alia nulla arte euenit, cū etsi utilissimę 25 † omnes infinitæ tū sint) 26† hæc sola scientia finem habeat mirabilem, præsenti tēpore a nobis 27 † ortum. Discipuli igitur omnib. eis legitimis arcanis reseratis, nihil habeāt absconditum: sed omnibus iis perlectis quæ a nobis per Triboniani viri excelsi ministerium, cæterorumque composita sunt, & oratores maximi, & iustitiæ satellites inueniantur, & iudiciorum

hypotecaria & pignoratitia directæ tractent diuersimode: & propter hoc dicit penè. Item sicut hypotecaria proponitur, ut saluum sit creditori debitum, ita, & in pignoratitia, scilicet contraria, vt saluum sit creditori, quod in rem obligatam impendit. infra de pig. act. l. tutor. §. contrariam. & in l. si seruos. & instit. q mo. re con. ob. §. si. differunt tamen in multis: quia altera est in rem, scilicet hypothecaria, vt C. de pign. l. pignoris. alia personalis, scilicet pignoratitia, vt C. de distra pig. l. fin. item pignoratitia alia directa, alia contraria item hypothecaria alia in 30. an. alia in 40. annos porrigitur, ut C. de præscr. 30. ann. l. sicut. & l. cū notissimi in princip. quandoque etiam minus 30 anno. durat. hypothecaria, vt C. si aduer. cre. l. 1. & 2. & iō dicit pene. Accur.

a *Definitiones.*] i. tractatus de pig. & de ædil. edic. & de vsuris.

b *In vltima parte.*] qa omnia edicta in fine librorum legēdorum per omnes annos erāt posita, sed melius stāt iuxta eos quos imitantur.

c *Ministra.*] idest pedisse quæ, vt C. de vet. iu. enu. l. 2. §. in tertia.

d *Hos tres.*] scilicet addito libro de vsuris, de quo hic non aperit, vt de alijs duobus sed ex eo quod dicit tres, vt & sup. in prin. dixi, satis colligitur.

e *Papiniani.*] quia scripta Papiniani i his tribus libris continētur.

f *Quorum volumina.*] idest volumina ex quib9 dicti tres libri sunt exacti.

g *Corpore.*] idest ex toto per consequentiā.

h *Non solum.*] idest nō solum ex collectione responsorum, ex qua sola antiqui legerent, sed omni expositione Papiniani præfulgente pene per totum corpus horum præbebit recitationem &c. non quod hęc omnia inter tio anno legantur, sed ea sola q̄ in dictis tribus libris continentur cū alio uolumine de rebus, vel de iudiciis.

i *Nec non.*] subaudi ex libris.

k *Recitationem.*] q. d. leges Papi. præ. latę sūt positæ per corpus iuris in locis competētibus. quæ omnes legūtur, licet non in tertio anno: sed olim legebātur tantum in octo libri ex responsis Pap. vt sup. §. in tertio.

l *Festiuitatem.*] i. festū. n. Papiniani faciebāt eo anno quo sa eius legebantur. Sed quia hodie non vt olim legunt: credetur non fieri eius festum: sed licet non vt olim, iterum tamē legunt, licet alio mō: idenq; & hodie festū eius fit.

m *Ex primordijs.*] qa per totum librum de pig. primordia. ut. Pa. sunt.

n *Et nomen.*] dicimus subaudi &c.

o *Peragant*] interpone tuis interdum gaudia curis.

p *Memoria.*] sic C. de epi. & cler. quoniam venerabilis.

q *Græco vocabulo Hermæ*] quod idem est qđ subtiliter uidens.

r *Recitabant.*] in quarto anno auditores p se ipsos, vt s. eo. § his igitur. licet ibi istorū librorū numer9 nō eēt.

s *Lectitare.*] idest frequenter legere.

t *Habebant responsis.*] derogat Paulo, qđ Papinianum honorauit.

u *Partitus.*] a ti. đ pi. vsq; ad ti. de bo. poss.

x *Partibus*] prima vsque ad ti. de testa. alia vsq; ad tit. de bo. pos.

y *Distributionem.*] nā in septē partes distribuitur, ut sup. eo. §. in secundo.

z *Posuimus.*] vt supra eo. § ex libris.

a *Partibus.*] s. de bo. pos. vsq; ad tit. de ver. obl. Item exinde vsq; ad fi. Acc.

b *Et legere.*] s. p se. & no qđ non legūt auditoribus: sed hodie hic ordo non seruatur secundum lo. hic loquit qñ vni legebatur: non autem vbi pluribus legitur hoc uel hoc, prout vtilius eis sit, legatur, secundum Ioann. Itē de facto secus seruamus.

c *Quinti anni*] quo anno uocabantur lytæ vel prolytæ: & sic cante transit ad lect. quinti anni. sed olim in quatuor se expediebāt ut supra eo. §. his igitur. quia Codicem nō legebant.

d *Sed omnem.*] legitimam scientiam.

e *Finem*] no hanc esse artem, quia implicat alias, ut & ∫. de iust. & iu. l. j. in prin. Itē no. eam habere caput & finē, caput hēt, l. institutiones, ut sup. e. §. itaque & finem, s. Codicem, ut hic. & inst. in proœ. §. cumque. & inf. de iur. & fac. igno. l. in omni parte.

a 3 *Athleta*]

1† Fl pro.
2† Alias præfulget. Fl.
3† Flor. desf. vel diuisiones.
4† Prætoris.
5† Fl. sunt, vicinitate] vtrosque.
6† Fl. cum.
7† Cuius.
8† Olim studiosi, &c.
9† Fl pulcherrimus Papi &c.
10† Et pæni: eiusmodi expositione in totius digestorum &c. alia lect.
11† Fl. præfulgens
12† Fl. præclaris sui
13† Fl, ne autem tertij.
14† Fl vocāt.
15† Flo desf. Papinianus.
16† Flo. Papiniani sectionis lectionē, ut & quarta ex ea.
17† Fl. quodā vocabulo
* Idest, solutores, ut qui ea legunt ænigmata per se possent soluere προλύτας
q λύσας, idest, solutoribus eruditione præstarent.
18† Triginta trib &c.
19† Fl. quam.
20† Fl, eis positis.
21† Fl. et.
22† Fl sese.
* Vide Angelum Politia miscel. 34.
23† Et omne.
24† Complectantur Flor. an. & habetur amplectantur.
25† Flo. vtilissima sint.
26† Fl. tamen sunt.
27† Alia lectio habet orta. Fl. vero habetur in præsenti tempore a nobis fortita

optimi tam athletæ a quam gubernatores, omni loco æuoque fœlices. b

Supra dictum est, qualiter iura tradi debent: hic autem in quibus locis tradi debeant ista iura, videlicet, in ciuitate Romana; in ciuitate Atheniensi: & in ciuitate Constantinopolitana: prohibens in alijs locis legi: & contrafacientes punit. h. d. vsque ad §. Illud autem.

¶ Hæc autem tria c volumina a nobis composita, tradi eis tam in regiis vrbibus, d quam in Berytiensium 1 † pulcherrima ciuitate (quam & legum nutricem bene quis appellet) tantummodo uolumus: quod iam & a retro principibus constitutum est, * & non in aliis locis, quæ à maioribus tale priuilegium non meruerunt: 2 † quia audimus iam 3 † in Alexandria splendidissima ciuitate, & in Cæsariensium, & in aliis quosdam imperitos homines diuagari, & doctrinam discipulis adulterinam tradere. Quos sub hac interminatione ab hoc cognomine repellimus: vt si ausi fuerint in posterum 4 † hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytiensium Metropolim hoc facere, denarum e librarum auri pœna plectantur: & reiiciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, sed in leges committunt. f

Hic ponitur quomodo scribentes libros per signa, debeant puniri ciuiliter & criminaliter, hoc vsque ad ver. Illud vero. Bartol.

¶ Illud autem quod iam tum ab initio hoc opus mandantes. g in nostra oratione, & post completum in alia nostri nominis 5 † constitutione scripsimus; & nunc vtiliter ponimus, vt nemo audeat eorum qui libros conscribunt signa h 6 † in his ponere, & per compendium i ipsi legum interpretationi, & 7 † compositioni maximum discrimẽ afferre. sciturus omnibus librariis k qui hoc in posterum commiserint, quod post criminalem 8 † pœnam, l etiam æstimationem libri in duplũ* domino eius, si nescienti m dederint, inferre compellentur, cum & ipse n qui talem librũ comparauerit, pro 9 † nihil eum habebit, nemine iudice ex tali libro recitationem o fieri concedente, sed pro nõ scripto haberi eum disponente.

Hic habes quod scholares non debent ludere: nec ipsis ludis se immiscere: maximè illi, qui rudes veniunt ad hanc doctrinam. vltimò loquitur de doctoribus docentibus hanc ciuilem sapientiam. hoc dicit. vsque ad fi. Bartolus.

¶ Illud verò satis necessario 10 † constitutum cum summa interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac splendidissima ciuitate, neque in Berytiensium pulcherrimo oppido, ex iis p qui legitima peragunt studia, indignos, & pessimos (imo 11 † seruiles: & quorum effectus iniuria est) ludos exercere, * & alia crimina q vel in ipsos professores, 12 † vel in socios suos, & maxime in eos r qui rudes ad recitationem legum ueniunt, 13 † perpetrare. Quis 14 † enim ludos appellet eos ex quibus crimina oriuntur? Hæc etenim fieri nullo patimur modo: sed optimo ordini in nostris temporibus, & hanc partem tradimus, & toti 15 † posteto transmittimus sæculo: cum oporteat prius animas, s 16 † & postea linguas fieri eruditas. t

¶ Et hæc omnia in hac quidẽ Florentissima ciuitate vir excelsus præfectus huius almæ vrbis tam obseruare, quam vindicare, prout delicti tam iuuenũ, quam scriptorum qualitas exegerit, curæ habebit. In Berytiẽsium 17 † ciuitate tam vir clarissimus præses Phœniciæ 18 † maritimæ, quam beatissimus eiusdem 19 † ciuitatis Episcopus, & legum professores. u

a *Athleta.*] scilicet in aduocando, gubernatores, scilicet in iudicando.
b *Fœlices*] scilicet in ueniantur.
c *Hæc autem tria.*] scilicet Instituta, Pandectas, & Codicem.
d *Regijs vrbibus.*] scilicet Roma veteri, q̃ Romulus, & Remus fratres Reges fecerũt, vt inf. de orig. iur. l. 2. circa princ. Et Constãtinopoli, quam Imperator Constantinus fecit, vt C. de vete. iu. enu. l. j. § pe. ergo idẽ & in Bon. quia * & eã fecit Imperator Theodosius iussu B. Ambrosij, cum per proditionem eam destruxerat. vt dicitur in legenda B. Ambrosij, & ij habent excusationem ab omnibus muneribus, vt C. de profess. & med. l. medicos, li. 10. & infra de excu. tu. l. sed & reprobari. §. fi.
e *Denarum.*] idest decem & decem, secus si decem dixisset, ut inf. de leg. j. l. si quis testamento, in prin. & inf. de verb. obl. l. stipulatio ista, § cum qui ita.
f *Committunt.*] sic infra de mino. l. auxilio. in fi. nec priuilegium doctorum habent qui alibi legunt, vt inf. de excu. tu. l. sed & reprobari. § fi.
g *Hoc opus mandantes.*] idest quando mãdauimus fieri. ff. & Codicẽ, diximus hoc q̃d nunc dicimus, vt C. de ver. iu. enu. l. j. § fin. & postquam fuit factũ, in alia cõstitutione dixinus idem, ut C. de vet. iur. enue. l. 2. §. fin.
h *Signa.*] idest notas, quando vna litera, vel vnum signum totam vnam orationem repræsentabit. non autẽ omnino abbreuiationes prohibet.
i *Compendium.*] enim laboro fieri breuis, fit obscurus. Accur.
k *Librarijs.*] scriptoribus, vt & inf. de reg. iur. l. si librarius.
l *Criminalem pœnam.*] arbitrio iudicis imponendam, cum non definiatur specialis p̃ leges, ut j. de pœ. l. sanctio legum. & inf. de effr. l. j. § expilatores, & de cust. re. l. si quis. Vel dic criminalẽ, i. capitalem, ut inst. de serui. iu. §. sancte. Vel dic de pœna falsi, ut C. de no. condi. cõpo. §. falsi.
m *Nescienti.*] nota ergo, quod si sciens accipiat, sibi præiudicat, vt argumen. infra. de eo quod cer. lo. co. l. si in si.
n *Cum & ipse.*] q. d. non solum dominus, sed & ipse &c. & ipse, q. d. ideo damnatur dominus, quia patitur dominus dãnum: est. n. ei liber inutilis, & omni ementi ab eo.
o *Recitationem fieri.*] alias recitationem & est plana. alias actionẽ & hoc ideo, quia olim actiones a iudicib. impetrabantur, quod hodie non est, ut C. de formul. l. j. & 2. & infra, de orig. iur. l. 2. §. omnium.
p *Ex iis.*] scilicet scholaribus vel doctorib.
q *Crimina.*] nam ludus nomus est &c. ut inf. ad legem Aquiliã l. nam ludus, & no. q̃ tollitur occasio delinquendi, vt C. de lati. lib. tollen. Authen. ad hoc. § illud. ver. sed ne lusandi. & inf. de spo. l. oratio.
r *In eos.*] scilicet nouitios, qui semper credunt se decipi, & pro iniuria fieri. Accur.
s *Prius animas.*] idest naturalem sensum in bono faciendo, & malo prætermittendo.
t *Eruditas.*] i. loquẽdo.
u *Professores.*] hic nota quod scholares tres habent iudices, potestatem, episcopum, & doctorem: & possunt eligere quem volunt, vt C. ne filius pro patre. l. fi. & aut. habita quæ est Friderici, & qa ipe ciuiliter per hanc legẽ doctoribus legum, qa maiores sunt alijs docentibus, demandatur non videtur quod possint delegare alijs, vt infra de offic. eius cui mand. est iurid. l. 1. sed hodie videtur cõpetere iure magistratus, cum cuilibet magistro cuiuslibet facultatis idem concedat, vt dicta l. fi. vnde potest delegari in ciuili, vt inf. de offi. eius cui mand. est iurisdict. l. prima, §. 1. in criminali autem cuius & ipsi habent iurisdictionẽ, ut hic, & d. l. Friderici, non potest delegari, ut infra de iurisdic. omn.

* Glo. no. in hoc, quod ꝑmemorat Bononiam, quam gl. dicit facta fuisse a Theodosio Imper. iussu beati Ambrosij. Bolog.
1 † Alias Berytensi.
* Non extant hodie eorũ constitutiones. Cont.
2 † Fl. meruerunt.
3 † Fl. etiam.
4 † Fl. modo.
5 † Alias nominis. Fl.
6 † Fl. sigla.
7 † Fl. vel.
8 † Alias criminalem q̃ respondet Greca voce
* Codicione in hac l. Cont.
9 † Flor. deest Pro.
10 † Fl. habetur, necessariam.
11 † Flor. imo magis.
* Horum ludorum gratia S. August. li. 5. confess. c. 8 sit Romam studiorum causa migrasse, & de horum prohibitione vide can 71. conci. general. in Trul. Cont.
12 † Alias professores.
13 † Fl. perueniunt.
14 † Fl. quid.
15 † Fl. toto.
16 † Alias animas, & postea linguas fieri eruditas.
17 † Fl. autem.
18 † Fl. Phœnices.
19 † Alias

om. iudic. l. imperiũ, & d. l. j. de offic. eius in prin. in criminalib. nõ seruatur quòd magister cognoscat: sed potestas, vel episcopus. Accursius.

a *Incipite.*] quia prædictus modus loquendi est vtilis doctoribus, & discipulis, igitur, &c. A.

b *Maximum decus.*] No. honor est magistro bonos hře scholares. sic in Auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. cogitatio. col. 2.

c *Permutantes.*] Diomedes enim cum rediret à mare à Troiana victoria, indigebat vino, & inuenit Glaucũ iuxta mare abundantem vino, & carẽtem

1† *Fl. qualẽ & apud.*
2† *Fl. omnis.*
3† *Fl. & Diomedes inter se faciũt dissimilia permutantes.*
**Idest, aurea æreis contra monetarij.*
4† *Fl. & Vide Angelum Politianũ miscel. ca. 91. & Budæum in annot.*

¶Incipite a igitur legũ eis doctrinam Dei gubernatione tradere, & viam aperire, quã nos inuenimus: quatenus fiãt optimi iustitiæ & Reipublicæ ministri, & vos maximũ b decus in oẽ sæculum sequat: q̃a vestris tẽpibus talis legũ inuenta est permutatio, qualem, 1 † apud Homerum patrem bonorũ 2 † virtutis Glaucus & Diomedes 3 † faciunt, permutãtes c * χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

¶ Quæ oĩa obtinere sancimus in oẽ æuum, ab oĩbus tã pfessoribus, q̃ legum auditoribus, & librarijs, & ipsis 4 † iudicibus obseruanda. Data Cõstantinopoli xvij. Calend. Ianua.

domino Iustiniano perpetuo Augusto ter Consule. * d

Rubrica sequẽs diuiditur in quinq; partes. In prima ponit inuocationem diuini nominis. In secunda ponit descriptionem Imperialis culminis. In tertia enucleationem noui iuris. In quarta ponit nomen libri. In quinta ponit id, de quo ad præsens, tractare intendit. Secũda ibi, domini. Tertia ibi, iuris enucleati. Quarta ibi fforum. Quinta ibi, liber primus. Bart.

equisut ipse multos habebat equos, quos in prælio habuerat: & ita dedit ei de equis sibi inutilib. pro vino necessario & vtili sibi: & Glaucus dedit ei vinum superfluum, & accepit equos necessarios. Sic & nos fecimus permutationem de inutili modo legẽdi ad vtilem: est tamẽ multum à remotis hoc simile, & facit infra de contrahen. emptio. l. j. §. j. & Instit. de contrahen. emp. §. pretium.

d *Consule.*] Ipse enim dignitatem consultus sibi assumebat, vt quidam extraneus: vt in Auth. n. de consul. §. fin. collatio. 4.

in l. 1. ff. de cõtrahẽ. emp. & Alc. li. 9. pare. c. 17.
**Consule si latinè loquẽdi Iustinianum dicere velim* necesse est dicamus secundum ea quæ Gel. li. 10. c. 1. legamus hoc loco, Iustiniano PP. Aug. 3. consule. Cont.*

a [*I*N *nomine domini.*] Hoc in compilatione Digestorum fuit dictum, non quando leges factæ fuerunt; quia Pagani erant: vt C. d. veteri enuc. l. j. sic & alias facit Inst. in proœm. in princip.

b *Perpetui.*] idest generalis.

c *Augusti.*] Quia semper huius propositi debet esse, vt augeat imperium, licèt non semper augeat. sic & matrimonium indiuidua coniunctio dicitur, tamen diuiditur q̃nque vt C. de repu. l. consensu, sed propositũ consideratur: vt Inst. de pa. potesta. in princ.

d *Enucleati.*] p similitudinem vocat ius enucleatũ, qđ nobis est traditũ ĩ libris Pãdectarũ. Sicut. n. antequã pueniat ad nucleũ interiorẽ nucis, vnũ prius inuenit amarissimum, & aliud durum, & aliud amarũ, & quærto ad nucleũ dulcẽ puenit: ita & in multitudine antiquorũ librorũ amaritudines inueniuntur. i. discordiæ infinitæ, itẽ durities, idest iniquæ solæ, & aliæ non sic iniquæ: in q̃busdam tñ locis q̃dã latebant dulcedines. i. æquissimæ sententiæ, velut lilia inter spinas, & illas dulces sententias Iustinianus ex alijs excerpsit, & nobis tradidit legendas: vnde ipse dicitur tradere ius enucleatum, secundum Io.

e *Collecti.*] ex his, idest ex eo, q̃ dicit in princ. potest colligi, quis fuerit author siue compilator, quia Iustinianus filius Iustini: vt Instit. de do. §. est & aliud. Item quæ materia. i. omnia vetera iura antiquorum prudẽtum. quæ intentio. i. vt colligat ius enucleatum in vnum volumen. Vtilitas per se patet: quia minori pecunia poterit nunc emi liber iste: & quia citius adipisci potest quàm olim. Cui parti philosophiæ supponatur. Et quidem Ethicæ, quia de moribus tractat hoc volumen sicut alia duo volumina.

1† *Alia lectio hãt: Domini nostri sacra. Principis Iustiniani, iuris enucleati &c. & sic in Flor.*
2† *Nõ est perpetui Augusti: vel dic, perpetuò. idest semper Augusti nõ vt Accursius somniauit generalis. Ag. Petr.*

IN NOMINE DOMINI. a
AMEN.
TITVLVS I.
De Iustitia, & iure.

1† *Iustiniani sacratissimi Principis* b *perpetui* c *Augusti* 2† *iuris* d *enucleati,* e *ex omni veteri iure collecti, Digestorũ seu Pãdectarum Liber Primus.*

DE IVSTITIA ET IVRE.

¶ *Meritò incipit à virtute, quam iuris auctores colunt, & à iure quod profitentur, & est iustitia constantia perpetua voluntatis ius suum cuique tribuendi, vt liberalitas constantia perpetua benignitatis, ius est scientia æqui & iniqui, vel ars: Ars enim est eorum quæ sciuntur. Et huius artis, iurisve partes hic statim proponuntur summa. Iac. Cuiac.*

[*V*ri.] Hoc princ. vsque ad §. huius studij diuiditur in quinq; partes. In prima ponitquid oporteat facere volẽtẽ studere in iure. In sc̃da docet vnde ius dictũ sit. In tertia definit ius authoritate Celsi. In quarta ponit quid habeat q̃s consequi ex hoc studio. In quinta ponit vñ sequat̃ hic honor. Secunda ibi, Est autẽ. Tertia ibi, Nam vt elegantes. Quarta ibi, Cuius merito, Quinta & vltima ibi, iustitiã namque. B. CASVS. vsque ad fin. l. sic figuratur. Aliqui leges siue iura audire volebant, inde quæstionem Vlpia. fecerunt, quis esset modus quo oportet addiscere: ad quod dicit Vlpian. q̃ prius est necesse, quòd aliquis sciat vnde nomen iuris descẽdat. Secundò dicit, vnde appelletur ius. Tertio dicit, quid sit ius. Nã nos ministri iuris separamus æquum ab iniquo: licitum ab illicito. Item dicit, quòd ius pluribus modis facit aliquos bonos, vt aperte in litera dicit. Diuiditur quidem ius in duas species: quia aliud priuatum, aliud publicum: & hæc oĩa plene & aperte exemplificat. Item diuiditur ius priuatum in tres species, nam colligitur ex iure naturali, & ex iure gentium, & ex iure ciuili: & de his oĩbus exempla ponit. Nam ius gentiũ cõe est hominibus est, nã dẽt erga Deum hře religionem, & obedire patri & patriæ, quæ bruta non faciunt. Item licet de iure naturali vim vi repellere, cũ omnes ab Adam ortum habuerimus: & ideo vnus alteri insidiari non dẽt. Ponit etiã q̃ manumissio ab hoc iure processit. nam iure naturali omnes nascebantur liberi, sed iure gentium sunt hodie tria genera hominum. item ex iure gẽtiũ introducta sunt bella, & alia multa. VI.

Vlpianus li. 1. Institutionum.

LEX PRIMA.

[I]Vri f operã daturum prius g nosse oportet, vñ nomẽ iuris descendat. Est aũt ius 3 † à iustitia h appellatum * Nam elegãter Celsus definit, ius est ars i boni &

3 † *Fl. deest, ius.*
**In hunc locũ Cic. lib. 3. de Repub. relat* ab Aug. lib. 15. de ciuitate, Dei. & pulchre Alc. Parer. lib. 1. c. 29. & 30.*

f *Iuri.*] scilicet addiscendo vel perpetrando.

g *Prius.*] s. quàm noscat substantiam iuris per diuisiones, quæ dicuntur infra eo. §. huius studij. nec ob. quod dicitur supra in proœ. §. discipuli, & quod dicit, oportet, i impropriè dicit. i. decet. sic C. de non. quæ li. l. cum oportet. in princ. & de rap. vir. l. j. §. oportet enim, &c. sic econtra decet pro oportet, vt C. de cap. & postli. re. l. fin.

h *Iustitia.*] est autem ius à iustitia sicut à matre sua, ergo prius fuit iustitia q̃ ius, sed contra infra eo. l. iustitia. ibi, ius suum &c. ex quo colligit quod statim fuit ius postquã fuit iustitia: sed dic ibi, ius suũ. i. hominis meritũ. Vel dic prout in actione, & obligatione, bene dico ius à iustitia appellari. s. n. ius est ars boni & æqui, vt s. ibi, ie, & iustitia nihil aliud est, quã ipsa æquitas & bonitas: ergo iustitia in habet matrem: & hoc subijcit, nam & c. sic & obligatio dicitur mater actionis: vt inf. de proc. l. licet. § ea obligatio.

i *Ius est ars.*] hoc potest intelligi tribus modis. Primo, vt dicas definitum ius in genere, & sic est ars, idest scientia finita, quæ arctat infinita, nam ars est de infinitis finita doctrina secundum Porphyrium. Secundo, sic def. ribi quanlibet speciem iuris, vt prætorium, vel ciuile, vel naturale, vel gentium: & tunc ponetur pro præcepto coarctante. sed hoc non placet, cum istæ partes iuris non sint artes, sed

i *Nota q̃ verbũ oportet nõ semp necessitatẽ importat: sz aliq̃n ponit prodecet: & hoc impropriè.*

artis partes. Vel tertio, ars idest artificium, nam author iuris est homo, iustitiæ Deus, & quod subijcit, boni & æqui, idest eius, quod est æquum, & vtile, & no. ꝙ aliud est bonum, a & aliud est æquum: vt hic. est enim quoddam bonum, & æquum, vt infra si certum peta. l. si & me. est bonum, & non æquum: vt vsucapio: vt infra de vsuca. l. prima. & infra de re. iu. l. iure na. in fi. titu. est tertium æquum & non bonum: vt C. de pa. con. l. hac lege. est etiã æquo æquius. vt infra de furt. l. si ferons communis. §. quod verò.

a Bu. elegã. ter explicat in adnot. ad hãc legẽ, q d æquum, & q d bonum.

æqui: cuius a merito quis nos sacerdotes b appellet. Iustitiã namque colimus, c & boni & æqui notitiam profitemur, d æquum ab iniquo e separantes, licitum ab illicito f discernentes: bonos non solum metu g pœnarum, uerũ etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes: ueram (nisi fallor h) philosophiam, non simulatam affectantes. 1†

Hic iurisconsultus incipit tractare per modum diuisionis, & procedit vsq; ad l. iustitia. infra eod. exempla ponendo. Et diuiditur principaliter in quatuor partes. In prima ponit diuisionem iuris. In secũda assignat rationem. In tertia ponit substantiam iuris publici. In quarta prosequitur secundum membrũ diuisionis, uidelicet de iure priuato, & illud est triptitũ. Scda incipit ibi. Sunt. n. qdã. Tertia ibi, Publicum. Quarta ibi, priuatũ. Bart.

a *Cuius*] istud, cuius, si referatur ad ius, hæc dictio meritò in vim nominis ponitur. meruit enim ius appellari sacrum: & ideo iura reddentes sacerdotes vocantur. si ad artem, in vim aduerbij secundum Azo.

1 † Fl. adsectantes.

b *Sacerdotes.*] quia vt sacerdotes sacra ministrant & conficiunt: itã & nos, cum leges sint sacratissimæ. vt C. de legi. & consti. l. leges. & vt ius suum cuique tribuit sacerdos in danda pœnitentia, sic & nos in iudicando b vt infra eodem, l. iustitia.

b Adde ad hanc gl. q d dicit Host. i proœmio suæ in 4. col. ꝙ recti iudices, & aduocati vtentes legib. prout dẽnt, æq; bonã vitã viuunt vt fratres prædicatores, vel alij religiosi.

c *Colimus.*] idest eius voluntatẽ seruamus, quæ est vt ius suum cuique tribuatur, vt infra eod. l. iustitia. §. r.

d *Profitemur*] idest docemus.

e *Ab iniquo*] vt in contractibus, secundum Ioan.

f *Illicito*] vt in matrimonijs vt inf. de ritu nup. l. semper.

g *Metu pœnarum.*] metu fit quis bonus, vt in transactione iurata, vt C. de transac. l. si quis maior. Item vbicunque pœna vnius est metus multorum: vt C. ad l. Iul. repet. l. j. præmio fit bonus: vt C. pro qui. cau. ser. pro præmio lib. acci. per totum. & de sta. & ma. l. vt virtutum. & de fals. l. prima. inf. ad Syllania. l. antepen. §. fi. & in Auth. de non alic. §. fi. colla. 2. vnde versus. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

h *Nisi fallor.*] nullo modo fallimus: nam ciuilis sapientia vera philosophia dicitur, idest amor sapientiæ. a philos quòd est amor: & sophia idest sapientia. vt infra. de var. & extraor. cogn. l. j. §. proinde licet pecuniam non abijciamus, vt inf. de vac. & excu. mu. l. in honorib. §. à philosophis, & facit C. de La. lib. col. §. j. & C. plus valere quod agitur per totum.

i *Huius studij.*] i. iuris studio quærendi, duæ sunt species, prout dialectici ponunt species, non prout legistæ. quia posita ponitur & genus: sed nõ conuertitur secundum Io. & P. licet quidam dicant, Pla. intellexisse quòd species siue positiones dicerentur res super quibus ius tractat. & iam constaret species esse infinitas, cum super multis tractet hoc ius, & super seruis & liberis. vnde reprehendunt eum. & facit ad hunc §. Instit. de iust. & iu. §. huius.

k *Positiones.*] idest diuisiones.

l *Publicum.*] ad statum conseruandum, ne pereat, sed cum publicum ius sit in sacris & similibus, & hoc etin qualibet villa fiat, qualiter pertinet ad statum rei Romanæ tñ. dic ꝙ villam quamlibet conseruari, & ibi talia fieri pertinet ad ciuitatem Romanã, cum non esset perfecta, nisi ex suis partib. constaret, vt infra tit. j. l. j. nec placet quod dicas publici appellationem ad alia loca referri quam Romanæ ciuitatis, vt intra, de verb. sign. l. eum qui vectigal.

¶Huius studij i duæ sunt positiones, k publicum & priuatum. Publicum l * ius est quod ad statum rei Romanæ spectat: Priuatum, q d ad singulorum m utilitatẽ. Sunt, n. q. dã publicè utilia, qdam priuatim. Publicum ius in sacris, n in sacerdotibus, in magistratibus consistit. 2† Priuatum ius tripertitum o est: collectum enim est ex naturalibus p pceptis, aut gentiũ, q aut ciuilibus. ¶Ius naturale est, quod natura r omnia animalia docuit. Nam ius istud non solius 3† humani generis proprium, sed cũum animalium s quæ terra 4† marique nascuntur, auium quoque commune est. Hinc descendit maris atq; fœminę cõiugatio, t 5† q̃ nos matrimoniũ appellam': hinc

m *Ad singulorum*] l. principaliter, secundario ad publicam vtilitatem: expedit. n. reipu. ne q s re sua male vtatur vt Inst. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. pe. & inf. de procu. l. seruum. §. public. sic & econtra, quod est publicum principaliter, secundario pertinet ad vtilitatem singulorum, vt l. j. in fi. C. de caduc. tollen.

n *In sacris.*] consistit ius publicum in sacris: vt sunt ecclesiæ, in quibus petimus veniã peccatorũ: vt in Auth. vt li. ma. & aui. §. quia verò. col. 7. ita & si læsæ fuerint, quilibet potest vti interdictis, vt infra de interd. l. j. 2. & 3. & l. interdictorum. §. interdicta. Itẽ in sacerdotibus, quia interest, vt sint sacerdotes, à quib. veniam petamus peccatorum, vt C. de S. Trin. & fi. cath. l. inter claras, & propter iniuriam eis factam quilibet agit: vt C. de epis. & cle. l. si quis in hoc. Item in magistratib. quia interest vt sint magistratus. p. rum. n. prodesset iura esse in ciuitate, nisi sint homines qui iura reddere possint. vt inf. tit. j. l. 2. §. post originem. consistit, & in alijs: vt infra ad leg. Iul. mat. l. pen. & infra sol. mat. l. j. & Inst. de re. di. §. cum in suo. patet ergo ꝙ tit. de sac. san eccle. vel de episc. & cleri. vbicunque sunt, & similes, sunt de iure publico: & idem de iure fiscali vbicunque sit: & idem de officio magistratuum: vt C. de offi per omnes ti. & de iur. om. iu. & in alijs similib. & iurib. ff. & C.

* Aliter sed per. Coa. publicũ & priuatũ in partes cratur.

2 † Fl. consistit.

3 † Fl. desolius.

4 † Fl. q̃ in terra, q̃ in mari.

5 † Coniunctio. Flo.

o *Tripertitum.*] specialius ideo ponit, quia plurima de eo tractaturus est: idem tamen dico de publico, quòd est tripertite collectum, secundum * Io. & sunt eadem exẽpla: vt liceat reipublicæ vim vi propulsare: & vt cum iniuria eius alter non locupletetur. item & circa vsucapiones.

* Sed idest falsũ, est. n. i. ex solis ciuilibus pceptis collectũ Cont.

p *Naturalibus præceptis.*] A naturali iure habet ius priuatum, hoc, vt nemo fiat locupletior cum aliena iactura: vt infra de condi. inde. l. nam hoc.

q *Gentium.*] à iure gentium, hoc, vt quod quisque ob tutelam &c. vt infra eod. l. vt vim, à iure ciuili, vt præcepta de vsucap. vt Institut. de vsucap. in princip. quid autem sit vnumquodque istorum, subijcit: sed alio modo ius naturale ibi accipitur quam hoc §.

r *Quod natura.*] idest Deus, & sic nominatiui: vel dic ꝙ sit ablatiui casus. Item no. ius naturale quatuor modis dici. Primo lex Mosaica: vt Insti de iure nat. gen. §. j. Secundo instinctus naturæ: vt hic. Tertio ius gentium: vt Inst. de re. diui. §. singulorũ. Quarto ius prætoriũ: c vt infr. de mi. l. j. & facit Inst. de iure natu. in prin. Quinto, vt inf. eo. l. pen. in princ. & sic accipitur sup proxi §. & sic in idem recidit.

s *Omnium animalium*] Fallit secundum quosdam in vermibus, qui non ex alijs, sed ex terra gignuntur, idem in culo: & dicunt ꝙ hic loquitur in generibus singulorum animalium, & nõ in singulis generum. sic Inst de suspec. tuto. §. primo sed puto hoc quòd sic fit, naturæ esse instinctum: nec hic dicitur quod omnia animalia per coitum procreantur, sed iure naturali regi, quod regimen est in eo quod auis volat: quod piscis natat, & sic de alijs.

c Gl. ista in hoc reprehẽditur ꝙ ius non dr naturale, sed ciuile, vt ĩ eo. l. nam & ipsum, secũdũ Pau. hic.

t *Coniugatio.*] idest coniunctio d & cõsensus animorum, quæ sola sine concubitu facit matrimonium, vt subijcit, & infra de regul. iur. l. nuptias. & hoc est verum de licita coniunctione. quid de illicita, cum ad hanc eodem modo quo ad licitam inducamur? quidam dicũt non idem: sed

d Ista expositio est inutilis cũ sit l. ista Pisa. [illegible] Bol.

nos quod idem nec obst. quod illicitum committitur: quia primus motus a iure nat. est impunitus: sed ꝑ ꝑ sequens oblectamentum ℥hitur veniale peccatum. ꝑ ꝑ factum aũt si sequitur, ℥hitur mortale peccatum. in brutis aũt animali bus non habetur discretio, cum sine ratione ducantur. Itẽ nunquid ergo ipse actus matrimonij vel copulæ carnalis est iꝰ naturale? Respo d. non, sed ipse motus ad actum: item ad peccatum iure naturali mouemur. vt in Authen. de restitutio & ea.q.s.vnum. b col.4.

a Verba ista in hac glo. habentur 6. di. in palea. sed pensandum Paul.

1 † *Peritia.* alias perita.
2 † *Inde. Flo. deest. habet. n. facile intelligere licet.*
3 † *Flo. sit.*

a *Educatio.*] eo enim quod monetur parens ad educationem filij, est ius naturale: & ad hoc et adstringitur, nisi filius ꝑ se sit sufficiens ut ff. de lib. agno.l. si quis à liberis.§.sed si filius.

b Nil facit de buisse enim allegasse § si uero is quidem. circa medium. in Authen. de mo. collatio.1.

b *Humanæ.*] & solæ. nam & iure naturali vtuntur, sed non solæ.
c *Recedere.*] i. differre.
d *Illud.*] scilicet naturale.
e *Hoc.*] scilicet iusgentium.
f *Veluti religio.*] sed nomine hoc de iure publico est: cum sit sacrum: vt supra eodē. l. j. §. publicū & hic ponitur inter priuata precepta. Itē hæ duæ ipēs publicum & priuatũ inter se differunt, & nulla est altera? Rñ. & hoc & illud consistit in tribus: sed de priuato iō tñ dixi ꝙ ꝯsistit in tribꝰ, q a de eo plura erat dicturus uel dic, quod hic de religione tractat ibi de sacris, scilicet domibus: ut ibi diximus.

4 † *Flor. consistunt.*

liberorum procreatio, hinc educatio.[a] Videmus etenim cętera quoque animalia, feras ẽt, istius iuris ꝑ ritia 1 † cẽseri. ¶ Ius gentium est, quo gẽtes humanæ[b] vtuntur quod a naturali recedere,[c] inde 2 † licet facile intelligere: quia illud[d] omnibus animalibus hoc[e] solis hominibus inter se commune est. 3 †

Pōponiꝰ li. sing. enchiridij.

LEX II.

Veluti erga Deum religio[f] vt parentibus[g] & patriæ[h] pareamus.

Florentinus li. 1. Institutionum.

LEX III.

VT vim[i] atque iniuriã propulsemus. Nam iure[k] hoc euenit quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et cum inter nos cognationem[l] quandam natura constituerit, 4 † consequens est, hominem homini insidiari, nefas esse.

g *Parentibus.*] not. filium debere c patri obedire: ut in Auth. de nup. § si uero expectet. col. 4.
h *Et patriæ.*] Pugna pro patria, d ut dixit Cato: ut hic, & C. de aboli. l. fallaciter. & infra ad leg. iul. maie. l. pen.
i *Vt vim.*] scilicet iniustè allatam ab aliquo priuato: non illatam ab eo cui subditi sumus: ut inf. de iniu. l. iniuriarũ. §. j. & inf. de rei vẽd. l. q restituere. itē non illatã a priuato iuste: ut inf. ad legē Aquil. l. 4. Sed q d si à prẽtore iniuste? Rñ. pati debemus, ẽm M. vt inf. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis. sed magistratum conueniet vel durante offo, si est de minoribus: uel eo finito, si est de maioribus. vt infra, de in ius voc. l. 2. & inf. de inius. l. nec magistratib. & infra de iud. l. pars litterarum, & infra, quod metus cau. l. 3. §. sed vim. Item & brutis hoc permittit: ut inf. si quad. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes, non tamen dicuntur iniuriam facere vel pati, vt inf. si quad. pauper. fe. di. lege, j. in prin.
K *Nam iure.*] scilicet for. non cœli. Sed q d si ob tutelam rerũ suarũ? Rñd. idē, dummodo cum moderamine, d vt C. vnde vi. l. j. & inf. de vi & vi arm. l. 3. §. cum igitur. Itē q d ob tutelã alterius? Rñd. affectionem considerari, ut infra, quod metus cau. l. isti quidē. §. si. & mandati. l. cum seruus. Et facit ad hoc, q d licet vim vi repellere, vt infra, ad leg. Aquil. l. scientia. § qui cum aliter. & inf. de vi & vi arma. l. j. § vim vi. & inf. ꝙ metus causa, l. sed & partus. § pen.
l *Cognationem.*] quia omnes ab Adam processimus.
m *Manumissiones.*] in quibus ius non disponit, præcipuè vt fiant, sed dispositũ custodit & cõfirmat, & quia nõ ab ebrietate, vt inf. de ijs qui sunt sui uel alieni iur. l. j. §. j. vel dic, non disponit vt cogat aliquẽ manumittere.
n *Datio.*] sic ergo qui manumittit dat libertatem: ergo suam, vel alienam: si suam, ergo ipse postea non erit liber. si alienam: quam non erit inuenire: ergo quam non hẽt,

c Adde ꝙ patriæ est dulcis amo. l. qui habebat. ℥. de le. 3. unde Virgil. Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua. & ꝓpria unicuiq; uidetur maior & ꝓstantior alijs. l. fi. & ibi glo. fi. si fere expor. C.

d Quando autem dicatur fieri cum moderamine in culpatę tutela, declarat gl. magistra in d.l. j. & per cano

præterea cum oẽs homines liberi nascantur iure natu. ergo non dat ei libertatẽ, cũ ille liber sit. His duabus rationibus, vel oppositionib. inductis expon. datio, idest detectio, nam cũ manumitto s ruũ, detego libertas s rui, nam ipse semper liber est iniectio iure nat. sic qui excutit grana d. spicis, non nouam speciẽ facit. sed eam q est, detegit: vt infra de acq. re do. l. adeo. §. cũ qs sic & inf. si ser. vendi. l. sicuti, §. a. m si. vel dic, dat quã non hẽt ille qui dat, vt in v sufru. formali, vt inf. de vsufr. l. q d nostrũ. & in creditore, vt Insti. qui. alie. non licet. §. 1. secundum Pla.

a nisi as in d.l.i. significasti. extra de homici.

e Bal. hic istam gloss. mandat signandam uald ad hoc quod indefensione alterius subeũda, affectio s consideranda multum. Bo. no. Bolo.

5 † *Flor. deest, &c.*

Vlpianus li. 1. Institutionũ.

LEX IIII

MAnumissiones[m] quoque iuris gentiũ sunt. Est aũt manumissio, de manu missio, i. datio[n] libertatis nam quamdiu quis in seruitute est, manui & ptãti suppositus est: & 5 † manumissus liberatur ptãte. q res[o] a iure gentium originem sumpsit: vt potè cum iure nãli oẽs homines liberi nascerentur:[p] nec cẽt nota manumissio, cum seruitus eẽt incognita. § 3 postea quam iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficiũ manumissionis, & cum iure nãli* hoĩes 6 † oẽs 7 † hoĩes appellarentur, 8 † iure gentiũ tria hoĩum 9 † gñaq esse cęperunt: liberi[r] & iis contrariũ serui: & tertium genus libertini, 10 † qui desierãt eẽ serui.

o *Quæ res.*] scilicet manumissio.
p *Nascerentur.*] & hodie nascuntur, vt inf. de reg. iu. l. q d attinet sed argu. ℥ infra de nata. resti. l. interdum. & hoc ẽm H. & Ir. sed verius est vt hodie nascãtur serui, cũ in hac pte derogauerit iuri nat. ius ciuile, vt inf. eod. l. ius ciuile est licet ipsum ius naturale sit immutabile in gñe, ut Inst. de iure na. §. penul.
q *Tria genera.*] si tria esse cęperunt, & erat vnũ, ergo sunt quatuor. Rñ. non sequitur & hẽs institiam heri hẽbas tres liberos, hodie nascit vnus: sic incipis hẽre quatuor, ergo sępẽ, cum prius haberes tres, non sequitur, quia qui prius erant, in sequenti numero computantur. Item q̃o sunt tria genera? immo tñ duo, s. liberi & serui, quia liberti liberi sunt. sed dic cęperunt esse, i. cęperunt appellari. sed quid de restitutis natalibus? Respond. sunt ingenui, cum nec videantur fuisse serui, vt infra de nata. re. l. 2.

* *De origine seruitutis vide Augustinum li. 19 de ciuitate Dei.*

6 † *hominꝰ. Fl. habet nos.*
7 † *Flo. deest, omnes.*
8 † *Flo. appellarentur.*
9 † *Flo. deest, hoĩum.*
10 † *Flo. libertini. hi quis desi.*
11 † *Fl. deest, bella* [illegible]

Hermogen. lib. 1. iuris. ἐπιτομῶν.

LEX V.

EX hoc iure gentium[s] introducta sunt 11 † bella, * discretę[t] gẽtes, regnã[u] condita, dñia[x] distĩcta, agr.[y] termini

r *Liberi.*] idest ingenui, & facit Inst. de liber. in prin.
s *EX hoc.*] bella ergo iuris gentium iniquum est, cum iniquum inducat. sed dic, ꝙ dicit de bello li. ito, ut indicto à popu. Roma. uel Imperatore: nam hostes sunt quib. populus, &c. ut inf. de captiuis, l. hostes. Item dicit de bello indicto ad iniuriam propulsandam, quod licet, vt supra eodem, l. vt vim. non aũt de alio, ne inde iniustiæ nascatur occasio, &c. ut C. vnde vi. l. meminerint.
t *Discretæ.*] idest, separatæ. puta Italia à prouincia.
u *Condita.*] a singulis gentibus, quæ sibi reges elegerunt.
x *Dominia distincta.*] immo & ẽm ius natu. sunt distincta, quia ẽm ius diuinum aliquid erat proprium. Dicitur enim, Furtum non facies. Item non concupisces rem proximi tui. Item, non retinebis mercedem mercenarij tui vsq; ad mane. Item non appareas in conspectu Dei tui vacuus. Et si dicatur omnia sunt communia iure nat. expone, idest, communicanda. sed dic. ẽt tunc qñ hæc præcepta diuina dabantur Moysi a Deo, erat iusgentium, & ẽm illud dicebatur aliquid meum. nam cum essent gentes iam coniũctæ, erat iusgentium, ut Inst. de re. di. §. singulorum. uel dic dominia distincta, s. directa ab utilibus, & econtra. Item nonne etiam iure ciuili dominia distinguuntur, ut per usucapionem? Respon. sic: ut Inst. de usu & habi. §. fi. Item per arrogationem. Item per sententias. Item per testamenta.

Exo. ca. [illegible]

ADDITIO. Tu dic melius, quod licet aliqui modi acquirendi dominium sint de iure ciuili, quos enumerat glos. hic, & glo. in l. j. in prin. ff. de acq. poss. tñ ipsum dominiũ semper est de iure gentium, secundum Iac. hic.
y *Termini.*] & ideo inducitur actio finium regundorum.

a Colle-

a *Collata.*] i. ossiciaq; a collõne fit ciuitas & castrũ, & villa. b *Commercia.*] generale nomen est oium contractuum: sed hic ad ꝑmutationẽ restringit: q a de alijs statim specificat. c *Emptiones.*] licet isti cõtractus sint à iure inducti, tñ ipsi facti sunt: vt ꝟ. de cur. fur. l. consilio. in fine. q est contra. sic hæreditas est incorporalis: tñ in ea corporalia continentur: vt Insti. de rebus cor. & incor. §. pen. d *Obligationes.*] sed actiones sunt à iure ciuili, 2 vt inf. tit. j. l. 2. §. deinde. & §. oium. Itẽ q̃ro de qua obligatione dicit hic, qđ est de iure gẽtiũ, cum duæ tñ sint obligationes. s. ciuilis & naturalis. de ciuili non, item de naturali non vr: sed dic de naturali. quia obligatio iuris gentium dr naturalis: & econuerso: ut Instit. de fi. di. §. singulorum & ꝟ. d̃ cõdi. inde. l. si ... q. & Insti. de fideiuss. §. j. quo ego seruus obligatur de iure gentium, cum eo iure nullus sit? Resp. imò iure ciuili est nullus, & eo iure non obligatur: sed iure gẽtiũ est aliqñ vel aliud e naturale quo ad aialia oĩa, aliud quo ad oẽs hoies, etiã seruos: & hoc et pôt dici gentium: quod in idem recidit: cum ergo dico, obligationem naturalem, non intelligo de iure naturali oim aiantium: quia alia aialia nõ obligant: sed de iure gentiũ, pôt tñ dici, quandam esse obligationẽ q instinctu naturæ ꝓuenit: vt in alẽdis liberis & procreandis: & obligatio ad antidora, * q̃ non impedit repetitionẽ soluti ꝑ errorẽ semper: ut infra, de condi. inde. l. si nõ fortem. §. libertus. Item quid differt obligatio à contractu? dic vt diximus Inst. de obli. in fi. e *Quibusdam.*] vt verb. oblig. vt Inst. de act. §. de cõstituta. Item literarum obligatio: vt Insti. de literarum oblig. Item contractus emphyteuticus: vt Insti. loca. & conduc. §. adeo. Item contractus sponsalitiæ largitatis: ut in Auth. vt sponsa. larg. in prin. col. 9.

f *Ius ciuile. iuri cõi.*] id est iure naturali, quod semper est bonum & æquũ: vel gẽtium, de quo mõ dixerat, q̃ sunt cõia, primum c ibus aialibus, fm olbus hoibus: ut sup. e. l. j. in fi. cum ergo addat & detrahat vtriq; ostẽdit exigo quatuor exempla. Detrahit ergo iuri naturali, in vsucapione, 2 q est contra ius naturale, & est de iure ciuili: vt Inst. de vsucap. in prin. Nec obst. q̃ ipsum sit immutabile: ut Inst. de iure natu. §. pen. q a illud verum in suo genere: in certis aût capitulis mutat, vel dic, licet mutet quo ad obseruantiã ipsũ, tñ s ꝑ bonũ, & æquũ est: additur aût iuri naturali in forma: vt in mãtrimonio. q̃ iure naturali inuentũ fuit, tñ à ciuili iure formã accepit cũ ꝑ sponsalia pcedentia, & per consensum sequentem de pñti: ut inf. de spõsa. l. j. & de reg. iur. l. nuptias. & in Auth. de nuptijs. §. nuptias col. 4. præterea iuri gẽtiũ addit materia: q a cum iure gẽtiũ nil esset de tutela cogitatũ, inuenta est materia & forma a iure ciuili, ut Inst. de tutel. in princi. detrahit iuri gentium in ptãte dominorum restricta, ut Institu. de ijs qui sunt sui vel alieni iuris. §. penult. Sed nonne in totum seruit addẽdo, & in totum destruit detrahendo in casibus supradictis. Responde fm Ir. non detrahitur iuri cõi in sua corporis vniuersitate, sed in casibus specialibus. bene ergo dicit, aliquid: vnde sere totum corpus iuris est ius ciuile, cum ibi uel in forma vel in materia iuri cõi sit additum vel detractum.

g *Hoc igitur.*] istud, igitur, non ponitur illatiuè, sed inceptiuè, vt ibi, igitur beatus Martinus. & hęc dictio, ius, accipitur in genere, quasi dicat ius ciuile, siue lex duodecim tabularum, & sequens verbum, aut, ponitur pro, & vt C. de verb. significat. l. pen. ibi, melius itaque &c. nam ex scripto & non scripto est, vt Insti. de iure natura. §. constat. vel dic, hoc ius, i. singulæ species iuris, id est leges quæ sunt sub lege duodecim tabularum: & tunc, aut, proprie ponitur. prima v rior & vtilior est, scilicet, quod pro lege duodecim tabularum accipiatur ius ciuile in tota ista. l. vt patet ex hac demonstratione, hoc igitur &c.

h *Ius aût ciuile est.*] Cũ enim sint tres iuris ciuilis scripti, s. leges, plebiscita, senatuscons. principũ placita, magistratuũ edicta, rñsa prudẽtũ, vt Instit. de iure natu. §. scriptũ iᵒ est, & qnq; ex his faciunt ius ciuile scriptũ, s. magistratuũ edicta, facit ius ꝑtoriũ: vt hic, & Inst. de ppe. & tempo. ac. in princi. & qd sit qd libet istorum, dr in d. §. Insti. de iure nat. & hoc fm vnã significationem iuris ciuilis, q̃ est ad dñiam prætorij: aliàs aût quandoque ponitur pro statutis ciuitatum: vt Insti. de iure na. in prin. qnq; pro lege duodecim tabula. ut supra, lege proxi. §. hoc igitur. quandoq; pro disputatione prudentum, ut infra, tit. j. l. 2. §. ex his legibus.

i *Adiuuandi.*] Adiuuat, cum suis institutis dat bon. poss. fm tabulas, cum & prius habebant petitionem hæreditatis. ut Institut. de bo. poss. §. aliqñ. & inf. de bon. poss. l. sed cum patrono. §. pen. in fi. ibi, legũ quoq; tuendarũ, &c. Supplet vt in actione furti manifesti, quam ꝑtor induxit: sed furti non manifesti est ciuilis: ut Insti. de noxalibus. §. sunt aût, & de perpet. actio. §. aliqñ. Itẽ supplet, vt infra de noxali. l. si plurium. in prin. Corrigit, ut in emancipatis, q iure ciuili non succedunt, licet iure ꝑtorio sic: vt Institu. de exhered. li. §. emancipatos, & de hered. q ab intest. §. emancipati. Itẽ in posthumo alieno, qui iure ciuili non succedit sed iure prætorio sic, vt Instit. de bon. poss. in prin. Item in suis hæredibus quandoque, vt C. de lib. præte. l. maximum. Item facit ad idem infra. de iniusto, rup. testa. l. posthumus. & Insti. de leg. ag. suc. §. media.

k *Nam & ipsum.*] bene dixit adiuuandi. nã & ipsũ &c.
l *Vox.*] quia voluntatem iuris ciuilis eloquitur, secundum Ir. vt enim voce exprimitur cordis intentio, ita per prætorem iuris ciuilis scientia.
m *Omnes.*] Legibus. i. de st iure scripto.
n *Moribus.*] idest iure non scripto.
o *Reguntur.*] sed qui sunt illi qui non reguntur? Responsio, sylue stres homines.
p *Suo proprio.*] sed quo ius proprium, uel a gẽtibus statutum pôt habere locũ, cum solus princeps possit facere leges, vt, C. de leg. & const. l. fin. quæ est contra? Respon. hæc per illam corrigitur fm quosdam vel uerius, hic loquitur de eo iure gentium, qđ quasi ipsa natura inter omnes tenet & proprio quod non sit generale, unde non est contra.
q *Ius gentium.*] quandoque naturale, ut Institu. de rerum diuisio. §. singulorum.

---

positi, ædificia collata, a 1 † commercia, 2 † b emptiones, c vẽditiones, locatiões, conductiones, obl'ones d institutę: exceptis quibusdam e q̃ à iure ciuili introductæ sunt.

Vlpianus li. 1. Institutionũ.

LEX VI.

Ius ciuile est, qđ neq; in totum a naturali, vel gentiũ recedit, neq; 3 † ꝑ oĩa ei seruit. Itaq; cũ aliquid addimus vel detrahimus iuri cõi, f ius ꝓprium, i. ciuile, efficimus. ¶ Hoc igit g ius nrm constat aut ex scripto, aut sine scripto: vt apud Græcos 4 † τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ' ἄγραφοι.

Papinianus li. 1. definitionum.

LEX VII.

Ius aût ciuile est, h qđ ex legibus, plebiscitis, senatuscõsultis, decretis principum, authoritate prudentium venit. ¶ Ius ꝑtoriũ ẽ, qđ ꝑtores introduxerunt adiuuandi, i vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis grã, propter vtilitatem publicam: quod & Honorarium dr, ad honorem ꝑtorum sic nominatum.

Martianus lib. 1. Institutionũ.

LEX VIII.

Nam & ipsum k ius honorarium, quasi 5 † viua vox l est iuris ciuilis.

Omni populo iurisdictionẽ habenti ius propriũ statuere ꝑmittitur, qđ ius ciuile uocatur: qđ uerò ab oĩ gente æqualiter custoditur, ius gentiũ appellatur. h. d.

Caius lib. 1. Institutionum

LEX IX.

Omnes populi, q legib. m & moribus n reguntur, o partim suo proprio, p partim cõi oĩum hoĩum iure utunt. Nam quod quisq; populus ipse sibi ius constituit, id ipsius ciuitatis proprium est uocaturque ius ciuile, quasi ius ꝓprium ipsius ciuitatis. ¶ Quod uerò naturalis rõ inter omnes hoĩes constituit, id apud omnes pereque custoditur: uocaturque ius gentiũ, q quasi quo iure oẽs gentes utant. 6 †

---

1 † Fl. collata.
2 † Commercium. Flo.
3 Istã glo. sequitur Paulus de Castro hic.
3 † Fl. neo
4 † Tωδε νομοι lege.
* Obligationem naturalem ad antidora, impedire repetitionem indebiti soluti ꝑ errorem iuris, putat Zasi. aduersus communem interpretum sensum intellectibus ad l. si non fortem. §. libertus. ff. de cond. indeb.
a Istud reprobatur cõmuniter per doctores.
5 † Fl. deest, quasi.
6 † Fl. ... eur.

a Insti-

Ulpian.lib.1.Regularum

LEX X.

IVstitia a est constans & perpetua voluntas, ius suũ cuique 1 † tribuẽs. 2 † ¶ Iuris p̃cepta b sũt hęc: honestè c viuere, alterũ ñ lædere, d ius suũ cuiq; e tribuere. ¶ Iuris* prudentia est diuinarum f atq; humanarum rerũ notitia, g iusti atq; iniusti scientia. h

Ius quãdoque ponitur pro eo, qđ est ars boni, & æqui quandoque pro loco quandoque pro cõsanguinitate. h.d. ista lex vsque ad fi. B.

Paul.lib.4. 3† ad Sabinum.

LEX XI.

IVs pluribus modis dicitur. Vno modo cum id quod semper bonum, ac æquum i est, ius dicitur. vt est ius naturale Altero modo, quod omnibus, aut plurib. in quaque ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. k Nec minus rectè ius 4† appellatur in ciuitate nostra ius honorarium. ¶ Prætor l quoque ius reddere dicitur, etiam cum inique decernit, m relatione scilicet facta, non ad id n quod prætor ita fecit, sed ad illud, quod prætorem facere conuenit.

¶ Alia significatione ius dicitur, locus in quo ius redditur; appellatione collata o ab eo quod fit, in id 5 † vbi fit. p Quem locum determinare hoc modo possumus: vt 6 † vbicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluoque more maiorum, ius dicere constituit, is locus rectè ius appelletur. 7 †

4† Diuisio
5† Flor. in m ubi fit.
6† Fl. de esse ut.
7† Fl. appellatur.

a IVstitia.] Hæc iustitiæ definitio potest intelligi de diuina iustitia. q.d. diuina iustitia est constans, &c. & s̃m hoc oĩa verba in ea posita sunt plana, & quod sequitur, suũ cuiq; &c. ideo dicit, q̃a Deus ipse retribuit cuiq; secundum opera sua. Sed nonne iniustũ a fuit, q̃ fuit mercenario in sero veniẽti d. tũ tm̃ quãtũ & illi qui mane venerat: quod tamẽ diuina iustitia laudat? Respon. illud mysticè dicitur: vel dic secundo, q̃ de fragili hoĩs iustitia loquitur, q.d. iustitia humana, vel quę est in homine, est volũtas, &c. & secundũ hoc illa duo verba, constãs, & perpetua, extrahuntur: quia homini non possunt conuenire, cũ scriptũ sit, q̃ septies in die cadit iustus: & illud, nunquam in eodẽ statu permanet. Item quid erit ita stabile inter homines, & ita immobile, vt nullam patiatur mutationem, cũ omnis status noster, &c. vt in Auth. de non alie. l. vt autem, collat. 2. Item quod in fine dicitur ius suum cuique tribuens, intellige quantum ad actionem, quia quo ad actum non potest, q. d. habens affectum tribuendi, sic supra dicitur in rub. de Augusto. sic de matrimonio, q̃ est indiuiduũ, vt Instit. de pat. po. in princ. licet interdũ diuidat, vt C. de repu. l. consensu vel tertio expone, vt in summa huius tit. Sed Tullius sic definit: Iustitia est habitus animi cõi vtilitate seruata, suam cuique tribuens dignitatem. Sed Plato ita, Iustitia est virtus, quæ plurimũ põt ijs, quæ minimũ possunt, vel prout ego credo, Iustitia est congrua dispositio in singulis rebus rectè diiudicans. verba aũt, ius suũ, expone vt dixi, vel dic, i. hominis meritum. nam quandoque propter delictum priuatur quis iure suo, vt infr. quod met. cau. l. extat. & C. de iur. emphy. l. 2. & 3. Vel dic, suũ ius, ut honeste viuat, & alterum non lædat, &c. vel dic suum ius, idest iustitiæ, Accur.

b *Iuris præcepta.*] idest iura præcipientia, præcipiunt aliq̃d istorum trium, scilicet pertinens ad aliquod illorum, nam non omne ius præcipit, imo quoddam punit: quoddam permittit, quoddam vetat: vt infra, de leg. & senat. con. l. legis. quoddam consulit: vt infra, de rebus cred. l. is qui.

c *Honestè.*] quantũ ad se, quæ honestas circa matrimonia est ut inf. de ritu nup. l. semper. & circa mores seruatur: ut infra de tu. & cura. da. ab his. l. scire oportet, § pen.

ADDITIO. Adde hic, q̃d si sit meretrix quæ velit uenire ad habitandum in aliquo vico, quod uicini pñt eã expellere, ne alias inficiat, fa. l. Mimo, C. de epis. audi. s̃m Ia. hic.

d *Lædere.*] & hoc ad proximum. vnde illud. Quod tibi nõ vis fieri, alij ne feceris. c. placuit, extra de maio. & obed.

e *Cuique.*] ut non solum non lædat, sed etiam adiuuet. nã non sufficit abstinere à malo nisi fiat quod bonum est. Sed nonne hæc uerba accipiuntur hic sicut supra in defin. tionis iustitiæ. Respon. non, imo ibi hæc tria reprehendit: hic tñ illud solum quod extra duo prima relinquitur, scilicet ut alium adiuuet. & not. quod hic reprobo opi. Py. & aliorum, qui dixerunt, quod Insti. eo. tit. § iuris præcepta. non definiebatur. Ius autem est ars boni, & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat. nam dico quod hæc uerba tantundem præstant quæ hic sunt. nam per hoc quod ibi dicit præcepta iuris, dicit ars, cum ars sit collectio præceptorum. Itẽ per hoc quod dicit, honeste uiuere, alterum non lædere: ut est tñ quantum boni & æqui. Item per hoc quod dicit, ius suum unicuique tribuere, colligo cuius merito quis nos sacerdotes appellet. idest sacra uel sua iura cuilibet ministrantes, ut hic, & supra eo. l. 1. in prin.

f *Diuinarum.*] ut C. de sum. Tri. & fide cath. & de sacrosan. eccl. & ne quid in loco sac. & in Aut. q̃o opor. episc. & relig. cle. ad ord. pd. & de sancti. epi. & in multis alijs titulis.

g *Notitia.*] potest rectè legi. & ita illa dictio, scientia, est ablatiui casus uel econtra sit nominatiui, & hæc dictio, notitia, sit ablatiui. sic Inst. de iur. na. in prin. Sed nunquid secundum hoc oportet quos quicunq; uult iuris prudẽs uel iurisconsultus esse, debeat theologiã legere? Rñ. non: nã omnia in corpore iuris inueniũtur: ut C. de sum. Tri. & fide cat. & de sacros. eccle. & de epis. & cleri. & in Authen. in multis titulis, ubi de diuinis tractatur. Item quæ est dr̃ia inter iustitiam, & ius, & iuris prudentiam? Rñ. iustitia est uirtus. Ius est eius uirtutis executio: iuris prudentia est scientia illius iuris. Item iustitia est summum bonum, ius medium, & iuris prudentia infimum. Item iustitia est tribuere ius suum vnicuique: ius coadiuuat, iuris prudentia docet qualiter fiat illud.

h *Scientia.*] per iustitiam habemus ne fallamus. per iuris prudẽtiã ne fallamur. unde scriptũ est. Sapiẽs fallere non uult, falli autem nõ potest.

i IVs *bonum ac æquum.*] si semper est bonum, q̃d est de iure nat. q̃uo dici potest seruitutem uel usucapionẽ de bono publico inductã? ut inf. de usucap. l. i. cum hęc iuri naturali sint contraria, & dicantur non esse bona: si. n. bonũ est aliquid esse, ergo malum est ipsum non esse? Rñ. bonum est de iure natu. oẽs esse liberos, & dño rẽ suam non auferri, nulla causa extrinsecus inspecta: sic dicimus, bonum est non amittere cappam: si autem intellectũ referas ad causas superuenientes, melius est seruitutem esse, quam non esse, sic. n. omnes capti ab hostibus perirẽt. & melius est Rei publicæ eos uiuere seruos, quàm mori ingenuos. Item, si inspicias necessitates, quę essent, nisi usucapiones essent melius est eas tolerari. aliter. n. non posset probari dominium fore, ut Instit. de usucap. in prin. & lites essent infinitæ, ut infra pro suo. l. fi. & bonũ est quidẽ te nõ perdere cappam, sed bonum est perdere te potius quã occidaris a latrone.

k *Ciuile.*] ut statuta ciuitatum, ad differentiam iuris nat. & gentium, ut hic, & Institu. de iure na. in princ.

l *Prætor*] idest iudex.

m *Cum inique decernit.*] idest contra æquitatem, non contra ius scriptum expresso errore. quia tunc non esset ius, ut quia pronunciet iudex minorem quatuordecim anno. posse testari. Sed uidetur quod sententia non ualet ipso iure, cum inique decernit: ut infra. de ser. l. j. quæ est s̃. sed dic q̃ s̃ ius litigatoris fuit lata, non s̃ ius legis: unde ualet, ut infra quæ sen. sine app. l. j. in prin. si sic exponas, q̃ iudex non s̃ ius legis, sed s̃ ius litigatoris tulit sententiam: quare dicit, relatione facta &c. nam etiam nulla facta relatione ad id q̃d fieri debet, est tñ ius, & datur actio? Rñ. Io. quod dicit relatione, &c refertur ad id quod dixerat, inique, non ad dictionẽ illã, ius. itẽ no ius iniquum. sic & Insti. de usuca. in prin. & ad Tertul. in prin. & infra. quod quisque iu. l. 3. sed nunquid hoc ius iniquũ hẽt iustitiam matrẽ? Rñ. non, s̃m Io. imo iniquitatem, arg. supra. e. l. j. in prin. ibi, ius est ars, &c. in decret. dist. j. c. ius autem. ubi dicitur, quod dr̃ ius, q̃a iustum. Item quæritur ex qua sententia datur actio in factũ, dic ex ea, quæ fuit lata, non ex ea. quæ fieri debuit.

n *Non ad id.*] scilicet tantum.

o *Collata.*] idest contracta. aliàs tracta.

p *Vbi fit.*] idest fieri solet & facit ad hoc rñ. C. de sen. l. cum sñia. sed s̃ infra. de interro. ac. l. uoluit. § quod ait prætor sol ut ubi. b Item arg. contra infra. de rebt. l. fi. cum dict. ubi

k Tu dic, q̃ ubi res exigit plenam causæ cognitionẽ: locũ consuetum iudex debet obseruare in examinãdo negotio: ut hic. ibi uerò semiplene sic & eodem modo solum aliud s̃cium in gl. Alber

vbi etiam,in alio loco indicatur, dummodo non inhonesto.solue vt ibi.

a Nonnumquam. Pro necessitudine.] idest iure sanguinis. vnde Iob dixit. Necessarij mei venerunt ad me.

DE ORIGINE. Iuris &c.

Large ponitur ius ciuile pro omni iure ciuili, & pretorio, & naturali, sic accipitur infra de iust. & iure.l. 1. §. proinde, & hac prima pars expeditur infra eod. l. 2. vsque ad § post originem: secunda pars expeditur postea vsque ad §. iuris ciuilis scientiam: tertia postea vsque in finem.

1 † Flo. decess. ciuilis.
2 † Flo. decess. iuris.

Martian.lib.1.Institut.

LEX XII.

Nonnumquam ius etiam pro necessitudine a dicimus: veluti est ius cognationis vel affinitatis.

TITVLVS II.

De origine iuris ciuilis, 1 † & omnium magistratuum, & successione iuris 2 † prudentium.

Caius lib. 1. ad leg.12.tab.

LEX PRIMA.

Facturus b 3 † legū vetustarū interpretationē, c necessario d prius ab ab initijs e vrbis repetendū existimaui: f 4 † non quia velim verbosos commentarios facere, sed quod g in omnibus rebus animaduerto id perfectum esse, quod ex omnib. suis partibus cōstat. h 5 † Et certè cuiusque rei potissima pars principium i est. Deinde k si in foro causas dicentibus nefas (vt ita dixeri) videtur esse, nulla præfatione facta iudici, rem exponere: quantò magis interpretationem l promittentibus inconueniens erit, omissis initijs, atque origne non repetita, 6 † illotis (vt ita dixerim) manibus protinus materiam interpartationis tractare: m namque (nisi fallor) ipsæ 7 † præfationes, & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, 8 † & dum eo venerimus, eius 9 † euidētiorē n præstant intellectum.

3 † Falturi.
4 † Existima uimus.
5 † Flor. ipsa Haere.
6 † Fl. atque illotis.
7 † Fl. ipse.
8 † Flo. producunt. & cū ibi vener.
9 † Flo. insert. tiam.

Pompo.lib.sing.enchiridij.

LEX II.

Necessarium o * itaque nobis est, imprimis ipsius iuris originem atque processum demonstrare. Et quidem initio ciuitatis nostræ p populus sine certa

* In hanc legem multa Buda & Alcia Vdalricus Zasius.

b Facturus] CASVS. Pro introductione & declaratione contentorum in hoc titu. vi.Cuiac.& quæ ex ipso posita sunt hic in vltim. Veneta edit. in fol. quia hic consulto omissa sunt.

¶ Caius iurisconsul. proponens de iure veteri tractare, & librum iuste facere, vult ab ipsa origine inchoaret. Et quod sit ab ipsa origin inchoandum, ponit duas rationes. Nam cum origo sit principium, & principium sit vniuscuiusque rei pars potissima ergo est ab ipsa origine inchoandum. Item secunda ratione: quia cum aduocatus vult aliquid dicere, vel postulare, præmittit suum exordium, quia aliàs nihil dicere videretur: multo ergo fortius idem hic dicendū est. Vltimo ponit duas causas quare prædictæ duæ rationes sunt bonæ.

b Facturus.] Caius fecit vnum librum super interpretatione iuris veteris, de quo sunt tractæ leges Caij, quæ sunt in ff.

c Interpretationem.] verbum interpretationis in proprio sensu denotat vocabuli apertam significationem, hic tamen largius ponitur pro correctione, arctatione, & prorogatione, vt infra ad Tertullian.l. prima. §. qui operas

d Necessario.] idest, vtiliter.

e Initijs.] circa tria, quæ sunt in rub.

f Existimaui.] scilicet ego Caius, scilicet qualiter in iure inueniendo fuerit processum: sed quomodo, cum sequens l. sit Pomponij, vbi dicetur, hæc tria fecit hic Caius. Respon. alibi dicit Caius, licet hic dictum Pomponij sit positum.

g Sed quod.] idest quia.

h Constat.] Nota, quæ sit res perfecta. facit infra, de auro & argento leg. l & si non sint. §. quid ergo, & C. ad Syllan. l. penultima. & fina. & in decret. septima quæstio prima, capit. nihil, argumentum contra. infra, de verborum significationibus, l. ædificia, §. perfecisse, & infra de diuersis & temporali. præscriptio. l. in vsucapionibus. in principio.

i Principium.] Not. principium esse spectandum. nam dimidium facti, qui bene cœpit, habet, & facit infra mandat. l. si procuratorem. in principio. & C. quando liceat vnicuique. l. prima. & C. quando in integr. restitu. non est necess. l. fi. argumen. contra. C. ad Syllan. l. cum Syllanianum in fine.

k Deinde.] secunda ratio exempli. & hac non videtur bona, cum exemplis, &c. vt C. de senten. l. nemo.

l Interpretationem.] idest, correctionem ll. vetustarum. & arctationem, vt in prin. diximus.

m Tractatu.] quasi diceret inconueniens esset: namque &c. & sunt istæ causæ quę sequuntur, primæ & secundæ rationis.

n Euidentiorem.] imo fine his non esset euidens: sicut & si principium alicuius casus omiseris, postea casum plene intelligere non poteris: vt infra de eden. l. argentarius. §. edi autem.

o Necessarium.] CASVS. Duo fuerunt fratres qui Romam fecerunt, Remus & Romulus, & vt prædicta ciuitas Roma. suis legibus vteretur, latæ sunt leges: qui Romulus etiam ciuitatem in triginta partes diuisit, vt ciues suis legibus vterentur: & sic multi alij reges post Romulum obseruarunt: deuentum eo est tandem, quod postea populus illis legibus non vteretur. vnde miserunt decem viros in Græciam, qui decem tabulas de Græcia apportauerunt, & Romæ pro Rostris posuerunt. & quod ab illis non appellaretur, statutum fuit à populo: dataque est illis decem uiris potestas, vt adderent duas tabulas: sicque appellata est lex duodecim tabular. post fuerunt disputationes prudentum, & hæc vsque ad §. deinde. postea in illo §. deinde, dicit, quod inuentæ sunt actiones, quæ contractabantur à magistratibus: & si caderetur a syllaba, caderetur à tota causa: In monte Auentino cum inter populum, & nobiles guerra esset: concordia facta constitutum fuit, ut ista plebiscita pro legibus obseruarentur. Item facta sunt edicta Prætorum. postea deuentum est ad principem, & hoc vsque ad §. post originem. Exinde dicit de successione magistratuum, & origine eorum. Item dicit de Consulibus, qui non habent merum imperium: & ab eis appellatur. Dicit etiam de professoribus legum, & multa alia de successoribus magistratuum: quæ longum esset enumerare. quale etiam fuerit initium successionis in monte Auentino, dicit. Nam cum filia Virginij pronunciata esset ancilla, vt index eam haberet in suam concubinam, Virginius occidit illam suam filiam. Vnde secessit in montem Auentinum vna cum alijs populatibus. Inferior litera non legitur. sed notatur ista, quod iudices sedebant tantum ad uesperas. vt in § quia. Aliud, & quod prætores de fideicommissis non sunt magis: vt in §. diuus. Aliud, quia quidam plus habent eloquentiæ, quam scientiæ: vt in responsis Pauli. Item aliud, quia turpe est nobili, & patricio viro ius ignorare in quo uersatur, in §. Seruius. Item aliud, quod quædam honeste conceduntur, quæ non honeste petuntur: et in §. post hos. & hoc dicit hæc lex. Viuiani.

o Necessarium.] hæc lex diuiditur in tres partes. prima tractat de origine iuris, usque ad §. post originem. se unda de magistratibus, usque ad §. iuris ciuilis. tertia de successione prudentum, usque in finem.

p Ciuitatis nostræ.] s. Romanæ.

q Agi-

a *Agere.*] idest viuere.
b *Instituit* [hic incipit.
c *Manu.*] idest arbitrio.
d *Romulus.*] Rex, scilicet Romanorum.
e *Per sententias.*] idest consilium.
f *Expediebat.*] scilicet Romulus.
g *Sequentes.*] scilicet Reges.
h *Filius.*] Tarquinius.
i *Non quia Papyrius.*] Nota argumentum pro hoc quod dicunt rustici coloni, campus iste meus est: cũ tamen domino colunt ipsum, & facit. C. de iure deliberandi. l. cum aliquis. ubi dicitur seruus, qui non est: & per hunc quæritur domino puatiuo hæreditas. Ité nota pro compilatoribus rationum & glossarum, vt eius dicantur rationes qui compilauit. & facit C. de veteri iure enucle. l. 1. §. nam qui subtiliter &c. & infra eodem §. postea cum Appius in fine §.
k *Exactis regibus.*] i. expulsis. sed quare dicit pluraliter, exactis Regibus cum nõ fuerit nisi unus Rex expulsus, scilicet Tarquinius: ut infra eod. §. mitto ciuitatis, vbi dicit, Reges eiecit: ndil Respon. plurale pro singulari posuit: ut & alias infra, de petitio. hæred. l. Diuus. § fina. & infra de postul. l. 1. § initio. vel dic, quod plures: quia & ille fuit expulsus. & dictum fuit quod nullus deinceps esset.
l *Lege.*] scilicet facta à tribuno.
m *Exoleuerunt.*] idest in usu esse desierunt.
n *Incerto*] idest manu siue arbitrio.
o *Hoc.*] scilicet ut staret populus sine lege. Accursius.
p *Constitui.*] Quorum nomina sunt in decr. distinctione 7. cap. 1. ante quam tamen hoc fieret, miserunt Græci Romam quendam sapientem ut explorarent an digni essent Romani legibus: qui cũ Romam uenisset, Romani cogitantes, quẽdam

lege, sine certo iure, primum agere [a] instituit [b]: omniaque manu [c] regis 1 † gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modũ ciuitate, ipse Romulus [d] 2 † traditur populum in triginta partes diuisisse: quas partes Curias appellauit, propterea quod tunc reipublicæ curam per sententias [e] earum partiũ expediebat [f]: & ita leges quasdam & ipse Curiatas ad populum tulit, tulerũt & sequentes [g] leges: quæ omnes cõscriptæ extant in libro Sexti Papyrii, qui fuit illis tẽporibus quibus Superbus 3 † Demarati Corinthii filius, [h] ex principibus 4 † viris; isque liber (vt diximus) appellatur ius ciuile Papyrianum, non quia Papyrius [i] de suo quicquam ibi adiecit; sed quod leges sine ordine latas, in vnũ composuit.

¶ Exactis deinde Regibus, [k] lege [l] * Tribunitia omnes leges exoleuerunt, [m] iterumque cœpit populus Romanus incerto [n] magis iure, & consuetudine aliqua vti, quam pro lata lege. 5 † idque prope viginti annis passus est. Postea, ne diutius hoc [o] fieret, placuit publica authoritate decem constitui [p] 6 †, per quos peterentur leges a Græcis ciuitatibus, vt 7 † ciuitas fundaretur legibus quas in tabulis decem æneis 8 † perscriptas, pro Rostris [q] proposuerunt, vt possent apertius perspici, datumque est eis ius eo anno in ciuitate summũ, vti [r] & leges corrigerent, si opus esset, & interpretarentur: [s] neque prouocatio ab eis [t], sicut a reliquis magistratibus, fieret, qui & 9 † ipsi animaduerterunt aliquid deesse istis primis legib. ideoque sequenti anno alias duas eisdem 10 † tabulis adiecerunt: & ita ex accidẽte 11 † [u]

appellatæ sunt leges Duodecim tabularum: quarum ferendarum authorem fuisse Decemuiris Hermodorum* quendam Ephesium exulantem in Italia, quidam retulerunt.

¶ His legibus latis, cœpit (vt naturaliter euenire solet) vt interpretatio desideraret prudentium 12 † authoritatem, necessariamque disputationẽ fori. Hæc disputatio, & hoc ius quod sine scripto venit, cõpositum a prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, & cæteræ partes iuris suis nominibus designantur, datis propriis nominibus cæteris partibus, 13 † sed communi nomine appellatur ius ciuile.

¶ Deinde ex his legibus eodem fere [x] tempore actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent: quas actiones ne populus [y] 14 † vellet institueret, certas solennesq; esse uoluerunt; & appellabatur hæc pars iuris, Legis actiones. 15 † Et ita eodem pene tempore tria hæc iura nata sunt: leges duodecim tabularum; ex his fluere cœpit ius ciuile; ex iisdem legis actiones compositæ sunt. Omnium tamen harum & interpretandi scientia, & actiones apud collegium Pontificum erant: ex quibus [z] constituebatur quis quoque 16 † ann præesset priuatis & 17 † populus annis prope cẽtum hac cõsuetudine usus est.

¶ Postea cum Appi* Claudius 18 † composuisset, & ad formam redegisset has actiones, Gneus Flauius scriba eius, libertini filius, surreptum librum populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, vt Tribunus plebis fieret, [a] & senator, & aedilis curulis. Hic liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum: sicu

cus autem credidit, quod Trinitatem ostenderet. item Grecus apertam manum ostendit, quasi ostenderet omnia nuda & aperta Deo. stultus autem timens maxillatam sibi dari, pugnum clausum quasi repercussurus leuauit. Græcus intellexit, quod Deus omnia clauderet palma, & sic credens Romanos dignos legibus recessit, & leges his sapientibus concedi fecit, in ciuitate Athenarum, & Lacedæmonum, ut Institut. de iure naturali. § & non ineleganter. sic ergo à Græcis habuerunt originem sicut & quælibet scientia, vt in sui tractatus principio Priscianus testetur. verum est tamen, hanc dispositionem legum in Latio prius fuisse conscriptam. vt optime probatur C. de vete. iur. enucle. l. 2. §. hoc autem.
q *Pro Rostris.*] idest ante oculos & ora hominum. alii dicunt pro Rostris. idest eo loco ubi ponebantur Rostra nauium piratarũ quas cœperant.
r *Vti.*] Ponitur pro ut.
s *Interpretarentur.*] idest apertius exponerent. & facit ad hoc Instit. de iure natu. §. responsa prudentum. Accur.
t *Ab eis.*] idest ab eorum interpretatione seu sententiis quas ferent eo animo ut esset ius.
u *Ex accidente.*] Not. accidens origini prævalere. sic supra de officio assess. l. si eadem, & infra de postul. l. 1. §. bestias. argument. contra. C. de iis qui ue. ætat. impe. l. fin. & Institu. de rerum. diui. §. pauonum.
x *Fere.*] idest crudeles referendo illud uer. feræ, ad actiones. nam qui syllabam mutabat, ab actione cadebat. contra hodie. ut C. de formulis. l. 1. uel aduerbialiter lege fere, ut sine dubio est legen sum. ut & in Flor. legitur, & hic etiam, sed quia sensus glo. non respondebat tex. mi. accommodaui utrumque.
y *Vellet.*] prædicti sapientes.
z *Ex quibus.*] scilicet pontificibus.

stultum ad disputandum cum Græco posuerunt: ut si perderet, tantum derisio esset Græcis. qui sapiens nutu disputare cœpit, & eleuauit unum digitum, unum Deum, significans, stultus credens quod vellet eum uno oculo excæcare, eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam pollicem, sicut naturaliter euenit, quasi excæcare eum vellet utroque. Græ-

a *Tribunus plebis fieret.*] not. aliquem ex dolo suo præmiũ consequi. & facit inf. ad municip. l. Titio. in fine 1. respon. & infra, de suis & leg. l. intestato. § ii plane. Argumentum contra. C. de furt. & ser. cor. l. si quis seruo alieno. vel dic, hoc fecit populus ignorans eius factum.

Marginal notes (left): 1 † Flor. ... 2 † ... Tarquinius. ... Principis. ... 5 † Flo. quam latam legem. 6 † Fl. consti. 7 † Fl. & ciui. 8 † Fl. quas in tabulas eboreas prescriptas pro rostris composuerunt. Vt ros sint leges aperte percipi. 9 † Flor. deesse &c. 10 † Fl. ad easdem tabulas. 11 † Fl. ex accidente leges latas.

Marginal notes (right): * Cicer. 1. Tusc. Strabo lib. 14. 12 † Fl. auctoritatem necessariam esse disputa. 13 † Quod habemus. ... Datis propriis nominibus cæteris partib. ... fluit. 14 † Fl. prius. 15 † Flor. legis actiones idest legitima actiones. Verum legis actiones q. dicuntur, prid. ... 16 † Flor. quoque. 17 † Flo. & fere pop. 18 † Propos. ...

illud,1† ius ciuile Papyrianū.[a] nā nec Gne^o Flauius de suo quicquam adiecit libro. ¶ Augescente ciuitate, quia deerāt quædam genera agendi, non post multū temporis spatium Sextus Aelius alias actiones cōposuit: & liberum populo dedit, q appellatur ius Aelianum. ¶ Deinde cū esset in ciuitate lex duodeci tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones, euenit vt plebs in discordiam cum patribus perueniret, & secederet,[b] sibiq; iura constitueret, quæ 2† plebiscita vocantur. mox cum reuocatā esset plebs, quia multæ discordiæ nascebātur de his plebiscitis,[c] pro legib. placuit, & ea obseruari, lege Hortensia lata: 3† ita factū est, vt inter plebiscita, & leges,4 † species constituēdi interesset, potestas aūt 5† esset[d] eadem. ¶ Deinde, qa difficile plebs conuenire cępit, populusq; 6† multo difficilius[e] in tanta turba hoium: necessitas ipsa curam Reipub. ad senatū deduxit. Ita cępit senatus se interponere: & quicqd cōstituisset, obseruabatur:[f] idque ius appellabatur senatusconsultū. ¶ Eodem tpe, & magistratus[g] iura reddebāt: & vt scirent ciues, qd ius de quaq; re quisq;[h] dicturus esset, seq; pmuniret, edicta proponebant: q edicta Prætorū, ius honorariū constituerunt. Honorariū dr, q 7† ad honorem Prætoris venerat. ¶ Nouissimè, sicut ad pauciores viros iuris constituendi via transisse ipsis reb.[i] dictātibus videbat: p patres[k], euenit, ut esset necesse Reipu. per vnū consuli. Nā senatus nō perinde oēs prouincias probe regere poterat. 8† Igitur constituto Principe, datū est ei ius, ut qd cōstituisset, ratū esset. ¶ Ita in ciuitate nostra, aut iure, i. lege[l] cōstituitur: aut est p priū ius ciuile, quod sine scripto in sola prudētiū interpretatione cōsistit: aut sūt legis actiones, q formā agendi cōtinent: aut Plebiscitū, quod sine authoritate patrū est constitutū: aut est magistratuū edictū, vnde Ius honorariū nascitur aut senatuscōsultū, quod solo 9† senatu cōstituente inducitur sine lege:[m] aut est principalis constitutio, i. ut q ipse priceps constituit, p lege seruetur. ¶ Post originē iuris & processum cognitum, consequens est, vt de magistratuū nominib. & origine cognoscamus: quia vt exposuimus,[n] per eos, qui iuri dicēdo psunt, effectus rei accipitur. parū 10† est.[o] n. ius in ciuitate esse, nisi sint q iura reddere 11† possint.[p] Post hoc deinde de auctorū successione dicemus: q constare non possit ius, nisi sit aliquis iurisperitus, per quem possit quotidie in melius pduci.[q] ¶ Quod ad magistratus[r] attinet, initio ciuitatis huius constat Reges oēm potestatem habuisse. Iisdem temporib. & Tribunum Celerum[s] fuisse constat. is aūt 12† equitib.[t] præerat. & veluti secundum locum a regib. obtinebat; quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit reges 13† eiciendi. ¶ Exactis[u] deinde regib. Consules constituti sunt duo: penes quos summum ius vti esset, lege rogatum[x] est, dicti 14† ab eo, quod plurimum Reipublicæ consulerent.[y] Qui tn̄, ne p omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum est, vt ab eis prouocatio esset, neve possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu[z] populi: solum relictum est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. ¶ Post deinde cum census iam maiore tempore agēdus esset, & consules nō sufficerent huic 15† officio, Censores constituti sunt. ¶ Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, & quædam acriora a finitimis[a] inferrētur, interdum re exigente, placuit maioris potestatis magistratum constitui. itaq; Dictatores[*] proditi sunt: à quib. nec prouocandi ius fuit: & quib. etiam capitis animaduersio data est. Hunc magistratum, quoniā pōtatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem[b] retinere, & his Dictatoribus Magistri equitum iungebantur, 16† sic, quomodo regibus Tribuni Celerum, quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio.[*] magistratus[c] tū habebantur legitimi. ¶ Iisdem temporib. cum plebs a patribus secessisset, anno fere c. septimodecimo post reges

a *Papyrianum.*] vt supra eadem l. in fine 1. respon.
b *Secederet.*] in montem Auentinum, qui est Romæ: vt infra, §. initium, & ibi dicitur occasio discordiæ. Accursius.
c *De plebiscitis.*] scilicet an obseruarentur, an non.
d *Esset.*] vnum à populo toto, alterum a plebeis tantum, sed potestas est similis: quia vtrumque habet vigorē legis: vt hic, & insti. de iure natu. §. plebiscitum.
e *Difficilius.*] not. vniuersitatem, vel plures difficulter consentire, & facit infra de acqui. pos. l. 1. §. fi. & infra de liber. vni. l. 1. §. sed an omnino. & infra de arbi. l. item si unus. §. fi. Arg. contra infra quod met. cau. l. metū. §. animaduertendum, & facit ad hunc §. Insti. de iure natu. §. senatuscō. & in auth. de referen. §. pen. colla. 2.
f *Obseruabatur.*] a populo.
g *Magistratus.*] idest, prætores.
h *Quisque.*] scilicet actor vel reus.
i *Rebus dictantibus.*] no. commodius re per vnum expediri, sic inf. de admi. tuto. l. 3. §. q in tutoribus.
k *Per patres.*] quia primo de populo ad senatum ventum est, tunc de senatu ad principem.
l *Lege.*] hic ponitur p lege 12. tab.
m *Sine lege.*] idest sine interrogatione populi. nec enim in senatusc. interrogatur populus, vt fiebat compositione legis: ut Instit. de iure natu. §. lex. & facit ad hunc §. in dicti. instit. §. sed quod principi.
n *Exposuimus.*] in suis locis.
o *Parum est.*] no. & facit C. de iudi. l. null^o.
p *Reddere possint.*] scilicet magistratus.
q *Produci.*] no. & facit infra de iure fis. l. 1. nō intelligitur, §. diui fratres.
r *Quod ad magistratus.*] alias est hic §. & non ibi, in initio ciuitatis.
s *Celerum.*] idest militum, qui Celeres nominabantur.
t *Equitibus.*] qui Celeres fuere.
u *Exactis.*] i. expulsis.

x *Rogatum.*] idest interrogati: quod in constituenda lege fiebat.
y *Consulerent.*] & facit vt nomen sit conueniens rei: vt C. de defen. ciui. l. defensores nihil, & insti. de dona. §. est & aliud.
z *Iniussu.*] alias nisi iussu, idest sine iussu, & hoc in criminalib.
a *Afinitimus.*] idest ab iis, qui positi erant in confinibus.
b *Sextum mensem.*] nota sic fit Bononiæ, & facit inf. de of. procon. l. antepe. & facit ad §. istum, inf. de offic. præfec. præto. l. j. §. j.
c *Magistratus.*] priores, qui, sc. prius erant constituti, nec erant tātæ pōtatis, quantæ erat hic nouus: ut s. eo. §. populo deinde aucto.

Exa-

1† Fl. ille.
2† Fl. quæ iura plebis.
3† Fl. deest lata.
4† Flo. legem.
5† Alias, datus, autem.
6† Fl. populus mera.
7† Fl. ab honore patre.
8† Flo. gerere poterant.
9† Flo. solum.
10† Fl. quantum.
11† Flo. rege re.
12† Fl. is autem erat, qui equitibus.
13† Flo. regibus.
14† Flo. dicti sunt ab eo.
15† Fl. huic quoque officio.
[*] Dictatoris primum creadis in terrore ob tumultum Sabinorum & primus creatus est T. Lartius cuius magister equitum fuit Spu. Cassius Louiū li. 1. decas. 1.
16† Fl. iungebantur.
[*] Galli conestabilem vocant.

exactos [a] Tribunos sibi in monte [b] sacro creauit: qui essent plebei magistratus. dicti tribuni, quod olim [1]† in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabātur, vel quia tribuum suffragio creabant. Itemq; vt essent, qui ædibus præessent, in quibus oia scita [c] sua plebs deferebat; duo ex plebe cōstituerunt, qui et Aediles appellati sunt. ¶ Deinde cū ærariū populi esse cœpisset, [2]† qui illi præessent, cōstituti sunt Quæstores, [3]† dicti ab eo, quod inquirēdæ [d] & cōseruandæ pecuniæ causa creati erant.

¶ Et quia (vt diximus) de capite ciuis Romani iniussu populi nō erat lege permissum cōsulib. ius dicere: propterea Quæstores cōstituebant à populo, qui capitalibus rebus præessent: hiq; [4]† appellabantur Quæstores parricidii: quorū et meminit lex 12. tabularū. ¶ Et cū placuisset leges quoque ferri, latū est [e] ad populū, vt oēs magistratus [5]† se abdicarēt, [f] & quod [g] [6]† Decēuiri cōstituti sunt [7]† anno vno. [8]† hi cū magistratū prorogarēt sibi, & rē [9]† iniuriose tractarēt, neq; vellēt deinceps sufficere [h] magistratus, [10]† vt ipsi & factio sua perpetuò rē publicā occupatā retinerēt, [11]† nimia atq; aspera dominatione eo Rēpublicā [12]† perduxerunt, vt exercitus a Republica secederet. ¶ Initium fuisse secessionis dicitur Verginius [13]† quidam, qui cum animaduertisset Appium Claudium [i] contra ius quod ipse ex vetere iure in duodecim tabularū [14]† transtulerat, vindicias [k] filiæ suæ à se [15]† abdixisse, & secundum eum, qui in seruitutem ab eo suppositus petierat, dixisse: captumq; amore virginis [l] oē fas ac nefas miscuisse: indignatus, [m] quod vetustissima iuris obseruātia [n] in persona filiæ suæ defecisset, (vt potè cū Brutus, qui primus Romę consul fuit, vindicias [o] secundum libertatem dixisset in persona Vindicii [16]† Vitelliorum serui, qui proditionis cōiurationem indicio suo detexerat, [p]) & [q] castitatem [r] filiæ suæ, [17]† vitæ quoque eius præferendam putaret, arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit, in hoc scilicet, vt morte virginis contumeliam stupri arceret, ac protinus recens à cæde, madensq; [18]† adhuc filiæ cruore, ad commilitones cōfugit, qui vniuersi de Vecilio [19]† monte, vbi tunc belli gerendi causa legiones erāt, relictis ducibus, pristinus [20]† signa in Auentinum transtulerunt: omnisq; plebs vrbana mox eodē se contulit, [21]† populiq; consensu partim in carcere necati sūt, [s] partim in exilium acti. Ita rursus Respublic. suum statum recepit. [t] Deinde cum post aliquot annos, [u] quā duodecim tabulæ latæ sunt, & plebs cōtēderet cū patribus, & vellet ex suo quoq; corpore cōsules creare, & patres recusarent, factum est, vt Tribuni militū crearent partim ex plebe, partim ex patrib. consulari potestate. hiq; cōstituti sunt vario numero. interdum enim viginti [22]† fuerunt, interdū plures, nonnunquā pauciores. ¶ Deinde cū placuisset creari et ex plebe Cōsules, cœperūt ex vtroq; corpore cōstitui. Tunc vt aliquo pluris patres [23]† hērent, placuit duos ex numero patrū cōstitui. ita facti sūt Aediles Curules. ¶ Cumq; cōsules auocarent bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est, vt Prætor quoq; crearet, qui vrbanus appellatus est, quod in vrbe ius redderet.

¶ Post aliquot deinde annos non sufficiente eo Prętore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatē veniret, creatus est & alius Prætor, qui peregrinus appellatus est, ab eo, quod plerumque inter peregrinos ius dicebat. [24]†

¶ Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset [x] [25]† Centumuiri in litibus iudicandis constituti sunt.

¶ Constituti sunt [26]† eodem tpe, & Quatuoruiri, qui curā viarum gererent, & triumuiri monetales, æris, argenti, auri flatores: & triumuiri capitales, qui carceris custodiā haberent, vt cum animaduerti oporteret, interuentu eorū fieret. Et quia magistratib. vespertinis tēporibus [y] in publico [27]† esse inconueniens erat: Quinqueuiri constituti sunt cis Tiberim, & vltra [28]† Tiberim, qui possent pro magistralibus fungi.

¶ Capta inde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem prętores, quot prouinciæ in ditionem [z] veniant

a *Exactos.*] hic signatur contra. supra eo. §. exactis. in fi. §. vbi dicit prope 20. annis & hic dicit 17. dic, quod bis fuerūt expulsi: ibi de prima expulsione ante l. 12. tab. hic de alia post legē prædictā, vel dic, parum distare inter vtrumq; numerum: maxime cum hic ponit ferè, & ibi prope.
b *In mōte.*] Auētino.
c *Scita.*] i. statuta.
d *Quod inquirenda.*] facit infra de officio quæsto. l. vlt.
e *Latum est.*] i. dictū est inter prudentes.
f *Abdicarent.*] imo vr quod non possit abdicare: vt inf. de off. præ. l. pen. cōtra: sed hic fecit in manu populi: sed per se non posset, vt ibi.
g *Quod.*] i. quia.
h *Sufficere.*] i. alios magistratus loco sui constituere, i. vt nulli eis substituerētur.
i *Appium Claudium.*] iudicem quendam.
k *Vindicias.*] i. sententias.
l *Amore virginis.*] not. sic forte euenit int. de mino. l. Æmilius. in fi. & C. de arbitris. l. arbitrorum.
m *Indignatus.*] dictus Virginius. Acc.
n *Obseruantiam.*] quę erat, vt si aliqs vellet aliq̄ sibi in vxorē copulare, supponebatur aliquis, qui eam peteret in seruitutē, quasi esset serua; & iudex pronunciabat illam liberā esse: & sic postea fiebat matrimonium. sed iste iudex captus amore virginis iudicauit eā esse ancillam.
o *Vindicias.*] i. sententias, vel tutam sic dictam à Vinditio Vitelliorum seruo: vel sunt verba solennia pro libertate dāda.
p *Detexerat.*] hęc est interpretatio.
q *Et.*] repete, & cū.
r *Castitatem.*] hæc enim sola possibilis est hoium aias Deo presentare: vt in Authen de leno. §. sancimus. & §. 2. coll. 3.
s *Necati sunt.*] magistratus prædicti.
t *Recepit.*] quem ante legem 12. tab. habebat.
u *Deinde cum post aliquot annos.*] ita aliquot anni fuerūt plures centum & 17. vt probatur sup. eod. §. oium tū. & §. eisdē tēporibus cū plebs.
x *Qui hastæ præesset.*] alias escæ. i. frumento publico. Alij hñt hastæ. & exponunt idest patiastræ, idest exercitui: & alij hñt vestæ, & eodē modo exponūt. Accursius.
y *Vespertinis temporibus.*] quia vsque ad nonam in publico morabantur: vt debent. sed hodie delegati a mane vsq; in sero, vt in Auth. de iudi. §. sedebunt. collat. 6. item cōtra inf. de fer. l. more. & extra de offic. & po. iudi. dele. c. consuluit.
z *In ditionem.*] i. in potestatem Romanam. Accur.

a *A Cerere*

e. Si ... *Fl. ma-xime.* ... *Fl. quo.* *Flo. desunt.* *Fl. vno magist.* ... *Flor. gistratu.* ... *Flo. re[ti]nerent.* ... *Flo. eo ... perducerant.*
13† alias, Virginius.
14† Fl. tabulas. *15† Abdicasse, & ei, qui in seruitutem ab eo suppositam petierat, addixisse. Liu. ... Aug. ... lib. 34.*
16† Flor. Vindicii. Liuio li. 2. Vindicius appellatur.
17† Flor. deest, suæ.
18† Flor. manente ...
19† Flor. Algido. locum hunc vrbem. sem ... appellant ... Dion. & Strabo.
20† Flor. Pristinis.
21† alias, ita ... cōsensu partem decem virum in carcere necatam, separatim exilium actum ...
22† Semis Bo.
23† Flor. & vetustiorem habe rent.
24† alias, reddebat.
25† Flor. decemuiri.
26† Flor. deest, constitutus sunt.
27† Fl. publicum.
28† Flor. vltra.

creati sunt: partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. ¶ Deinde Cornelius Sylla [1]† quæstiones publicas cõstituit veluti de falso, de parricidio, de sicariis, de iniuriis [2]† prætores quatuor adiecit. Deinde Caius Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumẽto præessent, & a Cerere [a] Cereales cõstituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus sexdecim prætores cõstituit: post deinde D. Claudius duos prætores adiecit, qui fideicõmissis [b] [3]† ius dicerent, ex quibus vnũ diuus Titus detraxit, & adiecit vnũ [4]† diuus Nerua, qui inter fiscum, & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dĩt. Et hæc oĩa quoties in republica sũt magistratus, obseruantur. Quoties aũt proficiscunt, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur præfectus, Vrbi qui præfectus olim [5]† constituebatur. postea fere Latinarum feriarum cã introductus est, & quotannis obseruat. Sanè [6]† præfectus annonæ, & vigilum, quãquam [7]† nõ sunt magistratus, [c] sed extra ordinem vtilitatis causa constituti, [8]† tñ ii, quos cis Tiberim diximus, postea ædiles senatusconsulto creabant. Ergo ex his oĩbus, decẽ Tribuni plebis, cõsules duo, decẽ & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura reddebãt. ¶ Iuris ciuilis scientiã plurimi, & maximi viri professi sunt; sed qui [9]† maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt, eorum in pñtia mẽtio habẽda est, vt appareat a quibus & qualibus hæc iura orta, & tradita sint. ¶ Et quidem ex oĩbus, qui sciam nacti sunt, ante Tiberium Coruncanium * publice professum [d] neminẽ tradit, cæteri aũt adhuc, [10]† vel in latenti ius ciuile retinere cogitabãt: solumq; cõsultatoribus vacare potius, quã discere volẽtibus se præstabant. Fuit autem in primis [e] peritus Sextus [11]† Papirius, qui leges regias in vnum cõtulit. Ab hoc Appius Claudius vnus ex Decemuiris, cuius maximum cõsiliũ in xii. tabulis scribendis fuit. post hunc Appius Claudius eiusdẽ gñis, [f] maximã sciam habuit. hic cæcus [12]† appellatus est, & [13]† Appiã viã strauit, & aquam Claudiã induxit, & de Pyrrho [g] in vrbe nõ recipiẽdo sñiam tulit. Hũc ẽt actiones scripsisse traditũ est: primumq; de vsurpationibus qui liber non erat. Idẽ Appius Claudius vsu, [14]† qui vr ab hoc processisse, R. literã inuenit, [h] vt pro Valesiis Valeriis esset, & pro Fusiis Furiis. fuit post eos maximæ sciæ Sempronius, quẽ populus Romanus σοφὸν [i] appellauit, nec quisquã ante hunc [15]† hoc noĩe cognominatus est. Sed & [16]† Caius Scipio Nasica, qui optimus a senatu appellatus est: cui ẽt publica domus in sacra via data est, quo facilius cõsuli posset. ¶ Deinde Quitus Fabius, [k] [17]† qui ad Carthaginẽses missus legatus, cũ essent duæ tesseræ [l] positæ, vna pacis, altera belli arbitrio sibi dato, vtrã vellet, referret Romã, vtranq; sustulit, & ait Carthaginẽses petere debere, vtrã mallẽt accipere. ¶ Post hos fuit Tiberius [18]† Coruncanius, qui [19]† (vt dixi) primus profiteri cœpit, cuius tñ scriptũ nullũ extat, licet [20]† rñsa cõplurima & memorabilia eius fuerint. ¶ Deĩde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, & Publius Atilius maximã sciam in profitẽdo habuerũt: & duo Aelii ẽt cõsules fuerũt: Atilius ãt primus a populo sapiẽs appellatus est. [m] Sextũ Aeliũ ẽt Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribit Tripertita, qui veluti cunabula iuris cõtinet. Tripertita aũt dr, qm lege 12. tab. proposita, iungit interpretatio, deinde subtexit legis actio. Eiusdẽ eẽ tres alii libri referunt, quos tñ qdã negant eius [21]† esse: hos sectatus est ad aliqd [22]† Marcus Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri extãt, sed plurimi filii eius, * ex quib. cæteri oriunt. ¶ Post hos fuerunt Publius Mutius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerũt ius ciuile. ex his Publius Mutius x. libellos reliquit, Brutus septẽ, Manilius tres. [23]† extãt & volumina inscripta, Manilii monumẽta, illi duo cõsulares fuerũt, Brutus prætorius, Publius [24]† Mutius ẽt Põtifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ cõsul, & Asiæ proconsul fuit: Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panetii auditor, qui & ipse cõsul: Sextus Põpeius Gnei Põpeii patruus. Fuit & eodẽ tpe Cælius Antipater, qui historias cõscripsit: sed plus eloquẽtiæ q̃ sciæ iuris opam dedit. [n] ẽt Lucius Crassus frater Publii Mutii, qui Munianus [25]† dictus (hũc Cicero ait iurisconsultorũ disertissimũ. ¶ Post hos Quintus Mutius Publii filius Põtifex maxi. ius ciuile primus cõstituit: generatim in libros x. & octo redigẽdo. Mutii auditores fuerũt cõplures: sed præcipuæ authoritatis Gallus Aquilius, Balbus Lucilius, Sextus Papirius, Caius Iuuẽtius: ex quib. Gallũ maximæ authoritatis apud populũ fuisse Seruius dicit; Oẽs.n. hi a Seruio Sulpitio noĩant: alioq pro se eorũ scripta nõ talia extãt, vt ea [26]† oẽs appetãt. Deniq; nec versant oĩno scripta eorũ inter manus hoĩum, sed Seruius libros suos cõpleuit: ex cuius scriptura ipsorũ quoq; memoria habet. ¶ Seruius autẽ Sulpitius [27]† cũ in causis orandis primũ locũ, aut certẽ post Marcũ Tullium obtineret, traditur [o] ad consulendũ Quin-

a A Cerere.] i. dea frugum, siue messiũ.
b De fideicommissis.] facit Insti. de fideicõ: hære. l. 1.
c Magistratus.] inspecto initio. sed postea factus est magistratus, vt inf. de offi. præf. vigilũ. l. 2. quæ est contra.
d Professum.] qui regeret scholas. immo domi isti docebant.
e In primis.] post superiorem Tiberium. alias contra: vt sup. prox. § Accur.
f Generis.] alias gen⁹.
g De Pyrrho.] i. de rege Epirotarum.
h R. literam inuenit.] imo ante ipsum per mille tempora est inuenta: sed dicitur etiã inuenisse, vt proferretur in quibusdam partibus.
i Sophon.] i. sapientem: sed contra inf. eo. §. deinde Sextus. sed certe licet idem significet sapiẽs, qd ibi dr, quod hoc Græcum sophon. non tñ est idem nomen.
K Deinde Quintus Fabius.] i. fuit.
l Tesseræ.] i. tabulæ.
m Sapiens appellatus est.] contra sup. eod. fuit post eos.
n Plus eloquentiæ.] sic Rolandus pedis vaccæ. & quidam amicus noster.
o Traditur.] i. dicitur.
Intel-

1 † Fl. Sulla.
2 † deest, de iniuriis.
3 † Flor. fideicommissa.
4 † Flo. deest, vnum.
5 † alias ... cõ ...
6 † Fl. nã.
7 † Flo. deest, quanquam.
8 † Fl. ... tamen ... Cis Tiberim.
9 † Flo. sed qui eorum.
* Tiberius Coruncanius, seu vt alii volunt, Titus Coruncanius.
10 † Fl. ad hunc.
11 † Flor. Publius.
12 † Flor. centem manus. Alias Centimanus, alias Centemmanus sed parum recte.
13 † Flor. deest, &.
14 † Flor. deest, vsu.
15 † Flor. ante hunc, aut post hunc.
16 † Flor. deest, sed &.
17 † Flor. Mucius.
18 † Alii legunt. Titus.
19 † Flor. deest, qui.
20 † Flor. sed.
21 † Flor. eiusdem.
22 † Dua. ad aliquid Cato. Deinde Marcus.
* Idest ... vide Gell. 13. ... l. 4. §. Cato. de verb. oblig.
23 † Fl. &.
24 † Flor. autem.
25 † Flor. Mucianus.
26 † Flor. vt ea ad oĩs.
27 † Flor. deest, enim Sulpitius.

tum Mutium de re amici sui pueniisse: cumq; eũ 1 † de iure rñdentem parũ intellexisset, a & iterũ Quintum Mutium interrogasset, 2 † & à Quinto Mutio rñsum esset, nec tñ percepisset, ita obiurgatum à Quinto Mutio. Naq; eũ b dixisse, turpe esse patritio, c & nobili viro causas exoranti, ius in quo versaret, ignorare. Ea uelut contumelia Seruius tractus operã dedit iuri ciuili; & plurimũ eos, de quib. locuti sumus, audiuit, instructus 3 † à Balbo Lucilio, instructus aũt maximè à Gallo Aquilio, q fuit Cercinnæ. Itaq; libri eius complures extant Cercinnæ confecti. hic cũ in legatione perijsset, statuã ei populus Rom. pro Rost. is posuit, hodieq; 4 † extat pro Rostris Augusti. huius volumina cõplura extãt, reliquit ãt prope cẽtũ, & octoginta libros. Ab hoc plurimi profecerunt: ferè tñ hi libros conscripserunt, Alphenus, Vacus, Caius, Aulus Ofilius, Titus Cæsius, Aufidius Tucca, Aufidius Namusa, Flauius Priscus, Caius Atteius Pacuuius, Labeo Antistius Labeonis Antistij pr̃, Cinna, Publicius Gellius. Ex his 5 † enim decẽ, octo libros cõscripserũt, d quorũ oẽs, qui fuerunt, libri digesti sunt e ab Aufidio Namusa in centũ quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimũ authoritatis habuit Alphenus Varus, & Aulus Ofilius, ex qbus Varus cõsul fuit, Ofilius in equestri ordine pseuerauit. is fuit Cæsari familiarissimus, & libros de iure ciuili plurimos, & q oẽm partẽ operis fundarẽt, reliquit. nã & de legibus vicesimę, f & de iurisdictione primus cõscripsit. itẽ edictũ prętoris primus diligenter cõposuit. Nam ante eũ Seruius duos libros ad Brutũ, q̃ breuissimos ad edictũ subscriptos, reliqt. ¶ Fuit eodẽ tpe, & Trebatius: q idẽ Cornelij Maximi 6 † auditor fuit: Aulus Cascellius, & Quint⁹ Mutius Volusij Auditor: q 7 † deinde in illius honorẽ Publiũ Mutiũ nepotẽ eius testõ reliquit hæredẽ. fuit ãt q̃storius, nec vltra voluit procedere, 8 † cũ Augustus illi ẽt cõsulatũ offerret. Ex his Trebatius peritior Cascellio, Cascellius Trebatio eloquentior fuisse dr̃: Ofilius vtroq; doctior. Cascellij scripta nõ extant: nisi vnus liber bene dictorũ. Trebatij cõplures: sed minus frequentantur. Post hos 9 † quoq; Tubero fuit: qui Ofilio operam dedit. fuit autẽ Patritius, & transijt à causis agẽdis ad ius ciuile: maximè postquam Quintum Ligariũ accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ orã teneret, infirmum Tuberonem applicare nõ permisit, nec aq̃ haurire: quo noïe eum accusauit: & Cicero defendit, extatq; 10 † ei⁹ orõ pulcherrima, q̃ inscribitur, pro quinto Ligario. Et 11 † Tubero doctissimus, qdẽ habitus est iuris publici & priuati: & cõplures vtriusque operis libros reliqt, sermone tñ 12 † antiquo versus 13 † affectauit scribere, & iõ parũ libri eius grati hñr. ¶ Post hunc maximę authoritatis fuerunt Ateius Capito, q Ofilium secutus: & Antisti⁹ Labeo, q oẽs hos audiuit, institutus est ãt à Trebatio. Ex his Ateius Cõsul fuit. Labeo noluit, cũ ei offerretur ab Augusto cõsulatus, quo suffectus fieret, & 14 † honorẽ susciperet, sed plurimã 15 † studijs operã dedit, & totũ annũ ita diuiserat, vt Romæ sex mensibus g cũ studiosis esset, & sex mẽsibus secederet, & cõscribẽdis libris operã daret. Itaq; reliqt quadraginta 16 † volumina. ex qbus plurima inter manus versantur. Hi duo primũ veluti diuersas sectas fecerũt. Nã Ateius Capito in ijs, q̃ ei tradita fuerãt, h pseuerabat: Labeo ĩgenij qualitate, & fiducia doctrinæ 17 † fretus, q̃ p̃ cæteris sapiẽtiæ operã dederat, plurima innouare instituit, & ita Ateio Capitoni Masurius Sabinus successit: Labeoni Nerua, q 18 † adhuc eas dissentiones auxerunt. 19 † Nerua familiarissimus Cęsari fuit: Masurius Sabin⁹ in equestri ordine fuit: & publice primus rñdit, posteaq̃ hoc cępit bñficio dari i 20 † A Tiberio. n. Cæsare hoc tũ illi cõcessũ erat. Et, vt obiter sciamus, ante tpa Augusti publicè rñdendi ius nõ à principibus dabatur: sed qui fiduciã studiorũ suorũ habebant, consulentibus rñdebant: neq; rñsa vtiq; signata dabant: sed plerumq; iudicibus ipsis 21 † scribebant: aut testabantur, qui illos consuluerant. 22 † ¶ Primus diuus Augustus, vt maior iuris authoritas haberet, constituit, vt ex authoritate eius rñderent, & ex illo tpe peti hoc pro beneficio cępit, & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo viri prętorij peterent, vt sibi liceret rñdere, rescripsit eis, hoc non peti, sed præstari k solere. Et ideo si quis fiduciam sui haberet delectari se populo ad respondendum se præpararet. Ergo Sabino concessum est à Tiberio Cæsare, vt populo rñderet: 23 † cum in equestrem ordinem iam grandis natu, & ferè annorum quinquaginta 24 † receptus esset: huic nec amplæ facultates fuerunt: sed plurimum à suis auditoribus sustẽtatus est. Huic successit Caius Cassius Lõginus, natus ex filia Tuberonis, q̃ fuit neptis Seruij Sulpitij: & ideo proauũ suum

Intellexisset.] assume nim, quod est sup. *Eum.*] Quintum Mutium. *Turpe esse patritio*] io. quę non auditi si licet se ignorare, quę tractauit, sic ĩ. in proœmio, in principio, & j. d Velle quanq. &c. *Conscripserũt.*] s. Ser uij Sulpitij scholares. *Digesti sunt.*] idest, acti sunt. Accur. *Vicesima.*] s. partis lande 6s. o in testamẽto ab omnibus his hominibus scilicet. *Sex mensibus.*] Inde libri semestres dñr: vt nõ. de excusatio. tuto. tem diuus. *Tradita fuerant.*] vt ista textum. *Beneficio dari.*] s. potest de iure rñdẽdi, & facit inf. de ijs qui notantur infa. l. genthl. a. s. d. ignatores. *Sed præstari.*] Nota quædam sunt, q huiusmodi conceduntur, non ñ honestè petuntur, & facit j. de va. cogni l. l. j § est enim. & in lecte 17. dist. a de en ogijs, & inf. qui & à qui ma. lib. l. fi. & C. de petit. bo sub. l. j. & nõ. de offic. præto. l. barbarius & infra ad leg. Iul. d ambitu. l j. *Vsque.*

9 † Fl. post hoc. 10 † Fl. extat eius. 11 † Fl. decst. &c. 12 † Fl. antiq. 13 † Fl. vsus. 14 † Fl. decst. &c. 15 † Fl. plurimum. 16 † Fl. quadringenta. 17 † Fl. doctrinæ, q. & cæteris operæ sapientiæ. 18 † Fl. decst. qui. 19 † Duo. hic etiã Nerua. 20 † Flo. primus scripsit. Posteaq. hoc cœpit beneficiũ dari a Tiberio Cæsare. hoc tamen illi concessum erat. Et, vt obiter. 21 † Fl. ipsi. 22 † Fl. consulebant. 23 † Fl. qui in equestri ordine item &c. 24 † Fl. receptus est.

a *Vsque.*] conuerte vsque ad præfecturam. Accursius.

DE LEGIBVS ET SENATVSC. &c.

Tres habet partes hæc rub. De prima multæ leges in hoc titu. dicuntur. De secunda. s. de senatuscon. specialiter dicitur infra ti. l. non ambigitur, & l. neq; leges. & l. & ideo. De tertia dicitur inf. eo. l. de quibus & in sequen tibus. Sed cum in toto corpore iuris de legibus tractet, quare hic speciale titu. ponit? Respon. secundũ Ioan. quia aliæ leges de negotijs hominũ dicunt: hæ autem leges tractant de legibus condendis, & interpretãdis.

1 † *Fl. appellat hic consul.*
2 † *Flor. sed.*
3 † *Fl. habuit tamq; donec.*
4 † *Fl. eod.*
5 † *Fl. nam & plurimum.*
6 † *Priscus Iauolenus.*
7 † *Flo. dest. pater.*
8 † *Et iterum. Iaboleno. &c.*
9 † *Fl. Aburnius.*
10 † *Fl. de legibus senatusq; cõsultis, & lõga cõsue.*
11 † *Fl. coercitio aliàs correctio.*
12 † *Locũ hũc nobis restituit Buda. hic enim ea Demosthenis oratione, q̃ in Aristogitonẽ potuit inseri pta est simul, & vertit.*

b *Lex est.*] Hæc descrip. quatuor hẽt partes Prima est: lex est cõe pceptũ, i. cõi vtilitate statutũ. Vel dic, cõe pceptũ, i. cõiter toti vniuersitati factũ, & ponit hic preceptũ large p quatuor virtutibus legis, quæ sunt ĩ eo. l. legis virtus. Item subijcit, virorum prudentum consultum i. cõ de liberatione prudentum constitutum. Item subijcit, delictorũ coercitio. coercer. n. delicta puniendo, vt sup. de iust. & iu. l. j. ibi bonos nõ solũ, &c. & vt vnius pœna sit metus multorum: vt C. ad leg. Iul. repet. l. j. & C. dẽ fur. l. si quis si ruo in si. Item de delicto ignoranter commisso puniendo dat exemplum in eo, qui proiecit lapidem, & prætereuntem casu percussit: vt infra ad l. Aquil. l. scientiam §. pen. & l. si ex plagijs. §. æque. item aliud exẽplum est inf. de custo. reo. l. carceri. & l. milites. & Institu. vi bo. rap. §. qu cõ. & inf. de pœnis, l. respicit dum. §. delinquunt. quod viuet clam. l. Seruius. & inf. ad l. Cor. de sica. l. lege. §. cum quidam. Item subijcit quarta pars, cõis Reip. sponsio. s. interrogatione facta à psule, & cõiter à populo facta rñsione, qđ sic placeat esse statutũ: vt hic, & Insti. de iu. nat. §. lex. & nomen qđ hæc, & illa descriptio eadem est quo ad sensum, licèt quo ad verba discrepet. Ideo autem est descriptio, non definitio: quia aliqua lex est, quæ tamen non est communis: vt inf. ti. p. l. j. §. si. solum ergo vult designare qualiter olim fiebat lex. Definitur c alio modo lex, vt statim subijcit inf. l. prox. nã &c.

N *Am &c.*] Bene dixit, qđ lex coercet delictũ &c. & no. q sub hac l. sunt duo Græca. quorum quodlibet facit vnam diffinitionem legis. Primum facit illam: lex est cui omnes hoĩes, &c. & quod ibi dicit, donum Dei, ideo dicit quia nutu diuino faciunt principes leges: vt C. de præscr. lon. tem. l. si. ibi, ideo. n. &c. cum pp hoc fecerit Deus Imper. vt in Auth. de fid. instru. §. quis igit imperiũ. col. 6. omnis. n. sapientia à domino Deo est: & omne datũ optimũ, & oẽ donum pfectũ de sursũ est, descendens à patre luminũ &c. Ia. j. & c. q̃ pio. j. q. 2. item lex est sapiẽtum dogma, & doctrina per os sapiẽtum promulgata.

d *Non voluntariorum*] vt cum non dolo, sed culpa delinquimus, vt si ignoranter: vt exemplificauim⁹. ĩ. eo. l. j.

e *In ciuitate sunt.*] immò omnes oĩno, qui vbiq; reperiuntur, vt C. de Iud. l. Iudæi & de legi. & cõ. l. leges sacræ, & Apostolus dicit, Oĩa ała sit subdita principi, & ducibus ab eo missis. vt C. de palu. & pcu. Aug. dom. li. xj.

f *Librum quem fecit.*] s. de lege: & incipit interpretatio Græci sic: lex est, &c. & not. q de diuinis tractat hæc lex: vt C. de sum. Tri. & de sacr. ecc. & infra ne quid in loco sac. & in Auth. de mona. col la. 1. & quõ opor. episco. coll. j. &c. & quo opor. mon. coll. j. &c. & de san. epi. coll. 9 in tie. vt in priua. do. fa. mi. coll. 5. & in alijs titu. de humanis tractant ferè oẽs leges.

g *Et malis*] cuiq; fm̃ sua opa tribuẽdo. fm̃ bo. i. bonis meritũ, vt C. de affect. & dom. l. j & de sta. & ima. l. vt virtutũ. malis pœnã, vt p totũ ti. de pœnis.

h *Ducem*] quia deducit hũc ad bonum.

i *Regulam esse*] i. cõpendiosa doctrina. vel vniuscasus, vel pluriũ, in qb. eadẽ rõ vertit, & ita in hoc vltimo pprie ponitr: sed ñ in primo. sic. n. definit, Regula est plurium rerũ cõpendiosa narratione facta traditio: vt colligitur inf. de reg. iu. l. j. melius facit ad hoc in decre. dist. 3. c. omnes. &c. regula.

k *Iniustorum.*] i. s. lex.

Seruiũ Sulpitiũ appellauit. 1 † is & consul fuit cum Quartino tpibus Tiberij: 2 † & plurimum in ciuitate authoritatis habuit, 3 † donec Cæsar eum ciuitate expelleret: expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano, diẽ suum obijt. Neruę successit Proculus. fuit eo 4 † tẽpore & Nerua filius. fuit & alius Lõginus ex equestri quidem ordine: q postea ad preturã vsq; a peruenit: sed Proculi authoritas maior fuit, nã & ipse 5 † plurimum potuit: appellatiq; sunt partim Cassiani, partim Proculiani: quæ origo à Capitone, & Labeone cęperat. Cassio Cælius Sabinus successit: qui plurimum temporibus Vespasiani potuit. Proculo Pegasus: qui tẽporibus Vespasiani pręfectus vrbi fuit. Cælio Sabino 6 † Priscus Iabolenus: Pegaso Celsus pater: 7 † patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius: qui vtrique consules fuerunt. Celso quidem, 8 † & idem Iaboleno Prisco Aburnius 9 † Valens, & Tuscianus, item Saluius Iulianus.

TITVLVS III.

De legibus & senatusconsultis 10 † & longa cõsuetudine.

Papin. lib. 1. definitionum.

LEX PRIMA.

LEx est b, est cõe præceptum, virorum prudentium consultũ: delictorũ, quæ spõte, vel ignorantia contrahuntur, coercitio: 11 † cõis Reip. sponsio.

Martian. libro 1. Institut.

LEX II.

NAm & c & Demosthenes orator sic definit: 12 † *Καὶ τὸ τῆς ἐπιτρέψεως, ᾧ παν*τας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ εἶναι μάλιστα δ' ὅτι πᾶς ἐστιν νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. 13 † δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ καθ' ἣν ἅπασι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. (id est, Lex est, cui omnes homines 14 † decet obedire cum propter multa, & varia, tum maximè, quia omnis lex est inuentio quædam, & donum Dei: decretum autem hominum sapientum: correctio autem voluntariorum, & non voluntariorum d peccatorum: ciuitatis autem compositio communis: secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt. e) Sed & philosophus summus Stoicæ sapientiæ Chrysippus sic incipit librum quem fecit. f Περὶ νόμου· ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, [illegible] κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων, προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον, idest, Lex est omnium diuinarum, & humanarum rerum regina: oportet autem eam etiam præsidere, 15 † & bonis, & malis, g & principem, & ducem h esse: & secundum hoc regulam esse i iustorum, & iniustorum, k & eorum quæ natura ciuilia sunt l animantium: præceptrix 16 † quidem faciendorum, prohibitrix 17 † autem non faciendorum. m

Pomp. li. 25. ad Sabinum.

LEX III.

IVra constitui oportet, vt dicit Theophrastus, in ijs,

13 † Fla. eß.
14 † Fl. dest. hoĩes, & vertit sic Lex est, cui decet oĩs obedire pp aliamulta, & maximè quia oĩs lex inuentũ, ac munus deorum est. Decretum verò prudentũ hominũ, correctio eorũ q̃ sponte, vel ignorãtia delinquũtur. cõis sponsio ciuitatis pscriptũ oĩs qui in ea republica sunt, vitã instituere debent] *in Flo. hactenus, alia de. n. in ipsis incipit tertia definitio.*
* ita metractio vocem ĩ prin. glo. diuersa à gl. in pan. Fl. inducit varietatẽ in commento Doc. ideo sis cautus, quia hãc varietatẽ in multis reperies, q̃ in alia forsitan alia editione in singulas adnotabimus.
* *Locũ hũc nobis repossuit Alc disp. 4. 6 sp. similiter, & vertit.*
15 † *Fl. asst. præsidem.*
16 † *Fl. præceptorum.*
17 † *Fl. prohibitricum.*

l *Natura ciuilia sunt.*] i. naturalis hominis ingenio, vt in nostris animorum, vt inf. de min. l. j. in princ. duo enim contraria ponere videtur. s. duas species, & coequiualentes: quarũ neutra est altera, s. ius naturale, & ciuile secundũ Io.

m *Non faciendorum.*] ex hoc colligitur quædam singularis definitio: lex est sanctio sancta, præcipiens honesta

honesta prohibent contraria, & facit. C. eo. l. leges. 2.

a IVra. In ijs quæ.] a &c. s. verisimilia sunt, vel dic in ijs, q. s. multis accidunt. nõ, q̃ extra naturalẽ cursũ, & s̃m hoc erit casus huius Græci, qui est in l. Latina. inf. l. prox. Acc. ADDITIO. Tu dic q̃ ista lex intẽdẽs fallit. q. a lex reperit facta in casib. de raro cõtingentib. vt inf. si pars hær. pe. l. antiqui. & C. de legi. hære. l. maior. Pau.

b E*Ex ijs.*] pone exemplũ in Lazaro resuscitato an debuit rũpere testũ q̃ fecerat, & bona auferre hr̃dib. & certè de hoc non est lex, dicerem tamen q̃ posset, uel tanquã ipse, quia non videtur mortuus, qui tã cito resuscitatus est, ut j. de diuor. l. 3. & de bo. poss. secundum ta. l. qui ex liberis, §. plane, ut tanquã alius, s. posthumus, qui rũpit testũ, vt Insti. de exhær. li. §. j. vel pone exemplũ in l. scripta, in Auth. ut si nc probi. ma. debi. & cred. co. 7. §. quia vero, vbi dr̃, quod ꝓpter bonas fœminas nõ dẽt fieri lex, q̃a raræ sunt. sed propter malas, q̃a multæ sunt. Item pone exẽplum ut j. de vsuca. l. iusto. in princ. in fi. j. tñ. ubi dicit non acquiri nobis per filium nõ iuste arrogatum, sicut per liberum hoiem emptũ, quia rarius arrogantur filii, q̃ emantur serui: sed licèt dicat q̃ non constituuntur iura pro talib. subaudi sæpe, quia loque. n. statuuntur, ut in his exemplis, inf. de iudi. l. sed & si. §. si pater. & si pars hær. pet. l. antiqui. & C. de leg. hær. l. maior. & Instit. de rerum diuisio. §. insula. & facit ad hãc regulam infra de reg. l. ea, quæ. & infra ad Treb. l. postulante, & infra de post. l. 1. §. deinde, & de sol. l. si patere & s. quæ em proxi. l. continua cum ista.

c *Accidere*] idest miraculose uenire.

d L*Egis virtus.*] i. potestas. imperat aũt cũ iubet lex Iul. de adul. accusantem & accusatũ & aduocatos esse pñtes, qñ serui torquentur in causa adulterii, & præcipit etiã seruos publicari. i. confiscari. j. ad l. Iul. de adul. l. si postulauerit. §. qñi. & § iubet. uetat aũt cum ꝓhibet res immobiles minorum sine decreto alienari: ut inf. de re. eo. l. j. Item & res ecclesiasticæ, vt C. de sacrosan. eccl. l. iubemus: sed nõ sufficiebat imperare pro utroque. Resp. non, quia imperat quod fieri vult. vetat quod fieri non vult. & cõmodius fit singulas causas, & c. ut Instit. quibus mo. testa. infir. §. a. io. permittit militi etiam post sententiam vti exceptionis: vt C. de iuris & fa. ign. l. 1. punit maleficia: ut ti. de pœ. l. f. & C. est & quinta virtus, idest consulere: ut ubi extraneis consulit ne expendant agendo querela: ut infra de inoffic. test. l. j. item consulit, quod primo possessorium, quam petitorium, si competat, intentetur: vt infra. de rei ven. l. is qui. & facit C. de transa. l. age. vel dic, quod continetur sub virtute permittendi. Sed nunquid legis appellatione non continet q̃ aliquid istorum verborum non hẽat? Rñ. imo continet: at alias nulla regula iuris sub legis appellatione caderet vel uerius nulla est lex, quin ibi unum de talib. uel neg. tollens subauditur, & facit ad hanc l. in decre. dis. 2. c. ois.

e I*Vra Generaliter.*] sit poni exemplũ in qualibet ferè l. codicis, q̃ certis personis dabãt, vt Vitali, vel alijs: tñ sunt g̃nales, quæ. n. frequẽti indigẽt, & cõi auxilio, dẽnt cõiter senuare, licet vni fuerint datæ: vt in auth. de hær. & Fal. §. l. col. 1. & facit. C. de diuer. rescr. l. si qua. & hoc si ita scribit, & fit ius cõe, secus si spãliter datur: ut inf. si. j. l. sed s̃m hoc his lex est regula: quia loquitur in plurib. casib. in quib. est eadẽ æquitas, & de vniuersis hoib. q̃d est falsum, sic ergo ex ratione, vt dicas, leges non sunt, cõdicæ, vt hæc locũ hẽat in ꝑsona huius, illa in ꝑsona alterius, & sic de singulis legib. &

quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον † accidunt non in ijs, quæ a ἐκ παραλόγου. 2†

Celsus lib. 5. Digestorum.

LEX IIII.

EX ijs b 3 † quæ fortuito aliquo casu accidere c possunt iura non constituuntur.

Idem lib. 8. 4 † Digestorũ.

LEX V.

NAm ad ea potius dẽt aptari ius, q̃ & frequẽter & facile, q̃ ad ea q̃ prarò eueniũt

Paulus li. 7. 5. † ad Plaut.

LEX VI.

TO' γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς (vt ait Theophrastus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. i. quæ semel aut bis accidunt, prætereunt legislatores. 6†

Modest. lib. 1. Regularum.

LEX VII.

LEgis virtus d † est imperare, vetare, ꝑmittere, punire

Vlpian. libro 3. ad Sabinum.

LEX VIII.

IVra non in singulas personas, sed generaliter e constituuntur.

Idem li. 13. 8 † ad edictum.

LEX IX.

NOn ambigitur f Senatũ ius facere posse.

Iulianus li. 50. 9 † Digest.

LEX X.

NEq; leges, g neq; senatusconsulta h ita scribi possunt, i vt oẽs casus, qui quãdoque inciderint, comprehendãtur, sed sufficit 10 † ea, quæ plerunque acciderunt, contineri.

Idem li. 15. 11 † Digestor.

LEX XI.

ET ideo de ijs, quæ primò constituuntur, aut interpretatione, aut constitutione optimi principis certius k 12 † statuendum est.

personis, sed g̃naliter in oib. ꝑsonis sit eiusdẽ casus rõsio. se. l. excipitur C. de decur. l. nec Dorotheũ. lib. 10. & C. de Epi. & cler. l. q̃m venerabilis. Regulę aũt ꝑ signa vniuersalia cognoscuntur, affirmatiua vel negatiua, ut patet per omnes regulas iuris, & maximè in l. 1. vbi dicit, Regula est q̃ rem quæ est, &c.

f N*On ambigitur.*] pone exemplũ in petitione hæreditatis, quę est inducta a senatorib. ut inf. de peti. hære. item ueniunt. §. pridie. Item in Velle. item in Mace. senatus. ut inf. ad Vell. l. 2. & j. ad Mac. l. j. itẽ in alio parificatur principe senatus. quia non appellatur a sententia sua, ut infr. a qui. ap. non licet l. 1. & intellige de senatu toto, qui senatores centum erant numero, ut C. de pet. hær. l. fin. non de quolibet senatore separatim. habet tamen quilibet singulariter sua alia priuilegia ut infr. de senat. per totum. sed an hodie hoc opus possit facere senatus? Respon. secundum Io. non sic hodie, nisi princeps permiserit, ut C. eo. l. fi. quæ est contra, ubi dicit, quod solus princeps facit legẽ. istud facit ad idem, quia populus omne suum imperium in eum transtulit, ut C. de ue. iur. enu. l. j. §. sed & hoc studiosum: Alij dñt, quod hodie pt̃ pop. Rom. & senatus eius facere legem, ut hic, nec obed. l. fi. quia solus Imp. pt̃. idest ipse solus & nullus alius solus, & reuocare potest pop. Rom. quod cõcessit sicut & iudex qui delegat, cum sibi proprietas remanserit, ut infra de officio eius cui man. est iur. l. 1. §. fin. primam laudo, secundum Hug. Accur.

g N*eque leges.*] nomen generale.

h *Senatusconsulta.*] nomen speciale.

i *Scribi possunt.*] propter humani ingenii exiguitatem, multas. n. &c. ut C. de ue. iu. l. 2. §. sed quia, propter nimiam negotiorum mutabilitatem, vt inf. de vsur. l. mora in prin. uel propter hominum fidelitatem incognitã, ut inf. de testi. l. 3. ibi, tu magis, &c. propter delictorum multiplicitatem, ut inf. de extraor. cri. l. pe. §. sunt quædam, & ideo, &c. & sic cõtinua. l. seq. quæ ex superiori infertur, & exigit exẽpla pro se, & pro ea. dic ergo ex iis, quæ constituuntur, idest accidũt de nouo, ut ita hæc lex loquatur quando dubitatio euenit super nouo facto, & sequens l. non possunt, quando dubitatio est in ueteri facto, non tamen adhuc lege determinato secundum Io. uel melius econtra constituuntur, propriè sumitur cum dubitatur in uerbis l. lex autem sequens, scilicet, Non possunt, loquitur cum dubitatur de facto nouo q̃d non est in lege, & quod dicit in l. & ideo aut interpretatione, scilicet iudicis, vt ita iudex interpretetur legem, & facit C. de epi. audien. l. si lenones, uel dic, interpretatione, s. Iurisconsult. authoritate principis, aut constitutione, scilicet principis.

k E*T ideo. Certius.*] i. certum constituatur, s. quod primo erat dubium secundum secũdam interpretationem: interpretatur enim iurisconsu. verbum dubium legis. vt inf. si certum peta. l. 1. in prin. & l. 2. §. appellata. princeps etiam interpretatur uerbum aut, pro &, ut C. de verb. sign. l. pen. Item interpretatur substitutionem factam filijs ita demũ tenere, si decesserint sine filijs, ut C. de fideicõ. l. cũ acutissimi, ita etiam si hodie occurreret dubitabile verbum in l. oporteret quod uel per iurisc. authoritate principis, uel per principem fieret interpretatio, vt esset lex necessaria, & ꝓbabilis, & ab omnibus obseruanda, ut euenit in quæstionibus vbi sunt contrariæ opiniones doctorum, quæ fiunt super uerbis legis, ut hic, dos a patre profec. &c. ut C. sol. mat. l. dos, & facit ad hanc legem. C. nona uec. l. non solent.

8† Fl. di. 16.

9† Fl. lib. 59.

10† Duæ sus. hæc & ea. & sic infra.

11† Fl. li. 90.

12† Ius.

a **N***On possunt.*]Pone exemplum in veteri iure: statutũ est.n.q̃ si familia seruorũ alicuius fecerit furtũ, liberatur dñs semel emendando furtum, ne tota familia cæsset: idem ius traditur si dedit dãnũ, ut ĩ. ad l. Aqui. l. illud Item pone exemplum vt inf. de neg. gest. l. ex facto. in fin. Item pone in iure nouo, vt C. de inof. dona. l. præterea. ubi dicitur, q̃ relam inoffi. don. trahi etiam ab intestato. Item pone exemplũ C. de const. pecu. l. fi. & prout trahitur ad ius vetus, refertur ad id, q̃ dicit in seq. l. Nam vt ait in ver. interpretatione, Eiurisconsult. prout de nouo dixi, refertur ad iura C. vt dicas iurisdictione, s. principis, vt princeps dicat ius ad hoc porrigendum, vel prorsus nouum statuendum, inf. de ven. inspi. l. j. in prin. lo. tñ dicit interpretatione, s. iudicum in iudicio. hæc est vera, & sic prima exempla non valent. Sed pone i pñe, ut possit obligare filium p̃ fame, licet de uenditione lex tantũ dicat, hic eadem prorogatio q̃ fit ex iure scripto, fit etiam ex iure non scripto ad non scriptũ, vt C. quæ sit long. consue. l. 1. Et vt hæc sint plana, distingue. cum dubitatio in iudicio contingit, aut cadit super aliquo nouo negocio, aut super lege aliqua: si super nego io, dominus Imperator est cõsulendus, si tamen præsens sit, & eius sit copia: ut C. eo. l. humanum, & de vete. iure enu. l. 1. §. sed quia diuinæ, & inf. de fideic. l. hoc itaque. & ar. C. de iud. l. si ibi, ne compellatur &c. si aut non sit eius copia, procedam de similibus ad similia: ut hic. si uero super l. ut dos a patre profecta, &c. si quidem ex consuetudine certo mõ est intellecta, eius intellectui stabit, ut ĩ. e. l. minime, & l. si de interpretatione, q̃ si ex consuetudine expositio non est certificata, recurrit, vt dictũ est, ad principem, si sit eius copia vt C. e. l. fi. de no. o. & sup. e. l. & iõ & ĩ. eo. l. nãut ait ibi, vel certe iurisdictione &c. alioquin interpretabor in benigniorem partem: ut ĩ. e. l. benignius, & l. in ambigua. sed si dubitatur quæ sit benignior pars, verborũ significationi stabo, vt ĩ. de cõd. & dem. Publius, § Titia. q̃ q̃ videtur primo stã dum significationi verborum, vt inf. de leg. 3. l. non aliter. Tertiõ procedã de similibus ad similia: ut super. l. neq; leges. Ac

Idem lib. 15. Digestorum.

LEX XII.

NOn possunt a oẽs articuli singulatim 1 † aut legib. aut senatuscõsultis cõprehendi.* sed cum in aliquo casu 2 † sententia eorum b manifesta est, is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atq; ita ius dicere debet.

Vlpianus lib. 1. ad edictum ædilium curulium.

LEX XIII.

NAm (vt ait Pedius) quoties lege aliquid vnũ, vel alterum introductũ est, bona occasio est & cætera, q̃ tendũt ad eãdẽ vtilitatẽ, vel interpretatione vel certe iurisdictiõe suppleri c

Paul. lib. 54. ad edictum.

LEX XIIII.

QVod vero d contra rõnem iuris receptũ est, nõ est p̃ducendũ ad consequentiã 3 †

Iulianus li. 27. Digestorũ.

LEX XV.

IN ijs, e quæ contra rõnẽ iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam f iuris.

b *Eorum.*] id est legum, vel Senatus. uel dic are eorum.

c **N***Am vt ait. Suppleri.*] procedendi de similibus ad similia: vt sup. de reg. iur. l. quod contra & l. quæ propter. & de leg. 1. l. si domus, § cum alicui.

d **Q***Vod vero.*] Hanc continua cum duabus superioribus legibus bene dico statutum esse procedendum de similibus ad similia: uerumtamen q̃d contra &c. & pone exemplum in muliere quæ habet priuilegium ut omnibus præferatur, quod suo hæredi tamen non datur, nisi filius ut C. q̃ po. in pign. ha. l. fi. in fi. & C. de pri do. l. j. Item pone exemplum, ut infra tit. j. l. j. Item pone exemplum in patre qui vendidit filium causa necessitatis. non tamen trahitur ut filius possit uendere patrem: ut C. de pa. qui fi. distra. l. 2. Sed nonne quod dicitur C. de fur. l. quis seruo. licet sit contra regulas iuris communis, etiam ad filium trahatur? Respõ. sic, quia lex dicit, ut infra de ser. cor. l. ut tantum. § 1.

e **I***N ijs.*] exceptionibus a regula.

f *Regulam.*] ut pote cum ipsa deficiat. nec enim sunt exceptiones de regula, imo vitiant regulam in eo q̃ excipiũ-

1 † *Fl. singillatim.*
* *in eandem sententiã. An Iulia. 1 part. c. 6.*
2 † *Fl. ali. causa.*
3 † *Fl. ad consequentias.*

tur, ut inf. de reg. iu. l. j. sed formam dimittunt in alijs. vt in Auth. de non alie. § vt autem, col. 2. & pone exemplum huius regulæ. regulariter traditur domini voluntatẽ serui ri volentis rem suam in alium transferri, ut Inst. de re. diui. § per traditionem. fallit in minoribus, ut inf. de reb. eo. l. j. Item regula est, non committi furtum nisi inuito domino, quandoq; ĩ vt C. de fur. l. fi. q̃ a seruo dicitur ergo et ipsi alia talia statuta.

Pau. lib. sing. de iure singu.

LEX XVI.

IVs singulare g est, qđ cõtra tenorẽ rõnis propter aliquã vtilitatem authoritate constituentium introductum est.

Celsus lib. 16. Digestorum.

LEX XVII.

SCire leges h non 4 † est, verba earum tenere, sed vim ac potestatem.

Idem lib. 29. Digestorum.

LEX XVIII.

BEnignius i leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conferuetur.

Idem lib. 33. Digestorum.

LEX XIX.

IN ambigua k voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret, præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit.

Iulianus li. 55. Digestorũ.

LEX XX.

NOn omnium, l quæ a maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.

g **I***Vs singulare.*] Pone exemplum propter communem vtilitatem statutum est a senatoribus qui habẽt authoritatem (vt sup. eo. l. non ambigitur) mulieres intercedẽtes non teneri, quod est contra ius commune, ut ĩ. ad Velle. l. j. Item põt poni exempl. superioris legis, & alterius l. qd verõ iã ad aliud ibi inducuntur q̃ hic. nẽ in l. q̃ vero. inducuntur, q̃ non trahantur talia statuta ad cõsimilia & singularia: quia in talib. non possumus se qui regulam iuris cõmunis vñ ite speciale. hic autem ut denotet differentiam inter ius cõe, & ius singulare.

h **S***Cire leges.*] hic scire, pro vere scire ponitur, ut falli nõ possit, alias pro vehementi opinione, vt possit falli, vt ĩ. de aqua plu. arc. l. 2. §. anþe. & pone exemplum: cauetur in iure quod manumissio ad seruos, emancipatio ad filios pertinet, ut inf. quando ac. de pe. est an. l. j. §. meritõ. ibi tria attendes uerba. Item sensum proprium qui ibi est, qui dicitur uis. Item prætẽm quod est, ut quandoque aliter sumantur dicta uerba, ut inf. de of. procõ. l. 2. in fi. item pone exemplum Vt inf. ad Mac. l. 1. vt i dicit, quod mutua pecunia filijs fa non detur, & ibi tria attendes verba, & vim id est proprium sensum, & prætã, quæ est, vt verbum mutuum, etiam ad alios contractus in fraudem factos trahatur, item pecunia porrigatur et ad alia q̃ mutuum si in fraudẽ fiat, ut eo tit. l. 3. § is aũt solus, & l. sed Iulianus, § mutui & facit ad hanc l. C. de lib. præte. l. 3. & 38 dis ooẽs, & c. sedulo. in gl. finã, & j. q. j. Marciõ itẽ non quod uis siue ptãs aliter accipitur supra eo. l. legis uirtus.

i **B***Enignius.*] Duob. modis expone, primo benignius. q̃ verba patiantur, & tunc pone exemplum: Prohibet alienatio, ceate et ususf. & pignoris constõ prohiberi vñ. licet non sit alienatio, vt C. de reb. alie. l. fi. & de fu. do. l. j. Secundo improprie. i. benigne, & pone exemplum sicut ponitur C. de na. li. l. nuper. ubi interpretatur superiorem legẽ, cum quis in eo qui concubinam accipit in uxorem, nam filij prius geniti legitimi efficiuntur, si alij postea nascũtur, interpretetur, uel etiam si non nascantur, uel nati moriantur.

k **I***N ambigua.*] id. est obscura. Pone exemplum in verbo, peruenire, ambiguo, ut infra de pet. hær. l. utrum. Sed quid differt hæc a superiori l benignius? Resp. superior intelligitur cum interpretatio est necessaria propter obscuritatem, non propter multiplicitatem: hæc autem quando propter multiplicitatem est ambiguitas, ut quia uerbum multos habet sensus, uel ibi in toto, hic in uerbo. Item pone in rescriptis benigne interpretandis, ut C. de inoffi. test. l. si quando. in prin. & facit inf. de reg. iur. l. semper in dubiis, & l. quoties. & C. de fideic. lib. l. cum inter veteres. Accur

l **N***On omnium.*] Quidã dñt se non intelligere hanc l. Alij dñt, non omnium, i. nullorũ, sed hoc falsũ est, q̃a eorũ q̃ sunt cum rõne statuunt, rõ reddi pt. Alij, ut Io. ponũt exẽplũ quare

a *Bal. hic cõmendat gl. ad hoc q̃ si quis nominauerit concubinẽ uxorem, filij in ea nati legitimantur, & & generati, licet nondum nati, cũ quia in hoc non est standum quia si recte intueat, hoc non vult, sed bene dicit, quod si quis concubinam accipit vxorem, legitimantur filii etiam geniti & nondũ nati, quamuis alii non nascantur, uel nati moriantur, non autem quod se fundet in nominatione prout Bald. hic uoluit Bolo. & in hanc sententiam uide Plat. dial. 1. de legib.*

4 † *Dua nõ hoc est. & sic legitur.*

quare tutorem habenti tutor dari non potest: sed curatorẽ habenti sic: vt Inst. de cura. §. interdum. Sed certe hæc potest ratio reddi, quia tutoris ptãs plenior est. & ideo superueniens tutor, cum & ipse vellet similem plenitudinem ptãtis, inuenit occupatam: at curatoris ptãs circa personã minoris non est tanta, vt patet inf. de appel. l. cum in vna, §. tutor. Tu ergo da exemplum, quare in vsucapione statuitur triennium, & non bienniũ vel quadriennium: & non potest ratio reddi. nec ob. si dicas hãc esse rationem, q̃a visum est sufficere tantum tempus, q̃a idẽ de biennio dici potuisset. Ratio enim debet esse talis, quæ sit generalis, & necessaria, & vbicunque ratio locum habet, & lex, vt C. de interdict. l. j. & infra ad l. Aquiliam. l. illud. & inf. de fonte. l. j. §. hoc interdictum, & infra de bo. poss. ex test. mili. l. j. & talis ratio non potest reddi, ut hic, quia quandoque hẽt locum rõ, & non lex: vbi excusatur filius q̃ fil. l. gatum adsecutus sit, quia ex voluntate testatoris fecit. hæc ratio & i extraneo haberet locum. lex tamen ad extraneũ nõ extenditur, ut i. fr. ad l. Cor. de fal. l. filius, & l. j §. inter filium. contra lex habet locum & non ratio: ut infra, qui & a q. proponit. & infra de postul. l. j. §. a. ver. sexum.

ADDITIO. Dic quod ibi erat causa impulsiua: alias loci habet finalis ratio, l. similis, & lex. ut in l. j inf. de fonte. & in l. illud. ad legem Aquiliam, secundum Paulum hic.

Nerat. lib. 8. 1 † membra.

LEX XXI.

Et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex iis, quæ certa sunt, subuertentur. a 2 †

Vlpianus li. 35. ad edictũ.

LEX XXII.

Cvm lex [b] in præteritum quid indulget, in futurum vetat.

Paulus li. 4. ad Plautium.

LEX XXIII.

Minime [c] sunt mutanda,* quæ interpretationem certam semper habuerunt.

Celsus lib. 9. Digestorum.

LEX XXIIII.

Inciuile [d] est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita, iudicare, vel respondere.

Illud quod est in fauorem, non retorquetur in odium. hoc dicit.

Modestinus 3 † li. 7. Resp.

LEX XXV.

Nvlla e iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominum vtilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem.

Lex præcedens determinatur per sequentem. hoc dicit, cum duabus seq. Bart.

Paulus lib. 4. Quæstio.

LEX XXVI.

Non est nouum, vt priores leges ad posteriores trahantur.

Tertyllianus lib. 1. Quæst.

LEX XXVII.

Ideo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi vsitatum est. g & semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, vt ad eas quoque personas, & ad eas res pertineant, quæ quandoque similes erunt.

a *Et ideo rationes subuertentur.* si dicas nil valere, quia non habetent sufficientem rationem, ut in præmissis patet exemplum. Accur.

b *Cvm lex.* quidam dicunt huius legis exemplum non reperiri: tu dic connecti litteram, cum lex in futurum vetat, in præteritum indulget, vt C. eo. l. leg. s & constitutiones, & est exemplum. C. de nat. li. l. diui. vel dic directo casum, & leges recte, vt C. de gen. abo. l. 2. & secundum hunc casum dic l. x, idest Imperator, qui est lex animata in terris. in Auth. de consul. in fi. coll. 4.

c *Minime.* pone casum, vt C. de epis. aud. l. si lenones. item in testib. qui præsente parte debent recipi, vt C. de testi. l. si quando, quod semper fuit obseruatum in iuramento, non in dicto, quod debent dicere in secreto. quidam tamen dicunt, quod etiam in aperto dicunt, sed non poterunt postea plures testes produci, nisi vidicerint testificata, vt in Auth. de test. §. quia vero. item pone exemplum, ut inf. de diuer. & tem. præter. l. in omnib. in princ. sed nunquid nouum sensum licebit proponere? Resp. licet secundum Ioan. hic enim loquitur cum semper sic est intellecta, ut ex hoc intellectu induceretur consuetudo idest ut de cætero sic super ea iudicaretur. Item potest poni exemplum in illa l. dos a patre. C. sol. matrim.

d *Inciuile.* potest poni exemplum in lege, quæ legitur, item in lege, idest in conuentione scripta, quod verum ut totum debet legi, si totum & de eadem materia loquatur, ut infra de eden. l. argentarius. §. edi. nam plerumque principium per finem corrigitur, ut infra, si certum peta. si tibi. Item & si plures sint coniunctæ leges, idem est, propter eandem rationem, ut infra si ex noxa. cau. aga. l. in fin. l. a.

e *Nvlla.* pone casum, vt C. de procu. l. non eo minus. item C. de fide instr. l. pluris. itẽ, vt C. de Carb. edi. l. j. §. dux. itẽ, vt C. de le. nup. l. generaliter, §. in his aũt, sed & inf. qui & quisque iur. l. j. Sol. refert, an fine postulatione quid fuerit concessum, vt hic: an cum postulatione, vt ibi: arg. in eo ti. l. j. item contra, Insti. de authori. tuto. §. neque eti, sed certe & damnum poterat ibi inesse vt ibi dicit, vel saltem in litib. & sumptibus fuit vexatus, vt inf. de minori. l. minorib. itẽ 3. C. de quæstio. l. pridẽ sed quod ibi non torquetur pro eo, non est ideo constitutũ, quia contra eũ non torquetur: sed quia sic iuri placuit: & per consequens dicere 3 eũ, vt C. de epis. & cler. au th. sed iu. lex. itẽ contra C. de Iud. l. die sabbati. sed illud est quoddam speciale ꝓ festiuitate Iudeorum indultum a Itẽ contra inf. de iur. aur annu. l. a. sed ibi priuilegio suo renũciasse vr. Item contra infra de excusat. l. cũ ex oratione. Sol. ille libert[a] habebat priuilegium quod posset excusari ab alia tutela: sed illud priuilegium non erat pro se, sed pro patrono suo indultum, quia erat senator: vñ non est mirum si ad aliam tutelam vocetur cum impetrauit ius aureorũ annullorũ. Item contra inf. de pericu. & com. rei vend. l. si vina. sed distinguitur, an aliquid sit indultum in fauorẽ contrahentiũ pacto, an ex liberalitate principis sine lege. Primo casu obtinet quod ibi dicitur, secundo quod hic. Sed hæc solutio reprobatur per l. 3. de lege commiss. l. 2. & inf. de in diem a ldic. l. Sabinus. melius ergo dicas, quod ibi non est indultũ aliquid in fauorem, quia non est extra ius commune, tunc enim inducitur aliquid in fauorem, cum est extra ius commune. Ac.

f *Non est nouum Trahantur.* tribus modis trahuntur, vt determinentur, b suppleantur, corrigantur. De primo pone exemplum C. qui lib. princ. da. l. j. quæ determinatur per secundam eiusdem tit. De secundo da exemplum. C. de contrit. pecu. l. si alia quæ diximus sup. eod. l. non possunt. De tertio da exemplum. C. de sacrosa. eccl. l. generali quæ corrigitur per authen. ingressi. ibi positam. quod si trahantur, non est nouum

g *Ideo. Vsitatum est.* illo us est à communiter accidentibus, & quod fuerit, & semper quasi hoc, & pertinet ad id, quod mo. o dixi supplendo & da duo exempla. Primum qualiter lex pertineat ad similes personas, ut Macedoniano statutum in filiis, & ad nepotes trahatur, ut infra ad Macedon. l. filium. & ad idem facit infra de don. in ter virum & vxo. l. 3. §. qui in eiusdem. item qualiter ad similes res, ut Macedon. statutum in pecunia, trahatur etiã ad alia similia, si in fraudem dentur, vt infra ad Macedon. leg. item si §. mutui, quod autem dixi, veteres ad nouas trahi, idem est econtra, ut noua ad veteres trahantur, non tribus modis, sed vno modo, scilicet determinando. c & da exemplum. C. de lit. contest. auth. offeratur, ubi simpliciter dicitur, satisdari tutore usu. l. cd inf. qui satisda. cogan. l. sciendum in princ. distinguitur, si non est possessor immobilium, & facit ad hoc in Auth. de filiis ante do. in stru. natis in fi. collat. 3 vbi dicit, oportet ea, quæ per interpretationem adiecta sunt, his valere, in quibus est locus interpretationis leg. bus.

3 † Fl. lib. 10.

a Tu dic melius secundũ Dyn quod ibi, priuilegium nõ fit tit. in finib. concessionis sed ultra processit.

b Id est limitentur. P.

c Imo etiam supple to vt no. sup. vero. in fin. gl. l. s. [illegible] Butti.

Pau. li 5. ad l. Iul. & Pap.

LEX XXVIII.

SEd & posteriores [a] leges ad priores pertinent. [b] nisi cõtrariæ sint:idque multis argumentis probatur.

Idem li. sing. ad leg. Cin. †

LEX XXIX.

COntra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet. [c] In fraudem verò legis 1† facit, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit.

Vlpianus lib. 4. ad edictũ.

LEX XXX.

FRaus enim legi fit, vbi 2† id fit quod fieri noluit, fieri aũt non vetuit 3† Et quod distat[d] ῥητὸν ἀπὸ διανοίας,* hoc distat, fraus ab eo, quod contra legem fit.

Idẽ li. 13. ad le. Iul. & Pa.

LEX XXXI.

PRinceps * legibus [e] solutus est. Augusta autem licet legibus soluta non sit, 4† princeps tñ eadem illi priuilegia tribuit, quæ & ipse habet.

Consuetudo in casib. nõ decisis, hẽt potestatẽ mutandi leges, in casib. decisis habet uirtutẽ corrigendi & interpretandi: quia cũ procedant à consensu, & sic a pari potentia descendant, debẽt esse equalis effectus. h. d. cum l. si de interpretatione. & l. sequenti. Diuiditur in duas partes principales. Primo ponit effectũ consuetudinis circa casum lege non decisum: secundo effectum circa casum lege decisum: quia lex per contrariam consuetudinẽ tollitur. Secunda ibi. Quare. Item prima subdiuiditur in tres. Primo ponit dictũ bimenbre usque ibi, inueterata. ibi, Nam cum. ibi ratio rationis usque ad uersi. Quare.

Iulianus lib. 64 5† digest.

LEX XXXII.

DE quibus * causis scriptis legibus non vtimur, [g] id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine introductũ est. Et [h] si qua in re hoc defecerit, tunc qđ proximũ & consequens ei est. Si nec id quidem appareat, tunc [i] ius quo vrbs Romana vtitur, seruari oportet. Inueterata [k]. n 6†

---

a SEd & posteriores.] quasi dicat, non solum priores: sed econtra posteriores ad priores. Accur.

b Pertinent.] s. vt per eas posteriores corrigantur & determinentur, & suppleantur. Alij dicunt, ut Io. qđ hæc l. sed & posteriores, idem dicit, qđ superior, non est nouum, sed adijcit illud qđ multis argumentis, & exẽplis probatur. Accur.

c COntra. Prohibet.] s. expressim, vt si uendat res minoris sine decreto. quod expresse prohibet lex ut ĩ. de reb. eorũ l. j. talis facit ꝯ uerba & contra sñiam legis: & est alius qui tũ sñiam offendit & verba reseruat. ut hic, & ĩ. l. prox. de quo sumas exempla in hac dist. fit fraus legi qñque de re ad rẽ, ut si qs det filiofa. aliud q̃ pecuniam mutuo. ut ĩ. ad Mac. l. sed Iulian⁹. §. mutui. qñque de persona ad personam: ut si uir volẽs donare vxori supponat aliũ q donet. ut ĩ. de donat. inter uir. & vxo. l. si spõsus in princ. qñque de vno contractu ad aliũ ꝯtractũ, ut si vir volens vxori donare, contentus sit vẽdõne in fraudem legis, vt infra. de donat. inter vir. & vxo. l. si spõsus. § circa. qñque de vno ꝯtractu ad eũdem contractũ, sed nõ eodẽ mõ faciẽdũ, vt si mulier uolens intercedere colore q̃ fuit, & ꝯuenit ut cũ ipsa potius contraheretur, vt ĩ. ad Velle. l. quis. §. si cum essem. sed an verba tũ offendere liceat? Rñ. sic, ut ar. inf. §. quis. & inst. de in ius vocan. l. quamuis, in fi. & ĩ. de iureiur. l. sed & si possessori. § item si iurauero. item facit C. de inoffi. testam. l. fratres. vbi beneficiũ pro maleficio sumitur item. C. de adulte. l. cum qui ubi vxor dicitur etiam quæ non est vxor. & dic ut not. C. de legi. & con. l. non dubium Accur.

d FRaus Distat.] idest, verbum ab intellectu vel sententia.

e PRinceps legibus.] ab alio conditis, ut inf. de arb. l. nam & magistratus vel à seipso, vt inf. de arbi. l. pen. voluntate tñ sua legibus se subijcit. vt C. eo. l. digna. & inst. quibus modis testam. infir. & facit C. de testa. l. hac cõsultissima. §. ex imperfecto. & C. de bon. quæ li. l. cum multa & ĩ. de leg. 3. l. ex imperfecto. & in decre. dis. 8. c. quæ cõtra. Sed qđ dicit de Augusta qđ hẽt idem priuilegium, est contra ĩ. de leg. 3. l. quod prin & l. s. q. sed dic, qđ oĩa illa quæ hominibus tantum conueniunt, sibi non dat. cum sic in alijs fœminis præcipiat. vt C. de arb. l. fi. non ergo sibi dat potestatẽ condendi leges. Item quæ sunt habilia mulieri, concedit, vt hic, sed non omnia, secundum Io. ut in l. contraria. vel dic, quod legatum relictum principi fuit ibi caducum, vel quasi, relictum Augustæ fuit pro non scripto. Sed quæ priuilegia tribuit princeps Augustæ? Resp. quæ fisco sunt infr. de iure fisci. l. si fiscus, in fi & l. sequen. est ergo immunis a præstatione vectigalium: ut inf. de Publica. l. licitatio. §. fi. sc. s. Item alia in. etiam C. de præpo. sa. cu. l. cubiculario, lib. 12. & C. de quadri. præscrip. l. vlt § 2. Hactenus de legi. & S. C nunc sequitur de consuetudine.

De quibus.] CASVS. Si qõ de facto emergat, super qua ius scriptũ aliqd nõ dicat,* cõsuetudo terræ incipit in qua qõ emerũt de nouo, seruatur, & si nõ sit cõsuetudo, iudicabimus sicut in alia simili qõne quocũq; ordine expedit. Si hæc duo deficiãt, iudicabimus ſm cõsuetudinẽ vrbis Romæ. Secundo dicit, qđ cõsuetudo vrbis Romæ seruatur pro lege qđ sic pbat. Nã cũ ipsæ leges Roma. seruent ab oib. ergo & consuetudo, & est rõ quia tantũ valet ꝯsuetudo Romanorũ non scripta, quãtũ lex scripta. Nã & consuetudo vincit legẽ, sicut vna lex vincit aliam. Viu.

f De quib. causis.] vt de feudis. & not. tria. Primo qđ dẽt seruari ꝯsuetudo loci illi⁹ vbi agitur. Scđo, si hoc deficit, tũc dẽt seruari ꝯsuetudo, q̃ est similis in facto: ut hic, & C. q̃ sit longa ꝯsue. l. ij. Tertio consuetudo urbis Romæ: vt hic. & C. de vete. iur. enu. l. j. pro pe. fi. & Insti. de satisda. in fi. & potest poni exemplũ: statutũ est in contractu siue feudi, vt si uasalli filium mãcus fuerit, non succedat in feudis: ergo dño seruire nõ potest, ergo erit sic ex alias debilitat⁹. Itẽ, si de consuetudine non admittitur monachus, idem erit in regulari canonico. Item, si admittit filius vt succedat patri in feudũ: idem erit ut succedat matri. Item, si non admittitur mulier, idem erit de hermaphrodito, si sexus mulieris inualescat: vt ĩ. de sta. ho. l. quæritur. His modis trahitur non scriptum ius ad scriptũ de similibus ad similia. trahitur etiam qñq; scriptũ ad non scriptum: ut sicut viusfructuario cedit incrementum alluuionis, sic cedat emphyteuticario, ut inf. de vsufr. l. item si fundi, §. huic. Item, scriptum ad scriptum, ut diximus sup. eod. l. non possunt. Item, non scriptum ad scriptum iuris vt C. de episc. au. l. si lenones, & no. hic arg. pro nobis his. n. tẽporib. tantam habebat potestatem populus Ro. secundum omnes, quantam hodie princeps: sed olim prius spectabatur consuetudo alicuius loci, quam Romæ: ergo & hodie, & sic magis quam lex scripta: ergo consuetudo particularis alicuius muni. ipij derogat legi in eo municipio, ut infra, com. pra. l. venditor. § si constat.

g Vtimur.] quia non habemus, & certe idem si habemus, sed non sunt in viridi in fine legis.

h Et.] pro idest.

i Tunc ius.] idest consuetudo.

k Inueterata.] s. cuius non extat memoria, ſm quosdã, vt arg. inf. de aqua pluu. arce. l. j. in fi. & ĩ. de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. § ductus. & C. q̃ sit longa consue. l. consuetudinis. ibi, longæui. cum longæuum tẽps sit 100. an. vt C. de sac. eccl. l. vl. sed Io. contradicit. n. x. an quod patet ex rub. hic. & C. eo. ubi dicitur longum aũt dr̃ decenniũ, ut Insti. de usuc. in prin. Item facit, quod dicitur infr. l. proxi. diuturna, cum dicatur decennium, vt infra qui & a qui. l. si fideicomm. §. Aristo. Sed qualiter decennio consuetudo introducitur? Respond. si bis fuerit inductum

in alig

---

† Cinciam.

1† Fl. desi. in fraus facit.

2† Flor. habet. vbi quod fieri noluit.

3† Flor. addit id fit.

* Idest cũ tũ a sententia. Bu. hic siue verbis expressim vel mentem conceptum.

* Hoc dictum interpretatur. Aristo. lib. 3. Rhetor. 9.

4† Flo. ita legit, Non est, princeps tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ & ipse habent.

5† Flo. di. 94.

* Ad materiã l. adde, qđ licet consuetudo sit seruanda: tamẽ si sit introducta cõtra solemnitatem alicuius rei ecclesiæ sitæ, non valet. ita firmat Ioan. Fab. & scribentes in authẽ. hoc ius porrectum. C. de sacros. ec. in auth præterea co. tit. confert & confuetudo. dist. 6. tex. in c. in iis. 11 dist. ubi in ca. naturale de elec. in 6. & in c. ex literis. de consue.

6† Flor. desit enim.

a Istud exẽplum pl. nõ est bonũ, qa in utroq; est cas. s consuetudinis, cũ nec mancus nec fœmina potest infeudo succedere. in ca. j. an mu. vel aliter imperfectus l. 1a.

b Istam opi. communiter sequunt Do.

consuetudo a pro lege nõ immeritò custoditur: & hoc est ius, q dr moribus constitutum. Nam cũ ipsæ leges nulla ex alia cã nos teneant, q̃ q̃ iudicio populi receptæ sunt, meritò & ea q̃ sine vllo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Nam quid interest, suffragio b populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, & factis? c ¶Quare rectissimè etiam illud receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiã tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur. d

Longa consuetudo habet vim legis maxime si in cõtradictorio iudicio sit opposita: & sumit vigorem ex tacita populi conuentione: & non est necesse, q redigatur in scriptis. & legem interpretatur, cum de legis intellectu dubitatur: et omnia prædicta obtinent, nisi consuetudo sit erronea. h.d. vsq; ad leg. ergo. Bar.

Vlp lib 1. de offi. proconsul.

LEX XXXIII.

Diuturna e * consuetudo pro iure & lege in iis, quæ ex non scripto descendunt, obseruari solet.

Idem li 4. de offic. procon.

LEX XXXIIII.

Cum de consuetudine f ciuitatis, vel prouinciæ confidere quis uidetur, primũ quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradictorio g aliquando iudicio consuetudo firmata sit. h

Hermo. lib. 1. iuris epitom.

LEX XXXV.

Sed ea quæ longa i consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, uelut tacita ciuium conuentio, non minus quàm ea, quæ scripta sunt, iura, seruantur. *

Paulus li. 7. ad Sabynum.

LEX XXXVI.

Imò magnæ authoritatis hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto id comprehendere.

Idem libro 1. Quæstionum.

LEX XXXVII.

Si de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus vsa fuit. k 1 † Optima.n. est legum interpres consuetudo.

Callistratus lib. 1. Quest.

LEX XXXVIII.

Nam Imperator noster Seuerus rescripsit, in ambiguitatibus, quæ ex legibus l proficiscuntur, cõsuetudinem, aut rerum perpetuò m similiter n iudicatarum authoritem, uim legum obtinere debere.

n illo tempore: vel libellum, vel quærimoniam proponam contra talem consuetudinem spreuerit iudex, vt j. eo. cum de consuetudine, & C. de epis. aud. l. nemo. in fin. & inf. eo. l. nam Imper. sed secundũ hoc ẽt exemplis iudicat. sed contra. C. de sen. l. nemo. sed dic, non exẽplis: sed consuetudine, q̃ p exẽpla probatur, a & ẽt per ... ẽnium, vt si potestas bis iudicauit consilio cõuocato, eo animo, vt sit consuetudo deinceps, vel nõ exemplis male iudicantis: sed bene fit. Vel dic, non exẽplis vnius, sed multorum. Accur.

a *Consuetudo.*] s. Romanorum.

b *Suffragio.*] i. consensu in scriptis redacto. io.

c *Factis.*] i. consuetudine. q. d. nihil interest. & no. duo bona similia inf. de ædil. edi. l. si tamen. §. ei. & inf. de iis, q. no. infa. l. 2 §. ignominiæ. sed certè quãque multum interest. Quidã. n. sunt, qui de l. tãt voluntatem suã sco. & factis, & verbis, vt summi magistratus: qdã verbis tantum, vt municipales, vt inf. de of. eius cui man. est iurisd. l. 1. & de iurisd. omn. iud. l. magistratib. qdã reb. & factis tantũ, & non verbis, vt quilibet contra seipsũ, vt j. de ar. le. l. pe. & j. si quis cautio. l. 2. §. si quis tñ.

d *Abrogentur.*] not. per duo corrigi legẽ. Primò p aliã legem. & hoc planum est. Secũdò p cõsuetudinẽ. b vt Instit. de iu. nat. §. pe. sed cõtra in hoc secundo. C. q̃ sit lõga cõsue. l. 2. Sol. distingue: aut est consuetudo generalis, & tunc gñaliter vincit legẽ, vt hic: aut est specialis, & tũc vincit specialiter, vt j. eo. õia præ. l. venditor §. si constat. & j. quod cuiusque vni. l. item § j. non gñaliter, vt C. eo. l. 2. q̃ est cõtra. & hæc est vera, si cõsuetudo sequit legem; nã si pcedat, vincit à lege, vt inf. de sepul. viol. l. 3. § diuus. & hoc quando contra legẽ est cõsuetudo ex certa sciã: secus si per errorẽ, vt j. eo. tit. l quod nõ rõne. & in Auth. vt nulli iud. §. 1. colla. 9. cũ expresse à iure inhibita, vt C. de vsu. l. eos. §. cæteros. in fi. Itẽ si est secũdũ legẽ, vel saltẽ ñ cõtra, valet: vt in hac lege, & hoc secũdũ Io. Alij vt P. & Irne. dixerũt, hãc ad illã trahi: cũ huius l. tpe populus hẽbat ptãtẽ condẽdi leges, vnde per eius contrariam consuetudinẽ abrogabant. Hodie per principem tñ fit vtrũq;. Item alij distinguũt: an sit talis lex cui possit derogari per pactũ, & tũc consuetudo eã vinceret, vt hic. aut nõ: & tũc ñ vincet, vt ibi. q̃ aũt sint leges quibus possit, vel non possit per pact. derogari, dr C. de pact. l. si quis in cons. ribendo. in gl. Io. Alij etiam distinxerũt, aut est lex consuetudine approbata. & tunc ipsa lex vincet, vt ibi. aut ñ, & tũc consuetudo vincet, vt hic.

e *Diuturna*] s. x. vel xx. anno. vt diximus sup. l. prox. sed quæ est dñia inter hanc & eam? Respon sup. dixerat consuetudinem seruari: hic determinat de ea, quæ est longa. Vel aliter: sup. loquitur de his casib. de quib. nihil omnino in iure est, hic de his de quib. lex tractat, vt de locatione. casus tñ euenit lege nõ determinatus: vt est in hac ciuitate. Nam secundũ consuetudinem soluitur medietas pensionis in festo oium Sanctorũ: in Natali alia medietas, & inducitur consuetudo p duas sñias latas intra x. an. Item, quia perpetuò sic est obtentũ sine cõdictione: vt quia clerici vendunt res ecclesiæ sine decreto episcopi, vt inf. eo. l. si de interpretatione. itẽ, qa libelli q̃rimoniarũ de talib. non fuerunt recepti, vt in l. cũ de consuetudine.

f *Cum de consuetudine.*] ciuitatis vel prouinciæ.

g *Contradictorio*] duobus mod. expone sine, non. Primo, qa semel fuit iudicatum cõ cõsuetudinem ante xx. an. inchoatam, qñ est inter absentes: sed postea erubuerunt iudices cõ eã iudicare secũdũ Io. & Az. secũdum hoc dic iudicio, i. sñia. Vel dic scdo, semel cũ allegaretur cõsuetudo à xx. ann. citra. in contrarium fuit allegatũ: pars tñ eã allegãs obtinuit: & alijs multis vicib. sine cõtradictione obtinuit, & secũdũ hoc dic, iudicio, i. cõtradictione facta in iudicio: & hoc est, quod dicit de libellis quæri moniarum. sed alibi est litera cũ, nõ: & tũc plana est, * quasi nemo contradixerit. Si aũt qñq; secũdũ eam, qñq. cõtra eam fuit iudicatum, non est consuetudo, secundum Ioan.

* Cic. lib. 2. de inuentio. 1. ad Heren. & in partic. post Pla. lib. 4. de legib.

1 † Fl. sumsit.

* Verior tñ lectio est sine negatione, cui cõsentiunt Pandectæ Flo. & Ant. Augu. li. 1. cap. 1.

h *Firmata sit*] supple, vel non sit firmata.

i *Sed ea quæ longa.*] uidendũ dixi, an non sit firmata. tũc. n. nõ tenebit; sed si lõgo tempore sit obtenta, firmata videtur, & pro iure seruatur.

k *Si de interpretatione. Vsa fuit.*] vt ita deinceps vtatur, & pone in hac, & seq. l. exempla, q̃ habuimus sup. eo. l minime. Et de hac interpretatione dicas, quia qñq; consuetudo interpretatur legẽ, vt hic. qñq; iudex, vt s. eo l. & ideo, & l. nam vt ait. qñq magister. vt C. de pro es. qui in vrbe Con. l. 1. & infra si cer. pet. l. 1. quæ omnia sunt contra, C eo l. 1. & in Auth. de rap. mul. in prin. colla. 8. Sed hic interpretatio consuetudinis est probabilis, & necessaria, non in scriptis redigenda, vt inf. eo. l imò. magistri verò probabilis, non necessaria, nec in scriptis redigenda, nisi ad memoriã. Iudicis autem interpretatio est in scriptis redigenda: quia sine scriptis sñia non valet, vt C. de sen. ex breui. te l. 2. sed Principis interpretatio est necessaria, & in scriptis redigenda, & generalis, vt C. eo l. 1. & l. 2.

l *Nam Imperator. Ex legibus.* idest ex verbis l.

m *Perpetuo*] i. decennio. sic ergo exemplis iudicatur. Sed contra. C. de sen. l nemo. sol. vt supra eo. l. de quibus. diximus in illa gl. cuius non extat memoria.

n *Similiter.*] i. in eundem modum prolatarum.

a Quod non ratione.] CASVS. Consuetudo, q̄ est Bononiæ, vt si dñs vini imposuerit manū ad plaustrū & ad adiuuandum, ex tunc sit suum periculū: q̄ rōnem est, & per errorem inducta: non ergo obtinebit in alio liquamine, licet postea fuerit approbata ex certa scientia, vel ex tacito consensu: vel dic aliter, vt licet in vino Titij cōnuetir, & fuerit secundum eum iudicatum in vino, & sic vt, q̄ obtineat in persona alterius: non tñ est tenēdu in vino in persona alterius, q̄ cuius fuerit iudicatū: cū.n. consuetudo non fit sine consensu, vt s̄. eo. l. de quib. in fi. patet, q̄ non est consuetudo: sed cum nihil sit tā contrarium cōsensui, quàm error, qui detegit imperitiam, vt j. de iurisd. om. iud. l. si per errorem, non obtinebit in alijs rebus vel personis.

b Ergo.] quia supra de iusti. & iu. dixerat, & de iure gen. & ciuili, & in hoc tit. sup. eod. l. de quibus, cum seq. legibus dixerat de consuetudinario, infert ergo, &c. & quod dicit consensus, sciuium, vt fit ius ciuile.

c Necessitas.] i. ius gentium, quod per hominum necessitatem est inductum, vt Instit. de iu. na. §. ius autem. Vel dic consensus, vt lex & senatusc. & plebis c. q̄ fiunt per consensum populi, & necessitas, vt leges principum, quas necessario scire debemus, vt C. eo. l. pen. sīc no. q̄ hic de iure natu. facit mentionē. Ac.

Celsus lib. 24. Digestorum.

LEX XXXIX.

Quod non ratione [a] introductum est, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum, in alijs similibus non obtinet.

Modestinus lib. 1. Regula.

LEX XL.

Ergo [b] omne ius aut consensus fecit, aut necessitas [c] constituit, aut firmauit consuetudo.

Vlpianus lib. 2. Institutio.

LEX XLI.

Totum autem ius consistit, aut in acquirendo, [d] aut in conseruando, [e] aut minuendo. [f] Aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusq; [g] fiat: aut quemadmodum quis rem suam, vel ius suum conseruet: [h] aut quomodo alienet, [i] aut amittat. [k]

TITVLVS IIII.

De constitutionibus [*] principum.

Principum placita animo ius condendi facta, habent vim legis generalis, nisi sint facta ad certas personas, quia tunc personas non egrediuntur. h. d. vsque ad finem. Bart.

d Totum acquirendo.] siue dominium, siue possessionē, siue ius aliquod.

e In conseruando.] s. dominium vel possessionem, vel ius, quod in nobis est idest, nostrum est.

f In minuendo.] s. quod habemus.

g Cuiusque fiat.] quantum ad acquirendum.

h Conseruet.] s. retinendo.

i Alienet.] s. transferendo in alium.

k Amittat.] vt si habeat pro derelicto.

DE CONSTITVTIONIBVS Principum.

Generaliter de legibus dixerat, nunc specialiter de legibus tantum Imperatorum: nā iam de cæteris partibus iuris: sub qua continetur plebiscitum dixerat, & de S. C. & consuetudine, & per hoc de iure prætorio, & interpretatione prudentum: nunc dicit de vltima iuris parte, s. constitutione principis. Sem. Curac. sic continua. Sequitur quarta pars iur. cius quod subiecit ipsi princeps constituit, cuius Augusto priuilegio eadem est potestas, quæ populi fuit.

l Quod principi placuit.] v t esset ius gñale, & cōenam si placeret ei concedere, non est lex.

m Regia.] lata ab Hortensio mirabili oratore, vt supra de orig. iu. l. 2. §. deinde cum esset. sed non populo & plebe ibi dicit. dic ergo hic, regia, idest, regali.

n Imperio.] scil. referendo de populo ad principem.

cæ Adde ad hāc materiam, q̄ constitutionis prin. scientia presumitur post lapsum duorum mensiū. In c. nonerunt. ext. de sen. ex. & facit tex. iuncta gl. in c. fin. ext. ne sede. vel mo. & quando liceat cōstitutio prin. vide gl. in tit. de cens. in prag. sanc. super verb. duos menses.

Vlpia. lib. 50. Institutionum.

LEX PRIMA.

Quod principi [l] placuit, legis habet vigorē: vtpote cum lege regia, [m] quæ de imperio [n] eius lata est, populus ei [o] & [*] in eum [p] omne suū imperium, [q] & potestatē [r] 1† contulerit. [s] Quodcūque igitur Imperator per epistolam, & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, [t] vel de plano interlocutus est, [u] vel edicto [x] præcepit, legem esse cōstat. Hæ 2† sunt quas constitutiones vulgò appellamus. Planè ex his quædam sunt personales, [y] quæ 3† nec ad exēplum trahūtur. Nam quod 4† princeps[*] alicui ob merita indulsit, [z] uel si cui 5† pœnam irrogauit, [a] uel si cui sine exemplo subuenit, [b] personam non egreditur. [c]

o Ei.] idest, ad eius honorem.

p In eum.] i. ad eius onus, vt sustineat onus condēdi iura.

q Imperium.] merum, & mixtum.

r Potestatem.] i. iurisdictionem.

s Contulerit.] vt inf. de of. præf. præto. l. 1.

t Decreuit.] dando definitiuam sentētiam, vt C. eo. l. fi.

u Interlocutus est.] quę tamen interlocutio non est generalis, nisi hoc expressè dicatur, vt C. eo. l. 3. quæ est contra.

ADDITIO. Pro solutione contra. distingue secūdum Bar. hic. Aut principis interlocutio est redacta in corpus iuris, aut non: primo casu obseruatur pro lege generali, vt in contrario: secundo casu non, vt plene no. per Cyn. in l. leges. C. eo.

x Edicto.] apposito hac e. ista li lege, vt C. eo. l. 3.

y Personales.] q̄ in iuris corpore non clauduntur, alias q̄ est generalis, vt C. de no. Co. compo. l. 1. in fi.

z Indulsit.] vt priuilegium.

a Irrogauit.] non merenti tantum.

b Subuenit.] vt quia pepercit pœnam merenti.

c Non egreditur.] imò vt personā egredi, vt inf. quod quisque iur. l. 1. quæ est contra, sed dic, ibi ad postulationem datum fuit rescriptum, hic non. Item contra. C. de fr. & li. ex. l. fi. vbi priuilegiū vi. i. datum de minorib. expensis etiam aduersario prodest. sed dic, ibi speciale, propter æquitatem iudiciorum seruandam: vt arg. C. de post. l. prouidendū, vel dic in vtroq; contrario nō egredi personam. s. prorsus extraneam: aduersario tamen eius prodest. v. l. hoc locum hēt qñ ad nullius læsionem cōceditur. & ex quo datur materia tractandi de rescriptis, breuiter dic, si legi Dei, vel euangeliorum contradicant, non valent: vt arg. inf. de arb. nam & magistratus: distinguere tñ pōt lex humana legem Dei, q̄ est, vt in ore duorum, vel trium stet oē verbū, nam distinguitur testamentum ab alijs: vt C. de fidei. l. fi. circa fi. Si autem est q̄ ius humanum, siue contra ius naturale, siue g. ntiū, non valet: vt si petam, q̄ res alterius mihi detur, nam dñia sūt de iure gen. vt sup. de iust. & iur. ex hoc. & tunc non valēt. cum sint immutabilia talia iura: vt Insti. de iu. na. gen. & ciui. §. pen. fallit in casib. vt C. de ven. re. fi. l. cū priua. com. l. 1. li. te. & C. de quadri. præsc. l. fi. & fallit. ratione delicti tum, vt per totum ti. de bonis damnato. item ratione publicæ vtilitatis. vt j. de relig. & sump. fune. l. si quis sepulchrum. §. cum tñ. Si autem in ea læditur id, quod est de iu ciui: vt in actionibus, quæ sunt a iure ciuili, vt sup. de orig. iur. l. 2. §. omnium. si quidem, vt prorsus collatur, non valet, sed vt differatur, valet, vt C. de prec. Impe. offe. l. quoties: si autem per mendacium, valet: sed secundum veritatem datus iudex dēt procedere, vt C. si cōtra ius vel vtil. publ. l. præscri. quidam tñ dicunt vt l. ha. q̄ et tunc cum effectu valeat, si modicam læsionem contineat: si aūt est q̄ publicam vtilitatem, valet tunc demum, si secunda iussio intercedat, vt in Aut. de man. Princ. §. deinde competens. colla. 3. & in Aut. vt nulli iud. §. & hoc verò iubem³. col. 9.

* In hac dec. (ei & in eū) vide Duar. lib. 2. disp. cap. 19.

1† Contulerit. Flo. conferat.

2† Fl. hæc.

3† Flo. desse, quæ.

4† Flo. quod.

Ale. lib. 6. geni. dier. cap. 23. refert prudens cōsilium Traiani in cōcedendis priuilegiis.

5† Fl. quem.

I N rebus.] pone exemplū in l. Fal. noua, quæ est contra l. 12. tab. in iusta, ut desit ad leg. Falcid. in prin. Item pone exemplum infra, de ulgari substit. l. ex facto, circa principium, ib. etenim iniquum, &c. Vel pone exemplum in dilatoria exceptione, ut C. de prec. Impe. offe. l. 2. & C. noua. uect. l. non olent.

B Eneficium.] ut si concessit donum, adiacentia concessisse uideatur. argu. ff. de penu. le. l. 3. §. i. & l. seq. uel melius pone exēplum, concessum est Ponticis ut illi matres sequantur, large interpretetis, ut et filij l. gitimi sequantur, ut infra ad municipales. l. j. & facit inf. de uulg. subtit. l. ex facto, & C. quæ res pign. obl. possunt. l. fi. & C. de bo. uacan. l. si qū. lib. x & ut plene uideas, dic quod in ꝓ̄tibus plene interpretamur: ut C. ut ac. ab hære. & contra hære. l. 1. & C. quæ res pig. ob. pos. l. fi. in fi. uoluntatib. plenius, ut infra de fun. instr. l. quæsitum §. idem respon. & de tri. ui. & oleo leg. l. pen. in rescriptis, plenissime ut hic, & in Auth. de nup. §. si uerò solum usumfructum. col. 4. & infra de iure immu. l. 4. sed uidetur ꝙ strictè: ut C. de inoffi. testa. l. si qū. sed ibi in litera ratio redditur. item opponitur eodem modo infra, ne quid in loco pu. l. 2. §. merito. Respon. ibi non dicit, quod strictè interpretetur, sed quod Imperator sine iniuria cuiusquam concedere debet.

c Interpretati.] legem cōem tamen præualere oportet: ut in Auth. de non alie. §. quia uerò uerisimile. in fi. coll. 2. nisi diceret, non obstante tali lege. & facit ad hanc legem infra, de te iu. l. quidam consulebant. in fi. & C. de nup. l. si furiosi. & infra de re iud. l. in testamentis. & infra de offi. præfecti urbi. l. 1. § cum urbem. & infra de ver. sig. l. verbis legis. Arg. contra infra de offi. præ. l. sæpe Ac.

ADDITIO. Dic quod hic loquitur in beneficio, ibi in rescripto. Bal.

Vlpia. L. iiij. Fideicommissorum.

LEX II.

IN rebus a nouis * constituendis euidēs esse utilitas debet, ut recedatur ab eo iure 1 † qđ diu æquum uisum est.

Iabolenus lib. xij. 2 † ἐπιστολῶν epistolarum.

LEX III.

BEneficiūb Imperatoris qđ a diuina. s. eius indulgentia proficiscitur, quàm plenissime interpretari c debemus.

Modesti. li. 1. 3 † excusatio.

LEX IIII.

Ἀπισταγετιέσεραι διὰ ξις ἰσχυρὸ πεσαι τὰ πρὸ αὐτῶν σιαίη. i. Constitutiones tpe posteriores, potiores sunt his, quæ ipsas præcesserunt.

TITVLVS V.

De statu hominum.

Paul⁹ 4 † li. 1. Institutionū.

LEX PRIMA.

OMne ius quo utimur, vel ad personas pertinet, d vel ad res, vel ad actiones

Hermo. li. 1 iuris. ἐπιτομῶν.

LEX II.

CVm igitur hominum causa omne ius constitutum sit: e primo de personarum statu: f ac post de cæteris, ordinē perpetui g edicti secuti, & his proximos atque coniunctos applicantes titulos, vt res patitur, 5 † dicemus.

Primo ponitur diuisio personarum. Secundo, definitio libertatis. Tertio definitio seruitutis. Quarto ponitur etymologia huius vocabuli. Secunda ibi, libertas. Tertia ibi, Seruitus. Quarta ibi Serui. ubi etymologia ponitur: & durat vsque ad finem legis. Barto.

Caius lib. j. Institutionum.

LEX III.

SVmma h itaque diuisio de iure personarum hæc est, ꝙ omnes homines aut liberi sunt, aut serui. *

Floren. li. ix. Institutionum.

LEX IIII.

Libertas i est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi si quid ui, aut iure prohibetur. ¶ Seruitus est cōstō iurisgentium, k

DE STATV HOMINVM.

Tractaturus de iure prout aptatur varijs negotijs, præmittit Iustinianus per compilatores suos iuris tripertitam diuisionem, singulas eius partes prosequens. Cuiac. Sic. Expositis partibus iuris, quia omnes sunt constitutæ hominum causa, incipit tractare de hominum ipsorum iure siue de statu conditionis cuiusque, & alius est status capitis, alius status seruitutis.

d O Mne.] Pertinet. Hoc vr̄ esse falsum, quia quædam iura vr̄ esse data ad dilationem dandam, quædam ad causarum definitionem, quædam ad bo. pos. petendam. Sed respō. omnia continerí rei appellatione: immo etiam actiones continentur, quare frustrà esset si dixisset ad personas, vel ad res. sed hoc dixit vt plenius quod intendebat, exprimeret. pertinet ergo ad personas, scilicet qualiter personæ, idest serui acquirantur, & alienentur & amittantur, & conseruentur, & de conditionibus eorum: & ad res qualiter acquirantur, conseruentur, amittantur, alienentur: & ad actiones pertinet, qualiter nobis competant, & qualiter eas proponere debeamus.

e CVm igitur.] CASVS. Intendit iurisc. demonstrare ordinem quo sit processurus. nam primo dicturus est de personis, qualiter circa statum obligentur, & liberentur. Secundo de rerum diuisione: postea actiones ostendet quę & quales sunt, & qualiter in iudicio ꝓponant. Quarto qūo iustitutes uem dicentur. Viuianus.

e Constitutum sit.] ut inf. de usur. l. in pecu. dū. §. 1. sed ꝯ. sup. l. 2 in fi. sol. ex. sed a dic, quo ad vtilitatē est verum ꝙ dr̄ hic: sed quo ad tractatū superior lex locum habet.

5 † idest ordo postulat.

f Statu.] primò de ꝑsonis qualiter obligentur in statu, & liberentur & postea rerū diuisionem ponit, de actionib. quoque annectit Hermo. in lib. suo quē nō habemus, sed leges eius hēmus ostendendo quæ & quales sunt, & qualiter in iudicio proponuntur. & quid in eis ueniat.

g Perpetui.] i. gnālis edicti nam prætor ꝓm ordinem sua edicta ꝓponebat, & de his fortè sic, nos prout res patitur, quia qñq; res non patitur quin quædam extranea interseramus.

* Concor. to. tus titu. Inst. de iure ꝑson.

h SVmma.] i. breuis: uel summa i. prima b quia aliæ sequuntur in titulis sequentib. uel dic summa i. digna c in duob. s. in ordine: & quia unum habet membrum à iure naturali, aliud à iure gentium & ꝙ dicit oēs hoies, resol. in singulare. i. ols hō, vt infra de cond. & de. l. falsi. §. pe. vt non obstet oppositio quæ fit duob. demonstratis, s. libero & seruo, aut. n. sunt liberi, aut serui, & neutrum est verū: sed quid de statu liberis? Resp. serui sunt: de statu. lib. statu liberi à cæteris, & l. statulib. ꝙ dic ut ibi. S. d quid de ascriptitijs? Respon. liberi sunt. C. de epi. & cle. l. iubemus, & auth. ascriptitios. & C. de agri. & cen. l. cum scimus in fin. lib. 11. Nec ob. C. de agri & cen. l. ne diutius, quia uerum est, ꝙ non differūt a seruis in eo, ꝙ pñt uēdi vt serui cū glęba terræ, vt C. de agr. & cens. l. quēadmodū, uel melius quo ad dños serui sunt: quo ad extraneos liberi. vñ dñm in ius vocare non pñt, & a dñis venduntur. sunt ergo dños: ut inf. d auro & arg. leg. l. Quintus. § argento & C. de agri. & cē. l. quēadmodum. & C. in qui cau. col. & cens. l. 2. lib. 11.

b Ista expositio est uera Bal.

c Idest, præcipua & principale membrum à iure naturali & hæc est uera. Bal.

i L ibertas.] Definit hic libertas ꝓm ius quo est inuenta. i. ꝓm ius naturale ꝓm id. vñ & libertas serui definitur. seruus. n. pt facere qđ uult inspecto iure naturali, nisi ui, id est de facto aut iure quolibet prohibeatur. Alij dicunt addendum esse, quod est Inst. de iu. perso. ibi, ex quo liberi &c. & secundum hoc definitur libertas liberorum, non libertas seruorum. Tu dic, quod libertas est facultas. i. possibilitas à iure naturali qđ pt facere quidquid vult, nisi ui i. iure gē. (qđ pp necessitates hoīum est inductū: vt Inst. de iure na. §. ius aūt gētiū.) uel iure, s. ciuili prohibeat, sed diceret, q libet liber est: nisi sit seruus iure gentiū: vel ciuili vt qa patiatur vēdi se ad ptiū part cipādū, ut inf. e. l. proxi.

k Iuris gentium.] idest à iure gentium inducta, ut supra de iust. & iure. l. manumissiones,

a Subijcitur.]

a *Subiicitur.*] quandoque etiam est seruus sine domino. vt hereditarius, vt infra de re. di. l. 1. §. j. Item habitus pro derelicto. ut infra pro derelicto. l. fin. & inf. de stip. ser. l. ꝙ seruus. Item alius casus, vt inf. de li. caus. l. si fructum. Accur.

b *Seruare.*] Sed tabellio dr̄ seruus publicus, à seruiendo, vt infra de adop. l. non enim aliter. tabellio n. seruus esse non potest, C. de tabel. l. gñali. lib. 10. Accur.

gratis: vt C. de inof. test. l. si quis in suo. §. lege Iulia. fm Bal.

h *Postea facta.*] scilicet per ingratitudinem.

i *Expulsa.*] per deportationem: sed tunc & ipsa libera est: vnde dic in metallum.

k *Vel.*] ponitur pro saltem.

qua q̀s dñio alieno contra naturam subiicitur. [a] ¶ Serui ex eo appellati sunt, q̄d Imperatores captiuos vendere, 1 † ac per hoc seruare, [b] nec occidere solent. Mācipia verò dicta sunt quod ab hostib. manu capiunt.

Diuiditur in quatuor partes. In prima ponitur alia diuisio psonarū. In secūda dr̄ qualiter fiāt serui. In tertia ponitur, qui sint īgenui. In quarta ponitur, qui sint libertini. Secūda ibi, Serui aūt. Tertia ibi, Libertini. In summa h.d. Seruorum una est cōditio: liberorū procreatio duplex. hoc primo. & serui fiūt dupliciter: aut de iure gētiū, aut de iure ciuili. hoc secūdo: & siue mater sit libera tpe cōceptionis siue tpe partus, siue medio tpe inter cōceptionē, et partū, partus est liber. Barto.

Marianus lib. 1. Insti. L. V.

ET seruorum q̀dē vna est cōditio: [c] liberorum aūt hominū multiq; 2 † q̀dā ingenui sunt; q̀dā libertini. ¶ Serui aūt in dñium nr̄m rediguntur, aut iure ciuili, aut gentium. Iure ciuili, si quis se maior xx. annis ad p̄tium participandū venire [d] passus est. ¶ Iure gentiū serui nr̄i sūt, q̀ ab hostib. capiuntur, aut q̀ ex ancillis nr̄is nascuntur. * ¶ Ingenui sūt, q̀ ex matre libera [e] nati sunt. [f] sufficit āt 3 † liberā fuisse 4 † quo tpe nascitur, licet ancilla conceperit. 5 † econtrario, etsi libera conceperit, deinde ancilla facta 6 † pariat: placuit eum qui nascit, liberū nasci. nec interest, ex 7 † iustis nuptiis conceperit, an vulgo. quia nō dēt calamitas [g] mr̄is nocere ei qui in ventre est. Ex hoc q̄situ ē, si ancilla p̄gnans manumissa sit, deinde ancilla postea [h] facta, aut expulsa [i] a ciuitate, peperit, liberū, an seruum pariat. Et rectius probatum est, liberum nasci: & sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem vel [k] medio tempore habuisse.

Caius libro primo Institu.

LEX VI.

LIbertini * sūt, qui ex iusta [l] seruitute manumissi sunt. Paul. li. sing. de portionib. q̄ liberis dānatorum cōcedūtur.

Qui est ī vtero p nato habetur quo ad sui cōmodū. h.d.

LEX VII.

QVi in vtero est, [m] perinde ac si in reb. humanis esset, custodit, quoties de commodis ipsius partus quæritur: quāquam alii, antequā nascatur, nequaquam * prosit. [n]

Papinianus libro iij. quæst.

LEX VIII.

IMperator [o] Titus Antoninus rescripsit, non lædi statum liberum ob tenorem instrumenti male concepti.

Idem libro 8 † xij. quæstio.

LEX IX.

IN multis p nostri iuris articulis * deterior est conditio feminarum, q̄ masculorū.

ET seruorū.] CASVS. In hac l. dr̄ quod vna est conditio seruorū: liberorū aūt quidā liberi, quidam libertini sunt. postea dicit, ꝙ duobus modis quis seruus noster efficitur. Itē dicit ꝙ si mr̄ tpe conceptionis est ancilla, & ante natiuitatē pueri, est manumissa, postea anteq̄ pariat, iterū redacta in seruitutē, partus eius est liber. Viui.

c *Conditio.*] quia nullus est plus seruus q̄ alius: sunt tñ quidam veterani, quidā nouitij. vt inf. de ædi. edi. l. si. §. si. quæ est contra. a Item quidam uicarij, quidam ordinarij, quidam habent apud dominum maiorem dignitatem, quidam minorem. vt infra de vsufru. sed & si quid. §. j. & sic quo ad officia est differentia in seruis.

d *Venire.*] Nota quatuor necessaria, vt liber seruus fiat. Primo, q̄d sit maior xx. an. Secundo, q̄d gratia participandi pretij se venire patiatur. Tertio, q̄d verè participet. Quarto quod qui emit, credat eum seruum: vt C. de li. cau. non ideo, & l. si minister eum, & infra de li. cau. l. libertis. §. si quis sciens, & de ijs qui ad li. procla. non li. l. j. secundum Ioan. pōt addi quintum, q̄d is qui venditur, non sit ignarus suæ conditionis: vt infra qui ad lib. procla. non li. l. pe. & quod hic dicitur, quando patitur se uendi, idem si quolibet alio titulo patiatur se transferri, ut infra de li. cau. l. usumfr. §. j.

e *Ingenui matre libera.*] non inspecto eius conditionis sit pater, siue sit seruus, siue liber. ut Inst. de inge. §. 1.

f *Nati sunt.*] secus in seruo fisci, qui conditionem patris sequi uidetur: ut C. de sta. defun. c l. pe. idem dicunt in mutilegulo qui murices legebat: ut C. de murile. l. fin. sed lo. contra in primo casu, & sic quo ad honores.

g *Calamitas.*] quasi cadamitas, siue casus; immo nocere uidetur, ut infra de fideicom. li. l. si quis legatus. & l. si mater, & l. sed si non data, & l. cum uero. §. apparet, quæ sunt contra. sed distingue, ut summa. C. de fideicommiss. li. l. 1. §. fin.

ADDITIO. Dicit hic Cy. quod delictum parentum nunquam est immediata causa pœnæ corporalis in filios. unde hæ quæ dantur in feturis non procedunt secundum rationem, quia non sunt in rerum natura. nec esse pōt in

LIbertini.] CASVS. Si seruus bene seruiat dño vt manumitti mereat, appellatur libertinus. Viuia.

l *Qui ex iusta.* *] i. vera, nō e ꝯ vera p iusta: vt Inst. q manum. non pos. §. semel. aliàs l. si non sit vera seruitus, sed putatiua, non. vt Instit. de inge. §. si. Vel dic, iusta, quia adeo iuste seruierunt dño suo, vt meruerint ab eo manumitti.

m QVi in vtero. *Custodatur.*] nisi in casu excogitato, vt si manumittat, si nascat in ea triduū: nā q̄uis sit in ventre filius, tñ no hr̄ p natos & sic conditio n. fit, vel si nascantur tres, manumittit mr̄, vt infra. eo. l. Arethusa. & facit ad hanc l. C. de fideic. lib. l. cū inter.

n *Prosit.*] vt alij acquirat ga anteq̄ nascatur aial nō est, vt inf. vñ cog. l. j. §. si q̀s: quoque tñ p̄dest alij, vt inf. e. l. Impator. & de pe. l. p̄gnantis. Item quo ad alimenta mr̄is: vt inf. de ven. in pos. mit. l. j. in prin. & facit ad hic l. inf. de decu. l. 2. §. in filijs. in fin. & infra ad Tre. l. ex facto. & inf. de acquir. here. l. cum quidā. §. j. & inf. de ver. sign. l. q̄d dicimus, & inf. si pars hære. pe. l. antiqui. & inf. de min. l. est & Insti. de tute. §. cum autem, & inf. de excu. tu. l. nec excusantur. §. qui aūt in ventre. & Instit. de liber. & posth. & infra. ad l. Falci. l. in l. Falcidia. & infra vnde cog. l. antep. Ar. contra. infra de col. bo. l. fin.

ADDITIO. Sol. secundum Bar. & dic, quod ideo ibi non fit collatio, quia ille qui est in ventre, non potest dici quod sit in potestate patris: vt ibi in tex.

IMperator.] CASVS. Consuetum erat olim cuiusque natiuitatem scribi: si cum debuit dicere, liber, dixit, seruus: vel dixit Titius, cum deberet dicere Lucius, hoc non præiudicat veritati. Viuia.

o *Imperator.*] Mos erat olim scribi cuiuslibet natiuitatē. si ergo cum debuit dicere Lucius liber, in gramatica deliquit, vel etiam in sententia; vt quia dixit seruus, cū debuit dicere liber, vel dixit Titius, cum Lucius dicere debuit, nō præiudicat veritati: ut C. de iur. & fac. igno. l. cum falsa. & l. cum testamentum. & de uerb. ob. l. si nomine. & facit infra de offi. p̄si. l. illicitas § ueritas. & C. de erro. aduo. l. 2. & insti. hæc. insti. l. quoties. § sed si non in corpore.

p IN multis.] vt in iurisdictione: vt infra de iudi. l. cum prætor. § non autem. Item arbitrio: vt C. de arb. l. fi. Item in tutelæ seu curæ susceptione, vt infra de tute. l. fin.

Item

1 † Alibi post verbum, vendere, legitur iubent. sed qa in litera Pisana teste Bolo. non habetur, nec ad sensum facit, nos expunximus.

a Solue & dic, ꝙ una est cōditio: sed officia & ministeria pōt esse plura. ut in contrario. tamen eorum cōditio una est. unus cū plusquam alter seruus esse nō pōt Sm. B. hic.

2 † Flo. deest, multi. & melius. nam posita hac voce multa, necesse fieret post, quidam apponere. contra.

* Concor. Insti. de ingē. in prin. vers. & contra.

3 † Flo. ni.

4 † Flo. eo tēpore quo nascitur. &c.

* Iustam seruitutem intelligo plenam, vt & iustam hæreditatem interpretat Bud. in l. 3. ff. pro socio.

5 † Fl. concepit, & econtrario.

6 † Fl. deest, facta.

7 † Fl. deest, ex.

* 1 Libertini quid differāt a libertis explicat Ant. August. in commentario suo ad l. 1. de exc. tute.

* Nequaq. Addit Bast. li. nisi quod legatus mus be... ma publicatis accipit partē bonorum, q̄d videtur sum p̄fisse ex l. vlt. de bo. dam. Cont.

8 † Alias 30. quæst.

*. Grosi. ... 8. c. 4.

tem in postulatione, vt inf. de postu. l. 1. §. sexum. Item in procuratione. C. de procu. l. alienam. Item in tabel tu d. po tione, vt inf. de fi. instrum. si tabulis. Item in intercessio e, vt inf. ad Velle. l. 1. Item in adoptio. vt Insti. de adopt. fœminæ. Itē in testamētaria testificatione, vt inf. de test. qui testā. §. mulier. & nil. de test. §. testes. Itē publica accusatione inf. de acc. l. qui accusare. Itē in delatione fisci. inf. de iure fisc. defertur in princ. Item itē i populari actio e, vt inf. de po. act. l. ulieri. Itē in materna ptāte, q. ā nō hēt, et suos filios, vt Insti. e adop. §. fœminæ. Itē officio argentariæ, inf. de eden. l. pe. Itē bo. pos. q tab. quæ § fœminarum non atur, vt inf. de bo. pos. tabu. l. illud. §. ad testamenta. Eā qnque nelior, vt C. de ijs q e a ta. impe. l. omnes. tē in alijs, ut inf. de e dub. l. si fuerit, & facit ad hāc l. inf. de ite immu. l. 1. & infr. e cura. l. 1.

Quæritur.] CASVS. Pro intellectu hu legis, sciendum est, uis sit Hermaphrodis. Nam Hermaphroditus est, q partim hēt membra viri, partim et membra mulieris. Quærit in hac l. cui cōparemus eū: & dicit ei, in cuius sexu plus pualet. tūā si plus præalet in sexu fœminæ, um comparabimus fœminæ. Viui.

Praualet.] inquisitio sta ē vtilis, an possit facere, q̄ viris, non mulierib. permittitur, p. l. prox. & facit inf. test. l. repetundarū, fin. & not. præualere uod plus est, facit C. do. l. sancimus. §. ne fit, & inf. de acqu. rer. o. l. q. c. §. cū partes, inf. de auro & arg. le l. & si non sunt, §. fi.

Auiis.] CASVS. Pater ignorante, filia nupsit, vñ matrimo ā nō tenuit. Si ergo lij concipiantur viuo suo, i. patre mulieris, legitimi non abentur: licet post mortem patris mulieris nascantur. uianus.

Paulus respondit.] hic filia nupsit patre ignorante, vnde matrimoniū nō valuit, vt C. de nup. l. si vt proponis, filij rgo concepti viuo auo, i. patre illius mulieris, non sunt iu i, licet nascantur post mortē eius, qā matrimonium erat. ed quæ est sō, cū ē filij ex ea nati, quæ loco concubinæ rat, legitimi fiant, accipiēdo eā vxorē, vt C. de nat. li. l. cū uis? Resp. hic non fecit legitimē: sed habendo concubinā , vt inf. de concu. l. in concubinatu. si aūt auus expresse ostea consensisset, vel sciuisset, & non dixisset, alij legitimi essent, vt C. de nup. l. 5. Hodie iure cōualet a tali matrimonium, ēt sine patris consensu, & filij sunt legitimi, & acit ad hanc l. inf. de leg. l. 1. §. filius. & inf. de rit. nup. l. ui in prouincia, & l. eos qui aūt. arg. §. Insti. de nup. §. fin.

Quādo aliquid potest iudicari secūdum minus potens, & maius potens, attēditur maius potens. Bar.

Vlpianus lib. 1 ad Sabinum.

LEX X.

Quæritur, Hermaphroditū cui cōparemus? 1 † & magis puto eius sexum exiſtimādū 2 † q in eo pualet.

Matrimonium à principio illicitum nō ualidatur per ius superueniens, quātum ad legitimationē filiorum iam natorum. Bar.

Paulus lib. 18 responsorum.

LEX XI.

Paulus 3 † rūdit, eū, q viuente patre, & igno rāte de coniunctione 4 † filiæ cōceptus est, licet post mortē aui natus fit, iustū filiū ei ex quo cōcept⁹ est 5 † nō videri.

Natus in septimo mense dicitur legitimus.

Idem lib. 19 respon.

LEX XII.

Septimo * mense nasci perfectum partū, iam receptū est pp authoritatem doctissimi viri Hippocratis. & ideo credendū est, eū qui ex iustis nuptijs septimo mense natus est, iustum filium esse.

Hermo. li. 1. iuris epitom.

LEX XIII.

Seruus in capitali dāmnatus fortunæ iudicio à domino cōmissus, etsi fuerit absolutus, non fit liber.

Partus monstruosi, idest cōtra naturam seu formā hominum, non dicūtur esse legitimi. h. d. cū gl. Bar.

Paulus lib. 4. Sententiarum.

LEX XIIII.

Non sunt liberi, q cōtra formā humani generis cōuerso more procreantur: veluti si mulier mōstruosū aliquid, aut pdigiosū * enixa sit. Partus aūt q mēbrorū humanorū officia ampliauit, aliquatenus vī effectus: & ideo inter liberos connumerabitur.

Paulus lib. 18. responsorum.

In prima parte ponitur thema. In secunda duplex quæstio. In tertia respōsio ad primū. In quarta ponit determinationē secūdæ q̄stionis. In quinta ponit determinationem suā per simile. In sexta ponitur quædam diuisio. In septima ponitur quædā excusatio, q̄ facit iuriscōsultus. Secūda ibi, Quæsitū. Tertia ibi hæc conditio. Quarta ibi, Sed non dubitari. Quinta ibi, veluti. Sexta, in prin. l. seq. Septima, & ultima in fin. ibi. Questio ergo facti, &c. & in sūma. h. d. Cōditio ancillæ apposita circa libertatē, si tres filios peperit, implet, tres filios pariēdo: adeo quod quartus partus dicitur esse liber, cū mater sit libera. Et cōditio de dādo apposita, pōt

bens duo capita, & quod subijcit, ampliauit, ut qui a sex digitos habuit in manu, uel etiam minus, ut quatuor tantum, ut inf. de libe. & posthu. l. quod dicitur, & facit inf. de uerb. signifi. l. ostensum. Item no formam r. i mutatæ nocere, sic C. de senten. l. prolatam, ampliare autem fin: incommodo nō nocet, ut hic, & infra de ædil. edic. l. item Offilius, & infra de cond. & demon. l. falsa. §. ei cui & infra quemadmodum ser. ami. l. is cui.

Arethusa.] CASVS. Feci testamentum, & hac conditio ne ancillam meam manumisi, si tres pareret: peperit unum, item tres alios secunda uice, quis istorum liber erit, quæritur? Et respond. quod ille liber erit, qui ultimo natus est ex illis tribus, quasi dicat, qui natus est ultimo loco, liber erit: quia cum Arethusa peperit tres, impleta fuit conditio: & sic facta fuit libera: & sic qui quarto loco natus fuit ex libera natus uidetur: & dicitur nasci quarto loco.

ADDITIO. Dic, q ille coitus fuit legitimus, nō aūt re gratus. & etiam legem intellige q loquitur de iure nr̄o, nō aūt de iure canon. vt dī hic, & ita uoluit Bar. istud §. hic. e Septimo.] si incepto, et non completo, ergo in sex mensibus, & vno die pōt nasci, ut inf. de suis & leg. hær. l. intestato. §. fin. & vsque ad decimum mensem finitum, & nō vltra, ut in auth. de resti. & ea q par. §. mulier. coll. 4. & d. l. intestato. Accur.

Seruus.] CASVS. Si seruus criminaliter accuset ex quo non fit pœna pecuniaria irrogāda, licet absoluatur, liber nō fit, & licet dñs eū nō defenderet. Viui.

d Capitali.] qua seruus accusari possit: vt quia non continet pecuniariā dānationē, vt infr. de ac. l. hos accusare, §. in omnibus, & tūc dñs allegare pro, & nō eū defendere pōt, vt C. de acc. l. 2. & infr. de pu. iud. l. pe. §. ad crimen. si tamen non allegauerit non fit liber vt hic, & inf. de pœn. l. si non defendantur, & infr. qui & à quib. l. ille seruus, § fi. & inf. de pub. iud. l. sciendum.

Non sunt.] CASVS. Si mulier aliqd monstruosum, uel prodigiosum pariat, isti nō videntur liberi, sed si ampliata sunt membra eius, inter homines liberos erit. Vi.

e Non sunt liberi.] i. filij, quantum ad hoc, vt pater teneatur eos instituere, uel exhæredare, vt C. de posthu. hære. insti. l. quod certatum. sunt tamen, ut impleāt cōditionem l. gati matri relicti, si pareret, ut fi. de uerb. signi. l. quæret aliquis. quæ est cōtra, 3 Alij distinguūt an habuit rem cum bruto animali, uel cogitauit, ut tunc fiant culpa uel non, ut tunc non fit. Accursius.

f Prodigiosum.] puta uitulum, uel aliquid ha-

* Tradit similē partus exemplum refert Anto. Marcelli verū gē Bar. in 19.

3 Dic quod quantum ad hoc ut conditio matri apposita uideatur impleta, dī filius non ad successionē paternam, & ut hac l. ita soluit Barth. hic. Sed ut mater iure trium liberorū ad bona filij admittatur, mon stros ius aut prodigiosus inter liberos non numeratur. Pau. li. 4 sen. de intes. success.

loco, respectu aliorum trium, nam duos simul parere non potuit, & si manumittam eam sub hac conditione, si decẽ hæredi meo dederit, & tempore quo parit, decem hæredi meo dederit, per se vel per alium; adimpleta conditio videtur, sub qua fuit ei libertas relicta. vnde si peperit post istã conditionem impletam, liberum peperit. Viuia.

a *Partu.*] §. vltimo.

b *Implenda.*] i. digna impleri, alias impleta, s. cum peperit tres ante quartum. Accurs.

c *Veluti.*] i. sicut, s. muliere existente in partu adimpletur conditio: ita & hic. Acc.

d *Super alium.*] quod fieri nõ potest, cum est in dando, vt infra de condi. Insti. l. fi. si autem in faciendo, quandoq; sic, vt facere dominum. vt C. de contrahen. stipu. l. veteres, qũ que non, vt ad aliquẽ locum ire, vel liberalibus studijs, vel artibus tribui: vt C. de cadu. tollen. §. ne autem & §. fina. Item not. quod quis per alium facit &c. sic & C. de episco. & cler. l. ad similitudinem, & infr. de vi & vi arm. l. prima, §. deiecisse.

e *Dein Geminos.*] i. alios duos.

f *Quæstio ergo.*] quid ergo in dubio? Responsi masculum, & fœminam, primo masculum natum præsumo, ut infra de re dub. l. si fu. tit. §. fin. si omnes mares, vel feminas, dic omnes liberos in dubio, ut C. de fideicommiss. l. l. cum inter. & leg. si quis, & infra de re dub. l. qui duos. Alij dixerunt fore tẽ dirimi, quod non placet: & alij distinxerunt, quis in possessione libertatis inueniatur, ut ipse sit liber: alius non, deficiente probatione, vt argumen. C. de rei uendic. l. res alienas, & infra de testamen. tut. l. duo sunt.

g *IN urbe Roma.*] qui sunt, s. libertini domicilium habentes s. eundem lo. ut inf. de verb. sig. l. prouinciales cos. Item ciues Romani, i. liberti perf. &c, quorum olim erant variæ conditiones puta deditij, & Latini, ut inst. de li. §. si. sed secundum quæstam etiam si serui Romæ habitabant, fiebant liberi, ut in auth. ut liberti de cætero. §. fi. col. 9. unde quædam porta est Romæ, quæ libera porta vocatur, sed hodie sunt omnes ciues Romani, ut insti de liber. § si. salo in iure patronatus.

h *IMperator. Liberam.*] idem de ancilla quod servatur per generalia uerba infra de pœ. l. prægnantis: sed idẽ de libera dixit, quia ipsa damnata mutat conditionẽ suam, & ciuitatem & libertatem amittit, ut i. f. de pen. in seruorum, §. 1. & l. quod ad statum, & l. qui ultimo, sed

impleri per aliũ. h. d. Bar.

Triphonius lib. 10. disput.

LEX XV.

ARethusa,* si tres pepe- risset, libera esse testamento iussa: primo partu a vnum, secundo tres peperit: quæsitum est, an & quis corũ liber esset. Hæc cõditio libertati apposita, iam implenda b mulieri est: Sed non dubitari debet, quin vltimus liber nascatur, nec. n. natura permisit simul vno impetu duos infantes de vno 1 † vtero matris excedere: vt ordine nascentiũ incerto non appareat vter in seruitute, libertate ve nascatur. Incipiẽte igitur partu existẽs conditio efficit, vt ex libera nascatur, qui 2 † postea nascitur, veluti c si quælibet alia conditio libertati mulieris apposita, parturiente ea extitat. Et 3 † manumissa sub hac conditione, si decem millia hæredi Titio 4 † dederit, eo momento, quo pariet 5 † si per alium d impleuerit conditionem, iam libera peperisse credenda est.

Vlpia. lib. 7. disput.

LEX XVI.

IDem erit si eadem 6 † Arethusa primos duos pariat, postea geminos e edat. 7 † dicendum est. n. non posse 8 † vtrumq; dici ingenuum, sed eum qui posterior nascitur. Quæstio ergo f facti potius est, quam 9 † iuris.

Idem lib. 13. 10 † ad edi.

LEX XVII.

IN vrbe g Roma 11 † qui sunt, ex constitutione diui 12 † Antonini ciues Romani est. & ti sunt. *

Mulier prægnans non debet dari vltimo supplicio, donec pariat. Bar.

Idem lib. 37. ad Sabinum.

LEX XVIII.

IMperator Adrianus Publio 13 † Marcello rescripsit, liberam h quę prægnans vltimo supplicio damnata sit, liberum parere: & solitum esse seruari i eam, dum partũ ederet. Sed & 14 † si ei quæ ex iustis nuptijs concepit, aqua & igni k interdictũ est: ciuem Romanum 15 † parit, & in potestate patris.

Legitimè natus quo ad cõditionem & originẽ patrẽ sequitur: matrẽ verò sequitur non legitime natus. Bar.

Celsus lib. 29 digestorum.

LEX XIX.

CVm legitimæ l nuptiæ factæ sunt, patrẽ liberi sequuntur, Vulgo quæsitus matrem sequitur. m

Superueniens furor, non mutat dignitatem, siue dominium. Bart.

Vlpianus lib. 39. ad Sabi.

LEX XX.

QVi furere* cœpit, & statum, n & dignitatẽ o in qua fuit, & magistratum, p & potestatem q videtur retinere; sicut & 16 † rei suæ dominium retinet.

Modesti lib. 7. regul.

LEX XXI.

HOmo* liber r qui se vẽdidit, s manumissus nõ ad suũ statũ reuertitur, t quo maneat liber, & ingenuitatem retineat.

quod di it liberum parere, refert se tantum ad liberam.

i *Seruari.*] non habet per alium quod per se habere non potest, sic inf. quæ res pign. pos. l. Aristo. in fi. arg. contra. C. de me. cau. l. si per impressionem. Item ratione adiuncti permittitur, quod alias denegatur. sic inf. de lib. leg. l. si is qui duos, & inf. quemadm. ser. amit. l. si cõm. iar. contra, C. si in cõmuni eademq; causa in integ. resti. l. j.

ADDITIO. Pro solut. huius §rij distingue, s̃m Bar. hic, q. aut est adiunctum separabile, aut non. primo casu loquitur lex contraria: secundo casu loquit. lex ista, & hoc rõne necessitatis, ne patiatur partus detrimentum per delictum matris.

k *Aqua & igni.*] i. deportata est, ut inf. ad l. Iul. pecul. l. 3. §o. ideo autem hi. liberũ peperit, quia ipsa retinuit libertatem licet ciuitatem perdiderit, ut insti. de ca. di. § minor sed quid si concepit & peperit post? Resp. erit liber, & non est in potestate patris, ut infr. ad Treb. l. ex facto, §. ex facto, sed non ciuis, ut in fr. de pe. l. quidam, & facit ad hanc l. j. de mor. inf. e. l. eg.

l *CVm legitimæ Sequuntur.*] quoad familiam, & agnationẽ ut insti. de legi. agn. tu to. § j. Item quoad custialem conditionẽ ut C. de d. cur. l. eos & l. nullus solius. Itẽ quo ad dignitatem siue honores, ut inf. de sen. l. filiam, & l. liberos, & C. de decur. l. exemplo. Item quo ad originem ut inde dicatur oriundus filius, ũn est pater, nisi specialiter alicui genti priuilegium sit concessum, ut in hoc filij matres sequantur, ut Ponticis, ut inf. ad municip. l. j.

m *Matrem sequitur.*] quo ad libertatem, ut C. de rei uend. l. partem. Item quo ad origi. cum ut infra ad municip. l. j. in fi.

n *QVi furere. Statum.*] ut tutor, ingenuitatis, ne

o *Dignitatem.*] ut iudex, infra de iud. l. iudex.

p *Magistratum.*] ut senator, uel similis, ut infra de postu. l. j. §. quamuis, & fa. tt Inst. quibus non est permiss. fa. test. § item furiosi, sed ad nouos honores aspirare non potest, ut d. l. j. § de post. §. quamuis.

q *Potestatem.*] s. maiorem, sed magistratum minorem.

r *HOmo liber.*] i. lest ingenuus.

s *Vendidit.*] ibi quatuor, imo quinque sunt necessaria, ut diximus sup. eo. & seruorum, §. 1.

t *Reuertitur.*] scilicet ingenuitatis, ne enim ad eam proclamare potest, ut infra de lib. caus. l. in pacto, nisi pretium sui reddiderit, ut infra si ingenu. esse dic. l. & nisi natalibus

* *Communiter oẽs codices habent hoc nomen ut videtur scriptum, & hoc modo sic in per alligatur sed in litera Pisana habetur Arescusa, & Arethusa hic non pro quis fuit virgo venatrix, unde virg. & talẽ pedibus velox Arethusa sagittis.*

1 † *Flor. desit. vno.*

2 † *Flor. quod*

3 † *Fl. vel.*

4 † *Flo. Titio ve.*

5 † *Fl. parit per alium.*

6 † *Arescusa Flo.*

7 † *Flor. edideras.*

8 † *Flo. non posse dici utrumque ingenuũ.*

9 † *Fl non.*

10 † *Fl. 21.*

11 † *In urbe Romana legit hic Fl. et Alc. In disp. l. ca. 21. vid. Ant. August. lib. sm ad Modes.*

12 † *Fl. loco Diui Pij Imperatoris.*

* *De iure ciuium Roma. Cice in oratio. pro Corn. Bal.*

13 † *Flo. Publicio.*

14 † *Flo. desit &.*

15 † *Parere & in potestate esse patris.*

* *Istum tex. exclamant singu. Barto. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdictio aequiparantur. hoc addito, q & dignitas, & fla. ut etiã dominio aequiparantur, ut sonat tex. Bal.*

16 † *Flo. desit &.*

* *Hæc lex vt dicitur abrogata per auth. ut ii. de cat. coll. 6 ideo non est posita in Basilicis.*

natalibus restituatur per principem, ut infra de nata. restit. l. 2. Sed contra instit. de ingen. in fi. Solu. ibi manumissio, sit tantum de facto, non de iure: sed cum hodie quilibet qui manumittitur, videatur natalibus restitutus, ut in Auth. ut liberti de caetero, §. 1. colla. 4. videtur, quod haec lex sit correcta, sed dic, quod non per omnia restitutionem natalium continet manumissio: quia iura quaedam patrono seruantur, ut in authé. praedicta, §. 2. collat. 6. Item non rem mutatã, in pristinum statũ redire non posse. sic infra de verbo. obl. l. inter stipu. §. sacram. in fi. ibi, sed si vtique ad aream &c. & infra de solu. l. qui res. §. aream, argumen contra infra de re. di. l. in tantum, in prin. Accursius.

ADDITIO. Dic, quod ibi loquitur in edificio, quo dilapso locus quasi iure post liminij reuertitur in pristinam causam.

H *Erennius.*] CASVS. Donaui tibi ancillam ut intra annum manumitteres, non manumisisti postea id quod peperit, in genuum erit. Viuian.

a *Legem.*] idest pactum.

b *Constitutione.*] diui Marci, & Commodi missa in Aufidiũ Victo. C. si mand. ita fuerit. l. 1. & 2. facit ad hanc legem C. de fidei com. liber. l. 1. & 3. & inf. ad Tert. l. 3. §. 3. & C. ad Orfi. l. fi.

c V *Vlgo. Non possunt.*] propter incertitudinem, vt instit. de nu. §. si aduersus. secus si propter eius interitum: sed mater semper est certa, ut infra de in ius vocan. l. quia.

d *Non licet.*] vt monachum, vel quia ex incestu eum habuit. Et hoc quod non intelligitur posse, qui non honeste potest. sic inf. de cond. insti. l. filius. & de verb. sign. l. nepos. Item aliud non quia non intelligitur fieri quod non legitime fit. sic infra de re iud. l. si se. §. condemnatum, & inf. si quis in ius uocat. non ierit. l. 1. in fi. Accu.

e L *Ex natura sequatur.*] quo ad originem, ut infra ad munic. l. eius qui. & l. 1. & supra eodem, l. cum legitimae. Alij exponunt quo ad libertatem, & seruitutem: quod est verum: sed non per han. legem: quia iam sequeretur, quod si esset ex legitimo matrimonio, non sequetur matrem: quod est contra supra eo. leg. & seruorum. §. ingenui.

ADDITIO. Tu dic, quòd filius naturaliter est portio matris, id est matrem naturaliter sequitur, secundum Bal.

f *Specialis*] vt in filio murileguli & gynaeciarij. C. de muri. l. tertia, & l. qui aut patre libro 10 & in filio naturali de curiae, vt C. de nat. libe. l. quarta. Alij ponunt exemplum in nato ex seruo fiscali, & libera muliere, vt C. de fer. fug. l. fina. & C. de ser. reipu. ma. l. fina. quòd non placet vt no. supra eodem, leg. & seruorum, in fin. Tertij dicũt

[left column, second part]

se abdicauit, sed efficitur libertinae conditionis.

Idem libro 12. respon.

LEX XXII.

HErennius Modestinus, respondit, Si eo tẽpore enixa est ancilla, quo secundum legem a donationis manumissa esse debuit: cum ex constitutione b libera fuerit, ingenuum ex ea natum esse. 1 †

Idem lib. 1. Pandect.

LEX XXIII.

VVlgò concepti * dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt, c vel qui possunt quidem, sed eum habent, quẽ habere non licet; d qui & spurij appellantur παρὰ τῆς σπορᾶς. 2 †

Vlpianus lib. 27. ad Sab.

LEX XXIV.

LEx naturae est, 3 † vt qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur: e nisi lex specialis f aliud inducat.

Idem lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

quod hoc dictio, nisi, refertur ad subaudituum, quasi dicat, ene dixisti sine legitimo matrimonio: aliud enim si ex legitimo: quia tunc sequitur patrem, nisi specialis, idest priuilegium aliud inducat, vt in matre Pontica, & Iliensi, ut infra ad municip.

LEX XXV.

INgenuũ accipere debemus etiã eum, de quo sentẽtia g lata est, quamuis fuerit libertus: quia res iudicata pro veritate accipitur.

Iulia. lib. 69. Digestorum.

LEX XXVI.

QVi in vtero * sunt, in toto penè h iure ciuili intelliguntur in rerum natura esse. Nam & legitimae i haereditates his restituuntur; & si mulier praegnans k ab hostibus capta fuerit, id quod natum est, postliminium habet. Item patris vel matris l conditionem sequitur. m

¶ Praeterea si ancilla praegnans surrepta fuerit, quamuis apud bonae fidei emptorem peperit, id quod natum erit, tanquam furtiuum vsu non capitur. n

¶ His consequens est, vt libertus quoque quamdiu patroni filius nasci possit, eo iure sit, quo sunt, qui patronos habent. o

Vlpianus lib. 5. opin.

LEX XXVII.

EVm qui se libertinum esse fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potuit. p

g I *Ingenuum. Sententia*] scilicet quae dicit eum esse ingenuum, secus si dicit eum non libertum, vel seruum: nam tunc ex ea non fieret ius, nec alii praeiudicaret, vt inf. de li. cau. leg. diuj fratres, & l. seruus. Item secus si fuerit de sectum quod per collusionem fuerit lata sententia, ut infra per totum ti. de collu. deteg. sed quid si iurauit se ingenuum aduersario deferente? Respond. idem quod in sententia, vt infra de iureiuran. leg. cum qui. §. si libertus, & facit infra de regulis iuris. l. res iudicata, & infra de inoffic. testamen. lege, Papinianus, §. si ex causa. & infra de li agno. l. siue, in princ. & infra de lega. j. l. si seruus plurium in prin. argumen. contra infra de inoffic. testamen. lege, qui repudiantis, §. fi.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij distingue secundum Barto. hic, aut aduersarius est praesens tempore sententiae: aut absens. primo casu sententia facit ius inter omnes, vt hic: secundo casu non, vt in l. contraria.

h QVi in vtero. Penè] hoc dicit propter id, quando tractatur de eorum incommodis, vt supra eodem, l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur supra eodem l. Arethusa. & infra de excusatio. tuto. qui autem in ventre. excusantur. §. remittitur, ibi &c.

i *Legitimae.*] idem est de testamentarijs, ut institu. de bo. poss. §. in princip. & infra de test. leg. filius. licet quidam contra. item ad hoc facit infra, vnde co. l. 1. §. si quis proximus.

k *Praegnans.*] aliàs non, vt C. de cap. l. 1.

l *Patris vel matris.*] in quo quemlibet sequatur, dic ut supra eo. l. cum legitimę.

m *Sequitur.*] ille rectius.

n *Vsu non capitur.*] furtiuae enim rei vsucapio non procedit vt inst. de vsucapio. § furtiuae, & de his plenè inuenies in summa C. de furtis. §. partus ancillae, & dicetur infra de pu bl. leg. si ego. §. partus ancillae.

o *Patronos habent.*] quo iure continetur vt ab extraneo hic libertus arrogari non possit, ut infra de adopt. l. si pater, §. vltimo.

p E *Vm. Potuit.*] quo ad omnia, sed quo ad familiam patroni ingenuitatis iura consequitur, vt infra de ad. pup. Sciendum, quae est contra

[Marginal notes, left:]

* De ind. non, ... Cist. man. pro Con. la.

13 † Fl. Re. blica.

14 † Fl. def. &c.

2 † Fl. desti. asso.

15 † Pom. & in patria ro esse par...

* Concor c. ... consulte cum ... gl. c. ext. ... de fer. non ordi.

2 † Idest à seruor.

† Fl. hor. ...

* Ipsum ... exclamant ... gl. Bart. ... Bal. ad ... dominium ... iurisditio ... parantur ... aduate ... digna ... sua ... mario aquipa... rantur ... mas rex Bc.

16 † Fl. ... &c.

* Has lex ... derat abroga... ta ... tione cat. col. 6 ideo non ... f. ... a ...

[Marginal note, right:]

* Ad intell. huius legis, vid. de Vber. Zuchar. in l. post hunc. de bon. poss. cont. tabul. num. 7.

DE IIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

D*E iure.*]CASVS. Dictũ est sup. ti. primo in summa de quadam diuisione, s. q̃d alij sunt, &c. nũc dicit de alia, nam q̃dam sunt sui iuris: alij sunt alieno iuri subiecti. & quidã serui sunt in ptãte alterius. Vnde olim poterat dominus seruũ suũ occidere sine cã: hodie non pōt, nisi cũ cã; nã si sine cã dñs seruum suũ occidit, vt si quẽlibet alium occidisset punietur. s. l. Cor. de Sic. Viuianus.

a *Alia diuisio.*] s. ab illa quã habemus, sup. ti. j. l. summa. Et no. q̃ illa fuit data partim s̃m ius naturale, & partim s̃m ius gentiũ. hęc aũt tota s̃m ius ciuile. & licet sit bimembris ista, addunt tñ q̃dã; q̃d alij sunt dubij pp filios eorũ qui sunt capti ab hostibus, quorum status pendet, vt insti. q̃b. mo. ius patr. potest. soluit. §. si ab hostibus. sed dic, quod illi serui sunt. s. hostiũ, vt insti. de iure person. §. serui tus, ergo filij non sunt in eorum ptãte. absurdum. n. est &c. vt C. de sen. pas. l. fin. sed ratione spei dicuntur pendere.

b *Simul intelligemus.*] no. q̃ probato vno de cõtrijs, vel ijs q̃ sese nõ cõpatiuntur, probatur & reliquũ. sic inf. de p̃eu. l. Põpo. §. sed & si q. & inst. de tu. in prin.

c *Iuris gentium.*] s. inuẽtione, vel approbatione, sed ab ebrietate secũdum canones, 35. distin. c. die sexta. nam cũ Noe esset ebrius, & apparerent eius pudibunda, quidam filiorũ suorum cooperuerunt eũ, alter aũt risit, qui maledictus à patre factus est seruus, sed cum modificetur, per hanc l. debent dici de iure ciuili vt sup. de iust. & iu. ius ciuile.

TITVLVS VI.

De ijs qui sui vel alieni iuris sunt.

De statu seruorũ hic ẽt agitur aliquid, itemq; liberorum, alios esse patresfa. alios filiosfa. patresfa. suæ potestatis sunt, qui scilicet in domo sua dominiũ obtinent: filijfam. & serui alienæ potestatis.

Hæc lex vsq; ad legẽ, Itẽ in ptãte nostra. h. d. Personarũ, quędã sunt sui iuris, quędã alieni, vt seruus: et id q̃d p seruũ acquiritur, domino acquiritur, & dominus inhumaniter cõtra seruos suos sæuiẽs punitur & seruũ uendere iubetur, h. d. Et diuiditur in duas partes: quia primò continuat se ad p̃cedẽtia: & ponit diuisionẽ personarũ: q̃ est bimembris: in secunda prosequitur secundũ membrum diuisionis: Secunda ibi, Videamus itaque.

Caius lib. 1. Institut.

LEX PRIMA.

DE iure personarum * alia diuisio a sequit̃: q̃ q̃dã 1 † sui iuris sunt, quædã alieno iuri subiectæ sunt. Videamus itaque de ijs, quæ alieno iuri subiectæ sunt. nã si cognouerimus * quæ istæ personæ sunt, simul intelligemus, b quæ sui iuris sunt. ¶Dispiciamus itaq; de ijs, q̃ in aliena ptãte sũt. Igit̃ in ptãte sunt serui dñorũ: q̃ quidẽ ptãs, est iuris gentiũ. c Nã apud oẽs peræquè gentes animaduertere possumus, dñis in seruos d vitæ, necisq; ptãtẽ fuisse: & quodcũq; p seruum acquiritur, id dño e acquirit. 2 † Sed hoc tpe nullis hominib. q̃ sub imperio Romano sũt, licet supra modũ, & sine cã f legib. cognita, in seruos suos sæuire. Nã ex cõstitutione g diui 3 † Antonini, qui sine cã seruũ suũ occiderit, h nõ minus puniri iubet, q̃ qui alienũ seruũ occiderit: sed maior i asperitas dñorũ, eiusdẽ principis constitutione coercetur.

Vlp. lib. 8. de offic. procu.

LEX II.

SI dñs in seruos sæuiat, vel ad impudicitiã turpemq; violationẽ k compellat, q̃ sint partes p̃sidis ex rescripto diui Pij 4 † ad Aelium Martianũ proconsulem Vticæ 5 † manifestatur: cuius rescripti * verba hæc sunt: dñorum quidẽ ptãtem in seruos suos illibatã esse oportet: nec cuiquã hominũ ius suum detrahi: l * sed dominorum interest, ne auxilium contra sæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur m ijs, qui iuste deprecantur. Ideo que cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statuam confugerũt:

non ob. q̃ q̃nq; d̃r esse sua acquisitio in pendenti, vt & inf. de vsufr. l. sed & si quis. §. interdum. quia statim dño quæritur, licet postea fingatur retro fructuario fuisset quæsitũ si de suo fiat solutio. Item non obstat, quod seruus publicus stipulando, rem pup. sal. fo. pupillo acquirit, non reipub. ut infra de mag. conue. l. j. §. pen. quia non per seruũ, sed p legẽ acquirit, ut inf. rem pup. sal. fo. l. 4. in prin. sic per epistolam acq̃rit, non tñ epistola q̃rit. Eodẽ mõ reip. ad id q̃d d̃r inf. de inst. l. j. in fi. & l. 2. uel loquit̃ de tabellione d. l. j. de mag. conue. & l. 3. rem pu. sal. fo. Itẽ nõ obst. inf. de acq. poss. l. j. §. sed & per eũ. & inf. de acq. rer. do. l. si seruus. ubi dicit quod nulli q̃rit q̃a hæc regula tñ de acquisitis dicit, uel dic, q̃ illa l. si seruus, de acqui rer. do. loquitur in duob. casibus, ut ibi diximus.

f *Sine causa.*] modice & cum cã, & sine, causa licet sęuire, secundũ Io. ut C. de emen. ser. l. 1. & intelligitur ita infra de usufr. l. locũ. §. finge. vel ex eo. inf. soluto ma. l. constante. §. si maritus, q̃ sunt arg. cõtra. licet quidam dixerit quod sine causa nõ licet immodicè: licet ex causa & modice, & immodice, ut inf. de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres, & infr. de uerb. ob. l. qui seruum.

ADDITIO. Solu. secũdũ Bar. & dic, q̃ ex iusta cã pōt dñs seruũ occidere, ut in contrario, sine cã nõ, vt hic d̃r.

g *Ex constitutione.*] quã habes inf. l. proxi.

h *Occiderit.*] quantum ad leg. Corn. de Sic. qua accusari pōt, ut in fr. ad l. Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. non ciuiliter l. Aquil. conueniri, nã dño datur, non cõtra dominũ vt inf. ad legem Aqui. l. itẽ Mela. §. leg. Acc.

* Contra. infi. de his qui sũt sui, vel alieni.

1 † Fl. Persona.

* Contr. gl. in cle. 1. de sen. excom. in gl super uerbo obseruare.

2 † Fl. acquiritur.

3 † Pij ut inf. eo. l. 2.

4 † Antonini vt supra. l. 1.

5 † Fl. alias, Betica.

* Rescriptũ hoc interpretatur Macrobius lib. 1. Sat. c. 11.

* Contr. 12. q. 2. cum devotissimam.

d *In seruos.*] & patribus erat in filios, vt infra de libe. & posthu. l. in suis. in fi.

e *Id domino.*] vel quasi dño, acq̃rit, & inuito p̃ e. q̃ in hæreditate, vt inf. p quas pso. no. acq. §. itẽ nobis, & hanc regulam coarcta sic, q. d. q̃d seruus q̃rit iuste, id dño, vel quasi domino principaliter, vel secũdario q̃rit: quare nõ ob. inf. de acqu. pos. l. q̃ seruus, vbi d̃r q̃d iniusto dño nõ q̃rit, cui ergo nũc q̃ritur? Resp. non. vt q̃ri q̃ est restituẽdũ vt arg C. cõia. de leg. l. fi. §. 2 & inf. de acq. pos. l. seruus, §. fi. uel uere nulli q̃rit, vt no. in d. l. q̃ seruus. Itẽ nõ ob. q̃ fructuario uel bonæ fidei poss. q̃ritur ex duab. causis, & nõ dño, ut insti. p quas perso. no. acq. §. de his. & §. idem, quia isti quasi domini sũt vt inf. de verb. ob. l. liber homo. § seruus. Item nõ ob. quod quando stipulatur factũ, vt quod possit ire per agrum meũ vel vicini, non videtur domino quærere, vt instit. de stipu. ser. §. sed cum factum, & infra de cond. & demon. l. qui hær. in prin. quia secundario q̃rit dño, & quo ad cõmodũ. Itẽ

i *Maior.*] idest magna.

S*I dominus.*]CASVS si seruum vel ancillam dominus ad impudicitiam cõpellat, seruũ uel ancillã vendere cogetur, eo modo ut postea nunquam ad dominũ reuertatur. Si, s̃ hoc fiat, acrius dominus punietur. Nã quędã matrona relegata fuit ob hoc, q̃ male ancillas suas tractabat, & ẽt licet domino videat̃ ius suum detrahi, tamen quia æquum est iuste deprecantes audiri, ideo hoc præcepit. Viuianus.

K *Violationem.*] hoc casu dẽt compelli ad manumittendũ ut C. de epi. aud. l. si lenones, sed hoc casu d̃r quod dẽt uen. [illegible] dicunt quidam hic corrigi, uel dic. hic secum, vel cum uno alio compellebat, ibi publice prostituebat, unde ex frequenti delicto augetur pœna, ut inf. de pœn. l. capitaliũ, §. solent, in fi. & C. de epi. aud. l. nemo, in fi.

l *Detrahi.*] nisi consuetudo aliud inducat, ut inf. communia prædi. l. uenditor. §. fi. & facit C. de pac. l. fi. in fi. & in auth. de nup. §. sed hoc quidem. col. 4.

m *Denegetur.*] scilicet à iudicibus, si enim denegaretur, & seruos

seruos amittere propter afflictionem, & pretio carerent, & ipsis dominis quandoque pro suis petitionibus audientia denegaretur: vt C. de rescin. ven. l. ratas. Accur.

a *Infami*] idest infamatus: q. d. iniuria magna quã patiũtur inspecto naturali iure, non ciuili, vt. Insti. de iniur. §. seruus.

& si vel durius habitos quam æquũ est, vel infami [a] iniuria effectos cognoueris, venire 1 † iube, [b] ita vt in ptãte dñi non reuertãtur. Qui si meæ cõstitutioni fraudem [c] fecer t, sciet me hoc a † admissum seuerius executorum ¶ Diuus ẽt Hadrianus Vmbriciam q̃dam matronam in quinquennium relegauit, [d] quod ex leuissimis causis ancillas suas 3 † attrocissimè tractasset.

Hic prosequitur primũ membrum vsq; ad l. Filiũ. & breuiter hoc intendit. Filius ex legitimo matrimonio natus & descẽdẽtes ex eo, sunt ĩ ptãte parentum: et nepos ex filio post mortẽ aui reincidit in ptãtem patris, si pater suus fuit in potestate aui, quousque auus vixerit, hoc dicit Bar.

Caius lib. 1. Institutionum.

LEX III.

ITem in ptãte * nr̃a sunt liberi nostri, e quos ex iustis nuptijs procreauimus: quod ius ꝓprium ciuiũ Romanorũ f est.

Vlpian⁹ li. 1. Institutionũ.

LEX IIII.

NAm ciuium Romanorũ quidam sunt patresfamiliarum, quidam filijfa. quædã matresfa. quædam filiæfa. Patresfa sunt, qui suæ potestatis sunt, siue puberes, siue impuberes, simili mõ & matresfa g Filijfa & filiæfa. 4 † sunt qui sunt in aliena potestate. [h] Nam qui ex me & vxore mea nascunť. 5 † in potestate mea 6 † sunt: item qui ex filio meo & uxore eius, 7 † idest nepos meus & neptis, æque in mea sunt potestate: & pronepos, &

b *Iube.*] speciale ꝙ quis inuitus vendat, sic C. de fideicõ. lib. l. si te. & infra, de do. l. cum in fundo, § pe. & infra cõi diui. l. cõmuni di. §. si. & C. de comm. ser. ma. l. 2. & inf. de relig. l. si quis, regulariter autem contra: vt C. de contrah. emp. l. inuitum.

c *Fraudem.*] idest cõtra ius, vel proprie pone.

d *Relegauit.*] plenaria cognitione & ordinarie super causa habita, & data definitiua: vt & postea sic in similibus obseruaretur: ut supra de ꝯsti. princ. l. 1. C. de leg. & consti. fin. nam si esset tñ interlocutus, non esset exemplo eius iudicandum: vt C. de le. & const. l. 3. & inf. de mino. l. Aemilius in fi. & facit C. de liber. & eorum lib. l. 2. in prin. & C. de inoffic. test. l. fratres.

ITem in potestate.] CASVS. Dictum est supra. eod. l. 1. ꝙ serui sunt in dominorũ ptãte: hic aũt dicit ꝙ filij in nostra sunt ptãte, qui ex iustis nuptij procreantur: & hoc ius est oĩum nostrum. Viuia.

e *Item in potestate.*] Quatuor modis patria constituitur potestas: per matrimoniũ; ut hic. Itẽ ꝑ adoptionem: vt infra tit. 1. in princ. Item per principem legitimatione facta: vt in Authen. quibus modis natu. effi. sui, §. si qs igitur, colla. 7. Item per dationem curiæ; vt Insti. de nup. §. fi. Accursius.

f *Ciuium Romanorum.* Ciues Romanos dicas omnes subiectos imperio, vt argu. infra ad muni. l. Roma a & facit Inst. de pa. po te. in princ. Accursius.

g NAm ciuium. Simili modo & matresfami.] quandoque dicitur materfam. quæ honeste uiuit, ut infra de verb. signifi. l. pronunciatio. §. matrem. quandoque, quæ est noxæ authoritatis fœmina, ut infra de li. exhib. l. 3. § 6. hic accipitur pro ea quæ est sui iuris, & sic accipitur infra de verb. signific. l. pronunciatio. §. familiæ.

h *Potestate.*] idest subiectione & reuerentia: vt infra de verb. sig. l. potestatis, & dic significationes quas habet nomen potestatis ibi.

1 † Fi. quæ fi. ro.

2 † Fi. desi. hoc.

3 † Fi. desi. est suas.

* De potestate parentum in filios. Gel. l. 2. c. 7. Plato dialo. 3. & 4. de legibus. Deute. capi. 27. Valer. Maxim. lib. 5. tit. de parent. seueritate.

4 † Fi. & filia, quæ sunt in.

5 † Fi. nascitur.

6 † Fi. est.

7 † Fi. nascitur.

g Melius fa. le. in orbe. supra tit. 1. Ægidius Petrã.

i *Cæteri.*] non tamen nepos ex filia, qui sequitur suum patrem: vt Instit. de pat. potesta. §. fi. Accursius.

NEpotes.] CASVS. Si filium habeam, & ex eo nepotem, & decessi, erit nepos meus in potestate filij mei: idem in alijs descendentibus, & hoc si filius fuit in mea potestate: idem in adoptiuis dicit. Viu.

pronepotis, & deinceps cæteri. i

Idem lib. 36. ad edict. 8 †

LEX V.

NEpotes ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij ptãtẽ, hoc est patris sui. simili mõ & pronepotes, & cæteri 9 † deinceps: vel in filij ptãte sũt 10 † si viuit, & in familia k mansit: vel in e⁹ parẽtis. q ante eos in ptãte est. Et hoc nõ tñ in naturalib. uerũ quoque in adoptiuis iuris est. [l]

Hæc est notabilis lex, & hoc intendit. Ille dr̃ filius legitimus, qui ex viro, & vxore ad matrimonium contrahendum, & generandum habilib. simul cohabitantibus, constante matrimonio nascitur, Bar.

Idem lib. ix. ad Sabinum.

LEX VI.

FIliũ [m] eũ definimus* q ex viro & uxore eius nascitur. Sed si fingamus abfuisse maritũ (v. g) per decenniũ, reuersum, anniculũ inuenisse in domo sua: placet nobis Iuliani sñia, hũc nõ esse mariti filiũ. [n] Non tñ ferẽdũ Iulianus ait, eum, qui cum uxore sua assidue moratus, nolit filium [o] agnoscere, quasi non suũ. Sed mihi vr̃ (qd & Scæuola probat) si constet maritũ aliquam diu cum vxore non cõcubuisse infirmitate interueniente, uel alia causa, uel si ea ualetudine paterfa. fuit, ut generare nõ posset, 11 † hunc qui in domo natus est, licet vicinis sciẽtibus, filium non esse.

Hãc legẽ ꝑpetuò tene mẽti: quæ dicit, quod respectu eo maximè quo sublato filio de medio, nepos succedit loco patris sui. Bar.

k *Et in familia.*] secus si exiuit, redierit postea vel non: ut inf. tit. 1. leg. si pater filiũ. nisi per dignitatem exisset: ut in Authen. constitutio, quæ dedi. §. illud. colla. 6.

l *Iuris est.*] ut loco nepotis adoptatus filio consentiente me mortuo recidat in filij mei potestatem, vt hic, & infra titu. 1. si quis nepotem. secus si non consensit: vt infra tit. l. si is qui. Accursius.

FIlium.] CASVS. Filius est, qui natus est ex viro, & uxore: Sed pone ꝙ steti in scholis per decem annos, & reuersus inueni anniculum, non erit filius meus: sed si moratus fuissem cum vxore mea, teneor agnoscere filium: ponit tamen casum in quo si steti cum uxore mea, non tamen filius meus erit: ut si non poteram generare: vel aliter impeditum. Viuia.

m *Filium.*] scilicet naturalem, & legitimũ & not. quod hæc lex fingit: nam hoc verè scire impossibile est: vt infra de conditio. & demon. l. Lucius, & facit C. de donat. inter virum, & uxor. l. etiã. Accur.

n *Mariti filium.*] cõtra infra de lib. agn. l. 1. §. si quis longo tempore. Solu. ibi loquitur cum uir est reuersus ante partum: unde si non denunciauerit mulieri, ex se prægnantem eam non esse, ante partum, cum posset, cogitur agnoscere filium: sed hic erat semper absens, & nesciebat eam esse prægnantem: vnde non habet necesse facere quæ in senatusconsul. continentur. Accursius.

o *Nolit filium.*] quia nuptiæ probant filium: vt infr de in ius vocan. l. quia semper, & not. præsumptionem pro filijs, sic: infra de lib. agno. l. 1. § Iulianus, & infra de Carbo. edic. l. 1. § si quis non, & infra de probat. l. fin. Accursius.

SI quis.] CASVS. Filium habebam, & ex eo nepotem: filius meus deportatus fuit, vel aliter amisit ciuitatem: nepos est in loco filij mei iam mortui. Viuianus.

8 † Fi. ad Sabinum.

9 † Fi. desi. est cæteri.

10 † Fi. desi. est sunt.

* Al. intell. huius l. Vide Nat. in l. hac consultis. §. ex imperfecto C. de test. nu. 99.

11 † Fi. non esse.

a *Si qua pena paterfamil.*] quia & ipse filius est, & pater diuersis respectibus.

b *Succedit.*] quia auus necesse habet eum instituere vel exheredare. Item habebit iste contra tabu. bon. posses. vt infra. de contratab. l. 1. §. filium, & facit ad legem istam infra. de iure patron. l. diui fratres, §. fin.

Patre.] CASVS. Pater furiosus omnes liberos retinet in potestate, quos habuit ante furorem & quos habuit post. Idem in alijs patrib. Item si uxor furiosi concipiat, marito existente in furore, filius iste erit in potestate furiosi; sed si uxor furiosa sit, partus tempore furoris conceptus in patris potestate nascetur. vltimò dicit, quod talis filius patri acquirit. Viuianus.

c *Patre furioso.*] scilicet de nouo facto.

d *Parentibus.*] puta auo & similibus.

e *Receptum.*] scilicet iure ciuili.

f *Quibus casibus.*] vt emancipationibus, uel alij similibus modis, qui sunt Institu. quib. modis ius patriæ potestatis solui. per totū, & est similis allegatio de actio. & obli. l. obligationum fere, §. placet.

g *Retinere.*] multa impediunt contrahendum, quæ non dirimunt iam contractum, sic & infra de spon. l. furor. & infra, de iudi. l. iudex. & infra de concu. l. si patronus & infra de postu. l. 1. § origo uersi. cæterum in fin. & infra de rit. nup. l. oratione. § fin. Argum. contra infra de relig. l. sunt personæ. 1. & infra de fideiuss. l. Vranius, & infra de arbi. non distinguemus, §. sacerdotio.

1 † *Fl. patr.*

* *Concor. l. qui fure. re. supra, de statu.*

2 † *Flor. sed & si.*

3 † *Flor. de est, ctt.*

* *Concor. tex. in cap. dilectus filius, ex era desp. 32. q. 2 neque furiosus, eum se quem idem est in matrimonio spirituali, puta in ingressu religionis, in eo sicut tenet, extra de re & trāsad religio.*

4 † *Flor. habebit.*

Idem libro 45. ad Sab.

LEX VII.

Si qua pena[a] paterfa. 1 † fuerit affectus vt vel ciuitatē amittat, vel seruus pęnæ efficiatur, sine dubio nepos filii loco succedit. b

Furor superueniēs nō pōt facere quo minus filij ex legitimo matrimonio nati ante vel post dicantur esse in potestate patris. Bart.

Idem libro 26. ad Sabinum.

LEX VIII.

Patre furioso c liberi nihilominus in patris sui potestate sunt.* Idem & in oībus est parentib. d qui liberos hñt in ptāte. Nam cū ius potestatis moribus sit receptum,e nec possit desinere quis hēre ī potestate, nisi exierint liberi, q̄bus casib. f solent: nequaquam dubitandum est remanere eos in potestate. Quare non solum eos liberos in ptāte hēbit, quos ante furorem genuit, uerum & si qui ante furoré concepti, in furore editi sunt: sed 2 † si, in furore agēte eo, vxor cōcipiat, uidēdum est 3 † an in potestate eius nascatur filius. Nam furiosus licet uxorem ducere non possit, * matrimoniū tamen retinere g potest: quod cum ita se habet, 4 † in potestate filium habebit. Proinde, & si furiosa sit uxor, ex ea ante conceptus in ptāte nascetur: sed & in furore h eius conceptus ab eo qui non furebat, sine dubio in ptāte nascetur, quia retinetur matrimonium. Sed & si ambo in furore agant, & vxor & maritus, & tunc concipiat, partus in potestate patris nascetur; quia retinetur matrimonium, 5 † quasi uoluntatis, i reliquijs in furiosis manentibus, nam cū cōsistat matrimonium altero furente, constat 6 † & utroque. Adeo autem retinet ius potestatis pater furiosus, ut & acquiratur illi commodū eius, quod filius acquisiuit k

Quātū ad ius publicū patria potestas non curatur.

Pompo li. 16. ad Qu. Muciū.

LEX IX.

Filiusfamilias in publicis causis * loco patrisfam. habetur: veluti 7 † si vel magistratum l gerat, uel tutor detur.

Sñia lata in principali, nō pīudicat in incidenti de quo summariē ē cognitū. B.

Vlpia. li. 4. ad le. Iul. & Pap.

LEX X.

Si iudex nutriri m vel ali n oportere pronunciauerit: dicendum est de ueritate quærendū, o filius sit, an non: neque enim alimentorum p causa veritati facit præiudicium.

Modesti. lib. 1. Pandectarū.

LEX XI.

Inuiti filij naturales, q uel * emancipati non rediguntur r in patriam potestatem.

acquiritur, ex eisdem & furioso, ut infra si cert. peta. l. si a furioso. Accursius.

Filiusfamilias] CASVS. Hac l. dicitur q̄ filiusfamilias potest esse tutor. & magistratum gerere potest: nam in his loco patrisfamilias habetur. Viuia.

l *Magistratum.*] ut sit iudex: ut infra ad Trebellia. l. nam quod, & infra, de iud. l. cū prætor. in fi. & leg. in principatis. Item tutor: ut Institu. qui da. tuto. pos. in prin.

Si iudex.] CASVS. Filius alimenta a patre petebat, pater excipiebat, quod non erat filius suus: iudex tamen summatim alimenta ei decernit, poterit nihilominus postea quæri, an sit filius. Viuia.

m *Si iudex nutriri.*] quod est paruulorum.

n *Ali.*] quod est maiorum.

o *Quærendum.*] in alia causa: quia alimētorum est finita.

p *Alimentorum.*] licet ergo principaliter de alimentis non agebatur: & q̄ erat filius, incidenter excipiebatur. & in principali fuerit damnatus pater: non tamen in incidenti præiudicat, id est in filiatione. Sed contra, C. de ordin. cog. l. 2. ubi sententia lata in principali, scilicet in hereditate, præiudicat in quæstione incidenti: scilicet status, sed q̄ potest esse q̄ non est filius, tamen sunt ei alimenta præstanda: ut quia pater contempsit Plautianum, ut infra de li. agn. l. j. § si mulier, sed non potest esse heres, quia sit liber ut in l. contraria. Vel distingue, an de incidenti plenè fuerit actum, sicut sit de falso, & de seruitute: & tunc si pronuncietur de principali, & de incidenti pronunciatum videtur, ut C. de fal. l. ubi, & in l. contraria? si uerò summatim, non præiudicat incidenti, ut hic & infra, de li. agno. l. si quis a liberis, §. si vel parens, & infra, de re iu. l. a diuo, §. super rebus.

5 † *Flor. desunt hæc verba, quasi retinetur matrimonium.*

6 † *Flor. consistat.*

* *In publicis causis, ioc. 1. atque muneribus, parentum intra in filios integer quiescere, Gell. lib. 2. c. 2. ter. me.*

7 † *Flo. veluti ut magistratum.*

* *Quidam pro, vel, reponendum put. tant. semel.*

ADDITIO. Tu dic, quod quandoque causa impediens respicit causam finalem: & tunc, sicut impedit à principio faciendum, ita impedit iam factum: vt in d. l. sacerdotio, quandoque respicit causam efficientem, ut consensum: qui est causa efficiens matrimonium, tunc & licet ab initio aliquid impediat faciendum, non tamen tollitur. itam factū, vt hic secundum Butrigarium & dic, ut not. per Dynum infra. factum l gitimè, de regulis iur. lib. 6.

h *In furore eius.*] scilicet vxoris Accur.

i *Voluntatis.*] Nota, tacitam uoluntatem nalere, sic infra sol. mat. l. 2. § uoluntatem Argu. contra, infra loc. l. qui ad certum. Accur.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij, cum dicitur, quod in furioso dicitur esse quasi voluntas: intellige verò, vbi non requiritur expressus uel tacitus consensus: vt l. si a furioso, ff. de acti. & obligatio, & ibi Bar. secus ubi requiritur consensus expressus vel tacitus: ut in lege contraria, secundum Ia.

Item no' ll. la lex pott concord. fm Iao. Bur.

k *Acquisiuit.*] quia ex quibus causis nobis ignorantibus

Inuiti.] CASVS. Si filius absoluatur a patria potestate alio modo, quam emancipatione, uel etiam emancipatione, non potest redire in patriam potestatem inuitus.

q *Naturales.*] & legitimi absoluti a patria potestate alio modo quam emancipatione, quia de ea subijcit. Vel dic naturales ex concubina, & tunc ponitur impropriè, redigguntur, sic infra, titu. 1. l. si pater, primo respon. si. Accursius.

r *Non rediguntur.*] nisi extiterint ingrati, ut C. de ingrat. lib. l. 1. sic no. quod inuiti non emancipant patres, ut Instit. quibus mod. ius pat. po. sol. §. fi. inuiti non emancipantur filij, ut in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. § generaliter. col. 7. Item inuiti non redeunt in potestatem, ut hic. & tacite infra titu. 1 qui liberatus est.

DE

DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBUS, & alijs modis &c.

Cuius filiusfa. natiuitatem facere docuit tit. superiore: iste docet, etiam legem facere filiosf. i. adoptionem: adoptio enim est legis actio, qua, qui mihi filiusf. non est, ad vicem filijf. redigitur: & quia si forte qui non est mihi filiusfam. sed Titio, à Titio mihi datur in adoptionem, hac ratione fit vt desinat esse in potestate Titij, & recidat in potestatem meam. & ideo huic rationi & alias adiungit, quibus soluitur potestas, veluti emancipationem, manumissionemque, dico emancipationem manumissionemque; nam legitima emancipatio est solennis alienatio filijfa. veluti mancipij, quem mox sequitur manumissio eiusdem. Anastasiana emancipatio aliter fit, & item que Iustiniana. Neque verò ex hoc titulus pollicetur, alijs modis soluenda potestatis quidquam specialiter de his, veluti sacerdotio, deportatione, morte in eo tractatur.

1† Pl. & alijs modis quibus potestas soluitur.

TITVLVS VII.

De adoptionibus & emancipationibus, & alijs modis, quibus ius 1† patriæ potestatis soluitur.

Per adoptionem quis transit in potestatem adoptantis: & adoptio in genere continet sub se adoptionem in specie: & arrogatio fit de eo, qui est sui iuris, authoritate principis: sed adoptio in specie fit de eo, qui est alterius iuris authoritate magistratus.

Modestinus libro 2. regula.

LEX PRIMA.

Filiosfam. a non solū natura, b verum & adoptiones faciūt. * Quod adoptionis nomē est quidem generale: in duas autem species diuiditur, quarum altera adoptio similiter c dicitur, altera arrogatio.

¶ Adoptantur filijfamilias: arrogantur, qui sui iuris sunt.

Caius libro primo Institut.

LEX II.

Generalis d enim adoptio duobus modis * fit, aut principis * auctoritate, aut magistratus imperio. e Principis authoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt, quæ species adoptionis dicitur arrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, f id est interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus * sit, iustum sibi filium esse: & is qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur.

¶ Imperio magistratus g adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt, siue primū gradum liberorum obtineāt, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. Illud vtriusque adoptionis commune est, quod & ij, qui generare non possunt, h quales sunt spadones, adoptare possunt: castrati 2† autem non possunt.

¶ Hoc verò proprium i est eius adoptionis, quæ per principem k fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si se arrogandum dederit, non solùm ipse potestati arrogatoris subijcitur, sed etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate, tamquam nepotes. *

Vbi officia sunt repugnantia, vnus potest uicem duorum sustinere. Bart.

Paulus libro 4. ad Sabinum.

LEX III.

Si consul, vel præses filiusfa. l sit, posse eū apud semetipsum, vel emācipari, uel in adoptionem dari, constat.

* Adoptiones naturalib. preferendas suadet Pli. in Panegyric. ad Traianum, et Hadrian. Imperator apud Dion. Cassiū.

Filiosfamilias.] CASVS. Hac l. dicitur quòd duobus mod. potest quis filiusfamilias esse, adoptione, & etiam ipsa natura, quod habet ex vxore. Adoptio est nomen generale: tū quidam adoptantur qui sunt in potestate alterius: & hæc fit per principē. Item spadones adoptare possunt. item dicit quod qui se dat ad arrogandum, transit in potestatem arrogatoris vna cum filijs suis, & h. d. cū l. seq. Viuia. Caius in Fl. sic filiusf.

* Hanc diuisionē etiam partes declarat Gellius l. 5. c. 19.
* Populi ferre pferat Caius, sed sic mutauit Trebonianus ut fagam Vlp. tit. 6.

fieri dupliciter contingit, natiuitate. f & adoptione. Porrò adoptionis duæ sunt species, harum altera Adoptio, Altera Adrogatio dr. Adoptant imperio magistratus q in patris ptāte sun. naturalis. Adrogantur qui sui iuris sunt, idq. principis authoritate, quorū et liberi in adrogatoris potestatem transeunt: iam spadones etsi generare non possint, adoptare tamē possunt, quod castratis non est permissum.

a *Filiosfamilias.*] id est filios, & hoc de iure naturali, & familias, & hoc de iure ciuili.

b *Natura.*] i. iure ciuili, cooperante natura, quæ cooperatur procreationi liberorum, quæ est de iure naturali: vt sup. de iust. & iur. l. j. §. ius naturale. Ius autem quod in liberos habemus, est propriè ciuium Romanorum: vt Inst. de pa. po. §. ius autem. sed hodie non semper adoptio facit mutari patriam potestatem: vt Inst. eod. §. sed hodie.

c *Similiter.*] species nomen generis sibi assumit: sic inf. si cer. pet. l. j. & 2. §. mutui, & facit Inst. de iu. na. §. sed quoties non adijcimus.

a Isti gl. dicit fore sing. Bal. ad hoc quod sponsus primo debet interrogari in matrimonio pōtendo quod spōsa, in alio ser uit gl. quod sponsus primo debet interrogare: sed hodie hoc tūm est in matrimonijs. Bol.

Generalis.] a Arg qd sponsus primo, deinde sponsa interrogari & iurare debet: sit ordo seruandus eorū quæ in lege ponuntur, arg. C. de offi. præfec. vrb. l. fi. Item hæc verba sit, quod dēt interrogari, cū fari pōtialiās sit: interrogatione arrogari pōt vt inf. eo. l. et. Sed contra ī. eo. l. in adoptionibus, sed Io. cōcedit infantem posse arrogari, si quidem affirmauerint apud pſidē hoc infanti expedire, vt arg. C. de adop. l. 2. Vel die, lege illā et ī. eod. l. adoptione tūc.

e *Imperio.*] i. est authoritate.

f *Rogatur.*] id est interrogatur.

g *Magistratus.*] quare hoc secundū membrum apposuit, cum omnia princeps facere dicat: vt C. de vetur enu. l. 2. §. si qd igit. Sol. aliqd dī tacere, quia dēt contentire: alioquin nullius erat momenti, qd fit principe vetante: non tū est eius pātia necessaria. Sed quare in arrogatione requiritur authoritas maior, quam in adoptione? Rū. de hoc ideo est, quia maius est, aliquē sui iuris transire in alienam potestatem, qd fit per arrogationem, (vnde non est mirum si maior authoritas requiritur) quam cum quis de potestate vnius transiuit in potestatē alterius, qd fit p adoptionem. Item nunqd & principis authoritate? Videtur quod sic: quia cum liceat minori, licet & maiori, cū sit ipse summus magistratus: vt C. de leg. & const. l. si imperialis. alij non, quia tam vilibus interesse non debet: vt C. de pedaneis iudi. l. 2. & vltima, argum. C. de app. l. in auferendis.

* Vide Alc. li 9. Parer. c. c.

2† Hac verba castrati autē nō possunt, in P. F. desunt. Vide Ant. Aug. libro 3. emendat. c. 5.

* Additur in Inst. elegans exēplū ae Augusto; quando adoptauit Tiberium illud proprium.

h *Non possunt.*] similiter & in matrimonio distinguitur: vt inf. de iu. do. l. si vxor. §. fi. & in substitutione posthumi: vt ī. de li. & posth. l. sed est quaestio. §. j. & facit Inst. c. §. sed & illud. Accu.

i *Hoc verò proprium.*] secus in alia: vt infra eo. l. arrogator. § qd non similiter, & facit inf. eo. l. si paterfa. in princ. No. ergo cui me committo, & mea committere videor: vt in Auth. de mona. §. illud quoque. colla. j. sed arg. contra. C. de pact. conuen. l. hac lege.

K *Principem.*] id est per factum oraculum.

Si consul.] CASVS. Filiusfam. eram, & habebam aliquam dignitatem, nūquid pater meus potest me emancipare apud meipsum? Et dicit quòd sic. Viuia.

l *Filiusfam.*] Hodie āt psularis dignitas liberat eū à patria ptāte: vt C. de desu. l. fi. & in Auth. quib. mo. na. effi. sui. col. 6. circa fi. de psidali verò nō inuenio. Ite no. ex hac l. quę sibi te offitij duorū, & emācipātis, & authoritatē pstatis. sic ī. de auth. tut. l. accipientis, & inf. de nup. l. 3. & ī. de pho. omp. l. si titulus. §. j. & inf. de sideiuf. tut. & inf. de off. pro. l. j. & hoc in volūtaria iurisdōne: sec in ptēciosa: vt ī. eod. Tec. l. ille à quo §. tēpestiuū. Itē arg. ī. de pac. l. si plures, & inf. de tuto & cur. da ab his, l. ptor, & inf. de off. psi. l. fi.

ADDITIO. Pro solutione huius ſrij distingue ſm Gul. de Cu. Aut psiderat pūma, vt psona, & tūc vna psona non pt sustinere vicē plurium psonarū: vt ī. de pac. l. si plures. Aut psiderat psona respectu alicuius qualitatis, vel offi. ij & tūc, aut officia inuicē se cōpatiunt, aut nō primo casu pt sustinere vicē plurū, vt hic: alias nō: vt d. §. tēpestiuū. Bar.

Magistratū.] CASVS. Pater meus, est ptās Bonō. nūquid poterit emācipare me apud seipsū? Et dī quod sic.

a *Legis actio.*] Lactus legitimi explicantur: vt ea quæ fiunt de voluntaria iurisdictione: vt emancipatio: & manumissio, & similia, q̃ fiunt & apud defensorem ciuitatis: vt in Auth de defen.ciui.§.nulla. & §. audient. coll. 3. & etiam apud magistratum municipalē: vt C.de magi munic. l.2. & Instit.quib.mod.ius patr pote. sol.§. nr̃a.

Modestinus li. 2. regularū.

LEX IIII.

MAgistratū, * apud quē legis actio a est, & emācipare filios suos, & in adoptionem dare apud se 1† posse, Neratij sententia est.

In arrogatione requiritur voluntas arrogatoris, & illius qui dēt arrogari. Et in adoptione requiritur voluntas adoptantis, & eius qui adoptatur, & patris sui, & non aliorū consanguineorum: & si in loco nepotis quis adoptatur, requiritur filij uolūtas, qui loco patris esse dēt, q̃ si nō adesset, non recideret in potestatem ipsius mortuo patre suo, hoc dicit cum l. seq. & l si is qui. inf. eod. Bart.

Celsus lib. 29. 2† dige. L. V.

IN adoptionibus b eorum duntaxat, q̃ suæ ptātis sūt, voluntas c exploratͬ. sin autē a patre danͬ in adoptionē, in ijs vtriusque d arbitriū expectandum est, vel cōsentiēdo, e vel non contradicendo. f

Paulus lib. 35. ad edictū.

LEX VI.

CVm nepos g adoptatur, quasi ex filio natus, consensus filij exigitur, h idque etiam Iulianus scribit. *

Celsus lib. 39. digestorum.

LEX VII.

CVm adoptio fit, non est necessaria in eam rem auctoritas eorum, i inter quos iura k agnationis cōsequunͬ.

Modesti. lib. 2. regularum.

LEX VIII.

QVod, ne 3† curatoris auctoritas intercederet in arrogatione, ante tenuerat: sub diuo autem Claudio rectè mutatum l est.

Vlpianus lib. 1. ad Sabinū.

LEX IX.

ETiam cęcus adoptare, vel adoptari potest.

Adoptatus in locū nepotis, tanquam ex filio natus, non fit hæres suus, auo viuente. Bar.

Paulus lib. 1. 4† ad Sabinum.

LEX X.

SI qs nepotē, quasi ex filio natum, quem in ptātē hēt, cōsentiēte filio adoptauerit, m non agnascitur n auo, vt 5† suus hæres: quippe cum post mortem aui, quasi in patris o sui potestatem recidat. 6†

Idem lib. 4. ad Sabinum.

LEX XI.

SI is, 7† q filiū haberet, in nepotis locum adoptasset, perinde atque si ex filio natus esset, & is filius author factus non esset: mortuo auo, non esse p nepotē in potestate filij.

Vlpianus li. 14. ad Sabinū.

LEX XII.

QVi liberatus q ē à patria ptāte, is postea in potestatem honestè r reuerti non potest, nisi adoptione. (sed si 8† semel fuerit adoptatus, amplius adoptari non potuit.)

Finita adoptione finiūtur oīa iura ꝓuenientia ex ea.

Papinianus lib 38. 9† quæst.

LEX XIII.

IN oī ferè s iure finita pris adoptiui ptāte, nullū ex pristino iure 10† retineͬ vestigiū: dniq; & patria dignitas t q̃sita p adoptionē, finita ea, deponiͬ. u

Pomponius li. 5. ad Sabin.

LEX XIIII.

SEd & 11† nepos ex filio apud adoptiuū patrē conceptus & natus, * p emācipatio-

b *In adoptionibus.*] CASVS. Dicit in hac lege, quod qui arrogatur, expressim consentire debet: qui adoptatur, non debet consentire: sed sufficit si non contradicat. Viu.

b *In adoptionibus*] i. in arrogationibus.

c *Voluntas.*] scilicet expressa.

d *In ijs vtriusque.*] s. patris & filij.

e *Consentiendo.*] scilicet expressim.

f *Contradicendo.*] * hoc non erat in superiori casu. Hic no. qui tacet affirmat. sic inf. solu. mat. l. 2. §. volūtatem. & in Auth. quib. mod. natu. effi. sui. §. gñaliter. col 7. arg. ꝯ. inf. de proc. l. filius. §. inuit⁹, & facit ad l. istam ꝯ. e. l. si pater naturalis. ADDITIO. Pro solutione huius ꝯrij dic, q nō ꝯsentire, est vnū extremum: p se ꝯ licere, est aliud extremū: taciturnitas est medium, s̃m Bartol.

CVm nepos.] CASVS. Si adopto aliquē loco nepotis, quasi ex filio meo natus esset, filius m⁹ dēt huic adoptioni ꝯsentire. Quod si quis curatorē hñs dedit se in arrogationem, curatoris authoritas intercedere debet: licet olim non intercederet. Viuian⁹.

g *Cū nepos.*] i. aliqs extraneus loco nepotis.

h *Exigitur.*] ad hoc mortuo adoptante in filij recidat potestatē: vt inf. eo. l. si qs. & l. si is, secus in alijs: vt ꝯ. l. ꝑx. & facit Inst. eo. §. & licet, & C. de nup. l. in coniunctione. §. sed si patris.

i CVm adoptio. Eorum.] id est consanguineorum.

k *Iura.*] quod videbatur, cum iste eis agnascitur, vt inf. eo. l. q in adoptione, & ꝯ. vnde cogna. l. 1. §. cognationem, & qd oēs tāgit &c. C. de autho. præstan. l. fi. & in auth. de hæredi. & fal. §. si verò collat. 1.

l QVod mutatum.] vt C. de auth. præstā. l. fi. & Institu. quib. mod. tu. finitur. §. 2.

SI quis nepotem.] CASVS. Si adopto aliquem extraneū loco nepotis, quasi sit natus de filio meo, filio consentiente, non agnascitur mihi, id est non fit mihi suus hæres quia me mortuo erit in potestate filij mei. Viuia.

m *Adoptauerit.*] s. filij et extraneum loco nepotis.

n *Agnascitur.*] i. non fit suus: nam suus hæres est, quem nemo præcedit: vt Inst. de hære. qua. & diff. §. sui.

o *Quasi in patris.*] id est, in potestate eius qui est quasi pater: vt supra. tit. j. l. nepotis. in fi. Accursius.

SI is qui.] CASVS. Si adopto aliquē loco nepotis, quasi sit natus ex filio meo, si filius meus nō consentit expressim, mortuo me, ipse quē adoptaui, non erit in potestate filij mei: sed erit mihi suus hæres. Viuianus.

p *Non esse.*] quia filius non consensit. facit Inst. eo. §. licèt.

QVi liberatus.] CASVS. Si filius meus liberatus & absolutus est a patria potestate, non potest redire in potestatē patris: nisi pater iterum eum adoptet. Viuianus.

q *Qui liberatus*] No. q aliquo mutato, in perpetuum i pristinū statū redire non pōt: vt inf. de sol. l. qui res. §. aream. sup de sta. homi. l. homo liber.

r *Honeste.*] inhoneste autē pōt: vt per ingratitudinē: vt C. de ingrat. li. 1 j & facit ꝯ. eo. l. si pater filium. & sup. tit. j. l. inuiti, & in Authen. const. quę de dign. §. omne autem beneficiū. in 6 colla.

IN omni ferè.] CASVS. Si filius adoptiuus liberatus sit à potestate patris adoptiui, dignitatem quidem quam habuerit ab illo patre adoptiuo, perdit. Viuia.

s *In omni ferè.*] bene dicit, ferè: quia etiā post emancipationem non pōt pater adoptiuus eam in vxorem accipere, quam loco filiæ vel neptis habuit: vt inf. de ri. nup. l. quoniam etiam, in princ.

t *Patria dignitas.*] vt senatoria, quia pater adoptiuus erat senator: vt infra de senato. l. senatoris filius.

u *Deponitur.*] Argu. q cessante causa cessat effectus. sic infra de senat. l. senatoris filius, & l. fœminæ, & inf de annu. le. l. Seio. § fi. & inf. de test. tu. l. qui tutelam, in princ. & inf. tit. 1. in tantum. Argum. contra infra de postulan. l. 1. §. sexum.

ADDITIO. Tu dic, q ibi loquitur in causa impulsiua, hic in finali, qua cessante cessat effectus, de hoc no. Cyn. in l. generaliter. C. de epi. & cler. & per Dy. in regula, decet esse concessum. de reg. iur. lib 6.

SEd & nepos ex fi.] CASVS huius legis est talis. Adoptaui Titium, qui procreauit filium, cum maneret penes me, emancipaui eum filium Titij: certe per eam emancipationem iura omnia adoptiui nepotis perdit.

* *Magistratus apud quē legis actio est, i. intelligitur qui plenam iurisdictionē hēt & ordinariā apud quē experiri ea actione aduersus vnū e neque possumus. De vero et eius tamen Tacitus l. b. 12.*

1† *Semetipsū.*

* *Sing. glo. Lud. Rom. sin. gu. 494.*

2† *Alias 28. Flor.*

* *In Instit. eo. tit. §. sed si qs addatur tamen, nec tamen suus hæres ad(gn)oscatur.*

3† *Alias qd antè.*

4† *Fl. li. 1.*

5† *Fl. desiit,*

6† *Fl. recidit potestatem.*

7† *Aliàs. si qs nec filiū eo consentiente. Inst. eo. § sed si quis.*

8† *Fl. hic non inclusa desunt.) Addebantur autem ex l. 37. §. 1. inf. eod.*

9† *Aliàs 36. sic Flo.*

10† *Fl. desit, iure.*

11† *Fl. etiam*

* *Hic enim adoptiui hæres tenet l. 27. in fi. a eo.*

a Per

a *Per emancipationem.*] s. filij, ut arg. inf. de cap. diminut. l. j. & de iniust. test. l. verum est, §. fi. secundū quosdā. sed Io. per emancipationē. s. suiipsius. nec. n. emancipato fil' adoptiuo exit de ptāte nepos ex eo. Sic. n. est in naturali, ut in fr. eo. l. liberū. & adoptio naturam imitatur, vt insti. e. §. minorem: & inf. de ca. & postlim. reuer. l. si me tibi. §. pe. & C. de dolo. l. j. & inf. de cond. inde. l. si non fortē. §. si filius. & inf. de distr. pig. l. 2. & inf. de le. 2. l. fi. §. quatuor. ADDITIO. Pro declaratione istius gl. distingue, secūdū Bar hic, qa aut est in hoc aliqua cōtrarietas, aut nō: primo casu, quod quis non potest tanq̄ ipse, nō pōt tanq̄ alius, ut d. l. si pponas. secūdo casu quod quis potest tanquā ipse, potest tanquam alius, vt hic, & hoc est uerum nisi ueniat contra fidem debitam iure cōtractus, uel contra fidē iure cōiunctionis personæ, in quibus casib qd quis non potest tanquā ipse, nec tanquam alius, vt d. §. quatuor. & in d. l. j. C. de dolo.

b *Omnia iura.*] i. dignitatem, & nomen filij vel nepotis: vt supra l. proxi.

SI *Paterfamilias.*] CASVS. Aliquis qui sui iuris erat, in arrogationem se dedit Titio: ipse transit in ptātē Titij, & oēs qui sunt in sua potestate & filij qui postliminio reuersi sunt. & h. d. vsq; ad §. qui duos. & est casus talis. Duos filios habebam, Seium. & Titium: & ex Titio nepotem habebam, possum ne vnum adoptare quasi sit ex Seio natus? Bene possum, si emancipo nepotem: quia non quasi auus hæc facio, sed quasi quilibet extraneus. Tertio dicit, q causa cognita debet qs arrogare, & in qb. vertitur cognitio, dicit exempla. quæ subijcit: nam nec potest quis plures arrogare, nisi ex iusta cā. Itē libertū alienum adoptare non potest: nec maiorē minor adoptare pōt. Itē dicit, quod tutor eum cuius tutelam gerit, adoptare non potest. Itē debet inquiri, vtrū aliquis adoptet animo depredandi & fraudandi, vel libidinis causa. Item dicit, quod is tutor potest adoptare pupillū qui bono animo hoc facit: aliis esset damnum pupilli. Itē requiritur cognitio, vt videatur quæ sint facultates pupilli, & eius qui adoptat: & cuius uitæ sit qui adoptat: Item inspicitur cuius ætatis sit q vult adoptare. Itē dicit inspici, si ille qui vult adoptare, habeat liberos: an possit adoptare. & si est bonus iste & paup vtrū ditiorē adoptet, & dicit q sic, si vitæ &c. Vltimo dicit, quod in superiorib. casib. arrogator satisdat, q restituet oīa bona arrogati agnatis, si apud eū decesserit: & de hoc tabellioni cauere debet. Item dicit statim lex superior, ad quos ea res pertinet: hæc verba & ad libertates, & ad legata extenduntur. Viuia.

...nem a omnia iura b perdit.

Ad patrem arrogantem transierūt oīa iura, seu bona arrogati, etiam filij sui, in cuius ptāte efficiuntur.

Vlpianus lib. 26. ad Sab.

LEX XV.

SI paterfa. adoptatus c sit, oīa q̄ d eius fuerunt, & acquiri possunt, tacito iure ad eū transeūt, q adoptauit. Hoc amplius liberi eius, qui in potestate eius sunt, eū sequuntur: sed & hi qui postliminio redeūt, vel q in vtero fuerūt, cū arrogaretur, simili modo ī potestatē arrogatoris redigūtur.

Id quod quis non potest facere tāquam ipse, potest tanquam alius, h. d. & ad hoc quotidie allegatur.

¶ Qui duos filios, e & ex altero eorum nepotem habet, si vult nepotem quasi ex altero natum 1 † adoptare, potest hoc efficere, si eum emancipauerit, & sic adoptauerit quasi ex altero natū: facit n. hoc quasi quilibet, f non quasi auus: & qua ratione quasi ex quolibet natum potest adoptare, g ita pōt & quasi ex altero filio.

In adoptionibus considerantur causæ infrascriptę, & ars imitatur naturā in quātum potest: & tutor durāte tutela, & curator durante cura non potest adoptare pupillum, vel adultum h. d. vsque ad §. eorū, in l. seq. hoc dicit. Bar.

¶ In arrogationib. cognitio * vertitur, num forte minor sexaginta h annis sit is, q arrogat: q a magis liberorum procreationi 2 † studere dēat: nisi fortè morb k aut valetudo in cā sit, aut alia iusta causa arrogandi: veluti si coniunctam l sibi personam velit adoptare. Item non debet qs plures arrogare, nisi ex iusta causa. m Sed nec libertū n alienum: neque maiorē minor. o

Iabolenus lib. 6. ex Cassio.

LEX XVI.

ADoptio, n. in ijs personis locū habet, p in quib. 3 † & natura potest habere.

Adultus, vel pupillus nō potest adoptari per tutorē vel curatorem, hoc dicit.

Vlpianus lib 26. ad Sabi.

LEX XVII.

NEc ei permittitur arrogare, qui tutelam vel curā alicuius q administrauit, r si minor 25. annis sit q arrogatur: ne forte eum ideo arroget ne rationes reddat. Item inquirendum est, num 4 † forte turpis s causa arrogandi subsit.

c *Si paterfamilias adoptatus*] idest arrogatus.

d *Omnia quæ*] excepto iure agnationis, & obligatione operarū & olim. hodie uero ad vsumfructū tm̄ quo ad: vt insti. de acq p arrogationē in prin. § j sed an possit aliquis excipere? Resp. nō, sicut dicimus in monacho in auth. de monachis, § illud. coll. 1. qa ḡria voluit, sicut si vēdo domū deducta superficie, sed solū deductis arborib. vt inst. de re. diu. §. si Titi⁹. & i d̄ suph. l. fi. j. d ac. & obl. l. obligationū, §. placet.

e *Qui duos filios.*] no. arg. q q̄uq; facit aliquis aliquid non tanquā ipse, sed tanquā alius: sic C. de admi. tut. l. cum quidam, & inf. quod cuiusq; vniuer. l. item eorū. in prin. & inf. ad Treb. l. debitor sub pignore, § fi. & inf. iud. sol. l. j. §. sed & si quidē. & inf. p socio l. sociū q. in prin. & inf. ad Syl. l. si sequens in fi. arg. cōtra inf. de inoff. test. & l. si proponas.

f *Quasi quilibet.*] i. qua si extraneus. cum esse desierit nepos emancipatione.

g *Potest adoptare.*] s. extraneum: ut sup. eo. l. si quis nepotem.

h *Sexaginta.*] alias dr senex maior 70. an. ut in excusatione tutelæ, ut C. qui ætate. l. 1. li. 10. alias quinquaginta quinque in excusatione munerum personalium, ut C. qui ætate. l. j. § fi. lib. 10. sed mulier nō dr studere procreationi liberorum à 50. annis sup. ut C. de legi. hær. l. si maior.

i *Procreationi.*] utilius est reipublicæ filios de nouo creari, quam creatos quadā fictione alicui dari, ut inf. eo. l. 3. § 3. Sed arg. C. de natu. lib. l. 3. in fin. & ille uerius. Non minor est uirtus, quam quærere, parta tueri. sed non obstant quia hoīum, i. filiorum conseruatio ad Deum pertinet.

k *Morbus.*] s. tēporalis: ualetudo āt pptua.

l *Coniunctam.*] quia par affectionis causa suspicionem remouet, ut infra de ritu nupt. l. non solum §. de uno.

m *Causa.*] quia multum erat diues.

n *Nec libertum.*] sed suum sic, ut inf. de ritu nup. l. sciendū, & supra de sta. hom. l. fi. & facit ad hac legem inf. de in ius voc. l. sed si hac l. §. si patronum. Sed contra inf. eo. l. fi. §. fi. Sol. ibi iure arrogationis per principem permittitur: hic iure adoptionis inhibetur. Sed nonne est semper sui iuris? Respon. non, si primo in arrogationem uni se per principem dedit, uel dic, ut ibi.

o *Minor.*] scilicet adoptare debet. Accur.

p A*Doptio. Locum habet.*] scilicet plerunque, propter id q dicitur insti. eo. §. illud.

q N*Ec ei. Alicuius.*] quem uult arrogare

r *Administrauit.*] scilicet eius qui fuit in tutela. Sed contra. infra eo. nonnumquam. Sol. hic loquitur cum tutela iam finita erat: & ideo præsumitur quod in fraudē fiat, ne rationem reddat. ibi loquitur quando nondum tenebatur actione tutelæ: nec erat finita tutela, secundum Io. vt argu. infra de rit. nup. l. libertum §. senatusconsultum: uel dic, quod ibi adoptabat sancta affectione, ut arg. inf. ea. l. §. eorum. Accur.

s *Turpis.*] scilicet, ut deprædetur arrogatū: uel arrogat adultam ut habeat eius copiam.

1 † Fl. fen.

* Ad hoc pertinent ea q eleganter differit Cic. pro domo sua ad Pontifices.

2 † Fl. creationi.

3 † Florentiam

4 † Fl. ne forte.

a *Eorum.*] scilicet pupillorum arrogatio permittenda est duntaxat his eorum. s. tutorum, qui vel naturali, & c. secundum Bul. Sed Io. legit pupillorum arrogatio permittenda est his duntaxat qui cognatione eorum naturali, uel sancta affectione, eorum idest pupillorum ducti &c.

s His verbis] ad quos res pertinet, ut inf. proxi.
t Ad quos.] vel materialiter, vel significatiue, alias accusatiue.
u *Prospectum esse.*] improprie, vt C. de verb. signifi. l. sciendum. §. finali.

Arrogatio pupilli debet fieri cum causæ cognitione quæ infra sequitur: & arrogans pupillum debet satisdare se restituturũ bona ipsa arrogatione finita per mortem impuberis, illis, ad quos bona peruenire debent: vt puta substitutis, vel alijs hæredibus; quæ satisdatio si non fuerit apposita, datur eisdem vtilis actio contra ipsum arrogantem, h. d. vsq; ad l. si arrog.

¶ Eorum a 1 † dũtaxat pupillorũ * arrogatio permittenda est ijs, qui vel naturali cognatione, vel sanctissima affectione ducti adoptarent: cæterorum prohibenda, a † ne sit b in potestate tutorũ & finire tutelam, & substitutionẽ à parente factam extinguere. ¶ Et primum c quidem excutiendũ erit, quæ facultates d pupilli sint: & quæ eius, qui adoptare eũ velit: vt æstimetur ex comparatione e earũ, an salubris adoptio possit pupillo intelligi; deinde cuius vitæ f sit is, qui velit pupillũ redigere in familiam suã: tertio cuius demum 3 † ætatis sit, vt æstimetur, an melius sit de liberis procreandis eũ cogitare, * q̃ ex aliena familia quẽquã redigere in potestatẽ suã. ¶ Præterea videndum est, an non debeat permitti ei, g vel vnum habebit, vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum, quos ex 4 † iustis nuptijs procreauit, diminuatur spes, quam vnusquisq; liberorum obsequio g parat sibi: aut qui adoptatus sit, minus percipiat, quam dignum erit eum consequi. Interdum & ditiorem permittitur adoptare pauperiori, si vitæ eius sobrietas h clara sit, vel affectio honesta, nec incognita. ¶ Satisdatio i autem in his casibus K dari solet. l

Marcellus lib. 26. Digest.

LEX XVIII.

NOn aliter, n. volũtate ei* qui arrogare pupillum volet, * causam eius ob alia m probabit, n subscribendũ o erit, quam si cauerit p seruo publico, q se restituturum q̃ ex bonis eius consecutus fuerit, illis ad quos res peruentura esset, si arrogatus permansisset in statu r suo.

Vlpianus lib. 26. ad Sab.

LEX XIX.

HIs * verbis s satisdationis, q̃ ab arrogatore præstari debet, ad quos t ea res p tinet, & libertatibus prospectum esse, u quæ secundis tabulis datæ sunt, & multo magis substituto seruo, item legatarijs, nemo dubitat. x quæ satisdatio si omissa fuerit, vtilis actio y in arrogatorẽ dat.

Marcellus li 26. Digesto.

LEX XX.

HÆc aũt satisdatio locũ habet, si impubes z decesserit: sed & si de pupillo loquitur, tamen hoc etiam in pupilla a obseruandum est.

Caius li. sing. regularum.

LEX XXI.

NAm & fœminæ ex rescripto principis arrogari b possunt. *

Vlpianus lib. 26. ad Sab.

LEX XXII.

SI arrogator c decesserit

b *Nesit.*] si. n. passim permitteretur adoptare cuilibet, eueniret, vt tutor adoptaret pupillum: & sic finiret tutela cum omni ca. di. pupilli tutela finiatur, vt inst. quib. mo. tute fi. §. sed pupilli. item extingueretur substitutio: si pupillaris substitutio à patre facta, testamentũ filij esse dicatur, vt insti. de pupil. subst. §. igit. & capitis diminutione et minima testamẽtum infirmetur, vt insti. qui mod. testa. in fir. § alio.
c *Et primum.*] i. post § dicta, ut appareat sancta affectio in tutore & alijs.
d *Quæ facultates.*] facit inf. de priui. cred. l. si creditores.
e *Comparatione,*] facit, inf. de t. st. l. 3. in prin. & inf. de transac. l. cum his § in persona.
f *Cuius vita.*] s. prodigus, an parcus.
g *Obsequio.*] vt C. de inof. test. l. si quando. §. illud.
h *Sobrietas.*] plus. n. facit grauitas & benigni mores ad fidem, quam facultates, ut inf. de tu. & cura. da. ab his l. fiire oportet. § pen. & inf. de verb. obl. l. si quis stipulatus. in fi. & facit inst. de suspe. tu. § fi.
i *Satisdatio.*] i. cautio cum fideiussore.
K *Casibus.*] s. in impubere arrogato.
l *Dari solet.*] s. agnatis arrogati, & alijs, uel seruo publico, i. tabellioni stipulanti procis quod restituat ipsis bona arrogati, si apud eũ decesserit adhuc impubes, ut inf. e. l. prox. & l. seq. Accur.
m NOn aliter euius.] Ob alia.] quia probauit omnes casus qui superiori lege continentur. quid si de his omnibus quesitum nõ fuerit? Respon. non valet adoptio, ut infra de transact. l. cum his. §. si prætor. & C. eo. cum enim licet sit arg. contra inf. de senato. l. senatoris filias, & infra de vent. inspi. l. j. in fi.
n *Probabit.*] scilicet arrogator.
o *Subscribendum.*] idest consentiendum a principe, vel ab alio vice principis.
p *Si cauerit.*] idest promiserit.
q *Seruo publico.*] idest tabellario, ut inf. rem pupil. sal. fo. l. si pupillus & inst. de. §. cum autem. seruus autem non potest esse tabellio, ut C. de tabul. l. generali. lib. 10.
r *In statu suo.*] i. si si in arrogationem non dedisset. Acc.

x *Dubitat.*] alias. n. actio substitutis, vel legatarijs non d retur, cũ testamẽtũ sit ruptũ capitis dimi nutione, vt insti. q. b. mo. test. ifir. §. nõ tũ. & facit, inf. de vulg. substi. l. cum.
y *Vtilis actio.*] no. intelligi stipulationẽ vbi non est. sic insti. si cui plusquã per leg. Fal. l. vbi. §. item sciendum. & C. de rei vxo. ac. in prin. & in auth. ut nul. iud. §. superf. oc. col. 9. & facit ad hoc inf. de vsufru. earum rerum, quæ vsu cõsu. l. hoc senatus. §. j. & de dam. infe. l. si finita in prin.
z HÆc autem Impubes.] ergo in adulto non habet locũ hæc stipulatio etiam ab initio.
a *In pupilla.*] nam appellatione pupilli, & pupilla continetur, sed non e contra, vt infra de leg. 3. l. seruis legatis. §. si pueris.
b NAm & fœmina Arrogari.] passiue, non actiue, nisi impetrent a principe solatium liberorum amissorum, vt C. eo. l. mulierem, & institu. eo. §. fœminæ.
c SI arrogator.] CASVS. Arrogator decessit filio adoptiuo relicto impubere: decessit tandem impubes ist, tenẽtur hæredes arrogatoris bona restituere impuberis his, qui venissent ad successionem eius ab intestato, si arrogatus non fuisset & dare etiã quartã partẽ, quantã reliquit ei arrogator, & in ista quarta põt ei succedere vsque ad pubertatẽ & non vltra. Vltimo dicitur, quod hoc locũ habet etiam si quis arrogauerit in locum nepotis. Viuianus.
c *Si arrogator.*] hæc lex loquitur, cum arrogator prius in fata concessit, & bene, & sit postea pubere decedente substitutus est in paterno testã. admittetur per bo. poss. hæreditatis petitionem, quia t̃pe mortis inueniebatur sui iuris, & sic re cõfirmata est substitutio extincta per arrogationem, ut inst. qui. mo. test. infir. §. non tamen. sed quid si prius decessisset impubes? videtur substitutus non admitti, sed illi q succederent ab intestato, si arrogatus remansisset in suo statu, vt insti. qui. mo. test. infir. §. non tñ. & sup. eo. l. nec ei. §. eorum, sed dic, substitutũ admitti ex stipulatione tacita vel expressa, quasi lex fingat testamentum non rumpi, ut sup. eo. l. his verbis. S. d poae arrogatorẽ substituisse aliquẽ in quartam

1 † In nonnullis exemplaribus legitur, ijs dũtaxat pupillorum arrogatio permittenda est qui etc.
* Olim non permittebatur.
2 † Et vlp. in frag. tit. 8.
3 † Et prohibenda est ne esse in potest.
3 † Pupillum:
* De hunc locũ vide Gell. noct. Att. lib. 5. ca. 19. in verbis arroga.
4 † Filio. dest. tu.
* Contra ind. §. cũ autem impubes.
* Ad hunc locum intell. ut Coras. in l. 9 de verb. ob.
* Vi. Gel. noct. li. 5 c. 19. ubi sic. neque pupillus.

quartam quam ei dat ex bonis proprijs, & impuberē post arrogationem decessisse. nunquid dicam admitti substitutum in quarta ad ipsam quartam, & venientes ab intestato ad alia bona, si ponas nullum substitutum à patre naturali? non audeo hoc dicere, cum nemo pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere possit, vt inf. de reg. iu. l. ius nostrū. sed nunquid dicam, substitutum à patre naturali in cæteris bonis admitti, in quartā substitutum ab arrogatore, quasi ex duob. testamentis successerit? dicam ergo substitutum in quarta, & quartam institutionis & eius occasione etiā alia bona habiturum. & tenetur substitutus in testō patris naturalis si habet: vel si nullus fuerit substitutus, tenetur venientib. ab intestato vtili actione ex stipulatu reddere bona arrogati: vel dic, quod hæredes arrogatoris tenentur vtili actione, s. petitione hæreditatis substituto à patre naturali, eo casu quo habuit substitutum. Et sic ex prædictis videbitur ille arrogatus decessisse duob. testis cōditis pro se, uno à patre naturali, alio ab arrogatore: quod est mirabile. nec alibi inuenitur, nisi in milite, vt inf. de mil. test. l. quærebatur, & inst. de hæ. insti. § non autem.

2 † Fla. restituturus. & bona arrogati.

[illegible]

2 † Et restituat, &c.

3 † Flo. dessi. autem.

[illegible]

4 † Flo. 35.

5 † Flo. &

impubere relicto filio adoptiuo, [a] & mox impubes decedat, an hæredes arrogatoris teneantur? [b] Et dicendum est, hæredes quoq; restituere [c] debere bona arrogati, 1 † & præterea quartam partem. [d] Sed an impuberi arrogator substituere possit, quæritur? Et puto, nō admitti substitutionem, nisi forte ad quartam solam, [e] quam ex bonis eius consequitur: & hactenus, vt ei vsque ad pubertatem substituat. Cæterum si fidei eius committitur, vt quādoq; restituat, 2 † non oportet [f] admitti fideicommissum: quia hoc non iudicio [g] eius ad eum peruenit, sed principali prouidentia. [h] Hæc autem 3 † omnia dicenda sunt, siue in locum filij, siue in locū nepotis aliquis impuberē arrogauerit.

Paulus li. 36. 4 † ad edict.

LEX XXIII.

QVi in adoptionem datur ijs quib. agnascitur, [i] 5 † cognatus fit: quibus verò non agnascitur, nec cognatus fit. adoptio [k] nō ius sanguinis, sed ius agnationis [l] affert: & efficitur agnatus ijs quib. agnascit: & de hoc ponit exēpla. itaq; si filiū adoptauero, uxor mea isti filio adoptiuo non fit mr̄, nec eius cognata fit, uel agnata. Itē nec mr̄ mea nō est illi auia: sed si habeo filiā, efficit frater filiæ meæ: dum tñ nec uxorem meam, nec matrem meam ducat in uxorē.

ideo si filium adoptauero, 6 † vxor mea illi matris loco nō est: [m] neq; n. agnascitur ei: propter quod nec ei cognata 7 † fit. Item nec mater mea, auiæ loco illi est: quoniam ijs qui extra familiam [n] meam sunt, non agnascitur: sed filiæ meæ is, quem adoptaui, frater fit, quoniam 8 † in familia mea est filia: nuptijs [o] tamē etiam eorum prohibitis.

Vlpianus lib. 1. Disput.

LEX XXIV.

NEque p absens, neque dissentiēs arrogari potest.

Pater contra emancipationem à se factam, & diuturnitate temporis roboratam, venire nō potest. Bar.

Idem lib. 5. Opinionum.

LEX XXV.

POst mortē filiæ suæ, quæ vt materfa. quasi iure emancipata vixerat, & testamento scriptis hæredibus decessit: aduersus factum suum, [q] quasi non iure eam nec præsentibus testibus emancipārit, 9 † pater mouere controuersiam prohibetur. [r]

Vi. i *Agnascitur.*]i. quib. erat agnatus ante adoptionem, efficitur cognatus post adoptionē. fm M. sed male. quid enī si prorsus ab extraneo arrogetur: non fieret agnatio, uel cognatio. fm eum: quod est falsum, ut inf. unde cogna. l. j §. cognationem. sed ipse de primis agnatis forte intellexit, qui per cap. dim. desinūt esse agnati, sed remanēt cognati: dic ergo, agnascitur his tm̄, quib. est arrogator agnatus, sed in quo apparebit hæc agnatio uel cognatio? Rñ. intuitu quòd hñt agnati inter se, & vñr in eo quod hñt cognati in succedendo, & alijs, ut inf. de su. & leg. l. 1. §. hæditas, sed hodie hoc habet locum tātū in arrogatione, non in adoptione, nisi detur non extraneo, ut C. de adop. l. cum in adoptionis §. sed quidem. & in fi. eod. § sed hodie.

6 † Fl. adoptantem.

7 † Aliàs nec eius cognatus fit, ut in Flo.

8 † Aliàs & quondam.

K *Sanguinis*]idest cognationis.

l *Agnationis*]quod est ius ciui. & sic ciuile ciuili se applicat, non naturali.

m *Matris loco non est.*] sed nota, ut infra de ritu nup. l. adoptiuus. j respon.

9 † Flo. emancipasse.

a *Adoptiuo.*]non hærede relicto: sed alijs extraneis institutis. Acc.

b *Teneantur.*]scilicet substitutis in testamento patris naturalis: vel etiam agnatis.

c *Restituere.*]scilicet eis qui venissent, si arrogatus non esset. & hoc per directam actionem ex stipulatu i. natam ex verbis expressis, si satisdatum est seruo publico: vel si non, tunc per vtilem, vt supra eo. l. non aliter, & l. his verbis, & infra de vulg. subst. l. cause. & per bo. possessionem hæreditatis petitionem, vt in alia glo.

d *Quartam partem.*]i. ex constitutione diui Pij, vt infra de col. bo. § impuberi, & inf. de inoff. test. l. Papinianus. §. si quis impubes. & instit. eo. §. cum autem & hæc quarta petitur condictione ex dicta leg. diui Pij. cum ad eum stipulatio porrigi non videatur, vt sup eo. non aliter. & insti. eo. §. cum autē. sed an hæc quarta est omnium bonorum, vel portionis sibi ab intestato debitæ tantū? Resp. quod ld. olum, & secundū eos inuenii plus adoptiuus, quē legitimus hēc, si forte sint quatuor legitimi, vel plures, & vnus adoptiuus, vñ dic quartam, s. sibi debitæ portionis ab intestato, vt in naturali, quē pr̄ vult exhæredare, vt C. de inoff. test. l. parētib. cū adoptio naturā imitet, vt sup. e. l. adoptio enī. Acc.

e *Quartam solam*]subaudi, & cætera quæ beneficio arrogatoris ad eum peruenerint, vt inf. de vulg. substi. l. sed si plures, §. in arrogato, quoq; quæ est contra. vel dic, quartam solam, idest, tantum, & subaudi, & eam partem, &c. & est similis lectura. C. de sacrosan. eccl. l. placet.

f *Oportet.*] sed si aliud ultra quartam ei reliquit, poterit ei substituere in eo post pubertatem, ut infra subijcit.

g *Iudicio.*]idest, non mera liberalitate.

h *Prouidentia.*]quæ istud statuit, s. cōstitutione diui Pij. *

Qui in adoptionem.]CASVS. Filius meus quem in adoptionem tibi dedi, efficitur post adoptionem cognatus illis quib. erat agnatus ante adoptionē. Vel aliter dic,

* Quod est in fr. l. 13. § q d inf. patr. & l. j. §. j infr. de coll.

[illegible]

n *Familiam.*]hic ponitur familia pro agnatione cognatione, infra de uerb. sig. l. pronunciatio, §. communi.

o *Nuptijs.*]hoc aduersatur ei, quod de matre, & uxore adoptantis dr̄: & hoc perpetuo. sororem autem soluta adoptione accipere possumus, ut inf. de ri. nup. l. adoptiuus. in prin. & l. quinetiam in prin. & §. item patris. Accur.

NEque.]CASVS. Si uolo aliquem arrogare, debet expressim is qui arrogatur, consentire: unde si est absens, uel dissentiat, arrogare eum non possum. Viuia.

p *Neque.*]facit supra eod. in adoptionibus. Accur.

POst mortem.]CASVS. Filiam habebam, quæ nupsit, ut sui iuris esset: cum non legitimè eā emancipassem, tandē decessit, & hæredem sibi instituit: utrum possim mouere qōnem, non iure eam emancipasse? Resp. quod non. secūdo dicit, per alium quis absens arrogare non potest. Viuia.

q *Factum suum*]no. quē non posse uenire contra factū suū: sic inf. de ser. rust. p. d. l. p. fundū in gl. si. & C. de ser pig. da. l. si creditorib. & C. de reu. do. cū profitearis. & C. de remis. pig. l. j. Sed ar. contra C. de agr. & cē. l. quēadmodū lib. 11. & C. de li. cau. l. 1. & C. de mutile. l. munlegulis li. 11. Sol refert, an aliquis faciat, quod ē prohibitū à lege, an quod nō ē prohibitū, vt emācipare nō solēniter: sed tn̄ ē ei contra factū p missū, facit aliquid omissa illa solēnitate quā uult lex intercedere. In j. casu nō obstat factū suū alicui. In 2. obstat. ut C. de ag. & cē. d. l. quēad. ADDITIO Dic, quod ibi fuit factū contra legē: hic āt ē fm B.

r *Prohibetur.*] imo uī pater admittendus, vt C. si aduer. rē iud. l. si cum pater, & C. ne de sta. defun. l. quod est cōstitutum, & infr. de probat. l. ab ea parte. in fi. quæ sunt cōtraria. sed dic, quod hæc duo obstant patri, & factum suum, & longi temporis cursus, puta decennium, uel plus. in legibus contrarijs unum tantum, s. factum. argum. C. de fun. pa. l. si uel ibi in l. alla. ne de statu defun. nō admittitur pater, sed hære-

des eius admittuntur: quoniam si illa veniret ad patris hæreditatem, repellent eam, nisi omnia quæ acquisiuisset, reduceret in commune, vel ibi ab alio hit à patre.

a *Nec per alium.*] no. quædam possum per me quæ per alium non possum, vt hic, & C. de iud. auth. ad hæc, & C. de ijs qui ve. ætat. impet. l. 2. in glo. p fi. & inf. de acq. hær. l. si solus. in fi. & ibi gl. Sed arg. contra. inf. de admin. tut. ita autem, §. gessisse. & sup. de sta. hom. Arethusa. in fi. Solu. colligitur C. de cad. tol. l. j. § ne autem.

Id quod per me possum: non possum per alium.

¶ Neque adoptare, neque arrogare, quis absens, nec per alium a eiusmodi solennitatem peragere potest.

Iulianus lib. 25. 1 † Dige.

LEX XXVI.

QVem filius meus emancipatus adoptauerit, is meus nepos non erit. b

Idem lib. 85. 2 † Digest.

LEX XXVII.

EX adoptiuo c natus adoptiui * locum obtinet in iure ciuili. d

Caius lib. 1. Institutionũ.

LEX XXVIII.

LIberum arbitrium est ei, qui filium, & ex eo nepotem in potestate habebit, filiũ quidem de 3 † potestate dimittere, 4 † nepotem verò in potestate retinere: vel ex diuerso, filium quidem in potestate retinere, nepotẽ vero manumittere: e vel omnes f sui iuris efficere. eadẽ & de pronepote dicta esse 5 † intelligimus.

Nota quòd in adoptione verborum expressio non requiritur.

Callistratus lib. 2. Institutio.

LEX XXIX.

SI pater naturalis loqui quidem non possit, alio tamen modo, quam sermone manifestũ facere possit, velle se filium suum in adoptionẽ dare: perinde confirmatur adoptio, ac si iure g facta esset.

Paulus lib. 2. regularum.

LEX XXX

ET qui vxores non habẽt, h

1 † Flo. lib. 70.

QVem filius] CASVS. Titius filius meus emancipa. aliquem adoptauit. an sit iste, quem filius meus adoptauit, mihi loco nepotis? Respon. quod non est nepos meus. Viuianus.

2 † Aliàs li. 80. Flo.

b *Non erit.*] quia filius meus desijt esse per emancipationẽ agnatus, vnde nec per eum alius fit mihi agnatus vt supra eo. l. qui in adoptionem. Hodie tamen cum filius per emancipationem non desinat esse agnatus, videtur quod ille sit nepos, vt Insti. de leg. agn. suc. §. fin.

* Nepotis fit hoc, & vt in Insti. quib. mo. ius pat. per. so. lu. § illud au tem ver. qd si post.

3 † Flo. dimitt. ere.

4 † Flo. dimittere.

EX adoptiuo] CASVS. Adoptaui Titium: qui post adoptionem filium procreauit. iste filius Titij obtinet locum Titij: & uenit in potestatem meã: si filium habeo, & ex eo nepotem vtrumq; simul emancipare possum: vel vnum retinere, & aliũ emancipare, hoc idẽ in alijs descendentib. intelligas. hoc dicit cũ l. seq. Viuia.

5 † Flo. esse duct.

c *Ex adoptiuo.*] scilicet filio.

d *Ciuili.*] scilicet succedendo ei ab intestato. & hoc si natus fuit post adoptionem: secus in arrogato. nam & natus ante adoptionem, & natus post in arrogatoris erit potestate, ut infra eo. l. arrogato.

e LIberum Manumittere] im proprie ponitur, um tamen manumissio seruos tamẽ respiciat, vt infra quando actio de pecu. est an. l. j. § j.

f *Vel omnes.*] s. ambos, & est pro nobis in eo quod diximus supra eo. l. sed etiam. facit ad hanc leg. inst. qui. mo. ius pa. pot. sol. § admonendi. Sed arg. contra inf. de vulg. & pup. subst. l. sed & si plures, § filio. Accur.

SI pater.] CASVS. Pro intellectu huius legis præsuppone, quod qui dat filium suum in adoptionem, cõsentire debet. vnde pone. quod pater consentire non potest expressim, quia mutus, nisi consentit alio modo, qu m verbis expressis: dicit quod valet adoptio. Viuia.

g *Iure.*] id est expressis verbis, vbi enim sermone opus non est, ibi consensus solus sufficit, vt inf. de actio. & obligat. l. quibuscunque. & inf. de verbo. oblig. l. si stipuler §. fi. & facit, infra. si cer. pet. l. cum qd. & inf. de reg. iu. l. vbi. Accur.

h ET qui vxores non habent.] sui audi tamen habere possũ, vñ spadones adoptare pñt: castrati non, vt inf. eo. l. arrogato, § fi. & Inst. eod. §. sed & illud. & sup. eo l. 2. § fi. & inf. de iure do. l. si seruus seruo. § si spadõi. Ac.

filios adoptare possunt.

Opponitur de l. si lenones C. de epi. aud. Sol. hęc regula fallit in casibus hic notatis, & no. Insti. quib. mo. ius pat. sol. §. fi. sed quid econtra, vide gl. l. nec auus, C. de emãcip. lib. Nam beneficium non confertur in inuitum; &c. Bar.

Martianus lib. 5. regularum.

LEX XXXI.

NOn potest, filius, qui est in potestate patris, vllo modo i compellere eum, ne sit in potestate: siue naturalis, siue adoptiuus sit.

Papinianus. lib. 31 quæst.

LEX XXXII.

NOnnumquam autem impubes qui adoptatus est, audiendus erit, si pubes factus emancipari desideret, 6 † idque causa cognita k per iudicem * statuendum erit.

¶ Nam 7 † Imperator Titus Antoninus rescripsit, priuignum suum tutori adoptare l permittendum.

Martia lib. 5. regularum.

LEX XXXIII.

ET si pubes factus, non expedire sibi in potestatem eius redigi m probauerit, æquum est emancipari eum à patre adoptiuo: atque ita pristinum ius recuperare.

Paulus lib. 1. quæstionũ.

LEX XXXIV.

SI tibi n 8 † filius in adoptionẽ hac lege sit datus, o vt post triennium, puta, eundem mihi in adoptionẽ des: quęstiũ 9 † est, an actio p ulla sit. &

NOn potest.] CASVS. Hac l traditur, quod filius patrẽ cogere non potest quod emancipet eũ, siue sit filius naturalis, siue adoptiuus vñ pone, vitricus cum esset tutor, priuignum adoptauit quod potest: cogitur tamẽ causa cognita eũ emancipare. nam si pubes sit factus, bñ coget vitricus priuignum emancipare, si non expediat priuigno. quod sit in ptãte vitrici, & hoc dicit hæc lex, cũ duabus, ll. seq. Viuia.

i *Vllo modo.*] si regulariter: nam in casibus quatuor secus, vt si filiæ necessitatem peccandi imponat, vt C. de episc. aud. l. si lenones. Item si male se pater ĩ filium habuit, vt inf. si a pa. qs fuer. ma. l. fi. Item si legatum sit patri relictum hac cõdõne, vt filium emãcipet, & accepit, vt inf. de cond. & demon. l. si cui Item est quartus, vt inf. l. prox. qui in vitrico & priuigno loquitur. Idẽ generaliter, in quolibet minore arrogato, ut inf. de min. l. 3. §. si qs minor & facit ad hãc leg. in st. quib. mo. ius pat. po. sol. §. fin. & C. de eman. li. l. nec auus, & inf. vnde li. l. filius. in fi. Accur.

6 † Ve. id.

* Plin lib. 10. Epist ponit spa cium.

7 † Flo. Ant ni nam.

k NOnnumquam. Causa cognita.] vt si locuples sit pupillus arrogatus à paupere uel prædone. sic in st. de mi. l. 3. §. si quis minor. Accur.

8 † Pl. incipit Quæsitũ est & Si tibi, &c.

l *Adoptare.*] no. vitricum posse esse tutorẽ priuigni sui, vt C. de contra. iud. tute. l. fin. Item not. quod potest eum arrogare. Sed contra sup. eo. l. nec ei. in prin. Sol. vt ibi; vel dic specialiter à principe fuit impetratum, secundum Ioan.

9 † Flo. desi. quæsitũ est.

m ET si pubes. Redigi.] id est, redactum fuisse. Accursius.

SI tibi.] CASVS. Filium meum hoc pacto in adoptionem tibi dedi, ut post triennium eum in adoptionem mihi des: non valet quidem talis adoptio. Viuia.

n *Si tibi.*] aliàs incipit. si tibi, & aliàs, quæsitum est Accur.

o *Datus.*] à me patre uel ab alio. Accur.

p *Actio.*] deest actus. sic C. de sacrosan. eccle. aut. hoc ius, vel dic proprie. Accur.

a Alterum.] idest actum, vel dic propriè, vt modò, vnde nota, quod dies habetur pro non apposita. & pactum totum: vt infra de reg. iur. l. actus legitimi, & infra de hære. insti. l. hæreditas. Accursius.

g Facta.] vt coram magistratu, cum esset sui iuris, vel coram senatu, vel secundum H. coram magistro de grammatica: vel facta sine testibus, vel sine scriptura. Accur.

h Nam ita Desideras.] vt adoptio non iure facta confirmari possit.

Per adoptionem.] CASVS. si plebeius senatorem adoptet, manet senator, & qui adoptatus est: si est filius senatoris, manet filius senatoris. Viuianus.

1† Fl. emanc.

b Augetur.] domicilium et adijcitur: vnde ibi pōt conueniri: vt infra ad muni. ordine, in fi. Itē no. non minui dignitatē adoptione: sic infra de sena. senatoris filius. §. à senatore. secus per matrimonium: vt infra ti. eo. l. fœminæ. & C. de dignitatib. lib 12. l. mulieres. Accur.

Emancipari.] CASVS. Filium meum quocunque loco (dum tamen idoneo) emancipare possum. Item possum emancipare filium coram præside, etiam si non regat prouinciam illam vbi emancipo filium meum. Viuianus.

2† Fl. 18.

* Vide omnino qd no. Inn. extra de offi. leg. cap. quod translationē. & ou. et e no. nr.

c Loco.] idoneo tamē. sic infra de const. pecu. l. qui autem. in fi. & l. si duo. vel non inhonesto: vt infra de arb. l. si cum dies. § si arbiter. dic ergo in quacunque prouincia & in quacunque ciuitate: coram iudice tamen, vt Insti. quib. mo ius pa. po. sol. § nost a autem, sit ordinarius vel non: vt inf. de manu. vin. l. etiā §. fi. dico enim magistratus municipales habere hanc potestatem: vt C. de magi. muni. l. 2. Accursius.

* Concor. Inst. eod. §. in plu. frumus.

3† Adoptare, vel arrogare.

d Non est] non ergo debuit ei pareri. vt infra. de iuris. omn. iud. l. fi. quæ est cōtra. sed hic de voluntaria: ibi de contentiosa iurisdictione dicit. ar. infra, de offic. proc & leg. l. 2. in princ. vel hic inter homines suæ iurisdictionis, ibi non.

Labeo nullam putat esse actionem. a nec enim moribus nostris conuenire 1† filiū temporalem habere.

Idem libro 1. respon.

LEX XXXV.

Per adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. b vnde senator, & si à plebeio adoptatus est, manet tamen senator: similiter manet & senatoris filius.

Emancipatio & adoptio quæ de voluntaria iurisdictione sunt, possunt fieri quocunque loco: dum tamen idoneo. Bar.

Idem libro 28. 2† respon.

LEX XXXVI.

Emancipari * filium a patre quocunq; loco, c posse cōstat, vt exeat de patria potestate ¶ Apud proconsulem etiam in ea prouincia, quam sortitus non est, d & manumitti, & in adoptionem dari posse, placet. *

Idem lib. 1. sententiarum.

LEX XXXVII.

Adoptare e quis nepotis loco potest, etiā si filium non habet. ¶ Eum, quem quis adoptauit, emancipatum, vel in adoptionem datum, iterum non potest f adoptare 3†

Hæc lex cum seq. est bona: & quotidie allegatur. In confirmatione adoptionis non iure factæ, requiritur citatio illorum, qui ex confirmatione possunt lædi.

Marcellus lib. 26. digestorum.

LEX XXXVIII.

Adoptio non iure facta g à principe confirmari potest. 4†

Vlp. lib. 1. de offi. proconsul.

LEX XXXIX.

Nam ita Diuus Marcus Eutychiano rescripsit. Quod desideras, h an impetrare debeas, æstimabunt iudices: adhibitis etiā iis, qui contradicerent, id est, qui læderentur i cōfirmatione adoptionis.

In potestatem arrogatoris non solum transit arrogatus, sed filij eius. Bart.

Modestinus lib. j Differentia.

LEX XL.

Arrogato patrefamilias, liberi, qui in eius potestate k erant, nepotes apud arrogatorem efficiuntur: simulque cum patre suo in eiusdem recidūt potestatem. quod non similiter contingit in adoptione, nam nepotes ex eo, in aui naturalis retinentur l potestate.

¶ Non tantum cum quis adoptat, sed & cum arrogat, maior esse debet eo, quem sibi per arrogationem, vel per adoptionem filium facit: & vtique 5† plena m pubertate, idest, decē & octo annis eum præcedere debet. Spado arrogando suum hæredem sibi 6† accrescere n potest: nec ei corporale vitiū impedimēto est.

i Qui læderentur.] si non interessent confirmationi: vt sunt tutores & curatores: & filius, cum loco nepotis aliquis adoptatur: vt sup. eo. l. cū nepotē q oēs tangit. & C. de autho. pstan. l. fi. sed an agnatorū? Rñ forte sic, secūdum Io. nec ob. sup. eod. l. cum adoptio. qa hic loquitur quando per rescriptum confirmatur. Vnde est hic argumentum, q qñ rescripta impetrantur, dēbeant interuenire, qui per rescriptum læderentur: vt arg. infra de na. re. l. fi. & infra de mino. l. in causæ §. causa, & in Auth. vt sponsal. §. ad hæc. coll. 8. & causæ merita partium, &c. vt C. si per vim, vel alio modo. l. finali.

4† Fl. confir.

Arrogato.] CASVS. Si arrogo aliquē, efficitur in mea potestate, & filij sui, secus in adoptione est. nam pater naturalis retinet nepotes in sua potestate. Item dicit, quòd adoptator debet esse maior 18. annis eo quem adoptat. Item dicit, quòd spado arrogat, & poterit sibi instituere. Viuianus.

k Potestate.] vt hic. & supra eo. l. 2. §. fi. & l. si patrem. in princ. & infra, de cap. dimi. l. 3. in princ.

5† Plena pubertate. Fl.

l Retinentur.] sed an recidant in potestatem arrogatoris, si postea auus naturalis moritur? Respon. sic, vt supra eod. l. paterfamil.

6† Adsciscere. Flo.

Adoptare.] CASVS. si filium non habeo, possum nihilominus aliquem in nepotem adoptare. Secundò dicit, q si emancipo illū, quem adoptaui, vel alij do in adoptionem, possum eum iterum adoptare. Viuianus.

e Adoptare.] facit Insti. eo. §. licet. Ar. contra sup. eo. l. adoptionem.

f Non potest.] ne leges sint ludibrio, vt C. de bo. quæ li. l. fi. circa finem. & C. de cura. furi. l. cum alijs. in fi. & infra de iudi. l. si prætor. secus in naturali, qui non translatus, sed requisitus videtur: vt infra de li & posth. l. filio quæ est §. & supra eod. l. si pater. §. qui duos. & inf. eod. l. si pater.

Adoptio.] CASVS. Si adopto aliquem non rectè, vt qa debebam coram principe, & arrogaui coram magistratu: princeps potest hoc confirmare: & in ista confirmatione debent esse illi qui læderentur ex hac, vel per hanc confirmationem, vt in l. seq. quæ continuatur cum ista. Viuianus.

m Plena.] nota, plena pubertas dicitur quandoque quatuordecim annorum, vt Institu. quibus modis tutel. fi. in princip. plenior septemdecim annorum, in qua quis postulare potest: vt infra de postulan. l. 1. §. pueritiam, & Institu. qui manumittere non possunt § fin. alia plenissima, scilicet octodecim annorum, vt hic, & quando relinquantur alimenta impuberibus: vt infra de alimen. & ciba. lega. l. Mela. in princip. Sed nunquid si plures adoptat, pluribus puberibus præcedere debet? Videtur quod sic, vt infra de noui ope. nuncia. l. quis iure, primo, respōso. Sed id non credo, cū & naturaliter plures nasci possunt: vt infra. de sol. si pater. & infra si pars hære. peta. l. antiqui. & adoptio naturam imitatur.

n Accrescere.] id est, sibi hæredem suum constituere: (seu adsciscere: vt vult Bud.) vt hic, & supra eod. l. 2. §. illud.

Si pater.] CASVS. Filium habebam Titium. & ex eo nepotem, emancipaui Titium filium meum, & nepotem in potestate mea retinui: & postea illum filium

filium emancipatum adoptaui: postea decessit. nunquid nepos meus recidit in potestatem Titij? Et respondetur quod non. Secũdò dicit, Pone, Titium alij in adoptionem dedi, & nepotem in potestate mea retinui, & iterum Titium adoptaui. in hoc casu non recidit in Titij patris sui potestatem iste nepos. Viuianus.

a *Si pater.*] duos ponit casus. Primo emancipauit filium pater, nepote in potestate sua retento. Secundo casu dedit eum alij in adoptionem, & totum intellige in patre naturali: nam adoptare non posset: vt supra eo. l. adoptare. §. cum. sed quæ est ratio, quare non recidit, cum in pristinum statum redierit? Respon. quia quasi liberatus fuit hic nepos à patris sui potestate eo, s. patre emancipato, i. hoc consecutus est, quod non debeat auo mortuo eius recidere in potestatem: & qui liberatus est, postea reuerti non potest, nisi per adoptionem, vel nisi ingratus existat, vt supra eo. l. qui liberatus, & in Auth. constitutio quę de digni. §. illud quoque. collatio. 6. & in Authen. de sanctiss. episcopis. §. sed hoc quidem. collatione 9. Est & alia ratio, quia emancipatus filius naturalis, postea adoptatus, consequitur id per adoptionem, quod quilibet extraneus si adoptaretur: & nihil amplius: ergo finita adoptione, (quod fit morte patris) omnia iura per eum quæsita perdit, vt supra l. in omni.

1† *Et decess. sed.*

2† *Fil. retinuerat.*

† *Fil. dato.*

Emancipato filio, vel in adoptionem dato, nepos ex eo post mortem aui non recidit in potestatem ipsius.

Idem libro 2. Regularum.

LEX XLI.

SI pater a filium, ex quo nepos illi est in potestate, emancipauerit, & postea eum adoptauerit, mortuo [b] eo, nepos in patris non reuertitur potestatem: sed 1 † nec is nepos in patris potestatem reuertitur, quem [c] auus 2† retinuerat, filio dato in adoptionem, quem denuo readoptauit.

Idem lib. 1. Pandectarum.

LEX XLII.

ETiam infantem [d] in adoptionem dare possumus.

Pomponius lib. 31. 3† ad Quintum Mutium.

LEX XLIII.

ADoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noster esse videatur, perinde quasi ex filio 4† vel deinceps [e] natus sit.

Proculus lib. 8. ἐπιστολῶν.

LEX XLIIII.

SI is, qui nepotem ex filio [f] habet, loco 5† nepotis aliquem adoptauit, non puto, mortuo auo, iura consanguinitatis [g] inter nepotes futura [h] esse: sed si sic adoptauit, vt etiam [*] iure legis [i] nepos suus esset, quasi ex Lucio, puta filio suo, [k] & ex matrefa. eius natus esset, contra puto. [l] [*]

Paulus lib. 3. ad legem Juliam Papiam.

LEX XLV.

ONera eius, [m] qui in adoptionem datus est, ad patrem adoptiuum transferuntur.

Vlpianus lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX XLVI.

IN seruitute mea [n] quæsitus mihi filius, [*] in potestatem meam redigi principis beneficio [o] potest: libertinum tamen eum manere, non dubitatur.

b *Mortuo eo.*] scilicet, auo.

c *Quem.*] scilicet filium, & hæc non sunt vera, si filius de potestate exiuit per dignitatem: quia omne donũ, &c. vt in Auth. constit. quæ de dignit. §. illud, quæ est contra, coll. 6.

E*Tiam.*] CASVS. Filium meum infantem dedi in adoptionem, an possum, quæritur? Et dicitur quod sic. Viuianus.

d *Etiam infantem.*] qui est vsque ad septem annos, vt C. de iure delib. l. si infanti. item hoc in adoptione: secus in arrogatione, vt supra eo. l. in adoptionibus, nisi fieret, vt diximus supra eo. l. 2.

e A*Doptiones Deinceps.*] vt si pronepotis loco aliquem adoptem, quasi ex nepote natum: & sic de singulis, & facit ad hoc Instit. eo. §. licet.

S*Is.*] CASVS. Nepotem habebam ex filio meo, postea quendam alium in locum nepotis adoptaui: decessi tandem, an ius fraternitatis sit inter illos, quæritur? distinguitur, aut adoptaui quasi ex filio mortuo: & hoc casu non erunt fratres: aut quasi ex filio viuo, & erunt fratres. Sed dominus Viuianus aliter distinxit. aut adoptaui expresse ex tali filio, cum plures habebam, vel habere possum, quo casu erunt fratres, vt in fine legis: aut non dixi ex quo filio, & tunc non erunt fratres, vt in principio legis, & sic duobus modis ponitur casus. Viuianus.

f *Ex filio.*] s. mortuo, secundum Ioan. vel dic vt Im. velle vt, ex filio, s. viuente, sed non expresse ex quo: cum plures filios haberet. Infra autem in scdo casu legis expressit, & sic primum non valet: quia non apparet ex quo velit.

g *Consanguinitatis.*] scilicet fraternitatis, quasi ex eodem sanguine processisse videantur: sed iura agnationis bene erũt inter eos, vt supra eo. l. qui in adoptionem dantur: & sic vt agnatus admittetur, non vt consanguineus: & ita frater legitimus & naturalis, qui habet iura consanguinitatis, isti præfertur, & hoc secundum quosdã. Tu dic, quòd i auo mortuo etiam ius agnationis sit sublatũ, arg. eo. l. in omni. secundum Ioan. s. in casu, quem posuit Ioan. s. cum ex mortuo adoptatur.

h *Futura.*] quia nec eo auo viuente fuerunt: vt supra eo. l. qui in adoptionem.

i *Iure legis.*] filius videtur alius iure naturæ, aut naturalis: alius iure legis, vt adoptiuus: vt hic, & supra eo. dem l. 1.

k *Filio suo.*] scilicet viuente, secundum Ioan. & consentiente: vt supra, eod. l. si quis. vnde secundum hoc est ratio in promptu: quia, vbi viuente filio meo, & consentiente & volente, tanquam ex eo nepotem adopto, me decedente, recidit hic nepos in eius potestatem: vnde & agnatus est eidem, & alteri fratri: vbi verò filius erat mortuus, non potest in eius potestatem recidere, qui non est: vnde inter nepotes meos me mortuo ius agnationis nullũ est: idem est secundum casum Irne. vt si filios habebam, nec expressi ex quo adoptarem, nam tunc propter ambiguitatem in nullius recidit potestatem.

l *Puto.*] quia iura fraternitatis sunt inter eos.

O*Nera.*] CASVS. Titius adoptauit Seium, Titius tenetur de oneribus Seij. Viuianus.

m *Onera eius.*] vt eum alat, & sustentet, & de peculio eius nomine teneatur ex contractibus, qui postea secum fient, non prius, vt infra de cur. l. in arrogatorem. & Insti. de acqui. per arrogatio. §. fi.

I*N seruitute.*] CASVS. Cum seruus essem, filium habui, postea fui cum filio meo manumissus: potero quidem beneficio principis filium meum in potestatem meam redigere: libertinus tamen erit iste filius meus. Viuianus.

n *In seruitute mea.*] modo manumisso mea cum filio, vel etiam ex interuallo.

o *Beneficio Principis.*] id est per arrogationem, sed non per adoptionem, secundum Irn. & sic soluitur contra, supra eod. si pater, §. fin. & supra de statu homi. l. fin. Tu dic, beneficio, id est principis priuilegio fieri posse, & sine eo nullo modo posse: nam non solum alienum libertum adoptare permittere potest, vt hic, sed etiam seruum alienum manumittere, & restituere natalibus, vt infra de manumiss. l. quartus.

4† *Ex vero filio, vel incerto natus sit.*

5† *Fl. in nepotis locum aliquem adoptauit.*

* *Gel. li. 5. c. 19. verba edictitia refert. Veliis intestatu. l. Valerius l Titium iure, legeque filius sibi siet quam si ex eo patre, matreque familias eius natus esset.*

* *Non in tanta erat priuilegio ... vt iura consanguinitatis daret cognationis vero legisque maxima vide Gel. li. 5. c. 19.*

* *Filius vel l. vl. supra de stat. ho.*

DE RERVM DIVISIONE, &c.

Exposita differentia, & qualitate hominum, modo exponit rerũ. Diuiso differentiam, Differentia qualitatem ostendit. Rerũ igitur dicas esse diuini iuris, alias humani: vel alias publicas, alias communes, alias vniuersitatis, alias nullius, alias singulorũ, item alias corporales, alias incorporales. Iac. Cuiac.

TITVLVS VIII.

De rerum diuisione, & qualitate.

Continuationem habes Instit. eo. in princ.

Res aliæ sunt diuini iuris aliæ humani; diuini iuris, sunt res sacræ, religiosæ, & sanctæ: res autem humani iuris, aut publicæ, id est nullius in bonis sunt, aut priuatæ, id est singulorum.

Caius 1 † lib. 2. Institutio.

LEX PRIMA.

Svmma [a] rerum diuisio in duos articulos deducitur. 2 † nã aliæ sunt diuini iuris: aliæ humani. Diuini iuris sũt, veluti res sacræ & religiosæ: sanctæ quoque res, veluti muri & portæ [b] ciuitatum, 3 † quodammodo [c] diuini iuris sunt. Qđ autẽ diuini iuris est: id nullius [d] in bonis est: id vero qđ humani iuris est, plerumque alicuius in bonis est: potest enim 4 † & nullius in bonis esse: nã res hæreditariæ, antequam aliquis hæres existat, nullius in bonis sunt. ¶ Hæ autem res, quæ humani iuris sunt aut publicæ [e] sunt, aut priuatæ. Quæ publicæ sunt; nullius [f] in bonis esse creduntur: * quæ autem priuatæ sunt, singulorum existunt. Quædam præterea res * corporales sunt: quædam incorporales. Corporales hæ sunt, quæ tangi possunt: [g] veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles: Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quæ in iure [h] consistunt, sicut hæreditas, vsusfructus, obligationes, [i] quoquomodo contractæ sunt. 5 † [k] nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque [k] corporale est: ueluti fundus, homo, pecunia. Nam [l] ipsum ius vtendi, fruendi, & ipsum ius obligationis, [m] incorporale est. Eodem numero sunt iura prædiorum vrbanorum, & rusticorum: quæ etiam seruitutes uocantur.

Hic ponitur quarta diuisio. quoniam quædam sũt communia vniuersitatis, quædam sunt singulorum: vt hic textus per exempla omnia ponit.*

Martianus lib. 3. Institu.

LEX II.

QVædam naturali [n] iure cõia * sunt omniũ, [o] quædam uniuersitatis, quædam nullius, pleraque singulorum: quæ uariis ex causis cuique acquiruntur. Et quidem * naturali iure [p] omnium communia sunt ista, 6 † aer, aqua profluens, mare, & per hoc littora [q] maris.

Florentinus lib. 1. 7 † Inst.

LEX III.

ITem lapilli, * gemmę, [r] & cætera quæ in littore inueni

a *Svmma.*] qa ĩ tractatu est prima, vel nulla est cõpendiosior ea.

b *Porta ciuitatum.*] aliàs non est in tex. ciuitatum, alias est, sed magis conuenit vt sit: sicut & Instit. eod. §. sanctæ quoque.

c *Quodammodo.*] Nõ enim verè sunt diuini iuris; quia nec religio, nec consecratio in eis est: sed quia sancita est in eos pœna, qui eas violant: & ideo sanctæ dicuntur, vt Insti. eo. § sanctæ.

d *Nullius.*] scilicet priuati hois, subaudi: sed Dei, hominũ cẽsura, siue iudicio. Vnde dic, quod res est in bonis nullius multis modis: natura, vt feræ bestiæ, & in his hẽt locũ regula, qđ nullius ẽ, occupanti cõceditur: vt Instit. eod. §. feræ, item censura, vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: vt hic, & Institu. eod. §. nullius, & hic non habet locum regula: imo pęna imponitur si quis tetigerit. vt infra ne quis in loco sacro, & Institu. eod. §. sanctæ. Item facto, vt si res pro derelicto habeatur: & hic hẽt locum regula: vt Insti. eod. §. pen. Item tpe, vt in thesauro: vt inf. de acq. re. dom. l. nunquã, §. thesaurus, & hic hẽt locum regula, s. vt dimidia eius qđ inuenitur, sit eius qui inuenit, alia dimidia sit dñi soli, in quo inuenitur, vt Instit. eod. §. thesauros, item casu, vt hęditas iacens: vt infra proxi. vñ. & hic non habet locũ regula, cũ fingatur ex tempore mortis fuisse hæredis qñ postea aditur: vt infra de stipu. ser. l. si ex re. §. fi. & de re. iur. l. omnis hæreditas.

e *Aut publicæ.*] improprie. i. vniuersitatis: res enim tantũ populi Romani ciuitatis publicæ dicuntur: ut infra de verbo. signif. l. eum qui vectigal. aliàs publicum dicitur ius diuino oppositum: vt C. de sacrosan. eccl. l. si. in prin. Accur.

f *Nullius.*] hoĩs priuati, sed cõitatis: vt inf. eo. §. vniuersitatis. & sic no. qđ cõe est, meum non est, sic inf. e. l. i tm. § j.

g *Possunt.*] idest, aptæ sunt sui natura, vt tangi possint. nã rem, quæ est in profundo maris, tangere non possumus, & tamen est corporalis.

h *In iure.*] i. sub hoc prædicabili ius cõtinentur: nam in definitione cuiuslibet rei incorporalis oportet te assumere, ius: vt ecce hęditas est ius succedendi &c. vt inf. de reg. iu. l. hęditas. Itẽ vsusf. est ius vtẽdi & c. vt Inst. de vsuf. itẽ obligatio est iuris vinculum &c. vt Inst. de obli. in prin. itẽ actio ẽ ius psequẽdi &c. vt Inst. de act. i pri. & sic de alijs similib.

i *Obligationes.*] non dicit cõtus: quia ipsi magis facti sunt qđ iuris: vt inf. de cura. fu. l. consilio. in fi. q est cõ.

k *Plerumque.*] q̃a qñq; est incorporalis res nobis debetur, vt seruitus: vt inf. fam. erc. hęredes, §. contra si promissor.

l *Nam.*] pro certe, aliàs pro sed.

m *Ius obligationis.*] in terminatiuè lege, i. ius, qđ est obligatio, & sic de alijs. sed de quibusdam dubitatur, s. de fumo, aere, & a... sed dic corporalia, sed quid de angelis bonis, & malis, & anima? dic incorporalia. licet de his nihil ad nostram materiam.

n *Qvædam naturali.*] i. gentium.

o *Omnium.*] subaudi, & quædã publica, vt Insti. eo. §. ... & de his tractat inf. eod. l. nemo, in fin. & l. seq.

p *Naturali iure.*] i. iure gentium, quod est instinctu naturæ inductũ: ut sup. de iust. & iur. l. omnes. §. quod verò, sic exponitur In stit. eo. §. 1. & §. singulorũ, & §. feræ, & §. per traditionem.

q *Littora.*] cõmunia sunt quo ad vsum & dominium, ut hic, sed quo ad protectionem sunt populi Romani: vt infra, ne quid in loco publi. l. littora, quę est contra.

ADDITIO Pro declaratione huius gl. dic, qđ mare ẽ cõe quo ad vsum: sed ppríetas est nullius. sicut aer est cõis vsu, proprietas tñ est nullius, secundum Iac. de Ra. sed iurisdictio est Cæsaris: & sic illa tria sunt diuersa, scilicet proprietas, vsus, & iurisdictio, & protectio, secundum Bald.

r ITem lapilli, & gemmæ.] gemmæ sunt perlucidæ materiæ: lapilli verò obscurioris: vt infra de au. & ar. le. l. sed & si non sunt. §. fi. & collige ex hac l. quod ea demum dicantur communia, quæ cum sint in cõi vsu omnium animantium, occupanti conceduntur. Publica aũt sunt cõia, vel in communi usu: sed non conceduntur occupantis quod est contra Pla. qui dicebat, omnia publica esse communia: & econtra cõia dicebat esse publica, ex eo quod omnib. animantib. permittitur publice his uti, sicut cõibus, ut in lauando, bibendo: & similia faciendo Cõia dicebat esse publica, quo ad quosdam usus, qui tantum hominibus competunt: ut nauigare, & piscari, item est contra eum Instit. eo. §. 1. ubi ponuntur ut contrariæ species; item, quia

in gu-

* Ad P. F. fic. Lex ista ordinate procedit, quod res quædam sunt diuini iuris quædam humani quædã sunt publica, quædam priuatæ. quædã in corporales, quædam corporales.

1 † Textus.

2 † Diuisio.

3 † Fl. desi, huiusmodi.

4 † Fl. aut.

* Flor. credũtur, ipsius n. vniuersitatis esse creduntur priuata autẽ sunt, quæ singulorum sunt. Quædam & i

* Concor. Instit. de reb. corp. & incor.

5 † Flor. desi sunt.

* Al. P. F. hic ponitur tertia rerum diuisio.

* Concor. Inst. eod. §. 1.

* Concor. Instit. eod. §. at quidem.

6 † Fl. illa.

7 † Fl. lib. 3.

* Concor. Inst. eod. §. lapilli.

mus, 1 † iure naturali statim nostra fiunt.

Martianus lib. 1. † 2 *Insti.*

LEX IIII.

NEmo igitur ad litus maris accedere prohibetur piscandi causa: dũ tñ villis, a monumentis, & ędificijs abstineat: 3 † quia non sunt iuris gentium,[b] sicut & mare. idque 4 † diuus Pius piscatorib. Formianis, & Capuanis 5 † rescripsit. Sed, & flumina penè [c] oĩa, & portus publica sunt.

Caius lib. 2. rer. cotidiana. siue aureorum. L. V.

RIparũ [d] quoq; 6 † vsus publicus est iure gẽtiũ,* sicut ipsius fluminis. itaque naues ad eas applicare, 7 † & funes ex arboribus ibi natis religarẽ, retia, siccarẽ, & ex mari [e] deducere, 8 † onus aliquid, 9 † & in ijs reponerẽ, cuilibet liberum est: sicuti per ipsum flumen nauigare, sed proprietas earum illorum est, quorum prędijs hærent: 10 † qua de cã arbores quoque in ijsdẽ natæ eorundem sunt. ¶ In mari 11 † piscantibus liberum est casam in littore ponere, 12 † in quã se recipiant.

Martianus lib. 3. Institut.

LEX VI.

IN tñ vt & 13 † soli [f] dñi constituantur, qui ib. edificant, sed quamdiu ędificium manet, alioquin ędificio dilapso, quasi iure postliminij [g] reuertitur locus in pristinã causã; & si alius in eodẽ loco ędificauerit, eius fiet. ¶ Vniuersitatis sũt, non singulorũ, q̃ in ciuitatib sunt theatra, [h] stadia, [i] 14 † & si qua alia sunt cõia ciuitatũ.* Itemq; 15 † nec seruũ cõis ciuitatis, singulorum pro parte intelligitur, sed uniuersitatis: & iõ [et] contra ciuẽ, quam pro eo posse seruum ciuitatis torqueri, diui fratres rescripserunt. [k] & 16 † liberum ciuitatis non hẽt necesse ueniam [l] edicti petere, si uocet in ius aliquem ex ciuib. ¶ Sacræ res, & religiosę, & sanctæ, in nullius bonis sunt. ¶ Sacræ aũt res sunt, 17 † q̃ publicè consecratę sunt, non priuatim.[m] 18 † Si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit, sacrum nõ est, sed prophanum. Semel aũt ęde sacra fcã, ẽt diruto ædificio, locus sacer manet.[n] ¶ Religiosum aũt locũ unusquisq; sua uoluntate facit, dum mortuum infert in locũ suum.[o] In cõe aũt sepulchrum ẽt inuitis cæteris [p] licet inferre; sed & in alienum locum, concedente tñ 19 † dño, licet inferre: & licet postea ratum non 20 † habuerit [q] quã illatus est mortuus, tñ 21 † religiosus fit [r] locus.

¶ Cenotaphium [s] quoque manis placet locum esse religiosum: sicut testis in ea re est Virgilius.[t]

Vlpianus lib. 25. ad edict.

LEX VII.

SEd diui fratres contra rescripserunt.

Mart. libro 4. regularum.

LEX VIII.

SAnctum [u] est, quod ab iniuria hominum defensum, atque munitum est Sanctum, aũt dictum est a Sagminibus.[x] Sunt. n. Sagmina * quædam herbæ,[y] quas legati populi Ro. ferre solebant, ne quis eos violaret [z] sicut legati Græ-

in publicis non solum permittitur alicui aliquid facere: sed ẽt interdicta prohibitoria apponuntur, vt inf. ne quid in flu. pu. Illud aũt satis vĩ, q aqua fluminis sit cõis, quia conceditur occupanti, & ẽt irrationabilibus sed ipse alueus est publicus, quia occupanti non conceditur, item nec aquã alicui alio deriuare licet: vt inf. de flum. l. quo minus.

a NEmo igitur. Villis] i. ædificijs ab alio positis.

b Iuris gentium.] idest communia iure gentium, sicut mare.

c Flumina pene] penè dicit, [illegible] ea q̃ ad tẽps fluũt, vt Rapo. & Meloncellon, q̃ sunt priuata: vt infr. de flu. l. j. §. fluminum, alij dñt pp flumina manufacta, quæ dñt esse priuata: quod est falsum: vt inf. de flum. l. j. §. si fossa. Accur.

d RIparum] scilicet fluminis.

e Et ex mari] i. flumine: vel dic proprie deducere, hysteron proteron, idest, ordo conuersus. sic Inst. eo. §. littorum, sed qd si vnus vult retia siccare, alius incidere arborem? Rñ. præferendũ eum, qui vult siccare: quia publicam vtilitatem prætendit: alius priuatam, vt arg. in Auth. de non alie. §. quia vero verisimile. in fi. coll. 1. alij deferunt occupanti: vt arg. infra de vsuc. l. fi. sed si simul veniant, dic vt supra, & facit, ad legem istam inf. de flumin. & ne quid &c. l. j. §. ripa. & l. pen. §. fi. & Inst. eod. §. riparum. in fi.

f IN tantum. Soli.] idest, terrę domini constituantur, &c. sed contra. Inst. eo. §. cum in suo, & idem inf. de acquiren. rer. dom. l. adeo §. cum in suo, sed illud regulare, q ędificium cedat solo, hoc speciale.

g Iure postliminij.] nec poterit præscriptionem opponere quasi longo tempore tenuerit: vt infra de vsuc. l. fin. nisi nunc possideat: vt infra de diu. & tem. præscriptio. l. si quisquam, & faci. inf. de reli. l. cum loc.

h Theatra.] à theorein, quod est inspicere: vt est arena Veronensis.

i Stadia.] i. stãdio, vbi currebãt: & p̃fixũ erat vsq̃ quo currerẽt: & ferũ q Hercules vno anhelitu p octo stadia currebat.

K Rescripserunt.] an ergo testimonium possit ferre vnus de collegio contra collegium, vel pro collegio? Respondeo sic, quia non est prohibitum: ergo permissum: vt inf de testi. l. j. & l. ex eo & infra de pac. do. l. inter stecerum. §. cum inter. & hic subijcit Accur.

l Veniam.] vt hic, & inf. de in ius voc. l. sed si hac. §. qui manumittitur, & facit ad hunc §. infra quod cuiusque vni. l. sicut §. 1. & infra ad Treb. l. j. §. fuit quæsitum, in fi. & infra de acqui. rer. dom. l. statuas, & infra de quæstio. l. 1. §. seruum. Accursius.

m Priuatim.] no. qd publicè permitti, q priuatim non permittitur: vt hic, & infra de adm. tut. l. nõ existimo. & infra de polli. l. j. in princ. & inf. de ritu nup. l. fin.

n Manet.] vt hic, & Inst. eo. § sacrę. & inf. de contrahen. emp. l. & ęde. qñq; tñ desinit: vt si capiatur ab hostib. vt inf. de relig. l. cum locat. sed cõis locus, vt littus maris, leuiter põt fieri priuatus, & in eundem statum redire, vt sup. eadem lege, in prin.

o In locum suum.] quandoque etiam in non suum: ut infra de relig. l. scriptus, in princip.

p Inuitis cæteris.] non ergo est potior conditio prohibentis, sic Insti. eodem, §. in cõmune. Sed argumentum contra, infra, com muni diuidundo. Sabinus, & facit infra de vsufr. l. arboribus. § nauis.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij uide Dy. in regula, in re cõi. de regu. iuris lib. 6.

q Non habuerit.] idest, pęnituerit.

r Religiosus fit.] idest, manet: quia semel consensisse sufficit: ut hic, & infra de aqua plu. arcen. l. in diem.

s Cenotaphium.] locus uel res parata [illegible] sepeliendum: non tamen fuit ibi aliquis missus adhuc.

ADDITIO. Imò uerò cenotaphiũ imaginarium sepulchrum est, quale describitur per Virgil. lib. Æneid. 3. Solennes tum fortè dapes, &c. Hectoreum ad tumulum, & eundem etiam locum Virgilij hic notant Græci interpretes. Conta

t Virgilius.] sed falso testis est: ut infra l. prox. & de reli. l. is qui. & est hic ar. q authoritates poetarum sunt in causis allegandæ: ut sup. de sta. ho. l. septimo, & de solut. l. si pater, sed inf. l. prox. est ar. contra, quod sint reprobandæ.

u SAnctum.] ut muri & portæ ciuitatis. ut Inst. eod. §. sanctæ. & Inf. proxi. l. §. penul. & antepenult.

x Sagminibus.] imò à sanctione: ut Inst. eod. § sanctæ. & inf. eod. l. prox. in § proprie.

y Herbæ.] fortè saturegiæ.

z Violaret.] vnde ẽt sancti dñtur: inf. de lega. l. fi. in prin.

Margin notes:

1 † Inueniuntur.
2 † Fl. li. 3.
3 † Flo. abstineatur.
4 † Fl. idque &c.
5 † Fl. Capenatis.
6 † Flo. deest, quoque.
* Concor. Inst. eo. §. Riparum.
7 † Flo. appellere.
8 † Flo. reducere.
9 † Flor. aliquid in his.
10 † Adhærent.
11 † Fl. mare.
12 † Fl. ponere, quasi se.
13 † Vt ij soli, &c.
14 † Flor. & stadia, & similia.
* Concor l. 10. §. 3. infra. de in ius vocan. l. seruos C. de testam.
15 † Fl. ideoque.
16 † Fl. idem etiam libertus &c.
17 † Fl. sunt hæ quæ.
18 † Flo. non priuatæ.
19 † Fl. deest tantum.
20 † Fl. deest, non vide Anton. Aug. emẽ. lib. 1. ca. 2.
21 † Fl. deest, tamen.
* Hæ herbæ à latinis verbenæ dicuntur, vid. Bud. hoc

Com-

a *Committeretur.*]s. sine licentia principum, vt hic, & inf. ne quid in loco sacro. l. pen. & infra. l. proxi §. fi.

S *Acra*] alias non est lex.

b *Publice.*] cum authoritate Imperatorum: vt infra, vt in poss. leg. l. vlt.

corū ea q̃ vocantur χηρύκεια* ferunt. ¶ In municipijs quoque muros esse sanctos, Sabinū recte respondisse Cassius refert; prohiberique oportere, ne quid in his committeretur. a 1 †

Vlp. li. 67. 2 † ad edictum.

LEX IX.

SAcra loca ea sunt, quæ publice b dedicata sunt, siue in agro, c siue in ciuitate sint. Sciēdum est, locum publicum tunc sacrum fieri posse, cum princeps eum dedicauit, d vel dedicandi dedit ptātem. ¶ Illud notandum est, aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium. Sacer locus est locus consecratus. Sacrarium est locus, in quo sacra reponuntur: quod etiam in ędificio priuato esse potest. Et solent qui liberare eum locum religione volūt, sacra inde euocare * ¶ Proprie f dicimus sancta, quæ nec sacra, nec prophana sunt: sanctione enim quadā subnixa sunt. Quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. Et interdum in sanctionibus adiicitur, ut qui ibi aliquid commiserit, 3 † capite puniatur. ¶ Muros g autem municipales nec reficere h licet i sine principis, vel præsidis authoritate: nec aliquid eis coniungere, vel supponere. ¶ Res K sacra nō recipit æstimationē.*

Pomp. li. 6. ad Plautiū. 4 †

*Cerycia Græcis dicitur, q Latinis caduceus. Bu.

2 † Fl. immitteretur.

3 † Fl. [illegible]

c *In agro*] i. in villa.

d *Dedicauit.*] proprie potest poni: q. olim Imperatores sacerdotes erāt. vnde Dauid de seipso, in sacerdotibus eius. & Samuel inter eos, qui inuocant nomen tuū. Vel dic, ipse dedicauit, i. proprio motu, & sua sponte uoluit aliquā rem a pontificib. dedicari.

e *Vel dedicandi, &c.*] idest cum aliquis impetrauit, ut liceret sibi facere aliquam rē dedicari, & ipse ei permisit.

f *Proprie.*] in sanctionibus, ut inf. de pœn. per totum tit. fere, & in alijs plurib. in quibus pęna imponitur. vel dic, vt ff. ut si certa leges id facias quo minus sit lex, vel aliquid pro lege falsum subrogetur: vt inf. ad leg. Corn. de fal. l. 1.

g *Muros, autem municipales.*] idest ciuitatum, sic ponitur inf. ad municip. l. 1.

h *Nec reficere.*] q. d. nedum facere.

i *Licet*] alicui priuato: sed ipsi uniuersitati licet: vt C. de ope. pub. l. omnes, & l. intra:

K *Res sacra non recipit.*] imo quandoque ex causa speciali: vt C. de sacros. eccles. l. sancimus, in fi. & in Auth. præterea.

*Sacrorū contactu quid sit & qualiter aliis fieri sit [illegible] Macr. li. 3. Satur. c. 8 pulchre declarat: similiter, & ex Liuio facile est videre li. 5 ab vrbe condita.

3 † Fl. commisit.

ARisto.] CASVS. Hic dicit, quod sicut quando quis ædificat in mari, efficit ædificium priuatū, ita si mare aliquid occupet, fit commune, & publicum id quod occupatur. Viuian.

*Concor. c. 1. cum gl. 1. extra relig. & vener. san.

4 † Flor. Ex Plautio.

l *Ita*] similitudo per contrarium. Ioannes, vt ibi: & Lazarus similiter mala.

m *Occupatum.*] non inundatione temporali: ut Instit. eo. §. alia.

n *Publicum.*] idest, commune.

SI quis violauerit.] CASVS: Duo fuerunt fratres, qui Rom. ciuitatem fecerunt: & cum esset contentio cuius nomine vocaretur, an Rema à Remo, vel Roma à Romulo, sorte obtinuit Romulus, & dominus remansit. Et postea fratrem suum fecit occidi: quia contra suum fecerat interdictum, cum præceperat, ut nemo muros transcenderet. Viuian.

* Hæc [illegible] à latinis [illegible]

o *Admotis.*] idest appositis. Accursius.

p *Remus.*] duo fuerunt fratres, qui Romam fecerant: & cū esset contentio cuius nomine vocaretur, an Rema a Remo, vel Roma a Romulo, sorte obtinuit Romulus, & dominus remansit, qui postea fratrem suum occidi fecit: qa contra suum fecerat interdictum transcendendo muros. vnde Lucanus. Fraterno primi maduerunt sanguine muri, & est arg. quod iudex ita proximum puniat, & magnū, sicut extraneum, & paruum. Arg. contra infr. de receptat. l. j & inf. de incen. rui. nau Pedius, dic vt ibi Ir.

ADDITIO. Solue secundum Bar. sic, quòd tempore punitionis istius non erant istæ leges: quia habuimus eas post leges 12. tab. quæ fuerunt post mortem Romuli, & reges expulsos: ut supra de orig. iur. l. 2. §. exactis, & sic potest responderi ad omnia præcedentia.

LEX X.

ARisto ait, Sicut id quod in mari ædificatum sit, fieret priuatum; ita l quod a mari 5 † occupatum m sit, fieri publicum. n

5 † Flor. [illegible] mari.

Idem lib. 7. ex varijs lect.

LEX XI.

SI quis violauerit muros, capite puniatur: sicut ij, qui transcendunt 6 † scalis admotis, o vel alia qualibet ratione Nam ciues Romanos alio quā per portas egredi non licet: cū id hostile, & abominandum sit, nā & frater Romuli Remus p occisus traditur ob id, quod muros 7 † transcendere voluerit. * q

q *Voluerit.*] ergo pro solo conamine punitus est: non legimus quod transcenderit, & sic est contra inf. de pœ. cogitationis. Sed dic, quod peruenit ad aliquem actū: vel expone voluerit, ideo uoluntarie transcenderit, sic infra si cer. pet. l. quod si ab initio, & l. fin. j. resp. & C. fin. regun. l. si constiterit, & inf. de leg. 2. l. 2.

6 † Fl. habet [illegible] enti si quis transcendet, & ita esse in Areser. Flor. dicit Taurel. in suis adn.

7 † Fl. murū. * Et aggressus sit, addit Græci, [illegible] Cont.

TITVLVS VIIII.

De Senatoribus.

Vir in dignitate positus præfertur in dignitate vxori: & dignitas non transit de inferioribus ad superiores. Bart.

DE SENATORIBUS.

*Quia de statu hominum, & diuisione rerum vidimus, sequitur de actionibus, & iudicijs, quæ quia per officiales explicantur, ut supra de orig. iur l. 2. § post originem, ideo de officijs dicit, primo præmittendo de senatoribus, vt de dignitatibus, qui erant centum numero: ut C. de petitio. hæredita. l. finali. in principio. Accursius.**

LEX PRIMA.

COnsulari* fœminæ r vtique cōsularem virum præferendum s esse nemo ambigit: sed vir præfectorius, an fœminæ consulari præferatur, videndum est. & puto 8 † præferri, quia 9 † maior dignitas est in sexu virili. t Consulares autem

* Vide, quæ scripsit ad hanc l. Marius Salomonius. Gel. li. 4. c. 10. Cassiod. in sum[illegible]

8 † Fl. [illegible] dum putem præferri.

9 † Quia maior, vel quia le[illegible] ge. Ant. August. libr. 2. emen. c. 1.

*Aliter continuat Cuiacius in hunc locum.

COnsulari.] CASVS. Vir consularis præfertur fœminæ consulari. Item vir præfectorius fœminæ consulari præfertur, de his pone exemplum: quia si instituo filium, & filiam consules, tabulæ testamenti deponendæ sunt penes virum, non apud fœminam: ut infra de fide instrumentorum, l. finali. Item dicit, quæ sit fœmina consularis. Item dicit, quod matres consulum non sunt consulares. Viuianus.

r *Consulari fœmina.*] quæ sit hæc, habes infra eadem l. in fine.

s *Præferendum.*] priuilegio sexus: ut supra de statu hominum, leg. in multis, prodest autem hæc prælatio cum tractatur de bonis debitoris uendendis: uel parte debiti remittenda. vt infra de pactis, l. si plures, §. finali, & l. maiorem. Vel dilatione danda, uel cessione bonorum accipienda; vel certa portione accipienda, ut C. qui bonis cedere possunt. l. finali. Item in tutore, qui præfertur in administrando, vt Institut. de satisdatio. tutorum, §. quòd si nemo. vel depositione tabularum, ut infra de fide instrumentorum, l. finali, uel decreto, ut infra ad munici. l. quod maior. hoc ultimum non placet. Accursius.

t *Viril.*] hic not. sup. de statu hom. l. in multis.

Sen-

tē fœminas dicimus consulariū ᵃ vxores, Adijcit ᵇ Saturninus ēt matres: ᶜ qd̄ nusq̄ relatū ᵈ est, nec vsquā receptum.

Remotus a senatu tanquam infamis, non potest esse iudex, nec testimoniū perhibere.

Marcellus li. 3. Digestorum.

LEX II

CAssius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem ᵉ a senatu motus, nec restitutus ē, ᶠ iudicare vel testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri vetat.

Remotus a senatu non ꝓpter infamiam, retinet dignitatem: & filius senatoris appellatur non solū naturalis, & legitimus, sed etiam legitimus tantum: & filius à senatore adoptatus, & postea emancipatus, per emancipationē dignitatem perdit: & per adoptionem dignitas non minuitur. h. d. cum l. senatoris. 1 & 2.

Modestinus libro 6 reg.

LEX III.

SEnatorē remotū a senatu, capite non minui, sed Romæ morari ᵍ diuus Verus, 1† & Antoninus rescripserūt. 2†

Qui indignus est minori ordine, multo magis indignus est maiori. h. d. Bart.

Pompo. lib. 12. ex uariis lect.

LEX IIII.

QVi * indignus ʰ est inferiori ordine, indignior est superiori.

Vlpi. li. 1. ad l. Iul. & Pap.

LEX V.

SEnatoris ⁱ filium accipere debemus n̄ tm̄ eū, q̄ naturalis est, i verū adoptiuū ᵏ quoq;, neq; intererit a quo, ˡ vel qualiter ᵐ adoptatus fuerit: nec interest, ⁿ an in senatoria dignitate cōstitut' eū susceperit, an āte dignitatē senatoriā.

Pau. lib. 2. ad l. Iul. & Papiam.

LEX VI.

SEnatoris ᵒ filius est ēt is, i quē in adoptionem accepit, quādiu tm̄ in familia eius manet, emancipatus. n. nomē filij emancipatione amittit. ᵖ ¶ A senatore vero 3† in adoptionem filius datus ei, q̄ inferioris dignitatis est, quasi senatoris filius vt q̄ nō amittit ᑫ senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis, non magis, quam ut consularis desinat esse.

Filius legitimus, & naturalis emancipatus a patre, nihilominus filius senatoris dicitur: & conceptus ante remotionem patris a senatu, licet post remotionem natus, senatoris filius dicitur. h. d. vsque ad § si quis.

Vlp lib 3. ad leg Iul. & Pap.

LEX VII.

EMancipatum a patre ʳ senatore, quasi senatoris filiū haberi placet. item Labeo scribit, etiam eū qui post mortē patris senatoris natus sit, quasi senatoris filiū esse: sed eū, qui postea q̄ pater eius de senatus motus est, cōcipit, & nascit, nō esse quasi senatoris filium. quorū snīa est uera. nec enim proprie senatoris filius dicet is, cuius pater senatu

a *Consularium.*] subaudi ēt, non solum consulum. Accursi.
b *Adijcit.*] & male.
c *Matres.*] s. consularium, non dico consulum. Accursius.
d *Relatum.*] i. ab alio quam a Saturnino, & sic not. hic, q̄ in generali sermone quædam excipiunt. sic & C. de solut. l. Inquisitio veritatis, arg. cōtra. infra di pig. l. Paulus, §. fi. 1 Item no. hic, quod dignitas inferiorum non transit ad superiores, sed contra, C. de pr. sacr. scri. l. in sacris, in princ. li. 12. & C. de metal. l. fi. in prin. li. 12. Sol. spāle est in illis priuilegijs, quę ibidē: hic autem regulariter, & sic est spāale in ludis, in quib. se immiscet mater volente filio cōsule una cum eo: ut in Auth. de consulib. §. si verò nō compellatur, coll. 4.

CAssius.] CASVS. Titius turpiter fuit à senatu remotus. Dicitur, quod non poterit quodammodo iudicare; nec dicere testimonium. Viuia.

e *Turpitudinem.*] aliquam in offō commisit: ut in fi. hui' l. & ꝉ. ad l. Iul. repe. l. eadē, § 1. & not. q̄ siue ei irrogatur infamia iuris, siue facti tantum, locū habet, quod hic dicit: vt ꝉ. de iud. l. cum prætor, §. nō autem, & C. de digni. l. 2 & l. iudices. Item not. ar. q̄ qui semel malo fecit, p̄sumitur alias male facturus: vt hic, & ꝉ. de accu. l. si cui. § 1.

f *Nec restitutus est.*] s. per principē; ut C. de sen. pas l. 1. & inf.

g SEnatorem, Morari. hoc verum, si ex ea causa remotus est, q̄ infamiam non importat, alias nō potest. Romæ morari: ut infr. de excu tut. l. sed & milites, § sed & ignominia & facit Insti. de capitis dimin. §. quibus.

h QVi indignus.] sunt. n. multi ordines; alij maiores, alii minores.* Est. n. maior superillustris, secūdus illustris, terti' spectabilis, quartus des. ē siue est clarissimus. Qui ergo indignus est esse de spectabilibus, multò magis indignior erit esse de superioribus, ut hic. & ins. de interdi. & releg. l. relegatorum, §. potest, & §. fi. & ꝉ. de ser. expor. l. cum pacto. Sed opponitur. Imperator indignus est, quod sit præses: si sic, ergo indignior de imperio. Respon. minores ordines sunt indigni eo, non ipse eis, vel secundum Io. licet non sit dignus, non tn̄ nē est indignus, & facit insta de vulg. substi. l. ex facto §. si.

SEnatoris.] CASVS. Quis sit senatoris filius, hic lege dicit, nā senatoris filius est, nō tm̄ naturalis, & legitimus, sed si aliquē adoptauit senator: & nihil interest, an hēat filiū ipso senatore existēte: uel ante senatoriā dignitatē. Vi.

i *Qui naturalis est.*] scilicet & legitimus.

k *Adoptiuum.*] sed cum hodie in eius ptātem non trāseat, nisi sit auus paternus, vel maternus, an eadē dignitate fruetur? R̄n. sic, secundum Azo. sicut & ab intestato succedit, vt C. d̄ adop. l. cum in adopt. §. pen.

l *A quo.*] spectabili s. vel illustri, vel clarissimo, ego ꝫ. nā ab illustrib tantum vel super illustrib. dēt adoptari, vt dicat filius senatoris, vt ꝉ. eo. l. liberos, & l. ult. in fi. dices ergo. a quo, s. patritio, vel quolibet illustri, vel super illustri, qui omnes senatores dn̄r; ut in l. vl. in fin. Azo.

m *Vel qualiter.*] i. corā principe, vel p̄side, cū his duobus mo. fiat, ut Insti. de adop. §. 2. & supra de ado. l. 2. Accur.

n *Nec interest.*] quia vtrobiq; sunt filij clarissimi, interest tn̄, quia post dignitatem suscepti sunt illustres, & non primi: ut C. de digni. l. si senator, quæ est contra, lib. 12.

SEnatoris.] CASVS. Hæc lex addit superiori, dicit n. q̄ si senator adoptet aliquē, is videtur filius senatoris, sed si emancipetur desinit filius esse. si senator filium suum in adoptionem det aliis inferioris gradus, manet filius senatoris. V.

o *Senatoris.*] Repetit sensum superioris l. in prin. ut addat ibi, quādiu &c.

p *Amittit.*] secus in naturali: ut ꝉ. pr. in pri.

q *Non amittitur.*] vt hic, & sup. de adopt. l. per adoptionē. itē nec cognatio, vt ꝉ unde cognati l. 1. §. cognationē nec origo, ut ꝉ. ad munic. l. ordine, § fi. & facit inf. de bon. li. l. si filius qui patri, in fi ꝉ. respon. Arg. cōtra, supra de adop. l. in omni.

EMancipatum.] CASVS. Filius naturalis senatoris eram: si emācipet me vel post mortē p̄tis mei senatoris natus sum: filius senatoris ero, si patre meo remoto a senatu conceptus fuero, & natus, non ero filius senatoris. Si aūt conceptus fui anteq̄ pater meus remoueatur a senatu, & post natus sū, filius senatoris ero, Item dicit, si hēo auum, & patrem senatores, ero filius & nepos senatoris: & si p̄r meus amittat senatum, ero nihilominus nepos senatoris Viui.

r *Emancipatum a patre.*] s. naturali. Io. alias contra. sup. l. prox. in prin. 2 Sed quid si post emancipationem pater senator efficiatur, an sit senatoris filius? Potest dici secundum Io. quòd sic. arg. in 2. respon. huius legis.

1 Tu dic, q̄ personæ loquentis continetur, ut in d. l. Paulus nisi alia causa impediat: vt in l. inquisitio, præall. in gl. secundum Bart.

1† Alias, Seuerus.

2† Fl. permiserunt.

* Ad hunc locū, vide An. Aug. in c. 14. de excusa. ad Modest. 1.

* Quantū deceptus sit Accu. & qui eū sequuti sunt interpretes in dignitatum ordine explicando vide per An. Alci. li. dispun. 3 c 4.

3† Flor. desciuerit.

2 Tu dic. q̄ filius legitimus, & naturalis propter emācipationē non amittit: ut hic, secus in legitimo tantum, vt ibi in contrario secundum Barto. Cōceptionis tempus quandoque inspicitur.

Auth.

a *Antequam ipse nasceretur.*]& conciperetur, lo. & probatur ex primo §. Accur.

b *Tempus conceptionis.*]no. in hoc inspici tempus cõceptionis, sic C. de suis & leg. l. exhiberi. & de nop. l. Imperialis, §. is illud. & Instit. quibus mo. ius pa. po. sol. §. fi. arg. contra. C. de nat. li. l. pe. in fin. sed ibi speciale est fauore liberorum: vt ibidem dicitur.

c *Intelligitur.*] quod prodest ei: quia vno amisso, retinet aliud: vt inf. prox. respon.

d *Patris.*] el. ctiue, quasi non obsit casus patris, & sic est contra C. de quęstio. l. diuo Marco. sol. hic quo ad honores quos non amittit, non vt euitet tormenta, quæ sustinent plebei: vt ibi secundum quosdam. Alij dicunt quod hic fuit remotus ex causa quæ infamiam non importat, ut ob inualetudinem, ibi ex ca. quæ importat. alij dicunt, quod hic nepos erat in præsẽ aui: ibi non. Tu dic, aut ante remotionem patris erat saltem cõceptus, & tunc casus patris nõ nocet in aliquo: ut s. prox. §. si vero post casum, ex persona aui retinet, ut hic, non patris sui: vt ibi. Itẽ no. hic argumentum pro feudo, quod licet filius per culpam suam debeat amittere feudũ: nepos tamen retinet ex persona aui sui, sic infra de inter. & rele. l. 3. & ff. de iu. patr. l. diui fratres, & dixi in ff. de in ius voc. l. adoptiua. §. fin. Accurs.

Foemina.] CASVS. Si qua plebeia nubat clarissimo, clarissima erit fœmina: si filia senatoris nubat nõ clarissimo, sed plebeio, non erit clarissima, & de his in littera rationẽ reddit. Vltimo dicit, quod hæc vera sunt, si vxor est clarissima, quæ nubit clarissimo, si nupta manet, vel si dissoluto matr. alij non nubat inferioris dignitatis, vel gradus.

1† Fl. iste.

motus est, antequam ipse nasceretur. a

Macula patris non nocet filio, quo minus ipse filius vti possit priuilegio, et dignitate ex persona aui, h. d. vsque ad finem. Bart.

¶ Sed a † si quis conceptus quidem sit antequã pater eius à senatu moueatur, natus autem post pſris dignitatem amissam, magis est, vt quasi senatoris filius intelligatur: tps. n. conceptionis b spectandum plerisq; placuit. ¶ Si q̃s & pſem & auũ habuerit senatorẽ: & quasi filius, & quasi nepos senatoris intelligitur. c Sed si pr amiserit dignitatem añ huius cõceptionẽ, quæsitum est, an q̃uis quasi senatoris filius non intelligitur, quasi nepos tamen intelligi debeat: vt aui potius ei dignitas prosit, quã obsit casus patris. d

2† Fl. dest. fi. 3† E. dectio

Vxores coruscant radijs maritorum. & eorum dignitate, & priuilegio gaudent, etiam post mortem ipsorum, donec nubant alij inferioris gradus, quo casu dignitatem amittunt. h. d. vsque ad fin.

Idem lib. 9. Fideicommissorum.

LEX VIII.

FOeminæ nuptæ clarissimis e personis, clarissimarum fœminarũ 4† appellatione continentur. Clarissimarũ fœminarum nomine, senatorũ filiæ, nisi quæ viros clarissimos sortitæ sunt, non habentur. f Fœminis g enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt: h parentes i verò, donec k plebeis nuptijs fuerint copulatæ. Tamdiu igitur clarissima fœmina erit, l quamdiu senatori nupta est, vel clarissimo: aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupsit.

4† Fl. personarum.

Sicut casus patris non nocet filio, ita nec debet prodesse, nec illicitè facta sumunt vigorem. Bar.

Papianus lib. 4. Responso.

LEX IX.

FIliam senatoris nuptias m liberti secutam, patris n casus non facit o vxorem, nam quæsita dignitas liberis propter casum patris remoti à senatu, auferenda non est. p

Appellatione liberorũ continentur omnes descendentes per lineam masculinã: siue sint naturales & legitimi, siue legitimi tantum. Bart.

Vlpianus lib. 34. ad edictum.

LEX X.

LIberos senatorum accipere debemus, non tantũ senatorum filios, verum etiã omnes 5† qui geniti ex ipsis, vel ex liberis q eorum dicantur: siue naturales, r siue adoptiui sint liberi senatorũ, ex quibus nati dñr. Sed si ex filia senatoris natus sit, spectare debemus patris eius conditionem. s

Dignitas senatoria non mutat propriũ domicilium. B

Paulus lib. 2. 6† ad edictum.

LEX XI.

SEnatores licet in vrbe domicilium habere videãtur, tamen & ibi vnde oriundi sunt, habere domicilium intelliguntur.

5† Progeni. 6† aliàs, 1b.

k *Donec.*]i. leſt vsquequo copulentur nuptiis plebeiorum. & sic no. cautè differentiã patris, & mariti: maritus. n. suæ vxori dignitatẽ non præstat, si alij nupserit postea, qui sit inferioris dignitatis: pater vero præstat, & si is cui nupsit filia, sit inferioris dignitatis, dum tamen non sit plebeius.

l *Fœmina erit.*]scilicet gratia mariti. Accursius.

Filiam.] CASVS. Si senatoris filia liberto nubat, non valet matrimoniũ: sed pone, quod filia senatoris nupsit liberto, post pater remotus est à senatu: nunquid remanet, vel erit modo vxor, quæritur. Dicit, q̃ non, quia quæsita dignitas propter casum non aufertur filiis.

m *Nuptias.*]s. de facto, nam de iure non tenet vt hic, & infra de ritu nupt. l. generali. §. fin. & l. oratione. in prin. sed hodie tenet, dummodo dotalia instrumenta sint iure cõfecta, ut in Aut. vt liberi de cæte. to. § si quis, coll. 6.

n *Patris casus.*] q. aliquo casu fuit remotus à senatu, vnde videbatur valere, quia peruenit ad eum casum a quo incipere põt matrimonium, si semper in eodem statu fuisset idest non habuisset patrem senatorem.

o *Facit.*]sed contra s. l. prox. vbi amittit dignitatem, si non nubat plebeio. Solu. hic nõ ualuit mřimoniũ.

p *Non est.*]neq; n. pater portabit iniquitatem filii, neque filius patris: ut inf. de pœnis. l. crimen, & sup. eod. l. emancipatum, §. fi. & infra de in ius voc. l. adoptiuum. § fi. Adde Ezech. c. 18.

Liberos.] CASVS. Qui dicantur filii senatoris, dicitur in l. ista, quia non solum filius senatoris dicit, qui natus est ex ipso senatore: sed etiam, q nati sunt ex filiis eius siue adoptiui dñr filij senatoris. Sed pone, quod aliquis natus est ex filia senatoris, quid erit tunc: nunquid dicetur filius senatoris? Respondeo, quod origo patris spectanda est: vt si pater est senator, erit etiam filius senatoris.

e *Clarissimis.*]large accipe clarissimis, idest nobilibus, & est ratio huius dicti, q: fœminæ coruscant radiis maritorum: ut in Au. hs de consul. §. hoc itaque. coll. 4. Acc.

f *Non habentur.*]i. si sunt sortitæ non clarissimum, sed plebeium non, sunt clarissimæ: & sic ponitur, nisi, pro, si non: sic. C. si mancip. ita fue. ali. l. 2. in fi.

g *Fœminis.*]refert se ad primum. Accur.

h *Tribuunt.*]quo ad nubant homini inferioris dignitatis: ut C. de digni. l. 1. & infra eo. l. si. 1. respon. & in fin. huius legi. Accur.

i *Parentes.*]refert ad secundum. Accur.

q *Ex liberis.*]vsque ad infinitum, ut inf. de uerbo. signi. l. liberorum. priuilegia tamen vsque ad pronepotes tantũ extenduntur: ut C. de quæst. l. diuo. sed veteranorum ad primum ut C. de pœ. l. honor.

r *Naturales.*]& legitimi. Accur.

s *Conditionem.*]quo ad honores, & dignitatem: ut supra de statu ho. l. cum legitimæ, non quo ad statum, ut C. de rei vendi. l. patrem.

Senatores.]

a Senatores. Intelliguntur.]quātum ad honores, non quātum ad onera: vt C. p. ad municipal. municeps esse definit.
b Adiectionem.] non transfertur, sed adijcitur: sic inf. de cōd. & dem. l. falsa. §. j. & inf. de exer. l. cum. §. j. sic ergo duob. locis hēt domicilium, q ꝯ esse p̄tut inf. ad munic. l. assum ptio. §. mater. An autē possit mutari, quęritur? Distingue ꝯm Io. vtrū ex origine, & tunc nō possit an constōne, & tunc possit, ut ff. ad municip. l. domicilium.

guntur, quia dignitas domicilij adiectionem [b] potius dedisse, quā permutasse videtur.

Priuilegium potest princeps facere, vt cōsularis femina nupta plebeio consularē retineat dignitatem.

Vlpianus libro 2. de censib.

LEX XII.

Nuptæ prius consulari viro impetrare solent a principe (quā perraro) vt nuptæ iterum minoris dignitatis viro, nihilominus in cōsulari maneāt dignitate: vt scio Antonium Augustum Iuliæ Mammæ 1 † consobrinæ suæ indulsisse. ¶ Senatores * āt accipiendum est eos esse, qui a patritijs, [c] & cōsulib. 2 † vsq; [d] ad omnes viros illustres descēdunt: quia & hi soli in senatu sententiam [e] dicere possunt. *

Nupta.] CASVS. Si quæ nupta fuerit clarissimo, & postea nubat plebeio, impetrabit, vt maneat clarissima. sed raro. Vltimo dicit, q sunt senatores.
c A patritijs.] q.d. intelligendum est eos esse senatores, q a pa. &c.
d Vsque.] inclusiue ponitur, inter omnes tamen nō erant vltra, oēs, vt C. de pet. hęre. l. si. vel largius hic accipit senatores clarissimo errore hæc gl. confundit centum uir. quorum fit mentio in l. si. quam allegat, cum senatoribus de quib. hic qui plusquam ccc. fuerunt, & interdū non ingenti, poterat. n. hoc discrimen cognoscere, uel ex sola l. 2. supra de orig. iur. Cont.
e Sententiam.] scilicet recitando.

1 † alias, Mamma. Alias matrona, & in Fl. Mamea.
* Forte. compilatorū sunt verba. Et ad huius tex. intel. vi. Cagnol. in l. 2. de orig. iur.
* Patritij teste Bud. dicebantur nobiles Romani, qui a patrib. senatoribus oriundi erant. Auctore vero Suida patritius dicebatur pater communis reipublicæ.
2 † Consularitibus legendū putat Bud. hic.
* Sublata est ergo uetus illa differentia inter senatores, & qui in senatu sententia dicere possunt, quam de ea Gellius. 3. c. 18.

TITVLVS X.

De officio consulis.

De officio consulis scribit in hunc locum Cuiac. continuando tit.

Consulatus officium circa manumissiones versatur, & consules habēt administrationem in solidū, & causa corant vno ex cōsulibus cœpta, non potest per alium explicari, nisi in casu necessitatis: & consules apud seipsos possunt suos seruos manumittere, nisi sit minor. Bart.

LEX VNICA.

Officium consulis est cōsilium [f] præbere manumittere uolentibus. Consules & seorsum, [g] & singuli manumittere possunt: sed non pōt is, qui apud alterum nomina [h] edidit, apud alterū manumittere: separatæ. n. sunt manumissiones [i]. ¶ Sanè si qua ex causa collega non poterit manumittere, [k] infirmitate, s. uel alia iusta causa impeditus, collegam posse manumissionem expedire [l] senatus censuit. Cōsules [m] seruos suos manumittere apud se posse nulla dubitatio est: sed si euenerit, vt minor viginti annis consul sit, apud se manumittere non potest: [n] 3 † cum ipse sit, qui ex senatusconsulto consilij causa 4 † examinat: apud collegā verò causa probata, potest. [o]

DE OFFICIO consulis.

Et consul est Illustris, vt in auth. de ap. & intra quæ temp. §. illo videlicet obseruando. coll. 4.

Officium.] CASVS. Quod sit officium consulis, hac lege ostēditur. Dicit. n. q officiū cōsulis est præbere authoritatem illis q uolunt manumittere. & hanc authoritatem pbere potest separatim consul. Vltimo dicit, si consul maior est xx. annis, poterit suos suos manumittere. & si minor est xx non potest, nisi causam apud collegam probet.

* Consilio cecutit in ea re glos. quid sit consilium disce ex Theoph. in. inst. quibus ex causis man. & ex Vlp. in fragm.
† Edere nomen (inquit Bud. hoc loco) est curare homē inscribendum. & veluti eius nomen profiteri in actis, quē manumissuri sumus, id qd fiebat añ cognitionē cōsulis.

f Consilium.] idest authoritatem in consilio. * hunc autem sublimat ordinaria professio, & principis commendatio: vt C. ubi sen. vel cla. l. 2 ibi consulari, &c. & §. viros, ē contrario sensu. Et no. quod uoluntariam tantum iurisdictionem habet: alim merū imperium, ut in summa Azonis.
g Seorsum.] idest separatim præstant authoritatem manumissioni: sed contra infra de re iu. l. duo ex trib. sed ibi iussum erat, vt omnes iudicarent.
h Nomina.] idest probationes causarum: quæ sunt Inst. qui ma. non pos. §. eadem.
i Manumissiones.] i. causæ p quas manumissio fit, & authoritas qd non uidet esse, & sic idem qui cognou i tet authoritatē: ut hic, & in auth. vt defun. seu fun. § 1. nemini col. 5. & in auth. vt iudi. es sine expectēt sacras iussiones, col 9.
k Manumittere.] idest manu mittere uolenti aut hortatē prestare, & causam approbare possunt.

l Expedire.] licet alius audiuerit causas, & sic no. quod necessitas non habet legem, ideo cessat lex vbi venit necessitas. sic & inf. de excu. tu. l. non solum, §. si. & inf. de off. procon. l. aliquando. & inf. quibus ex cau. ma. l. sed & si pet. §. si. & inf. de offi. eius cui man. est iuris. l. j. §. j.
m Consules.] maiores xx. annis.
n Non potest.] huic dicto est contra ī. de manu. vin. l. si rogatus. §. si. quia ibi dicit, q pōt apud se manumittere. Solu. refert, an ipse apud se causam probauerit & approbauerit: & tunc non pt, ut hic, & sic ponitur hic cū, pro quando: an nō, sed apud collegam: & tūc potest, ut ibi, & hic in si. secundum Io. & secundum R. alij dīt q p̄tut ibi, si adest, & col legat alias non, ut hic. alij exponunt hic, nō potest manumittere, i. dest causā manumissionis approbare: q est idem cū primo. & no. quod hic consul tantū volūtariam iurisdictionem habet. & hoc dīc quidam, & bene. alij ēt contentiosam, & quod hic dicit, gratia exempli dicit, alij quod hic dignitatem habet sine administratione, ad q est infra de arbi. l. 3. §. fin. & l. seq.
o Probata potest.] huic est contra de manumis. l. apud eum, § j. in prin. quia non uidetur posse, ut ibi dicit. Sol. lege hanc literam ut punctues ibi: probata potest, scilicet apud se. &c. uel hic erat collega, ibi nō, uel hic nō uidetur par. s. d idem habet imperium collegaitem contra infra de manu. uin. l. apud ofilium, §. j. si est ibi non, sed solue punctuando hanc literam, ut modo dixi. si autem non est ibi, non est contra, sed simile.

3 † Fl. potest.
4 † Flor. causæ.
* De præfectis prætorio vid. Alciat. li. 1. de præfec. prætorio li. C. 12. & Budæum hic. & Cuiac. & instituta est hac dignitas ab Augusto, vt dicunt Sueto. & Tacit. vid. P. Faurū li. 1. Semest. c. 1.

TITVLVS XI.

De officio præfecti prætorio. [p] *

A sententia præfecti prætorio non appellatur, licet possit peti in inte. rest. Diuiditur ī duas partes. Primo ponit vnde sumpsit originem officium præfecti prætorio. Secundò tractat de priuilegijs quibusdam eidem concessis. secunda ibi. his. Bart.

Aurelius Arcadius Charisius magister libellorum li. sing. de offi. præfe. præto.

LEX VNICA.

Breuiter q commemorare necesse [t] est, vnde constituendi præfectorum præ-

DE OFFICIO præfecti prætorio.

Licet de officio eius intendetur, de priuil. tamen eius tantū dicit. officium autem eius est. C. eo l. 1. & 2. & est vir illustris: vt in Auth. de appel. illo videlicet.

q Breuiter.] CASVS. Antiquitus erant dictatores, & non principes, qui habebant ptātem, quā habet hodie princeps, & isti faciebant leges, & fecerunt magistros militum, & eos sibi associauerunt: & per eos multa expediebant. hodie postquam illorum potestas translata est in principem, princeps loco illorum magistrorum equitum elegit præfectos prætorio: & eis plenam potestatem largitus est, s. faciendi leges, & remouendi iudices inutiles, hīcque, isti in duobus priuilegia. Primum, quod non appellatur ab eorum sententia. Secundum, quia ipsi possunt restituere minores, si dicant se læsos: quod nō est in alijs iudicibus, & h. d. hæc lex.
t Necesse.] idest utile.

Ad

torio * officium origo manauerit. Ad vicē magistri eqtū pfectos ptorio antiquitus * institutos 1 † esse, a quibusdā scriptorib. traditum est, nam cum apud veteres dictatorib. ad tps a summa potestas crederetur,& magistros equitum sibi adlegerent, 2 † qui associati 3 † principali b curæ militiæ gratia secundam post eos ptātem gererent: regimentis Reipub. ad Imperatores perpetuo translatis, c ad similitudinem magistrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi sunt, data 4 † eis pleniore d licentia ad disciplinę publicę emendationē. e His cunabulis 5 † ptorio præfectorum authoritas initiata, intantum meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non possit: f nam cum antè quęsitum fuisset, an liceret à pfectis ptorio appellari, 6 † & an iure liceret, extarentque exempla eorum, qui prouocauerant, 7 † postea publicè sententia principali lecta, appellandi facultas interdicta est. Credidit n. princeps, eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur, 8 † non aliter iudicaturos eē pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quā ipse foret iudicaturus. g Subnixi sunt ēt alio priuilegio pfecti ptorio, ne à sententijs eorū minores ętate ab ali s magistratibus, nisi ab ipsis h præfectis prætorio restitui possint.

TITVLVS XII.

De officio præfecti vrbi. i *

Præfectus vrbis habet commissionem, seu cognitionem de omnibus intra urbem, & centesimum miliarium, & commissi delicti habet cognitionem: & potest cognoscere de querelis pro seruis contra suos dominos, & de querelis porrectis per patronos contra libertos: & potest relegare, & in insulam deportare, & cognoscit, & punit tutores male administrantes negotia pupillorum: et habet cognitionem circa nummularios, & libertos, & magistratus; & pro modo culpæ potest corrigere, & castigare. h. d. vsque ad §. cura carnis.

Vlp lib. sing. de off præfe.

LEX PRIMA.

Omnia omnino crimina k præfectura urbis sibi 9 † vendicauit: non 10 † tm̄ ea quæ intra urbē admittuntur, uerū ea quoque, quæ extra vrbem intra Italiā, l ut 11 † epistola m diui Seueri ad Fabium, 12 † Cinolem 13 † præfectum urbi missa declarat. ¶ Seruos qui ad statuas cōfugerint, n uel sua pecunia o emptos, ut manumittantur, de dñis querentes, audiet: sed & patronos egentes p de suis libertis quærentes, audiet, 14 † maximè si ægros se esse dicāt, desiderentque a libertis 15 † exhiberi. q ¶ Relegandi deportādique in insulam, quam Imperator assignauerit, r licentiam habet. ¶ In 16 † initio eiusdē epistolæ ita scriptum est: Cum vrbem nostram fidei tuæ cōmisimus, s Quicquid igitur intra urbem admittit, ad præfectū urbi pertinere t uī. Sed & si quid intra centesimū miliarium admissum sit, ad pfectū urbi pertinet: sed 17 † si ultra ipsum lapidem egressū est, præfecti urbi notio non est. ¶ Si quis seruū suū adulterium cōmisisse dicat in uxorem suā, apud præfectum urbi erit audiendus. Sed & ex interdictis, Quod ui aut clam, aut interdicto, Vnde ui, audire pōt ¶ Solent ad præfectū 18 † urbi remitti ēt tutores, siue curatores, qui malè in tutela siue cura uersati, grauiore animaduersione indigēt, q̄ ut sufficiat eis suspectorū infamia: quos pbari poterit uel nūmis datis tutelam occupasse, u uel pmio accepto operā dedisse, ut non idoneus tutor alicui daretur, uel consulto x circa edendum y

a *Ad tempus.*] s. sex mensium, ut sup. de ori. iur. l. 2. § populo deinde. & § hunc magistratū, & §. his dictatorib. & §. quo ad magistratus.

b *Principali*] i. maiori, s dictatorum.

c *Translatis.*] argum. pro eo q̄ dixi, su. de leg. & senatus. l. non ambigitur, & C. de vet. iur. enucle. l. 1. §. huius dudij.

d *Pleniore.*] i. plena vel plenior, s. q̄ olim competeret magistro equitum. Accu.

e *Emendationem.*] i. vt iudices inutiles remoueant, & leges constituant, vt C. eo. l. 2. & 3. Accursius.

f *Non possit.*] sed supplicari pōt, vt C. de sen. præf. p̄t. l. j.

g *Iudicaturus.*] Nota pro episcopis, & Cardin. qui similes sunt præfect. præto C. de epis. audi. l. episcopale, non in tenendis seminis ut C. de episc. & cler. l. cum qui.

h *Ab ipsis*] uel a Principe, & ad hoc inf. de min. l. in causæ, in fi. legis, & seq.

i DE OFFICIO præfecti vrbi. *Qualis fuerit Præfectus vrbi, & de eius iurisd. ponit ad hūc locū Cuiac. Illustris ē, ut in Au. de app. § illam coll. 4.*

ADDI. Aduerte hic, q̄ ptās pfecti vrbis est maxima in ciuilib. nā in ciuilibus cont ngentibus in ipsa vrbe, vel extra intra centesimū milliare ē contentiosam iur s̄ dictionem sibi vendicauit, vt C. eo. l. 1. resp. In criminalib. punit capite, etiam inconsulto principe vt ff. de leg. 3. l. 1.

* Omnia..] CASVS. Quod sit offm præfecti vrbi, hac l. dicit. Nam præfectus, crimina, quæ fiunt in ciuitate Romana, pūnire. Itē audiet patronum, si à libertis se ali petit. Item præfectus pōt aliquem relegare. verba habentur epistolæ: cuius epistolæ verba significant, ut in ciuitate Romana habeat iurisdictionem, & intra centū millia, non ultra. Itē audiet dñm de seruo conquerentem, quem dicit cum uxore adulterium cōmisisse, & seruos conquerentes de dñorum sæuitia: non si uelint dñum accusare. Item si dñs uult prostituere ancillas, audiet præfectus. Item procurat, ut cāpsores bene, & fideliter exerceant artē suā. Item, si patronus cōqueritur de liberto, cognoscit præfectus vrbi. Itē, debet curare præfectus, ut iusto pretio carnes vendantur, & quod sit pax in ciuitate. Item, multis modis, alicui interdicere pōtest in fi. l. dl.

k *Crimina.*] s. punienda. Accur.

l *Italiam.*] sed intra centesimū milliarium: ergo vī, quod Italia claudatur intra centesimū milliarium, vt inf. eo. §. cū urbem sed falsum est: q̄a vsq; in Galliā, & Siciliam Italia extenditur, ut infra de verb. sign. l. notione m. §. Azo.

m *Epistola.*] quam non habemus, nisi parū: vt inf. §. in initio.

n *Confugerint.* vt sup. de his qui sunt sui, vel alie. iur. l 2.

o *Suapecunia*] im ppria: vt inf. mā. l. 4.

p *Egentes.*] audiet pfectus urbi.

q *Exhiberi*] ut inf. de lib. agno. l fi. & l. alimenta, §. 1.

r *Assignauerit.*] hodie ēt antequam assignet, sed secus in ptid. vt inf. de leg. 3. l. j § j. & inf. de iterd. & rele. l. inter. & inf d pœn. l. aut dānū, §. est pœna.

s *Commisimus.*] nō sūt plura hic verba de epistola, q̄ aūt sequitur, expositio est Vlpiani, & q. dē largissi matvr fieri dēt, ut supra, de cōst prin. l. fin.

t *Pertinere.*] falsū ergo dicunt, qui dñt q̄ Roma ē sub Papa: imo v̄rū, q̄a postea per Cōstāt. ei fuit cōcessa, q. mulrū auxit eccl Ro. statū, vt in auth ē n āl. & pmut in pri. col. 2.

u *Tutelam occupasse.*] per quandam quasi simoniā; & sic est arg. cōtra eos, qui pecunia data inueniunt Scholares, vt inst. de susp. tu. §. sed & si quis, & inf. de tut. l. eos.

x *Consulto.*] i. maliciosè.

y *Edendum.*] patrimonium, i. in faciendo inuentario.

* Præfectus prætorio Imperatoris dicitur, qui dictatoris magister militū, & Regibus Romanis tribunus celerum, hodie ministratis constabulariem vocant. Ægid. Perrea.

* Vid. l. 2. supra de orig. iur.

1 † Flo. constitutos.

2 † Fl. Elegerent.

3 † Fl. participales, cura secundam post eos.

4 † l l est plenior.

5 † Nā cum ante his cunabulis præfectorum autoritas initiata, etc. Flo.

6 † Flor. appellare. & iure.

7 † Fl prouocauerunt.

8 † Flo. adhiberentur.

3 † Flo. ad...

4 † Flo. ita sunt.

* De pfecto præ... Alias... ...

* In hunc titulum vide Gel. lib. 15. c. ... & lib. 1. c. 12 pri... D Augu... pf. vrbi Messalam Coruinum, qui tamē sexto post die abdicauit, ... etiā magistratū. Euse. ... Eutr... Ant. ... D. Cons.

9 † Aliās vindicauit.

10 † Flo. non

11 † Fl. declarat, ut.

12 † Aliās Fauium.

13 § Flo. Cilonem.

14 Flo. audiat, maximè.

15 † Suis exhiberi.

16 † Flo de...

17 † Aliās, ita legitur, si ultra ipsum lapidem egressum est, præfecti ... notio... Flo.

18 † Fl. præfecturam ...

a *Dictum est.*] supra, eod. §. seruus.
b *Receptis.*] vt infra de iudi. l. vix.
c *Obscœnitatem.*] idest turpitudinem, ex quo hodie etiam liberi fiunt: vt C. de episc. aud. l. si lenones.
d *Comminari.*] sic C. com. epistolas, l. j. & 4. & hæc eadem in filio seruantur, ut inf. de off. procons. l. nec quicquam de plano, & inf. de iure patron. l. 1.
e *Fustibus.*] sic infra de in ius voc. l. si.
f *Delatum.*] i. accusatum. Accur.
g *Cum inimicis.*] no. argu. in feudis, si vasallus fecit amicitiā cum inimicis dñi, q̄ aufert ei feudum, vt C. de inoffi. test. l. liberi. in gl. amicitias. Accursius.
h *Pœna.*] hic potes distinguere, vt diximus, C. de libertis & eor. lib. l. 1.
i *Suarium.*] forū suarium dr, in quo sues venduntur: sicut boarium, in quo boues: sed q̄ hunc §. est, C. de iudic. l. nemo, & inf. de [illegible] amot. l. non enim. Sol. hic de his loqtur, q̄b. oportunt uti oib. cum sine his nemo viuere possit, argu. de mune. & ho. l. fin. §. Irenarchæ. vers. item episcopi, sed q̄ infra ad leg. Iul. de anno. l. fin. Sed ibi ad negotiandū non statuitur, sed ad alendum sic: vel non licet decurionibus, sed licet maiori, vt præfecto vrbis, vel hi. [illegible] alias erat venditurus [illegible] non. Accur.
K *Milites.*] vt infra de offi. procōs. l. 4. §. nemo, & inf. ex quib. caus. maio. l. qui mittunt. § q̄siti. Accur.
l *Referendum.*] sic q̄. de re [illegible] cotū, q̄ [illegible] tu. l. magis, §. ne [illegible], & de [illegible] l. j. §. j. lib. 2.
m *Regionum.*] i. contractatu, quæ sunt in vrbe Ro. quas regiones Romani appellant, vt infra de offic. præfect. vigil. l. 4. in princip.
n *Et foro.*] quod etiā grauius est, vt infra de pœn. l. moris. §. & non nunquam.
o *Et in perpetuum.*] imò vr q̄ non vltra tēpus suæ administrationis, ut inf. de pe. l. si q̄ est q̄. [illegible] hic diffinitiue sententiando, ibi interloquendo.
p *Etiam a prouincia.*] Il hoc expresse dicat, non autem, si cui vrbe, vel Italia est interdictum, patria sua ei interdici vř: vt inf. de interd. & rel. l. relegatorum, § constitutum est: quæ est contra.

1 † *Alias, qua eos comprimunt. Flor. premunt.*
2 † *Flor. in qua.*
3 † *Flor. de off. &c.*
4 † *Flor. obijcat.*
5 † *Flo. adiri solet, & pro modo.*
a Illa sol [illegible] melior s. cū dum Bart. hic.
6 † *Fl. pœna.*
7 † *Flo. deest &.*
8 † *Fl. deest, si.*
9 † *Flo. deest suis.*
10 † *Flor. & ideo.*
11 † *Flo. deest sine.*

patrimonium quantitatē minuisse, vel euidenti fraude pupilli bona alienasse. Qđ autem dictum est, a vt seruos de dominis querentes pfectus audiat: sic accipiemus, non accusantes dños (hoc enim nequaquam seruo permittēdum est, nisi ex receptis b causis) sed si verecunde expostulent si sæuitiam, si duritiam, si famem, quæ eos comprimant 1 † si obscœnitatem, c in quā 2 † eos compulerint uel compellant, apud præfectum urbi exponat. Hoc quoque officio præfecto urbi a diuo Seuero datum est, ut & 3 † mancipia tueatur, ne prostituantur. Præterea curare debebit præfectus urbi, ut nummularij probè se gerant circa omne negotium suum: & temperent ab his, quæ sunt prohibita. ¶ Cum patronus contemni se à liberto dixerit, vel contumeliosum sibi libertum, queratur, vel conuitium se ab eo passum, liberosque suos, vel uxorem uel quid huic simile obijciat, 4 † præfectus urbi aditus 5 † pro mō querelæ corrigere eum, aut cōminari, d aut fustibus e castigare, aut ulterius procedere in pœnam 6 † eius solet. Nam plerumque puniendi sunt, & 7 † liberti. Certè si delatum f à liberto, uel si 8 † conspirasse eum contra se g ū inimicis suis 9 † doceat, etiam metalli pœna h in eum statui debet.

Vt uictualia iusto pretio uendantur, spectat ad præfectum urbi. h.d. Bar.

¶ Cura carnis omnis, vt iusto pretio prebeatur, ad curā pfecturæ pertinet; ideo & 10 † forum suarium i sub ipsius cura est: sed & cæterorum siue 11 † pecorum, siue armentorum, q̄ ad huiusmodi præbitionem spectant, ad ipsius curā pertinet. ¶ Quies quoque popularium, & disciplina k spectaculorum, ad præfecti urbi curā pertinere uř. Et sane dēt etiam dispositos milites l stationarios habere ad tuendam popularium quietem & ad referendum l sibi quid ubique 12 † agatur. ¶ Et urbe interdicere præfectus urbi, & qualibet 13 † alia solitarum regionū m pōt: & negotiatione, & professione, & aduocationib & foro, n & ad tps, & in perpetuum, o interdicere poterit, & spectaculis: & si quē releger ab Italia, submouere eum etiam a prouincia p sua, D. Seuerus rescripsit eos ēt, qui illicitum q collegium c isse dicantur, apud præfec. urbi accusandos esse.

Paul. li. sing. de off. pf. urb.

LEX II.

ADiri etiam ab argentarijs, * uel aduersus eos, ex epistola diui Hadriani, & in pecuniariis causis potest.

Vlpianus li. 2. ad edictū.

LEX III.

PRæfectus urbi, cum terminos r urbis exierit, potestatem non habet: extra tamen 14 † urbem s potest iubere t iudicare.

TITVLVS XIII.
de officio quæstoris. u

Primò ponit unde sumpsit quæstor originem: secūdo dicit, quod sit eius officiū, & unde fuit. secunda ibi, Ex quæstoribus. Bar.

Vlp. lib. sing. de offi. quæst.

LEX PRIMA.

ORigo quæstoris creandi antiquissima est, & pene ante oēs magistratus. Iunius 15 † certe Gracchanus lib. 7. de potestatib. ēt ipsum Romulū, & Numā Pōpiliū binos q̄stores habuisse, quos ipsi non sua uoce,

ADDITIO. Pro solut. huius contrarij, vide quod nota extra de uita & quali. c. cum bonæ, per Innoc.
q *Illicitum.*] quod est omne nisi probetur licitum, vt infra de colleg. illi, l. 3 § j.
P *Rasectus.* CASVS. Præfectus vrbi de causis quæ sunt in ciuitate Romana, cognoscere pt, si sic in ciuitate: si extra, nō, nisi de illis, q̄ sunt intra centesimū miliarium: si extra cētesimū lapidē, non poterit alij delegare. Viu.
r *Terminos.*] i. centesimum milliarium, vt sup. l. 1. in princ.
s *Vrbem.*] pt legi. su. & inf. & sub. tantum.
t *Iubere.*] quidā intelligunt hanc legē, ut in causis meri imperij habeat ptātē, donec est in vrbe, vel in eius centesimo milliario, & ita contemnendi, q̄ puniendi sed cum est extra, non puniendi, sed iudicandi, & delegandi, sicut infra de off. eius cui mād. est iur. l. 1. §. 1. tu dic in qualibet causa, quia si est extra fines suæ iurisdictionis, priuatus est: vt infra de off. præsi. l. 3. & sup. eod. l. j. §. sed & si quid, vide non potest iudicare. Item quia non potest seruare morem maiorum, quem seruare debet: vt supra de iust. & iur. l. pen. sed delegare potest, & iubere delegato, vt iudicet, vt hic, & hæc sunt vera de contentiosa iurisdictione, in voluntaria secus, ut supra de adop. l. emancipati. Accursius.

u DE OFFICIO Quæstoris.

Illustris est: Ut in Auth. de appel. [illegible] coll. 3 sed hic pro eo, qui præest ærario. & sic non est illustris. ut infra secundum Iean.

Plura de eo [illegible] Cuiac. & ex [illegible] vel [illegible] pater C. Plin. [illegible] Spar. Asconio Pedi & aliis, & Tacitus lib. 11. Annal. latius repetit originem quæstorum.

ORigo.] CASVS. Quo tempore fuerint creati quæstores, & quod sit eorum officium, hac lege dicitur: nam ita inuenimus scriptum, quod tempore Romuli primo inuenti fuerunt quæstores, sed de hoc dubitatur, vnde tempore Tulli Hostilij creati fuerunt: quod est

12 † *Flor. deest, quæ.*
13 † *Flo. & qua alia alias, quam vis.*
* *Argentarij erant qui trapezitæ, & nummularij appellabantur, vel etiam mēsarij apud Bud. Aliquaqua mensarios ab argentarijs plurimū differre credebat Car. Sigon. de antiqu. iur. ci. Ro. s dū mensarios publicā [illegible] argentarios priuatam [illegible] ostendit. De ipsis Dem. li. 3. Bud. in l. si hominem, §. quæties ff depos. Alc. lib. 4. disp. c. 12.*
14 † *Flor. deest, tamen.*
15 † *Flor. Gracchanus denique Iunius.*

est verum, & de hoc non dubitabatur. Officium quæstoris est: vt exigat tributa, & populo quærente creari potest plebeius. Alij erant quæstores, qui vocabantur principis candidati. Et isti libris, & epistolis principalibus in Senatu legendis præerant: & interpretant illustres candidat. Viuia.

sed populi suffragio a crearent, refert. b Sed sicuti dubiũ est, an Romulo, & Numa Pomp. regnantibus, quæstor fuerit: ita à 1† Tullo Hostilio rege q̃stores fuisse certum est. Et sanè crebrior apud veteres opinio est, Tullũ Hostiliũ primũ in rẽpublicã induxisse q̃stores: & à gñe q̃rendi quæstores initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestela scribunt. ¶ Ex quæstoribus q̃dam solebant prouincias sortiri c ex senatusconsulto, q̃d factum est Decio 2† Druto, & 3† Porcina consulib. Sanè non oẽs quæstores prouincias sortiebantur: verum excepti erãt candidati* principis. Hi n 4† solis libris principalibus in Senatu legendis d vacabant. Hodie 5† obtinuit, indifferenter quæstores e creari, * tam patritios, quam plebeios. f Ingressus g est enim & quasi primordium gerendorum honorum, sententiæq; in Senatu dicendæ. ex ijs (sicut diximus) quidã sunt, qui candidati principis dicuntur 6† quique epistolas eius in Senatu legunt.

a Suffragio.] i. consensu, & electione, & sic populus ꝯsentit, sic in Auth. de defen. ciui. §. de cætero. col. 3. & ĩ. de leg. & senatuscon. l. de quibus. in fi. sic & C. de leg. & con. l. humanum & ĩ. tit. j. l. Barbarius. ibi, cum etiam potuerit, &c.
b Refert.] de auditu, & sic non obstant. ꝑx. vbi de dubiũ eẽ. A. c.
c Sortiri.] s. ad regendũ: vt in Auth. de mã. prin. §. 1. colla. 4. vel dic, vt ibi pecunias Romanorũ q̃rerent.
d Legendis.] non sententijs: q̃a non erãt illustres: vt sup. ĩ. Sena. l. fi. nam creabant plebei, vt hic subijcit.
e Quæstores.] ad quærendam pecuniam.
f Plebeios.] cum isti q̃stores sint illustres: vt in Authen. de ap. §. illo. col. 5. & C. de ap. præcipimus. quomodo poterant creari plebei, cum gradatim honores adipisci oporteat: vt primò clarissimus, secundo spectabilis, tertio fiat illustris: vt inf. de mu. & ho. l. honor. §. gerẽdorum? Rñ. triplex est q̃stor; vnus qui habebat officium pecuniæ q̃rendæ, & iste poterat fieri ex plebe: istalis erat, q̃ petat cap. l. b causis & sententijs. hic alius q̃ legẽtis libris, & isti erant illustres: vt hic, & sup. de orig. iur. l. 2. §. & quis vt diximus, & §. deinde cũ ærarium, sed Az. dixit hunc vltimum non esse illustrem.
g Ingressus.] i. esse quæstorem, est ingressus, siue aditus ad maiores honores.

1† Fl. & a Tul. Hostil.
2† Flo. decimo.
3† Alias, nec cina ferra P. Cecin.
* Qui erãt candidati principis. vo. Lazius comẽ. li. 2. c. 4. de Mõtaig. de aucto. mag. cõ. til. num. 40. f. 164. Tra. Te. 16.
4† Hi etenim.
5† Alias, bodie. Flo.
* Vi. Anto. Aug. li. 2. c. 1.
6† Flo. dicebantur.
7† Flo. prætorum.
8† Alias, 29.
9† Alias, 4.

TITVLVS XIIII.

De officio prætoris. 7†

Vlp. lib. 26. 8† ad Sabin.

LEX PRIMA.

Apud filiumfa. prætorem potest pater eius manumittere.

Paulus lib. 3. 9† ad Sab.

DE OFFICIO PRÆTORIS.

Hucusque de illustrib. nunc de spectabilib. nam prætor est spectabilis. vt in Auth. de app. col. 4. §. similiquoque modo. Accur. Duo fuere in vrbe prætores, vnus qui ius dicebat inter ciues, qui maior prætor. Alter qui inter peregrinos: vel inter ciues, & peregrinos de quo in l. 17. C. de app. quorum quanta fuerit iurisdictio edicta demonstrant. Cuiac.

Apud.] CASVS. Pater an possit manumittere seruum suum apud filium suum prætorem quæritur? Et respondet, quod sic.
h Manumittere.] q̃. n. ad ius pu. &c. vt inf. ad Treb. l. nã q̃. secus in cõtetiosa iurisdictiõe: q̃a tũc distinguit, an sit legatus, & tũc potest: vt inf. de offi. l. in priuatis, an ordinarius, & tunc non: vt inf. de iurisd. om. iud. l. qui iurisdictionis. Accur.
Sed etiam.] CASVS. Titius erat filiusf. & erat prætor, potest quidem pater Titij ipsum Titium manumittere apud seipsum, vel alij in adoptionem dare.

i Ipsum.] s. filiumfa. prætorem: hodie verò per dignitatem efficitur sui iuris: vt C. de decu. l. fi. lib. x. & in Auth. const. quæ de di. § gñaliter. col. 6. Item no. hic, q̃ vnus obtinet vicem duorum. sic sup. de adop. l. si consul. arg. contra. inf. de pact. l. si plures. ibi, nam difficile est. Accur.

L E X II.

Sed etiam ipsum i apud se emancipari, vel in adoptionem dari placet.

Hæc lex diuiditur in tres partes. Primò ponitur thema. Secundo eliciuntur ex eo tres quæstiones, secundũ glo. Tertiò iura in creato à populo extendunt ad creatum ab Imperatore. secunda ibi. Sed nihil ei. Tertia ibi, Quod. Et breuiter hoc intẽdit. Propter publicam vtilitatem, & cõem errorem prætura seruo decreta eum prætorem efficit: gesta tenet: & seruũ in libertatem deducit. Et hæc sunt vera in prætore creato à populo Romano: multò magis si ab Imperatore. h. d. secundum Guil. Bart.

Vlp. li. 28. 10† ad Sabinum.

L E X III.

Barbarius k * Philippus, cum seruus fugitiuus esset, Romæ p̃turã petijt, & prætor designatus l est: sed nihil ei seruitutẽ obstitisse, ait Põp. quasi p̃tor nõ fuerit: At quin verum est p̃tura eũ functũ. Et tñ videamus, si seruus quãdiu latuit, m 11† dignitate prætoria functus 12† sit: n quid dicemus? o an 13† quæ dixit, p 14† quæ decreuit, q nullius fore momenti? r an fore, propter vtilitatẽ eorum, qui apud eũ gerunt, vel lege s

Barbarius.] CASVS. Tria dicit hæc lex. Pone, q̃dam Barbarius noĩe, seruus erat, fugit à domino suo, & Romã iuit. & p̃turam petijt, & p̃tor est factus: hic tria quæruntur, an fuit p̃tor? & rñd. q̃ si. ibi, sed nihil &c. Itẽ q̃ritur, an fuerit liber? & ad hoc nõ respon. sed dicit, q̃ Rom. populus potuit seruum liberum facere, & ex hoc colligit, populum tacitè voluisse eum liberũ esse, & sic lib. fuit, & multò magis potuisse Imperator. Viui.
k Barbarius.] Tria q̃runt in hac l. Primò, an Barbarius, q̃ præturam petijt, fuerit prætor. Sc̃do, an ea, quæ gessit, teneantur. Tertio, an libertatem fuerit consecutus. Primæ non rñdet ẽm quosdã, sc̃dæ sic, item tertiæ, sed confuse, vt dices exponendo lſam.
l Designatus.] & quo hoc fuit, cum in l. Iul. ambitus commisit, vt C. de epis. & cler. si quenq̃? Rñ. fieri non debuit: factum tamen tenuit. Idem & in eo, qui simoniace ordinatur, nam ipse ordinẽ, & dignitatem habet. arg. inf. quando ap. sit l. j. §. fi. secundum quosdam, sed Ioan. dixit, q̃ publicè petijt, quo. habuit: vt inf. de pol. l. j. §. j. & infra de admi. tu. l. non existimo. Sacerdotium tñ, i. ep̃atus datur inuito tñ: vt d. l. de episc. & cle. si quenq̃. Tu dic melius, quòd hoc fuit Romæ, vbi non habet locum lex Iul. de ambitu: vt inf. ad l. Iul.

m Latuit.] s. hoc, an fuerit seruus. Acc.
n Functus sit.] huic q̃oni primæ ẽm quosdã nõ rñdet: sed dñt, q̃d non fuit p̃tor, & p̃ eis est ĩ. de decu. l. Herennius, itẽ q̃a dẽt dici, q̃ talis fuerit medio tẽp̃e, qualis postea deprehẽdit, & sic seruus: vt C. si ser. expor. l. moueor. in fi. tu dicas huic q̃oni rñderi ibi. sup. sed nihil ei &c. & sic fuit prætor: nã cũ incertũ est aliq̃d, perinde est, ac si nec sit; vt C. de testa. §. sed cũ aliqs. nec ob. d. lex Herennius, q̃a ibi solum salarium non facit; hic autem est plus. s. cõis error, qui facit ius. inf. de sup. leg. l. 3. in fi. Item non ob. lex illa, moueor, quia medio tempore fuit liber; vt in fi. huius l. dicam, & sic non ob. infra si quis cau. l. si quis seruum.
o Quid dicemus.] nunc ad secundam q̃onem p̃cedit. Acc.
p Quæ dixit.] pronunciando inter litigatores. Acc.
q Decreuit.] edicta proponendo.
r Momenti.] dicemus.
s Vel lege.] i. iudicio ordinario peracto.

10† Flo. 38.
* Cõis error facit ius. ad hoc semper allegatur cõcor. c. si a sitationis de rescrip. ext. c. probandum tum. Ubi de no. de rescrip. Balag. & ad intelle. huius l. vide Nico. in Rep. de no. op. nũc. nũ 134.
11† Fl. Latuit in dignitate.
12† Alibi, non sit.
13† Fl. dixerit.
14† Flo. edixit.

a *Alio iure.*] sc. extraordinario, vt per officium iudicis, de quo magis dubitabatur.
b *Reprobari.*] & sic soluta est secunda quæstio. nam & libertas data ab eo, qui postea seruus pronunciatur, valet, vt inf. qui & à qui. l. competit. Item pro hoc est inf. de testa. l. ad testium, & C. de sen. l. 2. Et no. hic, quod circa factū error cōis facit ius, sic & inf. de supel. leg. l. 3. in fi. & C. de test. l. j. & inf. ad Mace. l. 3. Item no. quod bene gestum est, non debet ex alio euentu resuscitari. sic C. de adm. tu. l. sancimus. & inf. de itin. actuq; priua. l. j. in fi. & l. 2. & infra de bon. auth. iu. poss. l. si non ex pecunia. §. j. & inf. de reb. cor. q sub tu. l. fi. arg. ꝯ infra de neg. gest. l. qui alienam. §. quanquam, sed ibi non fuerat legitimè factum.
c *Humanius est.*] q.d. de iure stricto aliud esset, & sic no. quod benignitas præfertur rigori: vt infra de pact. l. maiorē, & C. de iud. l. placuit. Accur.
d *Seruo.*] etiam existente in seruitute: si voluisset. s. tollere legem illam, quæ constituit s. reum nō posse frui dignitate.
e *Effecisset.*] sufficere potuisset, vel credimus, quòd fecisset potius q̄ dignitatē eriperet, sed an hoc casu quando ignorauit, fuerit liber? Dic, quod sic: ne hoīes decipiātur: vt C. de Lati. lib. tol. § sed quid si dñs licēt hæc li. era obscurè per transeat. Accur.
f *Multo magis.*] imò per inde debuit dicere: vt C. de adop. l. 2. in fi. sed ideo dixit, quia facilius consentit solus princeps in manumittendo, vel aliud faciendo, q̄ populus: vt inf. de lib. vni. l. j. & inf de arbit. l. item si vnus: §. principaliter. vt de Persius: Mille hominum species: & rerum discolor vsus. Velle suum cuiq; est: nec voto viuitur vno. Et secundum hoc dices, quod ius. s. in conferendo libertatem, non dico in faciendo s. ruum prætorem: imò & idem de prætore. Sed an vel Imperator, vel populus teneatur ad pretiū serui? Resp. sic, maximè si propter publicam vtilitatē faciat: vt C. pro qui. causis ser. lib. accipi. l. antepen. & sic a no. quod ex causa iusta princeps alienū seruum manumittit, non aliās, vt puto, quia licet oia à principis intelligatur, verum est quod ad protectionē: vt C. de quadri. præs. l. fi. in prin.
g *Obseruandum.*] s. hodie: vt sup. de const. prin. l. 1.
h *Prætor. Tutorem.*] vt inf. de tu. & cu. da. ab his. l. 2. & inf. de offi. præ. l. 5.
i *Dare potest.*] sed cur secus in emancipatione: vt sup. eo. l. 2. quæ est contra? Sol. illud honoris est: vt Instit. per quas perso. nob. acqu. §. hoc quoque. & §. vlt. in princ. tutela est onus, & suspectus præsumitur, qui se ingerit: vt infra de proc. l. quę omnia. eadem ratio potest assignari in iudice, nam & ibi est onus: sed certè & honor: vnde redde aliam rationē: mistatutum est enim, vt a delegato appelletur ad delegantē: si ergo ipse se dare iudicē pōt, ab eo ad seipsum appellaretur: quod ratio prohibet: vt C. de app. l. eos quis & C. de epi. & aud. Auth. si quis litigantiū. & ptorea hic dr, quòd non dat si tutorem: & ibi, s. sup. eo. l. non se emancipat, imò alius emancipat, & ipse consentit: & sic non est contra, sed tunc est contra. inf. de off. præsi. l. 2. sed ibi non se, sed alium. Dic ergo in tutore: quia suspectus præsumitur: & in iudice (vt diximus) propter appellationem.

1† *Fl. decess. non.*

2† *Fl. neque.*
3† *Flo. neque.*

* *Qui iudic. in nouel. 13. in Auth. de ... prætor populi. Cont.*

vel quo alio iure? [a] Et verum puto nihil eorum reprobari. [b] hoc. n. humanius est: [c] cū populus Romanus & seruo [d] potuisset decernere hanc potestatem. Sed & si sciisset ferū esse, liberum eum 1† effecisset. [e] Quod ius in Imperatore multò magis [f] obseruandū [g] est.

Idē li. 1. de omnib. tribun.

LEX IIII.

Prætor nec 2† tutorē, [h] nec 3† specialem iudicem ipse se dare potest. [i]

TITVLVS XV.

De officio præfecti vigilū. *

Hæc lex primò ponit, qualiter præfecti vigilum in principio fuerunt inuenti & creati, & à quo. secundò dicit, quod sit eorum officium: & circa quę habeant iurisdictionem, & h. d. totus textus, secunda in l. 3. ibi, Cognoscit.

Pau. lib. sing. de of. præf. vigil.

LEX PRIMA.

Apud vetustiores incēdijs arcendis triumuiri [k] præerāt: qui ab eo, quòd excubias [l] agebāt, nocturni dicti sūt. Interueniebant nonnunquam Ædiles, [m] & Tribuni plebis. Erat autem familia publica circa portas & muros disposita: 4† quæ inde, si opus esset, euocabat. [n] Fuerunt 5† & priuatæ familiæ, quæ incendia, vel mercede, vel gratia extinguerent. Deinde D. Augustus maluit per se huic rei consuli.

Vlp. li. sing. de off. pref. vig.

LEX II.

Pluribus vno die incendijs exortis.

Pau li sing. de of. pref. vig.

LEX III.

Nam salutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium sufficere ei rei, quàm Cæsarem. [o] itaque septē cohortes opportunis locis constituit, vt binas regiones vrbis * vnaquęque cohors tueretur: præpositis eis Tribunis, & super omnes spectabili [p] viro, qui præfectus uigilū * appellatur ¶ Cognoscit præfectus uigilum de incendiarijs, effractoribus, furibus, [q] raptoribus, & 6† receptatoribus: nisi si qua tam atrox tamq; famosa sit [r] persona, ut præfecto urbi remittatur. Et quia plerumque [s]

DE OFFICIO præfecti &c.

Hic spectabilis est, vt infra eod. l. 3. in §. 1. respon. Accur.

Apud vetustiores.] CASVS. olim otiebatur ignis in ciuitate Romā. vñ pstituti sunt triūuiri, qui ignem extinguerent: & vocabātur nocturni. Itē electi sūt alij, qui vocabantur ædiles, ad ignē extinguendum. Itē electa fuit familia, q̄ vocaretur, cum ignis ortus esset, & cum isti non sufficerent: electus fuit pfectus vigilum, qui sup oīs est: cuius offīm est tale, quia cognoscit de furib. nocturnis, & de receptatorib. & punit illos q sūt, qui acrius puniendi sunt, remittit ad pfe ctum vrbis. Item punit ille eos fustib. castigando, aut eis comminando, q non bene coopetuerunt ignem, & iō fit incendiū: item. Qui sunt fures: eū curunt, dicit, quod illi sunt, q frāgūt domos, & cameras, & pōt pfectus facere torqueri seruos. Item ib is pfectus vigilum p ciuitatem per totā noctē: & pcipiet, quod vnusquisq; aquā i domo sua habeat. Itē pfectus vigilū, vt dicit de custodientib. vestimenta baloneantium, si ea surripiunt.

4† *Fl. disposita: vnde si opus.*
5† *Flo. fuerantr.*

* *Hinc habet, quod in vrbe Rom. erant quatuordecim regiones.*
* *Hic extra ordinem in vrbe ius dicebat. Iuf. et præfectus annonæ. l. 2. §. nam pf. sup. de orig. iur. Cont.*
6† *Flor. deest. &c.*

k *Triumuiri.*] fortè quia quilibet eorum trib. præerant, qui custodiam ignis habebant.
l *Excubias.*] i. nocturnas vigilias.
m *Ædiles.*] sic dicti, quia curam ædium habebant, & edem dorum animalium, vt sana venderentur: vt diximus infra de ædil. edi. l. j. & resp.
n *Euocabatur.*] quia illa familia vocabat homines vocibus, & cornibus, vt irent ad extinguendum ignem.
o *Nam salutem. Cæsarem.*] de seipso loquitur imperator in tertia persona.
p *Spectabili.*] quod hic dr, cōfundit Placen. quod dicit, pfectū vig. illum non esse spectabilem rōne subiecta: quia in codice ponitur post præsidem, qui est clarissimus: vt C. de priuat. car. l. fi. sed certè hic inter spectabiles ponitur: ergo est spectabilis, & hoc expressè dicit. sed quō est spectabilis, cum nec magistratus sit: vt supra de orig. iur. l. 2. §. 3. & hęc omnia, quæ est contra? Resp. duplex est præfectus vigilum: vnus qui est Cæsaris imperio constitutus, & de eo hic dicit, & est specialis: est & alius, qui præerat antiquo tempore excubijs nondum sibi collata dignitate per principem, & ille non erat magistratus: vt ibi.
q *Furibus.*] modicè puniendo: vt subijci: non capitaliter, vt dixi. Accursius.
r *Sit persona.*] pone de hoc exemplū: vt inf. eo. l. fi. Item sit quilibet capitali cā: est idē: vt nō cognoscat, vt C. eod. l. j.
s *Plerumque.*] imò semp q cū culpa: vt inf. de peri. & como.

* No. gl. ad hoc, qualiter statuas ex manumissus à principe liber est inuito dño, tūc princeps tenetur ad ptiū dño, & adde, quod de hoc nō est mirādū qui id pōt socius suis seruum cōem. Bolog.
*Traduntur historici manumissā quādā à Philippo Macedone ebrio ad eundē. Ciobrius pr... Ægid. Perrin.

rei ven. l. si vendita. quæ est contra. Solu. illa generalitas est cum hoc temperamento intelligenda.

a *In insulis.*] id est domibus, & ponitur improprie * nomen insulæ: proprie autem significat terram aqua circundatam. vt insti. de rerum diui. §. insula.

b *De seruis.*] Item de liberis haberi pôt. vt C. de aboli. fallaciter. §. quod si ingenuorum & inf. de qō. l. vnius §. testes. & potest hic distingui, ut diximus inf. loc. l. dominus horreorum.

c *Et oberrare.*] idest frequenter ire quasi errando, vt non teneat via n rectā: & sic citius capiat aliquem maleficientem: vel dic coherare. i. frequenter percipere. à cō quod est simul: & sic denotat frequentiam: & hero heris. i. præcipio præcipis & descendit ab hero. i. dño: vt inf. ad l. Aquil. l. sed Mela § legis. qui solet præcipere, & sic scribitur per vnum r, hæc dictio coherare.

d *Dolabris.*] genus armorum.

e *Iubetur.*] à lege.

f *Admonere.*] s. præfectum vigilum.

g *Aduersus capsarios.*] aliàs dicitur capsarius qui libros portat: ut in ff. de manu. vind. l. si collactaneus in principio.

h *Mercede.*] cōstituta vel a domino balnei. vel ab eo qui se lauat.

i *Constitutus.*] præfectus. Accur.

k *Fraudulenter.*] quia facit, quod alius surripiat vestimenta. Accursius.

IMperatores.] CASVS. Distinguit hæc lex, aut incendiū fit per negligentiam, & tunc punitur, & fustibus castigatur apud præfectū vigilum: aut dolo, & tunc punitur apud præfectum vrbi, & requiret seruos fugitiuos, & omnes reddet dominis.

l *Insularios.*] i. dominos * ædium.

m *Remittere.*] vt ille grauiorem pœnam imponat, vt sup. eo. l. 3 in fi. & sup. de incen. rui. nau. l. pe. & dic remittere, scilicet debet: quod est in fi.

n *Debes.*] s. tu præfecte vrbis, imo præfecte vigilum, & hoc est vnū de præceptis nālis iu. vt de iust. & iu. l. iustitia. §. j Ac.

* Imo propriè ponitur inquit Bud. §. loca. l. si inquilinus, cum insula sit non mō terra, q aqua vndique circūdatur: sed domus ēt q nō coniungitur communibus parietib. cū vicinis, circuitu que publico aut priuato cingitur.

1 † Flor. in horreisq.

2 † Flo &

3 † Aliàs Erutio sc.

4 † Aliàs armis.

5 † Fl. adhibeat, omnes.

6 † Flo negligentia aliqua

7 † Fl. vnusquisq. in suo cœnaculo.

8 † Flo. dolis. sed.

9 † Fl. Balneis.

10 † Fl. vrbe.

11 † Fl. Seuerus.

* Imo insularius dicitur Concierge gallice, qui custodit domum absente domino. Aegid. Perrin.

incendia culpa fiunt inhabitantium, aut fustib. castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt: aut seuera interlocutione comminatus, fustium castigationem remittit. ¶ Effracturæ fiunt plerumque in insulis, a in horreis, 1 † vbi homines pretiosissimam partem fortunarum suarum reponūt: cum vel cella effringitur, vel armariū, vel arca, & custodes plerumq; puniuntur: vt 2 † D. Antoninus Erutio Claro 3 † rescripsit, ut enim posse eum horreis effractis quæstionem habere de seruis b custodibus, licet in illis ipsius Imperatoris portio esset.

¶ Sciendum est autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & oberrare c calceatum cum hamis 4 † & dolabris, d vt curam adhibeat: 5 † & omnes inquilinos admonere, ne per 6 † negligentiam aliquam incendij casus oriatur: præterea ut aquam vnusquisq; 7 † in cœnaculo suo habeat, iubetur e admonere. f Sed 8 † aduersus capsarios g quoq; qui mercede h seruanda in balneis 9 † vestimenta suscipiunt iudex est constitutus: i vt si qd seruandis vestimentis fraudulenter k admiserint ipse cognoscat.

Vlpia lib. fin. de offic. præfecti vigilum 10. †

LEX IV.

IMperatores Verus 11 † & Antoninus Iunio Rufino præfecto vigilū ita rescripserunt: Insularios, l & eos, qui negligenter ignem apud se habuerunt, potes fustib. & flagellis cedi iubere: eos autem, qui dolo fecisse incēdium conuincentur, ad Fabium 12 † Cilonem præfectum vrbi amicum nostrum remittere: 13 † m & fugitiuos conquirere, eosq; dominis reddere debes. n

DE OFFICIO PROCONS. &c.

Hic spectabilis est, vt in Auth. de non alie. § fi. col. 2. & de app. §. simul. coll. 4. & de ipso plura scribit Cuiac.

PRoconsul.] CASVS. Ciuitas Rom. mittebat proconsules in prouincias: & postquam exibāt Romā, portabāt insignia proconsulum, sed habebant iurisdictionem contentiosam in prouincia isti proconsules tantum. nunc quærit, an aliquis in ipso itinere filium emancipet, vel seruū manumittat apud proconsulē? Et respo. quod potest: sed apud legatum proconsulis nemo adoptare poterat quemquā, nec quis manumittere seruum suum. Viuianus.

o *Proconsul.*] Idest consul procul missus.

TITVLVS XVI.

De offic. procons. * & legati.

Proconsul antequam ingrediatur prouinciam sibi deputatatam, iurisdictionem voluntariam exercere potest, non contentiosā: sed legatus procōsulis nullam. h. d. vsque ad legem, obseruare. Intellige secundum Gui. quod respectu iudicis est necessaria: licet respectu partiū sit voluntaria

LEX PRIMA.

PRoconsul o vbique quidem proconsularia insignia * habet statim atque vrbem egressus est: potestatem p autem non exercet, nisi in ea prouincia sola, quæ ei decreta q est.

Marcellus li. 1. Institutio.

LEX II.

OMnes procōsules statim, quam vrbem egressi fuerint, habent iurisdictionē: non 15 † tamen contentiosam, r sed voluntariam: vt ecce manumitti s apud eos possunt tam liberi, quam serui: & adoptiones fieri. Apud legatum vero proconsulis nemo manumittere potest: * quia non habet iurisdictionē talem. t

Vlpianus li. 26. ad Sabin.

LEX III.

NEc adoptare potest: omnino enim non est apud eum legis actio. u

p *Potestatem.*] i. iurisdictionē contentiosam, sed voluntariam sic: vt inf. l. prox. & facit inf. l. fi. & de off. præsi. l. 3.

q *Decreta.*] i. quæ data est ei regenda.

r OMnes. Contentiosam.] contentiosa dā, q redditur in inuitū, ut infr. de verb. obl. l. inter stipulantē, §. j. & infr. de iur. om. iud. l. si & si quis ius di. non obt. l. j. Voluntaria vero dicitur, quæ inter volentes tantum: vt hic subijcitur.

s *Manumitti.*] hoc verbum prout ad liberos, i. filios refertur, improprie ponitur; prout ad seruos, propriè: ut inf. quan. lo. actio de peculio est annalis. l. 1. § j. sic ergo verbum semel positum propriè & improprie ponitur, vt inf. si cer. pet. l. certi § licet. & inf. de manu. test. l. si ita. & C. de vsuris. l. 2. & C. quando ciuil. ac preiu. cri. l. j. in pri. sic & in hoc sophismate, hic homo & Sequana currunt, cum Sequana (quod est flumē Parisiens.) non currat, sed labatur.

t *Talem.*] imo vī, q habebatur inf. de manu. vin. l. apud proconsulem, q est j. Sol. ibi postq est ingressus prouinciam, hēt: hic ante nō hēt, secūdū R. Alij dicunt non habere ex se etiam post ingressū sed habet beneficio, & commissione etiam generaliter facta à procōsule. arg. inf. de off. eius cui man. est iur. s. l. l. cognitio. Vel dic, necesse esse, vt specialis fiat cōmissio in talibus actis etiam post ingressum: & eodem modo soluitur infra eo. l. pen. qui est contra.

u NEc adoptare. Legis actio.] idest legitimus antequam ingrediatur prouinciam. Accursius.

OBseruare.] CASVS. Proconsul debet stare in domo sua: nō ant dēt proconsul viles milites habere, sed bonos. ¶ *Proficisci.*] in hoc § dicitur, quod proconsul potest secū ducere vxorem suam: sed melius facit si non ducat, nam tenebitur pro delictis vxoris. Item consequenter dicit, quod procōsul dēt mittere in literis populo quo ciuitatē dilexit & ēt cos: & quod nullus ei veniat obuiā. Itē mittere dēt epistolā antecessori suo, q tali die ibit. Et hæc omnia facit ne populus à suis negotiis auocetur. Itē, dēt intrare per partē, per quā alij intrauerunt. Itē, qū procōsul intrabit prouinciam,

12 † Aliàs Fanium.

13 † Flo. remittes.

* Cice. lib. 1. epistol. ad Q. fratrem epist. 1. qualis oporteat esse proconsulem.

* Facit text. cū sua cum gl. 1. extra de authen. & vsu pallij.

14 † Flo. sed non contem.

* In hunc locum vt Gel. li. 1. c. 2. & l. apud, infr. de manumiss. vind. vbi lectio est affirmatiua secūdum Flor. & maiusc.

eis, dēt hīc legatum suū, & cōmittere ei cognitionē, causa fūit ante verò quā prouinciā ingrediat, mādare iurisdictione legatis nō dēt: cū ēt ipse cognoscere nō possit h.d. & contl rariatur cū l. seq. in qua dī, q ēt anteq̄ proconsul ingrediat prouinciā, mandat iurisd[i]ctionem: puta si procōsul nō pōt venire iusta cā īpeditus: legatos verò suus pōt venire in prouinciam.

a *Hospitiis*] argu. ℨ §. laboret: qui tentes procurationē à clericis in ciuitatib. ad quas veniunt.

b *Stratores.*] qui vulgò Scarij Bononię, c. Ital dian Tuscia appellant secundū Bandinū imo Betuarij vocantur, & de his habes C. de stra. l. j. li. 12. quæ est contra solutioni.

ADDITIO Tu dic, q aliud est in præside, & aliud in proconsule: vt hic.

c *Milites.*] iustitiæ.

d *Ratio, & vindicta exigatur.*] rationabilis vin[dicta] resoluatur substantiuum in adiectiuum: sed non videt maritū pro vxore conueniri dēre: vt C. ne vxor pro marit. l. 2 & 3. quæ sunt cōtra Sol. hic marit* magis ex suacul pa q̄ alterius cōuenit: in culpa est. n. qui secū duxit vxorē sicut i caupone, nauta, & stabulario contingit, qui vtitur opera malorū hominum, vt Insti. de obli. q. est quasi delict. §. pe. sic & in seruo cōmodato, qui perijt sub machina, quia malè erat ligata, ut inf. commo. l. si vecerto. §. sed interdum in fi. §. si ergo ipsa surripuit, nunquid actione furti maritus conuenitur propter suā culpā, vt dixi? Respon. quidam quod sic: tamen infamatur, quia alieno nomine, licet propter suam culpam cōueniatur: vt inf. de his qui no. infa. l. furti. & si quis alieno. tu dic contrarius, ut in factum actione, non furti teneatur. Itē hæc habet locum in pecuniarijs, in criminalib. aūt in ipsam uxorē datur iudicium: ut arg. C. de inoff. l. fi.

e *Suscepta, suos dilexi, nos vtique honoraui, & ab inimicis defendi,* Accursius.

Proconsul post suum ingressum potest facere legatum, & eidem iurisdictionem committere: & legatus proconsulis antequam proconsul ingrediatur, iurisdictionem non habet: & ratihabitio proconsulis nō confirmat acta per legatū nisi ex nunc: & proconsul si sit impeditus ex causa necessaria, ante ingressum, legatū potest mittere in prouinciā. h.d. vsq; ad l. solet.

Idem lib. 1. de offic. procons.

LEX IV.

OBseruare autē proconsulem oportet, ne in hospitijs a præbendis oneret prouinciā: vt Imperator noster cum patre Aufidio Seuriano rescripsit. ¶ Nemo proconsulū stratores b * suos habere potest, sed vice eorum milites c ministerio in prouincijs fungūtur. ¶ Proficisci * autem proconsulē melius quidem est sine vxore, sed & cū vxore pōt: dummodo sciat senatum Cotta, & Messala consulibus censuisse futurum, vt si quid vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio, & vindicta exigatur. d ¶ Antequam verò fines prouinciæ sibi decretæ proconsul ingressus sit, edictum debet de aduentu suo mittere, continēs commendationem aliquam sui, e si qua ei familiaritas sit cū prouincialib. vel coniunctio: et 1 † maximè recusans 2 † ne publicè, uel priuatim ei occurrant. f est 3 † .n. conuenientius, vt vnusquisq; in sua cū patria excipiat, 4 † g Rectè aūt, & ordine faciet, si ed ēt & decessori suo m serit, significetq;, qua dies fines sit ingressurus: plerumq; .n. incerta & inopinata turbāt prouinciales, & actus h impediunt. ¶ Ingressus 5 † etiam hoc obseruare dēt, ut per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: sed & quas Græci 6 † ἐπιδημίας appellant, 7 † siue κατάπλουν obseruare, in quam primum ciuitatem vel veniat, vel applicet. Magni n faciunt 8 † prouinciales seruari sibi consuetudinem i istam, & huiusmodi prærogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, vt per mare in eas 9 † proconsul veniat: vt Asia, s. vsq; adeò, vt Imperator noster Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripserit 10 † proconsuli necessitatem impositam, per mare 11 † Asiam applicare καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον * primā attingere. Post hæc ingressus prouinciam mandare iurisdictionem legato suo debet: K neque 12 † ante hoc facere, quam fuerit prouinciam ingressus. l Est enim perquam absurdum, antequam ipse iurisdictionem nāciscatur, m (nec enim prius ei competit, quam in 13 † prouinciam venerit) alij eam mādare, quā non habet. Sed si ante 14 † fecerit, & ingressus prouinciā, in eadem voluntate fuerit, credendum n est uideri legatū habere iurisdictionem: non exinde ex quo mandata est, sed ex quo prouinciam procōsul ingressus est.

Papin lib. 1. quæstio.

LEX V.

ALiquando mandare iurisdictionem proconsul potest, & si nondum in prouinciā peruenerit: quid .n. si necessariā o morā in itinere patiatur, maturissimè aūt legat* in prouinc[iam] m[ittere] p[ro]fecturus sit?

f *Occurrant.*] dices, Nolo q̄ auocemini à negotiis vestris. q[uia] gra[uis] est ut inf. [de] mun[eribus] & hono. l. [ap]ud si quis ex signatoribus.

g *Excipiat.*] h[oc] [est] Fi[n]e de terbis suis. Accur.

h *Actus.*] [i]d [est] actiones, & negociationes eorum. Accurs.

i *Consuetudinem.*] Not[a] [c]o[n]s[uet]udinis aut[horitatem] [illegible] ... hoc est quando probabilis, secus si improbabilis: C. de vsur. l. eos, §.

cæteros. & in Auth. ut nulli iud. §. 1. collat. 9. Accursius.

K *Debet.*] i[d] potest per legēt: ut inf. eo. l. solet. § sicut. & inf. ve iud. l. cum prætor, §. j & sic ponitur inf. de leg. 2. si quis seruū, §. inter. in fine §. & inf. de hær. insti. l. a. r. th. & infra per ali. cau ap. l. a. sic econtra, pōt pro dēt, ponitur: ut C. de pe[na] iu. l. a. in fi. & inf. man. l. si mandauero. § fi. & inf. qui po. in pig. ha. l. creditor. i. respons[o]. & inf. de qui. re. ad eundem in. l. a. l.

l *Ingressus.*] hodie ℨ: vt dices infr. l. prox.

m *Nanciscatur.*] alij eā, &c. & qd subijcit hic, est interpositio, sic infr. de re. iur. l. nemo plus iuris f. d argu. ℨ. inf. de acqui. re. dom. l. non est.

n *Credendum.*] nota sufficere non reuocare licet datio non tenuerit, ut C. de don. l. fine. Itē no. actus inuentiū esse in pēdenti, ut inf. commu. præd. l. fi. in fi. Item not ratihabitionē ō retrotrahi, ut in ff. de his qui not. inf. l. quid ergo. in prin.

o *Necessariam.*] & hic spāliserat hic casus olim, alias non: ut sup. proxi. in fi. sed hodie ordinariam, siue d. legatum, siue legatū cōstituit, cū ipse nondū uenit, uel si pōt, exit de prouincia, quia omnia pōt, q ipse proconsul, præter mortis illationē, & mēbri abscissionē, ut i Aut. de col. § a[d] hoc phibem* col. 9. p sit] respon. certe bene potest.

SOlet.] CASUS. Hic dicit, qd proconsul postq̄ intrauerit prouinciā sibi decretā, pōt mandare legatis, ut ipsi legati audiant custodias, & ipsos custodes, & postquam audiuerint, ipsi legati remittant ad procōsulē, ut ipse procōsul dānet uel absoluat. q.d. legati proconsulis pōt cognoscere de criminibus, sed proconsul finibit, & est hic spāle: nā aliàs non potest quis gladij ptātē alij mandare. Scdo dicit, q proconsul pōt adimere iurisdlonē suo legato, etc. consulto tn principis & date pōt. Tertio dicit, quod legati proconsulis si dubitant in aliquo ipsum proconsulē cōsulere dēnt, non principē. Quarto in §. fe. intercedū, dī q pcōsul pōt accipere xenia, i. munera, nā non dēt ex toto abstinere, nec excedere modum in accipiendo. & hoc idē quidam Imperatores per suā epistolā rescripserunt, nec ostat q consul nō potest emere uel munus accipere, nā donum uam appellatione dona, uel muneris, xenia non continentur. Vltimo dicit, q

*Stratores dicebantur qui castra pibāt vt loca accōmodatiora fa[c]erent. Alij legunt statores quasi espartores seu nuncios.

* Ad intel. huius §. vide Fort. Gar. in l. 1. nu. 51. de iust. & iu.

* quod sic fuisse scribit Cic. lib. 2. de epist. ad Atticum.

1 † Fl. &.

2 † Alias, recusando. Flo. autem habet excusans.

3 † Flor esse enim congruens.

4 † Fl. excipi sue.

5 † Fl. Ingressum etiā hunc obseruare oportet.

6 † Fl. Græca.

7 † Fl. appellant locum hunc ita nobis Angelus Politianus restituit Buda teste hic est autem epidimia accessus ad ciuitatem aliquā plerumque obseruari solitus per continentem catàplon uero portū significat, ad quem plerumque proconsules applicare solent.

8 † Fl. faciunt.

9 † Flor. eam prouinciam.

10 † Flor. rescripsit

11 † Per mare. teste Bud.

* Idest, & Metropoli. Ephesum. Ita locus iste reponendus est ex Vol teste Budæo hic. Poteris Alex. præter alegē tātum Metropolim accessisse. s. fin. quod Bud. ingenitiuo pluralis.

12 † Flor. ante.

13 † Fl. in ea.

14 † Fl. ea si ante.

dicit,quod proconsul non debet cogere homines ad dandum xenia Vivianus.

a *Custodiarum*] idest custodiarum personarum: vt sic cōd mens ponatur pro contento, & sic expone statim, vt perauditas custodias,idest,custoditas personas , & tunc legatus faceret, ea § dīc C. de custod.reo.l.fi.& C.de epis. audi. l. iudices. Vel dic custodiarum propriè poni . nam & ipsi custodes sunt puniendi, si delinquant in custodiendo,vt inf. de custo.reo.l.carceri, & l. milites . Accursius.

b *Ad se.*] idest ad proconsulem.

c *Liberet.*]vel condemnet nocentem:q8 non potest facere legatus, vt inf.eod. l.si quid,& inf.de reg.iur l nemo potest . & infra de off. eius cui mand. est iurisd.l j in fi

d *Mandati*]idest delegationis.Accur.

e *Extraordinarium*] speciale est.

f *Potestate.*] idest merum imperium . Acc.

g *Coercitionis*] etiā ad cognoscēdum, nisi in hoc legato, vt dixi: sed in alio legato trāsit modica coercitio,vt infra de offic. eius cui man.est iurisd.l.fi.nō quæ sit merū,vel mixtum imperiū , vt hic.

h *Non possint.*] immo pōt,vt C.e.l.j quæ est §.Sol.non pōt,ut iudicet, potest vt audiat, & pro consuli referat: vt ibi & sup.prox.Itē videtur quod possit iudicare legatus:sicut facit in L.spectio tutoret vt j.de suspe.tut.l j.§. damus,& infra de suspe.tu.§.j.quæ est contra.Sol. in legato proconsulis duo specialia sunt.Primum,quia de omni crimine cognoscit,ut hic dicitur , licet alius delegatus nō possit,nisi in casu necessitatis,ut j.de offic. eius cui man. est iur. l.j.§.j.Secūdum, quia suspectum tutorem re mouet,licet alius delegatus de remouendo tantum cognoscat,vt inf.de susp.tu.l j.§.an autem, non autem vt remoueat:ut inf ad Turpi l j.§.suspecti.

i *Ita adimere.*]vt infra de iudi.l.iudicium.

K *Debet.*]ex honestate,potest enim,pūtamus ,primo: & Auth.de iud.§.si vero iudex.coll.6 sic C.de pigno.l. j.

l *Principem.*]quia sic fieret per saltum , quod per gradus fieri debet:vt inf de appel.l. imperatores j. rspondo.& in Auth.de man prin.§.si tibi quoque,col 3 Accur.

m *Respondere.*]se iur cum consilio sapientum, cum ipse sit laesus,non de facto:ut infra de in l.cum,§.j.

n *Vetus prouerbium.*]hoc subaudi secundum Ir.idest, neque omnino,neque semper,neque ab omnibus , vel dic de littera,quæ sequitur.Accursi.

o *Sed passim.*]scilicet accipere,idest,sine delectu, vt infra de ritu nupt.l.palam.

p *Auarissimum.*]& sic prohibitum,& sic medium tenendum est,vt infra de pig.act l si sciens,in gl.si.& in fi. huius l.& infra man.l.ita tamen.

q *Nisi.*]ab emptione excipit.Accursius.

r *Non pertinet.*]& sic appellatione doni,vel muneris non cōtinentur xenia per interpretationē, pertinē tamen ex verbi significatione,vt inf.tit.a. l. plebiscito.

s *Qualitatem.*]i.necessitate, & sic non:q̄ sit gratis,non dīc ad necessitatē deduci, & sic facit q̄ rustico,q. aliquid petiit aliquamdiu,sic j.de annu.leg. l.Seio.§.j.& C.de agr. & censi. l. sicius . in gl. colonorū.lib.i.e.

t *Si in aliquam.*] CASVS. Tria dicit hęc lex. Postquam in metropolim venerit proconsul,si ciuitas se illi velit commendare, non debet de hoc dolere,imò libenter audiat. Secūdo dicit,quod debet indicere ferias,secundū antiquā consuetudinē,postq. intrauerit prouinciam sibi decretam. Tertio dicit, q̄ dēt circumire ciuitatē,& curatores constituere, ut opera incępta cōpleantur. Quarto dicit,q̄ tantā iurisdictionem hēt proconsul, quātā hōc omnes magistratus de ciuitate Romana, excepto principe,consule,& praefecto. Sed si sit inter fiscū,& priuatum aliqua causa,non procōsul, sed procurator Cæsaris cognoscet.

Proconsul potest quantum ad cognitionem, causas meri imperij suo legato comittere, non quātum ad decisionem:& procōsul non debet passim xenia recipere, licet quādoque possit:non tamen ea , quæ in munus transcunt h.d.vsq; ad finem.Bart.

Vlpia.li. 5. t. de offi.proc.

L E X VI.

Solet 2† etiam custodiarū a cognitionem mandare legatis:scilicet,vt prauditas custodias ad se b remittant:& 3† ut innocētē ipse liberet. c sed hoc genus mandati d extraordinarium e est , nec enim pōt quis gladii potestatem f sibi datam,vel cuiusquam alterius coercitionis g 4† ad alium trāsferre:nec liberandi igitur reos ius * habet,cum accusari apud eum non possint. h ¶Sicut autem mandare iurisdictionem, vel non mandare, est in arbitrio proconsulis: ita adimere i mandatam iurisdictionem licet quidem proconsuli,nō autem debet K inconsulto principe hoc facere ¶Legatos nō oportet principem l consulere,sed proconsulem suum , & is ad consultationes legatorū debebit respondere. 5 † m ¶Nō vero in totum xenijs abstinere debebit proconsul, sed modum * adijcere,vt neque morose in totum abstineat,ne que auare modum xeniorum excedat, quam rem diuus Verus 6† & Imperator Antoninus elegantissima 7† epistola sunt moderati : cuius epistolæ verba hæc sunt: Quantum ad xenia pertinet , audi quid sentimus : Vetus prouerbiū n est,οὔτε πάντα οὔτε πάντοτε , οὔτε παρὰ πάντων . * Nam valde inhumanum est, à nemine * accipere;sed passim , o vilissimum : & omnia auarissimum.p Et quod mandatis continetur,ne donū, vel munus * ipse proconsul , uel qui in aliquo officio erit, accipiat,ematve quid,nisi q uictus quotidiani cā,ad xenia 8† nō pertinet, r sed ad ea, quæ edulium excedunt vsum. Sed nec xenia perducenda 9 † sunt ad munerum qualitatem. s

Proconsul debet obseruare ea , quæ inferius describūtur:& in prouincia sibi deputata habet pleniorem ptātem omnibus, præter principem:de causa tamen,quæ vertitur inter fiscum & priuatum,non cognoscit , licet cognoscere possit.h.d. vsque ad §.vbi decretū:in l. nec quicquā.

Idem lib. 1. de offi procons.

L E X VII.

Si in 10† aliquā t celebrem ciuitatem,vel prouinciæ caput u peruenerit, 11† pati debet commendari sibi ciuitatem,laudesque suas x non grauate 12† audire,cum honori * suo prouinciales id uendicent : & ferias secundum mores , & consuetudinem, y

u *In §.* * vbi ti ponit casus . Si iudex uult mittere [illegible] tiuam in scriptis,non potest passim[illegible] bus Vel aliter[illegible] cas,q̄ liberius non hēdādus, vbi exigit cāæ cognitio summaria , vt in alimentis, & trāsactionib. Vel tertio di cas hunc casum, q̄ ea que desiderant cāe cognitionem,l nam,& offi[illegible] explicatur lure actionis(& hoc verius) delegari non pōt. V l quarto dicas,q̄ nullo casu vbi decretum exigitur,non pōt ipse pronunciare,& alij legendā cōmittere. Tertio dicit hęc lex,Proconsul det legitime aduocatos audire Item audire patrem,& patronū de libertis,& filijs con[illegible]. Ite dicit,q̄ primo uenientes aduocatos primo admittet proconsul,& nō ita,ne alii inferiores aduocati nō audiantur Item dicit,q̄ si aliquis non pōt hēre aduocatū , q̄ proconsul det ei,alias esset ei blasmū Vltimo dicit,q̄ hęc oīa locū hāt in alijs magistratib h.d.vsq; ad legē, meminisse.

t *Si in aliquam*]hæc lex docet mores præsidentium,& bene seruant eam Italici.Accursius.

u *Caput.*]quæ est metropolitana.

x *Suas.*]proconsulis,vel ciuitatis.

y *Consuetudinem.*] ve pro consuetudinibus colleg orum, sic supra,eo.l.3.§.sectan. hoc.

1† Florē in [illegible]

3† Ex[illegible]

1† Fl.legit li. 1† Fl.solent.

3† Flor dess. &c.

4† Flo.coercitionis.

*Vt sit sensus proconsul non potest transferre ius liberandi reos in legatum,cū apud ipsum legatū accusari non possint . Angel. P.

5† Alias . se dedere.

*De hoc numerum modo Duod. libr 1. eleg. eleg.10.

6† Flor Seuerum.

7† Fl.ele gantissime.

a Ista gl. [illegible] no. secundū Bal. ad hoc quod donatio facta gratis non[illegible] obliget [illegible] in futurum ex necessitate , etiam si fieret pluries Bolo.

* *Id est , nec omnia nec passim nec ab omnibus Ang.Pa. h.Mis.l. cap. 95.*

* *Cato tamen in oratione de innocentia sua ait, se nunquam vinum bonum accepisse.*

* *Contra tex. in c. qui recte. 11 q.3. & c. non sane.*

8† Flor ad Xenia.

9† Flo.producenda.

10† Fl.aliam quam.

11† Fl. Aduenerit.

12† Non cum grauitate.

* *Hoc vt i[illegible] ra te recte aiat Aristo. lib. 1. Eth. laus est in honorante, non in honorato.*

* Nos quod ista omnia vsque ad gl. sin aliquā, melius caderent j. sub l. Nec quicquam.§.vbi decretum.

a *Dare.*]i. datas obseruare, & confirmare. sic infr. de verb. sig. l. lege. nã nouas dare non põt: vt C. de ferijs, l. a nullo.
b *Opera.*]si tamen sunt muri ciuitatis, vel castri, non fiat sine licentia principis vel sui proconsulis: vt supra de rerum diui. l. sacram. §. pen. & dic. vt ibi.
c *Praponere.*] nec enim sufficit praponere, nisi & praepositi gerant: vt infra ad Tertul. l. j. §. nõ solum, & §. eq. & §. quid tamen.
d *Ministeria.*] idest ministros militares.
e *Cum plenissimam.*] cui adhaeret merũ Imperium. plenior, cui adhaeret mixtum. semiplena, cui modica coertio, vt in delegato: vt dicemus infra de offic. eius cui man. est iurisd. l. fi. in fi.
f *Omnium.*]scilicet magistratuum.
g *Dicunt.*]excepto cõsul., qui praestant senatoribus, & praefec. praet. qui magnum habent priuilegium, vt sup. de officio praef. praeto. l. j. §. his cumaliis.
h *Nec quicquam melius.*]Bene melius inuenitur: ut hic, & C. de proc. l. exigendi, & in gl. non iniuste, & inf. de verb. oblig. l. vbi autem non. §. j. vel electiue sed quęsiti illę, quę procuratorem Caesaris respiciunt? Respon. ... agat inter fiscũ, & priuatũ, vt C. vbi cau. fis. l. iam dudum, & C. in adu... fis. um, l. j & 2.
i *De retum.*]*i. ... ...a ... plena ... decretũ, idest definitiua, ... tunc per libellum, ... idest per sententiam partibus absentibus datã, & ad eas partes velut epistolã missam ferri nõ potest. & sic etiam sequentem regulã hic intellige: vt hic, & infr. de re iud. l. de vnoquoque, & C. de sent. ex bre. recitan. l. j. Sed interlocutoria potest absentibus partibus ferri, ut infr. de arbi. l. diem proferre. in pri. Item quod dicit causae cognitionem, s. plenam quod est vbicumq; est danda definitiua: vt C. de iudi. l. iudices. Alii dicit, per libellum, s. datum iudicitur scilicet non debeat dari libellus: & erit exẽplum in transactione alimentorum, & in alienationibus rerum minorum, & in similibus. Hanc reprobat: nam executio à tut. la non datur, nisi causa cognita: & tamen libellus dari dẽt. vt inf. de ex... tutu. l. si te oportet. § potest. & ꝙ dicitur in contr. l. excusate, est verum de absente, vt absẽt per epistolam, & per libellum non possit se excusare: pñs vero sic. Tertiũ ãnt, per libellum, s. datum ab ordinario alicui delegato, in quo causa deman tatio continentur, & hęc videtur com positio. Opp. ergo de in integ. rest. ꝙ datur cã cognita: ut inf. de in integ. rest. l. omnes, & tamen demandatur: at C. vbi & apud quem. l fi. sed in ea est speciale. Itẽ opponitur de his, quae summatim cognoscuntur: ut inf. de off. eius cui mand. est iurisd. l. pen. §. vt possessio, & infr. de ven. in pos. mit. l. j §. si ea. & de similib. ꝙ dices sup. ad exhi. l. 3. §. ibidem. vt est actio ad exhibendum. Respon. locum habere regulam in his, ꝙ plenam, non semiplenam causae cognitionem desiderant. Item opponitur de cognitione singularum causarum ciuilium, quae fit plenissime: vt C. de iudi. l. iudices. & tamen demandatur C qui pro sua iurisd. l. j Respon. hic loquitur de his, quae magis iudicis officio, quã actionis iure expediuntur: vt est in transactione alimentorum, & in bo. pos. danda: ut infr. de trans. l. cum hi. §. si praetor. & §. sed nec. Idẽ in dilatione indulgenda: vt C de dila. l. 1 ꝑ cedente. Item oppo. C. de offi. eius qui vicem alt ge. l. suggerente. Respon. hi qui in locum decedentiũ substituuntur, non habentur pro delegatis, cum ordinariam iurisdictionem a lege consequantur: ut inf. de tut. & cur. da. ab his, l. j. Quarto ponunt quidam casum, ꝙ non possit delegare, ut un*, scilicet scribat sententiam, & alij iudici cõmittat legendã: ut C. de sent. ex breui. recit. l. j. vel ut ipse cognoscat, & alius det sententiam. ... minus. n. ... debet audire, qui iudicat: vt in authen. ut defun. seu fu. § illud, colla. 5.
k *Aduocatos.*] nec adeo dissimulare, i. nimium, vel in tantum, ut contẽptibilis videatur, sed medium teneat: vt inf. de offic. praesi. l. obseruandum, §. sed & in cognoscendo.
l *Causarum.*] i. falsarũ causarũ compositores.
m *Per edictum.*]propositum, ut inf. de postula. l j.
n *De plano.*]q. d. in ꝓcessu, secundo per palatium, & sine causae cognitione: vt inf. de aec. ... leuia & infra de obse. l. j. C de par. pot. l. 2. & sup de offi. praef. vrb. l. j. §. cũ patronus, & facit inf. de iure patr. l. j & l. dicitur.
o *Ordo.*]non ordinem esse seruandum, vt infra de fideicõ mis. lib. l. generaliter, §. quid ergo.
p *Omnium.*]scilicet nullorum, ut tunc statim.
q *Datur.*]idest deferatur.
r *Adhibuerunt.*]scilicet aduocatos, & facit C. de postulando, l. prouidendum.
s *Debebit.*]si tamen inuenire non possitur infra de postu. l. j §. ait praetor. Accur.

1† *Flor. desit, etiam.*
2† *alias, sarta tecta qua sint* ... *in Arch...* ... *Tarta: si legatur Sarta, tectaque sint. vide Bud. in l. hactenus infra de vsufr. ... autem animaduerte ... Sarta tecta scribere, & deducere a farciendo, id est integrum faciendo.*
3† *Flor. desit, &.*
4† *Flor. Romae vel quasi magist. Huc ... pertinet l. de omnibus cum l. sequen. de off. praesid.*
5† *Alias. 39.*
6† *Scilicet proconsul.*
* *Idem dicitur in l. 4. infra de off. praesid.*
7† *alias s.*
8† *In ea, &c.*
9† *Flor. desit, vel.*
* Vide pro §. hui⁹ intelligẽtia Alc. li. parado. 2. c. 3. Bud. hic qui interpretatur libellum, schedulam supplicem, quã postulata principibus populares exponere solẽt & loa Lan geis in l im periũ num. 158 de iur. om. iud. vbi et Sapianus 53.
* *Cum ingenio, idest ratione ... prudentia, ... modum ... off. praes.*

quae retro obtinuit, dare: a aedes etiam 1† sacras, & opera b publica circum ire inspiciendi gratia, an sarta tecta 2† sint, & quae sint, vel an aliqua refectione indigeãt, & si qua coepta sunt, ut consumentur, prout vires eius reipublicae ꝑmittunt, curare debet; curatoresque operum diligentes, & 3† solemniter praeponere: c ministeria quoq; militaria, d si opus fuerit, ad curatores ad iuuandos dare. ¶ Cum plenissimam e autem iurisdictionẽ proconsul habeat, omnium f partes, qui Romae 4† quasi magistratus, vel extra ordinẽ ius debent, g ad ipsum pertinent.

Idem li. 37. 5† ad edictũ.

LEX VIII.

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet 6† omnibus post principem.*

Idẽ li. 2. 7† de off. procon.

LEX IX.

N Ec quicquam est in 8† h prouincia, quod nõ per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis, vel 9† pecuniaria causa sit, quae ad procuratorẽ principis respicit, melius h fecerit si abstineat.

Causę in quib. plena causę cognitio, & decreti interpositio requiritur, non sũt delegabiles. h. d. iste §.

¶ Vbi* decretum i necessariũ est, per libellum id procõsul expedire non potest. Omnia enim quęcunque causę cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri. ¶ Circa aduocatos k patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio,* ne contẽptibilis videatur: nec ideo 10† dissimulare, si quos causarum l concinnatores, vel redẽptores * deprehendat: eos quoque 11† solos pati postulare, quibus per edictum m eius postulare permittitur.

Proconsul de plano cognoscit inter parentes, & libertos, patronos, & libertos obsequia non praestantes. Bart.

¶ De plano n autem procõsul potest expedire haec, vt obsequium parẽtibus, & patronis, liberisque patronorum exhiberi iubeat: comminari *etiã, & terrere filium a patre oblatum, qui non, vt oportet, conuersari dicatur. Poterit de plano similiter & libertũ nõ obsequentem emendare, aut verbis, aut fustium castigatione.

Proconsul ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos, & non habentibus aduocatos dare debet: & curare debet, ne imbeciles à potentibus opprimantur. h. d. vsque ad fin. Bart.

¶ Obseruare *itemque 12† eũ oportet, vt sit ordo o aliquis 13† postulationum: s. ut omnium ꝑ desideria audiantur: ne forte dum honori postulantium datur, 14† uel imꝓbitati ceditur, mediocres desideria sua non proferant, qui aut omnino non adhibuerunt, r aut minus frequentes, neque in aliqua dignitate positos aduocatos sibi prosperarunt. ¶ Aduocatos quoque petentib. debebit s indulgere: plurimumque 15† foemi-

10† *Fl. adm.*
* *Concinnatores, uel redemptores causarum, quod dicitur Alex. ab Alex. li. 4. c. 15. explicat.*
11† *Fl. eos que solos.*
* *Hac glo eadem fere est cum glo. in l. omnia quaecũque inf. de re iud. aliquibus paucissimis ... s.*
* *Vide Ma. Marium Salomonium.*
* *Cice in Orat. pro Fonteio docet, quã iudicem obseruare decet.*
12† *Flor. Ha. que.*
13† *Postulationum.*
14† *alias. improbitati datur.*
15† *Fl. plerumque.*

* Inuidia hic pro odio & maleuolẽtia ponitur, est enim secũdum Damas. in 2 lib. tristitia quædã de alienis bonis, in quantum est diminutiuũ propriæ gloriæ, vel propriæ excellentiæ, vnde homines de illis bonis præcipuè inuident in quibus est gloria, & in quibus homines amãt honorari, & in opinione esse, vt per Aristo. 2. Rhetor.

1† Qui sanæ mentis.
2† Fl. Sed si qui per potē.
3† Fl. inueniretur.
4† Fl. potentiam.
5† Flo. etiam.
6† aliàs, impudenter, aliàs potenter.
7† Fl. ad.

a Ad inuidiam.] s. reprimendam. cum enim vilior videatur tanto minus ei inuidetur, & contra. sic Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta.
b Communia.] s. quæ diximus supra eodem titu. per totũ, exceptis paucis; vt sup. eo. l. solent. circa prin. sed hoc, &c. Accursius.

... nis, vel pupillis, vel aliàs debilibus, vel ijs, qui suæ 1† mentis non sunt, si quis eis petat. vel si nemo sit, qui petat, vltro eis dare debebit.

¶ Sed 2† & si quis per potentiam aduersarij non inueniri 3† se aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare: Cæterum opprimi aliquem per aduersarij sui in potentiam 4† non oportet. hoc etiam 5† ad inuidiam a eius, qui prouinciæ preest, spectat, si quis tam impotenter 6† se gerat, vt omnes metuant aduersus eum aduocationem suscipere.

¶ Quæ etiam omnium præsidum communia b sunt, debent & ab his obseruari.

Proconsul debet de causis cognoscere, & omnia agere vsque in aduentum successoris. hoc dicit, hoc principium & est optimum.

Idem libro 10. de officio proconsulis.

LEX X.

Meminisse oportebit, vsque in 7† aduentum c successoris omnia debere proconsulem agere, cum sit vnus proconsulatus: d & vtilitas prouinciæ exigat esse aliquem, per quem negotia sua prouinciales explicent. ergo in aduentum successoris debet ius e dicere.

Proconsul non debet remittere legatum suum antequam de prouincia recedat. h.d. Bar.

¶ Legatum suum ne ante se f de prouincia dimittat, & lege Iulia repetundarum, & rescripti diui Hadriani ad Calphurnium Rufinum 8† proconsulem Achaiæ admonetur.

Causa quæ animaduersionem requirit, non spectat ad legatum proconsulis. hoc dicit.

Venuleius Saturninus lib. 2. de officio proconsulis.

LEX XI.

Si quid erit, quod maiorem animaduersionem exigat,* remittere 9† legatus ad 10† proconsulem debet. neque enim animaduertendi, coercendi, vel atrociter g verberandi ius habet.

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX XII.

Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis 11† dandi ius habet. h

Pomp. lib. 10. ad Quintum Mutium.

LEX XIII.

Legati i proconsulis nihil proprium k habent; nisi a proconsule eis mandata fit 12† iurisdictio.

Vlpianus li. 10. ad leg. Iuliam & Papiam.

LEX XIIII.

Proconsules nõ amplius, quàm sex facibus l vtuntur. 13†

Lucius Rufinus libro 3. Regularum.

LEX XV.

Et legati proconsulum tutores dare possunt. m

Vlpianus li. 1. ad edictum.

LEX XVI.

Proconsul portam Romæ ingressus, n deponit imperium. o

Meminisse.] CASVS. Potestas Bono. vsq; ad Ianuarium stare debet. nũc quæritur. Si in Ianuario non veniat alius potestas: an possit vltra Ianuarium stare? & dicit, quòd sic. Secundò dicit, quòd legatus proconsulis, & ipse proconsul debent stare in ciuitate, quam administrant. Viuia.

c In aduentum.] quod fieri debet per se, si potest, vel per legatum suum ante per duos dies proconsulatus sui prædecessoris: vt hic, & in Auth. de administ. in fi. col. 7.

d Proconsulatus.] vtriusque proconsulis, vel dic primi, ante tẽpus suum finitum, & post, vsque in aduentum successoris.

e Debeat ius.] etiam si vltra suum tempus fit propter ciuium vtilitatem: vt hic dicit. & dicitur idem magistratus: vt infra de prec. l. sed si manente. & sic potest etiam delegare vltra suum tempus. sed contra. infra de iurisd. omni. iud. l. eum qui, §. magistratus: sed dic, quòd nõ dicitur finitum officium, nec dicitur priuatus, donec successor aduenerit, & ipse sciuerit: vt infra titu. 2. si fortè. & infra tit. 2. l. 1.

f Ante se.] nam finito officio vterque remanebit per quinquaginta dies vt C. vt omnes cautũ tam ciui. q̃ crim. l. 1. & in Auth. de admi. §. fi. coll. 7.

g Si quid erit. Atrociter.] sed modicè: vt infra de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. in fi. & l. fi. in fin.

h Legatus. habet.] si habet, ius habet, concor. infra de iudi. l. cum prætor. §. primo. sed contra. C. de iudi. l. à iudice. Solut. speciale est in legato proconsulis: idque ex eo apparet, quia intitulatur de officio procons. & legati in cæteris non reperitur de legato quicquam. Vel hic post litem contestatam ad similitudinem procuratoris. argum. infra de iurisd. omnium iudic. l. & quia. & C. de procur. l. neque. in fi. Vel hic loquitur, cum quis ad plu-tes causæ, vel vniuersitatem est delegatus vniuersaliter, & tunc demandat vnam: vt infra, quis & a quo appel. l. 1. in fi. si autem ad vnam tantum, illam non demandat alij: idque ex eo innuitur: quia sicut qui vniuersaliter delegatam habet, non potest totam demandare, sic nec iste: vt infra de iurisdi. om. iud. l. solet. nec est correctum per authen. vt defun. seu. fu. §. fina. colla. 6. scilicet quod delegatus ad vniuersitatem non possit vnam litem subdelegare: quia verum dicimus esse, vt ter debeat audire causam, si velit dare definitiuã sententiam. Alij libri habent, hoc ius nõ habet, & tunc concor. d. l. C. sed contra infra de iudi. l. cum prætor. §. 1. sed solue illam ab ista, sicut soluisti istam ab alia C. secundum aliam lect.

i Legati.] futuri.

k Proprium.] imò propriam: vt infr. de offic. eius cui manda. est iurisd. l. cognitio. §. cum propriam. quæ est contra. Solut. expone, vt ibi. Vel dic, habet ibi propriam post derogationem: vt hic subijcit.

l Proconsules. Fascibus.] idest, vicibus, vel mensibus vt supra de orig. iur. l. 2. §. exactis. in fi. illius §.

ADDITIO. Fasces propriè dicuntur à fasciculis virgarum, cum quibus securis alligata erat.

m Et legati.] CASVS. Hac lege dicitur, quòd legati proconsulis tutorem dare possunt & postquam procõsul redit de prouincia sibi directa, & intra Romam, deponit suum imperium: vt puta deponit vexillum. Viuianus.

m Dare possunt.] imò videtur, quod non: vt infra de tutoribus, & curatoribus da. ab his, l. nec mandata. quæ est contra. Solu. non facit hoc ex delegatione proconsulis, sed legis beneficio; vt infra de tutorib. l. muto, §. tutoris.

n Proconsul. Ingressus.] in redeundo.

o Imperium.] quantum ad exercitium etiam voluntatis, & etiam quantum ad insignia; vt supra eod. l. 2. Sed contra videtur: quia Roma communis est patria: vnde nõ videbatur deposuisse imperium, quasi in sua esset prouincia: vt infra ad mu. l. Roma.

8† Fl. Rufinum.
* Exegat.] Vi. de Consil. Harmenop. li. 6. c. 14. vbi tradit elegãs et optimè cõueniens exemplum.
9† Fl. reyceere.
10† Fl. apud.
11† Iudicis dãdi ius non habet, & melius stat affirmatiuè secundum Cont.
12† Fl. fuerit.
13† Fl. fascibus. & vide vopiscum. & glo. inc.

DE OFFICIO PRÆFECTI. &c.

Hic spectabilis est: vt C. de priuat. car. l. 1. §. vir quoque.

Præfectus Ægypti.] CASVS. Tunc præfectum constituit, & ordinauit Augustus imperator: vnde præcipit hæc lex, vt iste præfectus non recedat, nec deponat imperium suum priusquam successor eius veniat in Alexandriam ciuitatem.

a *Præfectus Ægypti.*] qui dr Augustalis: quia Augustus primum eū ibi constituit. Accu.

b *Alexandriam.*] sed quare hoc? Respō. quia Alexandria metropolitana erat ciuitas, in qua præfectus consequebatur præfecturā. sicut & Imperator Romæ: antequam ergo ille consequeretur præfecturam, qđ erat per ingressum Alexādriæ, hic non deponebatur: vt sup. titu. 1. l. meminisse.

Post actium deletum, villis victoriæ, Cleopatra, Augustus præfectū ordinauit in Ægypto, qui ideo Augustalis dicitur. Strabo. l. 17. constituendi eius caussam commemorat. Tacit. lib. 2.

1† *Fl. lib. 25.*

TITVLVS XVII.

De officio præfecti Augustalis *

Præfectus Augustalis eo ipso imperium amittit, quod successor intrauit Alexandriam. h. d.

Vlpia. lib. 15. 1† ad edictum.

LEX VNICA.

Præfectus Ægypti a nō prius deponit præfecturam, & imperium, quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est, quàm Alexandriam b ingressus sit successor eius, licet in prouinciā venerit: & ita mandatis eius continetur.

DE OFFICIO præsidis.

Nunc incipit de clarissimis tractare: nam præses est clarissimus: vt C. de priua. car. l. 1.

c *Nomen præsidis.*] scilicet hoc nomen, scilicet hoc nomen præsidis, non addito, prouinciæ, est generalissimum.

d *Proconsulis.*] sed quæ est differentia inter præsidem, vt in hoc tit. accipit, & proconsulem? Respō. proconsul ex consulibus eligebatur, & ad remotam prouinciam regendam mittebatur extra Italiam: sed præses non ex consulibus: vt sic à nomine argumentetur: vt Instit. de don. §. est & aliud. & sic tribus modis dicitur præses: strictè, vt in hoc tit. largius, vt hac lege: largissimè, vt in glo. parua, quæ incipit, scilicet prouinciæ.

De præsidibus vid. apud Lazium libr. 1. commēt. Reip. Rom.

2† *Fl. præsidis nomen.*

* *Generale.*] *id est dicit l. 4. inf. eo. titulo [illegible] l. 8. sup. de off. procons.* * *Regētes.*] *[illegible] consulares, [illegible]*

TITVLVS XVIII.

De officio præsidis. *

Appellatione præsidis continetur quicunque rector prouinciæ: & apud se talis præses potest manumittere, hoc dicit.

Macer. lib. 1. de offi. præsidis.

LEX PRIMA.

Nomen 2† præsidis c generale * est, eo quod & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regētes * (licet senatores sint) præsides appellantur. Proconsulis d appellatio specialis est.

Præses prouinciæ cognoscit de criminibus in sua prouincia per quoscunque commissis; & eos punit, donec est in prouincia. at si excesserit, priuatus est, quantum ad exercitium. Bar.

Vlpianus lib. 26. ad Sabi.

LEX II.

i Præses apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere seruum. e †

Paulus li. 13. ad Sabinum.

LEX III.

ij Præses prouinciæ in suæ prouinciæ homines 4† imperium habet: & hoc dum in prouincia est, nam si excesserit, priuatus est. f Habet interdum imperium, & aduersus extraneos g homines, si quid 5† malum commiserint; nam & in mandatis principum est, vt curet is, qui prouinciæ præest, malis hominibus purgare prouinciam: nec distinguitur h vnde sint.

Vlpianus lib. 27. 6† ad edictum.

LEX IIII.

iij Præses * prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem. i

Idem libro 1. de omnib. tribu.

LEX V.

iiij Præses * prouinciæ non magis tutorem, quam specialem iudicem ipse sibi dare potest. k

e *Præses Seruum.*] & sic obtinet vicem duorum: vt supra de adop. l. si consul. & speciale est in voluntaria iurisdictione: alias secus, vt infra de pact. l. si plures.

f *Præses.*] Priuatus est quantum ad contentiosam iurisdictionem exercendam, non quantum ad voluntariam: vt supra titulo secundo. l. 2. Item hoc si vellet aliquid exequi extra prouinciam, puta demandare sententiam executioni, de re existente extra prouinciam, vel intra per se, sed per delegatum: sic potest: vt supra de offi. præfect. vrbi. l. fin. quod non potest plusquam priuatus: vt infra de bon. auth. iud. possi. l. cum vnus. § pen. non autem dico si exierit, vt ob hoc videatur in prouincia amisisse imperium: vt dicunt Vasconiæ, qui dicunt se non teneri sub rege Angliæ, cum ipse non est in Vasconia: alias moriant ei seruire: sed dicunt eum priuatum, & non esse eorum Regem: sed malè intelligunt, nam non est priuatus sicut nec sacerdos desinit esse, cui interdictum officium: hoc est, quod non habet exercitium iurisdictionis extra prouinciam suā: quia in dicendis sententijs morē suorum maiorum debet seruare: vt supra de iust. & iur. l. pen. potest tamen, & debet delegare etiam extra vt delegatus intra prouinciam cognoscat: vt dixi sup. de off. præfec. vrb. l. 1.

g *Extraneos.*] sed & sui dici possunt ratione delicti, vt C. vbi de crimi. agi opor. l. 1. & in Auth. qua in prouincia. & C. vbi sena. vel cla. l. 1.

h *Nec distinguitur.*] sic nec nos distinguimus: vt intra de pœnis. l. imperator. arg. contra de testi. l. quæsitum. 2 Item arg. quod res per se pta largè sunt interpretanda: sic vt & supra de offic. præse. vr. l. 1 § in initio. Accursius.

i *Præses post Principem.*] vt supra tit. 1 & ideo. Accursius.

k *Præses prouinciæ.*] *Date præf.* hoc dic, vt supra de offic. præf. cū vrois. l. fi. Accur.

Tu dic, quod si lex indistincte loquens distinguitur per aliam legē, & tunc per eam distinguimus: non aliter.

3† *Fl. Seruū potest.*

4† *Fl. tātum.*

5† *Fl. Si quid mali vel, si quid in aliis malum.*

Illicitum.] CASVS. In primis hæc lex præcipit, vt præses curet, ne extorqueatur aliquid per metum: nec aliud illicitum fiat, & prouideat ne aliquid malo modo lucretur.

§ *Veritas.*] Secundò dicit, pone quod aliud scriptum: postea probatum fuit per testimonium, quid actum est: sequimur quod actum est.

§ *Ne potentiores.*] Tertiò dicit, quod curet præses, ne potentiores opprimant tenuiores. Quarto, dicit, Pone, quod potestas Bonon. mittat suos ambasiatores, vel pro tributis, vel pro alio, præcipitur hic, quod isti ambasiatores non debent ducere malos homines seruientes, ut turbent prouinciam: & hoc procuret præses prouinciæ. Item in § & ne tenuis. dicitur, quod aliquis non prohibeatur negotiari, nec exercere negociationem non prohibitam, & hoc curet præses prouinciæ. Item in § ne quid, dicit, quod illi qui erant ante accipiebant fœnum, & alia lucrabantur: & hoc non faciebant propter milites: hoc debet præses curare, ne fiat. Item in §. sicut. dicit, quod si medicus medicauit per imperitiam, tenetur, si moriatur æger, non per imperitiam. Item in § qui vniuersas, dicit, quod vniuersi, qui regunt prouincias, habent ius, & possunt damnare in metallum. Item in §. præs. ei, it quod præses aliquem pe uniariter condemnauit, nec ille condemnatus soluere possit: quod remittitur ei pœna propter inopiam vnde etsi fiat postea soluendo, non tamen debet iterum exigi. Viuianus.

6† *Fl. lib. 27.*

* *Hæc l. 4. eadem est cū l. sup. tit. præd.*

* *Hæc duo verba in nonnullis exempl. nō habentur.*

Ne-

Idem libro 1. opinionum.

LEX VI.

Illicitas exactioẽs, & uiolentia factas, vel 1 † extortas metu uenditiones & cautiones, uel sine prij numeratione[a] prohibeat[b] præses prouinciæ. Item ne quis iniquũ lucrũ, aut damnum sentiat,[c] præses prouinciæ prouideat.

Allegatur, quod iudex debet iudicare secundũ allegata, & probata: nõ autẽ secundum consciẽtiam, hoc dicit Bartolus.

¶ Veritas[d] reũ erroribus gestorũ 2 † non[*] vitiatur: & ideo pſes prouinciæ id sequat.[*] qd conuenit eum ex fide eorum, quæ probantur, 3 † sequi.

Ad præsidem spectat ne impotentes a potentib. opprimantur. hoc dicit Bart.

¶ Ne potentiores uiri humiliores[e] iniuriis afficiãt, neve defensores[f] eorum calũniosis criminibus insectentur innocentes, ad religionem præsidis prouinciæ pertinet ¶ Illicita ministeria[g] sub prætextu adiuuantium militares uiros, ad cõcutiendos[h] hoĩes procedentia prohibere, & deprehensa coercere, pſes ꝓuinciæ curet:[*] & sub ſpẽ tributorũ illicitas exactiones fieri ꝓhibeat ¶ Neque licita negotiatione aliquos prohiberi,[i] nec[*] 4 † prohibita exerceri, nec innocentib[k] † pœnas irrogari, ad solicitudinem suã præses prouinciæ reuocet: ¶ Et 5 † ne tenuis uitæ hoĩes, sub prætextu aduentus officiorum[l] uel militum, lumine[m] 6 † vnico vel breui suppellectili ad aliorum vsus translatis, iniurijs vexentur, præses prouinciæ prouidebit ¶ Ne quid sub noĩe militum quod ad utilitates eorum in cõe non pertinet, a quibusdam propria sibi commoda iniquæ uendicantibus committatur, pſes ꝓuinciæ ꝓuidebit.

Casus humanæ fragilitatis medico non imputatur: sed imperitia, hoc dicit. Et ex hoc aliud concluditur de iure canonico: quod sicut imperitia nocet, ita casus non nocet sibi quantum ad irregularitatẽ, quo minus ad alios ordines possit ascẽdere: ut in c. tua nos, extra de homi.

¶ Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet,[n] ita quod per imperitiã cõmisit imputari ei debet: prætextu[o] .n. humanæ fragilitatis[p] delictum decipiẽtis[q] in periculo hoĩes, ĩnoxium esse nõ debet. ¶ Qui vniuersas[*][r] prouincias regunt, ius gladij[s] hñt, & in metallum[t] dandi 7 † eis potestas permissa est.

Mulcta ex cã necessitatis et paupertatis remitti põt: & licet ille, cui est facta remissio, efficiatur soluendo, non tamen propter hoc tenetur, hoc dicit vsque ad fi. et signa gl.

¶ Præses prouinciæ si mulctam quam irrogauit, ex præsentibus facultatibus eorum, quibus eam indixit, redigi non posse deprehenderit, necessitatẽ 8 †[u] solutionis moderet,

a *Numeratione.* hoc refertur tantum ad venditiones.

b *Prohibeat.*] quod cauetur per totum tit. infra de do. & præcipuè in l. arbitrio, & quod metus causa, & præcipue in l. si cum exceptione, §. Pegasius, & l. fin. §. si iusso, & §. finali. Azo.

c *Sentiat.*] vel dolo, vel facilitate: vt cauetur per totũ tit. de mino. 25. an. & præcipuè in l. si minor. in fi. & infra, ex qui. cau. ma. vel re ipsa: vt C. de resc. in vend. l. 2.

d *Veritas*] Pone casum: aliud erat scriptum, aliud actum: si ex fide testiũ, qui probant, apparet quid est actũ, id sequitur: vt hic, & C. plus valere quod agitur, per totũ tit. & C. de errore a[...] 2. Item pone exẽplũ. vt infra fa. erc. l. si filia in prin. & infra de neg gest. l. item si cum. §. fi. & infra, de iu. om. iud. l. si per errorem, & inf. ad muni. l. assumptio. & sup. de sta ho. l. Imperator, & inf. de re iud. l. si librarius. in eo ergo quod dicit, ex fide eorum, &c. est arg. pro los. quod secundum allegata debet iudex iudicare, non secundum conscientiam. sed M. contra, & pro eo est infra de fer. l. eadẽ. in fin & inf. fi. ium re. l. si irruptione, §. fi. sed ibi ut iudici erat notum: secus si ut priuato Accursius.

e *Humiliores.*] Largius appellat hic humiles quam C. de incestis nup. l. humilem.

f *Neve defensores.*] dupliciter lege hanc literam itẽ facit infra. ead. lege, §. & ne tenuis Accursi.

g *Illicita ministeria*] id est ministros.

h *Concutiendos.*] occasione militum, qui sub cite mittebantur: vt supra, de offi. procõ. lege 4. §. j. procedebant quidam cum eis, qui inferentes concussiones, siue timores hominibus, aliqua ab eis extorquebant, & sic veniebant in vestimentis ouium, intus autem erant lupi rapaces, & sic not. quod prætextu liciti non debet cõmitti illicitũ. ut inf. eadẽ l. §. ne tenuis, & inf. de iure iu. l. si duo. §. idẽ, & C. qui le. perso. l. fi. & C. de sac. san. eccl. l. qui sub prætextu.

i *Neque prohiberi.*] nisi in pœna: ut hic, & infra de pœ. l. moris, & supra de offi. præfec. vrb. leg. j. §. & vrbem, quæ sunt contra.

k *Innocentibus.*] sanctius est enim &c. ut infra de pœnis, l. absentem.

l *Officiorum.*] id est officialium. Accursius.

m *Lumine.*] puta candela una, uel lucerna: vel dic, quod pro simplici litera loquitur: nam si etiam porcellum habeat tenuis homo, tanquam oculum suũ seruat illum: & sic in alijs ẽt minimis. ut subijcit: & facit su. ea. l. §. illicita. Acc.

n *Non debet.*] Nõ est in medico semper releuetur ut æger. Item & dicit: Et si non persuadet orator &c.

o *Prætextu.*] non potes tuum delictum prætextu fragilitatis excusare: ut hic, & infra, ad leg Aquil. l. si seruus seruum. § si fornicarius. in fi.

p *Fragilitatis.*] quam asserit fuisse in ægro

q *Decipientis*] scilicet medici.

r *Qui vniuersas.*] id est vniuersi qui regunt prouincias, scilicet præsides vel proconsules, vel quicunque fuerit supra eo. l. j. secus in magistratibus municipalibus ut infra, de iurisdic. omn. iud. l. magistratibus.

s *Ius gladij.*] quod est merum imperium: vt inf. de iur. om. iud. l. imperium, sic nota, quod clarissimi habent merum imperiũ: multo magis spectabiles: multo plus illustres, & super illustres. excipitur præfectus Augustalis: qui licet sit spectabilis, tñ non habet merum imperiũ: ut C. de offic. præfec. Aug l. 2. quæ est contra: vel illud quãtum ad iudices qui ei subsunt ut in eos non habeat merũ imperium: in alios autẽ sic: ut hic dicit.

t *In metallum.*] dicit in metallum dari, qñ magno pondere metalli premitur: in opus metalli, quando minori: ut infra de pœn. l. aut damnum. §. inter eos. Sed cur non multo magis habet potestatẽ deportandi quo facto exequendo: vt infra, de le. 3. l. j. §. de portatis, cum magis sit damnari in metallum, quam deportari, nam ex prima maxima capitis diminutio interueniat, ex secunda media: vt Insti. de ca. di. §. maxima, & §. media? Respond. ho. fortè contingit propter insularum assignationem. quæ erant in proprio dominio principis: unde cum deportatio sine assignatione insulæ fieri non possit, merito in eo expectatur iussus principis, nisi sit maximus iudex.

u *Necessitatem.*] Nota ratione necessitatis pœnam remitti, ut hic, & C. de modo mulcta. leg. fin. in fin. alias non immutatur: vt C. de pœn. l. ge. pœnam, & infra de re iudic. l. quod iussit, [*] in fin. quæ sunt contra. a sic & satisdatio remittitur ratione necessitatis, vt infra si cui plus quam per leg. Falc. l. cum non facile, & necessitas appellandi, vt infra man. si procuratorem. §. si ignorantes. sic. si non interest actoris quando remittitur pœna: vt infra, si quis in ius voc. l. 2. in fin. & infra de in ius voc. l. quamuis.

1 † Flor. &c.

2 † Flo. gesta rum.

* vide Geb. li. 14. c. 2.

3 † Flo. quæ probabuntur & dest. verbum sequi.

* Vide lib. 6. C. de off. rector. prius

4 † Flo. Neque.

5 † Flo. desf. &c.

6 † Lumine legendum putat hoc loco Castellanus Cotta, & recte ... Vipia. ... [illegible]

* Vniuersas. [ ] Dixit ad differentiam ... qui singulas ciuitates regunt Cont.

7 † Alias damnandi.

8 † Flor. necessitate.

* Melius fecit l. 2. §. j. cum sua gloss. & eo tit. de re [...] Azo. gid. Perr. a Tu dic quod ibi loquitur in pœna temporali, vel perpetua: hic in mulcta.

a *Reprehensa.*] aliàs apprehensa: aliàs deprehensa, & est casus, quia si iuit remissa pœna pp inopiam, licet fiat post modum soluendo, tamen non debet iterum exigi. a & hoc dicit reprehensa, &c. secus in colonos vt infra loca.l. si vno. Item secus in eo qui cessit bonis: ut infra de cessi. bo.l. is cui bonis.

a Bal. hic dicit istā gl. fore valde sing. ad hoc q pœna vel mulcta remissa alicui pp inopiā non pt peti ab eo, licet postea solué do efficiatur, idem tenet Bar. hic Bolo.

1 † *Repressa, leg.is Bud.*

2 † *Flo. detra Bettem.*

b P*Raeses prouincia. Detrectātē.*] id est, inobedientem siue recusantem.

c *Competenti.*] vt si q. dā sint socij, & vnus velit reaedificare, alij compellātur inf. p socio.l.cū duobus.§. idē respond. & C. de ędi. pri.l. si ut pponis, si aut non sint socij, idē est, s. vt reficiantur: ut hic: & plus ut etiam de nouo faciant: vt hic, si tamen fiat curialis, aliàs non constructio, sed destructio præcipitur, & destructio inhibetur: ut hic: & C. de ędific. pri. singularū: & de iu. rei publi.l. si. lib. xj. & inf. de l.j.l. cætera, in prin.

d *Deformitati.*] quia ciuitates non debent deformari.

S*Aepe.*] CASVS. Si Imperator remittit negotia ad præsidem puinciæ, & dicit in rescripto, eum qui præest prouinciæ, adire potes vel poteris: nō cogitur præses, vel proconsul, vel eius legatus de hoc cognoscere: sed in uoluntate p̄sidis est, an uelit cognoscere, uel alij delegare; ut dicit hæc lex, & alia sequens, q̄ continuatur cum ista.

* *Ad intel. huius l. vid. Flo. Garc in l. Gallus. nu. 64 de libr. & posth.*

* *Nostrum intelligit de Hadriano Imperat. cui ipse Saluius Iulianus, cum iudicaret, assedit, vt apud Rutil. in vitis iurisconsul.*

3 † *Flo. detrah.*

e *Necessitatē.*] nam non qu cquid iudicis potestati permittitur ad subijcitur iuris necessitati &c. vt hic, & infra de iudi.l. non q c quid, & C. quō & q̄n iudex l.j. Itē hoc, q̄n verbū, potes, ut hic, vel poteris: vt infr. l. proxi. fuit propositū. Quid autem si uerbū debet? Rnd. ibi aliud dici potest, nā per verbum potes, liberam dat potestatē huic adeundi, & ex quadam cōsequētia liberā dare videtur qui fuit aditus: sed econtrario ria ratione in uerbo, debes, tu dic idem in utroque: at in uoluntatib. vltimis omnia talia necessitatē important, ut inf. de le. 3.l. fideicōmissa, §. si q s ita. Itē hoc, si sint directa verba ad hoc q petebāt a principes q d aūt si uerba fuerint directa in ipsum p̄sidē distingue,* an p uerbū, mādo, ut tūc delegare possit an p̄ipio, & tūc nō ut in Aut. ut nulli iud. §. & hic ut roiubemu, col. 9. & sic distinguūt curiales dni Papæ uel Imperatoris: licet sit ar. 3 j. māda. l.j. Itē ex eo q hic dicit, nō imponi necessitatem, p hæc verba, est arg. q uō interpretat

* *Istam distinctionem gloss. menti commendabis, quia nō est alibi secūm Bal. hic.*

reprehensa, 1 † a exactorū illicita auaritia. ¶ Remissa propter inopiam mulcta, à prouincias regentib. exigi non debet.

Ad iudicis officium spectat facere ædificia refici. h.d. Bartolus.

Idem libro 3. opinionum.

LEX VII.

PRæses prouinciæ inspectis ędificijs, dños eorum causa cognita reficere ea compellat: & aduersus detrectantē 2 † b competenti c remedio deformitati d auxilium ferat.

Verba necessitatiua à principe plata ad impetrātem rescripta directa, nō imponunt necessitatem iudici. hoc dicit Bart.

Iulianus libro 1. Digestorum.

LEX VIII.

SAepe * audiui Cæsarem nostrum * dicentem, hac rescriptione, Eum qui prouinciæ præest, adire potes: nō imponi necessitatem e proconsuli, vel legato eius, uel præsidi prouinciæ suscipiendę cognitionis: sed eum æstimare debere, an 3 † ipse cognoscere, an iudicē dare f debeat.

Calistratus li 1. de cognitio.

LEX IX.

GEneraliter quoties princeps ad pręsides prouinciarum remittit negotia per rescriptiones, ueluti, Eum qui prouincię præest, adire poteris: g vel cum hac adiectione, Is æstimabit quid sit partium suarum, h non imponitur necessitas proconsuli uel legato suscipiendę cognitionis, i quāuis k non sit adiectum, Is æstimabit, quid sit partium suarum: sed æstimare debet, vtrum ipse cognoscat, an iudicem darē debeat.

rescriptum large, vt etiam cogatur ad alterum præci è, vel alternatiuè, cognoscendo, uel delegando, & sic est 3, supra de consti. prin c l. fi. sed hic redderetur inutile, cum forte ipse cognoscere non posset, unde sic exponitur: ut arg. infra de leg. j.l. si quando, & infra, ad municip. l. j. in fi.

Præsidis prouinciæ est ampla, & cognoscit in prouincia sua de omnibus de quibus alij magistratus Romæ cognoscunt. h. d. Bartolus.

Hermogen. li. 2. Epitomō. 4 †

LEX X.

DE 5 † omnibus causis, de quibus vel pfectus urbi vel pfectus ptorio, 6 † itemq; Consules, & pætores, l cęterique Romę cognoscunt, correctorum 7 † m & præsidum prouinciarum notio est.

Martianus li. 3. Institutio.

LEX XI.

OMnia enī prouincialia desideria, n quæ Romæ varios iudices * habent, o ad offīm præsidum pertinent.

Proculus li. 4. Epistolarū.

LEX XII.

SEd licet is, qui prouinciæ præest, omnium Romę magistratuum uice, & officio fungi debeat, non tamen tam 8 † spectandum est, quid Romę factum est q̄ quid fieri debeat. p

Ad pręsides spectat generaliter contra latrones inquirere, & homines male conditionis, & vitæ punire, atque eorum receptatores. Et ad præsidis officium spectat, ut furiosi in carcere detineantur, si aliàs cōmodè retineri non possunt. Et delictū per furiosum tpe furoris commissum, puniri non debet; secus si fuisset cōmissum tpe sanæ mentis: Et ad custodiam furiosorū debet aliquis deputari: qui si sit negligens, punitur. hoc dicit, vsque ad finem, Barto.

f *Dare.*] id est, delegare, & continua legē proximam cum ista.

g G*Eneraliter. Poteris.*] sed sup. l. proxi. dixit, potes.

h *Suarū.*] id est quō debeat istud negotiū expediri, an per se, uel per aliū. Accursius.

i *Cognitionis.*] scilicet per se tantum, an per alium. Accursius.

k *Quamuis.*] aliàs legitur cum non, aliàs sine non.

4 † *Flor. inscr. Epitomarum.*

5 † *Fl. Ex.*

6 † *Idem quoque, &c.*

DE *omnib.*] CASVS. Dicitur in l. ista, quod correctores, & p̄sides puinciarū cognoscunt de omnibus his causis, de quibus cognoscūt magistratus in ciuitate Romana. Viuianus.

l *Prætores.*] qui oēs ordinariè cognoscunt, cęteriq; extra ordinē.

m *Correctorum.*] vt in Auth. ut iud. sine quo quo suffrag. §. q aūt, & sunt correctores q habent illud officium in Italia, quod præsides in prouincia, sic & in proconsule: vt infra, de officio proconsul. l. si in aliquam in fi. Accursi.

7 † *Aliàs; Correptorum, & de correctorum numero, etymo & officio, vide Lazium comment. Rei publ. li. 1. 2.*

id est, magistratus.

OMnia.] CASVS. Hæc lex dicit idem quod superior & concordat cum ea. nam omnia negotia de prouincia pertinent ad præsidem puinciæ. & hoc licet si ita, non tamen est considerandum quid Romæ fiat: sed quid fieri debeat.

8 † *Flo. deest, t.a. Vide Areto. Ang. li. 4. c. 6.*

n *Desideria.*] id est negotia quibus ipsi desiderant iustitiam fieri: non autem omnia priuilegia, nam præfectus urbis potest relegare uel deportare: præses non: ut diximus supra eodem l. illicitas, §. qui vniuersas.

o *Habent.*] inter Romanos.

p S*Ed licet. Fieri debeat.*] qui non ex̄plis: & c. ut C. de sentētijs. l. nemo. nisi sit factum hac mente, & ex certa scientia contra legem, ut quia semper ita voluerit iudicari inducendo consuetudinem: vt Institu. de satisdat. o §. fin. supra de leg. & senatuscon. l. de quibus, in princ. & in fin. quæ sunt contra. Item non quod aliud inspicitur. & aliud fit, ut supra, de iusti. & iur. l. penulti. §. si. item not. argum. contra eos, qui in defectum legum probationem glossarum inducunt. Accursius.

Congruit.]

Congruit.] CASVS. Hęc lex dicit, quod præses debet curare vt prouincia sua sit in pace: quod fieri facile poterit, si præses prouinciam suam malis hominibus purgari faciat. Item dicit, quod præses debet punire latrones & receptatores latronum. Vltimo dicit, pone. Titius erat in furoré, & non poterat per suos consanguineos detineri: incipitur, hic, vt in carcere ponatur. Lex sequens dicit, pone, cũ Titius erat furiosus, matrem suam occidit: verum puniatur, aut i carcere ponatur? aut erat sanæ mẽtis vt quia habebat dilucida interualla, & tunc punitur. Item in l. seq. in §. nam custodes, dicit, quod illi qui hũc furiosum custodiebant, si neglígẽtes fuerunt in custodiendo eũ, qđ illi custodes similiter puniantur. Viuia.

a *Pacata.*] idest, pacificata.

b *Malis hominibus.*] vndecumque sint, ut supra eodem, l. 3. licet hæc conditio vix possit adimpleri. Accursius.

c *Conquirat.*] i. conquiri faciat, ut in authen. vt nulli iudi. in prin. collat. 9. sic intra de ijs, qui notan. infa. l. furti §. mandati, licet præfectus vigilum per se hoc faciat, ut supra de offi. præfecti vigil. nã salutem, §. pen.

d *Latrones.*] de die.

e *Plagiarios.*] qui surripiunt filios, vel seruos alienos. Accurs.

f *Fures.*] de nocte.

g *Non potest.*] vt infra de receptatorib. l. 1. & infra de incen. rui. naufra. l. 3. §. non tantum, & §. pen. & C. de agri. & censi. l. omnes, & l. seruos, & infr. nautæ caup. stabu. l. 1. §. 1.

h *Necessarios.*] i. affines, & cognatos, ut sup. de ius. & iu. l. vl.

i *Parricidium.*] quia interfecerat patrem.

k *Plecteretur.*] plerique enim fingunt dementiam, uel ꝓpter huiusmodi crimina vt hic dicit: vel cura tore accepto detrectẽt ciuilia munera, vt infra de curatoribus furi. l. obseruare, & continua legem proximã cum ista.

Diuus Marcus Cum satis.] nec non debet addi afflictio afflicto: 11

Vlp. lib. 7. 1 † de offi. procu.

LEX XIII.

Congruit bono & graui pręsidi curare, vt pacata a atq; quieta prouincia sit, quam regit: quod non difficile obtinebit, si solicite agat, ut malis hominibus b prouincia careat, eosque conquirat. c nam & sacrilegos latrones, d plagiarios, e fures f conquirere debet: & prout quisq; deliquerit, in eum animaduertere, receptatoresque 2 † eorum coercere, sine quib. latro diutius latere non potest. g Furiosi 3 † si non possint per necessarios h contineri, eo remedio per præsidem obuiam eundum est, s. vt carcere contineantur, & ita diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum diui Fratres putauerunt in persona eius, qui parricidium i admiserat, vtrũ simulato furore facinus admisisset: an vero cum 4 † reuera cõpos mentis non esset: vt si simulasset, plecteretur: k si fureret, in carcere contineretur.

Macer lib. 2. de iudi. publi.

LEX XIIII.

Diuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertyllo rescripserunt in hæc verba; Si tibi liquido compertum est, Aeliũ Priscum in eo furore esse, vt cõtinua mentis alienatione omni intellectu careat: nec subest vlla suspicio, matrem ab eo simulatione dementiæ occisam, potes de modo pœnæ eius dissimulare, cum satis l furore ipso puniatur: * & tamen m diligentius custodiendus erit, aut 5 † (si putabis) etiam vinculo coercendus: quoniã non 6 † tã n ad pœnam, quam ad tutelã eius & securitatem proximorum ptinebit. Si ve. ò (ut plerumq; assolet) interuallis quibusdam sensu sanior 7 † est, nũ forte eo momento scelus admiserit, nec morbo o eius danda sit 8 † venia, diligenter explorabis: & si quid tale compereris, p consules q nos, vt æstimemus, r an pro immanitate s 9 † facinoris, si cum posset uideri sentire, commiserit, supplicio afficiendus sit. Cum antem ex literis tuis cognouerimus, tali eum loco atque ordine * esse, vt à suis, vel etiam in propria villa custodiatur, recte facturus nobis videris, si eos à quibus illo tempore obseruandus 10 † esset, vocaueris, t & causam tantæ negligentiæ excusseris: u & in vnumquemq; eorum, prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, constitueris. Nam custodes furiosis non ad hoc solum adhibentur, ne quid pernicio sius ipsi in se moliantur, sed ne alijs quoque exitio sint: quod si omittatur 11 † non immerito culpæ eorum adscribendum est, qui negligẽtiores in officio suo x fuerint.

Martianus lib. 2. 12 † de iudicijs publicis.

LEX XV.

Illud obseruandum est, ne q prouinciam regit, fines eius excedat, nisi uoti y soluendi causa: dum tamen abnoctare z ei non liceat.

Primò ponit de actionibus competentibus præsidi, vel eius familiæ ex contractib. vtrum durante officio possint intentari: & qualiter ei consulatur, si non possint intentari. Secundo ponit de actionibus competentibus ex maleficio secũda ibi. Si quid tamen, & prima subdiuiditur in duas: quia primo prohibet secundo remedium adhibet, secunda ibi. Ita ut actiones, & breuiter. h. d. Actiones præsidi uel eius familiæ competentes non possunt intentari efficaciter durante officio, licet si tempore amissæ forent, daretur ei restitutio: & hoc in actionibus competentibus ex contractibus: competentes autẽ

hic, & C. de episcopa. aud. l. tam dementis, & in decre. q. 15. c. cum percussio, & dist. 5. c. si mulier. & C. de episc. & cler. omnes § præterea, & C. de pen. l. antepen. & inf. ad legem Rhod. de iac. l. nauis onustæ, § quid ergo, & infr. de vulg. subst. l. ex facto, §. Iulianus, infra de parrici. l. pen. & infra ad leg. Corn. de sic. l. infans.

m *Et tamen.*] licet non sit puniendus.

n *Quoniam non tam.*] alias quod.

o *Nec morbo.*] hic est interpositio. Accur.

p *Compereris.*] s. qđ finxerit.

q *Consules nos.*] super dubio iuris, licet iã semel cõsulueris, & rescripsimus qualiter pronunciare debeas: quæ cõsultatio nec hodie, nec olim est prohibita, ut in auth. de iud. §. si. col la. 6. uel dic, qđ etiã de facto consulitur princeps: licet pręses nõ vt inf. de iud. l. cũ qui § 1. & hic dicit.

r *Æstimemus.*] non ergo statur inquisitioni præsidis.

s *Immanitate.*] quia crimen est magnũ.

t *Cum autem vocaueris.*] idest citari feceris eos coram te.

u *Excusseris.*] i. inquisiueris Accur.

x *In officio suo.*] nota q quilibet in officio suo debet diligens esse, non negligẽs, ut hic & infra de excu. tut. l. si duas, §. minuete, & de admi. tut. l. cũ plures, §. nimium, & C. de offi. pręfe. præto Afri l. si quos, nã negligentia omnia lædit, vt in auth. de q. store in prin. 4. col. coll. 6. & C. de anna. excep. l. penultim.

Illud.] CASVS. Præcipit hæc lex q præses prouinciæ non exeat prouinciã nisi caus. uoti, dũ tã non stet per totã noctem extra prouinciam Viuian.

y *Voti.*] nota, q quãdã rõne voti cõceduntur, quæ aliàs non pcederent, ut inf. de procur. l. aut religionis, & l. aut lõga, Ac.

z *Abnoctare.*] i. p totam noctẽ extra prouinciã stare, ut inf. verb. sig. l. vrbanã familij. §. si. hodie dicerẽ per noctẽ & per noctem extra prouinciã stare posse, cũ dicat ꝓpheta: Vouete & reddite dño Deo vestro cui &c. cui est stãdũ, vt in auth. ut cler.

Margin notes: 11 Alg. 7. — 1 † Flo. ibi Episcoporum — 1 † Flo. ta. — 1 † Lingu. qui, &c. — 2 † Fl. receptoresque. — 3 † Flo. furiosi. — 4 † Flor. decesset, animo. — 5 † Fl. ab. ea. — *Cicer. in orat. de Aruspic. respon. dum dicit, quæ potest homini maior esse poena furore. — 5 † Fl. eo. — 6 † Flor. desst, non. — 7 † Flo. saniore non furi o est. — 8 † Fl. est. — 9 † Fl. per immanit. — * Idest, statu, vetere vulgo dicebant Grad. — 10 † Fl. observatus. — 11 † Flo. omni. mitta. ur. — 12 † Fl. Martianus lib. 1.

der. apud propri. episco. §. fina. collat. 6.

Senatusconsulto.] CASVS. Titius tenebatur mihi in decem, vel seruus Titij, postea factus est potestas Bonon. Titius nunquid possum Titium, vel familiarem suum conuenire coram Titio, quæritur? Et respon. quod non, quia actio restituitur mihi finito officio Titij, quæ amissa fuerat eo quod nō fuit instituta: puta actio temporalis.

¶Si quid.] sed pone quod familiæ Titij factum est furtum, nunquid pot. est familia admitti ad agendum ut litem contestetur? Et respon. quod potest.

ex delicto possunt inte̅tari, vt lis in eis contestetur. B.

Marcel. li. j. de off. præsidis.

LEX XVI.

Senatusconsulto a cauetur, vt de ijs quæ prouincias regentes, comitesue, 1 † aut liberti [b] 2 † eorum anteq̃ in prouincia̅ [c] uenire̅t, 3 † co̅traxerunt, [d] parcissime [e] ius dicatur: [f] & 4 † ut actiones amissæ ob eā causam, quod 5 † institutæ non sint 6 † postea̅q̃ quis eorum ea prouincia excesserit, restituantur. [g] Si quid tamen inuito [h] accidit 7 † uelut: si iniuriam, aut furtum passus est: hactenus ius 8 † dicendum est, ut lite̅ contestetur: [i] res q; ablata exhibeatur & deponatur [k] aut sisti exhiberiue satisdato [l] promittatur.

Celsus lib 3. Digestorum.

LEX XVII.

Si forte præses prouinciæ manumiserit [m] vel tutorem dederit, priusquā cognouerit [n] successorem aduenisse, erunt & 9 † hæc rata.

Modestinus lib. 6. 10 † reg.

LEX XVIII.

Plebiscito continetur, ne 11 † quis præsidum munus [o] donumve caperet, nisi esculentum poculentumve, [p] quod intra dies proximos prodigatur. [q]

Magistratus non debet lenis esse suis officialibus, seu subditis: ne alias conte̅natur. Bar.

Callistr. li. j de cognitionib.

LEX XIX.

Obseruandum est ius reddenti, vt in adeundo quidem * facilem sese præbeat: sed contemni se 12 † non patiatur: unde mandatis adijcitur, ne præsides prouinciarū in vlteriorem [r] familiaritatem prouinciales admittant: nam ex conuersatione æquali, contemptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo neque excandescere [s] aduersus eos, quos malos putat: neque precibus calamitosorum illacrimari oportet: id enim non est constantis & rectè iudicis, cuius animi motu vultus detegit: [t] & summatim [u] ita ius reddere 13 † debet, ut authoritatem dignitatis ingenio suo augeat. [x]

Papinianus lib. 1. Respon.

LEX XX.

Legatus Cæsaris, idest præses, uel corrector [y] 14 † prouinciæ, abdicando [z] se non amittit imperium. [a]

Paulus li. sing. de off assess.

LEX XXI.

Præses cum cognoscit de seruo corrupto, uel ancilla deuirginata, vel seruo stu-

1 † Flor. dec. 3. ca.
2 † Ph. libertini.
3 † Flo. venirint.
4 † Fl. ita.
5 † Flo. decet. quod.
6 † Fl. esset.
7 † Flo. accidere.
8 † Flo. tius.
9 † Flo. decet. &.
10 † Flor. li. 3
11 † Fl. vt ne.
12 † Fl. decet. se.
13 † Fl. reddi.
14 † Alias corrector.

* Sutton hoc Augusto Cicero pro lege Manil. Pompeio tribuit.

a Senatusconsulto.] cuius nomen non habemus.

b Liberti.] idest familiares.

c Antequam in prouinciam.] multò minus de his quæ postea contraxerunt, ut infra de in ius vocan. l. 2. & infra de iudi. l. pars literarum, cum hic præses non sit de minoribus magistratibus, vt inf. de iniurijs, l. nec magistratibus.

d Contraxerunt.] scilicet, cum aliquo de ea prouincia.

e Parcissime.] i. non etiam coram superiore: vel ideo dicit parcissimè, quia per executorem permittitur perpetuatio, vel contestatio, ut infra dicit in fine legis.

f Ius dicatur.] ipsis agentibus, vel conuenie̅tis.

g Restituantur.] quomodo hoc, cum non videantur amisisse, ut in ff. de iud. l. 2. §. pen. Resp. ibi amittūtur, sed datur restitutio, et hic: & ita sine damno debet procedere dilatio nec obstat quod dicitur. C. de anna. exceptio. l. j. in fin. quia saltem per executorem potuit hic perpetuare actionem: & ideo amittitur actio, vt C. de anna. excep. l. vt perfectius; sed tamen quia nō facile, vel commode præsides, vel eorum comites idem facere possent, propter multitudinem negotiorum: ideo datur restitutio. ead. est ratio in prouincialibus: quia & eis est graue cum domino vel subiectis domini litigare, vt C. de episc. aud. l. si præses.

h Inuito.] scilicet, vel alij familiari suo, non autem sibi: quia tunc non fieret etiam contestatio, vt C. ne quis in cā sua. l. vn. quæ est ℨ. Azo. vel hic special. vsque ad litem contest. secundum Ioan. And. alias non, vt ibi, & infra de iurisdi. om. iu. l. qui iurisdictioni. Vel dic, coram superiore, ide̅ ecōtra si eius familiaris intulit alij iniuria̅.

i Contestetur.] qua non facta datur restitutio, vt infr. quib. ex cau. ma. l. j. & supra eo. l. j. in prin.

k Et deponatur.] apud iudicem vel aliquem sequestrum: ideo quia persona erat suspecta, ut inf. qui satisd. cog. l. si q̃ est contra Accursius. ADDITIO. Sol. secundū Bar. & di. quod ibi est regulare, hic est casus specialis, quando est persona suspecta, dic, vt no. in l. si fideiussores, §. fin.

l Satisdato.] idest cauto cum fideiussore, & dic, quod satisdato, est aduersarium.

Si forte.] CASVS. Præses prouinciæ antequam successoris cognouerit aduentum, tutorem dedit: & authoritatem manumittendi præstitit, & vtrum hæc valeant: quæritur. Respon. quod sic. Viu.

m Manumiserit.] i. authoritatem præstiterit manumittenti, similem expositionem habes sup. de off. procon. l. vbi.

n Cognouerit aduenisse.] vsque ad cuius aduentum durat eius iurisdictio vt sup. de offi. procon. l. meminisse, licet sit ar. ℨ sup. ti. 2. l. vlti. & sic not. quod potest ignorans, quod nō posset sciens, sic sup. de offic. præfect. vrbani. l. Barbarius, & instit. de testam. § teste. arg. contra inf. de vsu. apio. l. Labeo, quia ibi paria sunt sciens, & ignorans. Accur.

o Plebiscito. Munus.] donum generis: munus ad opes vel ad aliud dona litium refertur: & sic species, ut inf. de verb. sig. l. inter donum.

p Poculentum ve.] quod non est proprie donū vel munus, sed xeniū vt sup. de offi. procon. l. solent, § sin. hodie autem nec hoc accipere debet, nisi in defectū salarij, vt in auth. ut iudices sine quoquo suffragio fiant. exemplar. in fine, j. col. collat. 2.

q Prodigatur.] consumatur, sic C. d. fid. instrum. & iure hastæ fisca. l. pen. lib. 10.

Obseruandum.] CASVS. Præcipit hic, vt præses prouinciæ, qui residet pro tribunali, debeat omnib. præbere aditum, vt possint ad eum ire: sed hoc ita faciat, vt non contemnatur. Iterum dicit, quod quādo cognoscit, non debet clamare contra malos homines: nec etiam lacrymari debet, si ueniat aliqua vel aliquis plorandò. Vltimo reddit rationem de hoc. Viuianus.

r In vlteriorem.] scilicet quàm oporteat.

s Excandescere.] idest fortiter acclamare.

t Detegit.] idest, discooperit, sic institu. de lib. 2. respon. & infra de acq. rer. dom. l. adeo. §. est tamen, in fi. sed nec omnino debet dissimulare, ut sup. de offic. procon. l. nec quicq̃, § circa, & no. mirabilē malitiam, quam docet hæc lex, quod aliud gerant in corde, & aliud simulent. quod optime faciunt Bononien.

u Summatim.] idest, ut regulam tibi tradam.

x Augeat.] vt infra de postu. l. 2. in princ.

y Legatus Corrector.] quæ expone vt supra eod. l. ex omnibus. Accursius.

z Abdicando.] idest volens se ab imperio, idest iurisdictione abdicare, idest separare, non potest, nisi faciat in manu principis, à quo habet: tunc. n. posset, sicut & quando habet à populo, potest, populo petente, vel volente, dimittere, vt supra de orig. iur. l. 2. §. & cum placuisset. quæ est ℨ: a Sic & episcopus non potest renunciare, nisi in manu Papæ, ut in . . decre. 7. q. 1. Gofaldus, & 6 quæst. 3. c. denique.

a Imperium.] idest, iurisdictionem. Accur.

a Pro solutione huius contrarij vide quod no. per Ioan. in ca. quod in dubijs, & c. si de renun. & c. si. de rest. in integr.

Præses

PRæses.]CASVS. Si seruus vel ancilla corruptus, vel corrupta sit, quod de hoc cognoscit præses: si is seruus vel alius fuerit bonus uel actor, puniat hunc corruptorem seuerissime: nam plus punitur qui bonum corrupit, quam qui malum deteriorauit. Viuianus.

a Actor.] id est castaldus, sic instit. de iniu. §. pœna. Acc.

b Substantiam.] scilicet particularem.

1 † Sham iac fituram. Flo. codex habet. Alij habent, non solum ad substantiam.

DE OFFICIO procuratoris Cæsaris, &c.

QVæ.]CASVS. Dicit hæc lex, quod quæ procurator Cæsaris facit, rata sunt ac si princeps fecisset, dum tñ commodum principis faciat, vt subiicit. Item dicit, quod si iste procurator rē Cæsaris vēdat vt suam, non trāsfert dñium: vnde nihilominus vēdere, vel transigere quo ad cōmodū Cæsaris pt: nā bene gerere rē Cæsaris debet. Item, si seruus Cæsaris hæres instituatur, procurator Cæsaris pt iubere seruo, vt hēditatē adeat. Item si Cæsar instituatur hæres, si iste procurator adeat illā hēditatem, acquirit eam Cæsari: & hoc si illa hēditas est soluendo, & locuples: si non sit locuples, nec soluendo, Imperator pōt repudiare illā hæreditatē, hoc dicit cū l. s. q.

* Qui fuerunt, & a quo constituti, & quam iurisdictionem habeant, posita in hunc locum Cont.

c Quæ acta] acta nomen generale: sed gesta rem extra iudiciū tantum factam significāt, vt infra de verb. sig. l. Labeo. in princ. & § fi. Accur.

d Ab eo.] s. Cæsare.

e Quasi rem propriam.] scilicet procuratoris.

f Dominium.] quia nemo errans, &c. ut j. de acq. rer. do. l. si procurator. Sed contra inf. man. l. seruum Titij. §. resp. sed ibi dominus de re sua vendenda, licet suam ignoret, mandauit: hic autem Cæsar in ho: nō fecit cum procuratorem. Io. & vt plene hæc scias, distingue: cum gestor negotiorum alicuius venditur: aut vendit rem quæ uere ipsius domini est, aut quæ uerè est ipsius gestoris. Si vere gestoris, si quidem gestor sciens esse suam tradat, transfert dñium, etiam si tanquā sit dñi tradat, vt inf. de cur. fu. l. Iul. §. j. si uero nesciens gestor esse suā tradat, si quidē tanq̃ dñi, & uelut procurator tradatur: nec transfert dñium, nec ei obst. exceptio. ut inf. de acq. re. dom. l. si procuratori uel, quod uerius est, licet non transferat, tamē repellitur: quia & si tanquam procurator uendit, tenet de euictione: quia uendit sponte: sicut in fideiussore, quia secus est si ex necessitate: quia non tenetur de euictione, ut officialis, ut C. de euictio. l. exceptio & j. fa. ercis. l. q. erat. & inf. man. l. seruum Titij. Si vero uelut suam uenderet & traderet, & uere esset sua. sed non credebat esse suam ex ea causa ex qua erat, dominium quidem non transfert, sed exceptionem patitur, ut inf mand. l. seruum Titij. §. resp. Cū autē rē domini uendit, si quidem non vendat tanquam do

prator, si actor a rerum agentis corruptus esse dicetur, uel eiusmodi homo, ut non solū 1 † iactura aduersus substantiā, b sed ad totius domus euersionem pertineat, seuerissime animaduertere debet.

TITVLVS XIX. De officio procuratoris Cæsaris, & rationalis.*

Gesta per procuratorem Cæsaris tenent, & valent, dummodo diligēter, & nō cōtra commodum Cæsaris sint gesta: & per procuratorem Cæsaris quæritur hæreditas Cæsari: quæ si appareat postea non soluendo, habetur pro non adita h. d. vsq; ad l. curatores. Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit vnum dictum generale. In secunda ponit aliud dictum cū quadam limitatione primi dicti. In tertia ponit vnū speciale circa procuratorem Cæsaris. In quarta ponit aliud speciale. secunda ibi, si rem Cæsaris. tertia ibi, est & hoc præcipuū. quarta ibi, Quod si ea.

Vlpianus lib. 16. ad edictum.

LEX PRIMA.

QVæ acta c gestaque sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo d comprobantur, atque si a Cæsare gesta essent. 2 † Si rem Cæsaris procurator eius quasi rem propriam e tradat, non puto eum dominium f transferre. tunc enim transfert, cū negotium gerens Cæsaris, cōsensu ipsius g tradit. Denique si venditionis, transactionis 3 † vel donationis causa quid agat h nihil agit: non enim aliena e ei rē Cæsaris, sed diligenter i gerere cōmissum est. ¶ Est & 4 † hoc præcipuū k in procuratore Cæsaris, quod 5 † eius iussu seruus Cæsaris l adire hæreditatem potest; & si Cęsar hæres instituatur, miscēdo se opulētæ* hæreditati, procurator hæredē Cæsarem facit. m

Paulus li. 5. Sentētiarum.

LEX II.

QVod si ea bona, ex quib. Imperator hæres institutus est, soluendo non sunt, re perspecta consulitur Imperatori n 6 † Hæredis enim instituti, in adeundis vel repudiādis 7 † huiusmodi hæreditatibus, o volūtas exploranda est.

Procurator Cæsaris non potest imponere penam deportationis: sed colonos improbos potest a colonia remouere: neque ad eandem iterum reuerti possunt.

Callistra. lib. 6. de cognit.

LEX III.

CVratores p Cæsaris ius deportandi non hñt, q q a 8 †

miri, sed putans esse suam, tanquā suam, nullo modo trāsfert dominium, ut hic, & j. de cur. fu. l. Iul. §. j. Si uero uendat tanquam dñi, & sciat esse dñi, uel non etiam vēdat tanquam domini, sed ut suam, sciens eam esse domini, & gerens officium dñi, cum in tribus casibus alienat, vt si habeat speciale mandatū, vel si gñale, & habeat liberam administrationem, uel in rē suam sit procurator, vt inf. de iureiu. l. iusiurandū, § si & l. s. q. & j. de procu. l. procurator tutorū, & l. procurator cui, nisi in hoc casu vbi habet liberā, & tamen non alienat, nisi expediat, ut in prin. huius legis.

2 † Fl. suam.

3 † Flor vel transactionis.

g Consensu ipsius.] s. Cæsaris, sed et sine cōsensu eius, si tñ ei expediat, dico eum uendere, & dominium transferre posse, arg. inf. ad Treb. l. mulier q̃ duobus, § si cum distrahere deberet.

4 † Flo deest, &.

5 † Flor quod & eius.

h Quid agat.] s. cōtra commodū Cæsaris: alioquin pt, vt in prin. huius legis, & j. de iu. fisc. l. aufertur. § actores, & idem in similib. ut j. de transa. l. cum hi. § si prætor. & j. de pac. l. contra iuris, § si filius, & infra de admi. tu. l. Lucius, § fi. Accur.

* Ergo per curatores procuratores, primo... rum hæreditas non acquiritur, ut multis alijs argumentis probatur lib. 2. subseruientium Cont.

i Diligenter gerere.] s. nonne bene pt gerere alienando, vt C. de adm. tut. l. non omni. & inf. ad Treb. l. mulier. § si is, sed hic loquitur cum nō expediat alienare: alioquin sic, ut j. pro emptore, l. q. fundum. § si tut. & j. de admi. tu. l. lex quæ tutores, § fi. quia hic hēt liberam administrationem, ut j. eod. in prin. unde uidetur posse alienare. sed spāle est, ne in Cæsaris præiudiciū alienet. alias contra, ut j. de procu. l. procurator cui Azo.

6 † Fl. Imperatori. Aut. Aug li. 1. emendat c. 6.

7 † In nonnullis exemplaribus non habentur hæ duæ voces vel repudiandis.

8 † Huius pene.

k Est præcipuum.] i. spāle ut hic, & j. de acq. hær. l. si qs bona. § si statu. fisci.

l Seruus Cæsaris.] institutus.

m Cæsarem facit.] in alio procuratore secus, ut inf. de acq. hær. l. Paulus respon.

n QVod si. Imperatori] vt liceat ei abstinere, uel quod melius est, vt perinde habeat, ac si adita non fuisset, vt infra de iure fisci. l. j. § an bona.

o Huiusmodi hæreditatibus.] & in alijs, vt instit. de hæred. qualit. & diff. § fi. & inf. de success. edic. l. j. §. vnusquisque nisi in furiosis & pupillis, ubi tutoris exigitur uoluntas, vt infra de autho. tuto. l. si ad pupillum.

CVratores.]CASVS. Denegatum est procuratori Cæsaris, vt non possit aliquem deportare, quia non habet ius pœnæ constituendæ, quia non potest permittere, ut aliquis redeat de pœna deportationis, in fi. leg. huius. Sed pone quod procurator prohibuit alicui ne ad prædia Cæsaris veniret: non debebit is cui prohibuit, ad prædia Cæsaris venire.

p Curatores.] idest, procuratores.

q Non habent.] idest, denegatum est ei: alioquin nulla

esset

esset ratio: cum idem positum cum ratione esset.

a *Tumultuosum.*] scilicet aliquem hominem.

b *Prohibuerint.*] quod sine causa non fit, ut not. infra de publ. l. cotem, §. agri.

c *Deinde.*] hoc referunt quidam ad id quod in princip. l. dicitur: dixerat eũ non habere ius deportãdi: sic nec habet ius, ut possit permittere aliquem redire à pœna deportationis: q. enim non possunt damnare, nec absoluere, ut infra de reg. iur. l. nemo, & infra de re iud. l. qui condemnare, & est pro eis, infra, de pœn. l. 3. §. fin. & infra de publ. l. cotem, §. f. sed Io. refert ad proximum dictum: quia si prohibuit aliquẽ accedere ad prædia Cæsaris, non potest postea permittere, ut redeat ad ea, qui semel siue bene, siue malè functus est officio suo, ut infra de re iudi. l. iudex. & l. quod iussit. in fine. & not. officium eius esse in negotiis maximis: sed & iurisdictionem habet inter fiscum & priuatum.

1 † *Flo. dessi, sed.*

2 † *Flo. dessi, aeternus.*

3 † *Flo. dessi. Alexandria, & nota cum Cuiacio ex Spartia. Alexandrinos, fuisse contentos uno iudice quem Cæsar dedisset, & hoc est iuridicus, de quo hic, cui postea Seuerus addidit etiam ordinem decurionum. Quod autem stare debeat Alexandriæ, Con. cor. C. eod. tit.*

a Sequuntur Bart. Pau. & Ias.

2 Et male Paul quamuis Alex. nitatur saluare.

pœnæ constituendæ ius nõ habent: si tamen quasi tumultuosum, a vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerint b in prædia Cæsariana accedere, abstinere debebit. idque diuus Pius Iulio rescripsit: sed 1 † deinde c neque redire cuiquã possunt permittere. idque imperatores nostri Verus 2 † & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserunt.

TITVLVS XX.

De officio iuridici Alexandriæ. 3 †

Vlpianus lib. 26. ad Sabi.

LEX PRIMA.

ADoptare quis apud iuridicũ potest: quia data est ei legis actio. d

Idem lib. 39. ad Sabinum.

LEX II.

IVridico, qui Alexandriæ agit, datio tutoris constitutione* diui Marci concessa est.

DE OFFICIO iuridici Alexandriæ.

d *ADoptare.* Legis actio idest legitimi actus perficiũtur, vt emancipatio, & similes, vt in authen. de defen. ciui. §. nulla. coll. 3.

DE OFFICIO EIVS CVI MANDATA est iurisdictio.

Vide quæ ex Liuio, & aliis notat Cuiac. in hunc locum.

Dictum est de officiis ordinariis: nunc de officio delegati 1. licet, & de ordinario aliqua leges dicant. Alii sic. 2. Dictum est de iurisdictione ordinaria aliqua est in cognoscendo: nunc de ea quæ est in delegando. scilicet quis delegat, & cui. & qua causa, & qualiter officium suum explicat delegatus, de primo infra l. si in princ. de secundo nihil, de tertio hac l. per totũ, de quarto infra l. si & l. 1. in fi.

QVæcunque] CASVS. Hæc lex tractat de iurisdictione iudicis quæ sit, & qualiter possit alicui delegari. Circa quod proponit duas regulas primo, secũdo infert ex prima regula. tertiò probat primam regulã, quarto dat exemplum ad regulã. Et sic diuiditur quatuor hæc lex. Prima regula est, quod omnis iudex, cui cõpetit merum imperium uel mixtum, alii id delegare non potest. Secunda regula est, ꝙ ea quæ competunt iudicib. iure magistratus, delegari possunt: vnde infertur ex prima regula, ꝙ omne quod est meri vel mixti imperij, non põt delegari, ut cauetur l. Iuli. de adul. quia ille magistratus cui competit illius l. cognitio, non poterit delegare. Item probat alio arg. quia si dominus sit à familia occisus, prætor de hoc cognoscet ex speciali mandato, sicq; simul propter hoc non delegatur. Deinde quæritur, an is, qui habet cognitionem cuiusdam causæ, habeat aliquam iurisdictionem propriam. Et resp. ꝙ habet modicam coertionem, uel iurisdictionem delegatam, quasi ex alio: non autem habet imperiũ merum, quasi dicat, non habet iurisdictionẽ ordinariam. Nam licet proconsul mandet legato suo iurisdictionem: tamen non transfert merum imperium in legatum suum: & ita ponas. Mihi mandata fuit iurisdictio: an mea propria, siue illius qui mandauit? Et resp. quod mea. Deinde si ille, qui mihi illam mandauit, merum hẽt imperium, non vĩ demandasse illud: tamen quamuis ex suo mandato nõ habeã imperium merũ vel mixtum, tamen habeo coertionem.

TITVLVS XVI.

De officio eius, cui mandata est iurisdictio.

Causæ meri & mixti imperij conceduntur maiorib. iudicibus specialiter & expresse in priuilegium: & in eo non possunt delegari nisi in casu absentiæ: causæ vero iurisdictionis in fine omittuntur: & competunt cuilibet magistratui, & delegari possunt. hoc dicit.

Papinianus lib j. quæstionum.

LEX PRIMA.

QVæcumque e * specialiter f lege, g uel senatusconsulto, h vel constitutione i principũ tribuuntur, k mandata iurisdictione l nõ trãsferuntur: q vero iure magistratus m competunt,

* *Quia iure magistratui non compete. bat. l. muto. §. tutoris, infra de tutel.*

3 Sequitur Bart.

e *Quæcunque.*] hoc signũ, quæcunque comprehendit 3 ea quæ spectant ad merum imperium, uel mixtũ: quia hæc specialiter mandantur maiorib. Iurisdictio. enim & si demandetur per legem, imò quia per legem demandatur, alteri delegatur, vt ĩ. de iurisdict. omniũ iudicũ, l. more, & l. & quia, quia non specialiter mandatur alicui.

f *Specialiter.*] duo dicit, specialiter, id est expresse. item in priuilegiũ, quia de maiorib.: & ambo sunt necessaria: & alterũ non sufficit, vt hic, & in gl. super verst. Quæ uero infra hac l. & ideo dicit specialiter &c.

g *Lege*] vt l. Iulia. de adul. & de vi pub. & pri. vt hic habij dicit.

* *Alc. li Par. a. 3. ca. 1. & 6. l. hanc egregie declarat, & Io. Longouall. in tempt trium. num. 147. cũ mult. seq.*

h *Senatusconsulto.*] Syllaniano, ut ĩ. hac l. §. & si a familia.

i *Constitutione.*] pone exemplum, ut C. de peda. iudi. l. 2 in fin. vbi dicit de ingenuitate, & libertinitate. Item vt C. ne li. po. l. j. Item quæstio fit de restor. l. j. §. j. Item vt infra de transla. l. cum hi § si prætor. in fi.

4 Ista duo exempla reprobat sol? Albe. dictamen quod omnia exẽpla glo. sunt bona secundum Alc. & Ias.

k *Tribuuntur.*] hic no. quatuor 5 esse ordines magistratuũ, illustres, spectabiles, & clarissimos, & simplex magistratus. Primis tribuuntur hæc, q sunt de mero vel mixto imperio: nã dantur præsidi prouinciæ, ut ĩ. de offi. præsi. l. illicitas, §. qui vniuersas, qui est clarissimus, vt C. de pti. car. l. j. ergo multo magis spectabilib. & fortius illustrib. qui aũt sint de quolibet ordine, notauimus in auth. vt ab illustri. & qui super eã dig. sunt in princ. coll. 5. Dic ergo tribuuntur, ut maiorib. magistratib. secus vero si municipalib. magistratib. qui minimi sunt aliquid ẽt specialiter demandatur, sicut eis mandat, ut in auth. de defen. ci. §. & iudicare, & § audient, & §. sed nec proprietas. collat. tertia: tunc. n. demandatur, quia iure magistratus cõpetit, ut hic dicit. Vel dic melius, ẽt si aliquid mandetur minimis specialiter, non tñ dr̃ specialiter committi. ut dicemus ĩ. in gl. quæ incipit, idest propter vim &c. & sic dic specialiter, s. in priuilegium: sed vbi causæ meri, vel mixti imperii specialiter, uel in priuilegiũ committunt? Resp. eo ipso, ꝙ inferiorib. negatur, ut ĩ. ti. 2 magistratibus, sed & committuntur, ut supra de offi præsi. l. illicitas, § qui vniuersas, habent enim ut maiores, sed hæ committuntur.

5 Imo sunt quinque ex quo reperiũtur superillustres. Bar. & Ias.

l *Iurisdictione.*] s. tota. idem puto. 6 & si id nominatim cõmittat præses quod ei specialiter est tributum, secundum Azo. ut infra de reg. iu. l. nemo potest.

6 Idẽ Alex. & Ias.

m *Quæ vero iure magistratus.*] idest propter vim magistratus cuiuslibet, ut infra de iudi. l. cum prætor. §. idem. dicitur ergo iure magistratus aliquid alicui competere, quod competit eo ipso quod magistratus est: hoc est, id haberet etiam si vilissimus esset magistratiunculus: licet ergo & merum imperium competat cuilibet illustri, & clarissi

clarissimo, eo ipso quod est in eo magistratus: non tamen competit nisi eis maioribus, nam minimis: & dic, quæ verò iure magistratus, s. cuiuslibet, vt authoritatem præbere manumittentibus; sed hoc secundum has leges non videtur demandari: vt infra eod. l. 2. in prin. sed expone eam, vt ibi diximus. Item vt apud se testa. aperiantur. Item pecunias causas, & maximè viles audire, & criminales leues, & similia: vt in Authen. de defen. ciui. §. sed neque, & §. ex prouinciali, & §. audient quoque, col. 2. & C. de magist. mu. l. 2. & C. de iud. l. fin. si verò quia de maioribus est, aliquid habeat in priuilegium specialiter l. vel senatu sibi iniunctum, illud non demandat: specialiter ideo dixi, quia si non specialiter alicuius rei cognitio, scilicet in priuilegium (alij dicunt, idest expressim & singulariter in priuilegium) sed generaliter omium causarum discussio alicui iudici, etiam maximo, putà, quæstori, demandetur, secus est, quia demandet de his quæ non spectant ad merum vel mistum imperium: ut in Auth. de man. Princ. in princ. & §. si tibi, & in illo §. quod si delinquentes, col. 3. & supra de offi. procon. l. si in aliquam, §. fi. & supra de offic. præfec. vrb. l. j. §. cum vrbem; & supra de offic. præsi. l. omnia, vis ergo est facienda in illo verbo, specialiter, quasi dicat, committuntur in priuilegium: & quia de maioribus est.

a *Mandari possunt.*] sed tutelæ datio videtur competere iure magistratus; vt infra, de tuto. & cu. da. ab his. l. ius dandi, & tamen non delegatur: ut in eod. tit. ne mandante, quæ est contra: sed dic a quo datio tutoris non competit iure magistratus: vnde non mandatur, nisi habenti iurisdictionem: vt alicui magistratui: & tunc non iure magistratus, sed propter iussum legis dicitur competere, & sic d. l. ius dandi, intelligitur: vt Insti. de Attil. tu. §. antepe. hodie autem iure magistratus dico competere, si pupilla substantia sit infra quingentos aureos: vt Institu. de Attil. tu. §. antep. item contra in Auth. de mand. Prin. §. eos autem, col. 3. & in Auth. vt iud. sine quo. suf. §. nulli quoque, col. 2. & in Auth. ut nulli iu. §. 1. col. 9. in quibus legibus prohibentur loci seruatores: sed certè longe aliud est aliquam causam alicui committi: quod fieri potest, ut hic: & aliud prohiberi huius loci seruatores per prouinciam ire ad crimina exploranda, & præsidi referenda: quia plerique malum sub velamine boni faciebant: vt dictis lit. dicitur.

b *Et ideo.*] duo generalia posuit primum circa merum, & mistum imperium, secundum circa ea quæ iurisdictionis sunt: nunc infert ex primo.

c *Exercitationem.*] idest cognitionem, aliàs exercitationem, aliàs executionem: & de maioribus magistratibus dicit.

d *Iurisdictionem.*] hic no. etiam mero imperio iurisdictionem inesse.

e *Huius.*] quod prædicta regula sit uera, sic probat &c.

f *Fortissimum.*] ideo quia hæc dictio, si, infra posita ponitur, pro, quia; vnde ratione cessante, cessat effectus: vt infra de iur. pat. l. adigere, §. quamuis, quandoque autem ponitur, pro, quamuis. h quandoque in vim conditionis; & tunc hic arg. a contrario sensu sumi non potest. & sic soluitur contra. C. de condi. infer. l. cum patrem: vel speciale ibi, & hic vi conditionis ponitur; quia prauus esset sensus, & quod subijcit, non aliter c &c. est a contrario sensu: vel aliter, cauebatur in l. Iul. cognitionem mandari posse: ergo idem in alia criminali & publica accusatione: cum ratio diuersitatis reddi non possit: vt infra de verb. ob. l. à Titio, in fi. 1. rñ. & ita non dicitur à contrario sensu, sed fortissimum arg. sed de similibus ad similia.

g *Possit eam.*] s. cognitionem tñ, non & definitionē d, maximè in capitali cā, vel membri abscissione; vt in Auth. de col. §. prohibemus, col. 9. sed aliud est in eo qui substituitur alicui defuncto, cui oīs executio datur, vt C. de offi. eius qui vi al. ge. l. 2. sm quosdam, vel dic vt ibi. Itē excipe legatū proconsulis, qui de eo crimine cognoscit: & de suspecto & pro. on. l. solent, in princip. & infra eo. cognitio in prin.

h *Proficiscatur.*] idest si ex necessitate contingat eum abesse, sic in Auth. de iud. §. 1. col. 6. & in Auth. ut defun. sen. fune. §. illud, circa princ. col. 6.

i *Non aliter.*] arg. triplex hic collige: primò quia sumendū est arg. à contrario sensu, sic infra mand. l. si procuratorē, §. ignorans. Secundum, quia alias prohibita ex necessitate cōceduntur: vt sup. de off. consulis, l. 1. §. 1. Tertium, quia quod in vno conceditur, in cæteris prohibetur, sic C. de procu. l. maritus, & infra de supel. leg. l. legata. Item quartum: quia ea demum generali concessione facta, transeunt, quæ specialiter possunt concedi, ex eo, quod diximus supra, mandata iurisdictione, &c. & tradit nunc, quia specialiter non conceditur, sic infra de lib. & posth. l. Gallus, in prin. & C. de quad. præscr. l. 2. in prin. arg. contra infra de acqui. rer. dom. l. quædam.

ADDITIO. Dic quod aliud est generalitas: aliud vniuersitas, nam in generalitate quælibet species consideratur de per se: sed in vniuersitate non: quia omnes faciunt vnum totum: ut in l. eum qui ædes, ff. de vsucap. secundum Paulum de Castro post Pet.

k *Quam.*] pro quamuis.

l *Iurisdictio.*] scilicet iure magistratus competens.

m *Senatusconsulto.*] scilicet Syllaniano, cuius authoritate cognoscitur, an sit dominus à familia occisus, uel non: ut infra ad Sylla. l. 1. in prin. Accur.

n *Qui mandatam.*] mandata & delegata iurisdictio idem est. e Vel dic, mandari, quando vniuersitas causarum: sed delegari, quando species vna committitur, vt colligitur infra & de iur. om. iud. l. solent, unū tñ q̄nq; pro alio ponit.

o *Nihil hēt.*] imò vř hēe proprium, vt inf. eo. l. cognitio. §. cum propriam, quæ est ʒ, sed dř hic non hēe proprium impropriè, eo quod pp reuocationem cito amittere pōt, vt ar. C. cōtra de leg. l. fi. §. sed quia, & infra de reg. iu. l. plerumque, uel dic as f non habet proprium, s. quod sit ordinariū: hēt tñ delegatum, & hoc subijcit, verius est, &c. uel continua, ideo vtitur. quia verius est, &c. prout dicis sm duas expositiones permitti, uel concedi. nec obstat prout dixi transferri, infra de re iudic. l. ait prætor, quia ibi propter arbitrum dicit, non propter delegatum iudicem.

p *Iurisdictionem.*] scilicet delegatam in delegatum.

q *Transferri.*] idest permitti, vel concedi, s. ordinariam, & sic non ob. prin. huius. §. sic fortè ponitur; infra de in rem verso, l. pen. §. fi. sic inf. de pact. l. 2. § fin. Vel dic, transferri delegatam, non ordinariam, sm duas primas expositiones.

r *Transire.*] nota subtilem rationem, iurisdictionem transferri, quia habet ex se iure magistratus merum imperium, non quia habet specialiter a lege, ut de maiorib.

s *Paulus notat.*] determinando, non corrigendo.

t *Imperium.*] idest, modicam coercionem.

u *Cohæret.*] hic quidam dicunt esse mistum imperium, idest,

---

mandari possunt. a & b ideo videntur errare magistratus, qui cum publici iudicij habeat exercitationem, c lege, vel senatusconsulto delegatam, 1 † veluti lege Iulia 2 † de adulterijs, & si quæ sunt aliæ similes, iurisdictionē d suā mandant, huius rei e fortissimum f argumentum est, quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, ut is cui cōri gerit exercitato 3 † possit eam g si proficiscatur, h mandare. Non aliter i itaque mandare l poterit, quam k si abesse cœperit: cum aliàs iurisdictio l etiam a præsente mandetur. Et si a familia dñs occisus esse dicetur, cognitionem prætor quam ex senatusconsulto m habet, mandare non poterit.

Delegatus non habet iurisdictionem propriam: sed vice fungitur delegantis: habet tamen modicam coerctionem hoc dicit.

¶ Qui mandatam n iurisdictionem suscepit, proprium nihil habent. sed eius 4 † qui mandauit iurisdictione, vtitur. Verius est n. more maiorum iurisdictionem p quidem transferri: q sed merum imperium, quod lege datur, non posse transire. r Quare nemo dicit, animaduersionem legatum proconsulis habere mandata iurisdictione. Paulus s notat; & imperium, t quod iurisdictioni cohæret, u mandata iurisdictione transire: quod 5 † verius est.

---

y ad intell. ad. Iun. Hē nobis l. naturaliter, nume. 150. de vsucap.

a Quando mapbes tm aom ba. lauil ... Seqtr ...

1 † Aliàs, delatam.

2 † Flor. legis Iuliæ.

3 † Exercitio. Flo.

a Sequitur gl. Bar. Ale. & Ia.

b Et tunc non valet arg. à contrario sensu sm Alex. & Ia.

c Reprobatur per Alc.

d Glo. sequitur B. & Bal. contrarium tñ tenēt Sal. Im. & Ia.

4 † Flor. sed & nunc.

5 † Fl. Transferri.

e Istam sequitur Ia. secunda tñ magis probat per l. fi. inf. eod.

f Idem P. Pau. & Ia.

idest, modicam coërtionem. nos contra: ut infra eod. l. fin. in fin.

MAndata.] CASVS. Præses mandauit mihi cognitionem causarum generalem alicuius loci: & quidam minor xx. anno. vult manumittere seruum suum: numquid possum ei minori manumittere volenti authoritatem præstare, quæritur? Respond. quod non, puta alterius partis prouinciæ, vel regni. Item pone, tutor prædium minoris vendere vult: quia tenetur pupillus ære alieno, vnde prætor debet per se cognoscere, an sit illud prædium alienādum, numquid potest prætor illam cognitionem alii delegare? Et respond. quod non: sed ipse cognoscat. Viuianus.

a *Mandata iurisdictione.*] specialiter, uel generaliter.

b *Consilium.*] idest authoritatem manumittendi præstare: ut supra, de officio procons. l. 2. in fi. & supra eod. l. j. in respon. & hoc quando causa manumittendi probanda est, ut cum minor 20. anno manumittit ut Institu. qui manu. non poss. §. eadem, alias contra: quia non interuenit causæ cognitio.

c *Causa cognita.*] scilicet si grauati sunt minores mole æris alieni: ut C. de præ. minorum. l. ob æs. & infra de rebus eod. l. j. §. quod si forte, & l. magis, §. si æs, vel forte ad instar ecclesiæ, quando plus incommodi affert quam commodi: ut ar. in Authen. non alie. §. p.nul.

d *Nequaquam.*] quia specialiter eis demandatur diui Seueri constitutione: ut infra de reb. eor. l. si præt. eius. * tamen hanc iurisdictionem ordinariam habet interponendi decreti lege sibi concessam: ut C. de offic. eius qui vicem alicuius iudicis obtinet, l. 2. quæ est con. Accursius.

Manumissio debet fieri cum causæ cognitione. Item venditio rerum minoris non potest delegari. Bartolus.

Vlpianus libro tertio de omnibus tribunalibus.

LEX II.

MAndata a iurisdictione à præside, non potest cōsilium b exercere * is, cui mandatur: & 1 † si tutores vel curatores velint prædia vendere, causa cognita, c id prætor vel præses permittit. 2 † quod si mandauerit iurisdictionem, nequaquam d poterit mandata iurisdictione, eam quæstionem transferre.

Delegatus licet sit alias ordinarius, tamen vice delegantis fungitur in causa delegata. Bart.

Iulianus libro 5. Digestorum.

LEX III.

ET si prætor sit is, e qui alienam f iurisdictionem exequitur, non tamen pro suo * imperio g agit: h sed pro eo, cuius [mandato 3 † ius dicit, quoties partibus eius fungitur.

ET si prætor.] CASVS. Magister delegauit causam inter scholares domino episcopo vel potestati: non cognoscet episcopus vel potestas pro sua iurisdictione: sed tamquam magister.

e *Sit is.*] pone exemplum quod magister delegat causam inter scholares potestati vel episcopo, & trahe ex hac lege argumentum, quod facit non tamquam ipse, sed tamquam alius, sic supra de adoptio. si pater, §. qui duos.

f *Alienam.*] scilicet ordinariam, suam tamen delegatam.

g *Imperio.*] idest, pro sua iurisdictione.

h *Ait.*] idest, cognoscit. Accursius.

COgnitio.] CASVS. Dicitur in hac l. quod proconsul potest cognoscere de suspecto, & suo legato delegare, & hoc dicit, in principio in genere, & postea in specie, quia probat per uerba cuiusdam Imperatoris. Vltimo ponit quatuor casus: quorum cognitiones delegari possunt alijs.

i *Mandari potest.*] datio autem delegari non potest; ut supra, de tuto. & cura. da. ab his. l. nec mandante. nisi ei qui subiectus est, & cui imperari potest, & qui alias iurisdictionem habet: ut Institu. de Attil. tut. §. sed hoc iure vtimur, per legem tamen quæ dat ei priuilegium, competit legato proconsulis: ut supra de offic. proconsu. l. pen. sed certe nec cognitio de suspecto videtur posse delegari, quamuis hoc dicatur: ut infra ad Turpi. l. 2. §. suspecti. quæ est contra. Solu. ibi præsidis appellatio generaliter ponitur, ut comprehendat etiam delegatum hunc: ut supra, de officio praesi. l. 1. & exclusio, quæ ibi ponitur, excludit illos qui nullam habent iurisdictionem: qui etiam ex delegatione cognoscere non possunt. hi verò legati iurisdictionem habent aliquam, argum. tamen contra huic solutionem habes supra lege proxi. Vel dic, speciale in legato procōsulis in hoc, nā & alia habet specialia: ut supra, de officio proconsul. l. solent. hic enim in legato proconsul. Africæ loquitur: secus autem in legatis ceterorum rectorum prouinciarum. non autem secus in legato prætoris, qui Romæ residet: ut infra, de suspec. tut. l. j. §. an autem. Accursius.

k *Cum propriam.*] idest, quæ erat tua propria, non quæ fiat eorum propria, alias contra: ut supra, de officio proconsul. l. legatus proconsulis, & supra eod. l. j. §. fin. Accursius.

Cognitio de suspecto tutore potest delegari.

Macer. lib. 1. de offi. præsidis.

LEX IIII.

COgnitio * de suspectis tutoribus mandari potest: i immo etiam mandata 4 † generali iurisdictione, propter vtilitatem pupillorum eam contingere constitutum est, in hæc verba. Imperatores Verus 5 † & Antoninus Gradus 6 † proconsuli Africæ. Cum propriam k iurisdictionem legatis tuis dederis, consequens est, ut etiam de suspectis tutoribus possint cognoscere. *

Ea, quæ semiplenam causæ cognitionem requirunt, & in quibus decretum interponitur, delegantur: hoc dicit:

¶ Vt possessio bonorum l detur, m vel si cui damni infecti nomine caueatur: ut is possidere iubeatur: aut uentris nomine mulier, uel is cui legatum est, legatorum n seruandorum causa in possessionem mittatur, mandari potest. o

l *Vt possessio bonorum.*] sic pone ut sint duæ partes. Vel dic, quod vnas & converte, & sic dic bonorum possessio, & possessio. sed in his tantum b quæ ius non tribuunt: ut Carboniana, & quæ uentris nomine datur, & quæ datur filio emancipato gratia agnoscendæ litis, in querela inofficiosi testamenti, de qua dicitur infra de inofficio. testamen. l. Papinianus, §. primo. secus uerò ordinariæ, & vij. extraordinariæ ius tribuunt, ideoque causa cognita dantur, ut infra, quis ordo in bonorum possessio ser. l. 2. §. dies, & infra de bonor. possess. lege 3. §. si causa, & ideirco non demandatur: ut supra de officio proconsul. leg. nec quicquam. § 1.

m *Detur.*] idest, pronuncietur danda.

n *Legatorum.*] sed nonne hoc exigit causæ cognitionem, ut infra, ut in poss. lega. l. si is a quo. in fin. prima responsio ergo non demandatur, ut supra de officio proconsul. l. nec quicquam. §. primo, respondeo, summaria, non plena exigitur cognitio causæ ut dicitur d. l. si is a quo.

o *Mandari potest.*] immo videtur quod mandari non possit, ut cum sit mixti imperij: ut infra de iurisd. omn. iud. l. ubi e, quæ est contra. Sol. d secundum R. & Azo. quod hic dicitur mandari posse. ut bon. poss. detur, sic intelligitur ut delegatus cognoscat, danda sit, vel non possessio; & etiam pronunciet mittendum vel non; ceterum vt cognoscat & pronunciet, & re ipsa mittat, mandari non potest, ut ibi, & infra ad munic. l. ea quæ. §. magistratibus.

* Consilium exercere interpretatur hic Marius pro eo quod est cōsiliarios præsidis in consilium cogere, de qua re vide Alcia. li. 1. parerg. cap. 42. Contius reprehendit sic, qui idem et Æ. lia Sancta est spe. cialiter desertur. Vlpian. in fragm. & Theophil. qui etiam quid sit consilium recte & vere explicant, quā Marius quidam semibarbarus ad cuius scripta in hanc l. hactenus in libris impressis remittebatur mi sellus lector ... ducente.

1 † Flor. desyt, &.

2 Flo permittat.

* Nam & a. P. prætorio appellatur, cū sit datus index. l. vn. de appel. Cont.

3 † Flo. mandata.

* Suffectus legit hic Deus.

* Vide per l. huius intelligentia Alcia. li. 2. par. c. 1.

4 † Flor. ea mandata.

5 † Flor. Seuerus.

6 † Flor. Bradua.

* Vide his Anton. Augu. lib. 1. emēdat. ca. fin. sub fin. et no. quod Quidam contineri possessio. lege, cognoscere ut ab ijs possessio bonorū detur: vel si cui damni infecti non caueatur, vt, & c. hasce dictiones mandari potest, in fine positas omittens.

a Imò dicitur a m Pau.

b Idē B. Ba. & P.

c Et bene Bar. & P.

d Sequuntur B. H. P. & Lanc.

Manda-

Mandatam.] CASVS. Primo dicit, quòd delegatus delegare non potest. Secundo dicit, quòd si alicui causa delegatur, imperium mistum vel merum ei non delegatur, sed modica coertio transit ad eum delegatum, vnde iste delegatus poterit punire illum, qui fuit contumax coram se. Viuianus.

a Neminem.] Nota delegatum delegare non posse: vt hic, & infra de iurisdict. omnium iudicum, l. more. & C. de iudi. l. à iudice, in princip. Sed contra inf. quis, & à quo app. l. lege prima, § fina. sed dic, ibi delegatam vniuersitatẽ causarũ: quo casu vnam ex his potest delegatus delegare, vel quasdam: vt infra de iurisdictione omnium iudicum, l. solet. hic autem tantum vna, vel certæ causæ erant commissæ. Item contra infra de iudic. l. cum prætor. §. j. sed speciale in legato proconsulis. Item contra. C. de iud. l. à iudice, in fi. sed ibi speciale.

b Etiam imperium.] non dicas merum vel mistum imperium: licèt hoc quidam dicant: quia illud delegari non potest: vt supra eodem, l. j. respon. sed modicam coertionem, ut statim supponit infra de iurisdictione omnium iudicum, l. magistratibus, in fine.

1 † Vel coertione.

* Assessoribus salaria instituit Imper. Seuerus, quorum sæpe dixerit eos esse promouendos qui per se Rempublicã gerere possent, non per assessores, & vnumquemque hoc agere debere, quod notat Lamprid. in eodem. Idẽ Plato. dialog. 2. de legi.

* Assessorum materiã ordinate & copiose positã habes in Reper. tra. in lit. A. in ver. Assessor.

* Non tantũ in subscriptio. l. 2. C. eod.

Iudex delegatus non delegat, modicam tamẽ coertionem habet.

Paulus lib. 18. ad Plautium.

LEX V.

Mandatam sibi iurisdictionem mandare alteri neminem posse, a manifestum est. Mandatà iurisdictione priuato, etiam imperium, b quod non est merum, videtur mandari: quia iurisdictio sine modica coertione 1 † nulla est.

TITVLVS XXII.

De officio assessorum. *

Paulus libro singul. de officio assessorum.

LEX PRIMA.

Omne officium assessorum, * quo iuris studiosi a partibus suis funguntur, in his ferè d causis constat: in cognitionibus, e postulationibus, f libellis, g edictis, h decretis, i epistolis. K *

DE OFFICIO ASSESSORVM.

Assessores, non sunt magistratus, sed consiliarij, & comites magistratuum vrbanorum, vel prouincialium, vel quibus hi mandauerunt suam iurisdictionem delati ad ærarium, vel in commentarium princ. pis, inter eos qui salariati fuerunt de publico, vel consiliarij iudicum à principe datorum, vel procuratorum Reipublicæ nam & hi iudices erant. Cuiacius.

a Omne officium Studiosi.] id est assessores.

d Ferè.] hoc ideo, quia aliàs eius, scilicet præsidis occupationes adimplent, præter ista scriptas: vt in Auth. de iudic. colum. sexta, §. j. ibi, nostris enim &c. Accursius.

e Cognitionibus.] scilicet causarum ciuilium & criminalium, quid iuris esse debeat: ut ei cui assidet indicet. Azo.

f Postulationibus.] ut uideat an sit infamis, q postulat, vel non: ut infra de postu. l. quos prohibet, item uel cum interroget, & ei opponat ad ueritatem inquirendam, & cum taceret faciat quando sibi uidebitur: ut infra de his quæ in testa. delent. l. proxim. circa fin. & seruet ordinem postulatorum: ut sup. de officio procon. l. nec quicquam. §. obseruare. Accursius.

g Libellis.] conuentionalibus recipiendis, si bene concipiantur uel male, b ut respuat, uel non recipiatur de m illicitatur. C. nemo pri. l. si in fi. Azo.

h Edictis.] scilicet generalibus in communi totius ciuitatis, & in omnium personis, secundum Azo. ut sunt

a No glo. q iudex potest infamẽ repellere ab officio aduocationis licet ei non fuit oppositum. Ia.

b l. è B. P. Laude. & Ia.

banna: quæ ponuntur consilio assessorum.

i Decretis.] scilicet specialibus in causa vna, scilicet vt permittatur alienatio, vel non, vt in personis minorum: ipse tamen præses debet authoritatem præstare, & subscribere: c vt C. eod. l. 3.

Mart. li. 1. de iudicijs publ.

LEX II.

Liberti a † assidere possunt: l infames autem licet non prohibeantur legibus assidere, attamen arbitror (vt aliquo 3 † decreto principali refertur constitutum m) non posse officio assessorum fungi. n

Macer. li. 1. de offi. præsidis.

LEX III.

Si eadem prouincia postea diuisa, sub duobus præsidibus constituta est, uelutì Germania, Mysia: ex altera ortus, in altera assidebit: o nec videbitur 4 † in sua p prouincia assedisse.

Mortuo præside ante finem officij sui, aßessori salarium pro toto tempore officij debetur, si operas suas alteri non locauit: secus si aßessor fuerit sua culpa remotus, vel præses propter culpam aßessoris ante finem officij, hoc dicit secundum varias lecturas. Alex. de Im.

K Epistolis.] iudicibus alterius prouinciæ mittendis: maximè pro exequendis sententijs. secundum Azo. Item, vt testes recipiantur, ut sibi cautè remittantur: vt in Authen. de testi. §. quoniam. col. vij. Sed an iudicare poterit in causa in qua est assessor. Respondeo, non. d nisi fuerit ei delegata causa: vnde ll est talis quę delegari non possit, ipse præses tantum iudicabit. vt C. eo. l. 1. & in Authen. de iud. § j. col. 6.

l Liberti possunt.] & aduocare: vt C. de postu. l. ij.

m Constitutum.] vt C. de digni. lege. neque.

n Fungi.] sed arbiter esse potest: ut infra de arbit. l. pacui. Et sic no. hic, quòd vbi lex non distinguit, tamen nos distinguimus, sic infra de testa. l. quæsitum. Argumen contra supra de offic. præ. l. 3. in fine.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij, vide quæ dixi in dicta l. 3. in gl. finali.

c Hoc tamẽ de cõsuetudine nõ seruatur. Bart.

2 † Aliàs libertini.

3 † Vel aliquo quoque.

d Sequit gl. Bar. & Ia. q a nõ hẽt iurisdictionẽ ordinariã neq; delegatam.

Si eadem.] CASVS. Ita pònas exemplum, Anglia & Gallia fuit diuisa in duas prouincias, & sub duobus præsidibus constitutæ, nam Anglia & Gallia fuit una terra ab initio, nunquid ille qui natus erit ex parte prouinciæ diuisa, poterit assidere in alia parte, idest nunquid Anglicus poterit assidere in Gallia, & econtra? Et Respond. quòd sic, licet quis in sua prouincia non possit assidere. Viuianus.

o Assidebit.] sed in sua nemo assidere potest, nisi quatuor mensibus: & tunc cum permissione principis, aliàs duriter punitur, ut C. eo. l. in consiliarijs, & infra quib. ex causis ma. l. hi qui, & l. si cui.

p In sua.] sua tamen fuit inspecta origine, propter quod in utraque uidebatur prohiberi adsidere, sed non est ita secundum Azo. & sic nota quod non spectamus originalem causam, quod istæ duæ fuerunt una, sed accidentalem, sic supra de orig. int. l. a. § qui & ipsi animaduerterunt. Argumen. contra infra de postulan. l. 2. §. ob testias.

ADDITIO. Tu dic, quod Imm. concor. secundum Ia. hic.

Diem.] CASVS. Præses Prouinciæ decessit, qui habebat assessores, nunquid habebunt assessores salarium totius? Et respond. quòd sic, nisi esset ei subrogatus: cum alio loco poterit demorari. Sed pone, quod assessor fuit deiectus per culpam suam de assessoria propter malam famam: (quod mihi uerum non uidetur) nunquid habebit salarium residui temporis? Respond. quòd non. No. circa potestates terræ, nam quælibet terra eligit sibi potestatem: & ei certum salarium constituit, & de salario illo debet satisfacere assessori, quem secum tenet.

quæ retro obtinuit, dare: a ædes etiam 1 † sacras, & opera b publica circum ire inspiciendi gratia, an sarta tecta 2 † sint, & quæ sint, vel an aliqua refectione indigeāt, & si qua cœpta sunt, ut consumentur, prout vires eius reipublicæ permittunt, curare debet; curatoresque operum diligentes, & 3 † solemniter præponere: c ministeria quoq; militaria, d si opus fuerit, ad curatores adiuuandos dare. ¶ Cum plenissimam e autem iurisdictionē proconsul habeat, omnium f partes, qui Romæ 4 † quasi magistratus, vel extra ordinē ius debent, g ad ipsum pertinent.

Idem li. 37. 5 † ad edictū.

LEX VIII.

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet 6 † omnibus post principem.*

Idē li. 2. 7 † de off. procon.

LEX IX.

NEc quicquam est in 8 † prouincia, quod nō per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis, vel 9 † pecuniaria causa sit, quæ ad procuratorē principis respicit, melius h fecerit si abstineat.

Causę in quib. plena causę cognitio, & decreti interpositio requiritur, non sūt delegabiles. h. d. iste §.

¶ Vbi* decretum i necessariū est, per libellum id procōsul expedire non potest. Omnia enim quæcunque causę cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri. ¶ Circa aduocatos k patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio,* ne contēptibilis videatur: nec ideo 10 † dissimulare, si quos causarum l concinnatores, vel redēptores* deprehendat: eos quoque 11 † solos pati postulare, quibus per edictum m eius postulare permittitur.

Proconsul de plano cognoscit inter parentes, & libertos, patronos, & libertos obsequia non præstantes. Bart.

¶ De plano n autem procōsul potest expedire hæc, vt obsequium parētibus, & patronis, liberisque patronorum exhiberi iubeat: comminari *etiā, & terrere filium a patre oblatum, qui non, vt oportet, conuersari dicatur. Poterit de plano similiter & libertū nō obsequentem emendare, aut verbis, aut fustium castigatione.

Proconsul ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos, & non habentibus aduocatos dare debet: & curare debet, ne imbeciles à potentibus opprimantur. h. d. vsque ad fin. Bart.

¶ Obseruare* itemque 12 † eū oportet, vt sit ordo o aliquis 13 † postulationum: scilicet ut omnium p desideria audiantur: ne forte dum honori postulantium datur, 14 † q vel improbitati ceditur, mediocres desideria sua non proferant, qui aut omnino non adhibuerunt, r aut minus frequentes, neque in aliqua dignitate positos aduocatos sibi prospexerunt. ¶ Aduocatos quoque petentib. debebit s indulgere: plurimumque 15 † fœmi-

a *Dare.*] i. datas obseruare, & confirmare. sic infr. de verb. sig. l. lege. nā nouas dare non pōt: vt C. de ferijs, l. a nullo.
b *Opera.*] si tamen sunt muri ciuitatis, vel castri, non fiat sine licentia principis vel sui proconsulis: vt supra de rerum diui. l. sacram. §. pen. & dic. vt ibi.
c *Præponere.*] nec enim sufficit præponere, nisi & præpositi gerant: vt inf. ad Tertul. l. j. §. nō solum, & §. eq. & §. quid tamen.
d *Ministeria.*] idest ministros militares.
e *Cum plenissimam.*] cui adhæret merū Imperium. plenior. cui adhæret mixtum semiplena, cui modica coertio, vt in delegato: vt dicemus infra de offic. eius cui man. est iurisd. l. fi. in fi.
f *Omnium.*] scilicet magistratuum.
g *Dicunt.*] excepto cōsul., qui præstant senatoribus, & præfec. præt. qui magnum habent priuilegium, vt sup. de officio præf. præto. l. j. §. his cunabulis.
h *Nec quicquam. Melius.*] Bono melius inuenitur: ut hic, & C. de proc. l. exigendi, & in gl. non iniuste, & inf. de verb. oblig. l. vbi autem non. §. j. vel electiue sed quę sunt illę, quæ procuratorem Cæsaris respiciunt? Respon. si agat inter fiscū, & priuatū, vt C. vbi cau. fis. l. iamdudum, & C. si aduer. fiscum, l. j & 2.
i *Decretum.*] * i. uis oia hīc plena, sic decretū, idest definitiua, senten tia: nam tunc per libellum, s. u, idest per sententiam partibus absentibus datā, & ad eas partes velut epistolā missam ferri nō potest. & sic etiam sequentem regulā hic intellige: vt hic, & infr. de re iud. l. de vnoquoque, & C. de sent. ex bre. recitan. l. j. Sed interlocutoria potest absentibus partib. ferri, ut infr. de arb. e. l. diem proferre in pri. Item quod dicit causæ cognitionem, s. plenam quod est vbicunq; est danda definitiua: vt C. de iudi. l. iudices. Alij dāt, per libellum, s. datum iudicium scilicet non debeat dari libellus: & erit exēplum in transactione alimentorum, & in alienationib. rerum minorum, & in similibus. Hanc reprobat: nam ex eo facio à tutela non datur, nisi causa cognita: & tamen libellus dari nēc. vt inf. de ex. tutu l. si ite oportet. § potest. & quod dicitur in contr. l. excusare, est verum de absente, vt absens per epistolam, & per libellum non possit se excusare: pñs vero sic. Tertij sōt, per libellum, s. datum ab ordinario alicui delegato, in quo causæ demandatio continetur, & hęc videtur com. positio. Opp. ergo de in integ. rest. quod datur cā cognita: ut inf. de in integ. rest. l. omnes, & tamen demandatur: ut C. vbi & apud quem. l. fi. sed in ea est speciale. Itē opponitur de his, quæ summatim cognoscuntur: ut inf. de off. eius cui mand. est iurisd. l. pen. §. vt possessio, & infr. de ven. in pos. mit. l. j. §. si ea. & de similib. quod dices sup. ad exhi. l. 3. §. ibidem. vt est actio ad exhibendum. Respon. locum habere regulam in his, quæ plenam, non semiplenam causæ cognitionem desiderant. Item opponitur de cognitione singularum causarum ciuilium, quæ sit plenissime: vt C. de iudi. l. iudices. & tamen demandatur: ut C. qui pro sua iurisd. l. j. Respon. hic loquitur de his, quæ magis iudicis officio, quā actionis iure expediuntur: vt est in transactione alimentorum, & in bo. pos. dandis: ut infr. de trans. l. cum hi. §. si prætor. & §. sed nec. Itē in dilatione indulgenda: vt C. de dila. l. 2. & præcedente. Item oppo. C. de offi. eius qui vicem alt. ge. l. suggerente. Respon. hi qui in locum decedentiū substituuntur, non habentur pro delegatis, cum ordinariam iurisdictionem a lege consequantur: ut inf. de tut. & cur. da. ab his, l. j. Quarto ponunt quidam casum, quod non possit delegare, ut un., scilicet scribat sententiam, & alij iudici cōmittat legendā: ut C. de sent. ex breui. c. recit. l. j. vel ut ipse cognoscat, & alius det sententiam: id minus. n. ter debet audire, qui iudicat: vt in authen. ut defun. seu su. § illud, colla. 5.
k *Aduocatos.*] nec adeo dissimulare, i. nimium, vel in tantum, ut contēptibilis videatur, sed medium teneat vt inf. de offic. præs. l. obseruandum, §. sed & in cognoscendo.
l *Causarum.*] i. falsarū causarū compositores.
m *Per edictum.*] propositum, ut inf. de postula. l. j.
n *De plano.*] q. d. in processu, seu eundo per palatium, & sine causæ cognitione: vt inf. de acc. l. leuia & infra de obse. l. j. C. de pat. pot. l. 2. & sup. de offi. præf. vrb. l. j. §. cū patronus, & facit inf. de iure patr. l. j & l. dicus.
o *Ordo.*] not. ordinem esse seruandum, vt infra de fideicō miss. lib. l. generaliter, §. quid ergo.
p *Omnium.*] clientulorum ut inuenit statim.
q *Datur.*] idest defertur.
r *Adhibuerunt.*] scilicet aduocatos, & facit C. de postulando, l. prouidendum.
s *Debebit.*] si tamen inuenire non possint ut infra de postu. l. j §. ait prætor. Accur.

1 † Flor. decst, etiam.
2 † alias sarta tecta quæ sint vel aliqua sic in Archetypo. Sic rectius tamen videtur Taurel. si legatur Sarta, tectaque sint. vide Bud. in l. Cultellus infra de vsufr. Tect. autem accommodatè dixit illud Sarta tecta scribere, & deducere a farciendo, id est integrum faciendo.
3 † Flor. deest, &.
4 † Flor. Romæ vel quasi magist. Hunc cap. pertinet l. de omnibus cum l. sequenti de offic. præf.
5 † Alias. 39.
6 † Scilicet proconsul.
* Idem dicitur in l. 4. infra de off. præsid.
7 † alias 1.
8 † In ea, &c.
9 † Flor. deest, vel.
* Vide pro §. hoc* intelligētia Alc. li. parado. 1. c. 3. Bud. hic qui interpretatur libellum, schedulam supplicem, qua postulata principibus populares exponere solēt & loa Lan geis. in l im perij num. 158 de iur. om. iud. vbi sit Sapianus.
* Cum ingenio, idest ratione prudentia, vt dicit Tract. ibi infra de off. præsi.
10 † Fl. adm.
* Concinnatores, vel redemptores causarum, qui dicuntur Alex. ab Alex. li. 4. ca. 15. explicat.
11 † Fl. vsque solos.
* Hæc glo. eadem fere est cum glo. in l. omnia quæcū que inf. de regu. iur. aliquibus pauci mutatis. l. fi.
* Vide hic Marium Salomonium.
* Cice. i Ora. pro Fonteio, que iudicem obseruare decet.
12 † Flor. Ita quo.
13 † Postulantium.
14 † alias. lit aut datur.
15 † Fl. plurimoque.

nis, vel pupillis, vel aliàs debilibus, vel ijs, qui suæ 1† mentis non sunt, si quis eis petat, vel si nemo sit, qui petat, vltro eis dare debebit.

¶ Sed 2† & si quis per potentiam aduersarij non inueniri 3† se aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare: Cæterum opprimi aliquem per aduersarij sui in potentiam 4† non oportet. hoc etiam 5† ad inuidiam a eius, qui prouinciæ præest, spectat, si quis tam impotenter 6† se gerat, vt omnes metuant aduersus eum aduocationem suscipere.

¶ Quæ etiam omnium præsidum communia b sunt, debent & ab his obseruari.

Proconsul debet de causis cognoscere, & omnia agere vsque in aduentum successoris. hoc dicit, hoc principium & est optimum.

Idem libro 10. de officio proconsulis.

LEX X.

M Eminisse oportebit, vsque in 7† aduentum c successoris omnia debere proconsulem agere, cum sit vnus proconsulatus: d & vtilitas prouinciæ exigat esse aliquẽ, per quem negotia sua prouinciales explicent: ergo in aduentum successoris debet ius e dicere.

Proconsul non debet remittere legatum suum antequam de prouincia recedat. h.d. Bar.

¶ Legatum suum ne ante se f de prouincia dimittat, & lege Iulia repetundarum, & rescripti diui Hadriani ad Calphurnium Rufinum 8† proconsulem Achaiæ admonetur.

Causa quæ animaduersionem requirit, non spectat ad legatum proconsulis. hoc dicit.

Venuleius Saturninus lib. 2. de officio proconsulis.

LEX XI.

S I quid erit, quod maiorem animaduersionem exigat,* remittere 9† legatus ad 10† proconsulem debet. neque enim animaduertendi, coercendi, vel atrociter g verberandi ius habet.

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX XII.

L Egatus mandata sibi iurisdictione iudicis 11† dandi ius habet. h

Pomp. lib. 10. ad Quintum Mutium.

LEX XIII.

L Egati i proconsulis nihil proprium k habent; nisi a proconsule eis mandata sit 12† iurisdictio.

Vlpianus li. 10. ad leg. Iuliam & Papiam.

LEX XIIII.

P Roconsules nõ amplius, quàm sex fascibus l vtuntur. 13†

Lucius Rufinus libro 3. Regularum.

LEX XV.

E T legati proconsulum tutores dare possunt. m

Vlpianus li. 1. ad edictum.

LEX XVI.

P Roconsul portam Romæ ingressus, n deponit imperium. o

---

a *Ad inuidiam.*] s. reprimendam. cum enim vilior videatur tanto minus ei inuidetur, & contra. sic Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta.

b *Communia.*] s. quæ diximus supra eodem titu. per totũ, exceptis paucis; vt sup. eo. l. solent. circa prin. sed hoc, &c. Accursius.

M *Eminisse.*] CASVS. Potestas Bono. vsq; ad Ianuarium stare debet. nũc quæritur. Si in Ianuario non veniat alius potestas: an possit vltra Ianuarium stare? & dicit, quòd sic. Secundò dicit, quòd legatus proconsulis, & ipse proconsul debent stare in ciuitate, quam administrant. Viuia.

c *In aduentum.*] quod fieri debet per se, si potest, vel per legatum suum ante per duos dies proconsulatus sui prædecessoris: vt hic, & in Auth. de admini. in fi. col. 7.

d *Proconsulatus.*] vtriusque proconsulis, vel dic primi, ante tempus suum finitum, & post, vsque in aduentum successoris.

e *Debebit ius.*] etiam si vltra suum tempus sit propter ciuium vtilitatem: vt hic dicit. & dicitur idem magistratus: vt infra de prec. l. sed si manente. & sic potest etiam delegare vltra suum tempus. sed contra. infra de iurisd. omn. iud. l. eum qui, §. magistratus. Sed dic, ꝙ nõ dicitur finitum officium, nec dicitur priuatus, donec successor aduenerit, & ipse sciuerit: vt infra titu. 2. si forte. & infra tit. 1. l. 1.

f *Ante se.*] nam finito officio vterque remanebit per quinquaginta dies: vt C. vt omnes iudi. tam ciui. q̃ etiam. l. 1. & in Auth. de admi. §. fi. coll. 7.

g S *I quid erit. Atrociter.*] sed modicè: vt infra de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. in fi. & l. 6. in fin.

h L *Egatus. habet.*] si habes, ius habet, concor. infra de iudi. l. cum prætor. §. primo. sed contra. C. de iudi. l. à iudice. Solut. speciale est in legato proconsulis: idque ex eo apparet, quia intitulatur de officio procons. & lega in cæteris non reperitur de legato quicquam. Vel hic post litem contestatam ad similitudinem procuratoris, argum. infra de iurisd. omnium iudic. l. & quia. & C. de procur. l. neque. in fi. Vel hic loquitur, cum quis ad plures causas, vel vniuersitatem est delegatus vniuersaliter, & tunc demandat vnam: vt infra, quis & a quo appel. l. 1. in fi. si autem ad vnam tantum, illam non demandat alijs idque ex eo innuitur: quia sicut qui vniuersaliter delegatam habet, non potest totam demandare, sic nec iste: vt infra de iurisdi. om. iud. l. solet. nec est correctum per authen. vt defun. seu fu. §. fina. colla. 6. scilicet quod delegatus ad vniuersitatem non possit vnam litem subdelegare: quia verum dicimus esse, vt ter debeat audire causam, si velit dare definitiuã sententiam. Alij libri habent, hoc ius nõ habet, & tunc concor. d. l. C. sed contra infra de iudi. l. cum prætor. §. 1. sed solue illam ab ista, sicut soluisti istam ab alia C. secundum aliam lect.

i L *Egati.*] futuri.

k *Proprium.*] imò ꝓpriam: vt infr. de offic. eius cui manda. est iurisd. l. cognitio. §. cum propriam. quæ est contra. Solut. expone, vt ibi. Vel dic, habet ibi propriam post derogationem: vt hic subijcit.

l P *Roconsules. Fascibus.*] idest, vicibus, vel mensibus: vt supra de orig. iur. l. 2. §. exactis. in fi. illius §.

ADDITIO. Fasces propriè dicuntur à fasciculis virgarum, cum quibus securis alligata erat.

E *T legati.*] CASVS. Hac lege dicitur, quòd legati proconsulis tutorem dare possunt & postquam procõsul redit de prouincia sibi directa, & intra Romam, deponit suum imperium: vt puta deponit vexillum. Viuianus.

m *Dare possunt.*] imò videtur, quod non: vt infra de tutoribus, & curatoribus da. ab his, l. nec mandata. quæ est contra. Solu. non facit hoc ex delegatione proconsulis, sed legis beneficio; vt infra de tutorib. l. muto, §. tutoris.

n P *Roconsul. Ingressus.*] in redeundo.

o *Imperium.*] quantum ad exercitium etiam voluntariæ, & etiam quantum ad insignia; vt supra eod. l. 1. Sed contra videtur: quia Roma communis est patria: vnde nõ videbatur deposuisse imperium, quasi in sua esset prouincia: vt infra ad mu. l. Romæ.

---

* Inuidia hic ꝑ odio & maleuolẽtia ponit, est m. secũdum Damasc. in 2 lib. tristitia q̃dã de alienis bonis, in quantum est diminutiuũ ꝓpriæ gloriæ, vel propriæ excellentiæ, vnde homines de illis bonis ꝑcipuè inuident in qb' est gloria, & in quibus homines amãt honorari, & in opinione esse, ut ꝑ Aristo. 2. Rhetor.

1† *Qui sana mente.*

2† *Fl. Sed si qui per poten.*

3† *Fl. aduenire.*

4† *Fl. potentiam.*

5† *Fl. etiam.*

6† *alias, impuditer, alias potenter.*

7† *Fl. ad.*

8† *Fl. Rufum.*

* *Exigat.*] *Vide de Consti. Harmenop. li. 6. c. 14. vbi tradit elegãs, et optimè conueniens exemplum.*

9† *Fl. ryceto.*

10† *Fl. apud.*

11† *Iudicis dãdi ius non habet, & melius stat affirmatiuè secundum Cont.*

12† *Fl. fuerit*

13† *Fl. fascibus. & vide vopiscum. & glossas.*

DE OFFICIO PRÆFECTI. &c.

Hic spectabilis est: vt C. de prim. car. l. 1. §. vir quoque.

P *Ræfectus Ægypti.*] CASVS. Tunc præfectum constituit, & ordinarit Augustus imperator: vnde præcipit hæc lex, vt istæ præfectus non recedat, nec deponat imperiū suum priusquam successor eius veniat in Alexandriam ciuitatem.

a *Præfectus Ægypti.*] qui d*icitur* Augustalis: q*uia* Augustus primum eū ibi constituit. Accu.

b *Alexandriam.*] sed quære hoc? Resp. q*uia* Alexandria metropolitana erat ciuitas, in qua præfectus consequebatur præfecturā, sicut & Imperator Romæ: antequam ergo ille consequeretur præfecturam, q*uo*d erat per ingressum Alexādriæ, hic non deponebatur: vt sup. titu. 1. l. meminisse.

DE OFFICIO præsidis.

Nunc incipit de clarissimis tractare: nam præses est clarissimus: vt C. de prima. car. l. 1.

c N *Omen præsidis.*] s*cilicet* hoc proprie, sed nomen præsidis, non addito, prouinciæ, est generalissimum.

d *Proconsulis.*] sed quæ est differentia inter præsidem, vt in hoc tit. accipit, & proconsulem? Resp. proconsul ex consulibus eligebatur, & ad remotam prouinciam regendam mittebatur extra Italiam: sed præses non ex consulibus: vt sic à nomine argumentetur: vt Instit. de don. §. est & aliud. & sic tribus modis dicitur præses: strictè, vt in hoc titu. largius, vt hac lege: largissimè, vt in glo. parua, quæ incipit, scilicet prouinciæ.

e P *Ræses Strenum.*] & sic obtinet vicem duorum: vt supra de adop. l. si consul. & speciale est in voluntaria iurisdictione: alias secus, vt infra de pact. l. si plures.

f P *Ræses.*] Priuatus est quantum ad contentiosam iurisdictionem exercendam, non quantum ad voluntariam: vt supra titulo secundo. l. 2. Item hoc si vol*e*bat aliquid exequi extra prouinciam, puta demandare sententiam executioni, de re existente extra prouinciam, vel inter personas... per delegatum: sic potest: vt supra de offi. præfect. vrbi. l. fin. quod non potest plusquam priuatus: vt infra de bon. auth. iud. possi. l. cum vnus. §. pen. non autem dico si exierit, vt ob hoc videatur in prouinciam amisisse imperium: vt dicunt Vasconies, qui dicunt se non teneri sub rege Angliæ, cum ipse sit in Vasconia: alias... et seruiunt: sed dicunt eum priuatum, & non esse... Regem, sed malè intelligunt, nam non est priuatus sicut nec sacerdos desinit esse, cui interdi*ctum* officium: hoc est, q*uod* non habet exercitium iurisdictionis extra prouinciam suā: quia in di*c*endis sententijs morē suorum maiorum debet seruare: vt supra de iust. & iur. l. pen. potest tamen, & debet delegare etiam extra vt delegatus intra prouinciam cognoscat: vt dixi sup. de off. præfec. vrb. l. 1.

g *Extraneos.*] sed & sui dici possunt ratione delicti, vt C. vbi de crimi. agi opor. l. 1. & in Auth. qua in prouincia. & C. vbi sena. vel cla. l. 1.

h *Nec distinguitur.*] sic nec nos distinguimus: vt infra de postu. l. imperatur. arg. contra de testi. l. quæsitum. 1 Item arg. q*uod* res*cri*pta largè sunt intelligenda: sic, & supra de offi. præfe. vr. l. 1. §. in initio. Accursius.

i P *Ræses post Principem.*] vt supra tit. 2. l. & ideo. Accursius.

K P *Ræses prouinciæ.*] *Datur præsi. hoc* dic, vt supra de offic. præf. ci. vrbis. l. fi. Accur.

l *Licitari.*] CASVS. In primis hæc lex præcipit, vt præses curet, ne extorqueatur aliquid per metum: nec aliud illicitum fiat, & prouideat ne aliquid malo modo lucretur.

§ *Veritas.*] Secundò dicit, pone q*uod* aliud scriptum: postea probatum fuit per testimonium, quid actum est, sequimur quod actum est.

§ *Ne potentiores.*] Tertiò dicit, quod curet præses, ne potentiores opprimant tenuiores. Quarto, dicit, Pone, quod potestas Bonon. mittat suos ambasiatores, vel p*ro* tributis, vel pro alio, præcipitur hic, quod isti ambasiatores non debent ducere malos homines seruientes, ut turbent prouinciam: & hoc procuret præses prouinciæ. Item in §. & ne tenuis. dicitur, quod aliquis non prohibeatur negotiari, nec exercere negociationem non prohibitam, & hoc curet præses prouinciæ. Item in §. ne quid, dicit, quod illi serui ante accipiebant fœnus, & alia lucrabantur: & hoc non faciebant propter milites: hoc debet præses curare, ne fiat. Item in §. sicut. dicit, quod si medicus medicauit per imperitiam, tenetur. Sed non tenetur, si moriatur æger, non per imperitiam. Item in § qui vniuersas, dicit, quod vniuersi, qui regunt prouincias, habent ius, & possunt damnare in metallum. Item in §. præses, dicit, quod præses aliquem pecuniariter condemnauit, nec ille condemnatus soluere possit: quod remittitur ei pœna propter inopiam vnde etsi fiat postea soluendo, non tamen debet iterum exigi. Vitianus.

Marginal notes (left):

Post actium... victis Antonio, Cleopatra, Augustus præfectū constituit in Aegypto, qui ideo Augustalis dicitur. Strabo lib. 17. cō- stituendi eius consuetū com- memorat. Ta... lib. 2.

1† *Fl. lib. 25.*

De præsidibus vid. apud Lazium lib. 1 commē. Reip. Rom.

2† *Fl. præsidis nomen.*

* *Generale.*] *id indicat l. 4. inf. eo. cilia ... eum l. 8. sup. de off. procon.*

* *Regentes.*] *puta consulares, moderatores correctores, rectores, ... pro consule.*

TITVLVS XVII.

De officio præfecti Augustalis *

Præfectus Augustalis eo ipso imperium amittit, quòd succesor intrauit Alexandriam. h. d.

Vlpia. lib. 2. 1† ad edictum.

LEX VNICA.

PRæfectus Ægypti a nō prius deponit præfecturam, & imperium, quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est, quàm Alexandriam b ingressus sit successor eius, licet in prouincia venerit: & ita mandatis eius continetur.

TITVLVS XVIII.

De officio præsidis. *

Appellatione præsidis continetur quicunque rector prouinciæ: & apud se talis præses potest manumittere, hoc dicit.

Macer. lib. 1. de offi. præsidis.

LEX PRIMA.

NOmen 2† præsidis c generale * est, coquod & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regētes * (licet senatores sint) præsides appellantur. Proconsulis d appellatio specialis est.

Præses prouinciæ cognoscit de criminibus in sua prouincia per quoscunque commissis; & eos punit, donec est in prouincia. at si excesserit, priuatus est, quantum ad exercitium. Bar.

Vlpianus lib. 26. ad Sabi.

LEX II.

i PRæses apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere seruum. e 3†

Paulus li. 13. ad Sabinum.

LEX III.

ij PRæses prouinciæ in suæ prouinciæ homines 4† imperium habet: & hoc dum in prouincia est, nam si excesserit, priuatus est. f Habet interdum imperium, & aduersus extraneos g homines, si q*ui*d 5† malum commiserint: nam & in mandatis principum est, vt curet is, qui prouinciæ præest, malis hominibus purgare prouinciam; nec distinguitur h vnde sint.

Vlpianus lib. 27. 6† ad edictum.

LEX IIII.

iij PRæses * prouinciæ maius imperium in ea p*ro*uincia habet omnibus post principem. i

Idem libro 1. de omnib. tribu.

LEX V.

iiij PRæses * prouinciæ non magis tutorem, quam specialem iudicem ipse sibi dare potest. K

Marginal notes (right):

1 *Tu dic, q*uod* si lex inistrincte loquens distinguitur per aliam legē, & tunc per eam distinguimus non aliter.*

3† *Fl. Seruū potest.*

4† *Fl. Lātum modo.*

5† *Fl. Si quid mali vel, si quid in alio malum.*

6† *Fl. lib. 28.*

* *Hac l. 4. eadem est cum l. sup. tit. pend.*

* *Hac duo verba in nonnullis exempl. non leguntur.*

a *Numeratione.* hoc refertur tantum ad venditiones.
b *Prohibeat.*] quod cauetur per totum tit. infra de do. & præcipuè in l. arbitrio, & quod metus causa, & præcipuè in l. si cum exceptione, §. Pegasius, & l. fin. §. si iusso, & §. finali. Azo.

a *Non debet.*] Nō est in medico semper releuetur vt egere. Item & [illegible]: Et si non persuadet orator &c.
o *Prætextu.*] non potes tuum delictum prætextu fragilitatis excusare: vt hic, & infra, ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. si fornicarius. in fi.

c *Sentiat.*] vel dolo, vel facilitate: vt cauetur per totū tit. de i[illegible]no. 25. an. & præcipuè in l. si minor. in fi. & infra, ex qui. cau. ma. vel m. ipsa: vt C. de r[illegible] in vend. l. 2.
d *Veritas.*] Pone casum: aliud erat scriptum, aliud actum: si ex fide testiū, qui probant, appatet quid est actū, id sequi: vt hic, & C. plus valere q̄ agitur, p totū tit. & C. de errore a[illegible] l. 2. Item pone exēplū, vt infra fa. erc. l. si filiis in prin. & infra de neg. gest. l. item si cum. §. fi. & infra, de iu. om. iud. l. si per errorem, & inf. ad muni. l. assumptio. & sup. de sta ho. l. Imperator, & inf. de re iud. l. si librarius. in eo ergo q̄ dicit, ex fide eorum, & c. est arg. q̄ loq. q̄ secundum allegata debet index iudicare, non secundum conscientiam. sed M. contra, & pro eo est infra de fer. l. eadē. in fin. & inf. si [illegible] re. l. si irruptione, §. fi. sed ibi vt iudici erat notum: secus si ut priuato. Accursius.
e *Humiliores.*] Largius appellat hic humiles q̄ C. de incestis nup. l. humilem.
f *Neue defensores.*] dupliciter lege hanc literam itē facit infra. ead. lege. §. & ne tenuis. Accursi.
g *Illicita ministeria.*] idest ministeria.
h *Concutiendos.*] occasione militum, qui si [illegible] mittebantur: vt supra, de offi. procō. lege 4. §. 3. procedebant quidam cum eis, qui inferebant concussiones, siue timores hominibus, aliqua ab eis extorquebant, & sic veniebant in vestimentis ouium, intus autem erant lupi rapaces, & sic not. q̄ prætextu liciti non debet cōmitti illicitū. ut inf. eadē l. §. ne tenuis, & inf. de iure iu. l. si duo. §. idē, & C. qui le. perso. l. fi. & C. de sac. san. eccl. l. qui sub prætextu.
i *Neque prohiberi.*] nisi in pœna: vt hic, & infra de pœ. l. mortis, & supra de offi. præfec. vrb. leg. j. §. & vrbem, quæ sunt contra.
k *Innocentibus.*] sanctius est enim &c. ut infra de pœnis, l. absentem.
l *Officiorum.*] id est officialium. Accursius.
m *Lumine.*] puta candela una, u l lucerna: vel dic, quod g similiter litera loquitur: nam si etiam porcellum habeat tenuis homo, tanquam oculum suū seruat illum: & sic in aliis et maximè ut subijcit: & facit su. ea. l. §. illicita. Acc.

1 † *Flor. &c.*
2 † *Flo. gesta vum.*
* *vide Geb. li. 1. 4. c. 2.*
3 † *Flo. quæ probabuntur & deest, verbum sequi.*
* *Vide lib. 4. C. de off. r[illegible] [illegible] priu[illegible]*
4 † *Flo. Neque.*
5 † *Flo. de os[illegible] &c.*

Idem libro 1. opinionum.

LEX VI.

Illicitas exactioēs, & uiolentia factas, vel 1 † extortas metu uenditiones & cautiones, uel sine ꝑtij numeratione[a] prohibeat[b] præses prouinciæ. Item ne quis iniquū lucrū, aut damnum sentiat,[c] præses prouinciæ prouideat.

Allegatur, quod iudex debet iudicare secundū allegata, & probata: nō autē secundum consciētiam, hoc dicit Bartolus.

¶ Veritas[d] reꝝ erroribus gestorū 2 † non vitiatur: & ideo ꝑses prouinciæ id sequat. * q̄d conuenit eum ex fide eorum, quæ probantur, 3 † sequi.

Ad præsidem spectat ne impotentes a potentib. opprimantur. hoc dicit Bart.

¶ Ne potentiores uiri humiliores[e] iniuriis afficiāt, neve defensores[f] eorum calūniosis criminibus insectentur innocentes, ad religionem præsidis prouinciæ pertinet. ¶ Illicita ministeria[g] sub prætextu adiuuantium militares uiros, ad cōcutiendos[h] hoīes procedentia prohibere, & deprehensa coercere, ꝑses ꝓuinciæ curet: * & sub ꝓē tributorū illicitas exactiones fieri ꝓhibeat. ¶ Neque licita negotiatione aliquos prohiberi,[i] nec 4 † prohibita exercere, nec innocentib[k] pœnas irrogari, ad solicitudinem suā præsides prouinciæ [illegible]. ¶ Et 5 † ne tenuis uitæ hoīes, sub prætextu aduentus officiorum[l] uel militum, lumine[m] 6 † vnico vel breui suppellectili ad aliorum vsus translatis, iniurijs vexentur, præses prouinciæ prouidebit. ¶ Ne quid sub noīe militum quod ad utilitates eorum in cōe non pertinet, a quibusdam propria sibi commoda iniquè uendicantibus committatur, ꝑses ꝓuinciæ ꝓuidebit.

Casus humanæ fragilitatis medico non imputatur: sed imperitia, hoc dicit. Et ex hoc aliud concluditur de iure canonico: quod sicut imperitia nocet, ita casus non nocet sibi quantum ad irregularitatē, quo minus ad alios ordines possit ascēdere: ut in c. tua nos, extra de homi.

¶ Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet,[n] ita quod per imperitiā cōmisit imputari ei debet: prætextu[o] n. humanæ fragilitatis ꝑ delictum decipiētis[q] in periculo hoīes, inoxium esse nō debet. ¶ Qui vniuersas * [r] prouincias regunt, ius gladij[s] hñt, & in metallum[t] dandi 7 † eis potestas permissa est.

Mulcta ex cā necessitatis et paupertatis remitti pōt: & licet ille, cui est facta remissio, efficiatur soluendo, non tamen propter hoc tenetur, hoc dicit vsque ad fi. et signa gl.

¶ Præses prouinciæ si mulctam quam irrogauit, ex præsentibus facultatibus eorum, quibus eam indixit, redigi non posse deprehenderit, necessitatē 8 † [u] solutionis moderet.

p *Fragilitatis.*] quem asserit fuisse in ægro
q *Decipientis.*] scilicet medici.
r *Qui vniuersas.*] id est vniuersi qui regunt prouincias, scilicet præsides vel proconsules, vel quicunque sint vt supra eo. l. j. secus in magistratibus municipalibus ut infra, de iurisdic. omn. iud. l. magistratibus.
s *Ius gladij.*] quod est merum imperium: vt inf. de iur. om. iud. l. imperium, sic t ota. & clarissimi habent merum imperiū: multo magis spectabiles: multo plus illustres, & super illustres excipitur præfectus Augustalis: qui licet sit spectabilis, tñ non habet merum imperiū: ut C. de offic. præfec. Aug. l. 2. quæ est contra: vel illud quātum ad iudices qui ei subsunt ut in eos non habeat merū imperium: in alios autē sic: ut hic dicit.
t *In metallum.*] dicit in metallum dari, qñ magno pondere metalli premitur in corpus metalli, nam do minori: ut infra de pœn. l. aut damnum. §. inter eos. Sed cur non multo magis habet potestatē deportandi ꝑso[illegible] [illegible] exequendo: vt infra, de [illegible] l. j. §. de portatus, cum itaque sit damnari in metallum, quam deportari, cum ex prima maxima capitis diminutio interueniat, ex secunda media: vt Inst. de ca. di. §. maxima, & §. media? Respond. ho. fortè contingit propter insularum assignationem. quæ erant in proprio dominio principis: unde cum deportatio sine assignatione insulæ fieri non possit, merito in eo expectatur iussus principis, nisi sit maximus iudex.
u *Necessitatem.*] Nota ratione necessitatis pœnam remitti, ut hic, & C. de [illegible] modo mulcta. leg. fin. in fin. aliás non immutatur: vt C. de pœn. l. ge. pœnam, & infra de re iudic. l. quod iussit, * in fin. quæ sunt contra. a sic & satisdatio remittitur ratione necessitatis, vt infra si cui plus quam per leg. Falc. l. cum non facile, & necessitas appellandi, vt infra man. si procuratorem. §. si ignorantes. sic, si non interest actoris quando remittitur pœnas vt infra, si quis in ius voc. l. 2. in fin. & infra de in ius voc. l. quamuis.

6 † *Lumine legendum putat hoc loco Castellianus Cotta, & refert viro iudicio [illegible], Vipia. lumine tenuis esse dicitur, vnicū limen i domū culam, conferentur [illegible] breuique, supellectilē non debere [illegible] [illegible] suscipi [illegible] [illegible]*
* *Vniuersas.* [ ] *Dixit ad differentiam iurisdictorum, qui singulas ciuitates regunt &c.*
7 † *Alias damnandi.*
8 † *Flor. necessitate.*
* *Melius facit l. licia §. j. [illegible] & [illegible] de re iud. Aegid. Perr. a Tu dic quod ibi loquitur in pœna temporali, vel perpetua: hic in mulcta.*

a Reprehensa.] aliàs apprehensa, aliàs deprehensa, & est casus, quia si fuit remissa pœna propter inopiam, licet fiat post modum soluendo, tamen non debet iterum exigi. a & hoc dicit reprehensa, &c. secus in colonos vt infra loca. l. si vno. Item secus in eo qui cessit bonis: ut infra de cess. bo. l. is cui bonis.

a Bal. hic dicit istã gl. fore valde sing. ad hoc quod pœna vel mulcta remissa alicui propter inopiã non potest peti ab eo, licet postea soluẽdo efficiatur, idem tenet Bar. hic Bolo.

1 † Repressa, leg. is Bud.

2 † Flo. detrahentem.

b Præses prouinciæ. Detrectãtẽ.] id est, inobedientem siue recusantem.

c Competenti.] vt si quãdo sint socij, & vnus velit ædificare, alij compellãtur inf. pro socio. l. cũ duobus. §. idẽ respond. & C. de ędi. pri. l. si ut proponis, si aut non sint socij, idẽ est, scilicet vt reficiantur: ut hic: & plus ut etiam de nouo faciant: vt hic, si tamen sint curiales, aliàs non constructio, sed destructio præcipitur, & destructio inhibetur: ut hic: & C. de ędific. pri. singularũ: & de in. rei publi. l. fi. lib. xj. & inf. de l. j. l. cætera, in prin.

d Deformitati.] quia ciuitates non debent deformari.

Sæpe.] CASVS. Si imperator remittit negotia ad præsidem prouinciæ, & dicit in rescripto, eum qui præest prouinciæ, adire potes vel poteris: nõ cogitur præses, vel proconsul, vel eius legatus de hoc cognoscere: sed in uoluntate præsidis est, an uelit cognoscere, uel alij delegare; ut dicit hæc lex, & alia sequens, quæ continuatur cum ista.

e Necessitatẽ.] nam non quicquid iudicis potestati permittitur id subijcitur iuris necessitati &c. vt hic, & infra de iudi. l. non quicquid, & C. quõ & quã iudex l. j. Itẽ hoc, quã verbũ, potes, ut hic, vel poteris: vt infr. l. proxi. fuit propositũ. Quid autem si uerbũ debet? Rñd. ibi aliud dici potest, nã per verbum potes, liberam dat potestatẽ huic adeundi, & ex quadam cõsequẽtia liberã dare videtur qui fuit aditus: sed econtrario contraria ratione in uerbo, debes, tu dic idem in utroque: et in voluntatib. vltimis omnia talia necessitatẽ important, ut inf. de le. 3. l. si delcõmissa, §. si quis ita. Itẽ hoc, si sint directa verba ad hoc quod præcedat a principe: quod aũt si uerba fuerint directa in ipsum præsidẽ, distingue, * an per uerbũ, mãdo, ut tũc delegare possit an per se ipso, & tũc nõ vt in Aut. vt nulli iud. §. & hic uero iubemus, col. 9. & sic distinguũt curiales dñi Papæ uel imperatoris: licet hic ar. quod cõ. mãda. l. j. Itẽ ex eo quod hic dicit, nõ imponi necessitatem, quod hæc verus, est arg. quod nõ interpretat rescriptum large, vt etiam cogatur ad alterum præcisè, vel alternatiuè, cognoscendo, uel delegando, & sic est cõ. supra de consti. prin. l. fi. sed hic redderetur inutile, cum fortè ipse cognoscere non posset, unde sic exponitur arg. infra de leg. j. l. si quando, & infra, ad municip. l. j. in fi.

* Ad intell. huius l. vid. Flo. Garc in l. Gallus. nu. 64 de libr. & posth.

* Nostrum intelligit de Hadriano Imperatore, cui ipse Saluius Iulianus, cum iudicaret, affectus, vt apud Rutil. in vita iurisconsul.

3 † Flo. detrah.

* Istam distinctionem gloss. menti commendabis, quia nõ est alibi secundum Bal. hic.

reprehensa, 1 † a exactorũ illicita auaritia. ¶ Remissa propter inopiam mulcta, à prouincias regentib. exigi non debet.

Ad iudicis officium spectat facere ædificia refici. h.d. Bartolus.

Idem libro 3. opinionum.

LEX VII.

PRæses prouinciæ inspectis ędificijs, dños eorum causa cognita reficere ea compellat: & aduersus detrectantẽ 2 † b competenti c remedio deformitati d auxilium ferat.

Verba necessitatiua à principe plata ad impetrãtem rescripta directa, nõ imponunt necessitatem iudici. hoc dicit Bart.

Iulianus libro 1. Digestorum.

LEX VIII.

SAepe * audiui Cęsarem nostrum * dicentem, hac rescriptione, Eum qui prouinciæ præest, adire potes: nõ imponi necessitatem e proconsuli, vel legato eius, uel præsidi prouinciæ suscipiendę cognitionis: sed eum ęstimare debere, an 3 † ipse cognoscere, an iudicẽ dare f debeat.

Calistratus li 1. de cognitio.

LEX IX.

GEneraliter quoties princeps ad pręsides prouinciarum remittit negotia per rescriptiones, ueluti, Eum qui prouincię præest, adire poteris: g vel cum hac adiectione, Is ęstimabit quid sit partium suarum, h non imponitur necessitas proconsuli uel legato suscipiendę cognitionis, i quãuis k non sit adiectum, Is ęstimabit, quid sit partium suarum: sed ęstimare debet, vtrum ipse cognoscat, an iudicem darẽ debeat.

Præsidis prouinciæ est ampla, & cognoscit in prouincia sua de omnibus de quibus alij magistratus Romæ cognoscunt. h. d. Bartolus.

Hermogen. li. 2. Epitomõ. 4 †

LEX X.

DE 5 † omnibus causis, de quibus vel pfectus urbi vel pfectus ptorio, 6 † itemq; Consules, & prætores, l cęterique Romę cognoscunt, correctorum 7 † m & præsidum prouinciarum notio est.

Martianus li. 3. Institutio.

LEX XI.

OMnia em̃ prouincialia desideria, n quæ Romæ varios iudices * habent, o ad officium præsidum pertinent.

Proculus li. 4. Epistolarũ.

LEX XII.

SEd licet is, qui prouinciæ præest, omnium Romę magistratuum uice, & officio fungi debeat, non tamen tam 8 † spectandum est, quid Romę factum est quàm quid fieri debeat. p

Ad prędides spectat generaliter contra latrones inquirere, & homines male conditionis, & vitæ punire, atque eorum receptatores. Et ad præsidis officium spectat, ut furiosi in carcere detineantur, si aliàs cõmodè retineri non possunt. Et delictũ per furiosum tpe furoris commissum, puniri non debet; secus si fuisset cõmissum tpe sanæ mentis: Et ad custodiam furiosorũ debet aliquis deputari: qui si sit negligens, punitur. hoc dicit, vsque ad finem, Barto.

f Dare.] id est, delegare, & continua legẽ proximam cum ista.

g Generaliter. Poteris.] sed sup. l. penul. dixit, potes.

h Suarũ.] id est quõ debeat istud negotiũ expediri, an per se, uel per aliũ. Accursius.

i Cognitionis.] scilicet per se tantum, an per alium. Accursius.

k Quamuis.] aliàs legitur cum non, aliàs sine, non.

DE omnib.] CASVS. Dicitur in l. ista, quod correctores, & præsides prouinciarũ cognoscunt de omnibus his causis, de quibus cognoscũt magistratus in ciuitate Romana. Viuianus.

l Prætores.] qui oẽs ordinariè cognoscunt, cęteriq; extra ordinẽ.

m Correctorum.] vt in Auth. ut iud. sine quoquo suffrag. §. quia aũt, & sunt correctores qui habent illud officium in Italia, quod præsides in prouincia: sic & in proconsule: vt infra, de officio proconsul. l. si in aliquam in fi. Accursi.

OMnia] CASVS. Hæc lex dicit idem quod superior & concordat cum ea. nam omnia negotia de prouincia pertinent ad præsidem prouinciæ. & hoc licet si ita, non tamen est considerandum quid Romæ fiat: sed quid fieri debeat.

n Desideria.] id est negotia quibus ipsi desiderant iustitiam fieri: non autem omnia priuilegia, nam præfectus urbis potest relegare uel deportare præses non, ut diximus supra eodem l. illicitas, §. qui vniuersas.

o Habent.] inter Romanos.

SEd licet. Fieri debeat.] qui non exemplis & c. ut C. de sentẽtijs. l. nemo. nisi sit factum hac mente, & ex certa scientia contra legem, ut quia semper ita voluerit iudicari inducendo consuetudinem, vt Institu. de satisdat o §. fin. supra de leg. & senatuscon. l. de quibus, in princ. & in fin. quæ sunt contra. Item not. quod aliud inspicitur. & aliud fit, ut supra de iusti. & iur. l. penulti. §. fi. item not. argum. contra eos, qui in defectum legum probationem glossarum inducunt. Accursius.

4 † Flor. iuris Epitomarum.

5 † Fl. Cu.

6 † Idem quoque, &c.

7 † Aliàs Correctorum, & de correctorum numero, etymo & officio, vide Lazium comment. Reip. publ. lib. 1. id est, magistratus.

8 † Flo. deest tã. Vide Aret. Aug. li. 4. c. 6.

Congr. it.]

Congruit.] CASVS. Hęc lex dicit, quod præses debet curare vt prouincia sua sit in pace: quod fieri facile poterit, si præses prouinciam suam malis hominibus purgari faciat. Item dicit, quod præses debet punire latrones & receptatores latronum. Vltimo dicit, pone. Titius erat in furoré, & non poterat per suos consanguineos detineri: pcipitur, hic, vt in carcere ponatur. Lex sequens dicit, pone, cũ Titius erat furiosus, matrem suam occidit: vtrum puniatur, aut i carcere ponat? aut erat sanæ mẽtis vt quis habebat dilucida interualla, & tunc punitur. Item in l. seq. in §. nam custodes, dicit, quod illi qui hũc furiosum custodiebant, si negligẽtes fuerunt in custodiendo eũ, qđ illi custodes similiter puniantur. Viui.

a *Pacata.*] idest, pacificata

b *Malis hominibus.*] vndecumque sint, ut supra eodem, l. 3. licet hæc conditio vix possit adimpleri. Accursius.

c *Conquirat.*] i. conquiri faciat, ut in authen. vt nulli iudi. in prin. collat. 9 sic infra de ijs, qui non. infra l. furti §. mandati, licet præfectus vigilum per se hoc faciat, ut supra de offi. præfecti vigil. l. nã salutem, §. pen.

d *Latrones.*] de die.

e *Plagiarios.*] qui surripiunt filios, vel seruos alienos. Accurs.

f *Fures.*] de nocte.

g *Non potest.*] vt infra de receptatorib. l. 1. & infra de incen. rui. naufra. l. 3. § non tantum, & §. pen. & C. de agri. & censi. l. omnes, & l. seruos, & infr. nautæ caup. stabu. l. 1. § 1.

h *Necessarios.*] i. affines, & cognatos, ut sup. de tut. & cu. l. vl.

i *Parricidium.*] quia interfecerat patrem.

k *Plecteretur.*] plerique enim fingunt dementiam, uel ppter huiusmodi crimina vt hic dicit: vel curatore accepto detrectẽt ciuilia munera, vt infra de curatoribus furi l. obseruare, & continua legem proximã cum ista.

Diuus Marcus Cum satis.] nec non debet addi afflictio afflicto: vt

1† Alij. 7.

2† Fl. receptatoresque.

3† Fl. furiosi.

4† Flor. deest. num.

* Cice. in orat. de Aruspic. respon. dum dicit, quæ potest homini maior esse pœna furore.

5† Fl. ne.

6† Flor. deest. non.

7† Flo. saniore non furere est.

8† Fl. est.

9† Fl. per immanitatem.

Vlp. lib 7. 1 † de offi. procu.

LEX XIII.

Congruit bono & graui præsidi curare, vt pacata a atq; quieta prouincia sit, quam regit: quod non difficile obtinebit, si solicite agat, ut malis hominibus b prouincia careat, eosque conquirat. c nam & sacrilegos latrones, d plagiarios, e fures f conquirere debet: & prout quisq; deliquerit, in eum animaduertere, receptatoresque 2 † eorum coercere, sine quib. latro diutius latere non potest. g ¶ Furiosi 3 † si non possint per necessarios h contineri, eo remedio per præsidem obuiam eundum est, s. vt carcere contineantur, & ita diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum diui Fratres putauerunt in persona eius, qui parricidium i admiserat, verũ simulato furore facinus admisisset: an vero cum 4 † reuera cõpos mentis non esset: vt si simulasset, plecteretur: k si fureret, in carcere contineretur.

Macer lib. 2. de iudi. publi.

LEX XIIII.

Diuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertyllo rescripserunt in hæc verba; Si tibi liquido compertum est, Aeliũ Priscum in eo furore esse, vt cõtinua mentis alienatione omni intellectu careat: nec subest vlla suspicio, matrem ab eo simulatione dementiæ occisam, potes de modo pœnæ eius dissimulare, cum satis l furore ipso puniatur: * & tamen m diligentius custodiendus erit, aut 5 † (si putabis) etiam vinculo coercendus: quoniã non 6 † tã n ad pœnam, quam ad tutelã eius & securitatem proximorum pertinebit. Si verò (ut plerumq; assolet) interuallis quibusdam sensu sanior 7 † est, nũ forte eo momento scelus admiserit, nec morbo o eius danda sit 8 † venia, diligenter explorabis: & si quid tale compereris, p consules q nos, vt æstimemus, r an pro immanitate s 9 † facinoris, si cum posset uideri sentire, commiserit, supplicio afficiendus sit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus, tali eum loco atque ordine * esse, vt à suis, vel etiam in propria villa custodiatur, rectè facturus nobis videris, si eos à quibus illo tempore obseruandus 10 † esset, vocaueris, t & causam tantæ negligentiæ excusseris: u & in vnumquemq; eorum, prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, constitueris. Nam custodes furiosis non ad hoc solum adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur, sed ne alijs quoque exitio sint: quod si omittatur 11 † non immerito culpæ eorum adscribendum est, qui negligẽtiores in officio suo x fuerint.

Martianus lib 2. 12 † de iudicijs publicis.

LEX XV.

Illud obseruandum est, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi uoti y soluendi causa: dum tamen abnoctare z ei non liceat.

Primò ponit de actionibus competentibus præsidi, vel eius familiæ ex contractib. vtrum durante officio possint intentari: & qualiter ei consulatur, si non possint intentari. Secundo ponit de actionibus competentibus ex maleficio secũda ibi. Si quid tamen, & prima subdiuiditur in duas: quia primo prohibet secundo remedium adhibet, secunda ibi. Ita ut actiones, & breuiter. h. d. Actiones præsidi uel eius familiæ competentes non possunt intentari efficaciter durante officio, licet si tempore amissæ forent, daretur ei restitutio: & hoc in actionibus competentibus ex contractibus: competentes autẽ

hic, & C. de episcopa. aud. l. tam dementis, & in decre. q. 80 c. cum percussio, & dist. 5. c. si mulier. & C. de episc. & cler. omnes, § præterea, & C. de pen. l. antepen. & inf. ad legem Rhod. de iac. l. nauis onustæ, § quid ergo, & instit. de vulg. subst. l. ex facto, §. Iulianus, infra de parrici. l. pen. & infra ad leg. Corn. de sic. l. infans.

m *Et tamen.*] licet non sit puniendus.

n *Quoniam non tam.*] alius quod.

o *Nec morbo.*] hic est interpositio. Accur.

p *Compereris.*] s. qđ finxerit.

q *Consules nos.*] super dubio iuris, licet iã semel cõsulueris, & rescripsimus qualiter pronunciare debeas: quæ cõsultatio nec hodie, nec olim est prohibita, ut in auth. de iud. §. fi. collat. 6. uel dic, qđ etiã de facto consulitur princeps: licet preses nõ vt inf. de iud. l. cũ qui § j. & hic dicit.

r *Æstimemus.*] non ergo statur inquisitioni præsidis.

s *Immanitate.*] quia crimen est magnũ.

t *Cum autem vocaueris.*] idest citari feceris eos coram te.

u *Excusseris.*] i. inquisiueris Accur.

x *In officio suo.*] nõ qđ quilibet in officio suo debet diligens esse, non negligẽs, ut hic & infra de excu. tut. l. si duas, §. minuere, & de admi. tut. l. cũ plures, §. nimium, & C. de offi. pręfe. præto. Afri l. si quos, nã negligentia omnia lædit, vt in auth. de q. stōre in prin. 4. col. coll. 6. & C. de anno. excep. l. penultim.

Illud.] CASVS. Præcipit hæc lex qđ præses prouinciæ non exeat prouinciã nisi causa uoti, dũ tã non stet per totã noctem extra prouinciam Viuian.

y *Voti.*] nota, qđ quædã rõne voti cõceduntur, quæ aliàs non pcederent, ut inf. de procur. l. aut religiosis, & l. aut lõga, Ac.

z *Abnoctare.*] i. p totam noctẽ extra prouinciã stare, ut inf. de verb. sig. l. vrbanã familiã, §. fi. hodie dicerẽ per noctẽ & per noctes extra prouinciã stare posse, cũ dicat ppheta: Vouete & reddite dño Deo vestro cui &c. cui est stãdũ, vt in auth. ut cler.

* Idest, statione vulgo debent Græci τάξιν Vocant Bud.

10† Fl. obseruatus.

11† Flo. committatur.

12† Fl. Martianus lib. 2.

dicit apud propri. episco. §. fina. collat. 6.

Senatusconsulto.] CASVS. Titius tenebatur mihi in decem, vel seruus Titij, postea factus est potestas Bonon. Titius nunquid possum Titium, vel familiarem suum conuenire coram Titio, quaeritur? Et respon. quod non, quia actio restituitur mihi finito officio Titij, quae amissa fuerat eo quod nõ fuit instituta: puta actio temporalis.

¶ *Si quid.*] sed pone quod familiae Titij factum est furtum, nunquid potest familia admitti ad agendum et litem contestetur? Et respon. quod potest.

ex delicto possunt intẽtari, vt lis in eis contesteturr. B.

Marcel. li. j. de off. praesidis.

LEX XVI.

Senatusconsulto[a] cauetur, vt de ijs quae prouincias regentes, comitesue, 1† aut liberti[b] 2† eorum anteq̃ in prouinciã[c] uenirẽt, 3† cõtraxerunt,[d] parcissime[e] ius dicatur:[f] & 4† ut actiones amissae ob eã causam, quod 5† institutae non sint 6† posteaq̃ quis eorum ea prouincia excesserit, restituantur.[g] Si quid tamen inuito[h] accidit 7† uelut si iniuriam, aut furtum passus est: hactenus ius 8† dicendum est, ut litẽ contestetur:[i] resq; ablata exhibeatur & deponatur[k] aut sisti exhiberive satisdato[l] promittatur.

Celsus lib 3. Digestorum.

LEX XVII.

Si fortè praeses prouinciae manumiserit[m] vel tutorem dederit, priusquã cognouerit[n] successorem aduenisse, erunt & 9† haec rata.

Modestinus lib. 6. 10† reg.

LEX XVIII.

Plebiscito continetur, ne 11† quis praesidum munus[o] donumve caperet, nisi esculentum poculentumve, quod intra dies proximos prodigatur.[q]

Magistratus non debet lenis esse suis officialibus, seu subditis: ne alias contẽnatur. Bar.

Callistr. li. j de cognitionib.

LEX XIX.

Obseruandum est ius reddenti, vt in adeundo quidem[*] facilem sese praebeat: sed contemni se 12† non patiatur: unde mandatis adijcitur, ne praesides prouinciarũ in ulteriorem[r] familiaritatem prouinciales admittant: nam ex conuersatione aequali, contemptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo neque excandescere[s] aduersus eos, quos malos putat: neque precibus calamitosorum illacrimari oportet: id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motu vultus detegit:[t] & summatim[u] ita ius reddere 13† debet, ut authoritatem dignitatis ingenio suo augeat.[x]

Papinianus lib. 1. Respon.

LEX XX.

Legatus Caesaris, idest praeses, uel corrector[y] 14† prouinciae, abdicando[z] se non amittit imperium.[a]

Paulus li. sing. de off assess.

LEX XXI.

Praeses cum cognoscit de seruo corrupto, uel ancilla deuirginata, vel seruo stuprato, ...

1† Flor. decet. ve. · 2† Fl. liberti. · 3† Flo. venerint. · 4† Fl. ita. · 5† Flo. decet. quod. · 6† Fl. esset. · 7† Flo. accide rit. · 8† Flo. tius. · 9† Flo. decet. &. · 10† Flor. li. 5 · 11† Fl. vt ne. · 12† Fl. decet. se. · 13† Fl. reddi. · 14† Alias ac rept. r.

* Sueton. in Augusto Cicero pro lege Manil. Pompeio tribuit.

a *Senatusconsulto.*] cuius nomen non habemus.

b *Liberti.*] idest familiares.

c *Antequam in prouinciam.*] multò minus de his quae postea contraxerunt, ut infra de in ius vocan. l. 2. & infra de iudi. l. pars literatum, cum hic praeses non sit de minoribus magistratibus, vt inf. de iniurijs, l. nec magistratibus.

d *Contraxerunt.*] scilicet, cum aliquo de ea prouincia.

e *Parcissime.*] l. non etiam coram superiore: vel ideo dicit parcissimè, quia per executorem permittitur perpetuatio, vel contestatio, ut infra dicit in fine legis.

f *Ius dicatur.*] ipsis agentibus, vel conuenientis.

g *Restituantur.*] quo modo hoc, cum non videantur amisisse, ut in ti. de iud. l. 2. §. pen. Respon. ibi amittitur, sed datur restitutio, et hic: & ita sine damno iis procedere dilatio nec obstat quod dicitur. C. de an na. exceptio. l. j. in fin. quia saltem per executorem potuit hic perpetuare actionem: & ideo amittitur actio, vt C. de anna. excep. l. vt perfectius; sed tamen quia nõ facile, vel commode praesides, vel eorum comites idem facere possent, propter multitudinem negotiorum: ideo datur restitutio. eadem est ratio in prouincialibus: quia & eis est graue cum domino vel subiectis domini litigare, vt C. de episc. aud. l. si praeses.

h *Inuito.*] sibi certe, vel alij familiari suo, non autem sibi: quia tunc non fieret etiam contestatio, vt C. ne quis in sua causa l. ius, quae est 5. Azo. vel hic speciale vsque ad litem contest. secundum Ioan. And alias non, vt ibi, & infra de iuris. omnium l. qui iurisdictioni. Vel dic, coram superiore, ideo necontra si eius familiaris intulit alij iniuriam.

i *Contestetur.*] qua non facta datur restitutio, vt infr. quib. ex cau. ma. l. j. & supra eo. l. j. in prin.

k *Et deponatur.*] apud iudicem vel aliquem sequestrum: ideo quia persona erat suspecta, ut inf. qui satisd. cog. l. si q̃ est contra Accursius. ADDITIO Sed secundum Bar. & dicit, quod ibi est regulare, hic est casus specialis, quando est persona suspecta, dic, vt no. in l. si fideiussores, §. fin.

l *Satisdato.*] idest cauto cum fideiussore, & dic, quod satisdato, est aduerbium.

Si forte.] CASVS. Praeses prouinciae antequam successoris cognouerit aduentum, tutorem dedit: & authoritatem manumittendi praestitit, & vtrum haec valeant: quaeritur. Respon. quod sic. Viu.

m *Manumiserit.*] i. authoritatem praestiterit manumittenti, similem expositionem habes sup. de off. procon. l. vbi.

n *Cognouerit aduenisse.*] vsque ad cuius aduentum durat eius iurisdictio vt sup. de offi. procon. l. meminisse, licet sit ar. 5 sup. ti. 2. l. vlti. & sic not. quod potest ignorans, quod nõ possit sciens. sic sup. de offic. praefect. vrban. l. Barbarius, & instit. de testam. § teste. arg. contra inf. de vsu. apio. l. Labeo, quia ibi paria sunt sciens, & ignorans. Accur.

o *Plebiscito. Munus.*] donum genus: munus ad nuptias vel ad aliud forte litium refertur: & sic species, ut inf. de verb. sig. l. inter donum.

p *Poculentum ve.*] quod non est proprie donũ vel munus, sed xeniũ vt sup de offi. procon. l. solent. § fin. hoc autem nec hoc accipere debet, nisi in defectũ salarij, vt in auth. ut iudices sine quoquo suffragio, exemplar. in fi. j. col. collat. 2.

q *Prodigatur.*] consumatur, sic C. d. 62. in strum & iure hastae fisca l. pen. libro.

Obseruandum.] CASVS. Praecipit hic, vt praeses prouinciae, quando sedet pro tribunali, debeat omnib. praebere aditum, vt possint ad eum ire: sed hoc ita faciat, vt non contemnatur. Iterum dicit, quod quãdo cognoscit, non debet clamare contra malos homines: nec etiam lacrymari debet, si veniat aliqua vel aliquis plorandò. Vltimo reddit rationem de hoc. Vivianus.

r *In ulteriorem.*] scilicet quàm oporteat.

s *Excandescere.*] idest fortiter acclamare.

t *Detegit.*] idest, discooperit, sic institu de lib. 2. respon. & inf. a de acq. rer. dom. l. adeo. §. est tamen, in fi. sed nec omnino debet dissimulare, ut sup. de offic. procon. l. nec quicq̃, § sed ita, & no. mirabilẽ malitiam, quam docet haec lex, quod aliud gerant in corde, & aliud simulent. quod optime faciunt Bononien.

u *Summatim.*] idest, ut regulam tibi tradam.

x *Augeat.*] vt infra de postu. l. 1. in princ.

y *Legatus Corrector.*] quia expone vt supra eod. l. ex omnibus. Accurtius.

z *Abdicando.*] idest volens se ab imperio, idest iurisdictione abdicare, idest separare, non potest, nisi faciat in manu principis, a quo habet: tunc enim posset, sicut & quando habet à populo, potest, populo petente, vel volente, dimittere, vt supra de orig. iur. l. 2. § 4 & cum placuisset: quae est 5. a Sic & episcopus non potest renunciare, nisi in manu Papae, ut in decre. 17. q. 2. Consaldus, & 6 quaest. 3. c. denique.

a Pro soldi huius contrarij vide q̃d no per Inno. in c. a. q. in dubijs, & c. si de renun. & c. si de re & c. si in integ.

a *Imperium.*] idest, iurisdictionem. Accur.

Praeses.

PRæses.] CASVS. Si seruus vel ancilla corruptus, vel corrupta sit, quod de hoc cognoscit præses: si is seruus vel alius fuerit bonus uel actor, puniat hunc corruptorem seuerissime: nam plus punitur qui bonum corrupit, quam qui malum deteriorauit. Viuianus.

a *Actor.*] idest castaldus, sic instit. de iniu. §. pœna. Acc.

b *Substantiam.*] scilicet particularem.

DE OFFICIO procuratoris Cæsaris, &c.

QVæ.] CASVS. Dicit hæc lex, quod quæ procurator Cæsaris facit, rata sunt ac si princeps fecisset, dum tñ commodum principis faciat, vt subiicit. Item dicit, quod si iste procurator rē Cæsaris vēdat vt suam, non trāsfert dñium: vnde nihilominus vēdere, vel transigere quo ad cōmodū Cæsaris pt: nā bene gerere rē Cæsaris debet. Item, si seruus Cæsaris hæres instituatur, procurator Cæsaris pt iubere seruo, vt hæditatē adeat. Item si Cæsar instituatur hæres, si iste procurator adeat illā hæreditatem, acquirit eam Cæsari: & hoc si illa hæditas est soluendo, & locuples: si non sit locuples, nec soluendo, Imperator pōt repudiare illā hæreditatē. hoc dicit cū l. s. q.

c *Quæ acta*] acta nomen generale: sed gesta rem extra iudiciū tantum factam significāt, vt infra de verb. sig. l. Labeo. in princ. & § fi. Accur.

d *Ab eo.*] s. Cæsare.

e *Quasi rem propriam.*] scilicet procuratoris.

f *Dominium.*] quia nemo errans, &c. ut j. de acq. rer. do. l. si procurator. Sed contra inf. man. l. seruum Titij. j. resp. sed ibi dominus de re sua vendenda, licet suam ignoret, mandauit: hic autem Cæsar in hoc nō fecit cum procuratorem. Io. & vt plene hæc scias, distingue: cum gestor negotiorum alicuius venditur: aut vendit rem quæ uere ipsius domini est, aut quæ uerè est ipsius gestoris. Si vere gestoris, si quidem gestor sciens esse suam tradat, transfert dñium, etiam si tanquā si t dñi tradat, vt inf. de cur. fu. l. Iul. §. j. si uero nesciens gestor esse suā tradat, si quidē tanq̄ dñi, & uelut procurator tradatur: nec transfert dñium, nec ei obst. exceptio. ut inf. de acq. re. dom. l. si procuratori uel, quod uerius est, licet non transferat, tamē repellitur: quia & si tanquam procurator uendit, tenet de euictione: quia uendit sponte: sicut in fideiussore, quia secus est si ex necessitate: quia non tenetur de euictione, ut officialis, ut C. de euictio. l. exceptio & j. fa. ercis. l. q. erat. & inf. man. l. seruum Titij. Si vero uelut suam uenderet & traderet, & uere esset sua, sed non credebat esse suam ex ea causa ex qua erat, dominium quidem non transfert, sed exceptionem patitur, ut inf. mand. l. seruum Titij. j. resp. Cū aūt rē domini uendit, si quidem non vendat tanquam domini, sed putans esse suam, tanquā suam, nullo modo trāsfertur dominium, ut hic, & j. de cur. fu. l. Iul. §. j. Si uero uendat tanquam dñi, & sciat esse dñi, uel non etiam vēdat tanquam domini, sed ut suam, sciens eam esse domini, & gerens officium dñi, cum in tribus casibus alienat, vt si habeat speciale mandatū, vel si gñale, & habeat liberam administrationem, uel in rē uam sit procurator, vt inf. de iureiu. l. iusiurandū. § si & l. seq. & j. de procu. l. procurator tutorū, & l. procurator cui, nisi in hoc casu vbi habet liberā, & tamen non alienat, nisi expediat, ut in prin. huius legis.

peratos si actor a rerum agentis corruptus esse dicetur, uel eiusmodi homo, ut non solū 1 † iactura aduersus substantiā, b sed ad totius domus euersionem pertineat, seuerissime animaduertere debet.

TITVLVS XIX.

De officio procuratoris Cæsaris, & rationalis.*

Gesta per procuratorem Cæsaris tenent, & valent, dummodo diligēter, & nō cōtra commodum Cæsaris sint gesta: & per procuratorem Cesaris queritur hereditas Cæsari: quæ si appareat postea non soluendo, habetur pro non adita. h. d. vsq; ad l. curatores. Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit vnum dictum generale. In secunda ponit aliud dictum cū quadam limitatione primi dicti. In tertia ponit vnū speciale circa procuratorem Cæsaris. In quarta ponit aliud speciale. secunda ibi, si rem Cæsaris. tertia ibi, est & hoc præcipuū. quarta ibi, Quod si ea.

Vlpianus lib. 16. ad edictum.

LEX PRIMA.

QVæ acta c gestaque sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo d comprobantur, atque si a Cæsare gesta essent. 2 † Si rem Cæsaris procurator eius quasi rem propriam e tradat, non puto eum dominium f transferre, tunc enim transfert, cū negotium gerens Cæsaris, cōsensu ipsius g tradit. Denique si venditionis, transactionis 3 † vel donationis causa quid agat h nihil agit: non enim alienare ei rē Cæsaris, sed diligenter i gerere cōmissum est. ¶ Est & 4 † hoc præcipuū k in procuratore Cæsaris, quod 5 † eius iussu seruus Cæsaris l adire hæreditatem potest; & si Cesar hæres instituatur, miscēdo se opulētæ hæreditati, procurator hærede Cæsarem m facit.

Paulus li. 5. Sentētiarum.

LEX II.

QVod si ea bona, ex quib. Imperator hæres institutus est, soluendo non sunt, re perspecta consulitur Imperatori n 6† Hæredis enim instituti, in adeundis vel repudiādis 7† huiusmodi hæreditatibus, o volūtas exploranda est.

Procurator Cæsaris non potest imponere penam deportationis: sed colonos improbos potest a colonia remouere: neque ad eandem iterum reuerti possunt.

Callistra. lib 6. de cognit.

LEX III.

CVratores p Cæsaris ius deportandi non hñt, q quia 8†

g *Consensu ipsius.*] s. Cæsaris, sed et sine cōsensu eius, si tñ ei expediat, dico eum uendere, & dominium transferre posse, arg. inf. ad Treb. l. mulier q̄ duobus, §. si cum distrahere deberet.

h *Quid agat.*] s. cōtra commodu Cæsaris: alioquin pt, vt in prin. huius legis, & j. de iu. fisc. l. aufertur, §. actores, & idem in similib. ut j. de transa. l. cum hi. §. si prætor. & j. de pac. l. contra iuris, §. si filius, & infra de admi. tu. l. Lucius, §. fi. Accur.

i *Diligenter gerere.*] sed nonne bene pt gerere alienando, vt C. de admi. tut. l. non omni. & inf. ad Treb. l. mulier. §. si is, sed hic loquitur cum nō expediat alienare: alioquin s̄, ut j. pro emptore, l. q. fundum. §. si tut. & j. de admi. tu. l. lex quæ tutores, §. fi. quia hic hēt liberam administrationem, ut j. eod. in prin. unde uidetur posse alienare. sed spāle est, ne in Cæsaris præiudiciū alienet. aliās contra, ut j. de procu. l. procurator cui. Azo.

K *Est præcipuum.*] i. spāle ut hic, & j. de acq. hær. l. si qs bona. §. si Cæsar. fisci.

l *Seruus Cæsaris.*] institutus.

m *Cæsarem facit.*] in alio procuratore secus, ut inf. de acq. hær. l. Paulus respon.

n QVod si. Imperatori.] vt liceat ei abstinere, uel quod melius est, vt perinde habeat, ac si adita non fuisset, vt infra de iure fisci. l. j. § an bona.

o *Huiusmodi hæreditatibus.*] & in alijs, vt instit. de hæred. qualit. & d sse. §. fi. & inf. de success. edic. l. j. §. vnusquisque. nisi in furiosis & pupillis, ubi tutoris exigitur uoluntas, vt infra de autho. tuto. l. si ad pupillum.

CVratores.] CASVS. Denegatum est procuratori Cæsaris, vt non possit aliquem deportare, quia non habet ius pœnæ constituendæ, quia non potest permittere, ut aliquis redeat de pœna deportationis, in fi. leg. huius. Sed pone quod procurator prohibeat alicui ne ad prædia Cæsaris veniret: non debebit is cui prohibuit, ad pdia Cæsaris venire.

p *Curatores.*] idest, procuratores.

q *Non habent.*] idest, denegatum est eis: alioquin nulla esset

1 † Solam iacturam. Flo. codex habet. Alij habent, non solum ad iacturam.

* Qui fuerunt, & a quo constituti. & quam iurisdictionem haberent, patet in hunc locum Cuia.

2 † Fl. suam.

3 † Flor. vel transactionis.

4 † Flo. deest, &.

5 † Flor. quod & eius.

* Ergo per ceteros procuratores, privatorum hæreditas non acquiritur, vt multis alijs argumentis probauit. lib. 2. subsecutiuarū lectionum. Cont.

6 † Fl. Imperator.

Ant. Aug. li. 3. emenda. c. 6.

7 † In nonnullis exemplaribus non habentur hæ duæ voces vel repudiandis.

8 † Huius pœnæ.

esset ratio: cum idem positum cum ratione esset.
a *Tumultuosum.*] scilicet aliquem hominem.
b *Prohibuerint.*] quod sine causa non fit, ut not. infra de publ. l. cotem, §. agri.
c *Deinde.*] hoc referunt quidam ad id quod in princip. l. dicitur: dixerat eũ non habere ius deportãdi: sic nec habet ius, ut possit permittere aliquem redire à pœna deportationis: q. enim non possunt damnare, nec absoluere, ut infra de reg. iur. l. nemo, & infra de re iud. l. qui condemnare, & est pro eis, infra, de pœn. l. 3. §. fin. & infra de publ. l. cotem, §. E. sed Io. refert ad proximum dictum: quia si prohibuit aliquẽ accedere ad prædia Cæsaris, non potest postea permittere, ut redeat ad ea, qui semel siue bene, siue malè functus est officio suo, vt infra de re iudi. l. iudex. & l. quod iussit. in fine. & not. officium eius esse in negotijs maximis: sed & iurisdictionem habet inter fiscum & priuatum.

1 † *Flo. deest, sed.*
2 † *Flo. deest, uerus.*

pœnæ constituendæ ius nõ habent: si tamen quasi tumultuosum, a vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerint b in prædia Cæsariana accedere, abstinere debebit. idque diuus Pius Iulio rescripsit: sed 1 † deinde c neque redire cuiquã possunt permittere. idque imperatores nostri Verus 2 † & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserunt.

TITVLVS XX.

De officio iuridici Alexandriæ. 3 †

3 † *Flo. deest, Alexandria. & nota cum Cuiacio ex Spartia. Alexandrinos, fuisse contento uno iudice quem Cæsar dedisset, & hunc esse iuridicum, de quo hic, cui postea Seuerus concessit etiam ordinem decurionum. Quod autem stare debeat Alexandria. Con eor. Cond. tit.*

Vlpianus lib. 26. ad Sabi.

LEX PRIMA.

ADoptare quis apud iuridicũ potest: quia data est ei legis actio. d

Idem lib. 39. ad Sabinum.

LEX II.

IVridico, qui Alexandriæ agit, datio tutoris constitu-

DE OFFICIO iuridici Alexandriæ.

d *Adoptare.* *Legis actio*] id est legitimi actus perficiũtur, vt emancipatio, & similes, vt in authen. de defen. ciui. §. nulla. coll. 3.

2 Sequuntur Bart. Pau. & Ias.
2 Et male Paul quamuis Alex. ni tatur saluare.

DE OFFICIO EIVS CVI MANDATA est iurisdictio.

Vide quæ ex Liuio, & alijs notat Cuiac. in hunc locum.

Dictum est de officio ordinarij: nunc de officio delegati 1. licet, & de ordinario aliquæ leges desunt. Aliꝗ sic. 2. Dictum est de iurisdictione ordinaria aliquæ est in cognoscendo: nunc de ea quæ est in delegando. scilicet quis delegat, & cui. & quæ causa, & qualiter officium suum explicat delegatus, de primo infra l. fi. in princ. de secundo nihil, de tertio hac l. per totũ, de quarto infra l fi & l 2. in fi.

QVæcunque] CASVS. Hæc lex tractat de iurisdictione iudicis quæ sit, & qualiter possit alicui delegari. Circa quod proponit duas regulas primo, secũdo infert ex prima regula. tertiò probat primam regulã, quarto dat exemplum ad regulã. Et sic diuiditur quatuor hæc lex. Prima regula est, quod omnis iudex, cui cõpetit merum imperium uel mixtum, alij id delegare non potest. Secunda regula est, ꝙ ea quæ competunt iudicib. iure magistratus, delegari possunt: vnde infertur ex prima regula, ꝙ omne quod est meri vel misti imperij, non põt delegari, ut cauetur l. Iuli. de adul. quia ille magistratus cui competit illius cognitio, non poterit delegare. Item probat alio arg. quia si dominus sit à familia occisus, prætor de hoc cognoscet ex speciali mandato, sicq; simul propter hoc non delegatur. Deinde quæritur, an is, qui habet cognitionem ciuilium causæ, habeat aliquam iurisdictionem propriam. Et resp. ꝙ habet modicam coërtionem, uel iurisdictionem delegatam, quasi ex alio: non autem habet imperium merum, quasi dicat, non habet iurisdictionẽ ordinariam. Nam licet proconsul mandet legato suo iurisdictionem: tamen non transfert merum imperium in legatum suum: & ita ponas. Mihi mandata fuit iurisdictio: an mea propria, siue illius qui mandauit? Et resp. quod mea. Deinde si ille, qui mihi illam mandauit, merum hẽt imperium, non vr̃ demandasse illud: tamen quamuis ex suo mandato nõ habeã imperium merũ vel mistum, tamen habeo coërtionem.

tione* diui Marci concessa est.

* *Quia iure magistratus non competit. Bar. l. mater. §. tutoris, infra de tutel.*

TITVLVS XVI.

De officio eius, cui mandata est iurisdictio.

Causæ meri & mixti imperij conceduntur maiorib. iudicibus specialiter & expresse in priuilegium: & in eo non possunt delegari nisi in casu absentiæ: causæ vero iurisdictionis in fine omittuntur: & competunt cuilibet magistratui, & delegari possunt. hoc dicit.

Papinianus lib j. quæstionum.

LEX PRIMA.

QVæcumque e * specialiter f lege, g uel senatusconsulto, h vel constitutione i principũ tribuuntur, k mandata iurisdictione l nõ trãsferuntur: q̃ vero iure magistratus m competunt,

* *Alex. li. Pa. va. 1. ca. 1. & 6. l. hanc egregie declarat, & Io. Longinol. in l. imperium. num. 147. cũ mul. seq.*

e *Quæcunque.*] hoc signum, quæcunque comprehendit 3 ea quæ spectant ad merum imperium, uel mistũ: quia hæc specialiter mandantur maiorib. Iurisdictio. enim & si demandetur per legem, imò quia per legem demandatur, alteri delegatur, vt ĩ de iurisdict. omniũ iudicũ, l. more, & l. & quia, quia non specialiter mandatur alicui.

3 Sequitur Bart.

f *Specialiter.*] quod dicit, specialiter, id est expresse. item in priuilegiũ, quia de maiorib.: & ambo sunt necessaria: & alterũ non sufficit, vt hic, & in gl. super verss. Quæ uero infra hac l. & ideo dicit specialiter &c.
g *Lege*] vt l. Iulia. de adul. & de vi publ. & pri. vt hic ibi dicit.
h *Senatusconsulto.*] scilicet Syllaniano, ut ĩ. hac l §. & si a familia.
i *Constitutione.*] pone exemplum, ut C. de peda. iudi. l. 2 in fin. vbi dicit de ingenuitate, & libertinitate. Item vt C. ne li. po. l. j. Item 4 vt infra de rector. l. j. §. j. Item vt infra de trania. l. cum hi § si prætor. in fi.
k *Tribuuntur.*] hic no. quatuor 5 esse ordines magistratuũ, illustres, spectabiles, & clarissimos, & simplex magistratus. Primis trib. tribuuntur hæc, q̃ sunt de mero vel misto imperio: nã dantur præsidi prouinciæ, ut ĩ. de offi. præsi. l. illicitas, §. qui vniuersas, qui est clarissimus, vt C. de pri. car. l. j. ergo multo magis spectabilib. & fortius illustrib. qui aũt sint de quolibet ordine, notauimus in auth. vt ab illustri. & qui super eã dig. sunt in princ. coll. 5. Dic ergo tribuuntur, ut maiorib. magistratib. secus vero si municipalib. magistratib. qui minimi sunt aliquid ẽt specialiter demandatur, sicut eis mandat, ut in auth. de defen. ci. §. & iudicare, & § audient, & §. sed nec proprietas. collat. tertia: tunc n. demandatur, quia iure magistratus cõpetit, ut hic dicit. Vel dic melius, ẽt si aliquid mandetur minimis specialiter, non tñ dr̃ specialiter committi. ut dicemus ĩ. in gl. quæ incipit, idest propter vim &c. & sic dic specialiter, s. in priuilegium: sed vbi causæ meri, vel misti imperij specialiter, uel in priuilegiũ committunt? Resp. eo ipso, ꝙ inferiorib. negatur, ut ĩ ti. a magistratibus, sed & committuntur, ut supra de offi. præsi. l. illicitas, § qui vniuersas, habent enim ut maiores, sed hæ committuntur.

4 Ista duo exempla re probat sol9 Albe. dictãmen quod omnia exempla glo. sunt bona secundum Alex. & Ias.
5 Imo sunt quinque ex quo reperiũtur superillustres. Bar. & Ias.

l *Iurisdictione.*] scilicet totaidem puto. 6 & si id nominatim cõmittat præses quod ei specialiter est tributum, secundum Azo. ut infra de reg. iu. l. nemo potest.

6 Idẽ Alex. & Ias.

m *Quæ vero iure magistratus.*] idest propter vim magistratus cuiuslibet, ut infra de iudi. l. cum prætor. §. idem. dicitur ergo iure magistratus aliquid alicui competere, quod competit eo ipso quod magistratus est: hoc est, id haberet etiam si uilissimus esset magistratiunculus: licet ergo & merum imperium competat cuilibet illustri, &

clarissi

clarissimo, eo ipso q[uod] est in eo magistratu: non tamen competit nisi eis maioribus, nam minimis: & dic, quæ verò iure magistratus, s. cuiuslibet, vt authoritatem præbere manumittentibus; sed hoc secundum has leges non videtur demandari: vt infra eod. l. 2. in prin. sed expone eam, vt ibi diximus. Item vt apud se testa. aperiantur. Item pecuniarias causas, & maximè viles audire, & criminales leues, & similia: vt in Authen. de defen. ciui. §. sed neque, & §. ex prouinciali, & §. audiunt quoque, col. 2. & C. de magist. mu. l. 2. & C. de iud. l. fin. si verò quia de maioribus est, aliquid habeat in priuilegium speciali vel l. vel senatu sibi iniunctum, illud non demandat: specialiter ideo dixi, quia si non specialiter alicuius rei cognitio, scilicet in priuilegium (alij dicunt, idest expressim & singulariter in priuilegium) sed generaliter omnium causarum discussio alicui iudici, etiam maximo, putà, quæstori, demandetur, secus est, quia demandet de his quæ non spectant ad merum vel mistum imperium: ut in Auth. de man. Princ. in princ. & §. si tibi, & in illo §. quod si delinquentes, col. 3. & supra de offi. procon. l. si in aliquam, §. fi. & supra de offic. præfec. vrb. l. j. §. cum vrbem; & supra de offic. præsi. l. omnia; vis ergo est facienda in illo verbo, specialiter, quasi dicat, committantur in priuilegium: & quia de maioribus est.

a ad intell. gl. lean. Hã habui l. naturaliter, nume. 150. de vsucap.

1 † Aliàs, delatam.

2 † Flor. legis Iuliæ.

3 † Exercitio. F.

mandari possunt. [a] & [b] ideo [a] videntur errare magistratus, qui cum publici iudicij habeāt exercitationem, [c] lege, vel senatusconsulto delegatam, 1 † veluti lege Iulia. 2 † de adulterijs, & si quæ sunt aliæ similes, iurisdictionē [d] suā mandant, huius rei [e] fortissimum [f] argumentum est, quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, ut is cui cōtigerit exercitatio 3 † possit eam [g] si proficiscatur, [h] mandare. Non aliter [i] itaque mandare poterit, quam [k] si abesse cœperit: cum aliàs iurisdictio [l] etiam a præsente mandetur. Et si a familia dñs occisus esse dicetur, cognitionem prætor quam ex senatusconsulto [m] habet, mandare non poterit.

Delegatus non habet iurisdictionem propriam: sed vice fungitur delegantis: habet tamen modicam coerctionem hoc dicit.

¶ Qui mandatam [n] iurisdictionem suscepit, proprium nihil habent, sed eius 4 † qui mandauit iurisdictione, vtitur. Verius est n. more maiorum iurisdictionem p[er] quidem transferri: [q] sed merum imperium, quod lege datur, non posse transire. [r] Quare nemo dicit, animaduersionem legatum proconsulis habere mandata iurisdictione. Paulus [s] notat; & imperium, [t] quod iurisdictioni cohæret, [u] mandata iurisdictione transire: quod 5 † verius est.

4 † Flor. sed eius.

5 † Fl. Transire verius est.

mandari posse: ergo idem in alia criminali & publica accusatione: cum ratio diuersitatis reddi non possit: vt infra de verb. ob. l. 3. Titio, in fi. 1. rã. & ita non dicitur à contrario sensu, sed fortissimum arg. sed de similibus ad similia.

g *Possit enim.*] s. cognitionem tñ, non & definitionē d, maximè in capitali ca, vel membri abscissione; vt in Auth. de col. §. prohibemus, col. 9. sed aliud est in eo qui substituitur alicui defuncto, cui oīs executio datur, vt C. de offi. eius qui vi alc. ge. l. 2. s[ecundu]m quosdam, vel dic vt ibi. Itē excipe legatos proconsulis, qui de oī crimine cognoscit: & de suspecto & procon. l. solent, in princip. & infra eo. cognitio in prin.

d Glo. sequitur B. & Bal. contrarium tñ tenēt Sal. Im. & Ia.

h *Proficiscatur.*] idest si ex necessitate contingat eum abesse, sic in Auth. de iud. §. r. col. 6. & in Auth. ut defun. fen. fune. §. illud, circa princ. col. 6.

i *Non aliter.*] arg. triplex hic collige: primū quia sumendū est arg. à [contrario] sensu, sic infra mand. l. si procuratorē, §. ignorans. Secundum, quia aliàs prohibita ex necessitate cōceduntur: vt sup. de off. consulis, l. 3. §. 1. Tertium, quia quod in vno conceditur, in cæteris prohibetur, sic C. de procu. l. maritus, & infra de supel. leg. l. legata. Item quartum: quia ea demum generali concessione facta, transeunt, quæ specialiter possunt concedi, ex eo, quod diximus supra, mandata iurisdictione, &c. & tradit nunc, quia specialiter non conceditur, sic infra de lib. & posth. l. Gallus, in prin. & C. de quad. præscr. l. 2. in prin. arg. contra infra de acqui. rer. dom. l. quæ dam.

ADDITIO. Dic quod aliud est generalitas, aliud vniuersitas, nam in generalitate quælibet species consideratur de per se: sed in vniuersitate non: quia omnes faciunt vnum totum: ut in l. eum qui ædes, ff. de vsucap. secundum Paulum de Castro post Pet.

k *Quam.*] pro quamuis.

l *Iurisdictio.*] scilicet iure magistratus competens.

m *Senatusconsulto.*] scilicet Syllaniano, cuius authoritate cognoscitur, an sit dominus à familia occisus, uel non: ut infra ad Sylla. l. 1. in prin. Accur.

n *Qui mandatam.*] mandata & delegata iurisdictio idem est. [e] Vel dic, mandari, quando vniuersitas causarum: sed delegari, quando species vna committitur, vt colligitur infra & de iur. om. iud. l. solent, unū tñ qñq; pro alio ponitur.

o *Nihil hēt.*] imò v[idetur] hēre proprium, vt ic. s. eo. l. cognitio. §. cum propriam, quæ est [contra], sed d[icitu]r hic non hēre proprium impropriè, eo, quod p[er] p[ro] reuocationem cito amittere pōt, vt ar. C. cōra de leg. l. fi. §. sed quia, & infra de reg. iu. l. plerumque, uel di as [f] non habet proprium, s. quod sit ordinariū: hēt tñ delegatum, & hoc subijcit, verius est, &c. uel contrarium, ideo vtitur, quia verius est, &c. prout dicis s[ecundu]m dictas expositiones permitti, uel concedi. nec obstat prout dixi transferri, infra de re iudic. l. ait prætor, quia ibi propter arbitrum dicit, non propter delegatum iudicem.

p *Iurisdictionem.*] scilicet delegatam in delegatum.

q *Transferri.*] idest permitti, vel concedi, s. ordinariam, & sic non ob. prin. huius, §. sic fortè ponitur; infra de in rem verso, l. pen. §. fi. sic inf. de pact. l. 2. § fiu. Vel dic, transferri delegatam, non ordinariam, s[ecundu]m duas primas expositiones.

r *Transire.*] nota subtilem rationem, iurisdictionem transferri, quia habet ex se iure magistratus merum imperium, non quia habet specialiter a lege, ut de maiorib.

s *Paulus notat.*] determinando, non corrigendo.

t *Imperium.*] idest, modicam coercitionem.

u *Cohæret.*] hic quidam dicunt esse mistum imperium, idest,

e Istam sequitur Ia. secunda tñ reprobat per l. fi. inf. eod.

f Idem B. Pau. & Ia.

a *Mandari possunt.*] sed tutelæ datio videtur competere iure magistratus; vt infra, de tuto. & cu. da. ab his. l. ius dandi, & tamen non delegatur: ut in eod. tit. ne mandante, quæ est contra: sed dic a quod datio tutoris non competit iure magistratus: vnde non mandatur, nisi habenti iurisdictionem: vt alicui magistratui: & tunc non iure magistratus, sed propter iussum legis dicitur competere, & sic d. l. ius dandi, intelligitur: vt Insti. de Atil. tu. §. antepe. hodie autem iure magistratus dico competere, si pupilli substantia sit infra quingentos aureos: vt Institu. de Atil. tu. §. antep. item contra in Auth. de mand. Prin. § cos autem, col. 3. & in Auth. vt iud. fine quo. suf. §. nulli quoque, col. 1. & in Auth. ut nulli iu. §. 1. col. 9. in quibus legibus prohibentur loci seruatores: sed certè longe aliud est aliquam causam alicui committi: quod fieri potest, ut hic: aliud prohiberi huius loci seruatores per prouinciam ire ad crimina exploranda, & præsidi referenda: quia plerique malum sub velamine boni faciebant: vt dictis lit. dicitur.

a Sequitur gl. Bar. Ale. & Ia.

b *Et ideo.*] duo generalia posuit primum circa merum, & mistum imperium, secundum circa ea quæ iurisdictionis sunt: nunc infert ex primo.

c *Exercitationem.*] idest cognitionem, aliàs exercitationem, aliàs executionem: & de maioribus magistratibus dicit.

d *Iurisdictionem.*] hic no. etiam mero imperio iurisdictionem inesse.

e *Huius.*] quod prædicta regula sit uera, sic probat Ac.

f *Fortissimum.*] ideo quia hæc dictio, si, infra posita ponitur, pro, quia; vnde ratione cessante, cessat effectus: vt infra de iur. pat. l. adigere, §. quamuis, quandoque autem ponitur, pro, quamuis. [b] quandoque in vim cōditionis; & tunc hic arg. a contrario sensu sumi non potest. & sic soluitur contra. C. de condi. inser. l. cum patrem: vel speciale ibi, & hic vi conditionis ponitur, quia prauus esset sensus, & quod subijcit, non aliter [c] &c. est a contrario sensu; vel aliter, cauebatur in l. Iul. cognitionem

b Et tunc nō valet arg. à contrario sensu s[ecundu]m Alex. & Ia.

c Reprobatus per Ale.

MAndatam.] CASVS. Primo dicit, quòd delegatus delegare non potest. Secundo dicit, quòd si alicui causa delegatur, imperium mistum vel merum ei non delegatur, sed modica coërtio transit ad eum delegatum, vnde iste delegatus poterit punire illum, qui fuit contumax coram se. Viuianus.

a Neminem.] Nota delegatum delegare non posse: vt hic, & infra de iurisdict. omnium iudicum, l. more. & C. de iudi. l. à iudice, in princip. Sed contra inf. quis, & à quo app. l. lege prima, § fina. sed dic, ibi delegatam vniuersitatẽ causarũ: quo casu vnam ex his potest delegatus delegare, vel quasdam: vt infra de iurisdictione omnium iudicum, l. solet. hic autem tantum vna, vel certæ causæ erant commissæ. Item contra infra de iudic. l. cum prætor. §. j. sed speciale in legato proconsulis. Item contra. C. de iud. l. à iudice, in fi. sed ibi speciale.

b Etiam imperium.] non dicas merum vel mistum imperium: licèt hoc quidam dicant: quia illud delegari non potest: vt supra eodem, l. 1. & respon. sed modicam coërtionem, ut statim supponit infra de iurisdictione omnium iudicum, l. magistratibus, in fine.

1 † Fl. coërtione.

* Assessoribus salaria instituit Imper. Seuerus, quanuis sæpe dixerit eos esse promouendos qui per se Rempublicã gerere possent, non per assessores, & vnumquemque hoc agere debere, quod notat Lamprid. in eodem. Idẽ Plato. dialogo. 2. de legi.

* Assessorum materia ordinate & copiose positã habes in Reper. tra. in lit. A. in ver. Assessor.

* Non tantũ in subscriptio ge. l. 2. C. eod.

Iudex delegatus non delegat, modicam tamẽ coerctionem habet.

Paulus lib. 18. ad Plautium.

L E X V.

MAndatam sibi iurisdictionem mandare alteri neminem posse, a manifestum est. Mandata iurisdictione priuato, etiam imperium, b quod non est merum, videtur mandari; quia iurisdictio sine modica coërctione 1 † nulla est.

TITVLVS XXII.

De officio assessorum. *

Paulus libro singul. de officio assessorum.

L E X P R I M A.

OMne officium assessorum, * quo iuris studiosi c partib⁹ suis funguntur, in his ferè d causis constat: in cognitionibus, e postulationibus, f libellis, g edictis, h decretis, i epistolis. K *

banna: quæ ponuntur consilio assessorum.

i Decretis.] scilicet specialibus in causa vna, scilicet vt permittatur alienatio, vel non, vt in personis minorum: ipse tamen præses debet authoritatem præstare, & subscribere: c vt C. eod. l. 3.

Mart. li. 1. de iudicijs publ.

L E X II.

LIberti 2 † assidere possunt: l infames autem licet non prohibeantur legibus assidere, attamen arbitror (vt aliquo 3 † decreto principali refertur constitutum m) non posse officio assessorum fungi. n

Macer. li. 1. de offi. præsidis.

L E X III.

SI eadem prouincia postea diuisa, sub duobus præsidibus constituta est, velut Germania, Mysia: ex altera ortus, in altera assidebit: o nec videbitur 4 † in sua p prouincia assedisse.

Mortuo præside ante finem officij sui, aßeßori salarium pro toto tempore officij debetur, si operas suas alteri non locauit: secus si aßeßor fuerit sua culpa remotus, vel præses propter culpam aßeßoris ante finem officij, hoc dicit secundum varias lecturas. Alex. de Im.

K Epistolis.] iudicibus alterius prouinciæ mittendis: maximè pro exequendis sententijs. secundum Azo. Item, vt testes recipiantur, ut sibi cautè remittantur: vt in Authen. de testi. §. quoniam. col. vij. Sed an iudicare poterit in causa in qua est assessor. Respondeo, non. d nisi fuerit ei delegata causa: vnde si est talis quę delegari non possit, ipse præses tantum iudicabit. vt C. eo. l. 2. & in Authen. de iud. § j. col. 6.

l Liberti possunt.] & aduocare: vt C. de postu. l. ij.

m Constitutum.] vt C. de digni. lege. neque.

n Fungi.] sed arbiter esse potest: ut infra de arbit. l. pacui. Et sic no. hic, quòd vbi lex non distinguit, tamen nos distinguimus, sic infra. de testa. l. quæsitum. Argumen contra supra de offic. præ. l. 3. in fine.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij, vide quæ dixi in dicta l. 3. in gl. finali.

c Hoc tamẽ de cõsuetudine nõ seruatur. Bart.

2 † Alias, libertini.

3 † Fl. aliquo quo.

d Sequit̃ gl. Bar. & la. q̃ nõ hẽt iurisdictionẽ ordinariã neq; delegatam.

SI eadem.] CASVS. Ita pònas exemplum, Anglia & Gallia fuit diuisa in duas prouincias, & sub duobus præsidibus constitutæ, nam Anglia & Gallia fuit vna terra ab initio, nunquid ille qui natus erit ex parte prouinciæ diuisa, poterit assidere in alia parte, idest nunquid Anglicus poterit assidere in Gallia, & econtra? Et Respond. quòd sic, licet quis in sua prouincia non possit assidere. Viuianus.

o Assidebit.] sed in sua nemo assidere potest, nisi quatuor mensibus: & tunc cum permissione principis, aliàs duriter punitur, ut C. eo. l. in consiliarijs, & infra quib. ex cau. ma. l. hi qui, & l. si cui.

p In sua.] sua tamen fuit inspecta origine, propter quod in vtraque videbatur prohiberi assidere, sed non est ita secundum Azo. & sic nota quod non inspectamus originalem causam, quod istæ duæ fuerunt una, sed accidentalem, sic supra de orig. iur. l. 2. § qui & ipsi animaduerterunt. Argumen. contra infra de postulan. l. 1. §. oestias.

ADDITIO. Tu dic, quòd sumus concor. secundum la. hic.

DIem.] CASVS. Præses Prouinciæ decessit, qui habebat assessores, nunquid habebunt assessores salarium totius? Et respond. quòd sic, nisi esset ei subrogatus: cum alio loco poterit demorari. Sed pone, quod assessor fuit deiectus per culpam suam de assessoria propter malam famam: (quod mihi uerum non uidetur) nunquid habebit salarium residui temporis? Respond. quòd non. No. circa potestates terræ, nam qualibet terra eligit sibi potestatem: & ei certum salarium constituit, & de salario illo debet satisfacere assessori, quem secum tenet.

D E O F F I C I O A S S E S O R V M.

Assessores, non sunt magistratus, sed consiliarij, & comites magistratuum vrbanorum, vel prouincialium, vel quibus hi mandauerant suam iurisdictionem delati ad ærarium, vel in commentarium principes, inter eos qui salariati fuerunt de publico, vel consiliarij iudicum a principe datorum, vel procuratorum Reipublicæ nam & hi iudices erant, Cuiacius.

OMne officium Studiosi.] id est assessores.

d Fere.] hoc ideo, quia aliàs eius, scilicet præsidis occupationes adimplent, præter infrascriptas: vt in Auth. de iudic. colum. sexta, §. j. ibi, nostris enim &c. Accursius.

e Cognitionibus] scilicet causarum ciuilium & criminalium, quid iuris esse debeat: ut ei cui assidecin[illegible] Azo.

f Postulationibus] ut uideat an sit infamis, q. postulat, vel non, ut infra de postu. l. quos prohibet, item uel eum interroget, & ei opponat ad ueritatem inquirendam, & cum tacere faciat quando sibi uidebitur: ut infra de his quæ in teste delent l. proxim. circa fin. & seruet ordinem postulatorum: ut sup. de officio procon. l. nec quicquam. §. obseruare. Accursius.

g Libellis] conuentionalibus recipiendis, si bene concipiantur, vel male, b ut respuat, uel non recipiatur de in illicitatur C. nemo pri. l. fi. in fi. Azo.

h Edictis.] scilicet generalibus in communi totius ciuitatis, & in omnium personis, secundum Azo. ut sunt

e No. glo. q̃ [illegible] pot in[illegible] tempo[illegible] [illegible] e ffi[illegible] [illegible] aduoca[illegible] [illegible] mo[illegible] oppo[illegible] nit la.

b l è B. P. Lauc. & la.

1 † Fb. li 4.
* Tu dic verius, comitib⁹ i. iurec. q tūc sine pecunia datione sūma ru magistratuū cōsiliarij erant Cont.
* Repetita est i l. sed addes, q̄ra ist. 19. inf. locati.
2 † Fi. a legatis.
3 † l fuerūt.
4 † Fl consiliaris. qd positū videtur ꝑ cōsiliario vt ꝑ tertiam declinationē inflectatur, pinde etq. consularis & vi. l. 1 9. 8. & vlt. inf. hoc vbi ad verbū repetitur hoc caput Alciat. d. 4 disp. c. 10
5 † Fl assidēt.

Papinianus libro xxxj. 1 † responsorum.

LEX IIII.

Diem cuncto * legato Cęsaris, a salarium comitibus b residui temporis, quod legatis 2 † c præstitutum d est, debetur: modo si non postea comites cum aliis eodem tempore e fuerint. 3 † Diuersum in eo f seruatur, qui successorem ante [illegible] us accessit.

Paulus li. 1. sententiarum.

LEX V.

Consiliariis 4 † g eo tēpore quo assident, 5 † negotia h tractare in suum quidem auditorium nullo modo concessum est: in alienum autem non prohibentur. 6 † i

Papinianus lib. 1. responsorum.

LEX VI.

In consilium 7 † k curatoris Reipublicę l vir eiusdem ciuitatis assidere nō prohibetur: quia m publico salario non fruitur.

Finis Primi Libri.

a *Legato Cęsaris.*] id est præside prouinciæ: vt supra de offi. præsi. l. pen. Azo.

b *Comitibus.*] id est assessoribus, de quibus hic titulus tractat.

ADDITIO. Tu dic melius secundum Ange. & Io. comitibus, id est omnibus qui cum eo vadūt ad sibi ministrandum. *

c *Legatis.*] quidam libri habent, a legatis: & dic præstitutum, idest præstandum: & tunc plana. Alij habent, legatis, sine à: & tunc subaudi, à: vel de ipsis legatis præstandum erat pro se & suis assessoribus.

d *Præstitutum.*] id est præstādum: & sic duo dicit, s. comitibus legati dandum, & hæredibus legati, sed contra. C. de aduo. diuer. iudi. l. petitionem. §. quando autem fisci. sed dic non dari heredibus patroni fisci ratione aliorum annorum, sed illius sic quo moritur: vt C. eod. l. [illegible] duos, & ita etiam est hic, vel dic omnia plana, s. quod iam erat præstitutum. Accur.

e *Eodem tempore.*] post mortem legati: sed quid si nō fuit, sed esse potuit cum a[l]io? dic perinde ac si fuisset, secundum Io. & facit infra loca. l. sed addes. §. fi.

f *In eo.*] scilicet assessore: vel dic scilicet legato. a vt assessor nihil habeat: erit tertio, quia præsumitur legatum depositum propter culpam assessoris: vt arg. inf. tit. 2. l. 2. Vel dic econtra, s. legato: vt totum salarium debeatur comitibus, & indistinctè quando legatus propter suam propriam, & euidentem culpam fuerit remotus.

a Vtraque lectura est bona s̄m Bart. Ale. & Ia. & secūdū istas duas lecturas referas istū versi. ad principiū legis.

Consiliariis.] CASVS. Iudex potestatis Bononiē. cum assideret, tractare negotia sua coram se non potest, coram alio potest: quia assessor non debet postulare in ea causa, in qua fuit assessor.

g *Consiliariis*] id est assessoribus.

h *Negotia.*] eorum pro quibus aduocare volunt. Accur.

i *Non prohibentur.*] scilicet tractare tanquam aduocatus: sed hodie nec in alieno: quia necdum &c. vt C eo. l. fin.

In consilium.] CASVS. Hęc lex dicit, quòd potest quis esse assessor, & procurator in terra sua, quamuis alius in terra sua assessor esse non possit: iste assessor procuratoris Cæsaris habet salariū ab ipso procuratore, nō à republica illius ciuitatis: puta Imperator mittit aliquem Bonon. vt de aliqua causa cognoscat inter eum, & priuatos: nunquid poterit habere Bononiensem assessorem, quæritur? & dicitur quòd sic.

K *In consilium curatoris*] id est procuratoris: vt C. de modo mulcta. l. curator.

ADDITIO. Glo. & communiter Scriben. intelligūt curatorem Reipub. idest procuratorem fisci, vel Cæsaris: quod est violare tex. ideo Paulus rectius sēsit curatorem, idest administratorem Reipub. Item glo. sequens ponit rempublicam & fiscum pro eodem: b de quo per Bart. & doct. in rub. de iure fisci. lib. 2. C.

l *Republicæ*] id est Cæsaris. Vel dic etiam fisci. Accursius.

m *Quia publico salario.*] quasi dicat damnum respublica illius ciuitatis non habet, cum salarium non præstet? sed ipse de bursa sua. c Item est & alia ratio, quia sibi inuidere sui conciues non possunt: nec enim ciuium agit negotia, sed inter fiscum & priuatum: quæ negotia raro eueniunt, vnde parum amicis prodesse, & inimicis nocere potest: item patrimonialia gerit negotia. Alij dicunt, d quod gratis seruit, vnde difficulter aliunde illuc traherentur, & ideo de illa ciuitate haberi permittitur secundum H. aliàs non: vt diximus supra eodem, l. si eadem.

6 † Fl prohibetur.
7 † Consilio.
b Et malè: qm̄ vt docet Pyrrhus in l. j. de iure fisci. lib. 10. C. magna ē inter rēpu. & fiscū differētia.
c Sequitur glo. Bart.
d Idē Lancelo. & Ia.

Finis Primi Libri.

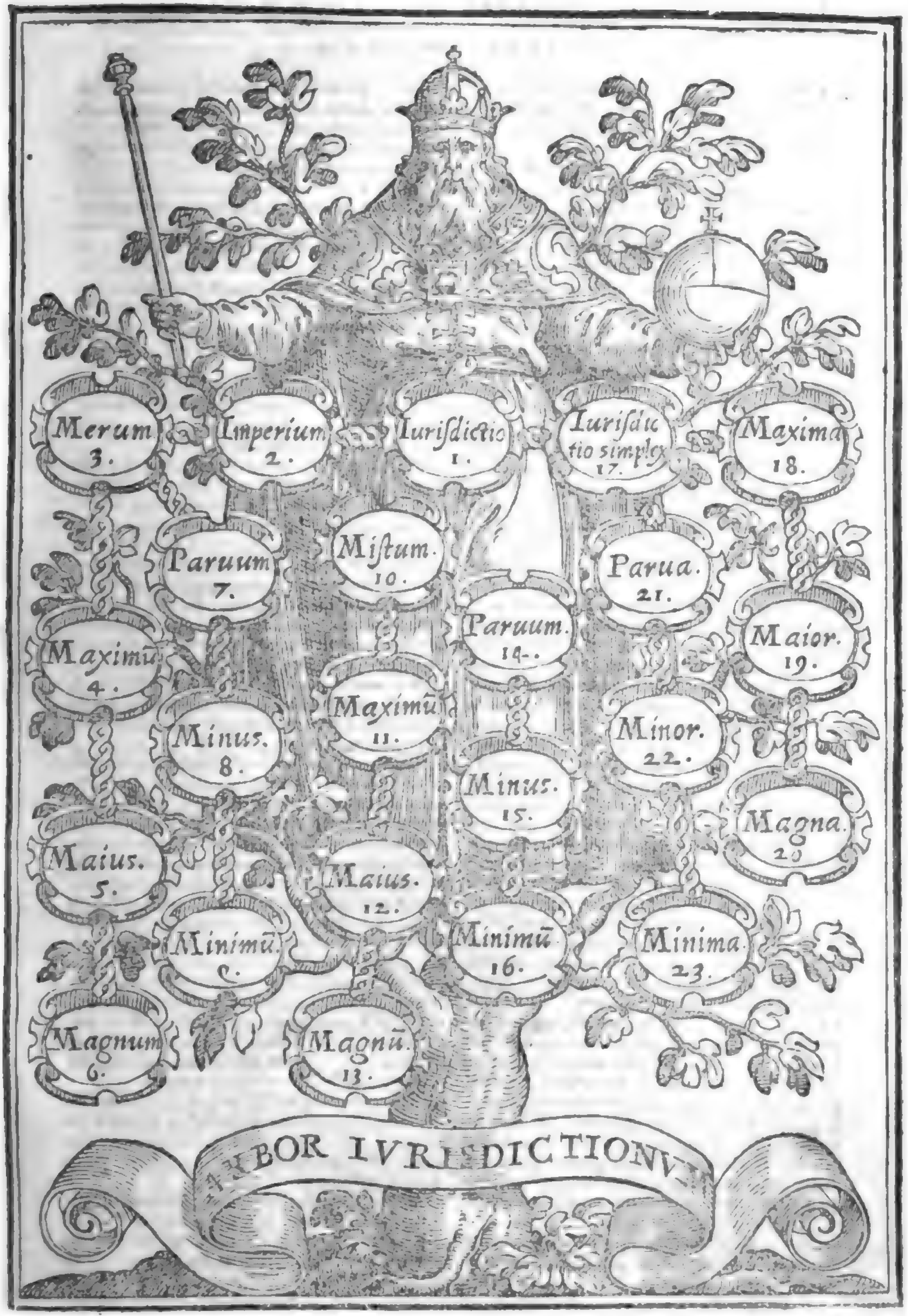
Merum 3.
Imperium 2.
Iurisdictio 1.
Iurisdictio simplex 17.
Maxima 18.
Paruum 7.
Mistum. 10.
Parua. 21.
Paruum. 14.
Maximũ 4.
Maior. 19.
Minus. 8.
Maximũ 11.
Minor. 22.
Minus. 15.
Magna. 20
Maius. 5.
Maius. 12.
Minimũ. 9.
Minimũ 16.
Minima. 23.
Magnum 6.
Magnũ. 13.
BOR IVRISDICTIONV

DEFINITIONES ET DECLARATIONES IVRISDICTIONVM.

1 IVrisdictio, in genere sumpta diuiditur secundum Pet. & Bar. in duas species (reiectis opinionibus glos. in l. imperium, ff de iurisd. om iud. & Doc. aliorum) scilicet in imperiũ, & in iurisdictionem simpliciter sumptum. Ideo opere pretium duxi nonnullas hic subijcere declarationes seu potius definitiones ad huius arboris, vel diuisionis iurisdictionum notitiã. Et primo, quid sit iurisdictio. Est autem iurisdictio in genere sumpta, ptãs de publico introducta cum necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendæ. Glo. & in Bart in l. 1. ff. de iurisdict. om. iud. glo. in auth. de defen. ciui. §. iusiurandum. in glo. mag. circa med. coll 4. idem Bartol. in d. l imperium, & ibi Ias dicit, quod si verba dictæ definitionis proprie intelligantur, non est opus ad dictam definitionem aliqua supletione (prout facit Bartol) imo verissima & perfecta est, vt ibidem latè per eundem. Et dicitur iurisdictio a iuris & ditione, quod est potestas, vt institut. in proœ. § quorum, in versicu. ditioni. & in l. 2. C. de lib & cod. libe. sic dicitur iurisdictio quasi iuris potestas.

¶Circa ista quæro de quæstione vtili. Princeps concessit alicui iurisdictionem, nihil aliud addẽdo, vtrũ de hoc videtur concessisse merum & mix. imp an tã tummodo iurisd. in specie sumptam? Ang. & Ias. in d. l. imperium. in 6. coll. dicunt (licet communiter Doc teneant contrarium) quod princeps concedendo iurisdictionem, concedit tantum simplicem iurisdictionem, & non merum & mixtum imperium: nisi princeps concessisset plenissimam iurisdic quia in tali superlatiuo censetur concessisse merum & mixtum imperium l si in aliquam. §. cum plenissimum. ff. de offi procon & leg. idem & si per verbum, omnimodã, gl in cle. j in verbo, omnimodã, de foro cõpe.

2 ¶Imperium est iurisdictio, quæ officio iudicis nobili exercetur: & ponitur in definitione iurisdic. pro genere: & verba officio iudicis nobili, ponuntur ad differentiam iurisdictionis simplicis, quæ exercetur officio iudicis mercenario. Et quia hæc definitio cõstat ex genere & dfia, ideo est bona, Bart. in l. 1. ff. de test. Et dicitur imperium, quia ex imperio & authoritate iudicis procedit, & non ex aliquo iure quod resideat apud partem. Bar. in d. l. imperium. Et diuiditur imperium in merum & mixtum.

3 ¶Merum imperium, est iurisdictio, quæ officio iudicis nobili, vel per accusationem exercetur, publicã vtilitatem respiciens. Et dicitur merum quod est purum & simplex, & cum nullo alio mixtum, l. qui res, § mihi Romæ, in parua gl. in uerbo, merum, ff de solu. & instit. de diuisio stipu §. prætoriæ. Et diuiditur secundum Bar. in sex gradus, vt in hac figura patet intuenti licet Ias ponat tantum quatuor gradus, & melius: quia, secundum eundem, maius, & magnum constituunt tantum unum gradum, & paruum & minus constituunt tantum vnum.

4 ¶Maximum, est condere legem secundum Bart. & alios in d. l. imperium, aliud exemplum, congregare Concilium generale, secundum Inn. in c transmissã. de elec. patet, quia solus Papa potest congregare, gl. in c, quod translationem, de off. leg. & in c. sicut vnire de excef. præl. & deficiente Papa posset collegiũ Cardinalium, secundum gl. in c si duo 79 dist Bald. in c. olim ex literis, de rescr. ubi subdit, quod nec imperator, nec res Franciæ possunt facere congregari Concilium Aliud exemplum, publicare bona delinquentis, contra auth bona damnatorum, C. de bo. dã. quia est de reseruatis principi: & sic meri imperii maximi. Bal. in c j. in princ de pac te in vsi. feu.

¶Maius, est adimere vitam corporalem & particularem: habereque gladii ptãtem in animalibus ratione pollentibus. gl. in d. l. imperium. & etiam irrationalibus tex. est in c. mulier 15. q 1. & etiam animaduertere in corpus inanimatum gl. est magistralis insti. de hær. quæ ab intest. defer. §. per cõtrarium. plenior, gl. in l. ex iudiciorum, ff. de accu. & in casu quem ponit gl. fin. in l. 1. ff. arb. for. cæl.

5 ¶Magnũ est, imponere penã per q̃ amittatur ciuitas, vel deportatio cõstituatur. gl & Bar. in d. l. imperiũ, sed secundũ Ias, ibi iste gradus cõtinetur sub pcedenti: & ambo non constituunt nisi vnum gradum.

6 ¶Paruũ, est relegare, gl in l. nulli, C. de sent. & interloc. om. iud & in §. relegare. Instit. q b. mod. ius pat. pot. sol & flagellare, imo omnis pena corporis afflictiua est istius gradus, l. si q d erit, ff de off pconsul.

7 ¶Minus, est modica coercitio, 1† quæ competit omnibus magistratib. ut in l. magistratibus. ff. de iurisd. om iud. & cognoscere de leuibus criminibus, l. leuia, ff. de accu. & illud membrum cum præce unum tantum faciunt membrum: & sic proprie non faciũt nisi quatuor species meri imperii, secundum Ias. in d. l. imperium. 12. col.

1† Alias etiam

¶Minimum, est per quod mulcta pecuniaria imponitur. l si C. de modo mulctarum, in l j. cum ibi not. ff. si quis ius dic. non ob temp l. 2. C. de sportu.

8 ¶Mixtum imperium, est quod officio iudicis nobili exercetur, priuatam respiciens utilitatem. ita Bar. in d. l imperium. & cõiter moderni approbant. Et dicitur mixtum, quasi ex diuersis constitutũ, s. ex imperio & iurisdictione gl. in d. l imperiũ. Capit. n. ab imperio partem, eo quod off iud nobili expedit. Capit aũt a iurisdõne partem, q a priuatam utilitatẽ respicit. Et sic no quod illud dicitur mixtum qđ participat de duobus vel pluribus. Et quæ sit dfia inter mixtum & confusum, uide per gl. in l. idem Pomponius. § sed si plumbum, in ver. vtraque. ff de rei ven. Et diuiditur etiam secundum Bar. in sex gradus, vt in figura arboris. Sed dic melius secundum Iaso. qđ tantum diuiditur in tres, vt infra patebit.

9 ¶Maximum, est quod soli principi competit, actus voluntarios concernens, de quo in l. 2. C. de his qui ve. æta. imp l. 2. C. de emancip. lib. in auth. quibus mo na. effi. sui coll. 6. & illud cum sequenti gradu debet simul adiungi.

¶ Maius est cognoscere de supplicatione aduersus sententiam latam ab eo a quo non potest appellari, quod soli principi & præfecto prætorio conuenit, l. 1. C. de sent. præfect. præto. authen. quæ supplicatio,

plicatio,

plicatio.C.de precibus Imper.offer.

10 ¶ Magnum,est cognitio earum causarum, quæ important plenam causæ cognitionem & coërctionem realem, vel personalem, vt mittere in possessionem ex secundo decreto, restituere in integrum, expellere aliquem de possessione re ipsa, hæc probantur in l.ea quæ.§.magistratibus, infra ad municipales & istud membrum cum sequenti debet simul iungi, secundum Ias.in d.l.imperium. Ne autem in concinnè paruũ magno coniungi videatur, animaduertendũ est magnum in suo genere ἀντὶ ἐξοχὴν dici.

11 ¶ Paruum,est cognoscere de causis, quæ habent plenam cognitionem, licet non habeat coërctionẽ realem vel personalem: vt dare bonorum possessionem, quæ tribuit ius, pronunciare aliquem mittendum in possessionem ex secundo decreto, interponere auctoritatem in alienationibus, & transactionibus alimentorum. Et ista quatuor membra mixti imperij non possunt delegari.l 4 § 1.versi. duas. ff. de dam. infec l nec quicquam, § vbi decretum. ff. de offic.procon.

12 ¶ Minus,est dare bonorum poss ex edicto Carboniano, in poss mittere, summarie cognoscendo: & sic omnia requirentia causæ cognitionem tantũ summariam, sunt istius gradus, & possunt delegari. l cognitio.§ vt possessio ff.de offi.eius cui man.est iurisdi. sic iste gradus cum seq.sub eodem comprehenduntur: & sic proprie non sunt nisi tres gradus mixti imperij, secundum Ias in d.l.imperium.

¶Minimum,est eorum quæ expediuntur absque causæ cognitione: vt interponere auctoritatem manumissioni, & emancipationi, competuntque ista iure magistratus: & sic sunt delegabilia l.2.in prin.ff. de offi.eius cui mand.est iurisdi.

13 ¶ Iurisdictio simplex,est quæ officio iudicis mercenario expeditur, priuatam vtilitatem respiciens. Bar.in d l.imperium. Et diuiditur etiam in sex gradus, sed melius secundum Ias.in tres: vt patet per ea quæ infra dicentur,

14 ¶ Maxima,in qua vertitur res magni præiudicij, vt causæ status, ingenuitatis, & libertinitatis, l. placet C.de peda.iu.vide Bal.in c edoceri.de rescri. quod negotium arduum dicitur, in quo agitur de statu, & idem in c.ex ratione.de appel. quod omnis causa famosa est, quando agitur de fama hominis, & tunc dicitur ardua.

¶Maior,est quando ex causa descendente ex delicto quis fuit condemnatus ciuiliter, & quia nõ habet in bonis, luat in corpore l.quicumque.C de ser. fugit. Et cum sit q̃dam executio, non potest delegari, secundum Bar.in l placet.C de peda iudi. vbi dicit hos duos primos gradus proprie facere vnum, quamuis in d.l.imperium, dicat duos esse gradus distinctos:

15 ¶ Magna,vt est vltra trecentos aureos, & non potest delegari.§.& iudicare.in Authen.de defen ciui. collat.3.nisi propter occupationes, vel longam absentiã.in l. placet.& ibi Bar.C de peda.iud.& Ang. in d.l.imperium.

16 ¶ Parua,à trecentis aureis infra: & illa potest delegari indistinctè, tex.est in l.imperium, in fi & isti gradus cum præcedenti possunt simul iungi.

¶Minor & minima, quæ dicantur, remittendum est arbitrio iudicis, cũ non sit à iure determinatum, per regulam legis primæ §.fi.ff.de iure deli. & hæc duo computari debent pro vno: & sic proprie non sunt nisi tres gradus iurisdictionis simplicis, secundum Bar.in dicta l.placet.& dicta l imperium.quãuis Bart hos sex gradus hic prosequatur.

¶Quædam sunt, quæ possunt esse meri imperij, & iurisdictionis simplicis, diuersis tamen respectibus. Primò, tortura, quando aliquis torquetur ad pœnam, est meri imperij.& si in criminalibus imponatur ad veritatem eruendam, est meri imperij, secundum Bar.in l.interdum, 1.§.qui furem, ff.de fur.si imponatur in ciuilibus, quia testes vacillant, est iurisdictionis, in auth.de testibus, §. si verò ignoti, colla.7. Secundo, leuis coercitio, quæ imponitur ad pœnam leuis delicti, est meri imperij: & sic in ciuilibus contra contumacem est simplicis iurisdictionis, secundum Ang.& Ias in d l.imperium. Tertio, incarceratio, quæ fit de iure canonico ad procedendum delictum, est meri imperij, alias est simplicis iurisdictionis, secundum Guliel. Alber.Bald Saly.Ale. & Ias.in d.l.imperium licet aliter Bar. in secunda specie meri imperij Quarto excommunicatio, quæ ex publica causa imponitur contra rebelles vel contumaces, est meri imperij: sed ad instantiam partis concessa, est simplicis iurisdictionis, secundum Pan.in c.cum contingat.col.5.de foro comp. Quinto appellatio in causa criminali est meri imperij: in ciuili est iurisdictionis, uel mixti imperij. Et hæc sufficiant ad materiam præcedentis figuræ.

Materiam arboris iurisdictionum prosequere, vt per Guil.Luner.T.3.Tract.Par.1.f.18.
Secundum Venetam editionem nouissimam.

DE IVRISDICTIONE OMNIVM iudicum.

Hactenus per singula de officiis locutus est, designando quod proprium officium cuiusque sit: nunc communiter de omnis iurisdictione dicit. Sed quia est differentia inter hunc titulum & illum sup. de officiis, cum & ibi tam de ordinariis, quam de delegatis tractetur? Respondeo, ibi principaliter tractatur de iure delegantis, quod contrahitur ex ipsa delegatione ordinaria vel delegata iurisdictionis: hic iurisdictionis, quam habet in delegando: hic in cognoscendo: vel hic generaliter de omni virtute iurisdictionibus, quasi hoc genus, ibi species: vel ibi de delegato principaliter. Vel dic hic apertius, supra dictum est separatim de iurisdictione ordin. & delegati: nunc communiter. Accur.

DIGESTORVM, seu Pandectarum.

Liber Secundus.

TITVLVS I.

De iurisdictione omnium iudicum. 1†

Officium iudicis est genus generalissimum, continens omnia, quæ possunt expediri per iudicem.

Vlpianus libro j. regularum.

LEX PRIMA.

IVS dicentis* officium latissimum est. nam & bonorum possessionem b dare potest: c & in possessionem d mittere: pupillis non habentibus tutores constituere: iudices litigantibus dare. f

Ius dicentis.] CASVS. Hac lege ostenditur, quam authoritas in iudicis magna est: qui habet imperium: nam hæc lex tota in mixto imperio: nam habenti potest bonorum possessio dare, item potest aliquem in possessionem mittere. Item potest tutorem dare illi qui non habet tutorem. Item potest iudicem dare litigantibus: & sic consistit in sex. Viui.

a *Ius dicentis.*] cauté dicit ius dicentis: & non iudicis dicentis, nam non de omni iudice dicit, sed de eo tantum qui habet merum * & mixtum imperium, vt patet per exempla hic posita, quæ sunt de mixto imperio omnia, præter vltimum.

b *Bonorum possessionem.*] mixti imperij est: cum enim non consistat in animaduersione, ergo non est merum imperium: & cum causa cognita detur, * vt infr. quis ordo in bon. poss. l. 1. § fi. dies, neque non demandatur, * vt sup. de offi. pro consu. nec cuiquam, & ubi decretum, ergo non est iurisdictionis. ... propter ... igitur, vt bon. poss. mixti imperij ... Azo. sed hodie contra: quod videtur competere iure magistratus, vt C. qui admit. ad bon. poss. l. fina.

c *Possessionem.*] necesse habet * vt patet ex definitione eius. Est enim iurisdictio potestas de publico introducta cum necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendæ.

d *In possessionem.*] si dicas mittere te ipsa, vt quis possideat, mixti est imperij: si dicas de pronunciatione definitiua in te partes faciendas possidere debeat necne, iurisdictio est: quia & denunciationem ... Azo. Sed nonne per vt ... punctum sit missio in poss. te ipsa, ... per ... iudicem ... Respon. non fit vt transeat ... expeditur, vt C. de execu. rei iu. ... executorem. Vel dic, aliud est ... quod deleg. ... vt insti. de Atil. tu. § pen. & potes hic dicere quod habet infra ... habetur.

e *Tutores constituere.*] hoc est mixti imperij, * scilicet datio tutorum ... ut ... de tu. & cu. dat. ... tutorum ... iurisdictionem vnde non ... iurisdictionis ... quod non ... competit, ut ... magistratui ... iurisdictioni ... habenti iurisdictionem.

nem, vt insti. de Atil. tu. § pen. Azo. Sed nonne alia, quæ sunt mixti imperij, delegantur similiter habenti iurisdictionem; Respon. non, * sed fauor pupillorum hoc facit: sed secundum hoc, quid si pupillus petat bon. poss. num similiter est mixti imperij? Respon. non idem. Consideratur enim, quod plerumque, non quod raro euenit, ut supra de leg. & Senatusc. l. nam ad ea.

f *Litigantibus dare.*] scilicet in causis quæ possunt delegari, ut causæ quæ competunt iure magistratus, in alijs non. & hoc est exemplum de iurisdictione, vt j. l. 3. § fin.

Ad concessionem vnius expresse, videntur tacitè concessa illa, sine quibus concessio expressa esset inutilis. Hoc dicit Alexander de Imo.

Iabolenus lib. 6. ex Cassio.

LEX II.

CVi iurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit. g

Cui.] CASVS. Si quis delegat alicui causam alicui, inter Titium, & Seium, putat videtur ei mandare & committere: modicam coertionem, vnde potestis partes citare & coercere, nisi ei aperte pareant.

g *Non potuit.*] ut modica coertio, sicut supra de offic. eius cui mand. est iurisdi. l. fi. § fi. Item vt possit citare g re & verbo h lite contest. coram se, vt in auth. de exhi. § si uero etiam, coll. 5. vel etiam ante litem contest. si sit delegatus à principe, ut in Authen. de litig. § omnem vero collat. 8. Si vero quæras an poterit ante delegatus in poss. mittere, respon.

Iurisdictio diuiditur in imperium & iurisdictionem. Et imperium diuiditur in merum & mixtum imperium. hoc dicit. Bar.

Vlpianus lib. singulari 2 † de officio quæstoris.

LEX III.

IMperium * aut merum, aut mixtum est. Merum imperium est, h habere gladij potestatem, i ad animaduertendum K in facinorosos homines: quod etiam potestas l appellatur: mixtum m imperium

non, cum mixti sit imperij missio te ipsa. Lex tamen dicere videtur quod possit. Non tamen aperte, an loquatur de ordinario, an de delegato, vt in Auth. de exh. § & intro du reis, § si uero. coll. 5. secundum H. Sed ad delegatum referas vel dic i ad delegatum à principe. Et forma hic generalem cum quid conceditur, & id quod ex eo sequi potest, concessum videtur, vt hic, & C. de ord. iud. l. j. & de iud. l. quoties. & inf. de alie. l. legatis, & sup. ti. a l. j. in fi. & l. non fi. & inf. quemadmodum test. aper. l. 2. § inspectio. & inf. si vsusf. petatur l. j. § j. & inf. de ser. rust. præd. l. 3. § q. habet. & infra de procu. l. ad rem, & l. ad legatum, arg. contra inf. de vsusf. l. vsufructuarius, § ædificium. K contra, cum quid prohibetur, & id quod ex eo sequitur, uidetur esse prohibitum, vt C. de leg. & con. l. non dubium, & infra de fun. l. ... Accur.

h *Imperium Merum est.*] de mero imperio, & not. tria dicta huius lex ... non definiendo l. dicit ... Io.

i *Gladij potestatem.*] exemplum est, nam omnis capitalis pœna (quæ tripliciter contingit, ut inf. de pub. iud. l. 2 & inf. de ho. pos. l. ... prætoris. § ... capitalis, & inf. de ... tab. l. j § q. dam filium) in mero continetur imperio, quam præsem omnes præsides habent, ut inf. de offic. præsi. l. illicitas. § qui vniuersas. & sic merum habent imperium, licet quidam dicant ... merum imperium soli principi competere. *

K *Animaduertendum.*] idest ad ferientum, in animas hoc est animatum corpus totum, uel partem.

l *Potestas.*] id est, intra de verb. sig. l. potestatis.

m *Mixtum.*] quia iurisdictioni cohæret, & sine ea non est, vt Iohannes dicebat. P & Guil. ... merum non habeat secum iurisdictionem. Vel vt uos dic secundum ... i. cõe, quasi ex diuersis constitutum, sic imperio, & iurisdictione secundum Io. ... nomine iurisdictionis, & merum imperium continetur ... sicut ex significatione vocabuli ... apparet dicitur iurisdictio à dicendo, * quod est potestas ... & ... legitima potestas, & sic mixtum, hic probatur ... com-

cui man. est iurisd. l. 1. ibi, iurisdictionem 1. an. nã de mero imperio dicit, cum de publicis criminibus dicat. Dic ergo quatuor a esse gradus iurisdictionis, nam alias merum, aliàs coerctio modica, b alias remanet in suo nomine, & iurisdictio appellatur, sicut dr̃ de adoptione, vt sup. de adop. l. j. § in duas.

Et omnem causã, quę fit in mundo, iudica sub aliquo istorũ, hoc modo. sub mero imperio dicimus contineri quandocunq; tractatur de tribus capitulis, quæ habemus, videlicet, de persona, item de ciuitate, item de libertate, c vt hic, vel vt alterũ horũ amittamus, nam sententia dicitur capitalis, vt j. de bono. pos. l. edicto prætoris §. 1. & de pub. in i. 2. in princip. Sub mixto autem dicimus cõtineri, quando duo interueniunt. Primum, quod non sit de numero trium suprædictorum. Secundum, quod cũ causæ cognitione dicatur esse cognoscendum, vt patet in exemplo hic posito, nã cum causæ cognitione datur bonorum possessio, vt infra quis ordo in bo. pos. ser. l. 2. §. dies. & idem in similib. Sub iurisdictione est omne id quod competit iure magistratus. d Quę autem illa sint, tam in ciuilibus, quam in criminalibus leuibus, dicitur e in Auth. de defen. ciui. §. nulla. & §. iudicare, & §. audiant. col. 4. Coerctio autem modica huic iurisdictioni inest, vt inf. eo. l. magistratib. in ñ. & furtit. a l. 6. §. 6. Primũ duo non delegantur etiam quo ad cognitionem, nisi in casu quando proficiscitur, vt supra de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. in princ. & § huius rei, & in alio casu, vt j. ti. a l cognitio, & sup. de offi. procon. l. solent. in prin. & in alio, vt Insti. de Atil. tu §. ante pe. Quidam tamen dixerunt, vt diximus, vt P. & Guil. quod iurisdictio & mixtum imperium idem erant, & vnum sine altero esse nõ posset, ex eo quod legitur sup. tit. 7. l. 6. §. si. & secundum eos quicquid esset de mixto imperio delegari potest. cum idem esset de iurisdictione quod est aperte sal sum f & in d. l. imperiũ, ponitur ꝓ modica coerctione, non pro mixto imperio. Ex his ergo patet, quod etiam pecuniariam causam vltra 300. aureos præses nõ delegat, vt C. de peda. iudi. l. 2. quia non competit iure cuiuslibet magistratus. Accursius.

est, cui etiam * iurisdictio b inest: quod in dãda bonorum possessione consistit. Iurisdictio c est etiam iudicis dandi licentia. †

Iubere quod caueatur, item mittere in possessionem, sunt mixti imperij. Hoc dicit. Bartolus.

Idem libro 1. ad edictum.

LEX IIII.

Iubere * caueri d prætoria stipulatione, & in possessionem mittere, imperij e magis est, & comparatiuè intelligas, non electiuè. Habet enim ab imperio mero, quod est eius præcipuũ, K s. vt demandari non possit, & a iurisdiõne, quod est eius minimũ, s. qđ consistit in pecuniario commodo. Iurisdictionis. n. est præcipuè vt demandetur. Si ergo est mixti imperij missio gis est, quàm iurisdictionis.

Qui habet iurisdictionẽ in sua persona residẽtem, potest delegare: aliàs secus: & morte delegãtis re integra, extinguitur delegatio. hoc dicit cum l. seq.

Iulianus lib. 1. Digestorum.

LEX V.

More f maiorum * ita comparatum est, vt is demum iurisdictionẽ mandare possit, qui eam suo iure g præstiterit, cæteri liberantur, quia vt interesse petitur ex parte actoris, vt inf. de eo per quẽ factum erit. l. 2. §. si plures, quæ est j. vñ no. tres regulas. Quoties eadem actio j plures competit eiusdem facti nomine, & est pœnalis, ex vtraq; parte vnus soluens altũ nõ liberat, vt h. c. & inf. ad l. Aquil. item Mela. §. si plures, & inf. eo. l. adeo. Si autem ex vna tenetur, vel, si ex neutra est pœnalis, tolluntur a l inuicẽ, vt inf. de eo p quẽ factũ erit l. 2. §. si plures, & inf. de § si fur. l. si pro iure. Vel dic, ibi de delegata à principe licet & de delegata ab alio ibi fecerat mentionem. Item j j. de dam. infec. l. 4. §. duas, vbi prætor delegat missionem. Sol. speciale ibi, quia causa illa celeritatem desiderat, vt in eo. tit. l. 1. Vel dic, mittere in possessionem m ex secundo decreto, vt quis constituatur possessor, & vt incipiat vsucapere, magis est imperij, quàm iurisdictionis, vt quia delegari non põt, tunc n causa cognita interponitur secundũ decretũ, vt inf. de acq. poss. l. 3. §. 6. ergo non delegatur, vt sup. de offi. procon. l. nec quicquam. §. 1. hẽt tñ aliquid ex iurisdictione, quia continet pecuniariam contr[illegible], & ita est mixti imperij. vt tñ [illegible] magis, õparatiuè, non electiuè ponitur, vt diximus supra. Cæterũ mittere in pos. causa custodiæ ex primo decreto, simpliciorem causæ cognitionẽ desiderat, vt inf. vt in pos. leg. l. si is a quo & idem mand. si, & iure magistratus dr̃ competere, vel dic in (qđ est verius) quod ipsum mittere in pos. vt fiat re pri poss. sor ex primo, vel secundo decreto, non cõpetit iure magistratus, vt inf. ad muni. l. 1. ea. § magistratibus non lic[illegible] tur in scđo decreto, quia non interponitur secundũ decretũ pro legato, vel rei seruandæ cã, nisi in dãno o infecto. tñ delegatur cognitio, mitti debeat, vel non, ex primo decreto: sed in decretum non delegatur, et quo ad cognitionẽ. Lex tñ ista et primũ de [illegible] dicit non delegari iubere cauere, sed intellige de iussu, qui inferat ipsum necessitatem p & non sic in similibus mix. Vel in secundo casu, ut ponitur in ꝓ uno casu, ut dixi mis q[illegible] hoc totũ iubere cauere, & in possessionẽ mittere, magis [illegible], & cum id si lo[illegible] de bo. possę [illegible] tus, ubi nec cognitio delegat, sicut in mero imperio diximus l. proxima. § mixtum.

e *Imperij.*] scilicet meri vel mixti.

M *Ore*] CASVS. Hæc lex cum sequenti continuatur, & in ista prima est regula. Sequens lex assignat duas rationes ad regulam. postea infert ex rationibus, & ex regula, & est talis regula, quia delegatus ab alio delegare non potest: sed iudex ordi. bene potest delegare; & quod delegatus non potest delegare, ponit duas regulas, quia delegatus ab alio quam a principe, iam habet iurisdictionem non a se, tamen non habet à lege. Vltimò dicit, quod si tu delegati mihi aliquam causam, & an equo [illegible] ge[illegible] ram in ista causa, tu decedas, mortuo & [illegible] ex [illegible] meum sine iurisdictione, sicut quodlibet mandatum re[illegible] tur mortuo mandatore re integra. Vbere

f *Maiorum.*] non more antiquorum [illegible] G. [illegible] testamentaria.

g *Suo iure.*] scilicet ordinario. Accur.

a *Etiam.*] quasi dicat, non solũ merum imperium. Accur.

b *Iurisdictio*] i. est de natura iurisdictionis est, non de sua tantum. Accursius.

c *Iurisdictio.*] i. est de iurisdictione sua est, nam, vt ait Irnerius, non ponit g d. functionem, sed generis prædicationem, vel nomen speciei ponit vel effectum. Eius autem definitio est vt diximus supra eo. l. 1. Sed cum delegatus iudex saltem habeat de l gatam iurisdictionem, vt sup. de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. §. si ibi, verius est, &c. ergo delegare potest, quod est falsum, vt sup. de offi. eius, & l. j. respon. sed dic h eum non habere generalem iurisdictionem sed speciem iurisdictionis. Si autem vniuersitatem iurisdictionis haberet, vnam causam delegare posset: vt inf. a eo. l. solet, & infra quis & à quo app. l. j. §. 6. Vel dic de iurisdictione ordinaria. Accur.

I *Vbere.*] CASVS. In hac l. vsque ad finem talis est, Dominus tua minatur ruinam domui meæ, iudex debet iubere tibi vt mihi caueas de damno infecto: & si non vis cauere, quod mittat me in possessionem, & hoc est mixtũ imperium, & habet plus a mero imperio, quam à iurisdictione, & sic iussio vt mihi caueas; & mittere in poss. plus habet imperij. quã [illegible] vel alter duas, retento primo casu quando si [illegible] tua minatur ruinam [illegible] bere debet, quod [illegible] causa. Item si habes debitorem, potest me [illegible] in pos. mittere, si non soluit ille debitor, & sic sunt duo casus similiter. V. d *Iubere cauere.*] Pone quod sit tantum vnus casus [illegible] damni infecti, vel pone quod d[illegible] primus in cã dãni infecti, secundus in missione [illegible] ex alia causa, & quod [illegible] tur

Marginal notes (left):

b Non sunt nisi duo immediate, s. imperiũ & iurisdictio. Bar. Alex. & Ias.

b In hoc male loquitur secundum prædictos.

† *Alias conclus. vt iurisdictio in iudicis dãdi licentia.*

c Imo tunc est de iurisdictione maxima. B. B. Alex & Ias.

* *ad intell. huius l. vi. Longoual. in l. imperium n. 71 & 75. sup. eo.*

d Reprobatur. B. B. Alex. & Ias.

e Imo illa sũt de mero imperio minori secũdũ prædictos.

f Sequũtur gl. vsq; ad finem. B. B. Alex. & Ias.

g Et bene. Bart. Paul. Alex. & Ias.

h Sequitur vsque ad fi. Alex.

i Hic intellectus reprobatur per B. B. Paul. Al. & Ias.

Marginal notes (right):

K Nihil est. Ale. & Ias.

l Dic secundũ B. & Ias. ꝙ ibi de rei missione ex cã summaria, nõ subordinata ad aliqđ maius præiudiciũ.

* *ad intellectum huius l. vid. Bar. Soc. in l. 1. nn. 29. infra qs & a quo app.*

m Displicet B. Pa. Alex. & Ias.

n Displicet B. Pa. Alex. & Ias.

o Imo & in alijs causis secũdũ pd.

p Ol. reprobat Ias. hic, q. sit lex pla[illegible] placuit Pal. reprobatur per Ias. al.

in possessionem, ergo delegari nõ pot, vt s. de offi. eius cui man. est iur. l. j in prin. Sed j. sup. eo. t. a. l. pen. §. vt bonorum. Solu. vt ibi. Itẽ cõtra, in Auth. de exhi. & intro. reis. §. si verò, col. 5. Sed ibi nõ aperit, an dicat de delegato, vel de ordinario: vnde de ordinario factum loqui. Vel dic aliud, quia totum est pœna, tam ex parte actoris, quam ex parte rei, vt j. ad l. Aquil. item Mela. §. si plures, secus est in interdicto de eo per quem factũ erit, quia si vnus ibi

a *Alieno beneficio.*] ac si diceret, sic delegatus delegare non potest, vt supra tit. 2. l. j. in princ. Sed nonne imperator habet iurisdictionem alieno beneficio, i. à populo Roma. Respon. habere ex lege regia dF, licet etiam populus dederit: vt supra, de const. prin. l. 1. in princ. Item nonne quilibet ordinarius habet beneficio principis, & sibi demandat. sed dic, quod princeps est lex animata in terris: vt in Auth. de consul. §. fi. Itē nonne legatus proconsulis hēt à proconsule: vt in. de off. pcō. & leg. l. legati, & tamen delegat. vt infra de iud. l. cum prætor, §. his quoque, quæ est ⁊, sed dic in legato pconsulis speciale. vt §. de offi. proconf. l. ſolent. in prin. vel dic, quod vnū ex multis delegat; vt infra eo l. solet, vel dic, quod est sua propria iurisdictio, vt supra tit. 2. l. cognitio. §. cum propriam. Accursius.

non alieno beneficio a habet.

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX VI.

ET quia b 1† nec principaliter c ei iurisdictio data est, nec ipsa lex d defert, sed confirmat mādatā iurisdictionē: iō * e si is, qui mandauit iurisdictionē, decesserit antequā f res ab eo, cui mandata est iurisdictio, geri cęperit, solui mandatum Labeo ait, sicut in reliquis causis. g

Contra corrumpentem, vel corrumpi facientem album propositū, vel quod in albo proponitur, datur actio popularis in quingentos: quæ in defectum est corporalis. Bart.

Vlpianus lib. 3. ad edictum.

LEX VII.

SI quis id, quod iurisdictionis perpetuæ h * causa, non quidem a † (Prout res incidit) i in albo, k vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingentorum l 3† aureorum iudicium: quod populare m est.

b *Et quia*] Duas reddit rationes, quare qui habet alieno benefi[c]io, non delegat, ante missa copula, & alia secunda, & inclusi in illa dictione nec, quæ secundo loco ponitur prima. & quia &c. secunda, nec ipsa &c.

c *Principaliter.*] id est a principe [non] delegata, secundum quosdam, & hac ratione, & sequenti, ideoque &c. videtur, quod delegatus a principe cognoscat, etiam si moriatur princeps delegans, antequam res incipiat geri. Item alia, quia imperium semper est, vt in Auth. quomodo opor. epis. §. fina coll. 1. secundum Azo. sed contra puto. Vt hoc intellige de iurisdictione data a principe, vt faciat eum ordinarium, cui datur. vt extra de offi. iudi. delega. ca. licet. aliàs, ex gratum.

d *Nec ipsa lex.*] id est consuetudo, quæ iurisdictionem ordinariam dat, vt C. de emancip. l. 1. vel lex, scilicet scripta, & tunc distingue, an specialiter referat in priuilegium. vt maiori, vt tunc non delegat, an generaliter, & tunc sic, vt supra de officio eius cui man. est iurisd. l. prima. 2. respon. & in Auth. de man. prin. §. 1. col. 3. Sed cum lex confirmat delegatum, vt subijcit, ergo eam dare videtur, vt in Auth. de defen. ci. §. iusiurandum. coll. 3. ibi, vt inde fiat iure priuato & certo delegatus delegat, cum habeat a lege. Respond. quidam, confirmat eo ipso quod non infirmat, & ita hic exponunt. Aliud ergo esset secundum eos, si expresse confirmaret: sed certe imo expresse lex confirmat delegatam iurisdictionem, vt supra titulo secundo, l. prima. § quæ verò iure. e Dic ergo non esse hic per omnia paria aliquid ab aliquo dari, & aliquid confirmari. Et nota hic breuiter, quis dat ordinariam, vel delegatam iurisdictionem, ordinariam dat Papa ordinando episcopos. Item Imperator, vt C. de cri. sacri. l. sacrilegij, & supra de offi. præf. ci. vt. l. 2. §. cum vrbem. Item lex scripta, vt hic, supra ti. 2. l. 1. §. & ideo. Item consensus vniuersitatis, licet à præfecto cōfirmari debeat, vt in Auth. de defen. ciui. §. item illud, & §. & si eadem. Item consensus aliquorum, qui sunt de eadem professione, vt C. eo. l. si. Item consuetudo, vt C. de eman. l. 1. & si. & infra de albo scrib. l. non autem priuatorum consensus, vt C. eod. l. priuatorum. Delegatam autem iurisdictionem dat omnis qui dare potest ordinariam, item quilibet ordinarius dat delegatam, vt hac l. probatur. Item delegatus a principe, vt C. de iudi. l. a iudice, * Item delegatus ad vniuersitatem, vt infra quis & a quo. l. 1. §. fin. vel legatus proconsulis, vt infra de iud. l. ait prætor, §. 1. alius non, vt sup. tit. 2. l. fi. 1. respon. si forte lite contesta. corā se ad instar procuratoris, ut C. de procu. l. neque.

e *Ideo*] supple, quia alieno, non suo iure habet, & cessante causa, debet cessare effectus. ergo si is &c.

f *Antequam.*] Alioquin non, ut infra, de Insti. l. si quis mancipijs. §. si magister, & §. item, & infra. de iu. l. l. venditor. §. si autem, que ce[pta sunt], & l. ubi. Sed qualiter incipiatur geri, dic lite contest. non. n. cęptum videri pōt ante litem contest. cum, & iudex possit recusari, & euitari, vt C. eo. l. nemo, & infra de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idem ait, & inf. de nou. oper. nun. l. stipulatio. §. opus, & C. quando liceat ab emp. dis. l. 1. & 2. & lex vr hoc dicere in Auth. de litig. §. si verò initium, & in Auth. vt in medio litis nō si. successor. §. fina. col. 8. Item pro hoc est ⁊. de pc. l. ante litē, & l. post litē, & C. de proc. l. nihil & l. procurator. Alij dicūt conuento reo per executorem vt veniat, vel per aliū iussu iudicis delegati, & pro eis inf. de auro & arg. lega. l. & si non sint §. quid ergo, & §. si cui, & inf. de inoff. testa. l. posthumus. §. si & l. seq. & de pet. hære. & l. sed & si leg. §. si autem, & C. de pscr. 30. an. l. sicut. ibi, aut in iudicio &c. & l. cū notissimi. in princ. ibi, sola cōuentio &c. & arg. inf. de polli. l. j. §. cœpisse, prima tutior est. Sed vt etiam re nullo modo cœpta, transmitti, vt morte non extinguatur, vt in Auth. vt nulli iud. §. & hoc verò iubemus, quæ est ⁊. Sol. ibi non fuit cognitio causæ mandata, sed quoddam negotium. ¶ Vel ibi [loquitur] de præcepto quod imponit necessitatem, hic de mādato. Vel uerius (ut puto) ibi in pr. n. §. non decessit, qui mandauit, sed cui fuit mandatum, quo casu distinguitur, ut si ipsi dignitati fuerit commissum, non expresso proprio nomine. ut præsidi Longobardiæ, uel potestati Bonon. habeat locum, quod ibi dicitur, alias, nō, ut extra, de offi. iud. deleg. c. quoniam Abbas.

g *Reliquis causis.*] non est per omnia similitudo hæc bona, ut diximus infra de iud. l. iudicium soluitur. Accur.

SI quis.] CASVS. Olim consueuit esse quædam prætoria dealbatio, in qua prætoris edicta conscribi fuerunt scribi: in loco cuius dealbationis successerunt ista tam in charta communitatis, quam in alijs, ubi scribuntur ea quæ in palatio geruntur. Hac l. dicitur quod si quis album prætoris corrumpat, puniatur in 500 aureis. & quilibet de populo poterit agere pro illis 500 aureis. Item tenentur serui & alij. Item uir & mulier tenentur hoc edicto. Sed pone, quod edictum nondum propositum, uel scriptum quis corrumpat nunquid tenetur? & respondetur, tenetur fma edicti. Item quod si quis 500. aureos soluere non potest, ut seruus, & non vult eum dñs defendere, in corpore punitur; sed si aliquis fecit iussu prætoris, vel per imperitiam, vel rusticitatem, non tenetur. Item, qui amouet, licet non corrumpat, vt quia duo folia accepit de quaterno, non tamen destruxit, dicit quod tenetur. Item quod qui dolo alij mandauit vt tollat album, tenetur tali mandato, etiam si non tenetur mandatarius: sed si mandator & mandatarius dolum commiserunt ambo tenentur: & si plures corruperint, quilibet insolidum tenentur: nec vnus soluendo alium liberat. Viuia.

h *Perpetuæ.*] id est generalis; vt institu. de satisda. tuto. & cu §. j. edicta enim, quæ in hoc albo scribebantur, quædam erant generalia, & in personis omnium tenebant; vt illud de pactis; Ait prætor, pacta seruabo, & illud de constituta pecunia, & similia. & in horum corruptione habet locum hæc lex. Alia specialia, vt de vocando aliquem in ius. nam & talia etiam ibi scribebantur: ut in Auth. de litt. §. omnem ergò. Sed an & hęc sententia g saltem huius edicti teneat? Respond. & aequitate hic eadem pęna locum habet. Accursius.

i *Incidit.*] vt de aliquo uocando in ius. Accursius.

K *In albo*] id est in dealbatione quadam: & in muro fortè vt in palatio Bonon. Accur.

l *Quingentorum.*] alias quinquaginta: pęna etiam falsi tenetur: vt infra ad leg. Corn. de fal. l. hodie, & actori datur: vt inf. de popul. actio. l. 3. respon.

m *Populare.*] eius enim executio cuilibet de populo datur: vt infra de pop. actio. Accur.

a Illud non ... nō nullū hēt ... dic, ... Ro. ergo ab homine ... prin. ceps habuit ... ... Bart.

a† *Al. idelegatus ... ad ... non alias. ad fin. ... Sitian nu. 113. & ... gonn ... pr ... sol. sup. d.*

b Tu dic sm Castr. quod nō principat in persona delegantis.

e Tu dic clarius, secundū Gulli. quod quāq; aliqs ꝺ firmat illud quod ex ipso iure nullō: & sic dare: vt lex adoptio. sic de adop. & l. legata inutiliter ⁊. de le. j. quāq; cōfirmat quod si est ipso iure nullum. sed impsi ... et qui superior affirmat electione ... dare, sed ... sic in ... in. Authē de defen. ciui. secundū B.

* A iudice hoc nō ad iu... sed ... tionē pertinet, & ... d. alia lex. Cont.

d Dic ibi in ... vai ...

Gram alit iurisdictionis perpetuæ ... generaliter dicebat. qb. de reb. aut qui in eib. causis & ... esse ... magistratu functi. l. 1. ff. de orig. iur. Dualt. disp. c. 48.

2† *Fl. quod.*

3† *Quinquagenta alij.*

e Ista sol. nō placet Scrib. hic: quia qui mādatur negotiū, citius extinguitur illud mādatū, quod mādatur iurisdictio. secūdū Bar. f Ista est vera secūdum cōiter scribētes hic.

g Illud dicit gl. cōiter reprobatur, ex quo edictū prætoris specialiter excipit hūc casum, vt patet in hoc tex. in versi. nō quidem secundum Ias.

a *Serui quoque.*] superiora verba sunt edicti, inferiora Vlpiani.

b *Sententiam.*] nota quando directa datur, vt quando locum habent verba, & sententia, & quando vtilis, cum sententia tantum: a vt hic, & infra si quadruplex pauperiem fecisse dicatur. l. pen.

a Cõtra gl. tenet Bar. P. & Alex. in l. curatoris, C. de neg. gest.

c *Corpus torquendum est.*] quod est generale in omni crimine publico, & priuato: vt inf. de poe. l. j. §. fin. & C. de ser. fugi. l. quicunque, §. φ si. & infra de minoribus l. φ si minor. §. si seruus, & infra de in ius vocã. l. si.

1 * El deist. &c.

d *Per imperitiam.*] Non imperitiam sine errore excusari. arg. ℨ in fr. de ap. l. j §. si quis.

* Arist. li. 5. Ethica. non idem Socrati eiusmodi refert.

ADDITIO. Pro solutione contrarij dic, φ imperitia excusat a dolo: quod limita verũ durante ignorantia sed postquã scruit perseuerando cõstitutei in dolo, & sic punitur ſm Bar. hic, φ 1 2. no. in l. cũ ancillis, C. de incest. nup.

e *Vel rusticitatem.*] nō rusticitatem excusari. h vt infra si quis in ius voc. non. ie. l. 2. § pen. & C. de testa l. si. et contra. C. de in ius voc. l. 2.

2 † Fl. fecit.
3 † Fl. mãdauit.

h Ratione simplicitatis, secus i rustico sagaci, vt not. in l. athletae, § 4. d. de rusticis, de excu. tut. ſm Bald.

ADDITIO. Dic φ generaliter rusticus non excusatur nisi in casibus à iure expressis ſm Anto. de But. in c. 1. in 4. col. de const. & gl. 1. 4. d. c. h.

f *Iussus.*] nota quod iussus praetoris excusat, sic infra de mino. l. aitpraetor. §. qd tñ, & infra de aqua plu. arcen. l. quanquã in si. respon. Acc.

g *Qui mandauit tenebitur.*] non mandantem ex delicto teneri licet ã mandatario non contrahat delictũ, sic infra de eo per quem factũ j. §. fecisse, secus in furto: vt inf. de fur. l. si is qui. §. si tu Titium, & l. si qs pferendũ, q̃ sũt ℨ. Sed dic, quod ibi non fuit furtum: unde non põt dici, φ aliquis tulerit consilium, uel opem ei, quod non fuit, nõ enim furtum fit sine dolo, sed album põt corrumpi et sine dolo.

Serui quoq;. ª & filijfa. verbis edicti continentur, sed & vtrunque sexum praetor complexus est. Quod si dum proponitur, vel ante propositionem quis corruperit, edicti quidem verba cessabunt: Pompo. 3t ait, sniam ᵇ edicti, & 1 † ad haec porrigendam esse.

¶ In seruos autem, si non defendantur a dñis, & in eos qui inopia laborant, corpus torquendum* est ᶜ Doli mali autem ideo in uerbis edicti fit mentio, quia si per imperitiam, ᵈ vel rusticitatem, ᵉ uel ab ipso praetore iussus, ᶠ uel casu aliquis fecerit, non tenetur. Hoc verò edicto tenetur, & qui tollit, quam uis non corruperit. Item, & qui suis manibus facit: & qui alij mandat. Sed si alius sine dolo malo fecerit, 2 † alius dolo malo mandauerit, 3 † qui mandauit, tenebitur: ᵍ si vterque dolo malo fecerit, ambo tenebuntur: nam & si plures fecerint, uel corruperint, uel mandauerint, omnes tenebuntur.

Caius li. 1. ad edic. prouin.

LEX VIII.

Adeo quidem, vt non sufficiat ʰ vnum eorum poenam luere.

Plura facta vnius familiae puniuntur, vt plura, ubi de publica uindicta tractatur: alias vt vnum. Barto.

Paulus libro 3. ad edictum.

LEX IX.

Si familia ⁱ alicuius* Albũ corruperit, non similiter hic edicitur, ᵏ vt in furto: ne in reliquos ˡ actio detur, si tantum dñs, cum defenderet, 4 † vnius nomine praestitit, 5 † quantum liber praestaret forta˜ , quia hic ᵐ & contempt˜ maiestas praetoris uindicatur, ⁿ & plura facta ° intelliguntur: quemadmodum & 6 † cum plures serui iniuriam fecerunt, plura 7 † facta sunt, non (vt in furto) vnum ᵖ Octauenus hic quoque ᵠ dño succurrendũ ait. ʳ sed hoc ſ põt dici, si dolo malo 8 † curauerit ᵗ vt ab alio Album corrumperetur, ᵘ qsi 9 † tunc unum cõmissũ sit, nec 10 † plura facta.

Idem Pompo li. 10. notat ˣ

Vlpianus lib. 3. ad edictũ.

LEX X.

Qvi * iurisdictioni prae est, neque sibi ius dicere debet, neque vxori, uel liberis ʸ suis, neque libertis, uel ceteris, quos secum habet. ᶻ

Non debet fieri coaceruatio plurium summarum ex diuersis actionibus debitarum ad iurisdictionem impediendam. Bart.

K *Edicitur.*] idest dictum ponitur, & no.

l *In reliquos.*] idest nomine reliquorum, sic & infra de sepul. viol. l. §. penul.

m *Quia hic.*] scilicet in albo ᵃ familia corrupto.

n *Vindicatur.*] ĩo non licere praetorem contemnere. vide Caton l'arc foro. & ad hoc inf. de interro. actio. l. de aetate. §. qui tacuit.

o *Et plura facta.*] Hec nõ est rõ, sm Azo. sed effectus imo e vt, & dic intelligunt. sẽ ã iure. Ac.

p *In furto vnum.*] Colligitur ergo hic, φ idẽ iuris est in dãno à familia dato, & in iniuria data, φ est in albo, s vt dominus non liberetur si praestet quantum si liber fecisset: sed ℨ infra ad l. Aquil. l. illud. Sol. istud intellige in eo casu quo factũ vniuscuiusq; p se decerni tur, cum propria uoluntate vnusquisq; albũ corrupit, vel damnum dedit: ubi vero cum nõ qq; sed cõi uoluntate damnũ dederint vel iniuriã, ſm M. vt ar. inf. qd ui aut clam. l. semper. §. si in sepulchro. Tu dic ſm Io id speciale esse in albo: q̃a contẽpta. &c. & in iniuria, & damno idẽ φ in furto: vt l. il. lud. nec ob quemadmodum & quae est in hac lege: quia notat similitudinem ĩ hoc, vt sint plura facta, non vt sit idem iur. φ est in albo. Distinctionem M. in alijs quã in albo intelligas, hinc: est φ de iniuria diximus ut dominus tanquam pro vno teneat, est ℨ infra de iniu. l. si plures, sed dic, ibi de rigore. Vel dic quod diuersorũ dñorum erant ibi serui.

q *Hic quoque.*] scilicet in albo corrupto.

*Vide ad hãc l. Alcia. lib. 1. Parada. c. 16.

4 † Fl. nõ defendere uolentem &c.
5 † Fl. praestiterit.
6 † Fl. deest, &c.
7 † Fl. quia plura.
8 † Fl. curauerit.
9 † Fl. qui s.
10 † Fl. om.

c Ista opinio est de mẽte B. Al. Alex. & Ia.

d Dic, φ istud notabile est falsũ attenta opi. Io. quam approbant hic Bar. P. Alex. & Ia.

e Istam sequuntur praedicti Scribẽ.

* Vide in hãc l. Frãc. Duarenum l. 1. disput. c. 51.

r *Ait.*] vt debeat tantum praestare quantum praestaret quidam liber si corrupisset.

f Idẽ B. Pa. Alex. & Ia.

s *Sed hoc.*] modo dicit author legis.

t *Curauerit.*] scilicet familia.

u *Corrumperetur.*] At si oẽs corruperint, quilibet tenebit.

x *Notat.*] idest probat.

h *A Deo. Non sufficiat.*] No. in poenis unum alterũ non liberare: vt infra ne quis eum, qui in ius vo. l. pe § fi. & l. si. sed contra inf. de eo per quem fa. l. j. §. plures Sol. qd hic soluitur, poena est respectu accipientis, & dantis, vnde vni per alium non contingit liberatio: & hoc est generale: vt inf. ad leg. Aquil. Litem Mela. §. si plures, & C. de cond. fur. l. j. ibi aũt est interesse, qd est poena respectu rei quia si ĩ non adest aliq d, sed non actoris: quia sibi tantũ idẽ abest.

i *Si familia.*] CASVS. Serui mei album ṗtoris corruperunt; verum liberet praestando, 50. aureos, sicut si liber homo fecisset ? Respon. quod non, sed praestando pro quolibet seruo 50. aureos licet si furtum fecissent, uel damnum, vel iniuriam, liberet praestando tm, quantũ si vnus liber fecisset. Sed pone, serui mei curauerunt album corrumperet: nunquid liberet tunc praestando 50 aureos. Resp. quod liber fit praestando 50. aureos, quia unum est factum. Viuia.

k *Si familia.*] idest si collectio seruorum alicuius.

QVi iurisdictioni.] CASVS. Filium potestatis Bono volo conuenire coram potestate: nunquid possum ? Respon. quod non: quia potestas non est idoneus iudex super suos domesticos. Viuianus.

g Ista non placet; quia nimis restringit text. Ia.

y] *Vel liberis.*] imò liberis ut inf. de iud. l. in priuatis, § est contra. Sol. dicunt ſ quidam, hic in ordinario: ibi in delegato, alij hic in criminalibus, g ibi in ciuilibus. Vel dic h hic quando agit, ibi qñ conuenitur ille cui redditur ius: vt arg. inf. ad Trebel. ille § §. si. & i seq prima placet.

h Ista etiã non placet sicut & supradi. secundum Ia.

z *Secum habet.*] quibus, vt seruis utitur, ut Inst. de usu, & hab. §. item is qui. & huius legis prohibitionem accipe, nisi actio finiri speretur: quia tunc usq; ad litem contest. permittitur, ut sup. de offi. prae. l. senatusconsulto, quae est contra i facit ad hanc l. C. de execu. rei. & cu. l. hospitalitatis, & infra de iniur. l. lex Cornelia, in prin. A cur.

i Sola secundum Bar. hic, & dic quod usque ad litem contest põt esse iudex si res erat peritura et ibi, alias sẽ ut hic.

Bo idem.

S*I idem.*] CASVS. In hac l. dicitur, quod defensor habet potestatem iudicandi vsque ad ccc. aureos: modo conuenio te coram illo defensore ex una parte ad ccc. in alia ad centum: item in alia ad c. ita, quod si istæ summæ essent coadunatæ, defensor non posset cognoscere, nunquid iste defensor cognoscet inter me & te? & respon. quod sic: quia non coadunamus illas summas. Secundo dicit hæc lex, Conueni te coram præside ad quingenta, tu uis me reconuenire sub defensore ad 50. non potes quidem; imò in utraque; eritimus sub præside: & ipse poterit iudicare. Dic aliter casum, quod primo egi ad 50. coram defensore; sed vis me reconuenire in c. sub præside: quia defensor non potuit cognoscere ultra ccc. dicit, quod nõ põt. Vltimò dicit, tres erramus cohæredes, in hæreditate, quæ valebat ccc. & iudex nõ poterat ultra centum iudicare, nunquid iste iudex esse poterit inter nos? Rñ quod sic: & ita suam iurisdictionem excedit secundum quorundam sniam.

1 † *Flo. desf.* &c.
2 † *Flo. desf.* &c.
3 † *Flo. Imperatoris. Antonini confirmata est.*
4 † *Fl. Sed et hæc.*
5 † *Aliàs poss.*

a *Actionib.*] Secus si vna, licèt in ea de pluribus quæratur: vt infra ea. l. §. fi. & inf. de appel. l. si quis. §. j.

b *Iudicantis.*] Pone exemplũ in defensore ciuitatis: qui olim vsque ad quingentos, hodie vsque ad ccc. aureos põt iudicare: vt in Auth. de defen. ciui. §. & iudicare.

c *Posse.*] s. non facta coaceruatione, sic & C. de do. l. sancimus. §. si quis autem. arguũ inf. de pac. l. si plures. § pen. & fi. Accur.

Caius li. 1. ad edic. prouin.

LEX XI.

SI idem cum eodem pluribus actionibus [a] agat, quarum singularum quantitas intra iurisdictionem iudicãtis [b] sit: coaceruatio verò omnium excedat modum iurisdictionis eius: apud eum agi posse, [c] Sabino, & 1 † Cassio, & 2 † Proculo placuit. quæ sñia rescripto Imperatorum 3 † Veri, & Antonini confirmata est.

Petitiones mutuæ, coram eodem iudice debent expediri. hoc dicit Bar.

¶ 4 † Quod si mutuæ sint actiones, & alter minorem [d] quantitatem, alter maiorem petat, apud eundem iudicem agendum est ei, [e] qui quantitatem minorem [f] petiit: ne in potestate [g] calũniosa aduersarij mei [h] sit, an apud eundem litigare possim. [i] 5 †

Ex pluralitate personarum non fit diuisio rerum in actione conuentarum. B.

¶ Si vna actio communis sit plurium personarum, veluti familiæ erciscundæ, [k] communi diuidundo, finium regundorum: vtrum singulæ partes spectandæ sint circa iurisdictionem eius, qui cognoscit [l] quod Ofilio, & Proconsulo placet: quia 6 † quisque de parte sua litigat. An potius tota res: quia tota res in iudicium venit, & uel uni adiudicari potest: [l] quod 7 † Cassio, & Pegaso placet. Et sanè eorum sententia [m] probabilior est.

Magistratus municipalis non potest ad mortem damnare, sed modicè castigare. Bartolus.

Vlpianus li. 3 g. ad edictum.

LEX XII.

MAgistratibus municipalibus supplicium [n] à seruo sumere non licet, modica autem castigatio 8 † eis non est deneganda. [o]

Ille potest delegare, & delegatum cogere, qui iurisdictionem habet: item delegatio nõ debet fieri, ut iudicetur ultima die officij. hoc dicit.

Idem libro 2. ad Sabinum

LEX XIII.

EVm, qui iudicare iubet, magistratum [p] esse oportet. 9 † Magistratus aũt is est, qui in potestate aliqua sit, vt puta proconsul, * uel prætor, uel alij qui prouincias regunt: iudicare iubere [q] eo die quo priuati futuri essent, non possunt.

ADDITIO. Solue secundum Bar. quod ibi admittitur coaceruatio in fauorem, hic si admitteretur, induceret odiũ, & excluderet omnem iurisdictionem iudicis.

d *Alter minorem.*] quæ s. clauditur iurisdictione iudicantis.

e *Ei.*] id est ab eo.

f *Minorem.*] si habes minorem, dic me egisse sub præside in quingentis: tu uis me reconuenire sub defensore in [illegible] quinquaginta, non potes: imò in utroque erimus sub præside. si habes maiorem, dic, quod primo egi ad quingenta sub defensore, sed si uis me reconuenire sub præside in quingentis, non potes: imò defensor de utroque iudicabit: ut arg. C. de iudi. l. quotiens, & de origi. iu. l. adire. R. tñ dixit, me egisse sub defensore in minori summa. vis me reconuenire ibidem in maiori: ego nolo: sed sub præside esse volo, & dicit, quod non possis: vt C. de fin. & inter. l. pe. & Auth. & cõsi.

g *Non potestate.*] no. non debere conferri in potestatem aduersarij mei id negotiũ, quod meus habet interesse: vt infra de eo quod cer. lo. l. 2. in prin. & inf. de arbi. l. si quis rẽ, & infra de iud. l. 2 § s. & si agant. & C. de contrah. emp. l. in ementis.

h *Mei.*] idem reconuenientis me.

i *Possim.*] Ego primò ages secundum primum casum. Accur.

k *Si una fuerit*, puta tres sunt hæredes quorum [illegible] hæreditate ualente [illegible] & non possit vltra [illegible] Accu.

l *Adiudicari posse.*] [illegible] quantitate [illegible]

qui sella. in prin. & infra loca. si quis domum. § j. in fi. arg. contra. infra qui satis. cog. l. sciendum. § pen. a & infra de transf. l. cum hi. in fi. & inf. de in lit iuran. l. j. b & inf. eo. l pe. §. fi. & infra de pecu. l. eo tempore. in respon.

m *Eorum sententia.*] s. Cassij, & Pegasi, secundum Lot. & Io. vt sic referatur ad proximũ dictũ: vt inf. de posi. 1. §. deinde. & §. cum & erit sũ, quia intendebat actor, ut uel diuideret uel tota sibi adiudicaret: quidam tñ referũt ad primũ, propter id quod est infra eo. l. cũ quidam. §. fi. & est simile sup. de adop. l. q in adoptiuanẽ. in fi. sed si nõ essent supradictæ sniæ contrariæ, ad totũ referrẽt vt inf. de leg. j. l. talis. §. fi. Accur.

M*Agistratibus.*] CASVS. Hac l. dicitur, quod si seruus aliquis damnari debet ad mortem, quod magistratus municipalis, qui non habet imperium merũ, hunc seruũ dãnare non põt: sed potest verberare eum, vel aliter castigare legitimè.

n *Supplicium.*] s. seruũ vltimo supplicio afficere nõ licet: nam vltimũ suppliciũ, &c. vt inf. de pe. l. ultimum.

o *Deneganda.*] et in libero, & hæc coertio dicitur, sine qua iurisdictio esse non põt ut sup. ti. 2 l. si §. fi. ea. & in auth. de defenso. ci. §. audiant quoq.

E*Vm.*] CASVS. Hic dicit, quod ille, qui delegat, debet esse ordinarius iudex. Secundo dicit, pone, iudex erat, cuius tẽpus finiebatur biennio, vel triennio, non potest ille iubere aliquẽ iudicare, eo die quo amplius non erit iudex.

p *Magistratum.*] s. ordinarium. Et nota, duo esse necessaria, ut d. leg. sua teneat, & tria, ut possit iubere iudicare. Primum, ut sit ordinarius delegans, nam delegatus non delegat: vt supra eo. more. item, vt eius causæ quam delegat, sit ordinarius, ut supra tit. 2. l. & si prætor. & C. qui pro sua iurisdi. l 3. item tertium, ut possit iubere, scilicet quod ille cui delegatur, sit de iurisdictione sua: ad instar tutoris a lege dati: vt infra de tut. & cur. da. ab his. l. tea dã [illegible] in fine, & hic poterit iubere: ut C. de aduo. di. iud. l. sancimus. ibi, præter arbitrium, &c. & in Auth. n. de defens. ciui. §. si vero. in ultim. coll. si autem est extra iurisdictionem delegantis, delegatus non potest iubere, ut iudicet, licet teneat delegatio: ut infra eod. l. fin. sic, & infra de arbi. l. non distinguemus. §. sacerdotio. Accursius.

q *Iudicare iubere.*] putà [illegible] erat iudex, cuius tempus limitabatur [illegible] non potest iubere aliquem debere iudicare [illegible] die, puta per triennium, uel similiter vt argu. [illegible] l. si [illegible] in prin. & infra de pupil. subst. l. in pupillari, & [illegible] hæc duo ablatiui [illegible] [illegible] eo die, pilnum determinat infinitiuum, [illegible] & hic est contra [illegible] [illegible] [illegible]

a Dic, quod ibi erat dispositio de præsenti, cuius effectus non suspenditur in futuros, idõ non considerabatur quod euenire põt secundum B. hic.

6 † *Flo. Vnusquisq.*

7 † *Flor. quod & Cassio.*

8 † *Correct. In eis, &c.*

9 † *Fl. sic legitur. Magistratus autẽ, uel is qui in potestate aliqua sit, &c. In alijs exemplaribus antiq. sic. Magistratus aũt, ii sũt qui in potestate aliqua sunt, &c.*

* *Sunt qui potent legendũ, consul procurator, ut subaudiatur, Cæsaris, sed & Gouean legendum putat propraetor, ego delectant certa, & recepta nihil censeo mutandum. Cont.*

b Dic, quod ibi loquitur de alia coertione, quã hic. Ba. Ale. & Ia.

c Gl. in omnib. sequitur Ale. & Ia.

d Ista lectura bona secundũ B. Ale. & Ia.

e Ista sol. secundum de mente Ale. & Ia.

f Scilicet [illegible] profite, Alex. & Ia.

cogno-

cognoscere durante primo magistratu: & ideo cogitur etiã postea à successore illius, qui delegauit. Alij iis ponunt hunc casum, a quod ultima die sui regiminis nõ põt iubere, ut eadem die iudicet: quod est falsum, b cum ipse possit iudicare: ut supra de off.procon.l.meminisse. quæ est contra. præterea, nec fortè eadem die sunt priuati futuri, cũ usque ad aduentum successoris debeant durare: ut d.l.dicitur. & sup. de off. præsid. l. fortè. Tamen ipsi respondẽt, non posset iubere, ut necessitatem imponat, si tamen fuerit ei pati tum ante aduentum successoris, tenet. Vel dicunt, quo ad alia durat eius imperium, nõ quo ad delegationem. Vel non habent absurdum eum posse iudicare, alij tamen delegare, nam, & hoc euenit alias, ut in mero & mixto imperio. Hodie tamen videtur secundum Ioan. quod duos dies ante, aduentum successoris deponat imperium, ut in Authen.de administratoribus collat 7.§.fin. & inf.de ferijs, l. pridie, sed ibi successor veneret. Accursius.

a Iaſ lecturam sequuntur P.Alo.& Iaſ.

b Imo uerũ Alc.& Iaſ.

Iudex maior potest se submittere iurisdictioni minoris, vel æqualis, h.d. Bart.

Idem lib 39 ad edictum.

LEX XIV.

Est receptum, eoque iure vtimur, ut si quis maior, a vel æqualis subijciat se iurisdictioni alterius, possit ei, & aduersus eum ius dici. b

Iurisdictio sine consensu non prorogatur: & ille errat, qui non consentit, ergo qui errat, iurisdictionem non prorogat. Bar.

Idem li. 2. de omnib. tribun.

LEX XV.

Si per errorem alius pro alio c prætor fuerit aditus, nihil d valebit, quod actum est. Nec.n. ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem: e cum (vt Iulianus scribit) non consentiant qui errant. f Quid.n. tam contrarium f est consensui, quã error, g qui imperitiam detegit? h

Idem li. 3. de omnib. tribu.

LEX XVI.

Solet prætor suam 1 † iurisdictionem mandare: & aut omnem i mandat, aut speciem 2 † unam. k Nam l 3 † & is cui mandata iurisdictio est, fungitur 4 † vice eius, qui mandauit, non sua. m

Idem li. 1. opinionum.

LEX XVII.

Prætor, sicut vniuersam iurisdictionem mandare alij potest, ita & in personas–

Est.]CASVS. Potestas Bonon. compromisit sub domino Azo. quia cum ille nobilis haberet causam cum episcopo, vel potestate, dicit episcopus, uel potestas, coram quocumque conuenias me, tibi respondebo, & ita subiecit se episcopus, uel potestas iurisdictioni domini Azo. cum quoquo alio nobili, numquid valet? Et respondetur, quod sic. & poterit condemnare, uel absoluere, idest, dominus Azo. poterit ita dicere, condemno te potestatem, vel episcopum. Vel aliter dicas casum, vt quia potestas agat coram domino Azo. poterit ille conueniri sub domino Azo.

a Maior.] quàm ille cuius iurisdictioni se supponat, ergo & imperator si habeat litem cum aliqua vniuersitate, vel homine priuato. Arg. tamen contra. C. de li. cau. l. cũ affirmes, & l. post certi. c & accipe hanc l. in iurisdictione contentiosa, non uo luntaria; vt inf. de man. vin. l. à patre, §. apud, & C. de eman. l. si. Acc.

b Ius dici.] Idest, sententia, uel dic, idest actio moueri, nam si agat, poterit ibi reconueniri, vt C. de senten. l. penultima.

a Sol. & dic quod hic g cõsẽsum fingitur tolli maioritas q erat causa ĩpedimẽnti. sed ibi per pactum domininum nõ tollitur, secundum Ba.

Si per errorem.] CASVS. Elegimus prætorem Vrbanum pro peregrino, cum in ciuitate Romana essemus, & per errorem, utrum valeat talis consensus? Respond. quod non.

c Alius pro alio.] putat Vrbanus pro peregrino.

d Nihil.] quandoque tamen error facit ius, si est communis, ut infra de sup. leg. l. 2. §. fin. & de offi. prætor. l. Barbarius.

e Qui errant.] in facto, secus si in iure, secundum Guil. vt inf. de confes. l. 2. uno secundum nos idem, & si in iure, ibi autem, & in iudicio litis contestat, & in iure fuit erratum, hic uerò in iudicio, sed in principio ante litis cõtest. ut hic circa iurisdictionem fuit error, ibi in alio, scilicet de quo erat iudicium. Accur.

f Tam contrarium.] hyperbolycè loquitur, nam metus magis contrarius est, ut inf. quod met. cau. l. 2. dic ergo non facilè, & sic inf. de dolo. sed ex dolo, §. sed an. sequitur ergo, quod sententia non ualet, quasi a non suo iudice dicta, ut C. si à non compe. iudi. l. 1. & 2.

g Error.] Not. errantem non consentire, sic infra de acquir. rerum dom. l. si procurator, argumen. contra, infra de in iur. l. eum qui, §. si iniuria, & infra ad leg. Fal. l. 1. §. si legatarius.

ADDITIO. Tu dicas secundum Bar. hic, quod ibi consensit in soluendo, licet errauerit in quantitate patrimonij, & sic error impedit etiam consensum, circa id in quo erratur, non circa id in quo consentit, ut in contrario, ita loquitur totus tit. de cond. indeb. ubi erratur in causa solutionis, non soluendo.

h Detegit.] iudis scoopetit, & no. quod Guil. hic tria dicit: & male quodlibet, primò distinxit inter errorem facti, utille, & ante lit. contest. & post nocet. & iuris, ut ille ante lit. contestat nocent, postea non. Error facti est, si credo prætorem urbanum peregrinum, uel econtra. Error iuris, si credo urbanum non posse cognoscere de causis peregrinorum. Item secundo distinxit in facti errore; si errauit actor, & tunc non nocet, an reus, tunc nocet, quia totũ ex eius persona metitur ut C. eod. l. iuris, tertio dixit ex tali consensu si non erramus etiã sine contestatione dari ei iurisdictionem sola aditione, uel libello postea dato, ut inf. eodem. l. si conuenerit. Primum reprobo duabus rationibus, nam inter errores non est distinguendũ; ut infra de iudi. l. 2. ubi de utroque errore dicit, & utrumque dicit iudicium impedire. item alia ratione, quia hic dicit imperitiam, quæ ad ius refertur. Item secundum reprobo alijs duabus rationibus, quia non debet claudicare iudicium, ut aliud vni aliud alij liceat: vt infra de arbitr. l. litigatores, §. idem Iul. item quia lex Iulia iudiciorum dicit: si quid est quo minus conueniat inter priuatos, non est iurisdictio: vt infra de iudic. l. 2. §. Item tertium improbo: quia demum lit. contestat. confertur in eum iurisdictio: vt infra solut. matrim. l. si cum dotem, §. eo autem tempore, & infra eod. l. si conuenerit. Accursius.

* Quidam legendum putat in præsenti arg. 18. infra eo. Ego nihil muto (&

1 † Flor. de suam.

2 † Vnã speciem &c.

3 † Flor. de nam.

4 † Fl. fungatur.

Solet.]CASVS. Iudex potest totam iurisdictionem suam alij demandare, & etiam partem, & alia partem retinere: nec desinit esse iudex cum totam mandat. Idem dicit lex sequens; quia dicit quod vniuersitatem causarum potest delegare, & inter personas extraneas: adiungit tamen, & dicit, quod si sim in aliqua ciuitate aduocatus, & postea factus prætor, quod poterò illam causam delegare alij, in qua postulaui. Viuianus.

i Omnem.] hac generali demandatione continetur de ea, quæ competit iure magistratus, non quæ inest mero imperio, vel mixto, quod specialiter, delegaturus non esset: vt argu. infra pe pig. l. obligatione, sed cum omnem mandat iurisdictionem, ergo & iudicis dandi licentiam: vt supra eodem l. imperium, §. fin. ergo demandare causam vnam poterit, & in eo casu loquitur lex infra quis & à quo appel. 2. in fin. sed non omnes. Vbi autem vna e species demandauit, non potest delegari: quia non iurisdictio, sed species iurisdictionis est delegata secundum Ioannem.

d Sequit. gl. Alex.

k Speciem unam.] i. vnam vniuersitatem causarum in aliqua uilla, vel castro, sibi in alijs locis seruata: sed supra omnem mandauit: & hic non delegat secundum eos: f vt argu. infra de admi tu d. si duo. in fi. sed superior sic: vel dic speciem, g idest unicam causam.

e Et bene B. & Ale.

l Nam.] bona ratio: videbatur.n. non ualere mandatũ omnis iurisdictionis: vt sup. de offi. præsid. l. pen. sed certè valet, quia non prorsus amittit, q delegat, & hoc est, nã & c.

m Non sua.] ex hac quidam dixit, delegatum iurisdictionem non habere, & ex eo, quod est inf. de re iud. l. at prætor: sed dic non habet ordinariam, habet tamen delegatam: vt sup. eo. l. more, & sup. titu. 2. l. 2. in fi. nec obstat lex, quia ibi propter arbitrum compromissarium dicit.

f Contra Alc. tenet B. & A le. ho pl... §. fi. infra ge & à quo.

g Vtrã opinio na. Al. & la.

Prætor

a PRaetor. *Personas certas.*] ut inter pauperes, uel pupillos. Accur.

b *Speciem.*] inter Lucium & Titium.

c *Cum iustam causam*] & necessariam hodie, a licet hic exculitiue proponat, ut C. de assess. l. fina. in fi. & quia cordi nobis est lites sine suspicione procedare ut C. de iudi. l. apertissimi.

a Idem Al. & Ias.

1† Flo. vel de vna specie potest.

certas, [a] vel ad vnam speciem [b] 1 † potest, maximè cum iustam causam [c] susceptæ ante magistratum aduocationis alterius partis habuerit. 2 †

2† Flo. habuerat.

Pacto de litigando corā iudice non suo, quis stare non cogitur. h. d.

Africanus lib. 6. 3 † quæstio

LEX XVIII.

SI conuenerit, * vt alius prætor quam cuius iurisdictio [d] esset: ius diceret, & priusquam adiretur [e] mutata voluntas fuerit, procu. dubio nemo cōpellitur eiusmodi conuentioni stare. [f]

Mutatio fori post sententiam, vel litis contest. prioris iudicis iurisdictionem non impedit hoc dicit.

Vlpianus lib. 6 fideicommi.

LEX XIX.

CVm quædā puella apud competentem iudicem litē susceperat, 4 † deindeq; condemnata, ad viri matri-

SI *conuenerit.*] CASVS. Ego & Titius consensimus in potestatem Mutinen. cū essemus Bononiæ, postea ante litem contestatam pœnituit me, uel ambos consensisse in iudicem Mutinen. numquid possim resilire? Et respon. quod possum, nec compellar illi conuentioni stare, idest, non compellemur coram eo litigare. Viui.

d *Iurisdictio.*] hoc tollit contrarium.

e *Adiretur.*] i. repræsentaremus non secundū Guil. sed secundum nos [b] usque ad litē cōtest. ut infra sol. matrim. l. si cum. §. eo autem tempore.

f *Stare.*] immo compelli uidetur, ut C. de pactis l. si quis in conscriben. quæ est contra. Sed ibi in scriptis pepigerunt, hic sine scriptus, hoc non ualet, ut de pact. l. pactum. Alij illud in reo, hoc in actore, hoc non ualet. ut infra de regul. iuris l. nō debet actori, dic ergo hic fuit pactum, quod fieret iudex, qui non erat, quod erat graue, ibi autem, ut non esset, qui erat, quod erat leuius, ut in scholaribus patet, qui plures habent iudices, & uni eorum renunciare possunt, & ut sub præside fiūt, consentire; quia & eorum iudex ipse est; ut in authen. de san. episco. § si quis autem pro pecuniaria, col. 9. & in prooemio digestorum, ut fin. Accursius.

3† Alias 9.
* Ad intellectū huius l. vide G. (...) in l. si quis in conscribendo, (...) C. de pactis.

b Et bene B. Pau. Alc. & Ias.

4† Flo. deinde condemnata est, posteaque ad viri matrimonium alij iurisdictioni subiecti.

c Sequitur eam Barto. Pau. Alex. & Ias.

CVm quadam.] CASVS. Adultam quandam Bonon. conueni Bononiæ: quia Bononien. erat. lite contestata Bonon. tandem condemnata fuit illa puella: & ante executionem, maritauit se cuidam de ciuitate Mutinæ: numquid poterit iudex Bonon. mandare sententiam executioni? & respondetur, quod sic. Sed pone, quod lite contestata se maritauit, ante sententiam tamen; numquid iudex Bonon. poterit dare sententiam nihilominus? Respondetur, quod sic poterit iudex Bonon. dare sententiam. Vltimo dicit: pone, petit à me Titius ccc. coram iudice, qui non poterat cognoscere vltra summam centum aureo. nolebam respondere coram eo: Titius uolebat, quod coram eo iudice responderem, eo prætextu, quod si plenè non probaret, quod iudex condemnaret me in summa consistente secundum suam iurisdictionem, an sit considerandum, quod Titius petit in libello petitorio: an in quo condemnare potest? Et respondetur, quod illud, quod in libello comprehenditur, & non id in quo iudex condemnare potest. Vel pone, Titius petit quantitatem ccc. excedentem sub defensore, quæritur, an inspiciendum sit quantum petit, vt sic coram præside litigetur, an quantum debeatur opposita exceptione de parte indebita: vt sic coram defensore agatur? Respondetur, quod petitur & inspicitur. vel pone sic casum, Conuenisti me coram iudice ad quem iudex vltra centum cognoscere non potuit, volebam examen illius effugere: quia illa causa crescere potest propter expensas faciendas in lite: & ita iurisdictionem illius excedet, vnde volo adire iudicem alium: numquid possum, quæritur. Et respondetur, quod non: quia ista consideranda non sunt.

monium alij iurisdictioni subiecti peruenerat: [g] quærebatur, an prioris iudicis sententia exequi [h] posset? 5 † dixi posse: quia ante fuerat dicta sententia. Sed & si post susceptam cognitionem, ante sententiam hoc eueniret, [i] 6 † idem putarem: sententia quæ à priore iudice rectè ferretur. 7 † Quod generaliter, [k] & id omnibus huiuscemodi casibus obseruandum est.

Quæstio iurisdictionis expeditur secūdum formam libelli: non secundum id quod debetur.

¶ Quoties de 8 † quantitate ad iurisdictionem pertinente quæritur, semper quantum petatur, quærendum est, non quantum debeatur. [l]

Paulus lib. 1. ad edictum.

LEX XX

EXtra * territorium [m] ius dicenti impune nō paretur. [n] idem 9 † & si supra [o] iurisdictionem suā velit ius dicere.

g *Peruenerat.*] & sic domicilium mutauit vt infra de iudicijs, l. exigere, & infra ad municip. l. finali, §. secundo, sed concubina domicilium non mutat, infra ad municipales de iure, §. fina. Accursius.

h *Exequi.*] passiue, i. an debeat, per eundē iudicem mandari executioni.

i *Hoc eueniret.*] scilicet, quo modo prædicto mutet domicilium: quid si ante ductionem? Respond. ut not. inf. ad muni. l. ea quæ.

k *Quod generaliter.*] s. vbicumque accepto iudicio mutatur forū, ibi finiatur vbi est inceptum, ut infr. de iudi. l. si quis postea, & l. vbi, & (...) infra de execu. tutor. & curato. l. tutor petitus. primo respon. & in Authen. vt iac. nouæ constitu. in fine ibi, erit namque &c. item ibidem executioni mandatur, vt hic: sed si non habet ibi de bonis, iudex loci vbi sunt, executioni mandat ad literas primi iudicis: vt infra. de bon. author iudi. possid. leg. cum unus. §. penultimo.

5† Fl. possit.

6† Fl. eueniret.

7† Fl. inferretur.

8† Fl. deest dic. * Termini hoc caput ad tit. supra si qs iurisd. non ob temp. vt demonstrat inscriptio (...)

9† Fl. idem ē, & si.

d Sequuntur gl. Al. & Ias.

l *Debeatur.*] sic ergo est in actoris optione: sed si dolo faciat, ad omnes expensas tenetur: [d] vt in Authen. de defen. ciui. §. & iudicare, item not. hic, non inspici, quod euenire potuerit. Arg. contra sup. eod. l. si diem, in fin. sup. de offi. præsid. l. sed licet.

ADDITIO. Dic, quod hic hoc propterea contingit: quia artē to statu præsens, et s non ordinatur ad euentum futurum. Bar. Ale. & Ias. in d. l. si idem.

EXtra.] CASVS. Potestas Bonon. citauit quendam Imolen. numquid cogitur ille Imol. huc uenire? Et respondetur, quod non, quia potestas Bonon. non potest cognoscere inter non suos subditos.

m *Extra territorium.*] dic quid sit, ut inf. de verb. signi. l. pupilli, §. territorium *

n *Non paretur.*] siue dicas [e] inter non suos subditos, siue inter suos subditos: de possessionibus tamen, quæ sunt in alterius territorio, in quibus vult facere executionem: vt infra de bo. autho. iud. pos. l. cum unus, §. pe. siue etiam inter suos, & de rebus intra territorium: ipse tamen est extra territorium quando iudicat: vt supra de offi. præfec. vrb. l. fi. & hoc in contentiosa iurisdictione: in voluntaria secus. [f] vt supra de adop. l. emancipari, §. 1. & supra de offic. procon. l. 2.

o *Supra.*] nisi partes prorogent iurisdictionem, ut inf. de iud. l. de qua re. §. 1. Sed quid si ultra iudicauit? Respon. nil valere [g] vt infra fam. ercisc. in hoc iudicio. Arg. contra vtile per inutile non vitiatur. vt C. de appel. l. ampliorem, §. fin. & C. de do. l. sancimus, [h] facit C. si à non compet. iud. l. fi. & supra de offic. præ. l. 3.

* Territorium à terrendo, i. submouendo. Auctores limitum agrorū deducunt à terrē do hoste. Serui. in 5. Æneid. quasi terribonium, i. tritum, sed aratū bobus & aratro. Cont.

e Oēs tres expositiones sunt bonæ secundū B. Ale. & Ia.

f Sequūtur Ale. & Ia.

g Et hoc qd non cōcioet capitula distincta, alias bñ posset ualere pro parte, & pro parte non. Bar. Alex. & Ias.

h Tu dic, quod ibi loquitur in his q̄ sūt diuidua: hic in indiuiduis. Bar.

QVOD

QVOD QVISQVE IVRIS IN alterum statuerit, &c.

HOc edictum.] C A S V S. Primò Vlpianus commendat edictum pratoris, quia non debet quis moleste ferre, si id statuat contra se, quod ipse statuit, uel statui fecerit. Secundo dicit, quod hoc edictum etiam habet capita. Primum est, si potestas Bonon. iniquum statuit puta quod debitores non teneant sui creditorib. aliquo modo soluere: dicitur hic, quod debitor potestatis contra potestatē eodē iure vtetur, ut non soluat potestati. Secundū caput est de illo, qui ius iniquum impetrauit: puta, cum ipse debitor impetrauit ne ipse suo creditori teneretur, soluere vsque ad 5. annos, uel nullo modo teneretur creditori suo si iste impetrans habet debitores, illi utentur eodem iure aduersus istum impetrantem. vnde pone, quod potestas uolebat statuere ius iniquum, scilicet ut debitores non teneantur soluere creditoribus suis vsque ad 5. an. non potuit hoc facere quia fuit impeditus, non tenetur quidem potestas eodem iure. Item dicit, quod potestas Bonō. uoluit statuere, ut nullus debitor de ciuitate Mutin. & sic inter non subditos, usq; ad 5. an. teneatur. & ideo non valuit decretū, nūquid potestas vtetur eodem iure? Et resp quod non. Viuia.

1 † Fl. Quod quisq; iuris in alterum statuit, ut ipse eodem iure vtatur.
* Ad hunc titu. pertinent instituta exempla Val. li. 8. cap. 6. & ibid. in hunc locum Cuiac.

TITVLVS II.

1 † Quod quisque iuris in alterum statuerit, uel obtinuerit, ipse eodem iure vtatur. *

Magistratus, qui ius iniquum contra aliquem statuit, & etiā priuatus, qui illud ad sui vtilitatē statui fecit, coguntur, aduersario postulante, vti eodē iure. h. d. vsque ad §. hæc autem verba. Bar.

Vlpianus lib. 3. ad edictum.

LEX PRIMA.

HOc edictum a summam[b] habet æquitatē: * & sine cuiusquam [2] indignatione 3 † iusta. Quis enim aspernabitur, idem ius sibi dici, quod ipse alijs dixit, [c] vel dici effecit? [d] Qui magistratum,[e] potestatemve habebat, 4 † si quid in aliquem noui iuris [f] * 5 statuerit, [g] ipse quandoq; 5 † aduersario [h] postulante, eodē iure uti debet. ¶ Si quis [i] apud eū, qui magistratum, potestatemve habebit, aliquid in aliquem 6 † noui iuris obtinuerit, [k] quandoque postea aduersario eius postulante, eodem iure aduersus eum decernetur: [l] scilicet, ut quod ipse 7 † in alterius persona 8 † aequum esse credidit, [m] 9 † id in ipsius quoque persona valere patiatur.

Si non habet effectū statutum noui iuris, nō habet locum retorquutio ex hoc edicto. Bart.

Hæc autem verba, [n] quod statuerit, qui iurisdictioni præest, cum effectu accipimus, non verbo tenus: & ideo si cum vellet statuere, prohibitus sit, nec effectum decretum habuerit, 10 † cessat edictum. Nam 11 † verbum, statuerit, rem perfectam significat, & consummatā iniuriam non coeptam. Et ideo si inter

a Acquitatē, & antiquā legē talionis, & Mosis, & Radamantus introducunt ex Ar. Aristo. lib. 5. Ethic. Cons.
2 † Flo. cuiusquam
3 † Iusta est.

a *Hoc edictum.*] quod est. § 1 & §. 2. & loquitur hic. Vlpianus.

b *Summam.*] quia nititur ex lege diuina: ut quod tibi nō vis fieri, alij, ne feceris, ut in decre. d. 1. c. 1. & Cato. Patere legem quam tu ipse tuleris.

c *Alijs dixit.*] cum esset magistratus.

d *Dici effecit.*] cum esset litigator.

e *Qui magistratum.*] per hoc intellige municipalem: per potestatem eum, qui habet merum imperium: ut sup. tit. 1. l. imperium quales sunt regentes prouincias, vel clarissimi, & superiores, ut sup de offi præsi. l. illicitas, §. qui vniuersas, potest enim quilibet magistratus legem condere, non generalem, sed specialem: vt C. de lon. consue. l. 1. & Instit. de iu. natu. §. sed ius. præterea cum ipsi faciant, ipse princeps facere videtur, vt C. de ve. iur. enu. l. j. in prin. tertia col. & sic non ob. quod hic obijcitur, quod soli principi licebit facere legem: quia uerum est generalem: vt C. de leg. & consti. l. j & l. si uel secundum alios loquitur hic secundum antiqua tempora antequam omne ius esset à populo translatum in principem.

f *Noui iuris.*] quod scit esse nouum. & ita facit dolo, aliâs cum magistratus non sit iuris peritus, non tenetur, ut infra. l. 2. Et est exemplum a ut Titius a creditoribus suis conueniatur vsque ad diem illum: quod tamen præceptū vltra tempus sui magistratus non durabit inf. de pœ. l. si. & infr. quib. ex caus. maio. l. sed & si per prætorem, §. ait, vel sic, habito tractu b omnium procerum de ciuitate illa constituit, ut nullus debitor ante tale tempus conueniatur a creditoribus suis, & sic uoluit esse ius commune in persona omnium. Sed si populus ratum habuit tale ius nouum, nonne quilibet de populo necesse habet uti eodem iure, ut in procuratore dicitur, ut infra eo. l. 3. §. si procuratorē Reip. licet populus faciat, non tamen quilibet homo de populo c singulariter potuit conueniri eodem iure: ut infra de in ius voc. l. sed & si hac §. qui manumittitur. Quid ergo d si cognoscendo in causa vna sententiam interlocutoriā dolo ferat? puto quod habeat locū hoc edictū arg. huius l. §. vbi sententiæ facit mentionem: & infra eodem l. 3. §. si is. & quod in sententia dixit, intell. ge in sententia lata contra l. vel ius litigatoris, nō expresso errore in snia, alias non teneret ipso iure, vt C. qn. prouo. non est nec. l. 2. item hic in interlocutoria. Quid aūt in definitiua? dicunt quidam, quod nō idem, quasi sit ei imputandū, quod non appellauerit tu dic contra, e quia causa subesse potuit: vt infra m. l. si procuratorem, §. si ignorantes. Item not. ex eo, quod dicit, nequiquam per hoc colligitur, quod si quid est factū contra legē, consuetudine nō roboratum, non pertinebit ad hoc edictum: quia tunc dicitur inueteratum: vt supra de leg. & senatuscon. l. de quibus. Sic est ergo nouū, f quod non est de iure scriptum, nec consuetudine roboratum. Accursius.

g *Statuerit.*] ita quod teneat: vt argumentum infra in fin. siue utus si quis, siue non: vt infra l. tertia. §. fin. Accursius.

h *Aduersario.*] scilicet illo contra quem ipse statuit, quando ius singulariter iniquum constituit: ut l. quod. unquam quando ut esset commune, ius iniquum fecit: g ut infra eod. l. 3. §. hæc pœna.

i *Si quis.*] duo capita habet hoc edictum: primum fuit in constituente ius iniquum, secundum in eo, qui facit constitui: siue assessor, siue litigator: ut infra eodem l. 1. sed & contra alios ut infra eodem. l. 3. §. si procurator, & §. si tamen. & §. si is. & §. si filius. & §. quod autem. Sed nunquid in impetrante, sicut & in constituente, distinguitur, impetrauerit dolo, vel non: ut infra eod. l. 2. Responsiō, duplici ratione, prima, quia ad impetrantem aliquid g uenit semper ad iudicem non sic. Item, quia hæc litera infra dicit credidisse quod innuit, et, etiam si sine dolo impetrauit, teneatur. Item & hic pone quæstionem, quæ est infra l. proxim. Accursius.

k *Obtinuerit.*] dilatorium, vel etiam peremptorium, quod dic, vt infra eod. l. 3. §. si is.

l *Decernetur.*] immo non uidetur in eum retorqueri. ut supra de leg. & senatusc. l. nulla, & C. de leg. & constitutum Princ. l. quod fauore. & Instit. de iur. natu. §. plane. quæ sunt contra, sed distingue, an ad sui postulationem: ut hic, an non fuerit indultum: ut ibi, & infra eodem, l. tertia. primo respon.

m *Credidit.*] nota, quod debet ei in sua persona placere, quod placuit in alienam: ut infra man. l. si negotia. in fine. & C. de rebus credi. l. penult. & infra de iu. iur. l. iusiurandum, §. datur autem. & l. si duos. §. si quis iurauerit, & §. sequen.

n *Hæc autem verba.*] loquitur Vlpia.

4 † Flo. habebit
* Iuris iniqui, si. Tiberium callide, & noui iuris repertorē, fuisse, ait Tacit. lib. 1. Annal. & infra l. 3. Vlpia. pronunc dixit. iniquum.

c Sed bū consiliarij, & ceteros Bart. Ale. & Ias.
d Istud exemplum placet Bar. Ang. & Pau. Alex. & Ia.
5 † Abest, quandoque
6 † Flo. deest, in aliquem.
7 † Flor. quod ipse quis in alte & possent hæc verba pro Vlp. verb. a accipi, non autē prætoris. Cuia.
8 † Per æquū
9 † Flo. credidisset.
e Et bene. Bar. Alex. & Ia.
10 † Flor. habuit
11 † Flor. ad statuit verbū.
f Sequuntur eū B. B. Ang. Ale. & Ia. & est magistr. ad sciendum quid sit ius nouum.
g Sequitur Bar.

a Placet B. B. Pau. Ang. Ale. & Ia.
b Istud etiā est bonū secundū potest.

Pote-

eos qs dixerit ius, inter quos iurisdictionem non habuit, quoniam pro nullo hoc habetur, nec est ulla sententia cessare edictum putamus. a Quid enim obfuit conatus cum iniuria nullum habuerit effectum?

Imperitia assessoris excusat magistratum non ipsum assessorem. Bart.

Paulus lib. 3. ad edictum.

L E X II.

HOc edicto dolus debet ius dicētis puniri. Nā si assessoris imprudentia ius, aliter dictum sit, quàm oportuit, non debet hoc magistratui officere, sed ipsi assessori.

Contra impetrantem ius iniquum fit retorquutio, etiam si illo nō sit usus: sed contra eum, qui non impetrauit, sed proprio motu superioris: obtinuit, nō fit retorquutio, etiam si illo sit usus Bar.

Vlpianus lib. 3. ad edictum.

L E X III.

SI quis iniquum 1 † ius aduersus aliquem impetrauit, 2 † ipse eo iure ita demum utetur, si per postulationē eius hoc euenerit. 3 † cæterum, si ipso non postulante, non coercetur. c Sed & siue 4 † impetrauit, & 5 † vsus est iure aliquo, siue impetrauit vt vteretur (licet usus non sit d *) hoc edicto punietur. 6 †

Ex impetratione procuratoris habentis speciale mādatū, vel ratihabitione secuta, coercetur dominus: secus si habeat generale, uel si in rem suā, tūc coercetur procurator, tutor verò semper Bar.

¶ Si procurator meus postulauit 7 † queritur, quis, eodē iure utatur, & putat Pom-

a *Putamus.*] No. non nocere conatum, nisi sequatur effectus, sic inf. de re iudi. l. si se. §. condemnatum, in glo. & infr. ne quis eum, qui in ius voc. l. pe. Sed contra. C. de rescin. ven. l. ætas. ubi dicit impetrantem rescriptum eadem l. cōueniri: & tamen erat tale rescriptum, quod ius alterius totum consumebat, ideoque non valebat: vt C. de pre. impe. offe. l. quoties, sed dic, quod ibi non fuit rescriptū. Sed posito sigillo falso sequitur illud absurdum. Alij dicunt, hoc speciale, s. quia inter non subditos iudicauit. Item contra ar prædictæ notulæ. infra de extraor. cri. l. fi. in princip. C. si quacunq; prædi. po. l. 1. in prin. sed ibi propter enormitatem criminum. Item arg. contra C. de sar. l. si quis, sed illud ideo, quia tale delictum de leui poterat trahi in exemplum. Item arg. contra, infra de calum. leg. generaliter. sed ibi ad eum aliquid peruenit, quare tenetur.

HOc edicto.] CASVS. Si potestas statuat eius iniquum ita demum tenetur potestas, si dolo faciat: alioquin tenentur assessores, qui vt ista ueretur, consilium dederunt, & ita eodem iure debet vti si per imperitiam faciant.

b *Assessori.*] cur hoc tam varie quod magistratus de solo teneatur dolo, sed assessor de imperitia? Respon. a quia assessor non consueuit eligi, nisi propter peritiam: vt C. de asses. l. j. cum ergo ipse consenserit electioni de se factæ, vt sit assessor, videtur affirmare se sapientem: & inde est, quod sua tacita asseueratio sibi præiudicat b propter imperitiam, vt infra de act. empt. l. Iulianus, §. quid tamen, sic & in medico, vt supra de offic præsi. l. illicitas. §. sicuti. Magistratus vero etiam imperiti literarum, & bene experti negotiorum sæpissime eliguntur, & etiam inuiti subeunt alia munera, vnde non debet eis iuris imperitia adscribi, cum nec ob hanc causam electi fuerint. Quidam tamen dixerunt, quod de imperitia tenetur magistratus: vt infra de uarijs cog. l. si iudex, quod hic non negatur, sed potest dici, quod illud est uerum, quo ad hoc, vt faciat litem suam, non quo ad hoc edictum: ut Institu. de obl. quæ ex quasi delict. in princ.

SI quis.] CASVS. Titius impetrauit ne creditoribus suis teneretur, & conuenitur, nūquid Titius utatur eodem iure si habeat debitores, ut Titio non teneantur debitores, quæritur? respon. aut impetrauit ad suam postulationem, & ei concessum fuit: & tunc tenetur vti eodem iure Titius: aut non ad suam postulationem: & hoc casu non utitur: unde dicit, quod si Titius impetrauit, ne creditoribus suis teneretur, siue utatur Titius, siue non, semper punitur, id est semper huic edicto locus erit, vt eodem iure vtatur. ¶ Item dicit in §. si procurator, quod si procurator meus impetrauit ne teneat creditoribus meis vsque ad 5. annos, vti debeo eodem iure, si ei mandaui, vel ratum habui: alias procurator tenetur. Item dicit, quod si tutor, vel curator impetrauit, ut adolescens non teneatur usque ad 5. ann an ipse tutor, vel curator puniatur. & non tenetur pupillus hoc edic. Vnde pone, Titius mihi debebat decem, erat tamen tutus aduersus me exceptione temporali, donaui tibi hanc actionem, & sic feci te procuratorem in rem tuam impetrasti tamen, ut ille Titius, statim tibi teneatur soluere, uti quidem debebis tu procurator aduersus tuos creditores, eodem iure, ut eis statim soluas. Item dicit, ergo impetraui ut nullus meus creditor vsque ad 5 ann. conueniret me, vti debeo eodem iure, vt debitores mei vtantur eodem iure aduersus me; & et non solum ille, qui vsus est i. e. quem vsus sum, sed et alius vtat: quod dic, ipetraui, quod nullus debitor meus exceptione vtatur, eodem iure uti debeo ¶ Item dicit, puta Titius fideiussit pro Seio apud Caium creditorem: Seius acquisiuit pactum de non petendo: quia Caius fecit ei pactum de non petendo: & sic Titius, & Seius fideiussor habebant exceptionem, postea Seius acquisiuit ius iniquū & impetrauit, ut debitor suus nō utat exceptione aduersus eum, nūc Caius cōuenit Seium & fideiussoré: q. sierit, an Seius debet uti eodē iure. Et rñ. q. Caius creditor Seium conuenire poterit, & hoc etiā Titio fideiussori nō prodest. Sed pone, quod Titius fideiussor hoc ius iniquum impetrauit, vt debitor suus, scili. et vt Titius non utatur aduersus eum Titium exceptione, nunquid Caius potest istum Titium conuenire? & respondetur, quod potest, non tamen hoc nocet Seio principali reo, nec conuenitur Seius, sed Titius tantum: nec si soluerit fideiussor pendente dilatione puta quinquennali uel competenti, aget contra reum actione mandati: & si impetrauit perpetuam, nunquam. Item dicit, filius meus in magistratu positus erat, & concessit tibi, quod debitor tuus non vtatur aduersus te exceptione, vel vt non tenearis vsque ad quinque annos creditoribus tuis, nunquid noceat mihi patri si agam contra debitores filij mei post finitam administrationem? Responde, quod non, nec ego pater vtar eodem iure. Item dicit, quod si impetraui ius iniquum, vt non teneat creditoribus meis vsque ad quinque annos: & decessi, postea hæres meus utetur eodem iure.

¶ *Consequenter.*] in §. quod autem dicitur, quod si ego impetraui ius iniquum aduersus alium, non solum utetur ille iure eodem contra me, sed contra hæredem meum. Item dicit, puta, Titius impetrauit, vt non teneatur ipse creditoribus suis vsque ad 5. annos: vti debet Titius eodem iure contra præsentes, & contra futuros debitores, q. d. non solum si iste creditor Titius postea efficiatur debitor Titij, vtitur exceptione, sed quilibet alius, vt Titius non possit petere usque ad 5 annos. Et sic hoc edictum extenditur ad eum, qui fuit tempore impetrationis non solum, sed ad futurum.

¶ *Illud.*] Item dicit, impetraui ius iniquum, ut non tenear creditoribus meis vsque ad quinquennium, cum pure eis tenear. & sic solui creditoribus meis, nunquid possim repetere illud, quod solui? Respon. quod non: vel dic, quod tu debitor meus soluisti mihi creditori tuo, omissa exceptione proxima, quam impetraui aduersus te creditorem meum ad te quinquennium, cum habebas exceptionem, a me repetere non poteris.

c *Non coercetur.*] vt C. de legi. & const. l. quod fauore.

d *Licet usus non sit.*] tamen vti potuit, alias contra ut supra eodem. l. j. §. fin. patet ergo, quod etiam si pœnitere vult,

a Sequitur Bar & Alex.

b Quis est temeraria. ps

1 † Flor. inquā ad edic. ius nota, quod hoc verbum, ad edictū, videtur irrepsisse in contextum ex inscriptione Cont.

2 † Fl. impetrauit, eo iure utatur ita demum.

3 † Fl. venerit.

4 † Fl. si.

5 † Fl. siue

** Iste tex est no. secundum Bart. ad hoc, quod pars rōne iniqua impetrationis nō excusetur licet es renunciet de quo per Innocen. c. ex consquestione, de resti. spol. ubi hoc limitat Bologn. vltra no. dictor. text. ga ping & unica an iuramen secundum Bar. An. P. & Ias. hoc*

6 † Fl. punietur

7 † Alias, impetrauit.

non me solum a vti, 1 † si hoc ei specialiter mandaui, vel ratum habui.

¶ Si verò 2 † tutor vel curator furiosi, vel adolescentis postulauit, ipse hoc edicto coercetur. b

¶ Idem 3 † aduersus procuratorem obseruandum c est, si in rem suam fuerit datus:

¶ Hęc pęna aduersus omnē qui in edictum incidit, statuitur: non solum eo postulante, qui ab eo læsus est, sed oi. 4 † qui quandoque experitur. d

Impetratio principalis nocet fideiussori, non econtra. Bar.

¶ Si is, pro quo spopondisti, impetrauit, ne aliquis debitor ipsius aduersus eum exceptione e vtatur: deinde tu in negotio, in quo spopondisti, velis exceptione vti: f nec te, nec ipsum oportet hoc impetrare: etsi interdum patiaris 5 † iniuriam, g si soluendo debitor non sit. Sed si tu h incidisti in edictum, reus quidem vtetur exceptione: i tu verò non vteris: 6 † nec pęna tua ad reum promittendi pertinebit: & ideo mandati actionem nō habebis. k

Impetratio filij non coercet patrem. h.d.

¶ Si filius meus in magistratu in hoc edictum incidit, l an in iis actionibus, quas ex persona eius intendo, m 7 † huic edicto locus sit? & nō puto: n ne mea conditio deterior fiat.

Pęna huius edicti transit ad hæredem. h.d.

¶ Quod autem ait prætor, vt is o eodem iure utatur: an etiā ad hæredem hæc pęna transmittatur; & scribit Iul. non solū ipsi denegari actionem, sed etiam hæredi eius. p

Pęna huius edicti porrigitur ad actionē, quæ post impetrationem quæritur. Bartolus.

¶ Illud quoque non sine rōne scribit, non solum in his actionibus pati eum pœnam edicti, quas tunc habuit, cum incidit in edictum: verum & 8 † si q̄ postea q ei acquirentur.

vult, non potest, vt hic. licet R. scripsit in ho tit. contrarium, & pro eo est infra ad l. Cor. de fal. l. qui fa sam, & C. de ap. l. si quis libellos, & C. de aposta. l. apostatarum, & C. de sum. Tri. l. si in §. & fa. infra de post. l. j. §. bestias.

a *Me solum.*] Immo, & procurator teneri videtur, vt ℨ. de vi. & vi arm. l. j §. quoties, quæ est ℨ. sed ibi delictum interuenit procuratoris, cum parere non debuerit. hic nō. Item, q̄d si generalis erit procurator, & habeat liberam administrationem, an teneatur? Respond. non, quia extra negotia mea administrauit impetrando. Item quia sibi iniquum mandare non videtur: vt inf. de pecu. l. qui peculij, & infra de pact. l. ℨ iuris regulas. §. si filius, & infra de cond. indeb. l. si procurator, §. quod si in debitum. Ipse autē tenetur. Sed qūo ipse tenetur, cum eo priuilegio vti non possit hic procurator? Respond. falsa est, q̄ aliquis eo possit vti, ut in tutore hic dicit. Itē quare non tenetur procurator, sicut tutor? Respon. quia tutor a iure datur inuito, non sic in procuratore, & facit C. vnde vi l. meminerint, & sic facilius releuatur pupillus. Vel quia in procuratore voluit expresse, c q̄ in tutore secus. Item si ipse procurator impetrans vtatur eodem iure contra dominum, an dicatur delinquere? puto d quod sic.

b *Coercetur.*] sed hoc priuilegium proficiet pupillo, & ad tutorem pęna spectabit: quod est iniquum. Dic ergo, & pupillum teneri quatenus utitur, ut infra de do. l. sed si ex dolo. Vel dic ipse, scilicet pupillus. Nam aut in totum debet probare, aut in totum reprobare: vt inf. de admi. tu. l. cum quæritur, prima placet, & sibi imputet.

c *Obseruandum.*] quod diximus supra de tutore, cum ad proximum sit relatio facienda: vt supra tit. proxi. l. si idē cum eodem, in fin.

d *Quandoque experitur.*] hoc habet locū, qn̄, & ipse impetrauit ℨ omnes, f licet contra unum tantum sit vsus, & sic læsus, & non læsus dicitur eo inspecto, q̄ potest lædi: ut in pr. in. & sic non ob. l. C. res inter alios acta, quia verò cum omnibus fuit factum: vbi vero contra vnum impetrauit, non punitur quoad ad alios, ut arg. C. res inter alios acta, per totum, & C. de pœn. l. sancimus. Alij contra. g vt si contra vnum impetrat, tamen teneatur omnibus, & dicunt hoc speciale contra prædictum titulum. Accur.

e *Exceptione.*] scilicet dilatoria, secundum quosdam, & sic non ob. C. de prec. imper. offe. l. quoties, quæ est contra, quod non placet, cum in fine dicatur fideiussorem actionem mandati non habere, cum deberet habere, saltem adueniente die, ut inf. man. l. si mandauero tibi. in princ. dic ergo, h q̄ hic impetrauit peremptoriam, & Imperator rescripsit ex certa scientia, & apponens, lege aliqua nō obstante. Accur.

f *Exceptione uti.*] scilicet pacti de non petendo facti reo principali a creditore, apud quem intercessisti, & postquam impetrauit ius iniquum, & sic nunquam competit cum effectu fideiussori, alias aliud est: ut infra de pac. l. finali. quæ est contra. Vel dic, quod etiam prius fuit acquisita: exceptio pacti: sed consensu fideiussoris ius iniquum fuit impetratum: & sic lex prædicta non ob. Accursius.

g *Iniuriam.*] i. damnum i quia agens actione mandati non poterit consequi, vt hic, & inf. de dolo. l. nam in factū. ergo alterius ius nocet alteri: argum. ℨ inf. de alie. iudi. mu. cau. fac. l. j. sed hoc non est mirū: cum & mora similiter rei noceat fideiussori: vt ℨ. de verb. ob. l. mora, & hoc ab initio debuit scire, vt ℨ de cōdict. inde. l. in celsitū. vnde sibi imputatur: vt infra loc. l. si quis domum §. 1.

h *Sed si tu.*] s. fideiussor.

i *Vtetur exceptione.*] s. si lis facta de nō petēdo.

k *Non habeb.*] s. iure tuo l baudi, velis tu ei cum impetrasse dilatoriam. Vel dic, nunquam propter ius iniquum impetratum circa petentionem, secundum aliam petitionem.

l *Incidit.*] dando dilationem, vel exceptionem, non habenti.

m *Intendo.*] quæ sunt ex peculio, quod ad me spectat profectitio, vel etiam aduentitio, cū rōne vsusfructus, qui ad me spectat, eas intendo, & hoc accipe k siue sint acquisitę ante ius iniquum statutum, siue non, licet quidam distinguant.

n *Non puto.*] contra videbatur, cum eadem persona vnus cum alio censeatur, & in obligationibus quasi eius fideiussor sit. vt infra de obl. l. cum filius, in prin. & inf. ad munic. l. a sed illud est l verum quando conuenitur m ex persona filij, non cum agit. n Accur.

o *Vt is.*] qui impetrauit, ut creditori suo non teneatur.

p *Etiam hæredi eius.*] scilicet impetrantis, quod videtur mirum: cum priuilegium indultum viuenti cum eius persona sit finitum, ut personale beneficium, ut infra de reg. iur. l. in omnibus causis. Sed dic o eum impetrasse priuilegium sibi hæredique suo, & sæpe sic indulget Imperator, ut infra de re iud. l. Neratius. Alij dicunt hæredem debere vti eodem iure in actionibus, quæ defuncto competebant, & hæredi ex eius persona. quod non placet, ratione prædicta, quia priuilegium esset extinctum: vnde nulla pęna deberet imponi, ut supra eod. l. 1. in fin. Item alia ratione videtur ad hæredem non transire, quia pœnæ delictorum non transeunt ad hæredes, vt C. ut ex delict. defun. l. vnica, quæ est contra. Sol. hic ad hæredem p transit priuilegium, cum sibi & hæredi impetrauerit, prout dixi. Vel dic, hic q erat statuta pęna in viuentem a lege, & adeo tenetur hæres, secus esset, si non esset imposita viuenti, sed haberet aliquis actionem ad imponendam: tunc enim habet locum quod ibi dicitur, nec transit hic, ut contra eum detur actio, sed ut exceptio remoueatur.

ADDITIO. Ista gl. innuit, quod ex hoc edicto non oriatur actio, quod displicet Bar. Ias.

q *Postea.*] hoc potest dici quando generaliter impetrauit, ut nullus debitor creditori suo teneretur, uel ad tempus, uel in perpetuum, non alias, ut dixi supra eod. §. hæc pœna, vel etiam si specialiter. Accur.

1 † Fl. vers.
2 † Flor. si tamen:
Fl. item
4 † Flor. sed ab omni.
a Imò dic q̄ procurator non tenetur B. hic in fin. & sequitur Bal. Alex. & Ia.
b Nihil valet. Ia.
5 † Patiatur.
6 † Fl. vtaris.
c Sequitur eam B. B. & Ia.
d Idem B. Alc. & Ia.
e Sequitur præd. scri.
f Sequūtur hanc glo. Bar. B. Angel. P. & Alex. licet Ful. & Ia. teneant cōtrarium.
g Sequitur Ful. & Ia. ℨ præd. Scrib.
h Dic, q̄ vtraq; est bona sm Alc. & Ia.
i Placet B. Alex. & Ia.
7 † Intendo.
8 † Flo. desi. &c.
k Et bene Bart. Ale. & Ia.
l Sequitur Ba. & P. Al. & Ia.
m Idest, contrahit filius se obligando. Ia.
n Idest, cum contrahit alium sibi obligādo. Ias.
o Ista sol. placet B. & Bal.
p Displicet Paul. Al. & Ia.
q Istam tenent B. B. & Ale. & Ia. contra.

a *Ex hac causa.*] istud ex causa, non refertur ad id, quod dicit, solutum, sed ad verbum illud repeti, idest dicere a propter priuilegium indultum, ut non teneatur statim soluere. sed post annum non repetit, ut inf. de condict. ind. l. in diem. Idem si in perpetuum: vel dic, quod loquitur de eo, qui poterat vti eo iure qui si soluat, non repetit, & est ratio in vtroque, vt subijcit. Accursius.

Hoc edictum naturalem obligationem non tollit: ergo soluti repetitionem non inducit. h. d. Bar.

¶ Ex hac causa a solutum repeti non posse Iul. putat: superesse enim naturalem obligationem, quæ repetitionem inhiberet. 1 †

Qui facit lege permittente, non incidit in hoc edictum, h. d. vsque ad finem huius l. Bar.

Caius lib. 1 ad edict. prouinc.

LEX IIII.

ILlud eleganter prætor * excipit? b a † præterquam si quis eorum contra eum fecit, qui ipse eorum quid c fecisset: & recte: d ne scilicet vel magistratus, dum studet hoc edictum defendere; vel litigator, dum vult beneficio huius edicti vti, ipse in pœnam ipsius edicti committat. e

a Ista prima lectura est intelligenda in impetrante soluente, secunda loquitur de illo qui poterat vti retorquutione & soluente, & utraque est bona secundum Barto. Pau. Alex. & Ia.

1 † *Fl. inhiber.*

Illud.] CASVS. Impetraui ius iniquum, vt vique ad 5 ann. non tenear creditoribus meis, & nunc video, quod duo sumus, qui tenemur hoc edicto, & ille, qui concessit mihi, & etiam ego teneor, tunc conuenio debitores meos: ipsi impetrant, vt vtantur eodem iure contra me. numquid isti debitores mei hoc edicto teneantur, scilicet vt debitores istorum debitorum meorum utantur aduersus debitores meos iure quo isti vtuntur aduersum me? Et resp. quod non, nec ille magistratus, qui concessit eis de me, tenetur edicto.

* *Prætor videtur tegendum præ consul. An. Aub. 1. cap. 3.*

2 † *Flo. excepit.*

b *Excipit.*] hæc exceptio fit ab eo, quod dicitur in rubrica: vel dic ab eo, quod dixit in edicto, hoc modo. dictum est ibi, quod qui nouum ius statuit, vel statuere facit, incidit in edictum: sed prætor excipit in edicti parte, quam non habemus, ipsum magistratum, qui cum iudex erat, nouum ius statuit: & secundum litigatorem, qui aduersus eum statuere facit, qui aduersus ipsum, vel aduersus alium ius iniquum statuit, vel statui fecerat: & hoc ideo excipit, ne magistratus, &c. sed certe hæc exceptio fieri videtur non eleganter, quid enim opus fuit hac exceptione: nam satis exceptum erat, per hoc, quod fuerat dictum, ita demum quem teneri si fuerit in dolo: vt supra eod. l. 2. Respondeo, non fuit opus, b sed ad maiorem fecit cautelam, sic infra, de iutur. l. item apud Labeonem. § ait prætor, uel dic, quod in uerbis prætoris supradictis non erat in dolo, licet Pau. c intellexerit, per l. 2. & ideo necessarium fuit subijcere.

c *Eorum quid*] legitur totum neutraliter, i. dictio eorum, & dictio, quid, scilicet, quod statuit, uel impetrauit.

d *Et recte*] scilicet, excipit Accur.

e *Committat*] quod esset, nisi fuisset de hoc cautum. Sed quid si impetrauit ius iniquum contra eum, qui impetrauerat contra alium, sed in alio facto, non dico vtendo eodem iure, quod in alium statui fecerat? Respon. me teneri, cum hic non sit exceptum, sed tantum quando eodem iure, quod in alium statui fecerat? Respon. me teneri, cum hic non sit exceptum, sed tantum quando eodem iure vtor. vt arg. C. de pœn. l. sancimus.

b Sequitur glo. Al.

c Notabilis glo. secundum Bal. quod statuta pœnalia semper intelligantur habere clausulam si delicta dolo commissa fuerint.

d Sequitur gl. B. B. P. Ang. Ale. & Ia. licet aliter dicat gl. in l. si hic. al. & Cōt. dum alios esse duumuiros, alios defensores ciuitatum dicit.

SI QVIS IVS DICENTI. &c.

O*Mnib.*] CASVS. Hic dicit, quod si quis nō obediat magnis immo & paruis, iudex pōt inobediētiā punire, & si defendit iurisdictionem per aliquā pœnā. Item dicit, quod ille non obedit qui etiam in leuissimis nō paret iudici. Tertiò dicit, quod si procurator meus sit inobediens, quia non vult in iudicio parere, non puniar ego dñs, sed ipse procurator punitur. Quarto dicit, quod si actor & reus sint inobedientes, puniuntur. Quinto, quod inobediens tenetur ad interesse eius, qui lęsus est, expensarum, & damnorum, non tñ veniet in eo res petita. Vltimo dicit, quod hæc actio non datur post annum, nec in hæredem, quia sit pęnalis. Viuia. Et v... Curac. hic.

f *Duumuiris*] idest defensoribus ... municipiorum, vel ciuitatum, ut C. de iud. l. si. & ho. olim, hodie forte possunt, & ipsi defendere tam iure C. vt C. de spectaculis, l. fin. § 1. quam Authenticorum, cum de leuibus criminalibus cognoscant, ut in Auth. de defen. ci. §. audient. coll. 3 sed certe & iure veteri modica coertio non erat eis deneganda, ut supra tit. 2. magistratibus, & secundum hoc potest hic esse in littera, non tñ e duumuiris, &c. Alij contra, scilicet vt Azo & pro eis est C. de modo mulcta. l. eos, & de defen. ciui. l. defensores, & inf. de verb. sign. aliud, circa fi. & infra de iud. l. 1. §. ... &c. & quod hic subijcit, potestatis, &c. habere literam hic g non tamen his legib. prohibetur mulcta a magistratibus talibus imponi, & dic, hoc secundum literam istam, nō tñ in magnis negotijs, non in paruis, & hoc littera sequens innuit, secundum ius potestatis suæ, &c. Accur.

g *Pœnali.*] i. mulcta, & dic differentiam inter pęnam, & mulctam, vt ff. de verbo. signif. l. aliud.

h *Iudicio.*] vt pœnā imponat pecunia iam quam potest secundum suam potestatē, vt hic, & C. de modo mul. l. eos, in princ. quæ petetur a fisco, vt C. de modo mul. l. 5. & actione in factum h cum ex edicto detur, sicut sit mentio eius edicti, licet verba non habeamus, ut infra eo. § non solum. Accursius.

TITVLVS III.

Si quis ius dicenti * non obtemperauerit.

Omnes iudices possunt inobedientes punire, videlicet: magnus in magnis causis, & magnis mulctis: paruus in paruis, & paruis mulctis. h. d. sex. cū gl. Bartolus.

Vlpianus lib. 1. ad edictum.

LEX VNICA.

OMnibus * magistratibus, nō tñ 3 † duūuiris, f secūdum ius potestatis suæ concessum est iurisdictionem suā defendere pęnali g iudicio. h

¶ Is non 4 † videtur ius dicenti non obtemperasse, qui quod extremum i in iurisdictione

e Reprobatur, a quibusdam: licet placuerit Ang.

f Istam sequuntur Fu. Paul. & Ia. licet displiceat. Bar.

* *Vel magistratus, qui potestatem habet, vel ei cui, mandata est iurisd. Du. lib. 1. Disput. num. 50.*

g Et bene Bar. Paul. Ale. & Ia.

* *Ad mel. huius l. vide Io. Iuuenal. in l. imperiū, num. 225. supra de iur. om. iud.*

3 † *Alias, nō tantum.*

4 † *Flor. deest non.*

h Et etiā officio iudicis B. B. Al. & Ia.

i *Qui quod extremum*] tribus ... modis lege. Primo extremum, idest minimum vel vilissimum, vel infimum: multo ergo fortius tenetur, qui id non fecit, quod erat potissimum, & duo exempla, quæ sequuntur, sunt planæ quorum unum respicit inobedientiam factam in principio causæ: quia non venit in ius: & sic non fuit passus rem a se vendicari: aliud respicit inobedientiam, quæ est in fine causæ, videlicet in executione sententiæ, ibi, cæterum, &c. Secundo dic secundum Bul. k extremum, id est ultimum, hoc est executionem sententiæ, & missionem in possessionem rei, quæ petitur, quæ ultimo fit: idest post vocationes, & exemplum quod sequitur, uelutí, &c. non ad positum casum, scilicet quando uidetur non obtemperasse: sed ad subauditum, scilicet, quando videtur obtemperasse: refert ipse Bul. quasi dicat, is demum incidit, qui non paruit vltimo; & non is qui non paruit primo. Is autem primo non paret, qui in iudicio, cum vendicatur a se, euinci non patitur: absentat enim se, nec patitur rem sibi auferri: hic paret ultimo, & non incidit in hoc edictum. Cæterum si, &c. sed sibi potest opponi, quod est infra eo §. non solum, nam secundum eum non videtur habere locum, nisi in reo quo ... ille §. non patitur. Item illud, quod est infra eo. §. hoc iudicium ob. Bul. quia secundum eum punit tantum inobedientiam, quæ est in fine, & in fine est hoc, quod rem non patiatur duci, & tunc non datur actio ad interesse totius rei: erit hoc falsum, sed poterit dicere, non ex hoc edicto, sed per legem, qui restituere, iuret etiam in litem ut infra de rei ven. l. qui restituere. Tu autem secundum Io. l dicas tertio modo extremum id sit primum, & vltimum iurisdictionis, nam & in syllogismis extremitas dicitur primus, & vltimus terminus cum termino alio in medio coniuncto, hoc modo. Omnis homo est animal: sed omne risibile est homo: ergo omne risibile est animal: quod enim prædicatur in positione, & conclusione, idest hoc nomen animal, dicatur extremitas maior: quod autem subijcitur in conclusione, & assumptione, est extremitas minor: vt est

i Imo quæque secundum Ang. cæterū, quod dicat extremum in iurisdictione vt ... in hac l.

K Displicet Ba. Ale. & Ia.

l Ista est vera lectura quæ placet B. B. Ang. Pau. Ale. & Ia.

est hoc nomē visibile. medius terminus, est id quod subijcitur in prima, & prædicatur in secunda: vt hoc tamen, homo. Et, quod dicit, veluti. &c. ponit gratia exempli eius, quod primum est in traditione: Et cæterum, qđ sequitur, continuatē ponitur: qđ patet per sequentē copulam, si, &c. q. d. sed & si sequentia, &c. nam omnis vocatus nō veniens, vel inobediens, puniēdus est: a vt inf. eo. l. 2. Sed quid de medijs? Respon. nil inuenitur medium, qđ res sine contestatione procedit, non sola citatione est prima extremitas. & si non venerit, fit missio in poss. si quæ est alia extremitas. Quid ergo si res procedit ordinariè per cōtestationem: nunquid in medijs punietur? Dic contest. pro edit, aliquid medij poe inuenitur: cum si citati plures debeat. Dic ergo de his medijs trib modis, vel extremitatem quamlibet vsq; ad medium procedere. Vel puto b literam hāc legi sic quarto modo: vt de an extremum pro primo, & vltimo: & exemplum veluti ponat de inobedientia principij, & de inobedientia finis, & qđ dicit cæterū, &c. ponat de medijs. Vel dic quinto, extremum i. vltimum. & qđ dicit v lui, supple, vel et si non obtemperes primis: & de hoc ponit exemplum: & quod dicit cæterum, de medijs dicat. Item quid differt hic tit. ab eo. Si quis in ius voc. nō ierit? Rñ. in quatuor. primò, quia hic gñaliter est, cū tam de mulcta, quæ datur in fiscū, qđ de interesse actoris dicatur: illic tū de pœna, quæ datur fisco. Item alia est diñia: quia hic est dictum, ibi non, sed ibi agitur ex ista: sed cū aliquid ibi continet, quod non est hic sale stipulatione certi, vel incerti si non venerit in ius, vt inf. eo tit. l. j. & l. 6. Item de extraneo c iudice ibi dicit, qđ hic non specificat: vt inf. eo. ti. l. 2. & sic videntur habere vt excedens, & excessum: licèt hic in dignitoribus illum præcellat: & ita non est superflua illius tit. repetitio, vt C. de vet. iur. enuc. l. j. §. sed & similitudinem.

est, fecit: veluti si quis rem mobilem a vendicari à se passus non est, sed duci eam, vel auferri b 1† passus est: c cæterum si & sequentia recusauit, tunc non obtemperasse d vr.

¶ Si procurator tuus d dicenti non obtemperauit, 2† hoc edicto, 3† ipso punitur: non dominus, vel pupillus.

¶ Non solum e autem reum qui non obtemperauerit, 4† hoc edicto teneri, Labeo ait: verum etiam petitorem. f

¶ Hoc iudicium g non ad id quod interest, sed quanti ea res est, concluditur: & cum meram pœnam h contineat, neque post annum, i neque in hæredem k datur.

TITVLVS IIII.

De in ius vocando. *

Paulus libro 4. ad Edictum.

LEX PRIMA.

IN * ius vocare, est iuris experiundi l causa vocare.

Hic enumerantur personæ, quæ non possunt in ius vocari, & hæc lex seruatur de facto vt iacet.

a *Mobilem.*] de mobili ideo dicit, quia statim dicet de deductione, quæ non potest fieri nisi in re mobili: quo nomine se mouentia continentur: vt inf. de verb. sign. l. mouentium. idem d tamen de immobili. Accur.

b *Auferri.*] quod propriè dicitur cum corpore baiulatur: vt infra de verb. sig. l. ferri.

c *Obtemperasse*] & habet locum edictum, Ne vis fiat ei, qui in poss. missus est: vt inf. ne vis fiat ei. l. j. a. respon.

d *Si procurator tuus.*] non ad hoc, sed ad alia constitutus: vt supra de pro. 3. §. si procurator & §. si tñ. & facit inf. quod fal. tuto. au. l. nouissimè. & C. vnde vi, l. meminerint. Accur.

e *Non solum.*] hic §. est contra Bul. vt paulo supra dixi: & facit inf. de reg. iur. l. non debet actori.

f *Petitorem.*] id est actorem.

g *Hoc iudicium*] quod interest. Hic nota, ex hoc edicto duas nasci actiones, e quarum quælibet dicitur in factum, vna datur reipublicæ ad pœnam impositam f à iudice: vt sup. eod. in prin. & C. de mo. mulct. l. mulctarū. alia dat actori, qñ reus non obtēperauerit. vel reo, qñ actor non obtemperauit, vt hic dicit: prima pœna statuitur à iudice siue à prætore viuo, secunda à mortuo, s. quanti ea res est. Item no. qđ hæc litera potest tribus modis exponi: primò (& bene) vt loquatur de actione, siue iudicio, quæ datur parti, qñ alia non obtemperauit iudici, & datur non ad interesse, l. totius causæ, g quæ agebatur: sed quanti ea res est. i. ad sumptus litis quos fecit in aduocat. s, & in alijs. Item pp damna rerum suarum, quæ est passus, ex eo, quod aduersarius non paruit: vt in f. si quis caut. l. 3. §. si. & l. 1. §. & hic intelligas, qđ non plus punitur l. per hoc edictum. si enim in eo, quod est vltimum iurisdictionis non pareat, potest puniri per aliam legem in omni interesse: vt si noluit reus restituere: quia tunc in omni interesse damnat, delato facto in litem: vt inf. de rei vend. l. qui restituere. Secundò exponitur, vt loquatur de ea actione, quæ datur parti, vt non det ad interesse. l. singulare h sed quanti ea res est, i. ad totam litem verè æstimatā: vt j. de verb. sig. l. hæc verba quanti. & in hac positione multa iura concordant: vt inf. vi bon. rap. l. prœ. §. hæc autem actio & inf. de no. ope. nūc. l. antep. §. siue autem. & inf. ad l. Falc. l. in lege. §. corpora. & infra de ędil. edic. l. illud. §. 3. damnatio. & hæc positio est fatua, i vt pp leuē inobedientiā tā inīquè punietur. nec obst d. l. hæc verba quia, & hic ad veram æstimationē agitur. I. expēsarum, vt dixi: & eodē modo dī. ad alias modo nominatas leges. Tertiò dici pōt, k qđ hic loquatur de actione, quæ fisco datur ex hoc edicto: vt illa non detur ad interesse. s. quanti interesse reipublicæ: sed quanti ea res est, i. quantum in fisis ius decentia expressum est. Prima vera est. Itē nonne facit hoc pro eis, qđ dñe extremū, i. vltimū, sc. vt damnet pro æstimatione rei si non patiat rem duci? certe non facit: qa secundum hoc falsum esset, qđ hic dr, non ad interesse agi. agitur enim quantum in litem iuratum est: vt inf. de rei vend. l. qui restituere. Sed posset tñ dici, qđ hoc non fit per hoc edictum, tu ergo expones, vt primò dixi, vt de expensis, & similibus loquatur. Item nonne satis est in possessionem mitti. j. eū, qui non obtemperat, ut inf. eod. tit. satis ij. nam si illud est satis, ergo huius edicti pœna est nimia? Rñ. satis est, vbi, sc. quis non venit, venire tñ non contemnit, quia absens est, uel prætextu habet sñ causam, licèt stultam l quare non ueniat. ubi uerò uenire dedignatur cōtemnendo iudicem, uel actorem, s. cuius est, ut hic; quia debet poss. puniri.

h *Meram pœnam.*] s. respectu soluentis, in & secundum hoc totus §. loquitur in pœna, quæ parti datur. sed secundum Azo. (ut in summa huius tit.) principium huius §. loquitur de ea, quæ parti sinis decea, quæ reipubl. quæ uere continet pœnam li inde; & ideo nec post annū competit, nec in hæredem, ut hic dicit. Cæterum de hæredibus non est quærendum, cum semper administratori reipub. detur. Alia autem quæ parti datur, uidetur dari post annum, cum sit rei persecutoria quoad actorem. Item hæredi datur eadem ratione, sed in hæredem non, quia ex delicto, ut infra, de alien. iud. mut. cau. fac. l. non solum. §. si. Sed uidetur melius in fisco loqui præcedens tex. consona cui adiungitur hoc, licèt ipse contrarium dicat in summa sua.

i *Neque post annum*] quia prætoria.

k *In hæredem.*] quia pœnalis, ut infra de actio. & oblig. l. in honorar. 32.

DE IN IVS VOCANDO.

*Tractaturus de iudicijs præmittit de in ius vocando: cum ab ea parte iudicia incipiant. * vt inst. de pœna teme. lit. § fi.*

l *In ius vocare. Iuris experiundi.*] id est, ut experiatur actor, an ius sibi competit, uel nō; hoc tamen intelligunt quidam, si reus ueniat & respōdeat, non aliter; quia uerba cum effectu &c uitianda, ne quis cum qui in ius uoc. l. p. nul § docete, quod non placet; imò & si non respondeat, l. non ueniat, si tamen uocatur per executorem, siue dubio est uocatus, hoc enim uerba et acti, quæ non habemus, exigunt. licèt si non respondeat uocatus ab eo, à quo uocari nō debuit, ut à liberto facilius remittatur pœna uocantis, ut infra eo. quamuis. Item no quod libello oblatio non habetur pro uocatione, ut infra eod. l. libertus aduersus.

Marginal notes (left):

1† Plo ferri. ¶ Sequi gl. Bar. lic. t. 1a. contra.

2† Fl. obtemperauerit. 3† Fl. de eodē. hoc edicto.

4† Fl. obtemperauerit.

b Istam gl. usq; ad si sequitur Bart.

a Imò erat suus rōne dubitationis. Bart.

d Placet Bar. Bald. & Pau.

e Sequuntur eam Bar. Alex. & Ias.

e Imò anteq̄ sit impositā datur actio. Put.

f Alex. licet gl. sequatur Cyn & Bal.

g Istā lecturam sequuntur B. Sal. Alex. & Ias.

Marginal notes (right):

h Imò ad particul... interesse ... nō singul... & tun... placet tamen concor... cum præcedenti.

* *Quid si in ius vocare, & quid ponant... Duar. lib. 1.*

* *In ius vocare ... de veteri ... vt in ius vocandi, quod ... non vulgariter declarat ... Duar. lib. 1. disp. cap. 1. & Cuiac. lib. ... obseruat ... vbi multa ... ad hanc ... spectantia.*

i Licet hæc lect. nō sit tua ... nō est ... na, Alex. Bal. & Ias.

k Istā tamen meliorē ... tur hac licet displiceat B. B. & Alex.

l Sing. glo. secundū Ia. in l. 3. C. ad Carb. edi. displicet tamē Cy. Alex. & Ias.

m Istā expo. est j. tex. in eo quod dicit mera ... nuit qđ ex vtraque parte ... fit pœ... B. B. ... Alex. & Ias.

* Iudicia no gl. ... iudiciū incipi à citatione, ita gl. ... C. ... ubi Bal. & Ias. quia ... tionē ... expressius ... nunc glossæ prædicta, ... per ... tex. de ... l. g.

I *Nius.*] CASVS. Lex ista ponit, & numerat personas, quæ non possunt in ius vocari, & has numerat vsque ad §. illum. Prætor ait, &c. Exinde dicit, quod quidã sunt, qui non possunt in ius vocari, vt parens, & patronus, nisi venia impetrata. Parentes sunt in infinitum: & qui contineantur appellatione parentum, nominat vsq; ad §. patronum. & in illo § dicit, quòd appellatione patroni continetur & aliquis, qui habuit patrem, & filium in seruitute: & postea iste solus pater manumittat: iste est patronus: imò ambo sunt patroni: qđ verius est. Item dicit, quod filium vulgo quæsitus matrem sine venia impetrata in ius non vocet.

1† *Fl. vocari. Quid aũt differat ius à iu dicio, docet Fran. Hotoman. in cõmẽt. ad tit. de actio. in Instit circa princip.*
2† *Flo. nec.*

a *In ius vocari nõ oportet.*] conuerte, idest oportet non vocari.

3† *Fl. sed nec.*

b *Imperium.*] s. merum, quod est gladij potestas, vt sup. de iurisdict. om. iud. l. j. in prin. & ꝙ hi nõ possint conueniri, probatur hic. & infra quib. ex cau. maio. l. sed & si per ꝑtorem. §. 2. & inf. de accusatio. l. qui accusare. §. 2. & infra iud. sol. si reus. At minores magistratus ẽt durãte officio pñt vocari in ius: vt inf. de iniur. l. nec magistratibus. Immo, & maiores qñque: vt si dicantur in suo officio deliquisse: vt C. ad l. g. Iul. repetund. l. iubemus. & de furto conueniri pñt: vt in Authen. vt iud. sine quoquo suffrag. §. illud. col. 2. & in Authẽt. vt diff. iud. §. si verò col. lat. 9. Item nec alios conuenire possunt hi maiores: vt infra de iudic. l. pars literarũ, quæ est Græca.

4† *Fl. transuehatur.*
5† *Flo ducat. aut eam quæ nubat.*
6† *Flo. desi. oportet.*

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX II.

IN ius vocare 1† nõ oportet a neq; consulem, neque præfectum, neque prætorem, neq; proconsulem, neq; cæteros magistratus, qui imperium b habent, & qui coercere c aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: neque 2† pontificem d dum sacra facit: nec eos, qui propter loci religionem inde se mouere non possunt: e 3† nec eum, qui equo publico in causa publica transuehitur. f 4† ¶ Præterea in ius vocari non debet, qui vxorẽ g ducit: 5† aut, quæ nubit: nec iudicem, oportet, 6† dum de re cognoscit: nec dum quis apud prætorem causam agit: h neque funus familiare i ducentem, iusta e, k mortuo facientem.

Callistratus lib. 1. Cognitio.

LEX III.

VBi qui cadauer l prosequuntur: quod etiam videtur rescripto diuorum fratrum comprobatum esse.

Vlpia. lib. 5. ad Edictum.

LEX IIII.

QVi; litigandi causa necesse habet in iure, vel certo loco m sisti: nec furiosos, vel infantes. n

c *Coercere.*] s. graui pœnam, & minimi leuiter coercent: vt in Auth. de defen. ciu. §. audient. col. 3.

d *Pontificem.*] i. episcopum dum missam canit: & idem de quolibet clerico, & est ratio: vt C. de episc. & cl. l. omnes, qui vbique sunt, cum ergo finita fuerint illa sacra, quæ faciunt, vt missa, vel vespere, conueniantur secundum ius: vt clericus sub epõ: epũs sub archiepiscopo conueniatur; vt in Auth. de sanc. epis. § pro omnibus & § si autem. coll. 9.

e *Non possunt.*] vt sunt monachi, & eremitæ: sed eorũ prælatus, vt in Auth. apud quos opor. ca. di mo. col. 6. in princ.

f *Transuehitur.*] vt præconem Theobaldum.

g *Vxorem ducit.*] intestim dum ducit.

h *Agit.*] nisi vocetur ante maiorem magistratum, vt infra de re iudi. l. contra pupillum §. is qui ad maius.

i *Familiare.*] sed nec post vsque ad nouem dies aliquis de sua familia potest conueniri, vt in Auth. ut cum de appell. cog. § p.n. col. 8. & accipe familiare, siue est de genere suo, siue de seruis, siue de seruitoribus, ut inf. de verb. sig. l. pronunciatio. §. communi iure.

k *Iusta e mortuo.*] quidam libri habent, iusta soli et obsequia: vt lauare corpus, vel similia: alij habent busta, i. cõbustiones: comburebantur enim corpora in rogo, ut cineres reseruarentur. sic tenta, de acq. hæred. l. pro hærede § primo.

l *Vbi qui cadauer.*] scilicet familiare, vt dixerat supra l. proxima.

m *Quique litigandi certo loco.*] nisi ad maius adiutorium vocaretur, vt dixi supra proxi. in l. 2. & facit infra de iudi. l. 2. §. legari in princ.

¶ Prætor ait, o Parentem, patronum, patronam, liberos, parentes patroni, potronæve in ius sine permissu meo ne quis vocet.

¶ Parentem hic vtriusque sexus accipe. Sed an in infinitum, p quæritur: & 7† quidam vsque ad tritauum parentem appellari aiunt: superiores, maiores dici. hoc veteres existimasse Pomp. refert. sed Caius Cassius vsq; 8† in infinitum omnes parentes dicit. qđ & honestius est, & meritò obtinuit. Parentes etiam eos accipi Labeo existimat, qui in seruitute filios 9† susceperũt. Nec tamen q (vt Seruius 10† dicebat) ad solos liberos iustos pertinet: 11† sed & si vulgo quæsitus sit filius, matrem in ius non vocauit.

Paulus lib. 4. ad Edictum.

LEX V.

QVia semper certa est mater, etiam si vulgo conceperit: pater verò is tantum 12† quem nuptiæ r demonstrant.

Idem lib. 1. Sententiarum.

LEX VI.

PArentes naturales s in ius vocare nemo potest. Vna est enim omnibus parentibus seruanda reuerentia.

n *Infantes.*] sed si hęc ætatem excesserint, conueniuntur tutore authore, vel ipse tutor, vt j. de adm. tut. l. j. §. j.

o *Prætor ait.*] superiores prohibẽtur iure ciuili vocari in ius. iste stricture prætorio ṫñ. & no. ꝙ hæc verba ꝑtoris Vlpia. exponit ꝑ ordinem. Parẽtẽ, exponit statim vsque ad illũ §. patronũ. in l. adoptiuũ. patronũ, exponit ibi vsque ad illũ § liberos. qui est inf. in l. & sed si hac lege. liberos exponit ibi vsque ad illum §. parentes. & ibi exponit qui sunt parentes patroni. Itẽ vltimum verbum, sine permissu, exponit in pe. §. eiusdem legis. In alijs autem legibus quæstiones extrauagãtes ponuntur de hac materia & soluuntur.

7† *Flo. desi. &.*
8† *Flo. desi. vsque.*
9† *Flor. desi. filios.*
10† *Alias Seuerus in Flor.*
11† *Fl. pertinet, desi.*

p *Parentes. In infinitum.*] Nos parẽtes & liberos in infinitum dici, vt hic, & infra de verbo. sign. l. liberorũ appellatione. & l. cognoscere. § liberorũ. & inf. de leg. præst. l. j. § gñaliter. & inf. e. l. sed & si hac lege §. liberos aũt. sed ꝯ. inf. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. sed illud ẽm vocabuli propriã significationẽ, quia vsque ad tritauũ dñr parentes: superiores verò maiores: hoc autem ex interpretatione benigna legis.

12† *Flo. pater verò is est quem.*

q *Nec tamen.*] hoc tñ aduersatur Seruio, qui dicebat ad solos iustos liberos hoc pertinere, ut debeant ipsi soli, q. iusti sunt liberi, reuerentiam patribus, ꝙ non est uerũ. Pot ẽt dici, ꝙ Seruius bene dixerit, & tñ aduersatur alijs, qui illud dicebant, ꝙ ad solos iustos hoc pertineret. nam ẽt ad naturales tantum pertinet, ut subijcit, & inf. eod. l. parentes.

r *Quia. Is est quem nuptiæ.*] etiam de facto tantum, ut inter seruum, & ancillam; sed non si incestuosus a sit, secundum Ioan. quia hic patrem non habet: ut Insti. de nup. §. si aduersus. Item quod dicitis, &c. uerum est præsumptione iuris: ut supra de his, qui sunt sui, uel alie. iur. l. filium: si. ire enim hoc est impossibile quis, cuius filius sit, ut inf. de cond. & demonst. l. Lucius.

a Hãc gl. in sua limitatione est secutus Imol. in l. Lucius § fin. & l. ex facto. §. si quis rogatus ff. ad Trebel. & ibi Alexan. & hic.

P *Arentes.*] CASVS. Sicut legitimum patrem filius in ius uocare non potest sine uenia, ita parentes naturales filij non uocant sine uenia.

s *Naturales.*] & tñ naturales, secundum Io. & sic no. appellatione parentum etiam natur. l. continentur sic sup. eo. l. quinque §. si. sed arg. contra. C. ad leg. Iul. de adult. l. j.

P *Atris.*] CASVS. Titius habebat filium emancipatum, ille filius adoptauit. adoptatus ab isto filio, an in ius uocare potest patrem adoptantis, i. Titium? Et respon. quod potest, quia ei non agnascitur, & ex quo non est ei agnatus, nec cognatus. Viuian.

Patris.]

a *Patris*]scilicet emancipati a suo patre. Accursius.
b *Impune vocabit.*]scilicet filius patris adoptiui, & emancipati.
c *Agnatus.*]Sed nonne agnascitur auo, cum auus proximus est agnatus adoptanti, ut infra de suis & legit. l. si filius? Resp. illud verũ est, quando hic adoptans non esset emancipatus. Hic aũt emãcipatus erat, alias adoptare non posset, ut infra eo. l. sed si §. parentes, & ideo sublatum erat ius agnationis per minimam capitis diminutionem, vt infra de ca. dimi. l. tutelas, & sic pr̃ filio non erat agnatus, per hõs ergo nec adoptatus agnascetur auo, vt sup. de adop. l. qui adoptionem. hodie contra, vt Insti. de legit. agn. succes. §. vlt. Sed quid si per dignitatẽ eximatur adoptãs de ptãte? Dic idem, quia nihil ab auo cõsequitur hic adoptiuus nepos, licet videatur arg. contra in auth. cõsti. quæ de di. §. illud, col. 6. a & facit inf. eod. l. sed si. §. si filius meus. Accur.

Idem lib. 4. ad edictum.

LEX VII.

PAtris a adoptiui parentes impune b uocabit, quoniã hi parentes eius non sunt, cum ijs tantum cognatus fiat, quib. & agnatus. c

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX VIII.

ADoptiuum patrem, quamdiu in potestate est, in ius uocare non potest, iure magis potestatis, quã præcepto d prætoris: nisi sit filius, qui castrense e habeat 1 † peculium. f tũc enim causa cognita g permittitur. Sed naturalem parentem h ne tum 2 † quidem cum est in adoptiua familia, in ius uocari h licet. 3 † ¶ Patronum, i inqt patronam. Patroni hic accipiendi sunt, qui ex seruitute manumiserunt, uel 4 † qui collusionẽ detexerunt, K uel si quis 5 † præiudicio l pronuncietur esse libertus, cum alioqui non fuerit: aut si iuraui m eum libertum meum esse: quemadmodum p contrarium, pro patrono non habebor, si contra me iudicatũ est: aut si me deferente, iurauerit libertum se non esse. n Sed si ad iusiurandum adegi o ne uxorem ducat, ne nubat, p impune in ius uocabor. Et Celsus quidem ait, in tali liberto ius q 6 † ad filium meum me uiuo non transire: sed Iulianus cõtra scribit: & 7 † plerique Iuliani sententiam probant. secundum quod eueniet, ut patronus quidem in ius impune uocetur, r filius quasi innocens s non uocetur.

Paulus lib. 4. ad edictum.

LEX IX.

IS quoque, qui ex causa fidei commissi manumittat, non debet in ius uocari; t quamuis ut manumittat, in ius uocetur.

1 † Fl. habuit.
2 † Fl. ne quidem dum, & deest tum.
3 † Fl. deest, si est.
4 † Vel si coll. detexit. Fer.
5 † Fl. qui.
6 † alias, ius patron. non.
7 † Fl scribit, plerique.

a Solu. ibi quo ad fauorem filii, q. per dignitatẽ exiuerat pãtem sine venia, s. cundum. Bart.

b Bre. huius cõtra 6. cap. 1. qui. mod. feu. a. mit. coll. 10.

A *Doptiuum.*] CASVS. Hæc lex dicit, quod filius adoptiuus non potest in ius vocare patrẽ adoptantem, nisi vel castrense peculium, vel quasi habeat: sed iste filius adoptiuus patrem suum naturalẽ in ius uocare non potest. Item dicit, quod multis modis quis fit patronus. si manumittat seruum suum, vel detegat collusionem, si agam præiudiciali in rem actione contra aliquem, & pronuncietur esse meus libertus. Item si iurauero, meum libertum esse. Sed pone quod compuli libertum, ut iuraret ne duceret vxorem, uel libertam ne nuberet, amitto quidem ius patronatus, sed filius meus naturalis habebit. Itẽ, si aliquis instituit me hæredem, & rogauit, ut suum seruũ manumittam, & manumisi, ero patronus.
d *Quam præcepto.*]si enim præcepto prætoris impediretur, ergo cum venia permitteretur, quod est falsum, ut infr. de iudi. l. lis nulla. & C. eo. l. qui in potestate.
e *Castrense.*]vel quasi. Accur.
f *Peculium*]in eo. n. vice patrisfamilias fungitur, ut inf. ad Mace. l. 2. & ideo in causis, quæ sunt de castrensi peculio, non pater, sed filius iurabit de calumnia: sed in causis alterius peculii iurat pater, ut C. de iura calum. l. 2. § quod obseruari ibi, vel aliàs leimum, &c. & C. de bo. mater. l. 1. & C. de bon. quæ lib. l. fin. §. fin autem patre recusante, &c. Sed cum hic filius hodie non transeat in eius potestatem an eum sine venia uocat? Resp. non, quia filius dicitur, & quia succedit ab intestato, ut C. de adop. l. cum in adoptiuis, §. sed ne articulum. in uersi. sed si quidem. Et est argu. quod de matre habes sup. eo. l. quique. in fi. quæ similiter non habet filium in ptãte, vt inst. de adopt. feminæ. & hoc quidam, vt Azo. arg. contra, quia per omnia pro non facta dicitur adoptio, præterquam ad ius succedendi, ut C. de ad op. l. cum in adoptiuis, §. sed si quidem. in fi.
g *Causa cognita.*]id est venia petita.
h *Vocari.*] nisi ex castrensi peculio, & tunc cum venia, &c.
i *Patronum.*]masculum vel fœminam.
K *Detexerunt.*]nam si quis seruus, vel libertus, vt iudicetur ingenuus, faciat sibi moueri litẽ à domino, vt patrono cum quo collusit, efficitur illius libertus, qui huiusmodi collusionis actum detexerit, vt hic, & j. de coll. deteg. l. 5.
l *Præiudicio.*]i. præiudiciali actione in rẽ: ut Insti. de actio. §. præiudiciales. Et sic nota, quod hic ius facit ius: ut sup. de sta. hom. l. ingenuum. & inf. de re iud. l. res iudicata.
m *Iuraui.*]hoc casu ero patronus quo adhoc edictum, nõ quo ad successionem: vt infra de iure patr. l. si iurauero.
n *Non esse.*]vt inf. de iureiu. l. cum qui. §. penul.
o *Adegi.*]id est compull. Accur.
p *Nubat.*]hoc si ut in perpetuum non nuberet. secus si ad tempus: vt j. qui & a q. bus ma. libe. l. antepe. licet sit arg. cõtra, inf. de suis & legit. l. intestato. §. si libertã. Itẽ hoc intellige qñ filios tollere potest: secus si est sterilis, vt inf. de iu. patr. l. adigere, § quamuis.
q *Liberto ius.*]scilicet patronatus.
r *Vocetur.*] scilicet, impune.
s *Innocens.*]secus si nocens, & conscius fuisset: vt j. de iure patr. l. qui contra legem, quæ est cõtra. Et no. hic ar. pro feudo, q̃ licet vasallus fuerit insidiatus dño, q̃ ipse amittit feudum, si filius non, sic supra de sta. l. emancipatum, §. fin. & leg. si filiam, & infra de decur. l. 2. §. nullum, & infra de iu. patr. l. diui fratres, in fi. & infra de contratab. l. 3. §. si emancipatus, arg. contra, C. de quæstionib. l. diuo Marco. Sed an patre viuente admittetur ad contra tabulas? Distingue, an sit emancipatus, vel non. primo casu uocatur: secundo non: ut inf. de bon. lib. l. quæritur.
t *Is quoque vocari.*]postea, & ex alia causa. Item huic nõ possunt imponi opera, nisi fuerit testatoris filius de manumissione rogatus, ut inf. de bo. libe. l. qui ex causa fidei com. habet etiam hic filius de manumittendo rogatus bono. poss. contra tab. ut C. de bon. poss. contra tab. quæ pa. & lib. eius l. 1.

SEd si hac lege.]CASVS. Si emi seruum eo pacto a te, ut manumittam intra certum tempus, & non manumisi, erit quidem liber post illud tempus ex constitutione diui Marci, & Commodi ad Aufidium Victorinum, & ero suus patronus. Vnde mihi debet reuerentiam: & hoc quando meis nummis. si autem nummis serui eum emi prædicto pacto, & non manumisi, non ero patronus suus.
¶ *Prostituta.*]Vnde pone, vendidi tibi ancillam eo pacto, ne eam prostitueres: & si prostitueris, sit libera ex constitutione Hadriani. ero quidem suus patronus ego uenditor, & non tu, cum sit facta libera: & hoc quando prostituisti tu emptor. Sed si ego uenditor prostitui, nec ego, nec tu erimus patroni. & sic illa nullius erit liberta, ut sine uenia possit me uocare in ius.
¶ *Patronum.*]Item dicit, quod si dedero me in arrogationem, remaneo patronus. & si libertus meus dedit se in arrogationem per mendacium, non fit ingenuus, imo remanet libertus: & debet etiam reuerentiam adhuc: licet habeat omnia insignia ingenuitatis: sed libertus natalibus restitutus ingenuus fit.
¶ *Qui manumittitur.*]Itẽ dicit, quod si ciuitas Bonon. manumisit seruum suum, ille seruus poterit quẽlibet de populo in ius vocare sine venia: sed syndicum ciuitatis vocabit venia impetrata.
¶ *Liberet.*] Item dictum est supra eodem, lege quoque, §. prætor.

prætor. liberos. f. parentes non vocare in ius. & quod libertus non vocet liberos patroni, & parentes in ius, illud intelligendum est, tam de masculo, quam de fœmina.

¶ *Sed & si.*] Item dicit, quod si patronus propter delictũ ciuitatem amittat, honorẽ quem habet a libertis, amittit.

f] *Prostituit.*] post iniectionem manus: vel post venditionem ante traditionem. Vel dic, cum postea redemisset, vel alia causa ad eum rediisset.

g *Æquum non est.*] quia quod quisque iuris, &c. & sic nota, quod nullius erat liberta: & quemlibet uocabit in ius sine venia.

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX X.

Sed si 1† hac lege emi, vt manumittam, & ex constitutione diui Marci [a] venit ad libertatem, cum sim patronus, in ius vocari nõ potero. Sed si suis nummis emi, & fidem fregi, pro patrono non habebor. [b]

¶ Prostituta [c] contra legẽ uenditionis, venditorem habebit patronũ, [d] si hac lege venierat, vt si prostituta esset, fieret libera: at si venditor, qui manus iniectionem excepit, [e] * ipse prostituit, [f] quoniam & hæc peruenit ad libertatem, sub illo quidem, qui uẽdidit; libertatem consequitur: sed honorem haberi ei æquum non est: [g] vt Marcellus lib. 6 Dig. existimat 2†

¶ Patronum autẽ accipimus, etiam si capite minutus [h] sit: vel si libertus capite minutus [i] sit, 3† dum arrogaretur 4† per obreptionem, [k] cum enim hoc ipso, quod 5† arrogatur, celat conditionẽ [l] suam, 6† non id actum videtur, vt fieret ingenuus.

¶ Sed & 7† si ius annulorũ * accepit, puto eum reuerentiã patrono exhibere debere, q̃muis omnia ingenuitatis munia habeat. [m] Aliud est 8† si natalibus 9† sit restitutus: * nam princeps ingenuum facit. [n]

¶ Qui manumittitur a corpore aliquo, vel collegio, uel ciuitate, [o] singulos in ius uocabit. nam non est illorum [p] libertus, sed reipublicæ [q] honorem habere debet. sit si aduersus rempublicam, uel vniuersitatem velit experiri, ueniam edicti petere debet, quãuis actorem 10† eorum constitutum [r] in ius sit uocaturus.

¶ Liberos, [s] parentesque patroni, patronæve, 11† utriusque sexus accipere debemus: Si 12† per pœnam deportationis ad peregrinitatem [t] redactus sit patron*, putat Põp. eum amisisse honorem: [u] sed si restitutus fuerit, fore 13† ei etiam huius edicti commodum saluum. ¶ Parentes 14† etiam patroni adoptiui [x] excipiuntur: sed tandiu, quandiu adoptio durat. ¶ Si filius meus in adoptionem [y] datus sit, à liberto meo in ius uocari nõ poterit: sed nec nepos ĩ adoptiua familia susceptus. [z] sed si

q. d. interim cessabit edictũ: si autem postea fuerit restitutus, cõpetere edictum. Et dicit. q̃ quo ad quædam cessat edictum: quo ad quędã non. Nõ enim habetur pro patrono, vt eidem debeatur honor in assurgendo, & salutãdo: in ius tamẽ sine venia non uocabitur.

¶ *Parentes.*] Item dicit quod si habeo libertũ, & postea dedi me in adoptionem, quod iste libertus meus non vocabit in ius istum patrem meum adoptiuũ. Item adoptaui aliquẽ in filium vel nepotem nunquid libertus me* illi præstabit reuerentiam? & dicitur quod sic, quamdiu durat adoptio: & postea non. Itẽ dicit, q̃ libertus meus non uocat filium meũ in ius sine uenia, etsi filius meus dedit se in adoptionem, uel ego dedi. Item dicit, quod liberi dñi in infinitũ.

¶ *Si liberta.*] Item dicit, quod si liberta mea habet ex me filium, ista liberta nõ poterit hunc filium communem in ius vocare sine venia: nec ille filius hanc matrem libertam meam.

¶ *Sin autem.*] item dicit, quod si filij mei libertum meum accusauerint calumniose, q̃ illi filii mei amittunt ius patronatus. Item dicit, quod prætor permittit liberto accusare patronum, si non sit accusatio famosa, sed si patronus iniuria afficiat libertum, poterit talis libertus hunc patronum in ius uocare, siue actio sit famosa, siue non. Item dicit, quod si ego patronus tutor eram Titij, nunquid libertus meus uocabit me in ius sine uenia? Respon. quod non. Item si ego habeo tutorem, poterit libertus meus vocare illum tutorem de suo facto, & forte de meo. Viuianus.

h *Minutus.*] scilicet per minimam capitis diminutionem, ut quis emancipatus, uel in arrogationem datus: secus si per maximam, vel mediam: ut inf. ea. l. § sed & si per pœnã. Sed arg. contra. Instit. de acquis. per arrog. in prin. Accur.

i *Capite minutus.*] quid est, quod dicit cum capite minui: cum lex dicat, libertum alienum non posse adoptari? vt supra, de adop. l. si pater, in fi. Respõderi potest, hoc quo ad propositum arrogatus est, non pro veritate. Vel dic, quod licet fieri nõ debuerit, facta tamen tenet, donec retractetur, vt in sententia per falsa instrũ lata, quæ retractatur per in integrum resti. vnde valet: vt inf. de re iudi. l. diuus.

K *Obreptionem.*] idest per mendacium quod est in fraudem ta edi, vnde non ualet cum effectu: vt C. si contra ius vel vt. publ. leg. 2 sed suum quis potest adoptare libertum, non tamen fit ingenuus, ut s. de statu hom. in l. fi.

l *Conditionem.*] si alias non inueniret arrogantem.

m *Habebat.*] nisi in cõtratab. & in uenia: ut hic, & infra de iur. aureor. anu. l. pen. & Infra de bon. lib. l. etiam ius, in princ

n *Ingenuum facit.*] ut infra de na. re. l. quæris, & l. fi. in fine. Accursius.

o *Ciuitate.*] quod fit per defensorem ciuitatis, uel maiorẽm partem illius corporis, authoritate præsidis, ut C. de Era reipu. l 2.

p *Illorum.*] quia nec fuit illorum seruus, ut sup. de rerum diuisio. l. intantum, § uniuersitatis, & est arg. quod ibi no. sed arg. contra infra de coll. illi. l. 1. in fi. dic, ut ibi.

q *Republica.*] idest ciuitati.

r *Constitutum*] s. l. videtur, quod etiam sine venia: ut inf. ea. l. in fi. sed dic, ut ibi, & facit inf. quod cuiusque vniuer. l. si municipes.

s *Liberos.*] facit infra qui sat. si. cogan. l. 3 § quod ait. & supra eo. l quoque, § parentes. Accur.

t *Ad peregrinitatem.*] quia ciuitatem amisit per deportationem vnde peregrinus dicitur, ut C. de hæ. insti. l. 2.

u *Honorem.*] quem scilicet habebat de salutando, & assurgendo, & similibus. In ius autem nec nunc ab eo uocari poterit quia aliud impedit: v. puta deprecatio: ut infra de cap. dimi. l. tutelas, §. fi.

x *Etiam adoptiui.*] sed nunquid plures patres adoptiuos habere potest? Resp. nõ: sed in plurali ideo loquitur, quia potest esse adoptatus loco nepotis, unde duos habet parentes: unum loco patris, alterum loco aui. Accur.

y *Si filius meus in adoptionem.*] & transiuit in potestatem patris adoptiui, vt quia auo paterno, vel materno, quando est emancipatus, etiam hodie.

z *Susceptus.*] filio meo in adoptiuum dato.]

a *Marci.*] & Commodi ad Aufidium Victorinum, ut C. si mancip. ita fue. alien. ut ma. l. 2. & 3. secundum Io.

b *Non habebor.*] cur ergo in superiori casu pro patrono habeo? Respon. duplex est ratio: & quia priori casu meis nũmis emi, hic autem nummis suis: quod conniuentib. oculis dicemus: ut inf. de manumiss. l. 4. in prin. & quia in primo fregi fidem uenditori, hic seruo: quod plus sibi valet, quam si uenditori rupissem. Item quia si non fregi, sed manumisi: forte habet beneficium edicti huius. licet non habet contrarium: vt C. de bonis libert. l. 1.

c *Prostituta*] idest proposita ad meretricandum.

d *Patronum*] hoc est ex constitutione diui Vespasiani: vt infra de iure patrona. l. diuus Vespasianus, uel dic diui Adriani: ut C. si mancip. ita fuerit alien. ne prostit. l. 1. primum uerius. Sed uidetur, quod non uenditorem, sed emptorem habeat patronum, cum ab eo uideatur manumissum: ut infra de euict. l. mancipium: quæ est contra, sed certe illud est in eius præiudicium, vt non habeat regressum pro euictione.

e *Excepit.*] scilicet si emptor prostituit. Accur.

1† alias, sed & si.
* Excipere manus iniectionem, est retinere facultatem reprehendendæ rei alienatæ, idest suæ per potestate saisire ut Galli loquuntur. Bud. hic
2† Flo. existimabat.
3† Flor. deest, fit.
4† Fl. arrogetur.
5† Fl. quia
6† Flor. deest; suam.
7† Flor. deest, &.
* Annulorũ] ius annulorũ donare, apud antiquos, id ferme erat, quod nunc equitem facere dicimus. Accipere vero, equitẽ fieri. Bud.

8† Flo. idest, est.
9† Fl. naturalibus.
* Restitutus] Natalibus restituere olim erat, quod hodie nobilitare vocamus, & nobilitatem nemo natalium restitutionem vocat Bud.
10† Flo. alterum.
11† Fl patroneque.
12† alias, sed si.
13† Fl erit.
14† alias, patroni etia parentes, & naturaque Ardi. legunt.

filius meus emancipatus adoptauerit filium: hic nepos in ius uocari a poterit. nam mihi alienus est.

Hic incipit iurifcõsultus exponere uerbum liberos, & uerbũ, parentes, & uerbũ, permissu meo posita in edicto prætoris, & hoc sit loco sũmari usq; ad §. sp.

¶Liberos b autem secundum Cassium, ut in parentibus, & ultra trinepotem accipimus. ¶Si liberta ex patrono fuerit enixa, mutuo se ipsa, & filius eius in ius non uocabunt. c Sin aũt liberi patroni capitis d accusauerunt e libertũ patronum, 1 † uel in seruitutem petierunt: nullus eis honor debetur. ¶ Prætor ait, In ius sine permissu meo ne quis uocet: permissurus eñ est, si famosa f actio non sit: uel si pudorem g non suggiller, h 2 † qua patronus i conuenitur, uel parentes. & totũ hoc causa cognita debet facere. Nam interdum etiam ex causa famosa (ut Pedius putat) permittere debet patronum in ius uocari à liberto, si eum grauissima K iniuria affecit, uel 3 † flagellis forte cecidit. *

Patrono debetur reuerentia, etiã si tutorio nomine alterius cõueniatur: secus si alius pro eo tutorio nomine iudicium suscipiat.

¶Semper autem hunc honorẽ patrono habendum, & si quasi tutor, uel curator, uel defensor, l uel actor interueniat, patronus: sed & si patroni tutor uel curator interueniat, m impunè posse eos in ius uocari, n Pomponius scribit, & uerius est.

Pænitenti, & actionem remittenti, uenia conceditur. h. d.

Paulus libro 3. ad edictum.

LEX XI.

QVamuis non adijciat o prætor, causa cognita, se pœnale iudicium daturum, tamen Labeo ait, moderandam iurisdictionem: p veluti si pęniteat q libertum: & actionem remittat: uel si patronus uocatus non uenitat, aut non inuitus * uocatus sit, licet edicti uerba r non patiantur. s

Absente patre præsens filius potest agere pro sua iniuria. Bart.

Vlpianus lib. 6. ad edictum Florent. habet 57.

LEX XII.

SI libertus in ius uocauerit contra pretoris edictũ filium patroni sui, quem ipse

a *In ius uocari.*] s. à liberto meo: vt supra dictum est. Sed quid erit me auo mortuo? nonne adoptatus, vt filius patroni habet beneficium? Resp. ita secundum Azo.
b *Liberos.*] facit inf. de verb. sig. l. liberorum appellatione.
c *Non vocabunt.*] ipsa eum, quia patroni filius. ipse eam, quia mater: vt supra eo. l. l. quique, §. prætor. & §. fi.
d *Capitis*] i. de crimine capitali.
e *Accusauerunt.*] maiore 25. annor. & de tali crimine, cuius pœna sit mors, vel exilium, & si perduxerint accusationem ad finẽ vt infra de iu. patro. l. cum patronum & infr. de bon. libe. l. qui cum maior. & l. qui in seruitutem. Item hic accipe per calumniam, Io. vt inf. de bo. libe. l. qui cum maior. in fin. & l. idem. in fin. Sed an idem in patrono, si ipse accusat. Dicunt quidam vtrque: vt inf. de iure patro. l. eum. imò non: quia loquitur ibi de liberto patris, qui suus dicitur, vt inf. de verb. sign. l. licet inter gesta §. patronos. & ar. pro hoc inf. de fideicom. lib. l. filius § erit, in fin. sed hoc nõ bñ dicit. Acc.
f *Famosa.*] vt furti.
g *Pudorem.*] i. opinionem, siue famam bonam.
h *Suggillet.*] i. diminuat: a suggo suggis: vel dic sugillet. i. aggrauet apud bonos viros: vt C. de infa. l. verbum. & erit exemplũ de condi. fur quæ non infamat, sed opinionẽ aggrauat & idem in interdicto vnde vi: vt inf. de obsequijs. l. honori, & l. licet.
i *Patronus.*] vel alius pro eo: vt inf. prox. §.
K *Grauissima.*] secus si leuis: vt inf. de iniu. l. pretor edixit, §. præterea, & facit, C. in qui. cau. coloni censib. l. 2. in fi. lib. 11.
l *Vel defensor.*] secus si alius pro eo: vt inf. proxi. §.
m *Interueniat.*] sed cur patrono præstatur reuerentia, etiã cuiuscunq; noie ipse conueniatur, vt hic dr: & non præstat libertus cuiuscunq; noie ipse agat, ut inf. eo. l. quæsitũ? Respon. ex parte patroni fauor est in hoc, quod debetur ei reuerentia, qui fauor producitur cuiuscunq; noie cõueniatur. Ex parte vero liberti est pœna: ideoq; arctatur si ipse alterius nomine agat: vt inf. de lib. & posthu. l. cum quidam. Præterea in d. illa quæstium. si non ageret libertus, pupillo teneretur sicq; officiũ suũ sibi esset dãnosum, qđ esse non debet: vt if. ex quib. cau. maior. l. videlicet, & inf. quẽad. test. aper. l. si q̃s ex signatoribus. ideoq. p p necessitatẽ toleratur.
n *In ius vocari*] etiam famosa actione: quia patronus condemnato eo nõ efficitur infamis de facto: quia per tutorem litigat: nec ipse tutor, qui alieno nomine cõuenitur, vt inf. de infam. l. furti. §. si quis alieno. & facit inf. de obsequ. l. licet. in fi. Sed quare non repræsentat personam patroni tutor, vt actor vniuersitatis, vt sup. eod. §. qui manumittitur. quæ est contra? Sol, secundum quosdam, hic loquitur qñ tutor de suo facto conuenitur, non pupilli eiusdem patroni. Alij dicunt vim faciendam in cuius persona concipiat libellus, vt si tutoris, obtineat, quod hic dicit, si vniuersitatis, siue pupilli, quod ibi. Tu dic, aliud in vniuersitate, quæ tantum per alium conuenitur, vt ibi, & aliud in singulari persona, vt hic. Item aliud in procuratore patroni, vt inf. de obseq. libe. l. honori & est ratio, quia ipse patronus videtur vocari, cum ipse iuret de calumnia, non procurator, vt C. de iureiu. propter calum. l. 2. §. quos obseruari. & §. fin autem.
o *Quamuis.*] CASVS. Libertus meus me in ius vocauit sine venia, & sic tenebitur mihi præstare 50. aureos, vt infra eod. l. in eum. & si postea pœnituit, vel ego non iui, nunquid non remittitur pęna quinquaginta aureorum illi liberto? Et resp. quod sic remittatur. Viuia.
p *Quamuis non adijciat.*] in quibusdã verbis adiunctis, vt sup. eo. l. quisque. §. 1.
p *Iurisdictionem.*] not. vbi lex non distinguit, nos tamen distinguimus sic inf. de testib. l. quæsitum. in fin. arg. contra sup. de offi. præsid. l. 3.
ADDITIO. Tu dic secundum Bart. hic, qđ nos non debemus distinguere, nisi illa lex distinguatur per aliã: vñ nisi iurisconsultus hanc l. fecisset, per magistralem interpretationẽ, non debet dici, quod si quis incidit in aliquã pœnam statuti, porrigendo petitionem, vel exceptionem prohibitam, quod ei non detur excusatio ex pœnitentia. non habemus l. hoc dicentem. nam verba legis hoc non patiuntur, vt infra de tut. l. qui ex mente.
q *Pœniteat libertum & actionem.*] duobus modis exponitur, primo, q libertum pœniteat, & actionem remittat qua cõueniebat patronum, verumque. n. est necessarium. Sed an idem erit, C. de iurisd. om. iud. l. in criminali? Rñ. ibi non est locus pęnitentiæ, nec est ibi locus remissioni actionis, cum actio sit amissa ipso iure, secundum quosdã. Vel dic, quod ibi locũ hēt pęnitentia vsq; ad sniã, vt ibi. Sedo dic q libertũ pęniteat, & patronus actionẽ remittat. s. pęnalem quinquaginta aureorum, ut infra, eo. l. pen. & fi. et sic no. quod commissa * fuit pœna etiã ex sola uocatione in ius licèt nõ ueniat, alias quare remitteret, nisi esset pœna commissa? Alij contra, & pro eis inf. rem rat. hab. l. amplius. & secundum eos fit remissio pęnæ non commissæ.
r *Verba edicti.*] quæ non habemus in hac parte, sed erant talia, ut infra l. fina.
s *Non patiantur.*] s. fieri remissionem pęnæ commissæ. Vel secundo dic, s. remissionem pęnæ non commissæ, & secundum hoc licet offendere uerba legis tantum. Argum. contra, infra de exercito. l. j. §. sed si sciente, sed certè hi offenduntur ex permissione huius legis, alias esset secus Accursius.

1 † Flo. patronum.
2 † Fl. suggillet suggillare pudorem, in quo Bud. metaphorice poni tur pro eo, q est, infamia notam inurere, vulgus diffamare vocat
3 † Flo. decidit, vel.
* Illum text. Barto. hic mãdat me. ad hoc quod iniuria grauissima est flagellare aliquem idẽ si sit percussio in oculo, vel sanguinis fusio Bolog.
* Illud enim & vniuersum colligitur ex isto tex. q voluci non fit in iuria. concordantem in l. 1. §. non est adeo, & ibi Bart. not. in ***. ff. idem ait. Arist. lib. *** hoc c. pen.
* Cõmissa in curia

patronus in potestate a hét: probandum est, absente patre subueniendum esse filio; qui in potestate est: & ei penalem in factum actionem, i. quinquaginta aureorũ aduersus libertum competere.

Modest. lib. 10. Pandect.

LEX XIII.

GEneraliter eas personas, quibus reuerentia præstanda est, sine iussu prætoris, in ius vocare nõ possumus. b

Non videtur in ius vocare, qui offert seipsum paratum defendere. h. d. Vel aliter, Qui se defendit in crimine, accusare non videtur, licet iudicem interpellet, vt fine debito terminetur. idem si accusatus reaccuset. h d. tex. cum gl.

Papinianus libro 1. Respon.

LEX XIV.

LIbertus à patrono reus c constitutus, qui se defendere paratus pro tribunali præsidem prouinciæ frequẽter d interpellat, patronum accusatorem in ius vocare e non videtur.

Libellus vim citationis non habet Bar.

Paulus lib. 1 Quæstionum.

LEX XV.

LIbertus aduersus patronum dedit libellum, f non 1 † dissimulando se libertum eius esse, an si ad desiderium eius rescribatur, etiã remissa g edicti pœna esse videatur? Respondi, Non puto ad hunc casum edictum prætoris pertinere. Neque enim qui libellum principi vel præsidi dat, in ius vocare patronũ videtur. h

Libertus alieno nomine potest in ius vocare patronum sine venia. Bar.

Idem libro 2. Responsorum.

LEX XVI.

QVæsitum est, an tutor pupilli nomine patronam suam i sine permissu prætoris in ius 2 † vocare possit. Respondi eum de quo quæritur, pupilli nomine etiam patronam suam in ius vocare potuisse k sine permissu prætoris.

Cogitur quis ad implendũ quod apud acta promisit. Bart.

Idem lib. 1. Sententiarum.

LEX XVII.

EVm, pro quo quis apud officium l cauit, exhibere cogitur. Item 3 † qui apud acta m exhibiturum se esse quem n promisit, o & si officio non caueat, ad exhibendum p tamen cogitur.

Inuitus quis de domo nõ debet extrahi: sed ibi existens potest verbaliter citari: & contra contumacẽ fit missio in possessionem. Bar.

Caius lib. 1. ad leg. 12. tabu.

LEX XVIII.

PLeriq; * putauerunt, nullum de domo sua in ius vocari licere. quia domus tutissimum cuiq; refugiũ, atque

SI libertus] CASVS. Libertus meus filium meum sine venia in ius vocauit; nunquid filius meus poterit agere aduersus hunc libertum pro illis 50. aureis? Et resp. quod sic.

a In potestate.] idem multo magis emancipato, vt sup. eo. l. sed & si. §. si filius. nam in potestate filio existenti nulla dabitur actio secundum has leges, nisi in casibus. & ideo de eo dubitabatur vt ĩ. de act. & oblig. l. si filiusfamilias. & l. in factum. hodie verò aliud est: vt dicemus infra de iud. l. si longius. §. si filius.

GEneraliter.] CASVS. Ego accusaui libertum meum: nunc non procedo in accusatione, libertus meus interpellat iudicem, vt faciat, quod ego procedam: non videtur me in ius vocare talis libertus h. d. cum l. seq.

b Non possumus.] ergo nullum senem: vt inf. de iu. immu. l. semper. § & nullum clericum, & nullum magistratũ * sum quod est falsum. Dic ergo, quod refertur ad eas personas tantum; quæ sunt in edicto. sup. eo. l. quique. §. prætor. Sunt & aliæ, quæ nec etiam cum venia vocari possunt: vt sup. eo. l. 3. & 4. j. respon. & propter hoc dicit pœnæ in d. l. semper. alios autem omnes sine venia vocare possumus. Ad quid ergo hæc lex est facta, cum nihil adijciat? Respond. quia non est nouum, &c. vt inf. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. inquit. in fi. Preterea potest dici, vt adijciat de socero, & socru, qui parentis locum obtinent, vt infr. solu. matri. l. quia parentis, & Instit. de nupt. §. socrum. Accursius. *

*Aliàs magistrum & verius, vt ex his apparet, quæ infra dicuntur.

c LIbertus Reus.] id est, accusatus.

d Frequenter.] id est eum prætorem inquietat, & solicitum reddit, quatenus faciat citari accusatorem. s. patronum, & de causa cognoscat scilicet præses, & debito fine decidat. Quid ergo si vult eum patronum de calumnia puniri, & hoc petat: vel velit aliquod in eum retorquere crimen, reaccusando eum? potest fortè sine pœna, sicut & patronus hoc sine pœna committit in libertum: vt inf. de bonis liber. qui cum maior. §. si libertus.

e Vocare.] Vt ob hoc incidat in hoc edictum.

LIbertus aduersus.] CASVS. Super causa quam contra me habebat libertus meus, iudicem sibi petijt delegari: & super hoc libellum dedit: nonne vĩ me in ius vocare? Et respondet, quod non videtur, & hoc potest sine venia.

f Libellum.] supplicatorium, vt iudex delegetur, non vt ipsum coram præside conueniret, vel coram principe: sed vt super causis, quas contra patronum hét, iudex delegaretur: alioquin contra, vt sup. eo. l. 1. & l. quamuis. a Vel etiã dic, quod sola libelli conuentionalis datio, non facit, vt videatur vocari in ius, nisi nuncius mittatur. Accur.

1 † Fl. dissimulãdo.

* Quod & B. hic astruit ne alioquin hoc capite vaceret, ego verò, & alias plures personas his verbis addi puto, vt vxorẽ manumissoris, & maritum patronæ & eorũ hæredes extraneos l. penu. & 2. C. eod. Bol. c.

Tu dic § hic libellus fuit oblatus simpliciter: ibi verò emanauerat citatio.

g Remissa.] quasi inciderit in eam, sic quærit, an videatur esse remissa propter rescriptum: sed respondetur pœnam non esse remissam: quia nec fuit commissa, vt infra de verbo. oblig. l. decem. § sed & si decem.

h Videtur patronum.] quo ad pœnam huius edicti, sed quo ad perpetuationem actionis annalis, & prætoriæ, sufficit dari principi libellum: & ad eum referri tibi, ut C. quando libr. princip. da. l. j. & ad quæ est contra.

ADDITIO. Solue secundum Bartol. sic, & dic, quod quantum ad interrumpendum præscriptionem libellus habet vim citationis, vt ibi; secus quantum ad pœnam huius edicti: vt hic.

2 † Fl. desĩ. & ius.

i QVæsitum. Suam.] scilicet tutoris.

k Potuisse.] nisi sit actio famosa secundum M. vt C. si tu. nõ gess. l. j. C. de obseq. à lib. par. præstan. l. j. Tu dic etiam famosam nomine pupilli posse intendi actionem per hanc l. quæ non distinguit: sed non accusationem & sic loquitur l. illa. C. si tutor non gesse. l. j. sed suo actionem famosam non potest. & sic loquitur C. de obseq. l. i. & secundum hanc vltimam distinctionem loquitur inf. de in ut. l. non solum. §. quanquam. ibi, ex quibus apparet, &c. nam ibi nomine suo agebat pro iniuria facta vxori: quod non potest, vt dicit.

3 † Alias, & eum qui.

EVm.] CASVS. Promisisti te mihi exhibiturum Titium: & hoc iudici, vel mihi aduersario promisisti. & teneris quidem exhibere.

* Plerique & Xenophon. lib. 8. pad. Cyr. Cicer. in orat. pro domo sua, & in Vatinium. Quintil. libro 5. c. 9.

l Officium.] id est, officiales, scilicet satis dando vel promittendo se illum exhibiturum, & ex tali pacto * officiali acquiritur actio vtilis: vt infra, rem pupill. salu. fo. l. non quasi in prin.

* perperam ex hac gl. & similiam in l. j. inf. de interrog. act. infertur, et pacto nudo apud acta facto oriri actionẽ, quia hic non fuit pactum nudum. Conn.

m Acta.] id est, coram iudice. promisit tamen alteri parti: vt sic differat à casu præcedenti: & hoc subijcit, & si officio, &c.

n Quem] id est. aliquem, &c.

o Promisit] scilicet actor.

p Ad exhibendum.] non est proprium nomen actionis: sed factum denotat. agitur ergo condictione certi ad interesse: vt infra qui satisdare cogantur. l. 2. §. penulti. Alij dicunt agi ad exhibendum actione, vt exhibeatur ei, cuius interest exhiberi: vt infrà, ad exhiben. l. 3. §. sciendum, quod nihil est. Sed quid hæc lex ad titulum facit?

Respon.

Rā. quis pro hoc in ius vocabitur, vt exhibeat reū sient promisit: alioquin si non exhibet, ad interesse condemnabitur.

P Lerique.] CASVS. Hæc lex dicit, φ nemo debet vocari de domo sua in ius, i. non debet extrahi inuitus, & deduci ad ius. sed in bona istius debitoris latitantis mittetur in possessionem: sed si permittat se videri, ad ius tantum verbis. sed si vadat ad vineam, re, & verbis vocari poterit. & hoc vsque ad l. neque. Vivianus.

a *Inferri videri.*] & ideo prohibitum est: vt sup. de iusti. & iu. l. 4. in fi. & iniuriarū tenetur, vt inf. de iniu. l. qui domum alienam. & est sic inf. de fideicom. libert. l. si eum, in fi. & infra, de reg. iur. l. nemo de domo. Accur.

b Satisf.] immo non est satis, cū & Pœna possit ei imponi: vt supra si quis ius dicen. non obtemper. l. j. in prin. sed ibi in contemptum iudicis ire nolebat: hic non in contemptum, sed ob aliquam causam, licet non iustam: vt ibi dixi.

c *Certum enim est.*] videtur, quòd tantum contra litigantem, idest, turpiter se occultantem detur possessio. sed certè imò sufficit si non defendatur, vt fiat missio: sed venditio non fit, nisi contra latitant in fraude: vt infra ex quib. cau. in possess. eat. l. Fulcinius. §. cum hoc. & §. quid sit. & §. adeò: & fiebat olim hæc missio in omnia bona occasione etiā parui debiti: hodie verò pro mensura debiti declarati: vt infra. ex quibus cau. l. 1. & in auth. de exhiben. & intro. §. si verò fiat venditio, columna prima.

receptaculum sit: eumque, qui inde in ius vocaret, vim inferre videri. a

Paulus libro 1. ad edictum.

LEX XIX.

Satisque b pœnæ 1† subire eum, si non defendatur & latitet. Certum c enim 2† est, quod mittitur aduersarius in possessionem bonorū eius: sed si aditum ad se præstet, aut ex publico conspiciatur, d rectè in ius vocari e eum Iulianus ait.

Caius libro 1. ad leg. 12. tab.

LEX XX.

Sed etiam à vinea, & balneo, & theatro, nemo dubitat in ius vocare f 3† licere.

Paulus lib. 2. ad Edictum.

LEX XXI.

Sed, & si g is, qui domi est, interdum h vocari in ius potest: tamen de domo sua nemo extrahi i debet.*

Impubes constitutus in patris potestate, citari non potest uerbaliter, nec etiam realiter, idest capiendo personam. Bar.

Caius libro 1. ad leg. 12. tab.

LEX XXII.

Neq; impuberes, 4† neque puellas, qui alieno iuri subiecti essent, in ius vocari permissum k est.

¶ Qui in ius vocatus est, duobus l casibus dimittendus est: si quis eius personam defendat: & si dū in ius veniret, 5† de ea re transactum fuerit.

Modestinus lib. 3. Instit.

LEX XXIII.

Communis libertus, licèt plurium sit, debet à prætore petere, m vt ei liceat, vel n quendam ex patronis suis in ius 6† vocare: ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

Vlpianus li. 5. ad edictum.

LEX XXIIII.

In eum, qui aduersus ea fecerit, quinquaginta aureorum 7† ex hoc edicto prætoris iudicium datur, quod nec hæredi, nec in hæredē, nec vltra annum o datur.

Qui pœnam hic insertam non potest soluere, luat in corpore. hoc dicit Bar.

Modestinus libro 1. de pœnis.

LEX XXV.

Si sine venia edicti impetrata libertus p patronum in ius vocauerit, ex querela patroni, vel supradictam q pœnam, idest quadraginta aureos r dat: vel à præfecto vrbi quasi inofficiosus litigator 8† castigatur, si inopia s dignoscitur laborare. *

d *Conspiciatur.*] Nota, φ multum facit oculorum inspectio, vt infra de acquiren. possessio. l. quod meo, §. si venditorem.

e *Vocari.*] scilicet verbo, vt hic; non re, vt infra eod. l. sed & si is.

f *Sed etiam. In ius vocare.*] etiam si non præstet aditum etiam re.

g *Sed, & si.*] id est, quamuis.

h *Interdum.*] Vt quando ex publico conspicitur, vel præstat aditum.

i *Nemo extrahi.*] sed nec quælibet materfamilias, vt infra de offic. diuerso. iudic. l. prima. secundum Ioan. Item hoc in causa ciuili; secus in criminali; a vt Authen. vt nulli iudic. §. si verò quis comprehensorum. collatio. 9. Et secundum hoc not. quòd vocatio alia est verbo tantum; alia re, & verbo. de prima sunt tria exempla; vt in matrefamilias, vt modo dixi. Item, ille qui est in domo sua, si præstet aditum ad se, vel ex publico conspici se patitur: aliis nec verbo vocatur, vt dicitur hac lege. Item ille qui à delegato vocatur, & qui ab arbitro multo magis: vt in Auth. de exhiben. §. si verò quidam, colla. 5. alij autē omnes possunt vocari verbo, & re, vt trahantur inuiti. cum enim sit certis personis datum priuilegium, constat alijs denegatū, vt inf. ad municip. l. 1. & inf. de iudicijs. l. cum prætor.

N *Eque.*] CASVS. Filiumfamilias in ius vocare nō possum. Sed pone, φ aliquis me defendat φd promisi iudicio sisti: transigo cum aduersario meo, his duobus casibus non committitur stipulatio contra me.

k *Permissum.*] Dicūt quidam: Verum est sine venia. dic etiam cum venia. sed pater tenetur de peculio in quantum locupletius est peculium: vt infra de pecul. l. 1. § si cum impubere. sed si essent sui iuris, possent vocari cum authoritate tutoris, vt ff. de administ. tutor. l. 1. §. primo.

l *Duobus.*] quibus interuenientibus non committitur cautio iudicio sisti, vt inf. si quis caut. l. secunda. in princ.

C *Ommunis.*] CASVS. Si ego & tu habemus libertū, non poterit talis aliquem nostrum in ius vocare, nisi venia impetrata. Vivia.

m *Petere.*] arg. quod res communis cuiuslibet dicitur: arg. contra. supra eod. l. sed si hac. §. qui manumittitur.

n *Vel.*] idest etiam.

I *N eum.*] CASVS. Si libert⁹ vocet patronum in ius sine venia, præstabit quinquaginta aureos: quos si præstare non poterit, castigabitur: vt in l. s. q. Vivianus.

o *Vltra annum.*] cum sit prætoria, & pœnalis; vt infra de act. & oblig. l. in honorarijs. & Instit. de perpe. & tempo. act. §. 1. Accursius.

p *Si sine libertus*] vel filius patrem; vt Instit. de pœn. te. li. § fin.

q *Supradictam.*] vt supra l. proxi. & l. si libertus.

r *Aureos.*] quod hic aureos dicit, Institu. de pœn. te. li. §. fin. solidos appellat. vnde collige aureum, & solidum idem esse. & septuagintaduo aurei faciunt libram auri, vt C. de suscept. & arc. l. quotiescumque. Item quæro, an hæc pœna locum habeat, vocatis illis personis in ius sine uenia, quæ sunt in secunda, & tertia l. huius tit. & quarta? Respon. cum hæc pœna à prætore tantum sit inducta, in his personis tantum locum habet, quæ eius edicto continentur, non quæ iure ciuili prohibentur: cum pœnas restringere debeamus, ut inf. de pœn. l. pen. *

s *Si inopia.*] cum enim deficit quis in pœna pecuniaria, supplet in corpore, ut hic, & infra de pœn. l. 1. in fi.

1† *Nemine subire, &c.*
2† *Fl. deest, item.*
3† *Fl. vocari.*
* *Ad hæc vide bonā gl. in ... causā, super verbo, in domo, de o...*
4† *Fl. nec. impuberes puellas, quæ alieno iuri subiectæ essent, in ius vocare, & c quis cō probat Cin. & improbat iste hoc.*
a Ista gl. est no. secundū Bal. ad hoc, φ iudex in cā criminali pt incipere à captura, & extrahere d linquentem de domo propria. Bo...
5† *Fl. verb. tur.*
6† *Fl. deest, suis in ius.*
7† *Fl. aureorū iudicium datur omissis illis verbis ex hoc edicto prætoris.*
8† *Fl. deest, litigator.*
* *Laborare idem aduersus furi con... dicit, si non habuerit, quod pro furto reddat, ipse venundabitur.* *pen. Bar. & alij recentiores putant hic pœnam ... ad eas personas ... quæ continentur in l. 3. & 4 ... qui ... mare ...

a SI QVIS IN IVS VOC. NON IER. &c. *Quid hic titulus differt à superiori, si quis ius dicen. non obtemp. Respon. in quatuor, vt ibi dixi in fine illius gl. tribus modis lege, &c. quæ est gl. 4. l. 1.*

TITVLVS V.

Si * quis in ius vocatus a non ierit, 1† siue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuit.

Non videtur fideiussorẽ dedisse, qui dedit eum, qui fori priuilegio tutus est. nisi ei renunciauerit. h.d.

Vlpianus lib. 1. ad Edictum.

LEX PRIMA.

SI quis in ius vocatus fideiussorem dederit b iudicio 2† sistendi causa, non suppositum iurisdictioni illius, ad quem vocatus 3† est, pro non dato c fideiussor habetur, nisi suo priuilegio specialiter d renunciauerit.

Citatus in termino debet comparere: aliàs mulctabitur, nisi ex causa excusetur, vel non interfuerit actoris ipsum in termino comparere. Bart.

SI quis.] CASVS. Vocaui te ad iudicium. peto fideiuss. iudicio sisti: tu dare vis: sed talem, qui non est subiectus iurisdictioni illius iudicis ad quem te voco: non teneor illum fideiussorem recipere, nisi ille renunciet priuilegio suo. Et nota vocatum in ius sequi d're protinus vocantẽ: alioquin mulctatur pro iurisdictione iudicis. Cuiac.

b *Dederit.*] i. dare voluerit, secundum P. vel verius propriè. Sed quid hæc lex facit ad tit. Rñ. olim liberabatur, vt non caderet in obedientiam iudicis: siue ipse vocatus vadat, siue alium mittat, qui satisdaret: vt infra prox. rub. & infra qui satisd. cog. l. si verò, §. fin. si ergo nõ est fideiussor idoneus, nec ipse vadit, cadit in edictum; sed hodie, & ipse ire, & fideiussorem dare debet: vt C. de lit. contest. auth. offeratur. *

c *Pro non dato.*] quære hoc, cum saltẽ in suo foro pro hac promissione possit conueniri. nec. n. turpe promisit, vel tale, quod non valet: imo etiam coram eodem iudice vbi cauet, conueniri potest ratione contractus: vt infra de iudi. l. omnem. & l. cum furiosus. §. j. & de actio. & oblig. l. contraxisse. Ad hoc dicunt quidam, haberi pro non dato quo ad proficuum dantis. sed hoc nihil est. Alij dicunt, hoc speciale, vt licet hic caueat non tamen ibi conuenitur, vt in mercatore aduena: vt inf. de iud. l. hæres, §. at si quis. sed Io. dicit, licet ratione contractus hic detur forum, non tamen datur iurisdictio ratione iudicis: nisi hoc conuenisset coram quo iudice sistitum fortè plures habeat iudices in eodem loco hic fideiussor, & quodam speciali priuilegio eligere possit. sicut est in scholaribus: & secundum hoc, nõ fori, sed iudicis priuilegio renunciat. Tu potes attentare, vt dicas, quòd licet ratione contractus hic sortiatur forũ, verum est, si ibi inueniatur: sed per hoc pactũ, scilicet renunciationis erit hoc plus, vt & si ibi non inueniatur, tamen sit remittendus: vt in delictis: vt in Auth. vt nulli iudic. §. si verò quis comprehensorum. collat. 9. Item non uidetur eum approbare ex quo recepit, vt infra de fideiuss. l. 3. in fi. respon. ibi dicit de non idoneo quo ad facultates: secus in non idoneo quo ad facultatem conueniendi: vt infra ea l. dicitur. & hoc secundum B.

d *Specialiter.*] no. specialiter. nam generalis renunciatio non valet: vt infra si quis cau. sed & si quis, §. quæsitum. & facit infra, qui satisda. cogãtur. l. si fideiussor. in fi. 1. respon. & infra nau. aup. stabu. l. debet, §. item debet. sed hæc renunciatio vid tur non valere: vt supra de iurisdi. omn. iud. l. si conuenerit. sed ibi tractabatur de iurisdictione danda, qui non habebat: hic autem habebit: & si non habebat, eo ipso tamen, quod ibi cauebat, ratione contractus tenebitur ibidem. Accur.

EX quacunque.] CASVS. Si dubium est vtrum sit de iurisdictione illius iudicis ad quem te voco: venire debes, vt sciatur, an sit. Secundo dicit, quod si voco te in ius, & non venis, puniendus: sed rustico quam rustico pœna remittitur. Item si feci te vocari ad ius in die feriato, & non venis, remittitur tibi pœna. Vi.

e *Ex quacunque.*] criminali, vel pecuniaria.

f *Sciatur.*] sed quomodo hic iudex in sua propria causa feret sententiam? Respon. non est propria; nam ipse non agit, immo ille, qui vocauit eum, agere videtur. Item emolumenta & damnũ nõ habet: vt inf. qñ appel. sit. l. 1. §. in propria. Et distigue hic: quia aut certũ est, quod est de iurisdictione sua: & tunc venire debet, aliàs punitur; vt sup. si quis ius dicẽ. non obtẽper. l. 1. in princ. Aut certũ est, quod non est: & tunc non tenetur venire; vt sup. de iurisdic. om. iud. l. fi. Aut est dubiũ: & tũc venire debet: vt hic. & tenebit hoc iudicium quo pronunciabit se iudicem esse; vel non esse: vt hic, & inf. de iud. l. si quis ex aliena. l. & 2. §. sed & si dubitetur. & sic veritas de hoc inquirit; vt inf. si quis caut. l. si eum, in princ. & si sibi non opponatur aliquid quòd non sit iudex, cognoscet de facto principali; & tenebit et illud iudiciũ rõne dubitationis; vt inf. ad munic. l. iure. r. rñ. & inf. de lib. cau. l. ordinata. in §. primi casus & C. si contra ius, vel vtili. pub. l. 2. & C. si aduer. rem iud. l. 2. vnde non fit dici nõ valere sñia quasi à non suo iudice dicta; vt C. si à non compe. iud. l. fi. cum partium consensu iurisdictio prorogata videatur, vt inf. de iudic. l. 1. Et no. quod hic dicunt quidam, quod etiam causam suspitionis a ipse, quod recusatur, debeat examinare, sicut examinat causam iurisdictionis. quod nõ est verum, cum nihil sit tam graue, quam coram suspecto iudice litigare; sed arbitri eliguntur; vt C. de iud. l. apertissimi. & extra de appel. c. secundo requiris.

Paulus lib. 1. ad Edictum.

LEX II.

EX quacunque e causa ad prætorem, vel ad alios, qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatus venire debet, * vt hoc ipsum sciatur, f an iurisdictionis 4† eius sit.

¶ Si quis in ius vocatus non ierit, ex causa g à competente iudice mulcta h pro iurisdictione iudicis damnabitur. rusticitati i enim hominis parcendum erit.

¶ Item si nihil interfit k actoris eo tempore in ius aduersarium venisse, remittet 5† prætor pœnam: puta quia feriatus l dies fuit.

In obligatione facti post moram succedit obligatio, & actio ad interesse. Bart.

Vlpianus lib. 47. ad Sabinum.

LEX III.

CVm quis in iudicium 6† sisti promisit, neq; adiecit 7† pœnã, si statum 8† non

g *Ex causa.*] No. ex causa, nam rusticitati parcitur; vt hic subijcit, & competentem iudicem vocat eum, qui vocauit, licet is de iurisdictione eius non sit, aliàs autem non; licet sententia teneat ratione dubitationis inter non suos, vt dictum est; non enĩ mandabit eam executioni, nisi suus iudex ex relatione iudicantis; ut inf. de bo. auth. iudi. pos. l. cum onus. §. pen. & inf. de re iudic. l. à diuo Pio. §. 1. & C. de iud. l. properandum. §. sin autem reus.

h *Mulcta.*] i. pœna, quæ dabitur fisco. ut C. de mo. mul. l. 5. quæ pro iurisdictione iudicantis imponitur: ut hic, & sup. si quis ius dicen. non obtemp. in princ. ut plus. Epuniat maior iudex, quam minor; ut C. de mo. mulct. l. eos.

i *Rusticitati.*] no. parci rusticitati; ut supra de iuris. omn. iud. l. si quis id. § doli. Accur.

k *Interfit.*] No. hanc pœnam fisco dandam imponi, si interfit actoris. sed non uidetur in pœna debere inspici interesse; ut Instit. de inut. stipul. §. alteri. quæ est cõtra. Sol. hic in pœna, idest mulcta à prætore indicta, sed secus in conuentionali pœna; ut infra de uerbor. obligat. l. stipulatio ista. §. alteri.

l *Dies feriatus.*] idem, & si iudex se absentauit, ut inf. de arbit. l. arbiter. secus si actor non fuit, ut not. infra de eo per quem fac. er. l. fin. §. 1. sed dic hic in fisco, ibi in aduersario. Idem si locus ubi fuit uocatus, periculosus sibi erat; ut infra si quis caut. l. 2. §. penul. ibi, cum tamen, &c. Sed quid si fuerit uocatus pro eo, quod etiam die feriato agitur, ut est in mulcta, ut [ ] de fer. l. 2. & 3. Rñ. uenire debet,

* Hæc rubrica in nonnullis exẽplis proximè sequentibus post ponitur sine per quẽ cauerit. & quem ex edicto no debuit.
1† Fl. non ierit.
2† Fl. iudicio.
3† Fl. vocatus.
* offeratur.] fallitur glo. ut no. Bar. ad hunc locum.
* Conc. l. si quis ex aliena. infra de iudic. & exẽplis ea in exemptis, quod in dubio tenetur comparere corã ordinario allegaturi exemptionis priuilegium concorrex. in c. 2. & c. cũ persona de priui. lib. 6. hoc etiã docet tex. in l. si quis ex alien. in fi. ff de iudi.
4† Fl. iurisdictio.
5† Fl. remittet.
6† Fl. iudicio & concor. L. quoties infra de verb. oblig.
7† Fl. adiecerit.
8† Fl. statum.
a Ista gl. dicit sing. Bal. hic, ad hoc, quod iudex nõ põt discutere siue cognoscere de exceptione suspitionis contendendo ipsius propriã personã. Bologn.

ut de

vt de adult. l. miles §. si ex XXVII ta. Nota ergo die feriato aliquẽ ad iudicem venire non compelli, sic infra de fer. l. 2. & 3. & infra de dam. infec. l. 3. §. postulare.

CVm.] C A S V S. Promisisti mihi aliquem sistere in iudicio. non sistis, modo agam contra te actione ex stipulatione ad interesse.

a *Incerti.*] idest, actione ex stipulatu. quæ datur ad incertum, idest, ad interesse: vt Institu. de verb. obli. in princ. secundum quosdam. Tu dic, condictione incerti ad incertum, scilicet ad interesse con dictione certi: vt diximus infra si certum peta. l. certi condictio in prin. & secundum hoc videtur esse in o- obligatione vel dic in certi, id est, ex stipulatu, ad hoc vt sistatur in iudicio.

b *Interest.*] nota, in hac stipulatione iudicio sisti, venire interesse: vt hic & infra qui satisd. cog. l. 2. §. fin. & infra de verbo. oblig. l. quoties quis in princ. & facit infra de arbi. l. diem proferre, in fi. Item nota quod ubi factum promittitur, interesse venit in obligatione: vt hic, & infra de eat. ha. l. in stipulatione, & l. si commiss. & infra de eui. l. si ita quis. Sed quid si adiecit pœnam, & est minor quam interesse: nunquid ad interesse agere poterit? Respond. sic. nisi nouatio fuerit, quæ presumitur secundum vetera iura: vt infra de action. & obli. l. obligationum, §. fin. hodie non. vt C. de noua. l. fin.

esset: incerti [a] eum agendum esse in id quod interest; [b] vt ita num est: & ita quoque Celsus scribit.

TITVLVS VI.

In [1] † ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent.

Fideiussor de veniendo ad iudicem debet dari idoneus: & coniunctæ personæ habentur vt idoneæ: & recusans eas recipere, punitur. hoc dicit cum l. sequenti.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX PRIMA.

EDicto [c] cauetur, vt fideiussor, iudicio sistendi causa datus, [d] pro rei [e] qualitate locuples detur: exceptis necessarijs personis: ibi enim qualemcunque accipi iubet: velut pro parente, uel pro [2] † patrono.

1 † In ius vocati vt eant vel satisdent.

2 † Fin. desi. uel pro.

IN IVS VOCATI VT EANT, AVT satis uel cautum dent.

Olim enim vnicuique videbatur multam sine ipse iret, siue alium mitteret, qui satisdaret ipsum sistere, vt dixi supra titulo 1. l. 1. hodie contra: vt ibi dixi. Vel dic etiam hodie esse satis, si ille qui vadit pro eo sit paratus suscipere iudicium animo transferendi in se obligationem: vt infra de sol. l. solutionem. aliquando vtrumque hic tenetur necessarium est. vt in Authen. offeratur. quæ est. C. de lit. contest. primo modo improprie dicitur fideiussor. vel dic tertio, aut, pro &, accipi. vt C. de verborum significa. lege penult. & sic concordat cum iure nouo, vt in summa Accursius, & vide in hunc locum docta Cuiac.

EDict.] C A S V S. Conuenio te, & peto fideiuss. iudicio sisti dari, debes quidem dare fideiussorem pro rei quantitate, id est pro magnitudine rei quæ petitur. Excipiuntur ab ista regula serui necessarij: coniunctæ personæ, in quibus casibus qualemcunque fideius. tenetur recipere actor: & si non recipiat, punitur actor in 50. aureis, ratio est, quia habetur pro locuplete. Viuianus.

c *Edicto.*] quod non habemus nisi in rubrica: ut hic dictum.

d *Datus.*] id est, dandus, sic tempus pro tempore ponitur infra de legatis. 3. l. etiam. §. 1.

e *Pro rei.*] hæc dictio, rei, potest esse generis fœminini, vt sic sensus, idest, pro magnitudine causæ: vt infra: qui satisda. cog. l. si vero, §. fin. & infra de verb. signifi. l. quos nos hostes. §. 1. Item masculini, vt sit sensus, idest, pro conditione rei conuenti, uel accusati: vt in criminali cautius caueatur quæ in ciuili: velut etiam in carcerem detrudatur, vt infra de custo. reo. l. 1. 2. & 3.

Callistratus lib. 1. ad edict. monit.

LEX II.

ITem pro patrono, [f] liberisve suis, uel uxore, nuruue: tunc enim qualiscunque fideiussor accipi iubetur: [3] † & in eum, [g] qui non accepit, [4] † cum ferret eam necessitudinem [h] personarum, quinquaginta aureorum iudicium competit.

f ITem pro patrono a.] de eo dicitur secundum Ioan: qui pro patrono fideiubet, uel pro parente, non de patrono vocantis, licet hoc quidam dicant, nam tunc rarò accideret, quod suam necessitudinem ignoraret: ut infra l. proxim. & quia ille casus ponitur infra, qui satisda. coga. l. 2. §. prætor. Sed quare hæc iniquitas fit, quod actor compellitur minus idoneũ fideiussorem recipere? Respondeo quia habetur pro locuplete: ut infra lege quoniam. Sed adhuc quæritur, quare hoc? Respondeo, habuit ius pro constanti, quia necessarius necessarium illa queratum non finat, ideoque se iudicio præsentabit: quis enim vnquam carnem suam odio habuit: vt infra de recep. l. 2. Est & alia ratio: quia si libertus pro patrono fideiubeat, saltem timore patroni se præsentabit: econtra si libertus fideiubet pro patrono, cogitabit patronus, quod si libertus haberet damnum pro se, hoc esset suum, quia bona liberti ad patronum pertinebunt, ut Instit. de succes. lib. in prin. & idem in similibus.

g *In eum.*] scilicet agentem.

h *Eam necessitudinem.*] forte uel similem: ut arg. infra ad l. Aquil. l. illud.

3 † Alias, debet.

4 † Flo. competit.

Paulus lib. 4. ad edictum.

LEX III.

QVoniam pro [*] locuplete accipitur fideiussor in necessarijs personis.

Qui vnum de duobus fecit, nihil fecisse uidetur. hoc dicit.

Vlpianus li. 5. [5] † ad edict.

LEX IIII.

QVi duos homines [i] in iudicium [6] † sisti [*] promisit, [k] si alterum exhibeat alterum non, ex promissione non videtur [l] eos [7] † stitisse: cum alter eorum non sit exhibitus.

* Pro. in Archetypo est, locuplete, teste Taurel. in adnot. siue pro.

a Patrona legendum est in textu cum immediate præcedat in l. præcedenti patronome frustra repetitũ videatur, & ita in exemplaribus scriptis legitur.

5 † Flo. libro 45.

6 † Fl. iudicio.

* Adde text. in ca. de sleat peccator, cum glo. de reg. iur. extra.

7 † Flor. stetisse.

QVi.] CASVS. Promisisti mihi sistere duos, & vnum sisti tantum, non videris sistisse quod promisisti. Viuianus.

i *Qui duos homines.*] liberos, uel seruos.

k *Promisit.*] sub pœna.

l *Non videtur.*] nota nihil uideri actum, &c. ut hic, & C. ad Syllanianum. lege, cum Syllanianum. in fi. hoc tamen de mero iure intelligitur, nam de æquitate obst. exceptio pro parte, si pœna petatur in totum: ut infra si quis cau. leg. si seruus §. si plurium, nisi per contumaciam alterum non exhibuisset, ut infra de collatione bono. lege prima, §. si cum duobus, uel in d. §. si plurium. speciale in seruis tu argumen. Instit. de noxa. § in summa, & facit ad hanc leg. infra ad Syl. l. si quis in graui. § si quis tabulas.

NE QVIS EVM QVI IN IVS VOCA. &c.

Quae est differentia inter hunc titulum, & illum infra de eo per quem factum est. Respond. ut ibi diximus in rubrica. Accursius. Hoc in titulo quis coerceatur, ponit Cettae.

Hoc edictum. CASVS. Hoc edictum proposuit praetor, vt vnius pęna sit metus multorum. Secundo dicit, quod si seruus meus exemit debitorem meum, teneor serui nomine, non aliter quia potero eum dare pro noxa, si ignoraui. Si aūt sciui, teneor in solidum. Vnde pone, Libertus meus me in ius sine venia uocauit: & cum venirem ad iudicium, tu exemisti me, non teneris tu quod exemeris me. Item uocaui te ad iudicem non tuum, si quis exemerit: hoc edicto ille eximens non tenetur. Item dicit, si tu exemisti legatum qui habet ius reuocandi domum, non teneris hoc edicto. Item, si tu exemisti seruum, nō teneris hoc edicto. Item, si uocaui te ad iudicē pedaneum, & aliquis te exemit, non tenetur ille eximens. Item dicit, quod sufficit, ut aliquis eximat, s. quo ad exemptionem, & si non faciat dolo. Item dicit, quod eripere est aliquid de manu auferre: sed eximere est facere, aliquem in ius vocatum morari in loco aliquo, vel detinere eū in aliquo loco. Item si voco aliquem ad iudicium per calumniā, & tu eum eximas, tenebetis hoc edicto. Item dicit, si aliquis nōn dolo eximat, non tenetur hoc edicto.

1 † Fl. uocabitur.

2 † Vi eripiunt.

3 † Flo. fecit.

4 † Fl. loco.

TITVLVS VII.

Ne quis eum, qui in ius vocatus est, 1 † vi eximat.

Primo commendat edictum, secundo incipit exponere. secunda ibi, Deniqne, & incipit exponere uerbū, quis, positum in edicto. In §. Offilius, exponit uerbū, eum, & breuiter hoc dicit. Qui eximit eum qui non debebat trahi ad ius ratione personę, uel fori, hoc edicto non tenetur, hoc dicit cum l. sequen.

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX PRIMA.

Hoc edictū [a] praetor ꝓposuit, ut metu poenae [b] cōpesceret eos qui in ius uocatos 2 † vi eripiunt.

¶ Denique Pompon. scribit, serui quoq; nomine noxale iudicium reddendū, nisi sciente [c] domino id fecerit: 3 † tūc enim sine noxae [d] deditione iudicium suscipiet.

¶ Offilius putat locum huic 4 † edicto non esse, si persona, quę in ius uocari non potuit, [e] exempta est: ueluti parens, & patronus, caeteraeque personae. Quae sententia mihi videtur verior.

¶ Et sanè si delinquit, 5 † qui vocat, non delinquit, [f] qui eximit. 6 †

Vlpianus li. 7. ad edictum.

LEX II.

Nam cum * vterque contra edictum faciat, & libertus, qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximit: 7 † deteriore [g] * tamen loco libertus est, qui in simili delicto petitoris [h] partes sustinet. Eadem aequitas est in eo qui alio, [i] quam quò debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius [k] dicendum est, non uideri eum ui eximi, cui sit ius ibi non conueniri. [l]

Paulus lib. 4. ad edictum.

LEX III.

Qvod si quis seruum ui exemit in ius vocatum, Pedius putat cessare edictum, quoniam non fuerit persona, quę in ius vocari potuit. Quid ergo? ad exhibendum [m] erit agendum. Si quis ad pedaneum * iudicem uocatum quem eximat, pęna huius 8 † edicti cessabit. [n]

¶ Quod praetor praecepit, ne ui eximat: [o] ui, an & dolo malo? sufficit ui, quamuis dolus malus cesset. [p]

5 † Flo. delinquit.

6 † Flo. eximit. alias non delinquit qui patronum vi eximit.

* de intell. huius l. uide Rom. in l. hoc edic. §. hoc autem nu. 145. de oper. no. nunc.

7 † Flo. vi ad mat.

* Nota, quod vbi delictum est ex parte vtriusque deterior est conditio petentis, tamen iste textus hoc non probat si subtiliter intueatur, Bolog.

* De pedaneis iudicibus qui sint & si ob causam ap pellantur, pone Aul. Gel. in li. 3 c. 18. Alciat. pone lib. parerg. 4. cap. 42. & ad intell. huius tex. vid. Longouall. in mpe rium nu. 31. sui. de iurisdi. om. iud.

8 † Flor. edicti.

a *Hoc edictum.*] quod non habemus nisi ut indicat rubelca, & infra eo. l. 3. in fi.

b *Metu poenae.*] nam poena unius est metus multorum: ut C. ad legem Iul. repe. l. 1. & C. de poe. l. si uindicari, & infra de poe. l. aut facta, §. fi.

c *Sciente.*] & prohibere ualente: ut infra de noxa. act. l. 2. §. is qui. & l. 3. Azo.

d *Tunc enim sine noxa.*] etiam subaudi. Accur.

e *Non potuit.*] sine impetratione ueniae.

f *Non delinquit.*] ut puniatur, delinquit tamen uterque ut infra, l. proxi quae est contra.

ADDITIO. Pro solut. huius contrarij, intellige secundum Bartolum, si non delinquit, qui eximit. sed si tu diceres eum delinquere, deterior esset conditio liberti petentis, quam illius conuenti, ut in l. contraria in principio.

g Nam cum. Deteriore.] nota triplex argumentū. Primum, quod in pari causa potior est conditio rei, sicut in pari causa potior est conditio possessoris, sic infra, quod ui aut clam. l. si alius. §. bellissimè, & de doli mali excep. l. apud. §. Marcellus. & l. fin. §. 2. & de verb. oblig. l. si seruum. §. sequitur, in fin. & infra de condi. ob turp. cau. l. si ob turpem. Secundum, quod paria delicta mutua compensatione tolluntur, sic infra solu. matrim. l. viro, & infra de eo per quem factum erit, lege final. §. final. Tertium quod non videtur factum, quod non est legitime factum, sic supra tit. 2. l. j.

h *Petitoris.*] in eo quod petit pęnam ab eximente.

i *Quo alio.*] id est, ab alio: vel dic, alio (i. licet loco, putà Mutinae, vbi nullum forum habebat vocatus. Azo.

k *Sed & fortius.*] facias vim in eo quod dicit, sed & fortius, nam per hoc quod dicit, & nota. idem esse in superiori proximo casu quod in hoc sequenti. Item, per hoc quod dicit, fortius, no. differentiam inter hos duos, & primum de patrono. In primo ergo dicit eximentem per exceptionem defendi, in his autem ipso iure.

l *Non conueniri.*] vt quia habeat ius reuocandi domum, vt quia legatus, vel similis, ut infra, de iudic. lege 2. §. legatis. Accursius.

m *Quod si quis. Exhibendum.*] scilicet uocanti, & hoc contra possidentem quemlibet, vel etiam rei vend. si & se dominum dicat vel alia competenti pro illo seruo.

n *Cessabit.*] hoc propter utilitatem iudicis, est enim pedaneus, qui humiliora negotia ex delegatione disceptat: argum. C. de peda. iu. l. penul. Item quia recusari potest, ut C. de iud. leg. apertissimi, idem fortè erit in compromissario, cum & eius sententia non infamet, ut infra de his qui not. infam. l. quid ergo: §. ex compromisso sed fortè tenebuntur ex alio edicto infra de eo per quem fac. er. uel actione de dolo, ei res est amissa, ut infra de dolo. l. si te. Accursius.

o *Vi eximat.*] adde ne quis eum, qui in ius uocatur, noluit enim ponere nisi ea quorum expositionem esset facturus.

p *Cesset.*] quantum ad exemplum, quia non oportet quod fiat exemptio eo animo, ut noceat exempto: sed quantum ad uocantem necesse est dolum committi, ut scilicet sibi non noceatur. ut infra l. proxim. §. fin. quae est contra, & sic non ob. infra ui bon. rapt. l. 2. §. doli, & quod met. caus. l. 1. quae dicunt cum ui semper esse dolum. si ue ergo fecerit dolo malo, id est ut noceret uocanti tantum, & non uocato, siue etiam utrique, locum habet hoc edictum, quia iniquum esset uocantem in litem iurare; quod facit, ut infra eod. l. pen. §. 1. nisi contra eum fuisset dolus commissus, ut infra de in lit. iuran. l. in actionibus, 2. responso.

a Sed

a SEd eximendi. Rapuerit.] trahendo de itinere, quoniam non esset dubium.
b Fecerit.] per vim in ipso itinere. Accursius.
c Actionis.] si erat personalis, vt redhibitoria.
d Amitteretur.] cum agebatur in rem, & fuit vsucapta interim, quo casu etiã exemptus conueniri poterit actione restitutoria, secundũ Azo. si tamen dolose eximi fecit: alioquin nisi in subsidium, quando eximens non esset soluendo, vt ff. de eo per quem fac. est, l. fin. sed nunne per huiusmodi citationẽ etiam iure ueteri perpetuatio fiebat, j. de actio. & oblig. l. cõstitutionib. Rñ. ut j. de eo per quẽ fac. est l. fi. in prin. in glo. 3. in fi.
e Retinuerit.] ubi erat quando uocabatur etiam per vim.
f Abduxerit.] facit infra de eo per quẽ fac. est, l. j.
g Teneri.] sed quare hoc, cum vocare debuerit, ut s. e. l. 1. in fine, & l. 2. Rñ. secundum Io. hic, nõ in vocãdo, sed in calumniãdo deliquit.
h Cum iusta causa.] puta locus erat insidiosus, per quẽ ibat ad iudicium, & forte mortuus esset si iuisset, vel pone exemplum, vt j. e. l. 1. in fi. & l. 2.
SI per alium.] CASVS. Siue per se, siue per aliũ quis exemerit, tenet hoc edic. & in litem iurabis contra eum. Item dicit, quod si debitorẽ meum eximere uoluisti, nec potuisti, quia uenerat debitor meus per aliam viam non teneris hoc edicto. Itẽ dicit, quod si plures exemerint, quod oẽs tenentur, nec unus soluẽdo alium liberat, nec reus, etiam principalis liberatur, idest exemptus.
i Si per alium.] & facit j. de eo per quem fac. est l. j. in prin.
k Non id continetur.] scilicet tantum.
l Quod in veritate.] i. non continetur interesse cõe, uel singulare, sed quanti in litẽ iurauerit, sed nunquid in hoc sacramento uenit ẽt quod debetur à reo? Quidã hic distinguunt aut sublatũ est ius, quod ã reum habebam tempore, uel alio modo, & tunc ueniat: aut non, & tunc non uenit, ut argu. j. de uerb. obl. l. si quis stipulatus in fi. Tu dic indistincte venire, saltem, quia mea interest plures eiusdẽ rei debitores habere, ut j. de li. leg. l. 3. secundũ Azo. & prout uenit in sacramento, quod à reo debetur, non est pœna, & unus soluẽdo liberat aliũ, ut j. de cond. fur. l. si pro fure. § furti. & idem quo ad expensas puto: in eo vero quod excedit, si iurem in litẽ est pœna, & unus soluendo non liberat aliũ, ut j. ea. l. §. fi. & l. s. q. Item no. hic, quod iuratur in litem ẽt in hac actione, quæ est stricti iuris, quod speciale est propter rigorem iudicij seruandum, & authoritatem iudicis contemptam, alias non, ut inf. de in lit. iuran. l. in actionibus, in prin. §. planc.

Paulus lib. 4. ad edictum.

LEX IIII.

SEd eximendi, verbum generale est, vt Pompo. ait. Eripere enim, est de manibus auferre per raptum: eximere, quoquo modo auferre: vtputa, si quis non rapuerit a quem, sed moram fecerit, b quo minus in ius veniret, vt actionis c dies exiret, vel res tempore amitteretur, d videtur 1† exemisse, quamuis corpus non exemerit: sed & si eo loci retinuerit, e 2† & 3† non abduxerit, 4† f his verbis tenetur.

¶ Item si quis eum, qui per calumniam vocabatur, exemerit, constat eum hoc edicto teneri. g

¶ Prætor ait, Neve dolo malo faciat, quo magis eximatur. 5† nam & sine dolo malo potest id fieri: veluti cum iusta h causa est exemptionis.

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX V.

SI per alium i quis exemerit, hac clausula tenetur: siue præsens fuit, siue absens.

Hæc actio datur ad pœnam, quæ est quanti actor in litem iurauerit.

¶ In eum autem, qui vi 6† exemit in factum iudicium, datur: quo non id continetur, k quod in veritate l est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est: hoc enim additum est, vt appareat, etiam si calumniator quis sit, tamen hanc pœnam eum persequi.

Probationes debent necessario concludere, vt condemnatio sequi possit.

¶ Docere m autem debet quis, n per hanc exemptionem factam, quo minus in ius produceretur. Cæterum si nihilominus productus o est, cessat pœna: quoniam uerba cum effectu p sunt accipienda.

¶ Hoc iudicium q in factum est: & si plures deliquerint, in singulos r dabitur: & nihilominus manet, qui exemptus est, obligatus. Hæredibus autem ita dabitur, si eorum intersit. s Neque autem in hæredem, nec post annum dabitur.

Idem li. 25. 7† ad edictum.

LEX VI.

IS qui debitorem vi eximit, 8† si soluerit, t reum 9† non liberat, quia pœnam suam soluit: u

m Docere.] idest probare.
n Quis.] scilicet actor. Accursius.
o Productus.] idest fortè uenit alia via.
p Cum effectu.] no uerba cum effectu accipi, ut hic, & j. ne vis fiat ei. l. 1. §. hæc verba, & j. de uerb. sig. l. nomen filiarum, § fin. & inf. ad Turpi. l. 1. §. accusationem, ibi. multo que magis &c. & s. quod quisque iuris l. 2. §. fi. & infra de verb. sig. l. debitor.
q Hoc iudicium.] i. hæc actio appellatur in factũ. Sed quã incipit cõpetere? Rñ. statim, exemptione facta. Sed inquantum æstimauerit per iusiurãdum suum, vt s. eod. §. j. Accu.
r In singulos.] & hęc pęna pstita ab vno non liberat alium, quia totum est pœna, tã ex parte rei, quam actoris, ut j. ad le. Aquil. l. item Mela. §. sed si plures. secus in edicto de eo per quẽ factum erit, quia si unus ibi præstiterit, cęteri liberantur, quia ut interesse petitur ex parte actoris: ut j. de eo per quẽ fac. est, l. 1. §. si plures quæ est contra. Vnde no. tres regulas. Quoties contra plures eadem actio cõpetit eiusdem facti nomine, & est pœnalis ex utraq; parte, unus soluens alium non liberat, vt hic, & infra ad leg. Aquil. l. itẽ Mela §. sed si plures, & supra de iurisd. omn. iud. l. ad eo si autem ex una tantum, uel si neutra est pœnalis, tolluntur ad inuicem, ut infra de eo per quem factum est. l. j. §. Si plures, & infra de cond. fur. l. si pro fure, § furti.
s Si eorum intersit.] secus in defuncto: nã ei datur etiã si eius non intersit, vtpote cum ei etiam calumnianti detur, vt s. eo l. sed eximendi, § item si quis. Sed cur aliud in hærede? Resp. quia solam continet uindictam, & ideo non ei datur vt in actione iniuriarũ, nisi sua interesse probet, & tunc datur, quia interest, non inquantum interest solum, sed inquantum iurauerit: sic & in actione furti quæ datur si interest, non tamen ad interesse tantum, sed ad duplum, ad quadruplum, ut insti. de ob. quæ ex d. li. §. furti, secundum M. heredi datur ad interesse tantum, quicquid sit in defuncto.
IS qui.] CASVS. Tu exemisti debitorem meum, ideoque pœnam soluisti, non liberatur debitor. Viuianus.
t Soluerit.] scilicet pœnam.
u Soluit.] per hoc edictum. Et no. hic quod si quis soluit propter suum malum, idest delictum, alij non prodest, sic infra de tab. exhi. l. locum, §. pen. & infra de interro. act. l. qui seruum in princ. & inf. de tuto. & ratio. dist. l. 1. si ex duobus, & infra qui. ex cau. in poss. eatur. l. pen. & infra quod vi aut clam. l. semper. § in sepulchro. Accur.

1† Flor. videbatur.
2† Alias, detinuerit.
3† Fl. deest, &
4† Flor. addit non.
5† Fla. eximeretur, nam potest sine dolo malo id.
6† Fla. quem.
7† Fl. 35.
8† Fl. exemit.
9† Alias, ali.

QVI

QVI SATISDARE COGANTVR, vel iurato promittant, &c.

Sed nomne de hoc eſt ſuperior tit. In ius uocati ut eant. Reſp. ſupra de cautione iudicio ſiſti tantum eſt iocutus, hic & de ea : & de alijs ſcilicet iudicatum ſolui, & rem ratã haberi, & de neceſſaria, & voluntaria, ut infra eodem, l. de die. §. tutor. vſque in fine, l. & l. ſi ſi deiuſſor, § pen. Vel dic. quod hic dicit de perſonis quæ debent ſatiſdare, ibi de ipſa ſatiſdatione iudicio ſiſti, de ſatiſdatione autem iudicatum ſolui, incidenter hic dicit, cum in ea contineatur defenſio, quæ reſpicit iudicio ſiſti. Accur. ſius. De hoc titul. eiuſque materia multa ponit Cuiac. in ſuis obſeruat.

TITVLVS VIII.

Qui ſatiſdare cogantur, vel iurato promittant, vel ſuæ promiſſioni committantur.

Caius li. 5. ad edict. prouin.

LEX PRIMA.

Satiſdatio[a] eodem mõ appellata eſt, quo ſatisfactio. nam vt ſatisfacere dicimus[b] ei cuius deſideriũ adimplemus, ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro, cui 1† pro eo quod a nobis petijt ita cauemus, 2† ut eum hoc nomine ſecurum faciamus, datis fideiuſſoribus.[c]

Fideiuſſor de iudicio, ſiſti debet eſſe idoneus facultatibus, & facilitate conueniendi. Bar.

Vlpianus lib. 5. ad edictum,

LEX II.

Fideiuſſor 3† iudicio ſiſtẽdi cauſa, locuples 4† iubetur dari, non tantum ex facultatibus,[d] ſed etiam ex conueniendi facilitate.

Satiſdatio de iudicio ſiſti, preſtita ei, qui non poteſt eſſe in iudicio, vel ab eo, qui non poteſt ſe obligare, non valet, hoc dicit, ſecundum omnes lect. Bar.

¶Si quis his perſonis,[e] quę agere non potuerunt. fideiuſſores 5† iudicio ſiſtendi cauſa dederit: fruſtra erit datio.

Si conueniantur perſonæ hic enumeratæ, poſſunt dare fideiußores, etiam non idoneos facultatibus, h.d. vſque ad §. fi.

¶Prætor ait: Si quis parentem. Patronum, patronam, liberos, [a]ut parentes patroni, patronæve, liberoſve ſuos,[f] eumve[g] quem in poteſtate habebit, vel vxorẽ,* vel nurum[h] in iudicium vocabit:[i] qualiſcunque fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa accipiatur.

¶Quod ait[k] prætor, liberoſve ſuos, accipiemus, & ex fœminino ſexu deſcendentes liberos: parentique 6† dabimus hoc beneficium, non ſolum ſi ſui iuris, ſed et ſi in poteſtate ſit alterius.[l] hoc enim Pomponius ſcribit. Et filius fideiuſſor pro patre fieri poteſt, etiam ſi in alterius poteſtate ſit. Nurum[m] etiam, & 7† pronurum, & deinceps accipere debemus.

¶Quod ait prætor: Qualiſcumque fideiuſſor accipiatur: hoc quantum ad facultates,[n] ideſt, etiam non locuples.

Fideiußor de iudicio ſiſti tenetur ad verũ intereſſe, niſi in certam quantitatẽ intercesſit: hoc etiã ſi actio ſit pœnalis, h.d. cum l ſeq.

¶In fideiuſſorem, qui aliquem iudicio ſiſti promiſerit,[o] tanti quanti ea res erit, actionem dat[p] prætor. Quod utrum veritatem[q] contineat: an verò

Satiſdatio.] CASVS. Primo dicit unde appellatur ſatiſdatio. Secundo, q satisfactio eſt, cũ damus aliquẽ fideiuſſorem, vt ſit ſecurior actor, nã ſatiſfacere dicimur, cũ ſoluimus creditori noſtro, vel pignus, vel expromiſſorem damus.

a *Satiſdatio.*] alluſio quædam eſt uocabuli, ſic infra ſi certum petatur, l. 2. §. appellata.

b *Satiſfacere dicimur.*] alias dicimur, & alias dicimus, ſ. nos.

c *Fideiuſſoribus*] generaliter de ſatiſdationibus iudicialibus dicit, ut iudicio ſiſti, & iudicatum ſolui: & de aliis in quibus debent fideiuſſores ex natura eorum interuenire, ut j. de p̃tor. ſtip. l. prima, & l. generaliter, ſed & de pignoribus poteſt, ſi velit quis cauere, ut inf. de col. bon. l. prima, §. iubet non tamẽ cogitur, ut infra de prætor. ſtip. l. p̃toriæ. Quibuſdam tamen hæc neceſſitas remittitur, ut illuſtribus & ſuperilluſtrib. ut C. de dig. l. quoties, item proximis ſacrorum ſcriniorum, vt C. de proxi. ſacrorum ſcriniorum, l. 1. lib. 12. item clericis, ut C. de epiſc. & cler. l. cum clericis, & in auth. de ſanct. epiſc. §. ſiue autem pro pecu cau. col. 9. Si autem qui fideiuſſorem dare debet, dare non poteſt: remittitur iuratoriæ cautioni, ut iuret ſe fideiuſſorem dare non poſſe, & ſe facere quòd caueat, ut inſtit. de ſatiſ. § ſed hodie, & C. de epiſc. & cler. auth. generaliter, ſed etiam nuda promiſſo ſufficit ſi hoc partib. placeat, vt inſti. de re. di. §. vendit, & infra de verborum ſign. l. ſatiſdationis.

d *Fideiuſſor. Ex facultatibus.*] quæ conſiderantur pro magnitudine rei, quæ petitur, ut infra de verborum ſignific. l. quoniam, §. 1. & ſupra in ius uocati ut eant. l. ſ. facilitas autem conueniendi inſpicitur ratione loci, quod non ſit in munitiſſimo loco vel caſtello, uel ratione priuilegij, ut ſcholaris, uel clericus.

e *Si quis his perſonis.*] quidam libri habent, his alii habent ex his. Et tribus modis pone caſum. Primo ſecundum primam lect. dic, quod ſeruus uel ſimilis, quia agere non poteſt, egit contra liberum, & fideiuſſorẽ accipit, & non ualet, ut j. ſi quis cau. l. quoties, & dic, q ſi quis, ſ. reus conuentus a ſeruo. Secũdo dic, q ſeruus fuit datus fideiuſſor, q per ſe agere nõ poſſet, & nõ tenet datio, ut vt j. e. l. die, §. ſi ſeruus, & leges ita, ſi qs conuentus dederit fideiuſſorẽ ex his perſonis, &c. Tertio dic q ſeruus agebat, & dedit fideiuſſorẽ de cõplenda cã, quod iure nouo cauet, ut C. de epiſ. & cle. aut. generaliter. Itẽ quarto dic q ſi ſeruus conuenit, & dedit fideiuſſorem hominẽ liberũ: nõ tenetur, ut j. ſi qs. l. ſi ſeruus, in prin. ſed in contractib. extra iudiciũ tenẽt, ut j. de fideiuſſ. l. cũ fideiubet, & his trib. ultimis legitur cũ ex. Sed quid ſi agere non põt nõ rõne perſonæ, ſed quia actionem nõ habet? Reſp. tunc fideiuſſoris datio tenet, ut j. ſi quis cau. l. ſi eum r. reſp. nec ob. q principalis non tenetur: q a nõ debet, qui iudicio ſiſti aliquem promittit, fideiuſſor dicit, cum principaliter in ſe obligationem inſtituat, & ſi quando inueneris eum ſic uocari, ex pone, ideſt in fide ſua aliquem recipientẽ, ut exhibeat: ſic ergo dẽt ſiſtere, ut veritas inquiratur.

f *Suos.*] ſcilicet parenti & patroni, qui ſunt fratres patroni. Itẽ liberos parentis, qui ſunt fratres vocantis.

g *Eumue.*] ideſt adoptiuum, a patrono ſcilicet.

h *Nurum.*] ſcilicet patroni.

i *Vocabit.*] ſ. cum venia. alias enim non poteſt.

k *Quod ait.*] & facit ſupra de in ius voc. l. ſed ſi hac. §. liberos.

l *Alterius.*] vt quia ſe in adoptionem poſtea dedit.

m *Nurum.*] & facit infra de verbo. ſign. l. nurus, & infra de poſtu. l. j. §. fi.

n *Ad facultates.*] ſcilicet intelligendum eſt, non tamen furioſus, uel pupillus.

o *Promiſerit.*] quod uidetur promitti uſque ad ſententiã, ſi ſimpliciter promittat, ut in actore dicitur, ut C. de epiſ. & cler. auth. generaliter, & facit C. de fideiuſ. l. pen. & infra de fideiuſſ. l. Græce.

p *Dat.*] ſ. in factum, & etiam certi condi. generaliter tenetur ex ſua promiſſione, vt in ſumma huius tituli.

q *Quod utrum veritatem.*] quærebatur utrum ueritatem, la

1† Fl. qui ad dictum.

2† Flor. cauit ideſt ſatis acceptit, antiqua ſignificatione.

3† Fl. in iudicio.

4† Flor. iubetur.

5† Fl. fideiuſſorem.

* Adde quod maritus poteſt eſſe fideiuſſor pro vxore in omni caſu ſiue ciuili, ſiue criminali, ita eſt tex in lege pe. & ibi Bal. C. ne uxor pro marit. quamuis non contra l. 1. eod. ti. adde Pet. de Ancha. in cap. per veſtras, de dona. inter vir. & vxorem.

6† Fl. parenti quidem.

7† Fl. deeſt. &

continea: an verò quantitatē, videamus. Et melius est, vt in veram quantitatem fideiussor teneatur, nisi pro certa quantitate accesserit. a

Summata est in §. in fideiussorem.

Caius lib. 5. 1 † ad edi. prou.

LEX III.

Siue 2 † in duplum b est actio, veluti furti non manifesti: siue tripli, veluti concepti oblati: aut quadrupli, veluti furti manifesti; tanti eundem fideiussorem omnino teneri 3 † dicemus, 4 † quanti res esse intelligitur.

Si reus decesserit ciuiliter, vel naturaliter ante moram, fideiussor de iudicio sisti liberatur: secus si post moram. Bartolus.

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX IV.

Si decesserit, c qui fideiussorem dedit, 5 † iudicio sistendi causa, d non debebit prætor iubere 6 † exhiberi eū, Quod si ignorans iusserit exhiberi, uel post decretum eius ante diem exhibitionis decesserit, deneganda erit actio. Si autem post diem exhibitionis decesserit, aut amiserit ciuitatem e * utiliter agi poterit.

Ista lex secūdum gl. dicit idem quod dictum est in præcedenti. secūdum alios breuiter hoc dicit. Fideiussor quātitatis non liberatur, reo ciuiliter, vel naturaliter mortuo, hoc dicit.

Caius 7 † lib. 5. ad edi. prouin.

LEX V.

Si vero pro 8 † cōdemnato f fideiusserit, & 9 † cōdemnatus decesserit, aut ciuitatem Romanam amiserit, rectè nihilominus cum fideiussore eius agetur.

Qui recusat recipere fideiussorem idoneum, iniuriarum actione tenetur.

¶ Qui pro rei qualitate euidentissime g † locupletem, h vel si dubitetur, i approbatum fideiussorem iudicio sistendi

commune interesse & verum: an quantitatem, scilicet quā æstimaret iudex, contineret. & certè veritatem, idest verū interesse & commune, ut supra si quis in ius voc. non ierit l. fi. & hoc in pecuniarijs causis, sed in criminalibus iudex æstimat quandoque, ut infra de custo. re l. 4. & inter esse venit, quod etiam principaliter petebat vt infra l. proxi. & arg. infra de eo per quem factum erit. l. vlt. §. vlt.

a *Accesserit.*] sed an compellatur certā quātitatē promittere? Videtur quod sic, ut infra de pręto stip. l. fi. & insti. de uerb. obl. §. pen. econtra non, vt hic, & infra si qs cau. sed & si quis. § fi. & facit supra si quis in ius voc. l. fi.

Siue in duplum.] CASVS. Conueniebā Titium: tu promisisti pro eo fideiubendo qd eum sisteres teneberis mihi in omne id quod petam, quacunque actione petam, siue in duplum &c. Viuianus.

b *Siue in duplum.*] pone exempla de duplo & quadruplo, ut in actione furti non manifesti, & manifesti, ut insti. de obl. quæ ex de li. § pœna autem. in triplo da exemplum in actore, qui maiorem quantitatem in libello posuit, ut reum grauaret in expensis maioribus: qui de omni damno tenetur in triplum, vt insti. de act. §. tripli. Sed quid si ab initio erat in simplum: sed postea creuit per inficiationem? Respond. non teneri fideiussorem, nisi in simplum, vt infra ad municip. l. libertus, § fin. & ar. inf. de pet. hær. l. item veniunt. § cum prædiximus, argum. contra infra de fideiuss. l. si quis pro eo. § nummos. Item, quid si per iusiurandum in litem creuit lis? Resp. non tenetur in plus fideiussor, qui iudicio sisti promisit, ut infra de in lit. iur. l. 1. An idem in eo qui iudicatum solui promisit? & puto idem, ut infra de fideiuss. l. fin. licet quidam in hoc vltimo dicant contra, quasi factum rei debeat fideiussori nocere, p. d. l. si quis pro eo. §. si nummos, & infra de uerb. obl. l. mora.

Si decesserit.] CASVS. Fideiussisti pro aliquo, vt eum sisteres: & ille reus decessit: iudex præcipit tibi quod tu eum exhiberes, cum iam esset mortuus, non valet præceptum, nec teneris tu si non exhibes. Item si decessit post præceptum, & ante diem exhibitionis, non teneberis tu fideiussor. sed si tu fuisti in mora exhibendi eum, & post moram decessit, teneberis quidem. Si verò Titium exhibere promisisti in causa ciuili, qui Titius antea erat ab alio criminaliter accusatus, & cum esses in mora exhibendi, Titius condemnatus est post quàm debuit exhiberi, teneberis, quidem. Secundo dicit, vocaui te ad ius, tu autem non venisti, sed misisti quendam fideiussorem, qui fideiuberet pro te iudicio sisti, & cum esset idoneus ille fideiussor, ego eum non recepi, teneor tibi & fideiussori iniuriarum actione. Viuianus.

c *Si decesserit.*] scilicet sine dolo & culpa promissoris, alioquin contra, ut infra si quis cau. l. si cum §. homo.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi decessit culpa promissoris, hic sine culpa, secundum Bar.

d *Sistendi causa.*] cum dies non esset apposita, vel si est, ante diem tamen decessit: tres enim casus tantum ponit hęc lex. Primus quando tempore præcepti non erat viuus, qui exhiberi debebat, & tunc non valet præceptum, ut hic, & infra quæ sententiæ sine app. l. p. nullo modo. Sed cur non transfertur in hæredem decretum, ut hæres exhibeatur, ut infra de fideicommiss. lib. l. cum quasi quæ est contra? Respond. in hæredem debet transferri, ut ei prosit, ut ibi, non ut noceat, ut hic. Secundus casus est, quando præcepit, ut post 10. dies exhiberet, & infra hoc tempus decessit, in quo casu est idem qd in primo. Sed quid si decessit (ut dixi) ante diem exhibitionis, cū tamen certum esset infra diem exhiberi nō posse? Respondeo hoc factum duo habet in se, diem scilicet, & conditionem, scilicet si tunc uiuat, ex eo ergo, quod est conditionale, statim debet agi, cum certum sit iam conditionem non extituram culpa sine mora sua præcedente, ex eo quod in diem debet expectari, & hoc præualet, ut infra de uerbo. obl. l. in illa. & l. cum stipulatus sim mihi & Proculo, & l. insulam. Item, quid si promisisti mihi Stichum, & si non dares, promisisti decem, & ante moram moritur Stichus, an tenearis ad pœnam, uidelicet ad decem? uidetur, quod non, ut hic, & infra si quis cau. l. 2. in princ. uel forte aliud est extra iudicia, ut infra de uerbo obl. l. in illa stipulatione. § si calendis. Tertius casus est planus quando post moram decessit.

e *Ciuitatem.*] quæ est mors ciuilis, ut infra de contrahen. l. j. §. finem.

f *SI vero pro condemnato*] quidam libri habent, pro nō cōdemnato: & tunc plana est litera, quia postea fuit condemnatus, scilicet postquam debuit exhiberi, siue post moram, unde fideiussor tenetur, & dic condemnatum in aliqua causa criminali, unde saltem relegationem est passus, ut infra, si quis cau. l. sed & si quis, in prin. non in eadem qua conuenitur. Alij habent sine, non, & tunc dic pro condemnato, idest pro condemnando, & sic tempus pro tempore ponitur. sic C. de infam. l. si Possidonium. Vel dic condemnato nunc, scilicet post moram exhibitionis, secus si fuit condemnatus tunc, quando fuit fideiussio facta, quia tunc nulla esset fideiussio, sicut nec in seruo, ut infra si quis cau. l. si seruus. Item secus si ante moram etiam post fideiussionem fuerit condemnatus, quia tunc exceptione defenditur, ut infra si quis cau. l. sed & si quis, quæ est contra, & supra l. prox. & sic patet, quod cum, non, & sine, nō idem est casus, & parum aut nihil differt à proxime superiori casu. In fine uel dic, quod hic fideiussit iudicatum solui, & dic condemnato, idest condemnatione facienda, uel ut prius dixi.

g *Euidentissime.*] not. quæ manifesta sunt. i. notoria, probatione nō indigent, ut nota. le. ae. ... tempore, in fi. j. re. p. & inf. de do. præle. l. j. in fi. & C. de acc. l. ea qui lem.

h *Locupletem.*] nec fortè negabat locupletem, sed tamen non recipit eum.

i *Dubitetur.*] hic non sufficit sola negatio, ut aliàs, cum sit præsumptio, quod quilibet sit soluendo, ut infra de priuileg. credito. l. si creditores, uel hoc, ut detur actio iniuriarum. Sed quidam distinguunt, aut nulle admisit aliquis tanquam dines, & probat, ut hic, & de

1 † Fl. finē. fer.

2 † Fl. prima. 3 † ... *Aliàs ... tripli ... quadrupli ... eundem &c.*

3 † *Aliàs tene re.*

4 † Fl. quanti à

5 † Fl. dederit.

6 † Fl. exhibe ...

* *No qualitates ... & ... æquiparantur, facit l. 3. ... ad le. Rhod. ... authen. si qua mulier, decessi & ...*

7 † Lib. 2.

8 † *Aliàs pro non condemnato Barto. ... legere, non condemnato.*

9 † ...

de priui.cre.l.creditores,in fine, aut vult excusari tanquã pauper:& tunc probet paupertatem,vt insti.de excusa. tu. & cura.§.item propter. & quod aliàs dicitur quemlibet idoneum præsumi,intelligitur quo ad mores , vt infra de leg.2.l.cum quidam.

a *Qualibet.*] aliàs non sine qualibet: & aliàs non qualibet .i. non vi lis:aliàs sine non qualibet, & no. iniuriam esse,trahi aliquem in debite ad ius, vt hic, & infra de iniu.l.iniuriarum.§.si quis per in iuriam,& l.item apud Labeonem , §. si quis libellum.& l.si creditor meus.

1† Fl.non qualibet iniuria Græcis ἐκ τύχης dicitur vide Ant. Aug.li.4.c.1.

* Idest , rapi manu iniecta &c.

Q*Voties*] CASVS. Dedisti mihi fœminam,vel alium non idoneum fideiussorem non vid.tur satisdatio: & ideo teneris iterum satisdare.

2† Fl.li.13.

b *Quoties.*]pone exemplum in milite,vel mi nore,vel seruo dato ꝑ fideiussore : & ideo ex integro satisdandum est,ut infra e.l.de die, §.j. & §. si seruus. Et no.quod non refert an aliquid non fiat, uel minus bene fiat, ut in fra de eden.l.vbi,in §. §.respon.& inf.ad Velle.l.quamuis,§ si conuenit, & inf. quod cuius vni.l.j §.pe.sic sup. si quis in ius voc. non ierit l. j. & de adop.l. 2.§.data.

3† Fl.lib.14.

4† Aliàs, priuilegium.
5† Desit , &
6† Fl.&c.

S*I fideiussor.*] CASVS. Tu mihi quẽdam clericum pro fideiussore dare volebas: non teneor eum recipere.sed si non possis mihi aliter satisdare, debeo prædicere illi fideiussori , ut non vtatur fori præscriptione , seu priuilegio, cum recipiam eum. Secundo dicit,tutor debet satisdare rem pu.sal fo. sed si non potest satisdare in ciuitate,nunquid poterit satisdare in municipio? Et resp.quod sic,& hæc est necessaria satisdatio,vt dixi:si autem esset voluntaria,non posset in municipio satisdare,ut ecce,vendidi tibi rem,& sponte me obligaui, ut fideiussorem darem:nõ satisdo in municipio,sed in ciuitate in qua conuentor.Vltimo dicit, q̃d si te conuenio pro re mobili,nec potes iudicio sisti satisdare , & sequestrabitur uel deponetur ista res donec satisdetur. Viuia.

7 † Aliàs , quarta.

causa non acceperit , iniuriarũ actio aduersus eum esse potest,quia sanè non sine 1 † qualibet [a] iniuria est, * duci in ius eum,qui satis idoneũ fideiussorem dat. Sed & ipse si deiussor,qui non sit acceptus tanquam iniuria sibi facta que ri poterit,

Non refert non fiat, vel male fiat. Bal.

Paulus 2 † li.5.ad edictum.

LEX VI.

QVoties [b] vitiose cautum , uel satisdatum est,non videtur cautum , nec satisdatum.

Qui habet præscriptionẽ siue priuilegium fori, non est idoneus fideiußor de iu dicio sisti , nisi in subsidium. Bartolus.

Vlpianus lib.13. 3 † ad edic.

LEX VII.

SI fideiussor non negetur [c] idoneus,sed dicatur habe re fori præscriptionẽ 4† & 5† metuat [d] petitor ne iure fori vtatur, videndum est quid iu ris sit. Et diuus Pius (vt 6 † Pomponius libro epistolarũ refert , & Marcellus li.3. 7 † Digestorum,& Papinianus li br.3.quæstionum) Cornelio Proculo rescripsit,meritò petitorem recusare [e] talem fideiussorem : sed si aliàs cauere non possit , prædicendum est 8 † ei,non vsurum eum priuilegio,si conueniatur.

Fauetur ei qui est in necessitate, si ipse se in eam non posuit Bar.

¶ Si necessaria [f] satisdatio fuerit,& non facilè possit reus eam ibi præstare vbi con uenitur:potest audiri si in alia eiusdem prouinciæ ciuitate satisdationem præstare paratus sit.Si autem satisdatio volun taria est,non in alium locum remittitur,neque enim id 9 † meretur, qui ipse sibi necessitatem [g] satisdationis imposuit.

Si persona est suspecta, põt res de qua litigatur,sequestrari. Item sequestrũ tollitur dato fideiussore , vel lite finita.Bar.

Si satisdatum pro re mobi li non sit,& persona suspecta sit,ex qua satisdatio 10 † desideratur:apud officium [h] deponi debebit, [i] si hoc iudici sederit, [k] donec vel satisdatio [l] detur,vel lis finem accipiat.

In his quæ pertinẽt ad li tis ordinationem,fauemus actori,potius quàm reo B.

c *Non negetur.*]quo ad facultates.

d *Et metuat.*]præscriptionem , seu priuilegium fori quo ad iudicem,non quo ad locum:cum ibi contrahat se obligando,secundum Io.& Azo.infra de iud.l.omnem.

e *Recusare.*] quia pro non dato habetur, nisi renunciet priuilegio. ut supra si quis in ius uo.l.j.sed si non renunciat , & aliàs caueri non posset,debet ei prædici.ut hic,sed an ꝓdictio faciat ei præiudicium?puto quod sic,si taceat , secus si reclamet,& dicat,imò ego utar, ut arg. infra. nau. cau. sta.l.j § item si.& infra de ædil.edi l.itaque.

f *Si necessaria.*]necessaria dicitur quia ex necessitate a iure imposita præstatur,& pone exẽpla eius, ut infra eod. l. de die §.tutor.usq; ad § planè.uoluntaria autem potest dici cũ plures sunt tutores, & unus offert alij si uult satisdare. nullus.n.cogitur,ut instit.de satis.tu.§.j.itẽ iudicialis,ut de rata,uel simili si fiat ex cõuẽtione,ut infra rẽ ra.hab.l. interdum.Item cum vendo rem,& sponte me obligo vt fideiussorem dem,ut infra de euict.l.emptori.

g *Necessitate.*]no.non succurri ei,qui seipsum in necessitate ponit,ut infra si quis cau.l.2. §.si quis tamen . & infra eod.l.de die.§.fin.& C.de aſt.& obl.l.sicut.in prin.& insti. de excusa. tu. §. item tria,in eo,quod ibi dicit,affectate,&c.

h *Officium.*]i.apud officiales:& sic no.suspectio administrationem rei in qua est suspectus auferri,ut inst.de susp. tu.§.si quis autem,& quæ faciunt aliquẽ suspectum? Respon. non possidere immobilia , ut infra,q̃ in l.sciendũ in prin.item immobilia pauca possidere ut inf.de priui.credi. l. si creditores . item malè mores quos modo habet, ut insti. de suspe. tu. §. fi. itẽ quod prius malefecerit ut inf. de acc.l.si cui, §. eisdem.

8† Flor.desit ei.
9† Fl.Ansi.id.

i *Debebit.*] s. res.

k *Sederit.*] s. in animo, ut insti. de usuca. in prin.

l *Satisdatio.*]sed quæ? Reip. iudicio sisti , & de re non baratãda. de prima constat ; de alia probo,ut sup. de offic. præc.l. senatuscon. sed nonne hæc sequestratio uel coram iudice, uel corã alio est prohibita,ut C.de prohi.sequest.l.j.quæ est ꝗ? Resp.hic speciale ꝑꝑ suspicionẽ , ut in hac desinat:sic & alijs , ut C.de agr.& cen.l.litibus.& inf.sol.ma. l. si cũ dotẽ.§.fin.ast.in fi.& inf.de app.l.imperatores,in fi.itẽ ut C. de asser. toll.l. j. §. super peculio. itẽ ut inf. de coll.bo.l j §. si frater.

10† Fl.sic satisdatur.

D*E die.*] CASVS. Volebam te conuenire:ideo te ad ius uocari feci . tu autem misisti quendã qui fideiuberet pro te,i.promitteret sistere iudicio, & eum nolebam recipere.sed uolebam,q̃ satisdaret,quod exhiberet te post 10.dies:ipse autẽ uolebat satisdare,ut exhiberet te post 15 iu lex q̃dẽ statuit tp̃s:& ꝑ hanc positionẽ non obstat aliquod cõtrariũ. Vel dic,ne uideantur obstare cõ.ꝙ non erat dies in stipulatione expressus:nec tñ errore omissus,ne obstet,infra de uerb obl.l.ita stipulatus,q̃ mulier,& miles,& minor,20.an.non possunt fideiubere:& si fideiubeant,non ualet satisdatio,si per suos procuratores possunt fideiubere.Itẽ,si q̃s uelit fundum dotalem uendicare à marito:mulier fide iubere potest pro marito suo. item,si seruus datus fuerit fideiussor,iterum satisdabit,quia non ualet fideiussio.Item,si mulier uel minor fideiusserit pro aliquo, succurritur eis.Vel dic hoc casu secundũ Iac.ꝙ si minor , uel mulier recipiat non idoneum fideiussorem,succurritur eis. Itẽ fideiussisti apud me iudicio sisti,& postea mihi successisti,ex integro caueri debet.Item cauere dẽt tutor rem pu.sal fo.& si nõ põt satisdare in ciuitatẽ,remittitur in municipiũ.Itẽ,si tu habes, usumfructum in fundo meo , debes mihi cauere de restituendo proprietatem , & si non potes satisdare in ciuitate,remittendus eris ad municipium. Itẽ, si habes controuersiam cũ aliquo de hæreditate,& legatari legatũ sibi uelit solui,uel si plus accipere eũ cõtigerit,dẽt in his casibus legatarius cauere, de reddendo legato, uel de

de eo quod plus accipitur: & si nō potest in ciuitate cauere, satisdabit in municipio. Item hæres remittitur in municipium si velit cauere sed si sine culpa hæredis missus fuit in pos. mittitur hæres in muncipium. Vltimò dicit quod ille petit in muncipio ut satisdet, iurabit, quod non fecit animo calumniandi, & qualiter iurare debeat, dicit Vi.

Paul. 1 † li. 40. ad edictū.

LEX VIII.

De die a * ponenda in stipulatione solet inter litigatores conuenire. b si non conueniat, Pedius putat in potestate stipulatoris c esse, moderato spacio de hoc a iudice statuendo.

Mulier & miles non sunt idonei fideiussores, nisi in rē suam. h. d. intelligit glo. in clerico, & minore: vt supra. eo l. quoties.

¶ Qui mulierem adhibet ad satisdandum, non vr̄ cauere: sed nec miles, nec minor 25. ann. probandi sunt, d nisi hæ personę in rem * suā fideiubeant, vt pro suo procuratore.

Continetur sub præcedenti summario.

¶ Quidam etiam aiunt, 2 † si à marito fundus dotalis petatur, in rem suam e fideiussuram mulierem.

Seruus non est idoneus fideiußor: ideo habet de nouo caueri, idem in minore, & muliere Bart.

¶ Si seruus f interueniat, 3 † g antequam iudicium accipiatur, fideiusserit iudicatū solui, succurendum est actori, vt ex integro caueatur. Minori quoque vigintiquinque annis succurrendum est, fortasse, & mulieri propter imperitiam. g

Si fideiussoris datio euanescit, de nouo est cauendum hoc dicit.

¶ Si fideiussor iudicatum h solui stipulatori hæres extiterit, i aut stipulator fideiussori, ex integro k cauendum erit. *

Necessaria satisdatio est, ad quam quis a lege adstringitur: licet causa fuerit voluntaria. Bar.

¶ Tutor & curator, vt rem saluam fore pupillo caueant, mittendi sunt in muncipiū, 4 † l quia necessaria m est satisdatio. Item de restituenda n domino proprietate 5 † is, cui vsusfructus datus est. Item legatarius vt caueat euicta hæreditate, legata reddi, o & quod amplius, quam 6 † per legem Falcidiam cœpit. p Hæres quoque vt legatorum nomine 7 † satisdet, q audiendus est, ut in municipium remittatur. 8 †

1 † Lib. 14. alias 43.

* de intell. huius, l. vide Maria. Soc. in l. ita stipulatus, n. 93. de ver. obl.

a *De die.*] scilicet in quo debet fieri exhibitio, nam venit amicus pro reo: ut nota. supra si quis in ius voc. non ierit, l. 1.

b *Conuenire.*] scilicet quandoque.

c *In potestate stipulatoris.*] imò videtur in promissoris potestate, vt inf. de verb. obl. l. quicquid, in princ. quæ est contra. Sol. secundum quosdam speciale in iudicijs vt pro actore verba interpretemur, vt hic: alias reus semper negaret, ut inf. de verb. obl. l. inter stipulantē, §. 2. & inf. de iud. l. si quis. Vel verius non est contra, nam hic dr̄ de discordia, quę erat in ipsa interpositione stipulationis: ibi autē erat super verbis olim dudum perfectæ stipulationis, ēm se. vnde fauet hic actori, ibi reo, cum stipulator debuit apertius dixisse, vt infra, de pae. l. veteribus. Vel dic, aut agebat quilibet de certa die ponenda: & tunc obtinet infra si cert. peta. l. cum quid. aut nullus, & tunc quod hic dicitur: aut alter tantum, & tunc obtinet infra de verb. oblig. quicquid. Item adhuc videtur quod non stipulatori sit credendum, sed sit distinguendum, an per errorem omittatur dies, & tunc non valet stipulatio: aut ex certa scientia, & tunc committitur pęna quæ est apposita, cum certum esse cęperit amplius sisti non posse: vt infra de verbo. obl. l. ita stipulatus. in princip. quæ est contra Sol. secundum quosdam statur illi distinctioni, eo addito, ut si per errorem non omittatur, iudex possit supplere ut hic. Alij dicunt stipulationem fuisse factam præsente iudice, ibi eo absente, tu dic nihil obstare, cum vti prius dixi, hic loquatur de discordia quæ est inter partes in ipsa conceptione stipulationis. Item adhuc non stipulatoris dicto, sed consuetudini, in quem scilicet diem consueuit caueri, videtur standum: vt infra de dam. infec. l. si finita, in princ. quæ est contra. Quidam dicunt speciale in damno infecto, ut seruetur; quia ibi dicit. Tu dic, vt supra, scilicet quod hic de discordia loquatur quæ erat inter partes in ipsa conceptione stipulationis, vbi statur dicto stipulatoris, sed si nimis breue vellet actor, iudex temperat: ibi de eo quod, dudum postea uenit in dubium. Sed in quo moderabitur? dic, dando diem pro 20. milliaribus: ut infra si quis cau. l. 1. & infra de ver. signi. l. 3. Item in dando dilationes super libello, vt C. de lit. contest. auth. offeratur, & dando dilationes circa testes: vt C. de dila. l. j. Item quid si nulla dies fuit apposita, sed postea iudex statuere velit diem ad aliquid, & partes discordant. Respon. & tunc habet locum quod hic dicitur, & secundum hoc dic, de die ponenda, idest statuenda a iudice. Accursius.

* Ista tex. est ... secundum ... Ang. hic ad hoc, quod minor habens curatorem potest sine eo se obligare fideiubendo pro suo procuratore. Istum tex. reputat ad hoc sing. Ful. & Paul. de Cast. hic, et sequitur Em. Rom. hic, & Iason ... ...

2 † Flo. dotis, aiunt.

3 † Flor. interueniatur.

d *Probandi sunt.*] quia mulier Velleiano iuuatur, ut infra de fideiu. l. 5. Miles sęcularis solicitudine suæ militiæ: vt C. loc. milites. Item ecclesiasticus, ut clericus, solicitudine suæ ecclesiæ vt in Authen. de san. epis. §. alterum autem. coll. 9. Item minor beneficio ætatis: vt infra de fideius. l. si Titius, & Sci a. & facit ad hoc supra eod. l. quoties.

e *In rem suam.*] sua dicitur quo ad vtilitatem, & commoditatem, nam dominiū mariti est: vt Institu. quibus alie. li. in princ. Sed quare præstatur hæc satisdatio iudicio sisti; cum ambo dicantur possessores immobilium & maritus & vxor rōne huius fundi: vt infra eod. l. sciendū, §. si fundus, quæ est contra? Sol. hic cōueniebatur maritus, quia dolo desiit possidere. Vel dic q; hic spontè fuit, nō coactè. Vel dic, hic dubium erat, an esset dotalis, cum de hoc ipso fundo ageretur, & ideo satisdatur: ibi autem de alia re conueniebatur, maritus, vel vxor. medium approbo.

* propter ... suspensionem obligationis l. 9 inf. de fideiuss.

f *Si seruus.*] sic construe. Si seruus interueniat, qui fideiusserit iudicatū solui &c. succurrēdum est actori antequā iudiciū accipiatur, id est anteq̄ lis cont. stetur, nam postea non auditor: vt infra de procura. leg. Pompon. §. sati. Accursius.

4 † Flo. municipio.

5 † Flor. proprietatis, cuius vsusfructu.

g *Propter imperitiam.*] scilicet legum: ut infra de iur. & fac. ign. l. regu. His ergo duobus succurritur si pro alio fideiubeant, ut hic ponitur casus. Nam eis, qui tales acceperint fideiussores errore etiam iuris, indistinctè succurritur, cum damnum vitare velint: vt infra de iur. & fac. igno. l. error. in fin. Sed Ioan. hic ponit casum qn̄ isti recipiunt non idoneum fideiussorem, sed quid fit cum, si sciēter recipit? non soluit: potest ergo poni vt prius dixi.

6 † Flor. debeat quam.

7 † Flo. dotis nomine.

8 † Flo. ... tur.

h *Si fideiussor iudicatum.*] i. qui fideiusserat iudicatū solui & sic istæ duæ dictiones ponūtur loco unius genitiui. Ac.

i *Extiterit.*] Et sic est extincta obligatio inter eos, vt infra de fideiuss. l. hæres a debitore, §. quod si idem. Azo. nec potest quis apud ipsum pro eodem facto remanere: ut infra de fideiuss. l. hinc inde debitum, §. si stipulator, & l. Vranius. secundum Ioan.

k *Ex integro.*] No. iterum caueri ex causa, vt hic, & infra, eo l. si ab arbitro, in fi. & infra ut in pos. leg. l. si is à quo, in fi. & l. seq. & infra de opt. le. l. 2. & supra eod. l. quoties: & infra, de pręt. stip. l. prætoriæ. Accur.

l *In municipium.*] idest aliam ciuitatem.

m *Necessaria.*] quia ex necessitate præstatur: vt Instit. de satisd. tut. & cura, §. quibus constitutionibus, excipe testamentarium tutorem, & datum ex inquisitione, ut Instit. eo. tit. §. j. §. ij. & infra de testa. tu. l. in testamento.

n *Item de restituenda.*] & hæc ex necessitate præstatur, ut infra vsus quemad. ca. l. 1. in prin. & §. 1. & 2. & 3. & §. habet, & infra de usufruc. l. si cuius, in prin.

o *Reddi.*] quod facere debeat C. de peti hære. l. si. circa pri.

p *Cepit.*] & hoc fieri debet: ut infra, si cui plus quam per legem Falc. l. 1. circa prin.

q *Satisdet.*] pendente die, uel conditione, quod facere necessario debet, ut inf. ut le. uel fideicōm. nom. caue. l. j.

a Caueri.

Cõtumacia facit quẽ pdere beneficiũ qđ habebat in satisdatione necessaria. B.

¶ Planè si misso iam legatario in possessionẽ, cum p hæredẽ stetisset, quominus caueret, [a] hæres postulet, vt de possessione discedat, paratũque se dicat in municipio cauere: impetrare non debebit. [b] Diuersum est si sine culpa, aut dolo hæredis missus sit in possessionem.

Qui petit remissionem in municipium, debet iurare de calumnia, ea forma qua hic ponitur, quod iuramentum parentibus, & patronis remittitur. Bar.

¶ Iubetur iurari 1 † de calumnia, [c] ne quis vexandi magis aduersarij cã forsitã, cum Romæ possit satisdare, in municipium euocet. Sed quibusdam hoc iusiurandum de calumnia remittitur. [d] veluti parentib[9], & patronis. Sic aũt iurare debet, qui in municipium remittitur. Romę se satisdare non posse, [e] & ibi posse, quo postulat remitti: idq; se non calumnię causa facere: nam sic non est compellendus iurare, alibi se, quam eo loco [f] satisdare non posse: 2 † quia si Romæ nõ posset 3 † plurib. autẽ locis posset, cogeret 4 † peierare. [g]

Culpa facit quẽ pdere beneficiũ prædictũ reuocandi in municipium, h. d. Bart.

¶ Hoc ãt h tunc 5 † impetrabitur, [i] cum iusta cã esse videbitur Quid n. si cũ erat [k] in municipio, noluit cauere? hoc casu non dẽt impetrare, [l] cũ per eum steterit quo minus ibi, vbi 6 † desiderat, satisdare.

Notabilis lex est, & legitur trib. modis, ſm primã lect h d. Si eliguntur arbitri super incidẽti, uel emergenti, ab eorum sñia põt appellari, h. d. Secũdum lec. secundam. Põt officium iudicis implorari, vt corrigatur quod per eos, quibus unus articulus causæ est cõmissus, improprie factum est. Secundum tertium lec. hoc intendit: A sententia delegati approbantis, uel reprobantis fideiussorem potest appellari, h. d. Bar.

Caius li. 5. ad edict prouin.

LEX IX.

ARbitro 7 † [m] ad fideiussores probandos constituto, si in alterutram partem iniquum arbitrium 8 † videatur, deinde ab eo atque à iudicibus, [n] appellare [o] licet.

Fideiussor uidetur idoneus, si ab arbitro sit approbatus, neq; est reclamatũ: idem si spõte à parte fuerit acceptus, nisi inopia superuenerit h. d.

Paulus libr. 75. ad edictum.

LEX X.

SI ab 9 † arbitro [p] pbati sũt fideiussores, p locupletibus habẽdi sunt: cũ potuerit qrela [q] ad 10 † cõpetẽtẽ iudicẽ deferri: q ex cã [r] iprobat ab arbitro probatos, & alios 11 † improbatos probat multoq; magis [s]

a *Cauerit.*] & de præstando legato adueniente die, vel conditione.

b *Non debebit.*] aut ergo ibi satisdatur: aut a possessione non disceditur: nec est contra infra, ut in posses. leg. si pecuniæ, §. fin. quia ibi sine dolo hæredis fuerat legatarius missus in poss. vt his subijcit: secundum Ioan. vel ibi non petebantur expensæ: & sunt restituendæ missio: vt infra de damn. infe. si finita, §. item videamus.

c *De calumnia.*] simile infra de eden. l. si quis ex argentarijs, § exigitur, & infra de iureiuran. l. iusiurandum, §. qui iusiurandum.

d *Remittitur.*] idest remitti postulat.

e *Non posse.*] scilicet commode: vt supra eod. l. si fideiussor. §. necessaria, & infra de verborum signific. l. nepos Proculo.

f *Eo loco.*] quo postulat se remitti.

g *Cogeretur peierare*] id est cogeretur, quod esset iniquum: ut infra de in litem iurã. l. videamus, §. sed nec.

h *Hoc autem.*] scilicet quod inter se ibi posse, & alibi non posse, & sic hæc dictio, hoc, refertur ad proximè dictum. Vel dic refertur ad id quod dixi supra, §. tutor, &c. quasi dicat hoc quod possit remitti in municipium, est verum, si iusta est causa: alioquin non. & ponit exemplum quando est iusta causa.

i *Impetrabitur.*] ab eo cui cauetur, secundum primum casum: secundum alium impetrabitur à cauente.

k *Erat.*] primo ob hoc remissus.

l *Impetrare.*] scilicet remitti in municipium: nisi iuret ibi posse, & alibi non posse secundum primum casum, secundum alium planum est. Accursius.

1 † *Flor. iuratur.*

2 † *Quia forte asse.*

3 † *Flor. non posset.*

4 † *Flor. cogitur.*

5 † *Ele. dees. tunc.*

ARbitro.] CASVS. Conuenite, & fideiussorẽ petebam, offerebas aliquos, quos idoneos non esse dicebam: tu autem dicebas idoneos, vnde super hoc iudex delegatus fuit, & eos idoneos esse pronunciauit: possum ab isto iudice delegato appellare, & secundum hoc non obstat contrarium. Et si non appello, uideor eos approbare, ut in l. seq. Si autem reprobo probatos, & accipio reprobatos, ero contentus illis si retulit Vltimo dicit, quod si medio tempore fideiussor efficiatur non soluendo, de nouo cauendum erit. Viuianus.

m *Arbitro*] scilicet delegato.

n *Iudicibus.*] ordinatijs. Accursius.

o *Appellare.*] appellatur a sententia arbitri, vt hic, & sic est contra. C. de arbi. l. 1. Solu. speciale est hic, vt dicunt quidam. Alij dicunt, ut Bart. hic, per officium, non ex appellationis. Tu dic, quod hic de delegato iudice, ibi de cõpromissario arbitro: & qđ dicit hic, vt a iudicibus s. ordinarijs. Sed an hodie possit appellari ab arbitro cõpromissario sine pœna electo? Videtur q sic quia ideo olim non appellabatur, quia actio non oriebatur, & hæc erat ratio: vt d. l. 1. de arbit. s. d hodie datur, vt C. de arbi. l. cum antea, §. j. ergo appellatur, sed dico q non, quia ante x. dies actio non datur: ergo nec appellatur, sed post x. dies qñ nata erit, sero prouocatur. Sed qũo potuit iudex delegare ad cãm istã, cum causa cognita fiat, vt inf. l. proxim. & supra de offi. procon. l. nec quicquam, § 1? Resp. delegatus fuit ad cãm principalem, & ita si in hac incidenti tulit sententiam, appellari pñt, licet sit interlocutoria, quod est cõ regulã, ut infra de appel. rec. l. 2. & est rõ, quia in principali fit præiudiciũ circa executionem bene, vel male satisdandam. Itẽ ideo iudicat, qui a aliter in negotio principali procedi non potest. Vel dic in hac q̃stione esse speciale vt possit delegari, vt in causa in integr. resti. vt C. vbi & apud quẽ in integ. resti. l. si. in fi. vel delegauit cum incœperit abesse, vt in mero imperio, ut supra de offi. eius cui mand. est iur. l. 1. §. 2. uel (quod uerius est) hic non plene, sed summatim cognosci tur, ut infra, ut in posse. leg. l. si is a quo. posito casu, q specialiter fuit delegata. Appellatur ergo a sententia arbitri, idest delegati, ut hic. idem si ex necessitate fuerit electus in locum recusati. ut C. de iud. l. apertissimi, & l. fin. idem in episcopo electo arbitro, ut C. de episc aud. l. si quis ex consensu, & Authen. si quis litigantium. Vel illa Authen. loquitur quando ut iudex cognouit episcopus: & sic ponitur super l. episcopale. C. de episco audien.

p SI ab arbitro.] idest iudice delegato ad hoc; ut diximus supra eodem tit lege proxim.

q *Querela.*] idest appellatio. Sed quis est competens? Respondeo delegans, ad quem appellatur a delegato: ut C. de appel. l. præcipimus, §. hoc si appellatio, & infra, de appel. l. Imperatores, in antep. resp. Item not. hic aliquem approbari eo ipso quod non reprobatur, vt infra furti aduer. nau. cau. sta. l. 1. pen. & infra ad Maced. l. si filius fam. §. si autem.

r *Qui ex causa.*] scilicet qualiquali.

s *Magis.*] subaudi quam: & dic acceperit id est acceperit à principio, & sine arbitro.

6 † *Alibi vbi est desiderat. Flo.*

7 † *Alibi arbitrio.*

8 † *Videatur proferri.*

9 † *Fl. deest, ab.*

10 † *Flor. apud.*

11 † *Flor. alias.*

a *Infr.*

a *Insignis.*] idest magna.
b *Ex integro*] quæ enim de nouo emergunt, nouo auxilio indigent: vt infra de interrog. actio. l. de ætate. §. ex causa, & inf. vt in poss. leg. l. si is a quo. §. si. & l. seq. & arg. C. de testi. l. si quis testib. & inf. de præto. stip. l. prætoriæ, & inf. de pet. hæredi. l. si quo tempore, & infra, de arb. l. non distinguemus. §. j.

si sua voluntate accepit fideiussores, contentus ijs esse debet. Quòd si medio tempore calamitas fideiussoribus insignis, [a] vel magna inopia * acciderit, causa cognita, ex integro [b] satisdandum erit.

Hæc lex est difficilis, & h.d. Mutatio contingens ex parte actoris satisdationem non perimit. hoc dicit.

Vlp. 1† lib. 78. ad edictum.

LEX XI.

IVlianus [c] ait, si antequam mandarem tibi, vt fundum peteres, satis acceperis, petiturus fundum, & posteà mandato meo agere institueris, fideiussores teneri.

Pro debito sub conditione ex vltima volũ. indistinctè cauetur: aliàs non, nisi causa cognita. h.d. Primò loquitur in relicto in vltima uolun. Secundò in debito ex alia causa. Tertiò redit ad primum. Secunda ibi, & plerumque. Tertia ibi, Sed & si plures.

Idem libro 77. ad edictum.

LEX XII.

INter omnes [d] conuenit, hæredem sub conditione, pendente conditione 2† e possidentem [f] hæreditatem, substituto cauere debere de hæreditate: [g] & si defecerit conditio, [h] hæreditatem * adeuntẽ [i] substitutum & petere hæreditatem posse: & si obtinuerit, [k]

IVlianus]CASVS. Ponas casũ in procuratore actoris, qui egit sine mandato ad fundum puta, & fideiussi iudi. solui accepit posteà actor, dominus habuit ratum, & sic confirmatum est quod fecit: nunquid extinguitur fideiussio, vel annihilatur? & videtur quod non: imò tenetur fideiussor pro iudicatũ solui acceptus. Viuianus.
c *Iulianus.*] Pone casum in procuratore actoris q. egit sine mãdato, cuius iudicium est nullum, sed per ratihabitionem confirmatur: vt hic. & j. de iudi. l. licet. Item dic q. p. recepit satisdationẽ iudicatum solui quam præstabat olim etiã suo nomine conuentus, & actione in rem: vt hic, & Institu. de sat. sti. §. j. licet hodie non ita: vt Institu. eod. tit. §. sed hodie. non autem in cautione iudicio sisti: quia eam non præstaret cum possideres immobilia: vt inf. eo. tit. l. sciendum, in prin. Sed cum conditio huius procuratoris sit mutata: quia primò non habebat mandatum, quando satisdationem accepit, postea habet: vr̃ annihilari satisdatio: vt inf. iud. sol. l. si aũt. in si. l. quæ est §. Sol. ibi in procuratore rei, hic in procuratore actoris. & est ratio, quia defensor rei etiam sine mandato esse põt, etiam si hoc constat, etiam inuito actore. Cum ergo dominus ratum habet, mutatur eius procuratoris conditio: nec trahitur retro: quia hoc tunc demum fit, vbi quod factum est, non tenuit. At actoris procurator nullus est sine mandato, nisi ratum habeatur: & postea si ratũ habeatur, quod factum est, confirmatur, & eadem causa semper fuisse videtur: non enim causa mutata dici potest, cum primò nulla fuerit. Sed hæc solutio nulla videtur: tollitur enim expresse per legem quę loquitur in procuratore actoris, qui sine mandato poterat experiri: & ita erat aliqua eius conditio: & tamen dicitur postea committi stipulatio, si ratum fuerit habitum: vt infra iud. sol. l. 3. §. sed & si forte: Respõd. imò optima est solutio si quis eam defendat: in procuratore enim rei dicitur aliquam esse conditionem & mutari: quia sine mandato, imò etiam contra mandatum quis respondere pro alio potest: vt inf. de sol. l. solutionem: sed nulla persona agit contra mandatum, etiam si aliquando sine mandato expectatur: vt inf. de proc. l. Pomponius §. si. vnde non potest dici hic mutari conditio ex parte procuratoris actoris. Si autem inuenias aliquando aliquem agere pro inuito, sicut notauimus inf. de proc. l. Pomp. §. si. dicens mutata causa eius condõnis non committi stipulationem: Adde & aliam rõnem: quia in procuratore actoris siue à domino in eum, vel econtra: vel a procuratore in procuratorem, vel de aliquo in seipsum (vt hic fuit) transferatur iudicium, semper est certa persona, cui acquiritur actio ex stipulatione. s. domino directa, si ipse fuerit stipulatus, vel vtilis, cum procuratoris similiter ex persona rei est certa, quia non mutatur: & ideo committitur stipulatio. Sed cum ex parte rei mutatur iudicium, non potest committi stipulatio iudicatum solui: quia nec ex clausula doli; quia nil dolo fit, licet transferatur iudicium de vna persona in aliam; nec ex illa de re defendat; quia nil refert à quo fiat defensio, dum tamen bene fiat, nec ex illa de iudicato; quia promisit sic vr̃ q. ipse, & non q. alius fuerit damnatus, arg.

inf. iud. sol. l. cum quærebatur. §. si. & l. pen. Alij verò soluunt, quod hic loquitur post acceptum iudicium mutata conditione: ibi ante: vt verba illius legis innuunt. Hoc autem est admittendum: quia si non committitur stipulatio mutatur conditio ante, multò minus si mutatur post: cum postea plenior sit cõditio eius. Porrò & in procuratore actoris illud potest distingui sm̃ Azo. an mutetur cõditio post illud tp̃s quo debuit satisdari ex necessitate, qđ est in exordio litis, i. ante lit. contest. vt infra de proc. l. Pomp. §. ratihabitionis. & tunc nullo modo committatur, quia aliqua fuit condõ in iudicio. i. in causæ exordio. q. s. mutat, & hoc innuit l. §. fi. ait enim stipulationis interpositæ &c. Si vero antea mutat, ȝ [illegible] q. tunc nulla fuisset eius cõdõ in iudicib. licet agere proposuisset, & extra iudicium satis accepisset. & qđ hic dicit, agere institueris. sic expone. i. ain proposueris: non tñ egeris eo tp̃e quo ratum est habitũ. sic inf. de verb. obl. l. stipulatus sum Damã. in prin. Alij vt B. ponunt casum in cautione iudicio sisti: quam præstat etiã conuentus de immobili, quia quantum ad illam pro non possessore hr̃, cũ sit in dubio, & in [illegible] sup. eo. l. de die, §. quidam, qđ non placet: quia ibi sponte fuit. Vel dic tertio in cautione iudicio sisti, q. p̃stat creditor vel alius detẽtator: vt inf. eo. l. sciendum. §. creditor, & §. item qui solam. qui tñ & rei vend. tenetur, vt inf. de rei vend. l. officium.

INter omnes.] CASVS. Hæredem instituo sub conditione, si nauis ex Asia venerit vsq; ad annũ: & si non venerit volui admitti illum quem tibi substituui; possidebas tñ hęreditatẽ de facto; teneris q. te illi substituto cauere de hęreditate non diminuenda; postmodum si defecit conditio tuæ institutionis, poterit substitutus hæreditatem petere; & si fuerit in aliquo diminuta, committit stipulatio; & hoc q. dem hẽt locum in specialibus substitũtibus. Viu.
d *Inter omnes.*] iuris consultos super hac re interrogatos. sic inf. de vsufr. accret. l. j. §. pen. vel dic omnes illos assentit.
e *Sub conditione*] si nauis venerit de Asia vsque ad annum, & si non, tunc admittatur substitutus.
f *Possidentem*] vt quia pendente condõne petijt bonorum possessionem secundum tab. vt inf. de secund. tab. l. 2. §. si sub cõditione. Vel sic q. fuit datus curator bonis. Vel dic, possidet; quia accepit de facto, nõ certo qualiter. Accursius.
g *Hæreditate.*] s. non diminuenda, vt inf. de p. t. hæred. l. diuus, non dicas per fideicommissum restituenda; cum directo ad sit ei substitutus; vt patet inf. vbi dicit, adeuntem hr̃, &c. Vel dic, restituenda, licet non per fideicom. & hæc cautio gñaliter p̃stat, vt inf. de iud. l. i. a omnibus, sed certè hoc casu non videtur præstanda; vt inf. de præt. stipu. l. Paulus notat, quæ est contra. Sol. quidam dicunt, ibi prætor suum beneficium indulserat, i. bo. poss. ideoque non debet esse captiosum; esset autem, si cogeretur cauere; hic non indulserat, ed hæres scriptus possidebat bona de facto. Alij dicunt, quòd non cogitur cauere in diem longiorem; sufficit vt cogatur cauere etiam si extiterit conditio institutionis; & quandocunque defierit ad eum pertinere hæreditas, quod restituat eam, & hoc est quod dicit, in diem longiorem. & secundum has duas solutiones legitur ibi, notat, i. reprehendit; vel dic, notat, i. approbat, & quod dicit in fi. l. interrogatiue, subaudi non, & sic concordat cum ista.
h *Defecerit conditio.*] scilicet institutionis. Azo.
i *Adeuntem*] ergo directò fuit substitutus.
K *Et si obtinuerit.*] s. in petitione ipsius hr̃ditatis; aliàs non valet sibi stipulatio, nisi in hac prima petitione obtineat.

* Iste tex facit contra differentiam positã per Arch. in c. quoniam iure. ubi dicit differentiam inter pauperitatem et inopiã, sed isti termini confunduntur hic per Do. do.
1 † Fl. 75.

2 † Fl. de [illegible] pendente conditione.
* Ista tex sic [illegible] hæreditatẽ [illegible] pendente conditione non [illegible] tus [illegible] ditione adueniente, licet non [illegible] paruerit [illegible] pro [illegible] tate. Bal.
3 Bal. hic dicit [illegible]

a *Ipse prætor.*] non solum alij magistratus. Vel dic plerũque, id est pluries: vt supra, si ab arbitro §. fi.
b *Interponi.*] si persona suspecta est: vt inf. de app. l. Imperatores in fi. secundum Azo. & nisi caueat, vterque in possessionem mittetur: vt infra, vt in pos. leg. l. etiam, §. fi.

committi stipulationem. Et plerumque ipse prætor, a & ante conditionem existentem, & ante diẽ petitionis venientem, ex causa iubere solet stipulationem interponi. b

Paulus li. 75. ad edictum.

LEX XIII.

SEd & si plures substituti sint, singulis cauendum est.

Pater pro filio, vel contra, nõ est idoneus defensor sine satisdatione. h. d. Bart.

Idem libro 2. responsorum.

LEX XIIII.

FIliusfa. si 1† defendit absentem patrem; quæro, an iudicatum solui c satisdare debeat? Paulus respondit, cum qui absentem 2† defendit, etiam si filius vel pater sit, satisdare 3† petitori ex forma edicti d debere.

1† Fl. dorf. fi.

2† Alias. qui absentem personam.

3† Petitorio Flor.

Possidens immobilia non tenetur satisdare de iudicio sisti: secus si non possideat. Bartolus.

Macer. lib. 1. de appellatio.

LEX XV.

SCiendum est, possessorẽ 4† immobilium rerum satisdare non compelli. e

4† Flo possessores.

In hoc §. & seq. declaratur, quis dicatur possessor, quo ad euitandum satisdationem. Barto.

¶Possessor * autem is accipiendus est, qui in agro f vel ciuitate rem soli possidet, aut ex asse, aut pro parte. Sed & qui vectigalem, * vel emphyteuticum agrum possidet, possessor intelligitur.

* de intell. huius text. vid. Ioann. Hannibal. in Lacturaliter nu. 158. de vsucap.

* Quisnã sit ager vectigalis aut emphyteuticus, vide Bartolomæum Pisum in adnotationib. ad leges, c. 46.

¶ Item qui solam g proprietatem habet, possessor intelligendus est. Eum verò qui tantum vsumfructum habet, possessorem non esse, Vlpianus scribit. Creditor, qui pignus accepit, possessor h * non est: tametsi possessionem habeat, aut sibi traditam, aut precario debitori concessam.

* Bal. commendat istum tex. pro fu. ad hoc, quod creditor no habet possessionẽ rei sibi pignorata etiam si eam concesserit precario suo debitori. Bal.

¶Si fundus in dotem datus sit, tam vxor, quàm maritus propter possessionem eius fundi

F*ilius familias.*] CASVS. Hac l. dicitur, quod filius meus si me defendat, vel ego filium, teneor satisdare iudi. sol. & filius etiam idem in quolibet alio. Viuianus.
c *Iudicatum solui.*] Quid ad hũc titulum de hac satisdatione iudicatum solui? Respondeo satis: quia licèt principaliter de cautione iudicio sisti dicat hic tit. de alijs tamen quandoque dicit, supra eod. l. j. & le. Iulianus, & hic. Item cum iudicatum solui stipulatio habeat in se tres clausulas, scilicet de dolo, ꝙ absit: & de defendendo, & quod sonat ipsum. vt infra iud. sol. iudicatum solui, patet, quòd vna earum, scilicet de defendendo, pertinet ad hanc iudicio sisti; qui enim non sistit, male defendit: vt inf. quibus ex cau. ma. in integ. restit. l. item ait. §. fin.
d *Forma edicti.*] quod non habemus: sed in eo cauebatur, vt nemo esset idoneus sine satisdatione defensor, vt infra de procu. l. si minor. in fi. & Insti. de satisd. §. pen. sed videtur quòd hic pater non debeat satisdare, cum æquiparetur tutori in iuramento calumniæ: vterque enim iurat, vt C. de iuram. calum. l. 2. §. quod obseruari, & tutor non satisdat: vt C. de admi. to. l. fi. §. defensionem. quæ est contra. Respon. hic filius emancipatus erat: vel hic in castrensi, vel quasi, vel aliud erit hodie secundum H. vel hic pater transferendo in se iudicium defendebat, secundum Azo. vel potest dici aliud in patre, quàm in tutore: cum illi, scilicet tutori, suum officium non debeat esse damnosum, vt infra ex quibus cau. mai. l. videlicet, tutor enim datus inuitus, sed pater non sic inuitus. Accursius.
S*ciendum est.*] CASVS. Hæc lex est quasi temperamentum legis superioris. Dicit enim, quod qui immobilia possident, non tenentur satisdare, nec compelluntur, siue in villa, siue in ciuitate possident, siue insolidum, siue in parte, nunquid possessor fundi emphyteotici possessor est, & qui possidet proprietatem nudam. Et respondeo quòd sic. Possessor autem vsufru. possessor non est: creditor autem non possidet vt euitet satisdationem, possidet tamen. Item vir & vxor possident, vt non satisdent. Sed pone quòd tu teneris mihi actione personali, & quia hæres erat institutus, & testator mihi aliquid legauit, fundum puta, tu autem es possessor, non ego. Item dicit, quòd si tutor nomine pupilli conueniatur, à satisdatione excusatur, si possidet fundum ipse tutor vel pupillus. Item dicit, quòd si appellaui, cum egisset aduersus me & obtinuisset, ꝙ possessor sum. Vltimò dicit, ꝙ ante litem contestatam inspici debet vtrum quis sit possessor immobilium, vel non. Viuianus.
e *Non compelli.*] Quatuor quæro, Primò, de qua satisdatione loquitur hic? Respondeo iudicio sisti: nam de hac specialiter in hoc titulo tractat, illam enim, scilicet iudicatum solui, non præstat hodie, si suo nomine conuenitur: sed olim sic, siue possideat immobilia, siue non, vt Instit. de satisd. § sed hodie. & §. j. Secundo, an sit hodie correcta vt indistinctè satisdetur: vt C. de lit. contest. Authen. offeratur? Respon. non ista, sed illa determinatur per istam: vt sup. de legibus, & senatuscon. sed si posteriores. Tertiò: an ille qui possidet immobilia, saltem iuret ex quo non satisdat? Respon. sic, ad instar aliorum quibus hæc satisdatio remittitur, C. de prin. agen. in rebus, l. fi. & de proxi. sac. scri. l. in sacris, & C. de dig. l. quoties lib. 12. Quarto, an pro vili cespite terræ euitet satisdationem etiã in causa centum marcarum? Respon. secundum Car. non euitat, arg. inf. de priuileg. cred. l. si creditores. esset enim absurdum si quis conueniatur in magna quantitate pecuniæ, vt propter modicum cespitem terræ quam possidet, possit euitare satisdationẽ. Intellige ergo hãc legem, quando nomine ipsius rei immobilis conuenitur, cuius nomine satisdationem euitat: sed certè si hęc est ratio, non videtur quare creditor vel fructuarius dicatur euitare, cum aliàs sit locupletissimus. Tu dic secundum Ioã. quòd est æquum quod non cogatur satisdare possessor rei immobilis, si tamen res illa sit idonea, & etiam sufficiens ad litis æstimationem, etiam si de alia re conuenitur: cum enim succedat possessio loco satisdationis, debet pro qualitate rei petitæ esse possessio. Item huic principio est vnum contrarium, inf. de incen. rui. nau. l. ne quid. §. si domino. Sol. ibi speciale: vt & alia multa sunt in illo titu. specialia.
f *Qui in agro.*] id est in villa: sed possessor intelligitur, qui habet vtile dominium: vt infra si ager vect. vel emphi. pe. l. j. in fi.
g *Item qui solam.*] ad hoc facit Instit. de hæredi. institut. §. 1. & 2 & infra ad Syllanianum. leg. 1. §. primo, & §. 3.
h *Possessor.*] hæc litera sibijpsi contradicere videtur. dic ergo, creditor possidere dicitur quo ad quædam, scilicet quo ad hoc vt actione ad exhibendum conueniatur, vt infra de vsucapio. leg. serui nomine, in prin. Item quo ad hoc vt rei vend. teneatur: vt inf. de rei vendi. leg. officium. Item quo ad hoc, vt possessio præcedentis possessoris id est, debitoris sibi addicatur, vt infra de vsucap. leg. serui nomine, in fi. Item quo ad hoc, vt interdicto, vti possidetis, vti possit: licèt aliud sit in misso in poss. causa rei seruandæ: vt infra vti poss. l. duo. §. creditores. Item vt impediat acquiri possessionem alicuius rei domino licèt nec sibi acquirat, vt infra de acquirenda possesso. leg. prima, §. per seruum corporaliter. E contra quo ad quædam non dicitur possidere: vt quo ad vsucapionem, vt inf. de acquirenda possessio. lege, pignoris. Item quo ad euitandam satisdationem: vt hic: possidet tamen secundum nos: vt infra de acquirendo rerum dominio, lege, per seruum qui pignori, & infra de pignorat. a. l. cum & sortis, & aliæ multæ. sed Pla. dicit eum nullo modo possidere, vt C. de præscrip. triginta annorum, l. cum notissimi. § 1. Accursius.

a Iud-

a *Intelliguntur.*]hoc intelligunt quidam respectu aliorum non respectu agentium rei vendicatione, vt supra eod. l. de die. §. quidam aiunt, quæ est contra. & l. Iulia. quod nil est. Dic ergo, quod in l. de die. satisdedit sponte, & in l. Iul. satis accepit actor de iudi. soluendo non iudicio sisti: vnde siue de eadem re, siue de alia agat, idem est, vt no. s. ea, l. in princi. Et intelliguntur ambo possidere, vt hic, quo ad euitandam satisdationem: vxor. n. nequaquam possidet, vtpote dño & possessione ex causa dotis in maritú translatis, vt insti. de re. diui. §. per traditionem. & inf. de acq. pos. l. 3. §. generaliter. & l. Pompo. §. in dotem.

b *Diuersa causa.*]quia non duo, sed vnus dicitur possidere. item non actor, sed reus. sed contra, inf. de re iud. l. qui actioné hẽt. Resp. verum est spe, tñ minus est hẽre actioné, quam ipsam rem, ut intra e. tit. l. minus est.

c *Personalem.*]vt ex testamento, vel ex stipulatu. idem si realem, vt inf. ead. l. si fundum, & sup. eo. l. j. in prin.

d *Tutores.*]ita apta literam, siue ipsi pupilli possideant, siue tutores eorum &c. secundum Azo. Sed cur cui tatur satisdatio iudicio sisti in persona pupillorum, licet tutores rẽ pupilli possideãt: cum executio sententiæ contra tutores nõ fiat, nec eis incumbat? Respon. bo: ideo, quia eos sistere oportet pro pupillis vt C. de admi. tut. l. fi. §. defensionem, secus in patre, vt sup. eo. l. filius. Alij dñt, quod pater assignauit tutorib. possessiones propter aduersarios pupillorũ, & post restituere debebat, sicut fit & alibi, vt inf. de vsur. l. in fidei commissi §. cum Pollidius Sed nunquid qui in alieno nomine defendit vel cum mandato, vel sine mandato, iudicatum solui satisdat semper. Potest dici, quod non, nisi executio sententiæ contra eum fieri debeat, quod est in tribus casibus, vt infra de procura. l. Plautius, non aliàs vt inf. de re iud. l. si se, sed contra est, vt C. de satisd. l. 1. in fi.

ADDITIO. Pro sol huius contrarij dic, secundum Bar. quod hic loquitur de satisdatione de iudicio sisti, quæ extinguitur lata sententia, vt l. Græ. è. § post litem. infra de fideiu. & no. sup. eo. l. 2. §. fi. sed in iudicio tutor ipse habet sistere, ergo eius possessio sufficit.

a Dic vt ibi dixi in glo. pr. ad istud cõtrarium. b Ista gl. est singu. secundum Bar. & Ang. ad hoc quod per desertioné appellationis possessio nõ perditur.

e *Habentur.*]hoc verum est, cum conueniuntur pupilli nomine: quod patet, quia dicit tutores, secus si suo, quia tunc eis tutoribus pupilli possessio non prodest.

f *Dicendum.*]hoc si ipse possideat, qui conuenitur, non si alius eorum.

g *Possit.*]& est ratio, quia nec condemnatus videtur, vt infra de pœ. l. 2. §. fi. cũ nil nouari &c. vt infra nil nouari. l. 1. Item no. non inspici quod euenire potest, arg. supra de iurisdict. om. iud. l. si idem, §. fin. a Item b quid si tẽpora appellationis exercendæ sunt finita, vt certũ sit iã sententiam executioni mandari? Respon. idem, vt sup. §. si fundus, in fi. ibi. diuersa causa.

h *Tempus cautionis.*]quod est ante lit. contesta. vt infra de procur. l. Pomponius, §. rati.

i *Spectandum.*]vt sciatur, subaudi.

possessores intelliguntur. a Diuersa causa b est eius, qui fundi petitionem personalem c habet. Tutores d autẽ, 1 † siue pupilli eorum, siue ipsi possideant, possessorum loco habentur. e Sed & si vnus ex tutoribus possessor fuerit, idem dicendum f erit.

1† Flo. decst, autem.

Etiam possessio rei, quæ est in controuersia, releuat possessorem ab onere satisdandi, quantum ad alium, qui de illa re controuersiã non facit, hoc dicit §. iste. Quantum autem ad eum qui cõtrouersiam facit: an releuet, dictũ fuit in principio legis. Bar.

¶ Si fundum, quem possidebam, à me petieris, deinde cũ secundum te esset iudicatum, appellaueri: an possessor eiusdem fundi sim? Et rectè dicetur, possessorem me esse: quia nihilominus possideo. nec. n. 2 † ad rem pertinet, quod euinci mihi 3 † ea possessio possit.

2† Flo. decst. n. 3† Flo. decst, possit.

Tempus cautionis præstãdæ inspicitur, vt quis possideat immobilia: non autẽ tempus præcedens vel sequens, hoc dicit.

¶ Possessor autem quis necne sit, 4 † tẽpus cautionis h spectandum i est: nam sicut ei: qui post cautionem k possessionem 5 † vendidit, nihil obest: l ita nec prodest m ei, qui post cautionem possidere cœpit.

4† Flo. fuerit. 5† Flo. decst possessionem.

In iuramẽto videtur excepta authoritas legis vel superioris, hoc dicit.

Paulus lib. 6. ad edictum.

LEX XVI.

Qui iurato * promisit iudicio sisti, non videtur peierasse, si ex cõcessa causa hoc deseruerit.

** Colligitur ex isto tex. no. vt quod in omni iuramento intelligitur excepta authoritas legis, & superioris, facit l. fina. in princ. ff. ad municip. in c. venientes. & ibi Cano. de iureiur. & p d. Las. ...*

k *Cautionem.*]simplicẽ sine fideiussore, cũ possidebat immobilia.

l *Obest.*]vt cogatur satisdare, ut infra vt in pos. leg. l. etiam si condemnatus. §. fi. secus si insignis calamitas & inopinata superueniat fideiussoribus vt sup. eo. l. si ab arbitro, & in ff. de interro. ac. l. de ætate. § ex causa.

m *Nec prodest.*]si ei satisdatio remittatur. & no. hic quod contrariorum eadem est disciplina, vt sup. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. l. j. in prin.

Qui iurato.] CASVS. Conueni te & cum non posses satisdare, iurasti quod tali die sisteres iudicio: tu aũt non fecisti, aliqua iusta ex causa, non videris peierare.

n *Non videtur.*]quia lex sibi remittit, vt & aliàs inf. de iu. pa. l. adigere, §. fi. & C. de nõ num. pecu. l. fi. Sed an pro vero peierat? Quidam dicunt quod nõ, quia semper dicunt inesse tacitam conditionem, nisi iusta causa interuenerit, vt hic, & C. de transa. l. si ex falsis vbi cõditionem dicunt inesse si falsa non sunt instrumenta, cuius metu trãsactio fit. Tu dic, quod peierat, sed remittitur; alioquĩ non dicitur peierare, sicut hic dicit, & pro hoc inf. de acq. pos. l. quod meo. §. si à furio so. Accur.

TITVLVS IX.

Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.

Primo ponit verba edicti. Secundo incipit exponere ea. Secunda ibi, in eadem. Subdiuide textum, quia multa duplicat. Primo ponit summarium vnum, quid sit dictum in eadem causa. Secundo illud summarium declarat per plura membra. Tertio illa membra declarat. Secunda ibi, Si desinat. Tertia ibi, Itaque. Bar.

Vlpianus lib. 7. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI quis eum, o de quo noxalis actio est, iudicio sisti promiserit, prætor ait, In eadem causa eum p 6 † exhibeo,

6† Flo. exhibere.

SI EX NOXALI causa agatur, &c.

Dictum est qualiter pro liberis satisdatur iudicio sisti, nunc qualiter pro seruis, vt & clarius apud Cuia.

SI quis eum.]CASVS. Seruus tuus damnum mihi dedit: vnde te noxali actione conuenio. debebis mihi quidem promittere ut seruum sistas in eadem cã vsque dum sententia feratur. Et videtur sistere quis in eadẽ cã, qñ ius actoris deterius non facit, nõ aliter, tu illum seruum similiter alij qui aduersus te noxaliter agit, dedisti, nũquid videris eum in eadẽ cã sistere? Dixerũt quidam quod, nõ sed secus est, qa bñ sistitur in eadẽ cã: vel si seruus tuus q dãnũ dedit, absens fuit, vel defendes seruum, vel caueb is q exhibebis eũ, cũ habebis istum seruũ, & hoc si dicas eũ in tua ptãte esse, suscipies iudiciũ sine noxæ deditione: quia teneris insolidum. Sed si seruus fuit præsens & tu absens: & cum non defenderetur, iussu iudicis accepi illum seruum, extincta fuit actio mea, cum seruus cœperit esse meus, si tu veniens petens restitutionem ad defensionem, audiris, sed mihi actio aduersus te restituitur. Viui.

o *Si quis eum.*]scilicet seruum, cuius nomine dominus conuenitur noxaliter.

p *Eum.*]scilicet fideiussorem.

a *Tunc.*] cum promittitur.
b *Iudicium*] idest sententia.
c *Eum.*] scilicet dominum qui promisit.
d *Non facit ius.*] quæ qualiter fiant, declarant sequētia Ac.
e *Promissoris.*] vt quia pro derelicto habeatur, vt differat à sequentibus, vel dic, manumissus: & sic cā ʒ inf. l. pe. in fi. Sol. verū i no. a in prin.
f *Vel actio.*] quæ datur actori. Azo. Et est amissa forte in re noxali: quia ille nō exhibuit, & sic actor nec testes eius potetūt eū cognoscere, quē exhibitū b cognouissent. Sed quō potest amitti actio cū ꝑ executorē fuerit facta quēstio? Resp. dic vt inf. de eo, ꝑ quē facti. l. si ꝑ sel.
g *Vel mutata.*] i. mutatione personę mutatur cā, vt hic, & inst. de her. inst. §. seruus āt. & no. hūc alienanti tribꝫ actionib. posse ꝓuenire. Primo ex satisdatione ad interesse, vt hic. Secūdo, quia dolo desiit possidere, tenet vtili ex cā, ex qua prius directa tenebat, ut inf. de reg. iur. l. patrem. & inf. de noxa. l. si plurium, §. si. Tertio, tenet actio in fact ū ex edicto de alie. iudic. mutā. cau. facta licet ea liberet se offerendo defensioni, vt if. de alie. iud. mutan. cau. fac. l. 3. § fi.
h *Itaque si quis.*] seruus promissus iudicio sisti. Accur.
i *Venditus.*] alicui, q nō sit de foro ꝓmissoris: tunc fieret conditio melior: cū ꝯ venditorem & cōtra emptorem agere possit. Accur.
k *Potentiori.*] q a potentiorib. pares &c. vt if. de al. iud. mu. cā fac. l. 3. in prin.
l *Sed & si deditus.*] s. alicui agenti noxaliter.
m *Cum noxæ.*] malo cū est: & in hoc solo ſm quosdā reprehēdit, inf. l. px. nō aūt dicit ibi an videat sisti in eadē cā vel nō sic dn̄e tunc distingui, an potentiori sit datus ꝑ noxa: vt tūc non uideatur sisti in eadem causa, vt hic alias sic: sed melius est vt dicam corrigi totum, vt videatur, l. in eadem causa sistere, si bona fide dederit pro noxa, s. ex necessitate: & cui se teneri sciebat: huic autem cui cauit, nesciebat adhuc, vt inf. de noxa. l. si quis a multis. Quid autem si vtrique se teneri sciebat? Resp. præuenienti s. ad sententiam debuit dare: alias in dolo versatur, vt infra de eodem. l. quædam. §. is autem.
n *Puto.*] & malè, & infra l. prox.

a Dic vt ibi nō gl. j. soluit illud cō trarium.
1 † Alias sisti re quid.
2 † Vel & puto verius cā uenire.
3 † Vel desisti sistere.
b Istā gl. dicit sing. Bal. ad hoc, ꝙ exhibenda est persona delinquentis vt cognosci possit idem voluit B. in l. 2. ad exhi. B.
4 † Vel. vel si pari.
5 † Alias, cœperit esse in duriore.

in qua tūc a est, donec iudiciū b accipiatur. In eadē cā 1 † quid sit videamus, & puto 2 † cū c verius in eadē cā sistere, 3 † qui ad experiundū non facit ius d actoris deterius. ¶ Si desinat seru e esse ꝓmissoris, e vel actio f amissa sit, nō videri in eadē cā statum, Labeo ait: 3 † veluti nec si qui pari loco erat in litigando, cęperit esse 4 † duriore, vel loco vel persona mutata. g Itaque si quis h ei, qui in foro promissoris conueniri non pōt, vēditus, i aut potentiori k datus sit, magis esse puta vt non videatur in eadem causa sisti. Sed & si noxæ deditus l sit, Ofilius nō putat in eadem causa sisti, cum noxæ m deditione cęteris noxalem actionem perimi putet. n

Paulus lib. 6. ad edictum.

LEX II.

SEd alio iure o vtimur, nam ex præcedentibus causis nō liberatur noxæ deditus: perinde enim noxa caput sequitur, ac si venisset.

Iste §. diuiditur in duas partes. Primo loquitur, quādo dominus conuentus noxali erat præsens & seruus absens. Secundo loquitur econtra, quando seruus erat præsens, & dominus absens. Secunda ibi, Si seruus. Itē prima diuiditur in alias: quia primo ponit tria priuilegia quæ habet dominus. Secūdo ponuntur duæ causæ, in quibus amittuntur dicta priuilegia. Secunda ibi, Si verò falso. Item secūda pars principalis diuiditur in tres partes, quia primo ponitur de remedio agentis, quod habet rescissa datione pro noxa ei facta per iudicem. Secunda secundæ incipit ibi, Sed causa cognita. Tertia ibi, Actori, & h. d. in summa. Si dominus sit præsens & noxaliter conuenitur ex delicto serui absentis: si dominus illum seruum esse in sua potestate fatetur, alterum de tribus eligere debet. uel promittere iudicio sisti seruum, uel iudicium noxale suscipere: uel cauere de dando eum pro noxa cū ad manum eius peruenerit. Si uerò domino absente præsens seruus non defenditur, iussu iudicis ex primo decreto, deinde ex secundo capitur pro noxa. domino autem reuertente ex causa succurritur: & datio seu noxæ deditio rescinditur: & noxalis actio restituitur agenti, h. d.

¶ Si absens, sit seruus pro quo noxalis actio alicui competit: si quidem dominus non negat in sua potestate esse, compellendū putat Vindius, vel iudicio p eum sisti promittere, vel iudicium accipere: q aut si nolit defendere, cautum eum cum primum poterit se exhibiturū. r Si vero * falso neget in sua potestate s esse, suscepturum iudicium sine noxæ deditione. t Idque Iulianus scribit, & si dolo fecerit quo minus u in eius esset potestate. ¶ Sed si seruus præsens est, & dominus abest, nec quisquā seruum defendit x ducēdus erit iussu prætoris: sed causa cognita domino postea dabitur defensio ꝗ vt Pomponius & ...

o *SEd alio iure*] si absens sit seruus pro quo cautum non est adhuc. Accursius.
p *Vel iudicio.*] ad quid sistetur hic seruus in iudicio? & ad quid prodesse potest? Respon. si dn̄s certus est de maleficio, ꝙ non sit a seruo commissum, permittitur statim iudicium accipere: si vero de hoc is non cogitur præcipiti festināne rn̄dere ꝓ seruo: q a ignorat q d respondeat pro seruo: sed ne fugiat seruus, cauere det se exhibiturū seruū i iudicio, ad hoc, vt de facto rn̄deat. negando vel ꝯfitendo, vt C. de qō. l. interrogari, & forte credit confessioni serui, vt inf. de ꝓba. t. cū ꝓbatio, & inf. de test. l. serui. q a in noxali cā pœniteri seruo, vt q ꝯ iōne faciat deteriorē, ut if. de ui & vi ar. l. j. §. ꝙ ergo adijcit. nisi aduersarius ꝯni e ne gatiue, vel esse ʒ ad confessioni paratus sit ꝓbare: q a veritas seruorū nō est omnino credendū, ut inst. de qō. l. 1. § quōni. aut ē certus ꝙ cōmisit delictū, & hic locū tertius casus ſm Azo. vt iq. tur si nolit.
q *Accipere*] s. statim defendēdo seruum.
r *Exhibiturum*] itē cauet se sisturū suum, vt inf. de noxa li. & l. non solum.
s *In sua potestate.*] i. facultate, vel facilitate exhibendi eum.
t *Sine noxæ deditione.*] hoc si alio modo q̄ per iusiurandum sit probatum ut inf. de iureiur. l. cum quis in princ.
u *Quo minus.*] i. vt nō vt manumittēdo eū dolo, vel interficiendo ipsum. ut inf. de do. l. arbitrio. §. non tū secus si non dolo vt inf. l. pe. quia verus dn̄s manumisit, vt ibi no. sed si alienauit, adhuc redimere poterit qui dolo malo alienauit: nā sine noxæ deditione condemnabitur, vt infra de noxa. de illo, & l. el. ctio, §. itē si ex pluribus ar. cōtra inf. de iu. l. si fundus. & l. si quando quis. §. hæres.

ADDITIO. Tu dic quod ibi per alienationem non tollitur potestas soluendi quæ ante competebat: quia non alienauit eum dolo: nam in l. si fundus, alienatio facta fuit de voluntate legatarij, in l. si quando. §. hæres, fuit ex potestate iuris. Vel solue aliter, & dic quod hic res desijt esse, quia eum interfecit, vel manumisit, secundum Bar.
x *Defendit.*] nec enim defendit, qui duci patitur: licet sit arg. contra infra, de procu. l. ... §. ...

e Ista gl. reputatur valde singularis secundū Pa. de Ca. ꝙ si confessioni vnius stetur in præiudicium alterius ex forma legis vel statuti ille potest contrarium probare posset enim suam reuocare cōfessionem suam per restitutionem.

* Ad intell. huius vi. Bal. in l. si finita §. Iulianus. de damn. inf.

Vindius scribunt) ne ei absentia sua noceat. a Ergo 1 † actori actio restituenda est perempta, eo quòd ductus seruus in bonis b eius esse cœperit.

Forma decreti quod interponitur cōtra fructuarium, est vt ei vsusfructus persecutio denegetur. Bart.

Vlpianus lib. 7. ad edictum prouinciale.

LEX III.

SI cum vsufructuario * noxali iudicio agetur, isque seruum non defenderit, denegetur ei per prætorem vsusfructus persecutio. c

Qui alium ex necessitate defendit: videtur suo nomine esse in iudicio, hoc dicit.

Caius lib. 6. ad edictum prouinciale.

LEX IIII.

SI cum vno ex dominis noxali 2 † iudicio 3 † agetur, an pro parte d socij satisdare 4 † debent? e Sabinus ait, non debere: quia quodammodo totum suum hominem 5 † defendere debeat, cui insolidū defendendi necessitas f 6† est: nec 7 † audiatur si pro parte paratus sit defendere.

Si seruus sistatur liber factus in causis criminalibus, non videtur in eadem causa sisti, nisi ei libertas fuit annexa: secus in ciuilibus noxaliter intentatis.

Vlpianus lib. 47. ad Sabinum.

LEX V.

SI seruum in eadem causa sistere quis 8 † promiserit & liber factus g si tatur: si de ipso controuersia est, capitalium actionum, iniuriarumq; nomine non rectè sistitur: quia aliter * de seruo supplicio 9 † & verberibus de iniuria 10† satisfit, aliter de libero uindicta h sumitur, vel condemnatio pecuniaria. Quod autem ad cæteras noxales i causas pertinet, etiam in meliorem causam videtur peruenisse. k

Paulus li. 11. ad Sabinum.

LEX VI.

SEd si statuliberum l sisti promissum sit, in eadem causa sisti videtur: quamuis liber sistatur, quod implicitus m ei casus libertatis fuerit.

a *Noceat.*] vel prosit, vt infra quibus ex cau. ma. l. j. & l. videlicet. & sic per restitutionem.

b *In bonis.*] ex hoc reprobatur sententia Ioan. qui dicebat missum in possessionem ex secundo decreto vsucapere, & non statim dominum esse. hic enim fuit seruus eius, vnde ei amissa actio restituitur ob hoc quod in eum casum peruenit a quo incipere non potest, vt infra ad l. Aquil. quia in eum. nos autem dicimus ipsum statim dominum, si inferat dominus q patere noluit, alioquin vsucapit vt infra de dam. infec. l. prætoris offi... etiam sciens alienū vt infra de nox. l. & generaliter. l. ē not. hic actionem semel extinctam resuscitari. argu. contra uita de solu. l qui res, §. aream.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij dic, secundum Bart. q ...cat illa quæ restituitur absenti, dicit valis, ita illa quæ præsenti, contra quē petitur restitutio: & sic non est eadem quæ resuscitatur, vt C. si aduer. tran. a. l. 2.

SI cum vsufructuario.] CASVS. Tu habebas vsumfructū in seruo, pro quo te noxaliter conueni; tu non defendis istū seruum, amittis quidem vsumfructum. Viuianus.

c *Persecutio.*] & dabitur victori, ut inf. de noxal. si ex duobus §. i.

SI cum vno.] CASVS. Plures erant domini cuiusdam serui, qui mihi damnum dedit, conueni unum ex dominis, non poterit quidem iste dominus pro parte sua tantum satisdare, sed & pro parte socij satisdare tenetur, s. iudicio sisti. & pro sua satisdationem in totū satisdat. vel dic de iud. sol. quod non satisdat, cum non totus suus reputetur, nec conuentus de re sua satisdat iud. solu. & sic duobus modis ponitur casus. Viuianus.

d *Pro parte.*] pro sua, non etiam iure veteri, cum sit personalis, vt instit. de satisd. §. j.

e *Satisdare debet.*] scilicet iudicatum solui, quasi alieni rei defensor, vt inf. de procur. l. si minor. in fi. nam iudicio sisti seruum & se semper debet cauere: etiā si totus esset suus ut sol. eo. l. 2. §. si absens, nisi possideat immobilia: quia tūc non semper, vt supra tit. j. l. sciendum, in princip. Vel dic, quod loquitur de cautionibus iudicio sisti, & quod dicit non debere, scilicet pro parte, sed in totum, cum etiam hoc probet sequens littera, sed secundum primum intellectum in nullo satisdat.

f *Necessitas.*] scilicet post lit. contest. nam ante suam partem cedendo liberatur, ut infra de noxa. l. seruus communis. Item no. quod commune est, meum est, vt infra de le. j. serui electione, § j. & § 2. & l. Stichum, & infra de uerbo. sig. l pupillus, §. fi. Sed arg. contra. infra quando appella. sit. l. j. §. in propria. Item arg. contra. infra si pars hære. pe. l. permittendum.

ADDITIO. Tu dic, quod hic in indiuiduis: ibi in ijs, quæ recipiunt diuisionem, hoc est, hic loquitur respectu indiuisibilis defensionis: ibi loquitur respectu indiuisibilis proprietatis, secundum Bal. hic.

SI seruum.] CASVS. Egi aduersus te nomine serui tui publico iudicio: & tu promisisti sistere in ea sē causa. & si exhibes eum liberum, verum videatis exhibere in eadem causa, quæritur? & respon. quod non quia aliter seruus q liber punit: sed quo ad priuatas causas bene uideris in eadem causa sistere. Sed si promisisti Stichum statuliberum in eadem causa sistere, tu autem exhibes eum liberū: uideris quidem in eadem causa sistere ... h. d. cum l seq.

g *Factus.*] à domino nō a promissore, quia promissor non erat dominus, ut infra de verborum obliga. l. si seruum, § si autē, & sic nō obst. sup. eo. j. § si detinat. u. l ibi criminalis erat accusatio, ut in princ huius l. uel refert dolo sē, uel ... ut no. supra l. 2 § j.

h *Vindicta.*] quæ vindicta s. corporalis nō ita imponitur seruo, ut libero, quia acrius, vt infra ad l. Cor. de fal. j in fi. & infra de incend. ruin. nauf. l. Pedius. Item condēnatio pecuniaria nō imponitur seruo, ut inf. de accusa. l. hos accusare, § omnibus. Sed hic timor nō uidetur necessarius: cū semper inspiciatur in condemnationib. cōditio personæ, q fuit tempore commissi criminis, non sententiæ, ut infra de pœ l. j. in prin. quæ est contra. Sed hic de publicis, ibi de priuatis criminibus: nec obquod de actione iniuriarum hic dicitur, quia sic intelligitur quando de iniuria publico iudicio agitur, vt C. de famo li. l. j. & de iniur. l. iniuriarum causa, vel dic, quod hæc per illam corrigitur, uel hic secundum æquitatem, quæ mitigabat pœnas, ibi secundum ius strictum, quod ... verior est.

i *Noxales.*] vt quando agitur pro priuato crimine scilicet.

k *Peruenisse.*] & ideo sistere videtur in eadem causa, quia de noxali est facta directa, ut inst. tit. de noxa. § omnis autem. Item nota, quod liberatur quis faciendo plus quam debet, etiam ... argumentum contra instit. de actio. § præterea. & infra de usu & hab. l si. Sed hoc intellige, quia in eadem causa & forma exhibete, uidetur ut infra de dolo. l. Paulus respon.

l SEd si statu liberum.] statuliber est seruus ille cui libertas sub aliqua conditione est relicta, ea scilicet pendente, ut infra de statu li. l. j. Accur.

m *Implicitus.*] idest annexus, quia ut liber puniendus est infra de pœn. l. moris, in fine, & infra de quæstio. l. statuliber. & hoc si deliquit in statu libertatis: si autem prius, tunc punitur ut cæteri serui, ut infra de statuliber. l. statuliber a cæteris, & facit, infra de fideicom. lib. l. cum verò. in princip.

1† Flo. & alij sic.

** Concord. tex. in leg. hoc amplius, in § fin. eum l. s. q. & l. si finita § si qua sunt ... & § si de vectigalib. ff. de dam. infec.*

2† Flo noxali agetur.
3† Flo deest iudicio.
4† Fl. deberet.
5† Defendere eum.

6† Flo. esse.
7† Audietur.

8† Flor quidem.

** Not. iuncta gloss. q acrius puniuntur serui in delictis quam liber conco. tex. in l. in seruorū ff. de pœn. tex. in l. Pedius de incend. ruin. nauf. ff & l. 3. § 1. ad legē Cor. de Sica. ff idem etiam dicimus de ignobili: quia plus punitur quam nobilis. B in l. quidā ff. de pœ. Bar. in l. nemo de summa Tri. & fide Catho. C gl. ... ad ...*

9† Flor supplicium.
10† Flor deest de iniuria.

DE EO PER QVEM FACTVM ERIT quo minus quis, &c.

Sed nonne superfluit hic titu. per illum supra ne quis eum qui in ius voca. est, vt exim? Respon. non, quia in quatuor hic ab illo differt. Primo, quia ille non habet locum, nisi vbi vis facta est quo minus sistat, vt eod. tit. l. 1. & 3. in princ. & §. exinde: hic autem habet locum etiam sine vi, vt infra eod. l. 1. §. dolum. Secundo, quia ille non consulit nisi vocanti ad ius, idest actori, vt probari potest per l. 2. eiusdem tit. & per l. 3. §. eximere: hic autem etiam vocato, vt in hoc titul. l. 1. §. si reus, in fi. & vocantis, vt infra eo. l. fin. in princip. & §. sed & si stipulater. Tertio, quia illo agitur ad interesse, vt infra eod. l. fin. in principio illo, quanti in litem iuratum est, vt infra eod. tit. l. pen. §. 1. Quarto, quia hic locum habet post vocationem & satisdationes receptas: ille ante: vt patet ex ordine titulorum, qui est seruandus, vt supra de statu hom. l. 2. Accursius. Et ad breuis tit. declarationem, vt Cuiac. hic, & ad li. 25. tit. 6.

1 † *In iudicio Flor.*

2 † *Suos seruos &c.*

3 † *Fl. retinuerit.*

4 † *Flo. sistat.*

5 † *Flo. committeretur.*

6 † *Flor. dicto.*

TITVLVS X.

De eo per quem factum erit quo minus quis 1 † iudicio sistat.

In eum, cuius dolo factum est quo minus quis in iudicio sistat, datur actio ad interesse. Bart.

Vlpianus lib. 7. ad Edictum.

LEX PRIMA.

Aequissimum putauit prætor, a dolum eius coercere, qui impedit aliquē iudicio sisti. Fecisse autem dolo malo non tantū is putatur, qui suis manibus, vel per 2 † suos b retinuit: 3 † verum qui alios quoque c rogauit vt eum detinerent, vel abducerent, ne iudicio 4 † sisteret, siue scientes, siue ignorantes q d esset quod committeretur. d 5 † ¶ Dolum autem malum sic accipimus, utquis uenienti ad iudicium aliquid pronunciauerit triste, propter quod e is necesse habuerit ad iudicium non venire, teneatur ex 6 † hoc edicto: quamuis f quidam putent sibi eum imputare debere, qui credulus fuerit.

Non videtur interesse eius qui aduersus obligationem tutus est exceptione. Bartolus.

¶ Si reus dolo actoris non 7 † stiterit, non habebit reus aduersus eum ex hoc edicto actionem: cum contentus g esse possit exceptione, si ex stipulatu conueniatur de pœna, quod ad iudicium non venerit: aliter, atque si ab alio h sit impeditus: nam actionem propositam aduersus eum i exercebit.

Quando plures tenentur ad interesse, vnius solutio liberat alium. Bart.

¶ Si plures dolo fecerint, omnes tenentur: sed si vnus præstiterit pœnam, K cæteri liberabuntur, cum nihil intersit.

¶ Serui nomine l ex hac causa noxali iudicio agēdum omnes consentiunt.

¶ Et hæredi datur hæc actio, 8 † sed non ultra annum: m aduersus hæredem autem hactenus puto dandam, 9 † vt ex dolo defuncti hæres n non lucretur.

Ex facto serui dominus tenetur sciens in solidum, alias noxaliter. Bartolus.

7 † *Fl. steterit, & male, pro quo vide Gel. lib. 2. noct. Atticar. ca. 14. vt & inf. hoc tit. sæpe. stetit, pro sistit.*

8 † *Flo. dedit hac.*

9 † *Adsimmit Flor.*

A *Equissimū*] CASVS. Vocauit te ad ius: & cum deberes certa die venire ad iudicium, quidam impediuit te quo minus ad iudicium venires: tenetur quidē ille eximens si dolo malo faciat per se, vel per alios, unde si aliquis tibi aliquid iuste denūciet, hoc edicto tenetur. Vnde pone quòd dolo mei actoris non fecisti: non poteris quidem me conuenire: sed si conuenio te ad pœnam, habebis exceptionem. Item si seruus tuus exemit debitorem meum ne ueniat in ius, teneberis actione noxali. Consequenter dicit, quod hæredi vocantis intra annum datur hæc actio in factum. Itē datur contra hæredem eximentis in id quod peruenit ad eum ex dolo defuncti qui exemit. Viuianus.

a *Prætor*] in quodam edicto cuius verba non habemus.

b *Per suos.*] scilicet se seruos.

c *Alios quoque.*] nota quod qui propter alium facit, ipsemet fecisse videtur, vt infra ad legem Aquil. l. liber homo, & infra de ui & ui arma. l. j. §. deiecisse, & supra de iurisdic. omnium iud. l. si quis id §. pen. & supra ne quis eum qui in ius voc. l. si per alium, in princ. & de admin. tu. l. ita tamen, §. gessisse.

d *Committeretur.*] i. quod fieret, vel quod detineretur. arg. contra infra de acquir. hære. l. cum quidam, §. pen.

e *Propter quod.*] idest si fuisset verum, non habebat iste necesse venire, vt supra de in ius voc. l. 2. in fi. & facit inf. de vi & vi arma. l. vim facit.

f *Quamuis.*] istud quamuis non correctiuè est intelligendum, sed aduersatiuè tantum: licet enim nimium credulus fuerit in culpa, eximens tamen fuit in dolo. unde doli ad culpam nō est bona compensatio, ut infra ad legem Aquil. leg. item si obstetrix. in fine. & l. qui foueas, §. hæc tantum actio. & l. si putator. quamuis culpa cum culpa, dolus cum dolo cōpensetur, vt infra eodem, l. finali, §. penultimo. Item no. hic non debere aliquem esse nimis credulū, vt infra de in rem ver. l. 3. §. sed si sic accepit C. de acceu l. fi. in princi. & infra quod fal. tu. aut. si id inquit. argu. infra de lib. leg. l. quod mihi. Accur.

g *Si reus contentus.*] no. contentum exceptione, sic infra vt in poss. leg. l. j. §. fi. debitori. arg. contra infra de liber. leg. l. quod mihi. Accur.

h *Ab alio.*] scilicet priuato, secus si a magistratu, vt infr. eo. ti. l. secunda, §. fi. & l. 3. Azo.

i *Aduersus eum.*] s. aduersus se exemptum exercebit contra eximentem, ut quod reddit actori, consequatur ab eximente, ut infra titu. j. l. tertia, & secundum hoc dic propositam actionem, scilicet in genere, non in specie. cum altera sit ex stipulatu ad pœnam, altera in factum ad interesse. Vel dic propositam actionem, scilicet in edicto, vt infra eod. l. fi. in prin.

K *Pœnam*] idest interesse, vt hic subijcit, quæ pœna est regulariter respectu soluentis, non recipientis: si autem ex vtraque parte esset pœna, unus aliū nō liberaret, ut infr. ad l. Aquil. l. item Mela. §. si plures, & sup. de iurisd. om. iudi. l. adeo. & su. ne quis eum qui in ius voc. l. pen. §. fi. & l. 6. q̄ sunt contrariæ. fallit in casu, ubi licet sit pœna hincinde, tamen unus soluendo, alium liberat, vt infra quod met. cau. l. si cum ex. §. fin. & l. seq & facit ad hunc §. infra quod vi aut clam. l. semper, l. si sepulchro. & infra de leg. j. l. si ex toto. §. si ita scripturi.

l *Serui nomine.*] qui dolum adhibuit quo minus quis in iudicio staret. Accur.

m *Non vltra annum*] q. si nihil ad eum eximentem peruenit, alias sic, ut inf. de actio. & obligatio. l. in honorarijs.

n *Hæres non lucretur.*] sed qualiter ad hæredem ex hoc maleficio aliquid peruenire pōt? Rñd. pone quod rem meam possidet, & usucapis: & postea instituit te aliquis hæredē, & rogauit vt eandem alicui des: adita hæreditate conuenio te rei vend legatarius volens rem habere, vt compleatur usucapio dolo fecit ne hæres in iudicio esset, sicque completa est usucapio, & rem sibi legatam habet, sic ergo agitur contra hæredem legatarii, q a propter maleficiū defuncti hēt q alias non habet, idest occasione maleficijs commenio heredi secundum Azo, vel dic breuius, qd aliquis

exemit per pretium: quod pretium ad hæredem peruenit. Vel dic, quod fideiussor reum exemit: & sic ad hæredem fideiussoris liberatio peruenit, vt infra de do. l. in hæredem, & l. itaque, & infra quod me. cau. l. illud. Item ei ꝙ hic dicit, non dari in hæredem, est contra infra de dam. infec. l. si quis missum, §. actio. sed ibi ad hæredem videtur peruenisse, cum hæres possit offerendo cautionem euitare actioñ vel aduersarium recipiendo: vt infra ne vis fiat ei qui in pos. mis. l. j. §. j. & §. fi.

S*I actoris*] CASVS. Vocaui te ad ius: & cum certa die sistere deberes, illa die seruus meus te impediuit quo minus sisteres: me sciente, si conueniam te ad pœnam, habebis aduersum me exceptionem doli. Si verò hoc ignoraui, potero illũ seruum dare tibi pro noxali. Item potest poni in persona alterius. Viuianus.

a *Ne ex dolo.*] Nota quem non debere ex suo dolo vel quasi suo lucrari: vt infra tit. 1. l. si duo: & infra de rece. ar. l. ita demum, & supra l. proxi. §. si reus. Item facit ad hanc l. infra de noxa. l. 1. & C. de noxa. si seruus, & infra de fur. l. si seruus communis, in princ. & supra ne quis eum qui in ius voc. l. j. in princ.

b *Ipse.*] scilicet dominus.

E*X hoc edicto.*] CASVS. Feci te vocari ad ius: & tenebaris mihi temporali actione: & iudex præcepit tibi vt tertia die sisteres, tenebitur Titius mihi qui exemit, ad omne interesse meum, & in id quod perdidi per actionem amissam, & hoc per actionem in factum: sed si Titius non potest mihi satisfacere, restituetur mihi actio amissa in te veterem debitorem. Sed pone ꝙ Titius me impediuit venire ad iudicium: & Mæuius te impediuit, ego potero aduersus Titium, & tu aduersus Mæuium agere. Sed pone: impediui te, & tu me, compensabitur dolus meus cũ tuo. Sed pone tu dedisti mihi fideius. qui promisit te sistere, cum te ad c. conuenirem. & si non stes, promisit. 50. nomine pœnæ. Sempronius postea impediuit quo minus stares, potero quidem aduersus Sempronium in c. agere, a fideiussore nihil minus quinquaginta consecuturus.

c *Ex hoc edicto.*] quod non habemus, nisi vt colligitur ex rubrica.

d *Quanti actoris.*] nec minus competit ipsi reo auxilium: vt supra eod. l. 1. §. si reus. Accursius.

e *Acquirat.*] Sed nonne perpetuata est actio etiam secundum has ll. vt infra de act. & obl. l. constitutionibus, & C. de præscr. triginta anno. l. cum notissimi. in princip.

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX II.

SI actoris seruus domino sciente, & (cum possit) non prohibente, dolo fecerit quo minus iudicio sistam, Ofilius dãdam mihi exceptionem aduersus dominum ait: ne ex dolo [a] serui dominus lucretur. Si verò sine voluntate domini seruus hoc fecerit, Sabinus noxale iudicium dandum ait: nec factum serui domino obesse debere: nisi hactenus, vt ipso careat, quando 1 † ipse [b] nihil deliquit.

Si impeditus venire ad iudicium cum tempore liberetur, contra impedientem actio datur: & si non fuerit soluendo, in pristinum debitorem actio restituitur. h. d.

Vlpianus 2 † lib. 2. digest.

LEX III.

EX hoc edicto [c] aduersus eum, qui dolo fecit, quo minus quis in iudicium vocatus sistat, in factum actio competit, quanti actoris [d] interfuit eum sisti. in quo iudicio deducitur, si quid amiserit actor ob eam rem: veluti si reus tempore dominium rei interim sibi acquirat, [e] aut actione liberatus est. 3 † ¶ Planè si is, qui dolo fecit, 4 † quo minus iudicio 5 † sistatur, soluendo nõ fuerit, æquũ erit aduersus ipsum reum restitutoriam actionem [f] competere: [g] ne propter dolum alienũ reus lucrum faciat, [h] & actor damno afficiatur.

Hæc actio potest actori, & etiam reo simul contra diuersos competere. h. d. Bar.

¶ Ex 6 † si * stipulator dolo Titij, & promissor dolo Mæuij impeditus fuerit, quo minus iudicio sistatur: 7 † vterque aduersus eum, cuius dolo impeditus fuit, actione in factum [i] experietur.

Dolus cum dolo compensatur. Bartolus.

¶ Sed si 8 † stipulator dolo promissoris, & promissor dolo stipulatoris impeditus fuit, 9 † quo minus ad iudicium venirent, neutri eorum prætor succurrere debebit: ab vtraque parte dolum 10 † dolo compensando. [k]

Hæc actio contra impedientem datur ad interesse, licèt promissio fideiussoris minorem quantitatem contineat. Barto.

¶ Si a fideiussore quinquaginta stipulatus fuero, [l] si in iudicium reus non venerit, petiturus à reo centum: & dolo malo 11 † Sempronij factum fuerit, ne in iudicium reus veniat, cẽtum à Sempronio consequar. [m] tanti. n. mea interfuisse videtur, quia si venisset in iudiciũ, actio nihil in 12 † centum aduersus eum, vel hæredem eius competebat: licet fideiussor minorẽ mihi summam promiserit.

Respon. ibi conuentus fuit precibus porrectis tranquillitati principis: vt C. quando li. prin. da. l. 1. & 2. vel quod est tutius, hic non fuit conuentus per executorem: sed per simplicem denunciationem aduersarij, cui satisdedit quòd ad causam veniret. Vel dic, quòd iure veteri non perpetuabatur per executorem, argu. n. supra de offi. præt. l. senatusconsultum, sed fiebat transitoria ad hæredes, & sic loquitur lex illa, constitutionibus, & l. cum notissimi, & l. sicut C. de præscr. 30. an. est ius nouum, sed sola contestatio interrumpebat olim actionem: vt in l. senatusc͂sultum. Vel dic vt diximus infra. ex quib. caus. mai. l. ait prætor. §. fi. & l. seq.

f *Actionem vtilem.*] quæ primo erat directa, habita restitutione in integr. ex clausula generali. Vel dic directam, quia ipso iure non fuerat amissa: vt inf. de act. & oblig. l. obligationum fere. § placet.

g *Competere.*] facit infra de leg. 1. l. planè. §. 1. in fi. & infra de instit. l. 2.

h *Lucrum faciat.*] facit infra, quod metus causa. l. si cum exceptione. §. Pedius, & infra de reg. iur. l. non debet, & l. alterius circumuentio.

i *In factum.*] quæritur qualiter hoc casu reus aduersus eum, cuius dolo factum est quo minus sistat in iudicio, actionem habeat. Item, quid per eam consequi possit, cum hoc edictum interesse contineat. Eius autem nihil interesse videtur, cum actori non teneatur ex stipulatione iudicio sisti: quia per eum non est factum quo minus stetisset. Nam & si venisset, non esset cum quo litigaret, secundum M. vt infra de arbi. l. arbiter calendis, sed fortè aliud erat in hac stipulatione iudicio sisti, argu. infra tit. j. l. 2. §. fi. & l. seq. secundum H.

k *Dolo compensando.*] not. dolum dolo compensari: vt infra de dolo, l. si duo. & infra de contrahen. empt. leg. si dominum. in fi. Item delictum cum delicto, vt infra solut. matrim. l. viro. Item negligentiam cum negligentia, vt infra de compensa. l. si ambo, in princip. Item pœnam cum pœna, vt infra de reg. iur. l. cum par. §. fi. non autem pudicitiam cum pudicitia, vt infra ad legem Iul. de adul. l. 1. §. si publico, & l. si vxor. §. iudex.

l *Stipulatus fuero.*] s. nomine pœnæ Accur.

m *Consequar.*] sed hoc videtur falsum esse in eo casu: cum enim actor à reo fuerit stipulatus iudicio sisti, & reus à Titio impediatur, atque ideo actio expiret: habet ergo actor aduersus reum liberatum actionem ex stipulatu ad interesse: vt supra. si quis in ius voc. non ier. l. fi. &

1 † Aliàs, quoniam.

2 † Fl. Iulianus.

3 † Fl. fuerit.

4 † Fl. fecerit.

5 † Fl. in iudicio.

6 † Aliàs, sed & si & aliàs, sed si.

* Concor. tex. in l. viro atque vxore, & in l. cũ mulier. §. sol. ma. per ca. no. in c. intelleximus de adul. facit glo. in c. cupientes in ver. malignantium. de elec. in 6. per Doc. in c. sicut de iureiur.

7 † Aliàs, sistat vterque aduersus.

8 † Fl. si & stipulator.

9 † Fl. fuerit.

10 † Fl. dolum dolum.

11 † Fl. dolo malo.

12 † Fl. de eo sit in.

l. 6. & infra tit. 1. l. 2. §. fi. & l. 3. vnde non debet teneri is qui impediuit? Resp. licet reus teneatur: nihilominus tamen & ille, nam ex diuersa causa tenetur: & interest actoris plures habere debitores: vt infr. de lib. leg. l. si quis deced. ns. § si vno tamen soluente alius liberatur, cum ad interesse agitur: vt supra eo. l. 1. §. si plures. a Itē potest esse quod reus non promiserit: vt hac l. sed si exegero interesse ab eximente, an possim exigere quinquaginta à fideiussore? Resp. non videtur: vt infra titu. 1. l. si duo. §. itē si duo. Vel dicas, quod vtrumq; præstatur: nec enim pœna fideiussoris releuat ipsum eximentem ab interesse, nec econuerso, quia ob delictum suum soluit eximens. Vel dic, quòd fideiussor non erat soluendo, sed melius est, vt dicamus creditorem habere pœnam ex suo prouidenti animo: & ideo actorem non impediri centum petere ab eximente, quia tantum sua interest: nec contra videtur infra de act. empt. l. prædia. quæ est contrarium ex diuersis causis pendent obligationes eximentis, & fideiussoris. at fideiussoris & rei seu sortis & pœnę ei accedentis non, vt in l. prædicta, nec dicat quis hunc fideiussorem liberatum propter reum: & sic propter eximentem, qui succedit loco rei in interesse toto, nam ex alia causa, quàm reus, tenetur eximens: imo ideo dicitur teneri, quod reus liberatur. Azo.

contestatur, nam illa die cum effectu promittitur iudicio sisti, sic infra, de actio. & obl. l. cum quis. & sic ablatiuus, quo, & accusatiuus, quem, eundem diem supponunt. Vel breuius, & pro etiam ponitur: & erit idem.

c *Onerosa.*] nota, iudicem b id debere facere quod non sit partibus onerosū. sic in Auth. de appella. §. 1. col. 8.

TITVLVS XI.

Si quis cautionibus 1† iudicio sistendi causa factis, non obtemperauerit. *

Absenti ad veniendum pro singulis viginti milliaribus vnus dies est statuendus. Bart.

Caius 2† li. 1. ad edic. prouin.

LEX PRIMA.

Vicena milia passuum * in singulos a dies dinumerari prætor iubet, præter b eū diem quo cautum promittitur: & eum 3† in quem sistere in iudicium oportet. nam sanè talis itineris denumeratio neutri litigatorum onerosa c est.

Per transactionē à cautione de iudicio sisti contingit liberatio; & si erat cōmissa, paratur exceptio.

Vlpianus lib. 74. ad edictum.

LEX II.

Non exigimus reum iudicio sisti, si de negotio propter quod iudicio sisti promiserit, fuerit transactum: d sed hoc ita, 4† si prius id negotium transactum fuit, quam sisti e oporteret. Cæterum si postea transactum est, exceptio doli opponi debet. f Quis enim de pęna g promissa 5† laboret post negotium [illegible]

SI QVIS CAVTIONIBVS IVDICIO sistendi causa factis, non obtemperauerit.

Nota quòd superiora edicta locum habent quando dolo vel vi alterius factum est quo minus quis in iudicio sistat: hoc autem quando per casum fortuitum. Demonstraturque in hoc titu. committi pœnam stipulatione comprehensam aduersus promissorem, qui deseruit promissionem iudicio sistendi causa factam, modò non excedat duplum: hic enim est modus legitimus pœnæ in casibus certis: in incertis verò modus pœnæ datur prætoris arbitrio, at deserentem excusant certæ causæ quæ hoc titu. explicantur. Cuiacius.

Vicena millia.] CASVS. Feci te ad ius vocari; tu petis spatium, quia vis ire domum: debet quidem iudex dare 20. milliaria pro singulis diebus; nec computabitur dies in quo fuit interposita stipulatio; nec dies in quem statutum erit. Viuianus.

a *In singulos.*] id est pro singulis diebus dantur 20. milliaria. mille enim passus faciunt milliarium, vt hic, & infra de verbo. signif. l. si itinere, & l. mille passus, & Instit. de excu. tuto. § qui autem. Sed videtur hoc stare non posse, nam aut litigatores conuenerūt de certa die, & tunc id seruabitur; vt infra de verb. obl. l. continuus. §. cum ita. in fi. de verb. sign. l. p. aut non; & tūc iudex suo arbitrio statuet, vt sup. qui satisd. cogan. de die? Respond. in arbitrio iudicis est; vt secundum hanc l. ipse distribuat; in hoc enim versatur eius arbitrium. vel dic, hoc spatiū datur ad veniendum, aliud datur spatium ad deliberādum pro arbitrio iudicis. Item hic in iudicijs; in contractibus secus; vt dicta l. continuus. § cum ita. licet in contractibus quidam dicant idem.

b *Præter eum.*] id est, dies ille non debet numerari in quo ille promittit iudicio sistis; & ille similiter in quo sistere debet. Vel aliter, ille dies non debet ei numerari in quo ille promittat cautum fore; subaudi & cum effectu; scilicet etiam in quo sistere debet in iudicio, hoc est eo die quo lis

N *On exigimus.*] CASVS. Vocaui te ad iudicium: & promisisti sub pœna statuta, & certa die stare debebas: transegisti ante diem qua sisti oportebat, non teneris amodo sistere, nec pœnam, si non sistas, præstare, sed es ipso iure liberatus. Item si post diem qua sistere debebas, transegimus, habebis quidem aduersum me exceptionē, si te conuenio ad pœnam.

¶ *Si quis.*] Tu in iudicio non stetisti, quia magistratus factus fuisti, vel quia subijsti aliud munus, habes exceptionem si conueniam te ad pœnam. Item fuisti vocatus vt ferres testimonium, nam & tu habes exceptionem contra me agentem ad pœnam.

¶ *Si quis.*] Tu non venisti ad iudicium propter tempestatem, vel vim fluminis, vel propter infirmitatem: excusaberis quidem. Item si mulier non stetit quia grauida erat, excusabitur: quia habebit exceptionem. idem in furioso, qui habet exceptionem.

¶ *Quod diximus.*] Hic vult exponere qualiter intelligatur vis & tempestas: superiora locum habent, quod excusetur si non se arctuit, quia si fecit, non succurritur ei: & modum tenere debet, quia nec multum ante venire debet, nec multum tardè.

¶ *Quid enim.*] Dicit hic, quod si tu eras in loco vbi debebat ius reddi puta Romæ, & iuxta municipium; & voluisti per aliam viam venire, tibi non subuenitur, nisi fuerit breue tempus, nec enim habebis exceptionem. Similiter vocaui te ad ius; & cum certa die stare deberes, magistratus te impediuit, vel retinuit te quo minus venires, habebis quidem exceptionem; si verò dolo tuo factum est, non habebis exceptionem; sed si aliquis, puta Titius, te detinuit, teneberis quidem ad pęnam, & Titius tenebitur tibi. hoc dicit, vsque ad leg. sed & si quis. Viuianus.

d *Fuerit transactum.*] scilicet post promissionem, non ante; vt infra eodem, lege, si eum, primo responso, & facit ad hoc responsum supra de in ius vocand. neque. § qui in ius.

e *Sisti.*] quo casu ipso iure non tenetur, sed in sequenti tenetur, sed ex æquitate datur exceptio, vt infra de verbo. obl. l. cum stipulat. sim. & infra loca. & conduct. l. cum in plures. §. lege dicta. Accur.

f *Opponi debet.*] scilicet in sorte, & subaudi idem in pœna.

g *Quis enim de pœna*] quasi dicat, nullus, vt hic, & infra de eo quod certo loco. l. fina. in fine & l. centum. & C. depos. l. 4. & infra de arbitr. l. Celsus. 2. respon. & l. non distinguemus. § item non est, & infra eodem l. si duo. §. fina. & infra, si certum pet. l. lecta. §. sed cum fortis, & infra, de liber. lega. l. non solum § illud, & infra, de operis noui nunciatione. l. 1. §. item quæritur. Argumentum contra, infra de verbor. obligat. l. cum stipulati sumus, & C. de iud. l. 1. Sed ibi nec solutum erat, nec transactum quo minus curraret vsura. Item argu. contra infra, de eo quod certo loco. l. 3. §. item Iulianus, sed ibi non soluerat vbi debuerat; & ideo non habetur pro soluto, vel transacto. & plenè dicas, [illegible] infra, de eo quod certo loco. l. si. in fi.

a Dic quod ibi loquitur plurib. obligationib. ex ea [illegible] non di[illegible] vt inf. [illegible] P.

3† *Alias in iudicio.*

* *Adde hic Egumer. Baro vt edictum restituat. Ita demum iudicatum dabo, si nulla iusta causa [illegible] cur sisti non oportebat. Item si mihi qua iusta cā videbitur exceptionē in iudicium addā.*

2† *Paulus.*

* *Et dic passus est quinque pedū. gl. & Bar. in l. 3. ff. de ver. sig. secundū Bal. Ang. & alios hic: per antē est 15. digestorū tex. est & ibi gl. expressa in ea sicut. 1. 16. q. 4.*

3† *Flo. decst. eum.*

b Adde ad istam glo. & text. id quod no. in l. cōtinuus §. cum ait. de verb. obl. vno etiā alio addito quod confessio dilationis maximè secūdæ dēt fieri cū causæ cognitione. Bol.

4† *Si nō prius aitas si modò prius.*

5† *Alias, promissa.*

transactum? [a] cum 1 † transacti negocij exceptionem putauerit [b] quis nocere, quasi etiã de pœna transactum sit: nisi contrarium specialiter partibus placuerit.

Impeditus impedimento publico, & necessario, in pœnam non incidit cum effectu. Bart.

¶ Si quis municipalis muneris [c] causa, sine suo dolo malo impeditus, iudicio 2 † secundum suam promissionem non 3 † stitit, æquissimum est ei exceptionem tribui. Simili modo, etsi ad testimonium desideratus, ad iudicium occurrere non potuit, [d] erit ei subueniendum.

Si iustum impedimentum superueniat in persona eius qui sistere debet, uel in itinere, uel in loco, vbi debet sistere absque culpa promissoris: ei exceptio conceditur. B.

¶ Si quis iudicio se sisti promisit: & valetudine, uel tempestate, uel vi fluminis prohibitus, se sistere non potuit, 4 † exceptione adiuuatur: [e] nec immerito: cum enim in in tali promissione præsentia opus sit, quemadmodum potuit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus 5 † erat? Et ideo etiam lex duodecim tabularum, si iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico [f] impediatur, iubet diem iudicij esse diffisum. [g] 6 †

Satis summatum est per summarium præcedentis §.

¶ Si non propter ualetudinem mulier non stiterit iudicio, sed quod grauida [h] erat, exceptionem ei dandam Labeo ait. Si tamen post partum decubuerit probandum erit quasi valetudine impeditam. Idem est, & si quis furere cœperit. 7 † nam, qui furore impeditus est, valetudine impeditur. 8 † Quod diximus succurri etiam ei, qui tempestate, aut vi fluminis prohibitus non uenit: tempestatẽ sic intelligere debemus. (siue marina, [i] 9 † siue terrestris sit: tempestatemque intelligere debemus) talem quæ impedimẽto sit itineri, uel nauigationi. Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. Vim fluminis intelligimus: & si magnitudo eius impedimento sit: siue pons solutus sit, uel nauigium non stet. [k]

¶ Si quis tamen cum posset non incidere in tempestatem, vel in fluminis vim, si ante pfectus esset, uel tempore opportuno nauigasset, ipse se arctauerit, [l] nunquid exceptio ei minime prosit; quod quidem causa cognita erit statuendum. Nam neque sic arctandus est, vt possit ei dici, Cur non multo ante profectus es, quam dies promissionis sistendi 10 † veniret? Neque iterum ei permittendum, si quid sit, quod ei imputetur causari [m] tempestatem, uel uim fluminis. [n] Quid enim si quis 11 † cum Romæ esset, ipso tempore promissionis sistendi, nulla necessitate vrgente uoluptatis causa in municipium profectus sit? nonne indignus est, cui hæc exceptio patrocinetur? [o] aut quid si tempestas quidem in mari fuit, terra autem iste potuit venire, uel flumen circumire? Aeque dicendum est, nõ semper ei exceptionem prodesse, nisi angustię [p] non patiebantur terra iter metiri, uel flumen 12 † circumire. Si 13 † tamen, uel flumen sic abundasset, ut impleſſet omnem locum, in quo sisti oportuit, uel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertisset, 14 † uel præsentiam venienti periculosam [q] fecisset [r] 15 † ex bono & æquo etiam hic exceptio ei accommodanda est.

Impedimentum superueniens facto magistratus dat exceptionem reo: secus si est impedimentum facto priuati contingens. Bartolus.

¶ Simili* modo exceptio datur ei, q cũ ad iudicium uenire uolebat, a magistratu retentus [r]

a *Negotium transactũ.* de sorte, s. sortis: & subaudi idem in pœna.

b *Putauerit qs nocere.*] in pęna etiam: nedum in sorte. Accursius.

c *Muneris.*] ad quod si uicus cogitur: ut infra de mun. & honor. l. si quis magistratus, et in Auth. de defen. ci. §. interim. col. 3.

d *Non potuit.*] quia inuitus, ad testimoniũ reddendũ cogitur: vt hic, & C. de testib. l. si qñ. & infra de exhib. l. locum, §. exhibere, & inf. de testa. milit. l. lege Iulia.

e *Adiuuatur.*] Non in parti ualetudine ĩpeditũ: ut hic, & infra q b. ex caus. ma. l. si cui in fi. & inf. de exc. tut. l. nõ solũ. §. vlt. & infra ad l. Rhod. de iac. l. fi. §. idẽ iuris. Sed quid si potuit mittere pcuratorẽ? arg. huius l. non obest ei ad hoc q mittere teneat; arg. tñ contra infra de minor. Papinianus exuli. & inf. ex quib. cau. maio. l. sed & si per §. aduersus, sed ibi ex iniusta cã abest. Itẽ arg. q̃ inf. de diuer. & tẽpor. præscrip. l. 1. sed ibi in actore, qui suadere potuit, qñ cępit agere. Itẽ verũ est p eo, quia vtiles dies ei dantur, aliud ergo si contra eum: vt sufficiat, quod procuratorem possit mittere.

f *Sontico.*] morb. sonticus, est morbus nocens cuilibet rei, quã quis agere vult: ut infra de reg. iur. l. qñtũ & inf. de uerb. obli. l. moribus.

g *Diffisum.*] i. differendum.

h *Grauida.*] Sed non ne se ipsa arctauit ad hoc. videtur ergo q ei non prosit: ut infra eo. §. si qs sẽ. Sed dic, q duplex rõ eam excusat. Prima, quia lex parcit vitio naturali mulieris: quod vitium naturale non imputatur mulieri, vt infra de dã. infec. l. flumi. num. §. vitium. & inf. ad l. Aquil. l. si seruum seruum. §. fornicarius. Arg. q̃ in Auth. de restit. & ea q pa. in 11. men. post mor. vi. §. fi. colum. 4. ibi, porro, &c. Item, quia debitum viro reddit, ad quod iure diuino tenetur, quod nostræ leges imitantur, vt in Aut. vt cle. apud ppr. epi. §. fi. collat. 6.

i *Marina.*] alias mari tima: & tunc expone, i. marina. Accursius.

k *Vel nauigium non steterit.*] quo flumẽ traiiciebat, quos quando que pontones appellamus: ut inf. de seruit. rusti. prędio l. fi.

l *Arctauerit.*] arg. q non succurritur ei, qui in necessitate se posuit, vt diximus supra qui satisd. cog. l. si fideiussori § j. & facit inf. quib. ad li. proclam. non licet. l. penul. & quod vi, aut clam. l. aut qui. §. j. & infra de dam. infec. cum postulassem, in princ. & inf. de acquir. hæred. l. is qui.

m *Causari.*] idest allegare.

n *Vel vim fluminis.*] nota: vitatur amaritudo: & ex duobus contrarijs fit optimũ temperamentũ, sic inf. de verb. obligatio. l. continuus, §. item qui in sulam.

o *Patrocinetur.*] respõ. vtique.

p *Angustiæ.*] i. nimia breuitas temporis: nõ enim dat tantum exceptionem temporis breuitas, sed etiam ipso iure reddit quandoque inutilem stipulationem. vt Insti. de verbor. oblig. §. locati. & infra de verbor. obli. l. continuus. § cum ita. & l. cum ita. & l. fina. §. si inter eos. secus in legatis, ut infra de legat. j l. si mihi, & tibi. §. si quis seruos, uel ibi potest dici, quod non intra tres primos dies statim hoc præcipiebatur: sed intra tres proximos dies morti.

q *Periculosam.*] qa flumina crescebant. Accur.

r *Retentus.*] & forte etiam in vinculis: vt C. quibus ex causis maior. l. si idcirco: uel etiam non in uinculis: ut infra quod fal. tuto. authore. l. interdum, & l. nouissimè. §. primo, & hoc si magistratus iustè retineat eum: ut infra ad legem Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus. & de iniurijs l. iniuriarum. §. j.

alias

Fl. cum etiam transacti.

2 † *Flo. in iudicio.*

3 † *Stetit. Flo.*

4 † *Flor. prosit.*

5 † *Fl. est.*

6 † *Diffusũ lege Ang. Po li. mis. ex archetypo Fl. vnde Gell. lib. 20. c. 1. ...*

7 † *Alias nam qui furore impeditur, ualet.*

8 † *Flo. deest ualetudine impeditur.*

9 † *Aliàs maritima: inclusa autem his uerbis desunt in pandectis Flo.*

10 † *Fl. deest sistendi.*

11 † *Fl. deest quis.*

12 † *Fl. deest flumen.*

13 † *Fl. cum.*

14 † *Fl. autem.*

15 † *Facit. Flo.*

* *De intellec. huius lex vide Decium in l. 4. Cat. nu. 104. de verb. ob.*

aliàs ipse tenetur,quia non venit: & magistratus ei tenetur: vt infra de iniur. l. nec magistratibus, sic enim est in priuato:vt in fi.huius l.& inf. l.proxi.

a *Affectauit.*] No.aliquid prodesse, quod desideratum non prodest,ut Instit.de excus.tutor.§.item tria.& inf.qui bus ex caus.maior. l. item hi,& l. qui data. & vt infra si qs omis. caus.testam. l. j. & l. pen.& infra de accusat.l. hos accusare, in fi.1.respon.

b *Praestitit.*]delinquẽdo postea: ut inf. eo. l.sed & si.§. illud.

c *Caeterorum*.] s. magistratuum, secundum Ioan. vel dic, s. actorum, quia tunc exceptionem haberet: vt sup.ti.j.l. j. §.si reus & hoc tinuit s.quẽs liceta.

d *Sed si priuatus.*] scilicet alius, quã actor: vt modo dixi.

e *Sed actio.Interest.*] s.detentũ nõ esse vt supra ti.1.l. ex hoc edicto.1. respon.

Sed, & si quis.] CASVS. Tu debebas certa die in iudicio sistere te; & ante diem exhibitionis decessisti:quia fuisti damnatus ad mortem, uel alio modo: non teneberis quidem amodo ad pœnã, quo ad fideiussorem, & defensorem: quia prodest eis: sed si fuisses accusatus tantum, & non condemnatus: non haberes exceptionem.

¶ *Plane.*] Si magistratus te detinuit, uel cũ funere domestico fuisti, vel captus fuisti ab hostibus, propter quod in iudicio non stetisti.his casib. habebis exceptionẽ.

¶ *Quaesitum.*] casum huius §. dic duobus modis. Primo modo sic, Vocaui te ad iudicium, & tu promisisti stare iuri,& dixi ego stipulator, quod si tu non stares propter ualetudinem, uel propter tempestatem: quod non posses mihi objicere, & postea subieci, quod nullam aliam objiceres,non ualet quidem : sed excusaberis: quod est uerum , quando renunciatio est generalis tantum, secus si est specialis in omnibus, uel in quibusdam , unde in expressis tantum ualet stipulatio: ut subijcit Vlpianus: secundum hoc, uerbum, deserta, est nominatiuus casus, & sic deserta scilicet exceptio. Vel aliter dicas casum: quia generaliter fuit facta renunciatio , non specialiter; nec hoc casu ualet , quod secundum casum deserta est. Item cum tu possideres immobilia, & non tenebaris satisdare , sed satisdedisti; an tenearis quaeritur? Et respondeo quod aut promisisti , uel satisdedisti errore; & tunc non teneris,aut ex certa scientia; & tunc teneris. Vlpianus.

f *Ante condemnatus.*] scilicet ante diem exhibitionis; ut hic,& supra qui satisdare cogantur, l. si decesserit, secus si post,ut supra qui satisda. cog. l. si uerò pro condemnato, quaeres contra. solue,ut ibi.

g *Morte.*] s. naturali,uel ciuili,ut seruus pœnae.

h *Exilio.*] s. de deportatione,& facit infra de bon.poss. l.hoc edi.§.1.capita.

i *Quid ergo.*] alias quid ergo & aliàs quorsum ergo; & alias quo ergo, scilicet casu , ac si diceret, nil uideretur prodesse, qui a ipso iure deportatus liberatur: vt in fra,de fideiussoribus,l. si debitori, sed respondeo: fideiussoribus prodesse,ut subijcit,quia iure communi tenentur, scilicet in contractibus,cum exceptio reo competens non competit ei nisi integro suo statu; vt C. de fideiussoribus, l.1.q̃ est contra.& C. de exceptionib. l. defensores , & Insti. de repli.§.penult.

1 † *Sed ipsius.*
2 † *Aliàs, caeterorum vero non.*
3 † *Flo.cum.*
4 † *Flo. libro 69.*
5 † *Flo.decess, eum.*
6 † *Aliàs. Fl. quo ergo haec exceptio damnato, sine proderit? sed respondebitur, fideiussoribus eius, &c.*

est:& retentus sine dolo malo ipsius.nam si ipse hoc affectauit, [a] uel causam praestitit, [b] non proderit ei exceptio: ac ipsius 1 † q̃dem dolus ei oberit,caeterorum [c] 2 † non oberit, q̃ dolo malo fecerunt, vt retineretur;sed si priuatus, [d] esse 3 † detinuerit , nullo modo proderit haec exceptio.

Pau. 4 † lib.74.ad edictũ.

LEX III.

Sed actio ei datur aduersus eum,qui eum 5 † detinuit, in id quod eius interest. [e]

Capitalis condemnatio, vel relegatio: est iusta causa in iudicio non sistendi, Bart.

Vlpianus li. 74. ad Edictum.

LEX IIII.

Sed, & si quis rei capitalis ante condemnatus [f] iudicio sistere se non potuit, merito, & huic ignoscitur. Rei capitalis condemnatum accipere debemus, qui morte, [g] exiliove [h] coercitus est. Dixerit aliquis, Quid 6 † ergo [i] haec exceptio damnato proderit? Sed respondebitur, fideiussoribus eius esse necessariam:aut si fortè in exilium salua ciuitate abijt, [l] 7 † defensori 8 † eius exceptio ista proderit.

Si quis citatus, uel accusatus est ex causa capitali, nõ est iusta causa a iudicio non sistendi: secus si detineatur.hoc dicit.

¶ Illud sciendum est,eum qui idcirco nõ 9 † stitit,quia capitis reus [m] factus est, in ea cã esse, ut exceptione vti non possit, [n] damnato [o] em̃ datur exceptio. 10 † Plane si vinculis, [p] vel custodia militari impeditus, ideo non 11 † stitit, in ea erit causa, ut exceptione utatur. Praeterea si quis funere domestico [q] impeditus non venit, debet ei exceptio dari. Item si quis in seruitute hostium fuit,ac pro hoc in iudicium non stitit, 12 † debet exceptione adiuuari.

Generalis renũciatio casuum fortuitorum non valet in iudicijs: secus si specialiter exprimatur. Bar.

¶ Quaesitum est an possit conuenire: [r] 13 † ne vlla exceptio in promissione deserta [s] 14 † iudicio sistendi causa facta

ADDITIO. Dic, quod hic est speciale quod exceptio,seu defensio competens reo propter mutationem status trãsit ad fideiussorem , secundũ Bart.

k *Exilium.*] s. relegationis.

l *Abijt.*] scilicet ante diem exhibitionis: & hoc casu nõ est rei capitalis damnatus:ut infra, de publi. iudic. l. secunda, & de poenis.l.secunda.

m *Reus.*] s.accusatus de crimine capitali. sic C. de procurator. l.reum.& infra de acquiren.haereditа.l. Pãtonius.§.rei.

n *Vti non possit.*] immo videtur, q̃ hanc exceptionem habeat ut infra, de custodreor.l.2 §. fi. Sol. exceptionem habet, ut ibi,si tamen ultro satisdedit , tenetur : ut hic, hoc reprobatur, ibidẽ.Vel dic , quod ibi ita impeditus erat, quod uenire non poterat: hic poterat.Vel dic (quod est uerius) q̃ hic commisit crimen de quo nunc accusatur, postquã promiserit sistere, ibi verò ante: ut ibi probatur. Arbiter autem excusatur propter talẽ causam ab arbitrando , ut infra de arbit. l. si qua. §. arbiter.

o *Damnato enim datur.*] vt supra proxi.§.quasi dicat, non accusato.

p *Plane si vinculis.*] facit C. ex quibus causis maior. leg. si idcirco. & infra ex quibus causis maior. l. succurritur.

q *Domestico.*] quod dic,ut supra de in ius uocan. l. 2. no. ex hoc quod hic dicit, & infra de iud. l. interdum, quod vxor [*] est domestica: & ideo à testimonio repellenda, ut C.de testib.l etiam.

r *Conuenire.*] scilicet de iure pactum per quod promiserat & dic casum,quod quibusdam specialiter renunciauerat,& postea generalem clausulam subiecerat, vt hic apertè dicit: & tamen dixit Attilicinus non ualere: & est ratio secundum M. quia iudicium redditur in inuitum, & ideo per metum renunciasse uidetur: ut infra de uerborum oblig.l.inter stipulantem, §. primo. quod & hic, §. uidetur innuere postea cum dicit, sponte, &c. Sed contra hanc rationem est infra quod metus cau. l.fin. in principio & contra Attilicinum est inf.ad legem Aquiliam,l. si seruus seruum.§. inquit.lex,in fin. Vel pone casum,quod generaliter renunciauit,& tunc dic,deserta, scilicet promissione, sed secundum primum casum dic, deserta,scilicet exceptione.

s *Sed deserta.*] deseritur promissio, cum non seruatur promissum. uel dic , deserta , scilicet exceptione, ut modo dixi.

7 † *Aliàs locus iste non habet, salua ciuitate abijt , sed tantum in exilium abit, & iste tex.est vitiatus. vide Ant.Aug.lib. 3.menda c.6.*
8 † *Flo.abijt ubi defensori.*
9 † *Flo.stetit.*
10 † *Fl. deest exceptio.*
11 † *Stetit. Flo. Gellio tamen lib.2. noct.Att.c.14.placet stetit.prout & sup. admodũ est ad lib. 1.§. 1.in princ. de eo per quem fa. erit.*
12 † *Fl.stetit.*
13 † *Conueniri pacto,et mo.tex.iuncta gl. ad hoc secundum B. quod concessio facta in iudicio praesumitur facta sponte, & semper vero,id renunciationes quas faciunt malefactores in iudicio valent, ed. voluit Dy. in reg.quod semel, de reg. iur.in 6. Bolo.*
14 † *deserta lege. Ale.lib. 2.parer.c.27.*
* Nota. q̃ vxor tanquã domestica pellitur a testimonio pro marito: concord.gl. in §. sed si filius Inst. de test.gl. in l. quicunque de re milit. li 12.C.glo. 4.q.3. §.itẽ idoneis.

a Sed

obijciatur, & ait Attilicinus 1 † conuētionem istā non valere: sed ego [a] puto conuentionem istam ita valere si specialiter [b] causæ exceptionū expressæ sint [c] quibus à promissore sponte renunciatum est. ¶Item quæritur, si quis cum iudicio sistendi causa satisdare non deberet, [d] satisdato promiserit, an fideiussoribus eius exceptio detur? Puto interesse [e] vtrum per errorem satisdato promissum est, an ex conuentione, [f] si per errorem, dandā fideiussoribus exceptionem, si ex conuentione, [g] minimè dandā, nam & Iulianus [h] scribit si iudicio sistendi causa plus, 2 † quàm statutum est [i] per ignorantiā promissū fuerit, exceptionem dari debere. Si autē ex conuentione tantæ summæ promissio facta sit, exceptionem [K] pacti conuenti replicatione infirmandam [l] Iulianus ait. 3 †

1 † Alias, & ait Attilicinus. sed ego, &c.

2 † Flo. pluris.

3 † Flo. deest, Iulianus ait.

Culpa vnius ex reis credendi in acquirendo nocet alteri, si sunt socij, Bartolus.

Paulus 4 † li. 68. ad edictū.

4 † Alias, 69.

LEX V.

SI duo rei stipulandi sint 5 † & vni debitor iudicio se sisti cum pœna promiserit, alter autem impedierit, [m] ita demū exceptio aduersus alterum [n] danda est, si

5 † Alias, sunt

a *Sed ego.*] scilicet Vlpianus.

b *Specialiter.*] nota duo necessaria: quod exprimant: & quod specialiter i. singulariter exprimantur: sed hoc non est contra Attilicinum nam & ipse idem respondisset. In quo ergo aduersatur hæc aduersatiua? sed dic in eo, quod Attilicinus hoc omiserat, nec plene distinxerat, sic & aliàs inf. ad le. Rhodiam. de iac. l. fin. §. penultim. & fina. Item not. quod quædam dicta specialiter valent, quæ generaliter dicta non valerent: vt supra si quis in ius voc. non ier. l. 1. in fin. & inf. de procur. l. non solum. in fin. & in l. Pomponius, in princ. & l. qui duos, C. de nego. gest. l. negotium gerentes, & infr. de minor. l. illud, § si talis, & in Authen. de nupt. §. soluto. colum. 4. ibi, aut moriens, non expressim, &c. & in authent. vt omn. obe. iud. prouin. §. arripiat. in princip. colum. 5. & inf de leg. 3 l. vxorem, §. felicissimo, in fin. illius §. & C. de tempo. appell. l. fi. § illud, & infr. de donat. l filiusfamilias, & infra de acquiren. hæredi. l. si quis mihi bona, § iussum. Econtra, quæ valent, specialiter, valent, & generaliter: vt infra quod iussu. l. prima, §. primo, & infra de pact. l. iurisgentium, §. item si. quis pactus & commod. si ut certo, §. nunc videndum, & inf. mandati, l. & Aristoni. & C. de præscript. triginta annorum, l. omnes, & C. quando mulier tute. offic. fungi potest, l fin. Item quid si in iudicio quædam sunt expressa, postea generalis clausula adiectata an valet in specificatis? Respon. sic, quia hic sola generalis negatur valere, præterea non debet vitiari vtile per inutile: vt infra de verborum obligationibus, l. 1. §. penultimo. Extra quæro, an hoc quod debeant exprimi causæ singulariter, habeat locum quolibet casu etiam extra iudicium, vt in contractibus: vt fuit secundum primam casus positionem, ad hoc, vt de omni periculo teneatur? & ait M. quod non, imo in contractibus sufficiat generaliter suscipere periculum, & pro eo infra de pactis, l. iurisgentium, § item si quis pactus, & infra mandati, l. & Aristonius. Sed Ioan. contra. dicit enim necesse omnes specialiter dici: sicut & in iudicijs: vt hic, & C. depositi, l. prima, & infra ad Velleianum, l. iubemus, & si alicubi inueniatur, quod generale pactum faciat transire periculum vt inuenitur infra commoda, l. si vt certo, § nunc videndū, & aliàs exponit, scilicet specialiter expressum: vel aliter, i. periculum per omnem culpam interueniens: siue in latam siue, in leuem, siue in leuissimam, non autem casum fortuitum, quæ responsio probatur euidenter infra de negotijs gest. l. litis, §. si pecuniæ, & in duabus alijs legibus sequentibus, & de magist. conueni, l. non similiter, & infra de admi. rerum ad ciuit pertin. l. secunda, §. si eo tempore Bul. autem idem dixit, quod Ioan. hoc addito, quod si quædam specificentur, sufficiat generalem subijci clausulam, & est pro eo in Auth. vt sine prohib. ma. debit. & credit. tu. ge. mi. §. præterea igitur, col. 5 & quod dixit hic Attilicinus negando in iudicijs, prout dixi exceptione deserta, quasi valeat, hoc in contractibus, vt infra ad legē Aquiliam. l. si seruus. seruum, §. inquit lex, & hoc casu videtur approbari. Sed quid si dicat quis, ego suscipio periculum casus fortuiti in me? Resp. satis exprimit, vt puto: secus si diceret periculū tm̄, vt dictū est: aliàs nihil operaretur, quod esse non dēt, vt inf de leg. 1. l. si quis, sed supra operat leuissimam saltem culpam. Quid ergo si sui natura veniat leuissima: vt in commodato? Resp. tunc dicam, quod pactum appositum sup. periculo præstando, inducit casum fortuitum: licet dicat de periculo. arg. ad. l. si quando, ... §. 1. l. ad alij dicunt non valere, arg. huius §.

c *Expressæ sint.*] omnes: quod difficile est: vel illæ, de quibus nominatim renunciatum est.

d *Satisdare non deberet.*] vt quia possidebat immobilia. vt supra qui satisdare cogan. l. sciendum, quia priuilegiatus est: vt C. de princip. agen. in re. l. finali. lib. duodecimo, & C. de dign. l. quoties lib. 12.

e *Interesse.*] i. differentiam esse Acc.

f *Ex conuentione*] nota, quædam valere ex certa scientia, quæ facta per errorem non valent: vt hic, & infr. de fideiussor. l. si quis postquam, & infra si mensor fal. mod. dix. l. 1. §. sed si mercedem, & infra ut in possess. l. prima, in princ. & §. primo, & infra de nouat. l. si quis delegauerit, & infra de legat. 1. l. si res obligata, & supra de legi. & senatuscon. sul. l. quod non ratione, & C. de iuris, & facti ignoran. l. error, & infra de verborū obl. l. ita stipulatus. Econtra quædam valent etiam per errorem facta: vt inf. de dam. infect. l. si finita, primo respon. & §. Iulianus, & inf. de arbitr. non distinguimus. §. Iulianus, & inf. de confess. l. non fatetur.

g *Ex conuentione.*] idest certa scientia.

h *Nam & Iulianus.*] no. hic, quod iuris est in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem, & contra, sic inf. de vsur. l. qui scit in princ.

i *Plus quam statutum est.*] scilicet, in interesse: ut ecce vltra duplum per errorem promisit, secundum quosdam: vt C. de senten. quæ pro eo. l. prima, quod est falsum; quia illud habet locum vbi quantitas, vel res certa est in obligatione vbi pœna non excedit duplum interesse communis: sed hic est factum, scilicet sistere in iudicio. Alij dicunt, quod hic statuit iudex certam summam, sed hoc est falsum: quia iudex statuere non potest in ciuili: vt supra, qui satisd. cog. l. 2. § fin sed in criminali sic: vt inf. de custo. reorum, l. 4. Tu dic, quòd statuta est à iure quantitas in quam satisdare debet in interesse: ut sup. si quis in ius voc. l. fin. & qui satisd. cogan. l. 2. § finali. si ergo promisit vltra, vel nomine pœnæ, vel alio modo: distinguitur, vt hic.

K *Exceptionem*] quam promissor opponit, quasi plus, quam debuit promiserit.

l *Infirmandam.*] quia ex certa scientia conuenerunt, nec obstat. C. de vsur. l. cum allegas, quia hic factum erat in principali obligatione: vnde non reducitur ad legitimum modum vsurarum, vt infra de actionibus emptio l. Lucius.

SI duo.] CASVS. Ego & tu eramus duo rei stipulandi, & debitor communis: cum conuenirem eum, promisit mihi, quod staret iuri, & si nō staret pœnam promisit, tu hunc debitorem impedisti, vt non sisteret in iudicio non potero petere ab isto pœnam quasi non steterit, & hoc est verum, si socij sumus. Item pone, duo rei sumus, & promisimus creditori nostro, quod certa die in iudicio staremus: & ego non iui ad iudicium, actor non dicat à te rem, & debitum exegit, vult à me petere pœnam, vtrum possit quæritur? & respond. quòd non potest. Viui.

m *Impedierit.*] s. ex reis stipulandi, s. quominus, in iudicio sistat. Accur.

n *Alterum*] s. recipientem cautionem de iudicio sisti.

Si socij

a *Si socij sint.*] hoc est pro nobis qui dicimus, quod duo rei non videantur inuicem fideiubere: nam si semper viderentur fideiubere, frustra diceret, si socij sint: quod plene dices, inf. ad velle. l. vir vxori, in fi. sed hoc in reis stipulandi, non promittendi procedit. Item not. quod dicit de socijs omnium bonorum, vel de illa lite ad minus.

socij a sint; ne prosit b ei dolus propter societatem.

Si duo sunt, rei, vt pater & filius non potest ab vno peti res, & ab alio interesse, Bart.

¶ Item si duo rei promittendi c sint, & vnus ad iudicium non venerit, contempta sua promissione iudicio sistendi causa facta: actor autem ab altero rem petat, d ab altero e pœnam desertionis: petendo pœnam 1 † exceptione submouebitur. f Aeque g si à patre facta fuerit promissio iudicio sistendi causa ex filij cōtractu, deinde de re actor egerit h cum filio: exceptione submouebitur, si cum patre ex eius promissione agat. i Et contra, idem erit si filius promiserit, & actor egerit cum patre de peculio.

Exceptio superueniens reo prodest fideiussori, h. d. vsque in finem.

Caius lib. 1. ad leg. 12. tabu.

LEX VI.

SI 2 † quis cum fideiussorē dedit, ideo non steterit, quod Reipublicæ causa abfuerit: iniquū est, fideiussorem ob alium sistendi necessitate obligatum esse, cum ipsi k liberum esset non sistere.

Qui fideiussit pro seruo hēt eas exceptiones, quas haberet si pro libero fideiussisset: saluo, quòd seruus Reipubl. causa abesse non potest. Bar.

Paulus 3 † lib. 26. ad Edictū.

LEX VII.

SI quis seruum iudicio 4 † sisti promiserit, vel aliū, qui in aliena l potestate est, ijsdem exceptionibus m vtitur, quibus si pro libero, vel patrefamilias fideiussisset: 5 † præterquam n si Reipublicæ causa diceretur 6 † abesse, nam seruus Reipub. causa abesse non potest. o Præter hanc autem exceptionem p cæteræ (quia communes sunt) tam in libero homine, quam in seruo locum habent.

In stipulationibus iudicialibus vbi est dies, & pœna, admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, si ius actoris nō est factum deterius. Bar.

Caius 7 † lib. 29. ad edictum.

LEX VIII.

ET si post * tres, aut quinq; pluresve q dies, quam

b *Ne prosit.*] qui dolus prodesset, cum ille qui non impediuit, cō municaret quicquid 3 sequeretur, & sic no. q vnus perdit propter alium, sicus in legato, vbi non capax capit propter capacem: ut infra de lib. lega. l. si is qui duos, & facit infr. de arbi. l. si duo.

c *Item, si duo rei promittendi.*] hic caue secundum Im. quia si socij sunt, non distinguo, an prius rem, vel pœnam exegerit: nisi plus sit in re quam in pœna, vel econtra in pœna: quia tunc, quod plus est, consequitur, vt inf. de act. empt. l. pr. dia. & infr. pro soc. l. si quis à socio. sed in nō socijs distinguo: vt si primo peto rem, non agam ad pœnam: secus econtra: vt inf. de peti. hære. l. nec vllā, §. item si quis in dolo. & infr. de solut. l. Stichum. aut Pamphilum, §. solo.

d *Rem petat.*] & exigat supple.

e *Ab altero.*] s. & exegit.

f *Submouebitur.*] nisi in eo, quod plus est, vt modo dixi, & facit infr. de eo, quod cer. lo. l. si. in fi. & de do. excep. l. apud l. § Labeo. & sup. eo. l. 2. j. respon.

g *Aequa.*] duobus modis potest legi hic §. vel quod ponat duos casus tantum, & non erit, §. idem erit &c. casus primus erit, quando pater actione de peculio conuentus satisdedit iudicio sisti: & incidat in stipulationem, quia non venit: postea conuentus est, & exactus filius, qui pōt principaliter conueniri: vt infra de iudic. l. tam ex contractibus. nam non conuenitur pater ad pœnam postea: & idem ecōtra si egit contra filium, qui filius satisdedit, & in stipulationem incidit, & postea pater fuit conuentus, & exactus, nam non conuenitur amodo filius ad pœnam. Secundo potest legi, vt ponat quatuor Primus non mutatur. Secundus erit in verbo, econtra. vt si sit primo pœna petita à patre, nam non petetur postea sors à filio, vt inf. de pact. dot. l. si pater, §. si mulier, & post erit, §. idem erit, & etiam non mutatur primus casus ab eo quem prius dix. & in fi. subaudi econtra, & pone casum, quando primo ad pœnam fuit facta exactio, ut infra per eandem l. de pact. dot. l. si pater, §. si mulier.

h *Egerit.*] idest exegerit.

i *Agat.*] ad pœnam.

SI *quis cum.*] CASVS. Vocaui te ad ius: & mihi fideiussor dedisti, quòd stares in iudicio, non stetisti, quia absuisti causa reipublicæ, nec tu teneris, nec fideiussor tuus tenetur.

k *Cum ipsi.*] scilicet reo, & sic no. quod id, quod prodest reo, & fideiussori prodesse debet: vt hic, & inf. de lib. leg. l. 2. & C. de vsuris & rei iudi. l. si. §. j. & j. de exceptio. l. omnes.

SI *quis seruum.*] CASVS. Promisisti tu dominus seruum in iudicio sistere cum noxaliter m conueni, poteris illis exceptionibus vti quibus vtereris, si pro libero promisisses stare: sed si seruus absit causa Reipublicæ, non poteris vti exceptione: quamuis si liber non abesset, vteretur exceptione: & est ratio, quia seruus, &c. Viui.

l *Qui in aliena.*] vt filiusfamil.

m *Iisdem exceptionibus.*] hoc accipe, quando seruus potest conueniri: quod est in casu: vt C. vbi cau. fis. l. fina. Item in criminalibus vt infr. de accus. l. hos accusare, §. omnibus. Item & alias, vt infra de iudi. l. vlt. quod vltimū non placet, quia in illa l. vlt. sunt casus, qñ agit, non quando conuenitur, idem & si nō potest conueniri, sed conuenitur dominus, vt no. sup. si ex noxa. cau. ag. l. 1. § 1.

n *Præterquam.*] hoc refertur ad alterā partem tātum. sic & aliàs, C. de vsufruc. l. si. & infra de condic. fur. l. 4. & facit ad hanc legē, inf. de reg. iur. l. si.

o *Non potest.*] nisi error communis esset, vt supra de officio præsidis. l. Barbarius.

p *Exceptionem.*] est enim exceptio, vt supra l. proxim. sicut & aliæ, q̄ sunt supra e. l. 2.

ET *si post.*] CASVS. Conueni te qui caueras iudicio sisti cum pœna, & iudex præcepit tibi, vt venires intra decem dies ad iudicium; tu autem non venisti intra decē dies: sed venisti post quatuordecim dies, vel quindecim, an committatur quoq. pœna, s. & vtrum tenearis, quæritur. Et respond. quod non teneris eam mihi dare: immo habebis aduersus me exceptionem si agam ad pœnam, & hoc uerum est si ius meū non est factum deterius. Viuia.

q *Pluresve.*] Ad paucos refertur hæc adiectio: ut infra de verborum signifi. l. hæc adiectio. aliàs non liceret pœnitere, ut infra, l. si in lege, §. colonus. forte quarta totius. argum. C. de inoffi. testamen. l. si quis in suo, uel dic duos, argum. infra de testib. l. ubi, uel dic ad arbitrium iudicis, ut infra de iure delibe. l. j. sed hodie iure nouo uidetur, quod etiam post multos dies, & menses possit audiri: ut C. de fideiuss. l. sancimus. Vel dic (quod est uerius) quod illa in fideiussore loquitur, hæc in principali reo tantum, ut hic sequitur. Item alia ratione ueniens, postea auditur, etiam si non esset hæc lex, quia cum hæc actio detur ad interesse, si non est factum ius actoris deterius, & sic sua non interfit, debet ueniens audiri, nec debet teneri, quia non uenit, ut supra si quis in ius uocat. l. 2. in fine, & sic uidetur, quod hæc lex nil inducat, sed dic, quod duo inducit. Primum, quia fuit pœna promissa certa & commissa, quia non uenit, remittitur ei si ueniat intra paucos dies, quod non esset alias, ut infra de actio. & obligatio. l. trancētitie, § de illo potest, licet in hoc quidam contradicant, & dicant, quod interesse tantum fuit promissum, secus ergo secundum eos si certa pœna. Item secundum inducit, quia licet fecerit actor impensas, tamen,

1† Fl. desert. pœnam.

2† Flo. Si is q fideiussorem.

3† Fl. li. 46.

4† Fl. in iudicio.

5† Flo. fideiussit.

6† Abesse dicetur seruus. Nā seruus Reip. causa, &c.

7† Li. 29

* De intellectu huius l. vide Iac. Nigri in l. si insulam, nu. 52 89. & multis alijs, de verb. obli. & ibi Hannibalem, nu. 54 & Cratt. [illegible]

men nõ dicitur fieri eius ius deterius, quod habet circa actionem, q̃ intendit, arg. sup. de eo per quem factum erit. l. si in princip. hoc quo hæc lex ualet, si ueniat intra paucos dies, quasi n. pro eo habetur, ac si dies statuta uenisset: ut argum. j. quibus ex caus. maior. l. ab hostibus, §. fi. pro his expensis tamen potest agi ex edicto, si quis ius dice. si iudex præceperit uenire.

a *Si reus promisit.*]no. q reus se sisti ꝓmisit: secus in fideiussore, ut mõ dixi. Itẽ si ue sub certa pœna, siue non, ut s. dixi. Itẽ quod dicit secũ agẽdi, &c. quia facit ea, quæ sunt j. quib. ex caus. maior. Item ait prætor. § fin.

b *Deterius.*]ut quia actio tpe non perit, s. aliis, uel personalis uel temporalis, uel perpetua: secus si expensis facit ut modo d. Sed qualiter dr̃ fieri deterius? cũ totum perimatur? R. ñ. tenetur j. de petit. hær. l. deperditũ. & infra de [illegible] l. illud. §. minus.

c *Exceptione.*] nã ipso iure erat stipulatio pœnalis cõmissa: sed purgatur. quæro ergo qñ hæc, & quælibet stipulatio committatur? Quidã dñt, quod tantum lit. cont. ut C. de contrah. & commit. sti pul. l. nuda. Alij, cum potuit facere, & non fecit, ut infra de uerb. obl. l. ita stipulatus, qu di, aut stipulatio est simplex, & tunc pura. i. sine pœna statim committitur in diem, qñ dies uenerit. Et conditionalis quando conditio aduenerit, ut inf. de uerb. sign. l. cedere diem. si autem est pœnalis, aut eam præcessit conditio, hoc modo, si Stichum non dederis decem dabis: & tunc committitur, cũ dare, uel facere posse desiit, ut d. l. ita stipulatus. nisi quatuor casibus, unus ꝓpter perplexitatem, ut infr. de uerb. obl. l. si Titius, secundo ut inf. de fideiuss. l. fideiussor. §. fi. Sed ibi ideo, quia obligationem fideiussoris præcedit obligatio rei. Item alius, ut inf. ad leg. Falc. l. j. §. item si ita. sed hoc fauore ultimæ uoluntatis. Item alius fauore libertatis, ut inf. de manum. test. l. libertas, § 1. in his casib. non expectatur tantum tẽpus, sed agitur, cum potuit facere, uel dare, & non fecit. si autem pactio alia præcessit, & tunc aut nuda, aut uestita. primo casu committitur lit. contest. in principali, ut C. de contrah. stip. l. nuda, si uero uestita pactione præcessit, cõmittitur quando dare, uel facere potuit, & non fecit, ut d. l. ita stipulatus, q d non ante. nam & alia sunt necessaria ut committatur. s. ut sit in mora, ad quod exigit s. quod intelligat se debere, uel intelligere debeat, ut inf. si cer. pet. l. quod te, & quod aliquod modicum spatium præcedat, ut inf. de coll. bon. l. si quis filiũ, § fi. & quod ita sit distinguendum, probatur inf. ad leg. Fal. l. a. §. item si ita: & qũ dies leg. ce. l. cum sine præfinitione, & ea commissa quãdo purgatur? Respo. triplex est hic opinio. Ait enim M. quod siue sit pœnalis, siue non, siue in iudicio, siue extra, purgatur mora, nisi sit lis contest. ut inf. de uerb. ob. l. si insulã, uel ius actoris deterius, ut hic, & inf. de arbit. l. si cum, in fi. & seq. Bul. autem dicit idem in stipulatione, puta quæ nõ est pœnalis, ut promittis facere insulam, ut inf. de uerb. obl. l. si insulam. & l. si ita quis § Seia, & l. si tuum, §. sequitur. si autem esset pœnalis: tunc non licet purgare, ut C. de contrah. & commit. stip. l. magnam, & inf. de act. & obl. traiectitiæ, nisi circa iudicia: ut hic, nam & alia multa sunt specialia in iudicijs, ut patet in exceptionibus, quæ in l. 2. huius tit. continentur, alias enim in contractibus difficultas talis ad incommodum pertinet promissoris, ut inf. de uerb. obl. l. a. §. quædam, & l. continuus, §. illud, in fi. Item patet, quia liberatur a pœna pro parte, satisfaciendo pro parte, ut

iudicio sisti, si reus[a] promisit se, cum agendi potestatem fecerit: nec actoris ius ex mora deterius[b] factum sit: consequens est dici, defendi eum debere exceptione.[c] 1 †

Vbi obligatio rei principalis est nulla, similiter erit nulla obligatio fideiussoris. Bart.

Vlpia 2 † li. 20. ad edictum.

LEX IX.

SI seruus se iudicio sisti ꝓmittat,[d] non committitur stipulatio neque in eum, neque in fideiussores eius.

Stipulatio facti diuidui in præparatorijs iudiciorũ, si pro parte non impletur, committitur stipulatio pœnalis insolidum mero iure:

sed pro parte, pro qua fuit impleta, obstat de æquitate exceptio. Bart.

¶ Si plurium * seruorum nomine[e] iudicio sistendi causa una stipulatione promittatur, pœnam quidem integram cõmitti,[f] licèt 3 † unus status non sit, Labeo ait: quia uerũ sit omnes status non esse:[g] uerum si pro rata portione unius offeratur pœna, exceptione[h] doli usurum eum, qui ex hac stipulatione conuenitur.

Ratione dubitationis permittitur, quod aliàs non permitteretur. Bart.

Paulus lib. 1. ad Plautium.

LEX X.

SI eum iudicio sisti promisero, qui iam tempore liberatus esse dicebatur, 4 † quamuis

inf. l. prox. §. 1. alias contra, ut inf. de uer. ob. l. stipulationũ. §. fina. a sed hoc exemplum non ualet, ut dixi infra. l. prox. §. j. est & aliud spẽle, ut infra eo. l. eum autẽ, §. j. alias j. ut j. commod. l. sed mihi §. in hac. Item etiã circa arbitria ut j. de arbit. l. si cũ dies, § fi. & l. seq. & hãc opi. approbat Io. & nos. Tertij dicunt idem quod M. si conditio potestatiua præcessit pœnalẽ stipulationem: si uero casualis: tunc idem quod Bul. ut, si nauis ex Asia uenerit, X. mihi promittis, & si mihi, quod nihil ẽ.

S *I seruus.* CASVS. Seruus conueniebatur ex causa nõ licita, in qua non poterat in iudicio esse & dedit fideiussorẽ, nõ tenetur hic fideiussoris, adeo quod nec ipse seruus, nec ipse fideiussor teneatur, & hoc dicit prima lex. & alia, sol. eod. loquuntur.

¶ *Si plurium.*] Serui mei damnum tibi fecerunt, unde me conuenisti noxaliter, & eos sistere iudicio promisi, & sisti unum, committitur quidem tota pœna de rigore iuris, sed de æquitate dando partem pro illo, qui non est sistus, habeo exceptionem contra te, si conuenias me pro illis, quos stiti. Viuianus.

d *Promittat.*] s. licet illis casibus quibus in iudicio esse nõ potest, alias secus, ut supra eo l. si quis seruum.

e *Nomine*] ut quia ipsi conueniebantur ex causa qua poterant, ut supra eod. l. si quis seruum, uel dominus noxaliter eorum nomine conueniebatur, ut supra si ex noxa. cau. agatur l. 1.

f *Integram committi*] immo pro parte tenetur, ut infra rẽ rat. hab. l. si procurator. quę est contra. Sed ibi erat interesse, hic pœna, in qua non consideratur interesse, ut Insti. de inut. stip. l. §. alteri. Accursius.

g *Omnes status non esse.*] idest non sit uerum omnes status esse. alias esset falsum quod dicit, ut inf. de reb. dub. l. si ita §. ueru mihi, nam & hoc falsum erit, & uel ibi affirmatiua, hic negatiua. Item est hic arg. ex fine l. quod pluralis oratio non geminat significationem singularis, uel pluralitas non conuertitur in plures singularitates. Sed arg. cõtra, infra de condit. & demonst. l. falsa, §. fi. & de leg. 1. qui concubinam, §. stichus.

ADDITIO. Pro sol. huius contrarij distingue, quod hic pluralitas respicit unum, & eundem effectum licet communem pluribus, uid. licet quod isti plures serui sistantur pro una causa noxali, ideo ista pluralitas non resoluitur in singularitates, ut hic, & in l. quamuis, C. de impub. & alijs subst. sed quando pluralitas respicit diuersos effectos, puta respicit diuersa legata, tunc resoluitur in singularitates ut probatur in iuribus præall. ita distinguitur per Bar. & communiter per Doct. hic.

h *Exceptione.*] hic cautè distingue, quia aut aliquid est dandum, uel faciendum causa implendæ conditionis, aut ipsa datio, uel factũ est in obligatione. Primo casu aut ab uno, uni, puta promisi tibi fundum, uel legaui, si quid dares, uel faceres, aut a plurib. Si ab uno, agere non potes ad aliquid, nisi id totũ, quod iniunctũ est, facias, ut infra. de condit. & demonstra. l. qui duob. & l. cui fundus. tñ excipere tũ posses si possideres partem illius, quod sibi legauit, & partem dedisset, uel fecisset, arg. huius §. Si autem a pluribus, aut pecunia, aut species certa, aut incerta, aut factũ. primo casu quis parte soluta consequitur partem, ut dicta l. cui fundus. 1. respon. idem in specie certa, argum. inf. de solut. l. si stipulatus, §. primo. si incerta, ut hominẽ in genere

pro

1 † Fla. per exceptionem.

2 † Fl. li. 7.

a Dic, quod ibi erat i obligatione datio. hic factũ. Bart.

* De intellec. huius §. uide Decl. in l. 4. §. Cato. de uerb. ob. & ibi maxime Alc. nu. 165. Crot. nu. 99. Ruin. nu. 72.

3 † Idest licet, omnes stati sint præter unum. Aeg. Per.

4 † Fl. dicatur quia à uelime non tenebatur.

pro parte tenetur tantùm : sed pro parte soluta non agit, nec liberatur:& sic non dicit verè impleuisse conditioné arg. inf. de uerb. oblig. l. 2. § quædam, & l. in executione, §. pro parte, si uero sit faciendum aliquid a pluribus, necesse est uel ab uno, vel a pluribus, vel ab omnibus adimpleri, vt aliquid possit peti: vt inf. de testa. manumiss. leg. si ita fuerit, §. 3. In contrario verò casu, si uni, vel pluribus sit dandum, non est uis: q non potest scindi: vt d. l. qui duobus. Secūdo casu scilicet quādo, datio, vel factum est in obligatione: si quidē factum est in obligatione, non cōtingit liberatio, licet in aliquo incoeperis facere, nisi consummaueris : ut infra de verborum oblig. le. stipulationes non diuiduntur, & l. in executione, & hoc siue vni ab vno, siue pluribus ab vno: vel ecōtra: vt dictis legibus. Si verò datio sit in obligatione, distinguitur, aut est pecunia, aut species certa aut genus. Primo casu liberor quatenus soluo: licèt creditor recipere non teneatur: vt infra de vsur. l. tutor. §. Lucius. Item in secundo: & si decedam, quisque meorum hæredū tenetur pro parte, vt infra de solut. l. stipulatus, §. 1. In tertio non liberor soluendo partem : nec vnus de hæredibus meis soluendo partem suam liberatur: sed est in pendenti, donec alia pars in eodem homine persoluatur, ut infr. de condi. indeb. l. si non sortem, §. fi. & not. infra de verb. obli. l. 2. §. 1. Et hoc in principalibus: in accessorijs, vt in pignore, dic vt C. de distra. pign. l. quamdiu. In pœna distingue, aut accedit dationi quantitatis, uel speciei, uel generis : & tunc nihil prodest partem soluere: ut ī. fam. erciscun. l. hæredes, §. in illa. & inf. de verb. obl. l. 5 §. vlti licet hoc casu dicat M. quod exceptione repellatur a pęna pro rata solutæ partis, arg. huius. §. Si vero in faciendo est adiecta pœna, aut est indiuiduum, & tunc est idem, ac si esset in dando, vt ī. de uerb. obl. l. eadem, §. Cato ibi, ab omnib. &c. & l. in executione, § 2. si diuiduū, adhuc insolidū committ ē in iudicijs, sed exceptio in parte opponitur, ut hic, & ī. in ius uoc. ut eāt. l. q. duos, sed exceptione defenditur, ut hic, secus in cōtractib. ubi ēt commissio fit pro parte, ut ini. de uerb. obl. l. eadem, §. Cato. Et est ratio, ut ibi not. uel posset dici, q ibi in personis hæredum loquitur: sed aliud in persona promissoris, ut sit idem, quod in dando. Quidam tamen hoc casu, quando est diuiduum, distinguunt, aut potuit totum facere, & non fecit: aut propter inopiam nō fecit. Primo casu insolidum committitur, & exigitur, in alio pro parte committitur, & exigitur, vt argu. intr. de col. bonor. l. 1. §. si cum duobus, immo committitur pro parte, videtur inf. rem rat. habe. l. si curator, quæ est contra, sed ibi erat interesse: hic pęna, in qua non consideratur interesse: vt Instit. de inuit. stipul. § alteri. Accursius.

S*i eum.*] CASVS. Vocauit te Titius ad iudicium, & ego promisi te sistere in iudicio: tu autem dicebas, te liberatū ab illa actione nō, qua Titius te conueniebat: & Titius dicebat, quod tu nō eras liberatus, utrum tenear nihilominus exhibere, quæritur. Et respon. quod teneor, ut inquiratur verum sis liberatus, uel non.

¶ *Homo.*] Te serui tui nomine noxaliter conueniebam : tu postea eum occidisti: & sic eum exhibere non potes in die præfinita, qua iudex præcepit tibi: vt eum post decem dies exhiberes, teneris quidem ad pœnam, & non teneris soluere nisi post vndecim dies.

¶ *Qui iniuriarum.*] Aduersus te actione iniuriarum egi:

forte iam actione non teneatur, a actio in me danda est, b vt vel exhibeam eum, uel defendam, vt veritas inquiratur. c

Vbi est dies, & conditio, expectatur dies, licèt conditio euenerit. hoc dicit.

¶ *Homo* sisti promissus, ante diem d dolo promissoris perijt, e certo iure vtimur, non ante pœnam peti posse, quam dies promissionis 1 † veniat. tota enim stipulatio in diem collata esse videtur. f

Stipulatio alteri accessoria assumit sibi naturam eius, cui accedit. Bart.

¶ Qui iniuriarū acturus g est, 2 † stipulatus erat ante litem contestatam, vt aduersarius suus iudicio sistat : commissa stipulatione h mortuus est: non competere hæredi eius ex stipulatu actionem placuit : quia tales stipulationes propter rem ipsam i 3 † dantur.

¶ Iniuriarum autem actio hæredi non competit : quamuis enim hæc stipulatio iudicio sistendi causa facta ad hæredem transeat, k tamen in hac causa danda non est. l Nam, & defunctus si vellet, omissa m iniuriarum actione, 4 † agere ex stipulatu actioné, non permitteretur ei. Idem dicendum est, 5 † & si is, cum quo iniuriarum agere volebam, stipulatione tali commissa decesserit : nam non competit mihi n aduer-

& stipulatus sui, quod iudicio stares: & hoc feci ante litem contest. & cum ueniret dies in qua sistere debebat, non fecisti, idest non venisti: & ita commissa fuit stipulatio. post ea decessi, nunc quæritur an hæres meus possit aduersus te actione ex stipulatu agere? & respon. quod hæres non poterit agere, nec actione ex stipulatu pro pęna, nec actione iniuriarum cōtra te. Sed pone quod tu decessisti, nunquid potero hæredem tuum conuenire? Et respon. q nō: nec fideiussorem fideiussoré tuū nisi fuerit in mora: tunc enim hæres, & fideiussor tenentur. Vi.

a *Non teneatur.*] Vel tenebatur forte Acc.

b *Danda est.*] Imo vř non danda, ut sup. q satisd. cog. l. 2. §. si q. his, sed hic rōne iuris, quod non habebat, impeditur agere Ibi ratione personæ: quia in ius stare non poterat. Sed pro quo interesse? Respon. p eo, quod prius abit ratione expensarū, nō debitū, a quo erat liberatus: ut ī. de eo q quē fact. erit. l. fi. Ac.

c *Inquiratur.*] hic nota ratione incertitudinis ueritatem inquiri, ut ī. de actio. emp. l. Iulianus, §. si quis colludente, & sup. si quis in ius uoc. non ier. l. a. & inf. rem rat. habe. l. si indebitum. Accur.

d *Ante diem.*] nam si post diem, semper tenetur, ut sup. q satisd. cog. si decesserit. in fi. Accur.

e *Perijt.*] vt quia occidit eum, ut inf. de ver. ob. l. si seruum in princ. secus si non dolo eius perijsset. Nam tunc non tenetur, ut supra qui satisd. cog. l. si decesserit. Accur.

f *Videtur.*] sic infra de uerb. obl. l. in illa.

g *Acturus.*] scilicet destinatione, sic & infra si cet. pet. l. q pecuniam. Accur.

h *Commissa stipulatione.*] scilicet ante lit. contest. tantum.

i *Propter rem ipsam.*] idest propter actionem iniuriarum, q non rem prosequitur, sed vindictam, ut infra de iniur. l. j. in fi. & inf. de colla. bon. l. cum emancipati.

K *Ad hæredem transeat.*] sui natura, cum sit personalis, & persecutoria: ut inf. de actio. & obl. l. ex contractibus.

l *Danda non est.*] ipso iure, an idē in redhibitoria, uel alia actione cursu temporis sublata; Resp non, ut inf. de const. pecu. l. item illa, §. primo secundum Ioan. & est ratio, quia tempus ipso iure non tollit actionem, licet elidat, vt infra de actio. & obli. l. obligationum, §. placet. unde nihilominus agitur ex stipulatione, ut inf. eo. l. qui autem, §. illud, sed per exceptionem puto eum remoueri per dictam legē obligationum ferè, §. placet, at hic morte tollitur ipso iure. Item not. hic actionem, quæ in locum alterius subrogatur, eiusdem potestatis, & effectus esse, cuius est illa, in cuius locum subrogatur, sic inf. de donationibus inter uirū, & uxorem, l. si donatæ, §. si sponsus, & inf. de conditionib. & de monstrationibus, l. filiæ suæ, §. Atia, seu à Titia, & inf. de iureiuran. l. duobus, §. primo, & institut. de action. §. iuerat. Argum. contra, inf. de petitio. hær. item ueniunt. §. cum prædiximus, a & infra de iure do. l. cum in fundo, §. si fundus communis, & sic ista ratione attenta, non obstat infr. de actio. & obligat. l. ex contractibus, & l. ex depositi. & l. constitutionibus.

ADDITIO. Dic, quod ibi actiones ex contractibus transeunt ad heredem, nisi sint accessoriæ illis, quæ non sunt transitoriæ, ut hic secundum Bart.

m *Omissa.*] idest remissa, & per pactum nudum, ut infra de pac. l. si tibi decem, § quædam, secus si ad tempus omisisset.

n *Nam non competit mihi.*] hodie tamen etiam per executorem

1 † *Flor. decs promissionis.*

2 † *Stipulatorum.*

3 † *Flo. dantur.*

4 † *Aliter actione ex stipulatu agere non permitteretur*

5 † *Flo. esse.*

a Tu dic secundum Ba. quod actio, quæ surrogatur, assumit naturam primordialem eius accidentalem, idest quam habitura est ex post facto, vt pute, q a crescit per inficiationé, & materiā istā ponit plene l. §. hoc autē si quis testi. lib. esse iuss. fuer.

* Volu t, durct interruptio secundum Alex. hic.

executorem fit perpetuatio, * vt C. de præscri. 30. anno. l. sicut, & l. cum notissimi, in prin.

a *Actio.*] ex stipulatio.

b *Idem ait Pomponius.*] sed non sine determinatione, scilicet si non potest, &c. quasi dicat, si post longum tempus decessit, datur actio. & nota, quod hæc dictio, nisi, quæ est hic: vel si non, quod valet tantundem: ponit. sic infra de ventre in possessio. mitten. l. extra meo. & infra de fer. l. si feriatis, & infra de custo. reorum, l. secunda, §. vltimo, & C. de transactio. l. 4. & infra de annuis lega. l. Titia. in fin. & infra de admen. leg. l. Stichus nutricis. §. Titia. Argumen. contra sunt, infra de manumiss. testamen. l. Titia. § fi. a & sunt hic argum. ad quæstionē illam: cum quis promisit se non venditurum alij nisi mihi. Item ad hunc §. facit infra de arb. l. item si vnus, §. si multo.

1 † Fl. decess. &c.

c *Si non.*] ponitur pro, nisi Accur.

d *Post longum tempus.*] postquam debuit sistere, & dic longum arbitrio iudicis: vt no. supra eod. l. & si post tres.

e *Venisset.*] & ita perpetuata esset actio: & daretur hæredibus, & in hæredes.

a Dic breuiter secundum Gui. quantum ad dictionem, nisi, dicēdū quod aut præcedit oratio negatiua: & dictio, nisi, ponit: aut præcedit oratio affirmatiua, & tunc excipit, vt d. l. actione C. de trans. cum simil.

2 † Fl. quemdam in iudicio.

3 † Fl. decess. &c.

sus hæredem eius ex stipulatu actio. ᵃ & hoc Iulianus scribit. secundum quod & si fideiussores dati erunt, minimè dabitur in eos actio mortuo reo. Idem ait 1 † Pomponius, ᵇ si non ᶜ post longum tempus ᵈ decesserit: quia si ad iudicium venisset, litem cum eo contestari actor potuisset. ᵉ

Hominem promissum debet quis sistere in eadem causa quo ad forum, non quo ad facultatem.

Vlpianus li. 47. ad Sabinum.

LEX XI.

SI quis quempiam ᶠ 2 † iudicio sisti promiserit, in eadem causa ᵍ eum debet sistere: hoc est, ita 3 † sistere, vt actori persecutio loco deteriore non sit, quamuis exactio rei possit esse difficilior. Licet enim difficilior exactio sit, tamen dicendum est, videri in eadem eum causa stitisse. Nam etsi nouum æs alienum contraxisset, vel pecuniam perdidisset, videretur tamen in eadem causa stitisse: ergo & qui alij iudicatus ʰ sistitur, in eadem causa 4 † sisti videtur.

Si quis.] CASVS. Titium hominem liberum sistere promisi in iudicio, & conueniebatur à quodam alio, debeo quidem istum Titium in eadem causa sistere, scilicet, vt ius actoris non faciam deterius. Viuia.

4 † Fl. stare.

f *Si quis quempiam.*] seruum liberum.

g *In eadem causa.*] No. etiam liberum hominem exhiberi debere in eadem causa: vt hic, & infra l. proxima. nisi iustis causis impediatur: vt supra eo. l. 2. & l. sed & si quis. De seruo constat, quod sit in eadem caus. exhibendus: ut supra si ex noxa l. 1. & infra de verbor. obligat. l. inter stipulantem, §. fi.

h *Iudicatus*] i. condemnatus, sic inf. eod. l. fi.

QVi autem.] CASVS. Sed pone, quod Titius nouum priuilegium impetrauit, puta quod non teneatur iurare de calumnia, hoc casu non videor Titium in eadem causa sistere.

¶ *Illud.*] Tu tenebaris mihi redhibitoria: & non restabant nisi octo dies: vnde vocaui te ad ius, iudex præcepit tibi, ut post quinque dies venires ad iudicium: non venisti: & ita actio mea amissa est, conueni te ad interesse, tu dicis, quod mea non interest: cū non habebā actionem: & sic volebas, quod inspiceretur præsens tempus: ego autem dicebam, ut inspiciatur illud tempus quo habebā actionē: & sic teneberis mihi ad interesse, & condemnaberis ad interesse meum: vel dic casum: vt sup. eod. l. si eū in fi. Viuianus.

i *Qui autem nouo.*] vt quia habuit tale priuilegium, ne in illa causa iuraret de calumnia; vel vt omnino non teneretur respondere. Sed videtur, quod hoc priuilegium non valeret, quasi præuentus sit: vt infra de iudic. l. si quis postea? Resp. ibi ad sui postulationem: hic non. argum. supra quod quisque iuris, l. 3. in princ. nam & legatus si non data opera in legationem missus fuerit, à causis inchoatis ante interim excusatur: vt infra de arbit. l. non distinguemus. §. item si quis Romæ. Alij dicunt, quod hic impetrauit etiam de causa ista priuilegium: ibi autē de futuris tantum datum intelligitur: quod puto verum.

Vlpianus lib. 11. ad Sabinum.

LEX XII.

QVi autem nouo ⁱ priuilegio vtitur, non videtur in eadem causa sisti.

Sufficit ab initio interesse, licet desinat ex post facto. Barto.

¶ Illud tenendum est, 5 † æstimationem eius, quod interfuit agentis, ad illud tempus referendam, quo sisti debuit; nō ad id, quo agitur, quamuis desierit eius interesse. ᴷ

Qui promisit eum sistere, qui non potest esse in iudicio, non tenetur. Bart.

Iulianus li. 55. Digestorum.

LEX XIII.

QVoties seruus iudicio sistendi causa, ut ipse litigaturus, ˡ vel ab alio stipulatur, vel ipse promittit, ᵐ nec committitur stipulatio, nec fideiussores 6 † tenentur: ⁿ quia seruus conueniri, uel conuenire non potest. ᵒ

Stipulatio procuratoria super re domini in dubio intelligitur facta procuratorio nomine: & ad domini interesse refertur. Bar.

k *Quamuis desierit interesse.*] scilicet reum sisti; potest enim esse, quod interfuit mea, quando debuit sistere: nunc non: vt si iniuriarum aliquem conueniebam, qui post decesserit post longum tempus, in quo debuit sistere: aliàs nec fideiussor tenetur: vt sup. eod. l. si eum, § fina. Item potest esse: quia actio temporalis erat alia, quam iniuriarum, quam perpetuassem: sed certè immo videtur tempus lit. contest. spectari, vt infra commo. l. 3. §. in hac. Item si desierit interesse, videtur desinere teneri. ut infra manda. l. si procuratorem, §. mandati. quæ sunt contrariæ, sed hic speciale in iudicijs: vt & alia multa diximus sup. eod. l. & si post tres, vel dic, vt diximus infra de tri. l. 3 nam & aliàs in multis locis quis tenetur, licet desierit actoris interesse, vt patet per hæc exempla, infra de ser. corrup. l. doli, §. fi. & inf. de vi, & vi arma. l. j. §. rectissimè, & infra de furt. l. inter omnes, in prin. & inf. de euiction. l. euicta, §. si seruus, & inf. de ædil. edic. l. iustissimè, § fi. & infra de re iudi. l. si calendis, & infra de eden. l. vbi exigitur, §. is autem, & infra de iniur. l. iniuriarum æstimatio, & inf. ad l. Aquil. l. antepe. Ar. 3, inf. ad exhib. l. tigni. § fi. & in decre. 2 q. 8. eos qui, & inf. de rei vendi. l. si autem, §. 1. b Et no. quod vbi morte desinit mea interesse, tunc ipso iure non tenetur fideiussor ad pœnam, si alio modo, per exceptionem, vt supra eo. l. si eum. §. qui iniuriarum, & hic.

5 † Fl. tenendum est, quod æstimat. & ad intellect. vide Curt. in l. pacta nouissima. nu. 4. C. de pact.

b Dic secundum Bar. quod hic petitur in interesse: in illis iuribus contrarijs non petitur, quia iam cessit.

l QVoties ipse litigaturus.] cæterum si tanquam dominus litigaturus stipulatur, acquiris domino: & sic valet. Accur.

m *Promittit.*] cum sit reus.

n *Tenentur.*] vt sup. eo. l. si seruus.

o *Non potest.*] hoc regulariter. in casibus enim & conuenire, & conueniri potest: vt infra de alim. & cib. lege seruos, & C. qui leg. pers. l. fi. & C. si per vim, vel alio modo, l. 1. & C. vbi cau. fisc. l. fi. & infra de iudic. l. vix. & facit, C. de iudic. l. seruus.

6 † Eius.

SI procurator.] CASVS. Aduersus te procurator meus agebat, & stipulatus est à te, vel ab alio, qui promittebat sistere, quod iudicio staret: & hoc sine pœna fecit, vtrum valeat talis stipulatio? & dic, quod valet, & venit in hac stipulatione interesse meum, non procuratoris: contra videtur, quod alteri stipulari quis non posset,

sed

sed dic, quòd talis stipulatio valeat, & venit in hac stipulatione interesse meum, non procuratoris: idem si stipulatus a te pro quanti res erit, promittis, si non stares in iudicio. Viuian.

a *Stipulatus est.*] a fideiussore. Accur.

b *Nullius momenti.*] allegando dicit.

c *Interest eum sisti.*] nisi quatenus domino tenetur actione mandati, si stipulatus non fuisset: ut infra de edendo, l. si quis ex argentarijs, §. pro curatori, sed ratione illius interesse non uidetur interponi, tamen totum allegando dicit.

2 † *Fl. deest, est, & in l. Si infra de verbo. oblig.*

d *Procuratori debeat.*] sed & domino ex hac stipulatione vtilis datur: vt infra de procura. l. in causæ, in fin. & est speciale in iudicijs: vt per liberam personam actio acquiratur: secus in contractibus: vt C. per quas personas nobis acquir. l. prima, & infra de verborum obligationibus, l. si ita stipulatus fuero, § Cryfogonus, nisi in casibus: vt infra de verborum obligat. l. si procuratori præsentis, sed illam intelligunt quidam, quod in iudicijs loquatur, & in alijs, quos no. Insti. de inutil. stipula. §. si quis, sed in contractibus cogitur cedere actionem domino mandati conuentus: vt infra de acquirenda possess. possessio quoque, § fin. Item notariorum procuratoris ad vtilitatem domini refertur: ut infra de noui op. nunciat. l. stipulatio. §. fi. & infra ne vis fiat ei. l. 2. & de procura. l. qui proprio, §. vt in cæteris, & infra de in litem iuran. l. videamus. §. curatores, versicu. si tamen. quod est verum, si tanquam procurator faciat, secus si tanquam dominus contrahat: vt infra de contrahen. empt. l. in huiusmodi, & l. seq. & infra de acq. poss. l. si me in vacuam, § pen.

1 † *Fl. deest, eum.*

3 † *Flo. Papinia. lib. 2. quæstionum.*

Neratius li. 2. membranarum.

LEX XIIII.

SI procurator ita stipulatus[a] est, 1 † vt sistat duntaxat eum, quem stipulatur, non etiam pœnam; si status non esset, stipuletur, prope modum nullius momenti[b] est ea stipulatio, quia procuratoris, quod ad ipsius vtilitatem pertinet, nihil interest eum 2 † sisti.[c] Sed cum alienum negotium in stipulando egerit, potest defendi, non procuratoris, sed eius, cuius negotium gessit, vtilitatem in ea re spectandam esse; vt quantum domini litis interfuit sisti, tantum ex ea stipulatione, non sisto reo procuratori debeatur.[d] Eadem & fortius adhuc dici possunt, si procurator ita stipulatus esset. Quanti ea res erit; ut hanc conceptionem verborum, non ad ipsius, sed ad domini vtilitatem relatam interpretemur.

Si promittens de iudicio sisti, desiit posse conueniri, stipulatio euanescit. Bart.

Vlpianus 3 † lib. 3. de omnib. tribunalibus.

LEX XV.

SI tutor iudicio sisti promiserit,[e] & stipulationi non obtemperauerit,[f] & interea pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abstentus sit[g] hæreditate, 4 † denegabitur ei 5 † ex stipulatu actio. nam & ipsius rei, quæ petebatur, si tutor iudicatus[h] fuerit, & 6 † eorum[i] quid acciderit, non esse dandam in eum actionem iudicati, probatum est.

SI tutor.] CASVS. Titius erat tutor Seij; & cum immobilia non posset esse, conuentus fuit nomine pupilli Seij. & satisdedit ante quam veniret dies in quo Titius sisteret, finita est tutela, & non stetit: nunquid tenetur tutor? & respon. quod tutor non tenetur. immo plus dico, quod si tutor finita tutela condemnatus sit, non fit executio in tutorem. Viuia.

e *Promiserit.*] in causa pupilli: quia nec ipse, nec pupillus possidebat immobilia. vt supra qui satisd. cog. l. sciendum §. tutores.

f *Obtemperauerit.*] ut quia pupillus adoleuerat, antequam tutorem sistere oporteret, & ordina literam ista ita, si tutor sisti promiserit, & ita interea pupillus adoleuerit, & stipulationi non obtemperauerit; nec enim tenetur: vt infra de admi. tut. l. tutor pro pupillo. in prin. nisi si posset ei obijci dolus. teneretur ipse, non pupillus, ut infra de actio. empti, l. Iul. § idem Iulianus, in fin. idem si culpa, vel mora, vel alia re sua... l. sicut, in ff. & C. vnde vi, l. ... nisi pupillus sit locupletior: vt inf. quando ex fac. tut. l. 3 §. dolus.

g *Abstentus sit.*] per in integr. restitut. & ob hoc stetit tutor.

h *Iudicatus.*] Idest, condemnatus, sic supra eodem, l. si quis quemquam, in fin. & infra de admini. tut. l. 2. Accur.

i *Et eorum.*] scilicet supradictorum: vel quod adoleuit: vel quod mortuus est: vel abstentus, quia his primis duabus causis cum finiatur tutela, non fit executio in tutorem: vt hic suiij..., & C. quando ex fac. tuto. l. prima, & infra de re iudicata. l. si se. §. tutor. & infra de curatio. l. illud, § primo. Et idem in quolibet simili administratore, vt finito officio non fiat in eum executio: vt infra quando ex fac. tuto. vel curat. l. post mortem, secus in procuratore extra iudicia: vt infra de procurato. l. procurator qui pro curatio.

4 † *Alias, ab hæreditate.* 5 † *Flo. deest ei.*

6 † *Alias aut.*

TITVLVS XII.

De ferijs,* & dilationibus, & diuersis temporibus (7 † earum & ex quibus causis feriæ non impediantur.

Tempore vindemiarum, vel messium nemo compellitur in ius venire: si tamen sponte venerit, & litigauerit, lata sententia tenet: lata verò contra non comparentem, nulla erit, h. d. vsq; ad §. sed excipiuntur.

Vlpianus lib. 4. de omnibus tribunalibus.

LEX PRIMA.

NE quis messium* vindemiarumq;* tempore aduersarium cogat[k] ad iudicium venire, oratione diui Marci exprimitur:[l] quia occupati[m] circa rem rusticam, in forum venire 8 † venias, nolo quod cogatis:

DE FERIIS, & dilationibus, & diuersis, &c.

Hoc pars de ferijs ... vsque ad ... & in l. ... Sequens de dilatio. dicitur in l. oratione, & l. mere, & l. fin. & vide late per Cuia. in suis obseruationibus hic.

* *De ferijs & varia etiam fuerint, vide Macrobium lib. Satur. 1. ca. 19. Pla. dialo. 2. de legibus.*

7 † *Flo. inclusa hic non... tu & desunt.*

NE quis.] CASVS. Volo tempore vindemiarum, vel messium te ad iudicium vocare: & si non venias, nolo quod cogatis: non possum quidem hoc facere, vt cogatis. sed si venias, & perseueres sponte, & sententia lata fuerit: valet quidem sententia. Si non perseuerasti sponte, sed te absente lata fuit sententia: non valet sententia ipso iure. Sequentia plana sunt vsque ad l. præsides. Viu.

k *Cogat.*] i. cogi faciat. sic infra de ijs qui notantur infa. l. furti. §. mandati.

l *Exprimitur.*] hanc orationem non habemus: sed eius sententia est tam in ferijs, vt hic, & infra eodem, l. secunda quam in dilationibus: vt infra eodem, l. oratione Accursius.

m *Occupati.*] bona ratio vt C. de agri. & censi. l. 1. quid ergo si non rusticus fuerit, sed miles vel clericus, qui procul a iure sunt? Dicunt quidam, quia hæc causa cessat quia occupati, & c. cessat prohibitio legis. ut argumento infra de repud. l. si. § penult. & infra de pactis. l. quod factum, & ex duobus legibus, infra de ritu nupt. l. penult. § de... & C. de interd. ma. l. si tutor. Item totum illud generale, quod primo generaliter dicitur, per sequens, quia restringitur: ut infra de calum. l. hæc actio. it. in infra de iure immunit. l. semper, §. negociatores, & §. diuus, sed

* *Messium hoc tempus ferias æstiuas vocat Gell. lib. 9 capit. 15 in prin.*

* *Vindemiarum. vindemiales ferias quas, & earum esse illus qui ponit Gellius noct. lib. 16. cap. 4. post med.*

8 † *Flo. deest venire.*

compellendi a non sunt.

¶ Sed si prætor aut per ignorantiam, b aut 1 † socordiá c euocare eos perseuerauerit, hique sponte venerint, si quidem sententiam dixerit præsentibus illis, & sponte * litigantibus, sententia valebit, d tametsi non rectè fecerit, qui eos euocauerit: sin verò cum abesse perseuerauerint, sententiam protulerit, e etiam 2 † absentibus illis, consequens erit dicere, sententiam nullius esse momenti: f nec enim prætoris factum iuri derogare oportet. g Et 3 † citra appellationem igitur sententia infirmabitur. h

In hoc §. & in l. sequen. excipiuntur multi casus in quibus non obstant feriæ. & hoc sit loco summarij.

¶ Sed excipiuntur i certæ causæ, ex quibus cogi poterimus etiam per id temporis, cum messes 4 † vindemiæq; sunt, ad prætorem venire: scilicet si res tempore peritura sit: hoc est, si dilatio actionem sit peremptura. Sanè quoties res vrget, K cogēdi quidem sumus ad prætorem venire. verum ad hoc tantum cogi æquum est, vt lis contestetur: l & ita verbis ipsius 5 † orationis exprimitur. Denique alterutro m recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit.

Idem lib. 5. ad edictum.

LEX II.

EAdem oratione D. Marcus in Senatu recitata effecit, de alijs etiam 6 † speciebus prætorem adiri diebus feriatis: 7 † vt puta, vt tutores, aut curatores dentur; n * vt officia o 8 † amoueantur: 9 † cessantis 10 † excusationes p allegentur: alimenta q constituantur: ætates r probentur: ventris nomine s in possessionem mittatur, vel 11 † rei seruandæ causa, t vel legatorum, fideiuc commissorum, vel damni u infecti. Itē de testamentis exhibendis: x vel 12 † vt curator detur 13 † bonorū eius, cui 14 † an hęres extiturus 15 † sit, incertū est: y

Sed tu dic contra, quis potest occupari, & aduocari per alios & per testes vel aduocatos, quos tunc non posset habere. præterea hæc tamen non fuit causa finalis circa ipsum vocatum, sed impulsiua: vnde non cessat prohibitio, licèt cesset causa: sicut fuit in Calfurnia: nam si ibi fuisset causa finalis, hodie posset bonæ mulieres postulare: quod non possunt: vt inf. de postulā. l. j. §. sexum. Item per hoc infra qui & à quib. l. prospexit.

a *Compellendi.*] libellus tamen dari potest: vt infra de adult. l. miles, §. sexaginta.

b *Per ignorantiam.*] scilicet iuris.

c *Socordiam.*] idest, per contemptum iustis, cum illud fiat.

d *Sententia valebit.*] hic nota tria. Primò, quia etsi non sponte litigarent, tamen sententia videtur valere, vt inf. de arbi. l. si feriatis, quæ est contra. Sed dic quod ibi dies cōpromissi exitura erat: hic non erat exitura dies iudicij. Vel dic, quod & ibi partes consenserunt: sed arbiter non volebat: vnde fuit cōpulsus. Item secūdum Ioan. no. quod partium consensu aliquid de iure relaxatur: vt hic, & contra eo. l. si feriatis. & infra de iudic. l. 1. in prin. & C. de temp. & repa. appel. l. fina. in fi. Sed an idem in teste, vt partium consensu possit ei sacramētum remitti? dic, quod sic, eisdem argumentis: licèt in sacramēto calumniæ a sit secus: vt C. de iuram. calum. l. 2. §. sed quia. Item tertium no. quia quod fieri non debet, factum tamen tenet. sic inf. de interd. & releg. l. relegatorum § ad tempus & inf. quā appe. l. sic l. 1. §. biduum. & inf. de reb. eor. qui sub tut. vel cura. l. si pupillorum, §. si prætor. & inf. quæ in frau. cred. l. 1. vel dici potest, quod vocatio prima non tenuit: sed ex quo vocatus consensit sponte, ex tunc tenet principaliter iudicium: quia iuri suo renunciauit. quod potest, vt arg. C. de pact. l. pen. & inf. quan. appel. sit l. fi. & sic tenet, cum non sit contra legem: alias non, vt C. de legi. & const. l. non dubium.

e *Protulerit.*] lite contestata ante ferias.

f *Nullius esse momenti.*] hoc idem in dilatione, quæ vocato datur, vt in medio sententia lata non teneat: vt in Auth. de exhib. & introd. reis, §. sancimus colla. 5. ibi, nil in medio, &c. Sed nonne debuit venire ad allegandum priuilegia sua? Respond. non, si certum erat eo tempore eos vocari nō debere: vt sup. de iurisdict. om. iud. l. si. secus est quando est dubium: vt inf. de iudic. l. si quis ex aliena, & supra si quis in ius voc. non ierit, l. 1.

g *Derogare oportet.*] Immo derogat, & corrigit: vt supra de iusti. & iure, l. ius ciuile, § ius prætorium, quæ est contra. Sed dic illud propter publicam vtilitatem. vel dic, quod non derogat, vnam sententiam dando, vt hic, sed legem faciendo sic, cum legem facere possit: vt Instit. de iure natur. §. prætorum quoque.

h *Infirmabitur.*] i. infirma esse ostenditur. sic C. de rescin. vend. l. si dolo. & C. quando prouoc. non est necess. l. circa. & C. de præd. minor. l. si is, Vel dic, infirmabitur, quatenus de facto processit, & lata fuit. Et sic nota, quod vbi non tenet sententia ipso iure, non est necesse appellari. sed si appellaretur, an sententia lata confirmetur, dato quod non prosequatur? Respond. non, vt inf. de appel. l. si expressim, nisi in casu, vt in falso procuratore: qui egit iudicium, & succubuit, & dominus appellauit: nam per hoc ratum habuit: vnde retrotrahitur: vt infra rem rat. habe. l. cum minor. § fi.

i *Sed excipiuntur.*] scilicet à generali dicto orationis: & ipsa eadem oratione excipit: vt inf. l. prox. in princ.

K *Vrget.*] sume argumen. quod aliàs prohibitum, ex necessitate toleratur: vt sup. de offic. consu. l. 1. & de offic. præsi. l. senatusconf. §. si quid. Accursius.

l *Contestetur.*] fortè hodie satis est executoris conuentio, cum per eam fiat interruptio: vt C. de præscri. triginta anno. l. sicut.

m *Alterutro.*] i. altero. sic inf. quemadm. testamen. aper. l. si in duobus. & infra de pact. l. rescriptum. §. si pacto.

n EAdem oratione. Aut curatores dentur.] ad omnes sequentes casus speciales sunt reddendę causæ specialitatis: & hic erit ista, ne minorum res pereant.

o *Officia.*] id. si tutores dati, qui officium habere dicuntur: vt in rubri. C. quando mul. tute. offic. fungi potest. vel dic. i. officialis etiam quilibet: sicut & sup. de offic. proconf. l. si in aliquam. §. fi.

p *Excusationes.*] Ne periculo tutelæ inuitus quis subijciatur.

q *Alimenta.*] Pupillis à tutoribus: vt infra vbi pu. edu. l. 1. & hoc ne fame pereant.

r *Ætates.*] Quia facilè possunt perire seres, per quos probantur ætates, infra de Carbonia. edict. l. 3. §. duæ quæ probatio valet ad multa, puta ad matrimonia contrahenda. Item ad in integrum restit. petendas. Item ad suscipiendam tutelam, & similia.

s *Ventris nomine.*] ne mulier fame pereat. idem in Carboniano, vt inf. quis ord. in bon. poss. l. 2. §. dies.

t *Vel rei seruandæ causa.*] videtur hic, quòd in nullo iam prosit hic titu. cum semper possim petere mitti in possessionem, quod erit peius sibi, quàm soluere: sed restringe ad eum casum quando est debitor suspectus ne dilapidet: vt inf. de appellat. l. Imperator. Item quando dilatione sit actio peritura: aliàs non: vt sup. l. prox. & idem dici potest in sequenti satisdatione, de qua dicitur infra vt lega. vel fideicom. nom. cau. per totum.

u *Damni.*] quod celeritatem desiderat: vt inf. de damno infecto, l. 1.

x *De testamentis exhibendis.*] s. in publicum: & petendis dare sine die, & consule; ne detur materia fabricandi falsum: vt inf. quemad. testam. aper. l. 2. §. diem. & facit infra de appel. recip. l. fi.

y *Incertum est.*] vt quia sub conditione est aliquis hæres institutus: vel aliàs est incertum: vt inf. de cur. bon. dan. l. prima.

1 † Fl. vel.

* Nec quod si ipsis potest renunciari nō solum expressè, sed etiam tacitè. concor. tex. in l. si feriatis. inf. eo. tex. in c. fi. extra eo.

2 † Flo. desi. etiam.

3 † Flo. desi. &.

4 † Fl. desis.

a Scribentes hic, & præcipuè Bal. dicunt istam gl. fore singu. ad hoc, quod potest remitti iuramentū testib. de consensu partiū; sed iuram. calūniæ nō; quāuis tacitè sic. l. 2. §. quod obseruari, C. de iur. calū. iun. Ars ibi no. Bolo.

5 † F. ipsius.

6 † Fl. desi. &.

7 † Flo. ad ve etiam diebus feriatis.

* Adde quod istud procedat etiam diebus feriatis in honorē Dei quia ibi est actus pius. in ca. fi. versi. putas extra eod. per quem tex. ita tenuit Alb. hic & Ang. in l. 1. in prin. sup. eo. & post eos Iacob. hic.

8 † Officio Reclinas, officia amoueantur, &c. Taur. in adnota.

9 † Flo. adn. amoueantur.

10 † Flor. cessantes.

11 † Alias vt.

12 † Fl. desi. vel alias, & vt curator.

13 † Bonis.

14 † Fl. qui.

15 † Fl. ex futurus.

a *Patronis.*] idest qualiter pater à filio, & econuerso: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. fi. collat. 6. & qualiter patroni à libertis, & cótra ali debeát: vt inf. de liber. agnosc. l. si quis alij, §. solent.

b *Hæreditate.*] Et sic fideicommissario restituere: nam si ante aditam hæreditatem decedat, non transmittit ad hæredem, nisi in casu, vt C. de ijs, qui ante apert. tab. l. j. & C. de caducis tollen. §. in nouissimo & sic non esset, qui eam restitueret.

aut de alendis liberis, parentibus, patronis: a aut de adeunda suspecta hæreditate: b aut, vt aspectu atrox, c iniuria æstimetur: vel vt 1 † fideicommissaria libertas d præstetur. 2 †

1 † Flo. vel si fideicommissaria libertas præstanda, aliat. vel si qui fideicommissaria.

2 † l. præstanda.

c *Aspectu atrox.*] & sic secundum M. potest iudex facere sententiam, vt de facto vidit, & f. it. sed secundum Ioan. potest de facto sibi, vt iudici cognito, idest secundum quod est sibi probatum per testes, vel instrumenta, & præsumptiones, vt hic, & sup. de officio præsidis l. illicitas. §. veritas, & inf. de testibus l. tertia, §. ideoque. ibi, tu magis scire, &c. & inf. finium regund. l. si irruptione. §. fi. & similibus: de facto autem sibi cognito, vt priuato, non potest.

d *Libertas.*] Hoc fauore libertatis.

Hic enumerantur alij casus in quibus non obstant feriæ.

Idem libro 2. ad edictum.

LEX III.

SOlet etiam messis, vindemiarumque tempore ius dici de 3 † rebus, quæ tempore, vel morte perituræ sunt: morte e veluti furti, damni, iniuriarumque 4 † atrocium, & quæ de incendio, ruina, naufragio, rate, f naue g expugnata, raptæ fuisse 5 † dicuntur: h & si quæ similes sunt. Item si res i sunt tempore perituræ: aut actionis K dies exiturus est. 6 † Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eũ, quicquid l nundinarum m nomine aduersus communem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

3 † Flo. dest.

4 † Flo. dest. qua & sic habet. damni iniuria iniuriarum atrocium, qui de &c.

5 † Flo. rap. esse dicuntur.

6 † Flo. dest. est.

e S*Olet. Morte.*] Primò ponit exemplum de morte, vt in furti actione, quæ moritur cum fure, & de actione legis Aquiliæ, quæ moritur cum dante damnum: vt Insti. ad legem Aquiliam. §. his autem verbis. & idem de actione iniuriarum pro iniuria atroci, vel non atroci: hæc tamen tempore tollitur, vt C. de iniurijs. l. si non conuitij. & idem de actione in factum, quæ datur in quadruplum pro eo, quod de incendio, vel similibus raptum est: sed hæc tempore tollitur, vt subijcit, & infra de incend. ruin. naufra. l. prima. Item secundum quosdam similis est actio, quæ pro mortuo inferendo proponitur: vt infra de relig. & sump. fune. l. liberum, in fine. Item nota quod dicitur de morte, potest etiam intelligi de morte rei debitæ: vt quia erat bos, vel simile, cuius interitu reus liberatur, vt i. ff. de verb. oblig. l. si ex legati. de tempore autem dicit, vt quia dies actionis exit. Sed quid hæc lex adijcit primæ in §. fi. Respond. hic morte, & tempore: ibi tempore tantum & facit ad hoc infra de iure delib. l. Aristo. ait. §. fi. & l. ait, §. fi.

f *Rate.*] fluuiali.

g *Naue.*] marina.

h *Dicuntur.*] scilicet aliqui.

i *Item si res.*] actio in rem.

K *Actionis.*] scilicet personalis.

l *Quicquid.*] hoc est aliquid.

m *Nundinarum.*] Puta accepit pecuniam à vicinis, vt suum itu nentum non portaret, vt alij carius venderent, & sic incidit in l. Iul. de anno. vt infra, ad legem Iuliam, de anno l. 2.

P*Ræsides.*] CASVS. Potestas Bononien. debet procurare, vt feriæ obseruentur, & debet indicere eas, sicut olim est statutum ab antecessoribus eius.

a *Statuere.*] sed videntur, quòd non possint, vt C. eod. l. à nullo. quæ est contra, sed dic statuere, idest statuta antiquitus indicere. sic supra de officio procons. l. si in aliquam. §. & ferias.

P*Ridie.*] CASVS. Hic dicitur, quòd per duos dies ante terminum magistratus sui non debet ius reddere, nec sui potestatem facere. Viuian.

Idem libro 1. ad edictum.

LEX IIII.

PRæsides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci solent messis, vindemiarumque causa, tempus statuere. a

Vlpianus li. 62. ad edictũ.

LEX V.

PRidie o calendas Ianuarias magistratus, nec ius dicere, sed nec sui potestatem facere consueuerunt. p

Idem libro 77. ad edictum.

LEX VI.

SI 7 † feriatis diebus fuerit indicatum, lege cautum est, ne his diebus iudicatum 8 † sit, nisi ex volũtate partium: q & quod 9 † aliter aduersus ea iudicatum 10 † erit: ne quis r iudicatum facere, s neve soluere debeat: t neve quis ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

7 † Alias si.

8 † Fl. iudic.

9 † Si aliter.

10 † Fl. iudicatum.

Post primam dilationem alia dilatio non est danda, nisi causa cognita, hoc dicit. Bart.

o *Pridie.*] idest præcedenti die calendas: quia tunc claudebatur veterũ magistratuum iurisdictio, & nouorum incipiebat, licèt prius eligerentur: vt infra de conditionibus, & demonstrationibus. lege Publius. Hodie tamen ante aduentum successoris duob⁹ diebus deponit cingulum: vt in Authentico, de administratione rectorum, in fi. col. lat. 7.

p *Consueuerunt.*] scilicet si præsens successor fuit ei suffectus: alioquin possent etiam post calendas: vt supra de offic. pro. cons. l. meminisse. Sed alia est ratio quare hoc esse non potest: nam die natiuitatis domini & septem præcedentibus & septem sequentibus non potest, sicut in resurrectione Domini dicitur, vt argumento C. eodem, lege, omnes. sed dic, quòd non ita fortè est in natiuitate, sicut est in resurrectione, vt ibi dicitur. Vel dic, quòd tempore huius legis Christus nõ venerat in virginẽ. * vel ibi de resurrectione, hic de natiuitate. prima placet. Accursius.

* Virginem. Ni fallor errat Acc. nã Vlpianus author hui⁹ l. fuit cõsiliarius, & scrinij magister Alex. Seueri, vt dicit Cato. Cotta de iurisp. & Alexan. fuit Christian⁹. vt dicit Egnatius. Roma. princ. li. 2. in eius uita.

S*I feriatis.*] CASVS. Sententia lata feriatis diebus non valet: nec aliquis ex ea tenetur illi obedire, nisi partes aliter statuant consentiendo iudicari.

q *Voluntate partium.*] sed an idem in ferijs in honorem Dei statutis, quod hic in ferijs vindemiarum, & messium dicitur? Respond. non, vt infra de arbitris l. idem Pomponius. §. ex compromisso, & l. si feriatus quæ est contra, quia legem superioris tollere nemo potest, vt infra de arbit. l. nam magistratus.

ADDITIO. Pro declaratione huius glos. dic secundum Baldum, quòd per statuta, & consuetudines locorum possunt feriæ indici, & indictæ tolli: quia decretalis dicit, quòd etiam in ferijs ad honorem Dei seruantur consuetudines, & statuta locorum, vt extra de ferijs, capit. Capellanus. & hoc tangit Odoffre. supra eod. l. pridie.

r *Ne quis.*] scilicet reus.

s *Facere.*] si est in faciendo.

t *Soluere debeat.*] hoc tantum ad litigantem, & quod subijcit, quo ad iudicem exequentem.

O*Ratione.*] CASVS. Hic dicitur, quòd in causa ciuili tantum vna datur dilatio, scilicet gratia instrumentorum exhibendorum: nisi necessitas interueniat: tũc enim plures dantur. Secundo dicit, quod si impetraui dilationem, & decessi, nunquid hæredi meo dabitur dilatio? Et respond. quod etiam hæredi meo dabitur, causa tamen cognita. Viuian.

Bernel.]

a *Semel.*]& quod hic de instrumentis dicit, acci pe large, vt infra de fide instr.l.1.& de verbo.signi.l.notionem, §. instrumentorum.

b *Et iterum.*]quod significat quoties opus erit, vt infra ti tulo primo,l.veluti,§.1.

1† *Flor. deest um.*
2† *Flo.expressum.*
* *Ne quod cō cessio maxime secūda dilationi. debet fieri cum causa cognitione vi.Alex in l. § inf.e.& ad de quod dicit Bol.in leg.1. supra si quis tam.in suis interpretationibus.*
3† *Impetrari.*
4† *Flor deest, est.*
5† *Flor.hic.*
* Adde,quod dies ecclesie considerat, vel quātum ad indulgentias,uel quo ad diuina officia,uel quo ad collationes ordinū, uel quo ad esum carniū, uel quoad obseruationē treugue, primo modo icipit ab vno vespere in aliud.c.fi. §.adiicim°, de sent. exc. in 6.cle.j de reli. & uen. sanc. in fi.& idem quoad officiu.iuxt. illud Ge.2. Ex.16.& 20. Leui 23. Num 28. Deu.5. in hoc tamen seruari loci cōsuetudinē dicit te.ium. gl.in c.2. de fer. Tertio modo incipit ab ortu solis usque ad occasum, c.literas.16. glo.de tem.ord. Quarto modo incipit post cœnam.de con se.dis 3.c.esurcuniū. Quinto modo incipit in ortu solis ca.1.de tr. & pace. gloss. c.a.de ka.

c *Moderamen.*] vt si est ex eadem prouincia,dentur tres menses: si ex contigua, sex, quæ transmarina ix. vt C. de dilatio.l.prima. sed contra,j.l.fi.Sol.vt ind.

Idem libro 1.de officio proconsulis.

LEX VII.

ORatione quidem diui Marci, amplius quam semel a non 1 † esse dandam instrumentorum dilationem 2 † comprehensum est: sed vtilitatis litigantium gratia,causa cognita † iterum[b] * dilatio tam ex eadem,quam ex alia prouincia, secundum moderamen c locorum, impertiri 3 † solet: & maxime si aliquid inopinatum emergat. d

¶Illud videndum est, 4 † si defunctus aliquam dilationem acceperit propter instrumenta, an successori quoque eius dari debeat:an verò quia iam data est, amplius dari non possit?& magis est, vt & huic e 5† causa cognita dari debeat.

d *Emergat.*] quæ enim de nouo emergunt, nouo auxilio indigent,ut infra de interroga.actio.l.de ætate,§.ex causa, & infra de vent. inspiciendo §. prima. in principio.

e *Et huic.*]sic & si iudex dederit omne edictum, adhuc eius successor debet unū edictum dare, vt infra de iudic. l. edictum.

MOre.]CASVS. ita ponitur hic casus, vt stat in litera: quia dies incipit in media nocte, & in medietate sequētis noctis finitur: & quod in ista media nocte fit, uidetur in die. Viuia.

f *More Romano.*]Nota Romano nam Athenienses abocca.su:Babylones ab ortu:Arabes à meridie quod est nimis absurdum:vt Marcus Varro in libro rerum humanarū secundum Ioann.& hic loquitur de die natura i, qui habet vigintiquatuor horas,ut dicunt philosophi, & innuitur inf. ad leg. Iuliam,de adult.l.capite.& infra de vsucapio l.ideo quæ.artificialis autem incipit à mane vsque ad uesperas secundum Romanam ecclesiam:ut in Psal. vel Hymno beati Ambrosij, Lucius creator,&c.ibi:Qui mane iunctum vesperi diem &c.& in principio veteris testamenti: Et factū est vespere,& mane dies vnus. Item illud: dies est sol. lucens super terram. *

g *Lucis.*]idest diei artificialis:& ponit Ioan.exemplum cū quis habuit dilationem a iudice,ut posset se etiam media nocte præsentare,uel dare pignora in communi,& similia sicut de facto uidemus:& sic facit ad titul.de dilatio. Secus in contractibus,quia ibi tacitè agitur,vt soluatur in die:ergo habendum est pro expresso:ut infra si cer. pet. l.cum quid. Item secus in sententia,quæ de die ferri debet: ut in Authen.de iudic.§.sedebunt,collatio.6. Sed quidam exponunt,sedebunt ex necessitate vsque in vesperis. Si autem generaliter uelis legem hanc intelligere, multa sunt exempla:vt C.de transact.l non minorem, & infra de milit.l. ad testium,§.post e. Item in omnibus his,quæ complentur si tangatur aliqua hora ultimi diei,vt infra de testa. l.qua ætate,& infra de manu.l 1.& infra de usuc. l.ideoque, & de diuer.& temp præscr. l.in vsucapione,in princ. Item econtra in illis in quibus quæritur tempus de momento ad momentum,ut infra de minor.l.3.§.minorem,& infra de ac. & oblig.in omnibus.

DIuus]C A S V S. Verum quis possit militare die feriato; & respond.quod sic, & potest inquiri, de personis etiam custoditis in diebus feriatis, causas uero agitari feriatis diebus non licet in pecuniariis, si ciuiliter aduersus te agam,mea dilatio mihi datur: hoc est in causa ciuili pro qualibet mea necessitate dabitur mihi una dilatio sed si accuso te criminaliter, mihi tantum duæ dilationes dantur,tibi uero tres dilationes dantur pro singulis necessitatibus.

h *A forensibus.*] idest ab ijs, quæ fiunt in foro ubi redditur ius,sic accipitur & C.de fide instrumento.l. comparationes.

Paulus lib.13.ad Sabinum.

LEX VIII.

MOre * Romano f dies à media nocte incipit,& sequentis noctis media parte finitur.ita quicquid in ijs vigintiquatuor horis, idest,duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum est,perinde est, quasi qualibet hora lucis g actū esset.

Negotia militaria possunt quolibet tempore expediri. Bart.

Vlp.lib.7. de officio procon'

LEX IX.

DIuus Traianus Minitio 6† Natali rescripsit, ferias a forensibus h tantū negotiis dare vacationem:ea autem quę ad disciplinam militarem i pertinerent,etiam feriatis diebus peragenda:inter quæ 7† custodiarum K quoque cognitioné esse.

Dies incipit à media nocte,& alia media nocte finitur.h.d.Bart.

Paulus lib.5. Sententiarū.

LEX X.

IN pecuniariis l 8† causis omnibus 9 † dilatio

i *Militarem*]armatam, uel inermem, vt legalem: & sic scholares scribere, vel legere possunt: ut argu. C.de aduoca.diuers.iudi.l.aduocati. a

K *Custodiarum.*] vel actiuè legas,ut infra de custo. reor. l.fin. vel passiue,idest custoditarum personarum,ut uideāt,an habeāt,quod comedant,uel qualiter taceant,ut supra de officio procons. l. solent.in prin.& facit infra de publi. iudi. l.custodiar.

l IN pecuniarijs.] hac l. duæ dantur regulæ: prima contradicitur, quia pluries dari debere dilatio videtur.vt j. eo.l.oratione, 2. respon.& C.eo.l.1.ibi & nō facilè ampli° quam semel &c. & inf.de iudic.l.interdum, quæ sunt contra. Sol.secūdū quosdam,prima dat sine causæ cognitione,ut hic. aliæ exqsita cā, vt ll.contrariis: sed hoc non valet: quia nulla sine causæ cognitione datur,ut C.eo.l.1 in fi.& l.a procedente, in fin. est enim materia dilationum amputanda:vt C.de tempo. app.l 2 in prin. Alij aīt, quod a principio unam dari,fuit statutum,ut hic,sed postea propter necessitatem statutum est,ut plures dentur. Tu uero dic,quod prima datur cū leui causæ cognitione,nam eo ipso,quod petitur, gratia testium,uel instrumentorum danda est,nisi euidēs appareat calumnia:& erit cognitio hæc leuis in moderamine locorum:ut sup.eo.l.oratione. Secunda verò dilatio, ita demū datur,si probat se iusta causa impeditum in prima, ut arg. inf.tit.2.l.si quis ex argentariis.§.fin.& l.seq.huic lecturæ bene adaptatur,quod hic dicit,singulis causis,idest rationibus,uel impedimentis:nam per singulas rōnes.i.cās, quibus fuit impeditus,vnica datur dilatio. Sed in criminali causa de qua loquitur secunda regula,nulla exquisita rōne impedimenti,in secunda,uel tertia dilatione dabitur dilatio cum eadē causæ cognitione,qua data est prima.i. secūdum moderamen locorum,& ita si bona fide postulari videatur. Sed ulterior cognitio non adhibetur de probatione impedimenti in causa criminali cum non dicatur, singulis causis,&c.nisi in ciuili. Item est contrarium primæ regulæ,quia plures debent dari,ut inf.de iudi.l.ad peremptorium,& in Auth.ut cum de app cog.§ sed hoc præsenti.col 8.quæ est,C.de iudic.auth.iubemus.& C.quomo.& quando iud.auth qui semel,& de iudic.l properandum,§. 2. Solu.hic præsenti & postulanti dilatio dabatur,in legibus autem contrariis absenti ad eius malitiam superandā, & contumaciam præsumendam. Item est contra in Auth. de testibus,§.quia verò,coll.7 ubi vsque ad quartam productionem datur dilatio,sed dic,quod ibi una tantum erat dilatio,intra quam fiunt supradictæ productiones. Vel si dicas,ibi plures dilationes,ut dixerunt ibi quidam, dicas secundā & tertiam dari exquisita ratione impedimenti, quarta hoc plus est, quia iurat, quinta uero non datur. Secundæ autem regulæ, qua dicitur duas uel tres dila-

* *Ad hunc locū vide Macrob.li.Satur.l.de 3. Gel li.3.ca.2.Aur.Aug.li.&c.a 13.cir.princ.*
a Not.ex gl.iunct.tex.q̄ ē licitu scholaribus studere, & scribere dieb. feriatis, unde dicit uulgatum prouerbium qui obseruant festa male sciunt Codicem,atque Digesta itarefert.hic Ia.de quo si uis uidere ad saturitatem, uide per Iaco. de Alua. in procem. feud.in 1.& 2.col.
6 † *alias Minutio Naturali.*
7† *alias interque ea.*
8† *In pecuniarys causis plus quam semel dilatio in singulis causis dari nō potest, capitulis &c.*
9† *Flo.omnis.*

aiones pari in criminali, est contra. infra de adul. l. in crimine, vbi nulla datur nisi causa plenè cognita, & tunc nō datur nisi vna, sed speciale ibi propter eius immunitatem, & dicas, quod sit crimen capitale, vt infra de bon. poss. l. edicto. §. rei autem capitalis: & infra de pub. iudic. leg. 2. Item quod dicit in fin. sed utrique, &c. sed an ad utraque regulam refertur: & de leui causæ cognitione intelligis, vt dictum est. Item nota ex hac l. quod in ciuili cā tot actor, quot reus habet dilationes, sed non sic in criminali penitus tamen fallit, ut C. de tem. in int. rest. l. petendæ, & C. de dilat. l. si quando, & l. cum a nobis, sed nos intelligimus legem illam, cum à nobis. in relatione facta Imperatori, vbi non datur dilatio cum omnia plenè instructa Imperatori remittuntur. Item quare plures in criminali datur? Respon. quia non sic ei to ibi est recurrendū, ut ff. de q. l. 1. §. diuus Seuerus, & infra de pœ. l. absentē. & C. de requi. re. l. 2. Itē ideo plures reo, quia fauorabilior est ut ff. de regul. iur. l. fauorabiliores, & quia nō sic instructus esse potuit, ut accusator: ut infra de ex. rep. do. l. pure. §. fin.

1 † Flor. decst, quam.

2 † Fl. Vtrum que.

singulis [a] causis [b] plusquam 1 † semel tribui non potest: in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt, sed vtrique 2 † causa cognita.

a *Singulis.*] vel supponit pro eodem pro quo primo.

b *Causis.*] idest instantijs: uel idest capitulis, vel idest impedimentis: non tamen vltra triennium.

TITVLVS XIII.

De edendo.

Petitio debet exhiberi reo, vt possit declarare, an velit cedere, vel contendere. hoc dicit. Diuide: primò ponit dictum. secundò rationem. tertiò declarat dictum. Secunda ibi, Nam æquissimum. Tertia ibi, Edere.

DE EDENDO.

Idest demonstrando, ab edo edis dicitur: sed quare non posuit ablatiuum scilicet de editione, sicut posuit in alijs titulis de pac. & similibus. Respond. ideo vt ostenderet quandam necessitatem imponi edenti, quæ non imponitur pacisci volenti. a Item quare non subiunxit accusatiuum scilicet de edendo actionem. Respond. ideo, quia non de ea sola, sed de triplici editione tractat idest actionis: vt infra eodem. l. 1. in princ. & instrumentorum: vt infra eodem l. prima. § editiones, Item rationum: vt infra eodem l. prima. §. rationes, & l. prætor in princ. sed actio editur in principio: cætera in processu causæ. Item alia sunt edenda, vt C. eodem l. ea, apud quem, sed hic tit. non dicit aliquid de alijs, Accursius quod & Cuiac. declarat alijs verbis.

a Reprobatur per Bar. & P. & pomnes C. eo. lō dic, quod iurisconsultus intendit hic tractare de editione, prout est in fieri. & sic ponitur per gerundium, quod significat actum, nō autem de substantia, & effectu.

Q*Va quisque.*] CASVS. Hac l. dicitur, quod si voco te ad ius, debeo demonstrare actionem, qua volo agere, uel te conuenire, ut sic videas uelis litigare, vel non: & vt uenias instructus ad iudicium si vis litigare.

¶ *Edere.*] iste §. ponit quinque modos, quibus olim fiebat editio actionis. Primo, si conueni te, & feci libellū debeo tibi dare libellum, ut exemplifices: reddasque mihi ipsū libellum postea. Secundo quod possim tibi dare, ut teneas & non reddas. Tertio, vt ego dicam, et tu scribas. Quarto, vt ducam te ad aduocatum meum, qui aduocatus dicet tibi mente tenus, & tu retineas mente tenus.

¶ *Ediderit.*] Cōuenio te cum instrumento debiti, & tu petis, vt tibi edam instrumentum: debeo quidem edere sine die & consule, & hoc ne committatur aliquid falsitatis: sed dies solutionis. i. in quo dēt fieri solutio est edendus, quia dies solutionis est pars instrumenti, sicut ipsa quantitas.

¶ *Rationes.*] Apud campsorem certum marcas deposui, quas recepi minutatim, modo uolo quod edat librum, diem & consulem, nunquid edere debet cum die & consule, & respon. quod sic.

¶ *Edenda.*] Si ego aduersus te debeo tibi edere instrumenta, quibus vsurus sum, non an con edam illa instrumenta, quibus nolo uti.

¶ *Edere.*] Instrumentum quo continebatur stipulatio facta sub conditione: edidisti mihi reo sed conditionem nō edidisti, non videris stipulationem edere.

¶ *Ea.*] Si minor sit vel mulier, vel miles & non edant rationes, non tenentur ad interesse eius, qui agit.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

L X X PRIMA.

QVa[a] quisque actione[c] agere volet, 3 † eā prius 4 † edere [d] debet, nam æquissimum[a] videtur, eum qui acturus est, actionē edere: vt proinde [e] sciat reus utrum cedere, an contendere, ultra debeat: & si contendendum putet, veniat instru-

c *Actione.*] largissime hoc nomē actionis ponitur, ut etiā iudicis officiū contineat, & similia, vt infra de act. & obl. l. actionis verbo, al's stricte ut ff. de act. & obl. l. 1. actionū genera. strictissimè, ut in e. tit. l. actio in personā. d *Eam edere.*] i. eam demonstrare, olim quocunq; modo, hodie per libellū, ut ff. pro xi. §. & C. de lit. con. te. auth. offeratur. b e *Vt proinde.*] aduerbium temporis, i. vt exinde, uel dic ut, ex hoc sciat reus, &c. sed quō potest reus hoc scire per solam actionis propositionem? Dic ergo, eam edendam, sic ut speciē litis demōstret, & ita reus sciet, ut C. e. l. edita. quod fiet si duo dixerint, cū ipsa actione s. rem & causam. de re enim patet, quod edi debeat cū actione, sine agā actione reali, ut ff. de rei vendic. l. si in rem, in prin. ubi debet designare rem, siue personali ad aliā speciē, ut in ea l. §. & si uestimenta. ubi uestimētorum debet dici color, & numerus, siue personali ad quantitatē, ut C. de epi. & cle. auth. generaliter. c de causa similiter constat, ut C. de edic. diui. Hadr. tol. l. fi. §. fin. aūt aliquis, ibi, arbitriū requirat & cā & ff. de exce. rei iud. l. & an eadem, §. actiones. Res designatio tñ fit aliter, vnde distingue, quia aut est actio uniuersalis, ut petitio hereditatis, ut sumitur, ff. de rei uendi. l. 1. in prin. aut generalis, ut negociorum gestorū & tutelæ, & similes, aut singularis, ut de mutuo & locato, & similes, ut infra pro socio. l. pro socio, §. arbiter. in prima res est uniuersaliter designanda, ut peto à te hæreditatem, quæ fuit Sēpronij, quia tum eius hæres, & hoc per petitionem hæreditatis, & ideo quia non specificantur res, cuiā hæreditate inquiritur per executorē quid debeat restitui, & quædam retinentur, ut impensæ funeris, & soluta creditoribus, ut C. de peti. hær. l. 3. & l. in rem itnenda, & l. de hæreditate & l. fi. §. fin autem. d Item in generali sufficit rem generaliter dici, ut peto a te, ut rationem tuæ administrationis reddas, quia negocia mea administrasti, e & hoc per actionem negociorum gestorum, sed iudicio pendente potero quædam persequi simili iudicio personali: vt C. de iudicijs, l. licet. In singulari aūt rem singulariter designari oportet vt dicta lege, si in rem, ff. de rei uendicatione. Itē & causa talis debet dici, qua probata debeat sequi condemnatio, alias quid si dicam, peto a te decem, quia est rex in Frācia, uel quia ego sum hic? Certe non sufficit. Quod autem de causa dixi, habet locum in alijs, non in actione in rem, ubi n. sufficit actionem proponi, cū non sit nisi unum tantū dominium, & ex una cā, nō læditur reus, immo ei prodest, cum actor omne ius suum in iudiciū deduxisse uideatur, infra de exceptione rei iudicatæ lege si mater. §. eadem, in fine. Sed si egi ad librū actione ex empto, oportet dici causam, f quia potest esse, quod emi, & non competat actio propter lapsum temporis, & ecōtra, quod competat actio, & non emi, quia mihi sit cessa, sed nō pōt esse, quod habeam rei uendicationem, quin habeā, & dominium, g & econtra si habeo dominium, habeo in rem actionē, uel rei uendicationem, cū idem sit tēpus & nihil potest esse in medio inter rei uendicationē & causam, sed secus in personalib. actionib. quia eadem res ex pluribus causis deberi potest, unde ut ad eand. in causam non redeat, actor debet eam specificare, ut ff. de exceptio. rei iudicat. l. & an eadem, §. actiones, cum & alias reus non certificatur,

a Quā. Videntur verba paraphrastica edicti sub hoc verbo posita in albo Cons.

3 † alias, vult.

4 † Flor. deest prius.

a Super isto verbo deficit vna gl. cuius verba sūt hæc idest ob naturalem æquitatem quæ mutari non pt. vt in §. naturalia. Instan. de iu. nat. gen. & ciui. & de ista gl. quæ hic deficit. meminit B. hic in suis interpretationibus quem videas.

b Sequuntur B. B. P. & A. C. istam diuisionem glo. sequitur B. B. & P.

d Placet Pa. Ale & Ias.

e Cōsultius diceret, peto te cōdemnari, ut reddas rationem, & reliqua. ut si tuas. Bar. & Ias.

f Reprob. ut quia sufficit libellum præsumptio concludere. B. P. Alex. Ias.

g Imò quia videtur certa realis actio sine dominio. Alex.

vbi autem reus in personali admitteret sine causa actionem, sicut hic in reali, omne ius deducit in iudicium, ut C. de anna. exce. l. fin. & no. C. ad exhib. l. non ignorabit. a Si tamen in reali actor causam exprimere vult, cautius est ut agenti ex alia causa non repellatur, ut infra de exce. rei iudi. l. si mater, § si qs autem. Sed nonne idē in qualibet personali actione: ut actione, & re specificata semper causa intelligatur: si ago ad decem condictiōe certa ex mutuo. Respondeo non, b sed hoc quod dico ex mutuo, inest causa, & sic patet in alijs, ut nō intelligatur, nisi specificetur, at in actione in rem, eius causa nulla alia est quā dominium, quod omne in iudicium deduxit: & sic prodest, non nocet reo: ut dictum est: causa enim proxima, sue immediata vera est, s. dominium: licet mediatæ plures: ut emptio & donatio, unde in reali omne ius deducit in iudicium. Item & circa propositionem actionis quæro, nunquid sufficit rem designari, & causam exprimi? Dicit Pla. quod sic: quia causæ expressio est idem quod actio: quod nihil est: c nam hæc ratio. l. g...., & contractus, & actio, diuersa sunt: cum primo contractus, secundo obligatio (quæ duo possunt dici causa) & actio tertiò fit, ut probatur inf. de procu. l. licet, § ea. Item alia ratione appareat aliud esse causam, & aliud actionē, quia pōt esse vera causa, & tñ actio non est vera, ut quia ut te contraxit, & fuisti mihi obligatus, sed soluisti, uel remisi, & econtra pōt vera esse actio cā, & falsa, ut quia mihi te non obligasti, sed iure cesso ago, & sic competit mihi actio: ergo his duab. rationib. aliud est causa, & aliud est actio. Alij d vero dīt, ꝙ sufficit rem & causam dici duab. rationib. alijs. Prima, quia habet effectum quem hæc lex vult, s. quod reus sciat, cedat vel contendat, ut hic: & C. eo. l. edita. Secunda, quia nihil interest, an res proprio nomine appelletur, an digito ostendatur, & c. ut inf. si cer. pe. l. certū est, versi. nam & Fædius. Et hoc seruatur Bono. & hoc etiam fallit secundum eos in illis casib. ubi ex una cā oriuntur actiones plures, q̄ electione tolluntur, ubi actio est proponenda, ut patet his legib. ut ℑ. de tribut. l. quod in hæredem, § eligere, & de l. 2. l. eum filius, § varijs, & C. de furt. l. 1. & si seruus extero emi se mandauerit l. 3. & C. de cedic. l. fi. & C. de pact. inter empt. & vend. l. cum mitsoriæ, & ℑ. de iureiu. l. duobus, § except. Legi autem C. eo. edita, quæ dicit actionem demonstrare speciem futuræ litis? Resp. verum est, sed non solū actione, sed alia sunt, quæ demonstrant speciem futuræ litis, sicut una est via, quæ ducit Romam, sed non sola, & huic pñsenti legi dicere possunt, quod eam edere debet, uel aliqd simile facere, & in hac sñia est Io. e & Azo. & alii, sed certè videtur satis actionem semper edi per hanc l. in prin. & in fi. resp. & ℑ. de adm. tu. l. quoties, § item si temporali. nam potest interesse rei alia ratione: quia fortè proponet actor actionem ineptam. f qua proposita sciret se contendere posse: ut inf. si mens. fal. mo. dix. l. 1. § 3. Itē & aduocatos decedentes exigit prætor, gratia honoris, licet p seipsos aliqui sua possunt proponere negotia: ut ℑ. de post. l. 1. in prin. & hoc in multis seruatur prouincijs, ut sine actione pposita nemo experiatur. Item no. unā proponere debet tantum, non plures, ut ℑ. de reg. iur. l. nemo ex his, § quoties, nisi in casu, ut ℑ quo leg. l. 1. § quia autem non nunquam, sed secus in exceptione, ut inf. de excep. l. nemo.

ctus ad agendum a cognita actione, qua conueniatur.

¶ Edere b est etiam 1 † copiam describendi facere, vel in libello complecti, & dare: vel dictare.

¶ Eum * quoque edere Labeo ait: qui * producat aduersariū suum a † ad album, c & demonstret * quid dictaturus sit: vel id dicendo, quo uti velit.

a *Ad agendum.*] idest ad defendendum, sic econtra. C. de testibus. l. 1. tic & inf. de re iudi. l. sæpe.

b *Edere.*] scilicet actionem, & no. quia patet per hunc, §. & per l. C. de digu. l. quoties, lib. 12. quod olim non erat necesse poni in libello actionem, sed sufficiebat etiam sine libello eam certificare, nisi in illustribus conuentis, sed hodie contra, ut C. de lit. contest. auth. offeratur.

c *Ad album.*] alias ad alium, s. aduocatum, uel g aliquem iurisconsultum, qui scilicet aduocatus demonstret. quid dicturus est actor aduersus reum uel dic, ad alium, puta si fideiussor reum pro quo fideiusseras, ducebat ad creditorē, ut inquantum creditor fideiussorem conueniret, in tantū conueniat ipse fideiussor reum. Et quod subijcit, uel id di-

a Imo est in l. neque eo. ti. Ale.
* *Locum hūc ex Pandectis Florentinis repesuit Angel. Poli. Misc. ca. 28 Alc. vero in fi. lib. secundi de dispu. lecti hunc multo aliter legit hoc scilicet pacto, Eum quoque edere Labeo ait, qui aduersaria sua ad album producit, ut demonstret quid dictaturus sit, & aduersaria tabulas rationum vocat tumultuarie confectas, quæ idcirco cōscribuntur ne res memoria excidant, hæc ille.*
* *Producere aduersarium quid sit, pulchre Franc. Dua. lib. 1. de ju. c. 13.*
a † *Ad album in vetustis exēplaribus legitur.*
* *Demonstret. Cuia. libr. 18. obserua. ca. 15. ita legit & demonstret: ex quo edito adiuuans fit.*
b Et bene Ful. & Alc. licet P. dicat, Doct. tenere contrarium.
c Idem Bar. Alc. Paul. & Ias.
d Approbatur per B. B. Pau. Alex. & & Ia. per c. edoceri, ex. tra de iud.
e Et bene B. B. Pau. Ale. & Ias.
f Displicet B. B. Ful. Pa. & Ale. licet An. & Ias. sequantur.
g Et bene Bar. P. An. & Ias.

cendo, scilicet aduocatus, uel repete edere est, uel id dicendo h &c. Et no. quod totus hic supra poslet legi de editione instrumentorum, nisi esset hic uersus, uel id dicendo &c. Nam sufficit dicere hoc instrumento utar, nisi exemplum edam, ut § editiones.

Instrumenta debent edi sine die, & consule: in rationibus verò secus. Bartol.

Editiones d sine die & cōsule e

d *Editiones.*] scilicet instrumentorum publicorum, & sic facit trāsitum ad secundā speciem editionis.

e *Die & consule.*] hæc debent apponi in instrumentis, alias non ualet, ut in Authen. ut præ. no. impe. in prin. & § 1. coll. 5. non tamen exhibentur, ne detur materia falsi fabricandi ut hic, & infra quemad. test. aper. l. 2. § idem, & C. de fideicom. l. si in medio. i Ne quid fiat, repete prolato die idest mutato, siue prolongato, ut patet infra de fi. instr. l. repetita, & hunc § accipe secūdum Io. K & H quando reus petit ab actore, ut exceptionē suam inde fundet, & econtra quando actor à reo ad suā replicationem iuuandam, quod potest secundum eosdem, & si non utatur, ut C. eo. l. non est nouum & l. fi. & l. iustum. seu secundum Azo intellige hunc §. quando reus ab actore utente, uel econtra petit ut uideat qualiter faciat pro producente, cum eo utatur, non autem petitur, ut inde se iuuet, si alius non utatur C. eod. l. qui accusare, & dictæ leges à Ioanne inductæ loquuntur in rationibus, quæ communes sunt. Ut plenè ergo scias, distingue, an sint acta, q̄ edi petuntur, de quibus hic titulus nihil dicit, & tunc edēda sunt in totum, idest cum die, & consule, ut C. eod. l. 2. quæ expedit edi coram iudice appellationis, ut C. de app. & relationibus. l. à proconsulibus, & l. causas, uel quia dudum ab fuerat actor, uel reus, ut C. de iudic. l. properandū, § si quidem, uel quia causam delegauit administratorib. tantum audiendam, ut in Authen. de defunct. seu funer. § illud colla. 5. uel quia testes petuntur publicari, ut C. ut lit. pend. l. 2. de quibus actis nihil in hoc titul. dicitur. Aut sunt instrumenta, & tunc, aut sunt communia, & tunc ex toto similiter edenda sunt cum die, & consule, ut inf. fam. ercis. si quæ sunt cautiones, & C. eod. l. procurator, si autē propria, alicuius eorum, aut petit alius edi tamquam propria, puta per actionem in rem, & ad exhibendum, aut ut de falso redarguat alio non utente, aut ut uideat, an possit inde probari intentio aduersarij, uel non, quando utitur; aut ut inde fundet intentionem suam, uel exceptionē, uel replicationem alio non utente. primo l casu totum, secundo idem, ut C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimam, in fin. hic tamen subdistinguetur, aut circa diem, & consulem dicit falsitatem, & tunc continet, quod dixit, alias non: unde de hoc dico eum diligenter interrogari, m in quo falsum dicere uelit, ut ar. inf. de iniur. l. prætor. in prin. & inf. de dolo l. sed ex dolo. § ult. in tertio dic exhibere sine die & consule, ut hic secundum Azo. n In quarto est opinam dicunt quidam, quod actor reo debet edere ad adiuuandā & probandā exceptionem, & reus actori ad probandam replicationem, & si non sit usurus q edit. & sic intelligunt. C. e. l. fi. & l. iustum, & l. nō est nouum, & C. de fi. instr. l. illatæ. non autem ad intentionem probādam, nisi in casibus, ut in fisco, ut inf. eo. l. 3. Item in argentario, ut infra eod. l. argentarius, § respon. & qñ reus est usurus, ut ℑ. ea. l. § ed. nda sunt. Alij, ut Azo, dicunt, ꝙ nec reus actori nec contra edunt, ut principaliter inde iuuetur ille cui editur, alio non utente, nisi in casu uno, alio non utente, o ut inf. eo. l. 3. § d ut uideat an ex eo fiat plena probatio pro producente, & hoc qñ est eis usurus, alias nō ut C. eo. l. qui accusare, & quod dr in d. l. illatę, & C. eo. l. fi. & l. non est, & l. iustum, in rationib. intelligunt: quia quæ sunt quasi cōes, sunt edendæ hincinde, licet non sit usurus aduersarius, arg. inf. l. prætor, § 1. non dico ꝙ sint cōes: q. a idem tunc esset quod in instrumentis communibus, ut dixi. Sed quo iure cōpellitur quis ad huiusmodi editiones, qñ faciendæ sunt? Rñd. officio iudicis, & si ad præceptum iudicis non ediderit, actione in factum ad interesse tenetur ut ℑ. eo. l. ubi. § si. & dic ut ibi. Item quid si sponte iudici obtulerit instrumentum, ex quo aduersarius iuuari possit?

h Placet Paul. Ale. & Ias.
i Sequitur Bar. Pa. Angel. & Ias.
K Hanc opp. tenent Bart. Ang. Ale. & Ias.
l Et bene secundum prædictos scribē tes.
m § equitur Bart. s. d displicet Ang. Ang. Ful. P. & Alc.
n Et bene secundum Ba. & Ias.
o Reprobatur secundū Bart.

Respon. inuatur eo ad instar testium, a quos contra se producere nemo tenetur, vt C. de testibus l. nimis, si tamē produxerit, creditur ei: vt C. de episc. & cleric. auth. sed iudex. cum instrumentorū & testium sit similitudo: vt C. de fide instrume. l. in exercendis. Item nunquid nomina testium debent edi & tabellionum? Videtur quòd non: quia falsitas posset cogitari. Itē secundo, quia si dies solutionis est ideo edēdus, quia est pars stipulationis: ergo econtra non editur quod nō est pars stipulationis, licet sit pars eius instrumenti. In contra quòd sic, quia est vsurus dictis nominibus vtendo ipso b cōtractu vt soleni. Item quia solus dies & consul de substantialibus cuiuslibet instrumenti excipitur, & de non substantialibus stipulationis, ergo cætera non sunt excepta: & hanc approbo. Accur.

a *Debent.*] vel reo ad exceptionem, & actori ad replicationem & non usuro: sed si vsurus, tunc totum, c vt infra §. edenda. secundum Ioa. tu dic quod hic vtitur, vt hic notatur.

b *Conscriptum est.*] secō tra est in accusatione, vt edi debeat dies cōmissi criminis, sed dies conscripti siue dati libelli sit, ut inf. de accusa. l. libellorum.

c *Summa.*] idest quantitas, idem & si species dicatur in instrumento contineri: & quod dicit stipulationis, idest instrumenti, in quo continetur stipulatio. quod ex eo probatur, quod sit dies ut summa edendus, quia qui ante diem uel post soluit, minus uel plus soluere dicitur, ut inf. de uerb. signi. l. minus, & l. si cui. §. minus, & Inst. de act. §. tempore.

d *Apparere.*] scilicet, commode, uel facile, ut inf. de uerb. sig. l. nepos. Nec enim melius possunt reduci ad mentē accepta & data, quam declarato quo die singula facta sunt. Sed cur secus in instrumentis, cum ibi eadem ratio sit? Respon. hæc non est sufficiens ratio, imo hæc, quia quodammodo meum peto mihi edi, ut inf. eo l. prætor. § 2. sed nec hæc, sed est necesse quod me mandante facta sint, uel procuratore meo, ut inf. eod. l. si quis ex argentarijs. § ex hoc edicto uers. pertinere. Nā si hæc ratio sufficeret, quia quodammodo meum postulatem, iam diem & consulem testamenti peterem, dum quid mihi est ibi relictū, quia est quodammodo omnium eorum quibus ibi est aliquid ascriptum, ut inf. quemad. testam. aper. l. 2. in prin. & tamen hoc est falsum, ut C. quemadmo. testa. aper. l. 3. & inf. quemadmodum testam. aper. l. 2. §. diem, sed arg. contra, C. de iis quibus ut indig. l. cum Sylianianum, in fi.

e *Edenda.*] hoc primum & secundum responsum duobus modis intelligitur.

f *Sunt.*] scilicet in princip. cau. se. patum post litem contes. ut innuit sequens uerbum futuri temporis, scilicet editurus, & usurus secundum quosdam. Item edi facienda copia legendi & describendi ei, cui eduntur, ut infra ad leg. Falci. l. pen. § fi. & infra quemad. testam. aper. l. 1. § diem, & infra de bon. auth. iud. poss. l. fi. item no quod arg. huius §. si tunc quid. §. post attestationes publicatas non possunt produci instrumenta, nisi prius ediderit. tu dic d contra,

fieri debent,[a] ne quid 1† fraudis excogitetur edito die & cōsule, & prolato die fiat. Deinde autem & consulem excipit prætor, quo instrumentum cōscriptum est, [b] non in quem solutio concepta est. Nā dies solutionis, sicuti summa [c] pars est stipulationis. ¶ Rationes tamen cum die & consule, edi debent: quoniam accepta, & data non aliter possunt apparere, [d] nisi dies & consul fuerit editus.

Ea sola, quibus quis vsurus est in iudicio, edere debet aduersario: nec dicitur edidisse, nisi totum contractum ediderit: & non edēti aliquando parcitur propter ætatem, sexum, vel rusticitatem, h.d.

¶ Edenda [e] autē 2† sunt [f] omnia, quæ quis apud iudicem editurus est: non tamen vt & instrumenta, quibus quis vsurus [g] non est, compellatur edere. ¶ Edere [h] non videtur, qui totam stipulationem nō edit. ¶ Eis qui ob ætatem, [i] vel rusticitatem, [k] 3† vel ob sexū [l]

Ista gloss. no. Bald. quod testis ē pars instrumenti & olog.

2† Alias, deest autem.

b Bar. hic dicit istam gl. non esse alibi, & sic cā tacit singul. ad hoc, quod instrumentum productum probat cōtra producentem, etiā si protestet de nō producere nisi inquantum facit pro se. B.

3† Fl. deest, autem.

c Male loquitur. Imo sine die, & cōsule, secūdū Bar. & alios.

d Et bene Alex. de quo est tex. in c. cum dilecti. extra de fide instr.

cum qualibet exceptio peremptoria proponatur, vt C. sent. resc. in. non poss. l. peremptorias, & quod hic dicit, expone, edenda sunt omnia, scilicet aduersario quæ iudici editurus est. q. d. non iudici tantum fit editio: sed etiam aduersario, non tamen diei & consulis secundum Azo. Sed Io. in totū

e quando est vsurus: vt sup. eo. § editiones, secus in testibus, quia post publicationē nō producuntur, quia ibi falsitas timeri potest, vt in Auth. de testib. § quia uero, col. 7 & hoc approbat consuetudo.

g *Quis vsurus.*] s. ille qui petit ea edi. vt inf. eo. ne quisquam secundum Io. vel dic secundum Azo. quod ea, quibus vti nolo, non edā, etiam ad videndum, sed ea tantum quibus sum vsurus.

h *Edere.*] stipulationē totam: uelut si edidit instrumentum quo continetur stipulatio facta sub conditione: cōditionem tamen non edidit, vel edidit stipulationem: sed non pœnam quæ in ea cōtinebatur, unde quia nesciuit, incidit in pœnam: ut ff. fam. ercis. l. hæredes. § idem iuris. & facit C. ad Syl. l. pen. in fi. & inf. de transa. l. cū hi. § f. d & si non.

i *Eis qui ob ætatem.*] vt minores.

k *Rusticitatem.*] vt ff. de iuris. om. iudic. l. si quis id. §. doli. & ff. ad Syll. l. si quis in graui. § si quis ignorans.

l *Sexum.*] vt C. de iu. & fac. ign. l nec passim.

lapsi nō ediderunt, vel ex alia iusta [m] causa, subuenietur. [n]

Legatarius petens legatum, licet in libello faciat mentionem de testamento, non tenetur hæredi dare illius copiam ad instructionem ipsius, cum soleat penes se exēplū habere, h.d.

¶ Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX II.

SI legatum [o] operatur, non iubet prætor verba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti.

Lex ista legitur duob. mod. secundum vnam lecturam cōtinet ius speciale: s. quod fisco editur ad suam intētionem fundandam: secundum aliam, quod fisco editur ad suam replicationē fundandam, h.d.

¶ Modestinus 4 † lib. 2. de pœ.

LEX III.

NE 5† quisquam p eorum, a quibus quid a 6† fisco petitur, 7 † alia instrumenta

m *Iusta.*] vt quia in uinculis positi, vel alias detenti, ut ff. quibus ex cau. ma. l. succurritur, & l. item.

n *Subuenietur.*] vt non teneantur ad interesse, quamuis nō ediderint, ad quod alias tenerentur. ut no. inf. eo l. si quis ex argentarijs. § ex hoc edicto & infra de tab. exhib. l. locū §. condemnatio uel aliter, alijs denegat actio si non edant his subuenitur, prima placet.

o SI legatum.] Duob. modis pone casum Primo, nō hēt iudex, scilicet legatario exhibere hæredi uerba testamenti, quia hæres est in ea cā. ut alijs dēat edere, non ut sibi edatur, & hoc nisi ex cā, ut ff. eo. l. si quis ex argentarijs. §. prætor uers. quibet. & ff. de tab. exhib. locū. § solent. Scdo p dic, non iubet, s. hæredē exhibere legatario s. originale, uel authenticum, nisi forte dubitet de legato, nam tunc etiā originale dēt edi, ut C. eo l. procurator. & iō dico esse edendū tantum exemplum h quia si originale portaret p ciuitatem, fortè perderetur, & hoc de consuetudine approbatur.

p NE quisquam.] Bona quædam uacantia detulit quidam siue nunciauit in fiscum, quod ex multis causis esse potest, ut ff. de iure fis. l. 1. possessor horum bonorū tenetur instrumenta facientia contra se pro fisco edere delatori deferenti, & agenti contra se nomine fisci, non autē alia, q non faciunt ad istam causam. Et est speciale, in alias non, ut C. eo. l. qui accusare. quæ est cōtra. Vel dicunt alij, p hic excipiebat reus, unde replicabat actor, ad cuius iuuādam replicationem reus edit, ut C. eo. l. fi. in fi. & si iste nō exhiberet, præsumitur subtraxisse, quasi sibi nocitura essent, ut inf. de iure fisci. l. 2. § diuus Hadrianus. ipse autē fiscus contra se non edit, quod si edit, conditio ne apposita edit, ne is qui defertur contra eum illis utatur, ut infra de iure. fis. l. in fraudem. § nouę, quod dic ut ibi. Accur.

e Et male, secundum P. & alios in § præced.

3† Parcitur rusticitati, cor. gl. 1. c. super literis super verbo sēplicitatē. ext. de rescr. & c. cum venientes eum, extra de ver. per mut.

4† Ad intell. huius l. vide G. Za. in l. 4. num. 10. supra.

5 † Alias, Mauricianus & incipit, Senatus consulto, Fl.

6† Fl. deest a.

7† Fl. petitur.

f Ista lectura placet B. B. Ang Pa. Salic. Al & Ias.

g Ista placet Alber. Sali. Angel. & Alexā. licet Pau. & Ias. eam reprobent.

h No. glo. q ubi quis tenetur edere instrumentum, non cogitur edere originale sed copiam uel exemplū, p quo facit l. eo. §. sup his de appel. C. & ibi glo. & Bar.

i Istam glossam usque ad finem sequuntur communiter Doct.

Eagatur

a *Cogatur edere.*] S. officio iudicis, vel per hoc edictum: sed iure actionis omnia, si petens edi, actionem habeat: vt infra eo. l. quædam, in prin.

1 Idē Alb. Alex. & Ias. hic.

b P*Rætor. Exercitores.*] isti non erant campsores: a cum de eis dicatur specialiter inf. eo. l. qdi. §. nummularios. vel dic, q̃ sic erant: sed de argento dando, & recipiendo: quia argenti fodinis erant præpositi, & hoc indicat ipsum nomen argentariorum: q̃ debet esse p̄ns rei: vt Instit. de donat. §. est & aliud.

2 † Fls ex quo se deferre.

c *Ad se pertinent.*] vt inf. eo § pertinere.

d *Meum.*] non, q̃ sit meū instrm: tunc. n. possem vendicare: vel q̃ sit cōe: quia tunc actionis iure possem petere; vt inf. eo. l. q̃dam, sed idō dico quasi meū, q̃a vtilitas mea ibi p̄sistit: vt & de testō dr̄ inf. quemad. testa. ape. l. 2. in principio. scriptum. n. erat in chartis argentarij instrm, vñ tuus liber ē; vt Inst. de re. diuis. §. literæ. Sed hæc nō est sufficiens rō, vt edatur; sed alia, quia me mandante, vt inf. eo. l. si q̃s ex argentarijs. §. ex hoc edicto. Sed cū ho. lie semper faciant tabelliones sibi mandari hinc inde: ergo semper edetur; & cū die, & p̄sule ad instar rōnum. Rñ. non est verum; quia in instrō licet vterque mādet, ad vtilitatem tñ vnius fit tñ: nisi expressè agatur vt fit cōe. vñ q̃d eius fit fauore, non dēt conuerti in eius læsionē; vt C. de leg. & consti. l. quod fauore. secus in rationibus.

* Argentaria mensa exercitores, aly dicebātur creatores qui in foro publico tabernas habebant ac mensas: aly conductores, qui conductas illas habebant, quibus ex officio publico pecunia custodienda dabatur: ac in aerariū ab illis sub fœnore accipiebatur. hac & plura B. in l. hominem. ff. depos.

e *Sed & filiusfamilias.*] argentarius.

f *Vel.*] pro etiam.

g *Admittendum.*] s. de mū, vt pater cogatur edere, cum patri, &c. & hoc ad similitudinem institoris; vt inf. de inst. l. j. in prin. & sic si fuerit tutor filiosfa. testamentarius nam pater non tenetur, licèt sciat, nisi periculum in se suscipiat; vt infra de admi. tut. l. Lucius. secus si a iudice sit datus tutor filiusfam. quia tunc eo ipso, quod agnouit pater, quoquo modo fideiubere videtur; vt infra de tut. l. si filiusfam. vel subaudi hic maximè, & alius erit sensus, & verior. b vt infra. §. proxi.

2 † Fls. conseat.

h Iste intellect° placet B.

h *Potest enim.*] ergo non est officium publicum; vt inf. de reg. iur. quod attinet A cur.

i *Si ipse fecisset.*] per officium iudicis; aliàs ad interesse agitur actione in factum ex hoc edicto; vt inf. eo. l. quædam. in prin. & facit Inst. q̃d cum eo. §. pe. & inf. quod iussu. l. fi.

k *Iurare.*] not. quod statur sacramento suo, & pro se sic C. de iure delib. l. fi. §. licentia. & C. de ijs, qui ad eccl. confug. l. fi. §. sic vbi. & C. de iudic. l. properandum, §. 2. & C. ad leg. Cornel. de fal. l. si quis decurio. & inf. de arbit. l. fi. de meis. §. fi. & inf. depos. l. 1. §. si quis argentum, & inf. de furt. l. actione §. 1.

delatori cogatur edere, a q̃ quæ ad eam causam pertinerent, ex qua 1 † deferre professus esset.

Argentarius rationes edere tenetur cum die, & consule, his ad quos pertinet, siue sit argentarius ipse sui iuris, siue sit filiusfamilias: quo casu etiam pater eius tenetur edere, si filius quæstum argentariæ ad patrem referebat: & sic pater tacitè consentiebat argentariæ. Item, si seruus est argentarius, edere tenetur dominus suus, si seruus ipso volente argentariam exercuit: vel dominus rationes penes se habeat: vel si argentaria peculiaris erat: aut quæstus eius in rem domini versus est. h. d. vsq; ad §. is etiam.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX IIII.

PRætor ait, Ærgentariæ * mensæ exercitores b rationes, quæ ad se pertinent, c edant, adiecto die, & consule. Huius edicti ratio æquissima est: nam cum singulorum rōnes argentarij conficiant, æquū fuit, id quod mei causa confectum est, 2 † meum d quodammodo instrumentum mihi edi. Sed & filiusfamilias e continetur his verbis, vt vel f ipse cogatur edere, an & pater, quæritur: Labeo scribit, patrē non cogendum, nisi sciente eo argentaria exerceretur. 3 † sed rectè Sabin. respondit, tunc id admittendum, g cum patri quæstum referret. ¶ Sed & si seruus argentariam faciat, (potest enim h) si quidem voluntate domini fecerit, compelli dñm edere: ac perinde in eum dandum esse iudicium, ac si ipse fecisset: i sed si inscio domino fecit, satis esse dominū iurare, k eas se rationes nō habere. Si 4 † seruus peculiarem faciat argentariam, dominus de peculio, vel de in rem verso tenetur. l sed si dñs habet rationes, nec edat, insolidum tenetur. 5 † ¶ Is etiam, qui desijt argētariā facere, ad editionem compellitur. Sed ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit: m & hoc est constitutum. Quòd si instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia administrauerit, ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit: hic enim 6 † primum deliquit, q̃ aliò instrumentum transtulit. n Quòd si in alio loco argētariam exerceat, alibi autem ad editionem compellatur, 7 † minimè hoc facere cogitur: nisi descriptum o 8 † velis, vbi de ea re agitur, ibi 9 † dari, tuis videlicet sumptibus.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX V.

SPatiū q; ad pferendas 10 † eas p tribuendum est.

l *De in rem verso tenetur.*] si ex contractu serui conueniatur m. Vel dic, c ad interesse actione in factum, si non edat ipse dominus ad præceptum iudicis.

m *Exercuit.*] sicut quamlibet rationem tenetur quis reddere, vbi eam administrauit, vt inf. de iud. l. hæres. §. si quis. & l. argentarium.

n *Transtulit.*] vnde reducere tenetur d ei suis sumptib. vt infra de le. j. l. cū res. §. sed si alibi. & inf. ad exhiben. l. sed & si. § inter dum.

o *Descriptum.*] i. decretum iudicis. & facit infra de rei ven. l. si res mobiles, & l. nisi. & inf. ad exhiben. sed & si hæreditas. §. j & supple, per quod co npellas eum, vbi de ea, &c. vel dic librum rationum.

p S*Patium. Eas.*] s. rōnes quas modo appellauit rescriptum, secundū secundam expositionem.

S*I quis.*] CASVS. Hæc l. æ cū superiori continuatur; & eius casus est, Pone, Peto ab argētario rōnes mihi edi: ipse aūt dicit se in villa hēre, debet me ducere ad illum locū vbi habet.

¶ *Cogentur.*] Si argentarius decedat, hæres eius tenetur edere: & hoc siue sint plures, siue vnus hēt, ille solus edere tenetur: & si habent omnes, tenētur edere: & si vnus edat, debent alij subscribere: hoc idem seruā in ipsis principalibus argentarijs.

¶ *Nam & si.*] Ita ponas casum, Habebam plures tutores, & exercebam argentariam per seruos meos: dēnt quidem illi mei tuto res edere, secūdū q̃ dictū est in plurib. hæredibus.

¶ *Rationem.*] Quis sit liber rationum, dicitur hic: nam ille est liber rationu m vbi sunt data, & accepta. Si autem ibi fortè scriptum est, quod acceperat, sed non quod dedit, non erit liber rationum.

¶ *Ex hoc.*] Hic dicitur, q̃ argentarius, qui non edit, ad interesse petentis tenetur; & hoc non ad me pertinet; vt quia me mandante procuratori aliquid mandauit argentario per procuratorem, vel capiserum meum; poterit quidem nihilominus mihi domino edi. Item argentarius potest illi capisero meo edere rationes, dum modo ille capiser caueat de rato, si dubitatur an habeas mandatum.

¶ *Si inicium.*] Ratio Titij scripta fuit in libro rationum cum die, & consule; & mea sine die potero petere, vt dies & consul mihi edatur.

¶ *Prætor.*] Duo ponit; primo modo quæritur, si argentarius petat a scholari sibi edi instrumentum, an scholaris tenetur edere argentario? Et respon. q̃ non; nec ipsi argentario, nec hæredi eius hæc vera sunt, nisi aliqua sit iusta causa, propter quam edi debeat ipsi argentario, vel hæredi eius. Secundo quæritur, an argentarius tenetur edere

c Ista gl. placet Alex. quā magis Scians ti.

d Sequūtur Pau. & ē de mēte Alex. & Ias.

3 † Fl. exercetur & Bald. dicit istū tex. esse singu. ad hoc, q̃ pater tenetur ex facto fily, quando ex eius facto fentit commodū vel lucrum Bolog.

4 † Alias Sed si.

5 † In nonnullis exemplaribus adijciuntur hac verba, Et si nesciuit eū argentariā facere.

6 † Fl. hoc.

7 † Fl. compellitur.

8 † Præscriptum.

9 † Fl. agitur cū sibi dari.

10 † Alias præstandas.

h a scholari

Vlpianus li. 4. ad Edictum.

LEX VI.

SI quis ex argentarijs (vt plerique eorum) in villa [a] habeat instrumēta, vel in horreo, aut ad locum te perducet, aut descriptas rationes dabit.

Successor tenetur hoc edicto: sicut qui possidet, siue sit vnus, siue plures: idē in pluribus tutoribus.

¶ Cogentur * & successores [b] argentarij edere rationes: quod si plures sint hæredes, & vnus habeat, solus [e] ad editionem compelletur: sed si omnes habeant, & 1 † vnus edi sibi desideret, omnes ad editionem compellendi sunt. Quid enim si humilis, & deploratus vnus edidit, vt dubitare meritò quis de fide [d] editionis possit? Vt igitur cōparari rationes possint, etiam cæteri edere debēt: aut certè vnius editioni subscribere. Hoc 2 † idem erit [e] etsi plures [f] fuerint argentarij, ex quib. editio desideratur. Nam, & si plures tutores tutelam [g] simul administrauerint, aut omnes edere [h] debent, aut vnius editioni subscribere. *

Qui petit editionem, debet iurare de calumnia.

¶ Exigitur autem ab aduersario argentarij iusiurandū, non calumniæ [i] causa postulare edi sibi: ne fortè, vel superuacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet vexandi argentarij causa.

Illa ratio est edenda, quæ ad argentariam pertinet: secus in instrumentis ex alia causa confectis. Bart.

¶ Rationem [k] autem esse Labeo ait, vltro citroq; [l] 3 † dandi, accipiendi, credendi, [m] obligandi, soluendi sui causa negociationem: 4 † nec vllam rationem à 5 † nuda duntaxat solutione debiti incipere: [n] nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellēdum edere. hoc. n. extra rationem esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria 6 † venit.

Contra non edentem datur actio in factum ad interesse: & rationes dicuntur ad aliquem pertinere, quando eo mandante, vel ab eius procuratore confectæ sunt; & ideo tam sibi, quā procuratori sunt edendæ. h. d. vsq; ad §. si initiū.

¶ Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio [o] competit; vnde apparet hoc edicto ita demum teneri, 7 † si ad eum pertineat. Pertinere * autē videtur ad me ratio, si modò eam tractaueris me mandante. Sed si procurator meus absente me, mandauerit, an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat? [p] Et magis est, vt edatur. Procuratori quoque meo edendam rationem, quam mecū habet, [q] non dubito, quasi ad eum pertineat: & caututum de rato, si mandatum [r] ei non sit.

Dies & consul appositus in principio refertur ad sequentia, quæ non habent diem, & consulem. h. d. & non est alibi, secundum Baldum.

¶ Si initium tabularum habet diem, & consulem, 8 † in quibus Titij ratio scripta est, post modum mea siue die, & consule, etiam mihi edendus est dies, & consul. cōis enim 9 † omnis rationis [s] est præpositio diei, & consulis. Edere [t] 10 † autem est, vel dictare, [u] vel tradere libellum, [x] vel codicem proferre.

scholari iterum si edidit semel, & respondetur quod non: nisi sint aliquæ iustæ causæ, quæ in l. seq. enumerantur. & hoc verbo, iterum, significabatur hoc casu, quantum erit opus.

a *In villa.*] proxima: vt differat à superiori. l. prætor, §. Quod si.

b *Successores.*] vt inf. l. seq. & l. quædam, §. nihil interest.

c *Habeat soles*] no. quod vbi vnus hæredum habet, ipse solus tenetur: vt inf. commod. l. 5. §. his & j. pro so. l. actione. § si communis.

d *De fide editionis.*] s. an edat falsum, solus vel minus, vel aliud: vt quia iam, & alijs multis vicibus similia fecit: vt inf. de accu. l. si cui. §. 1. & ita est qualequale. arg. quòd licet tabellio deliquerit in officio, adhuc tamen possit gerere. licet nō sic ei credatur: cum, & horum, vt tabellionum publicum erat officium: vt j. eo. l. argentarius. §. ideo. sed contrarium est: vt C. de suscep. & arca. l. si aliquid, li. 10. Item & alia ratione dubitari potest: vt quia librum vituperatum edit: vt C. de edic. diui Hadria. tollē. l. fi. §. 1. quare cæteri edere debent: vt subijcit. Et sic nota, quòd tanto validior est probatio, quā to, quis maiori nititur authoritate: vt C. de legibus, & constitution. l. humanum. Item aliud, vt quod omnes tangit, ab omnibus comprobetur: vt C. de autho. præs. l. fi. Accur.

e *Idem erit.*] quod dictum est sup. proxi. vt si plures sunt hæredes argentarij, apud quos est liber rationum, quod vel omnes teneantur edere, vel editioni vnius cōsentire: hoc habebit locum, & si plures sint argentarij.

f *Et si plures.*] non solum argentarij hæredes. Accur.

g *Tutelam.*] & argentariam pro pupillo faciant: vel dic, quod dicit de ratione tutelæ.

h *Edere.*] & coram eodem iudice: vt C. arbitr. tutel. l. omnes. cum loco vnius sint: vt infra eit. 1. l. si plures. Accur.

i *Calumniæ.*] vt & in alijs similibus vt infra eod. l. quadam. §. fin. & supra qui satisd. cog. l. de die. videtur. & infra de damn. infect. l. qui bona, in §. qui damni quod est hodie verum, si à principio non fuerit iuratum: cum semel tantum in tota lite debeat iurari: vt C. de iureiurandum propter calum. auth. hoc sacramentum, sed hic non fuit iuratum. Accursius.

k *Rationem.*] i. librum rationum: vt ita veniat in hoc edictum edendus ille liber: vt sup. eo. l. prætor, in prin. Accur.

l *Vltro citroque.*] i. hinc inde: vt inf. de neg. gest. l. A cur.

m *Credendi.*] i. in qua continentur hæc similia. Accur.

n *Incipere.*] s. si in libro sit scriptum, quòd est solutum ei tantū: & de datione, vel mutatione nil dictum est, non est ratio. ideo vel rationum liber est dicēdus. idem & in quolibet alio solo contractu: & idem in constituto: vt innuit sequens copula; sed & licèt dicatur edere debere, verum est quando hæc, & alia similia ibi continentur, non solum constitutum. Alij dicunt speciale in constituto, vt edatur constitutum; licet illud solum ibi contineatur; quia eorum officium maximè in hoc consistebat.

o *Actio.*] s. in factum; non in hoc, vt edere cogatur; quia illud fit per officium iudicis; sed ad interesse, si officio non pareat vel dic etiam actionem & offi ium dari ad hoc, vt fiat editio; vt infra de vis fiat ei, l. si quis missus.

p *Pertineat.*] ex eo quod mihi tenetur. Accur.

q *Habet.*] s. argentarius.

r *Mandatum*] nam tunc exigitur cautio ratihabitionis; vt C. de procur. l. j. & inf. vt leg. nom. caue. l. si is. §. si procurator nisi in casibus, vt inf. de ope. no. nunc. l. qui viam. §. 1. & inf. ad Treb. l. quia ita, etiam.

s *Rationis.*] s. sequentis. eo enim, quod in sequentibus rationibus continetur eodem die, & ex inducitur repetitio diei, vel etiam d si non continetur. sic & Instit. ad l. Aquil. §. ex hoc tamen cap. te. & sic facit pro molendino eius, cuius aquam facit resignati dominus superior, vt currere non possit; sic & contra infra de aqua pluuia arcen. l. 1. §. sicut autem, & l. 2. §. idem Labeo.

t *Edere.*] s. rationes. nam de editione actionis dixit sup. eo. l. 1. in prin. & §. 1.

u *Dictare.*] s. illis et ex libro.

x *Libellum.*] s. in aliquo libello.

* Ad intellec. huius. §. vide Rom. in l. 4. §. Cato. n. 43. d. ver. obl.

1 † Plur. & vnus ediderit, omnes ad editionem.

2 † Plu. deest. hoc.

* Nota quòd idem est, totū scripsisse, vel totū subscripsisse cōcor. tex. Inst. de empt. & vendi. in prin. ibi subscripta.

3 † Plu. deest. vtroque.

4 † Obligatio nem.

a Sequit̄ Alexā. de quo vide Bar. in l. C. eod.

5 † Fl. deest. a.

6 † Venit ... illa.

7 † Fl. hoc edictum tenere.

* Ad intellec. huius. §. vide Gl. ad in l. 4. nu. 19. C. e.

b Sequitur Bar. Ang. & Alexan.

c Reprobatur secundū prædicta.

8 † Bal. dicit istū tex. sing. quod dies positus in princ. rationis, vel instrumentorum dicitur cōis ad omnia sequētia. idē Bart. ibi. & subdunt idem esse in loco posito in princ. Bologn.

9 † Fl. deest. & consulis.

10 † Fl. deest. enim.

d Ista est vera, secūdum Pau.

a *Praetor.*] duo dicit quae continentur in §. prohibet. & §. nec iterum, & no. quod hic sequitur quasi prima editio fine causa cognitione fieret, quod falsum est: ut sup. ea. l. §. exigitur. sed hoc ideo dicit, quia maior causae cognitio desideratur in secunda editione, quam in prima: ut infra prox. §.

b *Prohibet.*] scilicet non recte: sed per quandam consequentiam ut inf. tit. 1. l. iur. sgentium. §. praetor ait. & §. dolo.

c *Professionis.*] aliàs professionis, & alias promissionis.

d *Vt edatur ei.*] No. quod non debet quis ab alio petere, quod ipse habet: & alijs dare debet: ut hic & in auth. de sanc. epi. §. damus. ibi, qui etiam alios col. 9. & infra ad legem Iuliam de adul. l. si uxor. §. iudex. ibi periniquum eam, & C. de epi. & cle. l. cum clericis. & in eo quod dicitur, quod nemo unus debet pro alijs fideiubere, non alijs pro eo. ut sup. eod. l. si legatum, & 29. dist. §. ecce, & infra de in iur. l. sed si unius. §. si festus.

e *In longinquo habere.*] scilicet debet, sed cur probat iste argentarius a prin. casu? Primo enim is qui agit, secundum ius commune debet probare dolum uel latam culpam argentarij intercessisse in amissione: probata per eum: ut infra, eodem, l. ubi in prin. & C. de dolo. l. dolum, & ut ar. infra de lega. 2. l. cum ita legatur. §. species. quo non probante dolum uel culpam, sequi debet absolutio: & sic absoluetur argentarius, etiam si nihil probet: ut C. de pig. actio. l. si nulla. & ita hic argentarius vincere debet, non probata culpa contra eum: licet ipse non probet casum? Respon. hoc est speciale a propter hoc officium publica auctoritate argentario iniunctum: quia principalis est eorum opera custodire rationes: ut infra eodem, l. argentarius, §. & ideo, & idem in similib. ut inf. de cu. te. l. si §. pen. & fortè idem in tutoribus, quia similis est ratio: nec obstat infra de administr. tut. l. chirographis, quia ibi tutor probauerat casum. Sed quod cum culpa potest probari. Item potest esse alia, b quia cum benigne secum agatur, ut pluries audiat postulans ab argentario ut s. prox. §. uel quia habere debet, ut hic, scilicet postulans editionem: non est mirum si in hoc grauetur, sic & infra de iureiuran. l. cum qui. in prin. uel aliter quod dicitur, quod qui dolum, uel culpam dicit alium commisisse, probet, hoc est uerum, quoniam ex hoc dico eum mihi obligatum: at hic solum volebam eum a priuilegio remouere, uel uerius d non habet locum priuilegium nisi probato casu. & sic sunt quatuor responsiones. Accursius.

Ad intelligentiam §. uide Dend. Curt. in Arte si qs in aliquo nu. 17 C. eod.

* *Collige ex isto tex. quod non debet in libros, quos alios instruere debet. unde turpe est Doctori si consi. petat a scholari Pan. Cast. hic tex secundum Ias. in l. 2. §. Serenus autem ff. de orig. iur. pro quo ut l. pecoris. C. de offi. rec. prouin.*

1 † *Fl. edi.*

2 † *Aliàs nisi causa cognita.*

3 † *Aliàs rationes quas casu. Flo.*

4 † *Flo. eo.*

a Placet B. & Ale.

b Displicet Albe. Ale. & Ia.

c Displicet Alex. & Ias.

d Haec uera secundum Bar. Ang. Pau. Ale. & Ias.

Argentario non fit editio rationum suarum, nisi probet quod rationes, quae apud ipsum remanserunt, perdidit casu fortuito; uel nisi subsit alia iusta causa, hoc dicit usque ad § haec vox. Bart.

¶ Praetor [a] ait, Argentario, eive, qui iterum edi postulauerit, causa cognita edi iubebo. Prohibet [b] [*] argentario edi, illa ratione, quod etiam ipse instructus esse potest instrumento suae professionis: [c] & absurdum [*] est, cum ipse in ea sit causa, ut edere debeat; ipsum petere ut edatur ei. d

¶ An verò 1 † nec heredi argentarij edi ratio debeat, uidendum: & quidem si instrumentum argentariae ad eum peruenit, non debet ei edi. sin minus, edenda est ex causa. Nam & ipsi argentario ex causa ratio edenda est, si naufragio, vel ruina, vel incendio, uel alia simili causa rationes perdidisse se probet: aut in longinquo habere: [e] veluti ultra mare. Nec iterum [f] postulanti [g] edi praetor iubet 2 † nisi ex causa.

¶ Paulus lib. 3. ad edict.

LEX VII.

Veluti si peregrè h habere, quod primum editum est, doceat, i vel minus plenè editum: k vel eas rationes 3 † casu maiore, non verò negligentia perdiderit. [l] Nam si quo 4 † casu amisit, cui ignosci debeat, ex integro edi iubebis.

f *Iterum.*] sic ir inf. de pec. l. si ex noxa. § est autem.

g *Postulanti.*] scilicet, fieri editionem. Accur.

h *Veluti si peregre.*] idest alibi habere, quam &c.

i *Doceat.*] idest probet.

k *Editum.*] scilicet edoceat.

Rationes semel editae non sunt iterum edendae, nisi ex causa legitima & probata; quo casu toties, quoties causa subierit, facienda erit editio. h. dicit usque ad l. ubi

¶ Haec vox, iterum, [*] duas res significat, altera 5 † est, qua demonstratur tempus secundum, quod Graeci δεύτερον 6 † dicunt, [m] altera, 7 † quae ad sequentia quoque tempora pertinet, quae Graecè dicitur πάλιν 8 † quod ita accipitur, Quoties opus erit nam potest fieri, ut is editam sibi rationem quis perdiderit: ut verbum, iterum, pro saepius [n] accipiatur.

Argentarius uel dolo, uel lata culpa non edens, damnatur in id quod interest petentis, cuius quantitas secundum tempus decreti praetoris iubentis edi aestimatur, non inspecto si post desierit interesse, aut creuerit, seu decreuerit. Bart.

¶ Vlpianus li. 3. ad edictum.

LEX VIII.

Vbi exigitur argentarius rationes edere, tunc punitur cum dolo malo [o] non exhibet: sed culpam non praestabit, nisi dolo malo 9 † [p] proximam. Dolo autem malo non edidit 10 † & qui maliciosè [q] edidit, & qui in totum non edidit. 11 †

¶ Is autem qui in hoc edictum incidit, id 12 † praestat, quod interfuit mea eas rationes edi, cum decerneretur à praetore: non quod hodie interest; & ideo licet interesse [r] desijt

l *Perdiderit.*] scilicet probet se habuisse.

m *Graeci dicunt.*] sed su. Graeci huius est, i. alias sic ponitur infra de hon. aut. iu. l. post l. fin. § fin. & infra de leg. 3. l. fideicommissa, §. si quis decé. Accur.

n *Pro saepius.*] id est quoties opus sit. sic ponitur supra tit. 1. l. oratione, & ita accipitur hic, quando ponitur postea haec dictio uel similis, ut rursus: ut infra communi diui. l. arbor. in prin.

VBi.] CASVS. Nisi argentarius edat rationes, punitur si faciat dolo malo: nam duobus modis quis dolo non exhibet.

¶ *Is autem.*] Volebam vendicare praedium a Titio: ipse autem Titius dicebat quod non erat meum: quia non solui pretium: ego autem me soluisse pretium dicebam: & uolebam ostendere librum argentarij mei, qui soluit uenditori: ipse argentarius noluit mihi ostendere librum rationum; cum iudex argentarij mei, qui soluerat, praecepit ut ostenderet: unde amisi causam, propter hoc tenebitur mihi quidem argentarius ad interesse. sed quantum interfuit mea, quando petij exhibitionem [*] rationum: non autem aliud tempus inspicimus.

o *Dolo malo.*] qui est, si habet & non edat. Item, si dolo habere desijt: ut inf. eod. l. quadam §. is autem in uer sed si, &c.

p *Nisi dolo malo proximam.*] idest, latam: sed in quo minori & mulieri succurritur sup. eo. l. 1. §. si cum nec minor in dolo excusatur: ut C. si minor se ma. dix. l. 2. §. neque mulier. & inf. ad Vell. l. si decipiendi? Respon. in hoc ut dolus [f] non praesumatur a iure, nec etiam lata culpa.

q *Et qui maliciosè.*] litera ista sibimet contradicere videtur, nam qui maliciosè edidit, dolo malo edidit. dicas ergo, dolo malo non edidit, idest editionem fidelem omisit: ut verbum sit infinitum. uel dic verius, non edidit, scilicet iuris fictione sic & supra qui satisd. cog. l quoties.

r *Interesse desijt.*] hic tria pone exempla. Primo, quando desijt interesse, ut si exstitit heres ei quem ex rationibus conuincere uolebam uel dic quod actio quam intentabam finita est per ut sup. si qs caus. l si eum § iniuriarum. Secundo quando minoris mea interest ut quia fundum quem ex rationibus conuincere uolebam, tunc valebat decem: nunc quinque. Tertio, quando plures: ut quia hodie decem, tunc quinque tantum valuit: nam & in

* *Iterum.*] *Posita in editio sup l praecedenti §.*

5 † *Flo. alterum quo demon.*

6 † *Idest, secundum.*

7 † *Fl. alteram.*

8 † *Idest, rursus.*

9 † *Flo. dolo malo.*

10 † *Fl. edit.*

11 † *Fl. e tot.*

12 † *Id non praestat.*

e Sequitur B. B. Ang. Paul. Fulg. Alexan. & Ias.

f Bal. hic dicit istam glo. ualde no. ad hoc, quod licet in delictis praesumatur dol[us], l. 1. desica. C. l. si non conuitij cum ibi notatis. C. de iniur. tamen fallit in mino. & in muliere: & sic oportet probare dolum in eis. Bal.

& in litibus quas contra quemlibet habebam, probare poteram per rationes, vt infra eo. l. argentarius, sed videtur quod in alio tempore, quam decreti iudicis consideretur interesse, ut infra com. l. 3. §. in hac, quæ est 5. Rñ. duobus modis. Primò prout est hic ac. bo. fidei. Secundo prout est stricti iuris. Sol.

vel minoris uel pluris interesse a cœpit, locum hæc actio non habebit, neq; ad 1 † augmentum, neque ad 2 † diminutionem.

Vbi potest dari actio ordinaria ex contractu, uel quasi ad edendum, cessat officium iudicis, & actio in factum ex hoc edicto, quæ sunt remedia subsidiaria.

LEX IX.

QVædam * sunt personę, quas rōnes nobis edere oportet: nec tamen a prætore hoc edicto 3 † compelluntur: veluti cum procurator res, rōnesve nostras administrauit, non cogitur à prætore per metum 4 † in factum b actionis rationes edere, scilicet quia id consequi possumus per mandati actionem. Sed 5 † & cum dolo malo socius negotia gessit, c prætor per hanc clausulam non interuenit: est enim pro socio actio. Sed nec tutorē cogit prætor pupillo edere rationes: sed iudicio d tutelę solet cogi edere.

Hoc edictū habet locū in successores uniuersales argētarij, licet eiusdē professionis nō sint: tamē secus ī successoribus singularibus, sed ad eos in subsidiū recurretur vtili actione. hoc dicit.

hic erat lata sententia de exhibitione facienda per decretum iudicis. Vlterius ergo non debet considerari, interfit mea, uel nō: nā nec vlterius consideratur in contractu bonæ fidei, vt ibidē no. si opponas, cum hæc actio sit stricti iuris, cur non consideratur tps lit. cōte. in iudicio quo hic agitur per officiū. Rñ. quia hic in dolo vel lata culpa ante decretum non erat, qui contemnebatur: nec enim credebat se teneri exhibere, nec constabat ei actorem non petere calumniandi animo, idō tempus decreti tātū inspicitur. sed ibi etiam ante lit. conte. cœperat ex culpa teneri uel mora. vnde usq; ad tempus lit. contest. interesse considerat, sed & ibi plenius no. Item sunt hic multa similia, q̄ no. supra si quis cau. l. qui autem, §. illud.

a *Interesse.*] vt scilicet rationes edat.

QVædam.] CASVS. Si volo petere rationes a procuratore meo, petā actione mandati. Itē si volo petere a tutore, actione tutelę petam.

¶ *Is autem.*] argentarius legauit librum rationum suarū Titio. nunquid tenebitur Titius legatarius edere? & respon. q non, sed hæres tenetur, si habet, uel si fuit ei denūtiatū ut non solueret Titio: vel tenetur Titius, si hæres in dolo non fuerit, causa cognita legatarijs edere.

¶ *Nummularius.*] dicitur hic, quod nummul[illegible] tenentur edere rationes, & reddit rationem litera, quia [illegible] tamen debet iurare de calumnia ille qui petit [illegible] quo præstito cuilibet petenti eduntur.

b *In factum.*] quæ pœnalis est respectu soluentis, & facit infra man. l. si procuratorem, in princip.

c *Gessit.*] idest librum rationum fecit.

d *Sed iudicio*] sed & alijs multis modis quis compellitur; vt per actionem fami. ercis. inter cohæredes, ut infra fami. ercis. l. si quæ sunt cautiones. Item per actionem ad exhi. si charta sit mea: aliàs actione in factum, si mea interfit exhiberi. quod est notabile cū aliàs in rebus alijs detur ad exhi. etiā si res non sit mea, intersit tñ mea exhiberi mihi, ut inf. ad exhi. l. 3. §. est autem, & §. sciendum, & §. si quis autem, & §. penul. Item per actionem, uel interdictum de tab. exhib. si neget se tabulas habere, uel debere exhibere, vt infra de tab. exhi. in l. 1. aliàs si confiteatur, locum habet edictum quemadmo. test. aper. ut infra quemad. test. ape. l. 2. §. si. Item per act. neg. gest. à spontaneo gestore

1 † *Flo. deest, ad.*

2 † *Flo. deest, ad.*

* *ad intell. huius l. vide Purpur. in l. 1. nu. 54. C. eodē.*

3 † *Fl. per hoc edict.*

4 † *Aliàs per ea metu in fac. &c.*

5 † *Flo. deest, sed.*

e *Professionis.*] vel non, subaudi: quia eiusdem iuris debet esse successor, ut hic, & supra eo l. 1. prætor. § sed & si seruus, & l. si quis ex argentarijs. §. cogentur, & infra de reg. iur. l. in omnibus officijs. §. non debet.

f *Contineri.*] nisi cum hæres dolo nihil fecit; ut infra. §. quod si nihil.

¶ Nihil interest, si successores aut pater, aut dominus argentarij, eiusdem fuerunt professionis: e quia cum in locum & in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debebunt. 6 †

¶ *Is* autem, * cui argentarius rationes suas legauit, non videtur contineri: f quia iuris successor ijs uerbis g significatur, non magis, quam si ei viuus eas donasset. ¶ Sed nec hæres tenebitur, cum nec possideat, nec dolo malo h fecerit: sed si ei i antequam eas legatario 7 † traderet, denuntiatum 8 † fuerit, ne antè eas 9 † tradat, tenebitur, k quasi dolo fecerit, Item antequam eas tradat: tenebitur.

¶ Quod si nihil dolo malo 10 † fecerit causa cognita legatarius 11 † cogendus est edere. l

Nūmularij cogūtur edere suas rationes, sicut & argētarij, eadem ratione. Bart.

¶ Nummularios quoque non esse iniquū cogi rationes edere, Pomponius scribit: quia & hi m 12 † sicut argentarij rōnes conficiunt: & quia accipiunt pecuniam, & erogant per 13 † partes quarum probatio scriptura codicibusque eorum maximè continetur, ideo 14 † frequentissimè * ad fidem eorum decurritur. n

¶ Cæterum o omnibus postulantibus, & iurantibus p non

g *Iis verbis.*] quæ sunt suprà eo. leg. si quis ex argentarijs. §. 1. & not. hic, quod non sunt pares, successor rei & iuris, ut infra ad Treb. l. 1. §. si hæres. Argu. 5. infra de excep. rei vend. l. vlti. & inf. de iureiu. l. etiā.

h *Dolo malo.*] vel lata culpa: vt supra, eo. l. vbi.

i *Ei.*] scilicet hæredi.

k *Tenebitur.*] scilicet actione in factum ad interesse, & not. hic denuntiationem quē, idest, aliquem facere, esse in dolo, ut hic & infra quæ in fraud. cred. l. ait prætor. §. si quis particeps, & C. de rei vendi. l. si fundum, & facit ad vim nuntiationis, infra de adul. l. quē vxori, & in Auth. vt cum de appe. cog. §. si igitur, col. 8. Item ad id quod debet hæres retinere antequam tradat, facit infra, de tribut. q & in hæredē, §. si seruo.

l *Cogendus est edere.*] scilicet utili actione in factum.

m *Quia & hi.*] No. ex quo est eadem ratio, debet esse idem ius: vt infra ad leg. Aquiliam. l. illud.

n *Decurritur.*] sed an hodie idem, ut eorum fidei & rationibus credatur? videtur idem. Primo quia non inuenitur mutatum, ergo stet, ut C. de testam. l. sancimus. Secundo, quia videtur iure nouo, & nouissimo confirmatum, ut C. de constitu. pec. l. 2. in fine, & in Auth. de fideiusso. §. si. col. 1. Tertio, quia hodie iurant vbique, uel inter se, uel communi suarum ciuitatum nomine omnia legaliter agere, unde instar tabellionum debet eis credi, ut hic, & C. ad l. Cornel. de Fal. l. si quis decurio. Quarto quia minus publicæ authoritatis exigitur in ijs, quam in tabellionibus, cum tabellio non possit esse seruus, ut C. de tab. l. generali. li. 10. & infra de testam. l. qui testamento. §. seruus, sed argentarius sic, ut supra eo lem. l. prætor. § sed & si seruus, sed non obstantibus supra dictis puto contra, scilicet ut non sit hodie eis uel eorum rationibus credendum pro se, sed contra se sic, cum sint priuatæ scripturæ, ut C. de proba. l. instrumenta, & l. exemplo. & l. rationes, nam tempore harum legum publica authoritate eligebantur a fisco fortè, ut infra leg. proxim. §. ideo, & forte usque ad certum numerum; ut & medici: ut C. de epis. & cleric. l. parabolani. hodie quilibet est pro uoluntate sua.

o *Cæterum.*] idest certe.

p *Et iurantibus.*] no. de hoc iuramento, ut hic, & sup. eo. l. si q̄s ex argentarijs. §. exigit, & inf. de bo. aut. iud. po. l. si.

a *Iubet.*]

6 † *Flo. debēt.*

* *Pal. hoc est, tex. reputatur singis ad hoc, quod notarius potest donare seu uendere suam abbreuiaturam, seu pro tocolum. Bolog.*

7 † *Flo. deest, legatario.*

8 † *Renunciatum. Fl.*

9 † *Flo. deest, eas.*

10 † *Fl. deest, malo.*

11 † *Tenetur edere.*

12 † *Fl. quia et hi nummularij.*

13 † *Fl. deest, per.*

14 † *aliàs ideo &.*

* *Iste tex. est ualde nota. quemadmodum consuetudo dat iurisdictionem, ita dat fidem scripturis. Bo.*

a *Iubet.*] scilicet praetor.
b *Pertinet.*] facit supra eo. l. si quis, § pertinere.

ARgentarius.] CASVS. Dictum est supra, in multis locis, quod argentarius cogitur edere rationes, hoc est verum, siue litigetur contra eum, siue contra alium, & est ratio, quia &c.

calumniae causae se 1 † petere: rationes quae ad se pertineant, edi iubet [a] Ad nos 2 † autẽ pertinet [b] non tantum, cum ipsi contraximus, vel successimus ei, qui contraxit: sed ẽt si is qui in nostra potestate est contraxit.

Argentarij, & omnes qui gerunt officium publicum, coguntur suas rationes edere. Bar.

Caius lib. 5. ad edict. prou.
LEX X.

ARgẽtarius rationes edere iubetur: nec interest cum ipso argentario controuersia [c] sit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantum, neque alios vllos [d] absimiles [e] eis edere rationes cogit: quia officium eorum atq; ministerium publicam habet [f] causam: & haec principalis eorũ opera est: vt actus sui rõnem diligenter conficiant.

Non debet edi totus liber: sed tota ratio prout pertinet ad petentem, hoc dicit. Bar.

¶ Edi autem * ratio ita intelligitur, si a capite [g] edatur: nam ratio nisi à capite inspiciatur, 3 † intelligi nõ põt scilicet vt non totum cuique codicem rationum, totasque membranas inspiciẽdi, describendiq; potestas fiat: sed vt ea sola pars rationũ, quae ad instruendũ aliquem pertineat, inspiciatur, & describatur. [h]

¶ *Edi.*] hic dicit qđ rationes cum die, & consule edi debent: aliàs enim intelligi nõ possunt: sed vniuersitas. idest liber rationum ipsorum non editur: sed id tantum quod est necessarium.

¶ *Cum autem.*] petij mihi edi rationes ab argentario meo dum conueniret ab aliquo, vel cum ego alium conuenirem: & tunc argentarius non edidit, ideoque fuit condemnatus: vt puta, quia continebatur in instrumento rationum, quod mutuaui ego Titio: & cum conuenirem Titium, argentarius non exhibuit librum rationum vnde perdidi causam: istud refertur ad id quod dico, scilicet causam meam perdidi. Exemplum illius dicti, vel sui condemnatus, &c. est tale, puta, quia scriptum erat in libro rationum argentarij, quod solueram creditori meo: ipse autem creditor hoc negabat, & cum argentarius non exhibuerit librum sui condemnatus illi creditori meo, in quo continebatur, quod solueram: tenetur quidem argentarius ad interesse meum.

¶ Sed huic casui sic opponitur: imo videtur quod argentarius non tenetur: nam aut probaui, & imputabitur mihi: aut iudex non admisit probationes meas, & imputabitur ei: aut non possum nunc probare contra argentarium, & potui tunc: & sic imputetur mihi si non probaui cum potui: ad quod dicit iurisconsul. quod bene potuit esse quod tunc non potui probare: sed nunc possum probare. Pone, nunc habeo instrumentum vel testes, vel editum mihi fuit instrumentum rationum, quae omnia tunc non habebam. & ad hoc inducit vnum simile: ecce instrumentum quo Titius erat mihi obligatus, vel arripuisti, vel in aquã proiecisti, egi contra Titium debitorem meum: & probare non potui, quod haberem probationes aliquas: nunc ago contra te: & habeo probationes, quibus in principali negotio uti potuissem, si tunc habuissem; vnde potest hoc esse.
c *Controuersia.*] sed si contra ipsum ago, non uidetur, quod debeat mihi actori edere, vt C. eo. l. qui accusare, quae est contra. sed ibi in instrumentis, quae sunt rei tantum, hic in rationibus, quae quasi communes sunt, ut supra eodem, l. praetor. § 1.
d *Vllos.*] vt scholares magistros. Accursius.

1 † Fl. deest se.
2 † Fl. ad nos autem.
* Ratio debet edi a capite, concor. gl. in c. sedes, de rescript. & ad intell. huius § vide Ioan. Hannibal. in rub. sol. matrimo. nu. 307.
3 † Flo. ita habet, nam ratio nisi inspiciatur intelligi, &c.

e *Absimiles.*] similes enim cogit, vt nummularios, vt sup. eo. l. quodam, §. pen. Item tabelliones sunt cogendi, argentarius rationes exhibere, cum opus fuerit, licet non nisi data pecunia edere velint.
f *Publicam habet.*] non tamen officium publicum dicitur, cum seruus etiam admittantur, vt sup. eo. l. praetor, § sed & si seruus, qui ad publica facta non admittuntur, vt infra de test. l. 3 & l. qui test. facere, §. seruus, sic infra de excusatio. tuto. l. athletae, § 2.

Ista actio datur ad interesse, quod possibile est probari in secundo iudicio, licet in primo non potuerit. Bart.

¶ Cum autem * in id actio competat, quanti agentis interfuit, editas sibi rationes esse, euenit, vt si is quis condemnatus sit, † siue qđ petijt 4 † non obtinuerit, eo quod non habuerit rationes, ex quibus causam suam tueri posset: id ipsum quod ita perdiderit, hac actione consequatur. Sed an hoc procedat, [l] videamus: nam si apud hunc iudicem, qui inter eum & argentarium iudicat, potest probare [m] se illo iudicio, quo victus est, vincere potuisse: poterat 5 †& tunc probare: & si non probauit, 6 † aut si probantem [n] iudex non curauit, 7 † de seipso, [o] aut de iudice [p] queri debet. Sed non ita [q] est; 8 fieri enim potest, vt nunc rationes, vel ipso edente, vel alio modo nactus sit: 8 † aut alijs instrumẽtis, vel testibus quibus illo tempore aliqua ex causa uti non potuit, possit probare potuisse se vincere: sic enim & de cautione surrepta, aut corrupta competet condictio, [r] & damni iniuriae actio: quia qđ ante non potuimus intercepta cautione probare, [s] & ob id amisimus: hoc nunc alijs instrumentis, aut testibus quibus tunc 9 † uti non potuimus, probare possumus. [t]

g *A capite.*] idest cũ die, & consule, quae sunt in capite, ut sup. eo l. 1. §. rationes, & l. si quis ex argentarijs, §. in initium, secus in instrumentis, vt supra eo. l. 1. § editiones, & facit infra de orig. iu. l. 1.
h *Et describatur.*] non partem necessariam tantum edi, ut supra eod. l. nec quisquam, & secundum hoc intelligitur supra de legibus & senatuscon. l. in ciuile.
i *Interfuit.*] scilicet in factum, vt supra eod. l. vbi. §. is, & l. si quis, §. ex hoc edicto.
k *Condemnatus fit.*] alicui enim soluerat: quam solutionem poterat probare ex libro rationum, & quod subijcit, siue quod petierit, &c. quia mutuauit alicui, quod per eundem librum probare poterat.
l *Hoc procedat.*] idest an istud verum sit.
m *Potest probare.*] hoc dicit opponendo, non ponendo.
n *Probantem.*] scilicet eum.
o *De seipso.*] cum non approbauit.
p *De iudice.*] quando enim probantem non admisit: quo casu actione in factum iudicem conueniet, inquantum viro bono videbitur, ut insti. de oblig. quae ex quasi delict. in princ. & facit infra de eui. l. si per imprudentiam.
q *Sed non ita est.*] nunc soluit.
r *Condictio.*] primo casu datur condictio furtiua & actio furti ad duplum quantitatis, quae continebatur in cautione in secundo datur actio damni iniuriae, siue legis Aquiliae ad interesse, siue ad damnum, vt hic, & infr. de furt. l. qui tabulas, §. penultimo, & l. quidam tabularum, in prin. § fin. & infra ad legem Aquil. in l. Aquil. Accursius.
s *Probare.*] scilicet contra debitorem: non contra corrumpentem, vel surripientem.
t *Probare possumus.*] si enim probare nunc non possumus, nos vincere potuisse: ergo non probamus nostrum interesse: & sic non fieret condemnatio, nec hic, nec in superiori casu.

EXempla.] CASVS. Instrumenta edebantur sine die, & consule: sed quaero, an ille, qui edit, debeat subscribere, vt confiteatur se edidisse: & respondetur, quod non.

* Pro intellectu huius §. vide quod ha. Pau. de Leaz. in c. constitutus, de elec. in cle.
4 † Flo. petierit.
5 † Fl. potuit.
6 † Fl. probat.
7 † F. curabit.
8 † Fl. deest fit.
9 † Fl. deest.

Exem-

aut de alendis liberis, parentibus, patronis: ᵃ aut de adeunda suspecta hæreditate: ᵇ aut, vt aspectu atrox, ᶜ iniuria æstimetur: vel vt 1 † fideicommissaria libertas ᵈ præstetur. 2 †

Hic enumerantur alij casus in quibus non obstant feriæ.

Idem libro 2. ad edictum.

LEX III.

SOlet etiam messis, vindemiarumque tempore ius dici de 3 † rebus, quæ tempore, vel morte perituræ sunt: morte ᵉ veluti furti, damni, iniuriarumque 4 † atrocium, & quæ de incendio, ruina, naufragio, rate, ᶠ naue ᵍ expugnata, raptæ fuisse 5 † dicuntur: ʰ & si quæ similes sunt. Item si res ⁱ sunt tempore perituræ: aut actionis ᴷ dies exiturus est. 6 † Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum, quicquid ˡ nundinarum ᵐ nomine aduersus communem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

a *Patronis.*] idest qualiter pater à filio, & econuerso: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. si. collat. 6. & qualiter patroni à libertis, & ecõtra ali debeãt: vt inf. de liber. agnosc. l. si quis alij, §. solent.

b *Hæreditate.*] Et sic fideicommissario restituere: nam si ante aditam hæreditatem decedat, non transmittit ad hæredem, nisi in casu, vt C. de ijs, qui ante aper. tab. l. j. & C. de caducis tollen. §. in nouissimo & sic non esset, qui eam restitueret.

1 † *Flo. vel si fideicommissaria libertas præstanda, alias, vel si qui fideicommissaria.*

2 † *l. præstanda.*

c *Aspectu atrox*] & sic secundum M. Potest iudex ferre sententiam, vt de facto vidit, & l. it. sed secundum Ioan. potest de facto sibi, vt iudici cognito, idest secundum quod est sibi probatũ per testes, vel instrumẽta, & præsumptiones vt hic, & sup. de officio præsidis l. illicitas. §. veritas, & inf. de testibus l. tertia, §. ideoque. ibi, tu magis scire, &c. & inf. finium regund. l. si irruptione. §. si. & similibus: de facto autem sibi cognito, vt priuato, non potest.

3 † *Flo. desi.*

4 † *Flo. desi. quæ & sic habet. damni iniuriæ iniuriarum atrocium, qui de &c.*

d *Libertas.*] Hoc fauore libertatis.

5 † *Flo. raptæ fuisse dicuntur.*

e SOlet. Morte.] Primò ponit exemplum de morte, vt in furti actione, quæ moritur cum fure, & de actione legis Aquiliæ, quę moritur cum dante damnum: vt Insti. ad legem Aquiliam. §. his autem verbis. & idem de actione iniuriarum pro iniuria atroci, vel non atroci.

6 † *Flo. desi. est.*

hæc tamen tempore tollitur, vt C. de iniurijs. l. si non conuitij. & idem de actione in factum, quæ datur in quadruplum pro eo, quod de incendio, vel similibus raptum est: sed hæc tempore tollitur, vt subijcit, & infra de incend. ruin. naufra. l. prima. Item secundum quosdam similis est actio, quæ pro mortuo inferendo proponitur: vt infra de relig. & sump. fune. l. liberum, in fine. Item nota quod dicitur de morte, potest etiam intelligi de morte rei debitæ: vt quia erat bos, vel simile, cuius interitu reus liberatur, vt l. si de verb. obliga. l. si ex legati. de tempore autem dicit, vt quia dies actionis exit. Sed quid hæc lex adijcit primæ in §. si. Respond. hic morte, & tempore: ibi tempore tantum. & facit ad hoc infra de iure delibe. l. Aristo. ait. §. si. & l. ait, §. si.

f *Rate.*] fluuiali.

g *Naue.*] marina.

h *Dicuntur.*] scilicet aliqui.

i *Item si res.*] actio in rem.

K *Actionis.*] scilicet personalis.

l *Quicquid.*] hoc est aliquid.

m *Nundinarum.*] Puta accepit pecuniam à vicinis, vt suum frumentum non portaret, vt alij carius venderent, & sic incidit in l. Iul. de anno. vt infra, ad legem Iuliam, de anno l. 2.

PRæsides.] CASVS. Potestas Bononien. debet procurare, vt feriæ obseruentur, & debet indicere eas, sicut olim est statutum ab antecessoribus eius.

n *Statuere.*] sed videtur, quòd non possint, vt C. eod. l. à nullo. quæ est contra, sed dic statuere, idest statuta antiquitus indicere. sic supra de officio proconsl. l. si in aliquam. §. & ferias.

PRidie.] CASVS. Hic dicitur, quòd per duos dies ante terminum magistratus sui non debet ius reddere, nec sui potestatem facere. Viuian.

Idem libro 1. ad edictum.

LEX IIII.

PRæsides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci solent messis, vindemiarumque causa, tempus statuere. ⁿ

Vlpianus li. 62. ad edictũ.

LEX V.

PRidie ᵒ calendas Ianuarias magistratus, nec ius dicere, sed nec sui potestatem facere consueuerunt. ᵖ

Idem libro 77. ad edictum.

LEX VI.

SI 7 † feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum est, ne his diebus iudicatum 8 † fit, nisi ex volũtate partium: ᑫ & quod 9 † aliter aduersus ea iudicatum 10 † erit: ne quis ʳ iudicatum facere, ˢ neve soluere debeat: ᵗ neve quis ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

Post primam dilationem alia dilatio non est danda, nisi causa cognita, hoc dicit. Bart.

o *Pridie.*] idest præcedenti die calendas: quia tunc claudebatur veterũ magistratuum iurisdictio, & nouorum incipiebat, licèt prius eligerentur: vt infra de conditionibus, & demonstrationibus. lege Publius. Hodie tamen ante aduentum successoris duob⁹ diebus deponit cingulum: vt in Authentico, de administratione nouorum, in fi. collat. 7.

p *Consueuerunt.*] scilicet si præsens successor fuit ei suffectus: alioquin possent etiam post calendas: vt supra de offic. pro. onsl. l. meminisse. Sed alia est ratio quare hoc esse non potest: nam die natiuitatis domini & septem præcedentibus & septem sequentibus non potest, sicut in resurrectione Domini dicitur, vt argumento C. eodem, lege, omnes. sed dic, quòd non ita fortè est in natiuitate, sicut est in resurrectione, vt ibi dicitur. Vel dic, quòd tempore huius legis Christus nõ venerat in virginẽ. * vel ibi de resurrectione, hic de natiuitate. prima placet. Accursius.

7 † *Alias si.*

8 † *Fl. indicta.*

9 † *Si aliter.*

10 † *Fl. iudicatum.*

*Virginem. Ni fallor errat Acc. nã Vlpianus authoribus l. fuit cõsiliarius, & scrinij magister Alex. Seueri, vt dicit Cate. Cotta de iurisp. & Alexan. fuit Christian⁹, vt dicit Egnatius. Rom. princ. li. 1. in eius vita.

SI feriatis.] CASVS. Sententia lata feriatis diebus non valet: nec aliquis ex ea tenetur illi obedire, nisi partes aliter statuant consentiendo iudicatis.

q *Voluntate partium.*] sed an idem in ferijs in honorem Dei statutis, quod hic in ferijs vindemiarum, & messium dicitur? Respond. non, vt infra de arbitris l. idem Pomponius. §. ex compromisso, & l. si feriatis quæ est contra, quia legem superioris tollere nemo potest, vt infra de arbit. l. nam magistratus.

ADDITIO. Pro declaratione huius glos. dic secundum Baldum, quòd per statuta, & consuetudines locorum possunt feriæ indici, & indictæ tolli: quia decretalis dicit, quòd etiam in ferijs ad honorem Dei seruantur consuetudines, & statuta locorum, vt extra de ferijs, capit. Capellanus. & hoc tangit Odofre. supra eod. l. pridie.

r *Ne quis.*] scilicet reus.

s *Facere.*] si est in faciendo.

t *Soluere debeat.*] hoc tantum ad litigantem, & quod subijcit, quo ad iudicem exequentem.

O Ratione.] CASVS. Hic dicitur, quòd in causa ciuili tantum vna datur dilatio, scilicet gratia instrumentorum exhibendorum: nisi necessitas interueniat: tũc enim plures dantur. Secundo dicit, quod si impetraui dilationem, & decessi, nunquid hæredi meo dabitur dilatio? Et respond. quod etiam hæredi meo dabitur, causa tamen cognita. Viuian.

Respond.]

a *Semel.*] & quod hic de instrumentis dicit, acci pe large, vt infra de fide instr. l. 1. & de verbo. signi. l. notionem, §. instrumentorum.

b *Et iterum.*] quod significat quoties opus erit, vt infra ti tulo primo, l. veluti, §. 1.

c *Moderamen.*] vt si est ex eadem prouincia, dentur tres menses: si ex contigua, sex, quæ transmarina ix. vt C. de dilatio. l. prima. sed contra, §. l. fi. Sol. vt ibi.

d *Emergat.*] quæ enim de nouo emergunt, nouo auxilio indigent, vt infra de interroga. actio. l. de ætate, §. ex causa, & infra de vent. inspiciendo l. prima. in principio.

e *Et huic.*] sic & si in deo dederit omne edictum, adhuc eius successor debet unū edictum dare, vt infra de iudic. l. edictum.

1† Flor. deest om.
2† Flo. expressum.
*Ne quod cō cessio maxime ferūda dilationi. debet fieri cum causa cognitione. vi. Alex in l. fi. infr. c. & ad de quod dicit Bald. in leg. 2. supra si quis eam in fuit in perpetuationibus.
3† Impetrari.
4† Flor. deest, est.
5† Flor. hic.

Idem libro 1. de officio proconsulis.

LEX VII.

ORatione quidem diui Marci, amplius quam semel a non 1 † esse dandam in strumentorum dilationem 2 † comprehensum est: sed vtilitatis litigantium gratia, causa cognita † iterum b * dilatio tam ex eadem, quam ex alia prouincia, secundum moderamen c locorum, impertiri 3 † solet: & maxime si aliquid inopinatum emergat. d

¶Illud videndum est, 4 † si defunctus aliquam dilationem acceperit propter instrumenta, an successori quoque eius dari debeat: an verò quia iam data est, amplius dari non possit? & magis est, vt & huic e 5 † causa cognita dari debeat.

Dies incipit à media nocte, & alia media nocte finitur. h. d. Bart.

*Adde, quod dies ecclesiæ considerat, vel quātum ad indulgentias, uel quo ad diuina officia, uel quo ad collationes ordinū, uel quo ad esum carniū, uel quoad obseruationē treuguæ, primo modo icipit ab vno vespere in aliud. c. fi. §. adiicim⁹, de sent. exc. in 6. cle. j de reli. & uen. sanc. in fi. & idem quoad officia. iuxt. illud Ge. 1. Ex. 16. & 20. Leui 23. Num 28. Deu. 5. in hoc tamen seruari loci cōsuetudinē dicit te. in gl. in c. 2. de fer. Tertio modo incipit ab ortu solis usque ad occasum, [illegible] literam. 16. [illegible] de tem. ord. Quarto modo incipit post cœnam de con[illegible] dis. 3. ces[illegible] carniū. Quinto modo incipit in ortu [illegible] ca. 1. de [illegible] & pace. [illegible] c. 2. de [illegible]

MOre.] CASVS. Ita ponitur hic casus, vt stat in litera: quia dies incipit in media nocte, & in medietate sequētis noctis finitur. & quod in ista media nocte fit, uidetur in die. Viuis.

f *More Romano.*] Nota Romano nam Athenienses ab occasu: Babylones ab ortu: Arabes à meridie quod est nimis absurdum: vt Marcus Varro in libro rerum humanarū secundum Ioann. & hic loquitur de die naturali, qui habet vigintiquatuor horas, ut dicunt philosophi, & innuitur inf. ad leg. Iuliam, de adult. l. capite. & infra de vsucapio. l. ideo quæ artificialis autem incipit à mane vsque ad uesperas secundum Romanam ecclesiam: ut in Psal. vel Hymno beati Ambrosij, Lucis creator, &c. ibi: Qui mane iunctum vesperi diem &c. & in principio veteris testamenti: Et factū est vespere, & mane dies vnus. Item illud: dies est sol. lucens super terram. *

g *Lucis.*] idest diei artificialis: & ponit Ioan. exemplum cū quis habuit dilationem a iudice, ut posset se etiam media nocte præsentare, uel dare pignora in communi, & similia sicut de facto uidemus: & sic facit ad titul. de dilatio. Secus in contractibus, quia ibi tacitè agitur, vt faltatur in diecer. go habendum est pro expresso: ut i sta & cer. pet. l. cum quid. Item secus in sententia, quæ de die ferri debet: ut in Authen. de iudic. §. sedebunt, collatio. 6. Sed quidam exponunt, sedebunt ex necessitate vsque in vesperis. Si autem generaliter uelis legem hanc intelligere, multa sunt exempla: vt C. de transact. l. non minorem, & infra de testam. l. ad testium, §. post. Item in omnibus his, quæ complentur si tangatur aliqua hora ultimi diei, vt infra de testa. l. qua ætate, & infra de manu. l. 1. & infra de usur. l. ideoque, & de diuer. & temp præscr. l. in vsucapione, in princ. Item econtra in illis in quibus quæritur tempus de momento ad momentum, ut infra de minor. l. 3. §. minorem, & infra de ac. & oblig. l. omnibus.

DIuus.] CASVS. Vtrum quis possit militare die feriato; & respond. quod sic, & potest inquiri, de personis etiam custoditis in diebus feriatis, causas uero agitari feriatis diebus non licet in pecuniariis, si ciuiliter aduersus te agam, mea dilatio mihi datur: hoc est in causa ciuili pro qualibet mea necessitate dabitur mihi una dilatio: sed si accuso te criminaliter, mihi tantum duæ dilationes dantur, tibi uero tres dilationes dantur pro singulis necessitatibus.

h *A forensibus.*] idest ab ijs, quæ fiunt in foro ubi redditur ius, sic accipitur & C. de fide instrumento. l. comparationes.

Paulus lib. 13. ad Sabinum.

LEX VIII.

MOre * Romano f dies à media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. ita quicquid in ijs viginti quatuor horis, idest, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum est, perinde est, quasi qualibet hora lucis g actū esset.

Negotia militaria possunt quolibet tempore expediri. Bart.

Vlp. lib. 7. de officio procon.

LEX IX.

DIuus Traianus Minitio 6† Natali rescripsit, ferias a forensibus h tantū negotiis dare vacationem: ea autem quę ad disciplinam militarem i pertinerent, etiam feriatis diebus peragenda: inter quæ 7† custodiarum K quoque cognitioné esse.

Paulus lib. 5. Sententiarū.

LEX X.

IN pecuniariis l 8† causis omnibus 9 † dilatio

i *Militarem.*] arma tam, uel inermem, vt legalem: & sic scholares scribere, vel legere possunt: ut argu. C. de aduoca. diuers. iudi. l. aduocati. a

K *Custodiarum.*] vel actiuè legas, ut infra de custo. reor. l. fin. vel passiue, idest custoditarum personarum, ut uideāt, an habeāt, quod comedant, uel qualiter tractant, ut supra de officio procons. l. solent. in prin. & facit infra de publi. iudi. l. custodias.

l IN pecuniariis.] hac l. duæ dantur regulæ: primæ contradicitur, quia plures dari debere dilatio videtur. vt s. eo. l. oratione, 2. respon. & C. eo. l. 1. ibi & nō facilè amplius quam semel &c. & inf. de iudic. l. interdum, quæ sunt contra. Sol. secūdū quosdam, prima dat sine causæ cognitione, ut hic. aliæ exquisita cā, vt ll. contrariis: sed hoc non valet: quia nulla sine causæ cognitione datur, ut C. eo. l. 1 in fi. & l. a procedente, in fin. est enim materia dilationum amputanda: vt C. de tempo. appel. l. 2 in prin. Alij aiūt, quod a principio unam dari, fuit statutum, ut hic, sed postea propter necessitatem statutum est, ut plures dentur. Tu uero dic, quod prima datur cū leui causæ cognitione, nam eo ipso, quod petitur, gratia testium, uel instrumentorum danda est, nisi euidēs appareat calumnia: & erit cognitio hæc leuis in moderamine locorum: ut sup. eo. l. oratione. Secunda verò dilatio, ita demū datur, si probat se iusta causa impeditum in prima, ut arg. inf. tit. 2. l. si quis ex argentariis. §. fin. & l. seq. huic lecturæ bene adaptatur, quod hic dicit, singulis causis, idest rationibus, uel impedimentis: nam per singulas rōnes, i. cās, quibus fuit impeditus, vnica datur dilatio. Sed in criminali causa de qua loquitur secunda regula, nulla exquisita rōne impedimenti, in secunda, uel tertia dilatione dabitur dilatio cum eadē causæ cognitione, quæ data est prima. i. secūdum moderamen locorum, & ita si bona fide postulari videatur. Sed ulterior cognitio non adhibetur de probatione impedimenti in causa criminali cum non dicatur, singulis causis, &c. nisi in ciuili. Item est contrarium primæ regulæ, quia plures debent dari, ut inf. de iudi. l. ad peremptorium, & in Auth. ut cum de app cog. § sed hoc præsenti col 8. quæ est, C. de iudic. auth. iubemus, & C. quomo. & quando iud. auth. qui semel, & de iudic. l. properandum, §. 2. Sol. hic præsenti & postulanti dilatio dabatur, in legibus autem contrariis absenti ad eius malitiam superandā, & contumaciam præsumendam. Item est contra in Auth. de testibus, §. quia verò, coll. 7 ubi vsque ad quartam productionem datur dilatio, sed dic, quod ibi una tantum erat dilatio intra quam fiunt supradictæ productiones. Vel si dicas, ibi plures dilationes, ut dixerunt ibi quidam, dicas secundā & tertiam dari exquisita ratione impedimenti, quarta hoc plus est, quia iurat, quinta uero non datur. Secundæ autem regulæ, qua dicitur duas uel tres dilationes

*Ad hunc locū unde Macrob. lt. Satur. l. de 3. Gel. li. 3. ca. 2. Auto. Aug. lt. Aca. §. 3. ter. princ. a Not. ex gl. iunct. tex. q ē licitu scholaribus studere, & scribere dieb. feriatis, unde dicit uulgatum prouerbium qui obseruant festa male sicut Codicem, atque Digesta ita refert. hic Ia. de quo si uis uidere ad securitatem, uide per Iaco. de Alua. in proœm. ff. ud. in 1. & 2. col.
6† alias Minutio Natali.
7† alias interque ea.
8† In pecuniarys causis plus quam semel dilatio in singulis causis dari nō potest, caput alibus &c.
9† Flo. omnia.

tiones pari in criminali, est contra. infra de adul. l. in crimine, vbi nulla datur nisi causa plenè cognita, & tunc nõ datur nisi vna, sed speciale ibi propter eius immunitatem, & dicas, quod sit crimen capitale, ut infra de bono. poss. l. edicto. §. rei autem capitalis: & infra de pub. l. iudic. leg. a. Item quod dicit in fin. sed utrique, &c. sed an ad utrãque regulam refertur: & de leui causæ cognitione intelligis, ut dictum est. Item nota ex hac l. quod in ciuili cã tot actor, quot reus habet dilationes, sed non sic in criminali primã tamen fallit, ut C. de tem. in int. rest. l. petendæ, & C. de dilat. l. si quando, & l. cum a nobis, sed nos intelligimus legem illam, cum à nobis. in relatione facta Imperatori, vbi non datur dilatio cum omnia plenè instructa Imperatori remittitur. Item quare plures in criminali dantur? Respon. quia non sic ei to ibi est recurrendũ, ut ff. de q. l. 1. §. diuus Seuerus, & infra de pœ. l. absentẽ. & C. de requir. re. l. 1. Itẽ ideo plures reo, quia fauorabilior est ut ff. de regul. iur. l. fauorabiliores, & quia nõ sic instructus esse potuit, ut accusator: ut infra de excep. do. l. pure. §. fin.

1† Flor. decst, quam.

2† Fl. Verum ergo.

singulis [a] causis [b] plusquam 1 † semel tribui non potest: in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt, sed vtrique 2 † causa cognita.

TITVLVS XIII.

De edendo.

Petitio debet exhiberi reo, vt possit declarare, an velit cedere, vel contendere. hoc dicit. Diuide: primò ponit dictum. secundò rationem. tertiò declarat dictum. Secunda ibi, Nam æquissimum. Tertia ibi, Edere.

a *Singulis.*] vel supponit pro eodem pro quo primo.

b *Causis.*] idest instantijs: uel idest capitulis, vel idest impedimentis: non tamen vltra triennium.

DE EDENDO.

Idest demonstrando, ab edo edis dicitur: sed quare non posuit ablatiuum scilicet de editione, sicut posuit in alijs titulis de pac. & similibus. Respond. ideo vt ostenderet quandam necessitatem imponi edenti, quæ non imponitur pactis volenti. a Item quare non subiunxit accusatiuum, scilicet de edendo actionem. Respond. ideo, quia non de ea sola, sed de triplici editione tractat idest actionis: vt infra eodem. l. 1. in princ. & instrumentorum: vt infra eodem, l. prima. § editiones, Item rationum: vt infra eodem l. prima. §. rationes, & l. prætor in princ. sed actio editur in principio: cætera in processu causæ. Item alia sunt edenda, vt C. eodem l. ea, apud quem, sed hic tit. non dicit aliquid de alijs. Accursius quod & (ut ac. declarat alijs verbis.

a Reprobatur per Bar. & P. & per omnes C. eo. lõ dic, quod iurisconsultus intendit hic tractare de editione, prout est in hac ri. & sic ponitur per gerundium, quod significat actum, nõ autem de subst[an]tia, & eius affectu.

Q*Va quisque.*] CASVS. Hac l. dicitur, quod si voco te ad ius, debeo demonstrare actionem, qua volo agere, vel te conuenire, ut sic videas ue lis litigare, vel non: & vt venias instructus ad iudicium si vis litigare.

¶ *Edere.*] iste §. ponit quinque modos, quibus olim fiebat editio actionis. Primo, si conueni te, & feci libellũ debeo tibi dare libellum, ut exemplifices: reddasque mihi ipsũ libellum postea. Secundo quod possim tibi dare, ut teneas & non reddas. Tertio, vt ego dicam, et tu scribas. Quarto, vt ducam te ad aduocatum meum, qui aduocatus dicet tibi mente tenus, & tu retineas mente tenus.

¶ *Edere non.*] Cõuenio te cum instrumento debiti, & tu petis, vt tibi edam instrumentum: debeo quidem edere sine die & consule, & hoc ne committatur aliquid falsitatis: sed dies solutionis, in quo dẽt fieri solutio est edendus, quia dies solutionis est pars instrumenti, sicut ipsa quantitas.

¶ *Rationes.*] Apud campsorem certum marcas deposui, quas recepi minutatim, modo volo quod edat librum, diem & consulem, nunquid edere debet cum die & consule, & respon. quod sic.

¶ *Edenda.*] Si ago aduersus te debeo tibi edere instrumenta, quibus vsurus sum, non autem edam illa instrumenta, quibus nolo uti.

¶ *Edere.*] Instrumentum quo continebatur stipulatio facta sub conditione: edidisti mihi reo sed conditionem nõ edidisti, non videris stipulationem edere.

¶ *Ex.*] Si minor sit vel mulier, vel miles & non edant rationes, non tenentur ad interesse eius, qui agit.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

L X X PRIMA.

QVa[a] quisque actione[c] agere volet, 3 † eã prius 4 † edere[d] debet, nam æquissimũ[*] videtur, eum qui acturus est, actionẽ edere: vt proinde[e] sciat reus utrum cedere, an contendere, ultra debeat: & si contendendum putet, veniat instru-

c *Actione.*] largissime hoc nomẽ actionis ponitur, ut etiã iudicis offm contineat, & similia, vt infra de act. & obl. l. actiões verbo, alias strictè ut ff. de act. & ob. li. l. actionũ generastrictissimè, ut in e. tit. l. actio in personã.

d *Eam edere.*] i. eam demonstrare, olim quocunq; mõ, hodie per libellũ fiat, ff. pro xi. §. & C. de lit. contes. auth. offeratur. h

e *Vt proinde.*] aduerbium temporis, i. vt exinde, uel dic ut ex hoc sciat reus, &c. sed quo potest reus hoc scire per solam actionis propositionem? Dic ergo, eam edendam, sic ut speciẽ litis demõstret, & ita reus sciet, ut C. e. l. edita. quod fiet si duo dixerint, cũ ipsa actione, s. rem & causam. de re enim patet, quod edi debeat cũ actione, siue agã actione reali, ut ff. de rei vendic. l. si in rem, in prin. ubi debet designare rem, siue personali ad aliã speciẽ, ut in ea l. §. & si uestimenta. ubi uestimẽtorum debet dici color, & numerus, siue personali ad quantitatẽ, ut C. de epi. & cle. auth. generaliter. c de causa similiter constat, ut C. de edic. diui Hadr. toll. l. fi. §. fin. aut aliquis, ibi, arbitriũ requirat & cã & ff. de exce. rei iud. l. & an eadem, §. actiones. Res designatio tñ fit aliter, vnde distingue, quia aut est actio uniuersalis, ut petitio hæreditatis, ut sumitur, ff. de rei uendi. l. 1. in prin. aut generalis, ut negociorum gestorũ & tutelæ, & similes, aut singularis, ut de mutuo & locato, & similes, ut infra pro socio. l. pro socio, §. arbiter. in prima res est uniuersaliter designanda, ut peto à te hæreditatem, quæ fuit Sẽpronij, quia sum eius hæres, & hoc per petitionem hæreditatis, & ideo quia non specificantur res, cuicũ hæreditate inquiritur per executorẽ quid debeat restitui, & quædam retinentur, ut impensæ funeris, & soluta creditoribus, ut C. de peti. hær. l. 3. & l. in rem itnenda, & l. de hæreditate & l. fi. §. fin autem. d Item in generali sufficit rem generaliter dici, ut peto a te, ut rationem tuæ administrationis reddas, quia negocia mea administrasti, e & hoc per actionem negociorum gestorum, sed iudicio pendente potero quædam persequi simili iudicio personali: vs C. de iudicijs, l. licet. In singulari aũt rem singulariter designari oportet ut dicta lege, si in rem, ff. de rei uendicatione. Itẽ & causa talis debet dici, qua probata debeat se qui condemnatio, alias quid si dicam, peto a te decem, quia est rex in Frãcia, uel quia ego sum hic? Certe non sufficit. Quod autem de causa dixi, habet locum in alijs, non in actione in rem, ubi. n. sufficit actionem proponi, cũ non sit nisi unum tantũ dominium, & ex una cã, nõ læditur reus, immo ei prodest, cum actor omne ius suum in iudiciũ deduxisse uideat, infra de exceptione rei iudicatæ lege si mater. § eadem, in fine. Sed si egi ad librũ actione ex empto, oportet dici causam, f quia potest esse, quod emi, & non competit actio propter lapsum temporis, & ecõtra, quod competat actio, & non emi, quia mihi sit cessa, sed nõ pot esse, quod habeam rei uendicationem, quin habeã, & dominium, g & econtra si habeo dominium, habeo in rem actionẽ, uel rei uendicationem, cũ idem sit tẽpus & nihil potest esse in medio inter rei uendicationẽ & causam, sed secus in personalib. actionib. quia eadem res ex pluribus causis deberi potest, unde ut ad eandem causam non redeat, actor debet eam specificare, ut ff. de exceptio. rei iudicat. & an eadem, § actiones, cum & alias reus non certificatur,

*Qua. Videntur verba paraphrastica edicti sub hoc verbo positi in albo Cont.

3† alias, vult.

4† Flor. deest prius.

* Super iste verbo deficit una gl. cuius verba sũt hæc idest ob naturalem æquitatem quam tacere non pt, ut in §. naturalia. Instit. de iure nat. gen. & ciui. & de ista gl. quæ hic deficit, meminit B. hic in suis interpretationibus quem uideas.

b Sequuntur B. B. P. & A.

c Istam diuisionem glo. sequitur B. B. & P.

d Placet Pa. Alc & Ias.

e Cõsultius diceret, peto te cõdemnari, ut reddas rationem, & reliqua te si tuas. Bar. & Ias.

f Reprobat quia sufficit libellum præsumptiue concludere. B. P. Alex. & Ias.

g Imò quia videtur credi realis actio sine dominio. Alex.

ubi autem reum in personali admitteret sine causa actionem, sicut hic in reali, omne ius deducit in iudicium, ut C. de anna. exce. l. fin. & no. C. ad exhib. l. non ignoral it. a Si tamen in reali actor causam exprimere vult, cautius est ut agens ex alia causa non repellatur, ut intra de exce. rei iudi. l. si mater, §. 6 qu autem. Sed nonne idem in qualibet personali actione, ut actione, & re specificata semper causa intelligatur: si ago a l. decem condictione certa ex mutuo. Respondeo, non, b sed hoc quod dico ex mutuo, inest causa, & sic patet in alijs, ut nō intelligamur, nisi specificetur in actione in rem, cius causa nulla alia est quā dominium quod omne in iudicium deducit: & sic prodest, non nocet reo: ut dictum est. causa enim proxima, sive immediata una est, id dominium licet mediatæ plures, ut emptio & donatio, unde in reali omnes ius deducit in iudicium. Item in & circa propositionem actionis quæro, numquid sufficit rem designare & causam exprimere? Dicit Pla. quod sic quia causæ expressio est idem quod actio: quod nihil est: c nam hæc tria, obligatio, & contractus, & actio, diversa sunt cum primo contractus, secundo obligatio (quæ duo possunt dici causa) & actio tertiò fit, ut probatur int. de procu. l. licet, §. ea. Item aliter actione apparet aliud esse causam, & aliud actionem, quia pōt esse vera causa, & tamen actio non est vera, ut quia vere contraxit, & fuisti mihi obligatus, sed soluisti, vel remisi, & econtra pōt vera esse actio causa falsa, ut quia mihi te non obligasti, sed iure cesso ago, & tibi competit mihi actio: ergo his duabus rationibus aliud est causa, & aliud est actio. Alij d verò dicunt, quod sufficit rem & causam dici duabus rationibus alijs. Prima, quia habet effectum quem hæc lex vult, s. quod reus sciat, cedat vel contendat, ut hic: & C. eo l. edita. Secunda, quia nihil interest, an res proprio nomine appelletur, an digito ostendatur, & c. ut inf. si cer. pet. l. certū est, ver. nam & Fœlius. Et hoc seruatur Bono. & hoc etiam fallit secundum eos in illis casib. ubi ex una cā oriuntur actiones plures, quæ electione tolluntur, ubi actio est proponenda, ut patet his legib. ut ff. de tribut. l. quod in hæredem, §. eligere, & de l. aliorum filius, §. varijs, & C. de furt. l. 1. & si seruus extero emi se man. d. l. 1 & C. de edic. l. fi. & C. de pact. inter empt. & vend. l. commissoriæ, & ff. de iureiu. l. duob. §. except. Legi autem C. eo. dicta, quæ dicit actionem demonstrare speciem futuræ litis? Resp. verum est, sed non solū actione, sed alia sunt, quæ demonstrant speciem futuræ litis, sicut una est via, quæ ducit Romam, sed non sola, & huic sensui legi dicere possunt, quod eam edere debet, uel aliquid simile facere, & in hac sniā est lo. e & Azo. & alij, sed certe videtur satis actionem semper edi per hanc l. in prin. & in fi. & resp. & ff. de adm. tu. l. quoties, §. item si tempora liciam potest interesse rei alia ratione: quia fortè proponet actor actionem ineptam. f qua proposita scire se contendere possent inf. si mens. fal. mo. dix. l. 1 §. t. Itē & advocatos decedetes exigit prætor, gratia honoris, licet per seipsos aliqui sua possunt proponere negotia: ff. de post. l. 1 in prin. & hoc in multis seruatur provincijs, ut sine actione proposita nemo experiatur. Item no. unā proponere debet tantum, non plures, ut ff. de reg. iur. l. nemo ex his, § quoties, nisi in casu, ut ff. quo leg. l. 1. §. quia autem non nunquam, sed secus in exceptione, ut inf. de excep. l. nemo.

a *Ad agendum.*] idest ad defendendum, sic econtra. C. de testibus. l. 1. tic & inf. de re iudi. l. sæpe.

b *Edere.*] scilicet actionem, & no. quia patet per hunc, §. & per l. C. de digni. l. quoties, lib. 12. quod olim non erat necesse poni in libello actionem, sed sufficiebat etiam sine libello eam certificare, nisi in illustribus conuentis, sed hodie contra, ut C. de lit. contest. auth. offeratur.

c *Ad album.*] alias ad altum, s. aduocatum, uel g aliquem iurisconsultum, qui scilicet aduocatus demonstret. quid dicturus est actor aduersus reum uel dic, ad album, puta fideiussor reum pro quo fideiusserat, ducebat ad creditorem, ut inquantum creditor fideiussorem conuenit, in tantū conueniat ipse fideiussor reum. Et quod subijcit, uel id dicendo, scilicet aduocatus, uel repete edere est, uel id dicendo h &c. Et no. quod totus hic supra posset legi de editione instrumentorum, nisi esset hic uersus, uel id dicendo &c. Nam sufficit dicere hoc instrumento utar, nisi exemplum euam, ut §. editiones.

d *Editiones*] scilicet instrumentorum publicorum, & sic facit trāsitum a l. secundā speciem editionis.

e *Die & consule.*] hæc debent apponi in instrumentis, alias non ualet, ut in Authen. ut præ. no. impe. in prin. & §. j. coll. 5. non tamen exhibentur, ne detur materia falsi fabricandi: ut hic, & infra quemad. test. aper. l. 2. §. idem, & C. de fideicom. l. si in medio. i Ne quid fiat, repete prolato id idest mutato, siue prolongato, ut patet infra de fi. instr. l. 1. petita, & hunc §. accipe secundum lo. K & H quando reus petit ab actore, ut exceptionē suam inde fundet, & econtra quando actor à reo ad suā replicationem fundandam, quod potest secundum eosdem, et si non utatur, ut C. eo. l. non est nouum & l. fi. & l. iustum. sed secundum Azo intellige hunc §. quando reus ab actore utente, uel econtra petit ut uideat qualiter faciat pro producente, cum eo utatur, non autem petitur, ut inde se iuuet, si alius non utatur. C. eod. l. qui accusare, & dictæ leges à Ioanne inductæ loquuntur in rationibus, quæ communes sunt. Ut plene ergo scias, distingue, an sint acta, quæ edi petuntur, de quibus hic titulus nihil dicit, & tunc edēda sunt in totum, idest cum die, & consule, ut C. eod. l. 2. quæ expedit edi coram iudice appellationis, ut C. de app. & relationibus. l. à proconsulibus, & l. causas, uel quia dudum ab tuetat actor, uel reus, ut C. de iudic. l. properandū, §. si quidem, uel quia causam delegauit administratoribus tantum audiendam, ut in Authen. de defunct. seu funer. §. illud colla. 5. vel quia testes petuntur publicari, ut C. ut lit. pend. l. 2. de quibus actis nihil in hoc titul. dicitur. Aut sunt instrumenta, & tunc, aut sunt communia, & tunc ex toto similiter edenda sunt cum die, & consule, ut inf. fam. ercis. si quæ sunt cautiones, & C. eod. l. procurator, si autē propria, alicuius eorum, aut petit alius edi tamquam propria, puta per actionem in rem, & ad exhibendum, aut ut de falso redarguat alio non utente, aut ut uideat, an possit inde probari intentio aduersarij, uel non, quando utitur; aut ut inde fundet intentionem suam, uel exceptionē, uel replicationem alio non utente. primo l casu totum, secundo idem, ut C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimam, in fin. hic tamen subdistinguetur, aut circa diem, & consulem dicit falsitatem, & tunc continet, quod dixit, alias non unde de hoc dico eum diligenter interrogari, m in quo falsum dicere uelit, ut at. inf. de iniur. l. prætor. in prin. & inf. de dolo l. sed ex dolo. §. ult. in tertio dic exhibere sine die & consule, ut hic secundum Azo. n In quarto est opinam dicunt quidam, quod actor reo debet edere ad adiuuandā & probandā exceptionem, & reus actori ad probandam replicationem, et si non sit usurus quæ edit. & sic intelligunt. C. e. l. fi. & l. iustum, & l. nō est nouum, & C. de fi. instr. l. illatæ, non autem ad intentionem probādam, nisi in casibus, ut in fisco, ut inf. eo. l. 1. Item in argentario, ut infra eod. l. argentarius, t. respon. & qñ reus est usurus, ut ff. ea. l. §. ed. nda sunt Alij, ut Azo, dicunt, quod nec reus actori nec contra edunt, ut principaliter inde iuuetur ille cui editur, alio non utente, nisi in casu uno, alio non utente, o ut inf. eo. l. 3. §. d ut uideat an ex eo fiat plena probatio pro producente, & hoc qñ est eis usurus, alias nō ut C. eo. l. qui accusare, & quod dr in d. l. illatæ, & C. eo. l. fi. & l. non est, & l. iustum, in rationib. intelligunt: quia quæ sunt quasi cōes, sunt edendæ hincinde, licet non sit usurus aduersarius, arg. inf. l. prætor, § 1. non dico quod sint cōes: quia idem tunc esset quod in instrumentis communibus, ut dixi. Sed quo iure cōpellitur quis ad huiusmodi editiones, qñ faciendæ sunt? Rñd. officio iudicis, & si ad præceptum iudicis non ediderit, actione in factum ad interesse tenetur ut ff. eo. l. ubi. § fi. & dic ut ibi. Item quid si sponte iudici obtulerit instrumentum, ex quo aduersarius iuuari posset? Respon.

Text:

ctus ad agendum a cognita actione, qua conueniatur.

¶ Edere b est etiam 1 † copiam describendi facere, vel in libello complecti, & dare: vel dictare.

¶ Eum * quoque edere Labeo ait: qui * produ cat aduersariū suum a † ad album, c & demonstret * quid dictaturus sit: vel id dicendo, quo vti velit.

Instrumenta debent edi sine die, & consule: in rationibus verò secus. Bartol.

Editiones d sine die & cōsule e

Marginal notes:

a Imo est in l. neque eo. ti. Ale.

* *Locum hūc ex Pandectis Florentinis restituit Angel. Poli. Misc. ca. 28 Alc. verò in fi. lib. secun. de dispu. lectā hanc multo aliter legit hoc scilicet pacto, Eum quoque edere Labeo ait, qui ad uersariū suū ad album producit, ut demonstret quid dictaturus sit & aduersarius tabulas rationum locat templuaue consilet, qua identice scribuntur, ne res memoria excidant, Iac. ille.*

* *Producere aduersarium quid sit, pulchre Franc. Dua lib. 1. disp. c. 13.*

a † *Ad altum in veteribus exē plaribus legitur.*

* *Tu monstret. Cuia. lib. 18. obseru. ca. 15. ita legit & demonstret: ex quo edillo aliter esse.*

b Et bene Ful. & Alc. licet P. dicat, Doct. tenere contrarium.

c Idem Bar. Alc. Paul. & Ias.

d Approbatur per B. B. Pan. Alex. & & Ia. per c. edoceri, extra de iud.

e Et bene B. B. Pau. Ale. & Ias.

f Displicet B. B. Ful. Pa. & Ale. licet An. & Ias. sequuntur.

g Et bene Bar. P. An. & Ias.

h Placet Paul. Ale. & Ias.

i Sequitur Bar. Pa. Angel. & Ias.

K Hanc opi- tenent Bart. Ang. Ale. & Ias.

l Et bene secundum predictos s. tibe res.

m Sequitur Bart. s. d displicet Ang. Ang. Ful. P. & Alc.

n Et bene, secundum Ba. & Ias.

o Reprobatur secundū Bart.

Respon. inuatur eo ad instar testium, a quos contra se producere nemo tenetur, vt C. de testibus l. nimis, si tamē produxerit, creditur ei: vt C. de episc. & cleric. auth. sed iudex. cum instrumentorū & testium sit similitudo: vt C. de fide instrume. l. in exercendis. Item nunquid nomina testium debent edi & tabellionum? Videtur quòd non: quia falsitas posset cogitari. Itē secundo, quia si dies solutionis est ideo edendus, quia est pars stipulationis: ergo econtra non editur quod nō est pars stipulationis, licet sit pars eius instrumenti. B contra quòd sic, quia est vsurus dictis nominibus vtendo ipso b cōtractu vt solēni. Item quia solus dies & consul de substantialibus cuiuslibet instrumenti excipitur, & de non substantialibus stipulationis, ergo cætera non sunt excepta: & hanc approbo. Accur.

a *Debent.*] vel reo ad exceptionem, & actori ad replicationem et non usuro: sed si vsurus, tunc totum, c vt infra §. edenda. secundum Ioa. tu dic quod hic vtitu, vt hic notatur.

b *Conscriptum est.*] secō tra est in accusatione, vt edi debeat dies cōmissi criminis, sed dies conscripti siue dati libelli sic, ut inf. de accusa. l. libellorum.

c *Summa.*] idest quantitas, idem & si species dicatur in instrumento contineri: & quod dicit stipulationis, idest instrumenti, in quo continetur stipulatio. quod ex eo probatur, quod sit dies ut summa edendus, quia qui ante diem uel post soluit, minus uel plus soluere dicitur, ut inf. de uerb. signi. l. minus, & l. si cui. §. minus, & Inst. de act. §. tempore.

d *Apparere.*] scilicet, commode, uel facile, ut inf. de uerb. sig. l. nepos. Nec enim melius possunt reduci ad mentē accepta & data, quam declarato quo die singula facta sunt. Sed cur secus in instrumentis, cum ibi eadem ratio sit? Respon. hæc non est sufficiens ratio, imo hæc, quia quodammodo meum peto mihi edi, ut inf. eo l. prætor, § 1. sed nec hæc, sed est necesse quod me mandante facta sint, uel procuratore meo, ut inf. eo. l. si quis ex argentarijs, § ex hoc edicto. uersi. pertinere. Nā si hæc ratio sufficeret, quia quodammodo meum postularem, iam diem & consulem testamenti peterem, dum quid mihi est ibi relictū, quia est quodammodo omnium eorum quibus ibi est aliquid ascriptum, ut inf. quemad. testam. aper. l. 2. in prin. sed tamen hoc est falsum, ut C. quemadmo. test. aper. l. 3. & inf. qui ad testam. aper. l. 2. 4. dicimus ideo arg. contra, C. de iis quibus ut indig. l. cum Syllanianum, in fi.

e *Edenda*] hoc primum & secundum responsum duobus modis intelligitur.

f *Sunt.*] scilicet in princip. causæ paratum post litem contest. ut innuit sequens uerbum futuri temporis, scilicet editurus, & usurus secundum quosdam. Item edi facienda copia legendi & describendi ei, cui eduntur, ut infra ad leg. Falci. l. pen § fi. & infra quemad testam. aper. l. j. § diem, & infra de bon auth. iud poss. l. si item no quod arg. huius §. dicunt quidā, quod post attestationes publicatas non possunt produci instrumenta, nisi prius ediderit. tu dic contra,

fieri debent,[a] ne quid 1† fraudis excogitetur edito die & cōsule, & prolato die fiat. Deinde autem & consulem excipit prætor, quo instrumentum cōscriptum est, [b] non in quem solutio concepta est. Nā dies solutionis, sicuti summa [c] pars est stipulationis. ¶Rationes tamen cum die & consule, edi debent: quoniam accepta, & data non aliter possunt apparere, [d] nisi dies & consul fuerit editus.

Ea sola, quibus quis vsurus est in iudicio, edere debet aduersario: nec dicitur edidisse, nisi totum contractum ediderit: & non edēti aliquando parcitur propter ætatem, sexum, vel rusticitatem, h.d.

¶Edenda [e] autē 2† sunt [f] omnia, quæ quis apud iudicem editurus est: non tamen vt & instrumenta, quibus quis vsurus [g] non est, compellatur edere. ¶ Edere [h] non videtur, qui totam stipulationem nō edit. ¶Eis qui ob ætatem, [i] vel rusticitatem, [K] 3† vel ob sexū [l] lapsi nō ediderunt, vel ex alia iusta [m] causa, subuenietur. [n]

Legatarius petens legatum, licet in libello faciat mentionem de testamento, non tenetur hæredi dare illius copiam ad instructionem ipsius, cum soleat penes se exēplū habere, h.d.

¶Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX II.

SI legatum [o] operatur, non iubet prætor verba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti.

Lex ista legitur duob. mod. secundum vnam lecturam cōtinet ius speciale: s. quod fisco editur ad suam intētionem fundandam: secundum aliam, quod fisco editur ad suam replicationē fundandam, h.d.

¶Modestinus 4 † lib. 2. de pœ.

LEX III.

NE 5† quisquam peorum, a quibus quid a 6† fisco petitur, 7 † alia instrumenta

cum qualibet exceptio peremptoria proponatur, vt C. sent. resc. in. non poss. l. peremptorias, & quod hic dicit, expone, edenda sunt omnia, s. aduersario quæ iudici editurus est. q. d. non iudici tantum fit editio: sed etiam aduersario, non tamen diei & consulis secundum Azo. Sed Io. in totū e quando est vsurus: vt sup. eo. § editiones, secus in testibus, quia post publicationē nō producuntur, quia ibi falsitas timeri potest, vt in Auth. de testib. § quia uero, col. 7 & hoc approbat consuetudo.

g *Quis vsurus.*] s. ille qui petit ea edi. vt inf. eo. ne quisquam secundum Io. vel dic secundum Azo. quod ea, quibus vti nolo, non edā, etiam ad videndum, sed ea tantum quibus sum vsurus.

h *Edere.*] stipulationē totam: uelut si edidit instrumentum quo continetur stipulatio facta sub conditione: conditionem tamen non edidit, vel edidit stipulationem: sed non pœnam quæ in ea cōtinebatur, unde quia nesciuit, incidit in pœnam: ut j. fam. ercis. l. hæredes, § idem iuris, & facit C. ad Syl. l. pen. in fi. & inf. de transa. l. cū his. § f. d & si non.

i *Eis qui ob ætatem.*] vt minores.

K *Rusticitatem.*] vt j. de iurisd. om. iudic. l. si quis id. §. doli. & j. ad Syll. l. si quis in graui. § si quis ignorans.

l *Sexum.*] vt C. de iur. & fac. ign. l nec passim.

m *Iusta.*] vt quia in uinculis positi, vel alias detenti, ut j. quibus ex cau. ma. l. succurritur, & l. item.

n *Subuenietur*] vt non teneantur ad interesse, quamuis nō ediderint, ad quod alias tenerentur. ut no. inf. eo l. si quis ex argentarijs. § ex hoc edicto & infra de tab. exhib. l. locū §. condemnatio uel aliter, alijs denegat actio si non edant his subuenitur, prima placet.

o *SI legatum*] Duob. modis pone casum. Primo, nō hēt iudex, i. s. legatario exhibere hæredi uerba testamenti, quia hæres est in ea cā. ut alijs dēat edere, non ut sibi edatur, & hoc nisi ex cā, ut j. eo. l. si quis ex argentarijs, §. prorsus quolibet. & j. de tab. exhib locū, § solent. Scdo g dic, non iubet, s. hæredē exhibere legatario s. originale, uel authenticum, nisi fortè dubitet de legato, nam tunc etiā originale dēt edi. ut C. eo. l. procurator. & iō dico esse edendū tantum exemplum h quia si originale portaret per ciuitatem, fortè perderetur, & hoc de consuetudine approbatur.

p *NE quisquam.*] Bona quædam uacantia detulit quidam siue nunciauit in fiscum, quod ex multis causis esse potest, ut j. de iure fis. l. j. possessor horum bonorū tenetur instrumenta facientia contra se pro fisco edere delatori deferenti, & agenti contra se nomine fisci, non autē alia, q non faciunt ad istam causam. Et est speciale, i. alias non, ut C. eo. l. qui accusare. quæ est cōtra. Vel dicunt alij, q hic excipiebat reus, unde replicabat actor, ad cuius iuuādam replicationem reus edit, ut C. eo. l. fi. in fi. & si iste nō exhiberet, præsumitur subtraxisse, quasi sibi nocitura essent, ut inf. de iure fisci l. 2. § diuus Hadrianus. ipse autē fiscus contra se non edit, quod si edit, conditio ne apposita edit, ne is qui defertur contra eum illis utatur, ut infra de iure fisci l. in fraudem, § neque, quod dic ut ibi. Accur.

Legatur

Ista gloss. est Bald. q testis ē pars instrumenti P olog.

1 † *Alias, de-tractatum.*

b Bar. hic dicit istam gl. non esse alibi, & sic eā facit singul. ad hoc, quod instrumentum producentum applicat cōtra producentem, etiā si protestetur de nō producere nisi in quantum facit pro se. B.

2 † *Flor. deest, autem.*

c Male loquitur. Imo sine die, & cōsule, secūdū Bar. & alios.

d Et bene Alex. de quo est tex. in c. cum. d lect. ext. de fi. instrum.

e Et male, secundum P. & alios in § præced.

3 † *Paritur rusticitati. cō cor. gl. 1. c. super literis super verbo simplicitatē. ext. de rescr. & c. cum vniuersorum, extra de ver. per mut.*

4 † *Ad intell. huius l. vide Gl. ... in l. 1. num. 10. sup. eo.*

5 † *Alias, Mauricianus & incipit, Senatus consult. ne, Fl.*

6 † *Fl. deest a.*

7 † *Fl. petitur.*

f Ista lectura placet B. B. Ang Pa. Salic. Al & Ia.

g Ista placet Alber. Sali. Angel. & Alexā. licet Pau. & Ias. eam reprobent.

h No. glo. q ubi quis tenetur edere instrumentum, non cogitur edere originale sed copiam uel exemplū, & quo facit l. eo. §. sup his de appel. C. & ibi glo. & Bar.

i Istam gl. usque ad finem sequuntur communiter Doct.

delatori cogatur edere, [a] quæ ad eam causam pertinerent, ex qua 1 † deferre professus esset.

Argentarius rationes edere tenetur cum die, & consule, his ad quos pertinet, siue sit argentarius ipse sui iuris, siue sit filiusfamilias: quo casu etiam pater eius tenetur edere, si filius quæstum argentariæ ad patrem referebat: & sic pater tacitè consentiebat argentariæ. Item, si seruus est argentarius, edere tenetur dominus suus, si seruus ipso volente argentariam exercuit: vel dominus rationes penes se habeat: vel si argentaria peculiaris erat: aut quæstus eius in rem domini versus est. h.d. vsq; ad §. is etiam.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX IIII.

PRætor ait, Argentariæ [a] mensæ exercitores [b] rationes, quæ ad se pertinent, [c] edant, adiecto die, & consule. Huius edicti ratio æquissima est: nam cum singulorum rōnes argentarij conficiant, æquū fuit, id quod mei causa confectum est, 2 † meum [d] quodammodo instrumentum mihi edi. Sed & filiusfamilias [e] continetur his verbis, vt vel [f] ipse cogatur edere, an & pater, quæritur: Labeo scribit, patrē non cogendum, nisi sciente eo argentaria exerceretur. 3 † sed rectè Sabin. respondit, tunc id admittendum, [g] cum patri quæstum referret. ¶ Sed & si seruus argentariam faciat, (potest enim [h]) si quidem voluntate domini fecerit, compelli dūm edere: ac perinde in eum dandum esse iudicium, ac si ipse fecisset: [i] sed si inscio domino fecit, satis esse dominū iurare, [k] eas se rationes nō habere. Si 4 † seruus peculiarem faciat argentariam, dominus de peculio, vel de in rem verso tenetur. [l] sed si dñs habet rationes, nec edat, insolidum tenetur. 5 † ¶ Is etiam, qui desiit argētariā facere, ad editionem compellitur. Sed ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit: [m] & hoc est constitutum. Quòd si instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia administrauerit, ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit: hic enim 6 † primum deliquit, quòd aliò instrumentum transtulit. [n] Quòd si in alio loco argētariam exerceat, alibi autem ad editionem compellatur, 7 † minimè hoc facere cogitur: nisi descriptum [o] 8 † velis, vbi de ea re agitur, ibi 9 † dari, tuis videlicet sumptibus.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX V.

SPatiūq; ad pferendas 10 † eas p tribuendum est.

a *Cogatur edere.*] ex officio iudicis vel per hoc edictum: sed iure actionis omnia, si petens edi, actionem habeat: vt infra eo. l. quædam, in prin.

b PRætor. *Exercitores.*] isti non erant campsores: a cum de eis dicatur specialiter inf. eo. l. qdi. §. nummularios. vel dic, quòd sic erant: sed de argento tm̄ dando, & recipiendo: quia argenti fodinis erant præpositi, & hoc indicat ipsum nomen argentariorum: quòd debet esse cōns rei: vt Instit. de donat. §. est & aliud.

c *Ad se pertinent.*] vt inf. eo § pertinere.

d *Meum.*] non, quòd sit meū instrm̄: tunc. n. possem vendicare: vel quòd sit cōe: quia tunc actionis iure possem petere; vt inf. eo. l. quædam, sed iō dico quasi meū, quia vtilitas mea ibi cōsistit: vt & de testō dr̄ inf. quemad. testa. ape. l. 2. in prin. scriptum. o. erat in chartis argentarij instrm̄, vñ suus liber ē; vt Inst. de re. diuit. §. literæ. Sed hæc nō est sufficiens rō, vt edatur; sed alia, quia me mandante, vt inf. eo. l. si q̄s ex argentarijs. §. ex hoc edicto. Sed cū hodie semper faciant tabelliones sibi mandari hincinde: ergo semper edetur; & cū die, & cōsule ad instar rōnum. Rñ. non est verum: quia in instrō licet vterque mādet, ad vtilitatem tñ vnius fit tñ: nisi expressè agatur vt fit cōe. vñ qđ eius fit fauore, non dēt conuerti in eius læsioné; vt C. de leg. & consti. l. quod fauore. secus in rationibus.

e *Sed, & filiusfamilias.*] argentarius.

f *Vel.*] pro etiam.

g *Admittendum.*] scilicet dūmū, vt pater cogatur edere, cum patri, &c. & hoc ad similitudinem institoris; vt inf. de inst. l. j in prin. & sic si fuerit tutor filiusfa. testamentarius nam pater non tenetur, licèt sciat, nisi periculum in se suscipiat; vt infra de admi. tut. l. Lucius. secus si a iudice sit datus tutor filiusfam. quia tunc eo ipso, quod agnouit pater, quoquo modo fideiubere videtur; vt infra de tut. l. si filiusfam. vel subaudi hic maximè, & alius erit sensus, & verior. b vt infra. §. proxi.

h *Potest enim.*] ergo non est officium publicum; vt inf. de reg. iur. quod attinet ad tut.

i *Si ipse fecisset.*] per officium iudicis, aliàs ad interesse agitur actione in factum ex hoc edicto; vt inf. eo. l. quædam. in prin. & facit Inst. qđ cum eo. §. pe. & inf. quo. iussu. l. si.

K *Iurare.*] not. quod statur sacramento suo, & pro se sic C. de iure delib. l. si. §. licentia. & C. de ijs, qui ad eccl. confug. l. si §. sic vbi. & C. de iudic. l. properandum, §. 2. & C. ad leg. Cornel. de fal. l. si quis decurio. & inf. de arbit. l. si de meis. §. si & inf. depos l. 1. §. si quis argentum, & inf. de furt. l. actione. §. 1.

l *De in rem verso tenetur.*] si ex contractu serui conueniatur 16. Vel dic, c ad interesse actione in factum, si non edat ipse dominus ad præceptum iudicis.

m *Exercuit.*] sicut quamlibet rationem tenetur quis reddere, vbi eam administrauit, vt inf. de iud. l. hæres. §. si quis. & l. argentarium.

n *Transtulit.*] vnde reducere tenetur d ei suis sumptib. vt infra de le. j. l. cū res. §. sed si alibi. & inf ad exhiben. l. sed & si. §. interdum.

o *Rescriptum.*] i. decretum iudicis. & facit infra de rei ven. l. si res mobiles, & l. nisi. & inf. ad exhiben. sed & si hæreditas. §. j & supple, per quod compellas eum, vbi de ea, &c. vel dic librum rationum.

p S*Tatim. Eas.*] s. rōnes quas modo appellauit rescriptum, secundū secundam expositionem.

S*I quis.*] CASVS. Hæc l. cū superiori continuatur; & eius casus est, Pone, Peto ab argētario rōnes mihi edi: ipse aūt dicit se in villa hēre, debet me ducere ad illum locū vbi habet.

¶ *Cogentur.*] Si argentarius decedat, hæres eius tenetur edere: & hoc siue sint plures, siue vnus hēt, ille solus edere tenetur: & si habent omnes, tenētur edere: & si vnus edat, debent alij subscribere: hoc idem seruā in ipsis principalibus argentarijs.

¶ *Nam & si.*] Ita ponas casum, Habebam plures tutores, & exercebant argentariam per seruos meos: dēnt quidem illi mei tutores edere, secūdū quòd dictū est in plurib. hæredibus

¶ *Rationem.*] Quis sit liber rationum, dicitur hic: nam ille est liber rationum vbi sunt data, & accepta. Si autem ibi fortè scriptum est, quod acceperat, sed non quod dedit, non erit liber rationum.

¶ *Ex hoc.*] Hic dicitur, quòd argentarius, qui non edit, ad interesse petentis tenetur; & hoc non ad me pertinet; nisi quia me mandante procuratori aliquid mandauit argentario per procuratorem, vel capiferum meum; poterit quidem nihilominus mihi domino edi. Item argentarius potest illi capifero meo edere rationes, dummodo ille capifer caueat de rato, si dubitatur an habeat mandatum.

¶ *Si initium.*] Ratio Titij scripta fuit in libro rationum cum die, & consule; & mea sine die potero petere, vt dies & consul mihi edatur.

¶ *Prætor.*] Duo ponit; primo modo quæritur, si argentarius petat a scholari sibi edi instrumentum, an scholaris tenetur edere argentario? Et respon. quòd non: nec ipsi argentario, nec hæredi eius hæc vera sunt, nisi aliqua sit iusta causa, propter quam edi debeat ipsi argentario, vel hæredi eius. Secundo quæritur, an argentarius teneatur edere

a Idē Alb. Alex. & Ias. hic.

2 † Fl. est quo se deferre.

* Argentaria mensa exercitores, alij dicebātur creditores qui in foro publicas tabernas habebant ac mensas: alij conductores, qui conductas illas habebant, quibus ex officio publico pecunia custodienda dabatur: ac ro... ab illis sub fœnore accipiebatur. hæc & plura D. in l. bonorum. ff. depos.

2 † Fl. consectum.

h Iste intellect⁹ placet B.

c Ista gl. placet Al... quā magis sciās ri.

d Sequūtur Pau. & ē de mēte Alex. & Ias.

3 † Fl. exerceretur & Bald. dicit istū tex. esse singu. ad hoc, quòd pater tenetur ex facto filij, quando ex eius facto sentit commodū vel lucrum Bolog.

4 † Alciat. Sed si.

5 † In nonnullis exemplarib. adijciuntur hæc verba, & si nescierit cū argentariā facere.

6 † Fl. hic.

7 † Fl. compelletur.

8 † Prascriptum.

9 † Fl. agitur eā tibi dari.

10 † Alias præstandas.

scholari iterum si edidit semel, & respondetur quod non: nisi sint aliquæ iustæ causæ, quæ in l. seq. enumerantur. & hoc verbo, iterum, significabatur hoc casu, quantum erit opus.
a *In villa.*] proxima: vt differat à superiori. l. prætor, §. Quod si.

propter casum. auth. hoc sacramentum, sed hic non fuit iuratum. Accursius.
k *Rationem.*] i. librum rationum: vt ita veniat in hoc edictum edendus ille liber: vt sup. eo. l. prætor, in prin. Accur.
l *Vltro citroque.*] i. hincinde: vt inf. de neg. gest. l. A cur.

Vlpianus li. 4. ad Edictum.

LEX VI.

SI quis ex argentarijs (vt plerique eorum) in villa [a] habeat instrumēta, vel in horreo, aut ad locum te perducet, aut descriptas rationes dabit.

Successor tenetur hoc edicto: sicut qui possidet, siue sit vnus, siue plures: idē in pluribus tutoribus.

¶ Cogentur * & successores [b] argentarij edere rationes: quod si plures sint hæredes, & vnus habeat, solus [c] ad editionem compelletur: sed si omnes habeant, & 1 † vnus edi sibi desideret, omnes ad editionem compellendi sunt. Quid enim si humilis, & deploratus vnus edidit, vt dubitare meritò quis de fide [d] editionis possit? Vt igitur cōparari rationes possint, etiam cæteri edere debēt: aut certè vnius editioni subscribere. Hoc 2 † idem erit [e] etsi plures [f] fuerint argentarij, ex quib. editio desideratur. Nam, & si plures tutores tutelam [g] simul administrauerint, aut omnes edere [h] debent, aut vnius editioni subscribere. *

Qui petit editionem, debet iurare de calumnia.

¶ Exigitur autem ab aduersario argentarij iusiurandū, non calumniæ [i] causa postulare edi sibi: ne fortè, vel superuacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet vexandi argentarij causa.

Illa ratio est edenda, quæ ad argentariam pertinet: secus in instrumentis ex alia causa confectis. Bart.

¶ Rationem [k] autem esse Labeo ait, vltro citroq; [l] 3 † dandi, accipiendi, credendi, [m] obligandi, soluendi sui causa negociationem: 4 † nec vllam rationem à 5 † nuda duntaxat solutione debiti incipere: [n] nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellēdum edere. hoc. n. extra rationem esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria 6 † venit.

Contra non edentem datur actio in factum ad interesse: & rationes dicuntur ad aliquem pertinere, quando eo mandante, vel ab eius procuratore confectæ sunt; & ideo tam sibi, quā procuratori sunt edendæ. h. d. vsq; ad §. si initiū.

¶ Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio [o] competit; vnde apparet hoc edicto ita demum teneri, 7 † si ad eum pertineat. Pertinere * autē videtur ad me ratio, si modò eam tractaueris me mandante. Sed si procurator meus absente me, mandauerit, an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat? [p] Et magis est, vt edatur. Procuratori quoque meo edendam rationem, quam mecū habet, [q] non dubito, quasi ad eum pertineat: & cautum de rato, si mandatum [r] ei non sit.

Dies & consul appositus in principio refertur ad sequentia, quæ non habent diem, & consulem. h. d. & non est alibi, secundum Baldum.

¶ Si initium tabularum habet diem, & consulem, 8 † in quibus Titij ratio scripta est, post modum mea sine die, & consule, etiam mihi edendus est dies, & consul. cōis enim [s] 9 † omnis rationis * est præpositio diei, & consulis. Edere [t] 10 † autem est, vel dictare, [u] vel tradere libellum, [x] vel codicem proferre.

b *Successores.*] vt inf. l. seq. & l. quædam, §. nihil interest.
c *Habeat solus.*] no. quod vbi vnus hæredum habet, ipse solus tenetur: vt inf. commod. l. 5. §. hēs & ī. pro so. l. actione. § si communis.
d *De fide editionis.*] s. an edat falsum s. olus vel minus, vel aliud: vt quia iam, & alijs multis vicibus similia fecit: vt inf. de accu. l. si cui. §. 1. & ita est qualequale. arg. quòd licet tabellio delinquerit in officio, adhuc tamen possit gerere. licet nō sic ei credatur: cum, & horum, vt tabellionum publicum erat officium: vt ī. eo. l. argentarius. §. ideo. sed contrarium est: vt C. de suscep. & arca. l. si aliquid, li. 10. Item & alia ratione dubitari potest: vt quia librum vituperatum edit: vt C. de edic. diui Hadria. tollē. l. fin. § s. quare cæteri edere debent: vt subijcit. Et sic nota, quòd tanto validior est probatio, quāto, quis maiori nititur authoritate: vt C. de legibus, & constitution. l. humanum. Item aliud, vt quod omnes tangit, ab omnibus comprobetur: vt C. de autho. præst. l. fi. Accur.
e *Idem erit.*] quod dictum est sup. proxi. vt si plures sunt hæredes argentarij, apud quos est liber rationum, quod vel omnes teneantur edere, vel editioni vnius cōsentire: hoc habebit locum, & si Plures sint argentarij.
f *Et si plures.*] non solum argentarij hæredes. Accur.
g *Tutelam.*] & argentariam pro pupillo faciant: vel dic, quod dicit de ratione tutelæ.
h *Edere.*] & coram eodem iudice: vt C. arbitr. tutel. l. omnes. cum loco vnius sine: vt infra tit. 1. l. si plures. Accur.
i *Calumniæ.*] vt & in alijs similibus: vt infra eod. l. quædam. §. fin. & supra qui satis. l. cog. l. de die. l. iubetur. & infra de damn. infect. l. qui bona, in §. qui damni. quod est hodie verum, si a principio non fuerit iuratum: cum semel a tantum in tota lite debeat iurari: vt C. de iureiuran. tem, & l. 2. §. idem Labeo.

m *Credendi.*] i. in qua continentur hæc similia. Accur.
n *Incipere.*] s. si in libro sit scriptum, quòd est solutum ei tantū: & de datione, vel mutatione nil dictum est, non est ratio. ideo vel rationum liber est dicēdus. idem & in quolibet alio solo contractu: & idem in constituto: vt innuit sequens copula; sed & licèt dicatur edere debere, verum est quando hæc, & alia similia ibi continentur, non solum constitutum. Alij dicunt speciale in constituto, vt edatur, constitutum; licet illud solum ibi contineatur; quia eorum officium maximè in hoc consistebat.
o *Actio.*] s. in factum; non in hoc, vt edere cogatur; quia illud fit per officium iudicis; sed ad interesse, si officio non pareat vel dic etiam actionem & ossi ium dari ad hoc, vt fiat editio; vt infra ne vis fiat ei, l. si quis missus.
p *Pertineat.*] ex eo quod mihi tenetur. Accur.
q *Habet.*] s. argentarius.
r *Mandatum.*] nam tunc exigitur cautio ratihabitionis; vt C. de procur. l. j. & inf. vt leg. nom. caue. l. h is. §. si procurator nisi in casibus, vt inf. de ope. no. nunc. l. qui vtam. §. 1. & inf. ad Treb. l. qui ita, etiam.
s *Rationis.*] s. sequentis. eo enim, quod in sequentibus rationibus continetur eodem die, & cæt inducitur repetitio diei, vel etiam d si non continetur. sic & Instit. ad l. Aquil. §. ex hoc tamen capite. & sic facit pro molendino eius, cuius aquam facit restagnari dominus superior, vt currere non possit; sic & contra infra de aqua pluuia arcen. l. 1. §. sicut au-
t *Edere.*] s. rationes. nam de editione actionis dixit sup. eo. l. 1. in prin. & §. 1.
u *Dictare.*] s. ilicet ex libro.
x *Libellum.*] s. in aliquo libello.

* Ad intellec. huius. §. vide Rui. in l. 4. §. Cato. n. 43. ff. de ver. obl.
1 † Plur. & vnus ediderit, omnes ad editionem.
2 † Plu. decis. hoc.
* Nota, quòd idem est, totū scripsisse, vel tātū subscripsisse cōcor. tex. Inst. de empt. & vendi. in prin. ibi subscripta.
3 † Plu. decis. citroque.
4 † Obligationem.
a Sequit. Alexā. de quo vide Bar. in l. C. eo. l.
5 † Fl. decis. 4.
6 † Venit actio.
7 † Fl. hoc edictum tenere.
* Ad intellec. huius. §. vide Gr. l. ad an l. 4. nu. 19. C. e.
b Sequitur Bar. Ang. & Alexan.
c Reprobatur secundū prædicta.
8 † Bal. dicit istū tex. sing. quod dies positus in princ. rationis, vel instrumentorum dicitur cōis ad omnia sequētia. idē Bart. hic. & subdunt idem esse in loco posito in princ. Bolegn.
9 † Fl. decis. & consulo.
10 † Fl. decis. emiss.
d Lītā est vera, secūdum Pau.

Prætor.]

a *Prætor.*] duo dicit quæ exponuntur in §. prohibet. & §. nec iterum, & no. quod hic loquitur quasi prima editio si ne causæ cognitione fieret, quod falsum est: ut sup. ea. l. §. exigitur. sed ho. ideo dicit, quia maior causæ cognitio desideratur in secunda editione, quam in prima: ut infra prox. §.

f *Iterum.*] facit inf. de pec. l. si ex noxa. § est autem.
g *Postulanti.*] scilicet, fieri editionem. Accur.
h *Veluti si peregre*] idest alibi habere, quam &c.
i *Doceat.*] idest probet.
k *Editum.*] scilicet edoceat.

Argentario non fit editio rationum suarum, nisi probet quod rationes, quæ apud ipsum remanserunt, perdidit casu fortuito; uel nisi subsit alia iusta causa, hoc dicit usque ad §. hæc vox. Bart.

¶ Prætor [a] ait, Argentario, eive, qui iterum edi postulauerit, causa cognita edi iubebo. Prohibet [b] * argentario edi, illa ratione, quod etiam ipse instructus esse pōt instrumento suæ professionis: [c] & absurdum * est, cum ipse in ea sit causa, ut edere debeat; ipsum petere ut edatur ei. [d]

¶ An verò 1 † nec heredi argentarij edi ratio debeat, uidendum & quidem si instrumentum argentarię ad eum peruenit, non debeat ei edi. sin minus, edenda est ex causa. Nā & ipsi argentario ex causa ratio edenda est, si naufragio, vel ruina, vel incendio, uel alia simili causa rationes perdidisse se probet: aut in longinquo habere: [e] veluti ultra mare. Nec iterū [f] postulanti [g] edi prætor iubet 2 † nisi ex causa.

b *Prohibet.*] scilicet non recte: sed per quandam consequentiam ut inf. tit. 1. l. iur. gentium. § prætor ait. & §. dolo.

c *Professionis.*] aliàs professionis, & aliàs promissionis.

d *Vt edatur ei.*] No. quod non debet quis ab alio petere, quod ipse habet: & alijs dare debet: ut hic & in auth. de sanc. epi. §. damus. ibi, qui enim alios col. 9. & infra ad legem Iuliam de adul. l. si uxor. §. iudex. ibi periniquum enim, & C. de epi. & cle. l. cum clericis. & in eo quod dicitur, quod re uera mus. debet pro alijs fideiubere, non alij pro eo. ut sup. eod. l. si legatum, & 29. dist. §. ecce, & infra de in iur. l. sed si unius. §. si fetuus.

e *In longinquo habere.*] scilicet debet, sed cur probat iste argentarius a prin. casu n. Primo enim is qui agit, secundum ius commune debet probare dolū uel latam culpam argentarij interuenisse in amissione: probata per eum: ut infra, eodem, l. ubi. in prin. & C. de dolo. l. dolum, & ut ar. infra de lega. 2. l. cō ita legatur. §. species. quo non probante dolum uel culpam, sequi debet absolutio: & sic absoluetur argentarius, etiam si nihil probet: vt C. de pig. actio. l. si nulla. & ita hic argentarius vincere debet, non probata culpa contra eū: licèt ipse non probet casum? Respon. hoc est speciale a propter hoc officium publica auctoritate argentario iniunctū: quia principalis est eorum opera custodire rationes: ut infra eodem, l. argentarius, §. & iō, & idē in similib. vt inf. de cu. re. l. si. §. pen. & fortè idem in tutoribus, quia similis est rō: nec obstat infra de administr. tut. l. chirographis, quia ibi tutor probauerat casum. Sed quod cum culpa pōt probari. Item potest esse alia, b quia cum benigne secum agatur, ut pluries audiat postulans ab argentario ut ī. prox. §. uel quia habere debet, vt hic, scilicet postulans editionem: non est mirum si in hoc grauetur, sic & infra de iureiuran. l. eum qui. in prin. vel aliter quod dicitur, quod qui dolum, vel culpam dicit alium commisisse, probet, hoc est uerum, quoniam ex hoc dico eum mihi obligatum: at hic solum volebam eum a priuilegio remouere, vel uerius d non habet locum priuilegium nisi probato casu. & sic sunt quatuor responsiones. Accursius.

* Ad intelligentiam §. verb. Curt. in. Act si qs in aliquo nu. 17 C. eod.

* Collige ex isto tex. quod non debet instruere, qui alios instruere debet. unde turpe est Doctori si consi. petat a scholari. Tan. Cast. Fr. ex secundū Ias. in l. 2. §. Seruius autem ff. de orig. iur. pro quo est l. potioris. C. de offi. rec. prouin.

1 † Flo. edi.

2 † Aliàs nisi causa cognita.

3 † Aliàs rationes quas casu. Flo.

4 † Flo. ca.

a Placet B. & Ale.

b Displicet Albe. Ale. & Ia.

c Displicet Alex. & Ias.

d Hæc uera secundum B. r. Ang. Pau. Ale. & Ias.

¶ Paulus lib. 5. ad edict.

LEX VII.

Veluti si peregrè [h] habere, quod primum editum est, doceat, [i] vel minus plenè editum: [k] vel eas rationes 3 † casu maiore, non verò negligentia perdiderit. [l] Nam si quo 4 † casu amisit, cui ignosci debeat, ex integro edi iubebit.

Rationes semel editæ nō sunt iterū edendæ, nisi ex cā legitima & probata; quo casu toties, quoties causa suberit, facienda erit editio. h. dicit usque ad l. ubi

¶ Hæc vox, iterum, * duas res significat, altera 5 † est, qua demonstratur tēps secundum quod Græci δεύτερον 6 † dicunt. [m] altera, 7 † quæ ad sequentia quoque tēpa pertinet, quæ Græce dī. πάλιν 8 † quod ita accipitur, Quoties opus erit nam pōsset fieri, ut is editam sibi rationem quis perdiderit: ut verbum, iterum, pro sæpius [n] accipiatur.

Argētarius uel dolo, uel lata culpa non edens, dānatur in id quod interest petētis, cuius quantitas secundum tempus decreti prætoris iubentis edi æstimatur, non inspecto si post desierit interesse, aut creuerit, seu decreuerit. Bart.

¶ Vlpianus li. 3. ad edictum.

LEX VIII.

Vbi exigitur argentarius rōnes edere, tunc punitur cū dolo malo [o] non exhibet: sed culpam non præstabit, nisi dolo malo 9 † proximam [p] Dolo āt malo non edidit 10 † & qui malitiosè [q] edidit, & qui in totum non edidit. 11 †

¶ Is āt qui in hoc edictum incidit, id 12 † præstat, quod interfuit mea eas rationes edi, cum decerneretur à prætore: non quod hodie interest; & ideo licet interesse [r] desijt

l *Perdiderit.*] scilicet probet se habuisse.

m *Græci dicunt.*] secundum Græci huius est, i. iās. sic ponitur infra de inst. aut. tu l. pos l. fin. § fin. & infra de leg. 3 l. fideicommissa, §. si quis decē. Accur.

n *Pro sæpius*] idest quoties opus sit. sic ponitur supra tit. 1. l. orationes. & ita accipitur hic, quando ponitur postea hæc dictio uel finalis, ut rursus: ut infra communi diui. l. arbor. in prin.

Vbi] CASVS. Nisi argentarius edat rationes, punitur, si faciat dolo malo. nā duob. mod. quis dolo non exhibet.

¶ Is autem.] Volebam vendicare prædium a Titio: ipse autem Titius dicebat quod non erat meum: quia non solui pretium: ego āt me soluisse pretiū dicebam: & uolebam ostendere librum argentarij mei, qui soluit uenditori: ipse argentarius noluit mihi ostēdere librum rationum; cum iudex argentarij mei, qui soluerat, præcepit ut ostenderet: unde amisi causam, pp hoc tenebitur mihi quidem argentarius ad interesse. s. quantum interfuit mea, quādo petij exhibitionem * rationum: non autē aliud tempus inspicimus.

o *Dolo malo.*] qui est, si habet & non edat. Item, si dolo habere desijt: e ut inf. eod. l. quædam §. is autem in uer. sed si, &c.

p *Nisi dolo malo proximam.*] idest, lata: sed in quo minori & mulieri succuritur sup. eo. l. 1. §. si cum nec minor in dolo excusatur: ut C. si minor se ma. dix. l. 2. §. neque mulier. & inf. ad Vell. l. si decipiendi? Respon. in hoc vt dolus f nō præsumatur a iure, nec etiam lata culpa.

q *Et qui malitiosè.*] litera ista sibimet contradicere videtur, nam qui malitiosè edidit, dolo malo edidit. dicas ergo, dolo malo non edidit, idest editionem fidelem omisit: vt verbum sit infinitum. uel dic verius, non edidit, scilicet iuris fictione sic & supra qui satisd. cog. l quoties.

r *Interesse desijt.*] hic tria pone exempla. Primo, quū desijt interesse, ut si extitit hęres ei quē ex rōnibus cōuincere uolebam uel dic quod actio quā intentabā, finita est tpē: ut sup. si qs cau. l si eū. § quod iniuriarū. Secūdo quū minoris mea interest vt quia fundū quem ex rationibus conuincere uolebam, tunc valebat decem: nunc quinque. Tertio, quando pluris: ut quia hodie decem, tunc quinque tantum valuit: nam

* Iterum.] Posita in edicto sup. l. præcedenti est si.

5 † Flo. alterum quo demum.

6 † Idest, secundum.

7 † Flo. alteram.

8 † Idest, rursus.

9 † Flo. deest, malo.

10 † Fl. edit.

11 † Fl. e.

12 † Id non præstat.

e Sequitur B. B. Ang. Paul. Fulg. Alexan. & Ias.

f Bal. hic dicit istam gl. ualde no. ad hoc, quod licet in delictis præsumatur dol°, l. e. delicta. C. l. si non conuitij: cū ibi notatis. C. de iniur. tā fallit in mino. & in muliere: & sic oportet pbare dolū in eis. Bal.

& in

& in litibus quas contra quemlibet habebam, probare poteram per actiones, vt infra eo.l. argentarius, sed videtur quod in alio tempore, quam decreti iudicis consideretur interesse, ut infra eo.l.3.§.in hac, quæ est 3. Rñ. duobus modis. Primò prout est hic ac. bo. fidei. Secundo put est stricti iuris. Sol. hic erat lata sententia de exhibitione facienda per decretum iudicis. Vlterius ergo non debet considerari, interfit mea, uel nõ: nã nec vlterius consideratur in contractu bonæ fidei, vt ibidẽ no. Si opponas, cum hæc actio sit stricti iuris, cur non consideratur tpš lit. cõte. in iudicio quo h a agitur per officiũ. Rñ. quia hic in dolo vel lata culpa ante decretum non erat, qui contendebat nec enim credebat se teneri exhibere, nec constabat ei actorem non petere calumniandi animo, idõ tempus decreti tãtũ inspicitur. sed ibi etiam ante lit. conte. ceperat ex culpa teneri uel mora. vnde usq; ad tempus lit. contest. interesse considerat, sed & ibi plenius no. Item sunt hic multa similia, q̃ no. supra ſſ quis cau. l. qui autem, §. illud.
a *Interesse.*] vt scilicet rationes edat.

1 † Flo. deest, ad.
2 † Flo. deest, ad.
* ad intell. huius l. vide Purpur. in l. 1. nu. 54. C. eodẽ.
3 † Fl. per hoc edic.
4 † Aliàs, pœna metu in fac. &c.
5 † Flo. deest, sed.

vel minoris uel pluris interesse a cœpit, locum hæc actio non habebit, neq; ad 1 † augmentum, neque ad 2 † diminutionem.

Vbi potest dari actio ordinaria ex contractu, uel quasi ad edendum, cessat officium iudicis, & actio in factũ ex hoc edicto, que sunt remedia subsidiaria.

LEX IX.

QVædam * sunt personę, quas rõnes nobis edere oportet: nec tamen a prætore hoc edicto 3 † compelluntur: veluti cum procurator res, rõnesve nostras administrauit, non cogitur à prætore per metum 4 † in factum b actionis rationes edere, scilicet quia id consequi possumus per mandati actionem. Sed 5 † & cum dolo malo socius negotia gessit, c prætor per hanc clausulam non interuenit: est enim ꝓ socio actio. Sed nec tutorẽ cogit prætor pupillo edere rationes: sed iudicio d tutelę solet cogi edere.

Hoc edictũ habet locũ in successores uniuersales argẽtarij, licet eiusdẽ ꝓfessionis nõ sint: tamẽ secus ĩ successoribus singularibus, sed ad eos in subsidiũ recurretur vtili actione. hoc dicit.

¶ Nihil interest, si successores aut pater, aut dominus argentarij, eiusdem fuerunt professionis: e quia cum in locum & in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debebunt. 6 † ¶ Is autem, * cui argentarius rationes suas legauit, non videtur contineri: f quia iuris successor ijs uerbis g significatur, non magis, quam si ei viuus eas donasset. ¶ Sed nec hæres tenebitur, cum nec possideat, nec dolo malo h fecerit: sed si ei i antequam eas legatario 7 † traderet, denuntiatum 8 † fuerit, ne antè eas 9 † tradat, tenebitur, k quasi dolo fecerit, Item antequam eas tradat: tenebitur.

¶ Quod si nihil dolo malo 10 † fecerit causa cognita legatarius 11 † cogendus est edere. l

Nũmularij cogũtur edere suas rationes, sicut & argẽtarij, eadem ratione. Bart.

¶ Nummularios quoque non esse iniquũ cogi rationes edere, Pomponius scribit: quia & hi m 12 † sicut argentarij rõnes conficiunt: & quia accipiunt pecuniam, & erogant per 13 † partes quarum probatio scriptura codicibusque eorum maximè continetur, ideo 14 † frequentissimè * ad fidem eorum decurritur. n

¶ Cæterum o omnibus postulantibus, & iurantibus p non

6 † Flo. deest. * Pal. hic istud tex. reputat singu. ad hoc, quod notarius posset donare seu uendere suam abbreuiationem, seu protocollum. Bolog.
7 † Flo. deest, legatario.
8 † Renunciatum. Fl.
9 † Flo. deest, eas.
10 † Fl. deest, malo.
11 † Tenetur edere.
12 † Fl. quia et hi nummularij.
13 † Fl. deest, per.
14 † aliàs ideo &.
* Iste tex. est ualde nota. quemadmodum consuetudo dat iurisdictionem, ita dat fidem scripturis. Bar.

QVadam.] CASVS. Si volo petere rationes a procuratore meo, petã actione mandati. Itẽ si volo petere a tutore, actione tutelę petam. ¶ Is autem.] argentarius legauit librum rationum suarũ Titio. nunquid tenebitur Titius legatarius edere? & respon. q non, sed hæres tenetur, si habet, uel si fuit ei denũtiatũ ut non solueret Titio: vel tenetur Titius, si hæres in dolo non fuerit, causa cognita legatarijs edere.

¶ *Nummularius.*] dicitur hic, quod nummularij tenentur edere rationes, & reddit rationem litera, quia ... iurantamen debet iurare de calumnia ille qui petit ... quo præstito cuilibet petenti editur.

b *In factum.*] que pœnalis est respectu soluentis, & facit infra man. l. si procuratorem, in princip.

c *Gessit.*] idest librum rationum fecit.

d *Sed iudicio.*] sed & alijs multis modis quis compellitur, vt per actionem famil. ercis. inter cohæredes, ut infra famil. ercis. l. si quæ sunt cautiones. Item per actionem ad exhi. l. si charta sit mea: aliàs actione in factum, si mea interfit exhiberi. quod est notabile contra aliàs in rebus alijs detur ad exhi. etiã si res non sit mea, interfit eñ mea exhiberi mihi, ut inf. ad exhi. l. 3 §. est autem, & §. sciendum, & §. si quis autem, & §. penul. Item per actionem, uel interdictum de tab. exhib. si neget se tabulas habere, uel debere exhibere, vt infra de tab. exhi. in l. j aliàs si confiteatur, locum habet edictum quemadmo. test. aper. ut infra quemad. test. ape. l. 1. §. 8. Item per act. neg. gest. à spontaneo gestore.

e *Professionis.*] vel non, subaudi: quia eiusdem iuris debet esse successor, ut hic, & supra eo. l. 1. prætor. § sed & si seruus, & l. si quis ex argentarijs. §. cogentur, & infra de reg. iur. l. in omnibus officijs. §. non debet.

f *Contineri.*] nisi cum hæres dolo nihil fecit; ut infra. § quod si nihil.

g *Iis verbis.*] quæ sunt suprà eo. leg. si quis ex argentarijs. §. 1. & not. hic, quod non sunt pares, successor rei & iuris, ut infra ad Trebel. l. 1. §. si hæres. Argu. 3. infra de excep. rei vend. l. vlti. & inf. de iureiu. l. etiã.

h *Dolo malo.*] vel lata culpa: vt supra, eo. l. vbi.

i *Ei.*] scilicet hæredi.

k *Tenebitur.*] scilicet actione in factum ad interesse, & not. hic denuntiationem quẽ, idest, aliquem facere, esse in dolo, ut hic & infra quæ in fraudem cred. l. ait prætor. §. si quis particeps, & C. de rei vendi. l. si fundum, & facit ad vim nuntiationis, infra de adul. l. qui vxori, & in Auth. vt cum de appe. cog. §. si igitur, col. 8. Item ad id qđ debet hæres retinere antequam tradat, facit infra, de tribut. q & in hæredẽ, §. si seruo.

l *Cogendus est edere.*] scilicet utili actione in factum.

m *Quia & hi.*] No. ex quo est eadem ratio, debet esse idem ius: vt infra ad leg. Aquiliam. l. illud.

n *Decurritur.*] sed an hodie idem, ut eorum fidei & rationibus credatur? videtur idem. Primo quia non inuenitur mutatum, ergo stet, ut C. de testam. l. sancimus. Secundo, quia videtur iure nouo, & nouissimo confirmatum, ut C. de constitu. pec. l. 2. in fine, & in Auth. de fideiusso. §. si. col. 1. Tertio, quia hodie iurant vbique, uel inter se, uel communi suarum ciuitatum nomine omnia legaliter agere, unde instar tabellionum debet eis credi, ut hic, & C. ad l. Cornel. de Fal. l. si quis decurio. Quarto quia minus publicæ authoritatis exigitur in ijs, quam in tabellionibus, cum tabellio non possit esse seruus, ut C. de tab. l. generali. li. 11. & infra de testam. l. qui testamento. §. seruus, sed argentarius sic, ut supra eo lem. l. prætor. § sed & si seruus, sed non obstantibus supra dictis puto contra, scilicet ut non sit hodie eis uel eorum rationibus credendum pro se, sed contra se sic, cum sint priuatæ scripturæ, ut C. de proba. l. instrumenta, & l. exemplo. & l. rationes, nam tempore harum legum publica authoritate eligebantur a fisco forte, ut infra leg. proxim. §. ideo, & forte usque ad certum numerum; ut & medici ut C. de epis. & cler. l. parabolani. hodie quilibet est pro uoluntate sua.

o *Cæterum.*] idest certe.

p *Et iurantibus.*] no. de hoc iuramento, ut hic, & sup. eo. l. si q. ex argentarijs. §. exigit, & inf. de bo. aut. iud. po. l. si.

a *Iubet.*]

a *Iubet.*] scilicet prætor.
b *Pertinet.*] facit supra eo. l. si quis, § pertinere.

ARgentarius.] CASVS. Dictum est supra, in multis locis, quod argentarius cogitur edere rationes, hoc est verum, siue litigetur contra eum, siue contra alium, & est ratio, quia &c.

1 † *Fl. deest. sc.*

2 † *Fl. ad nos autem.*

¶ *Edi.*] hic dicit quod rationes cum die, & consule edi debent: alias enim intelligi nō possunt: sed vniuersitas, idest liber rationum ipsorum non editur: sed id tantum quod est necessarium.

¶ *Cum autem.*] petij mihi edi rationes ab argentario meo dum conueniret ab aliquo, vel cum ego alium conuenirem: & tunc argentarius non edidit, ideoque fui condemnatus: vt puta, quia continebatur in instrumento rationum, quod mutuaui 10. Titio: & cum conuenirem Titium, argentarius non exhibuit librum rationum vnde perdidi causam: istud refertur ad id quod dico, scilicet causam meam perdidi. Exemplum illius dicti, vel fui condemnatus, &c. est tale, puta, quia scriptum erat in libro rationum argentarij, quod soluentam creditori meo: ipse autem creditor hoc negabat, & cum argentarius non exhibuerit librum fui condemnatus illi creditori meo, in quo continebatur, quod solueram: tenetur quidem argentarius ad interesse meum.

* *Ratio debet edi a capite, concor. gl. 1. c. sedes, de rescript. & ad intell. huius § vide Ioan. Hannibal. in rub. sol. matri. nu. 107.*

3 † *Flo. ita habet, nam ratio nisi inspiciatur intelligi, &c.*

¶ Sed huic casui sic opponitur: imo videtur quod argentarius non tenetur: nam aut probaui, & imputabitur mihi: aut iudex non admisit probationes meas, & imputabitur ei: aut non possum nunc probare contra argentarium, & potui tunc: & sic imputetur mihi si non probaui cum potui: ad quod dicit iurisconsultus quod bene potuit esse quod tunc non potui probare: sed nunc possum probare. Pone, nunc habeo instrumentum vel testes, vel editum mihi fuit instrumentum rationum, quæ omnia tunc non habebam: & ad hoc inducit vnum simile: ecce instrumentum quo Titius erat mihi obligatus, vel arripuisti, vel in aquā proiecisti, egi contra Titium debitorem meum: & probare non potui, quod haberem probationes aliquas: nunc ago contra te: & habeo probationes, quibus in principali negotio uti potuissem, si tunc habuissem: vnde potest hoc esse.

c *Controuersia.*] sed si contra ipsum ago, non uidetur, quod debeat mihi actori edere, vt C. eo. l. qui accusare, quæ est contra. sed ibi in instrumentis, quæ sunt rei tantum, hic in rationibus, quæ quasi communes sunt, ut supra eodem, l. prætor. § e.

d *Vllos.*] vt scholares magistros. Accursius.

calumnię causa se 1 † petere: rationes quæ ad se pertineant, edi iubet [a] Ad nos 2 † autē pertinet [b] non tantum, cum ipsi contraximus, vel successimus ei, qui contraxit: sed ēt si is qui in nostra potestate est contraxit.

Argentarij, & omnes qui gerunt officium publicum, coguntur suas rationes edere. Bar.

Caius lib. 5. ad edict. prou.

LEX X.

ARgētarius rationes edere iubetur: nec interest cum ipso argentario controuersia [c] sit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantum, neque alios vllos [d] absimiles [e] eis edere rationes cogit: quia officium eorum atq; ministerium publicam habet [f] causam: & hæc principalis eorū opera est: vt actus sui rōnem diligenter conficiant.

Non debet edi totus liber: sed tota ratio prout pertinet ad petentem, hoc dicit. Bar.

¶ Edi autem * ratio ita intelligitur, si a capite [g] edatur: nam ratio nisi â capite inspiciatur, 3 † intelligi nō pōt scilicet vt non totum cuique codicem rationum, totasque membranas inspiciēdi, describendiq; potestas fiat: sed vt ea sola pars rationū, quæ ad instruendū aliquem pertineat, inspiciatur, & describatur. [h]

e *Absimiles.*] similes enim cogit, vt nummularios, vt sup. eo. l. quondam, § pen. Item tabelliones sunt cogendi, arg. huius l. rationes exhibere, cum opus fuerit, licet non nisi dato pecuniæ edere velint.

f *Publicam habet.*] non tamen officium publicum dicitur, cum serui etiam admittantur, vt sup. eo. l. prætor, § sed & si seruus, qui ad publica facta non admittuntur, vt infra de testa. l. 3. & l. qui testamento, § seruus, sic infra de excusatio. tuto. l. athletæ, § 2.

Ista actio datur ad interesse, quod possibile est probari in secundo iudicio, licet in primo non potuerit. Bart.

¶ Cum autem * in id actio competat, quanti agentis intersit, editas sibi rationes esse, euenit, vt si is quis condemnatus sit, † siue quod petijt 4 † non obtinuerit, eo quod non habuerit rationes, ex quibus causam suam tueri posset: id ipsum quod ita perdiderit, hac actione consequatur. Sed an hoc procedat, [l] videamus: nam si apud hunc iudicem, [q] inter eum & argentarium iudicat, potest probare [m] se illo iudicio, quo victus est, vincere potuisse: poterat 5 † & tunc probare: & si non probauit, 6 † aut si probantem [n] iudex non curauit, 7 † de seipso, [o] aut de iudice [p] quæri debet. Sed non ita est; [q] fieri enim potest, vt nunc rationes, vel ipso edente, vel alio modo nactus sit: 8 † aut alijs instrumētis, vel testibus quibus illo tempore aliqua ex causa uti non potuit, possit probare potuisse se vincere: sic enim & de cautione surrepta, aut corrupta competet condictio, [r] & damni iniurię actio: quia qđ ante non potuimus intercepta cautione probare, [s] & ob id amisimus: hoc nunc alijs instrumentis, aut testibus quibus tunc 9 † uti non potuimus, probare possumus. [t]

* *Pro intellectu huius §. vide quod not. Pau. de Lazar. in c. constitutus, de elect. in cle.*

4 † *Flo. petierit.*

g *A capite.*] idest cū die, & consule, quæ sunt in capite, ut sup. eo t. l. 1. §. rationes, & l. si quis ex argentarijs, § si initium, sed secus in instrumentis, vt supra eo. l. 1. § editiones, & facit infra de orig. iu. l. 1.

h *Et describatur.*] non partem necessariam tantum edi, ut supra eo. d. l. ne quisquam, & secundum hoc intelligitur supra de legibus & senatuscon. l. in ciuile.

i *Intersit.*] s. in factum, vt supra eo t. l. vbi §. is, & l. si quis, §. ex hoc edicto.

5 † *Fl. poterit.*

6 † *Fl. probabit.*

7 † *F. curabit.*

k *Condemnatus sit.*] aliquod enim soluerat: quam solutionem poterat probare ex libro rationum, & quod subijcit, siue quod petierit, &c. quia mutuauit alicui, quod per eundem librum probare poterat.

8 † *Fl. deest sit.*

l *Hoc procedat.*] idest an istud verum sit.

m *Potest probare.*] hoc dicit opponendo, non ponendo.

n *Probantem.*] s. eum.

o *De seipso.*] cum non approbauit.

p *De iudice.*] quando eum probantem non admisit: quo casu actione in factum iudicem conueniet, in quantum viro bono videbitur, ut insti. de oblig. quæ ex quasi delict. in princ. & facit infra de eui. l. si per imprudentiam.

9 † *Fl. non.*

q *Sed non ita est.*] nunc soluit.

r *Condictio.*] primo casu datur condictio furtiua & actio furti ad duplum quantitatis, quæ continebatur in cautione in secundo datur actio damni iniuriæ, siue legis Aquiliæ ad interesse, siue ad damnum, vt hic, & infr. de furt. l. qui tabulas, § penultimo, & l. quidam tabularum, in prin. § fi. & infra ad legem Aquil. in l. Aquil. Accursius.

s *Probare.*] scilicet contra debitorem: non contra corrumpentem, vel surripientem.

t *Probare possumus.*] si enim probare nunc non possumus, nos vincere potuisse: ergo non probamus nostrum interesse: & sic non fieret condemnatio, nec hic, nec in superiori casu.

EXempla.] CASVS. Instrumenta edebantur sine die, & consule: sed quæro, an ille, qui edit, debeat subscribere, vt confiteatur se edidisse: & respondetur, quod non.

Exem-

a *Exempla*]quæ dantur sine die & consule, vt sup eo. l. j. § editiones, & ex quibus exemplis non fit probatio: & iõ non fit necesse subscriptionem fieri, vt hic, & C. eo. l. procurator. Accursius.

Modestinus 1 † *li. 4. Reg.*

LEX XI.

EXempla a instrumentorum etiam sine subscriptione edentis edi posse receptum est.

Callistr. li. 1. edi. monitorij.

LEX XII.

FOeminæ remotæ videntur ab officio argentariæ, 2 † cum ea opera virilis b fit.

Vlpianus lib. 4. ad edictũ.

LEX XIII.

HAec actio c neque post annum, neque in heredem, d nisi ex suo e facto, dabitur. hæredi autem dabitur.

TITVLVS XIV.

De pactis. *

Hic incipit materia subtilis, & bona: & in hoc principio primo ponit edictum. Secundo eius deriuationem. Tertio definitionem. Secunda ibi, Pactũ, Tertia ibi, est autem, hoc dicit Bartolus.

b *Fœmina Virilis.*]eadem ratione à tutela, vt C. quando mu. tut. off. fun. potest, l. 1. sic & à postulatione, ut infra de post. l. 1. §. sexum, sic & in similibus, ut infra de reg. iu. l. 2.

H*Æc actio.*] CASVS. Hic dicitur, quod hæc actio est in factum quæ competit contra argentariũ non edentem: & non datur post annum, nec in hæredẽ argentarij datur, sed hæredi eius, cuius interest, datur.

c *Hæc actio.*] in factũ.

d *Neque in hæredem.*] vr, quod hæc actio non fit ex maleficio: quia de peculio datur, vt sup. eo. l. prætor. §. sed & si seruus, quod nõ esset, si esset ex maleficio. vt inf. de ijs qui deie. vel effu. l. 1. §. cũ seru. Itẽ nec ex cõtractu. quia in hæredem, & perpetuo daretur, ut inf. de act. & oblig. in l. in honorarijs, & l. ex cõtrab. quod non est hic. Ad hoc dicunt quidam eã aromatiũ. Vel dic, quod est ex contractu: nã & in quibusdã alijs hoc euenit, quæ sunt ex cõtractu, quod nec in hæredem ne perpetuo dantur, vt sup si quis cau. l. si cẽ, § qui iniuriarum, & inf. de trib. l. quod in hæredem, & infra de ædil. edi. l. sciẽdum. §. si. vel dic, eam non natiuam, sed datiuã, vnde amodo non debet quæri, detur in hæredem, vel non.

e *Ex suo.*]hæredis, scilicet, quod habeat librum, vt supra eo. l. quædam.

1 † *Lib. 3.*
2 † *Flor. argentarij.*
* *In hunc tractatum elegãtissime scripsit Duar. et multa obseruauit. Cuiac.*
* Fideiussor.] melius probatur & probatur per l. Stichum. § naturalis, de solut. io. secundum Ale. aut per l. eas oblig. inf. de capi. min. secundum Fort. Cont.
*Concor. tex. in l. 1. de const. pec. & refert Bald. hic Aristotile ad monuisse Alex. ut promissa seruaret, alias malus finis se quæretur, & ad illud ad de pulchrum tex. in epistola inter claras. C de summa Trin & fi Catholica, vbi dicitur, nihil esse quod lumine clariore præfulgeat, quã recta fides. & obseruatia in principe, et ad de ad tex. hic de definitione pacti, tex. in c. actum de verb. signif.
* *Dicitur pactũ a pace, sin pacisitur positũ verbale pro verbo, ut & l. 3. inf. de damn. i. nfec.*

DE PACTIS.

H*Vius.*] CASVS Prætor in huius edicti principio laudat edictum istud, secundo dicit unde dicitur, tertio, quid sit pactum.

¶ *Conuentionis.*] Hic dicit, quod nomen conuentio generale est ad omne pactum: nam omne pactum est conuentio, & conuentio est genus: & ad omnia pacta pertinet verbum conuentionis; nam & in vnum conueniunt, cui contrahunt, sicut scholares in scholis.

¶ *Sed conuentionum.*] Conuentiones quædam remanent in suo nomine, vt vocentur conuentiones: nec transeunt in aliud nomen: & remanent in suo nomine proprio contractus: & ideo conuentiones vocantur: aliæ vero transeunt, & ob hoc nomen generale exuunt, & nomen speciale assumunt, vt emptio & venditio, vt hic dicit.

f *Huius edicti.*]quod est inf. eo. l. transigentium, §. prætor ait, sic & alias laudat Vlp. edictũ sequens, vt sup. quod quisq; iur. in princ. & quod dicit, naturalis est, id est, a naturali ingenio vel industria hominum introducta: quod est ius gentium, & sic ponitur ius naturale instit. de iure natu. § singulorum, proprie autem non significatur nisi ea equitas, quæ communis est omnium animalium, vt sup de iust. & iu. l. 1. §. ius naturale. Et quia hic est naturalis æquitas, inducitur naturalis obligatio per pactum vt infra de fid. iussoribus. & l. à debitore. § si tuo, & l. fideiussor. § fideiussor. *

g *Interes.*] hyperbolice loquitur: * quia Deum colere, magis congruit: cum anima sit rebus quibuslibet præferẽda, vt C. de sac. san. eccl. l. sancimus, in fi. sic sup. de iurisd. omn. iud. l. si per errorem, & C. de transa. l. non minorem & infra e act. emp. l. ex empto. in princ.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX PRIMA.

HVius edicti f æquitas naturalis est. Quid enim * tam congruum est humanæ fidei, quam ea, quæ inter eos g placuerit, seruare.

¶ Pactum h autem à pactione dicitur; * vnde & pacis nomen appellatum est.

¶ Est 3 † autem pactio duorum i pluriumve in idem k placitum & 4 † consensus. l

Verbum cõuentionis est generale ad oĩa pacta, cõtractus: & distractus. Ba.

¶ Conuentionis verbum generale m est, ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi n transigendique o causa consentiũt, qui inter se agunt. p Nam sicuti conuenire dicuntur, qui ex diuersis locis in vnum 5 † colliguntur, & veniunt: q ita qui 6 † ex diuersis animi motibus in vnũ consentiunt, idest in vnã sententiam r decurrunt. *

¶ Adeò autem conuentionis nomen generale est, vt elegãter dicat Pedius, nullum esse contractum, s nullam obli-

h *Pactum.*] not. tria pactio, & ex ea pactũ & ex pacto, pax pacis, vt hic vr dicere. Sed secundũ Isi. li. 5. ethimol. ca. 24. est totum econtra: nam à pace pactũ: & a genitiuo pacti addita o fit pactio, sed dic, quod noluit deriuare, sed designationẽ * facere quandam, vt à pactione, i. à pacis actione dicatur pactũ, nam in pacto pacis & concordiæ est actus, & hoc subijcit, vnde &c. vel dicitur pactũ à percussione palmarum, ut infra de cen. l. 1. circa princ.

i *Duorum.*] per hoc à pollicitatione differt cum pollicitatio sit solius offerentis promissio: & ideo non valet nisi in casibus, vt infra de polli. l. pactum, sed promissio ad pollicitationem, & ad nudum, & ad vestitum pactũ se habet, ut inst. de ædil. edi. l. sciendum. § j. Si tamen in charta inuenitur promissio: * dicatur inst. l. iuris gentium. § quod fere. & inst. de inuti. stipu. §. si scriptum.

k *In idem.*] dandum vel faciendum vni nostrum ab altero vestrum. Sed quid si paciscamur ego & tu, quod tertius det cuidam quarto? Resp. non est pactum. a Item quid si vt tertius det vni nostrum: hoc est alium daturum, vel facturum promisit? Resp. nec hoc valet, vt inf. de ver. ob. l. stipulatio ista in prin. Itẽ, quid est ab vno nostrũ alteri hoc est, quod dr alteri pactũ est, sc. quũ mea nõ interest alias. n. bene esset pactum: & dicunt quidam nõ esse pactum: quia non est ei cautũ, cui sum pactus, vt inf. de reg. iu. l. quo tutela, §. fi. & ita cũ agere non potest, non habet ea quæ sunt pacti vestiti. Item nec solui ei potest, quia non est ei adiectus: & sic non liberatur quis si mihi tenebatur. b & sic non habet ea quæ sunt nudi, vt infra de ver. ob. l. cum qui §. qui fil. j, sed so. dicit c esse pactum, quod est verum, vt C. eo. l. debitorum, & l. pacto. Accur.

l *Placitum & consensus.*] i. placitus consensus, q. d. spontaneus: sed & non spontaneus potest dici pactum: ut infra qui met. cau. l. si mulier §. si metu, & est hic quædam figura, quæ vocatur endiadis, sicut alibi, Arma virumq; cano, id. st armatum virum.

m *Generale.*]magis quàm pactionis.

n *Negotij contrahendi.*]idest obligationis constituendæ.

o *Transigendiq.*]i. obligationis tollendæ, sed si hoc est pactum, in quo ergo est conuentio generalior pacto? Respon. quia qui conueniunt in scholis, vel in comedendo, conuenire dicuntur. non tamen pacisci, vt hic subijcitur.

p *Agunt.*]idest aliud faciunt.

q *Et veniunt.*]sic infra eo. l. rescriptum, in prin.

r *In vnam sententiam*]idest voluntatem, ut hic, & C. de rem. l. qd. vel. dol. l. si voluntate. Accur.

s *Contractum*] contractus præcedit obligationem, & obligatio actionem, vt diximus de eden. l. j. in princ.

* Loquitur Bar. appro- bat, sed Ca. negat esse hyperbolẽ.
* Designationem.] Cont. nominationem legendum putat.
*Promissio. Scil. vt pro stipulatione accipi deat, sed For. Gar. g. contradicit, & rectè mea sententia. Cont.
*Decurrunt] sic. 2. de inuẽ. ait. pactum est quod inter aliquos conuenit quod tam iustum putatur, ut iure præstare dicatur.
3 † *Flor. & est pactio.*
4 † *Alias, deẽ copula.*
5 † *Alias, in vnum locum*
6 † *Flor ita & qui.*
a Bald. hic dicit istam glos. sing. quod pactum inter aliquos, ut tertius det alteri tertio, siue quarto, non valet: vno addito, quod vnus debeat cũ qui omne lucrum, alius omne damnũ non valet. le. nõ fuerint §. fi. ff. pro socio Bolo.
b Glos. reprehendit hic Alex.
c Et bene, quando error est i forma, secundũ Bar.

Qua

obligationem, quæ non habeat in se conuentionem: siue re, siue verbis fiat: nã & stipulatio, quæ verbis a fit, nisi habeat consensum, b nulla est.

Continua sic, dictum est supra quod conuentio est genus, & istud genus diuisit i duas partes, quia aut animo cõtrahẽdi, aut animo transigendi, seu distrahendi: nunc hic ponit aliã diuisionẽ: quia cõuentionũ quędã sunt nominatæ, quędam innominatæ, vt hic vsque in fi. l.

¶ Sed conuentionum pleræque c in aliud nomen transeunt: veluti in emptionem, in locationem, in pignus, vel in † stipulationem.

Conuentionum aliæ tacitæ, aliæ expressæ: & hoc quandoq; e fit inter absentes per nunciũ, vel per epistolam, quãdoq; inter præsentes. Et si creditor debitori suo cautionẽ dederit, intelligitur tacitè pactus de non petẽdo: & debitori dabitur exceptio pacti: secus si pignus redditum sit, nisi contrariam sit actũ h.d. cum l. seq.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX II.

Labeo ait, * conuenire vel re, a vel per epistolam, vel per nuncium inter absentes, quoq; posse. f Sed etiã f tacito 2 † consensu cõuenire intelligitur. 3 † Et ideo g 4 † si debitori meo reddiderim cautionem, * 5 † inter nos conuenisse, ne peterẽ, profuturãq; ei cõuentionis exceptionẽ placuit.

Modestinus li. 3. 5 † Reg.

LEX III.

Post 6 † pignus uerò debitori redditum, si pecunia soluta nõ fuerit, debitũ posse peti, dubium nõ est: h nisi specialiter i contrarium actum esse probetur.

Prosequitur eandẽ materiam, sed tacita conuentione: & breuiter hoc intẽdit: inuecta in domum conductam sunt tacitè obligata pro pensione. Bar.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX IV.

Item quia conuentiones K etiam 7 † tacitæ valẽt, 8 † placet in urbanis l habitationibus locandis inuecta illata m * pignori esse locata.

a *Quæ verbis.*] quandoque tamen fingitur sine verbis, vt in dote, vt C. de rei uxo. act. l. 1. in prin. Item in adoptione, vt supra de adop. l. his verbis. a

b *Consensum.*] not. stipulationem debere habere consensum, ut inf. tit. 1. l. cum Aquiliana, & inf. de act. & ob. l. obligationum substantia. l. fi. & consensus inducit naturalem obligationem, vt inf. de fideiuss. heres à debitore seruo. & supra eo. l. 1. in prin. ergo & stipulatio habet naturale vinculum, de ciuili constat, cum à iure ciuili sit inducta, sm Io. b & Azo sed Alb. * dixit c nõ hre in se naturale vinculũ sed cile tm. vt inst. de ac. §. uide constituta. & inf. sol. ma. l. ex diuerso, §. 1. potest et hoc defendi, quasi hic ciuilis habeat robur, vt in chirographo: & in re iudi. sed prima verior est: d licet autem in stipulatione sit necessarius cõsensus, tamen non sufficit nisi exprimatur verbis, vt inf de ver. ob. l. 1. in prin. licet in quibusdam alijs, vt in vendi tione, & similibus sufficiat, e vt instit. de ob. ex con.

c *Sed conuentionum pleræque.*] hoc pp quatuor cõtractus innominatos, vt dices in l. iuris gentium, in prin.

Labeo.] CASVS. Dicit hec lex cũ duab. ll. seq. vt faciat aliam diuisionem, quod quædam sunt pacta inter absentes, & quædã inter pñtes: & de primo dicit in principio huius l. & de secundo nihil dicit amplius, quia de hac constat. Item quædam sunt expressa, & de hoc similiter nihil dicit: quia indubitatum est, & alia sunt tacita, & de hoc dicere intendit; & de tacito pacto ponit iurisconsultus quatuor exempla. Primum si reddo tibi cautionem debiti, videor tibi remisisse debitum, sed si reddo tibi pignus, non videor remisisse debitum: nec liberatis propter hoc, imo debeo pecuniam petere si nondum soluisti. Alia exempla vide i nl. item. infra eo.

d *Vel re.*] apertius potuit hanc diuisionem pactorũ dicere: q alia sint inter præsentes, & alia inter absentes. Itẽ alia expressa, alia tacita. Dic tñ re, i. sine verbis, ut in reddita cautione, & in alijs tacitis, ut inf. l. itẽ, quia & in duab. ll. seq. quæ fiunt re, vt inst. qui. mo. re cõtrahitur obl. per totum, & supple, vel verbis expressis, & vnus, & alter modus fit inter absentes, ut per nuncium, vel per epistolam, vt subijcit, & inter præsentes, vt colligitur ex verbo quoque, quod subijcitur, & expressum est infra de consti. pec. l. qui autem, §. fi. & in cõstituendo procuratore, vt infra de proc. l. 1. §. 1. *

e *Posse.*] scilicet, prædictis modis.

f *Sed etiam.*] cedit ad rem.

g *Et ideo.*] non est bona ratio uel illatio si dicam, quia ita est in quibusdam: ideo est hic: uel sic est in aliquibus, ergo est hic. Vnde sic apta literam: & si debitori meo reddidit, cautionem ideo videtur inter nos &c. Alij subaudiunt, nec in alijs est maior ratio, ergo hic similiter esse debet, ut ar. inf. de ver. ob à Titio, in fi 1. resp. eo dem modo dr & obijcitur inf. e. l. itẽ qa cõuẽtiones, ubi fit alia diuisio pactorũ.

h *Post pignus. Dubium non est.*] sed q̃ est diuersitatis ratio inter pig us, & cautionem? Resp. secundum M. & H. f quia in cautione ius * consistit obligationis, in pignore non: sed hoc falsum est, q in scriptura sit ius obligationis, vt inf. de p. g. l. cõtrahitur. Dic ergo sm Io. quia redditio cautio non affert aliã vtilitatem debitori: affert ergo istam, s. vt liberetur: ne alias nil agat, ut inf. de l. 1. l. si quis. & sup. si quis cau. l. per sed pignus redditum plerunque vtilitatem affert aliam, & maximè scholasticus in libris, ut inf. de preca. l. certe. §. si. Item, quid si apud debitorẽ meũ inuenitur cautio cancellata, nunquid præsumitur ei reddita? Respon. non, & quod hic dicitur, verum est q p̃sumitur liberatus, si probet, vel aliàs constet redditam, & facit pro hoc C. de Lat. li. tol. l. 1. ille aũt. Item vt tollatur occasio inf. dictum per vxorem, vel per alium qui furripere instrumenta, & debitori daret, ut insti. de pupil. substi. §. igitur. & secundum hoc intelligitur inf. de prob. l. si chirographum, vel dic q hic inueniebatur g cancellata penes creditorẽ. Itẽ facit pro hoc infra de do. cau. mo. l. mortis causa. §. Titia, & inf. de li. le. l. 3. in prin. & C. de remis. pi. l. creditricem, nam ibi constat cautionem redditam. cautius est ergo debitori ut faciat fi bi fieri confessionem de solu. ne, vt C. de sol. l. pecuniæ, & C. de testamen. testium. & in authen. de testamen. §. & licet col. 6. quãmis auũ nõ faciat plenam probationem, tñ aliq̃ p̃sumptionem facere negari non põt, secundũ personarum varietatẽ.

i *Nisi specialiter.*] hoc refertur tam ad proximum superiorem casum, ut infra de liber. le. l. 1. §. fi. quam ad superiorem, vt infra de proba l. si chirographum.

Item quia.] CASVS Secundum exemplum de tacita pacto, quia si conduco hospitium, quicquid ibi infeream, est domino domus obligatum locatori tacite. Tertiũ exẽplum est, vt ecce contraxi matrimonium cum muliere: stipulatus sui dotem si petam ante nup. non possum, quia uideor stipulatus tacite si matrimonium sequatur: vnde matrimonio non secuto, euanescit stipulatio.

¶ *Idem.*] hic ponit quartũ exẽplũ de tacito pacto. Pone ego tibi mutuaui: & inter me & te conuenit ante contractũ quod non possẽ petere illa decẽ quãdiu mihi soluere usuras, postea stipulat⁹ sũ pure, vt nõ repetã sortẽ, dicit hic, q nihilominus illa cõditio, q diu vsuras &c. vr tacite repet.

K *Item quia conuentiones.*] ergo sic. Item conuentiones etiã tacite valent, quia placet, &c. vel dic directæ, & subaudi, nec in alijs maior est ratio, ergo & hic idem, ut dixi supra eo. l. Labeo, §. sed &.

l *In urbanis.*] non in rusticis, ut infra in qui. cau. pig. ta. cõ. l. hoc iure, nisi dominus sciuerit quæ inducta sunt, vt C. loca. certi iuris.

m *Illata.*] ut perpetuo h ibi sint quandiu conductor ibi manebit, a infra de pignor. l. debitor. Item hoc acci-

pe

a Ista gl. approbat per Ang. in §. 1. insti. de ver. oblig.

b Et bene B. B. Pau. & Ia.

* Albe. legẽdum, Aldricus vt in gl. manusc. Cõ.

c Et male secundum eosdem.

d Et bene Bart. Bal. & Alex.

1 † Aliàs vel in stip.

e Idem B. & est de mẽ te Alex.

* Conue. sic interpretatur Re, idest expresso cõsensu inter præsentes, arg. d. §. inf. pro so. vbi recitari societas eodem significatu dicitur.

f Displicet Bar. & P. q̃ uis possit tolerari secundum Alber. Bal. Ful. & I. & alij dicũt legendũ ex manuscr. † vel vti y. tener. secundum (?) mer.

* In gl. manusc. legitur rectè nõ, i. & gloss. intur. rec. qa i chirographo totius vis obligationis cõsistit. Cõ.

* Ad intellectum huius vide Fer. Gar. hic. nu 3.

2 † Fl. tacite.

3 † Fl. intelligitur.

4 † Aliàs inde

5 † Nostro. * Si creditor reddat debitori instrumentũ crediti: intelligitur remisisse debitum, et debitor habet e exc. pacti per illi cinent tex. in c. ecclesia. 2. 5 † Fl. ut li ponext. & ibi gl. & canoni.

6 † Aliàs 7.

6 † Fl. postquã pignus verò debitori redditur, &c.

7 † Flor. deest etiam.

8 † Aliàs, sic. Quia placet i urbanis habitationibus locaris &c.

* Concor. tex. in l. certi iuris. & ibi glo. & Doll. C. l. tem. in §. item Seruiana inst. de ac. & ibi plene ponit istã materiã Ias.

g Ista reprobatur per B. Bal. Pau. A. Ias. & Ias.

h Sequuntur B. P. & Ias. hic, & alij scribentes in §. itẽ Seruiana instit. de act.

pe de reb coloni vel inquilini. non alienis a nisi aliis domini consentiant illationi: & per consequens tacitæ obligationi. Sed quid si pupillus intulit res quæ sine decreto obligari non possunt? Respo, non possunt obligari b tacite, idem dico de aliis quæ possunt sine decreto obligari: si tamen non interuenit tutor illationi: ne plus valeat tacitus consensus, quam expressus.

tori; etiam si nihil nominatim conuenerit. Secundum hoc & mutus b pacisci pôt.

In stipulatione dotis inest tacita cōditio, si matrimonium sequatur Bar.

¶Huius rei b 2 † argumentū etiam stipulatio dotis causa facta est, nam dos a † ante nuptias malè petitur,[c] quasi hoc expressum fuisset: & 3 † nuptiis non secutis,[d] ipso iure euanescit stipulatio.

Quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelliguntur. Bart.

¶Idem Iuliano placet 4 † ex facto et consulto:[e] e cū conuenisset, f vt donec vsuræ soluerentur, sors non peteret: & stipulatio purè concepta fuisset, cōditionē inesse stipulationi, atq; si hoc expressū[g] fuisset.

Iurisconsultus prosequitur hic aliam diuisionem.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX V.

Conuentionum aūt tres sunt species: aut. n. ex publica h causa sunt, 5 † aut 6 † priuatæ. i Priuata aut legitima, aut iurisgentium. k Publica conuentio est, quæ fit per principem, 7 † aut quoties inter se 8 † duces belli quędam paciscuntur.

a *Et mutus.*] maximè, nam & expresse cōsentire potest. nec. n. intelligo ut vbicunque contrahat mutus, & tacitè pacisci dicatur: si enim annuit, vel capite, uel humeris, vel aliis signis, expresse contrahit. c de ver. ob. l. si stipulet, § si.

b *Huius rei.*] quod tacita pactio fieri possit.

c *Male petitur.*] sed cū hæc promissio habeat in se conditionem, si matrimonium fuerit secutū, inf. de iure do. l. plerumque § ante. & l. stipulationem. ergo nullo modo debet agere posse ante conditionem, ut inf. de ver. sig. l. cedere. debuit ergo dicere, nullo modo agit, vel nil agit: sed quando esset in diem, tunc posset dicere, malè agit ante diem, quia aliquid agit, cum sit obligatus, sed malè: quia ante diem, vt inf. quando di. vsusfru. le. ce. l. 1. in fi. quæ est contra. sed expone hic: s. in Io. d idest nimis festinā ter vel ppete. q. d. nullo modo. Alii distinxerūt inter expressam conditionem, de qua intelligitur. d. l. cedere. & l. contraria & tacitam, in qua fit obligatio etiam ante conditionem, vt argume infra de conditioni. & demonstratio. l. conditiones extrinsecus. Sed certè quod ibi dicitur, legata non fieri conditionalia ex tacita conditione, verum est, quo ad transmissionem: quia transmittit legatarius ad hæredem suum legatum interim, licèt aliud sit in expressa conditione, vt C. de cadu toll. l. 1. § sin autem, dies autem obligationis nullo modo cedit, etiam in tacita, ut infra de condi. & demonstra. l. 1. § fina. & infra de verbo. obligat. l. inter stipulantem, § sacram. Dic ergo, vt modò dixi secundum Ioan. Item non ob. prædictis infra de arbit. l. ita demum. e in princ & in fine. vbi inuit tacitæ conditioni cedere diem, cum detur exceptio: quia ibi pura fuit stipulatio: & quod dicit, sub hac conditione committi, verum est, cum effectu: non autem est conditio tacita vel expressa.

d *Non secutis.*] scilicet nec re nec spe, scilicet facto diuortio, uel repudio. alias non. ut infra de iure dotium. l. dotis fructus. §. fin. & infra de cond. ob tur. cau. l. quod seruus. Accursius.

e *Ex facto etiam consulto.*] idest interrogato.

f *Conuenisset.*] scilicet ante contractum.

g *Expressum.*] idest appetitum. & sic no. quod ea quæ prius dicuntur, postea repetita f intelliguntur, vt inf. de uer. bo. obl. l. Titia, § idem respondit & infra si cer. pe. l. lecta. ver. dicebā. Item no prò hoc tacito pacto ut hic, & inf. de H. l. g. uo solum. § 2. & infra quibus modis pig. vel hypo. soluitur. §. si paciscatur. & C. eo. l. si creditores, & infra, eo. l. qui futurum.

Conuentionum.] CASVS. Dictum est supra de duplici diuisione pactorū: quia alia sunt tacita, alia sunt expressa. Item, alia inter præsentes, alia inter absentes: hic autem ponit aliam diuisionē quia alia sunt publica, vt induciæ, & fœdera amicitiæ, & treugæ inter aliquos duos, alia priuatæ. sed priuata, aut ex ipso iure ciuili inducuntur vt illa quæ lege confirmantur, aut ex iure gentium introducuntur, tamen auxilio legis pariunt actionem, & hoc est quod dicit: & ideo interdum &c.

Hic prosequitur Iurisconsultus vnum membrum distinctionis positæ in l. præcedenti, & hoc intendit. Illa dicitur esse legitima cōuentio, quæ lege aliqua cōfirmatur. & tunc ex ea actio nascitur, si conuentio ordinabatur ad actionem producendam. Si verò ordinabatur ad tollendam actionem, tunc tollit actionem. h. d. Et diuiditur in duas partes, primò ponit dictū, in genere, designādo q̄ dicat legitima cōuentio. Scdo ibi: uer. Et iō etc. infert ex iā dicto ſm intellectū.

Primus lib. 3. ad edictum.

LEX VI.

Legitima[m] conuentio est quæ aliqua lege confirmatur. & ideo interdum ex pacto actio nascitur, vel tollitur, quoties lege, uel Senatusconsulto adiuuatur.

Cōuentio iurisgentiū nominata parit actionē: secus si ē inominata, nisi iplemēto iustę causę, vel cohærētia cōtractus vestiat. h. d. vsq; ad §. si ob maleficiū.

h *Aut enim ex publica.*] quæ sit publica, per exēpla dicit, non per definitionē. sed definias ius publicum, ut sup. de iusti. & iu. in l. 1. §. publicum. Sed nōne publica est de iure gentium quia statim fuit cū homines fuerunt? quo ergo vt species opposita ei hic ponitur? melius dixisset, conuentionū alia est iuris gen. alia legitima, & iuris alia publica: & alia priuata. Sed dic g quod hoc genus iuris gen. restringitur, ut non comprehendat hanc suam speciem. s. publicam, sic & sup. de adop. l. 2. §. 1.

i *Priuata.*] nec de priuato iure definiendo dicit: definias tamen ut sup. de iust. & iure l. 1. §. priuatum.

K *Iurisgentium.*] nec de hoc definiendo dicit, sed diuidendo, vt inf. l. 3. in prin. sed innotescit tibi per hoc quod habes supra de iusti. & iu. l. ex hoc.

l *Paciscuntur.*] ut treugas, quæ sunt in longum tempus Item inducias, h quæ sunt in breue, ut inf. de ca. l. post liminium. § induciæ. Item fœdera amicitiæ æqualia vel inæqualia, vt inf. de cap. l. non dubito, & hoc in expressis, tacitè etiam pacisci videntur. eo quod legati hostium securi sunt, i tacitè eis securitate data per l. vt inf. de leg. l. si. est & in multis aliis officium doctæ belli, quæ patent infra de re milit. l. officium.

Legitima.] idest de iure ciuili, ut contractus emphyteoticus, ut instit. loca. & condu. §. adeo. & literarum obligatio, * vt insti. de lite. obl. in prin. verborum, ut insti. de actio. §. de cōstituta. Dic enim K conuentiones supra dictis legibus confirmantur, vt spon. largit. §. ut in auth. vt spon. largi. in princ. coll. 9 & quod sequitur: & iō &c. quasi dicat, quia pacta nuda scilicet & vestita. l etiam fomentum, idest auxilium per legem accipiunt, ex pacto, scilicet nudo interdum actio nascitur interdū, quia non semper: vt ecce nascitur cum iuuatur lege, ut in contractu donationis, m vt C. de dona. l si quis argentum, § finali, licet hoc sit nouum ius. Item in dote. n vt C. de do. promis. l. ad exactionē, & C. de rei vxo. ac. l. vnica. n circa prin. & in aliis idem vbi nuda pactio parit actionē, siue iure ciuili, siue prætorio. ut infra eo. l. si tibi. § de pignore. nam hic generalius procedit quā huius l. prin. Sed quando ex nudo pacto datur actio, potest dici vestitum legis auxilio. & qd in

a Nisi in eis habet bonam fidem. titu. lac.

b Idem B. Aule contra tiem tenēt Bal. P. Alex. & Ia. sub in certo ambu huit.

1† Flor. desi. vet.

2† Flor. desi. dos.

3† Aliàs, vt.

c Gl. sequit Pau. & Iac.

4† Flo. placet. Ex facto etiā consulto.

5† Fl. sunt.

6† Flo. aut ex

d Idē B. B. Alex. & Ias.

7† Flo. per parem quoties.

8† Fl desi. se.

e Dic, quod ibi tacita cōditio in est exemptioni modo obligationi. Ba. Bal. Alex. & Ias.

f Dummodo non ex internallo. Ba. & Alex.

g Approbatur per Bart. & Ias.

h Gl. sequitur P. qui dicit, quod appellatione pactorū nō venit treuga nec induciæ.

i Gl. sequitur B. & est de mēte aliorum.

* Obligationis:] hec non est nuda conuentio, ergo non cōgruit hoc exēplū Cont.

K Ista exēpla sūt in se bona secundum B. B. Pau. Ale. & & Ias. sed nimis restringunt tex. secundū Alex. & Ias.

l Ista sub auditio nō placet Alex. & Ias.

m Istud exēplum displicet. B. Bald. Pau. Ias.

n Istud exēplum fuit olim bonum hodie non Alex. & Ias.

o Illa l. nihil facit ad propositum Alex. Ias.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX VII.

Iurisgentium conuentiones, quędam actiones pariunt; quędam exceptiones. a Quæ pariunt actiones, in suo nomine b non stant, sed transeunt in proprium nomen

in si. dicitur senatusc. con iuuatur: scilicet ad eam dandam ut pactum quod fit inter hæredem & fideicommissarium de soluendis legatis debitis, quod etiam tacitè intelligitur vt Insti. de fideicom. hæred. §. sed quia, & §. postea & quando restituitur creditor in antiquum debitorem muliere subducta: vt infra ad Vell. l. quamuis, §. si cum essem. Item exemplum inf. de donatio. inter vir. & vxor. l. si stipulata. a tollitur autem lege coadiuuante: vt per acceptilationem a Gallo Aquilio inductam: vt infra de accept. l. & vno. §. eius. b Item per pactum nudum tollitur c iure prætorio, etiam ipso iure: vt in actione furti & iniuriæ & similibus; vt infra eo. l. si tibi, §. quędam. alias naturalis tantum tollitur: vt inf. de sol. l. Stichum, §. naturalis, sed senatuscon. d adiuuante pactum tollitur actio: vt si fiat pactum inter hæredem & fideicommis. vt alter eorum tantum legata soluat & debita. Item exemplum pōt poni, vbicunque tollitur Macod. vel Velle. senatusc. non tollitur tunc contractus conuentione tacita per senatusc. inducta, & exponitur sic, iuuatur, s. pactio. vel dic, iuuatur, s. mulier, lege Iustiniani, quæ dicit eã non teneri nisi in casib. vt C. ad Velleia. antiquæ, vel senatusc. vt supra ad Velleia. l. quamuis, §. si cum essem, vel, si vis, intellige totam legem in vestitis e & quod dicit interdum. hoc ideo, quia quandoque non, vt inf. de ver. ob. l. generaliter, & l. seq. & fm hoc iuuatur eo ipso quod non infirmatur. f Sed opponitur fm primum intellectum; aut n. valet pactum, & tunc non confirmatur: quia non oportet: aut non, & tunc non pōt confirmari. ut inf. de act. & obl. l. obligatione. Respon. illa g intelligitur in prorsus prohibitis conuentionibus: hæc autem in his quæ præter legem sunt, arg. inf. de ver. ob. l. generaliter, & l. stipulatio ista habere, §. alteri. Accur.

a Displicet Ba. et Alex.

b Displicet Bar. et Bal.

c Idem B. et alij.

d Istud reprobatur p Bart. sustinetur tamen p Ang. Alc. et Iat.

e Displicet Bart.

f Bal. dicit istam glo. mal. de nocabi. ad hoc quod contractus in dubio p̄sumitur factus licitè, et licitu, nō illicitè. Bolo.

g Idē Ia. in diuisione gl. et est de mente aliorum.

Iuris gentium.] CASVS. In hac l. dicitur, quod iurisgentium conuentionis sunt, quarum altera parit exceptionem: de qua nihil hic dicit: altera vero parit actionem, & non vocatur conuentio: sed in suo proprio nomine speciali remanet: vt emptio, & alia, quæ hic ponitur. Quędam autem sunt, quæ non transeunt in speciale nomen contractus, sed remanent in generali nomine, ut vocentur conuentio: vt ecce dedi tibi aliquid, ut aliquid mihi dares: sed si dedi, & non des, teneris actione præscriptis verbis: vel si dedi tibi aliquid, vt aliquid facias, his casib. actio præscriptis verbis oritur. Item si dedi tibi Stichum, vt Pamphilum manumittas: & manumisisti, si Stichus a te euincatur, habes actio. præscriptis verbis, non autem necesse est reuerti ad actionem in factum informandam a prætore: quod dixit quidam iurisconsult. sed male dixit. Si promisi tibi decē ne mihi iniuriam facias: nunquid quidem teneor tibi? Et respondetur quod non.

¶ Sed cum.] Conuenit inter me & te, quod permutaremus codices nostros adinuicem: & ego, ante quam darem meum, volo agere aduersus te, vt tuum mihi des: nūquid possum? Et respon. quod non: quia fuit nuda pactio, quæ actionem non parit: sed exceptionem, & est in hoc casu verum, quod non parit actionem, nec in contractu permutationis, nec vllo alio contractu. Sed Dominus M. aliter casum huius §. ponit dixit. n. quod credebat aliquis se mihi teneri, cum non teneretur, & promisit ex ea causa, & non suberat, hoc casu non valet promissio, sed prima verior est.

¶ Quinimo.] Pone, vendidi ego librum, & incontinenti paciscor ut Romam vadas: ex isto. n. nudo pacto oritur actio præscriptis verbis, immo plus operatur: sed informat actionem veterem ex vendito, vt possit agi contra te ut Romā vadas. Sed respon. quod talis actio non est nuda, immo vestita vicinitate contractus. sed si esset nuda, vt quia facta esset ex interuallo, non pareret actionem, sed expone, parit, tco, sc. Ad id autem quod dicit, quod nuda pactio ex interuallo facta, non parit actionem, sed exceptionem & adducit tria exempla. Primum, certum est, quod mulieri debet dos reddi annua, bima, trima die, vnde si pacta fuit mulier cum viro ut dos prius uel statim restituatur, non valet pactū. Secundum exemplum est. bene scis, quod tutor tenetur aliquando ad pupillares vsuras: aliquando ad centesimas: pone ergo, quod tutor conuenit ex interuallo vsuras præstare pupillo, nunquid valet pactum? Respond. quod non. Tertium exemplum, pone, pactus fui tecum vt Romā vadas: & hoc ex interuallo, cum tibi aliquid venderem: nō valet tale pactū: puta vt actionē pariat, sed exceptionē: & non fuit de substantia prioris contractus, & ob hoc subijcit, adeo aūt. ¶ Adeo.] Vendidi tibi librum pro decem: nec dedisti mihi decem: nec ego tibi librum, nunquid possum nudo consensu recedere a contractu. Et dicitur quod possumus in totum: & valet pactū tale: ergo si in totū recedere possumus, & in partem: vt si vendidi tibi pro decem, possumus conuenire in idem pro 8 vel pro 6. Item etiam, pone, vendidi tibi codicem 12 & possumus conuenire codicem esse tm̄ vendit. m: valent talia pacta: & reuocatur contractus totus, subijcit tamen vnum in quo non reuocatur contractus totus, ut ecce, vendidi tibi librum, & tu duobus hæredibus decessisti relictis, si cum uno hærede paciscor, & cum alio non, dicitur hic quod non reuocatur totus contractus, sed pars tantum. ¶ Prætor ait.] dictum est sup. eo. ti. quod quædam pacta valent, de quib. pactis intelligatur, hic dr̄. nam illa pacta sunt seruanda, quæ non sunt dolo, neque contra legem, neque contra edictum principis facta. ¶ Pactorum.] Hic dr̄, quod quædam pacta sunt in rē, & generaliter concepta, ut si paciscar, quod non petam, nam tale pactum reo & fideiussori prodest: quędam sunt in certam personam, ut si paciscar ne a Titio petam: vtrum sit pactum personale, aut generale, ex verbis in pacto appositis cognoscere potes, cum persona pacto inserta non semper faciat pactum personale. ¶ Dolo malo.] iste, continuatur ad superiora sic, Dictum est l. prætor ait, quod pacta seruanda sunt quæ non fiunt dolo, sed quid si fiat dolo, dicit iste §. & quidem, si fit pactum dolo, nō seruatur: & fit pactū dolo malo, ut ecce induxisti me dolo ut fundum venderē, & hoc dolo malo: quia pacto fraudulento: & de hoc nihil dicit ptor, sed iurist. dicit, quod aliud est iniquum: vt ecce feci tibi pactum de non petendo, postea volo fraude te inducere ad hoc, vt facias mihi pactum de petendo: & ut liceat mihi petere, iniquum quidē peto & pactū superuacuum vt ecce induxisti me dolo, vt remitterem: remisi, & si non valet pactū. Si uolo laborare, ut facias mihi pactum de petendo scil. ut liceret mihi petere. non est necesse. ¶ Quod fere.] inuenitur in prima parte insti. quod Meuius spopondit Titio decem ad interrogationem Titij, & non erant stipulati: quia tunc tpis fuerunt absentes, & iō dubitat: aliter non dubitatur: ut Insti. de inuti. stip. §. sed scriptura, & de fideius. §. si. præsumitur quidē intercessisse stipulatio: nisi contrariū probet. ¶ Si paciscar.] Tu mihi condemnatus fuisti, uel domū meā combussisti, remitto per pactum ut non tenearis: bene valet pactū. ¶ Si paciscar.] Tibi nouū opus nunciaui, ut ædificares: si postea quam denuntiaui tibi, remisi: si quidē in publico, & tu postea ædificabas, non valet pactio, nec remissio: si autē in priuato, valet pactū, idē in alijs, quia si paciscar. ut furti non tenearis, si quidē de iā facto, ualet, aliter non. ¶ Sed & si quis.] Apud te rē meā deposui, in qua te tu dolū commisisti, pactus fui tecū, ut de illo dolo non tenearis, ualet pactum. ¶ Et generaliter.] Hic dicit, quod quando pactum est contra ius, non potest aliquo modo confirmari, nec ualet stipulatio super eo facta, ut in princ. l. seq. quæ continuatur cū ista, si ante aditā hæreditatē pactus essem cum creditorib. ut partem tm̄ præstarem, ualet quidē tale pactū. Sed pone, quod seruū meum sub conditione hæredē institui, qui pactus fuit conditione pendente ut partem tm̄ præstaret, & uidetur, quod pactum non ualeat de rigore iuris cum alterius conditionis inueniatur tpe existentis conditionis; quia inuenitur liber, sed de æquitate ualet, ut infra eo. §. Itē probat, & adducit duo exēpla. nā si extraneus me filiumfa. hæredem instituat, & paciscar cum creditorib. hæreditarijs de parte soluenda, postea emancipatus ad eam hæreditatem, ualet pactum quantum ad hæreditatem, ut mihi pariat exceptionem doli. Idem si ante mortem patris mei pactus fui cū creditoribus patris mei, ut partem soluerem, ualet pactū: & parit mihi doli exceptionem. Idem est ergo in seruo. ut in hoc §. sed si. qui continuatur cum isto. Viuia.

a Exceptiones.] de his non dicit hic, sed infra eodem, l. si unus, § pactus. immo, et hic aliqua dicuntur h ut infra eo. sed cum nulla, et §. quinimo, et in seq. §§.

b In suo nomine.] scilicet generali ut dicatur conuentio siue contractus tantum: sed speciale i sibi assumit nomen, ut infra de dona. cau. mor. l. mortis causa capitur, et de ho.

h Sociliter, et non principaliter, fm An. et Ia.

i Cum glo. transeunt usque ad fin. Bal. Pa. et Ang.

de bo.l.si patronus,§. si quis cum esset. non enim amiciae generale nomen vt sup.eod.l.1.§.ad eo,& sup. de offic. eius cui man.est iurisdi.l.1.in fi.& patenter probatur infra, de præscriptis verbis, l.naturalis,1.rñ.quia ibi ponitur emptio sub illo innominato,do vt des/& cæteri.

contractus: vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum & cæteri similes a contractus. Sed etsi in alium contractum res b non transeat, subsit tamen causa, c eleganter Aristo. Celso respondit, esse obligationem; vt putà dedi tibi rē, ut mihi aliā des: 1 † dedi, vt aliq̄d facias: d hoc n. συναλλαγμα 2 † esse:& hinc nasci ciuilem obligationem. 3 † * Et ideo* puto rectè Iulia. a 4 † Martiano reprehensum in hoc, Dedi tibi Stichum, f ut Pamphilum manumittas: manumisisti: g euictus est Stichus. Iulia. scribit 5 † in factum actionem a prætore h dandam, ille ait ciuilem incerti actionem, idest præscriptis verbis, sufficere. Esse enim contractum quod Aristo. συναλλαγμα dicit,* vnde hæc nascitur actio.

Implemētum causæ iniustæ non vestit contractum innominatum.h.d.& loquitur iste tex.quando turpitudo non erat ex parte promittentis: sed recipientis tantum:quia quando recipit aliquid vt faciat illud ad q̄d gratis tenebatur, dicitur turpiter accipere, l.si. inf.de cōd.ob tur cau. Bar.

¶ Si 6 † vt maleficium fiat, promissum sit, nulla i est obligatio ex hac conuentione.

Simplex cōuētio innominata, si nō vestitur implemento iustæ causæ, dicitur nuda, ideo non parit actionem, sed si fiat ad liberandum, bene parit exceptionem.h.d.vsque ad §. quinimo.

¶ Sed cum nulla k subest causa l præter 7 † conuentionem, hic constat non posse cōstitui obligationem. Igitur m nuda

a *Similes.*] vt mandatū, mutuum, & pignus, vt sup. eo.l. prima,§. fin. Accursius.
b *Res*]idest, coactio vel conuentio: est enim rei, verbum generale, ut infra si certum petatur.l.1.in fi.
c *Causa.*]idest datio vel factum quod vestiet pactionem.
d *Facias.*]idē in alijs innominatis duobus, licet alia ibi detur actio. Sed quare permutatio, quæ est species de do ut des, nomen speciale habere non dicitur, ut hic: cum permutatio elegantius nomen habeat quam emptio: cū uno noie, s. permutare, vel permutatio hincinde, idest, vtramque partem cōprehendat: quod non facit emptio: sed partem emptoris significat: vt venditio partem vendentis? Resp. hi dicuntur nominati, qui consensu contrahuntur: in permutatione non consensu, sed rei interuentu contrahitur obligatio; & colligitur hæc ratio infra de rerum permutatione, lege prima, §.item emptio. secundum Ioan. a sed hæc ratio non videtur valere; qui commodatum & depositum dicuntur hic nominati, & tamen non consensu, sed re contrahuntur. Quare dicas, quod permutatio ideo non est nominatus, quia non statim cum facta est voluntate partium, dat actionem; immo b exigitur rei interuentus, & tunc nō ex rei interuentu, sed ex præcedenti pacto agitur, ut C de rerum permutatione, l.ex placito, sed commodatum, & depositum & similes statim ut fiunt, dant actionem, non tamen sunt nisi re tradita; unde re dicitur obligatio contrahi; & ideo nominati dicuntur; & sic prima ratio ualet. c Vel dic, ut nota.C.de rerum permutatio, in rubrica. Præterea, donatio olim erat innominatus, hodie uero nominatus, secundum Ioannem, cum ex solo pacto & consensu nascatur actio; d ut C.de donationibus, l.si argentum; §.penultimo,& infra de rerum permutatione. l.1. §. item emptio. Item, quid si in permutatione non dedi, sed paratus fui dare? Respond. e non habetur pro dato, cum in his casibus liceat pœnitere, ut infra, de condictione causa da.dedi.§.1.& §.2.& l.si pecuniam, §. si seruum, secus in contractibus nominatis uel legatis, ut infra de conditio. insti.l.uter ex fratribus,& infra de annu.leg. l. Mænia. in princ.

ADDITIO. Hanc ultimam partem glo.sequuntur doctores hic. Ex qua habes, quod sola oblatio in contractibus innominatis non habet uim implementi, adeo quod possit agi sicut si uere fuisset impletum, immo oblatio non impedit quin sit locus pœnitentiæ, sm Iacobum hic.

e *Ciuilem obligationem.*] i.quæ parit præscriptis uerbis actionem ut inf.proxi.
f *Stichum.*]ignorans alienum; alias de dolo tenetur ut j. de præscriptis uerbis.l.naturalis,§.sed & si dedi.
g *Manumisisti.*] & ideo tenuit libertas: quia tunc factus erat; quæ reuocari non potest semel præstita; ut Insti. qui ma.non pot §.semel.
h *A prætore:*] scilicet viso, q. d. nulla sit de iure, uel dic in factum subsidiaria, quæ est prætoria, q. d.ciuilis deficiat: vel certe non deficit ciuilis. vt subijcit, & sic dictum Iuliani, quod est hic,& infra de præscrip.verb. l. naturalis. §. sed si dedi. corrigitur per Mauritianum & Vlpianum, qui reprobant eum hic. Plus etiam f dicunt quidam, quod tota distinctio Iuliani facta in d.§. sed si dedi, corrigitur, vt hodie indistinctè præscriptis uerbis actio detur; ut hic dicit. Accursius.
i *Nulla.*] contra videbatur, quasi causa subesset; sed non quia est pro non cā, nulla obligatio nascitur. s. efficax ad agendum, vel ad excipiendum, siue fuerit promissio per stipulationē, siue nudo pacto, siue naturalis tm̄, siue naturalis, & ciuilis nata fuerit obligatio: nam & solutū repetitur, vt infra de condict. ob tur.cau. l. idē,§. quoties. Idem in pignore dato multo magis. est tamen aliqua, quia non est turpe quid promissum: secus si, ut fiat aliquod turpe, promittatur: quia nulla est ipso iure g vt infra de verborum obligatio.generaliter, & §.si plagij: & solutum non repetitur: vt C. de condi. ob tur. cau. leg. cum te. Sed quod de pignore dato ut maleficium fiat? Respond. repeti pōt per rei uendi ut infra ad exhi de eo §.pen.& fin.non condi. ob tur.cau.ut inf.de condi. ob tur. cau.si ob turpem causam, sed fiscus hoc repetit, si ille non uendicat: ut infra de iure fisci, leg. Lucius. Accursius.
k *Sed cum nulla*] hic §. continuatur cum superiori,§. sed & si in alium.
l *Causa*]idest datio uel factum. ex quo vestiatur contractus innominatus, do ut des. Nam de his dicit h adhuc, vt patet ex coniunctione, §.istorum. Et ideo glo. M. qui dicit etiam si stipulatio intercessit, non tenere, reprobatur per l. C. de rerum permutatione, l. ex placito, sed Azo. hunc §. aliter intelligebat, ut putà, quia credebat quis se mihi teneri, cum non teneretur, & promisit ex ea falsa causa, quæ non suberat: quo casu non ualet promissio ut inf.de exceptione doli, leg.secunda,§.circa, unde sua gl. i bona esset, sed primus intellectus uerior est.
m *Igitur.*] caue incipit facere transitum ad contractus nominatos: ac si diceret, si in contractibus innominatis non ualet conuentio sine causa, id est sine uestimento, etiam in contractibus nominatis, uel factis alijs est eadem ratio; ergo sit idem ius j ut hic, & argumento C. ad l.Falcid. l.fin. & infra ad leg. Aquiliam.l.illud, ut sic iam generaliter nuda pactio non pariat actionem, sed exceptionem. Sed quod est nudum pactum? Responsio, k quando hoc contrahentes uoluerint, ut esset nudum; ut infra eodem,§. quod fere. Item quando fuit sola sponsio l sine interrogatione: ut infra de pol.leg. pactum, uel uerius non est pactum; ut ibi. Item quando stipulatio m est inutilis; ut quia uel inter absentes, uel quia præcessit responsio interrogationem, quod esse non debet: ut C.de usur. l.1. ne, aliàs sit inutilis. Habet enim in se pactum nudum. n ut infra de accept. l. an inutilis. 1. responso, secundum Pisanam literam, quæ est ibi: & infra eod. l. si unus, §.si acceptilatio: Sed hæc regula, quod pactum nudum non pariat actionem, fallit in casibus qui in his legibus inueniuntur; ut C.de do.promi.l. ad exactionem. o & C.de donationi l. si quis argentum, §. penult. p & argum. Institut. de actio §.de constituta. q & inf. de nau.

1 † Flo dares.
2 † Idest, contractū, alias. καί συναλλαγμα εἶναι alij, negotium simile.]
3 † Albenem alibi.
* Ad intell. huius tex. vide Cur. in l. cum mota n. 39.c. de trās.
4 † Mauritiano habetur Flo.
5 † Flo. deest scribit.
* Synallegma: permutationem. vide Alex. lib. praterm. 2. hoc ipso, ti. alio, negotium simile.
a Et bene sm Alex.& est demente aliorum.
b Idem B. Bald. Pau. Ale.& Ia.
c Nihil est sm Alex.
d Imo. datur, actio propter pactū. Bart.
e Sequuntur B.B. Pa. Alc.& Ias.

f Et male Ale.& Ias.
6 † Flor. & ob maleficiū ne fiat.
7 † Flo. propter.
g Sequuntur gloss. cōiter Doct. Hac glossa nihil ad rem. vide melius in hanc l. cum vitiose. de pig.inst.
h Idem B. Bal. Pa. Alc. & Ia.
i Nihil est
k Sequūtur Bar. B. Pau. Alex. & Ia.
l facta præsenti B. B. Pau. Alex. & Ias.
m Istā glo. dicit Bal. esse valde singularē hic.
n Nisi constet de cōtraria uoluntate partium. Bar.& Ias.
o Dic qd ibi est contractus nominatus, nō pactum nudum ex usu te Bar.
p Displicet oib. & dic quod ibi nō oritur actio ex pacto; sed ex lege secū dum Ia.
q Displicet Barto.

nau.ff.l.periculi. & infra de vsur.l.etiam, & C. de vsu.le. frumenti. & infra de pol.l.pactum.vel ibi non est pactum. his enim casibus ex nudo pacto nascitur actio, sed potest dici vestitum legis auxilio: vt sup. eodem l. legitima. cum nudum pactum parere actionem tale sit, ac si prorsus sterilis mulier generaret: vel virgo naturaliter pariat, sed dicatur nudum ab alijs, vestimentis quæ habent pacta: vt iam dicam. sic & dici potest venditio nudum pactū ab alijs vestimentis præterquam a cōsensu. Accur.

pactio obligationem a non parit, sed parit exceptionem.

Pacta incontinenti apposita nouā producunt actionē, & veterē informant: secus si ex interuallo Bar.

¶ Quinimo b interdum format * ipsam actionem: vt in bonæ fidei iudicijs. Solemus enim dicere, pacta conuenta inesse bonæ fidei iudic.js: c hoc sic accipiendum est; vt si quidem ex continenti d pacta subsecuta sunt, etiam ex parte e actoris insint. si ex interuallo, non inerunt: 1 † nec valebunt, si 2 † agatur, ne ex pacto f actio nascatur.

Cōtinua, quia dixit supra, pacta apposita incontinenti actionem producere: secus si ex interuallo. nunc ponit exemplum de pactis appositis ex interuallo: & vnum exemplū ponit author legis: secundum ponit Marcellus: tertium Papinianus. Secunda ibi. Idem Marcellus. Tertia ibi. Idē respon. & iste versiculus legitur duobus mod. Vno modo secundum Marcellum, cuius opin. reprobatur per l. quoties, inf. soluto matrimon. Secundo modo secundum Ioan. cuius positionem tene. Barto.

¶ Vt puta post diuortium g conuenit, ne tempore statuto 3 † dilationis dos reddatur, sed statim hoc non valebit, h

a *Obligationem.*] s. efficacem.

b *Quinimo.*] quin pro etiam: & hæc dictio imo, potest aduersari ei quod dixerat de exceptione danda, quasi minus plene dixerit: sic corrigitur minus plene dictum vt intra ad l. Rho. de iac. l. fin. §. penul. & §. fi. Vel verius a aduersatur ei, quod dixerat actionem nō dari: sed certè hoc dari non infert, sed infert informari. Sed dic ex vi attractiua b illi dictionis, ēt, quæ sumit ex illa, quam hanc dictionem, imo, duo operari: & q actionem pariat, c vt C. de pac. inter emp. & vēd. l. 2. & q informet: vt ponit exēpla: & sic hæc dictio vt, exēplificatiue ponit, vel dic d nouū intellectū, vt q dixit pariat exceptioné, s. perpetuā, vt pactū de non petendo in perpetuūm o & plus, quia informet, & pariat temporalē: vt si feci pactū vsq; ad annū non petere, quo casu noua forma datur, & meta actioni meæ: vt ante annum non agam, & si agam, exceptione repellar, & qd subijcit, vt in bo. fi. &c. similitudinarie ponatur, & dicat de ea informatione de qua prius dicebam. Et dr ideo actio informari a pacto, quia cum actio ex vendito conuenerit dari ad pretium, hic poterit dari ad hoc vt Romam vadas, si hoc incontinenti conuenit: & ita impletur hæc actio a pacto: vt vestis impletur ab homine, & informatur, vt saccus a frumento: vt hic, & C. de pac. inter empto. l 2. Item & ideo dici potest informari, quia cum actio ex vendito sit bonæ fi. sui natura, e erit stricti iuris, cū loco eius præscriptis verbis actio detur, quæ est stricti iuris: vt supra h. quis eau. l. si cum, §. fina. nec eñ actio præscriptis verbis, suam naturam immutat, vt sit bonæ fid. imo, est stricti iuris: vt arg. inf. de act. empti. l. iulianus §. Item interdū ideo dicit quia si ex interuallo, nō informat: f vt sequitur: sed cum velit probare quod nudum pactum hoc faciat, quare de eo non posuit exemplum, sed de vestito cohærētia contractus? sed di g hoc esse nudum substratum: sed cum naliter, uestimenta sibi proxima sunt quæ assumit. Et notandum quod pactum ex modis uestitur: Re, ut in mutuo, & similibus, ut Insti. qui. mo. re con. obl. in princip. & per totum. Item uerbis, ut Inst. de uerb. ob. in prin. Itē literis, ut post biennium h in chirographo: ut Instit. de li. ob. Item consensu: ut Insti. de ob. ex cōsensu. Itē cohærētia i contractus. i ut hi. Item rei interuentu: ut in contractibus innominatis, ut s. eod. §. sed & si in alium. Sed quæ est differentia inter hoc uestimentum rei interuentu, & illud re. K Respondeo, quia uestimentum l re una cum pacto nascitur: sed rei interuentu potest esse quod duarum postea, ut si modo conuenias de permutando, & post annum tradā, tunc enim uestitur primum pactum: ut C. de rer. permu. l. ex placito. Possunt addi duo modi. scilicet res principio: ut infra, de poll. l. 1. §. 1. Item legis auxilio, q pōt dici m ut nudo pacto quod actionem parit: ut dixi sup. proxi §. Item secundum quosdam uestitur iureiurando: ut infra de oper. lib. l. ut iurandi. sed uñ qd nullū pactū est nudū, cū quodlibet habeat in se consensum: vnde vestiri consensu videtur: vt supra eodem l. 1. §. 1. Respō. m elegans & tenuis vestis est consensus, quæ non datur nisi certis contractibus enumeratis, vt Institu. de ob. ex consensu in princip. qui cum sint fauorabiles, & pingues, & calidi, leui veste vestiuntur. sed quidam dicunt, non vestiri, n nisi rei interuentu, cum aliàs vestita nascantur, sed contra eos est q dicit Iob. Pelle & carnibus vestisti me, &c.

c *Bonæ fidei iudicijs.*] in contractibus, sed qd in iudicijs stricti iuris? Rñ idē vt pariant & informent: vt infra si cert. pet. l. lecta. & C. eod. l. petens, quidam tñ dicunt tantū nouam parere: vt C. pe do. l. legē, & l. cum tes, & de re. permuta. l. reb. & de rei vxo. act. l. 1. §. accedit. Ité quid si nudū pactum nō est principale, sed accessorium, puta pœnale vestitū? Rñd. o non vestitur principale ab accessorio, vt C. de contrah. stipu. l. nuda. Item, quid si tale est pactum vestitum ex quo vna pars tantum agit, vt stipulatio, & aliquod pactum pro promittente ponatur? Respon. p non dicitur uestiri, cum non habeat pro se a quo uestiatur.

d *Ex continenti.*] s. antequam ad alia diuertant negotia: ut intra de duo reis, l. duos in fi. & l. si ex duobus. & ff. de test. l. hæredes palā, & inf. de adu. l. qd ait lex. §. fi. & ff. de uerb. obl. l. continuus. in prin. sed an ex talibus pactis non seruatis possit dari rei uendi. Rñ. non: ut C. de proba. l. cum re. nisi in casibus quatuor. q ut C. de dona q sub mō l. 1. & C. de pac. inter empt. & uend. l. cōmissoriæ, & ff. de in diem addi. l. si ex duob. §. Idē & Marcel. & ad idē ff. de rei uendi. l. si q. hac. quartus, inf. de ff. hæreditate empt. l. si quis sub hoc, uel dic ut ibi.

e *Ex parte.*] id est ut pariant actionem.

f *Ex pacto.*] scilicet nudo.

g *Vt puta post diuortium.*] sm M. r pone exemplū, sol. matrimo. ex interuallo qs fecit pactū de dote reddenda ulteriori die, non ualet: nec ex pacto &c. sed si ante finitū matrimoniū, ualet qñ. unq; cū uide tur fieri incontinenti: ut ar. inf. man. l. qui neg. tia, & secūdū hoc uerba illa, post diuortium, determinant uerbū, cōuenit, Sed Ioan. s ponit, cum pactum factum fuit ante contractum matrimō. uel post ex interuallo, et durante matrimonio: nā lex dicit, q ēt durante matrimonio dicitur fieri ex interuallo: ut inf. so. ma. l. quoties, & secundum hoc uerba, post diuortium determinant uerbum, statuto, sed contra utrumq; est inf. de pac. do. l. de die. & l. seq. Sed dic q ibi t fuit facta incontinenti, alia obtinet quod hic dr. Sed adhuc uidetur quod mulieri replicatio tantum detur huiusmodi pacto, cum per se habeat actionem q non habet ut statim dicet. sed secundum hoc quod hic ponimus casum huius §. secundum Ioan. quæritur, si promissum est aliquid mihi sub conditione, & interim pendente cōditione remittatur mihi a debitore cōditio, an statim possim agere? uidetur quod non, nā & huic mulieri debetur dos sub conditione si soluatur matrimonium; & licet interim ei conditio sit remissa, non tamen agit. u q in omni conditione re ipsa; nā ex stipulatu interim non agitur, quia non extitit interim conditio: nec ex pacto, quia nudū est, ar. inf. de const. pe. l. ad qd; Sed contra inf. de peri. & commo. rei uen. l. si in uenditione. x præterea pactum prorogat commissionem pœnæ, ut dicimus ff. de uer. obl. l. cū stipulatus sim mihi & in fi. ele ar. l. Celsus, §. idem ait. cum ergo, ut actus comminatur, nō uiri facultiores sumus ad liberandū. Item ar. contra inf. de adil. l. 3. §. secūdō & l. si fi. de co. l. 3. ult. y Item quid si in ipso

Margin notes, left page:

* *Ad intel. huius §. vide Bereng. Fer. i l. pacta conuenta x. C. co. 1 † Fl. in tra.*

2 † *Agatur.* a Ista magis placet B. B. Pau. Alex. & Ias. quis prima sit vera.

b Aliàs, actionem.

c Idē B. B. Pau. Alex. Ias. & Pe. & Ful. d ista displicet Ias. & ē de mente aliorum.

e Cōtrariū est uerū secundū B. B. Paul. Alex. & Ias.

f Idē Ia. & est de mēte aliorum.

g Sequit B. B. Paul. Alex. & Ias.

h Imo etiā ante biēniū actio oritur inefficax: tā post biēniū dicit efficax Bart. & Ias. hic.

i Idem B. Bal. Paul. Alex. & Ia. q. uis contrarium tenēat citramontani.

K Ista differentia displicet P. & Bal. & Ias.

l Reprobat. id dic, q uestimentum re, facit cōpetere actionem pro eadem specie, sed in stumentū rei p diuersa. Bal. Pau. & Ias.

Margin notes, right page:

m Ias. Ias.

n Et male secūdū Bar. & Ias.

o Idem B. Bal. Paul. Alex. & Ias.

3 † *Aliàs statuto.*

p Idem Ia. quicquid dicāt P. & Bal.

q Sequitur Alex.

r Reprobat per B. B. Pa. An. Alex. & Ias.

s Ista placet BB. P. Alex. & Ias.

t Sequit B. & Bal. & est de mēte aliorum.

u Ista pars glo. appro. at B. B. Paul. Alex. & Ias.

x Ibi loquitur de pacto incontinēti facto, hic ex interuallo Bart. Alc. & Ias.

y Ibi loquitur in diuerso sit unc casu, hic in pactis. Alex. & Ias.

a Idem B. Pau. Alex. & Ias.

sine matrimonij? Respondeo a non dicitur fieri incontinenti, cum prius sit nata actio, vt statim dicet.

a *Ex pacto.*] scilicet nudo.

b *Conueniat.*] non statim finita tutela, sed ex interuallo postea, vel prius, vt quidam dicunt, & bene in actione tutelæ. Nam non potest dici actio tutelæ nasci non finita tutela b vt infra de tut. & ra. distra. l. si tutor. §. fin. & l. sequen. sed in dote ēt c ante sol. matrimoniū: nisi in casu: vt infra de bonis dam. sed & si alia, in fine. Item, quid si in princip. tutе. apponatur pactū? Respon. ex interuallo d fit. cum ante tut. finitam actio non nascatur.

b Gl. approbant B. Bal. Paul. Alex. & Ia.

1 † *Fl. cōuenia.*

c Contrariū est verū secūdū pdict.

* *In ingressu.*] *Ad hunc locum vt. Alc. lib. 2. parer. c. 34.*

2 † *Flo. Idem.*

3 † *Fl. deest si.*

d Contrariū est verū sm B. B. Alex. & Ias.

4 † *Alij: a pactiones vel cōuentiones.*

c *Sunt.*] maximè. nā idem & si minores, cum ex interuallo pepigit de eis præstandis tutor pupillo. Vel dic maiores quā constitutæ sunt in ciuitate. minores tamen legitimis, in maioribus tamen, etiam si fieret pactum incontinenti, non valet. vt C. de vsu l. eos. §. si quis autem aliquid. sed an etiam incōtinenti pactum sine stipulatione valeat? Videtur quod non: vt C. de vsuris. le. tertia, sed respon. illud locum habet in mutuo tātum, & non in omni: sed tantū in pecunia mutuata: secus in alio mutuo: vt C. eod. titulo l. frumenti. Item secus in omni contractu bonæ fidei: vt C. de pactis inter emp. le. initio. & infra de vsur. leg. cum quidā. §. ex locato. & inf. de pos. l. Publia. §. Lucius. Accur.

d *Præstentur.*] a tutore ipsi pupillo.

e *Ingressu.*] vel egressu: multo magis si in ipso contractu.

f *Extra naturam.*] id est, substantiam: vt de commodādo librum ad auscultādum. Alij dicunt id naturale quod nos substātiale: vt dicam inf. proxi. in distinctione pactorum. Naturalia cōtractus quæ sint, & quæ substantialia, pulchre Zasi. in suis intel. vbi subtiliter disputat, possint ne naturalia contractus per pactum tolli.

ne ex pacto a actio nascatur. ¶ Idem Marcel. scribit: Etiam si in tutelę actione conueniat 1 † b vt maiores quā statutæ sunt, c vsuræ præstentur, d locum non habebit, ne ex pacto nascatur actio. Ea enim pacta insunt, quę legē contractui dant, id est, q̄ in ingressu * e contractus facta sunt. ¶ Itē 2 † responsū scio a Papinia. & 3 † si post emptionem ex interuallo aliquid extra naturam f contractus cōueniat: ob hanc causā agi exempto nō posse, propter eandem regulam, ne ex pacto g actio nascatur, q̄ & in omnibus bonæ fidei h iudicijs i erit dicendum. sed ex parte rei locum habebit k pactum. l quia solent & ea pacta, quæ postea interponuntur, parere exceptiones. 4 †

Dictū est supra de pactis incontinenti vel ex interuallo appositis ex natura contractus: hic loquitur de ijs quæ apponuntur circa substātialia contractus. Et breuiter hoc intendit. Pacta circa substantialia contractus apposita re integra ex interuallo ualēt, & quo ad actionē siue in totum, siue in partem: siue cum vno, siue cum pluribus contrahatur. h. d. Et diuisio apparet ex glo. posita super verbo, aliâs igitur illud. Barto.

¶ Adeo m autem in bonæ fidei iudicijs conuentiones 5 † postea factæ, quæ ex eodem n sunt contractu, insunt, vt constet in emptione cæterisq; bonæ fidei iudicijs, re nondum secuta, o posse abiri ab emptione. p Si igitur in totum potest, cur non & pars eius pactione mutari potest? Et hęc ita Pompo. li. 6. ad edictum * scribit. Quòd cum est, 6 † ex parte q agentis pactio locum habet, vt & ad actionem proficiat nondum re secuta, eadē ratione. r Nam si potest tota res tolli, cur non & reformari? vt quodammodo quasi reuocatus contractus videatur. quod non insubtiliter s æque non reprobo, quod Pomp. libris lectionum 7 † probat, posse in parte recedi pacto ab emptione, quasi repetita partis 8 † emptione. Sed & 9 † cum duo hæredes emptori extiterint, 10 † si venditor cum altero pactus est, vt ab emptione recederetur, ait Iul. ualere pactionem, & dissolui p parte emptionē: 11 † quoniam u & ex alio contractu paciscendo alter ex hæredibus acquirere sibi exceptionē potuisset. 12 † vtrumque itaq; rectè placet, & quod Iulia. x & quod Pōpo. ait. 13 †

Pacta seruanda sunt, nisi rationabilis causa à iure statuta suadeat non obseruari. Alexan. de Imola.

¶ Prætor ait, y Pacta conuenta, z quæ neque do-

g *Pacto.*] scilicet nudo.

h *Bonæ fidei.*] & stricti iuris multo magis locum habet.

i *Iudicijs.*] idest contractibus.

k *Locum habebit.*] quod est quando parit exceptionem: vt subijcit.

l *Pactum.*] etiam nudum, vel etiam si ex interuallo, vt si conuenit ne fideiussor daretur, qui dari debeat.

m *Adeo*] pacta ex interuallo facta non valent extra substantiam contractus, sed de substantia sic, vt sup. prox. de quo colligitur, adeo autem, &c.

n *Ex eodem.*] i. sunt de substantia.

o *Nondum secuta.*] neque pretio dato, neque re tradita: vt Inst. quib. mod. tol. obl. §. fi.

p *Ab emptione.*] scilicet in totum.

q *Ex parte.*] quando ad eius commodum fit.

r *Eadem ratione.*] scilicet quæ est in tota quo ad totum: vt supra prox. responso, erit hic in parte quo ad partem: vt subijcit, & facit, supra si quis can. l. sed & si. §. fi. & infra de in lit. iur. l. videamus. §. pe. & infra de vsur. le. g. scit. in prin. Arg. contra. infra de test. l. hæredes palam. §. 1. e & infra de inoffi. testa. l. Papin. §. sed nec impuberis. f & facit infra de adi. le. legata. §. fi.

s *Non insubtiliter.*] sed subtiliter, sic infra de hære. inst. l. 1. §. sic autem.

t *Vnde illud.*] hæc litera idem repetere videtur multoties: sed non facit. nam prius dixit g q̄n in totum receditur: secundo q̄n diminutum fuit pretium tantum, vel auctum: hic autem quando res fuit tantum aucta vel diminuta. Sed quidam dicunt h q̄ superius respōsum loquitur, quando res & pretium fuerūt diminuta, vel aucta: hic in pretio tantum, alij econtra. & in his casibus vr̄ renouatus i totus contractus: vt sup. proxi. & videtur repeti pactum vt j. prox. sed si cum vno de hęredibus emptoris fiat pactum, nō renouatur totus: & hic dicit aduersādo, sed cum &c. & de vi huius pacti substantialis dices in distinctione pactorū infra statim.

u *Quoniam ex alio contractu.*] quocunque, vt mutui & sic no. quòd nō valet in pluribus, scilicet renouatio cōtractus: valet in vno. vt infra de le. 1. l. legatarius. 1. respon. ar. contra inf. de condi. in de. l. Iulia. in fi. & infra si cert. pet. l. singularia. 1. respon.

ADDITIO. Dic, quòd ibi ex pluralitate personarum non variatur ratio. Bar. & Alex.

x *Iulianus.*] s. modo: & quod Pompo. supra proxi rň. sed Irdixit vtrumq; idē, & q̄ pro parte emptio contrahatur, & q̄ pro parte dissoluatur, sed primū videtur verius, quia ergo de diuersis generibus pactorū dictū est superioribus §. ideo distingue, pactorum quædam sunt de substantia cōtractus, vt de augendo, &c. quæ dic vt dixi inf. de 3h. emp. l. pacta.

y *Prætor ait.*] superius dictum est, pacta quædam ad excipiendum, quædam ad agendum ualere, de quib. autem pactis intelligat prætor determinat secundum M.

z *Conuenta.*] s. seruabo; quod est inf. i. seruari faciam. sic infra quib. ex cau. in pos. eat. l. furti §. mandati. seruabo, dico ea, quæ neque &c.

5 † *Fl. exceptiones. Aliâs pactiones.*

* *Edictum.*] *sic in Arch. Floren. nulli tamen eius libri citātur in indi. li. in hac materia, vt nec apud Cortiniarum. de iurisperitis.*

6 † *Aliâs, cū est, etiam ex parte.*

e Dic q̄d ibi loquitur in forma, q̄ est idiuisibilis, in quib. nō hēt locū hęc regula: vel illa lex concordat cum ista secundū Bar. Alex. & Ias.

f Ibi nō est eadem rō totius partis B. Pau. Alex. & Ias.

g Istā gl. sequitur Ia. in euidentia, istius §. & est de mente aliorum.

7 † *Aliâs, lib. 4. ad Sabinum.*

8 † *Aliâs, pactis, vide Dua. ren. hic.*

9 † *Flo. deest, &.*

10 † *Fl. Extiterūt, vēditor.*

11 † *Insertū hoc loco quidam, & pro parte alterius remanere.*

12 † *Fl. pœnit.*

13 † *Fl. deest, ait.*

h Ista displicet cōiter Scribentibus.

i Ficte, non vere. Bart. Ang. Alex. & Ias.

a Dilo

a *Dolo malo.*] ex parte eius qui desiderat pacta seruari. nam & si dolo a initus sit contractus, qui dolum adhibuit, inuito altero non recedit a contractu, vt C. de transa. l. transactione finita. & C. de ser. pig. da. l. si creditoribus. & C. de reuo. do. l. cum ꝓfitearis. & C. de ijs qui in fr. cred. l. filios. & hoc mēbrū exponetur. inf. §. dolo malo.

lo malo, a neque aduersus leges, b plebiscita, c Senatuscō sulta, d edicta, e decreta 1 † principū, f neq; quo fraus cuiq́ 2 † eorū fiat, facta erūt, seruab.

Pactum de non petendo aliquando est in rem, aliquando in personam. Et si dubitatur, intelligitur esse in rem: licet persona pacto comprehensa sit: & pactū dolo initum non seruatur: qui dolus committitur pluribus modis hic in tex. expressis. h.d. vsque ad §. sed si fraudandi. Bart.

¶ Pactorum autem 3 † quædā in rem sunt, quædā in personam. In rem sunt quoties generaliter paciscor, ne rem 4 † petam. In personam sunt 5 † quoties ne à pſona, 6 † id est ne à Lucio Titio, petam. Verū aūt in rē, an in personā pactū factū sit, non minus g 7 † ex verbis, q̃ ex mente cōuenientium, æstimandum est: Plerūq; n. (vt & Pedius ait) persona pacto h inseritur, nō vt personale i pactū fiat, sed vt demonstretur, cum quo pactum factum est ¶ Dolo malo, ait prætor k pactum se non seruaturum. Dolus malus fit calliditate l & fallacia. Et 8 † (vt ait Pedius) dolo malo pactū fit, quoties m circūscribēdi alteri cā aliud agit, & 9 † aliud agi simulat.

De pacto inito per fraudem, edictum prætoris non facit expressam mentionē sed solū de inito per dolū: nec expediebat mentionē, facere de fraude: q̃a fraus est species doli, & inest dolo, prout species inest generi: & ad remotionē generis sequitur remotio cuiuslibet speciei. Vnde cum in edicto pretoris cautum sit non esse seruandum pactū dolo initum, per consequēs etiam nec fraude initum. Item omne pactum fraudulenter extortum, vel est iniquum, vel superfluum: iniquum quando extorquetur qd extorqueri non debebat: superfluum quando extorquetur id qd extorqueri non erat necesse. b.d. in effectu secundū primam lect. gl. Ale. de Imo.

¶ Sed si fraudandi n causa pa-

b *Aduersus leges*] hoc capitulo, & sequentib. sūt necessaria duo exēpla. Vnum quando §. aliud quando in fraudem, propter illud verbum, neque quo fraus: &c. Dic ergo aduersus legem, vt l. Iulia fundi dotalis vt insti. qui. ali. licet in prin. in cuius fraudem fieri posset in prædio quasi dotali, vt inf. de fun. dota. l. fundus dotalis seruo, & caue, quia non fuit hæc lex Iulia à Iulio Cæsare inducta; sed à Iulio Paulo iurisconsulto alias sufficisset quod dicit inf. edictum principis, (pro veritate eorum quæ hic dicit gl. vide Zasi. in catal. legum antiq. sub tit. de lege Iuli. vel Pap. de marit. ord. versicu. Huc etiam.)

c *Plebiscita.*] veluti ne præter paciscatur vltra esculentum b & poculentum, vt supra de offi. præsi. l. plebiscito. in cuius fraudem fieret, si traheretur ad munerum qualitatem vel quantitatem, vt supra de offi. proconsul. l. solent § fi. Item potest poni exemplum, ut non agam de stamno dando: quod non valet, & inf. eo. l. si vnus. §. pacta quæ turpem.

d *Senatusconsulta.*] s. qd vetat in pecunia ludere, nisi in casibus, ut inf. de alea. l. solent, §. senatus. & l. quibus. vel pone senatuscon. Vellei. & Macedon. in cuius fraudem etiam fieri potest, ut infra ad Velleia. l. quamuis, §. si cum essem, & infra ad Maced. l. si filius, §. is autem.

e *Edicta.*] scilicet pretorum, vt habes exemplum infra eodem, l. si paciscar ne operis, & infra eod. l. si vnus, §. illud. & infra quarum re. ac. non da. l. 1. quæ onerandæ. in cuius fraudem fit quando grauior imponitur opera, vt infra de bo. lib. l. 1.

f *Decreta principum.*] vt C. ne li. poten. l. 2. in cuius fraudē fit, si procuratorio nomine agere fingat in re sua, cum commodum ad eum spectet, vt C. manda. l. per diuersas.

g *Non minus.*] lege recte, & dic non minus, idest magis, sic C. de iuris & fac. igno. l. non idcirco. magis enim per verba, quam ex mente colligitur. cum nullus alterius sciat secreta, nisi ille exprimat verbis, vt infra de sepul. leg. l. Labeo in fi. vel conuerte, idest, non minus ex mente quam ex verbis sic & insti. ad legem Aquil. §. 2. & supra de rerum diui. l. riparum. & sic est figura hysteron proteron, i. ordo conuersus.

h *Pacto.*] inscriptis facto, vel etiam non. Accur.

i *Vt personale.*] sed vt generale, ut infra eo. l. tale. in prin. & infra de pig. act. l. si necessarius. §. pe. & infra de prob. l. si pactum. Et no. c arg. ex eo quod fieri solet sic supra eo. l. Labeo. Item no. pactum personale dici duobus modis. Primo, quod ad vnam personam tantum porrigitur, non vltra. & ita inf. e. l. idē. §. personale. Secundo ideo quia cum persona extinguitur: sed ea viuente ad plures competit: & de hoc sunt quatuor exempla, cum venditore: cum donatore, cum filio, seruove, quorum pactum proficit emptori, donatario, patri, & domino: sed viuentibus paciscentibus, inf. eo. l. hæredi, in prin. & l. si tibi, §. pactum conuentum, In rem autem potest dici ex persona actoris & rei, vel actoris tantum, vel rei tm, vel vtriusque ut inf. e. l. qui in futurum, §. si ex altera.

k *Ait prætor.*] s. tacite. sic sup. titu. 1. l. si quis ex argentarijs. §. prohibet. & est iō, q̃a subauditur, demum.

l *Calliditate.*] calliditas est in tacendo, vt inf. de act. emp. l. j. §. fi. sed fallacia est in mentiendo, vt inf. de furtis, l. falsus, §. si quis Accur.

m *Quoties.*] hæc definitio Pedij consonat definitioni Seruij idque reprobatur per Labeonē, vt infra de dolo. l. 1. §. j. secundum quosdam sed lo dicit, quod ibi largius pro omni calliditate dolus accipitur: hic autem pro ea ponitur tantū q̃ fit in simulatione.

n *Sed si fraudandi.*] nihil prætor dicit, s. expresse, habita mentione fraudis: sed tacitè d edicit cum. n. dixit, ne dolo malo, videtur & hic notare, scilicet de fraude: sed tamen neglectum videtur, cum ea quæ &c. vt infra de iureiur. l. item apud Labeonem, §. hoc edictum, & secundum hoc dolus e est genus, & inest fraus ei, vt species generi, ut fraus tunc tantum dicatur, cum mei commodi causa. sed dolus dicatur etiam sine meo commodo: & erit bona argumentatio de toto ad partem negando, hoc modo non seruabit prætor pacta dolo inita: ergo nec fraude: sed nō valet affirmando. Alij dicunt, fraude, i. re ipsa sine consilio, quando re & consilio. sed contra. ut infra de regulis iur. l. fraudis. sed non obstat, quia duplex est fraus, vna re & consilio: & de hac loquitur d. l. fraudis alia re tantum, quam facio quandoque gratia iuris mei conseruandi, vel habendi, vt infra de verborum oblig. l. si quis cum aliter. in fi. cuius exemplum erit. C. de res. ind. vend. l. 2. & sic bene sequitur: inest dolo & fraus, vt dicitur inesse genus suæ speciei: quia fraus potest esse dolus, & potest non esse: & ita fraus est generis species. Tertij f dicunt hic loquitur de fraude expressa, vt de metu & vi, de qua prætor non dixit, sed de simulata tantum: & secundum hanc similiter inest dolo fraus ut genus speciei: & sic non erit dolus, ubi vis est & metus, quod est uerum, per hanc legem: secun g aliam, ut infra de dolo l. 1. cum omnis machinatio & fallacia, & similia faciant dolum. Vel dic quarto g quod sunt omnia per omnia paria, & unum in altero inesse, & econtra. & secundum has quatuor expositiones hic uersi iaē enim, &c. non ad proxi. s. ad supradicta refertur diuersimodè ad excusationem quare prætor de fraude non dixit. Vel potest referri h ad edictum proxi. tamen ita bene dico esse superuacuū. cū. n. in primo pacto fuerit dolus, & p

a Sequitur Bal. Ang. in auth. Alex. & Ias.

1† Flor. deest, decreta.

2† Flo. cui eorum.

3† Flor. deest, autem.

4† Flor. deest rem.

5† Flor. deest, sunt.

6† Fl. a persona peta, idest.

7† Nimis hoc loco legendum est: Græcè. n. loquitur ἀμέλει pro non tam.

b Adde gl. in c. non licet. 11. q. fi. quæ uult, q talia xenia non debent excedere in anno cētum aureos. Et sequuntur hāc gl. usque ad fi. Bar. Alex. & Ia.

c Sequitur Bar. Pau. & Alex.

8† Flor. deest, &.

9† Aliàs, agi simulatur.

d Idē B. B. Pau. Alex. & Ia.

e Et bene secundum eosdem.

f Præcedens intellectus & iste pspo[n]unt qd fraus est genus, & dolus est spēs, q displicet B. B. Pau. & Ia.

g Ista placet B. fi lictis.

h Placet & Alex.

consequens fuerat, fraus, prout fraus est species: si ergo excipiatur de pacto illo, & possit de dolo & fraude replicari superfluum quidem est plus de cætero tractare de pacto de petendo.

a *Aut iniquum.*] si nitor pacto expugnare, a quod alias efficax est, inique facio: si autem ius suum efficax est, superuacue facio secundum Ian. Cum ergo iniquum est vel superuacuum, non datur actio, ut infra man. l. 2. § 1. & in ff. de proc. l. licet § ea. l. at. contra inf. de neg. gest. l. si pupilli. §. ite si procurator. in fin. & inf. eo. l. non i. npossibile. & C. de iure dot. l. 2. & de rei vxor. act. l. j. in prin. § 1.

b *Destruere.*] scilicet per fraudem.

c *Enim.*] pro quia. Accursius.

d *Siue igitur.*] & sic dolus in initio pacti quando dolo quis inducitur ad paciscendū vt C. de transa. l. sub prætextu instrumenti. § j. & infra de dolo l. & eleganter. §. 1 post pacto sit quādo in pacto conuenta non seruantur, vt C. de pac. §. cum proponas, & C. de transac. l. siue apud acta. & inf. de exceptio doli. l. palam, §. item quæritur. si quis.

e *Exceptio.*] dolose, & large sumitur p actione, exceptione, & replicatione.

f *Ne quid fiat.*] sed vbi sunt hæc? Respon. nō habemus ea, sed aqui pollentia, ut supra. eo. §. prætor ait. & facit ad illum. §. j. de pet. hær. l. sed & si. §. si. q. l. ab initio. & inf. quod me. cau. l. 1. & l. si mulier. § quod ait. & inf. de condi. sine cau. l. j. § siue autem.

contra hanc scripturam? videtur quod sic, vt C. de non nu. dec. l. generaliter. sed illa l. loquitur circa substantiam siue causam obligandi: hæc autem circa solennitatem obligandi, ideoque etiam per testes in contrariū recipiū f probationes, vt C. de contrah. & commit. stip. l. optimam. in fin.

ctum factum esse 1 † dicat, nihil prætor 2 † edicit. Sed eleganter Labeo ait, hoc autē 3 † iniquum a esse, aut superuacuum. Iniquum, si quod semel remisit creditor debitori suo bona fide, iterum hoc conetur destruere. b Superuacuum, si ipse 4 † deceptus hoc fecerit: inest. n. c dolo & fraus.

Siue dolus committatur ab initio in contractu, siue ex postfacto, parit exceptionem doli. h.d. Alex.

¶Siue igitur 5 † d ab initio dolo malo pactum factum est, siue post pactum dolo malo aliquid factū est, nocebit exceptio e propter hæc verba edicti, Ne quid 6 † fiat. f

Si præcedit interrogatio, & sequatur responsio, præsumitur stipulatio, nisi probetur contrarium. h.d. Ba.

¶Quod ferè nouissima g parte pactorum h ita solet inseri, rogauit Titius, spopondit Mæuius: hæc verba non tantum pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis: i ideoque ex stipulatu k nasci tur actio: nisi specialiter contrarium probetur, l 7 † quod non animo stipulantium hoc

factum est, sed tantum paciscentium.

Pactum per quod tollitur ius priuati, sibi publica authoritate concessum, valet; secus si tolleretur ius publicū: quia tunc non valet etiam si fuerit iuramento vel stipulatione firmatum. hoc dicit. Bar.

¶Si paciscar, ne 8 † indicati, m vel incensarum n ędiū agatur, hoc pactum valet. Si paciscar, ne operis noui nunciationem o exequar, quidā putant non valere pactionem quasi in ea re prætoris imperium p versetur. Labeo autē distinguit, vt si ex re familiari operis noui nunciatio sit facta, liceat pacisci: si de re publica, non liceat. q quę distinctio vera est. Et in cæteris igitur omnibus ad edictum r prætoris pertinentibus, quæ non ad publicam læsionem, sed ad rem familiarem respiciunt, pacisci licet. nam & de furto s pacisci lex * permittit. ¶ Sed & si quis paciscatur ne depositi t agat, secundum Pomponium valet pactum. ¶ Item si quis pactus sit, vt ex causa depositi omne periculum u præ-

m *Si paciscar ne indicati.*] sed transactio super iudicato non valet, nisi sententia in dubium reuocetur, vt infra de transactionibus. l. post rem.

n *Vel incensarum.*] scilicet iam, alias secus, vt infr. eo. l. si vnus, §. pacta quæ turpem.

o *Nunciationem.*] quæ fit tribus modis, per prætorem, item per iactum lapilli, & his duobus modis retinemus possessionem si habemus. & per simplicem nunciationem & hoc casu perdimus pos. ut inf. de ope. nou. nunc. l. de pupillo. §. meminisse.

p *Imperium.*] quia prætor ad suam curam adeo reuocat nunciationem, vt etiam iuste ędificatum faciat destrui, ut infra de operis noui nunciat. l. prætor. item non videbatur posse cunsigi si ne eo.

q *Non liceat.*] fit enim nunciatio g & de re priuata, & publica, vt infra de operis noui nunc. l. 1. §. nunciatio. & l. de pupillo. §. sextus. primo casu tenet remissio, ut hic, & infr. de oper. noui nūc. l. 1 §. inde quæritur. Secundo non. Sed an idem qui remisit nunciationem de operis pub. agere postea? Respondent quidam quod non, vt infra de adulc. l. si maritus. §. si negauerit. & C. ad Turpill. l. quamuis. sed Ioan. h eundem admittit, ut infra de sepul. viol. l. tertia. §. antepenultimo. alias non esset differentia inter publicum & priuatum, vt infra eodem, l. si vnus. §. item ne, nec obstat dicta l. de adulter. quia ibi erat iam lis ab alio contest. vel speciale in adulterio. item nec illa ad Turpill. quia de tali crimine ibi intelligitur de quo poterat transigi, ut l. dic. vt ibi not. Item quid si partim de publico, partim de priuato commodo agitur? Respond. i pro priuato tenet remissio & pactio, pro publico non, ut infra de procurato. l. licet, in princip. & l. non cogendum, §. qui ita.

g *Quod fere nouissima.*] id est vltimam in fine subscribuntur testes, ut in auth. de fide instru. §. sed instrumenta. in prin. coll. 6. ante anni domini, b & postea narratio contractus, vt in auth. vt præpo nom. imper. in princ. col. 5. circa finem ergo stipulatio. ponitur, ut hic, & quod dicit, pactorum, id est instrumentorum in quibus continentur pacta: & sic ponitur c contentum pro continente. & dic, rogauit, id est interrogauit, ut supra de adop. l. 2. §. 1. Accursius.

h *Pactorum.*] id est instrumentorum in quibus pacta continentur.

i *Stipulationis.*] licet re vera stipulati non sint, secundum Io. quod H. non placet.

K *Ex stipulatu.*] si est incertum ibi deductum: si autem certum, ex certi condictione agitur, vt infra. de verbo. obl. in princ.

l *Contrarium probetur.*] scilicet qui contrarium dicit nonne dicit quod instrumentum est falsum? nam instrumentum dicit, rogauit, fuit ergo ibi interrogatio & responsio, ergo stipulatio? Respon. non sequitur: d quid si ex interuallo? Respon. non est stipulatio, vt infra de verbo. obl. l. qui vel ante et actiones, e ancilla de inutili stip. §. item verborum non ergo falsum dicitur instrumentum. Item numquid fit obligatio per scripturam tantum absente...

r *Ad edictum.*] quo aliquid prohibetur vel præcipitur. & no. quod in genere dicit, scilicet quodlibet edictum. & accipe exemplum ex inferioribus, scilicet furto & deposito, & similibus.

s *Nam & de furto.*] scilicet iam facto: nam de futuro non, cum tali pacto homines ad furandum inuitentur, ut inf. de pac. dotal. l. conuenire.

t *Ne depositi.*] id est ratione præteriti doli K vel culpæ, vt cōcordet præcedentibus: vel dic etiam ratione futuri: & sic etiam dolus l remittitur tacitè, vt infra eod. l. si vnus. §. illud. Accursius.

u *Omne præstet casum.*] id est periculum adueniens per negligentiam culpæ, non ut de casu fortuito teneatur.

a ¶ Ita gl. est de men. f 1.
1 † Fl. dicat ass. fer.
2 † F. Adijcit.
3 † I. Laus.
4 † Flo. deceptus ipse.
* Vide Alcia. in l. aliud est fraus inf. de verb. sign.
5 † Fl. autem
6 † Flo. neque fiat.
7 † Flo. ad probetur quo.
b Illud est de consuetudine secūdū Alex.
c Hoc verū qū aliter nō pōt sortiri effectum. P. in l. certo. infr. de sca. rust. præd.
d Decisionē gl. sequitur P. Ale. & ia. e in hoc gl. displicet B. B. l. lec. & l. & Ale.

f Bald. dicit istam gl. sic ad hoc quod falsitas, non probatur, nisi de necessitate probet & etiam necessario concludat. Bal.
8 † Flor. ne pro indicati. Alias pro indicato vel incensis aditum.
g Hanc glo. sequitur Ia. & est de mēte aliorum.
* Lex 12. tab. ut ait Vedut. & Gel. li. 11. c. 18. vers. De temeri autē ... hoc refert. ut inf. l. si tibi de com. § quedā æstimes.
h Et bene B. B. Pau. & Ale. & Ia.
i Sequitur prædictis...
K Idem B. & Pau.
l Nihil est Bal. & Pa.

a *Pactionem.*] valet generaliter suscipere periculum, vt hic. sed contra supra si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum. sed dic tres esse in hoc sententias, vt ibi diximus.
b *Nec quasi.*] non duæ negationes faciunt affirmationem vnam, vt infra de verb. sig. l. duobus.
c *Remotum est.*] i. contrarium iuri communi: vel dic aliter, ius remotum est a iure communi singulorum priuatorum. i. quod spectat singulorũ & specialiter ad singulos, secundario tamen pertinet ad rempublicam, vt inst. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. expedit enim &c.
d *Legatum.*] vt si lego campum Martium, vel columnas domus, vel vestes, dicat secũ funerari, vt inf. de leg. j. l. apud Iulia. §. fi. & l. cætera & l. si seruo alieno, §. si.
e *De hoc.*] s. pacto inito contra ius cõe vel publicum, vt C. de nu. an. h quod eis. arg. in ff. de leg. j. l. si quis in quilinos, §. vlti. & facit C. de insti. & subst. l. reprehendenda.
f *Et si stipulatio.*] aliàs lex incipit hic, alias, non.
g *Interposita.*] vt super principali: vel super pœna.
h *Non licet.*] idest non est licitum: alioquin cõtra, vt ibi quis alteri stipulatur. sic enim stipulatio quandoque secundum legem: & tunc valet principalis & pœnalis si fuerit interposita: quandoque contra legem, & tunc neutra, vt hic, & inf. de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo. & C. de legi. l. non dubium, quandoque præter legem: & tunc valet pœna, vt infra de verb obl. l. stipulatio ista §. alteri, secundum I. à.
i *Quis.*] futurus hæres post mortem tamen: alias doli exceptio datur, a vt inf. eodem, l. proxi. § idem probat, & si filius.
k *Creditoribus.*] hæreditarijs Accursius.
l *Valiturum est.*] licet in re sua nondum suam factam.
m *Quia sub conditione.*] secus si pure, b vt infra proxim. resp. & est ratio quia tunc statim mortuo testatore etiam inuitus & ignorans esset liber, vt instit. de hær. qua & diff. In prin. & inf. si ce. pet. l. eius qui in si.

1† *Alias, ius & deest, formam.*

2† *Flo. legari & hanc leg. dicunt aliqui vitia, & græce metaphrasi conuenire, & Duaren. & nonnullos alios vitam perpetuã accusare.*
* *An & quã do pacta & promissa non seruare liceat pulchre Cice. lib. 3. Officior.*

stet: Pomp. ait, pactionẽ a valere: nec quasi b contra iuris 1 † formam factam, non esse seruandam.

¶ Et generaliter quoties pactum à iure cõi remotũ est, c seruari hoc non oportet, nec 2 † legatum, d nec iusiurandum de hoc e adactum, ne quis agat, seruandum, Marcellus lib. 2. Digest. scribit. Et si stipulatio f sit interposita g de his, pro quib. pacisci non licet, h seruanda non est: sed omnimodo rescindenda. *

Expeditus Iuriscon. de literali expositione edicti, nunc venit ad tractãdum quasdam varias & diuersas quæstiones circa materiam istam: & breuiter hoc intendit, Pactum factũ ei, qui est, vel futurus est hæres, statu non mutato valet quoad pacti exceptionem, sed statu mutato valebit quo ad exceptionẽ doli, vel utilis pacti. Bar.

¶ Si ante aditam hæreditatẽ paciscatur quis i cum creditoribus, k vt minus soluat, pactum valiturum est: l sed si seruus sit, qui paciscatur, 3 † priusquam libertatem & hæreditatem 4 † adipiscatur, qa sub conditione m scriptus fuerat hæres, non profuturũ pactum Vindius scribit.

Hodie in ijs quæ sunt cõ-

3† *Fl. paciscitur.*
4† *Fl. apiscatur.*

a Gl. sequitur Alex.

b Idẽ Alex.

E*T suum.*] C A S V S. Si filium instituam vel seruum pure, si paciscar cum creditoribus, valet pactum.
¶ *Idem in extraneo.*] Cum plures essent creditores in hæreditate, quorundam mandato hæreditatem adiui: si alij qui non mandauerunt, me inquietant, habeo actionem mãdati contra illum, qui mandauit.
¶ *Hodie.*] Dictum est sup. proxi. verum pacta hæredibus proficiant, hic autẽ vult dicere, an talia pacta noceãt alijs creditoribus, & quidem si omnes consentiunt, omnib. nocet. si vero dissentiunt, quia quidam vult remittere, alter vero l. voluntatem illius qui plus vult remittere, sequimur. nam illa maior pars dicitur, vt in l. maiorem. quæ sequitur istam: & plana est.
n *Vt suum hæredem.*] aliàs incipit lex: & aliàs non.
o *Mandato creditorum.*] quorundam.

munia pluribus, ut singulis, quod fit à maiori parte, præiudicat alijs fauore liberationis.

Marcel. 5 † autem li. 18. Dig.

LEX VIII.

E*T* suum hæredem, n & seruum necessarium pure scriptos, paciscentes prius, quam sese immisceant, putat rectè pacisci: qđ & 6 † verũ est. Idẽ & in extraneo hærede qui si 7 † mandato creditorum o adierit, etiam mandati p putat eum habere actionem. Sed & 8 † si q. s. vt supra retulimus, q in seruitute pactus est, negat r Marcellus: quoniam non solet ei proficere, si q d in seruitute egit, post libertatem, quod in pacti exceptione admittendũ est. s Sed an vel 9 † doli ei prosit exceptio, quæritur. Marcellus in similibus speciebus, licet antea dubitauit, tamen admittit. 10 † vt puta filiusfam. hęres institutus t pactus est cum creditoribus: & emancipatus adijt hæreditatem. u & d. cit doli eũ posse vti exceptione. x ¶ Idem probat: * & si filius viuo patre cum creditoribus paternis pactus sit, nã & 11 † huius doli exceptionem profuturã, imò & in seruo doli ex ceptio non est respuenda. y
¶ Hodie tamen ita demũ pa ctio hmõi z creditoribus a obest, si conuenerint in vnũ: & cõmuni consensu declarauerint, quota parte b debi-

p *Etiam mandati.*] si fortè inquietetur ab alijs, qui non mandauerunt, & hoc si non uẽs, vt dixi, vel non maior pars mandauit tunc enim sufficit exceptio. c sed si dolo vnius adeo hæreditatem, cõ eo, q solus est, ago de dolo, vt inf. de dolo l. fin. & facit ad istum, § infra manda. l. vt hæreditatem.
q *Retulimus*] vt sup. § sed si seruus.
r *Negat.*] si ei prodesse exceptionem.
s *Admittendum est.*] scilicet, vt ei nõ psit.
t *Institutus.*] ab aliquo extraneo.
u *Hæreditatem.*] alienam, non patris.
x *Vti exceptione.*] eadem potest dici vtilis pacti.
y *Non est respuenda.*] duobus casibus valet seruo èt in libertate q fecit in seruitute vnus vt hic, alius, vt inf. de excep. rei vend. l. j. §. si seruus. alias non, d vt inf. de reg. iur. l. q quis quæ est cõtra. Itẽ filiosfamilias quare nõ datur directa pacti exceptio? Resp. e quia alius homo esse nunc videtur: sic & alias vtilis actio datur: vel in factum de æquitate si liotam, postea sui iuris facto datur eadem ratione, vt inf. de hęre. instit. l. quidam. in fi. & infr. mand. l. si vero non remunerandi. §. sed si filiusfa. non aũt directa, vt inf. de verb. obl. l. si filiusfam. Sed videtur vtroq; casu directa quæri: quia hære diti ti acquiritur directè: & per pñs hæredi futuro ip. filio vero vt inf. de stipulati. seruo. l. si seruus? Rñ. f illud obtinet cum hæreditati fuit pactus: hic aũt sibi uoluit per pactum acquirere: & non similitudinem inter filium & seruum quia vterque fuit alterius conditionis tempore pacti, & alterius tempore aditionis.
z *Pactio huiusmodi.*] s. de remittenda parte debiti hæredi.
a *Creditoribus*] s. omnibus: sed si non omnes consentiant, eis tantum qui consentiunt, nocet.
b *Quota parte.*] hic est locũ dictũ huius l. & s. quærit sm̃ Ir. & Fin. oẽs, qñ oẽs, vel maior pars consentiũt in remittẽdo: sed est discordia quantũ quilibet remittat. Sed qđ si quidã sunt, q volũt aliqd remittere? Dic quidam nõ hr̃e locũ has leges, vt innuit hæc litera, quota, &c. Sed cõtrariũ põt g dici, qa eadẽ est rõ. Sed q̃ est æquitas sine rõ, q alij adstringuntur pactis aliorum stare? Respon. h quia pro eorũ utilitate fieri võlũt talia tunc hæreditas debitur non esset solũ uendo, nec alias est verisimile q illi iacerent, uel effunderent pecunias suas, ut inf. de probat. l. cũ de indebito. §. j. Item non

c Etiã actio mãdati põt cõpetere s. cũdũ Alex.
5† *Quæ hic est lex 8. in Flor. est §.*

6† *Flor. deest, &.*
7† *Flo. mandatu.*
8† *Flor. deest, &.*

9† *Flo. deest vel.*

d Gl. sequitur Alex. & Iac.
10† *Fl. admisit.*
t Ista gl. est de mẽte Cyni ben.
* *De in intel. I. istus vide Cag. in l. fi. in. 3. C. eo.*
11† *Flor. hanc, & alias hunc.*

f Item Alex. & est de mẽte aliorum.

g Et bene B. Pru Alex. & Ia.
h Idem p̃ f̃ tũ

non haberet defunctus hæredem. Item non haberent creditores, quem conuenirent. Item no. hic, quod omnes facere videntur quod facit maior pars, vt inf. ad municip. l. quod maior. & de reg. iur. l. aliud §. j. & inf. de bon. auth. iud. poss. l. fi. in prin. & inf. de cu. bo. dan. l. 2. in prin. & inf. de adm. tu. l. 3. § pen. & insti. de satisd. tu. § 2. in fi. & inf. depoli l. si plures. & inf. de testab. l. ob carmen. § fi. & in authen: de alien. & emphy. §. emphyteusis. in fi. col. 9 quandoque etiam duæ partes necessariæ sunt, vt inf. quod cuiusque vniuers. l. nulli. & inf. de decret. ab ord. fa. l. 2. & C. de decu. l. nominationum, Accursius.

a *Partes.*] vel per se, vel per iudices suos.

b *Maiorem. Non pro numero,*] sic inf. de priu. credit. l. j. & dic pro modo id est quantitate.

c *Dignitate.*] i. meliori statu siue opinione, vt hic, et infra de vsufruct. l. sed si quis. §. j. non tantum honore publico, & facit infra de re milit. l. non omnes. § à barbaris & infra de fide instru. l. si. & infra de iud. l. si longius. in fin. & infra de testibus l. ob carmen.

d *Humanior.*] si quæ melior sit debitori, vt ar. C. qui bonis cede. pos. l. ri.

I plures.] CASVS. Dictum est supra, quod maior pars creditoris pro modo debiti, hic autem dicit qualiter: & verum plures vnius loco accipiatur, & dicit quod si duo sunt argentarij, vel rei stipulandi, habentur loco vnius. Item dicit, quod si pupillus sit creditor alicuius: qui pupillus habeat tutores plures: isti tutores sunt loco vnius. Idem est contra, quando plures pupilli creditores sunt alicuius, qui in eodem debito vnum tutorem habent. nam loco vnius habetur tutor, & est ratio in litera. Item dicit, quod si quis est creditor, qui habeat plures actiones, quod ille habetur loco vnius, non plurium. Item dicit, pone debebat mihi Titius, ex vna parte decem, & ex alia 15 & ex alia 20. nunquid coaceruabuntur omnes istæ summæ meæ, vt sic tibi præferat? Respon. quod sic, & potest in summa vsura computari.

e *Facta sunt.* id est, scripta.

f *Vnum debitum est.*] quantum ad vnam solutionem vel exactionem, vt inf. de duobus reis. l. 3. §. fi. sed etiam plura dici possunt, propter multas partes, siue propter multos creditores, vt inf. de cond. & dem. monst. l. hæc scriptura & in ff. de duobus reis l. eandem, §. fi.

g *Quia vnius.*] subaudi debiti: alias esset mala ratio, vt statim probari potest.

h *Si conuenerit.*] scilicet, vt quota parte debiti sit contentus.

i *Nam difficile est.*] dest impossibile hoc casu. & no. vnum non posse subire vicem duorum, vt hic, & C. de asse. l. fin. in princ. & C. de postul. l. quisquis, econtra non vnum, plurium vicem subire, vt sup. de adop. l. si consul 2 & sup. de sena. l. emancipatum, §. fi. & C. ad legem Corn. de fals. l. si quis decurio, & inf. de stip. seru. l. prima, § communis. & in ff. de testam. l. Domitius, & inf. de appella. l. Imperator. §. primo, & inf. de fideicomm. lib. l. generaliter. in fi. & l. sequentibus. Tertio, no. quod plures, vt tres sustinent vicem vnius vt inf. de colla. bon. l. secunda §. si tres. & de conditio. & dem. cui fundus, §. fina. & sup. eodem, l. prima, 2. respon.

k *Nec is.*] creditor.

l *Plures actiones.*] non tamen sua quantitas excedit, vt subijcit, cumulum &c. Accursius.

m *Aduersus eum.*] s. creditorem alium, qui nō vult remittere, vel non tantum.

n *Coadunata.*] & quæ non prosunt singula, multa iuuant. sic supra de iurisdi. omniū iudic. l. si idem. §. fina. Sed argum. contra. C. de dona. l. sancimus, §. si quis autem. & supra de iurisdictio. omn. iudi. l. si idem. in prin. ADDITIO. Dic, quod ibi loquitur in odiosis, hic in fauorabilibus.

o *Vsuras.*] siue pacto solutæ, siue vestito, siue officio debitas.

Escriptum.] CASVS. Dictum est sup. de creditorib. præsentibus, qui paciscuntur, vt quota parte debiti sint contenti, hic autem dicit, quidam absentes, & quidam præsentes sunt. & dicit, quod si præsentes paciscantur vt sint certa parte contēti, quod absentes teneantur sequi exemplum istorum præsentium: etsi fi sint illi absentes priuilegiati: & sic præiudicent absentibus præsentes. hæc vera sunt nisi habeant absentes tacitas hypothecas.

¶ *Si pacto.*] Cum tibi decem deberem fecisti mihi pactum de non petendo, & promisisti mihi pœnam, si amodo me conuenires tunc tu cōuenis me. Dicitur, quod possum te exceptione pacti submouere. vel si volo possum petere pœnam, finaliter exceptione pacti debeo me liberare, & ea a pœna quæ commissa sit.

¶ *Plerumque.*] Quia crederet aliquis quod semper pactum generaret pacti exceptionem directam: quod nō est verū, quia doli aliqñ generat exceptionem. inde iuriscon. hūc §. hic ponit, & eius casus est talis. Ego eram debitor tuus in decem, tu fecisti cum procuratore meo pactum vt à me nō peteres. Dic hic, quod mihi doli exceptio acquiritur per procuratorem istum. nam posset iste procurator meus facere pactum de non petendo à debitore meo: & nihil domino nocet nisi in tribus casibus si ei mandauit, vel si hēt liberā administrationē, vel si est procurator in rem suam. sed si dedi eum ad agendum tm̄, si faciat pactū, dño non nocet.

p *Rescriptum.*] eius sententiam habuimus supra eo. l. intelligitur, §. tractis & l. maiorem, [illegible]

...ti contenti sint. Si verò dissentiant, tunc prætoris partes [a] necessariæ sunt: qui decreto suo sequetur maioris * partis voluntatem.

Maior pars intelligitur pro cumulo debiti, non pro cumulo personarum: nisi quando in cumulo debiti esset æqualitas. Bar.

Papinianus libro 10. Respon.

LEX IX.

MAiorem esse * partē pro modo debiti, non pro numero [b] personarum, placuit. Quod si æquales sint in cumulo debiti, tunc plurium creditorū numerus 1 † præferendus est. In numero autem pari creditorum, authoritatē eius sequetur prætor, qui dignitate [c] inter eos præcellit. Sin autē omnia vndiq; in vnā æqualitatem concurrant, humanior [d] est sententia à prætore eligenda. hoc. n. ex diui Marci rescripto colligi pōt.

Prætendentes vnum debitum vel plura debita, si competant vni, semper loco vnius habentur. Bar.

Paulus lib. 63. ad edictum.

LEX X.

SI plures sint, qui vnā & 2 † eandem habent actionē, vnius loco habentur, vt puta si plures sint rei stipulandi, vel plures argentarij, quorum nomina simul facta sunt, [e] vnius loco numerabuntur, quia vnum debitum est. [f] Et cū tutores pupilli creditoris plures conueniunt, 3 † vnius loco numerātur: quia vnius [g] 4 † noīe conueniunt. Necnon & vnus tutor plurium pupillorum noīe vnum debitum prætendentium, si conuenerit, [h] placuit vnius loco esse. Nam difficile est, [i] vt vnus homo duorum vicem sustineat. Nā nec is, [k] qui plures actiones [l] habet, aduersus eum, [m] qui vnam 5 † habet, plurium personarum loco accipitur.

¶ Cumulum debiti & 6 † ad plures summas referemus, si vni fortè multæ 7 † summæ centum aureorum debeantur: alij vero vna summa aureorum quinquaginta. Nam in hunc casum spectabimus summas plures: quia illæ excedūt in vnam summam coadunata. [n] summæ autem applicare debemus etiam vsuras. [o]

Pactum maioris partis creditorum præsentiū nocet absentibus, & priuilegiatis, hypothecam tamen non habentibus. Bar.

Vlpianus lib. 4. ad Edictum.

LEX XI.

REscriptū [p] 8 † diui Marci sic loquitur, quasi om-

* Collige quod ... numerus per ... præ... [illegible]

* Ad intell. ... l. vi. Mar. Soc. in 1. 4. §. Cato. n. 375 de verb. oblig.

1 † Perferendus.

2 † Flo. desu. &c.

3 † Flor. conuenissent.

4 † Vnius pupilli nomine conuenerunt.

5 † Flo. vnam actionem.

6 † Flo. desu. &c.

7 † Flo. minuta.

8 † Alias rescriptum autem diui. El.

Dic quod hic hī respectus ad personā: & tūc est in potestate quē sustinere vicē plurium secus si hī respectus ad personam rōne officij, secūdū Bar. Ful. & Alb. quicquid dicat Iac.

nes creditores debeant a conuenire. b Quid ergo c si quidam eorum 1 † absentes sint? num exemplum præsentium absentes sequi debeant f Sed an & priuilegiarijs absentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur; si modo valet pactio & contra absentes. Et repeto 2 † d ante formam a diuo Marco datã diuum Pium rescripsisse, fiscum quoque in ijs casibus, in quibus hypothecas e non habeat, 3 † & cæteros priuilegiarios f exemplum creditorum g sequi oportere. hæc enim omnia in his creditoribus, qui hypothecas h non habent, conseruanda sunt.

Conuentio liberatoria non nouatur per stipulationem pœnalem sequentẽ: sed aut pœna petetur, aut exceptio opponetur. Bart.

¶ Si pacto i subiecta sit pœnę stipulatio, quæritur, vtrum pacti exceptio locum habeat, an ex stipulatu k actio? Sabinus putat (quod est verius) vtraque l via vti posse: prout elegerit, qui stipulatus est. Si tamẽ ex causa pacti exceptione vtatur, æquum esse accepto eum stipulationem ferre. m

Pactum procuratoris prodest domino, & nocet domino si habet speciale mandatum, vel generale cũ libera: secus si ad agendum tantũ sit datus. Bar.

¶ Plerumque solemus dicere, doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis. Quosdam denique qui pacti exceptione vti non possint, 4 † doli exceptione vsuros, & Iul. scribit, & alij plerique consentiunt: vt puta si procurator meus paciscatur, n exceptio doli mali, 5 † o mihi proderit, vt Trebatio vitur, qui putat, sicut pactum procuratoris mihi nocet, ita 6 † etiam prodesse.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX XII.

Quia p & solui ei potest.

Pactũ procuratoris quatenus prosit, aut noceat.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX XIII.

NAm & nocere constat, q siue ei mandaui, vt pacisceretur, siue omnium rerum mearũ procurator fuit: r vt Puteolanus lib. 1. ad sessorium 7 † scribit; cui 8 † placuit, cum etiam rem in iudicium deducere s posse.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX XIIII.

SEd si tantum ad actionem procurator factus sit, conuentio facta dño non nocet:

a *Debeant.*] Respon. sicut statim dicit.
b *Conuenire.*] scilicet præsentialiter.
c *Quid ergo.*] tractatur disquirendo.
d *Repeto.*] id est recordor.
e *Hypothecas.*] s. tacitas vel expressas: vt quia successit ei, qui non habet hypothecam: tunc. n. iure eius vtitur: vt inf. de iure fisc. l. e. fiscus. Item quia fit ex maleficio quis fisco obligatus: quo casu fiscus alijs non præfertur. a vt C. de pœ. fisc. cre. l. j. lib. 10. & de iure fisc. l. quod placuit alioquin ex suo contractu habet tacitam hypothecam: vt C. in quibus cau. pign. taci. cõt. l. j. & 2. & infra de iure fisc. l. e. aufert §. fiscus.
f *Priuilegiarios.*] vt qui funerauit testatorem, vel depositarij apud mensularios: vt inf. de relig. l. impensa. & inf. de priui. cre. l. si ven. tri. §. & isti, & quidam alij similes sunt priuilegiati in actione personali: non autem habent tacitum pignus: vt diximus C. qui po. in pig. hab. l. eos.
g *Creditorum.*] scilicet præsentium: sed videtur absenti non fieri præiudicium, nec priuilegiato: vt infra man. l. si præcedente. §. fi. quæ est contra. sed dic b quod ibi habebat pignus; hic nõ: sed alij dicũt c quod hic non totum remittebat: ibi sic; & ideo non fieri eo præiudicium. Item hoc intellige quando & hi absentes haberent necesse consentire si præsentes essent, vt quia præsẽs sit maior pars: vt sup. eo. l. iurisgentium §. hodie, & in l. maiorem, nam absens d dissentiens esse dicitur, vt infra de rit. nup. l. in eo §. deinde.
h *Hypothecas.*] Aliter est cum creditores dant inducias quinquennales ei qui vult cedere bonis. nec. n. habet locum ratio eorum, qui hypothecas habent; ut C. de ces. bo. l. fi. §. nulla.
i *Si pacto.*] scilicet facto de non peten do.
k *Ex stipulatu.*] i. ex stipulatione certi condictione: vt infra si cer. pe. l. si quis certum. Vel dic, quod factum nomine pœnæ fuit promissum, quod est res incerta: vt infra de ver. obl. l. vbi autem. § qui id. vnde agitur ex stipulatu; vt Insti. de verb. obl. in princ.
l *Vtraque.*] i. altera. vel vtrauis; e vt subijcit, vt infra de pa. do. l. si pater. § si mulier. & C. e. l. si pacto. & inf. de rei ven. l. non solum in fi. & C. de transa. l. cum mota. & infra de excep. l. apud Celsum. §. Labeo. similis expositio est C. de bo. quæ lib. l. fi. §. ipsum autem filium. Et hæc sunt vera, nisi transactio f fuerit facta per Aquil. stipulationem; tunc. n. reus petit pœnam & perpetuam habet securitatem; vt C. de transa. l. ubi; quæ est contra. Item hæc vera in pœna cõuentionali; secus in legali; g ut inf. de condict. fur. l. si pro fure. §. furti. quæ est contra.
m *Ferre.*] nisi aliud conuenit: vt inf. de ver. obl. l. ita stipulatus. in fi. & C. de tranlac. l. cum proponas, & inf. ti. j. l. qui fidem. verè. n. est commissa pœna: vt inf. de verb. obl. qui Romæ. in fi. qui est contra. Sed obijcitur ei exceptio, h quod accepto ferre tenetur: vt hic. econtra si vtatur actione ex stipulatu ad pœnã exceptio non erit obijcienda action, nisi similiter rato manente pacto i fuerit stipulatus. Et hoc faciebat in l. ista dubitationẽ: quia videbatur exceptio pacti sublata ex stipulatione pœnæ animo, nouandi secuta: cum olim semper præsumebatur: vt inf. de ac. & obl. l. obligationum ferè §. fi. sed hodie contra: K vt C. de noua. l. fi. vnde si agitur, vt fiat nouatio, tantum ad pœnam agitur: & sic non habet locum quod hic dixit. Quod autem huiusmodi pacti possit in aliam obligationem transfundi, probatur ex eo, quòd ex huiusmodi pacto naturalis nascit obligatio, vt dicemus inf. eo. l. si vnus, §. pact. quæ naturalis potest nouari: vt inf. de noua. l. j. Restat ergo quod hic loquitur se. vnde iura hodierna, vel secũdum vetera, si fuit actum quod non fiat nouatio. Sed quid si centum sub pœna promisisti an rem & pœnam petam. Videtur vtrumq; peti, quia de hoc contrahentes sen sisse vsr. sed hac lege non fuit actum tacite vel expresse, quod fiat nouatio: & ideo non ob. inf. de ac. & ob. l. obligationum fere. §. fi. quia tunc non fiebat, nisi tacite vel expresse hoc agebatur: vt inf. de no. l. omnes. Item nõ obst. prædictis inf. de except. do. l. apud Celsũ. §. Labeo. ubi ergo referre an cẽtum, & si non dederit, det 200. noie pœnæ; an. 100 sub pœna 200. promittat. sed ego puto 50 in quæstione prædicta, quia tñ valet sub pœna, quantũ si diceret, promittis 100 q si nõ dederis, promittis 20. ut j. sa. ere. l. hæredes. §. idẽ iuris. & ar. j. de pe. leg. pricta.
n *Paciscatur.*] cum creditore meo ne a me petat.
o *Doli.*] non pacti; quia alteri non potest quis pacisci; ut infra de uerb. obl. l. stipulatio ista, §. alteri stipulari.
p *QVia.*] non est bona rõ. nam & adiecto soluitur, eius statu non mutato. ut inf. de so. l. cũ quis. in prin. non tamen mihi, uel contra me paciscitur adiectus. ut infra de no. l. cui recte. & inf. de consti. pec. l. sed si filio. §. 1.
q *NAm & nocere constat.*] in trib. casib. quorum duo sunt in hac l. tertius est in f. l. sed si tñ §. sed si in rẽ.
r *Procurator fuit.*] s. & habuit liberam administrationẽ; a ut inf. de proc. l. procurator cui. & l. procurator totorum. si uerò b habet gñalẽ, tñ prodest dño eius pactum, sed non nocet; quia bñ gerere est ei concessum, non malè; ut inf. de procu. l. quacunq; rõne. si uerò habet specialem tãtum, in alio nõ prodest neq; nocet. ut j. l. prox. & C. de transa. l. trãsactio.
s *Deducere.*] litem scilicet contestando.

1 † Flo. deest. eorum.
a Hæc tñ tacitã hypothecã; sed sine effectu Bar. Alex. & Ias.
2 † Alias, reperio.
3 † Flo. hic.
b Ista solutio est contra l. cõtrariã, secundũ Alex. & Ia.
c Vera est ista, sed nimis restringit tex. Alex. & Ias.
d Qui uenit contra. B. P. Alb. Sali. & Ale. contra Pau. Ang. & Ia.
e Idẽ B. dicẽtũ secũdum Bald. Pau. Ale. & Ia. quod principiũ intelligit originem & habitum; finis in actu.
f Sequũtur Bar. P. Alex. & Ias.
g Idẽ Pau. & Ias. & est de mente aliorum.
h Bal. reprotat isti glo. fin. quod sicut põt fieri nouatio actionis. l. 1. de nouat. ita põt nouatio exceptionis. gl in l. 1. §. quæ tionales. in glo. ma. circa fi. ff de pe. sti. p. Bal.
i Idem B. & alij.
4 † Fl. pos. in.
5 † F. deest.
6 † Fl. &.
K ista solutiones displicent. dic quod stipulatio pœnæ. lis nouat cõuentionem obligatoriã, non liberatoriam, ut hic Ba. Alex. & Ias.
7 † Alias, adsessorum. Flo. adsessoriorũ.
8 † Flo. cum.
* Sic mutauit Taurel. cũ in Archetypo Flo. esset Vlpia. teste Ant. Aug. l. 3. emen. c. 1.
l Idẽ B. B. Ale. & Ia & est sing. s. a eodem.
a Ista gl. est de mẽte istius ben.
b Sequuntur in omnibus. Bart. Bal. P. Ale. & Ias.

a S*ed si tantum.*] Solui ei. vt infra de solu. hoc iure. Accursius.

b *Sed si in rem suam.*] facit ad hoc inf. de iureiur. l. iusiuran dum quod ex conuentione. in fi. & l. seq.

I*Tem magistri.*] CASVS. In hac l. dicitur, quod si magister societatis paciscat, quod cęteris de societate prodest, & nocet. Itē pactum tutoris pupillo prodest, sed non nocet. Viui.

c *Item magistri.*] pactum.

d *Constat.*] Caeteris de societate: vt sunt scholæ & societates Sancti Ambrosij sicut est & in magistratu. vt infra de magistrati. conuen. l. 1. §. pen. Sed an ministrales hoc possint, siue priores artium Videtur quod sic. sed hoc itellige quando eis specialiter, vel libere est commissum, aliàs non. Accursius.

e T*Vtoris. pupillo prodest.*] sed non nocet, si fiat animo donandi. vt C. eo. l. pactū tutoris, & infra quibus modis pig. vel hypo. solu. l. si cō. senserit. in princ. aliàs tenet: vt infra de tut. l. inter. illum. §. qui tutelam. Et idem est in transactione quod in pacto secundum Ioā. licèt Placen distinxerit, vt pactum non valeat, sed trāsactio sic. vt C de transact. l. pręses. sed certè & pactū potest vtilitatem afferre, vt infra eod. l. contra iuris § fi. & l. in persona. §. pe. Accur.

1 † Fl. Vlpia. lib. 4.

2 † Flo. Paulus lib. 3.

a Idē B. B. Pau. Alc. & Ias.

3 † Fl. lib. 4.

4 † Aliàs petat a debitore hæreditario.

5 † Ali. doli mali.

quia nec solui ei [a] pōt. Sed si in rem suam [b] datus sit procurator, loco domini habetur: & ideo seruādum erit pactum conuentum.

Paulus 1 † *li. 3. ad edictū.*

LEX XV.

ITem magistri [c] societatū pactum & prodesse constat, [d] & obesse.

Vlpianus 2 † li. 4. ad edictum.

LEX XVI.

TVtoris quoque, (vt scribit Iulia.) pactum pupillo prodest. [e]

Pactū factum ab eo cui competunt vtiles, præiudicat ei, cui competunt directæ. Bar.

Idem 3 † lib. 53. ad edictum.

LEX XVII.

SI cum emptore [f] hæreditatis pactum sit factum, & venditor hæreditatis petat, 4 † doli exceptio nocet. [g] Nam ex quo rescriptum est a diuo Pio, vtiles actiones emptori [h] hæreditatis [i] dandas, merito aduersus venditorem hæreditatis exceptione doli 5 † debitor hæreditarius vti pōt. [k]

S*I cum.*] CASVS. Titius me hæredem instituit, & illā hæreditatem tibi vendidi, tu fecisti creditoribus illius hæreditatis pactum de non petendo, puta Seio, volo scilicet ego venditor hæreditatis illum debitorem hæreditarium conuenire, numquid possum, quæritur? Et respondeo, quod non, quia repellet me exceptione pacti: nam & si tu ageres antequam pactum de non petendo faceres, non possem te exceptione repellere. Secundo dicit, pone iussi vel mandaui tibi ut quendam meum seruum venderes, tuque illum seruum Seio vēdidisti: postea displicuit Seio talis emptio, & mihi displicuit, vnde dixi Seio quod tibi illum seruū cederet, numquid poteris pro pretio aduersus Seium agere? Et respon. quod non, quia te repellet exceptione. Viuia.

f *Si cum emptore.*] qui liberaui debitorem hæreditarium.

g *Doli exceptio nocet.*] scilicet subsidiaria, b vt supra eodem. rescriptum. § fina. Sed quid econtra si venditor paciscatur post aditam hæreditatem? Respon. non obstabit emptori pacti exceptio, nisi paciscatur antequam cum eo litem contestetur emptor, vel aliunde ex debito accipiat, vel ei debitori denunciatum sit. vt C. de noua. l. 3. § 1. Si tamen hæres qui restituit hæreditatem per fideicommissum hoc fecerit, d nullo modo obstabit exceptio fideicommissario, etiam si non fecerit aliquid supra ne[illegible] tamen casum qui actiones hæreditariæ manent ... tunc penes eum restituta hæreditate: vt infra, ad Treb. l. [illegible] circa prin. Hoc autem accipe, cum non obstat emptori pactum venditoris, vel hæredis: cum debitor sciebat hæreditatem venditam vel restitutam: si e ... ignorabat habebit exceptionem propter probabilem causam ... l. fi.

b Sequitur Ias.

c Idē B. P. Ang. & Alex. & Ia. quamuis Baraldus ... gl. ... dicit ... secūdum Seic.

d Sequūtur B. B. P. & Alex. Ale. & Ias.

e Hæc est de mente tri ... lendum.

h *Emptori.*] sed non dantur contra eum hæreditariæ actiones: sed ex vendito tenetur hæredi: vt C. de hære. vendi. l. emptor. & l. 2. & infra de procu. l. si et. §. ea.

i *Hæreditatis.*] cui est factum pactum, ne ab eo petatur.

k *Vti potest.*] quasi factum sit ab eo emptore enim vice hæredis est: vt infra de hæredi vendita l. 2. §. cum quis. & ideo valet. aliàs non ōst ita: vt infra de excep. rei iudi. l. si a te. §. fi. Sed hic est speciale. vel lege vt ibi glossatur.

l *Sed & si inter dominum.*] ut mandato procurator vēdiderat.

m *Pro domino.*] i. cuius mādato. Vel dic, si quod dixerat se dūm, vt melius vēderet: vt C. de bo. ma. l. j. & subaudi, & conuenit, vt pretiū si peteret. Vel dic tacitè hic inesse ex quo conuenerit rem reddendam quod & de pretio conuenisse ... de rei ven. l. emptor.

Pactum eius cui sunt cedēdæ actiones, nocet ei qui eas habet, & cedere debet. Bart.

¶ Sed & si inter dominū [l] rei venditæ & emptorem conuenisset, vt homo qui empt[us] erat, redderetur ei, qui pro dño [m] rem vendidit, petenti ei pretium doli exceptio nocebit.

Obligatio quæ re contrahitur, non potest trahi vltra quām peruenit. Bart.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX XVIII.

SI tibi decē 6 † millia dem, [n] & paciscar, vt mihi 20. millia debeantur: nō nascitur obligatio vltra decem millia. Re n. [o] nō pōt obligatio contrahi, nisi quatenus datum sit.

Actiones descendentes ex maleficijs, ipso iure tolluntur per pactum. Bar.

¶ Quædam actiones per pactum ipso iure tolluntur: [p] * vt iniuriarum: item furti.

Pignus solo cōsensu cōtrahitur de iure pōtorio: sed solo cōsensu nō tollitur. Bar.

f Idem P. & est de mente aliorum.

6 † Fl. si tibi decem dē, & paciscar vt mihi 20. debeantur. aliàs legitur. Si tibi decem mutua dē, & paciscar, vt tot. 20. deb at ... x. Re, ... de materia ... sitate. plenissime per ... Ia in l. rogasti. §. si tibi. ff. de cer. peta.

* Concor. tex. in l. si vnus §. pactus ne peteret. inf. eo. & est ... ad istū tex. quia tales sūt pœnales, & secundum sa. quare de facili tolluntur. vt lex tollerētur. aliā ... Albertus Assignat. & alij B. sed in diē recedunt. vt sū. l. iurisgentium §. si paciscar. cū ibi ad notā.

S*I tibi.*] CASVS. Mutuaui tibi 10. & pact[us] sum vt 20 redderes, dicit hic quod tantum in 10 teneris. ¶ *Quædam.*] Tu tenebaris mihi actione furti vel iniuriæ, feci tibi pactū ne agerem iniuriarum, vel furti, per pactum tollitur actio quæ mihi competebat. ¶ *De pignore.*] Mutuaui tibi 10. p. p. quod mihi pignus dedisti aliquid: dic hic, nascitur mihi actio hypothecaria, et si non tradidisti. vnde si facio tibi pactū postea de non petendo, tollitur hypothecaria actio per exceptionem. *Si quis.*] fecisti mihi pactū psonale, non proderit quidē illud hēdi meo. ¶ *Si pactus.*] Pactus sum tecum ne a me peteres, nec a Titio, nec a filio. illud verò pactū Titio non prodesset, nec filio proderit et si succedant mihi. ¶ *Tacitum.*] Tu possidebas rē quam poteras vendicare & feci tibi pactū de non petendo illā rem, postea vel didisti illā rem Titio vel donasti, volo nūc illam rem a Titio vendicare, vel Titium conuenire, numquid possum? Rñ quod non, quia remouebis me exceptione, nā pactū tuū illi donatario prodest vel emptori. hoc est et si est pactū psonale. ¶ *Cum possessor.*] Titius te instituit hæredem, ego autem credens illā hæredi ad me pertinere, cum non pertineret, accepi illā hæreditatē, & feci pactū cū creditoribus hæred. vt a me non peterent, vel cum credito hæred. ut ab eis nō peterē, si postea vincas me, tibi pactum meum non nocebit, nec proderit. ¶ *Filius.*] Hic dic quod si filius vel seruus paciscatur ne a patre vel dño petatur, quod acquiritur patri vel dño exceptio, nā illi qui bona fide seruiunt, possunt bonæ fidei possessori pacti exceptionē acquirere.

n *Si tibi decem.*] ex causa mutui: vt subijcit, re enim, &c.

o *Rem.*] ... vt. vt infra eo. l. in traditionib. & C. de re. per mutui ... sunt ... Sed hic di. it g de obligatione quæ cōtrahitur, non pacto tantum: vt hic dicit, & inf. si cer. pe. l. rogasti. sed tibi. & infra de const. pec. l. hactenus. in fin. & C. de non nu. pec. l. et vltra neo ergo vt res, neque vt plura, quia stipulatio non intercessit, & vsura citra vinculum stipulationis non debetur, vt C. de vsu. l. 3. neque ut donum potest peti, cum sine stipulatione donatio hoc iure non fieret. hodie contra: h ut C. de dona. l. si quis argentum. § pen. sed quid si mutuo & præter hoc paciscar ut vadas Romam? solue ut infra de cer. pe. l. rogasti § si tibi.

p *Tollun. ur.*] hic nota, quod omnis naturalis obligatio tol-

g Idē B. B. P. Ale. & Ia.

h Displicet B. Pau. Ale. & Ia. quia illa l. loquitur in donatio. nouera, non præsumpta. secundū prędictos.

ditur

¶ De pignore iure honorario nascitur ex pacto actio: a tollitur autem per exceptionem, quoties paciscor, ne petam. b

Pactum personale nõ porrigitur ad hæredem. h. d.

¶ Si quis paciscatur, ne à se petatur, (sed 1 † vt ab hærede petatur:) hæredi exceptio non proderit. c

Si paciscor ne petas à me, neque a Titio, tale pactum non proderit Titio, siue sit filius meus, siue extraneus, si postea mihi hæres existat Barto.

¶ Si pactus sim, d ne à me, neve à Titio petatur, non proderit Titio, etiam si mihi 2 † hæres extiterit: quia ex post facto id confirmari non potest. & 3 † hoc Iulianus scribit in patre, qui pactus erat, ne à se, neve à filia sua 4 † peteretur, cum filia patris hæres extitisset.

Pactũ personale uiuo paciscente porrigitur ad successorem in rem, etiam tit. singulari. Bar.

¶ Pactum conuentum cum venditore f factum, g si in rem constituatur, secundum plurium sententiam, & emptori prodest. h & hoc iure nos uti Pomponius scribit. Secundum autem Sabini sententiam, etiam si in personam conceptum est, & in emptorem, valet. 5 † Idem existimat, i & si per donationem successio facta sit.

Pactum possessoris non prodest. neque nocet vero hæredi. Bar.

litur per pactum ipso iure: a vt Inf. de solu. l. Stichum aut Pamphilum, §. naturalis. Item tolluntur obligationes: quæ nascuntur ex contractibus certis solo consensu re integra vt inf. eo. l. ab emptione. & Insti quib. mod. toll. ob. §. fi. Item illæ, quæ sunt ex maleficijs, ut iniuriæ, furti, ut hic: & idem puto in similibus, quæ continent famosam causam, vt sunt pœnales, cum sit eadem ratio: ut argu. inf. ad l. Aquil. l. illud. Acc.

a *Actio.*] s. hypothecaria. datur. n. ex pacto, quod tuetur prætor, vt hic, & sup. eo l. iurisgentium. §. prætor ait. Non autem est ita in pignoratitia, quæ debitori datur. Sed re tantum interueniente contrahitur: vt Instit quib. mod. re contrah. obl. §. si. quæ est contra. Qualiter autẽ tollatur hypothecaria, sic breuiter veteres distinxerunt: quia, aut remittit creditor pignus, & tunc ipso iure: aut debitum, & tunc exceptione tollitur: vt hic. nos b autem secundum Ioan. plenius distinguemus (nõ vt tollatur supradicta distinctio) quia, aut cõtrahitur pignus solo consensu, quod fieri põt; ut hic, & inf. de pigneratio. l. 1. aut re interueniente, & tradita creditori, quod fieri põt; ut hic, & Instit quib. mod. re contrah. obl. § si. & si solo consensu, aut sit pactum de ipso pignore non petendo, aut de debitori de pignore, si quidem tacitè, ut quia debitor patiente creditore uendit pignus, & pignus tollitur per exceptionem tñ; ut C. de remiss. pign. l. 2. si expressim, ipso iure tollitur; ut C. de pignor. l. maior. & inf. de reg. iur. l. nihil. sed illud hic quæro, cum nata esset naturalis, & ciuilis obligatio; quo utraque tollitur per pactum; ut inf. de solut. l. Stichum. § naturalis? Rñ. quia est res integra quo ad pignus ut inf. eo. l. ab emptione. Si verò debitum remittatur, aut utiliter, aut inutiliter: si inutiliter, aut propter eandem inutilitatem potest fieri inutilis pignoris remissio, vt quia per metum uel dolum fuit debitum remissum; & tunc pignoris remissio nulla est. vt C. de remiss pig. l. debitum. nam et pignus per metum, uel dolum remitti non potest; si autem ea item inutilitas non trahitur ad pignus, puta, inter uirum & uxorem pactum factum est de pignore remittendo, tenet quidem; ut C. ad Velle. l. etiam. sed de debito non tenet; ut inf. de dona. inter uir. & uxor. l. 3. § si stipulanti, in hoc ergo casu, licet remissio debiti sit inutilis, tñ tacitè remissio facta in pignore tenet; ut inf. quib. mod. pig. uel hypoth. sol. l. 1. § cum venditor. Si uero utilis est remissio in debito; si quidem sic, ut ipso iure tollat principalem obligationem; puta in venditione re nondum secuta. & hic ipso iure tollitur pignus; ut inf. quib. mod. pignus, uel hypoth. sol. l. soluitur in prin. & §. 1. alias si per exceptionem debitum sublatum sit, & hypotheca per exceptionem tollitur; ut hic. si e uerò re interueniente, siue remittatur principale debitum, siue pignus, tollitur per exceptionem tantum hypoth. ut hic, secundum Ioan. Sed in hoc memini ro quando pignus est remissum, uidetur contra; quia hypothecaria semper solo consensu contrahitur, & si contrario consensu tollitur; sed illud quando re integra; ut infra de reg. iur. l. nihil. sed in pignoratitia necesse est rem interuenire; vt Instit. quib. mod. re contrah. oblig. §. fin.

b *Ne petam.*] s. debitum.

c *Non proderit.*] quia est personale; ut supra eod. l. iurisgẽtium. §. pactorum.

d *Si pactus sim.*] a Titio extraneo oĩno, vt differat à sequẽti.

a Gl. approbant B. Bal. Paul. Alec. & Ia.

1 † Flo. in clausa desid.

2 † Flo. deest, aut.

b Hic tangitur secundus intellectus, sm Ias.

3 † Fl. deest, &.

c Gl. malè loquitur hypothecaria, q̃ non p̃supponit obligationem, cum sit realis. Bal.

d Istum particula gl. sequitur Ba. & Ias. & est de mente aliorum.

e Hic est tertius intellectus, & communis, secundum Bal. & Rapha. Sal. & Al. quãuis displiceat. Bar. & Ia.

e *Tradere Titio.*] pactum. scilicet conceptum in persona sua Titij, sed an pro parte sua illa ei proficit ei, vt hæredi? quidam sic Tu dic quod non: f quia personale fuit, & tantum uiuere me uoluit Titio prodesse, & idem in filio dicas: sed et, quod de filia dicit, est contra infra eo. l. l. anus. & l. hæredi. l. nos autem. Vt ergo omnia sint clara, distingue, in pacto utur filię, vt hæredi: & tunc directa pacti exceptio datur: ut infra eo. l. anus. vel quia hoc exprimatur, aut ut filiæ; quia filia est, non quia meruit, & tunc datur doli exceptio vt in illa l. & hæredi. aut vt extraneo, scilicet, quia meruerat, & tũc datur nulla, vel me mortuo; ut hic, vel me viuo, quia sibi stipulari, uel pacisci nõ possum: ut inf. de uer. obl. l. cum qui § 2. in fin. & l. quod dicitur. sed si post mortem meam tibi dari stipulor, utilis acquiritur ei: ut infra de uerb. obl. l. quicunq; §. 2. sed quid si dubitetur, qualiter fuerit pactus? Resp. quod si nec ex verbis, nec ex alia cõiectura id perpendam, præsumo, que tanquam hæredi: ut arg. infra unde lib. l. scripto. in fin. & infra de inof. testam. l. nam & si. infra de probatio l. si pactum. Item no. quod a principio non valet: non confirmatur: ut inf. de reg. iur. l. quod in initio arg. contra. inf. commu. prædio. l. F. in prin.

ADDITIO. Ibi ab initio actus non erat nullus. sed remanebat in suspenso, ideo tractu temporis conualescit. Bartolus.

f *Pactum conuentum cum venditore.*] possidente fundum alienum.

g *Factum.*] à domino fundi Acc.

h *Emptori prodest.*] cum post pactum uendiderit, uel dic etiam * si ante sed certè cum sit in persona, uidetur quod ita demum emptori prosit, si post uenditionem factum fuerit. Nec ob. inf. eo. l. nisi. & infra de exceptio. l. 7. in §. rei, & inf. eo. l. idem. §. 1. quæ sunt contra, quia tam nihil operaretur hæc pactio, nisi in emptore operaretur. ut arg. infra de leg. 1. l. si quando. cum bonæ fidei uenditor alienauit: vnde nec habet, nec dolo desijt habere, cum ante pactum alienauerit, uel dic, quod etiam ante, & est ratio: quia per consequens re litet contra uenditorem, qui de euictione tenetur: ut inf. eo. l. quod dictum est, & est arg. C. de usc. rei. iudi. l. fi. in fi. & infra de petit. hære. l. sed & si. §. item si res. & infra si fa. furt. fec. dic. l quoties, §. planè, sed mortuo uenditore emptori non prodest; licet uenditoris hæredes teneantur de euictione, quia si ipsi hæredes possideant, possunt conueniri: vt infra eodem l. & hæredi. in prin. Sed secundum hanc rationem uidetur, quod non debeat ei proficere, qui per donationem successit, cum regressum non habeat: ut infra eo l. quod dictum est sed dici potest hic intelligi de eo, qui habet regressum, cum promissum fuit, vt C. de euictio. l. 2. uel a pactione incepit: vt C. de iure dot l. 1. Vel verius p dic, quod emptori ideo & donatario prodest, quia successit in rem ipsam, in qua pactum factum est: sic est in fideiussore, quod si fit ei pactum, prodest reo licet non intersit fideiussoris; quia fit pactum in rem ipsam; ut infra eodem, l. idem. §. fin. & l. sequen. h Nec obstat, si dicas, quod i. d. l. idem. loquitur de generali pacto personali, quia hoc est generale isto vinculo Accur.

i *Existimat.*] s. ut pactum factum donatori prosit donatario, siue in rem siue in personam factum sit pactum.

f Idem Ias. & est de mente aliorum.

4 † Flo. deest, sua.

5 † Flo. Quod hoc esse existimat.

* Etiam iste intellectus non p. lacet P. & Ias. tanquã diuinatiuus.

g Ista placet B. Bal. Pau. Ang. Alc. & Ia.

h Ille tex. non bene allegatur ad propositũ.

a *Pactus est.*] cum creditore, vel debitore.
b *Putat.*] sed malè certè vñr putare:ut infra de const.pec. l.si post,quæ est contra,quod quidam dixit. Alij a quod hic de malæ fidei possessore:ibi de bonæ fidei.uel hic b de rigore iuris, ibi de æquitate: uel hic de exceptione pacti directa denegandas ibi de vtili danda.

¶ Cum possessor * alienæ hæreditatis pactus est, a hæredi, (si euicerit) neque nocere,neque prodesse plerique putãt. b

Quandoq; filius paciscitur directo patri,et hoc primo.quandoque filius paciscitur directo sibi.Bar.

¶ Si filius seruusve paciscantur, ne à patre dominove petatur.

Caius li.1. ad edic. prouin.

LEX XIX.

SIue de eo paciscantur, quod cum ipsis,siue de eo, quod cum patre, dominove contractum est.

Pau.libro 3.ad e dictum.

LEX XX.

ACquirent c exceptionẽ. Idem est in ijs, qui bona fide seruiunt. d

Pactũ personale filij transit ad patrem, & ad hæredem eius viuo filio Bar.

¶ Item si filiusfamilias e pactus fuerit,ne a se petatur, proderit ei, & patri quoque,si de peculio. 1 †

Caius lib.1.ad edic.prouin.

LEX XXI.

VEl de in rem verso, vel is quasi defensor filij (hoc maluerit) conueniatur. f

Supra dixit, si filius pactus est,ne petatur à patre: hic ne petatur à se.Bar.

Paulus libro 3. ad edictum.

LEX XXII.*

ET heredi pris uiuo filio. Post mortem verò filij,nec patri, nec heredi eius; g quia personale pactum est. h

Pactum personale serui, non porrigitur ad dominũ, nisi ope exceptionis doli.B.

¶ Quod si seruus, ne à se 2 † petatur,pactus fuerit, nihil valebit i pactum.

¶ De doli exceptione videamus. Et quidem 3 † si in rem paciscatur, proderit domino & hæredi eius pacti conuenti exceptio.

¶ Quod si in persona pactum conceptum eum,tunc domino doli superest exceptio. l

Si pater paciscatur pro filio, ut extraneo, non prodest filio; secus si filio vt filio: patri tamen proderit si est actum.Bar.

¶ Nos aũt ijs, qui in nostra ptãte sunt, paciscendo prodesse nõ possumus: m sed nobis id profuturum, si nomine eorum cõueniamur, Proculus ait. quod ita rectè dicitur, si in paciscendo id actum n sit.

¶ Cæterum 4 † si paciscar, ne a Titio o 5 † petar, deinde actionem aduersum me nomine eius instituas, non est danda pacti conuenti exceptio: nã quod ipsi inutile est, nec defensori p eius 6 † competit.

c *Acquirent.*] scilicet dño,uel patri: vt hic, & infra de pact. dot. l. cum dos, §.si verò filia. Acc.
d *Seruiunt.*] ex re.n. possessoris fit, & ex operis paciscentis, ut in l.do accepti. l. species. ex qb. causis acquiritur bonæ fidei possessio: vt Inst. per quas perso. nob. acquir §.de his.
e *Itẽ si filiusfamilias.*] supra dixit,qñ patri, vel dño pacto acquisiuit,nunc qñ sibi paciscit filius, non aũt de seruo dicit. Accur.
f *VEl de in rem verso.Conueniatur.*] nec.n. cogitur pater præcisè defendere filium. Accur.
ET heredi.] CASVS. Superiora hñt qñ filius pactus est ne à patre petatur: si verò filius paciscatur, ne à se filio petatur,ipsi filio,& prĩ proderit, si prĩ conueniat de peculio, &c. nã & viuo filio prodest hĩdi pris, post mortem filij non prodest.
¶ *Quod si seruus.*] Dictum est sup. de liberis qui paciscuntur, nunc de seruis, q. seruus si paciscatur,ne à se seruo petat, si in iure,vt uerba ad ius referantur,nõ ualet pactũ: sed si seruus realiter paciscat,acquiritur tunc exceptio præscrip. si in personam pactũ conferatur: uel dic in vtroq; casu dari exceptio. doli, non pacti, & acquiritur domino exceptio doli.
¶ *Nos autem.*] Dictum est quando seruus,uel filius paciscatur:nunc autem dicit,quando pater uel dominus. & dicit, quod si paciscor ne à filio meo petatur, illud pactum filio meo non prodest quo ad pacti exceptionem, sed exceptio doli datur filio. ut infra §. nos autem uersi. Iulianus quoque,& etiam mihi patri prodest pactum, nisi hoc agã, ut prosit mihi patri,quod feci, nec quod a filio petatur, tum ipsi filio non prosit.
¶ *Filiafamilias.*] Dictum est supra proximè, quando pater vel dñs pactus fuit, hic autem qñ filia paciscatur dicit. & casus est talis. Berta maritauit se Titio, & fecit pactum cũ Titio,quod non ageret de dote eo tempore quo ei esset actio de dote competitura:uel dic, quod erat sui iuris eo tẽpore quo paciscebatur: an valeat pactum, quæritur? Respon. quod ualet. Idem dico si mihi filiofam. aliquid sit legatum sub conditione, & paciscor ne illud legatum petam adueniente conditione si fuero mei iuris.nam de hoc valet pactum.
¶ *In his.*] Dictum est sup. qñ alicui soli singulariter competit, uel aliquis singulariter tenetur:hic aũt dicit,quando duobus in solidum competit actio. & de hoc non dicit in l. ista, sed in l.si unus in princ. Item dicit ẽt qñ duo insolidum teneantur, & de hoc dr hic. circa quod ponit talem casum, Debebam tibi decem, pro quibus Titius apud te fideiussit pro me,fecisti mihi pactum de non petendo, dr hic, q proderit Titio fideiussori:quia interest mea Titiũ liberari,nisi aliud inter me, & te agatur, tunc.n.fideiussori non pdest.
g *Hæredi eius.*] s patris,non filij:quia ẽm has leges non hẽt filius hæredem: vt infra de castr.pecu. l.2.
h *Pactum est.*] quod cum filij persona debet extingui: quo tñ viuente cuilibet competeret. & de eodem pacto personali loquitur inf.§.pxi. Sed qd si esset ita personale, vt soli filio proficeret vel seruo? Rñ. à filio c non transire ad patrem,sed soli filio competere,qa facti est: vt inf.de cõdi. & dem.l. qui hæredi.1. & 2.respõ. Et idẽ eadẽ rõne in seruo est, quia ab eo nõ transit in dñm, non tñ seruo cõpetit, qa in iure stare nõ pt nec est ꝫ, quod dr, C. de vsufr. l. fi. quia ibi nõ apparebat actum, ne perueniret ad dñm. vel patrem: sicut nec inf §. proxi. ubi exceptio doli domino datur.
i *Nihil valebit.*] nam etiam prius ab eo peti non potest. Vel dic quo ad directam, sed doli sic, ẽt post mortẽ serui, d & secundum primũ sensum, verba illa,ne à se petatur,ad ius,non ad factum referuntur: quasi in iure nõ petat: ut inf. de verb ob. l. stipulatio ista.§. hi qui. & quod dixi, serui pactionem non ualere, fallit in casu: ut sup.eod.l.iurisgentium,§.sed & si quis. & supra retulimus.
K *Exceptio.*] s directa.
l *Exceptio.*] s.quãdiu.seruus viuit.Vel dic ẽt postea. Sed cur nõ ex pacto serui,ut ex pacto filij dat patri, ut in prin. huius l.di? Rñ. e qa pactũ in filio ualidũ est & ideo ex eius persona dat patri: sed in seruo,qui ẽt ante pactum in iudicio conueniri nõ põt, pactum superuacuum est: & ideo sicut simile pactum est domino inutile ad agendum: ut inf. de uer.obl.l.stipulatio ista §.hi q.ita est hoc inutile ad excipiendũ directo, vtilis tñ datur exceptio doli,ut hic dicitur.
m *Non possumus.*] quantum ad pactum,tam de dolo excipient,vt infra ead.l.Iulianus & inf. de iureiu. l. qui iurasse.§.si pater. Sed contra,infra eod.l.auus. Sol.ut dixi supra eo.l.si tibi §.si potius Acc.
n *Actum.*] vt nobis prosit,nam tunc directo prodest.
o *Ne a Titio.*] s filio meo.
p *Defensori.*] vel patri. Ecno. hanc regulam, quæ quandoque fallit,vt in actione quam cedit, uel dedit creditor, quæ inutilis sibi erat: est tñ vtilis ei cui ceditur,ut inf. de solu.l. Stichum. §. p.n. Item fallit infra rem rat. haberi. l.procu-

a Idẽ Sal. & Angel. hic, sed diminat se tn dum Ias.
b Ista & sequens displicent B. Pau. Alc.& Ias.
* Concor.text. in l. si actionem.C.od.ti.
1 † Datur de peculio conueniatur.
2 † Fl. petaretur.
3 † Fl. deest quidem.
c Idem B. Pau. Alc. & Ia.
4 † Idest, Aliquem Cuiac.
5 † Emendat Cuiac. à filio.
d In hoc gl.reprehenditur per Bar. Ang. Pau. & Ia.
6 † Fl. deest suus.
e Idem Bar. & est de mẽte aliorum.

l. procurator, in fi. & C. de iure dot. l. fi. in princ.
a *Prosit.*] non idem in extraneo: an ergo prodest patri? qđ videtur propter rationem prædictam.
b *Filiafamilias.*] vel dic, quod tunc erat sui iuris, quando paciscebatur: vel dic, quod tunc erat in potestate patris: sed in id tempus fuit a pacta quo sui iuris futura esset: nam dũ est in potestate, agere non potest: quia licèt sit communis actio patris, & filiæ, pater tamen solus agit: vt infra solu. mat. l. si cũ dotẽ, §. eoa sic tẽpore. Item, semper intelligas b ante nuptias factum, post nuptias autẽ contractas, & durantes non valet, ut infra de pact. dot. l. 2. & l. si pater. §. j. & l. Attilicinus.
c *Legatũ est.*] secus in stipulatione, & aliis contractibus cõditionalibus: quia tunc habet actionem pater: sed legatũ filio quæritur, si tempore existentis cõditionis sui iuris sit, vt infra de verb. obl. l. si filius. Sed quid hoc sic, cum tantum vsusfructus acquiratur patri? nunquid pactũ filij oberit patri? Non uidetur: e quia melius est constare, &c. ut C. de bo. quę lib. l. fi. §. filius autẽ famil. Item not. hic, quod aliquid pacto remittitur, quod repudiari non potest, ut inf. de legat. 2. l. si ita, §. 1. & infra de minor. l. denique, §. si quid.

a Idem si nõ confertur in tempus, quo non sui iuris Paul. Alc. & Ia.
1† *Flor. deest. suo.*
2† *Flor. est.*
3† *Prosit exceptio.*
b Idem B. tamen Bal. P. & Ale. intelligunt, si pactum nõ sit in præiudicium dotis.
4† *Flo. deest fi lio.*
5† *Paciscetur, & collige, quod idem est aliquid fieri tempore congruo, vel in illud tẽpus conferri. concord. tex. in ar gu. in l. tẽpus ff. de her. insti. text. in l. quod sponsa, C. de donat. ante nup.*
c Idem B. B. Alex. & Ias.

¶ Iulianus quoque scribit, si pater pactus sit, ne à se, neve à filio suo 1† petatur, magis 2† esse, vt pacti exceptio filiofamilias danda non sit, sed doli 3† prosit. a

Existens in potestate patris, potest per pactum remittere ius quod sperat sibi acquiri, cùm erit sui iuris, hoc dicit usque ad §. in his. Alex. de Imo.

¶ Filiafamilias b pacisci potest, ne de dote agat, cum sui iuris esse cœperit. Item filiusfamilias de eo, quod sub conditione sibi 4† legatum est, c rectè 5† paciscitur.

Iurisconsultus ponit summarium ll. sequentium; ibi. Et in rem pacta, &c. Pactum in rem porrigitur ad omnes, quorum pecuniariter interest: & ad quos porrigi interest pecuniariter paciscentis: & pactum personale personam non egreditur, h. d. vsque ad l. si vnus, Bart.

¶ In his, qui eiusdem pecuniæ exactionem habent in solidum, d vel qui eiusdem pecuniæ debitores sunt, quatenus alij quoque prosit vel noceat pacti exceptio, quæritur. Et in rem pacta omnibus e prosunt, quorum f obligationem dissolutam esse eius, qui paciscebatur, interfuit. g Itaque debitoris h contentio fideiussoribus proficiet. i

Vlpia. 6† li. 4. ad edictum.

LEX XXIII.

Nisi hoc actum est, ut dumtaxat a reo non petatur: a fideiussore petatur. 7† tunc enim fideiussor exceptione nõ vtetur. K

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX XXIIII.

Fideiussoris autem conuẽtio non 8† proderit reo: l quia nihil eius interest a debitore pecuniam non peti: immo nec confideiussoribus proderit: m neque enim n quoquo modo cuiusq; interest, cũ alio conuentio facta alij prodest: sed tum 9† demum, cum per eum, cui exceptio datur, principaliter o ei, qui pactus est, proficiat: sicut in reo promittendi, & in 10† ijs, qui pro eo obligati sunt. p

d *Insolidum.*] de hoc inf. eo. l. si unus, in princ. & ideo non respondet.
e *Omnibus.*] scilicet fideiussoribus.
f *Quorum.*] scilicet fideiussorum.
g *Interfuit.*] scilicet principaliter: ut infra eod. l. fideiussor, §. cum alio.
h *Debitoris.*] idest debitori facta.
i *Proficiet.*] et si animo donandi fideiusserit: ut infra eod. l. quod dictum est, uel in rem suam, vt infra l. 4. & inf. de liega. l. si quis reum, & est pro contradicente, ut inf. mandati, l. si pro te. & nisi cum hoc actum est: d vt subiicit, infra l. proxi. statim.

K *Nisi hoc. Non vtetur.*] hoc non uidetur stare posse ueteri, uel nouo iure: ueteri, quia cum creditor fideiussorem conuenit, tenetur ei cedere actionem: quod is non potest facere: ergo exceptione repellitur, ut infra de solutio. l. Sthicum, §. penult. nouo non: quia cum nouo habeat prius reum conuenire, repellet fideiussor creditorem, nisi reum principalem conueniret, quem conuenire iam non potest, ut in Authen. de fideiussoribus, §. primo, collat. prima. Sol. e ad utrunque fideiussor hic consensit huic personali pacto. unde nihil iam potest obiicere fideiussor: & sic etiam non obstat infra eo. l. fi. in prin. & C. de vsucapio. rei iudic. l. fi. in fi. & infra de iureiuran. l. duobus, a. respon. Alii dicunt, quod hic reus non erat soluendo, unde actionem cedit, uel prius eum conueniri fideiussori nõ expedit. Alij dicunt, quod licet pacti exceptio sibi non prosit, doli tamen prodest: ut supra eo. l. rescriptum, §. plerumque. Alij dicunt, quod renunciauit beneficio cedendarum actionum, & beneficio nouæ constitutionis: quod facere potest: ut C. eo. l. penultima.

d Ista gl. est de mente B. Alex. & Ias.

e Omnes solutiones placent B. & Ia. dempta secũda, quamuis Alex. dicat, quod illa est diuinatius.

Fideiussori.] CASVS. Lex sequens, quæ continuatur cum ista, dicit, quod si Titius fideiussor pactum faciat de non petendo, quod illud pactum mihi reo non prodest: nam & si habuisses alios confideiussores, non prodesset, quia non interest Titij fideiussoris, quod non petatur à confideiussore, uel a reo.

¶ *Cum alio.*] Hic ponitur casus, ita quod si reus principalis liberetur, & fideiussor ab eo datus, quia principaliter intererat rei fideiussorem liberari, & pro hoc hic, § uel iunge cum superiori, & tunc expone, ut in apparatu Accursij Viuia.

l *Proderit reo.*] nisi cum solutionis locũ obtinet, ut in iureiurando, quod circa illũ interponi inuenitur, ut infra de iureiur. l. duobus, §. à fideiussore. Item cum pactũ in rem est, ut infra eodem l. idem est, in fi. & l. sequen. Itẽ quando pro suo procuratore, ut supra qui satisda. cogan. l. de die. §. j. & infra l. proxi. Item, & si aliter sua interfuit, ut infra de arbit. l. aduersus, in fin. & in hac litera, quia nihil, & alias non, ut in prin. huius l. & infra de condic. indebi. l. cum is, §. si fideiussor. sed ui detur semper prodesse reo, cum sit hæc exceptio in rem ex parte opponentis semper, ut infra de excep. doli, l. 2. §. 1. sed ibi dolus fuit commissus in re acquirenda, siue actione, qua nunc agit, unde exceptio doli est in rem ex parte opponentis, hic non sic, sed in paciscendo de non petendo fuit quæsita exceptio, sed tam remittendo, quàm extorquendo debitori dolum facit.

m *Nec confideiussoribus proderit.*] Scilicet pactum factum vni ex fideiussoribus. sed confideiussori contra fideiussorem deberet actio cedi, quando soluitur: vt infra de fideiussoribus, cum fideiussor, licet non postea: ut infra eod. titul. l. fideiussor. quomodo creditor alium conueniendo cedit contra istum, cui fecit pactum? Respon. h ut dixi supra l. proxim.

n *Neque enim.*] idest nullo modo interest alicuius fideiussorum à reo, vel à fideiussoribus non peti, & secundum hoc est §. cum alio &c. hæc est plana: vel lege sine § hoc modo, nec enim conuentio cum alio facta prodest alij, quo quo modo cuiusque, s. paciscentis interest, idest ratione cuiuslibet interesse, etiam modici: sed tum demum, &c. Innuitur ergo, quòd aliquo modo fideiussoris interest a confideiussore non peti, sed quomodo? Respon. fortè ratione affectionis, & consanguinitatis: cuius hic ratio non habetur: licèt in iudicio bonæ fidei habeatur vt inf. mend. l. cũ seruus. Nec dico eius interesse rõne cessionis faciendæ confideiussori contra hunc liberatum: quia in eũ iam fieri non potest, cum sibi pactum factum est: licet hoc quidam dicant per l. inf. de fideiuss. l. fideiussores, §. idem respondit.

o *Principaliter.*] q. d. pecuniariter. Accur.

p *Obligati sunt.*] scilicet fideiussoribus: quibus si prodest pactum reo factum, ipsi reo principaliter prouidetur: ut hic, & infra l. si unus, §. si cum reo, in fi.

6† *Fl. lib. 4.*
7† *Flo. desunt verba a fideiussore petatur.*
8† *Fl. nihil.*
9† *Fl. tunc.*
f Istas quatuor limitationes sequũtur Bartol. & Ia. & est de mente aliorum.
10† *Flo. deest, in.*
g Item tenet Barto. & Ias. & est de mente aliorum.
h Ista gl. est de mẽte scriben.
i Idem B. B. Pau. Alex. & Ias.

Sed

Sed si fideiussor.] CASUS. Fideiussi pro procuratore meo: postea factum est pactum de non petendo, an prosit procuratori meo, quaeritur? Et respond. quòd sic, quia iste procurator loco fideiussoris est. Item si sint duo rei stipulandi, vel promittendi: si uni fiat, proderit fideiussori dato: si alij, scilicet reo promittendi, vel stipulandi: est verius, quod pactum vnius alteri nocet, & prodest.

¶ Personale.] Feci pactum ut à me non petatur: non proderit istud pactum fideiussori meo: vt hic, & supra l. in his.

¶ Sed quamuis.] Dictum est supra eod. l. fideiussoris, quòd pactum fideiussoris nō prodest reo, nec fideiussori: nunc dicit, quòd illa vera sunt, nisi agatur expressim, vt prosit: tunc enim cōfideiussori: & reo proderit solummodo, quo ad exceptionem doli. & hoc dicit, cū l. sequen. quae continuatur cum illa. Vlpianus.

a Sed si fideiussor in rem suam.] quia pro fideiussore suo spopondit: facit sup. qui satisd. co. l. de die, §. j.

b Cum reo.] idest defensore. Accursius.

1 † Alias, & si, &c.

2 † Flo. spoponderit.

Idem lib. 3. ad Plautium.

LEX XXV.

SEd 1 † si fideiussor in rem suam [a] spoponderit, hoc 2 † casu fideiussor pro reo accipiendus est: & pactū cum eo factū, cum reo [b] factū esse videtur.

Pactum de non petendo, factum uni ex duobus reis, prodest alteri, si sua interest, quòd prosit, non aliter: & pactum personale non egreditur personam: & pactum fideiussoris ne petatur à reo, prodest reo quantum ad exceptionem doli, licet paciscentis non intersit pecuniariter: & hoc est propter connexitatem, quā habet obligatio fideiussoris cum obligatione rei. h. d. in effectu usque ad l. si unus. Alexan de Imo.

Idem lib. 3. ad Edictum.

LEX XXVI.

IDem in duob.[c] reis promittendi, & duob. argentarijs socijs ¶ Personale pactum ad alium [d] non pertinere, [e] quēadmodum nec ad haeredē, Labeo ait. Sed quis fideiussoris pactū reo non prosit, plerunque [f] tamē doli exceptionem reo profuturam, Iulianus scribit.

Vlpianus li. 4. ad edictum.

LEX XXVII.

VIdelicet * si hoc actū est, ne a reo quoq; petatur. Idem & in confideiussoribus [g] iuris 3 † est.

Per pactum, uel nouationem vnius ex duobus reis credēdi socijs, alteri praeiudicari non potest: secus per solutionis receptionem, uel litis contest. Bart.

c IDem in duobus.] scilicet ut pactum cum uno eorum, cū reo principaliter factum esse videatur: ideoque fideiussoribus a sodatis prosit, non ut noceat alteri, vel prosit, cum eius principaliter non intersit: ut infra eod. l. si unus, in prin. Vel large ā intelligitur secundum M. ut etiā alteri prosit si socij sunt: quia tunc principaliter interest. Nec obstat l. si unus, quia ibi inciderunt in societatem. Item ibi credendi: hic debendi. Accursius.

d Ad alium.] scilicet fideiussorem.

e Non per. here.] secundum, quod uno modo accipitur, ut sup. eo. l. iur. gentium, § pactorum, & sic non obstat sup. eod. l. si tibi, § si pactus, & §. fi. & l. f. q. Vel dic, quod persona emptoris, & venditoris, donantis & donatarij, patris & filij, domini, & serui, una est quo ad hoc, ut pactum utilitatem conferat.

f Plerunque.] videlicet si hoc actum est, [e] ut inf. l. proxi. quod semper praesumitur agi secundum quosdam, nō contra. [d] Sed an dices idem de pacto cuiuslibet extranei, vt etiam si nō sit procurator meus, nec mihi attingat, mihi doli exceptio quaeratur? Quidam sic, nam nec fideiussor mihi in hoc procurator est, & tamen mihi quaerit, & confideiussoribus iuris. Nec obstat, quòd videas cadere in errorem M. qui dixit ex pacto cuiuslibet actionem quaeri, quod nos negamus, quia aliud in exceptione quaerenda, & aliud in actione, ut arg. inf. de reg. iu. l. fauorabiliores, & inf. de act. & oblig. l. Arrianus. Vel dic uerius, [e] quòd non acquiritur etiam exceptio mihi per penitus extraneū, ut s. eo. l. si tibi, § si pactus sum, & §. cum possessor, & l. si vnus, § quod si sine, & inf. de neg. gest. l. Pomponius. Accursius.

a Istū tenent B. P. & Alc.

b Ista placet B. Pau. & Alex.

c Idem Ias.

d Et bene B. B. Paul. An. Ale. & Ias.

e Ista opin. placet B. P. Ang. Alc. & Ias.

g VIdelicet. Et in confideiussoribus.] scilicet hoc actum est, alias non, ut sup. eo. l. fideiussoris.

SI unus.] Dictum est supra, l. & haeredi, de duabus diuisionibus, §. in his. dictum est de una, scilicet quādo plures sunt obligati simul, an prosit alteri corteo pactum alterius de non petendo, nunc autem, & quando pluribus in solidum tenetur aliquis, & an noceat pactum unius rei credendi alteri reo credendi. & est CASUS talis. Pone. Duo sunt argentarij, uel duo rei stipul. unus ex creditoribus fecit pactum de non petendo, nunquid nocet alij? Et respond. quod nocere non potest, quamuis quilibet in solidū possit petere. Item unus de argentarijs, & de reis renouari non potest, si uni reo credendi, uel argentario rectè soluitur, nam & filiusfamilias non potest nouare, licet possit solui filiofamil.

¶ Si cum.] Creditor meus fecit mihi pactum, quòd à me non peteret usque ad annum. Dicitur hic, quod tale pactū mihi, & fideiussori meo prodest ad annū, sed ultra annum, nec fideiussori, nec mihi prodest.

¶ Quod si sint.] Debebam tibi decem, pro quib. Titius fideiussit, conuenimus inter me, & te, quod tu faceres pactū de non petendo tantum Titio fideiussori, i. fecisti pactū tantū fideiuss. & non mihi, nūquid ualeat pactū ta[ntum], quaeritur. Et rñ. quòd bene ualet, & ratio, quia uideor mihi acquirere exceptionem licet quidam iuristae ɔtradixerūt & malè.

¶ Pallet.] Feci pactū de non petendo, cum mihi deberes decem, postea fecisti mihi pactum, ut liceret mihi petere. Dicit hic, quod ita erit procedendum, quia agam pristina actione. Et si tu obijcias mihi exceptionē pacti de nō petendo, ego autē replicabo, quia fecisti mihi pactum de petendo, primum pactum eliditur, & potero etiam agere contra fideiussorē, quia pactum de non petendo non prodest eis, ut sup. eod. dictum est. nam prius pactum non tollitur ipso iure, sed per exceptionem. Haec autem uera sunt in pacto, secus in stipulatione, nam stipulatio tollitur per stipulationem, ut ecce, tu tenebaris mihi ad decem ex stipulatione, stipulatus fui illa decem a te, uel ab alio animo nouandi, tollitur quidem prima stipulatio per secundam stipulationem, ut dictum est, & est ratio, quia in pactis uersatur ius naturale, quod est immutabile, in stipulatione uersatur ius ciuile, quod tollitur per aliud ius ciuile, uel dic ut ibi no. uel dic quod per hoc pactum de petendo non agitur inter contrahentes, ut aliud pactum tollatur, sed vt replicationem inducat, siue naturalem obligationem, secundum Bul.

* Natura distionis, videlicet, est, quod non solum sit declaratiua: sed etiam restrictiua, concord. l. cum quidam. §. 1. ff. de usur. uxta. B. in l. 1. ff. ad l. Aquil.

3 † Fl. deest, iuris.

¶ Sed si pallem.] Tenebaris mihi actione iniuriarum, feci tibi pactum ne agam iniuriarum, si postea paciscamur ut liceat mihi agere, non nascitur mihi actio, quia non ualet posterius pactum, quia hoc facere non possumus, & est ratio, quia ex pacto actio iniuriarum non nascitur.

¶ Item.] vendidi tibi fundum pro decem, re integra, id est antequam ego tibi traderem fundum, vel tu mihi pretiū, idest decem, quod sic pacti sumus de non petendo postea, & sic discessimus. Dicitur hic, quòd si postea paciscamur de petendo, ut agamus ad inuicem, idest ut ego pretium peterem, & tu fundum, quod prima obligatio non resuscitatur, sed nouus quasi contractus fit, quasi dicat, istud posterius pactum de petendo non resuscitat priorem obligationem factam de fundo vendendo, sed proficit ad nouum contractum, idest ad nouam venditionem.

¶ Quod si non.] Vendidi tibi pro decem fundum, ut dixi, postea feci tibi pactum de non petendo nisi octo, vel quinque, postea conuenimus, vt petam integra decem. Dicitur hic, quod prius contractus valet, nihilominus. & istud ultimum pactum renouat priorem contractum, idest nouā formam ei dat.

¶ Quod, & in specie.] Scire debes, quod secundum iura ista dos mul. est reddi debet annua, bima, trima die. Vnde pone, quòd Berta cum uiro suo fecit pactum, ut statim sibi dos reddatur, postea fecit pactum cum uiro, ut reddatur

datur annua bima trima die: valet istud pactum vt etiam si & dos reddi debet annua bima trima die: quia posterius pactum primum reuocat.

¶ *Illud.*] Deposui apud te aliquid, & pacti sumus, vt non tenearis de dolo futuro: non valet pactum: sed si paciscor tecum, ne agam depositi, valet pactum, nam videor pacisci vi pacti, ne agam de dolo futuro.

¶ *Pacta.*] Hic dicitur, quod pacta turpia nō valent: nam non possum pacisci, ne agam pro futura iniuria, vel furto pacisci, sed facta iniuria, vel furto pacisci possum ne agam, quia quatenus pactum alicuius priuati causam, siue vtilitatem publicam cōtingit, nec nocet, nec pro lesi factum, quia videtur contra reipublicæ utilitatem, quā de futuro flagitio paciscuntur, ne quis teneretur, expeditum. &c. cum etiā per hoc homines ad delinquendum etiam in re alie[na] inuitarentur: nam conuentio facta in vna re, non debet nocere in alia: vel nō debet nocere alij personæ.

¶ *Si enim.*] Debebas mihi decem. feci tibi pactū ne petā uiginti, vel cum mihi viginti deberes, feci tibi pactum ne petam decē, valet quidē pactū in vtroq; casu in decē, & alia decē petā.

¶ *Sed si stipulatus.*] Promisisti mihi alternatiuè decem, aut Stichū, & postea feci tibi pactum, ne decem petam non potero agere, nec pro decem, nec pro Stichonā in utroq; mihi præiudico, nisi aliud inter eos agatur.

¶ *Sed si generaliter.*] Promisisti mihi hominem in genere: postea facio tibi pactum de non petendo Stichum, puta non potero amodo petere Stichum: sed alium bene petā, & bene petere possum.

¶ *Item si pactus*] Supra dictum est, quando aliqui de re aliqua singulari paciscuntur: nunc autem dicit, quando de vniuersitate, & est casus talis. Tu possidebas quandam hæreditatem, pro qua egi aduersus te petitione hæreditatis: & tandem tibi feci pactum de non petendo: vel egi aduersus te pro naui: & tandem feci pactum de non petendo, si postea aliquam rem singularem illius hæreditatis petā, uel usumfructum causalem dicens mihi deberi, denegatur mihi actio. Vel si dicas si petam postea singulares nauis, repelles me exceptione pacti facti de non petendo. Nā enim in his casibus ego repellor à te exceptione pacti facti.

¶ *Si acceptilatio.*] Dicitur hic, quod acceptilatio inutilis: puta quando inter partes agitur de aliquo contractu tollendo alio modo, quam stipulatione, per acceptilationē, &c.

¶ *Seruus.*] Titius me instituit hæredem in quadam hæreditate, in qua erat quidam seruus, qui mihi hæredi futuro stipulatus fuit: an valeat tale pactum, quæritur? Et respon. aut expressit proprium nomen mei hæredis futuri, quo casu non valet pactum: aut non expressit nomen meum proprium, & tunc valet Viu.

¶ Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX XXVIII.

Si vnus ex argentarijs socijs [a] cum debitore pactus sit, [b] an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Attilicinus, & [1†] Proculus aiunt, [2†] nec si in rem pactus sit, alteri nocere. [c] tantum enim [d] constitutum est, vt solidum alter petere possit. Idem Labeo ait. [3†] nā nec nouare [e] alium posse, quamuis ei rectè soluatur. [f] Sic enim & his qui in nostra potestate sunt rectè solui potest: [4†] quod crediderunt, licèt nouare non possint, quod est verum.

¶ Idemque in duobus reis stipulandi [g] dicendum est.

Exceptio pacti porrigitur ad fideiussores eatenus, quatenus competit principali. Item principalis potest pacisci fideiussori.

¶ Si cum reo ad certum tēpus pactio facta sit, vltra neq; reo, neque fideiussori [h] proderit.

¶ Quod si sine persona sua [5†] reus pepigerit, ne à fideiussore petatur, nihil id prodesse fideiussori quidam putant: quamquam id rei intersit: quia ea demum [i] ei debeat competere exceptio, quæ & reo. Ego didici prodesse fideiussori exceptionem: non tam [6†] enim illi [k] per liberam personam acquiri, quàm ipsi, [l] qui pactus sit, consuli videmus. [m] [7†] quo iure vtimur.

Licet stipulatio per stipulationem tollatur ipso iure, tamen pactum liberatoriū per secundum ope replicationis eliditur, si prima actio durat: sed si est extincta, per pactum non restituitur: sed in obligationibus, quæ consensu contrahuntur, noua actio nascitur: & res de facili ad suam naturam reuertitur. Bart.

¶ Pactus* ne peteret, postea conuenit, [n] ut peteret: prius pactum per posterius eliditur: [o] non quidem ipso iure, [p]

nil est: quia in l. contraria specialiter in eo dicit valere: nā similes sunt alijs reis: ut j. eod. l. idem. Alij dicunt, [b] quod hic erant socij re, non conuentione: vt Inst. de obli. quæ ex quasi contractu. §. itē si inter aliquos. Alij dicunt [c] illud in soluta, hoc in simplici pacto. vel verius, [d] hic cum ab alio est iā lis cōtestata, vt inf. de duobus reis, l. ex duob. vel ibi de re dubia: hic de certa donanda. Itē alia ratione vr nocere: vt j. de iureiu. l. duob. in princip. quæ est cōtra. Sed illud in delatione sacramenti, quod est maioris authoritatis, cum loco li. contest habeatur: ut eo. tit. l. nā postea, §. si is. sed lit. cōtest. ab uno alteri nocet: ut j. de duob. reis l. ex duobus. Vel dic, hic re, [f] non conuētione socij erant, vt modo dixi in solutione alterius contrarij. itē vr adhuc hic nocere: vt j. de accep. l. [g] in iurādum, §. fi. & j. de duob. reis, l. 3. quæ sunt contra: sed aliud [g] est in acceptilatione, quàm in pacto: ut hic, & j. de liber. leg. l. si qui. §. j. & l. si quis reum, in prin. & §. 1.

[d] *Tantum enim.*] id est tantam sortitur de iure potestatem, quasi dicat, non temerè.

[e] *Nam nec nouare.*] imo videtur, quod possit nouare, nam cum hi argētarii insolidum agerēt, ergo erāt duo rei credendi re saltē, licet nō sint socij, ut j. de duob. re. l. eadē, & quia hic dicit socijs, sed alter reorum credendi potest nouare, ut infra de nouat. l. si reus. §. si duo, quæ est contra. sed dic unum non posse nouare, vt hic quin teneatur socio, vt ibi. vel dic non posse, cum ab alio lis est contestata. [h] vt infra de duo. re. l. ex duobus.

[f] *Rectè soluatur.*] s. antequam sit lis ab alio contestata, ut inf. de duob. re. l. ex duob. quæ est contra. Vel dic, si sint socij, ut hic quum postea, aliud si non sint socij, ut ibi.

[g] *Stipulandi.*] qui. s. non sint argentarij, sunt tū socii, nam de duob. reis similiter locutus est de socijs, & possunt omnia planè intelligi, [i] cum vnus est primo litē contestatus vel ei est contestatum, ut infra. de constitut. pecu. idem est.

[h] *Neque fideiussori.*] de fideiussore ideo dubitabatur, quia pactum rei duplex esse uidebatur, [K] & de non petendo vsq; ad tempus, & de petendo post tempus, ut argu. inf. de arbit. l. Celsus, §. idem ait. pactum autem de petendo fideiussori non nocet: ut inf. eod. l. fi. l. post tempus autem non posse conueniri, uidebatur, sed non est ita, nam finito tempore non ex pacto aliquo, sed prima actio efficaciter intenditur, ut arg. infra de precar. l. sed si manente.

[i] *Quia ea demum*] bene dico non prodesse, quia &c.

[K] *Tam enim illi.*] fideiussori.

[l] *Quam ipsi.*] s. illi, et reo.

[m] *Videmus.*] nō quòd ipse liberetur, sed quia amicus suus grauatus non maneoit, quod est magnum, ut arg. supra, ut in poss. leg. l. si is à quo, in fi.

[n] *Conuenit.*] consensu vtriusque, alias non esset pactum ut supra eodem, l. 2. §. 1.

[o] *Eliditur.*] ut supra.

[p] *Ipso iure.*] immo uidetur, quod ipso iure tollatur

[1†] Flor. dessi. ✝. [2†] Flor. dess. neque. [3†] Flor. dess. aut. [4†] Flor. dessi. potest.

[a] Et bene B. B. Paul. Ale. & Ias.

[b] Non tenetur secundū eosdem.
[c] Illa ratio placet Bal. Fulg. & Ias. quamuis displiceat Bar. & Alex.
[d] Est uera in se, sed non quoad cōtrarium, secundum predictos.
[5†] Flor. dess. sua.
[e] Ista placet B. Bald. Pau. Ang. Ale. & Ias.
[6†] Flor. non sic enim.
[7†] Flor. videmur. Hal. videtur.
[f] Ista fuit reprobata per omnes in 3. par. gl.
[g] Idem B. Bald. Paul. Ale. & Ias.
* De intel. huius text. vide Cret. in l. si is qui pro emptore enim ... de usucap. & Alc. in l. 1. §. eadem. num. qui ne verb. lig.
[h] Ista so. displicet Scribēt. ideo hic quod hic erant socij, in contrario nō. B. Bald. Ang. P. contra Bal. Fulg. & Ias.
[i] Ista est vera sol. secundum B. Pau. & Alex.
[K] Idem Ias. & est de mēte aliorū.
[l] Dic, quod ille tex. loquitur, quando tempus non fuit statutū, hic uero fuit. Alex. & Ias.

sicut tollitur stipulatio per stipulationem,a si hoc actum est: quia in * stipulationibus b ius c * continetur, in pactis factum d versatur: & ideo replicatione elidetur e exceptio. Eadem ratione cõtingit,ne & fideiussorib. f prius pactum prosit.g Sed si pactũ conuentum tale fuit, quod actionem quoque tolleret, h veluti iniuriarum: i

vt infra de f 1.1. Stichum.§.naturalis,contra. Solu. dicunt quidã,quod ibi erat ciuilis & naturalis obligatio: & ideo naturalis ipso iure tollitur: cum enim naturalis sit quasi socia ciuilis obligationis, ex eius societate corruptionem contrahit, a modicum enim fermenti totam massam corrumpit. Hic verò cum sola naturalis sit, solo pacto tolli non potest, secundum Inn. sed hæc sol. displicet, b nobis, & legi: & infra de iniur. l. fin. ¶. resp. Alij dixerunt, vt R. tolli ipso iure, scilicet exceptione: sed hoc displicet: c quia hoc non est tolli obligationem, sed elidi. Alij dicũt econtrario ad primam, quod si inueniatur naturalis cum ciuili, non possit naturalis tolli per pactum, quia vna d est substantia vtriusque: vnde vna sublata, necessarium est & ciuilem tolli: quod esse non potest. Et quod sit vna substantia, innuitur: infra, ubi dicit totam obligationem, &c. sed expone ibi totam idest omnem, ac quando sola, dic ut ibi: nam possessio animi & corporis aliter amittitur quã possessio solius animi: sed hoc non valet: quia iuncta ciuili tollitur: ut infra de iureiur. l. fina. Nos vero omnino obligationem naturalem tolli per pactum dicimus, siue simplex sit, siue cum alia. qualiter ergo huic §. respõdebimus? Aliud e certè est in pacto de non petendo: aliud de petendo: nam pactum de non petendo fit ad liberationem, pactum vero de petendo ad obligationem, & pactum de non petendo tollit ipso iure naturalem obligationem, pactum vero de petendo non resuscitat naturalem obligationem sublatam, quia proniores sumus ad liberandum, ut infra de actio. & obl. l. Arrianus, & sic non est cõtra, nec possunt insultare aduersarij, vt dicant, nonne vos soli dicitis oriri obligationem ex pacto de non petendo? cur ergo illa per pactum posterius non tollitur? Respon. quia non omnis f naturalis tollitur, nam ea, quæ fit ad liberandum, non tollitur, & hoc fit propter liberationem, ideoq; non tollitur, nam hic talis obligatio, quæ liberandi causa est, ad exemplum veræ liberationis, quæ fieret, per solutionem, ipso iure non tollitur. Nec mirum si dicamus obligationem liberationem, quia & libertas dicitur seruitus, vt infra de ser. vrba. prædio. l. 1. Quod ergo hic dicitur, in pactis factum versari, subaudi talibus, idest ad liberationẽ g factis, vt non possit tolli per pactum de petendo, præterea h alia ratione dicendum est, posterius pactũ non tollere pactum de non petendo. Nam pactum de non petendo, tactum tria operatur. Nam ipso quoque iure tollit naturalem, & elidit ciuilem, obligat quoque paciscentem naturaliter ad non petendum, quod patet, quia si stipulatio non interuenisset, esset obligatus ciuiliter & naturaliter, ergo si nudum pactum tantummodo naturaliter, & quia naturaliter est obligatus aliquis furtum non facere, ut Insti. de obli. quæ ex quasi delic. in princ. Item pro me est arg. C. de transact. l. ubi pactum, ubi acceptilationẽ uocat uinculum. Nec ob. infra de iur. dot. l. si pater. §. qui debitorem vt ibi not pactum autem de petendo naturalem obligationem sublatam per pactum de non petendo, non resuscitat, i sed obstaculum, scilicet exceptionis cõtra ciuilem oppositum reijcit, nec naturalem inducit obligationem, & forrè naturalem tollit. quare fit, ut vetus obligatio cũ effectu instituatur, non ut noua inducatur, sed cõtra est pacto de non petendo. Si obijciatur, cum ciuilis sola remansit obligatio, quomodo effectum sortiri poterit? Respon. bene, nam & hoc idem contingit in chirographo post biennium, & in re iudicata, siue prius non debeas siue debeas. Hæc enim non potest dici naturalis obligatio. Io. verò dicit aliquando, quod ex ultimo pacto nascitur naturalis obligatio, & ipsa cum ciuili iungitur, quod mihi nõ uidetur, cum non ad hoc fieri videtur. Porro secundum pactum, de non petendo interpositum post pactum de petendo non operatur illa tria, quid mirum? quia primum iam fecit, quod fieri à secundo non potuit. Alij K dicunt, quod operatur quatuor primum, & quatuor secundũ. tollit enim primum naturalem, & inducit aliã naturalem, & inducit exceptionem, & elidit ciuilem, sic & secundum tollit naturalem, & inducit naturalem, l & elidit exceptionem, & coadiuuat ciuilem secundum Bal. & Azo.

a *Per stipulationem.*]Aquilianam factam animo nouandi hodie m expressè, olim tacitè, non alias, ut subijcit hic, & C. de nouat. l. fin. & sic non est contra infra de verb. oblig. l. si dari, quia ibi n non fuit actum tacitè, uel expressè. Vel dic per stipulationem idest per acceptilationẽ quæ sequitur Aquilianam stipulationem, vt Institut. quibus mod. tol. oblig. §. est autem. sed uidetur per aliã stipulationem non tolli, vt C. de transactio. l. ubi. quæ est contra. Sol. ibi non o dicit actionem extinctam intentari, sed metu pœnæ, nec de facto agi, quia uetus actio est extincta, ut hic. nec enim plus dabit ei pœnæ solutio, quam alias aduersarij dolus, ut C. de transactionibus, l. actione, & l. sub prætextu. ubi sic est extincta, nunquam resuscitatur, licet agatur actione de dolo.

b *Quia in stipulationibus.*]quod consistit in solennitate verborum.

c *Ius.*]scilicet ciuile, ut Inst. de actio. §. de constituta.

d *In pactis factum.*]idest in opponendo p beneficio pacti uersatur factum, scilicet, quia allegat pactũ factum, licet de solennitate dicat Ioan. Eo ergo inspecto, quòd in pacto factum uertitur, non potest tolli alio pacto interueniente posteà, ut in Auth. de æqual. dot. §. primo. collat. 7. & infra de capti. l. in bello. §. factæ, sed eo inspecto, quod in eo pacto stipulationis uertitur ius, vt in stipulatione, tolli potest alio iure ciuili, ut hic. Vel dic, factum uerti in pactis, idest ius naturale, idest naturalem obligationem, argu. infra de pecu. l. nec seruus quicquam. nam immutabile est, ius uero ciuile, quod ex stipulatione solenni inducitur, per aliud ius, idest per aliam stipulationem tollitur, ut Instit. de iure natur. §. pen. & Instit. de legit. ago. tut. § si. Hęc responsio displicet. q quia omnis obligatio, siue ciuilis, siue naturalis tantum, per ius ciuile, idest per stipulationem solennem tollitur, ut inf. de nouat. l. 1. § illud, præterea, & in stipulatione ius naturale continetur, ut sup. eo. l. j. §. si dixi, quinetiam pactum non tollit ius ciuile. i. ciuilẽ obligationem, potest tamen hæc opinio defendi, vt sic factum non tollit factum, sed ius tollat ius, & factum tollat ius, & econtra ius tollat factum, immo ideo factum r uersari dicit in pacto, ut primo dixi, quia hoc solum sufficit allegare, quod mihi sit factum pactum, etiam si confiteor pactum postea interuenisse de petendo, nam nihilominus primi pacti durat exceptio, ut Institut. de replic. in princ. etiam si confiteor mihi factum inter absentes, uel dolo, uel metu, & sic intellige, at in stipulatione ius continetur, nec enim sufficit dicere, ego sum stipulatus. Si dicam accepto tulisse, non sufficit, si dicam, ego interrogaui & ipse respondit, nisi hoc factum iure allegem, idest inter præsentes, & incontinenti, quia ergo is, qui ex stipulatione agit, in uno oneratur, idest in probanda solennitate stipulationis, ipse debet in alio releuari, & benignè debet cum eo agi, idest ut ipso iure prima stipulatio per secundã tollatur, at in contractibus, & in pactis cæteris onus probandi ei non incumbit, unde in eis sua natura custoditur, ad hoc infra de iureiur. l. cum qui. 1. resp. & infra de proba. l. cũ de indebito. 1. resp. & §. 1. uel melius s ponitur ius pro uinculo, uel obligatione, at pactum de non petendo interponitur potius ad extinguendam obligationem, quam ad contrahendam, & ideo non tollitur ipso iure per pactum de petendo, nisi fortè in eo, quod obligatur naturaliter non petere, & ita dico omne pactum obligatorium tolli per contrarium pactum, ut inf. de reg. iur. l. nihil. re tamen integra, ut in emptione, si tamen pactum primum ius, i. obligationem continet, secus si extinguat, nam nec acceptilatio extinguitur per contrariam acceptilationem.

e *Elidetur.*]vt supra dixi.

f *Nec fideiussoribus.*]scilicet consentientibus in ultimo pacto de petendo.

g *Prosit.*]imò uidetur prodesse, ut infra eo. l. si. quæ est contra sed hic consensit, t secundo pacto, ibi non. Vel dic, u quod hic ex postfacto interuenit fideiussor, ibi ab initio.

h *Tolleret.*]scilicet ipso iure.

i *Veluti iniuriarum.*]ut nõ possit de iure intentari, licet de facto intentetur C. de transactionibus, l. vbi. quæ est cõtra.

Inm-

a Nihil è imo magis confirmatio nem trahit. B. Bal. Paul. Alc. & Ia.

* *Bal. hic reputat istum text. singul. ad hoc, quod stipulatio continet in se ius: sed pactum continet in se factũ Bart.*

* *idest, exceptio, ne petatur, quam plerunque tradunt falsò esse. Læmius inf. eod. Alc. li. 1. Paradox. ca. vlt.*

b Et bene secundum B. Bal. Paul. Ale. & Ias.

c Et bene secundum præ dic.

d Nihil est secundum prædic.

e Imo est aliud quoad tollendã obligationem naturalẽ. B. Pau. Alex. & Ias.

f Imo secundum prædi.

g Ista sol. displicet prædic. Scriben.

h Hæc est quinta solu. & vera secũdum prædi.

i Et bene secundum cõmuniter docentes.

K Idem Bar. & est de mẽte aliorum.

l Iste effectus est superfluus Ias.

m Idem Ia. & est de mẽte aliorum.

n Displicet Alex. & Ias. quicquid dicat.

o Idem Bar. quamuis displiceat Al. & Ias.

p Iste intellectus nõ cõgruit literæ, secũdum B. P. & Ias.

q Et bene B. B. & Ias.

r Iste intellectus non differt a primo, & codẽ modo reprehenditur, sicut primus, B B. Paul & Ias.

s Dicit B. quod iste intellectus rẽdit ad declarationẽ quamuis Ia. dicat, quod est ualde separatus.

t Idem B. P. & Ias.

u Prima est uerior secundum cõmẽ.

non poterit postea 1 † paciscendo efficere, vt agi possit: quia & prima actio sublata ē: & posterius pactum ad actionem reparandam 2 † inefficax est. non enim ex pacto iniuriarum a actio nascitur, sed ex contumelia. b ¶ Idem dicimus c 3 † & in bonae fidei cōtractibus, si pactum conuentū totam d obligationem sustulerit: veluti empti. non enim ex nouo pacto prior obligatio resuscitatur 4 † sed proficit 5 † pactum ad nouum cōtractū. e ¶ Quod si nō, vt tolleret totū contractum, pactum conuentum intercessit, sed vt minueret, f 6 † posterius g pactum potest renouare h primum contractum. ¶ Quod & in specie dotis actionis procedere potest. i puta pactam mulierem, k vt praesenti die dos redderetur: deinde pacisci, vt ei tempore legibus dato l dos reddatur: incipiet dos redire ad ius suum; nec dicendum m est, deteriorem conditionem dotis fieri per pactum. Quoties enim ad ius, quod lex naturae ei 7 † tribuit, de dote actio redit, non fit n causa dotis deterior, sed formae suae reditur. o Haec & Scaeuolae nostro placuerunt.

Dolus futurus nō pōt remitti: secus in praeterito. B.

¶ Illud nulla pactione p effici potest, ne dolus q malus praestetur: r quamuis si quis paciscatur ne depositi agat, s reipsa t 8 † id pactus videatur; ne de dolo agat. quod pactum proderit.

Pacta, quae continent turpem causam, vel laedunt publicam vtilitatem, non sunt obseruanda. Bart.

¶ Pacta quae turpem causam continent, non sunt obseruanda: u veluti si paciscar, ne furti x agam, vel iniuriarum, si feceris, expedit enim timeri 9 † furti, vel iniuriarum poenam. Sed post admissa haec pacisci possumus. y ¶ Item ne experiar interdicto. Vnde vi, z quatenus a publicam causam contingit, pacisci non possumus. Et in summa, si pactum conuentum a re priuata b * remotum sit, * non est seruandum.

Quia supra tractauit vsque ad § pactus. d l. si tibi, §. 2. qualiter pactum extenditur de persona ad personam, hic incipit tractare, quomodo pactum factū in vna re porrigitur ad aliā, per totā hanc l. postea per totum titu. tractat quaestiones extrauagantes, quae nō continuantur.

¶ Ante omnia c 10 † animad-

a *Iniuriarum.*] quae nudo pacto tollitur ipso iure. ut sup. eo. l. si tibi, §. quaedam & etiam dissimulatione: a ut infra de iniur. l. non solum, §. 1.

b *Sed ex contumelia.*] vel alio modo facta iniuria. ut inf. de iureiur. l. 1. §. iniuriarum. Accursius.

c *Idem dicimus.*] ut prima obligatio ipso iure per pactum tollatur in bonae fidei contractibus, & non resuscitetur: non ut noua non nascatur: & sic non per omnia idem.

d *Totam.*] Nota totam, nam ex hoc colligitur, ꝙ una sit substantia ciuilis, b & naturalis obligationis, sic & inf. eod. §. sed si stipulatus, & hoc quidam dixerunt, sed male: nam quare diceretur tolli naturalis, si separationem non reciperet: dic ergo totam, idest oēm, vel vtramque.

e *Ad nouū contractū.*] primo sublato: ut hic & inf. de rescin. vendit. l. si quā rem, & sup. eo. l. iurisgentiū, §. adeo. & dixi modo in distinctione pactorum.

f *Minueret.*] vt quia rogauit venditorē, ut de ptio sibi aliquid donādi remitteret: & tunc nihilominus tenet primus. Ʒ ut infra loc. l. si tibi habitationē, & inf. eo. l. emptor in princ. aliud est ergo secundā venditionem facere: v. g. vt quod pro decem dedi, do ꝙ quinque, & aliud diminuere tantum de pretio, vel de re.

g *Posterius.*] s. tertiū de petendo toto pretio, & tota re: vt initio conuenerat. Vel dic, ꝙ de eodem dicit, quo pretium fuit diminutum, & tunc secundum quosdam dic renouatur, idest quoddam nouum pactum adijcit, scilicet minoratio pretij: & quod dicit, potest, idest possibile est, si agatur: ut diximus supra eo. in distinctione illa pactorum.

h *Renouare.*] idest reformare, vel idest nouum pactum constituere primo sublato: quod dic, ut in distinctione pactorum.

i *Procedere potest.*] s. vt posterius pactum renouet primum, idest nouam formam ei praestet.

K *Pactam mulierem.*] s. incontinenti, s. quando dedit, vel quando diuertit: nam alias actio sibi ex pacto non datur: e vt supra eo l. iurisgentium, §. quinimmo.

l *Legibus dato.*] s. annua bima trima die s̄m tempora huius l. hodie d verò statim immobilia: sed mobilia post annum: vt C. de rei vxor. actio. §. cum autem.

m *Nec dicendum.*] respondet obiectioni tacitae: quae fit ꝑ l. vt inf. de pact. do. l. de die. & l. Attilicinus.

n *Non fit.*] fictione huius legis.

o *Redditur.*] Nota argum. cum quaeritur e an valeat priuilegium indultum ecclesiae, ne sibi possit obijci ab alia ecclesia, nisi praescrip. centum annorum: nec enim potest alia ecclesia dicere, quod ex hoc rescripto ius sui laedatur, cum hoc erat statutum antiquitus: vt C. de sacrosan. eccl. l. fi. & est adhoc infra de lib. & posth. l. filio quem, & infra quib. mod. pign. vel hypoth. sol. l. voluntate, § fin.

p *Illud nulla pactione.*] scilicet expressa.

q *Ne dolus.*] futurus. ADDITIO. Adde tex. iuncta glo. ista in assigna. Rog. quare dolus futurus non pōt remitti. Dic, quia inuitaretur quis ad delinquendū. in l. conuenire, inf. de pact. do. & adde s̄m Ias. vnum pulchrū dictū Bal. in c. 1. §. itē sacra, in vl. colū. per illū tex. de pace iur. firm. in vsib. feu. ꝙ si aliquis promittat se denunciaturū maleficiū, & iurat, non valet iurām, quia aperiret viā iniquitati ad delinquendū, allegat Inno. in c. ad nostrā, de iureiu. Addo. ꝙ iuramentū non debet esse vinculū iniquitatis, in c. inter cetera 22. q. 4. in c. quanto, extra de iureiur. in c. 1. extra de consuet. in 6. & in proposito de iuramento adde Ia. in l. qui iurato in 2. col. supra eo.

r *Praestetur.*] si fiat.

s *Agat.*] s. actione furti, f sed quid si de praeterito? Resp. valet g etiam quo ad dolum, licet simpliciter remittā: alias enim nihil videtur remissum, nec pro praeterito, nec pro futuro: cū solus dolus veniat in depositum: vt argu. inf. de leg. 3. l. si quando, sed aliter h in vltima voluntate: ut infra de liber. lega. l. Aurelio, §. Caius. in quo etiam distingue, i vt dixit Io. Insti. de legib. §. si quis debitori, sed quae est ratio differentiae? Resp. vt C. de pecu. eius, qui lib. l. 1. sed hic non inuenit aliquid, quod remittat: sed certe immo latam culpam.

t *Reipsa.*] alias in ipsa. aliàs ui ipsa.

u *Obseruanda.*] siue nuda, siue vestita, ut hic, & C. eod. l. pacta, quae. & infra, de verbor. obligat. l. generaliter, & l. si plagij.

x *Furti.*] & idem in sequenti.

y *Possumus.*] quia per hoc non publico, sed iuri nostro renunciamus: quod fieri potest, vt C. eod. l. pen.

z *Vnde vi.*] s. si vim feceris.

a *Quatenus.*] i. quia publica &c. Vel dic quatenus proprie poni: nam ante violentiam pactum factum non ualet, posteà sic, & in accusatione legis Iul. de ui. nam ante non ualet, postea sic, licet non ingerat poenam sanguinis, sed transigi non potest, ut C. de transact. l. transigere, & infra de iure fis. l. i[illegible]sci. & infra ad leg. Iul. de vi pub. l. qui coetu, §. qui uocantem. Accur.

b *Priuata.*] i. familiari, & sic est de eo, quod publicum tangit, ut de futuro.

c *Ante omnia.*] optimè adaptatur ad superiora: K quoniam si fuerit conuentio in re non familiari. i. in re quae contingit

a Idem Ang. & Ioan. Fab. in ver. fin. Instit. de iniur.

1 † *Flo. paciscendo, ut agere possit agere.*

2 † *i. praestandam.*

3 † *Flo. dicimus.*

b Sequunt hanc gl. Ba. Pau. & Ale. vsque ad fi.

4 † *Flo. suscitatur.*

5 † *Flo. prosit.*

6 † *Fl. imminueret.*

7 † *Fl. tius.*

c Isto iure Digestorū, secus de iure C. quo iure in est tacita stipulatio. tex. in l. vnica, C. de rei vxor. actio.

d Istā gl. approbant scri bend. in l. diuortio, in prin. in f. solu. matrim.

e Ista gl. reprehenditur per Ba. Ale. & Ia. quia lex nihil facit ad istam quaestionē.

8 † *Flor. in ipsa.*

9 † *Flo. timere.*

* *Priuata. Cuia. emendat publica, sed ita possumus. Fl. & vulgatam editionem interpretari, à re priuata i. si non spectet priuatorum utilitatem.*

* *Idest super alia re factū, quam priuata. Nam super publica re factum, nullius est momenti, ꝙ ostendunt illa verba, ite ne experiar, &c. & l. iurisgentium §. si paciscar supra eod.*

f Immo principium loquitur in dolo futuros & finis in praeterito, B. Pau. & Ia.

g Et bene s̄m ꝑpiā.

10 † *Fl. ante omniam. animaduertendum.*

h Immo eodem modo s̄m Ba.

i Sequitur Bar. Bal. & Pau.

K Transeūt cum gl. Bar. B. & Pau.

econtingit publicam vtilitatem, obesset in alia re: puta in familiari re alterius: sed si fiat in re familiari alicuius paciscentis, valet: quia non fit in his, quæ coniungunt publicam vtilitatem: de persona aũt supponit gratia vlterioris doctrinæ. Vel dic, q & ipsum optimè conuenit prædictis.

uertendum est, ne conuentio in alia re facta, a aut cum alia persona, in alia re, aliave persona 1 † noceat. b

Minor summa inest maiori. B.

¶ Si cum mihi * decem deberes, pepigero, ne a te viginti petam, in decem tibi prodesse c pacti conuenti, vel doli d exceptionem placet.

¶ Item si cũ viginti deberes, pepigerim ne decem petã, efficere 2 † per doli exceptionem mihi opponendam, ut tantum reliqua decem exigere debeam.

In obligatione alternatiua pactũ de altero nõ petẽdo, totam obligationem elidit: secus in obligatione generis, & est electio creditoris, h.d. cum §. seq. Bar.

¶ Sed si 3 † stipulatus decem, aut Stichum, e de 4 † decem pactus sim, f & petã Stichum aut decem, g exceptionem pacti conuenti in totum obstaturam; nã vt solutione, petitione, h 5 † & acceptilatione vnius rei tota obligatio soluetur: ita pacto quoq; conuento de una re non petenda interposito, totam obligationem submoueri. i ¶ Sed si id actum inter nos sit, ne decem mihi, sed Stichus pstetur, posse 6 † efficaciter de Sticho agi, nulla exceptione opponẽda. 7 † Idẽ est, † & si de Sticho non petendo conuenerit. l ¶ Sed si generaliter mihi hominem debeas, & paciscar ne Stichum petam, Stichũ quidẽ petẽti 8 † pacti exceptio mihi 9 † opponetur: m alium autem hominẽ si petam, rectè agam.

Qui promisit non petere totũ, remouetur a petitione cuiuslibet partis eius. h.d.

¶ Itẽ si pactus sim, 10 † ne hereditatem peterem, singulas res, n vt hæres petã. 11 † Ex eo qđ pactum erit, pacti conuenti exceptio aptanda erit: quẽadmodũ si conuenerit, ne fundũ peterem, & vsũfructũ o petã:

a *Re facta.*] s. quam in familiari: vt supra eo. l. iurisgentium, §. & generaliter. Vel lege simpliciter, vt distinguit ibi glo. optimè, &c.

b *Noceat.*] vel prosit, vt sup. eod. l. si tibi, §. si pactus, &c. nisi in casibus in quibus sñia inter alios lata, inter alios tenet: vt inf. de re iudica. l. sæpe. Item nisi in casibus illis, in quibus alteri per alteram actio acquiritur: ut not. Insti. de inut. stipul. §. et q. Item nisi principaliter intersit paciscentis: vt supra eod. l. fideiussoris, § cum alia conuentio. vel nisi vna persona reputetur: vt supra eod. l. si cum emptore. Item quod dicit a de re, fallit quando alia est accessoria illius, in qua pactum sit: vt inf. eod. l. §. sed si stipulatus, & supra si quis cau. l. 2. in princ.

c *In decem prodesse.*] in toto eñ pars continetur: ut inf. de excep. rei iudic. l. si quis cum totum. & inf. de verbo oblig. l. 1. §. si stipulanti, & arg. infra de arbitr. l. diem proferre, §. inde quæritur.

d *Doli exceptionem.*] hæc locum habet vbicunque, & pti ma[?] nisi iusta ignorantia, vel personæ reuerentia aliud inducatur; ut infra de excep. do. l. 2. §. item quæritur, & l. apud. §. aduersus.

e *Aut Stichum.*] sub alternatione.

f *Pactus sim.*] de non petendis.

g *Decem.*] alternatiue: ut promissum fuit.

h *Solutione, petitione.*] scilicet facta contra alium animo nouandi: ut infra de nouat. l. delegare. & infra de in rem ver. l. si patre, in princi. & infra de solut. l. solutionem. Vel dic petitione, cum res. s. æstimata fuerit, & præstita rei æstimatio. Vel pone ab una parte petitione, & solutione. Vel dic, quarto l. petitione, absolutione tamẽ secuta per sententiam: quo casu fit per exceptionem: ut C. de usur. rei iudic. l. si § si. item facit inf. de lib. leg. l. non solum, §. 1. in fi.

i *Obligationem submoueri.*] immo uidetur non tota: ut infra de accep. & per iusiurandum, §. si Stichum, quæ est, ℥: sed hic e actum fuit, ut tota tolleretur obligatio: ibi non, immo, ut remaneret aliter in obligatione. Vel aliter d & melius: ibi ideo in altero non tollitur obligatio, quia fuit facta acceptilatio in Sticho: & ipse decessit pendente conditione, sub qua promissio decem, uel Stichi ante fuerat facta: & sic patet, qđ nulla fuit acceptilatio in Sticho, de quo fuerat expressum: ut infra de nouat. l. quoties. nec ergo in tacito: vt argu. infra de seruit. rustic. præd. l. itẽ, §. quæ habet, quare alter remansit in obligatione: sed hic statim valuit pactum in decem: quia purè promisit decem aut Stichum. Item est contra, infra de rescinden. vendit. l. si emptio. Solu. ibi e conuenit, ne alterius tantum esset emptio: hic simpliciter fecit pactum de vno non petendo: quia videtur, & in alio remisisse.

k *Idem est.*] scilicet per contrarium.

l *Conuenerit.*] & de decem petendis conuenit subaudi.

m *Opponetur.*] immo, & sine pacto non fuit in obligatione: nec peti potuit: vt Inst. de act. §. præterea. f Item si quilibet hõ esset in obligatione: si Stichus fieret meus, licet desineret, non posset mihi solui: quod falsum est, vt inf. de solutio. l. qui de eo, §. q. Stichũ. dic ergo g opponetur exceptio intentionis, nõ iuris. sed econtra vr quemlibet hominem esse in obligatione tali casu: ut inf. de le. 2. l. Meuius, §. duorũ. Sed dic, h illud de stricto iure: hoc de æquitate, & sm hoc indistinctè petã aliũ. Vel verius dic, q hic stipulator habebat electionem ex pacto expresso: si aũt promissor haberet electionem, illum elegisse videretur, de quo est pactum factum. Sed an eadem distinctio in eligendo in alternatiua stipulatione sit facienda: vr quod sic. vt inf. de condict. indebi. l. cum is, §. si. sed Azo. dicit. i Dicit. n. q illo mortuo, vel pacto facto non tenetur in altero: licet stipulator habeat electionem: sed non sic, quando in genere tenetur. Item ad id, quod hic dicit, alium posse peti, est contra, infra de accep. & per iusiurandum, §. si is. Sol. ibi in totum renũciauit, k hic nõ: Vel aliud l dic in acceptilatione, ut ibi, quam in pacto: ut hic: cum acceptilatio sit imaginaria solutio: vt Institu. quibus mod. toll. obligat. §. item acceptilatio, & hæc vera est, argum. inf. de liber. leg. l. si quis reum, circa prin. Alij dicunt, quod ibi erat electio promissoris. Item opponitur: quia etiam eundem videtur posse eligere de quo pepigit: ut inf. de op. leg. l. homine legato, quæ est contra, sed illud in legatis. m Sed quare diuersum? Respond. sm R. quia ibi repudiauit vnum ex ipsis tunc temporis, qñ adhuc non erat translata electio ad legatarium: vnde non tenuit quo minus eundem eligat postea, cum electio ad eum transierit: quia non potest repudiatio valere, in his, quæ non præcisè debentur, vt infra de acq. hær. l. is, qui, & de leg. 2. l. si ita scriptum, §. 1. sed pactum sic: vt hic, & sup. eo. l. & hæredi, §. filiafa. Tu dices n plenius, q quod in l. prædicta de op. leg. dicitur, eundem posse eligi; verum est, ab hærede, non à repudiante; ut hic, nam semper est legatarij electio, etiam à principio, & hærede non existente in mora; vt Inst. de leg. §. generaliter, licet R. contra dixit; ut dictum est; & inf. famil. ercisc. hæred. l. s. §. si incerto.

n *Singulas res.*] aliud in exceptione rei iud. o ut infra de excep. rei iud. l. si quis cum reo, §. si ancillam, quæ est contra, & hoc ideo, quia hic consentio: ibi non; ut infra, de verborum obligationibus, l. inter stipulantem §. primo. Item quia qui rem petit, causam exprimit: ex qua causa si absoluitur reus, non nocet petenti, sed ex alia. Sed in pacto non ponitur causa; unde generaliter absolutus, s. u libe[ra]tus videtur Accursius:

o *Vsumfructum.*] sed qualiter ex eadem causa potest petere vsumfructum; nam si dominus fuerit, vt dicit, ergo vsumfructum habere non potuit ex causa qua dominus erat. Respondeo petit ex eadem causa non sibi dari, sed aduersario denegari: sic, scilicet, vt vtifrui non possit: nam actio negatoria domino tunc datur etiam non possidẽti; vt infra

1 † Alias, aliave persona.

* Ad uocabulum, §. vide Coras. in l. 1. nu. 1. de ver. obl.

2 † Fl. efficeretur per exceptionem.

a Ista gl. approbat per Ias. et est de mente B. et P.

3 † Flor. deest si.

4 † Flo. deest de.

h Oẽs solutiones sunt bonę sm Bar. quicqđ dicat Pau.

c Ista nõ placet B. Pau. et Ia.

d Ista est bona sm eosdem.

e Displicet B. Bal. et P. ideo dic, q ibi contractus fuit celebratus gratia utriusq; hic gratia vnius, sm Bart. et alios.

f Ibi erat electio debitoris, hic creditoris Bar. & Ias.

g Idem B. P. & Ias.

5 † Flo. & petitione.

6 † Flo. possumus efficaciter de Sticho agere.

h Displicet Bar. & Ias. quos vide hic.

7 † Alias, opponenda.

8 † Flo. petendo.

9 † Flo. deest mihi.

10 † Fl. deest sim.

11 † Alias non petam.

i Et bene B. B. Pa. & Ias. firmata tñ distinctione l. qui decem inf. de sol.

K Placet Bar. tñ diuinationẽ sapit, sm Ange.

l Idem B. Ang. P. & Ias. & sic ibi in repudiatione inualida: hic vero in pacto ualido, B. Bal. Ang. et Pau.

m Displicet Ang.

n Ista etiã displicet Ang.

o Idẽ B. B et Pau.

vt infra si vsusfru.pet.l.vltima, & l penultima, §.fi. & potest hic promptè in vsufructu dici, cum vsusfructus pars rei sit. Sed quid in alijs seruitutibus? Rñ. aliud: a vt arg. inf. de lega.secundo,l.cum filius,§.dominus,& l.is cuius.

a Imò idẽ sẽnt Bar. & Pau.

a *Inutilis fuit.*] hic est argu.pro M. qui dixit semper ex inutili acceptilatione tacitum induci pactum, nisi eos contra sensisse probetur: & facit pro eo infra de acceptila.l. an inutilis, in princ. prout est ibi litera Pisana. sed Bul. econtra dicebat per eandem l. prout est ibi communis antiqua litera: & quod hic dicit, expone bat, si in hoc quoque consensum habebat. Nos autem secundum Io. b dicimus idem, quod Bul. si est inutilis ratione conceptionis ineptæ: vt quia inter absentes, vel sub conditione, vel in diẽ: vt arg. ℸ. de const. pec. l. j. §. cum qui. si autem ratione rei, quæ interponitur, est inutilis, idẽ dicimus, quod M. vt infra, de rescind. ven lit.l.quod emptor. & infra de accept. l. acceptilatio,& l. si acceptolatum, & ita hic intelligitur. Accursius.

1 † *Flo. nanim.*

2 † *Flo. deest, hæreditarius.*

3 † *Aliàs, hæredi futuro.*

b Sequuntur Barto.& Pau.

b *Nominatim.*] Facias tres casus: aut nominatim proprio nomine expressè futuri hæredis stipulatur, vel paciscitur: & tunc non valet: vt hic: aut appellatiue, puta hæredi tuto, & tunc valet: vt inf. de stipul.seru.l.seruus hæredi, & l.si ex re. §. si aut neq; proprio,neque appellatiuo: & ita in rem: & tunc valet: vt in fine dicitur.

c Istã gl. in oibus approbant B. & Pau.& idẽ si exprimatnomẽ ppriũ et appellatiuũ simul B. B. Paul.& Ias.

4 † *Aliàs, veluti intra quinquennium.*

5 † *Flo. peteretur.*

aut ne nanim 1 † ædificium ve peterem,& dissolutis ijs singulas res petam: nisi specialiter aliud actum est.

In pactis liberatorijs, si non valet quod ago ut ago, valet vt valere potest. Bar.

¶Si acceptilatio inutilis fuit, a tacita pactione id actum videtur, ne peteretur.

¶Seruus hæreditatius 2 † hæredi post adituro 3 † nominatim b pacisci non potest: quia nondum dominus is sit, sed si in rem pactum conuentum factum sit, hæredi acquiri.

Pupillus paciscendo non potest suam conditionem deteriorem facere, sed meliorem. Bart.

Caius lib.4.ad edict. prouin.

LEX XXIX.

Contra iuris ciuilis c regulas pacta conuenta, rata non habentur: veluti si pupillus sine tutoris authoritate pactus sit, ne à debitore suo peteret: d aut ne intra certum tempus (veluti 4 † quinquennium) peteret. nam nec solui ei sine tutoris authoritate potest. e Ex diuerso autem si pupillus paciscatur, ne quod debet, à se petatur, 5 † ratum habetur pactum conuentum: quia meliorem conditionem suam facere ei etiam sine tutoris authoritate concessum est. f

¶Si curator furiosi aut prodigi pactus sit, ne à furioso, g aut prodigo peteretur, longè vtile est curatoris pactionem 6 † recipi: sed non contra. h

Pactum de non petendo factum ab eo, qui nõ potest petere, est nullum. Item, in generali & libera concessione non venit donatio. Itẽ in ipso contractu potest filius paciscendo præiudicare patri, & seruus domino. Bartol.

¶Si filius, aut seruus pactus sit, ne ipse peteret, inutile est i pactum. Si verò in rem pacti sunt, ne ea pecunia peteretur, ista pactio eorum rata habenda erit aduersus patrem dominumve, si liberam peculij administrationem habeant, & si 7 † ea res, de qua pacti sunt, peculiaris sit. quod & ipsum non est expeditum. k nam cum verum est, (quod & Iuliano placet) l etiam si maximè m quis administrationẽ peculij habeat concessam, donandi ius eum non habere: n

Contra.] CASVS. Pupillus fecit debitori suo pactum de non petendo sine tutoris authoritate: an valeat pactum, quæritur? Et respond. quòd non: nam pupillus non potest facere pactum de non petendo. Sed si creditor fecit pactum de non petendo ipsi pupillo, nunquid valeat? Et respon. quòd sic: & est ratio in litera.

¶ *Si curator.*] Hic dicitur, quod si curator furiosi, vel prodigi facit pactum, ne petatur ab ipso furioso, vel prodigo, quod valet tale pactum: sed si prodigus, vel furiosus paciscatur, ne ipse petat, tale pactum non valet.

¶ *Si filius.*] Hic dicitur, quòd si filius, vel seruus paciscatur, ne ipse filius, vel seruus petant a debitore peculiari, quòd tale pactum non valet. Sed pone, quòd ipse fecit pactum ne ipse filius petat, nec etiam pater: nunquid valet pactum? Et quidam distinxeruntan filius, vel seruus liberam peculij administrationem habeant, & hoc casu valet pactum: nec patri, vel domino præiudicatur. Sed hæc distinctio reprobatur: & aliter distinguitur: quia aut fit pactum, & in præiudicium patri: vt quia facit animo donandi: & hoc modo non valet pactum: aut non facit animo donandi: & tunc quia ipsi non præiudicatur, valet pactum. Viu.

c *Ciuilis.*] idem & si contra ius naturale, vel prætorium, vel quamlibet partem iuris. vt supra eo.l.iurisgentium, §. prætor ait, vel contra bonos mores: vt inf. solu matr. l. alia. & C.eod.l. pacta, quæ.

d Sequuntur Barto.& Pau.

d *Peteret.*] sed an ipso iure non obstat pactum? Quidam dicunt, quod sic: vt infra quar.rer.act.non da.l.j.§.j. Tu dic e per replicationis remedium: vt quia pupillus: vt infra de iureiur.l.iusiurandum,§.j.

e Ista est bona, sm Bar. & Ia.

e *Potest.*] vt liberetur soluens, nisi habeat pecuniam saluam: & tunc per exceptionem doli tantum defenditur debitor: vt infra de sol.l.in pupillo. Cum authoritate autem tutoris solutione facta liberatur soluens: sed restituitur pupillus, si pecuniam amisisset: sed cum iudice facta tutissima est: vt Iusti. qui alie. li.§. §.nunc admonendi.

f *Concessum est.*] hæc est regula iuris ciuilis: vt Inst.de author. tut. in prin.& idem est per omnia in adulto curatore habente: vt C.de in integ.rest. min. l.si curatorem.

6 † *Flor. dementes.*

g *Furioso.*] passiuè i. ne creditor petat à furioso.

h *Sed non contra.*] i. nõ põt debitoribus istorum facere pactum cũ donandi: vt hic, & C. eod.l.pactum. sed trãsigendi f sic, sm quosdam, cũ gñalẽ habeat administrationem: vt C. de transac. l præses, vel dic, vt diximus su. eo.l.tutoris quoque.

f Idem Ias. & est de mẽ te aliorum.

i *Inutile est.*] idest inefficax manentibus in suo statu manentibus: quia & sine pacto agere non potest, nisi in casib. quibusdã exceptis in persona serui: vt inf. de iudi.l.vix.& in persona filij: vt inf.de iudi.l.lis,& l.si filius,& l si longius,§.si filius, & inf. de act.& obli. l. filiusfamilias, & l. in factum, in quibus casibus potest agi, quod valet pactum: vt inf.eo.l in persona. i. respon. sed & statu filiæ, vel filij mutato, possunt valere quædam pacta: vt diximus supra eod.l.& hæredi.§ filiusfamilia, sed seruus manumissus ex ante gesto nõ agit: vt inf.de reg.iur.l.quod quis. & ideo pactum serui non confirmatur ex post facto: sed si pacti sunt, ne alius petat al. ex specie habemus sup.eo.l.si ti bi,§ fi.& l.seq. sed & hodie locum habebit hic §. in actione prof. ectitij peculij, & aduentitij quo ad vsumfructum tantum: vt C. de bon.quæ lib.l.fi.§.fin. autem.

7 † *Flo. deest, si.*

K *Expeditum.*] i. est non semper est verum.

l *Placet.*] & alijs: vt infra, ad Maced.l.filiusfamilias, in princip.

m *Maximè.*] tunc magis videretur dubium: sic C. quod met.cau.l.j.

n *Non habere.*] nisi in casibus: g vt si iusta ratione motus donet: vt puta magistro: vel ho nest ei expressè permissum, vel sit filius senatoris, vel de castrensi peculio, vel quasi do net: vt de admi.tutor. l.cum plures, §.in prouis, & infra de tut.& rat distrah. l.j.§.j.& infra de donat.l. filiusfamilias. Item no. ex hoc, quod hic habes, quod in generali promissione non continetur donatio, vel dilapidatio: h vt supra de offi procur. Cæsa.l.j.§. a.& inf.de sol.l.si is,§.fi.& inf.quod vi aut clam,l.prohibere,§ plenè, & infra de polli. l.si quis rem § voto, & inf. quæ res pig. obl. poss.l j. § j.& inf.mand.l.antepen.§ fi.& l.cum seruus, in fi j.respon.

g Istæ limitationes nõ sunt propriè limitationes, secundũ Ia.

h Idem Ias. & est de mẽ te aliorum.

sequitur, vt si donandi causa de non petenda pecunia pactus sit, non debeat ratum haberi pactum conuentum. Quòd si pro eo,[a] vt ita pacisceretur aliqd, in quo non minus, vel etiam amplius[b] esset, cōsecutus 1 † fuerit: rata habenda est pactio.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX XXX.

SIn 2 † autem dominicā[c] pecuniam crediderit, quod credendi tempore pactus est, valere Celsus[d] ait.

No. gl. huius l. ex qua habes, ꝙ pater potest facere remissionem de iniuria facta filio, quod est vtile pro statutis. ideo vide gl. & no. eam. Bar.

Gaius lib. 1. ad edict. prouin.

LEX XXXI.

IN persona[e] tamen filijfamil. 3 † videndum est, ne[f] aliquando, & si pactus sit ne ageret, valeat pactio: quia aliquando filiusfam habet actionem, veluti iniuriarum: sed cum per 4 † iniuriam filio factam habeat, & pater actionem: quia[g] pactio filij nocitura non sit patri agere volenti,[h] dubitare non oportet.

Per stipulationem nouandi animo interpositam prima tollitur, vel eliditur, si sequens committitur, vel committi posse speratur: aliàs secus. Bart.

¶ Qui pecuniam à seruo stipulatus[i] est, quam sibi Titius debebat; si à Titio petat, an exceptione pacti cōuenti submoueri possit, & debeat; quia pactus videtur, 5 † ne à Titio petat: quaesitum. Iulianus ita submouendum putat,[k] si stipulatori in dominum ipsius 6 † serui de peculio actio danda est, idest 7 † si iustam causam intercedendi seruus habuit: quia fortè tantundē 8 † pecuniae Titio debuit: quòd si quasi fideiussor[l] interuenit ex causa, qua 9 † in peculium actio non daretur, non esse inhibendum creditorem, quo minus à Titio petat.[m]

¶ Aequè nullo[n] modo prohiberi eum debere, si eum seruum liberū esse credidisset.[o]

¶ Si sub conditione stipulatus fuerim à te, quod mihi Titius purè debebat: an deficiente conditione, si à Titio petam, exceptione pacti conuenti, & possim, & debeam submoueri? & magis est, exceptionem non esse opponendam.[p]

Contra tenorem legis priuatam vtilitatem continentis pacisci licet. Bar.

Vlpianus libro 1. ad edictum aedilium curulium.

LEX XXXII.

PAcisci contra[q] edictum aedilium curuliū 10 † om-

a *Pro eo.*] idest ideo.

b *Amplius.*] idem si minus, vel et nihil: si tamē bona fide non animo donandi faceret, fortè quia non habet probationes: & sic non confidit de iure suo: hoc autem exemplum ponit ad maiorem euidentiam fraudis non praesumendae.

SIn autem.] Dictum est sup. l. prox. §. si filius quando seruus vel filius de pecunia paciscuntur: hic autem dicitur quando seruus paciscitur de pecunia dominica. & CASVS, qui hic ponitur, est talis. Seruus meus mutuis pecunijs praepositus meam mutuam pecuniam mutuabat: & aliquod pactum in mutui contractu apposuit, puta super vsuris: nunquid valet tale pactum? & respond. quòd valet: nam seruus potest ab initio pacisci in domini praeiudicium: quamuis ex interuallo non possit. Viuian.

c *Sin autem dominicā.*] nam supra de peculiari dixit.

d *Valere Celsus.*] siue de die reddendi, siue de vsuris fecerit pactum, non autem pactum de non petendo facere potest: vt sup. l. prox. §. si filius, & intellige hanc legem, quando seruus mutuis pecunijs tantum praepositus est, vnde si post contractū factum ex interuallo aliquid paciscat, ꝙ noceat domino, non valet: vt j. de except. do. l. apud, §. in hac: nam in acquirendis, non in acquisitis praeiudicat seruus dño: vt C. de acquir. poss. l. fi. a sed ei prodesse potest, etiam ex interuallo: si aliter dixerit, hęc lex stare non potest: siue dicas eam loqui, cùm habet liberam administrationē in omnibus: quia tunc quandocumque valeret: siue nullo modo: & tunc nullo tempore nocet: vt C. quod cum eo, l. si liberam, & C. eodem, l. seruus. Cautè ergo, ꝙ habebat potestatem tantum mutuandi.

IN persona.] CASVS. Id quod mihi Titius debebat, à seruo stipulatus fuit animo nouandi: modò nihilominus peto à Titio: an possit Titius me creditorem remouere à petitione, quaeritur. Distinguitur, & rñ. ꝙ si seruus tuus voluit obligare, vt tu dominus tenearis: & hoc fecit iustè, quia in tantum debitor erat ex causa peculij: tu dominus serui teneberis, & Titius primus liberabitur: si verò seruus tuus fideiussit, non liberabitur Titius primus creditor.

¶ *Si sub conditione.*] Titius debebat mihi x. purè: & illa x. stipulatus fui à te animo nouandi, & sub conditione. Distinguit hic, an existat cōditio, vel nō: nā si cōditio nō existit, a primo debitore. i. à Titio: si verò existat, à te petā. Vi.

e *In persona.*] haec l. continuatur cum §. si filius.

f *Ne.*] pro aute.

g *Quia.*] pro ꝙ. Et no. b quòd non tangit ad illam quaestionem, an filio sit nocitura. Tu dic, c ꝙ sic in praeiudicium sui. i. ipsius filij: vt sup. eod. l. & haeredi, §. filia. Sed id verum est, ꝙ filius inuito patre non pōt actionē iniuriarum sibi cōpetentem remittere in praeiudicium patris: sed pater pōt inuito filio, nisi patris persona sit vilis, & abiecta: vt inf. de iniur. l. sed & si, §. filio, secus in querela inofficiosi testamenti, q̄ pater filio inuito non intentat: vt inf. de inof. testa. l. Papinianus, in prin. l. Item no. actionem iniuriarū dari filiofamilias, sicut & aliae quędam: vt inf. de iud. l. si longius, § j. & inf. de actio. & oblig. l. filiusfamilias, & l. in factum.

h *Volenti.*] nomine suo, vel filij.

i *Stipulatus.*] animo nouandi.

k *Putat.*] imò vr̄, ꝙ iure isto habeat electionem creditor: vt C. de fideiuss. l. non rectè. hodie non, sed reū tm̄ prius eligat: vt in Auth. de fideiuss. §. j. coll. j. non ergo dēt liberari prior debitor. sed dic, ꝙ intercedendi modi quinque sunt: mandando, constituendo, fideiubendo, alienando, obligationē ab initio suscipiendo, & alienam iam natā animo nouādi, in se trāsferendo: vt pōt notari. C. ad Velle. l. 1. & hoc vltimo mō hic accipitur. Sed ſm hoc, quare dicit exceptionē à debitore repelli, cum ꝑ nouationem ipso iure fiat nouatio: siue hoc agat tacitè, vel expresse hodie: vt Inst. quib. mod. toll. obl. §. praeterea. & §. sed cum ita? Rñ. impropriè[d] dicit excep. facti siue intentionis, nō iuris. Vel dic,[e] ꝙ hic fuit actū in contrarium, vt non liberaretur prior debitor ipso iure: vt arg. ī. eo. l. nisi. Vel potest poni,[f] ita ꝙ sit nouatio, & non ipso iure, cum in pecunia mihi debeas decē, stipulor à te viginti, cum ex alia causa, alia x. mihi debere incipias: & conuenio de reddendo chirographo prioris debiti, hoc casu per exceptionem liberaris: vt inf. de praetor. stip. l. pen.

l *Quasi fideiussor.*] haec dictio, quasi, vitium importat: nam impropriè fideiussor dicitur, quia animo nouandi ita pro alio suscipit obligationem, sicut hic fecit.

m *A Titio petat.*] sed cū naturaliter teneatur seruus, saltem vr̄ fieri nouatio, vt prior in nihilo teneat: sed dic, ꝙ hic nō naturaliter seruus obligatur intercedendo ꝓ alio in causa: vt inf. de fideiuss. l. seruus inscio, & l. seq. secus in pupillo ꝗ naturaliter saltē tenetur: vt Inst. quib. mo. tol. obl. §. praeterea.

n *Aequè nullo.*] fortè detur, vel non detur actio de peculio in dominum, & facit inf. sol. mat. l. cum dotem, § fin.

o *Credidisset.*] & non habuit causam intercedēdi: vt ī. prox.

p *Opponendā.*] nouatio enī non fit ea stipulatione, q̄ nō cōmittit nisi aduemente ꝯdōne: vt inf. de nou. l. quoties, & l. non. & inf. si cer. pe. l. pecunia, & j. de ꝯd. ind. l. Iulian᷒, in fi.

PAcisci.] CASVS. Vendidi tibi equum, & pactus sui tecum ne de vitijs istius equi tenerer, an valeat pactū, quaeritur? Et respon. quod pactum bene valet.

q *Pacisci contra.*] i. vt non agatur de animali, licet morbosum

1 † *Alias, cōsecutus, & deest, fuerit.*

2 † *Flor. Si autem.*

3 † *Vide Duar. lib. 2. disp. c. 11.*

4 † *Fl. propter.*

a Idē scribētes ibidem.

b Istā gl. in omnibus sequitur Bart. Pa. & Ias.

c Cōmēdabis mēti. & valde istam gl. ꝙ licet filius nō possit remittere actionem iniuriae acquisitā patri ex ꝑsona filij: tñ pater pōt et inuito filio qd̄ ē fingēdum cordi: & habui istā gl. ī practica nō est diu: & lucrat' sū vnā bonā potiā pecuniae, & est vtile ꝓ statutis, ſm B. q̄ remittūt penā hñtib' cōcordiā de offensa: nā si offendit filius. sufficit cōcordia patris.

5 † *Fl. videntur.*

6 † *Fl. istius.*

7 † *Alias, idem est.*

8 † *Fl. tantūdem pecuniā.*

9 † *Fl. ex qua causa.*

d Idē Bar. B. P. licèt Ias. dicat, ꝙ destruit tex.

e Not. ſm Bar. Paul. & Ias. sed diuinat ad text. Pa. & Ias.

10 † *Fl. deest, curulium.*

f Ista est falsa, ſm ūdum B P. Aug. & Ias.

bosum sit,& dic cõtra.i.præter.nec enim e.dictum prohibet paciscitic.C.de reb.credit.l.nec filius,vel propriè dic contra edictum,i.edicti beneficium: nam cum possit secũdum ius redhiber seruũ vitiosum,vel aliud animal,huic suo iuri potest renunciare:vt inf.de ædi.edic.l.quæritur,§. si venditor, & hoc si verq; ignorauit vitium,vel morbum, vitium animi, morbum corporis. Si autem venditor tantum sciuit:nõ nocet pactũ emptori,nisi emptor sciuerit, vel ignorauerit iustè: vt inf. de act. empt.l.1.in fi.& l. q ro. & infra. de ædil. edic.l.quæritur,in fi. Concedo a ergo, ꝙ ꝯ id,quod lex iubet,vel quòd prohibet:pactũ interponi & pacisci non licet: vt C. eo.l. pacta quæ contra sed contra beneficium legis põt:vt dicam inf. eo.ius publicum. Itẽ no. hic arg. ꝙ quilibet põt iuri suo renũciari:vt inf.de min.l. si iudex. & C. eo. l. pe.& inf.eo. l.pactũ.

1† Flo.dictũ.

a Idem B. Pau.& Ia.

2 † Conc.66. di.§. his omnibus.

a *Conuenisset.*] vt venditor non teneatur de morbo.

b *Postea.*] cum hoc pactum fiat ad excipiendum tantum, valet,etiam ex interuallo:vt sup eo.l.iurisgẽtium,§.sed cũ. & inf. de contrah.emp.l.pacta.sed fortè fallit:vt C.quando lic.ab empt.disc.l.1. & C. de arbit.l.antep.n.

* Repetitur in l.auus, infra de dot.quæ ex hac l.emẽdãda est.Côc.

nimodo licet:siue in ipso negotio venditionis gerendo conuenisset,a siue postea.[b]

Cessante ratione legis, cessat ipsa lex.hoc dicit.

Paulus lib.5.ad Plautium.

LEX XXXIII.

QVod edictum 1 † est: [c] si cũ reo pactum sit,vt non petatur,fideiussori quoque competere exceptionẽ propter rei personam placuit: ne mandati iudicio [d] conueniatur.Igitur si mandati actio nulla sit, fortè si donãdi [e] animo [f] fideiusserit:[g] dicendum est non prodesse 2 † exceptionem fideiussori.

Per pactum liberatoriũ potest quis vni ex hæredibus prouidere.Bar.

Celsus libro 1.Digestorum.

LEX XXXIIII.

AVus*neptis nomine, quã ex filio habebat, dotem promisit:[h] &[i] pactus est,ne à se, neve à filio suo dos peteret,[i] Si à cohærede filij dos peteretur, ipse quidem exceptione cõuentionis tuendus non erit:[k] filius vero exceptione conuentionis rectè vtetur;quippe hæredi consuli concessum est. Nec quicq̃ obstat,vni tantum ex hæredib. prouideri,3† si hæres factus sit: cæteris autem non consuli.

3† Fl.prouidere.

Iura generis non possunt dirimi.Bar.

Modestinus lib.5.regundo.

LEX XXXV.

IVs [l] autem 4 † agnationis non posse pacto repudiari, non magis quàm vt quis dicat, nolle suum liberum [m] esse,5 † Iuliani sententia est.

4 † Fl. deest, autem.

5† Flo.deest, liberum.

Ad species de nouo repertas, dolo contrahentium in diuisione nõ comprehensas, generalis quietatio non porrigitur in effectu.Bar.

QVod dictum]CASVS. Dictum est sup.eo.l.& hæredi.§.fin.quod pactum rei fideiussori prodest, & hoc idem dicit,quod pactum rei prodest fideiussori : & reddit hæc lex rationem, quare prodest fideiussori pactum rei: qa fideiussor posset conuenire reum actione mandati, si tamẽ aliquis fideiussit animo donandi,hoc casu pactum rei non proderit fideiussori.

c *Quod edictum est.*]scilicet supra eod.l.hæredi.§.fi.

d *Iudicio.*[vel alio: b vt neg.gest. quandoque agitur : vt quando sine mandato fideiussit : vt infra mand. l. si ex mandato,§ primo.gratia ergo exempli posuit de hac.similis ratio est, C.de vsu.rei iud.l.fina.§. fina. & inf. ad Mac.d.l.sed & si.§. non solum,& inf.de minor.l.patri.in principio.& infra de fideius.l.Marcellus, & infra de lib.lega. l.si quis reum 1.& 2 respon. sed licet pactum rei fideiussori prosit propter sop um, vt hic : tamen non potest vti fideiussor beneficio personali quo potest vti reus : vt quia sit minor, vel talis,qui in quantum facere potest tenetur: vt C.de fideius.min.l.1. quæ est contra, & infra de re iudic.l.fideiussor. quæ est contra : quia pacti beneficium est reale,non personale:vt infra de excep.l.exceptiones, 2.resp.& §.fi.

b Idem B. B.& Pau.

e *Donandi.*]& Idem in alijs casibus quos dicimus supe. l. & hæredi.in fi.

f *Donandi animo.*]scilicet reo.

g *Fideiusserit.*] hoc ita,nisi specialiter sit actum,vt etiam huic fideiussori pactum prosit:quo casu e doli exceptio datur:nam cum fideiussoris pactum prosit reo, si hoc egit fideiussor: vt sup.eo.l.idem,§.fi.& l.videlicet.licet cõstet fideiussoris non interesse:igitur & hic,licet non intersit,proderit tamen fideiussori,si hoc actum fuit specialiter, secundum Ioan.

e Contrariũ tenet Ia.sed Ba. & Alex. tenent cum glo.

AVus.]CASVS. Nomine neptis meę tibi decem pro dote promisi: quia tu eam volebas accipere in vxorem:& feci tecum pactum ne à me, nec à filio meo me mortuo peteres,decessi, & filium meum cum quibusdam alijs hæredem institui,quibus prosit illud pactum, quæritur? Et resp. ꝙ filio prodest,non autem alijs cohęredib. & est ratio:quia voluit hæredi filio prouidere tantum. Viuia.

h *Promisit.*]marito futuro.

ADDITIO. Pondera tex.hic,dum dicit promisit:quasi velit innuere,quòd aliàs non tenebatur nisi promisisset. dic tamen secundum Iacob.hic, quòd etiam sine pacto tenetur dotare neptem:text. est in l. dedit dotem, & ibi Batro.in 2.notab. ff. de collat. dot. & text.in l.& ideo,§.fi. cum l. seq. ff. de in rem verso.

i *Peteretur.*] ne maritus neptis petat dotem.

K *Non erit.*]sed an tota dos poterit peti ab eo,an verò pro hæreditaria parte? Respond. tota: d vt argument.inf.de leg.1. l.ab omnibus,in principio. e argum. contra.inf. de lega.1.l. si fundum sub conditione,§.si libertus Si ergo quod dicit, quòd vni ꝓuidetur alij nõ vt in fin.huius legis, est cõtra.inf.de verb. oblig.l.eum qui.§.te & Titium. Sol. f ibi ad obligandum vnũ, quod fieri nõ potest: hic ad liberandum : quod fieri potest : vt infra.de actio.& obli.l.Arrianus, g Vel.ibi credebebat h illum solum futurum hæredem,hic sciebat & alios esse futuros:vt argument.inf.eo.l.tale,§ fin.prima verior est:vt ex l.contraria patet.in fi.§.vbi aperte innuit pactum valere ad liberandum.Item ad idem est contra, infra de verb. obli.l. continuus,§.fin vbi dicitur,quod non possum vni ex hæredibus stipulari,quod est in dando : sed quod in faciendo sic. Solu. i ibi in dando hic aũt in retinendo, vel verius, ibi acquiritur omnibus stipulatio: sed exceptione remouetur, quam stipulator petere noluit : vt ar.infra de his quibus vt indig.l.cum quidam,& C famil. ercis.l. filia.& sic hic acquiritur exceptio vtrique : sed vni tantum prodest.Item ei, quod dicit filio directam exceptionem pacti acquiri, est contra.sup. eodem l. & hæredi §.nos autem, sed distingue,vt diximus sup.eo l.si tibi.§.si pactus. K Item ei, qđ dicit,patrem filio acquirere,est contra.inf. de verb. obl. l. quod dicitur.vbi dicit,quod ea,quæ sunt in faciendo, pater filio non quærit. Sed dic, l quod hæc exceptio magis videtur datio,quàm factum.& facit ad hanc l.infra de pact.dot.l.auus.

d Nihil est nisi pro parte sua secundũ oẽs Doc. dẽpto Bar. qui non tangit.

e Illa l. loquitur, quã obligatio fuit inchoata in persona hæredis: hic in persona defuncti Ias.& est de mente aliorum.

f Placet B. B. Pau. & Ias.

g Ista ratio displicet oibus & verã vide hic, per Doct.

h Vera in se, sed diuinat secundũ Ias.

i Idem B. P & Iac.

K Hic fuit stipulatus filio, vt hæredi. B.B. hic & omnes in ea.l. contraria.

IVs autem]CASVS. Hac l.dicitur,ꝙ si habeo te agnatũ, non poterimus pacisci ad inuicem, vt tu meus agnatus non sis:nec pacisci possumus, vt non habeamus agnatos:nam si dico filio meo, nolo quod sis filius meus, non possumus ita pacisci,nec remittere.Viuia.

l *Ius.*]i.ius quod habet quis,idem quod est agnatus : vt in hæreditatibus & tutelis,& in alijs: & idem dico,si est cognatus,vt inf.de reg.iur.l.iura sanguinis.& idem in iure affinitatis,vel quolibet alio simili, quod renunciari non potest:vt arg. C.eo.l. fi. sed per sententiam tollitur ius tale, cum tali casu faciat sententia ius:vt inf de lib.agn.l. si verò.Sed nunquid per iusiurandum ? Resp. sic secundum Io. vt inf.de iureiur.l.3 §.sed & si de conditione.Vel dic, ius agnationis,i.necessitudo:vt sup.de iusti.& iu.l fi.

l Ista sol.approbatur P B. displicet B.Pau.& Ia.

m *Liberum.*]i.filium.

TRes.]CASVS.Titius,& Seia,& Mænius erant fratres: & mater eorum Arimini decessit:& tunc temporis Mænius, & Seia absentes erant : Titius erat præsens : vnde iste

de iste Titius aliquid de ista hæreditate subtraxit: tandem isti absentes. s. Mæuius & Seia reuersi diuiserunt hæreditatem cum Titio: & de hac diuisione factum est instrm, quo continetur qualiter sit facta diuisio, & quod amodo non agerent: & postea Seia & Mæuius inuenerunt se deceptos de eo, quod Titius surripuit, modo & Seia, & Mæuius volunt agere contra Titiũ: nunquid possint? Et respō. quod bene possũt Seia, & Mæuius pro suis portionibus: & si Titius opponat exceptionē transactionis, quasi sit gñaliter transactum, Seia & Mæuius de dolo replicabunt Viui.

¶ Idem lib. 2. Responsorum.

LEX XXXVI.

Tres fratres,[a] Titius,[b] & Mæuius, & Seia communem hæreditatem[c] inter se diuiserunt, instrumentis interpositis, quibus diuisisse maternam hæreditatem dixerunt: nihilque sibi commune remansisse cauerunt.[d] Sed postea duo de 1 † fratribus, 2 † scilicet Mæuius, & Seia, * qui absentes[e] erant tempore mortis matris suæ, cognouerunt pecuniam auream a fratre suo esse subtractam, cuius nulla mentio in instrumento diuisionis continebatur. Quæro, an post pactum diuisionis, de subtracta pecunia, fratribus aduersus fratrem competat actio? Modestinus respondit, si agentibus ob portionem eius, quod surreptum à Titio dicitur, generalis pacti conuenti exceptio ijs, qui fraudem à Titio commissam ignorantes transegerunt, obijciatur, de dolo vtiliter replicari posse.[f]

Pactum de soluendo alteri inducit exceptionem solutione secuta: vel si per eũ nõ stat, cuius gratia pactũ fuit appositum. Bart.

a *Tres fratres.*] Nota quod appellatione fratris, & soror continetur: ut inf. de le. 2. l. Lucius. §. quæsitũ.
b *Titius.*] præsens: sed alij duo absentes.
c *Hæreditatem.*] scilicet, matris.
d *Cauerunt.*] i. promiserunt ne eõum tetam nomine de cetero agerent: vt patet ex vi huius verbi, cauerunt. si autẽ simpliciter fuissent confessi, nulla exceptio daretur ex tali erronea confessione, & sic non habetet locum hæc lex.
e *Absentes.*] maximè: b nam idem si præsentes cum tñ. legis sit generalis.
f *Posse.*] quia non videtur pacto perimi, de quo non est cogitatum: c vt inf. de cond. inde. l. si §. pen. Instit. tit. 1. l. qui cũ. §. fi. & inf. e. l. emptor. §. Lucius. Sed contra. C. de transa. l. sub prætextu. vbi dicitur, quod prætextu speciei repertæ non rescinditur transactio. Sol. secundum quosdam, hic fuerunt dolo inducti duo à tertio, ibi non vt arg. C. eo. ti. l. sub prætextu instrumenti. § sane quod est falsum. immo ab vtraque parte erat voluntas diuidendi, licet quædam subtraxerit vnus. Tu dic, d quod aut est petitio specialis, & transactio: & tunc alteri rei, vel personæ non præiudicat: vt sup. eo. l. si vnus. § ante omnia. si autem econtra vtrumque generale, vt hic, omnibus præiudicat: vt in l. contraria nisi in duobus casibus, quando aliquid est subtractum: vt hic, & quando dubium pendet ex testamento, ut infra ti. e. l. non est. si vero specialis est petitio, & generalis transactio quo ad verba, transactio restringitur ad speciem petitam, vt C. de transa. l. si certa. si autem petitio generalis, & transactio specialis, in alijs restat actio: vt C. de ind. l. licet & C. de transact. l. age. Item adduc contra. infra de verbo. obli. l. qui Romæ. § fin. vbi dicit, quod si fratres cauerunt sub pœna se nihil facturos contra diuisionem quam de hæreditate paterna fecerunt, sub illo generali pacto etiam fideicomm. à fratre fratri in tempus mortis relictum contineretur, vt peti non possit. sed dic illud ideo, quia tractabant de hoc fideicom. futuro: hic autem non de hac pecunia subtracta. Vel dic, e quod licet ita pronunciauerit ibi quidam, tamen malè pronunciauit: & si petatur fideicom. & obijciatur exceptio pacti generalis, replicatio detur: vt hic, & sic in d. l. obijcietur exceptio petitioni pœnæ.

1† *aliud, ex.*
2 † *Si. ideft, Mæuius, & c.*
* *Not. ex.*
* *Not. ex isto tex. melius, quàm alibi in text. locis, quod appellatione fratris venit soror facit l. Lucius. §. Mæuia. vbi ol. & B. & l. si vbi gl. ff. ad Trebel.*
a Idem Ias. & est de mẽte aliorum.
b Idem B. B. P. & Ia.
c Idem Ias. & est de mẽte aliorum.
d Sequuntur B. B. P. & Ias.
e Sequuntur præallo. scribent.

SI cum.] CASVS. Tu meum fundum possidebas: & feci tibi pactum de non petendo, si dares Titio, cum fundum illum vendidissem. Dr hic, quod possum pœnitere pacti & fundum petere, nisi in duobus casibus: si tradidisti, vel si tua interest fundum Titio dare, puta quia fundum ei sub pœna promiseras: & per te non stat quo minus des.

¶ Proculus lib. 5. Epistolarum.

LEX XXXVII.

SI cum fundum * meum possideres,[g] conuenisset mihi[h] tecum, vt eius possessionem Titio traderes, vendicantem 3 † eum fundum à te,[i] non aliter me conuentionis exceptione excludi debere quàm si aut iam ante 4 † tradidisses, aut si tua causa id inter nos conuenisset, & per te non staret, quo minus iam 5 † traderes.

Administratores Reip. non possunt quem liberare pacto gratuito. Bar.

¶ Papirius Iustus lib. secundo Constitutionum.*

LEX XXXVIII.

IMperatores Verus, & Antoninus rescripserunt, debitori reipublicæ à curatore remitti 6 † pecunias[k] non posse: & cum Philippensibus remissæ essent, reuocandas esse. 7 †

Papin lib. 2 Quæstionum.

LEX XXXIX.

IVS publicũ,[m] priuatorum * pactis mutari non potest.

Ambigua conuentio interpretatur contra eum, pro quo profertur. Bar.

g *Possideres.*] secus si tibi tradidissem cũ possiderem, hoc pacto, vt alij traderes: quia tunc haberet locum pœnitentia, cũ esset contractus innominatus: vt inf. de cõdict. cau. da. l. dedi. §. 1. & l. si pecuniam, in princ.
h *Mihi.*] vendicanti fundum: vt infra sequitur.
i *A te.*] hic puncta. nam adhuc g licet fecerim pactum, possum vendicare à te, nisi in duobus casib. Primus, quia iam tradidisti. Sed si tradidit, qualiter hēt locum exceptio, cũ ipso iure non teneatur: nec n. possidet, vel dolo, vel culpa desijt possidere? Rñ exceptionē hēt non actio nis, sed intentionis. vel dic, quod de alio quodam debito feci pactum, si illi possessionem traderes. Secũdus est, quãdo tua causa hoc conuenit, & paratus es dare, licet non tradideris: & sic proximus es soluenti: vt in Auth. vt exactio instan. do. §. fi. colla 7. Potest esse tua causa: vt quia alij eundem fundum sub pœna dare promiseras: cui reddere promisti, vt in pœnam non caderes. Item fortè litigare volebas: vnde tuo actori cedere volebas, vt ego contra eum litigatem: nisi ergo, vel tradideris, vel paratus fueris tradere, & tua causa sit actum, beneficio pacti renunciasse videris.

IMperatores.] CASVS. Dicitur hac l. quod curator Reip. non potest remittere debitum debitori Reipu. & si remittat, non valet remissio: & si remittat curator, reuocatur. Bnis.

K *Pecunias.*] alias pecunias, aliàs vsuras: & hoc in pacto: secus in transactione secundum Irn. sed tu dic h idem in vtroque: vt diximus sup. eo. l. tutores. sed videtur valere remissio: vt C. de vsur. l. aduersus. quæ est contra. vbi si nõ petijt publicus administrator vsuras, videtur eas remisisse, & valet. sed tu dic, valet tacitè. vt ibi, non expresse: vt hic, arg. infra de procu. l. filius. § veterani. Item ecclesia, vel ecclesiastici tacitè possunt remittere, non expresse: vt in Authen. vt cum de appell. cogno. § si vero liberi, cõllat. 8. & in Auth. de sanc. epis. § si vero, intra annum, colla. 9. Alij dicunt, quod hic erat liquidum tibi non: vt argum. C. de transact. l. prætes.

l *Reuocandas.*] quia publica est vtilitas: alias remissio non reuocaretur. vt, infra de decu. ab ord. facien. l. penult. & antepenul.

m IVs publicum.] potest poni casus: vt si faciam pactum ne exequar denunciationē operis in publico factam: vt supra

* *Ad intell. huius leg. vide de Fdr. Gam. Laurisgentiũ, in prin. num. 106 sup. eod.*
f *Ista gloss. melius fuisset posita in fi. huius l. secũdum Ias.*
3 † *Me cum fundum &c.*
4 † *Hi. deest, aut.*
5 † *Eis. deest, iam.*
g Idem Ias. & est de mẽte aliorum.
* *In gloss. de consl. & vide epi. Pauy ad Tratatum.*
6 † *Fi permit ti. & vide l. 4. inf. de decre. ab ord. fa.*
7 † *Hic. deest esse & Bal. dicit istum tex. esse no. valde ad hoc, quod administrator Reip. licet ex negligẽtia sua possit nocere reip. in l. aduersus. C. de vsu. & in c. l. extra de in int. rest. in 6. tamen nõ potest per pactũ remittere aliquid debitori reip. Bal.*
* *Adde, quod nec pacto publicarum per sonarum, in l. 2. §. ius Reip. de admi. re. ad ciui pert. & l. 1. C. de conu fisc. deb. li. 10. ista fuit extensa. D. Ladnc.*
h Idem Ias. & est de mẽte aliorum.

vt sup.eod.l.iuris gentium,§.si paciscar. Item potest poni. vt infra eod.l.inter debitorem: Item inf.ad leg.Falc.q̄d de bonis,§.j. Item si conueniant magistratus, vt alterius tantum periculo tutor pupillo detur: vt inf.de magist. conueni.l.j.§.si inter magistratus,& vbicunque aliquid fiat, sine contra.ius publicum p̄torium,vel ciuile: a vt sup.eodem,l.contra.& inf.de reg. iuris, l.nec ex prætorio,& C.de testam.l.testandi, & inf. de oper.liberto. l. cendonem, & infra de administrat. tutorum, l. quidam decedens, & infra de relig. l. Neratius, & infra de administratio.rerum ad ciuit.perti l.prima,§.iure rei,& C.sine censu,vel reliq.l.prima, & secunda, sed cum ius publicum alio l sit authoritate,& vtilitate: vt sūt

a Ista prima ps gl. approbatur p Ias.& est de mente aliorum.

*Veteribus.f. Labeoni, vel. Labeo scripsit inf.de contrahen.empt.

1† Fl.deest,ei.

Idem lib. 5. Quæstionum.

LEX XL.

VEteribus* placet [b] pactionem obscuram,[b] vel ambiguam, venditori,& ei 1 † q locauit, nocere,in quorū fuit potestate legem,[c] apertius cōscribere.

Confessio sine causa, et extra iudicium, ad liberā dum dispositionē inducit. Bart.

Idem lib. 5. 2† Responsorum.

LEX XLI.

TAle pactum,* profiteor,[d] te non teneri, non in personam dirigitur: sed cum generale sit, locum inter hæredes quoque litigātes habebit. ¶ Qui prouocauit, pactus est, intra diem certū pecuniā, 3 † q̄

illa iura, quæ tractant de iure fisci: vel quod in communi seruatur, idest publica vtilitate: aliud vtilitate priuatum, quod & publicum dicitur authoritate: vt Institut. de excusat.tutor,§.j.de quo loquitur hic? Respon. de primo constat.in secundo autem dicunt quidam idem propter casus multos,quos notauimus C.eodem, l. penulti.in quibus est publicum ius authoritate: sed priuatum vtilitate,in quo casu renunciare non potest. Sed tu dic,quòd potest quis contra pacisci.nec obstant illi casus: quia in quolibet eorū potest specialis ratio reddi, quare non valet pactum de remissione iuris mei: at alias siue renunciatur iuri, quod est in priuilegium indultum: siue iuri communi lege hoc statuente,possum renunciare:& mihi præiudico,sicut dicit p hunc totum ti.& per totum tit.de transact. & etiam in C. & infra de accept & de nouat.in C. & in ,ff. per totum,& Institut.quibus mod.tolli.oblig. speciales etiam leges addo supra eod.l.iuris gentium,§.si paciscar.& C. eod.l.pen. & est idem idem in iure præsenti,& in futuro: vt inf.eod.l. pactum,& C.de temp.apo l. fi. in fin.& hoc etiam dicimus sup.eo l.pacisci & de hoc dixi in Auth.vt sine prohib.matr.debi &c §.quia verò.collat.7.

VEteribus.] CASVS. Vendidi tibi equum, & dixi sic, Vendo tibi equum,qui est sine vitio, & morbo: excepto,quòd non ascendit arborem.non autem ascendebat pōtem ligneum: vnde credebam esse excusatus vt non tenerer: tamen non sum excusatus: vnde fit interpretatio contra me,cum potui apertius hoc dicere. Idem in locatore: quia & locatori nocet.

a *Veteribus.Placet.*] ergo, & nobis debet placere: vt C.de testament.l.testamenta omnia,& C.de appellat.l. præcipimus,in fin.

b *Obscuram.*] quidam dicunt,quòd obscuritas,& ambiguitas idem est Tu dic, b quòd vertitur obscuritas circa dictionem aliquam: ex eo quòd multipliciter intelligi potest vt inf.de iure fis.l ita fidei,in fi 1.respon.& ita ex generalitate fit.fit etiam ex alternatione obscuritas: vt inf.de iniur. l.prætor,§.quod autem, sed ambiguitas est circa orationē: vt hic. Aio te Æacida Romanos vincere posse: sic & inf. de his qui not.infa.l vxores & inf.de bon.liberto l. si ex modiea,in fi.j.respon.sed contra plerunque vnum pro altero ponitur: nam in verbo vno quandoque reperitur ambiguitas: ut inf.de peti.hær.l. ‹ trum,& inf.de reb.dub.l.vbi,& infra de verbor.sign.nepos Proculo,in fi.

b Idē Bart. Bal.& Pa.

c *Legem.*] idest pactum,siue verbum: sed videtur, quòd secundum proferentem debeat interpretari: vt infra de iudi.l.si quis intentione.sed illud speciale c in iudicijs: alias semper alius negaret se sic intellexisse: vt infra de verb. oblig. l.inter stipulantem,§.j. Item adhuc est contra,infra de contrahen.emp.l si in emptione, in principio Sol. hic in principali.ibi in accessorio, sed hoc non placet, vt infra de contrahen.emp l.cum in lege. Dic ergo,ibi fuit appositum pactum ab emptore,hic a venditore: sed & hoc videtur reprobari,infra qui pot. in pig hab.l.insul im. sed dicas,ibi pactum fuisse appositum ab emptore, vel perinde haberi ac si ipse apposuisset. Item facit infra de seru.vrba. pred.l.si arborem,§.fi. & l.si seruitus,in prin. Sol. illa interpretatio fit ex verbi significatione,quod est speciale. Item contra.est inf.de contrah.emp.l.si ita,sed dic illa ibi fuisse verba emptoris: vel dic d illud esse ex natura alternatiui debiti,vbi debitor eligit: vt inf.de iure dot.l.plerumque,in fi. Item contra,inf.de verb.obliga.l.cum qui vbi primæ calendæ intelliguntur secundum voluntatē stipulantis. Sed illud iō, quia alias stipulatio inutilis redderetur, si de vltimis calendis mūdi intelligeret: q esse non dēt.vt j.de reb. dub.l. quoties, & de verbor. obl.l.quoties. Et,vt oē tollas q̄trū, distingue secūdū Io.cū pactio obscura vel ambigua apponit in contractu: aut constat,q consenserūt, de quo agere velint, & tunc valet: vt j.de reg. iur.l. semper.in princ. & infra de reb. dub. l. in ambiguo.aut certum est,quòd dissenserunt,& tunc nihil valet contractus.vt infra de verb.obl l.continuus,§ j.& l.inter stipulantem,§.j.& infra de contrahen.empt.l.venditione. Si autem dubium est,aut verbum potest interpretari secundum vnum tantum,aut secūdum vtrumque. primo casu secundum illius intellectum valet, secundum quē valere potest: vt infra de verbor obl.l.quoties, & inf.de reb. dub.l quoties,& l vbi. Si secundum vtrunque: tunc, quod verisimile est.ut inf.de reg.iur l.in obscuris,& inf.de verb. obl.l.cum qui ita stipulatus,in prin.si dubium est,quòd sit magis verisimile,seruatur quod in hac l.dicitur,& infr. de verb.obl.l.quicquid,& l.qui ex pluribus fundis, & l.stipulatio ista,§.in stipulatio.nib. Vltimò in hac l.no.arg. q qñque ratione ambiguitatis neutrum valet: sic inf.de re. du.l. si quis de plurib.& j.de adi.lega.l 3.§.si duo & inf.de test. tu l.duo,& inf.de vsufru.leg.l qui plures.

c Et bene Bar.& Ias.

d Istā gl. vsq; ad fi. sequitur B. & Ias.

2† Flo.H.t.

*De intel.huius l.vide Zuchar.in K ub. C.eod.n. 50.

3† Fl.pecuniæ quam.

TAle.] CASVS. Debebas mihi decem: & cum vellem tibi facere pactum de non petendo,sic dixi, profiteor te non teneri: nunquid valet pactum? & an sit reale,an personale,quæritur? Respon.quod reale est unde competet hæredibus, & hæredes eo pacto utentur,et contra hæredes. ¶ *Qui prouocauit.*] Mihi in decem tenebaris: ad quæ ut mihi redderes te conueni:& mihi in decem condemnatus fuisti: tu appellasti,tandem transegimus,vt tu mihi quinque dares vsque ad pascha:& si non dares,conuenimus, & consensimus,quod valeret sententia pro me lata: non dedisti in pascha: nunquid prima sententia valebit? Et certè sic: vnde executioni mandari poterit.

¶ *Post.*] Titius tenebatur mihi in aliqua pecuniæ quantitate:& decessit iste Titius meus debitor,& etiam aliorum & reliquit iste Titius tres hæredes: conuenerunt inter se, & fecerunt, quod unus solueret ista debita: & dederunt isti hæredi aliquid ante partem,iste hæres mihi soluit magno tempore vsuras: modo non vult soluere: volo repetere sortem: nunquid possum conuenire omnes alios tres hæredes, q̄ritur? Et respon. q omnes alios tres hæredes debitoris cōuenire potero,nō obstāte, q vsuras ab alio accepi.

Pater.] Nomine filiæ meæ,quam tibi maritabam,pro dote centum tibi promisi: [illegible] nondum solui: & feci tecum pactum,quod apud fratrē meū,qui erat mihi hæres institutus, portio,i.dimidiū dotis remaneret, si filia sine liberis decederet: postea sustulit liberos: modo quæritur,an illi filij habeāt exceptionē cōtra maritū filiæ meæ pro dimidia i. p illis quinquaginta? Et respon. q habent exceptionem contra te maritum: nam illud pactum,quod feci,pro fratre feci,pro teste illis filijs meis postea natis. Viuia.

d *Tale pactum.*] profiteor,i.me velle,&c. e vel simpliciter pone, Et no.pactum fieri per verba de præsenti: secus in stipulatione,quæ fit per verba de futuro,ut inf. de ver. oblig.l.5.§.stipulatio. Sed quomodo hoc, cum confessio extra ius non præiudicat sine causa: ut inf.de proba.l.cum de indebito,§ fi. Rñ hæc confessio,uel professio,quæ hic fit, habet vim pacti, & liberationem inducit: in quo magis sensus,quam verba spectatur ut supra eo.l. iuris gentium, §.pactorum,& inf.de probat.l.si pactum: ibi autem ad obligandum confessio inducebatur.

e Destruit tex.& dic q habet uim pacti de non petendo propter præsentiam partis. B.Bal.Pa.& Ias.

transegerat, non soluta, iudicatis se satisfacturum; iudex appellationis nullo alio b, p principali causa discusso, iustam cōuentionem, veluti confessi, sequetur. c

Perceptio vsurarum ab vno non perimit actionem aduersus alios competentem insolidum. Bart.

¶Post diuisionem d bonorum, & æris alieni, singuli creditores à singulis hæredibus, nō interpositis e delegationibus insolidum, vt conuenerat, f 1 † vsuras acceptauerunt; actiones quas aduersus omnes pro partibus habent, impediendæ non erunt, si non singuli pro fide rei gestę, totum debitum singulis * proferant. g 2 †

Pactum factum vni, qui solus recessurus sperabatur, prodest alijs pręter ipsum succedentibus. Bart.

¶Pater* qui dotem promisit, pactus est, h vt post mortem suā in matrimonio sine liberis defuncta filia, portio i dotis apud hæredem suum fratrem maneret. k 3 † ea conuentio, liberis à socero postea susceptis, & hæredibus testamēto relictis, per exceptionem l doli proderit: cum inter contrahentes id actū sit, vt hæredibus consulatur: & illo tempore quo pater alios filios 4 † non habuit, in fratrem suū iudicium supremum contulisse videatur.

Ex pacto de liberando impleta conditione, non cōpetit actio, sed exceptio. Bart.

Idem lib. 11. Responsorum.

LEX XLII.

SI 5 † intra illum diem debiti partem mihi 6 † solueris, acceptum tibi residuum feram, & te liberabo: a licèt actionem non habeat: m 7 † pacti tamen exceptionem competere debitori n constat. 8 †

Pactum priuatū iuri publico non pręiudicat. Bart.

a *Transegerat.*] scilicet post reuocationem appellationis pendente.
b *Nullo alio.*] iebeat, vel non: sit iusta sententia, vel non.
c *Sequetur.*] sed nunquid statim facta prouocatione extinguitur pronunciatum: vt infra ad Turpil. l. 1. in fine. Respon. non, sed suspenditur: & propter hoc pactum remanet firma sententia, ac si appellatum non esset, & diu stetisset: vt C. de temp. & reci. appe. l. si § pen. Item, quid si ante sententiam pactus est se iudicatis satisfacturum, idest qđ staret sententiæ quæcumq; esset? Resp. nō posse postea à sententia appellare: vt infra de re iudi. l. si cōuenerit, & inf. a quib. app. non lic. l. 1. & C. de temp. & recip. appel. l. si § si. Arg. cōtra infra rem ratam hab. l. 3. § fin. a & inf. iudic. solui, l. pen. b Item, quomodo sequentur? ex sententia non: quia est extincta per appellationem. Item ex pacto nō: quia nullū est. Respond. poterit damnari, vt stet conuentioni: & ex sententia illa agetur. vel (quod verius est) iste, qui prouocauit, postea transigendo videtur appellationi renunciasse: vt C. de re iudic. l. ad solutionem, & C. eod. l. postquam, sicut, & ille, qui appellationē factam tempore legitimo non prosequitur: vt C. de temp. & recip. appel. l. fin. § fin. & C. de appel. l. si contra. in vtroque ergo fingitur nec appellatum: ideo quia sententia prima c executioni mandetur per iudicem delegantem, d qui mandat sententias suorum delegatorum, executioni: vt infra de re iudi. l. à diuo Pio, siue per iudicem appellationis, qui delegauit causam appellationis, & sic est, vt executor vti C. de appel. l. a proconsulibus.
d *Post diuisionem*] i. qualemqualē assignationem: nec enim propriè ponitur diuisio quo ad æs alienum.
e *Interpositis.*] quia interpositæ essent: tunc non haberent regressus aduersus alios cohæredes: vt C. de nouat. & deleg. l. 2.
f *Conuenerat.*] isti debitores inter se: & dic acceptauerunt. idest, frequenter, acceperunt. Vel dic, vt conuenerat inter creditores, & debitores, acceptauerunt, idest per acceptilationem de vsuris liberauerunt in sorte tamen manet petitio, vt subijcit: & secundum hoc non erit ibi, à singul. &c.
g *Proferant.*] idest offerant, & illi recipiant: si non recipiūt, offerant, & consignent: & sic impediuntur vsurę: vt C. de vsur. l. acceptam.
h *Pactus est.*] vel ita: vt inf. eod. l. auus. & hoc si non soluit: vel si iam soluit, per stipulationem e pactus est restitui: vt C. de iure dot. l. aulis, & inf. sol. mat. l. quoties, & inf. de verbo. oblig. l. quicunque, § 1. & l. quod dicitur.
i *Portio.*] puta dimidia: cum non sit adiectum, quæ, vt inf. de verb. sig. l. nomen filiarum § portionis.
k *Remaneret.*] i. suo fratri hæredi solueretur, si solueret: vnde ex hoc verbo etiam actio datur: vt C. de do. ante nup. l. si cum ante. & de iu. dot. l. etiam, & de pact. inter empt. l. j. Vel dic propriè si non soluerat: & ita habebunt exceptionem filij si conueniantur, vt infra dicitur.
l *Per exceptionem.*] prosequitur tantum eum casum qđ fuit soluta, & dic per exceptionem oppositam à marito fratri istius testatoris, qui frater prætendebat sibi totum deberi: & maritus dicit, dolo facis, quòd petis totum, cum pater videatur voluisse prouidere, & alijs cohæredibus, arg. inf. de leg. 2. l. cum pater, § cum existimaret, & argu. inf. de cod. l. pe. & sic ego teneor similiter alijs: proderit ergo maritus iste, & alijs cohæredibus per istam exceptionē. Vel dic, quòd opponet eā in totum alteri fratri qui erat frater patris, si in nullo est hæres frater. vel dic secūdo, exceptionem. i. replicationem: g & secundum hoc prosequitur hæc gl. tota tantū eū casum quando fuit soluta. & facit infra. de pact. dota. l. si pater. Et not. hic arg. in rescriptis, φ si Papa mādat alicui episcopo, & iam mortuus erat, φ successor eius tenetur obedire, vel dēt gaudere beneficio, & iure eius, & est ad idem infra de lega. 2. cum pater, § cū existimaret. & l. quod principi, argu. contra inf. q sent. fine app. l. pen. sed illi legi rñdent quidam, aliud esse cum agitur de mitigando: cui solutioni videtur contra, inf. de reg. iur. l. Neratius. Alij h distinguūt, an proprium nomen episcopi sit appositū: & tunc nō porrigitur ad successorē: aut non, & tunc porrigetur: vt in authen. vt nulli iudi. § hoc verò iubemus, coll. 9. & infra de annu. lega. l. annua. § j. Item not. i id esse de iure seruandum, licèt non sit statutum, quod verisimile est statutum fuisse, si hoc quæsitum fuisset, vt C. de inoffic. do. l. si totas & infra de verb. oblig. cum qui. § 1. & infra de codici. l. qui graui. & infra de hæred. inst. l. fin. & infra de lega. 2. l. si duobus, § hæres.
S *Intra.*] CASVS. Debebas mihi decem, feci tibi pactū, vt non petam nisi quinque, si vsque ad diem dominicā quinque soluas: dicitur hic, φ si soluas mihi quinq;, nō haberes actionem, quòd agas contra me, vt liberem te, sed exceptionem habebis. Viuia.
m *Non habeat.*] scilicet vt liberetur: K. sed videtur, quòd habeat: vestitum enim fuit pactum traditione rei: vnde valet: vt infra eod. l. in traditionibus, & C. de re. permut. l. reb. & l. ex placito. Ad hoc respon. duobus modis Primo l & verius, quia de facto non fuit pactum in traditione rei. Secundo: m quia eadem traditio & si esset, non debet parere liberationem, & actionem circa eandem causam: quia circa diuersas potest: n vt infra de solu. in numerationibus, in fin. sed nonne venditor rem tradendo se liberat, & alium sibi obligat? Respond. hoc ideo, quia hic agit: sed hic tantum de obligatione rescindenda agitur: imò si venditor sum, liberor: sed non alium obligo: quia ante erat obligatus emptor. Vel dic secundum Ioan. o quòd hic fuit contractus innominatus, facio, vt des: licet sit præuentus in tradendo, ex quo datur actio de dolo: vt infra de præscrip. verb. l. naturalis, § quod si faciam: quæ cessat quoties alia actio, vel exceptio locum habet: vt infra de dolo, l. j. § fin. sed nonne si præuenisti in dando, est do, vt des, & sic datur actio præscrip. verb. vt C. de transact. l. cum mora? Respon. non: immo fuit ibi do, vt facias: licet in faciendo fuerit præuentum.
a *Debitori.*] scilicet tibi, si partem solueris.

1 † *Alias cōuenerant.*
* *Diligenter iste tex. est pōderandus, φ sicut quilibet potest soluere pro debitore & inuito, l. soluēdo, de neg. ge. l. solutionem. de solut. ita potest soluere creditore inuito. ita hic Ang. Ful. & Pau.*
2 † *Flo. offerant.*
* *Ad intel. huius tex. vide Not. in l. hac consultissima. § ex imperfecto, nu. 209. C. de testam.*
a Ibi nō fuit promissio de stando sententiæ: sed procurator promisit dominum ratificaturū. Ias.
b Ibi in stipulatione satisdatoria necessaria: hic in voluntaria. Ias.
c Vide ad hoc c. pastoralis, § 1. ext. de off. de leg.
d Iste intellectus est verus in se: sed non cōgruit literæ. Ias. & alij.
e Idem si φ pactū ex quo nō agitur de præiudicio filiæ Angel. Pau. & Ias.
f Ambę sunt veræ secundum Bar.

3 † *Flor. remaneret.*
4 † *Flor. desi. filios.*
g Immo te. impropriè legitur. Ias.
5 † *Flor. desi. Si.*
6 † *Flo. mihi si solus.*
* *Ne secundū Bald. Angel. & alios, quod pactum de liberando in futurum producit exceptionē. in præsenti φ est perpetuo mente tenendum secundū Ra. & iste te. ad hoc est singul. secundū Aug.*
7 † *Videtur legendum, non habe.*
8 † *Flo. consisteret.*
h Ista opinio placet Bartol. & P. hic.
i Idem Bal. & Ias. & est de mente aliorum.
K Idem Ba. & Ias.
l Ista nihil valet. Ias.
m Ista est vera. Bal. Pau. & Ias.
n Displicet Ias.
o Ista solutio displicet B. Ange. P. & Ias. ideo dic, quòd implementum conditionis, vel interuentus rei nō vestit pactum nudū, quādo illud nō erit in obligatione, vt hic: alias secus, secundum prędicta. Scribēs supra.

Iuri

Inter debitorem.] CASVS. Prædium ex quo debebatũ fisco tributũ, tibi obligaui: & conuenit inter me & te, vt ego debitor soluerem tributum, cum non possi lerem: dicitur hic, q̃ tale pactum non valet, quantum ad fiscum, quia pactis priuatorum, &c. Viuia.

a *Quantum ad fisci.*] quo minus conueniat semper possessorem, vt C. sine censu vel re liq. l. omnes. Sed quantum ad paciscentes, seruari debet, vt inter se agant ex hoc pacto: vt infra eod. l. epistola. §. pactum, quæ est contra. sic & C. de pig. in sum. Alij distinguunt, an paciscatur, quòd possessor nõ soluat, & tunc non valet, vt hic: an quòd alius soluat pro eo, q̃ valet inter eos: vt ibi. Hodie tamẽ a qui alienat, periculum functionum in se recipere tenetur, si ille, in quem transfertur, minus idoneus inueniatur: vt in Authen. de man. Prin. §. non permittas. coll. 3. Item sumitur hic argum. q̃d creditor pudidet: q̃d diximus supra qui satis. cog. l. sciendum, §. creditor.

I*N emptionibus.*] CASVS. Scire debes, quod emptor dare debet pretium venditori, & si venditor & emptor conueniant inter se, puta de pretio diminuendo, valebit pactum.

b *In emptionibus scimus.*] per legem, vt inf. de act. empt. l. ex empto. in princ. & §. r. l. Iulianus. §. ex vendito.

c *Seruari debebit.*] quo ad actionem, & quo ad exceptionem ex interuallo: vt diximus supra eo. l. iurisgentium. §. adeo, vt si paciscatur emptor, quòd non teneatur ad euictionem venditor, vel (quod plus est) vt etiam pretium non teneatur reddere, valeat pactum: vt infra de actio. emp. l. emptorem, §. fi.

Idem lib. 17. Responsorum.

LEX XLIII.

INter debitorem, & creditorem conuenerat, vt creditor onus tributi prædij pignorati non agnosceret: sed eius soluendi necessitas ad 1 † debitorem spectaret: talem conuentionem quantum ad fisci a rationem, non esse seruandam respondi: pactis etenim priuatorum formam iuris fiscalis conuelli non placuit.

Contrahentes tenentur ad naturalia contractus, nisi aliud actum sit. h. d. Vel sic: Naturalia contractus transeunt sine pacto: sed non potest contrarium pacisci. Bar.

Paulus lib. 5. Quæstionum.

LEX XLIIII.

IN emptionibus scimus, b quid præstare venditor 2 † debeat, quidque ex contrario emptor. Quod si in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id seruari debebit c.

Tutor idemq; creditor debet esse contentus ea parte, ad quam creditores alios reuocauit. Bar.

Scæuola lib. 2. 3 † Responso.

LEX XLV.

CVm in eo d esset * pupillus, vt ab hæredita-te patris e abstineretur: tutor cum plerisque creditoribus f decidit, vt certam portionem acciperent, 4 † (idem curatores g cum alijs fecerũt.) Quæro, an & tutor * idẽ qui creditor patris, eãdem portionem remittere 5 † debeat? Respondi, cum tutorem, qui cæteros h ad portionem vocaret, eadem parte i contentum esse debere.

Conuentio nuda non sufficit ad agendum, nisi vestiatur traditione, vel stipulatione. hoc dicit. Pau. de Cast.

Hermog. lib. 2. 6 † Epitom.

LEX XLVI.

DIuisionis k placitum, nisi traditione, vel stipulatione l sumat effectũ, ad actionem tanquam 7 † nudum m pactum, nulli prodesse poterit.

Potest testator, & possunt contrahentes renunciare iuribus pro se introductis. hoc dicit.

Triphon. lib. 2. Disputatio.

LEX XLVII.

PActum n inter hæredem & legatarium factum, ne ab eo satis accipiatur, o (cum in semestribus p relata sit 8 † constitutio diui Marci, q seruetur) valet.

CVm in eo.] CASVS. Eram tutor tuus vnde cum nolebam te abstinere ab hæreditate patris tui propter æs alienum, pactus sum cum creditoribus tuis, vt parte debiti essent contenti. dicitur hic, quod si sum tuus creditor, ego tutor te, acor tibi partem remittere, sicut cæteri creditores. Viuia.

d *Cum in eo.*] s. statu.

e *Patris.*] s. pupilli, sed hodie non potest esse creditor tutor pupilli debitoris: vt in Authen. vt hi qui ob. per. res mino § 1. colla 6.

f *Creditoribus.*] s. hæreditarijs.

g *Curatores.*] adiuncti tutoribus non sufficientibus: vt Insti. de cur. §. interdum.

h *Qui cæteros.*] s. creditores.

i *Eadem parte.*] no. ar. q̃ qui in alterius persona seruat, & in sua seruare teneatur: vt sup. quod quisque iur. l. j. & inf. de cond. indeb. l. frater à fratre, & infra de admi. tut. l. cum hæreditas, & l. quoties, §. 1. & infra man. l. si negocia. & infra si serui. vend. l. altius, & infra de euic. l. vendicantem, & in Auth. vt diff. iud. §. si tamen, coll. 9. & inf. de ver. obl. l. stipulatio ista, & C. ne fis. rem q̃ ven. l. 1. & 2. & infra de distr. pig. l. rescriptum. Sed quid si alij diuersis partib. sunt contenti? Rñ. b non in minimam, nec in maiorem: vt argu. inf. mand. l. si fundum, in fi. & l. seq. Item not. q̃ sustinetur iniquitas: quia officium istius est sibi damnosum, si cum possit pactum à creditorib. acquirere, hoc non facit, & si facit, sibi est dannosum, cũ ad eandem partem teneatur remittendam arg. ꝯ. c inf. quemad. test. aper. l. si quis ex signatoribus, & infra de cond. inde. l. elegantes. § pen.

D*Iuisionis.*] CASVS. Ego & tu habebamus rem communem & conuenimus inter nos de diuidenda re illa nudo pacto: nunquid habeo actionem aduersus te pro parte illius rei? Et resp. q̃ non, q̃ nudũ pactũ fuit, quod actionẽ non parit. Viu.

K *Diuisionis.*] quidam dicunt, non rei communis, sed alterius sociorum: tũc. n. non ex pacto actio, sed libera tio cõtingit: Tu dic d & rei cõis: & tunc agit tradens: vt ꝯsequatur aliam rem communẽ secũdum pactum, vel si quid aliud cõuenit.

l *Vel stipulatione.*] vel alio simili modo vestiatur pactum nudũ: vt diximus supra eo. l. iurisgentium. §. quinimo.

m *Nudum.*] quod non parit nisi in casibus: vt diximus sup. eod. l. iurisgentium, §. sed cum nulla.

P*Actum.*] CASVS. Scire debes, q̃ qñ aliquis legat in diẽ, vel sub conditione, q̃ hæres tenetur cauere de soluendo adueniente die, vel conditione: vt C. vt leg. vel fideic. nom. cau. alias incipit, vt cum poss. leg. uel. fideic. &c. l. scire. r. resp. unde casum hic ita ponas, Titius te hęredem instituit, & mihi decem legauit sub conditione, si nauis ex Asia uenerit: unde cum tu tenearis mihi satisdare, remisi tibi satisda. an ualeat remissio, quæritur? Resp. quòd ualet, adeo q̃ non possum eam remissionem reuocare: nam testator potest remittere, ne hæres caueat: & ita continetur in constit. diui Marci hoc dicit. Viuia.

n *Pactum.*] s. inter uiuos.

o *Accipiatur.*] nomine legati in diem, uel sub conditione relicti: vt inf. vt leg. nom. cau. l. 1. 1 respon.

p *Cum in semestribus.*] nomen libri est, qui in sex mensibus anni fiebat, in alijs operam bello dabant.

q *Diui Marci.*] dicentis hoc quod sequitur, e & habetur C. vt in poss. leg. l. 2. §. 1. Et sume hinc arg. si in testamento aliquid valet, idem inter viuos valeat: vt infra de pign. act. l. non est mirum. Sed econtra non est bonum arg. secundum Io. nam Falcidiam remittit hæres per pactum, quod defunctus in testamento non potuit iure isto: vt infra ad l. Falcid. l quod de bonis, §. fi. & l. potest, idem in satisdatione, quæ præstatur à fructuario: vt leg. vel fideic. nom. cau. l. scire debetis, sed contra Ioan. est arg. Insti. de lege Fu. Ca. tollen. in fi.

1 † Fl. deest, sed.

à Idem B. & Pau.

2 † Fl. debitor.

3 † Fl. li. 3. alias, li. 1.

* Esset concor. l. tutores, de condit. indeb. Duar.

b Idẽ B. B. & Ia.

4 † Fl. inclusa his notis. [ ] desunt.

c Dic, quòd hoffm hic nõ est sibi dãnosũ: sed pactũ maioris partis creditorũ, B. Pau. & Ia.

* Tutor, quod hodie esse non potest: vt Nouel. 7. . . vt hi qui obl. in Auth.

5 † Fl. retinere.

6 † Fl. iuris epitoma.

d Idẽ B qui dicit, q̃ diuisio est factus innominat.

7 † Fl. vt nudum.

8 † Fl. est.

e Istam primam partẽ sequitur.

umi in hoc quoque defuncti voluntatem) validum esse constat: nec à legatario remissa hæredi satisdatio per pactionem, ex pœnitentia reuocari debet: cum liceat a sui iuris persecutionem, aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere.

Si emptio fuerit stipulatione vallata, ab ea nudo consensu non receditur: & pacta vltima sunt seruanda. Bar.

Scæuola lib. j. Digestorum.

LEX XLVIII.

EMptor * prædij viginti cauerat se soluturum, b & stipulanti spoponderat; postea venditor cauerat c 1 † sibi conuenisse, d vt contentus esset 13. & vt ea e intra præfinita f tempora acciperet. debitor ad eorum g solutionem contentus, h pactus est, si ea i soluta intra præfinitum tempus k non essent, vt ex prima cautione ab eo petitio esset. Quæsitum est, an cum posteriori pacto satisfactum non sit, omne debitum ex prima cautione peti possit? 2 † respondi secundum ea, quæ proponerentur, posse. l

Liberatio generalis restringitur ad ea, de quibus est actum, hoc dicit. Bar.

¶ Lucius Titius Caium Seium mensularium, 3 † cum quo rationem implicitam habebat propter accepta & data, debitorem sibi constituit m & ab eo epistolam accepit n in hæc verba: Ex ratione mensæ, * quam mecum habuisti o vsque in hunc diem, ex contractibus plurimis remanserunt apud me p ad mensam meam 386. & vsuræ quæ competierunt; summam aureorum, q quam apud me tacitam habes refundam tibi; si quod instrumentum à te emissum (i. scriptum) cuiuscunque summæ, ex quacunque causa, apud me remansit, vanum & pro cancellato 4 † habebitur. r quæsitum est, cum Lucius Titius ante hoc chirographum s Seio mensulario 5 † mandauerat, vt 6 † patrono eius trecenta t redderet: u 7 † an propter illa verba epistolæ, quibus omnes cautiones ex quocunque contractu vanæ, & pro cancellatis, 8 † vt haberentur, cautum est: neque ipse, x neque filius 9 † eius eo nomine conueniri y possit? 10 † Respondi, si tantum ratio accepti atque expensi esset computata, cæteras obligationes manere in sua causa. z

a *Cum liceat.*] vt hic, & infra de minor. l. si iudex, & C. eo l. si actionem, & C. de dona. l. spem, & supra eo. l. iurisgentium, §. si paciscar. Fallit tamen hoc in casibus, in quibus iuri suo competituro, vel competenti per pactum renunciare non licet: vt de dote vlteriori die reddenda: vt infra de pact. dot. l. de dié. Item, pactum ne liceat reuocare precarium: vt infra de preca. l. cum precario. licet aliter dicta lex posset exponi. Item, vt quis non damnetur, in quantum facere pôt: cum fauore personę hoc cõceditur: vt infra sol. mat. l. alia. §. eleganter. secus si iure contractus: vt inf. de re iud. l. si conuenerit. Itẽ, vt miles sit procurator: vt inf. de procur. l. filius. §. veterani. itẽ, vt possit postulare, cui per edictum non licet, vt infra de postu. l. quos prohibet. Itẽ, pactum legis cõmissoriæ in pignore: vt C. de pact. pig. l. 2. & l. fi. Itẽ, de iure agn. vt s. eo. ius. Item, de iure patr. potest vt C. de patr. potest. l. abdicatio. Item de remittendo iuramento calumniæ: vt C. de iura. calũ. l. 2. §. sed quia. Itẽ, de dolo futuro, vt supra eo. l. si vnus, §. illud. Item, vt liber sit seruus: vt C. de libe. cau. nec si licet possit dici, quod ibi non erãt verba pacti. Item de seruo in dominũ torquendo; vt C. de quæstio. seruos. licet ibi nõ videatur loqui de pacto. Itẽ, vt quis succedat certo homini, vel non succedat: vel certo modo succedat, nisi inter milites. vt C. eo. l. liceat, & l. fi. & C. de inof. testa. l. si qñ. §. illud, & de colla. bono. l. pactum. Item, vt sit iudex meus, qui non est meus: vt supra de iuris. om. iud. l. si conuenerit. Item, ne liceat vẽdere pignus. vt infra de pig. act. l. 3. Item, pactum ne quis se defendat in quõne status, vel criminis; vt inf. de lib. cau. l. 3. & 4. & infra. de app. l. non tantum Item, vt sit seruitus seruitutis: vt infra de vsu. l. sed & si quis in fi. & inf. de vsu, & vsuf. leg. l. j Item de alimentis, vt inf. tit. 1. l. cum hi. Item ne obijciatur exceptio impedimenti quare ad iudiciũ non venit vt sup. si quis caut. l. sed & si. §. quæsitum. Item est alius, C. de aduo diuer. iud. l. ne quis. Item de quæstionibus ex testamento, vel codicillis prouenientibus: vt inf. tit. 1. l. ex his. secus si ex alijs instrumentis: vt C. de transa. l. sub prætextu. Item alius, ne quis deponat officium. vt sup. de offic. præsi. l. legatus, in his autem speciales rationes reddi possunt, quare non valeat, vt no. Ioan. C. eo. l. pen.

EMptor.] CASVS. Feudum tibi pro viginti vendidi: postea conueni tecum, vt mihi solueres intra 20. dies: & si non solueres 13. ut petam 20. vnde conueni te ad 13. & pacti iterum sumus: vt intra alios 10. dies solueres: aliàs teneteris ad 20. tum soluis 13. intra dies, nunquid potero petere viginti a te? respon. quod sic.

¶ *Lucius.*] Quidam campsor promisit mihi quandam epistolam, in qua tria continebantur. s. confitebatur, quod debebat mihi 386. cum vsuris. Secundo continebatur, quod redderet mihi id, quod apud eum deposueram. Tertiò continebatur, quòd omnia alia instrumenta essent vacua, & vana præter duo prædicta: & ego consensi illi epistolæ: sed mandaueram illi campsori iam diu est, quod daret triginta cuidam nomine meo: ipse non dedit: volo actione mandati conuenire, ex eo, quod non dedit, ipse autem campsor mihi exceptione pacti, s. generalis obijciebat: quo continebatur, quod omnia alia instrumenta essent vacua: nunquid potest talem exceptionem obijcere? & ad hoc non respondit iurisconsultus sed dicit, quod cæteræ obligationes remanent in suo statu.

b *Soluturum.*] scilicet venditori.

c *Cauerat.*] in instrumento.

d *Conuenisse.*] s. emptori. i. conuenit.

e *Ea*] s. 13.

f *Præfinita.*] puta decem dierum.

g *Ad eorum.*] s. 13.

h *Contentus.*] in iudicio vel extra.

i *Si ea.*] 13.

k *Tempus.*] idem vel aliud.

l *Posse.*] quia pacta nouissima sunt seruanda: vt C. eo. l. pacta nouissima. maximè talia, per quæ reditur ad primum: vt hic, & sup. eo. l. tale. §. 1. & l. si intra. & l. si vnus, §. quod & in specie: sed nonne per secundum pactum, quo conuenimus, vt dares 13. & remitteres 7. est ipso iure recessum à primo contractu, & quasi nouus contractus factus: vt sup. eo. l. si vnus. §. idem dicemus? Rñ. quod egerunt inter se, vt non tolleretur prorsus primũ pactum: sed naturalis tñ vnde ciuilis remaneret, quo modo replicatione iuuatur. Vel dic, quòd non totum primum fuit sublatum, sed pro parte pretij: quo casu non tollitur primum, vt sup. eo. l. si vnus. §. quod si non vt tolleretur.

m *Constituit.*] i. Caius constituit Lucium sibi creditorem.

n *Accepit.*] Lucius.

o *Habuisti.*] olim. Io. & loquitur mensularius.

p *Apud me.*] Caium Seium.

q *Aureorum.*] prædictorum 386. secundum quosdam. Vel verius de quadam alia quantitate dicit in secreto deposita.

r *Habebitur.*] quo Lucius esset obligatus: si autem dicas econtra, dices Lucium epistolæ consensisse: vt infra depo. l. Publia.

s *Hoc chirographum*] i. ante hanc epistolam.

t *Trecenta.*] quæ trecenta mittebat ei Lucius secundum vnum sensum. Vel dic vt de suo daret Caius.

u *Redderet*] vel propriè, vel dic. i. daret, vt inf. de verbor. sig. l. verbum reddere, vel sub. & dedit.

x *Neque ipse.*] s. Lucius Titius, vel eius filius à Caio Seio. Vel dic Caius Seius, vel eius filius à Lucio Titio.

y *Conueniri.*] mandati directa vel cõtraria, secundum quod diuersificabis factum.

z *In sua causa.*] minus aptè respondet: vnde dicit Io. quòd restringitur pactum ad id, de quo dicebatur cogitatum per mensularium, vt infra de transa. l. qui cum tutoribus, in fi. & infra

a Istam gl. [illegible] ad hoc [illegible] probat B. [illegible] l. Paul. de Cas.

* *Bal. ponderat istu tex. sing. quod contractus qui solo consensu perficiuntur: & solo consensu dissoluuntur re integra. in l. fi. C. de act. & obligationi. dan. tex. in l. nihil tam naturale. inf. de reg. iur. facit tex. in c. 2. ext. de spõ. & ad intellic. huius l. vide Ia. Nigri. in Rub. de verb. obl. n. 249.*

1 † *Fl. canit.*

2 † *Fl. poss.*

3 † *Alias numulariũ. & idē est. Matt. 21. Luc. 19. & 65. dist. Salomon. 88. dist. consequens. & c. eiciens.*

* *Mensa. An scriptura mensular. oriũ sit publica vel priua. Spe. de instru. edit. §. 8. versi. primarum.*

4 † *Aliàs cancellatis.*

5 † *Fl. Nummulario.*

6 † *Florēt.*

7 † *Quære an propter &c.*

8 † *Fl. cancellato.*

9 † *Filij.*

10 † *Flo. possunt.*

& inf. de cõd. indeb. l. Stichus. §. quæsitũ & C. de transa. l. si de certa, alij restringunt ad ea de quibus suo nomine est obligatus: & ipsi Lucio, non ad eam quam alij mandato Lucij dederit, ut ar. de sol. l. 4. Tu dic standum generalibus verbis, ut omnia videantur remissa, nisi aliud appareat: ut infra de leg. 3. l. non aliter. sed aliud in generali transactione, quæ restringitur ad ea de quibus erat controuersia: ut i. inf. tit. i. l. cum Aquiliana. & l. qui cum. in prin. & §. pen. & §. fi. & facit ad hoc, quod generaliter videt remissũ inf. de in. & fac. igno. l. regula. §. j. & c. el. lega. §. ft. l. 1. §. generaliter.

1 † *Lib. 3.*

2 † *Fl. manifestissimum, & nota quod pactum in re tradit. tione appositũ valet, & vestitur coharetia traditionis. Cõ contra. ex in l. 1. legem. C. eo. & in l. reb. de re. permut. per Bar. & alios in l. si extra. sup. eo.*

3 † *Aliàs, habetur.*

4 † *Flo. sic habet improbũ, & si quis hactenus desideraret conueniri, quatenus facultates. Reliqua desunt.*

Caius l. † li iiij. ad le. xij. tab.

LEX XLIX.

IN traditionib[a] rerũ quodcumque pactum sit, id valere 2 † manifestum est.

Valet pactum, ne quit cõueniatur ultra quam facere possit. Bartolus.

Vlpian. li. xxxvj. ad Sabinum.

LEX L.

SI quis crediderit pecuniam, & pactus sit, ut quatenus,[b] facere possit debitor, eatenus 3 † agat:[c] an pactum valeat? & magis est, hoc pactum valere. Nec enim 4 † improbandũ est, si quis hactenus desideret conueniri, quatenus facultates eius patiuntur.

Quod fit per legem, potest fieri per pactum. Bart.

Idem lib. xlj. ad Sabinum.

LEX LI.

NOn impossibile puto in contractibus deposi-

ti, cõmodati, locati, & 5 † cæteris similibus, hoc pactum, ne facias furẽ, vel fugitiuum 6 † seruum meum: hoc est, ne solicites, ut fur fiat, vel, fugitiuus fiat: ne ve ita 7 † negligas seruũ, ut fur efficiatur. sicut n. serui corrupti actio locũ habet, ita põt & hæc pactio locum habere: quæ ad non corrumpendos seruos pertinet.

Pactum factum per errorẽ causæ actionem in effectu non perimit. Barto.

Vlpia. lib. xxvj. ad edictum.

LEX LII.

SI cum te causa legati debere g 8 † debitori tuo h existimares, pactus sis, 9 † ne ab eo peteres, neque iure ipso liberabitur 10 † debitor: neque te 11 † petentem submouebit exceptione[k] conuentionis, ut Celsus li. xx scribit. Idem eodem loco 12 † scribit,

IN traditionibus.] CASVS. Si trado tibi rem aliquã ex causa forte, uenditionis, vel donationis: & appono aliquod pactum, bene valet pactum, & obseruandum erit. Vivianus.

a *In traditionibus.*] in casibus et in traditione factũ nõ valet: ut infra de reli. l. quod si locus. a & C. de viue. l. quamuis. b & inf. eo. l. pe. & infra de distra. pig. l. si creditor. §. fi. & de iu. dot. l. ait. & supra eo. l. si tibi decẽ, & inf. sol. matrimo. l. quoties. l&, & ubi est tale, per quod volo mihi in aliqua re quærere dominium quod fieri per pactum non potest: ut C. eod. l. traditionibus, nisi in casibus: ut in pacto legis commissoriæ, & alijs ut diximus supra eodem, l. iuris gentium. §. quinimo. Item & nisi est turpe, non ualet etiam in traditione factum, uel a legibus improbatum: ut supra eodem, l. si unus, §. pacta. & l. contra iuris. uel impossibile: ut infra de reg. iur. l. impossibilium.

c Item quod dicit ualere, dic etiam ad actionem, quia necessarium est rei interuentu: ut sup. eo. l. iuris gentium. §. quinimo. Sed quid si hodie rem tibi promisi, uel uendidi, & ex interuallo cum trado, aliquod pactum appono ad agendum? Respon. non ualet: d quia traditio fiebat tantum ad me liberandum principaliter ex præcedenti obligatione; unde non potest operari etiam obligationem: ut diximus su. eo. l. si intra. Sed secus in contractibus innominatis; e quia etiam si ex interuallo trado, & tunc pactum valet: quia tunc ad me liberandum principaliter non fit traditio, cum non tenear nisi naturaliter. C. de rerum permu. l. ex placito, interdum etiam positum ad excipiendum ualet f ad agendum: licet prius factum trahatur ad tempus traditionis: ut infra de [illegible] empti. l. si tibi liberum & inf. de serui. urba. præd. l. [illegible] inarum. & infra. de condi. inde. l. sed me si putem. §. [illegible] inter.

c Istam primã partem sequuntur B. B. P. & Ia.

d Sequuntur B. B. P. Fu. Sal. Ang. & Ias.

e Sequunt præd. Scrib.

SI quis crediderit.] CASVS. Mutuaui tibi x. & conuenit inter me & te quod non tenearis nisi ad id quod facere possis, id est, deducto ne egeas. an ualet pactum, quæritur. Et respondeo quod ualet pactum: & est ratio (ut in litera) quia non est improbum tale pactum. Vivianus.

b *Quatenus.*] id est inquantum facere potest. nam uerbũ, facultates, quandam facilitatem denotat: ut infra de uerbo. obl. l. continuus. §. illud, & sic habetur ratio sui ne egeat: ut infra. de reg. iu. l. in condemnatione. Sed quid si econuerso conueniam cum eo qui tenetur inquantum facere potest: ut s. in solidum teneatur? respon. g ualet, si iure contractus hoc eueniebat; ut in actione pro socio, & similibus ut infra de re iudic. l. si conuenerit; secus si fauore personæ: ut inf. sol. ma. l. alia. §. eleganter.

c *Agat.*] scilicet creditor.

f Nihil est, quis aliquã hoc pactum vt plus debito solutũ; & illud plus se petitur condi. indebiti nõ sũt agit ex pacto. & ita loquuntur, iura alle. inglo.

g Idẽ B. B. P. & Ia.

NON impossibile.] CASVS. Apud te seruum meum deposui vel tibi seruum meum commodaui; & fecerunt pactum ne eum facias furem uel fugitiuum, an valeat pactum, quæritur? Et respon. valet, & seruari debet, aliter teneris act. serui corrupti, & ac. præscr. ver. & ac. ex huiusmodi cõtractu. Viuia.

d *Non impossibile.*] scilicet de iure, vel de facto.

e *Similibus.*] [s] qui se contrahuntur, idem & in alijs, de his tamen frequentius accidit. & ideo hic expressit: ut ar. in Auth. ut sine prohibitione de bit. & cred. in ge. mi. col. 5.

f *Furem seruum.*] quẽ accõmodo, h vel depono apud te. Sed videt una ratione esse improbum, siue turpe ex parte accipientis, sicut illud, & ne facias homicidium, & similia, ut sup. eod. l. iuris gentium §. si ob [illegible] [illegible] alia ratione superfluum esse videtur, cum & iure contractus ad hoc teneatur, ad quod dicas, quod per pactum etiã tenebitur curare, ne hæc fiat: ut inf. de verbo obligatione stipulatẽ. §. 1. & inf. locati [illegible] legem reip. vñ non est iniquũ, nec superfluum. Item põt esse quod apponitur pœna. Item in actione serui corrupti venit dolus: ut inf. de ser. cor. l. i. immo et culpa præterea. K si etiam iure communi conueniret, tamen utile est pacto dicit: ut infra mãd. l. qui mutuã, in prin. sed quidam dixerunt quod superfluum est, nisi pœna apponatur, & ideo non valere dicunt: ut su. eo. l. iuris gentiũ. § sed si fraudandi. Sed contra eos est prædicta lex, qui mutuam, & litera hæc, sicut enim, &c. ex qua collige, quod si obligatio fieri potest per legem: ergo idem potest per pactum conueniri & facit sup. eo. l. pactum.

5 † *Aliàs, & in cæteris.*

6 † *Flo. deest, vel fugitiuum in archetypo erat, furem, nõ seruum Cont.*

7 † *Flo. deest ut.*

h Sequitur Ias.

8 † *Pactus debitori tuo existimes, & Flo.*

9 † *Flo. sit.*

10 † *Flo. liberatur.*

11 † *Flo. deest te.*

12 † *Aliàs libro.*

i Vera in ser [illegible] diuibat. Ia.

K Ita cõmuniter, tenẽt fm Ias.

l Bal. hic dicit istã gl. et fin. ad hoc, quod pœna [illegible] adiici pacto, quod pactũ continet id § quod lex. Bar.

SI cum te.] CASVS. Titius instituit me hæredem; ego hæres credens eum grauasse me, ut meo proprio debitori facerem pactum de non petendo, & non grauauerat, feci debitori meo pactum de non petendo: si hic, quod non liberatur meus debitor; immo potero eum conuenire; & si obijcit exceptionem, ego replicabo. *Idem.*] Refert o eodem casu dicit, quod credebam me grauatũ ab eo qui fecit me hæredem in decem dandis Titio; cui puta Titio legatario delegaui debitorem meum Mæuium; qui Mæuius erat in alia manu creditor Titij; & ideo compensauit statim Mæuius: cum igitur apparet quod non eram grauatus, omnia in statum pristinum reducuntur, unde potero agere contra debitorem meum s. Mæuium: & Mæuius ag. contra Titium suum debitorem. Viuia.

g *Debere.*] putabat heres se grauatum facere pactum de non petendo, cum non esset, nam si esset, ualeret legatum ut Inst. de leg. §. si quis debitori.

h *Tuo.*] uel hæreditario, uel tuo proprio.

i *Neque te.*] s. hæredem petentem actione antiqua, nõ obstante exceptione pacti.

K *Exceptione.*] immo uidetur submoueri pacti exceptione: cum possessio rei corporalis transeat etiam hærede errante. ut inf. ad le. Falc. l. 1. §. si legatarius. item totus titu. de condi. inde. & sine cau. locum habent, quando etiam do quis dominium uel possessionem tradit: aliter non datur condõ aliqua: ut inf. usufr. quemadm. ca. l. si. in fi. Dic ergo non submoueri exceptione, ac. s. m esse, a[illegible] quia replicabit de dolo a te hærede. Quod dico habere locum etiam si per acceptilationem cum specialiter licet sigu.

m Istã glo. reprehendunt Bar. & P. licẽt Alb. & Iac. Bu. Bal. Salic. Pau. & Ia. cã sequãt

Si debitorem [a] tuum [b] iussisti soluere Titio, cui [c] legatum falsum dēe existimabas, 1 † & debitor [d] 2 † pactus [e] sit cum Titio suo debitore f constituto: g neq; tibi aduersus tuum debitorem, h neq; ipsi aduersus suum i actionem peremptam k esse. 3 †

Verba enunciatiua emissa propter aliud, dispositionem non inducunt. Bar.

Idem 4 † lib. 3. Opinio.

L E X LIII.

Epistola, qua [l] quis coheredē sibi aliquem esse 5 † cauit, petitionem nullam [m] aduersus possessorem 6 † rerū hæreditariarū dabit. ¶ Si inter debitorem, & eum qui fundum pignoratū a creditore, n quasi debitoris negotiū gereret 7 † hæres, emerit, placuit, o vt habita p compensatione fructuum, solutoque eo 8 † quod reliquum deberetur, fundus debitori restitueretur: ē q hæres r pacto, quod defunctus s fecit, fidem præstare t debet.

Pactū circa solutionē tributorum valet inter priuatos quo ad ipsos tantum.

¶ Pactum, vt si quas summas propter tributiones u prædij pignori nexi factas, creditor soluisset, a debitore reciperet, & vt tributa x eiusdem prædij debitor penderet, y iustum est, & 9 † ideo z seruandum.

Pactum personale non extenditur ad hæredes. Bar.

¶ De inofficioso patris testamento acturus, vt ei 10 † a certa quantitas, quoad viueret hæres, [b] præstaretur, c pactus est: produci ad perpetuam [d] præstationem id pactum postulabatur. Rescriptum est, neque iure vllo, neque æquitate, tale desiderium admitti. e

a Idem B. P. & cōiter oēs salu. tur tā gl. 2. g Ful. & Ia.

1 † *Fl. existimat.*

2 † *Aliàs, debitor cum.*

3 † *Fl. deest. esse.*

4 † *Lib. 1.*

5 † *Fl. deest. esse.*

6 † *Fl. possessores.*

7 † *Aliàs, Gerens.*

8 † *Fl. deest.*

quidam a contra. Sed uidetur alia ratione quod non possit cū effectu repetere; quia falsa demonstratio non vitiat legatum; nec ergo opinio falsa pactum tale. sed certè imò uitiat legatum, si alteri non erat legatum; ut infra de cōdi. & demon. l. cū tale. §. falsum. & C. de fal. cau. adiec. l. 2. sic & hoc non est verisimile hunc fecisse pactum, si sciisset nihil legatum esse; quare potest repetere. & ẽ exceptionem replicabit: cū iō fecit, ꝙ se adstrictum putauit; vt infra de condic. indebi. l. damus. nam non tam paciscitur, q̃ decipitur; ut inf. tit. 1. le. qui cum. §. qui per fallaciam. vel dic, falsa causa non nocet quam testator credebat. hic autem non testator, sed hæres tantum, nec. n. testator vllo modo legauerat.

a *Si debitorem.*] ab eo qui me hæredem fecit, credebam me grauatum in 10. dandis, Titio: cui puta, Titio legatario, delegaui debitorem meum Mæuium. qui Mæuius erat in alia manu creditor Titij; iōque compensauerunt statim Titius & Mæuius, cum igitur appareat, quod non eram grauatus, omnia in pristinum reducuntur statum, non ipso iure, sed iure replicationis doli. & delegatus contra eum cui delegatus est, obijcet doli exceptionem. ut hic, & infra de so. l. v §. cum vero. & de do. exceptio. l. Iulianus.

b *Tuum.*] Mæuium.

c *Cui.*] scilicet Titio. Io.

d *Debitor.*] Mæuius.

e *Pactus.*] de non petendo admissa compensatione.

f *Debitore.*] scilicet Mæuij.

g *Constituto.*] scilicet prius ex aliqua causa.

h *Debitorem.*] scilicet Mæuium.

i *Suum.*] scilicet Titium.

k *Peremptam.*] s. quo ad effectum. Et no. ex hac l. ex falsa credulitate uel opinione quod agitur, non confirmari. sic infra de pig. ac. l. si quasi. & C. de rescin. uen. l. venditor. & infra de ac. emp. & uen. l. si hæres. & inf. de const. pec. l. si. & inf. de acq hær. l. si is ad quem, & inf. de condi. inde. l. si non sortem. §. si centum. & inf. de inof. test. l. nihil. §. si eum. & inf. de iu. l. l. de qua re, arg contra. C. de condi. ob cau. l. si repetendi.

Epistola.] CASVS. Titius instituit me solum hæredem. ego autem credens te cohæredem meum misi tibi epistolam hoc modo. Talis tali cohæredi meo salutē; quærit modo, an propter hoc sis cohæres meus? Et rñ. quod non.

¶ *Si inter.*] Obligaui fundum meū Titio: tū cū esses meus amicus, dixisti mihi ꝙ volebas illum fundum luere; dixi libenter. luisti quidem. & conuenit inter me & te post luitionem, ut fructus quos ex illo fundo perciperes, in sortem & usuras computares, & ꝙ si soluerem reliquum, reddas mi fundum. numquid ualet tale pactum? Et rñ. ꝙ ualet istud pactum, ut inter cohæredes locum habeat.

¶ *Pactum.*] Mihi tuum prædium obligasti. & conuenit inter nos, ut tu debitor debita præterita & futura solueres; numquid ualet pactum? Et respon. quod ualet inter cōtrahentes, quantum ad ipsos.

¶ *De inofficioso.*] Pr meus me exhæredauit & instituit extraneū hæredem, ego aūt cum agerem ẽ hæredem extraneum querela inofficiosi, pactus fui cum extraneo hærede, vt mihi alimenta præstaret; & præstitit; & ego ei querelam remisi; tandem decessi. unde hæres meus puta filius meus petit alimenta ab illo extraneo hærede. dr̃ hic ꝙ iste filius meus. idemq; hæres meus non habebit alimen. quia illud pactū in tertiam ꝑsonam extendi non debet. uel dic, quod petebā pactum fieri mihi, ꝙ per etiā præstaret alimenta tā mihi, quam meis hæredibus; hoc pactum erat ẽ iura, ꝙ etiam hæredibus præstarentur alimenta, quare meum desiderium nō admittitur. Vinia.

l *Epistola.*] qua salutabat eum vt cohæredem. Accur.

m *Nullam.*] per legē enim, vel per similem iuris partem, vel per testationes fiunt hæredes: vt inf. de peti. hæ. l. j. & Insti. de bo. pos. §. quos autem. non autem epistolis vt C. de proba. l. non epistolis, & bene dico, nullam, nisi esset b lata sententia: quia tunc pro hæredibus habentur: vt infra fam. erci. l. cum putarem. Accur.

n *Accreditore.*] sed nonne debitor pōt vēdicare? Respond. non, cum creditor vendidit ex pacto, vel ex lege, vt C. de iur. do. impe. l. vlt.

o *Placuit.*] idest cōuenit ita &c.

p *Habita.*] s. vt pro eo qđ creditori solueret, fructus sibi computaret hic amicus debitoris. & soluto reliquo a debitore, fundum redderet ipsi debitori.

9 † *Fl. iustū ideoque seruandum.*

b Nam snīa lata in petitione hereditatis tribuit ius & nomen hēdis. Bal.

10 † *Fl. alteris ut eis.*

q *Etiam.*] nunc respondet.

r *Hæres.*] emptoris vel debitoris.

s *Defunctus.*] amicus debitoris.

t *Fidem præstare.*] Sed quare, cum nudum sit? Rñ. imò fortè vestitum. mandauit. n. debitor amico, vt hoc faceret: vt inf. mā. l. si mandauero. §. si hi. vel stipulatione forte. sed & si nudum fuisset, valet ad vsuras remittendas, quas præsumo remissas. ex quo dixit se fructus cum sorte cōpensaturū: aliàs venirent in contrariam mandati actionem: vt infra manda. l. si verò non remunerandi. §. si mihi. Accur.

u *Tributiones.*] scilicet præteritas.

x *Tributa.*] scilicet futura.

y *Penderet.*] i. daret creditori, vt creditor daret fisco.

z *Et ideo seruandum.*] vel per actionem contrariam pigneratitiam informatam, vel per certi condictionem ex stipulatu, si stipulatio intercessit, vel per retentionem: vt infra de pig act. l. tutor. §. contrariam. Sed arg. contra supra eo. l. iter debitorem. Sol. ut ibi. & eodem modo solue, C. si cen. vel reli l. si.

a *Ei.*] scilicet filio.

b *Hæres.*] primo puncta quoad viueret, s. filius: & habeas, præstare. vel sic quoad viueret hæres, scilicet qui dat & tūc habeas, præstaretur.

c *Præstaretur.*] aliàs præstaret, & alias præstaretur. & hæc placet. quia planior est.

d *Ad perpetuam.*] mortuo eo, qui de inofficioso acturus erat, secundum primam: e contra vt hęres hęredis præstaret, secundum aliam.

e *Admitti.*] vt hic, & inf. de li. leg. l. Aurelio. j. rñ. nec ad querelā transactionis sopitā reuertetur hr̃s filij: vt C. de trā sac. l. cum mota: vel ipse ex q. non seruatur ei conuentio: vt C. de inof. test. l. parentib. nisi forte ad tempus tantum remisit, vel non ei seruatur fides dum viuit. vt infra de inof. test. l. si instituta. j. rñ. & supra eo. l. si vnus. §. si cum reo.

Si impetus.] CASVS. Dr̃ hic, ꝙ si habeo procur. vel aduocatum, ꝙ possum pacisci vt dem ei sumptus, & hoc est

est honestum, si paciscat vt dem ei partem litis, non vale t pactum tale. Viuianus.

a *Prorogare.*] idest dare vel præstare.*

b *Litiganti.*] idest procuratori vel aduocato.

c *Datum.*] per sententiam, s. latam contra reum aduersa-rium. Et no. hic quod non licet pacisci de quota litis, vt hic, & infra manda. l. si remo, §. fi. & l. salanum, C. de procura. l. litem, & C. manda. l. si contra licitum, quod dicas, siue dimidia sit, siue tertia, siue quælibet quota: licet M. dixerit, ita demum si est dimidia, non valere, vt hic: sed quid si non sub hoc nomine quotæ, sed cum lis esset de decem, pactus est de octo, quæ erant in lite, sibi dandis? Respon. a quidam nō valere quod credo, ne fraus fiat, vt infra mand. l. si remunerandi, § fin. lo. contra, dicit enim valere, vt ar. insti. de fideicom. hę. § nihil autem, & C. de fen. pas. l. si debito. Accursi.

* Vel dic, prorogare hoc est prius rogare i. rogando petere salaria à litigātibus qui litem habent possūt enim causidici ante litis ingressum pacisci de sumptib. l. tu, non autem de quota litis P.

1† Prorogare. i. repræsentare Aut. An. ii. 4. emer. ca. 10

a Idem B. quia est eadem ratio & sequūtur cōiter hęc Doc.

2† Flo. lib. 21.

3† Flo. intelligatur mora esse fieri.

Pactū de reddendis sumptibus valet: secus in pacto facto de quota litis.

Idem libr. 4 opinionum.

LEX LIIII.

SVmptus quidem 1† prorogare ᵃ litiganti, ᵇ honestū est: pacisci autem, vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius, quod ex ea lite datum ᶜ erit, non licet.

Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri.

Scæuola apud Iulianum lib. 22. 2 † digest notat.

LEX LV.

SI pactus sim, ne Stichum, qui mihi debebatur, petam, ᵈ non 3 † intelligi moram ᵉ fieri: mortuoque Sticho puto nō teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

Per seruum in quo habemus vsumfructum, acquiritur nobis exceptio, & replicatio. Bart.

Iulianus li. 35. digestorum.

LEX LVI.

SI debitor sit fructuarius, ᶠ & paciscatur seruus in quo vsūfructum habet, nec ab eo ᵍ petatur, paciscendo meliorem cōditionem eius facit. ʰ ¶ ita 4 † & si creditor esset fructuarius, & pactus ⁱ esset, ne peteret: seruus autem fructuarius pacisceretur, vt peteret: beneficio pacti, quod seruus interposuisset, vtiliter ᵏ ad petitionē admitteretur. ˡ 5 †

Ex causa potest vna pars contractus tolli, alia remanente. Bar.

Idem lib. 6. ad Minutium. 6 †

LEX LVII.

SI conuenerit, ne dominus a colono quid petat, 7 † & iusta causa conuentionis fuerit, nihilominus colonus à domino petere potest. ᵐ

Pro tempore, pro quo vsura soluitur, tacitum pactū de non petendo inducitur, hoc dicit. Bart.

Florentinus lib. 8. Institu.

LEX LVIII.

QVi in futurum ⁿ vsuras a debitore 8 † acceperit, tacitè pactus videtur, ne intra id tempus sortem petat.

Ex ea parte qua pactum est in persona, non porrigitur ad hęredem Bart.

¶ Si ex altera parte * in rem, ex altera in personam pactum cōceptum fuerit, veluti ne ego petam, vel ne a te petatur: & 9 † hæres meus ab omnibus uobis petitionem habebit: ᵒ & ab hærede tuo omnes petere poterimus. ᵖ

SI *pactus*] CASVS. Feci tibi pactum ne Stichum (qui mihi debebatur) peterē intra annum: non tenebēris quidem. Vel aliter dic hunc casū, si Stichus decedat, non teneberis ipso iure. Viuia.

d *Petam.*] ad tēpus: alias non vē quæstio, moriatur vel non: cū per pactum in perpetuū esset p exceptionem liberatus. Vel dic in ppetuum: sed ante mortem Stichi exceptione defenditur: postea ipso iure teneri desijt, vt infra de verb. oblig. l. si ex legati.

4† Fl. item si

e *Moram.*] & tunc ipso iure in eam non incidit, si autem omnino iam commissa fuisset, per exceptionē postea defenditur, vt supra si quis cautionib. l. 2. in princ. & hoc siue fuerit ad tps dilatio, vt inf. si cer. pet. l. lecta, siue perpetua: quia nulla mora est ibi, vbi nulla est petitio, vt inf. de reg. iu. l. nulla, & inf. de verb. obl. l. si pupillus, & facit ad hoc infra de nouatio. l. quoties. in prin.

SI *debitor.*] CASVS. In quodam seruo vsumfructum habebam: iste seruus fecit pactum creditori meo, ne petat ille creditor meus a me. Valet quidem pactum. Sed pone quod etiam creditor tuus: & tibi feci pactum de non petendo: iste seruus vsufruct. conuenit tecum, vt mihi petere liceret, valet pactum, & acquiritur mihi replicatio: quia si agam contra te, excipies de pacto, quod tibi de non petendo feci, & ego replicabo, quia tu fecisti seruo in quo habeo vsumfructum, pactum de petendo, hoc dicit ista lex. Viuianus.

f *Si debitor sit fructuarius.*] serui. Accursius.

g *Ab eo.*] scilicet fructuario.

h *Facit.*] quia est ex re fructuarij, & opera serui, vt sup. eo. l. l. acquirent. j responso. est enim species acquirendi, libera re fructuarium ab obligatione, vt infra de excep. l. species, & quod dicit meliorem, non deteriorem, supple vt C. eo. l. leci. us.

i *Et pactus.*] scilicet fructuarius.

k *Vtiliter.*] idest efficaciter.

l *Admitteretur.*] ope replicationis.

SI *conuenerit.*] CASVS Titius locauit fundū Seio vsque ad decē annos: emersit sterilitas: cuius gratia dominus remisit vnius anni vel duorū pensionē, nihilominus manet locatio: & tenet dūs ei sup his q lege locationis conductori præstari solent, infra loc. & condu. l. sed addes, §. illud. Viuianus.

5† Flo. admitteretur.

m *Potest.*] & sic non contractum istum ex vna parte tantum resolui ex huiusmodi conuentione, vt hic, & infra loca. & cōd. l. si tibi habitationē. Sed contra: infra de rescinden. vendit. l. cum emptor. & infra de act. empt. & vend. l. finali, quæ sunt contra. Respōdeo, b hic fuit res non integra: ibi integra. Item, hic fuit iusta causa conuentionis ex una parte tantum: puta sterilitas, vt infra loca. l. b vno sibi æqualiter. Alij dicunt, quod hic expresse fuit actum vt ex vna parte tātū tolleretur: ibi non. remanet ergo locator obligatus ad ea quæ consueuerunt præstare locatores colonis: quæ enumerantur in fra loca. l. sed addes, §. i lud. Accursi.

6† Flo. Minutium.

7† Fl. peteret

b Ambæ solutiones sūt bonæ sm B. sed prima melior. Ias.

8† Acceperit.

QVi *in futurum.*] CASVS. Accepi a te decem: & tu pro futuro tempore vsuras accepisti. dicitur hic, quod videris tacite pacisci ne petas a me illa decem vsque ad illud tempus, cuius nomine vsuras accepisti.

* Ad hoc prō positum dicit Inno. q iuramentum ex parte eius cui iuratur, est reale, vt ipse no. in c. veritatis. ext. de iureiur.

9† Flor. dū sic.

¶ *Si ex altera.*] Debebas mihi decem: & feci tibi pactū de non petēdo, hoc modo scilicet, ne ego solus petam, hoc casu remouebor a te, & ab hæredibus tuis, quia ex parte mea personale est: vel si dixi ne a te petatur, si tu decedas, cum ex parte tua sit personale, petere potero ego & hæres meus, non a te, sed à tuo hærede, vnde solus à te remouebor ego & hæredes mei: & non ab hæredibus tuis. Viu.

n *Qui in futurum.*] idest pro futuro tempore: & nota tacitam remissionem, vt hic, & infra de doli excep. l. 2. §. non male. & infra de leg. commiss. l. de lege. §. fi. & C. de pact. inter empt. & vendit. l. commissoriæ, & infra de eo quod cer. l. si in fi.

o *Habebit.*] in primo casu.

p *Poterimus.*] s. in casu secundo, & sic redde diuersis respectibus singula singulis, hoc est tertium primo: & quartum secundo. Accursius.

A *Bemptione.*] CASVS. Tria dicit hæc lex, primo pone quod codicem vendidi tibi. & ante, quàm cum tibi traderem, vel tu mihi pretium solueres, discedi ab emptione

ptione placuit, quod petiit. Idem si vltra processum est, quia res vendita tradit ta est, sed pretium non dedisti: postea dai tibi, restituas codicem mihi, & non tenearis ad pretium. si quidem restituas, non teneberis ad pretium: imò liberalis a pretio præstando. Tertiò dicit, Pone quod codicem tibi tradidi & tu mihi pretium soluisti: vel non dedisti pretium & conuenimus postea ut discederemus a contractu. dicit hic quod nō potero te conuenire, vt rem mihi restituas, quam tibi vendidi. & tradidi. Vin.

a *Ab emptione.*] tres ponit casus. Primo, quando res est integra Secundò, q si do ex vna parte facta fuerit traditio. Tertio, quando ex vna vel utraque necessitur tamen an actio detur ad resoluendum quod negat.

b *Recedi.*] ipso iure, & etiam arthis datis, vt C. quando lic. ab emp. disc. l. 1.

c *Præstitis.*] i. redditis, non vt quidā dicunt, iterum à te mihi venditis.

d *A te.*] s. emptore.

e *Præstitisses.*] sponte, nec enim is co, potest, vt in fi. huius legis.

f *Desinere.*] nunquid ipso iure? puto sic, vt statim dicam.

g *Interesse.*] quo ad hoc vt pretium non debeatur, cum esse (?) sed re integra ipso iure, in altero casu per exceptionem, secūdum Io. vel dic, ut puto, ipso iure in vtroque casu, vt hic, licet agi non possit ex pacto tali, ut in fine huius legis.

h *Cogaris.*] quid ergo de lege commissoria, & pacto addictionis in diē, vbi dominium transfertur ex pacto, vt C. de pact. inter emp. & vend. l. commissoriæ? Respon. illud re integra, & in ipso contractu.

i *Constituantur.*] ad quod pactum nudum non sufficit Io. sed nunquid exceptione in pretio pariet? Resp. non. Sed quid si venditor fuit confessus possidere nomine emptoris, nec tamē tradi fit: vel tradita, vt inf. de rei vend. l. quædam. & de acquirenda poss. l. quod meo. Item sufficit aliquid fieri per quod venditor liberetur, ut inf. de rescinden. vend. l. cum emptor. Itē non parit exceptionem hæc conuentio: quia ad hoc non apponitur, sed vt contractus dissoluatur. Item & si fieret ad liberandum à primo contractu, non oportet: quia ab eo iam erat liberatus, sed rei vēdi. het emptor, vel vei pos. ad quod infra de 3hen. empt. l. si cum fundum venderes, §. ferè, de qua tollenda non fuit actum, vt intr. tit. 2. l. cum Aquiliana. Item actus 3 similis priori hic non fuit, quod est opus, vt C. quā do li. ab emptio. disc. l. 1. econtra hic videtur similis actus retro esse, cum res erat apud venditorem, vt Instit. de re di. §. interdum, sed certe ibi dicit contra. s. non esse traditam. at hic verus actus desideratur, vt C. quando lice. ab emp. disce. l. 1. Item pro hoc, quia tradito instrumento, ergo res, vt C. de do. l. 1. ergo econtra eo inciso, ut infra de regulis iur. l. nihil, sed illud re integra. Item liberatur fideiussor & venditor, etiam si promiserit animo nouandi: & sic liberatus videtur a prima, vt infra de rescind. vend. l. empti o. sed ibi res est integra: & secunda obligatio est liberatio primæ. Item ad donationem trahe, nec ob. institu. quibus modis tol. ob. §. vlt. quia & hæc fit consensu, vt C. de do. l. si quis argentum. § fin. Præterea, non dicit lex, quod non exigatur retro actus in alijs: sed re integra in alijs non ipso iure, sed per exceptionem re integra: hic ipso iure, vt sup. eo. l. si vnus, §. pactus ne peteret.

1 † Abiat præstitis mihi a te iure vendita. Flo.

2 † Alias, mihi ea præstitisses. Fl.

3 † Flo. admittit.

4 Flor. interest.

5 † Flor. in qua.

a Bal. hic dicit istam gl. singu. quod vbi productio 3 tract. est bonæ fidei: ita & est ei9 dissolutio siue distractus Bol.

Contractus qui consensu celebrantur, solo consensu dissoluuntur re integra, aliàs non: nisi actus retro similis intercesserit, h. d.

Neratius lib. 3. Membrana.

LEX LIX.

Ab emptione, a venditione, locatione, conductione, ceterisque similibus obligationibus, quin integris omnibus cōsensu eorum, qui inter se obligati sunt, recedi b possit, dubiū non est. Aristoni hoc amplius videbatur, si ea quæ me ex empto præstare tibi oporteret, præstitissem: & cum tu mihi pretium deberes, conuenisset mihi tecum, vt rursum præstitis c à te d 1 † in rem venditam omnibus, quæ ego tibi præstitissem, pretium mihi non dares, tuq; mihi 2 † præstitisses: e pretium te debere desinere: f quia bonæ fidei (ad quem omnia hæc rediguntur) interpretatio hanc quoque conuentionem admitteret. 3 † Nec quicquam interesse, g 4 † vtrum integris omnibus in quibus 5 † obligati essemus conuenires, vt ab eo negotio discederetur: an in integrum restitutis ijs, quæ ego tibi præstitissem, consentiremus, ne quid tu mihi eo nomine præstares. Illud planè conuentione, quæ pertinet ad resoluendum id quod actum est, perfici non potest: vt tu, quod iam ego tibi præstiti, contra præstare mihi cogaris. h quia eo modo 6 † tam hoc agitur, vt à pristino negotio discedamus, quàm vt nouæ quædam obligationes inter nos constituantur. i

Quorum stipulatione nobis acquiritur, & pacto. h. d. qui sunt isti ponitur in gloss. Bart.

Paulus 7 † lib. 6. Regularum.

LEX LX.

Per quos acquiri nobis stipulationibus 8 † potest, per eosdem 9 † pactis k conuentis meliorem conditionem nostrā fieri posse placet. l

Ista lex in gl. legitur tribus modis: pone casum secūdum secundam lect. quæ est melior, & magis notabilis. Vbi est paritas in cumulatione debiti, dignitatis, & numero personarum, præferuntur voces consanguineorum, h. d. pro hac lect. facit.

Per quos.] CASVS. Filius & seruus nobis acquirere psūt: & aliæ personæ quæ enumerātur inst. per quas pers. no. acqui. vsq; ad §. ex his, sic ergo istæ personæ nobis acquirere possunt per stipulationē si paciscātur ne à nobis petat: & bene valet pactū: & possunt nobis acquirere. Viuianus.

k *Pactis.*] fallit in illis casibus in quib. stipulatio sufficit, sed non pactum, ut diximus supra eo. l. in traditionibus.

l *Placet.*] scilicet tā ad agendum quam ad excipiendum, secundum Ioan. & sūt istæ personæ sex, filius, seruus proprius & seruus alienus bona fide possessus, & liber homo, quē bona fide possideo, & seruus in quo habeo usumfructum, & ille in quo habeo usū. ut dr̄ per ordinē inst. per quas perso. no. acqu. usq; ad § ex his. addo ēt per procuratorē. nā licet stipulatione nobis nō q̄rat nisi in casibus, vt no. insti. de inuti. stip. §. si quis alij. tamē pacto nobis acquirit exceptionem doli, ut supra eo. l. rescriptum, §. fin.

Impetrata.] CASVS. Talis est, & tribus modis consueuit notari. Primo sic, Pone Titium esse mortuum, & fecisse testamentum, & instituisse sibi quosdam suos cognatos hæredes, qui erant absentes, ueniunt quidam extranei, qui credebant se institutos esse, & adeunt hæreditatem: ueniunt creditores hæredi, & faciunt pactum de nō petendo partem debiti istis possessoribus hæreditarijs, & aliam partē uolunt sibi solui: quæritur an pactū proficiat agnatis institutis? Et respon. quod pdest: & creditores debēt stare pacto, si idonei sunt: & hoc litera dicit. Secundo ponitur sic. Titius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem agnatum, alij agnati cum quibusdam creditoribus extraneis, qui s. agnati creditores erant testatoris, & pares sunt in debito, & in numero: volunt remittere debitorum partē, & alij recipere, cum sint pares, quorū dicto potius stabitur, quæritur. Et resp. quod habenda est ratio necessariarum personarū. si idoneæ sint, vnde istæ coniunctæ personæ præferent alijs creditoribus. Tertio modo ponitur hic casus Pone quod Titius instituit seruum vel filium hæredē. postea extraneus cœpit possidere hæreditatem, & acquisiuit pactum de non petendo credi. hæreditarijs, creditores, quia fecerunt ei pactum, conueniunt eos, s. seruum vel filium, sed illi extranei fecerunt pactum, quæritur nunquid pactū extranei proficit eis? Respon. quod sic. Viuianus.

6 † Flor. etiam.

7 † Fl. li. 3

8 † Fl. stipulatione.

9 † Flo. per eosdem etiam pacti.

Impe-

a *Imperator.*]pone casum tribus modis: primo, extraneus, qui possidet alienam hæreditatem, pactus est cum creditoribus, vt sint certa portione contenti agnati vel cognati vendicant ab eo hæreditatem.
b *Partem.*] scilicet debiti.
c *Ex bonis.*]scilicet defuncti.
d *Prius.*]i. potius dicendũ est habendã rõnem necessariarũ psonarum, q̃ ꝯtrarũ, vel quam extraneorũ. vt. s doli exceptio eis patrocinetur, non p. cti directa, vt sic a tollantur ꝯtraria duo sup. e. l. si tibi. § cũ possessor & inf. ti. 1. l. 3. §. fin q sunt contra. Sed nõne dicit, licèt ab extraneo? Responsio ita, qa videbatur non ꝓdesse pactũ, nisi ab alijs esset agnatis in remotiori gradu ꝯstitutis factũ. & dic si idoneæ sunt, q̃uis idoneæ sint psonæ necessariæ ad soluẽdũ totũ, & hoc nõ affectione hæredis extranei fecit, vt C. eod. l. si actionem. Sed do b pone, q bona cuiusdam vendebantur, qa hñs nolebat adire, qui hẽt creditores agnatos suos quosdã, & alios extraneos partẽ sunt agnati alijs extraneis & in cumulo debiti, & in numero & in dignitate necessariarũ personarũ inia est eligẽda, siue eligentẽ minorem partem debiti alijs eligentib. maiorem, vel econtra. & pones ibi, si idoneę sunt, s. aliàs in cumulo debiti, & in numero & in dignitate. Tertio c pone. plures gradatim ad hæreditatẽ vocabantur: pacti sunt creditores cũ eo, q erat extraneus hæres ab intestato, & in vlteriori gradu, vt certa parte sint contenti adversus eũ: multò magis hac parte contenti esse debent ꝯtra necessarios hæredes puta filios vel seruos. Alij n. q in primo defuncti non erant, extranei hæredes dñr. vt insti. de hær. quali. & dif. §. extranei & C. de rei vxo. ac. §. extraneum, & secundũ hoc dic, si, q̃uis idonei sint ad soluendum. vel dic ad succedendũ: & dicto. s. propriè ponitur. Et sic no. q secundum tertium casum necessariæ personæ appellantur filij & serui, vt insti de hær. quali. & dif. in prin. & § sui. & in alijs duob dñr agnati & cognati, vt sup. de inst. & iu. l. fin.
e *Idoneæ sint.*] s. ad soluendum, secundum primum casum: vel dic ad remittendum, secundum casum secundum; vel dic, ad succedendum, secundum tertium.

l. 1. infra de priui cred. sed secundum alias duas lec. b.

d Pactum factum ei qui putabatur hæres, porrigitur ad eum qui in veritate est hæres: hoc aũt intelligitur, si contemplatione hæreditatis sit factum: non ob. supra eo. l. si tibi §. pen Bart.

Papyrius Iustus li. 8. Const.

LEX LXI.

IMperator a* Antoninus Auidio Cassio rescripsit, si creditores pacti 1 † sint, partem b ex bonis c (licet ab extraneo) consequi: rationem habendam prius d necessariarum personarum,* si idoneæ sint.e

Pactum de non alienando rem propriã, nõ valet. Bar.

Pompo. 2 li 4 ad Sabi.

LEX LXII.

NEmo paciscendo f efficere potest, ne sibi locum suũ dedicare liceat, aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat: aut ne vicino inuito prædiũ alienet.

Pactũ principalis nõ præiudicat defensioni iam fideiussori quæsitæ, hoc dicit.

Furius Anthianus lib 1 ad edi.

LEX LXIII.

SI reus postquam pactus est à se non peti pecuniã, ideoq; cœpit id pactum fideiussori quoque prodesse, pactus sit, ut à se peti liceat, an vtilitas prioris pacti sublata sit fideiussori, quæsitum est. Sed verius est, semel acquisitam fideiussori exceptionem pacti vlterius ei 3 † inuito extorqueri non posse h.

TITVLVS XV.

De transactionibus.*

Vlpianus li. 50. ad edictũ.

LEX PRIMA.

QVi transigit, quasi de re dubia, & lite incerta neque finita k transigit. Qui verò paciscitur donationis causa

Si reus.]CASVS. Fecisti mihi pactum de non petendo, cum tibi 10. deberem: & ita & ego & fideiussor meus sumus liberati: postea feci tibi pactum, vt liceret tibi à me petere: an fideiussor cum tamen sit liberatus, reincidat in obligationem primam, quæritur? Et respon. quòd fideiussor non reincidit in primam obligationem. Viuia.
g *Prodesse.*]nã reo liberato, per consequẽs fideiussor liberatur, vt inf. de reg. iur. l. cũ principalis, & inf. de noua. l. nouatio.
h *Posse.*]quo. liberationem semel competentem perpetuam esse, nisi liberatus velit iterum obligari: sicut & oẽ beneficium perpetuum est, vt in authẽ. consti. quæ de dig. § illud, col. 6 & facit inf. de reg. iur. l. id quòd nostrum, & C. loca. l. si cum Hermes, & C. de fideiuss. l. nouatione. Sed contra. supra eo. tem. l. si vnus, §. pactus, ne si §. Sol. vt ibi. Item contra. infra qd met. causa l. metum. §. fi. & l. illud, vbi fideiussor reincidit in obligationem. Sed ibi fingitur nec liberatus cum prætor eum in integrũ restituere possit, vt infra de in integ. resti. l. nemo videtur.

DE TRANSActionibus.
Dixit de pactis in genere, nunc in specie. Accursius.

QVi transigit.]CASVS. Hanc signat rationẽ inter pactum & transactionem, & differentiam assignat: nam transactio fit, cum dubium est debitum: vt ecce peto à te 10. tu autem negas te debere: unde tibi das aliquid transactionis nomine: aliter nõ esset transactum: & sic de re dubia, & lite incerta: secus videtur in pacto. vt ecce, peto à te 10 quæ mihi debes: tu autem non negas te debere: postea tibi facio pactum de non petẽdo nullo mixto: & sic in duobus differt transactio a pacto, vt hic. Viuianus.
i *Qui transigit.*]hæc lex de pacto remissionis & dicit, & facit differentiã inter pactũ gratuitũ, & non gratuitũ: & q dicit, quasi, improprietatem notat secundũ quosdam: quia qñque fit super re non dubia e vt super alimentis præteritis, vt C. eo. l. de alimentis, & inf. eo. l. cum hi § eam. Item propter fideicõmissum futurum, vt C. de pac. l. 1. & C. de fideicom. tu dic q est veritatis expressiuũ: & in dictis l gib. verbũ transactio, impropriè ponitur, vel etiam f est ibi prius dubium quantum, licèt non dubium, quin debeatur. Est autem dubia res per negationem, g vt C. quibus ad li. proc la. non licet, l. fi. siue fiat extra iudicium, siue incerta lite, i. propter litem, & sic transitiue, hoc est p iudiciũ, vt hic, & infra de cond. indeb. l. elegantèr, §. si quis, & ideo dic, lite præsente, vel futura, & sic totum pro vno ponitur, vel dic, quòd pro duobus, & quod dicit, dubia, scilicet extra iudicium, & quod dicit, incerta lite, præsente iam contest. & in idem recidit, siue lis sit iusta, siue iniusta, vt C. eo. l. dum modo qui agit vel defendit, credat iustam causam se fouere non aliàs, vt infra de cond. indeb. l. in summa. in princ. secundum Fride. tu dic in actore idem esse in reo licet iniuste resistat, tenet transactio, vt C. eo. l. sub prætextu. licet per actionem, uel replicationem doli consulatur actori, vt ibidẽ dicitur. Item nonne fit super certo, vt infra eo. l. de his, quæ est contra? Respon. vt ibi Accursius.
k *Neque finita.*] scilicet sententia, quæ nullo modo

NEmo.]CASVS. Si paciscar tecum ne vendam fundum meum, vel ne faciam locum meum religiosum, vel quocunq; alio modo paciscar: non valet tale pactum. Vi.
f *Nemo paciscendo.*] primo dicto huius legis, & secundo est contra C. de pac. inter emp. & ven. l. fi.* Sed ibi in traditione factum fuit. Et sic soluitur aliud cõtrari. quod toti huic legi contradicit sup. eo. l. in traditionib. & C. de rer. permu. l. rebus & inf. de relig. l. quod si locus. Item toti legi contra dicit inf. de aqua quoti. & æstiu. l. 1. §. si quis, sed ibi interest paciscentis vt alius non quærat aquam in suo, ne suus fons exsiccetur, vt inf. de ser. l. quoties, vel quod dicit hic nõ posse agi, verum est præcise: sed ad interesse agi potest, si interest, vt ibi. Item ad primum, & ad secundum est contra, C. de re. ali. l. fi. sed ibi non dicitur, valeat. vel non ualeat tale pactum, sed dicitur, quòd videantur esse prohibita, si alienatio alicuius rei est inhibita. Item ad vltimũ est contra inf. de distra. pi. l. si creditor §. si sed ibi manifeste interest creditoris, ne debitor vendat pignus. Accur.

a Responde melius, vt hic per Bal Fulg. & Iac.
* De intellec. huius leg. vide Cur. in l. si alienam nu. 5. C. eo.
1 † Flo. pacto.
* Bald. dicit istum tex. esse singu. secundum vnam lect. gl. ad hoc quod vbi concurrunt personæ & extranei deputantur ad aliquid faciendum. si discordant, p fertur opinio cõiunctæ. Bal. biste in lec. tenet B. Ange Sal. Ful Paul. licet Ia. Bu. Gul. Rayn. Alie. hic reprehẽdunt.
2 † Lib. 9
c Iste tertius intellectus, & primus ad idẽ cẽdunt. sm Bald. Fulg. & P. licet Albe. & Sal. dicant q differunt.
* L. si verius dicendũ est hanc l. per illam corrigi. Contius.
3 † Flo. desit. ei.
* Transactio est pactio, qua inter dubitantes refert dubia & incerta, needum finita componitur, sine remissio litis præsentis aut imminentis. Cuiac.
d Glo. bene dicit, capiẽdo pactũ in gñe, aliàs p prie ponit ista lex differẽtiam inter pactum & transactionẽ. Ful. Bal. & Ia.
e Nihil est Bar. & Ia.
f Ista est bona secundũ Bar. & Ia. & est de mẽte aliarum.
g Probabilis Iac.

do potest attentari, vt infra eod. l. post rem, & l. & post re, & addas huic annotationi non gratuita, propter id quod dicitur, C. eo. l. transactio.

a *Et indubitatam.*] & pro i. sed quid si erat controuersia lite etiam iã contestata: ego tñ gratis remitto? Resp. & tunc dicor a remittere rem certam, idest litigiũ, quod certum est: & sic est pactum.

a Hoc verũ vt pactũ fiat mere ex cã donationis, alias secus Ias.

rem certam & indubitatam a liberalitate remittit.

Transactio fit per pactum simplex, & per acceptilationem. hoc dicit.

Idem 1 † lib. 70. ad edictum.

1 † Li. 74.

TRansactum.] CASVS. Hac lege dr quod duob. modis fit transactio: per Aquil. stipu vt ecce cõuenio te ad c. tu negas illa c. debere: vnde transegimus ℘ 50. & ego te interrogaui: quicquid mihi debes vltra 50. promittis mihi animo nouãdi? tu ℘mittis, & postea interrogas me: habes ne accepta? Et respon. quod fit. Alio modo simpliciter fit transactio puta sine Aquiliana stipulatione, Viuia.

b *Transactum accipere.*] i. concedere. q. d. potest fieri transactio duob. mod. p Aquil. stipulationem, & sine ea, & cum ea, ut accepto eo, quod nole transactionis dari cõuenit, residuum quod peto deduco in stipulatione Aqui. & acceptoferò: de qua habes insti. qui mo. tol. oblig. §. est aũt, & ℘ p hunc modum quãdã leges ponit in hoc tit. ut infra eod. l. seq. & l. pacto.

LEX II.

TRansactum accipere b q potest, non solum si Aquiliana stipulatio fuerit subiecta: 2 † sed & si pactum conuentum fuerit factum.

2 † Fl. subiec. a.

Transactio inter scriptum hæredem, & venientem ab intestato, legatarijs non prejudicat. Bart.

Scæuola lib. 1. digestorum.

LEX III.

IMperatores 3 † Antonius & Verus ita rescripserunt: priuatis pactionib. non dubiũ est non lædi ius cæterorum: c quare trãsactione, quæ inter hæredem d & matrem defuncti facta est, neq; testm̃ rescissum videri potest: 4 † neque manumissis, vel legatariis e actiones suæ ademptæ sunt. 5 † quare quicquid ex testamento petunt, scriptum hæredem conuenire debent: qui in transactione hæreditatis 6 † aut cauit sibi pro oneribus hæreditarijs;

3 † Aut Seuerus, & Antoninus ita, & c.

4 † Flo. posse alias rescissũ uidetur esse.

5 † Flo. desũt, sunt.

6 † Aut si cauit, &c.

IMperatores.] CASVS. Titius me hæredem scripsit: & antea multa legata reliquit, & libertates: & mater Titij petijt à me hæreditatem Titij: & dicit testm̃ nõ valere: cum ipsa sit legitima hæres, tandem transegi cum ea: & aliquid ei dedi: veniunt modo legatarij, legata petunt: ego defendo me ab eis: cum non habeam à Titio, sed à matre per transactionem, vnde nolo soluere legata: nec, propter transact. præiudicatur legatarijs nec libertatibus: vnde testamentum nihilominus valet.

¶ *Cum transactio.*] Retento eodẽ casu, pone ℘ Titius matri suæ & cuidam alij 100. legauit in codici unde cũ ignorauit esibi legata, transegit cum hærede Titij ℘ 50. apparuit postea ostẽsis codicillis ℘ matri c. erãt legata ℘ parte sua: dr hic ℘ ista mater alia 50. petit: quia nõ piudicauit sibi, & est ratio: quia codicilli non fuerunt ostensi de his c.

¶ *Debitor.*] Duobus modis ponitur hic casus Primò, obligaui tibi codicem meum, & decessisti: instituisti tibi hæredem Septitium, & cum Mæuius possideret hæreditatem tuam, dicens se hæredem, & cum agerẽ aduersus eum pign. actio. transegimus super pign. act cum ipso Mæuio: cum non redderet mihi codicem: & ego ei pecuniam soluerem reperitur quod Septitius erat hæres, volo agere contra Septitium verum hærede in pign. act. hic dicitur quod transactio, quam feci cum Mæuio, non nocet mihi, nec prodest Septitio. Item Septitius non poterit repetere à Mæuio id quod deci Mæuio nomine transactionis. Secundo modo ponitur hic casus. Pone; retento eodem casu, quod transactum est super sorte, vt puta, transegi cum Mæuio super sorte, si ego debitor contra verum hæredem ago, pign. act. & hæres petat debitum: an ista hæredi eo transactio nocet in petitione sortis annuæ, & an petet Septitius à Mæuio, quod actum est transactionis nomine? Respondeo, vt in litera. Viuianus.

c *Cæterorum.*] i. publicorum, vel priuatorum, vt supra de pact. l. ius publicum, & l. si vnus, §. item ne experiar, & inf. de re. iur. l. nemo potest. & inf. ad l. fal. l. 3. in prin. & q sic est generaliter dictũ, ergo in casu, qui sequitur, quare &c.

7 † aut si non cauit, non debet negligentiam suam ad alienã iniuriam referre. f

7 † Fl. hæreditatis.

Transactio non porrigitur ad codicillos postea repertos, hoc dicit.

¶ Cum transactio propter fideicommissum facta esset, & 8 † postea codicilli reperti sunt: quæro, an quanto minus ex transactione consecuta mater defuncti fuerit, quam 9 † parte sua est: id ex fideicommissi causa consequi debeat? Respondit debere. g

8 † Flo. deesset, &c.

9 † Flo. quam pro parte.

d *Hæredem.*] scilicet scriptum.

e *Legatarijs.*] scilicet alijs, nam & manumissi legatarij sunt, vt infra de leg. 3. l. cũ in substitutione.

f *Referre.*] vt hic, & arg infra de noxa. l. electio §. non in fi. & qñ actio de pecu. est anna. l. j. §. itẽ. sic ergo scriptus conuenitur, vt hic. Sed contra inf. eo. l. cõtrouersia. Sol. vt ibi.

*Nota, quod licet transactio sit generalis non porrigitur ad codicillos postea repertos.

g *Debere.*] imò videt ℘ nõ, nisi p restitutionẽ sicut ille ℘ prius fuit repulsus à petitione fideicommissi, vel legati. quasi testamentũ nõ valuerit filio præterito: q filius postea noluit agere per contratabu nã nõ redit ad fideicommissi petitionẽ, nisi p restitutionẽ, vt inf. de except rei iudi. l. 2. q est §. sol. ℘m Ir. hic speciale b in matre hoc non ualet, ut in prædicto ti. l. si mater. nã & ibi p restitutionẽ succurritur. Dic ergo, hic in transactione speciale q a de his &c. vt inf. eo. de his. sed ibi nõ fuit transactio, sed sententia. c Item alia ratione mater nõ videtur admitti, quia fideicommissarius si transigat cum hærede pro paruo, credens parum esse in hæreditate, veniẽs non auditur ℥ transactionẽ, licet postea multa appareant, vt inf. ad Treb. l. Lucius. §. si quæ est ℥. Sol. d quidam dicũt imo auditur & quod ibi dicit, auditur, si non transigit, subauditur maximè at. inf. e. l. qui cum. §. qui per fallaciam. Tu dic, e ℘ ibi testamentum, & omnis vltima voluntas fuit exhibita in transactione: ideoque tenuit hic non: & sic non tenuit, vt infra eo. l. de his, & l. non est.

b Nihil est B. B. Ang. & Ias.

11 † Flo est.

c Ista placet Iac. Bu. Bal. & Ang quãuis duplicet Ias.

d Displicet B. B. An. & Iac.

e Ista est bona secũdum ℘ræd.

f Iste intellectus est verus in fi. tñ propter contrarium gl. seq. non est verius. Ias.

g Iste intellectus quamuis placeat Ang. displicet tamẽ Iason. & verus intellectus, est, ℘ transactio fuit facta super debito & pignore. Fu. A. e. & Ia.

h Circa istã gl. vide quæ dicta sũt in glos. præcedenti.

Transactio facta cum putatiuo hærede, ad verum hæredem non porrigitur. Bar.

¶ Debitor, cuius pignus creditor distraxerat, h 10 † cum Mæuio, qui se legitimum creditoris hæredem esse iactabat, minimo i transegit, postea testamento prolato, Septitium hæredem esse apparuit; quæsitum est, si agat pignoratitia debitor cum Septitio, an is vti possit exceptione transactionis factæ cum Mæuio; qui hæres eo tempore non fuerit: possitque Septitius pecuniam, quæ Mæuio, vt hæredi à debitore numerata fuit, 11 † condictione l repetere, quasi

10 † Fl. distraxit.

h *Distraxerat.*] non iur. ; idcoque cœpit teneri debitori actio ne pignoratitia.

i *Minimo.*] dato debitori propter distractionẽ pignoris. f & ℘m hoc dices solutam sortem Mæuio, & de eius repetitione quæri & secũdũ hoc dic, an is, scilicet Septitius: vel dic secundo, transactum de sorte, g non de pignore. unde quæritur, an si debitor contra verum hærede agat pignoratitia actione, & hæres petat debitum, an hæredi facta transactio super debito noceat: & an pe uniam Mæuio solutam ex causa transactionis repetere possit idem hæres, & secundum hoc dicit, an sit, scilicet debitor: & secũdum has duas expositiones casus, in fi §. responsionem aptabis.

K *Pecuniam.*] s. h. sortem totam solutam, nam transactum fuit de pignore, & hoc secundum primum casum. Vel dic pecuniam, scilicet modicam nomine transactionis datam, cum fuit transactum de sorte, secundum casum.

l *Conditione.*] certum certum pe. ut infra si cer. pet. l. certi condictio.

Non

a Idem Ias. & est de mẽte aliorum.

a *Non posse.*] neque exceptio locum habet, neque pecuniam a Mæuio repetit Septitius, & sic ad vtrunq; te pondet: a vt statim patet, cum reddit rationem: & sic f. cum cum possessore non præiudicat, nec proficit vero hæredi. sic infra de peti. hære. l. at vbi. & supra de pac. l. si ubi, §. fi. & l. si vnus. §. item ne experiar. Sed contra, inf. de pe. hær. l. si bonæ fidei. §. petitor. & l. post senatusconsultũ, & l. euicta, & l. si possessor, §. bonæ fidei. in quibus dicit, quicquid possessori est solutum, repetit petitor, & iõ hæc fors, fm primum, vel quod datum est pro sorte, fm debet reddi vero hæredi. Sol. b illud verum est, cum institutus hæres habeat ratũ quod gessit possessor illico. cũ scit solutum esse Mæuio, hic cum non habet ratum: & sic statim est acquisita condictio indebiti debitori. hæc solutio ad c ximam casus positionem refertur, vel dic hic c ad secundam non restituit, quia videtur ex negotiatione sua consecutus: vt arg. infra de hære. vend. l. venditor, hoc ad secundum casum, vel dic d Mæuius accipiendo accepit indebitum: quia iam debitum fuerat solutum creditori defuncto: & indebitum, quod recipit possessor hæreditatis, vero hæredi non restituitur: vt infra de peti hæred. l. si possessor. §. bonæ fidei, & hoc secun lum primum casum, sed leges contrariæ loquuntur cum debitum est ei solutum. Item contra infra de consti. pec. e l. si post, sed ibi cessa a possessore fuit actio de constit. & ideo eam exercet.

b Ista solutio placet. Bart. Albe. Bal. Ang. q̃uis displicet Ful. & Ias.

* † *Fl. omnimodo.*

z † *Fl. peremit.*

3 † *Flor. de eis, &c.*

c Ista solutio est verissima, & procedit tenendo fm intellectum Bar. & Ia.

* *Adde secundum Ias. hoc, quod idem est in iuramẽto, quod non extenditur ad incogitata m c. veniens. & ibi gl. extra de iureiur.*

d Ista solutio displicet B. Ias. Et prima solutio. & ista procedunt, tenendo primum intellectum Bar. & Ias.

e Vide ibidem doc.

sub prætextu hæreditatis acceptã: Respõdit fm ea quæ proponerentur, non posse: a quia neque negotium Septitij Mæuius gerens accepit.

Per Aquilianã stipulationẽ oẽs obligationes tollũtur, si hoc actum est: sed in dubio non tollũtur nisi illa de quib. est cogitatũ, b. d.

Vlpianus li. 46. ad Sabinum.

LEX IIII.

AQuiliana b stipulatio omnino 1 † omnes præcedẽtes c obligationes nouat, & perimit: 2 † ipsaq; perimit̃ p acceptulationẽ, & hoc iure vtimur. ideoq; & 3 † legata ẽt & fideicõmissa sub conditione d relicta, in stipulationem Aquilianam deducuntur. e

Papin. li. 1. definitionum.

LEX V.

CVm Aquiliana stipulatio interponitur, quæ ex consensu redditur, lites de quibus nõ est cogitatum,* in suo statu retinentur. Liberalitatem, f enim captiosam interpretatio prudentium fregit. g

Sup depẽdentib. ex vltima volũtate non põt trãsigi, nisi veritate reperta p inspectionẽ vel cognitionẽ vltimæ voluntatis. P.

Caius li. 17. ad edic. prouin.

LEX VI.

DE his* controuersijs, quæ ex testamẽto pficiscunt, neq; trãsigi, h neque exquiri veritas aliter potest, q̃ inspectis cognitisque verbis testamenti.

Si de viribus sententiæ dubitetur, põt trãsigi, Bart.

Vlpianus li 7. Disputatio.

LEX VII.

ET post rem iudicatam trãsactio valet, si vel 5 † appellari i potuerit.

Transactio facta cũ principali pdest fideiussori, ẽt cõdẽnato. Itẽ solutio ex causa transactionis inualidæ, in debiti solutionẽ cõuertitur.

¶ Si Fideiussor conuentus, &

f *Liberalitatem.*] stipulationem Aquilianam vocat liberalitatem, quia liberat a primis: & quia speratur acceptulatio.

g *Fregit.*] nota á verbo generali aliquid excipi: vt dices infra, de ter. verba. prædio. l. si seruitus, & C. ad Vellei. l. iubemus.

DE his.] CASVS. Si mihi aliquid sit in testamento relictum, non possem transigere super isto legato, nisi prius ostẽdatur testã. Vlpia.

h *Transigi.*] vt si dicat legatarius deberi sibi a hæres de nihilo, sed trãsigit pro quinque. Et põt dici, q ipso iure teneat transactio vt arg. C. de do. l. spẽ. & su. titu. i. l. pactum, in si q̃ sunt arg. §. sed doli replicatione consulitur, in eo de quo non cogitauit legatarius deberi vltra id q ex transactione accepit. Nam cogitauit deberi decem, cum deberent vndecim: & sic in alijs quinq; pdiudicat si sei uit: vt sup. ti. a l. tres fratres, & sic de nihilo cogitauit, s plus deberi, quam id qd ex transactione accepit; & si nihil cogitabat remittere, in nihilo pdiudicauit: vt inf. eo. l. q. cũ. §. fi. sic ergo in quinq; valet remissio, si de his cogitauit. Vel forte etiam in eo de quo cogitauit, non s valet: vt su. l. 3. §. 1. & multo minus valebit de eo quod non cogitauit, sed non quid pactum gratuitum valet? Rñ. non g in eo quod non cogitauit, per prædictas tres leges. Item nunquid expressẽ hoc agi põt, vt omnis spes remittatur per pactum, vel per transactionem, i. renuncietur huic legi? puto h q sic. C. de pac. l. si quis in conscriben lo. Item, si ipse his sit in tali trãsactione deceptus: vt quia plus dedit, q̃ debebat. Rñ non i tenet transactio: ar. huius legis: licet maximẽ hæc lex sit facta in odiũ hæredũ: quia legata occultant. Item, an in codicillis hæc habeant locum. Rñ. sic, vt supra eo. l. Imperatores, §. 1. & inf. eo. l. non est. Item, si inspiciantur verba, nonne fient certi, & sic non valet transactio; vt sup. l. 1. q̃. est contra. Sol. adhuc K potest esse dubia, quia cum dixerit denarios, non intelligitur de quib. Item nota hanc legem loqui in vltimis voluntatibus, vbi magis fides scripturæ habetur: vt inf. de codi. & demonst. l. in his & C. de reb. cre. l. fin. & inf. quemadmodum test. ape. l. 1. secus l. in instrumentis factis inter viuos, quæ post reperta non vitiant transactionem; vt C. eo. l. sub prætextu.

* *Vlp. l. 3. inf. de test. quemad. aper.*

4 † *Fl. appellare potuerit.*

A *Quiliana.*] CASVS. Tu tenebaris mihi ad x. ex causa venditionis. Item tenebaris mihi ex locato, ex multis alijs contractibus, & postea stipulatus sum a te sic: quicquid mihi debes ex tali & ex tali contractu & ex cã legati promittis mihi animo nouandi? dixisti, promitto & ego respondi acceptum habeo, acceptumque tuli: cum tu me interrogasti, ista est stipulatio.

b *Aquiliana.*] a Gallo Aquilio sic dicta: vt Institutio. quibus mod. tollitur ob. §. est autem.

c *Præcedentes.*] & etiam sequentes si adijciatur verbum oportebit: vt in d. §. inst. & inf. de accep. l. si ex re. §. 1. ita tñ si de omnib. est cogitatum, aliàs non, vt infra l. proxi.

d *Sub conditione.*] quid autem si purè alias in diem certũ, & in specie certa: nunquid põt deduci in Aquilianam stipulationem? Rñ. non ipsæ res obligatæ, quia sunt in dominio legatarij: sed per alium modum deducentur a legatario in Aquilianam stipulationem quem modum habes infra de verb. obl. l. scire debemus, §. fi.

e *Deducuntur.*] sed conditione demum existente apparebit, vt inf. de accep. l. qd in diem, & coniunge l. prox. cum ista, & dic eum, idest quia in Ioan. & leges rectẽ.

CVm *Aquiliana.*] Hæc lex cũ superiori continuatur, & CASVS Est talis. Debebas mihi decem ex vno contractu, & x. ex alio. Item tenebaris mihi ex causa depositi: postea stipulatus sui: promittis mihi quicquid debes, & animo nouandi? Respõdisti, promitto, & tu dixisti mihi, habes ne accep. ego rñdi. acceptum habeo; & non cogitauit de deposito, non videt tibi accep. tulisse depositum, Vlpia.

ET *post.*] CASVS. Scire debes, q si iudicatum fuit, q sup re iudicata non potest transigi: vt inf. de cõdi. in deb. l. eleganter, §. 1. & illa vera sunt, nisi fuerit appellatum, vel nisi sit intra x. dies, nam tunc valet transactio.

¶ *Si fideiussor.*] Titius fideiussit pro me: iste Titius fideiussor conuentus damnatus fuit, ego postea cũ creditore transegi: valet quidem transactio, non solum mihi, sed etiã fideiussori: sed Titius fideiussor cum esset cõdemnatus transegit: non valet transactio, si hoc fecit post x. dies; sed quod soluerit, retinebitur in rem iud. imò plus dico, q si fuerit super alimentis transactum, non valet transactio: & id qd solutum est alimentario ab hærede, computabitur in alimenta, & facit ad vltimam partem infra l. proxi. Vlpian.

i *Appellari.*] s. tunc cum transactio est interposita, uel aliter sit dubium: vt infra eo. l. post rem.

f Et bene Bart. Pau. & Ias.

g Et bene B. B. Ang. licet. contrarij teneant Albe. Fulg. Pa. & etiam Ia. videtur.

h Nihil à Bar. Albe. Bal. Ang. P. Ia. nisi iusiu interueniat.

i Idem B. B. P. & Ia.

K Idẽ B. & Ia.

l Et bene Bal. & Ia.

a *Primo.*] non intra triduum vel biduum: quia tunc et ipse fi... poterit appellare; & sic transigere, cum sit dubia: vt supra in principio huius legis. Alij dicunt, quod intra triduum hoc fuit: & sic habet per alium quod per se habere non potest, prima placet ut infra proxime probatur.

b *Dissoluta.*] per exceptionem transigit, quando nec appellauerat, nec appellare poterat.

c *Edictum.*] à prætore.

d *Rescriptum.*] à principe.

e *Imputetur.*] sic ergo quod non valet vt ago, valet vt valere potest, sic C. de Lati. libert. tol. l. 1. § penul.

1 † *Flo. deest, mox.*

2 † *Flor. deest, an.*

3 † *Flor. sic* ...

Transactionem non ...

4 † *Flo. deest an.*

condemnatus fuisset, & 1 † mox a reus transegisset cum eo, cui erat fideiussor condemnatus, an 2 † transactio valeat quæritur? & puto valere: quasi omni causa & aduersus reum, & aduersus fideiussorem dissoluta. b Si tamen ipse fideiussor condemnatus transegit, etsi transactio 3 † non perimit rem iudicatam, tamen in 4 † eo, quod datum est, releuari rem iudicatam oportet.

¶ Vsque adeò autem quod datum est, etiam si non proficit ad transactionem, extenuat tamen rem iudicatam, vt inde sit & edictum c & rescriptum, d & circa alimentorum transactionem citra prætoris authoritatē factam, vt quod datum est, proficiat ad alimentaria vt si quid amplius ex causa alimentorum deberi potest, id præstetur, quod autem datum est, imputetur, e

CVm hi.] CASVS. Testamentum fecisti: mihi alimenta legasti: volo transigere cum hærede tuo: vtrum possim sine tutoris authoritate, quia forte parum præsens accipere possum: & prætor videbit vtrum sit transigendum, vel non.

¶ *Hac oratio.*] Dicitur hic, quod quocunque modo alimenta alicui relinquantur, non potest transigi sine prætore. ¶ *Plane.*] Si alimenta relinquantur inter viuos, sine prætore transigi potest.

¶ *Siue.*] In quocunque tempore relinquantur alimenta, sine prætore transigi non poterit.

¶ *Sed et si certa.*] Mihi es legasti, vt ex illorum censuris alar: & cum moriar, illa restituere debeam, non potero sine prætore transigere.

¶ *Sed & si certa.*] Planum est, §. iste, dictum est, quod alimentarius non potest transigere sine prætore. Illud verum est quando speramus quod conditionem suam deteriorem facit alimentarius, si autem faciat meliorem, transigere potest alimentarius. Qualiter autem suam conditionem possit facere meliorem, ponit hic exempla.

¶ *Nihil.*] Dictum est supra quod alimentarius transigere non pōt. Verū est, siue alimentarius sit libertinus, vel ingenuus, siue sit pauper, siue diues. vltimo dictum est supra quod alimentarius transigere non pōt sine prætoris authoritate: nunc videndum est quid in cognitione prætoris vertatur. Primo quidem inquiret prætor de causa ... quare transigere velit: & qualiter possit esse. Ponit hic plura exempla. Item inquiret prætor, quantum velit dare hæres ipsi alimentario nomine transactionis: nam plus inuenit quam sciret dandum esse. Item inquiret prætor vtrum sit bonæ vitæ alimentarius. Item inquiret prætor de persona hæredis qui debet alimenta præstare, qualis sit qui transigit. Dicitur hic, quod si transigit alimentarius super alimentis, non videtur transigere de vestibus, nec de habitatione: sed specialiter de his transigere oportet, cætera plana sunt.

¶ *Si vni.*] Legauit pluribus sic alimenta, Lego vobis fundum, vt ex fructibus inde perceptis vos alatis, pro istis alimentis erat fundus obligatus, isti alimentarij non possunt transigere sine prætore: vt si vnus velit habere fundum, & dare alij pecuniam, nec possunt etiam sine prætore vendere. Item si lego alicui alimenta: puta x. corbes vini: pro quibus obligauit et vnum fundum vt ex eo alimenta præstentur: dicitur hic, quod liberatio pignoris sine prætore fieri non potest.

¶ *Arbitrarium.*] Dicitur hic, quod siue de parte, siue de toto transactio fiat, debet fieri authoritate prætoris.

¶ *Si prætor.*] Si alimentarius transigat prætore authore, & prætor de nullo cognitione habuit, vel habuit cognitionem, sed non de omnibus, isto casu transactio nō valet. Itē dicit, quod prætor alij hanc cognitionem delegare non potest.

¶ *Transactiones.*] Fiscus institutus fuit à Titio: qui Titius mihi alimenta reliquit. dicitur hic, quod si volo transigere cum fisco hærede, procura. Cæsaris debet cognoscere, id est coram procuratore Cæsa. fit transactio. Item pone e cōtra, quod procura. Cæsa. fit institutus a Titio, qui Titius mihi alimenta reliquit, si volo transigere cum pro ura. Cæsa. procura. fisci cognoscet inter me. & proc. Cæsa.

Iurisconsultus primò ponit verba cuiusdam orationis facta per Imperatorē. secundo exponit illa per totam istam l. Et breuiter hoc intendit. Super alimentis relictis non potest transigi, nisi causa cognita prætore authorante, prosequere vt in gl. Istud principiū. Eiusdem &c. hic incipit exponere verbum alimenta. Hæc oratio &c. hic exponit verbum, relicta. Bart.

Idem li. 5. de omnibus tribunalibus

LEX VIII.

CVm hi, quibus 5 † alimēta relicta erant, facile transigerent, contenti modico f præsente, 6 † diuus Marcus oratione in senatu * recitata effecit, ne aliter alimentorum g transactio rata esset,

¶ *Si cum his.*] Cū mihi essent alimenta relicta, egi contra aliquem hæredem pro alimentis, cum negaret se teneri ad alimenta: an possit sine prætore transigi, quæritur. Et respondeo, quod non possit: quia posset lis fingi, vt fieret transactio.

Si eidem.] Titius mihi nomine alimentorum x. corbes singulis annis reliquit. Item in alia manu legauit mihi x. dena. Bono vt statim mihi darentur: transegi super alimentis, & sine prætore: sic non valet transactio, dicitur hic quod illa quæ mihi dedit hæres nomine transact. imputabo in legata de x. & si aliquid superfuerit, imputabo mihi in legata alimenta.

5 † *Hinc sumpta est lex. idest, de alim. leg. & ex prin. istius litera vo. efficitur & transactionem factā super alimentis relictis in vltima voluntate non valere sine iudicis decreto.*

6 † *Fl. præsens.*

* *Senatusc. consecrata. l. elegans. ... de codi. ... deb.*

¶ *Si quis.*] Si alimentarius transigat sine præt. non valet transactio: ideoque quod datum est mihi ab hærede nomine transac. in alimenta præterita computabo: nec aliqua differentia sit tantum in quantitate a te delicta ex præteritis alimentis, vel plus vel minus: quia, si minus, imputatur vsque ad concurrentem quantitatem id quod mihi datum est in alimenta præstita.

¶ *Siue.*] Pone quod mihi plus solutum est, quam sit quantitas præteritorum alimentorum: hoc casu teneor ego alimentarius in id in quo factus sum locupletior, & hoc si est minor, quia si sit maior insolidum tenetur.

¶ *Si in annos.*] Hic §. duobus modis constituit legi: & dicas vt in apparatu Accur.

Sicut.] Titius legauit mihi frumentum; & ego accepi pro frumento pecuniam, vel visum. Vel legauit mihi pecuniam, & ego transegi, vt præstarentur mihi frumenta, & alia grana, nunquid valet transactio his casibus? Et respondeo, quod non, si fiat sine prætore, siue sint annua, siue menstrua.

Sit ad habitationem.] Titius legauit mihi x. vt darem pro hospitio mihi necessario, & transegi cum hærede, vt præstet mihi domum ad habitandum: vel si legauit mihi domum ad habitandum: & ego accepi aliquam pecuniam; valet quidem transactio, & si fiat sine prætore his duobus casibus Vlpian.

f *Modico præsente.*] iuxta illud Claudiani. Omne futurum despicitur suadentque sui præsentia fructum. Et illud vulgare, Alij præsens oua, cras pullis sunt meliora.

g *Alimentorum.*] scilicet futurorum: sed præteritorum sic, vt C. eodem, l. fecal mentis, & hoc si in vltima voluntate sint relicta, alias indistincte potest transigi, vt infra eodem l. planè. Item numquid pactum gratuitum de his valet? Respondeo a non; ne inueniatur fraus, vt infra eadem, l. si cum his, sed contra. C. de pact. l. penul. Solutio, hic in alimentis speciale. Item nota, dicit transactionem de his quæ certa sunt, sed impropriè. Vel dic, quod licet certa sint quo ad hoc, quia singulis temporibus tantum debentur, nescitur tamen quantum durent.

a Transeunt cū gl. Scrib.

A Kelr

a *Relicta.*] s. sunt alimenta quæ donatione honoratus, grauari poss. vt hic, & inf. de lega. 2. l. cum pater. §. 7.
b *Sunt.*] vt instituo te hæredem, si illi dederis alimenta.
c *Idem dicemus.*] quamuis legatarius hic dici non debeat, vt inf. si quis omis. cau. testa. l. g. si quis sub conditione.
d *Mortis causa*] id est non in vltima voluntate.

in fi. §. & ar. C. de vsu rei iu. l. fi. §. fi. & hoc si de eadem re sint relicta. quid ergo si non de eadem re? respon. nec tunc valet transactio: vt inf. de adim. lega. l. modus, & de alim. lega. l. Caio. in prin. & inf. eadem, l. si vno. versic. idem est.
l *Fideicommissum.*] s. in vim modi.

quàm 1 † authore prætore facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter consentientes arbitrari, an transactio, 2 † vel quæ admitti debeat. Eiusdem prætoris notio ob transactionem erit: siue habitatio, siue vestiarum, siue de prædijs alimentorũ legabitur.

¶ Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamento vel codicillis fuerint relicta, siue à testato 3 † factis, siue ab intestato. Idem erit dicendum & si mortis causa donata sint, 4 † vel ab eo, cui mortis causa donata sint, relicta. a

¶ Sed & si conditionis implendæ gratia relicta sunt, b adhuc idem dicemus. c

¶ Planè de alimentis, quæ non mortis causa d data 5 † sunt, licebit & sine prætore authore transigere. e 6 †

¶ Siue igitur in menses singulos, siue in dies, siue in annos fuerint relicta: oratio locum habet. Sed & si non fuerint perpetuò relicta, sed vsque ad annos certos, idem est.

¶ Si integra quantitas f alicui fuerit 7 † legata, vt ex vsuris eius se alat, & mortis tempore pecunias restituat, non cessabit oratio: licèt non in annos g singulos videatur id relictum.

¶ Sed & si sit certa quantitas relicta Titio, vel res ita vt inde h alimenta Seio præstentur: magis est vt transigere Titio possit, i nec enim transactione Titij minuũtur alimenta Seij. k Idemque est, & si per fideicommissum l alimenta ad hoc m legatario n fuerint relicta.

Transactio quæ fit sine prætore, per quam conditio alimentarij fit deterior, improbatur: secus si melior. Barto.

¶ Eam transactionem oratio improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam consumat. Quid ergo si quis citra prætoris authoritatem transegerit, vt quod per singulos annos ei relictum erat, mox 8 † consequeretur per singulos menses? aut quid si quod per singulos menses ei relictum erat, mox 9 † consequeretur o per singulos dies? Quid deinde, si ita 10 † quod consummato anno acciperet. p 11 † vt initio anni consequeretur. 12 † & puto eam transactionem valere, quia meliorem * conditionem suam tali transactione alimentarius q facit. Noluit enim oratio alimenta per transactionem intercipi.

¶ Nihil autem interest vtrum libertini sint, quibus alimenta relicta sunt, an ingenui, r satis locupletes, an minus. f

Nunc exponit quod dixerat in oratione, prætorem debere arbitrari & breuiter hoc intendit. Vbi requiritur causæ cognitio, inquirendum est de modo, causa, & persona. Bartolus.

¶ Vult t igitur oratio, apud prætorem u de istis quæri: in primis de causa transactionis, deinde de domo; tertiò de personis transigentium. x

¶ In causa hoc erit inquirendum, 13 † quæ causa sit transigendi. sine causa enim neminem transigentem audiet prætor. y

¶ Causæ huiusmodi ferè solent allegari, si alibi domicilium hæres, alibi alimentarius habeat: aut si destinet domicilium transferre alteruter 14 † eorum: z aut si causa ali-

e *Transigere.*] Nota plus fauoretur legatarijs, quam creditoribus. Sed arg. contra, C. de iure delib. l. fi. §. licentia. & est ratio, quia fauorabiliores.
ADDITIO. Tu dic, quòd vbi creditores & legatarij concurrunt ad aliquid exigendum, magis fauetur creditoribus, quia tractatur de damno crédito ... & lucro legatariorum: in alijs magis fauetur legatarijs fauore vltimæ voluntatis. Et hoc voluit dicere glo. Ias.
f *Si integra quantitas.*] puta centum.
g *Annos.*] & sic videbatur cessare oratio q loquitur quãdo in singulos annos vel menses relinquuntur.
h *Vt inde.*] in vim modi.
i *Possit.*] s. Titius cũ hærede.
k *Minuuntur alimenta Seij.*] imò videtur contra: ... si Titius non vltra teneatur, quam ad se peruenit: vt infra de lega. 3. l. ... § ... tendum, & l. sed & ... ti. §. fina. Respondeo totum ad se peruenisse videtur: cum super hoc transegerit: vt argu. infra ad l. Falc. l. 3 ... respon. consequitur ergo quis, scilicet hæres, per alium quod per se cum ali ... non potest. sic inf. de accept. l. & per iusiurandum. §. sed si ... & intra quæ res pigno. obl. pot. l. Aristo. §. 1. & de libe. leg. l. si is, secundum Ioan. sed quid si hic Titius non habeat aliunde vnde possit alimenta præstare, nisi ex hoc legato, & hoc per transactionem remittat? Resp. si in fraudem alimentarij fuerit transactum, ... habet Pauliana: vt inf. de vsur. l. videamus. § 1. in Fauiana. aliàs de iure communi nulla est actio: vt infra si quid in frau. pa. l. 1. § 1. & est arg. huius distinctionis infra de leg. 2. l. si seruus §. cum quis, sed hæc forte non tenet, quia per consequentiam diminuerentur alimenta: quod oratio noluit, vt inf. ead. l. § eam transactionem, versic. quid ergo si quis

m *Ad hoc.*] quidam habent ab hoc: & alij ad hæc.
n *Legatario.*] vt alij præstentur, vel vt alij præstent, secundum aliam literam.
o *Consequeretur.*] s. pactus est.
p *Acciperet.*] s. ei relictum.
q *Alimentarius.*] Facit argu. quod si vendit ecclesia, vel minor in causam non concessam, ꝙ tenet, si fecerit conditionem suam meliorem: vt in fra de reb. eo. l. si fundus sit sterilis & C. de emp. l. fi. & Insti. de auth. tut. in prin.
r *An ingenui.*] sic inf. de cond. furt. l. parui, & inf. de insti. leg. l. sed & si quis, § parui. & in authen. de monast. §. 1 coll. 1. Quid de seruis? idem. arg. vt infra de ali. lega. l. seruos, quod est speciale: alias etiam cum prætore eius pactum non teneret: sup. tit. 1. & hæredi. §. quod si seruus, & l. contra. §. filius.
f *Minus.*] contra inf. ea. l. §. sed & personarum. Sol. vt ibi.
t *Vult.*] quia causa cognita prætor debet de his statuere. igitur &c.
u *Apud prætorem.*] & a prætore.
x *Transigentium.*] & eius qua transigitur: vt infra ead. l. §. in persona.
y *Audiet Prætor.*] sine causæ assignatione non b auditur: vt hic, & ar. inf. de leg. 1. l. filiusfam. §. diu. & inf. de infa. l. 3 § ignominiæ. & est hic argum. vt testis causam sui testimonij dicere deat: c vt C. de testi. l. j. & in auth de test. §. & licet. coll. 7.
z *Alteruter eorum.*] sic ergo vl quod alimenta ibi sint petenda & præstanda, vbi hæres domi ... hēt. alias frustra hec cã allegarentur, & est arg. pro hoc de anleg. l. j. & l. Meuia. § vxore. Sed arg. ... inf. de ope. lib. l. qui nisi, in fi. sed ibi speciale, vel si velis, dic, ꝙ sunt præstanda vbi alimentarius hēt domiciliũ. Sed ideo poss ... igi, quia possent in itinere deperire quando mitterentur. Item sunt petenda vbi habuit testator domicilium: & vbi est maior pars hæreditatis, & vbi testator dixit, vel verisimile est

1 † *Aliàs, quam si Fl.*
2 † *Valeat.*
3 † *Fl. ad testamentum.*
4 † *Fl. fuerint relicta.*
5 † *Fl. donata.*
6 † *Fl. trãsigi.*
a Hæc gl. nihil hēt qd egeat additione I. s.
7 † *Relicta vel legata &c.*

8 † *Fl. desi. mox.*
9 † *Fl. desi. mox.*
10 † *Fl. desi. ita.*
11 † *Anno vt acciperet, initio anni.*
12 † *Fl. consequatur.*
* Nota ꝙ aliene ... transigi ... conditionem meliorem ... facta ... vt ... sup. ... inf. eo. ti.
b Vñ hec exceptio, tu nõ allegas causam: impedit processum. Bal.
c Hoc verũ si interrogatur. Bal.
13 † *Fl. requirendum.*
14 † *Fl. alter.*

eum voluisse:vt infra de iod.l.si fideicommissum,in princ. & § fi.& l.sed & si susce Petit.§.si libertus. Accur.

a *Et minutatim.*] particularis solutio est damnosa:vt hic,& inf.fam ercis.l.3.§.1.rñ & inf.de alimen.& ciba.leg.l.3.

b *Modus.*] scilicet magnus vel paruus. Accur.

c *Fides.*] qualisqualis, non vt ei soli sit standum: & sic non est contra. C. de rescind. vend. le. dolus.

d *Cum iuuene.*] & sic æstimabitur fortè ætas singulorum:vt dicitur inf.ad l. Falcid. l.hæreditatum.

e *An sequioris.*] id est tales qui sequuntur alios semper vt victū habeant: & sic pendet eorum vita de alimentis, vt nil quærere per se sciant, & sic no. q̄ habetur personarum delectus. Sed contra. sup.ead.l.§.nihil. Sol. ibi dicit quando sine prætore fieret: hic qñ cum prætore, qui de his inquiret.

f *Facultatibus.*] facultas inspicitur & propositum,s.an sint futuri clerici,vel laici,vel similes: sic & infra de testi.l.3 in princ.& s. de adop.l.nec ei.§.& primum,& infra de re milita.l. non omnes. §.à barbaris, & inf.de quæstio l. de minore. §.fi.& inf.de testa. tu. l.testamento.§.pen.& §.fi & inf.de accusa.l. si cui.§. iisdem. Accursius.

g *Neque de vestiario.*] & sic appellatione alimentorum hæc non continentur: sed contra.infra de ali.& cib. le.l. legatis, & l. fi. Sol fauor alimentorū facit vt eorum appellatio, cum de his præstandis tractatur, largius accipiatur: vt ibi dī:hic verò de his finiendis per transactionem agebatur, vnde strictius accipitur arg. infra de lib.& posthu. l.cum quidā. Vel hic loquitur cum alimenta & vestiarium & habitatio specialiter legata sunt:vnde de vno quoque specialiter est transigendum. Ibi verò intelliguntur relicta sub illo verbo,alimentorum, cum est transactum de alimentis,& de his transactum videtur, arg. C.si pen.ap.mors interue.l.3. Similiter verbo, victus, omnia continentur:vt infra de verb.signifi l. verbo victus. sed aliud in verbo, cibi, vel diarij, sub quo hęc non continentur: vt inf.de ali.leal.si diarijs,& l.seq.

h *Si vni.*] sed an sic legando ipsum fundum legasse videatur? Respondeo a sic, interim dum durant b alimenta:vt supra §. modus autem in fi. & si quid etiam vita alimenta est, ibi illud c habeat:vt infra de ali. & cib. le.l.4 & argum.infra de aur.& argen. lega.l. species, & de vsufru.ea.re. quę vsu.con. l.fi. Sed argu. contra.inf. de seruit.præd l.qui duo.

ADDITIO. Ibi illud est propter varietatem sermonis. Bal.& Ias.

i *Relictus.*] legas planè vt sonat, s. vt fundus detur legatarijs.

K *Transactione arbitrari.*] quia fortè alio possidente transigunt, & sic alimentant.

l *Non debet.*] arg. q̄ id quod non permittitur inter se,nec cum alio permittitur. sic infra de reb.eo. l.si pupillorum. Argum.contra. C.de fideicom. l. voluntas.

ADDITIO. Dic, q̄ si eadem sit æquitas in vtroque casu tantum,est idem ius: vt hic. Si autem cessat ratio & æquitas, tunc cessat dispositio: vt ibi Ias.

m *Obligatus.*] à testatore vel hærede: & sic apertè hac le. probatur, quòd res ex qua præstanda sunt alimenta, non est tacitè obligata pro alimentis tradendis alimentario,vel non aliàs nō congruè poneretur, idem est &c. si & supra fuisset obligata: quia hęc dictio, idem, significat eandem in pluribus casibus censuram. Vel dic, supra loquebatur in agro,ex quo præstabantur alimenta: & pro eis erat obligatus:sed non tradictus:hic obligatus erat, & non d præstabantur ex eo. & pro hoc quòd sit obligatus, facit de vsufru. l. hactenus,& de alimē. lega.l.2.in fi.

n *Nullius erit momenti.*] Quid ergo in transactione operatur prętoris authoritas? nam & si sine prætore facit meliorem conditionem,tenet transactio: vt supra eadem l. §. quid ergo. e Item si cum prætore facit deteriorem, non tenet: sicut & si sine eo faceret:vt hic videtur? Respond. f deciperis in hoc,& in alijs multis eodem modo. sæpe enim quis putat tantum esse duo, quæ sunt tria vel quatuor.opponis enim, quòd duo tantum casus sint: quia aut facit deteriorem,aut meliorem:in quibus prætor nihil plus facit, quam si fieret sine eo:sed duo alij sunt: quia potest esse,quòd neque melior,neque deterior fiat sua conditio:& tunc non valet sine prætore valet. Item potest esse: quod sit dubium, an sit melior vel deterior conditio,fortè propter fundum, quem habet ex transactione: quia ignorat quales fructus sit habiturus:& tunc cum præ-

qua vrgeat præsentis pecuniæ: aut si 1 † pluribus ei alimenta relicta sint, & minutatim a singulos conuenire difficile ei sit: aut si qua alia causa sit 2 † (vt plures solent incidere) quæ prætori suadeat 3 † transactionem admittere.

¶ Modus b quoque pecuniæ, * quæ in transactionem venit, æstimandus est: vt puta, quantitas transactionis. nam etiam ex modo fides c transactionis æstimabitur.

¶ Modus autem pro ætate eius,qui transigit, arbitrandus est,& valetudine nam aliter 4† cum puero, aliter 5 † cum iuuene, d aliter 6 † cum sene transigi palam est, constat enim alimenta cum vita finiri.

¶ Sed & personarum contemplatio habenda est: hoc est,cuiùs vitæ sint hi,quibus alimenta relicta sunt: vtrum frugi vitæ, 7 † & qui alias sufficere sibi possint:an sequioris, e * qui de alimentis pendeant.

¶ In persona autem eius à quo alimenta relicta sunt, hæc erunt 8 † spectanda: in quibus facultatibus f 9 † sit, cuius propositi,cuiusque 10 opinionis.tunc. n.apparebit,nunquid circumuenire velit eum, cum quo transigit.

Supra exposuit verba orationis: nunc circa materiam format quæstiones. Et breuiter hoc intendit. Transactio alimentorum facta simpliciter, non porrigitur ad habitationem & vestiarium. hoc dicit. Et est notabilis & singularis casus, & menti tenendus. Bal.

¶ Qui transigit de alimentis, non videbitur neque de habitatione, neque de vestiario g transegisse: cum diuus Marcus etiam specialiter de istis transigi voluerit: Sed si 11 † & quis de alimentis transegerit, non habebit necesse, etiam de habitatione, vel cæteris inuitus transigere: poterit igitur vel de omnibus simul, vel de quibusdam facere transactionem. De calceario quoque arbitrio prætoris transigendū est.

In alienatione vel diuisione fundi ob alimenta relicti, vel pro alimentis obligati, prætoris authoritas requiritur. Bartolus.

¶ Si vni h pluribusve fundus ad alimenta fuerit relictus, i velintque eum distrahere: necesse est prætorem de eius distractione & transactione arbitrari. k

¶ Sed 12 † & si pluribus fundus ad alimenta fuerit relictus, & ij inter se transigent, sine prętoris authoritate, facta transactio rata esse non debet. l Idē est,& si ager in alimenta fuerit obligatus. m nam nec pignus ad hoc datum,inconsulto prætore poterit liberari.

¶ Arbitratu prætoris, vel de vniuersis alimentis, vel de parte eorum transigi oportere, plusquàm manifestum est.

Iudex non debet solemnia iura omittere: & eorum omissio vitiat id quod agitur. Bart.

¶ Si prætor aditus citra causę cognitionem, trāsigi permiserit, transactio nullius erit momenti. n prætori. n. ea res quærenda commissa est, non negligenda,

Marginal notes:

† Fi. aut si a pluribus.

2 † Fl. sunt.

3 † Fl. suadeant.

* Ex paruitate. n. pretij præsumeretur dolus. fient in vēdit in. necne in c. ad nostram cū glo. super verbo, dimidiā. extra de empt. & vēdi.

4 † Fl. aliter. & infra.

5 † 6 †

7 † Aliàs, vitæ hi sunt qui alias Fl.

* Nequioris Bud. hic exponit, sequioris, i. deterioris.

Duar. aut li. 2. disp. c. 31. legit. segnioris. cuius lectionē improbat Cont. sequioris tamen probat Cuiac. li. 1. obser. c. 3.

8 † Spectanda Flo.

9 † Fl. sunt.

10 † Fl. deesq; quæ.

11 † Aliàs deest, & Flo. habe, sed & si quis.

12 † Flo. deest, &.

a Idē B. Albe. Ias. dicentes, q̄ ista est cōm opi.

b Imò tale legatū alimētorū trāsit ad hæredes. B. Alb. Bal. Ias.

Idem Ias.

c

d Dic, qñ fundus est relictus q a alimentus taliter, q proprietas nō sit relicta, intelligit obligatus. Bar. Ias. & alij, vt Ias. hic refert.

e Ibi loquitur qñ per trāsactionē nō recedit à forma. B. & Ias.

f Idem B. Pau. & est de mente aliorū Scrib.

nec donanda.a

¶Sed & si nõ de omnib. inquisierit, q̃ oratio mandat, hoc est de causa, de mõ, de personis transigentium, dicendum est, quamuis de q̃busdam quæsierit, trãsactionem esse irritam.b

Ea quæ sunt mixti imperii, non delegantur. Bart.

¶Sed nec* mandare ex hac causa iurisdictionem, vel p̃ses prouinciæ, vel prætor poterit.c

Ad authorandum in trãsactione ille est iudex competens, coram quo causa agitur. Bar.

¶Transactiones alimẽtorũ etiam apud procuratorem Cęsaris fieri possunt 1† si à fisco petantur alimenta. secundum quæ 2† apud præfectos d ęrarij transigi potest.

¶Si cũ lis q̃ dẽ esset de alimẽtis transactũ 3† de lite fuisset, transactio valere inconsulto p̃tore nõ põt, ne circũueniatur e oratio. Fingi.n. lites poterunt vt trãsactio ẽt citra p̃toris fiat authoritatẽ.

Solutum ob trãsactionem inualidam conuertitur in aliud debitum, velut in alimenta pręterita: aliàs vt indebitum repetitur. Bart.

¶Si eidẽ alimẽta, & p̃terea legatũ f p̃sente die datũ sit, & transactũ fuerit citra p̃toris authoritatẽ, id q̃d datũ est, imputabitur prius in legatũ, quod p̃sente dio datũ est: & superfluum, in alimẽtariam causam g est.4†

¶Si q̃s de alimentis transegerit sine p̃toris authoritate, id quod datũ est, in p̃terita alimenta cedet. nec interest, an tm̃ in q̃titate sit debita, quantũ datum est: an minus,h an ẽt plus; nã etsi minus sit, adhuc tñ id quod in solutum datum est, in pręterita alimẽta imputabitur. i

¶Sanè si is, q̃ de alimentis transegit, locupletior factus sit ea solutione, in id quo5† factus sit k locupletior, x æq̃ssimum erit eius 6† in eũ dari repetitionem. nec enim debet ex alieno damno esse locupletior. l 7†

In relicto annuo facto locupleti, non habet locum transactio: secus si fiat pauperi.

¶Si in annos m singulos certa quantitas alicui fuerit relicta, 8† veluti homini honestiori loci salariũ annũ, vel vsusfructus, transactio ẽt 9† sine p̃tore fieri poterit. Cæterum si vsusfructus vel 10† modicus alimentorũ vice sit relictus, dico, trãsactionem citra prætorem factã, nullius esse momenti.

Permutatio rei ob alimẽta soluenda non potest fieri nisi authore pretore, si alimentarij conditio fit deterior, hoc dicit.

¶Si cui non nummus n ad alimenta, sed frumentũ, oleũ &c. q̃ ad victũ sunt necessaria, fuerint relicta, non poterit de his transigere, siue annua, siue menstrua ei relinquantur. Si tamen ita sine prætore transegerit, vt inuicem eorũ nummũ quotannis, o vel quot mensibus acciperet, & neq; diẽ, neque modum permutauit, sed tm̃ genus: vel p ex contrario si pactus fueri, vt in generib. alimenta acciperet, quæ in nummis ei relicta fuissent: vel si vinum pro oleo, vel oleum pro vino, vel quid aliud cõmutauit: veluti 11† si locũ permutauit, vt quæ erant ei Romæ alimẽta relicta, in municipio vel in p̃uincia acciperet, vel contra, vel personam commutauit 12† vt quod a pluribus erat accepturus, ab vno acciperet, vel alium pro alio debitorem acceperit: hæc omnia habent disceptationem q prætoris & pro vtilitate alimentarij accipienda 13† sunt.

---

tore facta iterum teneret: sine eo non. Potest & aliud dici, q̃d si prætor de omnib. diligenter quæsierit, & tamen postea malè permisit. vel non prohibuerit, decretum teneat. nec, enim hoc dicitur nullum esse decretũ nisi quando de omnibus non inquirit.

a *Nec donanda.*] qui debet aliquid curare non debet illud donare, vt hic, & arg. C. de præ. mi. l. minorũ, & sup. de offi. procu. Cæ. l. 1. §. si rem, & inf. de sun do. l. dotalem, §. prędii. & C. de pa&. l. pactum.

* *Adde, q̃ licet iure ciuili ea quæ sunt, mixti & mixti imperij, nõ possint committi vicarijs & sic delegari: secus de iure cano. vnde ad istud omnes Bolo. in suis interpretatio. l. imperiũ, supra de iurisdi. om. iud.*

b *Irritam.*] arg. totũ haberi pro irrito, cũ aliquid de faciẽdis a omittitur. sic ỹ. fa. ercis. l. heredes, §. an ca. & inf. de in inte. rest. l. diuus, ibi, etsi nihil &c. & supra de edendo. l. 1. §. edere.

a Nisi omittat leuis solennitas secundum B. B. P. Ias. & omnes Doc. in l. sciendũ infr. de uer. oblig.

c *Poterit.*] vt plenè dixi sup. de offi. *&* con. l nec quicquam. §. 2.

1† *Aliàs, possunt & si a fisco.*

d *Profecti* s.] i. procuratores fisci. si lis agatur inter priuatos & procuratorem Cęsaris, vt C. si aduersus fiscum, l. 1. & 2. in fi. & inf. ne quid in loco pub. l. 2. §. & hoc interdictum.

2† *Alias, q̃ & apud F. e.*

3† *Flo. transactum autem de lite.*

e *Ne circumueniatur.*] non debet via aperiri malitijs, vt hic, & ỹ. de lit. ba §. si inter. & inf. de Carb. edi. l. 3 §. sed & si q̃s, & ỹ. de li. cau. l. ordinata. & C. d̃ dio. vi. col l. 2.

f *Legatum.*] si creditor computat in duriorem cãm vel partem, vt inf. de solu. l. 1 & l. cæterum.

g *Causam*] i. p̃teritã.

h *Minus.*] s quod debetur ob alimenta p̃terita: quam id quod datum est causã transactionis.

4† *Flo. deest, est.*

i *Imputabitur.*] nec repetetur per b cond. indeb. cum sit solutũ c ex causa transactionis, vt inf. de condi. inde. l. in summa. §. 1. sed per condictionem sine cã q̃d vltra solutũ est, sic, vt hic subiicit, & ỹ. de cõdictione sine cã. l. j §. fi. & si cert. pet. fi. & me. & est rõ: quia nõ statur trãsactioni, vt infra de cond. inde. l. eleganter. §. pe.

b Contrariũ tenet Alb. Fulg. Ias.

c Hoc procedit quando trãsactio non esset ipso iure nulla: sed hic erat penitus inualida. Albe. Fulg. Ia.

k *Factus est locuple-*

tior.] & hoc si erat d minor qui trãsegit, qui in plus, q̃ sit effectus locupletior, non tenetur, vt infra de mino. l. patri pro filio §. si pecuniã. secu. in alio qui insolidum tenetur, etiam si nõ sit locupletior, in id quod vltra est ei solutum, ut ar. C. si cer. pet. l. incendiũ vel e aliud in cõd. indeb. vel sine causa, cum ei succedit, quã mutui, vt d. l. j. de cõdict. indebi. l. si non sortem, §. libertus.

d Ista solutio nõ tenetur per B. B. P. Ias.

5† *Flo. quod aliàs in quod*

6† *Flo. deest eius.*

7† *Flo locuples.*

e Ista est bona secũdum Ang. & præ di. scrib.

l *Locupletior.*] vt inf. de cond. inde. l. nam natura.

8† *Flo. relicta homini honestiorũ loci veluti salarium annuum.*

m *Si in annos.*] põt intelligi f vt prima pars loquatur qñ nõ nomine alimentorũ fuit relictum, quo casu valet transactio. Secunda, qñ nomine alimentorũ, etiã si modicũ sit, nõ ualet transactio. Vel g aliter, prima pars loquitur, quãdo homini honestioris loci, id est homini diuiti, qui sine his alimentis bene sibi sufficit. Secunda, quando nõ tali, sed pauperi: quo casu non valet: & secundum hoc quòd dicit. cæterum, dic, idest si non sit relictum tali, sed pauperi & pro hoc casu facit supra eadem l. §. sed & p̃sonarũ. sed hoc non valet, ut ỹ. §. nihil. sed dicas homini honestioris loci, nobili, non solũ diuiti: id quod est argum. ỹ. de iudic l. si longius, fin. Et sic nos secundum hunc casum, quòd magis prouidetur pauperi, quam diuiti. sic. C. de epis. & cler. l. si quis ad declinandã. §. licenti., & inf. qui & a quibus, l. si quis habens.

f Placet Fu. Ang. Ias.

9† *Flo. &.*

10† *Fl. deest, vel.*

g Istam tenent Barto. Pa. & magis cõmuniter scrib. secundum Ias.

11† *Fl. vel locum.*

n *Si cui nõ nummus.*] idest nummi, & ponit singularem numerum pro plurali, ut infra de u. sb. signi. l. in ulit.

12† *Fl. deest, commutauit.*

o *Quot annis.*] idest singulis annis.

p *Sed tantum genus.*] ut pro frumẽto accipiat vinum, vel nummum, ut dictum est.

q *Disceptationem.*] ut sup. eo § in cã. & sic non tenet transactio sine e. huic §. est ar. l 2 contra.

13† *Flo. recipienda.*

contra. C. de præd. curia. l. fi. a vbi dicit, quod donationes aut permutationes conceduntur, sed non venditiones sed certè hic non conceduntur permutationes sine prætore, vt dictū est. Alij hic intelligunt, vt etiam sine prætore tenent, vt supra eo. §. eam transactionem, & infra proxi. §. Vel b potest dici, vt si dãnosa teneat sine prætore, vt hic, & inf. alias non, vt ibi Accur.

a Ista l. loquitur in casu diuerso. B. & Ias.
b Idem Ias. & est de mẽte aliorum.

a *Transactio.*] idest domus pro transactione data & pro hac cã posset minor petere restõnem, vt infr. de min. l. verū. §. penul. Item fideiussor vñ in leuiorem causam acceptas, vt inf. de fide iuss. l. hi qui.
b *Relicta.*] quotãnis, secundum Al.
c *Rata est.*] si tãta est quantitas quãtus est fructus habitationis.

Transactio per quã à forma legati non receditur & alimentarij cã deterior nõ efficitur, valet sine prtore. Bar.

¶Si ad habitationem certa sit quantitas annua relicta: & ita sit trãsactū sine prtore vt habitatio pstetur, valet trãsactio: qa fructus habitationis præstatur: licet ruinæ vel incẽdio subiecta transactio a est. Per cõtrariū quoque si pro habitatione, quæ erat relicta, b placuerit certã quãtitatẽ præstari, trãsactio rata est, c etiã citra prætorem.

Q*Vi cum tutorib.*] CASVS. Duobus modis ponit casus in hoc principio. Pater meus me & fratrem meum æqualiter instituit, & rogauit nos vt alteri hæreditatẽ restituat si sine liberis decedat: vnde cum quidã tutelam fratris mei, et meam administrassent, egi contra tutores istos pro parte mea, & trãsegi: mortuus est postea frater meus, & sine liberis: vñ ei successi: volo nũc pro parte fratris mei eos conuenire, vtrum possim quæritur? Et rñ. quod possum. Secũdo mõ ponitur casus, quia non sumus rogati de restituẽda hær. sed successi fratri meo, fortè ab intestato, vel quia me instituit: etiam tũc dic idem quòd in primo casu, vt possit conuenire eos ex persona fratris mei: & hæc est melior casus positio.

* *Nota ex prin. huius l. quod transactio quantumcunque generalissima nõ obstat agenti ex alia re vel causa, quam illa sup qua est transactũ. & ad intell. huius l. vide Cyne. in l. qui Romæ. §. duo fratres, num. j. de ver. ob.*

Transactio non porrigitur ad ius postea ex successione ab intestato pueniens. Bar.

Idem lib. 1. opinionum.

LEX IX.

QVi cum* tutorib. suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat, & trãsegerat, aduersus eosdẽ tutores ex psona fratris sui, cui hrs extiterat, d agẽs, pscriptione factæ trãsactionis nõ submouebitur. e

Transactio non porrigitur ad ea de quibus non est cogitatum, h. d. Bar.

¶*Transactio.*] Pone hic casum per l. supra eo. l. cum hi q. bus. & infra ea. l. § fi.

¶*Qui per fallaciam.*] Instituti sumus ego & tu in quadã hæreditate quæ valebat mille: transegi, tamen ignorans vires hæreditatis: & accepi centum nomine transact. parte mea & hæreditatis, non valet quidem transactio: ideoque agere potero.

¶*Et qui.*] Pater meus mẽ exhæredauit: egoque transegi tum instituto generaliter, & non super querela transegi. Dicitur hic, quod hanc querelam non videor remisisse, siue maior, siue minor fuerim. Viuia.

d *Extiterat.*] fortè fuerunt rogati c per fideicom. vt alter alteri restitueret, & secundum hoc est contra signandum, sed d si dicas alias fieri hæredem eius, nih. l obstat.

e *Non submouetur.*] imo videtur submoueri pro parte fratris, vt inf. de ver. obl. l. qui Romæ, §. vbi duo fratres diuiserunt, & nihil contra illam diuisionem se facturos cauerũt: & tamen submouetur, superstes b vult agere pro portione hæreditatis superuenientis: & sic fuit iudicatum, vt ibi dicitur. Solu. e ibi fortè f sic male iudicatum, vel ibi actũ erat expresse, f vt neque suo neque alieno nomine ageret vel licet ibi repellitur g exceptione, tamen replicat: & sic audiatur, vt hic, & sup. ti. e. l. tres fratres. Vel melius, aliud est in diuisione, quæ quasi permutatio est, & tenetur quis de euictione, vt C. fa. ercis. l. si familiæ, & C. cõia vtriusq. iu. l. si fratres, vnde nec alieno noie põt agere, vt ff. de eui. l. vendicantem & ff. de act. emp. l. si quis alienam. is vero qui transigit, de euic. non tenet, vt C. de transa. l. si pro fundo. & hæc solutio est ipsa h veritas in hoc casu, qui obuenit hæditas g fideic.

c Iste intellec. nõ placet Ba. B. F. Ias.
d Placet B. Bal. Pau. Ias. Et dicit Ias. quod successio deueneerat fratri ante transactionem.
e Idẽ B. ibi, & hic, quamuis displiceat Ias.
f Ista est diminutiua secundum B. Pa & Ias.
g Displicet B. Bal. Pa. & Ias.

¶Transactio. n. 1 † quæcunque fit de his tm̃, de quib. inter contrahentes, f placuit, interposita creditur. *

Transactio non porrigitur ad ea, quæ dolo alterius partis celantur. Bart.

¶Qui per fallaciã 2 † cohæredis, ignorãs vniuersa, quæ in vero erant, g instrumẽtum trãsactionis sine Aquiliana h stipulatione interposuit, nõ tã paciscitur, quã decipitur. i

Generalis transactio porrigitur ad ea, de quibus. esse actum per excipientem probatur. Bart.

¶Et i qui nõdum certus ad se querelã cõtra patris testm̃ pertinere, de alijs causis cũ aduersarijs k pacto transegit, l tm̃ in his interpositũ pactũ nocebit, de qb. inter eos m actũ esse probatur. n Sed 3 † in his tm̃ transactio obest, quamuis maior vigintiquinq; annis eã interposuit de quib. actum esse 4 † pbatur. o Nã ea 5 † quorũ actiones cõpetere 6 † postea compertum est, iniquũ est perimi pacto, de quo p 7 † cogitatum non est.

Qualiter autẽ in diuisione de euictione agatur, dices plenè infra fa. erci. l. cũ putaret, & ff. de verb. obl. l. q Ro. § fi. Vel dic, i. quòd non est contra: nã ibi agit de eadem re, quâ qua diuisio erat facta: licet in alia cã, vel alia actione, licet secus esset in sententia, vt ff. de exce. rei iud. l. si mr, §. eandẽ, hic ante alia pro. sus. Vel pone k hic casum, quod non per fideic. fuit heres, sed directo. Vel l hic actiue, l ibi passiue, & facit ad hoc rñ. C. si [illegible] uet rẽ iud. l. j. & ff. de duob. reis, l. si duo. & inf. de excep. l. Modestinus respondit. & inf. de le. 1. l. si seruo meo Stichus.

f *Inter contrahentes.*] siue fiat spãlib. siue generalibus verbis, vt dices infra § fi.
g *In vero erant.*] i. vere erant in hæreditate.
h *Sine Aquiliana.*] quã tunc nõ prima actione, cũ sit sublata ipso iure, sed dolo agitur, m vt C. e. l. actione, & l. sub prætextu in fi. Sed quo potuit fieri acceptilatio in rei vend. cum habeat fieri tantũ in obligationib. & his tantum quæ iuris ciuilis sunt? Resp. n ducuntur aliæ prius in Aquilianã stipulationem, vt supra eo. l. cum Aquiliana & Inst. qui. mo. tol. obl. §. est prodita & facit sup. de pac. l. tres fratres. Item quid si per fallaciam extranei? Respon. quidam nocere, vt ff. de dolo. l. & eleganter. in princip. Sed Ioan. contra per eandem l. secundum H. nã ibi nocet dolus serui, cui est extraneus ab emptore & venditore, vt teneat de dolo: non nocet quin teneat venditio & manumissio.
i *Decipitur.*] & sic petit. Sed cõtra infra ad Treb. l. Lucius, §. fi. o Sol. subaudi ibi maximè, vt solu. supra eod. l. j. § j. Accursius.
k *Aduersarijs.*] hæredibus institutis.
l *Transegit.*] generalibus verbis.
m *Inter eos.*] & hæredem.
n *Probatur.*] & hoc inter minores: multo magis inter maiores, vt subiicit. Accursius
o *Probatur.*] per hæredem institutum.
p *De quo.*] i. de quib. vt sit alleutheta: numerus singularis pro plurali. sic ff. de pe. hær. l. diuus, §. fi. & ff. de act. emp. l. Iulianus, in fi. & l. seq. & ff. de non. ope. nunc. l. j. § inde quæritur. Item no. hic quod dicit, cogitatũ non docetur, i. de qb. docetur nõ cogitatũ, docet aut copio quod nõ pbat contrariũ, sic inf. de in diē. l. dotis, §. fin. & l. sed nisi & ff. de arb. l. si cum dies, § 2. Vel dic, quod reo nõ incũbit probatio: quia cũ gñalis est petitio, & transactio generalis psumitur, p nisi contrarium probetur, arg. ff. de iud. l. solemus, quæ est cõtra. Quod ergo hic dicitur, de quibus actum probatur, intellig. hoc ipso quod probetur contrarium, sic dictum est. Vel verius dic,

h Nihil est secundũ prædi.
1 † *Fl. transactio quæcunque fit.*
* *Facit ad hoc gl. 1. in c. ex. e. tit.*
i Ista potest esse vera tenẽdo primũ intellectum glo. 1. B. B. & Ias.
2 † *Fallaciam Pande. falsaciam Taur. in adnot.*
K Ista procedit tenendo secũdum intellectum gl. 1. Ias.
l Nihil est hoc dicere secundũ B. & Ias.
3 † *Fl. his tantum, alias, si quidem in his tantum.*
m Ista primam partẽ gl. sequitur Ba & Ias.
4 † *Fl. deest, esse.*
5 † *Alias, non autem quorum.*
6 † *Fl. deest, e.*
n Istam, Ias. & Seri, in l. cũ Aquiliana. sup. eod.
7 † *Fl. id de quo.*
o Dic, quod ibi fuerunt omnia manifesta. hic non. Ba. Ba. Ang. & Ias. in d. l. j. §. 1. su. eod.
p Idest, de omnibus vt detur transactiõ quæ peterẽt sub petitione vel actiõe de qua petitur clam. dis. B & P.

tem

gitarum non docetur.a

Transactio patris non præiudicat filio. Bar.

Idem lib. j responsorum.

LEX X.

DE re filiorum, quos in potestate non habuit,b transigentem patrem minimè eis obesse placuit. 1†

Si post sententiam potest esse dubium, potest transigi. hoc dicit. Bart.

Idem lib. 4 ad edictum.

LEX XI.

POst rem iudicatam, et si prouocatio nō est interposita, tamen si negetur iudicatum esse, vel ignorari potest, an iudicatum sit, quia adhuc lis subesse c possit, transactio fieri potest.

Transactio facta super testamento, refertur ad quamlibet partem testamenti: non autem ad codicillos postea repertos.

Celsus 2† lib 4 digestorum.

LEX XII.

NOn est ferendus, g generaliter de his, 3† quæ testamento ei relicta sunt, trāsegerit, 4† si post ea causetur de eo solo se 5† cogitasse, qd prima parte testamenti, ac nō etiā qd posteriore legatum sit. Si tñ postea codicilli proferuntur, nō improbe d mihi dictus 6† videtur, de eo dūtaxat se cogitasse, quod 7† il-larum tabularum, quas tunc nouerat, scriptura continetur. 8†

Aemilius Marce. li. 1. ad legem vicesimam hæreditatum.

LEX XIII.

NVlli procuratorū principis inconsulto principe transigere e licet.

Facta diuisione hæreditatis ex causa transactionis inter scriptum hæredē & legitimum, quilibet à creditoribus conuenietur pro hæreditarijs portionibus. Bart.

Scæuola 9† lib. j. respons.

LEX XIV.

COntrouersia inter legitimum & scriptū hæredē orta est, eaq; transactione facta, certa lege finita est. quæro creditores quem conuenire possint? Respond. si f ijdem creditores essent, 10† qui transactionem fecissent, id obseruandum 11 † esse de ære alieno, quod inter eos cō uenisset g Si alij verò 12 † creditores essent, propter incertum successionis, pro parte hæreditatis, h quam vterque in transactione expresserit, vtilibus 13 † actionibus cōueniendos esse.

reo, idest hæredi incumbit probatio, quod dic, vt supra ti. j. l. emptor. §. fin. & infra de arbit. l. si cum dies, §. j. & plenè videas. dic, quòd quando est generalis petitio, & transactio obstat in omnibus, vt infra eo l. non est, & C. eo l. sub prætextu dummodo constet generalem esse petitionem; nisi reus dolo occultauerit speciem, in qua deceptus est actor, vt sup. proxim. § & supra de pact. tres fratres, si autē generalis est petitio, & specialis transactio, nocet in ea specie tantum. & idem econtra, vt C. eode. in l. si de certa. & l. age & supra eod. l. cum Aquiliana, & hic. si autem vtrumque speciale fuit, tunc sine dubio idem, vt supra. tit. j. l. si vnus, § pactus.

a *Docetur.*] per hæredem

DEre.] CASVS. Pater de re filiorū transegit, vt filijs nocere non potest. Viu.

b *Non habuit,*] idem si habeat in potestate iure veteri, & sic in castrē si vel quasi. sed hodie valet in aduentitijs, licet sint res filiorum, cū sit legitimus administrator pater filij in bonis aduentitijs, vt C. de bon. ma. l. j & C. eo. l. præses Accur.

c POst rem. Subesse.] sed quomodo potest esse quod non semper valeat transactio, quia Aldricum semper possit damnatus per negationem facere rem dubiam, vt C qui. ad libe. proclama. non licet. l. 3. quod sussi. it, etsi tantum n desint dubia, vt C. eodem l. 2 Respondeo potest a eff. quòd non diffitetur iudicatū, sed dicat se soluere non posse hoc tamen dicit, quòd si cum eo transigatur pro medietate debiti soluenda, quò l eā inueniet & reduet. præterea b si negatur iudicatum per calumniam, tunc enim nulla est vtique omnino transactio, vt infra de cond. indeb. in summa. i. te ip & secundum quosdam. præterea c possunt esse adeo in promptu probationes, vt negari non possit, vt C. de pœnis, l. qui sententiam, & facit infra de cond. indeb. l. eleganter. § si quis. Accur.

NOn.] CASVS. Titius multa mihi legauit in principio testamenti, & in fine, & in medio, ostenso testamento transegi generaliter, postea volo rescindere transactionem, & alia ex testamento petere, non potero quidem, sed statur transactioni: nisi proferantur codicilli. tunc enim petam ea mihi in codicillis relicta Viu.

d *Non improbe.*] i. no videtur quod improbe, vt C. eod. l. sub prætextu. sed hic fuit repertum instrumentum de alio legato quam de quo transegit. sibi de eodem, vel speciale in his controuersijs, d vt supra eo l. l. de his. Item no. hic argum. ut quod factum est ex superuenienti causa vel postea apparenti immutatur, vt infra de excep. rei iudic. l. si cum argentum, in principio, & infra de inter. actio. l. de ætate, § ex causa, & infra de bon. lib. l. si verò non, in principio, & infra de testamen. tut. l. 4. in fi. & infra de admini. tut. l. 3. § quamuis

e NVlli. Transigere.] de re principis alienanda occasione transactionis: quia sic est in minorib. vt C. de præd. mino. l. non solum, secus si eius transactionis occasione eam retineat: quia meliorē eius conditionem facere potest. vt sup. de offi. procu. Cæs. l. 2. § Item. Accur.

COntrouersia.] CASVS. Institutus fui a Titio: nunc venit quidam alius, & dicit se esse legitimum hæredem: vnde transegi cū eo, & dedi ei dimidiam hæreditatis: & aliam dimidiam hæreditatis retinui. Dicitur hic, quòd si ijdē creditores sunt agnati institutorum, ꝗ debent obseruare transactionem factam, si autem sunt extranei creditores, debent hæredes conuenire pro portione hæreditatis quā quisque possidet.

f *Si ydem.*] scilicet scriptus & legitimus.

g *Conuenisset.*] si ex tali conuentione potest agi: quia est vestita: sed qd si agi nō potest ex ea, vel etiam nulla fuit conuētio? Respō. Azo. qui eorum erit creditor, aget contra reliquum pro rata hæreditatis, quæ apud eum remansit, vt C. de neg. gest. l. si ao eos.

h *Pro parte hæreditatis.*] imo in totū videtur cōueniendus scriptus, ut sup. eodem, l. tan prin cip. quæ est cōtra. Sol. hic in creditoribus, ibi in legatarijs: quorū causa pendet ex testamento, vt infra de pig. l. tertia. Alij dicunt f quod hic ꝓ magna parte ad quemlibet bona peruenerunt: ibi, vel nihil, vel parum aduenit legitimo. Vel subtilius g distingue, an legitimus velit testamentum dicere irritandum, vt per querelam, vt ibi: an ipso iure irritum est, vt quia falsum, vel alio modo nullum? primo casu remanet hæres scriptus, sa cta, scilicet transactione: & sic non est hæres legitimus, vt infra de in offi. test. si suspecta. §. quamuis, & l. Papinianus. §. meminisse, & de uulg. substit. l. ex facto, §. Iulianus Longinus, nam tunc demum scriptus desineret esse hæres quādo querela talis est perlata, idest finita, ut inf. de vulg. et pu. substitut. l. in substitutione, & sic ante erat hæres: nam aliter non posset desinere, ut infra de regulis iuris. l. non potest desinere. In secundo autem casu, subdistingue: quia aut res vna, vel aliquæ certæ dandæ sunt legitimo ex tali trāsactione: & tunc idem est quod in superiori casu, vt instit. de fideicommissa. hæredi. §. si quis vna, & infra ad Trebellia. l. si legatus. § multum, & C. de sent. pas. l. si debitor, & de hæredib. instituen. l. quoties, & in his duobus casibus potest loqui lex contraria. Si verò detur quota portio, creditores tunc quemlibet pro portione quæ se contigit, conuenient: idem in legatarijs petentibus legata relicta ex testamento, facta repetitione, vel ab intestato, vel in codicillis: dūmō reperta in testamento: non aliàs: & hoc propter incer-

1† Lib. j. Fl.
2† Flor. his.
4† Fl. transegerat.
5† Fl. dixit se.
6† Flor. dictus.
7† Quo Fl.
a Ista sol. displicet B. Pau. & Ias.
b Ista & sequens faciūt vnam solutionem quā ... Doct. di cunt, q ... di ... & gl. in ho ap ... hatur per I. B & Pau.
c Ista est declaratio præcedentis solutionis. Ias.
d Vtraq; solutio approbatur p ... in l. in contraria.

8† Continentur.
9† Fl. lib. 2.
10. fecissent sic in Aloan.
Sed in manu scrip. legitur cum parenthesi ante id, & clausula, conuenisset. quod rectius putat Taurel. in ad no. ...
... fieri ...
11† ... esse.
12 † Vero, a ...
13 † E... vtil. conuenientes est.
e Imo ... etiam legatarijs ...
f Ista ... natiua ... dū Ia. ... Pau dicit ꝗ omnes in se sunt ...
g Ista placet. Bar. B P. & Ias.

tum a successionis:& sic hic intelligitur. Sed nonne poterit legatariis opponi à scripto: conuenitis me quia sum scriptus: ergo legitimum conuenire non debetis, b cum non potuit testatus & intestatus decedere, vt infra de reg. iur. l. ius nostrum? Respon. huic c quaestioni respondere non tenetur: sed dicent, nescim* hoc: sed scim* quòd tantùm habes de bonis illius: sic & alias ratione dubitationis actor non eligit actionem, vt inf. quorum leg. l. j. § qđ autem. Si autem in testamento sint tantum relicta, nec ab intest. repetita, tunc tã tum conuenitur scriptus, siue irritum, siue irritandum. cũ ex testamento vim capiant talia legata, vt inf. de pig. l. 3 & hoc etiam casu potest intelligi lex superior cõtrarium. Item, qđ si ad legitimum tota haereditas peruenit vnica re scripto relicta? Resp. dici potest d omnino scriptum releuandũ, vt arg. inf. de vulg. substi. & si contra. & infra ad legem Falc. in tacione, § primo. & l. cum quidã: quia non est certum eum hęredem esse, nec in parte, nec in toto: nec quota portio apud eum (vt sup. dictum est) remansit. Si autem apud eum (vt dictum est) quota remansit, legatarij qui ex testamento tãtum agere possunt, cõueniunt scriptum in totum, sed alij quorum legata sunt repetita ab intestato, & creditores vtrumque pro rata: & sic est idem quod sup quando vna res vel quota data est legitimo: nam tunc idem quaeritur & respondetur: licet ei possit obijci recte quare transegit: Alij, vt H. dicunt eum scriptũ grauandum in totum, etiam à creditoribus, nec ob. d. ll. q a ibi per contrat ab. ex necessitate minuitur ei portio, sed hic sponte. & etiam secundum hunc casum potest loqui lex superior. Quid ergo si dicatur, haeredem ex testamento capere non posse? Resp. quantum ad hoc idem est vt legatarijs teneatur e scriptus: & sic idem quod in primo casu: quia & tunc haeres est: quod patet: quia & eius actiones confunduntur, vt inf. ad Syl. l. propter, §. neptis, & arg. infra de vulg. substi. l. ex facto, § Iulianus.

a Singularis est secũdum Bal. & Ias.
b Hoc procedit quando ius tertij est exclusiuum agentis penitus. Ias.
c Ista glos. est not. vt p B. Bald. Au. Pau. & Ias.
* *Facit da ban cl. glo. super verbo, biennium: in cont. text. de emp. & vendit. & de sensu hui*. l. vide Salniol. in rub. ff. l ma tr. num. 24.*
d Hoc verũ in creditoribus & in legatis ab intestato repetitis legatarij tamen . lij necesse habent haeredem conuenire Butr. Bar. Paul. & Ia.
e Ba. & Pau. cõmuniter reprobãt istã glo. saluatur tamen per Ias. ut procedat, quando erat sentẽtia priuationis lata, aliàs p cedat opin. Bar.
f Imò non est necesse quod opponatur: cũ ex parte actoris nõ possit petitio fundari Bal.

Consilium est, quòd in trãsactione pęna ponatur. Bar.

Paulus lib. j sententiarum.

LEX XV.

PActo conuento Aquiliana quidem stipulatio subiici a solet: sed consultius b est huic c pęnalem quoq; d stipulationẽ subiungere: q a rescisso fortè pacto, pęna ex stipulatũ peti põt.

Exceptio potest obijci, & pęna peti, si apposita est in transactione clausula, rato manente pacto. Bart.

Hermog. lib. i. iuris epitom.

LEX XVI.

QVi fidem* licitae e transactionis rupit, non exceptione tantum submouebitur: sed etiam poenam, quam (si contra placitum fecerit, rato manẽte pacto) stipulanti rectè promiserat, praestare cogetur. f

PActo.] CASVS. Transegi tecum: & consulit tibi haec lex, vt facias quod te liberem a prima stip. & hoc per accepti. Item quod promittam tibi poenam, si contra ueniam. Viuianus.

a *Subijci.*] & deinde etiam in acceptilatione: alias non esset transactio: & dic pacto conuento transactionis, de ea enim in hoc titulo tractat: omnis enim transactio dici potest pactum, vt supra ti. j. l. j. §. j. & 2. sed non econtra.

b *Consultius.*] consulit haec lex: vt & inf. de rei vend. l. is qui

c *Huic.*] scilicet pacto.

d *Quoque.*] pro etiam, quasi diceret, non solum Aquilianã stipulationem. Sed secundum hoc quomodo potest rescindi pactum, vt subijcit, cum sit in perpetuũ extincta obligatio prima, vt inf. de sol. l. qui res, §. aream? Respon. rescindi potest de facto si non opponatur, exceptio pacti & Aquili. stipulationis: si autem opponatur, f non rescinditur, neq; poena petitur, nisi aliter sit dictum, vt inf. l. proxi. Vel dic, vt C. eo. l. vbi Accur.

QVi fidem.] CASVS. Transegi tecum pro 10. & promisi etiam tibi poenam: si contra veniam, tenebor eam praestare: & tu poteris excep. transact. me repellere. Viuianus.

e *Qui fidem licitę.*] secus in illicita, vt supra eod. l. cum hi. §. fin.

f *Cogetur.*] sed quid si coeperit venire contra pactum & postpoenituit? Respon. si fuit lis contesta. non potest poenitere: & committit in poenam l. si non est locus poenitentiae, vt supra de in ius voc. l. quamuis & inf. rem ra. ha. l. amplius, & hoc si promisit poenam si amplius peteret. quia non uidetur petere, nisi in iudicio petat. Quod si conuenit vt daret ei poenã, si quaestionem ei faceret, qualitercumq; petatur vel molestetur, committitur, vt infra de pet. haer. sed & si. §. si ...ur, & C. de transac. l. si quis maior. Item no. hic, q si fiat nouatio, sola poena petetur, vt ff. de act. & obli. l. obligationum fere, § si. si non fiat nouatio, altera via vtendum est, vt s. ti. j. l. rescriptũ. §. j. si autem actũ est vt vtraque valeat, stabitur vtrique, ut hic. Sed quid, si hoc casu quando conuenit, rato manẽte pacto, vellet stipulator poenae poenam omittere, & transactionem rescindere: reus promissor poenae nollet? Resp. praeferẽdus est actor, idest stipulator poenae: quia praesumitur hoc pactum fauore eius inductum: vnde non debet in eius laesionem retorqueri. & sicut posset hoc, si tale pactum ratum remanere non conuenit: ita & nunc debet posse. Fortè dicet aliquis, contra eum interpretandũ, cum sit ambiguum: & pro eo introductam stipulationẽ pęnae: posset dici non introduci pro eo tanquam fauor. sic infra de pericu. & com. rei vend. l. si vina. g Item quaeritur eo casu vbi non est facta nouatio: nec conuenit, vt vtrumq; posset peti & poena & interesse: an exacta pęna, cum deficit aliquid ad interesse, posset agi ad id quod deest? similiter etiam quaeritur, si plus sit in pęna, quam in interesse, argu. quòd possit h infra de ac. emp. l. praedia. Item quaeritur, si veniat aliquis contra pactum, & pęnam soluat: si iterũ ueniat contra, an iterum ad pęnam teneatur, vt sic saepius stipulatio committatur, quod dic, vt infra de arb. l. si duo. § fi. Accur.

ADDITIO. Dic, vt transactio valeat. Primo, debet poena adijci Secundo, clausula, manente pacto. Tertio, quòd poena toties committatur quoties fuerit contrauentum. Sal. in l. quoties, C. de fideicom. & Bart. in l. cum pater, § libertis, ff de leg. 2. & Ias. quod etiam iuramentum apponatur.

Transactio facta cum debitore ignorante ab hęre de vendente praeiudicat emptori haereditatis, & fideicommissario vniuersali. Bar.

Papinianus lib. 2. quaestio.

LEX XVII.

VEnditor* haereditatis, emptori mandatis actionibus cum debitore haereditario, qui ignorabat g venditam esse haereditatem, transegit. Si emptor haereditatis hoc debitum ab eo h exigere velit, exceptio transacti negotii debitori propter ignorantiam suam accommodanda est. Idem respondendum est & in eo, qui fideicommissam I † recepit haereditatem, si haeres cum i ignorante debitore i transegerit.

* *Vide ad hãc l. quod no. Inn. in ca. cum inter R. Senarũ. ext. de le.*
I † *Alias fideicommissariam.*
g Dic quod licet istud pactũ à principio sit cõe vtriq; parti tñ ueniens [illegible] transactionẽ nõ potest se illa iuuare. secundũ B, B. Pau. & Ia.
h Idẽ Ias. & est de mente aliorum.

VEnditor.] CASVS. Vendidit tibi haereditatem, in qua eram institutus: postea transegi cum debitore ignorante venditore, valet transactio: & tibi emptori nocet. Item si fui tibi rogatus restituere haeredi. & postquam restitui tibi, transegi cum debitoribus haereditarijs: dicitur hic quod nocet tibi fideicommissario: debitor vero utroque casu habet excep. contra te propter iustam ignorantiam.

g *Ignorabat.*] secus si sciuisset, & ei etiam emptor denũciasset, vt C. de nouat. l. 3. vel etiam non denunciasset, dummodo sciret, i vt infra de act. emp. l. j. in fi.

h *Ab eo.*] scilicet debitore.

i *Debitore.*] haec transactio loco solutionis est. Io. Sed nunquid contra venditorem haereditatis, vel contra eum qui restituit, datur emptori vel fideicom. actio? Respon. ita. K vt infra de haer. vel act. ven. l. 2. §. non tantum, & §. fecisse, & infra ad Treb. l. mulier, §. si haeres. Item no. hic, proficere ignorantiam debitori, vt infra de leg. 2. l. si. §. si. & arg. infra de sol. l. ante restitutionem.

i In hoc gl. displicet Pa. Albe. Pul. & Ias.
K Glo. sequtur Bal. Pau. & est de mẽte aliorum.

Finis Libri Secundi.

DE POSTVLANDO.

Dictum est supra de editione libellorum & actionum: vnde restat videre qui eas actiones proponat, & excipiat: quod quia principales personæ facere ex defectu scientiæ plerumque nequeunt, & opus est eis vt habeant aduocatos, qui postulent pro eis, ideo ponit vt de postulando, & terminos declarat, vt per Cuiacium hic in suis aduer.

DIGESTORVM seu pandectarum.

Liber Tertius.

TITVLVS I. De postulando.

Primò ponit casum edicti. Secundò ponit summarium intellectum. Tertiò illud explicat. secunda ibi, Ea propter. tertia ibi, Postulare. Barto.

Vlpianus lib 6. ad edictum.

LEX PRIMA.

HVnc titulum proposuit prætor habendæ rationis a causa, suæque dignitatis b tuendæ, & decoris c 1 † causa, ne sine delectu d passim apud se postuletur.

¶ Ea propter tres fecit ordines. e nam quosdam in totum prohibuit postulare: quibusdam 2 † pro se f permisit: quibusdam & pro certis duntaxat personis, & pro se permisit.

¶ Postulare autem, est desiderium suum, g vel amici sui in iure h apud eum, qui iurisdictioni i præest, exponere, k vel alterius desiderio contradicere. l

¶ Initium m autem fecit prætor ab his, qui in totum prohibentur postulare, in quo edicto, n aut pueritiam, aut casum o excusauit. Pueritiam, dum minorem * annis decem & septem, qui eos non in totum compleuit p prohibet postulare, quia moderatam hanc

HVncti. CASVS. Vlpia. iurisconsultus quæ re hunc tit. prætor proposuit dicit hic. nam proponit prætor, ne omnes indistinctè postularent: quia per hoc dignitas & honor prætoris, siue iudicis conseruatur: nam quidam sunt, qui nec pro se, nec pro alijs postulare possunt. Et quidam sunt qui pro se tantum postulant, non pro alijs: alij sunt, qui possunt pro certis personis postulare, pro alijs non.

¶ *Postulare.*] quid sit postulare, id est aduocare dicit hic.

¶ *Initium.*] Dictum est supra, quod quidam non possunt nec pro se, nec pro alijs postulare. & qui sint illi, dicit hic. Ecce enim puer qui infra 17. annos est, non potest pro alijs, nec pro se postulare: post 17. ann. poterit postulare. Item surdus non potest pro se, nec pro alijs postulare: quare hoc fit, in litera redditur ratio.

¶ *Ait prætor.*] Pupillus & surdus (vt dictum est) non possunt postulare pro se: quid ergo si non possunt habere aduocatum? Dicitur hic, quod prætor dabit eis, scilicet surdo & pupillo aduocatum: nō solum istis dat prætor, sed etiam alijs.

¶ *Secundo loco.*] Ponitur hic secundum membrum, scilicet quando aliquis nō potest pro alijs postulare: pro se sic. Ecce enim mulier non potest pro alijs postulare: sed pro se sic: sed iste cæcus bene remanet iudex. Item remanet in magistratu. Item remanet senator: sed de nouo in magistratu creari non potest. Item turpes personæ non possunt pro alijs postulare, sed pro se tantum. Quæ autem sint turpes personæ, dicitur inf. tit. de infa.

¶ *Ratione.*] Vera autem sunt, nisi tutor vel curator sit, tūc enim postularet pro pupillo vel adulto, si prædictæ personæ contra hanc l. postulare præsumpserint, puniantur.

¶ *Vt mutio.*] Dictum est sup. in princi. huius legis, quod tres sunt ordines eorum qui postulare non possunt, & vsque huc iam dixit de duobus: modo autem de tertio dicit hic, scilicet quando quis pro se & certis personis, potest postulare, pro alijs autem non potest.

¶ *Ait prætor.*] Si præcipitur in aliqua parte de corpore iuris, quod aliquis non postulet, nisi pro certis personis, dicitur hic, quod isti non poterunt pro alijs postulare, nec prætor audiet eos. hæc vera sunt, si non fuerit in integrum restitutus, tunc enim non tantum pro illis certis personis sed etiam pro alijs postulare poterit. Restitui autem potest si est de illis, qui in capite tertio continentur. aliàs enim si esset de illis, qui secundo capite continentur, restitui non posset, vt muliebria passus, hoc autem intelligendum est de restitutione, quam facit princeps, vel senatus: prætor enim nō potest dare restitutionem infamiæ, nec eam infamiam tollere prætor potest: quamuis alias subueniat hominibus, quia & si aliquis infamis per sententiam restituatur in integrum, desinit esse infamis.

¶ *Deinde.*] Audisti quod quidam sunt qui possunt pro certis personis postulare. Quæ autem sint illæ personæ pro quibus possit postulari, enumerantur hic vsque ad l. puto autem. §. si quis, &c.

a *Rationis.*] id est discretionis personarum.

b *Dignitatis.*] no. dignitas & authoritas seruanda est, quantum ad mundum, vt hic & supra de offi. præsid. l. obseruandum, & infra de ven. inspi. l. 1. §. si seruus hæres. non quo ad Deum, cum ibi omnes sint æquales: vt ar. contra in Auth. de mona. §. 1. col. 1.

c *Decoris.*] media correpta debet proferri, & pro honore ponitur: eius verò compositum est dedecus: at quando profertur media producta, pro dulcedine ponitur & dicitur decor decoris.

d *Delectu.*] hæc duo passim, & sine delectu idem sunt, ac si dicat indistinctè, vt infra de ritu nup. l. palam. in princ.

e *Ordines.*] s. non postulantium.

f *Pro se.*] s. tantum.

g *Suum.*] quando pro se postulat.

h *In iure.*] i. in loco, in quo solet ius reddi. vt sup. de iusti. & iu. l. pe. §. fi.

i *Iurisdictioni.*] melius dixisset, notioni: vt delegatos a iudices & arbitros compromissarios comprehenderet, vt infra de re iud. l. ait prætor. nam apud istos postulatur, vt infra ea. l. §. item senatus. & quia ad similitudinem iudiciorum sunt: vt infra de arbi. l. 1. & C. de iudi. l. rem non nouam. & isti postulatores dicuntur aduocati: vt infra de var. cog. l. 1. eos aduocatos: item patroni causæ, vt C. eo. l. quisquis. item rogati: quia fortè rogati incedebant: vt C. eo. l. fin. quandoque tamen dicitur postulari id solum quod iudice pro tribunali sedente petitur: vt inf. de dam. infe. l. 4. §. postulare.

K *Exponere.*] tam in iure, quam in facto quod negotio expedia.: vt C. eo. l. quisquis, §. ante omnia. an ergo literas scire tenea tur? videtur quòd sic ex quo de iure debet dicere: vt C. eo. l. nec cæterorum. Sed dic contra: quia illiteratus potest habere peritiam & consuetudinem aduocandi sicut etiam iudex iudicandi, C. de iud. l. certi. & in authen. de indi. § 2 col. 6.

l *Contradicere.*] legibus, assignando rationem, non probris: vt C. eo l. quisquis. §. 1.

m *Initium.*] prætor fecit tres ordines non postulantium. Primo ponit de his qui nec pro alijs nec pro se postulant: vt hic. Postea de his, qui pro se postulant, pro alijs non: vt inf. ea. l. §. secundo loco. Tertio de his qui pro se & certis personis postulant: sed pro alijs non, vt inf. ea. l. §. ait prætor.

n *In quo edicto.*] i. in qua parte edicti.

o *Aut casum.*] aut pro, &c. & quod dicit, excusauit, impropriè ponitur, cum nec volentes admittantur, nam illi se excusare b dicuntur, qui inuiti non coguntur, & volentes admittuntur, vt Insti. de excu. tut. §. minores autem: sic ponitur impropriè in marito, qui dicitur excusari a cura vxoris: vt Inst. de excu. tut. & cu. §. pe. maritus tamen etiam volens non admittitur: vt C. qui da. tu. pos. l. maritus.

p *Compleuit.*] ergo si compleuit, potest postulare: vt subijcit & Insti. qui ma. non pos. §. fi. sed contra infra de procu. l. si minor, & C. de procu. l. exigendi. vbi dicit procuratorem non debere esse minorem 25. ann. Sol. aliud in postulatore quam in procuratore, quia aduocatus non timet c damnū, cum se in aliquo non obliget, sed procurator sic. & hoc in procuratore ad iudicia: sed ad negotia d etiā qui habet 17. ann pōt esse procurator, Insti qui ma. non pos. §. eadem. Et sic no. quod ætas quoque terminum sumit in 7. an. vt infantia, vt C. de iu. deli. si infanti. j. sū. quoque in 12. vel 14 ann. vt in

l 4 finienda

1 † *Aliàs, decoris sua causa. Flo.*

2 † *Aliàs, quibusdam quidem pro se. Flo.*

* *Iste tex. facit, quod quis potest effici doctor in 17. ann. vide Bar. & Alexan. hic ad cum.*

a Imò delegatus hēt iurisdictionē delegatā & exercitiū ordinariæ iurisdictionis: vt l. 1. §. qui mandatam. su. de offi. eius cui manda. sm Pau.

b Istī gl. dicit fin. Bald. ad ho. quod illi dicūt se excusare qui inuiti nō cogūtur ad aliqd faciēdū: sed volentes admittunt: aliàs aūt impropriè quis dr se excusare qui neque volēs admittit. Bolo.

c Quia aduocatus nō obligat ex processu causæ, nec sm eū dat iudiciū. Bal.

d Ino et ad iudicia si adversarius in eum contentit. Bal.

ætatem 1 † ratus[a] est ad procedendum in publicum, qua ætate, aut paulo maiore fertur Nerua filius & publicè de iure respõsitasse. b Propter casum[c] autem 2 † surdum, qui prorsus non audit, prohibet apud se postulare. Nec enim erat permittendum ei postulare, qui decretum prætoris exaudire non poterat. quòd etiam ipsi erat periculosum futurum. nam non exaudito decreto prætoris, quasi non obtẽperasset, pęna[d] vt contumax plecteretur.

¶ Ait prætor. Si non habebunt[e] aduocatum, ego dabo, non solum 3 † ijs personis f hanc humanitatem prætor solet exhibere, verum etiam 4 † si sit quis alius qui certis ex causis, vel ambitione g aduersarij, vel metu, patronum non inuenit.

¶ Secundo loco edictum proponitur in eos, qui pro alijs ne postulent, prohibentur: 5 † in quo edicto excipit prætor sexum & casum: item notauit h 6 † personas turpitudine notabiles. Sexum quidem i 7 † dum fœminas prohibet pro alijs postulare. Et ratio quidem prohibendi est, 8 † ne contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, nec virilibus officiis[k] fungantur mulieres. Origo verò introducta est Calphurnia 9 † improbissima femina: quæ inuerecundè postulans, & magistratum inquietans, causam l huic 10 † dedit edicto. Casum, m dum cæcum vtrisque luminibus orbatum prætor repellit: videlicet quòd insignia magistratus videre, & reuereri non possit. Refert etiam Labeo Publium 11 † cæcum Aspre-natis Nonii patrem, auersa sella a Bruto n destitutum, cum vellet postulare. Quamuis autem cæcus pro alio postulare non possit, tamen & senatorium ordinem retinet; & iudicandi officio fungitur. o Nunquid ergo & 12 † magistratus p gerere possit? Sed de hoc delibe[r]abimus. Et extat 13 † quidem exemplum eius, qui gessit q. Appius denique Claudius cæcus cõsiliis publicis intererat, & in senatu seuerissimam dixit sententiam de Pyrrhi captiuis non recipiendis. r 14 † Sed melius est, vt retinere quidem dicamus iam acceptum 15 † magistratum posse, aspirare autem ad nouum penitus prohiberi: idque multis comprobatur exemplis. s

¶ Remouet t autem a postulando pro alijs & eum qui corpore suo muliebria pass[u] est. u Si quis tamen vi prædonũ vel hostium stupratus est, non dẽt

finienda tutela, vt Insti. qui. mo. tu. fi. in princ. & in contrahẽdo mrĩmonio, vt Inst. de nup. in prin. quque in 17. vt hic qñq; in 18. vt in alimentis pueris, vel puellis relictis, vt infra de ali. & cib. leg. l. Mella. in prin. Item in venia ætatis in femina, sed in masculo in 20. ann. vt C. de his qui ven. æta. ipe. l. 2. sed si põt quis postulare in 27. ann. ergo & pro se qs postulat vt sup. eo. § postulare. sed ℥ C. qui le. perio per totum & C. de auth. præs. clarum. Sol. non põt ꝓ se, qa periclitari posset. sed pro alio sic, quia non timet periculum, sed sibi imputet, quia talem eligit inf. de min. l. cum mandato. i. 1 fi. vel dic pro se, authoritate curatoris.

a *Ratus.*] i. cogitauit. & est mirabilis a ratiõ, sic Insti. quib. ex cau. ma. nõ lic. in prin. & talis ratio redditur de omnibus quæ sunt de positiua iustitia, vt de vsuca. & de præscr. quare tanto tempore & nõ minori vel maiori sunt inducta. vt Instit. de vsucap. [illegible] princip.

b *Responsitasse.*] idest docuisse vel aduocasse.

c *Propter casum.*] ꝙ etiam, s. non exaudire prætorem, non solum prætori indecorum, sed etiam &c.

d *Pœna.*] extraordinaria, scilicet ex edicto si qs ius dic. nõ ob. & sic impropriè. nomen pęnæ ponitur, vt infra de verb. sig. l. si qua. si ergo pro se prędicti postulare nõ possunt, nec habent aduocatum, quid erit? Respondeo ait prætor, &c.

e *Non habebunt.*] idest habere non potuerunt sic ponitur in action ea quæ pleniæ, vt infra, de statu libe. l. Labeo, ibi, nocet, idest nocere poterit nam ita demum hoc fit: si de causa certa habere non possunt vt hic subijcit, & supra de offic. procon. & leg. l. ne quicquam. § obseruare. & quod dicit hic, dabo, quomodo intelligitur? nunquid gratis, Respon. non, sed cum salario clientuli, & pro facun[d]ia aduocati, & fori consuetudine, vt infra de varijs cog. l. 1 § in honorarijs. Sed quid si est pauper clientulus? Respon. de publico dabit: sic enim olim erat, & hodie seruari videmus. An autem hoc casu compellatur quis esse aduocatus a prætore? Respon. sic, vt & alias, C. eo l. 1. prouidendum. In hoc tamen prætor debet esse discretus, ne faciat vel inimicum fuuare, vel contra amicum postulare, vt C. de excu. tuto. l. humanitatis

f *Non solum ijs personis.*] quæ in totum prohibentur postulare. Accur.

g *Ambitione.*] quia omnes aduocati ambiunt honorem per illum aduersarium, cum sit amicus principis.

h *Notauit.*] i. notabiliter posuit eodem ordine edicti, s. secundo repellendo eas, & quod dicit de turpibus, dicas de summa turpitudine, nam si est de alia, vt leui, tunc loquitur tertia pars edicti, vt infra ea. l. §. vt in initio.

i *Sexum quidem.*] scilicet excipit prætor.

k *Nec virilibus officijs.*] his rationibus. s. propter pudicitiam quæ cõpetit sexui, vt hic, & Insti. de suspe. tu. § quas. nec fungũtur opera virili, vt hic: repelluntur etiam a procuratore b vt C. de proc. l. maritus, & inf. de ꝓcu. l. neq; femina & C de proc. l. alienã, & ab alijs, in quib. earum dr̃ deterior conditio q̃ masculorum: vt su. de sta. ho. l. in multis. & eisdem rõnib. & monachi c & canonici regulares prohibendi sunt. vt in Aut. de san. epi. §. Deo autem. & C. de epis. & cle. l. repetita. nisi pro suo monasterio: vt inf. e. §. ijs igitur, & infra co. tit. l. puto. i. respon & inf. de proc. l. filiusfa. § milites, alij ãt clerici in foro suo possunt, & non alibi: vt C. de epi. & cle. l. placet.

l *Causam.*] quid ergo si aliqua bona femina inueniatur: poterit ne postulare? videtur ꝙ sic: quia causa cessante cessat effectus. at C. de epi. & cle. l. gñali. Sed dico ℥: quia illud obtinet in causa finali: hic autem. s. improbitas Calphurniæ fuit impulsiua. nã alia fuit finalis, s. ne ℥ pudicitiã, &c. & ne officijs virilib. &c. vt in prin. huius §. hic & alias est cã impulsiua. vt C. de iudi. l. si mulier. [illegible] & inf de neg. gest. l. j

m *Casum.*] s. excepit prætor.

n *A Bruto.*] Brut[9]. n. cũ iudex esset. sellam suam aliqua de causa auerterat: & cum cęcus retro post eum remansisset: nihilominus postulabat a tergo iudicis: & sic habitus est in derisum.

o *Fungitur.*] i. remanẽdo iudex: vt hic, & infra de iu. l. cæcus. Item remanet tutor; vt inf. de auth. tut. l. etiam si tutor cæcus. licet se posset excusare. vt inf. de exc. tut. l. post susceptam.

p *Magistratus.*] vt consulatũ, & sic sunt in maiori dignitate q̃ senatores, vel dic nouiter acceptos, vel dic gerere ipia re, & non soluitur hic, sed inf. de iud. l. cæcus. media placet.

q *Qui gessit.*] s. magistratum non nouiter acceptum.

r *De Pyrrhi captiuis non recipiendis.*] in vrbem, vt supra de origi. iur. l. 2. §. post hunc Appius cum. n. Græci Romam obsedissent, & Pyrrhus Achilleides filius Achillis multos ex Romanis cepisset, & haberent Romani consilium an eos redimerent, Appius iste cæcus iudicauit non redimendos, quo audito mirum Græcis visum fuit & recesserunt. Vel dic, Pyrrhus Rex Epirotarum, nam Pyrrhus filius Achillis fuit in obsidione Troiana, quæ fuit ante constructionem Romæ per quingentos annos. sed ille Rex Epirotarum filius Achillis non dicitur, vel Pyrrhus Achilleides. *

s *Exemplis.*] s. legum, quibus dicitur, quòd multa remanent facta quæ fieri prohibentur de nouo. vt diximus sup. de his qui sui vel alie. iu. sunt. l. patre. Vel dic, iudicũ, vt consonet ei ꝙ dictũ est de Appio & erit ar. ℥. C. de sen. l. nemo index.

t *Remouet.*] hoc secundò edicti ordine.

u *Passus est.*] hic est infamis ipso iure, ut C. de adulte. l. cum

1 † Prætor ratus est sufficere ad pcedendũ, & c. i. alia concessione.

2 † Fl. deest, autem.

a No. hanc gl. secũdum Pa. q̃ semp allegat ꝙ in his quæ sunt de iustitia positiua, nõ pt semp reddi rõ, nisi, qa sic visum fuit legislatori, & sic sufficit pro ratione voluntas.

3 † Fl. nec solum. his.

4 † Fl. verum & si qs alius sit, qui &c.

5 † Fl. deest ꝓ hibentur.

6 † Fl. item ꝑsonas turpitudine not. alias, itẽ notauit ꝑso. in turpi. notabiles. & sic hẽt Fl.

7 † Fl. deest, quidem.

8 † Fl. deest. est.

b Scilicet in iudicijs, sed ad negotia possum, esse procuratrices. Bal.

9 † Alias, Calphurnia alia, Carfurnia. Aut fortè meliùs. C. Afraniæ, vt ex Valer. Max. li. 8. c. 3 notari potest. Fl. dicto haber Carfurnia.

10 † Fl. deest, huic.

c Bal hic dicit istã glosã ad hoc, ꝙ monach[9] vel Canonichus regularis nõ pt esse aduocatus et i foro ecclesiastico nisi in causis sui monasterij, sed alij cler. põt; in foro suo; aliàs nõ Bo lo.

11 † Fl. publicum alias Publium. de quo Senec. in h. cõtrou.

12 † Fl. deest, &.

13 † Fl. extitit

14 † Fl deest, nõ recipiẽdis.

15 † Fl. cæpiũ.

* Achilleides.] Adde ꝙ tex. loquitur de Pyrrho Epirotarũ rege, qui villis Romanis iter Pãdosiam & Heracliam in transitu Siri fluminis, dũ p Cyneã cum ipsis de captiuorũ liberatione tractaret, Appius Claudius sua sionib[9] repulsus est. Plu in vita Pyrrhi.

l. cum vir. Et no. quod quidam dicunt, q isti & duo sequentes, nec pro se postulent, eo quod quando sunt damnati, statim amittunt ciuitatem, & quandoque libertatem, vt infra de pœ. l. 2. §. cum ad statum, l. qui vltimo. Sed dic, q admittuntur ante sententiam pro se. s. vt hic dicit, cum sint de ordine secundo, imo dic post sententiam: nam ante nullam pœnam debent pati.

prin. & supra de in ius voc. l. quæsitum.

p *Tertio.*] nunc respondet. Accur.

q *Hic tertius.*] s. ordo, qui tractat. s. de illis personis, de quibus non in totum, &c. quem ordinem habes infra proxi. §. Accur.

hoc edicto 1 † notati,[a] vt & Pomponius ait.[*] Et qui capitali crimine dānatus est, nō debet p alio postulare. ¶ Item senatusconsulto[b] etiā apud pedaneos iudices postulare phibetur, calūnię 2 † causa publico iudicio dānatus.[c] & q operas suas, vt cū bestiis depugnaret, locauit.[d] 3 † ¶ Bestias autē accipere debemus ex[*] feritate[e] magis, q̄ ex animalis' genere: Nā q̄d si leo sit, sed mansuetus:[f] uel alia dētata bestia 4 † mansueta? Ergo q locauit, solus notatur, siue depugnauerit, siue nō:[g] Quid si 5 † depugnauit, cū non locasset operas suas? nō tenebit, nō enim q cū bestijs depugnauit,[h] tenetur: 6 † sed qui operas suas in hoc locauit. Deniq; eos, qui uirtutis[i] ostendēdæ cā hoc faciunt sine mercede, non teneri aiunt veteres: nisi i arena passi sunt se se honorari.[k] eos enim puto notam nō euadere. Sed si q̄s operas suas locauerit, vt feras venet, vel vt depugnet 7 † feram, quæ regioni noçet, extra arenam:[l] non est notatus.[*] His igitur personis, quę nō virtutis[m] causa cū 8 † bestijs pugnauerūt pro se pretor permittit allegare, pro alio phiber.[n] Sed est æquissimum, si[*] tutelā uel curam huiusmodi psonę administrēt: postulare eis p his, quorum curā gerūt, cōcedi.[o] ¶ Qui aduersus ea fecisse mōstrēt, & p alijs p interdicta postulatione repellūt, & pro æstimatione iudicis extra ordinē pecuniaria pœna mulctāt 9 † ¶ vt initio huius tituli diximus, tres ordines ptor fecit non postulantium, quorum 10 † tertius[q] est, quib. nō in totum d. negat postulandi facultatem, sed ne p omnib. postulēt, 11 † quasi minus deliquerint, quā hi qui superioribus capitibus[r] notantur. ¶ Ait prætor, Qui lege,[s] plebiscito, senatusconsulto, edicto, decreto, principū placito, 12 † nisi pro certis psonis, postulare prohibētur:[t] hi pro alio, q̄ pro quo licebit, in iure apud me ne postulēt. Hoc edicto[u] continētur etiam alij omnes, q edicto[x] prætoris, vt infames notantur; q omnes, nisi pro se &

a *Notati.*] vt C. ad legem Iul. de adult. l. fœdissimam.

b *Item senatusconsulto.* cuius nomen non habemus.

c *Damnatus*] quod est, cum iudex dicit eum calumniatum.

d *Locauit.*] hic est infamis ipso iure.

e *Ex feritate.*] vt cum effectu feræ sunt, non ex aliquo fero genere, & sic accidens magis, quam natura inspicitur: vt inf. de vsufr leg. l. pen. & sup. de offi. assess. l. si eadem. Sed arg. contra, C. de his qui ve. ęta. impet. l. si. & Instit. de rer. diuis. §. pauonum, & inf. ad leg. Aquil. l. 2. §. fi. sed hęc magis est propria.

f *Sed mansuetus.*] tūc quidem non notauit.

g *Siue non.*] punitur ergo affectus, et si nō sequatur effectus: vt C. de furt. & ser. corrup. l. si quis persuaserit. & infra de calum. l. & generaliter, in prin. & inf. de cō. ob turp. cau. l. si q̄s à seruo. & sup quod quisque iur. l. 3. 2. respon. in fi. secus autem est in eo, qui locauit operas artis ludere causa: vt inf. ti. 1. l. 3. quæ est ...

h *Depugnauit.*] sine locatione.

i *Virtutis.*] No. aliquid permitti gratia uirtutis, quod aliàs non permittitur: vt infra de aleato. l. solent, § senatus, & infra ad leg. Aquil. l. qua actione, §. si quis in colluctatione, & infra tit. 1. l. athletas, 2. respon. Item nota quædam fieri gratis, quæ non gratis fieri non possunt: vt hic, & infra de iure fis. l. 2. in prin. & infra de condi. ob turp. cau. l. si, in princ.

k *Honorari.*] a Si habes honorari, dicas corona, uel alio simili præmio: ut argum. C. quæ res pign. obligari possūt. l. spem. & infra de re iud. l. commodis. Si vero habes onerari, dic, id est nisi condemnati sint ut depugnarent cum bestijs in arena. Nec obstat, quod dicit, passi sunt &c. quasi sponte patiantur: quia cum primo malefi. ium committebant, videntur velle pati se postea in arenam damnari: si autem sponte fit arenarius quis, non esset infamis vt arg. C. de inoff. test. l. in arenam. Item no. secundum primam literam, quod ipso facto quis est infamis. sic infra ti. 1. l. quid ergo, §. quod ait. & C. de adul. l. cum & infra de ri. nup. l. palam, in fi. Accur.

l *Extra arenam.*] i. cum non esset arenarius. Vel dic, idest cum non esset condemnatus.

m *Non virtutis.*] sed locationis supple.

n *Prohibet.*] his sunt similes parabolani, vt C. de epis. & cle. l. parabolani.

o *Concedi.*] ratione officij quædam permitti, quæ aliàs non permittuntur: ut infra de iure fis. l. ex quibusdam, in

r *Capitibus.*] i. superiore capite, s. secundo, nam primo nullus est infamis, vt potè cum in primo capite, non nisi puer, & surdus contineantur sic alibi ponitur plurale pro singulari, vt supra de orig. iur. l. 2. §. ex actis, & de petit. hæred. l. diuus. in fi.

s *Ait prætor qui lege.*] da exemplum de lege, vt in l. Iulia repetundarum, ut inf. ad l. Iul. repetun. l. eadem §. 1. De plebiscito nō inuenitur exemplum sed dominus R. ponit exemplum, supra. de offi. præsi. l. plebiscito. & de offi. procō. l. solent. Exēplū de senatuscon. dic, ut damnatus lege Iuli. ambitus, qui est infamis, vt inf. ad l. Iul. ambitus l. 1. 2. respō. & ideo non pōt postulare. uel melius: vt inf. ad l. Iul. de ui. priua. l. 1. De edicto dicas, ut inf. tit. 1. l. j. De decreto dicas s. iudicis: ut si fecit iudex. C. postu. l. prouidendū, § si quis. & infra eo. l. ex ea, & l. puto. §. j. & C. e. l. j. De placito principū, ut per constitōnē aliquam principis: ut C. de postu. l. fi. & C. de adun diuers. iud. l. iubemus. §. ad hæc. & l. petitiones, §. ad hæc & C. de transact. l. si quis maior. & de infam. l. improbum, secundum R. Sed quō prohibiti prædictis legibus p aliquo admittuntur. cum in dictis legibus non inueniant aliquæ psonæ exceptæ? Respō. talia exempla inueniri nō possent, sed eo ipso, q inueniuntur prohibitæ à prædictis legibus, intelligitur esse concessum p certis psonis, quæ personæ sunt inf. eo l. §. fi. & l. sequen. & est pro hoc inf. eo. l. ex ea. De infamibus aūt dicas esse verum, nisi sint infames ipso iure, vel damnati de publico iudicio vel de calūnia publici iudicij qui pro se tantum admittuntur: ut supra ea. l. §. remouet, & § item senatusconsulto pro alijs non, nisi pro pupillis, vel adultis suis: vt sup. ea. l. § his igitur personis. vel illa exceptio, sed æquissimum &c. refertur tm̄ ad locantes operas. Sed cum infamia etiam temporalis, & perpetua esse possit, nunquid etiam perpetua notatus poterit pro certis personis postulare? Respon. sic: nam omnes qui in edicto, infra tit. 1. continentur perpetuo sunt infames. & tn̄ pro certis personis postulant: ut infra proxi. §. Sed arg. contra, inf. eo. l. ex ea, nam ibi innuit. ut si infamia est perpetua, pro nullo postulet: sed ibi subauditur, nisi pro certis personis: ut ibi dices.

t *Prohibentur.*] quod est eo ipso, quod prohibentur tacitè vel expressè.

u *Hoc edicto*] Vlpianus loquitur.

x *Qui edicto.*] posito infra titu. primo, l. prima. Sed quare dicit hic, & alij omnes, quasi aliqui accedat supradictis qui sunt sup. §. prox. nam ibi, & de istis dicit? Respon.

1 † Fl. desist. hoc edicto.

* Ant. Graci hic constituunt thema sextum, & longe exactius distinguunt quam Taurel. sed eius dist. mutare noluimus.

2 † Fl. Calū. publici iudicij dam.

3 † Fl. locauerit.

* Allegatur iste tex. secundum B. q potius debet inspici consuetudo, q̄ ipsa natura, unde Arist. consuetudo est altera natura.

4 † Fl. desist. bestia.

5 † Fl. quod.

6 † Fl. tenebitur.

7 † Fl. depugnaret alias expugnaret.

* Notatus. huc pertinet, l. qui dolo malo. §. item, qui cum telo. ff. ad leg. Iul. de vi. publ.

* Not. ex ista gl. secundum quosdam q delinquens vr velle consentire, pœnæ impositæ pro eo delicto hic est, quod dicimus ex eo oriri obligationem naturalem Bo log.

8 † Fl. desist. cum.

* No. secundum Bal. quod infamis potest esse tutor. tamen adde secundum eundem glo. in l. §. de in ca. lo. C.

9 † Fl. mul. ctabitur.

10 † Alias quarum hic tertius.

11 † Fl. postularent.

12 † Fl. desist. placito.

Respond. secundum quosdam non est ita: nec enim dixit eos remoueri, qui edicto prætoris sunt infames; sed eos qui edicto prætoris postulare prohibentur. Vel dic, quod ibi dicit, exponi, etiam alij omnes. &c. scilicet non solum qui in prima parte edicti positi, infra titu 2 l. prima, con- 1 † *Fl. nō.* tinentur, sed etiam alij inferiores supra positi. Item intellige hic de notatis, non tamen summa infamia. tunc enim locum habet secundum edictū; vt supra ead. l. §. remouet, & §. item senatus.

certis personis, a nō 1 † postulant. ¶ Deinde adijcit prætor, Qui ex omnibus ijs, qui supra scripti sunt, in integrum restitutus non erit. [b]

¶ Eum [c] qui ex ijs, qui supra scripti sunt, sic accipimus, 2 † si fuerit inter eos, qui tertio edicto conantur, 3 † & nisi pro certis personis, postulare prohibentur. Cæterum si ex superiorib.[d] difficile [e] in integrum restitutionem impetrabit; 4 † De qua autem restitutione prętor loquatur, vtrum de ea, quę à principe 5 † datur, an quæ à senatu, Pomponius quærit. & putat de ea restitutione sensum, quam uel princeps, uel senatus [f] indulsit.

¶ An autem & prætor restituere possit, * quæritur. & mihi videtur, alia prætorum decreta [g] non esse seruanda: nisi si cui 6 † ex officio iurisdictionis suæ subuenerit, [h] 7 † vt in ætate obseruatur: si quis minor 8 † deceptus sit, cæterisq; speciebus quas sub titulo de in integrum restitutione exequemur. [i] Pro qua sententia [k] est, quod si quis famoso iudicio condemnatus, per in integrum restitutionem fuerit absolutus, [l] Pomponius putat, hunc 9 † infamia eximi. [m]

¶ Deinde adijcit prætor. Pro alio ne postulent, [n] præterquam pro parente, [o] patrono, [p] patronave, 10 † liberis, parentibusque patroni[q], patronæque, 11 † de quibus personis sub titulo de in ius uocando plenius diximus. [q]

¶ Item adijcit, liberisve [r] suis, fratre, sorore, [s] vxore, [t] socero, [u] socru, genero, nuru vitrico, nouerca [x] priuigno, [y] priuigna, pupillo, pupilla, [z] furioso, 12 † furiosa. [a]

Caius 13 † li. 3. ad edictū Prouinciale.

LEX II.

FAtuo, [b] fatua, cum [c] istis quoque personis [d] curator detur.

Vlpianus li. 6. ad edictum.

LEX III.

CVi eorum [e] a parente, aut de 14 † maioris partis tutorum sententia, aut ab

2 † *Fl. accipe alias accipitur.*
3 † *Fl. continentur.*
4 † *Fl. restitutio impetrabitur.*
Et not. quod difficillimum est impetrare restitutionem famæ illis qui sunt condemnati de publicis: nam facilis descensus auerni sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras, hoc opus, hic labor est.
a Et iō q. officium procuratorijs, est uilissimum, & ubi agit de uili officio, personæ dignitas non curatur. Bal.
5 † *Fl. quæ a principe, uel a senatu. Tempo.*
* *Possit. uide Inno. in c. cum P. tabellio 1. col. de fid. instru. vbi ponit, q. possit restituere famam.*
6 † *Flo. si cui ubi.*
7 † *Alias sub uenerit, & alias, sic uenianti.*
8 † *Flo. deest, minor.*

a *Certis personis.*] enumeratis infra eadem l. §. deinde, sed certè immo videtur generaliter infames posse postulare; vt Instit. de exceptio. §. fi. quæ est contra. Solut. a ibi in procuratore; hic in aduocato. Si instes, quare diuersum est in vno, quam in altero? Responderet esse aduocatū honor est; vt C. de aduo. diuers. iudic. l. laudabile. primo responso; ideoque eis multa dantur priuilegia. vt C. de aduoc. diuers. iudi. l. sancimus. sed esse procuratorem, onus est, honore ergo propter delictum est priuandus, non onere releuandus; ut infra de interdict. & relega. l. relegatorum, §. fi. & l. sequen.

b *Non erit.*] apud me non postulet nisi pro certis personis.

c *Eum.*] loquitur. Vlpianus.

d *Ex superioribus.*] i. ex superiori, scilicet secundo; nam ex primo nullus est infamis; & sic ponitur plurale pro singulari ut supra eadem. l. §. ut in initio. Et sic nota hic, quod generalis clausula in fine edicti posita ibi, qui ex his, &c. non comprehendit omnia præcedentia. Sed argum. contra, infra de legat. primo. l. talis scriptura. in fi.

ADDITIO. Solutionem huius contrarij, uide per Bartolum in l. contraria qui late illam materiam ibidem examinat.

e *Difficile.*] si tamen contingat in integrum restitui in secundo, uel tertio capite, pro omnibus admittam ad postulandum, & not. quod ab illo uersu. eum qui &c. sunt verba iurisconsulti. Vlpian.

f *Vel senatus.*] s. totus cœtus: qui erat ex centum; vt sumis, C. de petit. hære. l. fi. in prin. non tantum unus. Et no. hic quod senatus patificatur principi in dando restitutionē; ut hic. Item in vetando aquam duci ex flumine publico; ut infra de flumi. l. quo minus. Item quia ab eo non appellatur. ut infra a quib. appell. non licet, l. 1. §. sciendum. Item & in componenda lege; ut supra de leg. & senatuscon. l. non ambigitur.

g *Decreta.*] quæ concedunt prohibitis postulare dando restitutionem. vel dic simpliciter, ut hic dicit.

h *Subuenerit.*] s. prætor; aliàs subuenitur. s. à prætore.

i *Exequemur.*] s. prętor; ut de dolo & metu, & similib. nā tunc dat restitutionem lite contestata, & causa cognita; non alias, ut infra de minor. l. 1. § pen. & l. in causæ, §. causa autem. sed hanc restitutionem infamiæ dare non potest, ut hic dicit. Accur.

k *Pro qua sententia.*] i. huic sententiæ applicatur, & sic ad proximum: vt supra de iurisd. omn. iud. l. si idem cum eodem, in fi. leg. Vel dic, pro qua. s. quod à principe uel senatu restitutus possit postulare, & sic non ad proximum, sed ad superius refertur. Accur.

l *Absolutus.*] s. à principe. Alij dicunt a prætore, & dicunt a Pomponium, de quo subijcit infra statim, malè dixisse. Accursius.

m *Eximi.*] Immo videtur remanere infamis: quia à pœna restituitur; vt C. de generali abolit. l. fi. quæ est contra. Sol. aliud est in restitutione, quæ omnino in statum pristinum aliquem reducit, vt hic; & aliud in indulgentia, per quam sola pœna remittitur, & infamia remanet, ut ibi. pro qua solutione est C. de sententiā pass. l. prima & infra de vsuris. l. videamus. §. in Fauiana. Alij distinguunt, an dicat simpliciter, restituo te; vt ibi; an dicat, restituo te in integrum; vt hic. contra quos est prædicta lex, C. de senten. pass. l. 1. Accur.

n *Ne postulent.*] qui tertio edicti ordine, continentur, non qui secundo, uel primo; nam qui primo, pro nullo; qui secundo, pro se tantum. Sed quidam dicunt hoc porrigi ad quosdam, qui secundo ordine sunt; & nulla sunt aspersi macula, ut ad mulierem, & cæcum; nam cum ad eos infames, qui sunt tertio edicti ordine, porrigimus, multo magis ad eos; ut arg. infra de procu. l. fœminæ. sed hoc non placet; quia licet mulier & cæcus non sint infames, non tamen pro alijs admittuntur, sicut nec puer vel surdus, qui sunt de ordine primo; ut supra ead. l. §. initium. & §. propter casum & §. 2. & illa l. fœminæ, non ut aduocatrix. sed ut pro uratrix mulier admittitur.

o *Pro parente.*] i. filius.

p *Patrono.*] i. libertus.

q *Diximus.*] s. de filijs, & parentibus in l. illa, quiq; §. parente & de libertis & patronis, in l. adoptiuum, §. patronum.

r *Liberisve suis.*] scilicet, pater.

s *Sorore.*] scilicet, frater.

t *Vxore.*] s. maritus Accur.

u *Socero.*] s. gener. Accur.

x *Nouerca.*] i. priuignus, qui loco est filij, ut Insti. de nup. §. affinitatis. Accur.

y *Priuigno.*] s. vitricus.

z *Pupilla.*] s. tutor. Accur.

a *Furiosa.*] s. curator cuiusuis eorum.

b F*Atuo.*] i. mente capto.

c *Cum.*] i. quia.

d *Personis.*] non solum tutor pro pupillis, vt prædixi. Accursius.

e C*Vi eorum.*] Exponit prædicta, quasi dicat, diximus tutori, & curatori, quamuis alias prohibiti sint, tamen pro officio postulare permitti; hoc ergo intellige de eo cui est a patre hoc demandatum, & sic est tutor testamen-

9 † *Infamia.*
10 † *Fl. Aut. ue.*
11 † *Flo. deest, quo.*
12 † *Furioso. Deest id verbum in pād. Taurel.*
13 † *Fl. lib. 3.*
14 † *Alias deest, de.*

stamentarius, vel curator assignatus testamento, qui debet confirmari, vt Instit. de curato §. dantur. ibi, sed curator testamento, &c. vel cum plures dedissent, ipsi inter se vnum administrando præ tulerunt: vt inf. de administr. tut. l. 3. vel iudex dedit tutorem, vel curatorem: & sic est datiuus. Sed quid in legitimo, hic nihil dicit, sed dicas idem, quia est eadē ratio, vt infra ad leg. Aqui. l. illud, & quia lex dat tales tutores, vt infra de legi. tuto. l. legitimos, cui est dare permissum, sicut iudici, vt hic dicit. Vel dic, quod omnem tutelam comprehendit, supra, l. 1. in fine, sed specificat hic de eo tutore cui est commissa administratio a testatore, vel iudice, vel à seipso, vt Instit. de satisdat. tutor. §. 2.

a *Tutela.*] i. tutelæ administratio.

b *Præsentes.*] nota præsentem inspici affinitatem, secus cum tractatur de nuptijs impediendis ratione affinitatis: & Institut. de nupt. §. affinitatis. Itē, secus in seruo, qui etiā in præteritum dominum non debet interrogari: vt C. de quæstio. l. seruos, & infr. de quæstio. l. vnius, §. penult. Item in meretrice, quondam præteritus status inspicitur sic infra, de ritu nu. ptia. l. palam, § non solum.

c *Quibus.*] idest, quorum appellatiuis nominibus designantibus affinitatem pro, præpositio &c. & no. quod secundum Ioan. non debet hic esse, pro: nam idem dicit si ab vel ad a apponitur. Alij habent pro, & supplent idem esse in similibus verbis. Item not. hic, quod non omnes personæ, quæ sunt hic, enumerantur infra de procur. sed & hæ, in prin. sed ibi & hæ intelliguntur arg. harum legum.

d *In curatoribus.*] scilicet dandis, idest cum de tutoribus dixit.

e *Debuisse*] immo forte non debuit: quia prodigo, de quo hic subij. te, vel simili nemo dat: sed lex: vt C. de episcop. audien. l. de creationibus. Sed dic, quod & de his hic subijcit, quibus à lege non dantur: & ideo merito reprehendit. Accur.

f *Eum.*] scilicet prætorem.

g *Vti.*] hoc modo, Vti, pro vticu eorum, cæterorumque &c.

h *Solent.*] scilicet curatores.

i **E**T *qui.*] subaudi, pro eis, qui &c.

k *Non possunt.*] subaudi, eos pro se, & pro certis personis postulare non prohibebo, & sic separatim legitur. Vel dicit in princ. l. & is qui &c. continuatur cum superioribus.

PVto *autem.*] CASVS. in §. si quis talis est. Potestas Bononiæ prohibuit me coram se postulare. Dicitur hic, quod potero coram successore suo postulare. Viuian.

l *Omnes.*] vt breuius dicam, quæ supra generaliter dicta sunt.

m *Funguntur.*] ut tutores, & curatores.

n *Edicti*,] scilicet secundi, vel tertij, secundum quos-

eo, cuius de ea re iurisdictio fuit, ea tutela, a curatio vedata erit.

¶ Affinitates non eas accipere debemus, quæ * quondam fuerunt, sed præsentes. b Item Pomponius, nurus, & generi appellatione, & soceri, & socrus, & ulteriores, quibus, c pro, præpositio solet accedere, contineri ait. In curatoribus d itē 1. † debuisse e eum f adijcere: Vti g 2 † cæterorumque, qui b. dari solent: h idest, muto, * surdo, prodigo, & adolescenti.

Pau. lib. 9. 3 † ad edictum.

LEX IIII.

ITem quibus propter infirmitatem curatorem prætor dare solet.

Vlpi. 4 † li. 5. ad Edictum.

LEX V.

ET qui i negotijs suis, aliquo perpetuo morbo, superesse non possunt k

Idem lib. 6. ad edictum.

LEX VI.

PVto autem, omnes, l qui non sponte, sed necessariò funguntur m officio, posse sine offensa edicti n postulare etiam si hi sint. 5 † qui non ni

* *Iste textus secundū Bal. facit in argu. quod licet quis pro uxore fratris vincentis non possit testis fieri, tamen secus si vidua est, quia absoluta affinitas est tunc.*

1 † *Flor. deest, item.*

2 † *in pan. Flo. Vti cæterorumq. quibus dare solent, in surdo, & ita & legit Duar.*

* *Muto deest in Flor. & mutū accipe eū, qui intellectu prorsus caret: mutus n. intellibens omnia agere potest.*

3 † *Lib. 5.*

4 † *Lib. 9*

5 † *Flor. si hi sunt.*

a *No. quod istæ præpositiones æquiparantur. B.*

dam. & bene hic, vel dic tertij tantum: vt diximus sup. l. 1. §. penult. quod est verum, quando non ex officio, scilicet iudicis. Accur.

o *Postulare possunt.*] vt supra eo. l. 1. § his igitur.

p *Apud se.*] s. prohibitus est. & sic videtur ei permissum apud alium inf. de iudic. l. cum prætor, in prin. & C. de his, qui not. infa. l. & si seuerior si autem in perpetuum, secus est: vt C. eod. l. 1. si autem simpliciter, præsumam, quod in perpetuum: vt infra de verbo. oblig. l. & iō. aliās est ibi l. si Stichum, § stipulatio huiusmodi. Si autem quæras, an possit in perpetuum prohibere: dicas, quod sic, sententiando, & de causa cognoscendo, & contestando cām propter quod prohibitus est, prohibetur & tunc in perpetuum: si autem extra ordinem, quia forte nimis improbè postulabat: tunc non extenditur vltra suā administrationem vt inf. de pœn. l. si.

si pro se postulare possunt. o

¶ Si quis aduocationem præstare fuerit prohibitus, * si quidem apud se, p vt solent facere tempore magistratus sui: puto eum postea apud successorem eius adesse posse.

Caius li. 4. ad Edic. Pau.

LEX VII.

QVos prohibet prætor q apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si aduersarius eos patiatur r * postulare.

Prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permissum. Bart.

Papinianus lib. 2. 6 † Quæst.

LEX VIII.

INperator Titius Antoninus rescripsit, eum, cui 7 † aduocationibus in quinquennium 8 † interdictū esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi.

¶ Diuus quoq; Hadrianus rescripsit, 9 † de exilio, s 10 † reuersum postulare posse: nec adhibetur distinctio, t quo

QVos.] CASVS. Multæ sunt personæ enumeratæ supra quæ postulare non possunt: sed pone, quod aduersarius cum postulare patiatur, nunquid ad postulādum admittetur, quæritur? Et respond. quod non quia consensus partis non facit, quod admittatur. Viuianus.

q *Prohibet prætor.*] viuus, vel mortuus.

r *Patiatur.*] quia causa decoris prætoris fit prohibitio: vt sup. eod. l. 1. in princip. & propter improbitatem aduocatorum fit: hic, & infr. de pœn. l. moris. ideoque non ob. sup. de pact. l. pactum, & C. de pact. l. si quis in conscribendo, quæ sunt contrariæ. Item not. quæ iam esse, quæ consensu partium etiam relaxari non possunt: hic, & in milite procuratore, vt inf. de procu. l. filius, §. veterani. & in iuramento calumniæ remittendo: vt C. de iuramen. calum. l. si §. sed quia verentur. idem in quolibet pacto, quod fiat contra publicam vtilitatem, vt inf. de reg. iur. l. neq; pignus, §. priuatorum, E contra quæ iam partium consensu relaxantur, vt sup. de fer. l. 1. in princ. & quando agitur inter partes, vt non appellentur: vt C. de temp. & recip. appell. l. si. quæ sunt argu. contra.

IMperator.] CASVS. Titius aduocatus erat: sed propter suam magnam verbositatem interdixit ei iudex, ne postularet vsque ad quinque annos, nam poterit quidem finito quinquennio postulare: & sic post quinque annos postulare potest. Viuian.

s *De exilio.*] quinquennali.

t *Distinctio*] ad vtrumque casum refertur, & not. quod non distinguitur, sic & sup. de offi. præsid. l. 3. sed certe immo videtur distinguendum, vt si ex graui delicto, uel tali, ex quo infamia durat post pœnam, etiam post tempus prohibeatur: si ex leui, non, putà non famoso, uel etiam famoso: sed infamia non durat post pœnam, vt infr. de re mili. l. qui cū vno, § ad tempus, & infra de decurio. l. generaliter, circa princ. & l. ad tēpus, & inf. ad leg. Cornel. de fals. falsi, §. ordine, & inf. tit. 1. Lucius, § sunt contrariæ. Sol. non distinguitur

* *Prohibitus, ex quib. causis aduocationibus inter dicendum sit ponit Socra. apud Arist. lib. 7 Hecaton.*

* *Per hanc l. dicitur in gl. suF verbo, ex offic. in c. cū nobis, de elect. quod superior qui habet confirmare electionem potest ex officio inquirere de modo, et forma electionis & de moribus electi, et scientia licet electo nihil obijciatur*

6 † *Aliās li. 1.*

7 † *Fl. cumquō*

8 † *Flo. quinquennio.*

9 † *Flo. rescripserat.*

10 † *Fl. de exilio.*

guitur in hac constitutione: distinguendum tam en est per prædictas leges, simile Institu. de vulgari substitutio. §. sed si institutio, vel dic, non distinguitur quantum ad vim interdictionis: nam ex vi interdictionis ex quocumque crimine factæ non prohibentur postulare, cæterũ ex vi infamiæ, quæ consecutiuum est pęne delicti, etiã post tempus prohiberi potest: & sic quo ad infamiam est distinguendum, quo crimine sit damnatus. Quando autem post tempus remissa sit infamia, vel non, dices inf. tit. 1. l. quid ergo, §. pœna grauior.

a *Silentium.*] primo casu.

b *Exilium.*] secundo casu.

c *Porrigatur.*] quia infamia vltra non prorogatur: vt C. de his, qui in exilium dantur, l. j. lib. 10 Accursius.

EX ea.] CASVS. Quidam, puta Titius prohibitus fuit ne postularet: vt quia nimis verbosus erat, & sic infamis non efficitur: poterit quidem iste Titius vbique postulare pro hominibus de altero territorio, præterquam in ea prouincia, in qua est, qui prohibuit.

d *Ex ea causa.*] vt quia nimis verbosus, vel ex crimine stellionatus, quod infamiam non infert, quando ex causa non est infamia damnatur: vt inf. de crim. stellio. l. 2. & 3.

e *Non irrogat.*] alioquin in nulla prouincia postularet, quia infamia semper ipsum concomitatur, sicut lepra leprosum, sic enim dicimus in sententia excommunicationis: ut in decreto vndecima quæstio tertia, l. si quis à proprio, nisi pro certis personis: vt supra eod. l. 1. § ait prætor.

f *Ideoq;.*] maximè, nam infamis postulat pro certis personis: vt supra eodem, l. prima, §. ait prætor. Vel dic, pro omnibus: quia non pro illis, qui de alia terra sunt. Accursius.

g *Sententiam dixit.*] Argumentum quod consuetudo ciuitatis etiam in castris sub ea ciuitate positis, tenet: & fortè seruat episcopus: licet maior a sit quàm potestas, qui decretum induxit, & facit supra eodem, l. puto, §. primo.

HI qui.] CASVS. Aduocatus fisci potest esse aduocatus contra fiscum, etiam in eadem causa, in causis pupilli sui, vel in alijs, quæ hic ponuntur. Item decurio licet fisco debeat deseruire, non potest esse aduocatus contra fiscum in causis pupillorum, vel in alijs, quæ hic ponuntur.

h *Agunt.*] vt procurator fisci, & aduocatus generalis. Accursius.

i *Non prohibentur.*] etiam in ea causa, in qua inuenerunt fiscum: vt infra lege proxima, & est speciale pro huiusmodi personis, & similibus, vt etiam durante officio hoc possint, non solum postea: sed regulariter contra: vt C. de aduoc. diuer. iudic. l. secunda, quæ est contra, & C. de aduoc. fisci. l. prima, & secunda, quæ sunt contra quib. dicitur, quod durante officio generalis aduocatus fisci pro nullo contra eum aduocat. Item in causa, in qua fuit pro fisco, et finito officio non erit contra eum, sed hic est speciale, vt dixi. Si aũt in una causa tantũ est pro fisco in alia contra eum esse põt pro quolibet. Item finito officio generalis aduocati in qualibet erit contra fiscum nisi in quibus fuit pro fisco.

k *Præter superiores.*] idest præterquam ad prędictarum personarum causas parentum, filiorum, & pupillorum.

A *Principe.*] CASVS Titius fuit aduocatus contra Seium, pro fisco, uel pro alio: & Seio decedente, Titius factus est vel fuit tutor filiorum Seij, poterit quidem Titius pro istis pupillis aduocare contra fiscum, & in eadem causa. Viuianus.

l *Fuisset.*] sed nonne hoc edictum erat in principio legis? Respond. supra in genere: nunc in specie, de qua dubitatur: vel dic, supra dixit adesse posse, nunc causam eius agere posse, quod plus est. Et not. hic etiam specialis quædam: nam alias quilibet secundum suum pactum suo clientulo præstat patrocinium: vt C. de postulando l. quisquis. §. ante omnia. Ex his ergo patet, quod licet tuæ causæ secreta mihi mandaueris nihilominus tamen contra te aduocationis munere fungi potero, etiam in eadem causa: alioquin nulli homini consilium esset dandum, & sic de facto fuit iudicatum, & facit ad hoc nonagesimatertia distinctio. capitu. legimus, & capitulo, diaconi Quid ergo si fidem tibi dedi, quod pro te essem aduocatus in causa: & fuit & sententia lata fuit: an in causa appellationis contra te esse potero? Respon. sic nam sufficit si cui & c. vt C. de negotiis gestis, l. tutori. Item & aduocatus quondam fisci in alia causa, in qua non præstitit fisco patrocinium potest esse contra fiscum: ut C. de aduoc. fisc. l. secunda, & causa appellationis non est eadem cum prima, vt diximus in sabbatina quæstione, & hoc maximè si mihi non offers dignum salarium in causa appellationis: in causa verò principali, quæ nondum est finita in aliqua parte sui, contra te non ero, alioquin crimine præuaricationis inuoluor: vt inf. tit. 1. l. Athletas, § præuaricator & inf. de præuaricat. l. 1. §. quod si aduocatus, & C. de aduo. diuers. iud. l. 1. excipitur in casu pupillorum, eorum fautor ut hic dicit.

m *Ab eo.*] scilicet principe.

crimine silentium, a vel exilium, b sit irrogatum: ne cui scilicet pœna tempore determinata, contra sententiæ fidem 1 † vlterius porrigatur. c

Sententia iudicis, quę diminutionem status non cõtinet, extra territorium iudicis suum effectum non porrigit. Bar.

Idem libro 1. Respons.

LEX IX.

EX ea causa d probibitus pro alio postulare, quę infamiam non irrogat, e ideo que f ius postulandi pro omnibus non aufert: in ea tantũ prouincia pro alijs non rectè postulat, in qua præses fuit, qui sententiam g dixit: In alia verò non prohibetur, licèt eiusdem nominis sit. *

Paulus libro singulari Regularum.

LEX X.

HI qui fisci 2 † causas agunt, h suam, vel filiorum, vel 3 † parentum suorum, vel pupillorum, quorum tutelas gerunt, causam, etiam 4 † aduersus fiscum, agere nõ prohibentur. i

¶ Decuriones quoque contra patriam suam causam 5 † agere prohibentur, præter superiores k personas.

Triphoninus 6 † lib. quinto Disputationum.

LEX XI.

A Principe nostro 7 † rescriptum est, non prohiberi tutorem abesse 8 † pupillo in negotio, in quo aduocatus contra patrem eius fuisset. l Sed & illud ab eo m permissum est, agere tutorem pupilli causam aduersus fiscũ in qua aduersus patrem pupilli ante aduocatus fisci fuisset. ¶ (Qui) autem inter infames sunt, sequenti titulo explanabitur. 9 †

1 † Alias ferme.

* Sic. Vt si fuit præses in Aquitania prima, potest postulare in Aquitania secunda, & de prouinciis eiusdem nominis vide Alcia. lib. parer. 1. c. 20

2 † Bald. dicit istum tex. sing. quod fiscus Respublica, & etiam pater æquiparatur quo ad reuerentiam exhibendam.

Bald. hic dicit istã gl. esse singul. ad hoc, quod episcopus, ẽ maior prętore ciuitatis, seu potest. Vero aduertẽ quod episcopus ẽ appellatur, præses ciuitatis, ut not. in l. illicitas, §. qui vniuersas sup. de off. præsid. & ponit Bal. in l. sic pars C. de dilatio. Bolo.

3 † Fla. &

4 † Fl. &

5 † Fl. causas.

6 † Triphonius nõ vocat Cantel. Certa de m rispet.

7 † Scilicet Alexãdro Seuero.

8 † Fl. adesse.

9 † His notis [] inclusa in nõ nullis exemplaribus desunt.

DE IIS, QVI NOTANTVR INFAMIA.

Qui à postulando remouentur infames sunt,ideo de eis dicit . & quemadmodum titulus hic superiori adnectatur, ponit Cuiac.in suis obseruat.

P*Raetoris* .] CASVS. Bř scias,qđ omnes isti, qui enumerātur i ista l.sunt infames, vel ipso iure per sniam, vel ipso facto. Eccc.n. miles qui ignominiose de militia remittitur infamis est. Itē qui facit ludibrium sui corporis,infamis est: & leno est infamis . Item qui damnatus est de publico iudicio , est infamis . Item qui condemnatus est de præuaricatione , est infamis. Item qui contrahit furtū , vel uim bonorum rapto. & inde condemnatus est , vel pactus,est infamis:vel si de infamia , vel de dolo est condemnatus est infamis . Item si pactus est . Item qui condemnatus est in iudicio tutelæ , est infamis:vel pro socio , vel mandati,vel depositi , & suo nomine , infamis erit : hoc verū est in his quatuor casibus si ex dolo fuerint condemnati : non propter culpam.

¶ *Qui eam.*]Scite debes,ꝙ mulier non debet nubere intra annū post mortem viri sui : & si nubat intra annū efficitur infamis: & sic ille infamatur, qui eā duxit;& parentes etiam istorum infamantur,qui consenserint tali matrimonio. Item qui bina sponsalia cōtraxit sua voluntate,scilicet infamatur.

TITVLVS II.

De ijs qui notantur infamia.

Diuiditur in tres partes. Primò ponit quosdam casus , in quibus infamatur quis ipso facto. Secundo ponit alios, in quibus infamatur quis per sententiam. Tertiò redit ad eos in quibus infamatur ipso facto. secunda ibi, Qui iudicio. tertia ibi , Qui eam. hoc dicit. Bart.

Iulianus 1 † lib. 1. ad edictum.

LEX PRIMA.

PRætoris verba dicūt, Infamia notatur, [a] qui ab exercitu ignominiæ cā ab Imperatore,eove,cui de ea re statuendi potestas fuerit dimissus erit Qui artis ludicræ, [b] pronunciādive cā in scænā prodierit. Qui lenociniū [c] fecerit. Qui in iudicio [d] publico,calumniæ,præuaricationis ve causa quid fecisse iudicatus erit Qui furti, [e] vi bonorum raptorum,iniuriarum,de dolo malo,& fraude [f] suo nomine damnatus pactusve erit. Qui pro socio. [g] tutelæ, mandati,depositi, [*] suo nomine, non contrario iudicio damnatus erit Qui eam quæ in potestate [h] ei[*] esset,genero mortuo,cum eum mortuum esse sciret,intra id tempus , [i] quo elugere virum moris est ante quam virum elugeret, in matrimonium collocauerit:eamve 2 † qui sciens [k] vxorem duxerit,non iussu [l] eius,in cuius potestate est ; & qui eum , quem in potestate habet , 3 † eam,de qua supra comprehensum est , vxorem ducere passus fuerit. Qui ve suo nomine, non iussu eius, in cuius potestate est, 4 † eiusve nomine , quem,quamve in potestate habet, 5 † bina sponsalia,binasve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit.[m]

Hic iurisconsultus incipit exponere edictum: & sunt expositiones multum notabiles: & veniūt sæpe de facto. Bart.

a *Notatur.* a]s.infamia,quæ est iuris.nam de ea tantū hic tractat.est aūt & alia,quæ dicitur facti:& contingit pluribus modis:vel quia pater,vel quia iudex increpauit filios vel aliquē:vt C.eo.l.interlocutio & l.verbum , cuius effectus est duplex.primus vt à querela non excludatur frater exhæredatus,qui alias excluderetur ab hereditate,& à querela,vt C.de inoff.test.l.fratres. Item repellitur à dignitate.C.de digni.l.si eq; li.12. Et nota,quod uerba huius legis exponuntur,infra eo.tit.l.prox vsq; ad §.ait prætor.

b *Qui artis ludicræ.*]ludibrium sui facturus, & pronunciaturus(et subijcit)comœdiam vel satyram.& hæc pars exponitur infra l.prox.§.ait prætor,& l.quisautem,& l.Athletas,vsque ad §.ait prætor.

c *Qui lenocinium.*]hoc exponitur inf eo.l Athletas , §.ait prætor,vsque ad §.calumniator.Accur.

d *Qui in iudicio publico.*]facias quod sint tres casus.Primus quando iudicio publico iudicatus,vel condemnatus erit . Secundus,quando de calumnia commissa in iudicio publico vel priuato,cum ex ea causa descendit crimen priuatū, cuius est actio ciuilis,& infamiam irrogatur inf.de publ. iudi.l.infamem. Tertius est de præuaricatore. Sed quidam notant tantum duos casus.s.calumniæ, & præuaricationis damnatū,sequentes Vlpi qui hæc duo exponit.inf.eo.l.Athletas,§.calumniator.& §.item præuaricator. item quod dicit de præuaricatione damnatum esse infamem, idem de tergiuersantibus:vt C.vt intra certum tempus.l.1.&2.

e *Qui furti*]s.actione,vt patet,quia dicit,vi bonorum,rapti secundum Io.& sic transigens in condictione furtiua non infamatur.vt in fi.§.vbi parificat damnatum pactum.

f *Fraude.*]pro eodem ponit dolum,& fraudem , & quod dicit suo nomine:ideo est,quia secus si alieno: vt inf. eod. l.furti,§.si quis alieno. & exponitur hæc quatuor membra per Vlpianū,infra eo.l.Athletas.§.fi.& l.seq.& l.furti,vsque ad §. mandati Accur.

g *Qui pro socio.*] ponit quatuor cases ex contractu uel quasi,quibus quis infamatur damnatus,& caue,quia non repetit pactus,quod dixerat supra proximè in delictis : vt hic,& inf. eo.l.in actionibus . Itē quod subijcit de damnato tutelæ,hoc sic est si ratione doli: secus si culpæ , etiam lata : vt Instit.de susp.tu.§. suspectus & idem in cæteris,quæ hic sunt , vt deroum ratione doli in prædictis commissis damnatus infametur: vt inf.eo.l. furti.§.fin. Item quod subijcit, contrario iudicio damnatum non infamari, fallit in casu,vt inf eo. l. furti .§. mandati. in fin. Et not quod hic §. totus exponitur,p Vlpia.inf eod.l. furti , §. mandati.vsq; ad l.genero.

h *Qui eam quæ in potestate.*] x. vel xj. casus prosecutus est in quibus p sniam de iure infamis efficitur, ab illo versu qui iudicio &c. nunc reincipit dicere de his,qui ipso facto sine sententia infamantur,& sunt octo,vel nouem inter eos,qui hic sequuntur,& eos,qui sunt supra §.ab exercitu,vsque ad §.qui in iudicio. Et no.quod quoties l.notat factum, quare aliquis notetur ipso iure,tunc notatur infamia ipso iure ex ipso facto,quasi ipsa l.notet talē,eo quod tale quid fecit, & hoc optimè elicitur inf.de ri.nup.l.palā,§.quæ in adulterio.& inf. eo. l.quod ergo.§.cum aūt.Itē sunt & alijs casus,in qb. quis notat p sniam ipso iure,q nō dñr hac l.vt if e.l.notat , & seq.& if.de sepul.vio.l.j idē dicitur in eo,q accepit aliqd ob negociū alicui faciēdū,vel nō faciendū. Itē in crimine expilatæ hæreditatis,vt C.eo.l.si te.idē dñt qdā de actione,ꝙ met.cau.sed certè de ea nō inuenit,ꝙ ifamet , nec de actio legis Aquiliæ:vt inf ad l.Aquil l.si seruus seruū,§.si cū maritus. Nec ob.ꝙ.p p dolū qs in pdictis cōdēmnatur qa idē est in condictione furtiua,& tn nō infamat: vt inf. de actio.& obl.l.cessat,& in interdicto vnde vi,nec tn infamat:vt infra de vi & vi arma l.1.§.ad solam & l.neque.

i *Id tempus.*]s.annum:vt dices infra eod.l.genero.

K *Sciens.*]ut infra eo.l.liberorum,§ notatur.

l *Non iussu.*]tunc enim excusatur.uelle enim, &c. ut infe. de reg.iur.l uelle.

m *Habuerit.*]repete,infamia notatur,ut in prin.posuit. Et no.ꝙ ea,quæ hic dicit prætor,ab inde, qui eam , &c.exponuntur inf.eo.l.genero,cum l.seq. Item no.ꝙ oēs prædicti possunt dici capite minui:ut inf.de uar.cogn.l. cognitionum,§.a.& Insti.de cap.dim.in prin.secūdū quosdā,sed certe in d.l.cognitionum,non dicit, ꝙ capite minuantur propter infamiam:sed dicit minui fama, uel plecti circa statum,& nota,quod sex casus sunt in hoc ule.§.

1 † Sic Flo. sed Taurell. putat legendum Vlpianus cū Iulianus libros ad Edictum non scripserit . Alij Eiev. lect. veram putant, & intelligūt, Digestorū ad Edictū: Iulianū āt scripsisse Digestorū lib. 90. proit Taurel.Certa de iurisp. ubi & Vlpiani li. 38. ad Edictū recenset.

a Noc ex gl. quod infamia alia iuris,alia facti & infamis dr,cuius status uita & moribus est reprobatus : sicut colligitur. ff. de in ius voc.l. Fd si hac lege. §. prætor in gl. & l.honorari.& l.licet, de obseq. à libe. patro. præst. & de infamia facti,ut.B. i. 1. de minore §.tormenta, ff.de quæst.

* Deposit. Dānat[9] depositi cur sit infamis tradit Aristo. polit. 19 p.2 Ac ex verele. 2. parer.c. 36. hāc rationem affert,quia maior fides in depositario requiritur.

2 † Flo. eamve sciens quis vxorem.

3 † Fl. haberet.

4 † Flo. esset.

5 † Fl. haberet.

Quod

QVod ait.] CASVS: Vlpia. (ut moris eius est) prætoris verba exponere vult, & primo exponit primam partem. Dicit enim, quis miles dicatur dimitti: nam omnis miles siue sit paruus, siue sit magnus dimittitur, cætera plana sunt.

¶ Exercitum.] Nunc exponit verbū, exercitus: & dicit, quod exercitus dr, q̄si exercitus totus cōgregatus est: sed pone, q̄d aliquis remittit de aliquo numero militum: nunquid est infamis? & respō. ¶ sic.

¶ Ignominia.] Nunc vult exponere iurisconsultus verbū ignominiæ: nam aliquando homines pro nulla causa remittuntur: aliquando ex causa: aliquando pro ignominia, quæ plana sunt.

¶ Sed & si.] Si alicui militi arma ablata fuerint, aut si fuerit exauthoratus, infamis erit, & est quartum genus missionis, qui quis vt munera subiret, miles factus est: si iste remittit, vt munera subeat, nō erit infamis.

¶ Miles.] Si miles de adulterio cōdenetur, infamis efficitur: et definit esse miles stati, & soluit, vel liberat à iuramento: & morari non det vbi est Imperator.

¶ Ait Prætor.] Nunc exponit Vlpianus, fm mēbrū edicti vi q ad §. illū ait ptor illius, l. Athletas, dictū est. n. sup. in px. l. q̄ q facit ludicriū sui corporis prodeūdo in scenā, infamis est quid sit scena, dicit, hoc est planum.

* Caligatus. Caligatus, milites, Pet. Bel. de re milit. p. 7. ti. 3. nu. 7. ait dictos a caliga qua milites gregarij utebantur. de his & unde sic dicti, ponit Clau. Coter. de iur. & priui. milit. c. 28.

1 † Fl. centurionem.

2 † Inclusa in nonnullis desunt.

* Notatur. Collige, quod infamia ita bene suggillat. & ligat maiores sicut minores, nec in hoc est personarum dist. nā dicit Bal. tractat. omnē honorē excludit in l. 3. vbi senator vel clar. C.

3 † Fl. deest, eum.

4 † Fl. non dubitabis & ex edicto.

5 † Fl. commissas.

6 † Flor. deest, hic.

Vlpianus lib. 6. ad edictum.

LEX II.

QVod ait prætor, Qui ab exercitu dimissus erit, dimissum accipere debemus militem caligatum: a * vel si qs alius vsque b ad centurionem, 1 † vel præfectum cohortis vel alæ c vel legionis, (vel tribunum d 2 † siue cohortis, e siue legionis) dimissus est. Hoc amplius Pomponius ait etiam eum, qui exercitui præest (licèt consularibus insignibus f vtatur) ignominiæ causa ab Imperatore missum, hac nota laborare. Ergo & si dux cum exercitui g præest, dimissus erit, notatur. * Et si princeps dimiserit, & adiecerit, h ignominiæ causa se eum 3 † mittere, (vt plerunque facit,) non dubitabitur, 4 † & hoc edicto prætoris eum infamia esse notatum: non tamen i si citra indignationem principis successor ei datus est. ¶ Exercitum autem non unam cohortem nec unam alam dicimus, sed numeros multos militum. Nam exercitui præesse dicimus eum, qui legionem, vel legiones cum suis auxilijs K ab Imperatore commissas 5 † administrat. Sed hic l 6 † etiam eum, qui ab aliquo numero militum missus est, quasi ab exercitu missum, sic accipiemus.

Nota hic, duo primò, q̄d in sententia debet inseri causa, secundo no. de degradatione, seu exauthoratione. Bart.

¶ Ignominiæ causa 7 † missum, hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. * Est honesta, quæ emeritis m stipendijs, uel ante ab Imperatore indulgetur. Est 8 † causaria, quæ propter valetudinem n laboribus militiæ soluit. Est ignominiosa. Ignominiosa autem missio toties est, quoties is qui mittit, addidit nominatim, ignominiæ causa se mittere. Semper enim debet addere, cur miles o mittatur. Sed & si 9 † ita exauthorauerit, ut insignia militaria detraheret 10 † inter infames * efficit: p licet non addat, 11 † ignominiæ causa se ita 12 † exauthorasse. q Est & quartum genus r missionis, si quis euitandorum munerum causa militiam subijsset, hæc autem missio existimationem non lædit, ʃ vt est sæpissimè rescriptum. ¶ Miles qui lege Iulia de adulterijs fuerit damnatus, ita infamis t est, vt etiam ipsa sententia

l. milites, §. missionum, quæ est contra sed ibi facit æquipollens.

i Non tamen.] s. notatur.

K Auxilijs.] idest auxiliantibus militibus, qui in legionibus sunt.

l Sed hic.] no. hic mirabile, quia odiū ampliatur, nam hic nō remittit ab exercitu q à numero militū minori remittitur, & tñ est infamis, & sic est arg. ∂ infra de libe. & posthum. & cum quidā. Itē arg. ∂ C. de his q nō im pl. stipen l. fi. in fi.

m Emeritis.] s. uigīti ān. vt C. de excu. vet. l. i. & C. de re mil. l. 2. & C. de his q non imple. stip. mil. l. fin. vel si ad certū tempus fuit assumptus, tunc eo finito.

n Propter valetudinem.] arg. pro dando curatore debili episcopo. sic Inst. de cura. §. fi. Accur.

o Cur miles.] Nota cām addendam quoties fit aliquid, sic supra de transac. l. cū hi. §. in cā & C. de testib. l. 2. & infra de suspec. tut. l. 4 i prin. & C. de iud. l. properandum, § illo, & 21 distin. in tm. Arg. cōtra, extra de sen. & re iudic. l. sicut. Itē contra, inf. de re mili. l. milites, § missionū, in fine. Solu. non est necesse, vt dicat, cū ignominia mitto sed causam quare mittit debet dicere, vt quia prodidit, vel quia arma vendidit contra præceptum ducis bel li, ut hic. Vel hoc quo ad infamiā, nō quo ad cætera, vt ibi.

7 † Fl. non esse missum.

* Missionum. Ad hunc locū vide An. Au. lib. fin. ad Modest. c. 8

8 † Flo. &.

9 † Fl. sed & si eum exauthorauerit ι. insi.

10 † Flo. detraxerit.

* Hic colligitur arg. secūdum Ba. q̄d sunt paria aliquē grauari facto & per misericordiā concord. tex. arg. in l. si quis prouocatione de appel. C.

11 † Fl. addadisset.

12 † Flo. se eū.

¶ Eos.] Qui præmium aliquod accipiunt, vt cum bestijs pugnent, infames erunt. Viuia.

a Caligatum.] supple etiam, & dic. i. infimum & obscurū; vt in Auth. quib. mod. nat. effi. leg. § quisquis Accur.

b Vsque.] scilicet exclusiuè, & incluuiuè: vt patet infra statim, hoc amplius &c.

c Alæ.] vbi sunt triginta equites: sic dictū, q a tegunt pedites vice alarum. Adde, Alas exercitus, equitum ordines, q circū legiones, dextra, sinistraque tanquam alæ in avium corporibus locabantur. Vocat Gell. noct. lib. quarto, cap. 16.

d Vel tribunum.] i. eum qui ex tribuum suffragio est electus, vt præesset cohorti, vel legioni. Præfectus autem dicitur, qui à principe quandoq; eligebatur ad regendū exercitum: vt supra de orig. iur. l. 2. § ijsdem.

e Cohortis.] nota q̄ cohors habet decem alas, legio habet septem milia, & centum pedites, septingentos triginta equites: & sic sunt decem cohortes: prima vocatur milliaria, & habet pedites mille centum quinque, equites sociatos 137 secunda quingentaria dicitur: & habet pedites 555 equites 66 secundum Vegetium, qui tractauit de re militari.

f Insignibus.] s. quibus consul discernebatur ab alijs.

g Exercitui.] in quo sunt sex legiones. q a exercitus est collectio totius militiæ.

h Et adiecerit.] idem & si non adiecerit: vt inf. de re mil.

Sed quid si neque exauthorauit, neq; cām expressit? V. dicē infamis vt d. l. milite. § missionū. Sed tu distingue, quid si militi obijciat dolus, an culpa, vt & diximus de tutore, vt infra de suspec. tuto l. hæ. enim. quòd si non appareat, tunc in mitiorem partem præsumatur non sit infamis, quasi culpa obiecta, non dolo, vt infra de pœn. leg si præses.

p Efficit.] immo videtur exauthoratus non infamari, vt infr. de re mili l. qui cum, §. authoratus, quæ est contra. Sol. ibi ex causa, quæ est insufficiens ad infamiam, fuit exauthoratus, quia propter litem vitandam militiæ se dederat, hic autem ex sufficienti. Et no. quod sic etiam episcopus degradat clericum suum, id quod est in Authen. vt cler. apud proprios episc. §. fi. coll. 2. Item no. a q̄ tantū ualet quid fieri facto, quantum si verbis dicatur, ut infra de ædil. dic. l. si tamen, §. et qui. & supra de legi. & senatusc. l. de quibus in fi.

q Exauthorasse.] i. à militia remouisse, ut infra de lib. cau. l. qui de libertate.

r Est & quartum genus.] quo remittitur, ut munera subeat non ut infamis fiat.

ʃ Lædit.] etiam si ob eam causam fuit exauthoratus, ut infra de re militari, l. qui cum uno, §. non omnes, & §. sequen.

t Infamis.] immo cum capite damnatur, ut C. de adult.

a Item no. paria sūt aliquid facto declarare, uel uerbis, concor. tex. i in argu. in l. reprahendēda. C. de insti. & substi. sub cōdōne, uti d q̄ uoluntas datur intelligi ex facto.

l. quam-

l. quamuis, in fi. fit statim seruus, vt inf. de pœn. l. qui vltimo. Respon. illa pœna gladij non erat tempore la um legum, vel dic, damnatum ex alio capite legis Iul. quam de adulterio, cum multa sint capita eius, ut inf. de mino. l. auxilium. verbi gratia, in stupro, vbi publicatio bonorū fit, nisi quando in puerum, uel à tutore in pupillam, & a seruo in dominam commisso: vt Institu. de public. iudic. §. 2. & C. si tutor pupil. l. 1. & de mulierib. quæ seruis proprijs, l. 1. Accursius.

a *Sacramento.*] iurat enim miles secundum Vegetium quod mortem non euitabit causa reipublicæ: a quo sacramento soluitur propter infamiam, qua afficitur. si ergo soluitur à sacramento militiæ secularis, multo magis ab ecclesiastico. & idem forte in omni publico officio, & omni publico crimine, ex quo quis est damnatus: nam & qui infamis est, non fert testimonium: ut infra de testam. l. 3. §. lege. qđ est publicum officium: vt inf. de testam. l. 1. & inf. quemadm. testamē. aper. l. si quis ex signatoribus, eadem ergo ratione aliqua publica officia non exercebit: a dignitatibus autem constat eum esse remotum: vt C. de dignit. l. 2. lib. 12.

tentia cum sacramento a ignominiæ causa soluat Ignominia 1 † missis, neque in urbe, b neq; alibi, vbi Imperatorem, morari licet. ¶ Ait prætor, qui in scęnam prodierit, c infamis est. 2 † Scæna autem 3 † est (vt Labeo definit) d quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque spectaculum e sui præbiturus, posita sit in publico, priuatove, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectaculi f 4 † causa admittantur. 5 †

¶ Eos enim g qui quæstus causa in certamina descendunt, h & omnes propter præmium in scęnam prodeuntes, famosos i esse Pegasus & Nerua filius responderunt.

Caius 6. † lib. 2. ad Edictū Prouinciale.

LEX III.

QVi autem operas suas locauit, vt prodiret artis ludicræ causa neque prodijt, 7 † non notatur, quia nō est ea res adeo turpis, vt etiam consilium puniri K debeat.

1 † *Alias, ignominiæ autem causa, alibi legitur, ignominia autem missis.*

2 † *Alias deest, infamis est.*

3 † *Flo. deest. autem. & hic intelligit de scæna versatili, de qua Virg. 3. Georg. vel scæna, quasi versis discedat frontibus. & Pli. natur. hist. lib. 7. c. 48*

4 † *Alias, spectandi.*

5 † *Alias, ad mittas.*

6 † *Lib. 1.*

7 † *Flo. prodet.*

b *In vrbe.*] ex hoc facto pœnam patiatur & præmium: quia a tutelis vrbicis. excusatur: ut hic, & infra de excus. tut. l. sed & miles, §. sed ignominia.

c *Ait prætor. Qui prodierit.*] propter præmium, secundum quosdam, ut in h. huius legis.

d *Definit.*] obumbratio cortinarum, siue pannorum, quæ positæ sint in publico, vel in priuato loco: & dicitur scena à schęnon, quod est corda, quia circulatores faciant ire caballos per chordam, & similia: & sic patet, quod ioculatores omnes sunt infames, scilicet ipso iure, quia omnibus faciunt spectaculum sui, licet non semper faciunt, cum obumbratione cortinarum, quia mercedis causa ludibrium sui faciunt. Qui vero ludit cum cithara vel simili, licet coram pluribus, si tamen causa amœnitatis, non mercedis, faciat, vt & Dauid faciebat, non infamabitur. huiusmodi enim ludi reseruantur. vt C. de spectac. l. prima, lib. 11.

e *Spectaculum.*] idest, vt uideant qui volunt.

f *Spectaculi.*] idest inspiciendi.

g *Enim.*] pro certe q. d. & inferiores infames sunt.

h *Descendunt.*] vt pugnent cum bestia dentata, & isti sunt infames ipso iure, ut sup. tit. 1. l. 1. §. bestias. istis similes videntur pugiles, & sic infames. Vel dic non esse infames, quia gratia virtutis hoc faciunt, ut infra ad leg. Aquil. l. qua actione, § si quis colluctatione.

i *Famosos.*] & si est miles, damnatur capite, ut inf. de pę. l. quæ iam.

QVi.] CASVS. Si quis locauit operas suas accipiendo aliquid, ut ludibrium sui corporis faceret, nec fecit, non erit infamis.

K *Puniri.*] quia cogitationis &c. ut inf. de pœn. l. cogitationis, sed aliter est in eo qui operas suas locauit, vt cum bestijs pugnaret, vt sup. tit. j. §. bestias, quę est contra. Acc.

ATHletas.] CASVS. Qui cum bestia virtutis causa depugnauerit, non infamatur.

¶ *Et generaliter.*] Hic enumerātur quidam vsque ad §. ait prætor, qui non sunt infames, quamquam suum officium exerceant.

Vlpianus lib. 6. ad edictū.

LEX IIII.

ATHletas autem l Sabinus & Cassius responderūt, omnino autem ludicram non facere, virtutis enim gratia hoc eos 8 † facere, & generaliter ita omnes * opinantur, & vtile videtur, vt neque thymelici, m neque xystici, * nec agitatores, n nec qui aquam equis spargunt, o cæteraque eorum ministeria p qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeātur. Designatores q autem, quos Græci βραβευτάς * appellāt, artem ludicram non facere Celsus probat: quia ministerium, nō artem ludicram exerceant. Et sanè locus r iste à principe hodie non pro modico beneficio datur.

¶ Ait prætor. s Qui lenocinium fecerit. Lenocinium facit, qui quæstuaria t man-

¶ *Ait prætor.*] Si quis habeat ancillas, vel liberas mulieres, & propter quæstum prostituit eas, siue habeat principaliter ad hoc eas destinatas, siue secundario, ut caupo, & quidam alij, infamis erit vtrobique. Item seruus si fiat liber, erit infamis, si in seruitute ancillas peculiares prostituit ad quæstum.

¶ *Calumniator.*] Item de calumnia ego accusaui aliquem & falsò, & sic calumniosè: vnde iudex me de calumnia cōdemnauit expressè, vel aliquis alius me accusauit de calumnia, condemnatus fui, cum non probassem crimen, quod intendebam, ero quidem infamis.

¶ *Item præuaricator.*] Ego accusabam aliquem de publico iudicio, si fuero condemnatus de præuaricatione, ero infamis. Quis autem sit præuaricator, dicit: nam ille est præuaricator, qui prodit causam suam, vt quia allegat pro aduersario, quod facit contra se, & magis est ex parte aduersarij, quàm ex sua.

¶ *Item si quis.*] Illi qui istis quatuor actionibus condemnantur, infames erunt, siue pacificantur; nam infames sunt. & est ratio in l. seq. quæ continuatur cum ista.

l *Athletas autem.*] athletam appellat hic depugnatorem cum bestia dentata gratis, ut supra tit. j. §. quod si depugnauerit, uel dic pugnantes in ludis, qui tunc fieri solebant, ut C. de athle. l. 1. lib. 10. & in Auth. de consulibus. §. & generaliter.

m *Thymelici.*] a idest, cantantes in publico cum instrumentis.

n *Agitatores.*] s. quorum, qui olim in publico trahebant currum, nomina enim sunt officiorum, quę ignoramus, sed fit in die Epiphaniæ in ciuitate Bonon. Adde, quod erant Aurigę, qui ludis Circensibus curuli certamine se exercebant. Bud. hic. Alcia. libro primo, C. de spectac. lib. 11.

o *Aquam spargunt.*] frigidam, ut citius currant. fiebat enim ludus Romę olim in quo hoc fiebat: & adhuc fit Cōstantinopoli. vide Alc. lib. 6. parerg. c. 3.

p *Ministeria.*] idest cęteri eorum ministri.

q *Designatores*] s. locorum, vel hominum, vbi debeant sedere, & facit ad finem huius dicti, supra de orig. iur. l. 2. §. primus Diuus Augustus. Accursius.

r *Locus.*] idest officium istud.

s *Ait prætor qui lenocinium.*] hic est infamis ipso iure, & sic patet, quod non dicit de eo lenocinio, quod facit, qui retinent uxorem in adulterio deprehensam, de quo habetur mentio, supra ad leg. Iul. de adult. l. 1. §. lenocinij, & l. mariti. nam ille non ipso iure, sed per sententiam est infamis.

t *Quæstuaria.*] i. quæstum afferentis, sed certè & idem si sine quęstu: vt inf. de ri. nup. l. palā. in fi. j. rū. Vel distingue, an se et sine quęstu possit prostituere alias non: vt ibi innuit.

8 † *Flor. deest. eos.*

* *Hic habes tex. pro eo, quod dicitur, quod cōis opin. est sequenda: & istud colligit hic Bal. & dicit ipse, generalis opin. facit censeri aliquid licitum, & de opinione adde videndum Corset. in suis sing. in verbo, opinio, adde glo. in titu. de coll. §. 1. in prag. sanct. in verbo opinionum.*

* *Xystici appellatione Græca dicti sunt Athletæ a porticus ampla latitudine, in qua per hyemem sub tecto exercebantur teste Vitruuio. Cel. Rhodigi. li. 11. ca. 52.*

* *Brabeutæ erant, qui publ. agonibus præerant, & præmia victoribus distribuebant Alciat. parer. lib. 6. c. 3. & præterea lib. 2.*

a Vt cythęredi, Lyristę, Tibicines. Cæ. Rho. li. 10. c. 51. & idē ad not. Bud. hic.

Sed

cipiat habet. 1 † Sed & qui in liberis a hunc quæstum exercet, in eadem causa est. Siue autem principaliter hoc negocium gerat, siue alterius negociationis accessione b vtatur: vt puta si caupo fuerit, 2 † vel stabularius, & mancipia talia habuerit ministrantia; & occasione ministerij quæstum c facientia: siue balneator fuerit, & (3 † veluti in quibusdã prouinciis fit) in balneis ad custodienda vestimenta conducta habeat 4 † mancipia hoc genus d obseruantia non 5 † in officina; e lenocinij pœna tenebitur.

¶ Pomponius & eum, qui in seruitute f peculiaria mancipia prostituta habuit, notari 6 † post libertatem ait.

¶ Calumniator * ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus. g neque enim sufficit calumniatum.

¶ Item præuaricator. h Præuaricator aũt est, quasi varicator, qui aduersam partem adiuuat, prodita cã sua, quod nomen Labeo à varia 7 † certatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque i parte consistit: quinimo ex aduersa. *

¶ Item si quis 8 † furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, suo nomine k damnatus l pactusve erit, si mili modo infamis est. 9 †

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX IV.

QVoniam intelligitur confiteri m crimen, n qui paciscitur.

1 † *Flo. habuerit.*
2 † *Flo. fuit & infra habuit.*
3 † *Flor. deest &.*
4 † *Flo. habent.*
5 † *Flor. deest non.*
6 † *Aliàs, notari, & post.*
* *Facit nec. nihil ad intelle. huius §. & seq. l. 1. ff. ad senatusc. Turpil.*
7 † *Aliàs. à varicatione. Alias, a varia ratione.*
* *Aduersa. ex altera scribitur in l. 1. de præuaric. & An. lib. 1. emendat. c. 9. ait. Codicem Flo. hic esse mendosum.*
8 † *Flo. si q.*
9 † *Infames sunt.*

a *Sed qui in liberis.*] fœminis. Accursius.
b *Accessione.* vt caupones; vt hic, & infra de ritu nuptia. l. palã, §. si qua cauponam, & C. de adulter. l. quæ adulterium.
c *Quæstum.*] de corpore.
d *Hoc genus.*] scilicet quærendum cum corpore. Accur.
e *Non in officina.*] i. non principaliter ex officio, quod gerit: & sic est una pars. Vel dic, i. non in loco, i. prostibulo, principaliter ad hoc. s. officium suum illicitum destinato; nam officina dr̃ locus vilis, vbi coquitur & lauatur, & similia fiunt, s. in vulgare Gallorum: & secundum hoc sunt duæ partes.
f *Eum qui in seruitute.*] idest, donec fuit seruus, exercuit lenocinium, & non præcepto domini, hic erit infamis liber factus. Sed contra, inf. eo. l. Imperator. vbi in libertate non nocet. Sol. ibi in se deliquit: hic in alium, quod plus est: quia tunc, & se, & alium corrumpit; & ideo plus punitur; ut in Authen. vt iud. sine quoquo suff. §. cos, coll. 2.
g *Calumniator damnatus.*] si enim iudex dicit, calumniatus es, notauit eum. si si., non probasti, pepercit ei: vt infra ad Turpill. l. 1. § 1. & facit inf. eod. l. non alia.
h *Item præuaricator.*] s. infamatur, si de hoc sit damnatus sua causa, sed quid si secreta sua reuelat alteri parti? vt inf. de re mil. l. omnes. §. exploratores.
i *Ex vtraque.*] Ex vno corpore, ex altera animo: & animus præualet, vt tantum ex ea parte esse dicatur, ut subijcit: & infra de capt. l. nihil. Dic ergo, quod propriè dr̃ præuaricatur, accusator publici iudicij: & aduocatus impropriè: & tamen vterque extra ordinem punitur; & de vtroque hic dicat, vt infra de præuar. l. 2. & 3. ad Turpil. l. 1. § præuaricatorum. Item no. quod calumniator est, qui falsa crimina scienter intendit: vt inf. ad Turpill. l. 3. in prin. Et dr̃ quis calumniari, eo ipso, ꝙ non probat, quod intendit: vt C. de aduoca. diuer. iudi. l. 1. & de pœna iud. qui male iudi. in authẽ. nouo iure, & inf. de testibus. l. 3. § idem diuus, nisi officij a necessitas eum excusat: vt C. qui accus. nõ poss. l. 3. & infra de his quibus vt indig. l. tutorem, vel personarum nimia ꝓximitas: ut C. de calum. l. mater, & l. calumniæ, vel authoritas eius cui successit: ut C. de calum. l. mater. §. si extraneus. & infra de bon. lib. l. cum maior, §. si. vel dãnum rei familiaris: vt prædicta l. qui cum maior, §. si patris, vel intimus dolor admissi criminis: ut in marito & eius cognato de adulterio, accusantibus: ut C. de adulter. l. quamuis adulter. uel delicti enormitas, ut facilius quis ad accusationem eius prosiliat, ut C. de fal. mone. l. 1. ibi, & cum accusatoribus, &c. ut in Auth. de non alien. § si. coll. 2. & in his prædictis casibus, & similibus põt exaudiri, quod dicitur inf. ad Turpill. l. 1. § 1. non enim utique, qui non probat, &c. ut C. de calum. l. qui non probasse, uel ita intellige, non utique, qui non probat, &c. q. d. non est necessarium argumentum, non probat, ergo calumniator, potest enim esse contra, licèt sit probabile argumentum. Bene dico non esse necessarium, iudex enim reo absoluto incipit quærere de consilio accusatoris, an animo calumniandi accusauit, & si inuenit eum fuisse in iusto errore, absoluit eum, si uero in calumnia euidenti, condemnat eum in similitudinem supplicij, si est ordinarium crimen de quo accusabat, ut C. de accusat. l. fin. si extraordinariũ, tunc in similitudinem eius pœnæ, quam uerisimile est iudicem reo imposuisse, ut infra ad Turpi. l. in priuatis, & de præuari. l. ab Imperatore. Sed alij dicunt neminem præsumi calumniatorem, nisi demum probetur, contra quos sunt prædicta argumenta. De hac autem calumnia punietur officio iudicis incontinenti, cum reum absoluit: vt infra ad Turpillia. l. 1. §. calumniantibus ibi. reo absoluto, &c. non postea ex interuallo: vt C. de calum. l. 1. nisi solenni accusatione proposita: nam quæ incontinenti fiunt, videntur inesse: vt infra si certum peta. l. lecta. Vel dic in d. §. calumniantibus, absoluto reo, &c. s. quo ad animi destinationem: vt argum. infra de iureiuran. l. admonendi. Accursius.

a Bald. dicit istã glo. nota. ad hoc ꝙ denunciatio syndici, uel alterius officialis deputati ad denunciandũ maleficia, non præsumitur in dubio calumniosa, sed rectè facta, & bono animo. Bolo.

k *Suo nomine.*] hoc expones infra l. furti, §. 1.
l *Damnatus.*] Sed quid si fuerit condemnatus, & in veritate non fecerat furtum? Respon. quidam, vt M. non esse infamem: nam licèt quantum ad ius litigatoris talis sententia præiudicet non tamen quo ad famam: & sic intelligunt C. eod. l. si furti, in fi. Sed tu dic contra, quia sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatum non est: vt supra de statu homi. l. ingenuum, & prædictam l. si furti, intelligas, quod ibi ductus fuit damnatus, s. rei vendicat. vel ad exhibendum, quia in immensum actor in litem iurauit. Item, quid si non fecerit furtum, sed vt litem euitet, pepigit: an sit infamis? Videtur quod sic: ut hic subijcit. Et est argum. quod lex sic scripta quamuis dura, est seruanda: vt infra qui, & a quibus. l. prospexit. Tu dicas, quod non sit infamis: ut argu. de alie. iu. l. item. § potest. Item pactũ intellige per pecuniam: vt infra. l. furti, §. pactus. Dic ergo furti, quod constat esse factum.
m QVoniam confiteri.] i. pro eo habentur, ac si confiteretur in iure crimen, quia sicut haberetur pro confesso, tunc sic & modo. Iacobus autem voluit intelligere sic, quasi sic haberetur pro confesso, ac si confiteretur crimen extra iudicium: nam dicebat confessionem extra iudicium factam præiudicare, & pro condemnato reum haberi, nisi probet contrarium, & pro eo est infra de iure fis. l. in fisci. & C. de interdicto ma. l. si tutor. nos diximus, ꝙ non valet: vt infra de interrog. actio. l. 1. in fi. & C. de iur. & facti ignor. l. cum falsi. & infra de confess. l. certum, §. sed si fundum. sed transactio etiam extra ius valet vt hic, & dicta l. in fisci. Sed pone, quod fur fuit comprehensus, & rem restituit, quam subtraxerat, an sit infamis? Quidam dicunt, quod sic, argum. huius legis. Sed dicas contra; nam nulla lege inuenitur hoc casu infamari eum.
n *Crimen.*] quasi dicat, hæc duo paria sunt, confiteri crimen in iure, & pacisci extra ius, scilicet transigendo. Accursius.

FVrti.] CASVS. Dixit proximè, quod furti damnatus est infamis: illud intelligitur siue furtum manifestũ, siue non.

Sed si.] Egi aduersus te furti, vel vi bonorum rapto. vel iniuriarum, uel de dolo, & tu mihi in his actionibus condemnatus fuisti: tandem appellasti, dicitur hic quod appellatione pendente non es infamis. Sed distinguitur, aut prosequeris appellationem, aut non, si quidem non prosequutus, & sic totum tempus fluit, uideris, infamis retro fuisse, si autem prosecutus es, & sententia fuit pronunciata iusta, & appellatio iniusta, ex die secundæ sententiæ eris infamis.

Si quis.] Si procurator meus, vel hæres, vel alius meo nomine condemnatus fuerit, ego non ero infamis, cum non litigaui, nec fui condemnatus, nec procur. erit infamis, cum sit alieno nomine condemnatus.

Pactusve.]

¶ *Pacifcitur.*] Si quis furti paciscatur, vel de alijs famosis actionibus dando aliquid, infamatur. Item si transigat quis authore iudice, non infamatur. Item si quis iuret furtum non fecisse, non erit infamis.

¶ *Mandati.*] Scias, quòd actio directa datur dño contra procuratorem. contraria autē datur procur. contra dñm: vnde pone, quod ego dñs egi act. mandati directa, & ipse mihi in ea est condemnatus ob dolum, erit quidem infamis procur. sed pone, quod procurator egit contra me actione mandati contraria, ero similiter infamis: vt ecce si fideiussisti pro me, & soluisti creditori, si postea conuenias me act. mand. contraria, & condemnor tibi, ero infamis.

1 † *Flo. desf. fur.*

¶ *Illud.*] Si hæres depositarij, vel procuratoris de dolo suo condēnetur, infamis erit, si hæres tutoris, vel socij nō potest sic damnari, vt fiat infamis: vnde hæres socij, vel tutoris infamis non erit, & ratio in litera redditur.

2 † *Alias notari.*

¶ *Contrario.*] Deposui apud te rem aliquam, tu forte in illa re deposita aliquas impensas fecisti, quas modo repetis, & ego nolo reddere: tunc quæritur, an si condemner in ista act. contraria, sim infamis? Et respond. quod infamis non ero.

3 † *Flo. desf. meus.*

Vlpianus lib. 6. ad edictū.

L E X VI.

Furti accipe, siue manifesti sit, 1 † siue, nec manifesti. Sed si furti, vel alijs famosis actionibus quis condemnatus prouocauerit, [a] pendente iudicio, nondum inter famosos [b] habetur. Si autem omnia tempora prouocationis [c] lapsa sunt, retro infamis est: quamuis si iniusta appellatio eius visa [d] sit, hodie [e] notari puto, non retro notatur. 2 †

Damnatus alieno nomine non infamatur: nec is quem defendit. Alber. de Rosa.

¶ Si quis alieno nomine condemnatus fuerit, non laborat infamia: & ideo nec procurator [f] meus, 3 † vel defensor, vel curator, vel tutor, vel hæres, furti, vel ex alia simili specie condemnatus, infamia notabitur: 4 † nec ego si ab initio [g] per procuratorem causa agitata [h] est.

¶ Pactusve 5 † (inquit) erit: pactum 6 † sic accipimus, si cum precio [i] quantumcunque 7 † pactus est: alioquin & qui precibus impetrauit, ne secum ageretur, erit notatus: [k] nec erit veniæ vlla ratio: quod est inhumanum. [l]

Iussus prætoris excusat. & iuramentum non habet vim transactionis quo ad infamiam B.

¶ Qui iussu prętoris [m] pretio dato pactus est, 8 † nō notat.

¶ Sed & si iureiurando delato iurauerit quis non deliquisse, non erit notatus: [n] nam quodammodo innocētiam [o] suā iureiurando approbauit.

4 † *Flo. notabitur. Nec ego, &c.*

5 † *Flo. pactusue.*

6 † *Fl. pactus sit, accip.*

7 † *Fl. quantumcunque.*

8 † *Ante litē contestatam, additur in Basilicis.*

in factum descendentem ex re iudicata prima: quia nihil debuerat nouari appellatione pendente.

f *Procurator.*] actoris. s. qñ reconuenitur actione famosa, vel cum mandato: sed defensor. s. rei, vel sine mandato. Sed quomodo in delictis procurator interuenit? vt inf. de publ. iudi. l. penul. § j. quæ est contra? Sol. hic in priuatis delictis, & qñ ciuiliter; ibi cum criminaliter agebatur. Item quomodo alieno nomine, imò suo nomine, vt de fideiussore dr. C. de fideiuss. min. l. 2. Sed aliud in fideiussore, qui ex sua obligatione conuenit, quā in istis: sed & ille propter alienum factum tenetur: licèt ex sua obligatione. Item, quid subijcit de hærede, quō hæres tenetur suo ti, cum non detur contra herede hæc actio, vt Insti. de perpe. act. § 1. Resp. hic fuit lis contest. cum defuncto, vt C. ne ex delic. defunc. l. 1. Item quo alieno nō hæres dr damnati, cum eadem sit persona cum defuncto, vt in Auth. de iureiuran. à mo. præst. in princ. collat. 5. Rñ. pp alienum factum: vnde non infamatur, vt hic, & inf. de dolo, l. Sabinus. si autem ex suo, posset infamari, vt inf. ead. l. 4. illud, quæ est contra, & arg. contra inf. de dam. infec. l. qui bona, § 1.

g *Sed ab initio.*] maxime; nam idem si ex postfacto interueniat; vt arg. inf. eo. l. si seruus, in fi. & C. de procur. l. nihil cum sit talis damnatus, vt inf. de neg. gest. l. licet, in fi. Item, quod dicit me non infamari, verum est de infamia iuris, de facto tñ non effugiam infamiam, vt inf. de obl. q. l. 2.

h *Agitata.*] idest defensa.

i *Precio.*] vel alio loco pretij, vt inf. de calum. l. & gñaliter.

K *Erit notatus.*] interrogatiuè, & planè legi potest, & idem est sensus.

l *Inhumanum.*] & legi, & euangelio contrarium, vt patet de seruo nequam, cui omne debitum est dimissum, & in Pater noster, vbi dicit: Dimitte nobis debita nostra, &c. Et sic nō quædam gratis licere, quæ non gratis non licent: vt hic, & inf. de iure fis. l. in fisc. & ad leg. Iul. de vi pri. l. qui cętu, § qui vacantem, & inf. ad leg. Iul. de adult. l. mariti, § plectitur, & inf. quod met. cau. l. isti, in prin. & infra de cond. ob turp. cau. l. si & C. eo. l. l. non damnatos.

m *Qui iussu prætoris.*] Quid si iussu delegati iudicis? Rñd. Io. sic videtur, quia non importat necessitatem iussus eius, super quibus non est delegatus, & ideo dicitur ipsum nil agere, vt C. si a non compet. iud. l. 1. Videtur tamen contra, quia nec ordinarius potest iubere trāsigere, sed hortari, quia & sic etiam delegatus potest. Item quid in arbitro? Respond. ibi fortè secus; quia nō infamat, ergo nec ab infamia excusabit eius authoritas, vt inf. eo l. quid ergo, § ex compromisso. Et ti. mo. hic, quod iudicis iussus facit licitum, quod alias non faceret. vt inf. de aqua plu. arc. & l. quamquam, in prin. & inf. de reo cor. l. sed si pecunia, § 1. & infra quod met. cau. l. interdum, & inf. de adm. tut. l. tutor qui, § 8. & inf. de solut. l. si stipulatus § si lancem.

n *Notatus.*] licèt sacramentum loco precij esse videatur, vel licet contineat vim transactionis, vt infra de iureiurando, l. 2. hic tamen non; & hæc vera sunt, nisi postea nihilominus condemnetur: vt infra de iureiuran. l. nam & postea, § si damnetur.

o *Innocentiam.*] b No. iureiur. innocentiam approbari; vt hic, & infra de tutoris l. si duo, § idem Iulianus. & sic est argu. quod de suspitione debeat quis satisfacere; vt C. de his qui ad eccl. confug. l. pr. alen. 1, § pen.

b *Vide per Archi. in ca. oibus, 2. q. 4.*

a *Prouocauerit.*] infra decem dies, vt in Authen. de appel. § 1. collat. 4.

b *Inter famosos.*] quia extinctum est pronunciatum, vt infra ad Turpill. l. 1. in fi. & ideo potest etiam capitali crimine damnatus, appell. pend. a facere testamentum, vt infra de testa. l. qui a latronibus, in fi. & de causa nihil interim est nouandum, vt inf. nil nouo appell. pend. per totum. qui tamen emit a condemnato in omnibus bonis, incautè emit etiam appell. pend. vt inf. de admin. tu. l. Chirographis, § fi. quæ est contra. Sed ibi non probauit se iustè appellasse, & ideo fuit sententia confirmata, vt hic fasicit. Ibi nil noui fieri debuit appellatione pendente, vnde per officium iudicis reuocatur, quicquid noui fuerit factum: prima non placet.

a *Amplian do gl. dic, et siue fuerit appellatū, dū tā intra tēps appellādi testin fecerit, quia idem operatū tēps ad appellādum sicut ipsa appellatio. gl. est in l. iudiciorū. ff. de ac quā fing. extol. lit post multos Cons. fan fuis singu. in verbo, appellatio, fol 2. col. 2.*

c *Prouocationis.*] s. faciendæ. & m lo. & secundum hoc dic, quod non appellauit, vel si appellauit, hoc post biduum fecit, & facit pro eo litera, retro infamis est. Alij tamen dicunt exercendæ, & secundum hoc dices, retro infamis est, id est, fingitur. pro istis facit C. de temp. & recip. app. ll. l. fina. illud. ibi, & infra contra cum, &c. Pater ergo sm Ioan. quod decē dies, infra quos pōt appellare, est infamis quia sola statim suum effectum operatur: vt hic, & inf. de pęn. l. in seruorum, § qui ex causa & l. qu. vltimo, & inf. de iniu. rup. testa. l. si quis filio, § hic aūt, & de furt. l. non potest. Sed hic effectus annihilatur: & fingitur non fuisse appel. facta: vt inf. ad Turpil. l. j. in fi. & q. cessante causa cessat effectus: vt inf. de excep. rei iudi. l. qui cum hærede. & ea non prosecuta fingitur nec facta: & sic fingitur retro infamis. Sed quid si interim pro aliquo fert testimonium, an valeat? Arg. quòd nō valet inf. de Carb. edic. l. 3. § duæ. Alij dicunt sententiam non infamare, nisi cum transierit in rem iudicatā: hoc est qū temedio appel. retractari non pōt, vt arg. inf. de re iudic. l. 1. Acc.

d *Visa.*] per expressam sententiam iudicis appellationis.

e *Hodie.*] s. cum confirmatur prima sententia, & appell. pronunciatur iniusta; & sic dicimus, quòd ex secunda sententia infamatur & non ex prima; vt hic, & inf. ad Turpil. l. si quis, § 1. & Instit. qu. bono testa infir. § poste riore. Arg. contra, inf. de admin. tut. l. chirographis § fi. Sed ibi reuocatus fundus per officium iudicis, non per actionem

a *Mandati condemnatus.*] s. directa, non contraria actione, vt inf. §. fi. nisi in casu, vt in fine huius §. Itē hoc quando per dolum: vt in actione tutelæ, dixi sup. eod. l. 1. §. qui pro socio. Accursius.

b *Non præstat.*] noli repetere omnia supradicta, s. verbis edicti notatur: nam verbis edicti in contraria non infamatur: vt sup. eo. l. 1. §. qui pro socio. Dic ergo, sed is, qui &c. s. infamatur, non verbis edicti: sed per sententiam: damnatur enim propter fraudem: sic & inf. de Carbon. edict. l. scriptus hæres. Accur.

c *Si te condemnauero.*] i. condemnari fecero. sic C. de suspec. tuto. l. pietatis. & de capit. dimin. l. nam, & infra de admin. tutor. l. si tutor condemnatus. Ac.

d *Male.*] i. dolosè: alias non infamaretur.

e *Potest.*] tanquam ipse sit tutor, vel socius, et si dolus cōmittat: sed vt alias gestor: & ideo non infamatur: cū solæ istæ quattuor causæ infament de dolo damnatum.

f *Succedit.*] nisi in societate vectigalium: vt infra pro socio, l. adeo. Sed quō magis succedit in mandato q̄ socij, vel tutoris hæres? nam sicut mandatum hæres tenetur exequi, ita, & socij hæres, quæ completa nō sūt, vt infra pro socio, l. hæres socij, & l. verū, §. pater & l. actione, §. morte. Item hæres tutoris: vt infra de hære. tutor. l. cum ostendimus, in princ. quæ est cōtra? Respond. quod hæres tutoris, vel socij non est tutor, vel socius, vt in supradictis legibus patet, vnde magis alieno, quam suo nomine damnatur. Sed hæres mandatarij, vel depositarij est mandatarius, vel depositarius, ea (vt credo) ratione, quia eodem modo omnino tenetur quo defunctus in deposito de dolo, & lata culpa, vt inf. depos. l. si duo. & in mandato de dolo, & lata culpa, & leui & leuissima. sed in hærede tutoris falsum est, vt C. arbit. tut. l. quicquid. & C. de hæred. tut. l. j. Itē falsum est in hærede socij, quod teneatur vt socius, qui de solo dolo tenetur, vt inf. pro soc. l. hæres socij, aut si ad plus tenetur, in tantum tenetur ad plus, quantum diligens est in suis, quod dissimile est ei ad quod defunctus tenebatur, defunctus enim fortè fuit negligens, hæres verò diligentissimus. Accur.

g *In æs alienum.*] vt soluatur, vt inf. pro soc. l. actione distrahitur, §. morte.

h *Non erit infamis.*] nisi in casu, vt supra ead. l. §. mandati. Sed quid si & alias fieret perfidia, an semper damnatus fiet infamis? Quidam sic, Ioan. contra, quia in dubijs pœnæ potius molliendæ sunt, quam exasperandæ, vt infra de pœn. l. interpretatione, & odia restringenda, vt infra de lib. & posthu. l. cum quidam, & quia non diff. tunt dir. & à contrarijs, quod prætor voluit, vt l. d. fecit, vt supra eod. l. 1. §. qui pro socio.

i *Calculo.*] i. computatione. q. d. si contraria conuentus dicat se velle computare, quod debet reddere, nō est perfidia, vt hic, & infra de dolo, l. Sabinus. & inf. depositi, l. ei apud quem, §. fi. quia calculus non ēt per iudicem sic hic subjicit) expeditur, vt inf de rei vendi. l. q̄ de tota, §. incertè. sed conuentus directa per fidē agit, si non seruat quod conuenit.

k *Fere.*] i vix. potest tamen videndo rationes cum die, & consule, vt no. sup. te eden. l. 1. §. rationes, & arg. inf. de rei vend. l. quæ de tota, §. 1.

In directis actionibus, de quibus loquitur iste §. quis regulariter infamatur: in contrarijs casualiter. h. d. vsque ad fi. l. Albericus de Rosa.

¶ Mandati condemnatus, [a] verbis edicti 1 † notatur: non solum qui mandatum suscepit, sed & is, qui fidem, quam aduersarius secutus est, non præstat: [b] vt puta fideiussi pro te, & solui: mandati si te condemnauero, [c] famosum facio.

¶ Illud plenè 2 † addendum est, quòd interdum, & hæres suo nomine damnatur, & ideo infamis fit, si in deposito, vel in mandato malè [d] versatus sit. Non tamen in tutela, vel pro socio hæres suo nomine damnari potest: [e] quia 3 † hæres, neque in tutelam, neque in societatem succedit, [f] sed tantum in æs alienum [g] defuncti.

¶ Contrario iudicio damnatus non erit infamis: [h] nec immeritò: nam in contrarijs non de perfidia agitur, sed de calculo, [i] qui ferè [k] in 4 † iudicio solet dirimi.

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX VII.

IN actionibus, quæ ex contractu proficiscuntur, licèt famosæ sint, [l] & damnati notentur, attamen pactus non notatur. Meritò, quoniam ex his causis non tam turpis est pactio, quàm ex 5 † superioribus. [m]

Hic incipit exponere tertiam partem edicti, de his, qui notantur infamia ipso facto: breuiter hoc dicit. Licitum est allegare ignorantiam ad commodum ignorantis. Iac. But.

Vlpianus lib 6. ad edictum.

LEX VIII.

GEnero inquit mortuo, meritò adiecit prætor, Cum eum mortuum esse sciret: [n] ne ignorantia [o] puniatur.

¶ Sed cum tempus luctus continuum est, meritò & ignoranti [p] cedit [q] ex die mortis mariti. & ideo si post legitimum [*] tempus [r] cognouit, Labeo ait, ipso die, & sumere ipsam lugubria, [s] & deponere.

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX IX.

VXores viri lugere non compelluntur. 6 † Sponsi [t] 7 † nullus luctus est.

I *N actionibus.*] CASVS. Si quis transigat super actione pro socio, vel mandati, vel tutelæ, vel depositi, non erit infamis, quamuis si condemnaretur, esset infamis: sed si pacisCatur in actione vi bonorum raptorum, vel iniuriarum, vel de dolo, vel furti, esset infamis. Viuian.

l *Famosæ sunt.*] s. quędam, vt sup. in l. 1. §. qui pro socio.

m *Superioribus.*] i. furti, vt bonorum raptorum, & iniuriarum, de dolo malo, in quibus non solum damnatus, sed etiam pactus infamatur, vt supra eod. l. athletas, §. fi.

G *Enero.*] CASVS. Dictum est sup. eo. tit. l. j. §. qui eam, quòd si pater mulieris sciret generū suū, i. maritum filiæ suæ esse mortuum, & intra tempora luctus eā nuptijs tradiderit, efficietur infamis. hoc meritò dictum est, quia ignorans nō debet puniri.

¶ *Sed cum.*] Annus intra quem mulier nubere non debet, currit etiam ignorāti ex die mortis mariti, cum continuus sit: sed si post annum cognouerit mulier maritum mortuum, poterit assumere vestem lugubrem: & eam statim deponere. Viuianus.

n *Sciret.*] de proximo.

o *Ne ignorantia.*] s. facti, secus si iuris, vt infra eo. l. liberorum, §. notatur. Item no. hic ignorantiam non puniri, vt inf. de tribut. l. illud, §. si tamen, & inf. de publ. in rem actio. l. cum & respon. & §. 2. & inf. de actio. emp. l. tenetur, in princip. Sed arg. contra inf. de pig. actio. l. tutor, §. fin. fi.

p *Ignoranti.*] scilicet socero, idem, in muliere, ut statim subij it. Accursius.

q *Cedit.*] no. tempus ignoranti cedere, ut & inf. de iuris. & fact. ignor. l. 2. in princ. ideo, quòd ibi in iure erret, vt inf. de condit. instit. quæ sub condit. one, §. fi. Sed argu. contra, Insti. de excus. tuto. §. qui autem, & inf. de ædil. edi. l. cum sex: sed ibi fuit utile tempus, saltem quo ad principium.

r *Legitimum tempus.*] i. annū: ut C. de secun. nup. l. 2. §. 1. Acc.

s *Lugubria.*] i. tristem habitum; fortè nigras uestes; quod hodie est correctum; ut C. eod. l. decreto. Sed nonne debet eum expectare diu, & tandem exigere sacramentum à nuncio, ut in Auth. ut hic. mat. & auia, §. quod autem, collat. 8. quæ est contra? Sol. hic erat certum, quod erat mortuus, ibi dubium; & ideo ibi prædicta exiguntur.

V *Xores.*] CASVS. Dic hic, quod uiri non coguntur lugere uxores, & secundum hoc uxores est accusatiui casus, & uiri, nominatiui. Vel dic aliter hunc casum, ut sponsa sponsum lugere non tenetur, nec cogatur.

t *Sponsi.*] idest, mariti, & sic idem est, quod supra. Vel dic, quod sponsus non luget; & sic secundum hoc est simile

Margin notes:

1 † Fla. edicti.
2 † Fl. plenè.
3 † aliàs quia heres hæres.
4 † Flo. dett. in.
5 † deest, ex.
* Iste tex. est mente tenendus, secundum Bal. ad hoc, quia dictū in vno, ta. legis. non censetur repetitum in alio, quotiens nō mutat eadē ratio.
* Olim x. mensium, Ouid. 1. Fast. Cic. pro. ducat. Iudic. 11. l. 2. C. de sec. nup.
6 † Flo. compelluntur.
7 † Alias Sponsi eum.

simile, infra de spon. l. oratio & inf. de fun. dot. l. lex Iulia. & C. de bon. quæ lib. l. nō sine Posset tamen intelligi finis & sonare, vt sponsa non hēat necesse lugere sponsum. Et est ratio, quia non timetur perturbatio sanguinis. Sed q. si acceptam per verba de præsenti non duxerit: Resp. idē, quod nō erit infamis, prædicta ratione.

1 † Lib. 5. Flo.

Ad intel. huius l. vide Cu. obs. in l. filiū quē. nu. 55. et 59. C. fam. er.

2 † *Nisi sit pragnans. Cuiac. lib. 6. obseru. c. 32.*

SOlet. CASVS. Scire debes, quod mulier intra annum luctus nubere non debet sed potest mulier impetrare, vt nubat intra annum? & si concedatur ei nubere, poterit intra annum nubere.

¶ *Qua.*] certum est, quod mulier intra annum non potest nubere: vt dixi statim: sed bene potest contrahere sponsalia per verba de futuro.

a *Liceat.*] & tunc non patitur pœnas, quas patiuntur aliæ: vt C. de secund. nup. l. 1. sed & post infamiam potest petere à prencipe remissionem: vt C. ad Tertul. l. si qua. & in Authen. de nupt. §. penult. collat. 4 & sup. de postulan. l. 1. §. de qua. Item facit contra, supra de senato. l. fin.

b *Sponsam.*] s. per verba de futuro.

c *Non nocet.*] ex hoc apparet, quod ius, quod est in vxore, non trahitur ad sponsam. & no. odia restringenda: vt inf. de lib. & posth. l. cum quidam. Item no. aliquibi posse esse sponsalia, vbi matrimonium non potest esse: vt hic & infra de ri. nup. l. si quis officiū. Sed arg. contra, inf. de sponsa. l. oratio. Acc.

3 † *Flo. nuptū & alia lec. habet non potere tamē nuptū &c.*

4 † *Fl. qui.*

5 † *Flor. decst, vnde.*

a *Ista glos. cum tex. facit ad statutum, quod vxores bannitorum non possint morari in ciuitate: nā hoc porrigitur ad sponsas, secūdū Bal.*

6 † *Fl. v. deest, vel.*

Idem lib. 25. 1 † ad edictū.

LEX X.

SOlet * à prīcipe impetrari, vt intra legitimum tempus mulieri nubere liceat. a 2 † ¶ Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam b fuisse non nocet. c

Vlpianus lib 6. ad edictū.

LEX XI.

LIberorum autem & parentum luctus impedimento nuptijs non est.

Quando aliquid prohibetur propter plures rationes, sufficit quod vna ratio prohibens vrgeat, licèt aliæ cessent: quia illa sola reseruat prohibitionis effectum. h. d. secundū Iac. Butr. & alios.

¶ Et si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, d non posse 3 † eā nuptui e intra legitimum tēpus collocari. Prætor enim f ad id tempus se retulit, quo vir elugeretur: quia 4 † solet elugeri propter turbationem sanguinis. ¶ Vnde 5 † Pomponius eam, quæ intra legitimum g tempus partum edidit, putat vel 6 † statim posse se nuptijs 7 † collocare; h quod verum puto. ¶ Non solent autem lugeri (vt Neratius ait) hostes, i vel perduellionis k damnati, nec suspendiosi, l neque qui manus sibi intulerint, non tædio vitæ, sed mala conscientia. m Si qua n 8 † ergo post huiusmodi exitum mariti se nuptijs 9 † collocauerit, o infamia notetur. p 10 † Notatur etiam, qui eam duxit, sed si sciens. Ignorantia enim excusatur, non iuris, q sed facti. Excusatur, qui iussu eius, in cuius potestate erat duxerit; & ipse qui passus est ducere, notatur. r vtrumque rectè. Nam & qui obtemperauit, venia dignus s est: & qui passus t est ducere, notatur ignominia.

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX XII.

QVi iussu patris duxit, quamuis liberatus patria potestate eam retinuit, nō notatur. u

Quando consensus requiritur certo tempore, ratihabitio sequens non retrotrahitur, vt actum confirmet. hoc dicit.

LIberorum.] CASVS. Nec filius patrem, nec pater filiū agere coguntur. Ratio? quia matrimonium contrahere possunt.

¶ *Et si talis.*] Si mortuus sit, qui non debeat lugeri, sicut hostis, vel malus alter: vt infra eod. §. non solum. vxor tamen intra annum nubere non poterit, propter turbationē sanguinis.

¶ *Pomponius.*] Si mulier intra annum pariat, poterit nubere.

¶ *Non solent.*] Planus est §. iste, nisi in fin. vbi dicitur, & si mulier post mortem viri intra annum nubat, infamis erit.

¶ *Notatur.*] Si mulier nubat intra annum, erit infamis: & ille qui eam ducit scienter, infamatur: excusor si iussu patris mei aliquam ducam in vxorem, quæ duci non debet: pater autem meus infamatur, ego autem filius non infamabor: immo si retineo eam postquam fui emancipatus, non ero infamis. Viuia.

d *Non oportet.*] vt sup. eod. l. Parentes. Accur.

e *Nuptui.*] vt hostes, & similes, vt infra eadem l. §. non solent.

f *Prætor enim.*] bona est ratio, q. d. quæ est ratio in vxore mariti lugendi, s. turbatio sanguinis, i. seminis: quia nescitur, ex quo marito nasceretur filius, qui post septem menses vsque ad vndecim à tempore mortis mariti nasceretur: vt hic, & C. de repud. l. consensu §. hoc, nisi, in fin. §. hæc eadem ratio, & in non lugendo locum habet: ergo idem ius statuendum est: vt hic, & infra ad leg. Aquiliam, l. illud. Est & alia ratio in vtroque casu. s. ne qua maligna suspicio ex tali facto secundo viro præstetur: vt in Auth. de restitu. & ea quæ pa. §. fi. colla. 4.

g *Legitimum.*] s. annum Accur.

h *Collocare.*] cum vir non est lugendus, sm Io. sed M. intellexit huic §. & in eo, qui est lugendus, & in eo qui nō: quasi cesset rō de perturbatione sanguinis: sed hoc Io. non placet: quia non illa sola est ratio sed alia: ne mala suspicio oriatur: vt in Auth. de restit. & ea, quæ, §. fi. colla. 4. alias sm M. statim post quatuor menses a tēpore mortis primi viri posset nubere, quia si ex tunc nubat, nō poterit esse incertum filio nato, ex quo viro sit natus: & hoc iure ciuili: sed iure canonico statim nubere pōt mortuo primo viro: vt 31. q. 1. §. hoc autem.

7 † *talis, nuptum.*

8 † *Fl. quia.*

9 † *Nuptum.*

10 † *Fl. notatur.*

i *Hostes.*] populi Romani: vt infra de captiuis. l. hostes.

k *Perduellionis.*] qui aliquid in principem vel in rempublicam sunt moliti, vt inf. de verb. sig. l. quos non.

l *Suspendiosi.*] vt Iudas Iscariotes.

m *Conscientia.*] s. commissi criminis, vt infra de bon. e. l. si. Ac.

n *Si qua.*] infert ex §. & si talis. in prin.

o *Collocauerit.*] intra tempus luctus.

p *Notetur.*] nisi primo peperit: vt supra proxi. §.

q *Non iuris.*] vt infra de iuris, & facti igno. l. 2. item hoc in maritis: in fœminis autem etiam iuris errore excusantur: vt infra de adulter. l. si adulterium. §. fratres Item nota contra id quod dicimus, quem de culpa etiam lata non infamari, sed ob dolum tantum, vt Institu. de suspect. tutor. §. suspectus, & ignorare ius est etiam lata culpa, non dolus: sed illud habet locum, cum per sententiam quis infamatur: hic autem ipso facto, & sine sententia.

r *Notatur.*] ergo magis iubens.

s *Dignus.*] velle enim non, &c. vt inf. de reg. iur. l. velle, & l. ad eas. & infra ad l. Falcid. l. si tacitum: sed hoc in atrocioribus fallit: vt infra de bon. damn. l. fi. in fi. de act. & oblig. l. seruus. Item no. obedienti parci: vt & sup. eo. l. furti, §. qui iussu Accur.

t *Passus.*] non solum qui iussit, sed & qui patitur: vt hic, & arg. inf. de noxal. l. 3 in prin. & infra. l. quid ergo. §. 1. Sed an qui patiente patre duxit, ita excusetur, sicut qui eo iubente? Respon. non: quia & seruus, qui domino patiente d. liquit, actus liber tenetur: vt infra de noxalibus. l. 3. §. is qui. & sic vterque infamatur. Sed videtur, quod iussus non excuset filium: cum cogi non possit: vt inf. de ritu nup. l. nō cogitur, quæ est contra. Sol. licet non præcise cogatur, habet tamen obedire.

u QVi iussu. *Non notatur.*] immo videtur, quod notetur, vt C. de incest. nupt. l. qui contra, quæ est contra, Solut. ibi incestuosum erat: hic non. Item videtur, quod hic filius non sit excusatus, vt infra de ritu nup. l. nō est, quæ est contra. Solut. ibi filius fuit volens: vel in alio casu dicit.

QVid ergo.] CASVS. Hæc l. continuatur cum præcedent. pone ergo, quod pater meus non est passus ducere, quia nesciuit? sed ego duxi, & meo arbitrio, sed pater meus postquam sciuit, hoc ratum habuit: hoc casu non erit pater meus infamis.

¶ Si quis.] interfuit quis in quodam facto: quia spopondit Titius, vt Berta esset vxor duorum, an infametur, quæritur? Et respon. quod nō. Sed si hoc fecisset de filia, vt filia vxor esset duorum vel pateretur: hoc casu infamaretur pater vel si cōsensit, vel passus est, quod filius duas acciperet, similiter & hoc casu infamis erit. Nec refert, an hoc fiat vno, & eodem tēpore, siue diuersis: dūmodo in id tempus hoc currat: nam vtroque infamatur pater. Item si quis acciperet sponsam alterius per verba de præsenti: tenetur ex sententia edicti. Sed pone, quod Titius passus est, quod filia nubat uni suo consanguineo, & etiam alij extraneo: nunquid Titius infamatur? Et respon. quod sic, & etiam ille qui ducit, infamatur.

¶ Ex compromisso. Ego & tu cōpromisimus in arbitrium in actione mandati, vel depositi: vel etiam incerto, vel famoso dum tamen ciuiliter opteretur: iste arbiter condēnauit: an erit infamis? Et respon. quod non: quia sententia arbitri non infamat.

Argu. ad colligit. quod vbicunque tanquam est de substantia pœna, vel delicti, alio tempore factū, vel ratihabitū nō puniuntur contra quod no. C. de petit. hered. l. si post mortem. & infra de neg. gest. l. cum alij.

3† Fl. in tia.

4† Fl. in modū.

Vlpianus lib. 6. ad edictū.

LEX XIII.

QVid ergo si non ducere sit passus, sed postea quā duxit, ratum habuerit? vt puta initio ignorauit talem esse, postea scit? Non notabitur. Prætor enim ad initium nuptiarum se retulit. a ¶ Si quis alieno nomine bina sponsalia b constituerit, non notatur, nisi eius nomine constituat, quem quamve in potestate habet. Certè qui filium, vel filiam constituere patitur: quodammodo ipse videtur constituisse. c

¶ Quod ait prætor, eodem tempore: non initium 2 † spōnsaliorum eodem tempore factorum accipiendum est, d sed si in id 2 † tempus concurrant.

¶ Item si alteri sponsa, alteri nupta sit, ex sententia edicti punitur.

Quando lex punit factū, non curatur de iuris effectu. hoc dicit.

¶ Cum autem factum notetur, etiam si cum ea e quis faciat 3 † nuptias, vel sponsalia constituat, quam vxorem ducere non potest, f vel fas non est, g erit notatus.

¶ Ex compromisso arbiter infamiam non facit: h quia non per omnia sententia est. i

¶ Quantum ad infamiam pertinet, multum interest, 4 † an in causa, quæ agebatur, causa cognita aliquid pronunciatum sit, k an quędam extrinsecus sint elocuta: l nam ex his infamia non irrogatur. ¶ Pœna m grauior vltra legem imposita existimationem conseruat: vt & constitutum est, & responsum: vt puta si eum, qui parte bonorum mulctari debuit, n præses relegauerit: dicendum erit duriore sententia cum eo transactum de existimatione o eius: ideircoque non esse infamem. Sed si in causa furti, nec manifesti in quadruplum, iudex condemnauerit, onerat 5 † quidem reum pœna aucta: nam ex furto, nec 6 † manifesto in duplum conueniri debuit: verum hac re 7 † existimationem, ei

destinatio cogitatur, vt C. de adult. l. cum qui. & C. de excu. tut. l. amplissimi. Et sic no. sufficere aliquid factum ad pœnam, vt sic de iure non teneat, vt inf. de bo. lib. l. filius patroni, & inf. de euic. si per imprudentiam. § pe. & ad Tu. pil. l. destitisse. & de iure pat. l. adigere. & ad Treb. l. f. d. si ante. & C. lo. l. fi. Sed arg. contra. C. si mancip. ita fuer. alie. l. ea quidem. Accur.

f Non potest.] de iure ciuili.

g Fas non est.] s. de iure naturali.

h Non facit.] nam & ipse infamis esse potest: vt infr. de arb. l. parui. Et sic no. quod de famosa etiam causa pōt compromitti si ciuiliter agatur, non si de delicto famoso. s. criminaliter: vt inf. de arbit. l. non distinguemus, § Iulianus. Sed an si quis fuit corā arbitro confessus se fecisse furtum, fit infamis? R. n. nō: cū nec sententia infamet.

i Sententia est] nam ex ea non datur actio, vt C. de arbit. l. j. nec exceptio: vt intra de arbi. l. 2. nec committitur euictionis stipulatio, vt inf. de euic. l. dictum. §. si compromiss. ro. Accur.

k Pronunciatum sit.] s. per definitiuam sententiam.

l Sint elocuta.] s. interloquendo, vt quia dixit, vt ad frugem melioris vitæ rediret vt C. eo. l. interlocutio: Vel dixit, malus homo es, vel similia, ut inf. eo. l. ob hæc & C. eo. l. verbum. Et idem est si pater aliqua ignominiosa verba filio dixit, vt C. eo. l. r. & l. ea quæ pater. & hæc est infamia f. dicti. Idem si interdicto unde ui, vel condictione furtiua quis etiam definitione damnetur: quia tantum de facto, non de iure infamatur vt inf. de act. & oblig. l. cessat, & de vi & vi arm. l. utque vnde vi. Et huius infamiæ duo sunt effectus. Primus; quia à dignitate repellit, vt C. de dig. l. 2. nisi propter inopiam, vt infr. de dec. ut. l. generaliter. § spurius. item à querela, vt C. de inoff. test. l. fratris. Item no. hic, quod quæ de liberatē fiunt, magnum sortiuntur effectum, alias nonter hic, & supra de transac. l. cum hi. § si prætor, & infra de reb. eo. l. magis, § non passim. & C. de repu. l. non dubium. & C. de senten. ex peric. recit. l. fi. Accur.

5† Fl. destinatio faciat.

a Bal. hic dicit istam gl. esse sing. ad hoc quod cōfessio facta ab aliquo coram arbitro nō infamat, ut in causa, quia confessio sicut coram eo non infamat, cuius sententia etiam nō infamat. Bolog.

4† Flor. desponsam.

5† Fl. onerat quidem.

6† Flor. manifesto.

7† Flor. consistimasse.

Quantum.] Facit iste §. differentiam, vtrum aliquis condemnetur per sententiam definitiuam: quo casu efficitur infamis: an iudex interloquatur: quo casu non fit infamis.

¶ Pœna.] iudex credebat me in partem bonorum condēnare: relegauit me: dicitur hic, quod videtur remittere mihi infamiam & ideo non ero infamis. & h. d. iste §. vsque ad versi. quamuis. &c.

¶ Quamuis.] sed pone, quod cum iudex condemnare me debebat in duplum, condemnauit me in quadruplum, num quid releuor ab infamia? Et respon. quod non, imo ero infamis: quia pœna corporalis prō pecuniaria inflicta releuat: imò remittit infamiam. pecuniaria verō non.

¶ Cùmm.] Si conueni te crimine stellionatus, & conuictus es, eris infamis: puta, si descendat ex actione famosa: vtporè doli: vel consimili: quia condemnatus, tunc licet ciuiliter infamatur.

a Retulit.] hic no. initium spectandum: quod dic, ut dixi supra de orig. iur. l. 1. Item no. quod ratihabitio non trahitur retro, sic inf. de acq. hær. l. si quis mihi bona. §. iussum & sup. de offi. procon. l. obseruare. § fi. & rem rat. hab. l. bonorum. § fi. sed regulariter contra: vt C. ad Maced. l. fi.

b Bina sponsalia.] spondendo duobus illi vna quod sit vtriusque vxor. Accur.

c Constituisse.] no. qui patitur, quod potest prohibere, ipse facere videtur: vt infra de noxa. l. 3. & sup. eod. l. liberorum. in fi. & C. de sacrosan. eccl. l. iubemus, §. œconomus, & infra de iure patron. l. adigere. in prin. & infr. eod. l. non alias, in fin.

d Accipiendum est.] s. tantum.

e Cum ea.] in ea namque re, non iuris effectus, sed animi destinatio ... [see above]

m Pœna.] regulam ponit quam postea restringit.

n Debuit.] pone exemplum in eo, qui seruum tradidit castrandum, qui in dimidia parte bonorum punitur, vt inf. ad l. Corn. de Sica. is qui. Item in eo, qui executus causam criminalem intra duos annos, & non compleuit: quia in 4. par. bonorum punitur, vt C. vt intra cer. temp. cri. quæst. ter. l. 1. & 2. & hæc vera sunt, quando hoc fuit expressum, quod pro pecuniaria pœna imponat corporalem, alioquin vtraque imponeretur, si tale esset crimen, ex quo vtroque modo posset agi, vt in exemplo. C. de ep. & aud. l. nemo. Item in pœna stupri, vt Insti. de publ. iud. § item lex, in fi. §. & ita est mirabile, quod hic in alio damnatur quàm actum est.

o De existimatione.] s. conseruanda, & dic transactio, vt sicut transactione facta liberatur quis a debito, ita ab infamia duriori eximitur sententia: non tamen speciem transactionis per omnia tenet: nam per transactionem nocetur, vt supra eod. l. athletas, §. fina. cum hic euadat

Sed

non conseruat.[a] 1 † quamuis si in pœna non pecuniaria eū[b] onerasset,[c] transactum cum eum eo videretur. 2 †

¶ Crimen stellionatus * infamiam irrogat damnato, quāuis publicum[d] iudicium non est.

Licèt quis damnetur suo nomine, & ex suo facto ex instantia cœpta cum alio, non erit infamis, h.d.

Paulus lib. 5. ad Edictum.

LEX XIIII.

SEruus,* cuius nomine noxale iudicium dominus acceperat, deinde eundem liberum & hæredem instituerat: ex eodem iudicio damnatus, non est famosus; quia nō suo[e] nomine condemnatur: quippe cum initio lis in eum contestata non sit.

Ea, quæ non est prægnās si ut prægnans per calumniam in possessionem mittatur, per sententiam infamatur. Bar.

Vlpianus lib. 8. ad edictum.

LEX XV.

NOtatur, quæ per calumniam ventris nomine in possessionem missa est, dum se asseuerat prægnantem.[f]

Paulus lib. 8. ad Edictum.

LEX XVI.

CVm non prægnans esset, vel ex alio concepisset.

Vlpianus li. 8. ad Edictū.

LEX XVII.

DEbuit enim coerceri,[g] quæ prætorem decepit.

Sed hic non super delicto, sed super fama videtur transactum. Vel dic, transactum videtur cum prætore: & ideo nō notatur: vt sup. eod. l. furti § qui iussu.

a *Non conseruat.*] imo videtur quòd sic: vt C. eo. l. furti, quæ est contra. Solu. hic deliquerat: ibi non: sed tantum res furtiua penes eum deprehensa fuit, vnde furti concepti ibi fuit damnatus duntaxat, quam debuit: & sic fama eius seruatur: sed Irne. & Pla. hanc reprobant: quia hæc actio furti concepti hodie sublata est: vt Instit. de oblig. quæ ex delict. nascun. §. sed hæ alij dicunt, vt M. damnatū furti, ita demum infamem esse, si iustè sit damnatus: aliàs licèt quoad causam, de qua agitur, sibi præiudicet, non tamen quo ad famam: vt ibi: & argument. infra de publi. iudic. l. generi. sed certè illud speciale est in patre: secus in alijs, vt hic: & infra de fur. l. nō potest. Tu dic, quod cōtraria fuit proposita rei vendicatio, vel actio ad exhibendum, in qua delato sacramento in litem, fuit multò plus iuratum, quam veritas esset. sic enim lata sententia secundum iuramentum non infamat.

1 † *Flo. conseruasse.*

2 † *Flo. videtur.*

* *Stellionatus à iure consil. appellatur fraus omnis, crimen dolus, atque impostura, quæ propriam significationem non habet. & in proprium delicti nomen non cadit. l. 7. §. 1. ad Turpill. vnde autem hoc nomen deductū sit, scribit Pli. li. 30. cap. 10. Tertu. de cib. Iuda. Colum. li. 9. c. 7.*

* *Ang. & do. Ale. de Imo. in l. Iulianus, in antepe. col. ol. ff. qui satisd. cog. reputat istum tex. singul. ad hoc pr positum, qp licet alias per mutationem personæ procuratoris annullatur satisdatio, vt in l si autem ff. iud. solui, cum no. ibi. secus quā do interuenit, & est actio famosa. Bol. g.*

b *Eum.*] quem actori in pecunia debuit condemnare, sed in primo casu fisco.

c *Onerasset.*] Sed quomodo potest pœnam iudex diminuere vel augere, cum ex legis hoc pendeat potestate: vt infra ad Turpil. l. j. §. sinautem, & ad municip. l. ordine, circa princip. respond. hoc verum est post sententiam: sed in ipsa sententia potest, vel minuere ratione fortè iuuentutis vel senectutis, vel quia sine dolo deliquerat: vt infra de pę. l. si quis aliquid, §. instrumenta, & l. absentem, §. fi. & l. respiciendū, § delinquunt, & infra de minor. l. auxilium, § j. & infra ad leg. Cornel. de fals. l. j. §. fi. & inf. ad leg. Cornel. de sicar. l. 4 § j. vel augere, vt cum multis grassantibus opus est exemplo, vt infra de pœn. l. aut facta, §. fi. Item qualiter in extraordinarijs potest augeri, vel minui, cum nulla sit per legē statuta certa? Respond. referas te ad id quod fieri solet ex consuetudine de tali crimine, quod cum excesseris, dicaris augere, vel minuere: vt arg. infra de dam. infect. l. si finita, §. j. Et vt hoc plenè habeas, dic, quòd pęna pecuniaria aucta, vel minuta, infamia non aboletur. multo magis nō minuitur, si pro corporali infligatur pecuniaria: sed si pro pecuniaria imponatur corporalis, sine distinctione remittitur infamia: vt hic: & infra de pęn. l. in seruorum, §. fi. sed si pro corporali imponitur corporalis: aut maior: & tunc remittitur infamia: vt infra de decurio. l. ad tēpus, & ad municip. l. ordine, in princip. aut minor: & tunc si causa cognita, remittitur infamia: vt C. eo. l. & si seuerior, & l. & si Posidonium, si sine causæ cognitione, non remittitur: vt sup. ea. l. §. quantum. Si quæras, an interim dum patitur maiorem pœnam vel minorē, tamen causa cognita, sit infamis? Dic quod sic: si pęna ad certum tempus imponatur: vt prædicta l. & si seuerior ibi: ex transacto tempore, &c. si vero dānatus statim subeat pęnam: puta pro pecuniaria fustigetur nec interim est infamis: vt arg. contra, inf. de pę. l. in seruorum, §. fi. Sed si quæratur an relegatus, vel ab ordine motus veterem recuperet honorem, vel ad nouum aspiret? Distinguo: quia aut ex damnatione perpetuam subit infamiam: quod ex prædictis colligi potest: aut temporalem. si perpetuam, ad nullum aspirabit honorem: licet contradicere uideatur inf. de decur. l. generaliter, 2 & 3 respon. Sed dic, qp ibi loquitur vbi causa cognita minuta fuit pęna, & sic infamia, & sic respondebis ei, quod est inf. de fals. l. falsi. §. ordine. nam ibi ex eo crimine damnatus fuit, quod perpetuam irrogare potest infamiam. Si temporalem, interim dū est infamis, non aspirat: sed tempore transacto ad nouum non aspirabit, nisi tantum temporis expectauerit, quantum caruit dignitate propter pœnam: vt infra ad municipal. l. ordine, & de decurio. l. ad tempus, & C. de his q in exil. dan. l. 2. Sed si veterem velit recuperare, aut vacat, aut nō: si non, veterem nō recuperat: & sunt hęc vera in relegato, & ab ordine moto. Si autē vacat, aut fuit hic relegatus, aut simpliciter ab ordine motus: primo casu noua electione admittitur. secundo. s. si remotus ab ordine suo iure recuperat. vt infra de decu. l. 2.

d *Publicum.*] imò est priuatum: vt hic, & infr. de cri. stellio. l. j. sed videtur, quòd non infamet: vt inf. de crim. stel. l. 2 quæ est cōtra. Sol. ibi dicit ipso iure non infamare: hic dicit infamare per sententiam, secundum M. & Bul. Sed tu dic secundum Io. distinguendū an crim. stellio. descēdat ex causa, ex qua quis ciuiliter damnatus infamatur: vt ex dolo: vt inf. de cri. stellio. l. 3. vt patet per multa exēpla inf. de dolo. quo casu infamat, vt hic: an non infamaretur ciuiliter condemnatus: & tunc nec de hoc crimine damnatus infamatur: vt in locum contrariæ pigneratitiæ actionis: vt inf. de pignor. actio. l. tutor, §. contrariā, & tunc hoc non infamat: vt in l. contraria. & probatur hæc solutio inf. de publi. iudic. l. infamem. Accur.

SEruus.] CASVS. Nomine serui mei Stichi me noxaliter conuenisti: &, lite contestata mecum, decessi: & illum seruum mihi hæredem institui: & cum esset hæres meus, prosecutus fuit causam, & condemnatum etiam: an efficiatur infamis, quæritur? Et respon. quod non infamatur. Viuian.

e *Non suo.*] sed defuncti, & est bona ratio: ut supra eodem l. furti, §. si quis alieno. contra enim videbatur: quia propter suum factum fuit damnatus: vt infra mand. l. Papinianus, sed & cum illa erat accessoria, & sua erat principalis, videtur domini obligatio extingui: vt infra, de fideiuss. l. generaliter? Respond. quidam hic, vtraque est principalis: vnde nulla tollitur, vt infra, de duobus reis. l. si duo. Sed tu dic, quòd hic principalis erat naturalis tantum, vnde nō tollitur vt infra de fideiuss. l. hęr. s, §. quòd si hic seruus. Sed nonne & hic ex sua persona poterit conueniri, & erit infamis? Dic quòd sic, vt Institut. de noxal. §. omnis autem. siue non fuit aliquid inchoatum contra dominum, siue fuit, & uelit dimittere. sed vtraque non potest. cum dentur ad idem.

NOtatur.] CASVS. Berta ex viro suo mortuo se prægnātem dicebat, & bene sciebat, quod prægnans non erat, si quidem conueniatur actione in factum ab his quorum interest, & condemnetur, & ipsam calumniæ causa in possessionem missam iudex pronunciet, erit infamis, quia calumniosè missa fuit in possessionem. Hæc vera sunt si sui iuris. Sed pone quod credebat se esse prægnantem, cum nō esset hoc enim casu non erit infamis. Idem in patre, si pater patiatur filiam mitti in possessionem nomine ventris, & calumniosè, erit pater infamis, si condemnetur.

f *Prægnantem.*] sciens se non esse prægnantem, vt infra simul. ven. no. in poss. l. j § per calumniam.

g DEbuit enim coerceri.] non vi, sed actione in factum quanti interfuit eius, qui expertus: sed si filiafamil. sit, dabitur inquantum ad patrem peruenerit, vt infra simul. ven. nom. in poss. l. j. vsque in finem leg. & l. seq.

& l.sequen. in fin. Et no. hic, non impune prætorem decipi: vt hic, & infra de interrog. actio. l. de ætate, §. qui tacuit, in fi. Accursius.

a *Fecit.*]si enim in potestate fuit, tunc dic, vt infra l. non alia.

b NOn *alia. Pronunciatum.*] non enim sufficit calumniatum, nisi & sit pronunciatum, vt hic: & supra eo. l. Athletas, §. calumniator.

c *Passus est.*] not. patientiam haberi pro præcepto. vnde dicit ea non, negligere cum posfis perturbare peruersos, &c. ad hoc sup. eodem l. liberorum, §. fi. d *Nomine.*] sed ipsa videtur excusari cum pater iubet: non tamen cũ paritur: argument. sup. eo. l. liberorum, in fin. Accursius.

O*B hæc.*] CASVS. Si tua instigatione accusem aliquem, quia tu dixisti mihi, quare non accusas talem? si quidem accusare incœpi, & tu eũdem naris de instigatione tua, uoneris infamis: sed tua opinio quoquo modo grauatur. Viu.

e *Sententia.*]vel definitiuæ, vel etiam interlocutoriæ, vt in fin. leg. nota.

f *Irrogari.*] imò damnatus ex instigatione est infamis, sicut ipse accusator: vt infra ad Turpill. l. j. incidit, quæ est contra. Solu. interlocutoriè fuit damnatus, & sine causæ cognitione sibi definitiuè, & cum causæ cognitione: argument. sup. eodem, quid ergo, §. quantum, & C. eodem leg. verbum, & leg. interlocutio. Alij dicunt, non notatur instigator, scilicet ex verbis senatuscon. Turpil. vt hic: sed ex sententia, siue mente sic, vt ibi dicit. Vel dic, mandator indistinctè notatur: sed instigator, ita demum si dat probationes, & instituat libellum accusatoris, & promoueat accusationem, non aliàs: vt hic subijcit, & in l. contraria. Accursi.

1† *Flo. calumniam in possessionem fuisse.*

2† *Flo. idque, & patre erit.*

3† *Fl. exhortatur.*

Sed ea notatur, quæ cum suæ potestatis esset, hoc fecit. a

Pœna infamiæ imponitur ratione calumniæ, non ratione erroris: quod tene menti. Bald.

Caius li. 3. ad Edict. Prouin.

LEX XVIII.

EA, quæ falsa æstimatione decepta est, non potest videri per calumniam fuisse 1† missa in possessionem.

Paulus lib. 8. ad Edictum.

LEX XIX.

NOn alia aũt notatur, quã ea, de qua pronunciatũ b est calumniæ cã eam fuisse in possessionem missam. Idque 2† erit & in patre seruãdum, qui calũniæ causa passus est c filiam, quam in ptãte habebat, in possessionem uentris nomine d mitti.

Verba iudicis vituperosa causa cognita non prolata, infamiam non irrogant. h.d.

Papinianus lib. j. Responso.

LEX XX.

OB hæc verba sententiæ e præsidis, prouinciæ, Callido commento videris accusationis instigator fuisse: pudor potius onera, quàm videtur irrogari f ignominia. Nõ enim, qui exhortatur, g 3† mandatoris opera fungitur. h

Duas lecturas habet, secundum primam h. d. Si fides attestationibus non est habita non quia testes falsum dixerunt, testes non infamantur, h.d. Sed secundum aliam lecturam summa sic. Sententia lata contra producentem falsos testes, non potest testibus infamiam irrogare. Bart.

Paulus lib. 2. Responsorum.

LEX XXI.

LVcius Titius crimẽ i intendit Caio Seio, quasi iniuriam passus; atq; in eam testationem k apud præfectũ prætorio recitauit: præfectus fide non habita 4† testationi, nullam iniuriam Lucium Titiũ passum esse a Caio Seio pronunciauit. Quæro, an testes, quorum testimonium reprobatum est, l quasi ex falso testimonio, inter infames habeantur? Paulus respondit, nihil proponi, cur hi, de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant: m * cum non oporteat ex sententia siue iusta, siue iniusta pro alio habita, alium prægrauari. n

Breuiter h. d. secundũ primam lecturã Executio penæ corporalis ex causa famosa infamiam irrogat, licèt sententia non præcesserit. h. d. Secundum aliam lecturam hoc intendit. Si in executione imponitur pęna corporalis pro pecuniaria, infamia non remittitur. B.

Martia. 5† lib. 2. Publico. 6†

LEX XXII.

ICtus fustium o * infamiam non importat: sed causa, propter quam id pati meruit,

illi testes ad probandum nisi quidem illi scripturæ, vel illi testibus non credatur, & repellantur, an efficiantur infames, quæritur? Et respon. quòd non. Viuian.

i *Crimen.*] idest criminalem accusationem iniuriarum.

k *Testationem.*] i. scripturã comprehendentẽ dicta testiũ.

l *Reprobatum est.*] expresse: vt quia dixit non adhibeo eis fidẽ: quia falsi sunt. Vel tacitè: vt quia eorum dicta non secutus est.

m *Debeant.*] sed quare nõ, cum, siue expresse, siue tacitè sint reprobati, habeantur pro falsis: vt C. de fi. instru. l. fi. §. fi. & infra de procu. l. Pompon. §. sed & is, in fi. & C. de ord. cog. l. fi. de hæreditate, quę sunt arg. contra? Respond. potuit esse, quòd nõ adhibuit fidem: non quia essent falsi: sed quia nõ dixerunt plenè factũ. Vel dic, quòd licet quis periurus sit expresse vel tacitè habitus non sequitur tamen, quòd sit infamis: vt hic. Sed contra: vt C. de transac. l. si quis maior. vbi dicit periurum infamẽ. Sed distingue, cum quis iurat: si quidem de pñti, vel de præterito: putà rem suam esse, vel fuisse: & tunc non notatur: vt colligitur ex duabus ll. vt infra de crim. stell. l. 2. in fin. Sed argument. contra, in Authen. vt lice. mat. & auiæ: §. quia vero, versicu. quòd aut à nobis, colla. 8 & argu. in Auth. vt li. iu. § si quis ante litem, collat. 10. sed in Authen. non dicitur, quòd sit infamis: sed tamẽ punitur: aliàs pro periurio hic nõ punitur quo ad infamiã, & in hoc est contra. Si autem de futuro quidẽ iurat non fit infamis, nisi & contra sacramẽtum, & contra pactionẽ veniat: puta iurauit quod se daturum, vel facturum: vt in l. contraria, si quis maior alioquin si iurat, quòd hodie comedet carnes: non ita. Sed si quæras, an omnis periurus repellatur h. à testimonio? Dico quòd sic: quia præsumitur & aliàs facile peierare: vt infra de accusat. l. si cui, § ijsdem, & de senat. l. Cassius & in Lombarda in ti. de test. & adde quæ no. C. de nup. l. imperialis.

4† *Flo. testationi.*

a Bal. hic reputat istam glo. meliorẽ de iure ad hoc, an & quando periurus sit infamis, & quãdo nõ de quo tu. vide glo. no. in c. quicunq; & in c. infames, 6. q. j. & c. infames 3. q. 9 Bar. & omnes. in l. si qui maior. C. de transa. Bolog.

* *Debeant. Concord glo. unica, in prin. in c. super eo, de elec.*

5† *Alias Marcellus. Flor.*

6† *Alias, publicorum.*

* *Fustiũ. Ad intell. huius l. vide Igneum in l. necessarius, §. non alias, ad Sena. tusconf. Sillã.*

b Concor. c. testimoniũ, extra de testibus.

g *Exhortatur.*]no. qui exhortatur, non mandat: vt hic: qui monet, non mandat: vt infra mand. l. idem. §. si quis. Item qui commendat, non mandat: vt infra eodem titu. si verò non remunerandi. §. cum quidam, qui persuadet, non mandat: vt inf. deposi. l. j. idem Pomp. qui consulit, non permittit, non mandat: vt infra de leg. 2. l. cum pater, §. mandaro. qui demonstrat, vt proxeneta, non mandat, vt infra de proxe. l. 2. Accur.

h *Fungitur.*]no. aliud exhortari: aliud mandare: vt hic, & infra mand. l. 2. § vlt & de tu. l. si filius, in fi. Sed argume. contra infra, de ser. corrup. l. 1. § persuadere.

L*Vcius.*] CASVS. Accusaui te de iniuria, & induxi. Duos testes: & apportaui scripturam in qua scripti erãt

no. C. de nup. l. imperialis.

n *Prægrauari.*] ad plenum præiudicium: sic tñ qualequale præiudicium: arg. inf. de app. a sententia. quæ est contra.

o ICtus *fustium.*]pone casum in iure ducto ad prætorem, qui fuit iussus verberari sine causæ cognitione & sine sententiæ definitiuæ prolatione, quia deprehensus erat in facinore ab officialibus, vel erat notorium: vel ipse extra iudicium confitebatur: talis quidem ictus non facit eum infamem: sed causa propter quam passus est ictum simul cum ictu: si tamen sit talis, ex qua damnatus, vel passus fieret infamis: vt in textu: vt hic: & C. eo. iust. ib. & C. eo. A. hic tas, §. fi. Extra iudicium, ideo dixi, quia si in iudicio confitetur

ſiteturordine iudiciario conuentus, vel accuſatus, ipſa confeſſione eſſet infamis: vt ſupra eo. qui. & arg. infra de inter. act. l. 1. in fi. non tñ pro condemnato habetur: immo danda eſt ſententia: vt infra de cuſto. reo. ſi confeſſus. Item poteſt poni in crimine ſtellio. quod qñque ex actione famoſa deſcendit: vt ex dolo: vt inf. de dolo. ſi legatarius. & inf. de crim. ſtel. l. 3. in princip. hoc ergo caſu verberatus ex ea cã erit infamis, non ex ictu, ſed ex cauſa vna cum ictu. Sed vẽ, ꝙ hmõi ictus non infamet: vt C. e. l. nullum, q̃ eſt ʒ. Solu. ibi non ſuberat, cauſa immo fiebat quæſtio, vt veritas erueretur: vt in l. 1. C. e. ti. hic in pœnę impoſitione ob delictum aliquod. Et ita eſt hic caſus, vbi ex genere pęnę quis infamat. Et ſic no. ꝙ quandoque infamatur quis ꝓ ſe lam, qñq; ipſo iure: vt ſup. l. j. qñque ex genere pęnæ, vt hic: ſi aũt publico iudicio quis damnatur, infamis eſt: vt inf. de pub. iudi. l. infamem. niſi in caſu: vt ſup. de pub. iudi. l. fi. Itẽ põt intelligi hæc lex in dãnato actione furti, & poſtea verberato: quia verbera non faciunt infamem: ſed ſententia prius lata. Item eſt ʒ huic l. ſup. tit. 1. l. Imperator. in eo, ꝙ hic dicit, inſpici cauſam, ꝓꝑ quam ictus imponitur. Sol. ibi grauior eſt pœna impoſita q̃ debet: & ideo eo reuerſo non habetur diſtinctio, pro quo crimine ſit exilium irrogatum; ſed vbi non grauior, habetur diſtinctio, ſecundum quoſdam; vt hic. Item contra, infra de var. cognit. l. pen. Solut vt ibi Accur.

1 † Fl. irrogat.

ſi ea fuit, quæ infamiam damnato irrogaret. 1 † In cęteris quoque generibus pęnarum, a eadem forma ſtatuta eſt.

Vlpianus lib. 8. ad edictũ

LEX XXIII.

PArentes & liberi vtriuſque ſexus, necnon & cæteri agnati, vel cognati, ſecundum pietatis rationem, & animi ſui patientiam, prout quiſque voluerit, b lugendi ſunt: qui autem eos non eluxit, non notatur infamia.

Infamia contracta in ſeruitute, aboletur per libertatem. Bald.

Idem lib. 6. ad edictum.

LEX XXIV.

IMperator Seuerus reſcripſit, non obfuiſſe mulieris famæ quæſtum eius in ſeruitute factum. c

Papin. lib. 2. Quæſtionum.

LEX XXV.

EXhæredatum quoque filium luctum habere patris memoriæ placuit, d Idẽque & in matre iuris eſt, cuius hæreditas ad filium non 2 † pertinet.

2 † aliàs deeſt pertinet.

¶ Si quis in bello ceciderit, e etſi corpus eius non compareat, lugebitur. f

a *Generibus pœnarum.*] quod dixi in pœna ictus, idem in ſimilibus.

b PArentes. Voluerit.] eſt ergo talis luctus voluntatis, & non neceſſitatis. Azo. vt hic, & ſup. eo. l. liberorum. ꝟ. reſp. in.

IMperator.] CASVS. Si aliqua mulier fuit meretrix in ſeruitute, ſi facta libera, caſtè viuat, non nocet ei meretricium factum in ſeruitute.

c *Factum.*] non omne punitur illicitum. Io. Item ſupra eo. l. athletas §. Pomponius, contra. Solu. vt ibi.

EXhæredatum.] CASVS. Filius ſi exhæredetur à patre, vel ad eum hæreditas paterna non peruenit, caſu vtroque filius lugebit patrem & matrem; ſed ſecundum ſui animi motum, non enim cogitur.

¶ *Si quis.*] Si maritus alicuius mulieris moriatur in bello, lugendus erit ab vxore.

d *Placuit.*] pro motu animi ſui, vt ſupra eod. l. parentes.

e *Si quis in bello ceciderit.*] qui per gloriam viuere intelligitur, vt Inſti. de excuſ. tuto. in princ. Accur.

f *Lugebitur.*] ab vxore.

DE PROCVRATORIBVS. & defenſoribus.

Quia procuratores ſimiles poſtulatoribus ſunt, ponit de procuratoribus poſt titulum de poſtulando. Sed quid differt hic tit. ab illo mandati infra? Reſpon. in duobus, quia hic de procuratore ad iudicia loquitur, niſi in quibuſdam legibus: vt infra eod. l. procurator qui, & l. ſequen. ſed ibi loquitur ad negocia. Item hic de officio procuratoris, ibi de actione mandati principaliter: licet & hic de actione, & ibi de officio ſecundario, quandoque mentionem faciat. & his adde, quæ pro declaratione huius rubr. & titu. addit. Cuiac. in ſuis adnotationibus.

TITVLVS III.

De procuratoribus, & defenſoribus.

Primò ponit, quid ſit procurator. Secundò, ad quæ poteſt conſtitui procurator. Tertiò, ad quid eſt vtilis. Quartò, qualiter conſtituitur procurator. Quinto, per quem conſtituatur. Sextò, quis conſtituatur procurator. Septimò ponit de effectu conſtitutionis procuratoris ſecunda ibi, Procurator autẽ. tertia ibi, Vſus autem quarta ibi, Dari autem quinta in l. filiusfamilias. §. 1. ſexta in §. Ipſe quoque, ſeptima in §. Procuratorẽ. et de illa vult. tractatur vſq; ad finem tituli.

Vlpianus lib. 9. ad edictum.

LEX PRIMA.

PRocurator g eſt, qui aliena h negocia 3 † mandato domini adminiſtrat.

3 † Fl. Mandatur.

¶ Procurator autem,

PRocurator.] CASVS. Quid ſit procurator primò dicit, & eſt planum. ſecundò dicit, quod vnius rei poterit conſtitui procur. tertio dicit, quod procurator poteſt fieri inter abſentes, & præſentes, quamuis hoc referatur ad hoc, quod dicit, vnius rei non poteſt eſſe procurator, ſi aliquis eſſet vnius rei, & vnius nunciationis: & ſic illi iuriſconſulti malè dixerunt.

¶ *Vſus.*] quæ ſit vtilitas, & quæ cauſa fuerit conſtituendi procurat. dicit §. hic. & plenè proſequitur. Vlpian.

g *Procurator.*] procurator dicitur ex parte actoris, defenſor ex parte rei.

h *Aliena.*] Sed nonne quandoque dicitur in rem ſuam: vt infra eo. ſi quis in rem ſuam? Rñ. impropriè a dicitur, ac ſi diceretur homo mortuus. Vel dic, dicitur in rem ſuam, id eſt in vtilitatem vel damnũ ſuũ: vt infra quando appell. ſit, l. 1. §. in propria. & procurator, ſ. alieni iuris, nam in iuribus ſit, quæ non poſſunt ſeparari à cedentibus, vt infra de pecul. l. quis ergo, in fi. & ſic cautè dicitur, in rem ſuam procurator. Item quod dicit, negocia, i plura vel vnum, vt infra eadem l. §. 1. Item mandato ideo dicit, quia ſi ſine mandato, habet locum infra titu. ſecundo. Item ideo domini, vt remoueat tutores, vel curatores, & prælatos eccleſiæ, & adminiſtratores ciuitatis, & ſimiles qui alios non poſſunt facere procuratores, niſi lite conteſtata, vt infra eodem, l. nec ciuitatis. & C. eodem, l. neque. & l. procuratoribus fallit in procuratore in rem ſuam, qui etiam ante litem conteſtatam facit alium procuratorem, vt C. de donat. illam. Sed an poſſum facere procuratorem, vt poſsit alium facere procuratorem? Argumen. quod ſic, infra de ſeruit. ruſtico. prædior. l. cum eſſent. §. primo. & infra quod cuiuſque vniuer. l. item eorum. §. ſi decuriones. quod poteſt eſſe verum, ſi dixi quod faceret certum, vt infra l. 2. Sed nonne etiam ſeruus facit procuratorem; & tamen non eſt dominus; vt infra eod. l. ſeruum quoque? Reſpon. illud ad negocia; ſed hic loquitur ad iudicia, nam & procurator, tutor, & ſimiles, poſſunt facere procuratores ad negocia, vt infra manda. l. ſi procuratorem. §. ſi quis. Item nonne hic corrigitur, quod de prælato dixi? nam cauſa monaſterij videtur agi poſſe per procuratorem, vt in Authen. de ſanc. epiſc. §. ſi quando coll. 9. ſed dico procuratorem pro ſyndico poni. Quod autem ſubij it, adminiſtrat, dic, vel adminiſtranda ſuſcepit, vt infra manda. l. ſi remunerandi, § 1. & ſubaudias gratis, nam mercede interueniente erit locatio, vt infra manda. l. prima, vel illicitum commercium, vt ſup. de pact. l. ſumptus.

a Bal. hic reputat iſtam glo. fin. ad hoc, ꝙ procurator in rem ſuam ꝓpriè nõ dr̃ procurator. ꝓ qua facit, q̃a nec ei, nec ꝓ aliũ dat actio mãdati, de quo vide hic per me in meis interpre. Bolog.

vel omnium [a] rerum, vel vnius rei esse potest: constitutus, vel coram, vel per nuncium, [b] vel per epistolam: quamuis quidam (vt Pomponius libro 24. scripsit) non putent vnius rei mandatum suscipientem procuratorem esse: sicuti nec is quidem, qui rem perferendam, vel epistolam, vel nuncium perferendum susceperit, propriè procurator appellatur. Sed verius [c] est, eum quoque procuratorem esse, qui ad vnam rem datus sit.

¶ Vsus autem procuratoris perquam necessarius est: vt qui rebus suis [d] ipsi superesse, vel nolunt, [e] vel non possunt: saltem 1 † per alios possint, vel agere, vel conueniri.

¶ Dari autem procurator etiam absens potest.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX II.

Dummodo certus [f] sit, qui datus intelligitur, 2 † & is 3 † ratum habuerit.

¶ Furiosus non est habendus absentis loco: quia in eo animus deest, vt ratum habere non 4 † possit. [g]

Vlpianus. lib. 9. ad edictū.

LEX III.

Item 5 † est ad litem futuram, [h] & in diem, [i] & sub conditione, & vsque ad diem dari potest.

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX IIII.

Et in perpetuum. [k]

Vlpianus li 7. ad edictum.

LEX V.

Præsens habetur, [l] & qui in hortis est.

Paulus lib. 6. ad edictum.

LEX VI.

Et qui in foro, [m] & qui in vrbe, & qui 6 † in continentibus ædificijs.

Vlpianus li. 7. ad edictum.

LEX VII.

Et ideo procurator 7 † præsenti esse videtur.

Filiusfamilias potest constituere procuratorem ad omnia, quæ ipse sine patre gerere potest. Bart.

1 † Flo. desi. saltem.
2 † Fl. intelligitur.
3 † aliâs, & is ratum.
4 † aliâs, desi. negatur.
5 † aliâs, item & ad litē. Fl.
6 † Flo. desi. qua.
7 † eius præsentis.

a *Vel omnium.*] & facit ad hoc vt vnius rei, & plurium possit fieri procurator: vt infra mand. l. si verò non remunerandi, & contrario. & C. eod. titu. l. si procurator. & infra de solut. l. verò.

b *Vel per nuncium.*] idest, per nunciationem.

c *Sed verius.*] vtrumque corrigit: nam vnius rei esse potest: item vnius nunciationis: vt hic: & infra depos. l. 1. §. si te rogauero. Sed differunt in officio exequendo: nam procurator vnius rei in sua persona concipit contractum: vt inf. de constit. pec. l. eum, §. Iulianus. sed nūcius in persona domini: vt vendis illi domino: vt infra de constit. pec. l. qui autem, §. fi. & l. licet. Accur.

d *Rebus suis.*] id est, causis suis.

e *Vel nolunt.*] Not. regulam, vt quod ipse agere potest, per procuratorem hoc facere possit: vt hic: & inf. de iniur. l. sed si vnus, § idē Iul. & Institut. per quas perso. agere poss. § pen. quod fallit in illustribus, & super illustribus: vt C. eod. l. pe. item in caussis publicis: vt infra de publi. iudic. l. penult. §. ad crimen. item in actione populari: vt infra eo. l. licet item seruum qui prouocat in libertatem: vt C. de asser. toll. l. j. item & circa negocia est istud quandoque: nam dominus per se nouum emphyteotam debet mittere in possessionem, non per procuratorem: vt C. de iure emphyt. l. fi. §. pen.

Dummodo.] CASVS. Dicit supra eo. l. 1. §. constituitur. quod procurator fieri potest inter absentes, & idem dicit hic. s. quod fieri potest inter absentes, dummodo ille absens qui procurator constituitur, certus sit, & ratum habeat: vt in prin. l. seq. quæ continuatur isti §. & omnes aliæ leges vsque ad l. filius.

¶ *Furiosus.*] Dicitur hic, quod furiosus loco absentis est: quia non habet discretionem. Item potest dari procurator ad litem futuram, & ad litem, & in diem, & in perpetuum: vt in §. seq. quæ continuatur cum ista. Viuian.

f *Dummodo certus.*] Nota duo esse necessaria: vt absens constituatur procurator: & quòd sit certus: & quòd ratum habeat: quorum vnum deficit in furioso: quia non habet animum, id est discretionem, vt Inst. quib. non est permiss. face. testam. §. 2. & ideo non potest habere ratum: nec habetur vt absens, vt, s. constituatur procurator vt absens: aliàs autem loco absentis habetur: vt infra de iure codi. l. 2. §. furiosus. & infra de reg. iu. l. vbi non, §. furiosus. quæ sunt arg. contra.

g *Possit.*] quidam libri habent, non: & tunc plana: & refert se ad proximum dictum. Alij sine non: & tunc refertur ad primum. scilicet non est habendus loco absentis, siue ratum habere possit: & sic non obst. infra de iure codicil. l. 2. §. 2.

h *Item est ad litem futuram.*] sed contra, quia ad præsentem tantum videtur debere constitui: vt inf. titu. 1. l. item, §. sed si ita. Sed aliud in actore, vel syndico, quàm in hoc procuratore. Vel dic, aliter fuit ibi electus, quam mandatum fuisset eligentibus, cum pro præsenti fuisset mandatum: & ipsi elegerunt ad futuram [illegible]

i *In diem.*] id est ex die, propter id quod subijcit hic vsque ad diem &c. vt infra de action. & obligat. l. obligationum ferè, §. secundo. Accursius.

k *Et in perpetuum.*] id est dum viuit, vt infra pro socio, l. prima.

Præsens.] CASVS. Dixit sup. eo. l. 1. §. vsus, & §. fi. quod absens fieri potest procurator: vnde vult hic exponere quis præsens dicatur, nam si videmus quis sit præsens, per cōsequens intelligimus quis absens sit: quia contrariorum est eadē disciplina, vt supra de his qui sui, vel alie. iur. sunt, l. j. & Instit. de tute. in princ. Arg. 3, inf. l. qui proprio, §. antepe. & quis sit præsens, dicit hic vsque ad leg. filius. Viuia.

l *Præsens habetur.*] si procurator, si attendas ad superiora: vel verius dic dominus: vt infra eo. l. & ideo. & secundum hoc procurator si est actoris non satisdabit de rato, vt inf. eo. l. mutus. §. is qui. si rei, non satisdat de iudicato soluendo, sed ipse dñs, secus si absens: vt inf. iudi. sol. si ad defendendum, & Insti. de satisda. §. si verò alt quis. Item non cōpellitur præsens accipere iudicium: vt inf. eo. l. vel hæreditas. Et nota quod multis modis dicitur quis absens secundum diuersos tractatus. vno, vt hic, & inf. de verb. sign. l. absentem. secundo, qui à iudicio abest, vt infra. de fideicom. lib. l. non tantum. §. abesse. & infra de dam. infe. l. 4. §. abesse. & in Auth. de testib. §. penult. col 7. Item tertio, qui in alia est prouincia, vt C. de præscri. longi tempo. l. fi. Item quarto, qui vocem alterius non potest exaudire, vt infra de uerb. obliga. l. 1. in princ. Accur.

m *Et qui in foro.*] scilicet rerum uenalium, uel die ubi redditur ius.

Filiusfamil.] CASVS. Dicitur hic, quod filiusfamilias potest ordinare procuratorem, qui filij nomine agat, siue in castrensi, uel quasi, uel actione iniuriarum, uel si pater est absens, & procurator patris defendit filium.

¶ *Hoc amplius.*] Filium habebam: & isti filio meo facta est iniuria, auo eius absente. i. patre meo; nunquid possum constituere procuratorem, & agere nomine filij mei? Et respond. quod sic, quia auus eius, idest pater meus absens erat.

¶ *Ad defendendum.*] Dixit in princ. huius l. quod filiusfamilias potest dare procuratorem ad agendum, hic dicit, quod potest dare etiam ad defendendum.

¶ *Sed & filiafamilias.*] Dixit de filiofamilias, hic dicit de filia, quæ filia potest procuratorem dare in actione iniuriarum absente patre, sed in actione de dote pater solus dabit procuratorem, nec est opus, quòd filia consentiat expressè. hæc uera sunt, nisi pater sit malæ uitæ, uel nisi sit pater absens, quibus duobus casibus cum filia dotem repetere possit, ut infra solu. matr. lege, si cum suo. poterit & procuratorem dare.

¶ *Ipse.*] Dixit supra quod filiusfamil. potest dare procuratorem, hic autem dicit, quod ipse filiusfamilias dari potest procurator.

¶ *Procuratorem.*] Iste §. loquitur in procuratore rei, qui [illegible] suscipere cogitur iudi. inui. nisi in quibusdam

casibus quos enumerauit ab illo versicu. verum ex cau. vsque ad l. sed etiam, in illa, sed etiam, ponit casum vnum; immo licet procu. hanc exceptionem opponat, nihilominus cogitur suscipere iudicium, vt lis statim contestetur, & hæc omnia debent fieri cum causæ cognitione; vt in l. sed hæc Viuia.

Idem libro 8. ad edictum.

LEX VIII.

Filiusfamilias [a] * & ad agendum dare procuratorē potest, si qua sit ei 1 † actio, qua ipse experiri pōt, non solum si castrense [b] peculium habeat.

¶ Sed & quiuis filiusfamilias, ut puta iniuriam passus, procuratorem 2 † dabit [c] ad iniuriarum actionem, si fortè neque pater præsens sit, nec patris procurator velit experiri: & erit iure ab ipso filiofam. procurator datus.

¶ Hoc amplius Iulianus scribit, etsi filiofa. patri, per filium [d] eius in eadem potestate manentem, fiat iniuria, neque auus præsens sit, [e] posse patrem procuratorem dare [f] ad vlciscendam iniuriam, quam nepos absentis passus est.

¶ Ad defendendum quoque poterit filiusfam. procuratorē dare.

¶ Sed & filiafam. poterit dare procuratorem ad iniuriarum actionem. Nam 3 † quod ad dotis exactionem pertinet, cum patre dare procuratorem, superuacuum esse, Valerius Seuerus scribit: cum sufficiat patrem dare ex filiæ voluntate. [g] Sed puto, si fortè pater absens sit, vel suspectæ vitæ (quo casu solet [h] filiæ competere de dote actio) posse eam procuratorem dare.

¶ Ipse quoque [i] filius procurator dari poterit * & ad agēdum, & ad defendendum.

a *Filiusfamilias.*] paganus.

b *Castrense.*] vel quasi: vt inf. de col. bo. l. 1 §. nec castrense. qui tamquam patres famil. habentur: vt infra ad Maced. l. 2.

c *Dabit.*] s. procuratorem ad iniuriarum actionem: quia est propria filij. sicut & aliæ quinque; vt infra de iudic. l. si longius, §. 1 in fi.

d *Per filium.*] i. nepotem sui patris & suus est filius.

e *Præsens sit.*] sed si redeat consentit procuratori: quia & filiæ vt C. de bonis quæ lib. l. fi. §. 1.

f *Dare.*] s. expresse: cum sufficiat tacitus consensus, s. a lege præsumptus, vt hic subijcit, & infra sol. matr. l. 2. §. voluntate.

g *Voluntate.*] i. tacita, vt modo dixit nisi expresse contradicat vt infra de iu. dot. l. post nuptias, & cūm contradicendi habeat. vt inf. soluto matrimo. l. dotem.

h *Solet.*] vt infra soluto matrimo. l. si cum dotem, §. eo. tempore, idem dicam & in casib. alijs vbi ipsa agere potest: vt C. de col. auth. quod loc. si. vt ibidem dare possit procuratorē: vt hic.

i *Ipse quoque.*] nā & actor fieri potest, vt infra tit. 1. l. itē. §. fi.

k *Inuitus.*] per hoc apparet, quod est officium priuatum authoritate & vtilitate; alias cogeretur; vt infra de mun. & hono. l. si quis magistratu. & Instit. de satisdatio. tutorum. §. pen.

l *Dari.*] ut hic, & C. eod. l. inuitus, & infra de regu. iur. l. inuitus, in princ. Sed datur quandoque inuito, ut infra de libe. cau. l. 5. quæ est contra, & infra de appella. l. non tantum.

m *Non probatur.*] Nota. taciturnitatem consensui non comparari, sic & in seruitute imponenda; ut infra de ser. urban. prædio. l. inuitum, idem in soluendo matrimonio; ut infra de ritu. nuptiarum, l. in eo iure, §. deinde. Item in furto; ut infra de fur. l. qui uas, §. vetare. Item in eo, qui impedire non potest; & in eo qui erubescit loqui; ut infra de furt. l. penultima. Item in eo qui scit ius suum durare; ut infra quibus modis pignus uel hypotheca soluitur l. sicut, §. non uidetur, argumento contra infra soluto matrimonio, l. secunda, §. uoluntate, & C. de episcopis & clericis, Aut. si seruus, & infra de regulis iuris, l. qui tacet. Sol. ubi tractatur de aliquo obligando, habent locum prima arg. ubi verò de aliquo in iudicio tractatur, vel exceptione, habent locum sequentia, excipe a primo infra ad municipa. l. secunda, & C. de filijs fami. & quemadmo. pater. l. prima, libro decimo, & infra de sponsalibus, l. in sponsalibus, vel hoc generale. qui tacet, consentit, sed eius contraria sunt specialia. Vel dic ut not. inf. de fur. l. qui uas, §. uetare.

Vide Innoc. in ca. cum I. & A. de re iud. & eundem eorū, de sta. & quam lit.

1 † *Fin. deest, &.*

2 † *Fin. deest, procuratorē.*

3 † *Alias, nā ad dotis exactionem cū patre dari procuratorem. Et sic nam quod ad. & loco, da re, habet, dare.*

* *Dicit etiā inuito patre emanc. & bene facit ad hoc tex. in l. quæsitum, sfo. de in rem uer. in c. qui generaliter. §. me dum, de pe. in 6. adde Arch. in c. Cyprianus, 8 1. q. 3. & Bald. ic.*

¶ Inuitus [k] procurator non solet dari. [l] Inuitum accipere debemus, non eum tātum qui contradicit, verum eum quoque, qui consensisse non probatur. [m]

Veteranus potest esse procurator: miles non, nisi in duobus casibus: tamen tenet iudicium, si non fuit repulsus ab initio. Bart.

¶ Veterani [n] procuratores fieri possunt. Milites autem nec si velit aduersarius, procuratores dari possunt: nisi hoc tempore litis contestatæ quocunque casu prætermissum est: [o] excepto eo, qui in rem suam procurator datus est, uel qui communē causam omnis sui numeri persequitur [p] uel suscipit: quia 4 † talis procuratio concessa est.

Pro quo scienter dominus satisdedit, cogitur præcisè iudicium suscipere, nisi ex causa legitima excusetur. Bart.

¶ Procuratorem ad litem suscipiendum [q] datum, pro quo consentiente dominus iudicatum solui exposuit: prætor ait, iudicium accipere cogam. [r] Verum ex causa non debebit compelli; vt puta si 5 † inimicitiæ capitales interuenerint 6 † inter ipsum procuratorem & dominum, & 7 † scribit Iulianus, debere in

n *Veterani.*] Isti sunt cōsecuti causariā * vel honestam missionē; ut supra de inf. leg. 2. §. ignominiæ, & dicuntur pagani iam, non milites; ut inf. de castr. pec. l. hæreditatē, § 1. Vel dic, quod miles est ille, qui est in actu militiæ; ut C. eo. l. fi. Veteranus est miles, qui est sine actu, & miles debet multa habere in se; ut infra q. b. ex cau. ma. l. pe. & talis non pōt esse procurator. ut hic, & C. eo. l. stipendia, & l. militē, & utroq; consentiente; ut subijcit. unde argu. hic, quod non pōt consensus partiū de iure aliquid relaxare, sic sup. de post. l. quos & in iuramento calūniæ: ut C. de iura. cal. l. 2. §. sed quia & in cōparatione facienda ex priuata scriptura aliter quā lex uelit; ut C. de fide instr. l. cōparationes, & in testificatione patris, & filij, ut C. de test. l. c. parentes, & ad idem C. de inoff. test. l. si quādo ar. contra sup. de ferijs, l. 2. & C. de pac. l. pe. sed dic hoc generale, superiora uero specialia sunt. Accur.

o *Prætermissum est.*] Nota quædam posse fieri tacite, quæ non possunt fieri expresse. sic su. de pac. l. si unus, §. illud, & inf. de acqu. l. actus, & l. expressa. Sed nonne iudex ex offi. dēt hoc facere? Vī quod nō; ut su. de offi. præsi. l. illicitas, §. ueritas. Sed dic contra; quia in litem hoc euenit; ut C. de temp. & re. app. l. 2. §. fin. & de app. l. ampliorem, §. 2. sed si ponas, quod tam ab eo quam a partibus sit prætermissum, obtinet quod hic dicitur, ut C. eod. l. ita demum, maxime, quia exceptio dilatoria est; unde ante litem contestatam debet proponi; ut infra eod. leg. qui procuratorem, §. si quis, & C. de proba. l. exceptionem, & omnia quæ hic dixi in milite seculari, intellige in milite cælesti, ut procurator esse non possit; ut in Authen. de san. epis. §. alium autem, coll. 9.

p *Persequitur.*] idē in clericis; ut C. de epi. & cler. l. placet. idem & in alio casu; ut inf. de li. caus. l. 4. §. militi, quia tūc propria cā uī esse, ut infra qñ app. sit, l. 2. §. 4. pe. idē pōt dici in alio; ut inf. de app. nō tm, & cum admittit, puto, in satisdatione, & in alijs, ut alium procuratorem, se habere.

q *Suscipiendum.*] & sic est in procuratore rei.

r *Cogam.*] s. præcisè cum; ut hic, & infra eod. l. si de un...

* *Cōtrā. Causaria, missio per aduersā ualetudinem fiebat. l. qui causariæ, C. de excus. ueteran.*

4 † *Fl. ...*

5 † *Fl. deest, si.*

6 † *Fl. interuenerint.*

7 † *Fl. deest, &.*

procuratorē denegari actionem. Item si dignitas * accesserit procuratori, vel reipublicæ causa absuturus sit.

Caius lib. 3. ad edi. prouin.

LEX IX.

AVt si valetudinem, * vel necessariam peregrinationem a alleget.

Vlpianus li. 8. ad e di ctum

LEX X.

VEl hæreditas superueniens eum occupet: vel 1 † alia iusta causa, hoc amplius est, 2 †& si habeat præsentem b dominum, non debere compelli procuratorem.

Paulus libro 8. ad edictū.

LEX XI.

SI tamen dominus cogi possit.

Caius lib 3. ad edi. prouin.

LEX XII.

SEd etiam ex his causis c dicitur aliquando cogendum d procuratorem iudiciū accipere: veluti, si dominus præsens non sit, & actor affirmet tractu temporis futurum, vt res pereat. e

Vlpianus li. 8. ad edictum.

LEX XIII.

SI 3 † post f datum procuratorem capitales inimicitiæ g intercesserint, non cogendum accipere iudicium: nec stipulationem ob rem non defensam committi, quoniam noua causa sit.

Paulus libro 8. ad edictū.

LEX XIIII.

SEd hæc h neque passim admittenda sunt, neque districtè deneganda: sed à prætore causa cognita i temperanda.

Satisdatio p procuratore pſente præstita, facit ut mādatū morte domini non finiatur: secus si pro absente & ignorante. Barto.

Idem libro 8. ad edictum.

LEX XV.

SI defunctus 4 † sit dn̄s ante litem contestatā, k iudicatum solui stipulatione pro suo procuratore data: procurator compellendus l est ad iudiciū accipiendum: ita tamen, si hoc dominus sciente procuratore, & non contradicente fecit. m Quod si aliter actum n est, nisi inscium quidem procuratorem teneri o satis inciuile est: committitur autem ob rem non defensam stipulationis clausula. p

Procurator datus in duplicib. iudicijs videtur fungi partibus actoris & rei: ideo vtrique satisdationem præstabit. Bart.

¶ Qui ad communi diuidundo q iudicium datus r est

ctus. 2. respon. nisi afferat causam: vt hic, & inf. de arbi. licet. sed videtur non præcisè cogi: sed sufficit committi stipulationem, vt inf. eo §. non cogendum, §. Sabinus, quæ est contra. Sed hic consentiente procuratore dominus se grauauit, vnde fallit fidem duobus, domino, & actori: ibi ipsemet procurator satisdedit, vel si dominus, non tñ eo consentiente: vnde & tunc sufficeret cōmitti stipulationem: vt infra eo. si defunctus, 2. respon. Item alia ratione videtur non præcise cogi, quia in factis condemnatio fit ad interesse, non vero cogitur præcisè quis facere: vt infra de re iudi. si qs ab alio, §. fin. & inf. de oper. no. nunc l. stipulatio. §. si aút. quæ sunt contra, sed dic illud in gestis extra iudicia: hoc in iudicijs, vbi strictius agitur, vt arg. inf. de ver. obl. l. inter stipulantem, §. 1.

a AVt. *Necessariam peregrinationē*] quia deportatus est, vt C. de hæred. insti. l. eidem in voluntaria: vt qui init ad Sanctum Iacobum: vt infra eo. religionis.

b VEl *hæreditas. Præsentem.*] qui cœperat abesse dato procuratore. Vel dic quod dominus erat paratus defendere: vt inf. eo l. ante litem. Nec tamen auditur, nisi talis erat vt cogi possit, vt inf. eo. l. proxi. sunt enim q̄dam qui cogi non possunt vt sup. de in ius voc. l. 2. & C. eo. l. leg. quicunque.

c SEd etiam ex his *causis.*] s. supra dictis.

d *Cogendum.*] id est non subleuandum: siue nec subueniendū ei. tale est infra de dolo l. nō dēt, in fi. Et no. hic q̄ p p̄curatorem fit contest. litis; ut inf. eo. l. p p̄curatorē, licet de calumnia non iuret, vt C. de iu. calum. l. 2 §. fin autem.

e *Res pereat.*] Nota quod fieri non debet, tamen fit si timetur fieri non posse temporis cursu: vt inf. eo. l. metus, § fi. & inf. de arb l. si de meis, §. fi. & inf. de iud. l. sed & si restituatur, §. ædium, & inf. de pet. hære. l. si bonæ fidei. & sup. de ferijs, l. 1. & l. 2 in fi.

f SI *post*] quid differt hæc l ab illo §. procuratorem, sup. eo l. filius; Respon. hic procurator satisdedit; ibi dominus pro eo. Vel dic, quod idem est casus; sed hic addit de stipulatione non committenda Vel dic, hic loqui in procuratore actoris, vel ibi fuit indistinctè locutus; hic autem quando interuenerunt postea.

g *Inimicitiæ.*] ut infra eo. l. non cogendum, §. Sabinus. Accursius.

h SEd *hæc*] quæ excusant vel cogunt procuratorem. Et nota quod de duobus contrarijs fit optimum temperamentum; vt hic, & sup. de offic. procon. l. solent. §. fin. & inf. eod. l. metus, §. fi. ibi, Labeo &c. & dixi sup. si quis cau. l 2 §. pe.

i *Causa cognita.*] nam poterit esse quòd parua erit hæreditas, vel parum ægrotet. & idem in similib. Accur.

SI *defensus.* CASVS. Tu me conuenire volebas: ego constitui procuratorem, qui me defenderet aduersus te: & pro eo procuratore satisdedi. Distinguitur: aut satisdedi procuratore sciente, quo casu compellitur procurator suscipere iudiciū, quamuis decesserim ante litem contestatam; aut ipso ignorante: quo casu non cogitur iudiciū accipere p̄curator, sufficit tñ si clausula de defendo committatur.

¶ *Qui ad.*] Rem aliquam tecum communem habebam: constitui procuratorem vt illam rem diuidi peteret. Dicis hic, quod iste videtur esse procurator actoris & rei: is est videtur datus ad agendum & defendendum, & talis procurator satisdabit de rato, & de iudi. so. Viuian.

k *Contestatam.*] cum procuratore suo.

l *Compellendus.*] præcise. Sed contra infra eo. l. non cogendū. §. Sabinus. Sol. vt dixi sup. eo l. filius, §. fin. Item cum res sit integra, quia non est lis contestata, vt in princip. huius legis: quare non finitur mandatum tale morte mandantis; vt Inst. man. §. si adhuc, & sup. de iurisdict. omn. iud. l. & quia. quæ sunt contra? Respon. imme nō est res integra: quia promiserat hic procura. iu. si. sol. & dominus fideiussit p eo: vt hic dicitur. quas obligationes non potuit mors domini extinguere. Sed nonne eadem ratio est quando ipse procurator tantū promisit: & tamen dicit lex extingui mandatum: ut infra manda. le. si præcedente, in principio? Sed dic secundum M. ibi pro absente domino satisdedit: hic dominus præsens erat & satisdedit ipsemet pro procuratore suo.

m *Fecit.*] idest satisdedit.

n *Actum est*] quia dominus absente procuratore satisdedit.

o *Teneri.*] idest precisè defendere.

p *Clausula.*] id est contra fideiussores illos, quos dominus dedit, quod nil tangit hunc procuratorem. Et quod dicit clausula, nota. quod stipulatio iudic. sol. quam præstat procurator rei, tres habet clausulas, prima, quod verbum sonat. secunda, quia sine dolo. tertia, quod defendet usque in finem illum quem defendere incipit; ut infra iudic. solu. l. iudicatum solui. & hæc tertia clausula cōmittitur. hic.

q *Qui ad communi diuidundo.*] est speciale in his iudicijs, nam licet alias procurator actoris defendat; ut infra eod. l. seruum, §. ait prætor, illud facit, quia agit, non quia sic ei mandatum, unde in eo solo pœnam patitur, ut infra eod. l. metus, §. pœna, uel hic hominis mandatum ibi legis.

r *Datus.*] idest constitutus.

* *Istum tex. alle Rom. sing. 101 inci. quæro a te. in enim decisione concor. & facit tex. in l. licet, in fi. infra de arbit. Bal.*

* *Valetudo sumitur pro morbo, & mala dispositione l. quæritur, de edil. edic. quæ ita hominem afficit vt sine periculo domo exire non possit, l. quæsitū de re iud.*

1 † *Alias, vel ex alia. Flo.*

2 † *Flo. deest. est.*

3 † *Fl. hoc caput postponitur sequenti, & concor. cū hac l. glo. in c. ex parte decani super verbo, propter suspensionem, in prin. ex. de rescri.*

4 † *Ad intel. huius l. vid. Rube. in l. non solum, §. morte, nu. 9 9. de de noui ope. nunc.*

ad 1 † agendum, idem 2 † & ad defendendum a videbitur datus, duplici cautela b interponenda.

Ante litem contestatã potest procurator libere à domino reuocari: postea vero, non nisi causa cognita, h. d. cum l. seq. vsque ad l. quæ omnia. Bar.

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX XVI.

ANte litem 3 † contestatã libera potestas c est, vel mutandi procuratoris, vel ipsi domino iudicium accipiendi.

Vlpianus lib. 6. ad edictum.

LEX XVII.

POst litem autem 4 † contestatam reus, qui procuratorem dedit, mutare quidem eum, vel in se litẽ transferre viuito 5 † procuratore, vel in ciuitate d manente, potest: causa tamen prius cognita. e Non solum autem ipsi, qui dedit procuratorem, hoc permittitur, sed etiam hæredi eius, & cæteris successoribus. ¶ In causæ autem cognitione non solum hæc versantur, quę supra diximus, f in procuratore non compellendo suscipere iudicium; verum & ætas. g

Modestinus lib. 10 Pand.

LEX XVIII.

ET 6 † religionis h beneficium.

Vlpianus li. 9. ad edictũ.

LEX XIX.

ITem si suspectus i sit procurator, aut in vinculis, in hostium prædonumve potestate.

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX XX.

VEl iudicio publico, priuatove, vel valetudine vel maiore sua re distringatur.

Caius lib. 3. ad edic. prou.

LEX XXI.

VEl exilio, vel si latitet, vel si inimicus postea fiat.

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX XXII.

AVt affinitate k aliqua aduersario iungatur, vel hæres ei existat.

Vlpianus lib. 9. ad edictũ.

LEX XXIII.

AVt longa l peregrinatio, & aliæ similes causæ impedimento ei 7 † sunt.

Paulus 1 † li. 9. ad edictũ.

LEX XXIV.

MVtari debebit, vel ipso m procuratore n postulante, vel domino. 9 †

Vlpianus li. 9. ad edictum.

LEX XXV.

QVæ omnia nõ solum ex parte rei, sed etiam in persona actoris o obseruabuntur.

Suspectus est, qui se ingerit, & audiendus est, qui vult suum pudorem purgare Bartolus.

¶ Sed & 10 † si aduersarius, vel ipse procurator dicat, dominum mentiri, p apud præ-

---

a *Ad defendendum datus.*] vtpote cum quilibet sociorum videatur esse actor, & reus, vt infra fam. erc. inter. § familiæ. Et idem dicas in alijs duplicibus iudicijs. quæ multa sunt. ut no. iusti. de interdi. §. duplicia.

b *Duplici cautela.*] de rato, & iud. sol. Melius secundum quosdam dic. § triplici, propter cautionem de defensione, quam debet interponere tanquam actoris procurator, vt inf. eod. l. seruus, § ait Sed dic, quod hęc continetur sub illa iud. sol. inf. iud. sol l. iudicatum solui. Itẽ si satisdat iud. sol. an debeat satisdare iudicio sisti? Videtur, quod non nam, in iud. sol. cõtinetur de defensione, vt inf. iud. sol. l. iudicatum solui. & defendere non videtur, &c. infra ex qui. cau. in possess. l. hoc autem. §. recte defendi, vnde superuacuis cautionib. &c. vt infra, ut in pos. leg. l. si is à quo. nam ad interesse committitur vt infra de prætor. stipul. prætoriæ Accursius.

ANte litem] CASVS Dictum est quib. ex causis procuratorẽ dominus remouere possit. Et nota, quia quidam dixerunt hanc legem tantum in procuratore rei loqui, argu. huius l. terę, scilicet iudicium accipiendi: sed hoc ẽ falsum: imò loquitur tam in procuratore actoris, quam rei, & hoc dicitur expresse inf. eod. quæ omnia. in princ. quod est verum Io. Et casus huius leg. is est talis. Tu conuenire me volebas procuratorem constitui ego reus qui me defenderet. Dicitur ꝙ possum hunc procuratorem remouere ante lit. contest. sine causæ etiam cognitione, & ego dominus litigabo, vel constituam alium procuratorem, post li. contest. non possum illum remouere sine causæ cognitione, sed causa cognita remouere eum possum: & sicut ego possum remouere, sic & hæredes mei possunt procuratorem remouere. Viu.

c *Libera potestas.*] si non sit in rem suam, aliàs non potest, vt infra eo. quæ omnia. §. planè, & l. procuratore, & l. in cu ius, quæ sunt contra. nisi re integra ipse dominus velit experiri, vt C. mandat. l. si pater. Item & in alio simplici de quo dicit hæc lex. Et hoc licet secundum M. ita demum, si iud. sol. stipul. non sit interposita, alias non, vt sup. eo. l. filiusfam. § si. sed certe imo & si sit interposita, nam nihilominus res esset integra, ut in auth de litig. § si vero initium. colla. 8. infra iudi. solu. l. si autem. Sed videtur contra. sup. eo. l. si defunctus. sed dic à quo. aliud est in tacita reuocatione, quę fit per mortem, ut ibi, & aliud in expressa, ut hic, & no. hic, licere variare, sic inf. de condic. cau. da. l. si pecuniam § item si quis.

d POst litem Vel in ciuitate.] vel pro &: nam si desijt esse ciuis, certum est eum ipso iure mutatum, vt quia deportatus. tunc enim habetur pro mortuo, ut infra de bon. poss. contra tab. l. i § filium.

e *Cognita.*] sed quare hoc, cum mandatum iurisdictionis & sine causę cognitione reuocatur, ut infr. de iudic. l. iudicium soluitur? Respon. hoc ideo grauius reuocari, quia dã num pecuniarium est hic, non ibi. Item hic aduersarius oneratur propter mutationem personarum, vt argu. inf. iudic. sol. l. iam tamen, § si tamen, & infr. de exerc. l. ne in plures.

f *Diximus.*] vt supra eo. l. filius, §. fin. cum l. seq. & earum quasdam repetit. ut alias addat, ex quib. se excusat, & recusatur: sic inf. eod. l. mutari.

g *Et ætas.*] vt quia nimium senex, vel nimium iuuenis est procurator, non tamen minor: quia tunc de facto tantum mutaretur.

h ET *religionis.*] vt si monachus fiat, vel sacerdos, vt argu. infra de arbi. l. nõ distinguemus, §. compromisso.

i ITem si suspectus.] sed an sit probãda causa suspicionis? Respon. sic, aliàs quare specificarentur, hæ causæ, cum semper dicere posset, habeo te suspectum? secus in iudice recusato, vt C. de iudicijs, l. apertissimi, notauimus secundum uos. Sed de iure cano. et est ibi cã allegãda, & probanda, ut ex. de appell. c. secundo requiris.

k AVt *affinitate.*] quia tunc esset iniquum compelli esse contra affinem, & etiam isti periculosum, vt C. de excusatione tutorum, l. humanitatis.

l *Aut longa.*] semper repete. si. Accur.

m MVtari. *Vel ipso.*] vel, pro etiam: quasi dicat, non solũ domino petente, sed etiam prouratore.

n *Vel ipso procuratore.*] vel vtroque, hoc dicit, & tunc dic, vel pro etiam: vel alter tãtum: nã & rei potest interesse in mutatione tali: quia omnia de nouo narrari oportebit.

o QVæ *omnia. Actoris.*] vt possit reijci etiam ante litem contest. Sed an ipse excusare possit? Respon. sic, ut supra l proxi.

p *Mentiri.*] in eo quòd allegat aliquam de supra dictis causis, ex qua procuratorem remouere uult, hoc certè debet finiri, inquiri & terminari, an mentiatur dominus, & tunc remaneat procurator in procuratione: an mentiatur procurator, & tunc repellatur, nec interim dẽ administrare

---

1 † Aliàs deest ad.

2 † Flo. item.

3 † Faciũt ad bene l. not. in ex. in causis i vlt. gl. ext. de elect.

4 † Sic in glo. in c. ex part. decani super verbo, propter suspicionem. ipsi princ. extr. de rescrip.

5 † Fl. à viuo.

6 † Fl. aut.

7 † Flor. deest ei.

8 † Fl. li. 8

9 † Flo. deest, vel domino.

10 † Flo. deest &.

a Sequitur Bar.

nistrare donec causa huius suspicionis tractetur? licet hoc affectat, & petat procurator, vt subijcit, nec ferẽdus est, &c. vt insti. de suspe. tu. §. si quis, & C. de suspe. tu. l. eum quem & inf. de solu. & li. l. quod si fortè, nisi in quatuor casibus qui subijciuntur statim. Primus, quando ad exonerationẽ suæ famæ. Secundus, quando in rem suam. Terrius, qñ expendit de suo quod vult retinere. Quartus, quando partim dominus vult reuocare, partim dimittere, vt infra eod. l. seq. & l. in causæ. in princ. & in hanc sententiam vi. Arist. li. 2. politic. c. 7.

a *Suspectus.*] ergo qñcunque vellem remouere, si allegauero aliquam causam, etiam falso, nisi recedat, videtur suspectus: & ex tunc remouebitur per legem istam, vt supra eo. l. item si suspectus. Sed respon. si procurator solus resistit, verũ est: si autem aduersarius solus, vel aduersarius, & procurator, tunc non. Vel dic, haberi suspectum qualitercumque, sed nõ tantum quod remoueatur, vt suspectus. Vel dic, remoueri interim dum causa remotionis inquiritur: nisi in quatuor casibus quos supra no. Item no. hic argu. quod quis est suspectus, quia se ingerit, sic inf. de tu. & cu. da. ab his qui mu. l. semper, §. conductores. in fin. & C. qui mil. non poss. l. cura. lib. 12. & infra ad l. Corn. de fal. l. vxori. § qui se, & infra de testam. tuto. l. ex sententia.

1† Fl. hoc. — 2† Fl. ad seru. — 3† Fl. inqui. — 4† Fl. desti na. — 5† Fl. fuit.

torem hoc 1 † finiri oportet. ¶ Nec ferendus est procurator, qui sibi asserit 2 † procurationem. nam hoc ipso suspectus a est, quod 3 † operam suam ingerit inuito: nisi fortè purgare magis conuitiũ, b quàm procurationem exequi maluerit, & hactenus erit audiendus, si dicat se procuratione quidem carere velle: sed ita, 4 † si id illæsa existimatione sui, 5 † fiat. Cęterũ c ferendus est pudorem suum purgans.

Si dicat in rem suam se constitutum, vel velle retentione vti, seu in totum reuocari, audiendus est procurator reuocationem recusans. h. d. cum l. seq. vsq; ad § si ex parte. Bart.

¶ Planè si dicat in rem suam se procuratorem datum, & hoc probauerit, non debet carere propria lite. d Item si retentione e aliqua procurator vti velit non facile f ab eo lis erit transferenda.

b *Conuitium.*] quia suspectus dicebatur a domino: & ipse dicit se omnino velle a procuratione recedere finita causa suspecti, quemcumque exitum habuerit. Et sic not. quòd parcitur verecundiæ alicuius, sic infra de dona. l. si patronus, i. resp. & infr. de fur. l. pen. & infra quod vi aut clam. l. 1. § finali, & C. qui ma. non pot. l. diuo. & supra de const. prin. l. illud. & C. de fide instrum. l. fi. in fi. & infra de aliend. mut. cau. fac. l. 3. §. 1. & infra mand. l. Quintus Mutius. in fi. 1. respon.

c *Cæterum.*] istud cæterum, non proximo superiori aduersatur quia magis confirmat, quàm aduersetur: sed aduersatur ei quod supra in prin. §. dicit: nam hoc ipso &c. q. d. sed ferendus est &c. vt sit quasi expositio illius, nisi forte &c. vel dic quod exponitur expositiuè pro certè.

d *Lite.*] nec etiam remoueri debet, cum causa tua sit, ut hic & infra eo. l. procuratore. Et no. supra eo. ante litem, & intellige hoc l. t. contest. per hoc quod dicit propria lite: ante enim remoueri, vel reuocari posset: nisi in tribus casib. vt C. de noua. l. 3. & inf. de compen. l. in rẽ. & dic, vt ibi.

e *Item si retentione.*] s. expensarum à se in lite factarum.

f *Non facile.*] idest nullo modo, & cætera, ut infra. l. proxi. 2.

I*N causa.*] CASVS. Dicitur hic quod ex omnibus illis causis quæ numeratæ sunt supra eodem, l. filius, §. fi. cum l. seq. potest procurator remoueri: & dominus potest procuratorem remouere vel reijcere, & subijcit hic quasdam alias causas, quibus remouetur procurator vel reijcitur, etiam lite cum eo contest. quas enumerat vsque ad l. quæ omnia. exinde dicit, supradicta locum habent in actore, s. vt actor remouere possit ex supradictis causis procuratorem suum, & ex his etiam omnibus causis procuratores rei & actoris possunt procurationem dimittere. Item constitui procuratorem, vt aduersus te ageret, & litem contestatus fuit procura. vnde peto modo hunc procuratorem remoueri allegata aliqua causa de supradictis: quia dico eum factũ affinem aduersarij, ipse procurator dicit me mentiri. Dicitur, quod causa ista examinanda erit coram iudice: & procurator ille meus non administrabit interim, nisi in quatuor casibus. Primus est, si ipse procurator non vult dimittere procurationẽ in omnem euentum: sed vult interim administrare lite ista suspectu pendẽte, & hoc ideo facit, ut seruetur honor suus. Secundus casus est, si fuit procurator in rem suam. Tertius casus, quando ipse pro aliqua iusta causa impẽdit. Quartus, quando partem dominus vult reuocare, & partem dimittere. his. n. quatuor casibus non reijcitur procurator ab administratione: sed interim administrabit, & hæc vsque ad §. sed hoc ita, isti l. in causæ. exinde dicit, quòd supradicta locum habent, si isti procuratori mandaui: aliter mihi domino præiudicari.

Vlpianus lib. 8. ad edictũ.

L E X X X V I.

NIsi dominus ei 6 † soluere paratus sit.

Stipulatio, iudicatum solui, cõmittitur, siue a domino in procuratorem, vel econuerso in alium procuratorem iudicium transfertur: & in iudicijs per procuratorem quæritur domino vtilis actio. Bart.

Vlpianus lib. 9. ad edictum.

L E X X X V I I.

IN causæ cognitione etiam hoc versabitur, vt ita demum transferri a procuratore iudicium permittatur, si quis omnia iudicia 7 † ab eo trãsferre paratus sit. Cæterum si velit quædam transferre, quædam relinquere, iustè procurator hanc inconstantiam 8 † recusabit: g sed hoc ita, h si mandato domini procurator egerit. Cæterum si mandatum non est, cum nec in iudicium quicquam deduxerit, nec tu ea comprobasti, quæ inuito te i acta

6† Fl. idem. — 7† Fl. iudicia. — 8† Fl. constantiam sed nostri tex. lectionẽ probat Tan. vel. in adno. & sic in veter. manuscr. legi asserit.

¶ *Si ex Parte.*] Tres casus ponit, §. iste. Primus est, Egi aduersus te, & accepi satisdationem iudicatum solui pro tuo procuratore: & postea hanc litem in aliquem procuratorem transtuli. Dicitur hic, quod committitur stipulatio iud. solui. Secundus est, quando constitui ab initio procuratorẽ & ipse accepit a reo satisdationem iudic. solui. secundũ prędict. formam: & litem contestatus est: & hanc litem in alium procuratorem transtulit: nam & hic committitur stipulatio iudi. solu. Vltimo dicit quis agat: & dicit hanc actionem dominum habere vtilem, & procuratorem habere directam, sed inefficaciter: dubium non est quin semper habeat dominus actio vtilem, que præfertur directæ, quamuis per procuratorem lis sit peracta. i.

g *Recusabit.*] hoc post litem contesta. Sed quid si ante? Respond. idem licet, ipse procurator quibusdam possit renunciare, licet non omnibus velit, vt insti. manda. §. fina. Et no. hic inconstantiam recusari, ut infra ad exhiben. l. Celsus, § idem Celsus, & infra de damno infe. l. prætor. §. vnde quæritur, & in auth. de hæred. & fal. §. non autem damus, col. 1. & inf. de leg. commisso. post diem, & inf. de vsur. l. Caius, in fi. & infra de admi. tut. l. cum quæritur, & C. de iure delib. l. quidam. & inf. de op. lib. l. si ita stipulatus, & de bo. lib. l. si ex modica. § vlt. cum l. sed & inf. pro derelicto. l. an pars, in fi. & C. de inoffi. testamen. l. filia. & infra de instito. l. sed & si pupillus, §. sed & si, aliàs & infra de leg. 2. l. legatarius. & C. de agric. & censi. l. quemadmodum lib. 11. quandoque tamen sustinetur, ut infra de act. emp. l. si sterilis, §. fin. & infra de lib. leg. l. Aurelius, § pen. & sup. de transact. l. cum hi. §. qui transigit. & inf. rerum amo. l. de rebus.

h *Hoc ita.*] scilicet quod repellatur procurator post litis contestationem causa cognita. Accur.

i *Inuito.*] idest te nolente, ut infra de iud. l. licet.

Om-

a *Onereris.*] quod esse non debet, infra de alien. iudic mu. cau. fac. l. 1. in princ.

b *Hæc autem cognitio.*] de qua habuimus supra eod. l. que omni §. 1.

c *Prætoris.*] unde videtur quòd non possit delegari, vt su. de offic eius cui man. est iur. l. 1. 1. respon. Sed dic contra secundum Azo. & Hu. sine libello a poterit cognosci, & à quolibet iudice.

d *Translatio.*] de domino in procuratorem.

e *Iudicatum solui.*] lata sententia pro procuratore.

f *A reo.*] scilicet volẽte, vt arg. si quis cau. l. sed & si. §. si. nec enim cogitur, vt institut. de satisd. §. sed hodie. quæ est contra. Alij dicunt hanc corrigi. Vel expone hic à reo scilicet pro procuratore suo. tum pro eo reus habeat satisdare, vt institut. de satisd. §. si vero aliquis.

g *Committi.*] imo non non videtur committi mutatione eius impediente, ut infra quibus modis pign. vel hypot. sol. l. 1. §. si. quę est contra & infr. iud. sol. l. si ante, quę est cõtra. Sol. dicunt quidã, illud ante lit. contest. hoc post. Tu dic, quod illud in procuratore rei, hoc in procuratore actoris. Sed cur tam varie? Resp. vt diximus supra qui satisd. cog. l. Iulia.

b Tu hẽs ꝙ post litẽ cõtest proc. potest reuocari ex iusta causa, l. ante litem. cũ s. q. iunctis ibi su. in p. e. sed an talis causa sit summaria, dic, quod sic. hic habes gl. nostram singula ad hoc, & unicam in iure, quã singu. dicit Ro. sing. 371. in cip. tu scis quod procurator. Bolog.

1† Fl. accepit.

2† Alias, sed & si procurator satis accepit. Fl.

3† Fl. committi & ex stip. act. a proc.

sunt, tibi non præiudicant: ideoque translatio earum litium non est tibi necessaria, ne alieno facto onereris. a

¶ Hæc autem cognitio b procuratoris mutandi prætoris c est.

¶ Si ex parte actoris translatio d litis fiat, dicimus committi iudicatum solui e stipulationem à reo f factam, idq; & Neratius probat, & Iulianus: & hoc iure vtimur, scilicet si dominus satis acceperit. 1 †

¶ Sed si 2 † procurator satis acceperit, & transfertur iudiciũ in dominum, verius est committi g ex 3 † stipulatu actionem: & a procuratore h in dominum transferri. i

¶ Sed & si a domino, k vel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur, non dubitat Marcellus, quin cõmittatur stipulatio, & hæc vera sunt.

¶ Et licet procuratori l commissa sit stipulatio, m tamen domino erit danda vtilis ex stipulatu n actio: directa penitus tollenda. o

Ex stipulatione procuratoris, & ex sententia pro eo lata domino competit vtilis actio: & simplex procurator non potest agere iudicati. Bar.

Idem lib 1. Disputationum.

LEX XXVIII.

SI procurator * meus p iudicatum solui satis accepit, 4 † mihi ex stipulatu actio vtilis q est: sicuti iudicati actio r mihi indulgetur.

¶ Sed & si agat s procurator meus ex ea stipulatione me inuito, nihilominus tamẽ mihi ex stipulatu actio tribuetur, quæ res facit, vt procurator meus ex stipulatu agẽdo, exceptione debeat repelli, sicut cum agit iudicati, non in rem suam datus, neque ad eandem 5 † rem t procurator factus.

¶ Per contrarium autem u si procurator meus iudicatum solui satisdederit, in me ex 6 † stipulatu actio non datur. x

nem in factum ex re iudic. Sed & si agat vtili, præfertur, quia habet iam directam: nisi in tribus casibus in quib. habet actionem iudicati procurator. Primus est, si fuerit procurator in rem suam. Secundus, si ad hoc eum specialiter institui: & isti duo sunt hic. Tertius casus est, quando fecit impensas, qui casus est infra eo. l. actoris, quæ lex in princ. continuatur

¶ *Per contrarium.*] Dictum est supra de procuratore actoris: nunc de procuratore rei dicit, & casus duos ponit hic, ¶ Primus est, quãdo ego reus constituo aliquem, vt me defendat: iste procurator satisdabit iud. sol. Dicit hic, quòd si talis procurator succũbat hoc casu actio ex stipulatu in me non dabitur, sed actio iudicati, sed hoc non dicit hic, sed infra eo. l. Plautius, & de re iudic. l. 4. Secundus casus est quãdo aliquis me sine mandato defendit: quo casu nec actione ex stipulatu, nec actione iudicati teneor. Viuianus.

p *Si procurator meus.*] idest mei actoris.

q *Vtilis.*] vt hic, & supra l. proxi. in fine, & infra tit. 2. l. 6.

r *Iudicati actio.*] sic & in tutore, vt infra quando ex fac. tu. l. tutor. nec ob. quia per liberã personam acquiro, vt C. per quas perso. no. acquir. l. 1. quæ est contra, quia hoc est speciale in prætorijs, ut inf. de præt. stipu. l. in omnibus.

s *Sed & si agat.*] scilicet directa.

t *Ad eandem rem.*] exigendam, sed iudicati act. & sic his duobus casibus agit iudicati procurator & alio tertio, ut infra eo. l. actoris.

u *Per contrarium autem.*] quia supradicta locum habent ex parte actoris non rei. Item sup. dixit actori per procuratorem quæri: hic reum pro procuratore non teneri: & sic est contrarietas tam in facto, quam in iure, & in primo ponit de eo qui habet mandatum, & ideo dicitur procurator, ut hic, & sup. eo. l. 1. 1. respon. & postea de eo qui non habet mandatum.

x *Non datur.*] scilicet directa, sed utilis sic, sm quosdã ut argument. infra de re iu. l. 4. sicut & per procuratorem acquiritur utilis, ut supra ea. l. Tu dic, nec utilis nec directa, ut hic: licet detur actio iudicati, ut infra eo. l. Plautius, & in d. l. 4. de re iu. quòd nec hic negatur. Sed quare utilis p procuratorem acquiritur, & non grauatur ex eius promissione? Respon. quia conditio domini per procuratorem deterior fieri non debet, ut inf. eo. l. ignorantis, esset autem deterior, si dominus ex hac promissione procuratoris conueniretur, cum si ipsemet iudicium suscepisset, nihil ipse promisisset. At econtra si egisset per se, eandem cautelam sibi adhibuisset, quæ non debuit sibi auferri: licet per procuratorẽ egerit: & per procuratorem stipulatus fuerit. Item facilius debet mihi acquiri, quam grauet: nam emptori hereditatis actiones utiles contra hereditarios debitores dantur: nõ tamen in eundem ut C. de pac. l. 2. & de hæred. ven. l. 2. & sup. de pac. l. si cum emptor. sed uidetur adhuc me teneri sicut ex promissione institutoris tenetur institor, ut infra de insti. act. l. si quid mandauerit. in prin. quæ est contra, sed ibi speciale in institore. Vel verius dic, quod si ipse dominus ibi contraxisset, idem promisisset, ut infra de act. emp. & ven. l. Iulianus, §. si procurator.

* Al. heredes, huius l. vt. C. ... fin. ... de solutionibus.

4† Fl. accepit.

5† Fl. ...

6† Alias ... est ...

h *A procuratore.*] in dominum, in quem transit iudicium lite pendente.

i *Transferri.*] sed qualiter fit hæc translatio? Respon. ante lit. contest. sola domini sufficit reuocatio, vt supra eo. l. ante post lit. conte. non, quia quasi dominus litis factus est procurator, vt C. eo. l. nulla, & l. procuratoribus, & oportet quòd illud ius cedat: quod etiam inter absentes fieri poterit, vt arg. sup. eo. l. vel exilio. Sed quid de cessione b cuiuslibet actionis, an inter absentes fieri poterit? Respon. sic, vt quilibet procurator, vt supra eo. l. 1. §. 2. secus in delegatione, vt C de noua, l. 1.

b Ista gl. est valde no. & menti tenenda, secũdum Bald. nec reperitur alibi ad hoc ꝙ vitiũ litigiosi nõ impedit cessionẽ infrontia.

k *Sed & si a domino.*] hunc casum dixerat quando de domino in procuratorem, sed vt aliud addat, repetit: tres enim sunt in hoc, §. si ex parte.

l *Procuratori.*] scilicet stipulanti.

m *Stipulatio.*] vt in secundo & vltimo casu.

n *Vtilis ex stipulatu.*] No. speciale vt per liberam personam actio acquiratur, regulariter autem contra, vt C. per quas pers. no. acquir. l. 1. quæ est contra, & hoc propter authoritatem iudiciorum; imo ideo quia est prætoria: & quælibet prætoria etiam per procuratorem quæritur, vt infra de præto. stipu. l. 1. & l. in omnibus, sunt & alij multi casus speciales quos enumerauimus institut. de inuti. stip. §. ei qui.

o *Directa penitus tollenda.*] no. vtilem præualere directæ, vt infra si ager vectiga. l. 1. & 2. & præualet ipso iure exactione facta, vel per exceptionem si non exegit, vt infra de sol. hoc iure, & infra l. proxi. § 1.

SI procurator.] hæc lex cum superiori continuatur: & CASVS. Eius est talis. Ego actor constitui procuratorẽ, vt ageret aduersus aliquem, & accepit ipse procurator cautionem iudi. solui, & egit, & obtinuit. Dicitur hic, quod ego dominus habeo actionem vtilem ex stipulatu: & actio-

Di.

a *Defensor.*] si ne mandato.
b *Potest.*] vt hic, & inf. eo. l. Plautius, in fi. sed hæc mala est ratio, quia in proximo superiori respon. non datur actio iudicati in procuratorem, & tamen ex stipulatione datur, vt ibi diximus.

c *Si actor.*] casum ponit in hac l. Pla. & Aldricus per l. infra de noxa. l. de illo, & l. electio, & per l. inf. de pet. hæred. l. etiam si. §. item si quis dolo. Et potest poni casus trib. alijs modis. Primo, cõueniebas me rei uend. nomine vel ratione libri hunc alienaui post lit. contest. vel antea, causa mutandi iudicij potes, vel me vel illũ, cui alienaui, conuenire. sed hunc reproba, quia non procurator, sed domin⁹ hic debet dici: nisi dicas, quòd donaui tibi id quod ex lite fueris consecutus, non vt tradiderim rei dominium. Secundo pone conuenis me tu, qui es emptor hæreditatis: possum vel te, vel venditorem eundemque hæredem reconuenire: sed ēt hunc reproba, quia non possum te, nisi sponte uelis, reconuenire, vt C. de hæred. uel act. vendi. l. 2. & C. de pactis, l. 2. sed certè imò est bona positio, qa aliud est conueniri, & aliud reconueniri: sed aliud eam rescindit, quia ex causa non lucratiua, infra eod. l. si quis in rē. Tertio secundum Io. & melius dicas, quòd procurator quidam factus in rem suam, contra me sibi cessa actio ne egit, & satisdedit de defensione in alia causa, quòd facere debet, ut infra eod. l. sed & hæ. §. defendere, sed postea ego uolo cõuenire eũ, ex cuius persona ipse agit: & me, nõ procuratorē possum, sed & procuratorē possum, q a ex causa lucratiua sit factus, sed sm hoc quid prodest alicui procuratorem facere in rē suam, cum nihilominus ad uoluntatem aduersarij ipse litigare teneatur? Resp. multũ, quia hoc tunc demum seruabitur, quando domini persona legalior est, & melius nouit factum, ut C. eo. l. fi. alias inuito aduersario per procuratorem litigo, & facio in rem suã, & iurabit de calumnia, ut infra fam. ercis. l. plane, in fi. quę est contra, & infra de noxa de illo, & l. seq & instit. de his per quos ag. pot. § pen.

*Bal. hic dicit istum tex. fore fi. ad hoc, quod licet procur. non possit agere iudicati, nisi sit ei mãdatum: tamen potest petere ut sinten tia exequatur vsq. ad quan titatem & cũ in causa expo sitam, si domi nus non est sol uendo. Bal.

d *Qui in rem.*] quia transfert in se iudicium, ut inf. de sol. l. solutionem. Sed quid si actor dicat dominum litis legalio rem, procurator dicit se, cui credi⁹ mus? actori.

e *Actoris. Soluendo.*] not. in subsidium agi ubi alias nõ ageretur, ut supra de eo per quam fac. erit. l. si §. 2. agit & in alijs duobus, ut sup. eod. l. si procurator §. 1. in fi. Accursius.

Si quis.] CASVS. Egisti aduersus me, & litem contestatus es: ego teus post lit. contesta. procuratorem mihi constitui: fuit condemnatus, postea procu. meum hæredem institui: & ipse hæres extitit: quid fiet executio sententia in procu. Respon. quòd sic, unde debet fieri in proc. executio. hoc autem verum est, si fuit iste procu. meus hæres insolidum, nam & si post lit. contest. contra me reum ordinem procu. qui postea condemnatus est, si procu. mihi existat hæres, pro parte scilicet fiet executio: & id quod soluit, recuperat ab hæredibus, & pro partibus eorum, vel iud. mandati, si mandato cohæredum soluit, vel act. neg si fine mãdato: si autem iste procu. mihi hæres nõ existat, dicitur hic quòd recuperat ab hæredib. meis iste procur. quod soluit, vel actio. mandati uel neg. ut su.

¶Sed & si defensor a meus satisdederit, in me ex stipulatu actio non datur: quia nec iudicati mecum agi potest, b

Ista est bona & notabilis l. & breuiter hoc intendit: Potest quis eligere dominum conuenire potius, quã procuratorem in rem suã, si eum putat legaliorem. h. d. Bart.

Idem lib. 9. ad edictum.

LEX XXIX.

SI actor c malit dominum potius conuenire, q̃ eum, qui in rem d suã procurator est, dicendum est ei licere.

Paulus li. 1. Sentẽtiarum.

LEX XXX.

ACtoris procurator nõ in rem suam datus, ꝓpter impensas quas in litem fecit, potest desiderare, vt sibi ex iudicati actione * satisfiat, si dominus litis soluendo e nõ sit.

Si procurator succedit cõdemnato, in eum fit executio: & pro portione hæreditaria repetet à creditoribus. Bart.

Vlpianus lib 9. ad edictum.

LEX XXXI.

SI quis cũ procuratorio nomine condemnatus esset, hæres extiterit domino litis, f iudicati actionem non rectè recusabit, g hoc, si ex asse. si autem 1† ex parte hæres extiterit, & totum h soluerit, si quidem ei mandatũ est, hoc quoque ut soluat, mandati actionē aduersus cohæredes habebit. si non sit mandatum, negotiorum gestorum k actio dabitur. 2† quod est l & si hæres procurator non extiterit, & soluerit.*

1† Pla. fa. ss. tem.

2† Fl. datur. * Concor. l. s. §. 6. inf. eodem. sol.

¶Vnius litis plurimum personarum, m plures dari procuratores, non est prohibitum. n

Per constitutionem secundi procuratoris, uidetur reuocari primus. h. d.

¶Iulianus ait, eum qui dedit diuersis temporibus procuratores duos, o posteriorem dando, priorem prohibuisse videri. p

Per istam legem apponitur in instrumẽtis ista clausula, quod nõ sit melior cõditio occupantis, & quod per vnum cæptum fuerit, alius possit prosequi & finire, de quo habemus hodie expressum in c. si duo. de procur. lib. 6. Bar.

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX XXXII.

PLuribus procuratoribus in solidum simul datis,

¶*Vnus.*] Si plures sunt rei credendi, puta tres, possunt tres constituere procuratores, Item si sunt tres rei debendi, possunt tres procu. constitui.

¶*Iulianus.*] hodie tradidi vnum procurat: cras dedi alium: & sic diuersis temporibus dicitur hic, quòd dando posteriorem procurat. priorem videor remouisse: aut dedi simul, & insolidum, tũc si vnus lit. contesta. alij non possunt agere pro illa re, super qua ille litem contestatus est, nec in illa re proc. videtur, ut infra l. proxim. quæ continuatur cum ista. Vi.

f *Domino litis.*] ergo si procurator lit. conte. à domino interueniat, debet damnari, ut hic, sic enim dicitur dominus litis, vt infra eo. l. licet, §. si plures.

g *Recusabit.*] etiam si suo nomine conueniatur, vt infra de solu. l. Stichum, §. additio.

h *Et totum.*] non tamē insolidum tenetur, si licet actio. in factũ de te iudi. secus si ex stipulatione sua cõuenia tur, vt supra eo. l. si procurator. in fi.

i *Habebit.*] sed si est mandatum, nonne est morte extinctum? Respond. est. sed actio mandati durat si sponte fiat: unde non finitur, vt infra mand. l. si præcedente. Item hic res non erat integra: unde non finitur, & secundum hoc dic mandatum à defuncto. Vel plautus dic, mandatum co hæredibus.

k *Negotiorum gestorum.*] quia negotium pro parte potuit expediri: alias daretur fam. erc. iudicium, vt infra fa. ercis. l. hæredes, §. si unus.

l *Quod est.*] scilicet, ut agam mandati, uel nego. gesto. si solui.

m *Personarum.*] scilicet conuenientium uel conuentarum.

n *Prohibitum.*] imo uidetur prohibitum, ut infra iudic. sol. l. iam tamen, §. si cum plures. Sed dic, quod ibi loquitur de hær. ditus illius qui præstiterat cautionem iudi sol. un di unus à principio fuit litigaturus, scilicet dominus defunctus.

o *Procuratores duos.*] quid si eũdem? Videtur idem, ut inf. mand. l. qui mutuam, §. non alieo.

p *Videri.*] aliud in tutela, ut C. de testa. tute. l. & si a patre, sed certe nõ est aliud, quia datus ibi postea in codicillis ui detur tertiũ datus, cum codicilli ad testam trahantur, ut inf. de iu. cod. l. diuus, §. ul. Item aliud a in curatore, quia quando ad

a Ista gl. est no. secũdum Bald. ad hoc quòd curatus ad lites minori etiam cum decreto potest reuocari, ante lit. contest. sicut procurator maioris. Bol.

ad litem est, non potest dari alius in eadem lite: vt inf. de tut. l. cum semel. l. vel dic idem, & quod dicit non posse remoueri: verum est: sine causa: nec etiam procurator, scilicet post lit. contest. sed ante. & ille & iste libere potest remoueri. vt supra eod. post lit. contest. & l. ante litem.

a *Pluribus. Occupantis.*] & contestando litem: vt in fin. l. vbi dicit, petit quod est post lit. contest. non ante: arg. inf. rem ratam habe. l. amplius, vt & in legato pluribus relicto: ut inf. de leg. 1. l. si pluribus. §. fina. aliter dicitur occupare in actione de peculio: quia qui prior ad sententiam peruenit: vt infra de pec. l. si vero. idem in noxali: vt inf. de noxa. l. si quis à multis, alias nec uni nec alteri prodest occupare: vt inf. vt in poss. lega. l. is cui. §. qui prior. & inf. de dam. infec. l. finita, §. Iulianus. & hoc nisi vni tantum mandauerit de agendo: vt argu. infra eod. l. qui duos. Item melior conditio dicitur quod ad nutum a agentis: licet sit graue agere: ut arg. Inst. de act. §. præterea si quis generaliter. Sed quid si plures dedi nec dixi insolidum? Respon. pro parte agent. licet in tutorib. aliud sit: ut inf. tit. 2. cum alicui. & inf. de administr. tuto. l. decreto, §. fin. & l. Lucius, §. 1. & l. tutores, §. curatores. Nec obst. inf. manda. l. creditores, § duobus. quia illud intelligas quando insolidum cuilibet fuit mandatum. Accur.

occupantis a melior conditio erit: vt posterior non sit[b] in eo, quod prior petit, procurator.

Seruus & filiusfam. possunt constituere procuratorem in ijs quæ ipsi facere possunt. Bart.

LEX XXXIII.

SEruum quoque & filiumfamil. procuratorem posse habere aiunt. [c] & quantum ad filiumfam. verum [d] est: in seruo verò ✝ subsistimus. Et negotia quidem peculiaria * serui posse gerere aliquem & hoc casu procuratorem eius esse, admittimus: (quod & Labeoni vſ) actionem aūt intendere[e] vetamus. [f]

¶ Eum verò, qui de statu suo litigat, [g] procuratorem hēre posse non dubitamus: * non solum in administratione rerū, sed etiam in actionibus quæ ei, vel aduersus eum [h] competunt; siue ex possessione seruitutis, [i] siue libertatis de suo statu litiget. Ex contrario quoque eum procuratorem [k] dari posse, [l] manifestum est.

¶ Publicè * vtile [m] est, absentes a quibuscumque defendi. Nam & in capitalib iudicijs defensio [n] datur. [o] Vbicūque itaque absens quis dānari potest,

b *Non sit*] scilicet procurator.

SEruum.] CASVS. Verum filiusfamil. possit procuratorem dare, quæritur. Et respond. quod sic: sed in seruo dubitabatur, an possit procur. ordinare. Et respon. quod ad iudicia seruus non potest procuratorem ordinare: sed ad negotia gerenda seruus potest ordinare procuratorem.

¶ *Eum.*] Sed pone quod aliquis litigat super statu suo: an iste possit procu. ordinare, quæritur. Et respon. quod iste, qui de statu suo litigat, bene potest ordinare procu. siue ad negotia, siue ad lites. Item iste talis, qui litigat de statu suo, potest ab alio dari procu.

¶ *Publicè.*] in tribus casibus loquitur hic §. Primo in ciuili: quia aliquis bene potest in ciuili causa ordinare proc. In secundo casu loquitur, s. quando aliquis absentem potest defendere: hoc est absentiæ causas allegare in causa criminali, & secundum hanc positionem non ob. inf. de publi. iu. l. pe. §. ad crimen. Tertio casu loquitur: putà aliquis fustigandus, vel relegandus erat, in quo tertio casu potest quis absentem plene defendere, & cum effectu. Vel dic quod volebat plene defendere, si volebat causas absentiæ allegare. & hoc potest facere.

¶ *Ait prætor.*] h. d. hic §. quod procurator actoris duo debet facere, s. quia debet cauere de rato, i. quod dñs ratum habeat. Item debet cauere de defendendo, i. quod defendat actorem dominum si reconuenire eum velit reus; hæc dicit prætor. & laudat Vlpia. quia dicit quod hoc æquum est, quod procur. actoris defendat actorem: & hoc quando est simplex procur. Sed pone quod sit procur. in rem suam. defendere debet dominum quando ex causa lucratiua: ut quia ei actio manet: si autem non habet illam act. ex causa lucratiua, sed ex alia causa, tunc dominum non defendet procurator, vt in l. seq. quæ continuatur cum ista, cuius casus talis est. Titius erat creditor Seij, iste Seius debitor institutus fuit ab aliquo. cuius hæreditati iste Titius creditor tenebatur. Seius debitor idemque hæres uendidit hæreditatem, emptor hæreditatis agebat aduersus istum Titium, Titius autem petebat sibi caueri quod iste emptor defenderet Seium. utrum teneatur emptor Seium defendere, si fiat per fraudem; puta si hac mente uendidit, quia sciebat quod ipsum de proprio debito non conueniret, nisi illum prius de hæreditate conuenisset: & hoc si emptor hanc fraudem participauit. Viuia.

c *Aiunt.*] scilicet sapientes, & male.

d *Verum est.*] quia potest ad negotia & ad litem, sed in lite distinguitur: quia si defendat, potest: si agat, potest, si actio sibi competat, non aliàs: vt supra eo. l. filiusfam.

e *Intendere.*] vt puta in iudicio.

f *Vetamus*] per procuratorem: vt hic, & inf. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. 1. resp. vel etiam per se, nisi cœpta fuerit quæstio sui status. ut inf. proxi. § in fi.

g *Litigat.*] vel ut actor, vel ut reus, ut subijcit.

h *Eum.*] scilicet se facere procuratorem in actionibus, quæ competunt ei contra quemlibet, & hoc siue &c.

i *Seruitutis.*] imò prout prouocat de possessione seruitutis in libertatem, non videtur quod possit habere procuratorem C. de assert. tol. l. 1. quæ est contra. Sol. illud ius nouum corrigit istud, secundum quosdam. Alij distingunt, an non sit lis contest. in quæstione status: ut tunc non possit: ut ibi. an sit, & tunc possit; ut hic; argu. ad hanc l. inf. man. l. si procurator, §. 1. & arg. C. de proc. neque, & l. procurantibus, quia pro libero habetur ex tunc post lit. contest. vt inf. de libe. cau. l. ordinata, & C. de lib. cau. l. lite. Tu dic, quod ibi prohibetur habere procuratorem in causa status: hic autem permittitur in alijs, licet de statu suo litigetur.

K *Procuratorem.*] de suo statu litigantem. Sed numquid ad omnia? quidam ad negotia. Tu dic, ad omnia, etiam ad litem, ex hac litera, & argu. infra ex quibus cau. maio. l. is autem qui.

l *Posse.*] scilicet ab alio.

m *Publicè vtile.*] Quid sit utile, habes hic & infra de ope. no. nunc. l. nam reipublicæ interest, quamplurimos ad defendendam suam causam admitti. & inf. ti. j. l. j. §. fi. ubi ad similitudinem cuiuslibet priuati permittitur cuilibet defendere Rempublicam; ut C. eod. l. exigendi. ubi absentiæ causas allegat, ibi iustius est filium patris defensorem audire, quam absentem patrem quasi contumacem, & indefensum graui condemnatione affici.

n *Defensio.*] ad allegandas causas absentiæ, secundū Ioan.

o *Datur.*] huic §. est contra infra de pub. iudi. l. pen. §. ad crimen. b Solu. vt tollas omnem dubietatem, distingue tria genera causarum. Primum capitale, & omne quo imponitur pœna vsque ad relegationem descendue; ut incipiamus a superiori vsque ad relegationem: & exclusiue, ut relegationem non contineat. Secundum ubi imponitur pęna relegationis; & infra ut remotionis ab ordine & similium. Tertium, ciuilium causarum. In primo dic regulariter non posse constitui procuratorem; ut le. contraria, & infra an per alium causæ ap. l. 1. §. 1. & §. 2. Huic opponitur de eo quod est infra de app. l. Lucius, sed ibi dominus uel procurator domini ad serui defensionem admittebatur, non tamquam pro alio, sed pro se, cum sua interesit. Item huic opponitur C. de iniur. l. fin. sed illud speciale est in illustribus. Item prædictæ regulæ obijcitur, quod hic dicit. nam & in c. &c. sed M. dicit hic lit. contest. quod reproba; vt C. eod. l. nihil. Tu dic secundum Ioan. quod hic non defendebat, ut ipsemet dominus: sed causam absentiæ tantum allegabat, & dilationem petebat: & sic intelligitur C. de act. l. reos. Sed quid prodest huiusmodi causas absentię allegare: cum donec absens est, damnari non potest, ut inf. de pœn. l. absentem. j. Rñ. quia aliqua pecuniaria pœna ei imponitur quandoque, ut in d. l.

✝ *Flor. deest, vero.*

* *Peculiaria, dic secundū Bal. idem est dicendum in monacho cui est commissa prælaturā administratio. nam monachus, & seruus æquiparantur, ut nota. Inno. in c. cū olim, de priuil.*

a Alias nemini.

a *Dubitamus, sic dispungendum est non per commam, vt Taure. dispunxerat, alioquin sequentia verba, suo statu litiget, essent superflua.*

* *Ad intel. huius text. vide. Ang. Rub. in l. pen. §. ad crimen num. 38. de pub. iudi. & eundem hic, n. 7. & 9. & se. & obserua quod infra salubriter pro vtilitate humanum introducta sunt, esse leges lateri omnia ad vsum vtilitatem referre, vt Ci. ad Q. Fr. scribit, & Aristo in lib. de mori. monet.*

b Non qualiter procurator regis nō admittitur i causis criminalibus, pro hoc conco. text. in c. veniens de accus. ext. et ibi optime glo. conco. tex. in c. in criminalibus, 3. q. 9. tex. in ca. si quando 2. q. 6. in c. absens, 3. q. 9. & hic, hic glo. magistram, & claram ponentem Bald. tria gña causarum criminalium.

d.l.absentem,§.1.in fi. Item, quia requiruntur & annotantur bona eius: vt infra de requi. re.l.1.in fin. In secundo genere causarum dic, q̄ potest dari procurator, tali ratione, quia in eis potest dari sententia in absentem, vt inf. de pę. l.absentem,§. si sepius. ergo & per procuratorem defendi: cum hæc duo pariter se habeant: vt hic, vbicumq; &c. itē alia ratione ſ prohibetur dari in capitali, & desensiue vsq; ad illa crimina, quæ relegationem imponunt; vt infra an per alium causa appe. l.1. §. sed & si ea sit causa. ergo in alijs inferioribus permisisse videtur: vt infra de iud. l.cum prætor in prin. & sub isto genere et potest poni quod est inf.eo. l. sed & hæ. §. fin. & infra de accus. l. Mæuia. In tertio genere dic, quod potest dari: ut sup. eod. l.1. §. vsus. & hic in prin. huius §. & s.cundum hoc iste §. tribus coloribus coloratur, nam primo de pecuniarijs causis d̄r; quod probat ab eo de quo minus videbatur inesse, s. in capitalibus; & sic dicit de primo, & tertio genere causarum. In tertia autē parte §. ibi, vbicumque &c. incipit dicere de secundo genere causarum, & quod dicit, verba facientem, supple, & plenarie et defendentem. Sed in quem sententia datur? Respon. in dominum, cuius iste est defensor: ut arg. C. de iniur. l.fin. vel, si vis, dicas in tertio casu §. quod loquitur, vt dixi in secundo genere causarum, sed nolebat plenè defendere: sed tantum causas absentiæ proponere: quod potest: quia sufficit si cui &c. vt C. de neg. gest l. tutori, & secundum hunc sensum & fœmina & minor admittitur: vt hic innuitur.

ibi queuis verba pro eo faciētem,[a] & innocentiā[b] excusantē, audiri ęquū est, & ordinariū admittere: quod ex rescripto Imperatoris nr̄i apparet.

Iurisconsultus volēs dicere de effectu mādati p̄curatoris, dixit primò de p̄curatore rei, p̄ quo dominus satisdedit, in l. filius, §.1. vsq; hic, licet īcidēter multa dixit de procuratore actoris: nūc principaliter intēdit dicere de mandato procuratoris actoris: & hoc p̄sequitur vsq; ad l. Pōponius. Et primò ponit edictum, quod hēt duo capita. Primum de detentione. Secundū de cautione de rato. Primū caput exponitur vsque ad l. nō solū, §.1. vbi incipit expositio secundi capitis vsque ad l. Pomponius. Bart.

¶ Ait pr̄tor, Cuius noīe quis actionē sibi dari postulauerit,[c] 1 † is eum viri boni arbitratu defendat,[d] & ei[e] 2 † quo cū eo 3 † noīe aget, id ratum hr̄e eum, ad quem ea res pertinet, viri boni arbitratu satisdet.

1 † *Flor. postulabit.*
2 † *Alias, & ex quo.*
3 † *Flor. deest, eo.*

Hic incipit Iurisc̄osultus exponere verba edicti, & primò exponit ibi, Cuius nomine qui &c. & breuiter hoc intēdit. Simplex procurator in rem suā nō factus ex necessitate, nec ex causa onerosa, nec fraudulēta, tenetur defendere in causa reconuentionis. Bart.

¶ Aequum* prætori visum est, eum, qui alicuius nomine, vt 4 † p̄curator[f] experitur, eiusdē 5 † etiā defensionē suscipere. ¶ Si quis in rē suā p̄curator interueniat, adhuc erit dicendū, debere eū defendere: nisi fortè ex necessitate[g] fuerit factus.

* *Concor. tex. in c. in iudicijs. & c. non licet. de re iu. li.6. in c. prudentiam, de mut. pet. extra ad de bene facere tex. in cap. dilecti. de iudi. extra.*
4 † *Flor. deest, vt.*
5 † *Flo. eundem.*

Procurator in rē suā tenetur defendere dominū si est ex cā lucratiua. Itē ex nō lucratiua, si facta est in fraudē creditorū, Alb. de Ros.

Caius li. 5. ad edic. prouinc.

LEX XXXIIII.

SI quis in rem suam procuratorio nomine[h] agat, veluti emptor hæreditatis: an debeat inuicē venditorem defendere? & placet, si bona fide, & nō in fraudem[i] eorum, qui inuicem agere vellent, gestū sit negotiū, nō oportere eum inuicem defendere.

Qui agit pro alio vt coniuncta p̄sona, tenetur in causa reconuentionis defendere. Bart.

a *Pro eo facientem.*] & plenariè etiam defendentem, secundum primam.

b *Innocentiam.*] s. criminis de quo accusatur: de quo imponitur pœna relegationis, vel remotionis ab ordine. *

* Ordine.] Not. ex hoc text. iunc. hac glos. q̄ semper admittitur excusator ad cā innocentiæ allegandas, & probandas, vt p̄ Bar. in hoc §. & in l. pę. ... de pub iudi.

c *Postulauerit.*] vt su. de origine iuris leg. secunda, §. omnium.

d *Defendat.*] cum statim vult agere, aliàs cauet de defendendo quando agere volet; ut inf. ratum amo. l. & ideo, §. fin. nisi in casu ut infra eod l. Mutus, §. in popularibus. sed ibi suo nomine magis agebat. Item cauet de iu. sol. l. si reconueniatur secundum Hug. vt inf. eo. l. si minus, §. fi. cum duab. ll. seq.

e *Et ei.*] sic construe. Et satisdabit ei, s. contra quem agit, eum ad quem ea res pertinet, idest dominum, habiturum id ratum quo nomine agit. Et hæc satisdatio fit arbitrio boni viri cum fideiussoribus tamen; vt infra de præto. stipu. l. prætoriæ, ubi quod habebit ratum boni viri arbitrio, vt arg. inf. de sol. ratum & inf. rem rat. habe. l. quo enim. Vel refertur ad utrumque eodem modo quo dictū est. Hæc secunda cautio præstatur, nisi constet de mādato. ut j. eo. l. si p̄curator. & j. vt in poss. leg. l. si is a quo §. 1.

f *Vt procurator.*] secus enim in tutore secundum H. vt inf. de admi. tut. l. vel in partes. vel aliter illam expone vt ibi patet. Accur.

g *Ex necessitate.*] veluti cum debitor inops creditori cedit actionem, quam solam habet secundum M. vel dic, quod promissio præcessit cessionem, vnde licet ab initio fuerit voluntatis: vt C. de actio. & obli. l. sicut, tamen post factum est necessitatis: vt C. de iu. do. l. 1. vel dic tertio, quod ex causa non lucratiua: vt inf. l. proxi. & hoc ideo, quia talia fiunt ex necessitate rei familiaris: vt C. de resci. vendic. l. non idcirco, in quibus non est liberalitas: ut infra de adi. leg. l. rem legatam.

h SI quis. Nomine.] putà intentans directas actiones sibi mandatas, & nomine domini. Quid autem si vtiles, & suo nomine, & pone causa lucratiua: numquid cogitur defendere dominum? Fortè non; nam lex scripta est: cuius nomine, &c. vt sup. l. proxi. §. æquum, & facit infra eod. l. procuratore. sic enim & in sacramento calumniæ distinxit P. & Ioann. argum. contra, infra eod. l. non solum. §. sed interdum, & §. sed & si.

ADDITIO. Solue secundum Bar. & dic, quod licet ibi videatur agere suo nomine: agit tamen ad alienum commodum: hic verò agit suo nomine, & ad suū commodum intentando vtiles.

i *Et non in fraudem.*] Sed qualiter fit fraus ista. Respond. aliquis est creditor meus, & debitor cuiusdam hæreditatis, quæ ad me pertinere cœpit: scio quod non conueniet me de proprio debito, nisi cum conueniam de hæreditario: unde alij hæreditatem uendo, certè emptor, idemque procurator in rem suam tenetur me defendere? quia in fraudem fuerit facta cessio, sed hoc videtur falsum: quia non debet nocere dolus authoris ei qui causam lucratiuam non habet: ut infra quæ in fraudem cre. fit l. qui autē. §. hoc edictum, & de doli excep l. apud. §. de authoris, & § si quis autem. Sed dic, quod ipse participauit, vnde magis suus dolus dicitur ei nocere. Collige ergo, procuratorem debere defendere in tribus casibus, vbi est procurator simplex, non in rem suam. Item, vbi est in rem suam ex causa lucratiua; vt supra l. proxima, §. æquum, & § fin. in prin. Item, vbi est ex causa non lucratiua, sed in fraudem creditorum: vt hic. In quarto vero non, i. ubi ex cā lucratiua, & non in fraudem creditorū; ut hac l. dicitur. Sed contra. infra eo l pater. in fi. Sed dic, ibi erat causa lucratiua, s. legati. Sed an iure compensationis: credo quod non arg. C de comp l 2.

SEd & ex.] CASVS. Coniunctæ personæ, quæ sine mandato agere possunt, satisdare debent de defendendo; & quæ sunt illæ coniunctæ personæ, hic eas enumerat.

rat. ¶ *Patronus.*] Si volo libertum meum propter eius ingratitudinem in seruitutem recuperare, possum hoc facere per procuratorem: & libertus etiam potest per procuratorem respondere.

¶ *Non solum.*] Hic dicitur, ꝙ procurator actoris quacunque actione agat, siue praeiudiciali, siue quacunque alia, dẽt dñm defendere. Item iste procurator actoris gerit vices actoris in omnibus, & non grauatur in alio plus quam actor, nisi in satisdando. Quid sit defendere, dicit in princi. §. huius. Item quaeritur, an procurator actoris, qui promisit defendere dominũ, sit cogendus praecisè dominũ defendere? Et respond. ꝙ sic, nisi &c.

¶ *Defendere.*] iste §. regulam ponit & exẽplum ad regulã, qua dr̃, ꝙ etiam videtur procurator defendere, si patiatur aduersariũ in poss. mitti. & vt probet istã regulam, quatuor ponit exempla ad eam probandam, vnde constitui procuratorem, qui à te aliquid peteret, putà debitum meum: tu vis hunc meum procuratorem reconuenire nomine alicuius meae domus, quę minabatur ruinam: vel petis à procuratore aliquod legatum: ego teneor, quia erat relictũ a sub conditione: vel fortè nunciasti illi procuratori nouum opus. vel dic, & verius, sicut not. hic in glo. quae incipit, regulam ponit &c. ibi, dic ergo &c. vel forte conuenis illum nomine alicuius serui mei actione furti noxali, procurator meus passus est omnibus istis casibus aduersarium in possessionem mitti, nũquid videtur defendere? Dicitur quod sic, dum tamen caueat de rato. Viu.

Vlpianus lib. 9. ad edictum.

LEX XXXV.

SEd & hae personae procuratorum a debebunt defendere, b quibus sine mandato c agere licet: vtputa liberi, d licèt sint in potestate: item parentes, fratres, & affines, * & liberti. e

Quãdo causa status agitur ciuiliter, admittitur procurator: sed quando agitur criminaliter, non admittitur procurator. h. d. Barto.

¶ Et patronus libertum 1 † p̃ procuratorẽ, vt ingratũ accusare f potest: & libertus per procuratorem respondere.

Siue agatur per actionẽ, siue per officium iudicis, seue ordinariè, siue summariè, dẽt in causa reconuentionis defendi dominus in cõpetenti tribunali h. d. Et hic incipit exponere hoc verbũ, actionis. Bartolus.

¶ Non solùm autem si actio g postuletur à procuratore, h sed 2 † etiam si p̃aeiudiciũ, i vel interdictum: k vel si stipulatione legatorũ, vel damni infecti velit l caueri, debebit absentem defendere in competenti tribunali, m & eadem prouincia. Caeterum cogi eum etiam in prouinciã 3 † de Roma abire, vel econtrario, vel à prouincia in aliam prouinciam, & defendere durum est.

Hic incipit exponere verbum, defendat. no. istum text. Bartolus.

¶ Defendere autem, est id facere, * qđ dñs in litẽ faceret, & cauere idoneè. n Nec debebit durior conditio o procuratoris fieri, quàm est domini: pręterquam in satisdando.

Procurator cogitur praecisè litem contestari, nisi cã cognita recusauerit. Bart.

¶ Praeter satisdationẽ p procurator ita defendere videtur, si iudicium accipiet. 4 † Vnde quaesitum est apud Iulianum, an compellatur, q an verò sufficiat ob rem non defensam stipulationem committi, & Iulianus scribit lib. tertio Digestorum, compellendum * accipere iudicium: r

a *Procuratorum*] impropriè hoc nomen ponitur: vt sup. eo. l. j. in prin. & inf. iudic. sol. l. j. §. j.

b *Defendere.*] in reconuentione. Accur.

c *Sine mandato.*] non tamen contra mandatum, nisi in casu: vt inf. eo. l. Pomponius §. fi.

d *Liberi.*] hos accipe in infinitum, vt inf. de verb. signific. l. liberorum. & idem de parentibus dicas: vt sup. de in ius vo. l. quinque, §. parentes.

e *Et liberti.*] quaedam personae, quae sine mandato agunt, hic enumerantur: sunt & aliae, vt maritus, vt C. eod. l. maritus: licet affinis non sit, sed causa affinitatis: vt infra de gra. cog. l. iurisconsultus. item consortes: vt C. de consor. l. 2. idem secundum Ioan. & H. in omnibus illis personis, quae enumerantur sup. de postu. l. j. §. fi. cum seq. & facit inf. de neg. gest. l. si autem, & C. eo. l. exigendi.

f *Accusare.*] Sed nonne potest dici causa capitalis cum in seruitutem reuocetur? Insti. de capi. dim. §. j. ergo non põt per procuratorem agi: vt dixi sup. eo. l. seruum, § publicè? Respon. hoc ideo, quia & pecuniarium respicit commodũ, non solum statum: & inde etiam actio dicitur proprius quã accusatio: vt C. de liber. & eorum lib. §. pe. Alij distinguunt an agatur hic vt in seruitutem reuocetur: & tunc non licet per procuratorem: an vt tantum castigetur. & tunc liceat, vt hic: quod non placet.

g *Actio.*] strictè accipe pro personali: vt inf. de act. & obl. actio in personam sed largè accepto vocabulo omnia continentur sequentia: vt infra de actio. & obligat. l. actionis verbo. & quod dicit, postuletur, dic. i. ipse postulet nomine domini agere: vt colligitur sup. eod. l. seruum, § ait praetor. Posset contra legi. i. si reus postulet, vt procurator dñm defendat in actione, vel interdicto: quod etiã verum est: sed primũ est sensus huius literae.

h *A procuratore.*] s. actoris.

i *Praeiudicium.*] idest actiones praeiudiciales, quae plures sunt: vt Insti. de act. §. praeiudiciales.

k *Vel interdictum.*] quodlibet, cuius nomine hodie est actio in factum: vt Insti. de interdict. §. fi. Accur.

l *Velit.*] procurator domino.

m *Tribunali.*] sed quod est competens? Resp. vbi agebat procurator, vt hic subijcit: & coram eodem iudice. Sed ꝯ videbatur: quia actor dẽt sequi forum rei: sed tũ aliud est: quia ipse dñs si egisset ibidem, deberet de hoc rñdere: vt C. de senten. & interloc. omn. iudi. l. cum Papinianus. & auth. & consequenter. Et no. hic arg. pro aduocato, quod non teneatur praestare patrociniũ, si alibi causa mutata est: vt inf. de arbit. l. si cum dies, §. si arbiter, & C. de aduoc. diuer. iudic. l. sancimus. ibi, in eo duntaxat loco. & arg. ꝯ, infra de oper. libert. l. j. & l. quod nisi. vbi dicit, ꝙ tenetur sequi, nisi nimium vagauerit patronus. Sed potest distingui, an remote multum, vel parum; vt inf. de ann. leg. l. Meuia. §. si in fi.

n *Cauere idonee.*] i. cum fideiussore vel pignore; vt infra mand. l. si mandato, § fi. Sed de quo non exprimit, an caueat de defendendo, an iud. sol. sed tutius est dicere iud. sol. quia in parte illa procurator reus est. Et cautionem illam exponet demum à reo porrecto libello; sicut & aliae huiusmodi iudiciales cautiones praestantur; vt C. de lit. contest. auth. offeratur.

o *Durior conditio.*] nec in principio causae, nec in medio, nec post condemnationem; vt infra eo. l. non solũ, §. quaeritur, in fi. & inf. eo. l. si minor, §. qm̃. & inf. de re iu. l. [illegible] l. si cum procuratore nisi in satisdando, vt subijcit, s. de rato, & de defendendo; vt sup. eo. l. seruum, §. ait praetor. & iudic. sol. quando reconuenitur vt modo dixi.

p *Praeter satisdationem.*] s. quam debet praestare. & sic haec dictio praeter, non excludit; sic ponitur infra eo. l. Pomponius, §. sed & his. & inf. de pign. actio. l. j. in fi. vbi tenetur pign. actio. praeter stellionatum quem fecit, * vel secundo. i. satisdatione non interueniente: quia dicit procurator actoris, non oportet satisdare, sed statim agas, quia sum paratus suscipere iudiciũ; aut arg. inf. vt in poss. l. si is à quo. Tu dic tertio distinguendum esse, aut sunt iura rei, qui vult reconuenire in promptu: aut non; vt in primo casu audiatur procurator incontinenti volens defendere, in secundo non, sed debet cauere; vt arg. inf. de coll. bo. l. j. §. quamuis, & §. si cum possit.

q *Compellatur.*] s. praecisè.

r *Accipere iudicium.*] s. praecisè. & sic no. quem praecisè

* *No. tex. secundũ Bal. ꝙ dicantur coniũcta p̃sona, & inquantũ dicit de affinitate: intellige secundũ Bal. causa affinitatis durante, nõ cessãte. nã ea cessante, cessat ipsa affinitas.*

1 † *Flo. decis. vt in prin. sed ponitur ante, per.*

2 † *Flo. sed & praeiudicium.*

3 † *Fl. prouinciam.*

* *Facere Defendere quid sit, & quid offendere, & quod inter se aduersa sint, ponit Gel. l. noct. lib. 9. c. 4. in fi.*

4 † *Flo. accipiat.*

* *No. hic qualiter quis cogatur praesi ad factũ sed dic, ꝙ illud est ne authoritas p̃toris eludatur, secundum Bald.*

* Fecit] Dictionis praeter, effectus quod quãque excludat. v[illegible] de l. eq[illegible]. § praet. de u[illegible] s. & hab. l. Titia testõ, de leg. j. & ꝙ quãque includat & augeat. [illegible] l. Seio §. [illegible] de ann. le[illegible] & ꝙ quę [illegible] significet post, vide l. cũ procurat. de ope. non nunciat.

teneri ad factum: vt inf. ꝙ met. cau. l. si cum ex. §. sed & si quis per vim. in fi. sed ꝯ infra eod. l. non cogendum, §. Sabinus. vbi dicit, ꝙ non præcisè tenetur procurator defendere. Sol. ibi in procuratore rei: hic in procuratore actoris. Et vt planius scias: cum quæritur an quis teneatur præcisè defendere, distingue: aut non est præstita cautio de defendendo: & tunc nemo cogitur ex parte actoris, vel rei, vt C. eo. l. inuitus. quę est contra: sed tamen domino tenetur mandati, quasi & hoc qđ defenderet, mandasset per ꝯñs, vt inf. eo. l. ad rem. & l. ad legatum. aut est præstita cautio ꝓdicta: & tunc, si ex parte actoris, ꝓcisè cogitur, vt hic: si ex parte rei, subdistinguitur: quia, aut ab eo procuratore fuit præstita cautio: & tunc non cogitur: vt inf. eo. l. non cogendum. §. Sabinus. aut à domino: & tunc, si procuratore sciente & non ꝯdicente, præcisè tenetur, aliàs non: vt sup. eo. l. si defunctus. Sed quare ꝓcurator actoris præcisè cogitur, non autem rei, nisi ipsemet procurator satisdederit. Respon. secundum Io. Azo. & Hu. quia procurator actoris iam consecutus est quod optauit. s. quia est admissus. sed procurator rei non: quia optabat se absolui, & absolutus non est. vnde satis est condemnari cum in pecuniæ quantitate, id est interesse; vt infra de re iudic. l. si quis ab alio. § fi. Vel dic, quia ad maius est admissus, s. vt alterius actionem exerceat: & ideo plus grauatur: at procurator rei tantum in onus. ar. inf. de noua. l. si Stichum. §. fi. diximus, sup. eo. tit. l. filius f. §. fi. sed procurator rei, quando dominus pro eo sciente satisfedit, ideo præcisè cogitur defendere, quia iam falleret fidem duobus, quod nõ est quando ipsemet procurator satisfedit, vt diximus sup. eo l. filiusfam. § fi. vbicunque tamen dixi, cum cogi si iustam habeat causam, non cogitur, nec stipulatio committitur. vt §. Sabinus. & vbicunque excusatur, vel non præcisè cogitur, ibidem, si sit actio peritura, cogitur præcisè: vt sup. eod. l. sed & si; & infra eo l. mutus §. fi.

1 † Fl. nisi & agendum.

nisi ad agendum 1 † causa cognita recusauerit, vel ex iusta causa remotus [a] fuerit.

In casibus in quibus dominus non cogeretur præcisè defendere se, nec procurator cogitur. Bartolus.

¶ Defendere [b] videtur procurator, [c] & si in possessionem venire patiatur, cum [d] quis damni infecti [e] satisdationem, 2 † vel legatorum [f] desideret. [g]

2 † Fl. in fi. satis, vel.

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX XXXVI.

Vel in operis noui nunciatione. Sed & si seruum ex causa noxali patiatur duci, defendere videtur: ita tamen, vt in his omnibus ratã rem [h] dominum habiturum caueat.

Hic prosequitur expositionem verbi, defendat, videlicet in quibus actionibus teneatur defendere: et breuiter h. d. Procurator debet defendere in cõibus actionibus, & vna actio nõ debet diuidi in plures defensores: secus si plures mouentur actiones. Barto.

Vlpianus lib. 6. ad edictum.

LEX XXXVII.

Omnium autem actionum nomine debet defendere, [i] etiam earum, quæ in hæredem non dantur. [k] Vnde quæsitum est, si aduersa

a *Iusta causa remotus.*] quæ enumerantur supra eodem, l. filius. § fina. cum l. seq. & l. ante litem, cum sequentibus legibus.

b *Defendere.*] regulam ponit, quam probat quatuor exemplis: duo sunt in hoc §. & duo in l prox. cui regulæ obijcio sic. Quomodo videtur defendere; imo ideo quia non defendit, fit hæc missio, vt supra si ex noxa. cau. ag. leg. 2. in fi. Item defendere est præcisè iudicium suscipere; vt sup. §. proxi. & §. defendere? Respon. videtur defendere, vt non incidat in stipulationem de defendendo. Item vt domino mandati non teneatur, si dominus idem erat facturus; al as ei tenetur, sed non aduersario, quia dominus potuit idem facere. Sed nunquid dominus posset se liberare patiendo aduersarium mitti in pos. maximè in eo casu quando fuit nunciatum nouum opus; quod est hic tertius casus? Videtur quod non; imo tenetur ad impensas, quæ fiunt in destruendo opere post nunciationem facto; vt inf. de ope. no nunc. l. prætor. §. 1. & infra quod vi aut clam, l. competit. § in summa. Sed dic, hic poni fic casum secundum quosdam in oper. no. nunc. quia nunciatio fuit facta procuratori facienti, nihilominus agitur contra eum vt tollat, si in iure non defendit, mittitur aduersarius in pos. operis; vt infra de dam. infe. l. à quo. Quod non est verum, quia tunc ad expensas tenetur cum esset sibi nunciatum; vt in d. l. quod vi aut clam competit. § in summa. Dic ergo sic casum, & non ob prædicta obiectio: quia fuit nunciatum illi, cui hæres ego sum; vel illi à quo ego emi, hoc casu non teneor nisi ad patientiam, & sic liberator patiendo aduersarium in pos. venire. ergo & procurator meus agendo nomine meo aliqua actione, si de hoc opere reconueniatur, liberatur eandem patientiam præstando: vt inf. de ope. no. nun. l. pen. & fi.

* vi. inf. l. 53 Nõ uidetur defendere.

c *Procurator.*] scilicet actoris.

d *Cum quis.*] s. reconueniens.

e *Infecti.*] pro his implorat officium iudi. vt inf. de act. & obli. l. actionis verbo.

f *Legatorum.*] in diẽ vel sub conditione.

g *Desideret.*] cum hęreditas sit onerosa, vnde non expediret ei implicari. Accur.

h *Vel in operis. Ratam rem dominum.*] prout refertur hic articulus ad primum, & ad fin, & quartum, planus est, sed prout ad tertiũ. s. de nunciatione noui operis, habes ꝯ infra de ope. no. nunc. l. & ideo. cum l prætor §. fina. vbi dicit de rato non præstari cautionem. Sed dic, qđ ibi dicit cautionẽ de rato nõ præstari, est iõ, q̃ est procurator rei, & in alio casu quàm hic. hic autem & si sit procurator in eo quòd reconuenitur, vt procurator hæredi eius cui est nunciatum; tamen potest timeri ne dominus reuersus renocet possessionem, vel seruum ductum ex causa noxali; sic est in rei vẽdi. vt inf. eo. l. Pomponius § sed & si is. Vel dic, aut non defendit procurator patiendo mitti in pos. vt tunc caueat, vt hic. aut contendendo, & tunc non caueat; vt ibi: & istæ duæ sunt veræ. Alij dicunt, quòd hic loquitur quando nunciatio fuit facta domino, qui cauet de opere demoliendo; quæ cautio committitur siue sit iudicatum, siue non, defendatur reus; vt inf. de ope. no. nunc. l. antepe. §. habet. si ergo procurator, qui cauit de defendendo domino, cum agit pro eo aliqua actione, patiatur aduersarium venire in pos. videtur defendere; dummodo caueat de rato. Ibi econtra fuit per procuratorem nunciatio facta, qui procurator conueniebatur postea interdicto. Sed non placet hic casus, cum dominus non liberaretur, patientiam talem præstando, vt dixi modo; ergo nec procurator; vt sup. eo. l. sed & hæ. §. defendere nisi dicas, ei, cui successit nunciatum: & tunc est optima sol. cum prima supra posita.

Omnium.] CASVS. Dictum est sup. quòd procurator dominum defendere debet, & adhuc circa illam materiam tractat. i. circa defensionem, dicit. n. quod procurator dominum defendere debet. Sed pone, quod procurator conuenitur pluribus actionibus, puta quatuor, & iste constituit defensores in vnaquaque actione; non autem ipse defendit; quorum quilibet paratus fuit suscipere iudicium vna act. nunquid iste videbitur plenè defendere dominum? Resp. quod sic. Sed pone, quod in vna actione fuit reconuentus procurator actoris; puta ad 6. vnde extitit vnus defensor in vna portione; alius in alia. Dicitur quod non audientur: vt in l. seq. quæ continuatur cum ista.

i *Defendere.*] s. procurator actoris, secus in procuratore rei; vt inf. eo. l. qui proprio. §. ei qui.

K *Non dantur.*] dummodo deductæ fuerint in iudicio eo viuente; non alias; vt C. ne ex deli. def. l. 1. & hoc si mortuo fure agatur; sed planius si dicas eo viuente. Sed nunquid etiam nomine futurarum? Videtur quod sic, vt supra quod quisque iur. l. 3. §. pen. Sed dic contra; vt arg. inf. de neg. gest. l nam & si tuus § si viuo & de dam. infe. l. damni. § si is. & de auro & arg. leg. l. si ita. Item vt cuitetur infinitas; vt C. de sacros. eccl. l. si & ꝯ dicitur in d. l. 3. §. p. quod quisq; iuris. verum est vt maleficia puniantur; quæ interim non puniuntur si ad præsens ꝓp. ref. frenentur; forte tunc nulle competerent actiones; vt inf. ad le. Aquil. l. ita vulneratus. Item

Item nunquid etiam in perpetuum ratione earum, quæ competebant? Videtur quod sic, propter generalia verba cau. de defendendo, vt infra de f. r. verba. prædio. l. si seruitus, §. fi. & de ale. lu. & ale. l. j. §. quod autem, quod est absurdum dicere. Sed dic contra, vt in authen. de execu §. j. & §. sancimus, coll. 7. vbi de duobus mensibus dicitur, & argume. C. de fideiuss. l. pen. Vel dic verius, quod iudex statuit hoc tempus arbitrio suo, intra quod finiatur iudicium, vt infra de dam. inse. l. si finita, §. 1. & l. qui bona. in fi. & infra de iure delibe. l. j. in fi. sed intra quātum tempus finiatur, hoc in leg. est potestate, a vt C. de iudic. l. properandum. in princ.

1† Alias defensorem.

2† Alias 40. a Bal. hic dicit istam gl. valde no. ad hoc quod in determinatis a lege nō habet iudex arbitrari. secus autem in aliis cū quasto quis op-ti. Abbat: hoc addito quod habens arbitrium in pœnalib. debet sequi pœnā consuetam, per gl. no in l. quid ergo §. pœna grauior. sup. de his qui not. infa. Bolog.

3† Alias, gesta.

rius plures intendat actiones, & in singulas singuli existant defensores a 1† suscipere parati, b an absens defendi videatur? & videri eum rectè defendi Iulianus ait, quo iure nos vti, Pomponius scribit.

Idem 2† li. 4. ad edictum.

LEX XXXVIII.

Non tamen eousque procedendum erit, ut si decem millia petantur, c & existant duo defensores parati in quinque 3† defendere; audiantur. d

a *Defensores.*] procuratoris vel domini.

b *Parati.*] quid iuris sit, subaudi, Iulianus ait eum videri.

c Non tamen. *Petantur.*] in reconuentione.

d ¶ *Audiantur.*] ne in plures &c. ut inf. de exercito l. ne in plures, & infra iud. sol. l. iam tamen. §. si plures.

Procurator qui debet defendere, debet 4† etiam respondere, eo casu quo dominus teneretur: & eius responsio & taciturnitas ei præiudicat. Bart.

Idem lib. 8. 5† ad edictum.

LEX XXXIX.

Non solum autem in actionibus, & interdictis, & postulationibus 6† debet dominum defendere: e verū in interrogationibus f quoque, vt in iure interrogatus, de rato habendo, & iudi. sol. hæc vera sunt, si iste procurator super hac causa speciale mandatum habet, vel si alias remouendus erit iste tutor. Viuia.

Non solum.] CASVS. Iurisc. adhuc prosequitur materiam suam, dicens quod iste procurator in omnibus actionibus debet defendere, vnde ad interrogationes debet respondere, siue in curia, siue non: interrogatus à reo vtrum dominus absens sit hæres debitoris eei conuenti, an non, tenebitur iste procurator defendere.

¶ *Quis alieno.*] Dictum est sup. l. seruū. §. ait prætor, de duobus articulis. & hucusque dictum est de vno, s. de defendē. do: nunc autem vult dicere de alio, s. de rato. vnde regulā ponit dicens, quod quicunque alieno nomine agit, in dubium tamen reuocato, an habeat mandatum: cauere debet quod ille ad quem ea res pertinet, ratum habebit.

¶ *Sed interdum.*] Dicit, quod interdum si quis proprio nomine experiatur, quod istam cautionem, s. de rato præstare debet: & de hoc ponit duo exempla. Procurator meus detulit iusiurandum aduersario, vt iuret se dare non oportere: aduersarius retulit procuratori meo: iurauit iste procurator meus: si meus procurator agat actione in factū, quæ oritur ex iureiurando suo nomine agere videtur, & tamē cauere debet dominum ratum habiturum.

¶ *Sed, & si.*] Idem est si quis constituit se procuratorē meo nomine soluturum quod mihi domino d. bet, quia si procurator de constituta agere velit, nomine proprio agit: & tamen cauebit de rato ille procurator astatus: quæritur, si Seius habens creditorem velit conuenire debitorem per procuratorem: an debeat iste procurator cauere dominum & alios creditores domini ratum habere? Et respon. quod sufficit si caueat dominum ratum habiturum, duabus rationibus, quia sub illis verbis prætoris, sup. eo. l. seruum. §. ait prætor. non continentur creditores. Item nec domino. idest si dominus agat contra istum suum debitorem: nō tenetur cauere ratam rē creditores suos habere. Vel sic: hōs quis plures creditores qui eum miserant in poss. bon. missus est in poss. bon. eius, & data fuit ei licentia, vt dominus eum ordinaret pro. ad agendum aduersus debitores sui debitoris, nunquid alios creditores debet satisdar. ratū habere? Dicitur quod non, sed ratum eum idest dominum qui ipsum ordinauit, cauebit habere.

¶ *Si de dote.*] Fuit celebratum diuortium inter virum & filiam meam emancipatam: egi ego pater de dote: cauere debeo filiam ratum habituram: & debeo eam defendere.

¶ *Si pater.*] Filio meo facta est iniuria, vnde mihi filii nomine iniuriarum actio competebat. si ego pater ago iniuriarum act. non tenebor cauere rem ratam filium habiturum. In istis tribus, s. e uet procurator de rato, de qua materia plene notatum est infra eod. l. Pomponius. §. sed & is.

¶ *Si status.*] Sticho mouebam quæstionem status, super hac causa procuratorem ordinaui. Dicitur hic, quod iste procurator meus cauebit vel satisdabit de rato, siue petat Stichū ex libertate in seruitutem, siue econtra, idest, siue defendat dominum, quia seruus prouocat in libertatem, siue econtra. nam utroque casu cau. bit de rato.

¶ *Est & alius.*] Minor aliquis prędium suum alienauit sine decreto prætoris, minor iste petit contra istam venditionem restitui: emptor aliquem ordinauit procuratorem, ut se defenderet. Dicitur hic quod iste procurator emptoris cauebit de rato, & de iudic. sol.

4† Alias, non debet.

5† Alias, 9.

¶ *Item ait.*] Titius tutor alicuius fuit, qui Titius de suspecto accusatur. Dicitur hic quod poterit iste tutor, s. Titius ordinare procuratorem in ista causa, vt eum defendat, sed de duobus iste procurator tutoris cauebit, scilicet

6† Stipulationibus habet Fl. sed H. al. legit. postulationibus.

e *Defendere.*] vt supra eodem, leg. sed & hæ §. non solum, secundum vnum sensum: & actio strictè accipitur hic, vt & ibi.

f *Interrogationibus.*] quæ scilicet fiunt ante litem contest. & ex illo titul. infra de interrog. i. actio. sed tit. de confess. habet locum post lit. contest. & sic & ante litem & post litem debet respondere, vt hic subiicit. Sed cum ipse dominus de calumnia hodie iuret, vt C. de iur. calum. l. 2. §. si autem, ergo ipse debet interrogari, cum ad nil aliud iuret, nisi, ut non calumnietur, & veritas per eum possit sciri. Ad quod dic tria esse genera procuratorum. * nam alius est in rem suam: & hoc ex parte rei, vel actoris: & alius est cum satisdatione a se præstita: & hoc ex parte rei, alius ad exercitium tantum, pro quo dominus satisdat. Primo casu distinguebat P. aut intendit vtilem nomine suo: & tunc ipse iurat, ut argument. infra eod. l. procuratore. aut directam nomine domini. & tunc dominus, sed tu dic utrobique procuratorem talem iurare, cum ad eum lucrum, & damnum eueniat. & impropriè dicitur procurator, cum procurator sit in alienis, vt supra eo. l. 1. in princip. In secundo dicunt Azo. & H quod debet iurare ad instar fideiussoris, cum se obligauit de defendendo uel iud. soluendo vnde olim præsumebatur nouatio, ut infra. de sol l. solutionem, sed videtur debere distingui, an ex sua promissione conueniatur, ut puta post sententiam, vel etiam ante ex clausula doli, ut tunc iuret sicut fideiussor de defendendo. aut ex actione qua dominus tenetur, & tunc dominus, nec dico fieri nouationem etiam iure veteri, nisi hoc agatur tacitè vel expresse, ut infra, de noua. l. omnes. quod hic non est: tamen satisdare tenetur, cum dominus absens sit, ut infra iudic. solu. l. si ad defendendum. si habet mandatum, vel non habet, dummodo non sit animus nouandi. Præterea quid esset, si ageretur, vt dominus non liberetur & procurator satisdederit? Certè durum est dicere eum iurare. In tertio uero casu indistinctè iurat dominus, non procurator, ut C. de iuramen. calum. l. 2. §. fin autem. Vbicunque autem dixi procuratorem de calumnia iurare, ibidem dico eum interrogari, ut hic. Item quando dominus iurat, potest interrogari procurator & ante litem contest. vt hic & etiam post, si iudici uidebitur, ut argum. infra, de interroga. actio. l. pen. cum & sacramentum calumniæ possit tacite omitti, ut argument. sup. eod. l. filiusfamil. §. ueterani. Vbi autem animo nouandi quis in se suscipit alterius obligationem, etiam in iudicio, quod est quando non habet mandatum, nō dicam eum procuratorem. sed dominum, quia ipso iure desiit teneri etiam prior dominus, ut instituto. quibus modis tollitur oblig. § præterea, & ita intelligi-

* Procuratorum Pauli. 1. sen. c. 3. facit quatuor genera. Aut ad itē. Aut ad omne negotium. aut ad partē negotij aut ad res administrandas, de j. in §. j. inst. d. ijs p quos ag. pol. de a. C. in ora. p C. in. & hī inf. l. procurator totorum, de 3 in l. 3 §. j. st iudi. sol. de 4. in l. fi. quis, de sol.

n 2

tolligitur l.ſolutionem, licet quidam dicant per exceptionem, per l. C de pac. l.2. ſed dic ut ibi, non ſic ceſſione, ut infra de pecu.l.quis ergo, quæ nouatio ex parte actoris fieri non poteſt, niſi eo mandante, ut infra de nona.l. Sti hũ. §.fin. olim autem procurator ſemper iurabat, ut infra de dam.infec.l.qui bona. §.pen. & ideo ſemper interrogabatur, ut hic. Acc

ex omnibus cauſis reſpondeat, a ex quib. dominus. An ergo hæres ſit abſens, b reſpondere debebit: & ſi reſponderit, vel tacuerit, tenebit. c

Gl. continuat ad ſuperiora: & breuiter h.d. Procurator actoris cauet de rato, ſi eſt dubium de mandato. Bart.

¶ Qui alieno d nomine 1 † agit quacũq; actione, 2 † id ratũ habiturũ eũ, ad quem ea res pertinebit, cauere debet. e

Si aliquis agit nomine ſuo ad commodum alienũ, cogitur cauere de rato. h.d.

¶ Sed interdũ licet ſuo nomine f procurator experiatur, tamen de rato debebit cauere, ut Põponius libro vigeſimoquarto ſcribit, utputa iuſiurãdum, procuratori retulit, g iurauitque 3 † abſenti dari oportere agit hoc iudicio h ſuo nomine propter ſuum iuſiurandum. Nec eum hæc actio i cõpetere domino potuit, ſed debebit de rato cauere. ¶ Sed & ſi procuratori K conſtitutũ eſt, & ex ea cauſa agat, l dubitandum non eſt, quin locus ſit de rato cautioni: idque Põponius m ſcribit.

Hæc verba, is ad quẽ ea res pertinet, referũtur ad dominum & hæredẽ eius, non ad creditorem. Bart.

¶ Quæritur n apud Iulianum, utrum dominum ſolum ratam rem habere debet ſatiſdare, o an etiam cæteros p creditores? q & an dumtaxat de domino cauendum,

a *Reſpondeat.*] ante litem conteſtatam, vel poſt. Accur.

b *Hæres ſit abſens.*] id eſt is de qui per procuratorem defenditur uel agit, quæ interrogatio ſit, ut ſciatur an quis poſſit conueniri perſonali actione, qua tenebatur defunctus, cuius hæres dicebatur, ut infra de interrog. act. l. j.

1 † *Iuriſ. repetendo declarat quod dictum eſt ſup. eo. l. ſeruum. §. ait prætor. 1. reſp.*

2 † *l. quancũque alienã.*

c *Vel tacuerit, tenebitur.*] hic diligenter attende, quia cum reſpõdet, aut hæredem eſſe abſentem, cum ſit, quo caſu tenetur eum defendere in actione perſonali, & præiudicat omnino domino. nec enim prohibetur bonam fidem agnoſcere, ut infra de adm. tu. l. quoties, §. ſicut aut non eſſe cum ſit, & tunc tenetur inſolidum, etiam ſi pro parte erat hæres, ut infra de interrog. actio. l. de ætate, §. qui tacuit. & domino præiudicat, cum habeat mandatum, ut infra de interrog. actio l. qui ſeruum, in fin. j. reſpon. licet ſine mandato domino non præiudicet, ut inf. eo. tit. l. ſi defenſor 1 reſpon. & hoc caſu poteſt intelligi, quod hic dicitur, ut non videatur defendere: & ideo committitur ſtipulatio: tenetur etiã ut poſſeſſionem hæreditatis amittat, & amittere dominũ facit propter mendacium, ut infra de rei vendi. l. ulti. uel ibi negat eum poſſidere, hic hæredem: aut cum non ſit hæres, reſpondet eum hæredem: quo caſu tenetur actione perſonali, & domino præiudicat, ut diximus ex confeſſione. Non ob. quod dicitur domino non fieri præiudicium per confeſſionem procuratoris, ut infra de confeſſ. l. certum, §. ſed an & ipſos, quia uerum eſt ſi probet contrarium, ut in aliis caſibus ibi poſitis de tutore & curatorem. Item non ob quod dicitur alias procuratorem teneri, ut infra ad l. Aquil. proinde. §. ſed ſi procurator. quis nec ideo dominus excuſetur. Si autem reſpondet non eſſe, & uerè non eſt, nõ tenetur aliquo modo, & primis tribus caſibus intelligitur hoc capitulum. Et not. quod ubicunque dixit fieri domino præiudicium per malam confeſſionem procuratoris, dicas quod actio mandati recuperat intereſſe, niſi ſpecialiter ſic confiteri mandauerit, ut infra man. l. ſi procurator. §. mandati ubi autem tacuit, licet inſolidum poſſet conueniri, ut infra de interrog. act. l. de ætate, §. qui tacuit, tamen ex clauſula de defendendo tenetur, ut infra de interrog. act. l. ſi defenſor. 2. reſp.

d *Qui alieno.*] huc uſque de cautione de defendendo dictũ eſt, nunc de cautione de rato.

e *Debet.*] hoc cum dubium eſt de mandato, ut C. eo. l. 1. ſecus ſi ſit certum, quod habeat mandatum: nam tunc non ſatiſdat, ut infra eo. l. ſi procurator & C. de ſatiſd. l. j. & infra ut in poſſ. leg. l. ſi is à quo, §. ſi procurator. Nec ob. infra de ope. no. nunc l. quia in re. § j quia ibi uerus erat procurator, ſed de mandato dubitabatur. Item ſecus ſi conſtat quod non habeat mandatum, quia etiam cum ſatiſdatione non admittitur, ut infra de neg. geſt. l. ſi pupilli § ſi. niſi ſit ex perſonis quæ poſſunt agere ſine mandato, ut ſup. eo. l. ſed & hæ, in princ. Sed procurator rei, etiam ſi cõſtet de mandato, ſatiſdat de iudic. ſiſt. ut in inſtit. de ſatiſda. §. ſed. Et eſt ratio, quia reo ſatis conſulitur, ſi poſtea a domino conuenietur, quia habet exceptionem, ut inf. ut in poſſ. leg. l. j §. ſi debitori. Sed non eſt ita conſultũ actori, ſi non ſatiſdaret procurator rei. Eſt & alia ratio: quia intereſt ſua plures habere debitores: ſed econtra non intereſt rei plures liberari. Sed in cuius electione erit uel mandatum probare, uel cautionem rati præſtare? Reſpon. Pla. in electione rei, ut arg. C. eo. l. exigendi. & in authen. de colla. §. eos autẽ colla. 8. in fi. ſed certè in d. auth. non loquitur de procuratore agẽte cauſam pro alio, ſed de conſtituto ad exactionem tributorum, vel ad exequendam ſententiã in cauſis priuatorũ, quos oportet inſinuare mãdatum, ut ibi dicitur: & idem dico in omni procuratore conſtituto ad accipiendum, ut infra de ſolut. hoc iure. B. autẽ dixit, refert an dicat aduerſarius, nõ habes mandatum: & tunc tenetur præciſè probare mãdatum: an dicat, dubito, & tũc admittitur ſatiſdatio, ut C. eo. l. j. & infra de pen. hære. l. ſi debitor. & infra ut poſ. leg. l. ſi is a quo. §. ſi procurator. Tu dic ſecũdum Ioan. quòd ſit in electione illius qui debet cauere, ut inſtitut. de act. §. huic. & infra de iure dot. l. plerumque. in fi. niſi in caſu, ut infra ad Treb. l. qui ita § 1. ubi de mandato oportet conſtare. Item pro nobis. C. eo. l. exigendi. in princ. nam dicit, quod ab illo non exigitur mandatum qui cauet. ſic inf. de dam. infec. l. inter. § pen. Item nonne dubium eſt ubi negatur mandatum, ergo habet locum cautio, ut C. eo l. 1. & ſic nõ valet diſtinctio B. omnis enim res ſit dubia negatione, * ut C. quibus ad liber. proclam. non lic. l. 3. & ſup. de tranſac. l. 1. & C. de acq. poſ. l. nemo. & inſti. de interdic. §. commodum. Item qualiter ad cautionem arctatur, qui incontinenti paratus eſt probare id de quo dubitatur id eſt mandatũ, ut infra ut in poſſ leg. l. ſi is à quo. in princ.

3 † *Fl. Auſ. de*

* Negatione.] intellige in negatione pura, ſimplici, qua nec expreſſe, nec tacite quicquã aſſeritur, ut in ll. alleg. glo.

f *Nomine.*] ſed hoc eſt contra P. qui dixit dominum de calumnia iurare, ſi procurator agat directa actione, ut no. C. de iur. cal. l. 3. §. ſin autem. nam non diſtinguitur hic cuius nomine agat, ſic nec ibi.

g *Retulit.*] reus, quia procurator actoris primo detulit.

h *Iudicio.*] id eſt actione in factum. Accur.

i *Actio.*] ſcilicet in factum, quæ oritur ex iureiurando, ut C. de rebus cred. i. action. ſed certe videtur domino dari, ut infra de iureiuran. l. nam & poſtea quam, §. iuſiurandum, quæ eſt contra. Solu. hic directa domino denegatur, ibi utilis conceditur, ut argument. ſupra eodem, l. cauſæ. in fine. Vel hic erat procurator in rem ſuam, ibi non. Vel dic, hic erat relatum, ibi delatum. vel quæritur mihi, id eſt ad meã utilitatem, ut ibi, non ut agam, ut hic, prima verior eſt.

K *Procuratori.*] actoris.

l *Cauſa agat.*] ſcilicet actione de conſtituta pecunia, ut infra de conſtitut. pecun. l. cum qui & Iulianus ſcribit, ſi procurator.

m *Idque Pomponius*] ratio huius & ſuperioris, §. eſt, quia cauſam & originem, &c. ut infra de donationibus. l. qui id quod. in prin.

n *Quæritur.*] alias eſt hic principium l. alias, §.

o *Satiſdare.*] ſcilicet procurator actoris.

p *Cæteros.*] id eſt cæteras perſonas, ſcilicet creditores.

q *Creditores.*] videtur ergo, quod dominus ſit creditor & ſic eſſet creditor ſuſpitius: quod falſum eſt. dic ergo, cæteros, impropriè poni, quaſi dicat, cæteras perſonas, ſcilicet creditores. ſic & alias in diuina ſcriptura: erat ſtans eſt Chriſtus, & alii duo nequam, ſic in authen. de mand. princip. §. oportet igitur &c, collatio. tertia. & in authen. ut defunct. ſeu fun. eo illat. §. in princ. ubi,

militis

militet & feruos alios: tamen milites non funt ferui, vt C. qui mil. non poff. l. fuper feruis, & infra ad Velle. hæ actiones, & infra de minor. l. in caufæ. in prin. & infra de excu. tut. & cur. l. fed & reprobari. §. finautem.

a *Ad quem ea res pertinet.*] quæ funt in edicto, vt fupra eo. l. feruum, §. ait prętor.

nec illis verbis, ad quē ea res pertinet, a creditores contineri. b Nam nec c ipfi domino hæc incumbebat cautio.

¶Si de dote d agat pater, cauere dēt ratam rem filiā habituram. Sed & defendere eam dēt, e vt & Marcellus fcribit.

¶Si pater f filij nomine iniuriarum agat, cum g duæ fint actiones, vna patris, altera filij, ceffat de rato cautio.

In caufa ftatus procurator cauet de rato, fiue fit ex parte actoris fiue rei. Bart.

¶ Si ftatus cōtrouerfiā, h ex fe faciat procurator, i fiue ex feruitute in libertatem aduerfus eum quis litiget, fiue ipfe ex libertate in feruitutem petat, debet cauere ratam rem dominum habiturum; K & ita edicto fcriptū eft, vt ex vtroque latere quafi actor l habeatur.

In caufa reftitutionis in integrum cauetur de rato & de iudicato foluendo. Bart.

¶ Eft & cafus, m quo quis eiufdem actionis nomine, & de rato caueat, * & iudicatum folui: vt puta, poftulata eft cognitio de in integrum reftitutione, cum minor circūfcriptus in venditione n diceretur, q. 1 † alterius procurator o exiftit, debet cauere hic procurator, & 2 † ratam rem dominum habiturum: ne forte dominus reuerfus velit quid petere. p Item iudicatum folui: vt fi quid forte propter hanc reftitutionem in integrum præftari adolefcenti, debeat, q hoc præftatur, & 3 † hæc ita Pomponius libro. 25. ad Edictum fcribit.

¶ Item ait: & 4 † fi fufpectus tutor poftuletur, defenforem eius oportere etiam de rato cauere: r ne reuerfus ille velit retractare quod actum eft.

¶ S. d s non facile per procuratorem t quis fufpectus accufabitur: 5 † quoniam famæ caufa eft, nifi conftet, ei à tutore mandatum nominatim; u aut fi etiam abfente tutore, quafi non defenderetur, prætor erat cogniturus. x

b *Contineri.*] fcilicet hęredes, qui in vniuerfū ius fuccedunt, vt infra de ædil. edicto. l. fciendum, § deinde.

c *Nam nec.*] licet fit notabile hoc dictum: non tamen eft bona ratio ad prædicta, vt fupra eod. l. fed & hæ. §. defendere. fed fuperior fuit bona, nec illis verbis &c.

d *Si de dote.*] poteft hic §. loqui, quando filia eft fui iuris. Item in eo cafu, quando eft abfens filia, vt infra fo lu. mat. l. 2. §. fi. Item quando pater eft perfona turpis, vel alias vilis, vt filiæ etiā detur repetitio, vt infra. fol. mat. l. fi cum dotem, §. eo autem tempore, fi autem filia contradicat expreffe, & caufam contradicendi habeat, pater non admittitur etiā cum cautione, vt in d. §. eo autem tempore. Item fi præfens fit, & non contradicat, confentire videtur, vt inf. fol. mat. l. 2. § voluntate. Itē fi contradicat, & non habeat caufam contradicendi pro non contradicente habetur, vt inf. fol. mat. l. dotem.

e *Defendere eam debet.*] vt infra rer. amota. l. & ideo, § penultimo.

f *Si pater.*] fi ponas cafum, quod actione fibi patri competente agat planum eft, & quod dicit nomine filij, ideft nomine iniuriæ fibi per filiūm factæ. Si verò ponas, quod egerit pater actione filio competente, quod poteft, vt infra de iniur. l. pater & l. fed & fi. §. ait prætor. & §. filiofamilias maxime hodie, quia eft legitimus adminiftrator, vt C. de bon. mat. l. j. tunc eft contra. infra rem rat. hab. l. fi fine, § fin. Sol. hic agit pater ibi procurator patris, qui plus debet arctari ad cautionem rati, quam ipfe pater. Ir. tamen dixit, quod ibi agebat procurator pro iniuria filio facta ex lege Cornelia: ex qua actio nō datur patri: & ideo etiam ipfe pater tunc de rato caueret, vt infra de iniur. l. lex Cornelia. §. illud, hic autem prætoria actione iniuriarum agebatur.

g *Cum.*] caufatiuè fecundum primum cafum, fecundum alium pro quamuis.

h *Si ftatus controuerfiam.*] fiue procurator defendat dominum in eo, quod feruus prouocat in libertatem, fiue in eo quod reuocat aliquem in feruitutem, non eft contra C. de affer. toll. l. j. quia ibi feruo negatur habere procuratorem, quando in libertatem prouocat: hic conceditur ei, qui fe dominum dicit. Secundum primum cafum etiam reus dicitur facere controuertiam, vt hic, fic infra fi pars hæred. pet. l. permittendum, in fin & l. fin. & infra de Carb. edic. l. j. §. refpon. & de excep. rei iudi. l. j. §. Latinus. Sed arg. contra in eo. titu. l. 3. fcilicet de Carb. edic. §. quòd fi ille. a Et funt hæc arg. ad quæftionem qua quæritur, fi quis promiferit fe non imbrigaturum, an poffit exceptionem opponere, quafi non videatur imbrigare, b vel controuerfiam facere, nifi agat, fed hic innuit contra. & eft argu. infra rem rat. hab. l. quo enim, § fi. quidam etiam ponunt cafum, vt fit procurator ferui: & tunc eft contra dictam l. de affer. toll. l. j. & corrigitur hæc per illam.

i *Procurator.*] eius qui dicit fe dominum ferui.

K *Habiturum.*] & certa quantitas hoc cafu imponitur pro pœna: & tunc demum committitur, fi pro libertate iudicetur, ut infra rem rat. haberi. l. procurator. §. fi quis. Sed cur de rato cauetur, cum fententia talis præiudicet omnibus? Refpond. uerum eft, nifi vel falfus procurator effet, ut C. eodem l. licet. fed an eft neceffe hic fatifdari de iudicato foluendo. Quidam dicunt quòd non. j & idem eft infra ead. l. §. fina. quia nil eft foluendum, fed fententiæ acquiefcendum: fecus in rei uendicatione, vbi utraque prętatur, vt infra. l. prox. §. fed & is, & hoc non placet, maxime propter alias duas claufulas illius ftipulationis, vt etiam innuit infra. proxim. §.

l *Quafi actor.*] ideft procurator actoris.

m *Eft & cafus.*] alius, fcilicet à prædicto fupra proxi.

n *In venditione.*] quam ipfe minor fecit cum decreto: & ita uult per officium iudicis reftitui: & ipfe emptor, vel eius procurator petijt, vel poteft petere pretium, vt infra de minor. quod fi minor, §. reftitutio. & l. prima, §. primo, & hic fubijcit, ut C. de reputa. quæ fiunt in iudicio in integrum reftitutis.

o *Procurator.*] fcilicet emptoris: & hoc propter pretium.

p *Petere.*] puta pretium.

q *Debeat.*] vt fructus rei reftitutæ.

r *Cauere.*] non folum iudi. fol. & hoc propter claufulam doli, & de defendendo &c.

s *Procuratorem.*] ex parte accufati interuenientem.

t *Accufabitur.*] alias excufabitur. Sunt enim quatuor genera cognitionum: aut enim agitur de crimine capitali, aut de fama, aut de pecuniaria caufa: aut de honoribus, & muneribus, vt infra de var. cognit. l. pen. hæc ergo eft magis famæ, quam alterius generis: & fic magis quam pecuniæ, ut non obftet quod dicitur in actione tutelæ, & fimilibus famofis, vbi datur procurator, ut infra, an per alium caufa appellationis, l. j. §. planè. quia ibi principaliter ad pecuniam agitur hic ergo condemnatus ob dolum eft infamis, ob culpam non, vt inftitut. de fufpect. tutor §. fufpectus.

u *Nominatim.*] fed quare exigitur hic fpeciale mandatum, fcilicet quod per procuratorem quis litiget, ne infametur, vt fupra titul. j. l. furti, §. fi quis? Refpon. fi filius litigabit pro fe. argument. infra de Carbon. edict. l. j. §. finali. Item in interdicto de quo fequitur, eft ratio: vt factum filij generali commiffione non contineatur, ficut nec generali obligatione, ut infra de pignoribus l. obligatione. & quia nullus affectus uincit paternum, ut C. de curat. furio l. fina.*

x *Cogniturus.*] quo cafu bonum, & æquum eft defenfionem audiri, fupra eod. l. feruum, § publicè. & C. eodem, l. exigendi.

a Dic, quod ibi ille, qui excipit, non dicitur facere controuerfiam fcilicet ftatus ius: ga de hoc nō litigatur: fed bene facit cōtrouerfiā bonorum: & i. non defertur ex Senatufc. Carbo ut ibi patet, fecundum Barto.

b Bal. hic dicit, fe nefcire alibi iftā gl. inquātū utitur ifto termino brigare, fiue imbrigare, q facit ad ftatutum de eo qui promifit fe non imbrigaturum, fecundum gl. naturam nobis. Et homo brigator fecundū qd vult gl. eft q fp petit litigia, & cōtrouerfias unde vulgo dicitur, tu nō es, fi non che unde brigar. es homo petens difcordiam.

1 † Flor. decf. qui.

2 † Alias decf. &c.

3 † Alias decf. &c.

4 † Flor. decf. &c.

* Ad intel. huius. & in Ar. Rub. in l. per. §. ad crimen. nu 161. de publ. iud.

5 † Alias, accufabit.

* L. fi.] hinc eft, quod affectus, præter notas fignificatiōes accipitur pro liberis. C. de pecur. li. 10. l. cunctos, & Cap. in Gordia. Aff ōus fuos, inquit, vnice dilexit filium, & nepotem, ultra morem.

Idem lib.9. ad edictum.

LEX XL.

POmponius scribit, nō omnes actiones per procuratorem, posse quem instituere, denique vt liberi, qui in potestate absentis dicuntur, ducantur, interdictum [a] non posse desiderare ait: nisi (vt Iulianus ait) causa cognita, i. si & 1† nominatim ei mandatum sit, & pater valetudine, [b] vel alia iusta causa impeditur.

¶Si stipuletur [c] procurator dãni infecti, vel legatorum, debebit de rato cauere. [d]

Qui alium defendit in actione reali, etiam de rato debet cauere.

¶Sed & is, q quasi defensor [e] in rem actione cōuenitur, praeter [f] solitam satisdationē iudicatum solui, etiam de rato [g] debet cauere. Quid enim si in hoc iudicio rem meam [h] esse pronuncietur: & 2 † reuersus ille, cuius defensor extitit, 3† velit fundum vendicare: nonne ratum non videbitur habere quod iudicatum est? [i] Denique si verus procurator extitisset, vel ipse praesens causam suam egisset, & victus [k] esset: si à me vendicaret, exceptione rei iudicatae submoueretur. & ita Iulianus lib. quinquagesimo 4 † Digestorum scribit. nam cum iudicatur rē meam esse, [l] simul iudicatur illius non esse. *

Exceptiones procuratoris debent opponi ante litem contest. non post. h.d. Ratio: quia istae exceptiones sunt dilatoriae. dicit gl. Bart.

1† *Aliàs, deest, &c.*

2† *Flor. deest, &c.*

3† *Flo. extiterat.*

4† *Aliàs, lib. 10*

* *Dic & hoc per quandam consequentiā. concerd. quod sic not. in can. in can. 1. in gl. super verbo, prohibemur 1. distinctiō & Cars. in suis sine in ordine allegat istum tex. ad hoc, & arg. à contrario sensu in sententia est validum.*

P*Omponius.*] CASVS Dicit haec lex quod non omnes actiones per procura. possunt expediri: quia pone quod eram Bononiae studiorum causa, & habebam rem cum aliqua: & ibi captus & retentus, si volo ego pater agere contra illum, qui filium meum suum esse credens detinet, agam quidem interdicto de liberis deducendis, vt ille filiū meū mihi det: non potero hoc facere per procu. nisi duo interueniant, scilicet quod ille procura. speciale mandatum habeat: & ego valetudine aliqua, vel alia iusta causa fuero impeditus ne agere possim.

¶*Si stipuletur.*] tua domus minabat ruinam meae: procura. meus stipulatus de damno infec. cauere debet de rato. idem est si relictū in diē vel sub cōditione, & adueniente die vel condi. procu. meus stipulatus fuit de legato soluendo adueniente die vel condic. quia & hic de rato cauet.

¶*Sed & is.*] contra te ego egi rei vend. & ꝓcur constituisti: vel ꝓ te defensor interuenit: de rato quidem cauere debet, & de iudic. solu. potest enim esse quod condemnatus rē restituet: & dominus rei vendi. iterum veniens petat à me eam iterum, procurator duplicem cautionem praestabit, s. de rato, & de iud. sol. vt dixi statim. Sed pone quod ille qui pro te interuenit, erat procu. verus, & succubuit, vel tu ipse victus fuisti, agas si postea, submoueris ex cap. rei iudi.

¶ *Ratihabitionis.*] Titius constitutus fuit procur. ante lit. contest. non debet quidem ab eo exigi cautio de rato post lit. contest. etiam si dubitetur de mandato: nisi post litem contest. fuerit constitutus.

¶ *Inhis.*] Certum est quod coniunctae personae possunt sine mandato agere, supra eo. sed & hae in princ. vnde pone, vnus coniunctus vult agere pro alio coniuncto, nunquid cauebit de rato? Respond. quod cauere non debet de rato, nec prohibetur, si non agit contra voluntatem illius quem defendit: quia tunc etiam cum satis. non admittitur, nisi in casibus. Viuianus.

a *Interdictum.*] de lib. exhib. imò deducendis. quod est infra de lib. exhib. vel dedu. l. 3 j. resp. idem tamen dico & in illo de quo est in prima, l. praedicti,

b *Et pater valetudine.*] duo ergo hic sunt necessaria, & quod nominatim mandetur: & quod pater impediatur. sed sup. l. proxi. in fi. sufficit vnum, scilicet nominatim mandare. Et no hic plus valere specialem concessionem, quam generalem, vt infra de mi. illud § si talis, & inf. e. duos, & l. si itaque, & sup. l. proxi in fi. & infra de a q her. si quis mihi bona, § sed verum, & inf. de ritu nup. l. generali. in pri. & infra de act. emp. si mercedem, § si. & infra ad leg. Cor. de fal. l. j. inter.

c *Si stipuletur.*] idest stipulari velit.

d *De rato cauere.*] etiam si habebat speciale mandatum secundum quosdam, vt infra de no. ope. nunc. l. de pupillo, § qui procuratorio, & infra ad Treb. qui ita, § j. Vel verius dic, quod non satisdat, si certum sit de mandato, vt infra vt in poss. l. si is à quo § si procurat. sed cur cauere debet hic de rato: nec enim videtur posse committi stipulatio: ergo praestari non debet, vt infra eo. l. non cogendum, § si. nam aut dominus ratum habet, & tunc non committitur: cum defecerit conditio stipulationis: aut ratū nō habet, & tunc non committitur: nam non debet committi nisi ad interesse, cum praetoria sit stipulatio, vt infra de praeto. stip. l. praetoriae. non autem interest eius ratum haberi. nā si ratū haberet, ipse, & fideiussores eius tenerentur, & nunc non tenetur quis si damnum detur, cum stipulationē ratam non habuit? Respon. imò potest eius interesse ratum haberi. Finge ante dānum datum dominū ratum non hītem desiderare sibi satisdari, & me laborare, & expensas facere in fideiussorib. dandis: quippe si ratum habuisset, in quiete essem, & aliqua lucrarer, & nil expenderem: quis negabit mea interesse ratū haberi? certè nullus, vt inf. vt in poss. leg. si is à quo. § si. & infra eo. qui absentem, sed haec rō in dam. infec. nulla videtur, quia non est necesse satisdari, sed caueri, vt inf. de dam. infe. praetor. Sed certè interest conuenti iterum non vocari, & p vocationē nō inquietari, vt infra de mi. l. minoribus.

e *Defensor.*] sine mandato.

f *Praeter.*] non excipit, sed includit. sic sup. l. sed & hae. § denult.

g *De rato.*] si dubitetur de mandato. Et sic no. casum vbi procurator rei cauet de rato. sic sup. eo. non solum, §. si statur, & §. est & alius casus & § item ait. & in omnib. duplicibus iudicijs, vt supra eo si defunctus, § qui a communi, aliàs non, ut infra eo. non cogendum, § si. & inf. de comp. postea, & infra de ope no. nunc. de pupillo, §. si. Sed quare non sic in qualibet personali actione cauet de rato procu. rei? Respon. non est necesse, quia soluit de sua bursa procurator: & ideo non potest dominus repetere, vt inf. de cond. indeb. l. repetitio. Sed quid si species mihi debetur per actionem personalem, vt per actionem ex empto? Hic dominus potest reuocare. Quare ergo de rato non cauet etiam procurator rei? Respon quia in personali est obligatus dominus aliquid dare vel tradere. secum effectu, vt nemo euincat: alias non videtur dedisse: ideoque adhuc ꝓcurator tenetur ex stip. iudi. sol quasi nil fecerit si dominus reuocet: sed secus in rei ven. vbi nullo iure est obligatus: & ideo procurator liberatetur sola facti traditione, vt inst. de actio § j. sic ergo non esset actori cautum, cū videretur fecisse iudicatum: cauet igitur de rato: vt hic dr.

h *Rem meam.*] actoris.

i *Quod iudicatum est.*] sed uidetur quod hodie non fit necessaria cautio de rato, cum dominus debeat iurare de calumnia, vt C. de iur. cal. l. 2. § si autem, cum enim iurat, omnia uidetur habere rata? Resp. imò habet locum. Nam potest esse quod ante lit. contest. interuenit procurator, cuius factum dominus, nō uult habere ratum in iurando de calumnia, committitur enim stipulatio de rato ad interesse aduersarii quia potest esse quod multis fecit expensas in eundo & redendo ad iudiciū. Item adhuc oportebit eū narrare negotium: & iterum lit. contest: & iterum confessiones & interrogationes facere. sic sup. eo. omnia. in si. Itē pone quod dominus lit. contest. facta, sacramento praestito postea uult agere per procuratorem: & dubium est an habeat mandatum, vel non constat, quod & post lit. contest. interuenit, vt C. eo. l. nihil. certè debet cauere de rato.

K *Victus.*] & mihi restitui licet.

l *Rem meam esse.*] not. in rei vendi. pronunciari rem esse actoris, non fieri eius, vt hic, & infra de rei vendica. Leg. directio, § ubi autem, & infra de except. rei iudic. si inter. §. pri. no, & infra si ser. vendi. l. si. uti. § sed si quaratur, &

notan.

a Illa glo. cōiter reprobat qñ iudex pronunciat rē eā esse, q̃a nō expedit si dicat totā; licēt glo. innuat Jris; quia hoc intelligit vt no. gl. J. de rei vend. l. si in rem. in a. gl. Pa.

b Dic, q̄ ibi loquit in p̄curatore q̄ interuenit post litē cōte. hic ante secūdū Bar.

1 † alias, actionem.

totam. a aliàs esset incerta sententia: vt inf. de ver. sig. l. pupillus, §. fi. & ideo non valeret. vt C. de sen. quæ sine cer. quan. l. fi. Et no. hic, quod contrariorum eadem est disciplina. sic inf. de institu. sed & si pupillus § pe. Sed ar. J. inf. eo. q proprio §. procurator. in fi. & inf. ti. 2. si quis negotia.

a *Contestationem.*] idē ex parte rei in satisda. iud. solu & C. de satis. l. j. in fi. & est ratio, quia est dilatoria hæc exceptio. vt C. de prob. l. exceptione. & C. de except. l. pen. & satis dicit fieri ante, etiam si post incontinenti, fiat vel etiam tunc: vt C. de pact. l. petens, & infra de solu. l. Modesti. Item hoc quando procurator ab initio interuenit. si autem post lit. contest. & tunc satisdat: vt C. de consti. eiusdem lit. l. 2. quæ est contra. b Item licet cauere non teneatur, nunquid vt falsus poterit remoueri, si hoc probatur: sic post lit. contest. Respon. sic: vt C. eod. l. licet. Accur.

b *Exigimus.*] quia sūt coniunctæ.

c *Offerant.*] id est offerre velint; vel dic, efferant, idest offerre debeant, & cum admittantur. Et sic colliges hic, q̄ non solum de defendendo, vt sup. eod. l. sed & hæ. sed etiam de rato debent satisdare huiusmodi personæ: vt hic, & infra de compen. l. si cum filio. in fi. & inf. solu. matrim. l. si cum, §. si pater. quandoque tamen & contra voluntatem admittuntur, vt in libertate, & in defensione damnati, vt inf. de lib. caus. l. j. & 4. & de appell. l. non tantum. & no. quod satis offerre prodest aliâs, licet hic non prosit: vt infra quorum leg. l. 2. §. 1 & inf. quod vi aut clam. l. 3 §. si quis, & inf. de operis nou nunc. l. stipulatio. § 1.

¶ Ratihabitionis autem satisdatio ante litis contestationem a a procuratore exigitur. [illegible]terum semel lite contestata non compelletur ad cautionem.

Coniunctæ personæ admittuntur sine mandato, non contra mandatum. Bart.

¶ In his autem personis, in quibus mandatum non exigimus, b dicendum est, si fortè euidens sit contra voluntatem eos experiri eorum, pro quibus interueniunt, debere eos repelli. Ergo non exigimus, vt habeant voluntatem, vel mandatum: sed ne contraria voluntas probetur, quamuis de rato offerant c cautionem. 1 †

Fœminis pro parentibus causa cognita agere permittitur. Bartolus.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX XLI.

Foeminis d 2 † pro parentibus agere interdum permittetur causa cognita: * si fortè parentes morbus, aut ætas impediat: nec quemquam qui agat, habeant. e

In actionibus popularibus procurator dari non potest: nisi ad vtilitatem priuatam agentis pertineant. h. d. Bart.

Idem lib. 8. ad edictum.

LEX XLII.

Licèt * in popularibus f actionibus procurator dari non possit, g tamen dicendum 3 † est, meritò, eum, qui de via publica agit, h & priuato damno ex prohibitione i

reditatij conuenirent me, promisi iudi. solu. & cum fideiussor dedi: & mandato meo fideiussit: dicit, q̄ si ille fideiussor pro me conuentus satisfecerit, quòd non agit actio. man. sed ex mandato. Item in alio casu, licet mandatum intercesserit, non tamen agitur mandati: puta si accepisti decem mutuo, & pro te fideiussi, & creditor me fideiusso. conuenit: ego te procu. constitui, pro quo fideiusseram, & q̄ te tantum fideiussi, si de iudicato solué. & solueram: dicit, q̄ ex vltimo mandato non agitur: sed ex primo, & ita nō parit actio. manda. Vltimo loco dicit, fui rogatus, vt tibi hæreditatem restituerem, & restitui tibi, & cum hæreditas est restituta, aliquis vult te conuenire de hæreditate: vel conuentus fuisti actio. hæred. & cōstituisti me hæredem institutum tuum procuratorem: dicitur hic, quod bene potest. Sed pone, aliquis obligauit mihi rem aliquam: postea cecidi a possessio. pignoris: an procuratorem constituere possim debitorem ipsum quasi ad agendum, scilicet contra possidentem? Et respondeo, quod possum. Item pone, quod duo sunt correi credendi: postea debitor communis constituit se solaturum alteri, cui constitutum est. vel agere de constituta: & vult alium consocium constituere procura. dicitur q̄ potest. Sed pone quod duo sunt rei credendi: certè alter conuentus potest alium procurat. constituere: sicut supra dictum est in alijs.

¶ *Si plures.*] Titius fecit sibi plures hæredes, isti cum hæred. diuidere vellent, & contingeret abesse eos, procurat. communem constituere voluerunt. Dicitur quod non possunt: & hoc propter adiudicationes & condemnationes, quæ in iudicio diuisorio contingebant. Sed pone, duo vel tres fuerant hæredes: alter eorum decessit tribus hæredibus relictis: dicit quòd illi tres loco vnius personæ succedunt: vnde vnum procurato. constituere possunt.

¶ *Re.*] Aliquis, puta, Titius in iudicio conuentus cauit iud. sol. & dedit fideiu. post dum inciperet litigare, timuerunt fideius. quod stipu. iudica. sol. nomine illius particulæ de defendendo committeretur, nisi aliquis susciperet pro eo defensionem. vnde dubitatur, qualiter possint sibi consulere. Dicit, quod si vnus insolidum suscipiat defensionem, vel si omnes constituant vnum procu. liberantur, & videntur defendere. Viuia.

f *Licet in popularibus.*] Est autem popularis, quæ ius populi tuetur: vt infra de popula. act. l. 1. & da exempla, vt supra de iurisdi. omn. iud. l. si quis id. & inf. ne quid in loco publico. l. 2. §. hoc interdictum perpetuum. & infra de lib. hom. exhiben. l. quod & lex. §. hoc interdictum. & infra de sepul. vio. l. 3. in princ. & in fi. & inf. de his qui deie. vel effu. l. si verò §. hæc autem actio. & infra ad Syll. l. antepenul. § fin.

g *Non posse.*] scilicet ad agendum: sed ad defendendum sic, vt hic. & inf. de popula. actio. l. qui populari. & est ratio, quia non sua, sed populi. Item quia ita procuratoris dicitur causa, vt sua. c

h *Agit.*] s. interdicto illo, ne quid in loco publ. vt inf. ne quid in loco publ. l. ei qui. cuius loco hodie est actio in factum: vt Insti. de interdi. §. fi.

i *Prohibitione.*] quia aliquid facis ibi vnde omnes læduntur; & ego maximè, cum ibi plerumque habeam vti. Accursius.

F *Oeminis.*] CASVS. Scire debes, quod fœminæ non possunt in iudicio defendere, infra eod. l. neque. hæc tamen lex ponit casum in quo potest fœmina patrem defendere, & procuratrix esse pro patre, si ab alio non defenditur pater: ipse pater valetudine impeditur. Vinianus.

d *Fœminis.*] aliàs fœminas, & aliàs fœminis.

e *Habeant.*] scilicet idoneum: vt infra titu. 2 l. 1. in fi. Sed si mulier defendat, nunquid iuuabitur Velleiano? Respondeo non: vt & aliàs infra de appellatio. re. l. prima: alioquin rei deciperentur. Sed quidam dicunt quod debet renunciare: vt C. quando mu. tut. offi. fun. potest. l. fi. pater. Item nunquid filios defendit? quidam sic. Tu dic quod non: quia tutorem debent habere: vt C. eodem, l alienum.

L *Icet.*] CASVS. Tu prætoris album corrupisti, vel aliquid habuisti appensum in via publica. ista popularis actio est, & si velim te per procuratorem accusare, non possum. Vnde meritò si ex illa corruptione, vel appensione, sequatur damnum priuatum, per procuratorem potero agere, Postea dicit, quod crimen sepul. chri violati per procuratorem intentari potest: & ad actio. illam prosequendam potest procu. constitui.

¶ *Ad actionem.*] mihi iniuriam intulisti: possum quidem in actio. iniuriarum procu. constituere. & est ratio in lite, nam &c.

¶ *Ea obligatio.*] Titio mandaui vt esset procura. meus in quadam causa: mandatum intercedens mandati parit act. tam directam quam contrariam, & hoc in prima. Itē in secunda, dicit, quod aliquando ex mandato oritur actio mandati: & de ho. ponit duo exempla sic: hæres institutus vendidit mihi hæreditatem: & cum creditores he-

2 † Fl. Fœminas.

* Gl. sup. illa l. querit, q̄d in filio an sit legitima responsalis pro se patr. & dicit q̄ nō. & est secūdū Bar. nota. ad hoc. dic secundū cū, nisi esset tutrix. facit tex. in l. q aliena. § q̄q. infra de neg. gest. & l. fina. infra de solu.

* Hinc sumpta est l. 1. & §. de popular. act. Dua.

3 † Fl. dictū.

c Bal. hic dicit istā gl. esse sing. ad hoc, q̄ procurator, q̄ hēt cām cōem cū alio; non pōt exercere procuratorio nomine alterius æque principalis. & gl est clara, Bolog.

a *Multo magis.*] Ideo magis, quia magis videtur priuata actio sepulchro violato, quàm prædicta in factum: cum illa detur ei primo, cuius interest, & deinde alijs: vt infra de sepulch. viol. l. 3. in princ.

b *Ex lege Cornelia.*] quæ in tribus casibus loquitur: vt in Instit. de iniur. §. sed & lex Cornelia.

afficitur, quasi priuatæ actionis dare 1 † posse procuratorem. Multo magis a dabit ad sepulchri violati actionem is, ad quem ea res pertinet.

In actionibus, quæ competunt ad vindictam, põt constitui procurator. Bar.

¶ Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia b procurator dari potest: nam & si pro publica c vtilitate exercet, priuata tamen est.

Obligatio ex contractu mandati parit actionem mandati: nisi ex necessitate præcedentis contractus mãdatum fuit subsecutũ. Bar.

¶ Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet, mãdati actionem parit. [d] Aliquando tamen nõ contrahitur obligatio mandati: [e] sicut euenit, cũ in rem suam procuratorem præstamus, eoque nomine [f] iudicatum solui promittimus: nam si ex ea promissione aliquid præstiterimus, non mandati, sed ex vendito, [g] si hæreditatem vendidimus, vel ex pristina * causa mandati agere debemus: vt fit cum fideiussor reum procuratorem dedit. [h]

Qui habet vtiles, potest facere procuratorem eum, qui habet directas. Bart.

¶ Is cui hæreditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, hæredem iure dabit procuratorem. [i]

Qui habet ius in re, potest dominum illius rei facere procuratorem. Bart.

¶ Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorem ad Seruianam. [k]

Vnus ex correis potest alium procuratorẽ constituere actiuè et passiuè. h.d.

¶ Porro si vni ex reis credendi cõstitutum sit: isque alium Procuratorem 2 † in constitutam [l] pecuniam det: non negabimus, posse dare. [m] Sed & 3 † ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorẽ dabit. [n]

In iudicijs diuisorijs plures vnũ procuratorem dare non possunt. h.d. Vel aliter: Vnus non potest esse procurator condemnati, & eius cui fit condemnatio. Bart.

¶ Si plures hæredes sint, & familiæ erciscundæ, aut communi diuidundo iudicio agatur, [o] pluribus eundem procuratorem non est permittendum dare; quoniam expediri 4 † res non potest citra 5 † adiudicationes & condemnationes. [p] Planè permittendum est dare, si vni cohæredi plures hæredes existant. [q]

Si vnus vellet defendere reum, non committitur stipulatio ex clausula de defendendo. Bart.

¶ Reo latitante post litem contestatam, ita demum fideiussores [r] eum defendere * videbuntur, [s] si vel vnus ex his eum pro solido defendat, [t] vel omnes, vel 6 † quidam ex his vnum procuratorem 7 † dederint, in quem iudicium transferatur. 8 †

c *Publica.*] in duob. habet naturã publici iudicij: & quia publicè interest maleficia puniri: vt inf. ad leg. Aquiliã, l. ita vulneratus. & quia principaliter ad vindictam. secus in actione legis Aquiliæ, vbi principaliter agitur ad dãnum. infra de iniur. l. prætor, §. j. in alijs duobus sequitur naturam priuati iudicij, quia datur tantum illi, qui passus est iniuriam. Item, quia commodum pecuniarium reportat: vt Institut. de iniur. §. penul. & ratione horum duorum datur procurator: vt hic dicitur, & hoc si agitur ciuiliter: si enim criminaliter, licet sit priuatum delictum, non posset dari procurator: vt C. de iniur. l. iniuriarum, & l. fi. §. licere, & §. ita autem. Accursius.

d *Parit.*] Not. quod parit obligatio actionem, vt Institu. de verb. oblig. in princ. Et nota, quod hic §. vnam ponit regulã, quam facit fallere in duobus casibus. Primus, si tibi hæreditatem vendidi: & cum à creditoribus hæreditarijs conueniteris, sponte respondisti: nec enim compelleris, vt C. de pac. l. 2. fideiussi pro te de iudicato soluendo, & mandato tuo solui: agam ex vendito, & non mandati. Secundus, pro te fideiussi in decem, & cum conueniret, feci te procuratorem: & fideiussi iterum pro te tuo mandati: & satisdedi iudicatum soluere, & solui; agam ex primo mandato, non secundo; & sic mandatum non parit actionem mandati; &c.

* Bald. hic dicit istum tex. sin. quod si duo contractus celebrentur, & secundus fiat ob primum, si actio quæ oritur ex primo, est habilis cõprehẽdere ea quæ veniũt in secũdo: nulla actio oritur ex secũdo contractu, etiam si sint diuersi tituli ipsorũ. Bolog.

e *Mandati.*] id est ex mandato.

f *Eoque nomine.*] id est eo conuento à creditoribus, & eo mandante.

g *Ex vendito.*] quia hæreditate vẽdita omne commodum, & omne incommodum spectat ad emptorem, vt C de hære. vend. l. 2. & infra de hære. vend. l. 2. §. non solum. versic. sicuti quæ si quid solui per actionem ex vendito peto; quia mandati actionem absorbet, vt hic. nec enim est verisimile, nos velle ex eo mandato nasci actionem, cum satis nobis cautum sit ex veteri contractu.

h *Dedit.*] supple & pro eo mandante iterum iudicatum soluere promisit, & soluit: sed hoc casu videtur agi debere ex nouo mandato, non pristino, vt inf. mand. l. si mandato meo. § fi. quæ est contra. Sol. ibi intercessit secundum mandatum animo nouandi primum: hic non. Vel dic, ibi fuit gestum negociũ inter creditorem & fideiussorem; hic inter fideiussorẽ & reũ.

i *Procuratorem.*] ad agendum contra hæreditarios creditores.

k *Ad Seruianam.*] i. quasi Seruianam; quę hypothecaria dicitur; quam intentat, vt Institu. de actio. §. item Seruiana. contra videbatur his duobus casib. quasi dñs in sua re non possit esse procurator, vt inf. de regu. iur. l. neque pignus. & infra manda. l. 2. §. quod si tua.

2 † Flo. deest procuratorẽ.

3 † Flo. deest, &.

l *In constitutam.*] i. ad agendum actione de constit. pecunia.

m *Non negabimus posse dare.*] quia iam iste cui constitutum est, pro eo est, ac si sibi solutum esset, vt ipso iure, vel per exceptionem ab altero sit liberatus debitor; vt infra de constit. pecu. l. idem est. sed quando non est constitutum, an vnus alterum dare possit? fortè nõ; vt arg. su. ea. l. in princ.

n *Dabit.*] quia duæ sunt obligationes: licèt vna res debeatur, vt inf. de duob. reis. l. 3. in fi. & l. eadem, §. fin.

4 † Aliàs explicari.

5 † Fl. extra.

o *Agatur.*] erat ergo lis contesta. quando procuratorem constituebant.

p *Adiudicationes & condemnationes.*] Collige ergo argu. contra M. quia procurator etiam post litem contestatam interueniens debet condemnari; vt hic, & supra eo. l. si quis cum procuratorio nomine, & inf. eo. l. qui proprio, & C. eod. l. nihil. & plenè dic vt inf. tit. 2. de liberatio §. fi. Item quare secus in tutore duorum pupillorum; quia vterque erit actor, licèt inter se agant; vt infra de author. tutor. l. accipientis, quæ est contra? Respond. ibi loquitur, quandó vnus agebat contra extraneum; & idem extraneus conueniebat alium pupillum; non autem pupilli adinuicem agebant.

* Bal. hic not. istũ tex. quod fideiussor rei est eius procurator, & põt eum defendere et per procuratorẽ Bolog.

6 † Fl. qui.

7 † Flo. deest, procuratorẽ.

7 † Fl. transferatur.

q *Existant.*] quia omnes loco vnius sunt.

r *Fideiussores.*] accepti de iudicato soluendo.

s *Videbuntur.*] non tamen tenetur propter fideiussionem defendere; vt infra iudic. sol. l. iam tamen, §. in hac, & §. si tamen plures.

t *Defendat.*] hic puncta. & quod subijcit, vel omnes &c. sic sensus; quia siue omnes simul dent vnum procuratorem; siue quidam ex his dent vnum procuratorem; satis fit; non autem est sensus, vel omnes, scilicet defendant; quia

quia hoc non permittitur, cum graue esset actori cum tot litigare, vt infra iudic. sol. l. iam tamen, §. si tamen plures, & supra eodem, l. non tamen, quæ sunt contra. Vel dic, quod etiam omnes defendent, scilicet in solidum, prima verior est

M*Vtus.*] CASVS. Hac l. dicitur, ꝙ mutus, & surdus procuratorē cōstituere possunt, & ipsi procuratores esse pñt ad negocia, non ad iudicia. ¶ *Cum quæritur.*] contra Seium te procuratorem constitui in cā, quam aduersus Seiū habebā: ipse Seius allegabat me procu. constituere nō posse. Dī, ꝙ inspiciendū est, an procuratorē constituere prohibear: quia si nō prohibeor, mihi videtur permissum. ¶ *In popularibus*] Contra te egi actio. quadam populari: quia dicebam, ꝙ album prætoris corruperas, vel quia in via publica aliquid habebas appensum, volebas quod cauerem de defendendo quemlibet de populo. Dicitur hic, quod non debeo.

1 † *Fl. prohibe. ur.*

* *Concor. huic §. ca. ad quæstiones, cũ glo. super uerbo, inhibetum extra de rer. permut.*

Quilibet potest procuratorem constituere, qui non reperitur prohibitus. h. d. Vel aliter: In genere permissorum, omnia intelligũtur permissa, quæ specialiter non reperiuntur prohibita. Bar.

Idem libro 9. ad edictum.

LEX XLIII.

MVtus & surdus per eum modum, qui procedere [a] potest, procuratorem dare non prohibetur. [1] † forsitam [b] & ipsi dantur, non quidem ad agendum, sed ad administrandum. ¶ Cum quæritur, * an alicui procuratorem habere liceat; inspiciendum erit, an non prohibeatur procuratorē dare: quia hoc edictum [c] prohibitoriū est. * ¶ In popularibus actionibus, vbi quis quasi vnus ex populo agit, defensionem,[d] vt procurator præstare cogendus non est. [e]

Minor ad petendum curatorem potest facere procuratorē, & si dubitatur de mandato, admittitur cum cautione de rato. Bar.

¶ Is qui * curatorem alicui [f] præsenti petit, non aliter audietur, nisi adulto consentiente. [g] Quod si absenti: [h] ratam rem eum [i] habiturū, necesse habebit satisdare. [K] [2] †

¶ *Is qui.*] Si ego amicus adulti adulto pñti petam curatorem dari pro lite, quam adultus cum aliquo hēt, adultus consentire debet: si absenti petam, de rato cauere debeo.

¶ *Pœna.*] in lite quæ vertebatur inter m. , & Seiū, Titium institui procuratorem, procurator iste vocauit Seium ad ius: Seius volebat, quod procurator caueret de defendēdo: procurator cauere non vult. Dicitur, quod deneganda est ei actio, propter hoc quod non cauet de defendendo, q. d. procurator meus non admittitur ad agendum, ex quo non cauet de defendendo.

¶ *Si procurator.*] in §. isto ponitur quoddam consilium. Dicitur, n. ꝙ si procurator meus ad negocia, uel ad iudicia velit aliquid ab aduersario stipulari, & seruus meus fuerit præsens, in persona mea, & serui mei concipienda erit stipulatio: & fiet promissio serui mei absentis.

¶ *Qui non cogitur.*] iste § habet plura dicta. Primum est, ꝙ procurator rei anteq̄ satisdederit iudi. sol. ., non compellitur defendere sed satisdatione præstita compellitur defendere. Sc̄dm est, ꝙ procurator actoris ante cautionem defendere non cogitur, sed post sic. Tertium refertur tā in procu. actoris q̄ rei. s. ꝙ non sp̄ erit verum, ꝙ procurator post satisdationem defendere, compellatur, at tñ illis casibus, in quibus non compelluntur solum ad hoc, vt iudicium inchoetur per lit. conte. Quartò assignat rōnem, quare post satisdationem non compellantur defendere, puta secretæ sunt inimicitiæ: uel bona illius procuratoris, qui satisdederat, ab alio fuerunt occupata: alias necesse habent inchoata negocia finire: nisi alijs iustis causis fuit impeditus. Viui.

a *Procedere.*] vt nutu, uel scribendo, si sit literatus: quia solo consensu contrahitur obligatio talis: ut infra mand. l. j. & supra de pact. l. iurisgentium.

b *Forsitan.*] philosophicū temperamentū, sic & infra de arb. l. si duo. nam pro certo pōt dari procurator, ut hic subijcit. Sed tutor esse non pōt, ut inf. de tut. l. 1. §. mutus. & §. surdus. Et not. hic, ꝙ quædam permittuntur extra iudicia, quæ in iudicijs non: vt hic, & infra man. l. si procurator. §. si quis, & sup. eo. l. seruum quoque, in prin. & supra de postu l. 1. §. p p casum, & infra de acq. hæred. l. mutuū.

c *Hoc edictum.*] duob. mod. expone: primo edictum quo dr̄, ne quis prohibeatur dare procuratorem, est prohibitorium: sicut illud, ne vis fiat, &c. nam sicut illi, sic isti prohibetur fieri vis, quo minus dēt procurator. quilibet. n. qui suo noīe hēt actionem, dare procuratorem pōt: vt infra de solut. l. sed si unius, § idem ait, & si quis dicat non licere lege uel constōne, probet: vt infra de probat. l. ab ea parte, & l. in exceptionibus, sed hoc edictum non habemus, Vel secundo sic, s̄m Py. hoc edictum quo quis à procuratione constituenda remouetur, est prohibitorium suppie. scertarū personarum. vnde aliis non est. sed vē, vt infra de m l. cū prætor. & nisi sic suppleres, nūq̄ esset cō in q̄trium ad id, qđ intendit. Et quæ sunt personæ, quæ remouentur, dic per exempl., vt sup. eo. l. non solū, §. si & l. Pomponius, & l. licet. 1. rñ. & inf. de pub. iud. l. pe. §. 1. Itē tutor, vel curator ante lit. contes. vt C. eo l. neque tutores, & l. procuratoribus, & ēt hoc edictum non habemus, quo ad uerba.

d *Defensionem.*] vt defendat singulos de populo.

e *Non est.*] duabus rationibus. Prima est, ut euitetur infinitas: vt C. de sacros. eccl. l. fi. Secunda, quia suo nomine, non alterius agit: nisi pro priuato damno agat: & tunc* dari pōt procurator, vt supra eo. l. licet in popularibus, in prin. & tunc satisdat ēt de defendendo eum, cuius nomine agit.

f *Alicui præsenti.* s. adulto: ut subijcit.

g *Consentiente.*] i. vocato, ut consentiat, compellitur enim uelle si agat, quia aliter non potest agere. Item si conueniatur, compellitur similiter habere curatorem, ut Insti. de curat. §. item inuiti, & infra de tutel. l. qui habet, §. si pupillus.

h *Quid si absenti.*] s. curatorem petat.

i *Eum.*] s. adultum Accur.

K *Satisdare.*] Ioan. dicit non animaduerti, quo casu hæc stipulatio committatur, curatori vel aduersario: nam aut petebatur curator ad negocia, aut ad litem: si ad negocia, si quidem ratum hēat, non committitur: si autem ratum non hēat, nec tunc committitur: nam cum debeat committi ad id, quod interest illud ratum habere: hic autem nil interesset, immo noceret: quia tenetur administrare: ideo non committitur stipulatio, quia prodest, quod non ratum habet: si ad litem, hic nunquam committetur curatori vel aduersario, quia cogetur semper habere ratum, siue agat, siue conueniatur, ut Instit. de curat. §. item inuiti. pro eodem igitur habetur, ac si ratum habuerit, ut infra de neg. gest. l. Pomponius, §. 1. resp. quod dicitur, quod inuitus accipit curatorem ad litem agendam, sic intelligitur, vt non aliter audiatur, uel admittatur, si uelit agere: nisi habeat curatorem. Quid ergo si adultus conueniatur, hæc videtur multo durior oppositio, quia potest cogi, & debet vt habeat curatorem, ut infra de tutor. l. qui habet. §. idem Cassius. Responderi tamen optimè potest, quia licet cogi debet ut habeat curatorem, non tamen cogitur ut hunc, uel illum habeat curatorem. sic hic, & C. de iudic. l. apertissimi, hic ergo si uelit adultus ratam habere defensionē, non committitur, alioquin committitur ei, qui volebat, conuenire minorem, uel conueniebatur nomine minoris, & ideo accepit satisdationem rem ratam haberi. Si enim adultus habeat ratam defensionem in primo casu, quando fuit conuentus minor (in quo casu erat reus) fieret executio contra minorem in secundo, s. quando alius conueniebatur à minore, præiudicaretur minori per procuratorem, ut infra de reg. iur. l. si se. §. tutor. cum uerò petitur curator ad negocia; ille tantum accepit satisdationem, qui petitur, & non alius, & hic committi stipulatio possit, ut si hic curator tanquam curator uendidit rem minoris, & de quadrupla cauit ex cōsuetudine loci, interest enim curatoris, quod ratum habeat minor: quia si ratum habet, non uendicabit rem quam uendidit curator, alioquin contra. & ita curator de quadrupla teneretur, & sic apparet ex prædictis satisdari, scilicet aduersario adulti, quando ad litem, uel curatori, quando ad negocia.

* *Est.*] *Bar. ait in exempl. Dicit'Bar ur. addit rationē, quia quod nō est noiatim prohibitum, videtur esse permissum.*

* *Ang. hic dicit istum tex. valde no. & menti tenendū ad limitationem omnium textuū de mandato dicētiū procuratorē debere admitti ad cautionem rati si de eius mandato dubitatur, non habere locum, quando dominus est præsēs ꝙ dictum licet sit in suo vernum, tamē iste tex. nō probat, ut poterit videre hoc tempore. Bo.*

2 † *Habet de re. Flor.*

Pœna

a *Pœna non defendentis.*] idest non cauentis de defensione, uel propriè pone; ut supra eodem, l. seruum, §. ait prætor.

b *Procuratoris*] actoris.

c *Denegetur.*] & sic remouetur ab administratione, vt hic, & C. eodem, l. actione. & l. tertia. & idem in omni administratore, & hoc quo ad aduersarium; sed quo ad dominum tenet actione mandati ad interesse, q. a & hoc sibi mandatũ vt, vt defendat, v: infra eo. l. ad rem. & l. ad legatum, & supra de iurisdict. omnium iud. l. 2.

d *Si procurator agat.*] in iudicio, & aliquid petat, & tunc cauebitur iudicatum solui, vel iuditio sisti. Vel petebat stipulationẽ aliquam legati, vel dãni infecti: & tunc cauendum est seruo; q. a melius videtur directam quæri, quam vtilem tantum, vt hic, & infra titu. 1. l. fi. & infra rem pupilli saluam fo. 2. & infra de administratione tutorum, l. quoties, in princi. Item, quia melius videtur ordinarium auxilium, idest directam actionem, quàm extraordinarium, idest vtilẽ quæri; ut infra de minor. l. in causæ, in prin. & supra de edendo. l. quædam, in principio.

¶ Pœna non defendentis [a] procuratoris [b] hæc est, vt denegetur [c] ei actio.

Melius est habere actiones directas, quam vtiles. Barto.

¶ Si procurator [d] * agat, & præsens sit absentis [e] seruus, Attilicinus ait, seruo cauendum, non procuratori.

Procurator qui satisdat de defendendo, cogitur defendere, si actio est tempore peritura. Item ex causa potest libere non defendere: sed si actio nõ est peritura, & sine causa non defendit, non cogitur, sed stipulatio committitur. hoc dicit, cum l. sequen.

¶ Qui 1 † non cogitur [f] defendere absentem, [g] tamen si iudicatum solui satisdederit, defendendi absentis gratia, 2 † cogendum procuratorem iudicium accipere, ne decipiatur is, qui satis accepit: Nam & 3 † eos, qui non coguntur reum 4 † defendere, post satisdationem [h] 5 † cogi, [i] Labeo [k] ait, causa cognita temperandum esse: & si captio actoris sit propter temporis tractum, [l] iudicium eum accipere cogendum. [m] Quòd si aut affinitas dirempta sit, aut inimicitię intercesserint, aut bona absentis [n] possideri 6 † coeperint.

Vlpian. 7 † lib. 7. Disputa.

LEX XLIIII.

Vel si longiquo sit ab futurus, vel alia iusta causa interuenerit. [o]

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX XLV.

Non cogendum. [p] Sabinus autem [q] ait, 8 † nullas ptoris esse partes ad

* Bal. hic esse tex. reputat sing. cum sua glo. ad hoc, q actio directa est melior, quam vtilis.

1 † Fl. & qui non.

2 † Aliud, est, gra. ..

3 † Flo. desi. &c.

4 † Flo. rem.

5 † Fl. satisdationem, ... Labeo causa.

6 † Alias possidere.

7 † Lib. 8.

8 † Fl. desi. etc.

e *Absentis.*] i. domini, qui est actor.

f *Qui non cogitur*] hoc primum responsũ loquitur de procuratore rei; quod patet propter qualitatem satisdationis, & quia dicit, defendendi; ut Institu. de satisdat. §. sin autem, & §. si uero aliquis, & de oper. noui nunciat. l. de pupillo, §. qui remissionem, & quod subijcit probando in alio respon. nam & eos, &c dicit de procuratore actoris; nam licet nec primus defendere, nec secundus agere pro alio, & sic nec eum defendere compellatur, tamen post satisdationem compelluntur, ut C. eodem l. inuitus. Vel intellige primum responsum in procuratore facto in rem suam ex parte actoris ex causa non lucratiua, quo casu non tenetur defendere nisi satisdet; ut hic, & supra eod. l. si quis in rem. Vel tertio dic, quod procurator actoris non tenebatur defendere, quia iustam causam habebat, ut supra eodem, l. sed & hæ. §. præter. quo casu, si satisdedit, sibi præiudicat; ut supra qui satisda. cogan. l. si fideiussor. §. si necessaria. Vel quarto dic, quod dominus pro eo ignorante satisdedit; unde non tenebatur defendere, nisi & ipse satisdedisset, ut supra eod. l. si defuncti, 2. resp. & secundum hunc casum loquitur uersicu. nam &c. in procuratore rei, ut superior. qui non cogitur, &c. Vel quinto dic, quod loquitur in tutore uel curatore, qui non coguntur cauere de defendendo; si tamen cauerint, tenentur, ut C. de administ. tutor. l. fin. §. defensionem, prima verior est.

g *Absentem.*] scilicet reum non cogitur agere, uel defendere.

h *Satisdationem.*] de defendendo.

i *Cogi.*] s. præcisè prout hoc responsum intelligitur de procuratore actoris, secundum quod. modo exposuimus; ut sup. eo l. sed & hæ § præter.

k *Labeo ait.*] licet dixerit, procuratorem rei post satisdationem cogi indistinctè, tamen distinguendum est propter tres casus quos ponit.

l *Tractum.*] qui est breuis.

m *Cogendum.*] i. præcise, & optimè in hac dicit Labeo; ut supra eod. l. sed & ex. & sequens litera non loquitur, quando res est peritura.

n *Absentis.*] i. huius qui satisdedit, qui absens est à reo; & reus ab ipso, & sic non est contra, infra eod. l. Titius, Vel aliter sol. ut ibi, & hoc modo, vt hic dicitur absens, infra eo. l. si procuratorem.

o *Vel si longinquo. Interuenerit.*] quæ enumerantur supra post litem, cum sequentibus ll. & l. si filiusfamilias, §. fi. cũ sequentibus.

Non cogendum.] CASVS. In hac l. ponitur ratio Sabini, quæ dicebat prætorem, uel iudicẽ non debere cõpellere aliquẽ ad defendendum; sed sufficiebat committi stipulatio; quod est, qñ iusta ex causa non interuenit; nec tamen res est peritura. Item dicit Sabinus, quod si ex iusta causa omittatur defensio, non omittitur stipulatio, nec quantum ad procuratorem, nec quantum ad fideiussorem.

¶ *Quum ..*] Contra te egi actione populari, quia album prætoris corruperas, uel quia aliquid habebas appensum in via publica propter priuatum damnum meum; ut putà appensum in via publica, unde popularis oriebatur quæstio, propinquus eras domui meæ; an ista actione procuratorem constituere possim; quæritur? Et respon. quod sic possum.

¶ *Si procurator.*] Procuratorem institui ad negocia; iste procurator incœpit in meo ædificare. Mæuius nunciauit ei nouum opus, procurator cauit de demoliendo opere, si appareat iniustè ædificatum; unde Mæuius nunciationem remisit, postea ei ædificanti nunciauit vicinus nouũ opus; procurator iuit ad iudicium interdicti uti possidetis, quod continet tale ius; quod ex quo ille, qui ædificare uult, satisdederit de opere demoliendo, si appareat forè ædificatum iniustè, quod non debet prohiberi ædificare; aduersarius uult, ut caueat procurator de rato, agẽs isto interdicto, dicit, quod cauere non tenetur; & si cauerit, non committitur stipulatio ista Viuia.

p *Non cogendum.*] præcisè; nec stipulatio committitur, ut infra proximè: at si iustas caus. s, &c.

q *Sabinus.*] hic non debet esse. s. sed grossa litera; & quod dicit Sabinus, dicunt quidam, quod corrigit omnia prædicta. Sed tu dic, quod non corrigit aliquid de dicto Labeonis, sed dictum priorum sic. si enim res sit peritura, omnino cogitur secundum Labeonem, & bene ut supra eodem, l. sed etiam ex. si uero iusta causa interuenerit, non cogitur, ut ait Labeo, & bene, ut supra eodem, l. sed & hæ § præter. ne stipulatio committitur, ut hic subijcit, at si iustas causas: sed si iusta causa non interueniat, nec res sit peritura, non cogitur; sed stipulatio committitur; & hoc adijcit Sabinus d. Labeonis, & corrigitur per hoc dictum priorum, collige ergo, quia in primo cogitur, in secundo non, nec stipulatio committitur, in tertio non cogitur, sed stipulatio committitur, & hoc in procuratore rei; nam procurator actoris præcisè cogitur, ut supra eodem, l. sed & hæ § præter. Item ad dictum Sabini, quod est hic, est contra, supra eodem, l si defunctus, 2. respon. Sed dic, quod hic eo ignorante, uel contradicente dominus satisdedit, uel ipsemet procurator satisdedit; ibi eo sciente, & non contradicente dominus satisdedit; ut & ibi dixi.

Defen-

compellendum defendere: a sed ex stipulatu ob rem non defensam agere 1 † posse. At si iustas causas b habeat, cur iudicium accipere nolit, nec fideiussores c teneri, quia vir bonus d arbitraturus nō fuit, ut qui iustam excusationem afferret, defendere cogeretur. Sed & si satis non dedit, e sed ei repromittenti creditum est: idem statuendum est. ¶ Qui ita f de publico agunt, & ut & priuatum commodum defendant, g causa cognita permittuntur procuratorem dare: & postea alius agens h exceptione i repellitur. 2 †

Cautio quæ non potest committi, non debet interponi. h. d. vel sic. Cui commissa sunt antecedentia, commissa videntur sequentia: & ideo quasi sit de mādato certum, non cauet de rato, cum committi non possit stipulatio. Bar.

¶ Si procuratori k opus nouum nunciatum sit, l isque interdicto utatur, m ne vis ei fiat ædificanti: defensoris n partes * eum sustinere, nec compelli cauere, ratam rem dominum habiturum, Iulianus ait: & si satisdederit, o nō animaduerto, p inquit Iulianus, quo casu stipulatio committatur. q

Post litem contestatam reus potest facere procuratorem, & pro eo cauere. B.

Caius lib. 3. ad edic. Prouin.

LEX XLVI.

QVi proprio nomine iudicium accepit, r si velit 3 † procuratorem dare, in quem actor transferat iudicium, audiri debet: solemniterque pro eo 4 † iudicatum solui satisdatione cauere. s

Qui sponte defendit, potest, vnam causam tantum defendere. Bar.

¶ Ei qui defendit t eum,

1 † Flo. agi posse, ac si.

2 † Flor. repellitur.

* Concor. tex. in l. de pupillo, §. qui remissionem, ff. de no. oper. nun. tex. in l. si pupillus, & defendere de procreditoribus.

3 † Flo. accepisset si vallet.

4 † Flor. dessito.

a *Defendere.*] scilicet præcisè.
b *Iustas causas.*] aliquam de prædictis.
c *Fideiussores.*] dati ab ipso procuratore, vel domino eo ignorante.
d *Quia vir bonus.*] ad cuius arbitrium debet defendi, vt infra eod. l. Plautius, 1. respon.
e *Sed, & si satis non dedit.*] scilicet cum fideiussoribus.
f *Qui ita.*] pone casum supra eod. l. licet, in princ.
g *Defendant.*] ecce quod actor dicitur defendere, & reus agere: vt sup. eo. l. non solum §. si status.
h *Et postea alius agens.*] eadem causa.
i *Exceptione.*] scilicet rei iudicatæ: vt inf. de popul. actio. l. 3 & hoc si non per collusionē sit actum. vt inf. de iuterei u. l. eum qui, §. in popularibus. Contra enim videbatur, quia cū sit priuatum damnum, videbatur, alius non repelli.
k *Si procuratori.*] ædificanti nomine domini.
l *Nunciatum sit.*] & ipse cauit de opere demoliendo, alias non haberet locum hoc interdictum, quod subijcit: vt infra de noui oper. nunciat. l. de pupillo, §. penult.
m *Interdicto vtatur.*] scilicet uti possidetis: vt dicunt quidam: qa qui ædificare prohibentur, & possidere prohibentur, vt infra de vi, & vi arma. l. vim facit, & infr. vti possi. l. si duo. Vel dic hoc interdicto, quod subijcit, ne vis, &c. vt sint verba cuiusdam interdicti: vt inf. de noui oper. nunciat. l. de pupillo. § pen.
n *Defensoris.*] quantum ad euitandum satisdationem de rato. & est ratio, quia posset committi stipulatio, ut subijcit: vere tamen est actor, cum agat interdicto: ut infra de oper. noui nunciat. l. de pupillo, §. penultimo, quæ est contra
o *Satisdederit.*] scilicet sponte.
p *Non animaduerto.*] nam aut ratum habet, & sic habet quod promisit: aut non: & tunc potest etiam prohibere: & sic potius interest non habere ratum, quàm habere: sed nonne ego animaduerto? pone, quod procurator iniustè victus est interdicto, quod proponit: si dominus ratum habet, interest mea: nam si ratum habeat, potero prohibere: si non habeat, non nocebit domino sententia: ideoque dominum prohibere non potero, & sic potest committi stipulatio: vt infr. rem ratam habe. l. si sine, §. quod si procurator, nec placet, vt dicatur non committi propter iniuriam: vt inf. rem rat. habe. l. si sine, §. cum autem, quia iniuria procuratori meo facta mihi nocet: vt hic: non si alteri fiat: vt ibi. An ergo cauebitur eo attento, quod non iure fieri potest? Respon. non, vt hic: & inf. de pecu. l. eo tempore, 1. responso, vel dic, non committitur: quia totum sibi mandasse videtur, ut infra eod. l. ad rem, & l. ad legatum. vnde non est expectandum, vt ratum habeat, vt infra de condictio. indebi. l. si procurator. secundum Azonem, cum necesse habeat habere ratum. Vel dic, non committitur, etiam si dominus non habeat ratum: quia eo non habente ratum, qui egit interdicto, per consequens non videtur habere ratam primam satisdationem, quam fecit de opere destruendo: unde tenet nunciatio, & sic destrueretur opus factum post, potius ergo interest, vt non habeat ratum, quam habeat: sic ergo superflua est, cum non possit committi.
q *Committatur.*] non ergo præstatur, cum sit superflua, sic in l. a et leg. nom. caueat. hæc stipulatio, § 1.

QVi proprio.] CASVS. Ego contra te, & in litem sum contestatus, postea vis procura. constituere: & bene potes, dummodo caueat procurator iudicatum solui, vel tu pro eo, si præsens es.

¶ *Ei qui.*] pluribus actionibus m conuenti: postea incœperas abesse: quidam obtulit se defensioni tuæ: volebam, vt in omnibus te defenderet, dicitur, quod non cōpellitur, sed in vnica defensione admitti debet defensio eius, q. se obtulit.

¶ *Qui alium.*] Dicitur hic, quod quicumque alium vult defendere, satisdare cogitur, nemo, &c.

¶ *Item quæritur.*] Casus huius § multis modis ponitur, sicut in apparatu videre liquet. sed ad euidentiam huius § ponas vno modo sic. Minor aliquis facilitate sua fundum mihi vendidit: vnde postea voluit in integrum restitui: & cum peteret restitutionem aduersus me ex illa causa, restitutus est, ego in causa restitutionis cōstitui te procuratorem meum: succubuisti, quia minor restitutus fuit ad petitionem illius fundi: vnde incipit fundum uendicare, numquid in causa restitut. in integrum procurator compellitur defendere? Et respond. quod sic.

¶ *Procurator.*] Dicit, § iste, quòd procurator debet reddere rationes eorum, quæ gessit in iudicio, vnde si quid de lite consecutus est, illud domino reddere debet. Item si aliud indebite exegit. Item econtra, si ipse procurator in aliqua causa condemnatus præstiterit, illa contrario mandati iudicio a domino recuperare poterit. Verumtamen si ob culpam suam, uel contumaciam aliquam pœnam præstiterit, illam à domino non recuperabit: cum litis impendia restitui debeant ei, qui bona fide impendit, siue fuerit procurator actoris, siue rei, litis impēndia recuperat procurator.

¶ *Si duobus.*] Quidam, puta Titius debebat mihi decem, contingit me abesse: unde duos constitui procuratores. Titium qui erat debitor meus, & Seium: quæritur an Seius, qui non est debitor, poterit exigere a Titio, quī Titius procur. & debitor est? & dicitur, quod sic poterit? Viuianus.

r *Accepit.*] scilicet per contestationem.
s *Cauere.*] scilicet dominus, si præsens est: alias ipse procurator satisdat. Institu. de satisdat. §. si vero aliquis: & infra iudi. solui, l. si ad defendendum. Item ex eo, quod in princ. dixit, dominum iudicium accepisse, scilicet lit. contestat. contra se, & hic satisdat. pro procuratore, quem postea dat, colligitur, quod etiam post lit. contesta. factus procurator debet condemnari. & pro hoc est supra eod. l. licet, §. si plures, si enim dominus damnaretur, non satisdaretur, cum ex hoc fiat procuratoris conditio grauior. vt supra eodem, l. sed & hæ, §. defendere. Sed argumen. contra est ad prædicta Institu. de satisdatio. § alia. Acc.
t *Ei qui defendit.*] in spontaneo gestore cum mandato,

vel

nisi ad agendum 1 † causa cognita recusauerit, vel ex iusta causa remotus [a] fuerit.

In casibus in quibus dominus non cogeretur præcisè defendere se, nec procurator cogitur. Bartolus.

¶ Defendere [b] videtur procurator, [c] & si in possessionem venire patiatur, cum [d] quis damni infecti [e] satisdationem, 2 † vel legatorum [f] desideret. [g]

1 † *Flo. nisi & agendum.*

2 † *Fl. in fecti satu, vel.*

Paulus lib. 8. ad edictum.

LEX XXXVI.

VEl in operis noui nunciatione. Sed & si seruum ex causa noxali patiatur duci, defendere videtur: ita tamen, vt in his omnibus ratã rem [h] dominum habiturum caueat.

Hic prosequitur expositionem verbi, defendat, videlicet in quibus actionibus teneatur defendere: et breuiter h. d. Procurator debet defendere in cõibus actionibus, & vna actio nõ debet diuidi in plures defensores: secus si plures mouentur actiones. Barto.

Vlpianus lib. 6 ad edictum.

LEX XXXVII.

OMnium autem actionum nomine debet defendere, [i] etiam earum, quæ in hæredem non dantur. [k] Vnde quæsitum est, si aduersa

teneri ad factum: vt inf. q met. cau. l. si cum ex. §. sed & si quis per vim. in fi. sed ꝯ infra eod. l. non cogendum, §. Sabinus. vbi dicit, q non præcisè tenetur procurator defendere. Sol. ibi in procuratore rei: hic in procuratore actoris. Et vt planius scias: cum quæritur an quis teneatur præcisè defendere, distingue: aut non est præstita cautio de defendendo: & tunc nemo cogitur ex parte actoris, vel rei, vt C. eo. l. inuitus. quę est contra: sed tamen domino tenetur mandati, quasi & hoc qđ defenderet, mandasset per ꝯñs, vt inf. eo. l. ad rem. & l. ad legatum. aut est præstita cautio ꝑdicta: & tunc, si ex parte actoris, ꝑcisè cogitur, vt hic: si ex parte rei, subdistinguitur: quia, aut ab eo procuratore fuit præstita cautio: & tunc non cogitur: vt inf. eo. l. non cogendum. §. Sabinus. aut à domino: & tunc, si procuratore sciente & non ꝯdicente, præcisè tenetur, aliàs non: vt sup. eo. l. si defunctus. Sed quare ꝑcurator actoris præcisè cogitur, non autem rei, nisi ipsemet procurator satisdederit. Respon. secundum Io. Azo. & Hu. quia procurator actoris iam consecutus est quod optauit. s. quia est admissus. sed procurator rei non: quia optabat se absolui, & absolutus non est. vnde satis est condemnari cum in pecuniæ quantitate, id est interesse; vt infra de re iudic. l. si quis ab alio. § fi. Vel dic, quia ad maius est admissus, s. vt alterius actionem exerceat: & ideo plus grauatur: at procurator rei tantum in onus. ar. inf. de noua. l. si Stichum. § fi. diximus, sup. eo. tit. l. filius s. §. fi. sed procurator rei, quando dominus pro eo sciente satisdedit, ideo præcisè cogitur defendere, quia iam falleret fidem duobus, quod nõ est quando ipsemet procurator satisdedit, vt diximus sup. eo l. filiusfam. § fi. vbicunque tamen dixi, eum cogi si iustam habeat causam, non cogitur, nec stipulatio committitur. vt §. Sabinus. & vbicunque excusatur, vel non præcisè cogitur, ibidem, si sit actio peritura, cogitur præcisè: vt sup. eod. l. sed &; & infra eo l. mutus. §. fi.

a *Iusta causa remotus*] quæ enumerantur supra eodem, l. filius. § fina. cum l. seq. & l. ante litem, cum sequentibus legibus.

b *Defendere.*] regulam ponit, quam probat quatuor exemplis. duo sunt in hoc §. & duo in l prox. cui regulæ obijcio sic. Quomodo videtur defendere; imo ideo quia non defendit, fit hæc missio, vt supra si ex noxa. cau. aga. leg. 2. in fi. Item defendere est præcisè iudicium suscipere; * vt sup. §. proxi. & §. defendere? Respon. videtur defendere, vt non incidat in stipulationem de defendendo. Item vt domino mandati non teneatur, si dominus idem erat facturus; alias ei tenetur, sed non aduersario, quia dominus potuit idem facere. Sed nunquid dominus posset se liberare patiendo aduersarium mitti in pos. maximè in eo casu quando fuit nunciatum nouum opus; quod est hic tertius casus? Videtur quod non; imo tenetur ad impensas, quæ fiunt in destruendo opere post nunciationem facto; vt inf de ope. no nunc. l. prætor. §. 1. & infra quod vi aut clam, l. competit. § in summa. Sed dic, hic pone sic casum secundum quosdam in oper. no nunc quia nunciatio fuit facta procuratori facientis, nihilominus agitur contra eum vt tollat, si in iure non defendit, mittitur aduersarius in pos. operis; vt infra de dam. infe l. à quo. Quod non est verum, quia tunc ad expensas tenetur cum esset sibi nunciatum; vt in d. l. quod vi aut clam. competit, § in summa. Dic ergo sic casum, & non ob prædicta obiectio: quia fuit nunciatum illi, cui hæres ego sum; vel illi à quo ego emi, hoc casu non teneor nisi ad patientiam, & sic liberator patiendo aduersarium in pos. venire. ergo & procurator meus agendo nomine meo aliqua actione, si de hoc opere reconueniatur, liberatur eandem patientiam præstando: vt inf. de ope. no. nun. l. pen. & fi.

* *vi. inf. l. 53 Nõ uidetur defendere.*

c *Procurator.*] scilicet actoris.

d *Cum quis.*] s. reconueniens.

e *Infecti.*] pro his implorat officium iudi. vt inf. de act. & obli. l. actionis verbo.

f *Legatorum.*] in diẽ vel sub conditione.

g *Desideret.*] cum hęreditas sit onerosa, vnde non expediret ei implicari. Accur.

h VEl in operis. *Ratam rem dominum.*] prout refertur hic articulus ad primum, & ad fin, & quartum, planus est, sed prout ad tertiũ. s. de nunciatione noui operis, habes ꝯ infra de ope. no. nunc. l. & ideo. cum l prætor §. fina. vbi dicit de rato non præstari cautionem. Sed dic, qđ ibi dicit cautionẽ de rato nõ præstari, est iđ, qa est procurator rei, & in alio casu quàm hic. hic autem & si sit procurator in eo quòd reconuenitur, vt procurator hæredi eius cui est nunciatum; tamen potest timeri ne dominus reuersus reuocet possessionem, vel seruum ductum ex causa noxali; sic est in rei vẽdi. vt inf. eo. l. Pomponius § sed & si is. Vel dic, aut non defendit procurator patiendo mitti in pos. vt tunc caueat, vt hic. aut contendendo, & tunc non caueat; vt ibi. & istæ duæ sunt veræ. Alij dicunt, quòd hic loquitur quando nunciatio fuit facta domino, qui cauet de opere demoliendo; quæ cautio committitur siue sit iudicatum, siue non, defendatur reus; vt inf. de ope. no. nunc. l. antepe. §. habet. si ergo procurator, qui cauit de defendendo domino, cum agit pro eo aliqua actione, patiatur aduersarium venire in pos. videtur defendere; dummodo caueat de rato. Ibi econtra fuit per procuratorem nunciatio facta, qui procurator conueniebatur postea interdicto. Sed non placet hic casus, cum dominus non liberaretur, patientiam talem præstando, vt dixi modo; ergo nec procurator; vt sup. eo. l. sed & hæ. §. defendere nisi dicas, ei, cui successit nunciatum: & tunc est optima sol. cum prima supra posita.

OMnium.] CASVS. Dictum est sup quòd procurator dominum defendere debet, & adhuc circa illam materiam tractari. i. circa defensionem, dicit. n. quod procurator dominum defendere debet. Sed pone, quod procurator conuenitur pluribus actionibus, puta quatuor, & iste constituit defensores in vnaquaque actione; non autem ipse defendit; quorum quilibet paratus fuit suscipere iudicium vna act. nunquid iste videbitur plenè defendere dominum? Resp. quod sic. Sed pone, quod in vna actione fuit reconuentus procurator actoris; puta ad 6. vnde extitit vnus defensor in vna portione; alius in alia. Dicitur quod non audientur: vt in l. seq. quæ continuatur cum ista.

i *Defendere.*] s. procurator actoris, secus in procuratore rei; vt inf. eo. l. qui proprio. §. ei qui.

K *Non dantur.*] dummodo deductæ fuerint in iudicio eo viuo; non alias; vt C. ne ex deli. def. l. 1. & hoc si mortuo fure agatur; sed planius si dicas eo viuente. Sed nunquid etiam nomine futurarum? Videtur quod sic, vt supra quod quisque iur l. 3. §. pen. Sed dic contra; vt arg. inf. de neg. g. st. l nam & sirum. §. si viuo & de dam. infe. l. damni. § si is. & de auro & arg. leg. l. 3 § ita. Item vt euitetur iniquitas; vt C. de sacros. eccl l. 1 & [illegible] dicitur in d. l. 3. §. p. quod quisq; iuris. verum est vt malefitia puniantur; quæ interdum non punientur si ad præsens tp̄s referentur; quia fortè tunc nullę competerent actiones; vt inf. ad le. Aquil. l. ita vulneratus.

Item

Item nunquid etiam in perpetuum ratione earum, quæ competebant? Videtur quod sic, propter generalia verba cau. de defendendo, vt infra de s. r. vrba. prædio. l. si seruitus, §. fi. & de ale. lu. & ale. l. j. §. quod autem, quod est absurdum dicere. Sed dic contra, vt in authen. de execu §. j. & §. sancimus, coll. 7 vbi de duobus mensibus dicitur, & argume. C. de fideiuss. l. pen. Vel dic verius, quod iudex statuit hoc tempus arbitrio suo, intra quod finietur iudicium, vt infra de dam. inse. l. si finita, §. r. & l. qui bona. in fi. & infra de iure delibe. l. j. in f. sed intra quãtum tempus finiatur, hoc in leg. est potestate, a vt C. de iudic. l. properandum. in princ.

a Defensores.] procuratoris vel domini.

b Parati.] quid iuris sit, subaudi, Iulianus ait eum videri.

c NOn tamen. Petantur.] in reconuentione.

rius plures intendat actiones, & in singulas singuli existant defensores [a] 1† suscipere parati, [b] an absens defendi videatur? & videri eum rectè defendi Iulianus ait, quo iure nos vti, Pomponius scribit.

Idem 2† li. 4. ad edictum.

LEX XXXVIII.

NOn tamen eousque procedendum erit, ut si decem millia petantur, [c] & existant duo defensores parati in quinque 3† defendere: audiantur. [d]

d ¶ Audiantur.] ne in plures &c. ut inf. de exercito. l. ne in plures, & infra iud. sol. l. iam tamen. § si plures.

NOn solum.] CASVS. Iuriscon. adhuc prosequitur materiam suam, dicens quod iste procurator in omnibus actionibus debet defendere, vnde ad interrogationes debet respondere, siue in curia, siue non: interrogatus à reo verum dominus absens sit hæres debitoris per conuenti, an non, tenebitur iste procurator defendere.

¶ Quis aliena.] Dictum est sup. l. seruũ. §. ait. prætor, de duobus articulis. & hucusque dictum est de vno, s. de defendẽdo: nunc autem vult dicere de alio, s. de rato. vnde regulã ponit dicens, quod quicunque alieno nomine agit, in dubium tamen reuocato, an habeat mandatum: cauere debet quod ille ad quem ea res pertinet, ratum habebit.

¶ Sed interdum.] Dicit, quod interdum si quis proprio nomine experiatur, quod istam cautionem, s. de rato præstare debet: & de hoc ponit duo exempla. Procurator meus detulit iusiurandum aduersario, vt iuret se dare non oportere: aduersarius retulit procuratori meo: iurauit iste procurator meus: si meus procurator agat actione in factũ, quæ oritur ex iureiurando suo nomine agere videtur, & tamẽ cauere debet dominum ratum habiturum.

¶ Sed, & si.] Idem est si quis constituit se procuratorẽ meo nomine soluturum quod mihi domino debet, quia si procurator de constituta agere velit, nomine proprio agit: & tamen cauebit de rato ille procurator actoris: quæritur, si eius habens creditorem velit conuenire debitorem per procuratorem: an debeat iste procurator cauere dominum & alios creditores domini ratum habere? Et respon. quod sufficit si caueat dominum ratum habiturum, duabus rationibus, quia sub illis verbis prætoris, sup. eo. l. seruum. §. ait prætor. non continentur creditores. Item nec domino. nisi si dominus agat contra istum suum debitorem: nõ tenetur cauere ratam rẽ creditores suos habere. Vel dic: habuit is plures creditores qui eum miserant in poss. bon. missus est in poss. bon. eius, & data fuit ei licentia, vt dominus eum ordinaret pro. ad agendum aduersus debitores debitoris, nunquid alios creditores debet satisdare ratũ habere? Dicitur quod non, sed ratum eum idest dominum qui ipsum ordinauit, cauebit habere.

Si de dote.] Fuit celebratum diuortium inter virum & filiam meam emancipatam: egi ego pater de dote: cauere debeo filiam ratum habituram: & debeo eam defendere.

Si pater.] Filio meo facta est iniuria, vnde mihi filii nomine iniuriarum actio competebat. si ego pater ago iniuriarum act. non tenebor cauere rem ratam filium habiturum. In istis tribus, §. cauet procurator de rato, de qua materia plene notatum est infra eod. l. Pomponius. § sed is.

¶ Si status.] Sticho mouebam quæstionem status, super hac causa procuratorem ordinaui. Dicitur hic, quod iste procurator meus cauebit vel satisdabit de rato, siue petat Stichũ ex libertate in seruitutem, siue econtra, idest, siue defendat dominum, quia seruus prouocat in libertatem, siue econtra. nam utroque casu cauebit de rato.

Procurator qui debet defendere, debet 4† etiam respondere, eo casu quo dominus teneretur: & eius responsio & taciturnitas ei præiudicat. Bart.

¶ Est & alius.] Minor aliquis prædium suum alienauit sine decreto prætoris, minor iste petit contra istam venditionem restitui: emptor aliquem ordinauit procuratorem, ut se defenderet. Dicitur hic quod iste procurator emptoris cauebit de rato, & de iudic. sol.

4† *Alias, non debet.*

Idem lib. 8. 5† ad edictum.

5† *Alias, 9.*

LEX XXXIX.

NOn solum autem in actionibus, & interdictis, & postulationibus 6† debet dominum defendere: [e] verũ in interrogationibus [f] quoque, vt in iure interrogatus,

¶ Item ait.] Titius tutor alicuius fuit, qui Titius de suspecto accusatur. Dicitur hic quod poterit iste tutor, s. Titius ordinare procuratorem in ista causa, vt eum defendat, sed de duobus iste procurator tutoris cauebit, scilicet de rato habendo, & iudi. sol. hæc vera sunt, si iste procurator super hac causa speciale mandatum habet, vel si alias remouendus erit iste tutor. Viuia.

6† *Stipulationibus habet Fl. sed Hal. legit. postulationibus.*

e Defendere.] vt supra eodem, leg. sed & hæ §. non solum, secundum vnum sensum: & actio strictè accipitur hic, vt & ibi.

f Interrogationibus.] quæ scilicet fiunt ante litem contest. & ex illo titul. infra de interroga. actio. sed tit. de confess. habet locum post lit. contest. & sic & ante litem & post litem debet respondere, vt hic subiicit. Sed cum ipse dominus de calumnia hodie iuret, vt C. de iur. calum. l. 2. §. si autem, ergo ipse debet interrogari, cum ad nil aliud iuret, nisi, ut non calumnietur, & veritas per eum possit sciri. Ad quod dic tria esse genera procuratorum. * nam alius est in rem suam: & hoc ex parte rei, vel actoris: & alius est cum satisdatione a se præstita: & hoc ex parte rei, alius ad exercitium tantum, pro quo dominus satisdat. Primo casu distinguebat P. aut intendit vtilem nomine suo: & tunc ipse iurat, ut argument. infra eod. l. procuratore. aut directam nomine domini. & tunc dominus, sed tu dic utrobique procuratorem talem iurare, cum ad eum lucrum, & damnum eueniat. & impropriè dicitur procurator, cum procurator sit in alienis, vt supra eod. l. 1. in princip. In secundo dicunt Azo. & H. quod debet iurare ad instar fideiussoris, cum se obligauit de defendendo uel iud. soluendo vnde olim præsumebatur nouatio, ut infra. de sol. l. solutionem, sed videtur debere distingui, an ex sua promissione conueniatur, ut puta post sententiam, vel etiam ante ex clausula doli, ut tunc iuret sicut fideiussor de defendendo. aut ex actione qua dominus tenetur, & tunc dominus, nec dico fieri nouationem etiam iure veteri, nisi hoc agatur tacitè vel expresse, ut infra, de noua. l. omnes. quod hic non est: tamen satisdare tenetur, cum dominus absens sit, ut infra iudic. solu. l. si ad defendendum. si habet mandatum, vel non habet, dummodo non sit animus nouandi. Præterea quid esset, si ageretur, vt dominus non liberetur & procurator satisdederit? Certè durum est dicere eum iurare. In tertio uero casu indistinctè iurat dominus, non procurator, ut C. de iurament. calum. l. 2. §. sin autem. Vbicunque autem dixi procuratorem de calumnia iurare, ibidem dico eum interrogari, ut hic. Item quando dominus iurat, potest interrogari procurator & ante litem contest. vt hic & etiam post, si iudici uidebitur, ut argum, infra, de interroga. actio. l. pen. cum & sacramentum calumniæ possit tacitè omitti, ut argument. sup. eod. l. filiusfamil. §. ueterani. Vbi autem animo nouandi quis in se suscipit alterius obligationem, etiam in iudicio, quod est quando non habet mandatum, nõ dicam eum procuratorem, sed dominum, quia ipso iure desiit teneri etiam prior dominus, ut institutio. quibus modis tollitur oblig. § præterea, & ita in-

* Procuratorum Pau. li. 1. sen. c. 3. facit quatuor genera. Aut ad itẽ. Aut ad omne negotium. aut ad partẽ negotij aut ad res administrandas, de j. in § j. inst. de ijs per quos ag. pot. de 2. C. in ora. p̃ C. in. & hæ inf. l. procurator totorum, de 3 in l. 3 § j. ff iudi. sol. de 4. in l. si, quis, de sol.

telligitur l. solutionem, licet quidam dicant per exceptionem, per l. C de pact. l. 2. [illegible] dic vt ibi, non sic c[e]ssione, vt infra de pecu. l. quis ergo, quæ nouatio ex parte actoris fieri non potest, nisi eo mandante, ut infra de nona. l. Sti hū. §. fin. olim autem procurator semper iurabat, vt infra de dam. infec. l. qui bona. §. pen. & ideo semper interrogabatur, vt hic. Acc.

a *Respondeat.*] ante litem contestatam, vel post. Accur.

b *Hæres sit absens.*] idest i. de qui per procuratorem defenditur uel agit, quæ interrogatio fit, ut s[c]iatur an quis possit conueniri personali actione, qua tenebatur defunctus, cuius hæres dicebatur, vt infra de interrog. act. l. j.

c *Vel tacuerit, tenebitur.*] hic diligenter attende, quia cum respōdet, aut hæredem esse absentem, cum sit, quo casu tenetur eum defendere in actione personali, & præiudicat omnino domino. nec enim prohibetur bonam fidem agnoscere, ut infra de adm. tu. l. quoties, §. sicut aut non esse cum sit, & tunc tenetur insolidum, etiam si pro parte erat hæres, ut infra de interrog. actio. l. de ætate, §. qui tacuit. & domino præiudicat, cum habeat mandatum, ut infra de interrog. actio l. qui seruum, in fin. j. respon. licet sine mandato domino non præiudicet, ut inf. eo. tit. l. si defensor. 2. respon. & hoc casu potest intelligi, quod hic dicitur. ut non videatur defendere: & ideo committitur stipulatio: tenetur etiā vt possessionem hæreditatis amittat, & amittere dominū facit propter mendacium, vt infra de rei vendi. l. ulti. uel ibi negat eum possidere, hic hæredem: aut cum non sit hęres, respondet eum hæredem: quo casu tenetur actione personali, & domino præiudicat, ut diximus ex confessione. Non ob. quod dicitur domino non fieri præiudicium per confessionem procuratoris, ut infra de confess. l. certum, §. sed an & ipsos, quia uerum est si probet contrarium, ut in aliis casibus ibi positis de tutore & curatorem. Item non ob quod dicitur alias procuratorem teneri, ut infra ad l. Aquil. proinde §. sed si procurator. quis nec ideo dominus excusetur. Si autem respondet non esse, & uerè non est, nō tenetur aliquo modo, & primis tribus casibus intelligitur hoc capitulum. Et not. quod ubicunque dixit fieri domino præiudicium per malam confessionem procuratoris, dicas quod actio mandati recuperat interesse, nisi specialiter sic confiteri mandauerit, ut infra man. l. si procurator. §. mandati. vbi autem tacuit, licet insolidum posset conueniri, ut infra de interrog. act. l. de ætate, §. qui tacuit, tamen ex clausula de defendendo tenetur, ut infra de interrog. act. l. si defensor. 2. resp.

d *Qui alieno.*] hucusque de cautione de defendendo dictū est, nunc de cautione de rato.

e *Debet.*] hoc cum dubium est de mandato, ut C. eo. l. 1. secus si sit certum, quod habeat mandatum: nam tunc non satisdat, ut infra eo. l. si procurator & C. de satisd. l. j. & infra ut in poss. leg. l. si is à quo, §. si procurator. Nec ob. infra de ope. no. nunc. l. quia tu re. § j. ousa ibi uerus erat procurator, sed de mandato dubitabatur. Item secus si constat quod non habeat mandatum, quia etiam cum satisdatione non admittitur, ut infra de neg. gest. l. si pupilli. § si ni si sit ex personis quæ possunt agere sine mandato, ut sup. eo. l. sed & hæ, in princ. Sed procurator rei, etiam si cōstet de mandato, satisdat de iudic. sol. ut in instit. de satisda. §. pen. Et est ratio, quia reo satis consulitur, si postea a domino conuenietur, quia habet exceptionem, ut inf. ut in. pos.

1† Iurisiurandi reperendo declarat quod dictum est sup. eo. l. seruum. §. at prator. 1. resp.

2† l. quacūque actionē.

ex omnibus causis respondeat, a ex quib. dominus. An ergo hæres sit absens, b respondere debebit: & si responderit, vel tacuerit, tenebit. c

Gl. continuat ad superiora: & breuiter h. d. Procurator actoris cauet de rato, si est dubium de mandato. Bart.

¶ Qui alieno [d] nomine 1 † agit quacūq; actione, 2 † id ratū habiturū eū, ad quem ea res pertinebit, cauere debet. e

Si aliquis agit nomine suo ad commodum alienū, cogitur cauere de rato. h. d.

¶ Sed interdū licet suo nomine f procurator experiatur, tamen de rato debebit cauere, vt Pōponius libro vigesimo-quarto scribit, vt puta iusiurandum, procuratori retulit, g iurauitque 3 † absenti dari oportere agit hoc iudicio h suo nomine propter suum iusiurandum. Nec cum hæc actio i cōpetere domino potuit, sed debebit de rato cauere. ¶ Sed & si procuratori k constitutū est, & ex ea causa agat, [l] dubitandum non est, quin locus sit de rato cautioni: idque Pōponius m scribit.

Hæc verba, is ad quē ea res pertinet, referūtur ad dominum & hæredē eius, non ad creditorem. Bart.

¶ Quæritur [n] apud Iulianum, vtrum dominum solum ratam rem habere debet satisdare, o an etiam cæteros p creditores? q & an dumtaxat de domino cauendum,

leg. l. j §. si debitori. Sed non est ita consultū actori, si non satisdaret procurator rei. Est & alia ratio: quia interest sua plures habere debitores: sed econtra non interest rei plures liberari. Sed in cuius electione erit uel mandatum probare, uel cautionem rati præstare? Respon. Pla. in electione rei, ut arg. C. eo. l. exigendi. & in authen. de colla. §. eos autē colla. §. in fi. sed certè in d. auth. non loquitur de procuratore agēte causam pro alio, sed de cōstituto ad exactionem tributorum, vel ad exequendam sententiā in causis priuatorū, quos oportet insinuare mādatum, ut ibi dicitur: & idem dico in omni procuratore constituto ad accipiendum, vt infra de solut. hoc iure. B. autē dixit, refert an dicat aduersarius, nō habes mandatum: & tunc tenetur præcisè probare mādatum: an dicat dubito, & tūc admittitur satisdatio, vt C. eo. l. j. & infra de pen. here. l. si debitor. & infra vt pos. leg. l. si is a quo. §. si procurator. Tu dic secūdum Ioan. quòd sit in electione illius qui debet cauere, vt institut. de act. §. huic. & infra de iure dot. l. plerumque. in fi. nisi in casu, ut infra ad Treb. l. qui ita § 1. vbi de mandato oportet constare. Item pro nobis. C. eo. l. exigendi. in princ. nam dicit, quod ab illo non exigitur mandatum qui cauet. sic inf. de dam. infra l. inter. § pen. Item nonne dubium est vt si negatur mandatum, ergo habet locum cautio, vt C. eo. l. 1. & sic nō valet distinctio B. omnis enim res sit dubia negatione, * vt C. quibus ad liber. proclam. non lic. l. 3. & sup. de transac. l. 1. & C. de acq. pos. l. nemo. & insti. de interdic. §. commodum. Item qualiter ad cautionem arctatur, qui incontinenti paratus est probare id de quo dubitatur idest mandatū, vt infra vt in poss leg. l. si is à quo. in princ.

f *Nomine.*] sed hoc est contra P. qui dixit dominum de calumnia iurare, si procurator agat directa actione, vt no. C. de iur. cal. l. 3. §. sin autem. nam non distinguitur hic cuius nomine agat, sic nec ibi.

g *Retulit.*] reus, quia procurator actoris primo detulit.

h *Iudicio.*] idest actione in factum. Accur.

i *Actio.*] scilicet in factum, quæ oritur ex iureiurando, ut C. de rebus credi. actori. sed certe videtur domino dari, ut infra de iureiuran. l. nam & postea quam, §. iusiurandum, quæ est contra. Solu. hic directa domino denegatur, ibi utilis conceditur, vt argumem. supra eodem, l. causæ. in fine. Vel hic erat procurator in rem suam, ibi non. Vel dic, hic erat relatum, ibi delatum. vel quæritur mihi, idest ad meā utilitatem, vt ibi, non vt agam, vt hic, prima verior est.

k *Procurator.*] actoris.

l *Causa agat.*] scilicet actione de constituta pecunia, vt infra de constitut. pecun. l. cum qui. § Iulianus scribit, si procurator.

m *Idque Pomponius.*] ratio huius & superioris, §. est, quia causam & originem, &c. ut infra de donationibus. l. qui id quod. in princ.

n *Quæritur.*] alias est hic principium l. alias, §.

o *Satisdare.*] scilicet procurator actoris.

p *Cæteros.*] idest cæteras personas, scilicet creditores.

q *Creditores.*] videtur ergo, quod dominus sit creditor & sic esset creditor sumptius: quod falsum est. dic ergo, cæteros, impropriè poni, quasi dicat, cæteras personas, scilicet creditores. sic & alias in diuina scriptura: crucifixus est Christus, & alii duo nequam, sic in authen. de mand. princip. § oportet igitur te, collatio. tertia. & in authen. ut defunct. seu fun. eo. §lat. 3. in princ. ibi,

3† Fl. desf. [illegible]

* *Negatione.*] intellige in negatione pura, simplici, qua nec expresse, nec tacite quicquā asseritur, vt in ll. allec. in glo.

inuitus

milites & seruos alios tamen milites non sunt serui, vt C. qui mil. non poss. l. super seruis, & infra ad Velle. hæ actiones, & infra de minor. l. in causæ in prin. & infra de excu. tut. & cur. l. sed & reprobari. §. finautem.

a *Ad quem ea res pertinet.*] qui sunt in edicto, vt supra eo. l. seruum, §. ait prętor.

b *Contineri.*] scilicet heredes, qui in vniuersum ius succedunt, vt infra de ædil. edicto. l. sicendum, § deinde.

c *Nam nec.*] licet sit notabile hoc dictum: non tamen est bona ratio ad prædicta, vt supra eod. l. sed & hæ. §. defendere. sed superior fuit bona, nec illis verbis &c.

d *Si de dote.*] potest hic §. loqui quando filia est sui iuris. Item in eo casu, quando est absens filia, vt infra sol. mat. l. 2. §. fi. Item quando pater est persona turpis, vel alias vilis, vt filiæ etiā detur repetitio, vt infra. sol. mat. l. si cum dotem, §. eo autem tempore, si autem filia contradicat expresse, & causam contradicendi habeat, pater non admittitur etiā cum cautione, vt in d. §. eo autem tempore. Item si præsens sit, & non contradicat, consentire videtur, vt inf. sol. mat. l. 2. § voluntate. Itē si contradicat, & non habeat causam contradicendi pro non contradicente habetur, vt inf. sol. mat. l. dotem.

e *Defendere eam debet.*] vt infra rer. amota. l. & ideo. § penultimo.

f *Si pater.*] si ponas casum, quod actione sibi patri competente agat planum est, & quod dicit nomine filij, idest nomine iniuriæ sibi per filium factæ. Si verò ponas, quod egerit pater actione filio competente, quod potest, vt infra de iniur. l. pater & l. sed & si. §. ait prætor. & §. filiofamilias. maximè hodie, quia est legitimus administrator, vt C. de bon. mat. l. j. tunc est contra. infra rem rat. hab. l. si fine, § 1. Sol. hic agit pater ibi procurator patris, qui plus debet arctari ad cautionem rati, quam ipse pater. Ir. tamen dixit, quod ibi agebat procurator pro iniuria filio facta ex lege Cornelia, ex qua actio nō datur patri: & ideo etiam ipse pater tunc de rato caueret, vt infra de iniur. l. lex Cornelia. §. illud, hic autem prætoria actione iniuriarum agebatur.

g *Cum.*] causatiuè secundum primum casum, secundum alium pro quamuis.

h *Si status controuersiam.*] siue procurator defendat dominum in eo, quod seruus prouocat in libertatem, siue in eo quod reuocat aliquem in seruitutem, non est contra C. de asser. toll. l j. quia ibi seruo negatur habere procuratorem, quando in libertatem prouocat: hic conceditur ei, qui se dominum dicit. Secundum primum casum etiam reus dicitur facere controuersiam, vt hic, sic infra si pars hæred. pet. l. permittendum, in fin. & l. fin. & infra de Carb. edic. lij j. respon. & de excep. rei iudi. l. j. §. Latinus. Sed arg. contra in eo. titu. l. 3. scilicet de Carb. edic. §. quòd si ille. a Et sunt hæc arg. ad quæstionem qua quæritur, si quis promiserit se non imbrigaturum, an possit exceptionem opponere, quasi non videatur imbrigare, b vel controuersiam facere, nisi agat, sed hic innuit contra. & est argu. infra rem rat. hab. l. quo enim, §. si. quidam etiam ponunt casum, vt

nec illis verbis, ad quę ea res pertinet, a creditores contineri. b Nam nec c ipsi domino hæc incumbebat cautio.

¶ Si de dote d agat pater, cauere dēt ratam rem filiā habituram. Sed & defendere eam dēt, e vt & Marcellus scribit.

¶ Si pater f filij nomine iniuriarum agat, cum g duæ sint actiones, vna patris, altera filij, cessat de rato cautio.

In causa status procurator cauet de rato, siue sit ex parte actoris siue rei. Bart.

¶ Si status cōtrouersiā, h ex se faciat procurator, i siue ex seruitute in libertatem aduersus eum quis litiget, siue ipse ex libertate in seruitutem petat, debet cauere ratam rem dominum habiturum; K & ita edicto scriptū est, vt ex vtroque latere quasi actor l habeatur.

In causa restitutionis in integrum cauetur de rato & de iudicato soluendo. Bart.

sit procurator serui: & tunc est contra dictam l. de asser. toll. l. j. & corrigitur hæc per illam.

i *Procurator.*] eius qui dicit se dominum serui.

K *Habiturum.*] & certa quantitas hoc casu imponitur pro pœna: & tunc demum committitur, si pro libertate iudicetur, ut infra rem rat. haberi. l. procurator. §. si quis. Sed cur de rato cauetur, cum sententia talis præiudicet omnibus? Respond. uerum est, nisi vbi falsus procurator esset, ut C. eodem l. licet. sed an est necesse hic satisdari de iudicato soluendo. Quidam dicunt quòd non. j & idem est infra ead. l. §. fina. quia nil est soluendum, sed sententiæ acquiescendum: secus in rei uenditione, vbi utraque prestatur, vt infra. l. prox. §. sed & is, & hoc non placet, maxime propter alias duas clausulas illius stipulationis, vt etiam innuit infra ꝑ xim. §.

¶ Est & casus, m quo quis eiusdem actionis nomine, & de rato caueat, *& iudicatum solui: vt puta, postulata est cognitio de in integrum restitutione, cum minor circūscriptus in venditione n diceretur, & 1† alterius procurator o existit, debet cauere hic procurator, & 2 † ratam rem dominum habiturum: ne forte dominus reuersus velit quid petere. p Item iudicatum solui: vt si quid forte propter hanc restitutionem in integrum præstari adolescenti, debeat, q hoc præstatur, & 3 † hæc ita Pomponius libro. 25. ad Edictum scribit.

¶ Item ait: & 4 † si suspectus tutor postuletur, defensorem eius oportere etiam de rato cauere: r ne reuersus ille velit retractare quod actum est.

¶ Sed * non facile per procuratorem s quis suspectus accusabitur: t 5 † quoniam famæ causa est, nisi constet, ei à tuto re mandatum nominatim; u aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur, prætor erat cogniturus. x

l *Quasi actor.*] idest ꝑ curator actoris.

m *Est & casus.*] alius, scilicet à prædicto supra proxi.

n *In venditione.*] quam ipse minor fecit cum decreto: & ita uult per officium iudicis restitui: & ipse emptor, vel eius procurator petijt, vel potest petere pretium, vt infra de minor. quod si minor, §. restitutio. & l. prima, §. primo, & hic subijcit, ut C. de reputa. quæ fiunt in iudicio in integrum restitutis.

o *Procurator.*] scilicet emptoris: & hoc propter pretium.

p *Petere.*] puta pretium.

q *Debeat.*] vt fructus rei restitutæ.

r *Cauere.*] non solum iudic. sol. & hoc propter clausulam doli, & de defendendo &c.

s *Procuratorem.*] ex parte accusati interuenientem.

t *Accusabitur.*] alias excusabitur. Sunt enim quatuor genera cognitionum: aut enim agitur de crimine capitali, aut de fama, aut de pecuniaria causa: aut de honoribus, & muneribus, vt infra de var. cognit. l. pen. hæc ergo est magis famæ, quam alterius generis: & sic magis quam pecuniæ, ut non obstet quod dicitur in actione tutelæ, & similibus famosis, vbi datur procurator, ut infra, an per alium causa appellationis, l. j. §. planè. quia ibi principaliter ad pecuniam agitur hic ergo condemnatus ob dolum est infamis, ob culpam non, vt institut. de susp. & tutor §. suspectus.

u *Nominatim.*] sed quare exigitur hic specialemandatum, scilicet quod per procuratorem quis litiget, ne infametur, vt supra titul. j. l. furti. §. si quis? Respon. si selius litigabit pro se, argument. infra de Carbon. edict. l. j. §. finali. Item in interdicto de quo sequitur, est ratio. vt factum filij generali commissione non continetur, sicut nec generali obligatione, ut infra de pignoribus l. obligatione. & quia nullus affectus uincit paternum, ut C. de contrat. furio l. fina.*

x *Cogniturus.*] quo casu bonum, & æquum est defensionem audiri, supra eo. l. seruum, §. publicè. & C. eodem, l. exigendi.

a Dic, quod ibi ille, qui excipit, non dicitur facere controuersiam scilicet status tui, qua de hoc nō litigatur: sed bene facit cōtrouersiā bonorum: & i. non defertur ex Senatusc. Carbo ut ibi patet, secundum Barto. b Bal. hic dicit, se nescire alium istā gl. inquiēs utitur isto termino brigare, siue imbrigare, & licit ad statutum de eo qui promisit se non imbrigaturum, secundum gl. naturam nō. hic. Et homo brigator secundū gl. & vult gl. est q ſp petit litigia, & cōtrouersias unde vulgo dicitur, tu nō es, & non che unde brigar. es homo petens discordiam.

1 † *Flor. deest* que.

2 † *Alias deest* &.

3 † *Alias deest* &.

4 † *Flor. deest* &.

* *Ad intel. huius. & in Ar. Rubin. in l pen. §. ad crimen. nu 181. de publ. iud.*

5 † *Alias, excusabit.*

* L. fi.] hinc est, quod affectus, præter notas significatiōes accipitur ꝑ liberis. C. de pecur. li. 10. l. cunctos, & Cap. in Gordia. Aff Gus fuos, inquit, vnice diligo filium, & nepotem, ultra morem.

POmponius.]CASVS Dicit hæc lex quod non omnes actiones per procura. possunt expediri; quia pone quod eram Bononiæ studiorum causa, & habebam rem cum aliqua: & ibi captus & retentus, si volo ego pater agere contra illum, qui filium meum suum esse credens detinet, agam quidem interdicto de liberis deducendis, vt ille filiũ meũ mihi det: non potero hoc facere per procu. nisi duo interueniant, scilicet quod ille procura. speciale mandatum habeat: & ego valetudine aliqua, vel alia iusta causa fuero impeditus ne agere possim.

¶ *Si stipuletur.*]tua domus minabat ruinam meæ: procura. meus stipulatus de damno infec. cauere debet de rato. idem est si relictũ in diẽ vel sub cõditione, & adueniente die vel condi. procu. meus stipulatus fuit de legato soluendo adueniente die vel condit. quia & hic de rato cauet.

¶ *Sed & is.*] contra te ego egi rei vend. & ꝓ cur constituisti: vel ꝓ te defensor interuenit: de rato quidem cauere debet, & de iudic. solu. potest enim esse quod condemnatus rẽ restituet: & dominus rei vendi. iterum veniens petat à me eam iterum, procurator duplicem cautionem præstabit, s. de rato, & de iud. sol. vt dixi statim. Sed pone quod ille qui pro te interuenit, erat procu. verus, & succubuit, vel tu ipse victus fuisti, agas si postea, submoueris ex. cap. rei iudi.

¶ *Ratihabitionis.*] Titius constitutus fuit procur. ante lit. contest. non debet quidem ab eo exigi cautio de rato post lit. contest. etiam si dubitetur de mandato: nisi post litem contest. fuerit constitutus.

¶ *Inhis.*]Certum est quod coniunctæ personæ possunt sine mandato agere, supra eo. sed & hæ in princ. vnde pone, vnus coniunctus vult agere pro alio coniuncto, nunquid cauebit de rato? Respond. quod cauere non debet de rato, nec prohibetur, si non agit contra voluntatem illius quem defendit: quia tunc etiam cum satis. non admittitur, nisi in casibus. Viuianus.

Idem lib. 9. ad edictum.

LEX XL.

POmponius scribit, nõ omnes actiones per procuratorem, posse quem instituere, denique vt liberi, qui in potestate absentis dicuntur, ducantur, interdictum [a] non posse desiderare ait: nisi (vt Iulianus ait) causa cognita, [i] si & 1† nominatim ei mandatum sit, & pater valetudine, [b] vel alia iusta causa impeditur.

¶ Si stipuletur [c] procurator dãni infecti, vel legatorum, debebit de rato cauere. [d]

Qui alium defendit in actione reali, etiam de rato debet cauere.

¶ Sed & is, q quasi defensor [e] in rem actione cõuenitur, præter [f] solitam satisdationẽ iudicatum solui, etiam de rato [g] debet cauere. Quid enim si in hoc iudicio rem meam [h] esse pronuncietur: & 2 † reuersus ille, cuius defensor extitit, 3† velit fundum vendicare: nonne ratum non videbitur habere quod iudicatum est? [i] Denique si verus procurator extitisset, vel ipse præsens causam suam egisset, & victus [k] esset: si à me vendicaret, exceptione rei iudicatæ submoueretur. & ita Iulianus lib. quinquagesimo 4 † Digestorum scribit. nam cum iudicatur rẽ meam esse, [l] simul iudicatur illius non esse. *

Exceptiones procuratoris debent opponi ante litem contest. non post. h. d. Ratio: quia istæ exceptiones sunt dilatoriæ. dicit gl. Bart.

a *Interdictum.*]de lib. exhib. imò deducendis. quod est infra de lib. exhib. vel dedu. l. 3 j. . reso. idem tamen dico & in illo de quo est in prima, l. prædicti.

b *Et pater valetudine.*] duo ergo hic sunt necessaria, & quod nominatim mandetur: & quod pater impediatur. sed sup. l. proxi. in fi. sufficit vnum, scilicet nominatim mandare. Et no hic plus valere specialem concessionem, quam generalem, vt infra de mi. illud l. § si talis, & inf. e. duos, & l. si itaque, & sup. l. proxi. in fi. & infra de a q her. si quis mihi bona, § sed verum, & inf. de ritu nup. l. generale. in prin. & infra de act. emp. si mercedem, § fi. & infra ad leg. Cor. de fal. l. j. inter.

c *Si stipuletur.*]idest stipulari velit.

d *De rato cauere.*]etiam si habebat speciale mandatum secundum quosdam, vt infra de no. ope. nunt. l. de pupillo, § qui procuratorio. & infra ad Treb. qui ita, § j. Vel verius dic, quod non satisdat, si certum sit de mandato, vt infra vt in poss. l. si is à quo. § si procurat. sed cur cauere debet hic de rato: nec enim videtur posse committi stipulatio: ergo præstari non debet, vt infra eo. l. non cogendum, § fi. nam aut dominus ratum habet, & tunc non committitur: cum defecerit conditio stipulationis: aut ratũ nõ habet, & tunc non committitur: nam non licet committi nisi ad interesse, cum prætoria sit stipulatio, vt infra de præto. stip. l. prætoriæ. non autem interest eius ratum haberi. nã si ratũ haberet, ipse, & fideiussores eius tenerentur, & nunc non tenetur quis si damnum detur, cum stipulationẽ ratam non habuit? Respon. imò potest eius interesse ratum haberi. Finge ante dãnum datum dominũ ratum non habentem desiderare sibi satisdari, & me laborare, & expensas facere in fideiussorib. dandis: quippe si ratum habuisset, in quiete essem, & aliqua lucrarer, & nil expenderem: quis negabit mea interesse ratũ haberi? certè nullus, vt inf. vt in poss. leg. si is à quo. § fi. & infra eo. qui absentem, sed hæc rõ in dam. infec. nulla videtur, quia non est necesse satisdari, sed caueri, vt inf. de dam. infe. prætor. Sed certè interest conuenti iterum non vocari, & p vocationẽ nõ inquietari, vt infra de mi. l. minoribus.

e *Defensor.*]sine mandato.

f *Præter.*]non excipit, sed includit. sic sup. l. sed & hæc § penult.

g *De rato.*] si dubitetur de mandato. Et sic no. casum vbi procurator rei cauet de rato. sic sup. eo. non solum, § si statur, & § est & alius casus & § item ait. & in omnib. duplicibus iudicijs, vt supra eo. si defunctus, § qui a communi, alias non, ut infra eo. non cogendum, § fi. & inf. de comp. postea, & infra de ope no. nunc. de pupillo, § fi. Sed quare non sic in qualibet personali actione cauet de rato procu. rei? Respond. non est necesse, quia soluit de sua bursa procurator: & ideo non potest dominus repetere, vt inf. de cond. indeb. l. repetitio. Sed quid si species mihi debetur per actionem personalem, vt per actionem ex empto? Hic dominus potest reuocare. Quare ergo de rato non cauet etiam procurator re.? Respon. quia in personali est obligatus dominus aliquid dare vel tradere. secum effectu, vt nemo euincat: alias non videtur dedisse: ideoque adhuc procurator tenetur ex stip. iudi. sol. quasi nil fecerit si dominus reuocet: sed secus in rei ven. vbi nullo iure est obligatus: & ideo procurator liberaretur sola facti traditione, vt inst. de actio. § j. sic ergo non esset actori cautum, cũ videretur fecisse iudicatum: cauet igitur de rato: vt hic dr.

h *Rem meam.*]actoris.

i *Quod iudicatum est.*]sed uidetur quod hodie non sit necessaria cautio de rato, cum dominus debeat iurare de calumnia, ut C. de iur. cal. l. 2. § sinautem, cum enim iurat, omnia uidetur habere rata? Resp. imò habet locum Nam potest esse quod ante lit. contest. interuenit procurator, cuius factum dominus, nõ uult habere ratum in iurando de calumnia, committitur enim stipulatio de rato ad interesse aduersarii: quia potest esse quod multis fecit expensas in eundo & redendo ad iudiciũ. Item adhuc oportebit eũ narrare negotium: & iterum lit. contest: & iterum confessiones & interrogationes facere. sic sup. eo. omnia. in fi. Itẽ pone quod dominus lit. contest. facta, sacramento præstito postea uult agere per procuratorem: & dubium est an habeat mandatum, vel non constat. n. quod & post lit. contest. interuenit, vt C. eo. l. mihi: certè debet cauere de rato.

K *Victus.*]& mihi restitui fecit.

l *Rem meam esse.*]not. in rei vendi. pronunciari rem esse actoris, non fieri eius, vt hic, & infra de rei vendica. Lex directo, § ubi autem, & infra de except. rei iudic. si inter. § pri. no. & infra si ser. vendi. si uti. § sed si quæratur, & notam.

1† *Aliàs, deest, &c.*

2† *Flor. deest, &c.*

3† *Flo. extiterit.*

4† *Aliàs, lib. LI*

* *Dic & hoc per quandam consequentiã, concord. quod sic not. in can. in can. 1. in gl. super verbo, prohibetur 1. distinct. & Cars. in suis sine in ordine alleg. at istum tex ad hoc, & arg. à contrario sensu in sententia est validum.*

¶ Ratihabitionis autem satisdatio ante litis contestationem [a] a procuratore exigitur. cæterum semel lite contestata non compelletur ad cautionem.

Coniunctæ personæ admittuntur sine mandato, non contra mandatum. Bart.

¶ In his autem personis, in quibus mandatum non exigimus, [b] dicendum est, si fortè euidens sit contra voluntatem eos experiri eorum, pro quibus interueniunt, debere eos repelli. Ergo non exigimus, vt habeant voluntatem, vel mandatum: sed ne contraria voluntas probetur, quamuis de rato offerant [c] cautionem. 1 †

Fœminis pro parentibus causa cognita agere permittitur. Bartolus.

Paulus lib. 7. ad edictum.

LEX XLI.

FOeminis [d] 2 † pro parentibus agere interdum permittetur causa cognita: * si fortè parentes morbus, aut ætas impediat: nec quemquam qui agat, habeant. [e]

In actionibus popularibus procurator dari non potest: nisi ad vtilitatem priuatam agentis pertineant. h.d. Bart.

Idem lib. 8. ad edictum.

LEX XLII.

LIcèt * in popularibus [f] actionibus procurator dari non possit, [g] tamen dicendum 3 † est, meritò, eum, qui de via publica agit, [h] & priuato damno ex prohibitione [i]

totam. a aliàs esset incerta sententia: vt inf. de ver. sig. l. pupillus, §. fi. & ideo non valeret. vt C. de sen. quæ sine cer. quan. l. fi. Et no. hic, quod contrariorum eadem est disciplina. sic inf. de institu. sed & si pupillus § pe. Sed ar. ꝯ. inf. eo. ꝗ proprio §. procurator. in fi. & inf. ti. 2. si quis negotia.

a *Contestationem.*] idē ex parte rei in satisda. iud. solu & C. de satis. l. j. in fi. & est ratio, quia est dilatoria hæc exceptio. vt C. de prob. l. exceptione. & C. de except. l. pen. & satis dicit fieri ante, etiam si post incontinenti, fiat vel etiam tunc: vt C. de pact. l. petens, & infra de solu. l. Modesti. Item hoc quando procurator ab initio interuenit. si autem post lit. contest. & tunc satisdat: vt C. de consor. eiusdem lit. l. 2. quæ est contra. b Item licet cauere non teneatur, nunquid vt falsus poterit remoueri, si hoc probatur etiā post lit. contest. Respon. sic: vt C. eod. l. licet. Accur.

b *Exigimus.*] quia sūt coniunctæ.

c *Offerant.*] id est offerre velint; vel dic, efferant, idest offerre debeant, s. cum admittantur. Et sic colliges hic, ꝙ non solum de defendendo, vt sup. eod. sed & hæ. sed etiam de rato debent satisdare huiusmodi personæ: vt hic, & infra de com pen l. si cum filio. in fi. & inf. solu. matrim. l. si cum, §. si pater quandoque tamen & contra voluntatem admittuntur, vt in libertate, & in defensione damnati, vt inf. de lib. caus. l. 3. & 4. & de appell. l. non tantum. & no. quod satis offerre prodest aliàs, licet hic non prosit: vt infra quorum leg. l. 2. §. 1 & inf. quod vi aut clam. l. 3. §. si quis, & inf. de operis nou nunc. l stipulatio. § 2.

FOeminis.] CASVS. Scire debes, quod fœminæ non possunt in iudicio defendere, infra eod. l. neque. hæc tamen lex ponit casum in quo potest fœmina patrem defendere, & procuratrix esse pro patre, si ab alio non defenditur pater: ipse pater valetudine impediatur. Viuianus.

d *Fœminis.*] aliàs fœminas, & aliàs fœminis.

e *Habeant.*] scilicet idoneum: vt infra titu. 2. l. 1. in fi. Sed si mulier defendat, nunquid iuuabitur Velleiano? Respondeo non: vt & aliàs infra de appellatio. re. l. prima: altoquin rei deciperentur. Sed quidam dicunt quod debet renunciare: vt C. quando mu. tute. offi. fun potest. l. si pater. Item nunquid filios defendit? quidam sic. Tu dic quod non: quia tutorem debent habere: vt C. eodem, l alienum.

LIcet.] CASVS. Tu prætoris album corrupisti, vel aliquid habuisti appensum in via publica. ista popularis actio est, & si velim te per procuratorem accusare, non possum. Vnde meritò si ex illa corruptione, vel appensione, sequatur damnum priuatum, per procuratorem potero agere, Postea dicit, quod crimen sepulchri violati per procuratorem intentari potest: & ad actio. illam prosequendam potest procu. constitui.

¶ *Ad actionem.*] mihi iniuriam intulisti: possum quidem in actio iniuriarum procu. constituere. & est ratio in lite, nam &c.

¶ *Ea obligatio.*] Titio mandaui vt esset procura. meus in quadam causa: mandatum intercedens mandati parit act. tam directam quam contrariam, & hoc in prima. Ité in secunda, dicit, quod aliquando ex mandato oritur actio mandati: & de hoc ponit duo exempla sic: hæres institutus vendidit mihi hæreditatem: & cum creditores hæreditarij conuenirent me, promisi iudi. solu. & cum fideiussor dedi: & mandato meo fideiussit dicit, ꝙ si ille fideiussor pro me conuentus satisfecerit, quòd non agit actio. man. sed ex mandato. Item in alio casu, licet mandatum intercessent, non tamen agitur mandati: puta si accepisti decem mutuo, & pro te fideiussi, & creditor me fideiusso. conuenit: ego te procu. constitui, pro quo fideiusseram, & ꝓ te tantum fideiussi, s. de iudicato solué. & solueram: dicit, ꝙ ex vltimo mandato non agitur: sed ex primo, & ita nō parit actio. mā da. Vltimo loco dicit, fui rogatus, vt tibi hæreditatem restituerem, & restitui tibi, & cum hæreditas est restituta, aliquis vult te conuenire de hæreditate: vel conuentus fuisti actio. hæred. & cōstituisti me hæredem institutum tuum procuratorem: dicitur hic, quod bene potest. Sed pone, aliquis obligauit mihi rem aliquam: postea cecidi a possessio. pignoris: an ꝓcuratorem constituere possim debitorem ipsum quasi ad agendum, scilicet contra possidentem? Et respondeo, quod possum. Item pone, quod duo sunt correi credendi: postea debitor communis constituit se soluturum alteri, cui constitutum est. vel agere de constituta: & vult alium consocium constituere procura. dicitur ꝙ potest. Sed pone quod duo sunt rei credendi: certè alter conuentus potest alium procurat. constituere: sicut supra dictum est in alijs.

¶ *Si plures.*] Titius fecit sibi plures hæredes, isti cum hæred. diuidere vellent, & contingeret abesse eos, procurat. communem constituere voluerunt. Dicitur quod non possunt: & hoc propter adiudicationes & condemnationes, quæ in iudicio diuisorio contingebant. Sed pone, duo vel tres fuerant hæredes: alter eorum decessit tribus hæredibus relictis: dicit quòd illi tres loco vnius personæ succedunt: vnde vnum procurato. constituere possunt.

¶ *Reo.*] Aliquis, puta, Titius in iudicio conuentus cauit iud. sol. & dedit fideiu. post dum inciperet litigare, timuerunt fideius. quod stipu. iudica. sol. nomine illius particulæ de defendendo committeretur, nisi aliquis susciperet pro eo defensionem. vnde dubitatur, qualiter possint sibi consulere. Dicit, quod si vnus in solidum suscipiat defensionem, vel si omnes constituant vnum procu. liberantur, & videntur defendere. Viuia.

f *Licet in popularibus.*] Est autem popularis, quæ ius populi tuetur: vt infra de popula. act. l. 1. & da exempla, vt supra de iurisdi. omn. iud. l. si quis id. & inf. ne quid in loco publico. l. 2. §. hoc interdictum perpetuum. & infra de lib. hom. exhiben. l. quod & lex. §. hoc interdictum. & infra de sepul. vio. l. 3. in princ. & in fi. & inf. de ijs qui deie. vel effu. l. si verò §. hæc autem actio. & infra ad Syll. l. antepenul. § fin.

g *Non possit.*] s. ad agendum: sed ad defendendum sic, ut hic. & inf. de popula. actio. l. qui populari. & est ratio, quia non sua, sed populi. Item quia ita procuratoris dicitur causa, vt sua. c

h *Agit.*] s. interdicto illo, ne quid in loco publ. vt inf. ne quid in loco publ. l. ei qui. cuius loco hodie est actio in factum: vt Insti. de interdi. §. fi.

i *Prohibitione.*] quia aliquid facis ibi vnde omnes læduntur; & ego maximè, cum ibi plerumque habeam vti. Accursius.

a Illa glo. cōiter reprobat qā iudex pronun. ciat rē eā esse, qa nō expedit si dicat totā; licèt glo. innuat ꝯriū; quia hoc intelligit vt no. gl. j. de rei vend. l. si in rem. in 2. gl. Pa.

b Dic, ꝙ ibi loquit in ꝓcuratore q interuenit post lite cōte lite ante secūdū Bar.

1 † aliàs, actionem.

2 † Fl. Fœminas.

* Gl. sup ista l. quærit, qd in filia an sit legitima responsalis pro te pater. & dicit ꝙ non. & est secūdū Bar. nota ad hoc. dic secundū cū, nisi esset tutrix. facit tex. in l. q alienā. § q̄ q̄. infra de neg. gest. & l. fina. infra de solu.

* Hinc sumpta est l. 1. & 5. de popularib. act. Dua.

3 † Fl. dictū.

c Bal. hic dicit istā gl. esse sing. ad hoc, ꝙ ꝓcurator, q hēt cām cōem cū alio; non pōt exercere ꝓcuratorio nomine alterius æque principalis. & gl. est clara, Bolog.

a *Multo magis.*] Ideo magis, quia magis videtur priuata actio sepulchro violato, quàm prædicta in factum: cum illa detur ei primo, cuius interest, & deinde alijs: vt infra de sepulch. viol. l. 3. in princ.

b *Ex lege Cornelia.*] quæ in tribus casibus loquitur: vt in Instit. de iniur. §. sed & lex Cornelia.

c *Publica.*] in duob. habet naturã publici iudicij: & quia publicè interest maleficia puniri: vt inf. ad leg. Aquiliã, l. ita vulneratus. & quia principaliter ad vindictam: secus in actione legis Aquiliæ, vbi principaliter agitur ad dãnum. infra de iniur. l. prætor, §. j. in alijs duobus sequitur naturam priuati iudicij, quia datur tantum illi, qui passus est iniuriam. Item, quia commodum pecuniarium reportat: vt Institut. de iniur. §. penul. & ratione horum duorum datur procurator: vt hic dicitur, & hoc si agitur ciuiliter: si enim criminaliter, licet sit priuatum delictum, non posset dari procurator: vt C. de iniur. l. iniuriarum, & l. fi. §. licere, & §. ita autem. Accursius.

d *Parit.*] Not. quod parit obligatio actionem, vt Institu. de verb. oblig. in princ. Et nota, quod hic §. vnam ponit regulã, quam facit fallere in duobus casibus. Primus, si tibi hæreditatem vendidi: & cum à creditoribus hæreditarijs conueniteris, sponte respondisti: nec enim compelleris, vt C. de pac. l. 2. fideiussi pro te de iudicato soluendo, & mandato tuo solui: agam ex vendito, & non mandati. Secundus, pro te fideiussi in decem, & cum conueniret, feci te procuratorem: & fideiussi iterum pro te tuo mandato: & satisdedi iudicatum soluere, & solui; agam ex primo mandato, non secundo; & sic mandatum non parit actionem mandati; &c.

afficitur, quasi priuatæ actionis dare 2 † posse procuratorem. Multo magis a dabit ad sepulchri violati actionem is, ad quem ea res pertinet.

In actionibus, quæ competunt ad vindictam, pōt constitui procurator. Bar.

¶ Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia b procurator dari potest nam & si pro publica c vtilitate exercet, priuata tñ est.

Obligatio ex contractu mandati parit actionem mandati: nisi ex necessitate præcedentis contractus mãdatum fuit subsecutũ. Bar.

¶ Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet, mãdati actionem parit. d Aliquando tamen nō contrahitur obligatio mandati: e sicut euenit, cũ in rem suam procuratorem præstamus, eoque nomine f iudicatum solui promittimus: nam si ex ea promissione aliquid præstiterimus, non mandati, sed ex vendito, g si hæreditatem vendidimus, vel ex pristina * causa mandati agere debemus: vt sit cum fideiussor reum procuratorem dedit. h

Qui habet vtiles, potest facere procuratorem eum, qui habet directas. Bart.

¶ Is cui hæreditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, hæredem iure dabit procuratorem. i

Qui habet ius in re, potest dominum illius rei facere procuratorem. Bart.

¶ Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorem ad Seruianam. k

Vnus ex correis potest alium procuratorẽ constituere actiuè et passiuè. h. d.

¶ Porro si vni ex reis credendi cōstitutum sit: isque alium Procuratorem 2 † in constitutam l pecuniam det: non negabimus, posse dare. m Sed & 3 † ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorẽ dabit. n

In iudicijs diuisorijs plures vnũ procuratorem dare non possunt. h. d. Vel aliter: Vnus non potest esse procurator condemnati, & eius cui fit condemnatio. Bart.

¶ Si plures hæredes sint, & familiæ erciscundæ, aut communi diuidundo iudicio agatur, o pluribus eundem procuratorem non est permittendum dare; quoniam expediri 4 † res non potest citra 5 † adiudicationes & condemnationes. p Planè permittendum est dare, si vni cohæredi plures hæredes existant. q

Si vnus vellet defendere reum, non committitur stipulatio ex clausula de defendendo. Bart.

¶ Reo latitante post litem contestatam, ita demum fideiussores r eum defendere * videbuntur, s si vel vnus ex his eum pro solido defendat, t vel omnes, vel 6 † quidam ex his vnum procuratorem 7 † dederint, in quem iudicium transferatur. 8 †

solucre promisit, & soluit: sed hoc casu videtur agi debere ex nouo mandato, non pristino, vt inf. mand. l. si mandato meo. § fi. quæ est contra. Sol. ibi intercessit secundum mandatum animo nouandi primum: hic non. Vel dic, ibi fuit gestum negociũ inter creditorem & fideiussorem; hic inter fideiussorẽ & reũ.

i *Procuratorem.*] ad agendum contra hæreditarios creditores.

k *Ad Seruianam.*] i. quasi Seruianam; quæ hypothecaria dicitur; quam intentat, vt Institu. de actio. §. item Seruiana. contra videbatur his duobus casib. quasi dñs in sua re non possit esse procurator, vt inf. de regu. iur. l. neque pignus. & infra manda. l. 2. §. quod si tua.

l *In constitutam.*] i. ad agendum actione de constit. pecunia.

m *Non negabimus posse dare.*] quia iam iste cui constitutum est, pro eo est, ac si sibi solutum esset, vt ipso iure, vel per exceptionem ab altero sit liberatus debitor; vt infra de constit. pecu. l. idem est. sed quando non est constitutum, an vnus alterum dare possit? fortè nō; vt arg. su. ea. l. in princ.

n *Dabit.*] quia duæ sunt obligationes: licèt vna res debeatur, vt inf. de duob. reis. l. 3. in fi. & l. eadem, §. fin.

o *Agatur.*] erat ergo lis contesta. quando procuratorem constituebant.

p *Adiudicationes & condemnationes.*] Collige ergo argu. contra M. quia procurator etiam post litem contestatam interueniens debet condemnari; vt hic, & supra eo. l. si quis cum procuratorio nomine, & inf. eo. l. qui proprio, & C. eod. l. nihil. & plenè dic vt inf. tit. 2. l. liberato §. fi. Item quare fiscus in tutore duorum pupillorum; quia vterque erit actor, licèt inter se agant; vt infra de author. tutor. l. accipientis, quæ est contra? Respond. ibi loquitur, quando vnus agebat contra extraneum; & idem extraneus conueniebat alium pupillum; non autem pupilli adinuicem agebant.

q *Existant.*] quia omnes loco vnius sunt.

r *Fideiussores.*] accepti de iudicato soluendo.

s *Videbuntur.*] non tamen tenetur propter fideiussionem defendere; vt infra iudic. sol. l. iam tamen, §. in hac, & §. si tamen plures.

t *Defendat.*] hic puncta. & quod subijcit, vel omnes &c. sit sensus; quia siue omnes simul dent vnum procuratorem, siue quidam ex his dent vnum procuratorem, satis sit; non autem est sensus, vel omnes, scilicet defendant; quia

e *Mandati.*] idest ex mandato.

f *Eoque nomine.*] id est eo conuento à creditoribus, & eo mandante.

g *Ex vendito.*] quia hæreditate vẽdita omne commodum, & omne incommodum spectat ad emptorem, vt C. de hæred. vend. l. 2. & infra de hære. vend. l. 2. §. non solum. versic. sicuti. quære si quid solui per actionem ex vendito peto; quia mandati actionem absorbet, vt hic. nec enim est verisimile, nos velle ex eo mandato nasci actionem, cum satis nobis cautum sit ex veteri contractu.

h *Dedit.*] supple & pro eo mandante iterum iudicatum

* Bald. hic dicit istum tex. sin. quod si duo contractus celebrentur, & secundus fiat ob primum, si actio quæ oritur ex primo, est habilis cōprehẽdere ea quæ veniũt in secũdo: nulla actio oritur ex secũdo contractu, etiam si sint diuersi contrah. ipsorũ. Bolog.

2 † Flo. deest procuratorẽ.

3 † Flo. deest, &.

4 † Alias explicari.

5 † Fl. extra.

* Bal. hic no. istũ tex. quod fideiussor rei est eius procurator, & pōt eum defendere ut ẽ procuratorẽ. Bolog.

6 † Fl. qui.

7 † Fl. dederit, procuratorẽ.

7 † Fl. transferatur.

quia hoc non permittitur, cum graue esset actori cum tot litigare, vt infra iudic. sol. l. iam tamen, §. si tamen plures, & supra eodem, l. non tamen, quæ sunt contra. Vel dic, quod etiam omnes defendent, scilicet in solidum, prima verior est

M[Vtus.] CASVS. Hæc l. dicitur, ꝙ mutus, & surdus ꝓcuratorẽ cõstituere possunt, & ipsi procuratores esse põt ad negocia, n[on] ad iudicia. ¶ *Cum quæritur.*] contra Seium te procuratorem constitui in cã, quam aduersus Seiũ habebã: ipse Seius allegabat me procu. constituere nõ posse. Dr, ꝙ inspiciendũ est, an ꝓcuratorẽ constituere ꝓhibear quia si nõ prohibeor, mihi videtur permissum.

¶ *in popularibus*] Contra te egi actio. quadam populari: quia dicebam, ꝙ album ꝑtoris corrupetas, vel quia in via publica aliquid habebas appensum, volebas quod cauerem de defendẽdo quemlibet de populo Dicitur hic, quod non debeo.

Quilibet potest procuratorem constituere, qui non reperitur prohibitus. h. d. Vel aliter: In genere permissorum, omnia intelligũtur permissa, quæ specialiter non reperiuntur prohibita. Bar.

Idem libro 9. ad edictum.

LEX XLIII.

MVtus & surdus per eum modum, qui procedere a potest, procuratorem dare non prohibetur. • † forsitam b & ipsi dantur, non quidem ad agendum, sed ad administrandum. ¶ Cum quæritur, * an alicui procuratorem habere liceat; inspiciendum erit, an non prohibeatur procuratorẽ dare: quia hoc edictum c prohibitoriũ est. * ¶ In popularibus actionibus, vbi quis quasi vnus ex populo agit, defensionem,d vt procurator præstare cogendus non est. e

Minor ad petendum curatorem potest facere procuratorẽ, & si dubitatur de mandato, admittitur cum cautione de rato. Bar.

¶ Is qui * curatorem alicui f præsenti petit, non aliter auditur, nisi adulto consentiente. g Quod si absenti: h ratam rem eum i habiturũ, necesse habebit satisdare. K a †

¶ *Is qui.*] Si ego amicus adulti adulto pñti petam curatorem dari pro lite, quã n adultus cum aliquo hẽt, adultus consentire debet: si absenti petam, de rato cauere debeo.

¶ *Pœna.*] in lite quæ vertebatur inter m[e], & Seiũ, Titium institui procuratorem, procurator iste vocauit Seium ad ius: Seius volebat, quod procurator caueret de defendẽdo: procurator cauere non vult. Dicitur, quod deneganda est ei actio, propter hoc quod non cauet de defendendo, q. d. procurator meus non admittitur ad agendum, ex quo non cauet de defendendo.

¶ *Si procurator.*] in §. isto ponitur quoddam consilium. Dicitur. n. ꝙ si procurator meus ad negocia, uel ad iudicia velit aliquid ab aduersario stipulari, & seruus meus fuerit, præsens, in persona mea, & serui mei concipienda erit stipulatio: & fiet promissio serui mei absentis.

¶ *Qui non cogitur.*] iste § habet plura dicta. Primum est, ꝙ procurator rei anteq̃ satisdederit iudi. sol[ui], non compellitur defendere sed satisdatione præstita compellitur defendere. Scdm est, ꝙ procurator actoris ante cautionem defendere non cogitur, sed post sic. Tertium refertur tã in ꝓc. actoris q̃ rei. s. ꝙ non sp̃ erit verum, ꝙ procurator post satisdationem defendere, compellatur, at[que] sñ illis casibus, in quibus non compelluntur solum ad hoc, vt iudicium inchoetur per lit. conte. Quartò assignat rõnem, quare post satisdationem non compellantur defendere, puta secretæ sunt inimicitiæ: uel bona illius procuratoris, qui satisdederat, ab alio fuerunt occupata: alias necesse habent inchoata negocia finire: nisi alijs iustis causis fuit impeditus. Viui.

a *Procedere.*] vt nutu, uel scribendo, si sit literatus: quia solo consensu contrahitur obligatio talis: ut infra mand. l. j. & supra de pact. l. iurisgentium.

b *Forsitan.*] philosophicũ temperamentũ, sic & infra de arb. l. si duo. nam pro certo põt dari procurator, ut hic subijcit. Sed tutor esse non põt, ut inf. de tut. l. 1. §. mutus. & §. surdus. Et not. hic, ꝙ quædam permittuntur extra iudicia, quæ in iudicijs non: vt hic, & infra man. l. si procurator. §. si quis, & sup. eo. l. seruum quoque, in prin. & supra de postu. l. 1. §. p[ro]p[ter] casum, & infra de acq. hæred. l. mutuũ.

c *Hoc edictum.*] duob. mod. expone: primo edictum quo dr, ne quis prohibeatur dare procuratorem, est prohibitorium: sicut illud, ne vis fiat, &c. nam sicut illi, sic isti prohibetur fieri vis, quo minus dẽt procurator. quilibet. n. qui suo noĩe hẽt actionem, dare procuratorem põt: vt infra de solut. l. sed si unius, § idem ait, & si quis dicat non licere lege uel constõne, probet: vt infra de probat. l. ab ea parte, & l. in exceptionibus, sed hoc edictum non habemus.

Vel secundo sic, sm Py. hoc edictum quo quis à procuratione constituenda remouetur, est prohibitorium. supple. s. certarũ personarum. vnde aliter non est[?] ... vt infra de in l. cũ prætor. ... sic supplere ... esset rõ in 9trium ad id, qd intendit. Et quæ sunt personæ, quæ remouentur, dic per exempl., vt suo. eo. l. non solũ, §. si & l. Pomponius, & l. licet. 1. cũ. & inf. de pub. iud. l. pe. §. 1. Itẽ tutor, vel curator ante lit. contest. vt C. eo. l. neque tutores, & l. procuratoribus, & ẽt hoc edictum non habemus, quo ad uerba.

d *Defensionem.*] vt defendat singulos de populo.

e *Non est.*] duabus rationibus. Prima est, ut euitetur infinitas: vt C. de sacros. eccl. l. si. Secunda, quia suo nomine, non alterius agit: nisi pro priuato damno agat: & tunc* dari põt ꝓcurator, vt supra eo. l. licet in popularibus, in prin. & tunc satisdat ẽt de defendendo eum, cuius nomine agit.

f *Alicui præsenti.*] s. adulto: ut subijcit.

g *Consentiente.*] i. vocato, ut consentiat, compellitur enim uelle si agat, quia aliter non potest agere. Item si conueniatur, compellitur similiter habere curatorem, ut Insti. de curat. §. item inuiti, & infra de tut. l. l. qui habet, §. si pupillus

h *Quid si absenti.*] s. curatorem petat.

i *Eum.*] s. adultum Accur.

K *Satisdare.*] Ioan. dicit non animaduerti, quo casu hæc stipulatio committatur, curatori vel aduersario: nam aut petebatur curator ad negocia, aut ad litem: si ad negocia, si quidem ratum hẽat, non committitur: si autem ratum non hẽat, nec tunc committitur: nam cum debeat committi ad id, quod interest illud ratum habere: hic autem nil interesset, immo noceret: quia tenetur administrare: ideo non committitur stipulatio, quia prodest, quod non ratum habet: si ad litem, hic nunquam committetur curatori vel aduersario, quia cogetur semper habere ratum, siue agat, siue conueniatur, ut Instit. de curat. §. item inuiti. pro eodem igitur habetur, ac si ratum habuerit, ut infra de neg. gest. l. Pomponius, §. 1. resp. quod dicitur, quod inuitus accipit curatorem ad litem agendam, sic intelligitur, vt non aliter audiatur, uel admittatur, si uelit agere: nisi habeat curatorem. Quid ergo si adultus conueniatur, hæc videtur multo durior oppositio, quia potest cogi, & debet vt habeat curatorem, ut infra de tutor. l. qui habet. §. idem Cassius. Responderi tamen optimè potest, quia licet cogi debet ut habeat curatorem, non tamen cogitur ut hunc, uel illum habeat curatorem. sic hic, & C. de iudic. l. apertissimi, hic ergo si uelit adultus ratam habere defensionẽ, non committitur, alioquin committitur ei, qui volebat, conuenire minorem, uel conueniebatur nomine minoris, & ideo accepit satisdationem rem ratam haberi. Si enim adultus habeat ratam defensionem in primo casu, quando fuit conuentus minor (in quo casu erat reus) fieret executio contra minorem in secundo, s. quando alius conueniebatur à minore, præiudicaretur minori per procuratorem, ut infra de reg. iur. l. si se. §. tutor. cum uerò petitur curator ad negocia; ille tantum accepit satisdationem, qui petitur, & non alius, & hic committi stipulatio possit, ut si hic curator tanquam curator uendidit rem minoris, & de quadrupla cauit ex cõsuetudine loci, interest enim curatoris, quod ratum habeat minor: quia si ratum habet, non uendicabit rem quam uendidit curator, alioquin contra. & ita curator de quadrupla teneretur, & sic apparet ex prædictis satisdari, scilicet aduersario adulti, quando ad litem; uel curatori, quando ad negocia;

a † Fl. prohibe. nr.

* Concor. huic §. ca. ad quæstiones, cũ glo. super uerbo', intubet um extra de rer. permut.

* *Est.*] Bar. aut in exẽpl. Dncis Bar. addit rationẽ, quia quod nõ est nominatim ꝓhibitum, videtur esse permissum.

* Ang. hic dicit istum tex. valde no. & menti tenendũ ad limitationem omniũ dictorũ de mandato dicẽtiũ procuratorẽ debere admitti ad cautionem rati si de eius mandato dubitatur, non habere locum, quando dominus est præsẽs ꝙ dictum licet sit in se verum, tamẽ iste tex. nõ probat, ut poterit videre bene inspiciẽs[?]. Bn.

a † Habet dare. Flor.

¶ Pœna non defendentis [a] procuratoris [b] hæc eſt, vt denegetur [c] ei actio.

Melius eſt habere actiones directas, quam vtiles. Barto.

¶ Si procurator [d] * agat, & præſens ſit abſentis [e] ſeruus, Attilicinus ait, ſeruo cauendum, non procuratori.

Procurator qui ſatiſdat de defendendo, cogitur defendere, ſi actio eſt tempore peritura. Item ex cauſa poteſt libere non defendere: ſed ſi actio nõ eſt peritura, & ſine cauſa non defendit, non cogitur, ſed ſtipulatio committitur. hoc dicit, cum l. ſequen.

¶ Qui 1 † non cogitur [f] defendere abſentem, [g] tamen ſi iudicatum ſolui ſatiſdederit, defendendi abſentis gratia,

a *Pœna non defendentis.*] id eſt non cauentis de defenſione, uel propriè pone; ut ſupra eodem, l. ſeruum, §. ait prætor.

b *Procuratoris*] actoris.

c *Denegetur.*] & ſic remouetur ab adminiſtratione, vt hic, & C. eodem, l. actione. & l. tertia. & idem in omni adminiſtratore, & hoc quo ad aduerſarium; ſed quo ad dominum tenet actione mandati ad intereſſe, q̃a & hoc ſibi mandatũ vƷ, vt defendat, vt infra eo. l. ad rem. & l. ad legatum, & ſupra de iuriſdict. omnium iud. l. 2.

d *Si procurator agat.*] in iudicio, & aliquid petat, & tunc cauebitur iudicatum ſolui, vel iudicio ſiſti. Vel petebat ſtipulationẽ aliquam legati, vel dãni infecti: & tunc cauendum eſt ſeruo; q̃a melius videtur directam quæri, quam vtilem tantum, vt hic, & infra titu. 1. l. fi. & infra rem pupilli ſaluam fo. 2. & infra de adminiſtratione tutorum, l. quoties, in princi. Item, quia melius videtur ordinarium auxilium, id eſt directam actionem, quàm extraordinarium, id eſt vtilẽ quæri; ut infra de minor. l. in cauſa, in prin. & ſupra de edendo, l. quædam, in principio.

* Bal. hic eſſe tex. reputat ſing. cum ſua glo. ad hoc, q actio directa eſt melior, quam vtilis.

1 † Fl. & qui non.

e *Abſentis.*] i. domini, qui eſt actor.

f *Qui non cogitur*] hoc primum reſponſum loquitur de procuratore rei; quod patet propter qualitatem ſatiſdationis, & quia dicit, defendendi; ut Inſtitu. de ſatiſdat. §. ſin autem, & §. ſi uero aliquis, & de oper. noui nunciat. l. de pupillo, §. qui remiſſionem, & quod ſubijcit probando in alio reſpon. nam & eos, &c dicit de procuratore actoris; nam licet nec primus defendere, nec ſecundus agere pro alio, & ſic nec eum defendere compellatur, tamen poſt ſatiſdationem compelluntur, ut C. eodem l. inuitus. Vel intellige primum reſponſum in procuratore facto in rem ſuam ex parte actoris ex cauſa non lucratiua, quo caſu non tenetur defendere niſi ſatiſdet; ut hic, & ſupra eod. l. ſi quis in rem. Vel tertio dic, quod procurator actoris non tenebatur defendere, quia iuſtam cauſam habebat, ut ſupra eodem, l. ſed & hæ. §. præter. quo caſu, ſi ſatiſdedit, ſibi præiudicat; ut ſupra qui ſatiſda. cogan. l. ſi fideiuſſor §. ſi neceſſaria. Vel quarto dic, quod dominus pro eo ignorante ſatiſdedit; unde non tenebatur defendere, niſi & ipſe ſatiſdediſſet, ut ſupra eod. l. ſi defuncti, 2. reſp. & ſecundum hunc caſum loquitur verſicu. nam &c. in procuratore rei, ut ſuperior, qui non cogitur, &c. Vel quinto dic, quod loquitur in tutore uel curatore, qui non coguntur cauere de defendendo; ſi tamen cauerint, tenentur, ut C. de adminiſt. tutor. l. fin. §. defenſionem, prima verior eſt.

g *Abſentem.*] ſcilicet reum non cogitur agere, uel defendere.

h *Satiſdationem.*] de defendendo.

i *Cogi.*] ſ. præciſe prout hoc reſponſum intelligitur de procuratore actoris, ſecundum quod. modo expoſuimus; ut ſup. eo l. ſed & hæ § præter.

k *Labeo ait.*] licet dixerit, procuratorem rei poſt ſatiſdationem cogi indiſtinctè, tamen diſtinguendum eſt propter tres caſus quos ponit.

l *Tractum.*] qui eſt breuis.

m *Cogendum.*] i. præciſe, & optimè in hoc dicit Labeo;

2 † cogendum procuratorem iudicium accipere, ne decipiatur is, qui ſatis accepit: Nam & 3 † eos, qui non coguntur reum 4 † defendere, poſt ſatiſdationem [h] 5 † cogi, [i] Labeo [k] ait, cauſa cognita temperandum eſſe: & ſi captio actoris ſit propter temporis tractum, [l] iudicium eum accipere cogendum. [m] Quòd ſi aut affinitas dirempta ſit, aut inimicitiæ interceſſerint, aut bona abſentis, [n] poſſideri 6 † cœperint.

Vlpian. 7 † lib. 7. Diſputa.

LEX XLIIII.

VEl ſi longiquo ſit abfuturus, vel alia iuſta cauſa interuenerit. [o]

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX XLV.

NOn cogendum. [p] Sabinus autem [q] ait, 8 † nullas prætoris eſſe partes ad

ut ſupra eod. l. ſed & ex. & ſequens litera non loquitur, quando res eſt peritura.

n *Abſentis.*] i. huius qui ſatiſdedit, qui abſens eſt à reo; & reus ab ipſo, & ſic non eſt contra, infra eod. l. Titius, Vel aliter ſol. ut ibi, & hoc modo, vt hic dicitur abſens, infra eo. l. ſi procuratorem.

o VEl ſi longinquo. Interuenerit.] quæ enumerantur ſupra poſt litem, cum ſequentibus ll. & l. ſi filiusfamilias, §. fi. cũ ſequentibus.

NOn cogendum.] CASVS. In hac l. ponitur ratio Sabini, quæ dicebat prætorem, uel iudicẽ non debere cõpellere aliquẽ ad defendendum; ſed ſufficiebat committi ſtipulatio; quod eſt, q̃n iuſta excuſatio non interceſſit; nec tamen res eſt peritura. Item dicit Sabinus, quod ſi ex iuſta cauſa omittatur defenſio, non committitur ſtipulatio, nec quantum ad procuratorem, nec quantum ad fideiuſſorem.

¶ *Quintus.*] Contra te egi actione populari, quia album prætoris corruperas, uel quia aliquid habebas appenſum in via publica propter priuatum damnum meum; ut putà appenſum in via publica, unde popularis oriebatur quæſtio, propinquus eras domui meæ; an iſta actione procuratorem conſtituere poſſim; quæritur? Et reſpon. quod ſic poſſum.

¶ *Si procuratori.*] Procuratorem inſtitui ad negocia; iſte procurator incœpit in meo ædificare. Mæuius nunciauit ei nouum opus, procurator cauit de demoliendo opere, ſi appareat iniuſtè ædificatum; unde Mæuius nunciationem remiſit, poſtea eo ædificanti nunciauit vicinus nouũ opus; procurator iuit ad iudicium interdicti uti poſſidetis, quod continet tale ius; quod ex quo ille, qui ædificare uult, ſatiſdederit de opere demoliendo, ſi appareat forè ædificatum iniuſte, quod non debet prohiberi ædificare; aduerſarius uult, ut caueat procurator de rato, agẽs iſto interdicto, dicit, quod cauere non tenetur; & ſi cauerit, non committitur ſtipulatio iſta Viuia.

p *Non cogendum.*] præciſè; nec ſtipulatio committitur, ut infra proximè: at ſi iuſtas cauſas, &c.

q *Sabinus.*] hic non debet eſſe. §. ſed groſſa litera; & quod dicit Sabinus, dicunt quidam, quod corrigit omnia prædicta. Sed tu dic, quod non corrigit aliquid de dicto Labeonis, ſed dictum priorem ſic. ſi enim res ſit peritura, omnino cogitur ſecundum Labeonem, & bene ut ſupra eodem, l. ſed etiam ex. ſi uero iuſta cauſa interuenerit, non cogitur, ut ait Labeo, & bene, ut ſupra eodem, l. ſed & hæ § præter. ne ſtipulatio committitur, ut hic ſubijcit, at ſi iuſtas cauſas: ſed ſi iuſta cauſa non interueniat, nec res ſit peritura, non cogitur; ſed ſtipulatio committitur; & hoc adijcit Sabinus d. Labeonis, & corrigitur per hoc dictum priorum, collige ergo, quia in primo cogitur, in ſecundo non, nec ſtipulatio committitur; in tertio non cogitur, ſed ſtipulatio committitur, & hoc in procuratore rei; nam procurator actoris præciſè cogitur, ut ſupra eodem, l. ſed & hæ. § præter. Item ad dictum Sabini, quod eſt hic, eſt contra, ſupra eodem, l. ſi defunctus, 2. reſpon. Sed dic, quod hic eo ignorante, uel contradicente dominus ſatiſdedit, uel ipſemet procurator ſatiſdedit; ibi eo ſciente, & non contradicente dominus ſatiſdedit; ut & ibi dixi.

2 † Aliàs d. eſt, grat. ni.

3 † Fl. deeſt, &.

4 † Fl. rem.

5 † Fl. ſatiſdationem, cogi. Labeo cauſa.

6 † Alias poſſidere.

7 † Lib. 8.

8 † Fl. deeſt, ait.

Defen-

compellendum defendere: a sed ex stipulatu ob rem non defensam agere 1 † posse. At si iustas causas b habeat, cur iudicium accipere nolit, nec fideiussores c teneri, quia vir bonus d arbitraturus nõ fuit, ut qui iustam excusationem afferret, defendere cogeretur. Sed & si satis non dedit, e sed ei repromittenti creditum est: idem statuendum est. ¶ Qui ita f de publico agunt, & ut & priuatum commodum defendant, g causa cognita permittuntur procuratorem dare: & postea alius agens h exceptione i repellitur. 2 †

Cautio quæ non potest committi, non debet interponi h. d. vel sic. Cui commissa sunt antecedentia, commissa videntur sequentia: & ideo quasi sit de mãdato certum, non cauet de rato, cum committi non possit stipulatio. Bar.

¶ Si procuratori k opus nouum nunciatum sit, l isque interdicto utatur, m ne vis ei fiat ædificanti: defensoris n partes * eum sustinere, nec compelli cauere, ratam rem dominum habiturum, Iulianus ait: & si satisdederit, o nõ animaduerto, p inquit Iulianus, quo casu stipulatio committatur. q

Post litem contestatam reus potest facere procuratorem, & pro eo cauere. B.

Caius lib. 3. ad edic. Prouin.

LEX XLVI.

Qui proprio nomine iudicium accepit, r si velit 3 † procuratorem dare, in quem actor transferat iudicium, audiri debet: solemniterque pro eo 4 † iudicatum solui satisdatione cauere. s

Qui sponte defendit, potest, vnam causam tantum defendere. Bar.

¶ Ei qui defendit t eum,

a *Defendere.*] scilicet præcisè.
b *Iustas causas.*] aliquam de prædictis.
c *Fideiussores.*] dati ab ipso procuratore, vel domino eo ignorante.
d *Quia vir bonus.*] ad cuius arbitrium debet defendi, vt infra eod. l. Plautius, 1. respon.
e *Sed, & si satis non dedit.*] scilicet cum fideiussoribus.
f *Qui ita.*] pone casum supra eod. l. licet, in princ.
g *Defendant.*] ecce quod actor dicitur defendere, & reus agere: vt sup. eo. l. non solum §. si status.
h *Et postea alius agens.*] eadem causa.
i *Exceptione.*] scilicet rei iudicatæ: vt inf. de popul. actio. l. 3 & hoc si non per collusionẽ sit actum. vt inf. de iureiu. l. cum qui, §. in popularibus. Contra enim videbatur, quia cũ sit priuatum damnum, videbatur, alius non repelli.
k *Si procuratori.*] ædificanti nomine domini.
l *Nunciatum sit.*] & ipse cauit de opere demoliendo, alias non haberet locum hoc interdictum, quod subijcit: vt infra de noui oper. nunciat. l. de pupillo, §. penult.
m *Interdicto vtatur.*] scilicet uti possidetis: vt dicunt quidam: qa qui ædificare prohibentur, & possidere prohibentur, vt infra de vi, & vi arma. l. vim facit, & infr. vti poss. l. si duo. Vel dic hoc interdicto, quod subijcit, ne vis, &c. vt sint verba cuiusdam interdicti: vt inf. de noui oper. nunciat. l. de pupillo. §. pen:
n *Defensoris.*] quantum ad euitandum satisdationem de rato. & est ratio, quia posset committi stipulatio, ut subijcit: vere tamen est actor, cum agat interdicto: ut infra de oper. noui nunciat. l. de pupillo, §. penultimo, quæ est contra
o *Satisdederit.*] scilicet sponte.
p *Non animaduerto.*] nam aut ratum habet, & sic habet quod promisit: aut non: & tunc potest etiam prohibere: & sic potius interest non habere ratum, quàm habere: sed nonne ego animaduerto? pone, quod procurator iniustè victus est interdicto, quod proponit: si dominus ratum habet, interest mea: nam si ratum habeat, potero prohibere: si non habeat, non nocebit domino sententia: ideo quo dominum prohibere non potero, & sic potest committi stipulatio: vt infr. rem ratam habe. l. si fine, §. quod si procurator, nec placet, vt dicatur non committi propter iniuriam: vt inf. rem rat. habe. l. si fine, §. cum autem, quia iniuria procuratori meo facta mihi nocet: vt hic: non si alteri fiat: vt ibi. An ergo cauebitur eo attento, quod non iure fieri potest? Respon. non, vt hic: & inf. de peru. l. eo tempore, 1. responso, vel dic, non committitur: quia totum sibi mandasse videtur, ut infra eod. l. ad rem, & l. ad legatum. vnde non est expectandum, vt ratum habeat, vt infra de condictio. indebi. l. si procurator. secundum Azonem, cum necesse habeat habere ratum. Vel dic, non committitur, etiam si dominus non habeat ratum: quia eo non habente ratum, qui egit interdicto, per consequens non videtur habere ratam primam satisdationem, quam fecit de opere destruendo: unde tenet nunciatio, & sic destruetur opus factum post, potius ergo interest, vt non habeat ratum, quam habeat: sic ergo superflua est, cum non possit committi.
q *Committatur.*] non ergo præstatur, cum sit superflua, sic in l. a ne leg. nom. caueat. hæc stipulatio, § 1.

Qui proprio.] CASVS. Ego contra te, & in litem sum contestatus, postea vis procura. constituere: bene potes, dummodo caueat procurator iudicatum solui, vel tu pro eo, si præsens es.
¶ *Ei qui.*] pluribus actionibus m conuenti: postea incœpetas abesse: quidam obtulit se defensioni tuæ: volebam, vt in omnibus m defenderet, dicitur, quod non cõpellitur, sed in vnica defensione admitti debet defensio eius, q se obtulit.
¶ *Qui alium.*] Dicitur hic, quod quicumque alium vult defendere, satisdare cogitur, nemo, &c.
¶ *Item quæritur.*] Casus huius § multis modis ponitur, sicut in apparatu videre liquet. sed ad euidentiam huius § ponas vno modo sic. Minor aliquis facilitate sua fundum mihi vendidit: vnde postea uoluit in integrum restitui: & cum peteret restitutionem aduersus me ex illa causa, restitutus est, ego in causa restitutionis cõstitui te procuratorem meum: succubuisti, quia minor restitutus fuit ad petitionem illius fundi: vnde incipit fundum uendicare, numquid in causa restitut. in integrum procurator compellitur defendere? Et respond. quod sic.
¶ *Procurator.*] Dicit, § iste, quod procurator debet reddere rationes eorum, quæ gessit in iudicio, vnde si quid de lite consecutus est, illud domino reddere debet. Item si aliud indebite exegit. Item econtra, si ipse procurator in aliqua causa condemnatus præstiterit, illa contrario mandati iudicio a domino recuperare poterit. Veruntamen si ob culpam suam, uel contumaciam aliquam pœnam præstiterit, illam à domino non recuperabit: cum litis impendia restitui debeant ei, qui bona fide impendit, siue fuerit procurator actoris, siue rei, litis impẽdia recuperat procurator.
¶ *Si duobus.*] Quidam, puta Titius debebat mihi decem, contingit me abesse: unde duos constitui procuratores. Titium qui erat debitor meus, & Seium: quæritur an Seius, qui non est debitor, poterit exigere a Titio, qui Titius procur. & debitor est? & dicimus, quod sic poterit? Viuianus.
r *Accepit.*] scilicet per contestationem.
s *Cauere.*] scilicet dominus, si præsens est: alias ipse procurator satisfaat. Institu. de satisdat. §. si vero aliquis: & infra iudi. solui, l. si ad defendendum. Item ex eo, quod in princ. dixit, dominum iudicium accepisse, scilicet lit. contestat. contra se, & hic satisdat. pro procuratore, quem postea dat, colligitur, quod etiam post lit. contesta. factus procurator debet condemnari. & pro hoc est supra eod. l. licet, §. si plures, si enim dominus damnaretur, non satisdaretur, cum & hoc fit procuratoris conditio grauior. vt supra eodem, l. sed & hæ, §. defendere. Sed argumen. contra est ad prædicta Institu. de satisdatio. §. alia. Acc.
t *Ei qui defendit.*] in spontaneo gestore cum mandato, vel

1 † Flo. agi posse, ac si.
2 † Flo. repelletur.
* Concor. tex. in l. de pupillo, §. qui remissionem, ff. de no. oper. nunc. tex. in l. si pupilli, & defendere de priui. credit. ff.
3 † Flo. accepisset, si vellet.
4 † Flor. deest, eo.

vel sin*,intellige:nam sufficit si cui,&c.C.de negot. gest. l.tutori. secus in tutore,vel curatore.vt ibidem dicitur itẽ, secus si agat nomine alterius:quia tunc cogitur in omnib. defendere:vt supra eod.l.omnium,& l.non solum.

a *Vel.*] pro saltem:

b *Satisdare.*] s.iudicatum solui, vt insti. de satis.§. sin autem.hoc tamen fallit in duob. casibus, secũdum quosdam:vt supra eod.l.nõ solum,§.si status,& §. fi.sed etiam sine satisdatione conuenitur iudicati quandoque, vt inf.eod.l.Plautius,Itẽ not.hic defensorem sine satisdatione non admitti:vt hic, & infra eod.l.si minor,§.is q. & inf.de iudic.l.rectè. Accur.

c *Item quæritur.*]pone casum, quod datus fuit defensor aduersus eum, qui in integrum restitui volebat, eo quod cum minor esset, prædium suum lapsus iuuentute vendiderat cum decreto : restitutus est vt vendicet : in vendicatione ergo cogitur defensor iudicium suscipere rei vendicationis, secundum Ioan. & eodem modo restitutus ad actionem personalem, quam acceptilatione deceptus dimiserat, cogitur defensor hoc iudicium personale restitutorium suscipere. Si autem quæras, cum quasi dominus restitutionem implorauit : cur non est ei restituta magis res quam actio? Respon.Ioan.quia non constabat eum fuisse dominum : sed restitutus est, vt id,quod ei obstabat in vendicando, scilicet venditio,non obsistet:alioquin si constaret eum dominũ fuisse,res,non actio restitueretur : & eodem modo dicas in personali,quod non erat purum debitum:alioquin ipsa pecunia,non obligatio restitueretur :& probantur hæc omnia,inf.de minor.l.si.& de condictio.ob.caus.l.si quis acceptotulerit,& l.si mulier.& de ijs,quæ in fraud.credit.l.ait prætor,§.si conditionalis. Sed hæc positio non placet Azoni:nam & si non constet ipsum esse dominum, officio iudicis etiam contra extraneum fit restitutio rei, cum habeat ab eo cautam : vt infr.de minor. l in causæ, §. interdum . Dic ergo, quod hic loquitur, cum ipse minor non tradidit : sed ipse emptor possidebat rem quam emit: & ideo emit ab eo, quia sciebat eum dominum esse:& est pro eo infra de administr.tutor l si sine hærede,§.interposito. Vel planius pone, quod dicit restitutorium iudicium,hoc est iudicium quo emptor repetit à minore pretium, quod in vtilitatem suam conuersum est : quod potest facere:vt infra de minor. l.quod si minor, §. restitutio . Vel pone casum in eo maiore, cuius res dum vsucaperetur,cœpit abesse causa reipublicæ, & interim completur vsucapio : qui reuersus impetrat restitutionem . Ego sic pono casum, quòd minor petit rem rei vendicatio . vel alia quacumque actione:& fuit contra eum pro defensore cuiusdam sententia lata : petit restitui contra sententiam . idem defendet reum : hæc secundum hoc dic restitutus,idest restituendus . Sed contra omnes prędictas positiones est C.eod.l. inuitus, vbi dicit procuratorem causam appellationis prosequi non compelli. Solu.

1† *Fl.agat.*
2† *vel vnam rem.*

* *Ludou. Roma. sing.644. probat istum tex. sing. sed cum reuerentia ipsius text. non probat id ad quod voluit eum allegare, vt videre potes.hic interpretatio Bolo.*
3† *Flor.deest, procuratorem*
4† *Flo. litibus bona fide.*

cuius nomine ipse non agit, 1 † liberum est,vel a in vnam rem 2 † defendere.

Nemo est idoneus defensor alterius sine satisdatione.Bart.

¶ Qui alium defendit,satisdare b cogitur. nemo enim alienæ litis idoneus defensor sine satisdatione intelligitur.

Qui defendit in antecedẽti,cogitur defendere in cõsequenti;h.d. Vel aliter. Qui defendit in præparatorio,cogitur defendere in procuratorio.hoc dicit.

¶ Item quęritur, c * si iudiciũ acceperit defensor,& actor in integrum restitutus sit, an cogendus sit restitutorium iudicium accipere?& magis placet cogendum procuratorem. 3 †

Procurator etiam ad lites tenetur reddere rõnem & restituere reliqua : hoc est quicquid eius occasione ad eum peruenit: & repetere expensas.Bart.

¶ Procurator vt in cęteris negocijs gerendis, d ita & in litibus 4 † exercendis ex bona fide, rationem reddere debet. Itaque quod ex lite consecutus erit, siue principaliter ipsius rei nomine, e siue extrinsecus ob eam rem,debet mandati iudicio restituere:vsque adeo, vt si aut 5 † per errorem,aut per 6 † iniuriam iudicis non debitum consecutus fuerit, id quoque reddere debeat. f ¶ Item contra, quod ob rem iudicatã procurator soluit,7 †contrario mandati iudicio recuperare debet. Pœnam autem, quam ex suo delicto prestitit, recuperare non debet. g

¶ Litis impendia bona fide facta,vel ab actoris procuratore, vel 8 † rei, debere ei restitui, æquitas suadet. h

Vnus procurator non potest agere contra alium,nisi expresse sit ei mandatũ. Bart.

¶ Si duobus mandata 9 † sit administratio negociorũ,quorum alter debitor sit mandatoris,an alter cũ eo rectè actus sit?& vtrumq; rectè. i Non.n. ob id minus procurator intelligitur,quòd is quoq;, cum quo agitur,procurator sit.

aliud est in appellatione,quæ est alia causa: aliud in hac restitutione in integrum, quæ quasi est de appendicijs primæ:arg.inf de minor.l.præfecti.Sed arg.contra inf.eo.tit. l.prætes.Item est argu.quod aduocatus in causa appellationis patrocinari tenetur.sic & infr.an per alium causa appellationis,l.fina.Sed contra est, cum sit alia causa:vt C.eod.l. inuitus.

ADDITIO. Tu dic, quod non tenetur prosequi causam appellationis : quia dicitur alia causa: sed iudicium restitutorium sic. vt hic. secundum Bart.

d *Gerendis.*] scilicet extra iudicium, vel sine mandato : vt infra de nego.gesto.l 2. vel cũ mandato:vt inf man da.l.idemque,§.1 & l. mandato.

e *Nomine.*] puta ipsam rem : extrinsecus autem, vt fructus, vel aliquod ex stipulatione propter rem non defensam, & accipe hoc, si tanquam procurator percepit : nam si tanquam quilibet, non cogeretur restituere:vt arg. inf.sol.matr. l.si vero, § item quicquid,& inf.ad Trebel l.i.debitor, § fi.& sic fuit definita causa, quam habuerunt consules Mediolanenses missi ad Imperatorẽ. Constantinopolitanũ. Accursius.

f *Debeat.*]sic infra tit. 2.si aũt,§.item si fundum. Sed contra immo videtur,quod nõ, quia possessor hæreditatis indebitum non reddit vt inf.de petit.hæred.l.si possessor,§.bonæ fidei,quæ est cõtra.Sol.hic præcessit contractus,s.mandati:ibi nullus inter possessorem, & hæredem : vel hic, vt procurator habuit,& sic nomine domini:ibi nomine suo.Item contra,infra de exceptione doli,l.si procurator rei, quia ibi procurator ex collusione pecuniam accepit,quam dicit eum retinere:sed ibi retinet aduersus dantem,non aduersus dominum.cuius procurator est.

g *Non debet.*]Not.hic,& infra de nox.actio.l. si communis familia,& supra quod quisque iur.l 3.§.quod si is in fi. infra de tute.& rat.distrah l.1.§ nunc tractemus,& § planè.Item not.ex hoc,& superiori respon. non esse eandem rationem contrariorum,sic & infra ti.2 l.si quis negocia. Sed argu.n.contra.Insti.de tutel.in princ.& infra de vsur. l.Caius,in fi.

ADDITIO. Dic secundum Pau.de Cast.hic, quod operatur culpa,vel delictum procuratoris,cum non sit eadem ratio contrariorum:vt infra pro socio.l de illo,in fin.regulariter secus : vt l.& fi,infra de vulga.& pupill & l.fin. inf. de legat.3.

h *Suadet.*]vt supra de pact.l.sumptus, & infra mandati. l. idemq;,§.item Labeo ait,& infra tit.primo,l.sicut,§. primo,hoc in procuratore,qui habet mandatum omnino, siue perdat,siue vincat,vt C.mand.l etiam.in eo autem, qui sine mandato defendit:distingue an uincat & tunc repetit: an perdat,& tunc non:vt infra iudi.sol.l.iam tamen, §. in hac stipulatione.

i *Et vtrumq; rectè.*] immo non rectè,nisi nominatim mandatum sit:vt infra l.proxima.quæ est contra.Solu.hæc secũdum illam,& sic habet speciale mandatum secũdum Io.

5† *Flor. deest, aut,& ante si ponitur,&*
6† *Flor. deest, per.*
7 *Flor. soluerit.*
8† *Flor. vel a reo.*
9† *Alias mandata administratione, earum alteri.*

Alij

Alij distinguunt, vtrum sit procurator in exigendis debitis tantum: vt hic, an omnium factorum domini. vt i.i. & erit ibi ratio, quia primo casu cum mandatum sit, vt in iudicio exigat, hoc a se non potest. vnde est, quod hic alij intelligatur mandatum, in secundo non, nisi habeat speciale mandatum, vt infra eod. l. itaque. Vel dic, quod in hoc §. fuit cõmissa administratio Italicorum vni: alij prouincialium negociorum, vnde sicut si esset vnus in totum procurator, contra alium in omnibus ageret, quasi sit alter à toto prohibitus: sic & hic quasi à parte prohibitus poterit alium pro sua parte administrationis conuenire: nam quod fuit in toto quo ad totum denegata administratio hoc in parte quo ad partem, vt infra de administr. tutor. l. si duo. & l. inter tutores, in sequenti vero lege cuilibet in totum administratio commissa erat. Vel distingue, de quo debito agatur: si de eo, quod erat ante mãdatum bene posset agi à procuratore contra alium procuratorem; si autem de eo, quod post contigisset, non posse: licet actiones competant, sed ex causa intrinseca cœpit deberi. Si autem ex ipsa administratione, non ante est; actio, quam finita sit ipsi administratio, vt dicimus in tutela, vt infra, de tutc. & rati. distrahen. l. si tutor, in fi. & l. seq.

1† Flor. relinquit.
2† Flo. praecepit.

Iu lianus li. 3. ad Ur. fero.

LEX XLVII.

QVi duos procuratores omnium rerum suarum reliquit, 1 † nisi nominatim praeceperit, 2 † vt alter ab altero pecuniam petat: non videtur a mandatum vtrilibet eorum dedisse.

Caius li 3 ad edic. pronin.

LEX XLVIII.

ITaque si hoc specialiter mãdatum est: tunc excipiente eo cum quo agitur, Si non mihi b mandatum sit vt à debitoribus 3 † peterem, actorem ita debere replicare placet: 4 † Si non mihi mandatum c sit, vt à te peterem.

3† Alias: creditorib.
4† Fl. replicare, aut si mihi mandatũ est.

Procurator non potest facere conditionem domini deteriorem, sed meliorem sic. hoc dicit cum l. sequen. Bartolus.

QVi duos.] Hæc lex cum superiori continuatur: & est CASVS talis. Constitui duos procuratores, puta Titium & Seium, an Titius possit exigere ab illo? Dicitur, quod non, nisi speciale habeat mandatum: & si exigat, & alius excipiat quod sit procurator sicut & ipse, & quod ipse bene posset exigere, si non esset procurator, sicut & ipse: dicit quod habens mandatum, replicabit de speciali mandato, dicens, tu bene exciperes nisi haberem speciale mandatum. Viuia.

a *Non videtur.*] sed contra, supra l. proxi.

b ITaque. Si non mihi.] verba sunt exceptionis.

c *Mandatum sit.*] i. specialiter, & sic not. speciale hoc casu desiderari mandatum, vt dixi plenè sup. eod. l. Pomponius, in princ. Item nota, quod alias est, non in litera: alijs non est non, & sunt verba hæc replicationis.

d IGnorantis. Non debet.] nisi in tribus casibus: quando scilicet est in rem suam, & quando speciale habet mãdatum, & quando generale: sed habet liberam administrationem, vt infra de iureiur. l. iusiurandum, § fin. & l. seq. & sup. de pact. l. rescriptum, § fi. & l seq. quæ sunt contra. Sed certè nec tunc, quando generalem habet administrationẽ, & liberam, potest donare, vt sup. de pact. l. contra iuris, §. si filius, sed licet deteriorem facere non potest, tamen meliorem sic, vt infra l. proxi.

QVacumque.] CASVS. Quocunque modo suum procuratorem libero, hoc tibi proderit, hoc est videor te liberasse. Viuia.

e *Quacunque ratione.*] siue ipso iure, ut multis modis: siue per exceptionem pacti, vel aliam: aliud si non ratione, sed contra rationem, vt per dolum, vel metum, vel similes modos, quia non videtur hoc ei commissum: sed vt bona fide faciat sic, vt infra de condic. indeb. l. si procurator in prin. & §. Celsus, in fin. sed videtur, quod pactum non valeat: quia tunc demum valet, cum principaliter ei prodest cui fit, vt supra de pact. l. si de pluribus, & l. neque enim, &c quæ est contra. Solu. & hic interest procuratoris. quia mandati tenetur, si non quæsiuit, quod potuit, vt arg. C. arbit. tut. l. quicquid.

Paulus li 4 5 † ad edictum.

LEX XLIX.

IGnorantis domini conditio deterior per procuratorẽ fieri non debet. d

Caius 6 † li. 23. ad Edict. Prouinciale.

LEX L.

QVacunque * ratione e procurator f tuus à me g liberatus est, id tibi prodesse debet.

Qui potest in integrum restitui, non est idoneus defensor: & restitutio principalis prodest fideiussori. Bart.

Vlpianus lib. 60. ad Edictum.

LEX LI.

MInor vigintiquinque annis, si defensor existat h in 7 † quibus causis in integrum restitui potest, i 8 † defensor idoneus non est? K quia & ipsi, & fideiussoribus eius per in integrum restitutionẽ succurritur.

f *Procurator.*] ergo procurator nomine.

ADDITIO. Bal. in l. 1. in fi. C. de sent. & interlo. omn. iudic. dicit istam glo. non esse alibi ad istud propositum, quod quando in sententia dicitur, condemno Titium procuratorem: perinde est ac si diceret, procuratorio nomine. Bolog.

g *A me.*] s. creditore tuo.

5† Li. 44. Flo.
6† Li. 22. Flo.
** Ad intell. huius l. vide Bartol. in l. 1. §. si quis ita nu. 48. de verbor. oblig.*

MInor.] CASVS. Dicit lista, quod si minor vigintiquinque annor. velit aliquem defendere, quod non potest procurator esse, nec defensor, cum & ipse minor, & eius fideiuss. restitui possit.

¶ *Quoniam.*] Certè est quod maritus in id, quod facere potest, condemnatur, vt infra sol. mat. l. maritus. vnde pone, vir constituit procuratorem suam defensionem, cum actio de dotem conueniretur, sol. mat. nunquid proc. condemnabitur in id, quod facere potest vir? Et respon. quod sic.

7† Flor.
8† Et posse.

¶ *Is qui.*] Cuiuscunque dignitatis sit is, qui defendit, satis dare debet iud. sol. aliàs defendere non videtur. ut in duabus ll. seq. quæ continuantur cum ista. Viuia.

h *Minor existat.*] i. existere velit, quod est cum interest eius: vt quia sit obligatus: sed certè immo hoc ipso, quod implicatur, vt inf. de minor. l. minoribus.

i *Potest.*] quando est hoc, quod potest restitui, & quando non? Respon potest quando sine mãdato, vt patet hic: quia dicit, defensor non potest quando habet mandatum: immo qui mandauit sibi imputet, ut infra de minor. l. cum mandato, hoc non placet: quia illa lex in negotijs loquitur: & hic non habet legitimam personam, vt C. qui legi. perso. l. 1. & 2. & infra de legit. tut. l. fi. sed dic, quod quandoque etiam sine mandato defendens non restituitur, vt si pro patre, vel matre, vel similibus interueniat defensor in subsidium, vt sup. eod. l. fœminis, & infra de tut. & rat. distrah. l. 1. §. sed nonnullis, & de admin. tuto. l. cum plures, §. in primis, & de lib. hom exhib. l. 3. §. sed si mulier: his enim casibus iure communi est vsus: vnde non restituitur, vt infra de iureiur. l. nam postea, §. si quis minor, & C. de in integ. restit. min. l. non videtur, & C. eo. exigendi, in fin. Item, quid si fideiussor animo donandi pro eo interueniat: an erit tunc idoneus? Respond. non ut C. quib. leg. per l. 1. & 2.

a Ista gl. est sing. sm Bal. & Ang. hic.

K *Non est.*] Hic habes ergo, quod minor vigintiquinque annis non potest esse procurator, vt C. eod. l. exigendi, in medio. l. Sed contra Institu. qui manu. non poss. §. ea l. lege, & infra de manu. vind. l. si collactaneus. Sol. in illis ll. ad negocia erat, hic ad iudicia prohibetur: nam & seruus ad negocia potest esse procurator, sed ad iudicia non, ut sup. eo. l seruum. Item contra, C. eo. l. exigendi. in fi. Sol. ibi dãnandus erat absens, quia lis erat in eum contestata: hic non, secundum Im. vt argu. supra l. non solum, §. fin. Sed quomodo ibi fuit admissus? aut enim quasi procurator patrem defendere volebat: & tunc non debet admitti, quia personam non habet legitimam, vt C. si aduers. rem iudic. l. cum, & minore, & C. qui leg. pers. l. 1. Item, quia

& ipsi

& ipsi & fideiussoribus succurritur, vt hic dicitur, maximè secundum nostram sententiam, qui dicimus, procuratorē quandoque interuenientem debere damnari, vt supr. eo. l. qui proprio in prin. diximus, aut allegando causas absentiæ & tunc quilibet debet admitti, vt supra eo. l. seruum, §. publice, dic ergo, quod speciale fuit ibi, vt pro parte admitteretur: q a in hoc casu iure communi est vsus, vt hac l. modo notaui: & sic non restituitur ibi: maximè ne lex videatur homines decipere, quę facit eum admitti, vt argu. C. de ijs, qui ve. æta. impe. l. 1. Alij dicunt, quod ibi restituitur, vt hic, quod est falsum.

succurritur. a ¶ Quoniam autem 1 † defendere est, eādem vicem, quam reus, subire, b defensor mariti in 2 † amplius quàm maritus facere possit, c non est condemnandus. ¶ Is qui suscepit defensionem, etsi locupletissimus d sit. 3 †

Pau. 4 † lib. 8. ad edictū.

LEX LII.

AVt 5 † si consularis sit.

Vlpianus li. 69. ad edictū.

LEX LIII.

NOn videtur defendere, nisi satisdare e fuerit paratus.

Paulus 6 † li. 5. ad edictū.

LEX LIV.

NEque fœmina, f neque miles, g neque qui reipublicæ causa absuturus est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest, h idoneus defensor intelligitur. Tutores, quo 7 † in loco administrauerūt, eodem loco, & defendi debent. i

1 † Flo. tamen.
2 † Alias, dic in.
3 † Fl. est.
4 † Li. 57. Flo.
5 † Fl. & si.
6 † Fl. Vlpian. li. 50.

a *Succurritur.*] immo videtur, quod licet sibi succurratur, fideiussores tamē teneantur: vt inf. de arbi. l. si pupillus, quæ est contra. Solu. ibi loquitur, quādo fideiussit in rē minoris: hic non, vel verius, ibi non restituitur pupillus, quia nec tenebatur nisi naturaliter, & ideo fideiussoribus non succurritur: alias iuuaretur. Item contra. C. de fideiuss. minor. l. 1. & 2. l. respon. & infra de minor. l. in causæ, in princip. Sol. P. dixit, quod hic fuit minor dolo inductus, quod nihil est, quia cum nec fuerit admissus, hic non potest dici etiā de facto, quod fuit dolo inductus, vel ibi sciebat se pro minori fideiubere: hic autem credebat eum esse maiorem: sed hoc non valet, quia hoc casu non deberet fideiussori subueniri in necem creditoris, vt d. l. in causæ. Alij dicunt hoc in iudicijs, sed leges contrariæ in contractibus, & hoc non valet, quia idem debet esse vtrobique vt C. si tut. vel cura. inter. l. 1. Tu ergo dic, aut minore restituto datur in alium regressus, & tunc sibi, & fideiussori succurritur: vt fuit hic: nam minore restituto, remanet actio creditori cōtra debitorem suum, quem defendere volebat minor, sic & in minore, qui hæreditatem adiuit, & creditoribus hæreditarijs fideiussorem dedit: nam si restituitur, & repudiet, reseruatur actio in eum, qui hæres erit: & ideo fideiussori succurritur: vt infra de adminis. tut. l. 2. & de acquir. hære. l. si pupillus, in fi. aut in alium actio creditori non seruatur, & tunc distinguitur, an dolo aduersarij inducitur minor, & tunc etiam fideiussori succurritur, non vt minori: sed vt sua restitutio sibi prosit vt C. de fideiusso. mi. eo. l. 2. ibi, verum, &c. & infra de excep. l. exceptio, § rei autem, immo & si minor non curaret restitui, fideiussor tamen iuuaretur, vt inf. de contratabu. l. si post mortem, §. fin. aut non fecit dolum aduersarius, & tunc fideiussor non iuuatur, vt in contrarijs legibus. Item quid si ad agendum minor constituitur procurator? Respon. idem, vt arg. C. qui leg. per. l. 2. vel dic contra, quod tunc non possit restitui, & sibi imputet, qui eum constituit, ut infra de minor. cum mandato, vtrima verior.

b *Quam reus subire.*] no. qui eandem personam repræsentat, eadem habet & priuilegia, ut inf. pro soc. l. verum, §. 1. de damn. infec. l. qui bona, §. pen. & sup. eo. l. sed & hæ. §. defendere. & infra sol. mat. l. alia. Sed argu. contra, infra de ad min. tuto. l. ex pluribus.

ADDITIO. Pro declaratione huius gl. cum dicitur, quod defensor repræsentat per omnia vicem eius quem defendit, hoc intellige in defensore voluntario: nam qui defendit ex necessitate, etiam ex sua persona poterit defensionibus vti, vt l. idemque § generaliter, infra mandat. cum

concord. secundum Bartolum.

c *Tenetur.*] habita ratione ne egeat, ut infra, de reg. iur. l. in condemnatione.

d *Locupletissimus.*] hic est arg. contra, C. de episc. aud. l. de creationibus, §. 1.

Vtilis præfertur directæ. Bart.

Vlpianus li. 65. ad edictum.

LEX LV.

PRocuratore in rem suam dato, præferendus nō est dominus 8 † procuratori in litem mouendam, vel pecuniam suscipiendam. k Qui enim suo nomine vtiles actiones habet, rite eas intendit.

Cui committuntur sequentia, videntur committi antecedentia. Bart.

Idem libro 66. ad edictum.

LEX LVI.

AD rem mobilem l petendam datus procurator, ad exhibendam 9 † rectè aget. m

e NOn videtur. Satisdare.] i. iudicatum solui: nemo enim alienæ litis &c. vt sup. eod. l. qui proprio, §. qui alium, & Institut. de satisd. §. fin. & infra de minoribus quod si de speciali, in fi. & inf. de iudi. l. rectè, & infra rem ratam haberi. l. actor. & inf. de reg. iur. l. qui rem. secus in tutoribus, & curatorib. vt C. de administratio. tutor. l. fi. §. defensionem.

NEque.] CASVS. Hic enumerantur quædam personæ quæ inhabiles sunt, & quæ officium procurationis, vel defensionis suscipere non possunt.

¶ *Tutores.*] Si tutor administret in ciuitate Bonon. si quis vult ipsum tutorem defendere: debet eum defendere in ciuitate Bono. Viuia.

f *Neque fœmina.*] nisi in casibus: vt supra eodem l. fœminis, & dic, vt supra de statu homin. l. in multis.

7 † Fl. quo.
8 † Flo. procuratoris.
9 † Fl. exhibendum.

g *Miles.*] sc. armatæ militiæ, nisi in casu, vt C. eo. l. qui stipendia, & in alio, vt sup. eo. l. filius, §. veterani. & idē dicitur in milite cœlestis militiæ: vt in sacerdote, & clerico quolibet in sacris ordinibus posito, ut in Authen. de sanct. episc. §. alium autem coll. 9. nisi in casu similiter, vt C. de episc. & cle. l. placet, vel dic, prædictum, §. alium, loquitur specialibus casibus quos ibi ponit in text.

h *Non potest.*] quia est factus consul, vel alterius a iurisdictione, vt supra de in ius vocan. l. secunda, & supra de iurisdict. omnium iudic. l. fi. multò magis nec ille, qui & si vellet pati iudicium, non posset. vt illustris, & superillustris, vt C. eodem, l. quicunque, & in Authen. vt ab illustr. §. 1. colla. 5.

a Bal. hic dicit istam gl. fin. ad hoc, q defensor no potest assumi, si sit iurisdictionis extraneæ Bolog.

i *Debent.*] cum enim ipsi debeant ibi respondere, vt infra de iudi. hæres, §. 1. & defensor ibi defendet: vt hic, & argu. supra eo. l. sed & hæ. §. non solum.

PRocurator.] CASVS. Habebam actionem quandam contra Seium: & illam cessi Titio: & cum constitui procuratorem in rem suam: postea quis nostrum sit præferendus, quæritur? Et respond. quod procurator præfertur. Viuia.

K *Suscipiendam.*] hoc verum est, si litem contestatus est procurator, qui partem debiti accepit, vel denunciauit debitori, ne solueret domino: aliàs dominus præfertur, si vellet, vt C. de nouat. l. 3. Item contra huic leg. sup. eo. l. si actor. Sol. ibi in procuratore rei: hic actoris. Item no. hic præfertur eum, qui habet ius vtile, ei qui directum habet: ut supra, de pact. l. si cum emptore, & C. de nouat. l. 3. & infra quib. mod. pig. vel hypothe. sol. sicut, §. 2.

ADrem.] CASVS Aliquis constituit me procuratorē ad aliquam rem mobilem petēdam, quæritur, an possim agere ratione illius rei actio. ad exhibendum? Et respōn. quod sic possim. Viuia.

l *Ad rem mobilem.*] bene dicit de mobili: nam pro immobili non potest agi ad exhibendum, vt C. quan. & quibus quarta par. de. l. 2. §. 1. l. 10.

m *Rectè aget.*] cum sit illius actionis præparatoria: cui ergo mandantur sequentia, & præcedentia videntur mandata

data, per quæ peruenitur ad ea: vt hic, & inf. eod. l. ad legatum, & supra de iurisd. omnium iudic. l. 2. Sic contra, cui mandantur præcedentia, & sequentia videntur mandata: vt infra l. proxi. & supra eod. l. cui proprio, § item quæritur, & C. eod. l. inuitus, & inf. de condictio. indeb. l. indebitum.

Qui procuratorem.] CASVS. Te procuratorem constitui, ut statim ageres quandam causam quã habebam aduersus Titium, quid tibi videor mandasse, quæritur? Et respond. quod causam agas, & ad finem, & effectum perducas. Vel potest aliter poni exemplum; quia constitui te procuratorem: vt litiges coram quodã iudice, qui fortè erat amicus meus: vnde sperabam, quod sententia pro me daretur, finita est administratio illius iudicis, & alius successit loco illius, nunquid videor tibi mandare, vt coram isto substituto agas? Et respon. quod sic: quamquam sit iste primus intell &c. vnde ageres coram ipso substituto.

Si quis.] Litem te cum habebam, & constituisti pro ea procuratorem, qui procurator esse non poterat: quia fortè erat miles: & aduersus eum non excepi: sed litem fortè sum contest. postea volo eum repellere, non possum. Viui.

1 † *Lib. 74.*

2 † *Ebr. remisit.*

3 † *Lib. 71.*

4 † *Fl. deest, donare.*

Procurator datus ad agendum, intelligitur ad litem perficiendam. Bart.

Idem 1 † lib. 24. ad edictum.

LEX LVII.

Qui procuratorem dat, vt confestim agat, intelligendus est permittere procuratori, & postea litem peragere. a 2 ¶ Si quis omiserit b 2 † exceptionem procuratoriam, c non poterit ex pœnitentia eam opponere.

Procurator cum libera potest omnia facere, quæ dominus facere posset: & etiam alienare, si donationem non contineat, hoc dicit tex. cum glo.

Paulus 3 † libro ad edictum.

LEX LVIII.

Procurator, d cui generaliter libera administratio rerum commissa est, potest exigere, nouare, 4 † aliud pro alio permutare.

Idem lib. 10. ad Plautium.

a *Peragere.*] idest ad effectum ducere vsque ad finem. Et est hæc ratio conuersa superioris legis, vt ibidem diximus. Sed nunquid qui delegat iudicem, ut cognoscat, definitionem committere videtur? Respon. non: vt arg. C. ad leg. Cornel. de fa. l. vbi, & pro hoc etiam posset induci. C. de iudic. auth. ad hæc.

b *Si quis omiserit.*] sciens, vel ignorans, non curo.

c *Procuratoriam.*] hæc est duplex; vel quod non sit procurator: ut inf. mandati l. fideiussor, § quædam. vel, quod non possit esse, vel fieri procurator: vt inf. de probatio. l. in exceptionibus, § sed & si procuratoriam. idem dicas si omiserit petere cautionem de defendendo, & in qualibet simili idem: ut C. de probat. l. exceptio. & C. de exceptionibus, l. penult. & fin. sed in prima, quando non fuit procurator, non habet locum hæc lex: ut C eod. l. licet.

Procurator.] CASVS. Aliquem constitui procuratorem, & concessi liberam, & generalem administrationem: procurator omnia poterit facere, vt dominus: nouare enim poterit, & permutare, & soluere debet creditoribus. Viuianus.

d *Procurator.*] sed & his duabus legibus concordat infra de solut. l. quod licet, sed contradicit infra eo. l. procurator totorum, & l. mandato. & infra de iureiur. l. iusiurandum, §. fi. & l. seq. & supra de pact. l. nam & nocere, & infra de solutionib. l. hoc iure. Solut. hoc uerbum, libera, quod hic ponitur, tollit illud contrarium. Item licet habeat liberam, non potest tamen donare; ut infra de donationibus, l. filius, §. item uideamus, uel fortè ibi non habet liberam.

Mandato.] CASVS. Alicui putà Titio generalem administrationem concessi: numquid poterit transigere? Et dicitur, quod non; & si transactio fit, non tenebit; hæc vera sunt, nisi ratum habuero, quod per eum gestum est qualitercunque, nam si non habui ratum, si agam, non rep. llar. Viuianus.

e *Mandato generali.*] scilicet tantum, & sic non ob. sup. eo. l. procurator cui.

f *Transactionem.*] nec pignoris remissionem: vt infra quibus mod. pignus, vel hypoth. Accursius.

LEX LIX.

Sed & id quoque ei mandari videtur, vt soluat creditoribus.

Procurator generalis sine libera, non pōt transigere.

Idem lib. 4. Responsorum.

LEX LX.

Mandato generali e * non contineri etiam transactionem f decidendi 5 † causam interpositam. Et ideo si postea is, qui mandauit, transactionem ratam nō habuit, g nō posse eum repelli ab exercendis h actionibus.

In procuratorem simpliciter nō fit executio iudicati: secus in defensorem. Bart.

Idem lib. 1. ad Plautium.*

LEX LXI.

Plautius ait i procuratorem k damnatum non debere conueniri: l nisi si 6 † aut in rem suam m datus esset: aut obtulisset se, cum sciret cautum n non esse,

g *Non habuit.*] alioquin contra: vt infra rem ratam habe. l. si sine, §. quod si procurator.

h *Exercendis.*] vt hic & C. eod. l. si procurator, & C. de transa. l. transactionis. Sed quomodo non præiudicat: ut C. de transactio. l. præses, Resp. hic fortè non habebat generalem, vel liberam: vel aliud in procuratore, & aliud in tutoribus, & præsidibus, & similibus, vt d. l. præses, qui habent liberam.

Plautius.] CASVS. Ad defendendum bonis procurator datus succubuit: an in bonis procura. executioni sententia esset danda, vel demandanda, inter partes erat quæstio? Et rñ. quod nō. sed in 3 casibus fit executio, in tribus casibus. Primus est, qñ procurator in rē suam est. Secundus, qñ obtulit se defensioni, dicens sibi fuisse mandatum, & non erat. Tertius est, si in veritate nullum habuit mandatum; tamen iste defensor satisdedit; & sic facias constructionem. Plautius ait, scilicet hoc, quod sequitur, & incipias constructionem in fin omnibus placuit, &c. Viuianus.

*Generali. ad agendum, sc. non administrādā Baro.

5 † Quidam emendant, deminuendi, ex l. Lucius, §. vel transfra de administrator.

* Quid sibi velit in scripto ad Plautium, vide Ant. Augu. li. 1. ca. 6.

* Bald. hic dt ex ultimum tex. summ. a hoc, ꝙ falsus procurator obligatur ex processu per eum agitato, cum quo tamen nō est standum, secundū Tolo. hic.

6 † l.l. deest, si.

* Sc. hic om. ver. interpretationem vide aded Cuiac. lib. 14 obseru. c. 30.

i *Plautius ait.*] scilicet recitando, quod sequitur, quod omnibus placuit.

K *Procuratorem.*] idest procurantem aliena negocia. large enim ponitur etiam pro eo, qui mandatum non habet; ut patet per sequentia, & sic impropriè; vt sup. eo. l. 1. & pro eo, qui habet. Et sic no. quod verbum semel positum propriè, & impropriè ponitur; vt sup. de off. procons. & lega. l. 2. in princ.

l *Conueniri.*] actione in factum: sed ex stipulatu sic; ut supra eod. l. si procurator. §. fin. quæ est contra.

ADDITIO. Tu dic secundum Bar. quod sententia non mandatur executioni contra procuratorem, sed uigore promissionis factæ per eum de iudicato soluendo poterit conueniri, & exigi, ut in contrario.

m *Nisi aut in rem suam.*] sed qualiter ex parte rei fit procurator in rem suam; ex parte enim actoris constat; ut supra eod. l. si quis in rem suam, sed dic in reo sic fieri, scilicet, quod vendam, & cedam alicui hæreditatem in qua sunt creditores; ut inf. de cond. indeb. l. fi. §. Titius. Item in duplicibus iudicijs; ut si cedam alicui tale ius. nam cum ego eram actor, & reus, uideor hoc idem cessisse; ut infra de iudic. l. in tribus. Item pone exemplum; ut infra de noxa. de illo. §. fin. & l. seq. & inf. de petit. hæred. l. sed & si lege, si quid tamen, & l. etiam, § penul.

n *Cautum.*] i. mandatū ei non esse; sed ipse allegabat sibi mandatū esse; & sic mentiebatur: sed in inferiori casu idem erit: & cū non allegabat, sēm Ioan. vel dic, ꝙ primò hoc casu fuit admissus sine satisdatione asseuerando satisdatum esse in alio casu cum satisdatione. Vel tertio, hic, cum dñs cauerat, ibi cum procurator. Sed hoc non placet; quia si dñs satisdedisset, ipse conueniretur ac si mandasset, vel ratum habuisset. Alij dicunt, quod habebat mandatum non

pro eo,

pro eo, tamen erat satisdatum: vnde poterat defensionem recusare. Sed mihi hoc placet, quia vt satisdaret, videtur ei mandatum: vt infra eod. l. ad rem mobilem. prima ergo & secunda verior est.

a *Idem erit obseruandum.*] vt conueniatur, sicut in duobus præmissis casibus: vt hic. & inf. de minor. l. cum qui.

b *Defensoris loco.*] i. sine mandato defendit. Quid si cum mandato, sed præstita satisdatione a se? Rñ. dñm conueniri actione in factum, sed procuratorem ex stipulatione: vt inf. de re iudic. l. 4. in prin.

c *Obtulerit.*] non allegando mandatum.

1 † Flor. ex Plautio.

AD *legatum.*] CASVS. Rem aliquam mihi legasti: & eam mihi petij tradi actione ex testamento. si hæres tuus negauerit legatum, & tabulas testamenti exhibere noluerit, an possit procurator intendere interdictum de tab. exhibendis? dic quod sic: nec ei obstabit exceptio, quod ei nō fuerit mandatum. Viuian.

d *Ad legatum.*] Hic possum notare, quod dixi sup. eo. l. ad rē. Itē no. hic, qd sufficit fieri iuxta mandatū, vel simile. vt inf. mand. l. si. §. fin. & inf. ad Treb. l. mulier. §. sequ.

2 † Flo. lib. 6.

P*Rocurator totorum.*] CASVS. An possit procurator, cui est concessa totorum bonorum administratio, seruos, vel alias res alienare? & dic, quod non potest.

3 † Fl. Mandata sūt, &c.
4 † Fl. vel.
5 † Fl. seruos, & tunc dic, actor s. & dispensator.

e *Procurator totorum.* secus si vniuersorum: ut inf. de acq. rer. dō. l. qua ratione, §. hec. & Inst. de rer. diuis. §. nihil. & sup. eod. l. procurator cui. secundum M. quod sunt 3. sed in dic secundum Ios. quod non est in hoc vis: sed in hoc an non habeat liberam, vel speciale de hoc mandatum, vt tunc alienare non possit, ut hic, & sup. de off. procur. Cęsa. l. 1. §. 1. & C. eo. l. procuratorem, sup. eo. l. mandato, & l. ignorantis, & inf. de pecul. l. qui peculij. an habeat liberā: vt tunc possit, ut in dictis contrarijs, & C. quod cum eo si liberam. & inf. de rei vendic. l. si quis hac, §. fi. Accursius.

f *Speciali.*] i. expresso. sic C. de negoc. gest. l. negocium, & ideo sic dico, quod etsi non sit speciale, sed generale, dum tamen habeat liberam, potest: vt modo dixi. Et quod dicit alienare, dic, i. transferendo dominium: ut accipitur hoc verbum C. de fun. dot. l. 1. sed obligare potest etiam non habens liberam, si modo consueuit dominus talia facere, secundum Azo. ut infra de pigno. actio. l. solutum, § fin. & l. vniuersorum. Accursius.

g *Corrumpi.*] quæ potest distrahere: vt hic, et C. de administ. tuto. l. lex, quæ in fi. et infra ad Trebel. l. mulier, §. si enim.

I*S cuius.*] CASVS. Constitui procuratorem, ut me in iudicio, quo actor me voluit conuenire, defenderet: ante litem contestatam an possim petere, ut in me transferatur iudicium, quæritur? et respondetur quod sic: ante litem contestatam possum petere remoueri procur. & causa cognita: & sub. intelligas maximè: quia idem est, & sine causæ cognitione: vt sup. eo. ante lit. contest. vbi de hoc notatur. Viuianus.

h *In præsentia.*] idest coram iudice.

omnibus placuit. Idem erit obseruandum, [a] & si defensoris loco [b] cum satisdatione se liti obtulerit.[c]

Cui cōmittuntur sequentia, videntur committi antecedentia, etiam contra diuersas personas.

Pomponius lib. secundo ad Plautium 1 †

LEX LXII.

AD legatum [d] petendum procurator datus, si interdicto utatur aduersus hæredem de tabulis exhibendis, procuratoria exceptio, quasi non, & hoc ei mandatum esset, non obstat.

Procurator generalis sine libera, vel sine speciali mandato, non potest vendere, nisi res tempore perituras. Bart.

Modestinus lib. secundo 2 † Different.

LEX LXIII.

PRocurator totorum [e] bonorum, cui res administrandæ commissæ 3 † sunt, res domini, neque mobiles, neque 4 † immobiles, neque seruos 5 † sine speciali [f] domini mandato alienare pōt, nisi fructus, aut alias res, quæ facilè corrumpi [g] possunt.

A persona defensoris in dominum fit translatio litis, causa cognita. h.d.

Idem libro 3. Regularum.

LEX LXIIII.

IS, cuius nomine defensor extitit, si ante litem contestatam in præsentia [h] fuerit, & postulet suo nomine litem suscipere, causa cognita [i] audiendus est.

Procurator, de cuius mādato constat, non cauet de rato. Itē reuocatio mādati, q̄ in notitiā iudicis, vel aduersarij non peruenit, iudicium nullum non reddit. B.

Idem libro singulari περὶ εὑρηματικῶν. 6 †

LEX LXV.

SI procuratorem absentem [K] dñs satisdatione [l] releuare velit, literas suas ad aduersarium [m] redigere 7 † debebit: quibus significet, quem aduersus eum procuratorem, & in qua causa fecerit: ratumque [n] se habiturum, quod cum eo actum sit: hoc. n. casu literis eius approbatis, velut præsentis procuratorem interuenire intelligendum [o] est. Itaque etsi postea mutata voluntate [p] procuratorem eum 8 † esse noluerit, tn̄ iudicium, quo quasi procurator expertus est, ratum esse debet.

Electio facta per procuratorem ita consumit ius eligendi, sicut si facta esset per dominum. Bart.

i *Cognita.*] Immo vt & sine causæ cognitione: vt sup. eo. l. ante lit. conte. licet post lit. cont. exigat causæ cognitio. vt sup. eo. l. post litem, & C. eo. l. procuratoribus, §. fi. & l. nulli. Sed rñ. hic subaudi, maximè, vel dic, quod & ante li. cont. inspicit aliqua causæ cognitio. s. an sit in rē suam: vt sup. eo. l. procuratore. sed & vertitur tunc in causæ cognitione, id quod est C. de noua. l. 3. Itē & si sit simplex, inspicitur, an ille qui remouere vult, & ipse litigare, sit illustris, uel similis, qui per se non posset agere: ut C. eo. l. quicunque. vel si pupillus sit. Itē inspicitur, an se pro hoc in aliquo iudicio obligauerit: quia id abesse vr̄: vt inf. tit. 2. l. si quis mandato. Acc.

6 † Idest . 4 mum,
7 † Flor. diem gere.
8 † Flor. de est, cum.

S*I procuratorem.*] CASVS. Procurator meus agebat Mutius contra Seium & petebat centum: Seius volebat ut procurator satisdaret me ratum habiturum, quod Bono. essem: an ab ista satisdatione procu. releuare possim, quæritur? & rñ. quod sic. Item literas ad Titium misi, & ei significaui, quod talē ordinauerat in procuratorem, & ad talem causam, & quod cum eo actū fuerit, ratum habebo, vñ si postea procurator. reuocare velim, & reuocē, aduersario, & iudice ignorantibus, nihilominus, quod cum eo gestum est, ratū habendum erit à me domino Viui.

K *Si procuratorem absentem.*] dicitur absens respectu domini, qui abest ab eo.

l *Satisdatione.*] scilicet rem ratam habere: nam illam iudicatum soluere, nihilominus præstat, etiam si millies constat de mandato: quinimo etiam si in rem suam sit procurator: ut C. de satisdatio. l. 1. in fi. & supra eod. l. sectorum, § fin.

m *Aduersarium.*] melius si ad iudicem: ut inf. rem rat. habe. l. nec satisdatio.

n *Ratumq̄.*] hæc superflua sunt, nam præcedentia sufficiunt.

o *Intelligendum.*] literis ergo statur: ut hic, & infra de cōstit. pecu. l. quidam, & C. de mand. Princip. l. 3. & hoc verū, quando fuerunt approbatæ, ut hic: sed an approbatæ videantur eo ipso, quod sigillatę sunt sigillo domini? Aldric. dicit, quod non, nisi approbentur: ut hic. Alij econtra, scilicet ut credatur: arg. C. de epis. & cleric. l. si qua per calumniā, & infra rem ratam haberi, l. nec satisdatio.

p *Mutata voluntate.*] ante litem contestatam: & intellige hoc ignorante aduersario, & iudice: nam, si utroque

sciente,

ſciente ſecus eſt : vt inf. iudic. ſol. l. ſciente & inf. de ſol. l. cum quis. §. j. & l. verò procuratori. §. ſi. ꝟ. extra de procur. c. ex inſinuatione. a Si autem ſciente altero tm̃, ſi iudice, ipſo iure non valet ſnia : ſi ſciēs in non legitimam perſonam tulit ſniam. ſi parte, ſ. actoris vel rei : quia iudex nihil de contingentibus omiſit, valet ſententia : ſed ope replicationis annihilatur, ſi reus ſciens eſt abſolutus: ſi verò procurator actoris ſciuit, valet ſnia lata ꝓ eo, vt hic: nō cōtra eum : quo ad[a] actorem per non legitimam perſonam fuit litigatū. Et hoc lite non conteſtata: poſtea etiam dño inuito remanet procurator, niſi iuſta cauſa remoueatur: vt ſup. eo. l. quæ omnia : ſed & ſi tunc patiatur ſe remoueri, idē erit, quod ſiki modo, ſ. ante litem cōteſtatam.

a Dic, ꝙ ibi ſupplet hāc l. ſi uerū eſſet ſi nūciatū fuit aduerſario, & glo. tenet i c. mādato, extra ec. ſm Bart.
1 † Fl. Papinia. lib. 9. quæſtionum.
a Bal. hoc dicit iſtū text. ſingul. ad hoc, ꝙ electio per ꝓcuratorē facta valet: uno addito, q̄d idē voluit B. hic. idē in l. ſi ita ſtipulat[a] fue. ꝟ. de ver. obl. & Bal in l. 1 §. admi. ad bon. poſſ. Bal.
2 † 1 l. vet.
3 † Fl. &c.
4 † Fl. li. 2.

Idem 1 † li. 10. Pandectarum. Papinia. lib. 9. Reſp.

LEX LXVI.

SI is, qui [a] Stichum aut 2 † Damam, vtrum eorum ipſe vellet, a ſtipulatus eſt, 3 † ratum habeat, ꝙ alterum [b] procuratorio nomine Titius petijt: facit vt res in iudicium deducta videatur : & ſtipulationem c conſumit. d

Procurator, qui pro euictione promiſit, tenetur finito officio. Bart.

Idem 4 † lib. 1. Reſponſorum.

LEX LXVII.

PRocurator, e qui pro euictione prædiorum, quæ vendidit, fidem ſuam adſtrinxit, etſi negotia gerere deſierit, obligationis tamen onere prætoris auxilio non leuabitur. [f] nam procurator, qui pro domino vinculum obligationis ſuſcepit, onus eius fruſtra recuſat. g

Ex re noſtra quæritur nobis actio per alium. h. d.

Idem 5 † lib. 2. Reſponſorum.

LEX LXVIII.

QVod procurator ex re domini h mandato non refragante ſtipulatur, [i] inuito procuratore dominus petere poteſt. k

Idem 6 † li. 3. Reſponſorū.

LEX LXIX.

PAulus reſpondit, etiam eum, qui ad litem ſuſcipiendam [l] procuratorem dedit, cauſæ ſuæ adeſſe non prohiberi. m

Procurator in rem ſuā ex cauſa lucratiua, debet dominum defendere. Bart.

Scæuola lib. 1. Reſponſorum.

LEX LXX.

PAter filio ſuo pupillo tutorem dedit Sēpronium creditorem [n] ſuum : 7 †

SI is, qui Stichum.] CASVS. Mihi Stichum aut Damam promiſiſti ita, vt eſſet electio mea: procurator meus petit Stichum : ſi petitionem illius ratam habeam, ſine dubio conſumpta eſt ſtipulatio quo ad Damam. Viuian.

a Ipſe vellet.] his, ſ. verbis, quem voluero: vel ēt verbum, volam : ideo non variatur hic tali caſu: quia lis erat conteſtata, vt infra de verb. oblig. l. ſi quis ſtipulatus, in princ.

b Alterum.] puta Stichum.

c Stipulationem.] ideſt electionem ſibi ſtipulatione conceſſam; nam non licet ei poſtea variare, & Damam petere; ſicut ſi nec ipſemet egiſſet; & h. o. hic ſr.

d Conſumit.] quantum ad priorem formam ex qua petere potuit, vtrum vellet, licet reus ante litem coteſtatam poſſit variare quoties vult, vt inf. de verb. oblig. l. eum qui certarū. §. ſi. & eſt rō vt ibi, non tñ eſt hoc in actore, vt dictū eſt d. l. inf. de verb. obli. l. ſi quis ſtipulatus. vel propriè pone ſtipulationem conſumit; & hoc intelligas. ſ. exactione facta, non conteſt. lit. vt inf. de conſt. pecun. l. item. §. ſi. Vel dic, conſumit, ſ. abſoluto reo, ſi ſtipulator habeat ratum.

PRocurator] CASVS. Hæc lex, & ſequens, quæ continuatur cum iſta, loquitur de procuratore ad negotia conſtituto; procurator ergo prædium talis meum vendidit, & de actione cauit, poſtea deſijt procur. eſſe nunquid adhuc tenetur de euictione? & reſpon. quòd ſic.

e Procurator.] Hæc lex, & ſeq. loquitur de procuratore ad negotia conſtituto. Accurſius.

f Non leuabitur.] ſic & in adminiſtratore ciuitatis ſi quid officij tpe promiſit animo nouandi, & liberandi rempublicam, vt ꝟ. de admin. rer. ad ciuit. perti. l. 3 §. in eum. ſed ſecus ſi iudicium pro alio ſubeat procurator, niſi in tribus; ut ſup. eo. l. Plautius. & inf. de re iudic. l. 4. in princ. Et eſt rō, quare aliud in iudicio, quam in ꝯctu; quia qui ꝯhit, ſolam intuetur perſonam vēditoris: cum & rem alienam vendere poſſumus, ut inf. de ꝯhen. emp. l. rem alienam. at in iudicio domini potius inſpicitur perſona. Item in tutelis ſimiliter ſecus, nam finito officio non tenetur tutor, vt C. quan. ex fac. tut. l. j. & C. de admin. tut. l. cum quidam. & inf. quando ex fac. tut. vel cur. l. poſt mortem. & inf. de euictio. l. illud. §. j. quæ ſunt ꝟ. Et eſt ratio; quia illi ex neceſſitate ſuſcipiunt officium; iſti autem ex propria voluntate, ut C. de neg. geſt. l. tutori. Item tutor publica authoritate, ideſt à lege ſuſcipit officium; hic à priuato.

g Recuſat.] dominus etiam rectè conuenitur; vt infra de actio. emp. l. Iulianus. §. ſi procurator. Accur.

QVod procurator] CASVS. Procuratorem ad negotia mea conſtitui, qui ex re meā aliquid ſtipulatus eſt: poſſ ego quidem hoc petere, velit nolit procurator iſte meus : & eſt hic caſus ſpecialis, in quo per liberam perſonam actio quæritur. Viuianus.

h Ex re domini.] vt fructus, & viuras ex re domini : & qd̄ dicit, non refragante, ideo dicit, quia tunc non quæreret dño, licet ſecus in ſeruo : vt ꝟ. de ver. obl. l. ſeruus vetante & inf. de acq. rer. do. l. etiā inuitis.

i Stipulatur.] ſ. ipſi domino, vel ſibi nomine domini dari.

k Petere poteſt.] ſ. vtili actione : vt ſup. eo. in cauſæ, in fi. non directa, quæ per liberā perſonam quæri non poteſt: vt C. per quas perſo. no. acqui. l. j. & hoc eſt verum generaliter, ſecundum M. ꝙ vtilis per procuratorem quæratur, ſed tu dic eſſe regulare, vt nec vtilis nec directa quæratur; ſed fallit in caſibus quos no. Inſti. de inu. ſtipul. §. ſi quis alij. ſed procurator cedere dēt eam dño, vt infra de acq. poſſ. l. poſſeſſio. §. & ſi poſſeſſio. inter quæ ſpecialia hoc eſt unum, quando ex re domini, ut hic, & erit ratio, quia nihil apud eum remanere oportet, ut ꝟ. eo. l. q. proprio. §. procurator, ut in cæteris. Alij intelligunt legem iſtam, quando præſente domino ſtipulatur; ut infra de uerb. oblig. l. ſi procurator præſentis. Alij dicunt circa iudicia ſpeciale; ut ſup. ſi quis cau. l. ſi procurator. & ſecundum hanc dic, legem iſtam loqui in ſtipulatione iudicio ſiſti, vel iudicatum ſolui.

PAulus.] CASVS. Conſtitui te procuratorem in cauſa quam habebam aduerſus Titium; timebam ne in propria perſona mea adeſſe poſſem; ſed hic reſpon. Paulus quod adeſſe potero. Viuianus.

l Suſcipiendam] non ſolum agendam.

m Non prohiberi.] Dubium erat ex eo, ꝙ non poteſt reuocare mandatum lit. conteſta. ut ſup. eo. quæ omnia, tamen dicit, ꝙ pōt adeſſe, quia fortè timet ne colludatur; ut infra de inoff. teſtamen. ſi ſuſpecta. & C. de liti. auth. nunc ſi hæres. & inf. de appell. l. à ſententia §. ſi hæres. & l. ſi perluſorio & inf. de pign. l. ſi ſuperatus.

PAter filio.] CASVS. Titio decem debebam, deceſſi quodam filio meo impubere relicto, puta Caio; cui Titium creditorem meum dedi tutorem. Titius malè adminiſtrauit, & factus eſt debitor pupilli in quinquaginta, & ita eſt debitor & creditor pupilli in quinquaginta, tutor deceſſit, & fratrem ſuum hæredem inſtituit. frater ſimiliter deceſſit, & hoc quod ſibi debebatur, a pupillo ex perſona fratris ſui, cui ſucceſſerat, legauit Mæuio; Mæuius agit contra pupillum iam factum adultum pro illis quinquaginta, dicit Caius, quod ille tutor tutelam male adminiſtrauit. unde vult eum conuenire, & peti, vt eum defendat, dicitur hic, ꝙ Mæuius debet eum defendere. Viuianus.

n Creditorem.] Quem adhuc hodie poteſt dare, cum fides approbetur à teſtatore ſecundum Azo. vt Inſtitu. de ſatiſda. in princip. uel dic, qui non poteſt, ut diximus in authen. ut hi qui oblig. perſo. res min. §. j. collatio. 6. Item & in hoc eſt uis, ſi dari non poteſt, an teneat datio.

5 † Fl. li. 5.
6 † Fl. Paulus.
7 † Iſte tex. quotidie ad hoc allegatur ſecūdū B. qd̄ creditor poteſt eſſe tutor.

quidam, quòd sic: sed cadit creditor à debito. alij, quòd non cadit si sciat, quod est verius: vt in Auth. ¦vt hi qui oblig. §. j. collat. 6.

a *Is.*] scilicet tutor.

b *Tutela*] & malè; idemque cœpit teneri in centum.

c *Ipse*] s. hæres Acc.

d *Debitoris.*] s. pupilli, cuius debitor pater fuit.

e *Ab hæredibus*] fratris tutoris.

f *Tutela.*] directa, s. in centum.

g *Credita.*] in ducentis. Accur.

h *Sempronij.*] quia Sempronius fuit creditor in ducentis ex mutuo, & debitor ex tutela in cētum. Acc.

1† Fl. mandati actio.

i *Mandati actio ei.*] s. directa. sed si intentat vtilem quam suo nomine hēt: vt C. de legat. l. ex legato. an teneatur tunc defendere? Respond. vt diximus sup. eod. si quis in rem.

2† Alias, deest, defendere.

k *Hæredes.*] fratres tutoris.

3† Cōtra sup. l. seruum quoque. §. publice. cum annot.

l *Debere defendere.*] imo vr, q non: cum ex necessitate facta hæredi sit cessa actio: vt sup. eo. seruum. §. fin. & l. seq. quæ sunt 5. Sol. hi: ex lucratiuo titu. in rem suam procurator factus fuit, ibi non. Vel hic ex liberalitate propria testantis: supra autem ex necessit. te, à qua liberalitas est remota: vt inf. de adim. leg. l. item legatam.

is a administrata tutela [b] reliquit fratrem suum hæredem: qui & ipse [c] decessit, & per fideicommissum nomen debitoris [d] Titio reliquit: eique mandatæ sunt actiones ab hæredibus. e Quæro cum tam tutelæ [f] actio, quam pecuniæ creditæ [g] ex hæreditate Sempronij [h] descendant, an non aliter mandati 1 † actio ei [i] detur, quàm si defendat hæredes, [k] à quibus ei actiones mandatæ sunt? Respondeo, debere 2 † defendere. [l]

Paulus libro 1. Sententiarum.

L E X LXXI.

ABsens reus [m] causas absentiæ per procuratorē reddere potest. [n] 3 †

Per liberam personam actio habita, & ius habitum conseruatur. Bart.

Idem libro primo Manua.

L E X LXXII.

PEr procuratorem nō semper acquirimus actiones, [o] sed retinemus: veluti si reum conueniat [p] intra legitimum tempus, vel si prohibeat opus nouum fieri, vt interdictum nobis vtile sit, [q] Quod vi aut clam. nam & hic [r] pristinum ius nobis conseruat.

Qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere. Bartolus.

Idem lib. sing. de offic. assess.

L E X LXXIII.

SI reus [s] * paratus sit ante litem contestatam pecuniam soluere, [t] procuratore agente [u] quid fieri oportet? [x] nam iniquum [y] est cogi eum iudicium accipere: propter quod [z] suspectus videri potest, qui præsente domino non obtulerit pecuniam. Quid enim 4 † si tunc facultatē pecuniæ non habuit, [a] nunquid

r *Nam & hic.*] R̄ndet taci æ obiectioni: nonne mihi de nouo datur interdictū? & respondet, quod licet forma agēdi de nouo quæratur, tū ipsum ius mutandi prius habebamus vel eram ēt hi. acturus, Quod vi aut clam: & sic conseruat quo ad genus: non quo ad speciem: & fortè etiam alio modo iure poteram prohibere, vt negatoria: & sic ipsum ius q̄ prius competebat.

SI reus.] C A S V S. Decem mihi debebas, cum illa decem multoties petijssem, & mihi non redderes: dixi tibi, defendere si poteris; quia volo ea mihi dari per iniam, nunquid compelletur iste subire iudicium? vr q sic; quia dolosè fecit cum dño non reddidit. sed duæ rōnes faciunt in cōtrarium: quia pōt esse, q illo tpe ea non habebat. Item potest esse q ex famosa actione petatur: & tandem condemnatus efficeretur infamis. dicit, q debitor pecuniam dēt offerre, consignare, & deponere officio iudicis ante litem cōtestatam, post lit. vero contesta. officio cuiuslibet, etiam delegati; & sic liberabitur; quia sic debitor pupillaris liberaretur, vel dic aliter casum, vt in glos.

* Ad hoc hic ius l vide ... in l si ... fulā nu. 1 29. de ver. ob. & Bal. hic repetat istū ... q incursu rus infamiā & condemnatione si s. ... ante cōd ... tamē, sunt ab infamia. Bal.

4 † Fl. deest, enim.

[s] *Si reus.*] Casus, ratio pro vna parte, duæ pro alia: & postea soluit. Dic ergo q dñs à debitore pecuniam petijt: & tunc noluit soluere debitor, vnde per procuratorem nunc dñs eum conuenit, & debitor eam offert, dicens se paratum dño soluere: an nihilominus condemnetur? Videtur quòd sic: quia debitor malitiosè fecisse videtur, cum primo non soluit. econtra, videtur quòd non: quia fortè tunc pecuniam non habebat: & quia fortè actio est famosa: quibus duobus casibus maximè esset iniquum eum condemnari, soluit ergo distinguendo, aut non est lis contest. & tunc tantum ordinarius faciet fieri depositum: aut est contest. & tunc etiam delegatus: cum dominus litis postea sit factus delegatus.

ABsens reus.] C A S V S. Eram absens: si conueniar ab aliquo, poteris me defendere in causa ciuili possum: & causas absentiæ allegare in criminali: vt sup. eod. s. eum. §. publicè. Viuianus.

m *Absens reus.*] idest accusatus, vel conuentus ciuiliter.

n *Potest*] vt causæ absentiæ tantum allegentur: si autem velit defendere plenè in ciuili potest, in alijs dic, vt sup. eo. seruum, §. publicè. * Accursius.

* Nota, si statuto cauetur quod absens dānati possit ad mortem, tunc pro eo admittit procurator. & ita contra l. pen. §. ad crimen. de publi. iud. consuluit Dy. ut refert Cep. cons. 49. illa quæst. 5.

PEr procuratorem.] C A S V S. Credis tu, quòd officium procuratoris semper consistat in acquirendo aliquid: ecce etiam retinetur ius nostrum per procuratorem. de hoc. n. ponit exemplum duplex; tenebaris mihi actione temporali; vnde cum illa tempore foret peritura, quia tempus illud iam ferè erat elapsum, intra quod debuerat intentari; procur. actionem illam mouet, & litem est cont. statusque perpetuatur actio, & retinetur per procuratorem istum. idem est si dum vicinus meus ædificaret, procurator meus nunciauit nouum opus, nam & in isto casu ius pristinum, hoc est ius, quod mihi propter clandestinum opus competere; nunc vi denunciationis pinguius conseruatur; sed forma agendi mutatur. prius enim interdicto, quod clam, non quod vi agendum est similiter per procuratorem confirmatur. Viuianus.

o *Acquirimus.*] acquirimus enim quandoque, vt diximus supra eod. l. quod procurator.

p *Conueniat*] vt redhibitoria, vel quanto minoris, & sic per procuratorem potest fieri contestatio litis; vt sup. eo. si etiam.

q *Vtile sit.*] idest vtiliter competat, seu efficaciter; directum tamen, vt hic, & inf. de ope. noui nunciat. si procurator. nam & hoc casu prohibitio ostendit eum facere vim, vt magis ex facto delinquentis, quàm per liberam personam videatur acquiri: vt infra quod vi aut clam. l. 3. in princip. & infra de vi. et l. si quis solutioni. §. mota, vel dic, propter vtile.

t *Soluere*] s. dño, qui tamen primo ei noluerat soluere.

u *Agente*] idest agere volente.

x *Oportet.*] s. quæritur, & respondit, nam iniquum, &c. q. d. suspectus est, qui præsente domino pecuniam non obtulit. nam calumniosè videtur fecisse; sed propter hoc, quòd potest videri suspectus, iniquum est eum cogi accipere iudicium. Vel dic secundum Ioan. subaudits etiam. q. d. nam iniquum est etiam cogi eum suscipere iudicium, qui præsente domino pecuniam non obtulit; propter quod, idest, quia non obtulerat pecuniam, poterat videri suspectus, forte quia falsos nummos daret. Et sic non iniquum esse eum conueniri, qui soluere vult; ut hic, & infra de iud. l. si debitori, & infra iud. sol. l. ex indicatum, & Instit. de perpe. & temp. act. §. fin.

y *Iniquum.*] ratio quare non sit condemnandus.

z *Propter quod.*] subaudi hoc, quod & q. d. ratione allegata prox. non est ergo æquum reum cogi, imò iniquum.

a *Non habuit.*] qn̄ dñs petebat; et allegat nunc pro debitore. Et no. q hac lege dr̄ de procuratore litis. i. qui debebat agere tantum causam; & sic ei solui non potest, vt infra de sol. l. ... iure. & supra de pact. l. sed ... tantum, in prin qualiter ergo fit obligatio, vt postea authoritate iudicis fiat depositio, quæ debet præcedere ad hoc, vt fiat depositio inde facta, vt C. de vsur. l. acceptam? Respon. hic non [illegible] pro [illegible], sed domino d[illegible] soluere velle.

Aut

cogi debet iudicium accipere? a Quid enim si & famosa b sit actio? Sed hoc constat, c ut ante litem contestatam praesens d iubeat * in aede sacra pecuniam deponi. hoc enim fit, & in pupillaribus pecuniis. e Quod si lis contestata est, hoc omne f officio iudicis g dirimendum est.

Ulpianus 1 † *lib. 6. opinio.*

LEX LXXIIII.

NEc ciuitatis actor negotium publicum per procuratorem agere h potest.

Ab eo qui protestatur aliquid nomine alieno, potest peti cautio de rato, si petentis interest caueri.

Iulianus lib. 3. Digestorum.

LEX LXXV.

QVi absentem emptorem eundemque possessorem fundi i defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, postulabat a uenditore fundi, ut ab eo defenderetur: uenditor desiderabat caueri sibi, ratam rem emptorem habiturum. puto eum venditori de rato satisdare debere: k quia si fundum agenti restituerit, nihil prohibet dominum l repetere. 2 † & cogi uenditorem rursus defendere. m

Inopia rei non excusat defensorem, qui satisdedit: ideo si non defendit, stipulatio committitur, h. d. haec lex not. quae est subtilis, & bona. Bar.

Idem lib. 5. ad Minutium.

LEX LXXVI.

TItius cum absentem defenderet, satisdederit: n & prius, quam iudicium acciperet, desiit reus soluendo esse, quam ob causam defensor recusauit 3 † iudicium in se reddi oportere. Quaero, an id ei concedi oporteat? Iulianus respondit: defensor cum satisdederit, domini loco o habendus est. nec multum ei praestiturus p est praetor, si eum q non coegerit iudicium accipere: r cum ad fideiussores eius 4 † actor ire possit, & ii, quicquid praestiterint, a defensore consecutum sint. s

a *Accipere.*] q. d. non cogitur.

b *Famosa.*] vel ex maleficio, vel ex contractu, sicut ex mandatis: ex qua volebat eum per sententiam infamare, ut sup. de iis, q. notan. infam. l. j. §. qui furti. & §. qui pro socio.

c *Sed hoc constat.*] nunc soluit quaestionem.

d *Praesens.*] i. talis qui sit ordinarius iudex, sed lite contestata etiam delegatus: quia lit. contest. dominus est litis, ut in Auth. de exhi. & introd. re. §. si vero. colu. 5. & arg. inf. de aedil. edic. l. aediles. §. item sciendum.

e *Pecuniis.*] ut C. de usu. pupil. l. pupillus. & in aliis quibus libet. ut hic, & infra man. l. qui mutuam, §. 1.

f *Omne.*] s. oblatio, consignatio, & depositio, & in aede sacra, & qualitercunque procurator in litem non procedat in litigando.

g *Iudicis.*] etiam delegati.

NEc ciuitatis actor.] CASVS. Actor ciuitatis procuratorem constituere non potest ante litem contestatam, sed post sic.

h *Potest.*] non potest actor facere procuratorum, s. ante litem contestatam, sed post fit, ut C. eod. l. neque tutores. Et est ratio: quia non sunt domini, & procurator est, qui aliena negotia, &c. ut supra eo. l. 1. idem ergo in episcopo, a & quolibet praelato. Sed quidam decretistae dicunt contra in episcopo, ut arg. 5. q. 3. quia episcopus: & quia non oportet seruum Dei litigare, ut 2. q. 6. cap. sicut.

QVi absentem.] CASVS. Emi a te fundum, & cum possiderem, Titius fundum illum vendicauit: procurator meus, vel defensor quia aberam, denunciauit tibi, ut venires ad iudicium, & me in causa euictionis defenderes: tu uis, ut procurator caueat, me ratum habiturum: cauere debet iste de rato. Viuia.

i *Fundi.*] s. empti.

k *Satisdare debere.*] hic satisdatio ratione fundi committi non potest, quia in eo expedit venditori magis etiam ratum non haberi, quam haberi, quia potest esse si ratum non habeat & velit rem petere a possessore, quod obtineat: & sic non tenebitur uenditor de euictione. Dic ergo, quod committitur ratione sumptus in litem facti, nam habebit necesse hic uenditor emptorem agentem interim defendere: sicque litibus & sumptibus vexabitur. Vel melius b dic, domino, id est emptore non habente ratum, tenebitur ad sumptus litis, & sic bene probatur per legem istam venditorem teneri in sumptibus litis emptori de euictione agenti, quas fecerit dum ab eo res euincebatur. sic & C. de euict. l. j. & infra de liber. legat. l. petitor. & infra si mulier ven. no. l. dolo. §. si. Argum. contra infra de verborum obligation. l. venditores. Vel dic, quod potest interesse eius ideo, ne ab eo qui euincit, inquiretur, cui forte de rato, aut de iudic. soluen. satisdedit de defendendo emptorem seu eius procuratorem, nam vtramque satisdationem exponit hoc casu defensor, ut supra eodem, l. Pomponius §. 1.

l *Dominum.*] i. emptorem & ad hoc infra de fideius. l. fin. & infra ut in poss. l. si a quo §. si.

m *Defendere.*] s. emptorem, etiam in agendo.

TItius.] CASVS. Procurator rei cauit iudic. solu deinde igne, uel chasmate perierunt omnia bona illius rei: vnde factus est non soluendo, & procurator iudicium accipere recusauit. Dicit, quod ex quo cauit pro dño, habendus erit loco domini, & defendere debet, nec proderit ei si non compellatur, quia fideiussores ab eo dati conuenientur, & ab eo recuperabitur, quod solutum est. Viuian.

n *Satisdedit.*] s. iudic. sol.

o *Domini loco.*] s. eius qui desiit esse soluendo, in primis in eo, quod dominum liberat: cum in eo fiat contestatio animo nouandi, ut inf. de in rem verso. l. si pro patre. in princ. Sicut ergo dominus, qui nihil habet, est tutus exceptione, non facta hac nouatione, ut infra de dolo. nam si. & C. de bonis author. iudi. poss. s. l. ex contractu. ita & hic defensor est tutus eadem exceptione, licet sit personalis exceptio, & fideiussoribus non prosit, ut supra eodem. l. si minor §. quin. & infra pro socio. verum. §. 1. & de re iudic. l. si cum procuratore. & sicut fideiussores rei non essent excusati propter praedictam causam, scilicet quod reus non sit soluendo, ut Instit. de replic. §. si. & infra de re iudic. l. si fideiussor. ita nec fideiussores huius defensoris, ut hic dicitur, & sic est contra, supra eodem, l. mutus, in fin. & l. non cogendum. §. Sabinus. vbi dicit fideiussoribus etiam succurri. Solu. hoc dicit parum prodesse defensori sibi tantum succurri: ideoque succurretur etiam fideiussori, ut ibi: argum. C. de usur. rei iudic. l. fin. §. fin. Item & quia licet alia videatur obligatio fideiussorum: tamen ipsius est propria, argu. infra ad Velleian. aliquando. & sic hae secundum illas intelliguntur. Haec solutio est contra casus positionem. Vel dic, quod si bona defensoris coeperunt possideri, excusatur: nec stipulatio committitur, ut ibi. si vero bona domini tunc secus ut hic, s. ut fideiussores non excusentur: licet ipse sic, ut dixi in casu. Alii dicunt, c quod ibi omnia bona rei coeperunt possideri, & sic in totum factus est non soluendo: hic uero pro parte. Vel hic de rigore iuris, ibi de aequitate, quae aequitas praeualet.

p *Praestiturus.*] praestat tamen secundum quod posui casum.

q *Eum.*] s. defensorem.

r *Accipere.*] s. praecise.

s *Consecutum sint.*] scilicet actione mandati. Et est hic argum. ad quaestionem qua quaeritur de fideiussore, qui denunciauit creditori ne numeret, quia reus factus est non soluendo, ut non excusetur, sed ibi uidetur valere denunciatio ante numerationem, non post, ut infra de fideiuss. l. fideiussor.

OMnis qui defenditur.] CASVS. Haec lex cum prin. l. sequen. continuatur. Et hoc dicit vsque ad finem huius tituli, quod defensor boni viri arbitratu debet defendere: unde si aduersarium uerbis detineat friuolis opponendo exceptionem, ut negotium finem sortiri non possit: non recte defendet, unde committitur stipulatio de defendendo.

* Bal. in hoc sunt contra in 2. col. C. quo & quan iud. ... absoluere ... ab ... Bolog.

1 † Leb. 4. Fl.

a Dic de hoc per Innoc. in c. penult. extra eo. tit.

b Ista est gl. not. secundum Bal. quod debens defendere, tenetur suis propriis expensis defendere: adde quod etiam cum armis, si opus est. Bolog.

2 † Fl. emp. ...

3 † ... recusabat.

4 † Fl. actor ... possit.

c Bal. hic dicit istam gl. fore singu. ad hoc quod inopia haec dicitur pro executione quando notoria est: hoc iuncto, quod tunc est notoria, quando maior populi pars scit. B.

¶ *Ad duas.*] Titium procuratorem constitui, ut a Seio peteret Stichum & Damam; Titius agit nomine unius tantum: nunquid poterit repelli, quod agat contra formam mandati? & dicitur, quod non poterit. Viu.

a *Omnis qui defenditur.*] in actore & reo potest loqui.

b *Arbitratu.*] i. iudicis boni, ut j. de verbo. obli. l. continuus. §. cum ita sit & infra de leg. 3. l. fideicommissa. & j. quibus ex cau. in poss. ea. l. hoc autem §. recte. & supra eo. l. non cogendum. §. Sabinus.

c *ET ideo deducatur.*] Et sic committitur stipulatio quae fecit de defendendo, ut supra eo. l. seruum § pecul. Et not. frustrantes puniri, ut hic, & inf. quibus ex cau. maio. l. sed & ad eos. & inf. de ap. re. l. eius qui.

d *Excluditur.*] s. ab ea quam petit quasi videatur aliter petere, quam sit ei mandatum. Item nec ab illa: quia licet separatim petere, ut hic; & infra commo. l. in commodato. §. si.

1† Al. 57. Fl.

Qui exceptiones calumniosas opponit, nō videtur boni uiri arbitratu defendere: & ideo stipulatio cōmittitur. Bar.

Paulus 1† lib. 8. ad edictum.

LEX LXXVII.

OMnis qui defenditur, a boni viri arbitratu b defendendus est.

Africanus lib. 6. Quæstio.

LEX LXXVIII.

ET ideo non potest videri boni uiri arbitratu litem defendere is, qui actorem frustrando efficiat, ne ad exitum controuersia deducatur. c

¶ Ad duas res petendas procurator datus, si vnam rem petat, exceptione non excluditur: d & rem in iudicium deducit.

QVOD CVIVSque vniuersitatis nomine, &c.

2† Pl. cuiuscunque.

a Vide quod no. Inno. in c. cum accessissent. ext. de consti.

3† alias, agetur, & cum hac rubri concor. l. 6. inf. eo.

4† Flo. societas.

Supra dictum est de procur. generaliter. nunc specialiter de eo, qui nomine vniuersitatis agit, siue conuenit. siue conueniatur, qui proprie actor, vel syndicus dicitur, ut infra eo. l. 1. §. quibus. & supple hic de congregatio. quod cuiusque vniuersitatis &c. vide Cuia. in suo observ.

TITVLVS IIII.

Quod cuiusque 2† vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur. 3†

Omne collegium est improbatum: nisi appareat specialiter approbatum: hoc dicit.

LEX PRIMA.

NEque societatem, e 4† neque collegium, f neque huiusmodi corpus g passim omnibus habere 5† conceditur: nam & legibus, & senatusconsultis, & principalibus constitutionibus ea res coercetur. h * Paucis admodum i in causis concessa sunt huiusmodi corpora: vt ecce vectigalium k publicorum sociis permissum est corpus habere, * vel auri fodinarum, vel argenti fodinarum, vel 6† salinarum.

¶ Item collegia Romæ certa sunt, quorum corpus senatusconsultis, atque constitutionibus principalibus confirmatum est: veluti pistorum, 7† & quorundam aliorum, l 8† & nauiculariorum, qui & 9† in prouinciis sunt.

Collegia licita possunt habere bona: & agere, & conuenire per suos syndicos, & actores Bald.

¶ Quibus autem permissum est corpus habere collegii societatis, 10† siue cuiuscunque 11† alterius m nomine eorum proprium est, ad exemplum n reipublicæ habere res communes, arcam cōem, & actorem siue syndicum, o

qui non simul cohabitant, ut C. de iurisd. om. iud. l. fin. hoc etiam patet ex definitione societatis, quam dic, ut Instit. de societ. in prin.

f *Collegium.*] cum simul cohabitant: quod sic dictum est, quia simul colliguntur. *

g *Corpus.*] cum simul cohabitant, vel non, vt infra ponnetur exempla.

h *Coercetur.*] quinque pœna exilij, vt C. de monop. & cō. l. j. quinque ultimi supplicij, vt C. de his, qui ad ecclesi. confug. l. denunciamus. & inf. de collegiis illi. l. j. in princ. & inf. ad l. Iul. ma. l. 1. & C. de sedition. l. j. & l. 2. & ad hoc infra d l. Iul. de ui publ. § in prin. & §. & eadē. de super his cognoscit ... vt ... præf. ... verb. l. 1. in fi.

i *Admodum.*] idest, valde.

K *Vectigalium.*] faciunt. n. quandoque societatem, ut qui iteca vectigalia conducant. & transit etiam ad hæredes hæc societas, vt inf. pro soc. l. ... Item ... generaliter subiicit A...

l *Aliorum.*] quae multa sunt, ut ... j. e. ... l. fin. Item & congregatio cuiuscunque ciuitatis, vel villæ, vel castri, vt inst. de re. diuisi §. singulorum. ... qui eis pōt, ut j. ad Trebe. l. omnibus. & de le. 1. l. hæres. §. vicissim. Item congregatio decurionum, ut C. de na. lib. l. si quis. & l. quoniam. Item qualibet congregatio pro iustitia conseruanda, ut scholarium Tuscorum, uel uniuersitas totius, ut C. de iurisd. om. iud. l. fi. cum n. definitioni iustitiæ, iurisq; præcepto seruiat, debet ualere, ut Insti. de iust. & iu. in prin. & §. iuris præcepta, quod dic, vt no. C. de iurisdi. om. iu. l. si. Item causa religionis, ut inf. de colleg. illic. l. 1. §. sed religionis. vnde potest tali collegio legari, vt C. de sacrosan. eccl. l. 1. alias autem relinqui aliquid non posset, ut C. de hær. insti. l. collegium. Et quia certa collegia permittuntur, ut dictum est, patet regulariter ea prohibita, ut hic, & j. de colle. illi. l. 3. §. in summa. sed an scholares quinque vel sex scholarium in uno hospitio faciat syndicū, uel actorem? vt quod sic, di. tñ causa sit societatis, cum licita sit societas, ut patet ex definitione societatis.

m *Alterius.*] quę diximus, vt pistorum, & similium.

n *Ad exemplum.*] No. quod ius, quod seruatur in re publica, seruatur & in priuata, vt hic, & inf. de petit. hæred. itē veniunt §. in petitionibus. & Cod. de pet. hær. l. 1. Accursius.

o *Syndicum.*] Differunt hæc tria syndicus, œconomus, & actor. nam œconomus tantum ab episcopo cōstituitur, & in rebus ecclesiasticis, ut Cod. de sacrosanct. ecclesi. l. iubemus in prin. & de episco. & cler. l. omnes qui. §. & hoc nihilominus. at syndicus pro qualibet uniuersitate, ut hic & pro pluribus tantum, ut patet ex interpretatione nominis, cui deferuire debemus, ut C. de episc. & cle. l. de ternionis & de d. sen. ciui. le. defensores. nam dicitur syndicus quasi singulorum causas dicens, licet lex videatur syndicum simpliciter defensorem appellare, ut infra de

* Collegia unum differ. de uarijs collegijs uide Cuiac. lib. ... ob. ... & quis collegia instituerit, scribunt Plutar. in ui. Numæ. & Fl. l. 34. c. 1.

5† alias, habere, ut magis constat rō latinitas.

* l. 1. Cod. de monopo. l. 1. 2. & 3. de colla illic.

* Vide Inno. in ca. ... fuerit, de hu. ... sunt a pra ... ca ...

Tacit. ... 6† Flo. ...

7† ...

8† quidā diuinabant legendum, collatarum: sed fides.

Fl. & Græcorum librorū repugnat.

9† alias, desse.

10† alias, sine societatis.

11† F. cuiusque alterius corporis ...

NEque societas.] CASVS. Hæc l. dicit, quod non omnibus indistincte permissum est facere cōgregationem, ut ita constituant inter se societatē, vel faciant collegium, vel corpus. huiusmodi n. corpora, uel collegia prohibentur, si non a lege fuerint permissa: præsumitur. n. quod potius fiat propter malum, quā propter bonum & hoc est in prima. In secunda dicit, quod quamuis huiusmodi corpora fieri prohibeantur, tamen quibusdam permissum est ea habere, ut conductoribus vectigalium. Item auri fodinę, & argenti fodinæ, & similes Item piscatores & nauicularii.

¶ *Quibus.*] Et statim dicit, quidam sunt quibus permissū est habere huiusmodi corpora, quibusdam non: hic dicit, quod illi quib. permittitur, possunt ordinare in causa communi syndicum, vel actorem, per quem res & negocia vniuersitatis expediantur: & possunt arcam communem habere, & hoc est in prima. In secunda dicit, quod si uniuersitas conuenta non defendatur, fiet missio in bonis illius collegii, & ex primo & secundo decreto, si non ordinauit syndicum vel actorem, & non potuit defendere defensor ciuitatis quia forte impediatur, vel uilis sit: perinde habeetur, ac si nullus esset syndicus cōstitutus, vel actor, & hoc est in secunda. In tertia dicit, quod si actor uel syndicus præsens nō fuerit, & aliquis obtulerit se defensioni illius: nunquid ualet defensio? Dicitur, quod sic. & potest ille uniuersitatem defendere. Viu.

e *Neque societatem.*] puta negociatorum, uel professorū,

de munet.& honor.l.munerum.§ defensores sed dic defensorem.s.vniuersitatis alicuius: actor aūt dr̄ in vna causa tātum, licet syndicos ad oēs, ut inf.eod l.itē § sed hodie.& Inf.de munet. & hono.l.fi.§.defensores. Item actor ēt ab vno constituitur qnque, vt Insti.de curat.in fi.& qnq; ab vniuersitate, vt hic.

a *Agi.*] s. in iudicijs.
b *Fieri*] s. extra iudicia.
c *Possideri.*] s. ex primo decreto.
d *Admoniri.*] ipsa ergo vniuersitas dēt admoneri, vt veniat ad sui defensionem.
e *Se iussurum*] ex secundo decreto.
f *Proconsul*] i. prætor faciet vēdi bona cōia illius uniuersitatis, quasi ex secūdo decreto, vt hic, & C.de bo.auth.iudi poss.l.cum proponas. & infra ex quib cau.maior.l.ait prætor. §. hæc sunt aūt. & l. ergo.& infra quib. ex cau. in poss. eat. l. Fulcinius §. j. Sed cum pupillus nō patiatur venditionē ii et possessionem patiatur, ut inf. quib ex cau.in poss.ea.l.apud Iulianum.in princ.& § j & § si & vniuersitas similis sit pupillo, ergo nec vniuersitas dēt pati vendionem? Rn̄.in hoc non est similis. Sed quid si nihil hāt cōe, quid faciet creditor? Respon. cōpelletur facere col l.ctam, ut aliquid habeant cōe, nā qui potest facere, ut possit, &c. ut inf. de reg.iur. l.qui potest.

per quem tanquam in republica, 1† quod communiter agi a fieriq; b oporteat, agat, fiat.

Si vniuersitas non defendatur, contra eam ad primum, & secundum decretum proceditur. Bar.

¶Quod si nemo eos defendat, quod eorum cōmune erit, possideri: c & si admoniti d non excitentur ad defensionem sui, venire se iussurum e proconsul f ait. Et quidem, non esse actorem vel syndicū, tunc quoq; intelligimus, cum is absit, aut ualetudine * impediat, aut inhabilis g sit ad agendū. Et si fex traneus defendere velit vniuersitatem, permittit proconsul, sicut in priuatorum h quoque 2† defensionibus obseruatur: quia eo modo melior conditio vniuersitatis fit.

Actor vniuersitatis, non dicitur actor singulorū. h.d.

Vlpianus lib. 8. ad edictum.

LEX II.

SI municipes, * vel aliqua vniuersitas ad agendū det actorem, non erit hic 3† dicēdum, quasi a pluribus datum, sic haberi. i hic enim pro republica, vel vniuersitate interuenit, non pro singulis.

g *Aut inhabilis.*] no. ꝙ nihil refert verum aliquid nō fiat, an eo modo fiat quo non debuit, ut hic, & inf.de fideiuss.l 3 & sup.qui satisd.cog l.quoties & infra de re iud l.4.§.condemnatum. & inf. de mune. & hon. l. vt gradatim.§.sed & si.Instit.de legi agn.tut.§. quod autem. & C.de cur.furio,l fi.§.sinautem.& inf quib. ex cau. in poss ea l hoc autem.§.j.in fi.

h *Sicut in priuatorum.*] sed in priuatis permittitur cum satisdatione, ut hic, & sup.tit j.l.si minor §.si ergo, & hic dēt satisdare, ut hic, & inf.eo.l itē.§.actor.& facit ad hunc §.sup.tit.j l.seruum §.publice.& inf tit.1.l.soluendo.

SI municipes.] CASVS. Aliqua uniuersitas constituit te actorem in cā aliqua, si ille, quem cōuenis, vel conuenire nolebas nomine totius vniuersitatis, vult te reconuenire, an omnes defendere tenearis, quæritur? Et dr̄ qd non, sed ipsam ciuitatem potes defendere, quia singulorum actor constitutus non es, sed vniuersitatis. Viuian.

i *Haberi.*] i.ut singulos defendere compellatur, quare nō pro singulis, sed pro vniuersitate cauebitur, ut inf. eo.l.sicut.§.si quid. & est hic arg. ꝙ in cā uniuersitatis quilibet de vniuersitate possit ferre testimonium, non.n dr̄ vniuersitatē testificari, sed singulos. Similiter est arg. ꝙ vasallus uniuersitatis nō sit singulorū, & ꝓ his est ff de rer.diu.l. in tm̄.§ j & sup.de in ius voc.l. sed si hac, §.q manumittit.

NVlli.] CASVS. In hac l.cum seq vsq; ad legē ciuitates, talis est. Vniuersitas pōt habere actorē, sed qualiter ordinandus sit, quæritur? & rn̄.ꝙ si a lege fuerit constitutus, noīe vniuersitatis poterit experiri: si non a lege, sed a seipsis, si duæ partes uniuersitatis pñtes fuerunt, & eum ordinauerunt, tenet ordinatio, & ad hoc, ut teneat, necessaria est pñtia duarum partium. Sed nunquid ille, q ordinatur, connumerabitur maiori? rn̄ ꝙ sic. Item si pater meus, & ego sumus de aliqua vniuersitate, & tractetur de aliquo actore ordinando. similiter suffragiū patris, hoc est decretū.i.scriptura aliqua, & consensus patris mei poterit mihi ualere, & econuerso: itē consensus eorū, q sūt in eadē ptāte, ad inuicē Idē est si de aliquo honore ɔferēdo, uel petendo publice tractat, quia supradictorū suffragium alij proderit in inuicem.

Siue mandato legis, vel vniuersitatis, nemo potest experiri ꝓ ipsa vniuersitate: & dicitur habere mādatū ab ipsa vniuersitate ille qui habet mandatū a maiori parte vniuersitatis congregata: in qua cōgregatione requiruntur ad minus duæ partes omnium habentiū vocē: & in istis duab. partibus connumeratur et ille, qui eligitur: & vox patris prodest filio, & ecōtra. Item vox fratris prodest fratri, nisi statutum vel consuetudo interdicat. hoc dicit Bal. vsque ad §. si decuriones. in l.itē eorum.

Idem lib. 9. ad edictum.

LEX III.

NVlli * permittitur nomine ciuitatis, vel curiæ k experiri, nisi ei, cui ex lege l permittitur: 4† aut, lege cessante, ordo m dedit: n cum duæ partes o adessent, aut amplius quam duæ.

¶ *Si decuriones.*] Pone, Monachi alicuius ecclesię volebant sibi creare abbatem, unde elegerunt tres monachos, qui eligere deberent, & statim, ut ille esset abbas, quem illi tres eligerent, erit actor vel abbas. Si ueto, vel maior pars ordinauit, vt si aliquam cām euenire cōtigerit, Titius exerceret, nunquid vr̄ recte ordinatus? & dr̄ ꝙ nō. Si actor postea prohibitus est agere, perinde est ac si ordinatus non fuisset.

¶ *Actor*] iste § qnq habet dicta. Primū e, ꝙ actor noīe vniuersitatis tenet vniuersitatem defendere si reconuenitur. Secundum est, ꝙ actor non debet cauere de rato. Tertium est, ꝙ cauet de rato si dubitetur, fuerit actor necne: Quartū est, quod agat actor & defendat, ac si esset pro u. verum tā si ex parte rei interuenit, & fuerit condemnatus, in bonis ipsius non mandabitur executio. Itē, si eo agente condemnatur aduersarius non dabitur ei actori actio iudicati, nisi fuerit constitutus procurator in rem suam. Item isti actori constitui potest.

¶ *Ex ysdem.*] Sicut procurator remoueri pōt, ita & actor ex ijsdem causis. Itē, sicut procurator si vniuersitas agere velit, ordinare poterit actorē, ita poterit quis ꝯ vniuersitatē ordinare. Vel aliter dic huc casum. Siue uniuersitas agat siue aduersus eā agat, poterit ordinare syndicū uel actorē.

¶ *In decurionibus*] Omnes monachi sancti Proculi recesserunt successiue, ita quod nullus est hodie eorum, qui fuerunt a centum annis retro, nunquid durat vniuersitas? & respon ꝙ sic. Si item vnus solus tantum remanserit, adhuc durat uniuersitas. Viuianus.

K *Curia.*] decurionum. Azo.

l *Ex lege*] i. ex consuetudine, verbi gratia, est forte consuetudo, ut agat antiquior, ut argu. ff de fi.instrum.l. fi. est enim consuetudo altera lex, ut sup. de leg. & senatuscō.l. imo. Nam & dat iurisdictionem, ut Cod. de mag. mu.l.j.& fi. Vel dic, lex permittit potestati a totius ciuitatis, cum non est qui experiatur nomine collegij alicuius, quod est in ciuitate, ut arg. C de epis. & cle.l.nulli.§.sinautem personam, & inf.eo.l. ciuitates.

m *Ordo*] s.decurionum: erat enim qdam ordo in ciuitatibus prouidens ciuitati, vt est consilium: & hic habebat multa priuilegia, vt inf. de verb.sig.l.pupillus.§.decuriones.

n *Dedit.*] authoritate superioris, ut C.de ser.rei p.l.j & de decu.l.a. Sed arg. contra. Inst. de tut. & cur. la ab his.l.vbi.

o *Duæ partes.*] duæ namque partes ordinis in vrbe positæ

* Bald. hic reputat i, immo ex singu ad hoc qui l pro vniuersitatis infirmitas non impedit quominus fiat missio in possessionem contra eius dominum Bolo.

2† Fl. deest, quoque.

* Municipes, qui essent, & a quo tenerētur, s. vide Gell. lib. 16 c. 13.

3† Flo. deest

* Contr. gl. super verbo, nō inuenitur. in c. 2. extra de transl. epi.

4† Flo. cui lex permittit.

a Ray. & Bal. i. dicit istam gl. ad hoc sing. ꝙ in subsidium potestas, qui tenetur vniuersitatem defendere, potest citari, qn̄ non habet syndicū qui possit iure vno a lio addito ꝑ hanc gl. ad hoc singul. quod potestas potest agere, & defendere vniuersitatis nomine, qn̄ nō hēt syndicū qui agat vel defendat.

positæ totius curiæ instar exhibent: vt C. de decur. l. nominationum, lib. 10 secundum Azo. & no. quod nō exigitur, vt duæ partes consentiant in decurionem: sed vt duæ partes affuerint, ut hi c: sed an consentientes debeant esse tot, scilicet, vt sit maior pars totius ordinis: an sufficiat, quod maior pars consentiat præsentiū, qd est verius: arg. inf. de tut. & cur. dat. ab his, l. vbi absunt, secundū Azo. & ad idē potest induci inf. de re. iur. l. aliud. § refertur. & C. de pub. dec. ur. l. pen. & inf. ad municip. l. qd maior. sed certæ istę non apertiunt: sed solum dicit, quod maior pars: sed hæc pōt esse rō, quod sufficit maior pars præsentium: quia alias nil prodesset huius legis dictum: nam etsi oēs adessent, vinceret tñ maior pars: arg. inf. de ini. ur. l. sed si vnius, § filio. licet sit argu. cō. inf. de iniur. l. item si § fin. sed hoc nō considerat hic. Itē alia rōne, quia quasi vnum corpus est, sicut sint omnes, siue quidam: dummodo duæ partes: vnde quod maior pars huius corporis præsentis facit, ualet, ut argumēnt. de iudi. l. prætor pronunciabatur, & inf. de reg. iur. l. aliud. § refertur.

1† Fl. ve.

2† Fl. numerari.

3† Fl. lib. 8.

4† Item suffragiū eorū, qui in eiusdē, &c.

5† Fl. desist, patris.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX IIII.

PLane vbi 1† duę partes decurionum affuerint,[a] is quoque quem decernunt, annumerari 2† potest.[b]

Vlpia. 3† li. 9. ad edictum.

LEX V.

ILlud notandū Pomponius ait, quod & patris suffragium c filio proderit, & filij patri.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX VI.

ITem 4† eorum, qui in eiusdem patris 5† potestate d sunt: quasi decurio enim hoc dedit, non quasi e domestica persona, quod & in bonorum petitione f erit seruandum: nisi lex municipij, vel perpetua g consuetudo prohibeat.

Decuriones possunt eligere, & alijs electionem committere. h. d. vel aliter. Qd fit ab his, qui habent authoritatem a concilio, videtur fieri a concilio. h. d.

¶ Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendam, quem Duumuiri h elegerunt, is videtur ab ordine electus: & 6† experiri potest. Parui enim refert, ipse ordo eligat, an is, cui ordo negotium dedit.

Secundum lect. quam teneo. h. d. Quod fit preter formam commissionis, ipso iure non valet. vel aliter secundum aliam opinionem. Si actor constituatur ad lites futuras, ipso iure non valet. Bar.

¶ Sed si ita k decreuerint, ut quęcunque incidisset l controuersia, eius petendæ negotium m Titius haberet, ipso iure id decretum n nullius momenti esse videtur: 7† quia non possit videri de ea re, quę adhuc in controuersia non sit, decreto datam persecutionem. o Sed hodie hæc omnia p per syndicos q solent secundum locorum consuetudinem explicari.

Non sufficit actorem datum esse, si postea fuerit reuocatus.

¶ Quid si 8† actor datus, postea decreto decurionum prohibitus sit? an exceptio ei noceat? Et putto sic hoc excipiendum, 9† vt ei permissa videantur, quæ & permissa durant r 10†

Actor vniuersitatis debet defendere, & de rato cauere, si dubitatur de mādato. Bart.

¶ Actor vniuersitatis si agat, compellitur etiā defendere. s Non autem compellitur

a PLane. Affuerint.] i. vere affuisse dicantur.

b Potest] inter duas partes, si tñ ipse sit & decurionibus: alias non, ssiq; eīn ex alijs pōt eligi, ita demum si non sit inter eos aliquis idoneus, ut Cod. de episc. & cler. l. in ecclesijs, & de offi. pręto. l. f. & inf. de muner. & honor. l. ut gradatim, §. & si lege. & inf. de tuto. & curat. da. ab his, l. diuus. & arg. C. de episc. audien. l. decernimus, ibi, vel eo cessante. Item est hic arg. quod sic electio est commissa tribus, quod unū ex se pōt eligere, ut arg. extra de elect. & electi. po. c. cum in iure peritus, sed quid si vni fuerit commissa, & ipse se eligat? Rń. de sc non uidetur cogitatum, ut sup. de transact. l. qui cum tutoribus. Item ingerit operas suas, ut sup. tit. j. l. quæ omnia. Item in causa sua iudicat, quibus rationibus videtur, quod non valeat, vt C. ne quis in sua causa iud. Item est argu. contra huic l. inf. de ser. rust. pręd. l. vnus § j. & inf. de authori. tut. l. quod dicimus, § fi. & Insti. de testam. § sed neque hæres scriptus.

6† Alias, & idem.

c ILlud notandum. Suffragium.] Suffragium dicitur illa scriptura, quam quis facit, cum de aliquo eligendo consentit, sic ponitur sup. de leg. & senatusconsul. l. de quibus. & intellige hoc qn ille, qui vult prodesse, est de ordine decurionum, ut ī l. proxi. diximus. ratio autem huius legis est, quia quod ad ius publicū attinet, patria potestas non curatur: ut inf. ad Trebell. nam quod. & inf. de iud. l. in priuatis. Sed est arg. contra sup. de iurisd. om. iud. l. qui iurisdictioni & C. de testib. l. parentes.

a Suffragiū quid sit. & quod non in tabella tm ex scripto ferebatur, vt innuit Acc. hic sed et voce, ut no. Bar. in posi. z an.

d ITem eorum. Potestate.] idest dicere suffragium fratris proderit fratri. Accur.

e Non quasi.] arg. de ea. quam, ut inf. quod iussu. l. j. § j. &

dixi sup. de adoptio. l. si pater. § qui duos.

f Petitione.] vt si quis publice petierit honorem, patris suffragium ei prodest, priuatim vero non debet peti: quia incidit quis in legem Iuliam ambitus, vel simoniā, ut inf. ad leg. Iul. ambi. l. 1. & in. de polli. l. j. §. si quis, nā & alias dr: Qui cptum desiderat, bonum opus desiderat, ut 8. q. j. c. episcopatum.

g Vel perpetua.] uel pro i. pro proprie. & sic not. hic consuetudinē et specialem vincere legem in eo loco in quo est: vt hic, & inf. com. pd. l. vēditor. §. si constat. & inf. de iure immu. l. semper. §. legem cuiuscunq; &c. & inf. de sepulch. viola. l. 3. §. diuus. sicut generalis generaliter, ut sup. de leg. & senatuscon. l. de quibus in si.

h Duumuiri] hi minorem gerebant honorem, quam decuriones & forte erant municipales magistratus, ut C. de iudic. l. fin. vel forte maiorem.

i Negotium dedit.] i. potestatem eligendi. & sic no. quod quis per alium facit, ipse facere vr, ut hic. & inf. de adm. tut. l. ita aūt. §. gessisse. & C. vbi, & apud quem l. si. §. fin.

k Sed si ita decreuerint.] s. ipsi decuriones, uel si nullum ius speciale in hoc eliud, quam in procuratore decreuerit, s. illi Duūuiri de quibus proxime dixerat, & aliter, quā esset eis iniunctum.

l Incidisse.] etiam in futurum.

m Negotium.] idest necessitatem, & ad agendum, & ad suscipiendum, & ad excipiendum.

* Iste tex. est sing. ad hoc, quod actor constitu. ad lites simpliciter, non ad præsentes, non futuras, de quo hic in notis in terpret. Bolog.

7† Fl. desist. videtur.

8† Alias, quid si.

9† Fl. accipiendum.

10† Fl. videantur, cur. & permissa durat.

n Decretum.] s. in quo si constituitur actor, non valet, ut subijcit ad lites futuras. & sic patet, quod in hoc differt mādatum istud de eligendo actorem, a mandato priuatorū, quia illud de lite futura fieri pōt, ut sup. tit. j. l. j. quæ est cō. istud non, vt hic. Et & hæc est ratio, quia cum hic decretum sit snia, snia aūt nō teneat nisi super re certa, ut Insti. de act. §. curare. & inf. de iudi. l. non quemadmodum. & ī. de vsur. l. j. §. j. sequitur, tale mandatum de futura lite, vt post incertum, non valere. Vel dic, non referre, quia non ipsi decuriones decreuerunt, sed quidam, quibus pro presente lite commiserant electionem actoris & sic aliud fecerunt, ua m quod eis mandatum erat. Accur.

b Tu dic melius secundū Paulum de Cast. dona si istud pōt fieri ad lites futuras: sed tūc exponetur actor. i. pcurator, vel syndicus.

o Persecutionem.] scilicet de iure.

p Hæc omnia] idest lites, quandocunque emergentes etiā in futurum: nec enim ad vnam causam tantum eliguntur, vt diximus sup. eo. l. j. §. quibus.

q Per syndicos.] idest defensores, ut inf. de munc. & honor. l. mun. rum. § defensores.

r Durant.] non vr factū nisi duret, ut hic. & inf. de in rem uerso. l. si pro patre. §. versum. Item hoc intellige lite non contestata, quid si postea? Respon. idem quod in procuratore dixi sup. de procur. l. quæ omnia arg. infra § prox.

s Defendere.] s. vniuersitatem, non singulos, ut sup. eod. l. municipes. secus autem est in eo, qui populari actione agit

de rato a cauere. Sed interdū si de decreto dubitetur, [b] puto interponendam & de rato cautionem. Actor itaque iste procuratoris partib. fungitur: [c] & iudicati actio ei ex edicto non datur: [d] nisi in rē suam [e] datus sit. & cōstitui [f] ei potest. ¶ Ex ijsdem causis mutandi actoris potestas erit, ex quibus etiam procuratoris. [g]

Actor etiam filiusfamil. dari potest. [h]

Sicut vniuersitas potest agere, ita potest conueniri.

Vlpianus 1† li. 9. ad edictum.

LEX VII.

SIcut municipum nomine actionem prætor dedit, [i] ita & aduersus eos edicendū [k] iustissimè putauit. Sed & legato, qui in negotio publico [l] 2† sumptum fecit, puto dandā actionem [m] in municipes.

Si quid vniuersitati debetur, singulis non debetur. [n]

Nec quod debet vniuersitas, singuli debent.

agit: quia quasi suo nomine agit, vt supra de procu. l. mutus. §. in popularibus. quæ est contra. Sed an episcopo liceat constituere actorem? & vr quod non: quia ipse nec vniuersitas, nec corpus, nec collegium est. Io. tū dicit, quod sic, cum decreto superioris tamen, ad instar tutoris, vt infra de admin. tu. l. decreta. Itē quis de calumnia iurat? Rū. actor, vel syndicus, secundum Io. vt C. de iura. cal. l. 2. §. quod obseruari. licet Aldricus contra dixerit: nā per hos vniuersitas iurare vr vt inf. de cōd. & demon. l. municipibus. & si vnus sit consul, sufficit eum iurare de calumnia.

a *De rato.*] s. cum certū est eum esse actorē generaliter constitutum: licet ad hanc rē speciale non habeat mandatum. Sed an iudicatū sol. debeat satisdare? vr quod sic: quia vice procuratoris est vt statim subijcit: procurator autem etiam verus satisdat, vt C. de satisd. l. 2. Sed dic contra: quia non est per omnia sicut procurator: nam procurator sine iudice constituitur, actor vel œconomus non: vt Insti. de cura. §. fi. & C. de epis. & cler. l. omnes qui. §. hoc nihilominus. cum ergo hic sicut & tutor publica auctoritate expetitur, dicendū est, neutrum ad hoc cogi, vt arg. C. de admi. tut. l. tutores debita. & l. fi. §. defensionem. & infra rem rat. hab. l. actor. & hac etiam ratione de calumnia iurat hic actor, vt modo dixi.

1† Lib. 10.

2† Negotiū publicum.

b *Dubitetur.*] idem est in tutore, vt infra de admi. tuto. l. vulgo. sed illud potest sic intelligi, vt tutor debeat satisdare de rato sub hac exceptione, si apparuerit eum non esse tutorem: ad hoc refertur, quod ibi dr, æquum est aduersarium non decipi, & hoc dic, vt infra rem rat. habe. l. actor.

c *Fungitur.*] in hoc, quod neuter ante lit. conte. dat procuratorem, sicut nec tuto. & quia sic satisdat de defendendo, & etiam de rato, vt procurator, non tamen similes sunt in sacramento calumniæ, vt modo diximus. item cū constet de decreto, licet non habeat mandatum speciale ad hanc rem, non cauet de rato, sed de defendendo, vt infra rem rat. habe. l. actor. sed in procuratore secus quandoque, vt dixi supra tit. 1. l. Pomponius. in princ.

d *Non datur.*] nec in eum, sicut nec in procuratorem, vt supra tit. 1. l. Plautius.

e *In rem suam.*] vt d. l. Plautius. & l. si procurator.

f *Constitui.*] vt infra de constitu. pecu. l. cum qui. §. item si actori.

g *Procuratoris.*] quæ causæ sunt, s. tā ante litem cōtestatā, quam post litem, vt supra tit. j. l. filius. §. fi. & legibus seq. & l. ante litem contest. & l. post litem. & ll. seq. vsque ad l. quæ omnia.

h *Dari potest.*] vt procurator, vt sup. tit. 1. l. filiusfamilias. §. ipse quoque. & decurio etiā fieri potest, vt C. de decur. l. filio in potestate.

i SIcut. Dedit.] in edicto, quod non habemus.

k *Edicendum.*] i. edictum proponendum, quo edicto datur actio contra eos.

l *Publico.*] impropriè pōnitur, vt infra de verb. sig. l. eum qui vectigal. & infra quib. ex cau. maio. l. sed & si per prætorem. §. fi.

m *Actionem.*] s. neg. gest. c. si sine mandato fecit, ut sup. eod.

Licet personæ mutentur, vniuersitas tamen eadē remanet: item si vnus solus remanet, ius & nomen vniuersitatis conseruatur in illo, hoc dicit.

In decurionibus, vel alijs vniuersitatibus, nihil refert vtrū omnes ijdem maneāt an pars maneat, vel omnes immutati [o] sint. Sed si vniuersitas ad vnum recidit, 3† magis admittitur posse eum conuenire & conueniri; cum ius omnium in vnum reciderit: * & stet 4† nomen vniuersitatis. [p]

Si non reperiuntur res mobiles, et immobiles, peruenitur ad nomina debitorum. Bartolus.

Iabolenus libro 15. ad Cass.

LEX VIII.

CIuitates, * 5† si per eos, qui res earum administrant, non defenduntur, nec quicquam est corporale reipublicæ quod possideatur, 6† per actiones debitorum ci-

l. j. in §. si autem cum mandato, habet mandati: nisi salarium fuerit ei pro hoc constitutum, vt inf. mand. l. idemque. §. sed & si ad vecturas.

n *Non debetur.*] sed quid si dissoluatur vniuersitas illa? nūquid quilibet de vniuersitate poterit petere partē suam, vt proprium, & priuatum debitum? nam & hoc vides in illicitis collegijs, vt inf. de colle. illic. l. j. hic ergo vr multo magis. Sed quid si vniuersitas aliqua habeat nemus cōe? & quis corā sit aliàs non soluendo: nunquid creditores erunt mittendi in possessionem partis nemoris, quę quasi videt ad eū spectare? nō puto: quia nec nemus illud, nec pars eius alicuius intelligit, vt j. de re. di. l. itē. §. 1. itē quid si quilibet de vniuersitate tibi intulit iniuriā? nunquid vniuersitas dicet hoc fecisse, & poterit à te conueniri? Vr quod nō, quia non vt vniuersitas, s. concilio habito, & campana sonata, vel alias eis conuocatis fecisset: sed quilibet suo motu. Et contra quod sic, quia vniuersitas nil aliud est, nisi singuli hoies qui ibi sunt, quod facit ad vsum nemoris habitum per bestias hominum villæ.

o *Immutati sint.*] vt infra de iudic. l. proponebatur.

3† Fl. redit.

* Facit ad hoc gl. super verb. pauciores. in c. 2. ext. de postul. pra. ⁊ gl. ad hoc alleg. hanc l.

4† Aliàs extet.

* Sed obelisco præfixo. Flo.

5† Aliàs, Ac ciuitates.

6† Possidetur. Flor.

p *Nomen vniuersitatis.*] sic extat rei memoria, nec tñ res, vt est inf. ar. de leg. j. l. si grege §. j. licet ergo unus nō sit uniuersitas, nec uniuersi, nec uniuersis: retinetur tñ per eum ius uniuersitatis, licet per unum ab initio cōstitui non possit uniuersitas: sed per tres, ut inf. de uer. sig. l. Neratius. Nomen uerò a iō dr retineri, quia adhuc dicet schola S. Ambrosij superstite uno solo. Sed nunquid syndicū hic poterit unus cōstituere, cū syndicus pluriū cām di at? uel quid si duo sunt? ur quod sic, ut hic. Itē quid si nullus oino remansit? resp. Io solutū esse collegium, & res in nullius bonis sunt, sicut & hæreditariæ: sed tū si postea auctoritate dñi papę, uel eius, ad quem spectat cura eiusdem collegij, instituat aliquis in eodē collegio, iuris artificio fingitur istius fuisse, ut sup. de rer. diu. l. j. §. id uerò. & inf. de reg. iur. l. omnia ferè. & l. oīs hæreditas. licet quidam archiepiscopus Moyses ipsos parietes possidere dixerit ēt durante collegio: quod durissimum est dicere, & contra legem ur, ut infra si quis test. lib. esse ius. l. 1. §. Scæuola. Veruntamen id esse uidetur, ut nullo modo dicantur esse ullius, s. ab eo tpe quo solutum est collegium: sed ipso iure sint fisco, uel Papæ quęsita, ut infra de pub. & uect. l. commissa. & de iure fis. l. 1. §. an bona. & l. Imperatores & hoc quantū ad dñium, secus quantum ad possessionem, ut j. de acq. poss. l. cum hæredes. posset tamen pro Moyse allegari, quod plerumque dr ecclesia ipse locus parietibus circundatus, & ēt cōsecratus: & aliàs dicitur ecclesia ius habere, & possidere, & uindicare, ut C. de sacros. eccl. l. iubemus. §. si quando igitur. & §. scientes. Vnde uidetur, quòd talis locus, siue parietes possideant etiam durante collegio, & uendicent per prælatus tanquam quilibet priuatus per procuratorem, uel colonum.

a Bal. hic dicit istam gl. sing. ad hoc, quod ius collegij seu ipsū collegiū remanet i uno solo, oib. alijs deficiētibus. Bolog.

CIuitates.] CASVS. Vniuersitas sancti Proculi debuit mihi decem: uolui eam conuenire: nullus extat defensor, nec aliqua habet unde mihi in poss. missio fieri potest, dicitur, quod si uniuersitas habet nomina, quod in poss. nominum illorum fiet missio. Viuia.

a *Oportet.*] sic est, & in priuatis debitoribus, vt infra de re iudic. l. à diuo. §. venditione.

S *I tibi.*] CASVS. Habebam hæreditatem communem cũ aliquibus municipibus, vel cũ aliqua ciuitate: quia ego & vniuersitas instituti fuimus, põt celebrari iter nos iudiciũ famil. ercisc.

b *Iudicio.*] si in loco muni. ipsi opus fiat, ex quo timeri ne aqua pluuialis noceat, aliter ducit de loco publico, vt inf. de aqua pluu. arc. l. si in publico. de his autem grã exempli posuit: quia magis dubitari: idem tamen in omnibus alijs casibus.

1† Li. 13. Fl.

C *Onstitui.*] CASVS. Vi ... alicuius vniuersitatis ædificauit, ex quo ædificio timebatur damnum illi vniuersitati: potest ordinari actor ad noui operis nunciationẽ. Itẽ si fuit relictũ vniuersitati in diem, vel sub conditione, põt actor ordinari ad interponendã cautionem, vel stipulationem de legato præstando adueniente die, vel ꝓdõne. Itẽ ad stipulationẽ dãni infecti, vel iudic. sol. sed in õibus istis casibus si vniuersitas, vel curia habeat seruum, ei seruo potius caueri debet. Si verò ipse actor stipulatus est ciuitati, vel vniuersitati, vtilem actionem ex illa stipulatione habebit ciuitas, vel vniuersitas. Viuia.

2† ab his, & in fe...

3† Flatium.

c *Seruo potius.*] si præsens sit, vt sup. tit. j. l. Põpo. §. j. & l. mutus, §. si procurator agat.

d *Actori.*] qui debuit esse, vel est prohibitus, vel etiam est.

...nitatis, agentibus satisfieri oportet. a

Contra ciuitatem, vel municipium potest agi diuisorio iudicio. Bal.

Pompo. 1 † lib. 12. ad Sabin.

L E X IX.

SI tibi cũ municipib. hæreditas cõmunis erit, familiæ erciscundæ iudicium inter vos redditur. Itemque dicendum est in 2 † finium regundorum, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio. b

Paulus lib. 1. Manualium.

L E X X.

COnstitui potest actor, & 3 † ad operis noui nunciationem, & ad stipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatum solui: quamuis seruo potius c ciuitatis caueri debeat. Sed & si actori d cautum fuerit, vtilis e actio administratori rerum ciuitatis dabitur.

T I T V L V S V.

De negotijs gestis.

Lex ista ponit causas huius edicti. Bar.

e *Vtilis.*] i. exercitium vtilis quæsitæ ciuitati, vel ipsi administratori datur vtilis. ciuitas directam habet actionem.

D E N E G O T I I S G E S T I S.

Dictum est supra de neg. gest. singularis hominis, vel vniuersitatis ex mandato: nunc quando sine mandato, & de hoc plura Cuiac. in suis obseru.

H *Oc edictum.*] CASVS. Iurisconsf. in princ. tractatum hunc commendat, dicens, ꝙ maximam continet vtilitatem tam absentium, quã præsentium: nisi. n. aliqui essent, qui absentium negocia gererent, multoties sustinerent absẽtiæ iacturam eo, quòd remanerent indefensi: & ita res eorum ab aliquibus puta creditoribus possiderentur; aliquãdo etiam venderentur. Item incidissent in pœnam quam promiserunt, nisi aliquis eos defenderet, & etiam creditores venderent pignora. Viuia.

f *Hoc edictum.*] quod est infra eo. l. 3. ī. respon.

g *Absentium.*] maximè. nam hæc causa fuit impulsiua, vt infra de act. & oblig. ex maleficijs. §. si quis absentis. & Inst. de oblig. ex quasi contractu. §. 1. sed tamen & inter præsentes datur, ut inter curatorẽ datum in testamento, & adultum, ut C. eo. l. curatoris. Item cuilibet, etiam maiori præsenti, si tñ ignoret qd agaſ talibus scientia cum pãtia inducit tacitum mandatũ, & agit mand. vt ī. mand. l. si remunerãdi. §. si pass⁹. & l. ex mandato. §. j. & l. q. fidẽ.

h *Possessionem.*] possessio datur ex illo tit. inf. quib. ex cau. in pos. ea. sed venditio fit in alio, qui sequiſ de bo. auctor. iud. poss. vt ex ordine eorum patet, vt dñt qdã. qđ mihi non placet: imò verũq; sit ex illo, quib. ex cau. in pos. ea primum. s. de missione fit per l. 2. s. rũ. ẽm. s. de venditione, fit ꝑ aliud edictũ ꝙ est in eo. tit. l. Fulcinius. §. 1. at ille tit. de bo. auct. ind. poss. tractat de mõ vendendi, & administrandi hmõi bona sic possessa. Et sic fit hæc vẽditio ita demum, si latitauerit, vt d. l. Fulcinius § 1. & inf. quib. ex cau. in ... test. l. itẽ §. hoc edictum.

i *Pignoris.*] s. conuentionalis, vt differat à præcedẽti, & hæc venditio fit ex pacto, vel ex lege, vt C. de iure do. impe. l. fi. § j. & 2.

K *Actionem.*] quam sola conuentione patiuntur.

l *Vel iniuria.*] i. per sniam iniuriosè latã, per quam res absentis alicui datur: & sic ad defendendum venit: vel dic a etiam ad agendum venit: & dices iniuria i. vsucapione, vel præscriptione, quæ est ꝯ naturalem æquitatẽ, qua dicitur neminẽ cum alterius, &c. vt infra de condi. indeb. l. nã hoc natura. pro bono tamen publico est introducta, vt infra de vsucap. l. prima, vnde impropriè dicitur iniuria, vt infra de iniur. l. iniuriarum. § 1. Sed quomodo gestor sine mandato contra præs. iberatem agit? Resp. fuit de illis, q. sine mandato admittuntur, ut infra eod. l. si autem. Vel dic eum gestorem debere petere curatorem bonis, qui vsucapiones interpellet, ut infra de mune. & hono. l. 1. §. illud. in fi. arg. contra. C. eo. l. tutori. Alij dicunt, ꝙ deberet dicere se habere mandatum, & sic re facta dubia satisfdet, ꝙ dominus habebit ratum, & sic ualet, quod fit per eum, ut infra de rodi. l. licet

Vlpianus lib. 10. ad edictum.

L E X P R I M A.

HOc edictum f necessariũ est: quoniam magna vtilitas absentium g versatur: ne indefensi rerũ possessionem, h aut venditionẽ patianſ, vel pignoris i distractionẽ, vel pœnæ cõmittẽdæ actio. ẽ, K vel iniuria l rem suam amittant.

Inter gerentem, & eum cuius negocia geruntur, datur actio negociorum gestorum vtrique. Bar.

Caius lib. iij. ad edict. Prouin.

L E X I I.

SI quis absentis negocia gesserit, licet ignorantis, tamẽ quicquid vtiliter in rem eius impenderit, vel etiam si se 4 † in rem absentis alicui obligauerit, habet 5 † eo nomine actionem. Itaque eo casu vltrocitroque m nascitur actio, quæ appellatur negotiorum gestorum.

4† Fl. & ipse.

5† Fl. habeat.

Et sanè sicut æquum est, ipsum actus sui rationem reddere, & eo nomine condemnari, quicquid vel non, vt oportuit, gessit, vel ex his negotijs retinet: n ita ex diuerso iustum est, si vtiliter gessit, præstari ei, quicquid eo nomine, vel abest ei, vel abfuturum est. o

a Bal. hic dicit istã gl. esse singu. ad hoc ꝙ curator ꝑ ꝯstitui loco absẽtis ad interrũpẽdũ ꝑscriptionẽ, & istud ꝓbat gl. circa fi. ibi, vel dic eũ gestorem Bolog.

S *I quis absentis.*] CASVS. Ego gessi negocia tua: si aliquid in tua negocia impendi, vel me alicui obligaui, licet hoc ignores, tamen habeo contra te neg. gest. act. ut hoc mihi restituas: & ego tibi teneor si male gessi: quia hoc æquum est, & debeo reddere rationem.

m *Vltro citroque.*] i. hinc inde. ut Institu. de oblig. ex quasi contractu. §. 1.

n *Retinet.*] sic & in procuratore, ut inf. tit. 2. l. qui proprio. §. procurator, ut in cæteris. & inf. mand. l. solus.

o *Absuturum est.*] quia id abesse uidetur ei, ut infra eo. l. si quis mandato & sibi prospiciendum est, ut hic, & infra pro soc. l. pro socio arbiter. secus in fideiussore, qui non potest aliquid petere ante, quàm soluat, nisi in casibus, ut infra mand. l. Lucius. bene dico s. cuius quia ab initio uidetur mandatum recepisse de soluendo, ut infra de condic. indeb. l. indebitum. Accur.

Ait prætor.] CASVS. Capita huius edicti sunt duo: si ue enim quis gessit negotia alicuius absentis, dicit prætor se eo nomine daturum act. & istud est primum caput. Siue gessit quis negotia alicuius hæreditatis vacantis, habebit hanc actionem, & istud est secundum caput.

¶ Hæc verba] hic vult exponere illa tria verba, si quis negotia alterius, planum est.

¶ Pupillus.] Pupillus gessit negotia alicuius: an ista act. teneatur? & dicitur quod sic, inquantum est locupletior: nunquid si non est locupletior factus. loe habet cõpensatio? licet ratione naturalis obligationis cõueniri non possit, & si in illo negotio aliqua de suo impendit, & illa petat pupillus, potero eum repellere per compensationem dicendo, tu petis decem, quæ dicis te in negotijs meis impendisse: hoc est, ex gestione illa, decem de bonis illis quæ ad te peruenerunt, illa compenses pro illis, quæ debes, hoc verum est, etiam si pupillus non est locupletior.

Istud edictum habet duo capita. Primo loquitur de eo, qui gessit negotia viuentis. Secũdo loquitur de eo, qui gessit negotia morientis. Bart.

Vlpianus lib. 10. ad edictum.

LEX III.

Ait prætor, a Si quis negotia alterius, b siue quis negotia, quæ cuiusque, cum is moritur, fuerint, gesserit: c iudicium eo nomine dabo.

¶ Hæc verba, Si quis, accipienda sic sunt, Siue quæ d nam & mulieres e negotiorum gestorum agere posse, & conueniri, non dubitatur. f

¶ Negotia g sic accipe: siue vnũ siue plura. ¶ Alterius, inquit h & hoc ad verumque textum refertur. ¶ Pupillus * i sanè, si negotia gessit, post rescriptum diui Pij 1 † conueniri põt in id, quo 2 † factus est locupletior. k agendo l autem compensationem eius 3 † quod gessit, m patitur. n ¶ Et si furiosi o negotia gesserim competit mihi aduersus eum p negõtiorum gestorum actio.

¶ Curator aũt furiosi, uel furiosæ aduersus eum carũve, dandam negotiorũ gestorum 4 † actionem, Labeo ait.

Hic iurisconsultus incipit exponere secundum caput edicti, & breuiter hoc intendit: Statutum super vero, non porrigitur ad illud quod secundum fictionẽ inducitur: nisi specialiter exprimatur. Bart.

d Siue quæ.] vt inf. de consti. pec. l. 1. §. & infra, de verbor. signi. l. 1.

e Mulieres.] aliena negotia gerentes.

f Non dubitatur] s. pro his quæ gesta sunt ab eis extra iudiciũ, siue sine mandato, vt hic, & inf. eo. l. si filius, in fin. siue & cũ mandato, vt inf. de instit. ac. l. sed & si quis, § parui. & inf. manda. l. idemque. §. si cui. sed in iudicio nõ põt, vt sup. ti. ij. l. neq; fœmina, nisi in casibus, vt in l. fœminis, supra titulo 2.

g Negotia.] i. hoc verbum, negotia, quod est de verbis prætoris. Et nota hic, quod pluralis sermo reducitur ad singulare, vt infra de adig. l. 1. §. quãuis. & inf. de cond. & de l. falsa, §. si. & inf. vi bon. rap. l. ij. § quod ait prætor. & C. quã di. le. ce. l. cum vxori. Arg. contra inf. de testib. l. vbi i. §. si. & inf. de pig. ac. l. si necessarias, §. si annua.

h Alterius inquit.] s. prætor, idest dixit.

i Pupillus.] tria fecit hic pupillus, s. quinquaginta de pecunia dñi, cuius negotia gerebat, in rẽ suã vertit, & alia quinquaginta sua culpa amisit: tertia quinquaginta de suo proprio creditori dñi soluit. De primis 50. restitueñ a dño tenetur, de alijs 50. naturaliter tñ tenetur, & sic non põt conueniri, si tñ agat ad tertia. s. patitur cõpensationem illorum 50 naturaliter debitorum.

k Locupletior.] idem & si quid dolo fecerit, cum hæc duo paria sint, vt inf. depo. l. 1. §. an in pupillũ, & hæc sunt vera, etiam si sine tutoris authoritate gessit, cum ex re veniat hoc negotium, vt infra de act. & obl. l. furiosus.

l Agendo] s. si ipse agat contraria actione. Et sic not. arg. quod multa consequimur excipiendo, quæ non agendo, sic infra de cõpen. l. si cũ filio, & j. de cond. inde. l. si in arca.

m Gessit.] scilicet male amittendo culpa sua.

n Patitur] quia naturaliter tenetur, licet conueniri non possit, ut infra de noua. l. j. in fi. & infra quando di. le. ce. l. cum illud §. 1. patitur ergo compensationem, ut quilibet maior, etiam eius, in quo non est locupletior, vt infra de comp. l. etiam quod natura, & l. quodcunq; sed licet sic de iure communi, ut hic tamen beneficio ætatis habet restitutionem, ut ei compensatio non opponatur: vel ut repetat, si soluit, item debitum naturale, ut infra de cond. inde. l. interdum, & C. si aduer. sol. l. indebito. Item hoc accipe in doli capace: aliàs nec naturaliter obligaretur, si non esset locupletior, ut inf. de cond. inde. l. quod pupillus.

o Et si furiosi.] quid si furiosus negotium gessit forte in conspectu adumbratæ quietis, non dico in dilucido interuallo, quia tunc omnia gerere potest, ut C. qui test. fa. pos. l. furiosum? Respondet quidam non agi ex aliqua parte: vt infra de reg. iur. l. in negotijs. & infra locati l. qui ad certum. Tu dic contra, quia & quando alius agit eius negotia, & ipse agit & conuenitur, ut hic, & inf. eo. l. pro. & infra de re cre. l. & si a furioso, et sæpe ex eo quod agitur, tacita nascitur obligatio, ut infra e. et qui natura §. si libero, & infra eo. l. si is qui §. si libero. Quod autem dicit dicta regula iuris, verum est in veris contractibus: hic autem quasi contractus est. Item illud vbi exigitur expressus consensus, hic autem tacitus. Vel ar. contra infra eo. l. si ex duob. scilicet ut etiam tu hoc negotio debeat dicere, quod in veris contractibus. Alii tamen actiones non facta in dicto casu. Agetur ergo contra eum inquantum locupletior est. Accursius.

p Aduersus eum.] scilicet furiosum. Vel dic gestorem, vel gestricem, et ut ponitur, eum, pro s. d.

¶ Et si furiosi.] Aliquis negotia furiosi gessit, & ex hoc cõtra furiosum habet negotiorum gestorum actio. Item curator, si furiosi gessit negotia, habet negotiorum gestorum act. aduersus furiosum. Vel dic ut in apparatu Accursius.

¶ Hæc verba.] exponit Vlpianus secundum caput edicti prætoris, in quo dicit se act. daturũ, si quis gessit negotia alicuius, quæ fuerunt sua cũ moreretur, & de illis negotijs fuit necesse eũ cũ opponere: quia illa negotia, quæ gesta sunt post mortẽ testatoris, ante tñ aditã hæreditatẽ, neq; sunt defuncti, neq; hæredis: & tñ si quis gesserit negotia hæreditaria, ipse obligatur hæreditati, & hæreditas ipsi, si aliquid impendit in hæreditate. Item fructus, & fœtus, & ea quæ post mortem testatoris accesserunt. Item quod serui acquirunt, uenit in actio. neg. gest. & datur his casibus actio. neg. gest. ex interpretatione Vlpia. non ex verbis secundi capitis edicti.

¶ Hæc autem actio.] Hic dicitur quod act. neg. gest. datur hæredi, & in hæredem.

¶ Si executor.] Egi cõtra te ad decem, & obtinui: inde exe cutorem dedit, qui misit me in possessionem rei, quæ valebat minus, puta quinque, & res petita sex valebat, agã cõtra executorem actio. negot. gesto. quia videtur dolo fecisse.

¶ Interdum] Si tu gessisti mea negotia, quæ nullus gerere volebat, hoc casu tantum mihi de dolo teneris.

¶ Hac actione.] Si sponte negotia mea gessisti, habes negotiorũ gestorũ actionẽ. Itẽ si ex necessitate gessisti. Item si credebas teneri ex necessitate, & non tenebaris, tu habes negotiorũ gestorũ actionẽ. Istis oibus tribus casibus si quã proposuisti gerere negotia, dum pergeres, mandauit aliquis tibi, vt ea gereres, gessi, & dicit quod contra eum cuius negotia gessi, & cuius erant indemnitates, i. contra eũ qui geri mandauit habeo actionem, s. mandati, & negotiorum gestorum. Item si proposui gerere, & aliquis fideiussit de indemnitate mihi præstanda si gererem, & gessi duplicem habeo actionem. An fideiussor aliquam actionem habet? dicitur quod contra dominum habet nego. gest. nisi animo donandi fideiussit. & hoc dicit cum l. seq. quæ continuatur cum ista Vtilia.

a Ait prætor.] ex hoc dicas, quod hæc actio est prætoria, sed quidã contradicunt, ut inf. commod. l. in cõmodato § sicut. Sed ibi illa litera, ciuiles præstationes, & ad superiora refertur: non ad hanc actionem de qua ibi subijcit.

b Alterius] scilicet viuentis.

c Gesserit] post mortem, & ante aditam hæreditatem, vt infra eadem l. §. hæc verba, & sic duo dicit hoc edictum.

* Vi Cuiac. lib. 12. obser. c. 7.

1 † Aliàs. Pij & conuenitur & de hoc rescripto habetur, inf. eod. l. 3.

2 † Flor. quod.

3 † Scilicet.

4 † Flor. desunt verba negotiorum gestorum.

a Solue & dic, quod ibi fuit appositum nomen queque, quod de necessitate requirit plura, hic secus, secundum Bart.

Hoc

¶ Hæc verba, a * siue quis negotia quæ cuiusque, cum is moritur, b fuerint, gesserit: significant illud tempus, quo quis post mortem alicuius negotia gessit, c de quo fuit necessarium edicere: quoniam neq; testatoris iam defuncti neque heredis, qui nondum adijt hæreditatem, 1 † d negotium gessisse videtur. ¶ Sed si quid accessit post mortē, e vt puta partus, & fœtus, & fructus, vel si quid serui acquisierunt, etsi his 2 † verbis f non continetur, 3 † pro adiecto tamen debet accipi. g

Hic exponit illa verba, iudicium eo nomine dabo.

¶ Hæc autem actio, cum ex negotio h gesto oriatur, & hæredi, & in hæredem i competit.

Contra executorem datum a prętore, competit hæc actio in eo quod dolum fecit. Bar.

¶ Si executor à prætore 4 † in negotio meo k datus, dolum mihi fecerit, dabitur mihi aduersus eum actio. l

Qui gerit negotia deserta, solum de dolo & lata culpa tenetur. hoc dicit. Bartolus.

¶ Interdum in negotiorū gestorum actione Labeo scribit dolum solummodo versari. Nam si affectione coactus, ne bona mea distrahant, negotijs te meis m obtuleris, æquissimum esse, dolum duntaxat te præstare, quæ sententia habet æquitatem.

Hæc actio datur contra gestorem ēt ex necessitate vera uel putatiua. Bar.

¶ Hac actione tenetur non solum is, qui sponte, & nulla necessitate cogente immiscuit se negotijs alienis, & ea gessit: verum is, ēt, qui aliqua necessitate vrgente, n vel necessitatis suspitione; o gessit.

Mandatum verum Titij vel putatiuum domini, non impedit actionem negotiorum gestorum contra dominum oriri. h.d.

¶ Apud Marcellum Li. secundo Digest. quæritur, si cum proposuissem p negotia Titij gerere, tu mihi mandaueris vt geram; an vtraque actione vti possim? & ego puto vtramque q locum habere: quemadmodum ipse Marcellus scribit, si fideiussorem r accepero negotia gesturus, nam & hic dicit, aduersus vtramque s actionem esse.

a *Hæc verba.*] quæ sunt in secundo verbo edicti.

b *Cum is moritur.*] idest mortuus est, & sic determinat verbum gesserit. Vel dic proprie, vt determinet verbum, fuerint.

c *Negotia gessit.*] vt pro tali negotio detur act. neg. gest. ex secundo capite edicti: & sic est ℨ. infra de reli. l. at si quis, §. Labeo. in ter. ꝙ ibi dicit, funerariam non habere locū vbi alia datur, & iam videtur ꝙ semper hæc locum hēat: ergo illa nunquam. & sic cadis in absurdū. sol. hic loquitur de eo negotio qđ viuo testatore potuit geri: pro quo det hæc actio, ibi non, nā non pōt quis viuus funerari, & in eo impensa fieri. Vel dic clarius, hic tit. in tribus casibus locum habet: qn̄ sunt negotia viuentis præsentialiter, vt in primo capite edicti. Item qn̄ fuerūt viuentis, vel esse potuerunt; & tunc habet locum ſm. Item qn̄ aliqd accessit dictis negotijs: vt partus & similia: vt adijcitur per Vlpianum: vt infra prox. §. sed si quid, &c. quorū nullus potest funerariæ aptari: cum illud negotiū sit tantum mortui. Sed cōntra, quia videtur fuisse viuentis: vt infra de reli. l. 1. q̄ est similiter ɔtraria huic legi. Sed illud quo ad separationē impetrandam, vt hæreditarius creditor dicatur: non vt actio hæc locum habeat ex primo capite, quasi fuerit viuentis negotium.

* Iste text. semper ad hoc alle. quod verba statu. vel sunt veri & propriè sumē da, non aūt si ɔtr. suum propri. Bal.

1 † Flor. de est. hæreditatem.

2 † Aliās, etsi ex his.

3 † Flo. continētur &c. de bono.

4 † Alias, a prætore datus in negotio gerendo dolum, &c.

d *Hæreditatem.*] imò vr̄ hæredis, q̄a à tpe mortis vr̄ fuisse sua, ut ℨ. & sti. ser. l. si ex re. §. fi. & ℨ. de re iur. l. oīs hęreditas. sed dic a ꝙ hic veritatē, nō fictionē iuris cōsiderauit.

e *Post mortem.*] ante aditam hæreditatem tamen.

* Istū fol. sequitur B. hic.

f *Hæc verbis.*] scilicet edicti in secundo capite; & dic nō continentur, scilicet expressè.

g *Accipi.*] ex interpretatione. Accur.

h *Ex negotio.*] id est non ex delicto.

i *Et in hæredem.*] aliter tn̄ quandoque quam in defunctū: cum curator ex leui culpa teneatur, non hæres eius, vt C. de hære. tu. l. 1. & C. arbi. tu. l. quicquid.

k *Meo.*] qui sui victor.

l *Actio.*] scilicet de dolo, & sic non ob. infra de euict. l. si pignora. quæ est contra. sed secundum hoc quid ad hunc titulum? respon. quia de neg. gest. datur. Vel dic, ibi datur de dolo, i. neg. gest. nomine doli. Vel verius, hic victori datur hæc actio, cuius negotiū gerere proposuit: ibi autem victo, cuius gerere nō ꝓposuit, vt aperte literæ illius l. dicit.

m *Negotijs te meis.*] s. desertis, quæ alius non erat gesturus, & distingue hic, quia gestor interdum de dolo tantum tenetur ut hic, & supple ēt lata culpa, quæ dolo comparatur, vt infra dep. si. l. 1. Nerua. qn̄que de leui, ut communiter, vt C. eo. l. tutori. qn̄que de l. uissima, vt quando alius diligentissimis erat gesturus, vt infra eo. l. si pupilli. §. videamus, & insti. de obli. ex quasi contractu, §. 1. in fin. quandoque de casu, ut in casib. ibi positis ℨ. eo. l. negotia,

n *Necessitate vrgente.*] vt curator adulti. vt C. eo. l. tutori, & curator furiosi & similium personarum, vt supra eo. l. §. curatori.

o *Vel necessitatis suspicione.*] pone exemplum infra eod. l. et qui natura, §. si libero homini, & infra eo. l. cum pater, & etiam in eo qui credebat se ꝓcuratorem, cū non esset. Sed an in eo, q se tutorē credit. Im. & Azo. idē, vt habeat locū negotiorum gestorū actio, & est ꝓ eo C. qui da. tu. pos. l. armatæ militiæ, sed pōt dici ɔtra, secundū H. sicut enim vbi est actio mandati, cessat ista, ut insti. de obl. § ex quasi ℨ. §. 1. & vbi est actio vera tutelæ, similiter & hæc cessat: ita & vbi est vtilis actio: sed in casu tuo ēst actio ꝓ tut. ut ℨ. de eo qui ꝓ tutel. l. 1. ergo cessat ista, nec ob. d. l. armatæ, quia ibi non pōt habere locum hæc actio pro tutelæ: cum miles non possit tutor esse, ibi enim pōt habere locum hęc actio ꝓ tutelæ, vbi quis est habilis, vt hic, & inf. de eo qui pro tut. l. j. §. si quis quasi. Accur.

p *Si cum proposuissem.*] sed quid si non ꝓposuissem, tn̄ tu mihi mādauerās? tn̄, distingue ſm Io. aut sciui cuius essent negotia, & contēplatione dn̄i gessi, & tunc ipse dominus tenet mihi, vt infra eodem, l. si pupilli. §. si quis ita, & C. e. l. si mandatū solius. alias non: ideoque & si mandantis tm̄ putauit negotia, non agit contra dominum, & est ratio, quia mandans gessisse uidetur, non gestor: ideoque gestor non agit contra dominum, vt infra eod. l. mandasti, & argum. infra de sol. l. qui hominem, §. 1. & infra eodem, l. nam & Seruius §. vlt. & l. si quis mandato. Sed contradici posset, argum. infra eod. l. item si cum, §. sed & si cum, & tantum debet facere varietas, quantum si eius contemplatione fecissem vel etiam plus, vt infra eod. l. si pupilli, §. si Titij, & §. quid ergo inquit Pedius. Et quod dicitur quod ipse gessisse videtur, verum est in sui præiudicium, vt teneatur domino tanquam gesserit, non vt alij ob hoc debeat præiudicari quo minus agat. Nec obstat, quod dicitur infra manda. l. si tibi mandauero, §. si curator. & l. qui fidem. quia ibi in §. si curator. in rem absentis nihil impenderat. Item in l. qui fidem. non prohibetur agi contra dominum neg. gest. præterea lex videtur expressa infra eodem, l. si pupilli. §. 1. respon. & infra eodem, l. cum alicui. & infra de admi. tut. l. Lucius, §. 1. & C. quod cum eo qui in alie. po. l. ei qui seruo, in si

q *Vtramque.*] scilicet neg. gest. & mandati.

r *Fideiussorem.*] qui sine mandato de indemnitate mihi præstanda promisit, vt infra de fideiusso. l. fideiubere. Accur.

s *Aduersus vtramque.*] aduersus dominum negotiorum gestorum, & aduersus fideiussorem condictione certi, si certa promissio: alias ex stipulatu, vt insti. de verb. obl. in prin. Accur.

Sed

a *Sed videamus, an fideiussor.*] de quo modo diximus, qui sine mandato intercessit.

Item si cum] CASVS. Credebam te mihi mandasse, ut negotia tua gererem: non tamen mandaueras: gessi: habeo negotiorum gestorum actionem, non mandati. Idẽ est si cœpi negotia tua gerere, & credebam te mihi mandasse, ut pro te fideiuberem, cum non mandaueras: si fideiussi, habeo neg. gest. act. Sed pone, quædam erant negotia Sempronii, ego credens Titij, gessi, habeo contra Sempronium actio. neg. gest. Viuianus.

Idem lib. 45. ad Sabinũ.

LEX IIII.

SEd Videamus, an fideiussor a hic habere aliquam actionem possit. & verum est negotiorum gestorum eum agere posse, nisi donandi animo fideiussit.

Falsa opinio domini, non impedit hanc actionẽ contra verum dominum. Ba.

LEX V.

Idem lib. 10. ad edictum.

ITem si cum putaui à te mihi mandatum, tua 1 † negotia gessi. b & hic nascitur negotiorum gestorum actio, cessante mandati actione. Idem est etiam si pro te fideiussero, dum puto mihi à te mandatum esse.

¶ Sed & si 2 † putaui c Titij negotia esse, cum essent Sempronij, eaque 3 † gessi, solus Sempronius d mihi actione negotiorũ gestorũ tenetur 4†

Actio competens contra eum, ad quem spectat negotium cura & solicitudine: non impedit oriri actionem contra eum, ad quem negotium pertinet re ipsa. Bart.

b *Negotia gessi.*] quia sine mandato a fideiussit, sed nunquid & antequam soluat, potest conuenire dominum, sicut cum mandato intercessisset in quatuor casibus, quos dic, ut infra man. l. Lucius? Respondi, sic, si bene gessit: aliàs fort è non. Et quod subiicit hic, nisi donandi, &c. supple, & nisi in rem suam, & nisi pro inuito fideiussit, ut infra mandati. l. ex mandato, §. fideiussor. & l. si reum, §. si passus.

c *Sed & si putaui.*] rectè hoc coniungit, quia in utroque casu plus valet ueritas, quam falsa opinio.

d *Solus Sempronius.*] nisi ad Titium cura & solicitudine, vel alio modo pertineat, & sic intelligitur infra eod. l. liberto, §. inter negotia. secundum quosdam. Et no. hic contra Ioã. pro eo, quod dixi supra l. 3. in fine. sed ipse respondet, si tamen istius domini contemplatione sit gestum hoc, aliàs non. uel ideo est, quia dominus negotio. non habet actionẽ negotiorum gestorum aduersus Titium, nec ei tenetur, q̃a nec ipse gessit per se, nec per alium, vnde est quod mihi gerenti debet tantum teneri verus dominus, secundum Ioan. sed hoc non placet, vt ibidem diximus. Item no. ex tribus dictis huius legis, quod plus valet quod est in veritate, quam quod in opinione. sic infra ad legem Aquiliã. l. sciẽtiam, §. pe. & infra de furtis. l. vulgaris. §. si quis. C. plus va. quod agitur. per totum, & infra de seruo corrup. l. doli. §. 1. arg. contra. infra de iniur. l. illud relatum. in fi.

ADDITIO. Aduerte hic, ꝙ in actione, quæ oritur ex prouidentia legis, sicut est ubicunque extra id quod agitur, nascitur actio, plus veritas quàm opinio ponderatur, & hoc in actibus licitis, sed in delictis, si quidem veritas excludit maleficium, ponderabitur ueritas, ut l. fi. de crimine expila hære. & de furtis. l. inter omnes, §. rectè. Si uerò opinio probabilis excludit maleficium. tunc plus ponderatur opinio, ut in d. §. rectè. si autem non excludit maleficium, sed attenuat uel restringit seu arctat, dic ut infra de iniur. l. cum qui nocentem, §. si nupta. & l. fi. & C. ad l. Iul. de ui. l. quoniam multa facinora, secundum Cy. & Bal.

Si pupilli.] CASVS. Gessi negotia alicuius pupilli, cuius eram tutor, & contemplatione mei aliquid egisti, & sti, quia nolebas, ut teneret actione tutelæ, ut quia incœpi domum ædificare, & non perfeceram. dicitur, ꝙ me habes obligatum negotiorum gestorum actione, nam, & pupillus tenetur in id quo factus est locupletior.

¶ *Item si.*] Ad negotia procuratorem constituisti, & creditores tui infestabant procurat. tuum nomine cuiusdam debiti, dicentes velle se distrahere pignora eis obligata, nisi eis soluat, ego contemplatione tui mutuo ei pecuniam dedi, mihi actione negotiorum obligaberis, procurator, si non stipulatus eram pecuniam mihi ab eo reddi, non erit obligatus mihi.

¶ *Si quis.*] Pecuniam persoluendam mihi, Titio tradidisti, aduersus eum habeo actionem negotiorum gestorum, ut mihi illam pecuniam det. Si verò aliquis ad neg. mea gerenda sui lucri causa & non mei commodi accesserit, habeo contra eum act. nego. gesto. si uerò aliqua impenderit, non repetet, nisi quatenus factum factus locupletior.

¶ *Si quis ita.*] Titius credens gere re negotium meum, gessit proprium: nec mihi aduersus eum, nec ei aduersus me competit actio. Si verò credebat meum esse tantum, cum & meum, & suum erat, pro illa parte quæ ad me spectat, dabitur mihi acti. pro alia non contra me. vnde si habeam negotium commune cum Titio, & mandaui tibi, ut illud gereres, tu tanq̃ meũ esset gessisti, sciens in parte esse Titij: pro alia parte, quæ Titij erat, habebis eũ obligatum actio. neg. gest.

¶ *Si quis quasi.*] Liberum hominem bona fide possidebam, quem credebam esse seruum meum: negotia mea gessit tamquã seruus: dabitur quidẽ nego. gest. actio mihi contra eum, & ei contra me.

¶ *Sed si ego.*] Si gessi negotia filij tui peculiaria uel serui, an teneat neg. gesto. Respondeo, ꝙ si gessi cõtemplatione tui, & tu mihi, & ego tibi teneor insolidum: si filii tui, habeo patrem obligatum de peculio. nec distinguitur, crediderim eum sui iuris, necne, quia semper eadem distinctio seruanda erit, ut si nomine patris, teneatur insolidum, & si filii, de peculio, idest, quatenus est in peculio. vnde si filij negotia gessi, & in contemplatione filii, & pater habeat ratum nihil operatur ratihabitio, quia non tenetur nisi de peculio .i. quatenus locuples pater est, vel dominus per peculium filii, vel serui. si uero nihil sit in peculio, quia tantum debet domino uel patri. dicit ꝙ tenebitur pater uel dominus quatenus peculium est locupletatum, idest, quatenus factus est pater uel dominus locupletior ex parte serui, uel filij interueniente gestione mea.

¶ *Sed & si hominis*] Omnia hæc plana sunt usque ad §. item quæritur, ubi dicit casum, quia liberum hominem possidebas aliquem qui bona duplicis generis habebat, nam habebat bona, quæ ad eum pertinebant, & etiam quæ ad te: gessi bona quæ pertinebant ad te, contra te habeo act. Si uero quæ ad eum, contra eum habeo act. & hoc quando eum esse seruum credebam; eadem distinctio seruatur si credebã eum liberum hominem.

¶ *Item quæritur.*] Gerens negotia tua petii à non debitore tuo, & exegi, quoniam credebam aliquid debere, nihil tamen debebat, postea ratum habuisti, an detur tibi nego. gest. act. contra me. videtur quòd non, quia negotium tuũ non erat, quia nihil tibi debebatur, rati tamen habitione negotium sit tuum: & ei qui soluit, datur repetitio aduersus te, qui ratum habuisti, unde æquum esse videtur dari act. contra me neg. gest.

¶ *Idem ait*] Titius decessit, qui habebat unum debitorẽ, & putabam te esse hæredem Titii, cum Seius esset uerus hæres, gessi negotia tua; ab eo debitum exegi, tamen postea sciuisti, & ratum habuisti. Dicitur quod ego tibi, & tu mihi eris obligatus act. neg. gest. nec ob. quia est aliàs negotiũ Seij, quia ratihabitio facit esse tuum negotium, uerum tamẽ uerus hæres, s. Seius, aget contra te pet. hæred. ut restituas debitum, quod habuisti per meam gestionem. Sed quid? pone quod fulsi insulam, credens te hæredem, cum alius esset hæres, nunquid si ratum habueris, me obligaueris nego. ge. act. quæritur? Et dicitur ꝙ non, nec ego te, quia illud negotium tuum fieri non potest, quia alterius est ipso gestu. sed hoc casu uerus hæres obligatur mihi gestori.

¶ *Videamus.*] Si ad negotia mea gerenda accessisti, & quædam gessisti, & quædam neglexisti, act. nego. gest. mihi teneberis. & hoc est, quia alius esset gesturus nisi tu gessisses. Item, si mihi decem debebas, nec à te exegi, si debitum non fuit vsurarium, incipit esse usurarium. Verumtamen si tales essent debitores, à quibus exigere non potuisti, cum mandatum non suscepisti, ratione illius debiti, quod debebas, currunt de cætero vsuræ, nisi fuerint remissæ

a Bald. dicit istã gl. sing. ad hoc, ꝙ fideiubens sine mandato in casib. no. in l. Lucius, ff mand. põt agere anteq̃ soluat, ut principalis debitor eximat eum ab obligatione, si iste bene gessit negotia principalis, sicut si cum mandato fideiussisset. Bolo.

1† Fl. tua, deest.

2 † *Alias. & si certe putaui & Pis. habet. Sed & si eius.*

3† *Fl. ea gesta.*

4† *In nonnullis exemplis adijciuntur hæc verba, ut Iulianus, lib. Dig. scribit. & quod sequitur in illis, nõ est lex, sed paragraphus.*

Vlpianus. L. F X VI.

SI pupilli tui negotia gesse ro, non mandato 1† tuo, [a] sed ne tutelæ iudicio tenearis, negotiorum gestorum te habebo obligatum: [b] sed & pupillum, si modo [c] locupletior [d] factus sit.

Ex mutuo contracto cũ procuratore contemplatione domini, dominus tantũ obligatur. Item obligatio procuratoris non impedit actionem oriri contra dominum, h.d.

¶Item si procuratori [e] tuo mutuam pecuniã dedero tui contemplatione, [f] vt creditorem tuum, vel pignus tuum liberet: [g] aduersus te negotiorum gestorum habebo actionem: aduersus eum cum quo contraxi, nullam. [h] Quid tamen si à procuratore tuo stipulatus fuero? 2 † potest dici superesse mihi aduersus te negotiorũ gestorum actionẽ: quia ex abundanti [k] hanc stipulationem interposui.

Mandatum factum ab alio mei causa, mihi actionem negotiorum gestorũ non tollit. h.d. Bar.

¶Si quis pecuniam uel aliam quandam rem ad me perferendam acceperit, quia meũ negotium gessit, negotiorũ gestorum mihi actio aduersus eum competit. [l]

Qui gerit negotia animo depredandi, act. nego. gest. tenetur: ipse tamen agere non potest: nisi quatenus dominus locupletior factus est. h.d. Bar.

¶Sed & 3† si qs negotia mea gessit, non mei contemplatione, [m] sed sui lucri causa: Labeo scribit, 4 † suum eum potius, [n] quam meum negotium gessisse. Qui enim depredandi causa accedit, suo lucro, non meo commodo studet. Sed nihilominus [o], imò magis & is tenebitur negotiorũ gestorum actione. Ipse tamẽ si circa res meas aliquid impenderit, non in 5† id, q̃d ei abest, (quia improbè ad negotia mea accessit) sed ĩ quo 6† ego locupletior factus sum, habet contra me actionem.

remissæ: cum tantum operetur mora cum officio iudicis in bonæ fi. iudi. quantum stipulatio in stricti iuris iudiciis. Si verò de coniunctis fuisti, unde sine mandato experiri potuisti, nisi à debitoribus etiam extraneis exegeris, teneberis: quia de te ipso non est quæstio, quin teipsum debeas conuenire. Vnde si actio, qua tenebaris, erat tempore peritura, ideo uenit ad act. nego. gest. & sic fit perpetua. Itẽ si actio, qua tenebaris, erat non transitura, efficitur transitura, & sic tres pœnas patieris, qua teneris ad vsuras. Item, quia actio temporalis perpetuatur. Item, quia efficitur transitoria, quæ non erat. Item gessi negotia alicuius priuati, vel alicuius ciuitatis: petendo fundum, uel ancillam, consecutus sum fructus maiores quàm debebantur: totum ciuitati uel domino neg. gest. ac. restituere debeo.

¶*Si quocunque.*] Gessisti negotia mea malè. vnde tenebaris mihi in decem: ex alio latere impendisti decem in negotia mea: egi directa actio. ad decem, tu noluisti cõpensare, iudex compensationem non admisit i. cognitionem supersedit: & ita de ea non cognouit, sed de principali, idest de neg. gesto act. cognouit, & te mihi condemnauit: nunquid poteris postea contrariam instituere? Dic q̃ sic. Si uero de compensatione opponẽda cognouit, & definiẽdo pronunciauit, cõpensationi locum non esse, an potes contraria agere? Dicitur quod non. Hoc dicit usque ad l. si ex duobus Vlpianus.

a *Non mandato tuo.*] si enim mandasses, mandati actio locum haberet, vt C. eo. l. si mandatum.

b *Obligatum.*] scilicet in solidum: quia tuum est negotium cura & sollicitudine: & idem est si eras curator: idem & si procurator: cum in his sit eadem ratio, ut infra eo. l. mandasti. & arg. infra ad leg. Aquil. l. illud.

c *Modo*] i. ita demum.

d *Locupletior*]& sic patet, q̃ si quid de gestis perit ẽt fortuito casu, q̃ sit periculo gerentis: a sicut & in aliis casibus quos dicemus inf. eo. l. si negotia. siue fecit nomine tutoris tm̃ ut hic, siue nomine pupilli, & contẽplatione eius, ut C. eo. l. 2. Et plenè dic, quia aut impendit hic gestor in rẽ necessariam pupilli, & tūc tenetur insolidum pupillus, quemcunq; euentum res habuerit, dummodo utiliter sit cœptum, ut inf. eo. l. sed an ultro § 1 & inf. de sol. l. in pupillo § planè, & inf. de mino. l. verum. § itẽ non restituitur, an utiliter: & tunc obtinet, q̃d hic dr̃. & in spe. tit. q̃s lit. cte. ut inf. eo. l. litis in prin. & inf. de sol. l. in pupillo in princ. si aũt uoluptariè, permittitur auferre, ut inf. man. l. idẽq; §. idẽ Labeo ait, non aũt agi, ut inf. eo. l. ex duob. õ aũt sint necessariæ, uel utiles, vel aliæ, hẽs inf. de ver. sig. l. impẽsæ.

e *Item si procuratori.*]& ita habebat mandatum, vt supra de procur. l. 1. respon.

f *Contemplatione.*] sed si sui, ipse certi condictione tenetur, ut C. si cer. pet. l. eum qui.

g *Liberet.*] propriè quo ad pignus: impropriè quo ad creditorem. sic & supra de offi. procon. l. 2.

h *Nullam*] quia nolui eum mihi obligari vt arg. infra si cer. pe. l. non omnis, & arg. infra cõi diui. l. in hoc iudicio.

i *Stipula us fuero*] post numerationem.

k *Quia ex abundanti.*] fuit um forsan, ut non teneatur secundum quosdam, vt arg. sup. de pact. l. iurisgentium, § sed si fraudandi, sed tu dic cõ secundũ quosdam, vt ar. inf. de inst. l. meb. in fi. 1. resp. nã hic abundantia ponit pro cautela, ut inf. de hær. inst. l. 1. § neq; & C. de test. l. testamen. in fi. Et ut plenè scias, dicas, q̃ qui accepit in vtilitatem alterius, aut hẽt mandatum à dño, aut non habet. si habet, aut ad certum hominem, aut non. & si ad certum, aut ut nuncius, & tunc dominus tenetur ex eo contractu, ac si ipse cõtraxisset, ut inf. q̃d iussu. l. si. & inf. quod cũ eo. l. si. & inf. de consti. pec. l. qui aũt, § si. C. quod cũ eo. l. si ex cõtru. aut ut procurator, ut vade ad illũ, & accipe decem nomine meo, & tunc tenetur procurator ex cõtu, & dñs cõtraria manda. ut C. mãd. l. si literas. si non ad certũ hoiem, tunc aut qui mutuauit, hoc fecit contemplatione dñi tm̃, & tunc ipse solus tenetur actio. neg. gest. aut procuratoris, & dñi, & tunc uterq; tenetur, vt hic, & in prin. § & in fi. Item tenetur dñs utili institoria, ut C. de inst. l. si mutuam, aut contemplatione procuratoris tantum, & tunc ipse solus, vt C. si cer. pet. l. eum qui. Si verò non erat procurator, sed neg. gest. aut qui dedit, fecit cõtemplatione domini negotiorum, & tunc tenetur dñs, si utiliter cœptũ fuit, q̃a pecunia erat necessaria, licet fuerit amissa vt inf. eo. l. si tu hæredem. & l. sed an ultro, § 1. & etiã sic est in actione de in rem uerso, quæ huic comparatur, ut inf. de in rem uerso. l. 3. § 1 & § unde. Si contemplatione accipiẽtis, tunc tenetur ipse tantum, non dominus, nisi tatũ habeat, uel in rem suam uertat, uel cum in eo, i. in eã rem, in quam accepit procuratorem constituat. vt C. quod cum eo. l. ei qui. in fi. & inf. si cer. pe. l. cũ. & C. si tutor l. cu. inter. l. pe. & de inst. l. si mutuam. Si autem contemplatione utriusque, tenetur uterq;, ut dixi in eo qui habet mandatum, ut hic, & inf. eo. l. liberto. resp. in casu tamen, & si expressum non interueniat mandatum, datur institoria utilis, ut inf. quod cum eo. l. si. in rectore ciuitatis, uel prælato ecclesiæ, uel tutore, dic eos teneri tantum, nisi pecunia fuerit in utilitatem ciuitatis, uel ecclesiæ, vel minoris versa, ut infra si cer. pe. l. ciuitas. C. de sacrosan. eccl. aut. hoc ius & C. quando ex fa. tu. uel cur. i. si in rem.

l *Competit.*] hoc concedunt quidam si mei contemplatione fecit, i. rem perferendam accepit. Sed potest dici quod semper mei contemplatione fecisse uideatur, cum causa cõmodi mei fecit, vt inf. proxi. §. si tamen id faciat sciens: alioquin contradicimus, &n. Ioan. ut in bona fide, & mala fide ædificante, cæterũ ẽt mihi actio furti, & furtiua condictio competeret, si esset a me missus, ut inf. de furt. l. cum qui § si epistola & illi qui misit, datur mandati, ut infra man. l. si uero. §. dedi. & cuã furti, ut C. de fur. l. si is cui.

m *Non mei contẽplatione.*] i. cõmodo, ut statim dicit, &m Io.

n *Suum eum potius.*] i. ad suam utilitatem, secundum Io.

Actionem

Margin notes: Al. Man. — 3† Alias, ab eo, &c. — 4† Fl. scripsit. — 5† Fl. sum. — 5† Alias, non etiam in id. — 6† Fl. in q̃d. — e Facit gl. in ea. si cum pridem. & per uerbo effectus. in fi. extr. de renũ.

Absentem.] collige hic, secundum M. q malæ fidei possessor, etiam si suo nomine expensas fecit, habeat non solū retentionem, vt inf. de pet. hær. l. planè. in fi. se. & actionē, vt hic, quia nemo debet locupletari, &c. ut inf. de cond. indeb. l. nam hoc natura. Io. cōtra, & B. dicit interesse, an cōmune dñi impendit, vt tunc repetat, vt hic: an suo nomine, ut tūc non, ut infra de cond. indeb. l. f. in area. in fi. & inf. de excep. do. li. l. Paulus, inf. ad l. Aquil. l. si seruus, §. si oliuam, & argu. est ad hanc distinctionē inf. cōi diui. l. in hoc iudicio. §. diuersum, & inf. mand. l. creditor. & expone litter. in hic fm Io. ut hic scripsi. & ho. qñ in faciendo eas, sic nomine suo. Si aūt in reficiendo iudicis officium imploratur, et si est malæ fidei pro necessarijs tñ, & utili. gmit tēautsertur. C. de rei vend. l. commun. Acc.

a *Quasi meum.*] scilicet sciens, vt congruat, sequens exēplū. fm Io. in §. vltim. dices. A.

b *Ex vtraque.*] i. ex nullo latere nascitur aliqua, nam in nullo casu nascitur actio ex vtroque latere.

c *Tenebitur.*] actio neg. gest. & ego ci.

d *Sciens.*] ergo si ignorans nec tu sibi, nec ipse tibi tenetur, secundum Io. vt dixi sup e. l. 3. in fi. sed scdm nos idē si ignorans, & hic subaudi, maxime.

e *Negotiorum gestorum.*] vt hic, & inf. eo. l. liberto, §. inter. sed certè imò actio vt esse in factum inter mandantem, & te, etsi hoc deficiat, ut inf. mand. l. si mandauero. §. si curator. quæ est §. Sol. hic i rē ipsam, quæ erat absentis, impēdit. ibi nō. Item, hic erat negotiū domini re ipsa: ibi ratihabitione. Alij tñ diuinant, quod ibi contemplatione tantum mandātis gessit: hic etiam gratia domini: & hoc uidetur colligi ex l. contraria. arg. tamen contra, C. eo l. si mandatum.

f *Actio.*] ut hic, & inf. eo. l. atqui natura. §. si libero & si l. si liber homo. & hoc casu de leui culpa non tenetur, ut puto arg. contra infra de acq. rer. domi. l. homo liber. §. 1.

g *Sed si ego filij tui.*] magis tñ pōt dici patris vel domini, vt inf. de mino. l. denique. §. sed vtrum. ibi, occ ec mouet &c.

h *Tu mihi tenearis.*] in solidum, & ego tibi.

i *Amicitia.*] i. tam adepta quàm etiam acquirenda, ut subijcit, vel eorum contempla. & esset tali casu videtur quod non repetatur quod impenditur, ut inf. eod. l. is qui amicitia, quæ est contra. Sed ibi amicitia charitatiua, ut patris ad filium, vbi non repetit. hic autem ē amici, qui non vult negotia alterius deperire, vt sup. eo. l. 1. & facit ad hunc §. infra de in rem uer. l. seruus, §. cum Sticho. & inf. ad Velle. l. fideiussores.

k *Duntaxat.*] qūo est hoc negotium patris uel dñi? Resp. re ipsa, ergo non insolidum tenetur, ut sup. eo. l. item si. §. fin. in fin. Et potest dici secundum Ioan. q hic non loquitur de negotio peculiari, quod re ipsa domino quæritur: sed extrinsecus, puta emit res à seruo. Alij dicunt, quod sup. in l. item loquitur quando nullo modo spectant ad eum, cuius contemplatione geruntur: sed hic aliquo modo spectant ad filium vel seruum. Tu dic apertius, ubi aliquo modo possum habere obligatum eum, cuius nomine gero, cum cuius res est, suo nomine non conuenio, a vt dixi supra e. l. 5. §. si Titius. sed filium uel seruum insolidum naturaliter mihi obligo, & eadem obligatione patrem de peculio nomine filij, non suo. & idem est in dño & seruo sed vbi nullo modo possum obligare eum, cuius nomine gero, quia nullo modo spectat ad eum, dominum rei conuenio, vt d. l. itē si. §. si. sup. eo.

l *Idemq*] s. ut detur actio neg. gest. de peculio ē eorum contemplatione gesti.

m *Nam & si.*] bñ dixi, dñm de peculio tñ teneri, quia non tenetur nisi de peculio, & ubi ratū habuerit. Azo vel fm Io. continua peculiare negotiū non utique si. patris est, ut insolidū teneat, nā nec ita ut ratū habere possit. ut inf. de in rē ver. l. si res, in fi. & l. seq. itē proba similitudinem per aliā l. eiusdem ti. l. q si seruus, ibi, & generaliter, &c. & quod subijcit hic, non necessarium, subaudi maximè secūdū Azo. vt infra de in rē uer. l. g. si seruus l hoc. Vel tū dicit, non necessariū, q. a si necessarium, in solidū dñs teneretur, quasi de in rē versūue instar institoriæ, vt C. qđ cū eo. l. 1. qui. Vel tertio, iō dicit, nō necessarium, qa si necessariū, cum vtiliter esset gestū, cogeretur hēre ratū ēt non suo nomine gestū, vt i. f. eo. l. Pōponius & sic insolidum teneret.

n *Filio tuo.*] contemplatione eius.

a Bene tamē pōt conueniri quadam actione subalterna, sicut est actio de peculio, ut hic secundū Bald.

Quatenus negotium spectat ad gerentē, actio ista non oritur: sed inquantum spectat ad alium, oritur.

¶ Sed 1 † si quis ita simpliciter versatus est, ut suum negotium in suis bonis, quasi meū a gesserit, nulla ex utroque b latere nascitur actio: quia nec fides bona hoc patiatur. Quod si & suum negotium 2 † & meum, quasi meum gesserit, in meum tenebitur c nā & si cui mandauero, vt meum negotium gerat, quod mihi tecum erat commune, dicendum esse Labeo ait, si & tuū gessit sciens, d negotiorum gestorum e eum tibi teneri.

Error in persona gestoris non impedit nasci actionem negotiorum gestorū. hoc dicit. Bar.

¶ Si quis quasi seruus meus negotium meum gessetit, cū esset uel libertus, vel ingenuus, dabitur negotiorum gestorum actio. f

Si negotium potest pertinere ad eum, cuius contemplatione geritur quoquo modo, re ipsa contra eum cuius verè est, non agitur, etiam si ratum habeat: & non potest habere ratum quod suo nomine non est gestum. h. d.

¶ Sed si ego 3 † filij tui g negotia gesserim, uel serui, videamus? an tecum negotiorum gestorum habeam actionem. & mihi videtur verum: quod Labeo distinguit, & Pomponius lib. 26. probat, vt si quidem contemplatione tui negotia gessi peculiaria, tu mihi tenearis h quod si amicitia i filij tui, vel serui, vel eorum contemplatione: aduersus patrem uel dominū de peculio duntaxat k dandam actionē. Idemque l est & si sui iuris eos esse putaui. nam & si m seruū non necessarium emero filio tuo, n & tu ratum habueris, nihil agi o 4 † ratihabitione. Eodem loco Pōponius p scribit, hoc adiecto quod putat: & si nihil sit in peculio, qm plus patri domino ve debetur, & in patrem dandam actionem: inquantum locupletior ex mea administratione factus sit. q

o *Nihil agi.*] ut insolidum tenearis & sic no. q ratihabitio non reconciliat altero noīe gestū, ut hic, & inf. de cal. l. 2. in fi. & inf. de praca. l. si seruus, nisi in casibus ut inf. eo. l. fi. & C. de iis qui... Sed videtur q propter ratihabitionem insolidum condemnandus est, uel actione q. ut f su, uel de in rem uer. vt inf quod iussu. l. prima. §. si ratū, & inf. de in rem uer. l. si res, §. pen. quæ sunt §. Sol. illud locū habet cum dominus contractum serui ratum habet, sed verò cum contractum alterius pro seruo contrahentis ratū habet, ut hic b Item no. q sicut negotium non meo nomine gestum ratum habere non possum, ut ob hoc conueniar insolidum, ut dictum est: ita nec habeo ratum vt agere possim. Quid ergo si rem meam tuo nomine vendidisti, & ego ratum habeam, ut te conueniam neg. gest. rem meam amitto, ut C. de rei ven. l. mater. Item pretium exigere nō possum, quid ergo faciam? Resp. si quidem ratum habeam quod vendideris nomine meo, & vendidisti nomine tuo, non nocet mihi contra possidentem: si autem ratum habeam quod vendidisti tuo nomine, non habiturus ratum, si scirē me pretiū petere non posse, tunc doli replicatione iuuabor contra possidentem, arg. supra de pact. l. si cum te.

p *Pomponius scribit.*] approbando quod dictum est: & adijciendo quod sequitur, sed cui fiet hæc adiectio quæ sequitur an ei qui habuit ratum, an semper? Resp. quando habuit ratum.

q *Factus sit.*] est ergo hic casus vbi in actione de peculio non deducitur, quod domino debetur, sic infr. de pec. l. 1. §. si cum impubere, & inf. de alea. l. fi. aliàs generaliter detrahitur de peculio, ut inf. de pac. l. sed si damnum. Vel dic, quòd dominus non de peculio, sed directa suo nomine inquantum

1† Fla. decis. sed.

2† Flor. decis. negotium.

3† Al. intell. huius §. ci Sap in l 1 n. 54. C. qui admitt.

4† Fl agitur.

a Bene tamē pōt conueniri quadam actione subalterna, sicut est actio de peculio, ut hic secundū Bald.

b Dic aliter vt per Dyn. in c. ratum, de regu. iur. lib. 6.

quantum factus est locupletior, tenetur quasi reipsa gestū negotium suum sit, non peculiare: quia nullum erat peculium: cum plus patri vel domino debeatur: & sic non ob. ꝙ alieno nomine: quia res ipsa erat patris vel domini.

Contra eum, ad quem spectat verè negotium, competit hęc actio, non inspecta falsa opinione gerentis. Bart.

¶Sed & si hominis liberi, qui tibi bona fide seruiat, negotia gessero: si quidem putans tuum esse seruum gessi, Pomp. scribit, earum rerum peculiarium 1† causa, quæ te sequi debent, [a] tecum mihi fore negotiorum gestorum actionem: [b] earum vero rerum, quæ ipsum sequuntur, 2† non tecum, [c] sed cum ipso. [d] Sed & 3† si liberum sciui, earum quidem rerum, q̄ eum consequuntur, 4† habebo aduersus eum actionem: earum verò rerum quæ te sequuntur, [e] aduersus te.

Expensa facta, ne res pereat, repetitur ab eo, ad quem res spectat, non inspecta falsa opinione gerentis. Bar.

¶ Si Titij seruum putans, qui erat Sempronij, dedero pecuniam, ne occideretur, [f] ut Pōponius ait, habeo negotiorū gestorum aduersus Sempronium [g] actionem.

Si negotium geritur nomine eius, ad quē nō spectat, & eius ratihabitione negotium dicitur pertinere ad eum, & hac actione tenetur, si sibi aliquid ex ratihabitione quæritur, alias secus, hoc dicit, vsque ad §. videamus.

a *Si qui debent.*] ex re vel ex opera: sed ex hac distinctione nulla vt colligi differentia, sed Ioan. dicit hanc esse differētiam, quia vbi putaui seruum, nomine rerum quæ possessorem sequuntur, ago directa actione, non de peculio, in quantum. f. locupletior est, ut sup. proxi. §. sed ubi sciui liberum, non nisi de peculio. unde possessoris debitum deduceretur: quod non placet, nisi ut est distinctum sup. ea. l. §. sed si ego Azo. & facit pro hoc hæc l. tera, sed & nam non aduersatur.

b *Actionem.*] directam vel de peculio, vt est distinctum supra ea. l. §. sed si ego.

c *Non tecum.*] etiam de peculio quia non ex te, vel ex opera, etiam si nomine domini gessi.

d *Sed cum ipso.*] hæc omnia uera sunt in hoc casu tantum, vbi non contemplatione possessoris gestum sit negotium, hic ꝯdicit superiori proxi. gl.

e *Te sequuntur.*] ex re tua, uel opera eius, ut infra de acq. rer. dominio. l. acquiritur. §. de his.

f *Occideretur.*] siue iuste, siue iniuste occidebatur: quia potuit & non iure occidi. sic infra quod met. cau. l. rectè.

g *Sempronium.*] plus ergo facit veritas, quam opinio. sic & inf. eo. l. sed an vltro, §. si. sed nonne ab eo cui dedi repetam, quia turpiter accepit, ut infra de cōd. ob tur. cau. l. 2. Respon. non, quia meo nomine non dedi. alius enim videtur dedisse, cuius nomine dedi: nisi non habeat ratum, vt C. si cer. pet. l. si absentis, Azo. Item qualiter dicetur hoc negotium Sempronij? Respon. ratihabitione. sed si hoc est, qualiter ergo ratum habere potest: cum non sit suo nomine gestum? Resp. imò, & suo nomine geri potuit: licet Titius putaretur dominus, ut in bonæ fidei poss. l. hæreditatis dicitur inf. eo. l. quæ utiliter. §. Titius. uel non habet ratum. sed cum sit gestum ad suam vtilitatem, perinde habetur ac si ratum haberet. hoc est quod dicit Sęq no. pro rato debet haberi, ut inf. eo. l. Pomp. Hæc bona sol. est. Vel dic, in subsidium ne res mihi pereat, tenetur Sempronius, quia Titius ratum non habet, secundum Azo. Et ad euidentiam huius §. distingue sic, cum quis egerit negotium quod possibile est esse alterius ratihabitione: licet nō fuerit, sive vera. nam aut gestor gerit nomine suo, aut alterius: si suo, non potest agi: cum ratum haberi non possit negotium non suo nomine gestum, ut supra ea. l. §. sed si ego. nisi in subsidium re perempta uel præscripta, vt si rem tuam meo nomine ex lucratiua causa mihi quæsitam vendam ut inf. eo. l. si & C. de re. ali. non alie. l. 1. & inf. si cert. pet. l. si & me. sed M. dicebat, quòd licet esset ad rem regressus, cū agi posset hac actione pro pretio, ut C. de rei ven. l. mat. 1. sed illud cum prædicta determinatione intelligitur. bene dixi, ex lucratiua, aliàs ad pretium nullo modo teneor, ut instit. de leg. § si res aliena. Si alterius, si quidem domini, ad quem pertinebat, agitur, si ratū habeat aliàs non nisi vtiliter esset gestum: tunc enim pro rato debet haberi, ut inf. eo. l. Pompo. Si verò nomine alterius qui non erat dominus, gesserit, si non habet ratum, agi non potest: si habet, si quidem ex sua ratihabitione nihil potest ei quæri, non tenetur, ut hic, & inf. eadem l. §. quid ego inquit. Si vero ei quæri potest, tenetur ut inf. §. proxim. item quæritur. & inf. eod. l. si fideiussor. §. fina. & sup. ea. l. §. si quis pecuniam. Si autem quoque modo habeo obligatum eum, cuius nomine gero vt filium vel seruum: tunc dominus & pater etiam ratum habens tenetur de peculio tantum, ut sup. ead. l. §. sed si ego.

¶Item quæritur apud Pediū lib. 7. si Titium quasi debitorem tuum extra iudicium [h] admonero, 5† & is mihi soluerit, cū debitor tuus 6† non esset: [i] tuq; postea cognoueris, & ratū habueris: an negotiorū gestorum actione me possis conuenire? Et ait, dubitari posse: quia nullum negotium tuum gestū sit, cū debitor tuus non fuerit. Sed ratihabitio [k] (inquit) fecit tuum negotium. Et sicut ei, à quo exactum est, aduersus eum [l] datur repetitio, [m] qui ratum habuit: ita & ipsi debebit post ratihabitionem aduersus me competere actio, & sic ratihabitio constituet negotiū tuū, qđ ab initio tuū nō erat, sed tui 7† cōtēplatione [n] gestū.

¶Idem ait si Titij debitorem, cui [o] te hæredem putabam, cum esset Seius, 8† conuenero, [p] similiter & egero: mox [q] tu ratum habueris: esse mihi aduersus te, & tibi mutuā neg. gestorum [r] actio.

h *Extra iudicium.*] hoc ideo dixit, ut locum haberent sequentia de condict. indeb. nam aliter qui ratum habet, non tenetur condictio. indebi. ut infra mand. l. si fideiussor. §. in omnibus. Ideo, quia non potest agere in iudicio vt infra eadem l. §. videamus.

i *Debitor tuus non esset.*] hoc faciebat dubitationem.

k *Sed ratihabitio.*] nūc respondet.

l *Eum.*] idest, te. mutat personas.

m *Repetitio.*] id est, cōdictio indebiti, ut hic, & infra de furt. l. si vendidero, §. si Titius. Accursius.

n *Sed tui contemplatione.*] ergo si non esset tuo nomine gestum, non posses facere tuum ratihabitione, ut hic, & supra ea. l. § sed si ego.

o *Cui.*] scilicet Titio.

p *Conuenero.*] extra ius.

q *Mox.*] idest, postquam sciuisti, quodam spatio nec minimo nec maximo interueniente, ut infra rem ratam hab. l. quo enim. § primo, & de sol. ratum. & l. dispensatorem. in si.

r *Negotiorum gestorum,*] imò mandati: cum ratihabitio mandato comparetur, ut infra de reg. iuris l. semper qui non prohibet, quæ est contra Solu. hic ratum habet negotium gestum ab absente, ibi à præsente: & ideo nego. gest. agitur in primo casu: in secundo non, sed mandati, secundum Ioan. Vel ibi mandaueras mihi vt gererem quod nō suscepi, ideoque indignabaris, & tunc gessi: & tu ratum habuisti: & ideo propter primum mandatum agitur mandati, secundum B. Alij dicunt ibi speciale in fideiussione, quæ fit in iudicio sisti: sicut & alia multa in iudicijs sunt specialia, ut supra si quis cautio. l. & si post tres. Item vnde nascitur hæc actio neg. gesto Respon. ex ratihabitione, non pristina actione: secus in actione pro socio, & tutelæ. quæ ex ueteri contractu oriuntur, uel quasi demum finita tutela, uel societate. sicut ex contractu do vt des, demum secuta traditione oritur actio, vt C. de rerum permu. l. ex placito.

1† Flo. deest, peculiarium.
2† Alias, quis debet.
3† Flor. deest, &.
4† Fl. sequuntur.
5† Fl. admonuero.
6† Fl. deest, tuus.
7† Fl. sua.
8† Alias, cum esset Seius heres. Flo.

nẽ atquin [a] alienum negotiũ gestum est: sed ratihabitio [b] hoc conciliat: quæ res efficit, vt tuum negotium gestum esse videatur: & à te hæreditas [c] peti possit.

¶ Quid ergo, inquit Pedius, si cum te hæredem putarem, insulam fulsero hæreditariam, tu eque ratum habueris; an sit mihi aduersus te actio? Sed non fore ait: cũ hoc facto meo alter sit locupletatus, & alter [e] re ipsa [d] gestum negociũ sit: nec possit quod alij acquisitũ est ipso gestu, [e] hoc tuum negocium videri.

Gestor tenetur de neglectis, si ali⁹ erat gesturus: itẽ si a se nõ exigit; secus si nõ exigit ab alio, nisi esset de illis personis, quæ possunt agere sine mandato, h.d. cũ l. seq. & principio se. vsque ad §. item si fundum. Bartolus.

¶ Videamus in persona eius qui negotia administrat, si quædam gessit, quædam non: contemplatione tamen eius, alius ad hæc non accessit: & si vir diligens (quod ab eo exigimus [f]) etiam ea gesturus fuerit, an dici debeat negotiorum gestorum actione eum teneri: [g] & propter ea, quæ non gessit, quod puto verius. [h] Certè [1] † si quid a se exigere debuit, proculdubio hoc ei imputabitur. [i] Quanquam enim hoc ei imputari non possit, cur alios debitores non conuenerit, quoniam conueniendi eos in iudicio facultatem non habuerit, [k] qui nullam actionem intendere potuit, tamen a semetipso cur non exegerit, ei imputabitur.

a *Atquin.*] oppositio. Azo.

b *Sed ratihabitio.*] responsio oppositionis. Accursius.

c *Hæreditas.*] idest hæc pecunia petitione hæreditatis, si modo contendas te hæredẽ, vel pro possessore possideas: vt hic, & inf. de petitione hæreditatis, l. quod si in diẽ §. 1. & infra, si pars hæred. peta. l. fin. in fin. & agit Seius vetus hæres petitione hæreditatis.

d *Re ipsa.*] idest in veritate, quæ non viciatur erroribus gestorum: vt sup. de offic. præsi. l. illicitas §. veritas. sed superiori casu quasi mihi exacta est pecunia: neque ita est factum creditoris, cui debebatur.

e *Ipso gestu.*] idest ipsa gestione, & hoc est quod supra dixit re ipsa. Et not. hic, quod quatuor modis dr̃ negotium aliená: cura, & solicitudine: itẽ re ipsa: item ratihabitione: item ipso gestu. Cura & solicitudine vt si illud negotium gesseris, quod ad me pertinet: quia sum tutor vel curator vel procurator: & hoc casu teneor, si mei contẽplatione fecisti: sed verus dominus indistincte: vt sup. eod. l. 3. §. hac actione, & l. si pupilli in princ. item re ipsa; ut cum in rem meam aliquid impenderis, vel necessario vel vtiliter aliquid facis: & hic teneor, siue gessisti nomine meo, siue alterius, ad quem nullo modo pertinet: vt supra eodem leg. item si cum. §. finali, & leg. si pupilli, §. si quis ita. Si autem aliquo modo ad eum, cuius nomine gessisti, pertinet etiam naturaliter tñ: ut quia filius vel seruus meus est, tunc de peculio teneor: vt supra ead. l. §. sed si ego. Si autem nomine suo gessit, vt quia in rem meam, quam suam credidit, necessario vel vtiliter impendit: si in faciendo, datur exceptio, nõ actio, nisi mala fide: quo casu nec exceptio nec actio, ut instit. de rerum diui. §. ex diuerso. & infra communi diu. leg. in hoc iudicio. & infra de condi. inde. l. si in area. in fin. & de excep. do. leg. Paulus, & de act. emp. l. idemque. Sed si in reficiendo: tunc, si bona fide, offic. iudi. expensæ repetuntur necessario vel vtiliter factæ: si mala fide, tunc idem quod in necessarijs: vtiles autem abraduntur: ut C. de rei uen. l. domum. Sed M. dixit semper possessori dari negotiorum gestorum actionem, etiam si suo nomine impendit; argum. infra de condi. inde. le. nam hoc natura, & supra ea. l. §. sed & si quis negotiis. sed illum §. expone vt ibi; & hoc not. infra de rei vend. l. in fundo. Rati autem habitio si meo nomine gessisti, & ego ratum habeo; vel fingit ius me habere, ut supra eodem §. Item quæritur. & infra eod. leg. si ego. & leg. Pomponius, & de hac specie diximus sup. eod. leg. si Titij. Ipso gestu; quod sic diximus causa doctrinæ: [a] nam hoc nomen non habemus pro hoc genere negotij; sed quando re ipsa, vt hoc §. tunc autem dico ipso gestu meum, ut si meo creditori soluas; vt infra eod. l. soluendo, & hoc siue soluas nomine meo, siue alterius, quem debitorem putabas, nam semper oportet me approbare, quod tam utiliter pro me gestum est; ut infra eod. l. cum pecuniam, & l. quæ utiliter. §. fin. Si autem tuo nomine, tunc idem; ut hæc actio habeat locum secundum Baldum, & Ioan. & H. si postquam statueris in animo ut solutio cedat pro meo debito; vt infra de peti hæred. l. si quid. & infra eodem l. si. in fin. sed Azo. dicit eos male dicere; quod sic probat; quia cum hic soluit, nata est ei condictio indebiti; ut infra de condi. inde. si pœnæ causa, §. 1. ergo eadem solutio non parit liberationem rei debitoris, cum pariat repetitionem: vt infra de condi. inde. l. cum is, §. 1. nec obst. inf. eod. l. si quia ibi non soluit noĩe suo, sed hæreditario, vel alterius, quod nõ hæres erat. sed nec illa si quid quia ibi non de suo, sed de hæreditate soluit: suo tñ noĩe: vnde & soluta repetat hæredi, dicens se eorũ noĩe non damnandum: cum non habeat, nec culpa, nec dolo desijt habere: sed quod habet condi. indeb. quæ datur ei consumpta a creditore pecunia: & sic reconciliato indebito cedit. Item cauet de defendendo heredem contra creditorem, si tamen possessor fuit malæ fi. Item & verus hæres ex sua persona habet exceptionem: quia sua pecunia soluta est ei: licet non a se, vel suo nomine: nam bona fides, &c. vt infra de re. iu. leg. bona fides, at in nostro casu pecunia fuit soluentis, & suo nomine soluitur: sed hoc casu eum de sua, & nomine suo soluit, si non potest condicere. Vel quia causa pietatis soluerit bonæ fid. possessor hæreditatis. qui non tenetur nisi in quo locupletior est, vel non est soluendo qui recepit: ex æquitate datur actio contra me debitorem: vel exceptio si conueniam eum peti. hæte. & ipse est bonæ fid. poss. ut infra de re iu. l. at si quis, §. si quis dum, & infra de peti. hære. l. quod possessor. Accursius.

f *Exigimus.*] scilicet quod sit diligens. Azo.

g *Et.*] ponitur pro etiam.

h *Verius.*] ut teneatur. Not. ergo eum teneri de gerendis. Sed contra. C. eod. l. tutori. ubi dicit, quod sufficit, si cui vel in pauci. &c. Sol. hic alius erat gesturus: ibi non: ut C. eo. l. 2. vel hic accessit quasi omnia gesturus: ibi non: ergo. inf. eo. l. Pomponius. Lib. 26. in neg. gest. in fine. & seq. Item secus est in procuratore, qui accessit quasi omnia gesturus, cum crederet se teneri de omnibus, qui de non gestis non tenetur: nisi alius erat gesturus: vt infra de eo qui pro tut. l. 1. §. fi.

i *Imputabitur.*] [b] vt hic, & infra man. l. si negotia, sed si vnum tantum negotium gerere cœpit. nunquid à se exigere tenetur? Resp. non, durum. n. esset quod is, qui huius rei gratia tantum accessit, ad alia teneatur. Io. arg. inf. eod. l. sed cũ aliquis. Item officium suum non debet esse ei damnosum: ut inf. quemad. t. ape. l. si quis ex signatoribus. Item argu. pro hoc inf. man. l. si remunerandi. § apud Iulianum.

K *Non habuerit.*] tria not. Primo, an extra iudicium tentare debuit? arg. quod sic, infra de admi. tut. l. tutor qui repertorium. §. pe. & infra de peti. hered. leg. sed & si lege, § quod ait. Alij vero, et Bul. dicunt, quod debet petere curatorem bonis: vt arg. inf. de muner. & honor. l. 1. §. si. hoc non placet. Tu dic, quod nec tentare tenetur nisi esset dubium de mandatore: nec enim bonam fidem prohibetur agnoscere, ut inf. de admi. tut. l. quoties, §. sicut. Secundo not. quod non debemus adstringere quem ad id quod non põt, ut hic. & C. de anna. exce. lege 1. in fine, & infra de vsu, lege cum quidam, §. si pupilli. in fine, Argum. contra supra, si quis cau. lege secunda, §. penultimo, sed ibi se astrinxerat. Item argumentum, contra infra commod. l. in rebus, & infra eodem lege siue, sed ibi culpa præcesserat casum. Tertio nota hic, quod nemo sine actione experitur, ut hic, & infra de administrat. tut. lege quoties, §. item si temporali, & lege, tutorea quis a princip. & infra de petitione hereditat. l. si quid §. illud. Sed arg. contra eodem tit. sed & si lege, §. quod autem ait, sed ibi erat de cognatis: vt inf. l. proxi. & supra de proc. sed & hic, vel ibi mandatum habebat à vero herede.

a Bal. notat hac gl. quod possumus nos ipsos inuenire vocabula rõne doctrinæ, quæ non reperiũtur.

1 † Contrarium habet alia lec. Ro.

b Concor. in cap. dudum: cum glos. super verbo, reprobare, medi. extra de ele.

Vel

Vel dic, quod adhuc erat hæres, licet finiret inofficiosum testamentum, vel alias rumpendum testamentum: vt quia mortē defuncti non vindicat: vt C. de ijs quibus vt indig. l. 1. In casu tamen etiam sine actione quis experitur; ut C. si per vim vel alio modo. l. 1.

a *Vsurarium.*] vt qa erat ex mutuo.

1 † *Flor. fuerit.*

2 † *Flor. incipit.*

b *Vsurarium*] ab eo die quo soluere sibi debuit: vt inf. eo. l. qui fine. & l. diuortio. & hæc vera sunt, si dñs solitus est fœnerari: non alias: vt arg. infra de vsur. l. qui semisses. §. fi. vel verius, quod omnino teneat, quasi pecuniam dñi verterit in vtilitatem suā: vt inf. de pig. actio. l. quamuis. §. fi. vel dic vsurarium petendum modo per act. nego. gest. in quam conuertitur prima actio. & sic in sequentibus.

c *Forte.*] abundat fortè, vt inf. de arbit. l. si duo.

d *Remiserit.*] huic gestori antequam gereret, quæ vsuræ primo per stipulationem debitæ fuerunt, ex qua remissione colligitur, vt etiam futuri temporis vel iure actionis, vel officio non voluerit dñs negotiorū currere vsuras. Sed argum. contra sup. de transa. l. qui cum tutorib. vel dic, quod non erant debitæ per stipulationē, & remisit. Sed quomodo quod nondū est debitum, remittitur? Respond. improprie dr pro pacto facto ut non currant, & ipso iure impedit cursus futurarum, vt infra de verb. obl. l. cum stipulatus sim mihi a Proculo: quia dixit dominus, si contigerit te gerere negotia mea, nolo quod tenearis ad vsuras, licet a te non exegeris.

3 † *Flor. deest, ea.*

4 † *Alias, tenetur.*

5 † *Alias, ut ratione.*

Et si fortè non fuerat 1 † vsurariū a debitū, incipiet 2 † esse vsurariū: b vt diuus Pius, Flauio Longino rescripsit, nisi fortè c (inquit) vsuras ei remiserit. d

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX VII.

QVia tantundem e in bonæ fidei iudicijs officiū iudicis valet, f quantum in stipulatione g nominatim eius h rei facta interrogatio.

Vlpianus li. 10. ad edictū.

LEX VIII.

SI autem is fuit qui negotia administrauit, a quo mandatum non exigebatur, i posse ei imputari cur oblata de rato cautione eum non conuenit: si modo facile k ei fuerit satisdare, certè in sua persona indubitatum est. l & ideo si ex ea 3 † cā fuit obligatus, quæ certo tempore finiebatur & tempore liberatus est: nihilominus negotiorum gestorū actione erit obligatus m Idē erit dicendum n & in ea cā, ex qua hæres non tenetur, 4 † o vt Marcellus scribit.

Gestor tenetur totum reddere quod ad se peruenit.

¶ Item si fundum p tuum vel ciuitatis per obreptionē 5 † petiero, negotiuum tuum vel ciuitatis gerens, & ampliores, quam oportet q fructus fuero consecutus, debebo hoc ipso tibi, vel reipublicę præstare: licet petere non potuerim. r

Snīa lata super exceptione, inducit exceptionē rei iudicatę, si illud postea per modum actionis proponitur. Bart.

¶ Si quocunque modo ratio compensationis habita nō est à iudice, s potest contrario iudicio agi. Quod si post examinationem reprobatę t fuerint compensationes, 6 † verius est, quasi u re iudicata, amplius agi contrario iudicio non posse: x quia exceptio rei iud. catæ opponenda est: y

Prohibitio impedit hanc actionem oriri contra prohibentem socium non contra alium non prohibentem hoc dicit.

Iulianus lib. 3. Tractatuum.

LEX IX.

SI ex 7 † duob. socijs z alter me prohibuerit administrare, alter nō, an aduersus eum qui non prohibuit, habeam negotiorum gestorum actionem. mouetur a eo, quod si data fuerit aduersus eum b actio, necesse erit & eum perstringi, c 8 † qui vetuit. Sed & illud esse iniquum, eum qui nō prohibuit, alieno facto d liberari

e QVia tantundem] Bene dico vsuras deberi quasi ex mora: quia tantundem &c. vt hic: & inf. depositi. l. Lucius Titius Sempronio. & inf. loc. & conduct. l. quæro. circa prin. & instit. de ob. ex consensu in fin. Est enim hæc actio bonæ fidei, ut instit. de act. §. actionum. quoque tamen non simili modo tales iudicantur vsuræ cum per officium debitæ petitio tollatur si non petantur ut C. depositi. l. 4. sed nō sic si per stipul. debeant, ut inf. de eo quod cer. loc. l. centū.

f *Valet*] scilicet circa vsuras propter moram.

g *In stipulatione.*] in contractibus stricti iuris.

h *Eius*] scilicet vsuræ.

i SI autem. Non exigebatur] quia erat de coniunctis: vt in de procu. l. sed & hæ. & l. Pōponius. in fin. & infra de pac. do. l. ob res. §. fi. & diximus su. e. l. si pupilli. in fi. & no. quod sicut huic imputatur, sic illi cui fit mandatū, si postea non vult cauere de defendendo: quia tenetur mandati: ut arg. sup. de procu. l. ad rem. & l. ad legatum.

k *Facile*] alioquin ei imputari non posset: ut arg. inf. de bo. lib. l. quicunq; §. sed si minor. paupertas enim pōt excusare: vt inf. mand. l. si procuratorem. §. si ignorantes.

l *Indubitatum est.*] idest, certum est quod ei imputari dēt, quod a se non exegit. Azo.

m *Erit obligatus.*] ante enim cœpit teneri hac actione, quam finiretur prima quandoque tamen hoc fallit: ut infra eo. l. diuortio. § sed nec redhibitoria.

n *Idem erit dicendum.*] ut perpetuetur actio contra hæredes.

o *Tenetur.*] puta pœnali: ut in maleficijs, vt instit. de perpe. & tempo. act. §. non autem.

p *Item si fundum.*] per obreptionem, fortè dicens me habere mādatum, cum non haberem.

q *Oportet.*] errore, vel iudicis iniuria. Azo.

r *Non potuerim.*] quia non habebam mandatum: ut supra in eod. tit. l. si pupilli in fi. & et quia ex parte indebite petebam. Et sic not. gestorem oia debere reddere q. s. vt gestor habuit, secus si alias: ut in procuratore dicimus. ut diximus sup. de pro. l. quod proprio, §. procurator, vt in cæteris.

6 † *Flo. post facturam.*

s *A iudice.*] vel quia noluit, vel quia non fuit petitum.

t *Reprobatæ.*] per definitiuam sententiam alioquin contra: quia non ois vox, &c. vt C. de sent. & inter. l. ex stipulatione.

u *Quasi*] expressiuum est veritatis.

x *Non posse.*] scilicet efficaciter.

y *Opponenda est.*] agenti contrario iudicio. Et no. quod huius §. distinctio approbatur: vt inf. de compen. quod in diem, §. si rationē. & infra de contrario tut. l. 1. § quid ergo. & inf. de doli excep. l. apud. §. itē quæritur, & argu. infra de arb. l. quid tñ in princip. & instit. de inutil. stipu. §. quoties. Sed vr reprobari. vt C. si aduersus rem in l. 1. quæ est contra, vbi dicit, quod nō remanet petitio, nisi iure ætatis: & tñ non fuit prohibita: sed dic imò fuit prohibita, in parte enim condemnauit: in alia absoluit: alias non valeret sententia: vt infra de arb. l. qualem. § dicere.

7 † *Flor. est, §. & in capit. Iulianus lib. 3. tract. si ex duobus*

8 † *Flor. perstringi*

SI ex duobus.] CASVS. Duo habebant rem communem: volente me gerere negotia ipsorum alter mihi prohibuit: an si iure illa communi administrauero, prohibētis facto, non prohibens liberetur? Vr quod sic: quia eo exacto, alter, eo quod socius est, adstringitur: sed soluit in contrarium, quia si vno prohibente alteri mutuum detur, nihilominus accipiens tenetur: ita & hic: & ita in non prohibentem dāda erit actio: & sic tenetur qui non prohibuit, quod in nullo priuatur, qui prohibetur.

z *Si ex duobus socijs.*] alicuius negotiationis: qui societatem consensu fecerunt: vel dic, quod inciderunt in eam, quod quandoque euenit. ut instit. de oblig. quæ ex quasi cōtractu. §. item finitur nam in socijs omnium bonorum nō videtur habere locum hæc lex.

a *Mouetur.*] s. Iul. de seipso loquēs. sic j. sol. ma. l. si verò.

b *Eum.*] scilicet qui non prohibuerit.

c *Perstringi.*] scilicet iure societatis.

d *Alieno facto.*] scilicet prohibentis, & dic facto, scilicet tali, nam sæpe alieno facto quis liberatur. vt infra eo. l. soluendo. & inf. de sol. l. si debitor meus, & l. solutionē, & inf. de constit. pecu. l. vtrum & hoc cū scit me admini-

strate: q si ignoraret, prohibitio socij vnius alium liberaret, secundum quosdam.

a *Cum & si.*] probat per simile.

b *Obligarem.*] ergo & hic obligetur.

c *Ex nulla parte.*] quia nullo modo conuenitur pro parte vna dimidia indiuisi,

1† Ex. deest, b.

quam habet in re administrata, nec à gestore, nec à socio. Sed si socius conueniatur pro sua dimidia, & satisfaciat gestori, nónne à socio repetere poterit dimidiã huius dimidiæ, cum hi vtique pariter profecerit: nam nec prohibuit, nec prohibere potuit, nisi pro parte vna dimidia? R. sp. non: vt hic dicit. Item quia qui directo non tenetur, nec per obliquũ debet teneri, vt C. de vsur. rei iu. l. 1. §. Item quia prohibitio habetur pro eo ac si pro sua parte soluisset: vt C. eo. l. fi. & ∫ man. l. si pro te. sed tunc in nullo posset conueniri, nec ergo nunc. Itẽ etiam vnius alteri negligentia noceret: q esse non debet, vt C. depo. l. fina. Item facit huic l. ∫. de hære. instit. l. pater & ∫. de exer. i. l. si tñ. §. planè.

2† Ex. per ipsum

cum & 1† si [a] mutuam pecuniã alteri ex socijs prohibente socio dedissem, vtiq; cũ obligarẽ. [b] Et puto secundum Iulianũ dẽre dici superesse cõtra eum, qui non prohibuit, negotiorũ gestorũ actionem: ita tñ vt is qui ꝓhibuit, ex nulla parte [c] neq; per socium, neq; per seipsum 2† dãni aliqd sentiat.

Difficilis lex est ista, & h.d. secundum gl. & cõiter omnes. Vbi negotium gestoris ratũ habui, actio tollitur, præterquam rõne doli secundum Pomp. sed secundũ Scæuolam, & Vlpianum, durat rõne doli, culpæ & reliquorũ. h.d. cum principio legis sequẽtis. diuisionem, & casum ponit gl. quæ legit istam legẽ per saltus. Ponuntur hic tria dicta Pomp. s. dictum, exceptio, & rõ dicti, primũ in prin. l. vsq; ad vers. videndũ. secundũ in versi. sed superius. vsque ad versi. Scæuola. tertium in versic. sed eo dicto, vsq; ad vers. quẽadmodum. Cætera sunt dicta Scæuolæ & Vlpiani, reprehendentis Põp. vt in gl. legas igitur primò oĩa dicta Pompo. postea dicta aliorum secundum gl. Bar.

Scæuola lib. primo Quæstio.

LEX X.

POmponius 3† scribit, [d] si negotium à te, quamuis malè gestum, ꝓbauero: [e] negotiorum tamen gestorum te mihi non teneri. Videndum ergo ne in dubio hoc, an ratum habeã, actio negotiorum

3† Nota q in litera ista est Lex x. & hoc, q lex si est duob. q ipse est §. in hac eadem. ei princ. l. & ex consequenti facta est mutatio numeri ll. in tota hoc. tit. ve & alibi accidit.

& ∫. ad Mac. l. sed Iulia. §. j. Sed arg. ∫. C. de duob. reis l. fi. ADDITIO. Tu dic, q aliud est in ista prohibitione, q hẽt vim particularis solutionis, & aliud in pacto, secundum Bar. hic.

P*Omponius.*] CASVS. In hac l. cum s. q. talis est. Domum meam fulsisti, seruũ meũ curasti, & ita negotiũ meũ gessisti & male sine mandato: ego aũt cũ sciui, habui ratum: q̃ritur an detur mihi neg. gest. actio? Dicit Pomp. q neg. gest. ac. tollitur, q.d. non potes agere neg. gest. act. secundum Põp. ꝑ approbationem neg. gest. ꝑ ratihabitionẽ: & est istud primũ dictũ. Secundum est, qđ excipit à primo dicto. dicit. n. Pompo. hoc verum est, nisi dolus gestoris interuenit. Tertium dictũ est, qđ allegat rõnem primi dicti. s. q ex quo factum gestoris semel ratum habuero, non potero venire ∫. & sic sunt tria dicta Põponij q̃ colligas sic, Negotium meum gessisti, & malè: si ego ratum habuero, de cætero non conueniam te act. neg. gest. Et hoc est verum si dolum non commiseris. reprobare enim non possum qđ semel approbaui. Sed Scæuola dicit ac. non tolli; quia pone nos esse in illo instãti quo negotium erat gestũ, non tñ adhuc fuit ratum habitum: quæro an nata fuit illa actio, an non? Si non de hoc loquimur hic, constat q nata fuit. si ergo nata fuit qualiter nuda voluntate tollitur? non ergo tollitur sed remanet post ratihabitionem actio: multo fortius debet hic remanere act. Itẽ esto, q non remanet actio post ratihabitionem, qualiter à gestore recuperabo qđ de meo ad eum peruenit, & qualiter recuperabit, qđ de suo in meo impendit? & q nõ, nullo mõ. Concludit ergo Scæuola hoc loco, q remaneat act. neg. gest. tam directa q̃ contraria: nam directa dño datur, contraria gestori post ratihabitionem. nisi specialiter sit actum, vt neuter cõtra alium actionem habeat, vt ∫. in princ. l. seq. quæ continuatur cum ista.

¶ *Is autem.*] Ponit regulam quãdã, & exceptionem ad regulã, q̃ talis est. Ad hoc q aliquis hẽat neg. gest. act. & ea teneatur, sufficit q vtiliter incepit gerere: ẽt si ad effectum non perduxerit. Vnde si domum ædificauit, vel fulsit, vel seruum curauit licet postea perierit, & sic nõ habuerit esse ẽtũ, hoc est ad vtilitatẽ dñi. Vel dic nõ habuit effectũ: hoc est cũ vtiliter fit cœptũ, & vtiliter gestũ, nõ tñ fuit cõsummatum, & hoc sine culpa gerentis: nihilominus tenetur neg. gest. Alιqui aũt dicebant hæc fallere in casu, quia domũ incipiebas mihi ædificare, & sic vtiliter impendisti, si incœpisti domum, & tam amplam fecisti, q si omnia, quæ haberem distraherem, sumptus quos fecisti, tibi refundere non possem, in isto casu fallit regula: quia vtiliter fuit cœptum: inutiliter cõpletum, & tunc non habet locum neg. gest. act. sed oppositio illa falsa est: quia non fuit hic vtiliter inchoatum: vnde mirandum non est, si actio non detur: vñ si incœpi domum ædificare, q si expediebat dño, tunc non habeo actionem. Viuia.

d *Pomponius scribit.*] tria dixit Pomp. s. positionẽ, & exceptionem, & positionis rationem. Item v. Scæuola. primo, in sic in pendenti. secundo, vbi aperte reprobat dictũ primum Pompo. tertio, reprobat per simile. quarto, per ratiocinationẽ indirectam. quinto, concludit ∫. si actionem oppositã primo dicto Pompo. Dic ergo, q quidam gessit mea negotia sine mandato, quæ erant mea re ipsa, vt seruum curauit, vel similia, postea ego sciens malè gestum, habui tñ ratum, vel intra me, vel cum amicis meis: q̃ritur an tollatur act. nego gest. dicit Pompon. q tollitur, nisi dolosè gesserit. Et hoc ideo. q a nõ possũ reprobare semel probatum. Scæuola contradicit, aut actio nata erat anteq̃ haberẽ ratũ, aut non: si non erat nata, ergo nascetur, si non habuero ratũ: sed si ratũ habuero, non nasceretur. Sic ergo probatur, q ex voluntate nasceretur: qđ esset inconueniẽs, & hoc capitulum non prosequitur hic: si verò erat nata, igitur non tollitur nuda voluntate, nã qũo, &c. remanet ergo si comprobem: p̃terea si compellor corã iudice hẽre ratum quod vtiliter gestum est, & tñ remanet actio: ita & cũ sponte habeo ratum, dẽt remanere. Item, si non remanet, qũo repetam à gestore, cuius factum approbaui, quod à debitore meo exigit? Item si vendit rem meam, & ecõtra ipse: qua actione aget contra me? Concludo q hæc habeat locum, & cõpetat mihi dño contra gerentem, & econtra gerenti contra me pro sumptibus; quam potest intentare, etiam antequam conueniatur directa, vt ∫. l. proxi. in prin.

e *Probauero.*] in corde meo, vel tractatu habito cum vicinis meis super hoc, non cum gerente negotia, & hoc casu dicit Põpo. eum hẽre exceptionẽ: nisi dolosè gesserit, quod primũ reprehendit Scæuola: nam oĩs ratihabitio, ẽt q̃ non sit tractatu habito cum gestore, prodest ad obligandũ gestorem, quod est necesse in eo negotio, quod est meũ ratihabitione, & sic intellige quod dicitur ∫. ita omne quod ab ipso probatum est &c. & idem puto in liberando eo, quem voluit gestor liberare exhibẽdo à debitore meo vel quid simile faciendo: quia eius factum lex fingit esse meũ cum approbo etiam cum gestore non tractando. idem in acquisitione dño, vt ponitur inf. eodem, l. si ego. Sed in ipso gestore liberando pactum est necessarium, & hoc est quod dicitur inf. eo. l. proxi. nisi specialiter &c. nec enim in eo liberando factum alterius interuenit, quod lex fingat meum approbando sine pacto, secundum Azo. & sic reprehenditur tantum in eo, quod culpa gestum est. Alij, vt Ioan. dicunt probari tractatu habito etiam cum gestore: & secundum hoc reprehẽditur Pomp. in tribus. Primo, quia si culpa gessisset gestor, ipso iure dicebat Pompo. per huiusmodi tractatum liberari gestorem; quod est falsum, imò per exceptionem, vt infra l. proxima. Item, quod nimis generaliter est locutus: debuit enim distinguere, sciam, vel non, malè gestum: & de simili reprehenditur aliquis: ut infra ad leg. Rhod. de iac. l. si §. 1. & § fi. inf. de

gestorum pendeat. a nam quomodo cum semel cęperit, nuda voluntate b tolletur? Sed superius verum c ita 1 † se putare, d si dolus malus à te absit. e Scæuola. Imò puto, & si comprobem, adhuc negotiorum gestorũ actionem esse. f Sed eo dicto g 2 † te mihi non teneri, quod reprobare non possim semel probatum. h * Et quemadmodum i quod vtiliter gestũ est, necesse est apud iudicem pro rato haberi: k ita omne, quod ab ipso probatum est. l

¶Cæterum m si, vbi n probaui, non est negotiorum gestorum 3 † actio: quid fiet, si à debitore 4 † meo exegerit, & probauerim, quemadmodũ recipiam? o Item si vendiderit p 5 † ipse denique si quid impenderit, quemadmodum recipiet? nam vtique mandatum q non est. Erit igitur r & post ratihabitionem negotiorum gestorum actio.

Ulp. libro 10 ad edictum.

LEX XI.

Sed an vltro mihi s tribuatur actio sumptuum, quos feci? t & puto competere, nisi specialiter u id actum est, x vt neuter aduersus alterum habeat actionem.

mino. l. Papinianus. Item in eo quod de dolo non excepit, & secundum hoc illa verba, sed superius &c. sunt Scęuolæ. Sed pone, vendidit rem meam pro decem, quæ valebat 15. postea cum sciui, ratũ habui, an possim agere? Rñ. secũdum quosdam, aut ago per verbum. s. ago, quia gessit, qđ possũ, & petam 10. aut per aduerbium. s. quia male gessit, & sic peto 15. & tunc non possum. Alij distinguunt: aut habui ratum per verbum, s. quia gessit, & tunc ago per verbum: aut per aduerbiũ vel æquipollens, vt quia malè gessit, vel quia sic gessit, & tunc non ago per aduerbium. Quod põt esse verum si inter præsentes, & animo liberandi, non aliàs, vt inf. l. proxi. in absentia a quocunq; modo & animo etiã remittendi nõ valet: in presentia autem, aut nescio malè gestum, & non videor remittere, ratum habendo, quantumcunque habeam animum remittendi: secus si sciam: quia tunc refert per verbum, vel per aduerbium, vt dictum est.

1 † *Alias, deest, ita.*

2 † *Flo. dictũ.*

* *Facit ad hoc ca. sic Vintoniens. cũ gl. sũ ꝑ verbo admiserãt extra de elect. & vi de bo. gl. de ratihabitione. in c. cum causã ij. sũ ꝑ verbo. consensit. extra de delicto.*

3 † *Fl. deest gestorum.*

a *Pendeat.*] quod erit si velis dicere, ꝙ si ratum habes, non nascitur: si non, tunc nascitur: quod est absurdum: quia sic ex voluntate vnius partis tantum nasceretur: quod esse non debet, vt inf. de arbi. l. non distinguemus. §. illud. necesse ergo habet dicere Pompo. ꝙ nõ pendeat, sed sit nata: & si est nata, non poterit dici, ꝙ tollatur ratihabitione, quia sic nulla tollitur secundum Io. vel econtra, necesse hẽt dicere, ꝙ pendeat: & non sit nata: nam si est nata quõ &c. & si hoc sentiat Pomp. ꝙ non sit nata: erit dicta absurditas, qđ ex voluntate tm̃ vnius partis nascatur. Sed nonne pendet ante gestionem ex voluntate vnius, s. gerentis, si bene vel male gerat? sed quare est absurdum eam pendere? imò conueniens, & ꝙ ex voluntate tm̃ vnius tollatur, vel detur, & sic in duobus est ꝯ j. de sol. l. dispensatorẽ, in fi. Sed ꝙ ibi dicit eam sublatam dic, i. non hẽt locum. Itẽ pro hoc pendeat, est s. eo l. si pupilli. §. item quæritur & l. prædicta, dispensatorem, sed ibi in alio genere negotij dicit, s. qñ est meum ratihabitione, hic aũt re ipsa. vel ibi pendet, vt post ratihabitionem nascatur: hic eõ, vt per ratihabitionem tollatur. Hoc ergo modo non pendet, & hoc eodem modo loquitur lex, dispensatorem. quę in duobus casibus est cõtra. ADDITIO. Tu dic secundum Bar. post Io. ꝙ ibi non volebat gestor cogere ad ratum habendum.

a *Bald. dicit istã gl. sing. ad hoc, ꝙ sicut renunciatio facta ... ignorante ñ valet, ita nec vb eo q. dubitat, ut i l. manifestissimi. §. sed cũ q̃rebat. cum ibi no. de furtis. Bolog.*

b *Nuda voluntate.*] vnius tantum: Azo. sed hoc fallit in actione iniuriarum, vt insti. de iniur. §. fi. & inf. de iniur. l. non solum. § j. Item in illis quæ tolluntur ipso iure per pactum vt argu. sup. de pact. l. si tibi. §. quædam. Vel dic, ibi non fuit nuda, scilicet ex vna parte tantum: hic ex vna tantum. Item pro hoc j. de succedi. l. j. §. decretalis.

c *Sed superius.*] Hic est exceptio.

d *Se putare.*] dicit Pompo. Azo.

e *Absit.*] Nota in generali remissione dolum non contineri, sic & j. de lib. le. l. Aurelio. §. Caius. & l. si qui ratione. & adijcias hic j. sed eo dicto &c.

f *Actionem esse.*] si quid residet de negotio penes gestorẽ, vel etiam male gessit.

g *Sed eo dicto.*] i. ea rõne mihi non teneri, s. dixit Põponius.

h *Semel probatum.*] No. variate b non licet reprobando probata, & econtra. sic j. locat. l. ea lege. in fi. & inf. de adul. l. si vxor. in fi. & inf. solu. mat. l. cum mulier. & arg. C. de re. cred. l. si quis. & arg. C. de non num. pec. l. generaliter. Sed contra est in medico semel approbato, qui potest reprobari, vt inf. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. reprobati. Sed speciale est propter hominũ sanitatem: item est de grammaticis, & oratoribus, vt C. de profes. & me. l. grammaticos. Item & potest quis reducere vxorem quam semel reprobauit, vt inf. ad l. Iul. de adult. l. si vxor. § pen.

b *Concor. in c. nulli epõrũ extra de accus. tex. in cã horrẽd*. q. 5. tex. in c. veniẽs. extra de filijs presbyter.*

i *Et quemadmodum*] verbã Scæuolæ.

k *Haberi.*] & tñ hic põt agi secundum Azo. Ita ergo omne &c. & sic arg. à pari. Et no. ꝙ hoc intelligunt quidam in alijs generibus negotiorum, vt compellatur habere ratũ, non in eo quod est meum ratihabitione: nam tunc agitur ad factum, & fit condemnatio ad interesse, vt inf. de re iudi. nõ autem præcisè cogitur habere ratum, vt j. de sol. l. dispensatorẽ. Sed hoc, s. in alijs generib. coram iudice faciam eum habere ratum præcisè: vt hic, & postea agam act. neg. gesto. & hæc compulsio fiet vel p act. neg. gest. vel officio iudicis. Sed quid si est absens? ideo dic secũdũ quod Ioan. statim dicit, qui dicit etiam in eo negotio qđ ratihabitione meum est, habere locum hic: & in l. dispensatorem. noluit gestor cogi vel haberi pro coacto. & quod dicit necesse est pro rato haberi, idest pro eo debet haberi ac si ratum haberet. & quòd habeatur pro eo ac si ratum habeat, probo. nam si rem tuam ꝓ magno pretio vendidi, quæ parum valebat, & meliorem tibi emi viliori pretio, nonne ad sumptus quos feci, agam? Respon. sic: ut argu. s. eod. l. si pupilli. §. si Titij seruum, & sic non cogor. sed si dicas ꝙ cogor habere ratum, est contra quod legitur inf. de regu. iur. l. id quod. Sed Respõd. cogor quantum ad gerentem, vt sibi tenear: non autem in præiudicium repetendi rem meam, & sic gestor conueniet me: ego non ipsum, sed rem vendicabo quasi esset mea. Si uerò tantum habeam sponte, tunc tenetur mihi gestor, & nõ possum rem uẽdicare, & hoc si nomine meo gessisti, quod erat meum. uel poterat esse meum ratihabitione: secus si non, ut quia alienũ debitorem meo nomine exegisti: nam tunc si sponte ratũ habeã, agitur ꝯ me: non aliàs, ut s. eod. l. si pupilli. § item queritur. sed eo casu cum rem uendico ab emptore, & ipse de euict. agit contra uenditorem ad duplum, nunquid a me hoc duplum recuperabit uenditor, idemque gestor, Respon. non ut inf. eo. l. si quis negotia.

4 † *In Archetypo est, deest, per ... Taurell. in ... ne.*

5 † *Fl. vendiderit ipse denique.*

l *Probatum est.*] scilicet debet haberi ratum, & tamen remanet actio.

m *Cæterum.*] concesso, quod agatur, sequitur inconueniens.

n *Vbi.*] idest postquam.

o *Recipiam.*] si non per act. neg. gest. nullo modo agit. mãdati enim non agit. nam utique &c. & sic cum aliena iactura locupletatur, quod esse non debet, ut inf. de reg. iur. l. iure natur. Sed nonne & secundum Pompo. hoc casu datur act. neg. gest. qui excipit dolum in se undo suo dicto, nam hic eo ipso ꝙ non restituit, uidetur dolo facere, ut j. mãd. l. si procuratorem. §. dolo, & inf. deposi. l. 1. in fi. Sed resp. ipse intellexerat de dolo commisso in administratione, non de hoc quod postea committitur. Vel dic, quòd illa uerba, sed superius &c. sunt Scæuolæ. & non Pompo. uerba secundum Io.

p *Vendiderit.*] s. rem meam fortè pro decem.

q *Mandatum.*] de quo magis uidetur. Sed contra. inf. de reg. iur. l. semper. Sol. ut sup. eo. l. si pupilli. §. idem ait.

r *Erit igitur.*] infert Scæuola ex supradictis contra dictum Pompo.

s *Sed an vltro mihi.*] scilicet gestori, mutat enim personas. similis mutatio est C. de transact. l. si pro fundo, in fine.

t *Quos feci.*] in supradicto negotio. uidebatur enim fortè non dari contrariã, nisi directa intentatur: sed contra est, ut hic subijcit, & infra commo. leg. in commodato. §. 1.

u *Specialiter.*] idest expressè.

x *Ad actum est.*] tunc cum ratum habet. Io.

Agr.]

a *Agit.*] scilicet contraria, quæ datur gestori, vt instit. de ob. ex quasi contra. §. 1.
b *Utiliter cœpit.*] idest gerere inchoauit. aliàs cœpit.]
c *Effectum.*] idest complementum, vel dic effectum perseuerantiæ.

emendi seruos nouitios, & inde damnū sequitur: damnum sequitur gerentem, lucrum dominum neg. Tertium dictū est, quod si negotium tale fuerit, ut partim consistat lucrū, & partim damnum, dominus negotiorum debet compensare lucrum cum damno. Viuianus.

Sufficit negotium vtiliter esse gestum respectu domini: licet effectum vtilem non habuerit.

¶ Is aūt, qui negotiorū gestorū agit, a non solum si effectum habuit negotium, qđ gessit, actione ista utetur, sed sufficit si vtiliter cœpit, b 1 † etiam si effectum c non habuit d negotiū. & ideo si insulam fulsit, e vel seruum ægrum f curauit, Et si insula exusta g est, vel seruus obijt, aget negotiorum gestorum actione, 2 † idq; & Labeo probat, sed, vt Celsus refert, Proculus apud eum h notat nō semper debere dari. Quid .n. si eam insulam fulsit, quam dominus quasi impar i sumptui dereliquerit? vel quam sibi necessariam non putarit? 3 † Onerauit, k inquit dñm secundum Labeonis sniām, cum vnicuiq; liceat & damni infecti nomine rem derelinquere. l Sed istā sententiā, m Celsus n eleganter deridet, is enim o negotiorum gestorum (inquit) p habet actionem, qui utiliter negotia gessit. q Non autem vtiliter negotia gerit, qui non necessariam rem, vel quæ onerata est patremfamilias, aggreditur. r Iuxta hoc est, & qđ Iulianus scribit, eum qui insulam fulsit, vel seruum ægrum 4 † curauit, habere negotiorum gestorum actionem, s vtiliter t hoc faceret, t licet euētus u non sit secutus: Ego quæro, quid si putauit se utiliter facere, sed patremfa. 5 † non expediebat? * Dico hunc nō habiturum x negotio. gestorum actionem. Vt y .n. euentum non spectemus, z debet vtiliter esse cœptum. a

Gestor tenetur de dolo et culpa: idē de casu si negotia insolita inchoauit: & damnum in vno compensatur cum lucro in alio. hoc dicit. Part.

Pompo. lib. 21. ad Q. Mu.

LEX XII.

SI negotia b absentis, & 6 † ignorantis geras, & culpam, c & dolum præstare debes. Sed Proculus ait, 7 † interdum etiam casum præstari 8 † debere: veluti, si nouum negotium, quod non sit solitus d absens facere, tu nomine eius geras: veluti vænales nouitios e coemendo, 9 † vel aliquam negotiationem ineundo. f Nam si qđ 10 † damnum ex ea re g secutum fuerit, te sequetur: lucrum vero absentem. Quod si in quibusdam lucrum factū fuerit, in quibusdam damnū, absens compensare 11 † lucrum h cum damno debet.

d *Non habuit.*] not. euētum non inspici, vt infra mandat. l. qui mutuam. §. fi. & infra de in rem, ver. l. si seruus in rem. in princ. & C. eo. l. si seruum. & infr. de 3. & vti. ac. tu. l. q. d ergo. §. sufficit.
e *Insulam fulsit.*] quæ est necessaria impēsa, vt inf. de verb. sig. l. impensæ. Accur.
f *Ægrum.*] domino utilem. & hæc similiter est necessaria.
g *Exusta.*] non culpa gestoris, ut inf. e. l. siue.
h *Apud eum.*] s. Labeonem, & male.
i *Impar.*] aliàs impatem, & aliàs impar.
k *Onerauit.*] & oneratus erat si teneretur.
l *Derelinquere.*] scilicet si non uult cauere postulanti, ut infra de dam. infect. l. prætor. §. hoc edicto. multo magis ergo cum de dāno nullus conqueritur: & sic sumptum recusabit.
m *Sententiam.*] scilicet Proculi, qui dixit non semper dari actionem, etiam si utiliter est cœptum negotium: nam in præmissis casibus non fuit vtiliter cœptum negotium.
n *Celsus.*] refrenās Labeonem.
o *Is enim.*] scilicet demum.
p *Inquit.*] scilicet Celsus. Ioan.
q *Gessit.*] i. gerere inchoauit sed quid si illud solum vult repetere in quo dominus est par? Respond. potest, ut argum. infr. de pig. actio. l. si seruus. in fin. & infra de rei uend. l. in fundo Azo.
r *Aggreditur.*] & ideo male excipit Proculus. Azo.
s *Si utiliter.*] ita demum.
t *Faceret.*] idest, facere cœperit.
u *Euentus.*] ut infra de pet. hær. l. planè. in fi. sed hoc fallit in casibus, ut infra l. proxi. dicetur.
x *Non habiturum.*] non attenta etiam sua opinione, ut su. eo. l. si pupilli, §. Titij, & infra eo. l. at qui § si libero, & infra de suc. l. qui te sibi commodata § commodata Accu.
y *Vt.*] pro quamuis.
z *Non spectemus.*] scilicet semper. Accur.
a *Cœptum.*] unde Boethius. At uero is nostris malis cumulus accepit, quod æstimatio plurimorum, non rerum merita, sed fortunæ tantum spectat euentum: eaque tantum iudicat esse prouisa, quæ felicitas commendauit. Accursius.

SI *negotia*] CASVS. Lex ista tria habet dicta. Primo ponit regulam, quæ talis est, quod omnes qui aliena negotia gerunt, præstant dolum & latam culpam. Secundum dictum est Proculi, quod quando tenetur gestor de casu fortuito: ut si gesserit negotium insolitum, scilicet

b *Si negotia.*] s. omnia. unde de gerendis tenetur. Azo item non erāt deserta: quia tunc de solo dato, ut supr. eodem. l. 2. §. interdum. Accur.
ADDITIO. Dic secūdum Bar. quod ibi erāt negotia deserta: & iō dic, ut ibi dicit gl.
c *Culpam.*] etiam leuem, & hoc regulare ut hic, & C. eo. l. tutori. leuissi nam aūt quādoque, ut si dñs erat diligentissimus, uel alius diligētissimus erat gesturus, ut sup. eo. l. si pupilli. § fi. Accur.
d *Sit solitus.*] tria sunt genera negotiorum, insolitum, consuetum, desertum, ut diximus s. eo. l. 3. § pe. Itē not. hic sex casus in quibus gestor negotiorum tenetur de casu. Primo, si gessit negotia pupilli, ut s. eo. l. si pupilli. in prin. Secundo si accessit animo deprædandi, ut s. eo. l. si pupilli. §. sed & si quis. Tertio, si ad noua negotia, ut hac l. Quarto, si casum in se specialiter recepit, ut C. eo. l. negotium. Quinto si culpa præcesserit casū, ut infra. eo. l. siue. Sexto, si fuerit in mora, ut j. de le. j. l. cum res, in fi. Et his omnib. casib. non sufficit utiliter esse cœptum, nisi sequatur euentus: aliàs sic, ut s. l. prox. in fi. Item no. hic ar. quod si de insolito, tenet, ergo de solito, nō tenet de casu, vt j. de pign. act. l. uel uniuersorum. Et sic est arg. ad quæstionē pro eo eo q. dimisit equū in pascuis, ubi dñs dimittere consueuit, arg. contra. j. de rei us eo. l. 1. §. 2.
e *Nouitios.*] seruos, s. qui non uno anno seruierunt, ut inf. de pub. l. fi. § quoties, & concor. cum hoc inf. de ædi. edi. l. fi.
f *Ineundo.*] quam dñs consueuit, ut emendo u. sa uitrea.
g *Ex ea re.*] idest administratione.
h *Lucrum.*] sed cum ista fiant dñi ratihabitione: nonne q̄dam approbare, quædam reprobare poterit? Respond. non, ut infra de usurp. l. Casus. Item no. ex hac litera cum præcedenti, quod in una re damnum, & lucrum contingere potest, puta ut insulæ, cuius pars perijt, alia uero bene uendita est: quod cum fit, non compensatur lucrum unius rei cum damno eiusdem: nam in diuersis tantum fit compensatio, ut patet inf. proxi. resp. Contrar. enim videbatur, q. semper ubi esset lucrum, esset & onus, ut C. de cad. tol. l. j. §. ne autem. & §. pro secundo. Vel potest dici quod l. præcedentia loquuntur, cum in eadem re lucrum tantum & in nullo damnum, vel tantum damnum, in nullo lucrū contingit. hic aūt quando vtrunque. & hoc est, quod si in quibusdam &c. fit ergo compensatio hoc casu lucri, & damni. Sed in societate non ita: ibi in lucro studere necesse est sm lr. nec enim ibi fit compensatio, ut inf. pro socio l. de illo.

1 † Fl. utiliter gessit. et si effectum.
2 † Flo. desit actione.
3 † Flo. putauit.
4 † Flo. agrotum.
5 † Flo. patrisfam.
* Facit non nihil ad hanc rem Aulus Gellius lib. noct. Attic. 2. c. 13.
6 † Aliàs, etiam.
7 † Flo. deest ait.
8 † Fl. præstare.
9 † Alias, emendo.
10 † Flor. si quid.
11 † Fl. pensare.

& l. ideo. quæ sunt contra. Sed huic sol. est argũ ꝙ ĩ. eo. l. si ex duobus. Dic ergo hic loqui, ꝙ si in quibusdam, &c. cũ non culpa gestoris damnum contingit, licet male fecit ꝙ ad nouũ negotiũ accessit. ibi autẽ culpa socij accidit. Azo. vel ſm R. hic in vno grauatur gestor. quia præstat casum: & sic in alio releuatur vt ĵ. de iniur. l. cum qui. Item, quid si solitis, & insolita fecit, & in solitis damnum, & in solitis lucrum fecit? Respond. non cõpensatur, ut arg. inf. ꝓ sol. l. de illo in fi.

ADDITIO. Dic secũdũ Bar. ꝙ ibi lucrũ nõ compensatur cum dãno emergente ex culpa gestorum, sed compensatur cum damno ex casu emergente: & ita loquit hic, & istud est verum secundũ eundem. Barto.

1 † Fl. quid.

S*Vccessori.*] CASVS Capti ab hostib. negotia gessi & decessit apud hostes, nunqd successor habebit neg. gest. act. Dicitur quod sic.

2 † Fl. decess. negotia.

3 † Fl. gestũ.

¶ *Sed & si.*] Si vero filijfamil. multis negotium g fit, qui hærede instituto decessit, an heres habeat neg. gest. actio. Dicitur, quod sic. Tertio dicit quod siue quis gerat negotium viuentis, siue non viuentis, vt est hæreditas defuncti, semper sufficit vtiliter cœptũ fuisse negotium. Viuianus.

4 † Flo. decess. sientes.

a *Successori eius*] s. defuncti Azo.

b *Fuerunt.*] sed nunc non sunt, vt s. e. l. 3. §. hæc verba, quæ est ĵ.

c *Erit.* vt ĵ. eo. l. at qui. §. fi. & l. seq. & hoc ꝓpter fictionem l. Cor. quę fingit eum mortuum liberum.

d *Testamento.*] aliter in non habet heredem, ut infra de cast. pecu. l. 1. sed tunc daretur patri.

e *Actio.*] hæredi filij, & in hæredem.

f *Ceptum.*] vt supra eo tit. l. sed an vltro. in fi.

g *Mortuorum.*] licet par sit effectus in vtriusque negotij gestione, dispar tamen exitus in horum actuum suspensione, ut inf. commu. præd. l. fi. in fi. Et no. ꝙ hic, & inf. l. prox. tractatur de negotijs mortuorum.

5 † Fl. huius. * Vt fieri solebat l. si q. s. instituatur inf. de her. institu. & Nou. curatore hæreditati iacenti. concor. & bene facit tex. in c. si quis instituatur ff. de her. inst. Item datur curator bonis absentis vt inf. quibus ex c. ab hostib. & concor. inf. de eo furto. l. omnes bonis. It

6 † Fl. deinde.

Qui succedit ex lege Cornelia, vel per occupationẽ peculij, habet hanc actionem: in qua veniũt omnia quæ considerãtur in gestione bonorum viuentis b. d.

Vlpian. lib. 10. ad Edictum.

LEX XIII.

SVccessori eius, a cuius fuerunt b negotia, si 1 † apud hostes decessit, hæc actio danda erit. c Sed & si filijfamilias militis defuncti testamento. d facto negotia 2 † gessi similiter erit dãda act. e ¶ Sicut autem in negotiis viuorum gestis, sufficit negotiũ vtiliter ceptum 3 † f ita & in bonis mortuorum, g licet diuersus exitus sit secutus. 4 †

Gestor nõ tenetur de casu, nisi præcedat culpa. Est autem culpa retinere pecuniam debitam creditoribus, si eam habet solutioni paratam. Bart.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX XIV.

DEbitor meus, qui mihi quinquaginta h debebat, decessit: eius 5 † hæreditatis curationem i suscepi * & impendi decẽ: demũ 6 † redacta ex vẽditione rei hæreditariæ centum in arca reposui. hæc sine culpa k mea perierunt quæsitum est, an ab hærede, qui quandoq; l extitisset, vel creditam pecuniam 7 † quinquaginta petere possim, vel 8 † decem, quæ impendi? Iulianus scribit in eo verti quæstionem, vt animaduertamus an iustam causam habuerim seponendorum m cẽtum, nam si debuerim, & mihi n & cæteris hæreditarijs creditorib. soluere periculum non solum sexaginta, o sed etiam reliquorũ 40. 9 † me præstaturum: decem tñ, q̃ impenderim; retenturũ: p (id est 10 † sola nonaginta restituẽda.) Si verò iusta causa fuerit, propter quam integra centũ custodirentur: veluti si periculum erat, ne prædia in publicum q committerentur, ne pœna traiectitiæ pecuniæ augeretur, aut ex compromisso committeretur: non solum x. quæ in hæreditaria negotia impenderim, sed et quinquaginta, quæ mihi debita sunt, r ab herede me consequi posse.

Hęc actio datur de peculio, & de in rẽ verso. h. d.

Vlpian. 11 † li. 9. ad edictũ.

LEX XV.

SI filiusfamilias 12 † negotia gessisse proponatur s. æquissimum erit in patrẽ quoque actionem dari: siue peculium hẽat, siue in rem patris suis verterit, t & si ancilla sit, 13 † simili modo.

D*Ebitor*] CASVS. Debebas mihi quinquaginta ex cã mutui; decessisti Titio hærede instituto; gessi negotia hæreditatis, quia fortè fui datus curator bonis, & impẽdi decem in hæreditate. Item, vendidi quasdam res, & redegi quandam quantitatem pecuniæ ex illa venditione: puta centum quæ in bursa posui & in arca reposui pecuniam; postea surrepta est, ad quem pertineat, quæritur, an ad me, an ad heredem? Item an illa quæ defuncto mutuaueram, & illa decem quæ impendi, ab hærede possim petere. distinguitur, aut habui iustam causam custodiẽdi pecuniam illam, aut non habui iustã causam, & periculũ ad me pertinebit. in culpa. n. fui quod non satisfeci mihi & alijs creditoribus, sed tñ illa decẽ, quæ mihi ex gestione debebantur, compensabuntur, & non detrahentur decem quę mihi ex illa gestione debentur, vnde hæredi debeo soluere, & postea repetam, scilicet a te, quæ mihi à defuncto debebantur ante gestionem, si vero iustam habui causam, ad hæredem pertinebit, non ad me. Viuia.

h *Quinquaginta.*] actione stricti iuris.

i *Curationem*] vt quia datus fuit curator bonis.

k *Sine culpa mea.*] adhibita in perditione, non dicas adhibita in depositione: quia hoc postea distinguitur.

l *Quandoque.*] idest quandocunque.

m *Seponendorum.*] id est, deponendorum.

n *Mihi*] Nota ipsum sibi soluere, vt infra de administra. tuto. l. quoties, §. sicut.

o *Sexaginta.*] quæ debebantur mihi adhibẽ tñ decem, quæ impenderam.

p *Retenturum.*] s. iure compensationis: quæ ipso iure habebat locum tum ex officio, nel iudicio bon. f. mihi debebantur, s. neg. gest. sed in alijs quinquaginta non nisi opposita doli mali exceptione. Vnde si non fuit hic apposita, remanet actio in quinquaginta; sed hodie vbique fit ipso iure compensatio, vt insti. de act. §. in bonæ. Accur.

q *In publicum.*] non soluto vectigali. Accursius.

r *Debita sunt.*] à defuncto. Item de perditis non tenetur, cum sine culpa perierunt, vt supra ea. l. in princ. Accur.

7 † Aliàs, vel creditũ quinquaginta.

8 † Aliàs, vel & decem.

9 † Aliàs vel quorum quadraginta mihi debitum

10 † Inclusa his notis. [ ] in antiquis exemplaribus desunt.

11 † Li. 9.

S*I filiusfamilias.*] CASVS. Negotia alicuius filiusfamil. gessit, pater de peculio tenebitur, & etiam filius tenebitur. Item si ancilla aliqua gessit negotia, dominus de peculio.

12 † Cuia. lib. 12. obseru. c. 7. deget. filiusfam.

s *Proponatur.*] scilicet econuerso, vt supra eodem. l. si pupilli. §. sed si ego.

13 † Flor. dicit si.

t *Vertit.*] Item si nec vertit, nec habet in peculio, agi potest de peculio. nam tenet hæc actio, licet nil sit in peculio, infra de pecul. l. quæsitum. in principio.

P*Omponius.*] CASVS. Lex ista de tribus personis tractat, de quibus multæ leges in corpore iuris tractant, scilicet de seruo, de filiofam. & de pupillo. Dic ergo: gessi negotia alicuius pupilli, vel serui, vel filijfam. per unum annum, & postea adoleuit pupillus, seruus factus est liber, filiusfam. factus est sui iuris, si perseuerem in administratione, siue in gestione, postea geram, vel perseuerem iam conditione eorum mutata. qualiter, & pro quo tempore faciendi sit condemnatio, quæritur? Dicit Pomponius quod id tempus est spectandum quo incepi gerere, vnde ratione vltimi anni conuenietur, ac si adhuc esset pupillus, id est conuenietur adultus factus, cum locupletior factus est de eo, quod gestum est in adulta ætate, & si filiusfamilias factus est, ac si esset in potestate adhuc, & ita conuenietur in quantum facere potest de eo, quod gessit eo tẽpore, in quo factus est sui iuris; seruus in nullo tenetur de eo quod gestum est in seruitute.

seruitute. Et est ratio: quia seruus de ante gestis non tenetur, & ea quæ postea gesta sunt, cum sint connexa, eadem reputantur per legem istam: illud verò quando accessit vt via gesturus negotia gererem. Sed pone quod accessit ad vnum negotium gerendum, ita: dum erat in pupillari ætate pupillus in potestate patris filius familias, in potestate dominica seruus, tunc negotium gessi, deinde finita pupillari ætate, deinde filio emancipato, vel seruo manumisso gessi aliud: hic formare debet condemnationem pro parte cuiuslibet gestionis: quia filius tenetur pro administratione facta tempore patriæ potestatis, in quantum locupletior factus est: pro alia verò insolidum tenebitur: & sic de seruo, vel pupillo secundum qualitatem personarum plura. ut videtur hoc casu negocia. Idem est in quolibet alio quia si accessit vt vnum tantum negotium gereret, quo expleto gerat aliud plura sunt gesta, & hoc dicit in eum l. seq.

Notabilis lex est, et breuiter hoc intendit: Vbi ex parte domini mutatur cõditio, quantum ad actionẽ dandã contra eũ, initiũ inspicimus: nisi sub diuersis annis negotia gesta fuerit: h. d. Vel aliter: vbi est vnus quasi cõtractus, inspicimus initiũ: vbi sũt plures, cuiusq; per se initiũ inspicimus h. d. Primo ponitur dictũ Põp. Sc'do approbatio Pauli. Tertiò exceptio. Quarto probatio tam dicti quã exceptionis. Secũda ibi. Et hoc ego tertia ibi, Nisi ab initio. Quarta in l. sed & cũ aliquis. Bar.

quo obligari ciuiliter non potuit: sicq; locupletabitur cum aliena iactura, quod esse nõ debet, vt inf. de cond. ind. l. nam & hoc natura. Hæc quoq; respondit esse imputandum gestori cur perseuerauerit. Sed nonne põt esse quod nesciuerit eum manumissum? vtique. & sic reprobari videtur prima positio. Vt aũt omnis contrarietas soluatur & iniquitas amoueatur, põt dici, hanc solã esse differentiam inter primũ & secundum casum: quod in primo, quando accessit quasi multa gesturus, actio est vna, & sola pro omni gestione, & vnus est quasi contractus, & ea quæ dabitur in dñm dabitur in seruum eius factum liberum: quæ actio est ambulatoria, sicut & aliæ multæ, vt inf. sol. mat. l. si socer. j. respon. & de dam. infe. l. si quis missum §. 2. & de vsufr. l. sed & si quis. § si operas. Vel dic etiam secundũ hãc lecturam durare actionem in dominũ pro primo tempore: pro secundo in seruum factum liberum dabitur actio, & secũdũ veritatẽ status agitur, sed in illo casu, scilicet in primo huius l. duæ sunt actiones. Dicas ergo initio cuiuscunq; tẽporis, si quo mutatur status eius, cuius negocia geruntur, condõnem dñi negotiorum spectãdam. Vel si uelis defendere primam lecturam, tũ debis secundum Azo. dñm posse conueniri: pro eo quod sic et seruo manumisso: quia dẽt ei imputari quod peculium non retinuerit, ut inf. de trib. quod in hærede ... § si suo, & inf. quando act. de pec. est an. l. j. § item hæredes, & l. tam ergo. & § Pegasus. sed hoc uĩ falsum & reprobant quidam primam positionem quia si gestor perseuerauerit per annum post manumissionẽ, ergo post nõ aget. Sed hoc nõ ualet, quia computatur annus ex quo cœpit agi posse: uel a fine administrationis, ut inf. quando act. de pec. est an. l. j. § j. at antequam impẽdam, agere nõ possum, uel ante finem administrationis. Sed arg. contra inducitur inf. de tu. & ra. dist. l. si filiusfa. sed illa est pro mo. in fi. Patet ergo ex prædictis, quod secundum primũ casum ponitur in negotijs gestis, i. in act. neg. gest. danda uel deneganda quod est in serui persona, uel in ictus condemnatione, quod est in persona impuberis, uel filijfa. ut informiter fiat, secundum aliam dic, i. in act. neg. gest. moderanda. si quæratur sit una persona, uel plures. Tertij dñm inspici initium duplex: unum de gestis in pupillari ætate, alium in adulta ætate et in primo casu l. & pro sc'do insolidum: & sic in alijs & secundum hoc dices in initio cuiuscunq; temporis, si quo mutatur status eius cuius negotia geruntur, condõnem dñi negociorum spectandam. Sed iam non esset differentia inter primũ casum huius l. & secundũ.

a *Pomponius.*] quidam ita ponunt casum in initio sic gestionis eo animo inchoatæ, vel plura negotia ... sunt inna... rete. cõditionẽ dñi negotiorum gestorũ tempore ... sit, vt uniformiter condemnetur pro tota administratione cuiusq; temporis totius. Si ergo pupillus fuit adultus factus, vel filius factus paterfamilias, seu seruus liber factus quorum negotia cœpi gerere eo tempore, quo hic seruus, vel filiusfa. vel hic pupillus erat, licet in administratione perseuerem, postquam conditio eorum est mutata, tñ non fiet condemnatio: nisi eo modo quo fieret conditione eorum non mutata. Vnde euenit vt adultus de eo quod gestũ est in adulta ætate non teneatur, nisi in quantum locupletior est: seruus de eo quod gestum est in libertate, nullo modo teneatur: filiusfa. paterfamilias factus de eo nõ teneatur quod gestũ est eo tempore quo ipse iuris factus est, nisi inquantum facere põt: & hoc nisi a certo quasi vnũ gesturus negotiũ: postea aũt mutata conditione accessero quasi gesturus aliud. Hic. n. pro qualitate personarũ & actio formatur, s. de peculio in dñm pro priori negocio, vel inquantum locupletior est pupillus, vel inquantum facere potest, qui sui iuris est factus: seruus verò nullo modo tenet de eo quod gestum est antequam mutet conditionem: & in hoc differt ab alijs. & condẽnatio moderatur in persona adulti, & patrisfamilias facti pro priori negotio: pro sc'do vero tenetur insolidum. Sed ei quod de seruo diximus, videtur contra infra depositi, l. prima, §. si apud? Respond. ibi conuenitur pro re deposita seruus, non tamen actione ex eo contractu: quia ab initio contra eum non est nata, sed rei vendicatione pro præsenti possessione. Item videtur contra infra de admin. tut. l. tutorem, qui tutelam. nam secundum uariatatem status fit ibi condemnatio in personam tutoris. Sed respon. hic loquitur cum contingit uariatio circa statum eius cuius negotium geritur: ibi autem facta est circa eum qui gerit: & ita non est cõtra. Et eodem modo respond. ad id quod est infra, de tute. & ra. dist. l. si filius. Item eodem modo potest responderi ei quod dicitur infra pro soc. l. si id. §. si filius. a quia ibi uterque erat gerens, licet uterque dominus, uel aliud in societate quæ utriusque consensu contrahitur: aliud in hac gestione, quæ ignorante domino quasi contrahitur. Vel si subtiliter inspiciatur, non est contra. spectatur enim in societate initium. quia sicut ab initio filiusfam. ex societate obligatur insolidum, ita & factus sui iuris. Et secundum hanc lecturam uidetur quædam emergere iniquitas. si enim serui negotia peculiaria gerere cœpero, & perseuerauero eo facto libero, pro ijs quæ gesta sunt, & impensa eo facto libero, neque dominum conueniam: quia in reb. eius non impenderim, neque seruum, inspecto initio

Paulus lib. 9. ad edictum.

L E X X V I.

POmponius a lib. 26. in negotijs gestis initio cuiusque temporis conditionẽ spectandam ait. Quid enim (inquit) si pupilli negotia cœperim gerere, & inter 1 † moras pubes factus sit? vel serui aut filijfa. & interea liber, aut paterfa. effectus sit? Hoc & ego verius esse didici: nisi ab initio b quasi unum negotium gesturus accessero: deinde alio animo ad alterum 2 † accessero eo tempore, quo iã pubes, vel liber, vel paterfam.

b *Ab initio.*] conditio quæ erat in initio, inspicitur, in delictis, ut infra de pœ. l. j. Item in hac gestione ut hic, ut quãuis pupillus pubes efficiatur, tamen de negotijs gestis, ut pupillus condemnetur, scilicet in quantum locupletior inueniatur, ut supra eodem, l. si pupilli in princ. filiusfam. factus sui iuris condemnetur in quantum facere potest, ut infr. quod cum eo l. 2. & l. si filiusfam. Sed si tunc fuisset conuentus, insolidum teneretur, ut inf. de act. & ob. l. si filius. Sed hic, inspicitur initium, ut uelut ex contractu prius facto condemnetur nunc: non autem ut tunc condẽnaretur: licet quidam dixerunt, donec filius est, quod teneatur insolidum: sed condẽmnetur in quantum facere põt, quod nihil est: nisi enim, ut dictum est, inspiceretur initiũ, cõdemnaretur insolidum de eo quod gestũ est postea & hoc dicitur plene in l. prox. & inf. ad Maced. l. ergo: idem possumus dicere de seruo, ut in alia gl. diximus. hoc excepto, quod non teneatur de ante gesto, nisi forte peculium habuit, uel conueniatur ex promissione occasione libertatis, ut infra de doc. prælc. l. 2. § per contrarium, & C. an seruus ex suo fac. l. 2. & 3 & infra de sol. l. in liberto. lr. Item alibi, ut infra de iur. dot. l. si serua. de hoc dicetur plene infra proxi.

1 † Aliàs & interim impubes, &c.

2 † Aliàs ad aliud.

1 Tu dic secundũ Bart. quod ibi administratio fiebat ex uoluntate utriusq; ... patet, hi alterius ...

a *Effectum est.*] q.d. erit quod dictum est, vt spectetur initiū & hoc commendat Paulus dicens, & hoc ego verius esse &c. i. idest, vt hic spectetur initium * Accur.

* In 5ctibus enim initiū spectatur. l. si id qd. §. si liussa. ff. pro socio.

b *Plura negotia.*] i. quasi plures contractus, secundum Io.

c *Qualitate.*] nota qualitatem personæ inspici, vt inf. de iniu. l. item apud Labeonem §. quod ait, & inf. de iureiu. l. iusiurādum. §. non semper, & inf. de iud. l. nonnunquam. in fi. & inf. de re iu. li. l. 2. & sup. de in ius voc. l. 2. & 3. & inf. de incen. rui. nau. l. Pedius. §. fi. & C. de proc. l. fi.

1 † Fl. &

d *Sed & cum aliquis.*] non solum hoc verum est cum personarum conditio mutatur, sed etiā cū non mutatur, secundū Ioan. vt consideremus sit vnus quasi contractus, & sit vna actio, an plures. Vel dic dñam esse, an aliquis accessit tanquā oia gesturus, an tanquā vnum, & gessit postea aliud, in condemnatione facienda. Sed est & alia differentia, quia cum accedo quasi omnia gesturus, vna est actio, alio casu plures, & in eo casu sufficit si cui vel in paucis amici laboribus consulatur &c. vt C. eod. l. tutori.

2 † Flor.

e *Contractus.*] idest quasi 5ctus plures tñ sunt actus gerendi, sicut est, & vnū legatū, sū corpus serui si legat, vt inf. de leg. 2. l. 1.

f *Alius contractus.*] idest quasi contractus, vt insti. eo. §. j.

effectum est. a hic enim quasi plura negotia b gesta sūt, & pro qualitate c personarum, & actio formatur. 1 † cōdemnatio moderatur.

Idem lib. 7. ad Plaut.

LEX XVII.

Sed & cum aliquis d negotia mea gerit, non multa negotia sunt, sed vnus contractus: e nisi ab initio ad vnum negotium accessit, vt finito eo discederet; hoc enim casu, si noua voluntate aliud quoque aggredi cœperit, alius contractus f erit. 2 †

Vbi mutatur cōditio gestoris de seruo in liberū, in negotiis separatis præmiū non præstatur: in negotiis cōnexis, si agitur vt ex cā veniunt separanda: si vt ex occasione agatur, neniūt præstāda. h. d. cū l. seq. & l. seq. vsq; §. si ad libero. Et primo ponitur dictū, secundo exceptio, tertio exēplū dicti. quarto declaratio quadā circa prædicta. quinto quædam alia declaratio circa exceptionē propositam. secūda ibi, plane. tertia ibi, deniq; quarta ibi, Proculus. quinta in l. at qui natura, §. Scæuola. Et continuatio ad superiora patet, quia supra locutus fuit iurisconsultus, quā do cōtingit mutatio in psona domini: hic quādo fuit mutatio in persona gestoris. Bart.

Vlpianus 3 † lib. 25. ad edic.

LEX XVIII.

Eum actum, g 4 † quē quis in seruitute egit, manumissus nō cogitur reddere. h ¶ Plane si quid connexum fuerit, 5 † vt separari ratio eius, quod in seruitute gestum est, ab eo quod in liber

3 † Lib. 31.

4 † Vide simi lem tex. extra de sepul. i. fa. tris. vnde & li. na. xii. de leg. re e fra. cons. tatis

5 † Et fuit.

[continued gloss, right column] ā non dño bona fide emisti, & vsucepisti, an mihi reuerso competat act. neg. gest. vt mihi res mea restituatur, quæritur? Et idō q non, nec tu gestor teneris restituere completa vsucap. Si tñ anteq̄ vsucap. cōpletā, sciam habueris rei alienā, l. q̄ sit mea domus, cuius negotia sunt, suppones aliquem qui rem istā à te petat nomine meo & sic per suiam rē meā recuperabo, & tu regressum habebis cōtra venditorem noīe euictionis, & hoc in secunda parte. Ii. tertia rñdet tacitæ obiectioni, quod tibi dolus obijci posset, quia alium sustuli, sed hoc ideo est, ne neg. gest. act. tenearis.

¶ *Non tantum.*] Si tua negotia gessi a debitoribus tuis exigendo, & pecuniam tuam fœnerando, dī q̄ habebis neg. gest. actio. non solum ad sortem, sed & ad vsuras, quas percepi, vel percipere potui, & ecōtrario si aliquid impendi, recuperabo cum vsuris per act. neg. gest. contrariam.

¶ *Dum apud.*] Capti ab hostibus, negotium gessit aduersus cum reuersum debuerit, mihi neg. gest. act. postea ponit quoddam exemplum qd contigit de facto, q. tres fuerūt capti ab hostibus & duo fuerunt retenti, & tertius fuit remissus, vt iret pro redēptione duorū, & pecuniam apportaret pro se, & pro duobus alijs, postea nō redijt, vnde alij cōpulsi sūt solidum soluere. Dicit q ille qui missus fuit, eis tenebitur, & illi qui retēti sunt, & solidū soluerūt, agent contra illū.

¶ *Quæ negotia.*] Titius decessit, & ante aditam hæreditatem negotia hæreditaria gessit. Dicitur, quod ego obligor hæredi tāti si male gessi, & hæreditas mihi obligatur, bene gessi, & hæres tenetur, quanquam sit pupillus.

g *Eum actum.*] C A S V S. Vsque ad l. fi. ne hæreditaria talis est. In lege præcedenti ostendit, quid iuris obtineat qñ status illius, cuius erant negotia, mutatur: hic aūt tractat qñ status gerentis mutatur. Dic ergo, quod seruus alienus gessit negotia mea: postea factus liber, in eadem gestione perseuerat. Dicitur quod liber factus non tenetur de eo, quod in seruitute gessit sed de eo, quod gessit in libertate, tenetur mandati, vel neg. gest. si fuit connexum negotium, venit in iudicium totum gestum in seruitute, sed non vt soluatur, seu præstetur, sed vt separetur, vt in hac l. dī. & l. at qui. §. Scæuola, qui hanc l. determinat & exponit si non fuit connexum, solummodo tenebitur de eo qd in libertate gestum est. v. g. Domū ædificauit dū seruus erat, postea manumissus locauit, sola locatio in act. neg. gest. venit. sed Proculus, & Pegasus dicebant, q̄ ille liber factus in illa gestione, quam fecit dum erat seruus, illi, cuius gerebat, bonam fidem præstare dēt, unde si non a se exegerit, tenebitur act. neg. gest. & est ratio, ut in id in quo tenebatur ex gestione in seruitute, debeat à seipso exigere, quia id debitum naturale est, & tale debet gestor à se exigere, & probat hoc per exempla quædam, quia si cum tenebaris mihi act. temporali, fueris liberatus per lapsum temporis, nullatenus remanes naturaliter obligatus. Vnde si tu negotium meum gereres, debitum naturale à teipso exigere debes etiam liber factus, concludit Scæuola, & confirmat ea quæ in l. j. dicta erant, scilicet quod liber factus non tenetur, de his, quæ in seruitute gessit, nisi ad hoc tantum cū fuerant, negotia connexa, vt separentur.

¶ *Si libero.*] Homo liber seruit mihi bona fide credens se seruum meum, & ego similiter credebam eum seruum meum esse, mandaui ei vt negotium meum gereret: nunquid habeo aduersus eum act. man.? Dī quod non, cū mandatum istud gratuitum, non sit, quia gerens credebat se necessitate seruili compulsum, vñ dicit dari neg. gest. actio.

¶ *Cum me.*] Absente me negotia mea gessisti, & rem meam

¶ *Si viuo.*] Negotia mea me viuo gerere inchoasti, me mortuo inchoata finire debes cū accessisti, vt oīa gesturus, sed noua inchoare non est tibi necesse, sicut est in societate, quia socius consummare debet q̄ viuo socio inchoauit. q. d. si duo sunt socij, & unus inchoauit aliquid gerere, & decessit, hæres istius socij mortui non tenetur noua inchoare: si cœpta dēt determinare. Vel dic, q̄ alius socius fuit mortuus, vñ iste q. incœpit gerere, nō cessit, & semper idē est.

¶ *Mandasti.*] Mandasti Lucio ut negotia mea gereret, ille Lucius gessit, & male. Dī hic, q̄ tu mihi teneberis ac. neg. gest. ut mihi oē dānū resarcias, nō solū ad act. mandati tenēdū 5 Luciū mihi teneberis. & est ro, q. a iprudenter, &c.

g *Eum actum.*] hucusque prolocutus est q̄d iuris sit illius statu mutato, cuius negotia geruntur, nunc de statu eius, qui negotia gerit, & dic eum actum, idest actus rationē. Alij dicunt, idest contractum, uel quasi, sed male.

h *Reddere.*] f. p act. neg. gest. ut hic, & C. e. l. si cognati. Idē in 5ctu prius facto, ut post ea nō teneat, ut C. an seruus ex suo facto l. j. & lacre. itrorib. Ex delictis aūt in dñm factis similiter non tenet. postea, sed si in extraneū fecit, sic, ut C. an seruus ex suo facto. l. fi. & insti. de noxa. §. oīs Qnque tñ ē dño tenet, ut si nūc petet, ut C. de nox. l. j. in fi. Itē ex 5ctu, uel quasi in casibus tenet. Primus, ut in hac l. & inf. l. prox. & l. at qui natura §. Scæuola. Alius est C. de pet. hær. l. fi. in fi. Tertius qñ pro libertate pecuniā promisit dño, ut C. an seruus ex suo fact. promisisse. Quartus qñ dotē recepit, quā & factus liber tenet. ut infra de iur. dot. l. si serua in prin. Quintus, quando directo manumittitur, & prælegat ei peculium, ut inf. de do. præle. l. 3 § per contrarium.

Nō

L

tate gessit, non possit: [a] constat venire in iudicium, vel mandati, [b] vel negotiorum gestorum, & quòd in seruitute gestum est. [c] Denique * si tempore seruitutis aream emerit, & in ea insulam ædificauerit, eaque corruerit, deinde manumissus fundum [d] locauerit, sola locatio fundi 1† in iudicium negotiorum gestorum deducetur: [e] quia ex superioris temporis administratione, nihil amplius in iudicium 2† deduci [f] potest, quam id, sine quo ratio libertatis tempore administratorum negotiorum expediri non potest. [g]

Paulus lib. 9. ad Edictum.

LEX XIX.

PRoculus [h] & Pegasus bonam fidem eum, qui in seruitute gerere cœpit, [i] præstare debere aiunt. Ideoque quantum, si alius [k] eius negotia gessisset, seruare potuisset: [l] tantum eum, qui à semetipso non exegerit, [m] negotiorum gestorum actione præstaturum, si aliquid in peculio [n] habuit, cuius retentione id seruari 3† potest. [o]

Idem lib. 2. ad Neratium.

LEX XX.

AT 4† qui natura [p] debitor fuit, etiam si in peculio nihil habuit: [q] 5† si postea habuerit, [r] sibi postea soluere debet, in eodem actu perseuerans: [s] sicut, qui temporali actione tenebatur, etiã post tempus actum negotiorum gestorum actione id præstare cogitur.

¶ Scæuola [u] noster ait, putare se quod Sabinus scribit, a capite rationẽ reddendam, 6† debere sic intelligi, vt appareat [x] quid reliquum fuerit tunc, cum primum liber esse

a *Non possit.*] s. facile, sed per iudicis subtilitatem potest, vt infra eo. l. at qui. §. Scæuola. Vel dic, nullo modo: tunc enim dñr res separatæ, quando circa diuersa omnino officium suum gestor adhibuit: tunc verò dicitur inseparabilis, qñ circa eandem rem tantum gestoris perseuerat officium. & sic dicitur separata, & inseparabilis, rõne rei in quam impenditur, non ratione impensæ.

b *Mandati.*] cum postea facto libero sit mandatum, vt negotium quod in seruitute inceperat, consummaret: vel forte in seruitute ei mandatum fuit, ex quo mandato dominus de peculio tenetur actione mandati: ergo post manumissionem ipse manumissus tenebitur si connexa fuerit administratio, & contemplatione manumissi cõsumatur negotium.

c *Gestum est.*] non vt præstetur, sed vt separetur. sup. eo. l. at qui. § Scæuola licet quidã cõtra, & male: & hoc in seruo alieno tantum secundum H.

d *Fundum.*] i. aream vel alium fundum.

e *Deducetur.*] q a hoc casu nulla est negotiorum cohærentia.

f *Deduci.*] vt separetur. Accur.

g *Non potest.*] facile, vel aliter vt dixi supra eo. in princ. vt quia connexa fuerit. Et no. hic quæstionem secundum B. quid si probari non potest quid gesserit in seruitute, & quid in libertate? Respon. eum absolu. ndum de omnibus, nisi de his quæ dominus negotiorum probauerit in libertate facta. semper enim qui agit, & affirmat aliquid, necesse habet probare idem est forte in domino serui, si agat contra manumissum pro eo, quod in seruitute est inchoatum, quasi pro manumisso videatur præsumendum: quia seruitus fuit eius status pristinus. arg. C. de proba. l. siue possidetis. & hoc secundũ Azo. sed alij quidam dicunt de vtroque tempore contra eum damnari, vt infra de do. inter vir. & vxo. leg. si sponsus. §. generaliter. & infra de admi. tu. l. tutorem qui. & infra de aqua plu. ar. l. sed interdum.

ADDITIO. Tu dic secundum Bar. q ibi loquitur in duobus, quorum vnius liberatio est cã alterius, vt in duobus reis: vnde quomodocunque fit, est fundata intentio agentis: & sic est solutum contrarium, de l. si sponsus. Ad l. sed interdum dic, q ibi fuit culpa immittẽtis, quare &c.

h *Proculus.*] l. ista nihil contrarium superiori l. dixit, sed omnino diuersum: superior enim loquit de culpa, vel dolo, in seruitute commisso. Hæc verò culpam cõmissam in libertate coercet, quando administratio erat connexa. s. quia quod male gessit in seruitute, sibi nomine domini cum posset, in libertate non soluit.

i *Gerere cœpit.*] & nunc in libertate perseuerat. Et quod dicit, aiunt, i. male secundum. M. & secũdum R. ideoq; corrigitur. j. l. prox. §. 1. sed tu dic 3trium sm Io. & Azo. & bñ: nec. n. dico corrigi per l. seq. nã non oñt Proculus & Pegasus teneri manumissum ob hoc, quod in seruitute gessit, sine ob id, imò ob præsentem culpam: quia modo non exigit à se q in seruitute gessit, nec obest q tñ debitum naturale erat: quia & hoc à se exigere debet, vt inf. de admi. tut. leg. quoties. § 1. & 2. & infra de dona. l. hoc iure. §. si quis seruo & inf. de reg. iu. l. donari. & inf. de sol. l. Stichum. § aditio. & inf. de peti. hær. l. si qd possessor. § j. & ar. inf. l. prox.

k *Alius.*] quiuis liber homo.

l *Permisse.*] scilicet domino negotiorum: etiam debita naturalia à se exigendo. Azo.

m *Non exegerit.*] scilicet nunc cum liber est, & in eodem actu perseueret. Azo.

n *In peculio.*] s. quondam, q nunc peculij nomen amisit. Io. vt C. de inof. test. l. fi. & inf. de verb. sig. l. liber homo.

o *Seruari potest.*] nunc cũ liber est: licet. n. occasio sit i. l q ipse fecit in seruitute vnde teneri dr, non tamen ppea eo uenitur, sed ex eo quod in libertate secutũ est. Sed si ita dixeris, non videtur bonum sequens simile de eo, qui temporali actione tenetur: nam ille pp id quod intra sex menses, non fecit, cõuenitur. Respon. imò est. quia & ille conuenitur, ideo quia post sex menses in eodem actu perseuerauit, & ita quod olim debuerat, & naturaliter remansit debitum, nomine domini non soluit. nec dico tamen omnino simile: quia isti temporali debitori etiam ante, quam finiatur actio, potest obijci culpa, si habuerit vnde à se exigeret, vt infra eo. l. diuortio. Vel si nõ habuit, si tamen habet nunc vnde à se exigat, etiã finita prima actione tenetur hac actione, vt infra eo. l. qui fine. Accursius.

p *AT qui natura.*] inf. ponitur pro, sed certè nã &c. nec aduersatur superiori dicto sed cõtinuat & addit. dixerat n. eum teneri tñ, si aliquid habuerit in peculio fact' liber, cuius &c. sed idẽ est, & si nihil in peculio habeat factus liber, sed aliquid aliunde ex prospera fortuna, cuius retentionem, &c. Et no. q quidam libri habent, At quin, vt modo legimus: al. At qui. & sunt duæ partes.

q *Habuit.*] s. cum erat seruus, & administrabat. Azo.

r *Si postea habuerit.*] ex prospera fortuna, vel qualitercunq;, cum iam esset liber factus, pp generalia verba huius legis, & superioris, quæ dicit, bonam fidem eum debere præstare: sed hic forte idem est si fuerit continuata in libertate gestio: si. et. n. gestor naturale debitum non possit deducere, vt inf. de peti. hær. l. si quid possessor. §. sed & si ipsi tamen debet soluere, vt hic. Sed alij contra, vt inf. §. proxi.

s *Perseuerans.*] i. in eadẽ administratione. & intellige qñ ex ipsa administratione in qua debitum naturale cœpit: alias non, vnde vis est in eo, quod dicit perseuerans: si. n. naturale debitum semper a gestore esset soluendum, ergo idem esset. & si non esset connexa gestio: quod lex non voluit, vt s. eo. l. cum. Idem etiã diceretur, & si præse ip. 30. an. esset liberatus, & postea gereret negotia: q esset iniquum: sed secus vbi liberatur gestor in gestione; sicut hic subijcit. nam hic naturale debitum à se exigere debet.

t *Cogitur.*] quamuis ab actione liberatus sit.

u *Scæuola.*] quidam dicunt (vt M. & R.) q hic § corrigit quòd dictum est su. ea. l. & su. l. proxi. & illa dicunt fuisse dicta Sabini. Sed nos contra: quia hęc verba exponent ea, quæ obscurè erant dicta sup. eo. lege cum. §. plane, & licet hic facias mentionem Sabi. & ibi nõ, dicas quòd Sabinus fuit illius sententię, quę in d. l. cum. continetur. Accur.

x *Appareat.*] per subtilitatẽ iudicis, verbi gratia, quęritur qñ cœpit gerere, tñ qñ fuit manumissus: & postea quęretur quid gestum fuerit à principio gestionis vsque in diẽ libertatis, vt de reliquis teneatur. i. vt ipsi de peculio deducatur. Illud tum quęri põt, si centum aureos fabro promiserit seruus pro toto opere: & nondum finito opere sit manumissus, an tota videatur in seruitute expensa? quod videtur, vtpote cum semel dies pecuniæ cedit: secus si pars

*Nota, q separatarũ separata dñr esse rõ, & q ã de vno ad alterũ non infertur. contra C. de donat. inter vi. & vxo. l. si maritus. & ibi not.

1† Fl. fundorum in iudicio.

2† Fl. amplius iudicium.

3† Fl. seruare. alias seruari potest. Idem Neratius.

4† Flo. Atquin. Aly. Et q natura debitor fuit (et si in peculio nihil habuit) & sibi.

5† Fl. & si postea habuit. aliter tamen ista vers. in pand. Fl. desunt.

6† Fl. reddendum.

varia tpa erant constitutæ mercedes: tūc. n. prout quoque tpe cedit dies pecuniæ, ita & acq ri vr, vt inf. de visuf. l. sed & si quis §. si opas. & j. qñ di. le. ced. l. nec semel. §. nouissime. Azo. Sed ꝯ dici pt, vt ar. j. sol. mat. l. diuortio.
a *Liberabitur.*] snia Proculi & Pegasi reprobata ſm M. & R. Sed tu dic, si conueniatur quia ꝯsumpsit, dēt absolui: sed si iō, qa factus liber ñ retinuit qd naturaliter d buit, ꝯ est, §. si hēt in peculio, vel aliunde vñ soluere possit: non aliàs vt sup. diximus. & ꝙ dicit, liberabit, dic i. absoluet à iudice ab act. neg. gestorum. ita si ꝯueniat furti, eo ꝙ rem ex admi nistratione retinet, cū noxa caput sequatur, & sic intelligitur inf. de posi. l. j. §. si apud, quæ est ꝯ. Item concordat huic rū. su. eo. l. cum. in princ. cum suis concordantijs.
b *Non fore.*] imò vr quòd sic, vt inf. cō. l. si is qui. §. si. quæ est contra. Sol. vt ibi.
c *Non libera*] cū ignoraret se liberū, & pro hoc induci poterat. j. de acq. re. do. l. liber homo. in fi. & inf. de bo. auth. iud. pos. l. i. §. fi.
d *Vsucepisti.*] quod facere potes, vt j. ꝓem. l. 2. §. procuratorem.
e *Et mihi rem.*] scilicet seruet.
f *Committat.*] ad quod est necessaria snia, vt hic & j. de rei ven. l. vtiq. sed ꝯ vr nō esse necessariā snia, vt inf. de act. emp. l. emptorē. 2. rū. q est ꝯ. Solu. ibi emptori, & iudici erat manifestum: non tā iudex tulerat sentētiam adhuc. Vel erat manifestū per publicā famā & iudici & emptori rē esse euincentis: hic soli emptori. Vel melius, hic nō dicit esse necessariam sniam: vnde petita re & restituta cōmittit stipulatio, vt ubi dicitur: secus si ignorauerit, vt j. de sei vend. l. utiq. ꝙ p̄ sentiū calumniæ emptoris agentis de eui. ꝯdi pt. Item quo iurabit de calūnia emptor? Rñ. bene: qa non facit aio calūniandi ſm Ioan. & ꝙ m est inf. de inter. i. si qs de libertate. Puto tñ non sic concipi iusiurandum calumniæ, vt ꝓpendit C. de iur. calu. ꝙ dicas: cū ꝯter sine iuro, & pt postea dari snia, vt inf. de confe. l. Iulia. & inf. de cultu. eo. l. si conf. ssus. Nec obinf. ad l. Aquil. l. ꝓinde. vbi in cōfessum inuit nō dandam sniam esse: qa aliter intelligitur, i. non esse parte iudicis in cognoscēdo. Itē opponitur qa ex tali snia lata non vr stipulatio committi: nam iste gestor negotiorum ꝓt illi subiecto agenti obijcere ꝙ non hēt mandatū: ꝙ cū non fecerit, vr quòd non agat de euictione, ut inf. de euict.

cæperit: non vt dolum aut vt 1 † culpam in seruitute amissam in obligationem reuocet. Itaque si inueniatur, vel malo more pecunia in seruitute erogata, liberabitur.[a]

Necessitas vera vel putatiua impedit actionem mandati: non autem negotiorum gestorum. Bar.

¶Si libero homini, qui bona fide mihi seruiebat, mandem, vt aliquid agat, non fore[b] cū eo mandati actionem, Labeo ait: quia non libera[c] volūtate exequatur rem sibi mandatā, sed quasi ex necessitate seruili. Erit igitur negotiorum gestorū actio: quia & gerendi negotij mei habuit affectum, 2 † & is fuit quem obligare possem.

Gestor negotiorum pōt ignoranter rē domini usucapere: & si ante vsucapionem completam sciētia superuenerit, debet facere a se euinci, ne hac actione teneatur. Bartol.

¶Si 3 † cū me absente negotia mea gereres, imprudens rem meam emisti, & ignorans vsucepisti,[d] mihi negotiorum gestorum iudicio, ut restituas, obligatus non es. Sed si antequā vsucapias, cognoscas rem meā esse, subijcere debes aliquem, qui a te petat meo nomine, vt & mihi rem,[e] & tibi stipulationem euictionis committat.[f] Nec videris dolum malum facere in hac subiectione, ideo enim hoc facere debes, ne actione negotiorum gestorum tenearis.

In act. neg. gest. directa, & contraria, habetur ratio vsurarum. Bart.

¶Non tantum sortē, verū etiā vsuras ex pecunia aliena perceptas, negotiorū gesto. 4 † iudicio[g] præstabimus, vel etiam 5 † quas pcipere potuimus.[h] Contra quoque vsuras quas præstitimus,[i] vel quas ex nostra pecunia percipere potuimus, q̄ in aliena negotia impēdimus, seruabimus[k] negotiorum gestorum iudicio.

Gerēti negotia captiui cōpetit actio cōtra eū si reuertatur, vel cōtra hæ. ei[l]. B.

¶Dum apud hostes esset Titius, negotia eius administraui, postea reuersus est: negotiorum gestorum mihi competit actio, etsi[m] 6 † eo tempore quo gerebantur, dominum non habuerunt.

Vlpianus. li. 10. ad edictū.

LEX XXI.

SI autem 7 † apud hoc constitutus decessit, & successori, & aduersus successorē eius, negotiorum gesto. actio directa, & contraria competit.[n]

Quod vnus pro alio redimendo cogitur soluere, recuperat hac actione. Bart.

Paulus lib. 10. ad edictum.

LEX XXII.

NAm & Seruius[o] 8 † respondit (vt est relatum apud Alphenum lib. 9 † 37. digestorum) cum a Lusitanis[p] tres capti essent, & vnus ea conditione missus, vti pecuniam ꝓ tribus afferret, & nisi redijsset, vt duo pro eo quoque pecuniam darent, isque reuerti noluisset, & ob hanc causam illi, pro tertio quoq; pecuniam soluissent: 10 † æquum esse, prætorē in eū reddere iudicium,[q] idē multo magis, qa liberi ꝓmittit. Sed q. si nōdū ꝓmiserāt, & temtator dō sic dicebat, ꝙ ñ aliter eos dimitteret q̄ si daret x. postea unus dimissus ē ob aliā necessitatē, postea facto ꝙ rediret, alter postea soluit x. nunq. agit ꝯ aliū neg. ge. Rñ. nam neq; ipso gestu, uel cura, uel sollicitudine erat ei[r] negotium ratihabitione: ipse uerò ratū ñ hēt, neq; dēt hēre ꝓ rato ꝙ ñ utiliter gestū ē. Azo. at ī casu huius l. erāt isti tres naturaliter obligati, & ideò, ñ clarius, cū ꝓ suis hēri: unde factū ē negotiū ipso gestu alienū. ſm H. Vel dic, ꝙ hic in casu huius l. agit mādati, ut statim dicetur.
q *Iudicium*] scilicet mandati, mandauerant, retentis ut pro

l. si rem q̄. §. si dupla. & l. si dictum. §. si cū posset, q̄ sūt ꝯ. Sol. dñt qdā, ꝙ hic dēt subijcere vnū de his q̄ sine mandato agere possint, vt sum. de ꝓc. l. sed & hæ, l. prin. & l. Pōp. in fi. Tu ridea quatuor modis. Primo, ꝙ iō facit, vt act. ne. ge. non teneat, & culpā pōt cōmittere, vt fraudē repellat. vt inf. de leg. 2. cū re. §. Titio. & intra ad Tre. l. recusare. §. pe. Secundo, quia omisit exceptionē delinato riam iudicis non solutionis, & sic nō nocet vt j. mand. l. fideiussor. §. qdā. Tertio, qa ex quo lis hoc ꝑmittit fieri, p̄ ꝯns, & hoc ꝑmittit ꝙ alieno nomine, & sine mandato agat. Quarto etiā, qa fecit gr̄a sui iuris ꝯseruandi, vt j. de in iu. l. si qs p libertate.
g *Iudicio.*] sed recto & quantæcunq; sint, vt inf. de in rem verso, l. si res domino.
h *Potuimus.*] si dñs neg. ꝯsueuit fenerari, ñ aliter, vt j. de vsu. l. qui semisses, §. si. sed hodie ñ puto huic tali casu teneri, cū sit pctm fenerari, vt j. man. l. Quintus. & in aut. vt hi q ob § qm col 6.
i *Præstitimus.*] si plus cōmedi q̄ vsuræ colligunt, stultum, vt j. de vsur. & in ꝯtra. & ad hoc rñ. facit j. pro socio. l. si veus. §. pe. & j. ma. l. si verò nō remunerādi §. si mandaueris & §. vsuras. & §. sed & si. & l. idemque. §. si procurator.
k *Seruabimus.*] vel mādati, si mādatū interuenerit, vt C. mā. l. j.
l *Alterius.*] scilicet contrarias
m *Etsi*] i. quis. Acc.
n *Si aut captiui.*] ꝯ e. l. successori. & hoc beneficio legis Cor. vt C. de cap. l. 1. sed inf. proxi. §. fuit iu re postlim inij.
o *Nam & Seruius.*] bñ dixit, si aliquis gessit negotia capti, quid iuris sit, nūc si vnus captiuorum gessit, dicit.
p *A Lusitanis.*] q. hostes erāt Romani imperij, & facit j. d. do. int. vi. & vx. l. si id q̄ donatū. §. j. Sed q. si hostes nō essent? Rñ.

1 † *Ob.* de eo. l. j.
2 † *Fl. habet* in *affectum.*
3 † *Fl. desiste.*
4 † *Aliàs de* ist. *gestorum*
5 † *Fl. dest* etiam.
6 † *Flo. etiā ꝯ.*
7 † *Fl.* [illegible]
8 † *De iure* obsidib. *de quibus in ista l. & gl. dic, vt* not. *extra de* iureiur. *ca. ex* rescrip.
9 † *Lib. 38.*
10 † *Fl. Seruius respondit aequum esse, &c.*

a *Bar. in l. pe. ff. de condi. inst. & Ang. in l. Titius. ff. qb. mo. pig. uel hy. po. taci. ꝯtra. & ubiq; scribentes reputantitam gl. sing. ad hoc, ꝙ in factis de antiquo probatur p famā. & maximè dominiū, sicut notarū. Bolog.*

eo soluerent: alioquin non daretur mandati, nec neg. gestis illo non hñte ratum: vel di. q compellitur hr ratum qa ipso gestu in e suu negotiũ. vt inf. e. l. solet. Sed nonne hñt exceptionem perpetuã. ut inf. qd met. cau. l. pen. ergo imputatur eis si non se opposuerunt, vt inf. man. l. si fide-iussore sed videtur, q non pôt opponi, quia coguni non opponere. Sed opp. ino, ergo fit eis iniuria, & sic adhuc eis imputatur, vt inf. de euic. l. si per imprudentiã. Sed tñ hanc iniuriã propter illius factum habent.

1 † *Bal. repu. ut illũ tex. bñ ad hoc, q altus semel acquisita contra hæreditatem non mutatur postea ob conditionem hæredis, et iste tex hoc bene probat cum d. Bal.*

a *Eo obligat*] cũ vicẽ psonæ sustineat, ut in fi. de stip. ser. in prin. & inf. de acq. rer. do. hæditas. Et no. q patet hic, q hæc actio durãte gestione ẽ gestorẽ dat, & competit quo ad natiuitatẽ, & idẽ dr in vtili actione nego. gest. q ẽ furio curatore dat: idemque in curatore impuberis: sed secus in actione tutelæ, vt infra de tut. & rat. distra. l. si tutor. in fi. & l. se. In curatore adul. dic. q nõ pro tota administratione, vt C. de admi. tut. l. 2. & l. rões, sed p aliquã speciẽ sic, vt furti, vt ẽ. d ad mi. tut. l. cũ curatore, & C. de admi. tut. l. rõnes, in hoc tñ pasific. curator tutori, quia neutriu stip. f. rẽ pupil. sal. fo. v. l. adolescentis, cum hitti, nisi negotia geri incipiãt vt i. f. rẽ pupilli sal. fo. l. nõ quæ. §. illud & §. si quis. Azo.

2 † *Flor. de tot. pert.*

3 † *Alias. cum summare.*

4 † *Eloaſſ.*

5 † *Alias. cum summatur. sed quo tempore inchoantur.*

b *Exstat.*] nec n. ex persona hr. is conditio stip. immutat, vt inf. de ver. obl. l. 2. §. 2. & inf. de iure fi. l. si fiskus, & inf. de insti. l. si qs mãd. §. eius, & C. de liz. na. & l. sub ptæ textu & C. de his q. b. vt indig. l. Polla.

6 † *Alias mandata.*

7 † *Flo. quod is non recte.*

8 † *Fl. negotiorum teneris potius hoc.*

c *Capi.*] quasi omnia gesturus. l. q inuenit, si q postea emerserũt.

In negotijs hæreditarijs nõ inspicitur persona hęredis, sed oritur obligatio, tã quam cuiuslibet esset negotium. Bart.

¶ Qui negotia 1 † hæditaria gerit, quodam mõ sibi hæditatẽ, seq; ei obligat: a ideoque nihil refert, an etiam pupillus hęres existat, b quia id æs alienum cum cæteris hæreditariis oneribus ad eum transit.

Mors domini est iusta causa noua negotia non inchoandi, nõ autem ab inceptis desistendi. h. d.

¶ Si viuo Titio negotia eius administrare cępi, c intermittere d mortuo eo non dẽo: noua tñ inchoare necesse mihi non est, licet 2 † uetera explicare, ac cõseruare 3 † necessariũ sit; 4 † ut accidit, cum alter ex socijs mortuus est: nam q̃cunque priores negotij explicanda cã geruntur, e nihil refert quo tpe consumentur, f 5 † sed quo tpe inchoarentur.

Qui negotia aliena gerit per alium, hac actione tenetur, ac si ipse gessißet Bar.

¶ Mandato 6 † tuo negotia mea Lucius Titius gessit: q si 7 † non rectè gessit, tu mihi actione negotiorum 8 † gestorũ teneris: non in hoc tm, vt actiones tuas præstes, h sed etiam (q imprudenter eum elegeris i) ut quicquid detrimenti neglig[entia] eius fecit, tu mihi præstes.

d *Intermittere.*] i. inchoata dimittere.

e *Geruntur.*] sab hærede mortui.

f *Consumentur.*] f. ante mortem, vel post mortem, quia semper consummanda sunt, ex quo inchoata sunt, sed interest in quo tempore inchoentur, quia hæres socij non tenetur noua inchoare, licet vetera perficere debeat, vt infra pro soc. l. hæres socij, & ad hoc infra de dam. infec. l. damni. §. si is, & infra de hære. tu. l. 1.

g *Mandato tuo*]quia meĩ contemplatione mandasti.

h *Præstes.*] quia nõ ideo teneris, q act. hẽas, nam tunc delegatio esset pro ista præstatione, ut inf. de pec. l. quod debet. Sed in casu ẽt si non ideo tenearis, q act. habes, tñ cedendo liberaris, vt inf. deposi. l. si is apud, q est contra. Solut. ideo ibi, quia solus dolus in alia actione venit, qui non fuit ibi, licet apud alium depositarius deponat.

i *Elegeris.*] punitur qui male eligit, vt hic, & inf. loc. & condu. l. cum in plures, §. seruum, in fi. & infra si mens. fal. mo. dixe. l. 1. §. hæc actio, & inf. de furt. l. si quis vxori,

§. apud Labeonem, vel melior ratio, quia mandato gessisse videtur, ut infra de vi & vi arma. l. 1. §. deiecisse, & infra de admi. tu. l. ita autem, § gessisse. Acc.

Ius hæreditarium CASVS. Quo unoc negotium gessero, siue hæditarium, siue aliud quodcunque sufficit si vtiliter

In negotio gesto necessariò quicunque casus superueniens non nocet gestori, nisi culpa præcedat casum h. d. Vel aliter: Ex eo quo quis debet puniri, non debet præmium consequi. Bart.

Caius lib. 3. ad edic. Prouin.

LEX XXIII.

SIue hæreditaria negotia, siue ea, quæ alicuius k essent, gereret aliquis, necessario rem emerit, licet ea interierit, poterit quod impendit, 9 † iudicio negotiorum gestorum consequi: l veluti si frumentum, aut vinum familię comparauerit, 10 † iddue casu quodam interierit fortè incendio, vel 11 † ruina. Sed ita scilicet hoc dici potest, si ipsa ruina, vel incendium sine vitio * eius acciderit: nam cum propter ipsam ruinam, aut incendium damnandus sit, m absurdum est, cum istarum rerum nomine, quæ ita consumptæ sunt, quicquam consequi. n

Negotiorum gestor tenetur domino restituere, qd eius nomine exigit, etiam si sit indebitum: sed si indebitum soluit, a domino non recuperat.

Paulus lib. 20. ad edictum.

LEX XXIIII.

SI quis aliena negotia gerens indebitum exegerit restituere cogitur. o De eo aũt

gerere inchoaui: licet ad effectũ nõ perduxerim, quia ip habeo neg. ac. & recuperabo ptiũ, q̃q̃ id, qd emi, pierit sine culpa mea: ut nã si frumẽtũ ad opus familię cõparaui, & id postea perierit, & culpa mei gestoris dt q ac. nõ hẽt, nec recuperarẽ ptiũ, cum debeã cõdẽnari p p culpã, nõ mei obseruare.

k *Alicuius.*] ẽt pupilli, uel cuiuslibet minoris, ut ẽ de sol. l. in pupillo, §. planẽ, & inf. de mi. l. verum. §. item non restituitur.

9 † *Flo. impenderit.*

l *Consequi.*] totũ q̃tũ cunq; sit, vt infra de in rẽ ver. l. si res, nec imputabit gestori leuis culpa, q plus dederit vt sup. e. l. 3. §. interdũ fm Io. & H. Q. l. re. p bo fm Azo in vtroq; casu, q a nõ ubicunque dat a. de in rẽ ver. & ista, sed cõtrario verã est, ut inf. de in rem ver. l. 3. §. siue, itẽ hic nõ erat desertũ negotiũ, & iõ leuis culpa venit. nõ ergo repetet totũ, si plus dederit culpa ẽt levi, vt infra eo. l. si quis aliena.

10 † *Flo. parauerit.*

11 † *Fl. desit. vel.*

* *Iste tex. est no. secundum Bald. ad hoc, quod culpa dicitur esse* [illegible] *& sic non solum dolus est vitium, sed & ipsa culpa, hoc adeo, quod malefactor est culpa. l. si. & ibi Bald. ad quem me remitto. [illegible] Bald.*

m *Damnandus sit*] cũ ea ipsius vitio euenit: & dic damnandus in alijs damnis, non frumenti vel vini.

n *Consequi.*] i. nõ repetit expẽsas. Sed an in frumẽtõ dãnũ? R. si. fic. n. bis punirẽ. Itẽ, q d si p vino dedit x. & tũc q si perijt, valet v. an alia v. repetet? Hęc l. innuit, q non: ibi nã cũ &c. sed forte fm hãc distinctionẽ intelligit. No. ergo, q expẽsas ñ repetit, sed ẽ. sup. eo. l. debitor, ubi

fuit in culpa, & tñ repetit: sed ibi in alia re cõmisit culpã, s. in deponendo: in alia fecit expensas, hic aũt circa idẽ. Itẽ no. hic ar. q ex eodem facto nõ debet qs penam & pmium reportare, vt inf. ex quib. cau. ma. l. sicut. & inf. de arb. l. ita demum, & de interd. & rele. l. relegatorum, § fi. & l. seq. & inf. de l. 1. l. si domus, & inf. de min. l. auxilium. in fi. & inf. so. ma. l. si ab hostib. §. 1. & infra de hær. inst. l. si qs solidum, & inf. de noxa l. si cõis familia. & C. de her. decu. l. curiales, & C. de decu. l. ne quis, in fi. li. 10. & inf. de act. & obl. l. 1. § is quoque cui, & inf. de reg. iur. l. non fraudant, §. nemo, & inf. de iniur. l. sed & si vnius, §. si seruus in quo, & de his quib. vt indi. l. 1. sed atq. contra. inf. de excus. tut. l. sed & miles, §. sed ignominia. a & infra de suspec. tuto. decreto. & infra commod. l. rem mihi, §. in exercitum.

o *Illud* potius occasione quam fõne contingit, nec est ibi per modũ præmij, sed quasi p ruralium impossibilitatem. fm. Bal.

SI quis.] CASVS. gestor negotiorum indebitẽ exegerit id dño reddere debet, & si indebitum soluerit ille gestor, a domino nõ consequetur: ab eo tamen cui soluit, sic.

o *Cogitur.*] aliter in petitione hære, vt infra de pet. here.

l. si possessor. §. bonæ fidei, & est ratio, quia ibi suo nomine exegit, hic domini. Accur.

a *Solut.*] alicui quem credebat creditorem domini, cum non esset.

b *Imputare.*] no. non esse eandem rõne in contrariorum, vt hic, & sup. de proc. l. qui proprio, §. procurator, vt in cæteris, sed certè hæc non sunt contraria, q̃a qñ soluit gestori, duo interueniũt, s. q̃ soluit, & q̃ dñs hẽat ratum: at qñ soluit gestor, tũ vnum, s. q̃ soluit: tunc süt dñs ratum habet, si aũt ratum hẽt, essent 9ria, & esset eadem rõ. Quare ergo hæc lex fecit differentiam? Rñ respexit, q̃ plurimũ solet euenire. s. q̃ dñs hẽat ratum magis, q̃ soluitur gestori, q̃ ecõtra, arg. s. de legi. & senatusc. l. nã ad ea. si aũt ratum habeat ipsũ soluẽti, repetitio datur contra dñm ratum hñte per actionem nego. gest. at modo. i. in casu huius l. contra ipsam cui solutũ est, ut sup. eo. l. si pupilli §. itẽ q̃ritur. Alij dñt, q̃ qñ soluitur gestori, q̃ dñs ratũ habere compellitur: sed non qñ ipse gestor soluit, ut argu. supra eo. l. Pomponius, & in hoc sa iũt huius l. differentiam.

S*I ego*] CASVS. Hæc lex de gestore sine mandato loquitur, non de procuratore. dic ergo: Debeo tibi decem, gestori negotiorum tuorum illa decem solui, non statim proprietas illius pecuniæ tibi acquiritur, sed ita demum si ratum habueris, quod gestori tuo solui, & liberabor postquam habueris ratum.

quod indebitum soluit, a magis est, vt sibi imputare [b] debeat.

Per solutionem facta gestori non liberatur soluens, nec dominium acquiritur creditori, nisi ratihabitione secuta. Bart.

Idem 1 † lib. 15. ad Edictum.

LEX XXV.

SI ego a 2 † hac mente pecuniam procuratori [c] dem, vt ea ipsa creditoris fieret, proprietas quidem per procuratorem non acquiritur. [d] pôt tamen creditor, etiam inuito me, ratum habendo pecuniã suam facere: [e] quia procurator in accipiendo creditoris duntaxat negotium gessit: & ideo creditoris ratihabitione liberor. [f]

Idem lib. 27. ad Edictum.

LEX XXVI.

SI quis aliena negotia gerẽs, plus quam oportet, impenderit, recuperaturum eum id, quod præstare debuit. [g] 3 †

Officiales publici licet respectu reipu. alter pro altero teneatur, non tamen respectu priuati ad quẽ negotium in veritate spectat.

Modestinus li. 1. Responso.

LEX XXVII.

CVm alicui ciuitati [h] 4 † per fideicommissum resti tui iusta esset hæreditas, magistratus actores horum bonorum Titium, Seium, & Caium idoneos 5 † creauerunt: postmodum hi actores inter se diuiserunt administrationẽ bonorum, idq; egerunt [i] sine auctoritate, & sine consensu magistratuum, post aliquod tps testm quoque, 6 † per quod restitui ciuitati hæreditas fideicomm. ssaest, irritum probatum est pro tribunali, [k] atq; ita ab intestato Sempronius Iiuius hæs defuncti extitit: sed ex his actoribus vnus non soluendo [l] decessit, & nemo eius hæres 7 † extitit: quæro, si Sempronius conueniet actores horum bonorum, periculum inopis defuncti ad quos pertineat; Herennius Modestinus respondit, quod ab vno ex actoribus, ob ea quæ solus gessit, [m] negotiorum gestorum actione seruari non potest, ad damnum eius, cui legitima hæreditas quæsita est, pertinere. [n]

Gestor expensas voluntarias non repetit. Bart.

Resp. ita, vt hic apertè dicit, & quia ratihabitio retrotrahitur, vt C. ad Mace. l. fi. & quia talia p. procuratorem quæruntur, vt C. per quas pers. no. acq l. 1. & inf. de a. q. pos. l. per procuratorem, & l. possessio quoque, §. & si possessio. & de reg. iur. l. hoc iure, §. decessit. Item casus interim est? Respon. debitoris forte, vt ar. infra de vi & vi ar. l. cũ fundus, & inf. de furt. l. falsus, §. i. Sed quo ergo postea transit ad creditorẽ? Rñ. ratihabitione, q̃ retrotrahitur, ac si a principio fuisset acquisita, arg. cõ. contra. infrã de ratihab. l. pen. Contrã quia ibi videtur possessionem non sũ repudiasse, quia tacuit per totum tps, quo potuit peti, unde non trahitur ille casus retro: Vel fort. nullius est interim.

f *Liberor*] vt hic, & infra de sol. l. qui homine. §. si gener.

S*I quis.*] CASVS. Gessisti negotia mea: & plusquam debebas impendisti: puta debebas x. impendere, & tu xx. impendisti. Dico, q̃ tu recupera bis x. quod tu debebas impendere, non vltra. & consequeris decem tantum, & non vltra. Viuia.

g *Debuit.*] & nõ vltra, vt hic, & sup. de pro. l. qui proprio, §. procurator vt in cæteris, & infra man. l. diligenter, & l. idem §. idem Labeo, & infra e. l. q̃ vtilit. in princ. & infra ad Mace. l. si filius. § quo. dicit.

C*Vm alicui.*] CASVS. Paterfamilias decessit, me instituto hærede, & rogauit me, vt hæreditatem ciuitati alicui restituerem, hæreditatem restitui, ciuitas tres administratores creauit, qui bona hæreditaria administrauerunt, s. Caium, Seium, & Titium, isti administrationem diuiserunt, & quilibet pro portione sua gessit, postea apparuit quidam, qui dicebat se hæredem illius, & dicebat id testamentum nullius momenti in quo fuerat hæreditas ciuitati restituta, unde bona hæreditaria petijt & obtinuit, & incœpit exigere istorum administrationes, demum alter ex administratoribus factus est non soluendo, puta Titius, & decessit nullo hærede relicto, quæritur, an alij duo administratores sint conueniendi in eo, in quo iste, qui factus fuit non soluendo, tenebatur? Et dicitur quod non, sed damnum hæreditatis ad legitimum spectat hæredem, non ad alios administratores, & tantum recuperat ab alijs administratoribus.

h *Cum alicui ciuitati.*] quæ sit sub imperio populi Romani, vt infra ad Treb. l. omnibus Azo.

i *Egerunt.*] aduersus debitores hæreditarios.

K *Pro tribunali.*] s. iudice cognoscente, & hoc quia testator fuit capite minutus forte, vt Instit. quib. mod. testam. infir. §. alio.

l *Non soluendo.*] s. factus post depositam administrationẽ, secundum H. vt statim dicetur

m] *Solus gessit.*] si qua enim negligentia cõi perierunt, æqualiter ad omnes spectat periculum, ut infra de admini. tut. l. tutores qui, § cum. & l. tres tutores.

n *Pertinere.*] immo ad magistratum, ut inf. de admini. tutor.

c *Procuratori.*] s. debitoris, vt dñt. vt arg. inf. de don. inter vir. & vxo. l. si sponsus. in prin. Alij dñt, creditoris. Tu dic sm Azo. q̃ hic erat gestor negotiorum creditoris, & sic improprie procurator dicitur, vt sup. de proc. l. Plautius, non autem erat procurator negotiorum debitoris, accipiebat etiam hic gestor pecuniam, ut potius exequeretur officiũ, qđ gratis, & sine mandato gerendum acceperat, q̃ vt debitoris vellet suscipere mandatum: alioquin debitor mandatum suum re integra reuocaret, quod hic negatur, vt Instit. mand. §. rectè. integra dico, uel quia non tradidisset, vel quia de tradendo se non obligasset, a ut infra mand. l. Qui in tus, & infra de consti pecu. l. vnde falsam. Præterea quomodo creditor ratum habere, si non est suo nomine gestum? vt infra eo. l. si pupilli, §. sed si ego.

d *Non acquiritur*] immo vr, q̃ sic acquiratur, vt ĩ. de acq. rer. do. l. si procurator. quæ est contra. Sol. hic non erat procurator, sed gestor. & sic ratihabitio expectatur, sed in procuratore non, sm Azo. vt ar. infra de cond. ind. l. indebitam, & inf. de acq pos. l. cõis seruus, §. 1. Alij dicunt, q̃ ibi erat specialiter ad hoc constitutus, hic erat generalis, vel ad alia constitutus à creditore, ut primo casu etiam sine ratihabitione quæratur dominium, secundo non, & secundum hanc proprie ponitur hic procurator.

e *Suam facere.*] sed an eo ipso, quod ratum hẽat, statim quæritur sibi dñium vel possessio, vel vsucapiendi cõditio?

1 † *Lib. 24.*

2 † *Flo. decst, ego.*

3 † *Fl. præstare debuerit.*

a Bald. dicit istam gl. fore sing. ad quam aduerte, vt hic interpret. Bolog.

4 † *Alias, ali quando.*

5 † *Flor. tunc idonei.*

6 † *Flo. decst, quoque.*

7 † *Sibi extitit, & ciuitatis hæres ei extitit.*

tutor l. Lucius, §. Sempronij, quæ est contra. Sol. hic factus est non soluendo postquam legitimus hæres obtinuit, ibi ante, secundum Azo. & H. vel aliter, ibi possidebat respub. occasione debiti, hic autem pro eo unde eum tanquam in re propria constituit curatores, i cu est ita in. p ue. ndu magistratibus, sicut ibi, argument. infra solu. mat. l. etiam §. 1 vel illud fauore pupillorum, vel hic fuisto lapsus fuit ibi non, argume. infra eodem titul. l. si res. Sed quare etiam alij duo non tenentur pro eo, qui non est soluendo, nam sic ciuitati tenebantur in solidum (Respon. nō secundum Ir. quia ciuitati quidem ex officio tenebitur etiam ante, quam peterent: hæredi autē ex sola gestione ten. ti ceperunt.

1† Lib. 2.
2† Coniungel. tres fratres, de pac. supra Duar.
3† El habenti.

EX duobus.] CASVS. Duo fratres Titius, & Seius habebant prædium commune: Titius erat maior viginti quinque, Seius minor: Titius magnas ædes, & amplas in area hæreditaria fecit, postea cum istud prædium, & alias res paternas deberent diuidere, petebat ille frater, qui ædificauit, sumptus quos fecerat in ædificando, & quid iuris? & resp. quod si fuerunt necessarij, illos repetit: si voluptuarij, non repetit, sicut hic. ¶ Titium.] Si filiam sororis meæ aliqua pietate ductus nutriui, hoc nomine non habeo actio. vt repetam sumptus.

4† Alias, Idē etiam.

a *Habente.*] id est continente.

b *Paternas*] id est a patre factas.

c *Legitimæ.*] scilicet viginti quinque ann. vt C. de his, qui ven. ætat. impet. l. si. al. às ad diuisionem prouocare non posset, licet posset prouocari, ut hic, & inf. de reb. eo. l. si pupillorum

5† Flo. deest, tanti
6† Fl. quanto.
7† Vār deest, tantum.
8† Fl. Quī.

d *Non habere.*] quia scilicet voluntarij fuerunt, ut hic, & j. de pign. actio. l. si seruos, sed at rasio conceditur, ut no. sup. eo. l. si pupilli, in prin. item hoc si non fuerit promercalis, idest venalis res in qua factæ sunt expensæ, ut inf. de impe. l. quod si. & infra de rei uendic. l. in fundo.

e *Pietatis.*] vel amicitiæ, ut inf. eo. l. is qui, alias, l. si quis.

f *Habere.*] a nisi in casu, ut C. de nupt. l. patrem. Et not hic, quod ex personarum qualitate, & sumptibus factis præsumitur pietas, et plene dicta infr. de donat. inter vir. & vxor. l. utrum. Accursius.

a Bald. hic mandat istā gloss. not. ad hoc, quod ex personarum qualitate, & sumptib. factis præsumi tur, uel non præsumitur, pietas, quod est menti tenendum, secundum eundem, & addit, quod pietas est mater boni operis 22. q. 2 c. si quælibet.

S*I quis.*] CASVS. Titius mandauit mihi, ut gererem negotium Seij, & gessi, & male: teneor Titio mandati, qui mandauit vt gererē, in id quod Titius est obligatus Seio, & id a me gestore exigere poterit Titius, quia licet non soluerit Seio, tamen uidetur soluisse, cum sit obligatus Seio.

g *Mandati*] si Titio mandasset, ut infra mand. l. si procuratorem. §. si tutores, in fi. §. & C. eod. l. si mandatum.

h *Is.*] scilicet Titius.

Idem 1† libro 5. Responso.

LEX XXVIII.

EX duobus fratribus, 2† vno quidem suæ ætatis, alio vero minore annis, cum haberent communia rustica prædia, maior frater in saltu communi habente, 3† habitationes tabernas,[b] ampla ædificia ædificauerat: cumque eundem saltum cum fratre diuideret, sumptus, sibi quasi re meliore ab eo facta, desiderabat, fratre minore iam legitimæ [c] ætatis constituto. Herennius Modestinus respondit: ob sumptus nulla re vrgente, sed voluptatis causa factos, cum de quo quæritur, actionem non habere. [d]

Expensæ facta causa pietatis non repetuntur. Bar.

¶ Titium 4† si pietatis [e] respectu sororis aluit filiam, actionem hoc nomine contra eam non habere [f] respondi.

Pro eo pro quo quis obligatus est, agit hac actione antequam soluat. h. d. Bar.

Iabolenus lib. 8 ex Cassio.

LEX XXIX.

SI quis mandato Titij negotia Seij gesserit, Titio mandati [g] tenetur: isque tanti 5† æstimari debet, quanti 6† Seij, & Titij interest: Titij autē tantum 7† interest, quantum is [h] Seio præstare debet, cui 8† vel mandati, vel negotiorum gestorum [i] nomine obligatus est. Titio autē actio competit cum eo, cui mandauit aliena negotia gerenda, etiam 9† antequam ipse quicquam domino præstet: quia id ei abesse videtur,[k] in quo obligatus est.

Gestum nomine ventris, deuoluitur in actione tutelæ posthumo nato, vel in actione negotiorum gestorum. h. d. Rationem huius legis in primo casu videre est facile: in secūdo est ratio, quia posthumus habetur pro nato, dum tractatur de statu, & commodo suo, vt sup. de sta. homin. l. qui in utero. B.

Callistr. li. 3. edicti monito.

LEX XXX.

CVm pater testamēto posthumo tutorem dederit,[l] isque tutelam interim administrauerit,[m] nec posthumus natus fuerit,[n] cum eo non tutelæ, sed negotiorum gestorum agendum [o] erit. Quod si natus fuerit posthumus,[p] tutelæ erit actio: & in eam 10† vtrumque tempus veniet: & quo, ante quam nasceretur infans, gessit,[q] & quo postea, quam natus sit.

Sicut inter collegas coæqualis potestatis, est actio negotiorum gestorum, ita si sunt potestatis inæqualis. Bart.

i *Negotiorum gestorum.*] cum non fuerit mandatum.

k *Videtur.*] Nota illud abesse in quo est obligatus, ut hic, & infra ad legem Fal. l. quod de bonis, §. ex donationibus, & Institut. de oblig. ex quasi contractu. §. tutores, etiam si sub conditione debetur, vt infra de lega. 1 plane. §. quod si rem in fin. Sed argumen. contra infra solu. matr. l. facere.[b] Vnde bona deducto dem. ære alieno intelliguntur, ut infra de verb. sign. l. subsignatum, §. 1. Sed an agere tenetur hic mandator? quando competit? Respond. non, nisi cōdemnetur secundum Alber. ad instar fideiussoris, ut infra mandat. l. Lucius. Tu dic statim etiam ante, quam soluat, vel condemnetur. Quare ergo aliud in fideiussore, vt d. l. Lucius, & C. mand. l. si pro ea? Respon. quia fideiussor officium gratis suscepit de se obligando, & soluendo pecuniā, vt infra de cōd. inde. l. indebitum, quod intempestiue, idest ante quam soluat, vel condēnetur, reuocare non potest, quia iuuari nos non decipi, & cum inf. commoda. l. in commodato. §. sicut. At hic hoc ipso quod mādat alii, vel ipse gerit, perficit mādatum vt infra mand. l. si non mādato meo, in princip. Item ad quid eget ante, quam soluatur? Respon. ut liberetur, ut inf. manda. l. si mādato meo, §. quoties. Item hæc sententia quomodo mandatetur executioni? Respond. capti. pignoribus, ut infra de admin. tut. l. 1. in princ. & Institut. de satisd. tut. & cura. §. quibus constitutionibus.

b Solue secundum Bar. & dic, quod ibi erat obligatus sub conditione hic pure.

9† Flo. &c.

10† Alias in eo.

C*Vm pater.*] CASVS. Decedens videns ventrem vxoris grossum multum, quia forte credebat esse prægnantē: ei infanti, quem in ventre esse credebat, tutorem dedit, tutor interim administrauit, & ex ventre nullus nascitur. Dicitur hic, quod nulla erit actio tutelæ, sed habebit actio. nego. gest. aduersus eum, qui sic gessit, & ea conuenitur. si autem natus fuerit, erit actioni tutelæ locus.

l *Dederit.*] quod potest facere, vt Instit. de tutor. §. cum autem.

m *Administrauerit.*] scilicet de facto.

n *Fuerit.*] uel natus, sed non viuus, ut infra de uerb. sign. l. qui mortui.

o *Agendum*] s. utili, ut inf. de tut. & ra. dist. l. posthumo. & infra de test. tute. l. si nemo, §. si. & sup. eo. l. 3. § hac actione. Et aget ille, qui successit in locum posthumi, forte substitutus, vel alius legitimus hæres, ut infra de testa. tut. l. si nemo tutorum §. testamento.

p *Quod si natus fuerit posthumus.*] & viuus.

q *Gessit.*] quia iam pro nato habetur, vt supra de statu homin. l. qui in vtero. Patet ergo, quod ex post facto declaratur hanc actionem non competisse, & tutelæ actionem dat.

dari, vel econtra hanc competijsset sic infra de rebus dub. l quædam interim, ergo potest dici dubium: quia contingens est de futuro: est tamen certum præsenti ueritate in specta, scilicet, quod detur actio negotiorum gestorum, ut infra de testament. tute. l. si nemo § testamento, sicut dicimus in captis ab hostibus: ut Institu. qui bus mod. ius patriæ potesta. sol. §. si ab hostibus. Accur.

Iulianus libro 3. Digestorum.

LEX XXXI.

EX facto * quærebatur, a 1 † quendam ad siliginem emendam, curatorem decreto b ordinis constitutum, eidemque c 2 † alium subcuratorem constitutum siliginem miscendo corrupisse, d atque ita pretium siliginis, quæ in publicum empta erat, curatori inflictum e 3 † esse, quaque 4 † actione f curator cum subcuratore experiri posset & consequi id, vt ei saluum esset, quod causa eius damnum accepisset? 5 † & Valerius Seuerus respondit, aduersus contutorem negotiorum gestorum actionem tutori dandam. Item 6 † respondit, vt magistratui aduersus magistratum eadem videtur: ita tamen si non sit cõ

E*X facto.*] CASVS. Potestas Bononien. ordinauit aliquem q præesset frumento communitatis, & ei dederat subcuratorem, qui subcurator immiscuit arenam vel lolium, & surripuit tantum frumenti, ppter quod procurator male vendidit frumentum, & damnificata est ciuitas, quod damnum compellitur curator resarcire, sed habebit regressum aduersus subcuratorem per actioné negotiorum gestorũ, & hoc ad similitudinem soluentis: nam recuperat a contutore pro quo soluit. q. d. subcurator tenetur neg. gesto. curatori soluenti. Idem dicit in d. ob magistratibus, si alter, pro altero soluere cogatur: habebit ergo alter aduersus alium actionem nisi vterque consentiens fuerit.

a *Ex facto quærebatur.*] scilicet tali, quod dicebatur quendam &c. Accursius.

b *Decreto*] decurionum.

c *Eidemque.*] supple quendam, eidemque, &c.

d *Corrupisse.*] s. subcuratorem, qui ideo sub curator dicebatur, quia minorem habebat potestatem quam alius, & ei obedire necesse habebat: non autem vt sit eius curator, & q est in cura alterius, curator esse non potest, vt C. de leg. tut. l. si quæ est contes.

e *Inflictum.*] idest damnum pretij, quod totum consequi non potuit. Azo. fuit enim conuentus curator ab ordine, cui restituit iste curator de sua bursa iustum pretium corruptæ siliginis.

f *Quaque actione.*] ecce quid quærebatur? Respond. altius exorditur quam incepit, quia quæritur de subcuratore, & respondet de tutore, & magistratu, & de subcuratore. Dic ergo in pluribus tutoribus, si unus soluit pupillo, id in quo alter deliquit, (quia & ipse tenetur, ut infra de tute. & rati. distr. l. 1. §. nunc tractemus) repetit per actionem vtilẽ negotiorũ gestorũ, ut hic, & C. de in lit. dan. tut. l. ad litem, & C. de contrario iudi. tut. l. 2 in magistratu dicat: quod si unus soluit reipub. damnum quod collega intulerit, repetet per vtilem actionem negotiorum gest. cum & ipse conueniri pro hoc possit, ut hic subijcit, & infra de admin. rer. ad ciuit. perti. l. 3 § tuis reipublicæ. vtreque enim istorum casuũ facit alterius negotium pro se gestu, ut infra eodem l. soluendo. idem ergo sit in subcuratore, ut hic. Et sic not. quod procedendum est de similibus ad similia, ut supra de legi. & senatuscon l. nam vt ait. & l. non possunt. Sed si ita est in prædictis tribus casibus. cur non eodem modo fideiussori contra fideiussorem datur actio, ut infra de fideiussor. l. vt fideiussor? Respond. quia ex proprio arbitrio, & mera volũtate obligatur, sed tutor ex necessitate, & magistratus iussu. Item fideiussor liberat confideiussorem, non officio gestionis, sed natura obligationis. Item fideiussor habet actionem contra eum pro quo intercedit, ut infra mandati. l. ex mandato.

ADDITIO Istam secundam rationem gl. approbat Paulus hic, quod fideiussor soluendo liberat alterum, non officio gestionis, quia non soluit contemplatione alterius fideiussoris, nec vt illum liberet, sed contemplatione principalis debitoris, ut illum liberet, & etiam se liberet: ergo liberato principali sequitur etiam liberatio alterius fideiussoris, quia non potest accessoria remanere sine principali sublata principali, & hoc non est de officio gestionis, quod habet producere hãc actionem, sed est ratione cuiusdam consequentiæ, ut patet in ssa de dolo l. si fideiussor, in fi. vbi est bonus tex.

sctus fraudis g secundum quæ, etiam 7 † in subcuratore idem dicendum est.

Ex facto procuratoris datur vtilis institoria contra dominum. Bart.

Papinianus libro 2. Responsorum.

LEX XXXII.

LIberto * vel amico mandauit, h vt 8 † pecuniam acciperet 9 † mutuam: i cuius literas K creditor secutus, contraxit, & fideiussor interuenit, etiam si pecunia in rem eius l 10 † non sit uersa: tamen dabitur in eum m negotiorum gestorum actio creditori, vel fideiussori, n scilicet ad exemplum institoriæ o actionis.

g *Consctus fraudis.*] nõ agit consctius fraudis, vt hic, & infra de dolo l si duo. & inf. de institor. actio. l. sed & si pupillus, §. sed si ipse, & de tute. & ra. distr. l. 1. § nunc tractemus. & ff pra ce ro p quem factum l. si. §. 1. & C. de lib cau. l. si filium.

L*iberto.*] CASVS. Titius mandauit mihi, quod mutuum pecuniam acciperem non tamen a quo, & a quodam pecuniam mutuam accepi: puta a Seio & ostendi sorti ei literas quas mihi Titius miserat de pecunia mutua accipienda. Dixit Seius, quod contemplatione Titij mutuaret, & pecuniam numerauit fideiussoribus acceptis, qui contemplatione Titij intercessefunt similiter, & eam in usus proprios conuerti, nam creditor, quam fideiussor habebit act. neg. gest. aduersus Titium.

¶ *Interim neg. tua*] hoc ista curator, uel pro ut tu Titij accessisti negotia tua gerendi, cum ea gerere negessi & Titij, propria negotia adulti tui, tenetur tibi actio neg. gest. non solũ nomine propriorum negotiorum tuorum, sed aliud tibi unde cauere debes de præstando me in nomine si forte aliud tibi ut conueniatur tem est si eras tutor Titij, & gessi tua, & tua negotia propria.

¶ *Item.*] Conueni Titium in iudicio, & litem sum contest. Titius se frustratorie absentauit, unde cum pluries fuisset citatus, nec apparuisset, uoluit eum iudex condemnare, qui dam eius amicus pro eo uerba faciebat, & petijt, ut non cõdemnaretur, sed expectaretur in lite cum tandem condemnauit, nec amicus pro eo appellauit, dictus Titius reuersus vult eum conuenire actio. neg. gest. Dicitur, quod non põt quia ille amicus appellare non tenebatur pro eo sed pone, quod amicus plenam subijt defensionem, & fuit condemnatus, dicitur quod appellare debuit.

h *Mandauit*] scilicet aliquis per literas.

i *Mutuam.*] scilicet a quocumque.

K *Cuius literas*] scilicet mandantis, q. d. contemplatione eius scilicet qui misit literas liberto, vel amico, mutuauit creditor: sed si creditori essent missæ, tunc mandati contra eum, ut C mand. l. si literas.

l *Eius.*] scilicet mandantis.

m *In eum*] scilicet mandantem.

n *Fideiussori*] si soluerit.

o *Ad exemplum institoriæ.*] institoria enim proprie locum non habet, quia non negotiationi, scilicet pecunijs dandis, & accipiendis, sed tantum vni pecuniæ, & tantum ad accipiendum fuit iste præpositus, vt infra de institor. l. cuicunque, § 1. & l. in eum, & ideo dicit, ad exemplum. Vel dic ideo, quia non fuit præpositus cum ea solennitate qua olim: unde ad exemplum antiquæ solennitatis, & secundum hoc vera institoria datur, uel refertur ad fideiussorem tantum, ut agat hac actione ad exemplum institoriæ, cum illa fideiussio sit sequela, ut infra de institor. l. cuicunque, §. si ei quem, in fin. principalis verò creditor vera insti-

Marginal notes (left): * Bald. hic reputat istũ tex. esse valde no. ad hoc, quod si sunt duo officiales i vna, & eadem re administratione, quorum vnus est maior, & alius est minor, negligentia minoris nocet maiori, & maior tenetur ex facto minoris. Aduerte, quia iste text. si bene, & subtiliter intuetur hoc non phat, ut hic in fi. eius dis interpret. Scieg. 1 † Alias, ferebatur. 2 † Flor. decst, qua. 3 † Alias, afflictum. 4 † Alias, qua rebatur que, qua actione. 5 † Fl. cepisset Valerius. 6 † Fl. Idem.

Marginal notes (right): 7 † Alias. * Vide tamen quæ not. Inno. extra de fideiuss. quod qui bus eam, & quod idem Inno. in c. cum causam, quæ, ad pu. extra qui fil. sint legit. 8 † Flor. deest, ut. 9 † Fl. acciperet. 10 † Alias, de ijs, aut.

Actio competens contra eum ad quem negotiũ spectat cura & solicitudine, non impedit actionem oriri contra eum, ad quem negotium in veritate spectat, licet eius contemplatione non sit gestum. Bart.

¶Inter negotia a Sempronij, q̃ gerebat,b ignorans Titii negotium gessit: c ob eam quoque speciẽ Sempronio tenebitur:d sed ei e cautionem indemnitatis, officio iudicis præberi f necesse est aduersus Titium, cui datur actio g Idem iuris est in tutore.h

Qui allegat causas absentiæ, non condemnatur, nec appellare tenetur, secus in eo, qui venit ad plenam defensionem, licet post litem contestatam. h.d. quem §. no Barto.

¶Litem in iudiciũ* deductã, i & a reo desertam frustratoris k amicus vltro egit, l cãs absentiæ eius allegãdas iudic, m culpam cõtraxisse non videbitur, quod a 1† sententiæ n cõtra absentem dicta ipse non prouocauit. Vlpianus notat, & 2† hoc verum est: quia frustrator o cõdemnatus est. ¶Cæterum p si amicus cum 3 † absentem defenderet condemnatus, negotiorum gestorum aget: q poterit ei imputari, si cum posset, r non appellarit. 4†

Compensatio quantum ad cursum vsurarum fit ipso iure. Pau.

Papin. li. 11. Responsorum.

LEX XXXIII.

QVi 5† aliena negotia gerit, vsuras præstare cogitur: eius scilicet pecuniæ,

ra institoria. Et plene videas, dic vt diximus sup. eod. l. si pupilli. § item si procuratori.

a *Inter negotia*]Casus iste secundum antiquos ponitur in eo, qui negotia m a cum mandato gerebat, & alia alteri* cum eis coniuncta, mea contemplatione gessit: de vtrisq; ille, & ego sibi tenemur mãdati actione, sed contra supra eo. l. item. § 1. Sed ibi loquitur de actione mandati. Item ibi oĩa negotia erant alterius: hic non, sed mãdantis, cuius cõtemplatione gerebat: & erant sua pp coniunctionem, & sic non est ɔ̃. Item cõtra ſ. eod. l. si pupilli. §. si quis ita simpliciter in fi. §. in eo, q̃d ibi dicit sciens: hic ignorãs: & tñ hic subijcit, Titio dari act. neg. gest. sed subaudi, maxime. & q̃d hic subiicit, idẽ in tuto. & cura. subaudi, q gerendo negotia pupilli, & alterius negotia cum illis iuncta gessit. Tu aliter pone casum, primũ in procuratore, vel curatore hoc mõ, q aliqs gessit negotia Sẽpronij, qui, s. Sẽpronius erat curator, vel ꝓcurator Titii, & interea etiam Titii, & ꝙ sequitur, idem in tutore, &c. eodem modo dicas, quia gerendo negotia tutoris, gessit etiam pupilli, & secundum hanc positionẽ expone literã.

b *Gerebat.*]aliquis cum mandato vel sine.

c *Gessit.*]& totum male.

d *Sempronio tenebitur.*]um eius intersit. quia ad eum pertinet cura, & solicitudine, & sic non est contra, supra eo. itẽ §. 1 nec minus tamen, & Titio tenetur, cuius in veritate erant, ut sup. eo. l. si pupilli. in prin. & hic subijcit aduersus Titium, &c. Accur.

e *Sed ei.*]scilicet Sempronio, secundum Ioan. sed tu dic verius, idest gestori, quem dictum est teneri Sempronio, secundum Azo.

f *Praberi.*]a Sempronio secundum secundam casus positionem.

g *Actio.*]scilicet neg. gest. secundum primum casum. Sed est contra, infra mand. l. si mandato. §. si curator. in fin. §. vbi dicit dari in factum, & denegari actionem istam. Sol. quidam dicunt intelligi de actione ad exhibendum, & l. Aqui. & de alijs similibus, non neg. gest. Sed tu dic, ꝙ hic in rem ipsam cuius negotia sunt, est impensum: illi autem erat suum ratihabitione, & hoc plene dixi supra eo. l. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. Alij dixerunt, quod licet hic nesciret cuius essent, sciebat tamen, quod non erant Sẽpronij, vnde hic error in personam non tollit hanc actionem, secus si crederet esse tantum Sempronij, ut in contraria lege, sed media sol. verior est.

h *Idem in tutore.*]scilicet quod diximus, quando est curator, vt si hic Sempronius fuit tutor Titii, Acc.

i *Litem in iudicium deductam.*]idest contestatam.

k *Frustratoris.*] i. eius, qui per frustrationem aberat. Accursius.

l *Egit.*]primus est casus in eo, qui tantũ absentiæ causam dicit, quod potest quilibet, vt supra de procuratorib. l. seruum. §. publice, & l. absens & hic secundus, quando plene defendere vult, quo casu ipse condemnatur, vt hic dicit nomine s. domini: dic ergo litem &c. quo secundo casu si nõ appellauit gestor, sibi imputatur. Accursius.

l *Egit.*]large ponitur pro eo, qui defendit, ut supra de eoden. l. 1 in prin.

m *Iudici.*]non autem volebat plene defendere.

n *Sententiæ.*]idest à sententia, & sic supple, Acc.

o *Frustrator.*]non autem amicus: quia solum absentiam frustratoris excusabat. Ioan.

p *Cæterum.*]hunc casum secundum ponit M. q̃ñ a principio cum defensore fuit lis conte. alias non deberet damnari, vt C. de sent. & interlo. om. iud. l. 1. Sed tu dic secundum Io. retento eo casu, q̃ñ, si interuenit lite deducta in iudicium, idest lite contestata, & tñ condemnatur. vt statim dices, & non solũ excusabat, sed et principaliter defendebat.

q *Aget.*]Ad condemnationem, & ad sumptus, & hoc cum habuit mandatũ: alias ad sumptus non agit, sed ad id quod condẽnatus fuit, si soluit, vt infra iudic. sol. l. iã tamen §. in hac, & C. man. l. etiã. & sic not. ex hac l. ꝙ ẽt is, q defendit sine mandato, licet post litem contestatam interueniat, tamen debet condemnari, non is quem defendit, quod in vero procuratore (licet quidam dicant contra) omnino admitto, sit. n. contra dñm executio, sed in defensore, siue a principio, siue post litem contestatam interueniat: nam vtrobique inuitũ sic liberat etiam ab ente creditore actore, si tamen iudi. sol. ꝓmittat, quia & ipsum iurare de calumnia dico secundum Azo. & fit quædam nouatio, ut dixi C. de iuram. calum. l. 2. §. sin autem. dico enim eum damnandum, ut pleræque ll. velle videntur, ut supra de proc. l. si minor. §. quoniam. & inf. de re iudi. l. si cum procuratore, & inf. de iudic. l. de qua re § 1. & inf. de sol. l solutionem, & Insti. de satisd. §. si vero rei. si autem certum esset actori competere actionẽ, non tollitur ipso inuito per alium stipulantem, ut infr. de nouat. l. si Stichum, §. si ad l. autem C. de sent. l. 1. respon. iudicio, idest sententiæ.

r *Tacuit.*]& deberet, vt quia bonam causam habebat, vt infra de nouat. l. si Stichum, § sicut. Et no. hic quem debere appellare, sic & infra mand. l. si procurator. §. si ignorãtes. & C. de procu. l inuitus. Sed arg. contra. inf. ad Sylla. l. propter veneni, §. si.

QVi aliena]CASVS. Gessisti negotia mea, & ex negotijs pecuniam redegisti, si illam in usus tuos conuerteris, nec in mora fueris, uel alii eam fœneraueris, vel si pecuniam fœnerari solitus fui, super existentis pecuniæ vsuras præstare teneberis, deductis necessarijs impẽsis quas tibi compensabis.

¶*Liberto.*]Decessi, & præcepi hæredibus meis, ut liberto meo centum darent, ut mihi faceret monumentum, ipse libertus impendit centum, & quinquaginta. Dicitur hic, quod non consequitur iste libertus ab hæredibus meis nisi centum.

¶*Tutoris.*]Tutor meus gessit tutelam meam, & decedens filio suo impubere hærede instituto, sibi filio tutorem dedit, tutor ille immiscuit se negotiis meis gerendis, non agam tutelæ, sed neg. gest. contra tutorem, filius enim impubes tutoris mei, non tenebitur pro administratione quam fecit iste tutor post mortem patris sui; sed tenebitur pro eo quod pater eius male administrauit.

¶*Quanquam.*]paterfamilias reliquit vxorem, & filium ex ea, & decessit, & istum filium matri commendauit, postea perpendit mater, quod filius multas habuit actiones alias, vnde actores quosdam ad actio. illas uoluit ordinare ista mater. Dicitur, quod nõ potest, quia ipsa agere non potest. Item res filij alienare non potest, nec debitores filij matri soluendo liberantur.

¶Vsu.]

*Lud. Roma. in suis singul. fol. 106. sin. 367. reputat istam tex. sic aliquẽ aduerte. quia Lud. non sanum habuit respectũ. quantum ad intellectum. §. vt dicit hic in nouis interpre. Boleg.

1† Fl. decest, in
2† Flor. deest. &.
3† Alias, deest, cum.
4† Appellasset.
5† Fl. est. §. & deest, Papin. lib. 11. Resp.

quæ purgatis a 1† necessarijs b sumptibus superest.d

Qui expendit vltra, quã est ei iniunctum, non repetit.

¶Libertos* certam pecuniam accipere testator ad sumptum monumenti noluit: si quid amplius fuerit erogatum, d iudicio negotiorum gestorũ, nec ab hærede recte 2† petetur,e nec 3† de iure fideicommissi: cum voluntas f finem erogationi 4† fecerit.

Pupillus non tenetur ad perficienda negotia etiam cœpta. Bartolus.

¶Tutoris g hæres impubes filius ob ea, quæ tutor eius in rebus pupillæ paternæ gessit, non tenetur: sed tutor proprio nomine iudicio negotiorum gestorum conuenietur.

Gestor negotiorum non potest constituere actorem in negotijs pupilli. h. d. Istud est verum secundum illa tempora, secundum quæ mulier non poterat esse tutrix sine imperiali rescripto, hodie vero si esset tutrix, posset constituere actorem, sicut alij tutores, vt l. neque tutores, C. de procur. Bart.

¶Quamquam mater filij negocia secundum patris uoluntatem h pietatis fiducia gerat, tamen ius actoris i periculo suo litium causa constituendi non habebit: quia nec ipsa K filij nomine recte agit: aut res bonorum eius alienat, vel debitorem impuberis accipiẽdo pecuniam liberat. l

In causa seruitutis prædij communis, quod unus ex socijs expendit, ab alio repetit per actionem negotiorum gestorum. Bart.

¶Vno defendente causam cõmunis aquæ m sententia prędio n datur. Sed qui sumptus necessarios ac 5† probabiles in communi lite fecit, negotiorum gestorum o actionem habet.

Quod quis facit contemplatione mandati per errorem, non uenit in illa actione, sed in actione negotiorum gestorum, & qui ius uendit suum pignoratitia tenetur. h. d. quem casum no. & bene no uerbum creditoris. Bart.

¶*Vno.*] Habebam prædium cui dicebam seruitutem aquę ducendæ à prædio, quod erat tibi & Titio commune, deberi, vnde proposui confessoriam, Titius negauit seruitutem deberi, opponendo negatoriam: quæritur, an Titius, qui cõmunem causam defendit, habeat actionem aduersus te nomine expensarum in causa factarum? Dicitur, quod hẽt actionẽ negotiorum gestorũ. Vel pone, quod Titi⁹ egit aduersus aliquẽ confessoria, dicens seruitutem prædio communi deberi à prædio Mæuij: ille actor, quod in litem expendit, repetet à te per actionem negotiorum gestorum.

a *Purgatis.*] per compensationem: nã vsq; ad concurrentes quãtitates cessat vsura: vt infra de compen. l. cũ alter, & l. idem. Item quod dicit, usuras superexistentis pecuniæ pstari: intellige si dominus consueuit fœnerari, non aliàs, vt j. de usur. l. qui semisses, §. 1. vel vertit in vsus suos, vel alij eã fœneratus sit, vel fuit in mora, sup. eo. l. at qui natura, §. non tantum & C. de usuris, l. si mater.

b *Necessarijs.*] & vtilibus, ut sup. eo. l. sed an'§ is autem qui. & infra e. l. fi. § fi. secus in voluptatijs, ut sup. eo. l. ex duobus, primo respon.

c *Superest*] apud gestorem. Accur.

d *Erogatum.*] etiam vtiliter, ut inf. de pecul. l. si creditor. §. 1. & argument. infra de re milit. leg. 3. §. in bello, sed quod secundum uoluntatem solu t, repetit, vt hic, & infra de peti. hæred. l. hæreditas, §. 1. quo vero ultra nõ: vt dixi duplici ratione, pri na, quia prohibitio impedit hanc repetitionem, ut C. eo. l. fin. Alia, quia donasse uidetur, vt inf. ad Aquil. l. si seruus seruum, §. si oliuam. Et sic est arg. ad quæstionem, quæ quæritur, si mandaui, ut emeres rẽ pro decem, & dedisti plus, an repetas? Mar. sic. Ioan. contra, ut hic, & no. C. eo l. fi. Accu.

e *Petetur*] i. liberti ab hærede non rectè petent. Sed qđ si minus? Resp. repetit quatenus expendit, vt inf. de legat. secundo l. antepe. §. à te. & est ratio, quia vt ministri fuerunt electi isti liberti, ut infra de leg. 3. l. quis Titio de em.

f *Voluntas*] defuncti, sed certè etiam vltra voluntatem potest impendere, ut inf. de verborum significationibus. l. cũ testamento, quæ est contra. Sol. potest plus expendere, ut ibi, sed non repetit, ut hic. Vel hic sufficiens erat, quod testator dixerat, ibi non, arg. inf. de relig. l. at si quis. § æquũ, & §. hoc autem, & §. fi. Vel verius, ibi præcepit hæredibus, & in eorum fauorem noluit nisi certum quid expendi. Si ergo volunt plus, possunt: quia non faciunt alij præiudicium: sed hic alijs præcepit, qui si plus expenderent, facerent alijs (scilicet hæredibus) præiudicium.

g *Tutoris.*] cum pater meus tutor cuiusdam pupilli fuisset: me filio pupillo hærede relicto decessit, qui & mihi tutorem dedit, qui meus tutor de tutela, quam pater meus gesserat, intromisit se, non ego, sed ipse tenetur actio. negotiorum, non autem tutelæ, ut hic: quia non successi ego pupillus patri meo in tutela, licet deberem inchoata ab eo perficere, si essem legitimæ ætatis, vt sup. de his qui no. in fam. l. furti, §. pe. & infra. de hære. tu. l. 1.

h *Voluntatem.*] quam in testamento expressit, dicendo: Relinquo filium in custodia matris suæ.

i *Ius actoris*] qui egit nomine filij: tutores autẽ hoc pñt facere, vt C. de proc. l. neq. & Instit. de cura. §. fi. Sed oppo. hæc fuit tutrix: nam & data fuit & esse potuit, ut C. quando mulier tute. offic. fungi po. l. 2. & fin. quæ sunt cõtra. ergo potest actorẽ constituere. Sol. dicunt quidam, quod hæc corrigitur per illas. Azo. dicit, qđ hic fuit data tutrix, sed adhuc non fuit confirmata, quod est necesse, vt in ll. contrarijs. Tu dic, quod non fuit data tutrix. licet pater de filijs eam rogauerat: & ipsa, ut mater, non vt tutrix se intromittebat, ut hic dicit.

K *Quia nec ipsa.*] vt hic, & C. de procur. l. alienam, & infra de reg. iuris. l. fœminæ. Et nota bonam rationem: quia si non possum per me, nec per alium potero, vt hic: & C. de hære. tut. l. 2. ibi, nec in iure, &c. ut infra ad Macedo. l. filium in si.

l *Liberat.*] imo liberat ut infr. de. solutio. l. filia, quæ est cõtra. Solu. hic scuit, ibi ignorauit debitor. Vel hic soluit ex anteriori causa, ibi ex posteriore. Tu dic, quia ibi soluit ex obligatione quam fecerat ipsi matri: hic autẽ, vel patri pupillus, vel ipsi pupillo erat obligatus.

m *Communis aquæ.*] vt quia negatoria contra plures agebatur.

n *Prædio.*] idest, ad utilitatem prædii, vel econtra: vtpote cum seruitus esset prædij, & prædio accederet, & prædio deberi dicatur, vt infra de seruit. lege 1. & l. seruitutes prædiorum, & de seruit. rustic. prædio. l. via. §. si fundus, & §. q̃cunque. Sed quæ erat dubitatio de sumptibus? Respond. quia cum seruitus, si res indiuidua, videbatur ratione indiuiduitatis suum negotium gessisse, arg. infra qui potiores in pignor. habe. §. sciendum, sed secus est, quia sententia dat prædio, non personæ: & ideo alii etiam prodest, & nocet: nisi si agentis culpa interueniat vt collusio, ut hic, & infra. si seruitus vendic. l. loci. §. 1. fundus. & l. si de communi. & arg. C. si unus ex plu. appel. l. prima. & fi. & ideo sumptus 1. petuntur, ut hic subijcit, & infr. famil. ercis. l. ex parte, in principio & infra communi diuidundo, l. si quis putãs, §. siue autem. in princ.

o *Negotiorum gestorum.*] s. d. cum causa sit indiuidua, cur non habet locum cõi diuidundo, ut inf. cõi diuidundo, l. si quis putans, §. hoc autem? Respondeo, quia nihil in re communi fecerunt, licet propter rem forte. vt inf. communi diuidundo. l. arbor. §. si per eundem. Vel dic, quod desierat res esse communis, vt quia fundus, cui seruitus debebatur, fuit diuisus, ut inf. communi diuidundo. l. prima, & C. cõmu vtriusque iudic. l. familiæ. Accursi.

1† *Alias, purgatis. Taurelc*

* *Bal. hic dicit illum tex. singul. ad hoc quod executor ultimæ voluntatis excedens fines mandati, & si plus expendens q̃ debeat, non potest repetere ab hærede, & sic ista executio mãda i habet sine & sine formam taxationis. pro quo concor. tex. & bene facit in §. & si quis §. sed si quid ff. de relig. et sumpt. fune. & in §. & est quæsitum, si autem minus expendit, tenetur residuum restituere hæredi. Bal.*

2† *Fl. gestorũ ab hærede non petit.*

3† *Flor. deest, nec.*

4† *Fl. erogatio.*

5† *Flor. deest, ac.*

Fideiussori.

FIdeiussor.] CASVS. Accepi a Titio decem mutuo: & fideiussorem dedi, & pignora: deinde pro alijs decem eadem pignora obligaui, tñ in isto vltimo cõtractu fideiussor non intercessit: postea fideiussor creditori satisfecit, & in vno debito, & in alio in eo in quo se obligauit, & pignora acceperat debitor, fideiuss. non hẽt mandati, sed negotiorum gestorum actionem. Dr ẽt, ꝙ fideiussor iuste de culpa tenebitur, s. si culpa pignora perierunt, vel deteriora f. ẽa fuerũt non autem tenebitur de casu fortuito, nec poterit creditor à debitore conueniri pig. actio. q2, s. alij ius suũ vendidisse vide i u.

¶ Ignorante.] Contraxi spõsalia cũ quadã, volui ei dare annulũ, ob verecundiam accipere noluit; mater puellæ filia nesciente annulum accepit, per quam actionem petit filia annulũ a matre? Respon. per actionem neg. gest. repetit filia a matre.

* Ex præsenti l. collige intel. secundum Bal. hoc, quod libellus dicuntur frustratorius, quando actio inepte est proposita & iste text. hoc optime probat & ex tali libello non rite conceptus dñr se qui sententia absoluta ria. Bal. addo pro isto benefacere text. in l. 3 de contrah. C. ibi, dum dicit competentib. actionibus, & ista faciunt & gloss in prin. Insti. de oblig. in verbo faciendi, qua vult sententiam ex inepto libello latam nullã esse ipso iure etiã per fieri.

1 † Flor. agitur.

a Fideiussor.] Pone casum in fideiussore vnius contractus, in quo etiam erãt pignora obligata, q̃ pignora etiam ob aliud debitum tenebantur, & totũ soluit, vt hic: & C. de fideiusso. l. 2. vel pone, ꝙ alia erant pignora, & pro alio contractu: idẽ tñ est semper debitor, & tunc minor est dubitatio, an actio. nego. gest. teneatur.

b Imperitia.] facti vel iuris.

c Alterius.] sed tamẽ eiusdem debitoris.

d Suscepit.] accipiendo etiam cessionem vnius creditoris, vel dic etiam sine cessione.

e Existimans.] & bene ſm vtramque positionem cum cessione, vel sine, vel ꝙ essent eadem, vel alia pignora, maximè cum iure cessio facta fuerit, vt in fine hic dicit.

f Confusis prædijs.] i. cõfusa siue mista obligatione prædiorum, quæ prædia fuerunt simul cõcessa fideiussori in vtriusque contractus pecuniam facta super hoc cessione. Vel dic consulis, i. extinctis obligationibus prædiorum, quia fideiussor simpliciter soluit illa debita, sed pignora accepit, vt retentione sibi consuleret, vt infra quibus mod. pign. vel hypot. sol. l. 6. in prin.

g Conuenietur.] immo non frustra, ut infra mand. l. si mãdato, §. Paulus, quæ est ʒ. Sol. hic non emit, sed fecit cedi sibi ius pignoris: & ideo vicẽ obtinet creditoris, & hoc potuit de iure facere, unde etiam mãdã non tenetur, ut C. de fideiuss. l. 2. ibi aũt emit, quod non licet, vnde mandati tenetur, hæc non placet. Si ergo aliquos sumptus hic fecit actio. neg. gest. aget, & eadem conuenietur si quid culpa fecit. Vel dic melius, quia hic dicit cessare mandati, & habere actio. neg. gest. pro rebus, s. alterius contractus, s. pro rebus eius iẽ agit mandati; & agetur hoc nostro casu ad sumptus nego. gest. & ad pecuniam, vt ī. manda l. ex mandato. §. fideiussori. nisi fuisset facta cessio, sicut hic fuit: vnde hoc casu iure cesso agetur ad pecuniam, hoc est eo iure, quod creditori competit, sed nihil prohibet vtramque competere.

h Necessaria.] pro sumptibus factis in re, & vt culpæ commissæ nomine teneatur, & hoc pro rebus alterius contractus: at pro rebus eiusdem, agit mandati, ut modo diximus.

i Non videtur.] quia habuit ab eo, qui habet ius tradendi, vt infra de verb. sig. l. bonæ fidei.

k Restituendum.] rem pignoratam.

Idem lib. 3. Responsorum.

LEX XXXIIII.

FIdeiussor a * imperitia b lapsus, alterius c quoque contractus, qui personam eius non contingebat, pignora, vel hypothecas suscepit; d & vtrãque pecuniam creditori soluit, existimans e indemnitati suæ cõfusis prædijs, f cõsuli posse, ob eas res iudicio mandati frustra conuenietur: g & ipse debitorem frustra conueniet. Negotiorum autem gestorum actio vtrique necessaria h erit: in qua lite culpam æstimari satis est, non ẽt casum: quia prædo fideiussor non videtur. i

¶ Creditor ob id factum, ad restituendum k iudicio quod de pignore dato l redditur: cum videatur m ius suum n uendidisse, non tenebitur.

Qui ab alio donum recipit meo nomine, neg. gesto. actio mihi tenetur. Bar.

¶ Ignorante o virgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit: p quia mandati, vel depositi cessat q actio, negotiorum gestorum agetur. r 1 †

Hæredi viri contra vxorẽ defuncti datur hęc actio de gestis cõstante matrimonio, h. d. quam legẽ no. quia faciet tibi honorem, & dabit tibi vtilitatem. Bart.

Idem libro 10. Responsorum.

LEX XXXV.

HAeres viri defuncti vxorem, quæ res viri tẽpore nuptiarum in sua potestate habuit, expilatæ 2 † hęreditatis 3 † postulare s non debet. Prudentius t itaque fecerit, 4 † si ad exhibendum, & negotiorum gestorum actione, 5 † si negotia quoque viri gessit, cum ea fuerit expertus.

Si per ascendentem gerantur negotia descẽdẽtis, vel fiat protestatio, ut onus alimentandi ad descendentem non pertineat, expensæ alimentorum repetuntur. h. d. lex ista, quã no. Et primo ponit exẽpla Nesennij continẽtis quæstionem, & allegationem pro vtraque parte, & opinionem quorundam. Secundo ponitur responsio Pauli. secũda ibi, Respon. hæc disceptatio. Bart.

l Dato.] s. actione pignoratitia.

m Videatur.] & est verum. Vel dic habetur pro eo, ac si cesserit, ut non teneatur creditor. Acc.

n Ius suum.] quod in pignore habebat.

o Ignorante.] secus si sciente, quia tunc habet locum depositi, vt ī. deposi. l. die sponsaliorum. quæ est ʒ.

p Suscepit.] nomine filiæ.

q Cessat.] mala ratio: nam ſm hoc ad quãlibet rem petendam vbi prædictæ cessant, haberet istam, quod falsum est: dic ergo ꝙ nulla melius põt adaptari actio à filia contra matrem.

r Agetur.] s. si habuit ratum, aliàs sponso datur repetitio. Accursius.

2 † Compilatæ. Flor.

3 † Alias hæreditatis, crimine postu.

4 † Flor. faciet.

5 † Flor. de eo actione.

HÆres.] CASVS. Si res vxor viro surripiat ante mortẽ, vel post, hęres uiri nõ agit aduersus eam crimine expilatæ hæredit. aget tamẽ ad exhibendum, vel nego. gest. actio. si negotium viri, uel hæreditarium gessit.

s Postulare.] i. accusare non debet, cum fuisset socia diuinæ domus, & humanæ, vt hic, & C. de crimin. expil. hæred. l. aduersus vxorem.

t Prudentius.] i. prudenter: nam si hoc faceret, prudenter non faceret. hic enim cessat crimen expilatæ hæreditatis, vt hic, & C. de furt. l. quamuis, & infra de crim. expil. hæred. l. vxori. non est ergo hic participatio positiui, idest non ponitur comparatiue. ſm Ioan. sic & C. de fur. l. 2. Sed quid si hæreditatem aliam hæredi viri delatam expilasset? Respond. secundum H. haberet locum hæc actio, ut C. de crim. expil. hæred. l. si a ui. Accursius.

NEsennius.] CASVS. Quidam iurisperitus fuit iudex, cui fuit proposita materia super quæstione, quæ talis est: Auia gessit negotia nepotis sui, & penes eam remanserunt decem de bonis illius nepotis: mortua auia & nepote agunt hæredes nepotis aduersus hæredes auiæ pro decem: excipiunt hæredes auiæ, ꝙ illa decem impendit auia in alimentis nepotis: replicant hæredes nepotis, quod auia subministrauit alimenta nepoti officio pietatis, & hoc nituntur probare duabus rationibus. Prima est talis, quia auia non petijt, ut ei alimenta decernerentur, uel si petita fuerant, non erant decreta: unde præsumitur, quod de suo eum aluerit. Alia est, pone quod mater aluisset filium, præsumitur, quod ex officio pietatis aluisset, unde repetere non posset, nec auia ergo repeteret, isti duplicant, quod tunc demum præsumitur mater filium aluisse officio pietatis, cum ex propria substantia hoc fecerit, sed hoc non fuit hoc casu, quia auia aluit nepotem non de bonis suis proprijs, sed nepotis. Quidam dicebant, quod alimenta pro parte agnosci debeant ab hæredibus auiæ, & pro parte ab hæredibus nepotis, quid iuris quæritur? Dicitur, quod hæc quæstio

facti

facti est, & sic super incerto interserit quoddam dictum, scilicet tale, hoc quod dixerunt hæredes nepotis, s. quod quando mater alit filium, quod præsumitur ex officio pietatis hoc fecisse, multoties fallit, s. cum mater in contrarium fuit protestata, s. quod vellet repetere, vel forte pater abfuit, & mater interim filium aluit, sine dubio in casibus istis repetet mater, cum protestata fuit, nec præsumitur mater donare istis duobus casibus. Vnde dicit, quod hæredes auiæ sunt audiendi, & absoluendi, quia de bonis nepotis ipsum aluit, vel in dubio præsumitur aluisse, & sic non dicit, quod alimenta sunt partim ab hæredibus nepotis præstanda, quia præsumitur semper quod auia aluit nepotẽ de bonis proprijs nepotis.

a *Nesennius.*] casus planus, & de facto colligitur optimus al l. gandi modus ex hac lege.

b *Salutem.*] & quæstionem talem, auia &c.

c *Vtrisque.*] s. auia & nepote.

d *Actione*] s. directa pro quibusdam rebus quas habuerat auia: hæredes vero auiæ dicebant, quod auia expenderat eas in alimenta pupilli nepotis: & hoc est quod dicit, reputabant. alibi autem ponitur pro compensare, vt infra de minor. l. minor vigintiquinque annor. cui. §. prædia.

1 † *Hic erat P. familiaris, vt infra de vo iudic. l. Nesennius.*

2 † *Flor. esse.*

3 † *Flor. ex contrario.*

4 † *Flor. vt de suo.*

5 † *Flor. administrabat.*

6 † *Flor. de eis, de.*

7 † *Flor. videantur.*

8 † *Flor. in factum consistit.*

Paulus lib. 2. Quæstionum.

LEX XXXVI.

Nesennius a Apollinaris 1 † Iulio Paulo salutẽ. b auia nepotis sui negotia gessit. defunctis vtrisque, c auiæ hæredes conueniebantur à nepotis hæredibus, negotiorũ gestorum actione; d reputabant hæredes auiæ alimenta præstita nepoti Respondebatur, e auiam iure pietatis de suo præstitisse: nec enim aut desiderasse, vt decernerentur f alimenta: aut decreta g esse. 2 † præterea constitutum esse dicebatur, ut si mater aluisset, non posset alimenta, quę pietate cogente h de suo præstitisset, repetere. Econtrario 3 † dicebatur tũc hoc recte dici, cum 4 † de suo aluisse k mater probaretur. at in proposito auiam, quæ negotia administrasset, 5 † verisimile esse, de re ipsius nepotis eum aluisse. Tractatum est, nunquid de 6 † vtroque patrimonio erogata viderentur 7 † Quæro, quid tibi iustius videatur? i Respondi, hæc disceptatio in facto m consistit. 8 † nam & illud qđ in matre constitutum est, non puto ita perpetuo n obseruandum. Quid enim, si etiam protestata est, se filium ideo alere, vt aut ipsum, aut tutores eius conueniret, o Pone peregrè patrem eius obijsse: p & matrem, dum in patriam reuerteretur, 9 † tam filium eius, quam filiam 10 † exhibuisse: q in qua specie, & in ipsum pupillum negotiorum gestorum dandam actionem D. Pius Antoninus 11 † constituit. Igitur in re facta r 12 † facilius putabo auiam * vel hæredes eius audiendos, si reputari 13 † velint alimenta, maximè si etiam in rationẽ s 14 † impensarum ea t retulisse auiam apparebit. Illud nequaquam admittendum puto, ut de utroque patrimonio erogata videantur. u

Vt debitum ante administrationem conuertatur in actionem, quæ ex administratione descẽdit, duo cõcurrere oportet. s. quod debitor a se exigere potuerit et quod inde domini aliqua uersetur utilitas. Bart.

m *In facto*]i. incertitudine asti, quia nescimus vtrum eandem pecuniam pupilli nepotis expendit, vel non, sed etiã in iure est, puta, quæ sit præsumptio in tali dubio. nam &c.

n *Perpetuo.*] generaliter nam fallit quandoque, vt subijcit in duob. casibus.

o *Conueniret.*] sed nec, quod dicit hic de protestatione, est verum in omni casu. quid. n. si mater necesse habeat alere, ut quia filius est inops, & pater inops? Item quid si modica repetat? certè non audietur. Idem in auia dico, ut inf. de lib. agnos. l. pen. & l. si quis à liberis. & respõ. vsque ad §. si vel. & §. si mater. & §. alimenta autem. & §. verum. & j. commo. l. in rebus, §. sunt. Azo.

p *Obijsse*] si habes, obijsse, dic, quod mater fuit cum patre: & dũ reuertitur. s. mater, alit filium, vel dic etiã dum reuertitur pater qui obijt, idest reuerti sperabatur: & sic et dices matrem domi remansisse, & hæc bona, quia putabat patrẽ viuere. Si habeas, abijsse, dicas quod mater non fuit: & dic dum reuertitur. s. pater.

q *Exhibuisse.*] s. de suo proprio mater, & si proprie eam protestatam fuisse, ut supra prox. respon. secundum primum intellectum de tribus, super verbo, obijsse. alias abijsse secundum alios duos, non est necessaria protestatio. credebat enim patrem viuere. Et ita no. quod aliquid valet protestatio ut C. de epis. & cler. auth. si captiui. licet sit arg. contra. C. de probatio. l. instrumenta, si enim non fuisset protestata, quod vellet repetere, non audiretur, quia causa pietatis fecisse præsumitur, ut C. eo. l. alimenta & hoc fauore alimentorum, sic & alias infra de cond. indeb. l. cum is. §. si mulier. & infra mand. l. si vero non remunerandi. § idem Papinianus, & C. de do. pro nisi & nuda pol. l. fin. §. idem, & in auia dico, cum ratio diuersitatis reddi non possit, & vtraque cogatur alere ex causa, ut supra dixi, & ita consuluerunt etiam aduocati hæredum auiæ: si tamen constaret auiam de suo præstitisse alimenta, ut supra ibi, ex contrario, &c. si uero dubitetur de suo, an de bonis nepotum, præsumam quod de bonis nepotum, & idem in matre dicam, sicque reputabant agenti pecuniam, licet repetere suam expensam non possit: secus in alijs causis, quam alimentorum: etiam in matre, & in patre dico, nisi coniectura sit, quod noluit donare, ut C. famil. ercis. l. filiæ. & infra famil. ercisc. l. quæ pater. & de leg. 2. l. cum quis decedens. §. nuptura arg. tamen duo in matre videntur, quod videatur donare: si impenderit in negotia filiorum, ut C. eod. l. alimenta. §. si quid. secundum. Azo.

r *In re facta*] idest in quæstione facta, vel proposita.

s *In ratio nem.*] idest in codicem rationum.

t *Ea*] alimenta.

u *Videantur.*] no. contra vulgarem rusticorum opinionẽ, qui quæstiones per medium diuidunt, ut si petam decem, dicunt se velle concordare, & dicunt, quod quinque debet sic C. de prohib. sequest. pec. l. 1. & inf. de in rem ver. l. si pro parte, §. idemque, & j. de fun. instruc. l. quæsitum. §. si

9 † *Flor. reuertitur.*

10 † *Familiam eius. Fl.*

11 † *Respondit.*

12 † *Alias facit.*

* *Not. secundum Bal. quod statutum in matre habet locũ in auia, quia mater & auia procedunt per eandem rationem, vbi põderatur naturalis affectio concord. ff. de verb. signi. l. liberorum. & hic pro constante habet lex nostra.*

13 † *Florent. reputare.*

14 † *Flor. in ratione impensarum, alij in rationes impensam tam, &c.*

e *Respõdebatur.*] ab hæredibus nepotis, & hæc replicatio est, vt infra de excep. l. 2. §. 1. Accursius.

f *Decernerentur.*] a iudice, non tamen est hæc bona allegatio. nam quandoque expedit non sic factum pupilli publicari coram prætore, & non erit ferendum si dicat, &c. ut C. de alimen. præst. l. fin.

g *Aut decreta*] licet forte petita.

h *Pietate cogente*] quæ pietas præsumitur, ut C. eo. titu. l. alimenta, & ibi est hoc constitutum, quod hic dicit. item est in l. si patrono, eod. tit. & quia ita erat constitutum in matre. idem in auia videbatur, vt arg. C. quan. mul. tute. offi. fun. pot. auth. matre. Sed tamen est contra, ut hic dicit. & erat hæc allegatio hæredum nepotis.

i *E contrario dicebatur*] s. ab hæredibus auiæ: nam hæc allegatio pro hæredibus auiæ facit: hæredes enim nepotis petebant pecuniam, quam pupilli nomine auia habuerat: hæredes autem auiæ respondebant, non potestis petere, quia expendit eam auia in alimenta nepotis: & hoc est verisimile, quia non facile mulier donare videtur, quia mulierum genus est auarissimum, ut arg. j. de donat. inter vir. & vxor. l. si stipulata, in fi. Azo. & C. de don. ante nup. l. cũ veterum. dicunt ergo hi hæredes auiæ, tunc hoc recte, &c. s. causa pietatis facta alimenta esse: & ideo non repeti: potest etiam distingui misericordiæ motus, ut infra de relig. l. at si quis. §. sed interdum.

k *Aluisse*] quod verum est, sicut infra respond. Dicunt enim hæredes auiæ poss. ea, quæ repetuntur ab eis, reputare. i. detrahere, ne eorum nomine condemnentur, quia in pupillum nepotem expensa fuerunt Azo.

l *Videatur.*] res. sibe mihi subaudi.

§.si quis eo. Sed arg. contra, infra ad Trebel. Titius rogatus. & Instit. qui manumi. non poss. §. cum ergo. & infra de petitio. hæredita. l. sed & si. §. quod autem quis. & §. adeo a Item no. hac l casus, in quibus cessat repetitio. Primus ratione pietatis, vt hac l. & C. eod. l. 1. & l. alimenta. Secundus si paterna affectione, vt C. eod. l. si patrono, & infra eodem. l. si qui. Tertius, quando domestica affectione, vt C. eod. l. quod in vxorem. Quartus, ratione obsequii vt C. eo. l. officio. Quintus ratione prohibitionis, vt C. eod. l. fina. sed hoc casu M. dabat vtilem de æquitate, argum. infra de condi. indeb. l. nam natura. in casu etiam secundum nos non nocet prohibitio, vt arg infra de religio. l. at si quis. §. idem Labeo ait si prohibente.

i Solue 8m Iart. & dic, quod in 3tijs extat vnum patrimonium vel esse ere debatur.

1 † Fl. deest, etiam

2 † Alias deest, in negotijs gestis.

3 † Fl gerit.

4 † Fl. est.

5 † Fl. quantum.

6 † Alias postea quàmuis.

Scæuola lib. primo. Quæstio.

LEX XXXVII.

Diuortio [a] facto negotia vxoris [b] gessit maritus, dos non solum dotis actione, verum etiam 1 † negotiorum gestorum seruari [c] potest. Hæc ita, [d] si in 2 † negotijs gestis maritus, dum gessit, 3 † facere [e] potuit: [f] aliàs enim imputari non potest, [g] quòd à se non exegerit. Sed, & postea [h] quàm patrimonium amiserit, plena [i] erit negotiorum gestorum actio: quamuis si dotis actione maritus conueniatur, absoluendus [k] sit. 4 † Sed hic [l] quidam modus [m] seruandus est, vt ita querelæ [n] locus sit, inquantum 5 † facere potuit, quamuis postea 6 † amiserit, [o] si illo tempore, quo gessit, ei soluere potuit. Non enim e vestigio [p] in officio [q] deliquit, si non protinus [r] res suas distraxit ad pecuniam redigendam. 7 † præterire deniq; aliquid temporis debebit, quo cessasse videatur. * Quod si interea [s] prius, quàm officium impleat, res amissa [t] est, perinde [u] negotiorum gestorum non tenetur, [x] ac si nunquam facere potuisset. 8 † Sed etsi [y] facere possit 9 † maritus, actio negotiorum gestorum inducitur: quia fortè periculum est, ne facere posse 10 † desinat.

¶ Illum [z] autem non credimus teneri ad reddendum pignus, qui gerit negotia debitoris, cum pecunia ei debeatur: nec fuerit, quod sibi possit [a] exoluere.

a Diuortio.] tres casus ponit, cum soluendo fuit & est: cum soluẽdo fuit, & nunc non est: & hic subdistinguitur, vt si non statim postquam cœpit gerere, desijt esse soluendo, fit idem iuris quod in primo, vt in vtroque imputetur, si a se non exigat: sed si statim cum cœpit administrare, desijt esse soluendo, non imputatur, sicut in hoc casu. Tertio cum nec fuit, nec est soluendo: & sic possunt notari quatuor casus. Et quod dicit diuortio, &c. dic secundum leges esse diuortium, sed secundum cano. non fit nisi ex causa consanguinitatis: & tunc non dirimitur matrimonium: sed magis nullum declaratur. Item propter adulteriu a: sed tun non fit diuortium, quia aliam accipere non potest, licet debitum reddere non teneatur. *

* Adde ad glo. q habetur in euangel. Mat. c. 5 & p Cano. in c. 3. de adult. & stup. & qd scribit Tertul. in libro de monog. ubi refert primũ diuortiũ Romæ factum fuisse a Caruilio, annis ferè 600. post vrbẽ cõditã, refert que causam, qd scribit, & Gell. li. 4. c. 3. & lib. 17. c. 21. iusta fa.

b Vxoris.] scilicet quondam.

c Seruari.] idest repeti.

d Hæc ita.] scilicet habent se, vt maritus non solum dotis actione, sed etiam neg. gest. possit conueniri, si neg. gestorum, &c. idest dum gerit negotia à capite gestionis vsque ad finem.

e Facere.] scilicet solidum, ita quod remaneat ei vnde sustentetur: nam sic in actione dotis erat facienda condemnatio, vt infra de regu. iur. l. in condemnatione. Et sic nota hic gestorem exigere debere a seipso, vt hic, & sup. eodem. l. si pupilli, in fi. & infra de fideiusso. l. tutor. & infra de petitio. hered. l. sed & si lege. §. 2. & C vi bon. rapt. l. fi. & infra manda. l. si negotia Item no. insolidum eum actione negotiorum gestorum damnari. Sed quare non inspicitur causa, & origo prioris actionis, vt supra si quis caut. l. si eum. §. qui iniuriatum, & infra de donat. qui id, in princ. quæ sunt contra? Respon. hic euenit istud propter delictũ, quod in administratione commisit, qui. a se non exigit, vt infra de re iudic. l. sed hoc ita. §. 1 & infra pro soc. l. si vnus, §. fi. Item contra, infra de re iudic. l. non tantum, vbi etiam in alia actione dat priuilegium, quod est, & in dote. Sed hic desijt esse maritus prius, quam hac actione teneretur. ibi autem constante matrimonio.

f Potest.] durante tota gestione. Accursius.

g Alias enim imputari non potest.] scilicet si nunquam facere potuit, ex quo incœpit gerere: & sic est idem ac si nunquam potuisset. Accursius.

h Sed, & postea.] refertur ad primum responsum, non ad proximum: aliàs enim, &c. Et nota, quod hic incipit secundus casus, qui distinguitur vsque illuc, ac si nunquam, &c.

i Plena.] i. insolidum, non inquantum facere potest.

k Absoluendus.] scilicet à solido: sed tamen condemnatur inquantum facere potest, vt infra de re iudica. l. non tantum.

l Sed hic.] idest in hoc casu, quando ab initio fuit soluendo, & postea desijt. Ir. Accurtius.

m Quidam modus.] idest, quædam distinctio.

n Querela.] s. quare non exegit, scilicet inquantum facere potuit, vt subijcit, quam querelam defert mulier.

o Amiserit.] idest, desijt esse soluendo, si eo tempore quo gessit, scilicet soluere potuit totum, & commodè.

p Non enim e vestigio.] idest, in principio gestionis.

q In officio.] scilicet quod præstare debet gestor, scilicet culpam latam, & leuem regulariter, vt C. eod. l. tutori.

r Si non protinus.] idest, non statim distraxit res suas ad pecuniam habendam pro soluenda dote: nam interest viuẽtium ne præcipitentur, vt infra de interroga. act. l. & quia: debuit ergo transire aliquod tempus quo videatur cessasse, quod est decem dierum, secundum quosdam, vt infra de consti. pec. l. promissor. vel prout iudici videbitur, ut infra de iure delib. l. 1. in princ. vel quoddam mediocre tempus, vt infra de sol. l. quod diximus. & l ratum, vel tale quo salua dignitate sua possit se expedire, vt infra de verb. signo. l. nepos. Proculo.

7 † Alias, vendendo præstare demum.

* Cõtra & facit secũdum Bal. tex. in l. Æmilius Larganus, & qd ibi not. inf. de min. & inf solu. mat. l. si mora. & l. ĩ õmnes. §. illud. de verb. oblig. & l. Titius. § 1. inf. de fideicom. libert.

8 † Fl. possit.

9 † Alias potuisset.

10 † Fl deest, posse.

s Quod si interea.] idest intra illud tempus, quod datur ei prius, quam impleat officiũ, idest ante, quam possit ei imputari, quod à se non exegit.

t Res amissa.] idest patrimonium fit diminutum, quod non est soluendo.

u Perinde.] idest ita.

x Non tenetur.] s. insolidum, ac si nunquam fuisset soluendo, & sic transit ad tertium casum: quem & quartum potes dicere, si præcedentem distinctionem pro duobus cõputes. Ex prædictis ergo collige, quod his duobus casibus. s. si dum gerit potuit facere, & nunc potest: item si potuit, & nunc post moram non potest, insolidum tenetur. Item si potuit & protinus non potuit item, & quando nunquam potuit, non tenetur insolidum. Sed quid si prius non fuit soluẽdo, & nunc autem est? Respon. tenetur, nisi exigat a se: & ad hoc potest adduci infra prox. sed & si. vel expone ibi vt ad primum casum referas: & tunc erit verum, quod dixi.

y Sed, etsi.] hic reddit rõ quare cũ fuit soluendo, &c. conuertatur in istam. Et sic no. hic, quod aduentitij casus spectantur. Sed 3, in l. qui, & a quibus manu. l. in non fiunt. l. Iulia. & infra de testa. tu. l. si quis ab alio, in princ. Sol. hic spectat, quod in futuro contingere põt p p delictum gestoris, quia a se non exegit: at ibi nullius delicti habetur ratio.

ADDITIO. No. ex hac gl. Bal quòd vbi culpa præcedit casum, ibi est habenda ratio casus fortuiti, & aduersæ fortunæ: aliàs non, & ista glo alleg. per Dy. in addi Cy. C. de preci imper. offer. l. vniuersa, in fin. & quod no. in l. 2. versi. nec cogitur. infra sol. matrim.

z Illum.] prædicta vera sunt, quando gestor debet, & sibi nihil debetur, sed si gestor debet aliquid, quod debet. ideo quia sibi debetur, vt quia debet pignus, & habet propter debitum, non tenetur a se exigere illud pignus: Vel continua, vt diximus, quando debitor gerit negotia creditoris, nunc econtra.

a Possit.] vt infra de pecu. l. noxali. §. quod autem, in fi. §.

Sed si subsoluit, nunquid in se transtulit dominium, cum à domino non habuit mandatum? videtur quòd non, vt infra de regul. iur. l. id quod nostrum. Respond. pro rato debet haberi, quod vtiliter est gestum, vt supra eodem, l. Pomponius. & infra de administra. tuto. l. quoties. §. sicut. & infra de contrahē. emp. l. fistulas. §. 1. Itē quid si nō soluit sibi, cum potuit, in quo punitur? Respon. in hoc, quia si vsuræ currebant, amodo non current, vt inf. de admin. tuto. l. quoties. §. sicut. Item secundum H. finita administratione tenetur reddere pignus etiam sine pecunia, si non sit debitor soluendo.

¶ Sed nec redhibitoriæ speciem venire in negotiorum gestorum actionem: a & per hoc sex 1 † mensibus b actis perire, si vel mancipium in rebus non inuenit: c vel eo inuento, d 2 † aut deterior homo factus est, e aut quod accessionū nomine additum erat, vel per eum esset acquisitum non ex re emptoris, f nec inuenit, nec recepit g 3 † nec erat in ipsius emptoris negotijs, quæ gerebat, vnde sibi in præsenti redderet. Cæterum si ex alia h causa perpetuæ obligationis, cum sit locuples, i debeat, non est imputandum, quòd 4 † non soluerit: utique si neque vsurarum ratio querelam k mouet. Diuersumque l est in tutore debitore, quia ibi interfuit ex priore obligatione m solui, vt deberetur ex tutelæ actione.

Qui soluit creditori creditoris sui ex eadem causa liberatur ipso iure.

1 † *Fl. ex mēsibus exactis.*

2 † *Fl. ita legitur, vel inuento, quod accessionum nomine additum est, vel quod deterior homo factus esset, vel quod per eum acquisitum, &c.*

3 † *Fl. recepisset, nec esset in ipsis.*

4 † *Fl. qui.*

a *Actionem.*] si aliqs venditor morbosi animalis gerit negotiū emptoris, non venit hæc obligatio, nisi q̄ hic sequūtur, inueniātur in bonis emptoris.

b *Sex mensibus.*] intra quos vtilis durat redhibitoria, vt inf. de ædi. edi. l. sciend. §. fi.

c *Non inuenit.*] s. culpa emptoris, vel eius familiæ, vel procuratoris, vt j. de ædi. edi. l. redhibere. §. fi.

d *Eo inuento.*] s. mancipio in bonis emptoris.

e *Factus est.*] sed nōne retinendo de pretio poterat sibi consulere? Respon. hoc casu loquitur in permutatione, vt inf. de ædil. edic. l. sciendum. § pen.

f *Non ex re emptoris.*] nam illud remanet emptori, vt inf. de ædil. edic. l. cum autem. §. fin. & l. seq. Idem si iniuria facta sit seruo in eius emptoris contumeliam, vt infra de ædil. edic. l. bouem. §. si quis.

g *Nec recepit.*] nam hæc omnia debet recipere ab emptore, vt infra de ædil. edic. l. cum autem. §. fi. Accursius.

h *Cæterum si ex alia.*] s. quam de dote. & sic refertur ad id quod ex dote dixit. Vel dic ad proximum, hoc modo, dixit s. si hæc non inueniantur, non conuertentur. q. d. si inueniantur, conuertuntur: quia ex temporali, vt supra l. sin autem. §. 1. Cæterum pro sed, &c. Sed nonne potest expirare dies perpetuo: pone, quòd cum cœpit gerere, non superarent nisi duo dies ad eam finiendam, & in ipsa gestione finita est? Respon. quòd neque temporalis, neque perpetua transit in actione negotiorum gestorum, nisi in ipsa gestione expiret, & si expirat, vtraque transit: sed ideo facit differentiam, quia temporalem sæpius expirare contingit: ad ea enim se retulit, quæ plerumque accidunt: & hoc secundum Ioan. Sed certè etiam si non expirent, si tamen vetus actio non erat vsuraria, oportet tamen dicere, quod transeat, secundum Azo. ex illo verbo, vtique, si neque vsurarum, &c. vt supra eodem. l. si pupilli. §. fin. & infra eod. l. is qui sine. Et est hoc verum in temporali, & in perpetua. Quatuor enim sunt causæ speciales, quare prima actio deuoluitur in actionem negotiorum gestorum, vt tamen competat vtraque nisi in casu isto, quem primo assigno. Prima, quia antiqua expirat in gestione. Secunda, quia antiqua non erat vsuraria. Tertia, quia in antiqua habebat debitor priuilegium, quod amittit in secunda. Quarta, quia dominus negotiorum in antiqua non habebat priuilegium, quod habet in secunda, idest in actione tutelæ, vel alia, quæ datur ex gestione, vt hac l. j. respō. & §. isto. & infra proxi. §. & infra de admini. tuto. l. quoties. §. nec quisquam.

i *Locuples.*] maximè: nam siue locuples est, siue non, conuertitur, si adest vna de quatuor rationibus modo dictis: sed si nulla adest, non conuertitur, argumen. sup. eodem. §. sed & si facere potuit.

k *Querelam mouet.*] Quia primum debitum vsurarium erat: aliàs imputaretur, vt modo dixi.

l *Diuersumque.*] a commune est vtrisque, s. actiones neg. gest. & tutelæ, quia in vtraque, a demū imputatur, si sibi soluere potuit: sed in hoc diuersum, quia si prima est perpetua, & vsuraria, & solidi persecutoria, non transit in actio negotiorum gestor. vt sup. proximè diximus: sed in actionem tutelæ sic, vt subijcit. Et est ratio, quia quædam habet tutelæ actio, quæ non habet alia, scilicet tacitam hypothecam, vt C. de admin. tut. l. pro officio. & ideo fit conuersio, vt subijcit hic, & inf. de admin. tut. l. quoties. §. nec quisquā. In alio tū §. præcedenti dicit non esse tutori imputandum, si nō satisfaciat, cum sit locuples, & sic est contra. Sol. sm M. ibi non intererat pupilli conuerti, cum alij erat soluenda pecunia, s. creditori tutoris, apud quem intercesserat pater pupilli. Hic autem erat ipsius pupilli principaliter debitor, vnde interest sua, vt conuertatur in suis factis, vel exigat à seipso, quia etiam catum rerum, quæ in arca pupilli sunt, tenetur reddere rationem, vt infra de admin. tut. l. tutor, qui repertorium. §. pecuniæ, quæ est in arca.

m *Obligatione.*] s. ex illa, quæ præcedat tutelam.

a *Bal. reputat istam gl. singul. ad hoc, q̄ licet aliàs bona tut. uel cu. sint tacitè pupillo obligata, & adulto, ex administratione, & et actoris cōstituti ad litem, tū secus in procuratore ac gestore. Bolo.*

Paulus libro 4. Quæstionum.

LEX XXXVIII.

SI liber homo * bona fide mihi seruiens mutuam pecuniam sumpserit, eamque in rem meam verterit, qua actione id quod in rem meam 5 † vertit, reddere debeam, n videndum est. Non enim o quasi amici, sed quasi domini negotiorū gessit. * Sed negotium gestorum actio danda est, p quæ definit q competere, si creditoribus 6 † eius soluta sit.

Quando aliquem esse locupletē, est causa actionis concedendæ, tempus litis contestatæ inspicitur. Bar.

* *Bal. hoc reputat istum tex. sing. ad hoc, q̄ si debitor meus soluit creditori meo, q̄ creditor meus erat debitor sui creditoris ex eadē causa ego liberor ipso iure, quia videtur esse vna, & eadē causa: secus tamen esset si fuerit diuersa causa. Bol.*

5 † *Fl. nostrā.*

* *Idest necessitate seruili, ut sup eo l. a qui natura §. si libero.*

6 † *Fl. creditoris.*

S *I liber homo.*] CASVS. Possidebam liberum hominem, credens eum esse seruum meum, & ipse seruum se esse credidit, mutuo pecuniam accepit, & eam in negotia mea conuertit: videbatur, quòd nullo modo ei teneor, quia tanquam seruus negotium meum gessit: verius tamen est, q̄ ei actio neg. gest. teneat. Si tam. n creditori suo tantum solueto quantum in utilitatem meam conuertit, actio. qua ei tenebar, liberatus sum. Viuianus.

n *Debeam.*] s. illi libero homini bona fide possesso.

o *Non enim.*] uidetur, quod nulla.

p *Actio danda est.*] ei qui bonæ fide seruit, ut hic, & sup. eo. l. et qui. §. si libero. & l. si pupilli. §. si quis quasi. creditori autem datur de in rem uerso contra me, ut inf. de pecu. l. 1. in fi. & C. quod cum eo. l. ei qui, in fi.

q *Definit.*] ipso iure, ut inf. de pignor. act. l. solutum. § unde si domum. non iure compensationis, quæ non fit nisi cum opponitur ab homine, sed quia huius gestoris iam nihil videtur interesse: hæc autem actio datur ad interesse. Azo. Alij dicunt, quod per acceptionem. Accursius.

L *Itis contestatæ.*] CASVS. Si aliquis gerat negotium pupilli sine authoritate tutoris, nō tenetur, nisi in eo, quo factus est locupletior: quæritur quando considerari debeat factus esse locupletior, uel non? Dicitur litis contest. tempore.

¶ *Si pecunia.*] In pecunia tibi negotia gessi, quia eam ab alijs exegi tuam cum usuris restituere debeo: & si eam alicui mutuaui, periculum eius ad me pertinebit: vnde si factus fueris tu, cui pecuniam domini mutuaui, non soluendo, & tibi pecuniam mutuaui, restituere debeo, nisi fortuito casu, & subito casu fortunam tuam amiseris tu debitor cui mutuaui.

¶ *Pater.*] Filium meum emancipaui, & ei fundum donaui, gessi negotia filij in fundo illo, tenebor quidem filio meo emancipato, & a. nego. gesto, Viuianus.

a Et

a *Ex ea re factus.*] vt si tunc est locupletior, teneatur: alias enim non tenetur, vt hic, & s. eo. l. si pupilli. in pr n. & j. de solu. l. de pupillo. sic infra quod met. cau. l. quantum. in prin. si tamen tunc non est, sed tpe sententiæ, satis est ut infra de pet. hær. l. si à patre. §. quo tempore. & l. illud. idẽ & si ante litis contest. consumpta est in aliam rem pupillarem, vt infra qd' met. cau. l. si ipsa. Et hoc in vtilibus negotijs: in necessarijs autem non inspicitur sit locupletior, vel non, vt infra de solu. l. in pupillo. §. 1. & dixi sup. eo. l. si pupilli in prin.

b *Et periculum.*] s. culpa eueniens, sic etiam infra commoda. l. si vt certo. §. commodatum. & ex eo, quod hic subijcit, optime probatur: de tali enim periculo tenetur, vt hic, & infra si cert. pet. l. periculum. & C. arbit. tuto. l. nomina. & infra manda. l. si remunerandi. §. apud. sic & infra de petit. hæred. l. item viden dum.

c *Ex ea actione.*] qua debitores conueniuntur.

d *Non essent.*] quo casu non tenetur, vt hic, & infra de magist. conueni. l. j. §. si magistratus.

e *Tenebitur.*] venia petita si est emancipatus: aliàs nullo modo agit, vt C. de in ius vocan. l. 2. videbatur forte eum non teneri, vel propter affectionem paternam vel reuerentiam.

QVi sine.] CASVS. Si debitor negotia creditoris gerat, & a se non exigat, efficietur suum debitum vsurarium, si prius nõ fuit: quas vero debeat præstare vsuras, quæritur, an maximas, an legitimas? & videtur, quod maximas: ad exẽplum magistratus, qui pecuniam in suos vsus conuertit: quia omnes isti, & curator ad maximas tenentur. Aliter tamen est, quia sufficit, ut ex non usurario efficiatur usurarium. unde dicit, quod tenetur gestor in usuris legitimis, i. quæ frequentantur in ciuitate siue in regione, & hoc est uerum cum à se non exigit.

f *Oportuit.*] quia dies uenit ante gestionem, statim inuitet: uel dic, ut quia iam aliquanto tempore steterat in administratione supra eo. l. diuortio. §. sed hic quidam, &c. Prima verior est. & sic not. eum à se exigere, ut infra de pecul. l. sed & si damnum §. præterea. in fi. supra eod. l. diuortio. §. cæterum.

g *Præterito.*] i. transacto.

h *Iudicio.*] i. actione neg. gest. quæ est bonæ fidei, ut Insti. de actio. §. actionum.

i *Fœnerasset.*] scilicet pro conditione suæ personæ, ut habet. C. de vsur. l. eos. & erit ut solues in fine huius legis.

K *Maximas.*] i. centesimas, quibus nullæ sunt maiores & uidetur, quod centesimas, quoniam vbi quis, &c.

l *Negotiave.*] i. tutelaria negotia.

m *Publicam.*] scilicet pecuniam.

Idem libro 1. Sententiarum.

LEX XXXIX.

LItis contestatæ tempore quæri solet, an pupillus, cuius sine tutoris authoritate negotia gesta sunt, locupletior sit ex ea re factus, cuius 1 † patitur actionem.

In hac actione veniunt vsuræ: & habebitur ratio culpæ, non casus fortuiti, hoc dicit.

¶Si pecuniæ * quis negotium gerat, vsuras quoque præstare cogitur: & periculum b eorum nominum, quæ ipse contraxit, nisi fortuitis casibus debitores ita suas fortunas amiserint, ut tempore litis ex ea actione c contestatæ soluendo non essent. d

Hæc actio datur inter patrem, & filium emancipatum. h. d.

¶Pater si emancipati filij res a se donatas administrauerit, filio actione negotiorum gestorum tenebitur. e 2 †

In hac actione veniunt vsuræ non centesimæ, sed communes. Bar.

Trifoninus lib. 2. Disputat.

LEX XL.

QVi sine vsuris pecuniam debebat, creditoris sui negotia gessit: quæsitum est, an negotiorum gestorum actione summæ illius vsuras præstare debeat? dixi, si à semetipso exigere eum oportuit, f debitarum vsuras. Quod si dies soluendæ pecuniæ, tempore quo negotia gerebat, nondum venerat, vsuras non debiturum. Sed die præterito, g si non intulit rationibus creditoris, cuius negotia gerebat, pecuniam 3 † à se debitam, merito vsuras bonæ fidei iudicio h præstaturum. Sed quas vsuras debebit, videamus: vtrum eas quibus alijs idem creditor fœnerasset? i an & maximas K 4 † vsuras? quoniam & ubi quis eius pecuniam, cuius tutelam negotiave l administrat, aut magistratus municipij publicam m in vsus suos conuertit, n maximas o vsuras præstat, ut est constitutum a diuis principibus. Sed illius p 5 † diuersa causa est: quia 6 † non sibi sumpsit ex administratione nummos, sed ab amico accepit, q & ante negotiorum gestorum 7 † administrationem. Nam illi, 8 † de quibus constitutum est, cũ gratuitum, 9 † certè integrã, & abstinentem omni lucro præstare fidem deberent, licẽtia, r qua videntur abuti, maximis s vsuris, vice cuiusdã pœnæ, subijciuntur: hic bona ratione accepit ab alio mutuum: & in vsuras, 10 † quia non soluit, non quia ex negotijs, quæ gerebat, ad se pecuniam transtulit, condemnandus est. Multum autem refert, incipiat nunc debitum, an ante nomen fuerit debitoris: quod satis est ex non vsurario facere vsurarium. t

Inuitum & ignorantem possumus liberare, non autem actionem ei auferre.

n *Conuertit.*] s. malo modo.

o *Maximas.*] i. centesimas. vt modo dixi, & in hoc tutore planum est, si clam conuertat, vt inf. de administ. tuto. l. non existimo. & sic intelligitur. C. arbit. tu. l. curator, & inf. de administ. tuto. l. tutor qui. §. pecuniæ & de vsur. pupil. l. 1. nam legitimæ appellantur centesimæ prædictis tribus legibus. Sed ad id, quod dicit, negotiave, quod gestor ad centesimas teneatur, est argu. contra. infra. man la. l. idemq; §. si pecuniam, vbi ad consuetas in regione tantum dicit teneri. Solu. ibi palam, hic clam vt argum. inf. de admini. tuto. l. quoties. §. non tantum. & d. l. non existimo. Alij dicunt hic appellari maximas. i. magnas. sic infr. loca. l. si merces. §. q columnam. & sic erũt, quæ in regione frequẽtantur, quæ sunt maxime respectu legitimarum, idest quas stipulari pro cõditione suæ personæ poterat, quia maiores frequentabãtur. Tu dic, quod hęc duo, tutelam negotiaue, pro uno ponit, idest negotia tutelaria: aliud ergo in officio, quod est priuatũ prorsus, ut in procuratore, & gestore, ut in l. contraria dicitur.

ADDITIO. Hæc solutio est directè contra hanc literam: & ideo Iacob. de Rauen. tenet primam solu. ut no. in d. l. non existimo secundum Cynũ, & hoc patet esse uerum, quia hic non distinguitur inter officia publica, uel priuata. sed distinguitur inter delictum, & simplicem moram, secundum Bal.

p *Sed illius*] respondet obiectioni.

q *Accepit.*] arg. pro questione, quod tutor pecuniam, quam accepit pro copulanda pupilla, non teneatur restituere.

r *Licentia.*] i. propter licentiam.

s *Maximis.*] i. centesimis. & ex hoc patet, quod sola oblatio facit cessare pœnam, ut in eam quis non incidat sicut usuram, quæ nõdum cœpit currere, cum hic usuram appellet pœnam, ut infra de arbit. l. Celsus. & C. de usur. l. si per te. Item no. quod punitur, qui illicitè utitur permissis, sic & C. de Iudæ. l. Iudæi.

t *Facere vsurarium.*] & sic non maximarum usurarum. Accursius.

1 † *Aliàs cũ is.*

* *Si pecuniæ*] *extat hodie hic locus, & in Pauli sent. li. 1. ti. 14.*

2 † *Flo. tenetur.*

3 † *Flor. tuam pecuniam.*

4 † *Maximas. i. centesimas secundũ Theoph. Insti. de act. §. plus centesima autẽ vsura dicitur qua centũ mẽsibus ipsam sortẽ exequat ita unoquoq; mense sors vnum pariat, & duodecim in anno vt ex Bud. & Alciat. dicit Nauar. in manu. c. 27. nu. 208*

5 † *Fl. istius.*

6 † *Fl. qui.*

7 † *Flo. desid. gestorum.*

8 † *alias, in illis.*

9 † *Fl. gratuitam.*

10 † *Flor. & vsuris.*

Soluendo.] CASVS. Si creditori tuo pro te soluero, licet inuito, & ignorante, tamē libero te: seruus est si inuito te a debitore tuo exegero, quia non possum: & est ratio naturalis, &c. Viuia.

a *Liberat.*] vnde repetit per actionem negotiorum gesto. quia suum est negotiū ipso gestu. Acc.

b *Eum.*] not. inuito beneficium confertur liberationis, vt hic, & inf. de sol. l. solutionē. & l. si pro me. & infr. de exer. l. 1. §. pen in fi. §. & infra de no. l. Stichum, §. fi. & argum. sup. tit. 1. l. 1. in fi. Sed contra. supra de regu. iur. l. inuito. Solu. ibi. directo ꝓhibetur, hic per obliquum conceditur, arg. inf. de acqu. re. do. l. etiā. & de verbo. obli. l. iterum vetante. vel ibi in beneficio i. in priuilegio loquitur, quod affert gaudium capienti: constat autem, quod inuitus nemo gaudet, vt in sol. ti. quid sit fen. t. 1. Item contra. C. de iure de lib. l. nec emere. & inf. de bon. pos. l. 3. §. inuito. & inf. de do. l. hoc iure. §. non potest. Solu. ibi directo conferri nō potest hic per mediam personam confertur: vel tractatur ibi de aliquo dominio rei, uel rerum acquirendo, hic autem deliberatione acquirēda, quod est de facili, argum infr. de act. & obli. l. Arrianus.

c *Exigere.*] i. ab inuito extorquere pecuniā. hoc n. innuit verbum exigere, ut infra

1 † Concor. l. inuita. C. de solutionibus.

* Nota, quod alienum debitum quis nō potest exigere sine creditoris voluntate, vnde coniuncta persona non potest exigere, quāuis bene agere, vt per Bar. hic. & in l. fin autem. sup e. concor. quod not. in l. cum maritus. C. de solut.

2 † Fl. deest, etiam.

* Concor. l. in stipulatione inf. de dā. infec. l. si cum Vno. supra spon. nox. ...

Caius lib. 3. de ue. b. oblig.

LEX XLI.

Soluendo 1 † quisque pro alio, licet inuito, & ignorante, liberat a eum. b Qđ autem alicui debetur, alius sine voluntate * eius non potest exigere. c Naturalis n. simul & ciuilis ratio suadet, alienam conditionem meliorem quidem etiam 2 † ignorantis, & inuiti nos facere posse: deteriorem non posse. d

Quod in re cōmuni quis facit, non ex necessitate cōmunis, venit in actione negotiorum gestorum. Bart.

Paulus lib. 10. ad Sabinum.

LEX XLII.

Si communes * ædes e tecum habeam, & pro tua parte damni infecti vicino cauero, dicendum est, quod præstitero, f negotiorum gestorum actione potius, g quam communi diuidundo iudicio me posse petere, quia h potui partem meam ita defendere, vt socij partem defendere i non cogerer.

Item no. ꝙ ꝓ parte potuit cauere, ut hic, & inf. com. diui. l. si quis putas §. si damni. Sed contra inf. de dam. infec. l. in stipulatione ubi dicit, ꝙ nisi in totum caueatur, in poss. ss. mittitur actor. Sol. ibi loquitur, qñ unus erat dominus hic qñ plures. Vel ibi loquitur, qñ tota domus minabatur ruinam: hic autem qñ particula quædam, & erat ampla domus, ut inf. de dam. infec. l. si finita. §. ex hoc uel uerius, ibi non dicit, ꝙ uno non cauente in possess. totius mittatur actor: sed nisi in totū caueatur mittitur in possessionem, scilicet partis pro qua non cauetur, & sic illa secundum istam intelligitur. Item nota quod expensas pro parte socii repeto, ut hic & supr. eo. l. qui aliena in fi. & inf. famil. ercisc. l. ex parte. sic infra de aqua plu. arcen. l. si colonus. licet quidam ibi putabant contra, sed male. Accur.

h *Quia.*] ratio quare negot. gesto. non communi diuidundo, agatur.

i *Defendere.*] scilicet cauendo.

Seruus non est in peculio suiipsius, sed est res domini: & ideo quod impenditur circa eum, insolidū, nō de peculio repetitur. Bar.

Idem lib. 30. ad Edictum.

LEX XLIII.

Qvi seruum meum me ignorante, vel absente in noxali causa defenderit, k negotiorum gestorum insolidum mecum, non de peculio l aget.

Mandatum serui non impedit hanc actionem cōtra dominum, licet possit etiā ex psona serui cōueniri. h. d.

Idem 3 † lib. 32. ad edictum

LEX XLIV.

Si serui mei rogatu negotia mea susceperis, si duntaxat admonitus à seruo meo id feceris, erit inter nos negotiorum gestorum m actio. Si vero quasi mandato n 4 † serui: etiam de peculio, & de in rem verso actione 5 † agere te posse, responsum est.

Qui gerit negotium alterius, ipso gestu habet hāc actionem. Bar.

Qvi seruum.] CASVS. Seruus meus fecit alicui damnum, unde eius nomine conueniebar, & noxaliter, ut seruum meum datem pro noxa, uel resarci rem damnum, me absente Titius eum defendit, & damnum resarcit, qua actione cōueniet me? Dicitur, quod actio. neg. gest. non de peculio. Viuia.

3 † Li. 306

4 † Fl. mandatis.

5 † Fl. deest, actione.

de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem. petere vero alius potest quandoque, vt coniuncta persona, vt supra de proc. l. sed & hæ. i. resp. quæ est contra. Sed primum, s. exigere fallit ratione officiorum, vt C. de admin. tuto. l. debitoribus, & l. tutores, in fi & infra de admin. rer. ad ciuit. pert. l. 3. §. si eo tempore, & l. fi §. pen. Item fallit si exigenti pariter debeatur, ut inf. de duobus reis. l. pen. & l. ex duobus reis stipu. Azo. Item fallit, vt C. quando fi. vel pri. de fu. de. l. 2. & 3. & infra de cur. bon. dan. l. 2. Item fallit infra de app. l. non tantum. & inf. de libe. cau. l. 2. & 3. In adiecto autem non fallit, quia ips. non agit, licet ei recte soluatur, ut infra de sol. l. quod si stipulatus. in fi. Accur.

d *Non posse*] ratio ciuilis suasit non fieri deteriorem, vt C. de solutio. l. inuito. Naturalis item, de regul. iur. l. iure naturæ.

Si communes.] CASVS. Habebam tecum domum cōmunem, quæ minabatur ruinam, voluit sibi vicinus caueri de damno infecto, pro tua parte caui damni infecti, & nomine cautionis decem impendi quia datum fuit dānum; quæritur, an repetam, quod impendi? Dicitur, quod actio neg. gesto. non communi diuidundo, quia pro parte mea potui tantum cauisse, vnde cum pro tua parte sponte caui, merito teneberis actio. neg. gest. non communi diuidundo. Viuia.

e *Si communes ædes*] ruinosas.

f *Præstitero.*] ex cautione.

g *Potius.*] electiue & comparatiue ponitur, vt patet per rationem, quæ sequitur: quia partem meam, &c. vnde communi diuidundo locum habere non potest ut i. sup. co. ... l. si quis putans. §. hoc autem. l. d neg. g. ut hic, & C. e. l. ...

k *Defenderit*] & emendauerit damnum.

l *Non de peculio.*] hoc autem intellige si vtilius fuit resarcire maleficium, quam noxæ dare mancipium, ut infr. de pet. hær. l. utiles & infra de bon. author. iu. l. poss. l. prætor ait. §. his verbis. Sed cur de peculio non agitur, ut sup. eo. l. si pupilli. §. sed si ego? Resp. quia non est dicendum, quod sit peculiare negotium, quod est ... gestum, quia nemo est in peculio sui ipsius, ut infra de pecu. l. de posui. §. Stichus. & infra de pec. leg. l. Stichus. in fi.

Si serui.] CASVS. Cum aberam, rogatu serui mei negotia mea gessisti, si contemplatione mei fecisti: ego tibi, & tu mihi, ... obligati actio. neg. gest. insolidum. Si uero tibi dicerem, vel tu ad mandatum illius gessisti, habebis actio. mandati aduersus me de peculio, uel de in rem. uerso. Viuia.

m *Negotiorum gestorum*] insolidum, non de peculio: sed cum ue. ... habile ad mandatum, interuenit, s. admonitio & rogatus, ... dari mādati, ut inf. mand. l. ... & Inst. de oblig. ex quasi contract. in princ. quæ sunt contra: Sol. secundum P. & R. ... an admonitio fiat à seruo, & tunc non facit mandatum, ut hic: an à libero, & tunc sic, ut in contrarijs. Vel dic, quod hic fuit admonitio, & rogatus talis, ex quo nulla nascitur obligatio, quia non fuit facta admonitio ... obligandi. sed consilij dandi sic, ut infra mand. l. ... l. ... §. ... & C. eo. l. negotium. & infra de dolo l. seruus tuus. Accur.

n *Si vero quasi mandato*] sequens eius fidem.

o *Agere*] scilicet actione mandati, cum hac adiectione de peculio, vel de in rem uerso, ut infra de pecu. l. 3. §. cum congruit.

Cum

Labeo libro 6. posteriorum epitom 1 † Iaboleno.

LEX XLV.

CVm pecuniam eius nomine solueris, qui tibi nihil mandauerat, negotiorũ 2 † actio tibi competit, a cum ea solutione debitor à creditore liberatus sit, nisi b si quid debitoris interfuit, c eam pecuniam non solui.

Factũ affectione paterna nō venit in hac actione. B.

Vlpianus lib. 6. Disputatio.

LEX XLVI.

IS, qui amicitia d ductus paterna, pupillis tutorem petierit, vel suspectos tutores postulauerit, nullam e aduersus eos habet actionem, secundum diui Seueri constitutionem.

Expensæ in honorib factę hac actione repetuntur. B

Idem lib. 3. 3 † opinionũ.

LEX XLVII.

QVæ vtiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus est etiam sumptus f honeste ad honores g p gradus pertinentes h 4 † factus, actione negotiorum gestorũ peti possunt.

Factus liber non tenetur ex ante gesto. Bart.

¶ Qui pure i testamento libertatem acceperunt, actus, quam uiuentibus dominis administrauerunt, rationem reddere non compelluntur.

In negotio, quod est alterius ipso gestu, tenetur ille ad quem verè pertinet, licet contemplatione alterius gestum sit. B.

¶ Titius pecuniam * creditoribus hæreditarijs soluit: existimans sororem suam defuncti heredem testamento extitisse, quamuis animo gerendi sororis negotia id fecit, in 5 † veritate tamen filiorum defuncti, qui sui hæredes patri sublato testamento erãt, gessit; 6 † sed quia æquum est in damno eum non uersari, k actione negotiorum gestorum id eum petere placuit.

Qui contemplatione procuratoris gerit negotium, quod spectat ad dominum, solum vigore mandati cõtra dominum actionem nõ habet, secus si contemplatione domini geßerit Ba.

CVm pecuniam.] CASVS. Creditori tuo te non mandante solui, mihi ꝯ te act. neg. gest. dabitur ad repetẽdum, qđ solui, q̃a liberationem consecutus es. & hoc verũ, nisi tua interfuerit pecuniam non solui, vel quia erat debita in diem, nec dies venit: vel quia potuisti tibi consulere per executionem, vel compensationem. Itẽ pone: quod cum quidam pupilli patrem non haberent: ego ductus amicitia, & paterna affectione, tãquam pater eis tutores petij a iudice dari, & quosdam datos tanquam suspectos remoueri: si aliquid impendi, an repetere possim p act. nego. gesto. Dicitur quod non. h. d. cum. l. seq.

1 † Flo. a Fabuleno.

2 † Flo. negotiorum gestorum.

a Competit] vt infr. eo. que vtiliter. § fina. & l si. in fi & sup. eod. l. soluendo.

b Nisi.] non excipit à proximo, sed a superiori dicto, &c.

c Interfuit] tribus modis potuit interesse. Primo, quia dies, soluendi non dum venerat, vnde non aget nũc sed demum die ueniẽte, ut infra manda. l. si mandauero. § respons. Secundo, vt quia debitor retentione poterat vti: nam in multis casibus retentionem habemus in quibus petitionem non habemus, ut infra de condi. indeb. l. ex quibus, & l. si. in area, in fi. Tertio, vt si econtra naturaliter sibi creditor teneatur, cui poterat compensationem obijcere, vt ꝗ. de compens. l. et. & in his duobus casibus nullo tempore aget gestor, cum non utiliter etiam inchoauerit, ut s. eo. l sed an ultro, § j. ꝗ. mand. l. si mandauero, in prin. uel si alius erat donaturus, ut C. eod. l. 2.

3 † Fl. h. 4.

4 † Aliàs ob ingressus ꝗ

d IS qui amicitia.] Alias est l. si quis.

e Nullam.] Non nõ agit qui pro paterna gerit amicitia, ut hic, & C eo. l. si. paterno. & s. eod. l. ex duobus, §. si. sed ꝗ s. eo. l si pupilli. § sed si ego. Sol. hic non gessit contemplatione amicitiæ simpliciter, sed amicitia paterna. i. ea affectione qua pater gerit filij negotia s. pietate semper p̃sumpta: pōt et pietatis motus distingui, & misericordiæ. ut infra de relig. & sum fun. t. l. at si quis. §. sed interdum.

QVæ vtiliter.] CASVS. Vt ad honores ad quos gradatim peruenitur, pro nouercetis, sumptus feci, an per act. neg. gest. repetere possim? Dicitur quod sic.

¶ Qui pure.] Seruus meus negotia mea me uiuente administrauit, decessi: & libertatẽ ei pure in testamento reliqui. Dī hic, ꝙ non tenetur reddere rationem administrationis quam gessit me uiuente, siue liber factus sit, siue non.

¶ Titius.] Titius fecit testamentum, & sororem suam instituit hæredem, ego credens eam hæredem, solui creditorib. hæreditarijs, postea testamento rupto per querelam inofficiosi, uenerunt filij defuncti ad successionem paternam ab intestato: an ꝙ solui, repetere possim à filijs testatoris per act. neg. gest quæritur? Et dicitur ꝙ sic, licet animo gerẽdi negotia sororis gessi, siue solutũ ueritate inspecta fuerint negotia filiorum defuncti. Viuianus.

f Sumptus.] factus honeste.

g Ad honores.] idest propter honores.

h Pertinentes.] i. obuenientes per gradus, siue gradatim, re petitur, vt hic dicit: honores enim per gradus deferuntur, ueluti de minoribus ad maiores, a ut ꝗ. de mune. & hon. l. ut gradatim. & l. honor municipalis § gerendorum. Alioquin catum uř appetere, qui ad summi loci fastigia propositus gradibus per abrupta quærit ascensum: ut in decr. dist. 47 c. sicut neophytus. Sed quo modo honeste fiunt tales sumptus? Rñd. olim emebantur honores, secundum quosdam. sed hodie est ꝯ, ut ꝗ. ad leg. Iul. ambi. l j. Vel dic, ꝙ palã & hodie pũt petitur ꝗ. de polli. l. j. § j. aliæ autem expensæ sm consuetudinem fiunt, de quibus indubitabiliter hic potest intelligi, ut in Auth. ut in fine quoquo suffra § hec aũt om. col. 2 & auth. in scriptum exemplar. col. 2. & de san. epis § pro consuetudinib. col. 9. & ꝗ. de heret l fi. & infr. pro soc. l societatem uniuersorum §. si & C de prox. sacri l unicuiq; lib 12 Sed quid si simoniace dedi pro aliquo: & habet ratum, uel eius mandato dedi, an habeam actionem? Respon. non, ut ꝗ. mand. l. si remunerandi, §. rei. & l. si ne ro nõ re. §. si adoles ẽs. Sed arg contra ꝗ. de in rem uer. l. 3 § necnon.

a Ista gl. secundum Ra. iũct. tex. est argu. contra nouitios doctores qui procurãt sedem ordinariam incontinenti habere.

i Qui pure.] secus si sub conditione reddendarum rationum legetur libertas, ut ꝗ. de cond. & dem. l. si cui libertas. & l. si cum seruus sed videtur quod si nõ apponatur hæc conditio, tñ rationem reddere teneatur, ut C. de petit. hæred. l. si. §. pen. quæ est contra Sol. ibi speciale est contra seruum: quia pro eo aliud eadem lege inducitur, si ut ex falso testamento sit liber. Vel dic directam, ibi fidei commissariam accepit libertatem. Vel hæc per illam corrigitur, sed prima uerior est.

* Bal. hic dicit illum tex esse singu. ad hoc ꝙ filius paternus a patre minus legitime, ita dicitur suus hæres patris ac si nullum conditum esset testamentum. & ista tex. hoc probat optime. Bolog.

5 † Flo. deest, in

6 † Flo. gessisset: quia aequum.

k Non versari.] alias non morari, & supple, cum melius alia actio competere non posset, alioquin mala est rō: quia sm cã pro omni dãno competeret hæc actio: & ita concurreret cũ actione leg. Aqui. ꝙ est falsum. Azo. similis lectura ꝗ. eo. l. fideiussor, in fi. Itẽ no. hic, ꝙ indebitũ solutũ quo ad soluentẽ, sed illi debitũ cui soluitur; non repetitur ab eo, cui est solutum, ut hic, & ꝗ. de ꝓd ind. l. repetitio. & s. eo. l. cũ pecunia. & ꝗ. de iud. l de qua re & ꝗ ad Vellei. quãquam, in fi. & ꝗ. de pig. act. l. solutum. §. unde. Sed contra. ꝗ. de cond. indeb. l. si pœnę causa. §. j. Sol. b hic soluit nomine hæreditario, ibi nomine proprio, & ideo repetit indebitum licet enim hic contemplatione eius qui non erat hæres solui, nomine tamen hæreditario soluit. sic & bonæ fidei poss. licet sui contemplatione semper soluat, tamen quãque suo, quandoq; hęreditario soluit nomine, ut inf. de pet. hær. l. ꝙ si possessor. & l. si quid possessor. sed & si hic soluisset nomine sororis, & hæres ratum haberet, non ipso iure, sed per exceptionem liberatur, ut ꝗ. de pet. hær. l. ꝙ si nolit. & l. quid si possessor. & hoc sm Azo. sed Bul. & Io. aliter legem istam intelligunt: nam dicunt eam habere locum cuiuscunque nomine sit solutum, ut plene dixi sup. eo. l. si pupilli. §. quid ergo. inquit uel dic, aut suo nomine. & tunc contraria, aut hæreditario, ut supra l. si. aut nomine tertij, & tunc est idem quod hic.

b Hanc sol. sequitur Ba.

ff. Ve tus. q 3 Man-

Africanus libro 7. quæstio.

L E X XLVIII.

Mandasti fil.o meo, vt tibi fundum emeret: quod cum cognouissem, ipse eum tibi emi: puto referre qua mente emerim. Nam si propterea, quod tibi necessarium 1 † esse scirem: & te eius voluntatis esse, vt emptũ habere velles: agemus inter nos negotiorum gestorum, si cut ageremus si aut nullũ omnino madatum intercessisset: aut Titio a mandasses: sed 2 † & ego (quia per me commodius possem negotium cõficere) emissem. Si vero propterea emerim, ne filius meus mandati iudicio teneretur, 3 † magis est, vt ex persona eius, & ego tecum mandati b agere possim, & tu mecum habeas actionem c de peculio d quia etsi Titius e id mandatum suscepisset: & neo nomine teneretur, ego emissem, agerem cum Titio negotiorum gestorum, & ille tecũ & tu cum illo mandati. Idem est, & si filio meo mandaueris vt pro te fideiuberet: & ego f pro te fideiussissem. Si proponatur, te Titio mãdasse, vt pro te fideiuberet: meque, g quod is aliqua de causa impediretur, h quo minus fideiuberet, i liberandæ fidei eius causa fideiussisse: negotiorum gestorum mihi competit actio. k

Inter actionem propositam cum solennitate, vel sine, non est differentia. h. d. secundum vnam lecturam, & nullum contrariũ habet. Secundo legitur, vt dicas inter actionem directam, et vtilem non est differentia in effectu h. d.

Paulus lib 1. Sententiarum.

L E X XLIX.

Actio l negotiorum gestorum illi datur, cuius interest hoc iudicio experiri. Nec refert directa m qs, an utili n actione agat, uel conueniatur: quia 4 † in extraordinarijs iudicijs, vbi conceptio formularum non obseruatur, hæc subtilitas superuacua, o est: maximè p cum vtraque actio eiusdem potestatis sit, 5 † eundemque habeat 6 † effectum.

Qui habet actionem pro alio, ad eius petitionem debitorem cogitur liberare. Bart-

Mandasti.] CASVS. Filio meo mandasti vt fundum, vel rem aliquam tibi emeret, ego hæc sciens emi: dĩ q̃ refert, an emerim contemplatione tui, quia forte sciui, illum fundum tibi fore necessarium, & erit locus act. ne gest. & tu teneberis mihi, & ego tibi insolidum. Si vero emi ne filius, qui mãdatum susceperit de emendo, mandati teneretur, ex p̃sona sua, hab. o act. mandati ↄ te, & tu aduersus me habebis de peculio. si vero alicui extraneo, vt eme, ret mandasti, & contemplatione sui emi, ne iudicio mandati teneretur habes aduersus illum extraneũ nego. gest. act. & ipse aduersus te mandati: & econtra, hæc sunt vera, si filio meo mandasti, vt pro te fideiuberet: nam distingue vt s. cuius contemplatione gessi.

a *Aut Titio.*] cuidam extraneo. Accur.

b *Mandati.*] per filiũ mihi quæsita.

c *Actionem.*] mandati.

d *De peculio.*] i. mandati de peculio, imo in solidum debet teneri pater, & tunc quando tutelam filij, quia erat tutor, agnouit: vt inf. de tut. l. si filius, quæ est ↄ Sed pater de peculio ex filij persona tenetur, vt hic: & nihilominus ex sua tenetur insolidum, vt fideiussor: quia ratum videbitur habuisse, vt ibi, & s. q̃ iussu l. j. §. & si ratũ, & s. ad muni. l. 2. vel speciale est ibi fauore pupillorũ, vt videatur agnoscere tutelam datiuam, nõ autem sic in testamentaria, ut inf. de admin. tut. l. Lucius Titius. Vel dic, protestatus est s. i. quod nollet habere ratum mandatum in præiudicium sui. vel si non esset protestatus, si tamen ob hoc principaliter gerebat, vt sibi obliget filium, non vt habeat ratum, tenetur de peculio tm̃. vt hic. sed ibi non filium obligari sibi, sed factum filij ratum haberi volebat. Vel verius dic, hic gessit pater, ut nec ipse per filium, uel filius, qui mandatum susceperat, teneretur: ibi ↄ teneretur. Vel hic, ut extraneus gessit, quod filius erat facturus, ad instar dñi fideiubentis pro seruo, qui non tenetur ob hoc quod iussu, cum aliud sit iubere, &c. ut infra quod iussu. l. j. §. quid ergo. Sed ad quid pater de peculio conuenitur? Respond. si interfit domini negotiorum potius emi à filio, quàm a patre, quia cautius emisset: idem si dicatur filius commisisse culpam, uel ego pater, nam si quid culpabiliter pro filio gessi, filio ratum habente (quod potest: quia suum est negotium cura, & solicitudine) & suo nomine gessi: ipse uidetur culpam commisisse, quam ego commisi. & ideo ex eius persona de peculio teneor. ut hic dicit: si uero ratum non habeat malè gestum à me: tunc nec ipse tenetur, si non fuit in culpa, in eo, quod non gessit, nec ego: sed si dolo feci ego pater, insolidum teneor, ut infra commoda. l. si §. si filio. secundum Azon. bene gestum autem à me ratum habere compellitur filius, ut supra eod. l. Pomponius, cum eius sit negotium cura, & solicitudine, ut dixi: sic sup. eo. l. si pupilli, in eme.

e *Quia, & si Titius.*] scilicet extraneus. Azo.

f *Et ego pro te fideiussissem.*] nam distinguitur, ut supra, cuius contemplatione fideiussit: & sic etiam intelligitur s. mãd. l. si verò non re §. si filio. prædicta autem probat ad instar extranei: quia si proponatur, &c.

g *Meq.*] s. proponatur.

h *Impediretur.*] sine culpa sua, vel voluntaria cã: nam si casu non teneretur mãdati, nec dicetur per me fideiussorem liberari. Azo.

i *Fideiuberet.*] cum suscepisset Titius mandatum fideiubendi: alias non teneretur Titius. Azo.

k *Actio.*] Aduersus Titium tm̃, secũdũ quosdã. Alij dñt, q̃ ↄ vtrũque. sed male dñt omnes: quia hoc est recipiendum cum distinctione, quam supra proxime feci. s. cuius contemplatione fideiussi.

Actio.] CASVS. Regulariter datur neg. gest. ei cuius interest, nec refert agat q̃s directa, vel utili, formulæ enim sublatæ sunt hodie. Item eundem effectum habet vtilis, vt directa q. d. inter solemnem, & non solemnem non est differentia. quia eundem hñt effectum. Vel aliter dic hunc casum: quia non est dñia inter directam, & vtilem quia tm̃ per vnã, quantum per aliam consequitur, qa directa datur sponte gerenti, & utilis datur gerenti ex necessitate, & sic duobus modis ponitur casus huius legis. Viuianus.

l *Actio.*] duobus modis pone casum. Primo. quòd inter directam. i. solennem, & utilem. i. quæ sine solennitate datur, non est hodie dñia, ut s. de ori. iur. l. 2. §. omnium, & C. de formul. l. j & l. 2. nam omnes hodie extra ordinem ioris i. extra antiquam solennitatem proponuntur, ut hic dicit, & Instit. de interd. §. fi. Secundo dicas, quod non est differentia inter directam, i. eã, quæ uenit ex uerbis legis, & mente, & utilem, i. eam quæ uenit tantũ ex mente, & datur ex uerbis, & mente spontaneo gestori, ut supra eo. l. j. & Instit. de oblig quæ ex quasi contractu, in prin. ex mente tantum, ut illi, qui ex necessitate gerit, uel ex necessitatis suspicione; ut supra eod. l. 3. §. hac actione. & C. eod. l. curatoris Sed certè immo inter talem utilem, & directam refert quia qui putat se tutorem, uel curatorem, etiam de gerendis tenetur, vt inf. de adminiſt. tuto. l. tutores, § qui se, & § futor secus in gestore, ut C. eod. l. tutori. & supra eod. l. 3 § interdum. Item hæres curatoris non tenetur nisi de dolo, & lata culpa defuncti, nisi lite contestata, ut C. de hære. tut. l. j. secus in hærede gestoris, ut supra eo. l. 3. § hoc autem. Responderi potest, quod tantum consequitur quis per unam, quantum per aliam quando competit: non tamen dico quod toties una, quoties alia detur. Sed prima positio uerior est.

m *Directa.*] idest solenni.

n *Utili.*] idest non solenni.

o *Superuacua.*] per titu. de formulis C. secundum primã positionem.

p *Maximè.*] hæc dictio, maxime, sm̃ utramq; positionẽ abun-

1 † Flo. Quæ tibi necessaria.

2 † Fl. deest, sed.

3 † Flo. teneatur.

4 † Aliter plane.

5 † Flo est.

6 † Fl. habet.

vi. Zas. in l. 1. §. quæstio d. ff. quo. le

abundat. sic C. de manumiss. testa. l. si. §. 2. * aliàs enim innueret, quod aliquando vtraq; non haberet eũdem eff. ctũ, quod esset falsum. Vel dic, quod non abundat, vt dicas, superuacua est maxime, &c. i. illa maxima, & potissima ratione quia vtraq; actio, &c. & sic aduerbium maximè, conuertitur in nomen.

Papinianus lib. 3. Questio.

LEX L.

IGnorante [a] quoque sorore si frater negotium eius gerens, dotem à viro stipulatus [b] sit, iudicio negotiorum gestorum, vt virum liberet, [c] 1 † iure conuenietur.

Negotium non meo nomine gestum, in subsidiũ re perempta, vel præscripta possum habere ratum, vt mihi hæc actio concedatur. Barto.

Africanus lib. 8. Quæstio.

LEX LI.

SI rem, quam seruus venditus surripuisset à me vẽditore, emptor vendiderit, [d] eaq; in rerũ natura esse desierit, de pretio [e] negotiorũ gestorũ actio mihi [f] dãda est. 2 †

1 † Fl liberetur.

I*Gnorante.*] CASVS. Soror mea contraxit matrimonium cum Titio, & dotem dedit: & stipulatus sum dotem sororis meæ mihi reddi, si soror mea velit, vt sibi actio credatur, vt maritus liberetur: poterit hoc consequi per negotiorum gestorũ actionem. Viui.

a *Ignorante.*] non tantum sciente. Azo.

b *Stipulatus.*] s. nomine sororis.

c *Vt virum liberet.*] quia remittere ei vult, idem si velit sibi cedi actio. vt inf. man. l. idemque. §. si cui. & idem si alio quocunque modo mutare obligationẽ, vt ff. de in. dot. l. mulier. §. si.

2 † Fl. sit.

S*I rem.*] CASVS. Vendidi tibi seruum meum, qui seruus secum portauit rem meam, rem illam alij vendidisti: postea res illa perijt, agam aduersus te negotiorum gest. actione ad pretium, quod ex re mea percepisti. Sed pone, credebam me hæredem in testamento: tu eras institutus, vñ legata in testõ relicta de meo solui, habeo contra te act. neg. gest. quia per solutionem es liberatus, & sic ponit duos casus secundum Ioan. Sed Azo dicit, quod hæc lex ponebat tres casus. Primus est, quando res perijt. Secundus est, quando res est vsucapta. Tertius, quando alius soluit legata. Sed secundum positionem Azo. qui dicit rem furtiuam vsucapi. vt infra de vsuca. l. sequitur. §. quod autem. sed secundum positionem Io. in ver. ait. vbi dicit, quod res furtiua non potest vsucapi: sed ipse dixit, quod non erat furtiua, sed aliter apud ipsum emptorem erat, vel fuit. Viuia.

d *Vendiderit.*] suo nomine, & putans eam esse peculiarem, & ideo suam, quia seruus fuerat venditus sibi cum peculio. Azo. Et pone casum duobus modis. Primo, vt sint tantummodo duo responsa in lege ista. Secundo, quod sint tria, vt statim dices exponendo literam.

e *De pretio.*] rei à seruo surreptæ, & ab emptore venditæ.

f *Mihi.*] ratum habenti in subsidium re perempta, non aliter secundum Bulg. vt diximus sup. eo. l. si pupilli. §. sed si ego. Est & alia ratio necessaria, quæ adest, quia iste emptor habet pretium eius rei venditæ ex causa lucratiua, vt infra si cer peta. l. si cum seruum. & quod sequitur, vt dari, &c. incipit secundum casum.

g *Cum esset meum.*] credebas ergo tuum, quod erat meum ipso gestu, vt quia creditori meo soluebas, vt statim ponit exemplum: sicut econtrario, secundum Ioan. Aliter. n. si esset meum negotium, vel ratihabitione, vel ipsa re, vel cura, & solicitudine, & tu fecisti tuo nomine, nõ datur actio, vt diximus secundum Bulg. vt sup. eo. l. si pupilli. § quid ergo, inquit Pedius. dabitur ergo hoc casu contraria: sed & dari potest directa propter non exactam cautionem à legatarijs, vt inf. ad l. Falc. l. dolo. Sed tu dicas secundum Azo. quod sunt tres casus. Primus, si vẽdidisti rẽ meam, quod ea desinit esse in rerum natura: vsq; illud, vt dari, &c. Secundus, quando est præscripta, vel vsucapta, quod pro eodem est, ac si naturaliter desijsset, vsq; illuc. sicut econtrario, &c. & C. de reb. alien. nõ alien. l. 1. & vtroq; prædictorum casuum est meũ negotiũ ratihabitione, & dabitur mihi dño actio. Tertius, quando est meum ipso gestu, & datur contra me. Accur.

h *Sicut ex contrario.*] exemplificatiuè. secundum Ioan. sed similitudinariè, secundum Azo.

i *Soluisset.*] s. nomine hæreditario: secus si suo, & sic non ob. ff. cõmuni diuid. l. in hoc iudicium. & de hoc plenè diximus ff. eo. l. si pupilli. §. item quæritur. in distinctione, quæ dicit de quatuor modis, quibus est alienũ negotium.

k *Quandoquidem.*] pro quia.

vt dari deberet, si negotium, quod tuum esse existimares, cum esset meum, [g] gessisses: sicut ex contrario [h] in me tibi daretur, si cum hæreditatẽ, quæ ad me pertinebat, 3 † tuam putares, res tuas proprias legatarijs 4 † soluisses: quandoquidem [k] ea solutione liberarer. [l]

l *Liberarer.*] cum tũ hoc statueris in animo secundum Ioa. B. & Io. Tu dic per exceptionem, & statim cum hæreditario nomine solueris, vt dixi, & eodem modo intelligitur sup. eo. l. quæ vtiliter. §. si. Vel ibi nomine tertij, hic nomine veri debitoris.

3 † Fl. pertinet.

4 † Fl. legatarijs solui quandoque de ea solu.

TITVLVS VI.*

De calumniatoribus. 5 †

Primo ponit mentẽ edicti, secundò incipit exponere. secunda ibi, Hoc autem. B.

Vlpianus lib. 10. ad edictum.

LEX PRIMA.

IN eum, [m] qui vt calumniæ 6 † causa negotiũ faceret, vel non faceret, [n] pecuniam accepisse dicet, in-

DE CALVMNIATORIBVS. a

Dictum est sup. de negotijs gestis nostris ab alijs bona fide. Nũc quãdo in iudicijs ad nostrã læsionem, & per calumniã audi., & nota, quod in duobus casibus tantum loquitur hic tit. scilicet quando accepit pecuniam, vt faceret quis negotium per calumniam, & quando vt non faceret, vt infra eo. l. 1. in principio.

5 † De hac materia vide Archi. 1. q. 2. c. si.

a Vi. Cuias. obseruationes ad hunc titulum.

6 † Pro his verbis, Græci breuiter, & rectè scripserũt calumniadi cã. nam sic Paul. li. 1 Sent. desinit calũniã, quod sciens prudens per fraudem negotiũ alicui comparat.

IN *eum.*] CASVS. In duobus casibus loquitur iste tit. tantum, siue enim dedi tibi pecuniam, vt calumniosè ageres contra Titium: vel cum agere volebas calumniosè, dedi ne ageres, datur actio in factum ex hoc edicto, & agitur intra annum in quadruplum: post annum in simplum, & habet locum tam in ciuilibus, quam in criminalibus causis. Item erit locus huic actioni in factum, siue accepit quis ante acceptum iudicium, siue postea, & locũ habent quædam constitutiones, de quibus in litera facit mentionem, quæ dicunt, quod si aliquis daret pecuniam aduocato aduersarij vel iudici, vt faciat sententiam pro eo, vel vt malè faciat, causam dominus perdit. nam iudex & procurator etiam tenentur hoc edicto, & aduersarius qui dat, perdit causam; sed si aliquis pecunia accepta transegerit, non erit locus huic edicto, nam hoc casu non tenetur dans, nec accipiens, & valet transactio, & hoc intelligunt quidam, quando aduersarius cum procuratore aduersarij transegit, puta quando calumniosè dominus incępit agere uel accusare, procurator verò eius bona fide prosequitur.

[ ] *Pecuniam.*] Qualiter quis uideatur pecuniam accepisse, dicitur hic, & in l. seq. qualiter, in princip. usque ad §. illud.

[ ] *Illud.*] dedi Titio pecuniam. ut Seio faceret negotiũ. i. ne Seium per calumniam accusaret, dicitur hic, quod ego nõ repetam: Seius autem qui accusari debebat, repetere poterit. Si uerò Titio pecuniam dedisti, ut me per calumniam accusaret, & ego aliam pecuniam dedero Titio prædicto ut me non accusaret, duas habeo actiones in factum in quadruplum; unam ex donatione mea, aliam ex donatione tua, h. d. usque ad l. hæc actio. Viuia.

m *In eum.*] nisi sit parens, uel patronus, uel similis, ut infra de obseq. l. parens. puto tamen eos hoc casu teneri actione in factum generali, quæ datur in subsidium, quæ in multis articulis admittitur, ut infra de præscrip. uerb. l. quoties. & C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. ne lucrentur huiusmodi personæ iniquæ, ut infra de dolo. l. non debet, in si. & l. sequen. & C. de dolo l. si superstite. & C. de iure dotium. l. prima, sed an in hoc casu hæc subsidiaria datur in quadruplum? potest dici, quod sic, ut infra de furt. l. si quis uxori: §. 1. licèt marito in uxorem pœnalis non detur, ut C. rer. amot. l. 2.

n *Non faceret.*] cum facere uellet. Sed an [ ] qui dedit

h Not. glo. s'm Bald. quod pœnæ statutæ contra aliquid accipiẽtes per barataria, ubi etiã hẽt locũ contra diuites. pco. & facit l. j. de suppressis. li. 10. C.

vt faceret, teneatur simili pœna? Resp. tenet, vt argu. C. de epis. & cler. l. si quenquam. in fi. & C. de pœna iud. autho. nouis iure. & infra ead. l. §. sed & constitutio.

a *In quadruplum.*] an totum sit pœna vel non, dic vt infra eod. l. in hæreditatem. §. fi.

b *Annum.*] vtilem, vt infra eo. l. annus.

c *Competit.*] ei qui dedit, vt non fieret: & ei ob cuius malum, vel bonū fuit datū, vt ī. eo. l. & gnaliter. §. illud. & l. si qs ab alio. Sed an hæc actio infamet? Quidam quòd sic, vt diximus supra de infa. l. 1. Accur.

d *Crimina.*] si quis accipiat ob ea instituenda, vel nō instituēda.

e *Ob negotium.*] criminalem, vel forsan pecuniarium, vt inf. ad l. Iul. repe. l. ant. ps. ibi, iudicium capitis pecuniæ, &c. scil. B ḡ. Et nota q̄ hic tenetur quinque modis. Primo, hoc edicto. Secundo l. Iul. repet. vt hic. q̄ imponit pœnā extra ordinariam, vt ī. ad l. Iul. rep. tun. l. lex Iulia. §. hodie. Tertio, tenetur crimine falsi, q̄ pœnam deportationis, vel vltimi supplicij continet, vt inf. ad l. Corn. de fal. l. j. 1. rñ & fi. §. Quarto tenet de crimine concussionis, vt ī. de concuss. l. fi. & his quatuor modis tenetur q̄ pecuniam, vel simile accepit, vt inf. eo. l. & generaliter. sed in i. o differunt: quia lex Corn. & Iul. repet nō distinguunt, faciebas per calumniam, vel non faciebas: sed satis est, quòd accepisti. At hoc edicto, & crimine concussionis, ita demum teneris, si ita accepisti, quòd negotium calumniosè institues, vel non institues. Quinto tenetur lege Remia: sed hæc ob aliam causam punit. s. quòd crimen inchoatum non prosequitur, & punitur ad similitudinem supplicij, v l extraordinarie, vt inf. ad Turp. l. j. in prin. & C. de accus. l. fi. in princip. Sed an vna via per aliam tollatur? Resp. hoc edicto, per aliam non, vt C. quando civ. act. crim. præiud. l. 1. repetundarum verò, & de falsis inuicem tolluntur, vt inf. de accu. l. Senatus. lex Remia p. r aliā non tollitur, quia ex alio facto datur, vt inf. de accu. l. libellorum. §. sed & si aliud. Item hoc edictum pœnam venire facit ad bursam actoris, alia ad fiscū. Accur.

f *Tenetur.*] facit supra de pact. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. & infra de pecu. summa. §. pen.

g *Nostri.*] scilicet Antonini: quæ est C. de pœna iud. qui malè iudi. l. 1.

h *Aduersario.*] non principali, sed eius procuratori, vel aduocato, qui & aduersarij dici possunt: & tenentur domino causæ hoc edicto, cuius sunt procuratores, quia pecuniam acceperunt, vt eis facerent negotium per calumniam, id est vt paterentur se vinci. Et hic qui dedit punitur, vt subijcit.

i *Dari.*] & per consequens eis accipere. a Accur.

k *Litem perire.*] nisi ille qui dedit, confessus fuit: tunc. n. in euentum litis meretur veniam, in Authen. vt litig. iur. §. sicut col. 9. & continua sequentia his, nam & . q. d. sine dubio lis perit, vbi per calumniam facta est contentio litis i. recessum est à lite per corruptelam, vt sup. prox. §. nam & si non per calumniam sit facta, adhuc dubium est & hoc est, nam &c. & dic casum sic dñs lit. calū. instituit, & postea procuratorem ordinauit, qui procurator transegit hñs liberam administrationem, vt sup. de procur. l. procurator cui lib. vel speciale mandatum, vt sup. de pac. l. rescriptū. §. fi. alias. n. si nō posset trāsigere, valet quidem hæc transactio potius inspecta bona fide procuratoris, q̄ mala dñi, vt ī. de ph. emp. in huiusmodi. & de ædil. edi. l. cum mancipium. & sic aduersarius exponetur, vt ī. §. pro. ura. tor aduersarij. Sed q. d. si ipse dñs litis transegerit? Dic, quòd valet semper transactio, nisi in casu, quando s. actor calumniosè agit, quo casu non valet, & potest dici hoc edictum habere tunc locum, vt infra de condi. inde. l. in summa, §. 1. secus si nulla dicatur, ideo quia de tali crimine non licet transigi, vt C. de contrah. & commit. stipula. l. si quidem. in fi. tunc enim non cadit in hoc edictum. Et vt plenè scias, quādo locum habeat hoc edictum, vt pereat lis, distingue: aut dedi procuratori, vel tutori, vel aduocato aduersarij, an ipsi aduersario. primo casu litem perdo, vt hic, & infra de iure fis. l. in fisci. & l. eius qui, primo resp. idem si dedi iudici, vt pro me iudicet. Idem dico, & si simpliciter dedi, vt pronunciet, licet M. contradixerit, vt inf. de condic. ob turpem cau. l. 1. §. fin. Sed & actio de dolo ad damna, & ad expensas contra me datur domino. si procurator non est soluendo, vt infra de dolo. l. & eleganter. § pen. in duobus tamen casibus litem non perdo. Primus, si sponte fui confessus, ut C. de pœna iudi. in auth. nouo. alius quando domini uoluntate transegissem: in secundo casu quando ipsi aduersario, semper ualet transactio, ut per totum tit. de trans. & C. & ff. nisi in casu, ut infra de con. inde. in summa. in princip. & hoc si causa erat pecuniaria: si uerò criminalis, & poterat transigi, ut quia ingerit pœnam sanguinis, ualet transactio quantum ad accusatum, ut inf. de bon. eo. l. i. sed accusator incidit in Turpill. & maximè si innocens erat accusatus, nec probatum est crimen in eo: si uerò nocens, non tenetur hoc edicto: quia peccata nocentium, &c. ut infra de inius. l. eum qui. in princ. in illis tamē in Turpil. ut C. de adul. l. serui. Item non incidit in Turpil. si innocens erat, si tamen crimen fuit probatum, ut infra ad Turpil. l. 1 §. incidit: si uerò transigi non poterat, ut quia crimen erat capitale, nec ingerit sanguinis pœnam, ut C de transa. l. transigere. accusatus habetur pro confesso, ut infra de præuar. l. fi. & cessat hoc edictum.

l *Aduersarius.*] i. procurator aduersarij.

m *Pro pecunia.*] Largè. n. dicitur pecunia, ut inf. de uerb. sign. l. 4. & C. de consti. pecu. l. 2. in fi. Accur.

n *Quin etiam. Liberatus sit.*] ut infra de regul. iu. l. si q s obligatione. & dic per acceptilationem, ut differat à lege. s. ho. edicto. Accur.

o *Vtenda data.*] nam interusurium remisisse uidetur, & sic est arg. contra magistros, ad quod facit infra de leg. 1. l. si seruus lega. §. fi.

a Vel hic dicit istā glo. sing. q̄ si qs phibet dare. ita prohibetur accipere. de quo in secundis interpret. hic. Bolo.

---

tra annum in quadruplum a eius pecuniæ, quam accepisse dicetur, post annum b simpli in factum actio competit. c

Hic exponit verbum negotium. Et breuiter b. d. Negotium intelligitur, siue in causa ciuili, siue in criminali, siue priuata, siue publica. Bartolus.

¶ Hoc autem iudicium non solum in pecuniarijs causis, sed etiam ad publica crimina d pertinere, Pomponius scribit: maximè cum & lege Iulia 1 † repetundarum teneatur qui ob negotium e faciendum, vel non faciendum per calumniā, pecuniam accepit. Qui autem accepit pecuniam, siue ante iudicium, siue post iudicium acceptum, tenetur. f

Qui corrumpit iudicem, vel aduersarium, litem perdere debet: secus si bona fide transigit.

¶ Sed & constitutio Imperatoris nostri, g * quæ scripta est ad Cassium Sabinum, prohibuit iudici, vel aduersario h in publicis, vel priuatis, vel fiscalibus causis pecuniam dari: i 2 † & ex hac causa litem perire K iussit. Et 3 † tractari potest, si aduersarius l non per calumniam, sed 4 † transigendi animo pecuniam 5 † acceperit: an constitutio cesset: & puto cessare: sicuti hoc quoque iudicium: neque enim transactionibus licitis 6 † est interdictum, sed sordidis concussionibus.

Pecuniam accipere dicitur, quocunque modo bursale commodum consequatur. Bar.

¶ Pecuniam autem accepisse dicemus, etiam si aliquid pro pecunia m accepit: 7 †

Paulus li. 10. ad edictum.

LEX II.

Quin etiam si quis obligatione 8 † liberatus n sit, potest videri cepisse. Idemque est, 9 † si gratuita pecunia vtenda data o sit: aut minoris locata, venditaue res sit. Nec refert ipse 10 † pecuniam acceperit, an alij dari iusserit, vel acceptum 11 † suo nomine ratum habuerit.

---

1 † Fl. dict. Iulia.

* Antonini. dr est l. 1. C. de pœna iudi. qui malè iudi. cui inferi pro hinc emendanda est.

2 † Fl. dari.

3 † Fl. nam.

4 † Fl. decst. sed

5 † Fl. animo accepit.

6 † Fl. deest. licitis.

7 † Fl. acceptum.

8 † alias, ab obligatione.

9 † Fl. deest. est.

10 † alias, an ipse.

11 † alias, acceptam.

a E T generaliter Siue fecit.] scilicet calumniosè.
b Siue non fecit.] & sic ponitur propositum ... non sequatur effectus, vt supra de postul. l. 1. §. idem sinetus, & supra quod quisque iur. l. 3. in prin. sed argu. contra supra de ijs qui not. infam. l. qui autem.

c Tenetur.] & sic non ea, quod qui accepit semper tenetur, siue per cōdi. ob turp. causam siue ob causam, siue per hoc edictū: sed nō semper agit qui ... edit, vt infra eodem, §. fi. Accursius.

d Depectus.] Sed qualiter his in quadruplum tenet? Respon. bene, vt infra eodem, l. si quis ab alio. in fi. & respon. nam recepisse videtur, vt infra e. l. & s quæ in fraud. credi. l. 1. in fi.

e Turpiter enim fecit.] & ita in parti cā potior est, &c. ut]. l. in hæredē, §. fi. Sed quid si dedero quid sub hac disiunctione, vt tibi nō fieret, aut illi fieret negotium per calumniam, aut sub hac coniunctione, vt sibi nō fiat, & ut alij fiat? Respond. vt diximus in simili inf. de cond. ob turp. cau. l. vbi autem.

f Duobus iudicijs.] i. duabus actionibus in factum.

1 † Ludo. Ro. singul. 331. istū tex. reputat singularem ad hoc, quod iudex qui recepit pecuniam vt baratarei, punitur & si pœniteat & vera barata via est quando aliquid datur iudici ne fiat iustitia. Io.

2 † Flo. deest tenetur.

3 † Aliàs vtrumque depectus.

4 † Flor. peti-

Hæc actio.] CASVS. Dedi tibi pecuniam ne me per calumniam accusares: me defuncto hæres meus non agit hac actio. neque ad quadruplū, neque ad simplum secundum quosdam, sed tamen potest agere condictione ob tur. cau. vel potest intelligi, vt hæres non agat act. s. in factum ex hoc edicto ad quadruplum, sed ad simplum agat tantum, & sic duob. modis ponitur hic casus. Item dat contra hæredē in simplum: scilicet in id quod ad eum peruenit, vt in l. seq. Viuia.

Vlpianus li. 10. ad edictū.

LEX III.

ET generaliter idem erit, si quid omnino compendij sensit propter hæc, siue ab aduersario, siue ab alio quocūque.

Punitur affectus, licet non sequatur effectus, quandò lex solum affectum sine effectu considerat. Bart.

¶ Si igitur 1 † accepit, vt negotium faceret, siue fecit, a siue non fecit, b tenetur. c 2 † Et qui accepit, nè faceret, & si fecit, tenet. Hoc edicto tenet et is, qui depectus d 3 † est. Depectus autem dicitur turpiter pactus.

Si turpitudo versatur etiā ex parte dātis, ei non cōpetit repetitio, sed solū ei, in cuius præiudicium datum est. Bart.

¶ Illud erit notandum, quod qui dedit pecuniam ut negotium quis pateretur, non habebit ipse repetitionem: turpiter n fecit. e Sed ei dabit repetitio 4 † propter quem datum est, ut calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniam acceperit, vt mihi negotium faceret, & a me ne mihi faceret, mihi duob. iudicijs f tenebitur.

Duobus modis legitur in gl. Primo quod hęc actio cōpetit ad simplum, quando competit condictio ob turpem cām. ista lect. non est uera, ut infra l. proxi. secundum aliam. h. d. Hęc actio non datur hæredi nisi ad simplum. Bart.

Caius 5 † lib. 3. ad edi. prouin.

LEX IIII.

HAec actio 6 † hæredi h quidem non competit. quia sufficere ei debet, quod eam pecuniam, quam defunctus dedit, repetere potest. i

Hæc actio datur contra hæredem, quatenus ad eum peruenit. Bart.

Vlpianus lib. 10. ad edictum.

LEX V.

IN hæredem autem competit in id, quod ad eum peruenit: Nam constitutum est, turpia lucra 7 † hæredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguantur, k * vt puta ob falsum testimonium, 8 † vel iudici ob gratiosam sententiam datum, & hæredi extorquebitur, l & si quid aliud scelere quæsitum est. 9 †

Hæc actio quantum ad simplum concurrit cum condictione ob tur. cau. & una per aliam tollitur. Bart.

¶ Sed et præter hanc actionem * m condictio n competit, si sola turpitudo accipientis o versetur, nā si & dantis, p melior causa erit possidentis. Quæritur, 10 † si fuit condictum, q vtrum tollatur r hæc actio, an uero in triplū danda sit? an exemplo furis & in quadruplum actionē dam., & cō

inde. l. si in area, in prin. quod hic non fuit, dices ... act. ... nem in factum dari ex hoc edicto hæredi ... in quadruplum intra annum, nec dicas quod sit ad vindictam, cum enim ideo detur quod ad eum peruenit, non potest dici ad solam vindictam dari.

h Hæredi.] dantis, vt non fiat calumnia. Accur.

i Potest.] condictione in factum ex hoc edicto.

IN hæredem.] CASVS. Ista actio datur in hæredē in quantum ad eum peruenit: quia in persona hæredis crimē extinctū est. ¶ Sed etiam] volebas me per calumniā accusare: dedi tibi pecuniam ne hoc faceres. Vel alius dedit vt me accusares: hēo actio. in factum ex hoc edicto. Item condic. ob tur. cau. si vero vna actione actum fuerit, an alia tollatur? dicit quod vna vel altera sufficit agi, tamen hoc intelligas, vt circa literam notatum est. Viuia.

k Extinguātur.] morte, scilicet vt C. si re. vel ac. mor. fuerit. l. 1. 2. & 3.

l Extorquebatur.] vt hic, & infra quod met. cau. l. quod autem, & l. quod diximus §. fi. Vnd Cato. Nemo diu gaudet suo iniquo iudice vincens. Sed cui dab. tur? Quidam fisco, ut infra de iure fisc. l. Lucius, puto tamen magis alteri parti: subaudi, si non versetur turpitudo ex parte dantis. M. vt s. l. & generaliter, §. illud. & arg. contra infra de litig. l. fi.

m Præter hanc actionem.] s. in factum ex hoc edicto.

n Condictio.] scilicet ob tur. causam.

o Accipientis] vt si dedi ne mihi faceres negotiū per calūniā vt]. de cōd. ob tur. cau. l.

5 † Lib. 4.

6 † Concor. l. 14. §. 2. infra quod met. cau.

7 † Flo. deest, ab.

* Concor. text. in l. Cains. ff. ad senat. uscō. Syllania.

8 † Flo. deest testimonium.

9 † Flo. deest, est.

* In factum repetitione interpretatur Græcus text. quadam etiā exemplaria actionem in duplum.

10 † Quare, Flo.

Hæc actio.] Duobus modis potest legi hæc lex. Primo, vt hæc actio in factum non detur hæredi, etiam in simplum, & quod dicit, repetere potest, scilicet per condictionem ob tur. cau. & quod dicit, quia &c. melior ratio est. quia ad uindictam tm̄ dari uidetur, vt in actione iniuriarū, similis ratio est, quod ideo vna non detur, quia alia datur, ut infra vi bono. rapto l. 2. § vlt. in fi. Secundo dicas (quod est verius) quod hæc regula, quæ est in principio, restringitur per sequens, ut & aliàs infra de acq. poss. l. si is qui & quod dicit in fine, repetere potest, scilicet actione in factū ex hoc edicto. Et secundū hoc quæritur, quid si turpitudo versetur ex parte dantis? Respond. non datur danti nec eius hæredi condictio ob turpem causam, ut infra proxi. §. fi. nec ex hoc edicto, vt sup. l. proxi. §. fi. sed an dabitur hæredi eius ob cuius malum datio facta fuit? Respon. condictio ob turpem causam non: quia vt condictio talis vel similis detur, oportet aliquid geri ab eo cui datur, ut infra de condic.

p Dantis.] veluti si fuerit datum iudici, ut male iudicet, vel aduersarij procuratori: vt supra eo. l. 2. §. pen.

q Condictum.] idest, repetitum per condictionem ob tur. pem causam.

r Vtrum tollatur.] cautè nota tres quæstiones, an in totum quadruplum tollatur, vel ratione simpli, vel in nihilum hæc actio in factum per condictionem ob turp. caus. ad quas confusè respondet dicens sufficere alterutram, quod expone l. altera & hoc. s. quantum ad rei persecutionem, sed in pœna datur actio, vt arg. inf. de fur. l. si pignore, §. cū fueti, & sic est in summ ei quod innuit in secūda, & non in tertia qōne, nec ei qđ innuit in prima. Azo. Alij sic vnam prius per aliam tolli. s. licet. n. vna ad rem, altera ad pœnam det, tamen vna est ordinaria, altera extraordinaria, & ideo tolli vr̄, vt]. nau. cau. sta. l. idē. §. fi.]. q. d. me. cau. l. metu. §. licet, & sic rñ. ei qđ innuit in prima: non ad id qđ innuit in secūda & tertia. Sed prima verior est. Item numquid totū quia druplū est pœna, an inest rei persecutio, ut in ac. qđ me. cau.

a Tu dic sm̄ Bart. quod tollatur totum, vt in. l. 1. §. in tutela de tu. & ra. distr.

Quidam

Quidam dicunt totum esse pęnam, vt in actione furti, vt sunt à eodem l. si quis ab alio in fi. 1. respon. & §. item si filius, in fi. §. cui opinioni illud solum obstat, quia post annum datur in simplum, quod videtur esse rei persecutio, ꝙ quadruplo insit intra annum, vt infra quod met. cau. l. si cũ. §. 1. in prin. Sed dices tũc, ꝙ illud simplum sit pœna tempore minorata. Alij dicunt (quod est verius) ꝙ non est totum quadruplũ pęna. & ꝙ dicitur in d. l. infra si qs ab alio. verum est, quod vnus in quadruplum agit. alter I simplum, qui tñ prius egerit, claudit alij viã agẽdi ratione simpli, ut arg. C. de condi. fur. l. 1. secũdam approbo. Vel distingue an agat vna persona, vt hic, an diuersæ, vt infra, si quis ab alto. arg. infra de condi. indebi. l. Iulianus, in fi.

1 † Fl. Fiero.

a *Vbi autem condictio competit.*] vt quando dedi ne mihi fieret negotium per calumniam. Accu.

b *Post annum.*] sed intra annũ forte datur in triplum, secundum Azo.

* *Hieron. facit ad statutum de donatione vt insinuetur, intra certum tempus, & ad statutum de syndicis, vt maleficia intra certum terminum denuntient. de quo per Bal. hic.*

A*Nnus.*] CASVS. Dedi tibi x. ne mihi negotium facias per calumniam. vnde habeo act. in factum vsque ad annum, nunc quæritur, ex quo tempore curtat annus. Et dicit quod à tempore dationis currit annus iste, hoc est uerũ quando ego dedi ne mihi negotium facias per calumniam. Si autem aliquis dedit tibi pecuniam ne mihi negotiũ facias, currit annus à tẽpore scientiæ. Viuia.

dictionem? Sed puto sufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, a ibi non est necesse post annum b dare in factum actionem.

Annus in hac actione cõputatur a tempore scientiæ. Bartolus.

Caius lib. 4. ad edic. prouin.

LEX VI.

ANnus autem in personam quidem eius, qui dedit pecuniam ne secum ageretur, c ex eo tempore cedit, ex quo dedit: si mõ potestas ei fuerit 1 † experiũdi. In illius verò personam, cum quo vt agatur, alius pecuniam dedit, dubitari potest, vtrum ex die datæ pecuniæ numerari debeat; an potius ex quo cognouit d datam esse, quia nescit * is, videtur experiundi potestatem non habere. Et verius est, ex eo annum numerari, ex quo cognouit.

Hęc actio cõpetit danti nõ turpiter: & ei etiã ob cuius negotium datum est, licet ipse non dederit. Bar.

Paulus lib. 10. ad edictum.

LEX VII.

SI quis ab alio acceperit pecuniam, ne mihi negotium faceret, e si quidem mandato 2 † meo f ei datum est, vel a procuratore meo omnium rerum, vel ab eo, q negotium meum gerere uolebat, & ratum habui: ego dedisse intelligor. Si autem nõ mandato 3 † meo alius ei (licet misericordię causa) dederit ne fieret, neque ratum habui, g tunc & ipsum repetere, h & me i in quadruplum k agere posse. ¶ Si vt filiofa. negotium fieret, acceptum est etiam 4 † patri l actio danda est. Item si filiusfamilias pecuniam accepit, vt faceret negotium, vel non faceret, m in ipsum iudicium dabitur. Et si alius noĩe meo n 5 † ei dederit, ne fiat, o tunc & 6 † ipsum repetere, & me in quadruplum agere posse. p ¶ Cum publicanus q mancipia r retineret, dataque ei pecunia esset, s quę non deberetur, & ipse ex hac parte edicti t in factum actione tenetur.

Qui accepit pecuniam vt desistat ab accusatione calumniosa, crimine non probato, hac actione tenetur. Barto.

Vlpianus lib. 4. opinionum.

LEX VIII.

SI ab eo, qui innocens u fuit, sub specie criminis ali

c *Agerετur.* s. calumniose. aliàs ualeret transactio, vt dixi supra, l. 1. §. sed & constitutio.

d *Cognouit.*] erit ergo hic annus à principio sui utilis, ad sui progressum continuus, licet & in biduo uel triduo dato olim ad app ut infra quando app. sit, l. 1. §. dies, sed in ædil. act. contradico, quia lex dicit simpliciter utile tẽpus esse, vt inf. de ædil. ædic. l. sciendum, §. si. & l. cum lex. vnde dico semper utile, licet quidam contradicant.

S*I quis.*] CASVS. Titius dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias, id est nè me per calum. accuses. si Titius fuit meus proc. uel meo mandato facit, mihi dabitur repetitio: si nullum horum interuenit, Titius repetit quod dedit, & ego agam in quadruplum.

¶ *Si vt.*] Dedi tibi x. vt Titium filium fami. accusares, dicitur hic quod patri Titij datur act. in factum in te. Item dicit, quod si Titius filiusfam. accipiat pecuniam vt alij negotium faciat, ipse filiusfam. tenetur. Item [illegible] alius filiofam. ne mihi faciat negotium, ille qui dedit repetet, qđ dedit, & ego agam in quadruplum

¶ *Cum publicanus*] Titius erat publicanus, quia tributa, vel pedagia colligebat, quidam rusticus soluit tributa. Titius accepta mancipia hi causam pignoris detinebat: si Titius accipiat aliquid ut rustico reddat mancipia, tenetur ille Titius hoc edicto.

e *Faceret*] scilicet calumniose.

f *Meo.*] scilicet speciali, vt differat à sequenti casu.

g *Ratum habuit.*] neque potuit, quia non est meo nomine gestum.

h *Repetere.*] quod dedi, vel condic. ob turpem cãm, vel certi condic. vel act. in factum, vel et ex hoc edicto, arg. ĩ. eo. l. gñaliter, in fin. Et sic not. mirabile, ꝙ repetit datũ cã pietatis, vt hic, & C. de nup. l. patrẽ. hoc aũt iõ, qa versat delictũ accipiẽtis. Vel dic à misericordia fuit quo ad me ꝑ cui9 vtilitate dabat, si quo ad eũ cui dabat.

i *Et me.*] ob cui9 bonũ datio facta est. Accur.

k *In quadruplum.*] s. itra annũ, nã post annum nullo modo agam, cũ totũ quadruplum sit pęna, licet q̃dam ℨ, vt dixi ĩ. eo. l. in hẽdem. §. fin. Vel dic, ut ibi no. Sed hęc pęna an sit hodie correcta, ꝑ Auth. C. de pęna iud. auth. nouo iure, vbi alia pęna imponit? Rñ. non, qa illa pœna ꝓstatur fisco, hæc aũt priuato, nec est cautũ illa lege, ut hæc actio tollat, vt ĩ. de act. & ob. l. quoties & C. de s. p. vio. l. 3. & ĩ. de incẽ. rui. nau. l. quo lo. o. §. fi. ẽm Ir. Pôt se dici, vt ibi loquãt cũ ibi datum est Iudi i tñ, hic cũ priuato tñ, quod non placet, qa hic titulus gñaliter dicit cuicunque det, vñ prima verior est. Itẽ est contra Insti. de act. §. oẽs. Sed hic nulli datur vltra quadruplum actio.

l *Etiam patri.*] quo ad exercitium, est tamen actio tibi quo ad dominium, et iure veteri, vt infra de act. & ob. l. in factum. Acc.

m *Vel non faceret*] calumniosè semper intelligas. Accur.

n *Et si alius nomine meo.*] Alias, non mandato meo. Accursius.

o *Ne fiat.*] supple, & ego non habui ratum, alias ego solus agerem, vt supra. in prin. huius l. idem quo ad quadruplum, ut supra, quia nec ratum habere potuit.

p *Posse.*] hic est ar. quod totum quadruplum sit pœna.

q *Cum publicanus.*] Publicanus est qui publico fruitur, vt infra de pu. l. 1. §. 1.*

r *Mancipia.*] s. alicuius qui bene soluerat tributum.

s *Pecunia esset.*] b s. ob mancipia restituenda, calũniati enim videtur inique retinendo, secundum Ir. & videtur speciale in publicano ut hoc edicto, tali casu tenetur. non ita fortè in similibus, sed habet locum condi. ob turp. cau. vt C. de condic. ob turp. cau. l. fin. & infra de condi. ob tur. cau. l. si & hoc quando sponte fuit data, si autem per vim, habet locum edictum de pub. in duplum, & hoc nihilominus, ut infra de pub. l. 1. §. 1. Alij dicunt hic ex hac parte edicti, s. de publ. sed tunc non faceret ad titulum istum.

t *Edicti.*] positi supra eo l. 1 Acc.

u S*I ab eo qui innocens*] sed si nocens, non punitur pœnã de qua dicitur in fi. huius l. quia peccata nocentiũ &c. vt infra de iniur. l. eum qui. in prin. sed in Turp. incidit, vt inf. ad Turpil. l. 1. §. 1. Accur.

2 † Fl. Mandato.

a Vtraque solutio vera est, & bona ẽm Bal. hic.

3 † Fl Mandato.

4 † Flo. ѣ.

5 † Fl. Non meo mandato.

6 † Flor. it.

* L. 1. §. 1. Adde, quod et publicani dicebantur qui pascua conducebãt Pl. li. 19. c. 3. Maxima erat Romæ & potentissima publicanorũ societas, isque ordo in quincijs plurimũ auctoritate, & potentia valebat Cic. pro Placio, & Liu. li. 25.

b Ista gl. est not. ad hunc dantẽ pecuniam scholaribus, vt eum audiãt, quæ sũ glo. hoc nõ vult, sed potius contrarium, vt hic in interpre. Bal. dicit. non reperio tñ, ꝙ Bal. meminerit de ista glo. ad hoc.

a Paulus

a *Probatum.*] nam & si probatum est, si innocens est, non punitur, ut infra ad Turpil. l. 1. § incidit, & sic duobus casibus non punitur.
b *Is*] scilicet iudex.
c *Edicti.*] positi supra eod. l. 1.
d *Irroget*] extra ordinem, i. de crimine confessionis: vt]. de confess. l. si uel repetūdarū; vel est ordinariū, ut dixi]. eod. l. 1. § 1.

De seruo.] CASVS. Accusabam te de aliquo crimine, & petebam seruum torqueri: qui tortus fuit, & deterioratur, postea fuit absolutus, ages tu dominus serui contra me: quia teneor actio. ad duplū nomine serui. Item nihilominus propter calumniā eris puniendus.

e *De seruo.*] s. eius qui &c. & sic dicunt dominum accusatum, & secundum hoc aliud in adulterio: quia tunc simplum tantum prestatur, vt infr. de adul. l. si postulauerit. in princ. & §. si reus. Tu dic nil subaudiri, & aut seruus accusatur: aut extraneus: aut dominus. Primo casu emendatur in duplū ab eo qui petijt torqueri calumniose, ut hic, & inf. de adult. l. si postulauerit. §. fin. & C. eod. l. dominis. secundo casu fit aestimatio, & media pars emēdatur ab accusatore, & alia ab accusato, ut inf. eod. l. si postulauerit. in prin. tertio casu, q. de est accusati, vel patris, dēt publicari post torturam tātum & domino in simplum emēdari, & potest hoc dici in crimine utrūque ut d. l. si postulauerit, §. iubet. & §. idem, & §. si reus. & C. de adul. l. 3 in fi. Accur.
f *In duplum*] s. deteriorationis.
g *Damnatur.*] conditione ex l. vt infra de adult. l. ex his, & sic facit per quandam similitudinem ad hunc tit. Vel dic actione in factum.
h *Sed, & citra*] idest praeter. ut infra de pig. act. l. 1. in fi.
i *Separatum*] Not. sic C. de do. int. uir. & uxo. l. si maritus.
K *Calumnia.*] quod est extraordinarium, uel ordinarium ad similitudinem supplicij C. de accus. l. fi.

1 † Fl. diceretur.
2 † Fl. pretiū. & Step. Gratus, singul. § ... vel ad exhibendum, vel furti, ex l. 1. § inf. de condi. cau. da.
* Ex senatus cons. Turpil.
3 † Fl. in integr. rest. in hūc autem tit. & seq. tres, vid. Cuiac. in suis commentar.

cuius, quod in eo probatum non est, pecuniam acceptā is, b cuius de ea re notio est edoctus fuerit: id quod illicite extortum est, secundum edicti c formam, quod de his est, g pecuniam ut negotium facerēt, aut non facerent, accepisse dicentur, 1 † restitui iubeat: & ei, qui commisit, pro modo delicti poenam irroget. d

Separatorum separata debet esse ratio Bart.

Papinian. lib. 2. de adulteris:

LEX IX.

De seruo, e qui accusatur, si postuletur, quaestio habetur: quo absoluto, in duplum f pretij 2 † accusator domino damnatur. g Sed & citra h pretij aestimationem quaeritur de calumnia * eius: separatū i est etenim calumniae K crimē a damno, quod in seruo propter quaestionem domino datum est.

DIGESTORVM seu Pandectarum, Liber Quartus.

TITVLVS I. De restitutione in integrum. 3 †

Ista lex non indiget summario: potes tamen dicere breuiter, quòd laesis qualitercunque subueniatur, manifeste pertinet ad publicam vtilitatem. Bart.

DE RESTITVTIONE, &c. †

Dictum est supra de neg. gest. ab alijs, qualiter rata habere cogamur. nunc qualiter a nobis ipsis etiam gesta rata habere non cogamur, sed rescindere petimus. Accursius.

† Restitutio in integrum est actio redintegrādae rei uel causae. Cuia.

1 *Vtilitas huius tituli.*] idest huius edicti: quod habemus quo ad uerba.
m *Ostendit.*] vnde ab alio ostendi necesse non est, vt C. quando & qui quarta pars. l. 2. in medio l.

n *Sub hoc titulo.*] s. figurali, vt n. gallina congregat pullos suos sub alis: sic hic titulo comprehendit sequentes vsque ad tit. de arbit. Alij dicūt sub hoc, i. post hunc: sic infr. si cer. pe. l. 1. & inf. de interd. l. 2. §. recuperandae non est vis: quia in idem recidit. Accu.

Vlpianus li. 11. ad edictū.

LEX PRIMA.

Vtilitas huius tituli l non eget commendatione: ipse enim se ostendit m Nā sub hoc titulo n plurifariam o praetor hominib. vel lapsis, p uel circunscriptis q 4 † subuenit: siue metu, r siue calliditate, s siue aetate, t siue absentia, u inciderunt in captionem.

Paulus lib. 1. Sententiarū.

LEX II.

Siue per status x mutationē, aut iustum errorem. y

Restitutio conceditur cognito, quod causa ex qua petitur, sit iusta, & vera. Bartol.

Modestinus lib. 8. Pandect.

LEX III.

Omnes in integrum restitutiones causa cognita z a praetore a permittuntur, 5 † scilicet, ut iustitiā earū causarū examinet, an verae sint. b quarū noīe singulis subuenit.

In his, quae contra ius commone conceduntur, de minimis nō curatur. Item minimum dicitur secundum magnitudinem rei. Bartol.

Callistr. lib. 1. edicti monito.

LEX IIII.

Scio illud a quibusdam obseruatum; ne propter satis minimam sane rem, c vel

o *Plurifariam*] i. pluribus modis. nam cūq; iure act. ut]. tit. 2. &]. tit. 3. cūq; iudicis officio, ut]. de min. l. qd si minor. §. fi.
p *Lapsis.*] i. facilitate.
q *Circunscriptis.*] aduersarij dolo. Accursius.
r *Metu.*] de quo habes infra tit. 1.
s *Calliditate.*] de qua habes infra tit. 2.
t *Aetate.*] & de hoc est infra de min.
u *Absentia*] de qua ē infr. ex quib. cau. ma. Et not. quod absentia mea, vel aduersarij dat mihi restōnem: sed dolus tantum aduersarij non meus dat mihi in integ. restit. Acc.
x *Siue per status.*] in libertate: aduersus quam, vel pro qua quis restituatur, non habet hic titul. locum: quia cum res mutat statum nulli restitutioni locus est, ut infra de mino. l. si ex causa. §. Papinianus. & § aduersus, quare dicunt quidam poni exemplum in minore arrogato, ut]. de min. l. 3 §. si qs, sm Azo & H. Alii debent, ut inf. de c. l. l. egatum, & l. eas. Sed certe ibi non perit actio & ideo non est necessaria restō. Tu dicas qđ ponitur hic pp tit. illū qui est]. de ca. dim. vbi est locus restitutioni, uel contra eundem qn est minima ca. di. vel ptra alium ad quē bona capite minuti peruenerunt, ut infra de cap. dimi. l. 2. §. resp. & §. 1. & l. tutelas. §. si libertate.
y *Errorem.*] de quo dic vt inf. de insti. l. habebat. in fi. 2. respon. & infr. quando act. de peculi. est anna. l. 1. §. quaesitum.

4 † Circū scriptio adolescentium lege laetoria puniebatur. Cic. 3. off. & in orat. pro Cluentio.
5 † Fl. permittuntur.

z *Omnes cognita.*] in qua exigit psentia vtriusq; partis: & alia, quae habes inf. de min. l. in causae. 1. §. causa.
a *A praetore.*] hodie etiam a delegato, ut C. ubi & apud quem. l. fin.
b *Verae sint.*] sed nunquid potest esse vera, & tamen non iusta, vt si facto velit restitui, ut infra de min. l. verum, §. itē non restituitur, & l. quod si § non semper, & infra de iureiur. nam & postea. § si quis minor quare dic secundum leges, idest iustae. sic insti. qui manu. non pos. § item. l. & infra de leg. 2 si fideicommiss. §. meminisse.

Scio.] CASVS. Vendidi minori plures res, vt frumentum vinum, & oleum, & in una parte speciei fuit deceptus, non propter hoc restituetur: cum alijs speciebus per hoc fieri indicetur: quia, si petere possum, ut a toto contractu recedatur, cum unam speciem sine alia non uendidissem.
c *Rem*] idest speciem.

Summam.

a *Summam.*]idest quantitatem. Et sic no. propter paruam rem non debere aliquid mutari, vt hic, & infra de contrah. empt. l. res, & inf. tit. 1. l. 5. & inf. de dolo l. si oleum, in fi. Argumen. contra inf. de dam. infec. l. si proprietatis. in fin. primo respon.

ADDIT. O. Pro solu. huius contrarij dic secundũ B. hic, ꝙ in his, quæ conceduntur ſm ius cõe, curatur de minimis: secus in his, q̃ contra ius cõe ex speciali priuilegio ꝑmittuntur, ut hic.

b *Si maiori.*]vt si vendidi minori plura & certo pretio, & ipse in minima quantitate ꝑtij, vel minima specie dicit se deceptum, & in ea parte restitui petit, ego. n. econtra possum petere, ut à toto cõtractu recedatur cum minori ꝑtio totaliter non dedissem, uel vnã rem sine alia non uendidissem: vt ar. inf. de in diem adiec. l. ꝙ si vno. & de ç dil. edict. l. cum eiusdem, & infr. de mino. l. tutor. §. 1. & C. si adu. transac. l. 1. & 2. ne ergo maiori ei fiat præiudicium, non potest restitui, secus autem dicam si separati essent contractus, vt ĩ. de mino. l. ẽt. §. 1.

c *Maiori re*] subaudi maxime.

N*Emo.* CASVS. Minor læsus est in contractu quem fecit: quia uendidit rem aliquam forte, & tradidit eam emptori q̃ potest restitui: non videtur eam vendidisse, & tradidisse.

d *Polliceatur.*] dando sibi actionem, uel qđ tantum valeat, inf. de reg. iur. l. qui actionẽ, & inf. tit. 1. l. metũ. §. volenti. Econtra non dicitur ille acquirere, cui citò auferri potest ut inf. de acq. pos. l. nõ videtur. Et not. ꝙ ratione huius ficti dominij dicitur quis contra tale fictum dominium præscribere, ut C. quod met. cau. si vi vel metu.

summæ[a] si[b] maiori rei[c] vel summæ ꝑiudicet, audiatur is, q in integrum restitui postulat.

Non videtur rem perdidisse: qui ad eam potest restitui.

Paulus lib. 7. ad edictum.

LEX V.

NEmo videtur re exclusus quem prætor in integrũ restituturum se polliceatur.[d]

Beneficium restitutionis transit ad hæredes, & cæteros successores vniuersales. Bart.

Vlpianus lib. 18 1† ad edict.

LEX VI.

NOn solũ[e] minoris, verũ eorum quoque qui reip. causa abfuerunt, item omniũ qui ipsi potuerunt restitui in integ. successores in integ. restitui possunt, vt 2† sæpissime constitutũ est. Siue igitur hæres sit,[f] siue is, cui hæreditas restituta est,[g] siue filius fa. militis[h] successor, in integ. restitui potest. 3† Proinde & si minor in seruitutem redigatur,[i] vel ancilla fiat,[k] dominis eorum dabitur (non tamen 4† vltra tempus statutum[l]) in integ. restitutio ¶ Sed & si forte hic minor[m] erat captus in hæreditate quam adierat 5†

Idem Iul. li. 13. digestorũ.

LEX VII.

IVlianus[n] 6† li. 17. dig. scribit abstinendi facultatem dominum posse hẽre, non solũ ꝑ ætatis beneficio, verũ etiam si 7† ætas[o] nõ patrocinetur: quia non ꝑ adipiscendæ 8† hæreditatis gratia legũ beneficio 9†[q] vsi sunt, sed vindictæ[r] gratia.

Hæc lex est singularis, in cuius lec. nostri glossator. variant, ideo primo ponam casum secundum Io. postea ponam secundum Azo. secundum Io. h. d. Verus contumax veniens iudice sedente pro tribunali, restituitur ad appellandũ. Idem si abfuerit dolo aduersarij, vel absq; sui culpa h. d. secundum Io. quæ quidem lect. non videtur mihi vera. Trãseamus igitur ad lect. Azo. quam puto veram: secũdum quam breuiter hoc intendit: Contumax ficte veniens iudice sedente pro tribunali, restituitur ad totam causam. idem si dolo aduersarij, vel absque sui culpa abfuerit. Bart.

Marcellus lib. 3. digestorum.

LEX VIII.

DIuus Antoninus Marcio Auito prætori de succurrendo ei, qui absens rẽ[s] amiserat, in hanc sententiam rescripsit: Et si[t] nihil facile

l. minor. §. si & l. seq. & l. 3. § pe. & C. de temp. in integ. resti. l. 2. & 3. & 4. & l. ea q̃. §. si qñ. & propter hoc dicit hæc litera, vt sæpissime, &c. In casu tñ fallit hæc regula, qñ defunctus qui poterat restitui, decessit vltimo momento quo ius suum expirauit. & hoc est qđ Io. dixit oppono de puncto. Item & ubi non poterat defunctus restitui ratione personæ: vt contra patrem vel patronum, & nec hæres poterit, ut C. qui & aduer. quos. l. fi.

f *Hæres sit.*] ex testõ, vel ab intestato.

g *Restituta est.*]qui est loco hæredis, restitutam dico per Trebel. vt inf. de fideic. hær. § 1. restituta.

h *Militis*]facto testõ: alias successorem non hẽt, vt inf. de castren. pec. l. 1. putarem tñ & tunc patrem posse restitui, ut arg. ĩ. proxi. rñ. & ĩ. de min. l. denique, § Pomp. nam in castrensi etiã sine patris uoluntate poterat contrahere, & decipi, ut infra ad Maced. l. 2. secus si uoluntate patris uel domini contrahat seruus uel filius accipiẽdo mutuũ & decipiatur, ut infra de min. l. 3. §. si & l. seq.

i *Redigatur*]ex causa ingratitudinis, qui tñ erat in libertate quando fuit deceptus.

K *Fiat.*]de nouo, quia vendat se ad pretium participandum, vt infra de min. l. si ex causa §. Papi. Accursi.

l *Statutum*] olim vtilis annus, ut infra de minor. 25. annis, §. si hodie quadriennium ut C. de tempor. in integr. rest. l. superuacuũ & C. de petit. hæred. l. fin.

m *Minor.*]in seruitutẽ redactus Accur.

n IVlianus. Habere.] ex generali clausula, si qua mihi. &c. vt infra ex quibus cau. ma. l. j. in fin. sed hæc & alia fuit iusta causa.

o *Ætas.*] sua, vel redacti, vt inf. de separat. o. l. pen. §. fin.

p *Non.*]tacitæ obiectioni respondet, quasi videretur agnouisse hæreditatem reuocando in seruitutem, nunc respondet non esse verum: quia &c.

q *Beneficio*]idest reuocatus in seruitutem per ingratitudinem.

r *Vindicta.*]scilicet principaliter.

1† Li. 18. Fl.
2† Flo. & ita sæpissime.
3† Fl. poterit.
4† Fl. deest ea
5† Flor. adierit.
6† Flor. est §. & ne, vt alias dixi, quæ propter hanc ra. mutatione ma ry sæpe apparent decl. in eorum interpretationibus.
7† Fl. & si.
8† Fl. apiscendæ
9† In archetypo pro beneficio legitur, beneficio, per digama æolicũ scriptis, & plurimis talis scribendi mo dus reperitur. Taurel. in adnot.

N*On solum.*]CASVS. Hæc l. ponit regulã, quæ talis est: idest omnes, qui sunt in tali cã. vbi restitui possunt, ꝑht & eorum hæredes: unde si minor alicui successit ex testõ, vel ab intestato, & sit in ea causa ut restitui debeat, & decedat, qui ei successit, erit restituẽdus. Idem est si ei sit hęreditas restituta per Treb. idem si fuerit filijfa. vel militis successor: nam & in istis casibus restituitur hæres. Idem in alijs casib. quos enumerat in litera in fi. ubi quod quando restituitur dominus, uel pater ex gñali clausula, uel ex sua persona: & non ex filij vel serui cui suc cessit: quia si habui libertum minorem, qui fuit læsus in aliquo contractu, si postea redigam eum in seruitutem, ego potero restitui, & si iste libertus minor uel seruus adiuit hæreditatem, ego dominus potero restitui, ut illam hæreditatem dimittam non solum propter ætatem, sed beneficio legis, quæ propter ingratitudinem libertum redigit in seruitutem.

e *Non solum.*] regulam ponit quam probat per quinque exempla lex ista, & ꝓbatur ẽt hæc regula infra de mino.

D*Iuus.*]CASVS. Quidam citatus erat coram iudice, non comparuit: iudex eum condemnauit, sedente tamẽ adhuc iudice pro tribunali venit, & dixit se paratum respondere, an sit audiendus, quæritur? Et respon. quod sic, fingit enim lex quod ideo in iudicio non comparuit, quia præconem non audiuit, & si audisset uenisset: & plures sunt causæ in quib. potest quis restitui q̃ supradictæ, l. 1 & 2. & q̃a aliquo casu danda erit actio de dolo, unde æquum est, ut restitui possit potius, quam ad actio. de dolo descendatur.

s *Rem.*]idest causam. damnauerat enim eum prætor ut cõtumacem.

t *Et si.*]idest, quamuis.

Solem-

mutandum est ex solemnib.[a] tamen vbi æquitas euidens postulat, subueniendum est. Itaq; si citatus non respondit,[b] & ob hoc more[c] solito pronunciatũ est, confestim[d] autem pro tribunali te sedẽte 1 † ad intervisti mari[e] potest, non sua culpa, sed parum[f] exaudita voce præconis defuisse: ideoque restitui potest. Nec[g] intra has[h] solummodo species consistit huius generis auxilium, etenim, & 2 † deceptis sine culpa (maxime si fraus ab aduersario interuenerit) succurri oportebit:[i] quamuis 3 † etiam de dolo malo actio competere soleat.[k] & boni prætoris est potius restituere[l] vt ratio, & æquitas postulabit, quam actionẽ famosam[m] 4 † constituere: ad quam[n] tunc demum descendendum est, cũ remedio[o] locus esse non pōt.

Minores etiam legitimè defensi restituuntur ad totam causam. Absentes vero ex necessaria, & probabili causa legitimè defensi restituuntur ad appellandum. Bartolus.

Marcellus 5 † lib 1. de appell.

LEX IX.

INter minores 25. annis;[p] & eos, qui reipubl. causa absunt, hoc interest, quod minores 25. 6 † an. etiam si 7 † per tutores, curatoresve suos defensi sunt, nihilominus in integrum contra rempub.[q] 8 † restituuntur, cognita[r] scilicet causa.

¶ Eis 9 † vero, qui reipub. causa absunt, cæterisque, qui in eadẽ causa habentur, si per procuratores suos defensi[s] sunt, hactenus in re, 10 † restitutione subueniri solet, vt appellare[t] ijs permittatur.

a *Solemnibus.*] idest ex sententia solenniter lata. Et no. regulam, vt hic, & in f. de reg. iur. l. & si nihil. & C. de sum. tri. l. 3. in princ. nisi vbi æquitas, &c. vt subijcit hic, & infra de insti. l. habebat in fi. 1. respon. & infra quando ac. de pe. est ap. in l. quæsitum, & inf. quæ sen. sine app. l. 2. 1. resp. & §. 1.

b *Respondit.*] i. est nõ venit. sic infra de mino. l Papinianus, ibi, nec dixit, secundum vltimum sensum.

c *More.*] idest solenniter, in scriptis, scilicet vt C. de senten. ex breuic. re. l. fi.

d *Confestim.*] si autem nõ ita cito rediret, ita demum restituatur si probet dolum aduersarij, vt infra de iudi. l. si prætor. nisi necessaria, & probabili causa fuit absens, vt dixi infra l. fi. & d. l. si prætor. in fi.

e *Existimari.*] idest præsumi, & sic est præsumptio contra præsumptionem, prima, quia præsumitur cõtumax propter edictorum citationem, ut inf. de re iud. l. contumacia. §. contumax, secunda, iõ quia cito venit: quid ergo si constet, quod bene audiuit vocem præconis, & dixit fortè, quod ad iudicium non ueniret? Respon. nõ est locus præsumptioni: quia incertis, &c. ut infra de verbo. o. l. 1. cõtinuus, §. cum ita, in fi. gl. nullus sm Azo. sic ergo in ficto contumace hic dicit. a Quidam tñ vt Io. adhuc eũ admittunt, per l. istam, quasi non recipiatur probatio in contrarium, ex quo cito venit, quod facit quia videtur tempore congruo venisse, & ex quæ incontinenti, &c. vt infra si cer. pe. l. lecta §. dicebam, in gl. nec prima stare potest, quia communi iure appellatur ficte contumax. s. quod non fuit inuentus: siue fuit, & nihil dixit, ut inf. de iu. l. & post. §. fi. sed ad quid restituetur? Respond. ad totam causam, quod plus est.

f *Parum*] idest, non.

g *Nec*] in genere loquitur vsque ad finem: non tamen in casu præmisso.

h *Intra has*] rñdet tacitæ obiectioni, quasi non uideantur plures spẽs restõnis nisi quæ continentur, supr. eo. l. 1. & 2.

i *Oportebit.*] quandoque non semper, uel in omni causa, vel contractu, uel qualibet re. Acc.

k *Soleat.*] scilicet per fraudem.

l *Restituere.*] Sed ad quid fiet restitutio? Iõ dicit ad appellandũ, & in vero contumace intelligit hanc legem. Sed Azo. ad totã causam. Et intelligit hoc ẽt in ficto nam appellare etiam iure cõ potest, cum lex ista fingat eum non contumacem. Contra Io. est, quia sit iniquũ ad appellandũ tantum restitui, si contingat, quod forte dolo aduersarij absuit: nã potest hoc euenire, vt dicit. Cõtra Azo. est, quia ille de quo magis videtur, vt absens probabili, & necessaria cã, non tñ restituitur nisi ad appellandum, ut ff. l. fi. sed ibi fuit defensus. Quare tu distinguas, an dolo aduersarij absuit, & tunc ad totam causam: an non, & tunc ad appellandum tñ vere contumax: sed ficte ad totam causam. Sed nunquid hoc casu, cum dico eum restitui ad appellandum, erit petenda restitutio, & danda intra decẽ dies, vt intra eos item possit appellare? vr quod sic, vt ff. rem rat. hab. l. bonorũ, dic tñ contra. nam statim inf. x. dies debet petere: & licet vsq; ad quadriennium fere duret, antequam sibi detur, non no. ex: vltra enim durare non potest, vt C. de tempo. in integrum restitu. l. fi. & in ea data poterit appellari, quia in repetendo nõ fuit negligens, ut infra de mino. l. intra, & C. de tempo. in integrum restitu. l. petendæ.

m *Famosam.*] ss. de dolo.

n *Ad quam.*] scilicet talem de dolo. nam aliæ famosæ bene competunt cum alijs. Ac. vel ius.

o *Remedio.*] scilicet alio, vt infra de dolo. l. 1. in fin. & ha. in princ. p.

p INter Sunt.] aliàs nullum effectu dictũ, ut C. si aduersus rem iudi. l. cum & minores, & inf. de re iudic. l. acta. §. fi.

q *Contra rempu.*] & sic multo magis inter priuatos, ut ff. de pe. hær. l. item veniũt §. ait senatus, ver. in priuatorum.

r *Cognita.*] nam contra sententiam latam pro libertate non restituitur, C. si aduer. li. l. fi. Item contra patrem[b] vel patronũ, vt C. qui & aduer. quos l. fi. & nihilominus tutores, vel curatores pñt cõueniri, vt C. si tu. vel cura. int. r. l. etiam. Acc.

s *Defensi.*] indefensi autem in integrũ restituuntur ad totam causam, vt C. ex qui. cau. ma. l. j. & C. de procur. l. quia absente.

t *Appellare*] si incipiant cãm restitutionis, intra decem dies, ex quo cognouerunt, cõputandos vt C. quõ & qñ iudex l. ab eod. & finiatur intra quadriennium, ut no. ff. l. px. Et qa diuersis mod. subuenit rõne diuersarũ absentiarũ; Iõ di. v. esse genera absentię. Prima probabilis, & necessaria, ut militiæ. Scd'a, probabilis tãtum, ut studiorũ. Tertia necessaria tñ, ut in relegato. Quarta uoluntaria sine contumacia ut mercator, vel alius non contumax. Quinta, per contumaciã. In prima ergo si fuit legitime defensus, restituitur ad appellandũ, ut hic: si nõ legitime defensus, uel nullo mõ defensus, restituitur ad eremodiciũ,[*] id est ad totam causam, ut C. de procu. l. quia absente, & inf. de iudi. l. si prætor. in fi. & inf. ex quib. cau. ma. l. si ab hostib. 1. resp. & C. qui. ex ca. ma. l. 1. & C. quomodo, & quando iu. l. pen. Sed contra inf. de re iu. l. contra pupillum Sol. ut ibi. In secunda. s. ubi probabilis est tantum, legitime defensus ad nihilũ restituitur, ut inf. qui ex cau. ma. l. nec non. & inf. quando ap. sit. l. 1. §. fi. non legitime defensus, vel nullo modo defensus, ad appellandum auditur, suo iur., nõ per restitutionem, vt C. quomodo, & quando iu. l. ab eo, vbi nullum potuit relinquere procuratorem, vel reliquit, & est defunctus, & tunc in totum restituitur, vt colligitur in d. l. necnon. In tertia vero, vbi scilicet est necessaria tantum, causa etiam cognita subuenitur, vt si procuratorem non potuit relinquere, vel reliquit, sed mortuus est, ut infra qui. ex cau. ma. l. sed & si per. §. 1. in fin. & infra de mi. l. Papinianus, & sic videtur idem in his duobus. Vel dic, quod differunt, ut no. in d. l. necnon. & in d. l. s. d & si p prætorem, s. aduersus. In quarta, vbi non contumaciter, sed voluntarie abest, non debet restitui, quia nec lædi per sentẽtiam pt. vt infra de re iu. l. de vnoquoque. In quinta. s. vbi cõtumaciter, si est ficte contumax, auditur appellãs, vt inf. de iu. l. & post. in fi. si est verè contumax, non auditur appellãs vt in auth. de iud. & audien. colum. 6. si non venerit sedente iudice pro tribunali, vt supra l. prox. Verum contumacem dico qui aperte dixit se non venturum, ad quem sufficit una denunciatio, vt infra ex quibus causis possea. l. Fulcinius, §. sed dictum uero illum qui inuenitur, & dixit se venturum, vel dixit nihil, non tñ venit, eumquẽ ter citẽ contumacẽ dicunt ff. de re iud. l. contumacia [illegible] de appel. [illegible] [illegible] ut [illegible] dic quod [illegible] posse

1 † Du. seden.

2 † Flo. decet, &c.

3 † Du. cum etiam.

4 † Verisimile est omnes actiones prius mutatũ fuisse quã ad famosã actionem peruentum Corp. ad Quin.

a Impropriè loquitur, qa loquitur Im personaliter citato, qui nihil dixit: ut infra l. prox. nam iste est in contumacia vera, sed tacita. tamẽ velatur ista contumacia per comparitionem incõtinenti factã & ita loquitur lex nostra, secundum Barto. hic.

5 † Fl. Marcel.

6 † Flor. decet, 25.

7 † Flor. etiam qui.

b Bald. notat istam gl. ad hoc, quod minor pt restitui aduersus patriam, licet non possit restitui aduersus parentem, vel patronũ, tamen istã gl. ponderatam subtiliter hoc non dicit, ut hic interpret. Bolog.

8 † Sic. Flo. & in manuscr. sed videtur legendum, rem iudicatam, vt coniicitur ex l. peremptorias C. quib. res iud. non p.

9 † Fl. Ei vero &c. absit.

10 † Alias in inte.

* Eremodicium est desertio litis contestatæ, ex qua sequitur mors litis & absentis condemnatio, & contrahitur, vel reo uel actore absente, l. properandum, §. sin autem versi. cum autem eremodicii, C. de iu. l. cũ quærebatur, ff. in. fol. ma. de male Haloader dum in nouel. 63. Eremodicé des... unde non... interpretatur.

posse fieri contumacem, etiam ficte: ut infra quæ sent. sine appel. l. 1. §. item. Tu contra dicas, sufficit enim si denuncietur ad domum, vt ar. C. de an. exce. l. pe. in fi. & inf. de dam. infec. l. 4. §. abesse.

ADDITIO. Pro sol. dic vt ibi per Dyn. & adde quod not. in regula p̄sumitur, in Mercu. ubi de ista citatione ad domum diffuse tractatur, & ibi ponitur veritas, secūdū Bal.

TITVLVS II.

De eo 1† quod metus causa gestum erit.

Quod met. causa gestum est, non habetur ratum: & ponit definitionem metus, & definitionem violentiæ. Bart.

DE EO QVOD met. cau. &c.

¹ *De restitutione in genere dixit nunc per species, & primo de ea quæ intra actionis datur, & ibi Cursac. hoc.*

Vlpianus li. 11. ad edictum.

LEX PRIMA.

Ait prætor, Quod met. causa ᵃ gestum erit, ratū non habebo. ᵇ Olim ᶜ ita edicebatur, Quod vi metusve causa. Vis enim fiebat mentio, p̄pter necessitatem impositam contrariæ 2† voluntati. ᵈ

¶ Metus autem, propter instantis vel futuri ᵉ periculi causa, mentis trepidationem. Sed postea ᶠ detracta est vis mentio, ideo, quia quodcunque vi atroci ᵍ fit, id metu quoque fieri videretur. 3†

Paulus li. 1. Sententiarum.

LEX II.

Vis autem est maioris rei impetus, qui repelli non potest. ʰ

Vlpianus lib. 11. ad edictū.

LEX III.

Continet igitur hæc clausula ⁱ & vim & metum. Et si quis vi compulsus aliquid fecit, per hoc edictum restituitur.

Breuiter in hac l. intelligitur de vi iniuste illata. B.

¶ Sed vim accipimus atrocē ᵏ & eam, quæ aduersus bonos mores fiat: non eam quam magistratus rectè 4† intulit, scilicet iure licito, ˡ & iure honoris, quem 5† sustinet. ᵐ

¶ Etenim 6† si per iniuriā q̄d fecit populi Romani magistratus, vel prouinciæ præses, Pōp. scribit hoc edictum locum habere: si fortè (inquit) mortis, aut verberum terrore pecuniā alicui extorserit.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX IIII.

Eggo puto etiam seruitutis ᵒ timorem, & similiū admittendum. 7†

Metus intelligitur, qui cadit in constantem virū, vt mortis, vel cruciatus corporis, vel seruitutis, vel pudicitiæ: secus si alterius leuis vexationis, vel infamiæ. Bart.

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX V.

Metum accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris ᵖ malitatis. 8†

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX VI.

Metum autem non vani hominis, sed qui meritò & in hominem constantissimum ᵠ 9† cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

Vlpianus li. 11. ad edictū.

LEX VII.

Nec timorem infamiæ ʳ hoc edicto contineri Pedius dicit li. 8. 10† neque alicuius uexationis ˢ timorem 11†

A *It prætor.*] CASVS. Ponit verba prætoris, quia si timeo aliquid per metum promittam, non potes illud petere, nec habitum retinere, & aliter edebatur olim, & aliter hodie, q̄a olim plura verba erāt in edicto prætoris, q̄a fiebat mētio de vi: hodie nō sic, quia quod vi fit, metu fieri uidetur: imo è cōuerso: postea dicitur, quid sit metus, & uel vis, & plura prosequitur.

a *Causa.*] gaudent breuitate moderni, vt etiā syllabam unam nō necessariam nō apponāt, sic. & C. de appe. l. amplicrem. §. in refutatorijs, C. de do. l. fi. Acc.

b *Habebo.*] aliquo tempore vt inf. eo. l. si mulier. §. quod metus.

c *Olim.*] verba Vlpiani.

d *Voluntati.*] i. spontaneæ, nam quædam uoluntas inest metu: vt inf. e. l. si mulier, & sic idem est uolens, & nolens secundum leges.

e *Futuri.*] periculi, tamen p̄senti metu instante: ut inf. eodem, l. metum in princi. quod est contra. Accursius.

f *Postea.*] in nouo edicto. Accur.

g *Atroci.*] i. compulsiua, vel etiam inquietatiua, quandoque, vt infra eodē l. metum, § idem. secus in expulsiua, vel ablatiua, vel turbatiua.

h *Vis potest.*] Aduersus quam parum proficit custodia, vt infra de acc. emp. l. si ex res, & not quod non definitur hic vis prout hoc tit. accipitur, ut pro compulsiua q̄ tetigisti p̄r, licet cum periculo: ut C. de hær. instit. l. cum proponas: vel subaudi, commode.

C *Ontinet.*] CASVS. Dicit prætor in edicto suo, quod non habebit ratum quod vi vel metu gestum erit & hic ex ponit de qua vi intelligatur, unde si iudex vel magistratus vim intulit alicui subdito & licite, huic edicto locus non erit: cæterum si iniustè alicui facit, punietur per hoc edictum. Leges seq. claræ sunt.

i *Clausula.*] scilicet quod met. causa.

k *Atrocem.*] in qua inest dolus: ut infra de vi & vi. ar. l. 1. §. atrocem.

l *Licito.*] nam iuris executio non habet iniuriam, ut inf. de iniu. l. iniuriarum. §. 1. & facit infra ad l. Aquil. l. quemadmodum, §. magistratus, & infra de aqua plu. arcen. l. quod principi.

m *Sustinet.*] no. honorem onus habere, sic insti. de iure nat. §. sed quod principi.

n *Habere.*] cōuenitur tamen finito officio, non prius cum sit de illis, qui non possunt vocari in ius, ut infra de in ius. l. nec magistratus, & supra. de in ius voc. l. 2. Acc.

o E *Go puto. Seruitutis.*] vt si ego in clusus timeam ne seruer in perpetuis vinculis: vel ne seruiā in perpetuum, vt sclauus vel dic, ut inf. eo. isti quidem, §. si is.

p M *Etum. Maioris.*] idest magni, ut verberum, vel cruciatus corporis, vt C. de transac. interpositas, non vilis, ut sup. tit. r. l. fin.

q M *Etum constantissimum.*] ad quod facit infra ex q. bus cau. maio. l. 1. §. & infra de re iur. l. uani timoris. & inst. de re iu. l. si quis ab.

N *Ec.* CASVS. Dicebas, quod famosam actionem aduersus me intenderes, vel famosam cantilenam de me cātares, nisi de meo tibi darē, dedi uel promisi: non est locus huic edicto, idem est si frustra timueris.

¶ *Proinde.*] in furto, vel in adulterio re de prehensus, & ne interficeretis, promisisti: locum est huic edicto: quia nō habebit ratū: iustus, enim fuit metus, potuisti. n. interfici, siue iuste, siue iniuste: si uero timuisti ne te pro r. proderet. idē ne te manifestaret iudici locus erit huic edicto, si dedisti aliq̄d. Lex sequens dicit, q̄ illi supradicti, qui aliquid accipiunt pro comperto stupro, incidunt in l. Iul. de adul. & non consideratur potuisse accusari, uel interfici dans, vel promittens, nec ne: quia timore compulsus dedit.

¶ *Si is.*] Mouebam Sticho quæstionem, petendo eum in seruitutem, cum esset in poss. libertatis, & quidā puta Titius habebat instrumenta status istius Stichi: Stichus iste dedit aliquid Titio ne instrumenta interuerteret, iustus est metus. Item dicit, quod si aliquis dedit ne patiatur stuprū, iustus est metus, & locus est huic edicto. Hæc verba, siue siue quis dedit pro se ne stuprum patiatur, siue pro liberis suis.

r *Infamiæ.*] scilicet de facto, ut quia dicat, quod malam cantilenam cantabis de me: secus si infamia talis est, quæ habeat iuris effectum: ut infra eo. l. isti. §. fi. Acc.

s *Vexationis.*] scilicet talis.

Restituti.]

Marginal notes:

1† *Fl. desf. de eo.*

2† *Flo. contrariam uoluntatis metus instantis vel futuri peri. causa, mentis trepidatione. Alij, Metus est instantis peri. causa mē. trepidatio apud Arist. autem libr. 3. & hoc est demissio animi propter expectationem futuri mali.*

3† *Flo. videatur.*

a Not. quod arguente, ex tex. & gl. q̄ verba debēt de aliquo operari, sive si guunt, poses sime in legibus in quib. verbum debent hæc de suum ministerium, l. 1. ff. ad munici. & l. si quādo de l. 1. cū sim.

* Vi. Cic. in orat pro Cecin. & l orat. pro Pub. Sextio.

4† *Alias, docet, recte.*

5† *Alias, q̄s.*

6† *Flor Ceterum.*

7† *In hoc & sequentia respon. Arist. li. 3 Et hic. c 6. 7. & 8. ubi expresse differo quarum verū metus admittidus, vel non.*

8† *Fl. malitatis, forte legēdum est, calamitatis Duo. verisimile est hoc verbo, vnū fuisse Labeonem, pro ancque quidem, & insistat, sed apte ad significandum energiam maioris mali, sic & Martia in l. 3. infra. de bo. eo. qui ante sententiam dixit.*

9† *Flo. homine constantissimo.*

10† *Vij. Dige at, &c.*

11† *Timore, &c. restitutare*

a *Restitui.*] s. dicimus aliquem, licet alio modo restituatur, & sic not. quod quandoque quis ex sententia & verbis huius edicti punitur, vt supra eo. l. continet. in fi. & C. de transac. l. interpositas quandoque ex sententia tm, ut j. eo. l. isti. §. pe. & § fi. quandoque per constitutionem, ut C. eo. l. si per impressionem. & j. de contrah. emp. l. non licet. qnque per responsa prudentum, vt j. eo. l. fi. & j. quare. act. non da. l. 7. §. quæ onerandæ. in fin. & j. de var. cog. l. medicus.

per hoc edictum restitui.[a]

¶ Proinde[b] si quis meticulosus rem vllam 1 † frustra me tuerit, 2 † per hoc edictũ nõ restituitur: quoniam neque vi, neque met causa factum est.

¶ Proinde si quis in furto, vel in adulterio deprehensus, vel in alio flagitio, vel ded t aliquid, vel se obligauit, Pompo. libro 28. recte scribit,[c] posse eum ad edictum hoc pertinere: timuit enim vel mortem, vel[d] vincula. quanquam non omnem adulterum[e] vel furem licet occidere, nisi se telo defendat: sed potuerant 3 † vel non iure[f] occidi, & ideo iustus fuit metus. Sed & si, ne prodatur[g] ab eo, qui deprehenderit, alienauerit, succurri ei 4 † per hoc edictum videtur: quoniam si proditus esset, potuisset 5 † ea pati quæ diximus.[h]

1 † Fl. vull. 2.
2 † Timuerit.

b *Proinde.*] dixi supra qñ directo timebatur metus, nunc qñ per quoddã medium: puta per adulterium.

c *Scribit.*] imò videtur non recte quia non debet dari repetitio: ut j. de cond. ob turp. cau. l. idem & fi. quæ est contra. Sed hoc intellige per act. quod met. cau. & sic accipe sequentia. non autem per cond. ob turp. cau. ut ibi. Sed quare diuersum? Respon. q̃a prætor tñ pñtem om sim inspicit, i. metum vt j. eo. l. isti. ius ciuile etiam præteritum, idest stuprum, & sic denegat repetitionem. Et hæc ratio est, quia ibi dẽt esse plus mundus qui alij obijcit turpitudinem: hic non sic aperte obijcit turpitudinem. Et sic non opponitur exceptio rei iudic. agenti hac actione, licet perdiderit in condictione, ut infra de excep. rei iudi. l. de eadem, & l. cum quæritur. Accur.

3 † Fl. peruenerunt Duar. potuerunt.
4 † Fl. ei.
5 † Flor. potuit.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX VIII.

Isti quidem, & in legem Iuliam[i] inciduntur, qui quid 6 † pro comperto stupro acceperunt: prætor tamen etiam 7 † vt restituant,[k] interuenire debet: nam gestum est malo more:[l] & prætor non respicit an adulter sit qui dedit, sed hoc solum, quod hic accepit 8 † metu mortis illato.

¶ Si is accipiat pecuniam, qui instrumenta status mei interuersurus est, nisi dem, non dubitatur, quin maximo metu[m] compellar, vtique si iam in seruitutem[n] petor, & illis instrumentis perditis liber pronunciari non possum.

¶ Quod si dederit, ne stuprum patiatur vir seu mulier,[o] hoc edictum locum habet, cum viris bonis iste metus maior, quam mortis esse debeat. 9 †

¶ Hæc quę diximus ad edictum pertinere, nihil interest in se quis ueritus sit, an in liberis suis? cum pro affectu 10 † magis[p] in liberis parentes terreantur.

6 † Fla. incidunt, q pro.
7 † Alias dei. est. etiam.
8 † accipit.
9 Debet.
10 † Alias propter affectum.

In hac actione debet pbari metus periculi instantis, non suspicati in futuro. Ba.

d *Vel.*] pro idest.

e *Adulterum.*] non licet omnem adulterum marito occidere, sed uilem hominẽ tñ: pueri vero oẽm, ut j. de adulte. l. marito. & l. nec in ea. & l. quod ait. Item nec omnem furem, nisi se telo defendat, ut subijcit, si j. ad l. Aquil. l. itaque. & l. sed & si, & j. ad l. Corn. de sica. l. furem.

f *Non iure.*] sufficit ergo, vel de facto, uel de iure timeret: sic j. quod ui aut clam. l. prohibere, §. fin. Sed ar. contra. C. eo. l. accusationis, & inf. de pec. l. eo tempore.

g *Trodatur.*] idest ostendatur.

h *Quæ diximus.*] vel non iure, & sic no. ar. quod r õ refert an aliquid fiat, an id per quod perueniatur ad id, ut j. de min. l. filiusf. & j. ad Treb. l. facta, §. fi. & j. de tut. & cur. dat. ab his, l. scire oportet, ar. contra s. de pac. l. si vnus. §. illud. & de neg. gest. l. atqui. in prin. & §. 1. & l. cum act. m.

i *Isti Iuliam.*] scilicet de adul. ut j. de mino. l. auxilium, §. 1. & C. ad leg. Iul. de adul. l. serui.*

k *Restituant.*] s. accepta, & hoc per actionem quod met. causa, non per condictionem, ut diximus supra l. prox.

l *More.*] secus in pecunia per patronum à liberta accepta ut inf. eo. l. si mulier. 1. respõ. quæ est j: quia iste qui pretium pro comperto stupro accepit, deliquit. nam inci lit in l. Iul. unde etiam ab eo pecunia reuocatur: at ibi patronus de iure accepit. nam & eã poterat reuocare in seruitutẽ. Ac.

m *Metu.*] seruitus. n. est similis morti * ut infra de condi. & dem. l. intercidit. in fi. Sed quid si in alio instrumento pretiosarum rerum? Forte dic, non idem, quia nec mors, nec quasi uel cruciatus corporis interuenit, quod est necesse ut C. de transac. l. interpositas.

ADDITIO. Moderni dicunt, quod si instrumentum continet quantitatem omnium bonorũ, vel maioris partis, quod idem est: sicut quando infertur timor mortis vel pœnæ capitalis, ut insti. de excu. tut. §. item propter, & in l. fi. C. de reuo. dona. cum sim. secundum. Bal.

* Tulit eam D. August. Author. Suet. in eius uita. & Seneca lib. 6. de benef. adeoque seuere eã exercuit, vt filiã, neptẽque suas adulteras famosas damnaret.

* Seruitus est similis morti. l. seruitutem, de re. iudi. materia.

n *Seruitutem.*] hic duo dixit Pla. primo, q ita demum habeat locum hic §. si incontinenti reuocetur in seruitutem vt hic. & j. l. prox. in prin. Secundo q alias probationes non habeat, vt hic subijcit, & argu. infra de furt. l. q tabulas. ibi, sed nihil, & e. lo. contra in vtroque, & in primo hic subaudit, maxime. & est pro eo. j. eo. l. 1. in §. fi. ibi, metus est instantis vel futuri, &c. in secundo exponimus non possum: idest, possibile non est posse: nam sufficit periculum posse euenire, vt s. l. proxi. in fin. Item facit j. ad l. Aquil. l. in lege. Et no. q quidam intelligunt hunc §. qñ est in poss. seruitutis. secus si in poss. libertatis, quia tunc probationis onus aduersario incumbit: idem tñ puto vtrobique propter generalitatem istius §.

o *Mulier.*] hoc intelligit in nouo edicto Pla. qñ præcedentia ad Venerem parata sunt: vt lectus & coperta: & hoc propter hoc, quod est j. l. prox. in princ. ad quod facit C. de adul. l. quæ adulterium. idem puto fm Io. etiam si sit futurũ periculum: ut supra eo. l. 1. §. fi. Sed quid si compulsus iurauidate eo. & timore periurij dedi. videtur habere locum hęc actio: nam vt hic datur propter timorem infamię, quæ iuris hẽt effectum, & repetitur, ita ibi. Sed contra dic. vt C. E. l. 2. & 15. q. 6. c. authoritatem. retractatur enim a lege iuramentum. ut C. de leg. & con. l. non dubium. in fi. hic autem præsens erat metus.

p *Magis.*] facit inst. de nox. § pen. s. quam ipse, vel etiam magis quam ipsi filij. Et not. quod pater plus diligit filiũ quam seipsum. * Illud constat quod plus pater filium quam filius patrem diligit, ut infra unde lib. l. scripto. in fin. & de inof. test. l. nam & si. & est ratio. quia esse sine perseuerantia plus in patre per filium quam in filio per patrem inuenitur, & hoc est naturale: quod res plus perseueraturas quis plus diligit.

MEtum] CASVS. Ad hoc ut sit locus huic edicto, oportet, quod in veritate metus sit illatus, & in præsenti illatus dico interueniente actu alterius extrinseco: quia suspicio metus inferendi non inducit hoc edictum, non ut teneatur in futurum. Vnde pone: Dum eram in uinea mea, videbam homines armatos transeuntes per viam, & fugi: non habet locum hoc edictum, nec interdictum vnde ui: non enim uideor ui deiectus: sed si in vineam meam intrauerint, & me quærebant, & per aliam partem fugi, locum habet hoc edictum.

¶ *Idem est*] Si ui in solo meo ædificasti, quia me inuito te permisi ædificare, cum multos homines secum armatos haberes, hoc edicto, & interdicto unde ui potero experiri contra te. Item si per metum possessionem rei meæ tradidero, locus erit huic edicto.

¶ *Animaduertendum*] si singularis homo mihi infert metum, habeo j eum actionem ex hoc edicto. nam & si corpus vel collegium mihi metũ intulisset, locus erit huic edicto.

* Pr plus diligit filium quam seipsum, & nullus melior amicus reperitur filio q pater. l. q̃ cum filium. vbi Docto. de hær. inst. sicut econtra, nullũ habet pr maiorem inimicum quam filium. Vnde illud filius ante diem patrios inquirit in annos.

¶ Sed

¶ *Sed licet.*] Si aliquid accipiam, vt euadam vel liberem te de vi vel potestate hostium, non poteris repetere quod mihi dedisti. quia edicto non teneor. Hæc vera sunt, nisi faciam vt detinearis. Sed pone quod compulisti me per metũ vt seruũ manumitterem, vel ædificium destruerem, his casibus agam contra te inferentem metum ac. quod met. cau. Sed qđ prætor dixerat se non habiturum ratũ quod per metum gestum est, qualiter illud sit intelligendũ, quæritur? & distingui tur: aut res imperfecta est, quia per metũ facta fuit promissio, sed non erat subsecuta traditio, aut fuit perfecta subsecuta traditione. In isto casu dabitur ac. & exce. in primo casu sola except. sed male. vnde Vlpian. dicit, quod audiuit ista iu de facto agitari coram Imperatore inter Campanos, & dicit, quod erat quidam cui vim intulerunt, & promissionem quandam extorserunt: unde dixit Imperator metum passum habere hanc actio. & exce. unde siue sit res tradita, i. siue sit perfecta siue non, habet hanc ac. & excep.

Vlpianus li. 11. ad edictum.

L E X I X.

Metum autem præsentẽ [a] accipere debemus, non suspicionem [b] inferendi eius, & ita Pompo. lib. 28. scribit. Ait enim, metum illatum accipiendum, idest si illatus est timor 1 † ab aliquo.

¶ Denique [c] tractat: si fundum meum dereliquero, audito quod quis cum armis [d] veniret, an huic edicto locus sit? & refert Labeonem existimare, edicto locum non esse: & 2 † Vnde ui interdictum cessare: quoniam non uideor [e] vi deiectus, qui deijci non expectaui, sed profugi. [f] Aliter atque si postea, quam armati ingressi sunt, [g] tunc discessi. [h] huic enim edicto locum fore. 3 †

Hæc actio concurrit cum interdicto qđ ui aut clã. B.

¶ Idem ait, & si forte adhibita manu in meo solo per vim [i] ædifices, & interdictum: Quod vi aut clam, & hoc edictum [k] locum habere: scilicet quoniam metu patior id te facere. Sed & si per vim [l] tibi possessionem tradidero, dicit Pomponius huic 4 † edicto locum esse. [m]

Contra vniuersitatem metum inferentem habet locum hoc edictum. h.d. uel sic. Siue uiolẽtia inferatur a priuato: siue ab vniuersitate, vel collegio, habet locum hæc actio. Bar.

¶ Animaduertendum est 5 † autem, quod prætor hoc edicto generaliter [n] & in rem [o] loquitur: nec adijcit a quo [p] gestum sit: 6 † & ideo siue singularis sit persona, quæ metum intulit, vel populus, vel curia, [q] vel collegium, [r] * vel corpus, huic edicto locus erit.

1 † *Not. quod metus debet esse atrox, & talis qui cadat in constantem virum. concor. tex. in l. interpositas, C. de transf. tex. in l. [illegible] §. quoniam, ff. de minor. [illegible] in l. 1. C. de rescind. ven. C. concor. tex. in cap. abbas, extra eo. & ca. dilectus facit qđ not. Inno. in ca. cum nobis de elect.*

2 † *Aliter, sed & unde ui.*

3 † *Flo. face.*

¶ *Veicuts.*] Si rem corporalem, puta librum mihi abstulisti per metum, dabitur mihi contra te actio in rem, uel si compulisti me per metum, ut te per acceptilationem liberarem, dabitur mihi personalis actio, ut quia met. caus. actum est, acceptilatione non ob. Qui ergo metum intulit, rem restituere, & de dolo promittere debet: & ita metum passus habet in rem actio. si tamen agit actio. quod met. causa, & consecutus est quadruplum, non aget postea actio. in rem. vel contra.

¶ *Ex hoc.*] si me compulisti rem per metum tibi tradere, erit mihi restituenda, & de dolo repromittes, s. quod res metu ablata non sit deteriorata. Item, si per metum te per acce. liberaui ab obligatione in diem uel conditionali, debes me in pristinam obligationem reponere, alias ipsum debitum soluere. Si hoc non feceris, uel non soluas, in quadruplum condemnaberis. Item, si per metum compulisti me, vt tibi aliquid promitterem, debes me per acceptilationẽ liberare. Item, si vsusfructus uel seruitus per metum est amissa, metum passo erit restituenda.

¶ *Cum autem*] Hæc actio in rem scripta est, & tamen est personalis, idest coercet illum ad quem emolumentum peruenit ex metu illato, si ergo accepisti mutuam pecuniã à creditore, & pro te fideiussi, & ego per metum compuli te, vt te, immo me (quia me liberato tu es liberatus) liberares, non dabitur secundum Iul. actio aduersus te, vt te reponas in obligationem pristinam, sed contra fideiuss. si tamẽ fideiussor non reponet principalem in causam pristinam, dicebat dari act. in eum in quadruplum: verius tamen est, vt dicit Marcellus, obligationem restitutam in principalẽ causam in fideiuss. idem est econtra si debitor principalis metum intulit, vt vterque liberetur, quia in utrumque datur restitutio, & hoc dixit proxim. l.

¶ *Si metu.*] idem dicit iste §. quod dicit in prin. huius l. & nihil ad lit. nisi quod quando debitor per metum, quem intulit creditori, liberatus est, deberet reponere pignora in priorem obligationem, & etiam si fideiuss. ut supra in prin. huius l.

a *Præsentem.*] etiam pro futuro periculo. ut sup. eo. l. 1. §. fin. quæ est contra.

b *Suspicionem.*] Not. suspicionem * nil operari, ut hic, & C. eo. l. metum. Sed arg. contra infra de acquiren. possess. l. si id quod, §. fin. & infra de don. l. 1. & infra loc. & con. l. habitatores.

c *Denique.*] de præsenti metu & non præsenti dicitur per exempla.

d *Cum armis veniret.*] qui alio tendebat.

e *Non uideor.*] imò videor, ut ī. de vsuca. l. non solum, §. si dominus quæ est contra. Sol. hic alio tendebant, ibi ad locum ueniebant. Vel dic, quod videtur ui deijci quantum ad amittendum possessionem, quia amittit, ut ibi, nõ quãtum ad hoc edictum ut habeat locum, & sic vtrobique alio tendebant. Porrò si verò illo tendebant, non tñ intrauerunt, hẽt locum interdictũ vnde vi, vt infra de vi, & ui ar. l. 1. §. idẽ Labeo. si autem alio, nõ, ut hic, & infra de vi & vi ar. l. 3. §. si quis autem visis, & hoc si non habuerunt animum deijciendi illum, vt ibi est: nisi postmodum mutato proposito intrauerint, ut ibidem subijcit. Et his casib. non est res vitiosa q̃. tum ad vsucapi. nisi in vltimo, qñ, s. mutato proposito intrauerunt nam & possessio amittitur, & interdictum vnde vi locum habet, & est res vitiosa. At hoc dictum habet locum tunc, cum armatis ingressis per vim compulsiuam patior eos possidere, & quasi sola uita contentus, alia eis dimitto, [a] vt infra proxi. § idem ait, &c. quæ patientia quodammodo pro traditione est, vt insti. de rer. diui. §. nihil. Et nota quod hoc edictum non concurrit cum interdicto vnde vi, sed cum interdicto quod vi aut clam. sic, ut infra proxi. §. idem ait. & sic no. quod quãque amittitur possessio, nec locum habet interdictum, nec res est vitiosa. Quãque amittitur possessio, & datur interdictum, nec est res uitiosa: quandoque illa tria concurrunt: quandoque datur hoc edictum.

f *Profugi*] idest ante fugi.

g *Sunt*] s. mutato proposito, vel a princip. hoc animo venerunt.

h *Discessi*] s. volens timore: aliàs si nolens deijcior, locum habet interdictum vnde vi.

i *Vim*] compulsiuam.

k *Edictum.*] quia patiendo coactus tradere uideor coacte, vt modo dixi.

l *Vim.*] compulsiuam.

m *Esse.*] vt hic, & infra eodem. l. si mulier. §. qui possessionem.

n *Generaliter.*] quantum ad res corporales, & incorporales.

o *In rem*] quantum ad conuentos, & possidentes rem illam, in qua metus est admissus.

p *A quo.*] hoc quantum ad delinquentes. nec enim dicit si quis metu, &c. sed quod gestum erit, &c. & ideo, &c. vt subijcit.

q *Curia.*] decurionum.

r *Collegium.*] monachorum, & expone hæc vocabula, vt dixi sup. quod cuiusque vniuers. l. 1. sed si põt aliqua vniuersitas cõmittere metum, ut hic: ergo & dolum, ut inf. eo. l. si cũ exce. §. cũ. Sed contra inf. de do. l. sed ex dolo. in prin. Sol. hic seruus vniuersitatis fecit, ut inf. de acq. pos. l. 1. in fi. & seq. vel dic, non tota, sed pars, s. senatores qđ perinde erit ac si tota, ut ī. de reg. iur. l. aliud. §. refertur. Vel dic, quod illi cõmit-

* *Suspicio est actus per quem indubitationem trahimur, cum mentes de aliquo ne suspicionem adferat priuatim, aut publicè. Lex. iur.*

4 † *Hoc edicto.*

5 † *Fl. dest.*

6 † *Fl. de [illegible]. fit.*

* *Vide Innocen. extra de simo. ca. dilectione 2.*

a *Ea sic cedo & recedo, sed vbi non cedo possessionẽ, sed solũ recedo expulsus, habet locũ unde vi, & ista est meus huius gl. sẽm Bal.*

mittant qui regunt vniuersitatem, quib. & talia vsr mandata, vt inf. de vi & vi arm l. si vt me. &]. ad mun. l. Lucius. §. Imperator. Vel dic (quod verius puto) vniuersitas dolum & metum committit, vt hic dicit, & quod contraria lex dic t, quid enim, &c. supple facile.

Licet mihi accipere pecuniã, vt te à uiolentia illata per alium liberem. Barto.

¶ Sed licet vim à quocunque prætor factam complectatur: eleganter tamen Pompo ait, si quo magis te de vi hostium, vel latronum, vel populi tuerer vel liberarem, aliquid à te accepero, vel te obligauero, nõ dére me hoc edicto teneri; a nisi ipse b hanc tibi vim submisi. c 1 † cæterum si 2 † alius vim submisit, d teneri me non debere: ego enim operæ potius meæ e mercedem accepisse videor. ¶ Idem Pompo scribit quosdam bene putare, etiam serui manumissionem, f vel ædificij depositionem, quam quis coactus fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendam esse.

Ex hoc edicto in rebus seu negotijs perfectis oritur actio, & exceptio. Bar.

¶ Sed quod prætor ait, Ratum non habebo, 3 † quatenus g accipiendum est, videamus. Et quidem, aut imperfecta res est, licet metus interuenerit, vt putà stipulationem h numeratio non est secuta; aut perfecta, si post stipulationem etiam numeratio facta est, i aut per metum accepto debitor liberatus est, vel quid simile contigit, 4 † quod negotium perficeret. & Pomponius scribit, K in negotijs quidem perfectis, & exceptionem interdum & actionem competere: * in imperfectis autem solam exceptionem.

¶ Sed ex facto scio l (cum Campani metu cuidam illato extorsissent cautionem pollicitationis) m rescriptum esse ab Imperatore nostro, 5 † posse eum à prætore in integrũ n restitutionem postulare, & prætorem me assidente interlocutum esse. * vt siue actione vellet aduersus Campanos experiri, esse propositam: siue exceptione o aduersus petentes, non deesse exceptionem. Ex qua constitutione p colligitur, q vt siue perfecta, siue imperfecta res sit, r & actio, & exceptio detur.

Difficilis est, & legitur tribus modis: secundum veram lectu. hoc intendit: Metum passo datur vtilis ex hoc edicto ipso iure, & per actionem ex hoc edicto restituitur directa. hoc dicit. Bartolus.

¶ Volenti autem datur, & in rem actio, s & in personam,

a *Teneri.*] nisi & ipse, &c vt subijcit, vt C. eo. l. nihil interest. quæ est]. sed hoc nisi, tollit contrarium.
b *Ipse.*] subaudi ego.
c *Submisi.*] i. te capi fecero.
d *Submisit.*] i. te cepit.
e *Meæ.*] æquum est enim, vt si habes bonũ pp me, vt & ego habeam pp te, vt hic, &]. de cond. ob turp. cau l. idem. §. fi. &]. ad l. g. Rhod. de iac. l. 2 § æquissimum. &]. de don. l. si pater. §. si quis. Sed cum quilibet teneatur actione ista, ad quem peruenit commodum ex metu, vt]. e. l. si cum, §. aliqñ. quare hic nõ tenetur? Rñ. hoc, quia huic dationi pxima cã est bñficium, siue seruitium, q fecit ob ho. quod denit alias aũt proxima cã traditione factæ meticuloso est metus.
f *Manumissionem.*] no. tres casus: quia aut fui ego dominus ab extraneo compulsus manumittere. & tunc obtinet qđ hic dicit; aut à populo, aut ab ipso seruo. & his duob. casib. non valet libertas, & ideo non est locus restitutioni, vt]. qui & à quib. manu. li. non fi. l. ille seruus. & l. si priuatus. secus si seruum per metum mihi auferas, & manumittas, quia nõ valet libertas. sed vendico utili in rem, ut infra quib. ad li. proclama. non li. l. 2 Sed in nostro casu contra quem restituitur dominus? quidam contra seruum, ut in seruitutem redigatur, quasi hæc sit magna causa, ut inf de min. l. si ex causa. §. fi. & l. §. q. tu dic secundum Io contra inferentem metum agi, & ad interesse, nam libertatem reuocare non potest, ut inf. de dolo. l. & eleganter, in prin. & d. l. si ex causa. §. aduersus.
g *Quatenus*] i. qualiter.
h *Stipulationem.*] per metum extortam.
i *Facta est*] similiter per metũ, ne sit contra. C. eo. l. 3. sed potest dici, q est damnum passus in eo, q est obligatus.
K *Scribit.*] & male secundum Io. etiam in primo casu ex eo q potuit interdum, nam utrumq; locum hét, & facit pro Io.]. ubi dicit ex qua cõstitutione &c. Vel dic sm Azo. bene in hoc primo dicto. duo enim dixit: unum de negotijs perfectis, & hoc bene. Aliud in imperfectis, & ibi malè. Azo. Et sm hoc dictio, interdum, notabit facti uarietatẽ, non iuris diuersitatem, & refertur tantum ad exceptionẽ. q. d. si habile est, ut habeat locum exceptio, aliàs non: nam si oia perfecta sunt, & nihil dicit inferens metum passo, qualiter exciperet? At quod dicit in imperfectis solam exceptionem, pessime dixit, & ideo corrigitur in fi. §. Sed unde fuit motus Pomponius in secundo dicto? Rñ. forte ex eo, q hæc actio non datur, nisi habeat quis damnum, ut]. eo. l. sed & partus. §. quæri. hic autem non videbatur damnum passus, cum res sit imperfecta. Sed potest dici, q est damnum passus in eo, q est obligatus. Accur.
l *Scio.*] loquitur Vlpia.
m *Pollicitationis.*] i. promissionis, & sic res erat imperfecta. Accur.
n *In integrum.*] per actionem quod metus causa, vt per acceptilationem liberetur, non iudicis officio tantum.
o *Exceptione.*] s. vellet experiri.
p *Constitutione.*] idest rescripto principis.
q *Colligitur.*] Quõ colligitur ius generale ex interlocutoria, quę est in rescripto principis, vt C. de le. & con l. 2. quæ est cõtra? Rñ illud obtinet qñ princeps interloquendo nouum ius constituit, hic aũt non constituit, sed magis qđ erat, exposuit. Vel, ibi statuit Imperator interloquendo in aliã cã quæ fit coram eo, sed hic faciendo ius interloquendo. Item hoc est in corpore iuris. Sed hæc non valet: quia non erat in corpore iuris ante hanc legem.
r *Sit.*] si est perfecta, datur actio: item exceptio, si forte res, quam repetit, redeat ad eum qui metum intulit, vel petit sibi caueri de euictione: Si aũt imperfecta, datur exceptio, & etiam actio, vt liberetur per acceptilationem. vt]. eodem. l. si cum except. §. sed & si quis p vim, sed qñ res est perfecta, vř qđ nec actio, nec exceptio detur: cum perficiendo videat approbare primo factum, vt C. eo. l. 2. quæ est contra. Sed dic, quòd hic primum & secundum fuit factum per metum, ibi primum tantum. Accur.
s *Et in rem actio.*] quidam sic intelligunt, ut actio in rem utilis habeat locum non quod metus causa, quando corporale dedit per metum. secundum istos actio in personam, quod metus causa. quando incorporalia, ut actionem, ut subijcit. Sed Ioan. dicit, in rem utilis, quæ primo antequã per metum alij traderetur dominium, erat directa, nunc datur & in personam, s. quod met. cau. quæ est in personam, ut inst. de act. §. præterea dabitur. & in eodem casu, ut inf. ea. l. §. licet. & etiã in alio casu, ut scilicet remittit actionem per acceptilationem, uel per pactum in illis casibus, ubi tollitur actio ipso iure, ut sup. de pact. l. si tibi. §. quædam. aliàs enim agerem prima, & si exciperet de pacto, replicarem de metu. Item quod datur in rem prior domino, uerum est, si prius erat dominus, uel talis cui publiciana, uel similis daretur ratione directi, uel utilis dominij, aliàs non haberet locum hæc actio, licet interdictum unde ui, de hoc non curet, ut inf. de ui & ui arm. l. j. §. qui ui a me. nec actio personalis, quod met. cau. ut]. eod. l. si mulier. §. qui possessionem. sed quare non datur actio in personam utilis. quæ primo dabatur directa, sicut rei uend. Rñd. sm Io. quia actio in rem vř remansisse in reb. humanis: cum

1 † Flo. sum misi.
2 † Fl. si alienus sumani.
3 † si non habuerunt. Fl.
4 † contigerit.
* No. q iste, q hẽ. excep. n nõ nihilominus põt agere, contra tex. in simili. in l. si q. e rẽ ff. de in l. g. & in l. Aurelius §. 1. eo ti. & in l. si contendat ff. de fi deiuss.
5 † Sed Alex. Seuero. cui pfect. prætorio. qui affedit & in cõsilio fuit, etiasq; scrinorũ magister. Valẽ. Forst in hist. in cõn. in eius vita Catol. Cur. de inuiss. vbi de eo plura.
* Vide Inno. in c. ex cansis. ext. de re iud.

dominium semper fuerit saltem penes inferentem metum directum: vt actio personalis fuit prorsus extincta: vnde in perpetuum, & c. vt infra de sol. l. qui res. §. aream. Contra hoc est, infra de lega. 3. l. fideicommissa. §. si quis rem, ideo dic secundum Azo. quod etiam prima personalis datur vtilis, & sic potest intelligi, quod hic dicitur. nam & alias actio resuscitatur, vt inf. eo. l. si mulier §. fi. & ĩ. si ex noxa cau. aga. l. 2. in fi. & infra de cap. dim. l. tutelas §. si libertatem. & C. si aduer. transac. l. 2. & C. de accep. l. fi. & quod in d. l. qui res §. areã. de sol. dicitur, fallit: sicut & aliæ regulæ. Vel puncta ibi in perpetuum extincta certe resuscj. &c.

1 † *Fl. deest, item.*

a *Liberatione.*] quæ facta fuerat per pactum simplex.

b *Dolo*] vt sup. ea. l. §. ex hoc. & ĩ. de pigno. actio. l. creditor. & de rei vend. l. si post hãc. & l. si homo.

c *In rem.*] s. vtilem, vt diximus modo in §. volenti.

2 † *tamen.*

d *Est.*] s. fictione iuris. quia nemo videtur, &c. vt ĩ. tit. j. l. nemo. & dic, vt ibi dixi.

e *Finiri.*] si primo agatur in quadruplũ, tollitur in rem: quia nata erat: sed si agatur in rem prius, vt dicit hic, vel ĩ, quomodo tollitur in quadruplum, cum nõ sit nata? nisi tũc demum qñ erit in contumacia, quia nollet rem restituere. vt ĩ. eo. l. si cum exceptione. §. in hac. & insti. de actio. §. item actio? Respon. Dic verbum finiri, proprie & improprie poni, vt alias ĩ. si cer. pe. l. certi condictio. in princ. Vel dic, natam etiam à prin. licet ex clementia tandẽ eius cursus, vt innuit inf. eodem l. si cum exceptione §. satis. Itẽ, quare vna per alteram tollitur, cum vna sit pœnalis, altera rei persecutoria? Respondeo, quia sub quadruplo inest res, vt infra eodem. l. si cum exceptione. §. quod si homo. alias contra esset, vt infra de furt. l. si pignore. §. cum furti. Accursius.

3 † *Alias, deest tandem.*

rescissa acceptilatione, vel alia liberatione. a

Metũ inferẽs tenetur restituere, & de dolo cauere. h. d. Vel sic: Qui restituit rem, per hanc actionem cogitur cauere de dolo. Bar.

¶ Item 1 † Iulianus libro 3. Digest. putat, eum, cui res metus causa tradita est, nõ solum redhere, verum & de dolo b repromittere debere.

Persecutoria tollitur per penalẽ quãdo inest rei persecutio. h. d. Vel sic: Actio in rẽ tollitur per penalem & econuerso; quia in penali cõtinetur rei persecutio.

¶ Licet etiam 2 † in rem c actionem dandam existimemus, quia res in bonis eius d est, qui vim passus est, verum non sine ratione dicetur, si in quadruplũ quis egerit, finiri e in rem actionem, vel contra.

Per hanc actionẽ debet res in pristinum statum restitui, alias contumax in quadruplum condemnabitur. Vel sic; Per hanc actionem fit restitutio in pristinum statũ, & ad restituendũ ĩferẽs metũ cõpellitur.

¶ Ex hoc edicto restitutio talis 3 † facienda est, idest, in integrum officio iudicis, f 4† vt si per vim res tradita sit, retradatur, & de dolo (sicut dictum est g) repromittatur, ne fortè deterior res sit facta. Et si acceptilatione liberatio interuenerit, restituenda erit in pristinum statum obligatio, vsque adeo, vt Iulianus scribat lib. 4. digest. si pecunia debita fuit, quæ accepta per vim facta sit, nisi vel soluatur, h vel restituta obligatione iudicium accipiatur, i in quadruplum eum condemnandum. k Sed & si per uim stipulanti promisero, stipulatio accepto facienda 5 † erit. Sed & si vsusfructus, vel seruitutes amissæ l sint, restituendæ erunt.

Hæc actio est in rem scripta, ideo datur contra omnes, ad quos commodũ peruenit ex metu. Item est restitutoria, & ideo omnia in pristinum statum reponit. h. d. cum l. seq. Bar.

¶ Cum autem hæc actio m in rem sit scripta, n nec personam vim facientis o coerceat, sed aduersus omnes p restitui velit, quod metus causa factum est, non immeritò Iulianus à Marcello notatus est, scribens, q Si fideiussor vim intulit, vt accepto liberaretur, 6† r in reum nõ esse restituendam actionem, s sed

f *Iudicis*] quod late patet, cum sit arbitraria, tam quod met. causa, quàm vtilis in rem, vt institu. de actio. §. præterea.

g *Dictum est.*] s. sup. eo. §. Iulianus, alias incipit ibi lex, putat, &c. & intellige sine fideiussore, vt ĩ. de præto. stip. l. j. § pen. & C. de verbor. sig. l. sancimus. & no. quod primus casus est in re corporali: sequentes in incorporalibus. Accursius.

h *Soluatur*] siue pura sit, siue non.

i *Accipiatur.*] cum non est pura: & dic, accipiatur cum dies vel conditio aduenerit.

k *Condemnandum*] hoc quod dicit de actione restituenda, intellige si erat obligatio in diem, vel sub conditione: alias in ipsam pecuniam condemnaretur: non vt reponeret se in obligationem, vt infra de condic. ob turp. cau. l. si quis accepto tulerit. sed acceptilatio non tenet, nisi extiterit conditio: ergo interim non est damnandus: & sic non agitur. Sed certè imò est damnandus propter spem. Sed quid quadruplabitur si adhuc non debeat? Respon. quod erat simplandum, vt infra eodem. l. si cum. §. j. sed differtur exactio in diem principalis obligationis, vt infra ad l. Aquil. l. in lege. & infra. eod. l. sed. & § fi. Alij dicunt æstimari quid valeat talis obligatio, vt illud quadrupletur, vt argum. pro eis infra de cond. fur. l. si seruus. Sed argumen. contra. infra de tabu. exhib. l. locũ. §. fina. in ver. etiam si sub condi. &c. sed ibi speciale, vt ibi no. Item quid si accepto tuli obligationẽ furti, vel iniuriarũ? hic non debet resuscitari. non enim &c. vt sup. de pact. l. si vnus. §. pact. ver. sed si pactũ conuentum? Respon. ponet se in obligationem tantæ quantitatis per stipulationem secundum H. immo fiet ipsa exactio, cum non possit teneri nisi purè, vt infra de cõd. ob turp. cau. l. si quis accepto tulerit. a Itẽ quid si reus, & multi fideiussores pro eo tenerentur? an contra omnes fiat quadruplatio, nisi se reponãt in obligationem? Respond. non, sed reus tantum, & si in aliquo non esset soluendo, in residuum fiat quadruplatio contra fideiussores, & hoc potest intelligi infra §. cum autem. & ĩ. l. proxim.

4† *Alias, deest, vt si per vim*

5 † *Facienda.*

a Intellige secũdũ Bar. quod hic dicitur q reponat in pristinã obligationẽ, si est debitũ conditionale uel in diẽ alias dẽt soluere, ut l. sponsalib. inf. de iure dot.

l *Amissæ.*] debitæ rei traditæ per metum, vt inf. quod vi, aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto. Accursius.

6 † *liberetur.*

m *Actio.*] quod met. causa. Azo.

n *Scripta.*] quia generaliter datur contra omnes ad nos commodum peruenit ex metu, vt ĩ. eodem. l. si cum. §. in hac actione. secus in exceptione doli, vt ĩ. de do. exceptio. l apud §. pe. sed in exceptione metus idem quod in actione quod metus causa, vt ibi. In personam tamen est, vt Institu. de actio §. præterea. sic & in interdictis quibusdam. vt inf. de interdi. l. j. §. pen. & in actione ad exhibendum, vt inf. ad exhib. l. 3. § est autem.

o *Facientis.*] scilicet tantum, alias falsum esset, quod sequitur, sed aduersus, &c. alias est in litera tantum. Accursius.

p *Omnes.*] habentes commodum ex metu. Accursius.

q *Scribens.*] Iulianus id quod sequitur.

r *Liberaretur.*] Cuius acceptilatione etiam liberatur reus, vt infra de accep. l. & per iusiurandum. § & si fideiussoris. secus si pacto, vt supra de pact. l. si fideiussores. Accursius.

s *Aduersus*] non solum contra fideiussores, ut reponant reum.

Sed

a *Illud verum est.*]scilicet versa vice.
b *Obligationem.*]hoc debitum erat in diem vel conditionale. aliàs secus, vt inf. de præscri. verb. l. ob eam. & infra de cond. ob tur. cau. l. si quis accepto tulerit.
c *Eosdem.*]sed vt ex quo semel liberati sunt, ꝙ inuiti iterum non obligētur, vt sup. de pac. l. si. q̃ est ꝯtra. sed ibi ex honesta cā liberatio ad eos peruenit: hic ex inhonesta imo plus, quia non videntur liberati hic. & supra tit. 1 l. nemo.
d *Idoneos.*]vt hic, & infra de arb. l. Labeo. §. fi. & infr. de const. pec. l. qui autem. §. 2. infra loca. l. si quis domum. §. 1. Acc.
e *Pignora.*] vt j. de mino l pfi. § si minor.

S*I quis.*] CASVS. Quidam Titius extraneus compulit per metum creditorem, vt fideiussorem liberaret. Dr̃ hic, qđ fideiussor non tenetur vt reponat principalem. Viu.
f *Alius.*] s. extraneus. ut differat a casu præcedenti.
g *Vt rei.*]sed ut suam, vt supra l. proxi.

S*Ed & partus.*] CASVS. Si per metum vel vi, pecora, vel ancillas, vel alias res abstuli, debeo restituere fructus, & partus, & fœtus. Item tenebor de fructib. percipiendis non solum de perceptis.
g *Quæri.*]Intulisti mihi vim, vt aliquid darē vel promitterem: in sequenti die compuli te eandē rem mihi restituere, uel ēt me liberare, nec mihi, nec tibi actio ex hoc edicto competit. Idem est si alius coegit te promittere, & ego eundē compuli te liberare, ꝙ nec illi, nec tibi dabit actio ꝙ me. causa: quia neuter nostrum in damno versatur.
h *Causam*]vt partuū partus, & fructuum fructus qui dicuntur causa. Accur.
i *Oportet*]s. in quadruplum, vt j. e. l. si cum. §. si quis. verb quadruplabitur.

fideiussorem, nisi aduersus reū quoq; actionem restituat, debere in quadruplum condemnari. Sed est verius, qđ Marcellus notat, etiam aduersus reum competere hanc actionem, cum in rem sit scripta.

Caius lib. 4. ad edi. proui.

LEX X.

ILlud verum est, a si ex facto debitoris metū adhibentis fideiussores, acceptilatione liberati sunt, etiam aduersus fideiussores agi posse, vt se reponant in obligationem. b ¶ Si metu à te coactus acceptam tibi stipulationem fecerim: arbitratu iudicis, apud quem ex hoc edicto agitur, non solum illud continetur, vt in tua persona redintegretur obligatio, sed vt fideiussores quoque, vel eosdē, c vel alios 1 † non minus idoneos d adhibeas: præterea vt & pignora, e quæ dederas, in eadem causa 2 † restituas.

Nō tenetur quis ex metu illato per aliū, nisi quatenus commodum ad eum peruenit h.d.

Marcellus 3 † libro 5. Iuliani digest. notat.

LEX XI.

SI quis alius f sine malitia fideiussoris, vt fideiussori accepto fieret, 4 † vim fecit, non tenebitur fideiussor, vt rei g quoque obligationem restituat.

Accessiones perceptæ, & quæ a petitore pcipi potuerunt, ueniunt in hac actione. Bar.

1 † Bal. hic no. istum tex. ad hoc ꝙ qui tenetur dare certum fideiussorem, & qui non potest dare illum, liberatur dando aliū æque idoneum.
2 † Eand. causam.
3 † Alias Paulus lib.
4 † Fecerit.

k *Potui.*]ēt si emisti p metū me compellens. Et sic not. ꝙ possessor cū titulo tenet de percipiendis, i. quos vetus possessor pcipere potuisset. sic & in eo q emit in fraudē creditorū, vt j. q in fraud. cre. d. l. ait pror. §. p hanc. sic & in eo qui emit contra interdicta legū sciēs, vt C. de agr. & cēsi. l. quēadmodū. in fi. l. Item, & qui emit a fisco non solenniter vendente, vt C. de fide instr. & iur. hastæ fis. l. 1. li. 10. & facit ad hoc j. de vsu. l. videamus, § item si. sed regulariter titulus excusat a pcipiēdis, vt C. de rei ven. l. si. fundū.
l *Fecerat.*]prius.
m *Passo vim.*]scilicet postea ex interuallo etiam.
n *Alienauit.*]reddendo. Accursius.

o *Repellere.*]incontinenti.
p *Quare si.*]superior casus est quando duo tantum fuerūt, non quando tres. Accur.
q *Mox ego.*]Ir. intelligit hunc §. in vtroque suo casu, qñ metus incontinenti fuit factus illi qui primo metum fecit, & hoc ex regula superiori vim vi, &c. & ex eo quod hic dicit, mox & est ꝓ eo. j. de vi & vi arma. l. 3. §. cū igitur, & sup. de iust. & iu. l. ut uim. & j. ad l. Aquil. l. scientiam, §. qui cum aliter, & secūdum hoc, si ex interuallo hoc fiat, poterit agi ex primo, & secundo metu, vt inf. de vi & vi arma. l. 1. § qui autē a me. & l. cum fundū. Alij dñt idē quod Ir. in secundo casu, sed in primo dñt etiam si ex interuallo, nō posse agi. Tu dicas in vtroque casu nō posse agi, siue incontinenti, siue ex interuallo fiat metus. Primo, quia ex sua improbitate nō debet' cōsequi actionem, ut j. de fur. l. itaq;. secūdo, quia hæc actio damnum exigit, quod hic nō est, ut inf. proxi. §. & j. l. si cū exceptione. in fi. 1. respon. sed ab interdicto vñ vi non excusatur, nisi incontinenti facit, vt in d. l. infra de vi & vi arm. l. 3. §. cum igitur. Sed nunquid locum dēt habere contra hūc debitorem edictum diui Marci. s. qñ te coegi mihi promittere, & tu coegisti postea me ut te liberarē. s. vt amittas exceptionem quod met. cau. quæ tibi competebat, & actionem, quod met. cau. quę tibi competebat, ut liberareris? Respon. nō puto edictum locum hēre in exceptione: amittit ergo actionem, quod met. cau. quæ sibi competebat, ut liberaretur, sed non exceptionem, licet ab eodem prætore vtrumq; habeat. Sed si dicas sic, ergo non punitur vis per edictum diui Marci, si poenas eum non habuisse actionem, sed exceptionem tantum? Respō. non fieri quia accusari potest de vi criminaliter.
r *Legem Iuliam de vi.*]publica uel priuata, cuius pœna est insti. de publ. iudi. §. item lex.
s *Amisisse*, hic opponitur de puncto: quia si iste amisit ius crediti, ergo quicquid soluit, damnum patitur? Respon. tria sunt tempora, antē metum, in metu, & post. In primo non est verum creditorem amisisse. Item nec in secundo dicitur amisisse, sed amittere: & ita his duob. cum sit debitor non patitur damnum, in tertio uero qñ dr̃ amisisse, nō facit tale quid creditor, quare debeat teneri hac actione. Sed quomodo amittit per delictū? imo per solutionem. præterea quid nocet hæc amissio, cū iam habeatur creditor? Rñ.

Vlpianus lib. 11. ad Edictum.

LEX XII.

SEd & partus ancillarum, & fœtus pecorum, & fructus restitui, & omnē causā h oportet. i Nec solū eos, qui percepti sunt, verum si plus ego percipere potui, K & ꝑ metum impeditus sum: hoc quoque præstabitur. 5 †

Actio ꝙ metus causa non cōpetit ei qui ex metu dānificatus nō est. h.d. Vel sic Qui per metum reddit qđ reddere tenetur, hac actione vel aliꝰ, nō hēt actionē qđ me. cau. h.d. cum §. seq.

¶ Quæri poterit, an ēt ei, qui vim fecerat l passo, vim m restitui prætor velit, per hoc edictū, ea q̃ alienauit, n & Pōp. scribit li. 28 non oportere ei prætorē opem ferre. Nam cū liceat, inquit, vim vi repellere, o quod fecit, passus est. Quare si p metum te coegerit sibi promittere, mox ego q tū 6 † eū coegero, metu te accepto liberare: nihil esse, ꝙ ei restituatur. p Iulianus ait & 7 † eum qui vim adhibuit debitori suo, vt ei solueret, hoc edicto nō teneri, ꝓp naturam: 8 † Quod 9 † metus cā actionis, quæ damnū exegit: quāuis negari nō possit ī legem * Iuliā r de vi, eū incidisse, & ius crediti amisisse. s

Cōtinuatur cum superiori, & hoc intēdit, Creditor qui per uim pecuniam vel rē sibi debitā accepit, uel sibi solui facit, ius debiti pdit, & omne ius quod habet in re, vel pro re. Bar.

5 † Fl. hæc quoque præstabit.
6 † Fl. deest, eum.
7 † Flo. deest, &.
8 † Propter suam naturam.
9 † Flo. deest quod.
* No. tex. secundum Bal. quod semper est ponderanda natura actionis. & sicut qualibet planta, & qđ libet animal habet suā naturam, ita qualibet actio a iure sibi datam.
* No. publicam dici, cū ab armatis violentia cōmittitur: priuatā, quæ fit sine armis. eā legē tulit C. Iul. Cæsar Dictator Vi. L. u. char. apud Zas. in cata. legum antiq. tit. lex Iulia. de vi vbi plura.

secundum Ir. quia id quod est solutum, repetitur per condictionem sine causa, nec iure creditoris potest retineri. Item oppono: si tibi vim feci, ergo habes actionem, quod met. cau. ergo rem, ut s. tit. 1. l. nemo, ergo damnum non sentis, ergo hanc actionem non habes? R̃n. q damnum nõ hēt, enim hic est contemplatione huius actionis: qua sublata remaneo in damno, ergo ipsa datur.

Callistratus lib. 5 de cogni.

LEX XIII.

EXtat * enim decretum diui Marci in hæc verba a Optimũ est, ut si quas putas te habere petitiones, actionibus b experiaris. Et cum Martianus c inde 1 † diceret, vim d nullam feci: Cæsar dixit, Tu vim putas esse solum, si homines vulnerẽtur? e Vis 2 † est & tũc, quoties quis id quod deberi sibi putabat non per iudicem reposcit. Quisquis igitur * probatus mihi fuerit, rem ullam f debitoris, vel pecuniam debitam, 3 † non ab ipso sibi sponte datam, sine ullo iudice g temere possidere, h vel accepisse, isque sibi ius i in eam rem dixisse: ius crediti non habebit.

Hæc actio contra restitutionem post annum competit ad simplum Bar.

* Ad intell. l. vius l. vi. l'an de mon. re. in l. i quartam nu. 168. ad l Falc.

1 † Fin. deest modo.

2 † Fin. vis Rum est.

EXtat.] CASVS. Si debitorẽ meũ cõpuli ut mihi solueret, non erit locus huic edicto, sed lege Iulia de vi accusari potero: ius tamen crediti amittit, qui debitorẽ suum ad soluendum cõpellit, nec refert fiat vis cum armis, vel sine armis, vulnerentur homines necne, quia semper amittit ius crediti. Viui.

a *Verba.*] quæ plenius sunt infra ad legem Iuliam de vi pri. l. pen.

b *Actionibus.*] i. authoritate iudiciali.

c *Martianus*] creditor. Accur.

d *Vim.*] scilicet illatam.

e *Vulnerentur.*] interrogatiue, & plane potest legi.

f *Rem ullam.*] sed nunquid quidam re debitoris occupata à creditore omne ius suum quodcunque habet creditor amittit? Quidam utique, argu. in auth. ut non si pign. coll. 5. & ut nulli iudi. § quia vero huius, coll. 9 & inf. de incendio rui. naufrag. l. quo naufragium. § senatusc. on. Sed Io. contra. a amittit enim tantum ius quod habet in re, vel pro re illa quam occupauit, ut inf. de his quib. ut indi. l. rescriptum & l. hæres & infra quorum legato. l. j. § si uerç & infra de noxall. l. si seruum pro delicto, § j. & C. de pœn. l. sancimus, nec obstant auth. prædic. quia capere liberum hominem pro debito, uel exigere alium pro alio, grauius est. & ideo grauior imponitur pœna, secũdum Ioan. obstat hæc litera, quæ dicit rem nullam, sed accipe debitam, scilicet quod est infra. Item obstat, quod dicit pecuniam, quia non dicitur creditor habere ius in ea, cum sit in genere debitor. Sed dic quod erat debitor in specie, uel dic etiam in genere, & tamen dicitur debita eadem ratione qua debitor dicitur soluere quod debeat, licet neutrum verum sit. b Sed huic positioni est argum. contra. d. l. si seruum. infra de noxalibus, sed dic ut ibi. Item, quid si est debitor hominis in genere, & accipiam Stichum per metum? Respõ. idem quod in pecunia modo dixi, sed H. contradicit enim me non amittere.

a Et hoc secundum modernos.

b Quantum ad formam amissionis sed utrumq; est uerũ quã ad necessitatem præstationis. facit qui & a q. us l. pacto cũ fi. secundum Bal.

g *Sine ullo iudice.*] in certis casibus tamen non punitur etiã si sua authoritate iudicis occupet quis. Primus in debitore fugiente, ut infra quæ in frau. cred. l. ait prætor. § debitorem, & C. quando liceat unicuique si iudi. se vindic. l. 2. & C. de iudæ. l. nullus. argum. sumpto a contrario sensu. Secundus, quando pactum intercessit, ut C. de pigno. actio. l. pen. in fi. & C. de pigno. l. 3. Tertius in legatario qui sua authoritate legatum occupauit, ut infr. quorum legatorum l. 1. § 2. & est ibi ideo, quia apud nullum est possessio, ut argument. infra si quis testa. li. esse ius. l. 2. § Scæuola.

h *Possidere.*] per vim coactiuam, ut supra l. proxi.

i *Sibi ius.*] per expulsionem. Accur.

k *Non habebit.*] imo videtur quod non amittat, ut infra de fur. l. qui vas. in prin. quæ est contra. Quidam dicunt, quod ibi iudici authoritate accepit, uel verius ibi accepit ut iudici ostenderet, hic ut sibi haberet, vel dic ut ibi. Et no. quia non punitur ideo quod non per iudicem reposcit, sed quia sic reposcit. Sed quid si creditor dedit damnum in re in qua habet ius? Respon. non amittit ius crediti. Item no. quod edictum diui Marci, quando fuit vis ablatiua, non compulsiua, concurrit cum interdicto unde ui. Item cum constitutione, si quis in tantam. sed non ideo plus exigitur, nisi inquantum plus est in alta, ut infra vi bonorum rap. l. 1. Quia ergo multis modis, & variis legibus, & constitutionibus puniuntur violentiæ, quæ in hoc iuris volumine sunt dispersæ, ideo quandam compendiosam super his tradere doctrinam utile fore existimaui. Sciendum est itaque, vim puniri per interdictum unde vi: quod in rebus soli tantum locum habet, i. in ipso solo, & rebus eidem cohærentibus et si mobiles sint. Item locum hēt, de eo quod ad violentum peruenit, perpetuo. Pro alio q̃d non peruenit, j. annum. * Item locum habet, ubi neque coacta, neque spontanea voluntas intercessit, ut infra de vi & vi arma. l. j. in prin. & in §. hoc interdictũ. & §. ad solam autem. & §. illud utique. & §. si quis de nauc. & §. si fundus. & l. si cetum tibi possessio. & est hæc dicenda vis expulsiua. Est quoque interdictum uti poss. * pro retinenda possessione contra eum inductum, qui pariter uolens mihi turbare meam possessionem, se possidere asserit, & si a me ui possideat, ut quia me arare & colere fundum, uel aliter re mea uti prohibeat, interdicto succumbet: si uero ab alio, prodesset ei sua possessio, & habet locum in rebus tantum soli, ut infra uti possi. l. 1. in prin. & § hoc interdictum de soli. & § ult. & l. 2. & l. si duo, § in hoc interdictum. & fit condemnatio ad æstimationem possessionis, si non desinat turbare, ut infra uti possi. l. si duo, § ult. Quæ autem dicta sunt de rebus soli in interdicto uti poss. locum habent in interdicto utrobi * in rebus mobilibus, & in utroque interdicto is vincit, qui nec ui, nec clam, nec precario ab aduersario possidet tempore litis contesta. ut infra utrobi. l. 1. & vocatur utriusque interdicti uis turbatiua: eo quod qui sic per vim facit, turbat, idest, in dubium reuocat, & obscurum facit quis possideat. Ad vim quoque puniendam interdictum quod vi aut clam redditur, quod domino soli, uel ei qui ius in solo habet, aduersus eum, qui domino inuito uel coacto fecit, per uim, idest, post prohibitionem aliquid in solo fecit, competit, ut destruat sua impensa, quod fecit, & restituat rem in pristinam causam & damnetur ad interesse, ut infr. quod ui aut clam. l. j. in princ. & §. quid sit ui factum & l. si alius. § notauimus: & l. semper. § in hoc interdicto. & l. competit mihi in princi. & § ultim. & dicitur hæc uis inquietatiua: quia possidentem quiete possidere non finit. Actio quoque vi bonorum rapt. ad uim puniendam competit ei, cui res mobilis per uim dolo malo, non aliter ablata est, & competit in quadruplum intra annum, qui vim intulit, ut infra ui bonorum rapt. l. 2 § hæc actio. & § in hac actione. & § generaliter, & dicitur hæc uis ablatiua: Est & edictum ne uis fiat ei qui in poss. miss. est & pro adipiscenda posquam iudex præcepit ei dari, uel pro recuperanda si fuerit amissa, ut infra ne vis fi. ei qui in poss. miss. est per totum. Est & hoc edictum, quod metus causa, ex quo tria dantur auxilia, scilicet rei uendi. contra omnem possidentem: si tamẽ qui uim passus est, fuerat dominus antequam traderet, non aliter. Item actio quod metus causa, quæ contra meticulosum competit. Item exceptio datur cum quis uoluerit coactus, ut sup. eodem, l. metũ. §. sed quod, & § uolenti, & § licet. & l. si cum. § in hac. & l. si mulier § pen. inquantum detur actio, dicitur infra eod l. si cum § j. & § 2 & 3. Est quoque constitutio Constantini specialis in iudicio fin. regun. & post lit. contest. in re aliena in duplum, ut C fin. regun. l. si constiterit. Edictũ quoque diui Marci uiolentum creditorem, uel alium, quod sibi debetur occupantem, iure debiti priuat, scilicet, quod pro re habet, uerbi gratia quod pro re petenda sibi dabatur, uel in re, ut si emphyteuticarius, uel feudatarius erat, & est not. quod ex eo, scilicet decreto diui Marci non datur actio ad recuperandum, quod est ablatum, sed tamen habet locũ generalis actio, scilicet condi. indebiti. uel sine causa. non tamen dabitur actio ui bonorum rapto. uel interdictum unde ui, uel si quis in tantam: quia uoluntas licet coacta interuenit * ut inf. eo. l. si cum. § qui vim intulit. si uero nullo modo uoluit, hoc locum hēt hoc edictũ diui Marci

* Iuxta hoc est, quod dominus Deut. c. 24 iubet eũ repetere a proximo rem aliquam quã tibi dēt non ingrediaris domum eius ut pignus auferas.

3 † Alias deest pecuniam debitam.

* Pro dictis hic uid. Cic. pro Cecin. & li. 15. epist. in ea q̃ incipit, puto te iam. Cuiac. de sẽten. Pauli. li. 5. titulo 6.

* Interdictũ hoc est prohibitorũ ad possessionẽ uindicandã, seu retinendam.

* Est prohibitoriũ aliũ uocant utrobi hoc interdictum celeriter reformationem uocant Imp. in l. 3. C. de le. ge & cõ. ubi quod datur bonæ fidei possessori.

* Et sic no. quod uoluntas coacta stricta iuris ratione est uoluntas. l. si mulier § pe. infr. eo.

& interdictum vnde vi: & si quis in tantam. & act. vi. bo. rap. singula tamen suo loco competunt: & sic apparet hoc decretum habere locum, siue debitor voluit coactus, siue noluit, secundum Ioan. Est & constitutio, non abs re, quæ eum qui alieno nomine possidet, *cum domino repetenti non restituit, punit in duplum. Est & constitutio, si quis in tantã. quæ generalis est in omni re, & in omni tẽpore, & in omni inuadente, vt C. vnde vi. si quis in tantam, & l. non abs re. de constitutione, cum quærebatur, hic nihil dico, & quia quæ super. ca. l. dicuntur, in C. scripsi: & quia nõ datur pro violentia. Est & constitutio quædam, quæ datur contra aduocatos sua authoritate prædium sibi pro aduocatione promissum occupantes, quæ similis est edicto diui Marci, vt C. de sutira. l. j. Est & constitutio, quæ locum habet minus legitime interposito decreto: quod dic, vt C. unde vi. l. meminerint.

¶ §. l. Item si.

Vlpianus li. 10 ad edictum.

LEX XIIII.

SI 1 † cum exceptione ad uersus te perpetua a tutus essem, coegero te acceptum mihi facere, cessare

SI cum exceptione.] CASVS. Debebam tibi 10. fecisti pactum de non petendo illa 10. postea compuli te, vt liberares me per accept. vt sic plenius essem liberatus, non est locus huic edicto, & non ages quod met. cau. quia nihil tibi abest.

¶ Si quis.] Intulisti mihi metum, vt aliquam rem meam tibi darẽ, & si non restituis, condemnaberis in quadruplum, & quod primitus erat præstandum, quadruplabitur, & non uidetur quod prætor grauauerit eum, qui metum intulit. permisit enim per metum extortum ante restituere: & ita pœnam quadrupli euitare. q. d. dat ei licentiam si velit restituere rem vsque ad sententiam de quadruplo faciendam intra annum: tenetur ergo iste actione post annum ad simplum: & sic tunc causa cognita, scilicet si alia actio non supersit. Nam constat, quod ex metu illato nascetur iniuria. actio, quæ extinguitur anno elapso: * vnde dabitur ista. in fi. ponit casum in quo superest alia actio post annum, quia pone quod intulisti mihi metum, vt rem meã tibi darem, anno elapso decessi hærede Titio instituto: illã rem pro possessore possides, vnde agit hæres meus contra te pet. hæreditatis illius rei post annum elapsum, non act. quod met. cau. licet intra annũ agere posset quod met. cau. in quadruplum.

* Et sic est annalis. Mãdos huius actionis naturam, effectus quæ multiplicet habes in nouo indice tenet in ver. actio iniuriarum.

¶ In hac actione.] Compulisti me vt tibi darem librum, uel Titio puta. Vel melius dic, Tu dedisti Titio: habeo quidem contra Titium vel contra te act. quod metus causa. nã semper contra tenentem habeo actio. quod metus causa: siue sciam, siue ignorem, nec Titio videtur fieri iniquitas: quia potest euitare pœnam quadrupli si rem mihi domino restituat, & cogor ego actor tantum probare mihi illatum metum fuisse, quan aliquid feci, vel dedi.

¶ Hæc autem actio.] Intulisti mihi metum, ut rem meam tibi traderem, egi contra te, & iussus fuisti ad rem restituendam, post sententiam, & ante liberaris restituendo, si non restituas, iudex in quadru. te condemnabit: illud quadru. soluere debes.

¶ Aliquando.] venisti ad me cum gladio euaginato: & ita per metum compulisti me rem meam tibi tradere: illa postea peruenit ad Titium ignorantem metum illatum: penes Titium petij: ad officium iudicis pertinet Titium absoluere, & sic Titius liberatur interitu speciei. Sed pone, quod seruus per metum ablatus fugit: Titius cauebit de eo restituendo cum in potestatem suam peruenerit: & ita absoluetur. Vnde quidam dicebant, & male, quod ille ad quem res ex titulo lucratiuo per metum extorta peruenit, non tenetur hac act. sed hoc non est uerum, quia vtecque tenetur.

¶ Pedius.] idem hic quod supra prox. dictum est. nam si intulisti mihi metum, teneberis, siue rem habens, siue non. Item ille ad quem peruenit res, tenetur, quamuis alius fecerit mihi metum: & sic ambo tenentur.

¶ Labeo.] Compulisti me vt 10. tibi promitterem, & fideiuss. tibi darem. & fideiuss. tibi dedi: qui libenter illi obligationi accessit, tam ego quam fideiussor liberamur. sed si tenebar tibi antea, quia sponte promisi, & postea compulisti me per metum, ut darem fideiussorem: & sic fideiuss. fuit coactus, vt fideiuberet: liberatur solus fideiuss. & non ego.

¶ Si quis.] Titius erat debitor meus, coegi eum, ut promitteret quod starei iuri, & fideiuss. per vim etiam dedit, liberatur ipse reus, & fideiuss. & ego eos liberare cogor.

¶ Sed & si quis.] Compuli te per metum vt decem mihi promitteres, & promisisti, vis agere quod metus causa, vt te per accepti. liberarem, & egisti, & iussus a iudice, vt liberarem, non te liberaui: & ita sum condemnatus in quadruplum, & solui, dicebat iuriscon. quod id siue illa decem, quæ in stipulationem deducta erant, petere poterit: & si tu, quod promiseras, excipias de metu, replicabo, quod dolo excipis, cum illa decem, quæ promiseras, & etiam triplum nomine pœnæ ante percepisset alius, dicit metum passum posse excipere de metu non obst. replicatione, uerius tamen est, ut compellar acceptoferre, idest quod liberem te ab omni obligatione, item triplum nomine pœnæ soluere.

¶ Quod si homo.] Seruum tuum extorsi per metum, ante primam sententiam perijt apud me interitu naturali, indistincte periculum ad me pertinet, & in æstimatione rei condemnabor, ad exemplum interdicti vnde vi, & quod ui aut clam quia sicut ibi tenerer de interitu, sic & hic indistincte, & hic continua illum, ut sicut in interdicto. & hoc est primo. Sed pone retento primo casu, quod conuentus act. quod metus causa, succubui, & ad rei restitutionem fui condemnatus, & etiam fui postea condemnatus in quadruplum, quia nolui restituere, postea iurra tempus quadrimestre interijt res, & sine dolo meo, & culpa, liberor a simplo per interitum speciei, & hoc ideo, quia teneor in triplum nomine pœnæ: & ita cum grauer mutuo, puta in pœna, debeo in alio liberari: puta in simplo quod præstatur nomine rei: si fui in culpa, de interitu tenebor. Si vero sine culpa. sed penes te non erat peritura, habebis pretium rei, si res perierit. Si vero seruus per metum ablatus fugit post sententiam secundam ante tempus quadrimestre, debeo cauere ego metum inferens de eo persequendo, & restituendo: si tamen illum recuperauerit, liberabor. Post transitur ad tertium tempus, quod est post primam sententiam, & ante secundam, & dicitur, quod si seruus meus illo tempore perierit, tenebitur ad eius æstimationem ad pœnam, quod non restituat, sicut præcepit iudex. Si vero fuerit in fuga, cauere debet de eo prosequendo, & restituendo, & hoc in tertia.

¶ Quod vim.] Compuli te ut traderes mihi rei tuæ poss. & tradidisti, an furtum committam? Et dicitur quod non: quia volens tradidisti, licet coactus, quamuis si ui rapuissem, uideor fur improbior.

¶ Eum.] Si abstulisti rem meam mihi per metum, agam quod met. cau. & de dolo: sed si ego ago una, tollitur alia per excep. in factum opponendam.

¶ Iulianus ait.] Debebam tibi 10. & compulisti me per metum, ut darem tibi 30. in 20. sum. tantum damnificatus, & illa erant quadruplanda, quia in 10. quæ debebam, damnificatus non sum. Si vero plures intulerunt mihi metum, & vnus rem restituit, cæteri liberantur. Vel forte quia noluit rem restituere, in quadruplum est condemnatus. per illud quod soluit, cæteri liberantur: ut tamen quod non potui cõsequi ab uno forte existente non soluendo, consequar ab alio. Si vero tu mihi metum intulisti, ad alium autem res peruenit, alter soluens quadruplum, uel restituendo rem, liberat alium.

¶ Sed & si seruus.] Seruus meus ignorante me, tibi metum intulit, conuentus liberari potero dando seruum pro noxa. Si uero rem per metum ablatam restitus, siue quadruplum liberatur seruus. Postea redit ad primum casum dicens, Seruus meum intulit Titio. cõuentus tradidit seruum pro noxa. uenit res ad me, nunquid tunc potero conueniri? certe sic in illo casu, cum restituendus est mihi seruus.

¶ Hæc actio.] dicit hic, quod actio quod met. cau. datur hæredibus passi metum, quoniam & contra hæredes inferentis metum datur in id quod ad eos peruenit. cum turpe lucrum sit ab hæredibus extorquendum. Viuia.

a Perpetua.] & fauorabilis: sed quid si odiosa? vt Macedoniani, ex qua solutum saltem repeti non potest, ut infra de cond. inde. l. qui exceptionem? Respon. ibi agi hac actione, & æstimari dubium euentum, ut infra de cond. fur. l. si seruus, & fam. ercis. l. propter. & ad l. Fal. in quantitate. §. magna. Accur.

a *Abest.*]sed si hæc est bona rõ in creditore, qa nihil, &c. ergo vbi est res imperfecta, & datur exceptio debitori, quod met.cau. non debet dari actio, sed tamen contra est vt s.eo l.metum.§.sed quod prætor. Sed ibi tam exceptio, q̃ actio ex hoc edicto dantur, vnde non impediuntur adinuicẽ, sed vbi aliunde exceptio datur, non datur hæc actio, vt hic. Vel dic, quod & ibi abest: qa solutum non repetit, sed liberatur. Vel ibi in debitore, q fuit in metu, hic i creditore.

b *Pollicetur.*] s. prætor vel lege passiue.

c *Quodcunque*]vt j. ea.l.§ quadruplabit.

d *Facultatem*]vsque ad sententiam in quadruplo dandam.

e *Vtili.*]no actionem iniuriarum anno vtili tolli, quod speciale est in iniuria metu illata: nã quælibet alia, siue ex lege Cornel. de iniu. descendat, siue a prætore, anno cõtinuo tollitur, ut C. de iniur. l. si non cõuitij. Alij, vt Azo dñt, q est perpetua, quando ex lege descendit, vt instit. de perpe. & tẽp. act. in princ. quod est in tribus casibus, ut instit. de iniu. §. sed & lex.

f *Debet.*]& est maxime cũ ad rei persecutionem hæc dẽ. Nec potest dici de dolo q petere postea, ut j̃ ea. l. §. eum. & ideo hæc denegatur, quia illa simili tempore finitur, & quia cum ista concurrit, utibi: sed hodie durat illa continuo biennio, ut C. de dolo. l. fi.

g *Sic potest*]s. post annum.

h *Possessore.*]l ona sõ, vt infra de pet hær. l. regulariter. & l. pro possessore.

i *Largiretur.*]idest nõ esset finitus.

k *Quoniam & rei.*] hæc ratio est probabilis, sed non est necessaria Nam & quæ non habent rei persecutionem hæredibus dantur, vt ex maleficijs, vt inst. de perpet. & temp. ac. §. non abs est. Item fallit econtra: quia quãq; hẽt actionem rei persecutoriam, & non datur hæredib. ut C de rei vxo. ac. §. videamus, in fi § & infra de ope li l si operarum iudicio, ubi est persecutoria, & non datur hæredib. Est autem tunc necessaria ratio, ut quando ipsa ratio deficit, deficiat & lex, & tunc quando ipsa locum habet, & lex.

l *Persecutionem.*]quæ inest in quadruplo.

m *Actione.*]scilicet quod metus causa.

n *Lucrum tamen.*]i. ex cã lucratiua. idẽ tñ si ex cã non lucratiua, ut inf. eo. §. aliqñ sed in hoc potest esse differentia: quia qñ ex cã lucratiua, et si ab inferente metum possim consequi, agam ɔ eũ alias non. Item si ponas rem alienatam, & ex ea pretiũ, uel aliud quid habitum, non est idem, qđ esset si lucratiuam caussam haberet: quia nil videtur hæcre ibi, sic inf. eo. si ipsa. & instit. de lega. §. si res.

hoc edictũ: qa tibi nihil abẽ.[a]

Hucusque iuriscõsultus exposuit primam partem edicti. s. quod metus causa gestum est, ratum nõ habebo.

Nunc exponit secundã partem edicti, cuius verba ordinatè non habemus; tamẽ vt colligitur ex infrascriptis, poterant esse talia verba: Si quis non restituat, quod eũ restituere oportet intra tempus, quod datur iudicatis, condemnabitur intra annũ in quadruplum, post annũ in simplum, causa cognita, vt patet infra eadem l. §. quatenus. ver. si autem. & in hoc §. & seq. Bart.

¶Si quis nõ restituat, in quadruplum in eum iudicium pollicetur.[b] Quadruplabitur autẽ oẽ, quodcunq;[c] restitui oportuit. Satis enim 1† clementer cum eo prætor egit, vt daret ei restituendi facultatem,[d] si vult pœnam euitare.

Hæc actio contra restituẽtem post annum competit ad simplum. Bart.

¶Post annum vero in simplum actionem pollicetur, non 2† sp, sed causa cognita. In causæ aũt cognitione hoc versatur, ut si alia actio non sit, tunc hæc detur. Et sane cũ per metum fcã iniuria anno, & quidem utili[e] exoleuerit, idonea causa esse debet,[f] vt post annum actio hęc dari dẽat, alia antem actio esse sic pt,[g] si is, cui uis admissa est, decesserit, hrs eius hẽt hæreditatis petitionem: quoniam pro possessore,[h] q uim intulit, possidet, propter quod hæredi non erit. Quod 3† metus cã, actio: quamuis si annus largiretur,[i] etiam heres in quadruplũ experiri possit. Ideo autem successoribus datur, quoniam & rei[k] persecutionem[l] habet.

Qui agit hac actione, duo debet probare, scilicet metũ illatum, & ad inferentẽ metum cõmodũ peruenisse.

¶In hac actione[m] non quæritur, vtrum is, qui conuenit, an alius metum fecerit, sufficit, n. hoc docere, metum sibi esse illatum, vel vim, & ex hac re eũ, qui conuenitur, & si crimine caret, lucrum tñ[n] sensisse. Nã cũ metus habeat in se ignorantiam,[o] merito quis nõ adstringitur: vt designet[p] quis ei metum vel vim adhibuerit & iõ ad hoc tãtum actor adstringit, vt doceat metum in causa fuisse, ut alicui acceptam pecuniã faceret, vel rem ita 4† traderet, uel quid aliud faceret. Nec cuiquam iniquum uideatur, ex altero facto alium in quadruplum condemnari: quia nõ statim quadrupli est actio, sed si res non restituatur.

Fortis est §. & breuiter hoc intendit: Hæc actio est arbitraria, ideo iudex non restituentem post primam sententiam, condemnat in quadruplum. hoc dicit.

Hæc autẽ actio cum arbitraria sit,[q] hẽt reus licentiã vsq;* ad sñiam ab arbitro 5†[r] datã,[s] restitutionem secundum quod

o *Ignorantiam,*]i. non nocet si is q conuenit, ignoret qs fecit metũ. Vel verius dic, i. iuste ignorare possi, q s vim mihi fecerit, cũ talia fiãt de nocte, a uel in multitudine hoĩm.

p *Designat.*]vt hic, & supra eo. l. metum. §. cum aũt. & C. eo. l. nõ interest, secus in dolo, vt infr. de dolo, l. sed ex dolo. §. fi. Itẽ secus in excep. doli. & metus, vt j̃. de doli excep. l. apud. §. pen.

q *Arbitraria sit.*] vt instit. de ac. §. præterea.

r *Ab arbitro*] Idest a iudice.

s *Datam.*]i. dandam super quadruplo, nam post primã sñiam restituere potest, ut s. ead. l. §. satis & secundum hoc verbũ, fecerit, erit futuri subiunctiui. Vel dic datam proprie, & fecerit, pterritum, sit: & quod dicit, condemnationem idest exactionem condemnationis iam factæ. Sed an est vtraq; definitiua, tam prima super re, quam secũda super quadruplo? Quidam non prima: quia de ea sñia sup eadem re ferri non pñt, vt C. sent. rescin. non posse. l j. Item, quia iã functus esset offõ suo iudex, vt inf. de re iud. l. iudex. ideoq; primam admonitionẽ dñt quidam, ut in auth. d. hęre. & Fal. §. si quis au tẽ. col. j. Io. dicit vtrãque diffinitiuam: quia vtraque diffinit, ut j̃. de re iud. l j. nec sup eodẽ, imo super alio fertur sñia secunda. iõ que suo officio in eo non erat functus. Prima n. super re. secũda supra pœna tripli, & æstimatione simpli, vel etiam si res sit cũ triplo non petetur vt ex secunda, sed vt ex prima sententia, nam & alias aliquid venit in sententia, non tñ vt ex ea petatur, ut servus in causa noxali, vt instit de offic. iu in prin & infr. de re iud. l miles. §. sed nunq d ab utraq; põt appellari? A prima sicut sẽda vĩ q non, quia contumax fuit, sed tñ d c, q potest, quia in non restituẽdo, & in nõ ueniendo fuit contumax ut j̃. de app. l si § iussus. Et q dico appellari a sẽda, intellige, qñ fuit lata intra tps quo potuit appellari a prima, alias non, quia cum sit executio primæ, nõ dẽt appellari, ut j̃. de ap. l ab executore. & potest fieri executio hæc intra duos mẽses, ut inst. de of. iu d. in prin. Et si uerum est, quod est in prima, necessario sequitur quod est in sẽda, ut j̃. de verb. sig. l si qua. Item si appelletur a sẽda, an pendente appellatione possit rẽ restituere, & pœnã euitare? Quidã sic, vt j̃. de bonis lib. l quæcunq;. §. accusãtis. & qa vĩ extinctum pronunciatum, ut j̃. ad Turpi. l j. in fi. & quia uel nouari debet, ut inf. nil nouari l. j in fi. Sed dic contra: quia rem dando vĩ habere ratas primas sententias, vt sup. de pac. l. tale. §. j. & qa hoc tñ vsque ad secundam.]

1† *Fi. actest, enim.*

2† *Fi. sed non semper.*

a Ang. hic et dominus Alex. in suo cõsi. 24 in 1. e. in 2. uol. incipiente, an si quis inuentus dicũt: istã gl esse sing. ad hoc. quod probatio reputatur esse difficilis circa ea, q̃ fiũt de nocte: vel in hominum multitudine Bolog.

3† *Fi. decst, quod.*

4† *Fi. deest, ita.*

* *Hæc vsq; ad finem, quicquid gl. & Bart. hic distinguant.*

5† *Alias, arbitrio dato.*

1† diximus si fauor. Duar.

* ad intel. huius §. vide Co uaf. in l. natura iter. § nobil. cōs. n. 116. de acq. poss.

2† Fl. Aut si seruus.

3† aliàs. Iuriano, alias. Vnde.

* Concor. text. in l. & post rē §. 1. supra de transa.

4† Fl. desist. debere.

1† Haloand. utrumq́ue Ant. Aug. in l. 1. e. 3 circa prime.

6† Fl. videbatur.

dam sniam concedi- tur, vbi, vt arg. C. de sed. cred. l. pen. §. 1.

a *Supra diximus.*] vt §. eo. §. satis. Et no. q̄ iō q̄ ē arbitraria, hoc p̄cedit: sicut & aliàs diuersis rōnib. vt ʒ. & publica. in l. hoc edicto. in prin. & ʒ. de eo quod cer. loco. l. fi. & C. de grege do. l. vni. lib. 11. & ʒ. de arbi. l. Celsus & ī. si q̄s cau. & si post tres. Regulariter aūt ʒ in pena legali, vt ʒ. de fur. l. q̄ ea mente. & vi bono. rapto. l. 1. & conuentionali, vt C. de contrah. & commit. stip. l. omnes. q̄ sunt p̄tiæ.

b *Quadrupli.*] An desinat arbitraria esse re perempta, vt sine arbitrio in quadruplo dānet? Rñ. vt ʒ. e. § sin autem ante sniam. Itē q̄d si reus æstimationē est paratus dare ante sniam? Rñ. nō liberatur, vt ʒ. si cer. pet. l. 3. §. 1. in fi. Accur.

c *Arbitriū.*] s. iudicis.

d *Vnde.*] q̄a vbi ē æq̄tas, iudex absoluit.

e *Non teneri.*] pp titulum etiam re extante. Sed malè dicunt, vt subij. it. Accur.

f *Captiosus.*] nā captio euitatur, vt supra de transa. l. cum Aquiliana. & ʒ. de aur. & arg. l. si vxori. 1. respō.

g *Arbitrium.*] aliàs incipit hic lex: alias non. Accur.

h *Oportet.*] vt hic, & ī. d eo p̄ quē factū erit l. fi. in fi. 1. rñ. & de pec. l. licet. §. ex furtiua. & ʒ. de trib. l. 3. §. 1. & ʒ. ad Syll. l. si sequēs. & facit ī. e. l. illud. & l. metū. §. cū ār.

i *Constitutus.*] ex p̄ctu extra iudiciū, vt differat à sequenti, vt. §. si q̄s.

K *Dederit.*] reus fuit nolens tam in fi. q̄ in datione fideiussoris, & sic eo liberato per q̄ūs fideiussor liberatur, ipse aūt fideiussor agere non posset.

l *Liberabitur.*] pacto non q̄a & ante pactū habet exceptionē, vt ī. eo. l. metum. §. sed q̄d. Itē acceptilatione non: quia & per q̄ūs reus liberatet, vt inf. de accep. & per fustirandū. §. & si fideiussori. qualiter ergo? Dōt q̄uā acceptilatione, vt ʒ. ad Vell. l. q̄uis. §. si conuenerit. & §. Marcell. forte hoc

supra diximus, 1 rei 1† facere. quod si non fecerit, iure meritoque quadrupli ᵇ condemnationem patietur.

Ille, ad quē cōmodū peruenit ex metu, non tenetur si rem possidet. Vel sic: Is, ad quem res peruenit ex metu illato per alium, rei interitu liberatur. Bart.

¶ Aliqñ * tñ, & si metus adhibitus proponatur, arbitrium ᶜ absolutionem affert. Quid. n. si metum quidē Titius adhibuit me non cōscio, res aūt ad me peruenit, & hæc in reb. humanis non est sine dolo malo meo, nōne iudicis officio absoluar? Ita & 2 † si seruus in fuga est: æquè si cauero iudicis officio me, si in meam ptātem peruenerit, restituturum, absolui debebo. Vnde ᵈ quidā putant bonæ fidei emptorem ab eo, qui vim intulit, comparātē non teneri, ᵉ nec eū qui dono accepit, vel cui res legata est. Sed rectissimè Iuliano 3 † vr ēt hos teneri, ne metus, quem passus sū, mihi captiosus ᶠ fit.

Alias est lex, et venit ad p̄bationē eorū q̄ supra dixerat, s. emptorē & legatariū & similes, teneri hac actione. & in sūma hoc intēdit: Hac actione tenetur metū inferēs, & is ad quē res peruenit ex metu. Bar.

¶ Pedius * quoq; lib. 8. scribit, arbitrium ᵍ iudicis in restituenda re tale esse debere, 4 † vt eū quidem q̄ vim admisit, iubeat restituere, ēt si ad alium res peruenit: eū ēt, ad quē peruenit, ēt si alius metum fecit. Nam in alterius p̄mium verti alienum metū non oportet. ʰ

Rescisso principali, rescinditur accessorium. secus econuerso. Bart.

¶ Labeo ait. Si quis p̄ metum reus sit constitutus, ⁱ & fideiussorē volētē 5 † dederit, ᴷ & ipse, & fideiussor liberatur. Si solus fideiussor metu accessit, non ēt reus, solus fideiussor liberabitur. ˡ Quadruplatur sūt id quanti ea res erit, 1. cum fructib. & oī causa. ᵐ Si quis per vim sisti iudicio promittendo, postea fideiussorem adhibeat, ⁿ is quoque liberatur.

In quadruplo inest simplū q̄ p̄mittēti restituitur eum liberādo. h. d. Vel sic: Cōdēnatus ad quadruplū, quia non liberat, triplum p̄stat, & cogitur liberare.

¶ Sed & si quis per vim stipulatus, cum acceptum non faceret, fuerit in quadruplum condēnatus, ᵒ ex stipulatu ᵖ eū agētem aduersus exceptionē, ᑫ replicatione ʳ adiuuari Iulianus putat, cū in quadruplo & simplū sit re* consecutus: Labeo autem ēt post quadrupli actionē nihilominus exceptione submouēdū esse eū, q̄ vim intulit, dicebat. ˢ q̄d cū durū videat, 6† ita tēperandū est, vt tam tripli condemnatione plectatur, q̄ acceptilationem oī modo facere ᵗ compellatur.

Iste §. consueuit reputari ita difficilis sicut alius qui sit in libro isto, & hoc pp intricationē gl. quia gl. legit istū § per saltus. ideo primò ponā lect. gl. q̄ tenet gl. nostra, postea ponā aliā lec. quam gl. tangit, licet non teneat, quæ fortè est verior & h. d. Si res p̄ metum seu p̄ vim cōpulsiuā extorta, ante secūdā sñam pereat, perit periculo metū inferētis. Si verò post secūdā sñam intra ips datū iudicatis, perit periculo domini: si res eodē mō erat peritura penes eū: aliàs secus. h. d. secūdū lectu. gl. Secūda lectu. q̄ hic gl. tāgit & nō prosequitur, est ista, secūdū q̄ iste §. loquitur ordinatè, & diuiditur sic: Primò ponit vnū dictum in genere. s. q̄ res continetur in quadruplo oīno, hoc est siue res extet, siue non. Secūdo in ver. q̄ si hō, ponitur vna limitatio q̄ istud nō hēt locū, quando res perijt post secūdā sñam intra tēpus iudicati. Tertio ponit aliā limit. quādo res oīno perijt, sed est in fuga, seu in p̄dito, & qualiter sit iudicis arbitriū, ponit hic in ver. pro eo autem. Quarto in ver. sin autē ante sñam. ponit p̄redictā regu. habere locum in re perempta ante primam sñam. Quinto in vers. sed & si non culpa, limitat prædict. reg. & dicta in p̄cedēti vers. locū habere, si res nō erat peritura penes actorem, & hoc p̄bat p̄ simile. Sexto & vlti-

actio, vt reus non liberet. Alij dicunt pacto tñ. vt ʒ. de bo. li. l. si quis re. § 1. & est vtilitas huius pacti: quia si amolo solueret, repeteret.

m *Et omni causa.*] vt hic, & ī ea. l. §. 1. in fi. & ʒ. ea. l. §. Iulianus.

n *Adhibeat.*] similiter q̄ vim illatā reo aliàs cōprobaret reus p̄t* factū si fideiussor spōte intercessit. vt C. eo. l. 2. & ʒ. ad Maced. l. sed & si pater. §. nō solum. licet quidam ʒ.

o *Condemnatus.*] & solui.

p *Ex stipulatu.*] i. ex stipulatione p̄ vim extorta ʒ metū passum.

q *Exceptionem.*] quam proponit de metu.

r *Replicatione.*] s. doli.

s *Dicebat.*] & sic in q̄ntuplo cū re. Accu.

t *Facere.*] & ita debuit stultus iudex ferre sñam. sic C. de fideicom. lib. l. si p̄tiē. n. tenet ad factum, vt sup. de proc. l. sed & hæ. §. prætor. Sed quid in q̄ō. proposita? vel quid si nunq̄ inuenitur, vt faciat acceptilationē? Rñ. secūdū Iul. quasi æquum, vt C. de iud. l. placuit.

Quatenus.]

mò in vers. itaque, concluditur ad præmissa, & sic legitur ordinatè. Bartolus.

¶ Quatenus a autem diximus b quadruplo simplum inesse, sic hoc disponendum est, vt in condemnatione quadrupli res quidem omnimodo c contineatur, & eius restitutio fiat: pœna 1 † autem vsque ad triplum stet. d 2 † ¶ Quod 3 † si homo sine dolo malo, & culpa eius, qui vim intulit, & condemnatus est, e perijt, f in hoc casu à rei condemnatione ideo relaxabitur, si intra tempora g iudicationis 4 † moriatur, quia tripli h pœna 5 † propter facinus satisfacere cogitur. ¶ Pro eo autem qui in fuga esse dicitur, i cautio ab eo 6 † extorquenda est, quatenus & persequatur, & omnimodo k eum restituat. & nihilominus in rem, vel ad exhibendũ, vel si qua alia ei competit actio, ad eum recipiendum, integra ei, qui vim passus est, seruabitur: l ita tñ, 7 † vt si dñs eũ quoquo 8 † modo m receperit, is qui ex stipulatione conuenitur, exceptione tutus fiat. Hæc si post condemnationẽ. n Si autem ante sententiam o homo sine dolo malo, & culpa mortuus fuerit, tenebitur. p idque 9 † fit q his verbis edicti. Neque ea res arbitrio iudicis restituatur. 10 † Ergo & 11 † si in fuga r sit seruus sine dolo malo, & culpa eius, cum quo agetur, cauendum est per iudicem, vt eum seruum persecutus reddat. s ¶ Sed & si non 12 † culpa t eius, 13 † cum quo agetur, obierit, u si tamen peritura res x non fuit, si metum non adhibuisset, tenebitur reus; sic & 14 † in interdicto, y Vnde vi, vel quod vi aut clam, z obseruatur. Itaque interdum a hois 15 †

a *Quatenus.*] tria tempora no. Primum ante primam sententiam, & tunc de omni casu tenetur, vt in hoc §. quatenus per verbum omnimodo, sic in interdicto vnde vi, vt ꝫ. i. prox. §. sicut in interdicto, &c. vt infra ibi, interdum itaque. & sic coniunge literam. Secundum, qñ post primã sñiam, & ante secundam: quo casu indistincte tenetur, vt inf. eo. §. sin autem ante. vsque illuc, sed & si non culpa. Tertium, post secundam sententiam, intra quadrimestre tempus, quando de interitu non tenetur propter pœnã tripli, vbi non erat peritura penes actorem. vt inf. prox. §. & infra ibi, sed & si sine culpa. &c. Est & quartũ tempus, s. post quadrimestre tempus: quod dices in litera. Alij dicunt, quòd de duob. tantum temporibus loquitur, ante sñiam primam, & post secũdam. & secundum eos non potest stare illa litera, neq; ea res, &c. cum non præcesserit arbitriũ sm eos. dic ergo quatenus, &c.

b *Diximus.*] in §. prox. in fi.

c *Omnimodo.*] i. siue extet, siue non, sicut in interdicto infra dicit. vt C. eod. l. 1. & hoc quo ad rem: sed quo ad triplum non tenetur si res non est, vt inf. eit. l. arbitrio. §. non tamen.

d *Stet.*] si res duret vsque ad secundam sententiam.

e *Quod si condemnatus est.*] s. secunda sententia.

f *Perijt.*] scilicet post secundam intra quadrimestre tempus.

g *Intra tempora.*] quæ erant olim duorum mensium, vt infra de re iudi. l. debitoribus hodie quatuor: a vt C. de vsur. rei iud. l. 2. Sed nunquid hoc tempus post primã sententiam datur? Resp. non, vt arg. insti. de offi. iud. in princ. Sed & post secundam sententiam non ne datur etiam ratione rei non solum pœna? Respond. sic occasione pœnæ tripli, vt hic dicit, sed le. contra. & idem in similibus vt in sti. de offi. iud. in princ.

h *Quia tripli.*] cum enim grauetur in vno, in alio releuatur, vt hic, & infra de iure iur. l. cum qui. cit & alia rõ, quia cum habeat dilationem a lege, ergo non est in mora si tamen non erat peritura penes actorem, tenetur, vt sup. ead. l. ibi. sed & si culpa. &c. Sed quare alio casu tenetur de interitu intra quadrimestre tempus, cum ubi nulla petitio fuit, ibi nulla mora, vt infra si cer. pet. l. dicta. Respondeo illud in viuis, hoc in interitu. Item quid si post quadrimestre tempus perijt? Resp. eum indistincte teneri cum est in mora, sicut & ante sententiam, vt infra de pet. hær. l. item veniunt. §. idem ait recte.

i *Dicitur.*] s. post sententiam secundam, intra quadrimestre tempus.

k *Omnimodo.*] quia si inueniet eum, restituet, aliàs æstimationem, vt hic, & insti. de diui. stip. §. iudiciales, similiter omnimodo sup. prox. §. Et sic nota q durius propter fugam, quàm propter interitum tenetur. & ratio est. quia fuga potest prauideri: mors autem non sic. Non autem ita puto emptorem præcisè venditori teneri, vt infra de ædil. edi. l. redhi. §. si. & l. seq.

l *Seruabitur.*] vt ipse possit agere contra quemlibet possessorem.

m *Quoquo modo.*] s. siue per actionem ad exhibendum, siue per rei vend. & facit infra quod vi aut clam l. 1. §. si ... ita eamen nihilominus ob hoc aliàs nõ vr. h. ... vt tutti.

de leg. §. si res. Item ita recepit, q ab ea auelli non posset. aliàs nec hře vř, vt ꝫ. de leg. 1. l. non quocumque. in princ.

n *Condemnationem.*] s. secundam, perijt, vel fugit seruus.

o *Sententiam.*] i. secundam, sed primam, siue lis erat contestata super quadruplo, siue non, quantum ad interitum; sed quantum ad arbitrium super pœna cessat, si ante litem contesta. res perijt. Item, quia non arbitratur, debet restitui res vel æstimatio, vt ꝫ. tit. 1. l. arbitrio. § nõ tamẽ. sed quidam hoc responsum intelligunt quando lis erat contestata sup quadruplo, & sic nõ cessat hoc arbitriũ q in idem recidit.

p *Tenebitur.*] s. ad rẽ, vt C. eod. l. 1. Sed an ad triplum? Vř q nõ vt inf. eo. l. arbitrio. §. non tñ. Sed contra videtur ea ratione, q est supra quia tripli, &c. quia hũc casum, qui hic ponit, vult ei facere dissimilem, & ad § non tamen respon. vt modo ibi dixi. Vel distingue ante lit. cõte. perijt, vel post. vt modo dixi.

q *Iisq; fit.*] i. vt dicat vt teneatur de interitu, & pœna p hæc verba edicti, neq; &c. & sic patet, quòd erat lata sententia prima, & ante secundam: & & sic erat contumax vnde durius agitur cum eo hic, quam supra vbi ante litẽ conte. perijt: si autem ponet s hic non esse eum contumacem, vt quia in præsenti reddere non posset, idem quod supra dico secundum Azo. vt non teneatur de pœna.

r *In fugã.*] retento eodem casu. i. ante sententiam secundam, & post primam.

s *Reddat.*] omnimodo, scilicet vt supra proxim. §. dixi in alio casu.

t *Non culpa.*] hæc verba vsque illuc, sicut, &c. referuntur ad superiora, cum perijt post secundam sententiam intra quadrimestre tempus sine culpa sua, non ad proxim. aliàs idem inutiliter & inordinate repeteret. Alij tamen ad proximum & r. ... ut addat secundum eos. Accur.

u *Obierit.*] per mortem: aliàs obierit: & aliàs abierit.

x *Peritura res.*] vt quia distractus erat, vt infra de rei vend. l. item si verberatum, §. si seruus. vel non iussisset eum ire in ... periculosis locis, vt infra de condictio. ob causam. l. si pecuniam. §. fi. Et sic no. quod vno solo casu excusatur metum inferens à casu, vt hic, aliàs semper de casu tenetur, vt C. eo. l. 1. Sed an hæc distinctio, sit res peritura, vel non, sit in alijs male fid. poss. Mar. sic, vt hic, & infra de rei vend. l. item si verberatum §. si seruus. & infra deposit. l. si plu. ... §. lo. contra vt inf. de vi & vi arma. l. 1. §. ... l. pen. & infra de lega. 1. l. cum res. §. si. & l. apud Iul. §.

y *Interdicto.*] hoc ad casum primum, scilicet quando ante sententiam, ... supra §. quatenus. vt sicut hic non distinguitur, sic res eodem modo peritura penes actorem, ita nec ... Alij referunt ad prox. scilicet cum post sententiam secundam, intra quadrimestre tempus perijt, ut si ut hic de interitu quis tenetur, vt infra de vi & vi arm. l. 1. § ... & l. pen. ita ... sed ta ... ibi cum distinctione, hic sine. Accur.

z *Aut clam.*] vt si in tuo solo vi aut clam ædificaui, & hoc ... culpa mea ... perijt, teneor quod vi aut clam ad interesse, vt inf. quod vi aut clam, l. competit. §. 1. & § si ... quidam dicant se hunc casum nescire.

a *Itaque interdum.*] hic concludit ad casum quem supra

z Bal. dicit istã glo. no. cũ tex. q ei q cõdemnatur ex delicto ciuiliter, cedit quadrimestre ad soluẽdũ, vt in causis mere ciuilib. sed tex. hic nõ pbat vt hic in. se. cũdis iterpr.

1 † Fl. pœna.
2 † Fl. stetur aliàs ps...
3 † Fl. quod.
4 † Fl. iudicationis.
5 † Aliàs pœnam.
6 † Aliàs de ... ab eo.
7 † Fl. destina...
8 † Aliàs quo cumque.
9 † Fl. & hic.
10 † Restituatur.
11 † Fl. destra ... &.
12 † Quibus ... dã ... videtur ... abiudicare nega ... ttuam no q ... non ... vt ea inter pretor. Si res perijt sine culpa eius cum quo agetur.
13 † Fl. ab eo, quo cum agetur abierit.
14 † aliàs. si cut, &.
15 Hominis mortui pœna.

supra posuit, quando post sententiam secundam: & text. sumpsit supra ibid. sed & si non culpa, &c. Sed quare diximus in interdicto, vnde vi, indistincte ten. ei de catar, hic non? Rñ. quia hæc est arbitraria, vt sup. eo. l. si cum §. fe. cis, & quia dñium ad inferentem metum peruenit, quod ibi non est, nec in fure, vel similibus.

1 † Ex. gen.

a *Qui vim.*] scompulsiuam.

b *Non est.*] quia habet metam voluntatem, licet coactam, vt infra eod. l. si mulier, § pen. quod in fure non est.

c *Videatur*] ideoque teneri furti dicitur, vt Instit. vbi bon. rap. in prin. ipse enim vt fur tunc volũtate mea habet, vt ĩ. de vi & vi ar. na. l. si vi me. Acc.

2 † Lib. 2. inf. vi bo. rapt.

d *Teneri*] sed contra videtur, quod ibi demũ de dolo dat, vbi alia non est, vt C. de dolo. l. 2. & inf. de dolo. l. 1. §. quod ait prætor. & l. eleganter. & sup. de in integ. rest. l. diu. in fi. quæ sunt contra. Sol. hic ex eodem edicto ambæ nascuntur, & vtraque prętoria, & arbitraria, & pęnalis, & restitutoria: ideoq; vna alteram non impedit. Vel dic, actio de dolo, aut habet se ad aliam actionem, vt ad maiorem, & tunc cũ ea datur, vt cum condictione certi generali, uel triticaria: aut vt ad minoré, & tunc similiter vt hic: nã hęc actio, quod met. cau. spés est doli, i. actionis de dolo: aut ad paré, & tunc cum alia non datur, ut in cõtrarijs. Sic. n. inter homines inuides est: quia inter pares, vel quasi est inuidia.[*] Item si actio de dolo datur, ergo quod met. cau. non datur, ut supra ea. l. § post annum, quæ est contra. Sed illud post annum: hic autẽ doli actio post annũ non datur, ut ibi dixi Sed nonne est famosa hæc actio? Respond. non: quia non inuenitur, quod sit, licet ex famosa causa descendat: Nam sic est in interdictis, ut inf. de vi, & ui arm. l. neque. Item in condictione, vt infra de actio. & oblig. l. cessat. Item datur contra bonæ fidei possessorem quandoque, ut supra in eadem lege §. aliquando. Sed Pla. contradixit.

*Ex isto tex. colligitur ar. ad quæstionem de vsur. quatenus ex eadem ipsum nihilominus verum fiet: eatenus refundatur, sed non vsque ad veram sortẽ omnem. & sunt quidam existimantes cum sua materia, inf. si cer. pet. l. secundum Bal.

* Inuidia, i. est tristitia quædam de alienis bonis, inquãtum est diminutiuum propriæ gloriæ, uel propria excellẽtia: Damasce. li. 2. & ad illos tñ est quib. hõ vult se æquari. Grego. li. 8. mora. hinc inuidi sunt similes aut s̃m genus, aut s̃m spem, uel sua ætatem. Arist. lib. 2. rhetoric.

e *Alteram.*] quia vtraq; rem prosequitur: sic ergo si fiat exactio per vnam, altera tollitur ipso iure. Et quod dicit, exceptione, &c. s. facti, siue intentionis: si autem solum eligit unam, tunc alia per exceptionem tollitur: & tunc propriè dicitur exceptio. Vel dic tertio: qñ egit, & amisit in una, si agit altera, repellitur excep. rei iud. quæ etiam in factum dicitur. Sed si egit actione de dolo, an superest actio quod met. cau. in triplum? Videtur quod sic, ut infra ui bo. rapt. l. 2. Respon. non: quia non fuit ab initio pœnalis hæc actio, quod met. cau. ut sup. ead. l. § 1.

f *Interest.*] ut sup. ead. l. §. 1. & § quadruplatur.

pretium recipit. quanti 1 † eum venditurus fuerat, si vim passus non esset.

In violentia compulsiua furtum non committitur, secus in ablatiua.

¶Qui vim[a] intulit, cum possessionem a me sit consecutus, fur non est:[b] quamuis qui vi rapuit, fur improbior esse uideatur,[c] vt Iuliano placet. 2 †

Hæc actio concurrit cum actione de dolo: sed una per alteram tollatur. h. d. Bar.

¶Eum qui metum fecit, de dolo teneri[d] certum est: (& ita Pomponius scribit) & consumi alteram[e] actionem per alteram exceptione in factum opposita.

In quo quis damnum patitur, quadruplatur. Bart.

¶Iulianus ait,* quod interest,[f] quadruplari solum: & ideo eum, qui ex causa fideicommissi[g] quadraginta debebat, si trecenta promiserit per vim, & soluerit, ducentorum sexaginta quadruplum consecuturum. In his[h] enim eum esse[i] vim passus est.

Hæc actio est ex delicto; ideo si plures sint delinquẽtes, quilibet tenetur insolidũ: & hæc actio est ab initio persecutoria; & ideo vnius solutio liberat alium, qui hac actione tenetur. h. d. cũ l. seq. & prin. seq. Bar.

g *Fideicommissi.*] hoc gratia exempli ponit: idem si ex causa.

h *In his.*] s. ducentis sexaginta.

i *Cum esse.*] i. vt dicatur pati damnum: alia autem propter edictum diui Marci amisit, vt sup. eod. l. sed & partus §. fin. & l. extat.

¶Secundum[k] hæc si plures metum adhibuerint, & unus fuerit conuentus, si quidem sponte rem ante sñiam[l] restituerit, omnes liberati[m] sunt. Quod 3 † & si id non fecerit, sed ex sñia quadruplum restituerit, uerius est etiam sic perimi aduersus cæteros, Quod 4 † metus causa actionem.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX XV.

AVt in id[n] dabitur aduersus cæteros actio, quod minus[o] ab illo † 5 exactum est.

Vlpianus lib. 11. ad edictũ.

LEX XVI.

QVod diximus,[p] si plures metum admiserunt: idẽ dicendum erit, & si ad alium res peruenit, & 6 † alter metum adhibuit.

Hæc actio ex facto seruorum est noxalis: & solutio facta tollit hanc actionem: secus si seruus pro noxa detur. Bart.

¶Sed & 7 † si serui metũ adhibuerunt, noxalis quidẽ actio ipsorum nomine erit; poterit autem quis & 8 † dominum, ad quem res peruenerit, conuenire:[q] qui 9 † conuentus, siue rem, siue (secundum quod iam dictum est) quadruplum præstiterit, proderit[r] & seruis. Si uerò noxali actione conuentus maluerit noxæ dedere, nihilominus poterit & ipse 10 † conueniri,[s] si ad eum res peruenit.

k *Secundum.*] quia solum, quod interest, quadruplatur.

l *Ante sententiam.*] s. secundam.

m *Omnes liberati.*] immò videtur, quod nõ: ut ĩ. ad l. Aquil. l. item Mela. §. si plures, quæ est ∑. Sol. secus in actione ista, q̃ ab initio penalis non est, vt s̃. ea. l. §. hæc aũt actio. & §. 1. pdicta sc. ab initio est pęnalis, saltẽ quo ad repetitioné, s. triginta dierum, vel anni, vt Inst. ad l. Aquil. §. his aũt verbis. & §. capite aũt tertio. in fi. §. Eodem modo soluas ĩ. de iurisd. om. iud. l. adeo quæ est ∑. Sed contra hoc sup. de eo per quem fac. l. 1. §. si plures. Sed quæritur, si cõuenit vnum actione de dolo, & exegit, an liberetur alter qui rem possidet? Puto, quod nõ, ut infra de petit. hære. l. nec ullam, §. fi. & infra de solut. l. Stichũ, § dolo. Accu.

n AVt in id.] puta rehabuit rẽm sed plus sua interest, quod nũc petit ab alio. & sic non ad pœnam, sed ad aliud supe rius dictum refertur.

o *Quod minus.*] sic & in actione furti: & vi bon. rapto. vt ĩ. vi bo. rap. l. 1. Et intellige hanc legem quo ad rem, vel interesse, nõ quo ad pœnam, nisi & ipsi fuerint contumaces, vt statim dicam. Quid autem si de decem metum obtulistis vos duo, & ab vno quinque tantum sum consecutus, vel per actionem de dolo, vel quod met. cau. an alia quoque quadruplabuntur si erit contumax? Puto quod sic: cum non sit in illis liberans, vt hic, & sic perceptione, non contestatione alius per alium liberabitur, vt infra de his qui deie. vel effu. l. perceptione. Accur.

3 † Fur. fed. & fi.

4 † Flem. dot. eft quod.

5 † Alle.

6 † Flo. lib. &c.

7 † Flor. &c. fi. &c.

8 † Flo. de. eft. &c.

9 † Quod.

10 † Flo. & eft. & c.

p QVod diximus.] Idem dicendum, vt omnes sint liberati: si alter eorum rem, vel quadruplum soluerit.

q *Conuenire.*] suo nomine.

r *Ex seruis.*] Ne post liberi facti conueniantur: aliàs noxa caput sequeretur, vt insti. de noxal. §. omnis autem.

s *Conueniri.*] immò videtur, quod prorsus actio prima sit perempta, vt supra si ex nox. l. cau. aga. l. 2. §. fin. quæ est contra. Sol. hic conuenitur ex præsenti possessione actio. quod metus causa simpliciter, non noxaliter, quod esse potest, cum hæc actio sit in rem scripta: sic enim est in actione in rem, vt infra de excep. rei iudi. l. si rem meam.

Sed

Sed nunquid ſeruum reddet? Dic, quod ſic, per condictionẽ ſine cauſa, vt infra commod. l. in commodato, §. vlt. & infra de cond. ſine cau. l. 2. vel ſerui æſtimatio in condemnatione computabitur, vt infra de noxa. l. quod ait.

a *Hac actio.*] ſcilicet, quod metus cauſa.

¶ Hæc actio [a] hæredi, cæteriſque ſucceſſoribus datur: quoniam [b] rei habet perſecutionem.

Hæc actio datur contra hæredes, quatenus ad eos peruenit, licet deſierit apud eos eſſe. Item contra hæredes hæredis, non inſpecto, quod ad vltimum, ſed quod ad primum hæredem peruenerit. h. d. cum l. ſeq.

¶ In hæredem autem & cæteros in id, quod peruenit [c] ad eos, datur non immerito. Licet enim pœna ad hæredem [d] non tranſeat, attamen quod turpiter, uel ſcelere quæſitum eſt, (vt eſt & reſcriptum) ad compendium hæredis non debet [e] pertinere.

Paulus lib. 5. 1 † Quæſtio.

LEX XVII.

Videamus* ergo, ſi hæres, ad quem aliquid peruenit, conſumpſerit [f] id, quod peruenit, an deſinat teneri: an vero ſufficiat ſemel perueniſſe [g] & ſi conſumpto eo deceſſerit, verum aduerſus hæredem eius omnimodo competat hæc 2 † actio, quoniam hæreditariam ſuſcepit obligationem; an nõ ſit danda, quoniã ad ſecundum hæredem nihil peruenit? Et melius eſt omnimodo cõpetere in hæredem hæredis actionem. Sufficit enim ſemel perueniſſe ad proximum hæredem, vt 3 † perpetua actio eſſe cœperit: [h] alioquin [i] dicendum erit, nec ipſum, [k] qui conſumpſit, quod ad eum peruenit, teneri [l]

Si res per metum extorta pierit, poſſeſſor locupletior non videtur: ſecus ſi perierat res empta ex illa. h. d. Vel ſic: Ille ad quem res peruenit ex metu, tenetur ſi res eſt apud eum, vel aliũ loco eius: ſecus ſi eſt perempta: in eo verò quod loco rei peruenit, non attenditur, an perierit. h. d. quam legem no. quã plurimum. Bartolus.

Iulianus li. 64. Digeſtorum.

LEX XVIII.

Si ipſa res, * quæ ad aliũ [m] peruenit, interijt, non eſſe locupletiorem dicemus: [n] ſin verò in pecuniam, aliamve rem conuerſa ſit, 4 † nihil vltra quærendum eſt quis exitus ſit: ſed omnimodo locuples 5 † factus vr, licet poſtea depereat. Nam & Imperator Titus 6 † Antoninus Claudio P.õtino de pretijs rerum hæreditariarum reſcripſit, ob idipſum peti hæreditatẽ [o] ab eo poſſe: quia licet res, quæ in hæreditate fuerãt apud eũ nõ ſint, tamen pretium earũ 7 † locupletem eum, [p] vel ſæpius mutata ſpecie faciendo, perinde obliget, ac ſi corpora ipſa in eadem ſpecie manſiſſent. [q]

b *Quoniam rei.*] ſimilis rõ ĩ. e. l. ſi cum exceptione, §. poſt annũ, in fi. §. q̃ eſt ſufficiens. i. probabilis, nõ tñ neceſſaria eſt, vt hæ demũ dentur hæredibus, q. hñt rei pſecutionem, imò oẽs ex maleficijs, excepta actione iniuriarũ, & ſimilibus, vt Inſt. de p. pe. & temp. actio. in §. ſed hæredib. & dic, vt ſup §. poſt annum. Accur.

c *Peruenit.*] ſi conueniantur, vt hæredes in ſimplũ ex delicto defuncti, ſecus ſi vt extraneus poſſeſſor rei per metũ ablatæ: quia tunc in quadruplum, niſi reſtituant rem.

d *Ad hæredem.*] vt ſ ſtate eam teneatur.

e *Non debet.*] vt hic, & ĩ. de calum. l. in hæredem, 1. reſp. & ĩ. de vi, & vi arm. l. 3. in prin. & infra de reg. iur. l. ſicut. Accur.

1 † *Lib. 1.*

Videamus.] CASVS. Supra pro xi. l. §. fin. dicit, quod actio, quod metus cã datur in hæredes inferẽtis metũ, vnde ex illo edicto eliciuntur in l. iſta duæ quæſtiones. Pone, res per metum extorta peruenit ad hæredẽ, poſtea deſijt penes eũ eſſe, nunquid hodie tenebitur, & ſi penes eum non ſit? & an ſufficit ſemel perueniſſe, vel non perueniſſe, quæritur, & ant. quam ad iſtam reſpondeat, ponit aliam. Pone, q hæres eam conſumpſit, poſtea deceſſit hærede inſtituto, nunquid iſte ſecũdus hæres tenebitur, vt ſic hæres hæredis teneatur? Et dicit, quod in vtroque caſu tenebitur: & ſic datur hæc actio in hæredis hæredem: quia ſufficit ſemel perueniſſe: alias ſequeretur incõueniens, vt nec hæres primus teneatur, quod eſt abſurdum: nec ipſe vim inferens, ſi conſumpſit. Viuia.

* *Illa lex eſt ſing. & non eſt alibi ſecũdum Bart. et B. poſt eum.*

2 † *Fl. deeſt, hæc.*

f *Conſumpſerit.*] conuertendo in ſuam vtilitatem, ſecus ſi res interiret, ſecundum quoſdam, a vt infra l. prox. Sed tu dic, conſumpſerit quoquo modo: aliàs pro nihilo poneret hæc lex in ſi ſemel. Item expreſſum eſt in iure hic, & infra de reg. iur. l. cum prætor. & infra ti. 1. itaque, inferior autem lex in alio caſu loquitur: hæc autem cum ſuperiori in hærede inferentis metum.

a *Et male ſm Bal. q̃ vide hic.*

g *Perueniſſe.*] No. ſufficit ſemel, licet deſinat. ſic infra de adult. l. mariti. §. quæſitum, & inf. eod. l. quintum, & infra de bonorum poſſ. ſecundum tab. l. 1. §. ſemel, & de contra tab. l. non putauit. in prin. de fideicom. libert. l. qui. iam in teſtamento. argu. contra infra de verb. ſignifi. l. nomen filiorum, l. fin. & infra de inoſficioſo. teſtamen. l. nam & ſi. §. 1. & ſupra quod cuiuſque vniuerſ. l. item. §. 2. & infra de in rem verſo. l. ſi pro parte, §. verſum.

h *Cœperit.*] ſcilicet ſemel.

i *Alioquin.*] i. eſt ſi dicas, quod non ſufficiat ſemel perueniſſe. Accurſius.

k *Ipſum.*] qui metum intulit, vel primum hæredem.

l *Teneri.*] quod non eſt dicendum, vt C. eod. l. 1.

Si ipſa.] CASVS. Res per metũ mihi ablata peruenit ad Titiũ bona fide, & penes eum periſt, iſta actio non tenebitur. Si verò Titius eam vẽdidit, uel permutauit: ſi res vel ptium, eã habuerit, pierit poſtea, an teneat Titius? Et dicit eũ teneri. i. Titius tenebit hoc caſu. Et hoc ad exẽplũ poſſeſſoris hr, qui rem hæreditariã vendidit, & pretiũ habuit, quia de illo pretio tenebit, & ſi id hẽre deſinat: ſi verò poſthac nihil fuiſſet conſecutus, nõ teneret: ſic puto, quia rem amiſit. Viuia.

m *Ad alium.*] ſ. bonæ fidei poſſeſſorem.

n *Dicemus.*] hæc lex vr ſuperiori prori. cõtraria, ideo dicas hanc intelligi in bonæ fidei poſſ. ad quẽ res peruenit per metũ extorta vt ĩ eo. l. ſi cum §. in hac & §. aliqñ, quo caſu ſi interijt, non tenet, vt hic: ſi vendidit, & pretium ſemel habuit, licet perdat, tenet, ut hic ſubijcit, cũ pretiũ loco rei ſuccedat, ſicut in petitione hæditat s, vt hic ſubijcit, & ĩ. de pet. hær. l. & ſi rẽ. Sed de hoc caue, quia in pet. hær. ſi pretiũ bo. fid. poſſ. perdat, non tenetur, vt ĩ. de pet. hær. l. ſed & ſi. §. 1. & l. item videndum, 1. reſp. q hic non eſt. unde hæc ſimilitudo non eſt p omnia bona quã hæc lex facit de pet. hære. ad hanc actionem: ſed tantum in eo, quod dixi quidam tamen dicunt per omnia bona: nam & hunc dicunt non teneri, qui habuit pretium, niſi & tempore litis conteſtationis vel ſententiæ locupletior factus eſt, ut inf. de p. hær. l. ſi à parte, § ſi. Quod eſt contra mentem huius literæ, nihil amplius, &c. Item intellige hanc l. quando ad bo. fi. poſſ. peruenit res ex cauſa lucratiua. & hic caſus fortè inſpicitur, vt ſupra eo. l. ſi cum § in hac. qđ aũt ex non lucratiua cauſa, & etiam res, quæ ſucceſſit loco alterius euentum ſpectabo: nã ſi ea perierit ſine dolo, & culpa ſua, non intelligitur locupletior factus, cum pretium abſit, ut infra ſi cer. petat. l. ſi eum, & Inſti. de lega. §. ſi res aliena. Item poteſt intelligi hæc l. de eo, qui nullam cauſam habet a violento.

o *Hæreditatem.*] i. pretium hæreditatis.

p *Eum.*] ſ. ſemel.

q *Manſiſſent.*] ſic & iure donata vxori a marito, vt infra de donat. inter vir. & vxor. l. ſi mulier ex pecunia, quæ eſt argu. contra principi. m huius legis, ibi, ſi verò in pecuniam &c. Accur.

3 † *Aliàs, ſit perpetua actio eſſe cœperit.*

* *Bal. dicit iſtum tex. eſſe ſing. ad hoc, quod licet d hæres ſpecies liberetur per interitũ aut tanquam ſit in mora, ut in l. ſi ex legati. cum ibi plene no. ff. de vsu. obl. tamen nõ liberatur, ſi ſo ſo illius re pe rempta ſuperſtitite, ab eo ſpecies facto debitoris, & illa ſecunda pereat. Bolog.*

4 † *Nihil aliud amplius quærendum, &c.*

5 † *Flo. locuples videatur licet poſtea deperdat.*

6 † *Pius.*

7 † *Earum que locupletur.*

a QVod autem. Proconsul]idest prætor, vt supra eod. l. quod diximus. §. fin.
b Ad eum.]scilicet hæredem.
c Dandam.]i. vt de hoc teneatur hæres perpetuo, non intra annum tantum, vt supra eod. l. videamus. Accur.

d QVantum. Litis contestatæ.] Subaudi etiam: nam & antetius tempus spectatur, si quid peruenerit, vt sup. eod. l. videamus. Alij dicunt hic loquitur, quando nil peruenit ad defunctum, licet ad hæredem peruenit. Sed quid si tempore sentētiæ est locupletior? satis est, licet lit. contest. tempore non sit vt ī. de peti. hær. l. si à parte §. quo tempore. Vel dic, quod inspicitur tempus litis circa æstimationes rerum, quæ sūt: si verò consumptæ sunt, tunc quandocunque teneatur, vt d. l. videamus. Vel dic hic loquitur respectu eius quod interijt: secus si consumpsit, ut in l. videamus. Vel verius inspicitur tempus litis contes. vt super tanto iuretur de calumnia, & fiat contestatio litis inquantum peruenit & quandocūq; prius & sic planum.
e Peruenisse.] quod traditionem habeat: idem etiam si non habeat traditionem, subijcit, & infra eod. tit. l. itaque.
f Liberatus est.] Sed quid si talis erat actio quæ ad hæredem non transit, quidam non: sed alij sic.

SI mulier.] CASVS. Liberta mea erat mihi ingrata, vnde volebam eam reuocare in seruitutem: & propter hūc timorem mihi pecuniam dedit, quod metus causa, non tenetur.
¶ Quod metus.] Cum prætor esset iratus, dixit, quod metus causa gestum erit, ratum nō habebo: crederet aliqs quod postquam prætor non esset iratus, ratum haberet: sed contrarium est: nullo tempore ratum habet.
¶ Qui possessionem.] Aliquis, puta Titius fundum alienum possidens, quia alij tradidit per vim, aget Titius possessor actione, quod metus causa, contra metū inferentē, in qua quadruplabitur quantum intererat Titij possidere illū fundum.
¶ Si metu.] Vendideram tibi prædium, & compulisti me recedere ab emptione, rescissa est venditio, sicut obligatio per acceptilationem: unde datur actio, quod metus causa, vt reponas te in priorem obligationem. Idem est si compello te, vt recedas: nam & tunc agere potes, ut reponam me in pristinam obligationem.

Hæc actio, quæ datur cōtra hæredem in id, quod peruenit ad eum, datur perpetuo: & an peruenerit, litis contest. tēpus inspicitur. h. d.

Caius lib. 4. ad edic. prouin.

LEX XIX.

QVod autē in hęredē cæterus pollicetur actionē proconsul, a * quatenus ad eum b peruenerit, intelligendum est ad perpetuo dandā c actionem pertinere.

Vlpianus lib. 9. ad edictū.

LEX XX.

QVantum autem ad hæredem peruenit, 1 † litis contestatę d tempus 2 † spectabitur, si modo certū sit aliquid ad eum peruenisse. e Idem est & si in ipsius, 3 † qui vim intulit, in corpus patrimonij sic peruenit aliqd vt certum sit ad hæredem per uenturum. Idem 4 † si debitor liberatus est. f

Si metus fuerit iustus, hęc actio cessat. h. d. vel sic. Promissio facta metu iuste illato, nō resciditur. B.

Paulus li. 11. ad edictum.

LEX XXI.

SI mulier * contra patronum suum ingrata facta, sciēs se ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit, vel promiserit, ne in seruitutem redigatur, cessat edictum: quia hunc sibi metū g ipsa infert.

Quod metus causa gestum erit, nullo tempore prætor ratum h habebit.

Alia est æstimatio possessionis, alia fundi, seu proprietatis. Bar.

Qui possessionem non sui fundi tradidit, non quanti fundus, sed quanti possessio i eius 5 † est, K quadruplū, vel triplū cū fructibus consequetur: æstimatur. n. quod restitui oportet, i. quod abest. Abest autem nuda possessio cum suis fructibus: quod & Pomponius scribit. 6 †

Contractus dotis factus metu, ē ipso iure nullus. B.

Si dos metu promissa sit, l non puto nasci obligationē: quia est verissimum: nec talē promissionē dotis vllā esse. m

Vbi actio ipso iure tollitur per pactum, idem est in pacto, quod in acceptilatione, h. d. Vel sic: Metus non impedit liberationē ipso iure: & ideo hac actione agendum est, ut obligatio restauretur. Bart.

Si metu coactus sim ab emptione, vel 7 † locatione discedere, n videndum est, an nihil sit actum, 8 † & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile 9 † sit acceptilationi, o quia nulla actione ex bonæ fidei obligatione possumus vti, 10 † cum finita sit, dum emittitur: p & magis est, ut similis species acceptilationis sit: & ideo prætoria nascatur actio. q

In quasi contractu qui celebratur adeundo habet locum hæc actio. h. d. Vel sic, Coacta uoluntas, volūtas est: & ideo quem hęreditati obligat, licet per hanc actionem restituatur. Bart.

Si metu coactus, r adij hæreditatem, puto me hæredem effici, f quia quamuis, si li-

¶ Si metu.] Aliquis puta creditor hæreditatis compulit me, vt hæreditatem adirem, cum nollem adire efficior quidem hæres: puta volui adire coactus: sed prætor dabit mihi beneficium abstinendi. Sed pone econtra, quod ego coactus sui a substituto: puta, ut hæreditatem repudiarem: duas habeo uias, ut in litera. Vii.
g Metum.] Not. non succurri ei, qui se in necessitatem posuit: ut ī. ad Syll. l. 3. §. subuenitur. & dixi supra qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. pe. & sic obst. ī. eo. l. nec timorem, in fi. & l. isti: quia hic a iuste faciebat patronus reuocando: ibi autem delinquebat accipiendo, vt ibi dixi. Accur.
h Ratum.] nisi consensus nouus interueniat: ut C. eo. l. 4. Itē nisi præscriptio, 30. vel 40. anno. secūdum Pla. vel 10 siue 20. secūdū nos: ut C. eod. l. 3. Sed certè in dictis duobus casibus nō ex priore consensu, sed ex posteriore ratum habetur.
i Possessor.] cum aliud sit rei pretium, aliud possessionis. ut inf. vti possid. l. si duo, in fi.
K Eius est.] in creditore quid æstimetur: dic, ut infr. de pig. act. l. si pignore. & æstimatur in casu nostro dubius euentus.
l Promissa sit.] a quocunque.
m Vllam esse.] ipso iure. Cum ergo metus det causam contractui bonæ fidei, ipso iure nullus est contractus: vt C. de resc. ven. vend. l. j. & ī. de dolo. l. & eleganter. §. 1. nam hæc obligatio bonæ fidei est, ut instit. de act. §. actionum, in fi. & sic non agetur hac actione, nisi ad traditionē prosilierit contractus, vt C. eod. l. non interest. & l. si per vim. Vel dic quod cōtractus ualet, licet metus dederit causam: sed aliud in simplici dolo. Et quod hic dicit, est speciale in dote, sicut, & alia sunt ibi specialia, ut de hypothecaria, & tacita stipulatione, ut C. de rei vxo. actio. in princ. Idem potest dici in matrimonio per metum inito, ut arg. C. de inut. stipul. l. 2. Idem si quis consentiat coactus in iudicem non suum ut infra de iudic. l. 2. in pri. c.
n Discedere.] scilicet re integra. Accursius.
o Acceptilationi.] quod vī, siue sit simile acceptilationi.
p Amittitur.]i. amissa est alias falsum diceret.
q Actio.] quod metus causa ut reponat se in obligationem, vt supra eod. l. metum, §. ex hoc edicto.
r Coactus.] forte a creditore hæreditario. Accursius.
f Effici.] immo non fit hæres, ut infra de acquiren. hæred.

Lquā

* Quid sibi velit, quod Caius prae usfuris mentionem faciat cū de edicto prætoris agatur pulchre An Aug. lib. 1 c. 5.
1 † Flor. peruenerit.
2 † Fl. tempore.
3 † Flo. Idem & ipsius, qui vim int. si sic corp. patro. peruenit aliquid
4 † Flo. adest.
* Concor. & facit quod no. in ca. ad nostram § desam.
5 † Fl. quanti possessio est, eius quadrup.
a Sequitur Bar.
6 † Flo. docet scribit.
7 † Flor. docet vel.
8 † Fl. actu.
9 † Dissimile
10 † Fl. quia nulla ex bonæ fidei obligatione possumus vti.

loqui in aliena.ſ. Celſus.q̃ eſt contra. Sol. hic ſit hæres iuris ciuilis.quia vult, licet coactus,vt hic, & Inſtit. de hæred. qualit. & differen. §. fin. non iure prætorio, per quod datur ſibi abſtinendi facultas,ut hic ſubijcit, & infra de acqu. hæred. l. ſi metus. vbi dicitur per omnia idem, quod hic. Vel dic, ibi dicebat ſe hæredem, cum cogeretur, & tanquam hæres gerebat, non tamen volebat: & ſic aliud agebat, & aliud ſimulabat, & ob hoc dicitur ibi, fallens: hic autem uoluit licet coactus, & ſic coactus faciens poteſt velle & nolle: vt C. de hæredit. inſtitu. l. 4. Accurſius.

a *Volui.*] Et ſic nota quod coacta uoluntas, voluntas eſt. a Vn de verſus, Si que uolens facias, quod nollẽ eſſe coactus.

b *Si malui.*] a ſubſtituto forte.

c *Actionem.*] ſ. petitione hæreditatis. ſ. vtilẽ quæ prius directo competebat, ſicut in actione in rem vt ſupra eo. l. metum, § volenti. Accurſius.

Q*Vi in carcerem.*] CASVS. Poſui te in carcerem, ut mihi aliquid promitteres, non ualet quidẽ promiſſio Viuia.

d *Quicquid.*] verum eſt à detrudente, vel eius participe, non ab alio: vt ſupra eod. l. metum, § ſed licet. Et no. quod confeſſio facta in carcere non valet, vt arg. inf. de quæſt. l. 1. § diuus, & §. quæſtionem niſi perſeuerat: poteſt tñ facere teſtamẽtum vt infra de teſtam. l. § a latronibus.

N*On eſt.*] CASVS. Cum eſſem ſub populo communis Bononia quidam intulit mihi metum: dicit Poteſtas, quod non eſt veriſimile, quod ſit mihi metus illatus, cum poſſem uocare officiales de curia, vel etiam poteſtatem: & ex hoc præſumitur quod non ſit mihi metus illatus: ſed dicit, quod probem ſi volo contrarium contra hanc præſumptionem.

¶ *Si inſto.*] Titius minabatur, quod me accuſaret, & ligatũ duceret ad poteſtatem, uel ad curiam, ſi non venderem ei prædium: ſi uendidi, potero reſtitui.

¶ *Si fœnerator.*] Quidam pugillator debebat pecuniam fœneratori: fœnerator eum detinebat, nec permittebat eum ire ad bellum, niſi promitteret maiorem quantitatem debitæ pecuniæ, pugil. iure reſtituetur.

¶ *Si quis.*] Titius debebat mihi, & ego volebam eum delegare cuidam creditori, & cum Titius nollet hoc facere, uũ eius poteſtatis compulit eum facere hoc, quid iuris ſit? Diſtingue, aut Titius debebat illam pecuniam, & tunc nõ poteſt repetere, aut non debebat, & tunc poteſt repetere. Viuianus.

e *Dignitatem.*] nec prorſus nocet ſua, vel aduerſarij dignitas, ut C. eo. l. inuidiam.

f *Prædium*] coram quo non oportet timere, vt C. de his, qui propter metum non appell. l. 1.

g *Præſumptioni.*] nota ſtari præſumptioni, donec contra probetur, vt hic, & infra de libe. homine exhiben. l. 1. §. ſi cum quis. & infra de contrahen. emptio. l. ſi debitor, §. pri- mo. C. qui & aduerſus quos. l. 1. & infra de iure dotium, l. nuptura. Sed tamen hæc præſumptio non transfert ſemper probationes de uno ad alium, ſed durius onerat actorem probatione, cum alias apertiores exigantur, quam in ciuilibus, vt C. eo. l. metum. hic apertiſſimas dẽt oſtendere in ſuperlatiuo, idẽque b nec ſacramẽtum deferendum eſt propter talem præſumptionem aliis probationibus deficientibus, ut argum. inf. de minoribus l. 3. §. 1. in fine. Et vt plene ſcias, dic, Præſumptio, alia iuris & de iure, alia hominis, alia naturæ, alia facti. De prima habes de muliere tacitè ſtipulata, contra quam præſumptionem non admittitur probatio in contrarium: ut C. de rei uxo. actio. l. 1. in princ. Idem de ſtipulatione ab arrogato, ut ſupra de adoption. l. his uerbis & ad idem C. ad Macedo. l. finali. ſed hãc appellat alias præſumptionem legis, ſicut & dicitur præſumptio canonis, ut diſtinctio. 54. capit. fraternitatem, & hæc magis dicitur fictio, & ſit ſuper certo facto. Hominis autem præſumptio tam ſecundum leges, quam ſecundum canones, eſt illa, de qua hæc lex dicit, contra quam recipit probatio in cõtrarium, nam & ſi aliquis malam famã habuit, ſecundum canones poteſt ſe purgare, & hæc duplex. Nam quãdoque transfert onus probationis, quandoque non, ſed durius adſtringit ad probandum, ut patet ex prædictis. Naturæ præſumptio dicitur, vt cum exhæredo filium meum, præſumitur contra me, quod iniuſte eum exhæredauerim, & hoc propter naturam, & ideo hæredes debent probare iuſtam cauſam exhæredationis, vt C. de inoffi. teſtamen. l. omnimodo, & C. de liber præter. uel exhæred. authent. non licet. Præſumptio facti, alia præcedentis, alia ſubſequentis. Præcedentis, ut ſi ſemel calumniatus eſt, ut infra de actio. l. ſi qui. § iiſdem. Subſequentis, ut cum aliqui qui accuſati fuerunt de adulterio, quod depellebant obtentu proximitatis, & ii poſt conueniant in nuptias, præſumuntur etiam prius adulteraſſe. ut C. de adulter. l. ſi qui. idem fere habes in Authen. ut nulli iud. §. ſi quis uero. col. 9.

h *Vinctus*] id eſt ligatus.

i *Potens.*] non ratione dignitatis tunc enim per conſtitutiones punitur, ut C. eod. l. ſi per impreſſionem. hic autem officio iudicis, uel. .. ne in factum ad ſimplum tantum, & idem in caſibus duobus qui ſequuntur.

k *Si fœnerator*] qui mutuauerat pecuniam athletæ.

l *A certaminibus*] dicens, non recedes a me, niſi prius des mihi debitum, & ultra.

m *Decernet.*] per officium ſuum. Accurſius.

Delegant.]

berũ eſſet, noluiſſem: tñ coactus volui. a Sed per prætorẽ reſtituẽdus ſum, ut abſtinẽdi mihi poteſtas tribuatur.

Repudianti per metum ſuccurritur per vtilẽ actionem, quod metus cauſa, h. d. Vel ſic: Per hoc edictũ reſtituitur prima vtilis ipſo iure: & datur hæc actio quod metus cauſa.

¶ Si * coactus b hæreditatẽ repudiem, duplici via prætor mihi ſuccurrit: aut utiles actiones quaſi hæredi dando, aut actionem, c quod metus cã præſtando: vt quam viam elegero, hæc mihi pateat.

Carcer eſt iuſtus metus: & promiſſio facta in carcere nullius eſt momenti. B.

Paulus lib. 1 Sententiarum.

LEX XXII.

QVI in carcerem * quem detruſit, ut aliquid ei extorqueret: quicquid d ob hanc cauſam factum eſt, nullius momenti eſt.

Vbi præſumptio eſt contra illum qui probare debebat, afficitur durior ꝓbatione. Bart.

Vlpianus lib. 5. opinionum.

LEX XXIII.

NOn eſt veriſimile, compulſum in urbe inique indebitum ſoluiſſe eum, qui claram dignitatem e ſe habere prætendebat: 1 † cum potuerit ius publicum inuocare, & adire aliquem poteſtate prædi tum, f qui vtique vim eum pati prohibuiſſet: ſed huiuſmodi præſumptioni g debet apertiſſimas probationes violentiæ opponere.

Factum metu ne quis ducatur ad iudicem, non reſcinditur per hãc actionẽ, ſed per officiũ iudicis. h. d.

¶ Si iuſto metu perterritus, ne cognitione 2 † iudicis ad quẽ vt vinctus h iret, potens i aduerſarius minabatur, id qđ habere licebat compulſus uẽdidit: res ſuæ æquitati per præſidem prouinciæ reſtituetur. 3 †

Factum metu alicuius verecundiæ modicę officio iudicis reſcinditur, nõ per hanc actionem. Bar.

¶ Si * fœnerator k incinili- ter cuſtodiendo athletam, & a certaminibus l prohibendo, cauere compulerit ultra quantitatem pecuniæ debitæ; his probatis competens iudex rem ſuæ æquitati reſtitui decernet. m 4 †

* Ad intel. huiꝰ. § vide Fer. Gam. l. iuriſgentium, nu. 51. de pac. ſupra.

a Voluntas coacta uolũtas eſt. facit 15. q. 1. c. merito, & 23. q. 4. c. diſpliceo.

* Carceri, ab Hermi. libr. 1. Etym. Ann. eſt undecunque exire prohibemus ſic dictꝰ ſecũdũ Varr. quaſi arcer. ab arcendo. & vide Cicer. in Cat. 15. ...

1 † Vi publ. dati.

b Bal. dicit iſtam gl. ſingu. quod ubi agens habet præſumptionem iuris contra ſe nõ defertur iurãm in defectum probationis, idẽ voluit B. & in l. 1. qui & aduerſus quos. & La. Ro. in conſ. 8. dicit idẽ, qñ teſtes ſũ ſingulares & in cauſis criminalib. & magnæ importãtię Bolo.

2 † Flor. cognitione, ad quam.

3 † Flo. reſtituatur.

* Ad intell. huius, { vide Curt. in l. interpoſitas, nu. 33. C. de tranſac.

4 † Flo. decernato

a *Delegante.*]i dest vel quia delegatus est ipse, vel quia debitorem suum delegauit coactus.
b *Eo.*]idest aduersario, vel eo, idest coacto.
c *Apparitore.*]qui abutebatur in duobus, quia sine iussu principis, & quia circa indebitum: sed in inferiori in nullo abutebatur, licet iudex male præceperat.
d *Iubeat.*]per suum officium.
e *Simplici.*] dic, quia iudex præcepit nuncio, vt hoc faceret: nam extorta non reuocantur, vt dicit: licet non sic debuerit iudex facere, vt quia causa magni erat: alias secus, vt hic, & infra de iudi. l. pen. Vel dic, quod non præcepit: & sic actor abutitur apparitione: unde licet per hoc edictum, vel officium non puniatur, tamen per edictum diui Marci amittit ius crediti, & sine causa condict. tenetur, ut supra l. extat. Accur.

Exactum per vim ab apparitore indebitè illatam, iudicis officio rescinditur, quatenus quis damnum patitur: & non vltra. hoc dicit. Iste §. allegatur ad quæstionem, nunquid ille, qui est positus in carcere indebite, possit ibi recommendari pro alieno uero debito? & hic videtur casus, quod sic: de quo ego dixi in quæstione illa, quę incipit, lapsus, & in l. 2. C. de exact. tribus. libr. 10. Bart.

DE DOLO, &c.

Si quid per metum fiat, qualiter alicui subueniatur, audisti: qualiter autem subueniatur si per dolum quis in captionem incidit, audi. Et nota, quod non dicit de actione doli, sed de dolo malo, quia per actionem in factum punitur dolus, de quo dicitur infra eodem, l. non debet, in fin. & l. itaque, & per actionem ex eo contractu, ut infra eodem, l. & eleganter, circa princip. & ista est secunda species, danda restit. in integr. ut hic ad not. Cuia.

1† Apparitione. fl.

Si quis quod aduersario non debebat, delegante [a] eo, [b] per vim apparitore [c] 1 † præsidis interueniente, sine notione iudicis coactus est dare, iudex inciuiliter extorta restitui ab eo qui rei damnum præstitit, 2 † iubeat: [d] quod si debitis 3 † satisfecerit, simplici [e] iussione & non cognitione habita, quamuis non extra ordinem exactionem fieri, sed ciuiliter oportuit: quæ tamen solutioni debitarum ab eo quantitatum profecerunt, reuocari 4 † inciuile est.*

2† Fl. præstiterit.
3† Alias debitum.
4† Fl. reuocare.
* Bal. dicit istum tex. esse sing. ad hoc, quod carcerato licet sit facta satisfactio & nunquam, non tamen debet relaxari, de quo vide not. per Inn. in ca. 2. de restit. in integ. extra, & Bar. in sua disput. inci. Lapsus, & quod plus est, potest fieri ferrato die. prædicta vera dummodo fiat cum partis citatione.

HOc edicto.] CASVS. Primo dicit Vlpianus, quod edictum istud datur contra uarios & dolosos: & est ratio, quia alicui malitia sua non debet esse lucrosa, nec alie[n]i simplicitas damnosa. Post. a ponit verba edicti, quibus continetur, quod ita demum datur de dolo actio, si alia non cōpetat, & dari actionem aliquā iusta causa suadeat.

¶ *Dolum.*]qualiter definiatur dolus, quæritur? Et Seruius dicit, quod dolus est machinatio, quādo aliud agitur, & aliud simulatur: sed Labeo reprobat hanc definitionem Seruij duabus rationib. quia potest quis circumueniri simulatione. Item quia potest aliud agi, & aliud simulari sine dolo malo, unde Labeo definit, dolus est calliditas, &c. Vlpianus probat sententiam Labeonis ueram esse.

¶ *Non fuit.*]Hic dicit, quod prætor contentus non fuit dolum dicere sed dixit malum: & hoc ideo, quia aliquādo est bonus dolus, & iste bonus dolus committi potest contra latrones, uel hostes, uel similes.

¶ *Ait.*]hæc actio tunc demum datur, cum nulla alia nō petit pro dolo commisso specialis, & ordinaria: unde siue habebam ciuilem actionem, uel condictionem certi, siue prætoriam, ut actio de constituta pecunia, siue interdictum, unde ui, ad rem recuperandam, ista mihi de dolo actio non datur. Item si stipulatus sum cum Titio, ne dolū cōmittat in contractu, non habeo hanc actio de dolo, quia habeo ex stipulatu. Item si aliquis me dolo induxit ad aliquid turpe faciendum, ut quia promisi hominem occidere, non datur mihi hæc actio. quia ex hac promissione ei non teneor. Item si minor sum, & competit mihi in integ. rest. non datur hæc actio. Item si habui aliam actionem, quæ tempore expirauit, non datur hæc actio.

¶ *Si quis.*] Titius tenebatur mihi ciuili ex uendito, quę dabatur propter dolum commissum in contractu, uel honoraria actio puta furti, quia furtum commisit dolo: si dolo me induxerit, ut istæ actiones in Aquil. stipul. deducantur, si uoluntate libero cum per accep. ut per pactum de non petendo quando tenebatur mihi actio furti, non possum agere de dolo, quia uoluntate mea Titium liberaui. Si uero dolo me induxit, dabitur mihi hæc actio: & est ratio, quia huiusmodi actiones nudo pacto tolluntur.

¶ *Non fuit.*] Siue habeam aliquod auxiliū contra eum dolosum cum quo contraxi, siue aduersus alterum, non datur hæc actio: vnde si pupillus uendidit prædium Titio, qui collusit cum tutore pupilli, ut pro minori pretio haberet, pupillus non agit actio. de dolo contra Titium: quia potest agere tutelæ aduersus tutorem suum. Si uero tutor non sit soluendo, pupillus agit actio. de dolo contra Titium: & ratio, quia videtur habere actio. iste pupillus: nam &c.

f *Hoc edicto*]quod est infra §. 1.
g *Et*]ponitur pro i.
h *Subuenit.*] contra quos est occurrendum ut inf. de inst. l. sed & si pupillus, §. sed & si continua. & dixi supra de procur. l. in causæ.
i *Ne.*]idest ut non.
k *Lucrosa.*] ut hic, & infra de regulis iuris, l. non fraudantur.
l *Damnosa.*]vt hic, & Institut. de fideicomm. hæred. §. sed quia.
m *Dolo.*]sed quid si in una re dolus committatur? Respon. locum habet hæc act. licet hic Vlp. non exponat, ut arg. supra de neg. gest. l. 3. in re pon. & §. negotium.
n *Dicentur.*] & erunt facta secundum Azon. Immo & si non erunt, licet cum effectu tunc non detur. Nam euentus iudiciorum est incertus, ut infra de pact. l. quod debetur.
o *Non erit.*]vt ex furto furti, & ex iniuria iniuriarum, & sic de cæteris. Accur.
p *Iusta causa.*]hoc dicitur propter ea, quæ dicuntur inf. eo. l. si oleum. §. si. cum l. seq.
q *Iudicium.*]idest actio de dolo: alias iudicium pro discretione ponitur, & aliis modis, ut no. Instit. quibus non est permiss. fac. testam. § 2.
r *Simulatione.*]ut in furto, rapina, & sic non est generalis hæc definitio. Accur.
s *Seruant.*] alias seruant, alias deseruiunt, & est exemplum, ut si latrones plures cœperint: cum uni eorum in reb. uellent facere gratiam, quærunt, nunquid sunt istę res tuæ? & ipse respondet ironice, nonne uos bene scitis? Item

TITVLVS III.

De dolo malo.

Vlpianus lib. 11. ad edictum.

LEX PRIMA.

HOc edicto [f] prætor aduersus uarios, & [g] dolosos, qui aliis obfuerunt calliditate quadā, subuenit: [h] ne, [i] uel illis malitia sua sit lucrosa, [k] uel istis simplicitas damnosa. [l] Verba autem edicti talia sunt: Quæ dolo [m] malo facta esse dicentur, [n] si de his reb. alia actio non erit [o] & iusta [p] causa esse videbatur, iudicium [q] dabo.

Ista est bona definitio, quę conuertitur cum suo definito, alias secus. Bart.

¶ Dolum malum Seruius quidem ita definit: 5 † machinationem * quandam alterius decipiēdi causa; cum aliud agitur, 6 † & aliud simulatur. Labeo autem ait 7 † posse, & sine simulatione [r] id agi: vt quis circumueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, & 8 † aliud simulari: sicut faciunt, qui per huiusmodi dissimulationem seruant, [s] 9 † & tuentur, vel sua, vel aliena:

5† Fl. definitio.
* In hanc definitionem. Cic. lib. 3. offic.
6† Fl. cū aliud simulatur, & aliud agitur.
7† Flor. deest, ait.
8† Flor. deest, &.
9† Flor. deseruiunt.

Item potest poni exemplum de bono dolo, de capto à Genuensi: qui finxit se contractum, idest debilitatum. Item si quis finxit se sacerdotem. Item de eo, quod faciunt mercatores, qui transferunt in alium dominium mercium, ut nō deprædentur. Item de Salomone, qui se finxit velle occidere puerum, * vnde ipse ait. Qui dissimulat iniuriam, callidissimus est.

itaque a ipse sic definit, dolum malum esse omnem calliditatem, b fallaciam, c 1 † machinationem d ad circumueniendum, e fallendum, decipiendum alterum adhibitam. f Labeonis definitio vera est.*

Bonus est dolus, qui committitur aduersus hostes publicos. Bart.

¶ Non fuit autem contentus prætor dolum dicere: sed adiecit malum: quoniam veteres etiam bonum dolum g dicebant: & pro solertia h hoc nomen accipiebant, maxime si aduersus hostem, i latronem ve quis machinaretur.*

¶ Ait prætor. Si de his rebus alia actio K non erit. Merito prætor ita demum hanc actionem pollicetur, si alia actio 2 † non sit: quoniam tam 3 † famosa actio non temere debuit à prætore decerni, l si sit ciuilis, m vel honoraria, n qua quis 4 † possit experiri: vsque adeo, vt & Pedius libro nono, 5 † scripserit, etiam o si interdictum sit, quo quis experiri, vel exceptio p qua se tueri possit, cessare hoc edictum.

¶ Idem & Pomponius libro 28. & ita 6 † adijcit: Et si stipulatione q tutus sit quis, eum actionem de dolo habere non posse, vt puta si de dolo r stipulatus 7 † sit.

a *Itaque.*] quia superior non est generalis nec conuertitur cum suo definito: itaq; & c. & sic reprobatur, quod est supra de pactis, l. iurisgentium, §. dolo vel potest dici vtraque vera diffinitio, secundum quod Labeo largius, Seruius strictius nomē doli accepit.

b *Calliditatem.*] quæ fit tacendo, & sic in animo secundum P. vt infra de act. empt. l. 1. §. pen.

c *Fallaciam.*] quæ fit in mentiendo, & sic verbo, ut infra de furt. l. falsus. §. si quis.

d *Machinationem.*] quæ fit arte verborum, ut infra de actio empt. l. Iulianus, in §. idem.

e *Ad circumueniendum.* redde singula singulis.

f *Adhibitam.*] contra ius, & contra bonos mores, propter id, quod est inf. proxim. §. & facit infra de nouatio. l. doli. in fine.

g *Bonum dolum.*] & sic no. bonum & malum dolum sicut bonum, & malum venenum, ut infra de contrah. empt. l. quod sæpe, §. veneni. & infra de verb. sign. l. qui uenenum. *

h *Pro solertia.*] idest astutia.

i *Hostem.*] vt si per fallaciam ab hostibus euadam, vel a latrunculis, vt infra de capt. l. nihil. & l. hostes. Vel dic, latronem, ut quia stabam quietus, vt eum caperem. Et de hoste dic, nisi fiat cōtra pactum factum a duce belli, ut sup. de pact. l. conuentionum. Item & ideo dicit, maxime: quia & contra eos, qui nō sunt hostes, vel latrones, licet dolum committere, vt fraudē repellam, ut inf. de le. 2. l. cum pater. §. Titio & supra de neg. gest. l. at qui natura, §. cum me. & infra si quis omis. cau. testa. l. qui autem, §. si patronus, & l. 1. §. pen.

K *Actio*] scilicet specialis, & ordinaria, & sic omnis cessat oppositio Accur.

l *Decerni.*] vt supra de integ. restit. l. diuus, in fi. & C. eod. l. de dolo.

m *Ciuilis.*] Sed nonne cum actione mandati concurrit, vt C. eodem leg. 1. infra mand. l. si mandato, §. Paulus? Respond. in d. l. 1. C. eodem agitur de dolo, idest mandati nomine doli. Item nonne vbicunque interesse peto per actionem de dolo, quod per sententiam fit certum, potest agi condictione certi, vt infra si cer. pet. l. certi? Sed dic, quod illa est generalis, quæ speciem non excludit.

n *Honoraria.*] vt iniur. vi bono. rapto. & furti manifesti, quæ est prætoria, vt Institu. de noxal. §. sunt autem, & de perpet. & tempor. actio §. eas. Sed nonne cum actione, quod met. cau concurrit? & certè sic, vt supra titul. j. si cum ex. §. eum qui, quæ est contra. Sed illa extraordinaria, cum ordinaria enim hæc non datur. Item est ex eodem fonte æquitatis, vt ibi dixi.

* Puerum.] 3. Re. ca. 3. & hærede in c. afferre. extra de præsump.

1 † Fallaciam in Arch. Ta.

* Isidor. autē li. 5. etiam ca. 29. dicit dolū esse, vbi quid factum est, & agi debet.

* Dolus hic accipitur pro strat. agemate. Oui ep. i. Flebā successu posse carere dolos Virg. 2 Æneid. Dolus, an virtus quis in hoste requirat.

2 † Fl. deest, actio.

3 † Fl deest, tā & de hac actio sic Cicer. 3. de Natu. deo Inde euerri cumenti malitiarum omnium, iudiciū de dolo malo, quod C. Aquilius familiaris noster protulit: quem dolo idem Aquilius tamen teneri putat, cū aliud sit simulatum, aliud actum. Actionem de dolo euerriculū appellat Cic quo s. euerrantur fraudes hominum e vita ciuili, est. n. actio prodita ad terrorem hominum subdolorum.

4 † Flor. deest, quis.

5 † Flor. Li. 8. scribat.

6 † Flor. deest, ita.

* Venenum. ideo Græci, quod nos uenenum, ipsi, φαρμακον dīt quo nomine tā medicamenta, quā quæ nocent cōtinētur un adiectione boni, vel mali sit distinctio. Vnde Seruius. l. i.

Idem Pomponius ait s Et si actionem in nos dari non oporteat, veluti si stipulatio tam turpis t dolo malo facta sit, vt nemo daturus sit ex ea actionem: non debere laborare me, 8 † vt habeam de dolo malo actionem: cum nemo sit aduersum 9 † me daturus actionem.

Ei, qui est tutus ipso iure, vel per in integr. restit. non competit hæc actio. Item ad excludēdum hāc actionem sufficit aliam semel competijsse, nisi in ea amittenda quis dolum passus fuerit. Bart.

Idem Pōpo refert, Labeonem existimare, etiam si quis in integrum restitui possit, t non debere ei hanc actionem competere. Sed 10 † & si alia actio u tempore finita sit, hanc competere non debere: sibi 11 † imputaturo eo, qui agere supersederit; nisi in hoc quoque dolus malus admissus sit, vt tempus id 12 † exiret.

Si actio, quæ primo competebat facto partis est sublata, actio de dolo non competit. Bart.

Si quis, * cum actionem

o *Etiam.*] alias lex. Si interdictum, s. unde vi, vel simile, quæ actiones dici possunt, vt inf. de actio. & obl. l. actionis verbo. & hod e actio in factum loco cuiuslibet interdicti datur, ut Institu. de interd. §. fi.

p *Exceptio.*] et doli, vt debent, vt j. eo. l. fin. Vel dic, quod doli exceptio, nō excludit actioné doli, cū ex eadē cā vtraq; detur, vt j. de doli excep. l. 2. in prin. sicut in actione, quod metus causa, & exc ept. metus dicitur, ut j. tit. 1. l. metum. §. sed quod prætor. Nec ob. l. si. qa ibi est fortasse. Itē nec ibi dicit actionem non dari, licet exceptio sufficiat: concurrit ergo cū illa actione de dolo excep sicut & quando dolo me induxisti ad promittendum: nam exceptio, & actio de dolo, vt liberer, mihi competit; nisi alia actio competat, ut si dolo te induxi ad promittendum postea feci tibi pactum de non petendo: & sic hic intelligitur.

q *Stipulatione.*] alias, lex, & alias. §. idem Pōponius.

r *De dolo*] scilicet non committendo, ut supra de arbi. l. ita demum. Sed nonne si stipulor iudicatum solui, stipulor de dolo, ut infra iudi. solu. l. iudicatum solui, sed tamen ibi ago de dolo, scilicet commisso vt infra eod. l. pen. quæ est contra. Solu. ibi tempore stipulationis fuit dolus commissus in offerendo se, vt alius vsu caperet: hic autem de futuro cauebatur. Vel dic, quod hic generaliter de omni dolo, ibi non sic: sed de eo tantum, qui in defendendo committitur. Accur.

s *Turpis.*] Vt infra de verbor. obligat. leg. generaliter, & l. g. veluti idem dicūt, & si sit turpiter facta, quia tunc non datur actio de dolo, sed exceptione doli repellitur, vt infra de inut. stip. leg. dolo. Tu dic, quod doli actio cum exceptione doli datur, vt dixi supra leg. proxim. in fin.

t *Possit.*] vt sup. tit. 2. diuus. § nec inter has.

u *Actio.*] quam habebat, vel acquisierat tempore doli cōmissi. forte etiam occasione huius contractus, proquo dat actio temporalis, ut si dolo me induxisti ad emendū seruum uitiosum, & pretiū dedi, non ago de dolo, qa habeo, vel habui actionem redhibitoria, nisi in ea amittenda sim dolū passus: tunc mihi non imputo, & tunc hæc dictio, nisi, refert ad proximū dictū, de dolo uero non ago, quia restitui possum, ut inf. quib. ex causis maio. l. ait prætor. §. si. & l sequen. secundum Ioan. si tamen fuerim diligens in eo, quod processi ad agendum redhibitoria: alias non datur restitutio, ut infra ex quibus causis maior. l. non enim, itaque de

Georg. ad illa versi. illi malum virus.

7 † Fl. stipulatum.

8 † Flor. deest, me.

9 † Flo. aduersus.

10 † Fl. deest, sed.

11 † Imputaturo, eo quasi agere.

12 † Flo. deest, id.

* Ad intellectum huius §. vide Curt. in l. actione, nu. 1 §. C. de transact.

de dolo agitur tam pro primo, quam pro secundo, vt hic, & infra de aqua pluuia arcen. l. Atterius. quæ est contra.

a *In stipulatum.*]idest stipulationem Aquilianam.*

b *Modo.*] puta, vt pacto nudo, quando per pactum tollitur actio ipso iure, vt supra de pactis, l. si tibi, §. quadam. Idem per contrariam scripturam, quando literis erat obligatio contracta, vt argum. infra de regul iuris. l. nihil tam naturale.

c *Actione.*] quæ forte dabatur ob dolum admissum in contractu, vt si dolo te induxi, ut minori pretio venderes, vel econtra. Et dic super eo, quod subijcit, dolum passum, ut per acceptilationem perderet, quia tunc datur de dolo, secus si tempore, quia tunc datur restitutio, vt dixi supra proxi. § Sed quare hic datur de dolo, ibi non? Respond. quia in acceptilatione voluntas creditoris interuenit. vnde non petit restitucionem, sed aget de dolo, quia dolo inductus est, ut velit: sed in præscriptione non interuenit voluntas: vnde postulat restitui, licet sit maior minor autem etiam miles consentiens restitui potest. Sed quid si tantum postea fiat dolus, ut quia liberatus per acceptilationem non dat quod conuenit? Dicit Placent. dari de dolo. Tu dic agi sm Azo. condic. ob causam, ut se reponat in obligationem: vt infra, de condic. ob causam, l. si qs accepto, uel præscriptis verbis ad interesse, quasi ex do, vt des vt hoc remittere sit dare, vt infra de condic. ob caus. l. si mulier. & de pscrip verbis, l. ob eam, de dolo non, nisi in acceptilatione dolus interuenit. quia tunc de dolo agitur, ut hic, & C. de transact. l. actione, & l. sub prætextu. si uelis tueri P. dices non dari ad debitum antiquum, uel ad interesse, sed ad promissa de nouo sit, secundum eum.

* Per quam tiuam rerum obligatio in stipulatum deducitur, & ita per acceptilationem tollitur* author fuit C. Aqu. Gallus, & eius formulam cognosce ex l. 18. ff. de accept. incipit. & vno §. eius rei.

1 † *Fl. accept. eam.*

2 † *Fl. de acc. &c.*

3 † *vel ab eo res seruari. &c.*

4 † *Posse. Flor.*

ciuilē haberet, vel honorariā in stipulatum a deductam, eā 1 † acceptilatione, vel alio modo b sustulerit, de dolo experiri nō potest: qm habuit aliā actionē n si & 2 † in amittenda actione c dolū malum passus est.

Si per aliam actionē contra alium idoneum cōpetētem potest esse consultum, cessat actio de dolo, h.d. Vel sic: actio cōpetēs aduersus unum impedit actionem de dolo aduersus alium: si tamen ille est soluendo. Bar.

Non solum autem si aduersus eum sit alia actio, aduersus quem de dolo quæritur.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX II.

VEl à quo 3 † seruari res poterit.

Vlpianus lib. 9. ad edictū.

LEX III.

NOn habet hoc edictum locum: verum etiam aduersus alium.

Paulus lib 9. ad edictum.

LEX IIII.

SIt actio, vel si ab alio d res mihi seruari poterit. 4 † ℓ

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX V.

IDeoque si quis pupillus à Titio, e tutore authore

d SIt actio.] Vel si ab alio.] quam aduersus quem de dolo quæritur: & intellige aliam actionem, ut subijcit exemplum infra l. proxima. nam si actio eadem, non ideo tollitur contra unum, quia alius teneatur, ut infra eodem l. si plures.

e IDeoque. A Titio.] scilicet extraneo contrahente cum tutore in rem pupilli.

f *Cum habeat.*] probatur ergo aperte, quod actio de dolo secum non patitur etiam eam, quæ est peræque famosa: hic enim actio tutelæ infamaret, quia propter collusionem tutoris competeret, ut Instit. de suspect. tutor. §. suspectus, & supra de infamib. l. 1. § qui pro socio. Accursius.

g *Si tutor.*] conueniendus actione tutelæ.

h *Actionem.*] scilicet cum detur restitutio contra contrahentem etiam cum tutore, uel curatore, ut C. si tuto. uel curat. per totum, quomodo de dolo datur? Respond. secundum Ioan. q hic Titius erat parens, uel patronus, contra quos non datur restitutio, ut C. qui, & aduer. quos, l. fin.

Et quod dicit de dolo, expone, idest in factum nomine doli, ut infra eod. l. non debet. Vel dic, quod contractus fuit in venditione serui, quem post manumiserat emptor: & sic denegetur contra libertatem restitutio, ut infra l. proxi. in princ. ibi, & quod minor, &c.

colludente, 5 † circumscriptus sit, non debere eum de dolo actionem aduersus Titium habere: cum habeat f tutelæ actionem, per quam consequatur, q sua intersit. Plane si tutor g soluendo non sit, dicendū erit de dolo actionem h ei dari.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX VI.

NAm is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam i aduersarij inanis actio est.

Dolus tertij contractum non vitiat, sed dolus contrahentium, si dedit causam contractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullum: secus si incidit in contractum. h.d. Primo ponit dictum Pompo. Secundo ponit dictum Iul. quod videtur illi cōtradicere. Tertio soluit istam contrarietatem. Quarto ex prædictis ponit duas conclusiones. Secūda ibi. Nec videtur. tertia ibi. Hoc enim. quarta ibi. Secundum quæ Bar.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX VII.

ET eleganter * Pomponius hæc verba, Si alia

i NAm is. Propter inopiam.] nisi nomen sit venditum quale sit, ut infra de euic. l. ant. pen. § fin. Et not. de exceptione paupertatis, a sic ff. de muner. & honor. l. curator, §. 1. Accursius.

5 † *Flor. colludente.*

a Ista exceptio est facti non iuris sm Bal.

ET eleganter.] CASVS In hac l. (quæ cum superioribus concordat) est talis. Dicit prætor in principio huius tituli, q ita demum de dolo datur actio si alia non competat. Pōponius sic intelligit illud, ut sic demum detur, si res alio modo ad dolum passum non potest peruenire, idest si nullo alio iure potest seruare suam indemnitatem, cui dicto videtur contra, quod dicit Iul. quia pone, quod minor viginti quinque anno. seruum habuerit: seruus iste induxit minorem dolo, vt eum venderet cum peculio, & eum vendidit: emptor hunc seruum manumisit: dixit Iul. in hoc casu actio de dolo dandam esse in manumissum: quia si fuerit dolus incidens, & emptor illum commiserit, videtur actio posse agi ex illo contractu: puta ex vendito, ne deciperet, quasi dicat, ex quo dicto Iul. colligitur, q posset agi contra emptorem actio. ex vendito, ut sic vbi alia datur actio, & de dolo. Item videbatur, quod posset restitui, dicit, quod istæ opin. non sunt contra Pompo. quia dicit sic intelligi, cum in nullo emptor dolo fuit, nec incidente, nec causam dante contractui & sic non obst. ei prima regula, nec secunda, quia dicebatur actio de dolo dari quandoque: sed illud non est verum: non enim potest restitui contra manumissum: vnde uerum est dictum Pompo siue popularis, siue pœnalis actio datur, nunquam doli detur.

* A limine huius l. vide Igne in l. cōtractus, nu. 100. de reg. iur.

¶ *Non solum*] Certum est, quod de dolo non datur act. cū alia superest. Si uero dubitatur superstit alia, vel non, nunquid de dolo dabitur? Dicebat Labeo eam dari in tali casu. Debebas mihi seruum, uel fundum: seruum manumisisti, vel venenasti, vel seruitutem fundo imposuisti: indistinctè secundum Labeonem dabitur de dolo actio: sed hoc falsū est, quia si interposita est stipulatio dolum malum abesse, agetur ex stipulatione: si non fuerit interposita actione ex eo contractu: puta ex empto si emisti vel ex conducto, si conduxit. Si vero stipulatus fuerim à te seruum, & eum tradendo manumisisti, sine dubio hic agetur de dolo.

¶ *Si seruum.*] habebam in seruo nudum vsum, tu proprietarius cum illum possideres occidisti: teneberis mihi leg. Aquil. utili, quia daretur mihi directa, si essem dominus, & ad exhibendum: & ideo non datur de dolo act. Item

Si seruum

si seruum mihi legatum tu hæres occidisti ante aditam hæreditatem, postea adiuisti, non habeo aduersus te actio. de dolo, nec actio. l. Aquil. sed habeo actio. ex testamento contra te.

1 † Flor. excepit.

¶ *Si quadrupes.*] Equum tuum Titius per frenum tenebat: Titius habet tuum equum: dimisit, ut mihi damnum daret: & equus tuus cum curreret, mihi damnum dedit in equis meis, vel alijs animalibus, tenetur Titius de dolo, si neque sit soluendo, neq; equũ pro noxa dedit: aliter contra Titium de dolo non agam.

actio non sit, sic excepit, a 1 † quasi res alio modo ei, ad quem ea res pertinet, salua esse non possit. Nec videtur huic sententiæ aduersari, [b] quod Iulianus lib. 4. scribit: si minor annis vigintiquinque consilio [c] serui circumscriptus, [d] eum vendiderit 2 † cum peculio, emptorque eum manumiserit, dandam in manumissum de dolo actionem. [e] Hoc [f] enim sic accipimus, carere dolo [g] emptorem, vt ex empto [h] teneri non possit: aut 3 † nullam [i] esse venditionem, [k] si in hoc ipso, [l] vt venderet,

2 † Flor. vendidit.

¶ *Item Labeo.*] Ligaui seruum meum ne fugeret: tu illum dissoluisti, vt fugeret & ille seruus fugit, si hoc misericordia non fecisti, teneberis furti: sed si misericordia, teneberis actio. in factum.

¶ *Seruus.*] Seruum habebam: & tractabatur, ut ego hunc seruum manumitterem: & debebat iste seruus dare decem: & dedit mihi quendam expromissorem, qui illa decem mihi promisit pro seruo: & conuenit inter nos, idest me & expromissorem, vt eo facto libero, ille manumissus mihi promitteret liberare expromissorem: eo facto libero dicit expromissor, quod liberatur: manumissus non vult in se suscipere obligationem, dicit Pomponius, quod datur mihi manumittenti in illum manumissum, actio de dolo: ac si iam euanesceret actio ex stipulatu, & hoc secundum Pomponium: sed non est verum, nisi sicut subijcit, si autem, &c. Si autem ego nolo recipere manumissum, non habeo actionem de dolo, sed repellar exceptio. ab ipso expromissore. Vlpianus dicit, quod hoc videtur falsum: quia primo casu habeo actionem contra expromissorem: & ideo non videtur de dolo danda. Et si quis volens Pompon. excusare, dicat quod expromissor hãc exceptionem habet, non bene dicit: quia illud locum habet, quando manumissus vult in se suscipere ob. & ego nolo; vnde si paratus sit manumissus recipere, verum est, quod dixit Pomponius, aliter si non vult, nec patitur in se transferri ob. manet antiqua actio contra expromissorem, & actio de dolo datur expromissori contra manumissum: in manumissum actio de dolo mihi datur in subsidium, si expromiss. non est soluendo.

¶ *Si dolo*] Si procurator mei actoris patiatur aduersarium, contra quem agit, nomine meo absolui, dolo aduersarij corruptus, vtrum in aduersarium actio de dolo detur? Distinguitur hic: aut ille, contra quem procurator ipse agebat, est paratus suscipere iudicium, non obstante exceptione rei iudicatæ. Si collusio fuerit probata, non datur in eũ actio de dolo: aut non paratus, & tunc tenetur de dolo, si procurator non est soluendo, quia si esset soluendo, prius conueniretur.

¶ *Idem Pomponius.*] Si dixisti eum idoneum, & hoc non fecisti, sed ei mutuaui, non teneris de dolo: sed si fraudem commiseris: vt quia accepisti pecuniam ab illo, ut eum laudares, tunc enim teneris de dolo: ut in l. seq. quæ continuatur cum ista.

a *Excepit.*] idest, excepta. sic exposuit quasi, i. &c. & sic nomine a actionis quodlibet auxilium comprehendit.

a No. quod actionis nomine omne remediũ cõtinet. con core. & facit ff. de aleat. l. 1. §. quod autẽ, & ff. c. l. cum a te, in fi.

b *Aduersari.*] inducebatur dictum Iul. contra prædicta: quia videbatur in casu Iul. consuli minori vendenti duplici alia via: vna contra emptorem ex vendito ad decipiendum, alia restitutio est per in integrũ cõtra manumissum. Sed certè illæ duæ viæ locum non habent: nam emptor non tenetur: quia non fuit in aliquo dolo. Item nec contra manumissum restitutio locum habet, vt reuocetur in seruitutem: ergo bene dixit Iulian. dari de dolo in manumissum.

c *Consilio.*] scilicet doloso.

d *Circumscriptus*] vt pro minori pretio daret.

e *Actionem.*] non vt reuocet eum in seruitutem, quia contra libertatem non datur restitutio: sed ut resarciatur damnum præstando pretium serui: & sic intelligitur C. si aduersus libertatem, l. 2. & 3. Sed qualiter ex dolo in cõtractu commisso in seruitute tenetur liber factus: ut supra de neg. gest. at qui natura, §. Sceuola, & C. an seruus ex suo facto, l. j. Respond. hic deliquit extra contractum: quia non ipse contraxit, sed alius ibi contraxit, & in contractu deliquit. Item quare ex delicto in seruitute facto domino tenetur: vt C. de noxalib. l. 1. & C. an seruus ex suo fac. l. fin. Respond. hic deliquit contra dominum, ut libertatem consequeretur: ibi ad aliud, ut argum. C. an seruus ex suo f. cto. l. promissæ. Vel dic, quod iste dolus videtur collatus in tempus libertatis, vt argum. infra de don. inter vir. & vxo. l. quia in hoc. Accur.

f *Hoc.*] s. dictum Iuliani.

g *Carere dolo.*] incidẽti, vel principali.

3 † Aliàs. h. est, aut & aliàs, sine nullam.

h *Ex empto.*] idest ex vendito: ut infra de actio. empti, l. veteres.

i *Nullam.*] ex parte non committentis dolum, quia non tenetur si non vult: is vero qui committit, teneri potest si deceptus vult, vt C de transact. l. transactione.

k *Venditionem.*] scilicet dicimus.

l *Hoc ipso.*] & tunc appellamus dolum dantem causam contractui. Et dic secundum quosdam, circumscriptus a seruo, & sic colligunt argum. quod alterius dolus emptorem lædit: ideo quia ipsa res, quę venditur, dolum commisit: vt argumen. supra quod met. caus. l. metum, §. cum autem. Alij dicunt, quod priori casu seruus tantum dolum incidentem committit: hic autem quando emptor doli particeps fuit: aliàs dolus alterius alteri non obesset, ut infra de except. dolo. l. si procurator, & infra de pecul. l. summa, § emptor. nisi quasi idem reputetur, vt procurator, & tutor, & actor. ut infra eod. l. sed ex dolo. & infra de ædil. edict. l. ædiles, in prin. vel defuncti qui nocet hæredi, vel gestori negotiorũ quem ratum habemus, vt Institu. de vi cap §. aliutina & infra de regu. iur. l. hoc iure, §. fin. Tu dic, circumscriptum. s. ab emptore tantum: ubi enim incidit dolus in contractu, tenet quidem contractus: sed agitur contra emptorem, si ipse dolo fecit, ex vendito: si uero non ille, sed quidam tertius dolum adhibuit, ille tertius tenetur de dolo, ut hic dicitur in dicto Iul. A simili ergo, cum dolus dedit causam contractui, si quidem ipse emptor adhibuerit, nullus est contractus: si autem tertius, tenet contractus: sed agitur de dolo contra dolosum: & sic intellige, quod hic dicitur. Et secundum hoc dolus proxenetæ, uel alterius tertij non uitiat contractum, licet quidam contra, ex hoc respon. ut prædixi. Manifeste ergo probatur, quod manumissus non tenetur de dolo, siue incidentem, siue principalem dolum commisit emptor tantum: sed ubi uterque commisit principaliter, quare excusatur seruus, ut hic innuitur, cum plures hac actione teneri possunt, ut infra eod. l. si plures? Respon. quia in primo, & citius contra eum cum quo contraxit, quam contra alium debet dari ei auxilium, ut infra ead. l. §. si dolo malo. & sic nullo modo tenetur seruus manumissus. Sed argum. contra, infra loca. l. cum plures, §. vestimenta. b & secundum hoc actio de dolo. Vel verius quando per principalem dolum committitur, uterque tenetur eodem ordine, vt prius conueniatur emptor: & eo existente non soluendo etiam manumissus, ut infra ead. l. §. si quadrupes. & §. si dolo. sed secus vbi incidenter, ut hic dicitur, quia solus emptor tenetur ex uendito. Item ad quid datur de dolo, ubi contractus non tenet ipso iure? Respond. vt quatenus de facto processit uenditio, traditio reuocetur, si vult ille, qui fuit dolo inductus; unde Bul. præcessit uenditio, ut infirma. sequitur traditio, ut infirmanda per actionem de dolo. Sed nonne habet locum condictio indebiti? Respondeo sit ita: sed ipsa est generalis quantum ad indebita repetenda. Vel dic, quod non habet locũ, quia retentio competebat per odiosam exceptionem, unde non habet locum hæc petitio, ut infra de cond. indeb. l. si pœnæ, & l. qui exceptionem. & sic agitur de dolo. si autem uelit remanere contractum, potest agere actione ex eo contracto ne decipiatur: ut C. de rescind. uend. l. si dolo & infra de iure dot. l. si res, §. j & tunc actor omnia debet complere emptori, ac si contractus tenuisset, ut infra de contrahen. emp. l. si in emptione, §. item si. & infra si cer-

b Dic secundum Bal. quod ibi sunt obligati ex diuersis causis, & sic non ob.

circumscriptus est: & quod 1† minor proponitur, non inducit 2† in integrum restitutionem: a 3† nam aduersus manumissum nulla in integrum restitutio potest locum habere. b Secundum quæ c & si pœnali actione indemnitati eius d consuli possit, dicendum erit cessare de dolo actionem Pomponius etiam 4† si popularis e actio sit, cessare de dolo actionem ait. 5†

Si res debita soluatur deteriorata, agitur ex stipulatione doli, si est interposita, aliàs in contractibus bonæ fidei agitur actione primæua: i. stricti iuris de dolo. h d. Primo ponit dictum Labeonis: secundo ponit reprehensionem eius. secũda ibi, Sed est verius. & est difficilis §. Bart.

¶ Non solum autẽ si alia actio non sit, sed & si dubitetur, f an alia sit, putat Labeo de dolo dandam actionem: & affert talem speciem: Qui seruum mihi debebat, vel ex venditione, vel ex stipulatu, venenum ei dedit: & sic eum tradidit: vel fundum g & dum tradidit, 6† imposuit ei seruitutem, vel ædificia diruit, vel 7† arbores excidit, vel vineam 8 † extirpauit, ait Labeo, siue cauit de dolo, siue non, dandam in eum de dolo actionem: quoniam si cauit, dubium est, an competat ei 9† ex stipulatu actio. h

¶ Sed est verius, si quidem de dolo malo 10 † cautum est, cessare actionem de dolo: quoniam est ex stipulatu actio: si non est cautum, in ex empto quidem i actione cessat de dolo actio: quoniam est ex empto. In ex stipulatu autem, 11 † de dolo K actio necessaria est.

Actio legis Aquiliæ, & ad exhibendum, item actio ex testamento, actionem de dolo excludunt. hoc dicit cum §. seq.

si cer. pet. l. cum fundus. §. seruum. Et vt plenè scias, dic, quòd aut talis dolus dat causam contractui bonæ fidei, & tunc seruus, quod modo dixi: aut stricti iuris, & tunc valet, sed excipitur, vt C. de inut. stipul. l. dolo. si autem est incidens in contractu bonæ fidei, agitur ex eo a contractu. In contractu stricti iuris actio de dolo necessaria est, vt infra ea. l. §. non solum, in si §. & infra de actio. empt. l. Iulianus §. si venditor. & §. per contrarium. si autem extra contractũ, tunc si cadit in speciale nomẽ mal ficij, ex eo agitur, vt furti, & similium, vt inf. prox. §. se eundum q. & si nõ, tunc agitur de dolo, vt in multis exẽplis, vt infra eod. §. seruus pactionis, & l. cum quis & in alijs.

a *Restitutionem.*] scilicet, contra manumissum. nam, &c. vt hic, nisi ex causa a principe impetretur, vt inf. de minoribus. l. si ex causa. §. fin. & l. seq. aduersus emptorem autem cõstat quòd non, quia non decepit. Sed cur denegatur in integrum restitutio cõtra emptorem, adhibeat dolum, vel non, si minor sui facilitate minori pretio vendidit, vel si minor in hoc ipso, quòd vendidit, decipitur sui facilitate. vt infra de iure dotium, l. si res. §. 1. & si detur, cur de dolo actio datur contra manumissum? Resp. forte talis erat persona, contra quam restitui non poterat, vt C. qui, & aduer. quos, l. si. Item, quid si emptor dolo me induxit, an teneat manumissio? Respon. non, vt infra qui ad lib. procla. non lic. l. 2. si hoc velim, vt argu. C. de his, q. a non do ma. l. 1. vel ibi per vim, vnde recitauit, vt supra tit. 1. l. metum, § volenti.

b *Habere.*] item nonne rei vendicatio locum habet, cum dolus dedit causam contractui? Respon. non, quia ex inutili b cõtractu transit dominium, vt hic colligitur, & non C. de vsufru. l. 1. seu nomine vt lis in rem datur, vt in metu, vt supra tit. 2. l. metum. 1. §. volenti? Respon. non, quia non daretur de dolo.

c *Secundum quæ.*] id est secundum prędictas regulas, & est conclusio ad præmissa

d *Eius.*] scilicet minoris vendentis, vt loquatur hic in præmisso casu. & pone exemplum in actione furti, quæ mihi datur in eos, qui surripuerunt res meas, quæ malè custodiebantur a suo manumisso, vel dic, quòd mutet casum.

e *Si popularis.*] vt in factum de effusis: & de albo corrupto per dominum, vt supra de iurisdict. omn. iudi. l. si quis id. Accursius.

f *Si dubitetur.*] scilicet de iure, cum iam de facto constiterit.

g *Fundum.*] scilicet debebat ex aliqua prædictarum causarum.

h *Actio.*] mouet enim eum fortè, quia negatione res fit dubia, vt C. quib. ad lib. procla. non li. l. 3. vel hoc, quia res etiam certa in dubium reuocatur propter sollicitam quæstionem, vt in Auth. de tabu. §. 1. in fi. §. collatio. quarta, sed male, vt subijcit, vt supra eod. l. 2. 1. respon. & infra de arbit. l. ita demum.

i *Quidem.*] id est, in cõtractu, ex quo datur actio ex empto, idem dico in quolibet alio contractu bonæ fidei, vt hic, & inf. eo. l. si quis affirmauerit. 1. respon. & inf. de actio. emp. l. Iulianus, §. si venditor.

K *De dolo.*] reprobatis exemplis & regula Labeonis, quæ est, si dubium est de alia, quòd hæc detur, reprobata videtur, quasi dubium esse non possit, an alia sit actio: cum ius sit finitum, vt infra de iuris & facti ignorantia, l. 2. Vel dic regulam veram secundum Ioan. arg. infra eod. l. seruus. §. fi. Sed quære in dubio de dolo datur, immo præscriptis verbis debet dari, vt infra de æstim. actio l 1. & infra de præscriptis verbis l. 1. & 2. & l. quoties? Respond. illud obtinet, cum dubium esset: in quam contractus speciem cadit: sed hic constat hoc. Sed dubitatur, an propter dolum adhibitũ hæc, vel alia actio detur. Item nonne videtur prima actio de stipulatu dari, & actio de dolo denegari, vt infra commodati. l. 3. §. si reddita, & infra de solutio. l. etiam. quæ sunt contra? Ad hoc distingue, vt si est contractus bonæ fidei, quocunque modo malè præstetur, adhuc potest agi prima, vt in d. l. commodati: & infra deposi. l. prima, §. si res. idem est in legatis & fideicommissis, vt infra de legat. secundo. Mæuius. § 1. quia instar bonæ fidei tenentur fideicommissa & legata: vt C. in quibus caus. in integrum restitutio non est necess. l. an minorum. Si autem ex contractu stricti iuris: tunc si aliquid ipsi rei deest, prima agitur actione, siue pars rei sit præstanda, siue aliquid accessorium, vt dicta l. de solutionibus, l. etiam, si autem tota est præstita, sed male, tunc liberatur a prima, vt hic, & C. ad exhiben. l. exhibitionis, sed quia in dolo fuit, de dolo tenetur, & secundum hoc intelligitur infra de solut. l. qui sibi. §. fin. quia quod ibi dicitur, non liberari qui tradit vulneratum, verum est ab actione de dolo. si autem nullo modo est tradita, sed interijt res apud promissorem. si culpa sua, tenetur, vt infra de verborum obligatio. l. mora, in fi. & l. si seruum, in prin. si sine culpa sua, liberatur eius interitu, vt eod. titu. l. si ex legati, si autem tradit, sed alij obligatam, vel quoquo modo obnoxiam, tunc prima agitur, ut infra, de solu. l. qui hominem. & l. cum quis §. si hominem & l. qui de em. §. qui hominem. & de legat. 1. l. non quocunque. Et sic rem peto quandoque, & rem habeo, vt ex præmissis placet. Idem patet ex præmissis, quod refert an in re debita aliquid deest, nequia pars religiosa est, ut infra de legat. 2. l. Mæuius § in fundo. vel obligata: & tunc prima an verò pars integra tradatur, & alia nullo modo, & tunc liberatur a prima pro parte soluta pro alia remanet obligatus prima actione, vt infra, de sol. l. stipulatus. si autem tota præstita, sed male, tunc de dolo agitur, ut dictum est. Vel si vis breuiter pertransire, dic semper agi prima, quantum ad rem, vel eius æstimationem, sed quantum ad cętera damna, agitur de dolo, ut hic, & infra eod. l. cum quis. Nec obst. prædictis. C. ad exhiben. l. exhibitionis. quia ibi non erat obligatus dare, sed exhibere, ut habeatur experiundi copia, ut infra ad exhib. l. 2. si ergo rem exhibet, licet deteriorem, quia facit experiundi copiam, liberatur ab actione ad exhibendum, ut ibi dicitur. Item e contra videtur nulla dari: nam

1 Et non actione de dolo, secundum Bal.
1† *Ætas, quæ proponitur.*
2† *inducatur.*
3† *Restitutio.*
4† *Pomponius autem etiam.*
5† *Flo. deest, ait.*
6† *Fl. tradit.*
7† *Flo. deest, vel.*
8† *Fl. deest, vineam.*
9† *Fl. deest, ei.*
10† *Fl. deest, malo.*
11† *Fl. deest, autem.*

b Bal. hic dicit istam gl. not. ad hoc, quòd dominiũ transferẽ ex cõtractu inutili, sicut trãsfertur ipsa possessio, ut in l. ... §. si vir. ff. de acq. poss. & ibi per Bar. & alios, ad quos me remitto. Bol.

talem accipiendo totum remisisse videtur, vt inf. de eo, qđ cer. lo. l. si. in fi. & sup. si quis cau. l. 2. 1. respon. Quidam dicūt, ꝙ hic ignorans accepit, vel dic, ꝙ illud in pœnis: hic autem non est pœna respectu agentis. Item oppono, quia forte solū officium iudicis cessare vſ circa interesse, vt C. depos. l. 4. Sed dic, ꝙ hic duę fuerunt actiones ad diuersa competentes, vt arg. ī. de eo ꝙ cert. loco. l. centum. Quæro ergo an cogat rem recipere sine pretio deteriorationis? Quidā quòd nō: tu dic, quòd sicut cum ex diuersis causis sit debitor, ideoque, & hæc erit bona ratio, quare non videatur remittere interesse recipiēdo rem. Accursius.

1† Fl. accidit.

2† Abbas deest actio.

¶ Si seruū vsuarium proprietarius occiderit, legis Aquiliæ actioni, [a] & ad exhibendum subiacebit, [b] 1† si possidens proprietarius occidit; ideoque cessat de dolo actio.

¶ Item si seruum legatum hǣs ante aditam hæreditatem occiderit: quoniam prius, quam factus sit legatarij, [c] interemptus est, cessat legis Aquiliæ actio. de dolo autem actio 2 † quocunque tempore [d] cum occiderit, cessat: quia ex testamento actio competit.

Actio legis Aquiliæ, vel de pauperie hanc actionem excludit, licet non solutio, sed deditio subsequatur, secus si dominus esset simpliciter non soluendo. Bart.

¶ Si quadrupes tuum dolo alterius damnum mihi dederit, [e] quæritur, an de dolo habeam aduersus eum actionem? & placuit mihi, ꝙ Labeo scripsit, 3 † si dominus quadrupedis non sit soluendo, [f] dari debere de dolo [g] actionem: 4 † quamuis si noxæ deditio sit secuta, non 5 † putem dandam, nec in id [h] quod excedit.

Actio furti impedit hanc actionem, & vbi deest dolus, & subest culpa, competit actio in factum. Bart.

3† Fl. scribit.

4† Fl. deest actionem.

5† Fl. non putem.

a *Actioni.*] scilicet, vtilis, vt infra de vsufruc. l. locum. §. fin. & ad l. Aquil. l. item Mela, §. fi. & l. seq.

b *Subiacebit.*] tenetur vtraque si, & ei vei ponitur, si, cōtinuatiuè, & refertur ad id tantum, quod dictum est de actione ad exhibendum: quia ita demum tenetur si possideat, vel si dolo desijt possidere, vt infra ad exhib. l. Julian⁹, i prin.

c *Legatarij.*] sed non ne statim à morte ei⁹ fit, vt infra de pec. l. sed & si damnum, §. præterea, in fi. & infra de fur. l. à Titio. sed dic veritate inspecta non est eius statim: vt hic, & infra de leg. 1. l. si tibi, §. cum seruus. sed iuris fictione sic, vt in contrarijs, & infra si cert. peta. l. proinde.

d *Quocunq; tempore.*] idest, siue ante aditā hæreditatē, siue post: sed si post, etiam lege Aquilia agitur, cū sit dominus legatarius: sed licet detur ex testamento ratione prioris temporis, tamen & de dolo dari uidetur, ut infra quibus modis ususfruct. amitt. l. repetitio, in fi. quæ est contra. Solut. hic loquitur, cum purè quid legatum est. Si verò sub conditione, de dolo datur ante euentum conditionis: cum nondum competat actio ex testamento, uel ibi loquit in duobus casibus tantum, ut ibi dicas, ut l ibi meliorando rem: hic prorsus destruendo.

e *Dederit.*] lasciuia, uel feruore: sed si ab alio concitata, non alias factura, uel, si naturaliter, non tenetur dominus, ut infra si quadr. pau. fecis. dic. l. 1. §. & generaliter, & §. in bestijs.

f *Soluendo.*] idest si neque quadrupedem habuit, neque dolo desijt habere, ut infra de uerbo. signifi. l. quos nos, §. locuples. Accursius.

g *De dolo*] immo uidetur danda Aquilia, uel in factum, ut infra ad legem Aquiliam, l. item Mela. § item & cum eo, quæ est contra. Solut. hic dolus fuit in omittendo, & sic dā eas casum ibi in committendo, ut argumen. infra de usufruct. l. si cuius. §. de præteritis, in fine §. De pauperie autem eo casu, quando dolus fuit in committendo, cessat, quia culpa in homine deprehenditur. Sed nonne licuit sibi cessare, uel dimittere, ut inf. de regu. iur. l. nemo uidetur? Respon. sic, ut sibi proficeret, non ut alij noceret, ut hic fecit, & infra de aqua pluuia arcen. l. 1. §. denique Marcellus. Item pone, animal datum pro noxa: nonne dominio tenetur ille, cuius occasione damnum datum est? fortè sic de dolo.

h *Excedit.*] immo videtur danda contra dolosum, vt est in interdicto quod vi, aut clam, vt infra qđ vi aut clam, l. si alius, in princ. quæ est contra. Sol. ibi dominus serui facientis opus in meo ad duo principaliter ab initio tenebatur, idest, ad patientiam, & ad noxam, & vnum faciendo, ab alio non liberatur, idem ergo, & si vendidit seruum, & emptor pro noxa dederit, nam dominus nō liberatur, vt ibi: hic autem vnum tantum modo, idest, interesse meum debet. Et eodem modo respond. ad id, quod potest opponi infra de noxalibus. l. si ex duobus, in prin. vel hic in actione de dolo, quæ est famosa, & eodem modo ad id, quod est supra tit. primo, l. quod diximus, §. 1. quia ibi suo nomine, & principaliter dominus cōuenitur. Item opponitur, quia in id, quod excedit, debet agi, vt infra vi bonor. rapto. l. 2. & de priuat. delic. l. 2. & de actio. & obligat. l. qui seruum. in fi. & infra commod. l. unde quæritur, in fi. quæ sunt contra, sed dic, quòd hic præstatio noxæ non tollit id quod excedit, sed facit, vt non nascatur de dolo actio, vt infra de verb. obligat. l. decem.

¶ Idem Labeo quærit, si compeditum seruum meum, vt fugeret [i] solueris, an de dolo actio danda sit? Et ait Quintus Mutius 6† apud eum notans, Si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: [k] si misericordia, in factū actio [l] dari debet. 7 †

Qui non obseruat pactū, ad quod naturaliter, non ciuiliter, est obligatus, tenetur læso actione de dolo, si aliud remedium deficit. h. d. & est difficilis §. Primo ponit dictum Pomponij. Secūdo ponit vnā rationem contra Pompo. Aliam pro eo. Tertio ponit solutionem prædictæ. secunda ibi, Ego moueor. tertia ibi, At qui. Bartolus.

¶ Seruus 8 † pactionis [m] pro libertate reum 9 † domino dedit [n] ea conditione, vt post libertatem trāsferatur in eum obligatio, manumissus non patitur in se obligationem transferri. Pomponius scribit [o] locum habere de dolo actionem: [p] sed si per patronum stabit, quo minus obligatio transferatur, dicendum [q] ait patronum exceptione a reo submouendum. [r] Ego [s] moueor, quemadmodum de

6† Fl. deest, Mutius.

7† Fl. in factū actionem dari debere & tūc dic, subsidiariam legis Aquiliæ.

8† Abbas. seruus pro libertate pactionis, & c. et no. qđ Bal. in l. rū vltra C. de fideiuss. & Ange. in l. 1. § fi. pula in ff. de verbo. obl. & ibi Ale. dicūt istū text. ad hoc unicum et singu. qđ licet fideiussor regulariter non obligetur, nisi prius damus principalē debitorē, tamē secus est in expromissore, nā potest obligari pro eo q nullo modo obligatus est, sed tex. hic non probat, si primitur subtiliter, vt dicit hic Bolog. & ad intel. huius tex. vide Ecven Fer in l. pacta conuenta, nu. 10. de contrah. emp.

9† Reū. principalē expromissorē. nō ad promissorē, & fideiussorem.

i *Vt fugeret.*] & fugit.

k *Furti teneris.*] quia opem tulisti seruo qui fecit furtum sui, ut C. de ser. fug. l. 1. Accur.

l *Actio.*] non furti, quia dolo nō fecisti, nec ex aliquo contractu, cum mecum in ho. non contraxeris, aliis ex eo contractu agam ut depositi, ut infra depo. l. si hominem. sed dic in factum agitur, scilicet, subsidiaria, uel l. Aquil. ut hic, & Instit. ad l. Aquil. § fin. & hoc quando fugit post: alias non datur, cum damnum non habeas, ut infra ad leg. Aqu. l. si seruum in fi. respon.

m *Seruus pactionis*] idest in pactione.

n *Dedit.*] non obligando se seruus: aliàs ipse factus liber hoc casu teneretur, ut C. an seruo ex suo fac. l. promisisse.

o *Pomponius scribit*] & malè in primo dicto, benè in secundo.

p *De dolo actionem.*] patrono contra libertum.

q *Dicendum ait.*] Pomponius, & bene.

r *Submouendum.*] intellige dominum hic pactum cum reo ut seruum manumissum reum acciperet: aliàs iniquum esset eum repelli exceptione, si non seruum, sed reum conuenire uellet: cum inuitus alieni debitoris nomen in solutum accipere nemo cogatur, ut C. de solutio. l. cum à quo.

s *Ego.*] loquitur author legis.

a *Actio dabitur.*] scilicet patrono.
b *Alia actio.*] scilicet contra reum.
c *Quis*] scilicet insipiens volens excusare. Pompon.
d *Atqui.*] pro sed. Et no. quod prædicta corriguntur hic: & tres casus hic deciduntur, quos notaui in litera.
e *Procurator.*] mei actoris.
f *Iudicium.*] scilicet per mutuum, idest primam litem, in qua fuerat absolutus.
g *Sub exceptione hac.*] idest replicatione, q. d. reus, si probaueris tu actor esse collusum, volo subire iudicium, nō opponendo tibi exceptionem rei iudicatæ. Sed nonne litem perdidit? Videtur quod sic, vt C. de pœna iud. l. 1. & etiam hic innuitur. Videtur enim quod si probè collusionem, omnino causam perdat. Sed dic, quod perdit: quia illud, quod de perdenda lite dicitur, obtinet quādo actor corrupit aduersarij procuratorem: secus si reus aduersariū vt hic: & infra mand. l. si procuratorem, §. 1. vel non perdit, ppter spontaneam obligationem, vt C. de pœn. in authen. nouo iure, & infra, de iure fisci, l. edicto. & l. senatus, & infra, de alien. iudic. l. 3. §. fin.
h *Collusum.*] no. verbo replicationis: & supple non prosit, scilicet sententia.
i *Alioquin.*] idest, si non est paratus transferre.
K *De dolo actio erit danda.*] Sed videtur, quod primam actionem intendere debeam, & si excipiat, replicem: & sic de dolo cesset, ut infra eod. l. cum a te, quæ est contra. Solut. aut rē offers, & tunc sola prima actione conuenitis, & nunquam de dolo, vt hic, etiam ad expensas, cum non sit verisimile fieri expensas, cū sponte litiges, vt hic: aut non offers, & tunc ad rem principalem agitur prima, vt d. l. cum à te. Ad damna vero, & expensas actione de dolo, vt hic, & infra eod. l. cum quis. Alij dicunt, quod hic procurator dolo malo, & sine pecunia collusit, vnde tenetur sententia. Alij, quod hic non constabat de actione, ut infra eo. l. seruus. §. fi. Vel dic quarto, quod hic collusum fuit à procuratore actoris cum procuratore rei, & quod dicit aduersariū, idest procuratorem eius, & quod dicit aduersus eum, s. procuratorem rei. Sed huic lecturæ ob. inf. de excep. do. l. apud §. quæsitum, & l. si procurator. Sed dic, quod ibi erat procurator rei, hic vero actoris, qui non poterat excipere contra eum. ñ actio non datur. Prima verior est.
l *Soluendo.*] si ergo a principio fuit soluendo, cessat de dolo, si definat: postea incipit habere locum, & iterum si incipiat esse soluendo, nonne cessat? Respon. non cessat, imò cum alia datur: sed exceptio ei objicitur, vt arg. C. de curat. fur. l. cum alijs.

† Fl. intelligitur. — 2 † alias, expromissionem. — 3 Flor. deest, actio. — 4 † Flor. deest, ita. — 5 † Fl. deest, in se. — 6 † Fl. esset. — 7 † Fl. esse.

dolo actio dabitur, a cum sit (ex 1 † stipulatu aduersus reum) alia actio. b Nisi forte quis c dicat: quoniā exceptione patronus submoueri potest si agat cum reo, debere dici, quasi nulla actio sit, quæ exceptione repellitur, de dolo decernendam. Atqui d patronus tunc submouetur, si nolit expromissorem 2 † ipsum manumissum accipere. Ex promissori plane aduersus manumissum dari debebit de dolo actio, 3 † aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus sit absolutus, nisi reus sit paratus iudicium recipere, tenetur de dolo, si procurator non est soluendo. h. d. iste §. qui etiam difficilis est. Bart.

¶ Si dolo malo procurator e passus sit vincere aduersarium meum, ita 4 † vt absolueretur: an de dolo actio mihi aduersus eum, qui vicit, competat, potest quæri. Et puto non cōpetere, si paratus sit reus iudicium f transferre in se 5 † sub exceptione hac, g Si collusū h sit: 6 † alioquin i de dolo actio erit danda: K scilicet si cum procuratore agi non possit, quia non est 7 † soluendo. l

Simplex mendacium nō præsumitur dolosè dictum & ideo non inducit actionem de dolo, nisi causa sui lucri quis mentiatur. h. d. cum l. seq. Bart.

¶ Item 8 † Pomponius refert Cæcilianum 9 † prætorem nō dedisse de dolo actionem aduersus eum, qui affirmauerat idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur, quod uerum est: nam nisi ex magna & euidenti m calliditate, non debet de dolo actio dari.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX VIII.

QVod si cum scires eum facultatibus labi, lucri n tui gratia affirmasti mihi idoneū esse, merito aduersus te, cum mei decipiendi gratia alium fallò laudasti, de dolo iudicium o dandum est.

Contra mentientem de substantia hæreditatis, datur actio ex eo contractu si intercessit: aliàs de dolo. Bart.

Vlpian. lib. 11. ad edictum.

LEX IX.

SI q s affirmauerit minimā esse hæreditatem, & ita eā ab hærede emit, non est de dolo actio, cum ex uendito sufficiat. p ¶ Si autem mihi persuaserit, 10 † vt repudiem hæreditatem, quasi minus soluendo ea 11 † sit, vel ut optem seruū, quasi melior eo in familia q non sit, dico de dolo dandā r actionem i 2 † si callide hoc fecerit. 13 † s

m *Et euidenti.*] & pro, i. vel dic magna, i. vltra duos aureos, non autem dicas magna, idest summa perfidia. Nam & pro parua perfidia, dum tamen euidenti, datur hæc actio, ut infra eo. l. quid enim euidentem esse oportet, quia dolum ex perspicuis indicijs probari conuenit, ut C. eo. tit. l. dolum. *
n *QVod si cum scires. Lucri tui.*] non quia semper affectus tui lucri, desideretur in hac actione, sed quia apparet in hoc casu animum ei decipiendi fuisse, vt infra eo. l. seruus tuus. In tamen dicit verum que interuenitet, s. dolū, & animum lucri, non dico de ipsa pecunia mutua tantum enim eam diuisi sit cum debitore, furti teneris, non de dolo, vt infra, de furtis, l. si quis vxori, §. cum Titio.
o *De dolo iudicium.*] cum non erraueris in persona, sed in patrimonij quantitate, vt hic, & infra, de furtis, l. falsus, §. si quis. si autem in persona errasses, tunc in factum daretur, ut infra, de furtis, l. si quis rem, §. si Titium. quæ est contra.
SI quis.] CASVS. Institutus eras in quadam hęreditate, & ego volebam eam emere: vnde dixi eam vilē esse, & sic eam pro minori pretio dedisti. Dicitur, quod non tenear de dolo, sed actione ex vendito.
¶ *Si autem.*] Institutus fui in quadam hæreditate, tu persuasisti mihi, vt illam hæreditatem repudiarem, vel cum legasset mihi testator vnum de seruis quem vellem ego: persuasisti mihi, ut uilem eligerem: his duobus casibus de dolo teneris. Item si Titius filium suum exhæredauit, & quendam extraneum hæredem instituit: ego illud tantum celaui, ita quod filius Titij nesciuit se exhæredatum, & sic decessit filius Titij exhæredatus, dicit hic, quod hæredes istius filij exhæredati duplicem viam contra me habent, quia habent actionem de dolo ciuiliter contra me, & criminalem legis Corneliæ. Viuianus.
p *Sufficiat.*] vt dolus purgetur vt hic, & supra e. l. & eleg. ter, §. non solum, in fi. & infra de act. empt. l. Iulianus, §. per contrarium, & C. de hær. vend. l. qui nondum. & sic loquitur quando alias erat contracturus: alias resci nditur venditio, vt C. de rescind. vend. l. si dolo. Et per actionem de dolo, vel cond. sine causa reuocatur, quatenus de facto processit, vt dixi supra eo. l. & eleganter, §. 1.
q *In familia non sit.*] cum sit ibi melior. Accur.
r *De dolo dandam.*] minor autem restituitur, vt infra, de minor. l. ait prætor, §. hodie. Sed videtur hoc casu de dolo non dari, cum adhuc possim optare, vt inf. de operib. lib. l. 4. & 5. quæ sunt contra. Sol. quidam dicunt, quod hic

* Aliàs, probatur nox 2 iecturis. glo. & Bart. in l. apud Celsū, de excep. do. Canonista c. super literis in gl. priori. de rescrip. & in c. si auté, cod. tit. — 8 † Flor. idem. & facit ad hunc §. gl. 1. in c. veste extra, de renūc. vide eam. — 9 † Fl. Caelidianum. — 10 † Fl. persuaserit. — 11 † Fl. deest, ea. — 12 † Flo. deest, actionem. — 13 † Flo. fecerit.

Actio criminalis hanc actionem non impedit. Bar.

¶ Item si tabulæ testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint,[a] mox meo tuo filio prolatæ, heredes filij[b] aduersus eos qui suppresserunt, & lege Cornelia, & de dolo posse experiri.

Sequester non tenetur rē restituere nisi finita lite, uel cum per actorem steterit. Item contra eum, qui fecit fieri sequestrum indebitè, actione de dolo succurritur, vbi alia actio deficit. Bart.

Labeo 1† lib. 7. poste. scribit.

LEX X.

Si oleum 2† tuū quasi suū defendat[c] Titius, & tu hoc oleum deposueris apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium seruaret, donec inter vos 3† diiudicaretur, 4† cuius oleum esset, neque Titius velit iudicium accipere,[d] quoniam neque mandati,[e] neque sequestraria[f] * Seium conuenire potes, nōdum impleta cōditione depositionis, de dolo aduersus Titium agendum. Sed Pomponius lib. 27. scribit, 5† posse cum sequestro[g] 6† præscriptis verbis[h] actione agi: vel si is soluendo non sit, cum Titio de dolo, quæ distinctio vera esse videtur.

Absolutus ab obseruatione iudicij, quia soluit, ratione deteriorationis de dolo non tenetur. Bart.

¶ Et si seruum pignoratum noxæ[i] mihi dederis, per 7† iudicem absolutus, de dolo

ab extraneo, ibi ab hærede dolus fuit adhibitus. Y ... quo l hic fuerunt omnes exhibiti: sed qui deterior erat, fuit bene vestitus, & rasus, ut melior appareret.

a *Suppressa sint.*] ab hærede fortè, vel extraneo.

b *Heredes filij.*] scilicet extranei: secus si sui, cum habeant querelam, vt C. de inoff. testamen. l. scimus §. si. Vel dic, quod hic loquitur secūdum sua tempora, secundū quæ nunquā transibat querela, nisi præparata, et ad suos, vt infra de inoffic. testa. l. quemadmodum. Sed nunquid furti? Resp. non, cū hæreditas non erat adita, vt infra, de furt. l. hæreditariæ. Et nota vnam harum viarum esse criminalem, scilicet legis Corneliæ, Insti. de publ. iud. §. sed & lex. & infra, de fals. l. a cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio, vt infra de fals. l. j. in fine. Et est speciale secundum quosdam in testamento suppresso, puto idem in quolibet instrumento, vt eo. tit. l. Paulus, §. j. alia ciuilis, vt de dolo: ideoq; vna per alteram non tollitur, vt C. quando ciuilis actio. l. 1.

Si oleum.] CASVS. hac l. vsque ad l. si plures, talis est. Possidebam, siue habebam oleum ad vendendum. Titius vendicabat a me illud oleum: deposuimus tamen istud oleum penes Seium, vt illud venderet, & vincenti pretium daret, postea Titius non procedit in causa: volo agere aduersus Titium de dolo. Dixit quidam Iurisconsultus quod possum: sed non est ita, quia aut Seius soluendo est, & tunc conuenitur sequester: aut non est soluendo Seius, & tunc in subsidium de dolo tenebitur Titius.

¶ *Et si seruum.*] Seruus tuus mihi fecit furtum, cum postea alij obligasti in meum præiudicium: si ego ago postea contra te actione furti noxali, & cum des mihi pro noxa extra iudicium, scilicet & postea fuisti absolutus, quia iam dederis mihi seruum pro noxa: si hunc seruum inueniam esse alij obligatum in præiudicium meum, conueniam te de dolo: secus si condemnatus fuerit in æstimationem, & seruum noxæ dedisti: & sic soluitur contra. Vel dic aliter hunc casum retento eodem themate. Quia egi contra te actione furti noxali cum seruus tuus mihi furtum fecerit, iudex præcipit tibi, vt mihi seruum pro noxa dares, & dedisti: & etiam absolutus fuisti, quia pœnam dupli, vel quadrupli: si inueniam postea eum obligatum, de dolo agam contra te. Et secundum hunc vltimum casum lege literam: secundum primum lege illud verbum, per iudicem cum verbo, absolutus: quia non per iudicem fuit seruus datus, sed extra iudicium.

¶ *Hæc de dolo actio.*] Seruus tuus decepit me per dolum: an tenearis de peculio, vel noxaliter, quæritur. Distinguitur, aut seruus commisit dolum in contractu, & tunc teneris tu dominus de peculio: aut extra contractum, si non cadat in speciale nomen maleficij, & tunc teneris de dolo noxaliter.

¶ *Merito.*] Nunc exponit Iurisconsf. vltima verba edicti. & illa, totius causæ, &c. quæ sunt supra eodem l. 1. §. vers. ... Dicit enim, quod inquiremus quantitates, & etiam personas in actione de dolo. ad hoc enim inspicimus quantitatem, quia pro minima re hæc actio non datur: pro duobus scilicet aureis non datur. Item personam, quia non datur vili contra honestos homines: item non datur liberto contra patronum: sed in his casibus agatur actione in factum, & est ratio quare agatur actione in factum, ne prædictæ personæ lucrentur ex suo dolo, hæredibus tamen liberti datur hæc actio de dolo, & contra hæredes patroni, vel patris.

¶ *Item in causa.*] Si pupillus committat dolum, an teneatur, quæritur. Et reso. q in pupillum committentem dolum actio de dolo non datur, nisi iste pupillus fuerit hæres eius, qui dolum cōmisit: quo casu tenetur in id, quod ad eum peruenit. Quod dixi de pupillo, verum est, cum non est proximus pubertati: si autem fuerit proximus pubertati, tunc tenetur, quia pone, quod pupillus cōueniebatur à procuratore alicuius, pupillus commisit dolum, et ipse pupillus absoluatur, vel exit finitam tutelam, cum non erat, hic casus de dolo tenetur pupillus. sed pone qd tutor pupilli fecit mihi dolo, vt emam rem aliquam ab eo, & emi: & pretium ad pupillū peruenit, tenetur hoc casu pupillus, in quantum est locupletior. Vel dic, quod tutor fuit mihi dolo, vt repudiem hæreditatem in qua erat substitutus mihi pupillus, nam & hic tenetur pupillus, in quantum est locupletior. Item dicit, q in municipes actio de dolo non datur, nisi in id quod ad eos peruenit dolo magistratus, sed decuriones tenentur de dolo. Item si constitui procuratorem, & iste dolum committit, teneor ego dominus in id, quod ad me peruenit, ipse autem procurator tenetur de dolo.

¶ *In hac.*] in isto §. & in princ. l. s. q. quæ continuatur cum eo, veniunt tria necessaria in actione de dolo. s. quod designatur persona, quæ dolum commisit. Item aliud secundū, scilicet, quod designetur res in qua commissus est dolus. Item tertium, ut appareat cui sit factus dolus.

c *Defendat.*] scilicet vendicando, ut e contra C. de Carbon. edicto, l. j.

d *Iudicium accipere.*] id est noluit dicere suum esse oleum.

e *Neque mandati.*] quia fortè non fuit b gratuitum.

f *Neque sequestraria.*] de hac constat, & quia non est conditio impleta, ut hic, quia scilicet neuter vicit, & quia vnus tantum hic deposuit, vt in princ. huius legis, non plures, quia tunc habet locum sequestraria, vt infra depos. l. pro pri. & l. hæc.

g *Sequester.*] non est proprium nomen actionis.

h *Præscriptis verbis.*] quasi tacitè sit actum, c vt Titio non proseqente mihi reddatur. Vel dic quasi dicetur, cum per me remanet, vt infra, de condit. instit. l. vter ex fratribus, nam & si me fiente hæc mihi dantur, ut infra, de præscript. verb. l. dat tem. § si quis sponsionis. non autem depositi, quia forte sequester aliquid accepit, & aliis rationibus supra dictis, alias haberet locum, ut infra depos. l. si apud. § 1.

i *Noxæ.*] potes legere, vt non per iudicem sit datus, sed extra iudicium, absolutio tamen fuit facta in iudicio ab æstimatione litis. & a iudicij obseruatione, vt Institut. de perpet. & tempo. actio. § fin. & tunc pendit, & per iudicem sis absolutus, &c. & sic non est contra, infra, de re iud. l. s. §. fi. & infra de solut. l. si hominem, quæ sunt contra, quia ibi per iudicem dedit, uel lege quod hic per iudicem fuerit datus seruus, & absolutus ab æstimatione, secus si condemnatus fuit in æstimatione, & dedit huiusmodi seruum, quia tunc agitur iudicato, ut in dictis contrarijs legibus dicitur.

† No. secundum Bal. cōtra fideiussores, qui vt appareant idoneiad curam accedunt benè vestiti, & securiam decipiunt, & etiā facit contra tales ducentes in fideiussorem.

1† Lib. 37.

2† Fl. est §. qui excipit. Labeo lib. 37. poster. eorum scribit si dicam.

3† Alias, inter vos.

4† Deiudicetur: Alij diiudicetur.

* Sequestraria actio dicitur qua is, qui deposuit, vel in ea sequestro conuenit ad possessionem rei depositæ, aduersus sequestrum: est autem sequester custos rei medius apud quem plures eandem rem, de qua est controuersia, deposuerunt. Briss.

5† Flor. desst scribit.

6† Flor. sequestre.

7† F. lo dederit per iudicem, & ita absolutus.

b Immo dic secundū Bal. quod gratis mandat, &c.

c Ista est vera secundum Bald.

ADDI.

ADDITIO. Dic quod contraria loquuntur in sententia condemnatoria, hic in absolutoria, & cum glo. dicit, ꝙ fuit datus seruus per iudicem, nō intelligas adiudicatus per secundum decretum, quia in secundo decreto debetur cui actio, vt C. de euict. l. ob causam. sed quia in iudicio ante sententiam fuit seruus traditus pro noxa: ex qua traditione nō debetur euictio: quia non incipit à praecedenti obligatione super seruo, secundum Bald. hic.

a *Teneris.*] scilicet, mihi cui dedisti pro noxa.

b *Pignori datum.*] scilicet in perniciem meã, vel fortè in eo, quod scienter dedi talem, ꝙ non placet.

c *Actio*] vt in contractu. Sed nonne tunc datur actio ex eo contractu? Respond. non, quia pone, quod dolus dederit causam contractui. Item pone in contractu, facio, vt des, vt infra de praescript. verbis, l. naturalis, §. quod si faciã. nam ex contractu, uel quasi de peculio agitur: ex delicto, vel quasi noxaliter, vt hic, & infra de his qui deiece. vel effu. l. 1. §. cum seruus. Accursius.

d *In qua.*] idest in contractu, uel quasi.

e *Noxale futurum.*] vt si dolus est admissus extra contractum. uerbi gratia, persuasit mihi, ut non idoneam hereditatem adirem, uel similia, ut infra eod. l. arbitrio. §. pen. & l. si dolo. & l. cum quis. & l. fin.

f *Deest, vsque ad duos aureos.*] qui computantur habita ratione, quod septuagintaduo valeant libram auri, ut C. de suscep. & arca l. quoties. * Sed nunquid pro duobus aureis datur? Respon. non, ut haec dictio vsque inclusiue accipiatur, cum in poenis molliores esse debeamus, ut inf. de poenis. l. pen. & pro maiores in odijs restringendis, argumen. inf. de liber. & posthum. l. cum quidam. Item, quare actio furti datur pro vno ouo, cum sit aeque famosa, haec non, ut Instit. de rerum diuiso. §. gallinarum? Resp. secundum Io. quia furta frequentius fiunt in vilibus, quam dolus, ideoque necesse fuit plus puniri. arg. inf. de poenis. l. aut facta. §. fin. a Item, nonne quaelibet actio etiam pro uno nummo datur? Dic, quod sic vt d. §. gallinarum. & infra de coniung. cum emancipa. liberis. l. 1. §. sed & infra de damno infec. l. si proprietatis, in fi. et spon. excepta hac, ut hic. Sed tamen dicam dari in factum pro hac modica summa, excepto de damno infecto, ut inf. de damno infec. l. ex damni. et respon. & excipe inf. de impen. l. omnino. & infra commod. l. in rebus. §. possũt. Accursius.

ADDITIO. Tu dic, quod ratio est secundum Bald. quia sit ibi natura contractus, cum modica impensa pertineat ad impendentem, secundum eund. Bal.

teneris, a si apparuerit eum esse pignori datum. b

Haec actio noxalis est: itẽ cõpetit de peculio, si circa res peculiares sit dolus cõmissus. Bar.

¶ Haec de dolo actio c noxalis erit, ideo Labeo quoque lib. 30 praetoris peregrini scribit, de dolo actionem serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nã si ea res sit, in qua d 1 † dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio, tunc de peculio 2 † dandam. Si vero ea sit, ex qua noxalis: hoc quoque iudicium 3 † noxale futurum. e

Hic incipit exponere illa verba posita in edicto: & iusta cã esse videtur, & breuiter. h. d. Haec actio nõ datur pro modica quantitate, nec cõtra parẽtes, vel patronos, vel personas honestiores: sed p actionẽ in factũ succurritur. h. d. cũ duab. ll. seq. Et supra exposuit iurisconsultus illa uerba, si alia actio, &c. hic exponit alia, ut dixi i prin. B.

¶ Merito quoque 4 † causae cognitionem praetor inseruit: neq; enim haec actio passim indulgenda est: nam ecce in primis si modica summa sit.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XI.

Deest vsque 5 † ad duos aureos. f 6 †

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX XII.

Non debet dari haec actio. 7 † Sed & quibusdam personis non dabitur, ut puta liberis, vel libertis aduersus parentes pãtronosve, cum sit famosa. g Sed nec humili h aduersus eum, qui dignitate excellit, debet 8 † dari, vt puta plebeio aduersus consularem receptae i authoritatis, vel luxurioso, k atq; prodigo, aut alias vili aduersus hominem vitae emendatioris, & ita Labeo ait. 9 † Quid ergo est in horum personis? dicẽdũ est, 10 † in factũ i verbis tẽperãdã 11 † de dolo* actionẽ, vt bonae fidei m mentio fiat.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XIII.

Ne ex dolo suo lucrentur.

Quando propter reuerẽtiam personae actio de dolo non dabitur contra defunctum dabitur contra haeredem. Bart.

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX XIV.

Haeredibus tamen harũ personarũ, item aduersus haerede, n de dolo actio erit danda. o

g Non debet. Cum sit famosa.] Nota, ꝙ magis est odiosa haec actio, quam furti, vel iniuriae, licet & illae famosae sint, quia illae causa cognita in huiusmodi personas dantur, ut infra de fur. l. si quis vxori, § 1. & sup. de in ius vocan. l. sed & si. §. praetor. Vel dic, quod ibi agitur in factum nomine furti, facti in castrensi peculio, & nomine iniuriae atrocis, vt arg. C. eod. l. si superstite.

h *Sed nec humili.*] quis sit, dic ut C. de incest. nupt. l. humilem.

i *Receptae.*] alias, praeceptae, i. prae alijs acceptae, vel habitae.

k *Luxurioso.*] carnali, vel prodigali luxuria, vt infra de damn. infe. l. ex damni, in princip.

l *In factum.*] etiam si modica sit summa secundum quosdam propter id, quod dicit lex sequens, ne ex do. &c. sed contra videtur, ut C. eod. l. si superstite. ubi dicit, immodicè laesa: sed subaudi maxime ibi. Sed non ne in factum agere est restitui? ergo non debet dari contra has personas, vt C. qui, & aduersus quos, l. fin. Sed dico ibi intellectum tantum de ea, quae datur iudicis officio, non quae iure actionis.

m *Vt bonae fidei.*] quasi dicat, non malae fidei, & sic per abnegationem contrarij ponitur, ut infra de minoribus. l. pen. & infra de lega. 2. l. cum quidam, & l. cum pater, §. rogo. & de leg. 3. l. fideicommissa, §. sic si et in fi. sic econtra infra de inoffic. testa. l. etiam, & l. qui repudiantis.

n *Haeredibus. Aduersus haeredes.*] Nec contra haeredem patroni, & patris agi de dolo actione: sed aliud est in exceptione doli, quae etiam contra haeredes patroni, vel patris non opponitur. Et est ratio, quia in actione doli tantum calculi habetur ratio, & ideo non infamat, ut infra eo. l. Sabinus, sic enim dicam, conuenio te actione de dolo de eo, quod ad te peruenit ex dolo defuncti, non autem dicam, conuenio te ex dolo defuncti: at in exceptione, non ideo quia aliquid apud eum sit, sed quia defunctus dolum commisit, excipitur: & ideo non de dolo, sed in factum excipitur, ut infra de exceptio. do. l. cum apud. §. aduersus, quae est contra. Sed cum in defunctum datur actio in factum, & in haeredem de dolo, vnde nascitur haec actio de dolo? ex dolo defuncti non, quia alia nata fuit, scilicet, in factum? Respond. forte eadem est actio in factum, & de dolo in substantia, licet nomina diuersa, ut infra de haeredib. instit. l. 3. §. qui fideicommissarii, & sic est nata ex dolo defuncti. Vel melius dic, quod sunt duae, & ambae nascuntur ex dolo defuncti: sed una tantum intentatur contra defunctum, ut in factum: & alia contra haeredem, de dolo. & quod sint duae, patet ex eo, quod alterius qualitatis, & nitae est vna, quam alia, ut inf. eo. l. in haeredem. & l. itaque, Accursius.

o *Erit danda.*]petita venia, ut C. de in ius uocand. l. secunda.

1 † Fl. inquã.

2 † Flo. nunc de peculio.

3 † Flor. deest iudicium.

4 † Flo. deest, quoque.

5 † melius al. ut & l. 1. ... per al. cau. ... potl. ... c. l. 2. supra de ... 6 † Autem vi detur. ... scripsisse, vsq. ad duo ... tert. ut recte Cuiac. ... esse uidetur. Cont.

7 † Flo. deest haec actio, sed &.

8 † Flo. debet actio dari.

9 † Flo. deest, ne.

10 † Flo. in horum personis dicendum est, in factum.

11 † Flo. deest de dolo.

* Bald. dicit istum text. esse valde sin. ad hoc quod species agendi distinguantur ex modo concludendi positae in libello. Bar.

*Li. 10. & vi Iason. l. fi. de in ius vo. si tis autẽ videre ueterẽ, & nouã aureorum aestimationem, vide An. August. lib. 2. emed. c. 9. & ante c. 7.

a Tu dic, ꝙ ratio est quia actio de dolo est subsidiaria: sed nõ actio furti, facit l. Secus sup. de in integr. rest. Bolog.

loqui in aliena.l. Celsus.§ est contra. Sol. hic fit hæres iuris ciuilis, quia vult, licet coactus, vt hic, & Instit. de hæred. qualit. & differen. §. fin. non iure prætorio, per quod datur sibi abstinendi facultas, ut hic subijcit, & infra de acqu. hæred. l. si metus. vbi dicitur per omnia idem, quod hic. Vel dic, ibi dicebat se hæredem, cum cogeretur, & tanquam hæres gerebat, non tamen volebat: & sic aliud agebat, & aliud simulabat, & ob hoc dicitur ibi, fallens: hic autem uoluit licet coactus, & sic coactus faciens potest velle & nolle: vt C. de hæredit. institu. l. 4. Accursius.

a *Volui.*] Et sic nota quod coacta uoluntas, voluntas est. a Vnde versus, Si que nolens facies, quod nolle nolle coactus.

b *Si maluit.*] a subsitituto forte.

c *Actionem.*] f. petitione hæreditatis. f. vtilē quæ prius directo competebat, sicut in actione in rem vt supra eo. l. metum, § volent. Accursius.

* *Ad intell. huius. §. vide Fer. Ga. in l. intelligentium, nu. 51. de pac. supra.*

a Voluntas. coacta uoluntas est. facit 15. q. 1. c merito, & 23. q. 4. c. displicet.

Q*Vi in carcerem.*] CASVS. Posui te in carcerem, ut mihi aliquid promitteres, non ualet quidē promissio Viuia.

d *Quicquid.*] vetum est a descendente, vel eius participe, non ab alio: vt supra eod. l. metum, § sed licet. Et no. quod confessio facta in carcere non valet, vt arg. inf. de quæst. l. 1. §. diuus, & § quæstionem nisi persecutus potest tū facere testamētum vt infra de testam. l. si a latronibus.

* *Carcer, ab Varro. lib. 4. §. Ann. est vndecunque exire prohibemus sic dictus secūdū Varr. quasi arcer, ab arcendo. & vide Cicer. in Cat. 11. orat.*

N*On est.*] CASVS. Cum essem sub populo communis Bononiæ quidam intulit mihi metum: dicit Potestas, quod non est verisimile, quod sit mihi metus illatus, cum potteram uocare officiales de curia, vel etiam potestatem: & ex hoc præsumitur quod non sit mihi metus illatus: sed dicit, quod probem si volo contrarium contra hanc præsumptionem.

¶ *Si iusto.*] Titius minabatur, quod me accusaret, & ligatū duceret ad potestatem, uel ad curiam, si non venderem ei prædium: si uendidi, potero restitui.

¶ *Si fœnerator.*] Quidam pugillator debebat pecuniam fœneratori: fœnerator eum detinebat, nec permittebat eum ire ad bellum, nisi promitteret maiorem quantitatem debitæ pecuniæ, pugil iure restituetur.

¶ *Si quis.*] Titius debebat mihi, & ego volebam eum delegare cuidam creditori, & cum Titius nollet hoc facere, nisi eius potestatis compulit eum facere hoc, quid iuris sit? Distingue, aut Titius debebat illam pecuniam, & tunc nō potest repetere, aut non debebat, & tunc potest repetere. Vlpianus.

e *Dignitatem.*] nec prorsus nocet sua, vel aduersarij dignitas, ut C. eo. l. inuidiam.

f *Præditum.*] coram quo non oportet timere, vt C. de his, qui propter metum non appell. l. 1.

g *Præsumptioni.*] nota stari præsumptioni, donec contrarium probetur, vt hic, & infra de libe. homine exhiben. l. 2. §. si cum quis. & infra de contrahen. emptio. l. si debitor, §. primo. C. qui & aduersus quos. l. 1. & infra de iure dotium, l. nuptura. Sed tamen hæc præsumptio non transfert semper probationes de uno ad alium, sed durius onerat actorem probatione, cum alias apertiores exigantur, quam in ciuilibus, vt C. eo. l. metum. hic apertissimas dēt ostendere in superlatiuo, idque b nec sacramētum deferendum est propter talem præsumptionem alijs probationibus deficientibus, ut argum. inf. de minoribus l. 3. §. 1. in fine. Et vt plene scias, dic, Præsumptio, alia iuris & de iure, alia hominis, alia naturæ, alia facti. De prima habes de muliere tacitè stipulata, contra quam præsumptionem non admittitur probatio in contrarium: ut C. de rei uxo. actio. l. 1. in princ. Idem de stipulatione ab arrogato, ut supra de adoption. l. his uerbis & ad idem C. ad Macedo. l. finali. sed hāc appellat alias præsumptionem legis, sicut & dicitur præsumptio canonis, ut distinctio. 54. capit. fraternitatem, & hæc magis dicitur fictio, & fit super certo facto. Hominis autem præsumptio tam secundum leges, quam secundum canones, est illa, de qua hæc lex dicit, contra quam recipit probatio in cōtrarium, nam & si aliquis malam famā habuit, secundum canones potest se purgare, & hæc duplex. Nam quādoque transfert onus probationis, quandoque non, sed durius adstringit ad probandum, ut patet ex prædictis. Naturæ præsumptio dicitur, vt cum exhæredo filium meum, præsumitur contra me, quod iniuste eum exhæredauerim, & hoc propter naturam, & ideo hæredes debent probare iustam causam exhæredationis, vt C. de inoffi. testamen. l. omnimodo, & C. de liber. præter. uel exhæred. authent. non licet. Præsumptio facti, alia præcedentis, alia subsequentis. Præcedentis, ut si semel calumniatus est, ut infra de actio. l. si qui. § ijsdem. Subsequentis, ut cum alij qui accusati fuerunt de adulterio, quod depellebant obtentu proximitatis, & si post conueniant in nuptias, præsumuntur etiam prius adulterasse. ut C. de adulter. l. si qui. idem fere habes in Authen. ut nulli iud. §. si quis uero, col 9.

b Bal. dicit istam gl. singu. quod ubi agens habet præsumptionem iuris contra se nō defertur iusiurandum in defectum probationis, idē voluit B. & in l. 1. qui & aduersus quos. & Lu. Ro. in cons. 8. dicit idē, q̄ñ testes sū singulares & in causis criminalib. & magnæ importātię Bolo.

berū esset, noluissem: tū coactus volui. a Sed per prætorē restituēdus sum, ut abstinēdi mihi potestas tribuatur.

Repudianti per metum succurritur per vtilē actionem, quod metus causa, h. d. Vel sic: Per hoc edictū restituitur prima vtilis ipso iure: & datur hæc actio quod metus causa.

¶ Si * coactus b hæreditatē repudiem, duplici via prætor mihi succurrit: aut utiles actiones quasi hæredi dando, aut actionem, c quod metus cā præstando: vt quam viam elegero, hæc mihi pateat.

Carcer est iustus metus: & promissio facta in carcere nullius est momenti. B.

Paulus lib. 1 Sententiarum.

LEX XXII.

QVI in carcerem * quem detrusit, ut aliquid ei extorqueret: quicquid d ob hanc causam factum est, nullius momenti est.

Vbi præsumptio est contra illum qui probare debebat, afficitur durior probatione. Bart.

Vlpianus lib. 5. opinionum.

LEX XXIII.

NOn est verisimile, compulsum in urbe inique indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem e se habere prætendebat: 1 † cum potuerit is ius publicum inuocare, & adire aliquem potestate præditum, f qui vtique vim eum pati prohibuisset: sed huiusmodi præsumptioni g debet apertissimas probationes violentiæ opponere.

Factum metu ne quis ducatur ad iudicem, non rescinditur per hāc actionē, sed per officiū iudicis. h. d.

¶ Si iusto metu perterritus, cognitione 2 † iudicis ad quē vt vinctus h iret, potens i aduersarius minabatur, id qd̄ habere licebat compulsus uēdidit: res suæ æquitati per præsidem prouinciæ restituetur. 3 †

Factum metu alicuius verecundiæ modicę officio iudicis rescinditur, nō per hanc actionem. Bar.

¶ Si * fœnerator k, inciuiliter custodiendo athletam, & a certaminibus l prohibendo, cauere compulerit ultra quantitatem pecuniæ debitæ; his probatis competens iudex rem suæ æquitati restitui decernet. m 4 †

1 † *Fl. prædati*

2 † *Flor. cognitione, ad quam.*

3 † *Flo. restituetur.*

* *Ad intell. huius. § vide Curt. in l. interpositas, nu. 13. C. de trāsac.*

4 † *Flo. decernet.*

h *Vinctus.*] idest ligatus.

i *Potens.*] non ratione dignitatis tunc enim per constitutiones punitur, ut C. eod. l. si per impressionem. hic autem officio iudicis, vel actione in factum ad simplum tantum, & idem in casibus duobus qui sequuntur.

k *Si fœnerator.*] qui mutuauerat pecuniam athletæ.

l *A certaminibus.*] dicens, non recedes a me, nisi prius des mihi debitum, & ultra.

m *Decernet.*] per officium suum. Accursius.

Diligenti.]

a *Delegante.*]i. dest vel quia delegatus est ipse, vel quia debitorem suum delegauit coactus.
b *Eo.*]idest aduersario, vel eo. idest coacto.
c *Apparitore.*]qui abutebatur in duobus, quia sine iussu principis, & quia circa indebitum: sed in inferiori in nullo abutebatur, licet iudex male præceperat.
d *Iubeat.*]per suum officium.
e *Simplici.*] dic, quia iudex præcepit nuncio, vt hoc faceret: nam extorta non reuocantur, vt dicit: licet non sic debuerit iudex facere, vt quia causa magni erat: alias secus, vt hic, & infra de iudi. l. pen. Vel dic, quod non præcepit: & sic actor abutitur appatitione: unde licet per hoc edictum, vel officium non puniatur, tamen per edictum diui Marci amittit ius crediti, & sine causa condict. tenetur, ut supra l. extat. Accur.

Exactum per vim ab apparitore indebitè illatam, iudicis officio rescinditur, quatenus quis damnum patitur: & non vltra. hoc dicit. Iste §. allegatur ad quæstionem, nunquid ille, qui est positus in carcere indebite, possit ibi recommendari pro alieno uero debito? & hic videtur casus, quod sic: de quo ego dixi in quæstione illa, quę incipit, lapsus, & in l. 2. C. de exact. tribus. libr. 10. Bart.

DE DOLO, &c.

Si quid per metum fiat qualiter alicui subueniatur, audisti: qualiter autem subueniatur si per dolum quis in captionem incidit, audi. Et nota, quod non dicit de actione dolo. sed de dolo malo, quia per actionem in factum punitur dolus, de quo dicitur infra eodem, l. non debet, in fin & l. itaque, & per actionem ex eo contractu, vt infra eodem, l. & eleganter circa princip. & ista est secunda species, danda restit. in integr. ut hic ad not. Cuia.

1† Apparitione. Fl.

2† Fl. præsitit re.

3† Alias debitam.

4† Fl. reuocare.

** Bal. dicit istum tex. ff. de frug. ad hoc, quod executio licet sit facta p. apparitore & in ordinate, non tamen debet retractari, de quo vide not. per Inn. in ca. 2. de restit. in integr. extra, & Bar. in sua dispu. inci. Lapus, & quod plus est, potest fieri seruato dic. prædicta vera dummodo fiat cum partis citatione.*

SI quis quod aduersario non debebat, delegante [a] eo, [b] per vim apparitore [c] 1† præsidis interueniente, sine notione iudicis coactus est dare, iudex in ciuiliter extorta restitui ab eo qui rei damnum præstitit, 2† iubeat: [d] quod si debitis 3† satisfecerit, simplici [e] iussione & non cognitione habita, quamuis non extra ordinem exactionem fieri, sed ciuiliter oportuit: quæ tamen solutioni debitarum ab eo quantitatum profecerunt, reuocari 4† inciuile est.*

HOc edicto.] CASVS. Primo dicit Vlpianus, quod edictum istud datur contra uarios & dolosos: & est ratio, quia alicui malitia sua non debet esse lucrosa, nec alii simplicitas damnosa. Postea ponit verba edicti, quibus continetur, quod ita demum datur de dolo actio, si alia non cōpetat, & dari actionem aliquā iusta causa suadeat.

¶ *Dolum.*]qualiter definiatur dolus, quæritur? Et Seruius dicit, quod dolus est machinatio quādo aliud agitur, & aliud simulatur: sed Labeo reprobat hanc definitionem Seruij duobus rationib. quia potest quis circunueniri simulatione. Item quia potest aliud agi, & aliud simulari sine dolo malo, unde Labeo definit, dolus est calliditas, &c. Vlpianus probat sententiam Labeonis ueram esse.

¶ *Non fuit*]Hic dicit, quod prætor contentus non fuit dolum dicere sed dixit malum: & hoc ideo, quia aliquādo est bonus dolus, & iste bonus dolus committi potest contra latrones, uel hostes, uel similes.

¶ *At*]hæc actio tunc demum datur, cum nulla alia nō petit pro dolo commisso specialis, & ordinaria: unde siue habebam ciuilem actionem, uel condictionem certi, siue prætoriam, ut actio de constituta pecunia, siue interdictum, unde ui, ad rem recuperandam, ista mihi de dolo actio non datur. Item si stipulatus sum cum Titio, ne dolū cōmittat in contractu, non habeo hanc actio de dolo, quia habeo ex stipulatu. Item si aliquis me dolo induxit ad aliqđ turpe faciendum, ut quia promisi hominem occidere, non datur mihi hæc actio. quia ex hac promissione ei non teneor. Item si minor sum, & competit mihi in integ. rest. non datur hæc actio. Item si habui aliam actionem, quæ tempore expirauit, non datur hæc actio.

¶ *Si quis.*] Titius tenebatur mihi ciuili ex uendito, quę dabatur propter dolum commissum in contractu, uel honoraria actio puta furti, quia furtum commisit dolo. si dolo me induxerit, ut istæ actiones in Aquil. stipul. deducantur, si voluntarie libero eum per accep. ut per pactum de non petendo quando tenebatur mihi actio. furti, non possum agere de dolo, quia voluntate mea Titium liberaui. Si uero dolo me induxit, dabitur mihi hæc actio: & est ratio, quia huiusmodi actiones nudo pacto tolluntur.

¶ *Non suum.*] Siue habeam aliquod auxiliū contra eum dolosum cum quo contraxi, siue aduersus alterum, non datur hæc actio: vnde si pupillus uendidit prædium Titio, qui collusit cum tutore pupilli, ut pro minori pretio haberet, pupillus non agit actio. de dolo contra Titium: quia potest agere tutelæ aduersus tutorem suum. Si uero tutor non sit soluendo, pupillus agit actio. de dolo contra Titium: & ratio, quia videtur habere actio. iste pupillus: nam &c.

TITVLVS III.

De dolo malo.

Vlpianus lib. 11. ad edictum.

LEX PRIMA.

HOc edicto [f] prętor aduersus varios, & [g] dolosos, qui aliis obfuerunt calliditate quadā, subuenit: [h] ne, [i] uel illis malitia sua sit lucrosa, [k] uel istis simplicitas damnosa. [l] Verba autem edicti talia sunt: Quæ dolo [m] malo facta esse dicentur, [n] si de his reb. alia actio non erit [o] & iusta [p] causa esse videbatur, iudicium [q] dabo.

Ista est bona definitio, quę conuertitur cum suo definito, alias secus. Bart.

¶Dolum malum Seruius quidem ita definit: 5† machinationem * quandam alterius decipiēdi causa; cum aliud agitur, 6† & aliud simulatur. Labeo autem ait 7† posse, & sine simulatione [r] id agi: vt quis circumueniatur: posse & sine dolo malo, aliud agi, & 8† aliud simulari: sicut faciunt, qui per huiusmodi dissimulationem seruant, [s] 9† & tuentur, vel sua, vel aliena:

5† Fl. de finit.
** In hanc definitionem. Cic. lib. 3. offic.*
6† Fl. cū aliud simulatur. & aliud agitur.
7† Flor. dicit, ait.
8† Flor. dicit, &.
9† Flor. deseruiunt.

f *Hoc edicto*] quod est infra §. 1.
g *Et*]ponitur pro i.
h *Subuenit.*] contra quos est occurrendum ut inf. de inst. l. sed & si pupillus, §. sed & si continua. & dixi supra de procur. l. in causæ.
i *Ne.*]idest ut non.
k *Lucrosa.*] ut hic, & infra de regulis iuris, l. non fraudantur.
l *Damnosa.*]ut hic, & Institut de fideicomm. hær. d. §. sed quia.
m *Dolo.*]sed quid si in una re dolus committatur? Respon. locum habet hæc act. licet hic Vlp. non exponat, ut arg. supra de neg. gest. l. 3. in re pon. & §. negotium.
n *Dicentur.*] & erunt facta secundum Azon. Immo & si non erunt, licet cum effectu tunc non detur. Nam euentus iudiciorum est incertus, ut infra de pact. l. quod debetur.
o *Non erit.*]vt ex furto furti, & ex iniuria iniuriarum, & sic de cæteris. Accur.
p *Iusta causa.*]hoc dicitur propter ea, quæ dicuntur inf. eo. l. si oleum. §. fi. cum l. seq.
q *Iudicium.*]idest actio de dolo: alias iudicium pro discretione ponitur, & aliis modis, ut no. Instit. quibus non est permiss. fac. testam. §. 2.
r *Simulatione.*]ut in furto, rapina, & sic non est generalis hæc definitio. Accur.
s *Seruant.*] alias seruant, alias deseruiunt, & est exemplum, ut si latrones plures ceperint: cum uni eorum in reb. uellent facere gratiam, quærunt, nunquid sunt istę res tuæ? & ipse respondet Ironice, nonne nos bene scitis? Item

Item potest poni exemplum de bono dolo, de capto à Genuense: qui finxit se contractum, idest debilitatum. Item si quis finxit se sacerdotem. Item de eo, quod faciunt mercatores, qui transferunt in alium dominium mercium, ut nō deprædentur. Item de Salomone, qui se finxit velle occidere puerum, * vnde ipse ait Qui dissimulat iniuriam, callidissimus est.

perpet. & tempor. actio §. eas. Sed nonne cum actione, quod met. cau concurrit? & certè sic, vt supra titul. j. si cum ex. §. eum qui, quæ est contra. Sed illa extraordinaria, cum ordinaria enim hæc non datur. Item est ex eodem fonte æquitatis, vt ibi dixi.

a *Itaque.*] quia superior non est generalis nec conuertitur cum suo definito: itaq; , & c. & sic reprobatur, quod est supra de pactis, l. iurisgentium, §. dolo vel potest dici vtraque vera diffinitio, secundum quod Labeo largius, Seruius strictius nomē doli accepit.

b *Calliditatem.*] quæ fit tacendo, & sic in animo secundum P. vt infra de act. empt. l. 1. §. pen.

c *Fallaciam.*] quæ fit in mentiendo, & sic verbo, ut infra de furt. l. falsus. §. si quis.

d *Machinationem.*] quæ fit arte verborum, ut infra de actio empt. l. Iulianus, in 6. idem.

e *Ad circumueniendum.* redde singula singulis.

f *Adhibitam.*] contra ius, & contra bonos mores, propter id, quod est inf. proxim. §. & facit infra de nouatio. l. doli. in fine.

g *Bonum dolum.*] & sic no. bonum & malum dolum sicut bonum, & malum venenum, ut infra de contrah. empt. l. quod sæpe, §. veneni. & infra de verb. sign. l. qui uenenum. *

h *Pro solertia.*] idest astutia.

i *Hostem.*] vt si per fallaciam ab hostibus euadam, vel a latrunculis, vt infra de capt. l. nihil. & l. host. Vel dic, latronem, ut quia stabam quietus, vt eum caperem. Et de hoste dic, nisi fiat cōtra pactum factum a duce belli, ut sup. de pact. l. conuentionum. Item & ideo dicit, maxime: quia & contra eos, qui nō sunt hostes, vel latrones, licet dolum committere, vt fraudē repellam, ut inf. de l. 2. l. cum pater. §. Titio & supra de neg. gest. l. at qui natura, §. cum me. & infra si quis omis. caus. testa. l. qui autem, §. si patronus. & l. 1. §. pen.

K *Actio.*] scilicet specialis, & ordinaria, & sic omnis cessat oppositio Accur.

l *Decerni.*] vt supra de integ. restit. l. diuus, in fi. & C. eod. l. de dolo.

m *Ciuilis.*] Sed nonne cum actione mandati concurrit, vt C. eodem leg. 1. infra mand. l. si mandato, §. Paulus? Respond. in d. l. 1. C. eodem agitur de dolo, idest mandati nomine doli. Item nonne vbicunque interesse peto per actionem de dolo, quod per sententiam fit certum, potest agi condictione certi, vt infra si cer. pet. l. certi? Sed dic, quod illa est generalis, quæ speciem non excludit.

n *Honoraria.*] vt iniur. vi bono. rapto. & furti manifesti, quæ est prætoria, vt Institu. de noxal. §. sunt autem, & de

itaque a ipse sic definit, dolum malum esse omnem calliditatem, b fallaciam, c 1† machinationem d ad circumueniendum, e fallendum, decipiendum alterum adhibitam. f Labeonis definitio vera est. *

Bonus est dolus, qui committitur aduersus hostes publicos. Bart.

¶ Non fuit autem contentus prætor dolum dicere: sed adiecit malum: quoniam veteres etiam bonum dolum g dicebant: & pro solertia h hoc nomen accipiebant, maxime si aduersus hostem, i latronem ve quis machinaretur. *

¶ Ait prætor. Si de his rebus alia actio K non erit. Merito prætor ita demum hanc actionem pollicetur, si alia actio 2 † non sit: quoniam tam 3 † famosa actio non temere debuit à prætore decerni, l si sit ciuilis, m vel honoraria, n qua quis 4 † possit experiri: vsque adeo, vt & Pedius libro nono, 5 † scripserit, etiam o si interdictum sit, quo quis experiri, vel exceptio p qua se tueri possit, cessare hoc edictum.

¶ Idem & Pomponius libro 28. & ita 6 † adijcit: Et si stipulatione q tutus sit quis, eum actionem de dolo habere non posse, vt puta si de dolo r stipulatus 7 † sit.

Idem Pomponius ait s Et si actionem in nos dari non oporteat, veluti si stipulatio tam turpis t dolo malo facta sit, vt nemo daturus sit ex ea actionem: non debere laborare me, 8 † vt habeam de dolo malo actionem: cum nemo sit aduersum 9 † me daturus actionem.

Ei, qui est tutus ipso iure, vel per in integr. restit. non competit hæc actio. Item ad excludēdum hāc actionem sufficit aliam semel competijsse, nisi in ea amittenda quis dolum passus fuerit. Bart.

Idem Pōpo refert, Labeonem existimare, etiam si quis in integrum restitui possit, t non debere ei hanc actionem competere. Sed 10 † & si alia actio u tempore finita sit, hanc competere non debere: sibi 11 † imputaturo eo, qui agere supersederit; nisi in hoc quoque dolus malus admissus sit, vt tempus id 12 † exiret.

Si actio, quæ primo competebat facto partis est sublata, actio de dolo non competit. Bart.

Si quis, * cum actionem

o *Etiam.*] alias lex. Si interdictum, s. unde vi, vel simile, quæ actiones dici possunt, vt inf. de actio. & obl. l. actionis verbo. & hoc e actio in factum loco cuiuslibet interdicti datur, ut Instit. de interd. §. fi.

p *Exceptio.*] sc. doli, vt debent, vt j. eo l. fin. Vel dic, quod doli exceptio, nō excludit actionē doli, cū ex eadē cā vtraq; detur, vt j. de doli excep. l. 2. in prin. sicut in actione, quod metus causa, & excep. metus dicitur, ut j. tit. 1. l. metum. §. sed quod prætor. Nec ob. l. fi. qa ibi est fortasse. Itē nec ibi dicit actionem non dari, licet exceptio sufficiat: concurrit ergo illa actione de dolo excep sicut & quando dolo me induxisti ad promittendum: nam exceptio, & actio de dolo, vt liberet, mihi competit; nisi alia actio con petat, ut si dolo te induxi ad promittendum postea feci tibi pactum de non petendo: & sic hic intelligitur. *

q *Stipulatione.*] alias, lex, & alias §. idem Pomponius.

r *De dolo.*] scilicet non committendo, ut supra de arbi. l. ita demum. Sed nonne si stipulor iudicatum solui, stipulor de dolo, ut infra iudi. solu. l. iudicatum solui, sed tamen ibi ago de dolo, scilicet commisso vt infra eod. l. pen. quæ est contra. Solu. ibi tempore stipulationis fuit dolus commissus in offerendo se, vt alius vsucaperet: hic autem de futuro cauebatur. Vel dic, quod hic generaliter de omni dolo, ibi non sic: sed de eo tantum, qui in defendendo committitur. Accur.

s *Turpis.*] Vt infra de verbor. obligat. leg. generaliter, & leg. veluti idem dicit, & si sit turpiter facta, quia tunc non datur actio de dolo, sed exceptione doli repellitur, vt infra de inut. stip. leg. dolo. Tu dic, quod doli actio cum exceptione doli datur, vt dixi supra leg. proxim. in fin.

t *Possit.*] vt sup. tit. 1. diuus. § nec inter has.

u *Actio.*] quam habebat, vel acquisierat tempore doli commissi. forte etiam occasione huius contractus, pro quo dat actio temporalis, ut si dolo me induxisti ad emendū seruum uitiosum, & pretiū dedi, non ago de dolo, qa habeo, vel habui actionem redhibitoria, nisi in ea amittenda sim dolum passus: tunc enim mihi non imputo, & tunc hæc dictio, nisi, refert ad proximū dictū, de dolo uero non ago, quia restitui possum, ut inf. quib. ex causis maio. l. ait prætor. §. fi. & l. sequen. secundum Ioan. si tamen fuerim diligens in eo, quod processi ad agendum redhibitoria: alias non datur restitutio, ut infra ex quibus causis maior. l. non enim, ideoque de

* Puerum.] 3. Re. ca. 3. & hærede in c. afferre. extra de præsump.

1† Falliciam in Arch. Ta.

* Isidor. autē li. 5. etiam ca. 29. dicit dolū esse, vbi quid factum est, quod agi debet.

* Dolus hic accipitur pro frau. agemate. Oui epi i. Flebā successu posse caret. re dolos Virg. 2. Æneid. Dolus, an virtus quis in hoste requirat.

2† Fl. deest, actio.

3† Fl. deest, tā & de hac actio sic Cicer. 3. de Natu. deo. Inde euerri cumeni malitiarum omnium, iudiciū de dolo malo, quod C. Aquilianus familiaris noster protulit: quem dolo idem Aquilius tamen teneri putat, cū aliud sit simulatum, aliud actum. Actionem de dolo euerriculū appellat Cic. quo s. euerruntur fraudes hominum e vita ciuili, est. n. actio prodita ad terrorem hominum subdolorum.

4† Flor. deest, quis.

5† Flor. Li. 8. scribat.

6† Flor. deest, ita.

* Venenum. ideo Græci, quod nos venenum, ipsi, φαρμακον dūt quo nomine tā medicamenta, quā quæ nocent cōtinētur uñ adiectione boni, uel mali fit distinctio. Vnde Serui. l. i.

Georg. ad illa versi. ille malum virus.

7† Fl. stipulatum.

8† Flor. deest, me.

9† Flo. aduersus.

10† Fl. deest, sed.

11† Imputato, eo quia agere.

12† Flo. deest, id.

* Ad intellectum huius §. vide. Curt. in l. actione, nu. 13. C. de transact.

de dolo agitur tam pro primo, quam pro secundo, vt hic, & infra de aqua pluuia arcen. l. Atterius. quæ est contra.

a *In stipulatum.*] idest stipulationem Aquilianam.*

b *Modo.*] puta, vt pacto nudo, quando per pactum tollitur actio ipso iure, vt supra de pactis, l. si tibi. §. quadam. Idem per contrariam scripturam, quando literis erat obligatio contracta, vt argum. infra de regul iuris. l. nihil tam naturale.

c *Actione.*] quæ forte dabatur ob dolum admissum in contractu, vt si dolo te induxi, ut minori pretio venderes, vel econtra. Et dic super eo, quod subijcit, dolum passum, ut per acceptilationem perderet, quia tunc datur de dolo, secus si tempore, quia tunc datur restitutio, vt dixi supra proxi. § Sed quare hic datur de dolo, ibi non? Respond. quia in acceptilatione voluntas creditoris interuenit. vnde non petit restitutionem, sed aget de dolo, quia dolo inductus est, ut velit: sed in præscriptione non interuenit voluntas: vnde postulat restitui, licet sit maior: minor autem etiam uiles consentiens restitui potest. Sed quid si tantum postea fiat dolus, ut quia liberatus per acceptilationem non dat quod conuenit? Dicit Placent. dari de dolo. Tu dic agi sm Azo. condic. ob causam, ut se reponat in obligationem: vt infra, de condic. ob causam, l. si qs accepto, uel præscriptis verbis ad interesse, quasi ex do, vt des vt hoc remittere sit dare, vt infra de condic. ob caus. l. si mulier. & de pscrip verbis, l. ob eam, de dolo non, nisi in acceptilatione dolus interuenit. quia tunc de dolo agitur, ut hic, & C. de transact. l. actione, & l. sub prætextu. si uelis tueri P. dices non dari ad debitum antiquum, uel ad interesse, sed ad promissa de nouo sic, secundum eum.

* Per quam uium rerum obligatio in stipulatum deducitur, & ea per acceptilationem tollitur: cui author fuit C. Agi. Gallus, & eius formulam cognosce ex l. 18. ff. de accept. incipit. & vno §. eius ...

1 † Fl. deest. eam.

2 † Fl. deest. &c.

3 † vel ab eo res seruari. hac.

4 † Deest. Flor.

ciuilẽ haberet, vel honorariã in stipulatum a deductam, eã 1 † acceptilatione, vel alio modo b sustulerit, de dolo experiri nõ poterit: qm̃ habuit aliã actionẽ nisi & 2 † in amittenda actione c dolũ malum passus est.

Si per aliam actionẽ contra alium idoneum cõpetẽtem potest esse consultum, cessat actio de dolo, h.d. Vel sic: actio cõpetẽs aduersus unum impedit actionem de dolo aduersus alium: si tamen ille est soluendo. Bar.

Non solum autem si aduersus eum sit alia actio, aduersus quem de dolo quæritur.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX II.

VEl à quo 3 † seruari res poterit.

Vlpianus lib. 9. ad edictũ.

LEX III.

NOn habet hoc edictum locum: verum etiam aduersus alium.

Paulus lib 9. ad edictum.

LEX IIII.

SIt actio, vel si ab alio d res mihi seruari poterit. 4 † 4

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX V.

IDeoque si quis pupillus à Titio, e tutore authore colludente, 5 † circumscriptus sit, non debere eum de dolo actionem aduersus Titium habere: cum habeat f tutelæ actionem, per quam consequatur, quod sua intersit. Plane si tutor g soluendo non sit, dicendũ erit de dolo actionem h ei dari.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX VI.

NAm is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam i aduersarij inanis actio est.

Dolus tertij contractum non vitiat, sed dolus contrahentium, si dedit causam contractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullum: secus si incidit in contractum. h.d. Primo ponit dictum Pompo. Secundo ponit dictum Iul. quod videtur illi cõtradicere. Tertio soluit istam contrarietatem. Quarto ex prædictis ponit duas conclusiones. Secũda ibi. Nec videtur. tertia ibi. Hoc enim. quarta ibi. Secundum quæ Bar.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX VII.

ET eleganter * Pomponius hæc verba, Si alia

d *Sit actio.*] *Vel si ab alio.*] quam aduersus quem de dolo quæritur: & intellige aliam actionem, ut subijcit exemplum infra l. proxima. nam si actio eadem, non ideo tollitur contra unum, quia alius teneatur, ut infra eodem l. si plures.

e *IDeoque. A Titio.*] scilicet extraneo contrahente cum tutore in rem pupilli.

f *Cum habeat.*] probatur ergo apertè, quod actio de dolo secum non patitur etiam eam, quæ est peræque famosa: hic enim actio tutelæ infamaret, quia propter collusionem tutoris competeret, ut Instit. de suspect. tutor. §. suspectus, & supra de infamib. l. 1. § qui pro socio. Accursius.

g *Si tutor.*] conueniendus actione tutelæ.

h *Actionem.*] scilicet cum detur restitutio contra contrahentem etiam cum tutore, uel curatore, ut C. si tuto. uel curat. per totum, quomodo de dolo datur? Respond. secundum Ioan. quod hic Titius erat parens, uel patronus, contra quos non datur restitutio, ut C. qui, & aduer. quos, l. fin.

Et quod dicit de dolo, expone, idest in factum nomine doli, ut infra eod. l. non debet. Vel dic, quod contractus fuit in venditione serui, quem post manumiserat emptor: & sic denegetur contra libertatem restitutio, ut infra. l. proxi. in princ. ibi, & quod minor, &c.

i *NAm is. Propter inopiam.*] nisi nomen sit venditum quale sit, ut infra de euic. l. antepen. § fin. Et not. de exceptione paupertatis, a sic j. de muner. & honor. l. curator, §. 1. Accursius.

5 † Flor. colludente.

a Ista exceptio est facti non iuris sm Bal.

E*T eleganter.*] CASVS in hac l. (quæ cum superioribus concordat) est talis. Dicit prætor in principio huius tituli, quod ita demum de dolo datur actio si alia non competat. Pomponius sic intelligit illud, ut sic demum detur, si res alio modo ad dolum passum non potest peruenire, idest si nullo alio iure potest seruare suam indemnitatem, cui dicto videtur contra, quod dicit Iul. quia pone, quod minor viginti quinque anno. seruum habuerit: seruus iste induxit minorem dolo, vt eum venderet cum peculio, & eum vendidit: emptor hunc seruum manumisit: dixit Iul. in hoc casu actio de dolo dandam esse in manumissum: quia si fuerit dolus incidens, & emptor illum commiserit, videtur actio posse agi ex illo contractu: puta ex vendito, ne deciperet, quasi dicat, ex quo dicto Iul. colligitur, quod possit agi contra emptorem actio. ex vendito, ut sic vbi alia datur actio, & de dolo. Item videbatur, quod posset restitui, dicit, quod istæ opin. non sunt contra Pompo. qui dicit sic intelligi, cum in nullo emptor dolo fuit, nec incidente, nec causam dante contractui & sic non obst. ei prima regula, nec secunda, qua dicebatur actio de dolo dari quandoque: sed illud non est verum: non enim potest restitui contra manumissum: vnde uerum est dictum Pompo siue popularis, siue pœnalis actio datur, nunquam doli detur.

* A limo. huius l. vide Igne in l. cõtractus, nu. 100. de reg. iur.

¶ *Non solum*] Certum est, quod de dolo non datur act. cũ alia superest. Si uero dubitatur supersit alia, vel non, nunquid de dolo dabitur? Dicebat Labeo eam dari in tali casu. Debebas mihi seruum, uel fundum: seruum manumisisti, vel venenasti, vel seruitutem fundo imposuisti: indistinctè secundum Labeonem dabitur de dolo actio: sed hoc falsũ est, quia si interposita est stipulatio dolum malum abesse, agetur ex stipulatione: si non fuerit interposita actione ex eo contractu: puta ex empto si emit vel ex conducto, si conduxit. Si vero stipulatus fuerim à te seruum, & cum tradendo manumisisti, sine dubio hic agetur de dolo.

¶ *Si seruum.*] habebam in seruo nudum vsum, tu proprietarius cum illum possideres occidisti: teneberis mihi leg. Aquil. utili, quia datetur mihi directa, si essem dominus, & ad exhibendum: & ideo non datur de dolo act. Item

si seruum

si seruum mihi legatum tu hæres occidisti ante aditam hæreditatem, postea adiuisti, non habeo aduersus te actio. de dolo, nec actio. l. Aquil. sed habeo actio. ex testamento contra te.

¶ *Si quadrupes.*] Equum tuum Titius per frenum tenebat: Titius habet tuum equum: dimisit, ut mihi damnum daret: & equus tuus cum curreret, mihi damnum dedit in equis meis, vel alijs animalibus, tenetur Titius de dolo, si neque sit soluendo, neq; equũ pro noxa dediderit: aliter contra Titium de dolo non agam.

1 † *Flor. excepit.*

2 † *Flor. vendidit.*

actio non sit, sic excepit, a 1 † quasi res alio modo ei, ad quem ea res pertinet, salua esse non possit. Nec videtur huic sententiæ aduersari, [b] quod Iulianus lib. 4. scribit: si minor annis viginti quinque consilio [c] serui circumscriptus, [d] eum vendiderit 2 † cum peculio, emptorque eum manumiserit, dandam in manumissum de dolo actionem. [e] Hoc [f] enim sic accipimus, carere dolo [g] emptorem, vt ex empto [h] teneri non possit: aut 3 † nullam [i] esse venditionem, [k] si in hoc ipso, [l] vt venderet,

3 † *Aliàs dolo est, aut & aliàs, sine nullam.*

¶ *Item Labeo.*] Ligaui seruum meum ne fugeret: tu illum dissoluisti, vt fugeret & ille seruus fugit, si hoc misericordia non fecisti, teneberis furti: sed si misericordia, teneberis actio. in factum.

¶ *Seruus.*] Seruum habebam: & tractabatur, ut ego hunc seruum manumitterem: & debebat iste seruus dare decem: & dedit mihi quendam expromissorem, qui illa decem mihi promisit pro seruo: & conuenit inter nos, idest me & expromissorem, vt eo facto libero, ille manumissus mihi promitteret liberare expromissorem: eo facto libero dicit expromissor, quod liberatur: manumissus non vult in se suscipere obligationem, dicit Pomponius, quod datur mihi manumittenti in illum manumissum, actio de dolo: ꝗ si iam euanesceret actio ex stipulatu, & hoc secundum Pomponium: sed non est verum, nisi sicut subijcit, si autem, &c. Si autem ego nolo recipere manumissum, non habeo actionem de dolo, sed repellar exceptio. ab ipso expromissore. Vlpianus dicit, quod hoc videtur falsum: quia primo casu habeo actionem contra expromissorem: & ideo non videtur de dolo danda. Et si quis volens Pompon. excusare, dicat quod expromissor hãc exceptionem habet, non bene dicit: quia illud locum habet, quando manumissus vult in se suscipere ob. & ego nolo; vnde si paratus sit manumissus recipere, verum est, quod dixit Pomponius, aliter si non vult, nec patitur in se transferri ob. manet antiqua actio contra expromissorem, & actio de dolo datur expromissori contra manumissum: in manumissum actio de dolo mihi datur in subsidium, si expromiss. non est soluendo.

¶ *Si dolo.*] Si procurator mei actoris patiatur aduersarium, contra quem agit, nomine meo absolui, dolo aduersarij corruptus, vtrum in aduersarium actio de dolo detur? Distinguitur hic: aut ille; contra quem procurator ipse agebat, est paratus suscipere iudicium, non obstante exceptione rei iudicatæ. Si collusio fuerit probata, non datur in eũ actio de dolo: aut non paratus, & tunc tenetur de dolo, si procurator non est soluendo, quia si esset soluendo, prius conueniretur.

¶ *Idem Pomponius.*] Si dixisti eum idoneum, & hoc non fecisti, sed ei mutuaui, non teneris de dolo: sed si fraudem commiseris: vt quia accepisti pecuniam ab illo, ut eum laudares, tunc enim teneris de dolo: ut in l. seq. quæ continuatur cum ista.

a *Excepit.*] idest, excepta. si expofuit quasi, &c. & sic nomine a actionis quodlibet auxilium comprehendit.

a No. quod actionis nomine omne remediũ cõtinet. concor. & facit ꝗ. de aleat. l. 1. §. ꝗ autẽ, & ꝗ. e. l. cum a te, in fi.

b *Aduersari.*] inducebatur dictum Iul. contra prædicta: quia videbatur in casu Iul. consuli minori vendenti dupliciter alia via: vna contra emptorem ex vendito ad decipiendum, alia restitutio est per in integrũ cõtra manumissum. Sed certè illæ duæ viæ locum non habent: nam emptor non tenetur: quia non fuit in aliquo dolo. Item nec contra manumissum restitutio locum habet, vt reuocetur in seruitutem: ergo bene dixit Iulian. dari de dolo in manumissum.

c *Consilio.*] scilicet doloso.

d *Circumscriptus.*] vt pro minori pretio daret.

e *Allionam.*] non vt reuocet eum in seruitutem, quia contra libertatem non datur restitutio: sed ut resarciatur damnum præstando pretium serui: & sic intelligitur C. si aduersus libertatem, l. 2. & 5. Sed qualiter ex dolo in cõtractu commisso in seruitute tenetur liber factus: ut supra de neg. gest. at qui natura, §. Scæuola, & C. an seruus ex suo facto, l. j. Respond. hic deliquit extra contractum: quia non ipse contraxit, sed alius ibi contraxit, & in contractu deliquit. Item quare ex delicto in seruitute facto domino tenetur: vt C. de noxalib. l. 1. & C. an seruus ex suo fac. l. fin. Respond. hic deliquit contra dominum, ut libertatem consequeretur: ibi ad aliud, ut argum. C. an seruus ex suo f. cto. l. promissæ. Vel dic, quod iste dolus videtur collatus in tempus libertatis, vt argum. infra de don. inter vir. & vxo. l. quia in hoc. Accur.

f *Hoc.*] s. dictum Iuliani.

g *Carere dolo.*] incidẽti, vel principali.

h *Ex empto.*] idest ex vendito: ut infra de actio. empti, l. veteres.

i *Nullam.*] ex parte non committentis dolum, quia non tenetur si non vult: is vero qui committit, teneri potest si deceptus vult, vt C. de transact. l. transactione.

k *Venditionem.*] scilicet dicimus.

l *Hoc ipso.*] & tunc appellamus dolum dantem causam contractui. Et dic secundum quosdam, circumscriptus a seruo, & sic colligunt argum. quod alterius dolus emptorem lædit: ideo quia ipsa res, quæ venditur, dolum commisit: vt argumen. supra quod met. caus. l. metum, §. cum autem. Alij dicunt, quod priori casu seruus tantum dolum incidentem committit: hic autem quando emptor doli particeps fuit: aliàs dolus alterius alteri non obesset, ut infra de excep. do. l. si procurator, & infra de pecul. l. summa, § emptor. nisi quasi idem reputetur, vt procurator, & tutor, & actor. ut infra eod. l. sed ex dolo. & infra de ædil. edict. l. ædiles, in prin. vel defuncti qui nocet hæredi, vel gestori negotiorũ quem ratum habemus, vt Institu. de vsucap. §. diutina & infra de regu. iur. l. hoc iure, §. fin. Tu dic, circumscriptum. s. ab emptore tantum: ubi enim incidit dolus in contractu, tenet quidem contractus: sed agitur contra emptorem, si ipse dolo fecit, ex vendito: si uero non ille, sed quidam tertius dolum adhibuit, ille tertius tenetur de dolo, ut hic dicitur in dicto Iul. A simili ergo, cum dolus dedit causam contractui, si quidem ipse emptor adhibuerit, nullus est contractus: si autem tertius, tenet contractus: sed agitur de dolo contra dolosum: & sic intellige, quod hic dicitur. Et secundum hoc dolus proxenetæ, uel alterius tertij non uitiat contractum, licet quidam contra, ex hoc respon. ut prædixi. Manifeste ergo probatur, quod manumissus non tenetur de dolo, siue incidentem, siue principalem dolum commisit emptor tantum: sed ubi uterque commisit principaliter, quare excusatur seruus, ut hic innuitur, cum plures hac actione teneri possunt, ut infra eod. l. si plures? Respon. quia in primo, & citius contra eum cum quo contraxit, quam contra alium debet dari ei auxilium, ut infra ead. l. §. si dolo malo. & sic nullo modo tenetur seruus manumissus. Sed argum. contra, infra loca. l. cum plures, §. vestimenta. b & secundum hoc actio de dolo. Vel verius quando per principalem dolum committitur, uterque tenetur eodem ordine, vt prius conueniatur emptor: & eo existente non soluendo etiam manumissus, ut infra ead. l. §. si quadrupes. & §. si dolo. sed secus vbi incidenter, ut hic dicitur, quia solus emptor tenetur ex uendito. Item ad quid datur de dolo, ubi contractus non tenet ipso iure? Respond. vt quatenus de facto processit uenditio, traditio reuocetur, si vult ille, qui fuit dolo inductus; unde Bul. præcessit uenditio, ut infirma. sequitur traditio, ut infirmanda per actionem de dolo. Sed nonne habet locum condictio indebiti? Respondeo sit ita: sed ipsa est generalis quantum ad indebita repetenda. Vel dic, quod non habet locũ, quia retentio competebat per odiosam exceptionem, unde non habet locum hæc petitio, ut infra de cond. indeb. l. si pœnæ, & l. qui exceptionem. & sic agitur de dolo. si autem uelit remanere contractum, potest agere actione ex eo contracto ne decipiatur: ut C. de rescind. uend. l. si dolo & infra de iure dot. l. si res, §. j & tunc actor omnia debet complere emptori, ac si contractus tenuisset, ut infra de contrahen. emp. l. si in emptione, § item si. & infra si cer-

b Dic secundum Bal. ꝙ ibi sunt obligati ex diuersis causis, & sic non ob.

circumscriptus est: & quod 2† minor proponitur, non inducit 2† in integrum restitutionem: [a] 3† nam aduersus manumissum nulla in integrum restitutio potest locum habere. [b] Secundum quæ [c] & si pœnali ¦ actione indemnitati eius [d] consuli possit, dicendum erit cessare de dolo actionem. Pomponius etiam 4† si popularis [e] actio sit, cessare de dolo actionem ait. 5†

Si res debita soluatur deteriorata, agitur ex stipulatione doli, si est interposita, aliàs in contractibus bonæ fidei agitur actione primæua: i. stricti iuris de dolo. h. d. Primo ponit dictum Labeonis: secundo ponit reprehensionem eius. secūda ibi, Sed est verius. & est difficilis §. Bart.

¶ Non solum autē si alia actio non sit, sed & si dubitetur, [f] an alia sit, putat Labeo de dolo dandam actionem: & affert talem speciem: Qui seruum mihi debebat, vel ex venditione, vel ex stipulatu, venenum ei dedit: & sic eum tradidit: vel fundum [g] & dum tradidit, 6† imposuit ei seruitutem, vel ædificia diruit, vel 7† arbores excidit, vel vineam 8 † extirpauit, ait Labeo, siue cauit de dolo, siue non, dandam in eum de dolo actionem: quoniam si cauit, dubium est, an competat ei 9† ex stipulatu actio. [h]

¶ Sed est verius, si quidem de dolo malo 10 † cautum est, cessare actionem de dolo: quoniam est ex stipulatu actio: si non est cautum; in ex empto quidem [i] actione cessat de dolo actio: quoniam est ex empto. In ex stipulatu autem, 11 † de dolo [K] actio necessaria est.

Actio legis Aquiliæ, & ad exhibendum, item actio ex testamento, actionem de dolo excludunt. hoc dicit cum § seq.

si cer. pet. l. cum fundus. §. seruum. Et vt plenè scias, dic, quòd aut talis dolus dat causam contractui bonæ fidei, & tunc serua, quod modo dixi: aut stricti iuris, & tunc valet, sed excipitur, vt C. de inut. stipul. l. dolo. si autem est incidens in contractu bonæ fidei, agitur ex eo a contractu. In contractu stricti iuris actio de dolo necessaria est, vt infra ea. l. §. non solum, in si §. & infra de actio. empt. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. si autem extra contractū, tunc si cadit in speciale nomē maleficij, ex eo agitur, vt furti, & similium, vt inf. prox. §. secundum q. & si nō, tunc agitur de dolo, vt in multis exēplis, vt infra eod. §. seruus pactionis, & l. cum quis & in alijs.

a *Restitutionem.*] scilicet, contra manumissum. nam, &c. vt hic, nisi ex causa a principe impetretur, vt inf. de minoribus. l. si ex causa. §. fin. & l. seq. aduersus emptorem autem cōstat ꝙ non, quia non decepit. Sed cur denegatur in integrum restitutio cōtra emptorem, adhibeat dolum, vel non, si minor sui facilitate minori pretio vendidit, vel si minor in hoc ipso, ꝙ vendidit, decipitur sui facilitate, vt infra de iure dotium, l. si res. §. 1. & si detur, cur de dolo actio datur contra manumissum? Resp. forte talis erat persona, contra quam restitui non poterat, vt C. qui, & aduer. quos, l. si. Item, quid si emptor dolo me induxit, an teneat manumissio? Respon. non, vt infra qui a. ad lib. procla. non lic. l. 2. si hoc velim, vt argu. C. de his, q. a non do ma. l. 1. vel ibi per vim, vnde retinuit, vt supra tit. 1. l. metum, § volenti.

b *Habere.*] item nonne rei vendicatio locum habet, cum dolus dedit causam contractui? Respon. non, quia ex inutili b cōtractu transit dominium, vt hic colligitur, & non C. de vsufru. l. 1. seu nonne vt his in rem datur, vt in metu, vt supra tit. 1. l. metum. 1. §. volenti? Respon. non, quia non daretur de dolo.

c *Secundum quæ.*] i. est secundum prędictas regulas, & est conclusio ad præmissa.

d *Eius.*] scilicet minoris vendentis, vt loquatur hic in præmisso casu. & pone exemplum in actione furti, quæ mihi datur in eos, qui surripuerunt res meas, quæ malè custodiebantur a seruo manumisso, vel dic, quod mutet casum.

e *Si popularis.*] vt in factum de effusis: & de albo corrupto per dolum, vt supra de iurisdict. omn. iudi. l. si quis id. Accursius.

f *Si dubitetur.*] scilicet de iure, cum iam de facto constiterit.

g *Fundum.*] scilicet debebat ex aliqua prædictarum causarum.

h *Actio.*] mouet enim eum fortè, quia negatione res fit dubia, vt C. quib. ad lib. procla. non li. l. 3. vel hoc, quia res etiam certa in dubium reuocatur propter solicitam quæstionem, vt in Auth. de tabu. §. 1. in fi. §. collatio quarta, sed male, vt subijcit, vt supra eod. l. a. 1. respon. & infra de arbit. l. ita demum.

i *Quidem.*] idest, in cōtractu, ex quo datur actio ex empto. idem dico in quolibet alio contractu bonæ fidei, vt hic, & inf. eo l. si quis affirmauerit. 1. respon. & inf. de actio. emp. l. Iulianus, §. si venditor.

K *De dolo.*] reprobatis exemplis & regula Labeonis, quæ est, si dubium est de alia, ꝙ hæc detur, reprobata videtur, quasi dubium esse non possit, an alia sit actio: cum ius sic finitum, vt infra de iuris & facti ignorantia, l. 2. Vel dic regulam veram secundum Ioan. arg. infra eod. l. seruus. §. fi. Sed quære in dubio de dolo datur, immo præscriptis verbis debet dari, vt infra de æstim. actio. l. 1. & infra de præscriptis verbis l. 1. & 2. & l. quoties? Respond. illud obtinet, cum dubium esset: in quam contractus speciem cadit: sed hic constat hoc. Sed dubitatur, an propter dolum adhibitū hæc, vel alia actio detur. Item nonne videtur prima actio de stipulatu dari, & actio de dolo denegari, vt infra commodati. l. 3. §. si reddita, & infra de solutio. l. etiam. quæ sunt contra? Ad hoc distingue, vt si est contractus bonæ fidei, quocunque modo malè præstetur, adhuc potest agi prima, vt in d. l. commodati: & infra deposi. l. prima, §. si res. idem est in legatis & fideicommissis, vt infra de legat. secundo. Mæuius. § 1. quia instar bonæ fidei tenentur fideicommissa & legata: vt C. in quibus caus. in integrum restitutio non est necessaria minorum. Si autem ex contractu stricti iuris: tunc si aliquid iuri rei deest, prima agitur actione, siue pars rei sit præstanda, siue aliquid accessorium, vt dicta l. de solutionibus, l. etiam, si autem tota est præstita, sed male, tunc liberatur a prima, vt hic, & C. ad exhiben. l. exhibitionis, sed quia in dolo fuit, de dolo tenetur, & secundum hoc intelligitur infra de solu. l. qui tibi. §. fin. quia quod ibi dicitur, non liberari qui tradit vulneratum, verum est ab actione de dolo. si autem nullo modo est tradita, sed interijt res apud promissorem: si culpa sua, tenetur, vt infra de verborum obligatio. l. mora, in fi. & l. si seruum, in prin. si sine culpa sua, liberatur eius interitu, vt eod. titu. l. si ex legati, si autem t adit, sed alij obligatam, vel quoquo modo obnoxiam, tunc prima agitur, ut infra, de solu. l. qui hominem. & l. cum quis §. si hominem & l. qui de em. §. qui hominem. & de legat. 1. l. non quocunque. Et sic rem peto quandoque, & rem habeo, vt ex præmissis placet. Idem patet ex præmissis, quod refert an in re debita aliquid deest, ut quia pars religios. est, ut infra de legat. 2. l. Mæuius §. in fundo. vel obligata: & tunc prima an verò pars integra tradatur, & alia nullo modo, & tunc liberatur a prima pro parte soluta pro alia remanet obligatus prima actione, vt infra, de sol. l. stipulatus. si autem tota præstita, sed male, tunc de dolo agitur, ut dictum est. Vel si vis breuiter pertransire, dic semper agi prima, quantum ad rem, vel eius æstimationem, sed quantum ad cætera damna, agitur de dolo, ut hic, & infra eod. l. cum quis. Nec obst. prædictis. C. ad exhiben. l. exhibitionis. quia ibi non erat obligatus dare, sed exhibere, ut habeatur experiundi copia, ut infra ad exhib. l. 2. si ergo rem exhibet, licet deteriorem, quia facit experiundi copiam, liberatur ab actione ad exhibendum, ut ibi dicitur. Item e contra videtur nulla dari: nam

a Et non actione de dolo, secundum Bal.

1† *Alias, quod et proponitur.*

2† *inducetur.*

3† *Restitutio.*

4† *Pomponius autem etiam.*

5† *Flo. deest, ait.*

b Bal. hic dicit istam gl. not. ad hoc, ꝙ dominiū transferē ex cōtractu inutili, sicut trāsfertur ipsa possessio, ut in l. 1. §. si vir. ff. de acq. poss. & ibi per Bar. & alios, an quos me remitto. Bal.

6† *Fl. tradit.*

7† *Flo. deest, vel.*

8† *Fl. deest, vineam.*

9† *Fl. deest, ei.*

10† *Fl. deest, malo.*

11† *Fl. deest, autem.*

talem accipiendo totum remisisse videtur, vt inf. de eo, q certo lo. l. fi. in fi. & sup. si quis cau. l. 2. in respon. Quidam dicũt, q hic ignorans accepit, vel dic, q illud in pęnis: hic autem non est pęna respectu agentis. Item oppono, quia forte solũ officium iudicis cessare vz circa interesse, vt C. depos. l. 4. Sed dic, q hic duę fuerunt actiones ad diuersa competentes, vt arg. j. de eo q cert. loco. l. centum. Quarto ergo an cogat rem recipere sine pretio deteriorationis? Quidã quòd nõ: tu dic, quòd sicut cum ex diuersis causis sit debitor, ideoque, & hæc erit bona ratio, quare non videatur remittere interesse recipiẽdo rem. Accursius.

1 † Fl. accidit.

2 † Abbas de ist. actio.

a *Actioni.*] scilicet, vtilis, vt infra de vsufruc. l. locum. §. fin. & ad l. Aquil. l. item Mela, §. fi. & l. seq.

b *Subiacebit.*] tenetur vtraque si, & ci vel ponitur, si, cõtinuatiuè, & refertur ad id tantum, quod dictum est de actione ad exhibendum: quia ita demum tenetur si possideat, vel si dolo desijt possidere, vt infra ad exhib. l. Iulian⁹, i prin.

c *Legatarij.*] sed non ne statim à morte ei⁹ fit, vt infra de pec. l. sed & si damnum, §. præterea, in fi. & infra de fur. l. à Titio. sed dic veritate inspecta non est eius statim: vt hic, & infra de leg. 2. l. si tibi, §. cum seruus. sed iuris fictione sic, vt in contrarijs, & infra si cert. peta. l. proinde.

3 † Fl. scribit.

4 † Fl. de dol. actionem.

5 † Fl. non putem.

d *Quocunq; tempore.*] idest, siue ante aditã hęreditatẽ, siue post: sed si post, etiam lege Aquilia agitur, cũ sit dominus legatarius: sed licet detur ex testamento ratione prioris temporis, tamen & de dolo dari uidetur, ut infra quibus modis ususfruct. amitt. l. repetitio, in fi. quæ est contra. Solut. hic loquitur, cum purè quid legatum est. Si verò sub conditione, de dolo datur ante euentum conditionis: cum nondum competat actio ex testamento, uel ibi loquit in duobus casibus tantum, ut ibi dices, ut sibi meliorando rem: hic prorsus destruendo.

e *Dederit.*] lasciuia, uel feruore: sed si ab alio concitata, non aliàs factura, uel, si naturaliter, non tenetur dominus, ut infra si quadr. pau. fecis. dic. l. 1. §. & generaliter, & §. in bestijs.

f *Soluendo.*] idest si neque quadrupedem habuit, neque dolo desijt habere, ut infra de uerbo. signifi. l. quos nos, §. locuples. Accursius.

g *De dolo*] immo uidetur danda Aquilia, uel in factum, ut infra ad legem Aquiliam, l. item Mela. § item & cum eo, quæ est contra. Solut. hic dolus fuit in omittendo, & sic diuersũ casum ibi in committendo, ut argumen. infra de usufruct. l. si cuius. §. de præteritis, in fine §. De pauperie autem eo casu, quando dolus fuit in committendo, cessat, quia culpa in homine deprehenditur. Sed nonne licuit sibi cessare, uel dimittere, ut inf. de regu. iur. l. nemo uidetur? Respon. sic, ut sibi proficeret, non ut alij noceret, ut hic facit, & infra de aqua pluuia arcen. l. 1. §. denique Marcellus. Item pone, animal datum pro noxa: nonne domino tenetur ille, cuius occasione damnum datum est? fortè sic de dolo.

h *Excedit.*] immo videtur danda contra dolosum, vt est in interdicto quod vi, aut clam, vt infra q vi aut clam, l. si alius, in princ. quæ est contra. Sol. ibi dominus serui facientis opus in meo ad duo principaliter ab initio tenebatur, idest, ad patientiam, & ad noxam, & vnum faciendo, ab alio non liberatur, idem ergo, & si vendidit seruum, & emptor pro noxa dederit, nam dominus nõ liberatur, vt ibi: hic autem vnum tantum modo, idest, interesse meum debet. Et eodem modo respond. ad id, quod potest opponi infra de noxalibus. l. si ex duobus. in prin. vel hic in actione de dolo, quæ est famosa, & eodem modo ad id, quod est supra tit. primo, l. quod diximus, §. 1. quia ibi suo nomine, & principaliter dominus cõuenitur. Item opponitur, quia in id, quod excedit, debet agi, vt infra vi bonor. rapto. l. 1. & de priuat. delic. l. 2. & de actio. & obligat. l. qui seruum. in fi. & infra commod. l. unde quæritur, in fi. quæ sunt contra, sed dic, quòd hic præstatio noxæ non tollit id quod excedit, sed facit, vt non nascatur de dolo actio, vt infra de verb. obligat. l. decem.

¶ Si seruũ vsuarium proprietarius occiderit, legis Aquiliæ actioni, [a] & ad exhibendum subiacebit, [b] 1 † si possidens proprietarius occidit; ideoque cessat de dolo actio.

¶ Item si seruum legatum hęs ante aditam hæreditatem occiderit: quoniam prius, quam factus sit legatarij, [c] interemptus est, cessat legis Aquiliæ actio. de dolo autem actio 2 † quocunque tempore [d] cum occiderit, cessat: quia ex testamento actio competit.

Actio legis Aquiliæ, vel de pauperie hanc actionem excludit, licet non solutio, sed deditio subsequatur, secus si dominus esset simpliciter non soluendo. Bart.

¶ Si quadrupes tuum dolo alterius damnum mihi dederit, [e] quæritur, an de dolo habeam aduersus eum actionem? & placuit mihi, q Labeo scripsit, 3 † si dominus quadrupedis non sit soluendo, [f] dari debere de dolo [g] actionem: 4 † quamuis si noxæ deditio sit secuta, non 5 † putem dandam, nec in id [h] quod excedit.

Actio furti impedit hanc actionem, & vbi deest dolus, & subest culpa, competit actio in factum. Bart.

¶ Idem Labeo quærit, si compeditum seruum meum, vt fugeret [i] solueris, an de dolo actio danda sit? Et ait Quintus Mutius 6 † apud eum notans, Si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: [K] si misericordia, in factũ actio [l] dari debet. 7 †

Qui non obseruat pactũ, ad quod naturaliter, non ciuiliter, est obligatus, tenetur læso actione de dolo, si aliud remedium deficit. h. d. & est difficilis §. Primo ponit dictum Pomponij. Secũdo ponit vnã rationem contra Pompo. Aliam pro eo. Tertio ponit solutionem prædictæ. secunda ibi, Ego moueor. tertia ibi, At qui. Bartolus.

¶ Seruus 8 † pactionis [m] pro libertate reum 9 † domino dedit [n] ea conditione, vt post libertatem trãsferatur in eum obligatio, manumissus non patitur in se obligationem transferri. Pomponius scribit [o] locum habere de dolo actionem: [p] sed si per patronum stabit, quo minus obligatio transferatur, dicendum [q] ait patronum exceptione a reo submouendum. [r] Ego [s] moueor, quemadmodum de

6 † Fl. de ist. Mutius.

7 † Fl. in factũ actionem dari debere & tũc dic, subsidiariam legis Aquiliæ.

8 † Abbas. seruus pro libertate pactionis. &c. et no. q Bal. i l. cũ vltra C. de fideiuss. & Ange. in l. 1. § sti pulatio. ff. de verbo. obl. & ibi Alex. dicit istũ text. ad hoc unicum et singu. q licet fideiussor regulariter non obligetur, nisi prius damus principalẽ debitorẽ, tamẽ secus est in expromissore, nã potest obligare pro eo q nullo modo obligatus est. sed tex. hoc non probat, si vincatur subtiliter, vt dicit hic Bal. & ad melius hui⁹ tex. vnde Bero. Fer. in l. pacta conuenta, nu. 10. de contrah. emp.

9 † Reũ. i. principalẽ expromissorẽ, nõ ad promissorẽ, i. fideiussorem.

i *Vt fugeret.*] & fugit.

K *Furti teneris.*] quia opem tulisti seruo qui fecit furtum sui, ut C. de ser. fug. l. 1. Accur.

l *Actio.*] non furti, quia dolo nõ fecisti, nec ex aliquo contractu, cum mecum in hoc non contraxeris, aliàs ex eo contractu agam ut depositi, ut infra depo. l. si hominem. sed dic in factum agitur, scilicet, subsidiaria, uel Aquil. ut hic, & Instit. ad leg. Aquil. § fin. & hoc quando fugit post: aliàs non datur, cum damnum non habeas, ut infra ad leg. Aquil. l. si seruum in fi. in respon.

m *Seruus pactionis*] idest in pactione.

n *Dedit.*] non obligando se seruus: aliàs ipse factus liber hoc casu teneretur, ut C. an seruo ex suo fac. l. promisisse.

o *Pomponius scribit*] & malè in primo dicto, benè in secundo.

p *De dolo actionem*] patrono contra libertum.

q *Dicendum ait.*] Pomponius, & bene.

r *Submouendum.*] intellige dominum hic pactum cum reo ut seruum manumissum reum acciperet: aliàs iniquum esset eum repelli exceptione, si non seruum, sed reum conuenire uellet: cum inuitus alieni debitoris nomen in solutum accipere nemo cogatur, ut C. de solutio. l. cum à quo.

s *Ego.*] loquitur author legis.

a *Actio.*]

a *Actio dabitur.*] scilicet patrono.
b *Alia actio.*] scilicet contra reum.
c *Quis*] scilicet insipiens volens excusare. Pompon.
d *Atqui.*] pro sed. Et no. quod prædicta corriguntur hic: & tres casus hic deciduntur, quos notaui in litera.
e *Procurator.*] mei actoris.
f *Iudicium.*] scilicet primum, idest primam litem, in qua fuerat absolutus.
g *Sub exceptione hac.*] idest replicatione, q. d. reus, si probaueris tu actor esse collusum, volo subire iudicium, nõ opponendo tibi exceptionem rei iudicatæ. Sed nonne litem pdidit? Videtur quod sic, vt C. de pœna iud. l. 2. & etiam hic innuitur. Videtur enim quod si probe collusionem, alioquin causam perdat. Sed dic, quod perdit: quia illud, quod de perdenda lite dicitur, obtinet q̃do actor corrupit aduersarij procuratorem: secus si reus aduersariũ vt hic: & infra mand. l. si procuratorem, §. 1. vel non perdit ppter spontaneam ol ligatio nem, vt C. de pœn. in authen. nouo iure, & in fra, de iure fisci, l. edicto. & l. senatus, & infra, de alien. iudic. l. 3. §. fin.
h *Collusum.*] no. verba replicationis: & supple non profuit, scilicet sententia.
i *Alioquin.*] idest, si non est paratus transferre.
K *De dolo actio erit danda.*] Sed videtur, quod primam actionem intendere debeam, & si exc ipiat, replicem: & sic de dolo cesset, ut infra eod. l. cum a te, quæ est contra. Solut. aut rẽ offers, & tunc sola prima actione conu. nitris, & nunquam de dolo, vt hic, etiam ad expensas, cum non sit uerisimile fieri expensas, cũ sponte litiges, vt hic: aut non offers, & tunc ad rem principalem agitur prima, vt d. l. cum à te. Ad damna vero, & expensas actione de dolo, vt hic, & infra eod. l. cum quis. Alij dicunt, quod hic procurator dolo malo, & sine pecunia collusit, vnde tenet sententia. Alij, quod hic non constabat de actione, ut infra eo. ser. uus. §. si. Vel dic quarto, quod hic collusum fuit à procuratore actoris cum procuratore rei, & quod dicit aduersariũ, idest procuratorem eius, & quod dicit aduersus eum, i. pro curatorem rei. Sed huic lecturæ ob. inf. de excep. do. l. apud §. quæsitum, & l. si procurator. Sed dic, quod ibi erat procurator rei, hic vero actoris, qui non poterat excipere, tum. n. actio non dabatur. Prima verior est.
l *Soluendo.*] si ergo a principio fuit soluendo, cessat de dolo, si desinat: postea incipit habere locum, & iterum si incipiat esse soluendo, nonne cessat? Respon. non cessat, imò cum alia datur: sed exceptio ei objicitur, vt arg. C. de curat. fur. l. cum alij.

1† Fl. inclusa absente.
2† alias, expromissorem.
3† Flor. deest, actio.
4† Flor. deest, ne.
5† Fl. deest, in se.
6† Flo. sit.
7† Fl. esse.

dolo actio dabitur, a cum sit (ex 1 † stipulatu aduersus reum) alia actio. b Nisi forte quis c dicat: quoniã exceptione patronus submoueri potest si agat cum reo, debere dici, quasi nulla actio sit, quæ exceptione repellitur, de dolo decernendam. Atqui d patronus tunc submouetur, si nolit expromissorem 2† ipsum manumissum accipere. Ex promissori plane aduersus manumissum dari debebit de dolo actio, 3 † aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus sit absolutus, nisi reus sit paratus iudicium recipere, tenetur de dolo, si procurator non est soluendo. h. d. iste §. qui etiam difficilis est. Bart.

¶ Si dolo malo procurator e passus sit vincere aduersarium meum, ita 4† vt absolueretur: an de dolo actio mihi aduersus eum, qui uicit, competat, potest quæri. Et puto non cõpetere, si paratus sit reus iudicium f transferre in se 5† sub exceptione hac, g Si collusũ h fit: 6† alioquin i de dolo actio erit danda: K scilicet si cum procuratore agi non possit, quia non est 7† soluendo. l

Simplex mendacium nõ præsumitur dolosè dictum & ideo non inducit actionem de dolo, nisi causa sui lucri quis mentiatur. h. d. cum l. seq. Bart.

¶ Item 8† Pomponius refert Cæcilianum 9† prætorem nõ dedisse de dolo actionem aduersus eum, qui affirmauerat idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur, quod uerum est: nam nisi ex magna & euidenti m calliditate, non debet de dolo actio dari.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

L E X VIII.

QVod si cum se res eum facultatibus labi, lucri n tui gratia affirmasti mihi idoneũ esse, merito aduersus te, cum mei decipiendi gratia alium falsò laudasti, de dolo iudicium o dandum est.

Contra mentientem de substantia hæreditatis, datur actio ex eo contractu si intercessit: aliàs de dolo. Bart.

Vlpian. lib. 11. ad edictum.

L E X IX.

SI qs affirmauerit minimã esse hæreditatem, & ita eã ab hærede emit, non est de dolo actio, cum ex uendito sufficiat. p ¶ Si autem mihi persuaserit, 10† vt repudiem hæreditatem, quasi minus soluendo ea 11 † sit, vel ut optem seruũ, quasi melior eo in familia q non sit, dico de dolo dandã r actionem i 2 † si callide hoc fecerit. 13† s

m *Et euidenti.*] & pro. i. vel dic magna, i. vltra duos aureos, non autem dicas magna, idest summa perfidia. Nam & pro parua perfidia, dum tamen euidenti, datur hæc actio, ut infra eo. l. quid enim euidentem esse oportet, quia dolum ex perspicuis indicijs probari conuenit, ut C eo. tit. l. dolum.*
n *Quod si cum scires. Lucri tui.*] non quia semper affectus sui lucri, desideretur in hac actione, sed quia apparet in hoc casu animum decipiendi fuisse, vt infra eo. l. seruus tuus. In tamen dicit verum que interuenit, s. dolũ, & animum lucri, non dico de ipsa pecunia mutua: tam enim eam diuisisti cum debitore, furti teneris, non de dolo, vt infra, de furtis, l. si quis vxori, §. cum Titio.
o *De dolo iudicium.*] cum non erraueris in persona, sed in patrimonij quantitate, vt hic, & infra, de furtis, l. falsus, §. si quis. si autem in persona errasset, tunc in factum daretur, ut infra, de furtis, l. si quis rem, §. si Titium. quæ est contra.
S *I quis.*] CASVS. Institutus eras in quadam hęreditate, & ego volebam eam emere: vnde dixi eam vilé esse, & sic eam pro minori pretio dedisti. Dicitur, quod non teneat de dolo, sed actione ex vendito.
¶ *Si autem.*] Institutus fui in quadam hæreditate, tu persuasisti mihi, vt illam hæreditatem repudiarem, vel cum legasset mihi testator vnum de seruis quem vellem ego: persuasisti mihi, ut illum eligerem: his duob. casibus de dolo teneris. Item si Titius filium suum exhæredauit, & quendam extraneum hæredem instituit: ego illud tantum celaui, ita quod filius Titij nesciuit se exhæredatum, & sic decessit filius Titij exhæredatus, dicit hic, quod hæredes istius filij exhæredati duplicem viam contra me habent, quia habent actionem de dolo ciuiliter contra me, & criminalem legis Corneliæ. Viuianus.
p *Sufficiat.*] vt dolus purgetur: vt hic, & supra e l. & eleganter, §. non solum, in fi. §. & infra de act. empt. l. Iulianus, §. per contrarium, & C. de hær. vend. l. qui nondum. & sic loquitur quando alias erat contracturus: alias rescinditur venditio, vt C. de rescind. vend. l. si dolo. Et per actionem de dolo, vel cond. sine causa reuocatur, quatenus de facto processit, vt dixi supra eo. l. & eleganter, §. 1.
q *In familia non sit.*] cum sit ibi melior. Accur.
r *De dolo dandam.*] minor autem restituitur, vt infra, de minor. l. ait prætor, §. hodie. Sed videtur hoc casu de dolo non dari, cum adhuc possim optare, vt inf. de optib. lib. l. 4. & 5. quæ sunt contra. Sol. quidam dicunt, quod hic

*Alias, probatur nox coniecturis glo. & Bart. in l. apud Celsum. de excep. do. Canon. in c. super literis in gl. priori. de rescrip. & in c. si auté, eod. tit.
8† Flor idem. & fadit ad hunc §. gl. 1. in c. vestis extra, de renũc. vide eam.
9† Fl. Caecilianum.
10† Fl. persuaserit.
11† Fl. deest, ea.
12† Flo. deest, actionem.
13† Flo. fecerit.

ab extraneo, ibi ab hærede dolus fuit adhibitus. Vel dic, quod hic fuerunt omnes exhibiti: sed qui deterior erat, fuit bene vestitus, & rasus, ut melior appareret.

a *Suppressæ sint.*] ab hærede forte, vel extraneo.

b *Hæredes filij.*] scilicet extranei: secus si sui, cum habeant querelam, vt C. de inoff. testamen. l. scimus §. si. Vel dic, quod hic loquitur secundum sua tempora, secundum quæ nunquam transibat querela, nisi præparata, et ad suos, vt infra de inoffic. testa. l. quemadmodum. Sed nunquid furti? Resp. non, cum hæreditas non erat adita, vt infra, de furt. l. hæreditatis. Et nota vnam harum viarum esse criminalem, scilicet legis Corneliæ, Insti. de publ. iud. §. sed & lex. & infra, de fals. l. a cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio, vt infra de fals. l. j. in fine. Et est speciale secundum quosdam in testamento suppresso, puto idem in quolibet instrumento, vt co. tit. l. Paulus, §. j. alia ciuilis, vt de dolo: ideoque vna per alteram non tollitur, vt C. quando ciuilis actio. l. j.

No. secundum Bal. contra fideiussores, qui vt appareat ideo ... ad curam ... ne vestiti, & ... deci... & etiam facit contra tales ducentes in fideiussores.

Actio criminalis hanc actionem non impedit. Bar.

¶ Item si tabulæ testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint,[a] mox meo tuo filio prolatæ, hæredes filij[b] aduersus eos qui suppresserunt, & lege Cornelia, & de dolo posse experiri.

Sequester non tenetur rem restituere nisi finita lite, uel cum per actorem steterit. Item contra eum, qui fecit fieri sequestrum indebitè, actione de dolo succurritur, vbi alia actio deficit. Bart.

Labeo 1† lib. 7. poste. scribit.

1† Lib. 37.

LEX X.

Si oleum 2† tuum quasi suum defendat[c] Titius, & tu hoc oleum deposueris apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium seruaret, donec inter vos 3† diiudicaretur, 4† cuius oleum esset, neque Titius velit iudicium accipere,[d] quoniam neque mandati,[e] neque sequestraria[f] * Seium conuenire potes, nondum impleta conditione depositionis, de dolo aduersus Titium agendum. Sed Pomponius lib. 27. scribit, 5† posse cum sequestro[g] 6† præscriptis verbis[h] actione agi: vel si is soluendo non sit, cum Titio de dolo, quæ distinctio vera esse videtur.

2† Flo. & §. qui excipit, Labeo li. 37. poster. eum scribit, si ...

3† Aliàs, inter vos.

4† Diiudicetur, flor. Alij diiudicetur.

* Sequestraria actio dicitur qua is, qui deposuit, vel in ea sequestrem conuenit ad possessionem rei depositæ, agit aduersus sequestrum: est autem sequester apud quem plures eandem rem, de qua est controuersia, deposuerunt. Bersbru.

5† Flor. deest, scribit.

6† Flor. sequestre.

Absolutus ab obseruatione iudicij, quia soluit, ratione deteriorationis de dolo non tenetur. Bart.

¶ Et si seruum pignoratum noxæ[i] mihi dederis, per 7† iudicem absolutus, de dolo

7† Flo. dederis per iudicem, & ita absolutus.

Si oleum.] CASVS. hac l. vsque ad l. si plures, talis est. Possidebam, siue habebam oleum ad vendendum. Titius vendicabat a me illud oleum: deposuimus tamen istud oleum penes Seium, vt illud venderet, & vincenti pretium daret, postea Titius non procedit in causa: volo agere aduersus Titium de dolo. Dixit quidam Iurisconsultus quod possum: sed non est ita, quia aut Seius soluendo est, & tunc conuenitur sequester: aut non est soluendo Seius, & tunc in subsidium de dolo tenebitur Titius.

¶ *Et si seruum.*] Seruus tuus mihi fecit furtum, eum postea alij obligasti in meum præiudicium: si ego ago postea contra te actione furti noxali, & eum des mihi pro noxa extra iudicium, scilicet & postea fuisti absolutus, quia iam dederis mihi seruum pro noxa: si hunc seruum inueniam esse alij obligatum in præiudicium meum, conueniam te de dolo: secus si condemnatus fueris in æstimationem, & seruum noxæ dedisti: & sic soluitur contra. Vel dic aliter hunc casum retento eodem themate. Quia egi contra te actione furti noxali cum seruus tuus mihi furtum fecerit, iudex præcipit tibi, vt mihi seruum pro noxa dares, & dedisti: & etiam absolutus fuisti, quia pœna dupli, vel quadrupli: si inueniam postea eum obligatum, de dolo agam contra te. Et secundum hunc vltimum casum lege literam: secundum primum lege illud verbum, per iudicem cum verbo, absolutus: quia non per iudicem fuit seruus datus, sed extra iudicium.

¶ *Hæc de dolo actio.*] Seruus tuus decepit me per dolum: an tenearis de peculio, vel noxaliter, quæritur. Et distinguitur, aut seruus commisit dolum in contractu, & tunc teneris tu dominus de peculio: aut extra contractum, si non cadat in speciale nomen maleficij, & tunc teneris de dolo noxaliter.

¶ *Merito.*] Nunc exponit Iurisconsul. vltima verba edicti. & illa, iusta causa, &c. quæ sunt supra eodem l. j. §. verba. Dicit enim, quod inquiremus quantitates, & etiam personas in actione de dolo. ad hoc enim inspicimus quantitatem, quia pro minima re hæc actio non datur: pro duobus scilicet aureis non datur. Item personam, quia non datur vili contra honestos homines: item non datur liberto contra patronum: sed in his casibus agetur actione in factum, & est ratio quare agatur actione in factum, ne prædictæ personæ lucrentur ex suo dolo, hæredibus tamen liberti datur hæc actio de dolo, & contra hæredes patroni, vel patris.

¶ *Item in causa.*] Si pupillus committat dolum, an teneatur, quæritur. Et dico quod in pupillum committentem dolum actio de dolo non datur, nisi iste pupillus fuerit hæres eius, qui dolum commisit: quo casu tenetur in id, quod ad eum peruenit. Quod dixi de pupillo, verum est, cum non est proximus pubertati: si autem fuerit proximus pubertati, tunc tenetur, quia pone, quod pupillus conueniebatur à procuratore alicuius, pupillus commisit dolum, et ipse pupillus absoluatur, vel ... finitam tutelam, cum non erat, his casibus de dolo tenetur pupillus. Sed pone, quod tutor pupilli fecit mihi dolo, vt emam rem aliquam ab eo, & emi: & pretium ad pupillum peruenit, tenetur hoc casu pupillus, in quantum est locupletior. Vel dic, quod tutor sua fecit mihi dolo, vt repudiem hæreditatem in qua erat substitutus mihi pupillus, nam & hic tenetur pupillus, in quantum est locupletior. Item dicit, quod in municipes actio de dolo non datur, nisi in id quod ad eos peruenit dolo magistratus, sed decuriones tenentur de dolo. Item si constitui procuratorem, & iste dolum committit, teneor ego dominus in id, quod ad me peruenit, ipse autem procurator tenetur de dolo.

¶ *In hac.*] In isto §. & in princ. l. sequentis quæ continuatur cum eo, veniunt tria necessaria in actione de dolo. scilicet quod designentur persona, quæ dolum commisit. Item aliud secundum, scilicet, quod designetur res in qua commissus est dolus. Item tertium, ut appareat cui sit factus dolus.

c *Defendat.*] scilicet vendicando, ut contra C. de Carbon. edicto, l. j.

d *Iudicium accipere*] idest noluit dicere suum esse oleum.

e *Neque mandati*] quia forte non fuit b gratuitum.

b Immo dic secundum Bal. quod gratuitum mandatum.

f *Neque sequestraria.*] de hac constat, & quia non est conditio impleta, ut hic, quia scilicet neuter vicit, & quia vnus tantum hic deposuit, vt in princ. huius legis, non plures, quia tunc haberet locum sequestraria, vt infra depositi. l. pro pri. & l. licet.

g *Sequestro.*] non est proprium nomen actionis.

h *Præscriptis verbis*] quasi tacite sit actum, c vt Titio non prosequente mihi reddatur. Vel dic quasi dicerem, cum per me remaneret, vt infra, de condit. instit. l. inter ex fratribus ... haec mala ... ut infra, de præscript. verb. ... §. si quis sponsionis. non autem depositi, quia forte sequester aliquid accepit, & alias rationibus supra dictis, alias haberet locum, ut infra depos. l. si apud § j.

c Ista est uera secundum Bald.

i *Noxæ.*] potes legere, vt non per iudicem sit datus, sed extra iudicium, absolutio tamen fuit facta in iudicio ab æstimatione litis. & a iudicii obseruatione, vt Institut. de perpet. & temporal. actio. § fin. & tunc puncta, & per iudicem sis absolutus, &c. & sic non est contra, infra, de re iud. l. ... §. fi. & infra de solut. l. si hominem, quæ sunt contra, quia ibi per iudicem dedit, uel lege quod hic per iudicem fuerit datus seruus, & absolutus ab æstimatione, secus si condemnatus fuit in æstimatione, & dedit huiusmodi seruum, quia tunc agitur iudicati in dictis contrarijs legibus ...

ADDI.

teneris, a si apparuerit eum esse pignori datum. b

Hæc actio noxalis est: itẽ cõpetit de peculio, si circa res peculiares sit dolus cõmissus. Bar.

¶ Hæc de dolo actio c noxalis erit, ideo Labeo quoque lib. 30 prætoris peregrini scribit, de dolo actionem serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nã si ea res sit, in qua d 1 † dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio. tunc de peculio 2 † dandam. Si vero ea sit, ex qua noxalis: hoc quoque iudicium 3 † noxale futurum. e

Hic incipit exponere illa verba posita in edicto: & iusta cã esse videtur, & breuiter. h. d. Hæc actio nõ datur pro modica quantitate, nec cõtra parẽtes, vel patronos, vel personas honestiores: sed p actionẽ in factũ succurritur. h. d. cũ duab. ll. seq. Et supra exposuit iurisconsultus illa uerba, si alia actio, &c. hic exponit alia, ut dixi i prin. B.

¶ Merito quoque 4 † causæ cognitionem prætor inseruit: neq; enim hęc actio passim indulgenda est: nam ecce in primis si modica summa sit.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XI.

IDest vsque 5 † ad duos aureos. f 6 †

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX XII.

NOn debet dari hęc actio. 7 † Sed & quibusdam personis non dabitur, ut puta liberis, vel libertis aduersus parentes pãtronosve, cum sit famosa. g Sed nec humili h aduersus eum, qui dignitate excellit, debet 8 † dari, vt puta plebeio aduersus consularem receptæ i authoritatis, vul luxurioso, K atq; prodigo, aut alias vili aduersus hominem vitæ emendatioris, & ita Labeo ait. 9 † Quid ergo est in horum personis? dicẽdũ est, 10 † in factũ l verbis tẽperãdã 11 † de dolo* actionẽ, vt bonæ fidei m mentio fiat.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XIII.

NI si ex dolo suo lucrentur.

Quando propter reuerẽtiam personæ actio de dolo non dabitur contra defunctum dabitur contra hæredem. Bart.

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX XIV.

HAeredibus tamen harũ personarũ, item aduersus hæredes n de dolo actio erit danda. o

ADDITIO. Dic quod contraria loquuntur in sententia condemnatoria, hic in absolutoria, & cum glo. dicit, ꝙ fuit datus seruus per iudicem, nõ intelligas adiudicatus per secundum decretum, quia in secundo decreto debetur euictio, vt C. de euict. l. ob causam. sed quia in iudicio ante sẽtentiam fuit seruus traditus pro noxa: ex qua traditione nõ debetur euictio: quia non incipit à præcedenti obligatione super seruo, secundum Bald. hic.

a *Teneris.*] scilicet, mihi cui dedisti pro noxa.

b *Pignori datum.*] scilicet in perniciem meã, vel forte in eo, quod scienter dedi talem, ꝙ non placet.

c *Actio*] vt in contractu. Sed nonne tunc datur actio ex eo contractu? Respond. non, quia pone, quod dolus dederit causam contractui. Item pone in contractu, facio, vt des, vt infra de præscript. verbis, l. naturalis, §. quod si faciã, nam ex contractu, uel quasi de peculio agitur: ex delicto, vel quasi noxaliter, vt hic, & infra de ijs qui deiece. vel effu. l. 1. §. cum seruus. Accursius.

d *In qua.*] idest in contractu uel quasi.

e *Noxale futurum.*] vt si dolus est admissus extra contractum. uerbi gratia, persuasit mihi, ut non idoneam hęreditatem adirem, uel similia, ut infra eod. l. arbitrio. §. pen. & l. si dolo. & l. cum quis. & l. fin.

f *IDest, vsque ad duos aureos.*] qui computantur habita ratione, quod septuagintaduo valeant libram auri, ut C. de susc. & arca l. quoties. * Sed nunquid pro duobus aureis datur? Respon. non, ut hæc dictio vsque inclusiue accipiatur, cum in pœnis molliores esse debeamus, ut inf. de pœnis. l. pen. & pro mores in odijs restringendis, argumen. inf. de liber. & posthum. l. cum quidam. Item, quare actio furti datur pro vno ouo, cum sit æque famosa, hæc non, ut Instit. de rerum diuisio. §. gallinarum? Resp. secundum Io. quia furta frequentius fiunt in vilibus, quam dolus, ideoque necesse fuit plus puniri. arg. inf. de pœnis. l. aut facta. §. fin. a Item, nõne quælibet actio etiam pro uno nummo datur? Dic, quod sic vt d. §. gallinarum. & infra de coniung. cum emancipa. liberis. l. 1. §. id. & infra de damno infec. l. si proprietatius, in fi. 1. respon. excepta hac, ut hic. Sed tamen dicam dari in factum pro hac modica summa, excepto de damno infecto, ut inf. de damno infec. l. ex damni. 1. respon. & excipe inf. de impen. l. omnino. & infra commod. l. in rebus. §. possũt. Accursius.

ADDITIO. Tu dic, quod ratio est secundum Bald. quia est ibi natura contractus, cum modica impensa pertineat ad impendentem, secundum eundem Bal.

g *NOn debet. Cum sit famosa.*] Nota, ꝙ magis est odiosa hæc actio, quam furti, vel iniuriæ, licet & illæ famosæ sint, quia illæ causa cognita in huiusmodi personas dantur, ut infra de fur. l. si quis vxori, § 1. & sup. de in ius vocan. l. sed & si. § prætor. Vel dic, quod ibi agitur in factum nomine furti facti in castrensi peculio, & nomine iniuriæ atrocis, vt arg. C. eod. l. si superstite.

h *Sed nec humili.*] quis sit, dic ut C. de incest. nupt. l. humilem.

i *Receptæ.*] alias, præceptæ, i. præ alijs acceptæ, vel habitæ.

K *Luxurioso.*] carnali, vel prodigali luxuria, vt infra de damn. infe. l. ex damni, in princip.

l *In factum.*] etiam si modica sit summa secundum quosdam propter id, quod dicit lex sequens, ne ex do. &c. sed contra videtur, ut C. eod. l. si superstite. ubi dicit, immodicè læsa est: sed subaudi maxime ibi. Sed nonne in factum agere est restitui? ergo non debet dari contra has personas, vt C. qui, & aduersus quos, l. fin. Sed dico ibi intellectum tantum de ea, quæ datur iudicis officio, non quæ iure actionis.

m *Vt bonæ fidei.*] quasi dicat, non malæ fidei, & sic per abnegationem contrarij ponitur, ut infra de minoribus. l. pen. & infra de lega. 2. l. cum quidam, & l. cum pater, §. rogo. & de leg. 3. l. fideicommissa, §. sic si ei in fi. sic econtra infra de inoffic. testa. l. etiam, & l. qui repudiantis.

n *HAeredibus. Aduersus hæredes.*] Not. contra hæredem patroni, & patris agi de dolo actione: sed aliud est in exceptione doli, quæ etiam contra hæredes patroni, vel patris non opponitur. Et est ratio, quia in actione doli tantum calculi habetur ratio, & ideo non infamat, ut infra eo. l. Sabinus, Sic enim dicam, conuenio te actione de dolo de eo, quod ad te peruenit ex dolo defuncti, non autem dicam, conuenio te ex dolo defuncti: at in exceptione, non ideo quia aliquid apud eum sit, sed quia defunctus dolum commisit, excipitur: & ideo non de dolo, sed in factum excipitur, ut infra de exceptio. do. l. cum apud. §. aduersus, quæ est contra. Sed cum in defunctum datur actio in factum, & in hæredem de dolo, vnde nascitur hæc actio de dolo? ex dolo defuncti non, quia alia nata fuit, scilicet, in factum? Respond forte eadem est actio in factum, & de dolo in substantia, licet nomina diuersa, ut infra de hæredib. instit. l. 3. §. qui fideicommissariã, & sic est nata ex dolo defuncti. Vel melius dic, quod sunt duæ, & ambæ nascuntur ex dolo defuncti: sed una tantum intentatur contra defunctum, ut in factum: & alia contra hæredem, de dolo. & quod sint duæ, patet ex eo, quod alterius qualitatis, & natura est vna, quam alia, ut inf. eod. in hæredem. & l. itaque, Accursius.

o *Erit danda.*] petita venia, ut C. de in ius vocand. l. secunda.

1 † *Fl. in quã.*

2 † *Flo. nunc ex peculio.*

3 † *Flor. deest iudicium.*

4 † *Flo. deest, quoque.*

*Li. 10 & vi Iaf. in l. fi. de in ius vo. si nis autẽ videre ueterũ, & nouã aureorum æstimationem, vide An. August. lib. 2. emed. c. 9. & ante. c. 7.

a Tu dic, ꝙ rõ est quia actio de dolo est subsidiaria: sed nõ actio furti, facit l. Seio sup. de in integr. rest. Bolog.

5 † *inclusiuè. ut & l. 1. ex per al. cau. appell. recip. C. l. 2. supra de his qui not. inf.*

6 † *Aureos vi detur. Taur. scripsisse, vsque ad duos misex tert. ut vellet Cuiac. emendasse videtur. Cono.*

7 † *Flo. deest hæc actio, sed &.*

8 † *Flo debet actio dari.*

9 † *Flo. deest, est.*

10 † *Flo. in horum persona dicendum est, in factum.*

11 † *Flo. deest de dolo.*

* *Bald. dicit ipsum text. esse valde sin. ad hoc quod species agendi distinguatur ex modo concludendi posite in libello. Bar.*

a *Ne.*] id est, ut non.
b *Conueniatur.*] s. inquantum peruenit ad eum ex dolo defuncti, vel lis cum eo fuerit contestata, ut C. ne ex delic. defunct.
c *Ego arbitror.*] in quæstione proposita respondendo.
d *Pubertati.*] quia est doli capax: vt infra de tributo. l. 3. §. Iulianus.
e *Maxime.*] nã & id si non, vt infra depos. l. j. §. an in pupillum.
f *QVid enim si impetrauerit.*] dolose, vt sup. eod. l. & elegan ter. §. pœn.
g *De tutore mentitus.*] qui dixit tutelam finitam: ut arg. infra de publi. l. quæcunque. §. fin.
h *Magnam.*] euidentẽ tamen: ut infra l. proxim. in fin.
i *SEd si ex dolo. Locu pletior.*] vt hic, & infra de act. empt. l. Iulianus. §. idem Iulianus. & infr. quan. ex fac. tuto. l. 3. & inf. de ijs, quæ in fraud. credi. l. ait prætor, §. si impubes.
K *Exceptio.*] s. doli, ut inf. de do. exceptio. l. apud Celsum, §. si quis non, in fi. §. & §. illa.
l *Datur.*] contra pupillum ex dolo tutoris.
m *Sed an in municipes.*] scilicet omnes generaliter.
n *Facere possunt.*] q. d. nil facile: quia nec consentire facile possunt, ut inf. de arb. l. item si unus. §. principaliter, & infra de liber. uniuer. l. j. sed tamen possunt cum difficultate, vt campana pulsata: quia videbuntur omnes facere, quod concilium facit, uel maior pars, ut infra de regu. iur. l. aliud, §. refertur, & metum inferunt, ut supra quod met. cau. l. metum. §. animaduertendum. & possessionem apprehendunt, ut inf. de aeq. poss. l. 2. & facit inf. de vi & vi arma. l. si vi me. Item tribunum siue potestatẽ eligunt, ut sup. de orig. iuris l. 2. §. ijsdem, Hæc autem interrogatio raritatem, non impossibilitatem notat: sicut ibi, Si sacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?
o *Puto.*] sed quare etiam de eo, quod ad eos peruenit, tenetur: cum hoc mandasse non videantur generaliter, quod specialiter non erant mandaturi, ut infra, quæ in fraud. credit. ... si pa... quæstio etiam in procuratore fieri potest. Respon. non videntur habere ratum nisi reddãt, ut infra de ui, & ui arma. l. 2. §. deiecisse.

2 † *Flor. deest & hunc.*
2 † *Flor. est.*
3 † *Alias impetrauero.*
4 † *Mutuo accepit. Flor.*
5 † *Alias dolo aliquem nõ posse.*

Pupillus põt cõueniri de dolo ex psona defuncti. Itẽ si est pximus pubertati, in psona tutoris, inquantũ factus est locupletior. h. d. cũ l. seq. & prox seq. Bar.

¶ Itẽ in causæ cognitione versari Labeo ait, ne [a] in pupillũ de dolo detur actio: nisi forte nomine hæreditario cõueniatur: [b] Ego arbitror, [c] & hũc 1 † ex suo dolo conueniẽdum, si proximus pubertati [d] est, maxime [e] si locupletior ex hoc factus sit. 2 †

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XV.

QVid enim si impetrauerit [f] 3 † a procuratore petitoris, vt ab eo absolueretur? Vel si de tutore mentitus [g] pecuniã 4 † acceperit, vel alia similia admiserit, quæ nõ magnã [h] machinationẽ exigũt? Vlpian. lib. 11. ad Edictum.

LEX XVI.

SEd & ex dolo tutoris, si factus est locupletior, [i] puto in eum dandam actionem, sicut exceptio [K] datur.

Contra vniuersitatẽ non datur de dolo actio: quia dolum non potest cõmittere de facili, nisi ex persona administrantium. Bar.

¶ Sed an in municipes [m] de dolo detur actio dubitatur. Et puto ex suo quidem dolo 5 † nõ posse dari, (quid. n. municipes dolo facere põt? [n]) sed si quid ad eos peruenit ex dolo eorum, qui res eorũ administrant, puto [o] dandam?

Rectores de eorum dolo proprio tenebuntur. Bart.

¶ De dolo autem decurionum, [p] in ipsos decuriones dabitur de dolo actio.

Dominus tenetur de dolo procuratoris de eo, quod ad eum peruenit. Bar.

Item 6 † si quid dolo procuratoris ad dñm peruenerit, 7 † datur in dñm de dolo actio, quantum ad eum peruenit: nam procurator ex suo dolo proculdubio tenebitur. [q]

Iurisconsultus exposuit primã partẽ edicti positi in l. 1. sup. e. Erãt in edicto posita quædã uerba alia, quæ nõ sunt posita materialiter in hoc tit sed eorum mẽtẽ iurisconsultus ponit hic: & in l. in arbitrio, inf. eo. & breuiter hoc intendit: Quãdo ex delicto agitur ciuiliter actione famosa, debẽt particulariter omnia designari, sicut quando quis criminaliter accusatur. Bar.

In hac actione designari oportet, cuius dolo [r] factũ sit, quãuis ĩ metu [s] ñ sit necesse. Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XVII.

ITem ait prætor, ut comprehendatur, quid dolo malo factum sit: scire enim debet actor in qua re circumscriptus [t] 8 † sit: nec in tãto crimine vagari [u] oportet 9 †

Plures dolũ cõmittẽtes tenẽtur insolidũ: tamẽ vnius solutione cæteri liberãtur h. d. dicas in hac, ut no. ĩ l. & elegãter sup. e. B.

Vlpianus lib. 11. ad Edictum.

LEX XVIII.

SI plures dolo fecerint, & unus rem 10 † restituerit, [x] oẽs liberantur. Quod si vnus quãti ea res est, præstiterit, [y] puto adhuc cæteros liberari.

Hæc actio in heredẽ, & cęteros successores datur duntaxat, de eo quod ad eos peruenit. [z]

p *De dolo autem decurionum.*] loco quorum habemus consiliarios hodie.
q *Proculdubio tenebitur.*] insolidum, etiam si nihil ad eum peruenit, vt superiores magistratus, scilicet decuriones.
r *Cuius dolo.*] quis fecerit & cui dolus sit factus, & in qua re dici oportet: ut hic, & infr. l. proxim. sed in exceptione doli, quis, sed non cui, dici oportet, & sic est parte opponentis realis, & ex altera personalis, ut infra de exceptio. l. apud Celsum. §. penult. & l. 2. §. 1. & in actione, quod metus causa, non est dicendum quis fecerit metum, ut hic, & supra titul. 8. l. si cum, §. in hac, sed cui. At in exceptione, quod metus causa, ne quis, nec cui, ut d. l. de exceptione do. l. apud Celsum, §. pen.
s *In metu.*] id est in metus causa actione.
t *ITem exigit. Circumscriptus.*] ergo cui.
u *Vagari.*] vt hic & C. eod. l. dolum. & sic & in actione iniuriarum, ut infra de iniurijs. l. prætor, in princip. sic & in omnibus publicis iudicijs, vt inf. a de accusatio. l. libellorum. sic etiam tenetur quis designare, quod petit in qualibet actione reali, vel personali, ut infra de rei vendicatio. l. si rem in princip. & §. si uestimenta, & C. de epis. & cleric. aut generater.
SI plures.] CASVS. in isto. §. & in princip. l. sequent. quod cõtinuatur cum eo, veniunt tria necessaria in actione de dolo, s. quod designetur persona, quæ dolum commisit. Item aliud secundum, scilicet quod designetur res in qua commissus est dolus. Item tertium, ut appareat cui sit factus dolus. Viuianus.
x *Restituerit.*] rem, & inferiori casu æstimationem. Vel dic, rem vel æstimationem, sed infra quanti iuratum est in litem ab actore. Accursius.
y *Præstiterit.*] scilicet ante condemnationem, secundum Azo. licet idem, & si post condemnationem præstiterit interesse quantum est iuratum in litem: ut supra proxim. respons. & supra tit. j. l. si cum §. fin. & infra si men. fal. mod. dixerit, l. si duob. §. se spons.
z *Peruenit.*] vt hic, & infra eod. l. in heredem.

6 † *Alias, dolo est item.*
7 † *Flor. peruenit.*
8 † *Alias sit circumscriptus.*
9 † *Flo. deest oportere.*
10 † *Fl. deest rem.*

Arbitrio.

Hæc actio est arbitraria, & ideo contra non restituentem iuratur in litem, si res tempore condemnationis extabat. h.d. & fortis lex est. Primo ponit dictum. Secundo respondet cuidam quæstioni emergenti circa illud. Tertio ponit vnam limitationem circa præcedentia. Secunda ibi, Ideo autem. Tertia ibi, Non tamen. Bart.

Paulus lib. xj. ad Edictum.

LEX XIX.

ARbitrio iudicis in hac quoq; actione restitutio comprehenditur:[a] & nisi restitutio fiat, sequitur condemnatio, quanti ea res est.[b]

¶ Ideo * autem & hic, & in metus causa actione, certa quantitas[c] non adijcitur, vt possit per contumaciã suã tanti reus condemnari, quanti actor in litem iurauerit, licet 1 † officio iudicis debeat in vtraq; actione taxatione[d] iusiurandum refrenari. Non tamen semper in hoc iudicio arbitriũ[e] 2 † iudicis dãdũ est. Quid.n. si manifestũ sit rẽ 3 † restitui non posse: veluti si seruus dolo malo traditus defunct⁹[f] sit? ideoque protinus condemnari dẽt 4 † in id, quod interfit actoris.

Fructuario contra dominum non datur hæc actio, quia aliæ competunt. Bart.

¶ Si dominus[g] proprietatis insulã, cuius vsusfructus legatus erat, incenderit, non est de dolo actio: quoniam aliæ[h] ex hoc oriuntur actiones.

Contra cõmodantẽ falsa pondera, vel mensuras, nõ datur hæc actio de dolo, si inter cõtrahẽtes alijs actionibus potest esse consultũ: aliàs recurritur ad actionem de dolo. h.d. quod no. maximè in fure: quia vidi semel de facto. Bart.

¶ *De eo*, qui sciens commodasset[i] 5 † falsa 6 † pondera, vt venditor emptori merces appenderet: Trebatius

A *Rbitrio.*] CASVS. Huius legis princ. dicit, ꝙ sit iudicis officiũ in actione de dolo. Ecce. n. si tu dolo me induxisti. & ego tuo dolo dedi tibi librũ meum: si ago cõtra te dolo, iudex te debet condemnare, vt mihi restituas: iurabo in litem contra te: sed iudex istud iusiurandum taxare debet. Dicet aliquis, quare in ista actione de dolo, vel in actione, quod met. cau. nõ est adiecta quantitas? Dicit Iurisc. hoc ideo fuit, vt sit pœna illius dolosi nolentis restituere rem, vt possim iurare contra eum in litem. Euenit tamen aliquãdo ꝙ iudex nõ cõdemnat in actione de dolo, vt rem restituat, vt quia res interierit: & hoc casu iudex condemnat ad rei æstimationem verã, id est ad verum interesse præstandum.

¶ *Si dominus.*] mihi legata fuit proprietas vnius domus: & tibi vsusfructus legatus, si comburam istam domum, vel hæres, non teneor actione de dolo: quia lex Aquilia vtilis competit.

¶ *De eo.*] Vendebã tibi piper, vel alias species, q̃ ponderantur: Titius mihi venditori põdera, & lagas cõmodauit, si falsa fuerant ista pondera: quia nimis magna erant, vel parua, dixit Trebatius, quòd actio de dolo datur contra Titium commodãtem: sed hoc est falsum: quia si tu dicis, quod ego venditor fui deceptus propter magna pondera, potero repetere superfluum per condictionem indebiti: ergo non datur de dolo. Item si fuisti tu emptor deceptus propter parua põdera, habebis actionem ex empto contra venditorem: ergo non datur actio de dolo: tamen alias dictum Trebatij potest in vno casu locum habere: Si dixi tibi, ego vendo tibi merces volo vti istis ponderibus, siue sint vera, siue sint falsa: hoc casu tenetur Titius commodans actione de dolo.

¶ *Si cuius.*] Habebam litem tecum, & dolo cuiusdam alterius factum est, quod pereat instantia illius causæ, idest vt finiatur triennio, & currat triennium, datur mihi actio de dolo ad interesse contra illum dolosum: non tamen restituetur mihi instantia causæ, quia fieret contra illam l. properandum, si extenderetur vltra triennium causa. Vel pone aliter hunc casum, quia dolo tuo, vel alterius, Titij puta, factum est, ut non possimus complere, vel vt non possim exercere causas appellationis intra tempus statutum: habeo actio. de dolo contra te, vel illum tertium Titium, non autem restituetur mihi tempus prædictum, cum transierit in rem iudicatam.

¶ *Si Seruus*] Promisisti mihi seruũ, quem Titius postea occidit, habeo actionẽ de dolo aduersus Titium: nõ autem habebis actionem legis Aquiliæ, cum sis liberatus. Viuia.

a *Comprehenditur.*] est. n. arbitraria, vt Instit. de actio. §. præterea. certè & sine hoc debet curare iudex, vt sup. de offic. præsid. l. illicitas, in princ. Et recolas, ꝙ quidam dicũt hanc primam esse admonitionem, nos sententiã diffinitiuam, vt diximus supra tit. 1 l. si cum, §. in hac.

b *Quanti ea res est.*] trib. modis hoc verbum intellige. Primo, quia impropriè ponit: quia licet veritatem significet, vt inf. de verb. sig. l. inter. tamen hic in litem iuratur, vt j. proxi. §. secundo suppleas, quanti ea res est, s. æstimatam per iusiurandum in litem. Tertio propriè pone, & nil suppleas: & dicas, quod duas habet vias: vnam per quam iuret in litem, vt inf. proxi. §. aliam per quam tantũ interesse petat verũ, & hanc hic elegit, vt infra, de rei vend. l. ꝙ si possessor. Et dic, ꝙ si etiã incontinenti vellet reddere, tamen ad interesse tale debet dãnari, vt s. ti. i. l. aut in id. secus si non per dolum habuisset, vt infra, de leg. 1. l. si fundũ per fideicommissum, 1. respon.

c *Certa quantitas*] imò certa: quia quadrupli, vt sup. titu. 1. l. si cum. §. hæc aũt. Sed respondeo duob. modis. Primo, quia meticulosus habet duas vias: vnã ad quadruplũ: aliam ad interesse, quæ dicitur vtilis in rem per iusiurandũ in litem: & hanc elegit habere agendo vtili in rem. Secundo dic, ꝙ etiã si in quadruplum agatur, tamen est incertum, quia cum simplum sit incertũ, ergo & quadruplum: quia respicit simplum.

d *Taxatione.*] facta à iudice, vt hic: & infra ad exhi. l. 3. §. præterea. non à lege. & sic non ob. j. de rei vend. l. ꝙ restituere, quæ est j. & inf. de in lit. iuran. l. 2. & l. videamus, §. fi. & l. in actione, §. 1. ꝙ enim omissum est à lege, &c. vt de testibus, l. quæsitum.

e *Arbitrium.*] s. de restituenda re, vt sic ea non restituta condẽnetur inquantum iuratur: hoc enim non fit, & secundum hoc dic arbitrium, i. primam sententiam.

f *Defunctus.*] sic, non est ergo locus arbitrio, vel coniecturæ, cum res sit certa, vt hic: & infra, de verb. oblig. l. continuus. §. cum ita, in fi. sed interesse, s. verum debet damnari, vt subijcit, & j. de cõfes. l. Iulianus. Idem dico, & si alienauit sine dolo, licet quidam contra, & pro me, vt inf. de noxal. quemadmodum. Sed an desinat omnino hæc actio esse arbitraria per interitum rei? Videtur hic, ꝙ sic. Sed cõtra puto, quia si eum occidit, vel dolo alienauit, adhuc iurabitur in litem, & fiet taxatio. Vnde adhuc habet locum arbitrium in his, licet cesset in restituenda re. Sed nonne si condemnetur in communi interesse, etiam si reddat, poterit in litem iurari? Respon. vt inf. de in lit. iur. l. nummis.

g *Si dominus.*] s. hæres, vel ille cui erat proprietas legata, vt Instit. de vsufruc. §. 1. Accur.

h *Quoniam aliæ.*] s. legis Aquiliæ, & vtilis in factum, vt infra ad l. Aquil. l. si proprietarius. Sed certè & de dolo videtur danda, ut infra quib. mod. vsusfr. amit. l. repeti, in fi. quæ est contra. Sol. hic erat iam traditus vsusfructus legatus, ibi non. Vel si ex testamento relictus erat, ageret ex testamento vbi ab intestato agitur de dolo, ut ibi dicit. Vel dic, vbi in re aliena relinquitur, & dominus rei facit dolosè quo minus vsufructuarius habeat, tunc datur de dolo, vt ibi dicit: si autem sui testatoris, vel hæredis, in qua fuit damnum datum ab extraneo ante aditam hæreditatem, actio datur hæredi l. Aquil. quam tenetur cedere fructuario, vt hic, & inf. ad l. Aquil. liber homo, §. fi. & l. seq. & l. huic scripturæ. Vel dic, quòd non est contra, quia hic in destructione, ibi in ædificatione loquitur, pro qua cessat legis Aquiliæ actio.

i *Commodasset.*] venditori, vt hic innuit, & consuetudo habet.

* Vide Innoc. de renunc. c. super hoc, in mag. gl. vide tunc de sepul. ca. rectificari, ad fin.

1 † Fl. sed officio.

2 † Fl. arbitrio.

3 † Fl. decet, rem.

4 † Fl. debeat.

5 † aliàs, commendasset.

6 † Fl. deest, falsa & no. quod in eos, q. falsis põderib. merces appendunt, sit commina. io Dei, vt in Amos, cap 8.

de dolo [a] dabat actionem. Atqui [b] si maiora pondera commodauit, 1† id quod amplius merces datum est, repeti condictione [c] potest. Si minora, vt reliqua merx detur, ex empto agi potest: nisi ea conditione merx venijt, 2† vt istis ponderibus traderetur, [d] cum ille decipiẽdi causa affirmasset, te æqua põdera hẽre. [e]

Ad causam, seu litis instantiam peremptam non datur restitutio: sed per actionem de dolo succurritur contra eum, cuius dolo factũ fuerit. h.d. fortis est §. & legitur duobus modis. Primo in tempore instantiæ primæ causæ: et sic perijt instantia tantum, & non causa. Secundo in tempore instantiæ causæ appellationis: & sic perijt instantia, & causa. Bart.

¶ Si cuius dolo [f] 3† effectum est, vt lis temporibus legitimis transactis pereat, Trebatius ait aduersus eum 4† de dolo dandum iudicium, * non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tantum actor consequatur, quanti eius interfuit, 5† id non esse factum: ne aliter obseruantibus lex circumscribatur.

Si speciem debitam tertius interimit, vel fideiussor ante moram, debitor liberatur: & creditori contra interimentum actione de dolo succurritur. h.d cũ l seq. & fortis est. Bart.

¶ Si seruum, quem tu mihi promiseras, alius occiderit, de dolo malo actionem plerique in eum dandam rectè [g] putant: quia tu à me liberatus sis: ideoq; legis Aquiliæ actio tibi denegetur. 6†

Dolus solus fideiussoris non perpetuat obligationem eius: sed parit actionem de dolo. Barto.

Papinianus lib. 37. Quæst.

LEX XX.

SI fideiussor promissũ animal ante moram [h] occiderit, de dolo actionem reddi aduersus eum oportere,

1† alias, commendauit.

2† Fl. venit.

3† Fl. incipit dolo, cuius effectũ sine. ſ.

4† Fl. deest, aduersus eũ.

* Tenetur igitur iste de fraudulẽto cõsilio et cõcord. in ca. rectè, cũ gl. 2. extra, de rapto.

5† Fl. ... fuerit.

6† Fl. denegabitur.

a *De dolo.*] si minora emptori: si maiora venditori: sed male dixit, ideoq; corrigitur statim.

b *Atqui.*] pro, sed certè.

c *Condictione.*] s. furtiua, s̃m nos, & & indebiti, s̃m quosdã. Itẽ habet ex vẽdito, vt ne decipiatur, sicut emptor ex empto, vt subijcit, vt infra, si mens. fal. mod. dix. l. si duobus, §. 1.

d *Traderetur.*] quo casu demũ de dolo agitur, & non alio. Itẽ & in alio quo qui conuenit actione ex eo contractu, non est soluendo, vt s. eo. l. & eleganter, §. si dolo. Et vt plene scias, dic, cũ falsa mẽsura, vel põdere vẽditor metit: aut de hoc scienter cõuenerũt, & tũc ei stare tenebitur: aut nõ, & tunc consuetudo attenditur, vt j. de contrahen. empt. l. In pera torcs quod si alter fuit deceptus, aut emptor à venditore, aut contra. Primo casu tenet venditor, siue sciens fuit, siue ignorans, vt j. de ædil. edic. l. j. §. causa. nisi cõuenit, vt certis mẽsuris staretur: quia tunc si sciens fuit, & emptor ignorans, tenetur: alias non, vt j. de act. emp. l. 1. & de hære. d. vend. l. nam. & l. hoc autẽ. econtra si venditor ab emptore, aut dolo emptoris: & tũc si venditor tradidit dubitando, dicẽs: Si quid superfluũ traderetur, nolo esse tuum: tũc dominium nõ transfertur, & furti tenetur. Si autẽ in totum, putans se teneri, liberè tradidit, dominium transit, & non tenetur furti: sed condictione indebiti, secundum quosdam. Vel dicas, quod nunquam transeat dominium, cum esset in pondere: ideoque sẽper fuit, & condictio furtiua, & rei vendicatio datur, vt infra, de fur. l. si quis vxoris, §. si maiora. Item habet locum actio ex contractu, vt infra de actio. empt. l. si quis à me. Si autem emptor est ignorans, nulla tenetur, nisi vltra dimidiam iusti pretij sit deceptio, vt C. de rescind. vendit. l. 2. Si autem tertius adhibuit falsa pondera, aut conuenerunt illis stare ponderibus, aut non. Si non, venditor ex empto, & emptor ex vendito conuenitur, etiam condictione indebiti, secundum M. & furtiua, si sciens fuerit emptor, vt modo diximus; & hoc est, quod hic dicitur. Si conuenerunt, aut venditor est deceptus, aut emptor: si venditor, cõueniet commodantem contraria, vt infra commod. l. in rebus, §. item qui sciens. Quid tamen si commodator non sit soluendo? dabitur cõtra emptorem scientem in subsidium de dolo. Si emptor, contrariam commodati non habet: quia non fuit ei commodatum, quare agitur de dolo contra commodantem, si sciens fuit, vt in hoc §. alias non. Sed in vase vitioso locato, non distinguitur, sciat, vel ignoret locator, quia semper tenetur, vt infra locati. l. sed addes, §. j. Item no. quod criminaliter potest accusari, qui falsa pondera habet, a & in insulam relegatur, vt infra de extraord. crim. l. annonam, in fi. Accur.

a Istã gl. dicit hic Bal. ualde not. contra tabernarios, qui utunt mẽsuris iniustis.

e *Pondera habere.*] emptore inscio. Accur.

f *Dolo.*] pone me dolo tractum, ut triennium in causa criminali, & biẽniũ in causa ciuili currat, ago de dolo, vt hic, non ut restituatur triennium, sed ad interesse, quia sic l. properandum, circumscribetur, q. est, C. de iud. & alia quæ est, C. vt intra cer. temp. l. 2. Sed cum possim restitui, quare ago de dolo, vt inf. quib. ex cau. maio. l. ait prætor, §. fin. & l. seq. Rñ. hic non ab aduersario, sed ab alio fui tractus: vnde non possum restitui. Item cum actio non sit perdita, imò magis perpetua, quare ago de dolo? Rñ. hic ad cætera damna agi, v. j. eod. l. cũ quis. Secũdo pone casũ in tẽpore appellationis faciendæ, quod est x. dierũ hodie, vel exercendæ, quod est anni, vel biennij, vt in Auth. de ijs, qui ingred. ad appell. § s coll. 5. quod currit per dolum aduersarij: agã de dolo, nõ vt restituar ad tẽpus prædictũ, ne circũueniatur lex, quæ dixit de x. diebus, vt in Auth. de app. §. j. & alia quæ dicit de anno, C. de ijs, qui ingre. ad appell. Neq; potest hic opponi, quod non perierit, cum non steterit per iudicem. Itẽ nec restõ debet per auctoritatem rei iudicatæ. Vel dic ab extraneo, vt superiori casu. Sed quid si nõ est soluendo, qui de dolo conuenitur? Resp. potest dici, vt lis restituat, vt argum. C. de iudic. l. properandum, §. fi. & sup. de eo per quẽ fact. l. fin. in princ.

g *Rectè putant.*] s. mihi stipulanti, non debitori aliqua, quia à me est liberatus interitu speciei alio occidẽte, vt hic subijcit, & j. de le. j. si heredis, §. 1. Et itellige quãdo me stipulantẽ voluit damno afficere occisor: sed videtur, quod debitori legis Aquiliæ actio competat, ut infra ad leg. Aquil. l. lege Aquilia, quæ est contra. & mihi eam cedat, ut infra ad leg. Aquil. huic scripturæ quę est contra. Solut ibi creditor occidit, hic alius, per hoc non soluitur illa l huic. Vel hic damnum fuit stipulatoris, ibi debitoris: quia adhuc non uenerat dies obligationis, hoc non ualet per l. huic. Vel dic uerius, quòd hic agit creditor ad alia damna; ad ipsius autem serui æstimationem agit Aquilia cessa sibi à debitore. Item quid si occisor uoluit me damno afficere? Videtur non teneri per hanc legem, nec mihi, nec debitori, cum sit à me liberatus: sed per legem Corneliam accusari potest, ut infra ad legem Aquil. inde Neratius, §. de dolo. Sed puto secundum R omissis prædictis, quòd siue in meã fraudem, siue in damnum debitoris occidit, habeat debitor legis Aquiliæ actionem, quam mihi cedet, ut dixi: & hanc iure uerbo contra occidentem nomine doli. & sic b intelligo, quod hic dicitur: uel hic quorundam recitat opinionem: & sic est idem.

b Cõtra istã glo. est alia gl. j. ad l. Aquil. ꝑ inde. q fuit additio Frãc. Accur. s̃m Bal. hic.

SI *fideiussor.*] CASVS. Promisisti mihi seruum, uel aliud, & fideiussorem dedisti: fideiussor hunc seruum occidit, cum nullus nostrum esset in mora, tenetur quidẽ fideiussor actio. de dolo: quia liberatus est per consequẽtiam, & fideiussor a principali obligatione. Viuia.

h *Ante moram.*] s. communem & rei, & fideiussoris: alias si uterque esset in mora, uel solus debitor, datur prima directa, ut infra de uerbo. oblig. l. mora. 1. respon. & l. si seruum, §. nunc uideamus. si autem solus fideiussor, datur utilis prima actio, ut infra de usur. l. mora, in fi. & infra de uerb. obli. l. mora. in fi. & l. cum filius, in fi. 1. resp. & de iud. l. Stichum, aut Pamphilum, in fi. 1. resp. & l. cum

quo

Neratius Priscus & Iulianus responderunt: qm̄ debitore liberato, per consequentiā 1 † ipse [a] quoque dimittitur.

Dominus, cuius hortatu seruus accepit pecuniam vt sibi soluatur, actione de dolo tenetur. Bar.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX XXI.

SEruus tuus cum tibi decem 2 † deberet, [b] nec soluendo esset, hortatu [c] tuo pecuniam mutuam à me accepit, & tibi soluit. *Labeo* ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio vtili 3 † sit, cum in peculio nihil sit, nec in rem dñi versum videatur, cum ob 4 † debitum dominus acceperit. [d]

Si dolus rei dedit causam absolutioni, de dolo tenetur. Item quod est iuramento decisum, ratione periurij actione de dolo non retractatur. Bart.

¶ Si persuaseris mihi nullam societatem tibi fuisse cum eo, cuius 5 † hæres sum, & ob id iudicio absolui te passus sim, dandam mihi de dolo actionem [e] Iulianus scribit.

De iureiurādo, & periurio

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX XXII.

QVod si deferente me iuraueris, & absolutus sis, postea periurium fuerit approbatum, Labeo ait, [f] de dolo actionem in eum dandam: Pōponius autem per iusiurandū transactum [g] uideri: * quam sententiam, & Marcellus li. 7. Digest. probat. stari enim religioni debet.

Paul. lib. 11. ad Edictum.

LEX XXIII.

NAm sufficit periurij pena. [h] *

Contra eum cuius persuasione indebitum soluitur, actione de dolo succurritur. Bart.

Caius lib. 3. ad edic. prouinc.

LEX XXIIII.

SI legatarius, cui supra modum legis Falcidię legatum sit, hæredi adhuc ignoranti substantiam hæreditatis, vltro [i] iurando 6 † vel quadā alia fallacia 7 † [k] persuaserit, tanquam satis abundeq; ad solida legata soluenda sufficiat hǣditas, atque eo modo solida legata fuerit consecutus, datur de dolo 8 † actio. [l]

quis, §. penultimo. quæ sunt contra. a Si autem nullus eorum est in mora, datur de dolo, vt hic. S. d nonne in mora videtur hic fideiussor occidendo, ut infra, de verborum obligationib. si seruum, primo respon. Dic quod nō, & illud in principali loquitur.

ADDITIO. Vel dic aliter secundum Bal. hic, q̄ mora uera perpetuat actionem interpretatiuam: si quidem ex mora rei perpetuat, vt in contrario, si solius fideiussoris, non perpetuat sine principali, vt hic: plus ergo operatur vera mora, quam ficta, vel interpretatiua.

a *Ipse quoque.*] scilicet fideiussor, ab obligatione videlicet principali.

S*Eruus*] CASVS. Debebat tibi seruus tuus centum, quæ ei mutuaueras, & soluendo iste seruus non erat, unde ei persuasisti, vt acciperet centū in perniciem meam mutuo, & accepit a me, & ea tibi soluit, habeo contra te actio. de dolo, cum etiam actio. non habeam contra te.

¶ *Si persuaseris.*] Successi Titio: qui Titius fuit tuus socius: tu autem socium tuū dixisti eum non fuisse, & ideo passus fui quod absolueris ab actione pro socio: inuenio postea, q̄ testator Titius fuit tuus socius. Dicitur hic, q̄ teneris mihi actio. de dolo, & agam contra te actio. de dolo. Sed pone, q̄ iurasti te non fuisse socium Titij. si appareat postea, q̄ periurus sis, dicit Labeo, quod tu tenearis de dolo, sed male dicit, quia non transire uidetur, & sufficit pœna periurij, ut in l. seq. quæ continuatur cum ista & alia l. seq. Viuia.

b *Deberet.*] naturaliter, vt ℸ. de pecu. leg. nec seruus.

c *Hortatu.*] i. admonitione facta in perniciem meam. sic & ℸ. de neg. gest. l. si seruis non autem iussit animo se obligandi: quia tunc insolidum institoria, uel quod iussu tenetur, vt C. de exerci. l. 1. & §. quæ sunt contra.

d *Acceperit.*] vt hic, & infra, de in rem uer. l. si pro parte, §. si domini.

e *Actionem.*] imò uidetur dari antiqua, vt ℸ. eo. l. cum a te. quæ est contra. Sol. hic actio finita erat stipulatione, uel acceptilatione sublata. Vel hic non constabat de intentione, idest quod actio alia superesset, ibi constabat: arg. sup. eod. l. & eleganter, §. non solum. Vel melius datur actio de dolo non ad debitum, sed ad damna tantummodo, arg. infra eo. cum quis, & supra eo. l. eleganter, §. si dolo malo. huic solutioni nihil aliud aduersari uidetur, nisi quod dixit in d. §. si dolo malo. & puto non competere, &c. si enim ad damna impensarum tantum competit, quare tolleretur ideo quia se offert? Respond. Ioan. licet cogi possit, facit tamen hoc sua spontanea oblatio: sic & infra, de alienat. iud. mut. causa facta, l. quia. §. ult. & ea ratione, quia non est verisimile quod impendat, ut ibi diximus. Sed hæc secunda solutio non uidetur bona: quia in actione de dolo oportet me probare passum me fuisse damnum ex societate: & sic duo. Cur ergo si de intentione constabit: non intentetur prima actio? Ioan. dicit non esse necesse hunc probare damnum, sed iurabit in litem contra dolosum. Sed nonne de damno disquirere debet, & pronunciare, ut restituatur sup. eo arbitrio. & tunc demum deferre sacramentum, cum ille sē non restituit? Azo. respond. non impeditur actio de dolo ex societate in iudicium deducta, & orta ab initio, eo quod non constabat tunc aliam subfuisse: rursus, damno probato alia non datur: quia exceptione rei iudicatæ repellitur. Item, quia lis contestata est hoc iudicio, & ideo de dolo datur & perficitur. Vel solue secundum R. qui dicit mihi dandam actionem de dolo. id est replicationem doli, ut ibi. & sic non discrepat, & potest bene sic resolui: quia agere is videtur &c. ut infra, de excep. l. 1. & ℸ. de prob. l. in exceptionibus. Nam & replicatio dicitur actionis iuuamen, vt Inst. de repli. in prin.

f QVod si deferente. Labeo ait.] & male.

g *Transactum.*] secus cum sacramentū non fuit delatum, vt infra l. 2. Accur.

h N*Am. Periurij pena,*] idest diuina ultio, vt C. de iureiurā. l. 2. quandoque etiam corporalis afflictio imponitur, vt infra, de iureiurando, l. si duo, in si.

S*I legatarius.*] CASVS. Titius me hęredem instituit, & tibi decem legauit, & multa alia legata reliquit: ita quod locum habeat Falc. tu uenisti, & petijsti legatum tuum & falsa suasione: quia uel iurasti sine delatione, quod satis erat locuples hæreditas, uel ostendisti mihi nomina hæreditaria, quæ iam uacua erant, cum soluisse͂ tu habuisti legatum tuum: teneris tu legatarius de dolo. Viuianus.

i *Vltro.*] i. sine declaratione, quod non ualet, ut hic, & ℸ. de iureiur. l. 3. 2. respo alias cōtra: ut ī. eo. l. 3. Sed in vtroq; casu hodie, siue sine delatione iusiurandi, siue cum delatione datur repetitio per condictionem ex lege, ut C. de rebus cred. l. fin.

k *Fallacia.*] puta offerendo chirographa debitorum hæreditariorum quæ facta erant in annua solutione.

l *De dolo actio.*] imò & condictio indebiti. & sic cessare debet de dolo, ut de condic. indeb. l. 1. & §. & C. ad leg. Falcid. error. quæ sunt contra. Solu. hæc cum illa datur: cum illa, scilicet condictio indebiti sit generalior quantum ad indebita repetenda, non dico, quoad omnia. nam & hæc in alijs. quam in indebito locum habet, vt infra eo. l. cum quis, & l. fin. & in alijs multis. Vel dic, quod hic cessat condictio indebiti: quia fuit legatum uenerabili loco, vt Insti. de oblig. ex quasi contra. §. fin. secundum Io. vel ideo, quia iam erat lata sententia, & ex ea solutum, ut infra mand. si fideiussor. §. in omnibus. Vel tertio dic agi condic. indeb. ad rem ipsam, sed actione de dolo ad cætera damna, vt ℸ. eo. cum quis. Accur.

a Dic sm̄ Bal. hic, q̄ in his omnibus iurib. q̄ hic allegantur processit mora: hic uero non processit.

1 † Consequētia.

2 † Flo. decē.

3 † Flo. utilis.

4 † alias, hoc.

5 † Flo. cui.

* An hoc dictum habeat locum de iure canon. in causis spiritualibus, vide per Inno. in cap. quia propter, de el. extra.

* Periurij pœna diuina extimatur: hu mana, dedecus. Cic. lib. 2. de legibus.

6 † alias, iureiurando.

7 † Fallacia, in Archetypo. Taurel & ita debuit excudi, cum toties ita cōstanter scriptum reperiatur. Cont.

8 † alias, dolo malo.

Si dolo

SI dolo.] CASVS. Lex ista potest loqui, vt in ea duobus modis ponatur casus. Primo sic, vt loquatur in aduocato mei domini, qui petebam aliquem in seruitutem, & iste talis aduocatus dolum commisit, vt sententiaretur me absente, & sic dolo contumaciam meã procurauit, vt mihi ꝓ hoc auferretur beneficium appellandi, & ita factum est, quod data est sententia pro seruo. Dicitur hic, ꝙ ego possum agere de dolo contra istum aduocatum: quia contra sententiam pro libertate latam non datur restitutio. Secũdo modo, vt loquatur in aduocato ipsius quẽ petebam in seruitutem: qui aduocatus si dolum commisit, tenetur de dolo. Viuia.

a *Eius.*] i. aduocati.

b *Contendebat.*] dicẽdo se dominũ. & sic erat aduocatus domini: idem si esset aduocatus eius, qui se liberum dicit, siue sit in possessione libertatis, siue seruitutis.

c *Quominus*] i. non

d *Aduersario.*] s. serui. qui si fuisset præsens, non obtinuisset forte seruus.

e *Actionem.*] Sed nõne potest dici nulla, vt infra, de re iudic. l. de vnoquoque? Respond. hic forte contumax fictè fuit, qui pro præsente habetur, vt in Auth. de iudic. §. siue ig tur. Sed cum potest appellare, & causam prosequi, vt inf. de appell. l. illud faciẽdũ. videtur ꝙ de dolo non agat, & quod possit restitui, vt arg. sup. eo. l. ei. §. idem Pomponius. Resp. propter damna agit de dolo: & quia libertati fauet prætor, vt hic subijcit, vt inf. de alie. iudic. l. 3. in princ. vnde plus est grauatus quam prius.

1 † *Flo. præmunentur.*

Bald. hic dicit istum textum sore sinx. ad hoc quod licet sententia absolutoria lata super vero debito, non tollat obligationem naturalem, ut in l. Iulia. ve rum debitorẽ, cum ibi plene not. ff. de cond. indeb. dic. ꝙ idem est etiã si creditor essentiatur huiusmodi sententia per istum tex. qui plus probat secundum B quod etiam non tollatur obligatio ciuilis: licet elidatur per exceptionem. quod probatur secundũ eum ibi, agere possum. sed aliter intelligo istum tex. hoc dicitur in interpret. Dobsen.

Ex integro. De re principali actio, proxima datur, ut hic. Actio autem de dolo datur de eo, ꝙ alteri obest extra id quod prima actione persequi pot, puta desumptib in litem factis l. si fide iussor, sup. eo.

2 † *Alias, in rem alias.*

Contra eum cuius dolo sententia pro libertate in absentem profertur, actione de dolo succurritur. Bart.

Vlpianus lib. 11. ad edictum.

LEX XXV.

SI dolo acciderit eius, a qui verba faciebat pro eo, qui de libertate contendebat, b quo minus c præsente aduersario d secundum libertatem pronunciaretur, 1 † puto statum de dolo dandam in eum actionem e quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet. f

Is qui suo dolo est absolutus actione prima conuenitur, & contra exceptionẽ rei iudic. de dolo replicabitur.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX XXVI.

CVm à te* pecuniam peterem, eoq; noĩe iudicium acceptum esset, falso mihi persuasisti: tanquam eam pecuniã seruo meo, aut procuratori soluisses: eoque modo consecutus es, vt consentiente me absoluereris quærentibus nobis an in te doli iudicium dari debeat, placuit g de dolo actionem non dari, h quia alio modo mihi succurri potest. nam ex integro * agere possum: & si objiciatur exceptio rei iudicatę, replicatione i iure k 2 † vti potero.

Hęc actio datur in hæredẽ perpetuo quatenus ad eum peruenit. h. d. cum l. seq. Bart.

Caius lib. 4. ad edi. prouin.

LEX XXVII.

IN hęredem l eatenus daturum se eam actionem m proconsul n pollicetur, quatenus ad eum peruenit, 3 † id est, quatenus ex ea re locupletior ad eum hæreditas peruenit. 4 †

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX XXVIII.

DOlove malo eius n factum est, quo minus peruenerit.

Caius lib. 4. ad edic. prouin.

LEX XXIX.

ITaque o accepto lata sit tibi o pecunia, omnimodo p cum hęrede tuo agetur.

Hæc actio contra dolosum finitur anno; postea perpetuo datur in factum contra hæredem, & est perpetua: quia non est famosa. Bartolus.

¶ At si res q tibi tradita sit, si quidem mortuo te ea res extitit, r agitur cum hærede tuo: si minus, non agetur. sed vtrique in hæredem perpetuo s dabitur: quia non debet lucrari ex alieno damno. cui conueniens est, vt & in ipsum, 5 † qui dolum commisit, in id, quo 6 † locupletior t est, 7 †

f *Non oportet.*] vt supra eod. l. & eleganter, §. quod minor. & infra, de mino. l. si ex causa, §. fin. & l. seq. pronunciauit enim hic iudex libertatem competere.

CVm à te.] CASVS. Petebam a te decem, tu dicebas te ea soluisse nomine meo cuidam, & sic fuisti absolutus non agam de dolo, sed agam actione pristina. Et si excipias de re iud. replicabo de dolo.

g *Placuit.*] s. sapientibus.

h *Non dari.*] immo danda uidetur, ut sup. eo. l. & elegan ter. & in dolo. & l. seruus, §. fin. quæ sunt contra. Sol. vt ibi diximus in vtraque.

i *Replicatione.*] s. doli.

k *Iure.*] alias in re: natura enim debitor permansit, vt infra, de cond. indeb. l. Iulianus. Item ciuilis, licet inefficax, permansit.

l IN hæredem.] CASVS. Dictum est sup. eo. l. si plures, §. hæc actio quod dolo datur in heredem dolosi, scilicet in id quod ad eum peruenit. nunc exponit illud, id est quantum locupletior est facta hęreditas, uel fiet dolo hæredis, quod non fieret, vnde si liberaui te ab actione dolo tuo inductus, hæres tuus tenebitur: quia videtur hæres per consequens liberatus te liberato, & hoc est verum quando aliquid peruenit ad te incorporale, vt liberatio, vt in dicto exemplo proximo. Si autem res corporales dedi tibi dolo tuo, si postea decedes, an teneatur tuus hæres: Distinguitur: quia, aut apud tuum hæredem est, quo casu tenetur hæres: aut nõ est, & tunc non tenetur, sed tenetur hæres perpetuo de peruento id est de eo ꝙ ad eum peruenit, s. actione de dolo. nam & ille qui dolũ commisit, tenetur de peruento perpetua actione in factum. Idem dicit lex sequens Sabinus. Sed addit parum: quia dicit, ꝙ hæres condemnatus in actione de dolo non infamatur. Et est ratio: quia perpetuo tenetur, vt in l. neque, inf. eod. quæ cũ ista continuatur. Dicit enim, ꝙ si pater vel patronus sit hæres, non potest ille parens vel patronus hæres de dolo conueniri: quia nec cogitur, &c. Viuia.

3 † *Flo. peruenerit.*

4 † *Flo. peruenerit.*

m *Actionem.*] s. de dolo, vt s. eo. l. si plures, §. 1. hoc tamẽ intelligẽ cũ extra contractũ dolus cõmittitur, ut hic, & ĩ. de pecu. quæ sitũ, in fi. & ĩ. de vi & vi arm. l. 1. §. fi. & ĩ. de tribut. act. l. quod in hæredem, §. fin. aliàs si in contractu, datur in hæredem, et si non peruenit, vt infra, de act. & obl. l. ex contractibus, & inf. deposi. l. si hominem, §. 1.

n *Proconsul.*] i. ptor, vt ĩ. quod cum eo. l. 1.

n DOlove Eius.] s. hæredis.

o ITaque. Tibi.] s. dolo tuo.

p *Omnimodo.*] quia certũ est ad hæredem peruenisse, ut sup. titu. 1. l. quantum. Acc.

q *At si res.*] corporalis.

r *Extitit.*] s. penes hæredem. Sed nonne tunc datur condictio sine causa, vt inf. de cond. sine cau. l. 1. Resp. sic, sed illa vt genus hanc non excludit. Item sufficit semel extitisse, vt sup. tit. 1. l. si ipsa, & l. videamus.

s *Perpetuo.*] idest vsque ad triginta annos, vt Instit. de pe & temp. act. in princip. Et notaq. ud olim actio de dolo intra annum vtilem finiebatur: hodie biennium cõtinuũ datur ad incipiendum, & finiendum, vt etiam contestatio litis nihil faciat, vt C. eod. l. fin. Sed contra hæredem perpetuo, vt hic. Sed quare hoc, cum magis dolosus debeat perpetuo teneri, quam hæres? Respon. quia tantum calculi ratione hæres tenetur, vt infra proxi. Vel dic, vtrumque tenetur tantum de eo quod peruenit perpetuo actione de dolo, vel in factum, vt hic subijcit, quæ est idem, licet nomen mutetur, ut argum. infra de hæred. instit. l. 3. §. qui fideicommissariam. Accur.

t *Locupletior.*] scilicet de eo quod ad eum peruenit, vt argum. infra, de vi & vi arma. l. 1. in princip. licet post amiserit. Accur.

5 † *Floren. ut & in ipso qui dolo.*

6 † *Flo. quod.*

7 † *Flor. esset.*

Sabinus

a Sabinus. *Calculi.*] idest obuentionis, siue pecuniariæ rei quia per calculum fit huiusmodi computatio, & sic accipitur, C. de errore calculi.

b *Famosum.*] quia de calculo, & non de perfidia agitur, vt hic, & supra de infa. l. furti. §. fi. & infra ad municip. l. imperator. in fi.

h *Non teneri.*] neque seruum, quia iam fecit ei, quod debuit, neque fratribus, quia de eis non fuit grauatus, sed videtur quod hæc libertas non tenuit, duplici ratione. Primo, quia contra voluntatem defuncti est data, vel tradita: ergo non ualet, ut inf. ad Treb. l. si cui pure. §. t quæ est contra. Sol. ibi accipitur contra, pro, præter. nam si proprie acciperetur, non valeret manumissio, vt infra de manumiss. test. l. si quis ita. § 1. & C. de manumiss. test. l. contra uoluntatem at ibi data ante ualeret. Vel dic, ibi contra voluntatem esset si ante tempus manumittere cogeretur: potest tamē sponte manumittere, vt hic. Secundo uidetur non tenere, quia ante conditionem data libertas, sub qua fuit relicta, non ualet, ut infra de condic. & demonstr. l. qui hæredi. §. fin. a Sed dic, quod hic sub conditione non fuit relicta, ut infra de lega. 3. l. si tibi legatum. licet enim si conditio esset apposita tātum pro se, posset ante eam impletam manumittere, ut infra de hæred. institu. l. 3 §. qui fideicommissariam, tamen hic non posset: quia esset gratia aliorum, scilicet cohæredū vt infra de conditio. & demonstra. l. qui duobus.

c *Oportere.*] s. actione de dolo. nam de actione in factum non dubium.

d NEque. *In hæredis.*] scilicet de personis, vt supra eo. l. non debet. & l. hæredibus. de summa sic vt supra eod. l. si oleum. in fin. & l. seq. Vel forte, nec de summa, vt not. supra eo l. ne ex dolo. & l. non debet. in fin. Accur.

CVm quis. CASVS. Absentaui me, & reliqui familiam meā in cuiusdam fundi possessione. tu persuasisti illi familiæ, vt recederet de illa poss. & recessit, nunquid amitto poss. Et respon. quod non: sed si aliquod dāmnum datum est in illa possess. ex prætermissione, tu persuasor teneberis mihi de dolo pro illo damno. Viuia.

e *Non amittitur.*] nisi fuerit ab alio occupata, vt inf. de acq. poss. l. si de eo. §. si forte. in fi. & l. peregre. §. fin. & infra de contrahen. emp. l. fistulas. §. 1. Et nisi familia animo deserendæ possessionis discederet, ut infra de acquir. poss. l. si colonus. secundum quosdam, vt no. C. communia de vsucap. l. 1.

f *Accesserit.*] quidam hoc intelligunt quando damnum contingit ex prætermissione, tunc haberet locum actio l. Aquil. ut infra de usufr. l. si cuius, §. denique. Tu dic etiam si in faciendo, dummodo qui

perpetuo danda sit in factum actio.

Paulus li. 11. ad Edictum.

LEX XXX.

SAbinus putat calculi a potius ratione, quā maleficii hæredem conueniri: denique famosum [b] non fieri: denique in perpetuū teneri oportere [c]

Vlpianus lib. 11. ad Edict.

LEX XXXI.

NEq; causæ cognitio erit in hæredis [d] persona necessaria.

Contra persuadentem fugam datur actio de dolo ad interesse. hoc dicit.

Proculus lib. 2. epistolarum.

LEX XXXII.

CVm quis persuaserit familiæ meæ, vt de possessione decedat, possessio quidem nō amittitur, [e] sed de dolo malo actio 1† in eum competit, si quid damni mihi accesserit: [f]

Qui seruum in perniciem hæredum ante tempus manumittit actione de dolo tenetur. Bar.

Scæuola lib. 2. Digestorum.

LEX XXXIII.

FIliusfam. 2† legatum sibi seruum per præceptionē rogatus manumittere post certum tempus, postea 3† quam rationes ipsi & cohæredib. fratribus reddidisset: ante diē, & ante redditas rationes, ad libertatem vindicta [g] manumittendo pduxerat. quæsitum est, an ex fideicommisso fratrib. teneretur, 4† vt rationes eorum pro portionib. redderet? Respondi, cum liberum eum 5† fecisset, ex causa quidem fideicom. nisi non teneri: [h] verum si ideo properasset manumittere, ne rationes fratribus redderet, posse de dolo actionem in eum exerceri. 6†

Qui rei tuæ venditionem impedit, tibi actione de dolo, uel actione in factum tenetur. h. d. quod no. Bar.

Vlpianus lib. 4. opinionum

LEX XXXIIII.

REi, 7† quam venalem possessor habebat, litem proprietatis aduersarius mouere cœpit: & postea quam opportunitatem emptoris cui uendīdari potuit, peremit, [i] destitit. placuit possessori hoc nomine actione in factum cum sua [k] indemnitate competere.

Qui opus ceptum in suo ad mei vtilitatem non permittit perficere, actione de dolo tenetur. Bart.

Idem lib. 43. 8† ad Sabinum.

LEX XXXV.

SI, cum mihi permisisses [l] saxum ex fundo tuo eijcere, vel cretam, vel arenam effodere, 9† sumptum in hanc rem fecerim, nec 10† patiaris me tollere: nulla alia quam de dolo 11† actio [m] locum habet.

REm.] CASVS. Possidebam librum & cum eum volebam vendere tibi, Titius mouit mihi quæstionem de libro illo: & propter hoc tu non emisti librum, sed alium tibi emisti, & ab alio destitit tamen Titius ab agendo. Dicitur hic, quod iste Titius mihi de dolo tenetur, vel in factum, si fuit parens vel patronus. Viuianus.

damnum dedit, non sit soluendo: cum tunc non uideatur habere actionem de dolo, ut supra eod. l. nam. Sed opponitur, quod etiam quando in prætermittendo datum est dānum, videtur habere locum l. Aquil. vt institu. ad leg. Aql. §. cæterum. & infra ad leg. Aquil. l. qui occidit. §. in hac. Sed dic, quod ibi in instit. suasio est proxim. causa damni. hic remota: sed discessio est hic proxima, argu. infra de cond. ob. tur. cau. l. si ob turpem.

FIliusfam.] CASVS. Te filium meum cum duobus alijs suis fratribus hæredem institui, & tibi legaui seruum, & rogaui vt eum post decem annos manumitteres. Item adieci aliud, quod tunc manumitteres, cum reddiderit rationem fratribus tuis, & tibi: tamen illum seruū ante decem annos manumisisti. Item adhuc non reddiderat rationes ille seruus. Dicitur hic quod tu non teneris ex fideicom. fratribus tuis, sed act. de dolo teneris fratrib. tuis eiusdem cohæredibus, si dolo ante tempus manumisisti. Viuianus.

g *Vindicta.*] idest causa cognita apud prætorem, ut Insti. de libe. §. 1.

i *Peremit.*] faciendo rē litigiosam, [*] unde nec uoluit quis emere, nec debuit, ut C. de litig. l. fi. in princ.

k *Cum sua.*] idest pro sua, &c. & accipe hic contra patronū vel patrem, contra quos cessat de dolo, ut supra eod. l. non debet. in fi. l. de quibus uerisimile est, quod impediant propter spem successionis.

SI, cum.] CASVS. Ex causa donationis permisisti mihi, vt possim quærere saxum in fundo tuo, & extrahere, feci expensas ibi: postea non permittis mihi quod extraham. Dicitur hic, quod non habeo nisi actionē de dolo contra te, & hoc intelligas esse uerum, quando illud saxum non extraxeram. & sic non ob. contra. quod huic l. signaturi mo obstat, quod si alias tecum contraxi, ex eo contractu ago, unde locum non habet hæc lex.

l *Permisisses.*] scilicet ex causa donationis.

m *Actio.*] hanc legem intellige, secundum Ioann. quando non exemit. alias haberet locum in rem actio. vt infra de dolo. l. qui saxum. quæ est contra. b & ita hæc cessaret, nisi ad damna, ut supra eodem l. cum quis: hodie uero non datur de dolo hoc casu, cum competat condictio ex lege

Marginal notes:

1† Flor. inde eum.

2† Fl. filiusfamilias alias filiusfam.

3† Alias, deest postea.

4† Fl. iurisfam.

5† Flor. deest eum.

6† Fl. exercere.

a Dic quod illud est uerum ui relicti, sed bene valet beneficio hæredis, vt hic secundum Bal.

7† Alias rem.

8† Lib. 48.

9† Flo. fodere, & sumptum.

10† Fl. & ni.

11† Flor. dolo malo actio locum habebit.

* Res autem litigiosa quādo dicitur. vi. in authe. de litigio. coll. 8 §. j. & ff. & C. de litig. & quādo non. vi. l. 1. ff. eo. de litig.

b Solue secūdum Barto. hic: & dic, q ibi iam exemerat: unde, q lapis erat effectus suus merito pōt vendicare: hic non.

lege quando donationis causa permisisti, vt C. de do. le. si quis argentum. §. penultim. Si vero ex alia causa conuenisti, ex eo contractu ago: & sic semper cessat hæc lex.

Qui testamentum deleuit, tenetur legatario & hæredi de dolo. Bart.

Idem lib. 30. ad Edictum.

LEX XXXVI.

SI quis tabulas testamenti apud se depositas post mortem testoris deleuerit, 1† vel alio modo corruperit hæres scriptus habebit aduersus eũ de dolo actionem. a Sed & ijs quibus legata data 2† sunt, danda 3† erit de dolo actio.

Dolus cum dolo compensatur. Bart.

Martianus lib. 2. Regularum.

LEX XXXVII.

SI duo dolo malo fecerint, inuicẽ de dolo* non agẽt. b

Quæ dicta sunt animo commendandi rem, actionem de dolo non pariunt, nisi causa decipiendi emptorem sint dicta. Bart.

Vlpianus lib. 43. 4† ad Sabi.

LEX XXXVIII.

QVod venditor, c vt commendet, d dicit, sic habẽdum est, 5† quasi neque dictũ neque promissum sit. 6† Si verò decipiendi* emptoris causa dictum est, æque sic habendũ est, vt nõ nascatur aduersus dictum promissumve, empti 7† actio: e sed de dolo actio detur: 8†

Qui prætextu falsarum literarum est liberatus, actione de dolo tenetur. Bart.

Idem libro 5. opinionum.

LEX XXXIX.

QVidam debitor * epistolã quasi a Titio f mitti creditori suo effecit, vt ipsa liberaretur: 9 † hac epistola creditor deceptus, Aquiliana stipulatione, & acceptilatione debitorem liberauit. postea epistola falsa, g vel inanis h 10† reperta est. creditor quidem maior annis 25. de dolo habebit actionem, minor autem in integrum restituetur.

Qui impedit præscriptionis interruptionem contra alium, actione de dolo tenetur. h. d. Alias sic: qui se offert defensioni rei quã non possidet, & desistit, ad inter esse actione de dolo tenetur. Bart.

SI quis.] CASVS. Pone casum hoc modo: & sic non ob. contra. Institutus fui hæres sub conditione, si darem decem Titio vsque ad mensẽ, & testator meus multa similiter legata reliquit sub conditione, depositarius idest apud quem depositum fuit testamentum, deleuit illud testamentum: & sic non adimpleui conditionem, quia ignoraui condi. & quia nõ dedi decem Titio: ideo amisi hæred. & per consequens legatarii amiserunt legata. cum nõ valeat testamentũ. Dicitur hic, quod ego hæres, & etiam legatarii habemus actionem de dolo contra depositarium delentem: & sic consulitur nobis per actionem de dolo.

a De dolo actionem] imo uidetur quod actio legis Aquiliæ, & ad exhib. & depositi, vt inf. ad l. Aquil. l. qui tabulas quæ est contra. Sol. hic nondum adita erat hereditas, ibi erat, & ideo leg. Aquil. agitur, & ad exhibend. cũ dominus factus sit aditione hæreditatis. secũdum M. hoc non valet, quia tunc hæreditati acquiritur: & sic per consequens hæredi futuro vt infra ad l. Aquil. l. huic scripturç, & aliud forte in hæreditaria, sẽ tabulæ non sunt res hæreditariæ: hoc non placet, ut ibi. Alii dicunt, quod hic ut perpetuo essent apud hunc, fuerunt depositæ: ibi uero ad tempus. Tu dic, quod hic sub conditione erat institutus hæres, quanquam adimplere non potuit, cũ deleta scriptura ignorauit qualiter erat hæres: ibi autem adiuit hæreditatem institutus: & sic etiam legata eadẽ conditione suspenduntur.

1† Fl. deleuit.

2† Danda.

3† Alias, deest, danda.

* Not. dolum cum dolo compensari. pro quo est bona gl. sup. de eo per quẽ fac. erat. l. fin. § si & stipulator. il 2. super ver. compensando.

4† Lo. 44.

5† Flor. deest est.

6† Fl. est.

* Hanc pertinet quod Cic. eiusmodi differit lib. 3. Offi. in eo loco quo Pythij, & Canij meminit.

SI duo.] CASVS. Vendebam tibi domum, quæ combusta erat, & ego & tu sciebamus combustam: & sic ambo in dolo sumus, non agitur de dolo, sed compensatio fit ex utraque parte, & probatur is casus infra de cõtrahen. empt. l. domum. in fi. Vel pone aliter hunc casum, ut scripsi supra de eo per quem fac. erit. l. si §. si & stipulator. Viuianus.

b Non agent.] scilicet circa idem: & sic pone exemplum ut supra de eo per quem factum erit. l. fi. § pen. & inf. de contrahenda emptio. l. domum & in fine & inf. quod ui aut clam. l. si alius, §. bellissime. & sup. de nego. gest. l. ex facto. in fi. secus autem si tibi feci dolum in una re, tu mihi in alia: quia ambo agimus, ut inf. de noxa l. quemadmodum, §. 1. & argu. inf de vi & vi armata. l. colonus, & l. cum fundum. Itẽ not. hic ar. nil dolosus doloso, ut arg. infr. soluto matrim. l. viro. & inf. de eo np l. si ambo. & inf. si quis omiss. cau. testa. l. quidam Titium. & C. de li. cau. l. si filium, & C. de hæret. l. quoniam. & Iuuenalis, Nil Catilina Cethego. & facit inf. de excep. do. l. apud §. Marcellus.

QVod venditor.] CASVS. Vendebam tibi equum, uel seruum, & eum tibi effuso sermone commendabã, vt quia dixi optimus est seruus: non tamen specificaui bonitates, sed illum ita bonum non inuenisti. si dolosè non feci, vel dixi, non teneor actione ex eo contractu, sed de dolo, quando deceptus alias non esset empturus. Viuianus.

c Quod venditor.] cum venditor commendat, aut id facit effuso sermone: & sic stat in generalibus uerbis: ut optimus est hic seruus. aut descendit ad specialia, ut optimus est hic seruus cocus, scriptor. Primo casu; quandocũq; & quibuscunque, non tenetur, vt infra de ædilitio edic. l. sciendum. primo respon. Secundo casu idem, si uitium sit apparens, vt infra de contrahenda emptio. l. ea quæ. in principio. & his duobus casibus potest intelligi principium huius legis, nisi uenditor in dolo: emptor autem in culpa fuerit, ut hac l. secundo, responso. Si autem latens, aut emptori expressit, aut alij. Si emptori, aut animo sc. obligandi, & tunc tenetur actione ex eo contractu, ut infra de ædili. edic. le. sciendum. §. ea. & l. si quid, de contrahenda emptio. l. ea quæ. secundo responso. Aut iactandi, siue non obligandi. & tunc, si animo decipiendi, tenetur de dolo, quando deceptus alias nõ erat empturus, vt hac l. secundo responso. Si autem alias empturus erat, agit actione ex eo contractu. infra de actio. emp. leg. Iulianus. §. si uenditor. Si vero animo decipiendi, nullo modo tenetur, vt hac leg. primo responso. Si autem alii, vt alliciat emptorem ibi astantem, tunc tenetur, vt hac leg. secundo responso. Si autem non deciperet, non tenetur. Et ex his collige, quod tribus modis potest intelligi, secundum responsum huius legis, & primum responsum quatuor modis. Sed quæritur, nonne semper animo obligandi dicit: cum dicat litera hoc promissum: ergo semper debet cessare de dolo? Respond. secundum Azonem, quod hic non nascitur ex dicto uel promisso actio, quæ alias dari consueuit, scilicet quanto minoris: uel ex empto: & sic ex promissione secundum hoc agi potest, secundum eum. Quare ergo de dolo dicit hic dari? Tu ergo dicas, quod promissum hic accipitur non pro stipulatione, sed pro pollicitatione, vel promissione sine interrogatione, vt infra de ædil. edic. sciendum. §. edictum, & §. promissum. Accursius.

d Commendat.] quod fit non exprimendo: quia non descendit ad speciem.

e Actio.] scilicet exempto.

QVidam debitor.] CASVS. Debebam tibi decem, & intraui quadam die cameram Titij amici tui, & sigillaui epistolam, vel ita feci quod iste Titius epistolam tibi mittebat, & continebatur in ista epistola, quod Titius te rogabat, quod tu me liberes: liberasti, postea inuenisti, quod epistola falsa erat, vel inanis, quia iam reuocatum fuit mandatum: si tu es maior, habebis actionem de dolo uel restitueris, si es minor. Viuianus.

f A Titio.] scilicet amico creditoris.

g Falsa.] cum Titius eam scripserit.

h Vel inanis. &c.] cum postquam scripserat, voluntatem

7† Flor. deest empti.

8† Fl. deest datur.

* Lo. Rom. singu. 228. repetat istum tex. fin. ad quem aduerte, quod non meretur ad hoc allegari. Ro ut hic docetur in nomine interpre Bolog.

9† Flo. liberatur.

10† Inani reperta credi. Fl.

eum mutauit, vt infra, de manu. viudic. l. si pater, primo responso.

S*I te Titio*.] CASVS. Volebam à te vendicare librum quendam, quem vsucapiebas: eras iuxta finem vsucapionis, & cum vellem te conuenire, Seius obtulit se, & dixit se possidere: & hoc ideo faciebat, vt ita vsucap. compleas. Seius ante litem contestatam, quia non prosequebatur, fuit absolutus ab obseruatione iudicij: quoniam ante bene desistere potuit, infra, de rei vendicatio. l. is qui. Dicitur hic, quod Seius iste mihi actione de dolo tenetur. Viuianus.

a *Si te Titio*.] id est, contra Titium. Accursius.

b *Vsucapias*] id est, vsucapionem compleat.

c *Absolutus sis*.] quia destitit ante litem contestatam contra se, & dicit se non possidere, nec actor propterea potest à certa persona petere: & alias erat damnandus, vt infra, de rei vendicatione, l. is qui. & l. si autem. & de petit. hæredit. qui se, non autem ideo est absolutus quia fit completa vsucapio: quia ne possessor ea causa absolueretur, vt infra de rei uendicat. l. si post, & sic definitiuè, uel ab obseruatione iudicij fuit absolutus. Accur.

d *De dolo malo*] scilicet actione. Sed cum stipulatus sit actor iudicatum solui, in qua stipulatione dolum abesse continetur, vt infra iudi. solui. l. iudicatum solui. quare non ex stipulatu agitur, vt supra eodem, l. & eleganter, §. non solum? Respondeo, quia hic agitur ex dolo commisso in offerendo se ante stipulationem, ut dixi supra eodem, l. 2. in principio. Item nunquid potest restitui, vt infra ex quibus causis maio. l. ait prætor §. fi. & sic cessat de dolo actio? Respond. illud quando dolo aduersarij: hic autem extranei dolo fuit usucapio completa. Item quid si nõ est soluendo, qui se obtulit? Respond. in subsidiũ restituitur his, vt sup. de eo per quem factum erit, l. fin. & argument. sup. de in integrum restitut. l. diuus. ibi, nec intra has, &c. Accursius.

1 † *Li. 27. ex tract. de præto. stipul.*

2 † *Alias, tenetur.*

3 † *Flor. Antianus.*

4 † *Aliàs nisi fortasse ipse sudasit.*

Caius lib. 27. 1 † ad edictum prouinciale.

LEX XL.

SI te Titio a obtuleris de eare, quam non possidebas, in hoc, ut alius vsucapiat, b & iudicatum solui satisdederis, quamuis absolutus c sis, de dolo malo d tamen teneberis: 2 † & ita Sabino placet.

Contra eum, cuius dolo quis adit hereditatem, succurritur per hãc actionem vel si est creditor, per doli exceptionem. Bart.

Furius Anthianus 3 † lib. 1 ad edictum

LEX XLI.

IS qui decepit aliquem, ut hæreditatem non idoneã adiret, de dolo tenebitur, nisi fortasse 4 † creditor e erat, & solus erat, tunc enim sufficit contra eum doli mali exceptio. f

TITVLVS IV.

De minoribus vigintiquinque annis.

Primò commendat edictum. Secundo ponit illud. Tertiò incipit exponere. Secunda ibi, Prætor. Tertia ibi, Apparet. hoc suffi cit pro summario. Bart.

I*S qui*.] CASVS. Cum essem hæres propter onera hæreditaria nolebam hæreditatem adire, unus de creditoribus hæreditarijs, uel alius extraneus suasit mihi ut adirẽ, & adiui eius suasione, tenetur ille persuasor actione de dolo. Sed pone, qd vnus solus creditor in ista hæreditate esset, sed persuasit mihi ut adeam, tunc haberem contra eum de dolo actionem. Viuianus.

e *Creditor*] hæreditarius unus de pluribus.

f *Exceptio*.] cum ex eo, quod perfide gestum est, actor nihil consequi debeat, ut infra, de doli exceptione, l. apud, §. Marcellus. & facit supra, de eo per quem factum erit, l. primam, §. si reus. & dic, ut not. supra eodem, l. prima, §. ait prætor, in fine.

DE MINORIBVS XXV. ANNIS.

Dictum est de ijs qui iure actio. restituuntur, nunc de ijs qui iudicis officio. ut infra eodem, l. quod si minor. §. ultimo & vide obseruat. Cuiacij.

Vlpianus lib. 11. ad Edictum.

LEX PRIMA.

HOc edictum g prætor, naturalem h æquitatem secutus, proposuit, quo tutelam i minorum suscepit: nam cum inter omnes constet, fragile k esse & infirmum huiusmodi ætatis 5 † consiliũ, & multis captionibus l suppositũ, m multorumque 6 † insidijs n expositum: auxilium o eis prætor hoc edicto pollicitus est, & aduersus captiones p opitulationem. Prætor edicit. Qd cum minore, quam 25 annorum 7 † natu gestum esse dicetur, vtique 8 † quæ ea res erit, animaduertam.

¶ Apparet minoribus annis 25. cũ opem polliceri. nam post hoc tempus compleri q virilem vigorem constat: & ideo * hodie in hanc vsque ætatem adolescentes curatorũ auxilio reguntur: r nec ante rei suæ administratio eis committi r 9 † debet, quamuis bene rem suam gerentibus.

Numerus liberorum nõ supplet ætatem quoad impediendã in integrum restitutionem, sed quoad decernendũ honores. Bart.

H*Oc edictum*.] CASVS. Dñs Vlpianus laudat, & commendat prætorem, quia de minoribus edictum fecit inter alia edicta, quia ipse prætor voluit suscipere defensionem minorum: nam minores sunt fragiles: vnde minores restituuntur contra deceptiones factas in contractu, & extra, propter suam fragilitatem, & propter dolum aduersarij. prætor ergo dicit, quod omnia, quæ facta sunt cum minoribus, uidebit ipse prætor: & si minor erit restituendus, vel non, dicit Vlpianus. Bene apparet ex verbis edicti, quod permittit auxilium minoribus 25. an. si decipiantur. & si accipiãt adolescentes intra hoc 25. ano 5. liberos: non propter hoc potes dicere, vt computentur singuli liberi pro singulis annis, sed hoc fit in honorib. recipiendis: quia si quis habet 20 annos, & 5 liberos, singuli liberi computantur pro singulis annis Viuianus.

g *Hoc edictum*.] quod est infra eo. § j.

h *Naturalem*.] id est, naturali ingenio inductam: tamen contra ius gentium, siue naturale, quod tuetur pacta, ut sup. de pact. l. j. nam per restitutionẽ pacta & conuentiones destruuntur, sic & alias dicitur naturali * æquitas. infra, de leg. præstan. contra tabul. l. j.

i *Quo tutelam*] i. defensionem, sic generaliter ponitur infra, de leg. 3. l. cum filio. Accur.

K *Fragile*.] imo a 12. ann. supra uidetur firmũ, vt Inst. qui manu non pos. §. fi. Sed illud fauore libertatis: quia in aduocato, ideo quia sibi imputet, qui talem aduocatum sibi assumit, ut infra eo. l. cum mandato. Sed iure Lombardo secus, quod dic, ut in Lombar. de prohibita ali. mi. l. j.

l *Captionibus*.] in contractibus.

m *Suppositum*.] sua facilitate.

n *Insidijs*.] extra contractus Accur.

o *Auxilium*] quando sui facilitate sunt decepti.

p *Captiones*.] id est dolum aduersarij & sic propter duo dare auxilium.

q *Compleri*.] id est roborari, non autem dicas definere.

r *Committi debet*.] si. uere gestum ab eo tanquam à patrefamilias maiore, ratum sit. Committitur tamen non curatorem accipere cogitur, nisi in litem, ut Insti. de curat. §. item inuiti: quæ est contra. Item in casu certum fecerit, r, committitur. f. post ueniæ ætatis concessionem a principe in 20. ut infra eo. l. denique, in fi. j. respon. & Code ijs qui ueni. ætat. impet. l. 2. & 3. quæ sunt contra.

5 † *Flo. Attam.*

6 † *Fl. multorum insidijs.*

7 † *Florent. annis natus & c. & tenetur l. 7. infra eod. & l. Labeo. de verb. sign.*

8 † *Flor. uti quaque res erit ita cum causa cognitione.*

* *Post Diui Marci constitutionem Capitol. in Marco Coltinus.*

9 † *Flo. debebit.*

* Quæ fundet ut obseruemus promissa, & ubi cunq; datur, ibi datur saltem doli exceptio. uide in nouo Indic. tract. in uer. Æquitas. uersi. naturalis.

Idem libro. 18. 1 † ad legem Iuliam & Papiam.

L E X II.

NEc per liberos * suo[a] rem suam a maturius à curatoribus recipiant. 2 † Quod enim legibus b cauetur, vt singuli anni per singulos liberos remittantur, 3 † ad honores c diuus Seuerus pertinere ait, non ad rem suã recipiendam.

Princeps potest minori administrationẽ bonorum suorum concedere, non iudex inferior. Bar.

Idem lib. 11. ad edictum.

L E X III.

DEnique diuus Seuerus & * Imperator noster[a] huiusmodi consulũ, uel præsidum decreta d quasi ambitiosa esse interpretati sunt. e Ipsi f * autem perrarò g minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt, & eorum 4 † iure utimur. h

Si dolo aduersarij negotium cõtractum est, vt in maiore ætate perficiatur, vel si finis habet necessariã consequẽtiam ad principium, inspicimus principiũ: alias finis inspicietur. hoc dicit, cum seq. §. Primo ponit vnã questionẽ. Secundo ponit quosdã casus, qui conferũt ad determinationẽ questionis prædictæ: non tamen eam determinat. Secunda ibi, & placet. Bart.

a NEc per liberos. Rem suam] idest rerum suarũ administrationem: Accur.

b *Legibus*] vt hic, & C. eodem, l. 2. & C. de administrat. tuto. l. de his.

c *Ad honores.*] suscipiendos: ad quos minor non admittitur, & admissus vocis suffragium non habet inter decuriones, ut infra, de muneribus & honoribus, l. ad rem. Item prosunt liberi ad excusationem tutelæ, vt C. qui nume. lib. l. j. Item prosunt ad excusationem personalium munerum, vt C. de iis qui nume. l. j. l. nepotes, & l. personalibus, lib. 10.

1 † Lib. 19.

** Ne quod adultus licet habeat multos filios nõ iõ desinit esse sub cura sui maioris concord. ad id l. fin. de leg. tuto infra.*

2 † Flo. recipiat.

3 † Fl. demittantur. aliqs. permittantur.

DEnique.] C A S V S. Ista lex continuatur cum superiori, & dicit, quod illa decreta, quibus administratio bonorum conceditur minoribus, ambitiosa sunt, sed principes non concesserunt administrationem suarum rerum minoribus, concedendo veniam ætatis.

¶ *Si quis.*] Minor vigintiquinque annis contraxit: postea factus est maior, antequam peteret in integrum restitui, quæritur an de cetero sit restituendus? Huic quæstioni non respondet, sed aliam ponit: quia pone, quod minor contraxit, maior factus ratum habuit quod in minori ætate fecerat. Dicit quod non restituetur. Item pone, habebam 24. ann. tutor meus decessit: & incœpi agere iudicio tutelæ aduersus hæredes: tu ante finitam causam, me maiore facto, absoluisti hæredes: nunquid potero restitui? Dicit quòd de facili restituendus non sum, quasi dicat non potest restitui: veruntamen si dolo vel calliditate aduersarij, hoc est hæredum, est factum vt tempus illud labatur. hoc est vt demum eo facto maior pronunciaretur, ero restituendus: sed propter leuem suspicionem, vel fraudem illorum hæredum, non potero restitui.

** Antoninus eius filius.*

¶ *Nam.*] Minor adiuit hæreditatem patris, uel alterius extranei. maior factus exegit ab hærede debitore, postea perpendit quod hæreditas non extitit lucrosa, vult restitui, bene potest. consideratur enim initium, quo adiuit hæreditatem: non tempus sequens quo uidetur approbasse: sed potius ex quadam consequẽtia videbitur exegisse, quasi qui miscuerat se, esset ad hoc adstrictus.

¶ *Minore.*] Natus fui quarto calen. Ianuarij hora sexta cõtraxi cũ aliquo minore ann. 25. & deceptus fui. qualiter sit computatio temporis in integrum restitutionis petendæ, quæritur. Et dicitur quòd de momento ad momẽtum. vnde si bissexto me nasci contingat, ultimus dies de medio tolli debet, idest ambo pro uno computari, & vsque ad momentum quo natus fui, computandus est in vlteriori die. vt etiam tunc restitui debeam.

¶ *Sed utrum.*] Iste §. de tribus personis tractat, scilicet de filiofam. de patrefam. & de seruo. & de filiofam. dicit hic, de seruo dicit infra in fine huius. vnde ex superiorib. apparet minoribus succurrendum per restitutionem in integrum. Sed dubitatur utrum soli minori 25 ann. an patrifam. an etiam filiofam. minori succurrendum sit? filiofami. non videtur succurrendum: quia tunc potest, restituendus esse videtur, quod est contra mentem prætoris, ut subueniatur minori occasione minoris. unde ita demum restituitur filiusfamilias minor, si eius interest. Si vero filiusfamilias, iussu patris contraxit, pater insolidum conuenietur: & si conuenitur, non restituitur. Item filiusfam. conuenietur emancipatus, quatenus facere potest: vnde poterit restitui, & restitutio filij non proderit patri. Sed restitutio ipsius minoris proderit fideiussori. licet pater pro filio uideretur fideiubere. sed contrarium est. in fin. dicit, quod filiusfamilias iussu patris pecuniam mutuam accipiens nullo modo restituetur, dictum est supra proxim. § quando filiusfamilias iussu patris contraxit: nunc autem dicit quando filius contraxit, sine iussu patris: nam pater de peculio tenetur. Sed nunquid si fuerit de peculio conuentus, restituetur? Dicit quod non, sed filio conuento petitur restitutio, & filius restituetur. Sed videtur, quod filius sit restituendus, cum pater de peculio de bursa teneatur, & conuenerit: quia quicquid soluit pater de peculio, de bursa filij soluit: cum eius sit peculium, hoc tamen falsum est: quia plus versatur vtilitas patris in peculio, quam filij, & tamen aliquo casu efficitur peculium filij: & de hoc ponitur exemplum ibi vt, &c. Est ergo generale, quod minor sit restituendus, & filia etiam restituetur, si ex interuallo consensit patri stipulanti dotem, quam ipse pater dedit: pater ei potest stipulari incontinenti dotem inuita filia, ex interuallo nequaquam.

** Imperatores.*

4 † Fl. eodem iure.

¶ *Si quis.*] Cum minor essem vigintiquinque ann. dedi me in arrogationem cuidam prædoni, an possim restitui? Et respon. quod sic. postea fecit pater pactum de non petẽdo legato cum hærede; filius ei consensit: & sic læsus est: nunquid potest restitui? Dicitur, quod potest. Sed pone, quod militia fuit filiofam. relicta, postea pactus est de ea non petenda. Dicitur quod restituetur filius. Si uero sit institutus sub tali conditione, si emancipetur a patre intra certum tempus, & cum pater hoc ignoret, elapsum est tẽpus illud, & in hoc, quod non certiorauit patrem, læsus est filius: dicitur, quod si pater fuerit paratus emancipare, restituetur filius.

¶ *Temporarius.*] Si filiusfamilias iure peculiari contraxit, & deceptus est, restitui potest: & si ei filio decedenti pater successit, pater ex persona filij restituetur, nec refert, an contraxit in peculio profectitio, an aduentitio. In secunda parte dicit idem, si in peculio castrensi contraxit.

¶ *Seruus.*] Si seruus minor annis vigintiquinque contraxit, & deceptus est: nunquid potest restitui? Dicitur, quod non: quia sibi imputet dominus qui tali administratione commisit, & non refert commiserit liberam peculij administrationem, uel non: nam dominus non restituitur. Item aliquando tenebitur dominus tributoria vel alijs pluribus actionibus, vel modis quibus ex contractu serui conueniri potest, nec tamen in his si seruus minor deceptus fuerit, restituetur dominus maior. Viuianus.

d *Decreta*] quibus permittitur administratio minoribus.

e *Interpretati sunt.*] nota, præsumitur ambitiosum rescriptum cum contra legem fit, ut C. de precib. imper. offer. l. rescripta.

f *Ipsi.*] scilicet Imperatores, & non alij.

g *Perrarò*] quandoque enim permiserunt, vt masculis maioribus vigintiquinque annis, fœminis maioribus 18. venia ætatis data. C. de ijs qui veniam ætatis l. j.

h *Vtimur*] scilicet Imperatorum, & non aliorum.

An

¶ Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in id tempus quo maior efficitur, vtrum initium spectam^a, an finē; 2 Et placet (vt est 1 † constitutum) si quis maio^r factus comprobauerit, ^b quod minor gesserat, restitutionem cessare. Vnde illud ^c non ineleganter Celsus epistolarum libro 11. & Digestorum 5. tractat, ex facto a Flauio 2 † Respecto prætore consultus: ^d Minor annis 25. annos forte 24. agens, iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat; ^e * mox factum est, ut non 3 † finito iudicio, iā eo maiore effecto 25. annis, tutoris hæres absolutus ^f proponeretur: in integrum restitutio ^g desiderabatur. Celsus igitur Respecto suasit, non facile ^h hunc quondam minorem in integrum restitui: sed si ei ^i probaretur, ^k calliditate aduersarij id actum, vt maiore eo facto liberaretur: ^l neque. n̄. extremo, inquit iudicij die vt̄ solum deceptus hic minor, sed totū hoc 4 † structum, ^m vt maiore eo facto liberaretur. Idem tñ ^n cōfitetur: ^o leuior sit suspicio aduersarij quasi dolosè versati, non debere hunc in integrum restitui.

¶ Scio * etiam illud aliquando incidisse: Minor 25. annis immiscuerat se paternæ hæreditati: maiorque factus exegerat aliquid a debitoribus paternis: mox desiderabat in integrum restitui, quo magis abstineret paterna hæreditate: contradicebatur ei, quasi factus maior comprobasset, ^p quod minori sibi placuisset. 5 † putauimus tamen restituendum ^q in integrum, initio inspecto. Idem puto, & si alienam adijt hæreditatem.

Hucusque iurisconsultus exposuit hoc uerbū, minor: hic exponit verbum, natu: et hoc intendit. Minor ætas inspicitur de momento ad momentum, & dies bissextilis cum præcedenti computatur pro uno. Bart.

¶ Minore 6 † ^r quam 25. annatu, Videndum est, ^s an diē natalis sui: ad hoc dicimus, an horam in qua natus est, vt si captus ^t sit, 7 † restituatur. Et cum nondū ^u cōpleuerit, ita erit dicēdum, vt a momēto in momentū ^x tps spectetur. Proinde etsi bissexto ^y natus est,

a *An finem.*] huic confusæ quæstioni non respondet vnde potest responderi, & sic, & non, secundum quod diuersa exempla dari possunt. nam si dicas, tempore minoris ætatis vendidit, factus maior tradidit: non restituitur: arg. infra ad Macedo. l. si filius. §. fin. & l. sequen. si autem ponas quod sub conditione contraxit, & conditio post extiterit, putarē restitui, vt argum. infra de verbor. oblig. l. si filius. Item pone exemplum in lege cōmissoria, vt inf. eo. l. Aemilius.

b *Comprobauerit*] scilicet, expresse, idem tacitè, vt si taceat per quadriennium quando contractus tenuit, vt C. de tempo. in integrum restit. l. fi. vel quinque annis quando non tenuit, vt C. si ma. fac. l. fi.

c *Vnde illud*] posuit supra exemplum in contractu, nūc in quasi contractu. nam in iudicio quasi contrahitur, vt C. de precu. l. 3. §. idem scribit. & aditione hæreditatis, vt instit. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. hæres.

d *Consultus.*] idest, interrogatus.

e *Dictauerat.*] idest, contra hæredes tutoris proposuerat.

f *Absolutus.*] scilicet esse per sententiam iudicis.

g *Restitutio*] contra sententiam latam pro hærede tutori.

h *Non facile.*] quia nullo modo, vt hic & C. si aduersus rem iudi. l. 1. in fi. nisi in casu quem subijcit. & ei consonat infra ad exhiben. l. si optione. & inf. eodem intra. Sed videtur semper danda, vt inf. eodem. § proxi. Solu. vt ibi. Item opponitur, quod hodie cum actor iste teneatur perficere litem ex cautione quam facit, ut C. de episc. o. & cle. auth. generaliter. videtur restitui debere, vt infra de bon. liber. l. qui cum maior. §. 1.

ADDITIO. Tu dic secundum Bar. hic, quod illud quod dicitur in auth. generaliter, non seruatur de consuetudine vt not. inst. de satisd. §. sed hodie. sed posito, quod seruetur, adhuc non obstat.

i *Sed si ei.*] s. prætori.

k *Probaretur.*] a minore, ut infra de proba. l. quoties, §. qui dolo. & l. seq. in prin. aliàs est in litera probaret.

l *Liberaretur.*] aduersarius, scilicet & supple, restitutio datur, & respondet tacitæ obiectioni dum dicit: neque enim, &c. ut auth. vt ij, qui oblig. perhib. res mi. §. si quis collat 6. & infra soluto matrimonio. l. diuortio. §. non solum.

m *Structum.*] idest, malitiosè ordinatum in minori ætate.

n *Idem tamen*] scilicet Celsus.

o *Si leuior.*] idest leuis. Et not. hic, quod leui præsumptioni non est standum. ut hic, & infra de pœn. l. absentem, in princ. & j. de proba. l. si chirographum. unde non darem sacramentum offerenti talem præsumptionem, licet deficiant aliæ probationes, ut dixi supra quod met. cau. l. non est in prin.

p *Comprobasset.*] exigendo à debitoribus. Acc.

q *Initio inspecto.*] imò videtur quod non sit restituendus, vt supra proxi. §. & infra eodem. l. si filius. & C. quod metus causa. l. 2. & C. si mi. se ma. di. l. fi. & infra de libe. caus. l. liberis. §. si quis minor. in fin. & infra de leg. commiss. l. post diē. quæ omnes sunt contra. Solut. hic exegit, non tam approbando prius factū, quam ex consequentia eius in captione remanendo, secundū Irn vt C. ad Vellean. l. si mulier: quodam enim modo exigere tenetur, ex quo adiuit. propterea superiori §. proxim. petit restitui de eo tñ, quod in maiori ætate factū est, scilicet aduersus sententiam, hic autem aduersus aditionem, quæ fuit facta in minori ætate, & imperfecta, quod potest. Et facit inf. de libe. cau. l. liberis. §. si quis minor. in prin. § item noc. hic de initio, vt supra de nego. gest. l. Pomponius. lib. 26. in negotijs.

r *Minore.*] hic versus mater aliter ponitur ex verbis prætoris, quę sunt sup. eo. l. 1. §. 1.

s *Videndum est*] nūc incipit Vlpia. Accursius.

t *Captus.*] vsque ad eam horam.

u *Et cum nondum.*] tunc respondet. Accursius.

x *Momentum.*] quidam iura dicunt inspici tempus de momento ad momentū vt hic, & in præscrip. 30. annor. vt infra de act. & oblig. l. in omnibus. Quidam dicunt sufficere tetigisse vltimum diem, & habetur pro completo, ut in testamentis, vt infra de testam. l. quæ ætate. & in manumissionibus, vt infra de manu. l. 1. & in legato relicto post tempus, ut infra de condi. & demon. l. non putabam. & inf. de verb. sign. l. anniculus, & in vsu ap. vt infra de vsucap. l. in vsucapionibus. & de diuer. & tempo. præscrip. l. in vsucapione. in prin. Quidam autem dicunt sufficere tetigisse de vltimo an. vt ad honores & munera, vt infra de mune. & ho. l. ad rem. Item in restituendo filijs hæreditatem, vt infra ad Treb. l. qui filium. § Sabi. quæ iura sibi adinuicem contraria videntur. Sed non sunt: quia quod de anno incepto dicitur, fauore reipu. est, vt sint ibi legitimi plures, qui possint eligi, & sic specialissimum. & eodem modo in hæreditate filijs restituenda, quæ quasi debita est eis, vt C. de codi. l. fi. Item quod de die cępto pro completo habendo dicitur, semper inuenitur fauor prorogari, vt hic per hoc in omnib. casib. inductis ad hoc. Item quod de momento ad momentum inspiciatur, fauor similiter ætatis est: cui ætati est fauendum, vt C. de actio. emp. l. curabit. at cum præscriptio sit odiosa, restringitur, ut ibi, & alio respectu inspicitur de momento ad momentum: nā odia sunt restringenda, & fauores ampliandi, vt inf. de lib. & posthu. l. cum quidam.

y *Bissexto.*] No. quod vnusquisque annus habet 365. dies vt infra de sta. li. l. cū hæres. §. Stichus. & inf. ad l. Aqui. ita vulneratus, & sex horas plus secundum philosophos, vt

inuenitur

1 † *Flor. ut est & constitutum.*

2 † *Aliàs, Fuluio.*

* *Dillinetur iudicium est intendere actionem, ut in l. si seruus ff. de noxa. actio. Item est æstimem dictare, quo vtitur Vlpian. inf. non dissinguemus. inf. de receptis arbitris, idem dicitur, & impingere dicā.*

3 † *Alij dissiuto. alij. ut fuso.*

4 † *Aliàs totum obstructum. Goueanus autem lib. 2. ca. 3 lectio. legit. sed totum hoc structum.*

* *ad intell. huius tex. vid. Hub. Zucha. in Rubri. C. q. vod. admin. num. 83.*

5 † *Vna lectio habet id quod & minori Flo. autē quod minori sibi placuit.*

6 † *Flo. Minorē ann. 25. annis natu, videndū, an et diem natalis sui adhuc dicimus ante horam qua quidam legēdum putant, dic, sed Flor. & manusc. habent diem.*

7 † *Aliàs, si captus sit, cū nondum cōpleuerit: restituatur. & ita &c.*

ſinnuitur. infra de verb. ſignif. l. cum biſſextus. circa fi. quæ ſex horæ collectæ quatuor annis faciunt 24. horas: & ſic vnum diem naturalem, qui attribuitur Februario: cui Auguſtus vnum, & Iulius Cæſar alium abſtulit. & ſic habet 28. dies: cum quilibet habeat 30. & in fi. eius reſtituitur ſibi ſecundum legem & ſic in uno de quatuor annis inuenitur habere 29. dies: & tũc eſt biſſextus: vt infra de verb. ſignif. l. cum biſſextus. in fin. Sed Romana eccleſia. 6. cal. Martij attribuit illum diẽ: ꝙ eſt in die S. Mathiæ Apoſtoli. Et bis dicitur ſexto calendas, vt hic ſubijcit euidenter: ideoque poteſt dici biſſextus, quia bis ſic dicitur.

(ſiue priore, ſiue poſteriore die) Celſus ſcribit. 1 † nihil referre. nam id biduũ pro vno die habet, & poſterior dies calendarum intercalatur. a *

Fortis eſt §. Minor etiam filiusfa. aduerſus obligationem reſtituitur, etiam ſi iuſſu patris contraxerit præterquam in mutuo: & beneficium filij minoris ad patrem non porrigitur. h. d. Primo ponit q. & eius dubitationem. Secundo reſpondet, quando filius contraxit abſque patre, nec habebat peculium. Tertio, quando contraxit iuſſu patris. Quarto quando contraxit abſque iuſſu patris, ſed habebat peculium. Quinto quando habebat dotem: et ſuper dote contraxit. Secũda ibi, Ego autem. Tertia ibi, Proinde ſi iuſſu. Quarta ibi, Proinde & ſi ſine. Quinta ibi, Ergo. Bar.

¶ Sed vtrum ſolis patribusf. b an etiam filijsfa. c ſuccurri debeat, videndum. Mouet dubitationem, quod ſi quis dixerit ẽt filijsfa. in re peculiari d ſubueniendum, efficiet vt per eos ẽt maioribus ſubueniatur, id eſt patribus eorum, quod nequaquam fuit prætoris 2 † propoſitum: prætor n. minorib. auxilium promiſit, non maioribus. e Ego autem veriſſimam arbitror ſententiam exiſtimãtium, filiumfa. minorem 25. 3 † annis, in integrum reſtitui poſſe ex his ſolum 4 † cauſis, quæ ipſius interſunt: 5 † puta ſi ſit obligatus. f Proinde ſi iuſſu patris obligatus ſit, pater vtique poterit inſolidum conueniri: filius autem, cum & ipſe poſſit uel in poteſtate manens 6 † vel ẽt emancipatus, vel exhæredat⁹, in id quod facere poteſt: g & quidem in poteſtate manens etiam inuito h patre ex condemnatione conueniri: auxilium impetrare debebit, ſi ipſe conueniatur. K * Sed an hoc auxiliũ l patri quoque proſit vt ſolet interdum m fideiuſſori eius n prodeſſe, videamus. Et non puto. o 7 † Si igitur filius conueniatur, poſtulat 8 † auxiliũ: ſi patrẽ cõueniat creditor, auxiliũ ceſſat: excepta p mutui datione. in hac 9 † enim ſi filius 10 † iuſſu patris mutuã pecuniam acceperit, non iuuat q Proinde & ſi ſine iuſſu patris contraxit, & captus eſt, ſi quidem pater de peculio conueniatur, filius non erit reſtituendus: r ſi filius conueniatur, poterit reſtitui. s Nec eo moue-

a *Intercalatur.*] id eſt de medio tollitur, vt pro die non computetur ſecundum Io.

b *Sed verum ſolis patribus famil.*] minoribus tamẽ.

c *Filijsfamil.*] minoribus.

d *Peculiari.*] profectitij peculij in caſtrẽſi, vel quaſi indiſtinctè reſtituitur, vt inf. eo. §. Põponius. in fi.

e *Maioribus.*] per hoc edictũ, ſed per aliud, ſic: vt infra ex quib. cau. ma. l. 1.

f *Obligatus.*] quod eſt ex omni cauſa. & ſine iuſſu patris, præterquam in Mac. vt inf. ad Mac. l. 1. & in voto: vt inf. de pol. l. ſi quis rem. § voto: in illis ergo non reſtituitur: vt inf. eo. l. in cauſæ. in prin. Sed oppo. ſu. quod met. cau. l. metum. §. ſed quod prætor ait.

ADDITIO. Pro ſolu. huius contrarij dic ſecundum Bar. hic, ꝙ aliud eſt in illa reſtitutione quæ datur iure actionis. aliud in iſta, quæ datur officio iudicis.

g *Poteſt.*] ſed ſuperiori inſolidum qñ in poteſtate erat: vt C. ꝙ cũ eo l. eius & l. ſi ex alio. & inf. de pecul. l. ſi quis cũ.

h *Patre.*] hoc olim, ſed hodie ſemper debet habere conſenſum patris: vt C. de Io qua lib. l. fi. §. neceſſitatem. quæ eſt contra. Vel dic verius, quod hic eſt ſpecialis caſus quando ex condemnatione conuenitur actione in factum, vt l. i. ratio eſt, quia in prima cauſa conſenſit. Alij dicunt, quod lex illa loquitur in ſpeciali caſu, quando pater nõ admittit hæreditatem filio delatam: quo caſu cogitur filio contentare in ſignum repudiationis.

i *Conueniri.*] ſed exactio differtur: vt aliàs inf. ad l. Aquil. l. in lege. & no. inf. ſol. matr. l. ſi filio.

k *Conueniatur.*] ſcilicet filius. ſed cum faciat iuſſu patris videtur ꝙ non reſtituatur, vt inf. eo. l. cum mandato: quæ eſt contra. & reſpon. & § ſi. Sol. ſm Hoſt. ibi filius agebat. hic conuenitur. Vel dic ſm Io. ꝙ ibi dicit, non reſtituatur, ſcilicet: pater: ſed filius ſic; vt hic cõuenitur. Vel tertio ſm Azo. ibi taxauit pater certam formam quam ſeruauit fili⁹, hic non taxauit, vel taxatam nõ ſeruauit: vnde reſtituitur.

l *Sed an hoc auxilium.*] ſimplex eſt hæc relatio. nam idem in ſpecie non dicitur vtrique dari, ſed cuilibet ſuum ſi daretur, nam ſic eſt in fideiuſſore, cum ſit perſonale beneficium: vt infra de excep. l. exceptiones. §. rei.

m *Interdum.*] veluti cũ minor eſt deceptus aduerſarij calliditate: vt C. de fideiuſ. mi. l. 2. in fi. & ſua reſtitutione iuuatur fideiuſſor non minoris, vt infra de excep. l. exceptiones. §. rei. qua etiam reſtitutione poteſt vti ſine minore: vt inf. de contrahẽ. l. ſi poſt mortem. §. fi. & hoc ſi dolus dat cauſam contractui. al às cum poſſet agere eo contractu, dicũt quidam non reſtitui. Alij contra: vt inf. eo. l. in cauſæ. 2. in prin. Si autẽ ſui facilitate, non iuuatur fideiuſſor vel mandator: vt inf. eod. l. in cauſę. in prin. niſi aduerſario in alium ſit regreſſus: vt in duobus caſibus ſupra de procu. l. minor. & infra de adm. tu. l. 2.

n *Eius*] ſ. minoris.

o *Patr.*] licet enim pater quãdoque fideiuſſori aſſimuletur: vt infra de verb. oblig. l. cum filius. in princ. hic tamẽ nõ. Item fideiuſſor habet regreſſum contra reũ: pater nõ. Sed cur ſubueniẽt patri ob filij ſententiam, vt inf. de acqui. hære. l. cum qui. à. in prin. & nõ ratione ætatis, vt hic? Reſpond. plus facit ſententia quam ætas: vt patet in d. eo l. auxilium. in prin. & inf. ex quib. cau. ma. l. ſi qua. Vel ſm aliã literã non eſt contra: quæ dicit ibi patrem abfuiſſe. Item quo poteſt eſſe ꝙ filius qui eſt principalis, eximatur per reſtitutionem: quin & fideiuſſor & pater incontinenti liberentur: vt inf. de re iud. l. cũ principalis? Ad ho. quidam diſtinguunt, vt ſi totũ contractum petat minor, reſcindi poſſit acceſſorijs: aliàs non. quod non placet. Dic ergo, quod non poteſt totum contractum tollere, nec etiam obligationem tuam ipſo iure, ſ. d. exceptionem inducit reſtitutio, vt infra de except. l. exceptiones. & patet C. de fideiuſ. mi. l. 1.

p *Excepta*] Non ad proximum, ſi patrem, &c. ſed ad ſuperius dictum refertur ſi igitur &c. & eſt ratio, quia fauet lex bene agenti creditori, inter alios malè agentes, ſm Azo. vel ſpecialem in pecunia, vt infra ſi certum petatur, l. ſingularia. Vel dic, in eig. auxilio, quia ſolum miniſterium præbuit ut nuncius, ut C. quod cum eo. l. ſi ex contractu.

q *Non iuuatur*] per reſtitutionem.

r *Non erit reſtituendus*] Si autem pater nomine filij, vt defenſor, vel procurator filij conuenitur, vel legitimus adminiſtrator petit reſtitutionem, non ut filij, ſed ut filio fit, & ſic loquitur inf. eo. l. patri: 1. reſpon. quæ eſt contra. item in mortuo filio, ut § Pomponius. infra.

s *Poterit reſtitui.*] ex quo hic filiusfa. reſtituitur, nunquid eſt verum ſiue principaliter ſit obligatus, ſiue ex cauſa fideiuſſionis? Reſpond. Pla. vbi principaliter. ho. locum habet. alias non vt C. de filiofa. vel l. 1. Sed tu dic contra, & quod in d. l. dicitur, ideo eſt, quia ſucceſſerat ei pro quo interceſſerat, quare pro hæreditaria part. tenetur, ut infra de ſol. l. Stichum. §. aditio. & C. de neg. geſt. l. ſi ab eo. &

cadunt

1 † Florent. ſcripſit.

* Ad loci huius intelligentiã vide Bud. hic. hallucinatur enim Accur. Vi. Macrob. li. 1. Saturn. c. 14. Sueto. in Iulio Cęſare. cap. 40. Diodem. li. 43. Ammia. Marcel. lib. 26. Tud. & Alciat. ad l. cum biſſextum. de ver. ſign.

a Bald. dicit iſtã glo. ſingul. ad hoc, ꝙ conſenſus præſtitus, per patrẽ filio agenti in cauſa principali durat etiam in cauſa executionis: nec amplius requiritur nouus cõſenſus. idem voluit Bart. & Bal. in l. ſi §. neceſſitate. C. de bon. quæ liber. l. olo.

2 † Prætor. Flo.

3 † Flo. deeſt 25.

4 † Flo. ſolis.

5 † Flo. inter ſunt.

6 † Flo manens conueniri, vel &c.

* Quod igitur dicitur l. cum mandata infra eo. non habere beneficium reſtitutionis, accipe niſi ipſe conueniatur, ita vt in euentu damnum paſſurus ſit.

7 † Tuti præſuturum

8 † Poſtulet.

9 † Flo. hanc.

10 † Flo deeſt filius.

cadunt hic in dubitationem, vbi principaliter accepit alienam obligationem. alias si par stipulando, vel fideiubendo tunc succedendo principali extinguitur accessoria, vt infra de fideiuss. l. generaliter. Item cum ex causa fideiussionis, nunquid refert pro patre vel extraneo intercessit? Respon. Pla. quòd sic, vt secundo casu non succurratur si sit hæres. primo si emisit ex non modica causa sit hæres. Nos non distinguimus. nam & si pro parte etiam modica successerit, pro ea parte non restituetur, vt C. de filiosfam. mi. l. si. Nec ob. quod legitur inf. quod cum eo. l. a. 3. & 4. quia ibi non conueniebatur, vt patris heres. imò, suo nomine, quod hic non est. Porro etiam antequam existit hæres patris, vel extraneo, restituitur, etiam si soluendo sit ille pro quo intercessit: quia interest minoris potius non soluere, quam in futurum repetere, vt infra de compen. l. in eo. licet Pla. dixerit contra. argu. in eo. l. cum mandato. §. si ex euentu. & §. si autem ipse. Sed non ob. quia ibi principaliter in vno casu contraxit minor iure maioris: vnde ne subueniat maiori per minorem, in subsidium est subuentum minori, i. si non sit soluendo dominus cuius fuit procurator: hic autem minor secundario intercessit. vnde quia hoc ipso deceptus est, restituitur. Item in altero casu non contraxit minor, sed procurator eius: vnde ipse in subsidium restituitur.

mur, a quasi intersit filii peculium habere Magis b etenim 1 † patris quam filii interest: licet aliquo casu peculium ad filium spectet: vt puta si patris eius bona à fisco propter debitum pecuniarium 2 † occupata sunt: 3 † nam peculium eius * ex constitutione diui 4 † Claudij separatur. c ¶ Ergo d etiam filiamfa. in dote captam, dum patri consentit dotem stipulanti, non statim e quam dedit, vel adhibenti aliquem, qui dotem stipularetur, puto restituendam: quoniam dos ipsius filiæ proprium patrimonium est. f

Aduersus arrogationem minor restituitur. Bart.

Si quis minor * xxv. annis arrogandum se dederit, & in ipsa arrogatione se circumuentum dicat, (finge enim à prædone eum hominem locupletem arrogatum) dico debere eum audiri, in integrum se restituentem. g 5 †

Aduersus liberationem legati conditionalis, vel cohærentis personæ, filiusfamilias minor restituitur. Bartolus.

Si quid minori filiofamilias legatum fuerit post mortem patris, h vel fideicommissum relictum, & captus est forte dum consensit 6 † patri paciscenti, i ne legatum peteretur, potest dici in integrum restituendum: quoniam ipsius interest propter spem legati, quod ei post mortem patris competit. Sed & si ei legatum sit aliquid, quod personæ eius cohæret, puta ius militiæ: K dicendum est, posse eum restitui in integrū: interfuit enim eius non capi, cum hanc patri non acquireret, sed ipse haberet. l

a *Monemur.*] quasi intersit. vt si dicam dari restitutionem patri qui de bursa peculiari est soluturus, vt ponitur). de ap. l. ex consen. su. §. filium. dic vt ibi.

b *Magis.*] comparatiue ponitur: quia & filij interest, vt). de dam. infec. l. si filius.

c *Separatur.*) vt saluum habeat filius. Sed an hoc casu inspecto dabitur patri? Resp. non, vt hic, & quia acus. ...ij causa &c. vt). qui & à quib. ma. li. l. Iul. & quia casum aduersamque &c. vt hic, & infra de verb. obl. l. inter stipulantem. §. homo liber.

d *Ergo*] quia omnis minor restituendus est, ergo, &c.

e *Non statim.*] potest enim statim stipulationi pacisci, quod velit, etiam tunc consensu filiæ, sed postea non, vt C. de rei vxo. ac. §. accedit. & §. & hoc. & de iure dotium. l. cum à socero, inf. de pact. do. l. cum dos & infra sol. mat. l. quoties. Sed duplici ratione non videtur deceptus: prima, quia & si non consentisset, tamen pater ageret, etiam ex contradicente: nisi causam iustam haberet contradicendi, vt inf. sol. mat. l. si cum dotem. Sed dic, quòd hic habuit iustam causam: quia turpis erat persona patris, & suspecta, vt inf. sol. mat. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. secunda econtra. quia & post consensum non potest agere nisi ex voluntate filiæ, vt). sol. mat. l. post dotem. quæ est contra. Sed dic, quod ibi fuit stipulatus ad voluntatem filiæ, si ei tunc placuerit, hic ex voluntate præsenti. Vel dic, ibi, filiæ voluntatem, non determinat illud, stipulatus est, sed illud quod sequitur, diuortio, &c. Item contra quem restituitur hæc filia hic? Respondeo, non contra patrem, vt C. qui & aduersus quos. l. si. sed contra maritum, vt in obligationem se reponat, & soluat, si dies reddendæ dotis venit, vt infra de condi. cau. da. l. si quis acceptо. & maritus restituetur contra patrem, vt C. de repud. l. j.

f *Patrimonium est.*] ex hoc verbo duas soluunt quidam quæstiones. Vnam, an sit mulier domina rei dotalis: argumen. est hic, quòd sic, & C. de iure dotium l. in rebus. Tu dic contra, immo maritus, vt institut. qui. ali. lic. in principio. Secundam, an mulier possit in dote institui à patre? videtur quòd non, cum sit sua, vt hic, & quia in bonis patris non est, vt infra ad legem Falcidiam l. pater, in fine §. respon. & tanquam æs alienum patris habeatur, vt inf. de col. do. l. fin. & quia pater habet necesse filiæ restituere, vt C. de rei vx. actio. auth. sed quamuis. & quia non potest exigere sine filiæ voluntate, vt infra de solu. l. qui hominem. § si gener. & de leg. 2. l. Titia j. §. qui in vita, & de colla. bon. l. filium. Sed tamen dico, quod sic: primo, quia in quartam imputatur, vt C. de inoffi. testamen. l. quoniam nouella. secundo, quia confert ex testamento, & ab intestato, vt C. de col. authen. ex testamento, & quod hic dicit, quòd est eius patrimonium, secundi, quasi vt inf. de relig. l. in eum, & de pact. dot. l. cum dos. Nec ob. quod dicitur eam debere habere præcipuam si sit exhæredata, vt C. de rei vxo. actio. §. videamus: quia & quartam debet habere alias, & tamen in ea potest institui, imò debet, vt in auth. vt cum de ap. cog. § aliud. cum cautela tamen instituat casu filiam in duodecim imperialibus vna cum dote, vt secundum omnium opiniones valeat testamentum. in matre videtur secus, cum donasse videatur.

g *Restituentem*] idest, restitui desiderantem: vt hic, & supra de ado. l. & si pures, argumentum contra infra eod. l. si ex causa. §. Pomponius, sed ibi de maxima mutatione dicit, vt quia secus esset iniq. sed dicit Azo: videtur quod hic dicitur, locum non habere: quia istud contingebat tempore illarum legum, quando bona filij arrogati transibant in potestatem patris arrogatoris, sed hodie secus, vt institu. de acquisitio. per arro. in prima col. & C. de adoptio. l. penult. & sic videtur quod non habeat iste necesse petere restitutionem, cum hodie non transeant. Respondeo immo necesse habet petere: quia forte male administrauit, & propter suos malos mores etiam quo ad vsumfructum: vt ex præallegatis titulis patet.

h *Post mortem patris*] scilicet filio dandum, sed quid si in vita patris? Respond. hodie idem, cum aduentitia quærantur filio, vt C. de bonis quæ libe. l. cum oportet. & C. de bo. ma. l. j.

i *Paciscenti*] Hoc pactum valet, sed repudiatio non tenet, vt infra de leg. 2. l. si ita sit scriptum. §. si sub conditione.). de acq. hære. l. is qui & diuis. & de pac. l. hæredi §. filia arg. contra hui. §. est C. de vlul. l. j in fi.

K *Ius militiæ*] idest aliquis redditus ex quo vnus poterat etiam militare, & pater renunciauit filio consentiente, vt superiori casu.

l *Sed ipse haberet.*] enim habetur enim vt peculium castrense. Quid si seruo militia relinquatur? Respon ipsi non datur, cum seruus militare non possit, vt C. qui mili. non poss. l. super seruis & in auth. omnis quæ de dig. §. 2. sed æstimatio sic, si cum seruum sciuit testator, alias non, vt). de lega. 1. l. fideicommissa. §. si seruo alieno. Si autem propter corporis vitium militare non potest, tunc æstimatio debetur, vt). de leg. 2. l. filiusfamilias. § si quid.

1 † Flo. inimo.

2 † Flo. deest, pecuniarum.

3 † Flo. et.

* Bal. in l. pe. C. qui bon. ce. poss. exclamat hunc tex. mirabilē et sing. eodē Bald. in l. ... 11 col. C. de exec. rei iud. & Io. de Imo. in l. si finita. l. si de vectigalibus. in 2. colum. infra de dam. infec. de quo text. vide hic in interpre. Bal.

4 † Flo. deest, diui.

* Bal. sumit hic ar. ex textu quod si quis minor se & sua monasterio tradidit causare, & per hoc lesionem interuenire, pōt restitui & quo prescriben in auth. ingr. sin. de sacros. eccl. cum sim. & facit infra eo l. ... prætor in prin. & in causa præsentia. de pichat.

5 † In Vill. ... exemplari legi. ... restituente volentem.

6 † Fl consenserit.

a *Institutus.*] idest sub hac conditione, si à patre, &c.
b *Cum posset.*] certiorare.
c *Emancipasset.*] secus forte si non fuit emancipatus, vt j. qui ius ex causis maio. l. antepen.
d *Tempo.*] duo sunt hic casus. Primus secundum quosdam loquitur, qui ex persona filij pater de peculio tenetur, quo casu & filius pro se & pro patre, & pater eo mortuo restitutionem petit, vt hic. secus si pater teneatur insolidum, vt quia iussit, vt j. eo. l. sed vtrum. ibi, perinde iussisset. Secundus casus de peculio castrensi dicit. Alij dicunt quod primus casus est de quasi castrensi: secundus de castrensi. necnon in alio profectitio, & aduentitio intelligi pôt, vt dicit, cum isti mortuo filio nullæ remaneant obligationes, pro quibus sit restituendus, vt j. de fideiuss. l. qui §. sed certe, & idem est in castrensi, vel quasi peculio, vt nullę remaneant obligationes mortuo filio intestato, vt j. de fideiuss. l. si seruus cõis. Tu ergo dic, quod in primo casu loquitur de profectitio, & aduentitio, in secundo de castrensi & quasi: in quibus omnibus mortuo filio intestato quasi pater heres olim, hodie, vt verus hæres habet restitutionem, vt sup. de in integrum resti. non solum. & inf. eo. l. minor. §. fi.
e *Quasi hæredem.*] olim. n. non habebat hęredẽ ẽt ex castrensi peculio, nisi ex testamento in castrensi, vt j. de cast. pecu. l. 2 hodie sic, vt in auth. de hære. ab intest. § j.
f *Captus.*] s. filius: imo pater post mortem filij.
g *Minori.*] adulto sci.
h *Commiserit.*] peculium, vel aliquem alium tractum faciendum, vt inf. eo. l. cum mandato.
i *Per impuberem.*] alias per impuberes, & alias per impuberem.
K *Contraxerit.*] s. dñs.
l *Dicendum.*] quantũ ad hoc extraordinariũ auxiliũ pro impubere nõ cessat cõe auxilium, vt j. de pecu. l. j. §. si cũ impubere.
m *Et enim voluntate.*] & ideo indignus restitutione, vt inf. eod. l. cum mandato.

1 † *Sic.*
2 † *Qui tamen emancipasset, si cogno uisset, &c.*
3 † *Fi. si quis.*

Aduersus negligentiam in non denunciando adhibitam, minor restituitur. Bartolus.

¶Et si hæres sic 1 † institutus,[a] si a patre in diebus centum emancipatus sit, moxque patrem debuerit certiorare, nec fecerit, cum posset,[b] qui cum emancipasset, 2 †[c] si cognouisset, dicẽdum erit posse eum in integrum restitui, parato patre eum emancipare.

Pater vt successor filij, item ipse filius minor in castrensi peculio restituitur. h. d. secundum tertiam positionem casus, quæ est vera. & vide quod not. in l. pater qui castrẽse. in prin. ff. de cast. pecu. vbi iste §. & huius materia examinatur plenissime. Barto.

¶Pomponius[d] adijcit, ex his causis, ex quibus in re peculiari filijsfamilias restituũtur, posse & patrem, quasi hæredem[e] nomine filij, & post obitum eius impetrare cognitionem. Sin autem 3 † filiusfamilias sit, qui castrense peculium habeat, proculdubio ex iis, quæ ad castrense peculium spectãt, in integrum restituendus erit, quasi in proprio patrimonio captus.[f]

Seruus ratione minoris ætatis non restituitur in ijs quę ad dominum spectant: secus si spectarent ad ipsum seruum, vt si libertatem respicerent. Bar.

¶Seruus autem minor 25. annis, nullo modo restitui poterit: quoniam domini persona spectatur, qui sibi debebit imputare, cur minori[g] rem commiserit.[h] Quare & si per impuberem[i] contraxerit,[K] idem erit dicendum,[l] vt & Marcellus lib. 2. Digestorum scribit. Et si forte libera peculij administratio minori seruo sit commissa, 4 † maior dominus ex hac causa non restituetur.

Africanus lib. 7. Quæstio.

LEX IIII.

Etenim quodcunque seruus ita gerit, voluntate[m] domini gerere intelligendus est. Et magis hoc apparebit, si aut de institoria actione[n] quæratur, aut si proponatur maiorem vigintiquinque annis negotium aliquod gerendum minori[o] mandasse, & illum in ea re deceptum esse.

Vlpianus lib. 11. ad edictũ.

LEX V.

Si tamen is seruus fuit, cui fideicommissaria libertas debebatur, præsens, & fuit captus, cum 5 † in rem ei mora fit,[p] poterit dici prætorem ei succurrere[q] oportere.

Licet quis non lædatur in commodo pecuniario, sed vexetur litibus, potest restitui. Bart.

Idem lib. 11. 6 † ad edictum.

LEX VI.

Minoribus * 25. annis subuenitur per in integrum restitutionem, non solum cum de bonis eorum aliquid minuitur, sed etiam cum interfit ipsorum, litibus,[r] & sumptibus non vexari.

Hucusque iurisconsultus exposuit verbum, naturale, nunc exponit alia verba, scilicet gesta esse dicuntur, & breuiter hoc intendit: Verbum gestum, continet omnem contractum, vel quasi contractũ. Item solutionis exceptionem aduersus quam minor restituitur: nisi iudice præcipiente facta fuerit, hoc dicit vsque ad § non solum. Bartolus.

n *Actione.*] vt j. de insti. act. l. sed & si quis. in fi.
o *Minori.*] libero vel seruo.

Si tamen.] CASVS. Seruo minori fuit relicta fideicommissaria libertas, deceptus fuit in mora petendi libertatem: nunquid ei subuenietur? Et dicitur quod sic. Viuianus.

p *In rem ei mora fit.*] etiam sine interpellatione, vt j. de fur. mora. in princ. quæ in libertatibus fit, vt hic. Item in persona minorum in bonæfidei iudicijs, & legatis, & fideicommissis, vt C. in quib. cau. in integrum resti. non est neces. l. in minorum.
q *Succurrere.*] quia intelligitur liber mora facta, vt C. de fideicõ. lib. l. cum libertatem. qd est verum, sed nõ per restitutionem. dic ergo, quod si iterim fuit institutus sub conditione dandi, quã non impleuit, credens se non liberum per moram hæredis, vt domino non quæreret, restituitur, vt impleat conditionem. & idem in legato. nam & in lucro succurritur, vt inf. eo. l. ait prætor. §. hodie. nam & medio tempore quæsita post moram debent sibi dari, vt inf. de leg. 2. l. si quis seruo. libertatem autem ipso iure habet, vel tradit matri ad manumittendum, cum fuit facta mora matri non ex interpellatione, vt infra de fideicom. lib. l. cum verò. §. apparet. & §. certe. sed nonne eo casu quo traditur matri, potest restitui, vt pro ingenuo habeatur? dic sic.

Minoribus.] CASVS. Minor annis institutus adiuit hære. quæ erat ei damnosa, potest quidem restitui: quia & si lucrosa esset, restitui posset minor, si esset implicita molestijs. Viuian.
r *Litibus.*] vt in locuplete hæreditate, a quam repudiare vult: ideo quia multis molestijs erat implicita, vt j. de arb. l. cum l. & j. ad Treb. l. quia poterat. Eadem ergo ratione non restituitur contra trãsactionem, licet multò magis erat in debitor: quia etiam verũ debitum sine molestia consequi non potest.

4 † *Fi. cõcesse.*
5 † *Fi. cum ei mora ei fit. alias quoniam re.*
6 † *Lib. x.*
* *Adde secũdũ Bal. idem dicendũ in ecclesia se venient ad not. per Arc. in c. episcopus. 12. q. 2.*
a Vide Archi. 12. q. 3. c. si. vbi quærit qd de ecclesia. vide eũdẽ 30 q. i. ca. puellas.

Ait praetor.] CASVS. Dictum est supra eodem. l. j. §. praetor, quod cum minoribus gestum erit &c. Nunc autem iuriscon. vult exponere verbum illud, gestum, & dicit, quod generaliter accipitur hoc verbum, gestum: nam & si uendat uel emat, uel aliter contrahat, & deceptus sit, restituetur minor.

¶Sed & si.] Alicui minori soluta fuit pecunia a debitore suo, vel patris sui: hanc pecuniam iste minor perdidit, subuenitur isti minori, vt actio in debitorem restituatur: quia cum eo gestum uidetur: vnde consulitur debitori, vt istis tribus modis soluat ipsi minori, scilicet cum curatoris authoritate: & si minor iste non habet curatorem, compellitur accipere curatorem, vt in ver. illo, permittitur, &c. Item deponere potest pecuniam iste debitor in aede sacra. Item alio modo: quia pone quod iudex praecipit debitori quod soluat, & iste debitor hoc soluat, certe hoc casu minori non restituitur.

¶ Non solum.] Dictum est statim in prin. huius l. §. sed & si. quod in solutionibus restituatur maiores, siue subueniatur minorib. Sed pone quod minor fideiubeat pro alio, succurritur isti minori? quidam tamen distinguere uoluerunt, aut iudex approbauit, & tunc non restituatur: aut aduersarius, & tunc restituatur: & sic altero casu restituetur, & altero non. sed illi male dixerunt: quia semper restituitur.

¶Sed & in iudicijs.] Cum minor essem, promisi tibi sub poena, ne te conuenirem, postea te conueni: in poenam incidi, restitui potero.

¶Sed & si.] Minor haereditatem damnosam adiuit: potest restitui: idem in bono. poss. uel alia successione.

¶Non solum.] Paternam haereditatem cum minor essem adiui, potero quidem restitui. Sed pone quod seruus cum libertate fuit a domino institutus, & iste seruus haereditatem adiuit, & multa post mortem domini acquisiuit, modo conuenitur a creditoribus: non potest restitui, cum sit minor, ut bona alia, quae acquisiuit separentur: dicitur hic quod talis seruus restitutus eo modo est, ut bona sua, quae acquisiuit, separentur: non ut desinat esse haeres. in sindicatur, quod quicunque sit ille qui restituitur, debet omnia reddere, quae habuit ex illa haereditate, non autem tenetur reddere quae perierunt aetatis infirmitate.

¶ Hodie.] Dicitur quod subuenitur minoribus in lucro amisso, vt ecce minor legatum tibi relictum repudiauit, vel cum testator optimum seruorum suorum ei legasset, deteriorem elegit, vel cum promisisset aliquid alternatiue meliorem dedit: semper enim istis casibus restituitur. cum lucrum amisserit, in lucro semper restituitur, ut dixi. Viuianus.

a ¶Gestum.] haec dictio extenditur hic vltra suam significationem, vt hic subijcit, & infra de verb. sig. l. Labeo.*

b Quid aliud.] nunquid ergo in spiritualibus, ut si renunciauit beneficio ecclesiastico, videtur quod non: quia in illis vt maior admittitur, & agit & conuenitur, etiam si sit minor. Item ideo, quia magis videtur exoneratus, quam damnum passus. Item contra infra eod. l. uerum, §. ex facto. in fi. §. Sol. ut ibi.

c Conueniat debitorem.] extra iudicium, vel in iudicio de facto: nam de iure nullo modo potest, ut C. de author. prae. clarum.

d Debet.] s. minor vt C. qui pet. tu. vel cur. l. admonendi. & C. si aduer. so. l. 1. hodie tn iudiciali side interueniente, ut

1 † Fl. parente. si in casu deficit.

2 † Flo. accipitur qualiter qualiter cumque siue contractus.

3 † Flor. docti. &c.

4 † Fl. curato ru.

* Pro huius verbi significatione Varr. li. 5 de ling. lat.

Idem libro. 11. ad edictum.

LEX VII.

AIt praetor. (Quod 1 † cum minore 25. annorum natu) gestum [a] esse dicetur. Gestum sic accipitur 2 † qualiterqualiter, siue contractum sit, siue quid aliud [b] contigerit. Proinde, & 3 † si emit aliquid, si vendidit, si societatem coijt, si mutuam pecuniam accepit, & captus est, ei succurretur.

¶Sed & si ei pecunia a debitore paterno, vel proprio soluta sit, & hanc perdidit, dicendum est ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. Et ideo si minor conueniat debitorem, [c] adhibere debet [d] curatorem, 4 † vt ei soluatur pecunia. Caeterum non ei compellitur 5 † soluere. Sed hodie solet pecunia in aedem sacram [e] deponi, vt Pomponius libro 28. scribit, ne uel debitor vltra vsuris [f] oneretur, vel creditor [g] minor perdat pecuniam, aut curatoribus solui, [h] si sint.

¶ Permittitur [*] etiam ex constitutione [i] principum, debitori compellere adolescentes ad petendos sibi curatores. Quid tamen si praetor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus, & soluerit, 6 † an possit esse securus, dubitari potest. Puto autem si allegans [k] minorem esse, compulsus sit ad solutionem, nihil ei imputandum, [l] nisi forte quasi aduersus iniuriam appellandum quis ei putet. Sed credo praetorem huc minorem in integrum

inst. qui ali. li. vel non. §. nunc admonendi. & infra statim.

e In aedem sacram.] vt infra deposi. l. 1. §. si pecunia. in fin. & Adde quod solo aedis nomine, aedes sacra significatur. in aede autem Saturni pecunia publica afferebatur, & in sponsione apud sacrum Pontificem deponebatur: ita enim est legendum apud Varronem, non pontem, & de aede sacra, ut Gel. li. 14. c. 7.

f Vltra vsuris.] haec ratio non est necessaria. nam & sine depositione non currunt vsurae, ut infra de vsur. l. pecuniae, §. fin. & l. cum qui dam. §. si pupillo. Vel dic, quod bona est ratio. & erant debitae ex conuentione vsurae, sed in d. l. cum qu dam. ex officium iudicis, & in d. l. pecuniae. nondum coeperant currere maiores: ideoque facilius poterant impediri, vt C. de usuris. l. si non stat.

g Vel creditor.] vel etiam ipse debitor, & haec est ratio bona.

h Solui.] scilicet solet.

i Ex constitutione.] ad petendos. Quomodo hoc, cum non debeat compelli praeterquam in litem, vt inst. de cu. §. item inuiti? Resp. & hic erat lis. si autem esset pupillus, & ageret, non cogitur: si conuenitur, non cogitur hunc vel illum accipere, sed cogitur aliquem eligere, ut infra de tut. l. qui habet. §. si pupillus, & §. idem ait, quae est contra. vel non accipit inuitus, cogitur tamen uelle: & sic accipere captus pig. vel l. qui habet. & l. satisd. tu. vel cur. §. pen.

k Si allegans.] s. ille et debitor.

l Imputandum.] hic not. argument. quod iussus iudicis excusat, & facit licitum quod alias esset illicitum: sic infra ad Syll. l. si quis quis. &, & supra de iurisdict. omn. iud. l. si quis id §. dolo. & de his qui nota. infa. l. furti. §. qui iussu, & infra quod cum falso au. interdum. & l. nouissime. & infra de aqua plu. arcen. l. 2. §. Cadius & l. quanquam. & l. quod principis. & optime facit infra quae in fiau. cred. l. qui autem, §. apud Labeonem. & infra de solu. l. stipulatus §. si lancem. Quandoque non, vt C si propter pu. pen. l. fin. Item nota a quod coacta uoluntas excusatur, vt C. de sepul. viola. l. si seruus. & C de adulte. l. foemina me. & infra de regu. iur. l. velle. Item not cum debitor pupillaris soluit, aut consequitur plenam, aut pleniorem, aut plenissimam securitatem. Plenam, vt si sine authoritate tutoris, & iudicis soluatur pupillo. nam utraque obligatio remanet, si tamen salua pecunia sit, habet exceptionem, ut in instit. quibus ali. li. vel non. § fin. & infra de sol. l. in pupillo Pleniorem, ut si cum authoritate tutoris, quia tunc utraque tollitur, sed per in integ. rest. succurritur si eam perdiderit, ut infra de admini. tut. l. Lucius, §. tutelae iudicio. & §. si. & C. si tutor vel curator inter l. etiam. In casibus etiam sola authoritas tutoris plenissimam liberationem inducit, ut C. de administr. tuto. l. sancimus, in fin. & l. constitutione. & ad Trebel. sancimus. Plenissimam autem, ut si cum authoritate iudicis, ut instit. qui. ali. lic. vel non. §. nunc admonendi. & C. de administratione tuto. l. sancimus, & hic. Econtra si soluit quod debet, nec facit accipientis, nec liberatur, nisi consumpta pecunia, vt infra de solu. l. quod si forte. §. fin. & infra si certum peta. l. non omnis, §. si pupillus. & hoc si debitum soluit vtroque iure. Si autem debitum tantum ciuiliter, vel indebitum utroque iure, communi iure vt maior, tutus est condi. inde. si debitum naturaliter tantum, habet in integrum restitutionem, secundum Pla. Idem in adulto secundum nos, sed in pupillo secundum Pla. secus, quia sine restitutione, ut infra de condictione indeb. l. interdum.

5 † Fl. compellatur.

* Bald. in l. 2. C. de re iudi. valde exclamat illum re. & dicit cum fore singu ad hoc propositu, quod confessus non posset esse priore inspicta, nem inspiciendis libellis opponere & aliorum alterius dicta. sed tex. hoc non prohibet ut hic dicitur in primis interpr. Bolog.

6 † Fl. & sciens.

a Debito pupilli aliquando plenam pleniorem, & plenissimam consequitur securitatem. & conc. gl. in l. 1. C. si aduer. sol. gl. in l. iussu, §. 1. infra de tutela. gl. in l. cotra iuris, supr. de pac. gl. in §. nunc admonendi. in gl. infra alleg. gl. in l. cum alio. infra de re. iu. Bal. in l. falsus. C. de fu.

restitui volentem, auditurum non esse. a

Minori quasi cum eo gestum sit, succurritur, siue intercedat, siue litiget, vel hæreditatem, vel aliam successionem apprehendat. Bart.

Non solum autem in his ei succurritur, sed etiam in interuenientibus, vt puta si fideiussorio nomine se, vel rem suã obligauit Pomponius 1† videtur acquiescere distinguentibus, b an 2† arbiter ad fideiussores probandos constitutus eum probauerit: 3† an vero ipse aduersarius. mihi autem semper succurrẽdum esse uidetur, si minor sit, & se circumuertũ doceat. c ¶ Sed & in iudicijs subuenitur, siue dum agit, d siue dum conuenitur, captus sit. ¶ Sed & si hæreditatẽ e minor adit 4† minus lucrosam, succurritur ei, vt se possit abstinere: nam & hic captus 5† est. Idem est 6† & in bonorum possessione, vel alia successione. f

Minor aduersus fideiussionem restituitur etiam si sit tãquam idoneus per iudicem approbatus. Bart.

a *Auditurum non esse.*] sed cur secus in vendendo prædio, si præses decretum interposuit: nam & post minor restituitur, vt C. de præmpt. l. si quidem. quæ est contra: Respon. ibi non taxat pretium, licet iubeat distrahat: hic totius debiti solutionem facere iubet. Vel melius, aliud in solutione, quæ fit ex necessitate: ideoque promptius succurritur debitori, vẽditio autem ex uoluntate. Permittit etiam prætor venditionem, ut ibi: solutionem iubet, vt hic, argument. infra eod. l. quod si minor. §. penul.

b *Distinguentibus.*] in hunc modum quem subiicit, vt alterio casu teneatur, altero non, & erit argument. pro eo. supra qui satisda. cog. l. ab arbitro. Accursius.

c *Doceat.*] quod semper præsumo, nisi in rem suam fideiusserit, vt supra qui satisda. cog. l. ... §. 1. & argument. infra de pec. l. 3. § Iulianus, & hoc siue pro patre, siue pro extraneo fideiussit, vt dixi supra eod. l. 3. § sed verum.

d *Dum agit.*] forte pro misit pœnam si ageret, vel ille cui successit, vel dimisit allegationes in causa, ut infra eodem. l. minor autem. & infra l. proxi. § finali, vel extr. quando conuenitur, vt C. senten. res. in. non pos. l. penul.

e *Sed & si hæreditatem.*] lucrosam vel damnosam.

f *Vel alia successione*] veluti fideicommissaria hæreditas ei restituitur: quia tunc affectu quodam hæres est, vt infra quod cum eo, l. si filius, §. 1. v. l postulauit bona sibi addici causa conseruendarum libertatum, vt institu. de eo cui li. cau. bo. addi. § penul. Vel occupauit bona peculiaria filij vel serui: quia ex tunc quasi hæres videtur. ut supra eod. l. denique. §. Pomponius adijcit.

g *Ex necessarijs.*] scilicet tantum. nam & filius est necessarius, & seruus, ut institut. de hæred. qua. & diff. in princip. §. sui. Et de filius dic, secundum Pla. quia impuberes etiam citra restitutionem iuuantur, sed puberes non citra restitutionem, si adiuerint, vt infra, de acqui. hæred. l. impuberib. & l. si minor. tu dic idem in utroque, scilicet quod per restitutionem inuenitur, ut hic dicit, & infra de acqui. hær. l. necessarijs, in prin. in quo est verum, si impubes adiuit cum authoritate tutoris. & in d. l. impuberibus. appellat puberes maiores 25 ann. & impuberes, minores. In secundo autem dic, quod ante, quam immiscat, potest separationem impetrare, vt infra de separa. l. 1. §. fin. at postea non, nisi per restitutionem, vt hic: qua restitutione separatio conceditur, non autem, ut hæres desinat esse, cum sit necessarius, et infra de acq. hæred. l. necessarijs, in fin. & inst. de hæred. qual. & dif. §. 1. quæ sunt contra.

h *Impetrabit.*] in aliquo, scilicet ut separatio fiat, non ut hæreditatem repudiet.

i *Bonorum suorum*] idest peculij. Accur.

k *Præstare*,] ei qui nunc erit hæres, si dolo in hoc decipiatur.

l *ætatis*] vt hic, & j. de li. leg. l. tutor decedens, & j. eod.

1† Alias Tũ po autem.
2† Flor. deest au.
3† Flo proba uit.
4† Flo. adijt.
5† Acceptut. Fl. & obseruã dus est varus vsus huius significationis.
6† Flor. deest, ali.

¶ Non solum autem filius, qui se miscuit 7† paternæ hæreditati, sed & si aliquis sit ex necessarijs g minor annis, simili modo restitutionem impetrabit: h veluti si seruus sit cum libertate institutus dicendum enim erit, si se miscuit, posse ei subueniri ætatis beneficio, vt habeat bonorum suorum i separationem. Plane qui post aditam hæreditatem restituitur, debet præstare, k si quid ex hæreditate in rem eius peruenit, nec perijt per ætatis l imbecillitatem.

Minoribus deceptis in eo, quod non sunt lucrati, succurritur. h. d. cum l. sequen. vsque ad §. restitutus. Bartolus.

¶ Hodie certo iure utimur, vt & in lucro minoribus succurratur.

Pomponius quoque libro 8† 28. scribit.

LEX VIII.

ET si m 9† sine dolo n malo 10† cuiusquam legatum repudiauerit, vel in optionis legato o captus sit, quia elegit deteriorem, vel si duas res p promiserit, illam aut illã,

l. quod si minor §. restitutio. secus si dolo, vt C. de repu. l. 1. in fi. & infra eod. l. si ex causa. §. nunc uidendum.

ET si.) CASVS. Princip. huius l. duobus mod. potest intelligi, vt loquatur, quando rem aliquam vendidi ego minor pro 10. puta facta venditione, & traditione secuta, postea alius offert 11. dicitur hic quod potero restitui. Secũdo potest intelligi quando vẽdidi eo pacto, vt ille emptor rem mihi restitueret, & ego ei pretium, si venerit aliquis, vsque ad mensem, plus mihi daret, non venit, transactus est mensis, quæritur verũ possim petere in integ. rest. si veniat aliquis, qui mihi plus polliceatur, et post mensem? Et respõ. quod sic. Secundo dicit, quod minores restitui debent, si uendãtur puta bona sua, q erant seruanda præcepto legis, uel testatoris: & ita restitutio causa cognita datur: quia nullus cum eo contraheret, si non fieret restitutio causa cognita, idest si indistincte restitueretur.

¶ *Restitutus.*] Minor adiuit hære. restitutus est, vt eam dimittat, potest restitui, ut eam adeat, & iterum potest restitui ut eam dimittat.

¶ *Sed quod.*] In isto §. allegantur duo dicta. Pater filium minorem instituit, eidemque seruum testatoris substituit. minor repudiauit hære. & ita erat locus substitutioni. minor petit restitui, ut liceat adire: quia repudiauerat. Dicit Pomp. minore restituto substitutũ seruum desinere esse hæredem, sed liber remanet. Retento primo casu aliud erat. quod dicit Pomp. q si minor adierit hæreditatem, & per restitutionem fuerit abstentus, postea non poterit esse locus substitutioni quia seruus nec liber, nec hæres erit. & vtroq; modo male dicit: quia in primo casu remanet liber & hæres, sed solo nomine: quia directæ actiones quas habet, sunt inanes illo casu secũdo distingẽdo.

¶ *Item si non.*] Minor cum esset cõdemnatus, debebat appellare a sententia lata contra se, post 10 dies, potest restitui vt appellet. Item dicit, quod subuenitur minoribus in eremodicijs: quia si minor habet causam, si illam causam suam non expediuit intra triennium, & sic lapsum fuerit triennium, potest restitui, ut habeatur intra triennium: quia & hoc casu minor potest restitui hoc subijcit hic. Item subuenitur maioribus si probent se abfuisse ex iusta cã. Cũ citatus esset minor tribus edictis, vel vno pro trib. non venit ad iudicium, iusta forte ex cautione ex culpa: & sic fuit quasi contumax condemnatus: potest quidem restitui. Viuianus.

m *Etsi*] alias lex, & alias §.

n *Sine dolo.*] sed sua facilitate.

o *In optione legato.*] maiori datetur de dolo. sup. de dolo. l. si quis affirmauerit, §. 1. si dolo in hoc deceptus.

p *Duas res.*] duo promittit qui hanc vel illam rem promisit, secundum Iouẽ j. de po. l. ei apud §. q si pluribus unde uidetur vtrumq se debere. ut inf. de contr. pec. l. illud. & infra de verb. obl. si duo rei. & infra de ac. & arg. leg. si quis ita. sed ar. contra infra, quando di. leg. ced. l. cum illud.

7† Alias immiscuit.
8† 14.
9† Fl. est & incip. Pomp. quoque & cõiunge cum §. hodie.
10† Flo. deest malo.

a *Et pretiosiorem.*] qui etiam deteriorem dando poterat liberari, vt infra de iure dot. leg. plerunque. in fi. Sed quid vtranque? Responde, repetit, quam vult etiam maior condic. ind. vt C. de cond. ind. leb. l. pen. Accur.

b *Dicitur.*] vt supra l. proxim. §. hodie.

c *Qui plus liceatur.*] potest plane legi. Item potest intelligi, vt si vendita fuerit sub pacto addictionis in diē, & post diem offerebat quidam meliorem conditionem, restituitur minor, quasi paruum tempus apposuerit.

d *Idem faciunt & in his.*] subaudi maxime rebus mobilibus.

e *Seruari eis debent.*] vel quia hoc testator præcepit, vel lex præcepit, vt C. de admini. tuto. l. ea quæ. §. primo, & §. secundo, in fin.

f *Quod circumspecte.*] scilicet quod admittatur licitatio.

g *Distrahantur.*] vt hic, & infra eodem, leg. quod si minor. §. non semper. & C. ad Trebel. l. sancimus. in princip. & infra de administ. tu. l. cum plures, § j.

h *Et districte.*] ecce quare dixit circumspecte.

i *Subiecta sunt.*] vt fructus.

k *Doceatur.*] vt hic, & C. si aduer. vend. l. fina. idem si patiatur enorme damnum, vt infra eodem, leg. si ex causa. & l. pen. in alia autem restituitur pro quolibet damno, dummodo non minimo, & pro leui negligentia, licet fraus non interueniat, vt infra eod. leg. tutor. j. respon. & l. pen.

1† *Inclusæ Fl. desunt.*

**Idest, maius pretium desit ut in auth. hoc est pu. blica venditione, qua sic fit, ut plus offerenti res detur. Lex. int.*

* *Licitatio est pretij aucto in subhastatione, quæ vdū habet locū in pecuniaris, emptorem ū pretys ... & in aliis, vt sam ... l. 6.*

2† *Flor. desi. &*

3 †*Accedat.*

4†*Cum se.*

5† *Flor. desunt, ut.*

& pretiosiorem a dederit, debere subueniri, [& subueniendum 1† est.]¶Quæsitum est ex eo, quod in lucro quoque minoribus subueniendum dicitur, b si res eius venierit, & existat qui plus liceatur, c *an in integrum propter lucrum restituēdus sit? & quotidie prætores eos restituunt, vt rursum admittatur licitatio. *Idem faciunt & 2† in his d reb. quæ seruari eis debent. e quod circumspecte f erit faciendū. Cæterum nemo accedat 3 † ad emptionem rerum pupillariū nec si bona fide distrahātur. g Et districte h probandum est, in rebus quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, i nō esse minori aduersus emptorem succurrendum: nisi aut sordes, aut euidens gratia tutorum, siue curatorum doceatur. K

Restitutus vt adeat, potest restitui vt repudiet, & econtra. Bart.

Restitutus autem, vt se 4† hæreditati immisceat, l vel vt 5 † eam adeat, quam repudiauit rursus restitui m poterit, ut se abstineat & hoc & rescriptum & responsum est.

Fortis est, & hoc intendit: Substitutio vulgaris expirat adita hæreditate, ea per restitutionem repudiata, in hærede necessario vires reassumit, si hæreditas non est soluendo. Item qui semel est hæres, per restitutionem non desinit esse hæres directo sed vtiliter. Primo ponit duo dicta Papin. Secundo ponitur reprehensio secundi dicti. tertio ponitur reprehensio primi. Secunda ibi, Non per omnia. Tertia ibi, Et quod ait. Bart.

Sed* quod Papinia. n lib. 2. responsorum ait, minori substitutum seruum necessarium repudiante quidem hæreditatem minore, necessarium fore: & si fuerit restitutus minor liberum nihilominus manere: o 6† si autem prius minor adierit 7† hæreditatem, mox abstentus sit, 8† substitutū pupillo seruum cum libertate non posse hæredem existere, neque p liberum esse, non per omnia verum est. q Nam si non est soluendo hæreditas, abstinente r se hærede, & diuus Pius scripsit, & Imperator noster, (& quidem in extraneo pupillo s 9†) locum fore necessario substituto. t

o *Manere.*] q. d. non hæres, vt argume. infra de iudic. l. cum prætor. j. respon. in quo corrigitur infra.

p *Neque.*] idest non.

q *Non per omnia verum est.*] scilicet duplex edictum Papinia.

r *Abstinente*] per in integ. rest.

s *In extraneo pupillo.*] vbi plus dubitabatur.

t *Substituto.*] hoc ex benignitate conceditur, quando hæreditas non est soluendo, ne defunctus iniuria afficiatur, ut institutio qui manumit. non poss. §. licet. vbi autem est soluendo, non curauit lex eum cogere, cum verisimile sit, quod plures vellēt, vt arg. C. de nece. ser. l. si. potest tamē si uult, si alij legitimi nollēt. & sic diligenter nota, & bene, quod nō ut hæres admittitur hic necessarius, sed vt quidā minister. a Et idem dicunt quidam in quolibet extraneo substituto. scilicet hærede ve dimittat, non admittatur iure substitutionis, sed legitimi uocentur. & pro eis est C. de im dub. & alijs substitut. l. post aditam. & infra de success. edi. leg. fin. & infra de acquiren. hæreditate. leg. si minor. Tu dic in extraneo secus, scilicet ut admittatur, vt substitutus, vt infra de re iudic. leg. ex contractu. infra ad Tertull. leg. j. §. si quis adita. & l. 2. §. si bonorum, & infra de vulgari substitutio. l. sed si plures § egnēr. Nec obstat d. l. post aditam, quia nec uidetur adita data restitutione, vt C. de in integrū restitutio. l. non videtur. Item nec d. l. infra de success. edi. l. fin. si recte casum ibi posueris. prior enim cognatus tempore fuit exclusus, secundus quoque: sed quia prior minor fuerat, restitutus est, ut adiret. Item impetrauit, vt abstineret, deinde secundus tempore quodam exclusus uolebat admitti, quod uidebatur: quia, ex quo repudiat primus, secundi tempora cedunt, ut institutio. de bonorum possess. §. fin. negatur tamen: quia huic obstat præter. a negligentia. Vel dic, quod ibi loquitur in cognatis, qui tempore harum legum de iure prætorio admittebantur, cui prætor suum ideo nō dedit auxilium, ne, quod priori dedit, isti id ipsum concedendo auferre uideatur. sicque ius prætorium ludibrio esset: agnatus autem suo iure succedit, nec excluditur per ius prætorium, ut infra ad Tertullianum, l. 1. §. si quis adita. nam sine mysterio non ponitur ius antiquum, idest lex duodecim tabularum, quæ uocat agnatos, non dicit ius prætorium. Item obstat d. leg. infra, de acquiren. hæred. l. si minor, quia licet ibi dicatur, quod non cogitur, non tamen dicit ipsum repelli si uelit: sed necessarius (ut dixi) non fit hæres. & est ratio: quia tempore harum legum non erat liber, nisi expresse data esset libertas, & hoc bene erat hic. & esset adita hæreditas ex eo gradu, ex quo fuit data libertas, & hoc non erat hic: nam a seipso eam accepit, ut infra de leget. præst. l. sed & si pro dote. §.

**Ad intellectum huius l. vide Seba Sa. in l. qui separat. nu. 14 C. eod. vn. lib.* a Bald. dicit istam gl. si. ad hoc, quod dispensator bonorum dicitur ille qui petit sibi bona addici cū libertatū conseruandarū, hoc addito, quod gl. non appellat eū dispensatorem, sed dicit Bald. l. sed ministrum, vt pote, vide re ad oculū Bolog.

6† *Fl. remanere.*

7† *Flor. adij.*

8† *Fl. est.*

9† *Fl. leg. extense sine parem. hoc.*

l *Immisceat*] immiscere suorum est, adire extraneorum, vt instit. de hær. quali. & dif. § extranei.

m *Rursus restitui.*] etiam si noua causa non asseratur: secus in sententia, vt C. si sæpius in integ. restitut. l. 2. secundum quosdam: hic enim non contra sententiam, sed contra aditionem, & est ratio: quia sententia non debet esse elusoria, vt infra de iudi. l. si prætor. Vel dic, quod si semel est cōcessa, & iterum datur, vt hic, nisi in casibus propter affectionem patris, vt C. de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autem, quæ est contra. si autem denegata, non petitur iterum, nisi causa noua interueniente, &c. vt C. si sæpius in integ. resti. l. 1. 2. & 3. & sunt nouæ nouiter quæsitæ, & antiquæ primo iudicio propositæ non fuerunt.

n *Sed quod Papinia.*] Duo dicit Papinia. Primo, quod si seruus substitutus adiuit, & pupillus fuit restitutus, ut adeat quod repudiauerat, quod hic seruus remaneat liber, non autem hæres. Secundum, quod si pupillus primo adiuit, & per restitutionem fuit abstentus, quod seruus, neque hæres, neque liber erit: author autem huius l. primo eum reprehēdit in secundo dicto, distinguendo, postea in primo. Si autē pupillus in fraudem omisisset ex testamento, & ab intestato teneret, subuenitur substitutis sicut & alijs ex testamento honoratis, vt infra de vulg. substitu. l. moribus §. plane, & infra si quis omiss. cau. testam. l. 1. in princ.

non omnia. & infra de hæredib. insti. l. sed & si in conditione. § si. & inf. de acq. hær. l. ex parte. Sed hic non hēt hæreditatem ex eo gradu, idest in substitutione. expirauit enim semel ab instituto adita hæreditate: ergo nec libertatē hēt eadem ratione: & sic priuatur vtraque de rigore. Item sicut alias vt libertas competat, sufficit semel extitisse hæredem, qui institutus est, vt infra de fideicom. liber. l. cum quasi. §. & si quis. ita & hic, vt denegetur ex substitutione libertas, institutum semel adiuisse sufficit.

¶Et quod ait, a liberum manere; tale est, quasi non etiam hæres maneat, b cum pupillus impetrat restitutionem, postea q̃ abstentus est. Cum enim c pupillus hæres non fiat, sed vtiles d actiones habeat, sine dubio hæres remanebit, qui semel extitit.

Minor qui non appellauit, potest restitui, vt appellet. Bart.

¶Item si non prouocauit intra diem, e subuenitur ei, 1† vt prouocet. finge f enim hoc desiderare.

Si propter absentiam minoris instantia sit perempta, minor restituitur. Itē maior ex causa. Bar.

¶Item in eremodicijs g * ei subuenitur. h Constat autem omnis ætatis hominibus restitutionem 2† eremodicij præstari debere, 3 † si se doceant ex iusta causa i abfuisse.

Contumacia non priuat minorem beneficio restitutionis in integrum. Bar.

Hermog. lib. j iuris epitom.

LEX IX.

Minor, etiam si quasi contumax K condemnatus sit, in integrum restitutionis auxilium implorabit.

Minore restituto aduersus sententiam, intelligitur restitutus aduersus executionem, & etiam aduersus venditionem, si magnū damnum immineat.

Vlpianus lib. 11. ad edictum.

LEX X.

SI ex causa l iudicati pignora minoris capta sint & distracta, m mox restitutus sit aduersus sententiam n præsidis, vel procuratoris Cæsaris, vidēdum an ea quæ distracta sunt, reuocari debebant. Nam illud certum est, pecuniam n ex causa iudicati solutam, ei restituēdam. sed si 4† interest ipsius, corpora potius hēre: puto 5 †. interdū permittendum, idest si grāde p damnum sit minoris.

a *Et quod ait.*] s. Papinianus in primo casu, vbi minor primo repudiauit.

b *Maneat.*] quod falsum est.

c *Cum enim.*] bene dico falsum esse.

d *Sed vtiles.*] hic no. q restitutio non restituit omnia in pristinū statum, sed exceptionem inducit vt dixi sup. eo. l. denique. §. sed verū. argu. contra infra quæ in fraud. cre. l. ait prætor. § præterea. Itē no. quod qui habet vtilē actionem, directæ præponitur, vt s. si ager vectig. l. j. § fi. & s. de pecu. l. in causæ. in fi. Itē no. quod qui semel est hæres, vt infra de hær. inst. l. ei qui soluendo. ad fi ti. & inst. de fidei com. hær. §. restituta. & s. de vul. subst. l. ex facto. §. Iul. in princ. nisi in tribus casib. ut inst. de hæred. ab inte. §. per contrarium, & infra. de vulg. substitut. l. in substitu. & l. ex facto. in fi.

e *Item si non prouocauit intra diem.*] biduum, vel triduum olim: hodie decem dierum spatium, vt in auth. de app. §. j.

f *Finge enim hoc desiderare.*] s. minorem vt tantum appellaret. nam ad totam causam potest restitui, ut s. de in integ. resti. l. fi. hodie dicit quidam ipso iure hoc tempus minori non currere, vt C. in quibus cau. in integ. resti. l. fi. Tu dicas, quod speciale est in temporibus istis, quibus iudicia finiuntur, ut in authen. de hæred. & Fal. §. si pupillus. & C. de iud. l. properandum, § fin. maximè propter authoritatem rei iudicatæ, vt infra man. l. si fideiussor. § in omnibus. quæ etiam per gratiam lata tenet, vt infra ad Trebel. l. seruo inuito. §. si prætor.

g *Item in eremodicijs.*] quod dixi vbi sententia datur contra minorem, ut possit restitui ad appellandum, hic: & si non fuit lata, sed triennium cucurrit: & sic desertum est iudicium quod eremodicium ab eremo, idest deserto hic dicitur, & hoc cum tutor vel curator non sunt soluendo, ut C. de iud. l. properandum. § fi. & § cum autem in prin.

h *Subuenitur.*] minori quia & maiori quandoque, ut hic subiicit, constat autem &c.

i *Iusta causa.*] & probabili, & necessaria, quando nullo modo vel minus bene fuit defensus, vt diximus supra de in integ. rest. l. fi. Accursius.

MInor etiam.] CASVS. Minor fuit cōdemnatus in 100. & fuit sententia mandata executioni in res illius minoris, & fuerunt istæ res postea venditæ: dicitur hic, quod minor potest restitui ad pecuniam ex illis rebus distractis redactam, & etiam ad res alienatas potest restitui: ita demum si grande damnum ille minor patiatur.

¶ *In dote.*] Si mulier minor cum nuberet, dedit vltra quam [illegible] in dotem, vltra totum suum patrimonium [illegible] talis. mulier:

1† *Pler. desi. subuenitur ei*

* *Eremodicium i. quod Græce eremodica dicitur i. vadimonium desertum, seu causa deserta, cum altera pars cedit tradit causam aduersario. Vel restiut Eremodicium est litis desertio, id quod & ipsum verbum sonat, nam ab desertum vadimonium quasi desertum vadimonium est deserta promissio sistedi. l. sed & si qu. §. quasitum. sup. si quis cautio uide Gou. li. 2. lect. c. 40. & ea uo sup. de resti. in int. l. fi. ad glo. su per verb. appellare.*

2† *Fl. appellationem.*

3† *Fl. in. dese. docuerit.*

¶ *Nunc.*] Quæritur hic, an minor restituatur in delictis? Et resp. quod non restituitur in delictis, siue committat delictum in contractu, vt si in re deposita vel commodata dolum commisit: siue extra contractum, vt si faciat furtum, non subuenitur ei in his casibus: in duobus tamen casibus minori in delictis subuenitur, ut si conueniatur l. Aquil. & poterat confiteri, vt sic teneatur in simplum, & nō fuit confessus. Item si potuit transigere, & non trāsigat. his enim duobus casibus subuenitur in delictis minori, vt in primo casu pro confesso habeatur, in secundo pro transacto habeatur.

¶ *Si mulier.*] Vxor mea repudium mihi misit, & dolo suo dedit causam diuortio: & sic dotem perdidit de iure, an ad eam possit restitui ne amittat? Et respond. quod non.

¶ *Pomponius.*] Si minor 25. annor. maior tamen 20. venundari se passus sit ad pretium participandum: non potest talis minor restitui, cum statum suū mutauerit perdendo illum. & sic inspecto iure ciuili, cum nihil, vel nullus sit, restitui non potest.

¶ *Si in commissum*] Minor aliquis cum portaret merces suas per locum unde pedagium soluere debebat, non soluit: & ideo merces suæ confiscatæ sunt, dicitur hic, q talis minor pōt restitui, si non commisit dolū: quia si dolum commisit portando merces per viam non consuetam, & per nemus: & sic nollet soluere pedagiū, secus est, quia hoc casu, cum commisit dolum, non potest restitui.

i *Aduersus.*] Minor 25. an. seruum suum manumisit, & in hoc deceptus est: non restituitur nisi ex magna causa: verū tamen intra annum poterit agere iste manumissor contra manumissum act. de dolo, sed post tribus actionibus conuenitur. si post contrectauit manumissus, ex dolo in seruitute facto seruus non tenetur. Viuianus.

K *Si quasi contumax.*] cum ex culpa propter non iustā causam non venit ad sententiam audiendam, secus si dolo fuerit, in quo non subuenitur, vt inf. l. prox. § nunc. Dolum autem committit qui vocatus non venit, nullam causam habens non veniendi, ut inf. de reg. iur. l. non potest dolo. Alij dicunt minorem non posse esse contumacem, cum se defendere nequit, ut inf. de re iudi. l. contra pupillum. & debo. auth. iud. pos. l. si minor & C. si aduers. rem iud. l. cum & minores, & secundum hoc dices, quod tutore authore subiicit iudicium, quo casu potest damnari, vt inf. de admi. tuto. l. 1. § [illegible] Vel dices, quod etiam ipse tutor fuit contumax. & per hoc satis fuit contumax ipse minor. vel dicas, quod hic loquitur in sententia interlocutoria de mittendo in possessionem, quæ contra pupillum etiam dari potest. Vel dic, q hæc contumacia fuit in non restituendo, ut infra de app. l. si § iussus. Prima non videtur stare posse.

l. SI ex causa iudicati.] lata sententia contra ipsum minorem cum authoritate tutoris vel curatoris.

m *Distracta.*] ab executore.

n *Sententiam.*] primam, non dic̄ executiuam.

o *Pecuniam.*] receptam ex pignoribus cum ipse minor nō [illegible].

p *Si grande.*] [illegible] quod si pignus emit a minore, scilicet [illegible]

4† *Fl. Sed interest.*

5† *Et puto.*

conuentionale, & creditor vendat, restituitur minor, vt & in alijs suis contractib. pro leui damno, vt C. de pręd. min. l. 1. si aût est pretoriũ vel iudiciale, tûc ita demũ, si grãde dãnũ interuenerit, vt hic, & inf. eo. l. pe. vel fraudis consilium interuenerit, vt su. eo. l. si fine §. idem faciunt. Si aût à pręde & flore minoris cepit: hic triplex est opi. Prima, vt habeat locum restõ, si grande dãnum interuenit, vel si consiliũ fraudis cum emptore participatum sit, vt C. de pręd. mi. l. 2. & si ad uer. ven. pig. l. 2. Alij exigunt vtrumq;. Tu dicere potes, ꝙ nullo mõ restituit tunc, vt inf. eo. Aemil.

a *In dotis quoque modo.*] i. quantitate. Ac.

b *Vltra vires.*] vt cũ haberet centum, & quinquaginta deberet, in dotem ꝓmisit 40. vel tota cẽtum: si aût vltra ipsum patrimoniũ, ipso iure nulla est ꝓmissio, vt ĩ. de iu. doc. l. siue generalis. sed vĩ hoc nõ esse rõne ætatis, sed cõi iure, cum maiori idem concedat, vt ĩ. de iure dot. l. iure succursũ. §. si. q̃ est ꝫ. Solu. ibi in æstimatione rerum fuit deceptio, hic in hoc ipso, ꝙ totam dotem dedit. Vel dic, ꝙ ibi fuit ex proposito, alter in dolo, vnde maiori, & minori subuenitur: si autem sine proposito, minor restituitur, maior non: nisi vltra dimidiam decipiatur, vt C. de resc. ven. l. 2. & facit inf. eo. in causæ §. si. & C. si aduer. dotem l. 1. & C. de iur. dot. l. nulla.

c *Patrimonium.*] non deducto ære alieno, vel ẽt, q. a vir nõ erat dignus tanta dote.

d *In delictis.*] ex animo prouenientib. Ac.

Aduersus dotis constitutionem mulieri læsæ subuenitur. Bart.

¶ In dotis [a] quoque modo mulieri subuenietur, si vltra vires [b] patrimonij, vel totum patrimonium [c] circumscripta in dotem dederit.

Aduersus delictum dolo commissum, minor non restituitur, nisi vt habeatur p confesso, vel transacto. B.

¶ Nunc * videndum, vtrum minoribus in contractib. captis duntaxat subueniatur, an etiam delinquentibus; vt puta si 1† dolo aliquid minor fecit in re deposita, vel commodata, vel aliàs in contractu, an ei subueniatur, si nihil ad eum peruenit? Et placet in delictis [d] minorib. non subueniri. nec hic itaque subuenietur. [nã 2† & si furtum fecit, vel damnum iniuria dedit, non subuenietur [e] ei.]

¶ Sed si cum ex damno dato confiteri possit, ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc solum restituendus est, 3† vt pro confesso habeatur. Ergo & si potuit pro fure [f] 4† damnum decidere, magis quam actionem dupli vel quadrupli pati: ei subuenietur. [g]

Si diuortium fiat dolo, aduersus pęnam diuortij, minor non restituitur. Bar.

¶ Si mulier, cum culpa [h] diuertisset, * velit sibi subueniri, vel si maritus, puto restitutionem non habendam. est. n. delictum non modicum. nam si 5† adulterium minor commisit, ei non subuenitur. [i]

Aduersus actũ, per quem status alicuius perimitur, restitutio non cõceditur. B.

¶ Pomponius 6† ait, si maior annis 20. minor aût 7† 25. se in seruitutem venire patiatur: [idem, 8† si pretium participatus est,] non solere restitui, & 9† hoc merito: quoniam res non 10† capit restitutionem cum statum mutat. [k]

Aduersus cõmissũ uectigal minor debet restitui. B.

¶ Si in commissum [l] incidisse vectigales dicantur, 11† erit in integrum restitutio: [m] qđ erit sic recipiendum, si non dolus ipsorum interueniat: alioquin 12† cessabit restitutio.

Aduersus libertatẽ minor non restituitur, nisi à principe ex causa, sed ad cętera damna contra manumissum, actione de dolo succurritur. Bar.

¶ Aduersus libertatem [n] minori quoque à prætore subueniri impossibile est.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX XI.

NIsi ex magna causa hoc à principe [o] fuerit consecutus.

e *Non subuenitur.*] vt hic, & inf. ad l. Aquil. l. quæcunque. §. sed & si infans, hoc si est doli capax, aliàs non tenetur, vt inst. de ob. quæ ex delic. § pen.

f *Pro fure.*] i. in simplo & quadruplo, in quib. tenetur fur. Idem dico si in qualibet alia actione potuit transigere.

g *Ei subuenitur.*] vt damnetur in ea tantum summa in qua aduersarius voluit esse cont. ntus, nõ vt compellat eos transigere. Sed quid si non appareat? tunc arbitrio iudicis. Sed an infamis ex tali transactione fiet? Rñd. nõ, ut ĩ. de insa l. furti. §. qui iussu. Et vt plene uideas, dic, aut minor deliquit ex culpa, & tunc in totum restituitur, ut in nihilũ teneatur, vt C. si aduer. l. 1. aut ex dolo, & tunc nullo mõ restituitur, ut ea. l. dr. & inf. ea. l. §. si in cõmissum, nisi vt pro transacto habeatur, vel pro confesso, ut hic, & hoc similiter conuenitur. Si verò criminaliter ex delicto ex aio commisso, non subuenitur nisi quatenus, &c. excepto crimine adulterij, ut inf. e. l. auxilium. In duobus tñ casib. & si dolo deliquent, non tenetur. Primus est C. si ad aduer. del. l. si. Secundus est. C. de infa. l. pen. Alij verò distinxerunt, aut delictum est in faciendo, ut tunc nõ succurratur: aut in prætermittendo, & tunc sic, vt d. l. C. si aduer. del. l. fi. Tu dic contra per eandem l. quia tñ in maiorib. obest illud statutum, q. d. si esset in minorib. nõ restitueretur propter delictum, quod est in prætermittendo.

h *Si mulier cum culpa.*] i. dolo, nam si culpa tñ, restituitur in totũ, vt dixi s. §. prox. q̃ diuisio, i. diuortium iure isto facile fiebat: sed qui culpam præstabat, si mulier, dotem perdebat: si maritus, tunc perdebat donationẽ vt C. de diuor. & re pu. l. consensu. & ꝑ hoc restõ hic petitur; vt exceptio non obstet mulieri in dote: marito in donatione. Hodie verò raro permittitur diuortium iure nostro, vt i auth. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas. & sec. canoni co iurius.

i *Ei non subuenitur.*] vt inf. eo. l. auxiliũ. si tamen sit maior 14. ann. vt ĩ. de adult. l. si minor.

k *Cum statũ mutat.*] amittendo ipsum ꝑ fus: alioquin contra sup. eo. l. 3. §. si quis minor. & sup. de in integ. rest. l. 1. quæ sunt contra. & l. non solum. § proinde & si minor. Sed nunquid vxori vel patri b da bitur vendicatio? Albe. sic, vt inf. de lib. cau. l. 2. & 3. Ego contra ex hac lege, & dictæ leges de liberali causa non loquuntur, vbi erat seruus factus, sed vbi de libertate litigare uolebat. Sed huic respon. obstare videtur quod dicit in eod. tit. l. 3. Sed certe ibi non dicit, ꝙ libertus factus esset seruus, immo innuit contra, quia dicit de libertate eius agi, licet se venire passus sit: præterea pro me est, quia & patet potestate patria priuaretur filio fac. seruo pęnæ, uel ingresso monasterium. e idem ergo si fiat seruus hominis. præterea seruus quãtum ad pretium sui, facit conditionem domini deteriorem, cum sit seruus pœnæ, cur non item in filio? item pro me est in auth. de nup. §. si uerò decretum iudicis.

l *Si in commissum.*] ut quia omisit professionem, nisi sit miles, ut C. de uectig. & com. l. omnibus, uel illicita transuehebat, ut in ff. de publica. l. cotem. §. dominus. Vel quia uectigal non soluebat, ut infra de publica. l. Imperatores. Accur.

m *Restitutio.*] Imo uidetur ipso iure tutus intra triginta dies, ut ĩ. de publ. l. Imperatores. §. si q̃ est contra. Solu. illud in publico, hic in adulto. Vel melius intra triginta dies admittitur minor ipso iure. post non, nisi per restitutionem, & tunc nisi dolus interuenit, ut hic dicitur.

n *Aduersus libertatem.*] competentem iam: sed aduersus competituram restituitur, ut C. si aduer. lib. 1. & per totum.

o NIsi ex hoc a principe.] uel ipso principe restitutionẽ indulgente, uel de hoc rescriptum dante, ut coram iudice causa huius modi probetur, ut C. de ijs qui uẽ. ætа. l. 2.

a Solue ſm Bar. & dic, ꝙ ibi dedit se ad arrogãdũ ꝑ ꝙ status ñ perimitur in totũ: q. a liber hõ remanet, sed minuit, q. a efficit iuris alterius, hic verò effectus est seruus, ꝑ ꝙ status ei* totaliter tollit & perimit, ut l. cognitionẽ. in fi. ĩ. de var. & extraordi. cog.

b Vide quod no. Inn. in c. scripturę. extra de vo. & vo. redemp. c Filius per ingresũ religionis non est à mõ sub potestate patris, nec pi ꝑ eã extrahere de religione ſm Bal. hic. ad do eũdẽ Bal in l. 3. C. de lib. exhib.

* Lud. Ro. in sua sin. in ver bo minor. ver. 7. decet, ꝙ B. hic glariatur de isto text. & ex eo elicitur cautela, q̃ est multum sin. si esset vera de quo vide in primis interpretatur, q. a inserere hic ss lõgũ Bolo.

1† Fl. deest si.
2† Alias inclusa. [ ] desunt.
3† Fl. sit.
4† Furtu.

* De diuortio aliba dotem. & vo. Tertul. lib. de monoga. & Gel. lib. 5. cap. 3.
5† alias non & si.
6† Fl. Papinia.
7† Fl. deest. autem.
8† alias inclusa his notis [ ] desunt.
9† Fl. sed.
10† Non.
11† Fl. Dicantur.
12† Fl. cessarum.

l. 2. & pone exemplum, vt si per metum manumisit, vt ff. quod met. cau. l. metum. §. idem Pompo. secundum Azo. vel quia pupillus fuit institutus, si eum non manumitteret. Vel dic, quod eius libertas pertinet ad euersionem totius domus domini, vt argu. sup. de offi. præ. l. pen. in fi. & ff. de relI. l. scriptus. in fi. j. respon. Vel dic, quod si principi videbitur, etiam potest appellari à sententia pro libertate data, vt inf. de appell. l. sciendum.

V *Erum.*] Principium huius l. continuatum est cum superiori l. & CASVS. in §. quod si minor. talis est. Minor 20. ann. seruũ mihi maiori vẽdidit, hoc pacto, vt eum seruum manumittam, & vult postea restitui, & distinguit, aut non manumisi, & potest restitui: aut manumisi, & non potest. Sed si certum tẽpus constitutum fit, an possit restitui minor? Et rñ. aut aduenit dies in quo debuit manumitti, & tunc non potest restitui: aut non aduenit, & tunc potest.

¶*Ex facto.*] Curator minoris creatus præfectus vrbis, petijt, vt à cura excusaretur quã susceperat, & prætor ei hoc concessit: adolescẽtes petierunt à prætore, vt restituerentur in integrum & vt curator restituatur sibi, allegantes, quòd illa causa, quòd præfectus vrbis erat, non erat iusta, quæritur an debeat absolui. prætor consuluit Imperatorem, & antequã esset ei responsum, decessit prætor. Et rñ. Imperator successori illius prætoris di..., quod hoc, quod actum fuit de excusatione illius curatoris, nõ tenuit, vnde compellendus erit reuerti ad curam relictam ei: propter hoc non erit locus restitutioni.

Vlpianus lib. 11. ad edictũ.

LEX XII.

VErum vel de dolo, [a] 1† vel vtilis [b] actio in factum erit [c] in id, quod minoris interfuit non manumitti. proinde quicquid hic haberet, si non manumisisset, id ei nũc præstabitur. [d]

Aduersus manumissum competunt actiones in rem pro reb. in seruitute distractis: non actiones ex delicto. Bartolus.

¶Sed & nomine earum rerum, quas dominicas seruus manumissus supprimebat, competunt aduersus eum actiones ad exhibendum, & furti, [e] condictio, 2† videlicet quia & manumissus eas contrectabat. Cæterum ex delicto in seruitute 3† facto, domino [f] aduersus eum post libertatem actio nõ competit, & hoc rescripto diui Seueri continetur.

Aduersus libertatem iam competentem, minor non restituitur, sed aduersus competituram. Bar.

¶Quod 4† si minor 25. annis maior tñ 20. hac lege vendiderit seruũ, vt manumittat, [g] (ideo proposui maiorem 20. quia sic 5† & Scæuola scribit li. 14. quæstio. & magis est, vt habet falsam, & hoc casu posset restitui mutuans, vt vendicare posset, quod alias non posset de iure communi. Si minor mutuauit filiofa. an restituatur? Et respon. quod sic, fauor enim ætatis præfertur priuilegio Maced. vt infra de iur. & fac. igno. l. 1. in princ. Viuia.

infra [h] constõnis diui Marci ad Aufidium Victorinum, hunc [idest minorem, 6† 20. annis] non complectatur) videndum [i] 7† est, an maiori 20. annis subueniatur. Et si quidem ante desideret, quam libertas cõpetat, audiatur: 8† si verò postea, non possit.

¶Item quæri potest, si is qui emit hac lege, minor sit, an restitui possit: & si quidem libertas nondum competijt, [k] 9† dicendum est posse ei subueniri. [l] Sin verò postea quam dies venit, voluntas [m] maioris [n] venditoris libertatem ponit ex ptãte cõstõnis. 10†

Aduersus sententiã ipso iure nullam, minor non restituitur, sed res in pristinũ statum reducitur per iudicem competentem. Barto.

¶Ex facto* quæsitum est, adolescentes quidã acceperant curatorem Saluianum quẽdã noĩe hic cũ curã administrasset, [o] & 11† beneficio principis 12† vrbicam procurationem esset adeptus, & apud prætorem se a cura adolescentium excusauerat, absentib. eis. Adolescentes adierunt 13† [p] prætorem, desiderantes in integrum aduersus eum restitui, eo quod esset contra [p] constitutio-

a *Verum vel de dolo.*] intra annum.

b *Vtilis actio.*] sin factum post annum, vt supra tit. 1. l. 1. in quarta in fi.

c *Erit.*] contra manumissum qui induxit eum dolo ad manumittendum.

d *Præstabitur*] vt supra de act. emp. l. si quis seruum. & C. si aduer. li. l. 1. & si minor. in fi. & infra eo. l. minor. §. 1.

e *Et furti.*] imo non ex hac posteriore contrectatione, vt infra de fur. l. et qui. §. sed hæc prima contrectatio pro non contrectatione habetur.

f *Domino.*] nam alij daretur, & noxalis de restat, restituitur, vt C. de noxa. l. 1. & insti. de nox. § omnis. Item, quod dico dño non dari, fallit in duob.[9] casib. Primus in actio. doli, vt in prin. huius legis, & su. de dolo. l. & eleganter. in prin. Secundus, vt ff. si qui. testa. liberi esse iuss. l. 1. respõ. Et est ratio in vtroque quia occasione libertatis futuræ illud fit, vt si quis testa. li. l. 1. §. 1. & ar. C. an ser. ex suo facto l. 3.

g *Vt manumittat vt.*] videndum an &c. quod est inf. & quod est hic in medio interpositio est.

h *Sententia.*] quæ dicit fore liberum eum elapso tẽpore ad hoc constituto, vt C. si mãcip. ita fuerit ali. l. 2.

i *Videndum*] repetij quæstionem, ne videatur oblitus, vel ne audiens obliuiscatur propter longam interpositionem, sic C. de vete. iu. enu. l. fi.

k *Nondum competijt*] quia dies non uenit.

l *Subueniri.*] imo & hoc casu quando emit, & superiori quando vendidit minor 25. an. indistincte non uidetur subueniri, ut inf. de manu. qui. §. mihi autem interest. quia si contra. Sol. hic emit minor suis nummis, unde restitui potest. ibi non unde æquum est bonum seruari, quam eius nil interfuit. Vel sm Azo. hic nõ erat iusta causa manumittendi. Tu dic, quod ibi fuit pactum factum inter emptorem & seruum, ubi habet locum constitutio missa ad Vrbium Maximum ut in princ. contraria: hic inter emptorem, & uenditorem, ubi habet locum constitutio missa ad Aufidium Victorinum, ut hic & illa prima non distinguit, sit maior uel minor, ut ibi hæc, & constitutio ad Aufidium sic, ut hic, & inf. de & a. expor. l. si minor. Sed hodie etiam minor 25. an. manumittit, & alij tradere ad hoc poterat, ut insti. ex quib. cau. manu. non li. et, § cum ergo.

m *Voluntas*] Post. uetans non alias cum sui gratia pactum est facta infra de lez. expor. l. 3.

n *Maioris.*] 25. annis.

o *Administrasset*] administrare cepisset.

p *Contra*] id. i. præter.

¶*Sciendum.*] Vlpia. vult exponere vltima verba edicti, scilicet animaduertam, quæ sunt supra eo l. 1. §. prætor, nam ponit hic regulam, ex qua dat plura exempla. Regula est, quia minoribus indistincte non subuenitur, sed causa cognita, ut si sit minor restituendus restituitur, alias non.

¶*Vnde.*] Pone: Minor seruum sibi necessarium emit. hic seruus decessit, non restituitur hoc casu minor iste, cum sobrie rem suam administrauit. Item pone: Minor institutus fuit in locuplete hæredi. & statim here. minor iste a..uit, & multa postea de hæreditate petierũt: hasne, vult iste minor restitui contra aditionem, non restituitur hoc casu, licet quidam iurisconsl. tel. contrarium dixerint, sed male: in casu tamen uno posset eius iulsu opinio defendi: ut ecce minor adiuit locupletem here. & cum debuit vendere animalia, non uendidit, uel alia facere debuit, & non fecit, potest hoc casu restitui contra aditionem. Item hic quæritur, an minor possit restitui contra minorem, & dicit quidam iurisconsult. indistincte quod nõ. Sed tu distingue, pone minor mutuauit pecuniam alteri minori. Distingue, aut ille perdidit, & melior est causa perdentis, & ideo mutuans non restituetur: aut pecuniam

1† Alias, vel vtilis de dolo vel actio erit in, &c.

2† Fl. & con-dictio.

3† Fl. seruitu-tem.

4† Quod in-terrogatum.

5† Fl. docet, sic.

6† alias desunt verba id est minorẽ 20 ann.

7† Fl. Quare videdũ est.

8† Fl. Audietur.

9† Fl. compe-tit.

10† Fl. desis. ex potestate constitutionis.

*Vide Inn. de offi. de le. in c. cum contingat in fi. magna gl. & in c. 1. de consuetudi.

11† Fl. deest, &c.

12† Vrbicariã alias Vrbicã aut procurationẽ cũ hõre putat Ægidius Bezbrun. quasi reipub. cã in corum vrbe curatoris si. aliud vt negotiũ publicum susceperit.

21† Fl. adolescentes aduenant prætorẽ.

Deponere]

a *Deponere*] I. nondum coeptam tutelam facilè quis potest euitare excusando se, vt Insti. de excu. tut. per totum, & C. & ff. coeptam autem dimittere rato. Primo vt si reipublicæ causa abest, & trans mare, vt hic. Secundo si est silentiarius, vel consiliarius principis, vt hic, & infra de excusat. tut. l. iurisperitos, & C. de excu. tut. l. si. Tertius est ratione senatoriæ dignitatis, vt], de excu. tut. & cur. l. spadonem, §. scire. Quartus si transtulit domicilium iussu principis, vt inf. e. tit. l. sed nihil. §. sunt & alij. Quintus si sit factus cæcus, vel furiosus, vel similis conditionis tutor, vel curator vt in fi. de excus. tutor. l. post susceptam. hi aût prorsus deponunt. Sunt & alij, qui ad tēps deponunt, vt qui alibi absunt reipub. causa. Item qui alicui negotiationi à principe sunt prepositi, vt Insti. de excu. tut. § 2. & inf. de excu. tuto. l. geometræ.

b *Excusationem.*] nō allegando aliquā de p dictis causis, & verò.

c *Dubitabat.*] de hac quæstione.

d *Retetulit*] consulēdo ipsum. Acc.

e *Contractum proponi*] hæc rō est falsa, & insufficiens. falsa q2 hic est quasi contractus: quia inter tutorem & pupillū, & curatorem, & adultum quasi contrahitur, vt Instit. de oblig. ex quasi contract. §. tutore, & ex eo sententia fuit lata in excusatione, ex qua quasi contrahitur, vt infra de pec. licet. §. idē scribit. q̄ sunt]. insufficiens, quia si esset verum, q̄ non esset]ctus, vel quasi, tamē non deberet dari restitutio, vt sup. eod. l. ait prætor. in princ. q̄ est contra. Sed expone hic, neque. n. proponi contractum. s. talem, vel quid simile, supple, q̄ restōnem inducat. vere tamen est quasi contractus, ut dictum est.

f *Reducere.*] nunquid dando restitutionem? Dic, q̄ non: sed facto tantum, quia accusatio data absentibus adolescentibus non tenuit ipso iure, ut C. si ex fals. accus. l. 1. & sic restō non datur, vt inf. eo. l. in causæ 2. in prin. hæc placet. Alij dicunt per restōnem, & dñt eos contumaciter abfuisse, quia inuenti, & sic tenuit sententia. Sed hoc reprobatur, quia tunc non restituerentur propter dolum contumaciæ, ut diximus sup. eo. l. minor. Alij dicunt, quod absētes erant probabili caus. & necessaria, & fuerunt legitimè citati, & non inuenti, unde tenet sententia, ut C. quomodo & quando iud. l. ab eo. & l. ea quæ. & hoc probari potest: & secundum hoc princeps restituet, vt hic, uel alius iudex, dummodo non minor contra sententiam mouo...

nes excusatus: cū. n. 1 † susceptam tutelam non alij soleant deponere, a quam qui trans mare reipub cā absint, uel ij, qui circa principem sunt occupati, ut in consiliarij Menādri Arrij persona esset indultum: meruisset ne 2 † aût Saluianus excusationem, b quod adolescentes quasi capti in integrum restitui a prætore desiderarent. 3 † Arrius 4 † Seuerus quia dubitabat, c ad Imper. Seuerum retulit. d ad quā consultationem 5 † successoris eius Ventidio Quieto rescripsit, nullas partes esse prętoris: (Neque n. contractum e proponi cum minore annis 25.) sed principem interuenire, & reducere f hunc ad administrationem debere, qui perperam esset per prætorem 6 † excusatus.

Hic Iurisconsultus exponit verba edicti, q̄ dicūt, quæ res erit, & hoc intendit. Restitutio ex hoc edicto conceditur causa cognita: hoc est si est minor, & læsus sui facilitate: secus si casu fortuito. Bar.

¶ Sciendum est g aût non passim minoribus subueniri: sed cā cognita, si capti esse probētur. h 7 † Ita non restituetur, i qui sobrie rem suam administrans occasione damni non inconsulte accidentis, sed fato, k velit restitui. Nec. n. euētus * damni restitutionem indulget: sed incōsulta facilitas, & ita Pomponius lib. 28. scripsit.

¶ Vnde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruū necessarium cōparauerit, mox decesserit, non debere eum restitui: neque enim l captus est emendo sibi rem necessariam, 8 † licet mortalem.

¶ Si locupleti 9 † hæres extiterit & subito hæreditas lapsa sit: puta p ædia fuerunt, quæ chasmate m perierunt, insulæ exustę sunt, serui fugerunt, aut decesserunt: Iulianus quidem lib. 26 10 † sic loquitur, quasi possit minor in integr. restitui. n Marcellus aût apud Iulianum notat, cessare in integrum restitutionem: o neque enim ætatis lubrico captum esse, 11 † adeundo locupletē hęreditatem: & quod fato contigit, cuiuis patrifamilias (quāuis diligentissimo) posse 12 † contingere. Sed hęc res affere potest restitutionem p minori, si adijt hæreditatem, in qua res erant multę mortales, uel prædia vrbana ruinosa, 13 † æs autem alienum graue, quod non prospexit q posse euenire, ut demoriantur mancipia, prædia ruant, vel q̄ non citò distraxerit hæc, quæ multis casibus obnoxia sunt.

Si sint duo priuilegiati pari priuilegio, prefertur ille, qui certat de damno vitando: sed si vterque certat de hoc, est potior causa rei: sed si sint priuilegiati dispari priuilegio, priuilegium potentioris præponitur. d. cum l. seq. Bar.

ris, vt infra eod. l. in causæ. §. fin. & l. seq. licet hic innuat de principe tantum, quia de alijs n. gare videtur, vt supra eod. l. & si sine. §. sed quod Accu.

g *Sciendum est autem.*] nunc exponit illa verba prætoris, quæ res erit animaduertam, vt]. e. l. 1. hoc est cū causæ cognitione a dabo, vt hic: &]. eo. l. in causæ. §. causa, & l. in causæ 2 in prin. & l. quod si. § non semper & l. non omnia.

h *Probentur.*] oportet ergo, q̄ probet se læsum, & sui facilitate, aut dolo aduersarij, vt hic: &]. § proxi ibi inconsulta facilitas, &c. Alij dicunt sufficere, si poet se læsum, & si aduersarius vult eū excludere probet diligentiā, vel iure communi vsum, vt C eo. l. non videtur.

i *Restituetur*] sed certe in solutione? ecce. n. si soluero minori et euict. s. cum authoritate tutoris, vel curatoris, ex damni euentu. s. si amittat, datur restō, vt C. si ad uer. sol. l. 1. quæ est]. Respōnio idem. nā si casu perditur, non restituitur, vt hic: si sui facilitate, sic, vt ibi. Alij distinguunt, an possit aliquid imputari debitori in soluendo: an non. in primo casu restituat, secundo non. vt argu. in fra de exer. l. si. Tertij dñt, q̄ ex quo pdit minor creditor fingitur, nec peruenisse, vt]. quod met. caus. l. si ipsa. Sic]. si male acceperit, vt]. ad Macedo l. Iulianus §. proinde. & Institu quib. ali di ; §. pe. q̄ fictio, vt fingatur non peruenisse, si postea perdatur, non hēt in]ctib. cū debitor plus astringatur, cum se liberari petat, iō cū maiori solennitate debet soluere, s. cum iudic. vt]. eod. l. ait prætor. §. permittitur. Hæc opi. non placet, vt]. eo. l. quod si §. pe.

K *Sed fato*] idest casu.

l *Neque enim.*] item non videtur circumscriptus, &c. vt C. eo. l. non videtur & inf. de fideiuss. l. inter. § pen. & infra de sol. l. in pupillo in fi. Sed quid si vilem emit? Respondeo idem, per d. l. non videtur. Accur.

m *Chasmate.*] i. ruina versus abyssum, vt infra loca. l. ex conducto §. cum si quis. *

n *Restitui*] contra aditionem.

o *Restitutionem.*] vt dimittat hæreditatem.

p *Restitutionem.*] vt ab hæreditate abstineat.

q *Quod non prospexit*] hoc dicit affere restitutionem. ? non, &c. vt hic, & supra de transad. cum hi §. fi. & sit non quod debet prospici, quod euenire potest, ut infra loca. l. si quis domum §. idem quærit. & de hoc dixi supra de ædil. ... l. si idem.

1 † *Aliàs de eo, cuius.*

2 † *Aliàs de eo, ne.*

3 † *Flo. desiderauerant.*

4 † *Aliàs, Decimus, alias Decimus, alias De merrins, alias Æ mus.*

5 † *Fl. successor eius Bentidio. sic in Arabet ypo. verū autem successoris. Thurel in adnot.*

6 † *Flo. a prætore.*

9 † *Flo. proponantur.*

* *Item m. secundum Bamonorem non restituunt ergo casum, & fortunam & concor tex. in prin. seq. §. Tu vero unde apud Aul. Gell. li. 6. c. 2. quod si fatū.*

a *Concor. tex. in l. 1. supra de restit. in inte. text. in l. mi nor autem.] eo. & ibi Bal. quæ causa illegata debet probari, vt hic concor. text. in l. nam & postea. §. 1. minor. ff. de iureiu.*

8 † *Per necessariam.*

9 † *Minor.*

10 † *Flo. 16.*

11 † *Flo. captus est.*

12 † *Florent. posse.*

13 † *Flo. deest, ruinosa.*

* *Senec. li. ... quæst. chasma vocat, cum alis qd cęli spatium desedit, & flammam dehiscens velut in abdito ostentat his cum terræ ... quo Flo. lib ... cas.*

An fit.]

a *An sit.*] vendidit minor minori, pro quadraginta, quod valet sexaginta.
b *Captus sit.*] vt qui captus est, restituatur.
c *Vel perdidit.*] no melior est causa consumentis, vt hic: & infra de verb. oblig. l. si seruum, §. sequitur, & supra ne quis eum qui. l. i. in fi. & l. 2. Sed prob. q nunquam habet locu restitutio: si enim amisit, non restituitur vt hic: si non amisit: iure communi tenetur, cum sit locupletior, vt infra cōmod. l. 3. §. 1. responso. ergo cessat restitutio, vt infra eodem. l. in causę, 2. §. Pomponius, & tamen hic in praecedenti respon. dicit dāda, quando non perditur. Respond. per restitutionem consequitur, vt totus contractus pro nihilo habeatur, & dilationes, & pactiones non seruentur, & data restitutione vendicabo si extat, quae non consequor si iure communi ago: intelligitur ergo de minore viginti quinque ann. qui tamen est maior quatuordecim ann. & nō habet curatorem: alias suo iure vendicaret, vt C. eodem, l. si curatorem, & Instit. quibus alie. licet, §. nunc admonendi. sic infra eodem, l. si minor. Item, quid si mutuans minor credidit alium maiorem? Quidam dicunt restitui mutuantem, & si sit perdita, alij non.

1 † Alias, de- ast, vel.

¶ Item quaeritur, si minor aduersus minorem restitui desiderat, an sit a audiendus? & Pomponius simpliciter scribit, non restituendum. Puto autem inspiciendum à praetore, quis captus sit. b proinde si ambo capti sunt (verbi gratia, minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit;) melior est causa (secundum Pomponium) eius, qui accepit, & uel 1 † dilapidauit, vel perdidit. c

¶ Plane si minor annis cum filiofamilias d maiore contraxerit, e & Iulianus lib. 4. Digestorum, & Marcellus libro secundo *Digestorum*, scribit posse in integrum restitui; vt magis aetatis ratio, quam senatusconsulti f habeatur.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX XIII.

SI apud minorem mulier pro alio intercesserit, g non est ei actio in mulierem danda: h sed perinde atque caeteri, per exceptionem i submoueri debet: scilicet k

d *Cum filiofamilias.*] maiore: secus si minor, vt infra eod. l. si minor.
e *Contraxerit.*] mutuando pecuniam contra Maced.
f *Quod senatusconsulti.*] s. Macedoniani, vt hic: & inf. ad Maced. l. si paterfamilias, in fin. & de iur. & fac. igno. l. regula. in princ. & hoc replicatione proposita praehabita restitutione contra excep. Maced. vt inf. de iureiu. l. nam & postea, §. si minor. an autem Velleiano praeponatur aetas, dic, vt infra l. proxima.

SI apud.] CASVS. Cum creditor meus esses, & minor esses, mulier quaedam apud te nomine meo fideiussit, non nouandi animo: vtrum possis postea restitui, quaeritur? & respon. quod non potes, nec habebis actionem contra mulierem: quia habes auxilium contra me creditorem antiquum: haec vera sunt si sim soluendo, alias secus.

g *Intercesserit.*] animo nouandi.
h *Danda.*] s. cum effectu.
i *Per exceptionem.*] s. Velleiani.
k *Quia communi.*] haec non est bona ratio, vt C. si tutor, vel curat. l. etiam, sed hoc quia & ipse priuilegium habet: unde admittitur priuilegium contra priuilegium, vt infra ex quibus causis maior. l. fin. §. fin. licet non prorsus, vt hic.
l *Actio restituitur.*] quando nouata erat, vt C. ad Velleia. l. si paternam.
m *Alioquin.*] i. si non sit soluendo, fuit tamen ab initio: secus si nec ab initio fuit soluendo, quia tunc mulier in amplius non teneretur, quam reus, secundum H. quod non placet: quia & qui nihil habet, fideiussorem dare potest pro toto debito, cum ipse teneatur, ut C. si certum peta.

l. incendium, & Insti. de fideius. in prin. Et nota hic, quod alterius inopia in alium datur actio, ut supra tit. 1. l. & eleganter. §. si quadrupes, & infra de instit. l. 2. & infra eo. l. cum mandato, & infra ad legem Aquil. l. qui occidit, §. pignus, & infra si mensor fal. mod. dixer. l. 3. §. competit. & infra mand. l. si pro curatorem, in princ. & supra de eo p quē fact. erit. l. fi. & infra si quid in fraudem patro. l. si libertus, & de leg. 2. l. plane, §. 1.

quia communi k iure in priorem debitorem ei actio restituitur, l haec si soluendo sit prior debitor; alioquim m mulier non vtetur senatusconsulti auxilio.

Minor restituitur, non autem fideiussor. Item restituitur aduersus principalē creditorem, & aduersus fideiussorem actione mandati agentem. Bar.

Vlpianus li. 11. ad Edictum.

LEX XIIII.

IN causae cognitione uersabitur, vtrum soli ei succurrendum sit; an etiam ijs, qui pro eo obligati sunt; vt puta fideiussoribus. Itaque si cum scirem minorem, & ei fidem non haberem, tu fideiusseris pro eo, non est aequum, fideiussori n in necem o meam subueniri; sed potius ipsi deneganda erit mandati p actio.

Prosequitur eandem materiam: et declarat aliqualiter praecedentia, nō autē ponit nouum casum Bartolus.

IN causa.] CASVS. Dixit supra eod. l. verum. §. sciendum, quod causa cognita datur restitutio: nunc vult dicere, quae vertantur in causae cognitione, & hoc vsque ad §. nunc videndum, j. eodem, l. in causae. Dicitur ergo hic, quod minori non fideiussori succurritur per in integrum restitu. & hoc in prima. Itē minore restituto non habebit fideiussor actionem mandati contra minorem, & hoc in secunda. Item, minor debet petere in integrum restitu. tam contra credito. quam fideius. Item, si tu mihi mandasti, ut minori credam, & credidi, minore restituto tibi mandatori non subuenitur, unde fideiussor tenetur: sed minor non tenetur, neque creditori, neque fideiussori.

¶ *Causa.*] Contraxi cū minore, minor petit restitui contra me, dicitur quod me praesente dari debet ei restitutio. & causa cognita.

¶ *Interdum.*] Minor uendidit tibi praedium suum & ego illud praedium Titio vendidi, nunquid potest iste minor restitui contra possessorem, idest Titium secundum emptorem? & dicitur, quod ille minor restituitur contra emptorem secundum, scilicet Titium, si ego primus emptor, non sum soluendo, uel si minoris interest habere fundum, his duobus casibus restituitur minor contra Titium, emptorem secundum. Et haec uera sunt, quando iste Titius secundus emptor ignorat rem minoris esse: indist inctè succurritur isti minori contra secundum emptorem, & sic istis tribus casibus, minor aduersus secundum emptorem restituetur. Sed nunquid Titius secundus emptor potest agere aduersus me de euictione, eo quod ab eo minor euicerit? Et respon quod Titius iste potest agere contra me de euictione. Idem est si per plures manus res venditae ambulauerint, ut minori succuratur in istis tribus casibus.

n *Fideiussori.*] s. tibi, vt infra de fideius. l. Marcellus.
o *In necem.*] no. quod vni in alterius damnum non succurritur, ut infra eodem, l. auxilium. in princi. infra de in rem ver. l. si pro patre. §. versum. Ex quo, quia dixit non esse aequum, collige, quod non fui in dolo: alias etiam fideiussori contra me subuenitur, vt C. de fideius. minor. l. 2. & infra proxime colligitur.
p *Erit mandati actio.*] impetrata restitutione contra ipsum fideiussorem mandati agentem, ut infra proxim. §. & C. de fideiuss. mino. l. 1. Sed nonne extinguitur principalis obligatio per restitutionem? quod si est, quomodo remanet accessoria, ut infra de reg. iur. l. cum principalis? Respon. Ioan. quia ciuilis tantum tollitur per restitutionem, idest

vulne-

vulneratur, ficut in re iudicata, non naturalis, ut infr. de condict. indeb. l. Iulianus, & Instit. de excep. §. item si cui, naturali etiam potest accedere fideiussor, ut infra de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. & ita personalis tantum exceptio per restitutionem inducitur, ut infra de exceptio. l. exceptionem, in fi.

¶ In summa a perpendendũ b erit prætori, cui potius subueniat: vtrum creditori, an fideiussori: nam minor captus neutri tenebitur. facilius in mandatore dicendum erit, non debere ei subueniri. 1 † hic enim velut affirmator fuit, & suasor, vt cum minore contraheretur. Vnde tractari potest, c vtrum minor in integrum restitutionem aduersus creditorem, & aduersus fideiussorem implorare debeat & puto tutius aduersus vtrumque.

In ijs, quæ fiunt causa cognita, requiritur, quod pars sit præsens, vel per contumaciam absens. B.

Causa autem d 2 † cognita & præsentibus e aduersarijs, vel * si per contumaciam f sint: in integrum restitutio nes perpendendæ sunt.

In integrũ restitutio est scripta in rem: & ideo datur in subsidium cõtra eũ ad quẽ res peruenit, licet cum minore contraxit. h. d. cum l. sequen. Bart.

Interdum * autem restitutio, & in rem datur minori, idest aduersus rei eius possessorem, licet cum eo non sit contractum, vt puta rem a minore emisti, g & alij vendidisti, potest h desiderare interdum aduersus possessorem restitui, ne rem i suam perdat, vel re sua careat. K & hoc vel cognitione prætoria, l vel rescissa alienatione, dato in rem iudicio.

Pomponius m quoque libro 28. 3 † scribit Labeonem existimasse, si minor annis vigintiquinque fundum vendiderit n & tradiderit, & 4 † emptor rursus eũ alienauerit: si quidem emptor sequens scit rem ita gestam, restitutionem aduersus eum faciendam; si ignorauit, & prior emptor soluendo est, 5 † nõ esse faciendã. o Sin uero nõ est soluendo, p æquius esse minori succurri, etiam aduersus ignorantem, q quamuis bona fide emptor est.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XV.

PLane quamdiu is, qui a minore rem accepit, aut hæres eius idoneus sit: nihil noui constituendum est in eum, r qui rem bona fide emit, 6 † idque Pomponius scripsit.

Caius lib. 4. ad edic. Prouinc.

LEX XVI.

SEd ubi restitutio datur, s posterior emptor reuerti ad auctorem suum poterit. t Per plures quoq; personas si emptio ambulauerit, idem iuris erit. u

Auxilium extraordinarium in subsidium introductum, non concurrit cũ ordinario. Bart.

a *In summa*] licet supra sit soluta quæstio adhuc tamen examinat.

b *Perpendendum.*] quod planum tibi erit, si videat, an dolo creditoris sit deceptus minor, ut tunc fideiussor restituatur: alias non, ut infra de except. l. exceptiones, quæ personæ, §. fi. Item, & quandoque etiam si non sit dolus, subuenitur in duobus casibus, ut sup. de procurat. l. si minor.

c *Tractari.*] adhuc examinat prædicta.

d *Causa autem*] potest cum superioribus, vel per se legi.

e *Et præsentibus.*] nam causæ merita, &c. vt C. si per vim, uel alio modo. l. fi. & ideo præsentia hic exigitur, ut hic, & C. de præd. min. l. 1. & fi. ex fal. alleg. l. 1. & inf. eod. l. etiam, §. fi. & in decret. 3. q. 9. c. omnia. & in Authen. de hæred. & Falcid. §. si vero absunt, colla. 1.

f *Per contumaciam.*] quia tunc pro præsentibus habentur, ut in Authen. de iudic. §. appellationes, collat. 6. si autem sunt absentes, & non contumaces, tribus mensibus expectãtur, vt in Authent. ut spon. l. 18. §. ad hæc, col. 9.

g *Emisti.*] non cum decreto, sicut opus fuit.

h *Potest.*] s. minor.

i *Rem suam.*] scilicet soluendo non esset.

k *Careat.*] cum non habebas, quod minor tibi vendiderit, & interfuit sua ipsam rem habere, ut s. eo. l. si ex causa, in prin.

l *Prætoria.*] quatuor modis expone. Primo, ut cognitio prætoria sine officio iudicis habeat locum, quando minor non fuit dominus: alias restituitur ad vendicationem, ut subijcit. Secundo dic, quod si habeat causam possidendi à minore prior emptor, tunc ad rei uendicationem restituatur. si autem non, licet ab eo emerit, quia prius habebat eam, tunc cognitione prætoria. Tertio dicas, quod tam officium, quam vtilis rei vendicatio simul dentur. Hoc Ios. non placet, vt infr. eod. l. in causæ, §. Pomponius. Quarto dic, (quod puto verius) quod primo petatur restitutio in integrum per officium iudicis, ut infra eo. l. quod si minor §. fi. per quam rescinditur alienatio, ut pro non facta habeatur, & sic rei vendicatione vtili agit, vt subijcit, & pones, vel pro &c.

m *Pomponius.*] alias lex.

n *Vendiderit*] cum decreto, ut hoc superiori casu.

o *Faciendam.*] nisi interfit habere rem, ut dixi.

p *Si vero est soluendo.*] prior emptor.

q *Ignorantem.*] secundum emptorem.

r PLane. In eum.] s. posteriorem emptorem, nisi interfit sua potius rem habere, ut sup. eod. l. si ex causa, in princ. & supra l. proxi. in fi.

s SEd ubi restitutio datur.] contra posteriorem emptorem.

t *Poterit.*] ut infra de euictio. l. minor, in sol. l. qui res. §. huic, Accursius.

u *Idem iuris erit.*] ut quilibet ad auctorem suum redeat, ut infra de euict. l. si prior, §. fi. & l. sequen. Minor tamen restituet id in quo locupletior est facto emptore, ut infra eod. l. quod si minor. §. pen. Vel dic, etiam ille quem conuenit ad rem, ut inf. de legat. 1. l. qui solidum §. 1. & argumen. infra de rei uendicat. l. emptor. Item no. quod ambulat emptio, ut hic. Itẽ vltima voluntas, vt infra de donat. inter vir. & vxor. l. cum hic, §. oratio. Item legis potestas, vt infra de fundo dota. l. erit.

IN causa.] CASVS. In hac l. (quæ continuatur vsque ad l. Papinianus) est talis. Ita demum in integrum restit. datur, si aliud non supersit auxilium, uel quia iure actionis, ut in primo casu, vel ipso iure, ut secundo, s. si sit tutius: nam si habet aliam actionem, non habebit in in integrum restitutionem, secundũ Io. licet M. dixit, quod competit in integrum restitutio cum alio auxilio iure actionis cõpetentis, quia ex quo communi iure tutius est absque lite mouenda, vel recipienda, non erit restituendus.

¶ *Pomponius.*] Paterfamilias decessit Titio hærede instituto, & eum rogauit, ut nepti suæ huius testatoris res quasdam præstaret sub tali conditione, ut si illa sine liberis decederet, eas hæredi restitueret, à testatore rogata sub præmissa conditione, decessit institutus hæres, præstitis illis rebus quas rogatus fuit præstare: neptis autem cauit se illas restituturam hæredi hæredis, quod facere non tenebatur: quia hæredi, & non hæredis hæredi præstare tenebatur: & sic, quia conditionale fuit secundum fideicom. non transmittetur ad hæredes, cum prius decedat fideicommissarius, quam existat conditio. Dixerunt autem quidam ad cautionem debiti interpositam restituendam eam, & si non competat condictio sine causa: sed dicit Pomponius, quod reuocatur cautio per condictionem sine causa: aliud est quando ipso iure contractus non valet.

¶ *Idem*] Vendidi tibi librum, & te decepi, vel tu me decepisti, nihilominus valet venditio, & tenebit contractus, licet alter nostrum decipiatur.

1 † *Salua mi. Flor.*

2 † *Enim: & ad hoc allegatur, quod ponũt aliquem esse præsentem, vel absentem per cõtumaciã, sicut dũ Bal. hic.*

* *Vel hoc possessorem ni. Gauran. lib. 3 ...*

* *Vide ad hæc Iquaestione In ... cap. cũ ... de ...*

3 † *Alias est lex.*

4 † *Flor. si.*

5 † *Fl. esse.*

6 † *Alias si ... idemq.*

¶ *Nunc*

¶ *Nunc.*] Hic quæritur, qui sint iudices, qui possint dare restitu. contra suam sententiam, vel contra sententiam iudicis maioris, quam ipsi sint. vnde dicit, quod præfectus potest dare restitutionem contra suam sententiam, licet a præfecto non possit appellari. sed quæ sit ratio diuersitatis, dicitur plene in litera. Dixi, maiorem iudicem posse restituere contra sententiam minoris: sed minor non potest restituere contra sententiam maioris. Sed vtrum contra sententiam principis possit dari in integ. restitut. quæritur? Et respon. aut minor ostendit manifestam suam læsionem, quia dicit se proditum ab aduocato: & tunc etiam contra sententiam principis restituetur, & dabitur restitutio ab ipso principe; aut non ostēdit manifestam læsionem, & hoc casu non restituetur. In fine dicit quod princeps solus restituit contra suam sententiam, & ē contra sententiam delegati sui.

1 † *Alias.*

2 * *Flo. decs. fi.*

3 † *Alias, ita*

4 † *Alias, de est, etiam.*

5 † *Nec. Flo.*

¶ *Non solum.*] Nota hic cum l. seq. tria tempora. Primum, si decesserit minor, poterat restitui, & si ei extitit maior hæres, poterit quidem iste maior restitui intra annum ex persona defuncti. Secundū tempus, quando isti minori læso succedit alius minor: nūquid iste minor succedens poterit restitui? Et dicitur, q̄d sic, toto tempore suæ ætatis succedentis, & habebit etiam vtilem annum ex persona defuncti. Tertium tempus est, quando minor maiori succedit. quia si isti maiori restat aliquid ex vtili anno, cum decessit, succurretur isti minori succedenti, quia habebit totum tempus suæ ætatis, & postquam fuerit factus iste hæres maior, habebit illud, quod restabat defuncto de utili anno.

Vlpianus li. 11. ad edictū.

LEX XVII.

IN causæ cognitione etiā [a] hoc versabitur: num forte aliqua 1 † actio possit cōpetere [b] citra in integrum restitutionem [c] Nam si cōmuni [d] auxilio, & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium: ut puta si 2 † cum pupillo contractum est sine tutoris authoritate, nec locupletior [e] factus est ¶ Item 3 † relatum est apud Labeonem: si minor circumscriptus societatem coierit, [f] vel etiā 4 † donationis [g] causa, nullam esse societatē, ne 5 † inter maiores quidem: [h] & ideo cessare partes prætoris. Idem & Offilius respondit. satis enim ipso iure [i] munitus est.

a *Etiam hoc*] non solum ea, quæ dicta sunt sup. eo. l. verum. §. sciendum, vsque huc. Item & aliud quod est supra de in integ. r. stit. l. 3.

b *Competere.*] & certè competit actio alia cum isto beneficio, secundum M. vt infra eod. §. Pomponius. Item proprie hic ponitur alia: nam hic in integrum restitutio iure actionis petitur, ut arg. sup. eo. l. in causæ § interdum, secundū eum. nam hoc officium actionum esse dixit. Sed contra dic in vtroque casu. nam cum alia non datur specialiter, vt p eundem. §. Pomponius, dico & hic expone, an alia detur, scilicet, vt sic hæc non detur. Item nec iure actionis, sed officio iudicis hæc restitutio datur, ut infra eod. l. quod si minor. § si sed data restitutione antiqua actio utilis intenditur, ut sup. eo l. in causæ §. interdum. alibi autem extraordinarium cum ordinario bene concurrit, ut patet infra de rei uendic. l. 1. §. per hanc. improprie ergo ponitur hæc dictio, alia, vt sup. de procu. l. non solum, §. quæritur, & q̄ dicit actio, idest, auxilium, per quod dicat ipso iure nullum vt subijcit. Contra eundem ergo non datur actio specialis & in integrum restitutio, sed contra diuersos sic vt C. si tuto. vel cur. l. etiam. nisi in casu ut infra eo. l. cum mandato, §. si autem, & est ratio in procuratore, ut ibi dixit. Sed q̄d si exceptionem, non actionem de iure communi habeat, an dabitur restitutio? Resp. Ioan. vtique, ut quia deceptus vltra dimidiam iusti pretij. Item da exemplum, ut inf. eo. l. si minor § minores. in glo. apparet, &c.

a *Bar. hic & Ioa. de Im. in l. diuus. de re iudi. intra & Alex. in l. in prouincia li, de nou oper. nunc. in addit. ad B. reputāt istā glos. sing. ad hoc, q̄ cui ꝯpetit exceptio, non cōpetit remediū extraordinariū Bo.*

c *Restitutionem.*] bene dico uersari, quia dubium: nam quod sequitur, non est dubium, secundum M. vel secundum Ioa. supple, vt scilicet restitutio non detur: nam &c. & sic est argumen. a simili.

d *Nam si communi.*] no. quod vbi habet locum commune auxiliū, non debet extraordinarium, peti, ut inf. de Carbo.

edict. l. cum sit. in prin. & infra ad munic. l. 1. in fi. & supra de eden. l. quædam, in prin.

e *Nec locupletior*] vnde ipso iure non tenet in eius præiudicium, vt instit. de auth. tut. § 1.

f *Coierit.*] scilicet, dolo inductus ad sociandum.

Condictio indebiti, vel sine causa, restitutionem non impedit, h. d. secundū vnam lecturam, vel eam impedit, secundum aliam. Bart.

¶ Pomponius quoque refert lib. 28. cum quidam hæres rogatus esset fratris [K] filiæ cōplures res dare ea conditione, [l] ut si sine liberis decessisset, [m] restitueret [n] eas [o] hæredi: & hæc defuncto hærede, hæredi eius [p] cauisset se restituturam, Aristonem putasse [q] in integrum restituendam. Sed & illud Pomponij adijcit, [r] quod potuit incerti [s] condici hæc cautio etiam à maiore: non enim [t] ipso iure, sed per condictionem munita 6 † est.

g *Donationis.*] nam minor donauit quicquid in societate ponebat.

h *Ne inter maiores quidem.*] vt infra pro socio. l. 3. in fin. & l. 5. §. fin. Sed quid si deceptus velit agere pro socio? Respon. potest, quia eius fauore tenet, & in odium alterius nullius est momenti, vt argum. infra de iure dot. l. si res æstimata §. 1. in princip. nec dico, ut ita teneat ex parte decepti, si velit deceptus: quia sic penderet, quod est absurdum, ut sup. de nego. gestis l. Pomponius. immo statim ex sua parte tenet, & non alterius, nam & alter dolum suum allegare nō potest, vt C. de sen. pi gnor. da. ma. l. si creditoribus. Item quæro si deceptus agat, nunquid decipiens econtra aget? Videtur, q̄ sic, vt C. de tempo in integ. restit. l. petendæ. Sed tamen dic contra, se exceptis, ut infra de contrahen. empt. l. si in emptione. § item & si emptor.

6 † *Munitus Flor.*

i *Ipso iure.*] scilicet si uenditio fiat causa donationis, ut infr. de donat. inter uir. & uxor. l. cum hic status. §. sed & si inter virum. Accursius.

K *Fratris*] filiæ testatoris.

l *Conditione*] apposita in reddendo, non autem in dando.

m *Decessisset.*] scilicet illa filia.

n *Restitueret.*] scilicet illa filia.

o *Eas.*] scilicet res.

p *Hæredi eius.*] scilicet hæredi hæredis, cui non tenebatur: cum enim conditionale hic erat fideicommissum hæredi dandum, non transmittit hæres, qui uicem tenet legatarij ad suum hæredē pendente conditione, ut C. de caduc. toll. l. vna, §. si autem aliquid. merito autem hæc cautio condicitur, cum sine causa sit exposita, ut hic subijcit. & infra de condic. sine cau. l. 1. & facit infra ad Trebel. l. hæres.

q *Putasse.*] & bene, secundum M. sed male secundū Ioan.

r *Adijcit.*] proprie, & non corrigit secundum M. sed secundum Ioan. scilicet corrigendo dictum Aristonis.

s *Incerti.*] idest condictione sine causa.

t *Non enim.*] bene dico restitutionem dandā, nō enim, &c. si sic, secundum M. in integrum restitutio datur, ubi & aliud auxilium est speciale, vt argum. C. si aduer. fis. l. 1. & infra eo. Aemilius. sed secundum Ioan. non, & dic, bene dico habere locum condictionem, non enim, &c. & est argum. sup. in princip. huius legis. & infra eo. l. cum mandato. Sed contra Ioan. est valde C. de fideiusso. min. l. si cū nō ibi dolus dederat causam contractui. & dicitur consulendum fideiussori minoris: ibi ergo dabatur condictio sine causa, & restituitur. Sed dicas, ibi alio modo per quam restitutionem succurritur: ubi ergo restituitur? Nam ubi fuit dolus incidens, non restituitur: quia quilibet maior ageret act. ex eo contractu. Sed forte fideiussor non, quia tantum ex contractu stricti iuris tenebatur. item, si nullus dolus fuit, non datur restitutio fideiussori, ut supra eod. in causæ. secundo respon. quia ibi dolus dederat causam contractui, & traditio facta erat, & fideiussor de euictione tenebatur: nec habet fideiussor condictionem sine causa, sed restituitur ipse, & minor. Nam actio de dolo minori denegatur, quia restitui potest, ut supra tit. 1. l. 2 §. idem, & l. quidam. sed nonne habet exceptionem? Respon. nō

tollis

tollit restitutionem, ut supra hoius l. notatur. Nec etiam obstat C. si aduer. fiscum. qu. ibi te ipso, & tast. dimidiam fuit de emptione ex proposito, unde restituitur actione communi, ut infra, in extrem § Item non obstat alia infra eod. l. Aemilius, quia ibi fuit prorogatum tempus in certum dicas illeque dies lapsus fuit: unde uenditor ad legem commissoriam redire potest, ut infra de verb. ob. l. cum stipulatus. Sed hęres emptoris qualiter eo videatur contractum hoc ipso, quod prorogatio facta est, in integrum restitui potest & actionem ex empto, quam recuperauerat per prorogationem, ut infra de lege commissoria, l. antepenultima, §. fin. & sequent. amittit per cursum se quentis temporis.

a *Generaliter.* bene dicto per conditionem ipso iure: quia tunc cessaret restitutio, ubi non est opus, licet hoc casu cesset: quia est aliud auxilium commune.

b *Naturaliter licere.* idest de iure gentium, ut inf. locat. l. item, §. quemadmodum. tenet enim contractus nihilominus: sed deceptus, si quidem ex ipsa, minor restituitur pro leui damno etiam, non pro minimo, ut supra de in integrum restitutio. l. scio. maior non, nisi ultra dimidiam iusti pretij sit deceptus, ut C. de rescinden. uenditio. l. 2. & l. si ex uoluntate, si autem ex proposito, incidenter tamen, agitur ex eo contractu, ut infra de action. empti. l. Iulianus, §. si venditor, & diximus supra titul. 1. lege, & elegantet. in principio.

* Facit ad hunc tex. glo. in c. dilecti. su per verbo. deceptione. §. si autem sum. de empt. & ven. extra. & in Nouel. 97 ubi dicitur hanc circumuentionem fen detam fieri ἐκ τοῦ περιόντος.

1 † Flo. decis. fi.
2 † Flo. pos sunt.
3 † Flo. decis. omnibus.

Et generaliter a probandũ est, ubi contractus non valet, pro certo praetorem se non debere interponere.

Iste §. cõtinuatur ad superiora, ideo nõ indiget summario: intellige dummodo absit dolus, & non sit deceptio ultra dimidiam iusti pretij. Bar.

¶ Idem Pompo ait: in pretio emptionis, & uenditionis naturaliter licere [b] contrahentibus se circumuenire. *

Qui habent merum, & mixtũ imperium, possunt in integrũ restituere, etiã contra suam sententiã: & minor iudex non potest restituere contra sententiã maiorum. Bar.

Nunc uidendum est, 1 † qui in integrum restituere possint. 2 † Et tam praefectus urbi, quam alij magistratus e pro iurisdictione [d] sua restituere in integrum possunt, tam in alijs omnibus 3 † causis, quam contra sententiam suam. [e]

Hermo. li. 1. iuris epitom.

LEX XVIII.

PRaefecti etiam praetorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quãuis appellari ab his non possit. [f] Haec ideo tam varie quia appellatio quidem iniquitatis sententiae querelam [g] in integrum verò restitutio, erroris [h] proprij ueniae petitionem, vel aduersarij circumuentionis allegationem continet. [i]

Vlpianus li. 11. ad edictũ.

LEX XIX.

MInor autem magistratus contra sententiam maiorum non restituet. K

Aduersus sententiam principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum, nisi ex causa omissae allegationis aduocati. Item solus princeps restituit aduersus suam sententiam, & sui delegati. Bar.

Sin autem princeps sententiam dixit, [l] perrarò solet permittere restitutionem: & induci [m] in auditorium suũ eum, qui per infirmitatem aetatis captum se esse 4 † dicat: [n] dum ea, quae pro causa sunt dicta, 5 † non allegat: [o] vel ab aduocatis proditum 6 † quaeratur. Denique Glabrionem Acilium 7 † diuus Verus, 8 † & Imperator Antoninus non audiuerunt, incolorate [p] restitui desiderantem aduersus fratrem post speciem [q] in auditorio eorum finitam.

ADDITIO. Quaerit hic Bald. an istud sit uerum de iure diuino. Dic, quod non, nec de iure canonico, & hoc tenet hic Cyn. in additione, quod intellige, si dolus versetur: secus si bona fide contrahatur, & quod notatur per Innocen. in cap. primo, in contract. de usuris. & de emptio & venditio. l. cum causam, & not. Archid. 20. quaest. 1. c. hoc ius.

c *Magistratus.*] maximè qui habent merum imperium, & mixtum.

d *Pro iurisdictione.*] idest inter eos, qui sunt de sua iurisdictione, & infra quanticatem, quae sua iurisdictione continetur, ut C. ubi & apud quem, l. secunda, & supra de iurisdictione omnium iudicum, l. fina. vel propter iurisdictionem quam habent. Magistratus autem municipales, uel ciuitatum defensores nõ possunt in integrum restituere, ut infra ad municipales, l. ea quae, & in Authent. de defens. ciuit. § nulla, in fine collatio. 3. Sed uidetur, quod hodie possunt, cum istud possit delegatus, ut C. ubi & apud quem l. finali. in fine. Nam ea tantum deleguntur, quae iure magistratus competunt, ut supra de officio eius cui mandata est iurisdictio l. prima, in principio. Vel dic, aliud in delegato, quia fungitur vice delegantis, vnde ille restituere videtur, ut dicta. l. C. ubi & apud quem, l. finali, & supra de officio eius, cui mandata est iurisdictio l. 1. & si praetor.

e *Sententiam suam.*] nota contra sententiam suam eundem dare restitutionem. Sed contra, C. sententiam rescindi non posse, l. prima, & C. de poenis l. poenam, & infra de re iudica. l. quod iussit, in fin. & l. si iudex. & infr. de quaestionibus. l. prima, in fi. Sol. hic speciale in hac in integrum rest. argu. ad l. proxi.

f *Praefecti. Non possit.*] ut supra de officio praefec. praetor. l. prima, in fine.

g *Querelam.*] scilicet continet.

h *Erroris.*] scilicet iudicis, ut hic, & infra, de appellationibus, l. prima, in principio.

i *Continet.*] propter quae duo datur restitutio, ut sup. eod. l. 1. in princ.

K Minor autem. Non restituet.] nec etiam de appellatione cognoscit, ut infra de appellatio. l. prima. §. si quis. Sed contra sententiam paris restituit, cum contra suam restituat, ut supra l. proxima. in fin. non autem de appellationibus cognoscit par, ut in Authe. de appellationibus, §. fina. collat. quarta. Sed uidetur, quod etiam contra sententiam maioris restituat ut C. si aduersus rem indicatam, l. 3. Sed ibi nomen praesidis, pro maiore accipitur quam proconsulis, cum sit generale, ut supra de offic. praesi. l. 1.

l *Dixit.*] contra minorem.

m *Et induci.*] permittitur hoc casu, & ideo dicit perrarò.

n *Dicat.*] supple & restituendum &c.

o *Allegat.*] idest non allegat ea, quae sunt dicta, idest dicenda pro causa. Vel non allegat coram principe in causa appellationis, quae sunt dicta pro causa prima. Vel non allegat, idest non probat ea dicta, substantiue, dico quae sunt pro causa. Vel non allegat. i. non probat ea, quae dicta sunt pro causa, secundum Io. Sed nonne ipso iure sententia nõ tenuit in casu sequẽti de aduocato, ut C. de aduo. diuer. iu. l. 1. quae est contra: ergo restitutio non datur, ut supr. l. in causa, in princi. Sol. ibi non est mero iure nulla: sed per restitutionem, ut hic. Vel hic non fuit praeuaricator, scilicet cum aduersario: sed ad causam non uenerat in odium istius, falsò dicens, quod clientulus non satisfecisset. Vel distingue, an pecunia fuit aduocatus corruptus, ut tunc sententia non teneat, ut ibi: an gratia, ut tunc teneat, ut infra ad Treb. l. seruo inuito. § cum praetor, sed datur restitutio ut hic.

p *Incolorate.*] idest non allegando aliquam causam, secundum Irn.

q *Speciem.*] idest causam. Accu.

4 † Fl. decis. esse.
5 † Alias, nõ dicta allegat. & accipe, dicta i. sententias, & regulas, iuris, aliquem vide per legẽdum, nõ dicta, quã lectionem fides exemplarium non admittit.
6 † Alias praeuaricatum.
7 † Alias, Acilium.
8 † Fl. Seuerum.

Sed & Prosennio a 1 † Seuero, contra res bis iudicatas b in integr. restitui desideranti 2 † diuus Verus, 3 † & Imperator Antoninus permiserunt in auditorio suo examinari. c

¶ Idem Imperator Licinio Frontoni rescripsit, insolitum esse, post sententiam suam d 4 † ex appellatione e dictam, alium in integrum restitutionem retribuere, nisi solum f principem Sed & si ab Imperatore iudex datus cognoscat: restitutio ab alio, nisi a principe, qui iudicem destinauit, 5 † non fiet: g

Restitutio transit ad heredem: & si quidē hæres est minor, non currit tempus restitutionis, nisi finita minori ætate. Bar.

¶ Non solum autem minoribus, verum successoribus quoque minorum datur in integrum restitutio, h etsi sint i ipsi maiores.

Summata est proximo §. Bart.

Idem lib. 11. 6 † ad edictum.

LEX XX.

INterdum tamen successori K plus, quam annum l dabimus, vt edicto m est expressum: si forte ętas ipsius n subueniat. nam post annū vigesimumquintum o habebit legitimum tempus. p hoc q enim ipso deceptus videtur, r quod cum posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti, hoc non fecit. Plane si defunctus ad in integr. restitutionem modicum tēpus ex anno vtili habuit, s huic 7 † hæredi minori post annum vigesimumquintum t completum, non totum statutum tempus dabimus ad in integrum restitutionem: sed id duntaxat tempus, u quod habuit is, cui hæres extitit.

Absens ex causa necessaria tantum nō restituitur, si potuit procuratorem dimittere. Bart.

Idem 8 † lib. 11. ad edictum.

LEX XXI.

PApinianus libro secundo Responsorum ait,

a *Sed & Prosennio.* pro præpositione, & Sennio Seuero est proprium nomen.

b *Iudicatas.*] & forte secundo a principe in causa appellationis iudicatum fuit, ut conueniat prædictis.

c *Examinari.*] iu deberet restitui. Quid ergo fuit statutū? Respo. danda fuit restitutio ex noua causa, ut C. si sæpius in integr. rest. l. 1. & 2.

d *Sententiam suam.*] i. sui delegati, ut infr. prox. ibi: sed & si ab Imperatore, &c.

e *Ex appellatione.*] vt si a sententia alterius iudicis ad principē fuit appellatum idē tamen in causa principali puto, vel sui delegati, ut infra subijcit.

f *Solum.*] cum nullus sit maior eo, vt infra ad l. Rhod. de iact. l. de precatio. Ac.

g *Non fiet.*] vt C. si a aduersus rem iudic. l. aduersus, itē ipsemet, vt sup. l. in causæ, in fi.

h *Restitutio.*] iuxta annū vtilem.

i *Et si sint ipsi.*] vt sup. de in integr. resti. l. nō solum, & hoc tamē intra annum vtilem, ut innuit infra l. prox.

K *INterdum Successori.*] si, minoris,

l *Plusquam annum*] vtilē, hodie quadriennium, vt C. de tempo. in integ. rest. l. fi.

m *Edicto.*] quod nō habemus.

n *Ipsius.*] succedentis.

o *Vicesimumquintum.*] suæ ætatis.

p *Legitimum tempus.*] scilicet annum ex persona defuncti.

q *Hoc.*] argumentatur, decipitur ex persona sua ergo restituitur ex persona defuncti plenius quam si ex persona defuncti tantum deciperetur.

r *Videtur.*] i. videretur, si diceremus currere tempus, & sic restitueretur sed dicimus, quod non currit nunc ipso iure.

s *Ex anno vtili habuit.*] ergo maior erat Et sic nota, quod quandoque succedit maior minori, vt §. non solum, quandoq; minor minori, vt hic, in prin. huius l. quandoq; minor maiori, vt hic, & C. de in integ. restit. l. ea quæ. §. 1. & 2. quandoque maior minori, & hoc est indubitabile: quia habet tempus, quod restabat defuncto. Item no. quod hic annus, vel quadriennium datur, ubi decipitur minor in contractu, uel quasi. Si autem in tempore, quandoque currit, & non restituitur, quandoque non currit ipso iure vt dices infra eo. l. etiam. Quandoque currit, & restituitur, & tunc si læditur a quadriennio, uel maiori tempore, datur quadriennium: si minori, datur id solum, ut infr. quando act. de pec. est an. l. cum post. 1. resp. & in fi. Hæc eadem distinctio in maioribus habetur, ut inf. ex quibus cau. maio. l. necnon, §. si quis sæpius.

t *Vigesimumquintum*] suæ ætatis.

u *Sed id duntaxat tempus.*] quod currit statim cum extiterit hæres, sm Pla. & M. adeo vt si id modicum tēpus labatur, nō detur hæredi huic restō ex pſona defuncti, quia omnino iure defuncti debet uti & vice, vt dicitur in ijs, quæ sunt apud defunctum inchoata, ut argu. infra de fundo dota. l. si fundum quem Titius. nisi petat restitui ad modicū tps ex persona sua, ut restituatur ex persona defuncti. Bul. autem post vigesimumquintum annum tantum currere modicum tps dicit, quod ex repetitione in litera facienda aperte innuitur. Sic enim dicit, huic hæredi minori post annum vigesimumquintum non totum tēpus dabimus ad in integ. rest. sed id duntaxat tps, repete dabimus post uigesimumquintum annum, ꝙ habuit, &c. Item, similitudo superioris casus hoc probat: hoc est ubi minor minori succedit. Tunc, n. sm oēs, utilis annus, qui cursurus erat defuncto, non currit hǣdi minori, nisi post vigesimumquintū an. licet ex eo tpe suæ minoris ætatis possit restitui: sicut & defunctus in sua minori ætate tota restitui poterat. Si verò opponas de litera, q̄ dicit, hoc n. ipso, &c. vnde vr, ꝙ annus vtilis currat et statim, & qa decipitur si non petat restitui ex persona defuncti, & sic restitueretur ex sua persona, ut restituatur. Si enim ex persona tm̄ defuncti peteret restitutionem post vigesimūquintū annū, quare proponeret etiā deceptionē minoris? Respon. geminus quidem fauor concurrere vr, i. & suæ ætatis, & defunctitamen tamen tm̄ fauor, uelut originalis cā quā habet ex persona defuncti, dat restitutionem ad rem ipsam, nō secundus, quasi superuacuus, argu. duo hoc probant sup. de procu. licet §. ea. & ff. de tute. l. qui habet, §. quod autem. maxime ad tollendum circuitum, ut ff. de condict. inde. l. dominus testamento, qui maximus fieret si peteretur restitutio restitutionis, & sic in infinitum: si ponas per diuersa tempora pluribus minoribus minores successisse. Et si init. litera dicat, decipitur ex sua persona: ergo debet restitui ex sua persona: respond. verum est ipsum decipi, non ideo tamen restituitur: quia in minimo damno hoc fallit, in quo decipiatur, non tamen restituitur, vt supra de in integ. restit. l. scio. & infra eod. leg. quod si. §. non semper, & quod ibi facit paruitas damni, facit hic præcedens fauor. Item fallit vbicunque ex persona patris contractus descendit, vt infra eod. Aemilius, ibi, non me mouet, &c. Vel expone, decipitur, idest deciperetur, si tunc curreret statim, sed non currit. Quod autem utile tempus, uel totum, uel pars eius in vtroque casu (vt ait Bulgo.) currat post vigesimumquintum annum, probatur aperte, vt C. si ma. fac. al. ra. hab. l. vltim. in fin. & maxime iure nouo, ut C. in qui cau. rest. non est n. cess. l. sancimus, nisi in casu, ut C. de temp. in integ. restit. aut. si minor. vbi secundum omnes multa sunt specialia: nec negare possunt, siue dicas nuptiarum contrahendarum, siue contractarum. Plus etiam, quia si finito vigesimoquinto anno, incipit reipubl. causa abesse, nec tunc hoc tempus statim currit: sed demum eo reuerso, vt C. de temp. in integ. restit. l. 1. & 2. & 3.

P*Apinianus.*] CASVS. Lex ista obscura, & difficilis reputatur. Sed ita pone hunc casum, ut habeas intellectum. Minor contraxit cum aliquo, & læsus est: & vnde potest restitui, & etiam debuit: vnde contingit, ꝙ aliquod delictum commisit pp quod fuit relegatus, & in relegatione permansit per aliquod tempus: in quo. s. debuit petere restitut. hoc est per biennium: pone in quadriennio, vel 7. an. forte, postea autem reuersus est: unde petit, quod id tempus, quod in relegatione fuit, ei restituatur, & dicit

1 † *Aliàs Rursus Pescenio Flor. Peremnio. & aduerte. quod est inepta lucubratio dum diuidit. pro a, Sennio. nam Prosennio unica dictio nomen proprium viri est.*

2 † *Flo. desid. desideranti.*

3 † *Pl. Seuerus.*

4 † *Flor. vice sua, legunt.*

5 † *Delegauit.*

6 † *Lib. 4. Flo. lib. 13.*

7 † *Alias huic.*

8 † *Iulianus.*

exuli a reuerso non debere prorogari tempus in integrũ restitutionis statutum, b quia abfuit, c cum potuerit adire prætorem per procuratorẽ: d nec e dixit, vel præsidem, ubi erat. f Sed quod idem dicit, g id 1 † indignum h esse propter irrogatam pœnam, non rectè. Quid enim commune habet delictum i cum venia ætatis; K *

Litis contestatio non prodest postea desistenti Bar.

Si quis tñ maior 25. annis l intra tempus restitutioni statutum litem 2 † contestatus, postea destiterit, nihil ei proficiet m ad in integrum restitutionem ista contestatio, ut est sæpissime rescriptum.

Idem lib. 11. 3 † ad edictum.

LEX XXII.

Destitisse autem is vĩ, non qui distulit, sed qui liti renunciauit n in totum.

Quando minor est restitutus aduersus aditionem gesta per eum non rescinduntur. Item eo restituto aduersus repudiatorem gesta per procuratorem non irritantur. Barto.

Idem lib. 11. ad Edictum.

LEX XXIII.

In integrum verò restitutione postulata aduersus aditionem à minore factam si quid legatis expensum est, o vel pretia eorum, p qui ad libertatem adit one eius peruenerunt, q a minore refundenda non sunt, r quemadmodũ per contrarium, cum minor restituitur ad adeundam hæreditatem: s quæ antea gesta erant 4 † per curatorem bonorum, decreto prætoris ad distrahenda bona secundum iuris formam constitutum, rata esse habenda Calphurnio, 5 † Placco Verus, 6 † & Antoninus rescripserunt. t

In ijs, quæ minor facit, vt procurator, non restituitur ad commodum domini Item vbi alia actio compet it cõtra alium, denegatur restitutio, nisi ille alius existeret non soluendo. Bar.

Paulus lib. 11. ad edictũ.

LEX XXIIII.

Cum mandato 7 † patris filiusfamilias res eius 8 † administrat, 9 †

cit Pompon. eum non esse restituendum. i. q: ia ei non datur restitutio. sed Papinianus contra, quia vtilis annus ei currit: & duas sui dicti assignat rationes. Et est prima rõ. Nam iste minor procur. potuit dereliquisse, qui petijsset in integ. restit. quod cum non fecit, sibi imputet. Alia ratio est, q si relegatio ei infligatur tanquã pœna; non debet inde præmium expectare, vnde sperabat pœnam, & dicit, q ista vltima rõ reprobatur. Nam delictum non habet aliquid commune cũ venia ætatis, i. non concurrit cum errore, veniæ petitio, qui inciderat in contractu, & delictũ, q ex malitia, & dolo contingit: & h. d. Vnde in istius casus positione non fuit r. p̃hensus, in eod. s. q fecit mentionem de prætore, quia siue adijt prætorem p procuratorem, siue præsidem, tantũdẽ significat: & h. d.

1 † Fla. &c.

* Vide ad hoc tu per Iun in ea querelam extra de procura. & in c. cũ inter priorem de exce.

2 † Fl. desis. litem.

¶ *Si quis.*] Minor deceptus fuit post 25. ann. intra quadriennium, & petijt restitui inde: & super restit. litẽ fuit contest. & postea destitit. i. in ea causa vlterius non processit: nũquid fiet restitutio, ut etiã post tp̃s quadriennij possit restitui? & dicit, q non. Postea dicit, q ille vĩ desistere, qui causam dimittit: non qui differt, vt in l. se. q continuat cum ista.

3 † Lib 10.

a *Exuli*] i. relegato. Hic minor erat cum exulare cœpit: maior factus in quadriennio redijt iure cõi maiorum, quia procuratorem habere potuit. non restituiĩ, nec prorogatur, sed iure singulari minorum sic, quia lapsus vĩ, cum potuit adhuc minor existens ætate procuratorẽ curatore authore, & non dedit. Vel dic, q maior erat. i. in quadriẽnio, cũ exulare cœpit, qui procuratorem dare potuit. Vnde hic restituitur in eo, q captus est cum minor esset: non aũt prorogatur sibi tp̃s: petebat. n. sibi prorogari tp̃s, ut cõputaretur tñ ex die reuersionis illud, quod supererat de quadriennio, qñ cœpit abesse, sed non auditur: immo distinguitur, an potuit relinquere procuratorẽ, & tunc non prorogetur, & hic: aut non potuit, uel reliquit, sed est mortuus: & sic non potuit ẽt adire per procuratorem, & tunc prorogatur, ut inf. ex quib. cau. ma. l. sed & si prætorem, §. 1. & ĵ nec non & l si qua. § 2. & l. ab hostib. 1. rñ. & C. de tem. in integ. rest. l. 2. & 3. Item quod dicit exuli, impropriè ponitur. i. relegato, ut inf. de publ. iudi. l. 2. Si enim esset exul: deportatus nihil omnino iuris haberet. & sibi vel contra cum nulla restitutio daretur, ut infra tit. 3. l. 2.

b *Statutum.*] s. vtilis anni, uel hodie quadriennij, & in hoc bene dicit Papin.

c *Quia abfuit.*] si habes adfuit per d. dic, q est rõ Pap. quare non debeat prorogari, quia adfuit. i pro præsente est habendus, cũ potuerit, &c. Si habes per b tunc est rõ remotiua q. d. nõ est hęc rõ sufficiẽs, qa abfuit, q iõ debeat prorogari, cũ potuerit: & sic si non potuit adire, prorogat, ut mõ dixi.

d *Per procuratorem.*] à principio dimissum, vel post in absentia constitutum. Accur.

e *Nec dixit.*] s. Papinianus.

f *Vbi erat.*] ipse relegatus, s. ut in hoc notetur gemina reprehensio: tum quia nil dixit Papinianus de præside adeundo per procuratorem, sic defectus reprehendit, vt s. ad l. Rho. de iac. l. si. §. 1. & fin. Et quia aliam prætermisit rationem, s. ideo quia potuit relegatus per seipsum adire præsidem, cum venisset ad locum rutum illi relegato. Vel dic vbi erat ipse præses quem per procura. debuit adire. Vel dic, dicit. i. fecit. & sic non reprehenditur in aliquo: sic sup de in inte. rest. l. diuus ibi, citatus non respõdit. Acc.

g *Idem dicit*] Papin. assignando rationem quare non debuit restitui, & sic reprehendit, non in dicto, sed in causa, siue ratione sui dicti: & ruffè: quia non est indignus p p irrogat. pœnam: sed quia tp̃s præterit, & hoc est, quid. n. &c.

4 † Erant.

h *Indignum.*] cum restituen.

i *Delictum*] pro quo exulauit. Accur.

k *Cum venia ætatis*] i. cum negotio, ex quo datur venia, ut C. de don. inter vir. & vxor. l. si maritus. Et sic non ob. quia pro delicto datur venia q̃q; vt s. eo. l. si ex causa. §. nunc: & inf. eo. l. auxiliũ. quia tunc cõmune habet.

5 † Fla. Calphurni.

6 † Flor. Seuerus.

l *Maior*] 25. annis factus. Accursius.

m *Proficiet*] cum liti expresse renunciauerit, vt hic, & inf. l. proxi. sed & si non expressè renunciasset, non perpetuatur hic restitutio per litis contest. vt C. de temp. in integr. rest. l. petendæ.

7 † Flo mandatu & facit ad hoc ca. ex parte, de restitut. spoliat.

n *Destitisse. Renunciauit.*] ut hic, & ĵ de iudi. l. destitisse, sic & ĵ. de inoff. test. l. Papin. §. si quis post. & C. de pact. l. postquam. & ĵ. ad Turp. senatusc. l. destitisse.

8 † Flo. desist. tuns.

9 † Flo. administrante.

In integrum] CASVS. Minor institutus fuit, hæreditatem adiuit, & legata a se relicta soluit de hæreditate, & de hæreditatis burs. postea restituitur, ut abstineat, uel dimittat hæredit. nunquid tenetur minor reddere de suo proprio, quod præstitit de bonis hæred. & dr, quod non. idẽ econtra pone, minor institutus hæres, repudiauit restituit, vt adeat: nunquid habebuntur rata, quæ gesta sunt medio tempore per procuratorem? & respon. quod sic.

o *Expensum est.*] de bursa hæreditaria Accursius.

p *Vel pretia eorum.*] ut quia rogatus fuit ut quosdam emeret, & manumitteret, ut Instit ad leg Falcid. §. si.

q *Peruenerunt.*] scilicet expensa sunt. Accur.

r *Non sunt.*] sed an ab alio? Rñ. libertas nõ, ut ĵ. e. l. si mulier Nec Sctũs rescindunt, ut ĵ. de acq hæred. l. quoties, & de bo. auth. iud. pos l. si non expedierit §. 1. legata uero repetuntur a legatarijs condictione indebiti. ut inf. de cond. indeb. l 2. & 3 ADDITIO. Dic sm Bar hic, q non repetenf a minore: sed a legatarijs sic, ut sibi quæratur, licet per minorem non sint rescindenda soluta per eum.

s *Hæreditatem*] quam primo repudiauerat.

t *Rescripserunt.*] ut hic, & inf. de hære. instit. l. si quis ita institutus, §. si. & si de suo soluit, retinet, ut infra l. si non expedierit, & facit infra ad Trebell. l. cum hæreditas ex fideicommissaria causa.

Cum mandato.] CASVS. Filiusfamilias mandato patris contraxit, uel minor mandato alterius cuius-

non habet beneficium [a] reſtitutionis: nam & ſi alius ei mādaſſet, non ſuccurreretur; cum eo modo potius maiori conſuleretur, cuius damno res [b] ſit ceſſura Sed ſi in 1 † euentu damnum minor paſſurus ſit, quia quod præſtitit, ſeruari 2 † ab eo, [c] cuius negotia geſſit, non poteſt: quia is non erit ſoluendo: ſine dubio prætor interueniet. [d] Si autem 3 † ipſe dominus minor ſit, procurator [e] vero 4 † maioris ætatis, non poteſt facile dominus audiri: [f] niſi ſi mandato 5 † eius geſtum ſit; 6 † nec a procuratore ſeruari res poſſit. [g] Ergo, [h] & ſi procuratorio nomine minor circumſcriptus [i] ſit, imputari [K] débet hoc dño, qui tali commiſit ſua negotia: idque & Marcello placet.

Si minor aliena negotia geſſerit abſque mādato poteſt reſtitui: alias ſibi actio denegatur, niſi in integrũ reſtitutionem cedere ſit paratus. Bar.

Idem lib. 1. ad edictum. 7 †

LEX XXV.

Quod ſi minor ſua ſponte negotijs maioris interuenerit, reſtituendus [l] erit: ne maiori damnum [m] accidat. Quod ſi hoc facere recuſauerit, tunc ſi conuentus fuerit negotiorum geſtorum, aduerſus hanc actionem non reſtituitur: ſed compellendus eſt ſic 8 † cedere auxilio 9 † in integrum reſtitutionis, ut procuratorem [n] eum in rem ſuam faciat, ut poſſit per hunc modum damnum ſibi propter minorem contingens reſarcire.

Geſta cum minoribus reſcinduntur, ſi æquitas ſudet, quod eſt quando ſui facilitate minor decipitur. Bartolus.

1 † Vur. deeſt, vt alias ex inuentu.

2 † Fur. ſer. mare.

3 † Alias, deeſt autem.

4 † Li...

5 † Mandatum.

6 † Flo. erit.

7 † ti. 9. extat hodie, & vide Aut. Au.l.1. & B. autem putat legē dū. lib. 1. ad edictum propter ver. § vi...ius legis.

8 † Sic ci.

9 † Auxilium.

cunque contraxit: puta vendidit, vel locauit, vel alio modo contraxit, & in contractu læſus fuit: dicitur quod non reſtituitur neque pater, neque filius, & ſic non obſt. ſupra l. 3. §. ſed vtrum, Item dicit, quod ſi aliquis extraneus mādaſſet iſti minori, non reſtitueretur, neque iſte minor, neque extraneus: quia &c. quia ſic maior reſtitueretur: & hoc in prima. Poſtea dicit, quod ſi minor contraxit mandato alterius, & aliqua expendit de ſuo, illa tamen non poteſt conſequi ab eo, qui mandauit: quia fortè factus eſt non ſoluendo, dicit hic quod reſtituetur. Tertio dicit: Pone, minor mandauit maiori ut contraheret in rebus minoris: ex illo contractu eſt læſus. Dicitur, quod ita demum reſtituetur, ſi ille cui mandauit, factus eſt non ſoluendo. Sed pone caſum conuerſum. Maior mandauit minori, ut contraheret, & contraxit: & deceptus eſt, non reſtituetur, quia ſibi imputet qui tali mandauit

a *Non habet beneficiū.*] immo. ut ſupra eod. l. denique, §. ſed vtrū, ibi, proinde ſi iuſſu, &c. Sol. ibi iuſſit, hic mādauit, quod aliud eſt, ut Inſtitu. de Atti. tut. §. pen. Vel hic in re paterna, ibi in peculiari. Vel ſecundum Ioann. hic non habet beneficium, ſcil. ex pater: filius autem ſic, vt ibi. Quidam etiam dixerunt, ut ſi tantum contractum velit reſcindi filius, non poſſit, ut hic: ſed ut ſua perſona tantum æſtimatur, poteſt, vt ibi quod nihil eſt, quia hoc petere non poteſt, ut totus reſcindatur, ut ibi dixi. Vel verius ſecundum Azo. hic mandauit, ut rem pro decem venderet, quæ valet viginti: non reſtituitur, niſi pro expenſis, ſi mandator pater, vel extraneus, non eſt ſoluendo: & hoc ſubijcit, ſed ſi ex euentu, &c. Sed quid ſi ſimpliciter mandauit, ut fundum venderet. & is vendidit pro decem, cum valeret viginti? Reſp. dici poteſt minorem reſtitui etiam mandatore exiſtente ſoluendo.

b *Res ſit ceſſura.*] cuius mandato gerebat, ſecus ſi ſine mandato, ut infra l. prox. in prin.

c *Ab eo.*] extraneo, vel patre, cum eſſet emancipatus.

d *Prætor interueniet.*] ſed quomodo? Reſpond. ut licet pro decem dederit mandato domini rem, quæ valebat viginti. & ideo quo ad dominum nil poſſit ei imputari, tamen tunc ſupplebitur pretium iuſtum, ut tali medela ſibi conſulatur per retentionem, ut ſupra de procura. l. quæ omnia, in fine.

e *Procurator vero.*] i. procurans, nam ſtatim diſtinguit.

f *Audiri.*] ſi velit reſtitui contra eum, qui contraxit cū procuratore ſuo. Sed contra, C. ſi tut. vel cur. inter. l. ante pen. & l. fin. Solut. aliud in tutore, vel curatore, vt ibi. aliud in procuratore, ut hic. Sed quæ eſt ratio? forte ea, quia tutor gerit ex neceſſitate, procurator ex voluntate. Vnde mitius eſt cum tutore agendum, mitius autem cum eo agi probo, quia procuratorem prius minor excutere neceſſe habet, ut hic: ſed non tutorem, vel curatorem, quia poteſt alium eligere, arg. pro hac ratione, ff. depo. l. 1. §. merito, & §. hoc autem m.

g *Poſſit.*] quia non eſt ſoluendo, & forte hoc caſu intelligitur, cum mandauit ſimpliciter, vt venderet: ſi autem vt pro viginti venderet, quod valebat plus, cum fecerit ſecundum mandatum, non videtur teneri actione mandati, & ſic poterit minor reſtitui, ut pro eodem debeat haberi, cum deſtituitur actione mandati, etiam cum eſt ille non ſoluendo.

h *Ergo.*] quia reſtituitur minor tantum: ergo non maior, & eſt idem ſupra §. reſpon.

i *Circumſcriptus.*] cum eſſet procurator in primo, & ſecūdo caſu legis.

K *Imputari.*] vt ſup. eo l. 3. §. fin. & l. ſeq. & infra de Inſt. l. ſed & ſi. §. fin. Accur.

Quod ſi minor.] CASVS. Iſta lex cōtinuatur cum præcedenti. Dic ergo, quod in rebus alterius contraxit minor ſine mādato: in hoc caſu reſtituitur, ne alius per eum damnificetur. Sed quid ſi noluit reſtitui? Dicit, quod cōuenietur actio. nego. geſt. & per illum conuentus compelletur cedere in integrum reſtit. &c.

¶ *Non ſemper.*] Ex prędictis apparet minoribus in factis ſuis ſubueniri: ſed illud non erit ſemper, ut in omnibus factis ſuis ſubueniatur, & reſtituatur. Nam ſic priuarentur commertione hominum cum nullus contrahere vellet cum eis, & ſic magnum damnum ſuſtinerent: hoc tñ ad bonum, & ęquum erit reducēdū, & hoc dicit.

¶ *Scæuola.*] Minor inſtitutus eſt, vel alias eſt ei delata hæreditas, repudiauit illam, & ſic illa hereditas peruenit ad ſubſtitutum: ſi iſte minor velit rehabere, audiendus eſt, ſi ſunt omnia integra: alias non reſtituetur ipſe minor. Item, & multo minus reſtituetur hæres iſtius minori.

¶ *Si ſeruus.*] Seruus meus decepit minorem re ipſa, in aliquo contractu, non animo decipienti: teneor de eo, quod ad me peruenit, quia minor poterit in id, quod ad me peruenit, reſtitui: & niſi ad me peruenit, teneor de peculio, petita ſimiliter in integrum reſtitu. & ſi non habeo peculium ſerui, nec peruenit aliquid ad me: tunc, ſi ſeruus, vel filius induxit minorem ad contrahendum, ſeruus verberabitur propter dolum ſuum, vel noxę dedetur: filius autem familias conuenietur, & damnabitur propter dolum ſuum, conuentus actione ex eo contractu.

¶ *Reſtitutio.*] Minor vult reſtitui ad rem quam vendidit mihi: ergo reſtituar ad pretium, quia minor debet reſtituere pretium mihi poſtquam petit rē reſtitui: hæc vera ſunt, niſi perdidit iſte minor pretium, & hoc probet, quia tunc iſte minor non tenetur mihi reddere pretium, & eſt ſimile: quia & ſi quis mutuat minori ſedenti in ludo perditionis, non redditur, quod mutuatur ſi fuerit perditum. ſed facilius datur actio emptori pro pretio, quam ad mutuū: quia fauorabilis eſt: ſed vtrobique tamen idem eſt, quia ſi habet ſaluam pecuniam, reſtituetur & repetetur: alias ſi amiſſa eſt, non reſtituetur: & hic minor, qui petit reſtitui, petit miſericordiam a iudice, & iudicis officium implorat: non autem iure actionis petit reſtitui: ſed officio iudicis implorat antiquæ actionis reſtitutionem.

l *Reſtituendus erit.*] aduerſus ſecum contrahentem in rebus domini.

m *Damnum accidat.*] ſed in quo ſi ratum non habet? Reſpon. ut quia rem emit de pecunia domini: nec eam rem ipſe reddere vult, vel non poteſt: vnde ad pecuniam reſtituitur.

n *Procuratorem eum.*] cuius negotia geſta ſunt: & ſic poterit cedi hoc ius: ſed contra. infra de admi. tut. l. ex plurib.

Sol.

Sol. ibi est adeo personale, ut nec ad hæredem transeat, hic sic, & ĩ. eo. l. minor, §. si. Item hic aliud fieri non poterat, ibi erat actio, quæ poterat cedi. Itẽ contra. C. de quibus mu. uel præsta. ne. li. se excu. l. j. lib. 10. sed ibi non erit cessio, sed quædam factorum commissio, quæ per alium facere uolebat. & facit ĵ. de adm. tut. l. si minores. ibi uide.

a *Ad bonum.*] idest ad utilitatem, & æquitatem.

b *Sunt.*] denegando restitutionem quandoque.

c *Indicatur.*] ut hic. & ĵ. ad Velleia. l. si mulier tanquam, & dixi ĩ. eod. l. & si sine. §. idem faciunt.

d *Circumscriptio.*] ex dolo aduersarij.

e *Negligenter.*] sui facilitate.

f *Causa.*] ut sint digni restitutione.

g *Repellendum.*] i. non admittendus uel per restitutionem, ut C. de repud. hæred. l. si in fine, quæ est contra. Solut. hic loquitur de extraneo hærede, ibi de suo, hoc non ualet, quia dicit hic, omisit, uel repudiauit. Nisi dicas omittit tacendo, repudiauit scilicet expresse. Vel hic loquitur cum habuit substitutum: ibi cum non habuit. Vel hic uendita fuit hæreditas, ibi quædam res. Vel hic ius uetus Vel hic in maiori ætate fuerunt uendita, ibi in minori. Vel hic à substituto, ibi à creditoribus. Vel hic laborat ad pecuniã parandam, ibi non.

h *Circumscripserit.*] emendo ab eo, & sic re ipsa.

i *Iubendus est.*] scilicet petita restitutione fortè, & sic in sequenti.

k *Ex peculio.*] sic inf. de actionib. & obligationib. l. ex contractibus.

Rectè hoc verbum sunt. — 1† *Aliàs, & nemine.* — 3† *Flo. Interdicetur aliàs interdicere.* — * *Hoc emendatur l. vl. in f. C. de repud. hær.* — 4† *Flo. in integro.* — 5† *Flo. audiendus est. & infra repellendus & Sic q.*

¶ Non semper autem ea, quæ cum minoribus geruntur, rescindenda sunt: sed ad bonum, [a] & æquum redigenda sunt, [b] 1† ne magno incommodo huius ætatis homines afficiantur, nemine 2† cum his contrahente: & quodammodo commercio eis interdicatur. [c] 3† Itaque nisi aut manifesta circumscriptio [d] sit, aut tam negligenter [e] in ea causa [f] sint versati, prætor interponere se non debet.

¶ Scæuola noster * aiebat: si quis iuuenili leuitate ductus, omiserit vel repudiauerit hæreditatem, vel bonorum possessionem: si quidem omnia integra 4† sint, omnimodo audiendum esse. 5† Si verò iam distracta hæreditate, & negotijs finitis, ad partam pecuniam laboribus substituti veniat, repellendum: [g] multoque parcius ex hac causa hæredem minoris restituendum esse.

In integrum restitutio datur contra patrem, vel dominum cum adiectione de peculio, vel de in rem verso. Item ex dolo datur noxalis. Bartolus.

¶ *Si* seruus, vel filiusfamilias minorem circumscripserit, [h] pater, dominusve, quod ad eum peruenit, 6† restituere iubendus est: [i] quod non peruenit, 7† ex peculio [k] eorum præstare. Si ex neutro satisfiet, & dolus [l] serui interuenerit, [m] aut verberibus castigandus, aut noxæ [n] dedendus erit. Sed & 8† si filiusfamilias hoc fecerit, 9† ob dolum suum condemnabitur. [o]

Per restitutionem omnia reponuntur in pristinum statum: præter ea de quibus minor læderetur. Bart.

¶ Restitutio autem ita facienda est, vt vnusquisque integrum 10† ius suum recipiat. Itaque si in fundo vendendo circumscriptus restituitur, 11† iubeat 12† prætor emptorem fundum cum fructibus reddere, & pretium recipere: [p] nisi 13† tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret: [q] sicuti facit in ea pecunia, quæ ei consumpturo creditur. [r] Sed parcius in venditione, [s] quia æs alienum ei [t] soluitur: quod facere necesse est: credere autem nõ est necesse. [u] Nam etsi [x] origo contractus ita constitit, vt infirmanda sit, si tamen necesse fuit pretium solui, non omnimodo [y] emptor damno afficiendus est.

Hæc restitutio petitur per officium iudicis, non iure actionis. Bart.

6† *Flo. peruenire.* — 7† *Peruenerit.* — 8† *Aliàs decli. &c.* — 9† *Fecer.* — 10† *In integ. Flor.* — 11† *Restituatur.* — 12† *Aliàs iubebit.* — 13† *Flo. nisi.*

l *Et dolus.*] hic mutat casum quando dolo.

m *Interuenerit.*] extra contractum, vt supra de dolo, l. si oleum, §. penulti. vel etiam in contractu, quia dedit causam contractui: vnde maior de dolo, vt vbi, minor restituitur, vt hic.

n *Aut noxa.*] nota datur pro noxa, vel ad verberandum, & tamen de peculio agitur, vt infra de actionibus, & obligationibus, l. ex contractibus. sic & in qualibet noxali ad aliud agitur, & aliud consequitur, vt infra, de re iudic. l. miles, §. de eam. Sed electio cuius erit de verbere, vel de noxa? Respond. domini, non minoris, vt infra de iniur. l. sed si vnius, §. cum seruus. Item nota, quòd vbi pecunia deest, in corpore suppletur, vt supra de iurisdictione omnium iudicum, l. si quis id, §. in seruos, & de in ius vocan. l. fin. & infra de pœn. l. j. §. generaliter, & C. de seruis fugit. l. quicumque, §. quod si. & dic vt ibi nota. secundum H.

o *Condemnabitur.*] sed quomodo, cum nihil habeat? Respon. fiet executio cum aliquid habebit.

p *Et pretium recipere.*] s. præcipiendo isti quod reddat.

q *Non ignoraret.*] vel ignorare non debuisset, vt argum ĵ. quod vi aut clam, l. Seruius, & subaudi hic, & perdidit: alias non, vt ĩ. eod. l. ait prætor. §. pen. secundum Ioan.

r *Creditur.*] quia nec hic repetitur si consumpserit. Ioann.

s *In venditione*] s. denegatur pretium restitui emptori.

s *In venditione.*] non ita promptè denegatur actio in emptorem: quia fauorabilior est persona soluentis, quàm credentis: quo ad probationes, & præsumptiones propter necessitatem, quæ imponitur soluenti, non mutuanti, vt subijcit & argument. C. de calum. l. mater. & ĵ. depos. l. j. §. merito. Idem tamẽ dicitur vtrobique, vt infra eodem, patri, §. si pecuniam, argumẽ. sup. eo. §. Scæuola. & vbicumque ponitur in l. aduerbium, maximè.

t *Ei.*] minori vendenti.

u *Non est necesse*] nisi quis promiserit credere. quod raro fit.

x *Nam etsi.*] idest, quamuis.

y *Non omnimodo.*] sed salua pecunia ei restituitur semper, siue soluit, siue credidit quis minori, vt infra eo. l. patri. §. j. & sup. eodem. l. ait prætor, §. pe. licet promptior ratio sit in solutione debiti, quàm in mutuo. si autem non est salua, nunquam repetitur, vt inf. de admi. tut. l. si sine hærede, § interposito. & hoc secundum Ioann. sed Placen. aliud in solutione, quàm in mutuo dicit. Nam in solutione, si soluit minori consumpturo, & sedenti in ludo perditionis, restituit, si habet: aliàs non. Vbi uero soluit non sedenti in perditionis ludo, siue habet, siue non, reddit. Hoc malè, quod reprobatur in d. l. ĵ. de admin. tut. l. si sine hærede, §. interposito. Vbi uero dedit mutuo sedenti in perditionis ludo, etiam si habet, non restituet. hoc malè. Si uerò non sedenti dedi, reddit si habet: aliàs non. Cui utique malè dicto ualde obstat d. l. ĵ. eod. patri. §. si pecuniam. Nam aut loquitur l. illa patri, quãdo non sedebat in ludo perditionis, & tunc deberet secundum Pla. restituere solutam pecuniã, siue habet, siue non, quòd ibi negatur in ultimo respon. aut uero quãdo sedebat, & tunc non debet restituere mutuam pecuniam etiam si haberet, quod ibi negatur in primo resp. ut & ĵ. eo. l. si minor. 2. si autem mutuetur maiori, siue consumitur, siue non, siue habeat eam, siue non, semper dabitur repetitio, licet sit arg. contra. ĵ. mand. l. si uero non re, §. si adolescens. & ĵ. pro emp. si quis cum & ĵ. quar. re. act. non da. l. 2. Sed hæc ultima loquitur, cum collusores contraxerunt inter se, secus si extraneus cum lusore. Vel id in actione de euictione, aliud in principali. Item not. ĵ. eod. l. si minor 2.

a *Propria actio.*] hoc est ſ. M. qui dicit, ꝙ iure actionis potebatur restitutio ista, vt dixi s. eo. l. in causæ. 2. in prin. nec obst. s. eo. l. in causæ j. §. interdum. & C. ex quib. cau. maio. l. si quæ sunt ſ. quia primo per officium petitur restitutio, vt hic: qua data datur prima actio vtilis, vt in contrarijs i

b *Cognitione.*] i. iudicis officio.

Illud.] CASVS. Minor 25. annis, indebitum soluit ex aliqua causa, ex qua non competebat restitutio: puta ex l. Aquil. debitum tamē ab aliquo: dicit, ꝙ id solū vtili actio. repetet, prius tamen restitutus. Nam maioribus repetere lic. quoque: puta vltra Falcidiam soluentibus per errorem facti & h. d.

¶ *Si talis.*] Superius dictum est, ꝙ minor in factis suis restituetur quandoque, si quis petat restitutionem: certè ipse minor petere pōt per se restitutionem. Item pōt restitui per procuratorē, si de hoc habuerit speciale mandatum, vel si non, dicit ꝙ cauere debet procurator de rato. i. ꝙ minor habeat ratum, vt in l. seq. & etiam defensor illius contra quem petitur restitutio, si ipse aduersarius minoris abijt, cauet iudicatum solui.

c *Non est.*] vt ex causa, quæ per inficiationem crescit, vt C. de condict. indeb. l. ea, quę. Item quando tñ naturale debitum est ex ignorantia iuris solutum, & ſ. de cond. indeb. l. interdum. & C. si aduer. solu. l. indebito.

¶ Ex hoc edicto nulla propria actio, a vel cautio proficiscitur: totum enim hoc pendet ex prætoris cognitione. b

Si minor soluit indebitum, persona interdum facit locum repetitioni. Bar.

Caius lib. 4. ad Edic. Prouin.

LEX XXVI.

Illud nullam habet dubitationem, quin minor, si non debitum soluerit ex ea causa, ex qua iure ciuili repetitio nō est, c danda sit ei vtilis actio d ad repetendum: cum & maioribus e vigintiquinque annis, iustis ex causis dari soleat 1 † repetitio.

1 † *Fl. solet.*

Restitutionē debet quis petere per se, vel per aliū procuratorem habentē speciale mandatum, de quo si dubitetur, cum cautione de rato admittitur: hoc dicit cum princ. l. seq. vsq; ad §. quod si is. Bart.

¶ Si talis interueniat iuuenis cui præstanda sit restitutio, ipso postulante f præstari debet: aut procuratore eius, cui idipsum nominatim mandatum sit. ¶ Qui verò generale mandatum de vniuersis negotijs gerendis alleget, non debet g audiri.

Paulus lib. 11. ad Edictum.

LEX XXVII.

Quòd si de speciali mandato 2 † dubitetur, cum restitutio postulatur, 3 † interposita stipulatione, ratam rem dominum habiturum, rei poterit 4 † mederi.

Procurator eius contra quē petitur restitutio, sustinet partes rei: ideo debet cauere iudicatū solui. Bar.

¶ Quòd si is, qui circumscripsisse dicetur, 5 † absit, defensor eius satis iudicatū solui h dare debebit.

In casibus, in quibus requiritur speciale mandatum, cōiuncta persona admittitur, si prætendit propriū interesse, aliâs secus. hoc dicit. quam legem not. quia istud principium non est fortè alibi. Bart.

Caius li. 4. ad Edic. Prouin.

LEX XXVIII.

Patri pro filio i omnimodo præstanda restitutio est, k licet filius restitui

¶ *Si pecuniam.*] Minor pecuniam mutuam accepit: eam consumpsit, vel amisit: dī hic, ꝙ non tenetur iste minor. Sed pone retento eodem casu: primo, quia. s. pecuniam mutuam acceperat à me, illam alij Titio. s. qui non est soluendo, mutuauit. Dī, ꝙ in amplius nō tenebit iste minor, nisi vt creditori suo, s. mihi cedat actio. s. ſ. illum Titiū cui ipse mutuauit. Quid si ex ista pecunia, q. mutuam accepit à me, emit prædiū, & plus dedit pro pretio, quā valeat, vnde etiā hoc casu deceptus fuit? Dicit, ꝙ restituendus erit minor, vt pretiū recipiat cum vsuris perceptis, & percipiēdis: & prædium cum fructib⁹ recipiat. Idē et si sua propria pecunia emit, quia & tunc restituetur minor, vt ſ. secundo casu dicit. Sed pone, minor prædium vendidit, & in eo fuit deceptus: dī, ꝙ minor in hoc casu prædium recuperabit cum fructibus, & pretium inquantum fuerit fact⁹ locupletior, restituet, & h. d.

¶ *Si minor.*] Si minor liberauit debitorem suum per acceptilationem, & sine causa, restituetur minor cōtra debitorem, vt reponat se in obligationem, & pignora, & fideiuss. Item, si duos reos habeat minor, & vnum liberauit per acceptilationem, restituetur ſ. vtrumque. Vnde quocunque modo nouauerit obligationem suam, & deceptus sit, restituetur, vt puta si accipiat debitorem inopem pro diuite: restituetur quidem hoc casu minor in debitorem primum, scilicet liberatum.

2 † *Mandatis Flor.*
3 † *Postulatur Flor.*
4 † *Poterit.*
5 † *Dicetur.*

¶ *Aduersus.*] Quidam minores decepti, veluti viles, vel plebeij, vel cæteri similes, possunt restitui cōtra homines in dignitate positos, eo quòd contra ipsos denegatur de dolo actio, & hoc est regulare. nisi fortè poneres, quòd de dolo agere non permittantur: quia libertus, vel filiusfamil. sit, qui nec isti restitui possunt.

d *Actio.*] id est condictio indebiti, petita prius restitutione.

e *Maioribus.*] per errorem facti solu. ntibus vltra Falc. vt C. ad leg. Falcid. error.

f *Ipso postulante.*] sed an petet cum authoritate tutoris, vel curatoris? Respon. vt C. de author. præst. l. si. Item in constituendo procuratorem, an exiget authoritatem tutoris, vel curatoris? Respon. vt C. de procur. l. neque.

g *Non debet.*] nisi & speciale de hoc habeat mandatum. Et sic nota specialem casum, ubi speciale desideratur mandatum, ut hic, & C. etiam per procura. cau. restit. in integ. agi poss. l. j. & infra de religio. l. uel quæ, & dixi supra de procura. Pompon. in glo. & pater ualetudine. Regulariter contra, ut infra pro socio. l. actione. § renunciare. & infra de solut. l. uero. & infra de iniur. l. sed & si unius. §. procuratorem.

h *Quod si iudicatum solui.*] & nihilominus de rato, ut supra de procurat. l. non solum, § est & alius casus. Accursius.

Patri.] CASVS. Filius dedit alicui damnum, & ita l. Aquil. tenebitur. dicit, ꝙ pater poterit petere eius nomine restitui etiam filio inuito. Et ratio: quia nondum pater tenetur de peculio, sed demum lata sententia iudicis tenebitur. Nam filio in illa actione condemnato tenebitur pater de peculio. Alij tamen consanguinei non audientur volentes eius nomine restitui eo inuito, nisi forte ei bonis sit interdictum, & sic in ipsorum curā ceciderit

i *Patri pro filio.*] s. conuento, secundum Ioan.

k *Præstanda restitutio est.*] imò vī deneganda, vt s. eo. l. j. §. sed vtrum. ibi, an hoc auxilium, & quæ est contra. Sol. sm Ioan. hic loquitur, qñ filius dedit alicui damnum per culpam, vnde conueniebatur filius actione legis Aquiliæ, qua conuentus restituitur pro filio. i. noīe filij, et eo inuito. & qđ dicit, tenetur, dic. i. teneri pōt data sñia ſ. filium, non prius, vt infra de pecul. l. 3. § idem scribit. & ſ. de noxal. l. quoties. & l. sequen. Item ideo per culpam dixi, quia tunc in totum restituitur, vt pro non delinquente habeatur, vt C. si aduersus delict. l. j. secus si per dolum, vt supra eo. l. si ex causa, § nunc videndum. & in l. contraria loquitur, quando iam pater de peculio tenebatur: sic enim loquitur secundum vnum sensum, supra eod. l. cum mandato, §. ex spon quæ est similiter contraria. Nam ibi subaudi, scilicet pater, secundum Ioan. cum iam de peculio tenebatur. Alij dicunt, quòd hic pater, vt legitimus administrator, vel defensor pro filio conuenitur: vnde restituitur pro filio. & hæc restitutio etiam patri prodest, si de peculio conuenitur, licet fideiussori restitutio minoris non

profit: sed sat quandoque. Si aũt pater nomine suo conuenitur, nunquam est restituendus, licet fideiussor restituat, quãque si conueniatur. Alij dñt, ꝙ hic loquitur mortuo filio, & ꝙ dicit, tenetur, s. post mortem, vsque ad annũ. Alij dñt, ꝙ hic petit pater totum contractum rescindi, idcirco, quia sibi prodest, ne de peculio teneatur. prima, & secunda verior est. Accur.

1 † Flor. Agnatus.

a *Nolit.*] no. q̃d filio inuito pater in iure filij noĩe agit petendo restõnem: sic inf. solu. mat. l. si cum. §. quod si is. & ĩ. de iniur. l. sed si vnius, §. filio. ar. contra, infra de inof. test. l. Papin. in prin. Sed ibi fuit tantum filij iniuria, ut ibi dixit.

* *Lu. Rom. sin. 116. seu 324. extollit valde istum tex. de quo ibi per eum. & in interpre. huc. Bal.*

b *Tenetur.*] idest teneri potest, data snia & co condemnato.

c *Ex quo.*] quia ꝙ in vno conceditur, in alijs prohibers vr̃, vt inf. de iud. l. cum prætor. & C. de procu. l. maritus. Accur.

d *Ex voluntate.*] s. expressa, vt supra eodem, l. illud. §. si talis. licet aliàs isti admittantur sine mandato, ut supra de pro. l. sed & hæ. Accur.

e *Interdici.*] quo casu sunt in curatione agnatorum, vt infra de curat. furio. l. 1. in princ. & Instit. de cura. §. item. vnde tanquam curatores petent restitutionem de ijs, quæ fecerat prius.

2 † Flo. deest, tam.
3 † Fl. credi. derit.
4 † Flo. quam ut iubeatur iuuenis actionib. suis alias actiones suas.

f *Debet.*] non ipso iure, sed data restitutione, ut C. si aduersus credito l. 1. & 2. Accur.

g *Minor credidit.*] s. quam mutuam accepit.

5 † Recuperare Flo. recipere.

h *Cedere.*] not. quod cedendo actionem liberatur, etiam quando non propter actionem: sed propter rem tenebatur. sic infra si quadr. paup. fecisse di. l. 1. §. si post. & infra commoda. l. si vt certo., §. idem Labeo. & inf. de rei vẽ. l. si hominem, §. fin. Si autem ob hoc quis tenetur, quod habeat actionem, indubitabiliter liberatur cedendo, vt infra de pecul. quod debetur, in fi.

6 † alias hoc & superiore.

i *Pecunia.*] quã mutuo minor accepit. Accursius.

nolit: a quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur. b Ex quo c apparet ceteros cognatos, 1 † vel affines alterius esse conditionis: nec aliter audiri oportere, quam si ex voluntate d adolescentis postulent: aut eius vitæ sit iste adolescens, vt merito etiam bonis ei interdici e * debeat.

Minor aduersus creditorem, qui mutuauit, restituitur, si pecuniam dissipauit, vel ex ea debitorem nõ idoneum acquisiuit, uel p̃diũ emerit pretio cariori: quo casu restituet minori, quatenus est locupletior. Bartolus.

¶ Si pecuniam, quam mutuam minor accepit, dissipauit, denegare debet f proconsul creditori aduersus eum actionem. Quod si egenti minor eam 2 † credidit, g 3 † vlterius procedendum non est, quam ut iubeat 4 † iuuenem actionibus suis, quas habet aduersus eum, cui ipse credidisset, cedere h creditori suo. ¶ Prædium quoque, si ex ea pecunia i pluris, quam oportet, emerit, K ita temperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio l recipere 5 † prædium, ita, vt sine alterius m damno etiam creditor a iuuene suum consequatur. Ex quo scilicet simul intelligimus q d obseruari oporteat, n si sua pecunia pluris, quam oportet, emerit: vt tñ hoc, 6 † & superiore o casu venditor, qui pretium reddidit, p etiam vsuras, quas ex ea pecunia percipit, aut percipere potuit, reddat: & fructus, quibus locupletior factus est, iuuenis recipiat. q ¶ Item ex diuerso, si minore pretio, quam oportuit, 7 † vendiderit, r adolescens emptor quidem iuberi debebit prædia cum fructibus s restituere: iuuenis autem eatenus ex pretio reddere, quatenus ex ea pecunia locupletior t est.

Minori restituitur actio contra ipsum creditorem, & fideiussorem, et correos, si aliquem liberauit acceptilatione. Bar.

¶ Si minor annis 25. sine causa debitori acceptum tulerit, non solum in ipsum, & sed in fideiussores, & in pignora actio restitui u dẽt. Et si ex duob. reis alteri acceptum tulerit, x in vtrumque restituẽda est actio. Et ex hoc intelligimus, si damnosam sibi nouationem fecerit, (fortè si ab idoneo debitore ad inopem nouandi cã trãstulerit obligationem,) oportere eum in priorem debitorem restitui. y

Restitutio etiam datur aduersus eos, qui de dolo cõueniuntur, excepto patre, & patrono. Bar.

¶ Aduersus eos quoque restitutio præstanda est, quorum de dolo agere non permittitur: z nisi 8 † quædam personæ speciali lege a exceptæ sint, vt pater 9 † & patronus.

Restituta actione tutelæ, non restituitur contraria. Bartolus.

Celsus libro 2. Digestorum.
LEX XXIX.

CVm minor 10 † quinq; & viginti annis, aduersus eũ cũ quo tutelę egit, restituitur, non ideo tutori contrariũ tutelæ iudiciũ restituendũ est. b

Etiam vbi interuenit patri: authoritas, minor restituitur. Barto.

K *Emerit.*] s. minori.
l *Reddito pretio.*] s. minori.
m *Alterius.*] s. venditoris, nam rehabebit fundum.
n *Oporteat.*] nam hic sicut superiori casu venditio rescinditur, si fuit minor deceptus hoc ipso, vt contraheret, secus si minori pretio tm̃: quia tunc ad iustum reducendum est, vt inf. de iure dot. l. si res. §. 1. Eodem mõ intelligo ĩ. proxi. § item ex diuerso, &c. Vel dic, hic & ibi per restitutionem, etiam si minori pretio fuit tantum deceptio.

o *Hoc & superiore.*] s. quando ex sua, & qñ ex mutua pecunia prædium emit.

7 † Oportet.

p *Qui pretium reddidit.*] aliàs prædium vendidit.

q *Recipiat.*] s. venditor.

r *Vendiderit.*] decreto interposito.

s *Cum fructibus.*] s. et quos percipere potuit. quia sic est in vsuris sup. prox. resp.

a Lu. Ro. sing. 534. & al. 528. & Franc. Cre. sing. 135. alias 134. reputant istã gl. sing. & ẽ gl. ualde singẽda cordi. vide p̃ coe.

t *Locupletior.*] non autem debetur a minore vsura, licet petat fructus: quia hic non in alterius persona: sed sua conuenitur: alioquin ĩ. infra eo. l. minor. §. p̃dia. Et no. hic ĩ sniam Pl. quam reprobauimus sup. eod. l. q̃d si minor. §. pen. Sed ipse exponit legẽ istam tm̃ in vsuris: nam sortem totam reddit secundum eum. Accu.

u *Restitui.*] sic s. q̃d met. cau. illud. nam ex acceptilatione rei ẽt fid. iussor liberatur vt inf. de accep. & per iusiurandum. §. & si fideiussori. Acc.

x *Alteri acceptum tulerit.*] & sic in alterum liberatio peruenit: vt infra de iniu. duobus. § ex duobus.

y *Debitorem restitui.*] & eũ in quẽ translata est obligatio liberati vt C. de repu. l. 1. Ac.

z *Non permittitur.*] quia multæ sunt, vt s. de dolo. l. non dẽt.

8 † Fl. nisi si.
9 † Flo. deest, vt pater, & patronus.

a *Lege.*] vt pater & patronus, vt C. qui, & aduer. quos, l. fi.

CVm minor.] CASVS. Minor finita tutela egit cõtra tutelam actione tutelæ, & fuit tutor absolutus: postea petit minor restitui. q̃a in hoc casu fuit solus, nunquid eo ipso, ꝙ restituit minor, restituẽt tutor? Dicit, si, si ita iũcta essent negotia.

10 † alias, quam quinque, &c.

b *Restituendum est.*] imò vr̃ restituendũ, vt C. si aduer. transa. l. 1. & 2. quæ sunt ĩ. Sol. aliud in transactione, ut ibi, aliud in sententia, vt hic, quasi sibi imputetur, ꝙ non appellauit. Vel hic tutor ex alia causa suã actionem remisit, s. pacto, quam a minore se liberauit, s. sententia. Vel verius distingue, an sit coniuncta, & tunc restituatur: aliàs non, arg. infra l. proxi. §. 1.

ETiam.] CASVS. Non refert decipiatur minor, s. autho ritate patris tutoris, quia. s. ꝯtxit patre tutore authore & deceptus fuit: aut non: quia semper restituet ex cã. Po ne, administrauit tutor: puta in sale, & oleo & vino, & et in multis alijs: in vno tñ fuit absolutus tutor: puta in hordeo. in alijs fuit condemnatus: cum conuentus esset iste tutor finita tutela: vult aũt ista pupilla restitui in eo, in quo fuit tutor absolutus. Dicit absolutus tutor eã non esse restituendam in vno, nisi etiã restituatur in omnib. Lex ista dicit distinguendum, an gestiones fuerunt mixtæ, & continentes, & tũc in totũ restituatur, an separatæ, & tunc ad vnũ tm: & et hoc casu qñ sunt separatæ, restituet pupilla, & tutor aduersarius non restituetur: sed hunc casum dic aliter, & melius: Titius gessit tutelam Seij, puta in multis speciebus, & male: Decessit Titius tutor: & successit ei pupilla q̃dam: Seius egit tutelæ actione ꝯ pupillã: & ipsa fuit condemnata tm in vna re, & in alijs absoluta: nunc vult puella restitui aduersus sniam ꝯ se latam: tutor dicit se restitui dẽre ꝯtra eã i eo i quo fuit absoluta, ita vt tota restituetur lis: an sit audiendus, q̃ritur. Et distinguit, an mixta est, vel non. si non est mixta, non est audiendus. & ista est vera positio.

¶ Si hæreditate] Certum est, ꝙ in integrũ restõ dari dẽt præsente eo, ꝯtra quẽ petitur ĩ. cod. l. in causa. §. causa. Vnde pone. Adiui hæreditatem patris mei: postea restitutus fui, ut abstinerem, & hæc restitutio concessa fuit absentibus cred. hæred. paternis, dicitur hic, quod restitutio non valet: vnde præiudicare creditoribus non potuit.

Modest. lib. 2. Responsorum.

LEX XXX.

ETiam si patre, eodẽque tutore[a] authore[b] pupillus captus probari possit,[c] curatorem postea ei datum nomine ipsius in integrum restitutionem postulare non prohiberi.

Si per restitutionem vnũ capitulum sententiæ rescinditur, cætera firma remanent, si illi non sunt connexa: aliàs secus. h. d. quod nota Bar.

¶ Ex causa curationis[d] condemnata pupilla, aduersus vnum caput sniæ restitui volebat: & 1 † quia videbatur 2 † in cæteris litis specieb. releuata fuisse, actor[e] maior ætate, qui acquieuit tunc téporis sententiæ, dicebat totam debere litem restaurari. 3 † Herennius Modestinus respondit: Si species, in qua pupilla in integ. restitui desiderat, cæteris speciebus non cohæret, nihil proponi, cur a tota sententia recedi actor postulans audiendus[f] sit. 4 †

Restitutio concessa non citatis ijs quorum interest, in eorum præiudicium ualet. Bar.

¶ Si hæreditate[g] patris, ætatis beneficio in integrum restitutus, minor abstinuit 5 † se, nemine de creditoribus paternis præsente, vel ad agendum[h] a præside euocato:[i] an ea restitutio recte facta videatur, quæritur. Heren. Modestinus respondit, cum non euocatis creditorib. in integrũ restitutionis decretum interpositum proponatur, minimè id creditoribus præiudicasse.

Per vnum actum contrarium qui videtur renunciare in integ. restit. Item ille actus, qui tolleret illud, ad quod petitur restitutio, tollit restitutionem. Bartolus.

Papinianus lib. 3. Quæstio.

LEX XXXI.

SI filius emancipatus non accepta[k] contra tabulas bonorum possessione, post inchoatam restitutionis quæstionem[l] legatum ex testamento patris maior viginti quinque annis petisset, liti renunciasse[m] 6 † videtur: *cũ etsi bonorum possessionis tempus largiretur,[n] electo iudicio[o] defuncti repudiatũ beneficium prætoris[p] existimaretur.

Minore restituto aduersus aditionem hæreditatis libertates datæ, & solutiones creditoribus factæ, non rescinduntur. Bar.

tot sunt sniæ, quot sunt capitula, sicut tot legata quot sunt anni, vt infra de don. cau. mor. l. Senatus. in fi. Similiter in stipulatione, vt inf. de verb. obl. l. scire. in prin. & facit, C. de transac. l. si ex falsis. Possunt aũt esse disiuncta, vt si cõ administratione salis sit condemnata: sed ab administratione vini fuit absoluta. Coniuncta aũt esse possunt, vt si de eod. negotio partim cõdemnata sit, & partim absoluta, vt si tutor fundũ quem partim ex sua, partim ex minoris pecunia emisse dicebat, iussus sit tradere condẽnata pupilla vltra modũ in pecunia danda restituitur pupilla per ꝯñs, & tutor petit restitui. Vel sic, dicebatur ꝙ tutor quendam fundum pro centum noie pupillæ emisset & pupilla fundum petebat, & non valebat, nisi quinquaginta. Iudex aũt, pupillæ fundum, tutori pretium totũ restitui iussit. Minor vult restitui ꝯ hoc, ꝙ totum pretiũ sed licet iussa est, & fundum retinere vult, certè non põt, qa illud capitulũ de restõne predij cohæret alij capitulo de restitutione pretij. Acc.

g Si hæreditate.] quã adiuit.

h Ad agendum.] i. ad ꝯdicendum restõni, ꝙ fieri dẽt, ut in Aut. vt spon. lar. ad hæc coll. 9. & dixi ĩ cod. l. in causæ. §. in cã.

i Euocato.] s. creditore.

SI filius.] CASVS. Paterfamilias filium emancipauit, qui erat minor 25. annis, & extraneo hærede instituto eidem filio aliquid legauit eũ tñ pterijt in testõe minoriste bonorum poss. contra tabulas non petijt intra annum: & ita exclusus est per lapsum anni expressim, qa eam repudiauit expressim. Vnde cum in hoc sentit se grauatum, petit se restitui post 25. annos tamen intra quadriennium etiam pendente causa in integrum restitut. petijt legatum. Dicitur, ꝙ excluditur a beneficio bonorum poss. s. quia videtur liti renunciasse. Sed pone, intra annũ agnouit legatum: eo facto maiore: dicitur quod & tunc a possessio. bonorum excluditur.

a Tutore] quod esse potest, vt Insti. de legi. paten. tut.

b Authore] in contrahendo.

c Probari possit.] non a patre: tunc enim denegaretur restitutio, ut C. qui, & aduer. quos, l. si. & facit C. si tut. vel curat. l. etiam.

d Ex causa curationis.] idest tutelæ, finita tutela iam aliquo modo. alias enim agi non potest, ut infra de tutel. & rat. distrah. l. nisi. Vel etiam contra curatorem: nam & pupillus habet curatorem quandoque. Vel dic ex causa cuiusdam curæ, quam pater suus fecit, cuius iam aduli cui pupilla successit.

e Actor.] s. tutor vel curator, qui egerat contrario iudicio tutelæ, vel nego. gesto. Vel dic, directa negotiorum gestorum, secundum alium casum.

f Audiendus.] & sic inita pro parte valebit, pro parte nõ. Sed contra infra famil. ercisc. in hoc iudicio. Solu. ibi in coniunctis, arg. inf. de ædil. l. cum eisdem. & infra eodem. l. tutor. § fi. & C. de appel. l. amplioren. §. 1. & de tempo. appel. l. per hanc. secus in disiunctis, vt hic. Sic ergo

k Non accepta.] idest ꝯ. pudiata, vel tempore amissa scilicet anni, cum sit de suis: alias dantur centum dies ad petendum bonorum possessionem, vt Instit. de bon. poss. §. liberis.

l Quæstionem.] iam factus maior, ut subijcit.

m Renunciasse.] tacito pacto, vt C. de inoff. testa. l. pateris. & inf. de condi. & demon. l. de os. & infra, de bon. libert. l. nam absurdum. & infra, de inoff. testa. l. si pater. §. fi. & l. nihil. & infra, de reg. iur. ex qua persona. arg. contra. infra de excep. l. nemo.

n Largiretur.] idest non esset finitum, adhuc tamen esset iste maior.

o Iudicio.] s. legatum accipiendo.

p Prætoris.] qui prætor dat annum volentibus petere bonorum.

1 † Aliàs, de eo, &c.

2 † Flo. vide tur.

3 † Flo. restau rare.

4 † Fl. esse.

5 † Fl. abstinuisse.

6 † Renunciare.

* Cons. ex. gratia de resti. in int.

bonorum possessione, & facit C. de furt. l. j. Hodie hæc lex tribus modis non valet Primo, quia potest dicere nullum hodie, & etiam contra tabulas habere, siue suus, siue emancipatus, vt C. de liber. præt. l. fi Vel melius, emancipatus potest dicere nullum ēt hodie, vt ibi not. Secundo, quia ex quo ei reliquit legatū, debet agi ad supplementum, ut in Authē. de trien. & sem §. j. coll. 3. licet & illa in hac corrigatur, quia iure institutionis debet relinqui, vt in Authen. vt cum de appella. cogno. §. Vel illud in querela. secus in contratab. Tertio, qa hæc præscriptio annalis nō currit minori ipso iure, vt C. in quib. causis in integ. rest. non est necess. l. j.

S*I mulier*] CASVS. Paterfamilias plures habuit creditores, mulierem, quandam instituit hæredem, cui dam seruo suo libertatem reliquit, mulier tamē hæreditatē adiuit, & seruos manumisit, postea autem mulier ista petijt restitui, vt ab hæreditate abstineret, nunquid serui ab ea manumissi liberi manebunt, & si liberi manent, an aliquid pro libertate præstare debeant? & dicit, quod liberi manebunt, nec aliquid pro libertate præstabunt. Sed pone, Ista mulier antequam restitueretur, quibusiam creditoribus satisfecit, nunquid illi quibus non est satisfactum, habebunt regressum contra eos, quibus est satisfactū, vt id, quod perceperunt, communicent? Et dicit quod non, sic, quod solutum est creditori, non reuocatur.

3 † Fl. 25. & hunc tex. concor. gl. pe. post. ins. in ver. & §. consist., in c. de offic. or.

Idem lib. 9. Responsorum.

LEX XXXII.

SI mulier postquam hæres extitit, propter ętatē abstinendi causa in integrum restituta fuerit, seruos hæreditarios ex fideicommisso ab ea recte manumissos, retinere libertatē respondi. a Nec erūt cogendi uiginti aureos b p libertate retinenda dependere, quā iure optimo c consecuti uidentur. Nā & si quidā ex creditoribus pecuniā suā ante restitutionem ab ea recuperassent, cęterorum querela contra eos, qui acceperunt, vt pecunia communicetur, non admittetur. d

Aetas ex aspectu iudicis probatur: & pronūciatio ex aspectu non prodest eis, qui sciebant contrariū sed ignorātes & p̄nunciationi acquiescētes excusate. Bart.

Paulus lib. I. Quæstionum.

LEX XXXIII.

iij MInor uiginti 1 † annis adito præside, ex aspectu corporis falso probauit perfectam e ætatē. curatores, cum intellexissent esse minorem, perseuerauerunt in administratione, medio tēpore post probatam ętatem, ante impletum vigesimumquintū annū solutæ sunt adolescenti pecuniæ debitæ; easq; male consumpsit: quæro cuius f sit periculum? Et quidem 2 † si curatores quoque in 3 † eodē errore perseuerassent, [vt putarent 4 † maiorē esse, & abstinuissent ab administratione] curationem g etiam restituissent, an periculum temporis, quod post probatam ætatē intercessit, 5 † ad eos pertineat? Respondi, Hi qui debita exoluerunt, liberati h iure ipso, non debent iterum cō ueniri. i Plane si curatores, qui scientes eum minorem esse, perseuerauerunt in eodē officio; non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas: & debebunt hoc nomine conueniri. Quod & si ipsi decreto k præsidis crediderunt, & administrare cessauerunt, uel etiam rationem reddiderunt, similes sunt cæteris debitoribus: ideoque non conueniuntur.

Minori per restitutionē remittitur onus manumissionis, si est paratus restituere legatum quod accepit. Bar.

a *Respondi.*] ego s. Papinianus.

b *Viginti aureos*] quod videbatur, ut ☞. de inoffi. testam. l. Papinianus, in fi.

c *Optimo.*] est ius bonum, quando libertas competit ab adita hæreditate, sed reuocatur, vel fingitur non data per lata querela intra quadriennium. Est ius melius, quando nunquam reuocatur, sed dantur uiginti aurei a quolibet, ut infr. de inoffi. test. l. Papinianus, in fin. & l. si quen. Est optimum, vt quando sunt liberi, & nil dant, vt hic. Sed cuius erunt liberi? Respon. orcini. * scilicet defuncti, vt infra de fideicomm. libert. l. cum quasi, § idem dicendum.

** De hoc uer. uide apud Gel. li. j. c. 24. & in Lexic. iur in uer. Orcinus*

d *Non admittetur.*] vt fiat reuocatio, cum debitum receperunt ut infra de condictio. indeb. l. repetitio. & C. depositi, l. fina. & infra quæ in fraud. l. pupillus. & infra de bon. auth. iudic. poss. l. si non expedierit, §. j. nam recte factum non debet reuocari, ut hic, & supra eo. l. in integrum. & C. de administ. tut. l. sancimus, in fi. & C. de confirm. tut. l. j. Accursius.

M*inor*] CASVS: Minor vigintiquinque annis volebat agere aduersus quendam suum debitorem, & eum ad iudicium uocauit, & cum ad iudicium illum vocasset, dixit ille: Quis est iste qui uenit, de Edom tinctis vestibus de Bosra? Dicit minor se maiorem esse, vt melius appareret, permisit barbam crescere, & capillos magnos deferebat. Vnde admissus fuit à iudice ad agendū, & ita debitor ei soluit, minor iste pecuniam perceptam statim consumpsit, modo quæritur cuius sit periculum istius pecuniæ vtrum scilicet debitoris, an minoris, an curatoris? Et dicit indistinctè debitorem liberari, & sic liberatus est debitor, per authoritatem enim iudicis soluit, sed in curatore distinguitur, sciuerit, an ignorauerit: si sciuerit, ad ipsum curatorem pertinet periculum, & curator tenetur, & hoc quando perseuerauerit, si ignorauit, ad ipsum minorem, & sic curator non tenetur hoc casu, quia non perseuerauit, nec sciuit.

2 † Fl. quid d.
3 † Alias & quoque com. & in eodem
4 † Alias hec uerba [] inclusa desunt.
5 † Fl. et ssu

e *Perfectam.*] id est, se maiorem, cum tanquam maior vellet agere contra debitorem suum. Et nota argument. quod secundum conscientiam iudex iudicat, vt supra de fer. l. eadem, in fin. Sed certe hic & ibi ut iudex habet conscientiam, secus si ut priuatus, vt supra de offic. præsid. l. illicitas. §. veritas. Hæc tamen probatio per aspectum reprobatur hodie, ut Institut. quibus mod. testamen. infirm. in principio. secundum quosdam. Sed certe ibi quo ad aliud, id est, alius aspectus reprobatur, ut dicam infra eo. titul. l. de ætate.

Iudex qñq; s̄m ɔ̄sciētiā iudicat. & ista est limitatio ad reg. l. illicitas. de off. præsi. &c. iudicet. 3. q. 7.

f *Quæro cuius.*] utrum soluentis, vel minoris, vel curatorum.

g *Curationem.*] i. rationem curationis.

h *Liberati*] ipso iure, si hoc exaudias in his, contra quos probauit se maiorem, certum est propter authoritatem iudicis, ut supra eod. l. ait prætor, §. permittitur in alijs idem uidetur, vt infra eod. l. de ætate. sed tutius est exceptione eos liberatos.

i *Conueniri.*] sed nonne similiter in dolo fuit maior: ergo non debet posse agere, ut supra de dolo, l. si duo. & C. si minor se maio. di. l. 2. & 3 quæ sunt contra? Respond. adolescentes falsum probauerunt: sed non scienter, vel si scienter, non animo decipiendi tutores vel curatores: imo forte ut sibi consulerent: quia curatores malè gerebant. Nec uidentur inde curatores decepti, ut infra de act. emp. l. j.

k *Decreto.*] i. per decretum tradiderunt eum. se esse maiorem, arg. contra infra eod. l. tutor. j. respon. Vel dic, decreto quod sit datiui casus. Sed quomodo potuerunt credere, ut C. eod. l. de tutela, quæ est contra? Respond. immo possunt, quia ibi duo contra tutorem faciebant, ut quia tutor erat, & quia cognatus: hic alterum tantum, quia curatores. Vel dic hic & ibi prædicta interuenerunt: sed iustissima causa interuenit hic, s. iudicis sententia, & probatio ætatis, ut infra de reg. iur. l. qui authore. Item distinctioné huius legis, scilicet scientiæ, & ignorantiæ, & in creditoribus, adhibeo.

Aburnius Valens lib. 5. 1 † Fideicommissorum.

L E X XXXIV.

j SI minor vigintiquinque annis seruū suū, qui pluris est, quam in testamento ei legatū sit, manumittere rogatus fuerit, & legatū acceperit, non cogendum libertatem pstare, si legatum redd re paratus a sit, Iulianus respondit: ut quemadmodū maioribus liberū sit non accipere legatum, a † si nolint manumittere, sic huic b reddenti legatum necessitas manumittendi remittatur. c

Inter duos minores melior est conditio conuenti, si vterque certat de damno vitando: secus si alter certat de lucro. Bar.

Paulus lib. 1. Sententiarum.

L E X XXXV.

ij SI minor vigintiquinque annis filiofam. minori pecuniā credidit, melior est causa consumentis: nisi locupletior ex 3 † hoc d inueniatur litis contestatæ e tempore, qui accepit.

Eo ipso, q minor compromittit, videtur lesus. h. d. quod no. multum. Bar.

¶ Minores si in iudicē compromiserunt, & tutore authore stipulati sunt, f in integrum 4 † restitutionē aduersus talem obligationem iure desiderant. g

Propter interesse affectionis minor restituitur. Ba.

Hermog. lib. 1. iuris epito.

L E X XXXVI.

SI * in emptionē b penes se collocatā 5 † minor ad dictione 6 † ab alio superet, implorans in integrū restitutionē audietur, i si eius interesse, emptā ab eo rē fuisse, approbet, veluti q maiorū k eius fuisset: ita 7 † tn̄, ut id quod ex licitatione accessit, ipse offerat venditori.

Minor restituitur, vt omissā allegationē seu pbationē iterū inducat. et h. d. & est notabilis lex. Bart.

Paulus lib. 5. Sententiarum.

L E X XXXVII.

iiij MInor* vigintiquinq; annis omissam allegationē, l p ī integrū restitutionis auxiliū repetere potest.

In actionibus competentibus ad vindictā, cessat in integrū restitutio. Itē aduersus dolū præsumptū in futurū minor non restituitur. Item nec aduersus verum dolum præteritū, nisi pœna minuatur. Bar.

Triphoninus lib 3. Disput.

L E X XXXVIII.

AVxilium * in integrum

SI minor.] C A S V S. Paterfamilias mihi minori decē reliquit nomine legati, & rogauit me, vt manumittā seruum meum, qui forte viginti valebat: accepi legatum de decem, possum quidem restitui, vt non cogar seruum manumittere, & quod reddam illi decem quæ accepi: qa si maior essem, non cogeret manumittere si nollem habere legatum. Viuian.

a Paratus sit.] hoc fauore minoris ætatis, vt ī. de libe. leg. l. tutor, in fi. si autem esset maior, seruum suum, quā tuncunque valet, tenetur manumittere, secus in legato alii dando quia non vltra, &c. vt ī. de leg. 2. l. Imperator & Insti. de sing. re. p fideic. re. in prin. Item in seruo alieno non compellitur plus dare, quam acceperit: vt ī. de fideic. lib. l. generaliter. § si quis.

b Sic hunc.] s. minori. Accur.

c Remittatur.] quid si libertatem pstitit iā? Rū. aduersus eam non restituitur, vt s. eod. l. verū. § quid si. & ī. eo. l. antepen. §. 1. & s. de dolo. l. & eleganter. circa prin. & C. si aduers. lib. per totum. sed forte iustum pretium petet ab hærede, quasi re mortua, vt ī. de iudo. l. si res. §. si mulier. Accur.

SI minor.] CASVS. Minor 25. an. credidit filiofamil. minori: si iste filiusfam. consumpsit, non tenetur, quia melior est cā consumentis: nisi fuerit inde locupletior tēpore litis contest. Secūdo dicit, quod si duo minores cōpromittūt in aliquē, si vnus vult restitui, bñ pōt. Viu.

d Ex hoc.] s. credito, vel nisi iussu patris acceptoris dederit, ut sup. eo. l. 3. § si igit filius.

e Litis contestatæ.] vel rei iudicatæ ut quia prius fuit amissa, & postea recuperata, ut ī. de pet. hæred. l. a patre. § quo tempore. Sed nunqd pater tenetur de peculio? Rñ. vtique. nec ob. quod dr̄. C. ad Maced. l. pe. hic enim cessat Maced. senatuscon. ppter ætatē. vt s. eo. l. verum. §. si. Item, quid si acceperit decem mutuo, & omnia amisit in ludo, pter unum denarium, & deinde cum illo solo nummo oia recuperauit? Rñ. non tenetur nisi ad vnum, quia verum est consumpturo, & consumenti, esse creditum, vt s. eod. l. quod si. §. pen. nec habet quod recuperauit ex prima causa, sed mutuo, sed magis ex acquisitione facta in ludo, ut ī. ad leg Falcid. l. 3 & ī. de hær. uend. venditor. Si uero inhæreas huic literæ, nisi locupletior, &c. & tū prius dixeras de consumente. Rñ. bene potest fieri cōsumptio in bonos vsus, ut si biberit vinum, vel si ministrauerit personis sibi necessariis, & tunc cum inuenitur tempore litis contesta. locupletior, nec sit ei causa mutata, tenetur, hic autem est causa mutata. Accursius.

f Stipulati sunt.] pœnam hinc inde, sed sine tutore non valet ipso iure, ut ī. de arbit. l. si pupillus.

g Iure desiderant.] appatet læsio, q ab eo appellari nō pōt vt C. de arbit. l. j. & de euict. non agit. & I. de euict. l. si dictum, §. j. & quia inimicus est arbiter tpe compromissi, secus si post, qa tunc iure cōmuni hēt exceptionē, vt ī. de arbit. l. non distinguemus § cū qdam. imo & ibi dico habere locū in integ. rest. vt dixi s. eo. l. in causæ. a in prin Acc.

SI in emptionem.] C A S V S. Pone, minor gerit rem sub pacto addictionis in diē: hoc est, si alius meliorem conditionem nō attulerit vsque ad talem diem: minor, eam habebit emptam: oblata fuit tandem melior cōditio, quia alius plus obtulit, & rem obtinuit: læsus est minor in hoc, q tantum non dedit: vult restitui: dicit, q bene potest minor ille: dum det ille plus, qd alius dedit.

h Si in emptionem.] minor emit sub pacto addictionis in diem.

i Audietur.] quia læsus est in hoc, q potuit tm̄ offerre, quantum alius dare vult, q facere recusauit: ut inf. de in diem addic. l. necesse. Accur.

k Maiorum eius.] non interesse mirabile: vt C. de admin. tutor. l. lex quæ & inf. si quid in frau patr. l. j. § sed si rem. & de bon. lib. l. libertus qui sciuit, & ratione vicinitatis, ut infr. de leg 2. l. si cui, & facit inf. mand. l. cum seruus. Quandoque talia non admittuntur, ut infra ad leg. Falci. l. pretia. & infra ad l. Aquil. l. si seruum meum.

MInor.] CASVS. Dum minor in iudicio fuit conuentus læsus fuit in hoc, quod legem quandam, quæ faciebat ad causam suam, non allegauit. Dicitur, quod restituatur minor iste: potest & pluribus alijs modis intelligi, quod dic vt in apparatu. Accur.

l Allegationem.] i. exceptionem dilatoriam, ut C. de prob. l. exceptionem. vel peremptoriā, vt C. sent. rescin. non poss. l. peremptorias. ēt in criminali, ut ī. ad leg Iul. de adult. l. maritus, §. præscriptiones, uel dic, quod probationem omisit ante aperturā testiū, quod maior nō posset, ut in Auth. de testi. §. quia vero multi, collat. 7. Vel pone proprie, allegationes. i. probationes legum ad causam pertinentium, s. eo. l. minor autem, §. si autem principes. Accursius.

AVxilium.] CASVS. In ista l. quandam regulam præmittit, & eam duabus rōnibus probat, ut uidebis per exēpla. Primū est: Pone minor xxv ann. iniuriarum per lapsum anni, vel expresse, id est p pactū remisit: deinde petit restitui ad hoc, ut ei liceat eius iniuriæ noie agere: dicit q nec audietur, neq; restituet, & est istud primū dictū. Secundum aūt est, q vxor minoris adulterata est: vnde minor intra sexaginta dies potuit eam sine metu calumniæ accusare: eam tamen non accusauit: postea petijt restitui, ut accusare possit iure mariti: non obstāte hoc, quod sexaginta dies fluxerunt præteriti, dicit quod non audietur.

Istis

---

1 † Fl. li. 6. & legas Aburnius Valens, qui fuit a consiliis Ant. Pii. de quo mentio est apud Valent. Forst. in hist. iur. ci. sub fi. Iul. lab. lo. & Catel. Cott. de iurisp. Quidā Eburnium, Capitelinus Saluiū nūcupat.

2 † Flo. deest legatum.

3 † Alias, in hoc.

4 † Flo. integrum.

* Ad intel. huius l. vide Marcellum l. uenia. n. 36. C. de fint. quæ pro eo, quod inter. & lo. Igne. in l. dudū, nu. 31 C. de contrah. emp.

5 † Flo. collatam.

6 † Adiectione. Flo.

7 † Alias deest ita.

* Concor. glos. penultima post me in versi. & si omisit allegationes ca. 2. extra de offic. iudic. ord.

* Ad intell. huius l. vide Ruin. in l. hoc edicto, §. nunc, nu. 219. de nou. oper. nunc.

istis enim casib. non potest subueniri, nisi vt alijs noceat: hoc est, vt alij in delictis puniantur: vnde quò.d non erit restituẽdus: hoc est, quia nihil abest, sed vindictam quærit. ¶ *In delictis.*] Dictum est statim supra, qñ ꝯ eũ delinquit, nunc qñ ipse minor delinquit. Vnde pone, Minor delinquit, petit restitui, vt habeatur ꝓ nõ delinquente, an sit audiendus? Et certè non, si crimẽ sit atroci[9] vel atrocissimũ: vñ ñ põt restitui: sed si delictũ est priuatũ, & atrox, vt qa furtũ cõmisit, i hoc q.dẽ relaxabitur, vt hẽatur pro transacto, si potuit transegisse, vt s. eo. l. ex cã. §. imperator. Si verò atrocius, vt in termino moto, mitigabit iudex pœnam. Si verò publicum est, vt quia ecce minor deliquit, quia cõmisit adulterium, vel incidit in aliqđ capitulũ legis Iuliæ de adult. q̃ plura sũt (q̃ bñ & mel.[9] in lege ista, q̃ in aliqua alia exprimuntur) non meretur restitui. Vi.

a *In executionibus.*] i. persecutionibus faciendis contra alios.

b *Pœnarum.*] quia in pœnam alterius postulatur, vt sup. eod. l. in causæ. ꝯ. ñ. & ad vindictam tm̃. vt sup. de sepulch. viol. l. sepulchri violati in fi. alioquin hẽt locum: puta si iustã de cã non executionem, sed pœnæ relaxationẽ petit, vt inf. ad l. Iul. de ambi. l. 1. & inf. ad senatusc. Turpil. l. 1. §. accusationem. in fi. quæ sunt contra. Item aliud põt dici in pœna conuentionali: qa remisit sortem sibi promissam: nam restituitur, vt supra eo. l. ait prætor. in princ. & in §. hodie.

c *Iudicium.*] ciuile, vel criminale.

d *Omissum.*] pacto vel dissimulatione: vel fortè etiam anni cursu, vt C. de iniur. l. si non conuitij. Quid in actione furti? quidam idem: alij non idem, cum non ad vindictam agatur, sicut fit in vtroque istorum casuum h[ic]. Accur.

e *Sine calumnia.*] i. sine metu calumniæ, si de accusatione confidit, vt C. de adult. l. iure. secus si non confidit, vt infra ad leg. Iul. de adult. l. is cuius ope. § fi. quæ est contra. D[i]c, quod ibi euidens calumnia, hic non, arg. C. qui accu. non poss. l. 2.

f *In integrum restitutio.*] secus in milite, vt infra titu. 1. l. si qua.

g *Idest calumniæ.*] q. d. vt liceat ei sine metu pœnæ calum. accusare. sed certè imò, & aliud. s. vt præferatur alijs accusantibus: nã in his duobus priuilegium hẽt, vt C. de adul. l. quamuis. nunquid ergo pro eo restituetur? Resp. nõ, ꝓ g rationem superiorem, quia exequi vult crimen. Accur.

h *In delictis.*] s. alijs à se commissis.

i *Cessabit.*] qualiter cessat, cum ipso iure minorib. præscriptiones non currant? Rñ. tria sunt genera præscriptionum: quædam. n. currunt, sed restituitur minor, vt non numeratæ pecunia ex persona defuncti, vt C. de non nume. pec. l. si intra. Item 30. vel 40. ann. vt C. in quib. cau. in integ. resti. non est necessa. l. fi. in fi. Item appellationis faciendæ, & iudicij terminandi, & inuentarij a faciendi, vt C. de iudi. l. properandum. § fi. & in Auth. de hær. & Falc. § pupillus. col. 1. quædam currunt, & non restituuntur, vt quadraginta dierum, vt hic. Item præscriptio quinquẽnij, q̃ obijcit minori ad tuendum statum defuncti, vt C. ne de statu defuncto l. si mater tua. & infra ne de sta. defun. l. non esse. Item non numeratæ dotis, vt vltra tẽpora statuta ibi non restituuntur, vt in Auth. de temp. non so. pe. §. 2. coll. 7. aliæ autem omnes ipso iure non currunt, vt C. in quib. cau. in inte. restit. non est necess. l. fi.

restitutionis in 1† executionibus[a] pœnarum[b] paratũ non est. Ideoq; iniuriarum iudicium[c] semel omissum,[d] repeti non potest. ¶ Sed & in sexaginta diebus præteritus, in quibus iure mariti sine calumnia[e] vir accusare mulierem adulterij potest, denegatur ei in inte. restitutio,[f] quia 2† ius omissum si nunc repetere vult, quid aliud, quàm delicti veniam, i. calumniæ,[g] deprecatur? Et cum neque in delictis,[h] neque in calumniatoribus 3† prætorem succurrere oportere, certi iuris sit, cessabit[i] in integ. restitutio. ¶ In delictis[K] autem minor annis 25. nõ meretur in integ. restitutionem, vtique in 4† atrocioribus,[l] nisi quatenus interdum miseratio[m] ætatis ad mediocrem pœnã iudicem perduxerit. 5† ¶ Sed (vt ad legis Iul. de adult. coercendis præcepta veniamus) vtique nulla deprecatio[n] adulterij pœnæ est, si se minor annis[o] adulterium 6† fateatur[p] cõmisisse; sed nec si quid[q] eorum commiserit, quæ pro adulterio eadem lex punit: veluti si adulterij damnatam sciẽs vxorem duxerit,[r] aut in adulterio deprehensam vxorem non dimiserit:[s] quæstumve de adulterio vxoris fecerit, pretiumve pro comperto stupro acceperit: aut domum præbuerit ad id 7† stuprum, adulteriumve in ea 8† committendum: & non sit 9† ætatis excusatio aduersus præcepta legum ei, qui dum leges inuocat,* contra eas committit.[t]

Si præscriptio conuentionalis incipiat cum defuncto maiore, & finiat cum minore, currit sine spe restitutionis: nisi cum minore aliquid gestum fuerit, vel aliquid interueniat, ex quo etiam maior restitueretur, hoc dicit. Et diuiditur in quinque partes. Primò ponit thema, & quæstionem. Secũdò ponit opinionem Pauli, quam habebat ante sententiam. Tertiò ponit sententiam Imperatoris, & vnam eius rationẽ. Quartò ponit opinionem Pauli post sententiam. Quintò ponuntur quædam alterationes, quæ mouerunt principem. secunda ibi, Putabam. tertia ibi, Imperator. quarta ibi, Dicebam. quinta ibi, Quia tamen. Bar.

Paulus lib. 1. Decretorum.

L. F X XXXIX.

Æmilius * Largian[9] 10† ab Ouinio fundum Puteolanum 11† lege commissoria

K *In delictis.*] supra locutus est in delictis ab alio commissis hic de commissis à minore.

l *Atrocioribus.*] i. in ijs, quæ proueniunt ex ani[m]o, siue sit priuatum, siue publicũ, vt C. si aduersus delic. l. 1. sed & in illis subdiuiditur: quia quædam sunt atrocia, & priuata, vt furtum, & in illis dic, vt supra eodem l. si ex causa. §. nunc. quædam atrociora, vt hic, quædam atrocissima, vt adulterium: in quo nullo modo subuenitur, vt hic.

m *Miseratio.*] hoc etiam in f[i]ne faceret, vt infra de ter. mo. l. 2.

n *Deprecatio*] i. venia parcendi.

o *Minor annis.*] s. viginti quinque: maior tamen annis 14. vt infra de adulter. l. si minor.

p *Fateatur.*] imò contra, vt infra de quæst. l. 1. §. diuus. sed ibi non perseuerauit in confessione, quam fecit terr[or]e ꝯ propter tormenta, hic sic, vt infra eod. tit. de quæst. l. 1. §. si quis vltro.

q *Nec si quid.*] præter crimen incestus, vt inf. de adult. l. si adulterium. §. fratres. nec puto, quod sit ibi beneficium speciale.

r *Duxerit.*] vel reduxerit, vt C. de adult. l. de crimine, & l. crimen. l. castitati. & l. si metu.

s *Non dimiserit.*] hoc hodie corrigitur, vt in Auth. vt nulli iudi. §. si verò hi. & § adulteram, colla. 9. videtur enim generaliter loqui in omni adultera, & damnata, etiam vbi maritus prætendere ignorantiam non potest: si autem potest, etiam iure veteri excusatur, vt inf. de adult. l. mariti. §. quæstum.

t *Committit.*] no. ꝙ quis amittit beneficium propter suum delictum, vt C. de iure delib. l. fi. §. si verò postquam. & ff. si famil. fur. fec. dic. l. j. §. hoc autem, & ff. de ritu nupt. l. senatoris filia, & l. seq. §. si ignominiosam. & ff. de neg. gest. l. fin. & ff. sol. mat. viro. & C. de repud. l. consensu.

Æmilius.] CASVS. Æmilius quidam à vicino suo Ouino nomine, fundum quendam emit sub pacto legis commissoriæ: puta fundum pro triginta, & statim decem

1† *Fl. restitutionis exigentibus.*

2† *Quod.*

3† *Fl. calumniatoribus.*

4† *Fl. dest, m.*

5† *Perduxerit. Fin.*

6† *Adulteriũ fateatur. De te, nec si, &c.*

9† *Fl. dest. id.*

a *Bald. dicit istã glo. si ad hoc, ꝙ tẽps ad conficiendũ inuẽtariũ currit minorib. licet possint restitui. Bolog.*

8† *Eam.*

9† *Fl. sit.*

* *Côter in tabula numerorum. fo. 1. cum gl. sug. verb. exceptione. extra de ele. eo est sumpta ista auctoritas ex ista lege.*

* *Ad intelligentiam l. vltra alias ibi vide Anto. Rub. in l. vinũ. n. 181. si cer. pet. & in l. non solũ. §. morte. nu. 178. de nou. ope. nuncia.*

10† *Fl. Largianus ab Ouinio.*

11† *Fl. Puteolanum.*

emerat, data parte a pecuniæ ita, vt si intra duos menses ab emptione b eius 1 † reliqui pretij partem dimidiam non soluisset, inemptus esset: item si intra alios duos menses reliquum pretium non numerasset, similiter esset inemptus. Intra priores duos menses Largiano 2 † defuncto, Rutiliana pupillaris ætatis successerat, cuius tutores in solutione cessauerant: 3 † venditor denūciationibus, vt pretium 4 † solueretur, tutoribus c sæpe datis, post annum eandem possessionem Claudio T. lemacho vendiderat: pupilla in integrum restitui d desiderabat, victa tam apud prætorem, quàm apud præfectum e vrbi prouocauerat. f Putabam g bene iudicatum, quod h pater eius, non ipsa contraxerat. Imperator autem Antoninus 5 † motus est, i quòd dies committendi, in tempus pupillæ incidisset, eaque effecisset ne pateretur legi venditionis. Dicebam magis k posse eam ea ratione restitui, quòd venditor renunciando 6 † post diem, quo placuerat esse commissum, & pretium petendo, recessisse à lege sua videretur: nec 7 † me mouere, quòd dies postea transisset, non magis, quàm si creditor pignus distraxisset post mortem debitoris, die solutionis finita. Quia tamen lex commissoria displicebat l ei, pronunciauit in integrum restituendam. Mouit, & illud Imperatorem, quod priores tutores, qui non restitui desiderassent, suspecti pronunciati erant. m

Etiam post emancipationem, nō succurritur filijs in id quod patri acquirūt. B.

¶ Id quod dicitur, non solere filijsfamilias post emancipationem adhuc minorib succurri in ijs, quæ omisissent n manentes in potestate: tunc rectè dicitur, cum patri acquirere possunt.

Ab interlocutoria, quæ quasi totā causam dirimit, & in alijs præiudicium parat, potest appellari: et pendente appellatione ab interlocutoria iudicis officiū conquiescit super principali: & tempus in ea non currit. Item si appellans ab interlocutoria succūbat, causa redit ad primum iudicem. h. d. quem l. no. Bart.

decem dedit. & conuenit, quòd intra mensem alia decem solueret: quòd si non faceret, vel non solueret, fundus esset inemptus: & ita de alio mense sequente: decessit iste Æmilius, & puellam reliquit hæredē; illius tutores, nec primo, nec secundo mense aliquid soluerunt: & ita elapsum est tēpus quo soluere debuerunt; vēditor tñ elapso tpe nihilominus denunciauit puellæ, vt solueret; & sic tacitè à lege cōmissoria recessit; tandem, quia illa soluere noluit, vēditor ille fundum alij vendidit, quòd cū perpendit puella, petijt restitui coram vno iudice, qui pronunciauit eā non esse restituendā; vñ illa appellauit ad Imper. & ita corā Imper. venerunt aduocati vtriusque partis, & allegauerunt, & ita fuit contra illam allegatum. Dicebat n. Paulus aduocatus aduersæ partis, quòd ista puella non erat restituenda, quia pr suus contraxit, non ista. Imperator puellæ partem fouebat. vnde tres rationes assignat, quare ista puella sit restituēda. Prima ratio talis est; quia tps illud, in quo puella fuit læsa, cucurrit tempore minoris ætatis. Sed s rō est; quia lex cōmissoria est odiosa; vñ non dēt huic puellę obstare. Tertia rō est; quia isti tutores sunt suspecti, eo quòd circa se malè circa factum istud habuerūt. Vñ pmittitur hos facto eorum consfraudē cōmisisse; vñ istis rōnib. motus est Impe. vt eā restituat; plus tñ dicit Paulus; quia potissimā rōnē Imper. tradidit obliuioni. Nam ex quo venditor post tps lapsum pretium petijt, videt legi commissorię renunciasse; & sic quatuor rationes sunt, quæ faciebant pro illa h. d.

¶ *Id quod dicitur.*] Filiusfamilias omisit aliquid facere ex quo pertinebat ad patrem emolumentum; emancipatus petit restitui; dicit, quòd non auditur; quia institutus fuit contemplatione patris.

a *Data parte.*] venditio fuit pro triginta. sed decem nunc soluuntur, & decem alio tempore, & decem alio soluuntur, vt subijcitur.

b *Ab emptione.*] computandos.

c *Tutoribus.*] vt ptiū soluāt, & no. quòd nō aperit ante diē finitā, vel post, fuerit facta denunciatio. Sed dicta post diē.

d *Restitui.*] vt post tps liceat sibi auferre, quod iure cōi facere no potuit, vt probatur pōe inf. de arbit. l. celsus. in princ. sed contrarium vr. i. quòd non petitur restitutio, cum iure cōi possit offerri, vt inf. de lege commiss. l. si per emptorem, & l. post diem, Sed illud efficaciter debet intelligi. i. si petijt & habuit, quòd non placet, vt inf. l. proxi. Vel dic, quòd hic denunciauit prorogando in aliquod certum tempus, quòd & postea finitum est, vt arg. inf. de ver. oblig. cū stipulatus. vel si non certum, tñ quoddam intelligit, a quo magis intellectū accipi, quā dici pōt, vt inf. de fide. l. ... in commissione pœnę dicimus, vt j. de arb. l. si cū dies. ... si quo transacto pot exercere l. cōmissoriam, vt prius; ... & post beneficiū restōnis, quasi ex eo, quòd est gestum à minore in prorogatione facta ipsi minori, non quod à defuncto: alias si non est lapsum tps prorogatum, cū iure cōi sit tuta actione ex eo contractu, non hēt restōnem, vt s. eo. l. in causæ. 2. Vel fm M. nil impedit, & legi renunciatum, & sic ex eo contractu agi, & in integ. restitui, quòd illicitum est, vt s. eo. l. in causæ. s. §. Pōpo. in princ. Vel dic, l. quòd iō restituitur, quia plus consequitur per restōnem, quā p actionem ex eo contractu: quia fructus & familia, & à bonæ fi. poss. consumptos, vt s. l. pñi. §. idē. & inf. tit. a. l. necnon. §. fi. Vel verius e dic quòd petebat restitui ... poss. illorem, ... quem non hēt actionem ex eo contractu, vt sup. eo. l. in causæ. 1. §. interdum.

e *Apud præfectum.*] quia denegatur: nisi nouæ causæ, &c. vt C. si sæpius in integr. rest. l. fi. appellare tñ potuit, ut hic subijcitur.

f *Prouocauerat.*] ad Imperatorem.

g *Putabam.*] ego Pau.

h *Quod.*] i. quia: sed quā currit præscriptio huius tpis, vt C. in quibus cau. in integ. resti. non est neces. l. fi. quæ est ... Sol. hic ex psis contractu: ibi ex suo, ut arg. j. eo. l. et. V. l. illa in tpe à lege inducto; hic à contrahente.

i *Motus est.*] pro pupilla.

k *Magis posse.*] quam quòd dies committendi incidisset in tempus pupillæ, & sic consentit Paul. quòd bene fuit restituta hoc casu, quæ non esset, si denunciatio non fuisset.

l *Displicebat.*] quia est odiosa, & in fraudem vsurarum inducta; & ideo etiam in pignorib. reprobatur, vt C. de pact. pig. l. fi.

m *Erant.*] dic, quod Imperator bene iudicauit hoc casū (secundum omnes) quando fuit renunciatum legi commissorię. Sed si hoc non fuit, an sit restituenda? secundum Pau. non, & est pro eo inf. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud. s. res. & inf. de iure fis. l. fiscus. & infra sol. matr. l. si maritus & inf. de regu. iur. l. in his. §. 1. & inf. de iudi. l. hęres. s. respon. & C. si aduersus vendi. pignor. l. 2. sic in commissione pœnarum, vt infra de nau. fœ. l. fi. & rescissione transactionum, vt C. de his quib. vt indig. l. Polla. & in distr. pigno. vt hic dicit; econtra pro Imperatore: quia tutores remoti sūnt ut suspecti unde præsumi potest eorum fraude & machinatione rē esse amissam. Item, quia lex commissoria est odiosa, ut infra de verb. obl. l. cum filius. Sed his auditis credo Pau. melius dixisse de iure, & ideo eius sententia sequenda est tanquam Iustiniani, ut C. de uet. iur. enucl. l. 2. § his itaque. in fi. § scilicet, quando non est renunciatum legi.

n *Omisissent.*] putā non adierant hereditatem relictam contemplatione patris; si autem ex contractu, merito restituitur, siue in potestate, siue emancipatus conueniatur, ut supra eo. l. 1. § proinde si ... Item pone in legato pure relicto, secus si sub cōditione, ut sup. eo. l. 3. §. si quid. in stipulatione autem prius facta indistinctè non restituitur, cum semper patri quęratur, ut infra de uerborum oblig. l. si filius.

1 † Fl. desst, cuius.

2 † Fl. Largiano.

3 † Fl. cessauerunt.

4 † Fl. desst, ut pretium solueretur.

5 † Fl. desst, Antoninus.

6 † Fl. denunciando.

a. Bal. dicit istā glo. fin. cū suo texto, ad hoc, quòd interpellatio facta debitori ñ cōsti tuit eū semel in mora; sed cum aliquo modico interuallo cōmodicatis tpis, ut possit, puidere solutioni.

b Hęc uera fm Iac. Butrig. & Bal. hic.

c Hanc approbant Pe. de Bellap. & Cy. fm Bald. hic.

Scæuola lib. 2. Digestorum.

LEX XI.

INtra vtile a tempus restitutionis apud præsidem petierunt in integrum restõnem minores, & 1 † de ætate sua probauerunt. dicta pro ætate sententia, aduersarij, ut impedirent cognitionem præsidis ad Imperatorem appellauerunt: præses in euentum appellationis cætera cognitionis distulit. quæsitum est, si finita appellationis apud Imperatorem cognitione, & iniusta appellatione pronunciata, egressi ætatem b deprehendantur, an cætera negotij 2 † implere possint, cum per eos non steterit c quo minus res finem acciperet; Respondi secundum ea, quæ proponerentur, 3 † perinde cognosci, atque si nunc intra ætatem d essent.

Si minor omittit auxiliũ ordinarium, contra curatores seu administratores: et intentat cõtra possessores, tenetur restituere omnes expensas possessorib. Bar.

¶ Vendentibus curatoribus minoris fundum, e emptor extitit Lucius Titius: & sex ferè annis possedit, ac longe lateque 4 † rem meliorem fecit. quæro cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorem in integrũ restitui possit; Respondi ex omnibus quæ proponerentur, vix f eum restituendum esse, nisi si 5 † maluerit omnes expensas g 6 † quas bona fide emptor fecisse se approbauerit ei præstare: maximè cum sit ei paratum 7 † auxilium, curatoribus eius idoneis constitutis. h

INtra.] CASVS. huius legis variè consueuit poni, vt circa literam est notatum, sed tu pone hoc modo. Minor fuit læsus in contractu, & dum compleuerat 25. annos petit restitui. Sententiatum fuit pro eo, s. de eo restituendo, aduersarius appellauit, & dum causa appella. agebat, elapsum est quadriennium, qđ datur ad restitutionem petendam, & factus est maior 30. ann. & in ista causa appel. similiter compromittunt isti maiores: qa à populo fuit pronunciata, & isti minores facti maiores petunt sẽtentiã executioni mãdandam. Dicit ꝙ bene possunt sententiam executioni mandare post 30. an. cum per eos non stetit. Vel dic secundo, ꝙ minores fuerunt restituti ut actiones præs. rip. sublatã possint intentare, & aduersarius appellauit, & obtinuit, tandẽ isti minores in cã app. effecti maiores sunt. dĩ quod pñt post 30. an. intentare rei vẽdi. & rem suam vendicare. Tertio modo ponit casus: quia iudicatum fuit eum esse minorem: non tñ fuit restitutus, & ideo appellauit, & factus est maior. Dicitur, ꝙ restituẽdus erit post 25. an. sm primam & secundam positionem, dic, in toto prin. cognosci super executione & cognitione, i. super executione, & demandatione eius. Et sic tribus modis ponitur casus huius l. sed in quolibet istorum duorum casuum, retineas thema primi casus, quando fuit intra quadriennium, & factus fuit maior. Item nota secundum vltimum casum quia appellatur ab interlocutoria, & de incidenti pronunciatur nunquid hodie minor debet restitui, & hoc dicit.

¶ *Vendentibus.*] Curator minoris vendidit fundum minoris Titio puta, vult restitui minor contra Titium. dicitur ꝙ non potest restitui contra emptorem. sed agat contra curatorem hęc vera sunt nisi velit restituere illi Titio expensas, quas fecit Titius emptor.

1 † *Alias, de eß. &c.*

2 † *Alias, negotia.*

3 † *Vel, propo nantur.*

a *Intra vtile.*] Tribus modis pone casum. Primo, quod data fuit sententia pro ætate, scilicet quod esset minor, & restitutus fuit, & quod subijcit cognitionem, scilicet executionis, & demandationem eius, cætera cognitionis. Et eodem modo expone in § perinde cognosci, scilicet de executione: nam, & in executione debet esse causæ cognitio, scilicet. Item illæ quæ dicitur infra de re iud. l. a diuo. §. 1. & l. commodis. Secundo dic casum, quod fuit restitutus, vt actionem præscriptione amissam x. vel xx. annor. possit intendere, quæ tempore huius legis currebat contra minorem, vt infra eod. l. etiam, sed hodie non, sed tantum xxx. annor. & in ea etiam potest poni, vt C. in quib. cau. In integ. restit. non est necess. §. in fi. Ideo autem non fuit ad rem restitutus, quia possessor non habebat ab eo causam: & secundum hoc dic cognitionem habendam in vtili rei vendicatione, & sic vsque in finem §. dicas. Tertio dic, a quod fuit pro ætate danda sententia, scilicet quod esset minor, no tamen restitutus, & secundum hoc dic cognitionem præsidis, scilicet, habendam, in danda, vel denegãda in integ. restit. & eodem modo vsque in finẽ. Sed huic tertiæ positioni tria obstant. Primum, quia retardatur hæc restitutio danda vltra 25. an. ꝙ esse non debet, vt C. de temp. in integ. resti. l. petendæ in prin. & l. fi. & supra eodem. l. Papinianus exuli, § fin. Solu. hoc est speciale in odium aduersarij qui dolũ fecit, vt inf. eo. l. petendæ. in fi. & fauore minoris, qui fuit sol. citus, vt C. de inoffic. testa. contra maiores. Secundo ob. quia de incidenti fuit hic iudicatum, scilicet esse minorem, quod esse non debuit, sed tantum de principali, scilicet de danda vel deneganda restitutione, vt C. de ordi. iudi. l. 1. in fi. & de ord. cog. l. 2. Sol. hic speciale, vel dic, quod data fuit, sed dari non debuit.

a *Hæc est vera lectura, sm scriben. hic.*

b *Vel* distingue, an plene cognoscatur de incidenti, & tunc pronunciatur, vt C. de fal. vbi. & hic: aut semiplene, & tunc non, vt in ll. contrarijs, & de re iud. a diuo. §. si super c. Tertio ob. quia fuit hic appellatũ ante definitiuam sententiam scilicet a prædicta interlocutoria, ꝙ esse non debet, ut C. quor. appel. l. ante. sed hic speciale. Vel dic, quod illa intelligitur, nisi interlocutoria talis sit, quæ statim executioni mandetur, vel causam fere totam determinet. vt hic est, & supra eodem, l. ait prætor. §. permittitur.

b *Istud est* falsum, quia Imperator in firmasset, & non confirmasset interlocutoria non.

c *Sol.* sm Bald. hic, & dic, ꝙ super incidenti nõ est pronũciãdum per se. l. de necessitate tñ si pronuncietur, valet sententia, nec ex hoc solo df grauati aduersarius qa seorsum pronũcietur. Vt hic quod est notabile sm eundem. Ba

4 † *Fl. de lon ge longeque.*

5 † *Alias, deesß.*

6 † *Alias, impensas.*

7 † *Alias, paratum præsidi auxilium.*

b *Egressi ætatem.*] idest annum vtilem. Sed videtur hic, ꝙ annus ipso iure non currat. cum enim sit vtilis, & hic non põt plus, facere q̃ faciat: ergo non currit, ut j. de diuer. & tempo. præ. l. prima. Sed dic, quod ita currit pendente appellatione, sicut currebat prius donec causę in integrum restitutio agebatur, cum pendente appellatione omnia sint in eodem statu, vt infra nil no. appel. pen. l. 1. Item in rescissoria, quæ speratur nasci post restitutionem finitam, ideo currit ipso iure annus, quia nec ibi fuit facta contestatio, vt C. ex quibus cau. maio. l. fi. secus si fuisset facta lis contesta. licet quidam dicant contrarium, currit ergo annus vtilis: quia iudex semper redebat ius, & actor agebat, & reus defendebat, licet omnia consumare non potuerunt, sed tamen perinde habetur cognitio etiam post, ac si non cucurrisset propter aduersariorum dolum. Accursius.

c *Non steterit.*] secus si per eos stetisset, ut C. de tempor. in integrum restitutio. l. finali, & facit in Authe. de appella. & intra quæ tempora. §. 2. collat. 4. in Auth. de appel. colla. 8 §. 1.

d *Intra ætatem.*] scilicet vtilem annum. Et nota hic argument. quod si causa commissa per frustrationes alterius partis vltra tempus fuit extensa, quod ultra etiam possit cognosci ut C. de tempor. in integrum restitutio. l. petendæ. & contra quod non, vt infra mandati, l. diligenter.

ADDITIO. Istam gloss. sequitur Bald. hic: quia certa præfixa iudici delegato non prorogatur propter dolum litigantis, vt extra. de officio delega. cap. de causis, sed redit instantia ad delegantem. nec obstat hæc lex: quia hic tangebat ius partis, sed in quæstione gloss. non tangit ius partis, ut supra de officio præsi. dis, leg. sape.

e *Fundum*] cum decreto. vel dic etiam sine decreto, s. vrbanum quod libet. Hodie tamen nec vrbanum, ut C. de admi. tu. lex quæ. in prin. & §. 1. & de prædijs, mi. l. si prædium rusticum. & C. si tu. vel cura. l. etiam. Acc.

f *Vix.*] i. non, nisi, ut subijcit.

g *Expensas.*] necessarias & vtiles, aliter de voluptarijs, vt inf. de admi. tu. l. fine, §. interdum, & §. seq. & l. tutorem, §. interposito, & §. 1.

h *Constitutis.*]& facit C. de iudi. l. properandum, §. sin autem, & l. cum mandato, §. 1. Acc.

Minor

M*inor annis*] CASVS. Paterfamilias decedens Titium hæredem instituit, & cuidam minori legatum dedit siue reliquit in testamento, & dum controuersia erat inter illum hæredem & legatarium, qui hæres scilicet negauit legatum deberi, tamen fuit pronunciatum pro legatario minore, scilicet de legato præstando, & ita habebit iste minor actio. in factũ ex re iudicata ad legatum illud petendũ, tamen hæres dolo, uel cautela induxit istum legatarium minorem vt ei legatum remitteret, & ita cauit in quodam instrumento se legatũ percepisse, & quandam summã pecuniæ debitor, hoc est hæres, scripsit se mutuo recepisse: dicit ꝙ potest restitui iste minor. magis enim prodest ei si agat act. in fact. ex re iudica. quã ex muto.

1 † Lib. 5.

2 † Fl. partã. sic Flo. & manuscri sed glo. accommodarunt paratã.

¶ *Prædia.*] Patet aliquis, puta Titij, gessit tutelam, puta Seij. & male. Vnde patre Titij defuncto contentus fuit minor, scilicet Titius actio. tutelæ, dixit minor, Titius scilicet, nolo imbrigari de istis: vnde aduersario, idest Seio dedit vnã vineã vt eum in pace dimitteret, deinde pænituit se hoc fecisse: dicit ꝙ restitui poterit, ut vineam suam recuperet cum fructibus: sed pecuniam quam ex tutela paterna debet soluere cum vsuris, compensare poterit cum fructibus: immo verius non computantur, sed fit reputatio.

a *Credita.*] idest mutuæ.

3 † Lib. 45.

b *Restitui potest.*] Quare hoc, cum ipso iure sit tutus? nam si non acceperat mutuum, non potuit per cautionem tolli substantia veritatis: superest ergo prima actio in statu suo, ut C. si certum peta. l. si non singuli, & l. si ex pretio. Respon. hic nouatio, & stipulatio intercessit, & sic constituitur ciuile mutuum ex causa præcedenti, vt in dicta l. si ex pretio. Itẽ quid si sua interest magis, ut habeat actionem in factum ex sententia, quam ex mutuo? Respon. quia de nouo oportet agi, ut infra de re iudic. l. 3 §. si ex conuentione. Itẽ, vsuræ currunt ex sententia post quatuor menses: non autẽ in mutuo. Item, quia maiores quam in mutuo, vt C. de vsu. rei iudic. l.

c *Petitionis.*] aliàs contractus, & aliàs petitionis. Accursius.

d *In consulte.*] cum decreto tamen: aliàs ipso iure non teneret alienatio. Vel dic, quod erant vrbana, quæ sine decreto poterant alienari tempore huius l. vt C. de admin. tuto. l. lex quæ, in prin.

e *Reputatis*] proprie accipe, ut supra de negotijs gestis. l. Nesennius, & impropriè dicitur statim compensatis. Vel dic improprie, & pone, & pro idest, ut infra de rei ven.

Stipulatio per quam nouatur actio iudicati, non habet paratam executionem, & ad hoc minor potest restitui. Bar.

Vlpianus li. 6. 1 † opinionũ.

LEX XLI.

MInor annis xxv. cui fideicommissum solui pronunciatum erat, cauerat id se accepisse, & cautionem eidem debitor quasi creditæ [a] pecuniæ fecerat: in integrum restitui potest, [b] quia paratam 2 † ex causa iudicati persecutionem, nouo contractu ad initium alterius petitionis [c] redegerat.

Vsuræ ab vno debitæ, cũ fructibus pceptis ab alijs compensantur. Bart.

¶ Prædia patris sui minor annis 25. ob debita rationis tutelæ aliorum, quam pater administrauerat, insolutum inconsulte [d] dedit. ad suam æquitatem per in integrum restitutionem reuocanda res est, vsuris pecuniæ, quam constiterit ex tutela deberi, reputatis, [e] & cum quantitate fructuum perceptorum compensatis.

Beneficio mihi competente ex persona tua, non vtor te inuito. Bart.

Iulianus li. 2 5. 3 † Digestorũ.

LEX XLII.

SI iudex circumuento in venditione adolescenti iussit fundum restitui, eumque pretium emptori reddere, [f] & hic nolit vti 4 † hac in integrum restitutione, pænitentia acta, exceptionem vtilem aduersus petentem pretium, quasi ex causa iudicati adolescens habere poterit: quia vnicuique [g] licet contemnere hæc, quæ pro se introducta sunt: nec quæri poterit venditor, [h] 5 † si restitutus fuerit in eam 6 † causam in quã 7 † se ipse constituerat, 8 † & quam mutare non potuisset, si minor auxilium prætoris non implorasset.

Iudex potest restituere contra sententiam suam vel prædecessoris sui. Bartolus.

Vlpia. li. 1. de offi. proconsul.

LEX XLIII.

PRæses prouinciæ minorẽ in integrum restituere potest, etiam contra suam vel prædecessoris 9 † sui sententiam. [i] quod enim [k] appellatio maioribus interposita præstat, hoc [l] beneficio ætatis consequuntur minores.

Ea quæ pariunt magnũ præiudicium, sunt cum plena causæ cognitione tractãda. Primo ponit dictum. Secundo illud probat per rationẽ, secunda ibi, Quia. Bartolus.

l. emptor, Vsuras autem ideo debet, quia contractus ex persona defuncti descendit, & quia cucurrissent fundo non dato, & tunc reponitur in eodem statu, aliàs contra, vt sup. eodem. l. patri. §. item ex diuerso.

Si iudex.] CASVS. Minor læsus fuit in venditione prædij, & restitutus, & ita emptor iussus fuit prędium restituere, & minor est iussus reddere pretium: non reddit, quia noluit quod sibi restituatur fundus, nec stare sententiæ latæ in fauorem suum, & postea noluit minor, ut in integrum restitueretur, emptor enim voluit eum compellere ad hoc actione in factum ex re iudicata & dicit quod minor habet vtilẽ exceptionem, nec poterit emptor conqueri quod grauatus fuerit, nam in tali statu est emptor modo, in quo fuit ab initio contractus, quando cum minore contraxit.

4 † Flo. desis.

f *Reddere.*] quod facere debuit, ut supra eodem, l. quod si. §. pen Acc.

5 † Flo. emptor. idem ec. in manuscr. vbi glo. interlinearis interpretatur, s. emptor, potest tamen, & de adolescente intelligi, ut non habeat postea aliam restitutionem aduersus pænitentiam, suam.

g *Quia vnicuique.*] vt hic, & C. de pact. l. si quis in conscribendo. & de episc. & cleri. l. si quis in conscribendo, & infra ad Velleianum, l. si mulier. Sed fallit in casibus quos dixi supra de pactis, l. pactum. Item an potest beneficio minoris ætatis renunciare? Dic, quod non, cum in hoc ipso esset deceptus, vt argum. supra eodem, l. interdum, ibi hoc enim ipso &c. & l. & si fine, §. restitutus, & l. ait prætor. in princ. Quando autem iuri suo a vnusquisq; renunciare potest, dixi plene in Authen. ut fine prohi. mat. debi. & credi. in gen. mi. §. quia vero. colla 5.

6 † Abas, eadem.

7 † Fl. in qua.

8 † Constituit. Flo.

9 † Decessoris. Flo.

h *Venditor*] id est emptor. sic infra de actio. emp l. veteres.

a Concor. et in c. quam periculosũ. 6 q. 1. & in c. statuimus. ex. de reg. vbi nota qualiter qs põt renunciare iuri suo.

P*Ræses*] CASVS. Planum est, quod hic dicitur: dicit enim quod præses potest restituere contra sententiam prædecessoris sui: quia sicut iuuatur maior per appellationem, ita iuuantur minores beneficio ætatis. Viuianus.

i *Sententiam*] in eo, quod dicit, sententiam, est contra C. de appell. l. eos, in principio, & infra de re iudi. l. iudex. Item in eo, quod dicit prædecessoris, est contra C. senten. rescin. non pos. l. 1. Sed dic, quod hæc in restitutione loquitur, illa in appellatione, ut dixi supra eod. l. in causæ. in 6. Acc.

k *Quod enim.*] bene dixi, restitui posse minorem: quod enim, &c. Sed an minor possit appellare? Hic innuitur, ꝙ non, sed contra puto, vt C. quando prouo. non est necess. l. si pater. & infra de reg iur. l. non debet. Tutius tamen est sibi restitui.

l *Hoc.*] & plus.

DE *aetate.*]CASVS. Dicit quod probari debet aetas cum cognitione causae, quia aetate probata in alijs suis causis, etiam in ista praeiudicatur restitutioni minoris, & hoc dicit, & pone exempla, vt citra literam. Vivian.

a *Dixit.*]volebat ad honores admitti, quod minor non posset, vt infra de mune. & hono. l. ad rem. Vel exigere à debitore quod alias non posset sine curatore, vt supra eodem, l. sit praetor, §. 2. Vel solus in iudicio sistere, quod alias non posset, ut C. qui legi. per. l. 1. & 2. Vel rem suam alienare sine decreto, quod alias non posset sine decreto iudicis, vt infra de rebus eccle. l. 1. Vel suarum rerum vult administrationem, quam alias nō debet habere, vt supra eodem, l. 1. in fine; in quibus omnibus aduersarius ei contradicebat & sic patet casus. Accursius.

b *Probandum est.*]in causae cognitione versetur quod praesentes sint aduersarij, vt supra eodem, l. in causae. 2. §. causa. & l. etiam. §. fin. Sed a quo probatur? Dic quod ex aspectu dabit iudex onus probandi cui vult. argument. supra eodem, l. minor. & in hoc etiam potest dici, quod causae cognitio versetur. Nec obstitut quibus mo. tu. §. in princip. quia ibi non probatur, sit pubes vel impubes per aspectum, sed per annos qui anni possunt per aspectum probari, vt dictum est, vel ibi de alio aspectu dicit. Quid si non patet? Respon. ei qui dicit, vt infra de probat. l. ei qui. & C. de proba. l. actor. & est pro hoc C. eo. l. si minorem. & quod dicitur hic. Et ita duobus casibus potest haec lex loqui, quando scilicet aspectu minor apparet. Item quando in dubio ipse dicit, aduersarius negat. Quid si uterque negatiue proponat? Resp. forte praesumam quod sit minor: cum semel fuerit minor. arg. C. de probat. l. siue possidetis. & C. eo. l. si minorem.

c *Eiusdem adolescentis.*] scilicet in eo facto quo probauerit se maiorem, & tunc omnino si circumuenire voluerit, vt C. si mi. se maio. di. l. si alterius, alias quandiu probetur contra, vt infra de confess. l. certum. §. pen. quae est contra. Et quod dicit, alijs causis: quaero nunquid si probauerit se maiorem, agendo cum vno praeiudicet sibi, quominus possit dicere se minorem agendo cum alio, vel etiam cum eodem alia causa? Quidam dicunt quod non: quia res inter alios acta, &c. vt supra de pac. l. si unus. §. ante omnia. Et quod dicitur in alijs, de quibus, scilicet est dictum expresse, vt praeiudicet, vel etiam tacite, vt si quid in republica culpa administrauerit minor in dignitate electus. nam sententia, siue decretum electionis praeiudicat sibi: quia tunc probauit se maiorem, vt teneatur iis quos lesit culpa, nec possit restitui: licet alias restituatur per culpam. Vel dic verius contra omnes sibi fieri praeiudicium, vt supra eodem l. minor. vbi dicit, medio tempore, & vbi dicit, in periculum, &c. Item ne sit contrahentibus secum perniciosa iudicis sententia, vt C. de ijs qui ve. aeta. l. 1. Item quia vt in similibus sententia facit ius: & sic, & hic facit, vt infra de lib. agn. l. 1. in fin. & l. 2. & 3. in princ. Item quid si iurauit in uno contractu se maiorem? Re spon. non praeiudicat alijs.

NOn *omnia.*] CASVS. Minor non potuit commode te partem de fabis, vel de composita, nunquid restituetur? Certe non. nam in his solum erit restituendus, in quibus fuit deceptus propria facilitate, vel aduersarij calliditate: vnde si aliud omiserit, vel se onerosae haereditati immiscuerit, contra talia bene poterit restitui. Vivianus.

d *Irrita*]idest irritanda, & facit supra eodem, l. quod si. §. non semper, & l. verum, §. sciendum. Accursius.

Macer. 1† lib. 1. de offi. praesid.

L E X XLIIII.

DE aetate eius, qui se maiorem 25 annis dicit,[a] causa cognita probandum est: b quia per eam probationem in integrum restitutioni eiusdē adolescentis,[c] in 2† alijs causis praeiudicatur.

Minores restituuntur cum laeduntur: alias secus. Bart.

Vlpianus lib. 5. Opinio.

L E X XLV.

NOn omnia, quae minores 25. annis gerunt, irrita[d] sunt: sed ea tantum quae causa cognita eiusmodi deprehensa sunt, vt si ab 3† alijs circumuenti, vel sua facilitate decepti, aut quod habuerunt, amiserint, aut quod acquirere emolumentum potuerunt, omiserint,[e] aut 4† oneri[f] quod non suscipere licuit, se obligauerint. 5†

Aduersus praescriptionē completam, dum quis erat in vtero, restituitur. hoc dicit Bart.

Callist. lib. j. edicti monitorij.

L E X XLVI.

ETiam ei, qui prius quam nasceretur, vsucaptum amisit,[g] restituendam actionem Labeo scribit.

Potest minor prius agere cum tutore, quam cum contrahente, & econtra. Bart.

Vlpianus.

L E X XLVII.

IMperatores 6† Titus & Antoninus rescripserunt, cum[h] qui fraude tutoris aduersariū suum diceret absolutum, & agere cum eo ex integro vellet, licentiam[i] habere prius cum tutore agere.

In integrum restitutio nō transit ad defensorem sine mandato.

e *Omiserint.*] ut C. si ut omis. haered. vel bo. pos. l. 1.

f *Oneri.*] exemplum supra eo. l. minor 25. annis. item infra de arbi. l. cum lege. Accursius.

ETiam.] CASVS. Incipiebam rem tuam vsucapere, & cū curreret vsucapio per biennium, & dimidium, postea decessisti vxore tua grauida relicta: & ita ante quā nasceretur filius, compleui vsuca dicit quod filius postea natus restituetur, vt possit eam rem vendicare, ac si vsucapta non esset.

g *Amisit.*] intelligunt hanc l. omnes, q̄ do usucapio fuit coepta contra praedecessorem pupilli, sed completa contra pupillum etiā non natum, cum pro nato habeatur, vt supra de stat. ho. l. qui in utero & sic restituitur, vt hic. secus autem si contra pupillum incoepisset, quia tunc ipso iure non currit, ut inf. de acquirendo rerum domin. l. bonae. quae est contra. a & est hic argument. eius, quod est infra de fund. do. l. si fundum, & dicunt hanc non corrigi per illam. C. in quibus cau. in integrum restitu. non est neces. l. si. Alij postea ultra procedunt, vt dicant corrigi, vt etiam prius inchoata ipso iure non currat contra pupillum, per praedictam l. C. sicut in praescr. 30. anno. l. sicut. in fin. Sed his omnibus obiicitur, quod uidetur currere etiam sine spe restitutionis, vt supra eodem, l. melius, cui posset responderi: quia ibi erat praescriptio voluntaria: hic autem legalis. Tu dicas melius, quod vsucapio hic contra nullum fuit completa: fuit tamen ab aliquo completa, ut argum. infra de nau. foe. l. fin. & infra de usucad. l. coepta. nec habetur pro nato, cum de incommodo suo tractetur, vel si habetur, idem est sensus: & sic iam non est locus praedictis: quia res pupillaris dicitur praescribi. Et quod dicit, amisit, dic, idest inuenit postea amissum. nam nullo tempore fuit pupilli, & secundum hoc non fuit adita haereditas per tutorem.

IMperatores]CASVS. Dum minor ageret contra debitorem suum in iudicio, tutor collusit cum debitore, vnde & minorem induxit ad hoc: nam aduersarium passus est absolui, vel vt confiteretur eum absoluendum. Dicit quod in minoris est electione agat contra tutorem, an velit restitui contra debitorem absolutum, Vivianus.

h *Eum.*]scilicet minorem.

i *Licentiam.*] idest necesse habet, ut in authen. de non alien. § neque illud, coll. 2. & sic est speciale in iudicijs, ut C. de iudic. l. properandum. §. fin. secus in alijs, ut C. si tutor, vel curat. interue. l. fin. Vel dic, quod minor habet electionem, cum amisit veterem actionem, ut hic, & infra de administrat. tutor. l. si minoris, secus si amisit instantiam tantum, ut in d. l. properandum. in fin. & sic haec dictio, licentia, proprie ponitur. Item, quod dicit ex integro, idest data restitutione in integrum: sed cur non intendit primam, & si obijciatur exceptio, replicet, ut supra de dolo. l. cum a te. & sic debet denegari restitutio, ut supra eod. l. in causae. 2. in princip. Respond. hic fraus intercessit tutoris

1† Fl. Marcellus
* Vide quae not. in c. literas in gl. pa. de restit. in c. inte.
2† Flo. &c.
3† Vel ab alijs Flor.
4† Flor. aut se oneri.
5† Flor. licuit obligauerunt.
6† Fl. est §. & incipit, Imperator Titus Antoninus rescripsit.
a Sol. verum est, quod nō potest incipi usucapio contra pupillum, sed coepta contra maiorem bene perficitur contra pupillum. facit infra de fundo dota. l. si fundum secundum Bart.

¶Mulier minora 25. annis si pactione dotis deterior conditio eius fiat, & tale pactum inierit, quod nunquam maioris ætatis constituta pacisceretur, 1 † atque ideo reuocare velit, audienda est.

1 † Flo. constituta pacisceretur.

Aduersus venditionem validã minor restituitur. Bart.

Vlpia. lib. 25. 2 † ad edictũ.

2 † Li. 35.

L E X L I.

SI res pupillaris, vel adolescẽtis distracta fuerit, quã lex distrahi non prohibet, b venditio quidem valet: veruntamen si grande damnum pupilli vel adolescentis uersatur (etiam si collusio non intercessit c) distractio per in integrum restitutionem reuocatur.

Minore restituto, restituitur actio in pristinum debitorem, in eo statu, in quo erat tempore nouationis.

Pomp. lib. 9. epistolarum & variarum lectionum. 3. †

3 † Alias, de ess. & variarum lectionũ.

L E X L I I.

IVnius 4 † Diophantus Põponio suo suo salutem. Minor 25. ann. nouandi animo intercessit pro eo, qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc supererant decem dies: & postea in integrum restitutus est; Verum restitutio, quæ creditori aduersus priorem debitorem d datur, decem dierum sit, an plenior? Ego didici, ex tempore in integrum restitutionis e tantundem temporis præstandum, quantum supererat. f Tu quid de eo putas, velim rescribas. Respondit, Sine dubio g quod de temporali actione, in qua intercessit minor, sensisti, puto verius esse: ideoque & pignus, quod dederat prior debitor, manet h obligatum.

4 † Merito Vl. in im...

TITVLVS V.

De capitis 5 † diminutione.

5 † Flor. de capite minutis.

Caius libro 4. ad edictum prouinciale.

L E X P R I M A.

CApitis diminutio, 6 † est prioris 7 † status i permutatio.

6 † Fl. Minutio.

7 † Flo. deest, prioris.

Hoc edictum habet locum in capitis diminutione quæ salua ciuitate contingit, non in alijs. h. d. vel breuius. Hoc edictum habet locũ in minima capitis diminutione tantũ. Bart.

a *Minor.*] facit supra eo. l. si ex causa. §. in dotis.

b SI *res. Non prohibet.*] vt prædium vrbanum, secundum has leges, vt C. de admin. tuto l. lex quæ. in princ. & tunc dic, grande damnum, & c. abnegatiue: idest non minimum. Nam pro minimo non datur, vt supra de in inte. restitu. l. scio. Sic & dicitur capitis diminutio magna. idest non minima, vt ĩ. ad Tertul. l. 1. §. perit de. & argum. supra de dolo. l. non debet, in fi. Vel dic, quod loquitur in ijs, quæ seruari nõ possunt, & tunc non fit pro modico, & sunt omnia plana, vt sup. eo. l. & si fine. §. idem faciunt.

c *Intercessit.*] si collusio interuenit, etiam pro parte, vel minimo damno restituitur.

I *Vnius.*] CASVS. Quidam iurisperitus amicum suum super quadam quæstione consuluit, & antequam ab ipso responsionem reciperet, quid sibi videbatur, quærens de eadem respondit: & sic stulta quæstio talis est. Quidam minor fideiussit pro quodam debitore, qui tenebatur actione temporali, & restabant for sè decem dies, quod liberari posset debitor: petit iste minor restitui, & restitutus est, & eo restituto restituta fuit pristina actio creditori, nunquid ille creditor totum tempus habebit, quod nomine eius actionis cõpetebat ab initio, an solum decem dies qui supererant cum iste intercessit? Et dicit quod solum habebit decẽ dies, & ideo planum est, quod hic dicitur.

d *Debitorem datur.*] pro constanti habet quòd detur, vt C. de repu. l. 1. §. 1. in fine. nisi in fraudem creditorum fuit hoc factum, vt infra de fideiuss. l. si Titius, in fi. & intellige hanc in minore adulto intercedente: secus in pupillo: quia nec ipse restituitur, cum non teneatur cum effectu, ideo nec creditor secundum Plac. Vel idem in vtroque, vt si sic intercesserint, quòd teneantur, vt cum authoritate tutor. vel cura. vel etiam sine curatore, si eum non habent, & quia tenentur restituuntur, & per consequens creditor in priorem debitorem, vt hic, & d. l. 1. C. de repu. An verò sic, quod non teneatur nisi naturaliter, vt quia sine tutore vel curatore, cum haberet eum, tunc non restituitur & per consequens nec creditor, vt Instit. quib. mod. tol. ob. §. præterea.

e *Restitutionis*] scilicet datæ.

f *Supererat.*] s. tempore intercessionis: & sic dabuntur decem dies per officium iudicis ex tempore a datæ restitutionis, secus in muliere: quia tunc statim currunt ipso iure, vt infra ad Velleia. l. debitrix. § fi. & l. quamuis. §. si mulieri, & §. si cum essem, & est ratio. quia ibi illa intercessio statim inefficax est, & ideo statim potest agi contra priorem debitorem, hic non, nisi petita restitutione. Sed nonne contra minorem debet agere? Respon. non: quia restitutionem contra sententiam impetrasset: imò etiam exactam pecuniam recuperasset. & inde mihi imputari nõ potest: imo quia iam restitutus est.

x Vide c. r. de restit. in integ. in cle.

g *Sine dubio*] humiliter stulte quærenti respondet: sic & alius econtra, infra de testa. l. Domitius, nec enim debuit se sciolum fingere.

h *Manet*] imò non manet, quasi nouatione sublatum, nisi actum fuit vt esset repetitum, vt infra, de noua. l. aliam: & C. etiam ob chiro. pe. l. prima, sed dic fuisse actum. Vel dic, manet, idest iterum in obligationem recidit per restitutionem, & sup. eo. l. patri. §. pe. Vel dic propriè, vt inf. ad Velle. l. aliquando, §. pen. quæ vltima non placet.

DE CAPITIS diminutione.

Dictum est supra de restitutione, quæ iure actionis, & per officium iudicis ratione ætatis datur: nunc de illa, quæ fit per status mutationem, vt supra de in integr. restit. l. ... & 2. & vide Cuiac. in suis obseru.

i CApitis. *Status.*] nota caput poni pro statu, & status consistit in trib. vt ĩ. eo. l. fi. Sed non videtur conuerti cum suo definito hæc definitio: nã patre mortuo filius est sui iuris: & sic mutat statum, vt instit. qui. mo. ius pat. po. sol. in prin. & tñ non dr capite minui. vt ĩ. ad Mace. l. 5. §. fina. Sed dicas hoc facto hominis, s. in teru eniente, vel verè vt emancipando, vel dãnando, vel simili modo, vel interpretatiue, vt patre arrogato, quia interpretantur, & filij arrogari, vt ĩ. de adopt. l. si pater, & l. 2. §. fi. & ĩ. eo. l. liberos respon. secus si Dei iudicio, ut dictum est.

P *Erunt.*] CASVS. Scire debes tres esse cap. dim. ut ĩ. e. l. vlt. & dicit, quod istud edictum de quo tractatur in hoc ti. locum hẽt in minima cap. dim. Illi. n. q. patiuntur cap. di. maximã vel mediam, non pñt conueniri: illi tñ illorũ loco cõueniuntur ad quos bona eorũ perueniũt. & h. d.

¶*Ait.*] in isto §. ponuntur uerba prætoris. & scire debes, quod de iure ciuili, si tu contraxisti cum aliquo, cuius status est postea mutatus, quælibet obligatio tollitur: sed de iure naturali tenet, & licet de iure ciuili (ut dictum est) tollatur, tamen prætor cum restituit ex authoritate sua, & agetur cum eo act. in factum ex hoc edicto, ac si nunquam eius status esset mutatus.

¶*Hi qui.*] Primo contraxi cum aliquo, & postea mutatus est status eius: nam primo fuit sui iuris, modo autem effectus est alieni, vel econuerso, sine dubio de iuris rigore, quia alius est nouus homo, non tenetur, s. ciuiliter, de eo quod præcesserat actum vel statum mutatum: naturaliter autem sic. Sed pone quod post cap. dim. contraxi cum aliquo qui primo fuit sui iuris, deinde autem dedit se in arrogationem, & & tunc contraxi, vel econuerso. & dic, quod hoc edictum de hoc non tractat, vnde non datur actio, & hoc dicit, & duobus modis intelligitur circa literam.

¶Nemo

teris perſonis a capitis diminutio manifeſtè 1 † accidit: cum emancipari nemo poſſit, 2 † niſi in imaginariā ſeruilem cauſam deductus, [b] aliter atque cum ſeruus manumittitur: quia ſeruile caput nullum ius [c] habet: ideoque 3 † nec minui poteſt.

Modeſt. li. 10. 4 † Pādectā.

LEX IIII.

HOdie 5 † enim incipit ſtatum habere, cum manumittitur.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX V.

AMiſſione ciuitatis fit capitis [d] diminutio, 6 † vt aquæ & ignis 7 † interdictione. [e]

Qui ciuitatem Romanam perdunt, capite minuuntur. Bart.

¶ Qui deficiunt, capite minuuntur. [f] deficere autem dicuntur, qui ab his, quorum ſub imperio ſunt, deſciſcunt, 8 † & in hoſtium [g] ſe numerum conferunt. [h] ſed & ij, quos ſenatus hoſtes [i] iudicauit, vel relegari, [k] 9 † vtique vſque adeo, [l] vt ciuitatem amittant.

Capitis diminutio, quæ publici iuris ſunt, non perimit. Bart.

¶ Nunc reſpiciendum eſt, 10 † quæ capitis diminutione iura 11 † pereant, & primo de ea capitis diminutione, quę ſalua ciuitate accidit: per quam publica [m] iura non interuerti conſtat: nam manere magiſtratum, vel ſenatorem, vel iudicem, certum eſt.

Vlpia. li. 1. 12 † ad Sabi.

LEX VI.

NAm & cętera officia, quæ publica ſunt, ideo 13 † non finiuntur. [n] Capitis diminutio 14 † priuatio 15 † hominis [o] & familię, [p] eius iura, non ciuitatis [q] amittit.

Quod alicui ſub nomine appellatiuo cōcedatur, illo perempto perit conceſſio: aliàs ſecus. Item capitis diminutione nomina iuris pereunt, non nomina naturalia. h. d. Primo ponitur dictum. ſecundo quędam illatio. tertiò ponitur ratio. quartò ratio dicti et illationis. ſecunda ibi. Ergo, tertia ibi, Sed legitime, quarta ibi; Ex nouis. Bart.

Paulus lib. 11. ad edictum.

LEX VII.

TVtelas ēt non amittit [r] capitis diminutio, [s] 16 † exceptis ijs, [t] q̄ in iuſ alieno [u]

a (Cæteris perſonis.) videbatur tamen nepotem non minui capite, cum in eo duæ emancipationes deſiderentur, in filijs tres, vt C. de adop. l. fi.

b Deductus.] ſed cum hodie non fiant tales venditiones, vt inſtitu. quibus mod. ius pa. po. ſol. §. præterea, & C. de eman. l. fi. numquid ob hoc minus dicitur capitis diminutio? Reſpond. non ideo minus, vt C. de inſa. l. decreto. Item nec eſt hæc ſola ratio, ſed hæc, quia familiam mutat, ut ſupra eodem. l. 1. in fi. & reſpon.

c Nullum ius.] de iure ciuili, ut infra, de regu. iur. l. quod attinet.

AMiſsione] CASVS. Si ei terdictum fuit alicui aqua & igni, capite minuitur.

¶ Qui deficiunt.] Imperator fuit in exercitu contra Sarracenos, & hoſtes populi Romani, deſeruit aliquis Imperatorē, vel magiſtratus militum forte, & tranſtulit ſe ad hoſtes, ſine dubio ille capite minuitur. Item ſi aliquis fuerit hoſtis iudicatus populi Roma. a ſenatu: ergo ille capite minuitur. & hoc dicit.

¶ Nunc.] Iuriſconſultus ſeipſum continuat, & dicit, q̄ hic tractat de minima capitis dimi. & eius effectu. & dicit, q̄ per eā non tollitur publicū ius: vnde ſi aliquis magiſtratus, uel ſenator minimā cap. patitur di. non ideo deſinit eſſe ſenator vel iudex. nullū n. officium publicum tali capitis dimi. tollitur. Viui.

d Capitis diminutio.] ſ. media.

e Interdictione.] loco cuius hodie ſucceſſit deportatio, ut infra de pœnis. l. ſecunda, & inf. ad legem Iuliam pec. l. 3.

f Minuuntur.] media capi. dimi.

g Et in hoſtium.] vt transfugæ. Acc.

h Conferunt.] quia ciues eſſe deſinunt, vt infra de capti. & poſtli. reuer. ſ. poſtliminium. §. filius quoque. non tamen eſt ſeruus, vt infra de tutel. ſi quis tutor. & dic hic ut in d. §. filius.

i Hoſtes] qui erant de ſubditis. Accur.

k Relegati.] antiqua litera dicit, relegati, & tunc impropriè ideſt deportati. Relegati enim non amittunt ciuitatē, vt ĵ. de interdi. & rele. l. relegatorum. § hæc eſt differentia & hoc ſi ſtrictè accipiatur uocabulum. Largè enim relegati etiam continent deportatos: quia commune nomen eſt. ſed Piſana litera eſt, lege lata, ſcilicet a populo, uel exprimendo perſonam alicuius. Vel generaliter, vt. Quicunque hoc fecerit, ſit capite minutus: vel ciuitatem amittat, ut & dicitur quis ipſo iure cadere in canonem latæ ſententiæ quandoque. Accurſi.

l Vſque adeo] ſ. minuitur capite &c.

m Publica] authoritate & utilitate.

n NAm Nō finiuntur.] q̄ capitis diminutio intercedat.

o Hominis.] iura, vt eſt operarum obligatio, & vſus, & vſuſfructus, ſecundum hæc iura, vt inſtitutio, de acquiſitio. per arro. § primo.

p Familiæ.] i. agnationis, vt inf. de verb. ſigni. l. pronunciatio §. communi Acc.

q Ciuitatis.] vt infra de iudi. quippe. & infra ad Trebell. nam quod.

TVtelas.] CASVS. Iſta lex continuatur cum preceden. Dictū eſt n. ſupra q̄ per minimam capitis diminutionem nullum officiū publicū tollitur: hic dr̄, q̄ per talem capitis dimin. tollitur ius agnationis, non autē public. iura. ut dixi: idem eſt & in quibuſdam tutelis legitimis, i. ex l. 12. tabul. deſcendentibus: nam tutelæ iſtæ legitimæ interuertuntur, & deſinit eſſe tutor illa cap. diminu. ſed ſi datiua eſſet tutela, vel teſtamentaria, non periret illa capi. dimin. Idem vr̄, nam ſi deferatur ex l. 12. tabul. petit ius ſuccedendi; aliàs non tollitur. de quibus tria exempla ponit, q̄ quidem ſunt legitimæ, aliæ quam ex lege duodecim tabul. illæ non expirant. Il. n. expirat capitis dimin. minima, vt dictum eſt. Dicit. n. in fine, q̄ quædam ſunt nouæ leges, q̄ quibuſdā certis perſonis tutelas, & hęr. deferūt.

¶ Iniuriarum.] Tenebaris mihi actione iniuriarum: licet capite minuaris, adhuc remanes mihi obligatus, & cum iſta caſus poſitione concordat ĩ. eod. l. ſecunda, § nemo. Vel dic aliter hunc caſum: quia ſi competat ei actio iniuriarum ante capitis diminutionem, nunquid deſinit eam habere, licet capite minuatur?

¶ Si libertate.] Libertus propter ingratitudinem fuit redactus in ſeruitutem, qui fuerat debitor meus: dicitur hic, q̄ non reſtituat contra eum: ſed contra eum ad quem bona peruenerunt, vel aduerſus dominum, vel aduerſus fiſcum ad quem bona peruenerunt. Viuia.

r Non amittit.] i. amittere non facit.

ſ Capitis diminutio.] ſ minima.

t Ijs.] ſcilicet tutelis legitimis ex lege duodecim tabul. delatis.

u Alieno.] duobus modis expone, & vtroque vt deferatur ex lege duodecim tabular. Primo, ut deferatur filijsfamil. qui ſunt in alieno iure: ideſt aliena poteſtate: quod euenit in duobus caſibus, & quando pater eſt furioſus: quare præcedere eum non poteſt: & quando libertus eſt maternus, cuius eſt tutor filiusfamilias, quæ tutela dicitur legitima, vt inſtitutio de leg. pa. tut. alias autem legitimæ tutelæ demum mortuo patre deferuntur, ut infra fami. erc. ſcun. l. ſi maritus, & infra de tute. l. antepe. Secundo dic in iure alieno, ideſt in agnatione, vt ſupra de iuſti. & im. l. finali & dic iure alieno nunc, ſcilicet cum capite minutus eſt, non olim, & quod dicit, deferuntur ideſt deferentur ſi capitis diminutio non interceſſiſſet: uel dic, alieno, ſcilicet eius, cuius tutela defertur.

1 † Fl. manifeſte.
2 † Niſi ſit, &c.
3 † Flo. ideo.
4 † Lib. 1.
5 † Alias, eo die, & Hæc lex ſic in nonnullis habetur Eo die incipit ſtatum habere, non additis his vocibus [cum manumittitur.] q̄ in Flor. deeſt.
6 † Flor. minutio.
7 † Vt in aqua & igni inter. Flor.
8 † Flor. deeſt ſunt.
9 † Flo. Vel lege lata, vtique vſque eo.
10 † Flo. deeſt eſt.
11 † Flo. deeſt, iura.
12 † Lib. 52.
13 † Flo. in eo.
14 † Flo. minutio.
15 † aliàs, priuati.
16 † Minutio.

Bal. hic dicit iſtā gl. ſingul. ad hoc, quod ſtatutū pōt fieri ꝯ certā pſonam delinquentem q̄a de le Rū eſt notoriū. Bol.

a *Vel ex lege.*]scilicet alia quam xij.tab. ne contradicat supra,& infra. Et da exemplum de tutela, quæ confirmatur ex lege Velle.veluti si auus relinquat tutorem nepoti viuo patre, quo casu cum à principio sit inutilis, mortuo tamen patre viuo auo confirmatur ex l·Velle.vt infra de testa.tut.l.si hæreditas,§ qui filium, & sic potius ex lege quã ex testamento datur, ut infra de verb.sign. l. legitime. Item da exemplum de eo,qui dabatur ex lege Attilia,vel Iul.vel Plautia.ut insti.de Attil. tu. Item da exẽplum de lege Corn.quæ facit filios successores patri ab intesta. apud hostes defuncto,& eadem postea dat inter fratres hæreditatem & tutelam,vel expressim, vel ex interpretatione secundum regulam: Ad quem emolumentum, & onus. Quod autem dicit de senatusconsul.da exẽplum de eo qui datur loco tutoris surdi, muti, vel furiosi, ut inf.de tut.l pen Item dic,quod senatusc.on. Tertul.fratres defuncti matri præponit, vt instit. ad Tertul.§. z.ergo per interpretationem hoc vocat ad tutelam. vel dic, quòd apud Græcos secundum omnes sunt istæ leges nouæ, & senatusc.on. ex quibus vocantur ad hæreditatem & tutelam aliq.

personis * positis,non 1† deferuntur. 2 † Igitur testamento dati,vel ex lege, a vel ex senatusconsulto, erunt nihilominus b tutores. ¶Licet 3† legitimæ tutelæ ex duodecim tabulis c interuertantur,4 † eadem d rõne,qua & hęreditates exinde e legitimæ,f quæ 5† agnatis deferuntur:quia g 6 † desinunt esse,h familia mutata 7† ¶ Ex nouis autem legibus, & hæreditates, & tutelæ plerumque k sic deferuntur, ut personæ naturaliter l designentur, vt ecce deferunt hæreditatẽ senatusconsulta m matri,& filio.

Actiones ex delicto cum capitis diminutione ambulant. Bart.

¶Iniuriarũ n & * actionum ex delicto venientium obligationes,cum capite ambulant.

In eum, qui maximam, magnam, vel mediam capitis diminutionem patitur, ex hoc edicto nulla actio restituitur. Bar.

¶ Si libertate adempta o capitis diminutio subsecuta sit,nulli restitutioni aduersus seruum p locus est: quia nec prætoria iurisdictione ita seruus obligatur, ut cum eo actio fit. sed utilis actio aduersus dominum q danda est, ut Iul. scribit. & nisi insolidum defendatur,permittendum mihi r est in bona, quæ habuit, mitti. s

* Idest, agnatis, & cognatis qui iure alieno,idest in sp e hæreditatis aliena per leg. 12. tab.ponuntur, Cont.
1 † Flor. desest,non.
2 † Alias,quæ alieno iure personis proximis deferuntur. Vide Anto. Aug.lib.1. c.2.
3 † Flo. Sed.
4 † Flor. interuertuntur.
5 † Fl quia.
6 † Flo.qui.
7 † Fl.mutatis.
* Vt Sic.Tertyl.& orficiale ge autem 12. tabu. persona tot. ciuiliter, ex ea enim deferuntur hæreditates suis,et & adgnatis, quæ ciuilia nomina sunt. & iure ciuili introducta, nõ autem naturalia.

b *Nihilominus.*] idest quamuis sint capite minuti.
c *Duodecim tab.*] delatæ.Accur.
d *Eadem.*]quam statim dicet &c.
e *Exinde*]idest ex lege xij.tab.
f *Legitimæ.*] s interuertuntur,deferendæ,non delatæ,vt infra vnde lib.l fi.
g *Quia.*]bona ratio:quia ciuile nomen est.
h *Desinunt esse*]s.agnati.
i *Ex nouis.*]nouas omnes appellat post 12.tab.inductas.
k *Plerumque.*]quia si maritus uxori & econtra succedit, personæ non naturaliter designantur,vel plerumque,ideo dicit, licet senatusc. Tertul fratrum vel tutorum meminit, præferendo matri. tamen hodie per constitutionem cum matre succedunt secundum M. & secundum hoc ad successionem,plerumque tantum refertur Vel verius, plerumque,ideo dicit, quia non semper nouis legibus deferuntur,sed per testamentum.
l *Naturaliter.*]i.nomine quod est immutabile,non iure ciuili agnation s.Acc.
m *Senatusconsulta.*]Succedit matri filius per Orficianum: Inuidiam patiens,& contra Tertullianum. Licet ergo capit.dimi.intercedat,nihilominus hic filius,illa mater remanet quod secus est in agnatis:cum enim agnati vocentur,& agnati esse desinant,non vocantur. Et quod dixi in matre,de tutela testa.& datiua seruatur: dicit enim testator. Titius tutor esto.iudex etiam hoc idem dicit: vnde nihilominus sunt tutores:quia hic Titius remanet,sed agnatio tollitur,nisi in casu,vt C.de legi.tu.l.4 & alio,ut insti. de leg.ag suc.§ fi.& propter hoc dicit, plerumque, instit. de leg.ag.tu.§ fi. Sed an agnatio hodie tollatur per minimam capi.dimin.videtur ꝙ non: quia agnatus semper remanet agnatus,& cognatus,ita ut agnatus vocatur,vt in auth.de hæredib.ab intesta.§.de his,coll.ix.

Eo ipso ꝙ quis amittit ciuitatem, perdit omnia bona sua sine aliqua publicatione. Bar.

¶Item cum ciuitas amissa est, nulla t restitutionis æquitas est aduersus eum, qui amissis bonis, & ciuitate relicta,nudus exulat. u

Obligationes quę causam naturalem respiciunt, capitis diminutione nõ pereũt. & loquitur ista lex de obligationibus actiuè competentibus, his qui capite minuuntur. Bar.

Caius lib 4.ad edi.prouinc.

LEX VIII.

Eas obligationes, x * quæ naturalem præstationem habere intelliguntur, palam est capitis diminutione y non perire: quia ciuilis ratio naturalia z iura corrumpere non potest. Itaque de dote a actio,(8 † quia in bonum & æquum concepta est) nihilominus durat, etiã post capitis diminutionẽ.

n *Iniuriarum.*] s.actio,& potest intelligi, vt dixi su. eo.l. 2.§ nemo. Vel dic,ꝙ loquitur de actione competenti ipsi ꝙ capite minutus est.
o *Si libertate adempta.*] per ingratitudinem, vel quia passus est se uendi ad pretiũ participandum.
p *Seruum.*] nam in seruum non datur actio nisi in casu,vt C. ubi cau.fis.l. fi. idem dicunt infra de sepul. vio.l prætor.§.penul. sed ibi dic dari in eũ actionem, idest propter eum: vel nomine eius,sic supra de iuris. om. iud. l. si quis id. & idem dicunt infra ui bon.rap. l. prætor,§ in seruum, & ꝩ. de in rem ver.l. j.§.itẽ in seruum.Accur.
q *Dominum*.]bonorum,vel serui.
r *Mihi.*]Idem quo ad hoc, quod dicit hic, & nisi &c. si ciuitas, & libertas salua sunt, dum tñ familia mutata sit,vt Instit de acq. per arro.in fit. tit.
s *Mitti.*] sed si non sufficiunt bona: nunquid pro noxa dabitur? Rñ.nõ; quia non pro delicto, sed pro maleficio fit noxa,vt insti.de nox.in princ.
t *Nulla.*] sed cur secus est vbi dedi me in arrogationem, nã & hic bona mea in alium deuoluuntur? Respon.ideo,quia hic remanet talis qui obligari non potest. filius vero arrogatus potest secundum Ioã, Sed nonne qui solam ciuitatem amittit, obligari potest? Respon.vtique,cum sit liber. Dicendum est ergo aliud esse in arrogato,quia arrogatus ferè omnia retinet ut insti. de acq.per arro non autem in deportato Accur.
u *Exulat*]sed tenetur ille ad quem bona peruenerunt, ut dixi sup.eo l.2.Acc.

* Bal hic dicit istum tex. singul ad hoc, ꝙ dotis contractus est de iure gentium. Bal
8 † Quia in bono & æquo, &c.

Eas.] CASVS. Hæc lex & duæ sequentes loquuntur, quando actiones competunt capite minuto,& dicit,si aliqua actio capi.minuto competit, distinguitur, vtrum descendit ex naturali obligatione, & tunc minori cap. di. non tollitur,aut descendit ex ciuili,& tollitur,& assignat in litera rationem quia ciuilis rõ naturalia quidem &c. & ponit exẽplum in act.de dote,ut cum illa capi.di non tollit,idem est si alimenta uel habitatio fuerit relicta, illa enim cap.di.non pereunt,& h.d.hæc lex cum sequent. Viu.
x *Eas obligationes.*]hæc lex & aliæ duæ leges sequentes loquuntur quando actiones competunt capite minuto. Accursius.
y *Diminutione.*]minima Acc.
z *Naturalia.*]vt insti.de leg.ag.tu § fi.
a *De dote.*] Sed nonne actio ex empto simpliciter habet æquitatem naturalem, idest de iure gen. licet formula sit a iure ciuili inducta,ut supra d' iustitia & iure,l.ex hoc? Respond.olim pau ꝛ: quia quinque erant actiones, quæ dabantur filijsfam.ut infra, de act & oblig. & l.filiusfa. & l.in factum,inter quas hæc de dote erat.ut ꝩ.sol.mat. l. 2.vnde hodie oẽs ex castr pec.uel quasi, uel ex aduentitia

causa

ausa, non pereunt sibi tali minima capitis diminutione, cum iure proprio sibi competant actiones in prædictis, vt C. de bon. quæ lib. l. fin. Est & alia specialis æquitas in dote, vt ꝫ. sol. matr. l. 2. in his n. ius ciuile repugnat naturali: nam ſm ius ciuile tm patri, ſm ius naturale titum filio, quod ius ciuile succumbit naturali: & ideo naturale præualet, & in alijs præualet ciuile, vt non detur filio, & sic non amittit, qa non habet. Sed quare magis in his succumbit ciuile ius naturali? Respon. in quolibet vides rationem æquitatis.

a E*T quandoque emancipata*.] Idem vr etiã si maximã vel mediam capitis diminutionem sit passa, nisi vna de quibus legit ius fuit damnata, vt infra, de bon. damn. l. quinque. Vel dic, quòd licet nõ publicetur dos, aliis tamen ipsa non potest repetere: quia debet remanere apud maritum. A cur.

b L*Egatum. Relictum.*] ad alimenta.

c *Quàm in iure*] quia non consideratur an possit capere ex testamento vel non, sed hoc factum, an possit comedere, vel non, vel bibere: nam & si non sit capax, admittitur, etiã si maximã capitis diminutionẽ passus sit, vt argum. infra, de alim. leg. ser. uis ad custodiam. & l. sequ. & de his, quæ pro nõ scrip. hab. l. 3. Et est hoc speciale fauore alimentorum: idem in habitatione: quia nec sine ea viuere quis potest.

d C*Apitis. Quæ habemus*] i. præcipua.

e *Familiã*.] i. ius agnationis inter agnatos.

f *Mutatur*] mutari largè hic accipitur, siue de sua in alienam, siue de aliena in suam, siue de aliena in alienam transferatur. Ioan. sed & omnes infames statu vel fama dicuntur minui, vt infra, de var. cogn. l. cognitionum, §. existimatio. Vel dic, non mutari, sed minui. & facit Institut. eod. §. 1. & 2.

1† Fl. Vt. 2† Fl. ager.

3† aliàs deest, singulos.

4† legatum intercidit.

* Nota q a facto sustinet. nulla iuris cõstitutione mutari possunt. con. cor. ꝑ fact. inf. de leg. 3. in l. liberorũ, § ql tamẽ et infra eod. tit. l. denique.

5† Fl. deest, &.

6† Fl. & ci. uitatem.

7† Fl. deest, &.

8† Fl. deest, autem.

Paulus li. 11. ad edictum.

L E X IX.

ET 1† quandoque emancipata a aget. 2†

Summata est cum præcedenti. Bart.

Modest. lib. 8. differentiarum.

L E X X.

LEgatũ in annos singulos vel menses singulos 3† relictum, b vel si habitatio legetur, morte quidem legatarij 4† intercidit: capitis tamen diminutione interueniente perseuerat, videlicet quia tale legatum in facto* potius, quam in iure c consistit.

Iurisconsultus ponit hic tria genera capitis diminutionis, quæ not. Bart.

Paulus lib. 2. ad Sabinum.

L E X XI.

CApitis diminutionis, tria genera sunt, maxima, media, minima. Tria enim sunt, quæ habemus, d libertatem, ciuitatem, & 5† familiam. e Igitur cum hæc omnia amittimus, hoc est, libertatem, ciuitatem, 6† & familiam, maximam esse capitis diminutionem: cum verò amittimus ciuitatem, & 7† libertatem retinemus, mediam esse capitis diminutionem: cum autẽ 8† & libertas & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur, f minimam esse capitis diminutionem constat.

E X Q V I B V S C A V S I S M A I O R E S &c.

Dictum est supra de restitutionibus quibusdam: nunc de his quæ dantur ratione absentiæ, vt supra, de in integrum restitut. §1. in fine.

H*Vius edicti.*] C A S V S: Iurisconsul. assignat rationẽ quare istud edictum fuit introductum. & dicit, quòd per istud edictum subuenitur illis, qui sunt læsi per absentiam, & ex causa: iusta enim absentia nulli debet esse damnosa, vel lucrosa. ¶ *Verba.*] Iste §. ponit edicti prætoris verba, & habet illud edictũ tres partes. Prima est, qualiter absens cõtra præsentem restituatur. nam si præsens vsucapit rem absentis, ille reuersus restituetur contra præsentem, siue vsucepit rem corporalem, siue act. liberatus sit. & hoc vsque ad §. illum, item si quis &c. Secunda clausula edicti est, quando præsens contra absentem restituitur, vt ecce si absens præscripsit rem præsentis, restituetur præsens, & durat vsque ad §. itẽ si qua, &c. & ibi incipit tertia pars, & durat vsque ad fin. quia dicatur, quòd quandocumque esset æquũ quod restituatur, prætor restituet.

T I T V L V S VI.

Ex quibus causis maiores XXV. annis in integrum restituantur. 9†

Primo commendat edictum, & ponit eius summarium. Secundo ponit verba edicti ad literam. secunda ibi, Verba. Bart.

Vlpianus lib. 12. ad edictum.

L E X P R I M A.

HVius edicti g causã nemo h non iustissimã esse confitebitur. Læsum i enim ius per id tempus, quo quis reipub. operam dabat, vel aduerso casu laborabat, corrigitur: k necnon & aduersus eos, [qui 10† vel absentes reipub. causa fuerant, vel apud hostes detenti,] succurritur: ne vel obsit, vel prosit, quod euenit. l ¶ Verba m autem edicti talia sunt: Si cuius quid de bonis n diminutum erit, 11† cum is metu, aut sine dolo malo 12† reipub causa abesset, siue 13† in vinculis, seruituteve o 14† hostiumque potestate esset, siue cuius p actionis eorum, cui q dies exisse dicetur: item si quis r quid vsu fecisset s suum, aut quod non vtendo amisit, t consecutus est, u 15† actioneve, qua x

g *Huius edicti*] quod est ꝫ. ead. l. §. 1.

h *Nemo.*] hic sunt duæ negationes, scilicet nemo, & non, faciunt vnam affirmationem, vt infra, de verbo. significat. l. ex duobus.

i *Læsum.*] idest, amissum.

k *Corrigitur.*] idest restituitur, vel emendatur.

l *Quòd euenit.*] s. absentia, vt neque absenti noceat, cum detur ei restitutio, nec prosit cum detur contra eum, vt infra proxi. §. & supra, si ex noxali cau. aga. l. 2. in fi. & infra eod. l. videlicet, & l. ergo, in fi. c. responsi. & infra, de reg. iuris, l. absentis. & sic vnum pro absente, & aliud contra eum inducitur, vt ꝫ. de iureiur. l. eum qui. 2. respon.

m *Verba.*] No. quòd tres habet partes hoc edictum. Prima, qualiter absens cõtra præsentem restituitur, & hoc vsque ad illum versic. item si quis. Secunda econtra, & hoc vsque ad versic. item si qua. vbi interserit quædam de præsente contra præsentem. Tertia est generalis extra prædictas, vt in fi. huius l. dic ergo, si cuius, idest alicuius: quid, idest aliquid.

n *De bonis.*] vsucap. seu præscr. in rebus corporalibus, item amiserit seruitutem. nam hæc duo hic comprehendit.

o *Seruituteve.*] quæ facti est ad veram enim seruitutem non porrigitur, vt infra eod. l. rectè.

p *Siue cuius.*] dic quòd hæc clausula respicit omnia supradicta, vt quia dies actionis exiuit: quia metu absuit, vel reipublicæ causa, vel simili, & sic duo continet §. iste, & quando de bonis exiuit, scilicet aliquid corporale vel incorporale, vt seruitus, vel actio amittitur, scilicet personalis & dices, siue cuius, idest alicuius actionis dicetur exisse. Accursius.

q *(ui.*] i. alicui eorum.

r *Item si quis.*] scilicet absens, vt colligitur infra eodem, l. item ait.

s *Fecisset.*] Rem corporalem.

t *Amisit.*] s. præsens: aliàs amissum sit, s. seruitutem.

u *Consecutus est.*] s. absens.

x *Qua.*] s. aliqua.

9† Fl. restituuntur, & tract. tit. de actiones rescissoria, q restitutoria dicitur. l. 3. su. de in § quæ fall. erit et vt de Cuiac. hic.

10† Fl. inclusa his notis [] desunt.

11† Fl. deest, diminutum erit.

12† in ve vinculis. Fl.

14† Fl. deest, ve.

15† Fl. deest, est.

ff. Vetus. a 2 Quod

a *Quod dies*] idem in cæteris in quibus lædi potest, vt infra eo. l. cum miles, §. fin. secundum quosdam.
b *Vinculis.*] præsens vel absens, & idem in duabus sequentibus.
c *Potestatem.*] vt infra eo. l. ait prætor, §. deinde.

solut⁹ est ob id, quo ad dies [a] eius exierit, 1 † cum absens non defenderetur, siue in vinculis [b] 2 † esset, secumve agendi potestatem [c] non faceret, aut cum eum inuitum in ius vocari non liceret, [d] neq; defenderetur: cumve magistratus de ea re appellatus esset, [e] siue cui per magistratum, 3 † sine dolo ipsius [f] actio exempta esse dicetur: earum rerum actionem intra annum, [g] quo primum de ea re experiundi potestas erit, dabo. 4 † Item si qua alia iusta mihi causa esse videbitur, in integrum restituam, [h] quod eis [i] 5 † per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, [k] decreta principum licebit.

Iurisconsultus tractat hic de vltima parte edicti. B.

Callistratus libro 2. edicti monitorij.

LEX II.

HOc edictum, [l] quod ad eos pertinet, qui eis [m] 6 † continentur, minus [n] in vsu frequentatur. [o] Huiusmodi enim personis [p] extra ordinem [q] ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus constitutionibus. [r]

¶Hoc autem capite [s] adiuuantur in primis hi, qui metus causa absuissent, scilicet si non superuacuo timore deterriti absuissent.

1 † *exierat.*
2 † *Inter vinculis.*
3 † *Vt pro magistratu.*
4 † *Flo. deest, dato.*
5 † *Fl. non.*
6 † *quin. Flo.*

d *Non liceret.*] quia forte erat consul, vel prætor, vt infra eod. l. sed & si per prætorem, §. 2.
e *Appellatus esset.*] hoc verbum non exponitur ab Vlpia. in toto tit. sed dic, conueni te cum decem dies tantum superessent, & iudex dedit tibi dilationem quindecim dierum, nam hoc tẽpore actio non perpetuatur, vt supra, de eo per quem fact. erit, l. fina. primo respon. Sed hoc non placet: quia hoc exemplum attribuitur inferiori proximæ clausulæ, vt infra eodem, l. sed & si per prætorem, §. hoc quoque. Dic ergo, ꝙ hic fuit querela prætori proposita, non autem alteri parti denunciatum, & hoc si nõ fuit magistratus in dolo, vt non redderet ius. & pro hoc infra eod. l. sed & si per prætorem, primo responso. tunc enim habet locum sequens clausula. Accur.
f *Ipsius.*] qui amisit: & dicitur stare per magistratum, siue magistratus ius nõ dixit dolo, vel sine dolo, siue non fuit eius copia, vt infra eodem, l. sed & si per prætorem, §. ait prætor, cum sequentib. Accursius.
g *Intra annum.*] hodie quadriennium, vt C. de tempo. in integrum restit. l. fin. in fine.
h *Restituam.*] non vt ante restitutionem: sed per restitutionem habeat actionem rescissoriam, vt diximus in minore, vt s. tit. 2. l. quòd si minor. §. fi. Alij contra, dicunt enim etiam hanc restitutionem iure actionis dari in integrum restituendis. Accur.
i *Quod eis.*] s. licebit quòd est infra. & intelligas semper licere, nisi prohibeatur aliqua istarum partium iuris, vt infra eo. l. necnon. §. quod eis.
k *Edicta*] s. prætorum.

HOc edictum] CASVS. Ista lex tractat de vltima particula edicti prætoris; dicens ꝙ illa pars in vsu non est, quoniam aliæ speciales clausulæ frequentius locum habent: occurrit tamen quandoque quod ei locus est.
¶ *Hoc autem capite.*] Nunc incipit Vlpianus exponere verba prætoris, & dicit, quòd qui metu absuerint, adiuuantur, & oportet quòd iustus fuerit metus, & hoc exquiret iudex. Item restituuntur qui absuerint causa reipub. sine dolo & qualiter accipiendus sit, vel accipiatur dolus malus, exponit: sed qui operam dedit vt abesset: non restituitur. Viuia.
l *Hoc edictum*] idest hæc verba posita in fine, quòd eis per leges &c. secundum quosdam. Tu dic, idest hæc vltima pars edicti generalis, item si qua &c. & quòd dicis infra, qui eis continentur, idest generalibus verbis, & exponit primo ea verba pauca dicturus: plenius autem dicit infra eodem, l. sed & si per prætorem, §. finali. Accursius.
m *Qui eis.*] s. verbis generaliter prolatis, si qua &c.

Vlpian. li. 12. ad edictum.

LEX III.

MEtus autem causa abesse videtur, qui iusto [t] timore mortis, vel cruciatu 7 † corporis conterritus, abest, & hoc [u] ex affectu [x] eius intelligitur. sed non sufficit quolibet [y] terrore adductum 8 † timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est.

Callistratus libro 2. edicti monitorij.

LEX IIII.

ITem hi, [z] qui reipublicæ causa sine dolo malo absuissent. Dolum malum eo pertinere accepi, vt qui reuerti [a] posset, 9 † neque reuerteretur, in eo, quod per id tempus aduersus eum factũ esset, 10 † non adiuuetur: veluti si alterius grandis commodi captandi gratia id egerit, vt reipublicæ causa abesset, [b] reuocetur 11 † ab isto priuilegio.

Vlpia. lib. 12. ad edictum.

LEX V.

SEd 12 † & qui data opera, & sine lucro hoc affectauit, 13 † vel qui maturius [c]

n *Minus.*] quam cæteræ superiores speciales causæ, nã cum semper speciali lege subuenitur, raro generalis clausula est in vsu, vt infra eodem, l. sed & si. §. 2. & infra, de verborum oblig. l. doli clausula. Accursius.
o *Frequentatur.*] est tamen in vsu, vt hic subijcit, huius n. &c.
p *Personis.*] vilibus, quibus per hoc edictum non subuenitur specialiter. Accursius.
q *Extra ordinem.*] i. extra speciales clausulas.
r *Constitutionibus.*] vt legatis municipiorũ, vt infra eodem, l. legatis, & l. sed & si per prætorem, §. fin. & l. s. q.
s *Hoc autem capite.*] idest hoc edicto, & per ordinem incipit exponere singula.
t MEtus. Iusto.] quantũ ad se: iniusto tamen quantum ad inferentem. vel dic, iusto, i. sufficienti.
u *Et hoc.*] s. an fuerit iustus.
x *Ex affectu.*] aliâs ex effectu, idest ex eo quòd secutum est ꝓpter talem metum. aliâs affectu, idest q. affectauit, vt argumẽ. supra, quod met. cau. l. si mulier, 1. respon. vel dic ab afficio affi is. Accur.
y *Quodlibet.*] vt sup. quod met. cau. l metum accipiendum. Et no. hic argumentum, quòd minæ sufficientes faciunt iustum metum, vt hic, & C. de transac. l. interpositas, & sup. quod met. cau. l. extat. & inf. de extraord. crimin. l. pen. §. plerique. quod facit in causis commissis à domino Papa, & quia talia fiũt, ideo venitur [a] ad locum tutum.

7 † *cruciatu, Flor.*
8 † *abducta, Flor.*
9 † *Fl. posset.*
10 † *Fl. esset.*
11 † *remouetur, Flo.*
12 † *Fl. deest, sed.*
13 † *Fl. affectauerit.*

ADDITIO Cum glos. dicit, ꝙ minæ faciunt iustum metum, intellige quando minæ sunt illatæ à persona verisimiliter timenda, vt a quodam tyranno, vt est casus in l. Fulcinius. §. 1. infra, quibus ex causis in possess. eatur. vel ab alio homine pestilentioso, vt l. prima, C. si quis Imper. maledix. ita debet intelligi C. quod met. cau. l. metus, secundum Bart. hic.

a Facit pro hoc c. statutũ, de rescri. lib 6.

z ITem hi.] scilicet restituuntur ex hoc edicto. Accursius.
a *Reuerti posset.*] vt hic, & j. eod. l. si cui. §. tamdiu. & l. reipubl. & C. de restit. mino. l. ignorare. Et sic not. quem non consequi priuilegium ex onere, quod libenter subijcit, imò perdit, vt j. de re milita. l. non omnes, §. qui captus. & Instit. de excus. tuto. §. item tria. arg. contra, C. de excus. tuto. l. voluntariè.
b *Abesset.*] i. absens staret. Accur.
c SEd & qui data. Maturius.] quam expediret, vltro offerendo se Reipublicæ.

e Vel

a *Vel litis*.] scilicet euitandae.

b *Dolus*.] scilicet eius qui se metum passum dicit.

c *Vt sunt magistratus*.] assessores autem prouinciae fere dicuntur abesse reipu.cau. vt inf. e. l. si cui. in prin. & l. abesse. quae sunt contra.

1† Duare. in l. iurisgentium §. dolo malo, supra de pac. legit. litis gratia.
2† De stit. etiã.
3† Flor. dolus abesset.
4† Alias, reip. causa.

d *Militis plane qui Romae milit. &c.*] vt sunt praefecti vigilum, secundum quosdam: idem tamen in quolibet alio. Sed quare miles absens esse fingitur, vt hic, & non magistratus, vt supr. l. proxima? Respondetur, quia officium militiae remotum, imo contrarium est causis & legibus, vnde interesse non possunt milites alijs negotiis, ut C. loca. l. milites. & leg. fin. at magistratus potest, cũ ad causas principaliter sit praepositus. Praeterea magistratus habet salarium de publico, licet non assessor 1 vt sup. de assess. l. fi. & ideo sui commodi causa facere uidet: milites autem aliter, puta de aliquibus praediis sibi assignatis stipendia habent.

profectus est, vel litis a 1† gratia coepit reipublicae causa abesse. Sed haec adiectio doli mali, ad reipublicae causa absentes refertur, non etiam 2† ad eum qui metus causa abesset, 3† quoniam nullus metus est, si dolus b intercedit. Sed qui Romae reipub. 4† operam dant, reipublicae causa non absunt.

Paulus li. 12. ad edictum.

LEX VI.

Vt sunt magistratus. c

LEX VII.

Vlpian. lib. 12. ad edictũ.

Milites plane qui Romae militant, d pro reipubl. causa absentibus habentur.

Paulus li. 3. breuis 5† edic.

5† Fl. breuiũ.

LEX VIII.

Legatis quoque municipiorum e succurritur ex principum Marci, & Commodi cõstitutione. f

Calist. lib. 2. edicti monito.

LEX IX.

Succurritur etiam ei, qui in vinculis fuisset, quod non solum ad eum pertinet, qui publica custodia coercetur: sed ad eum quoque qui a latronibus, g aut a praedonibus, vel a potentioribus 6† vi oppressus, vinculis coercetur. Vinculorum autem appellatio latius accipitur: nam etiam inclusos veluti latumiis h 7† vinctorum numero haberi placet, quia nihil intersit, parietibus, an compedibus quis teneatur. Custodiam autem solam publicam accipi Labeo putat. i

6† Flo. uel potentiora.
7† Flo. Lautũijs. alias Lautumijs. Latomia latine inquit Asconius, lapidicina dicitur, & locus e lapidib. excisis in quo maleficos damnare solebant: & autẽ carceres Romae fecit Tullus. Liu. li. 5. ut carcer Syracusanus Dionysio factus, de quo Cicero in oratione urbana uid. Bud. hic.

Legatis.] CASVS. Dicitur, quod isti municipiorum legati non dicuntur abesse cã reipublicae, sed succurritur eis ex constitutionibus principum. Viuianus.

e *Municipiorum*.] de municipio ad municipium, secus de municipio ad principem uel ad ciuitatem Rom. uel econtra: quia tunc est absens reipub. causa, ut C. eo. l. j.

f *Constitutione*.] vt restituantur rebus eorũ vsucaptis, ut hic, & j. eod. l. sed & si. § fin. & dicitur legatus municipij, i. villae vel castri, vel etiam ciuitatis alicuius ad aliam ciuitatem vel castrum, vel Baronem, vt inf. ad munic. l. 1. in prin. & facit C. de offi. eius qui vi. al. l. 1. & inf. vt in flu. pu. na. l. 1. § si fossa, in prin.

Succurritur.] CASVS. Exposuit Vlpia. duas partes edicti, nunc vult exponere tertiam, & dicit, quod succurritur etiam illis, qui fuerunt in vinculis. Item differentia est inter uincula & custodiam, quia vinculorum appellatio generalis est, pertinens tam ad priuatos, quam ad rempub. custodiae uero appellatio special. ad rempubl. tantum pertinet. Viuia.

g *A latronibus*.] vt inf. e. l. ait praetor. §. j. Sed argu. contra. supra si quis cau. l. 2. in fi. Accur.

h *Latumijs*.] id est latebris sub terra.

i *Putat*.] haec est custodia carceris vt dicit, quae soli reipubl. permittitur, ut Co. de pri. car. l. j. ex quo non debet quis exire, etiam si potest, ut inf. de capti. l. si captiuus. in fi. Sed uincula etiam priuata dicuntur, ut hic, & inf. de verb. sig. l. uinculorum. ex quibus si quis potest exire, & non facit, non restituitur, ar. infra eo. l. si cui. § tamdiu.

ADDITIO. Bal. dicit hanc gl. notabilem ad hoc, quod ille qui est in carcere, publica authoritate, non deberet exire, licet possit, puta quia ostium est apertum. secus in priuato carcere. Sed quaero an habeatur pro confesso si frangeret carcerem? sentit hic Gulielm. quod non, secundum Baldum hic.

Vlpianus li. 12. ad edictũ.

LEX X.

In eadem causa sunt, & qui a militibus stratoribusque K 8† vel a municipalib. ministerijs l 9† adseruantur: si probentur m rei suae superesse non potuisse. ¶ In vinculis autem etiam eos accipimus, qui ita alligati sunt, vt sine decore non possint n in publico apparere. 10†

8† Fl. stratoribusque, & vide l. obseruantia pr. de off. procons.
9† Obseruantur.
10† Flo. parere.

Callist. lib. 2. edicti monito.

LEX XI.

Ei quoque succurritur, qui in seruitute o fuerit, siue bona fide p seruiat homo liber siue detentus. 11†

11† Fl. detentus sit.

Vlpianus li. 12. ad edictũ.

LEX XII.

Is autem, q qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata r est, hoc edicto non continetur: tamdiu igitur in seruitute esse uidebitur, quamdiu non est eiusmodi lis coepta. s

Paulus li. 12 ad edictum.

LEX XIII.

Recte Labeo ait, cum non contineri, t qui liber & haeres institutus est, 12† ante quam fit u haeres, quia nec bona habeat, & praetor de liberis loquatur hominibus, x puto tamen filiumfamilias in castrensi y peculio pertine-

12† Flo. fit
**Vide l. postliminium. § j. ff. de capt. & post lim. reu.*

K *In eadem stratoribusque*.] i. q. sternũt male acta. Vel dic econtra qui sternunt homines, & capiunt transeuntes per stratã. Acc.

l *Ministerijs*.] i. ministrantibus.

m *Si probentur*.] imo aduersarius probare debet, cum affirmet. & hic neget, vt inf. de proba. l. ei. Sed dic, quod ista quodã modo affirmat dicendo tale in causam intercessisse propter quod debeat restitui. sic C. de codic. l. nec codicillos.

n *Non possit*.] licet vt facultas, abeundi vel quia nudi, vel quia iurauerant, uel sub fideiussorib. sunt, vt j. eod. l. necnon. §. j. Ac.

Ei quoque.] CASVS. Nũc exponit aliã partem edicti. nam si liber homo ut seruus detinetur, habet beneficium restitutionis: sed si seruus incipit litigare de statu suo, non restituetur: cum pro libero ex tunc habeatur. Sed pone aliquis seruus institutus fuit sub conditione, bona vsucapta fuerunt ante conditionem existentem non restituetur, sed filiusfamil. bene restituetur, si detineatur, vt seruus, & laesus fuerit tunc. Item qui captus fuerit ab hostibus, transfuga * autem non restituetur. Viuia.

o *Seruitute*.] quae facti est, & differt a lege infra eod. l. item ei.

p *Bona fide*.] & tunc dicitur possideri, aliàs detineri, vt subijcit, & inf. de acq. poss. l. cum haeres. § item quaero.

q *Is autem*.] scilicet homo liber qui stabat ut seruus.

r *Inchoata*.] i. ordinata per libellum, & satisdationem, licet non sit lis contestata: nam ex tunc pro libero habetur quantum ad liberalem causam peragendam uel finiẽdam, & omnes alias inchoandas, ut C. de lib. cau. l. lite. & j. de lib. cau. l. ordinata.

s *Coepta*.] id est finita non est.

t *Recte. Non contineri*.] illis uerbis, seruitute ue. Accursius.

u *Antequam fit*.] i. antequam moriatur testator: nam eo mortuo statim liber & haeres est, ut Insti. de haered. qua. & dif. §. j. uel dic, cum fuisse sub conditione institutum. Accursius.

x *Hominibus*.] & patribus fa. detentis ut seruis.

y *In castrensi*.] uel quasi, Sed nonne idem in aduentitiis hodie? Respon. non, cum pater habeat administrationem, vt Cod. de bon. quae lib. l. fi. & C. de bon. ma. l. j. nisi forte in actione iniuriarum. & de dote, & in aliis similibus, quae

sunt propriè filiorum,vt dixi inf.de ind. l.si longius. §.1. imò & in alijs pater ius habet.
a *Edictum.*] si detineatur in seruitute facti.

re ad hoc edictum. a

Callist.li.2. edicti monito.

LEX XIIII.

ITem ei succurritur,qui in hostium potestate fuit: id est ab hostibus captus. Nam transfugis b nullum credendum est beneficiū tribui, quibus c denegatum 1 † est postliminium Poterant d tamen qui in hostiū potestate essent, & 2 † illa parte edicti contineri,quæ 3 † loquitur de his,qui in seruitute fuerint.

Vlpian.li.12. ad edictum.

LEX XV.

AB hostib. 4† captis postliminio reuersis succurritur,aut ibi mortuis: e quia nec procuratorē habere possunt, f cum g alijs suprascriptis etiam 5 † per procuratorem possit subueniri: præter eos qui in seruitute h detinentur. i ¶ Ego autem etiam nomine eius,qui in hostium potestate est, 6† si K curator(vt plerumque fit) 7 † fuerit bonis constitutus,auxilium competere existimo. l

¶Non minus m autem ab hostibus capto, quam ibi nato, qui postliminium n habet,succurrendum 8 † videtur.

¶ Si damni infecti missus sit

b ITem ei. Nam transfugis.] dicitur transfuga qui ad hostes fugit,vel tempore belli,vel tēpore induciarum, vt inf.de capt.l.postliminium.§.transfuga. quem si capimus iure belli, capimus vt noster seruus efficiatur,vt inf.de acq. rer.do.l.transfuga.
c *Quibus.*] i.quia his, vt inf. l. proxi.§. non minus. & sic not. q non dēt ex delicto pœnam, & præmiū mereri, vt inf.de reg.iur. l.non fraudantur. § j. & inf eod. l.si cui. in prin.Sed quid si est in dubio, fuerit transfuga vel non? Resp.credi affirmationi suæ, hoc si ante fuerat bonus, aliâs non, vt inf. de re mili l.non omnes.§.a barbaris.
d *Poterant.*] hæc litera vsq;in fi.potest interrogatiuè legi. & respon. q non: quia in superiori verbo voluit eos designare qui in seruitute (quæ facti est) detinentur:hi autem verè serui sunt, vt inf.eo.l. proxi. vel lege planè, & dic poterant contineri.s.inspectis verbis prætoris, sed nō secundum mentem eius.
A *B hostibus.*] CASVS. Dicitur in l.ista, quod si aliquis captus sit ab hostib. & postea reuersus,q a subuenitur eidem: sed pone,quòd ibi decessit,sine dubio & tunc ei subuenitur. & si bonis suis datus fuit curator, dicit, q nihilominus ei subuenitur si restitutione indigeat: & si non dicit hoc prætor,suppletur tamen ab Vlpian. quòd si aliquis captus fuerit ab hostibus & filius ibi sit natus,restitui poterit,scilicet filius,non solum pater.
¶*Si damn.*] planus est. Sed pone, incœpi rem alicuius vsucapere per annum: deinde autem cœpit ille abesse per annum & dimidium,postea reuersus ille distentus fuit,& implicitus circa negotia sua, puta circa amicos suos visitandos,aduocatos quærendos, per vnum mensem, postea currit residuum tempus quod supererat ad vsuca.complendam: & ita vsucap completa fuit,dicit, quod restituetur ei id tempus quod fluxit in absentia,s.annus & dimidius & quod fluxit in præsentia antequam esset negligens, puta mensis vnus,& etiam tempus absentiæ ei restituitur. Sed si fuit negligens in petendo restitu.in hoc ei non subuenitur,sed ratione impedito, & hoc debet prætor cognoscere si fuit negligens,vel non. Viuia.
e *Mortuis.*] succurritur,hæredibus.s.vt infra eo.qui mittuntur.§.item paganum.Accur.
f *Habere possunt.*] cum serui sint,& nihil habeant.
g *Cum.*] idest quamuis.
h *Seruitute.*] scilicet facti.
i *Detinentur.*] sed ad negotia possunt haberi etiam verè serui,vt supra de procu.l.seruum quoque.in prin.
K *Si.*] idest quamuis,vel dic a propriè & nomine argum. q potest constitui curator bonis eius qui est vltra mare. sic C.de bo.quæ lib.l.desi.§.1.& de priuil .... l.idem priuilegium,qui omn ... actiones intentet,vt ... de cu.bo. dan. l.2.maximè tempore perituras,vt inf.de bo.auth. iud.pos. l.creditorem.in princ.
l *Existimo.*] & ei reuerso, & etiam ipsi curatori bonorum.
m *Non minus.*] hysteron proteron, * q.d.non minus nato ibi quam capto. sic supra de re.diui.l.riparum. & quod dicit de nato ibi,s.cōcepto prius, vt hic: si autem & ibi fuit conceptus & natus: si cū vtroq;parente redeat, idem: si cum matre tantum,spurius hēt: si cum patre tantū, non habet postliminium secundum quosdam: quasi non possit fingi sine matre, sicut sine patre. Sed Io.dicit q habet:quia & sine matre est quandoque filius, vt arrogatus, & probantur hæc infra de cap.l diuus. & C. de cap.l.1. Vel di. ēt reuersum cum matre tantum quo ad quædam habere postliminium,s.vt sit liber, & quod etiam restituatur,vt hic, & qd matri in cedat, sed non pro iusto filio habeatur. & idem si cum patre tantum multo magis.
n *Qui postliminium.*] impropriè, cum non fuerit captus,vt C.de cap.l.1.
o *Non restituitur.*] nā præsens pro pagano est,vt C de test.mil. l.si.& Inst.de milita sta §.i.
p *Subueniri.*] fuit ergo facta missio ex secundo decreto, aliàs suo iure posset cauere, vt infra de dam. infe.si finita. §.si fortè.& §. postea. Item no.arg. quòd hic ex secundo decr. dominium transit ,vt dixi supra si ex noxa.cau.aga.l 2 in fi.

quis p† in ædes militis,si quidem præsente eo iussit prætor possideri,non restituitur: o sin verò absente eo, dicendum est 10† subueniri p ei debere.

Breuiter hoc intendit secundum lect.quam intēdo tenere. Quod disponitur de tempore absentiæ,intelligitur de modico tēpore,quod excurrit postea, si ī eo quis non fuit negligens,quod arbitrio iudicis determinabitur.h.d.cum l.seq. Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum. Secūdo illud declarat. Tertio illud probat per rationem. Quarto illud deducit ī practicā, secunda ibi, vt si. secundū lect.quam teneo. sed secundum lect.gl. secūda incipit ibi,non quandocūque. Tertia ibi,in l non enim.quarta ibi, Totumque Bart.

¶Sed quod simpliciter q prætor r edixit, posteave, ita accipiendum est,vt si inchoata sit bonæ fidei possessoris

q *Sed quod simpliciter.*] cœpi vsucapere rem tuam te præsente,postea absens fuisti,finiui te reuerso intra modicum tempus, & vsuca.compleui.
r *Prætor edixit.*] Idest in edicto quodam posuit separato a superiori posito in l. 1. cum illud perfectum sit, & hoc vbi sit,nescimus,fm Io.& Bul. & eius verba erāt talia: Si quid vsucaptum fuerit de bonis alicuius cum esset absens posteave rescindam vsucapionem,subducendo omne tempus vsucapionis ex quo cœpit abesse. non autem fuerunt talia: subducam omne tempus absentiæ, vt tantum restituatur, quantum fuit absens: nam potest abfuisse per 19. an.non tamen restituitur totum etiam,fm eos, nec etiam talia fuerunt,subducam omne tps vsucapionis: quia non illud q fuit præsens ante absentiam, vt hic cautè ponit, ut si inchoata &c. q ergo dicitur,posteave, ad quoddam modicum tempus restringitur,s.q currit post reuersionem, quòd pro absentia reputatur: & sic sume duo argu. vnum pro testibus qui dicunt, possedit tanto tempore, & plus, vt infra de verb.signif.l. hæc adiectio & dixi supra si quis cau.l.& si post tres. Item aliud,q vbi lex non distinguit, nos tamen distinguimus,vt infra de testi.quæsitum est.argu.contra.sup.de off.præ.l.3 & infra de publ.l.de pretio. Vel dic,q hæc verba,posteave, possunt coniungi cum prædictis.sup.eo.l 1 fm Azo.hoc modo Si quid de bonis alicuius ... abfuisse dicitur, cum is abesset metu posteave in integrum restituam. sic ergo si lædatur etiam in absentia, vel postea, restituitur in totum tempus quo læsus est, ex quo

1† Fl. negatū.
2† Fl decst, &.
3† Fl.quæ.
4† Aliâs, ab hostibus antē capto.
5† Fl decst, etiam.
6† Fl.qui hostiū potius est passiuè, sic Plautus ī captiuis sic.l fa... infra de test. mil. l.1. C. de capti.l. Diuus inf de capt & in hoc nostra vulg. clare dicit. & ... Ant. Au. li.4. c.10. & Alcia.li. 1.pa rerg.c.15.
7† Fl.decst, sit.
8† Fl.succursum.
a Not.ex gl. cū suo tex. qualiter absenti pōt curator dari quoties non hēt vel ñ pt habere pcuratorem. & istud est fm Bal. hoc remedium:qñ aliqs abest nō dimisso pcuratore, vt possit agere,vel pueniri. A ldo gl. in c.cæterū. extra de iura. Ca...

* Seu histerologia pro ñ minus,ibi nato, q capto,ut l.7.§. pactorū,ſ. & pact.Inst.de leg. Aquil. § iuria, ubi perperā alij emendāt,nōnimis. Contius.
9† Fl decst, quis. & ver. missus, alibi legitur missum.
10† Fl.decst, est.

quo cœpit abesse. Quid autem si post modicum tempus? Resp tunc non in totum: quia tempus quod fluxit post modicum tempus, & post vsucapionem completam, recompensantur ei pro tpe absentiæ. Idem dicas si fuit in absentia completa, si reuersus taceat, & negligens sit. si tamen postea euigilet, & litē inchoet, tēpus modicum qđ currit in petenda restitutione, nō nocet, sed aliud sic, ꝙ negligenter cucurrit, vt arg. sic. C. de inoffi. testa. l. contra. Quare ergo Vlpia. facit differentiam inter modicū tēpus, vel post? Respō. quia vbi post, vix pōt esse quin aliquod tempus labatur in negligentia: quod non hic qñ in absentia, uel in modico tēpore. Item si petit amotem tempus mediū, nunquid debet probare rem suisse suam? alias non est præscripta est in sui præiudicii. & si constat suā fuisse rem, quare non restituitur ad rem, vt in minore dicitur, vt no. ff. de proc. l. qui proprio, §. itē quaritur? Respon. hic non constabat de dominio. Vel dic, ꝙ non habet causam conuentus ab actore, vel dic ꝙ sic.

1† *Aliàs, detentio.*
2† *Flo. desi, ...*
3† *Quandoque Flo.*
4† *Postquā redijt, &c.*
5† *Flor. contigit.*
6† *Facit gl. in c. significauit, super verbo reuocare, extra. de off. iu. de.*

detentatio 1† ante absentiā, [a] finita [b] autem eo 2† reuerso, restitutionis [c] auxilium locū habeat, non quandocumque, [d] 3† sed ita demum si intra modicum tempus, 4 † quam redijt, hoc contingat: [e] 5† id est, dum hospitium quis conducit: sarcinulas componit, 6 † quæ it aduocatum Nam eum, qui differt [f] restitutionem, [g] non esse audiendum [h] Neratius scribit.

Paulus lib. 12. ad edictū.

LEX XVI.

NOn enim negligentib. [i] subuenitur, sed necessitate rerum impeditis. Totumque istud arbitrio prætoris tēperabitur: id est, vt ita demum restituat, [k] si non negligentia, sed temporis angustia nō potuerunt litem contestari.

Miles absens restituitur aduersus possessorem hæreditatis, vel emptorem ab eo, si adeat, aliàs secus. B.

Vlpianus l. 12. ad edictum.

LEX XVII.

IVlianus lib. 4 scribit, non solum aduersus possessorem hæreditatis succurrendum 7 † militi, [l] verū aduersus eos quoque, qui a possessore emerunt, vt vendica-

7† *Flor. desi. esse.*

minoribus & maioribus iudicis offi. subuenitur. Sed quidam di unt, maiorib. iure actionis succurri: asserentes rescissoriam statim eis reuersis dari, sed vires nō habere, nisi prætor insufflet in eā spiritum vitæ: quod in idem recidit. Item, quare non vsucapit iterum post modicum tps possessor, cum iam sit dn̄s, ut infr. de vsucapio. sequitur, §. lana? R. fingitur nec dominus in te prætorio, ut ī de in integ. rest. l. nemo videtur. & facit C. quod met. cau. l. si vi. & facit ff. de cap. l. in bello, §. si quis seruum. Item, quare ad totum tempus restituitur, ꝙ fuit absens, cum tantum ultimo die usucapionis fuit læsus? Respon. imò & omni die vsucap. fuit læsus, vt ar. ff. de min. l. 3. §. 1. i. si §. & C. eo. l. qđ tpe. Item si fuit absens primo anno ꝑscrip. decennij, vel 20. an. uel 30. in aliis omnibus præsens, nunqd restituitur sibi ille annus, & tunc qñ omnes alii cucurrerint? Rū. sic, non prius, cum læsus non erat, ut sup. de minor. l. in causæ. nec ob. ff. de acq. hęr. l. Pantomimus. ubi datur restō, & tñ iure cōi poterat peti bon. pos. secundum ta. quia ibi hæres non poterat suo iure petere pos. nec iure defuncti: licet defunctus potuerit, & ideo restitui hēt: & sic datur annus à tpe læsionis, qñ in præsentia contingit læsio: si autem in absentia contingit læsio, tunc à tempore reuersionis, vt C. eo. l. quod tempore. Item, si læsio est minori tempore anni, an intra annum datur? Quidam sic, tu ꝙ non, ut di es infra eo. sed & si. §. quoties.

a *Ante absentiam.*] item multo magis si in ipsa absentia inchoata esset, secundum omnes. Accur.
b *Finita.*] scilicet vsucapio.
c *Restitutionis.*] sed ad quid? Resp. s͡m Bul. & Io. vt subducatur tps vsucap. ex quo cœpit abesse, & hoc scribit hic Bul. subducitur omne tps absentiæ: primum s. medium vltimū ve, ut C. eo. l. ꝙ tpe. & C. qui. non ob. lon. temp. præ. l. pe. sed M. & Pla & Ald. dicunt restitui ad rem suam: & sic secundum istos datur in integ. rest. ad rem qñcunque, & in absentia, vel cum modico tēpore fuit postea usucapio cōpleta. si aūt post modicū tēpus sit cōpleta, sdm primos dat restō, ut subducatur tempus absentiæ, uel quasi tanto minus quantum fluxit post modicum tempus, & vsu apionem completam, secundum istos prorsus denegatur, ut hic subijcit. Sed expone, ꝙ detur restō ita demum si intra modicum tempus &c. s. ad totum tempus subducendum. nam post, non ad totum: sed tanto minus, vt dixi, quantum negligenter fluxit. Item contra M. in prima opin. & eius sequaces, est apertè finis huius l. nam eum qui differt, &c. ni secundum eum intelligitur, differt restōnem, s. ad rem suā. sed hic quomodo dr̄ differre quando post modicum tempus fuit compl ta, cum & si vellet in hoc restitui, no posset, cū nondum sua desierit esse intra modicū tempus; sed post desinit? Item nec post modicum tps: quia minimum distulit secundum eos: quod est iniquum ut imputetur ei, si non petiit restitui qđ non potuit, ut C. de anna. excep. l. 1. in fi. Sed posset pro eis respondere: quia statim post modicum tempus & vsucap. completam incipere debeat causa in integ. restitut. sed si dudum differt, non audiatur. Itē quo iure petitur hæc restō maiorum? Respon. officio iudicis a prætore uiuo, qui eam dat authoritat. prætoris mortui, vt C. de restit. mil. l. 1. ad instar minoris, ut ff. de excep. l. exceptiones, in fi. & ff. de mino. l. quod si. in si. qua restitutione data aget antiqua actione, s. utili vsu ap. uel præscr. rescissa, siue personalis, siue realis erat, & iō dr̄ rescissoria, non ꝙ sit proprium nomē actionis, ut C. de capt. & postlim. reuer. l. ab hostib & ex qui. cau. maio. l. fi. & inst. de act. §. aliæ. in personali videtur contra, quasi remansit directa tēpore non sublata: qua tamen potest agi, opposita replicatione per in integ. resti. Sed dic, utilis substituatur, siue in modū replicationis, siue principaliter petatur in integ. restitu. Sed cum directa prima habeat locum, quomodo extraordinaria? Respon. ꝙ non est efficax, nisi prius habita restitutione. Et quia tantum in primum statum restituitur, uiuatur ꝙ etiam absente altera parte possit [illegible] tutius tamen est præsente ea dari, ut sup. de mino. in causæ, §. causa. & sic

d *Quandocumque.*] aliàs quandoque.
e *Hoc contingat.*] scilicet usucapionem compleri.
f *Differt.*] i. expectat secundum Azo. sed secundum Ald. non loquitur de in integ. rest. sed de restitutione rei suæ.
g *Restitutionem.*] quia non potest, utpote usucapione completa post modicum tempus.
h *Non esse audiendum.*] distulit ad omne tempus: nam si quod post distulit, efficaciter ei computatur, secundum Io. sed M. prorsus denegat.
i NOn *enim negligentibus.*] hanc intellige secundum Io. uel secundum M. prout intelligitur superius §.
k *Restituat.*] i. ad totum tempus s͡dm Io. uel aliquo modo, secundum M. & alios. Et no hic modicum tps dari arbitrio iudicis, ꝙ quandoque ad mensem, qñque etiam ad annum durare potest: dummodo in negligentia non sit, sed temporis angustia impeditus, uel alia causa, ut infra de dam. infec. l. quod si fortè. & l. si finita, §. si quis metu, & de iure fisc. l. edicto, §. item. & ad Trebel. l. facta, §. pen.

IVlianus.] CASVS. Ad militem hæreditas pertinebat quia institutus erat sub conditione intra certum tempus complenda: non paruit conditioni: & sic amisit hæreditatem, & sic necessaria est restitutio. Vel dic, ꝙ aliquis hęr. & etiā res hæreditarias possedit, & usucepit, iuste se credens hæredem, dum miles absens fuit causa reipub. Dicit ꝙ contra illum possessorem restituetur. Sed pone, possessor ille res hæred. vendidit: dicit, ꝙ tunc contra illum emptorem danda est restitutio, ut liceat militi rem suam uendicare ab emptore, unde ex postfacto apparet, an tenuit usucapio, uel non: sed primo casu datur petitio hæreditatis.

¶ *Eum quoque.*] Legata fuerunt mihi 10. singulis annis dum essem in Italia: incœpi abesse causa reipub. uel captus fui ab hostibus Dicit me restituendum, ut perinde legatum percipiam, ac si non abfuissem, nec debeo restitui ut actionem habeam ad legatum petendum: pendente. n. conditione eam non habui, unde prosequens eam non amisi: defectus tamen conditionis fuit in causa ꝙ legatum amisi, unde ad id tantum restituar, ut perinde habeat, ac si non abfuissem: & ita ad ipsum legatum ero restituendus.

l *Militi.*] ut infra, de acquir. hæred. l. cum quidam, 1. respon.

Sed videtur non restitui: quia nec læsus primo, si non repudiauit, potest perpetuo adire, vt C. de iure delib. l. si curatoris. Sed fuit institutus sub conditione, si eam impleret intra certum tempus. Item lex prædicta obtinet quando ab alijs non sunt vsucaptæ. Hic incipit secundus modus ponendi casum.

ri 1 † res possint, si miles hæreditatem agnouerit; quod si nõ agnouerit, ex postfacto vsucapionem processisse a manifestatur.

Absens causa reipub. restituitur, vt perinde percipiat commoda acsi præsẽs esset. h. d. vel sic: Absens restituitur vt capiat legatum, quod amisit propter conditionis defectum. h. d. Bar.

¶ Eum quoq;, cui sic legatum sit, in 2 † annos singulos, quibus in Italia erit, restituẽdum vt capiat, atque si b in Italia fuisset, 3 † Labeo scribit, & & Iulia. lib. 4. & Pomponius lib. 31. probant. Non c enim dies actionis exijt, vt prætoris auxilium necessarium sit, sed conditio in causa est.

Restitutio ex hoc edicto nõ fit vbi quis certat de lucro cum alterius iniuria: nec ex fictione postliminij, cũ

1 † *Fl. vindicari.*

Secundo, posito quod purè sit institutus, non videtur læsus: quia possessor nõ potuit vsucapere tempore lõgo titu. pro hær. cum hæres non fuit, vt j. pro hær. l. pen. non longissimo, cum tempore harum legum de hac præscriptione mẽtio non erat, vt Instit. de perp. act. in prin. Item tertio: quia habet petitionem hæreditatis contra possessorẽ hæreditatis, quæ non tollitur aliquo tempore secundum has leges: nec etiam hodie, nisi 30. annor vt C. de petit. hære. l. hæreditatis. Sed tñ. q possessor iustè errauit credendo se hæredem. & sic quasi titu. habet, vnde vsucepit tit. pro hærede, vt arg. j. pro leg. l. 4. & l. fi. & sic tollitur triennio, vel 10. & 20 ann. petit. hæred. cum datur contra tit. possidentem: & sic suos terminos excedit, vnde exceditur à nõ suis terminis, vt C. de edicto Diui Hadr. tol. l. fi. Vel sub conditione fuit institutus, similiter contra emptorem videtur non restitui, cum habeat regressum contra venditorem, vt infra, de pit. hæred. l. sed & si §. item si. sed fortè hic non habebat a regressum contra venditorem. Vel possessor fuit malæ fidei, qui tenetur vltra quam sit locupletior, vt infra de pet. hæred. l. item veniunt. §. eos autem.

2 † *Aliàs fit, vel in annis.*

3 † *Fl. fuisset & Labeo.*

a Istam gl. sequitur Bart. hic.

a *Processisse.*] contra militem.

b *Atque si.*] vt infra eod. l. & sine. & l. si quis Titio. & l. si quis stipulatus. Accur.

c *Non enim.*] bene dixi eum restituendum tantum, vt capiat, non vt actio sibi restituatur: quia eam nunquam habuit: tunc enim esset necessarium prætoris auxilium, vt actio restitueretur. hic autem non, sed ut legatum consequatur, quia conditio fuit in causa, scilicet, deficiens, quare sit amissum vel econtra, secundum M. conditio fuit in causa, idest facit dubitari an detur: nam ante conditionem nõ videtur læsus: vnde non est restituendus, quod nequaquam admittitur. Sed opp. non videtur opus esse restitutione, cũ pro impleta conditio habeatur, cũ per eum nõ remansit, vt inf. de cond. & demonst. l. si quis ita & l. illis libertis. & de leg. 3. l. qui concubinam §. uxori. quod fortè dici potest. Vel in ll. allegatis fiebat per aduersarium, ne conditio impleretur, quod hic non ita.

ADDITIO. Aduerte secundum Bar. quòd hic loquitur in casu in quo si impediebatur esse in Italia, non debebat habere legatum, quia alterius fauore erat hoc adiectum, ut l. Sero, in princ. inf. de annuis leg. & de condi. & demõ. l. illis libertis. & quod no. C. de leg. l. 1. propter priuilegiũ tamen militis restituitur, ut hic.

S *Ciendum.*] CASVS. Hæc lex & sequentes duæ continuantur. Hoc dicit in prima, quod maioribus erit subueniendum in damnis & etiam lucris, quæ ipsi persequuntur sine damno & iniuria aliorum, nam cum damno uel iniuria aliorum non audiuntur, & de hoc taliter pone exẽplum. Emi rem aliquam bona fide, quam potui vsucapere, & incepi: deinde captus fui ab hostibus, & ibi retentus per tantum tempus per quantum potuissem vsucapere, reuersus sum postea, vnde volo, quod vsucepta habeatur postliminio. nam si in ciuitate fuissem, vsucepissem: & iure postliminij idem videtur, quod fingit me semper præsentem fuisse: verumtamen dicit me non esse audiendum. vsucapio enim quam per nos acquirimus, sine possessione naturali non procedit: vnde nec vtilem, nec directam habeo actionem. iniquissimum enim esset alij auferre dominium vsucapione, cum in ciuitate non vsucepi: cum ad ea quæ facti sunt, fictio postli. non extenditur. Vel dic casum aliter in hac l. vt distat à l. seq. quod aliquis emit rem, sed antequam possessionẽ eius apprehenderet, factus est absens reipub. causa: & sic si non cœpit vsucapere, non impetrabit ex hoc edicto quod res empta habeatur pro vsucapta.

postliminium non porrigatur ad ea quæ sunt facti: & cessat restitutio, vbi æquitas cessat. h. d. cum duabus ll. seq. Bar.

Paulus lib. 12. ad edictum.

LEX XVIII.

SCiendum est, quod in iis casibus restitutionis auxilium maioribus damus, in quibus rei dumtaxat persequẽdę gratia quæruntur, non cum & lucri faciendi causa 4 † ex alterius pęna, uel damno d auxiliũ sibi impertiri desiderãt.

Summata est cum præcedenti. Bar.

Papinia lib. 3. quæstionum,

LEX XIX.

DEnique si emptor prius quàm per vsum sibi acquireret, ab hostib. captus sit, placet interruptam possessionem e 5 † postliminio non restitui: f quia hæc g sine possessione non consistit: h 6 † Possessio autem plurimum facti habet: i causa verò fa-

4 † *Fl. deest, causa.*

5 † *Vsucapionem aliquam incipere dicat Papinia. possessionem sine possessione non consistere.*

6 † *Flor. constitit.*

d *Damno.*] Nota ex alterius pęna, vel dãno. alias enim quis ad lucrum restituitur, vt sup. l. proxi. in fi. & infra, eod. l. & sine, & l. si quis Titio, & l. si quis stipulatus. quæ sunt contra. Item no. quod exemplum huius l. ponitur infra l. proxi. denique &c. Sed nonne tenuit possessionem animo absens, ut C. de acquirenda poss. l. licet? Respond potest esse, quod propter absentiam rei emptæ à se, possessionem non apprehendit, vel quia amisit propter obliuionem, ut infra de vsucap. l. furtum. §. 1.

e D*Enique. Possessionem*] i. vsucapionem, quæ prouenit ex possessione, ut inf. de usucap. l. 2. & hic subiicit. nam cum ab alio possidetur, ipse possidere non potest.

f *Non restitui.*] cum enim fuit captus, cępit ab alio possideri, ergo ipse desijt possidere qui usucapiebat, ut infra de acquir. rer. do. l. homo liber. in fi. & sic fuit interruptio naturalis, ut infra de usuc. l. naturaliter. ad quem nihil facit fictio postlimin j, ut hic. Sed contra infra eodem, l. ait prętor. §. item ei. sol. ut ibi. Item contra infra eo. l. ait prætor. §. hi. & inf. de usuca. l. iusto §. fin. & l. si is qui. §. 1. in quibus dicitur quod ius postliminij ad usucapionem porrigitur. Sed dic quod ibi loquitur quando per subiectas personas fit usucapio, & in rebus peculiaribus; hic autem quando per se, uel per subiectos, non tamen ex causa peculiari, ut infra, de cap. l. in bello. § facti. Sed in hoc casu quando per subiectos, non in re peculiari, dicit. Respond. quod locum habet fictio legis Corn. ut proficiat hæredi, si ibi decedat, non autem ius postlimi j. Quando autem ex peculiari, ibi constat quód utraque fictio locum habet, ut dictum est. Item contra infra de ui. actoque pti. l. 1. §. si quis uel propter. dic ut ibi.

g *Quæ hæc.*] scilicet usucapio.

h *Non consistit.*] ut inchoetur, ut hic, & inf. de usucap. sine possessione, perficitur tamen sine posse ut inf. de usuca. l. cœptam & l. nunquam. §. uacuam & l. rerum mixtura. §. Labeo. Vel dic, s. usucapio, quæ petitur restitui, non potest restitui nisi possessio restituatur, sed hoc fieri non potest, ut subiicit. Vel ueriùs dic etiam, ut procedat, non est sine possessione, uel quasi, quod hic non est.

i *Facti habet.*] s. hæc quæ per nos acquiritur, nam oper-

tet quod corporalis sit ibi apprehensio, quæ est facti, licet & animus sit necessarius, quod facile est, vt infra de acq. pos. l. quod meo. hæc eadem multum habet iuris in retinendo: cum solo retineatur animo, vt C. de acq. poss l. licet. aliàs autem dicitur habere possessio multum iuris, vt quæ tenetur in causa peculiari a filio, vel a seruo, vt infra de a. q. ren. possess. l. possessio. 1. respon. nam possessio talis acquiritur ignoranti. vt infra de acq. pos. l. si me in vacuam. §. seruus: & vsucapio ignoranti. vt ῑ. pro suo, l. 2. tunc & postliminiū locum habet, vt modo dixi per l. infra de vsucap. l. iusto. §. fin. est & alia quæ habet multū iuris, & multum facti, vt quæ per procuratorē quæritur ignoranti, sed non vsucapit ignorans, vt C. de acq pos. l. 1.

a *Causa vero facti.*] causam facti vocat effectum possessionis, idest vsucapionem, vt videatur vsucepisse ac si in ciuitate semper fuisset, vt instit. quibus mod. ius pa. potest. sol §. si ab hostibus. Sed cur non continetur, vt supra eodem. l. Iulianus. §. eum? Respon. ibi sine alterius damno, quòd hic non erat. Item not. hic, quod circa facta non potest fingi, sicut circa iura: cū id quod factum est, pro infecto haberi nō potest. vt hic, & infra de acqui. poss. l. 1. §. si vir. & l. cum hæredes. in princip. & in auth. de æqua. do. §. quæ igitur. col. 8.

b *NEc vtilem.*] nec directam ex vsucapione, nec vtilem habet, sed ad possessionē bene habet, cum & possessio sibi restituatur, vt inf. eo. l. prætor. §. item ei.

c *Actionem.*] per restitutionem.

d *Usus.*] i. vsucapio.

e *Amissum.*] alias admissum.

f *Oblatum.*] i. quæsitum. sed aliàs ablatum, & tunc debet esse admissum: in casu tamen perditur etiam quod alteri non quæritur, vt inf. de acq. pos. l. si quis vi. §. differentiæ. & pro derelicto. l. 1.

1† Lib. 13.

2† Ita nec vtilem, &c.

3† Fl. auferre dominium.

4† Fl. ablatū.

** Nūc explicat secūdum caput edicti posit um. l. 1. sup eo.*

5† Fl. deest, quid.

6† Aliàs, fecisse.

7† Aliàs, succurratur supradictis.

cti a non continetur postliminio.

Idem li. 12. 1† quæstionū.

LEX XX.

NEc 2† vtilem b actionem c ei tribui oportet: cum sit iniquissimū, auferre dominium 3† quod vsus d non abstulit. Neque enim intelligitur amissum, e quod oblatum f 4† alteri non est.

Hic incipit iurisconsultus examinare secundum caput edicti, & breuiter hoc intendit: Quod quis acquisiuit propter suam absentiam, cum non esset defensus, in integrum restituitur. Item qui dicit aliquem nō defensum, debet probare. h. d. & primo ponit verba materialiter. Bart.

Vlpianus lib. 12. ad edictum.

LEX XXI.

ITem * ait prætor, g si quis quid 5† vsu suum fecisset, h 6† aut quod non vtendo sit amissum, i consecutus est: actioneve qua solut* ob id quod dies eius exierit, cum absens non defenderetur. ¶ Quam clausulam k prætor inseruit, vt quemadmodum succurrit suprascriptis 7† personis, ne capiantur, ita & aduersus ipsas succurrat, ne capiant. Et erit notandum, quod plus prætor expressit, cum aduersus eos l restituit, m quam cum ipsis subuenit: nam hic n non certas personas enumerauit, aduersus quas subuenit, vt supra, o sed adiecit clausulam, qua omnes absentes, p qui non defenduntur, complexus est.

¶ Hæc autem restitutio locum habet: siue per se, siue per subiectas sibi personas usu acquisierint, qui absentes non defendebantur: 8† & id, si nemo eorum defensor erat. 9† Nam si fuit procurator, q cum habueris * quem conuenias, non debet inquietari. r Cæterum si nō existebat defensor, æquissimum erit subueniri, eo potius s quòd 10† qui non defenduntur, si quidē latitent, prætor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere, vt si res exegerit, t etiam distrahantur; si verò non latitent, u licet non defendantur, in bona tantum mitti. ¶ Defendi autē non is tantum 11† videtur, cuius se defensor ingerit, x sed & 12† qui requisitus y * ab actore, non est defensioni defuturus. Plenaque defensio accipietur, si & iudicium non detractetur, & iudicatum solui satisdetur. z

Paulus lib. 11. 13† ad edictum.

LEX XXII.

ERgo sciendū est, non aliter hoc edictū locum habere, quā si amici eius interrogati fuerint, an defendant, si nemo sit qui interrogari potest. Ita n. absens defendi non videtur, si actor vltro interpellat: nec quisquā defensioni se offerat.

quā dicitur quod amici, & consanguinei absentis interpellari debent, & etiam illud edictum datur in furiosos & infantes, cum non defendunt, & contra ipsos læsi restituuntur. Viuia.

g *Item ait prætor.*] materialiter ponuntur hæc verba vsque illuc, quam claus. &c. & exponere incipit Vlpianus hanc partem edicti qua restituitur præsens contra absentem.

h *Fecisset.*] corporale. s. absens.

i *Amissum.*] vt seruitutem.

k *Quam clausulam*] suprascriptis absētib.

l *Aduersus eos.*] absentes.

m *Restituit.*] s. præsentes.

n *Nam hic.*] i. quando subuenit præsentibus contra absentes Accurs.

o *Vt supra*] cum absentes restituit. nam ibi numerat, vt supra l. 1. §. 1.

p *Absentes*] ex quacunque iusta, vel non iusta causa, non distinguitur, cum cōtra eos fit restitutio.

q *Procurator.*] i. procurans; nā siue habet mādatū, siue nō, obtinet quod h. d. vt subijcit.

r *Inquietari.*] idest nō dabitur restitutio, vt inf. eo. l. is qui. & l. ait prætor. §. hi. Sed an hodie locū habeat hoc auxiliū, cum iure cōi possit interrumpere vsucapionem, vt C. de anna. excep. l. vt perfectius? Videtur quod sic, cum l. superueniens addat priori, non tollat, vt infra de act. & oblig. l. quoties. & de success. edic. l. 3. §. sed videndum. arg. contra. su. de mino. l. in causæ, 2. ad quod dic vt dixi ῑ. e. l. is qui. Ac.

s *Eo potius.*] i. eo amplius. q. d. & hoc, & aliud auxiliū datur. sic infra de leg. 3. l. si purè. & infra si certe peta. l. lecta. in princ. non autem sic exponas. idest, ea maximè ratione, quia quod auxilium datur, magis est contraria. ratio. vt sup. ti. 2. l. in causę.

t *Exegerit.*] vt quis dolo absit, vt hic & inf. quib. ex cau. in pos. ea. l. i possessionem §. fin. & su. de in ius voc. l. satis. & C. de bo. auth. iud. pos l. cum proponas.

u *Latitent.*] i. turpiter se occultent, vt inf. quib. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinus. in §. 1. Acc.

x *Ingerit.*] ad tempus, non ergo ad tempus potest se offerre satisdando secundum hæc: cum dicit puta ad diem illam arg. su. de procu. l. non tamen.

y *Requisitus.*] debet ergo actor interpellare, vt hic, & inf. prox. arg. contra. C. de iure emphy. l. 2 § 2. in fine. & C. de contrah. stipu. l. magnam.

z *Satisdetur.*] vt hic, & infra de iud. recte, & infra quib. ex cau. in poss. ea. l. hæc autem, §. recte. & infra de regul. iur. l. non defendere.

8† Fl. & ita.

9† Aliàs deest, erat.

** No secundum Bal. quod citatio pōt incipere à procuratore. & ē iudiciū. cōctr. & facit l. 3. de alt. leg. ff. & C. de procu. l. cū quires.*

10† Quod eorum qui.

11† Fl deest, tantum.

12† Fl deest &.

** Bal. dicit illū text. not. ad hoc, quod defensor non tenetur cōparere nisi sit generaliter citatus facto proclamate antea, vel quod specialiter citatur. Bal.*

13† Fl li. 12

a **E**Rgo. *Testatione.*] i. denunciatione coram testibus facta, vt eum defendant.

b *Quod edictum*] s. vt in eos detur restitutio: cum nemo eos defendat.

c *Et infantes.*] hoc tantum videtur correctum hodie, vt C. de an. excep. l. vt perfectius, sed dic vt inf. eo. l. is qui. Ac.

A*it.*] CASVS. Si qs fuerit in vinculis & rem præsentis vsuceperit, restituetur pñs contra illum absentem: quia in vinculis vsucapere potest: sed q apud hostes est, vsucapere per se non pōt, nec restituitur vt habeat pro impleta vsucapio: sed isti bene pñt sibi acquirere per subiectas personas ex causa peculiari, vt in §. hi. Item dicit, quòd captiuus restituetur si amisit aliquid, vt in §. item ei &c.

¶ *Deinde.*] Si debitor meus absentauit se, vel celauit se ita, qđ ego non potui agere cum eo, & sic act. meã amisi, dicitur hic, q restituendus sum contra illum, nec ero mittendus in pos. & de hoc assignat multas rationes quare i pos. bo. non sim mittendus: quia forte nō latitauit, vel non habet bona, vel quærit aduocatos, & alias similes causas. Viuia.

d *Hæc persona.*] s. quæ est in vinculis: nam de alia quæ non facit potestatē agendi, dicet inf. eo. §. fi. Accur.

e *In seruitute.*] i. i possessione seruitutis, nã talis vsucapere nō potest, vt inf. de acq. rer. do. l. homo liber. in fi. Item nec ille q est iō seruitute hostium, vt j. prox. §. is autem.

f *Acquirere potest.*] p se, sed per subiectos pōt ex cã peculiari, vt j. ea l. §. hi. & infra de capt. i bel. l. §. facta.

g *Implere.*] vt sup. eo. l. denique.

h. *Quasi.*] expressiuũ veritatis, quia fructuarius a naturaliter possidet, vt infra de acq. pos. l. naturaliter. Vel referas ad ciuilem, & no. improprietatem, cum incorporalia vere possideri non possint, vt inf. de serui. l. quoties, & de serui. vrba. prædi. l. si ædes §. libertas.

i *Possessionem.*] Sed nonne iure communi? Respond. forte habet ius in re.

K. *Succurrendum.*] imò videtur quod non, vt sup. eo. l. denique quæ est contra. Sol. hic solam possessionem restitui postulabat, quam ante captiuitatem habuerat: ibi autem postulabat rem intelligi vsucaptam quam vere non vsuceperas, & sic cum alterius damno.

l. *Putat.*] cum. n. certum sit possessionem restitui debere, ergo & fructus veniunt, vt inf. de vsur. l. videamus. §. in Fauiana, & inf. de rei ven. ex diuerso. § 1. Acc.

m *Hi plane.*] hoc continua cũ illo. §. is aũt sup. prox. Acc.

n *Non defenderentur*] s. captiui.

o *Vsucaptum*] per eos qui in potestate sunt. Acc.

eaque testatione a complecti 1 † oportet. Sicut igitur damno eos affici non vult, ita lucrum facere non patitur. Quod edictum b etiam ad furiosos, & infantes c & ciuitates pertinere Labeo ait.

Contra præsentē qui ex causa secum agendi potestatē nō facit, in integrum restitutio nō conceditur. B.

Vlpianus lib. 12. ad Edictum.

LEX XXIII.

AIt prætor: * Siue 2 † in vinculis esset, secumve agendi potestatem non faceret. Hæc psona d merito adiecta est. fieri enim poterat, vt quis in vinculis præsens esset, veluti 3 † in publica, vel in priuata vincula ductus. Nam & eum qui in vinculis est (si modo non sit in seruitute e) posse vsu acqrere cōstat. ¶ Igit 4 † & is, qui in vinculis est, si defendatur, cessat restitutio.

Captus ab hostibus non potest usucapere, & rursus ad hoc non restituetur: sed restituetur, vt fructus recuperet. Bar.

¶ Is autem, qui apud hostes est, nihil sibi per vsum acquirere potest: f nec cęptam possessionem poterit implere, g dũ est apud hostes. Hoc amplius, nec postliminio reuersus recuperabit per vsum, dominij acquisitionem. ¶ Itē ei, qui per captiuitatē fundi possessionē, vel vsusfructus quasi h possessionem i amisit, succurrendum K. esse Papin. ait: & fructus quoque medio tempore ab alio ex vsufructu perceptos debere captiuo restitui, æquum putat. l

Captini per subiectas personas possunt præscribere, & ab actionibus competentib. liberari, & eo casu, contra ipsos restitutio conceditur. Bartolus.

¶ Hi planè, m qui fuerunt in potestate captiui, vsu rem acquirere possunt ex re peculiari. Et æquum erit ex hac clausula præsentibus, id est q non sunt in captiuitate, subueniri, si cum non defenderentur, n vsucaptum o quid sit. Sed & si dies actionis, quæ aduersus captiuum competebat, exierit, aduersus eum succurrit. 5 †

Hic incipit exponere illa verba, secũve. & h.d. Qui non patitur secum litē contestari ex causa iusta, vel iniusta, contra eum restitutio conceditur, si quid ex hoc quæsierit. Bar.

¶ Deinde adijcit prætor, Secumve agendi potestatem nō faceret, vt si dũ hoc faciat, p per vsum acquisitio impleta sit, vel quid ex suprascriptis q contigerit, 6 † restitutio concedatur. Et 7 † meritò. nec. n. sufficit semper in possessionē bonorum eius mitti: quia interdum spes 8 † esse potest, vt in bona 9 † latitantis mitti nō possit, r aut non latitet. s Finge t. n. dũ aduocationes u postulat, diem exisse, vel dum alia x mora iudicij contingit.

Paulus li. 12. ad edictum.

LEX XXIIII.

SEd & ad eos pertinet y q conuenti frustrantur, 10 † & qualibet z tergiuersatione, & solertia efficiunt, ut cum ipsis agi possit.

p *Faciat.*] qui ergo nō facit, facere vī. sic j. de ver sig. l. alienationis. & l. facere oportere. & inst. de nup. §. si vxor. & j de reg. iur. l. q non facit. Itē, operæ, q dã dñr in faciēdo: q dã i ñ faciēdo vt j. de verb. obl. l. vbi autem nō apparet. §. qui id qđ, & l 2. §. item si in facto. & inst. de ver. obl. §. fin.

q *Ex suprascriptis*]vt quia contra actionem personalem est pscriptũ, vel seruitute. Sed nonne p huiusmodi conuentionē perpetuatur actio, vt C. de præscri. 30. an. an sic? Rñ. hic non fuit conuentus per executorem. Vel dic secundum lo. fuit quidem: sed illud qđ est ibi, intelligitur tãtum in actione in rem, & in hoc corrigitur ista. Item oppo. Nonne dēt seruari sine damno in hmōi dilationib. vt in auth. de exhib. §. nihil. col. v. Rñ. ibi loquitur de damno rei, non actionis. Itē oppo. quia nec actor debet pati damnum, vt j. de iud. l. 2. § omnibus. Sed illa sm istã intelligitur, vt nō habeat damnũ, quia restituitur. Item op. quia potest interrumpere communi iure, vt C. de anna. exce. l. vt perfectius. sed dic vt j. eod. l. is qui. Acc.

r *Non possit.*]vt si prędia, vel bona eius inũdata sunt, vel res illa quæ vsucapitur, non appareat, vt inf. de bo. aut. iud. pos. l. cum vnus. §. fin. vel non habeat talia bona. & adde quod no. infra eo. l. is qui.

s *Non latitet.*] & sic non potest fieri talis missio, ex qua procedat venditio, vt sup. eo. l. itē. §. hæc autem.

t *Finge*] bene dico restitui.

u. *Aduocationes.*] i. aduocatos. Et sic no. quod postulatio aduocati iusta cã est dandi dilationem, vt hic, & j. eo. ti. l. ab hostib. §. fi. & C. de dila. l. 1. & j. de postu. l. 2. resp. Ir.

x *Vel dum alia.*] s. quam illa quæ datur propter aduocatus, aut deliberent super libello. & facit j. de itin. actuq; priu. l. 1. §. præterea. Ac.

y. **S***Ed & ad eos pertinet.*] scilicet vt restitutio detur contra eos.

z *Et qualibet.*] superior lex authore iudice differebat, hic non.

1 † *Alias cō p. tri.*

* *in secundo cap editio, quonia hac verba essent etiam in primo.*

2 † *Fi. in vinculis.*

3 † *Fi. vel.*

4 † *Sed & is. l.*

a. Bart. in l. naturaliter. ff. de acqu. poss. l. 1. col. in ver. q̄to verũ vsufructuarius possidet ciuiliter, & naturaliter 1[9] vsusfructus, sed ipsa rēs in qua hēt vsumfructũ possidet tantum naturaliter ab eo. Bar. & alios scribit & aduerte, quia ista gl. hoc vio lat istũ textũ vt hic in nomis iterpretatio.

5 † *Fl. succurrerum.*

6 † *Contingerit.*

7 † *Fl. desi. &.*

8 † *Flo. spectes.*

9 † *Fl. latitan.*

10 † *adest mutantur l. si calcūs. in fin. verb. fign.*

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX XXV.

QVod quidem a simili modo ad eum quoq; pertinere dicimus, 1 † qui non frustrandi gratia id faceret: sed quòd multitudine rerum distringeretur.

Vlpianus li. 12. ad edictũ.

LEX XXVI.

SEd & si * per prætorem b petit, restitutio indulgebit.

Contra absentem ex causa necessaria conceditur restitutio: ipse vero non restituitur, nisi cum procuratorem dimittere non potuit: vel dimisit, & mortuus est. Bar.

¶ Aduersus relegatum c restitutionem faciendam ex generali clausula, d Pompo. ait, sed non & ipsi concedendam; q2 potuit procuratorem relinquere: ex causa tamen e puto etiam ipsi succurrendum.

¶ Ait prætor, Aut cũ eum in ius vocari 2 † non liceret.

Contra eum qui non potest vocari in ius, conceditur restitutio. Bar.

¶ Hæc clausula ad eos ptinet, quos more maiorum 3 † sine fraude f in ius vocare non licet: g vt consulem, prætorem, cæterosque, qui imperium potestatemve quam h habent. Sed non 4 † ad eos pertinet hoc edictum, quos prætor prohibet sine permissu suo in ius 5 † vocari, quoniã aditus potuit permittere, i patronos puta & parentes.

¶ Deinde adiicit, Neque defenderetur, k q2 ad omnes suprascriptos l pertinet, præterquã ad eum, qui absens quid vsucepit; quoniam plenè supra de eo m cautum est.

Si per negligentiam, vel per dolum iudicis contingeret, vt pereat ius agendi, restituitur: secus si culpa actoris. Bar.

¶ Ait prætor, Siue cui per magistratum sine dolo malo ipsius actio exempta esse dicetur. Hoc quoque, n 6 † vt si p dilationes iudicis effectũ sit, vt actio eximatur, fiat restitutio. Sed & si magistratus copia non fuit, Labeo ait restitutionem faciendam.

¶ Per magistratum aũt factũ ita accipiendum est, si ius non dixit: alioquin si cã cognita o denegauit actionem, restitutio cessat, & ita Seruio videtur.

¶ Item per 7 † magistratum factum videtur, si per gratiam, aut sordes magistratus ius nõ dixerit: quo casu 8 † & hæc pars locũ habebit, necnon & superior. Secum ve agendi potestatem non faceret. 9 † Nam id egit litigator, ne secum agatur, dum iudicẽ corrupit. 10 †

¶ Actio exempta, sic erit accipienda, si desiit agere posse, & adiicitur, Sine dolo malo ipsius; videlicet, ut si dolus eius interueniat, p nec 11 † ei succurratur. Ipsis, n. delinquentibus prætor non subuenit. q

a Quod quidem] quod, idest, quia.

Sed, & si per prætorem.] CASVS. Si fecit, per iudicem quo minus quis agere posset, & ideo actio expirauit, restituetur: & facere videtur, quando iudex copiam sui non facit, vel corruptus per gratiam, vel pecuniam ius non dicit.

¶ Aduersus] Dicit, quod aduersus relegatum præsens restituitur: sed relegatus non restituitur contra præsentem si potuit procuratorem relinquere, nisi ex cã.

¶ Ait prætor] Quędã sunt personæ, quæ conueniri non possunt, & ideo restitutio contra eas datur: sed filius, vel libertus non restituitur, cum potuit veniam impetrare.

¶ Si feria] Ad actionem meam proponẽdam supererant duo dies, vel octo, litem volebam contestari ad perpetuandã actionem meam: sed non potui propter ferias repentinas, quas indixit Imperator, restituor: quia has nõ potui prævidere in tempore actionis meæ.

¶ Quotus] Generaliter dico, quod læsus restituendus est ad id in quo læsus est, vnde si præsente Titio possedi rem suã vno die minus tempore in vsucapione statuto, & postea abesse cœpit: ille solus dies restituitur ei.

¶ Item inquit prætor.] Potuit spãles clausulas, quas in edicto proposuit: subjicit generalem, q̃ talis est, In integrum restituam, quo casu iusta causa mihi videbitur: ex qua clausula restituitur legatus alicuius ciuitatis, vel ille qui euocatur causa dicendi testimonij, & qui peregrinationis causa, & causa appellationis prosequendæ: & subuenitur ei, qui ex iusta & necessaria causa absens est, s. in damnis, & in his quæ lucrari poterat si præsens esset, sine damno alterius. Viuianus.

b Sed & si per prætorem.] sed tunc non videtur tempus currere ipso iure, vt in Auth. ut spon. larg. § hoc quoque. coll. 9. Sola præscriptio instantiæ iudicii ipso iure non currit, vt ibi: sed præscriptio actionis bene currit, ut hic, & infra eo. §. item per magistratum & no. quod potest dici, quod hic exponuntur illa verba, quæ diximus non exponi supra eod. l. 1. §. 1. ibi, cum ve magistratus &c.

c Aduersus relegatum.] qui ciuis, & dominus suarum rerum permanet.

d Generali clausula] quia dicitur, si qua iusta causa, &c. vel dic, ex illa qua quis contra absentem non defensum restituitur, quæ dicitur generalis respectu illius qua subuenitur absentibus: de qua fit mentio supra e. l. item. in fine. 1. respon. & supra eod. l. 1. §. 1. ibi, nec ex generali clausula, cui absens non defenderetur, & refertur hæc generalis ad relegatum, sed quando ipse restituitur, potest restitui ex clausula generali, vel speciali, prout euenit.

e Ex causa tamen.] puta si procuratorem reliquit, & mortuus est, vt infra eo. l. nec non. & l. si quis. § 1. vel relinquere non potuit: nec per se potuit præsidem adire: aliàs non restituitur, ut supra de minor. l. Papinianus, & in hoc est differentia inter eum, qui abest necessaria causa tantum: quia non restituitur si potuit relinquere procuratorem & probabili tantum, quia licet potuerit relinquere procuratorem: tamen restituitur si non reliquit, vt infra eo. l. necnon. & probabili & necessaria: quia idem, ut in fra ead. l. §. item inquit in fin.

f Sine fraude.] i. pœna, ut infra de ædil. edic. l. cum autem. §. excipitur.

g Non licet.] vt hic, & inf. de in ius voc. l. 2. & infra de iudic. l. pars. Sed hodie videtur, quod liceat, ut in Auth. vt differ. iud. §. si tamen. coll. 9. quod est contra. Sed ibi loquitur eo casu, quando opprimunt subiectos prætextu officij sui, ut C. ad legẽ Iul. repetun. l. iubemus. quo casu debet coram episcopo cõueniri vt in Auth. vt iudi. sine quoque suffra. §. necessitatem. colla. 2. & in d. contrario: hic de alio facto vel re, non ratione officij.

h Quam.] idest aliquam quòd dicitur merum imperium, ut supra de iurisdict. om. iudi. l. 3.

i Permittere.] & permisisset de facili, si actio sit ciuilis: si autem sit famosa, tunc causa cognita, ut supra de in ius voc. l. sed & si hac. §. penu. & fi. Item no. non subueniat, si non impetrauit, quod facile obtinuisset, vt argum. infra de aqua quot. & æstiu. l. 1. §. penulti.

k Neque defenderetur] bis posuit prætor in edicto suo, neque defenderetur: hic autem vltimum exponit.

l Suprascriptos.] s. tres articulos.

m De eo.] i. alia vice. hoc idem positũ fuerat: quod prædicta respiciebat specialiter. Et sic not. quod generalis clausula non porrigitur ad cas. de quibus specialiter comprehenditur, vt infra de verb. oblig. l. doli. & de legat. 3. l. vxorem. §. felicissimo. & de legat. 1. l. talis. in fin. & l. si quando quis.

n Hoc quoque.] s. est adiectum.

o Causa cognita.] vt dicit inf. §. & si cum decreto, &c.

p Interueniat.] in hoc vt magistratus nõ redderet sibi ius.

q Non subueniat.] vt infra de reg. iur. l. non fraudantur. & nemo. Accur.

1 † Debemus.

* Simile in si autem cum gl. pe. ext. de rescript. & per Inno. in cap. ex transmissa. & in eod. extra de rescrip.

2 † Fl. vocare non liceret, ne quo defenderetur.

3 † Aliàs, quas iure magistratus.

4 † Nec. Fl.

5 † Fl. deest, in ius.

* Hanc sol. sequitur Bar. hic.

6 † Flor. sed quo.

7 † Aliàs illi per magistratus autem.

8 † Flor. decst quo casu.

9 † Fl. faciat.

10 † Fl. corrupit.

11 † Fl. [illegible]

[illegible]

a *Decreto.*] vt quia statuit ei tempus, intra quod de suo iure proponeret, quod non fecit, argum. C. de inge. man. l. diffamari. & argum. infra de iureiuran. l. iusiurandum. & ad §. si is. licet sit argumen. contra. C. vt nemo inuitus, l. vnica. ideoque denegauit ei prætor iurisdictionem suam, vt hic, & infra de re iudic. l. contumacia. vel cum a decreuisset, vt rem aduersario restitueret, & non fecit: nã potest postea denegare ei iurisdictionem suam, vt nõ adeat eum in aliqua causa, & sic potest intelligi d. l. contumacia. Accur.

Proinde si dum vult apud sequentem prætorem agere, tempus frustratus est ei, non ei subuenietur.

¶ Sed & si dum decreto a prætoris non obtemperat, iurisdictionem suam 1 † ei denegauit, non esse eum restituendũ Labeo scribit. Idemque est, & 2 † si ex alia iusta causa non fuerit ab eo auditus.

Propter ferias repentinas si aliquis læditur, datur restitutio: secus si propter ferias solennes. Bartolus.

¶ Si feriæ extra ordinem b sint indictæ, c ob res puta prosperè gestas, uel honorem principis, & propterea magistratus ius non dixerit, Caius Cassius nominatim se dicebat 3 † restituturum se, quia per prætorem videretur 4 † factum. Solennium d enim feriarum rationem haberi non debere: quia prospicere e eas potuerit, & debuerit actor, ne in eas incideret: quod verius est. & ita Celsus libro secundo Digestorum scribit. Sed cum feriæ f tempus eximunt, restitutio duntaxat ipsorum dierum facienda est, non totius temporis. & ita Iulianus libro quarto Digestorum scribit. Ait enim rescissionem vsucapionis ita faciendam, vt hi dies restituantur, quibus actor agere voluit: & interuentu feriarum impeditus est.

Vsucapione rescissa tempus absentiæ tantum restituitur. Bartolus.

b *Si feria extra ordinem.*] quæ dicuntur repentinæ, vt C. de dilat. l. a nullo. Sed appellari potest in talibus, sed non exerceri, vt C. de fer. l. 1.

c *Indicta*] ex permissu principis, non aliàs, vt C. eodem. l. nullo.

d *Solennium.*] bene dicit restitutionẽ dari in repentinis. in solennibus enim secus est, quia eas, &c. & solennes sunt, quæ sunt C. de fer. l. omnes.

e *Prospicere*] sic infra loca. l. si quis do. §. & hæc. & infra ad legem Aquil. l. si putator. & infra manda. l. si fideiussor. §. si cum.

f *Cum feria.*] non totius temporis. s. vsucapi. vel anni, vel quadriennij.

g *Quoties.*] hic exponitur earum rerum.

h *Vnius.*] hic quæro si minori tempore sit læsus, quam anno, puta, vno die, vt hic: an dies tantum reddatur, an vero vnum quadriennium? Et hic dicit, quod dies tantum vt supra proxi. §. & colligitur ex his, quæ statim dicam. Secundo quæritur, an hic dies reddatur statim post reuersionem, & post modicum tempus? an vero vsque ad quadriennium quandocunque ille dies restituatur? Et dicunt quidam, quandocunque intra quadriennium restitui diem, alias quomodo in vna die poterit petere restitutionem, & causam complere, omniaque expedire? Sed tu dic contra secundum Bulg. & Ien. quod solus ille dies sit restituendus: & intra illam diem, si negligat, sibi imputet, quod se arctauit, vt & supra si quis caut. l. 2. §. penult. & est pro hoc supra de minor. l. fina. & hic, & supra proxi. & infra quãdo actio. de pecu. est ann. l. cum post. & ad Velleian. l. si debitrix. §. si pro eo. & infra de his, quæ in fraudem credit. l. ait prætor. §. præterea. & §. si conditionalis, & infra eodem. l. actionum, §. si quis sæpius. & supra eodem. l. ergo. in fi. Præterea, qui vsucepit, non debet esse deterioris conditionis, quam si non vsucepisset: esset autem, si maius tempus redderetur. Item econtra, hic non debet esse melioris conditionis, quam si non foret vsucaptum, ut infra eod. tit. l. videlicet & supra eodem, l. 1. in fin. primi responsi Item quæro, an possit perpetuari lite contestata petitio in integrũ restitutionis? dico, quod non, sicut nec de dolo actio, vt C. de tempor. in integrũ restitut. l. petendæ. & de dolo, l. fina. Itẽ, an vtilis restituta possit perpetuari? Respõdeo sic, cum non inueniam prohibitum, vt infra eo. l. necnon. §. quod eis. Sed si non perpetuatur, tollitur anno, vel quadriennio, vt C. eodem l. fina. & infra de actionibus & obliga. l. in honorarijs. Accursius.

a Bal. hic dicit istam glo. sing. ad hoc, q contumaci in vna cã, sit iudex denegare audientiam in alia q est verum inter easdẽ personas iudice decernẽte: hoc addito, q contumax in vno actu dẽt tñ citari ad alios actus. Bolog.

1 † Flo. decesset suam.

2 † Flo. deest, est. &c.

3 † Edicebat. Fl.

4 † Flo. videbatur.

¶ Quoties g per absentiam quis non toto tempore aliquem exclusit: vt puta rem tuam possedi vno minus die, statuto in vsucapionis 5 † tẽpore: deinde reipublicæ causa abesse cœpi: restitutio vnius h diei aduersus me facienda est.

¶ Item inquit prætor,* Si qua alia iusta mihi causa videbitur, in integrum restituam. Hæc clausula i edicto inserta 6 † est necessario. Multi n. casus interuenire poterunt, k 7 † qui deferent restitutionis auxilium, nec singulatim tamen 8 † enumerari potuerũt: l vnde 9 † quoties æquitas restitutionem suggerit, ad hanc clausulam erit descendendum: vt puta legatione quis pro ciuitate functus est, æquissimum est eum restitui, licet Reipublicæ causa nõ absit. m Et sæpissimè constitutum est, adiuuari eum debere, siue habuit n procuratorem, siue non.

¶ Idem puto, & si testimonij causa sit euocatus quis 10 † ex qualibet prouincia, o uel in vrbem, vel ad principem, nam & huic 11 † subueniri p sæpissimè rescriptum est.

¶ Sed & his qui cognitionis gratia, uel appellationis peregrinati sunt, sic subuenitur. 12 † Et generaliter, quotiescũque quis ex necessitate, non ex voluntate q abfuit, dici oportet r ei subueniendũ.

Paulus lib. 12. ad edictũ.

LEX XXVII.

ET siue quid amiserit, siue 13 † lucratus nõ sit, s restitutio facienda est; et si nõ ex bonis quid amissum sit.

i *Hæc clausula.*] s. generalis.

k *Poterunt.*] vt supra de in integrum restitu. l. penultima. & C. de tempor. & recip. appella. l. cum anteriori bus § j. & supra de legib. & senatusc. onsul. l. neque leges. & sunt isti casus, vt hic subijcit, & infra eod. l. nec non. 1. respon. & §. j. l. inter eos. & C. de appellationib. l. præses. & infra de institor. l. habebat. in fine. primi respon. & infra quando actio de pecu. est ann. l. quæsitum. & infra de itin. actuque priua. l. 1. §. si quis. Acc.

l *Potuerunt.*] ideoq; subiecta est generalis clausula, vt quoties, &c.

m *Non absit.*] quia tantum Roma dicit respublica: aliæ vero ciuitates loco priuatarum sunt, vt infra de verb. signi. l. eum qui vectigal. quandoque etiam quodlibet oppidum dicitur respublica, vt inf. de public. l. sed hi. §. 1. Accursius.

n *Habuit.*] imò si habuit, nõ, vt infra eod. l. is qui. quæ est contra Sol. vt ibi.

o *Prouincia.*] in aliam prouinciam.

p *Subueniri.*] vt infra de iudi. l. a §. legatis. Acc.

q *Ex voluntate.*] nisi sit probabilis, ut infra eo. l. necnon. primo respon.

r *Oportet ei.*] sed contra eum datur, etiam si ex voluntate abest, vt sup. eod. l. 1. Accur.

s ET *siue. Lucratus non sit.*] quod potuit lucrari sine alterius damno, vt supra eod. l. Iulianus. § eum. & l. scil dum, & l. denique. Accur.

5 † Flo, vsucapionis.

* Materiam huius §. habes per Canonistas, ext. de resti, in inte.

6 † Alias, inserta necessaria est.

7 † Fl. euenire poterunt, qui deferrent.

8 † Flo. deest, tamen.

9 † Flo. vt.

10 † Flo. deest, quis.

11 † Flo. hic.

12 † Flor. sub uentum.

13 † Vel.

Necnon.

NEcnon.] CASVS. In hac l. dicitur, quod qui abest ex probabili causa, restituitur: licet potuerit procuratorem relinquere: cum omnia sint permissa per legem, quæ prohibita non inueniuntur.

¶ Si quis.] Incœpisti rem meam vsucapere, cucurrit vnus annus vsucapionis, reuersus fui, & medio tempore præsens fui, quod non computatur, vt suprà eodem, l. ab hostibus. Sed postea absens fui per alium annum & postea fui reuersus, vt prius: deinde fui absens per aliud tempus, iterum reuersus fui: vnde completa fuit vsucapio: modo quæro, a quo tempore erit computandus terminus in integrum restitutioni? Dicit, quod a tempore vltimæ reuersionis.

¶ Si cum.] Rem meā possidebas in prouinciis, & eam vsucapere incipiebas: deinde te Romæ inueni: numquid tempus petendæ in integrum restitutionis mihi curret, cum Roma sit cōmunis patria, vt infrà ad municip. l. Roma? Indistincte dicit quidam sapiens, tempus in integrum restitut. mihi non currere. Alius autem distinguebat, aut habeas ius reuocandi domum, & non currat: si non habeas, tunc currat: ista distinctio verior est.

¶ Exempli.] Rem meam vsuceperas, restitutus fui propter absentiam, vel propter aliam iustam causam, quia detinebar forte in vinculis, & rescissa vsucapione in integrum restitutionis vtilem actionem potui intentare: nam, quæ prius fuit directa ante vsucapionem, postea rescissa usucapio dicitur vtilis: antequam ergo illam intentarem, cecidisti à possessione tu possessor, illa possessio ad me peruenit sine vitio meo: nunquid mihi dabitur exceptio ad illam possessionem defendendam? Dicit, quod sic.

¶ In actione.] Miles rem meam vsucepit, cum eram absens: deinde rescinditur vsucapio. Dicit, quod fructus, quos interim ex illa re perceperit, debet mihi restituere. Idem erit si rem militis absentis vsucepi, nam vsucapione rescissa eodem modo fructus militi restituere debeo; non enim debet alicui officium publicum esse damnosum, vel lucrosum. Et hoc dicit cum l. seq. Vlpianus.

Vlpianus lib. 12. ad edict.

LEX XXVIII.

NEcnon, & si quis ex 1† causa probabili absuerit, deliberare debet prætor, an ei subueniri debeat; puta studiorum causa forte; procuratore suo defuncto: a ne decipiatur per iustissimam b absentiæ causam.

¶ Item si quis nec in custodia, nec in vinculis sit, sed sub fideiussorum satisdatione: c & dum propter hoc quod 2 † recedere non potest, captus d fit: & 3† restituetur: & aduersus eum dabitur restitutio.

¶ Quod eis 4† (inquit e prætor) per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum licebit. Quæ clausula non illud pollicetur, restituturum f eum, 5† si leges permittant, g sed si leges non prohibeant h

¶ Si quis sæpius reipublicæ causa absuerit; ex nouissimo reditu tempus restitutionis esse ei computandum, Labeo putat. i Sed si omnes quidem absentiæ annum colligant, K singulæ minus anno: vtrum ei annum demus ad restitutionem: an uerò tantum temporis quantum nouissima eius absentia occupauit, uidendum est; 6† & puto, annum l dandum.

Qui est in loco ubi pōt cōueniri, præsens esse videtur, nisi hēat exceptionem fori. h. d. vel sic: Qui est in communi patria, præsens esse videtur. h. d. Bart.

1† De.

2† Flor. desit. quòd.

3† Flor. desit. &.

4† Fl. ains.

5† Flo. desit. eum.

6† Flo. desit. est.

a *Defuncto.*] idem si non reliquerit, licet potuerit, cum non inueniam prohibitum, vt infrà eadem l. §. quod eis. alias esset idem in hoc, quòd in relegato, vt suprà eodem, l. sed & si. §. 1. quod non debet esse. Alij dicunt idem in utroque.

b *Per iustissimam.*] sic & qui æta. se excu. l. prima & secunda. Accursius.

c *Satisdatione.*] vt quia fideiussores dedit, & sub pœna quod non recederet.

d *Captus.*] idest læsus.

e *Quod eis inquit.*] idest dixit, vt ī. eod. l. j. in fi.

f *Restituturum.*] scilicet prætorem.

g *Permittant.*] scilicet specialiter.

h *Prohibeant.*] scilicet expressè. Sed ubi prohibent? Respond. in libertate, ut suprà, de minoribus l. si ex causa §. aduersus. Item in præscriptione status defunctorum, ut Co. ne de statu defunctorum, l. si mater. Et si objicias, quod illæ loquuntur in maioribus, at minoribus plus debet succurri, ut infrà eodem. leg. si qua. & suprà tit. 2. leg. auxilium. Respondeo, quòd illud in excusatione delictorum; at in restitutione rerum, bonum est argumentum, non subuenitur minori, ergo nec maiori. Præterea lex prohibet sæpe in hoc sic, ut infrà eod. l. reipublicæ, & suprà eod. l. sciendum, & l. an repenit. l. sed & si, in fine. Item no. hic, quòd omnia sunt permissa per legem, quæ prohibita non inueniuntur, vt hic, & infra, de prob. l. ab ea, & de restit. l. 1. §. 1. & sup. de procur. leg. mutus. §. cum quæritur. & C. de releg. l. statuas. argum. contra, si quod omnia sint prohibita, nisi concessa inueniantur, ut infrà, de colleg. illicit. leg. 3. §. primo. Sed illud ideo quia illicita sunt, vt eod. titul. l. a. & sup. quod cuiusque vniuersi. l. 1.

i *Labeo putat.*] Tres sensus portat hoc principium. Vel quod vltimæ absentiæ tempus restituatur tantum, quod non placet, ut ī. prox. resp. Secundo, quod restituatur ad totum tempus, etiam vsucapio medij anni quo fuit præsens. Sed & hunc reprobo statim per hanc glo. ī. sed nonne, &c. & opponit tertium, quod dic, vt ibi. & habet locum quod sequitur: secundum quam pone casū hoc modo: sed nonne malè putat? tempora enim, quæ cucurrerunt in præsentia, inter absentes computantur cū effectu, modico tantum tempore inde subducto, vt suprà eod. le. ab hostibus, §. sed quod. non ergo ex nouissimo reditu. Respond. immo bene, quia secundum hoc §. iste intelligitur, ut restituatur ei tempus usucapionis, excepto quo fuit præsens. Et potest poni in læso prima absentia, & in lædendo secunda. In læso, ut si primo per annum fuisti absens, quo fuit completa usucapio: reuersus fuisti præsens per sex menses, post iterum absens, quando ergo demum redibis, sex menses tibi redduntur, qui supererant quando secundo incœpisti esse absens. In lædendo sic. primo fuisti absens per annum medium usucapionis: post præsens. secundo fuisti absens ultimo mense usucapionis: eo finito statim reuerteris: restitueris ergo ad annum & mensem; & sic beneficia coniunguntur, ut Co. de temp. in integrum restit. l. 1. 2. 3. & 4.

K *Colligant.*] s. utilem, loco cuius est quadriennium, ut C. de temp in integ. restit. l. superuacuam, in fi.

l *Annum.*] ex hoc §. duæ sententiæ Bulg. confirmantur. Prima, quod usucapione completa in præsentia post modicum tempus, datur restitutio, ut in primo respon. huius §. quod M. negauit, prout posuit in lædendo: ut plenè dixi ī. eod. l. ab hostibus. §. sed quod. Secunda, quia si minori tempore anni læsus est, illud solum redditur, ut in fine huius §. & hoc plenè dixi supra eod. leg. sed & si. §. quotiens. Sed dicit M. certè hoc solum redditur, sed intra quadriennium quandocumque uult, etiam negligendo, quod nihil est: cum uerbis, non rebus, iam lex imponeretur, quod esse non debet, ut C. communia de leg. l. 2. Sed si annum, & non plus colligat, quomodo unquam habebit integrum annum, secundum nos, qui dicimus tempus, quod in præsentia currit, computari pro eo, quod fluxit in absentia? nunquam enim potest esse, quod aliquod tempus non fluat, & cum ibit ad iudicem, & cum loquitur cum aliquo. Respon. illud tempus, quod labitur in quærendo iudicem, & ea, quæ sunt ei in restitutione necessaria, pro absentia reputatur; unde non nocet ei quo minus totum tempus subducatur, ut supra eo. l. ab hostibus. §. fin. Sed quod fluit negligenter, tunc uerò minus anno habebit. Item opp. quod si modicum tempus pro absentia habetur, & post absentiam datur modicum tēpus, ergo post modicum tempus datur, & aliud modicum tempus, & sic deinceps in infinitum. Respond. in hoc tantū pro absentia haberi, vt non ei computetur tempus adhuc loco eius, quod fluxit in absentia. Item quid si plus anno continuo? Respon. totum.

dictum.]

¶ Si cum [a] in prouincia [*] domicilium haberes, esses autem in urbe, [b] an mihi [c] annus [d] cedat, quasi experiundi potestatem habeam? & ait Labeo non cedere. Ego autem puto hoc ita verum, si ius reuocandi [e] domum aduersarius habuit: si minus, videri esse experiundi potestatem: quia & Romæ litem contestari potuit. [f]

Sicut actio rescissoria non potest intentari nisi restitutione præhabita, ita nec exceptio potest obijci ab eo, contra quē est præscriptū, nisi primò redierit, & cōueniatur à præscribente. h.d. & fortis est iste §. Bar.

¶ Exemplo rescissoriæ [g] actionis, etiam exceptio ei, qui reipublicæ causa abfuit, competit: fortè si res ab eo possessionem ve 1 † nacto [h] vendicetur. 2 †

In actione rescissoria veniunt fructus. h.d. Bar.

¶ In actione rescissoria, quæ aduersus militem competit, æquissimum esse, Pomponius ait, eius quoque temporis, quo absens defensus nō est, fructus eum [i] præstare: ergo & militi debebunt restitui: [k] & 3 † vtrique 4 † actio erit. Africanus li. 7. Quæstionum.

V LEX XXIX.
Idelicet vt 5 † ne cui officium publicum, vel damno, [l] vel compendio sit.

Restitutio ex hoc edicto datur contra hæredē, sicut contra defunctū. h.d. Bart.

Paulus lib. 12. ad edictum.

LEX XXX.

CVm miles, qui vsucapiebat, decesserit, & hæres [m] impleuerit vsucapionem, æquum [n] est rescindi, quod postea vsucaptum [o] est, ut eadem in hæredibus, qui in vsucapionem succedunt, seruanda [p] sint, quia possessio defuncti quasi coniuncta [q] 6 † descendit ad hæredem, & plerumque nondum hæreditate adita completur.

Post completam vsucapionē, & etiam post rem alienatam conceditur restitutio. hoc dicit. Bart.

¶ Si is qui reipub. causa abfuit, vsuceperit, & post [r] vsucapionem alienauerit rem, restitutio facienda erit: [s] & licet sine dolo malo 7 † abfuerit, & vsuceperit, lucro eius occurri oportet. Item ex reliquis [t] omnibus causis restitutio facienda erit, veluti si aduersus eum pronunciatum sit.

Ista lex legitur in gloss. duobus modis, vno magis not. & h d. Possessionis apprehensio habet vim contestationis, & actionem perpetuat. hoc dicit. Bart.

---

a *Si cum.*] siue præsens sit is, siue absens, vel ecōtra, læsus habet annum, intra quem si inueniat aduersarium, quæritur an cedat annus. Accursius.
b *In vrbe.*] scilicet absens à domo.
c *Mihi.*] Romæ existenti.
d *Annus.*] intra quem eram restituendus.
e *Domum.*] quod estex causa legationis sut ℸ. de iud. l. 2. §. legatis.
f *Potuit.*] & finire etiam, cum sit communis patria, vt ℸ. ad municip. l. Roma. Et nota ex hoc §. hunc annum vtilem fuisse. Sed quid hodie de quadriennio? Videtur continuum, ut Cod. de temp. in integ. restit. leg. fin. Sed dico quo ad hoc, vt dies feriati, & non feriati currant, continuum esse, non quo ad hoc quin desinat currere, si vel in principio sui, vel in medio fuit in aliqua causa qua deberet restitui vt iterum absens, vt Cod. de tempo in integr restit. l. 1. & supra eadem leg. §. si quis sæpius. & sic quo ad quid est vtile, & quo ad quid est continuum.
g *Rescissoria.*] i. primæ vtilis restitutæ.
h *Nacto.*] nactus fuit possessionem sine vitio post impetratam restitutionem, & habitā, & antequam rescissoriam intentaret sic intelligitur ℸ. eod. l. si is cuius. alias nisi esset data restitutio, non daretur exceptio, ut argumē ℸ. de nego gestis, l. 3. §. pupillus, in fine. Et sic nota, quod nec actio rescissoria datur nisi præhabita restitutione vt Cod. eod. leg. fin. nec exceptio cum exēplo actionis detur, ut hic, nec replicatio, vt d. §. pupillus. Item no hic, quod cui datur actio, multo magis & exceptio, vt hic, & ℸ. de superfi. l. 1. §. quod ait & ℸ de reg. iur. l. inuitus, §. 1. & de inoff. testam. l. Papinianus, §. si filius. Accur.
i *Fructus eum.*] si absentem, nisi præsens possederit medio tempore, vt ℸ. si vsufruc. peta. l. pen. §. fin.
k *Restitui.*] s. fructus suæ rei, quam alius detinuit, & facit C. si aduersus transac. l. 1. & 2. & supra, de minor. l. quod si minor, § restitutio.
l *VIdelicet, Damno.*] Not. officium publicum non debere alicui esse damnosum, vt hic, & ℸ. de reg. iur. l. absentia. & inf. quemad. testa. aper. si quis ex sign. & C. quod met. cau. l. ad inuidiam. Idem in priuato, vt inf. de fur. l. si seruus. §. quod vero. & inf. de pet. hæred. l. pen. Item econtra, offi. id publicum non debet esse compendio, vt hic subijcit, & supra eod. l. 3. resp. in fi. & inf. de admin. tut. l. qui negociationem. nec etiam priuatum, ut inf. mand. l. idemque, in princ. & §. si procurator, & leg. ex mandato. Item opponitur in Auth. de defen. ciui. §. interim, coll. 3. Respond. tamen, vt in eod. tit. § pen.

CVm miles.] CASVS. Miles rem meam absens incœpit vsucapere, vsucapionem autem cœptam filius suus succedens compleuit: contra hæredem ipsius mihi datur restitutio.

¶ Si is.] Miles rem meam vsuceperat, rem eandem alij vendidit, dicit me restituendum: nam restituendus essem præsens contra illum absentem. Idem est si absens fuerit læsus à præsente, vt puta re ipsius ablata post sententiam, quia ei absenti subueniri debet contra præsentem. Viuianus.
m *Et hæres.*] i. præsens, non in militia. Et sic pro Bul. in eo, quod dixi ℸ. eo l. ab hostibus §. sed quod simpliciter, s. finita vsucapione post post modicum tempus dari restitutionē. Sed M. dicit hunc hæredē fuisse militē, & dū militat, impleta est vsucapio. Sed quare diceret in hærede militis, cum idē esset in hærede cuiuslibet rustici, si ipse hæres sit miles.
n *Aequum.*] non autē de rigore, cum præsens contra præsentem vsucapionē perfecerit, sic & in contrario casu, si absēs cōtra absentē velit restitui, de rigore qnq; denegatur, sed de æquitate conceditur, vt infrà, de acq hæred. l. Pautonius. § Mæuianus.
o *Vsucaptum.*] i. vsucapione completum.
p *Seruanda sint.*] s. quæ seruarentur in defuncto.
q *Coniuncta.*] dominium continuatur à testatore in hæredem, ut Insti de hæred. quæ ab intest §. sui & ℸ. de bonor. poss. l. 1. Item possessio, vt hic. Sed contra in possessione, nisi fuerit apprehensa, vt inf. de acq poss. l. cum hæredes, 1. respon. & l. qui vniuersa, §. quid per colonum, & infr. de crim. expil. hæred. leg 2 quæ iunt contra. Solu. secundum quosdam, ille in extraneo, hic in suo hærede, a argu. Inst. de hær. qual. & diff. § sui, & §. extranei. Alij hanc secundum illam intelligunt, s. cum fuerit apprehensa: & ideo hic ponit quasi. tu dicas, quod hic dicit quo ad vsucapionem complēdam, quæ completur etiam antequam hæres possideat, vt hic subijcit, & infra de vsucap. l. nunquam, § vacuam, & l. cæptam. nisi medio tempore fuisset ab alio apprehensa; & ideo dicit hic, plerumque, ut infrà, de usucap. l. possessio. Accur.
r *Et post.*] id est, si ante.
s *Erit.*] non aperit aduersus quem. dic ergo aduersus vtrūq; ut arg ℸ de minor. l. in causa. §. 4. fi. Et quando datur contra vnum, alter vocatur, cum eum tangat, ut C de auth. præst. l. si. Sed an primo debet eligi absens, sicut venditor, ut in d. l. in causa? Resp. non, opportet, quia ibi contraxit ille, qui uēdidit cum minore, ideo sit plus grauandus: hic autem non fuit contractum cum absente ab eo, qui petit restitui.
t *Reliquis.*] quidam sic, non solum si quid de bonis præsentium est diminutum per usucapionem: sed etiam si quacumque alia damna passi sunt, debent restitui, quod non placet, propter exemplum, quod ponitur in fine. Alij

[*] Iste §. ad hoc solet allegari, quod habens exceptioni de clinatoria iudicij non dicitur posse conueniri secundū Bal.
1 † Fl. deest, to
2 † Vendicetur
3 † Fl. deest, &
4 † Vtrinque.
5 † Fl. deest, ut
6 † Fl. coniuncta alias quasi iniūcta. Restitutio tamen est Fl. hu. Duar.
7 † Flor. deest malo.
a Illud non est uerū, fm Bar. hic, ideo dic aliter fm eundem q possessio continuatur ipso iure ut in cōtrario: & quod hic dr, uerum est quo ad usucapionē, q continuatur, & perficitur hæreditate iacente.

Alij fiter omni causa, ex qua absens contra præsentem restituitur, ut si etiam contra eum, scilicet absentem, sit pronunciatum, ex eadem causa succurratur præsenti contra absentem, quod non placet, propter idem exemplum; quia licet absens in sententia contra se lata restituatur, secundum distinctionem quam fecimus supra de in integr. restitut. l. fina. tamen non sic præsenti succurritur. Tu ergo dic, quòd mutat casum prorsus, nã in superiori fuit quando præsenti contra absentem, nunc econtra. & dic eum scilicet absentem. Quo casu aut fuit defensus, & tunc ad appellandum: aut non, vel minus bene, & tunc ad totam causam, ut d. l. ultima. non ergo restituitur contra sententiam præsens contra absentem, cum possit appellare præsens: sed contra præscriptionem temporalem exercitij causæ appellationis posset restitui, vel ex clausula generali, vel ex illa qua præsens contra absentem, qui nõ defenderetur, restituitur.

1† Fl. di. § 3.

2† Fl. usucepit.

Idem lib 4. 1† ad edictum.

LEX XXXI.

SI is, a cuius rem usuceperit 2† reipublicæ causa absens, possessionẽ suæ rei ab illo usucaptæ nactus sit, b & postea amiserit, non temporalem, sed perpetuam habet actionem. c

Reipublicæ causa abesse quis dicitur ab ea die, qua urbem egreditur, usq; quo revertatur ob publicam utilitatem, non causa proprij commodi. h. d. cum duabus ll. sequentibus. Bar.

3† Lib. 9.

Modest. lib. 8. 3† Regularum.

LEX XXXII.

ABesse reipublicæ causa intelligitur & is, qui ab urbe profectus est, licet nondum provincia d 4 † excesserit: sed & 5† is, qui excessit, donec in urbẽ revertatur. & hoc etiam ad proconsules, legatosque eorum, & ad eos, qui provincijs præsunt, procuratoresque principum, qui in provincijs e tenentur, pertinet: & ad tribunos militum, & præfectos, & comites legatorum: qui ad ærarium, f 6† aut in cõmentarium g * principis relati h 7 † sunt.

4† Fl. provinciarum.

5† Fl. se lis. Cuiac. lib. 12. obs. ca. 33. leg. Accesserit & a quo excessit.

6† Aliàs, ærarium delati, aut.

* Idest, diarium, & ephemeridem, vel regestum.

Bud. Accenr. autem hoc delat.

7† Fl. delati. Bud. autem legit, relati in unum. cõ aliis publicis in ærario adservabantur. Cic. epist. ad Torquatum.

Hæc lex summata est in præcedenti. Bart.

Idem li. sing. de enucl. casib.

LEX XXXIII.

INter eos, qui ex generali clausula i adiuvantur, k & fisci patronus connumeratur.

¶ Eos qui notis 8† scribunt k acta præsidum, l reipub. causa non abesse, m certum est.

8† Subscribunt.

¶ Milites & medici quoniam officium, quod gerunt, & publice prodest, & fraudẽ n eis afferre non debet, restitutionis auxilium implorare possunt.

Iabolenus li. 15. ex Cassio.

LEX XXXIIII.

MIles commeatu o accepto, si domi suæ 9† est, p reipublicæ causa abesse non videtur.

9† Fl. domo sua.

¶ Qui operas in publicum, q quod vectigalium r causa 10† locatum s est, dat, reipublicæ causa non abest. t

10† Budæus quod reipub. causa legit.

Pau. li. 3. ad l. Iul. & Pap.

LEX XXXV.

QVi mittuntur, ut milites ducerent, aut reducerẽt, aut legendi u curam gererent, 11 † reipublicæ causa absunt. hi quoque qui missi sunt ad gratulandum x principi.

11† Agerent. Fl. legit curarent, alij curã agerent.

¶ Item procurator Cæsaris non solum cui rerum provinciæ cuiusque procuratio mandata erit: sed & is, cui rerum, quamvis non omnium y Itaque plures ibi procuratores diversarum rerum, z reipub. causa abesse intelliguntur.

¶ Præfectus quoque Aegypti reipublicæ causa abest: qui vel aliam ob causam reipublicæ gratia extra urbem aberit. a 12 † Sed & in urbanis b 13 †

12† abàs, aliter.

13† Urbanicianis. Flor.

S Iis.] CASUS. Absens rem meã usuceperat: impetravi in integrum restitutionem, non tamen adhuc utilem actionem intentaveram, & in illo medio tẽpore si post in integrum restitutionem impetratam, ante tamen actionem propositam, nactus sum possessio illius rei, & iterum eam amisi: dicit, quod de cætero perpetuam habeo actionem ad illam rẽ petendam. Vivia.

a *Siu.*] scilicet præsens.

b *Nactus sit*] scilicet in integrum restitutione, sed non intentata rescissoria, & fuit sine vitio nactus, ut supra eodem. l. nec non. §. exemplo. Sed videtur non perpetuari, etiam data restitutione, sicut nec exceptio, sive replicatio, quæ datur minori, ut infra, de in restitutione. l. nam postea. §. si minor. in fin. quæ est contra. Sed dic, quod hic apprehensio ipsa fuit pro lite contestata, ut C. de præscrip. 30 annor. l. cum notissimi. §. immo. Alij tamen dicunt, quod hic tam restitutio fuit data, quã etiam rescissoria postea proposita, & per sententiam hanc secundam possessio restituta: sed tunc nulla esset dubitatio.

c *Actionem.*] s. directam forte, cum dominium directum recuperasse videatur. vel dic utilem. Accur.

A *Besse.*] CASUS. Numerat iurisconsult. personas, quæ dicitur abesse causa reipublicæ usque ad legem, is qui. Item dicit, quod advocatus fisci si lædatur ex generali clausula, restituitur. Item dicit, quod tabelliones, & medici videntur abesse causa reipubl. Item, si miles domi est de licentia principis vel tribuni sui, non videtur abesse causa reipublicæ, exacto tempore licentiæ. Item dicit, quod ille, qui conduxit vectigalia, non abest causa reipublicæ. Quod postea sequitur, planum est usque ad legem. hi qui.

d *Nondum provincia.*] i. Italia.

ADDITIO. Ex hac glo. habes qualiter Italia est provincia, licet gloss. de hoc quærat in auth. quæ in provincia, C. ubi de crim. agi. opor. secundum Bal. hic. Addo quod gl. in d. aut. dicit, quod est domina provinciarum.

e *In provincijs.*] i. qui mittuntur ad tribunos, licet non sint milites. ut inf. de bon. poss. ex test. mili. l. 1.

f *Ad ærarium.*] i. procuratorem fisci; qui præest ærario.

g *Commentarium.*] locus est ubi captivi retinentur: unde commentarienses debent custodes eius loci, ut C. de cust. reo. l. ad cõmentariensem. Vel locus est ubi princeps cũ consiliariis suis ad mẽtẽ secreta revocat. a cõminiscor, sceris.

h *Relati sunt.*] a populo Romano.

i INter eos. Clausula.] ut inf. e. l. 1. in fi. & l. sed & si. §. hæc clausula.

k *Notis scribunt.*] ut tabelliones. Acc.

l *Præsidum.*] provinciarũ, cũ ibi sit de Ro.

m *Non abesse*] quidã libri non habet non: & tunc est plana. Sed si habes, dic quod sui cõmodi causa aberat, & sic non restituitur, ut inf. eo. reipublicæ. dic, non abesse reipu. causa: restituuntur cũ cum necessario & nõ causa sui lucri absunt ut sup. e. l. sed & si. §. fi. Accur.

n *Fraudem*] i. dãnũ. facit sup. de excus. tu. si duas. §. grãmatici.

o MIles Commeatu.] i. licẽtia.

p *Sine est.*] s. iam & stetit per modicum tempus: aliàs adhuc abesse videtur, ut s. eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter: & facit infra l. prox. §. fi. & l. si cui. §. fi.

q *In publicum.*] i. in republica.

r *Vectigalium.*] i. pro eo quod vectigalium.

s *Locatum est.*] i. locatio facta est sibi & sic quia suo lucro facit, non restituitur. Vel dic, dedit operam, ut publica vectigalia locarentur aliis, ut proxeneta. Accu.

t *Non abest.*] hoc ipso.

u QVi mittuntur Legendi.] i. eligendi probos mittendos ad principem.

x *Ad gratulandum.*] forte ut qui faciant coram eo hastiludium, vel civitas, quæ minus bene se habet, cum eo mittit aliquos qui applaudant ei, offerendo servitia.

y *Non omnium*] & dic, s. procuratio est mandata.

z *Rerum.*] a principe constituit reipublicæ causa.

a *Aberit.*] subaudi. i. absens reipublicæ causa.

b *Urbanis.*] qui custodiunt civitatem Romanam præcepto principis.

[Militibus.

a *Militibus*] ergo omnis, qui est extra vrbem, si alicuius dignitatis gratia est, causa reipublicæ abest: sed si in urbe est, non, nisi sit miles, ut probatur supra eodem, l. & qui data. in fin. & l. vt sunt, & milites. & l. abesse, & infra eodem, l. & si extra.

infra l. prox. Vltra ergo nullo modo etiam principe permittente, nisi fortè diceret non obstante hac lege, vt argu. infra de leg. 3. l. si quis. in princip. Fallunt tamen prędicta in assessore procuratoris Cæsaris: tum quia iudex est inter fiscum & priuatum, vnde vni priuato plus, quam alij suspectus haberi non debet: tũ quia salariũ habet de propria bursa procuratoris, vt su pra de assess. l. fin. Sed quare prohibetur quis in sua prouincia assidere? Respond. propter suspicionem, ne quid gratiosè ageret. Itẽ quia non timeretur, cum nemo propheta sit receptus sine honore nisi in patria sua.

militibus a item diuus Pius constituit.

¶ Quæsitum est, & de eo, qui ac compescendos malos homines b missus est, an reip. causa abesset? & placuit reipublicæ causa eum abesse.

¶ Item paganum, qui in expeditione consulari c 1† iussu trãsierat, ibique in acie ceciderat: d hæredi enim eius succurrendum est. ¶ Qui reipublicæ causa Romam profectus e est, abesse reipublicæ causa uidetur.

¶ Sed & si extra patriã suam f reipub. causa profectus sit: etiam si per vrbem g ei iter cõpetit, reipub. causa abest. Similiter qui in prouincia est, ut primum aut domo h sua profectus est, i aut cũ in eãdẽ prouincia degit, k reipublicæ administrandæ causa: simulatq; 2† agere l rempub. cœpit, ad similitudinem m absentis habetur. Et dum eat n in castra, * ac 3† redeat miles, reipublicę causa abest, quod & eundem fit in castra o militaturo, & redeundum.

¶ Iulianus 4† scribit, Proculum respondisse: militem qui cum commeatu absit, dum domum vadit, aut redit, reipublicæ causa abesse, p dum domi sit, non abesse.

Vlpianus lib. 7. 5† ad leg. Iuliam, & Papiam.

LEX XXXVI.

Reipublicæ causa abesse eos solos intelligimus, qui non sui commodi causa, sed coacti q absunt.

Pau. li. 3 ad l. Iul. & Pap.

LEX XXXVII.

Hi qui in prouincia sua vltra tempus a constitu. 7† tionbus r concessum assident, reipublicæ 6† causa abesse non intelliguntur. s

Qui accipit, vel gerit officium contra ius officialiũ, priuilegio non gaudebit. Bartolus.

Vlpia. lib. 7. 7† ad leg. Iuliam & Papiam.

LEX XXXVIII.

Si cui in prouincia sua princeps assidere speciali beneficio permiserit, t puto eum reipub. causa abesse. u Quod si non ex permissu x 8† hoc fecerit, consequenter dicemus, cum crimen admiserit, y non habere eum priuilegia eorum, qui reipublicæ causa absunt.

Durante officio dicitur quis abesse causa reipublicæ, etiam eo finito quoad redire poterit, secundum qualitatem personæ. Bar.

¶ Tamdiu reipublicæ causa abesse quis videtur, quamdiu officio alicui 9† præest: quod si finitum fuerit officium, iam desinet 10† abesse z reipublicæ causa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus, statim atque desijt reipublicæ a causa abesse, ea 11† quibus reuerti in urbem potuit, erit moderatum, b tempora ei dare, quæ lex reuertentibus præstat. c 12† Quare si quod 13† tempus effluxerit suæ rei causa, non dubitamus id tempus ei non proficere; habitaque dinumeratione temporis quo reuerti debuit, statim eum dicemus reipublicæ causa abesse. ¶ Planè si infirmitate impeditus continuare iter non potuit, 14† habebitur

b *Homines.*] quæ est cura præfec. vrb. vt supra, de offi. præfec. vrba. l. 1. §. qui es.

c *Consulari iussu.*] alias consulis.

d *In acie ceciderat.*] subaudi restitui placet.

e *Romam profectus.*] non tamen compleuit adhuc iter.

f *Patriam suam.*] a principe ergo vel ad principem missus.

g *Per vrbem.*] Romã quę est communis patria: & ideo quasi sit domi, nõ videbatur abesse reipublicæ causa.

h *Aut domo.*] idest a domo.

i *Profectus est.*] in ciuitate tamen sua est adhuc, vt differat a sequenti, & dic, profectus est ad principem vel ad Papam: aliàs si de ciuitate, ad ciuitatem, non dicitur abesse reipublicæ causa, licet habeat idem priuilegium restitutionis, ut sup. eo. l. sed & si per prætorem. §. fi.

k *Degit.*] eundo. vel dic, degit stando alicubi in itinere pro aliquo negocio principis.

l *Agere.*] & sic etiam antequam vadat videtur abesse, cum se præparet, vt infra de leg. l. legato. sicut econtra cum est reuersus, vt supra eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

m *Similitudinem.*] ac si iam esset ibi, vel apud principem.

n *Eat.*] similiter.

o *In castra.*] i. in exercitum. vnde dicitur in Exodo. Castramẽtati sunt filij Israel, iuxta aquas.

p *Abesse.*] vt hic, & supra l. proxi. a. reip. Sed contra, infra de re milit. l. 2. Solu. ibi ociosè redibat, vt infra l. si cui. §. tamdiu.

q R *Eipublicæ. Coacti.*] scilicet principaliter, ut hic. & sup. eod. l. item hi. §. fi. & seq. & inf. eo. l. non vero. Accur.

Hi *qui.*] CASVS. Nullus in sua patria assidere debet vltra quatuor mensibus, & tunc cum permissione principis. Si ergo quis assideat vltra quatuor menses, non abest causa reipub. nisi princeps permittat, quia tunc abest, vt in prin. seq. quæ continuatur cum ista.

r *Constitutionibus.*] quatuor mensium, vt C. de assess. l. in consiliarijs. & hoc ex concessione principis, non aliàs, vt

s *Non intelliguntur.*] immo puniuntur, ut d. l. C. de assessor. l. in consiliarijs. Accur.

t S *I cui. Permiserit.*] quatuor mẽsibus, vel minus, vt dixi supra l. proxi. Alij dicunt, quod de iure communi potest per quatuor menses, vltra autem ex permissu principis, quod nõ placet.

u *Abesse.*] secus in magistratu, vt sup. eo. l. vt sunt. Sed quare secus? Resp. quia isti habent ex principis beneficio principaliter, quod possint assidere quod debet esse ab omni diminutione extraneum, ut in auth. constit. quæ de dign. §. illud. coll. 6.

x *Permissu.*] principis, vel præfecti potest, ut C. de assess. l. in consiliarijs.

y *Admiserit.*] sacrilegij, ut C. de crim. sacril. l. si. Et no. hic, q non debet quis pęnam & præmium ex eodem facto habere, ut supra de neg. gest. l. que hæreditaria. & inf. de interdic. & releg. l. relegatorum. in fi. & infra de iudic. l. non aliàs. §. 1. Sed arg. contra inf. de suspe. tu. l. decreto. & de excus. tuto. l. sed & milites. §. sed & ignominia. & de his quib. ut indig. l. 1. & ibi uide.

z *Desinet abesse.*] sic & inf. de iud. l. 2. planè si perfecta.

a *Desijt reipublicæ.*] i. ex quo commeatum * accepit modico tempore elapso quo se possit præparare ad recedendum: quod magis intellectu, &c. vt infra de sol. l. ratum. & quod dicit, desijt abesse. i. desijt habere spem plus remanere. abest tamen donec domi erit, vt hic subiicit, & inf. eo. l. miles. & l. qui mittuntur. §. fi.

b *Moderatum.*] idest bonum.

c *Præstat.*] s. viginti millium diurnorum, ut sup. si qs caut. l. 1. & infra de verb. sign. l. 3.

1† Fl. consulatu.

2† Fl. simul agere.

3† Et.

* Castra hic accipiuntur pro loco in cãpis, ubi milites tentoria figunt, vt & l. 3. §. mensor. de re milit. castrorũ autem genera vide apud Tas. lib. 2. anna.

4† Flo. Vinianus, alij Vlpianus.

5† Lib. 6.

6† Fl. publicæ causa.

7† Lib. 6. Propheta nemo acceptus in patria sua.

8† Aliàs, per missione.

9† Fl. aliquo.

10† Fl. desinet.

11† alias, dictata.

12† Fl. professo.

13† Fl. si quo defluxerit suæ rei, alias quare si quid excesserit suæ rei.

14† alias, debuit.

* Commeatus hic accipitur pro licentia, q datur militi, ut ire & redire possit, cuius formulã ponit Liui. lib. 30.

Homan

ratio humanitatis: a sicuti haberi solet, & hyemis,& nauigationis,& cæterorum, quæ casu contingunt. b

Ista l legitur duob.modis principaliter. Primo, quando absens, qui dimisit pcuratorē, et habuit sententiā contrariā, petit se restitui contra præsentem, et istud psequitur gl. vsque ibi, vel nō auditur, etc. ibi gl. ponit secundā lecturam, s. quādo præsens petit se restitui cōtra absentem. Et secūdum verā lecturā hoc modo pone casū. Absens causa reipublicę legitime defensus non restituitur, secundū alteram lecturā hoc intēdit. Si absens procuratorem dimisit, presens contra eum non restituitur, quia habuit quem conueniat. Bar.

Paulus lib. 1. Sententiarum.

a *Humanitatis.*] siue habeas humanitatis, bona est, & facit infra, de appellat. non tantum. siue humilitatis. & hæc bona est. Accursius.

b *Contingunt.*] infra, de re milit. l. qui commeatus.

IS qui.] CASVS. Hic dicit, ꝙ præsens contra absentem qui procuratorem relinquit, non restituitur: quia habuit iste præsens quē conueniret, s. procuratorem. Vel dic hunc casum, qđ absens non restituitur ꝯ præsentem, qñ ille absens procuratorem reliquit, cū procurator eum defendit. Viuianus.

c *Absfuturus erat.*] & iam cœperat abesse.

d *Non auditur.*] sub intellige, ad totā causam: imò vr̄ audiri debere ꝯ si procuratorē dimiserit, vt ꝯ. eod. l. sed si p p̄corē, §. si. quæ est ꝯ. Sol. hic procurator est soluēdo, & sic conuenitur actione mandati, ibi non, & sic restituitur, arg. ꝯ. de eo per quem factum erit, l fin. 1. responso. Vel dic causa reipublicæ, ibi ciuitatis a causa absfuit. Vel hic non restituitur ex clausula speciali, quia reipublicæ causa absfuerit, sed ex generali sic, vt ibi. Vel hic reliquit procuratorem per quem potuit defendi, ibi non. Vel dic, ibi dicit in legato, qui conueniri non potest, vt infra, de iudic. l. 3. §. legatis. hic autem de alio absente. Vel melius, non restituitur ad totam causam, vt hic, sed ad appellandum, vt ibi, argum. supra, de in integ. restitut. l. fin. Vel non auditur, s. scilicet præsens, cum habuit quem conueniat, vt supra l. item ait, §. quam clausulam, sed absens sic, vt in l. contraria. Item oppo. qa videtur, quod hodie nullus præsens in talibus præscriptionibus contra absentem audiatur: cum potuit præsens iure communi interruptionem facere temporis, vel coram episcopo, vel in subsidium in publico proponere, siue porrigere vbi domicilium habet aduersarius, qui rem eius detinet, & absens est, vel infans, vel furiosus est, vel in potestate positus, vt C. de annali except. l. vt perfectius quod cum non fecerit, indignus est restitutione: cum alio modo sibi consulere potuit, sicut cum habuit quem conueniret, & tacuit, vt supra eodem, l. item ait, §. quam clausulam. Sed respond. immo habet restitutionem, & licet denegetur sibi vbi habuit quem conueniret: ideo est, quia ad suum sic potuit peruenire, cum ille dicatur defendere, qui & iudicatum solui promittit, vt supra eod. l. item ait. §. fin. quod non consequitur per huiusmodi libellum, sed interruptionem solam. Vel dic, quod illa leg. vt perfectius loquitur tantum in duobus casibus, scilicet vbi quis detinet rem alienam, vel creditori obnoxiam, & secundum hoc in his duobus corrigerentur hæc iura. Item oppo. non ne potuit mitti in possessionem, vel rei petitæ, vel pro mensura debiti, & sic ad venditionem venire? Respond. in primo non potuit fieri nisi possessor. Item & hoc demum post annum: at per restitutionem ad perfectionem venit. In secundo, quando pro mensura debiti, & sic in personali actione, dices absentem non latitare, & sic non potest fieri venditio, vt sup. eo. l. item ait prætor, §. penult. nec per hoc interrumpitur absentis præscriptio, vt infra, de acq. poss. l. 3. in fi. Vel non extant alia bona, vt supra eo. l. ait prætor, §. fin.

a Istud nō placet scribenti. quia non debet esse minus priuilegiata absentia causa reipub. q̄ causa muniporū, ſm Bald.

b Istam sol. sequitur Bart.

ADDITIO. Tu dic ſm Bal. ꝙ ambo contraria præcedentia, s. remedium l. vt perfectius. & remedium missionis, sunt remedia extraordinaria, & subsidiaria, & ideo non faciunt cessare restitutionem in integrum, quia vnum remedium extraordinarium, non tollit aliud extraordinarium. facit sup. quod met cau. l. si cū exceptione, § cum qui. & ibi not. Adde etiam argum. quod not. in l. item si res, ꝯ. tit. 2.

LEX XXXIX.

j IS, qui reipublicæ causa absfuturus erat, c si procuratorem reliquerit, per quē defendi potuit, in integrum volens restitui, non audietur. d

Militi militanti tempus accusationis nō currit. Ba.

Vlpianus lib. 5. Opinionum.

LEX XL.

SI qua militi accusatio competat eo 1 † tempore, quo reipublicæ operam dedit, non perimetur. e 2 †

Absens causa necessaria tantum restituitur. h. d. vel sic: Deportatus restitutus habet beneficium edicti p eo tpe, quo bonis caruit. B.

¶ Quod eo tempore, quo in insula quis 3 † fuit f ex pœna irrogata, cuius restitutionem a principe 4 † impetrauit, g ab alio vsurpatum h ex bonis, q̄ nō adēpta i erāt, pbatū fuerit: suæ causæ restituēdum est. K

Absenti restituitur actio cum onere suo. Bart.

SI quis.] CASVS. Aliquis vxorem suam poterat accusare de adulterio ab ea commissio, intra sexaginta dies: quia absfuit causa reipublicæ, reuersus est, & vult restitui, vt liceat ei adhuc accusare sine metu pœnæ. Et respond. quod audiendus est.

¶ Quod] Quidā fuit per decem ann. in insulā relegatus, & cum in relegatione esset, aliquid de bonis eius fuit vsucaptū, postea impetrauit restitutionē pœnę. Dicitur hic, ꝙ potest restitui ad rem suam venditam, quæ vsucapta fuit. Vel pone exemplū in deportato, & idem iuris est. Viuianus.

e *Non perimetur.*] Pone exemplum in accusatione legis Iuliæ de adulterijs, in qua habet maritus priuilegium vsque ad sexaginta dies, qui non currunt absenti reipublicæ causa, vt hic, & C. de adulter. l. ob commissa, & l. si quondam. Nec ei, qui est in vinculis, vt infra, de adultet. l. si miles, §. quidam. Secus in minore, quia sibi currunt, vt supra, de minor. l. auxilium. Et est ratio quare absenti non currunt, quia vtile tempus est, ideoque currit minori præsenti non maiori absenti, vt infra, de adulter. l. si maritus, in princ. Nam nec hic dicit restitui, sed non currere, argu. contra, ꝯ. de sepulchro viol. l. sepulchri violati. & dic, vt ibi. Accursius.

F *Fuit.*] s. relegatus. & dic, ꝙ pars bonorum fuit ei adempta, vt hic innuit, quod fieri non debuit: factum tamen tenuit, vt ꝯ. de interd. & relega. l. relegatorum, §. ad tempus. vel dic, c quod erat deportatus: sed pars bonorum ei concessa fuit tempore sententiæ: alias nudus exulat, vt supra, de capit. dimin. tutelas, § fin. Accur.

g *Impetrauit.*] a principe. idem si ex indulgentia fuit sibi pœna remissa, & ad pœnam tantum fuit restitutus. Accursius.

h *Vsurpatum.*] idest frequenter vsitatum, vt ita loquar, vt infra, de vsucap. l. 2.

i *Adempta.*] nec enim adimi debuerunt, vt infra. de inter. dic. & releg. l. relegatorum, §. ad tempus. Sed si fuissent adempta, fisci fierent. & non possent vsucapi, vt Institut. de vsucap §. res fisci.

K *Restituendum est.*] s. per prætorem, quia per omnia pristina iura & honores, & bona recuperat, vt Instit. quib. modis ius pat. pot. sol. §. cum autem. & C. de sent. pass. l. 1. & 2. & per hoc patet, ꝙ loquitur in relegato qui nō amittit ciuitatem nec libertatem, vt ꝯ. de interdic. & relega. l. relegatorum, §. ad tempus. & Instit. quib. mod ius pat. pot sol. §. relegati. sed deportatus nudus exulat, vt ꝯ tit. 1. l. tutelas, § fi. Item restituitur hic, quia non potuit dimittere procuratorem. Vel fortè obijt quem reliquit: alias non restituitur, vt supra tit 2. Papinianus, quæ est contra. Vel ibi perpetuo, hic ad tempus. Accursius.

1 † Flor. dicest, eo.

2 † Flor. perimitur.

3 † Flo. aliquis.

4 † Fl. decret. a princeps.

c Bald. hic dicit istam glo. sing. ad hoc, quod potest iudex referuate deportato aliquam patrem bonorum. Bal.

Si quis

SI quis.] CASVS. Si aliquis restituatur, vt habeat legatum, quod amisit ideo, quia abfuit causa reipublicæ, habebit legatum cum onere: nam iste talis, qui restituitur, vt habeat legatum, ad fideicommissum præstandum hoc ipso tenetur, ac si tunc fuisset in Italia. Idem dicit in herede, quia & potest restitui, & habebit hæreditatē cum suo onere: quia cum miles restituitur ad hæreditatem, debet præstare legata. Viuianus.

a *Mortis suæ.*] scilicet legatarij, vel sui testatoris.

b *Et ei.*] hæredi in primo casu. Item ei, idest sibi, in secundo.

c *Succursum.*] quod fieri debuit, vt supra eodem, l. Iulianus, §. eum.

d *Ab eo.*] s. legatario, qui rogatus erat alij dare fortè meditatem.

e *Cogitur.*] argumen. contra, infra, de legat. præstan. l. 3. §. item si quis.

f *Notat.*] non reprehendendo responsionem, sed indubitabilem quæstionem faciendo.

g *Abfuit.*] quasi dicat, nullus.

h NOn verè. Priuati negotij.] vt hic, & supra eodem, l. reipublicæ. & l. qui data. Sed quid si partim ob rempublicam, puta vt fidelitatem iuret: partim pro se, vt feudum acquirat, vel reconcilietur principi? Respondeo inspici & iudicari, secundum quod principalius intendebat, vt infra nau. caup. l. j. §. caupo. & de probationibus, cum pro batio. & de auro & argento lega. l. & si non sint, §. perueniamus.

1 † Lib. 35.

2 † Aliâs, quod: aliâs quibus Fl. depret, ponit ferè semper.

3 † Ab eo pro a se demonstratiuū pro relatiuo.

4 † Aliâs, abesse eum, qui sui.

5 † Fl. quoad. aliâs, qui bus.

Iulianus li. 23. 1 † Digest.

LEX XLI.

SI quis Titio legauerit, si mortis suæ a tempore in Italia esset, aut in annos singulos, quot 2 † in Italia esset, & ei b succursum c fuerit, quia ob id, quod reipublicæ causa abfuit, exclusus fuerit a legato, fideicommissum ab eo d 3 † relictum præstare cogitur. e Marcellus notat. f quis enim dubitauit, salua legatorum, & fidei commissorum causa, militi restitui hereditatem, quam ob id perdidit, quod reipublicæ causa abfuit? g

Alphenus libro 5. Digest.

LEX XLII.

NOn verè dicitur reipublicæ causa abesse, 4 † qui sui priuati negotij h causa in legatione est.

Sicut actio amissa restituitur, ita actio non nata post in integrum restitutionem restituitur. Bart.

Africanus lib. 7. Quæstio.

LEX XLIII.

SI quis stipulatus sit in annos singulos, quot 5 † in Italia esset, vel ipse, vel promissor, i & alteruter reipublicæ causa abesse cœperit, officium prætoris est introducere k vtilem actionem. *

¶ Eadem dicemus, l & si ita concepta stipulatio fuerit, si quinquennio proximo Romæ fuerit vel ita, si Romæ non fuerit: m centum dare spondes?

Paulus lib. 2. ad Sabinum.

LEX XLIIII.

IS qui reipublicæ causa abest, in aliqua re læsus, nō restituitur: in qua etiam, si reipublicæ causa non abfuisset, damnum erat passurus. n

Scæuola lib. 1. Regularū.

LEX XLV.

MIlites omnes, qui discedere a 6 † signis sine periculo o non possunt, reipublicæ causa abesse intelliguntur.

Absens contra absentem restituitur. Bar.

LEX XLVI.

QVi reipublicæ * causa abfuit, etiam aduersus eum, qui pariter reipublicæ causa abfuerit, restituendus est, si aliquid damni iustè p quæritur.

SI quis.] CASVS. Aliquis stipulatus decem in annos singulos, quibus in Italia fuisset: si non fuerit in Italia quia abfuit causa reipublicæ, restituendus est.

i *Vel promissor.*] diuisim intellige duas stipulationes: vnā sub conditione, si stipulator in Italia: aliam si promissor ibidem esset: alias si ita communiter sub vna stipulatione dictum esset, sufficeret alterum esse in ciuitate, & sic non esset opus restitutione conditione impleta.

k *Introducere.*] de nouo, restituere, vt supra eodem, l. Iulianus, §. fin.

l *Eadem dicemus*] vt si quidem his casibus reipublicæ causa abfit, restituatur, vt hic, & supra eodem, l. si quis Titio, & l. Iulianus, §. cum. Et hic nota argumen. quod si promisi tibi decem, si Romæ essem in pascha, quod si tibi fuerim causa reipublicæ, non videor esse, cum hic intelligat esse. Accursius.

m *Non fuerit.*] scilicet stipulator, vel promissor, & contrarium fuerit.

IS qui.] CASVS. Fui absens causa reipublicæ, & prædia mea chasmate * perierunt: vel quia pars prædij mei fundo vicini per alluuionem applicata est: quia si non abfuissem causa reipublicæ hoc accidisset. ideo non restituor. Viuianus.

n *Erat passurus.*] idest verisimile est eum fuisse passurū, puta si ante absentiam protestabatur se non acturum contra possidentem rem suam intra tempus præscriptionis, vel dicebat, non credo me acturum: sed si talia non protulit, restituetur. Vel pone exemplum, in damno alluuionis, * quod euenisset, etiam si præsens fuisset: vt infra, de acquirendo rerum dominio, l. ergo, §. alluuio. Vel pone in publicatione rei quam fuisset passus, etiam si præsens fuisset, quia prius deliquerat. Vel in seruo, vel in liberto suo natalibus restituto, quod etiam eo præsente, & irrequisito quādoque fit, vt infra, de natal. restit. l. quæris. si iusta fit causa, non aliàs, vt l. fin. cod. titu. Accursius.

o MIlites. Periculo] Periurij, vel mortis. Et nota, quod sex sunt necessaria, vt quis sit miles. primo vt miles non sit negotiator, vt C. ne mi. l. t. lib. 12. Item, quod examinetur, vt C. qui mi. non poss. l. j. Item quod præstet sacramentum per genium Principis & Deum omnipotentem, quod mortem reipublicæ causa non euitabit, vt hic, & in lib. Vegetij, de re milit. Item quod ei ensis cingatur, argum. infra, de testam. militā. l. filiusfamilias. Item stigma, idest nota publica debet eius brachijs inscribi, vel imponi, vt C. de fabric. l. j. Item in numero aliorum debet poni & scribi, vt ff. de testam. milit. eo. & isti tales habent priuilegia, quæ dicunt leges concedi militibus. Accursius.

p QVi reipublica. Iustè] Si habes iustè, quoad alium: & si habes iniustè, dic quod ad se. Et secundum hoc subaudi, illati. Vel verius nil subaudi, & iustè, aduerbium, stet iuxta verbū, quæritur, & si vnus iustè agit, & alter iniustè, conuenitur. Sed si habes iniustè, referas ad dānum: nam vterque iniustè habet. Immo verius si habes, iustè, referas ad, quæritur. & est vtrumque iustum, scilicet hunc agere, & alterum conueniri. Si iniustè, tunc ad verbum, damni, & est vtrumque iniustum, s. hunc habere, & illum pati. Et nota hic, quod priuilegiatus restituitur contra priuilegiatum, argum. contra, sup. de minorib. l. verum, §. pen. & in Auth. de sanct. epis. §. sed hoc præsenti, in fi. collat. 9.

ADDITIO. Solue secundum Bart. & dic, quod non est verum hoc, quod præscribens sit priuilegiatus: quia sola absentia non est causa priuilegij, sed absentia cum læsione. Præscribens ergo, licet absens, non læditur, & sic non est priuilegiatus, & etiam non restituitur: de quo per Cyn. in l. quo tempore, & C. de restit. milit. in vlt. q. & in authen. quas actiones, C. de sacrosan. eccl.

* Dic, cum directa deficiat, deficiente conditione stipulationis, ut in l. Iulianus, supra eod.

* Alluuio quid sit, ponitur in §. præterea, Instit. de rerum diuis. C. Harmenopo. lib. 2. tit. 1. Hoto. in cō. ver. iu. & in nouo Indice tracta. in ver. Alluuio.

6 † Floren. discedere sine quis.

* Ad intellect. huius l. vide Lancel. Polit. in l. filius quem, nume. 113. C. fami. erc. & vide l. verum, sup. de minorib.

* Chasma quid sit, vide not. ff. de minor ad l. 12. super gl. chasmate.

DE ALIENATIONE IVDICII mutandi causa facta. *

* Ista est sexta cā restitutionis dā dę, vt latè declarat Cuiac.

a *Mutandi*] idest euitandi quo ad se, & suscipiendi quo ad alium.

Quia sunt restitutiones tam iure actionis, quam iudicis officio: vt supra dictum est: sunt etiam iure actionis ex hoc edicto iste: ideo de hoc ponit.

TITVLVS VII.

De alienatione iudicij mutandi a causa facta.

Iurisconsultus primo commendat edictum: secundò ponit mentem edicti: ibi, & cum intelligeret: tertiò incipit exponere edictum: ibi, Itaque. & hoc intēdit: qui rem alienat causa mutandi iudicium, actori ad interesse tenetur. Bart.

Caius libro 4. ad edi. prouinc.

LEX PRIMA.

OMnibus b modis c proconsul id agit, ne cuius deterior cā fiat ex alieno facto. Et cum intelligeret iudiciorum exitū interdum duriorem constitui, opposito nobis 1† alio aduersario, in eam quoque rem prospexit: vt si quis alienādo rem, alium nobis aduersarium suo loco substituerit, idq; data opera in fraudem nostram fecerit, tanti nobis in factū actione teneatur, quanti nostra interfit, d alium nos aduersariū non habuisse: itaque & 2 † si alterius prouinciæ hoīem, aut potentiorem nobis opposuerit aduersarium, tenebitur. e

1† Alias deteriorem.

2† Fl. itaque si alterius.

Vlpian. li. 12. 3 † ad edic.

LEX II.

AVt alium, qui vexaturus sit, aduersarium. f

3† Lib. 13.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX III.

QVia etsi 4 † cum eo, qui alterius prouinciæ est, 5 † experiar, in illius prouincia, experiri debeo: g & potentioribus 6 † pares esse non possumus. h

4† Fl. etiamsi.

5† Fl. vt.

6† Fl. potentiore.

Qui alienando facit causam fauorabiliorem ex parte sua, tenetur hoc edicto. Bar.

Sed & si hoīem, quem petebamus, i manumiserit, k durior nr̄a conditio fit: quia prętores fauent 7† libertatibus. l

7† Fauent.

Si actio contra eum, cui facta est alienatio, competit, in minus alienator hoc edicto tenetur. Bar.

Item si locum, in quo opus feceris, cuius nomine interdicto, Quod vi aut clam, m vel actione aquæ pluuiæ n arcendæ tenearis, alienaueris, durior nostra conditio facta intelligitur: quia 8 † si tecum ageretur, tuis impensis id opus tollere o deberes. Nunc verò cum incipiat mihi aduersus alium actio esse, quàm qui fecerit, compellor

8 † Fl. quasi. & vide Ant. Au. li. 2. c. 8.

Omnibus.] CASVS. Qd hic dr̄, planū est, & dicit, q prætor omnib9 modis se intromittit, ne aliquis facto alterius prægrauetur: qd contingeret si aliqs, cū videret se ab alio conueniendum, rem quam alius petere vellet, alij fortiori cōcederet: & inde fortiorem aduersariū constitueret. vnde ne hoc fiat, prohibet, quòd si quis fecerit, vt puta dolo, & causa mutandi iudicij meam rem potentiori vēdidisti: te possum conuenire actione in factū, quæ proficiscitur ex hoc edicto, ad interesse. & qualiter possit conditio aduersarij fieri deterior; dicit, quòd fit aliquando deterior ratione loci, item ratione potentiæ, vel ratione personæ, & de istis duobus primis reddit rationem, in l. quia. sed de ista tertia ratione personæ non reddit rationem.

¶ *Opus quoque.*] * Ædificare voluisti in solo tuo, nunciaui tibi nouum opus: tu solum cuidam cessisti, qui ædificauit, postea alienasti, locus est huic edicto: tecum enim de cætero agere non possum, quia non ædificasti, nec cum eo emptore, quia ei nouum opus non nunciaui: vnde per istud edictum agam ad interesse cōtra eum qui rem mutādi iudicij causa alienauit: qui quanti mea interest, tenetur: per cōtrarium ergo si mea non interest, non tenetur. Sed pone, q non interest mea, reus autem dicit se paratum suscipere iudicium, sine dubio non erit locus huic edicto: sed denegatur aduersus illum hæc actio. Viuianus.

* Nota, q iste est casus §. positi ī. sub l. 3. quē hic inutū reliqui, ne fieret error in transportando.

b *Omnibus.*] quibus potest, vt hic, & inf. de reg. iur. l. non debet alteri & C. de anna. excep. l. vt perfectius, in prin. & infra, de separa. l. j. §. ex contrario. & infra si quis ali. testa. ni pro. l. 2. & si quis omis. cau. testam. per totum. & maximè in l. pen. & inf. comm. diuid. l. communis seruus. & C. vbi in rem act. l. j.

c *Proconsul.*] idest prætor, vt infra, quod cum eo. l. prima, primo respon.

d *Quanti nostra interfit.*] Sed an pro hoc interesse agatur etiam antequam aliquid expendam, i. antequā excutiam possessorem? Respond. ita, quia iam videtur mihi abesse, cum ego quodammodo ad id compellar: vt in hoc exemplo, q sequitur in glos. maximè re alienata vsucapta, in quam inaniter expenderem: quo casu statim agam contra alienantem pro æstimatione rei, non excusso possessore, i. antequam excutiam possessorem, vt ī. eod. l. 3. §. item & ī. de neg. gest. l. si quis mandato. Sed ibi Plac. contradicit, & pro eo est ī. eod. l. 3. §. ex quibus.

e *Tenebitur.*] imò vr̄ habere locum illa constitutio. C. ne lic. po. Sed dic, q ibi loquit qñ actor, hic qñ reus alienauit. Itē opp. quia nil vr̄ mea interesse, ergo semper cessat ho. edictum, cum debeā a reo consequi expensas, quia victus victori, &c. vt C. de iudic. l. properādum, §. sin autem. Sed ibi dicitur tantum de damnis litis: hic autem, & de alijs, quæ passus fuit in alijs meis rebus. Prætetea, & illa lex fallit in casibus duobus, scilicet quando actor esset in contumacia, vt in ea l. §. sin autem. & quando reus habet iustam causam, vel intentionem litigandi, vt infra de leg. 2. l. qui solidum, §. etiam. in quibus habet locum hoc edictum. Item objicitur. Nonne semper habeo actionem vtilem contra alienantem, ac si non alienauerit, vt infra de rei vend. l. qui petitorio, & ideo mea non interest? Respon. plus interest mea habere rem, quàm æstimationem communem. Sed nonne possum iurare in litem vt infra de rei ven. qui restituere? Respon. non. sed iudex taxat, vt supra de dolo, l. arbitrio, §. j.

f AVt alium. Aduersarium.] Contra quē graue est sermonibus resistere. Vnde Cato:

Contra verbosos noli contendere verbis.

Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.

g QVia Debeo.] vt C. de iurisd. om. iud. l. iuris ordinem. & hæc est ratio primi casus. Viuianus.

h *Non possumus.*] vt hic, & inf. tit. j. l. nam magistratus. & inf. de aqua plu. arcen. l. j. §. si vicinus. vnde sapiens.

Contra maiorem nemo præsumat honorem.

Et est ratio illius dicti, quando in potentiorem alienauit.

i *Petebamus*] i. petere volebamus, sic inf. de verbor. oblig. l. si stipulatus: aliàs, cum sit res litigiosa non tenet alienatio, vt inf. eod. l. ex hoc, § ait prætor.

k *Manumiserit.*] i. de facto. Accursius.

l *Libertatibus.*] sic ergo fit hic conditio actoris deterior ratione personæ: nam in dubijs pro libertate &c. vt inf. de reg. iur. l. quoties, & de re iudic. l. inter pares.

m *Vi aut clam*] vt qui opus fecisti in meo, vel etiam in tuo, contra debitam seruitutem mihi, prohibitus a me, vel prohibendus, vel credens prohibendum, vel debens credere, vt inf. quod vi aut clam, l. seruus.

n *Actione aquæ pluuiæ.*] proprium nomen actionis * quæ datur quando fecisti opus, propter quod aqua pluuia fit mihi nocitura, vt infra de aqua plu. arc. l. j. in prin. & tria faciunt eam cessare, vt inf. eo. tit. l. j. in princ.

* Huius actionis materiā hēs collectā in nouo in tract. Rub. actio aquę plu. arcen.

o *Tollere.*] idest ad duo teneris, vt tollas, & vt tuis

sumptibus tollat, vt in actione aquæ pluuiæ arcendæ, vt infra de aqua plu. arcen. l. si tertius, §. fin. quàm in interdicto vnde vi, au clam, vt infra quod vi, aut clam, l. competit, § in sum. ma. & C. de seruit. & aqua, l. si in ædibus. & l. altius.

meis a impensis id tollere: quia qui ab alio factum possidet, hactenus istis actionibus tenetur, vt patiatur id opus tolli.

Si alienatio, obligatio, vel actio extinguitur, alienator hoc edicto tenetur. B.

¶Opus [b] quoque nouum si tibi nunciauerim, tuque eum locum alienaueris, [c] & emptor opus fecerit, dicitur te hoc iudicio teneri, [d] quasi neque te cum ex operis noui nunciatione agere possim, quia nihil feceris noui: neque cum eo, cui id alienaueris: quia ei nunciatum non sit.

Hæc actio datur ad interesse expensarum, vel alterius incommoditatis. Bar.

¶Ex quibus apparet, quòd proconsul in integrum restiturum se pollicetur: vt hac actione tantum officio [e] iudicis consequatur actor, quantum eius intersit, alium aduersariũ non habuisse: fortè si quas impensas fecerit, aut si quã aliam incõmoditatẽ [f] passus sit, [1] † alio aduersario substituto.

Si alienans paratus est defendere ac si possideret, hac actione non tenetur. B.

¶Quid ergo, [a] † si is, aduersus quem talis actio competit, paratus sit vtile iudicium pati, perinde ac si possideret? Rectè dicitur denegandam esse aduersus eum ex hoc edicto [g] actionem.

Licèt alienatione nõ extinguatur actio, sed præscriptione, propter alienationem, alienator hac actione tenetur. Bart.

Vlpia. li. 12. [3] † ad edictum.

LEX IIII.

IDem si res [*] fuerint vsucaptæ [h] ab eo, cui alie-

a *Meis*] sed nonne & sine hoc interdicto agam contra te ad impensas? Resp. quòd sic, vt inf. quod vi aut clã. si alius. j. respon. & l. denique, §. fi. & l. competit, § fi. & j. de aqua plu arcen. l. sed venditor. Et quod hic dicit, meis. s. interim, erunt tamen mihi restituendæ. postea per idem interdictũ quod vi aut clam, vel actione aquæ pluuiæ arcendæ vt dictum est. Sed secundum hoc quare hoc edictũ est i hoc? Respon. quia prædictis actionibus agitur pro impensis factis in demoliendo tantum: at hoc edicto agitur ad omnes expensas. & ad omnia damna, vt infra ead. l. ex quibus. Item no. differentiam inter actionem aquæ pluuiæ arcendæ, quia ad futura damna, & interdictum, quod vi aut clam, quod datur ad præterita, vt infra de aqua plu. arcen. l. Atteius, §. penul.

b *Opus.*] s. superiori § ædificauit prohibitus: hic non prohibitus, sed emptor.

c *Alienaueris.*] imò videtur, quòd cum eo, vt j. de ope. no. nun. l. fi. quæ est contra. Sol. ibi datur in emptorem, vt patiatur tolli: hic non datur in emptorem, vt suis impensis tollat. Vel ibi sciuit, vel scire potuit hic non, vt arg. j, inf. quod vi aut clam. l. vim facit, §. tamdiu. Sed arg. j, inf. de noxal. l. in delictis, §. si extraneus. vel hic non erat opus inchoatum ab ipso venditore: sed emptor ædificauerat de nouo: ibi verò erat inchoatum à venditore: vnde suppositum postea tanquam vitiosum debet demoliri: quia destructo fundamento totum tollitur, vt inf. de aqua plu. arc. l. sed interdum, a Item no. hic arg. quod si tibi sub pœna promisero non facere aliquod opus in solo meo: si alienem solum, & emptor faciat, quod non teneor, nec emptor; vt hic, & inf. de verb. oblig. l. cum filius, §. j. & arg. contra. j. de vsufruc. l. si pendentes, & §. fi. & j. de dam. infec. l. fluminum, §. adijcitur & inf. de ser. expor. l. Titius.

d *Iudicio teneri.*] id est actione in factum ad interesse ex hoc edicto.

e *Officio.*] quomodo hoc, cum sit stricti iuris, & non arbitraria? Respon. habet naturam arbitrariæ, vt succedat loco rei vendicationis, quæ erat arbitraria.

f *Incommoditatem*] s. damnum rerum suarum læsarum.

g *Ex hoc edicto.*] s. ad interesse. Sed nonne semper pati cogitur quis vtile iudicium, quod in eum dat quia dolo desijt possidere? Resp. sic, vt j. de pet. hær. l. sed & si lege, §. proinde. & inf. de reg. iur. l. parem. & sic triplex habeo auxilium. Vnum directum contra possessorẽ, vt C. eo. l. j. Aliud vtile, de quo hic dicit: & hæc duo iure cõi. Aliud in factum ex hoc edicto. Et videtur, quod hoc edictum sit superfluum, cum semper habeat vtile in rem. Resp. nõ est nisi quando se offert, vt hic: & hoc ideo, quia me exonerat à probatione, quia oportebat me probare, quod dolo desierit possidere, nunc non. Item releuat me ab expẽsis quas erã facturus in eũdo ad aliã prouinciã; sed & si non releuaret, tñ vnum per aliud non dẽt tolli, & quia ambo de æquitate dantur, & quia licet detur restitutio minori contra alium, non ideo denegatur actio tutelæ cõtra

a Hæc vero, quia hic fuit locus cõstructus à successore ibi ab auctore. vel hic nõ posset demoliri, quia pateret successor dãnũ expensarũ, saltẽ ipsius ædificationis, secundum Bald.

tutorem, vt C. si tut. vel cur. l. etiam. Item intellige hoc, quando eandem causam omnino, & conditionem promiserit se præstaturum qui alienauit ac si possideret: verbi gratia, si dicit, ego promitto me restituturum rem si viceris, & hoc sub pœna mille solidorum: aliàs si diceret, rem non restituam, quia nec hab. quod, sed quanti interest tua, vel quanti in litem iuraueris, præstabo: secus esset. Nam & sic hoc nõ offert, tenetur tñ ad idem: Item no. hic, quod parcitur sponte confitenti: sic C. de ijs qui se dete. l. j. lib. 10. & in Auth. vt li. iu. col 9 § si quis aũt, & C. de plus pet. & inf. de iureiu. l. eum qui, & C. de nõ num. pec. auth. contra qui propriã. & C. ad l. Iul. maiest. l. pe. §. fi. & j. de peti. h. r. l. sed si l. ge, §. pe.

Item] CASVS. In hac l. vsque ad finem ponitur. Cum rem meam possidebas, & illã fere vsuceperas: sciuisti, quod volebam tibi mouere cõtrouersiã, eam alienasti Titio: Titius eam vsucepit: dicitur quod dabit mihi act. in factũ in te. Itẽ scire debes, quod ad hoc, vt detur actio in factum ex hoc edicto, duo sunt necessaria. s. vt dolo malo fiat, & iudicij mutandi causa: & si aliquod istorum deficiat, non habet locum hoc edictum. Vnde dicit, quod licèt quis alienet sine dolo malo; sed faciat hoc causa iudicij mutãdi, vt quia valetudine tenebatur: hoc casu non tenetur alienans hoc edicto: sed si dolo desijt possidere, non tamen iudicij mutandi causa, hoc edicto non tenetur: ut puta quia rem quam quidam à me petere volebat, pro derelicto habui: & licet diximus eum teneri qui mutandi causa iudicij alienat, quãque tñ secus est: nam factum eius non improbat prætor, qui lites execratur, & maluit re carere, quàm sæpius litigare, sed eius qui rei pretiũ vul. habere.

h *Vsucaptæ.*] secus si deperditæ essent, vt j. l proxi. §. hæc actio. & j. de noxa. act. l. electio, §. si is. & j. de peti. hære. l. deperditum. Videtur ergo, quod is qui alienauit, non erat dñs: nam si tunc dominium transtulisset, nec vsucapere posset, & dolo malo alienauit; aliàs non haberet locum hoc edictum, vt hac l. §. j. Sic ergo videtur dicendum, quod is qui alienauit, malæ fidei possessor erat; quia dolosus, & ita non potuit ab alio res aliena usucapi, si mobilis fuit; quia incidit in uitium furti, ut Instit. de usucapio. §. unde in rebus. Et ideo dicunt quidam, quod tantum in re mobili habet locum hoc edictum, & de præs tip. long. temp. hanc l. loqui dicũt, quæ & dicitur vsucapio, ut j. de usucap ei a quo, nec nocet mala fides, uenditoris, si emptor bonam fidem habeat, ut inf. de publi. l. cum §. prætor ait. & Institut. de usucap. §. quod autem. Et secundum hoc in parte corrigitur, ut in regulis, uel auth. malæ fidei poss. Sed ego dico, b quod habet locum hoc edictum tam in re mobili, quàm in immobili; nam & res mobilis potest alienari causa mutandi iudicij; non tamen fiet furtiua, uel uitiosa; quia uenditor suã putat, uel si sciat, non tamen eam contrectat, sed patitur ut emptor tollat eam, uel apud emptorem est res, & uenditione facta uenditor emptori concedit rem habere emptam, ut Institu. de rerum diuisio. §. interdum. Sed & dici potest, quod & bonæ fidei possessor erat qui alienauit, & suã putauit; nec fuit malæ fidei in possidendo; sed factus est in alienando; nam suam rem potest quis dolo alienare, ut teneatur hoc edicto, ut infra eod. l. ex hoc. §. alienare. in uerbo, etiam, quod est ibi. Vel dic, quod bonam fidem habuit

1 † *Erit hic*

a † *Fl. quid ergo est si is, alias, quid ergo est & si is.*

3 † *Fl. li. 13.*

* *Vide cap. no. Innocen. c. episcopi. extra de reb. eccles. non alien.*

b No. gl. sec. Bal. l. hic, quando mala fides auctoris facit incidere alienantẽ rẽ immobilẽ in uitiũ furti: & quando nõ; nã si alienans hẽt titulũ, nõ cõmittit furtum.

natæ sunt, nec peti ob hoc 1† possint, locum habet a hoc edictum.

Si alienatur causa mutãdi iudiciũ, & cessat dolus, non habet locũ hæc actio. Idem si dolus adest, non tamen alienatur causa mutãdi iudicium. Bart.

¶ Itemq; 2† fieri potest, ut sine dolo malo b quis 3† possidere desierit, uerum iudicij mutandi causa id faciat, 4† sunt & alia complura talia. c

¶ Potest etiam 5† aliquis dolo malo desinere possidere, nec tamen iudicij mutandi causa id 6† fecisse: d nec hoc edicto teneri: neque enim alienat, qui duntaxat omittit possessionem. Non tamen e eius factum improbat prætor, qui tanti habuit * re carere, f ne propter eam sæpius litigaret, hæc enim uerecunda 7† cogitatio eius, qui lites execratur, non est uituperanda: g sed eius duntaxat, qui cum rem habere vult, h litem ad alium transfert, ut molestum aduersarium pro se subiiciat.

Contra transferentẽ possessionẽ hæc actio vtilis locum habet, hoc dicit. Bar.

¶ Pedius lib. ix.

L E X V.

NOn 8† solum ad dominij translationem i hoc edictum pertinere ait, uerum ad possessionis 9† quoque: alioquin is, 10† cum quo in rem agebatur: inquit 11† si possessionem cessit, non tenebitur. k

Qui aliẽauit ex iusta cã, non tenetur hac actione, hoc dicit. Bart.

¶ Si quis autem ob ualetudinem, aut ætatem, aut occupationes necessarias litem in alium transtulerit, in ea causa non est, ut hoc edicto teneatur, cum in hoc edicto

habuit a principio iste venditor, & sic inchoauit vsucapionem in re mobili: & licet post incipiat habere malã fidẽ, non tñ interrumpitur vsucapio, nec fit res uitiosa, ut C. de vsucapio.transfor.l. 1. §. hoc procul dubio. Item vr, q re vsucapta non possit hẽre locum hoc edictum, siue hæc actio in factum; quia non cõpetit post annum, ut j. eod.l. uel post. at res mobilis vsucapit triennio, olim anno: iã vero anno elapso vsucapione cõpleta nõ hẽt locũ hæc actio? Rñ. verũ est, q nõ hẽt locũ post annũ ex quo cœpet cõpetere. Sed pone, q venditor vsucapiebat, & dũ quatuor menses superessent ad vsucapionẽ complendã, vendidit rẽ: & vtiq; ex tunc cœpit cõpetere hæc actio, & cũ modicũ tps vsucapioni superesset. Poterit & dici, quod, annus huius actionis computatur non ex die alienationis, sed ex quo incipit interesse non esse factã alienationẽ. Vel pone, q statim alienatione facta litẽ cõtestatus est actor super hac actione ex hoc edicto an cõpletã vsucapionem ab emptore, & ita actio est perpetuata.

a *Locum habet.*] cõ alienatorem, licet dñs rei potuit directo ɔtra emptorem agendo vsucapionem interrumpere. Non ergo his nocet negligentia, uel omissio sui auxilij quo quis potuit aduersus alium vti, arg. ɔ, infra vi.bo.rap.l. 3 C. de his qui a non do. ma.l. fi. Alij volunt dicere arg. illarum legum, q ubi incapta erat vsucapio a venditore, non haberet locum hoc edictum: quia fuit negligentia agendo contra emptorem ante completam vsucapionem. Item & ea ratione, quia eodem modo res esset vsucapta a uenditore, vt ab emptore: ad quod est inf.eo.l.non solum. §. hæc actio. & sup.tit. 1.l.pen. & facit ad legem istam, infra, ui bon. rap l. si seruus. in princp. contra. C. de his qui a non domi. l. fi. Sol. ibi taciturnitate tacendo tãto tempore facit, ut valeat manumissio, quæ nõ ualuit a principio: at hic a principio ualuit, uel tenuit alienatio: nec datur hæc actio ideo, quia alienauerit, sed ideo quia duriorem aduersarium constituit. at ibi ideo datur: quia manumisit. præterea ibi unum auxilium est pœnale, aliud rei persecutorium: hic utrumque rei persecutorium, & ideo ibi facilius sibi præiudicat, quam hic & eodem modo secundo, & non primo erit respondendum ad illam, ui bon.rap.l. si seruus.

b *Dolo malo.*] & sic cesset hoc edictum, ut sup.l. 1. ibi, idque data, &c.

c *Talia.*] in quibus cesset hoc edictum, ut supra eod. l. 1. licet causa iudicij mutandi fiat, ut infra eo.l.non solum. §. si quis. & l. ex hoc edicto. §. fi. & §. ait prætor. secundum Io. & l. qui venditori. & supra l. proxi. §. fi. & infra l. proxima. Accur.

d *Fecisse*] alienationem & hoc innuit, q sequitur, neque dãtum, &c. vsq; illuc, non tñ, &c. & sic vr habere locum hoc edictum, tunc solum cum quis alienat proprietatem: nam alienatio est oïs actus, &c. ut C. de fun.dot.l. 2. sed contra, inf.l.non solum. Rñ. directa actio ex hoc edicto tũc solum locum hẽt: sed utilis habet locum si pro translatione possessionis tñ. & secundũ hunc casũ expone, q subiicit, nec ali. &c. f. ut hoc edicto directo teneatur, alias (vt dixi) non esset bona ratio, sed illa esset bona, quia non facit causa mutandi iudicij: & q dicit omisit, f. in alium transferendo. Vel intellige hoc resp. secundũ Azo quia habuit rem pro derelicto, quod non mutat in alium iudicium: sed in nullum. vel aliter secundum Pla. ut ibi.

e *Non tamen.*] ita continua, licet supra dictum sit eum teneri quia causa mutãdi iudicij alienat: tñ qñdoq; secus, & ob h. d. non tñ, &c. & superior. §. item &c.

f *Re carere*] vt donando: secus si permutet vel vendat; quia rem habere videtur.

g *Vituperanda.*] vt hic, & j. de tribut.l. illud. § qui tamen.

h *Vult*] ex hoc dicũt quidam, quod ita demum hẽt locum hoc edictum, si quis ideo alienat, ut eandem postea recipiat, ut argu. j. eo. l. fi. & C. mand. l. per diuersas. i princ. Sed hoc non placet, & expone rem duntaxat habere vult vel eius pretiũ. Nam qui pretium habet, rem hẽre vr, ut inf. de petit. hær. l. & si rem, & inf. de pec. l. sed & si is. & l. non penes.

NOn solum.] CASVS. Habet locũ hoc edictum, siue alienet quis proprietatẽ, siue poss. & tenetur tam is, qui dominiũ transtulit, quam qui poss. nisi quis iustam cãm alienandi habet, vt quia ualetudine tenebatur, quia tunc locum non habet hoc edictum.

¶ *Ad iura.*] Duobus modis potes intelligere hunc §. Primo, si fundum a te petere uolebam, & tu meo uicino seruitutem constituisti, habet locum hoc edictum. uel aliter secundo dicas, quod in aliqua tua re immobili, puta fundo seruitutem mihi debebas, quam alienasti: puta fundum alienasti, per quem ducturus eram aquam: vel constabat mihi uiam deberi ad fundum meum, habet locum hoc edictum. Item dicit, q datur actio ad interesse. Item dicit; q hæc actio, quæ datur ad interesse, non est pœnalis, sed continet rei persecutionem, & datur hæredi, quia pertinet ad rei persecutionem: in hæredem autem non datur: quia datur ex delicto. & hoc dicit cum l. seq. quæ continuatur cum ista.

i *Ad dominij translationem.*] una cum possessione. Et no. q Pla. hoc intelligit, q de possessione sequitur, si is qui non erat dominus, volens dominium & possessionem trãsferre, solam possessionem transferat, cum plus concedere nequeat: alias si quis possessionem tantum uelit transferre, contra est, ut sup.l. proxi. d ixi. q.d. non habet locum hoc edictum directum etiam pro translatione possessionis tantum, ut hic, & supra d.l. proxi. dixi.

ADDITIO. Pro sol. dixi, q communiter videtur dici, q non habet locum directa, ut in contrario, sed utilis sic, ut hic, secundum Bar. quem vide hic.

k *Non tenebitur.*] q.d. nũquam habet locum hoc edictũ. q sic probatur: aut enim qui agit, est dominus, aut non: si est dominus, non tenetur possessor qui desierit possidere, quia non transtulit dominium, si uero non erat dominus, non tenetur possessor, quia actoris non interest rem ad alium non esse translatam, cum ad eum non pertineat. sed tamen falsum est: nam bene tenetur vtroque casu, etiam si non erat dominus, si modo aliquod aliud ius in re habebat, vt hic colligitur subtiliter, & sic no. q hoc edictum locum habet, siue agere volebam hypothecaria, siue rei vendicatione, siue quauis personali scripta in rem.

1† Alias, ab q Fl. ob hoc.
2† Alias, itẽ.
3† Fl. quidã.
4† Fl. fiat.
5† Fl. autem.
6† Fl. desist. ia.
* Rectiam erat, quo tanti habuerit nõ litigare ut rã ipsa carere, sic tamen lectum est, Martia. igno sus petitionis Vacera tamen lectum est, ut placeam tibi pe. fe. Pla. li. 18. ca. 3. & lib. 2 j. c. 1.
7† Alias, uerecundia & cogitatio & facit ad hoc gl. prope fi. in c. cum inter, extra de ele.
8† Fl. est. §. & incipit Pedius lib. 9 non solum.
9† Fl. ad possessionem.
10† Fl. deest, it.
11† Fl. deest, inquit.

a *Ceterum*] idest alioquin. Accur.

b *In eos.*] i procuratores factos in rem suam, qui improprie dicr procuratores, ut sup. de procu. l. si. i. resp. Vel dic, q non erat futurum commodum victoriæ procuratoris: quia tali pacto dñium fuit translatum, ut res rediret ad dñm quamdiu oportebat abesse iusta de causa. Item collige hic, q etiam ex parte actoris locum habet hoc edictum: nam actor consueuit sic facere procuratorem in rem suam, q pôt dici, arg inf. eodem. l. fi. in fin. sed & reus facit, ut hic, & inf. fam. ercis. l. 4 in fi. & de nox. l. de illo. & l. seq.

c *Ad iura*] i. seruitutes, ut Inst. de reb. cor. & incorp. in fin. ut si constituisti seruitutē vicino pdio, qd a te petere volebā. Et quod dicit, in reali seruitute, forte idē in personali, ut vsufructu, & vsu, & similib. idē si superficie. Item idē & si ius emphyteuticū alij dedisti: nā semper cū facias in fraudem meam & cā mut. iud. teneris ex hoc edicto, ut ī. e. l. 1. & C. de re. alie. non alie. l. fin. Et intellige hunc §. qñ ex tua re mihi seruitutē debes, q alienasti. & idē in oib. alijs pdictis exemplis.

d *Competit.*] rōne expensarum, & damnorum constat. Sed nunquid in ipsa re? Rñ. si extat apud eum cui est alienata, tunc in ipsam rem alienans condemnatur, alias in interesse singulari, ab ipso principio, ut ar. infra de rei ven. l. qui restituere. & inf. de leg. 1. l. si fundum in princ. & l. si quando. § hæres. sup. de dolo, l. arbitrio. § 1. Accur.

doli mali fiat mentio. Ceterum a interdictum erit ei 1† & per procuratores litigare, dominio in eos b plerumque ex iusta causa translato.

¶ Ad iura c etiam prædiorum hoc edictum pertinet, modo si dolo malo fiat alienatio.

His iurisconsultus incipit exponere vltimam partem edicti. h. d. Bar.

¶ Hæc actio in id quod interest, competit. d proinde si res non fuit petitoris, e aut si is qui alienatus est, sine culpa, decessit, cessat iudicium: f nisi si quid actoris 2† præterea interfuerit. g 3†

¶ Hæc actio h non est pœnalis, sed rei persecutionem arbitrio iudicis continet: quare & hæredi i dabitur: in hæredem autem,

Vlpianus lib. 11. 4† ad edic.

LEX VI.

Vel similem. k

Vlpianus l. 12. 5† ad edict.

LEX VII.

Vel post annum, l non dabitur.

Caius li. 4. ad edic. prouin.

LEX VIII.

Quia m pertinet quidem ad rei persecutionem, videtur n autem ex delicto dari.

1† El: desg. &c. 2† Pollic. 3† Pis. inter fuit. 4† L. 11. 5† li. 12.

e *Petitoris.*] i. ad eum non pertinuit: nam & habenti personalem actionem scriptam in rem hæc datur, ut dixi supra ead. l. in prin.

f *Cessat iudicium.*] quia hæc actio succedit in locum directæ, ut infra de noxal. l. edicto. §. si is. & ideo sicut illa tollitur interitu rei, ita hæc. ut infra de verb obl. g. l. si ex lega. nisi intersit petitoris ratione quæstus, & accessionū, ut subijcit.

g *Interfuerit.*] ratione quæstus & accessionum, ut infra de rei vend. l. vtique.

h *Hæc actio*] s. in factum ex hoc edicto.

i *Quare & hæredi.*] sufficiens est, non necessaria hæc ratio: nam quandoque & quæ rei persecutionem non continent datur hæredi, ut Instit. de perpe. & temp. actio. § non autem omnes. Accur.

k V. *El similem.*] ut bonorum possessorem, vel fideicōmissarium.

l V. *El post annum.*] ut infra de aqu. plu. arcen. l. post venditionem in fi. Et dicunt quidam continuum: sed Marcilem.

m Q. *Via*] ratio quare datur hæredi, est sufficiens, non necessaria, ut dixi.

n *Videtur*] ratio quare non datur in hæredem, est bona, ut Instit. de perp. & tem. actio. § non autem.

EX hoc.] CASVS. Alienasti rem iud. mut. causa per venditionem, quam nunc exhibes: quia forte ille emptor eam tibi commodauit, vel aliter eam recuperasti, vsucaptam tamen ab emptore, teneberis quidem hoc edicto: nec libera is hoc edicto, quia exhibes.

Non sufficit rem exhibere causa mutata. h. d. B.

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX IX.

EX hoc edicto o tenetur etiam qui rem exhibet, si arbitratu iudicis pristinam causam iudicij non restituit. p

Alienatio intelligitur facta causa mutandi iudicij de futuro. h. d. Bar.

¶ Ait prætor: Quæve alienatio iud. cij mutandi causa facta erit, 6† idest si 7† futuri iudicij mutandi causa, non eius, quod iam q sit,

¶ Alienare intelligitur etiam qui alienam rem vendiderit: 8† sed hæredem instituendo, vel legando, si quis alienet, huic edicto locus non erit. r

¶ Si quis alienauerit, deinde receperit, s non tenebitur hoc edicto.

¶ Qui venditori suo redhibet rem, non videtur iudicij mutandi causa alienare. 9†

Paulus l. 2. 10† ad edict. ædilium curulium.

LEX X.

Quia redhibitio homine omnia retro aguntur t & ideo non videtur iudicij mutandi causa alienare, qui redhibet t.

¶ *Ait prætor*] Ponuntur hic uerba prætoris, sed non omnia. nam quædam nobis deficiunt, & distinguitur hic, quo accipiatur iudicium in hoc titulo. F. 3 q fit alienatio timore futuri iudicij, nō iudicij incepti, q̄a tunc res litigiosa esset, & alienatio non valeret, & cessaret hoc edictum. ist subijcit quis vī alienare, sed hoc planū ē.

¶ *Si quis*]. Alienasti rem iud. mut. cau. & ant. quam te conueniretur ex hoc edicto, ex pristina causa recepisti illā rē, nō teneris hoc edicto. Viuia.

o *Ex hoc edicto*] cuius uerba non hēmus, sed summe ins prox §. & sup ead. l.

p *Non restituit.*] q a vsucaptā uel præscriptā rem exhibet. sic inf. ad exhi. l. Iulian. §. si quis rem.

q. *Quod iam*] alioquin res esset litigiosa, & non ualeret alienatio: vt C. de litig. l. 2. & l. fi. et tñ 3 hunc §. intr. de aur. & arg. leg. l. si quis ita. Sed quid si iudiciū est iam cœptū, nec tñ res est litigiosa, ut quia non est quæstio de dominio, uel quasi, ut in auth. de litig. § j. colla. Respon. locum habet hoc edictum multo magis, quam si nō esset inchoatum, vt arg. inf. de pecu. l. si postea.

ADDITIO Pro sol. dic secundum Bar. q illud ideo: quia si intelligeretur de iudicio de præsenti, hoc edictum esset superfluum, quia contra alienationem factam pēdente iudicio est prouisum per tit. de liti. & ideo ne istud edictū superfluat, exponitur iudicij, s. futuri, antequam res fit alienata.

r *Non erit*] alienat tamen, ut C. de sac. sanct. eccl. l. si quis. § ceterum. & infra de leg. 2. l. peto, § fratre. Sed parcitur ei, ut hic, quia deest dolus, qui ex necessitate facit, ut alias infra de fundo dot. l. 1. Accur.

s *Receperit.*] secus si depositarius recuperat rem depositi quam vendiderat: nam nihilominus de suo periculo, ut ī. depos. l. j. § si rem. Item secus in furto, ut inf. de furt. l. qui a mente. Et rapina, ut infra vi bon rapt. l. pen. in quibus non ualet penitere, quia hoc pactum est extraordinarium: illa ordinaria pacta. Accur.

QVia.] CASVS. Emisti equum quendam a Titio: pro quo quem petere a te volebam: illum equum postea redhibuisti Titio: vnde non tenebaris hoc edicto, nisi propter hoc, &c. & ad hoc inducit quoddā simile, in princ. l. seq. plane prosequitur.

¶ *Si aguntur.*] Pupilli tutor si alienauit causa iudicij mutandi, utili actione tenetur tutor, non autem pupillus, quia &c. Viuia.

t *Aguntur.*] ut hic & inf. de ædil. edic. l. redhibere. & l. resp.

Non

6† alias, fiunt. 7† alias, deest si. 8† Vindidit. Flor. 9† Ab alienat. ut Fl. 10† L. 1.

nisi 1† forte propter hoc ipsum redhibet, non redhibiturus, a alias.

Vlpianus lib. 12. ad edictum.

LEX XI.

NAm & si obligatus soluero, qđ a me petere velles, huic edicto locus nõ erit. ¶ Si tutor pupilli, vel agnatus furiosi alienauerit, 2† vtilis actio b competit: c quia cõsilium huius fraudis inire non possint. d

Singularis, & fortis est ista lex; & breuiter hoc intendit: Actor, in quem facta est alienatio cã mutandi iudiciũ, exceptione repellitur: & primus cedẽs agere compellitur. h.d. Bart.

Idem lib. 5. Opinionum.

LEX XII.

CVm miles e postulabat, suo nomine litigare de possessionibus, quas sibi donatas esse dicebat, responsum est, si iudicii mutandi causa donatio facta fuerit, priorem dominum experiri f oportere: vt rem magis, quam litem in militem transtulisse credatur.

Qui partẽ rei suæ alienat cã euitandi iudiciũ diuisoriũ, ipsum iudiciũ non poterit euitare pro fructibus, vel pro re, nec ille in quem facta est alienatio. Bar.

Martianus libro 14. Institu.

LEX XIII.

SI quis iudicij communi diuidundo euitandi causa rem alienauerit, ex lege Licinia g * interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur: verbi gratia, vt potentior emptor per licitationem vilius eam accipiat: & per hoc iterum ipse recipiat. Sed & 3† ipse h quidem, qui partem alienauit communi diuidundo iudicio si agere velit, non audietur. i Is vero, qui emit, si experiri velit, ex illa parte edicti vetatur, k qua cauetur, ne qua alienatio iudicij mutandi causa fiat.

TITVLVS VIII.

De receptis 4† arbitris, & qui arbitrium recipiunt, vt sententiam dicant.

Paulus li. 1. 5† ad edictũ.

LEX PRIMA.

COmpromissum l ad similitudinem iudiciorum redigitur: & ad finiendas lites pertinet. *

a *Non redditurus.*] intellige hoc respon. ſm Ioan. ꝙ emptor de iure non poterat redhibere, sed concordauit cum venditore, quo casu tenetur, ut hic: si autem iure poterat redhibere, non tenetur, ut hic: etiam si alias non erat redhibiturus: a quis non vr dolo facere qui suo iure vtitur, vt ꝟ. de reg. iur. l. non vr. Sed Pla. intelligit hoc generaliter, etiã si de iure poterat redhibere, tenetur hoc edicto, si non erat alias redhibiturus. & facit ad hoc rõſ. ꝟ. de ædil. edic. l. bouem, § si quis. & inf. ad le. Aquil. l. si ex plagis, § pen.

b Illud placet scribenti: quia licet q̃s de iure faciat: si tamẽ faciat principaliter ad damnum alterius: facit illicite ꝟ. de aq. plu. ar. l. 2. § item Varus. & de dã. infe. l. Proculus.

1† *Flo. nisi propter.*

2† *Fl alienauerint.*

b NAm & si. Vtilis actio.] non directa, quia alieno nomine.

c *Competit.*] ꝫ tut. vel cur. & non ꝫ pupillum, vel furiosum, vt ꝟ. de dolo. l. si ex dolo. & ꝟ. quam. & fac. tut. l. j. Alij dñt ꝫ pupillum vel furiosum, quod potest dici in quantum locupletiores sunt. vt arg. inf. de trib. l. 5. & sic est bona ratio, quæ sequitur. s. vt detur vtilis, non directa.

d *Possunt.*] s. pupillus vel furiosus. Acc.

CVm miles.] CASVS. Titius quandam actionem ꝫ me habebat: illam autem act. cessit cuidam militi causa mut. iud. miles ille actionem cepit agere. dicit, quod ipse Titius debet in iudicio cõparere, & experiri: tñ emolumentum, quod ex illa actione procedet, habebit miles. Põt aliter poni casus: quia aliquis donauit militi actio. prior dñs, qui donauit experitur, non miles. Viuianus.

e *Cum miles.*] Pone casum in milite cui fuit actio cessa ad aliquam rem ex causa donationis, nam miles agere prohibetur, non quia miles sit, sed quia causa mutandi iudicij fuit facta cessio, sed donator experitur. Sed q̃o, cum ius suum prodiderit cedendo in potentiorem, vt C. ne li. po. l. j. & 2. quæ sunt contra. Ad idem infra eod. l. vt fin. Respon. hoc fauore militis cui erat donata, vt sic rem magis, quam litem videatur in militem transtulisse. Item opp. quomodo aget, cum ius suum cesserit alij: nec enim aliter miles postulasset se velle agere? Respond. reconcedet miles, vel ex hac l. sibi reconcedetur. At vbi non causa mutandi iudicij esset cessa, donatarius aget, ut C. mand. l. per diuersas, in fi. Vel secundo pone casum econtra, ꝙ possessor, qui credebat se conueniri a me, donauit rem militi, & hoc placet, & ponit experiri pro defendere, ut ꝟ. de re iudic. l. sæpe & sic non obst. dictę l. C. ne li. po. quia in actore loquitur. Accur.

ADDITIO. Tu dic primum casum in hac glos. positum secundũ Iac. de Rauen. & Cy. in addit. Ex quo no. sin. ſm Bal. hic, ꝙ vbicunq; cessio fit ex causa mutandi iudicij excedente in cessionarium, & hoc fit dolo malo, causa opponendi reo duriorem aduersarium, est in dolo cedens, quo est not. Et in hoc est peregrinum, quia assignantur tria contraria. Primum respicit solum in litem cessionarium. Secundum quemlibet cessionarium. Tertium, quod cessionario competat ius agendi, d. l. per diuersas, in fin. & solue sicut ista glo. &c.

f *Experiri.*] idest defendere secundum secundum casum. Accursius.

SI quis.] CASVS. Pone, ꝙ ego & tu habemus rem cõem, volumus agere cõi diuidundo. sciui aũt, & rõne quarundam rerum facienda erat ei adiudicatio, qui plus ex nobis offerret, vnde quia sciuit me insufficientem ad tantum offerendum pro re illa, quantum tu: ne per licitationem vinceres partem meã: vendidi cuidam diuiti, qui si velles offerre decem, offerret viginti: dicit, quod de cętero agere non poterõ comuni diuidundo, quia repellor per legẽ Liciniam, nec ille cui alienaui: nam ille repellitur per hoc edictum. Viuian.

g *Licinia.*] Stulta vr lex Licinia: nam qui alienauit, cum desierit esse dñs, non põt agere, etiã si lex Licinia nunquam audita fuisset. Rñ. imo valuit eius prohibitio propter quædã ad quæ agitur. & si dominium amiserit, ut fructus, & expensas, ut inf. cõm. diuidun. l. in summa. Et quia si dominium recuperaret, non posset agere.

h *Sed & ipse.*] repetit, vt addat.

i *Non audietur.*] ob. enim lex Licinia nõ hoc edictum.

k *Vetatur*] agere, idẽ tu dñs: nam & pupillus, & similes non agunt cõi diuidun. cum tamen dñi sint, ut ꝟ. de reb. eo. l. si pupillorum. Item no. hic, ꝙ hoc edictum valet etiam ad exceptionem, ut si agat ille qui emit ad alimentæ causa mutandi iudicij, exceptione repellitur. sic & supra tit. j. l. nec non, § exemplo. Sed forte & ad actionem hoc casu, vt actor teneatur ad damna, ut dixi supra l. non solum, §. j. licet mens huius tit. videatur loqui in reo.

* *Loquitur hic de lege Licinia de iudicio, communi, diuidundo. lata à C. Licinio Stolone Trib. pleb. vel à L. Licinio Crasso, & Q. Mutio Sceuola vt testatur fragmenta Ro. antiq. ex Ludo. Charon. apud Zas. in Catal. le. antiq. sublatum. de lege Licinia hinc hallucinatus est quidam apos. hic, dum dicit, cum nulla fuerint huius nominis, vt detur agrariam huius nominis significare Martia. Martianus. & vi. Aymo Rinal in hist. iur ciu. lib. 2. num 141. & 166.*

3† *Flor. sed ipse.*

4† *Flor. de receptis, qui arbitrium recẽperunt vt sententi.*

5† *lib. 2.*

* *In hanc l. Cic. in orat. pro Roscio Comœdo.*

DE RECEPTIS ARBITRIS, &c.

Quia de edendo, & quadam alia preparatoria iudiciorum diximus, de iudicijs deberet. sed quia arbitria tractantur, et iudicijs, ut inf. l. prox. idcirco de receptis, i. de arbitris, qui recipiuntur a partibus, vel econtra, a partibus, qua recipiuntur ab arbitro, dicit, inde receptum, i. compromissum vt C. de iudic. l. rem non nouam § 1. vel qui ex recepto, &c. & sic fit transitus a magistratibus ad iudices. quare autem præmittat de compromissarijs, docet Cuiac. in suis obseruat.

l COmpromissum.] Hic no. quod in omnibus iudicia imitatur, tam in principio, b quam in medio, c & quam in fine, d ut hic, & Cod. eod. l. penul. §. sin autẽ §. licet. & de iudic. l. rem non nouam. §. j. nisi aliud specialiter inueniatur, ut vt quis sententia arbitri non appellatur, ut C. eodem. l. 1.

b Vt in citatione. & in libelli oblatione.

c Vt in prædiçione testiũ & in dandis dilationib.

d Vt in ferenda sententia O fol hic. & B. l. j. C. eod.

Item cautio de prosequenda lite, & de restituendis expensis non præstatur: quia sufficit penam committi, ut in Authen. de litig. §. ad excludendas, in fi. §. colla. 8. vel dic vt in authen. generaliter, C. de episc. & cleric. Item pupillus ex compromisso naturaliter obligatur. quod patet, quia fideiussor accedit, vt inf. eo. si pupillus. quod non est in iudicio, ut C qui legit. person. l. j. Item ex compromisso non datur rei iudicatæ exceptio, ut j. l. proxi. Accur.

Vlpianus lib. 4. ad edictũ.

LEX II.

Ex compromisso placet exceptionem a non nasci, d pœnæ petitionem.b

Eo casu quo iudicis sententia non tenet, illo si arbitri sententiæ non pareatur, pœna cum effectu non petitur. hoc dicit. Bar.

Idem lib. 13. ad edictum.

LEX III.

Labeo ait: Si compromisso facto sententia dicta est, qua 1 † quis à minore vigintiquinque annis tutelæ absolueret, e ratum id à prætore non habendum, neque pœnæ eo nomine commissæ d petitionem dari. e 2 †

Ab initio nemo cogitur arbitrium suscipere, sed post susceptum cogitur explicare. Bart.

¶ Tametsi neminem prætor cogit f arbitrium recipere, (quoniam hæc libera, & soluta est, & extra necessitatem iurisdictionis g posita) attamen ubi h semel quis in se receperit arbitrium, ad curam, & solicitudinem suam hanc rem pertinere prætor putat: * non tantum, 3 † quòd studeat lites finiri, i verum quoniam non debeant decipi, qui cum quasi virum bonum k disceptorem inter se elegerunt. Finge enim post causam iam semel atque iterum tractatam, post nudata vtriusque intima, & secreta negotij aperta, arbitrium uel id 4 † gratiæ dantem, l vel sordibus in corruptum, uel alias 5 †

Ex compromisso.] CASVS. Pone ita casum. De quadã causa, quæ vertebatur inter me & te, iuimus ad arbitrum: & in eum cum pęna cõpromisimus: postea autẽ ille arbiter me absoluit: deinde autem tu nihilominus me conuenisti: numquid ex sententia arbitri habeo exceptionem rei iudicatæ? Dicit quòd non, petere tamen possum pęnã. Viuian.

a Exceptionem.] scilicet, rei iudicatæ, sed pacti, si sic hoc agatur, vt infra eo. l. litigatores, §. interdum, quæ est contra. sed in casibus tribus etiam exceptio rei iudicatæ datur, ut quando iuratum est. Item quando partes subscripserunt. a Item quando decem diebus tacuerunt, vt C. eo. l. ne in arbitris. & in l. pen. quæ sunt contra. Vel dic, b quod ibi non fuit pœna promissa in tribus casibus prædictis, hic autem sic. Vnde sufficit eam peti, nisi esset actum, ut tam sententia esset firma, quam & pœna petatur: vt supra de transact. l. qui fidem, & infra de verb. oblig. l. ita stipulatus, in fi. Sed quod de iuramento dixi, corrigitur c. per auth. positam, C. eo. l. antepen.

b Petitionem.] d siue certa pena sit promissa, siue sententiæ stari, quia tunc ad interesse agitur, ut infra eo. l. diem, §. fi. Accursius.

Labeo.] CASVS. Gesseram tutelam cuiusdam pupilli: deinde finita tutela me conuenit, vel conuenire voluit, vnde compromisimus in arbitrum: arbiter cognouit inter me & ipsum, me absoluit: quæritur an teneat cõpromissum. Et dicit, quòd non tenet sententia ista contra minorem lata: veruntamen si minor iterum agat, pœnam non præstabit, restitui enim poterit. Item dicit secundo, quod arbiter cogitur ferre sententiam, & quare ad hoc cogitur, multas assignat rationes.

¶ Ait.] Cogi arbiter ferre sententiam postquam recepit arbitrium pęna hincinde promissa. Et coguntur omnes qui recipiunt arbitrium ferre sententiam, dummodo sint inferiores eo: si essent maiores, vel pares, non posset eos cogere. & non interest, susceperint in ipso magistratu vel ante: nam semper coguntur. Item dicit, quod si filiusfamilias in se suscepit arbitrium, cogi potest dare sententiam: nam potest esse arbiter de re patris, & etiam iudex potest esse de re patris: nec est curandum sit arbiter bonæ famæ, vel non: liber, vel libertus: nam infamis potest esse arbiter.

¶ In seruum.] Dicit, quod nõ potest compromitti in seruum. Sed pone, ego & tu compromisimus in seruum & Titium dicit, quod Titius qui liber est, non potest cogi: nec dicere sententiam nisi hoc actum fuerit: nam tunc cogitur Titius. Item dicit, quod si seruus in quem fuit compromissum liber factus fuit: tunc valet sententia, si consenserit in eum factum liberum. Item dicit, quod in quod in pupillum, vel in furiosum non potest compromitti.

¶ Si quis.] Potestas Bon erat iudex ordinarius inter me, & te, & dicit hic, quod ipse potestas non potest recipere compromissum, nec nos cogimur ab eum compromittere. Item dicit, quod si arbiter compromissarius per sordes, vel gratiam corruptus sit: non cogitur sententiam dicere. Item, si arbiter vituperatus est à partibus, vel diffamatus alio modo, vel si partes ad alium iuerunt iudicem, vel arbitrium: non cogeretur talis arbiter sententiam dicere.

¶ Arbitrium.] Duo compromisimus in arbitrum: vnus compromisit pœnam, & alter non: dr̃ hic, quod non cogitur talis arbiter sententiam dicere. & hoc dr̃ hic, & in §. vnde Iulian.

¶ Quod ait.] Dicit n. prætor cogendum arbitrum qui susceperat arbitrium, pœna vel pecunia hincinde compromissa. non est vis facienda, quod facit mentionem pecuniæ, quia sine pecunia, siue quæcumq; alia res fuerit in compromisso, idem est. Vnde si partes deponunt rem aliquam apud arbitrum, de qua erat lis, vel aliam loco pignoris: cum videatur pœna cõpromissa: arbiter dẽt ferre sniam, & etiam cogi potest.

¶ Interdum.] De fundo erat lis inter Titiũ, & Seiũ, cõpromiserunt in arbitrum. Titius dẽt decem Seio, & econtra: quia similiter Seius Titio in decem tenebatur: Seius & Titius pacti sunt, quod qui non staret arbitri sententiæ non posset petere decem, quæ ei debebantur, si alter non paret sniæ arbitri, dr̃, quod non poterit decem sibi debita repetere. Itẽ dicit, cũ cõpromisisse mus in arbitrũ, ego purè, & tu sub condõne: pęnã promisisti dr̃, quod non cogitur proferre sniam arbiter, nisi existat cõditio, & si alter nostrum alteri acceptauerit pęnam, non cogitur arbiter dicere sententiam. & h. d vsque ad l idem.

c Absolueretur.] secus si obtinuisset, vt C. de procurator. l. non eo minus.

d Commissæ] qualiter fuit commissa: vr̃ enim, quod ipso iure non teneatur minor arbitrio, sicut nec iudicio, quod sine authoritate curatoris fecit, sicut hic fuit, vt inf. de re iudic. l. acta §. contra minores. & C. si a. sucr. rem iudi. l. cũ & minores. quæ sunt contra. Si enim curator interuenisset, valeret arbitrium. quod hic negatur. Sed dic aliud e in arbitrio, vbi ipse naturaliter tenetur: ideoq; fideiussor accedit, ut inf. eo. l. si pupillus. & aliud in iudicio. Et erit ratio, quia cum iudicium maius sit, maiori authoritate firmandum est. Alij distinguunt, f an dixerit arbiter, condemno hunc, ut suum tutorem absoluat: non expresso, quod sit minor, & tunc præsumitur maior, & ita præsumo validam sententiam: nisi probetur minor, vt C. de in integ. rest. mi. l. si minorem. & sic hic loquitur. an arbiter dicat: condemno hunc minorẽ, ut suum tutorem absoluat. siue non inquietet ut tunc præsumatur minor, & non teneat arbitrium ipso iure.

e Dari.] quia obstat exceptio, petita restitutione in integrum, ut sup. tit. 2. l. nec non. §. exemplo. Accur.

f Cogit.] sic, & supra de tribus. l. illud. circa prin.

g Iurisdictionis] scilicet, ut non compellatur quis recipere per alium habentem quamlibet iurisdictionem: sed contra C. de adsu. diuer. iudi. l. sancimus. sed ibi loquitur g in delegato, hic in arbitro.

h Vbi.] idest postquam.

i Lites finiri.] ut hic, & C. de agric. & censi. l. litibus. & infra si cer. pet. l. quidam.

k Bonum.] præcipuè non habito respectu ad alium: vnde in hoc genere arbitrij non recurritur ad alium, ut infra pro socio, l. si societatem. & infra eo. l. idem, §. stari. Acc.

l Dantem.] alteri partium.

m Sordibus.] hoc casu non videtur debere cogi, ut inf. eod. sed

1 † Pupil.

2 † Vbi petitio datur.

a Dicendo, cõsentio, uel non contradico. Bal.

b Idem Bar. Bal. & cõmuniter Doct.

c Immo non corrigitur, vt in c. non sine, & in c. cũ tempore, extra eo.

d Vide ad hoc, quæ no. Innoc. extra eo. tit. c. dilecti, & c. per tuas.

* Facit ad hoc glo in c. significantibus, super verbo, negligentibus, extra, de offic. deleg. si tamen eligerentur aliqui, ut arbitri iuris ad cognoscendũ de causis suspitionis, possunt compelli suscipere arbitrium ut est gl. 3 in c suspitionis post prin. in ver. sed q̃ d dices. extra de offic. deleg.

3 † Non tam quòd studeret, verum quoniam non deberent decipi.

4 † Flex decli. id.

5 † Alias, alia qua ex causa.

e Idem Odofre. uel solue melius, vt g Bart. hic.

f Et malè B B. & Odo.

g Sequitur Bar. & Iac. de Rauen.

sed & si in seruum.§.sunt & alij. quæ est contra. Solu.hic intelligas post secreta negotia aperta cogendum, ibi non erant aperta. Vel verius hic accepit pecuniá,vt sniam non daret,vnde cogitur:ibi,vt malè daret: vnde non cogitur. Sm Io.sed ar. 3rium huic resp. sup.de postu.l.si.vbi etiam post nudata secreta erit aduocatus aduersæ patris. Sed ibi speciale fauore pupillorum.

a *Receperit.*] subaudi, eú sniam ferre cogã.
b *Dignitatis*] s.sit.
c *Coget.*] s.prætor.
d *Consul.*] hæc litera sibi ipsi contra dicit: nam supra dixit consularem cogendum, hic negat. Sed dic cõsularem esse, qui hét dignitaté non administrationem, vt filij consulis vel nepos.at consul est, qui habet vtrumque,vt j.de sena.l.1. Accur.

e *Nam magistratus. Imperio.*] s.magistratum. Et sic no. q par paré cogere non pt,vt hic,& C. de ap. l. pcipimus. §. pe.& j.ad Treb.l.ille à quo.§.tempestiuum & C. de leg. & cst.l. digna. Sed numquid delegatus à Papa coget arbitrũ, q cognoscit de suspicione sua procedere, & finire? Respond. sic, vt arg. C.de iud.l. fi. & l. a. pertissimè.in fi. ADDITIO. Pro hac gl. vide c.suspi.ionis. extra de offi.deleg.& c. legitimam. de appel.lib 6.

f *Interest.*] quo ad hoc, vt cogi nõ possit à pari, vel inferiori: interest tamẽ quo ad alia,vt j.e.l.nõ distinguemus.§.cõpromisso. sed ibi si erat magistratus par, vel superior,q cogitur,imò simplex sacerdos: sed ibi est alius casus.

g *Possunt.*] vt hic,& j.de iud. l.iudicium.

h *Quin etiam. Et iudicem.*] s.de re patrisia sed j.j.de iurisd.om. iud.l. qui iurisdictioni.Solut.in criminali causa nõ potest filius esse iudex patris, vel econtra,vt à 3rio sensu l.percipit, vt j. de sl.l.in priuatis.in ciuili autem causa potest iudex delegatus quia vice fungitur delegantis,ut d.l. infra de iud.l. in priuatis,& hic ordinarius autem non est iudex,vt possit discutere causam,vt in contrario: sed tamen apud se potest fieri lit.cont.vt supra de offi. præto.l.senatus.sed in casu etiam vltra lit.conte.procedit,vt adire suspectam,& restituere hæreditatem,vt infra ad Treb.l.ille.§.fi.& l.sequ. & est ratio: quia patre nullum incommodum s.atis, vt Insti.de fideic.hær.§.sed quia hæredes.

a No.qualiter filius põt esse arbiter i cã patris, licet non in re ppria.j.eo. si de re sua. secundũ Bal. q dicit eam mẽtétenẽdũ quia est melior q̃ habeamus in ista materia. & ad do.text. 2 cos. in cano. infames.circa med.vers. fili⁹ ẽt. 3.q. 7.& tex. il. lud concord. ad l.seq.

1 † *Nem.*

2 † *aliàs interponere se debuisse in officium.*

3 † *Li.13.*
4 † *Fl.superiore aut.*
* *Cõsul tamẽ superior est p̃ torelicet y collega appellentur,quia sub ijsdem auspicijs trahantur. Cont.*
* *Cogi.*] *Hæc ptinet , q de Nouio quæstore refert Sueto in Iulio.*
5 † *Fis.deest, sed.*
6 † *aliàs possunt cogi.*
7 † *Fl.deest, &c.*
8 † *Li.14.*
9 † *aliàs,neque ,parui refert ingenu⁹, &c.*

ex causa nolle sententiam dicere,quisquamne 1 † potest negare æquissimum fore,prætorem interponere se, 2 † ut officium,quod in se recepit,impleat? ¶ Ait prætor, Qui arbitrium pecunia compromissa receperit. a

Maior iudex cogit minorem,non maiorem,vel parem. Bart.

Tractemus de personis arbitrãtium:& quidem arbitrum cuiuscunque dignitatis b coget c officio, quod suscepit, perfungi:etiam si sit consularis,nisi fortè sit in aliquo magistratu positus, vel potestate (consul d forte, vel prætor) quoniam in hos imperium non habet.

Paulus lib. 13. 3 † ad edictum.

LEX IIII.

NAm magistratus superiores, 4 † aut pari imperio e * qui sunt, nullo modo possunt cogi * nec interest f ante,an in ipso magistratu arbitriũ susceperint:sed 5 † inferiores possunt. g 6 †

Vlpia.lib.13.ad edictum.

LEX V.

SEd & filiusfamilias compelletur.

Caius li.5. ad edic.prouin.

LEX VI.

QVin etiam & 7 † de re patris dicitur filiumfamilias arbitrum esse posse. nam & iudicem h eum esse posse plerisque placet.

Potest compromitti in libertum, & etiam in infamem.Bart.

Vlpianus lib.13. 8 † ad edic.

LEX VII.

PEdius 9 † lib.9. & Pomponius lib.33. scribunt: parui referre, ingenuus quis an libertinus i sit: integræ famæ quis sit arbiter, an ignominiosus. K

Si compromittatur in duos,quorum vnus non potest esse arbiter,alter sententiam dicere non cogetur:nec senẽtia valet,nisi esset ad iectum insolidum. Bart.

¶ In seruum Labeo compromitti non posse,li.11.scribit. & est verum. Vnde Iulianus ait:Si in Titium,seruum compromissum sit, nec Titium cogendum sententiam dicere, quia cum alio receperit, quãuis serui (inquit) arbitriũ nullum sit. l Quid tamen si dixerit sententiam Titius? Pœna non committetur: quia non vt recepit, m 10 † dixit sententiam.

Paulus li.13.ad edictum.

LEX VIII.

SEd si ita compromissum sit, vt vel 11 † alterutrius sententia valeat, Iulianus scribit Titium cogendum. n

Conditio arbitri inspicitur tempore compromissi. Bartolus.

Vlpianus lib.13.ad edictum.

LEX IX.

SEd & 12 † si in seruum compromittatur, & liber sententiam dixerit,puto, si liber factus receperit, 13 † consentientibus partibus valere. o Sed neque in pupillum, p neque in furiosum,aut surdum, aut mutum compromittetur, vt Pomponius libro 33. 14 † scribit.

In iudicem ordinarium illius causæ non potest compromitti ẽt eo iubente. B.

i *Pedius Libertinus.*] nec quo ad alia refert,vt j.de tra. fac.l.cũ hi.§.nihil.& C.de postul.l.2.& sup.de asses. l.maximè hodie,vt in Auth.vt lib.de cæte.§.1.coll 6.

K *Ignominiosus.*] i.infamis. Et sic no.in famem arbitrum esse posse,vt hic. Itẽ procuratorem,vt Insti.de excep. §.fi. secus in iudice, vt inf. de iud.l.cum prætor. §.2. b & C.de dig.l. 2. Item secus in assessore,vt sup. de asses.l. 2. in fi. Item secus in aduocato, vt supra de postu. l.1.§. hoc edicto. Sed an excõicatus possit esse arbiter? Rñd.q nõ, c pp legẽ Dei in qua dr, hmõi dus est vt Ethnicus & Publicanus.Icẽ,partes nõ põt secũ participare vt in Auth. de priui. do.in fi. inter hæreticos põt, vt C. de hær.q.si.Ité,excõicat⁹ non põt esse arbiter, vt ext.de re iudic. ca. ad probandum.Et argumen. huius literæ: quia seruus non potest esse arbiter,& excõicat⁹ est seruus diaboli, vt in eod.tit. de sen.exc. c. nouerit. & seruus est peccati. C. de sen.pa.l.fi.

l *Nullum sit.*] nec ẽt arbitratus eius est vllus, vt j.de verb. sig. l.illa verba.Vel fortè ponitur d ibi, arbitratus,pro eo arbitrio q est simile iudicio, vt j.e.l.item si vnus. §.Põp.Eadẽ de monacho.item no.hic vtile per inutile vitiari.sic sup.de transa. l.cũ hi. §.si prætor ar. contra. inf.de sti.ser.l.sed si. sed hoc est generale, vt inutilis adiectio viciatur, & non vitiet, vt j.com præd.l.proprium. Et contraria sunt specialia.

m *Non vt recepit.*] recepit cum alio, & solus dixit. Et no. hic ar. pro iudicib. delegatis, vt non debeant discedere à verbis rescriptis,vt hic,& infra eo.l.item si vnus. §. item si plures. & §. Celsus. in fi. & infra de exer.l. 1. §. igitur præpositio. & infra mand. l. diligenter. Accur.

n *Sed si ita. Cogendum.*] vt infra eod.l.non distinguemus.§.cum in plures.

o *Sed & si. valere.*] videtur enim ex nouo in libero cõpromitti,& facit C.si rect.prou.l.1. in fi.

p *Sed neque in pupillum*] nec in minorem vigintiquinque annis,vt inf.eo.l.cum lege.nec in mulierem,vt C.eo. l fi. ADDITIO Dic hoc verum,nisi sit talis,qui de iure communi,vel consuetudine habeat iurisdictionem , vel potestatem iudicandi , quia tunc valide poterit in causa compromitti,vt c.dilecti.extra eo.Ba.

b Dic, õ põt eẽ iudex , vt ibi, sed arbiter sic, & curator,vt. & d.§.

c vt bene B. & B. potest tñ esse arbitrator. B. in l.ex facto. §. si quis rogatus.ad Treb. j. & Panor, in c.Quintavallis. extra de iureiur.

d Hæc vera, qa seruus põt esse arbitrator & amicabilis compositor, ex quo regrũ meru factum,vt §. sed cũ. Insti. de stipu. ser.

10 † *Fl.recepit.*
11 † *aliàs,deest, vel.*
12 † *Fl.deest, &c.*
13 † *Fl.fecerit.*
14 † *aliàs libro 33.*

¶ Si quis * iudex sit, * arbitrium recipere eius 1† rei, de qua iudex est, in ve se [a] compromitti iubere prohibetur l. Iulia. * & si sñiam dixerit, nõ est danda pœnæ persecutio.

¶ Sunt, & alij qui sententiam dicere non coguntur, vtputa si sordes aut turpitudo [b] arbitri manifesta sit. Iulianus ait, si eum infamauerunt [c] litigatores non omnimodo prætorem debere eum excusare: sed causa cognita. [d] Idem ait, 2† & si spreta authoritate eius ad iudicium.

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX X.

Vel ad 3† alium arbitrum.

Vlpianus li. 13. ad edictũ.

LEX XI.

Litigatores ierunt, [e] 4† mox ad eũdem arbitrum redierunt: prætorem non debere eum cogere inter eos disceptare, qui ei contumeliã hanc fecerint, [f] 5† vt eum spernerent, * & ad alium irent.

¶ Arbitrum autem 6† non esse cogendum sententiam dicere, nisi compromissum [g] interuenerit. Et 7† quod ait prętor, pœna compromissa, 8† accipere nos debemus, [h] 9† non tantum si vtrinque pœna nummaria, sed & si alia res [i] vice pœnæ, si quis arbitri sententiæ 10† non steterit, promissa [k] sit: & ita 11† Pompon. scribit. Quid ergo, si res [l] apud arbitrum depositæ sint eo pacto, vt ei daret, qui vicisset: 12† vel vt eam rẽ [m] 13† daret, si nõ pareretur 14† sententiæ? an cogendus sit sententiam dicere? & puto cogendum. tantundem est, 15† & si quantitas certa ad hoc apud eũ deponatur: proinde & si alter rem, alter pecuniam stipulanti promiserit, plenum [n] compromissum fit: 16† & cogetur sententiam dicere.

¶ Interdum (vt Pomponius scribit) rectè nudo pacto fiet compromissum: * vtputa si ambo debitores fuerint, & pacti sint, ne petat, quod sibi debetur, [o] qui sententiæ arbitri non paruerit. [p] 17†

¶ Item Iulianus scribit non cogendum arbitrum sententiam dicere, si alter pœnam 18† ꝓmiserit, alter non. [q]

¶ Idem dicit, & si sub cõditione fuerit pœna compromissa: veluti si nauis ex Asia venerit, tot millia: [r] non. n. prius arbitrum cogendum sententiam dicere, quam conditio extiterit: ne sit inefficax sententia 19† deficiente conditione. [s] & ita Pomponius libro 11. ad edictum scribit.

Paulus li. 13. ad edictum.

LEX XII.

Quo casu [t] ad prætorem pertinebit, in eo forsitan solo, vt si possit dies compromissi proferri, proferatur. [u]

Vlpianus li. 13. ad edictũ.

LEX XIII.

Pomponius ait, & si alteri [x] acceptolata sit pœna compromissi nõ debere eum compelli sñiam dicere. 20†

Licet de controuersijs vnius partis tantum sit compromissum, arbiter non cogitur sententiam dicere, si ab vna tantum parte pœna promissa est, etiam si actor fuerit stipulatus. B.

a *In ve se.*] ve pro &. & sic erit tñ vnus casus, qñ. s. vellet compellere, vt in eum compromitterent, secundum quosdam. Tu dic, ꝙ prohibet recipere volentes: & ꝓhibet vim fieri nolentibus. Et est ratio, forte ne uideatur iurisdictione sibi data abuti: sed nonne de consuetudine aliter obseruatur? nam semper de hoc iudices inquirunt, an uelint concorditer agere, & in se recipiunt. Ad hoc dicũt qdã, ꝙ corrigitur hęc l. per consuetudinem generalẽ, ut ĩ. de leg. & senatusc. l. de quibus. in fi. qđ nihil est. Item per l. uſ. hoc falsum, ꝙ hic §. dicit, ut inf. de ope. no. nunc. l. 1. §. & post. & in Auth. ut dif. iu. §. si ue rò. col. 9. quæ sunt ꝯ. Sol. dñt qdã hãc corrigi. Tu dic, quòd non corrigitur, nec cõsuetudine, nec lege: & loquitur in eo casu, qñ in modum arbitri cõpromissarij vult in se recipere, ut lis ꝯtestet, & de calũnia iuret, ꝙ fieri ñ dẽt nec fit: sed ꝯtra loquitur qñ amicabiliter tractat ille iudex: & sub pęna etiã ibi promitti potest: & dabit alicui qñque minus, qñque plusquã dari dẽat, ꝙ non fieret ꝑ sñiam. & de tali loquitur ĩ. eo. l. si de meis, §. recepisse & C. de contrah. empt l. fi. & 28. q. 8. si quis mẽbrorũ. & 5. q. 1. si primates. At iure canonico uſ, ꝙ ordinariu s iudex potest esse arbiter [a] de eo de quo est iudex, ut extra, de arbi. ca. cum tpe & extra de elec. c. causam. Idem in delegato, ut ext. de præsum. c. 1. & de arb. c. fi. & de præb. cap. nisi. Sed dic. [b] ꝙ dictæ decre. de arbitratore loquuntur. Accur.

b *Turpitudo.*] qa corruptus est ꝑ pecuniã sed ꝯ. ĩ l. 3. §. tametsi neminem sol. ut ibi. Hac tñ de quo loquit, si sñiam dixerit, tenet, sed de dolo excipit, ut C. eo. l. arbitrorum. Secus in iudice: qa tunc ꝑ pecuniam data non ualet ipso iure, ut C. quando prouo. nõ est neces. l. uenales, & de pœna iud. l. 1. sed per gratiam tenet, ut infra ad Treb. l. seruo inuito. §. cum prętor. Accur.

c *Infamarunt.*] s. de facto. Accur.

d *Cognita.*] in causæ cognitione uersatur, an grauis sit iniuria, ut plenè dicam infra eo. l. item si una. § 2.

e *Litigatores ierunt.*] s. ambo. Si autem unus solus iudicem adiuit sponte: si quidem litem contestatus fuit soluitur arbitrium, & pœna compromittitur, ut infra eod. l. si quis tenet

f *Fecerint.*] no. non debent ab eo audiri quem spreuerunt, ut in Auth. eo. ut lic. mat. mat. & auiæ. §. ancepen. ibi, non enim debet, &c.

g *Compromissum.*] i. nisi pęna hinc inde promissa fuerit, ut infra eo. l. non distinguemus.

h *Non debemus.*] alias non dere, & tunc subaudi, dicimus.

i *Alia res.*] quia nomine pecuniæ omnes res significantur, ut ĩ. de uerb. sig. l. pecuniæ, & sic accipit inf. de iure do. l. quęro.

k *Promissa.*] s. litigatorib. inter se: sed qđ si ipsi arbitro? Dixit P. nõ tenere compromissum. Io. & Azo. ꝙ sic. [c] & actionem sibi q̃sitam cedet parti parenti [d] contra non parentem arbitrio, ut arg. ĩ. de ꝓscr. uer. l. si rẽ tibi. §. fi. & ĩ. proxi. resp. addo, ꝙ hoc tacitè fuit actũ. ergo pro expresso habendũ est, ut ĩ. si cer. pet. l. cum quid.

l *Si res.*] de quibus erat lis, uel si non erat, debebat esse loco pignoris.

m *Eam rem.*] de qua non erat lis.

n *Plenum.*] i. ualidũ.

o *Debetur.*] ex alia causa, quam de qua est compromissum.

p *Paruerit.*] quo casu contra non parentẽ habebit alter exceptionem ex pacto. & sic est contra, si pra eo. l. 2. Sol. non nascitur exceptio rei iudicatæ, ut ibi. sed pacti sic, [e] ut hic. Sed huic solutioni obstat inf. eodem tit. l. si de meis. in fine primi casus. Sed expones ibi litera, ut dicam. uel dic, non nascitur exceptio in re principali, ut ibi, sed in alio loco pœnæ sic, ut hic dicitur.

q *Alter non.*] ut infra eod. l. si de meis. 1. respon.

r *Tot millia.*] s. nomine pœnæ dare spondes.

s *Conditione.*] ut hic, & inf. eod. l. non distinguemus. §. summam.

t *Quo casu.*] cum sub conditione pœna promittitur.

u *Proferatur.*] ut & inf. eo. l. & si qua. §. arbiter. Potest autem proferri si hoc actũ fuit ab initio, ut inf. eo. l. si cum in prin. & l. non distinguemus, §. fi.

x *Pomponius ait. Et si alteri.*] No. ꝙ si uni accepto lata sit pœna, arbiter sententiam non cogitur dicere: quia & alij uidetur esse accepto lata, ut infra de accep. l. si. Vnde cum non statur arbitrio nisi metu pœnæ; merito ergo non cogitur, ut tenet

Ad intell. huius tex. uide .. Burg. in l. si se subijcerant, nu. 59. de iudi.

Circa tex. in c. infames 3. q. 7. ex quo no. ꝙ nullus pt esse arbiter in ea cã in qua ẽ iudex.

1† *alias eiusdem.*

Iulia.] *iudiciorũ, lata à Iul. Cæs. de qua inf. eod. l. cũ l. Iulia. & in l. 2. de iud.*

2† *Flo. deest, aut.*

3† *Flo. Vel alium.*

4† *Fl. ierunt. & inf. redierunt.*

5† *Fl. fecerunt.*

Et sic fit iniuria iniuste. cõcor. c. ex tenore cũ gl. fi. extra de rescrip.

6† *Fl. deest autem.*

7† *Flo. deest, &.*

8† *Flo pecuniam compromissam.*

a Dũmõ sit electus cũ ꝯsẽsu partiũ. & Pan. in c. cũ tpe hic alleg.

b Approbat ꝑ Io. d Im. in l. 1. §. & post. sup. in gl. alleg.

9† *El debeat.*

10† *Fl sñia.*

11† *deest, & ita.*

12† *Fl. vicisset.*

13† *Fl. deest, rem.*

14† *Fl. pareatur.*

15† *Fl. deest, esse.*

16† *Fl. est.*

Quod ualet ad exceptiõ dũ cũ rẽ tenemus, licet non nascat ad agẽ dũ in eos, qui rẽ tenẽt l. iurisgẽtiũ sup. de pac. ex eo ãt cõpetit exceptio pacti, nõ rei iud. ut l. 2. sup. eo.

c Approbat ꝑ Bal. in l. Põp. inf. eo. d Bal. hic dicit illam gl. no. ad hoc, ꝙ ipse arbiter metũ ꝓt stipulari pęnã ã partib., si un. ex litigatorib. ꝯ faciat laudo. eiusque pęna applicat parti obseruanti. Bolog.

17† *Paruit. Flor.*

18† *Fl. deest, pœnam.*

19† *Fl. deest, sententia.*

e Approbat ꝑ Odofr. in ã contraria.

20† *alias, dicere, ne inefficax sñia sit, q̃ uerba ab aliquo interpres adiecta sunt, Duar.*

Licet.

IDem.] CASVS. est talis. Ego & tu plures habebamus adinuicem petitiones, nam ego tibi ex quibusdam causis tenebar, & tu ex alijs causis mihi tenebaris: accidit ita, quod de meis petitionibus solum compromisimus. & ego etiam à te pœnam stipulatus sum, si sui arbitri nō stares, sed tu nullā pœnā a me stipulatus fuisti. quærebatur, an illud cōpromissum teneat? Dicit iurisc. certe nō video, vnde hæc qō veniat, nec video vnde procedat dubitatio. Nā si ideo dicis te dubitare, quod de rebus vnius est compromissum, certe nulla ē dubitatio, quia licet de vna re compromittere. Si vero quod ex vna tm̄ parte fuit pœna promissa, iuste dubitas, & de hoc pōt dubitari. & allegat, quod debeat tenere compromissū: in fine tamen dicit, quod non tenet.

¶ Recepisse. iste §. facit differentiam inter duo: s. inter arbitrū, & arbitratorē: Nā arbiter est qui recipit officium iudicis & promittit se litē sua sñia terminare. Sed arbitrator est, qui vult videre, an inter eos cōponere possit, nec procedit more iudicis, sicut arbiter facit.

¶ Ex compromisso.] In diebus feriatis arbiter nō cogit sentētiā dicere, sed abstinere dēt sicut iudex abstinet se: nisi in casu si dies compromissi finii: tunc. n. cogit, & si ei non liqueat de causa, datur ei spatium.

Idem. LEX XIIII.

IDem 1 † Pomponius [a] scribit: Si de meis 2 † controuersijs sit compromissum, [b] & de te [c] pœna sim stipulatus: videndum est 3 † ne [d] nō sit compromissum, sed curres [e] 4 † moueatur, non video, nā si ideo, quia de vnius controuersijs solum [f] compromissum sit, nulla rō ē. [g] Licet. n. & de vna re [h] compromittere. si verò, 5 † quia ex altera duntaxat parte stipulatio interuenerit, 6 † est ratio. [i] tanquam 7 † si petitor sit qui stipulatus est, possit dici plenum [k] esse compromissum: q a is qui conuenitur, tutus [l] est 8 † pacti exceptione: [m] is verò 9 † qui conuenit, si arbitrio 10 † non pareatur, habet stipulationem. Sed id verum esse non puto: neq; enim sufficit exceptionē habere, vt arbiter sententiam dicere cogatur.

Arbiter est qui inter partes iudicis assumit officium, non qui amicabiliter componit. Bar.

¶ Recepisse [n] autem arbitriū videtur (vt Pedius lib. 9. 11 † dicit) qui iudicis [o] partes suscepit, suamque se sua sententia controuersijs impositurum pollicetur. [p] Quod si [q] (inquit) hactenus interuenit vt experiretur, [r] an consilio suo vel authoritate discuti litem paterentur, non videtur arbitrium recepisse. [s]

Hic iuriscon. incipit exponere illa verba subaudita per gl. quæ dicit, sententiam ferre cogam, & hoc intendit: Arbiter non pōt cogi sententiare die feriata, nisi ex causa: etiam non cogetur si sibi de causa nō liquet. hoc dicit cum duabus legib. seq. Bart.

¶ Ex compromisso arbiter his diebus non cogitur sententiam dicere, quibus iudex non cogeretur: [t] 12 † nisi dies [u] compromissi exitura [x] sit, nec proferri possit. [y] Proinde, si fortè vrgeatur a prætore ad sententiam, [z] æquissimum erit, si iuret sibi de cā nondum 13 † liquere, [a] spatium [b] ei ad pronunciandum dari.

sed id esse verum non puto, s. quod ita teneat arbitrium, vt arbiter sententiam dicere teneatur, vt statim euidenter supponit, tenet tamen sic, vt si sponte dicat arbiter, sententia sit seruanda, in multis. n. casibus arbiter non cogitur si tamen ferret sñiam, valeret, vt su. eo. sed si in s. rnū. §. si. sm Ioan. sed sm Azo. nō tenet compromissū, etiā vt sponte dicere possit sñiam, vt C. e. l. pe. r. rñ. & § altera. & iō hmōi exceptio taciti pacti non datur etiā si sñiam dixerit. Nec ob. su. eo. l. litigatores, §. interdū, quia ibi super alio fiebat pactum, & super alio compromissum: hic autem de eodē intelligitur tacitū pactū, & quod hic dicit, non sufficit habere exceptionē. s. vnam, posito hoc, quod detur exceptio hoc casu: quod non est verum sm eū quod detur exceptio sed secundum Azo. puto M. melius dixisse. Acc.

Item arbiter debet ordinare diem partibus: alias ille arbiter per superiorem cogitur omni tempore sentētiā dicere.

a *Idem Pomponius.*] quidam habent hic §. idem Pompo. alij habent, l. si de meis.

b *Compromissum.*] s. de his tantum quas tibi faciebam. Accursius.

c *Et de te.*] i. a te, non autem tu a me. simile, C. de fidei commissis, l. 1. Acc.

d *Ne.*] idest, an.

e *Cur res.*] i. quæstio. sed si habes rei, dic sci licet moueatur quæstio. Accur.

f *Solum.*] i. solummodo.

g *Nulla ratio est.*] s. dubitandi uel mouendi.

h *De vna re.*] multo magis de omnibus controuersiis vnius.

i *Ratio.*] s. dubitandi vel quærendi: nam inuenitur claudicare iudicium, quod esse non deberet, ut inf. eo. l. si rem. §. pe. & ar. C. de fru. & li. expen. l. fi.

k *Plenum.*] idest validum, aliter enim ponitur, infra eodem, si cum. §. 1. & C. de fruct. & lit. expen. l. fi. §. 1. & dic vt ibi.

l *Tutus est.*] si absoluatur ab arbitro. Ac.

m *Exceptione.*] tacite enim videbatur compromittere ne peteret, si contingeret sententiam contra se dari. Sed non est uerum, quod tacite interuenerit pactum, ut subijcit, secundum M. [a] sed tu dic sm Io. [b] quod vere datur exceptio taciti pacti, sed tm̄ ex vna parte, quod non sufficit, ut subijcit, nec enim &c. Si autem ex vtraque, vt quia sic pacti fuissent, sufficeret: & cogeretur dare sententiā, vt sup. eod. l. litigatores, §. interdum, quæ est contra. Et quod dicit,

n *Recepisse.*] exponit nunc verbum receperit, quod est su. e. l. 3. §. ait prætor.

o *Iudicis.*] vt su. e. l. 1. Accur.

p *Pollicetur.*] vt inf. eo. l. qualem, §. dicere alias est, l. dicere.

q *Quod si.*] pro sed.

r *Experiretur.*] i. probaret.

s *Recepisse.*] sed magis arbitratum, & de tali dicitur infra de noui ope. nun. l. j. §. & post. & in Auth. ut dif. iu. §. si vero col. 9 & secundum hoc poterit iudicare, & auferre de iure vnius, & dare alteri. Vel potest intelligi hæc litera, quod tantum volebat videre, an per voluntatē posset eos concor. Sed an cogi possit? Respond. ut C. de contrahen. emptio. l. fi.

t *Non cogeretur.*] vt feriatis diebus qui enumerantur, C. de ferijs, l. omnes.

u *Nisi dies.*] hic excipit de tempore messium, & sic non excipit à toto, sic su. si quis cautio. l. si quis seruum.

x *Exitura.*] no. compelli iudicare propter timorem temporis, sic & reus debet subire iudicium, vt sup. de proc. l. sed & ex. & inf. de iu. l. sed & si. §. sed etsi dies.

y *Proferri possit.*] non pōt autē proferri qñ non fuit actū ut possit proferri, ut inf. eo. l. non distinguemus, § fin. sed tunc quando non est actum, si ambæ partes uolunt proferre, debet arbiter consentire in se denuo compromitti, vel statim iudicare, ut inf. eo. l. arbiter in fi.

z *Ad sententiam.*] quod est quando dies est exitura, ut pō dixit.

a *Nondum liquere.*] sed nonne ibi semper liquet? nā aut probatum est ab actore plene, & tunc uincit: aut non, & tunc absoluitur reus, ut Inst. de interd. § commodum. Rñ. immo [c] si actor non probauit, non est liquidum ei de causa. i. quis sit dñs rei licet sit liquidum quid dēat pronūciare. Nam ideo quia sibi non liquet, pronunciat pro reo, ut in prædicto § dicitur. Præterea potest esse quod bene probauit, & tamen non liqueat: quia attestationes nondum vidit, & facit inf. de re iudi. l. Pomponius.

b *Spatium.*] vt denuo compromittant in eum, cum non fuerit actum de die proferenda, ut infra eodem l. arbiter. in fi. Sed contra. infra eod. l. si cum dies. r. respon. Sed ibi non petebat arbiter se excusari propter aliquā suam necessitatem

1 Flo. esse §. aitat est l. incip. Si de meis.
2 † Flo. solis.
3 † Flor. videndum ne.
4 † Fl. cur rei.
5 † Du si vero ideo, quia.
6 † Flo. interuenit.
* Rō hoc spēm aliquā habet, tametsi improbetur infra in ver. sed id verum.
7 † Flo. quam quam si petitor qui.
8 † Veluti pacti &c.
9 † Flo. deest, vero.
10 † Flo. arbitro.
11 † alias. lib. 1.
12 † Flo. cogetur.
13 † Vide Gel. lib. 14. c. 4. & Ascon. in diuina & alibi legitur, non liquere eo hoc quod sibi vo. it, ponit Cic. in Cluentiana quo verbo vtebantur, quando non ita erant certi iudices, vt absoluere, vel condemnare possint.

a Et male Bar.
b Ista ē vera sm Bart. hic, sm ista tempora. vt l. cum antea in princ. C. eo. hodie secus vt d. l. cū antea. §. altera.
c Distingue vt hic per Barto.

necessitatem

ex ssitatem: immo iure communi dicebat se liberatum fini to tempore, in quo compromiserunt in eum partes, vbi non cogitur vt patiatur in se denuo compromitti.

a *SEd si. Statuere.*] ad disputandum & definiendum, sic su. qui sati sd. coge. l. de die.

b *Praetermiserit.*] s. statuere diē ad definiendum, cum partes consentiant.

c *Dicere.*] si liqueat & aliud nō impediat. Ioan. vt quia sit dies feriatus, ut s̄. l. proxi. §. si. Alij dicunt etiā vltra triennium.

d *LIcet.*] Infamatus. s. de facto & plene dices infra l. item si. §. 1.

e *Capitales.*] duobus modis, siue quia mortem sibi minantur, siue de crimine capitali se excusant, ut i Authe. de test. §. si vero odiosus, col. 7. & semper, siue cum vno ex litigatoribus siue cū vtroque.

f *Aetas.*] vt inf. e. l. cum lege.

g *Postea.*] quae enim postea emergunt, auxilio indigent, ut inf. de inter. actio. l. de aetate, §. ex causa. & infra de uen. inspi. l. 1. in princ. & infra vt in pos. leg. l. plane, quid si ante a non excusatur, vt ex dictis ll. colligi pōt, & infra, de vac. mu. l. pe. § fi. Itē facit ad hanc l. supra de proc. l. filius, §. fin. & l. seq. & l. ante litē. cum seq. Item not. ex prin. huius l. & ex his quae hic sunt, quod vbi lex non distinguit: nos tamen distinguimus, infra, de testi. l. quaesitum, argu. contra infra de publ. l. de pretio. & supra, de offi. prae. l. 5.

ADDITIO. Tu dic, quod vbi lex non distinguit, nec illa, nec alia, nec ratio legis, nec nos distinguere debemus: secus si per aliam legem vel rationem distingueretur, scribentes in l. de pretio. hic allega. & vide Ia. in l. quamuis, su. de in ius voc.

1 † Fl. arbitrum.
2 † Fl. diesi.
3 † Flo. de est, scilicet.
4 † Flo. de est. demum.
5 † Flo. disceptare.
6 † Flo. edicum.
Nr bene Bal.
7 † Flo. contingat.
8 † Flo. de est causa.
9 † Flo. de eum.

Pompo. lib. 11. ad Q. Muc.

LEX XV.

SEd si compromissum sine die confectum est, necesse est, arbitrum 1 † omnimodo diem a 2 † statuere, a partib. scilicet 3 † consentientibus; & ita demum 4 † causam disceptari. 5 † quod si hoc prtermiserit, b omni tempore cogendus est sententiam dicere. c

Vlpianus li. 13. ad edictū.

LEX XVI.

LIcet autem praetor districtè dicat, 6 † sententiam se arbitrum dicere coacturum attamen interdum rationem eius habere debet, & excusationem recipere, causa cognita, ut puta si fuerit infamatus d a litigatoribus, aut si inimicitiae capitales e inter eum & litigatores, aut alterum ex litigatoribus intercesserint. aut si etas, f aut valetudo, quae postea g contingit, 7 † id ei munus remittat, h aut occupatio negotiorum propriorum, vel profectio vrgens, aut munus aliquod reipublicae cā. 8 † & id Labeo ait. 9 †

Paulus lib. 13. ad edictū.

LEX XVII.

AVt 10 † si qualia incōmoditas ei post arbitrium susceptum incidat. Sed in cā valetudinis, similibusve causa cognita i differre cogitur.

Idem. LEX XVIII.

ARbiter* iudicij sui nomine, quod publicum k vel priuatum l hēt, excusatur esse dēt a compromisso, vtique si dies compromissi proferri non pt. m Qd si pōt, n quare non cogat eum cum possit 11 † proferre; o quod sine vlla distinctione 12 † ipsius p interdum futurum est. q Si tamen r vterque velit eum sententiam dicere, an (quamuis cautum non sit de die proferenda) non alias impetret s (quia iudicium habet ne cogatur) quam si consentiat denuo in se compromitti? t hoc u 13 † scilicet 14 † si dies exitura est.

Vlpianus li. 13. ad edictū.

LEX XIX.

ITem si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat, x Iulian. lib. 4. digestorū scribit non esse cogendum arbitrum sententiam dicere cum neque

supra, si quis cau. l. sed & si § illud sciendum.

l *Vel priuatum.*] vt quia conuenitur de aliquo crimine priuato, vt furto, vel simili, vel etiam causa ciuili, dum distringitur in alio auditorio, vt infra de re iudi. l. contra pupillum. §. fi. Item si quocunque iusto modo suis negotijs impediatur, vt supra eodem, l. proxi. in fi.

m *Non potest.*] vt q̄a non est cautū de proferendo, ut inf. eo. l. nō distinguemus, §. fine.

n *Quod si potest.*] s. differre, q̄a hoc conuenit ab initio.

o *Proferre.*] scilicet diem.

p *Ipsius.* praetoris, secundum primum casum, sed secundum secūdum ipsius arbitrii.

q *Futurum est.*] quasi dicat coget differre siue proferre. Et dic, districtione, scilicet praetoris, quasi dicat si est bonus homo arbiter, nō expectat iussum praetoris, & sic plane. Vel dic districtione, i. damno, vel incōmodo, & sic no. quod facile debeo sustinere quod mihi non nocet, & alij prodest ut infra de euic. in creditore.

r *Si tamen.*] redit ad primum.

s *Impetret.*] s. arbiter ne cogatur ad dandā sententiam. s. ea ratione, quia iudicium habet. nam haec erat ratio quare excusare volebat, quam si, &c.

t *Compromitti.*] q. d. compellitur pati denuo in se compromitti, vel statim iudicet. Nec ob. infra eodem, l. si cum. in prin. quia excusabat se ibi tantum iure communi, non propter suum factum, & ideo ibi non cogitur. hic autem propter suum factum.

10 † Flo. Et Elari.
* Flo. est §. & et si qua. quae hic est. Aut si quae.
11 † Fl. prae.
12 † Flo. districtione, ut edidit Taurel. contra fidem Archetypi in quo est distinctione, ut ipse ait.
13 † Flor. hoc Duaba.
14 † Fl. deest, scilicet.

u *Hoc.*] s. dicendum est ut patiatur denuo in se compromitti, si dies, &c. & quando non fuit factum de die prorogagnda. ut su. eo. §. Acc.

h *Remittat.*] s. in totum, & sic corrigitur per l. inf. prox. ibi sed in causa, &c.

i *AVt si qua. Causa cognita.*] Hec versatur in causae cognitione, vt si egritudo vel similis excusatio finiatur, proferatur dies, alias non, vt infra de iud. l. si longius, 1. respon. Accur.

ARbiter.] CASVS. Duo in me compromiserunt, non potui arbitrio vacare propter negotium meum publicum, uel priuatum, quia necesse habui militare, uel causa re. Dicit, quod si diem non possum prolungare, quod excusari debeo, aliter enim si prorogari potest dies, cogendus sū: non autem excusandus diem prorogare, qd sine distinctione, & sine omni excusatione facere debeo: nullum enim damnum inde consequor. Sed pone. Dies compromissi est exacta, nec fuit actum in compromisso de die proferenda: vnde volunt partes, ut statim debeant ferre sententiam, nū quid potero me excusare a prolatione sententiae per hoc, quod negotijs proprijs distineor? Certè non, nisi paratus sit ille arbiter pati iterum compromitti in se.

k *Publicum.*] ut quia accusatur, uel accusat aliquem de publico crimine, ut inf. de cust. re. l. 1. §. fi. Sed arg. contra

ITem.] CASVS. Si unus litigator bonis cessit, uel litigatores ad alium iuerunt, & ad istum postea reuertantur, non cogitur arbiter his casibus sententiam dicere. Item si plures sunt arbitri, nullus solus cogitur dicere sententiam, sed omnes simul cogi debent. Item in isto casu quē ponit in §. isto, non ualet compromissum: sed si alternatiuè cōpromittitur, ualet compromissum.

¶ *Sein duos.*] iste §. facit differentiam quando compromissum fuit inter duos, & si dissentirent eligerent, tertium, vtrum nominauimus illum tertium, uel ne. si non nominauimus, non valet compromissum, si nominauimus; valet compromissum.

¶ *Principaliter.*] An in duos possit compromitti quaeritur. Et respon. quod sic, & valet compromissum, & h. d. in fin. Videbatur quod non: quia de facili possunt dissentire, sed in impari numero compromittitur, non quia sic facile oēs consentire, sed quia si dissentiat, inuenitur maior pars cui stetur, in duos tamen consueuit compromitti, & si dissentiant, consueuit eligi tertius a duobus, potestate cogente, cuius authoritati pareatur.

x *Cedat.*] quod forte ei non licet, nisi debitum confiteatur, coram arbitro, vt arg. inf. de ces. bo. l. per.

Continui-

p *Conueniri.*] de his qui ante habuit, ut infra de cesſ bon. l. is qui secus pro postea quesitis, si tamen aliquo ſi ſi louerunt habeat emolumentum, vt inſti. de act. §. sin. & infra de ceſ. bono. l. qui bonis.

b *Si multo.*] scilicet post quinquennium, vt Instit. de litera. ob. §. multum. secundum quosdam Alij dicunt post triennium: quia tanto tempore finitur iudicium & arbitrium, vt C. de iudi. l. properandum. 2. respond. Vel si dies fuerit statuta in compromisso, venit post diem. Sed Ioan. dicit multum esse tempus ad arbitrium iudicis. a Et distingue hic, quia aut spreuerunt arbitrium litigatores, & ad alium iuerunt, aut spreuerunt tantum, aut ad alium iuerunt tantum, aut neutrum fecerunt. Si spreuerunt, nunquam postea admittuntur, ut supra eodem l. litigatores. 3 respon. Si spreuerunt tantum, aut causa cognita: quia necesse erat ordinare causam, & tunc quandocunque veniant, admittuntur, aut sine causæ cognitione, & tunc mox admittuntur, post non, ut supra eodem. l. sed & si iſerum, §. Iulia. & hic, & quod sic breue, vel multum tempus, arbitrio iudicis ponitur, ut infra, de sol. l. ratū. Si ad alium fuerunt tantum, vel nihil fecerunt intra trienniū, admittuntur à die cōtest. lit. coram isto arbitro: post non: nisi intra triennium lis sub alio sit contest. quem adiuerunt. tunc enim intra triennium audiuntur, vtpote compromisso soluto, vt ʃ. eodem, l. si quis rem. & l. non distinguem[o]. §. compromisso.

e *Disceptatori.*] i. causidico cuidam.

agere, neque conueniri [a] possit. ¶ Si multo [b] post [f] euertantur ad arbitrium [c] † litigatores, non esse cogēdum sententiam dicere, Labeo scribit.

Non pōt vnus arbiter sine alio ſnīam ferre. Bar.

¶ Item si plures sunt qui arbitrium receperunt, nemo [c] vnus cogendus erit sentētiam dicere, 2 † sed aut omnes, [d] aut nullus.

Si arbiter liberam potestatem sententiādi non habet, compromissum nō valet: & si de pluribus nominatis alter eligitur, ille sētentiam cogitur dicere. B.

¶ Item 3 † Pompo. lib. 33. ad edictum 4 † quærit: si ita sit cōpromissum, vt quod Titio disceptatori [e] placet, id Seius pronunciet: quis sit eorum 5 † cogendus? 6 † & puto tale arbitrium non valere, in quo libera facultas arbitri sententiæ [f] futura non est. Sed si ita sit compromissum, arbitratu Titij aut Seii fieri: [g] Pompo. scribit, & nos petamus compromissum valere: sed is erit cogendus sententiam dicere, in quem litigatores consenserint.

Si duobus datur potestas eligendi tertium, si non consenserint, compromissum non valet. h. d. vel sic: Si duobus arbitris potestas aßumendi tertium incertum tribuatur, non valet compromißum: secus si certum. Bart.

¶ Si in duobus fuerit compromissum sic, vt si dissentirent, tertium assumant, puto tale compromissum nō valere. [h] Nam & 7 † in assumēdo possunt dissentire.* Sed si ita sit [i] cōpromissū, 8 † vt eis tertius assumeretur Sēpronius, valet [K] cōpromissū: quia in assumendo dissentire non pōt.

Si ī duos cōpromittatur simpliciter, ualet cōpromissū: & si dißenserint, cogūtur eligere tertiū, cuius authoritati parebitur. Bart.

¶ Principaliter tamen, 9 † si in duos arbitros sit cōpromissū, non 10 † debet pṫor eos cogere ſnīam dicere, quia res ferè sine exitu futura est, propter naturalem hominū ad dissētiendū facilitatē. [l] In impari numero idcirco compromissū admittitur, non quia cōsentire oēs facilè est: sed quia, & si dissentiant, [m] inuenitur pars maior, cuius arbitrio stabit. ¶ Sed tñ 11 † vsitatum est ēt in duos cōpromitti * & debet prætor cogere arbitros, si non consentiant, tertiam * personam certam eligere, cuius authoritati [n] pareatur. [o]

Duo poßunt iudicare cōtradicente tertio, vel tacēte: secus eo absente. Idem in duobus iudicibus cōtradicente tertio, dum tamē omnes iudicent. Bart.

iandum. §. sin autem in medio. & de pedan. iu. l. penult. secundum H. vel dic, quod istæ in iudice loquitur: secus in arbitrio, vt dices infra eodem, l. sed interpellatur. §. finali. & facit infra eodem, l. non distinguemus. §. cum in plures.

f *Sententiæ.*] scilicet dicendæ, idem in institutione, quæ non potest ab alieno arbitrio pendere, ut infra de hære. instit. l. illa, sed contra est huic §. infra proxi. §. si in duos, 1. respon. Sol. vt ibi.

g *Seij filij.*] scilicet decisionem lit. & dic casum sic: Compromittimus in Titium aut Seium consentientibus eis. & post eligimus vnum. Vel sic, compromittimus, & non consentitur tunc, sed postea aliàs si non consentiatur, non cogitur, ut supra eodem l. 3. §. tametsi.

h *Non valere.*] imò videtur, quod valeat, vt infra eadem. l. §. principaliter, quæ est contra. Sol. ut ibi.

i *Ita sit.*] s. compromissum.

K *Valet.*] distinguitur ergo, an fuerit certus adiectus iste, uel non, ut infra loca. l. si merces. 1. respon. & instit. de leg. §. tuto. Sed videtur quod quando est certus, quod non valet, quasi non sit in potestate duorum, vt supra eodem, l. idem Pompo. 2. respons. quæ est contra. Solu. secundum R. iste corrigit illum. Vel dic, quod in hoc casu non admittitur facultas duobus sententiæ dicendæ sibi sic.

l *Facilitatem.*] faciles enim sunt homines in dissentiendo, ut hic, & infra, de liber. vniuersi. l. 1. & infra, de acqu. poss. l. 3. in fi. & l. 2.

m *Dissentiant.*] in iudicando.

c *Nemo vnus.*] idest nullus solus.

d *Sed aut omnes.*] quid si omnes præsentes sunt, & maior pars concors sit: altera verò non concordat: numquid sola maior dicere cogitur sententiam: & sic tertius non cogitur sententiam suam ferre? Fortè hoc dici potest, ut infra eadem l. §. principaliter, ibi, in impari, &c. & etiam l. proxi. ibi, sufficere quidem duorum consensum si præsens fuerit & tertius. nec enim dicit, quod debeat tertius suam sententiam ferre, sed sufficere duorum sententiam: sed secus in duobus iudicibus adinuicem discordantibus; nam quilibet debet ferre sententiam, vt in authen. vt iudi. non expe. sa. ius. coll. 9. & etiam in qua plures concordauerunt stabitur, vt infra. de re iud. l. duo ex tribus, in iudicio videtur secus, vt in authen. vt iu. non expe. sa. ius. Item ex eo quod dicit, omnes, videtur quod si vnus oriatur, finitum sit compromissum, vt argumen. infra pro soc. l. actio ne. §. morte. Sed certe lex dicit alium substitui. infra de iud. l. proponebatur, & l. mortuo. & C. de iud. l. prope-

n *Authoritate.*] an solius, si ab vtroque discordet, videtur quod sic, b vt hic, cuius authoritati, &c. sed non credo: cum a princ. si fuisset electus cum alijs duobus, non staretur eius dicto. Nec obst. quod dicit hic, cuius authoritati pareatur, &c. quia potest intelligi quando concordat cum altero ex duobus. Vel potes c dicere, quod eius dicto sit standum: licet discordet ab alijs duobus, & hoc per hanc l.

o *Pareatur.*] & sic valet arbitrium, sed contra supra ea l. §. si in duos. primo respon. Solu. secundum Alb. ibi non fuit consensum de certa persona: hic sic, quod non placet. d Alij, e quod ibi initium arbitri & fundamentum potuit esse nullum propter dissensum: ac fundamentum est validum, & ideo bene de fine perpenditur. argum. supra de origi. iur. l. 2. sic, secundum hoc, expressa ibi nocent, non expressa non, vt hic, & inf. de reg. iur. l. expressa. Tu dic secundum Bal. quod ibi non valet ex se, nisi consentiat

Marginal notes (left):

¶ Fl. arbitriū

a Hæc opinio non est uera quia pōt perpetuo adiri iudex, & arbiter si nō est ceptum iudicium, ut sup. eo. sed & si cōpromissum secundū Bald.

2 † Hæc in non nullis non leguntur.

3 † Fl. unde.

4 † Fl. deest, ad edictum.

5 † Fl. ex eis est, utrum

6 † Aliàs, cum quid fit cogendus.

Marginal notes (right):

7 † Fl. deest, &.

* Bald. dicit istum tex. singu. ad hoc, quod si duo arbitri electi sint dāt eligēt tertium, qui solus poterit laudare si ue iudicare, & vide quæ hic dixi Bal.

8 † Fl. sed si ita sit, ut eis tertius.

9 † Du. tamen quæramus, si in duos.

10 † Fl. an debeat prætor. alias, an cogere eos prætor debeat.

11 † Fl. deest, tamen.

* Conuertex. in l. 2. §. sed neq; C. de vo. in vnu quem tex. sing. dicit Cor. sing. 205. in uerb. opinio. 2. finalè dat. ego ultra cōdo aliū cōcor. in ca. Necesa in glo. 50. di. 3. l.

* Tertiā.] quia authoritate p tertia certa persona attribuitur, valet compromissum, nec potest incertum duci. aliter ac que si eligenda relinqueretur duobus in quos iam fuerit compromissum, quia vix in ea eligenda consentire possunt.

b Et bene Pe. de Ran.

c Idem est cum prima. Bar.

d Et bene Ba & Bal.

e Idem B.

sentiat in tertio eligendo, valet tamen bene si in prętoris vt hic. Item hic de adiunctione tertij non habet locum in pluribus delegatis, ut infra de regu.iur.l.duo iudices. & C.de appel.l.iubemus si qua.sed.arg.contra in eod.tit.l.in offeren.lis.Item, an hic tertius cogatur recipere, & iudicare? Respond.quòd sic, sic, vt C.de aduoc. diuer.iudi.l.sancimus.

S *I in tres.*] CASVS. Compromisimus in tres arbitros, sufficit si duo consentiant. si tertius absens esset non valet sententia. nam eadem distinctio in tribus iudicibus de legatis obseruatur. h.d.cum l.seq.

a *Et tertius.*] siue suã sententiam ferat, siue non: nam non exprimit hic.

b *Non valeret.*] nisi hic actum est, a vt unus alio absente ferat sententiam, ut infra eodem l. non distinguemus.§. cum in plures. Et sic not.hic, quod plus facit absentia quàm præsentia cum contradictione.sic infra, sol. matrim.l.2. & l. si cõdo.§.si pater. & infra man.l. si præcedente. §.Lucius. & supra de min.l.etiam.§.fina. & infra de re iu. duo ex tribus. & infra l. proxim. & hic. Et sunt omnes isti casus speciales. alias autem quod potest fieri te inuito, multo magis te absente uel ignorante, ut infra de iniur.l. sed si v. iniur.l.sed si volus §.filiusfam.& inf. de regu. iur. l. quod potest.& C.de decur.l nominationum. & infra de pact. dot.l.quoties quæ sunt arg.contra.

Fl. non est l eod §. cui interpw. Celsus quoque lib. 3. ffforum scribit si in, & o. & cõcor. cum hac l. & seq § prudentiam cum glo. super verbo sentatur. ext.deff. de leg.

2† Alias, deest quidem.

3† Fl. eius sententiam.

a Et bene Bart.

4† Al. sic. & trib. & vi. l. duo infra de re iud.

Celsus lib. 3. fforum scribit.

LEX XX.

SI in tres 1† fuerit compromissum, sufficere quidem 2† duorum cõsensum, si præsens fuerit & tertius: a alioquin absente eo, licet duo consentiant, arbitrium non valere: b quia in plures fuit compromissum, & potuit pręsentia c eius trahere eos in aliam 3† sententiam.

Pomp. lib. 18. epi. & variarum lect.

LEX XXI.

SIcuti 4† tribus iudicibus datis, quod duo ex consensu d absente tertio iudicauerunt, nihil ualet, quia id demum, quod maior pars omnium iudicauit, ratum est: cum & omnes e iudicasse palam est.

Prætor coget arbitrum, vt sententiet: non autem quid iudicet. Item si quis assumatur ad iudicandũ certum, non valet istud cõpromissum. Bar.

c *Præsentia*] idest si præsens fuisset.

d SIcut. *Ex consensu*] scilicet duorum. Sed quid tertio consentiente, qui abest? Respond.idem, vt in fi. huius legis.

e *Omnes.*] nam omnes iudicare debent, ut hic, & supra eodem.l.item.§ item si plures.& in authen. ut iu. non expe.sa.in.§.1 Et simul, vt infra eodem l.non distinguemus.§. cum in plures & infra de testa.l hæredes.§.fin. Nisi iuret, supra eodem l.si de meis in fine. Vel puto etiam, quod si vnus ferat sententiam præsentibus aliis, satis sit, & not. hic, quòd cum aliquid est pluribus faciendum, omnes facere debent, nec sufficit vnum alteri committere animi sui motum, ut supra eod.l.Pedius. in fin.sed argu. contra. C. si vnus ex pluribus tut.in rub.& infra de administ. tut. l. decreto.fi.& infra de exer.l.i.§.si plures. cæteræ causæ poterunt ferri aliquo absente, vt C.de auth.præst.l.fi. secundum Ioan.Item dic, vt supra eo. item si unus. §. si plures. Accursius.

Q *Valem.*] CASVS. Prætor debet cogere arbitrum sententiam dicere, non tamen ęquam uel iniquam: vnde si partes compromittant in arbitrium nisi condemnet, vel absoluat, nullum est compromissum, nec ualet. Vnde si quæstio est de domo coram arbitro, de tota debet sententiam dicere, non autem debet eam fato dare, sed animum definiendi in danda sententia habere debet.

¶ *Sed si.*] quod si de pluribus rebus sumptus est arbiter, non valet sententia in his quæ dicit, cum de quibusdam tulit sententiam, & de quibusdam non. & hunc quæstionẽ non bene soluit hic, sed soluit inf.eod.l.quid tamen. quia aut cõpromisimus vt simul de omnib.iudicet: quo casu nihil videtur iudicasse, nec valet sententia: & ideo iterũ iudicabit & sententiam illam mutare potest. aut vt separatim, & tunc sententia valet, & de remanentibus tantum in communi iudicabit. Item quæritur in l. ista, dicere, an arbiter possit mutare, vt si post iubeat restitui, demum prohibeat, cui præcepto stabitur? Et respon. mutare potest, secundum Sab. sic enim videtur Sabi. intellexisse, sed Cassius discipulus intellexit de interlocutorijs, vt eam interlocutoriam mutare possit, sed non definitiuam, quia diffinitiuã mutare non potest, quia arbiter sententiã erroneam corrigere non potest. Ex prædictis ergo collige. istale notabile, quòd interlocutoria sententia mutari potest, definitiua autem sententia nõ potest mutari.

¶ *Si arbiter.*] Dicitur hic, quòd si arbiter dixit, non video, quod aliquid vnus alteri debeat, recte videtur absoluere, & qui contra facit petendo iterum, facit contra sententiam arbitri, & sic incidit in pęnam, quia licet non appuerit absolutionem, sed dixit tantum Mæuio nihil debere, valet sententia. Et arbiter potest statuere diem solutionis faciendę, & [illegible] est.

¶ *Pomponius.*] Si ego & tu compromitimus in arbitrum, qui ante 100. petebam, vel agebamus coram ordinario iudicio diuisorio. Si arbitri dicant tibi, redde quod debes, vel recipe pro ea parte pro qua soluisti creditoribus, dic quod non ualet talis sententia. in fi. dicit, quòd arbiter pronunciare non potest pœnam non peti, & si facit, quia dixit, & si non paruerit sententiæ, dicit quod non ualet sententia.

Paulus lib. 13. ad edictum.

LEX XXII.

QValem * autem sententiam dicat arbiter, ad prætorem non pertinere f Labeo ait, dummodo dicat, quod ipsi videtur. g Et ideo si sic fuit in arbitrum compromissum, ut certam sententiam h dicat, nullum i esse arbitriũ, nec cogendum sententiam dicere. 5 †

Sententia dicta videtur quando per eam à tota lite disceditur. Item interlocutoria potest mutari: definitiua verò non potest mutari, nec ex causa corrigi errores. hoc dicit cum l. seq. Bart.

Iulianus lib. 4. Digestorum.

LEX XXIII.

DIcere 6 † autem sententiam existimamus eũ, qui ea mente k quid pronunciat, vel secundum id discedere eos a tota l controuersia velit.

** Ex hoc [illegible] sumpta est l. si opus. inf. de ope. non. nunc ubi Vlpia. si. differuerat de sententia verborum. Dua.*

5 † Fl. sententiam dicere Iulia. scribit libr. 4. Digest.

6 † Fl. edicti [illegible] §.

f *Non pertinere*] ut cogat eum dicere æquam vel iniquam sententiam, cogit tamen dicere, ut supra eodem, l. 3 §. 1.

g *Videtur.*] secundum legem, ut in auth.de iudi.§. omnis autem Non tamen dicas quod sententia non valeat, si legem non seruauit, si modo seruauit ordinem iuris, ut C. de sent.& interlo.omnium iudic.l prolatam.

h *Sententiam*] scilicet absolutoriam, vel condemnatoriam.

i *Nullum.*] imò videtur, ut infra de re iudi.l. si conuenerit, quæ est contra. Sol. ibi non conuenit qualiter iudicaret, sed renunciauit cuidam priuilegio, quam renunciationem seruat post iudex in iudicando.

k DIcere. *Mente*] nota in sententia debere iudicem habere animum definiendi, non autem debet fatue loqui, ut hic, & C.de fal.vbi.ibi, nec ulla, &c. & infra de conditio. & demonstr.l.1.in fi. & infra de action. & obliga.l.obligationum substantia, in fine, & C. de senten. & interlo.omn.iudi.l.ex stipulatione, & infra de supel.le. l. Labeo.

l *A tota.*] not. quod dicit à tota. nam de tota controuersia debet pronunciare damnando uel absoluendo, aliàs non ualet sententia ipso iure. ut hic, & infra de do. except. l. apud. §. item quæritur, & C.de appella.l.eos.ibi.omnem, &c. & l.ampliorem.ibi, si quid iudicatis, &c. & infra fami. ercis.in hoc.& C.de ordi.iudi.l.1.& infra de iudi.l.de qua re Et idem in pluribus controuersiis, ut infra eod. l. quid tamen, & sic exauditur illud C.si aduersus rem iudica. l. 3. Accursius.

Cogendus.

¶ Sed si de pluribus rebus sit arbitrium acceptum, nisi omnes controuersias finierit, nõ videtur dicta sententia, & 1† adhuc erit à praetore cogendus. a Vnde* videndum est, an mutare sententiam b possit & alias c quidem est agitatum, si arbiter iussit dari; d mox vetuit, utrum eo quod iussit, an eo quod vetuit, stari debeat, & Sabinus quidem putauit posse; e Cassius verò 2† sententiam magistri sui bene excusat, f & ait de ea sententia Sabinum non sensisse, quae arbitrium finiat, sed de praeparatione causae, ut puta si iusserit g litigatores calendis adesse, mox idibus iubeat; nam mutare eum diem h posse. Caeterum si condemnauit* vel absoluit, quando 3† arbiter esse desierit, mutare sententiã non posse. i

Caius li. 5. ad edic. prouin.

LEX XXIIII.

QVi arbiter, etsi errauerit k in sententia dicenda, corrigere eam non potest.

Non videtur dicta sententia, si forma compromissi non sit seruata. Bar.

Vlpianus lib. 3. ad edictum.

LEX XXV.

QVid tamen si de pluribus controuersijs sumptus est, nihil sibi communibus, l & de vna sententiam dixit, de alijs nondum; nunquid desijt esse arbiter? Videamus igitur, an in prima controuersia possit mutare m sententiã, de qua iam dixerat. Et multum interest, de omnibus simul, ut dicat sententiam, n compromissum sit, an nõ; nam si ut 5† de omnibus, poterit mutare; non enim cum dixit sententiam. Quòd si vt 6† separatim, o quia 7† plura sunt compromissa, & ideo quantum ad illam controuersiam pertinet, arbiter esse desijt 8†

Qui pronunciat nihil videri debitum, debitorem absoluere videtur. Bartolus.

¶ Si arbiter* ita pronunciasset, nihil videri, Titium debere Seio; tametsi Seium non vetuisset p petere, tamen si quod petijsset, videri contra sententiam arbitri fecisse, q & id Ofilius, & Trebatius responderunt.

¶ Solutioni diem posse arbitrum statuere r puto, & ita etiam Trebatius est sententiae.

Sententia arbitri incerta, est nulla.

¶ Pomponius ait, inutiliter arbitrum incertam s sententiam dicere, utputa, quantum ei debes, reddere, 9† diuisioni

a *Cogendus.*] vt de alijs dicat sententiam. Et no. quod non soluitur hic quaestio ista ad plenum, sed infra eodem l. quid tamen. Item nec sequens, id est, an possit mutare, sed ei similis vbi de interlocutoria ponitur, & soluitur infra eodem proxim. § haec autem. similiter soluetur in d. l. quid tamen.
b *Sententiam.*] definitiuam Accur.
c *Alias.*] exemplum proxi. dicti.
d *Dari.*] haec est definitiua Ac.
e *Posse.*] scilicet mutare sententiam.
f *Excusat.*] ideo quia videbatur dixisse contrarium, vt infra de re iudic. l. quod iussit. in fi. & inf. de poen. l. diui fratres. & de quaestio. l. 1. § si. Sed certè non videtur eum bene excusasse quia Sab. apertè de definitiua sententia respondit. quod ex eo patet: quia de definitiua sententia quaerebatur. sic enim dixit, si arbiter iussit dari: quod non potest pertinere nisi ad definitionem causae. Sed dic quòd Sab. non respondit illi quaestioni: quia nec sibi facta fuit, sed erat solitus dicere, quòd arbiter posset mutare sententiã. hoc autem à quibusdam inducebatur ad definitiuam, vt mutari posset: quod Cassius negat: & sic bene excusat.
g *Iusserit.*] qui iussus est sententia interlocutoria, vt hic, & C. de episco. & cler. l. omnes. § 1. & 2. & infra de poen. l. diui fratres.
h *Diem.*] vt hic, & infra de re iudi. l. quod iussit. 1. respo. Sed contra. C. de dilat. l. fine pars. Sol. illa secundũ istam intelligitur, vt cesset iudex nisi sententiam mutet, ut hic: vel sol. ut ibi.

ADDITIO. Ex hac glo. no. quod dilatione pendente cessat tam officium iudicis quam arbitri, nisi dilatio reuocetur, vel mutetur, ut in illa glo. quia super hoc non conquiescit, secundum Bal.

i *Non posse.*] hoc tamen plenè dic, vt j. eo. tit. quid tamen.
k *QVia Et si errauerit.*] multo magis ergo si non errauit, ut supra l. proxim. in fine. Sed quid si arbiter vel iudex proposuerat condemnare, & errando absoluit, vel econtra? Videtur quod possit corrigere: nec enim uidetur dixisse, quod mente non agitauerit, ut infra de supellec. lega. l. Labeo & de re iu. l. 3. Item arbiter vel iudex cum mente facere debet, vt supra eodem l. dicere. Sed certè haec lex dicit contra haec, tamen erronea ipso iure non tenet argumen. praedictarum legum. Et ut plenè habeas, dic, quod in accessorijs b potest addere uel mutare, addendo eodem die, ut infra de re iudic. l. Paulus. Item reformare, et in princ. illius l. & in auth. ut li. ma & ante. §. nos autẽ. collat. 8. quo tamen quandocunque ut in eodem titu. l. acta. sed in re principali non, quia functus est, &c. ut in titu. de re iudic. l. quod iussit. in fi. & l. iudex. & hoc in iudice & arbitro, nisi per in integr. resti. minorum, vt supra de mi. praefecti, in sententia lata per falsa instrumenta vel corruptos testes, ut infra, de re iudic. l. diuus. & hoc in iudice, & hoc si tenuit ipso iure, alias potest mutari, vel corrigi, vt C. de accusa. l. 4 & C. quomodo & quando iud. l. si ut proponis. & infra. l. proxi. Vel dic, c non potest delegatus vel arbiter, sed ordinarius sic. Nec obst. infra l. proxi. quia non perfectè: hic sic, licet errando.

l *QVid tamen. Communibus*] relinquitur ergo, vt si communes erant, vt quia depositi pro quo agebam, reconueniebar me pro expensis factis in eo, ut non teneat sola, nisi de omnibus iterum dicatur.
m *Mutare.*] de quibusdam dictam. & sic soluitur quaestio facta supra eo. l. qualem §. vnde videndum. & quae ibi praecedit, distinguitur hic ad plenum. Sed quare in superiori l. proxim. non potest mutare, cum & ibi non teneat ipso iure; Respond. ibi est functus d officio. hic non vel si hic fuit functus, non tamen perfectè functus. Item ar[illegible] sidem in iudice ordinario, qui de pluribus [illegible] simul quaestioni[illegible] est aditus? R[illegible] respon. non est quia [illegible] arbiter non quam [illegible] debeat formam [illegible] compromissi litigatoribus inuitis, vt infra eodem, l. non distinguemus. §. fin. & l. seq. tamen iudicium redditur in inuitum, ut infra de uerbor. oblig. l. inter stipulantem. § si Stichũ. & ideo in quibusdam lata sententia tenet. licet de alijs nihil dicat, ut supra de neg. gest. l. si autem. §. fin. Vbi autem de alijs absoluit, distingue, ut C. de iu. l. 3.

n *Dicat sententiam.*] id est fingitur non dixisse. Et sic not. quod fingitur non factum, quod fit de iure, ut infra eodem. l. Labeo.
o *Separatim.*] scilicet compromissum est, vt separatim possit pronunciari. Sed quid si non apparet quid sit actum? Quidam dicunt quòd praesumitur separatim, ut argu. infra de leg. 3. l. si chorus. primo respon. & de condit. & demon. l. haec scriptura. & infra de verb. oblig. l. fere debemus. alij contra, ut hic innuit.

ADDITIO. Pro declaratione huius glos. distingue secundum Iac. de Ra. Aut fuit factum compromissum de omnibus litibus simul: & tunc videtur actum ut simul feratur de omnibus simul. Si autem separatim primo de quibusdam, postea de alijs, tunc diuersis temporibus poterat pronunciare sententiam, & hoc videtur dicere text. secundum Cyn. & Bal.

p *Vetuisset.*] scilicet expressè.
q *Fecisse.*] quia sufficit hoc dixisse, vt C. de leg. & constit. l. non dubium. cum fuerit aequipollens, ut infra de re iudic. l. is sufferma.
r *Solutioni statuere.*] imò contra, ut infra l. proxi. si si intra. Sol. ut ibi.
s *Incertam*] nisi in aliqua parte actorum sit certa: ut re.

1† Fl. sed.
*Bal. hic dicit bene tex. non ita bene aperire alibi ad hoc, quod arbiter potest mutare, & reuocare suã sententiam interlocutoriã praetextu erroris, sed non diffinitiuam. Bo.
2† Flor. desse. verò.
*Vide Inno. in c. in literis extra de offi. deleg.
3† Flo. dam.
*Et bene Bal.
*Illam gl. dicit sing. Ang. in §. c. insti. de act. in 2. col. circa princ.
c Et bene Bald.
4† Fl. ob.
5† Fl. desse. ut.
6† Fl. &.
7† Fl. quasi.
8† Al. desse.
*Et bene Bal & Salic.
*Concor. tex. in c. pen. sect. de rest. in int. & tex. in c. requisisti. extra de app.
c Et bene Bal.
9† Fl. reddit.
*Quod ue quando sententia est mutata ad processum trouquam pro declaratione dat.

vt infra de re iudic. in summa, & C. de sentent. quæ sine cer. quantit. l. 3. in fi. In casu tamen datur incerta, vt quando homo in genere petitur, vel duo sub alternatione: quia non ibi est possibile ut certa detur, ut institut. de actio. §. curare.

a *Accipe.*]vt quia aliquid indebitè soluisti: & aliquid debitum.

b *Non valere.*] quia dixit arbiter pœnam non peti, in alijs autem tenet.

1† Fl. de eo§ si.

c *Compromissum est.*] scilicet in eum. sed de alio sic, ut infra eod. l. non distinguemus. §. de officio. & §. fina. Accursius.

2† Aliàs, Labeo ait non valere, aliàs scribit Labeo.

S*I eum.*] CASVS. Ego & tu compromisimus in Titium, vt iudicaret vsque ad mensem, mensis est finitus: nunquid si volumus iterum in eum compromittere, sit cogendus recipere. Et distingue, aut non stetit per eum: quo casu non cogitur. aut stetit per eum, & tunc cogitur.

3† Fl. est, si & mei. Pap. lib. 3. quæ. ait, & si quum dies.

¶*Plenum.*] Compromissum est aliud plenum, aliud semiplenum. Plenum est quando de omnibus controuersijs est compromissum. Semiplenum est quando de vna re tantum. Vnde dicit, quod generalia verba restringuntur tantum ad id de quo cogitabamus: non autem in aliis præiudicat, licet in compromisso de vna re tantum. vnde dicit, & generalia verba interuenerunt.

¶*Compromissi.*] si arbiter iubeat partes adesse in popina vel in lupanari, non tenentur ei obedire litigatores, vnde non committitur pœna licet non pareat. & h. d. iste § & a. liàs. infra. sed & si in aliquem.

¶*Si intra*]compromisimus in arbitrum, ita vt iudicet vsque ad mensem: adiuimus arbitrum: ipse autem iussit quod non iremus post mensem. licet non eamus, pœna nō committitur.

¶*Si quis.*]Dicit hic, quòd si vnus litigatorum non venit iusta causa impeditus, incidit in pœnam de rigore iuris, sed de æquitate si uelit iterum compromittere, exceptione defendetur. hæc vera sunt si arbiter suscipiat arbitrium. aliter non cogitur, reus tamen absoluetur.

¶*Si arbiter.*]Aut actum est vbi arbiter iudicare debeat, & ibi iudicare debet, & aliter non tenentur partes eum sequi: aut non, & sic non apparet in quo loco, tunc vbi compromissum est, iudicabit. Item, si arbiter iubeat partes adesse in viridariis ciuitatis, vt quia deliciosus erat arbiter, parendum est ei: sed si inhonesto loco, secus: vnde qui non venit, in pœnam non incidit. Item debet æqualitas in iudiciis & arbitrijs obseruari.

¶*Intra.*]Bene scis quòd qui non paret sententiæ arbitri, ad pœnam tenetur, arg. sup. ead. l. §. 1. Vnde pone, Ego & tu cōpromisimus, tu mihi condemnatus fuisti: vnde cum qui cōdemnatus est, habeat dilationem: dicitur, qualem dilationem habeas. & aut arbiter non statuit diem, & tunc habebis, spatium quatuor mensium, intra quos soluas, quod post teneberis ad pœnam: poteris tamen offerendo moram purgare donec in actione ex stipulatu lis fuit cōtestata, nisi interfuit actoris intra illud tempus solui. Sed si statuit arbiter diē intra quē soluas, die statuto elapso incidis in pœnā. si non offeras illo tpe, & nō potes tuam morā purgare: & licet postea offeras, non remittitur pœna, nisi actor oblatā suscipiat, & illo casu si actor petat pœnam, poterit reus cōdemnatus opponere exceptionem doli: secus autem est quando dies non fuerit adiectus: quia tunc mora potest purgari, vt supra dix.

¶*Idem ait.*]Damnatus fui tibi ab arbitro certo die quid dare: si non accipis ex iusta causa impeditus: dicit quidam iurisconsul. me non incidere in pœnam: & si postea non soluo tibi. sed male dixit: quia bene, certe incido in pœnam si tu me interpellas, & non dem.

4† Fl. consti. iur.

¶*Idem*]Supra dicit de impedimēto stipulatoris, nunc dicit de impedimento promissoris, qui promissor si impediatur, excusatur si non pareat. idem est si accipere noluisti: nam non committitur pœna: sed si tu velles recipere postea, nec dem, ideo incido in pœnam. & hi casus seruiunt vsque ad l. Labeo ait.

d *Finiretur.*]idest, finita esset. sic oritur, idest, ortus est, vt C de episc. & cler. l. nulli. & moritur, idest mortuum est, sic supra de neg. gest. l. 4. §. hæc verba. & quod sic sit exponendum, patet ex hac litera. Nam si antequam dies finiretur, denuo compromiserunt, prolato die remanebit arbiter: & sic vnum erit compromissum, licet non fuit cautum in proferendo. Si vero post finitum diem, duo erunt compromissa. quod colligitur per hæc verba, secundi, & sequens, & argum. infra de precar. o. l. sed si manente, sed contra videtur infra eodem, l. Labeo. in fine. 1. respon. Nam ibi nondum finito die fuit prolatio facta, & tamen dicitur secundum & primum, sed respectu a fideiussorum dicitur, vt ibi dices. Vel dic propriè poni verbum, finiretur, vt infra de leg. a. l. peculium. in fi. ibi, moriente, &c. aliter ponitur infra de manu. testa. l. qui duas §. hæc conditi. Et aliud est in precario quàm in compromisso. tunc scilicet cum de die proferenda non conuenit à prin. & hoc velle videtur sup. eo. l. si qua. in fi & inf. eo. l. non distinguemus. §. de offi. & in fi huius resp. cæterum si, &c. Accur.

5† Flor. de eo§, omnibus.

6† Disputatio.

7† Alibi non cō promissu actum sit. Flo. pleno compromisso, actum sit.

8† Flor. de eo§, Martianus.

9† Flo. de eo§ ait.

e *Compromiserunt.*]idest compromittere uoluerint. sic & infra de verborum obligationibus, l. si stipulatus sum dare. Accur.

f *Per eum.*]dicitur per eum fieri etiam si iusta causa sit impeditus, ut supra eodem, l. & si qua §. arbiter. Alias dicitur fieri per alium quando est in mora, ut infra de verborum obligatio. l. si ex legati. & infra. si cert. petat. quod te. & de vsu. mora. Quid si omnia sint ei nudata, licet non stet per eum? Cogitur forte b si sine damno est eius sequens recipere, ut argum. supra eod. l. § tametsi. & l. si qua. §. arbiter.

a Et bene] Bal. & Sa.

b Quia res non est integra. Bal.

g *Quæ quæstio*]scilicet vtrum compellatur, vel non.

h *Protulit.*]ante finitum diem, quod debuit facere, ut supra eo. l. quo casu. Accur.

i *Arbiter.*] scilicet idem, ut infra de precar. l. sed si manente.

K *Controuersijsve.*] omnibus subaudi, & generalibus verbis. Aliter dicitur verbum plenum infra eodem. l. ita demum. in fi.

l *Disceptatio.*]quantum ad eorum intellectum post lit. contest. Accursius.

m *Plenum.*]quantum ad generalia uerba, ut quia res erat com-

vestræ stari placet, pro ea parte quam creditoribus tuis soluisti, accipe. a

Arbiter non potest pronunciare super pœna. Bar.

¶Item si 1 † arbiter pœnam ex compromisso peti vetuerit, in lib. 33. apud Pompon. scriptum habeo 2 † non valere. b & habet rationem: quia non de pœna compromissum est. c

Si per arbitrum stet quo minus daretur sententia, cogitur pati de nouo in se compromitti. Bart.

Papinianus lib. 3. quæst. ait.

LEX XXVI.

SI eum 3 † dies compromissi finiretur, d prolato die litigatores denuo in eum compromiserint, e nec secundi compromissi arbitriū receperit, non esse cogendū recipere, si ipse in mora non fuerit quo minus partib. suis fungeretur. Quòd si per eum f factum sit, æquissimum esse cogi eum à prætore sequens recipere. Quæ quæstio g ita procedit, si nihil in priore cō promisso de die proferenda cauebatur. Cæterum si cauebatur 4 † & ipse protulit, h manet arbiter. i

Plenum compromissum dicitur, quando fit de omnibus litibus, & quæstionibus: & compromissum generale non porrigitur nisi ad ea, de quibus est iudicatum, non autem ad ea, de quibus est specialiter actum. Bar.

¶Plenum compromissum appellatur quod de rebus omnibus, 5 † controuersijsve K compositum est: nam ad omnes controuersias pertinet: sed si fortè de vna re sit disceptatio, l 6 † licet plenum m compromissum factum sit, 7 † tñ Martianus 8 † ex ceteris causis actiones superesse ait: 9 †

id enim venire 1 † in compromissum, a de quo actum sit, vt veniret. Sed est tutius si quis de certa re compromissum facturus sit, de ea sola exprimere. b 2 † ¶ Compromisso autem non debent ob temperare litigatores, si arbiter aliquid non honestū c * iusserit.

¶ Si intra diem compromissi aditus arbiter, post diem compromissi adesse iusserit, pœna non committitur. d

Impeditus ex iusta causa, contra petitionem pœnæ est tutus exceptione, si paratus est denuo compromittere. Bart.

¶ Si quis ex litigatorib. ideo nō adfuerit, quod valetudine, vel reipublicæ causa absentia impeditus sit, aut magistratu, aut alia iusta 3 † causa, pœnam committi, e Proculus & Attilicinus aiunt. Sed si paratus sit in eundem compromittere, actionem denegari f aduersus eum, 4 † aut exceptione tutum fore. g Sed hoc ita demum verum erit, si arbiter recipere in se arbitrium fuerit paratus. nam inuitum eum 5 † non esse cogendum h Iul. lib 4. digesto. rectè scribit: ipse autem nihilominus pœna absoluitur. i

In ea ciuitate ferēda est sententia in dub. in qua factum est compromissū, uel in continentibus ædificijs secundum qualitatem personarum. Itē citatio facta ad locum inhonestum, non arctat citatum. Bart

¶ Si arbiter * iusserit 6 † puta 7 † in prouinciam 8 † adesse litigatores, cum Romæ esset in eum compromissum, an ei impunè non pareatur, queritur. Et est verius (quod Iul. ait lib. 4.) eum * locum cōpromisso inesse, de quo k actum sit cum compromitteretur. 9 † Impune igitur ei non parebitur, si alio loco 10 † adesse iusserit. l Quid ergo si non appareat de quo loco actum sit? melius dicetur eum locum contineri, vbi cōpromissum m est. Quid tamen, si eo loci 11 † qui sit circa vrbem, adesse iusserit: Pegasus admittit valere iussum, quod puto ita 12 † verum esse, si & eius sit authoritatis arbiter, vt in secessibus n soleat agere, & litigatores facile eo loci cō uenire 13 † possint.

¶ Sed si in aliquem locū inhonestum adesse iusserit, puta in popinam, vel in lupanar: sine dubio, vt Iulianus 14 † ait, impune o ei nō parebitur. q̄ sciam, & Celsus lib. 2. digest. probat. Vnde eleganter tractat, si is sit locus, in quem alter * ex litigatoribus honestè venire non possit, alter possit, & is non uenerit, qui sine sua turpitudine eo uenire possit, is aūt 15 † venerit, qui inhonestè venerat: an committatur pœna compromissi, quasi 16 † non præbita opera? p & rectè putat non committi: absurdum q enim esse iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non.

Vbi est pœna, & nō dies, admittitur purgatio moræ vsque ad lit. cōtest. vbi vero est pœna & dies, moræ purgatio non admittitur de necessitate: sed si sponte receperit, petitio pœnæ tollitur. Hoc dicit cum duabus ll. sequen. Bart.

¶ Intra * quantum autem temporis, nisi detur quod arbiter iussit 17 † committatur stipulatio, videndum est. Et si quidem adiectus dies non sit, r Celsus lib. 2. digest. scribit, inesse quoddam modicum s tempus: quod vbi t præterierit, pœna statim peti potest: & tamen, inquit, & si dederit u ante acceptum iudicium, x agi ex stipulatu poterit. 18 †

Vlpianus li. 13. ad edictū.

LEX XXVII.

Vtique nisi eius interfuerit tunc solui. y

Vlpianus li. 13. ad edictū.

LEX XXVIII.

Celsus ait: Si arbiter intra Calendas Septembris

communis in qua expensę factę, & multa inde recepta dicebantur: ideo quia dixerunt vnusquisque quod de omnibus, quæ coram arbitro obiecta fuerunt, faciat rationem: vnam tamen speciem fuerunt prosecuti ut argum. C. de iudi. l. 2. vel posset intelligi secundum l. C. de transac. l. si de certa. Accursius.

a *In compromissum.*] scilicet solum, ut hic. & infra eodem, l. non distinguemus. §. de officio & §. fin. & §. item si iubeat. Sic & in transactione, ut C. de transa. l. si de certa. & su. de transa. l. qui cum tutoribus. Secus in iudicijs, vt infra, de iud. l. solemus. Accur.

b *Exprimere.*] idest, protestari, ut infra de religio. l. at si quis. §. sed interdum: Et sic abundans cautela nō nocet, ut C. de test. l. testamentum Azo. & infra, de adi. leg. l. si seruo cum libertate.

c *Non honestum.*] quia inhonestum dicitur impossibile, ut infra, de condi. insti. l. si filius. ergo nullius momenti, ut infra, quæ sent. sine appel. resc. in l. fi. Et est exemplum, vt infra ead. l. §. s d & si in aliquem.

d *Non committitur.*] sed nonne iubet solutionem sic i postea, vt supra l. prox. §. solutioni? Respond. a illa l facit definiendo, hic interloquendo. Sic & alias inutiliter datur siue itinere haustus ad fontem, vt infra, de serui. rust. prædio. l. item, §. fin. item facit infra, de pœ. l. fi. Accur.

e *Committi.*] ipso iure stricto.

f *Denegari.*] ipso iure.

g *Tutum fore.*] quod est verius, ut infra de doli excep. l. apud, §. si in arbitrum. & infra de iud. l. si pretor. in fin.

h *Cogendum.*] cum per eum non stetit, sed per litigantem, vt sup. ea. l. in prin.

i *Absoluitur.*] & si arbiter non suscipiat.

k *De quo actum*] vt infra de iudi. l. si locus. & C. quomodo, & quando iudex. l. si vt proponis.

l *Iusserit.*] sic non tenentur sequi. supra de procura. l. sed & hæ. §. non solum. quid si sponte iuerunt, sed alicui præcepto sibi facto non paruerunt? Videtur idem. argumē. supra, de iurisd. omn. iudi. l. fin.

m *Compromissum.*] vt infra de iu. l. vbi. & de legat. 2. l. cum tes. §. sed si res.

n *In secessibus*] i. in aliquibus locis amœnis.

o *Impune.*] vt supra eodem, §. compromisso.

p *Non præbita opera*] idest studio, sic infra eodem, l. non ex omnibus, alias aliter dicitur opera, ut infra, de oper. liber. l. prima.

q *Absurdum.*] nota æqualitatem in iudicijs, & in arbitrijs seruari. sic C. de fru. & li. expen. l. fi. C. de prox. sac. scri. lib. 12. in sacris, & supra eodem, l. si de meis, & infra eodem. l. sed interpellatur in fin. & infra mand. l. 3. in fin. & infra famil. erciscun. l. in hoc. Secus in contractibus quandoque, ut infra, de actio. empt. l. Iul. §. si quis a pupillo, & institu. de author. tuto. in princip. Accursius.

r *Non sit.*] ab arbitro. & in hoc differt a lege sequen. scilicet Celsus.

s *Modicum.*] quod post condemnationem reis indulgetur, ut infra de iudi. l. si debitori. Alij in arbitrio iudicis, ut inf. de solu. l. ratam.

t *Vbi.*] idest, postquam.

u *Dederit.*] idest dare uoluerit.

x *Acceptum iudiciū.*] nomine pœnæ commissæ, non rei petitæ coram arbitro, licet quidam in hoc contradicant.

y. VTique nisi. Tunc solui. Nunc ergo moram purgari, nisi iudicium sit acceptum per contestationem, vt supra l. proxi. in fine. & nisi interfit actoris

1 † Flo. venir.
2 † Flo. de ea sola exprimi re in compromiss. Non dicit autem tecamque. Recte est Flor. Duar.
* Concor. tex. in ca. præceptum. 2. q. 2. tex in c. hortamur 3. q. 9. text in c. non sit. 22. q. 1.
3 † al. iusta causa.
4 † Flo. deest aduersus eū.
5 † Flo. deest, eum,
i Et bene Ialy. in l. contraria. dat tamen aliam.
* Bald. dicit istum tex. sin. quod arbiter non pt ferre sententiā suā extra locum compromissi, nisi in loco vicino habeat, ut vult litera ibi, quid tamen. Bolo.
6 † Flo iusserit.
7 † Alias, vt puta.
8 † Flo. pronuncia.
* Facit ad hęc glo. super verbo, indeterminate in prin. c. vlt. ext. de rescri.
9 † Flor. cōpromitteretur.
10 † Flo. huc
11 † Flor. si est eo loco.
12 † Flo. puto verū esse.
13 † Flo. venire.
* Bald. dicit istum text. esse no. quod locus iudicij debet esse indo neus vtrique parti: alias citatio non constituit citatū in contumacia concor. text. in c. hortamur. 3. q. 9. vers. fine. 3. q. 2. text. in c. ex parte. de app ex. & in c. accedens extr. vt lit. non cont. glo. est in c. cum lecū. despō extra.
14 † Flor. Vlpianus.
* Alter. concor. text. in c. hortamur. 3. q. 9. in ca. fine 33. q. 2. in c. ex parte, de ap. in ca. Accedens vt lit. non cont. glo. in ca. cum loc. de spons.
15 † Flo. deest, autem.
16 † D nat. quasi.
* Ad intel. huius tex. vi Ioa. Annibal. in l. si insula n num. 98. de verb. obl. & est locus sing nis de purgatione moræ.
17 † Flo. iusserit.
18 † Alias posita. Modo nihil interfuerit citius paratum esse arbitro. §. vl. de foen. naut.

a Et bene Bald.

actoris, vt hic, & sup. si quis cau. l. & si post tres. Sed nonne semper interest actoris tunc solui? Respon. sic: a non tamen dicitur fieri deterius ius in agendo. Sed & solui quandoque non interest sua tunc: immo esset damnum, vt infra de vsu. l. in fideicommissi, §. cum Pollidius. Sed si vellet reus omnem indemnitatem præstare, nunquid liberaretur a pœna? Forte sic b propter æquitatem superioris legis. Item facit huic l. infra de iur. patr. l. si libertus minorem. §. plane.

b Idē Bar. & Bald. & est vald' no. ᵱm eosdem.

ᵃ *Pœnam.*] *purgatio moræ non solum liberationem interim. vel. l. 73. de ver. oblig. sed a pœna post morā ipso iure debita. l. 19. quādiu leg. ced. & purgatur mora vsque ad lit. cont. non solum in faciendi obligationibus, l. 84. & 134. de ver. obl. si modo nō interfit prius datū vel factum esse.*

a C*Elsus ait Postea offeratur.*] scilicet diu, ut infra, de verb. obl. l. si ita quis promiserit. §. Seia. in fi. Vel cum ius actoris fit factum deterius ex mora, secundum M. vt supra l. proxi. § in tra. quæ est cōtra. Vel verius hic ab arbitro fuit dies appositus; ibi à lege. Et sic nota ꝙ mitius agitur cum lege quam cum ministro legis, vt ibi, & hic. Sed argum. contra, C. vt intra cert. temp. l. 1. & C. qui ac. non pos. l. 3. & infra de iu pa. l. si libertus. §. plane. Item videtur quod & si ab homine apponitur dies, potest purgari mora, vt supra si quis cautī. lege, & si post tres. Sed ibi circa præparatoria: hic in definitiua sententia fuit appositus dies: vnde non immutatur hic, ut & arg. su. eodem. l. quadem.

1 † *Flo. accepit.*
2 † *Flo pōt. doli except. remouendus.*
3 † *dare iussus est Flo.*
4 † *Flo. deest ex.*
5 † *Flo. in pœnam.*
6 † *in parte pœnam.*
7 † *Flo deest, arbitri.*
8 † *Flo. stare posse. ad hunc sus autē tex. & Al. sequen. intelle. vt. Fa. Acrom. in l. qui si patris nu. 66. C. vnde lib.*
9 † *Flor. pareatur.*

dari iusserit, nec datum erit licet postea offeratur: a attamen semel commissam pœnā[a] compromissi non euanescere: qm̄ semper verum est, intra calendas datum non esse.[b] Sin autem oblatum acceperit, 1 † pœnam petere non posse: c 2 † aut doli exceptione remouendum. Contra[d] vbi duntaxat[e] dari iussit, 3 †

Si casu vel facto creditoris stetit quo minus intra diem pecunia soluatur, ex posteriori mora rei pœna committitur. Bart.

¶ Idem ait. Si iusseris me tibi dare, & valetudine[f] sis impeditus quo minus accipias, aut alia iusta ex 4 † cā, Proculum existimare pœnam non committi, nec si post calendas te parato accipere non dem.[g] Sed ipse[h] rectè putat duo esse arbitri præcepta:[i] vnum, pecuniam dari: aliud intra calendas dari. Licet igitur in 5 † pœnam non committas, ꝙ intra calendas non dederis, quoniam per te non steterit, tamen committis in eam partem, 6 † qd nō das.[k] ¶ Idem ait, nihil aliud esse arbitri 7 † sententiæ stare, 8 † q̄ id agere (quantum in ipso[l] fit) vt arbitri sniæ pareat. 9 †

borum oblig. l. si seruum. §. sequitur.

l *Quantum in ipso.*] supra posuit de impedimento stipulatoris, nunc de impedimento promissoris, non tamen explicat. Tu ergo dic, quod si promissor impediatur casu fortuito quo minus si pareat interlocutoriæ sententiæ arbitri, excusatur, vt supra si cum dies. §. si quis ex. Idem si definitiuæ, vt hic: nam sic in iudicijs seruatur, vt sup. si quis cautio. l. 2. §. si quis sc. qui bus arbitria comparantur, ut sup. eadem l. at in contractibus promissor non excusatur, vt infra de verb. oblig. continu us §. illud. & infra de naut. fæ. l. fi.

Idem Celsus ait, si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere noluisti: posse defendi ipso iure, pœnā non committi.[m]

Paulus lib. 13. ad edictū.

LEX XXIX.

SEd si postea paratus ille sit accipere, non impune[n] me non daturum. non enim ante feceram.[o]

Licet non valeat sententia, valet prorogatio diei. Item diem prorogare intelligitur cum omnibus qualitatib. præcedentibus, de quibus nihil potest mutare. hoc dicit. Bart.

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX XXX.

LAbeo[*] ait: Si arbiter, (cum in compromisso cautum esset, vt in 11 eadē die de omnibus sententiā diceret, & vt posset diē ꝓferre) de quibusdā reb. dicta alioquin 11 † sententia, de quibusdā nō dicta, diē protulit valere, ꝓlationem diei, 12 † sententiæque eius posse impune non pareri[p] & Pompo. probat Labeonis sententiā, quod & mihi videtur: quia officio in sententia functus[q] non est. ¶ Hæc[*]

m *Non committi.*] vt infra eodem arbiter calendis. in fin. Idem est in vsuris, quarum cursus nondum cœpit: impeditur enim ne incipiat currere sententia oblatione, vt C. de vsu. l. si non stat per te. nam & hic nondum cœperat pœna deberi. Si uero cursus vsurarum cœpisset, opus esset oblatione, consignatione, & depositione, vt infra de vs. l. 1. §. fi. & infra de admi. tut. l. tutor pro pupillo. §. fi. & C. de vsu. l. si creditrici & ita contingeret liberatio, vt C. de sol. l. obsignatione. Nisi nondum perdita pecunia obsignata debitor conuentus ni soluat differat soluere, ut infra, de vsur. l. debitor. Vel ibi in suos vsus conuertit. Sed argu. duo sunt, ꝙ etiam in vsura cursura, vel vitanda necessaria sit consignatio, vt C. de pact. inter emptorem l. si a te. & C. de iu. emphyt. l. in fine.

Flor. Lex xxx. & obserua hanc ill. mutationem, ne erres.
10 † *Flor. vt eadem die.*
11 † *Fl. deest, alioquin.*
12 † *Fl. deest, diei.*
* *Pau de Ca. & Ale. in l. 4. in princ. in c. ex reputant istum tex. si. de quo. vide hic in nouis interpre. Bon. Addo ultra tradendū Pe. de Perra. in ꝓposito singulariter loquentem in forma libelli contra plures reos debendi in glo. super verbo solutionem fuerit nbi dat singul. theoricam secundū doctrinam nostri tex. licet de eo mentionem non faciat.*

b *Datum non esse*] sic est in contractibus vt inf. de act. & obl. traiectitiæ. §. ille illo. & C. de contrahen. & commit. stipu. l. magnam.

c *Non posse.*] quia sponte accipiendo renunciauit, ut supra si quis cau. l. 2. 1. respon. & j. de leg. com. l. post diem. & j. de eo quod cer lo l. fi. in fi.

d *Contra*] scde iure.

e *Vbi duntaxat.*] q. d. non autem fuit dies apposita, ut supra eo. l. 3. §. intra Acc.

f *Et valetudine.*] vel etiam nolis, ut in fine huius legis.

g *Non dem.*] hoc statim corrigitur.

h *Sed ipse.*] s. Celsus.

i *Præcepta.*] i. sub vno præcepto duo intelliguntur tacite, non tamen sunt duo, ut inf. de cond. & dem. hæc scriptura, & de le. 3. l. fidei. §. si filio a patre. Alioquin si diceres duo, videretur valere hæc stipulatio. hodie x. Romæ dare spondes? cum simus Bononiæ, ratione illius partis, quod sit dandum, quod tamen falsum est, vt insti. de verb. obl. §. loca

ADDITIO. Dic quod ibi in tali stipulatione concepta est vitium in parte a principio ratione impossibilitatis loci, ideo in totum vitiatur: hic vero in præcepto arbitri nihil est vitiosum: & ideo in totum ualet Bald.

k *Quod non das.*] & sic posterior mora nocet, ut hic, & j. de petic & commo. rei ven l illud. & de act. emp. l. si steti lis. §. cum per venditorem in fi. & l. sed & si per emptorē. Sed an interpellatio exigatur? Respon. sic, c ut j. de ver

c Et bene Bart.

n *Sed si postea. Impune.*] nisi perierit pecunia, vt infra de sol. l. qui decem. 1. respon. Acc.

o *Ante feceram.*] quod arbiter iusserat. Acc. & facit infra de no ope. nunc. prætor. §. pen. Accur.

L*Abeo.*] CASVS. Compromisimus ego & tu in Titium, vt iudicaret in mense de omnibus, quæ in cōpromisso continebantur, & quod posset prorogare iste Titius, de quibusdam iste Titius dicit sententiam, de quibusdam non: dicit quod non valet sententia, si actum fuit ut de omnibus iudicaret eadem die, & ideo ex integro iudicabit, vt supra eodem, l. quid tamen, & respectu diei prorogatio ualet: & licet dies prolata sit, omnia tamen debent manere in pristino statu. Vnde si in primo compromisso fuerunt fideiussores, & in sequenti compromisso debent esse si ieiusī similes priorib. si isti pri. nolunt fidejubere, & est ratione, &c.

p *Non pareri*] quamuis tenuerit prolatio, non tamen tenuit pronunciatio, & sic pro parte tenuit iudicatum, pro parte non tenuit. Sed contra. infra fam ercis. l. in hoc. Sol. hic sunt plura capitula, vnde tot sententiæ, vt sup. eod. l. quid tamen. ibi. vnum. Vel dic, non est definitiuum proferre diem.

q *Functus.*] alias non posset iterum iudicare, vt hic, & j. de re iud. l. iudex.

Conditionem

a *Conditionem.*] idest, conuentionem, vt eadem die de omnibus proferret.

b *Primi.*] primum & secundum dicitur habito respectu ad fideiussores qui renouantur, cum primi ad tempus fideiusserint: est tamen vnum, cum intra diem primi ad tempus prorogetur fm, vt infra proxi. §. & inf. de precario. l. sed si manente. & ī e. l. si cum dies. l. respon. Sic & aliàs dr̄ finitum matrimonio quātum ad socerum, & nutum non quo ad maritum & vxorem, vt inf. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. si socer nurui.

autem clausula, Diem compromissi proferre, nullam aliam dat arbitro facultatem, quam diem prorogandi: & ideo conditionem a primi b compromissi, neque minuere, neque mutare 1 † potest, & ideo cætera quoque discutere, & pro omnibus vnam sententiam ferre debebit. 2 †

In prorogatione termini debent fideiussores iterum promittere, vel alij similes adhibere. Bart.

Sed si per fideiussores 3 † fuerit cautum in primo compromisso, & sequens similiter proferendū Labeo dicit. Sed Pompo. dubitat, vtrū ijsdem, an & alijs tam idoneis. quid. n (inquit) si ijdem fideiubere noluerint? Sed puto, si fideiubere noluerint, tunc alios non absimiles c 4 † adhibendos.

Paulus li. 13. ad edictum.

LEX XXXI.

NE in potestate d sit fideiussorum postea se non obligantium, vt pœna committatur. Idemque est 5 † & si decesserint. e

Interlocutoria quę causæ cognitionem non desiderat, absente parte potest proferri. Bar.

Vlpianus lib. 13. ad edictum.

LEX XXXII.

DIem proferre, vel præsens, vel absens 6 † per nunciū, f vel p epistolā pōt.

1 † Fl. immutare.

2 † al. desid. debebit.

c *Non absimiles*] Nota æque bonum dandum & recipiendum, vt s. quod met. cau. l. illud. § pen. & inf. de cōst. pe. l. qui autem. §. pen. & inf. loc. l. si quis domum. & tñ & inf. de reli. l. i. §. locū. & C. de agen. in reb. l. agentes.

3 † Fl. si per fideiussorem.

d *NE in potestate.*] l. ilicet si diceremus alios non dēre recipi primis nolentibus se obligare. sic infra quod vi aut clā. l. 2. & inf. eo. l. si quis rē. & l. non distinguemus. §. illud. in princ. & sup. de iurisd. om. iud. l. si idem. §. 1.

4 † Fl. ab simili bs.

e *Si decesserint*] sic infra vt in pos. leg. l. ie. planè.

D *Iem.*] CASVS. Actū erat inter partes vt arbiter posset prorogare diem. Dicit hic, φ arbiter pōt hoc casu diē prorogare p̄sentibus partibus, & etiā absentibus: dum tamen parti absenti manifestet, vel per epistolam hoc denunciet.

5 † Fl. idemq; & si.

6 † Fl. desf. vel absens.

¶ *Si hæredis.*] Habet ā plures petitiones, vel vnam contra Titium. f. compromisimus in arbitrum cum pęna, nisi staremus sententiæ arbitri: non autem diximus de hæredib. ad quos bona erant peruentura, vel de alijs, postea autem moritur alter nostrum, dicit φ extinguitur cōpromissum. Sed pone, cū arbiter iussit me dare, decessit, hæres aūt meus paratus erat dare; dicebat Labeo cū non esse ad mittendum: imo pęnam cōmitti dicebat, quod falsum est.

¶ *Stari*] Si arbiter condemnauit quē absoluere debebat, vel econuerso, stari debet eius sententiæ: quia sibi debet imputare qui talem elegit. & ita vult quidam Imperator.

¶ *Si plures.*] Quatuor erant arbitri, duo tulerūt vnam sententiam, puta duo condemnauerunt: alij duo absoluerunt, non valet sententia. Sed pone φ erant tres, & duo sententiam tulerūt, & alius tertius aliam, hi sententia plurium valebit. Vnde si vnus sententiauit in v. & alius in x sententia eius qui de v. pronunciauit, valebit.

¶ *Si quis.*] Committitur pœna si stetit per litigatorē quo minus sententia feratur, siue non pareat dictæ sententiæ, siue prohibeat arbitrum ferre sententiam.

¶ *Proinde.*] Cum pœna non promittitur, nō potest arbiter iudicare, si non dicat corā litigatoribus: non valet sententia, nisi actum fuerit: quia tunc potest. Item dicit, quod ille videtur dicere sententiam præsentibus partibus, qui dicit eam coram partibus sapientibus, idest iudicium animi habentib. aliàs secus est.

¶ *Sed si pœna.*] siue certa pęna, siue incerta promittatur, valet cōpromissum, & agitur contra inobedientem, & h. d. cum l. seq.

f *Vel per nuncium.*] so cus in dilatione, vt C. de dila. procedente. Item nota φ interlocutoria potest dari per aliū, secus in definitiua. nisi in casu, vt C. de sen. ex breuicu. re. l. 2. in fi.

g *Morte.*] vnius litigatoris. Idem si arbiter, vt in inf. eo. l. sed interpellatur. in fi. fi. & societas. vt Insti. p soc. §. manet. aliàs regulariter oia tenent hæredes, quæ defunctū, nisi speciale contra inueniatur, vt inf. de probat. l. pactum. Sed quid si plures ex vna p te compromiserunt, & vnus eorum decessit? Resp. si causa erat indiuidua, soluitur: si diuidua, aut fuit actum vt simul de toto, aut de omnibus iudicet, & tunc idem: aliàs non: arg. sup. eo. quid tamen.

h *Paratus sit.*] quasi videatur ad solum defunctum pertinere arbitrium, vt nec hæres soluendo possit euitare pęnā, sed solus defunctus: quod falsum est: nam & hæres soluendo se liberat a pęna, cum sit eadē persona cū defuncto, vt in auth. de iureiur. a mo. præ. §. 1. colla. 5.

i *Siue iniqua*] dum modo non sit contra leges, & sacras constitutiones. s. expresse, vt infra de appel. l. si expressum. Et sit solēniter lata, vt C. de sen. l. prolatam. Et dolo arbiter careat: aliàs non est ei necesse stare, vt inf. eo. tit. l. ita demū. & C. eo. l. arbitrorum.

Cōpromissum non transit ad hæredē, nisi sit actū: Effectus aūt sñiæ arbitri ad hæredem porrigitur. Bart.

Si hæredis mentio, vel cęterorum facta in compromisso non fuerit, morte g soluetur compromissum. nec vtimur Labeonis sententia: qui existimauit, si arbiter aliquam pecuniam dare iusserit, & is decesserit antequam daret, pœnam committi, licet hæres eius paratus sit h offerre.

Sententiæ arbitri etiam iniquæ, est parendum metu pœnæ. Bartolus.

Stari autem debet sententiæ arbitri quam de re dixerit, siue æqua, siue iniqua i sit, & sibi imputet k qui compromisit. Nam & 7 † diui Pij rescripto adijcitur: Vel minus probabilem sententiam ęquo animo ferre debet.

7 † al. eq.

Si arbitri pares numero discordant, non valet sñia: aliàs statur dicto maioris partis. Item omnes videntur in minorem summam consentire. Bartolus.

Si plures * arbitri fuerint, & diuersas l sententias dixerint, licebit sententiæ 8 † eorum non stari: sed si maior m pars consentiat, ei 9 † stabitur: alioquin pœna committetur. Inde quæritur apud Iulianū, si ex trib. arbitris vnus 15. 10 †

* Ab hac fbla non dissentit Arist. li. 1. c. 6. et repu. Alex. lib. 6. parer. cap. 14.

8 † Fl. sñia.

9 † Fl. ea concor c. i ext. ut h. 1 q. si a maiori parte cap.

10 † Fl. vnus 15. alius 10. tertius 5 condemnet.

K *Imputet.*] vt su. de min. l. cum mandato. & infra de inst. l. sed & si quis, in fi. Sed aliud in iudice ordinario, vel delegato, a quo etiam appellatur si videatur iniqua, vt supra qui satisd. cog. l. arbitro. In casibus tamen sententiam iudicis etia ē æquo animo ferre debet, licet non sit æqua, vt habetur C. quando prouo. non est necess. l. fi. & C. de ad. r. tol l. 1. §. 1.

l *Diuersas*] quia vnus condemnauit, alter absoluit, vt disferat a sequenti casu. Et vt plene habeas, dic, vt sunt impares iudices, vel arbitri & tunc plurium sententia tenet, vt s. eo. l. item. si §. fi. & l. seq. Si autem pares, tunc in arbitrijs non valet: vt hic. In delegatis est in pendenti, donec maior approbet vnam, ut infra de re iud. l. duo. in ordinarijs si causa est liberalis, tunc illius sententia valet qui pro libertate dedit alias pro reo, vt infra de re iud. l. inter pares. nisi euidenter iniqua sit, quæ pro reo datur, vt infra de inoffi test. l. si pares in fi. resp.

m *Maior*] sic sup. de pact. l. maiorem. & præcedenti.

a *Consenserunt.*] nam maiori summæ minor inest, vt hic, & inf. de re iud. l. inter pares, in fi. & de adim. leg. l. 3. §. si cui plus quam. Sed quid si vnus in 5. duo in decem? dicit Occ. præualere duorum sniam. a Ego ℥. b imò præualet snia in 5. vt hic. Item an idem in testibus si vnus dicit, hæc res valet 100. & non plus. duo dicunt, imò valet 100 ego in testibus ℥: quia duobus asserentibus affirmatiuam magis creditur, quam et 10 negatiuam proponentibus. Item in præscriptione vnus dicit: vidi ipsum possidere per 10 annos, alius ꝑ 30. & tertius dicit ꝑ 40. nunquid stabimus dicto istorum vltimorum? Et certe sic, sm la. sed & in arbitris cõsideratur numerus tñ. q. d. non illud affirmente, vel negent. Et tantũ valet si dicant isti, credimus e ita pronunciandũ: ac si dicerent, ita ius dicit, vel ita est Nam & si dicat, ꝑ onsitio non debere, valet, vt s. eo. l. quidsi. §. si arbiter. qd nõ est in testibus, vt C. de prob. l. actor. quia de affirmatiuis tñ, sed arbiter de vtroque. Quid etiam in duobus arbitris s. si vn⁹ 5. alter 10 dicat? dicta in 5. valet, vt hic, & int. de re iud. l. inter pares, i fi. Acc.

b *Quia per eum.*] nũc incipit respondere.

c *Committetur.*] vt C. eod. l. 2.

d *Litigatoribus.*] non ergo contrahitur eomodũ in arbitrio, sicut in iudicio. & in hoc differt. Et est rō, quia iam commissa est pœna, & sic solutum est arbitrium.

e *Promatur.*] si est pœna promissa, vt in singulares eis committatur, po est esse qd dicit, aliàs cum sit solutum, quomodo valebit, vt s. eo. nõ distinguemus. §. cõpromisso. Vel intelligatur actũ vt et non citata parte, & quod sequitur pœnam, &c. non refertur ad proxi §. V l di, quã hoc igitur tacite, videtur agi vt propter contumaciam, quia qui non venit, non cadit in pœnam: & quod subiji it, pœnam, &c. non refertur ad prox.

f *Committit.*] quando hoc non est actum.

g *Quo minus.*] & sic tenebitur ad pœnã, ac si pronunciasset esset, & non paruisset Iulie & sic ℥. de statu l. statuliber in fi.

h *Sapientibus.*] i. habentibus plenum animi iudicium, nec exigo ꝙ iurisconsulti sint ibi, vt C. de postul. l. velamento, sic inf. de verb. sig l. centum.

i *Pupillo.*] quid de adolescente? dic idem quod in pupillo si abest curatore aliàs non, vt C. de in integ. rest. in l. si

a Et bene Bart. procuius dictio est tex. express⁹ in c. j eo. tit. lib. 6.

b Et male Bart. nã tex. intelligit quã oẽs sunt singulares i sententia.

c Ordinaria & mẽti tenẽda sm Bal. i l. cũ qs. col. 5 circa med. C. de iur. & fact. ignorãad hoc, ꝙ ꝑ verbũ credo, põt ferri sentẽtia. add tex. nota per Bal. & Imo. in l. si qs filio. in § inrritũ. ℥. de iniust. testa.

1† Fl. compromissus.

2 † Fl decst, eam coram.

3 † Fl. de bis eis nib.

alius in x. tertius in v. condemnet, cuius sententiæ stetur? & Iul scribit v. debere præstari: quia in hanc summam omnes consenserunt. a

Arbiter non potest ferre sententiam parte absente, etiam per cõtumaciam, nisi sit actũ. Itẽ qui impedit arbitrũ sententiare, incidit in pœnã, ac si sententiæ non pareret. h. d. Primo ponit dictum. Secundo illud probat per rationem. secunda ibi, Proinde. Bart.

¶ Si quis litigatorum defuerit, quia per eum b factum est quo minus arbitretur, pœna committetur. c

¶ Proinde sententia quidem dicta non coram litigatoribus d non valebit: nisi in compromisso 1 † hoc specialiter expressum sit vt vel vno, vel vtroque absente sententia promatur. e pœnam autem is qui defuit, committit, f quia per eum factum est, quo minus g arbitretur.

Coram alieno dicitur quid fieri, si est præsens, & intelligit. aliàs secus. Bar.

¶ Coram autem dicere sententiam videtur, qui eam corã 2 † sapientibus h dicit: cæterum coram furioso, vel demente non videtur dici Item coram pupillo i non videri sententiã dictam, nisi tutor præsens fuerit, & ita de alijs 3 † omnibus Iul lib 4 Digestorum scribit.

¶ Et si quis præsens arbitrum sententiã dicere prohibuit, k pœna committetur.

Si compromissum est stipulatione vallatum absq; adiectione pœnæ, arbiter cogetur sniam dicere. Bart.

¶ Sed si pœna non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter sententiæ 4 † stari quis promisisset, incerti l aduersus eum foret actio.

Paulus libro 53. 5 † ad edictum.

LEX XXXIII.

Non autem interest, certa an incerta summa compromissa m 6 † sit, vt puta quanti ea res erit.

Si ab eo petatur, ad quẽ exceptio rei iudicatæ porrigitur, pœna cõpromissi committitur: aliàs secus. Bart.

Vlpianus lib. 13. ad edictum.

LEX XXXIIII.

Aduersus sententiam arbitri fit, si petatur ab eo à quo arbiter peti uetuit. n Quid ergo, si à fideiussore ei⁹ petatur? an pœna cõmittatur? & puto committi. 7 † & ita Sabinus scribit. Nam o τῷ αὐτῷ p * qui à fideiussore petit, à reo petit. q 8 † sed si cum fideiussore cõpromisit, r & à reo petatur, 9 † nisi intersit s fideiussoris, pœna 10 † non committetur.

Is, cuius facto soluitur cõpromissum, incidit in pœnã. Itẽ pœna quæ apponitur loco contemptus, potest peti vna cũ principali. Bart.

Paulus libro 13. ad edictum.

LEX XXXV.

Si quis rem, * de qua compromissum sit, in iudicium deducat, quidam dicunt prætorem non interuenire ad co-

curatorem. Et sic non tenet hic arbitrium in præiudicium pupilli, sed in aliorum: puta fideiussorum ꝑiudicium fieri potest, vt ℥. eo. l. si pupillus. Vel dic, ꝙ hic cõpromissum fuit cum tutore: cum eo ergo finiri dẽt, ibi fine eo. At denũciatio in cã euictionis et pupillo fieri põt, vt ℥. de euic. l. si dictum. § fi.

k *Prohibuit.*] & sic prohibuit cum effectu, vt non feratur sententia: aliàs non nocet, arg. ℥. q3 quisque iur. l. j. in fi. Sed si ei non paret, tenetur ad pœnã, ideo quia paret: non quis prohibuit.

l *Incerti.*] i. cõditione cer. q datur ad interesse. sic ℥. si qs in ius voc. non ierit. l. fin. Alij dicũt ꝙ ex stipulatu, vt in insti. de verb. obl. § j. & §. pen. Sed an hic cõpellatur prouinciare, cum non sit pœna promissa? Pe. dicit quòd non vt ℥. eo. l. non distinguemus. §. j. Io. ℥: vt arg. ℥ l. proxi. Acc.

m *Non autem compromissa.*] iam vtrobique tenet arbitrium, sed in agendo est diff, vt dñt, vt in altero agatur ex stipulatu, altero condictio ne certi quod non est verum, vt sup. §. prox. dixi item arg. contra hunc, l. inst. de leg §. tutor. & inf. de testa. tut. l. tutor incertus.

Aduersus.] CASVS. Debebas mihi 10. pro quib. fideiussor interuenerat, compromisi tecum si tu absolueris, & petam à fideiussore, cõmittitur pœna, nisi intersit fideiussoris à te non peti.

n *Vetuit.*] vel ab hære de eius, cum sit eadem persona.

o *Nam*] interpretatio, nam qui à fideiussore petit.

p *Etenim*] i. quando à fideiussore petitur.

q *Petit.*] idest petere videtur. Et sic videtur fieri, quod ꝑ obliquum fit: vt ℥. de conditio. instit. quæ sub conditione. §. pen.

r *Compromisit.*] s. actor.

s *Intersit.*] veluti si in rem suam, vt supra de pact. l. sed & fideiussor. vel si erant socij infra de liber. leg. a l. si quis reum. Sed nonne idem econtra in reo. vt si à fideiussore petatur, non aliàs committat actor pœnam. nisi rei intersit? Respondeo, sic, vt sup. de pact. l. quod dictum. & l. fideiussoris. Sed ideo in hoc casu tantum dicitur hoc, quòd raro contingit interesse fideiussoris à reo non peti: sed econtra sæpe. argumen. supra de leg. & sena. l. nam ad ea.

Si quis.] CASVS. De quadam quæstione quæ erat inter me & te, iuimus ad arbitrũ, & compromisimus cum

4† Fl. sniã.

5† Fl. lib. 13.

6† Fl. promissum.

7† Fl. committetur.

* Idest, per quadã possibilitatem, in quo Alc. lib. dispunc. c. 9 vbi locũ hunc restituit cum prius legaretur: Nã etenim, &c.

8† al. petitur.

9† al. petam.

10† Fl. decst, pœna.

* ad istelle sm ius l. vide Io. Iac. Nigr. in l. si insulam. n. 244. de verb. oblig.

cum pena: postea autem alter nostrum recessit ab arbitro, & coram iudice aduersarium uocauit, fuerunt quidam sapientes qui dixerunt in isto casu quod debet arbiter sementen tentiam dicere, & in hoc bene dixerunt, nec ēē pœnam cōmitti. sed in hoc male: nam si pena non cōmittetur, quilibet sic posset arbitrum eludere: maxime. s. ad iudicium prouocando, quod esse non debet: committitur ergo pena, & finitur arbitriū, sed tā coram suo iudice terminabitur lis illa.

1† *Fl. inclusa his notis () desunt.*

a *Sententiam*] & in hoc bene.

2† *Vt sup. in pœna, &c.*

b *Esse.*] in hoc male.

c *Solutum.*] i. aliis modis, ut infra eo. l. non distinguemus. §. compromisso.

d *Obtinuerit.*] s. ut pena non committa, ut si ad iudicium ventū fuerit.

e *Eludere.*] quod esse non debet, ut ar. ī. de iud. l. si prætor, & ar. sup. eo. ne in ptāte. & sup. de iurisd. om. iudi. l. si id. §. 1.

f *Peragenda.*] & sic & res seruatur si habet ius, & pena petitur. Sed ꝫ pūt ponitur casus in reo, vt ī. pro soc. l. si quis a socio penam. & l. ꝙ si quis. ꝟ de ac. emp. ꝓdia. & inf. de do. exce. l. apud. §. Labeo. Sol. dicunt qdā, ꝙ hic minus fuit in pena quā in debito, unde agitur ad residuum tantum hanc reproba, ut ī. eo. l. non distinguemus.

* *Ad intel. huius l. vide Flor Gar. in l. item quia n. 19. de pact.*

3† *Al. decst fui.*

4† *Fl. sed si quidem.*

gendum arbitrū sententiā [a] dicere: quia iam (aduersus 1† eum, qui compromissum in iudicium deducit,) pena non potest esse, [b] atque si solutum [c] est compromissum. Sed si hoc obtinuit, [d] futurum est, 2† vt in potestate eius, quem pœnitet compromisisse, sit compromissum eludere. [e] Ergo aduersus eum pena committenda est, lite apud iudicem suo ordine peragenda. [f]

Pena compromissi habet in se tacitam cōditionem, ut contra eius exactionem doli obijciatur exceptio. B

L E X XXXVI.

ITa demum * autem committitur stipulatio, cum aduersus [g] eam quid fit, si sine dolo malo stipulantis factum est. Sub hac enim conditione [h] committitur stipulatio, ne quis doli sui 3† præmium ferat. [i]

¶ Sed & 4† siquidem compromisso adijciatur, Vt si quid dolo in ea re factum sit: [k] ex stipulatu conueniri, qui dolo fecit, potest. Et ideo si 5† arbitrum quis corruperit 6† vel pecunia, vel ambitione, vel aduocatum diuisę 7† partis, uel aliquem ex his, quibus causam suam comiserat, [l] (ex doli 8† clausula poteri[t] conueniri) vel si aduersarium callide circumuenerit. 9† Et omnino si in hac lite dolo 10† versatus est, locum habebit ex stipulatu [m] actio. & ideo si uelit de dolo actionem [n] aduersarius [o] exercere, non debebit, cum habeat ex stipulatu actionem.

¶ Quod si huiusmodi clausula in compromisso adscripta est, tūc de dolo actio, uel exceptio [p] locum habebit. Hoc autem compromissum plenum est, quod 11† doli clausulæ habet mentionem. [q]

Paulus li. 13. ad edictum.

L E X XXXVII.

NOn distinguemus, in cōpromissis minor, an

m *Ex stipulatu.*] actio posita loco actionis de dolo.

n *Actionem.*] s. actor. & hoc absoluto reo per dolum.

o *Aduersarius.*] idest qui stipulatus est dolum non committi.

p *Exceptio*] s. reo & hoc si per dolum erit condemnatus, vel dic in utroque casu idem, ut reo detur exceptio doli contra petitionem penæ, & actio de dolo ad cetera damna quando actor dolum com nisit. & econtra si reus dolo est absolutus, datur actori tam exceptio doli contra petitorem penæ, quam de dolo actio ad cætera damna. Aliæ autem expositiones, que hic præcedunt, uidentur stare non posse, scilicet principium istius gl. & alia precedens. s. actori, &c. Nam quod dicit in princ. istius gl. ꝙ detur exceptio reo quando fuit condemnatus per dolum actoris, uideatur velle quod actor agebat actione in factum ex re iudi. Sed certe illa actio in factum ex re iudicata, non datur ex sententia arbitri. Vel potes dicere, quod bene stent illæ gl. & quod dicit exceptionem, scilicet si conueniatur ad pœnam. Sed cum corruptus est aduocatus, nonne datur restitutio. ut Cod. de aduo. di. iu. l. 1. Cur ergo de dolo actio datur, ut supra de dolo. l. 1. § idem Pomponius? Respon. datur de dolo in alijs casibus supra positis, non etiam hic. Vel datur de dolo non ad rem, sed cætera damna, ut diximus supra de dolo. l. eleganter. §. si procurator. Idem quando per pecuniam est lata sententia, nonne ipso iure est nulla. C. quādo prouo. non est necess. l. venales? Respon. aliud in compromisso, quam in iudicio. Vel dic, quod ipso iure est nulla talis arbitri sententia. Quod autem dicitur rerum habere exceptionem, verum est, quia non agitur ex sententia, sed ex stipulatione penali.

5† *Fl. suo.*
6 *Fl. corrupisset*
7† *Fl. diuersæ.*
8† *Al. inclusa desunt.*
9† *Fl. circūuenerit.*
10† *Fl. dolosè.*
11† *Ad quod ēē dolo hic.*

1. sup. Tu dic, s. referre, an pena succedat loco rei: ut tunc altero sit contentus actor, ut legibus prædictis: an non, ut hic: nam loco contemptus arbitri promittitur hæc pena a & tunc vtrumq; pōt peti, ut hic, & in auth. de iu §. & quia cognouimus. coll. 6. siue sit actor, siue reus qui arbitrio nō pareat. Item quid erit e ꝫ si prius ad iudicē qs iuit, postea ad arbitrū, & tūc ad iudicē redit, an pōt denegare iurisdōnē iudex? Rñ. nō ut i auth. de ap. coll 8 §. deinceps. Acc.

a *Istam secutus Bart.*

ITa] C A S V S. Ego & tu cōpromisimus in aliquem de aliqua quæstione, quæ inter nos erat, tu dolo fecisti, vt sententia pro te daretur, uel fecisti me teneri ab aliquo vt non uenirem, si tu petis pœnam, cum non paream sententiæ: repellam te exce. do. quia non incidi in penam. & hoc cum de dolo nihil diximus habebo ex stipulatu act. non autem possem agere de dolo. si autem de dolo nihil diximus, hoc casu si dolus committatur, datur de dolo act. ut in j. resp. huius l. dixit. in fi. dicit quod illud compromissum hīc habet intentionem doli. i. ne dolus committatur. planum est.

g *Aduersus eam.*] s. sententiam arbitri.

h *Conditione.*] cum effectu, non tamen est conditionalis: nam tacita conditio non facit in rem conditionalem, ut infra de condi. & demon. conditiones que extrinsecus. Si enim esset conditionalis uere, cum non committeretur dolo commisso, nunquam exceptio doli uel actio ex stipulatu pro dolo locum haberet, quod est falsum, ut int. subijcit, & de hoc dixi supra de pact. l. item qua conuentiones. Vel dic, non committitur cum effectu.

i *Ferat*] ut hic & supra si quis cau. si duo. & infra de iur. iur. l. 2. § senatus. in fi. §. & C. de transa. l. transactione.

k *Factum sit.*] tantum dari debeat.

l *Commiserat.*] aduersarius.

q *Mentionem.*] quandoque dicitur plenum idest ualidū. vt supra eodem. l. Pomponius §. si uero quandoq; quia fit de omnibus controuersijs, ut supra eod. l. si cum dies §. plenum. quandoque quod continet doli mentionem, vt hic. Accur.

NOn distinguemus.] C A S V S. Non est vis sit maior pœna quam res principalis, vel minor. nam planum est.

¶ *Si mulier.*] Non ualet compromissum, si pro alio cō promisit mulier, quia intercedere videtur: & sic iuuatur Velleiano. Valet ergo si alius compromittat pro alio, cum videatur speciale in muliere, argumen. infra ad municip l. 1.

¶ *Summa.*] Si compromissum est solutum, ꝙ contingit pluribus modis, non cogitur arbiter sententiam dicere. Sed quid si fit factus sacerdos arbiter? soluitur compromissum, & non cogitur sententiare: sed si post sacerdotium fiat arbiter, cogitur, & secundum hanc lecturam non debet ibi esse. §. compromisso, sed ibi, sacerdotium, secundum Io. quod melius est.

¶ *Item.*] Non cogitur arbiter si fuerit transactum super causa.

maior a sit pena, quam res de qua agitur. ¶ Non cogetur arbiter sententiam dicere, nisi pena b compromissa sit. 1† ¶ Si mulier alieno nomine compormittat, nō erit c pœna commissa d 2† propter intercessionem. ¶ Summa e rei est, ut prætor se non interponat sive initio nullum f sit compromissum, sive sit, sed pendeat, g an ex eo pena exigi possit: 3† si ve postea deficiat h pena, compromisso i soluto die, k morte, l acceptilatione, m iudicio, n pacto. o 4† ¶ Sacerdotio obueniente, uidebimus, an cogatur arbiter sententiam dicere. Id enim non tan

¶ *Iulianus.*] Item, dicit, ꝙ si de criminibus compromittatur, non ualet compromissum, nec cogitur arbiter sententiam dicere & hoc quod dicitur in genere ponit in specie: veluti de crimine adulterij, sicariorum, &c.

¶ *De liberali*] Dicit, aic, ꝙ si moueo seruo meo qōnem super libertate sua, & super hoc compromisimus in arbitrū, ꝙ cōpromissum non valet, & non cogitur arbiter sententiā dicere, & exemplificat, si ue de ingenuitate, &c. Idem in pupillari actione, ut arbiter non cogatur dare sententiam. Item dicit, ꝙ si seruus compromisit cū alio seruo, nō valet cōpromissū, [illegible] que arbiter nec cogitur sniam dicere. Idem si liber compromisit cum seruo: nam liber non tenetur.

¶ *Item.*] iste §. tres casus ponit. Primus casus est de quadā qōne quæ erat inter me & te, & vertebatur Romę, compromisimus in aliquem arbitrum: postea aūt veni Ro. in legatione quadam, & ibi inueni tam arbitrum, q̃ aduersarium, cum quo compromiseram: nolebat ille aduersarius ut arbiter ille sniaret, & sniam diceret, dicit ꝙ sniam non debet dicere, nec ēt cogi dēt. Vel dic aliter, hunc primum casum pone sic: dum esset aliquis in prouincia: puta Bon. contraxit ibi: postea venit Romam. & ibi de ꝯtu, siue de qōne q̃ habuit in prouincia, compromisit in arbitrū: iste arbiter postea reuersus est in prouinciam, deinde rediit Romam causa legationis, quæritur utrum arbiter compellatur dicere sniam? Et resp. ꝙ non, sicuti non cogeretur tēdere vel exercere, si litem esset conte. ante legationem, si postea dum esset in legatione diceretur ei ut litem exerceret. & cum esset in legatione non cōpelletur exercere litem quam esset conte. ante legationem. Item si legatione durante compromisit legatus iure cōi dicere sniam, arbiter cogetur & non recte dubitat, qui dubitat, utrum esset prætor eum coacturus, uel non. sed non dubitandum: quia bene possunt cogi stare arbitrio. & hoc in 2. parte. in tertia autem redit ad primum casum, pone ꝙ iste legatus vult ut arbiter dicat sententiam de eo, super quo ante legationem compromisit, & dicit ꝙ audiendus erit, & in [illegible] his quæstionibus deoebit se defendere.

¶ *Sed si.*] Orta fuit controuersia inter me & te, de re quadam, vel etiam de pos. decessi Titio hærede relicto, tu tamen dicebas ꝙ eras meus consanguineus: unde dicebas ꝙ omnia mea bona ad te iure hær. pertinebunt, & ita moui ei illi Titio hæredi meo controuersiam, & volebas nihilominus, quod arbiter pronunciaret de re, vel de possessione illa, de qua mecum erat compromissum. dicit. quod exaudiendus non es. sic enim fieret præiudicium petitioni hæredit.

¶ *Dies.*] Pone de quadam controuersia, quæ inter me & te vertebatur, compromisimus in arbitrum, conuenit autem ut diem proferre posset dicit ꝙ si iste arbiter diem protulerit ad petionem alterius partis, hoc facere poterit, & [illegible] qui nostrum contrauenit in pœnam incidit. Et iste §. intelligitur, cum cautela, fuit ab initio dictum de die proferenda, & cum instaret dies, & non loqueretur arbiter de dieta, volebat diem proferre, debent litigatores consentire, & si vnus consentit, & alter non, committitur pęna, ergo in in ipso actu prorogandi debet litigatores consentire scilicet ab initio conueniant Vel di. [illegible] noua gl.

¶ *Si arbiter.*] Si celet se arbiter, quo minus sententiam ferat: debet requiri, ut si nolit parere, puniatur.

¶ *Cum in plures*] Planum est.

¶ *Cum quidam*] Si arbiter fuit inimicus ex causis postea superuenientibus & nihilominus ferat sententiā, si petatur pęna, potest opponi doli mali exceptio. & vē ista exceptio quædam species appellandi: quamuis nō posset appellari ita quidam Imperator dicit.

¶ *De officio.*] Planum est quod hic dicit. nam arbiter formam compromissi sequi debet, nec excedere debet tantū formam compromissi, sed præ manibus habere debet.

¶ *Quæsitum.*] Quærebatur inter quosdam sapientes, an omnis sententia arbitri teneat, & dicit non omnem [illegible] nam si dicit arbiter ut iterum compromittant partes in eum uel alium, vel forte eos ad iudices remittat, sine dubio tali sniæ non erit parendum, nec valet talis sententia. nec committitur pęna: nam sic nullus erit finis litium. Nam et ille arbiter posset eos remittere, & sic vsq; in infinitum. Nam pone a orta fuit discordia inter me & te, de traditione cuiusdam fundi: vel de quadā satisdatione quam dicebam te præstare debere: & compromisimus in Titium: ille aūt sententiauit, ut ista fierent arbitrio Mæuij. sine dubio dicebat quidam sapiens huic sententiæ non esse parendum, quia sic ultra modum durarent arbitria, & contingeret aliquando ꝙ eos remitteret ad alium inimicum eorum, debet ita quæ arbiter dirimere controuersiam inter litigantes. non autem dēt causam differre, aut prorogare. attamen si hoc fuerit compromissum, cuius. s. arbitratu satisdatur, veluti ꝙ si fideiussores idonei essent, bene tenet compromissum. Item si arbiter pronunciauit sibi alium coniungendum, non valet sententia. & est ratio, nam, &c.

¶ *Si domini*] Ego & tu de quadam lite quam habemus compromisimus, & pęnam stipulati fuimus si arbitri sententiæ non staretur. si postea procu. constituamus, potest arbiter iubere nos adesse causæ, vel etiam illos procuratores.

¶ *Sta si hæredum.*] compromisimus hoc modo, ut etiam vno nostrum mortuo nihilominus remaneat compromissum, utrum hæredes nostri compellantur uenire ad arbitros? Respon. ꝙ sic.

¶ *Arbitri.* Petebam a Titio 10. constitui procuratorem contra Titium, procu. meus & Titius compromiserunt in arbitrum. Titius petebat a procuratore meo, ut caueret de rato, idest ꝙ ego dominus haberem ratum. Et resp. quod non debet cauere: quia sufficit ꝙ pęna committatur si non habeam ratum.

¶ *Arbiter.*] Si compromittatur in arbitrum, in diem possit proferre? certe arbiter non potest iubere partibus aliquid extra diem in qua est constitutus, & alias non tenentur ei partes parere.

a *An maior.*] imo uidetur distingui, ut inf. pro soc. l. si quis a socio, quæ est contra. Sed ibi de pęna quæ loco rei succedit. hic loco contemptus, ut dixi sup. eo si si quis rem. Sed etiam in hac pęna uidetur ꝙ intersit, ut inf. de ex. e. doli. l. apud. §. item quæritur, quæ est contra. Sed dic ibi casum ꝙ vere sexcenta debebantur, sed centum tantum credebat actor sibi deberi, & pro eis fuit stipulatus pęnā: est sic non ob. Vel non petitur pęna, non quia ualebat arbitrium eo. quod sit pęna minor: sed quia non iudicauit de toto de quo erat compromissum.

b *Pęna.*] vel aliquid loco pęnæ, ut sup. eo. l. litigatores, §. quod ait. vel etiam simpliciter sententiæ stari, uel interesse si non stetur, ut sup. eo. l. diem. §. fi. & l. seq. Accur.

c *Non erit.*] idest non uidetur esse.

d *Commissa*] quia non uidetur fieri, quod uitiose fit, ut supra qui satisdare cogantur. l. quoties. * secus in alio Accursius.

e *Summa.*] idest maxima siue regula. Accur.

f *Nullum*] ut quia sine pœna.

g *Pendeat*] propter incertam conditionem, ut supra eo. l. litigatores. § si. Accur.

h *Deficiat.*] vt quia ad tempus fuit promissa, uel acceptilatione sublata, ut sup. eo. l. Pompo.

i *Compromisso.*] in libro Io. hic non est §. & continua compromisso soluto, &c. & erit ibi, sacerdotio, &c. Vel legas cum §. & sic sequens quæstio cum plurib. mod. est solutū compromissum, &c. sacerdotio, &c.

K *Die*] vt sup. eo. l. si intra.

l *Morte.*] vt sup. eo. l. diem proferre. §. 1.

m *Acceptilatione.*] ut sup. eo. l. Pomponius.

n *Iudicio.*] vt sup. eo. l. si quis rem.

o *Pacto.*] de non petendo. item commissione pęnæ. ut infra eo. l. si duo. in §.

1† *Fl. si pena commissa sit, nam semel commissa pena solutum compromissum. l. si duo rei. §. vl. in f. eo. unde est summēda interpretatio huius loci*

2† *Fl. pecunia compromissa.*

3† *Tusq.*

4† *Episcopatu. ex meum Inst.*

* *Vitiose. tantum non vt cautum, sō rursus est recte cauendum, ut hic, & e. tit. l. de die. §. mulieres. & §. si [illegible]*

Vacat.

tum honori personarum, sed a maiestati Dei indulgetur, & ius sacris uacare, a sacerdotes oportet. b Cæterum si postea suscepit, iste quoque omnimodo sententiam ferre debet. c

¶ Item non est cogendus, si de negotio transactum est: uel homo mortuus est, de quo erat compromissum, nisi si posteriore casu alicui litigantium d intersit.

De causa meri & misti imperij, vel de causa status non potest compromitti. h. d. cum §. seq. Bart.

¶ Iulianus * indistincte scribit, si per errorem e de famoso delicto f ad arbitrum itum est, vel de ea re, de qua publicum iudiciũ constitutum sit, veluti de adulteris, 1† sicarijs, & similibus, uetare debet prætor sententiam dicere, nec dare dictæ sñiæ excutionem. g

¶ De liberali causa h compromisso facto, recte non compelletur arbiter sententiam dicere: quia fauor libertatis est, ut maiores iudices habere debeat. Eadem i dicenda sint siue de ingenuitate, k siue de libertinitate l quæstio sit, & si m ex fideicommissi causa libertas deberi dicatur. Idē dicendum n est & 2† in populari actione.

Non valet compromissum factum a seruo, nec arbiter cogitur sententiare. Bar.

¶ Si seruus compromiserit, o non cogendum dicere sententiam arbitrum, nec si dixerit, pœnæ executionem de peculio dandam putat Octauenus.

¶ Sed an si liber cum eo p cõpromiserit, executio aduersus liberum q detur, uideam r. Et 3† magis est, ut non det. s

Legatus tempore legationis cogitur coram arbitro litigare illis casibus, quibus coram iudice ordinario cogeretur, & non aliter. Bar.

¶ Item si quis 4† Romę cõpromiserit, mox Romam in legationem uenerit, t non est cogendus arbiter sententiam dicere: non magis quam cogeretur, si litem ante contestatus esset, nunc eam exercere. nec interest tunc quoque in legatione u fuerit an non. Sed nunc 5† si in legatione x compromittat, puto cogendum arbitrum sententiam dicere: quia & si iudicium sponte accepisset, cogeretur peragere. Sunt tamen qui de isto non recte dubitant: qui utiq; nullo modo dubitabant, si de ea re in legatione compromisit; quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogerentur. y

Illud in prima z specie potest dispici, an si ante compromisit legatus, cogendus sit arbiter sententiam dicere, si ipse legatus postulet. quod prima ratione poterit uideri inquũ, ut in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem velit dictare: quod facere ei licet. a Sed compromissum illud 6† comparauimus ordinariæ actioni: 7† ut non alias audiatur desiderans, ut arbiter sententiam dicat, quã si se defendat. b

Inter petitorem & possessorem hæreditatis debent silere lites speciales etiam coram arbitro. Bar.

a *Vacare.*] ab alijs factis. Accur.
b *Oportet*] vt C. de episc. & cler. l. omnes qui. in prin. & in aut. ut cle. apud pro epi. §. j. coll. 6.
c *Ferre debet.*] no. aliquid vitiare licet perueniat in eum casum a quo incipere põt & sic legatum alimentorum desint deberi si legatarius amisit ciuitatem, & tñ post potest ei relinqui, vt j. de ali. & cib. leg. l. solent. & l. is cui. & j. de his q̃ p nõ scrip. l. 3. Sed opponit s. de cap. dim. l. legatũ. Sol. ve d. l. solẽt. Itẽ & libertõ põt quis assignare filio emãcipato, & tñ si assignatur prius filio existenti in ptãte, si emancipetur, annihilatur assignatio, ut insti. de assig. lib. § datur aũt. & j. de assig. lib. l. utrũ. Itẽ no. q̃ q̃ ij vitiant iã facta, q̃ non impediunt facienda, argu. ꝯ j. de pecu. tut. l. tutor petitur. & l. spadonẽ. §. sane. & j. de pet. hær. l. sed. & si lege. §. de co. & § quod si, & j. de his qui sunt sui, uel alie. iur. l. patre. & ibi plene dixi.
d *Litigantium.*] ueluti p p fructus & partus, arg. j. de rei ven. l. vel que. non aũt p p stipulationem de euic. cũ sñia arbitri in hoc nõ pficiat, ut j. de euic. l. dictum. §. j. sed ad iudicem propter hoc itur, ut j iudi. solui. l. si seruus. Accur.
e *Si per errorem.*] multo magis si ex certa scientia sed hic poterat dubitari propter bonam fidem.
f *Famosi delicto.*] criminaliter, siue sit publicũ, siue priuatum delictũ, de quo ẽt criminaliter agitur, vt j. de pri. deli. l. fi. si aũt ciuiliter põt compromitti, licet si famosũ iudiciũ, nõ tñ sñia arbitri infamat, ut s. de his q. no. infra. l. q. de ergo. §. ex cõpromisso. Et est rõ, quare in criminali non possit cõpromitti, quia q̃libet solueret penam p cuniariam vt corporalẽ euitaret. & p p eandẽ rõnem prohibet transactio in eisdem, præter quam in casibus, vt C. de transi. l. transigere.
g *Executionem.*] i. effectum pro pęna: pro re enim & si sẽtentia valeret, non tamen mandaretur executione. Accur.
h *De liberali causa.*] vt maiores, scilicet præsides, ut C. de peda. iu. l. 2.
i *Eadem.*] inter se non quod supra, quia supra in genere, sed hic in specie dicit.
K *De ingenuitate.*] i. libertate & seruitute.
l *Libertinitate.*] scilicet & ingenuitate.

m *Et si.*] idest, quamuis.
n *Idem dicendum.*] s. ut non compellatur sententiam dicere & est hic ratio, ne occasione pęnæ omitteretur faciendum quod fieri cuilibet expediret: sed an idem in ad scriptitijs & similibus? Respon. sic, ut habetur. C. de agr. & cen. l. ne diutius. lib. 11. idem de matrimonio: idem de conuersione, & monachatione, ut de his non possit cõpromitti. idem forte de qualibet causa in qua vertitur merum vel mistum a imperium, nisi forte incidat, vt no. s. eo. l. si de meis. Accur.
o *Si seruus compromiserit.*] cum alio seruo.
p *Cum eo.*] s. seruo. Acur.
q *Liberum.*] qui compromisit cum seruo.
r *Vt non detur.*] ne cla. dicet arbitrium, ut s. eo. l. si cum dies. §. pen. Accur.
s *Item si quis Roma.*] tres sunt casus. Primus, qñ ante legationem compromisit legatus, siue tũc erat in uilla, siue in alia legatione ab ista, ut tunc arbiter non procedat. Secundus, qñ in eadẽ, ut tũc procedat, sicut si ꝯxisset, ut infra de iudic. l. 2. §. omnes. Tertius redit ad primum, ut qñ non debet procedi: si legatus tamen uelit procedere: audietur enim si se defendat, aduersus omnes ut hic, & j. de iudicijs, l. 2. §. sed & si agant.
t *Venerit*] dictus litigator qui compromisit.
u *In legatione.*] quando cõpromisit, dummodo non sit in legatione alia, quæ postea obuenit. alias q̃d sequitur, contrarium esset.
x *Sed si nunc in legatione.*] s. eadem.
y *Cogeretur.*] s. certe, & supra idem. nam dicitur non recte, &c. & infra de iud. l. 2. §. exceptis.
z *Illud in prima.*] quando ante legationem Romæ compromisit Accur.
a *Licet.*] sic ergo postulat procedi.
b *Defendat*] contra omnes scilicet ut modo dixi. Alij dicunt, quod tantum contra eum contra quem egit, & de inchoatis controuersijs tantum. Nec obst. d. l. infra de iud. l. 2. §. sed & si agant. & C. de senten. & interlo. omnium iudic. auth. & consequenter. quia illæ in iudice ordinario vel delegato habent locum. hic secus in arbitro qui nullam habet iurisdictionem, quę possit prorogari, ut infra de iud. l. ait prætor.

* *Bal. dicit hic esse tex. sin. ad hoc, quod compromissum non potest fieri de delicto famoso, & si fiat pot iudex prohibere ne arbiter ferret sententiam, secundum Ba.*
1† Fl. adulterijs.
2† Flo. de est, &.
3† Flo. det.
e No. q̃ uis arbiter in multis casibus iudici æquiparetur, intellige nõ habet merum & mistum imperiũ, vt in hac gl.
4† Fl. quis.
5† Al. deest nunc.
6† Flo. istud alias, sed cõpromissum comp. ir.
7† Comparabimus ordinariæ actioni.

¶ Si is faciat controuersiam hæreditatis [a] qui cum defuncto compromiserat, [b] futurum est præiudicium [c] hæreditati, si arbiter sententiam dicat. ergo interea exhibendus est arbiter.

Si dictum est in compromisso de prorogatione, ista conuentio prorogationem non facit, nisi sequatur iussus iudicis h.d. Vel sic. Promissio de prorogando prorogationem non facit, nisi subsequatur. Bart.

¶ Dies compromissi [d] proferri potest, non cum 1† ex conuentione partium, 2† sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne pœna committatur.

Arbiter se occultãs, per iudicem potest citari & mulctari h.d. Bart.

¶ Si arbiter sese celare tentauerit, prætor eum inuestigare dêt: [e] & si diu non apparuerit, 3† mulcta aduersus eum indicenda 4† est.

Dictio, quilibet, est distributiua: dictio, omnis, est collectiua. h.d. Vel sic: dictio, quilibet, distribuit actũ in quẽlibet separatim: dictio, omnis, coniunctim. Bar.

¶ Cum * in plures compromissum est ea conditione, ut quam 5† quilibet vel unus sententiam dixisset, ei 6† staretur absentibus cæteris: nihilominus qui præsens est, cogetur. [f] At si ea conditione, ut omnes dicant, [g] vel quod de maioris partis sententia placuerit, non debet singulos separatim cogere: [h] quia singulorum sententia ad pœnam non faciat. 7†

Si arbiter efficiatur inimicus partis, contra petitorem pœnæ, obstat exceptio doli. h d. Bar.

¶ Cum quidam arbiter ex alijs causis [i] inimicus manifeste apparuisset, testationibus etiam conuentus ne sententiã diceret, nihilominus nullo cogente dicere perseuerasset: libello cuiusdam [k] id quærentis 8† Imperator Antoninus subscripsit, posse eum uti doli mali exceptione.

¶ Et idem [l] cum a iudice consuletur, apud quem pœna petebatur, rescripsit etiam si appellari non posset, [m] doli mali exceptione in pœnæ petitione 9† obstatura. Per hanc igitur exceptionem quædam appellandi species [n] est: cum liceat retractare de sententia 10† arbitri.

Arbiter nihil potest ultra illud, quod est sibi in compromisso concessum. Bar.

¶ De officio * arbitri tractãtibus, sciendum est, omnib. 11† tractatum ex compromisso sumendum, nec enim aliud illi licebit, quã quod ibi, ut efficere possit, cautũ est [o] nõ ergo qd libet statuere arbiter poterit, nec in qua re libet: nisi de qua re cõpromissum [p] est, & quatenus compromissum est.

Arbiter debere dicere sententiam per quam lis finiatur, nec potest per alium delegere, nisi hoc sibi commissum fuerit. B.

¶ Questum est de sñia dicenda: & dictum est, [q] 12† non

a *Hæreditatis.*] scilicet eius cum quo compromisit.
b *Compromiserat.*] de lite fundi alicuius.
c *Præiudicium*] videlicet qualequale. si enim cum possidentem hæreditatem & contendentem se hæredem arbiter pronunciaret: ergo non vr hæres esse: si hæres est, damnari non debet. si pronunciaret, fieret præiudicium ei, a quo absolueretur. vñ arbiter pronunciare non debet. sic & C. de pet. hær. l. fi. in pr. & j. de pet. hæ. diu. in fi. & l. si qs liber. in princip. & j. de iudi. l. per minorem. Item hoc intellige, qñ actum est, vt non finiatur morte, vt s. eo. l. diem. §. j. Itẽ qñ arbiter hẽt ptãtem prorogandi diem, vt j. eo. § fi. & l. non ex. §. 6.
d *Dies compromissi.*] dic casum, quod partes de die proferenda pactę sunt ab initio. necesse est ergo diem proferre: necesse dico, quantum ad paciscentes. Nam si alius vult diem prorogari: alius necesse hẽt consentire, nec ẽ dicere potest quin cadat in pęnam. Sed arbiter necesse non hẽt consentire: nam si prorogationes iniste peti consideret, sutpote cum negotium intra illud tps finiri non possit ppter instra, & testes absentes, vel aduocatos, consentire dẽt: alias si calumniose peti sciat. s. vt innocentes fatigentur, oino negat. Dic ergo sic dies cõpromissi proferri dẽt, non tñ semper i. toties quoties necesse est eã proferri ex conuentione. necesse dico quãtum ad partes, non quantum ad arbitrum, ut ex hoc imponatur ei necessitas prorogandi: sed tunc dẽt prorogari cum necessitas est prorogandi iussu arbitri. hoc aũt necesse, quantum ad partes, refert, vt consentire necesse hẽant: & si nõ consentiant, pena committatur. vtri ẽ alium litigatorum. Sed nunne fit prorogatio inuito utroque vel altero, cum sic pacti sunt vt fieret, & arbiter cõsentit, ubi vt fiet, ut j. eo. l. arbiter ex cõpromisso? Cur. n. vtriusque cõsensus bis exigit? Respõ fit ideo, qa primo pacti sunt, nõ ut fieret: sed ut fieri posset. s. voluntate arbitri, & olum. Secundo vero cõsentiunt ut fiat prorogatio Primus ergo cõsensus nõ pstat arbitro quantu hẽret si iudex esset delegatus: sed delegatus proferre nõ posset sine consensu eorum, ut j. de iu. n. l. 2. § sed & iudex, ergo nec iste: sed tñ quia facta nõ est prorogatio, committitur pęna ẽ eum, qui non consentit, cum si h. non fuisset appositum, si proferri possit, impune nõ pateret, vt j. e. l. §. fi. & l. antep. porro si neuter consentiret, pęna nulla committeret. q. n. peteret, vt j. eo. l. arbiter calendis. Vel si uellis dicere diem prorogari inuito. vtroque, expone hæc verba ne committatur pęna. i. ẽ eum q non consensit in prorogatione, & postea per hoc non venit ad causam Accur.
e *Debet.*] sic j. de iu. spec. tut. l. 3. § tutor.
f *Cogetur.*] & rursus alij postea venientes cogunt: & si consentiant, bñ est, alioquin maior pars obtinebit, vt dñt. sed mihi non vr admittẽdos alios, vt suiam dicant.
g *Dicant.*] simul qd semper intelligitur, nisi contra actum sit.
h *Cogere.*] vt hic, & s. eo. partii, in fi. & l. Itẽ si vn. §. Itẽ si plures.
i *Ex alijs causis*] i. superuenientibus post: alioquin secus esset, vt sup. e. nõ distinguimus. §. sacerdotio. & dicit s. eo. l. l. licet. in fi. Sed quid si ex ipso arbitrio inimicus postea existeret? aliud vr qd iniquitatem sibi factam ex arbitrio æquo aio ferre debet, vt s. e. l. diem. §. stati. idem facit j. de liber. causa. si pariter. C. de iud. l. apertissimi.
k *Cuiusdam.*] hominis priuati.
l *Idem.*] s. Imperator, & sic est arg. qp q consulit vni parti, pot cõsulere iudicem. vel hic alium iudicem super alia pœna, & aliũ non. Accursius.
m *Appellari non posset.*] imo, vt s. qui satisd. cog. l. si ab arbitro. ẽ. Sol. ibi de delegato iudice dicit.
n *Species*] i. vim quodãmodo hẽt appellationis, non tñ est appellatio, vt C. eo l. j. quę est s. Item secus in iudicibus, qui non possunt post lit. contest. recusari, ut C. de iud. l. apertissimi.
o *Cautum est*] no. arbitrũ nõ debere fines excedere, sicut nec iudex, ut C. si a nõ cõp. iudi. l. j. nec procurator ad iudicia, ut C. de procur. l. maritus & l. si procurator. nec q est ad negotia, ut j. mand. diligẽter. Faciũt tñ ea sine q bus hæc cõmode nõ pñt explicari, ut diẽ solutioni statuere, vt in fructibus, & similibus, ut s. eo l. qd tñ §. solutioni & s. de pcurator ad rẽ. & l. ad legatũ. & de iurid. omni iudic. l. 2. & j. iud. ic. sol. l. iam tñ. §. in hac licet quidam in fructibus dicant contrarium, nisi sit sibi specialiter commissum. s. forte si petamur officio deseruienti actioni de qua fuit compromissum, potest: si autem per se, non.
p *Compromissum.*] ut j. eo. l. fi. Accur.
q *Et dictum est*] scilicet a sapientibus.

1† Alias, deest cum.
2† Flo. deest, partium.
3† Flo. pareuerit.
4† Flo. dicenda.
* Concord. & facit quod not. in l. si pluribus inst. de leg. 2.
5† Flo. deest, quam.
6† Flor. eo.
7† Flo. facit.
8† Idest, ob id conquerentis.
9† Duæ per sonam.
10† Al. retractare. sententiam, &c.
* Concor. text. in c. peruenit ad nos extra de ar. vbi dicitur quod arbitrium contra formam compromissi non tenet.
11† Flo. omnem.
12† Fl. deest, est.

quamlibet, [a] 1 † licet de quibusdam [b] variatum sit. Et puto verè 2 † non committi, [c] si dicat ad iudicẽ de hoc eundum: vel in se, 3 † vel in alium compromittendum [d] Nam & Iulianus impunè ait ei, 4 † non pareri, si iubeat ad alium arbitrum iri, ne finis non sit. [e] sed nec 5 † si hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij Mæuij fundus tradatur, aut satisdatio [f] detur, 6 † parendum esse sententiæ. Item 7 † Pedius probat, [g] ne propagentur arbitria, aut in alios interdum inimicos agẽtium transferantur: sententia sua finem controuersiæ eum imponere oportere. [h] non autem finiri controuersiam, cum aut differatur arbitrium, aut in alium transferatur, partemq́; [i] sententiæ esse, quemadmodum satis ei detur 8 † quibusque fideiussoribus: idque delegari non posse, [k] nisi ad hoc compromissum sit, vt arbiter statueret cuius arbitratu satisdaretur. ¶ Item si iubeat sibi alium cõiungi: cum id in compromisso non sit, nõ dicit sententiam. Nam sententia esse debet de re compromissa, [l] de hoc autem compromissum non est. [m]

¶ Si domini, qui inuicem stipulati sunt, per 9 † procuratores suos agere apud arbitrum velint, potest iubere ipsos [n] etiam adesse.

¶ Sed & si hæredum in compromisso 10 † mentio fiat, potest iubere etiam hæredes [o] eorum adesse.

Arbitri officio continentur, & quemadmodum detur vacua [p] possessio.

An & satisdare. ¶ 11 † rem ratam dominum habiturum [r] debeat? Sextus Pedius putat, quod nullam id rationem habet. nam si ratum non habeat dominus, committetur stipulatio. ¶ Arbiter nihil extra cõpromissum facere potest. Et ideo nefarium est adijci [s] de die compromissi proferenda. Cæterum impunè iubẽti non parebitur.

Papinianus li. 1. Quæstio.

LEX XXXVIII.

ARbiter ita sumptus ex compromisso, vt & diẽ proferre possit, hoc quidem facere potest: proferre 12 † autem contradicentibus litigatoribus [t] non potest.

Si sentẽtia per arbitrum fertur pro vel cõtra vnum ex duobus reis, si ab altero petitur, vel contra alterũ, pęna committitur si socij sunt, aliàs secus. Bart.

Paulus lib. 13. ad edictum.

LEX XXXIX.

SI duo rei sint aut credendi aut debendi, & vnus compromiserit, [u] isque vetitus [x] sit petere, aut ne ab eo [y] petatur, videndum est, an si alius petat, vel ab alio petatur, pœna committatur. Idem in duobus argentarijs, quorum nomina simul erunt. Et fortasse [z] poterimus ita fideiussorib cõiũgere, [a] si socij [b] sunt: alias [c] nec à te petitur, [d] nec ego [e] peto 13 † nec meo nomine petitur, [f] licet à te petatur.

Pœna semel commißa, amplius non committitur, nisi sit actum. hoc dicit. Bartolus.

a *Non quamlibet.*] s. sententiam valere.
b *De quibusdam.*] s. sententij s.
c *Non committi.*] stipulationem pœnalem.
d *Compromittendum*] de nouo. Accur.
e *Non sit.*] vitanda est infinitas, vt hic, & C. de sacrosan. eccles. l. si. & ff. de leg. 3. l. fideicommis. §. si quis decem.
f *Satisdatio*] compromissum est, an venditor quidem satisdare dẽt: quia dixit faciam te securum, uel simile. vel dubitare qualiter & de hoc est compromissum.
g *Item Pedius probat.*] si hẽs in litera. pbat, referas ad proximũ. & ita demũ, si hoc actũ est, vt inf. eod. §. & quod subijcit, ne ppagentur, &c. ad primum dictum. s. quã pcepit ad aliũ eũdũ. si aũt hẽs, negat, sicut Pisana litera dicit, dic ad primum referri & bona erit rõ sequens, ne ppa. &c. sicut vites propagantur. nã eodem modo, & ille præciperet ad alium eũdum.
h *Oportere*] vt hic, & sup. eo. l. qualem. §. dicere. & l. si de meis. §. recepisse.
i *Partemq́.*] rñ. tacitæ obiectioni.
k *Delegari non posse.*] sic & C. de senten. ex breuic. reci. l. 2. in fi.
l *Compromissa.*] vt infra ea l. in fi.
m *Non est.*] s. dictum. Accur.
n *Ipsos.*] dic dños; ex iusta causa. vt C. de proc. l. fi. vel dic pcuratores. & si non paretur in vtroq; casu committitur pœna.
o *Etiam hæredes.*] aliter morte finitur, vt sup. eod l. dem § l.
p *Vacua possessio.*] i. de hoc compromitti põt qualiter detur vacua, quã venditor tenetur emptori dare, vt ff. de act. emp. l ratio. §. 1.
q *Satisdare*] dic quod pcurator compromisit sub pœna, q̃ cõmittit cum si dñs ratum hẽt. Vñ non est necesse de rato caueri: nam nec dñs, si sic cõpromisisset, teneretur hẽre ratum si pœnam soluere vellet. si aũt dñs compromisisset sub pœna, & procurator postea interueniret, caueret de rato, si esset dubium, an esset procu. si autem certum, sufficit dñm sub pęna promisisse, vt sup. prox. §. Item quid si fiat de vno ad aliũ proc. transitus cõpromissi? ad ho. facit, ff. de procu l. in causæ. in fi.
r *Habiturum.*] s. arbiter debeat iubere procuratorem. Acc.
s *Adijci*] in compromittendo. & hoc quantum ad hoc, vt si qua partium non consentiat, cadat in pœnam, vt supra ead. l. §. di s.

ARbiter.] CASVS. Arbiter sumptus est à partib. & actum fuit vt diem posset proferre: nunquid potest? & certe sic, partib. consentientibus. Sed quid si partes non consentiant: numquid potest? & certe non.

t *Litigatoribus*] ambobus. nam tunc non potest committi pœna: arg. inf. de re. iu. l. cũ par § illi. Sed vno contradicente non põt prorogari. committitur tñ pęna contra eũ qui non consensit in prorogatione, vt sup. l. pe. §. dies. & §. fi. Alij dñt, quod potest prorogare inito altero ex quo ab initio conuenit.

SI duo.] CASVS. Ego & Titius eramus duo rei credendi, alter nostrum compromisit cum pœna: arbiter phibuit eum petere, ego postea peto. numquid cõmittit pęna? Et certe non, nisi eramus socij. Idẽ in duobus reis debendi. nam si vnus compromisit, & arbiter phibeat creditorem petere, si petat ab alio qui non consensit, cõmittitur pœna. & hæc vera erunt si fuerint socij: alter non. idem in duobus argẽtarijs.

¶ *Semel*] Qui non paret sententiæ arbitri, incidit in pœnam, & soluitur compromissum. nisi fuerit dictũ, vt quoties fieret contra compromissum, toties pœna committatur.
u *Compromiserit.*] ex reis credendi vel debendi.
x *Vetitus.*] per sententiam.
y *Ab eo.*] caute in hac l. redde singula singulis, vt instit. de du. re. §. pe.
z *Fortasse.*] a sub dub. forte respondent sæpe periti, vt hic, & ff. de proc. l. mutus. s. respon. Accur.
a *Coniungere.*] i. assimilare: a quib. si petatur ab ipso reo peti videtur, vt sup. eo. aduersus.
b *Si socij.*] imo nec tunc videtur nocere, vt s. de pact. l. si vnus, s. respon quæ est contra, solu. hic sententia, ibi pactum. Vel melius. nec hic, nec ibi alij præiudicat: tenetur tamen ad pœnam hic, si alter agat, quia sic promisit. Vel dic aliter vt ibi no. & facit supra si quis cau. si duo. s. cum si non socij, vt subijcit hic. & infra rem rat. hab. l. 1. & l. si quis. & infra de sol. qui hominem. §. si. Item opp. si sis condemnatus non petere: & confirmas sententiam taciturnitate x. dierum. habeo excep. item act. ad pęnã si post petas: sed nunquid vtrumque ar. quod non, sup. de pact. l. rescriptum. §. si pacto.
c *Aliàs.*] si non sint socij.
d *A te petitur.*] si petatur à reo debendi non socio.
e *Nec ego.*] scilicet ego reus credendi à quo fuisti absolutus.
f *Petitur.*] ab alio reo credendi non socio.

a No. quod verbũ illud, forsitã, vel fortasse, est temperamẽtum philosophicũ, & pprie designat dubietatẽ: aliqñ tñ est expressiuũ veritatis, facit glo. in c. nisi cũ pridẽ in prĩ. de renũ. extr. vbi d tex. & ibi plene in c. iuuenis. extra de spõsalibus.

1 † Pl. xon in quibus.
2 † aliàs de vn
3 † al. alium in se vel.
4 † Pl. desit, aut in.
5 † quod si hoc, &c.
6 † non parẽdũ esse sententia.
7 † Flor. idem. Duo snid. Pedius negat & idẽ Pedius.
8 † Pl. satisdetur, quib. fideiuss.
9 † Fl. desf. §.
10 † Fl. etiam promissus.
11 † Fl. an & satis rẽ rat. habiturum Sextus, &c.
12 † Pl. proferri aute vetare.
13 † al. nec te petatur
ego r

a *Semel commissa.*] vt quia alter non venit, vt sup. eo. l. dicitis. § si quis sed an purgetur. Respon. vt sup. eo. l. item si. §. 1.
b *Committatur.*] quoties fieret contra, sic & i. de transa. l. qui fidem. Sed vtrum et si non sit actum, quod possit plures committi, vt j. vsusfruct. quemadmo. cau. l. 1. § hęc aũt, & j. rem ratam habe. l. si procurator. & j. de verb. obl. l. si sic. & inf. si cui plus quam per l. fal. l. nisi. §. quæstionis q. sunt j. Sol. ibi interesse, hic pęna punitur: sed nec illud interesse melius quam semel petitur: licet per plures vices agatur. Et idē dici pōt i oib. ptorijs cū sp pręncipit itereſſe, vt j. de prætor stipu l. prætoriæ.

Semel cōmissa a pęna, solui compromissum rectius puto dici: nec amplius posse committi, nisi id actū sit vt in singulas cās toties committ*r*. [b]

Pupillo compromittente non cogitur arbiter sententiam dicere, nisi fideiussor intercessit. Bart.

Caius libro 5. ad edic. Prouin.

LEX XL.

SI pupillus sine tutoris auctoritate cōpromiserit: nō erit arbiter cogendus pronunciare: quia si [c] contra eum pronuncietur, pęna non tenetur: præterquā si fideiussorem dederit, à quo pœna peti possit. idque & Iulianus sentit.

Sñia lata die feriato ob necessitatem hominum prętore cogente valet; secus si esset feriata ob honorem Dei. h. d. Alio modo legitur, & h. d. Sententia lata cogente prætore die feriata ob necessitatem hominū valet; secus prætore non cogēte; nisi hoc sit actū. Bar.

Vlpianus lib. 57. ad edictum.

LEX XLI.

SI feriatis [e] diebus cogente ptore, arbiter dicat sñiam, & petatur ex cōpromisso pœna,* exceptionē locū non habere constat: nisi aliqua 1† lege 5 eadē dies feriata, in qua sñia dicta ē, fuerit 2† excepta.

Effectus sñię arbitri trāsit ad hæredes, licet de eis mentio facta non fuerit. B.

Celsus libro 1. Digestorum.

LEX XLII.

QVamuis arbiter alterum ab altero petere vetuit, & si ti nñs ab altero 3† petit, pœna committit: h 4† nō n dis ferendarum: litium causa, sed tollendarum; ad arbitros itur.

In pęnis non inspicimus interesse, quādo offenditur is cui principaliter est promissa, h. d. tex. cum glo. Ba.

Modestinus lib. 6. diff. r. 5†

LEX XLIII.

CVm pœna ex cōpromisso petitur, is qui cōpromisit, K 6† dānandus est: nec interest an aduersarij ei[9] iterfuerit arbitri sniā 7† stari, necne. [l]

Primo ponit ex quib. causis pęna cōpromissi cōmittātur. Scd an arbiter possit punire contumaciā litigatoris, secūda ibi, Si quidē &c. Prima pars legitur duobus modis. & sedm primā lect. veriorem breuiter hoc intēdit. Qui nō dat qd iussus est dare, vel dat operā ne feratur sñia, incidit in pęnā. h. d. Ro. legit alio mō; s. d nō curo de ei[9] lec. Venio ad secundam partē quæ legitur duobus modis, vno modo de pœna contumacis quæ infertur non restituenti, hoc est de delatione iuramēti in litem. Alia modo intelligitur de pęna, hoc est mulcta. & secundum primā lect. breuiter hoc intēdit; contra nō restituētem pōt arbiter deferre iuramentū in litem; testes aūt nō producētem punire nō pōt. h. d. Secundo legitur hic, vt loquatur de mulcta. & secundum hanc lect. h. d. Arbiter pōt mulctare cōtumacē, si hoc fuit sibi concessum, nisi aliquid minus eum præciperet. Bar.

Iabolenus. lib. 11. ex Cassio.

LEX XLIIII.

NOn ex oibus causis, ex qb arbitri sñiæ parætum

SI pupillus] CASVS. ponamus aliq̃s cū pupillo, pmisit pęna promissa, authoritate tutoris non interueniente, nō cogitur arbiter sñtare: qa & si pronūciaret: non tenetur pupillus ad pęnam. Hæc vera sunt n si fideiussor non dedit: alr peti pōt pęna si fideiuss. dedit.
c *Quasi.*] bona rō, vt s. eo. l. non distinguemus §. r. Accur.
d *Tunc.*] imò vr & fideiussorib. succurri, vt s. de p. u. l. si minor. & j. d admi. tut. l. 2. & de acq. hæred. l. si pupill[9]. q sut j. Solu. ibi erat alius in quem restitueret actio: ióq; fideiussores facile releuātur: hic nō datur in alium. s. pęnę petitio in pupillū. vel ibi pupillus tenebatur iōq; fideiussori, & sibi succurritur: hic non. Sed cū ipso iure nō teneat hic pupillus, quó fideiussor accedere potest? Rñ l. quia tutor absuit postea. Sed qd hoc proficit, vt instit. de author. tut. §. tutor? Respon. durante arbitrio vnde inconti nenti vr interesse. j. si cer. pet. l. lec. Vel dic, quod pupillus talis erat q. poterat naturaliter obligari: vnde fideiussor accedere potuit.

SI feriatis] CASVS. Ponamus quod arbitrū ptor cogit die feriato ferre sñiam cū aliās pœna non posset, vt s. eo. l. ibi de meis. §. arbiter. valet sñia. vn qui nō paret, nō hēt exceptione j pęnā. hæc vera sunt, nisi illa dies feriata aliqua lege fuit excepta.
e *Si feriatis.*] vtputa messium, vel vindemiarum & sic coactio prætoris fa it vt editionem diebus possit sñtiari. Item partium consensus, vt supra de ferijs l. iudicem. si dies est exitura, vt s. eo. l. si de meis. § si. non sic de ferijs constitutis in honorem Dei, vt no. C. de fer. l. omnes.
f *Aliqua lege.*] i. pacto interposito. * Vel dic cõsuetudinaria. Vel dic, quod dies calēdarū erat exitura vel dic, quod excipis hic ferias positas in honoré Dei, vt C. de feri. l. oēs. Vel dic referri ad j̃rium casū eius qui prçcedit q. d. non cogente prætore, nom dicit dic feriato nisi speciali lege i. pacto & cons nsu partium, vt s. de fer. l. r. in fi. respon.

QVamuis] CASVS. Si p̃ idat arbiter ne Titius à me pecuniā petat, & nec in compromisso hæredis facta sit mētio, & hæres petat, an cōmittat stipulatio. Dic q sic. Viuia. g. *Vetuit.*] s. tantum, non et hæredē: Ioan.
h *Committitur*] et si hæres ignorat scōpromissum. solle ego, vt j. de regu. iu. l. qui in alterius in fi. Accur.
i *Differendarum.*] id differre, & tollere ptia sunt, vt hic, & sic qd infertur, non aufertur, vt infra de fin. re. pe. fid. l. r. §. q si oñs. & j. de to sil l. stellit ff.

CVm pœna] CASVS. Pone, duo in Titium cōpromiserunt: quorū vn[9] fundū petebat: qué fundū, vel rē aliquā statim erat restituturus, & sic non interterat eiusmodi magis interterat sibi nō restitui, nec interterat illius à quo petebatur: s. ex eadem alius de dupla ei tenebat à quo emerat: nunquid si nō pareatur tali arbitrio, quis nullius partium interſit, cōmittatur pęna? Et certe sic. Viu.
k *Compromisit.*] nec stetit sententiæ.
l *Necne.*] vt quia ad rē quandam restituendam mihi fuisti damnatus, & non interest mea mihi restitui. q. a forte alij restituturus sum. nec tua interest forte si reddes: quia alius tibi in duplum de euic tenet quo in quemō ea tibi euincetur. Et hoc quantum ad pœnam, vt hic, & infra de verb. obl. l. stipulatio ista. §. alteri. Item hoc quādo directo sic j sñiam, vt dixi: aliquin interest an interſit, vt supra co. l. aduersus. Accur.

NOn] CASVS. Lex ista idem dicit quod in l. non ... n ... dicimus, s. quae ... non est petendum arbitro in cōpromisso suo, vel vertio: sed solum in illis debe cetur

* interp situ. legem propalle. aut cōditionē nō esse hoc accipiendā, indicat l. si feriatis supr de ferijs cuius eadem est... per, & mutatis
5† regulariter
6† Fl cōmisit.
7† Fl sententia.

* Pœnaq. quia si nulla ipso iure sñia. l. 1. sup. de fer.
1† Fl alia.
2† Fl dicta est excepta.

3† Fl. dicit ab altero.
4† Fl. pœnam committit.

a Nota istud verbū quod, quemō: est valde pęnās, & qd operę vide hic tex interpreta. Ba. Ex hāc glo. reputat singularē Ange. in §. fi. inst. de empti. & vē. ad hoc, quod qñ vēditor pmisit emptori teneri d euictione quocunq; & quo liter, iōq; tenetur sit euicta, vigore trāsacteri. & onis, vel promissi tenet licet alias regulariter j p tex i l. si dicto §. si cōpromisſeri de euict.

tius pareri sententijs, q pertinent ad definitionem rei, de qua est in eum compromissum:aliter aût committitur pœna,unde si arbiter sententiauit rem,vel pecuniã esse soluendam,vel pcæperat partes comparere,nec cõpareant a alteram partium committitur pœna:imò potest eum, qui cõtumax est punire, vel pecuniariter,cum non vult rê ad suû pceptû restituere. Sed nunqd si arbiter dicit alteri partium, vt dicat ei nola testiû suorû, & ipse nolit,an incidat i pœnam, quæritur. Et dicitur,quod non.

¶ *Cum arbiter*].sctum fuit in cõpromisso,ut dies pferatur, si arbiter vult proferre, & pars non vult, in idit in pœ am. Vius.

a *Committitur*]vt su pra c. non c ttingue mus,si quæstitum.

b *Secundum*] faciendã vel non faciendam,& large accipe nomen pecuniæ, vt infra, de verb.sig.l pecuniæ.

c *Prabendam*] i. ad studiû adhibendû, vt arbitriû finiat eundo ad iudiciu,vt sup. e.l. dtê,§.si quis, & §. co fãu: si.sã q in eundo consistunt, operæ noi e signãtur, vt j. de ope.libert.l.hæc demû in fi. & l quod nisi in fi. alias secundum R. cp fiit compromissû inter libertum, & patronû de operis, quas libertus dãnatus non præstat.

d *Tantrepatrie*]quo hoc, cû tm magistratib. hoc permittitur, vt j.de iud.l. 2. §. his datur,quæ est contra? Solu.intellige hoc,ut in arbitrar a actione, vel similipossit d. fu re iusiurandum in litem, cum certum sit rem restitui non posse,vel si possit, actor maualt quanti in litem iuret tum damnari,quam ad rem: & sic nullus fuit de re restituenda,non aût mulctam extraordinariam indicere a vel dic actum esse in arbitrio,vt sæpius committatur pœnalitàs semel commissa,quia rem non restituit,non committetur postea: quia iurauit in litem non satisfecit, vt s. eo.l. si duos,§. fi. Vel dic secundum M.q actum fuit, vt possit contu naciam b litigatoris puniri. Porrò si uni partium deferat sacramentum,quia altera non exhibet nomina testium:non potest ideo iurari in litem,quia nõ per hoc etiam est actio arbitraria,ut hic subijcitur. cõ aut mit, cõ mittatur pœna compromissa, an non: & ui letur committi,quia per hoc impeditur arbiter pronunciare: & ita pertinet ad operam præbendam,ut dictum est. Alij dicunt,quod non committitur, quia non tenetur in hoc e se dire,ut a duc testium instruat. Accur.

e *Alterius*] idest si ego fui in mora, & ideo incidi in pœnam, proderit mihi tua mora ad pœnam committendam,scilicet ut petere non possis a me, licet actum sit contrarium, ut infra de regul.iuris,l.cum par §. illi. uel lege planè.

Margin: 1 † Fl. idem, & hoc refert ad Casium.

2 † Flo. contumaciam.

3 † Flo. lari.

4 † Flo. fiunt

5 † Flo. alterius mora,allorus.

6 † Aliàs, dicit fi.

a Et bene Bar.Bald.& O los.

b Gl. in c. ex literis, super uer. subd. legatus, imme: in uerbo imò & arbiter hêt coertionê, extra de off. delegati, q arbiter hêt coertionê aliquam.

non est,pœna ex compromisso committitur: a sed ex his duntaxat, quæ ad solutionem pecuniæ, b aut operam præbendam c pertinent.

¶ Si quidem 1 † & contumacem 2 † litigatoris arbiter punire poterit, d pecuniam eû aduersario dare 3 † iubendo, quo in numero haberi non oportet, si testium nomina ex sententia arbitri exhibita non sint 4 †

Legitur duobus modis: & hoc intendit. si vtraq; pars est inobediẽs,pœna nõ committitur h.d.cum l.se. secundum aliam lecturam quæ colligitur ibi, vel lege planè.h.d.Ill· qui est in mora prorogãdi diem, incidit in pœnam.Bart.

¶ Cum arbiter diem compromissi proferri iussit, cum hoc ei permissum sit,alterius e mora alte.i 5 † ad pœnam committendam prodest.

Qui non venit eo tempore quo venire expediebat, contumax nõ censetur,hoc dicit Bart.

Pompo. lib. 11. ex varijs lec.

LEX XLV.

ARbiter Calendis Ianuarijs f adesse iussit: & ante eum diem decessit: g alter ex litigatorib. non adfuit: proculdubio pœna minime commissa est:nam & Cassium audisse se 6 † dicentem Arist. ait, h in eo arbitro, qui ipse non venisset, non esse commissam pœnam, quemadmodum Seruius ait, si per stipulatorem stet quo minus accipiat, i non committi pœnam.

Minor viginti annis non potest esse arbiter. Bar.

Calist.lib 1. edicti monito.

LEX XLVI.

CVm lege Iulia.* Cautum sit,ne minor viginti 7 † ann. iudicare cogatur, k nemini licere minorem viginti ann. compromissarium iudicem eligere; ideoq; pœna 8 † ex sententia l eius nullo modo committi.

Minor restituitur si inconsultò passus est in se cõpromitti Bar.

¶ Maiori tamen viginti an. si minor 25. 9 † sit, ex hac causa succurrendum, si temerè auditorium m 10 † receperit, multi dixerunt.

Sententia arbitri super pœna non ualet,etiam si fisco sit inferenda: sed super alio sententia remanet firma, & compromissi pœna committitur.Bar.

Papin. lib. 2. Responsorum.

LEX XLVII.

ARbiter intra certum diem seruos restitui iussit, quibus non restitutis, pœnæ causa fisco secundum formam compromissi condemnauit, ob eam sententiã

A*Rbiter.*] CASVS. De quadã controuersia, q erat inter Seiû, & Titiû, compromissum est in ar. ille pcæpit,vt tali die deberent coram eo comparere, pone modo calendis Maij ante tñ calendas decessit ille arbiter: postea die statuto comparauit Titius Seio non v.niente,nunquid pœna est cõmissa? Et dicit, q nõ. imò plus dicit quidam sapiens, q si arbiter iussisset, & non uenisset arbiter ad diê pfixum,non incidèrent in pœnam litigatores, qui non venerunt:nam & si stipulatus sim a te sub pœna tali decem, vel aliud dares tali die: tu autem dare vel soluere paratus sis: & p me stat quo minus accipiam: non incidis in pœnam.

f *Ianuarijs*]sed nonne ille dies feriatus est, ut C. de ferijs, l. oês? Rñdeo, dic partes, consenserunt, vt dixi sup.eo.l. si feriatis Accur.

g *Decessit*] sed nonne refert decesserit arbiter eo tpe quo reus vel actor venire non poterat, vel poterat? quod videtur ,ut infra de verb.obl.l.cum stipulatus.

h *Aristo ait.*] in hoc exemplo & facit infra de verbor. oblig. l.si quis arbitratu.Itê facit supra si quis in ius vocat, l. 2. § penult. & infra quando app.l.si.l. 1. §. dies, & infra de conditio. & demon.l.multa,§. 1.C. quommodo, & quando iudex, l. si vt proponis, & infra de vsur.l cum quidam, §. si pupillo. & supra eo.l Celius.

i *Accipiat.*] condemnatio ei m. Accu.

Margin: * Iulia] aqua fit l. 9. §. si quis, & vide Lud. Char apud Zasi. in tabul. leg. antiq.re ulex Iul. de iud. Gell. 14. c. 2. Suet. i Cæsa. Dio.li. 43.

7 † Aliàs, 15. Flo. lectis est. melior. Duar.

8 † Flo pœna ex, & committitur, & non quod si velit valebit sententia. l. quidam.infra de re iudi.

9 † Aliàs, 25. annis.

10 † Arbitrium.

C*Vm lege*] CASVS. Duo in vnum minorem viginti quinque ann. compromiserunt, nunqd potest esse arbiter? Et dicit, quod non, nec pœna committitur ex sententia, si ei non stetur,cum l.Iul cautu n sit,minorem viginti ann iudicem esse non posse,hoc in de legatis. Sed qui si maior viginti, minor viginti quinque recipiat arbitrium vel consensum in se, & est læsus; potest quidem restitui, vt exprimatur à tali compromisso. Viuia.

k *Cogatur.*] tamen si valeret sententia, æquissimum est eam tueri vti si minor 18. ann. vt infra de re iudicata,l.quidam,& plenè dices infra de iudicijs, l. cum prætor,§ fin.

l *Ex sententia*] de facto lata coactus, vel etiam non coactus minor 17 annis.

m *Auditorium*] i. cognitionem causæ, si. & supra de mi noribus 25 ann. Accur.

A*Rbiter*] CASVS. Cõtrouersia fuit inter Titiû & Seiû ... de communio, ... cõpromiserunt in arbitrum ... ex causa ... arbitrio nõ pareret, ... fisco ... ùs arbiter, ... Titius seruos ... ntu.

intra certum diem restitueret: quod si non faceret, pœnam fisco præstaret: dicit, quod si arbitro paritum non sit, nihil fisco præstabitur: sed in pœnam incidit: & committitur stipulatio pœnæ, eo quod arbitro non paret.

a *Acquiritur.*] quia non erat in compromisso actũ, vt de pœna pro fisco iudicaret, unde iudicare nõ potuit, vt supra eo l. qu tñ. §. fi. Im quosdã. Sed malè, dic ergo, immo erat actũ: nã stipulatus erat vterque adinuicem pœnam. Item ut arbiter pronunciet aliquid fisco dari ab eo, qui nõ pareret, ut patet per hæc uerba: secundum formã compromissi, &c. Prima ergo pœna committitur, vt hic: non aũt quod fisco est dandum: cũ alteri pacisci nemo potest, vt infra de verb. obl. l. stipulatio ista. §. alteri. Accursius.

1 † Flo. ab eo herere.

fisco nihil acquiritur: [a] sed nihilominus stipulationis pœna committitur, quod arbitri 1 † statuto non sit obtemperatũ.

Hæc lex legitur duobus modis, & secundũ primã lecturam breuiter hoc intẽdit: Si compromissum est generale, & libellus est specialis, sententia arbitri non porrigitur nisi ad res in libello comprehensas: vel ad eas quę malignè omissę fuerunt h. d. secundum primã lecturam: secundum alteram hoc intendit: Si compromissum est generale, petitio generalis, prosecutio specialis, sententia generalis, si nõ prosecuta petatur pœna non committitur: nisi malitiosè prosecutio fuerit omissa. Bar.

Sceuola lib. 1. responsorum.

LEX XLVIII.

De rebus, [b] * controuersijsque omnibus [c] compromissum in arbitrũ 2 † a Lucio Titio, & Mæuio Sempronio factum est: sed errore q̃dam spẽs in petitionẽ [d] 3 † a Lucio Titio deductæ nõ sũt: [e] nec arbiter de his quicquam pronunciauit. [f] quæsitum est, an species omissæ peti [g] pos-

De rebus] CASVS. Titius & Seius cõpromiserunt in arbitrum generaliter de omnibus controuersijs quæ inter eos vertebantur, non tamen res, uel controuersias expresserunt, deinde autem errore lapsus omisit Titius quasdam res in arbitrium deducere: vnde arbiter nihil de eis dixit in sentẽtia: postea vult eas petere. Dicit quod potest: nec pœna committitur. Cæterũ si malitiosè eas omisit, fortè quia credebat causam malam in quibusdam speciebus fouere, & exinde aduersarium, si omitteret, lucrum reportare: bene poterit eas petere: sed incidit in pœnam. Viuian.

* Ad hanc l. vide pro intellectu remissiones, quæ hic traduntur in nouis inter pre Bol.

2 † Aliàs, deest, in arbitrium.

3 † Aliàs, petitione.

b *De rebus.*] generaliter omnibus, & postea in libello etiam omisit quasdam, uel uerius, si primo non fuit prosecutus, secundum M.

c *Omnibus.*] non expressim nominatis, sed sub generalitate comprehensis Accur.

d *In petitionem*] idest prosecutione petitionis secundũ secundam.

e *Non sunt*] fortè putabat in illis nullum ius sibi competere, & sic non videtur compromisisse, vt supra eod. l. si cum dies, § 1.

f *Pronunciauit.*] scilicet expressè, vel specialiter, sed tacitè, vel in genere: puta sic dixit, hanc rem iubeo tibi restitui: in cæteris omnibus aduersarium tuum absoluo: alias si nihil pronunciasset de his, non posset pœna propter illam committi. Hic itaque vnum solum fuit compromissum, non quasi plura, vbi non debet simul de omnibus iudicari, vt argum. supra eodem, l. quid tamen. Nisi omnes controuersiæ, de quibus fuit compromissum, expressæ fuerunt in compromittendo: sicque quasi plura compromissa fuerunt etiam vbi actum erat, vt de omnibus simul vna sententia daretur: sic & in stipulatione, ut infra de verborum oblig. l. scire. Nec mirum si ibi in l. quid tamen. aliud sit, vbi quasi plura compromissa fuerunt, scilicet vt non teneat sententia de vna controuersia lata per se, licet de omnibus non simul dixerit, cum hoc fuit actum, vt teneat alias non, vt quia vnicum fuit compromissum secundum quid, non simpliciter: sicut alias, puta si de vna summa fuit compromissum: & condemnauit, vel absoluit in parte, non tenet, vt infra de doli except. l. apud. § item quæritur. Et sic nota, quod non specificaui, aut si specificaui, & tunc subdistinguitur aut egi expresse, vt de omnibus iudicet, & non ualet de vna lata sententia, vt ibi: aut tacitè, vt hic. quia plus expressa valet, quam tacita.

sint. Rñdi, peti posse: nec pœnam ex compromisso committi; quod si malignè [h] hoc fecerint, petere quidem potest: sed pœnæ subiugabitur.

In his, quæ habent causam successiuam, nõ sufficit ab initio factum, nisi perseuerantia subsequatur.

Idem libro 2. Digestorum.

LEX XLIX.

Inter Castellianum, 4 † & Seium controuersia de finibus [i] orta est: & arbiter electus est, ut arbitratu eius regerminetur: ipse sñiam dixit pñtibus partibus, & terminos posuit. Quæsitum est, an si ex parte Castelliani arbitro paritum non esset, pœna ex compromisso cõmissa esset? 5 † Rñdi, si in eo, quod vtroque præsente arbitratus est, 6 † arbitro paritum non esset, pœnam commissam esse. [k] 7 † Vlp. lib. 25. 8 † ad Sabinum.

LEX L.

In compromissis arbitrium personæ insertum, personam non egreditur. [l]

Compromissum factũ simpliciter non porrigitur ad lites futuras. Bart.

Paulus lib. 12. ad Sabinum.

LEX LI.

De his rebus, & controuersijs, & rationib. iu-

g *Peti.*] coram iudice.

h *Quod si malignè.*] cũ putaret se condemnãdum ab arbitro de his specialibus. Acc.

Inter.] CASVS Duo erant, qui habebant inter se controuersiam de finibus & sic inter se agebant finium regundorum, & sic in arbitrum cõpromiserunt & sic inter eos arbiter tulit sententiam, & terminos tantum posuit: nec in sententia aliud dari, ue! fieri iussit: nunquid committitur pœna, si eius sententiæ non pareatur, quia fortè aliquis eorũ auellit terminos? Responde quod sic: sed certè videbitur alia ratio dubitationis quod non: cum de talibus non sit consuetum compromitti.

4 † Aliàs, Stratilianus & infra Stratiliani.

a Ang. in §. sed iste. Institu. de actio. in 7. colum. ad princ. text. cum gl. signatum reputat singul.

5 † Est.

6 † Flo. esset.

7 † Flo. deest, esse.

8 † Flo. libro 28.

i *De finibus.*] & sic agitur iudicio finium regundorum.

k *Pœnam commissam.*] licet de talibus controuersijs non sit solitum iri ad arbitrum sed ad iudicem, secundum M. vel secundum R. quia non prohibuit Castellianus tolli, uel poni terminos, putabat euitare pœnam, licet postea remoueat. Vel uerius ideo dubitabatur, quia aliquid dari, vel fieri non iusserat ab vno alij, quod facere debet, ut supra eodem, l. non ex omnibus, § d ipsemet arbiter terminos posuerat: sed certe sibi hoc permittitur, vt infra finium regundorum, l. 2. §. iudici. & l. si irruptione § fi. Accur.

In compromissis.] CASVS. Si compromisimus in arbitrum, non potest iubere, vt ad alium iudicem eamus, nec recedere possumus, ex quo semel elegimus eum, vt hic, & supra eo. l. non distinguemus, §. quæritur.

l *Non egreditur.*] ut sup. eod. l. diem, §, stati. secus si ut in bonum uirum fuit compromissum, ut infra de bon. lib. l. si iurauero. & infra pro soc. l. si societatem, & facit inf. de verb. oblig. l. si quis arbitratu. & infra de contrah. empt. l. hæc venditio.

De his.] CASVS. Duo in Titium de communibus controuersijs compromiserunt: & sic arbitrio pendente aliqua controuersia alicuius rei oritur, quæ non erat inter eos ab initio mota: nunquid de ista arbitrator & de accidentali controuersia poterit cognoscere? & dicit quod non, cum sit de his, quæ postea superuenerunt.

a *Arbiter potest.*] generali compromisso facto: arg. contra C. quæ res pig. obl. pos. l. si.

b *Supervenerunt.*] sic & in iudice: ut plenè dices inf. tit. 2. l. non potest. Item facit ff. de aur. & arg. leg. l. si ita.

S*I compromissum.*] CASVS. Compromissum est de controuersia in arbitrum. actum fuit in compromisso ut præsentibus nobis vel hæredibus nostris pronunciaretur. decessit vnus relicto hærede pupillo: numquid coram eo pronunciabitur? Resp. quod non: nisi tutor interuenerit. Item si inceperis furere, non pronunciabit arbiter, sed cum furere cœperit, dandus erit curator: corā quo poterit arbiter pronunciare.

1† Fl. fuissent.

¶*Si ab altera*] Titius & Seius consenserunt in arbitrum de aliqua controuersia, tali modo, ut sententia diceretur præsente utroque, vel præsente Sempronio, & hærede Titii si Titius decederet durante compromisso, & sic nulla fuit mentio facta hæredis Sempronii; & sic durante compromisso decessit Sempronius: numquid finitur compromissum? Et certè sic. Viuian.

2† Fl. est & de eas duo expres sa, alias fecus, l. diem, §. 1. sup.

c *Fuerit.*] ut sup. eod. l. diem, §. pen. Accur.

d S*Ed, & interpellator.*] idest denūciatur ei quo minus dicat sententiam, s. nunc: sed postquam habuerit curatorem.

* Interpellari hic accipi pro pro impediri, communi. tex. an si potuit, de loca. l. 24. de ser uit. l. 31. ser uit verbum.

3† Flor. deest quidem.

e *Habeat.*] statim cum cœpit furere, uel etiam postea. Accur.

f *Vel habuerit.*] quia sufficit hoc, licet habeat quanque dilucida interualla. ut C. de cur. fur. l. cum alijs.

g *Epistolam.*] Nota interlocutoriam absente vna parte posse ferri, quod tamen in omnibus non cōcedimus, ut C. de dilat. l. à procedente. Item no. arg. quod iudex delegatus potest citare per se, multo magis per nuncium, uel per epistolam, licet quidam dicant, quod per se tantum. Argu. pro eis, supra ne quis eum qui in ius voc. l. 4. § si quis & C. de iudic. l. sancimus.

h *Si ab altera.*] vel dic, quod egerunt tantum de parte vna, vel dic, quod una pars tantum expressit: altera nil sciuit, vel nil dixit.

i *Cuiusuis ex litigatoribus.*] vel arbitri, ut supra eod. l. item si vnus, §. item si plures, & l. in compromissis. & l. arbiter calendis. Sed in iudicijs contra, ut ff. de iud. l. mortuo. & l. proponebatur, & C. de peda. iudic. l. pen. Accur.

A[*Rbiter.*] CASVS. Duo insimul compromiserunt in arbitrum, pœna hincinde promissa, & sic diem

dicare arbiter potest,[a] quę ab initio fuerunt 1 † inter eos qui compromiserunt, nō quæ postea supervenerunt.[b]

Si compromissum transeat in pupillum, vel furiosum, præsentia tutoris vel curatoris requiritur. Bart.

Iulianus lib. 4. Digestorum.

LEX LII.

SI compromissum ita factum sit, 2 † ut præsente vtroque, aut hæredib. eorū, arbiter sententiam dicat, & alter ex litigatoribus decesserit, pupillo hærede relicto, non aliter videtur sententia dicta esse, nisi tutoris authoritas interposita fuerit.[c]

¶Item si aliter ex cōpromittentibus furere cœperit.

Modestinus li. 4. Regula.

LEX LIII.

ARbiter ad ferendā sententiam non compellitur.

Iulianus li. 4. Digestorū.

LEX LIIII.

SEd & interpellatur,[d] * quo minus sententiam dicat: quia nihil coram furioso fieri intelligitur. Quod si furiosus curatorem habeat,[e] vel habuerit[f] adhuc litigio pendente, potest quidem 3 † præsente curatore sententia dici.

Interlocutoria de citando potest proferri parte absente. Bart.

¶Arbiter adesse litigatores, vel per nuncium, vel per epistolam[g] iubere potest.

Si compromissum ab vna parte non est transitorium ad hæredes, non transibit ab alia. Bart.

statuerunt, intra quem posset arbiter cognoscere, & sententiare: sed non statuerunt, ut posset diem proferre, die veniente nondum ei de causa liquebat, & iussit proferre vnus litigatorum diem: numquid committitur pœna? non certè, cum non sit actum, ut posset iubere proferre diem. Viuianus.

¶Si ab altera[h] duntaxat parte hæredis mentio comprehensa fuerit, compromissum soluetur morte 4 † cuiusuis ex litigatoribus:[i] sicut solueretur altero mortuo, si neutrius hæredis persona comprehenderetur.

Si arbiter iubet, vltra quam possit, impunè sibi non paretur.

Alphenus lib. 6 5 † Digesto.

LEX LV.

ARbiter ex compromisso sumptus, cum ante eum diem, qui compromisso constitutus erat, sententiam dicere non posset,[k] diem cōpromissi proferri iusserat: alter ex litigatoribus dicto audiens[l] non fuerat: consulebatur, possetne ab eo pecunia[m] 6 † ex cōpromisso peti? respondi non posse, ideo quod nō esset arbitro[n] in cōpromisso promissum, ut id iuberet. 7 †

In re sua nemo potest esse arbiter. Bar.

Martianus li. 2. Regularum.

LEX LVI.

SI de re sua quis arbiter factus sit, sententiam dicere non potest, quia se facere iuberet,[o] 8 † aut parere 9 † prohiberet: neque autem imperare sibi,[p] neque prohibere quisquam potest.

Qui non soluit in termino, incidit in pœnam, licet admittatur moræ purgatio. Bar.

Idem lib. 4. Regularum.

LEX LVII.

SI quis iussus ab 10 † arbitro[q] ex cōpromisso soluere pecuniā, morā fecerit, pœnā ex cōpromisso dēt: sed postea soluendo, pœna liberabit.[r] 11.

k *Non posset.*] quia nondum liquebat sibi de causa, ut supra eo. l. si de meis. §. 6.

l *Audiens.*] idest, obediens.

m *Pecunia.*] idest, pœna. Accur.

n *Non esset arbitro*] alioquin secus, ut supra eod. l. non distinguemus. §. diei, & §. fin.

4† Fl. cuiusq; Bal. hic dicit istum tex. facit ad hoc quod si factum est cōpromissum, ut in euentum mortis alterius non expiret puta adiecis, sed transeat ad hæredem eius: tamen soluitur eo mortuo, ac si nihil dictū fuisset: quia non debet clam dicare, dicit Bal. ad idem econtra, ut morte vnius arbitri finiatur. ad illud hic multa infra alleg. Bal.

S*I de re.*] CASVS. Petebam decem à Titio, vel ipse à me decem petebat: compromisimus in Mæuium, & Titium, non valet compromissum cum sibiipsi non possit imperare. Viuianus.

o *Iuberet.*] si vult officio arbitri uti.

p *Imperare sibi.*] ideo quia uerbum in imperatiuo modo non habet primam personā. Et nota neminē sibi esse arbitrū, nec iudicem, ut infra de iudi. l. Iulianus, & sup. de iurisdic. omn. iud. l. qui iurisdictioni. Sed arg. contra, supra si quis cautio. l. 2. ibi, ipse se astrinxerit, &c. sed ibi reipsa, & facto se astringebat, non uerbo. Item arg. contra. C. de fidei comm. l. si. & de sum. Tri. & fide cath. l. fin. § huic, sed impropriè ibi dicitur iudex. Item contra. C. manda. l. si in re. Solu. hic dicitur compromissarius, ibi dispensator siue moderator. alibi pro bono viro, ut infra pro soc. l. si societatem. Item quandoque iudex delegatus, ut supra qui satisda. cogan. l. arbitro. Item pro quasi delegato, ut C. de iudi. l. apertissimi. quandoque pro ordinario, ut habetur C. de postul. l. quisquis. Item quid si compromisero in aliquem quem offendi ut iudicet in me secundum quod vult? Respon. ualet, sed reducetur ad arbitrium boni uiri, si excedat modum, ut infra de oper. libert. l. si libertus.

5† Lib. 7.
6† Pœna.
7† Fl. arbitro compromissū, ut id iuberet.
8† Fl. iubeat; & infra prohibeat.
9† Fl. parere.
10† Alias si quis iussus est arbitro.
11† Fl. liberatur.

S*I quis*] CASVS. Cum a te decem peterem, compromisimus in arbitros: ac condemnato fecisti moram in soluendo, si ante litem contestatam super pœna offeras, purgas moram, & liberaris.

q *Ab arbitro.*] sine die.

r *Liberabitur.*] ante iudicium acceptum de pœna, vel ante quam creditoris intersit, ut supra eo. l. si cum dies. § si.

NAVTÆ,

NAVTÆ, CAVPONES, STAB. &c.

Merito hic tit. iungitur superiori, quoniam, & hic sicut, & arbiter ex recepto obligatur, vel forte in albo prætoris hoc ordine erant positi. Item not. differentiam inter hunc titu. & infra de exerci. quia ex hoc edicto datur actio, cum res recepta sunt: ex illo datur etiã si non sunt recepta. Item differt ab illo infra furt. aduer. naut. caupo. quia in isto titul. tractatur principaliter de actione ex contractu, vel quasi: sed ibi principaliter de ea, quæ est ex quasi maleficio, & hic secundario de illa. Item hic titul. loquitur, quando quis arguit factum certæ personæ, ut infra eod. l. licet, §. ibi non certa persona. Item hic recipit saluum fore, ibi non. Item hic pœna dupli cotinua est pœna: ibi alterum simplum rei persecutio.

TITVLVS IX.

Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant.*

Primo ponit verba edicti. secundo ibi, Maxima, commendat edictum. Bartol.

Vlpianus libro 13. 1 † ad edictum.

LEX PRIMA.

AIt prætor, * Nautæ, caupones, stabularij, a quod cuiusque saluum fore receperint, a † nisi restituant, in eos iudicium b dabo.

¶Maxima vtilitas est huius edicti: quia necesse est plerumque eorum fidem sequi, resque custodiæ eorum committere. Nec quisquam putet grauiter hoc aduersus eos constitutum: nam est in ipsorum arbitrio, c ne quem recipiant. * Et nisi hoc esset statutum, materia daretur d cum furibus aduersus eos, quos recipiunt, coeundi: cũ ne nunc e quidem abstineãt huiusmodi fraudibus.

Hic incipit exponere verba edicti. Bart.

¶Qui sint igitur qui teneantur, videndum est. & 3 † ait prætor, nautæ. Nautam accipere debemus eum, qui nauim f exercet, g quamuis nautæ appellentur omnes, qui nauis nauigandæ causa in naui sunt: sed de exercitore h solummodo prætor sentit. i nec enim debet (inquit Pomponius) per remigem, K aut μεσοναύτην l obligari: sed per se, vel per nauis magistros: m 4† quamquam, n ipse eu alicui è nautis committi iussit, o sine dubio debeat obligari. ¶ Et sunt quidam in nauibus, qui custodiæ gratia nauibus præponuntur, ut ναυφύλακες 5† & dietarij p Si quis igitur ex his receperit, q puto in exercitorem dãdam actionẽ: quia is, qui eos huiusmodi officio præponit, cõmitti eis permittit, r quamquam ipse, vel 6 † nauicularius, f vel magister id faciat, t quod Græci 7 † χειρεμβόλον appellant. Seu etsi hoc

A It.] CASVS. Nisi naut. caupo. po. stabularius restituant res quas receperunt, in eos dabitur actio in factum ex hoc edicto.

¶Maxima.] Dicit Vlpianus, quod maxima est utilitas huius edicti: quia nauta, caupo, stabularius, furripiebant olim omnia, & associabant se furibus, & etiam post hoc edictum huiusmodi flagitijs non abstinebant: vnde statuit hoc edictum, ut tollantur fures, & eorum malitiis obuiatur, & ut etiam puniantur, cum sit in ipsorum arbitrio, ut eos non recipiant.

Qui.] Intendit Vlpianus uerba edicti exponere: & intendit dicere qui sint illi qui isto edicto tenentur: adijciens quis sit nauta: nauta enim & pro exercitore ponitur, quamuis aliter dicatur nauta largo modo. Item tenetur exercitor de receptis à se, & de receptis etiam ab alio quem ipse præposuit. Sed si alius recipiat, exercitor non obligatur, nec tenetur exercitor, sed tantum recipiens. Vnde dico generaliter, quod si aliquis recipiat de his, qui ab exercitore præpositi sunt, quod obligatur exercitor nauis: alias non. Nam si aliquis extra suum officium recipiat, ipse officialis recipiens tenetur, non autem dominus nauis, vel magister, & hæc locum habent in magnis nauibus, idem in paruis dicas.

¶Caupones.] Si caupo, vel stabularius, uel eorum institores aliquid receperunt, obligantur, & tenentur ex hoc edicto illi qui talia exercent stabul. uel caupo. si autem extraneus aliquis recipiat, non tenetur dominus, ut puta focarius, & similes.

¶Ait.] Hic exponit Vlpianus, quod cuiusque quamcunque rem, uel mercem receperunt, tenetur qui recipit tales res, & nauticam in qua merces portantur, restituere, cum sit accessoria. Item non est uis suam, vel alienam rem quis inferat: quia semper, qui recepit tales res, tenetur illi qui dat, licet alterius sit res, & de hoc ponit exemplum, qd planum est.

¶Recepit.] Hic dicit, quod statim, quæ res sunt in domo, vel caupona, vel naui receptæ, tenentur,

quidam dicunt, quod hoc corrigitur. Alij, quod hic loquitur, cum extra nauim damnum datum est, argum. infra eo. l. debet. Tu dic, quòd hic loquitur ubi nauta, cui non erat commissum, contraxit & recepit: & non exercitor, uel eius magister. unde nullo modo tenetur de facto nautarum exercitor: at ubi exercitor contraxit, tenetur de facto nautarum, ut ibi. & d. l. debet.

a *Stabularij.*] hospitatores hominum disputantium.

b *Iudicium.*] idest actionem in factum, ut infra eo. l. idem §. ait prætor, & §. ex hoc. Item not. ex hac hac litera, quòd hæc actio uidetur arbitraria, sicut actio, quod metus causa, ut supra quod met. cau. l. si cum, §. hæc autem, sed non est ita, quia hic non feruntur duę sententiæ. Item hæc non connumeratur inter alias arbitrarias, ut Institu. de actio. §. præterea.

c *Arbitrio.*] scilicet a principio, non ex post facto, ut infra. eo. l. debet. sic & C. de actio. & ob. l. sicut. & infra comm. l. in commodato. §. sicut.

d *Daretur.*] scilicet cauponibus. Et sic no. hic tolli occasionem delinquendi, ut C. de La. li. toll. l. fin. §. pen. & sup. in proœ. § illud vero satis, &c.

e *Ne nunc.*] scilicet statuta pœna huius edicti Accur.

f *Qui nauim.*] & sic strictè Accur.

g *Exercet.*] & sic pro exercitore. Quis autem hic sit, habes inf. de exercit. l. 1. §. exercitorem.

h *Exercitore.*] recipiente saluum fore.

i *Sentit.*] cum dicit nautæ.

K *Per remigem*] idest, qui melius scit nauigare.

l *Mesonautam.*] idest mediocrem, à meson quod est medium. Alij dicunt idest meliorem nautam, qui omnibus alijs in naui præest: sed contra hoc edictum Pompo. est infra eodem § fi. Sol.

m *Vel per nauis magistros*] quos ipsemet præposuit. Accur.

n *Si ipse.*] scilicet exercitor.

o *Iussit.*] expresse.

p *Dietarij.*] ministri qui dietam, hoc est, uictum, ac cibos seruabant, a Græco uerbo diaitomai, quod est uiuo, & conuersor quotidie.

q *Ex his receperit.*] aliquem saluum fore de sibi permissis.

r *Permittit.*] scilicet hoc exprimendo, secundum H. Vel dic plerumque, quia sic sæpe solet fieri, ut expresse concedatur. Idem tamen est si non exprimatur, ut subijcit, sed si non exercet. &c secundum Azo. vel dic, permittit hoc ipso, quod imponit, ve infra de instit. l. sed & si pupillus. §. 1. in fin. Acc.

s *Nauicularius.*] idest aliquis nauta exercitoris iussu.

t *Id faciat.*] idest recipiat, de qua receptione supra locutus est. Vel dic, faciat, idest imponat alium custodem, qui positus est ad custodiendum. Item quod postea sequitur. Sed & si hoc non exercet, idest hoc non recipiat iussu exercitoris, uel magistri, & ita non est ad hanc receptionem præpositus, tamen nihilominus qui recipit, tenetur ex sua persona, quia nauicularius dicitur, & custodiæ nauis præpositus est,

* Duplex hic proponitur actio: prima in factum ex contractu, secunda in factum ex delicto, & vide Cuia.

1† Lib. 14.

* Ad intellectum huius legis vide Rescrip. de nouo opt. nunciat.

2† Alias, forte ceperint.

* In hanc sententiam pulchre Cicer. in Verr. Act. 4.

3† Flor. deest & & , q sint. alibi. est, qui nunc.

4† Flo. magistrum.

5† Idest nauium custodes. vide Alc. lib. dispũ. 3 c. 21. Nam, qd ille locum hunc ex Pisanis Pandectis restituit, nos scriptũ exẽplar nostrum hic sequimur.

6† Fl. deest, vel.

7† Deest, Græci, & totum hũc locum Alc. li. 1. parer. c. 44. putat enim chiremobolum hic dici signũ quod magister in prora residẽs manu dat nauiimperat.

Sed

a *Sed & si non exercet.*]alibi non exercet : & tunc expone, vt modo dixi:& alibi est extet,i.nemo est huic officio præpositus,vel magister eos non præpo sunt. Io.

b *Tenebatur.*]ex sua persona.vel idest exercitor, secundum Azo.

c *Lyntrarijs*] idest, qui paruas naues habent & exercent, ut butos, & busos, vel schaphas, quæ lucraria,alias lyntrariæ dicuntur. *

d *Insularij vel eorum.*] vt si receperint,isti teneantur, qui præpositi fuerunt.

e *Mediastini*]qui faciunt vilia officia, * vt subtr. it.

f *Atriary.*] qui custodiunt atria,vel q. purgant,vel qui vocant, & trahunt homines, vt hospitentur. * Accursius.

g *Accedunt.*] quia & hæc diff. runt,ut infra cod. m. l. sed & si ipsi. §.fin. & infra commodat. l. si ut certo. §. si quoque.

h *Vsum.*] vt panem & vinum.

i *Item Pomponius.*]alias est lex,item Pomponius, & intitulatur Papinianus,alias incipit param.

k *Nobis magis.*]immo magis domino, ut infra deposi. l. bona fides,quæ est contra, & l.quod seruus. Solu. ibi non habebat in re,hic sic. Vel ibi erat prædo, hic non. Vel hic speciale. Vel hoc in hac actione, illud in rei vendicatione.

Marginal notes: 1 Item. — 2† Flor. deest. de. — *Lyntres vocat Gel. lib. 10.cap. 25. — 3† Alias, vi... — 4† Fl. acciperemus. — * Et eo, q8 ... medio stat, vt ad cuiuscunque iussa præsto sint. de his Gel. lib. 2. c. 9. — 5† Fl qui. — 6† Alias. me... dia. — * Horum fit mentio in l. in lege. inf de verb. sig & ibi Alc. q. tales sint,declarat. — 7† Fl. coint. — 8† Alias, forte ceperunt. — 9† Vtiantur. — 10† Accedunt. — 11† Vteremur. — 12† Lex 10. alias 25 & hinc §.pro lege ... eas ... Accur. in gl. hoc in uer. item. Pompo. — 13† Fl. ...

non exercet, a 1† tamen de recepto nauicularius tenebitur. b

¶ De exercitoribus ratium, item de 2† lyntrarijs c nihil cauetur: sed idem constitui oportere Labeo scribit:&hoc iure vtimur 3†

¶ Caupones autem & stabularios æquè eos accipimus, 4† qui cauponam, vel stabulum exercent, institoresve eorum. d

¶ Cæterum si quis 5† opera mediastini e 6† fungitur, nõ continetur,ut puta atriarij, f & focarij,& his similes.

¶ Ait prætor: Quod cuiusque 7† saluum fore 8† receperint,hoc est, quamcumq; rẽ, siue mercem receperint.

¶ Inde apud Iulianum 9† relatum est, ad eas quoque res hoc edictum pertinere, quæ mercibus accedunt: g 10† veluti vestimenta, quibus in nauibus vteremur: 11† & cætera, quæ ad quotidianum vsum h habemus.

¶ Item Pomponius i lib 35. 12† scribit, parui referre res nostras, an alienas intulerimus, 13 † si tamen nostra interfuit saluas esse. Etenim nobis magis, k quam quorum sunt, debent solui: & ideo l si pignori merces accepero ob pecuniam nauticam, mihi magis,quam debitori nauta tenebitur, si à me m eas 14† susceperit.

¶ Recipit autem saluum fore, Vtrum si in nauim res immissæ,et assignatæ n sunt, an & si non sunt assignatæ: hoc tamen ipso, quod in nauim immissæ sunt, receptæ videntur? Et puto omnium eum recipere custodiam, quæ in nauim illatæ o sunt: & factum non solum nautarum p præstare debere: sed & vectorum. q

Caius lib 5 ad edic. prou.

LEX II.

Sicut & caupo viatorum.r

Vlpia.lib. 14. 15† *ad edic.*

LEX III.

ET ita de facto vectorum etiam Pompo libro 35. 16† scribit.

¶ Idem ait s 17† et si nondũ sint res in nauim receptæ: sed in littore perierint: quas semel

l *Et ideo.*]de toto ad partem.

m *A me.*]alias est aute:& tunc dic ante susceptt s. debitor, quàm is qui intulit,& secundum hanc litteram lege,si prius quam is,nam idem est,& si non ante sus.eperit,sed postea alias est si à me.

n *Assignatæ sunt*]custodiendæ. Accur.

o *Illatæ sunt.*]sed an ita demum si sciuerit, an si ignorauerit? R. spon.forte,etiam si ignorauit,ut inf. furti aduersus naut caup. stabul. l. 1. §. in duplum,& inf depositi l. 1. §. si cista.in fi.Sed melius est contrarium,ut C de seruis fugit. l.quicunque. §.quod si seruus,& C.de his qui latro, vel al. eri.reoccu.l. 1 & l.a.& infra de usucal.sequitur,§. tunc & infra de act.& obl.l. 4. § 1.

p *Nautarum*]i.magistrorum.

q *Sed & vectorum*]idest qui in naui vehuntur, à vectus, ta,tum.Vel dic à vectore,ut ponatur pro cæteris nautis. Et secundum hoc dic nautarum, idest magistrorum: sed contra sup. eo. l.1. §.autem ibi,nec enim debet,&c. Solu. ut ibi. Accur.

r SIcut Viatorum.]immo contra, ut infra furt. aduersus naut.caup.stabul.§.penul. Solu.ibi nominatim dicit se non recipere in se periculum eorum. Vel aliter ibi de illa actione dixit,quæ descendit ex quasi maleficio: hic autem de ea quæ de suscepto cõpetit. Et eodem modo soluitur,quod est infra cod.l.licet,§.in factum,vel solue ut ibi. Accur.

ET ita.] CASVS. Nauta recepit à Titio merces non in naui,sed in littore: & ibidem perierunt : quæritur si periculum spectat ad nautam? Et respondetur quod sic.

¶ *Ait præt.*]Et dicebat aliquando, quod stabularij, & caupones, ut nautæ non restituebant res quas accipiebant, vnde factum est edictum,& datur in eos actio in factum nisi restituant:sed ad quid intromisit se prætor?immo videtur,quod superfluè detur actio ista in factum,cum aliàs sit cautum: quia poterit locati, vel commodati vel similibus actionibus agi: vnde miratur Pompon.quare detur actio in factum: sed assignat rationes duas quare ista actio in factum detur. Vna est ratio, quare det actio in factum, quia prætor sollicitum se ostẽdit vt maleficia hominum non relinquantur impunita. Secunda ratio est, quia in hac actione in factum plus venit, quã in illis. Tertia ratio, quia per illam tenetur omnibus modis ad restitute. & in ista venit leuissima culpa: sed per illas quando que tenetur de dolo, & quandoque de culpa: sed in ista actione in factum non uenit casus fortuitus: vnde si exercitor,vel caupo vel stabularius tem fortuito casu amiserint,non tenentur, sed habent exceptionem.

Marginal notes: 14.Fl. si ante eas susceper. — 15† Li. 14. — 16† Li. 34. — 17† Hic vers. pro lege vulgo citatur. ut & Acc.hic in gl.idem ait.

¶ *Si filius familias*] Casus huius §. duobus modis ponitur. Primo sic: habebam filium uel seruum,qui filius uel seruus habebant nauem,& eam per se, vel per aliam personam exercebant me patiente, uel uolente: teneor quidem in solidum de rebus receptis à filio,uel seruo,uel ab eorum præpositis. Secundo ponitur,quando ego dominus nauis exercebam, & ille filius,vel seruus meus aliquid me uolente recepit: teneor quidem insolidum pro illis rebus à filio, uel seruo meo receptis.

¶ *Item si seruus.*] CASVS in hoc §. dupliciter notatur. Primo sic:Habebam Stichum seruum ordinarium,& Pamphilum vicarium suo eo : & ordinarius Stichus exercebat nauem : ille autem seruus Pamphilus damnum dedit in rebus in nauem illatis: qualiter teneatur,quæritur. Et distinguitur,quia aut ordinarius voluntate mea nauem exercet, & tunc teneor insolidum, & non liberor eum uicarium dando pro noxa: aut non uoluntate mea, & liberabor,& sic de peculio noxaliter teneor. Secundo ponitur sic, quia seruus meus exercebat, & ipsemet damnum dedit, distingue ut in superiori casu: nam si uoluntate mea exercet,teneor insolidum,aliter si non uoluntate mea, teneor de peculio.

¶ *Hæc enim actio.*] Actio quæ datur in exercitorem, datur perpetuo, & in hæredes: & continet rei persecutionem.

¶ *Nouissimè.*] Res meas tibi dedi, ut eas portares, quæ tibi postea subtracta sunt: ego habeo duplex auxilium. Primo habeo sus condictione contra surripientem, idest actionem furti. Item habeo actionem in factum ex hoc edicto contra te nautam,idest nauem exercentem: & si ago vna, non agam alia, quia una per aliam tollitur,& repellitur exceptione,uel officio iudicis. Viuianus.

s *Idem ait.*] Lex se respondendum,& debet hic esse principium legis,

Recepit,

a *Recepit.*]sufficit enim sic recepisse, vt hic, & infra de peric. & commo. rei vendit. l. quod si neque, §. fi. Sed contra, infra eo. l. debet, i. respon. Sol. ut ibi.

b *Iudicium.*] idest actionem. Et not. quod duæ actiones dantur ex hoc edicto: & ambæ dicuntur in factum, vna est in simplum ex contractu de recepto: & habet locum quicunque dederit damnum: alia est in duplum, & datur ex delicto non propriè, sed quasi, quã do familia exercitoris quã habet in naui, dat damnum: secus si extraneus. Fingitur enim delictum familiæ exercitoris esse: quia familia mala vti tur. Accur.

recepit a periculum ad eum pertinere. Ait enim 1 † prætor: Nisi restituant, 2 † in eos judicium b dabo.

¶ Ex hoc edicto c in factum actio proficiscitur: sed an sit necessaria, uideodum: quia agi ciuili actione ex hac causa poterit, si quidem merces interuenerit, ex 3 † locato, & conducto. Sed si tota d nauis locata sit, qui conduxit, ex conducto etiam e de rebus, quæ desunt, agere potest. Si verò res prætereundas nauta conduxerit, 4 † ex locato conuenitur: sed si gratis res susceptæ sint, ait Pomponius depositi agi posse. f 5 † Miratur igitur cur honoraria actio sit inducta, cum sit ciuilis: 6 † nisi forte g (inquit) ideo vt innotesceret h prætor 7 † curam agere i reprimendæ improbitatis hoc genus k hominũ, & quia in locato l & 8 † conducto culpa, in deposito dolus duntaxat m præstatur.

¶ At hoc edicto omnimodo qui recepit, tenetur, etiam si sine culpa n eius res perierunt, 9 † vel damnum datum est: nisi si quid damno fatali contigerit. 10 †

¶ Inde 11 † Labeo scribit: Si quid naufragio, aut per vim piratarum perijt, 12 † aut dãnum datum est, non esse iniquum exceptionem o ei dari.

¶ Idem erit dicendum & si in stabulo, aut 13 † caupona vis maior contigerit.

c *Ex hoc edicto.*] & ex quolibet alio: nisi nomen actionis sit expressum, vt hic, & Instit. de interd. §. fi.

d *Sed si tota.*] quod dicerat coniunctim, nunc diuisim: & quod dicit, tota, idem est si pars, ut infra ad legẽ Rhod. de iactu. l. 2. §. planè.

e *Etiam.*] de his, quæ apparent, agit ut sibi restituantur.

f *Agi posse.*] vel commodati. Accur.

g *Nisi forte.*] f. dicatur prætorem ideo fecisse, & est hæc prima ratio. Similis est ratio, infra de iniur. l. item apud, §. hoc edicto. & Instit. de bonorum possess. §. aliquando.

h *Innotesceret.*] i. daret intelligere.

i *Agere.*] i. conatum. Accur.

k *Hoc genus.*] idest huius generis hominum, sic infra de fundo instru. l. quæsitum, §. idem Celsus.

l *In locato.*] secunda ratio.

m *Duntaxat.*] & lata culpa, vt infra depos. l. 1. §. si quis seruum, in fi. & l. quod Nerua.

n *Etiam si sine culpa.*] f. leui, leuissima tñ interuenit: nam si nec leuissima interuenit, ergo fuit casus fortuitus, & sic nõ tenetur, ut hic subijcit, & inf. de admi. tut. ad cin. peri. l. 2. § si co. & C. de pig. act. l. quæ fortuitis. Quidam tñ dicunt, q̃ licet non adhibeat leuissimam culpam quis: puta, quia fuit furto subtracta, ubi non est fortuitus casus (nam furtũ non computatur inter fortuitos casus: sed latrocinium, vt Inst. quib. mod. re. contrah. obl. §. is quoq;) q̃ tũc tenet, ut ĩ. eo. item si seruus exercitoris. Sed respon. verum est, quãdo leuissima saltem culpa interuenit, tam inter leuissimã culpam, & casum fortuitum nihil est medium.

* ADDITIO. Aduerte hic, dum dicit gl. inter leuissimam culpam & casum fortuitum, &c. non intelligas, q̃ sit idẽ: sed vult dicere, quod cessante leuissima causa quicquid contingit, contingit leuissima culpa. Ex hoc no. quod quando caupo adhibuit diligentiam, quam debuit adhibere q̃. libet paterfamilias (& cessat leuis culpa) de eo quod contingit postea, non tenetur, ut hic, secundum Bar.

o *Exceptionem.*] per in integ. restit. uel dic, q̃ de æquitate: nam mero iure tenetur, qui saluum fore promisit: ergo volens restitui, vel excipere tenetur rem probare fatali damno perijsse, vel deterioratam: cum aliàs in deposito, qui dolum dicit, debeat probare illum, ut infra de probat. l. quoties, §. qui dolo. ad quod est, quod not. sup. a de eden. l. si quis ex argentarijs. § fi.

1 † Flor. deest, enim.
2 † Restituant.
3 † Fl. & locato, vel cõducto.
4 † Conduxit, & locat.
5 † Pomponio. Flor.
6 † Flo. sint eiues.
7 † Prætorem.
8 † Deest, & p
9 † Perijt.
10 † Fl. contingat.
11 † Abas idẽ, sed male. Duaren.
12 Fl. perierit, non esse iniquum.
13 † Aut in caup.

Eodem modo p tenentur & 14 † caupones, & stabularij, qui q 15 † exercentes negotium suum 16 † recipiunt. Cæterum si extra negotium suum receperint, non tenebuntur. r

¶ Si filiusfamilias, aut seruus receperunt, & uoluntas patris s dominive interuenerit, 17 † insolidum t erit conueniendus. u

¶ Item si seruus x exercitoris y surripuerit, 18 † vel dãnum dederit, 19 † noxalis actio cessabit. quia ob receptum dominus suo nomine conuenietur. Sin uero sine uoluntate exerceat, 20 † de peculio dabitur. Hæc enim 21 † actio rei persecutionem continet, ut Pompo. ait: & ideo z hæredi, 22 † & in hæredem, & perpetuò datur. 23 †

Quando competunt alicui plures actiones, quarum vna est de iure communi, & alia de iure speciali, vna tollitur per aliam, quatenus in ea plus est. Bar.

¶ Nouissimè videndum est, 24 † an eiusdem rei nomine, & de recepto honoraria actione, a & furti b agendum sit. & Pompon. dubitat: sed magis est, vt uel officio c iudicis, vel doli exceptione alterutra esse contentus d debeat.

p *Eodem modo.*] quo tenentur exercitores, scilicet de dolo, lata culpa, & leui, & leuissima, non de casu.

q *Qui.*] aliàs, quod, pro quia.

r *Non tenebuntur.*] hoc edicto, sed ordinariis actionibus.

s *Voluntas patris.*] s. expressa, vel tacita in corde retenta, ex eo q̃ filius, vel seruus nauẽ exerceant, vel cauponã vel stabulum, ut ĩ. de exerci. l. 1. §. si quis, vel cum pater, vel dominus exercent, recipit filius, vel seruus uoluntate patris, vel dñi.

t *Insolidum.*] hic potes iungere, quod est ĩ. si uero sine uoluntate, &c. & postea. Itẽ si seruus exercitoris, s. liberi hominis.

u *Conueniendus.*] cum ab alio damnum dat, si uerò ab ipso, hoc sequitur in prox. §. secũdum secundum casũ.

x *Item si seruus*] casus potest poni in seruo exercente, & damnum dante. In quo distinguitur, an domini uoluntate exerceat: & tunc dominus pro seipso tenetur de recepto. alias vero de peculio tñ: & sic hoc est ĩ. ĩ. eo. l. si §. seruorũ. Sol. hic loquitur de actione ex contractu: ibi de ea, quæ ex quasi maleficio in duplũ: & hoc est ĩ. tantum ad primum respon. huius. Item si seruus in eo casu, q̃ñ uoluntate exercet. Item potest poni in seruo ordinario exercente, & vicario damnum dante, ut tunc si uoluntate domini, insolidum teneatur: nec est contra inf. e. l. fin. §. seruorum, quia ibi in ea actio. quæ ex quasi delicto est, loquitur ut dixi. Si uero sine uoluntate exerceat, noxalis de peculio datur: quia uicarius est in peculio, ut ĩ. de noxal. l. si rem. § fi. & hoc secundum illã literam, quæ est ibi. Sed ad secundam aliam, quæ est ibi, aut expone, ut ibi. Vel dic in seruo exercitoris liberi hominis, & quod subiicit, si vero, refertur non ad prox. sed ad superius.

y *Exercitoris.*] i. exercens secundum primum casum gloss. magnæ.

z *Et ideo.*] hæc ratio sufficiens est, i. probabilis: sed non necessaria, si supra de alie. iud. non solum, §. fi.

a *Honoraria actione.*] hæc specialis.

b *Furti*] hæc communis, siue ipse, siue alius surripuit.

c *Officio iudicis*] cum talis est persona, cui non potest opponi doli exceptio.

d *Contentus.*] ut hic, & infra eod. l. licet, §. possumus, & facit supra de calum. l. in hæredem, § fin. sed contra infra pro soc. l. rei communis. Solu. aliud est in actione ista, quam in

14 † Fl. deest, &.
15 † Fl. qui.
16 † Fl. deest, suum.
17 † Interuenit
18 † Fl. surripuit.
19 † Dedit. Fl.
20 † Exerceat
21 † Fl. hæc autem rei per se.
22 † Fl. deest, hæredi.
23 † Dabitur
24 † Fl. deest, rei.

In actione pro ſocio hæc enim nō de iure communi, ſed dee prætoris beneficio competit: vnde ſi altera, quæ de iure communi competit, intentatur, ut furti, beneficium prætoris neglectum æſtimatur, ut inf. de ſepar. l. 1. §. illud ſciendum, & infra eod l. licet, §. vlt. Item beneficium proponatur; communis videtur eſſe via preclusa: vt potecum ad aliud eius auxiliū transferre neceſſe habet, vt infra eod. l. licet, §. & ſi cum. Sciendum eſt ergo, quod vbi plures competunt actiones pœnales ex diuerſis factis, neutra alteram impedit, vt ſupra eod. licet, & de priua. delic. numquam, niſi tales ſint, quæ ſete non patiantur, vt C. de furt. l. 1. ſi ex diuerſis non dentur, ſed ex vno, quatenus concurrunt: non enim in plus inuicem ſe impediunt, ut infra vi bonor. rapt. l. 1. & infra de act. & oblig. l. qui ſeruum. Si vero ſunt ambæ rei præſecutoriæ, facta per alteram exactione altera remittenda eſt, vt infra loc. l. ſi merces, §. culpæ. Pallit in odium eius, qui noluit certificare aduerſarium qualiter poſſideret, contra quem dantur duo interdicta, ut nota infra de tribut. actio. l. quod in hæredem, §. eligere, ſi autem ſit vna rei perſecutoria, altera pœnalis ſui natura, & ab initio: neutra per alteram tollitur, ut infra de fur. l. ſi pignore, §. cū furti. niſi in hoc caſu, ſ. in caſu huius legis ratione prædicta, ſcilicet in principio glo. & in alio forte, ut infra de furt l. ſi is cui. ſi vero ab initio non eſt pœnalis, una per alteram tollitur, ut ſup. quod met. cau. l. metum, §. licet. & d. l. qui ſeruum, in fin.

1 † *Plo. deeſt. res.*
2 † *Alias, ni ſi ſi.*
3 † *Flo. deeſt. res.*
4 † *Alias, Vi ... ne.*
5 † *Locatæque.*
6 † *Flor. deeſt, vel.*
* *Penoris ſignificatum. vide apud Gell. lib. 4. ca. 2. Cice lib. 3. de na. deo penum eſſe deſcribunt, quo homines veſcuntur.*
* *Vi Sen lib. 2. de beneſic. c. 13 Tertull. in Apo. c. 39.*

Paulus lib. 13. ad edictū.

LEX IIII.

SEd & ſi ipſi nautæ a furti[a] actio competit, cuius ſit periculo[b] res: 1 † niſi 2 † ipſe ſurripiat, & poſtea ab eo ſurripiatur:[c] aut[d] alio ſurripiente, ipſe nauta ſoluendo nō ſit. ¶ Si nauta nautæ,[e] ſtabularius ſtabularij, caupo cauponis res 3 † receperit, æquè tenebitur.[f] ¶ Iulianus 4 † dixit ēt ad eas res hoc edictum pertinere, q̄ poſt impoſitas merces in nauim, collocataſque 5 † inferentur: etſi earū vectura non debetur,[g] vt veſtimentorū, vel 6 † penoris[h]* quotidiani: quia hæc ipſi cęterarum rerum locationi accedunt.[i]

Caius li. 5. ad edic. prouin.

LEX V.

NAuta, & caupo, & ſtabularius* mercedem accipiunt, non pro cuſtodia:[k] ſed nauta, vt traijciat vectores:* caupo, vt viatores manere in caupona patiatur: ſtabularius, vt permittat iumenta apud eum ſtabulari:[l] & tamen cuſtodiæ nomine ex locato tenentur.[m] Nam, & fullo, & ſarcinator, non pro cuſtodia, ſed pro 7 † opera mercedem accipiunt: & tamen cuſtodiæ nomine ex locato tenentur.

¶ Quæcunque[n] de furto diximus,[o] eadem & de damno debent intelligi. non enim dubitari oportet, quin is, qui ſaluum fore recipit, non ſolū à furto,[p] ſed etiam à damno recipere 8 † videatur.

Paulus li. 13. 9 † ad edict.

LEX VI.

LIcet gratis nauigaueris, vel in cauponam gratis diuerteris, non tamen actiones tibi in factum denegabuntur, ſi damnum iniuria paſſus es,

SEd &.] CASVS. Cum præcedenti §. continuatur hoc modo. Si tu velis contra furem agere, dabitur tibi actio fur. ſed ſi tu non ſis ſoluendo, vel tu ſurripuiſti, & alius forte ſubtraxit, tibi non dabitur: nam his duobus caſibus actio furti mihi datur: alias tu habebis actionē furti.

¶ Si nauta.] Si vnus nauta res alterius recipiat: ſi ex alia [illegible] illæ res, idem ſi de eadem, habet locum hoc [illegible].

¶ Iulianus dixit.] In nauim tuam res meas immiſi: & poſtea alias res immitto, vt puta tunicam ad me tegendum, vel cibaria ad comedendum pro neceſſitate, pro quibus mercedem non ſoluo: pro his rebus immiſſis habet locum hoc edictum, quamuis non ſoluum mercedem, quia videntur illis accedere.

a *Sed & ipſi nautæ.* ſi modo ipſe eligatur a domino: nam domino datur electio, ut infra furt. aduer. nau. caup. ſtab. l. 1. §. & in duplum.

b *Cuius ſit periculo.*] ſ. quia eſt ſoluendo, & tunc non agit dñs alias non eſt eius periculo ſi non habet aliquid, vt infra de furt. l. itaque. Et ita non aget, ut infra furt. aduer. nau. cau. ſtab. l. 1. § quod ſi receperit, quæ eſt contra, vel ſubaudiatur ita, tantum.

c *Surripiatur.*] quo caſu non agit, quia fur furti agere nō poteſt niſi caſualiter reperiatur, ut infra de fur. l. qui vas, §. ſi ego, & l. qui ſibi, §. ſi quis, & facit l. cum qui, §. non habebit, co. tit de furt.

d *Aut.*] His duob. caſib. etiam ſi ipſe eligitur, non tamē agit altero propter ſuum delictum, altero, quia eius eſt electione.

e *Nauta nautæ.*] ſcilicet exercitor nauis, & videbatur contra, argum. C. de furt. apud antiquos, §. qui habet. ibi, aduerſus alios &c.

f *Tenebitur.*] recipiens. Accurſius.

g *Non debetur.*] ſcilicet ſpecialiter.

h *Penoris.*] penus dicitur id, quod eſui potuique eſt deſtinatum, vt infra de pen. l. 3. 1. reſpon.

i *Accedunt.*] facit ſupra l. 1. in fin. ibi, ait prætor, &c.

k *NAuta Non pro cuſtodia.*] principaliter ſic & venditor recipit pretiū pro re, non pro cuſtodia: & tamen tenetur de cuſtodia, vt Inſtit. de contrahen. emptio. §. & cum autem.

l *Stabulari.*] ideſt hoſpitari, & in ſtabulo manere.

m *Tenentur.*] & ſic de leui culpa, ſi agitur locati: at hic de leuiſſima, ſed contra, infr. depoſi. l. 1. § ſi veſtimenta. Solu. vt ibi.

n *Quæcunque.*] ſed non omnia, quia furti actio cū exercitor habet, quia ſui natura ei datur cuius intereſt, ut ſupra eodem l. ſed & ipſi. & Inſtit. de obli. quæ ex delic. naſ un. § tutti ſed legis Aquiliæ actio ei non dat, quia hero tūdit, ut ff ad l. Aquil. l. item Mela, §. legis.

* *Vectores, quaſi vehitores, ſunt autem vectores, qui vehunt, et qui vehuntur. Iſido. lib. 10. etymolog.*
7 † *Artif. Flor.*
8 † *Flor. recedere.*
9 † *Lib. 12.*

o *Diximus.*] paſſiuè, non actiuè.

p *A furto.*] quod fiat ab aliquo de naui, ſecus eſt ſi ab extraneo. idem dico de damno, ut infra eod. l. fin. in prin. & infra l. [illegible] ſed de damno, etiam ab extraneo, ſi poteſt præcaueri, ut ſupra eod. l. idem eſt, §. 1. in fin. Item collige hic, quod furtum non computatur inter caſus fortuitos: nam tunc non tenetur, ut ſupra eod. idem, §. ait prætor. ſic pro ſo. l. cum duobus, §. damna. Accur.

LIcet.] CASVS. Si pro rebus meis quas exportas, dedi mercedem, ſiue gratis portas, habet locum hoc edictum.

¶ Si ſeruo.] habebam ſeruum qui erat ſtabul. vel caupo, vel nau. præpoſuiſti eum ſtabul. vel naui: & ille damnum mihi dedit, vel furtum fecit: teneberis quidem actione in factum ex hoc edicto conuentus: ego dum eſſem in tuo ſeruitio, & actione legis Aquiliæ, & furti potero conueniri & hoc in prima. Si verò mihi & tibi erat communis, mihi teneberis nomine ipſius: & quod pro eo præſtiteris, propoſita actione pro ſocio, vel communi diuidundo a me recuperabis: de damno autem in illo ſeruo dato non teneris.

¶ In factum.] hoc edictum diuiſum eſt in duo capita. Primum protenditur a principio huius tituli vſque ad §. illum in factum. Secundum incipit hic, & vſque ad finem protenditur. In primo capite oſtendit, quod dñs obligatur actione in factum, quæ datur ex contractu inſtitorum, vel magiſtrorum nauis, & filiorumfamilias. In ſecundo caſu oſtendit, quod domini inſtitorum, & nautarū, & aliorum qui damnum dederunt, poſſunt conueniri act. in factum, quæ ex maleficio datur, & datur iſta actio in duplum: alia autem actio datur ei in ſimplum, vnde ſi familia nautæ damnum dedit, tenetur nauta in duplum, qui ſciens malos homines in naui habebat. Tex. planus eſt.

¶ Poſſumus.] Si nauta damnum dedit, pluribus actionib. tenetur, ſcilicet furti, legis Aquiliæ, & in fact. ex hoc edicto: ſed vno contentus eſſe debet is cui competit. ſi ergo egit aduerſus exercitorem actione in factum, actionem

hanc

fur. vel l. Aquil. exercitori cedere debet, & poterit suo nomine exercitor conuenire nautas ex conducto. Si vero absolutus exercitor fuerit, an postea agere possit ille cui damnum datum est act. fur. contra nautam? Dic q obstabit sibi exceptio, quia non est sæpius quærendum de facto vnius hois. * Idem est si prius fuit actum contra nautam acti. fur. vel l. Aquil. & eo absoluto velit agere in factum contra exercitorem. Viui.

* Materiam uide in cap. de his, de accus. & Ac. hic in gloss. sed cur datur.
1 † Flor. & vulg. mecum.
2 † Flor. inclusa desunt.
3 † Flo idem.
4 † Flor deest, seruus.
5 † Fl quod.

a *Mecum fit.*] i. est ꝟ me: alias nō. s. in isto casu, vt ꝟ. de noxal. l. cū seruus. nō aūt hic, q a mihi ꝟ me daretur ex quasi maleficio.

b *Quia in factum est.*] ex quasi maleficio.

c *Separtē.*] cum cōis.

d *Obligatum.*] insolidū, si serui, alias non. sed in vase locato in distinctè teneor insolidum, vt ꝟ. lo. l si quis domū, §. 1. & h sed addes, § 8. & l. cū in plures, §. seruum meum, & l. si qs domū. sed & qñ ignorās fui, teneor saltem pro noxa relinquere, vt ꝟ. cōmo. l. pen. itē facit ꝟ. de exer. l si cum.

6 † Aliàs, cū id factum.
7 † Aliàs, dum.

e *In eo.*] s. seruo, ut quia vulneratus est.

f *Æstimare.*] quidā libri hāt, non solet, & tunc sic: quia si nautę inter se dānū dederit, hoc ad exercitorē nō ptinet, & tō hac actione nō pt exercitor cōueniri, ut ꝟ. eod. l. fin. §. hac actio. Alij habent sine non: & tunc dic, æstimare solet dāno datō alicui extraneo in recepto, uel in rebus eius: nam huic, nec in recepto, nec in rebus eius est datum sed inter se: & ideo hic non agitur, ut dicit: nec enim seruus dicitur receptus, vel res recepta.

¶ Si seruo meo in naui vel caupona vtaris, & damnū mihi det, vel furtum faciat, quanquam & furti actio, & damni iniuriæ 1 † mecum fit, [a] (non aliis, 2 † serui mei nomine.) hęc tamē actio, quia in factū [b] est, etiam serui mei nomine aduersus te competit. Item 3 † dicitur, & si communis seruus 4 † sit, tu tñ quid 5 † mihi pstiteris eius nomine, vel communi diuidundo, vel pro socio actione: aut si partē [c] eius, vel totū conduxisti, etiam ex conducto habebis me obligatū. [d] Sed si damnum in eo [e] datum sit ab alio, qui in eadem naui vel caupona est, cuius 6 † factum prætor æstimare [f] solet: non putat Pompo eius 7 † nomine hanc actionem vtilem futuram.

Iurisconsultus hucusque locutus est principaliter in actione in factum, quæ datur ex quasi contractu de recepto: hic loquitur de actione in factum, quæ datur ex quasi delicto. Bartolus.

¶ In factum [g] actione caupo tenetur pro ijs, qui habitandi causa in caupona sunt: hoc aūt non pertinet [h] ad eum qui hospitio repentino recipitur, veluti viator.

¶ Possumus aūt furti, vel damni iniuriæ actionē vti, & 8 † cum nautis, [i] vt certi hominis factum arguamus, [k] sed una contenti esse debebimus. [l]

¶ Et si cum exercitore egerimus, [m] præstare ei debemus actiones nostras, [n] quamuis ex conducto actio aduersus eos competat exercitori. [o] Sed si absolutus sit exercitor Hac actione, deinde agatur cū nauta, exceptio [q] dabitur: ne sæpius de eiusdem hominis admisso quatur. Et econtra si de admisso vnius hominis actū sit, deinde in factum actione agatur, exceptio dabitur. [r]

Vlpia. li. 13. 9 † ad edict.

LEX VII.

Debet exercitor omnium nautarum suorum, siue

vt ibi dicam. Sed prædictæ rationi obijcitur, nonne ex eodē delicto bis hic agitur criminaliter, & ciuiliter, ut C. qñ ciuil. act. præiu. cri. l. 1. Rñ. ibi de adulterio duorū, s. maris & fœminæ, hic ciuiliter de vtroque agitur. Item nonne de adulterio bis quæritur, & eodem modo. ꝟ. de adul. l. denunciasse. §. fi. Rñ. ibi de adulterio duorum, maris & feminę, hic vnius. Item nonne furti, & vi bo. rapt. de eadem rapina agitur, ut ꝟ. vi bon. rapt. l. 1. Respon. ibi vtraq; via est communis. hic vna ordinaria, altera extraordinaria. Vel communiter ad oia rñdeas, q hic ex delicto alterius alter conuenitur: at ibi ex pprio, non impedit pluries agi, hac rōne, ne sæpius, &c. nisi & alia occurrat.

8 † Flor. deest, etiam.

r *Exceptio dabitur.*] & est triplex causa. Prima, ne sæpius, &c. vt ꝟ. prox. rñ. Secunda, quia si exercitor conuenitur, etiā nauta fur absolutus per mediā conueniretur, contra quē exercitor rediret q non debet fieri, vt C. de vsu. rei iud. l. fi. Tertia, quia cū sit fur absolutus, soluisse vr: nā solutio est similis absolutioni per sniam, ut ꝟ. de excep. rei iudic. l. si quis cū totū, §. planè, & hæc rōe ex superiori respōso locū habet. Est & quarta, quia non possum cedere actionem, q facere debeo, vt ꝟ. eod. ibi, & si cum. Sed an ita est vera hæc ratio si primo iudicio specialiter fuit dictum, q de hoc delicto agebatur? Quidam sic, cum sint personales hæ actiones, ut arg. ꝟ. de excep. rei iudic. l. & an eadem, §. actiones. Alij contra, ad instar realis, cum omne tus suum, &c. vt ꝟ. de excep. rei iudic. si mater, § eandem, nam istæ ad rem dantur, & rem persequuntur, prima rationabilior uidetur. Accur.

9 † Lib. 18.

g *In factum.*] quæ est ex quasi maleficio, & in duplum, vt infra eod. l. fin. § hæc actio.

h *Pertinet.*] ut per eum detur in exercitorem, & sic est cōtra. ꝟ. eo. l. sicut caupo Sol. hic de ea, q est ex maleficio, ibi ex contractu, vt ibi dixi. Vel dic, hic non fecit morā viator, ut hic innuit, ibi sic. Vel dic, viatores non tenentur hac actio. ut hic: sed exercitor sic, vt ibi, prima uerior est.

i *Vt cum nautis.*] furibus, qui non sunt exercitores, sed alias forte ducunt remos, idem in quibuslibet alijs.

k *Arguamus.*] idest, arguē conuincamus: & si quidē liber est, qui fecit furtum, designabo quis fecit, alias non cogor, vt supra vi bon. rap. l. 2. in prin. & §. hac actio. etiam familiæ, vel illud in illa actio Accur.

l *Debebimus.*] vt supra eo. l. idem §. fi.

m *Egerimus*] ex quasi maleficio.

n *Nostras.*] non furti, quia illam habet, ut sup. eo. l. sed & ipsi s. actio ē legis Aqui. vel similes, vel furti directam. quia vtilem habet suo nomine, immo directā: quia & eius interest, vt arg. C. de actio. & oblig. l. 1. & l. 2. Accursius.

o *Exercitori.*] si conduxit operas eorum, ut hic, & infra ad leg. Rhod. de iact. l. 2. in prin.

p *Exercitor hac actione.*] scilicet, in factum ex hoc edicto.

q *Exceptio dabitur.*] Sed cur datur exceptio rei iudic. cū ex alia causa agatur, & alia actione inter alias personas? Resp non pp rem iudicatam, sed propter electionem dat exceptio. sic inf. de instit. habebat, in prin. & est ratio, ne sæpius, &c. ut subijcit, & inf. de sepulchro uio. l. sepulchri. & inf. de noxa. si delictis, s. fin. & de iniurijs extite. l. q & lex. §. pe. & de acc. si cuiusque, in prin. & inf. de eo quod cst. in §. & hæc lō habe locum ꝟ. pro. rñ sunt ibi & aliæ dif.

D *Ebet.*] CASVS. Hucusq; locutus fuit de actione, q̄ datur contra nautas, nunc tractat de actionibus, quę dantur ex quasi maleficio, vt statim dixi. Si ergo deduxi res meas in nauim, & nautæ dederunt mihi damnum, conueniam exercitorē, si damnum factum fuerit in naui: item nō tenetur dñs nauis, si tñ denunciauerit, ut oēs res suas custodirent, & ipsi consenserint, non tenebitur exercitor.

¶ *Hæc actio.*] Ista actio, quæ datur ex quasi maleficio, datur in duplum. Item si nautæ dederint inter se damnum, non tenebitur exercitor.

¶ *Sed si quis*] Dic hic, q si aliquis nauta est, & mercator, & pot. sit esse, tenebitur ei exercitor, & ex eius etiam facto tenebitur exercitor, si alijs damnum dedit.

¶ *Si seruus.*] Si habeo nauē, & omnis quæstus ad me pertinet: si seruus meus fit ibi, licet nihil operetur, teneor tamē vtili actione ex hoc edicto eius nomine.

¶ *Hac autem actione.*] Si quis opera malorum hominum utitur, omnium nautarum factum præstare cogitur: explorare enim debuit, cuius fidei & innocentiæ essent, & quia non fecit, tenetur: & seruum poterit dare pro noxa, quia in suis uenia dignus est.

¶ *Si plures*] Si nauem plures per seipsos exerceant: pro partibus tenentur.

¶ *Hæc iudicia.*] Supradicta iudicia honoraria sunt, & perpetua, sed non dantur in hæredes: unde mortuo seruo exercente, dominus non tenetur de peculio: si autem uoluntate domini seruus exercuit, dominus tenetur. Viuia.

Factum.

a *Pactum.*] i. receptum, cum ad hoc sint præpositi.
b *Præstare.*] Sed qua actione? Rñ. Azo. ex quasi contractu, vt Inst. de obl. ex quasi delic. § nec distinguitur. Sed tamen ex quasi delicto, vt 2. respon. huius legis. Accur.
c *Non præstabit.*] imò videtur contra vt s. eo. l. idē, in prin. So. ibi traditæ, & assignatæ erant, licet extra nauem, hic non. vel hic non receperat custodiā: ibi sic, licet non traditæ, arg. j. de alea. l. § item. Acc.

liberi sint, 1 † siue serui, factū a pstare: [b] nec immeritò factū eorū præstat, cū ipse eos suo periculo adhibuerit: sed non aliàs præstat, q̄ si in ipsa naui dānū datū sit. Cęterū si extra nauī, licet a nautis, n̄ pstabit. [c]

Protestatio cui aduersarius consensit, liberat protestantem. Bar.

¶Itē si prædixerit, [d] vt vnusquisque vectorum res suas seruet, neque damnum se præstaturum: & consenserint [e] vectores prædictioni: non conuenietur. [f] 2 † ¶Hæc actio [g] in factum in duplum est. Sed si quidem 3 † nautæ inter se damnum 4 † dederint, hoc ad exercitorem non pertinet. ¶Sed si quis sit 5 † & nauta & mercator, [h] debebit illi dari. [i] ¶Et quid 6 † si quis (sit ex ijs) quos vulgò (μεσοναύτας, 7 † Græci) ναυτεπιβάτας [k] dicunt? & huic tenetur, 8 † & huius [l] factum [m] præstat, [n] cum sit & nauta. ¶Si seruus nautę damnum dederit, [o] licet seruus nauta 9 † non sit, [p] ęquissimum erit in exercitorē actionem vtilem dari. 10 †

d *Item si prædixerit.*] factas vim in verbo, prædixerit. & in verbo, prędictioni, quod est infra statim, vt hic, & inf. de ędi. edi. l. itaque. & de iu. fi. non intelligitur, §. si. quis palam. & arg. j. loc. & conduc. l. videamus, §. 1. & vlti. secus autem si post dicat, vt inf. de fideiuss. l. si. deiussor creditori. & de instit. act. sed & pupillus, §. de quo. & §. sed si continua. & C. de act. & oblig. l. sicut. Sed quid si dederit claues? vr renunciare ac si prædiceret, vt hic, & argu. inf. de contrahen. emp. l. clauibus. E contra quod non, ne detur materia fal sum fabricandi, vt infra quemad. test. ape. l. j. & ne detē materia cum furibus coemodi, vt s. eo. l. 1. §. 1. Solu. distingue, an dedit a principio claues, aut postea. primo casu, si quidem dando eas fecerit similiter huiusmodi prędictionem, tunc non tenetur: si verò non fecit, tūc tenetur. & magis præsumo datas, vt possint suas res quando voluerit accipere, & sub silentio habere, quàm vt se periculo exonerēt: mitius tamen cum dño ageretur hoc casu, vt de leuissima culpa eum teneri non diceremus: licet aliàs teneatur, vt supra eodem, §. ait prætor: si verò postea, etiam cum prædictione non releuatur dñs, vt dixi p l. C. de act. & ob. sicut.
e *Consenserit.*] maximè: nam idem si non consenserunt, & sibi imputent cur remanserunt, arg. sup. qui satisd. cogan. si fideiussor: in fi. 2. respon. Accursius.
f *Conuenietur.*] illa ex contractu, secus in illa ex delicto, in qua secundum M non distinguitur. Accursius.
g *Hæc actio*] quæ est ex quasi maleficio.
h *Mercator*] & in naui sit pro vtroque officio.
i *Debebit illi dari.*] actio contra exercitorem si damnum est passus, non quasi nautæ, sed quasi mercatori. Et sic nota aliquem fungi officio duorum: sic infra de stipu. seru. l. 1. § 3. & supra de adop. l. 3 & 4.
k *Quos vulgo Mesonautas Græci nautæpibatas.*] i. maiores nautæ, qui operas suas in naui præstabant, vtea. rector res suas in naui portare pateretur, non etiam pecuniam dabant. superius verò responsum loquitur in eo etiam, qui pecuniam dabat, cum operæ suæ in hoc non sufficerent.
l *Huius*] proximi, & alterius supradicti fortè.
m *Factum.*] i. si isti aliquid surripiunt alijs.
n *Præstat.*] exercitor.
o *Dederit.*] alicui cuius res in naui sunt receptæ.
p *Nauta non sit.*] sed aliàs in naui ei seruit: & sm hoc videtur dari directa non vtilis: sicut dicitur de ijs, qui inhabitandi causa sunt in caupona, vt sup. eo. licet, §. in factum, vnde dic. vtilem. i. efficacem: vel si dicas de eo seruo cuius opera nequaquam vtitur in naui, datur vtilis: nec enim

1 † Fl. deest, sim.
2 † Fl. consequetur.
3 † Fl. si quid.
4 † Fl. damni.
5 † Flo. deest, &.
6 † Flo. quid.
7 † Fl. inclusa desunt.
8 † Fl. tenebitur. sed, & locū hūc in Pādectis Florentinis repone Alci. in 1. parerg. c. 43. & lib. 3. dispun. in eiusd. vt. Antō. Aug. li. 4. c. 14. & 16. dicit aūt nautæpibatæ qui nauē ascēdūt, & pro vectura sua nauis ipsi nautarū officio funguntur, vt vult idem Alci. Porph. lib. 1. q. Hom. q. 1. explicat eos esse qui seruiunt nautibus, vt suū naulū lucrentur.
9 † Alias, nauta.
10 † Deest. da re.

poteſt dici, vt sit ab eo damnum datum, cuius opera exercitor non vtitur. Accursius.
q *Actione.*] ex quasi delicto. Accursius.
r *Suo nomine.*] Cur ergo repetit in casu illo, sup. eod. licet. ibi, ta tamen quod mihi præstiteris, & inf. de in rem ver. si pro patre, § si Respō. licet suo nomine denegetur propter factum alterius, tamen ad similitu dinem fideiussoris. Accur.

¶Hac autem actione [q] suo nomine [r] exercitor tenetur culpæ, s. suæ imputaturus, 11 † qui tales adhibuerit: & ideo & si decesserint, [s] non releuabitur. ¶Seruorum autem suorum nomine noxali dūtaxat [t] 12 † tenetur: nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuius innocentiæ sint. In suis venia dignus est, 13 † si quales quales [u] ad instruendam nauim adhibuerit. ¶Si plures nauim exerceant, [x] vnusquisque pro parte, qua nauim exercet, conuenitur. ¶Hæc iudicia, [y] quamuis honoraria sint, tamen perpetua sunt: in hæredem autem non dabuntur. ¶Proinde cum 14 † seruus nauim exercuit, [z] & mortuus est, de peculio non dabitur actio in dominum: [a] nec intra annū. [b] Sed cū 15 † voluntate dñi, vel patris seruus, vel filius exercet 16 † nauim, vel cauponā, vel stabulum: puto ēt hanc actionē insolidū eos pati debere: quasi omnia quæ ex illis 17 † contingūt, insolidum receperint.

Finiunt τὰ πρῶτα. 18 †

s *Decesserint.*] scilicet serui,
t *Duntaxat.*] quando est ex quasi maleficio. aliàs de peculio datur. & sic nō ob. s. eo. l. idē, § itē si seruus exercitoris. Vel dic etiā in ea, quæ est ex contractu, & qn̄ non dñi voluntate, ne cōtradicat dicta lex. & hoc ideo. quia in suis venia, &c. vt subijcit & inf. fur. aduer. nau. ca. sta. l. 1. circa prin. & j. sol. mat. l. si constante, §. si maritus. C. man. l. in re mandata Arg. cōtra j. lo. & cond. videamus, in prin. cū ergo hic dñs tm̄ noxaliter teneatur, si decesserit seru9, liberatur, vt infra de nox. l. si plurium, §. dñia, & l seq. & l. electio. & no. hic noxalem ex quasi maleficio dari secundū primum intellectum. sic inf. de nox. l. si rem §. si seruus. sed differūt actiones ex maleficio ab illis, quæ ex quasi maleficio sunt: quasi in primis præstita ab vno pęna alij non liberantur, vt inf. ad leg. Aquil. l. itē Mela, §. si plures. secus in quasi maleficio, vt s. eo. l. licet. §. fi. Item in illa ex maleficio, si quid præstatur, ab alio non repetitur, secus si ex quasi maleficio, ut j. de ijs, qui deiec. vel effud. perceptionem. & l. si verò, §. cum autem. & sup. eod. l. & ita, § nouissimè, & l. seq. Accursius.
u *Si quales quales.*] scilicet habeat.
x *Exerceant.*] s. per se, secus si per alium, ne qui cum vno contrahit, &c. vt inf. de exerc. l. 1. §. fin & l. si tamen, & l. nō in plures, quæ sunt contra & inf. de pecu. l. & ancillarum. §. fi., vel illæ leges de exercitoria loquuntur quando ex contractu: hic autem quando ex quasi maleficio.
y *Hæc iudicia.*] potest legi, vt primum dictum s. vsque ibi, in hæredem, referatur ad eam, quæ est ex contractu: s. secundum scilicet illud, in hæredem autem, &c. ad eam, quę est ex quasi maleficio. secundum Ioue. & secundum hoc plurale in singulare resoluitur, vt inf. de pet. hęr. d. l. ditius, In fi. Vel legas vtrumque de vtraque. nam & quę ex quasi maleficio datur, erit perpetua de eo, quod peruenit, & in heredem non datur aliqua, s pro re pœnaliter, vt instit. de perpet. actio. § non autem.
z *Exercuit.*] sine voluntate domini.
a *Actio in dominum.*] ex quasi maleficio ipsius ordinarij. Si verò alius extraneus dedisset damnum, sine voluntate serui; intra annum tenetur dominus de peculio serui qui nauem exercebat ex contractu, vt s. eo. l idem, § si seruus exercitoris: vel ibi de recepto, hic ex delicto. Accur.
b *Intra annum.*] nec eo anno, cum ex delicto non datur de peculio. sed hic duplex est ratio, & quia nō habet, & quia ex delicto, ut s. eo. l itē, §. itē si seruus exercitoris. Accursius.

Finiunt τὰ πρῶτα.

11 † Fl. deest, imputaturus.
12 † Actione tenetur, alias iudicio.
13 † Si quales cunque.
14 † Fl. primo de & si seruus.
15 † Alias sed si cum.
16 † Fl. exercent.
17 Fl. quæ illis alias, q̄ ab illis
18 † Idest prima, ac veluti principia.

DE IVDICIIS, ET VBI, &c.

Explicitis praeparatorijs iudiciorum: nunc incipit de iudicijs. Et merito dicit de iudicijs, non de iudicio. Est enim iudicium aliud ciuile, aliud criminale: a de quo scribet criminali fit sermo.inf.eod l. deslit sse, & transit a iudicibus compromissarijs ad ordinarios, Cuiac. & est hac pars lib. 7. contenta.

a Et aliud mistum, qn̄ pena parti venit applicāda parti, & partim fi. sc. Ange. & Lancel. & Imo ponit Isido.lib.11 ca 9. iudicia atq. ob cām reperta. Cic. in ora. pro Cecin. & de diuer. iudiciorum, speceb § polytic.c. c.16.

1 † Et sic praemittit.

2 † Vbiquisque.

Incipit secunda pars Digest. de iudicijs. 1 †

DIGESTORVM,

seu Pandectarum,

Liber Quintus.

De iudicijs, & vbi quis 2 † agere, vel conueniri debeat.

TITVLVS I.

Eius qui habet iurisdictionem & tribunal, vel iurisdictionē tātum, potest iurisdictio prorogari. Bar.

S *Ise.*] CASVS. Duo Mutinenses consenserunt in Bon. iudicem, vt inter eos cognosceret, an per talem consensum iudex eorum efficiatur: quia alias eorū praedictus iudex esse non poterat? Dī quod sic. Viu.

a *Consentiant.*] in ipsum iudicem praesentem, & litem contestantem, secundum Ioan. vt infra sol.matrim. l. si cum dotem. §.eo autē tempore. nam si eo tempore est absens, potest quilibet eorum poenitere: b vt supra de iurisdict. omnium iudic. l. si conuenerit. Item haec lex in laicis loquitur, secus in clericis, secundum Azo qui sub episcopum declinare non possunt, vt in Authen. de sanct. episcop. §.oe onomos, in fine §. colla. 9. Et sic possunt intelligi argumen. C. de episco & cle. l. placet. tu verò dicas indistinctè hanc legem loqui, vbi spontè c litigent: non autem pacto se astringant, vt 3. quaest. 6. non liceat, & 10. quaest. 3 insolita, & in dicta Authen. dicit inuito actore, & praeterea in casu speciali reddendae rationis. Sed hodie per decret. nouam Grego. etiam sponte non potest litigare sine expresso consensu sui episcopi, vt extra de foro competen. significasti, renunciare tamen potest foro iure nostro: d vt C. de pact. l. penult. sed iure canonico non, vt extra de foro competen. cap. si diligenti. idem & hodie iure nostro, vt in cōstit. Frid. quae est C. de episcop. & cleric. authen. statuimus. Item intellige hanc legem, si consentiant in eum tanquam in iudicem ordinarium, secus verò si tanquam in arbitrium, quod facere possunt, vt C. de episcop audieat. si qui ex consensu. tunc enim inter eos iurisdictionem non habet, vt infra, de regu. iur. l. ait praetor. & hoc quando non erat eorum ordinarius, licet alijs esset: aliàs e enim non posset in eum compromitti, vt supra, de arbitr. l. si in seruum. §. si quis iudex. Sed quaero qualiter fiant, vtrum, vt arbitrum, vel vt iudicem eligant? Respond. perpendi potest ex ijs, quae praecesserunt inter eos, argum. con. infra de lega. 1. l. si seruus plurium. §. fina. & de testam haeredes palam § sed si notam. Sed quid si praecedentia nulla appareant? Respond. si pena reperiatur promissa, praesumam eum arbitrum, quia in compromissis penae consueuerunt poni, vt sup. tit. 2. litigatores, § 1. & 2. argumen. ff. de diuort. l. fin §. fin. & arg. C. de testam. l. non codicillum. Si hoc non appareat; praesumam, vt ordinariū, si aliàs erat iudex, vt potius valeat melius, idest in meliorem partem, f vt ff. d. reb. dubijs. l. quoties.

b Hoc verū ī iurisdictiōnis prorogāda, secus vbi agitur de nō declinanda P. & Alex. i add. ad Bar.

c Idē si spōte, vel coactè. P.

d Imo idē de iure canonico. Ange. & Pau.

e Canonistę tenent cōtrā, per c. si. extra de arb.

f Gl. sequit Bart. & P.

b *Qui tribunali*] scilicet ordinarie, & quod subijcit de delegato, hanc rep. ordinat quidam, quasi delegatus nullam habeat, vt ff. de offi. eius, cui manda. est iurisd. l. 1. in fi. vnde ei per consensum dari non potest, vt C. de iurisdic. om. iud. l. priu. tors. ... nisi ad vniuersitatem causarum esset delegatus. sed certè d. l. sup. de offic. eius, cui manda. est iurisd. intelligitur, nisi habet proprium, & ordinarium. vel quod non citò reuocaretur, habet tamen delegatam iurisdictionem, & propter hoc nihil proprium habere dicitur, vt C. commu. ... de legat. l. finali. §. sed quia, vel dic, tribunali praeest, idest dignitati, & administrationi, & quod subijcit, dignitati tantum, vt iudices carcularij. Vel dic tribunali, vt quia habet merum imperium: & quod subijcit, quia iurisdictionem habet, scilicet ordinariam.

c *Iurisdictionem.*] scilicet in ciuili causa: sed an idem in criminali? arg. quod non, vt supra, de arbit. l. non distinguemus, §. Iulian. & C de iurisdic. omn. iud. l. in criminali. & idem in qualibet causa, quae ad merum, vel mixtū imperium pertinet, cum hoc specialiter demandetur, g vt supra, de officio eius, cui manda. est iurisd. l. 1. in prin. Restat ergo, vt lex tantum in ijs quae iure magistratus dantur, habeat locum, & facit infra l. proxima, in prin. Vel dic, h quod etiam criminales, & quaecunq; possunt prorogari, dū modo in talem qui habeat merum imperium, vt C. vbi de cri. agi. opor. l. 1.

Vlpianus libro 2. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI se subijciant aliqui iurisdictioni, & consentiant: a inter consentientes cuiusuis iudicis, qui tribunali b praeest, vel aliam iurisdictionem c habet, * est iurisdictio.

Continuatur cum praecedenti: nam sup. dictum est, quod ex consensu partium fit prorogatio. Hic quaeritur qualiter, & qualis debeat esse iste cōsensus. & breuiter hoc intendit. In prorogatione iurisdictionis de p-

g Et ideo cum nō transeunt in delegatione, videbatur, quod non transirent per prorogationem sm Pau.

* Sunt quod magistratus municipales hoc exandiant. Cont.

h Glo. sequitur Bar. & cōiter approbatur vide tamen Pau. hic.

C *Onsensisse.*] CASVS. Retracto eodem casu, vt in l. 1. ad hoc iudex eorum cognoscat, vt se nō subiectos sciant iurisdictioni esse, si non errent in iure credentes: sed si Mutinen. credant, quòd iudex Bononien. posset cognoscere inter eos, Mutinen. nil agunt, quia iudex non erit; idem si errant in facto quia consensisse non videntur qui errant: idem est si potestas Bonon. compulit hunc Mutinen. coram se litigare, quia nullum est iudicium: idem si credant vnum praetorem esse alium.

¶ *Conuenire.*] Sicut dictum est, consensus facit iudicem, aliàs non erit: an autem solus litigantium cōsensus faciat, an necessarius est iudicis consensus? Et quod dicitur non, nec obest si ignoret eos in se consensisse.

¶ *Si & iudex.*] Dictum est, quod non est necesse, quod ordinarius consentiat: sed quid si delegatus, vel in delegato: quia pone, iudex fuit delegatus, vt infra certum tempus cognosceret: quaeritur an illud possit prorogari iudicis & partium consensu? Et resp. quod sic, nisi a principe fuerit prohibitum.

¶ *Legatis.*] Si aliqui sint legati sic missi Romam causa legationis, habent priuilegium, vt non conueniantur Romae, dum sint in legatione, de ijs qui contraxerunt ante legationem. In ijs, qui missi sunt Romam causa iudicij testificandi, vel exercendae causa appellationis, vel excusandi se a tutela, Romę non conuenientur nisi contraxerint Romae: sed hoc fallit in legatis, quia si fuerint quodam tempore Romę, & ibi contraxerint, & iterum venerint Romam, quia isti nunquam conuenientur pro contractibus initis in prima legatione. Item si legatus extra Romam contraxit, dum erat in legatione Romana, vel aliàs habet ius reuocandi domum. Si verò in Italia, vel vrbe contraxit, domum non reuocat: vel dic in alio, quam in legato, vel si contraxit in prouincia: sed in Italia, vel Roma, non.

¶ *Item si extra.*] Hic §. in legatis non loquitur, sed in alijs qui vadunt Romam causa testificandi, vel causa appellationis exercendae, de quibus dicitur, quod si non contraxerint in prouincia sua, sed extra, non habent priuilegium Romae illorum contractuum, sed illorum qui celebrati fuerunt in prouincia sua, & non in alijs, aduersus quos ipsi egerunt, & circa alios casus omnes. hoc autem fallit cum eis fit iniuria qui Romae sunt & habent ius reuocandi domum, vel cum eis fit furtum uel damnum, qui pro talibus factis possunt agere: et non conueniri, nec respondere tenentur alijs, quod iustam habent causam, quia si aliter diceremus, vt possint conueniri, iam delicta remanerent impunita, quia antequam vellent ibi conueniri, pro eo quod debent, dimitterent, ne egerent,

agerent, est alia ratio, quia sic esset in potestate eorum, qui uolunt eos conuenire, subijcere eos iurisdictioni alterius.

¶ *Sed & si dubitetur.*] Si superiores personæ agant Romæ, poterunt conueniri, non tamen si agant, conuenientur ibi, si uelint agere de iniuria sibi illata, ut hoc habuimus §. proximo. Hic autẽ ponit quid iuris sit, si dubitetur, quia si dubitatur, an ius habeat reuocandi domum, an non, dicit, quod iudex Romanus ad quem uocati sunt, debet cognoscere de hoc: & si constat habere priuilegium, vt in prouinciam suam remittantur: satisdabunt tamen de fideiussore de respondendo in prouincia sua.

sona ad personam, requiritur consensus partium, qui sciant illum non esse iudicem suum; & consensus iudicis nõ requiritur: sed in prorogatione de tẽpore ad tempus, requiritur consensus iudicis & partium. h.d. vsque ad §. legatis.

LEX II.

Consensisse [a] aũt vĩr, qui sciunt se non esse subiectos iurisdictioni eius, & in eum consentiunt. 1† Cæterum si putent eius iurisdictionem esse, non erit [b] eius iurisdictio: error.n. litigatorum (vt Iulianus quoque lib. I. ftorum scribit) non habet consensum, ut si putauerint 2† alium esse prætorem [c] pro alio: æquè error non dederit 3† iurisdictionem: ac si 4† cum restitisset quiuis ex litigatoribus uiribus præturæ [d] 5† compulsus est, nulla iurisdictio [e] est.

¶ Conuenire * aũt vtrum inter priuatos sufficiat, an uero etiam ipsius prætoris consensus necessarius est? Lex Iulia iudiciorum [f] ait, (Quo minus [g] inter priuatos conueniat,) sufficit ergo priuatorum [h] consensus. [i] Proinde si priuati [k] consentiant, prætor autem ignoret consentire, [l] & putat suam iurisdictionem: an legi [m] satisfactum sit, viden-

¶ *In omnibus.*] Conueni Titium aliqua particulari actione, quæ intra paucos dies exitura est, iudex dat multas dilationes, si debeat propter hoc prorogari iudicium, non sustinebo damnum, quia restituitur mihi actio, si finita sit.

¶ *His.*] Ordinarij iudices habent ius indicendi mulctam: non autem alij. Vlpianus.

a *Consensisse.*] non esse in iure errantes.

b *Non erit.*] i. non fiet

c *Alium esse pratorẽ*] supra ergo errorem iuris posuit: nam hic est facti error, ut inf. de iuris & facti igno. l. 1 §. si quis. & facit hac lex pro opinione nostra, quam diximus contra G. sup. de iurisd. om. iudic. l. per errorem.

d *Pratura.*] non s. ç. & idem in quolibet iudice.

e *Iurisdictio*] s. ipso iure, sicut nec dos per metum promissa, ut s. quod me cau. l. si mulier, §. si dos metu. & de auctor. tut. l. 1. in fi. sed ar. contra, in d. l. si mulier, § si metu. & infra, quod cum fal. tuto. auctor. l. interdum.

ADDITIO. Dic, quod ibi non tractatur de iurisdictione concedenda, sed de potestate litigandi concedenda patti.

f *Iudiciorum.*] s. priuatorum, de qua habetur mentio, sup. de arbit. l. sed si in seruum, §. si quis iudex.

g *Quo minus.*] forte talia erant uerba, si quid non interueniat quo minus conueniat inter litigatores, iudicium erit ratum.

h *Priuatorum*] & si prætor non est præsens, patiatur tamen post se ante litem contestari. uel dic, vt in hac seq. glos. vers. videtur.

i *Consensus.*] sed quid si scholaris reus non allegauit priuilegium magistri sui: sed errando passus est in se litem contestari? Videtur, quod sicut si soluisset indebitũ, fraudabilẽ exceptionem habens potest repetere, ut j. de condi. indeb. l. qui exceptionem. sic & iste possit condicere ipsam conte-

1† Pr. Consensisse.

6† Vl. aut si putauerint.
3† Flo. dedit.
4† Flo. aut si.
5† Alias pra fectura.
* No. bene tex. in d. §. qui est unicus in iure, secundũ Bal. uidelicet, quod prorogatio iurisdictionis fieri potest in iudicem etiã ignorantem, q. credebat suã iurisdictionem esse, licet vera non esset, si nõ prorogata fuisset per partes. Dolog.

stationem. Item plus, quia non videt valuisse contestatio, vt hic dicit. Sed contra dico, quia non errauit, cum erat suus [a] iudex, ut sup. in proœm. Digest. in fi. & in l. Frider. habita C. ne fil. pro pat. sed de priuilegio certat, nõ de iure communi. Item ibi damnum euitat, hic lucrũ vult

dum est: & puto [*] posse defendi, eius iurisdictionem [n] esse.

¶ Si iudex [o] ad tpˢ datus est, 6† & omnes litigatores consentiant, [p] nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, [q] possunt tempora, intrá quæ iussus est litem dirimere, prorogari.

Qui ex causa legationis, vel testimonij, uel alia legitima causa ad alium locum se transfert, ibi non potest conueniri: & habet priuilegium domum suam reuocandi. B.

¶ Legatis [r] in eo, quod ante legationẽ contraxerunt, item ijs, qui testimonij [s] causa euocati sunt, vel si qui 7† iudicandi causa accersiti 8† sunt, vel in prouinciã destinati, [t] reuocandi domum suã ius datur. [u]

¶ Ei 9† quoque qui ipse 10† prouocauit, non imponitur necessitas intra tpa prouocationis exercẽdæ Romæ, vel alio loco, ubi prouocatio exercetur, [x] alijs pulsantib. rñdere. Nam Celsus 11† huic licentiam domum reuocandi dandam ait: quoniam ob aliam uenerit: [y] & 12† hæc Celsi sententia vera, 13† & rationabilis est. Nam & Diuus Pius Plotio Celsiano rescripsit, eum qui tutelæ reddendæ 14† causa Romana 15† erat ad se euocatus: alterius tutelæ causa, cuius causa non erat euo-

k *Si priuati*] hic vĩ eundem casum ponere, quem, & s. l. prox. Dic ergo, quod prætor s. loquitur, qui errando in iure credens se ultra territorium suum iurisdictionẽ habere, hic quando in facto, vt quia istos de iurisdictione sua esse credebat. hoc quidem non noceret, ut hic.

l *Consentire.*] vt in non iurum.

m *An legi.*] s. Iuliæ priuatorũ iudiciorũ.

n *Iurisdictionem.*] hic est arg. quod etiam ante lit. contest. de iurisdictio. sed dic hic forte lite contestata.

o *Si & iudex.*] s. consentiat.

p *Consentiant.*] in tempore prorogando.

q *Inhibita.*] s. a delegãte. Sed an tpˢ triennii potest prorogari? Rñ. non, [b] vt C. de iud. l. properãdum, & j. eo. l. si iudex. No. ergo, quod sic prorogatio de tpe ad tpˢ, ut hic, quãque de personis ad personas, ut s. eo. l. j. quãque de re ad rem, vt j. eod. l. de qua re. §. j. sed an hoc ultimo casu debet haberi consensus iudicis? si spectes hunc §. sic: si superiorẽ, non. Sed magis dico eum cõsentire debere, cũ sua iurisdictio [c] extendatur.

r *Legatis.*] ideo, ne a legatione auocent. vt j. eo nõ alias, in fi. & l. de eo. Et accipe legatũ, siue princeps eum emiserit, siue aliqua terra ad principem, vel Romam, ut j. de legat. j. l. Paulus, §. 1. & l. legatus creatus, & C. ex quibus cau. maio. l. j.

s *Testimonij.*] & est ratio, ne diu a suis negotijs auocẽtur, vt, j. quemad. testa. aper. l. si quis ex signatoribus. idem & in his qui a princip. sunt euocati, ut j. eod. non alias, in prin. & facit sup. ex quibus cau. maio. l. sed & si per prætorem, §. fin. & de in ius voc. l. quinque, & supra, si quis cautio. l. 2. §. simili modo.

t *Destinati.*] & faciebant transitũ per Romam, [d] ut sup. ex qui cau. maio. l. qui mittuntur, §. qui reipublicę. Vel licet ratione contractus, vel alia possit conueniri in ea prouincia in quam missi sunt, tamen reuocabunt domum, infra prox. §. alias etiam iure communi in alia terra non debent conueniri.

u *Datur.*] s. licentia reuocandi, s. iudicium ad domum, i. ad locum vbi habent domicilium, non domum tantum, j. ad municip. l. libertus. §. sola. Accur.

x *Exercetur.*] sed in sua prouincia vbi appellatũ fuit, debet defendi, ut j. eum qui app. in prouin. debere defen. l. 1. & 2. & j. apud eum a quo appel. l. 1. quæ sunt contra.

y *Venerit.*] quamcunque, dummodo necessaria, vel pro-

a Glos. sequitur Bart. & Pau. & est no.
* Iste tex. non reperitur alibi secundum Angelum, & est sin. secundum Bald. in ca. cum olim. Abb. de offic. deleg.
6† Flo. datus est.
7† Fl. quid.
8† F. arcessiti.
9† Flo. eo. & unco. l. 1 inf. eum qui appell. in prouin. defen.
b Intellige gl. in instantia causæ principalis.
10† alias deest, ipse.
11† Fl. Nam Cels. huic et domus reuocationem dandam ait.
12† Fl. deest, &.
13† Fl. deest, vera.
c Idem Ba.
14† alias deest, reddendæ.
15† Flo. Romam erat a se.
d Et sic idem iudicis de loco per quem, sicut de loco ad quem. Bart. & Lanell.

babili,

a *Accipere.*] magis subaudi, & leuius erit, quam, &c. Sed nunquid quod hic dicitur, seruatur in quolibet, qui in non competenti foro conuenitur, ut debeat cauere? Respond non, quia hic habet domicilium vbi satisdat: cum Roma communis sit patria, ut infra ad municip. l. Roma. Item an scholaris debeat in curia communi satisdare, cum priuilegium allegat? Videtur quod sic vt hic. Vel dic, quod coram eo iudice, coram quo est causa agenda, ut infra iudicatum solui l. 3. primo responso, & l. penult. & quod hic dicit, loquitur, quando reuocat ad locum remotum, maxime vbi est grauior forma satisdandi in curia communi, ut Bononiæ.

1† *Fl. deest. magis. Ant. Au. lib. 4. c. 1 ista ver. declarat.*

2† *Flo. deest. posse.*

alioquin magis 1† compelleretur iudicium accipere,[a] quam inuenire eos possit, 2† qui satis pro eo dent.

¶ In omnibus autem causis, in quibus protelatur [b] admonitio, [c] hoc procedere sine temporali damno [d] creditoris oportet.

¶ His [e] datur mulctæ dicendæ ius, quibus 3† publicum iudicium [f] est, & non alijs: nisi hoc specialiter [g] eis permissum est.

3† *Flo publicum. Et ad intellectum huius §. m. lo In penalem in l. imperium in. a 1. de iurisd. omn. iud. & eiusdem per lo. Longo. nu 168.*

b *Protelatur.*] in iudicijs. Accur.

c *Admonitio.*] ex causis prædictis legationis, & alijs: & idem ex alijs causis.

d *Temporali damno.*] fallit et dies actionis non finiatur. Sed contra, supra eod. l. si & 1. §. sed si dies. Solutio: ut ibi sed restituitur, vt hic, & sup. ex quibus cau. maior. l. sed & si prætor. §. fi. & l. seq. vel distingue, an interpellatio præcessit, et tunc ipso iure non currat: alias currat, sed detur restitutio: vel distingue, an creditor potuit litem contestari, ut tunc non fiat restitutio, nisi quando cum difficultate potuit, quia graue erat cum tantum litigare, alioquin restituitur. & facit ad hunc §. supra ex quibus causis maior. l. nec non, §. si cum. & C. de iure de liberan. l. finali §. donec. & in Authentico. ut cum de appellat. cognoscitur, meminimus, collatio. 8. & C. qui bon. cedere possunt, l. finali. Accursius.

Contra eum qui habet exceptionem declinatoriã, non potest interponi secundum decretum. Bar.

Idem lib. 4 ad edictum.

LEX III.

Non videtur [h] frustrandæ actionis 4† causa latitare, [i] qui præsens suscipere iudicium non compellitur.

4† *Alias, dilatoriis. aliĳ habent fundamentum ex l. 5. de rebus eorum iudic. possid.*

Caius li. 1. ad edic. prouin.

LEX IIII.

Lis nulla * nobis esse potest cum eo, quem in potestate [k] habemus, nisi ex castrensi peculio. [l]

* *Secus de iure canonico gl. in ca. quaritur. 2 q 7. P.*

e *His*] scilicet magistratibus.

f *Publicum iudicium.*] idest publicum officium, idest iurisdictionem, habet secundum quosdam. sed certe & defensor ciuitatis habet publicum officium, & tamen non indicit mulctam, ut supra si quis ius dicen. non obtemp. l. 1. in princip. Vel dic, idest qui possunt cognoscere de publico crimine, ut quia merum habent imperium, uel si cui est publica authoritate concessum, ut C. de modo mulctan. l. fin. non tamen dico quin delegatus habeat iurisdictionem, ut supra eo. l. 2.

g *Specialiter*] a principe, ut C. de sport. l. fin. Item contra, sup. de arbit. l. non ex omnibus. Solu. vt ibi: si ergo qui nõ potest mulctam imponere, vocet, ut imponat, & vocatus non ueniat, non punitur, & sic potest lex sequens cum hac coniungi.

Non videtur] CASVS. Si legatus est præsens in ciuitate Romana, vnde non potest conueniri: an videatur latitare, quæritur. Et dicitur quod non, ideoque non punitur, uel pone casum, ut sup. de iurisdict. omn. iudicũ, l. 1. §. fin.

h *Non videtur.*] Pone casum in eo quem constat non teneri sub eo respondere, ut supra de iurisdi. omn. iud. l. fin. Item pone casum infra de pecu. l. eo tempore, in princ. & infra iudic. sol. l. vir bonus. Item in quolibet qui in ius vocari non potest, ut supra de in ius voc. l. 2. dummodo de hoc constet: alias tenetur ire, ut infra eod. l. si quis.

i *Latitare.*] i. turpiter se occultare, ut inf. quib. ex cau. in poss. eat. l. Fulcinius, §. quid sit latitare. cum suo iure utatur, ut infra de reg. iur. l. nullus videtur.

Lis] CASVS. Dicit, quod nullum litigium esse potest inter patrem, & filium, dominum & seruum, nisi de castrensi, uel quasi, in quibus potest esse inter patrem, & filium iudicium. Viui.

k *In potestate.*] vt in filijs, & inferioribus, ut hic, & infra, de acti. & obl. l. actiones. Fallit aũt in castrensi, & quasi peculio, a vt hic, & infra de fur. l. si quis vxori. § 2 & 3. & de fideius. si dubitetur. §. fin. & C. de bonis, quæ lib. l. cum oportet. § eod. Item cum de hoc ipso sit dubium, an sit in potestate, vel nõ, ut C. de patria potest. l. j. Item in illis casibus, in quibus compellit patrem filius ut emancipetur, quos notauimus. Insti. quib. mod. ius pat. pote. sol. §. fin. Item si petantur alimenta, ut infra de lib. agnosc. l. si quis a liberis, in princ. Item nisi hoc faciat alieno nomine [b] forte, vt tutorio, curatorio, & procuratorio, ut arg. supra de in ius voc. l. quæsitum. & nisi in alio casu, quẽ habes infra ad Treb. l. Imperator. & in Auth. ut lice. mat. & auiæ, § 1 collat. 8 & hoc si est in potestate. cũ emancipato autem potest esse iudicium, ut Co. de in ius voc. l. fin. & facit ad hoc supra de in ius voc. l. adoptiuum.

a *Et Idem in aduenticijs, in quib. patri non acquiritur usufructus. B. & Pau.*

b *Et commodo alieno. Ang.*

l *Peculio*] suo aut i, vel quasi castrensi.

Vlpianus li. 5. ad edictum.

LEX V.

Si quis ex aliena iurisdictione ad prætorem uocetur, debet uenire: ut & Pomponius, & Vindius scripserunt. 5† Prætoris enim est, existimare, [m] 6† an sua sit iurisdictio: uocati aũt, non contemnere authoritatem prætoris. Nam & legati, cæteriq;, qui reuocandi domum ius habent, in ea sunt causa, ut in ius uocati ueniant, priuilegia sua allegaturi. *

5† *Alias, responderunt.*

6† *Duare æstimare.*

* *Quia si non allegauerint, extra territorium suo dicẽ de impune nõ parentur l. ul. supra, de iurisdic. omn. iudic.*

Idem li. 8. 7† ad edictum.

LEX VI.

Caecus iudicandi 8† officio fungitur. [n]

7† *Fl. li. 6.*

8† *alias iudicato.*

Priuilegium fori superueniens pendente iudicio, non eximit quem a iurisdictione. Bar.

Si quis] CASVS. Vocatus a non suo iudice, venire debet, vt sciatur si seruus est, vel non. Vel pone sic exemplum. Quia Titius fecit Sempronium citari: & ambo erant de una ciuitate: sed tamen Sempronius citatus de alieno foro erat, quia clericus erat, uel de diuersis ciuitatibus erant: nunquid sui copiam facere debet ille Sempronius? Et respond. quod sic. & sic videtur corrigi, supra eod. non videtur. Solut. ibi erat manifestum eum esse de aliena prouincia: hic non, & sic debet se excusare, Viuianus.

m *Existimare*] scum dubium sit, c vt not. supra eo. l. 2. §. sed si dubitetur: alias non, ut sup. de iurisd. omn. iud. l. fi. & supra de fer. l. 1. Sed quomodo erit iudex in sua causa, ut C ne quis in sua causa, per totum? Res. non est in sua quantum ad utilitatem, ut aliquid dicitur esse alicuius, ut infra quando appell. sit. l. 2. §. in propria, sed iurisdictio sua pronunciando ampliatur: pronunciabit ergo se iudicem esse, vel non esse. Accur.

c *Inter partes: secus si inter partẽ, & iudicem, Bal.*

Caecus.] CASVS. Titius dum esset in officio constitutus, habebat ordinariã, uel delegatam iurisdictionem: & ita morbo superueniente lumen amisit: nunquid postea suo fungi poterit officio, ut poterat a principio? Et dicitur quod sic. Sed uidetur quod non, ut supra de postu. l. j. §. causam. quæ uidetur contraria, sed non est: quia a principio erat cæcus, hic postea.

n *Fungitur.*] cum ante esset iudex, d quam esset cæcus, sed de nouo fieri non potest, sicut in postulatore, ut supra, de postu. l. 1. §. casum, & §. quamuis autem. Sed quæritur sententiam in scriptis dabit, quod facere debet iudex, vt C. de senten. breuic. recit. l. fin. Respond. in casibus, in quibus sine scriptis iudicatur, planum est, vt in auth. posita id d l. In alijs autem puto, quod habeat dignitatem non administrationem iudicandi.

d *Idem Ba. cæcus post cæcitatẽ iudex esse non potest.*

ADDITIO. Tu dic, quod immo habet administrationem, & leget sententiam per alium. Bar. Bal. & Ang.

S[i quis.] CASVS. Cum ego, & Titius essemus de vno foro, incœpi eum conuenire, & litem cum eo contestatus sum, lite pendente cœpit esse alterius fori, quia factus est alterius ciuitatis ciuis, vel clericus: an mihi teneatur respondere sub eodẽ iudice, sub quo sum cum eo lit. cont. an eius forum sequi debeam? Et dicitur quod vbi lis cõtestata fuit, debet cognosci de causa. Sed contra uidebatur, quia actor sequi debet forum rei, vt C. vbi in rem actio l. fi. Viuia.

a *Vel alterius.*] vt clericus.

ADDITIO. Dic quod si fuerit factus motu proprio, potuit cõdẽnari per iudicẽ laicum, sed non puniri in persona. Aug.

b *Non habebit.*] sufficit ergo tempore citationis auocatum esse de foro vocantis, idest de foro eius, ad quem vocatur, ut hi, & supra de iurisdi. omnium iudicum, l. penult. Sed contra, supra si quis caut. l qui autem. Sol. hic ad postulationem suam, ibi non fuit datum priuilegium, ut arg. supra quod quisque iur. l. 3. item contra, inf. de re mil. l. qui cum vno, §. reus. sed in milite b armato est speciale: hic autem de alia militia.

c *Præuentus.*] ut inf. ad munic. l. incola.

S[I quis.] CASVS. Si aliquis dum esset in prouincia accepit mutuã pecuniã. s. a me, & sic ante legationem, & cum esset Romæ causa legationis constituit tempore legat. se soluturum Romæ illud debitum, quod in prouincia accepit: dicit hic, quod non potest conueniri Rom. act. de constituta. Viuianus.

d *Ibi iudicium.*] ibi & ubi temporaliter c leguntur, non localiter. q. d. tempore legationis constituit, sed non eo tempore legationis quo conuenitur: nam inspicitur causa præcedens, ex qua fuit constitutum, ut infra, de donat. q. id quod, secus si in ipsa legatione incipit debere: & sic loquitur contrarium, d. infra, de constitu. pecu. cum qui, §. 1. Vel solue vt ibi. Vel pone casum, quod tempore legationis constituit se alibi, quam Romæ soluturum: unde non Romæ, sed ibi conuenitur ubi soluere debet, vt [supra] de actio. & ob. l. contraxisse. sic & infra de legat. l. cũ quæritur. Vel ibi, & hic ante legationem debitum erat, & vtrobique tempore legationis constitutum: sed ibi Roma, vel in Italia, hic autem in prouincia. Vel hic, ante legationem constituit se soluturũ Romæ, nec erit proportionalitas temporis ad locum propter præcedentem originem, ut argum. infra de leg. 2. l. cum filius, §. [...] hæres, & sic ibi, & vbi, temporaliter, non localiter ponuntur. Accur.

I[nsula.] CASVS. Qui est de insula Italiæ, debet respondere in Italia, quia insulæ Italiæ, pars Italiæ sunt. Viuianus.

e *Italiæ sunt*] ex quo sequitur, quod qui in illa insula est, debet respondere e in Italia, ut infra ad municip. l. qui ex vico.

f *Prouinciæ*] s. insulæ sunt pars eiusdem prouinciæ. sic & infra de uerb. sing. l. nationem. §. 1.

1† lib. 7. Flo. * Ex titu si ex noxa. cau. agat Duar.

2† lib. 2 Flo. 3† Fl. debuerit, non cogetur. 4† Flo. constituerit. * Sic Arist. in lib. de mũdo. * De quibus Pomp. Mel. l. 2.

a Quia per citationem fit perpetuatio iurisdictionis. Bar. & Pau.

b Immo dic, quod miles poterit condemnari per primum iudicem, sed non puniri in persona. An.

c Sequitur Bal. in rubr. C. eo. sed displicet Ang. quo ad hanc legem.

d Contrarium loquitur, quando ex parte constituit se soluturum Romæ vbi erat legatus: hic uero quando se solutumũ cõstituit non dicendo in quo loco. P. vi. Cuiac. li. 12. obse. c. 7.

e Idem in effectu Bar. Bald. Ang. & Pau.

Idem li. 1. 1† ad Edictum.

LEX VII.

SI quis postea,* quam in ius vocatus est, miles, vel alterius a fori esse cœperit, in ea causa ius reuocandi forum non habebit, b quasi præuentus. c

Caius li. 3. 2† ad edi. prou.

LEX VIII.

SI quis in legatione constituerit, quod ante legationem debuit 3† non cogitur ibi iudicium d pati, ubi constituitur. 4†

Vlpianus l. 9. ad edictum.

LEX IX.

INsulæ, * Italiæ pars Italiæ sunt, e cuiuscunque prouinciæ. f

Ad hoc, vt aliquis desistens puniatur, requiritur, vt in totum desistat, non solum differat: item si desistat a causa quã calumnio sè proposuerat: secus si iustam causam habuit litigãdi: sed de nouo se iniuste litigare cognoscat. Bar.

Idem libro 10. ad Edictum

LEX X.

DEstitisse * is uidetur, nõ qui distulit, g sed qui liti renunciauit in totum: desistere h 5† enim est a negotio in totum abstinere, 6† quod calumniandi animo instituerit.

¶ Plane si quis cognita rei ve ritate i suum negotium deseruit, uolens in lite improba k perseuerare, quam calumniæ causa non instituerat, l is destitisse non videtur. m

Irritatur iudicium si deuenit ad eũ casum, a quo incipere non potuit. Bar.

Idem libro 22. 7† ad Edict.

LEX XI.

SI a me fuerit arrogatus, qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo solui iudicium, Marcellus libro 3. Digestorum scribit: quoniam nec ab initio inter nos potuit iudicium consistere.

Quod quibusdam prohibetur, cęteris videtur esse permissum. Bar.

Paulus lib. 18. 8† ad Edictũ.

LEX XII.

CVm prætor vnũ ex pluribus o iudicare vetat, cęteris id committere p videtur. q ¶ Iudicem autem 9†

g D[Estitisse. Distulit] hoc fallit. C. qui accu. non pos. l. ea quæ. Vnde si pones ibi in ciuili, ut debeat damnari in expensis qui destitit, planum est, vt infra eodem. l. eum quem. & facit supra, de alien. iudi. item § 1. & infra, de inoffi. testa. l. Papinianus, §. meminisse. si autem in criminali: primo casu videtur desistere, ut puniatur criminaliter extra ordinem. In secundo non quo ad pœnã sustinendam, desistit tamen, ut C. qui accu. non pos. l. si ea. & infra ad Turpill. l. ab accusatione. Item abolitionem necesse habet impetrare, quod facile consequitur, ut C. de abolit. l. fallaciter.

h *Desistere.*] supra desistere ad differentiam differre, hic desistere calumniator a non calumniante. Accur.

i *Veritate.*] ex interuallo, idest postquam instituit.

k *Improba.*] idest quam post sciuit improbam.

l *Instituerat.*] ab initio. Accur.

m *Videtur.*] vt in aliquo puniatur.

S[I a me.] CASVS. Litem cum Titio contestatus sum, contra quem agebam, vel ipse mecum contestatus est, & eum postea arrogaui: an instantia litis inter nos solui debeat, vt discedamus a lite, an non, quæritur. Et dicitur quod sic, cum ab initio antequam lis esset inter nos, si ego eum arrogassem, non potuissem cum eo litem contestari. Viuianus.

n *Consistere.*] in tali casu nobis existentibus, & sic vitiatur, quia in eum casum peruenit a quo non posset incipere, sic infra eod. l. Iulianus ait, si alter. Sed arg. contra, supra eod. l. cæcus. & l. si quis postea, sed hoc, quod est hic, magis ratione impossibilitatis dicitur nullum, ut supra de in ius vocan. l. adoptiuum, & facit supra de ca. dimin. l. 2. §. pen.

C[Vm prætor] CASVS. Titius & Seius inter se causam habebant, prætor delegauit eis tres iudices, & postea vnũ prohibuit, ne inter eos iudicaret, an alii duo iudicare possint, quæritur: Et dicitur quod sic, quia alijs duobus videtur commisisse.

o ¶ *Iudicem*] Hic dicit qui possit dare iudices, quæ omnia plene prosequitur.

¶ *Non autem.*] Hic dicit qui possunt esse iudices, vel non, quæ plana sunt.

¶ *Qui possunt.*] Hic dicit, quod nulla differentia est inter eos qui possunt esse iudices, an sint sui iuris, vel alieni, scilicet patris, & non domini: quia non possunt esse iudices, ut supra proxi. Viuia.

p *Ex pluribus*] delegatis.

p *Committere*] hoc est iam commissum relinquere.

q *Videtur*] Not. quod quibusdam prohibetur, alijs concessum videtur, sic infra, de testib. ex eo. & infra de fundo instruc. l. quæsitum. §. idem respondit. & infra ex qui. cau. in poss. eat. l. in possessionem. §. 1. & in decret. 25. distinct. qualis. Sic econtra quod in vno conceditur in alijs negatur, ut C. de procur. l. maritus. & infra, de compensatio. l. quod

5† Fl. desistere enim est de negotio abstinere. 6† Alias, absistere.

7† Lib. 22.

8† Lib. 17.

9† Flo. autem.

l.quod Labeo.& inf de cond. & demonst.l.cum ita,in fi. Sol.hæc vera sunt,nisi in prohibitis, vel p rmissis eadem sit ratio,arg. ff.de legib.& senatusc.l.non possunt, in fi.

a *Lege.*] de lege hic ponit exemplum: de constitutione dic, vt in consule,vt inf.de cond.& demonstr. l. si cui.& de fideicommi. liber. l.si purè. Sed alij dicunt per l.C.ne si.po. l.2.quod est falsum, quia illa non permittit dare iudicem:imò ideo, quia specialiter præsidi committit, prohibet ne deleget, vt sup. de offic. eius, cui.l.j.in princ. Item potest poni infra, de lib.cau.l. pen. Et de senatuscon. pone exẽplum in Syllaniano senatuscon.quod permittit delegari cognitionem si contingit præsidem abesse, supra, de officio eius, cui manda. est iurisd. l.j §.j.& §.si a familia.ab alijs etiam potest iurisdictio delegari. quod dic, vt supra,de iurisdic. omn. iud.l. & quia.

b *Sicut proconsul.*] vt sup.de offic.proconsf. l.obseruare,§.fin.

c *Mandata est.*] s.a proconsule, vt subijcit: & sic est vnum dictum vsque illuc, item hi. Et sic no. q delegatus à proconsule potest alij delegare. Sed contra,C. de iudic. l. à iudice. Solu.vt diximus sup. de off. proconsf.l. legatus. Vel dic,quòd sint hic duo dicta.Primum, q delegatus à principe deleget, sicut delegat delegatus a proconsule.

dare possunt, quibus 1 † lege a * vel constitutione, vel senatusconsulto conceditur. Lege,sicut proconsul. b 2 † ¶ Is quoque, * cui mandata est c iurisdictio,iudicem dare potest, vt sunt legati proconsulum.

¶ Itẽ hi quibus id more d 3 † concessum est, propter vim imperij, sicut præfectus vrbi, cæterique Romæ magistratus.

¶ Non autem omnes iudices dari possunt ab ijs,qui iudicis dandi ius habent. Quidam.n. lege impediuntur,ne 4 † iudices sint:quidam moribus,quidam natura. e Natura,vt surdus,mutus,& perpetuò f furiosus,& impubes: g.quia iudicio h carent. Lege impeditur, 5 † qui senatu motus est. i Moribus, vt fœminæ, * & serui: non quia non habeant iudicium:sed quia receptum est, K vt ciuilibus non fungantur officijs.

¶ Qui possunt esse iudices,nihil interest,in potestate, l an sui iuris sint.

Caius li.7. ad edic.prouin.

d *More.*] idest consuetudine,vt arg.C.de emãcip. liber. l.j.Sed quare magis legato proconsulis permittitur à lege,quàm ijs qui Romæ iudicant? Respond quia cum esset moribus concessum,non fuit necesse lege concedi,vt C.de thesaur l.j.

e *Natura.*] naturali morbo interueniente, vt subijcit. Accurtius.

f *Perpetuo.*] secus si non perpetuo,ut infra eodem, l.cum furiosus.

g *Et impubes.*] dic,quod quatuor sunt ætates attendendæ hic. Impubes ergo non, ut hic. Item adultus vsq; ad decem,& octo annos,non potest nisi duobus casibus quando princeps facit eum ordinarium,vel delegatum. Itẽ quando partes scientes eum minorem, in eum consentiunt, ut ff.de re iud.l.quidam consulebant. Maior 18. ann.vsque ad 20.potest.sed nõ cogitur pronunciare, vt ff.tit. 2 l.cum lege. Maior verò 20.cogitur,nisi petat restitui,vt d.l.cum lege. Accur.

h *Iudicio.*] i.discretione,vt Inst.quib.non est permis.facere testam.§.præterea.

i *Motus est.*] propter turpitudinem,vt supra, de senatorib. l.Cassius & ita vt infamis repellitur,vt inf.ad leg.Iul. de ui priua.l.j.& C.de dignit.l.2.Accur.

K *Receptum est.*] s.à consuetudine,quæ tamen est vallata lege,vt C.eod.l.sectus.& infra,de reg.iur.l.2. & infra ad Vellean.l.j.

l *In potestate.*] s.patris sui,vel præsidis: secus si domini, vel abbatis.Nam quatuor modis dicitur verbum potestatis,ut infra,de verbo.sign.potestatis.Et sic monachus,uel conuersus non potest esse iudex, * cum mortui reputentur,vt in Auth.de nupt.§.per occasionem,colla.4. & facit infra ad Trebell.l.nam quod. & supra,de ijs,qui sunt sui vel alie.iur.l.pen.

I *N tribus.*] CASVS. Duo erant habentes tres actiones: familiæ erciscundæ, quia forte erant cohæredes, vel communi diuidundo, quia habebãt rem communem forte eis legatam,vel finium regundorum, quæ datur vicinis ad fines diuidendos, & sic ambo erant rei pro parte, & pro parte actores:si ambo litigãt coram iudice ordinario,vel delegato, non est vis, quæritur quis eorum sit actor? Et dicit forte actorem, qui alium primo ad iudicium euocauit. facit inf. eod. l. qui prior. vel quem eorum sors deduxerit,si non appa ret,quis primo prouocauit. hoc dicit. cum l.seq. Vivianus. m *Finium regũdorum* & idem in omnibus duplicib. interdictis, quæ multa sunt,vt dixi nos Institut.de interd. §.pen.

n *Quia*] ideo dubito,quia &c.

o *Videri actorem*] & sic prius de calumnia iurabit,vt C.de iuramen.calumniæ,l.2.in princ. & pauciores ei dabuntur dilationes quàm reo, a vt sup. de fer.l.finali.nec sic erunt fauorabiliores, vt infra,de reg.iur.fauorabiliores. & facit ad hãc l.famil.ercisc. l.inter cohæredes,§.qui familiæ.& l.2.& infra fin. regun. l.iudicium,& infra comm.diuid.l.2.§.sic. arg.contra, ff. de pec.si verò. Accur.

LEX XIII.

IN tribus istis iudicijs,familiæ erciscundæ, communi diuidundo,& finium regundorum, m quæritur quis actor intelligatur: quia n par causa omnium videtur: sed magis placuit eum videri actorem, o qui ad iudicium prouocasset.

Vlpianus lib. 2. Disputat.

LEX XIIII.

SEd cũ ambo ad iudicium prouocant, sorte res p dijudicari solet.

Si iudex per imperitiam malè iudicauit,condẽnabitur inquantũ religioni iudicantis videbitur, quod quantitatẽ peculij non excedit,si est filiusfamilias: sed si dolo malo iudicauit, cõdemnabitur in totũ,quia actio contra hæredem non transit.h.d.cum l.seq. Bar.

Idem lib. 21. ad edictum.

LEX XV.

SI filiusfamilias 6 † iudex litem suam * faciat, q in tantam quantitatẽ tenetur, r

p S*Ed cum. Sorte res.*] per taxillos, b vt C.comm. de leg.l.fi.in prin.& infra famil.ercisc. l.si quæ sunt. & infra,de fideic.lib.l.generaliter, §. si quis ali. circa fin. & Inst.delega.§.optionis,in fi.Sed argum.contra, extra, de sortileg. c sed quare non compelluntur consentire,vt ff. de leg. 1.l.huiusmodi,in fi. Accur.

S*I filiusfamilias.*] CASVS. Duo erant, qui coram filiofam.iudice litigabant & sic ille filiusfam. per imprudentiam iudicauit,nec tulit sententiam iniquã, quia eum quem condemnare debebat,absoluit,vel contra, quem absoluere debebat, condemnauit,quæritur in quanta quantitate debet condemnari? Et dicit, quòd in tantum quantum est in peculio. Si autem hoc dolo malo fecit,vel gratia vnius partis,vel meditata malitia,vel inimicitia, cum habeat vnam partem odio, nunquid insolidum ad veram æstimationem erit condemnandus filiusfam. Et respond. quòd sic. Viuianus.

q *Faciat.*] per imprudentiam.

r *Tenetur.*] dic secundum Ioannem,s.pater.& sic duo sunt specialia. Primum,quòd datur de peculio, licet sit quasi maleficium,vt infra,de ijs qui deiece.vel effu. l.j. §.cum seruus. Secundum,quòd non inspicitur tempus rei iudicatæ in actione de peculio: quod debet fieri, vt infra, de pecul.l.quæsitum,j.respon. sed hoc secundum potest tolli si dicas eum sententiam dicebat,scilicet iudex qui iudicat contra patrem:sed secundum Azo. dic tenetur, scilicet filius: * & hoc approbo Sed oppo. quomodo tenetur ipse filius de peculio, & non insolidum, vt infra, quod cum eo,l.pen.maximè si dolo fecit? Respon. hic non dicit agi

1† Duæ quibus hoc lege. Et est iurisdĩ ordinaria, q datur a lege, vt sup.de iurisdict. omn. iudi. l. more maiorũ, cum seq. Fand.

* Ad intellectũ huius text. vide Socin in l.1.nu 53 infra quis,& a quo app.

3† El proconsule.

* Aug.hic dicit istum tex. meliorem de iure ad hoc p posse,quod hoc delegatus ab inferiore a principe non subdeleg. tamẽ pñ, vbi hoc consuetudo vitiat, o dictare: phat tex. more tamen gl. Balog.

† Alias dest, more. & intellectũ in textum, de lo Lège ... impe ... n.100 de iurisd. omn. iudicum.

4† Alias,vt iudices.

5† Alias de. impeditur

* Aretl li. 1. Pile c.8 Iudex factum est vt vetere ... mulieres ... ... tamen III. ... ...

*Monachus non potesse iudex. Quin ... li. ... a

6† El filiusfam. iudex ... litem.

*Idest,perinde faciat ... gat,ac si ... sua iudi... tur:ita ut ... filii dicere videatur,nõ ... gant. Duæ

a Reprobat, q a ĩ ciuilib. actor & reus sũt pares in dilationib. dandis, l.fi. ff.d fer q facit ff gl. secũdum Paul.

b Intellige quã est qõ incerta,sec' si fa... qa tũ ... cõmittit ... ti, vt not. p gl. in l.vnica , C. ... post.l.Paul. c Dic,q dẽt intelligi de sorte nõ reprobata, ... cũ est reprobata , ut qñ fit cũ incantatione spiritu.& ita loquit tit. de sortile. P. ...

*Filius.] vide Cuia. li. 12.obseruat cap.18.

contra filium de peculio actione: sed dicit agi ad tantum quantum fuit in peculio, & agetur actione in factum. Item quare tenetur de peculio, & non inquantum aequum bono iudici videtur, vt Instit. de oblig. quasi delic. in prin. & ff. de var. cogn. si iudex? Respon. quia hoc bono iudici videri debet, vt peculio tenus damnetur, quando per imprudentiã: si autem per dolum, tunc insolidum, a vt in fi. huius l. & C. de pe. iud. l. 2. Alij dicunt, tenetur s. pater filio condemnato in actione ex quasi maleficio, vt inf. de pecul. l. 3. §. sed & si.

a Adde idẽ in notario si p dolũ, vel imperitiã fa[illegible] falsũ instrumẽtũ, l. fi. C. d magistr. conuen. Paul.

a *Dicebat.*] filius sc. nũ dum omnes casus, vel aliter, i. iudex contra patrem. Accur.

b *Iudex.*] mutat casum, quia in fine dicit veram aestimationem: hic secundum vires peculij. Accur.

c *Intelligitur.*] vt insolidum teneatur, q̃ est inf. in fi. huius l. nam & alias sine dolo facit litem suam. Accu.

d *Vt veram.*] ad hoc s. vt veram, &c. nam & alias de peculio tãtum, vt modo dixi: & etiã infirmatur quando dolo, vt C. de pe. iudic. l. 2. & in auth. nouo iure.

quae tunc in peculio fuit, cum sententiam dicebat. a

¶ Iudex b tunc litem suam facere intelligitur, c cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit. Dolo autem malo hoc facere videtur, si euidens arguatur eius, vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes, vt veram d aestimationem litis praestare cogatur.

Idem libro 5. ad edictum.

LEX XVI.

1 † Vl. decl. etiam.

Vlianus etiam 1 † in haeredem iudicis, qui litẽ suam fecit, putat actionem competere, quae sententia vera non est: & à multis notata est. e

Si iudex succedat vni ex litigatoribus in aliquo, desinit esse iudex. Bart.

2 † Lib. 22.

Idem lib. 21. 2 † ad edictum.

LEX XVII.

Vlianus ait, si alter ex litigatorib. iudicem solum haeredem, vel ex parte fecerit, alius iudex necessario sumendus est: quia iniquum est aliquem suae rei iudicem fieri. f

In iudicio iudex non est diutius expectãdus: sed alius loco eius sumendus. B.

3 † Lib. 31.

Idem lib. 3. † ad edictum.

LEX XVIII.

SI longius g spatium intercessurum erit, quo minus

Vlianus autem.] CASVS. Quaerit, an haec actio in haeredẽ iudicis, q̃ litẽ suã fecit, sit danda? Et resp. q̃ sic, secundum Iulianum, qui malè dixit, quia in haeredem iudicis non datur actio. Viuia.

e *Notata est.*] nisi in id, quod ad eum peruenit, vt ff. de calum. l. in haeredem, & infra ad Trebel. l. seruo, §. cum praetor.

ADDITIO Dic, q̃ de iure canon. semper tenetur haeres, cum teneat exonerare conscientiam defuncti, per ea quae habentur in c. fi. extra, de sepult. & moderni Legistae in l. Pomponius, §. cum quis, ff. de acquir. poss. Lancellotus.

Vlianus aut.] CASVS. Duo litigabant coram iudice: & vnus eorum iudicem coram quo litigabat, instituit haeredem in totum, vel in partem: an ille poterit cognoscere, vel alius assumi debeat, quaeritur. Et dicit, quòd necesse est alium assumi, quia &c. Viuia.

f *Fieri.*] idest remanere: sic ff. de confir. tut. si patronus, & ff. de acq. poss. si rem. & de seruit. rust. praed. l. si vnus, §. si stipulator. Item no. quod meũ est, quod pro parte meum est, sic ff. de verb. sign. l. si pupillus. §. sin. facit ad legem istam, ff. de arbitr. l. penult. Accur.

SI longius.] CASVS. Duo erant, qui inter se litigabant, quibus iudex delegatus fuit, vt ad certum tempus, puta ad annum cognosceret; & cum essent intra finem, aliqua causa impeditus est, ita vt non posset iudicare intra tempus ad quod fuit delegatus; & sic supersessit non potest. Dicit quòd iudex iste mutatur, & alius in locum eius substituitur.

¶ *Si filiusfamilias.*] Pone, filiusfamilias erat in absentia constitutus causa legationis, vel studiorum, Romae, vel alibi: & sic ibi existens, damnum, vel iniuriam, vel furtum passus est: quaeritur, an filius possit agere, vel patrem expectare debeat, cum illa actio patri acquiratur? Et dicit, quod potest: nec est pater expectãdus: cum multa accidere possint, quòd pater non posset agere: & sic delicta remanerẽt impunita. Secundò quaeritur, si filiusfamilias existens in absentia aliquid credidit, vel deponit, vel mandauit alicui: an danda sit inde filio actio, vel pater expectandus sit? Et dicit, quòd actio est danda filio: nec pater expectatur. Tertiò quaeritur, quid si est pater prouincialis, filius sit Senator Romanus, & ei aliquid praedictorum fiat: an filius agere possit, aut patrẽ debeat expectare, quaeritur. Et dicitur, quòd agere potest. Viuianus.

iudex datus h operam possit dare, mutari eum iubet praetor: hoc est, si fortè aliqua occupatio iudicem non patiatur operam i iudicio dare: incidente infirmitate, vel necessaria profectione, vel rei * suae familiaris periculo. k

* Concord. gl. in c. prudentiã. §. adycimus sup. verbo ... possessione sit, extra. de offic. deleg.

Propter absentiam patris, permittitur filio agere; vbi aliàs non posset absque eius consensu. Bar.

4 † Aliàs, noxa.

¶ Si filiusfamilias ex aliqua noxa, 4 † ex qua patri actio competit, l velit experiri, ita demum permittitur 5 † agere, m si non sit, qui patris nomine agat. Nam n & Iuliano placet: si filiusfamiliàs legatione, vel studiorum gratia aberit, 6 † & vel furtum, vel damnum, vel iniuriam 7 † passus sit, posse eum vtili iudicio agere: ne dum pater expectatur, impunita o fiant maleficia: quia pater venturus nõ est: vel dum venit, se subtrahat p is, qui noxam commisit. Vnde q ego semper probaui, vt si res moneat, 8 † filius ageret vtili r iudicio: fortè depositum repetens, vel mãdati agẽs, vel pecuniam, quam credidit, petens; si fortè pater in prouincia sit, ipse autem fortè Romae, vel studiorum causa, vel alia iusta ex causa agat. 9 † ne 10 † si ei non dederimus actionem, futurum sit, vt impunè fraudẽ s patiatur

5 † Fl. permittitur agere. Duar. permittitur ei agere.

6 † Aliàs, abierit.

7 † Fl. vel damnum iniuriam.

8 † Fl. vt si res non ex maleficio veniat, sed ex contractu, debeat filius agere vtili, &c.

9 † Aliàs, ageat.

10 † Nã si ei

g *Si longius.*] quàm sit dictum a delegante, vel quàm sit aequum, vel idest longum: sic nec pater nimium expectatur, vt infra, de iniur. l. sed si vnius. §. quod autem ait praetor, & inf. proximo §.

h *Datus.*] idest delegatus.

i *Operam.*] idest studium.

k *Periculo.*] facit infra eodem, iudex. & C. de pedaneis iudic. l. penultima, & supra, de arbitris, licet autem, & infra de vacatio. & excus. mune. l. penult. in fine. & ff. de excusat. tutorum, l. sed in hoc, in princ. Accursius.

l *Competit.*] suo nomine: & tunc agit filius, vt procurator, cum sit de coniunctis, vt supra, de procur. l. sed & hae. Velverius per filium acquisitae ipsi patri, vt hic subijcit: nam & Iulianus, &c.

m *Agere.*] i. experiri, s. agendo, vt subijcit.

n *Nam.*] hoc est exemplum. Accur.

o *Impunita.*] quod esse non debet, vt inf. ad legem Aquil. l. ita vulneratus, in fi. & de fideiuss. l. a [illegible] §. fin. & C. de desensciuit. l. per omnes. Et dic, vt ibi in concordantijs ibi f. dictis. Accur.

p *Subtrahat.*] melius est in tempore occurrere, &c. vt C. quando vni. lic. sine iud. l. j. Accur.

q *Vnde.*] nunc ampliat ad contractus.

r *Vtili.*] prout ad depositum refertur, malè dicit, imo directa datur etiã iure isto, vt infra, de actionibus & obligationibus, l. si filiusfamilias, quae est contra. Solu. refer as hoc ad alia, non ad depositum. Vel dic vtilis, idest efficaci.

s *Fraudem.*] i. poenam siue damnum, vt infra, de aedilitio edicto, l. [illegible]

Vtilitatem.]

tur, & egestate Romę laboret, viaticulo [a] suo non recepto, [b] quod ad sumptus pater ei destinauit. 1 † Et finge senatorem esse filiumfam. qui patrem habet [c] in prouincia: nonne augetur vtilitas per dignitatem? [d]

1 † *Ad sumptum pater ei destinauerat.*

Hæres sequitur forum defuncti, nec potest proprium priuilegium allegare. Bartolus.

Idem lib. lx. ad edictum.

LEX XIX.

HAeres absens [e] ibi defendendus [f] est, vbi defunctus debuit, & conueniendus, [g] si ibi conueniatur, nulloque suo proprio priuilegio excusatur. [h]

Supra proximè dixit hæredem ibi conueniendum, vbi defunctus deberet conueniri, & breuiter hoc intendit: Vbi est gestum negotium, ex quo resultat quasi contractus, ibi potest quis conueniri: nisi sit contractũ tanquã cum aduena, quem quis sciebat de proximo recessurum. hoc dicit vsque ad §. apud Labeonem. Et primo ponit quasi contractum. Secundo de contractu. Secunda ibi, Proinde. hoc dicit. Bartolus.

¶ Si quis * tutelam, vel curam, vel negotium, vel argentariam, vel quid aliud, [i] vnde obligatio oritur, certo loco 2 † administrauit, & si ibi domicilium [k] non habuit, ibi se debebit [l] defendere: & si se non defenderit, 3 † neque ibi domi-

* *In hoc locum Aristot. lib. 3. Polit. cap. 1.*

2 † *Flo. loci, & vbique in sequentibus.*

3 † *Flo. defendat.*

a *Viaticulo.*] quod propter impensas in scholis datur, ut hic subijcit, & infra, de rebus credit. cum filius. Accursius.

b *Non recepto.*] quod mutuauerat, uel quod fuerat ei ablatum.

c *Patrem habet.*] scilicet senatorem, & per consequens ipse senator, vel senatorius. Vel dic verius ipsum filium senatorem, sed pater non est senator.

d *Dignitatem.*] quasi dicat, immo augetur per dignitatem, vt infra, de do. l. filiusfamilias. Et no. quod hic secundum has leges filiof.m. suo nomine nō dantur actiones a nisi sex. quinque sunt j. de act. & obligat. l. filiusfam. & l. in factum. sexta est de dote, b vt infra soluto matr. l. 2. & licet fuissent propriæ filij, tamen demum absente patre & eius procuratore exercebat, vt hic, & infra de iniur. l. s. d si vnius, §. filiofami. & l. pater, & supra, de procuratoribus, l. filiusfamilias. & de pactis, in personam. alias autem pręter prædictas sex per filium quæsitas exercebat filius vtiles, licet suæ non essent patre scilicet absente, vt hic dicitur. & sic quo ad exercitium non erat vis, sed quo ad dominium: hoc olim. Hodie verò omnes actiones prouenientes ex aduentitia causa, suo nomine habet, licet earum exercitium competat patri, si admittat vsumfructum in rebus filio delatis: quarum nomine conuenitur vel agit, vt C. de bonis quæ liberis, l. finali, §. vbi autem. & Institutio. per quas personas nobis acquiritur, § primo. alioquin si respuat pater vsumfructum, filius tantum conuenitur, vel agit, patre tamen consentiente, quod habet necesse facere, ut C. de bonis quæ liberis, l. finali, §. primo. Sed nunquid potest in omnibus supradictis concedere pater exercitium filio? Videtur quod non: ut dicta l. de bonis, quæ liberis, l. finali, §. ubi autem. E contra quod sic; ut C. de collatio. ib. authen. quod locum habet. quod puto uerum. c argum. supra, de procuratoribus, l. filius, § ipse quoque. Item nunquid in ijs casibus, qui sunt in hac lege, si filius conueniatur in absentia patris, exigamus consensum patris? Respondeo non puto, sicut nec in agendo hoc desideratur. Item si est minor, nunquid habebit curatorem? Puto quod sic d fiat. argumen. C. de author. præstan l. clarum. Item, quid in monacho, & canonico regulari, an agent in scholis sine cōsensu abbatis? Distingue: an habeant consensum abbatis, ut studeant, & tunc omnia concessisse uidetur, ut supra, de iurisdictione omnium iudicum, l. secunda, an non, & tunc non agent, ut infra, de peculio, l. libera. & argumen. in Authentica, de mon. §. penultimo, col. prima. ibi. erronea, &c.

a Quam quæ iste per seipsum. P.

b Glos. sequitur B.

c Gl. sequitur Bart. & est menti tenenda. nam sicut filius potest esse procurator extranei: multo magis poterit agere in cā patris, & in cā sua. Bald. Paul.

d Et bene Paul.

HAeres.] CASVS. Contraxi cum Titio Romæ, & decessit Seio instituto hærede, ubi iste hæres conueniendus sit, quæritur. Et respondeo, quod ubi defunctus potuit, & sic Romæ, nec poterit iste hæres se tueri aliquo priuilegio extrauaganti.

¶ *Si quis.*] Vbi quis alicuius tutelam gessit, uel aliquid aliud gessit, unde oritur obligatio, conueniendus est: quamuis ibi non habeat domicilium, & si nolit respondere, fiet missio in bona sua. Item mercator ibi conueniendus est, ubi mercimonium suum exercuit, nisi aliud actum fuerit: sed si mercator aliquis uolens ire ad nundinas, alicubi hospitetur, & ibi contrahat; nunquid est ibi conueniendus? Et dicit, quod non. & idem dicit, quod dictum est, scilicet in §. at si quis. quod vbi aliquis conduxit, & mercimonium exercuit: ibi conuenitur. Sed si est aduena, & statim inde recessurus: tunc non conuenietur ibi. ratio ibi, durissimum &c.

¶ *Apud.*] Titius prouincialis habebat seruum Romæ constitutum, vt emeret, & venderet: nunquid dictus Titius Romæ conueniendus est, pro contractu habito cum seruo? Et dicit quod sic.

¶ *Illud.*] Dum essem in prouincia, stipulatus est a me Titius, vt decem sibi soluerem Romæ: in prouincia potero conueniri, si ibi habeam domicilium, & Romæ etiam conueniri potero. Viuianus.

e *Hæres absens.*] absens dicitur si est extra territorium ius dicentis.

f *Defendendus.*] quādo est absens.

g *Conueniendus.*] quādo est præsens.

h *Excusatur.*] indulgendo per principem, sed per legem indulto sic, vt si est legatus, quia interim excusatur, vt supra eodem, l. secunda, §. legatis. Item nota hæredem debere vti iure defuncti, vt hic, & infra eodem, l. si is. & infra ex quibus causis in possess. ea. l. apud Iulianum, in fine, primo respon. & de verborum obligatio. ib. l. secunda §. primo. & infra. de vsuris, l. cum quidam, § filius. Argumen. contra, j. de iure fisci, l. si fiscus, in §. primo respon. e & C. de quadrien. præscrip. l. fin. & infra de excusat. tuto. l. fin. Item quid si ibi non inuenitur? Respondeo, vt infra proximo. §.

e Dic, quod non est contra secundum Bart.

i *Vel quid aliud.*] puta administrationem alicuius ciuitatis, vt C. vbi de crimine agi opor. l. 2.

k *Domicilium.*] Sed qualiter erat tutor, cum ibi domicilium non habeat, & sic ob. infra, de excusat. tutorum, l. fin. sed dic quod sponte suscepit tutelam, potuit tamen se excusare.

l *Debebit.*] supplent quidam, si ibi inueniatur: f vt in principio huius legis, sed Ioannes & Azo. dicunt, siue inueniatur, siue non, adeo vt remittatur perinde ad locum contractus, sicut in criminalibus, vt in Authent. vt nulli iudicum, § si verò quis, collatio. nona. & infra, de accusationibus, l. si cui, § finali. cum sint quo ad ius fori delicta & contractus paria, vt infra eodem, l. omnem. & in Authent. vt omnes obedien. iudici, §. proinde, & §. hoc considerantes, collatione quinta. Item sic remittitur magistratus, vt C. vbi de ratiocin. l. secunda. Item & vbicunque certæ personæ cognitio demandatur, vt C. ne lic. poten. l. prima, & vbi decu. l. finali. Item potest ei iudex mulctam imponere si non veniat, vt supra, si quis ius dicenti non obtemp. l. prima, in principio. Nec obstat huic opin. princip. huius legis, immo facit pro hoc: quia verbum, conueniendus, ibi positum, perfectam conuentionem demonstrat & quod dicit, si ibi, &c. maximè subaudi. Et hoc vbi latitat, alioquin potest citari, & si non venit, mittetur in possessione bonorum, quæ habet ibi in loco contractus, vt hic subijcit. Vel si velis defendere primam opinionem dic, quod dicta l. infra, de accusat. si cui, in fine, specialiter fit in crimine sacrilegij. Item in Authent. vt omnes obediant iudici, collatio. quinta, & infra l. omnem. dic quod parificantur in illis casibus, & iuribus, quæ iam sunt inuenta. g at casus, vt in delictis inueniri reuocantur, adhuc non erat, cum illa Auth. vt nulli iudi.

f Ista est vera: quia hodie in contrahib. non est loco remissioni. casus est in cap. Rom. §. contrahētes, de fo. cōpe. li. 6 Ba. Bal. Ang. Paul. & Lanc.

g Reprobant Bart. & Paul.

§. si verò sit posterior. Sed secundum hoc quid si non habet illa bona. & latitat alibi? Respond. pronunciet de ibi mittendo, & mittetur in possess. & mandabitur executioni per iudicem, ad curam cuius pertinet, sicut in definitiua fit, vt C. de iudic. l. properandum, §. si autem reus. & ff. de re iudic. l. à diuo Pio. & de bon. autho. iud. poss. l. cum vnus, §. fin. Sed quidam a in interlocutoria dicunt secus, quasi non possit dari nisi a iudice illius loci: si non studiosè abest, vadat ad locum vbi est, vt C. de iurisdictio. omnium iudicum, l. iuris ordinem. Sed si alibi latitet, vbi possit conueniri, scilicet ad suam domum, dicas idem quod in criminalibus.

a *Bona.*] quæ habet in loco contractus.

b *Proinde.*] hoc quando fecit, locum vbi in habitaret, vt in versi. at si quis, §. at si quo. nam si non fecit locum vbi staret, tunc habet locum versicu. nunquid, & versicu. nam vbi. Sed primus si quis tutelam, de generali obligatione ex quasi contractu: sequentes prouinc. &c. de singulari obligatione.

c *Vel.*] pone semper vel, pro &. Accur.

d *Videtur*] est verum, vt sequitur, licet modo non affirmet.

e *Vt defenderet conuenit*] abnegatiuè, idest conuenit, vt ibi non teneretur se defendere. nam per pactum potest declinari forum: b vt C. de pact. l. penul. non constitui. & supra de iurisdict. omnium iud. l. si conuenerit.

f *Comparauit.*] vt post certum tempus res empta sibi traderetur. vel forte res empta erat in causa redhibitionis, & sic emptori fuit quæsita actio.

g *Vendidit.*] & habuit fidem de pretio.

h *Profecturum*] i. recessurum, & supple posse conuenire aduenam vbi contraxit. & respon. non oportet, &c. & sic planè legatur alij, vt M. suspensiue legunt vsque illuc, at si quis. & respon. non.

i *Ibi.*] f. vbi contractum est.

k *Domicilium.*] i. vbi ratione domicilij habet iudicem ordinarium, nec enim c eo ipso, quod Romæ studiorum causa habitabat, idem domicilium habet, vt infra de mu. l. l. ex, §. si tamen. Azo. hic tamen aduena satisdabit iudicio sisti, vt sup. eo. l. 2. §. sed si dubitetur.

l *At si quis.*] scilicet emit. & refert se ad secundum casum.

m *Officinas*] loca sunt in quibus vtilia venduntur.

n *Nam*] redit ad tertium. & dic, nam, pro sed.

o *Venit.*] scilicet ad aliquem locum iste mercator aduena.

p *A viatore.*] hic sequitur Græcum vsque ibi, durissimum, quod intelligi non potest.

q *Emit.*] ille qui emit a tali mercatore aduena.

r *Quotquot*] hoc dicunt quidam: verum, quando eo tempore conueniatur quo contraxit. secus si postea alio tempore ad eum locum redierit: alij contra: puta, quo tunc, sicut post ibi fit, quod non teneretur, vt hic dicit: sed glo. ss. tamen est contra, si nunquam aduena ... vbi alias ...

a sit malè P. quando interlocutoria hēt vim definitiuæ.

*Concord. tex. in d. §. si. de foro comp. contra.

1 † Alias, dispositio.

2 † Fl. deest saluet.

3 † Fl. oportet.

4 † Fl. deest, comparauit.

5 † Fl. officinam.

6 † Fl. conductam.

7 † Fl. est.

8 † Duæ quasi a viatore, emptis, eo quo παρεπίδημος & ita locum hunc reponendum putant hic Suida. & Alc. ex antiquo exemplari, & annotation. Pol. quasi dicas, prætereunti agebat seu (quod prius legebatur) transfuebatur.

9 † Al. nauigat.

b Et bene Bal. Pau. & Lanc.

c Intellige illam gl. quod scholaris nō pōt conueniri in loco studij, pro his quibus ante factis, & alibi secundū Bar.

... cilium habeat, bona a possideri patietur.

Supra dixit quādo quis sortitur forum ratione qua si contractus: nunc quando ratione veri contractus. Bartolus.

¶ Proinde b * & si merces vendidit certo loco, vel c deposuit, 1 † vel comparauit, videtur d (nisi alio loco sese vt defenderet e conuenit) ibidem se defendere. Nunquid dicemus eum qui a mercatore quid comparauit, f scilicet 2 † aduena: vel ei vendidit, g quem scit inde confestim profecturum, h non oportere 3 † ibi i bona possidere, sed domicilium k eius sequi? At si quis l ab eo comparauit, 4 † qui tabernas vel officinas m 5 † certo loco conductas 6 † habuit: in ea causa esse, 7 † vt illic conueniatur: quod magis habeat rationē. Nam n vbi sic venit, o vt confestim discedat, & quasi a viatore, p 8 † vel eo, qui παρεπίδημος emit, q durissimū est, quotquot r locis quis nauigans, 9 † vel iter faciens delatus est, tot locis se defendere. 10 † At si quo s constitit, t non dico iure domicilij, sed tabernam, pergulam, u horreum, armarium, seu 11 † officinam conducens, ibique distraxit, vel 12 † egit, defendere se eo loco debebit. x

Ratione contractus celebrati per alium quis sortitur forum. Bartolus.

¶ Apud Labeonem quæritur, quid 13 † si homo prouincialis, seruum institorem vendēdarum mercium gratia Romæ habent? & ait: 14 † quod cum eo seruo contractum est, ita habendum esse, atque si cū domino contractum sit. quare ibi se debebit defendere: y

In loco domicilij & in loco vbi est facienda solutio, quis potest conueniri. Bartolus.

¶ Illud sciendum est, cum qui ita fuit obligatus z vt in Italia solueret, 15 † si in prouincia a habuerit domicilium, vtrobique posse conueniri, & hic & ibi. & ita Iuliano & multis alijs videtur.

habebat forum, vt supra eo. l. 2. §. omnes. & hoc ideo, quia Romæ contraxit vbi alias habebat forum: multo magis in non legato.

s *Quo*] s. loco.

t *Constitit*] i. steterit, tamen pergulam habens.

u *Pergulam.*] pergula dicitur tentorium quoddam linteaminibus, vel similibus constructum. Accursius.

x *Debebit.*] nisi ratio nūdinarum aliud inducat: d vt C. de nundinis, l. 1. quæ est contra. e Sed quid si debitor vagari cœperit per orbem terrarum, nec alicubi habeat certum domicilium? Videtur quod vbicumque inueniatur, f possit conueniri, ne alioquin creditor ius suum perderet, argumen. infra, de oper. libert. quod nisi. §. fin. & infra, de ijs, quę in fraudē credito. l. ait prætor, §. si debitorem, & de eo quod certo loco, l. prima, & supra, qui satisda. cogan. l. si fideiussor, §. finali, & C. vbi de crimine agi oport. l. prima. & certè aut ibi respondebit, aut satis. abi, vt supra eod. l. secunda, §. penultimo. Item no. hic quibus modis quis forum sortitur. & certè ratione contractus, vt hic. Item ratione cōmunis patriæ, vt Romæ, vt infra ad municip. l. Roma. Item ratione domicilij, scilicet vbi habet maiorem partē fortunarum suarum, vt infra eodem. si fideicommissum. §. penult. & C. de inco. l. ciues. Item ratione manumissionis, vt libertus sequatur forum patroni, vt infra ad municip. assumptio. §. finali. Item ratione originis propriæ vel paternæ, vt inf. ad municip. l. assumptio. §. primo. & C. de muner. & hono. l. antepen. & pe. lib. 10. Item ratione militiæ, vt infra ad municip. l. municeps, §. final. Itē ratione matrimonij mulier sequitur forum viri, vt infra eodem. l. exigere. & infra ad municipa. l. vlt. §. 2. aliud in concubina, vt infra eodem tit. l. de iure. §. si. & l. si. §. item scripserunt. Item ratione ordinis vel clericatus, vel studij scholastici sortitur quis forum, vel episcopi vel magistri, vt in Authen. vt cle. apud pro. episcopos, §. 1. coll. 6. & supra in proœmio, in fine. Item ratione cursus temporis, scilicet decennij, vt C. de incol. l. secunda. Item ratione poss. ssionis, vt C. vbi in rem actio l. fin. & infra eodem, sed & si susceperit, §. fin. Item ratione constitutionis, vel priuilegij, vt infra ad municip. l. prima, §. primo. g Item ratione reconuentionis, vt C. de senten. & interloc. omnium iudic. l. cum Papinianus. Itē ratione delicti, vt C. vbi de crim. agi opor. authent. qua in prouincia.

y *Defendere.*] duabus rationibus. Prima, quia communis est patria. Secunda, quia ibi est contractum: quasi ab ipso, cum institor cōtraxit, vt ff. quod iussu. l. fin. & Instit. quod cum eo. §. fin. Accursius.

z *Obligatus*] i. prouincia.

a *Siue prouincia*] idest, maximè secundum quosdam ... & saltem iure contractus, in prouincia conueniatur, secundum quosdam, quod M. non placet: quia non ibi, sed alibi videtur contraxisse, vt infra, de actio. & obligat. l. contraxisse.

10 † Fl. deest, de.

11 † Fl. armarium, officinam cō ducens.

12 † Fl. deest, vel.

d Intellige istā glo. procedere in nūdinis generalibus, & sollēnibus secus esset in alijs quæ possunt fieri absque principis licentia. Cal. in l. 1. C. de nund.

e Tu dic, poterit conuenirī, vt hic & illa dēt intelligi de impetrantibus rescriptum, ut non possint conueniri venientes ad nundinas. B.

13 † Fl. deest, quid.

f Idē Bar. Bald. Paul. Ang. & Lāc. & dicit Bar. g multi tibaldi p ... gl. suspendū tur, quod not.

14 † Fl. deest, & ait.

15 † Fl. subiungitur, ...

g Ibi ... sus, quod filius sequitur originē matris rōne nobilitatis, & non est alibi.

traxisse. & infra de bon. author. iudi. posid. l. tertia. Accursius.

a OMnem.] dicebat in l. superiori. §. j. vsque ad fi. quod vbi quis contraxit, ibi debeat respondere, nunc exponit verbum contrahere.

b Obligetur.] per se vel per alios, ut seruos, vt infra eodem l. non aliàs. §. legati. siue delinquendo, siue contrahendo, vt in auth. ut omnes obed. iudic. prouinc. §. hæc considerantes. collat. 5. Accur.

c Ex crediti.] idest, mutui. sic & infra si cert. peta. l. 1. §. 1. contra est huic l. infra eodem. l. de eo. Solu. ibi est speciale in quasi contractu. Item hæc accipiuntur nomine contractus impropriè alias contra, infra de verborum signi. l. Labeo ait.

In loco contractæ obligationis regulariter quis potest conueniri. Bar.

Paulus lib. 58. ad Edictum.

LEX XX.

OMnem a * obligationem pro contractu habendam existimandum est, vt ubicunque aliquis 1 † obligetur, b contrahi videatur: quamuis 2 † non ex crediti c causa debeatur.

In confessum non est ferenda sententia, sed danda est ei dilatio ad soluendum. Bar.

Vlpianus lib. 70. ad edictum.

LEX XXI.

SI debitori d meo velim actionem edere, probandum erit, si fateatur se debere: paratumque e se 3 † dicat soluere: audiendum eum, dandumque f diem cum competenti g cautela ad soluendam pecuniam. neque enim damnum magnum est h in mora modici temporis. Modicum i autem tempus hic intelligendum est, quod post condemnationem reis indultum est. k

* Extra de reb. author. iudi. posid. Durā.
1 † Alias, alius.
2 † Alias, quāuis ex causa crediti debeatur Aut. Angelus.
3 † Flor. dicit, esse.

SI debitori] CASVS. Conuenire volebam debitorem meum in 10. & sic ei libellum porrigere, & ei edere actionem volebam, & ipse confessus fuit mihi debere, quod petebam, & cum pecuniam præ manibus non haberet, petebat dilationem dari, an sit audiendus vel condemnandus ut soluat. quæritur & respond. quod audiendus est ut ei detur modica dilatio, sicut daretur cui iam condemnato, cum confessus pro condemnato habēdus sit: quæreret forte aliquis, nonne illa modica dilatio damnum creditori lædit? Dicit quod non. Sed quæritur hic extra casum, quæ sit modica dilatio? Et dicit, quod antiquitus duorum mensium, siue quatuor: ita ut promittat soluere cum competenti cautione, sed an cum fideiuss. vel non? Et dicit quod inspicitur qualitas personarum.

d Si debitor] idest contra debitorum meum.

e Paratumq.] supple, & paratum &c.

f Dandumq.] si non habet pecuniam ad manum, vt infra, de re iudi. l. debitoribus, & delega. 1. si domus §. primo. Item intell. l. istam in actio. personali, secus in actione in rem: quia tunc prout iudici videbitur ut Institut. de offic. iud §. 1.

a Adde ad hanc glo. tex. in l. si mandato Titij. in §. inf. mand.
b Et bene & sic pendente dilatione si non satisdat potest debitor capi & incarcerari. Bar. & Bal.

g Competenti. a] quæ erit officio iudic. argum. infra de iure delibe. l. prima, in fine. & de lega. primo. l. si domus, §. primo Et dic cum fideiussoribus vel pignoribus secundum quosdam. b ut infra, de fideicomm. lib. l. §. si igitur. Accursius.

h Magnum est] idest, non præsumimus quod sit: fit tamen quandoque, vnde in Ouid. de ponto Omnia sunt hominum tenui pendentia filo. Et subito casu quæ valuere ruunt.

i Modicum] alias accipitur modicum tempus decem dierum, ut infra de constitu pecu. l. promissor. §. primo. aliàs accipitur tempus, quod magis intellectu quam elocutione exprimi possit, ut inf. de sol. l. ratum & l. quod dicimus. secundum Iac.

k Indultum est] olim duorum mensium, ut inf. de re iud. debitoribus. hodie quatuor ut C. de vsur. rei iudic. l. 2. & per hanc l. fiunt præcepta hodie infra decem dies, & facit infra de iure fisc. in fraud. l. m. §. fiscalibus. licet ibi aliud tēpus detur.

QVi non.] CASVS. Titius cum esset Romæ vel alibi constitutus in legatione, vel aliqua alia de causa ex qua habeat ius reuocandi domum, & ibi aliquis eum conueniret, an teneatur respondere? Et dicit regulariter quod sic. Fallit autem supra eo. l. 2. §. sed & si agant. Viuianus.

l Actiones] scilicet omnium actionum. Resp ut sup. eod. l. 2. §. sed & si agant.

m Iudicem] nisi prosequatur iniuriam suam vel suorum, vel furtum, ut supra eo. l. secunda, §. sed & si agant. Et hæc lex generalior est hodie quam ille §. sed & si agant.

Qui agit, cogitur se defendere.

Paulus lib. 3 ad Plautum.

LEX XXII.

QVi non cogitur in aliquo loco iudicium pati, si ipse ibi agat, ibi 4 † cogitur recipere 5 † actiones, l & ad eundem iudicem m mitti.

Quod per litis contestationem accidit, non accessorium ad primum, in dicto iudicio non uenit, sed noua instantia opus est. Bartol.

Idem lib. 17. 6 † ad Plautium.

LEX XXIII.

NOn potest n * videri in iudicium venisse id, quod post iudicium acceptum accidisset:

NOn potest.] CASVS. Petebam à te decem, cum nihil mihi deberes, & mihi postea incepisti debere: nunquid illa 10. videbuntur deducta in iudicium. Et dicitur, quod non, sed alia lit. contesta. & alia libelli porrectio est necessaria. Vel dic aliter hunc casum: quia debes sub conditione: & si cœpi aduersus te experiri, & lit. contesta. fui, lite pendente conditio extit, nunquid super lite sit pronunciandum? Et dicit quod non: sed alia litis contesta. & libelli porrectio est necessaria.

4 † Flor. dec. & ibi.
5 † El. exceptiones.

n Non potest.] vt si futurum debitum peto, quod neque pure, neque conditionaliter, nec ullo modo debetur, incipit deberi lite pendente, vt infra eodem, l. nonquemadmodum. § penultimo. Secus si aliquid quod debebas, peto: & circa id aliquid accidit lite contestata. quia illud euenit propter præsens, cui accidit quod est principale. & sic non obstat infra de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum. & infra de aqua plu. arcen. l. si tertius, §. officium. & § fina. & C. de iudic. l prima. c Item oppo. de peti. hæredit. ut infra de pet hæred. l. quarta, & de act. de p c. ut infra de pe. l quæsitum in §. primo respon Solu. ibi in uniuersali, in quo omnia in generali petitione clauduntur. Item oppo. de actione in rem, & ad exhib. ut infra de pe. l. quæsitum. in §. primi respon. Solu hoc in personalibus tantum tenet, non in realibus, nec in his quæ in rem scriptæ sunt. Item oppo. ut infra depo. l. 1. §. non tantum dolus. & §. ite Neratius Item oppo de actione pignoratitia, ut infra de pignora. actio. l. si rem. § fina. & de debito conditionali, cuius conditio extat lit. contestat. ut infra de petitio. hæred. l. quod si in diem. potest dici in prædictis tribus illud speciale. Vel breuiter dicas ad omnia, si incipit deberi post litem contestat occasione facti præcedentis lit. contest. non est opus noua interpellatione. alias sic, argumen. dicta l. quod si in diem: nam & in rei vendicatione, ante lite. contesta. habeo ius, licet non contra te, si tu non possidebas tunc. & facit supra de arbit. l de his. Dicunt tamen quidam in illa l. de pignoratitia actione l. si rem. quod petebam, ut præsens: secus si vt futurum. ut infra eadem. l. non quemadmodum. Item oppo. infra mand. l. si mandauero tibi ut a Titio R. spon. & ibi ex facto præcedenti lit. contestat. Item, quod si decem ex donatione petam a te, & lit. contesta. donas Ioan. dicit fieri condemnationem, & quod hic dicit accidisse, scilicet extrinsecus, non ex causa qua ago, quod alijs non placet: sed in tali casu & similibus locum habet hæc l. secundum alios. Item oppo. infra eodem solemus. sol ut ibi.

6 † Lib. 7.
* Concor. not. in c. significantia de lib. obiect. in magna glos.
c Dic, quod ibi loquitur de his, quæ sūt accessoria ad petita, hic de his, quæ sūt principalia per se fun B.

ADDITIO. Dic secundum Bartolum, quod prædicta uera sunt quando actio proposita est specialiter, secus si generaliter nulla expressa causa, ut l ultima, de annali exceptione, & est determinatum per Inno. in c. abbate sane. de iu. lib. 6.

Accidisset,

a *Accidit.*] i. incœpisset esse debitum.

N*On alias.*] CASVS. Titium princeps vocauit aliqua de causa Romam, ex qua habebat ius reuocandi domum, (vt inter aliquos cognosceret, vel testimonium ferat, nunquid conueniendus est Titius? Et dicit, quod non, nisi ex eo quod contraxit eo tempore, quo erat Romæ.

1† Fl. accidisset.

¶ *Legati*] Titius cum esset Romæ vel alibi aliqua de causa constitutus, ex qua habebat ius reuo. domum, ibi delictum commisit ipse, vel eius serui, an habeat ius reuocandi domũ, an ibi debeat conueniri? Et dicit quod ibi debet respondere.

* Per sacram euocatoriam, cuius familia est apud Cassiod. lib. 7. variar.

2 † Admiserint. Fl.

¶ *Sed si.*] Cum esset Romæ vel alibi, vt dixi: ibi rem aliquam possidebat quam emit ante legationem: nunquid si ibi conueniatur rei vendi. teneatur respondere? Videbatur, quod sic, ideo quod ipse eam possedit. Sed Cassius iurisconsul. dicit fore distinguendum, an impediatur officio legationis, vel non: & si impediatur, non fore dandam: si non impediatur, fore dandam, ut etiam hoc exemplo in quo non videtur impediri, si aliquis haberet plures seruos: & de vno controuersiam pateretur: quia tunc non est deneganda. Sed Iuliano uidetur sine distinctione aliqua, non fore dandam: & sic haberet ius re. do. Et no. quod hæc lex loquitur quando emit ante legationem: sed lex proxima loquitur quando tempore legationis. Viui.

quod post iudicium acceptũ accidit: a 1† ideoque alia interpellatione opus est.

Idem lib. 17. ad Plautiũ.

LEX XXIIII.

NOn alias in eos quos princeps euocauit, b * Romæ competit actio, quã si hoc tẽpore c contraxerint. Legati d ex delictis in legatione commissis coguntur iudiciũm Romæ pati, siue admiserint 2† siue serui eorum.

Legatus non potest conueniri actione in rem tempore legationis, nisi eo tempore cœpit possidere. h. d. aliàs sic: Legatus non potest conueniri etiam actione in rem ratione præsentis possessionis quam etiã ante legationem habuit: secus si tempore legationis cœpit possidere. Bar.

¶ Sed si postuletur in rem actio e aduersus legatum, nunquid danda sit, f quoniam ex præsẽti possessione hæc actio g est? Cassius respondit, sit seruandum, vt si subducatur ei ministerium, non sit concedenda actio. si verò ex multis seruis de vno agatur, h nõ sit inhibenda. Iulianus sine distinctione i denegandam actionem ait. & 3† merito. ideo enim non datur actio, ne ab officio k suscepto legationis auocetur.

3† Fl. Actionem merito.

b *Euocauit.*] causa legationis. Accur.

c *Hoc tempore*] cum essent Romæ, ut sup. eo. t. l. 2. § omnes, non ergo si ante, secus in alijs, ut sup. d. l. 1. § legatis. versi. omnes. Accur.

d *Legati.*] hæc est Pisa. litera, ut sit §. legati communis, ut sit §. ex delictis.

e *In rem actio.*] propter seruum quem emerat ante legationem.

f *Danda sit.*] supple, & videtur nunquam &c.

g *Hæc actio.*] i. rei uen ut C. de ali. iu. mu. l. 1. & inf. de except. rei iu. l. si quis ad exhibendum. per quod uidetur conueniri, ac si nunc contraxisset.

h *Agatur*] id. non seruis dicit, quia talia sine eum ducit.

i *Distinctione*] scilicet prædicta, distinguitur tamen aliter, an incipiat possidere in ipsa legatione, ut infra l. proxim. sic & dicitur institu. de uulga. substitut. § sed in substituto.

k *Ab officio.*] vt infra. eo. l. & quid enim. Accur.

S*I Legationis.*] CASVS. Titius cum esset absens, seruum uel rem aliquam emit, uel eam causa alia possidere cœpit, puta donatione. Vel qui ei legata fuit, an conueniri ibi postea possit, & respondere teneatur. Et dicit quod sic, aliàs daretur legatis materia auferendi, & furandi res alienas.

l *Emerit.*] Romę, & causa sui ministerij: nam aliàs non debet aliquid facere.

m *Accipere.*] sed non ut contraxit vt aduena: aliter enim non potest, ut inf. de le. l. Paulus. §. si. ergo ibi conueniri non debet. Respon. nemo est aduena Ro. nam Romæ tantum dicas eũ emisse. Item non iure contractus, sed rei uendi. conuenitur supra de eo qui emit ante leg. nunc de eo qui in legatione.

Ex possessione pręsenti habent initium tempore legationis, potest conueniri legatus legatione durante. Bartol.

Iulianus libro 1. Digestorum.

LEX XXV.

SI legationis tempore quis seruum uel aliam rẽ emerit, l aut ex alia causa possidere cęperit, non iniquè cogetur eius nomine iudicium accipere. m Aliter. n. potestas dabit legatis sub hac specie, res alienas domum auferendi. n 4 †

Ratione quasi cõtractus qui solo animo fit, legatus qui legationem gerit, non potest legationis tempore conueniri. h. d. Bart.

Paulus lib. 18. 5 † ad Plaut.

LEX XXVI.

DE eo o autem qui adijt p hæreditatem, Cassius scribit, quamuis Romæ adierit hęreditatem, non competere in eum actionẽ, q ne impediatur legatio: & hoc verum est. Sed nec legatarijs datur actio, licet 6† nisi satisdetur, r mittã tur in possessionẽ s rerũ hæreditariarũ: quod & in hæreditariis creditorib dicendũ est. t

Iulianus lib. 1. Digestorũ.

LEX XXVII.

QVid enim u prohibet legatum publico munere fungi: & actorem custodiæ causa x in possessionem y rerum hæreditariarum esse?

n *Auferendi.*] quod non debet esse, ne detur occasio delinquendi, argum. C. de ind. vi. l. 2. in fi. & sup. nau. cau. l. 1. §. 1. apparet ergo quod in superiori l. ante cęperat possidere.

D*Eo.*] CASVS. Aliquis dum esset legatus, talis ante institutus erat Romæ: durante leg. adijt hær. nunquid potest conueniri durante lega.? Et dicit quod nõ: satisdabit tamen de leg. præstan. vel si satis nõ det, fiet missio in pos. rerum hær. Vi.

4† Al. afferendi, melior tamen est lectio Florentina. Duar.

5† Lib. 19.

o *De eo*] i. legato. Accursius.

p *Qui adijt*] s. Romę.

q *Actionem.*] imo ut sup. eo. l. omnem. contra. Solu. hic in quasi contractu, ut l. 1. stit. de ob. ex quasi cõ. §. hęres. ibi in cõtu & delictis. Sed cõ. s. 7. l. interdũ. §. fi. Sol u. licet hæc sicut & illa sit ex quasi contractu: tñ aliud domino negotiorũ qui certat de damno vitando ut ibi: quam in legatarijs, qui de lucro, ut hic. Hæc nõ valet, quia & de creditoribus hic dicit, sed dic ibi in senatore, hic in legato.

6† Fl. Sed nisi satisdet, mittuntur.

r *Satisdetur.*] s. cum fideiussoribus. Sed contra. sup. eo. l. si. sed si dubitetur. Sol. hic satisfo. de legato uel debito soluendo: ibi quod in iudicio sistat, nuda promissione cauet. Item hic quasi contraxit adeundo: ibi non sed ratione fori communis ibi conueniebatur.

s *Mittantur in possessionem.*] non ergo in aliquo suum sibi videtur prodesse priuilegium, quia etsi priuilegi eius non esset, nullam tamen aliam pœnam patitur, nisi missionem in bona, si nollet respondere. Respõ imo prodest: quia hic non fit missio nisi in bonis hæreditariis, cum aliàs fieret in omnibus a post sex menses, ut C. ut in pos. le. l. certa forma. Item hic si satisdat euitat conuentionem, aliàs enim non euitat. Accur.

a Et bene Lanc.

t *Dicendum est.*] ut mittantur in possessionem.

u Q*Vid enim.*] respondet tacitæ obiectioni.

x *Custodia causa.*] una cum ipso legato, ut infra, ut in pos. leg. l. 1. s. cum. & infra de dam. infe. l. si finita. §. si fortè. adeoque ea immissione non oneratur, ut sup. eo. l. 2. § sed si dubitetur. Accur.

y *In possessionem.*] ea ratione, quia non satisdetur. Et nota

quòd

quod cessante causa cessat effectus. nam non impeditur legatio, quæ est causa: ergo fit missio: quæ missio cessaret si legatio impediretur. Sunt ergo duæ rationes quare fit missio. prima, ideo quia non satisfaat. secunda, quia officio legationis non impeditur.

S*Ed & si*]CASVS. Aliquis dum erat in legatione, hæreditas sibi restituta ex Trebelliano fuit: volunt eum nunc conuenire creditores, quæritur, an possint? Et respon. quod non, ratio ibi, perinde &c. Si verò erat institutus, & rogatus alii restituere, & restituit, de cætero non conuenitur, sed fideicommissarius: nec ille poterit ex persona legati se defendere quo minus respondere cõpellatur.

¶*Ex quibus*] Planum est. Dicit enim, quòd cum dictum est de iis qui absentes sunt aliqua de causa ex qua habent ius re. do. qui non possunt conueniri nisi ex contractu ibi habito: inde si deferat eis iusiu. non tenentur suscipere, &c.

¶*Aedium*]Titius ubi est absens aliqua de causa ex qua habeat ius re. do. ibi, uel in prouincia sua domos possidebat: nunquid tenetur satisdare de dã. inf. Et dicit quod sic, & si nolit satisdare, missio fit in domos.

¶*Sed & si.*]Tenebatur mihi Titius aliqua actione, quo tempore finiebatur: & sic est Romæ, vel alias ex tali causa ex qua habet ius re. do. & sic eo existente in legatione finiebatur dies illius actionis an sit cogendus, quod litem mecum contestetur? Et respon. quod sic.

¶*Si pater.*] Titius decessit relicto vno filio, & vxore sua grauida: filius vult debitores patris pro dimidia parte conuenire. quæritur an possit? Et dicitur quod non, quamuis vnus tantum nasci possit, vel nascatur postea: quia poterit plures nasci quamuis per rerum naturam, idest per diuinam sapientiam certum esset vnum nasci, sed magis inspicere debemus nostram ignorantiam quam diuinam scientiam: & sic dicimus, quod ipse quartam partem petere potest. Viuianus.

1†*Lib.19.*

2† *Coniunge l. 1. si pars hæreditatis.*

3† *Vbi ...*

4†*Non habentur hæ voces hoc legati in Germanico exemplari.*

Ille cui ex Trebelliano restituitur hæreditas tempore legationis, pro ea tũc non poterit conueniri. Bar.

Paul. lib. 8. 1 † ad Plautium.

LEX XXVIII.

SEd 2† & si restituatur ei hæreditas a ex Trebelliano, actio in eum non dabitur, siue spontè, siue coactus hæres adierit. b commodius. n. est reddi quidem ei hæreditatem, perinde c autem habendum est 3 † ac si ipse adijsset d hæreditatem. Contra, si legatus tempore legationis adierit, e & restituerit, datur in fideicommissarium actio: nec Trebelliani exceptio f obstat ex persona legati, g quia hoc h legati 4 † personale beneficium est.

Quo casu non cogitur se defendere, non cogitur iuramentum præstare. b. d. Bart.

¶Ex quibus autem causis non cogetur legatus iudicium accipere, nec iurare cogẽdus est, se dare nõ oportere: quia hoc iusiurandum in locum litis cõtestatæ succedit i.

¶ Aedium k. nomine legatus damni infecti promittere debet: l aut vicinum admittere in possessionem. m

Ex causa necessitatis cogitur legatus litigare, inquantum necessitas exigit Bart.

¶Sed & si dies actionis n exitura erit, causa cognita o aduersus eum iudicium prætor dare debet, vt lis contestetur, p & 5† ita in prouinciam trãsferatur.

In ventre in dubio præsumuntur esse tres: ideo iam natus pro quarta hæreditatis tantum interim poterit conueniri.

¶Si paterfamilias mortuus esset relicto vno filio, & uxore prægnante, non rectè filius à debitoribus partem dimidiã crediti petere potest: quamuis postea vnus 6 † natus sit: q quia poterant plures nasci, cũ r per rerum naturam certum fuerat vnum nasci, s Sed & 7† Sabinus & Cassius dicunt partem quartam peti debuisse: quia incertum esset, t an tres nascerentur: nec rerum naturam intuendam, u in qua omnia certa essent, cum futura vtique fierent, sed nostram inscientiam 8 † aspici debere.

g *Legati*]nec aliam si quam habet iure legationis.

h *Quia hoc.*]i. exceptio Trebellianica, bona ratio, ut Instit. de iure nat. § planè. Fallit tamen in priuilegio dotis, quod ad suum hæredem transit, ut infra sol. mat. l. etiam. & C. qui pot. in pig. hab. l. si. §. pen. Sed oppo. quòd hic non est priuilegium legati, nam & non legatus si restituit, habet exceptiones Trebel. ut infra ad Trebell. l. 1. circa prin. p. & § 1. Respond. hic non dicit hoc beneficium competere iure legationis, sed competere, quia restituta est hæreditas. vnde dicitur personale beneficium eius, non quia legati, sed quia iam restituerat. Vnde supple hanc literam. nec excep. Trebel. competit ex persona legati, nec alia, si quam habet iure legationis, scilicet ius reuocandi domũ: quia hoc ius, scilicet domum reuocandi, personale est priuilegium.

i *Succedit.*]ut hic, & infrà, de iureiurando, l. tutor, §. qui non compelluntur. Et sic nota hic, vbi aliquid prohibetur, & eius simile, vt argum. ius. man. da. l fin.

k *Aedium.*] Romæ, vel in prouincia positarum.

l *Debet*] s. Romæ.

m *In possessionem*] s. ex primo decreto. sic supra eo. l. de eo. & l. quid enim. Quid autem si ex secundo? Respondetur non, sed datur restitutio, ut infra de dã. in. infec. l. si finita, §. si forte.

5†*Plur. ita de in prouinciam.*

6† *Fl. vnus filius natus.*

7† *Fl. sed Sabinus Cassius partem quartam.*

8†*Inscientiam.*

n *Actionis.*]alicuius competentis contra legatum.

o *Cognita.*] forte intellige casum esse cum ipso iure perit actio b. Sed si hoc dicas, quando ergo datur restitutio quæ datur, ut supra ex quibus causis maiores, l. prima? Respon. l. si non fiat contestatio. & est sic causa infra, de pœn. l. 2. Vel secundum Ioan. dic, si facile potest peti restitutio, non fiat contestatio; alias sic, vt quia actor est pauper, cui est difficile petere restitutionem. Vel forte lõge distet à præside, qui debet restituere, nam defensor loci non potest.

p *Contestetur*]& sic actio perpetuei; vt hic, & suprà, de arbitr. l. si de meis, §. finali & supra, de feriis, l. prima, §. sed si exitura. Sed quomodo potest exire, ut supra eodem l. secunda, §. in omnibus. quæ est contra. Solu. ut ibi. Item quid in actione de dolo, quæ non potest perpetuari, ut C. de do. l. fin. Dices totam causam agendam tempore legationis. Accur.

q *Vnus natus sit.*]imò uidetur quòd dimidiam, quando postea vnus nascitur, ut ff. de acqui. hæred. l. cum quidam, & quid si unum. quæ est contra. Sol. ibi refertur opinio Sexti Pompon. quæ etiam hic reprobatur.

r *Cum*]i. licet, quamuis

s *Nasci*]s. vsque ad septem, cum tot sint receptacula mulierum, ut ff. de sol. l. si pater. & ff. si pars hære. pe. l. antiqui. Et no. hic quòd inspicitur quod euenire potest. sic supra, de furtis l. nam rud. l. si item, in fi. Accur.

t *Esset.*] cum possit etiam nasci facile vij.

u *Intuendam.*]imò videtur intuenda, vt Inst. de uerb. obli. §. con-

a *Hæreditas.*]& sic uidetur quasi contraxisse, vt Instit. de oblig. quæ ex quasi contrac. nas. §. hæres quoque. Accur.

b *Adierit.*]s. institutus qui cogi potest, ut inf. ad Trebell. l. quia poterat & Instit. de fideic. hære. sed & si accutes. Sed nonne agendo contra hæredem institutum & petendo vt compellatur adire, & sibi restituere, compellitur se defendere, ut supra eod. l. 2. § sed si agant. quæ est contra. Solu. hoc magis officio iudicis expeditur quam actionis iure. a vel quod supra dicit uerum est interim dum agit, postea non, vt hic sequitur.

c *Perinde.*]quo ad hoc vt non possit conueniri, sicut si ipse adiuisset, vt in 1. respon.

d *Adiisset.*]quo casu non cogitur, ut s. eo. l. de eo.

e *Adierit.*]adire cogitur, non restituere tempore legationis, vt ff. ad Trebel. l. si legatus. Accur.

f *Exceptio.*]s. vt restituta hæreditate non teneatur creditoribus.

a Bal. hic dicit istam gl. singu. ad hoc, quod reconuentio non habet locũ ubi petitur aliquis iudi. solu & nõ iure actionis, de qua materia per Bar. in l. j de uer. & extraord. cogni. p Ioan. in ca. 1. de mut. pet. vbi dicunt, quod non habet locũ etiã coram arbitris, per c. di lecti, de arb. & ita, Bal.

9. Isra est vera; aliæ duæ sunt diuinæ. Lane.

§.conditiones.quæ est contra. Sol. hic dicit rerum naturã, idest diuinam scientiam ibi cursum solitum rerum. Vel ibi ponitur pro scientia hominis.sic & C.de prob. l.actor.

Q *Vi prior.*] C A S V S. Debeo tibi rem aliquam, tu mihi aliam. tu me conuenisti, ego te postea, prius cognoscetur de causa tua, quàm de mea. Vel dic aliter casũ plũ: quia scriptor mihi prius suas operas locauit: & postea Titio, cui prius debebat, &c. Et dicitur quod mihi q prius appellaui, idest contraxi.

a *Qui prior appellat.*] ponunt quidam casum in operis, ut inf. de lo.. in operis. sed ibi non de ordine conuentionis, sed satisfactionis dicit. a Alij in duplicibus iudicijs, vt supra eod. l. in tribus. Et quod dicit hic agat, i. actoris partes teneat. Tu verò dic b peto à te Stichum. tu à me Pamphilum, & sic in similibus, ubi vtraq; ciuilis est, neutra præiudicialis. ibi tamen ita ut nihilominus alter pendente lite prioris possit proponere suam querelam, & probationes inducere: & sic de causa cognoscetur: licet alter primo probet, & prius facti qualitatem enarret, & vna charta poterit vtraque sententia scribi, uel duabus, incontinenti tamen: in Auth. de execu. & iis, qui conue. §. sancimus, coll. 7. Item habet locum hæc regula, cum utraque criminalis est, & neutra maior. c Item cum prima est maior secunda. Item & si secunda maior sit, sed tamen nomen prius accusati receptum est inter reos, ut ff. de adult. l. si maritus, §. præscriptiones. Item habet locum cum ciuiliter agendo præiudicialem primo intẽdo, & postea mihi obijcitur criminalis, & intellige quando se non contingunt: si autem se contingunt, vt quia vna principalis, alia incidens tunc semper primo de incidenti cognoscitur antequam de principali cognoscatur, & pronuncietur. Sed an de incidenti pronuncietur Dic, ut infra eodem titu. de qua re. Item non dicas prior agat, idest peragat vsque ad fin. sed dic vt dictum est. E contra fallit hæc regula cum vtraque est ciuilis sed secunda præiudicialis, ut Inst. de actio. §. præiudiciales. & infra, de libe. cau. l. ordinata, & C. de adult. l. quoniam, & de ordi. cogn. l. cum hic status, & l. 1. Item fallit cum secunda criminalis est, & altera ciuilis, non tamen præiudicialis, ut C. de ord. iud. l. fin. Item fallit, cum utraque est criminalis: sed secunda maior, ut C. qui accusare non poss. l. 1. Item fallit quando vtraque est æqualis & criminalis, sed accusatus uult prosequi suam vel suorum iniuriam, ut C. qui accus. non pos. l. neganda. Item fallit, si unus petitorio, alter possess. agat: nam iudicium possessorium præfertur: licet postea præpositum sit, ut infra eodem l. si de vi. Item quis dicatur prior appellare? R. ip. qui prius vocat in ius, aliter accipitur alibi, ut infrà, de pe. l. si verò. Ita contra C. de transactio. ubi pactum Sed ibi est speciale in odium venientis contra tantam solennitatem. Accursius.

1† Qui appellat prior agit. & rectius Dua.
* Bald. notat ex isto tex. iudicem debere iudicare secũdum conscientiam. Adde gl. bene facientem l. pen. de condic. causa. & in magna gl. ad medium. ibi, remordet mentem conscientiam.
a Et bene Paul.
b Ista est vera, sm Pau.
c Et bene facit text. in l. neganda, ff. qui accu. nõ pos. Paul.

Idem lib. 8. ad Plautium.

L E X XXIX.

Q Vi prior appellat, a prior agat. 1†

Marcellus lib. 1. ff. orum.

L E X XXX.

V Bi acceptum b * est semel iudicium, ibi, & finem accipere debet.

V *Bi acceptum.*] CASVS. Coram iudice ord. meo conueni Titium alterius iurisd. & sic sum cum eo lit. contest. cum ipso sponte iudicium suscipiente hoc facto volebat uti priuilegio suo dicendo se fore de alia iurisdic. vel se habere ius re. do. Dicitur quod non potest: quia ubi acceptum est, ibi finem accipere debet.

b *Vbi acceptum*] etiam per citationem, d & apud eundem iudicem, ut ff. eod. l. si quis postea, & supra, de iurisd. omn. iud. l. pen. Nam etiam in alio loco apud eundem iudicẽ decidi potest, eadem tamen terra, ut ff. de arbi. l. si cum. §. si arbiter. Azo. & facit ad l. istam in Auth. de test. §. & quoniã, coll. 7. & de sanc. episc. §. si quis episcopus, coll. 9. & supra eod. l. si quis postea. Vel propriè pone. primo fallit e supra

d Hoc verũ in eo qui hẽt plures iudices, & neutrũ potest declinare, secus si per incompetentem esset vocatus, vel non vẽ, ff. eo. Barto.
e Imò non fallit. Bart. & Pau.

Sicut inter hæredes diuiditur actio, ita instantia super actione inchoata. B.

Celsus lib. 27. Digestorum.

L E X XXXI.

S I petitor c plures hæredes reliquerit, vnusq; eorum iudicio egerit, d non erit uerum totam rem, quæ in priori iudicio fuit, deductam e esse. Nec. n. quisquam alienam actionem in iudicium inuito cohærede perducere potest. f

eod. l. si longius, & C. de peda. iud. l. pen. & l. properãdum. Quid si deleget? uidetur quod possit: quia idem uidetur esse in delegato, ut C. de procur. l. neque.

S *I petitor.* C A S V S. Titius cœpit agere aduersus Meuium, & lis contest. fuit? & sic lite penden. decessit relictis pluribus hæredibus, puta me Titio & Seio: egi ego solus & prosecutus sum litẽ, alijs inuitis, non præiudico eis. Vel dic, quòd ille Titius decessit, & lis non fuit contest. sed ego litem inchoaui & idem est. Viuianus.

c *Si petitor.*] idest, actor.

d *Egerit.*] idest agere perseuerauerit. nam defunctus agere g cœpit. Alii dicunt h quod omnes cohæredes agere cœperunt, sed vnus tantum pro omnibus voluit perseuerare. Sed contra verũque casum est. C. de g for. eiusdẽ litis, l. 2. Solu. hic inuitis alijs nõ potest: ibi ignorantibus, vel scientibus potest, non tñ contradicentibus argu. contra, ff. de procur. l. Pomponius, §. fi.

ADDITIO. Ibi in re indiuidua: hic indiuidua, & ita soluit Bart. hic.

e *Deductam.*] in posterius. Accur.

f *Perducere potest.*] arg. C. res inter alios act. & ff. de re iud. l. sæpe, & C. de procur. licet.

1 f Idem [illegible]

Tempora apposita in prima delegatione, videntur repetita in personam eius, qui in locum primi est delegatus. Bart.

Vlp. li. 5. 2† de off. procu. 3†

L E X XXXII.

S I iudex, cui certa tempora g præstituta 4† erant, decesserit, & alius in locum eius datus fuerit. tanta 5† ex integro tempora in personam eius præstituta intelligemus: quamuis magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expresserit: h ita tamen

2† L. 8. r.
3† Fin. cons. his.
g Et bene Pau. & Lãc.
h Et malè Lanc.
4† Pro præstita.
5† Alterius tamdem ex integro temporis

S *I iudex.*] CASVS. Casum primo ponas, & sic. Aliquis fuit delegatus ad aliquam causam. & dictum fuit ei vt illam causam finiret intra biennium, & decessit iste delegatus: & alius in eius locum substitutus est, debet habere tantam potestatem quanta data fuit primo delegato, i. biennium dabitur isti subrogato. Hoc est verum si non fiat contra l. illam properandum. & secundum hoc dicit tãta, &c. non plus, i. quanta constituta fuerunt in persona primi. Vel dic secundo hunc casum, quod iste delegatus decessit, & restabant ei sex menses Certe subrogatus loco eius habebit illos sex menses, & secundum hoc dicit tanta, &c. s. quanta restabant primo delegato. Viuianus.

g *Tempora.*] intra quæ debeat iudicare, præstituta à delegante tanta ex integro posita quanta fuerunt præstituta in primi persona. Ioan. vel dic, quantum restabat primo. & sic facit glo. nam si expressit, &c. sed secundum primam non oportet aliquid subaudiri.

h *Non expresserit.*] nam si expressit illud tempus, seruatur, ita nomen, &c. Et nota quod tribus modis est contra. C eodem, l. properandum, § unaut. m in medio. Primo in eo quod dicit hic secundum secundam expositionem dari successori tantum tempus quantum defuncto supererat, vel quantum defunctus habuerat secundum diuersas positiones: ibi autem annum statuit: nisi maius tempus supererat, sed in hoc ista sequitur illam. i Item in eo quod hic innuit, potest statui tempus, quod ibi negatur, sed à lege statutum: sed hic loquitur de tempore constituto a maiori iudice: quod redintegrari potest: ibi de tempore a lege constituto: quod non redintegratur, sed tantum successori datur quod lis expediatur. Vel ibi de ordinario perpetuo: hic de delegato. K Vel hæc secundum illam. Item in eo quod hic dicit, quod non potest legitimum tempus, s. triennium excedere, ut cont. a: quia ibi innuit quod sic, quod quidam ibi concedunt & sic seruatur. Sed puto quod illa secundum istam intelligatur in hoc, s. de delegato temporali, & illa in ordinario perpetuo item no. arg. quod intelligitur tacitè repetitum quod prius fuit dictum, ut infrà, de verb. oblig. l. Titia, § item respon. & inf. eo l. mortuo. arg. contra. ff. de hæred. instit. l. suo cond. & C. de vsu. per retentionem, in S. Accur.

i Reprobatur secundũ Lancel.
K Et bene Paul.

ADDITIO. Dic, quod illæ leges loquuntur in contractibus

ctibus. hic in iudicijs Lancelot.

a *Legitima*] triennij per nouam consti. ad quam, s. prope randum, compositores habuerunt respectum, addentes legi. Vlp. hunc ver. miti, &c.

b *Non excedat*] hæc duo tpa cōputata in vnū, s. q̃ trāsfertur vivo iudice primo, & quod postea a l. ista datur successori quod est tantundem. Vel dic quod postea datur a substituente, vt sic ad substitutum te referas.

1 † Fl. legitimum tēpus. & verba cum seq. videntur addita a Tribonian.

** Ad hanc l. gl. Inno. in ca. inter monasterium in gl. si alicui competunt, extra de re iud.*

men vt legitima [a] tempora 1 † non excedat. [b]

Qui petit copiam libelli, non videtur consentire in iudicem. Bartolus.

Modestinus libro 3. Regul.

LEX XXXIII.

NOn videtur * in iudicem consensisse, qui edi sibi genus [c] actionis apud eundem iudicem desiderat.

In successorem transit instantia, quæ debet terminari in eodem loco. Bart.

Iabolenus lib. 15. ex Cassio.

LEX XXXIIII.

SI is, qui Romæ [d] iudiciū [e] acceperat, decessit, hæres eius, quamuis domicilium trans mare habeat, Romę tamen defendi debet: [f] quia successit in eius locum a quo hæres relictus est.

Iudicium non pōt esse super futuro. h. d. Vel sic: Tractus futuri temporis non spectat ad iudicem. Bartolus.

Idem libro 10. ἐπιστολῶν.

LEX XXXV.

NOn quemadmodum fideiussori obligatio in pendenti g pot est esse, vel 2 † in futurum concipi, ita iudiciū in pendenti [h] pōt esse: vel de his rebus, quæ postea in obligationem aduenturæ sunt, nam & neminem puto dubitaturum, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudicium verò antequam aliquid debeatur, non posse. [i] 3 †

NOn videtur.] CASVS. Pone casum in scholari qui ex consti. Frideri. habet tres iudices, scilicet episcopum, magistrum, & potestatem, & si vocetur coram potestate ab aliquo Bon. & ei libellus porrigatur, & ipse receperit non propter hoc videbitur consentire, nec coram potestate litigare. Viuia.

c *Genus*] idest speciem. Sic genus ponitur pro specie supra man. cau. l. idem, §. sed si gratis, unam actionem actor debet edere in libello vt supra eodem. l. si debitori inter lit. contest. &c. vt C. de lit. contest. l. 1. Sed contra inf. eod. sed & si susceperit. Sed ibi etiam respondit, & consensit in iudicem.

SI is.] CASVS. Titium Romę conueni, & litem cum eo contestatum. decessit ll. conte. vel lit. pend. & ei hæres extitit quidā alibi habens domicilium, puta vltramare: an ibi se defendere debet, ubi scilicet domicilium habet, an vbi iudicium cęptum est, scilicet Romæ, & dicit quod vbi cęptum est, scilicet Romæ.

2 † Flor. vel in futurum.

d *Si is qui Romæ*] idem si alibi.

e *Iudicium*] scilicet per lit. contest. vt supra eod. vbi. & l. si pretor.

f *Debet*] siue ibi inueniatur, siue non: vt supra eod. l. vbi, si autem non esset lis contest. tunc, vbi inuenitur: vt supra eod. l. hæres vel aliter vt ibi.

g NOn quemadmodum In pendenti.] vt si pmittat in die: quod non placet: quia tunc non in pendenti. imò statim est debitum, vt infra de verb. oblig. l. cum qui Calēdis, & Institu. de verb. oblig. § in diem. Dic ergo, idest sub conditione. quia tunc pendet, vt Institu. de verb. obl. § sub conditione. Et quod dicit, vel in futurum, s. pro eo quod adhuc neque pure, neque in diem, n. quę conditionaliter debetur, vt Institu. de fideiul. §. 2. & inf. dicit statim.

h *In pendenti*] puta ita demum teneas hoc iudicium, si nauis ex Asia venerit.

i *Non posse*] nota iudicium non posse esse de futuris, ut si te nunc conuenio, quia spero te aditurum hæreditatem Titii, & oppo. de ijs quę dixi supra eodem, non potest. Item est contra infra a l leg. Aquil. l. in lege. Solu. nisi specialiter in odium delinquentis, secundum M. nam & in legato conditionali debetur æstimatio ante euentum conditionis, si tabulæ per contumaciam non exhibeantur, in odium contumacis, vt infra de tab. exhib. l. locum. §. condemnatio. Vel in dicta l. in lege. præsens est damnum: præsens obligatio, præsens actio, præsens causa, & præsens sententia, sed sola differtur executio, vt infra de euictio. l. a Item, quid si promisisti quid singulis annis: nonne potero agere, ut condemneris, vt in futurum soluas? Respond. ita, nec enim oportet singulis annis de iure meo protestari, vt C. de præscrip. triginta an. l. 2. in fi. Et argum. infra, de vsur. l. cum de in rem verso. & C. de fideicom. l. 1. & argu. infra pro soc. l. arbiter. circa princ. & inf. de serui rustic. præd. l. qui ædificium. & argum. infra de aqua plu. arcen. l. hactenus. §. penulti. & infra si serui. vend. Legi, & l. harum. & est ratio: quia super iure quod est de præsenti, agitur. Item oppo. infra quādo appel. sit, l. prima. §. biduum. Sed hic de iudicio seu instantia iudicij: idest, trino actu trinis personarum: ibi de sententia.

3 † Al. potest.

Ex causa pōt iudex dilationes prorogare. h. d. Bartolus.

Calistratus lib. j. Cognitio.

LEX XXXVI.

INterdum ex iustis causis, & certis personis sustinendæ [k] sunt cognitiones: veluti si instrumēta litis apud eos esse dicantur, qui reipublicę causa absunt. 4 † Idemque diui fratres in hæc verba rescripserunt. Humanum est propter fortuitos [l] casus dilationes accipi, veluti cum 5 † pater litigator filium vel filiā, vel uxor uirum, uel filius parētem amisit: [m] & in similib. [n] causis cognitionem ad aliquē modum sustinere.

4 † Abesse. Idque. Flo.

5 † Fl. quod

Vbi quis gessit negotiū, ibi debet se defendere, non obstante priuilegio fori: Bartolus.

¶ Senator si negotijs alienis se obtulerit in prouincia, [o] non debet iudicium recusare negotiorum gestorum: sed actionē eum recipere 6 † oportere Iulianus respondit: cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit. [p]

6 † Fl. suscepera.

INterdum] CASVS. Iudex inter aliquos cognoscebat, & cum vellet sententiam ferre, unus litigatorum petiit sibi dilationem dari, an debeat. Et dicitur quod sic, causa cognita: & si causa iusta fuit, in litera dicitur quod sit iusta causa.

¶ *Senator.*] Titius cum esset prouincialis, & in prouincia domicilium haberet, & Romæ senator constitutus foret, scilicet Romæ, vel alias puta Bonon. gessit negocia mea. Dicit quod propter malam administrationem potest conueniri & non. & etiam Romæ, si ibi gessit. Viu.

k *Sustinendæ*] i. differendæ. Accur.

l *Fortuitos*] maximè. & sic plures dantur dilationes. Sed contra. supra, de feriis. leg. finali. Solut. vt ibi.

m *Amisit.*] post mortem.

n *Et in similibus*] vt ægritudinibus & tempestatibus: per quas lex duodecim tabul. iubet diem differri, ut supra si quis cau. l. secunda. vt tamen inter febrem & febrem distinguatur, ut infra de re iud. l. quæsitum. Sed quid si febricitans potuit procuratorem constituere? Respondeo non ideo minus excusatur. De hoc vide glos. in dicta l. quæsitum, & tamen dixi supra si quis cau. l. 2. §. si quis in iudicio.

o *In prouincia*] nedum Romæ.

p *Contraxerit*] idest quasi contraxerit, sic supra de negoc. gest. l. sed cum huic. Sed contra §. supra eod. de eo. Solut. vt ibi.

ADDITIO. Dic secundum Bartolum hic, quod ibi loquitur in quasi contractu, qui solo animo celebratur, pro quo legatus non potest conueniri: hic vero loquitur in quasi contractu, qui aliter quam animo celebratur.

Et de eo.

SI de vi.] CASVS. An eodem libello possit agi peti. & poss. quæritur? Et dicitur, quod non, sed primo poss. & deinde peti. & dicit exemplum in interdicto vnde vi: quod est recuperan. possess. Dicebat enim aliquis se vi deiectum de possess. vnde etiam intentabat interdictum vnde vi: item dicit rem suam esse: vnde vult rem vendicare. Dicitur, quod prius agendum est poss. quam petitorio. Viu.

a *Si de vi.*] Pone casum in quolibet genere interdictorum, siue retinendæ possessionis, siue recuperandæ, siue adipiscendæ: cum vnus contra alium petitorio, alter vel idem possessorio agere velit, quæ genera inuenies per exempla Institut. de interd. §. sequens vt semper primo agatur de vi, idest de violenta possessione, quam de possessione, idest proprietate. Et dicitur violenta possessio: quia cuilibet possessioni, propter quam intentas interdictum: inest aliqua vis. Et sm hoc non ob. C. de app. l. 1.

Accusatio criminalis de vi prius dēt expediri, quā qō ciuilis de proprietate. Vel sic: Si inter eosdē esset quæstio de proprietate & possessione, causa possessionis debet primo intentari. Bartolus.

Idem libro 5. cognitionum.

LEX XXXVII.

SI * de vi a & possessione quæratur, prius cognoscendum de vi, quam de proprietate rei diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν, 1 † rescripsit,

Species debet solui vbi est: quantitas vbi petitur, nisi aliud actum sit. Bart.

cum ibi dicat de possessione primo quæri, quam de crimine violentiæ. a sic intellige C. ad l. Iul. de vi. l. si quis. Sic & alias ponitur possessio pro dominio. vt C. de dona. inter vir. & vxo. l. si quidem & infra de verb. signi. l. interdum. & hoc secundū Io. & Azo. Itē cōtra. ī. ad l. Iul. de vi. l. qui cœtu. §. 1. Sol. illā secundū istā. b Tu vero ponas tm in interdictis retinendæ possessionis. in quibus et admittitur vis turbatiua. ut ibi placeat quæst. o possessionis, siue vnus contra vnum siue vicissim in se, ita q alter petitorio, alter possessorio agere velit. Quid autem si volo agere petitorio tantum, cum possim poss. Respond. non intromittit se lex [illegible], ut infra de rei uend. l. is qui. Nunquid ergo eodem libello potest vtrumque simul peti. b eodem? Io. c & Azo. quod non, ut hic, & C. de interdi. l. incerti. & C. de rei vendi. ordinarij. item C. quor. bon. l. fine. & C. de edi. di. Adr. tol. l. 2. Tu vero dic distinguendo [illegible] vt in interdictis recuperandæ, & adipiscendæ possessionis possit utrumque, scilicet petitorium per rei vendi. & possessorium in eodem libello proponi. si uero retinendæ, [illegible] non quia ibi contrarium videtur, cum agendo in rem diceret alium possidere, ut C. de alii. iu. mu. [illegible] sed agendo interdicto dicit se in possess. tuendum. & sic se excludit, ut infra quando app. sit l. 3. §. sed si alius. Nec obstat quod est infra de acquiren. possess. l. [illegible] [illegible] nihil. vbi etiam retinendæ videtur simul proponi cum petitorio, quia ibi ignorans se possidere petitorium proposuit, cui postea renunciat cum possessorio agit. Et probatur hæc opin. quod petitorium & possessorium simul possint proponi iure legum: ut infra de vi & ui arma. l. cum fundus. §. fin. & iure canonum. ut extra de causa posse. & pro. c. pastoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro lo. quia primæ tres loquuntur in possessorijs retinendæ possess. quando vicissim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia ibi separatim uolunt agere actor. Vel loquuntur ista cum criminalis de ui instituatur accusatio. sic enim pone infra ad legem Iul. de ui l. qui cœtu §. ultim. o. uel de ui priuat. quia hoc uult actor, ut C. de tal. damus & l. [illegible]. Item non obst. quod l. prædicta incerti, dicit, quod actionibus est agendum ad ipsam possessionem, quæ non possunt dari pro possessione retinenda, ut infra uti possidetis. §. interdictum, ut sic iam l. illa incerti, necessario loquatur de possess. adipiscenda uel recuperanda, quia dicta lex uti possi. excludit alias actiones dari pro possess. retinenda ut triticariam, uel indebiti, non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum, & de talibus actionibus dicit prædicta l. incerti. vt Institu. de interdi. §. si. vel vicissim. Alij, quod simul cognoscitur, sed possessorium ante deciditur. Item quæro si ago possessorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominii docere modum exceptionis, an es audiendus vt mihi præferaris? Videtur quod sic, vt infra de exce. do. l. dolo. quod puto verū e vt inf. vt in poss. lega. l. si is a quo. alij contra, f & d l. dolo. intelligunt in petitorijs. & non in poss. per l. infra quorum leg. l. 1. § 1. Sed certe, & in possessorijs idē, vt infra de Carbo. edi. l. 3 §. causæ.

Licinius Rufinus libro 4. reg.

LEX XXXVIII.

QVod legatur, b si quidē psonali 2 † actione c exigetur, ibi dari debet, vbi est, d nisi 3 † dolo malo e hæredis subductum fuerit: tunc. n. ibi dari debet, vbi petitur. Præterea f q pondere, aut numero, aut mensura continetur, ibi dari dēt vbi petitur. g nisi si 4 † adiectū fuerit, centū modios ex illo horreo: h aut vini amphoras centū 5 † ex illo dolio i dari volo, Si aūt k per in rē actionē legatū petet, ēt ibi l peti dēt vbi res est. & si mobilis m sit res, ad exhibendum agi cum hærede poterit, vt exhibeat rē. sic enim a legatario n vēdicari 6 † poterit,

QVod legatur.] CASVS. Si legasti mihi aliqd in specie, puta legasti mihi equū vel Stichum: si prædicta petam, hæres tuus dēt ibi soluere vbi est: nisi alibi trāsferat dolo hæredis: quia tunc dare dēt eā vbi petitur. Si vero leges mihi aliqd in pōdere, vel mensura, puta x. corbes frumenti vel vini: tunc solui dēt ibi vbi est maior pars hæd. aliàs vbi hæs hēt domiciliū: quia alibi peti nō pt. Hæc uera sunt si actione ex testō agitur. si aūt per act. in rē: tunc ibi petetur ubi est maior pars hæredi, uel ubi hæres domicilium habet: & etiam vbi res est siue sit mobilis, siue immobilis: tunc agit legatarius ad exhibendum, & ex tunc uendicat legatarius ab herede.

b *Quod legatur.*] s. in specie.

c *Actione.*] s. ex testamento, nam tres actiones dantur, legatario, ex testamento, & in rem, & hypothecaria, ut hic, & C. communia de leg. l. 1.

d *Vbi est*] etiam si actor sua impensa & periculo uelit rē præferri ad locum ubi agit, secus in rei uend. & actione ad exhibend. ut infra de rei uend. si res & l. nisi & infra ad exhibend. sed & si § j & l. cum qui [illegible] idem in causa bo. fi. iudicij, quod in rei uend. ut infra depositi l. in Asia. § 1. Accur.

e *Dolo malo.*] vel culpa, ut infra de legat. 1. l. cum res. § itaque.

f *Præterea*] supradixi quando fuit relictum in specie: nunc quando in quantitate.

g *Petitur.*] legitime. i. est ubi peti debet, quod est in duobus locis, ut infra eodem, si fideicommissum. in 1. respons. & §. penult.

h *Horreo*] & si apparet, quod testator noluit solui.

i *Dolio*] aut species, & tunc ubi est: aut genus, & tunc ubi est maior pars hæreditatis, uel hæres habet domiciliū, aut incerta ex certis, ut hic.

k *Si autem.*] redit ad primum casum, s. quando legatum est relictum in specie, & quæritur ubi peti debeat. quia supradixi, ut si debet præstari.

l *Etiam*] ibi non solum ubi hæres habet domiciliū, vel ubi est melior pars hæreditatis.

m *Si mobilis.*] nam si immobilis, ipsa se exhibet, ut C. quando, & qui quarta pars l. 1. Ac.

n *A legatario.*] s. legatarius potest uendicare. Et ut plene scias ubi sit soluendum, & ubi petendum: dic in primis, quod ibi soluendum est, ubi testator uoluit [illegible] uel [illegible] nisi est ex uerbis suis, ut hac l. §. præterea. uel ex genere comparationis, ut [illegible] & [illegible] & inf. de l. cū res. § sed & si res alibi. Si uero non appareat, distingue, an legatum sit in genere, an in specie: si in genere, præstari debet ubi petitur: ubi hæres tenetur respondere: hoc est ubi domicilium hēt hæs, & ubi maior pars hæreditatis, [illegible] in hac l. §. præterea & [illegible] si fideicommissum in prin. & § penul. [illegible] hæres sp habet exceptionem, ut non alibi cogatur

* In hanc l. vt. Cumat. lib. 9. obser. c. 15.

1 † idest, vniuersitati Thessalorum. Halo. legit. τοῖς ἐυ... [illegible]

Verum lectio F. Lconfirmatur in l. qui cœtu. inf. ad leg. Iul. de vi public. vbi tamen hoc rescriptum tribuitur diuo Pio Hadriani successori forte quia idem quod Hadrianus diuus Traianus rescripsit, qui Hadriano primum dicebe. idem autem ab vtroque interdū rescriptum esse apparet ex l. Tepianu in fi. inf. de moff. testa.

a Dic, q ibi erat qō criminalis de vi vel & ciuilis de possessione, & hæc erat præiudicialis. P.

b Et male Lanc.

c Et male. Pau.

d Ista est vera & communiter approbatur. Pau.

2 † Flo. personalem actionem.

3 † al. nisi si dolo.

e Reprobatur: quia si etiam offeratur in prōptu probatio dominij non admittitur per regulam spoliatus ante omnia &c. vt l. si quis a se fundū. C. ad leg. Iul. de vi publ. Pau.

f Et bene Pau.

4 † al. nisi adductum.

5 † al. vini amphoras ex illo dolio. & aūt.

6 † Flo. vindicari.

g Ista gl. ad no. & magistra in sua materia. P.

cogatur præstare, quàm vbi est maior pars hæreditatis. & sic non conuenitur vbi habet domicilium: quod non placet a secũdum Ir Si in specie, indistinctè ibi præstari debet vbi est, vt j. eod. l. sed & si. §. si ea & de leg. 1. l. cum res. §. r. Vel vbi dolo hæredis sit alio translata. vt hac l. j. respon. in fi. Vel nisi fortè suis expensis ve lit actor alibi rem sibi tradi ad instar rei vendi. licet quidam dicãt aliud hic. Item hęc vera sunt omnia, nisi hæres alibi cępit soluere, vel alio modo suo beneficio renunciauit, vt j. eod. l. si fideicommissum. §. fina. & l. seq. § j. in petitione autem distingue similiter, an in specie, vel in genere relinquatur. Si in specie: si quidem agitur personali actione, in duob. locis cogetur respondere. Primo vbi habet domicilium, & vbi maior pars hæreditatis est, vt j. eod. l. si fideicommissum. j respõ. §. pen. Si verò rei vẽ. in prædictis duobus, & in tertio conuenitur loco, idest vbi res est: vt hic distinguatur, in rem, vel in personam agatur quantum ad conuentionem, non quantum ad præstationem: nã quacumque actione agat, pstatur vbi est. Si autem in genere: idem est quod esset si relictum esset in specie: & personali actione ageretur, excepto eo, quòd vbi est in genere relictum, vbi petitur, ibi præstabitur. Accursius.

a Et bene § illi tex. qui dicit, q ibi debet dari, vbi petit. Lanc.

1† Pl. addicitur alias addi- tur.

2† Pl. fuia.

3† Pl. Addi- ...

4† Alias, quang priuilegio suo cum in alia sit contractum, vti non possit.

Valet quod fit coram iudice furioso, tempore quo habet dilucida interualla: nec potest furoris tempore pronunciare. Bart.

Papin. libro 3. Quæstionum.

LEX XXXIX.

CVm furiosus iudex adijcitur, a 1† non ideo minus iudicium erit, quòd hodie non potest iudicare, vt scilicet suæ mentis effectus, quod sententia 2† dixerit, ratum sit. neque b enim in adijciendo 3† præsentia, vel scientia iudicis c necessaria est. ¶ Qui legationis causa Romam venit, ex qualibet causa fideiubere potest; cum priuilegio d 4† suo, cum sit in Italia e contractum, vti non potest.

Non omne quod iudex potest, necesse habet facere. Bart.

Idem libro 4. Quæstionum.

LEX XL.

NOn quicquid * iudicis potestati permittitur, id subijcitur iuris necessitati. f

Iudex qui omittit id, quod facere debet, punitur. Bartolus.

¶ Iudex si quid aduersus legis præceptum in iudicando dolo malo prætermiserit, g legem offendit. h

Qui tenentur ad diem, vel sub conditione, possunt conueniri ad præstandum cautionem. Bar.

Idem libro 11. Quæstionum.

LEX XLI.

IN omnibus bonæ fidei i iudicijs, cum nondum dies præstandæ pecuniæ venit, si agat aliquis ad interponendam k cautionem, ex iusta causa l condemnatio fit.

CVm furiosus.] CASVS. Titius fuit delegatus, & cum non esset sufficiens, alius iudex furiosus adiectus fuit: & sic quiescente furore tulit sententiam, quæritur, an quod pronunciauit, ratum habendum sit? Et dicitur quod sic. Videbatur quòd non: cum ipse foret datus eo tempore quo nullum consensum haberet. Sed illud non obstat cum eius præsentia non sit necessaria: quia & dari potest, & sic quod pronunciauit, ratum habendum est.

¶ Qui legationis.] Si aliquis dum esset Romæ in legatione fideiussit, & eo existente in legatione cœpit conueniri ex ea fideiussione, quæritur an possit? Et respond. q sic potest. Viuian.

a Adijcitur.] h quod hic dicitur in adiectione, esset etiam si solus furiosus datus esset, dum tamen non sit perpetuo furiosus: quia tunc iudex esse non potest, vt supra eodem. l. cum prætor. §. non autem. nec arbiter, vt supra de arbit. l. sed si in seruũ. §. primo, quæ est contra. Vel dic arbitrum c non posse esse furiosum etiam si habeat dilucida interualla: quia arbiter suis partibus debet fungi, non datis extrinsecus dilationibus propter suas necessitates, iudex verò habet talem legalem dilationem, cum ipse iurisdictionem habeat, arbiter non, vt infra de re iudicata. l. ait prætor. licet in multis similia sint iudicia & arbitria, vt j. de arb. l. j.

b Neque.] videbatur furiosus absens & ignorans, & vtique est. sed ho. non nocet, neque enim, &c.

c Vel scientia iudicis.] nam cum inuitus cogi possit, vt C. de adsu. d. uet. iudicio. l. sancimus. & infra de muner. & honor. l. munerum. §. iudicandi. ergo & ignorans: vt j. de reg. iur. l. qui potest. & facit j. de leg. 2. l. cum pater. §. iurdo. & j. eo. l. iudex. Accur.

d Priuilegio.] quod datur ad reuocandum domum.

b Tu dic adijcit, i. dat & expositio gl. si ẽ bona § l. iudex. j. eo. Lanc.

c Bal. hic dicit istam gl. multũ no. ad hoc q furiosus hñs dilucida interual la nõ pt esse arbiter, sed bñ iudex An gel. tñ aper tè tenuit z rriũ. Bolog. Roma caput est Italiæ.

e In Italia.] l. Romæ, vt posuit, quæ est caput Italiæ, secus fortè si non Romæ, sed in alia parte Italiæ esset contractum, vt supra eodem. l. 2. §. omnes. secundum Azo. Et nota hic, ipso facto renunciari priuilegio. Sed contra sup. qui satisd. cog. l. si fideiussor. & si quis in ius vocatus l. 2. Solu. ibi renunciatio est necessaria propter priuilegium, qđ habet d vt sub certis personis conueniatur: hic non, propter priuilegium, quod habet ne conueniatur in eo loco.

NOn quicquid.] CASVS. Multa potest iudex facere quæ non cogitur facere: quia permissum est iudici absentem condemnare, non tamen cogitur. vel dic vt in glo. Accur.

¶ Iudex.] Si iudex q inter aliquos cognoscit, cum in sortem condemnauit, dolo fecit, quo minus in expensis condemnaretur, talis iudex legem offendit. Viu.

f Necessitati.] nam absentem damnare potest, sed non habet nec. sse: e vt C. quomodo & quando iud. l. 1. Sed hodie cõpellitur iudex procedere, & damnare, vel absoluere etiam absentem, vt C. de iudi. l. properandum. §. j. Item pone exemplum in auth. de iud. §. oportet. col. 7. Item potest poni in principe, vt j. de leg. & senatuscl. l. priceps. & j. de leg. 3. §. ex imperfecto.

g Prætermiserit.] vt quia non condemnauit victum victori in expensis, vt C. de iud. l. properandum §. sin autem. vel fructus restitui non præcepit, vt C. de fruc. & lit. expen. l. pen. Accur.

h Offendit.] ideoque punitur, vt d. l. properandum. & sup. eo. l. si filius.

IN omnibus.] CASVS. Titius mihi aliquid sub conditione debebat, vel mihi legatum ex certo tempore debebat, nunquid possum eum cogere, vt caueat de dando mihi, tempore vel conditione adueniente? Et dicitur q possum, & debet cautio interponi, quamuis non possum eum cogere vt caueat mihi de dando, vel ad solutionem faciendam. Viuia.

i In omnibus bonæ fidei.] sicut hic, & supra qui satisdare cogantur. omnes. & infra de petit. hæredit. l. quod si in diem. & infra de eui. l. 2. & infra pro soc. l. pro socio. Et in ijs quæ bonæ fidei iudicia imitantur, vt in legatis & fideicommissis, vt infra si cui plus quam per l. Falcid. l. 1. in principio. & inf. vt leg. vel fideicom. nomine caue. per totum. Item in stricti iuris iudicijs, vt infra de cond. caus. da. l. si pecuniam. §. 2. ti i, planè repromittere, & supra quod met. cau. l. si cum ex. § quod si homo. & infra de rei vend. si à bonæ fidei. & infra de d m. infect. l. prætor. & infra de pig. l. grege. §. si sub conditione. Sed contra primum est C. de hær. vel act. ven. l. 2. Sol ibi satisdari petebat, non caueri tantum, & ideo non audiebatur. Item similiter contrarium ad primum. j. depo. l. si sine. § S. d ibi non erat obligatus depositarius 1 in n liberatus à missione speciei. Vel speciale in deposito Item in iudicio stricti iuris contrarium est j de cond. cau. da. l. decé 1. resp sed ibi speciale. Vel dic non esse cauendum in stricti iuris iudicijs regulariter, nisi in casibus prædictis. Accur.

K Interponendam.] s. satisdationem, vt sup. eo. l. si delatori.

l Ex iusta causa.] quæ est arbitrio iudicis, vt sup. q satisd. cog.

d Et bñ, vel dic, q ibi fa- ctũ non erat priuilegio Fm c y. in l j. ic. P.

* Concor. tex. in c. 1. in fi. de pant. dalin. 6. tex. i cap nos. fi. & ibi glo. 76. dist.

e Ista exẽpla gl. parũ sũt vtilia, & pone exẽplũ in iuramẽto in litẽ, & in actionibus 3 rijs. P.

cog.l.si fideiussor §.si. aliàs autem si non cautio, sed debitum ante diem petatur, duplicantur induciæ, ut instit. de excep.§.hodie. Accur.

SI vxor.] CASVS. Titius cum Romæ esset, & causa legationis, suam vxorem duxit, & sic eo existente in legatione factū est diuortiū inter eos. nunquid si maritus conueniatur ibi ab vxore, debeat ibi se defendere? Et dicit, quod sic. Vel pone casum quando Romæ accepit vxorem.

a *Si vxor à legato.*] marito cum quo venit.

b *Responsum est.*] hoc ideo secundum Azo. quia Romæ contrahi cum illa videtur: cū ibi fiat diuortium, quod non placet. nā eadem ratione qui promisit in prouincia sub conditione q̄ extitit Romæ, videtur ibi contraxisse: quod est falsum, vt arg. j. de ver. oblig.l.si filius. Dic ergo quod hic Romæ accepit vxorem. Vel speciale est in dote, sic s. quod met. cau. l.si mulier. §.si dos.

EVm qui.] CASVS. Titius mihi domū Capuæ promisit facere certo tēpore, puta hinc ad annum: & tempus transiuit domo nondum facta: possum eum cōuenire vbi promisit facere eā, vel ibi vbi habet domiciliū. & hoc est qđ dicit, quocumque loco, idoneo: eñ plus dicit, quod vbiq; potest ad interesse agere. Viuian.

c *Quocumque loco*] s. idoneo, habita. s. ratione domicilij, & obligationis, vt s. eo. hæres.§. si secundum Io. sed secūdum Pla. nulla habita, vt argu. pro eo: inf. de constit. pecu l.si duo. §. j. & inf. de eo quod certo loco, l. j. Sed ibi semper subauditur idoneo. Accursius.

Idem lib. 14. Quæstionum.

LEX XLII.

SI vxor à legato a Romæ diuertit, dotis nomine defendendum Romæ virum, iure responsum est. b 1 †

Qui promisit aliquid certo loco, post moram potest vbique conueniri. Bart.

Idem libro 17. Quæstionum.

LEX XLIII.

EVm 2 † qui insulam Capuæ fieri certo tempore stipulatus est, eo finito, quocumque c loco agere posse in id quod interest, d constat.

Si iudiciū contra plures inceptū est simul, pōt respectu vnius sentētiari, respectu aliorum differri. Bart.

Idem lib 2. Responsorum.

LEX XLIIII.

NOn idcirco iudicis officium impeditur, quod quidam ex tutoribus post litem aduersus omnes inchoatam, reipublicæ causa abesse cœperunt: cum præsentium, & eorum, qui non defenduntur, administratio discerni, e & æstimari possit.

Quacunque parte iudicij litigator detegatur seruus, iudiciū est nullū. Bar.

¶Cum postea seruus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolui f debitorem oportet. Quæ res g quandoque propriam domino litem h inferenti non obstabit.

Dilatio dāda est ex iusta causa, & non aliter. Bart.

Idem lib. 1. Responsorum.

LEX XLV.

ARgentarium, vbi contractum est, conueniri oportet: nec in hoc dilationē, nisi ex iusta causa i dari, vt scilicet 3† ex prouincia codices afferantur. Idem in actione tutelæ placuit. k

Sententia lata per iudicem vnius terræ, pōt mandari executioni per iudicem alterius terræ. Bart.

¶Nomine pupillæ 4† tutoribus in prouincia condemnatis, curatores puellæ 5† iudicatū Romæ facere coguntur, vbi mutuā pecuniam mr̄ accepit, l cui filia hr̄s extitit.

Furor non tollit iurisdictionē, sed impedit exercitium. Bart.

Paulus libro 2. Quæstionum.

LEX XLVI.

IVdex datus in eodem officio permanet, licet furere cœperit: m qui a rectè ab initio iudex addictus 6† est, sed iudicandi necessitatem morbus sonticus * remittit: ergo mutari debet. n

Petitus à parte vna, non est dandus iudex, nisi sit causa. Bart.

quilibet eorum possit conueniri in solidum, vt dicit ipsa rub. a C. si vnus ex pluribus tut. vel cur. Arg contra præ dictas s. de neg. gest. l. eum actum. sed P. posuit casum indubitabilem. & hoc intelligas poni quod tutores conueniebātur nomine pupilli à creditore pupilli. & dices non differtur lis, scilicet pro parte præsentiū, quando fuit administratio diuisa, vel etiā non diuisa: sed viriliter fuerunt conuenti: si autem non fuit diuisa, & insolidum conuenti sunt, tunc non differtur in totum. Si autem dicas tutores cōueniri à pupillo: tunc plane intellige literam istā, vt sonat eisdem tribus modis.

f *Absolui.*] b ab obseruatione iudicij: vt ar. C. de proc. l. licet.

g *Quæ res.*] idest, talis absolutio.

h *Litem.*] scilicet ad debitū, vt C. de pac. l. seruus. Vel dic, si velit in seruū illum petere, & tūc dices, quæ res, scilicet quod sic egit per procuratorē vt liber. Accur.

ARgentarium.] CASVS. Aliqs Mut. Bo. argētariam, vel tutelam egit, & cum quibusdā ille argentarius contraxit, quare quæritur vbi cō ueniendus sit. Et dicitur quod vbi administrauit, idest Bonon. nec datur dilatio nisi ex iusta causa. Et videbatur, quod non: nam actor sequi debet forum rei.

¶ *Nomine.*] Quidam prouincialis accepit quādam vxorem Romanam: & sic filiam communem habuerunt, quæ mulier, i. mater puellę Ro. mutuam pecuniam accepit & sic ambo parentes decesserunt filia hærede instituta, cui pater dedit tutores, & tutores condemnati sunt in prouincia ratione domicilij, ea facta adulta, & habente curatores, cum essent Romæ, creditores volebant eos conuenire: quæritur an Romæ possint conueniri, an in prouincia fiat executio? Et dicitur, quod Romæ.

d *Interest*] quoties enim factum stipulamur, interesse venit, vt infra de reg iur. si quis ab alio §. 2. & de verb. oblig. l. quoties quis. Accur.

NOn idcirco.] CASVS. Plures erant tut. pupilli: quidam Italicus: quidam prouincialis. si pupillus velit omnes conuenire, & aliquis abest, aliquis sit præsens: non impeditur iudicium quo minus cognoscat iudex: immo procedi potest. Vel dic aliter, quod contra tutorem minor finita tutela pro mala administr. agere cœpit, & lis contest. est: puta erant tres. & sic duo se absentauerunt: poterit quidem iudex procedere.

¶ *Cum postea.*] Seruus meus cœpit experiri contra debitorem, vel per procurat. egit vt liber, numquid est absoluendus debitor si apparuit postea seruus? Et dicit quod absoluendus est ab obseruatione iudicij. nihilominus poterit ego dominus agere postea aduersus debitorem meum. Viuianus.

e *Discerni.*] maximè, nam idem si non posset discerni, cū

i *Ex iusta causa*] quæ causa est, vt ex prouincia, &c.

k *Placuit.*] vt respondeat tutor vbi administrauit, vt s. eo. hæres. §. j. & l. interdum. §. si.

l *Accepit.*] videbatur agi vbi est iudicatum quasi sit ibi renouatus contractus, vt C. de vsur. rei iu. l. si §. pen. Et nota hic, quod alibi datur sententia, & alibi executioni mandatur, vt j. de re iudi. l. à diuo Pio.

IVdex.] CASVS. Si iudex sanę mentis sit cum detur, postea effi-ciatus furiosus, remanet iudex, quia, &c. sed si furor eum non permitteret iudicare, remouendus esset, & alius iudex deberet delegari.

m *Cœperit.*] postquam fuit iudex, alias nec ab initio fuisset iudex: vt s. eod. cum prætor §. non autem.

n *Debet.*] si longius spacium sit processurum: vel intercessurum, vt s. eo. l. si longius.

1 † Fl. desest, iure.

2 † Sumpta est ex l. si stipulé de adsi. Dua.

a No. quasi eger licitū s. arg. sumptū ex verbis Rubrice.

3 † Fl. desest scilicet.

b Bal. hic dicit istā glo. sing ad hoc, qđ si iudiciū fuerit contra aliquē agitatū per sequestre falso, vel per illegitimo procuratore, del ec reus absoluū ab obseruatione iudicij, & sic ab ipsa instantia, non aūt definitiuè. Bolog.

4† Fl pupillæ.

5 † Fl desest. puellæ.

6† Adiunctus, vulg.

* Ex 12. tabul. l. 2 sup. § qs mut. sonticū graui vocāt. Spetuū. Gel. li. 20 c. 1. sonticū morbū vocat q. vim grauiter nocēdi habeat. & vi. Ph. li. 36. c 13.

Obseruat.

Callistratus lib. 1. Cogni.

LEX XLVII.

OBseruandum est, ne is iudex detur, quem altera nominatim pars petit, id enim iniqui exempli esse a diuus Hadrianus rescripsit: nisi hoc specialiter a principe ad uerecundiam b petiti iudicis respiciente, permittatur.

Qui sunt in maiori magistratus, durante officio, conueniri non possunt. Ba.

Paulus lib. 2. Digestorum.

LEX XLVIII.

PArs litterarum diui Hadriani. 1† Τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε ἀσιοναι δίκην ἰδίαν, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων. μήτε μέρι ὧν ἐπίτροποι ἢ κουράτορες εἰσὶν κρινέτωσαν. Ἐπεὶ δ' ἂν δὲ ἐξήκῃ ἡ ἀρχὴ, καὶ αὐτοῖς πρὸς τοὺς φεύγοντας, καὶ τοῖς φεύγουσι πρὸς τοὺς a † ἂν τοὺς εἰσαγωγίμους εἶ ται τὰς δίκας. idest, Magistratus c quo anno cum imperio sunt, neq; propriam, neque eorum quorum tutelam vel curam gerunt, causam in iudicio vel agendo, vel defendendo sustinento. simul ac vero magistratus dies exierint, 3† non ipsis tantum aduersus reos suos, sed etiam aliis aduersos ipsos litem intentare ius fasque esto.

Qui uenit ad alium defendendum, non potest allegare priuilegium sui iudicis. Bar.

Idem lib. 3. Responsorum.

LEX XLIX.

VEnditor * ab emptore denunciatus, ut eum euictionis nomine defenderet, dicit se priuilegium habere sui iudicis d quæritur, an possit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitorem, & emptorem cępta est, ad suum iudicem reuocare? Paulus respondit, uenditorem emptoris e iudicem sequi solere. f

¶ Iudices a præside dati solent etiam in tempus successorum eius g durare, & cogi h pronunciare, easque sententias seruari. In eundem sensum etiam Scæuola respondit.

Hæres non cogitur respondere, nisi vbi est maior pars hæreditatis. Bar.

Alphenus lib. 6. Fideicom.

LEX L.

SI fideicommissum i ab

a OBseruandum est Exempli esse.] quia videtur suspect⁹, ut sup. de procu. quæ omnia. & ī. de fal. l. vxori. §. 1. Et no. ꝙ vitatur malum exemplum, ut inf. de pę. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. & C. de prob. l. exemplo. sed vr̄ dari, ut C. de lit. cont. auth. offeratur. quæ est contra. & in decre. 11. q. 1. iudices. Sol. ubi petit alterius voluntate, quod pōt fieri, ut C. de senten. auth. & ꝯñter ibi, aliumque meremur, &c. *Vel* ibi fuit datus ad uerecundiam petiti iudicis. Vel distingue melius, an altera pars sit pñs, & tunc obtinet hæc l. an non: & tunc ꝯtra. & sic seruatur in Curia Ro.

b *Verecundiā.*] a Nota deferri alicui vt nō verecundetur, C. qui, & aduer. quos l. fi. in fi. Accur.

PArs litterarum.] CASVS. Titius cum esset in magistratu positus, volebat conueniri ab aliquo, uel aliquem conuenire, an possit, q̃ritur. Et dr̄ ꝙ non, durante magistratu, sed eo finito pōt conuenire & conueniri.

c *Magistratus.*] quidam uñt extra hanc Grecā interpretationem. & hic incipit, magistratus, &c. & est uera l. ista in maioribus magistratibus qui non possunt uocari in ius durante magistratu, ut hic & supra in ius uoc. l. 2. & inf. iudic. sol. si reus. & inf. de adul. l. si adulterium § fin. Sed quid de minoribus? idem vr̄ per l. istam. Sed ꝯ inf. de iniur. l. nec magistratibus. & infra ad legem Aquil. quemadmodum. §. & municipales. & sup. ex quib. cau. ma. l. ut sane. sol. quidam dicunt hanc corrigere illas, quia hæc Imperatoris lit. s. diui Hadriani, quod non placet: dic ergo ꝙ conueniuntur minores. Sed secundū hoc quid adijcit l. ista illi legi secundæ de in ius vocan. Resp. hæc dixit qñ conueniunt & conueniuntur. illa de in ius voc. tantum ubi conueniuntur, sed & maiores conueniri pñt si in suo officio delinquant, ut C. ad Iul. rep. l. iubemus. & in auth ut dif. iu. §. si tñ. & in auth. ut iud. sine quo. suffr. §. illud. quæ sunt ꝯ. Item ꝯ. C. ubi sena. uel cla. l. v. Sed ibi loquitur de illustribus dignitate, & non administratione. & uic magnū magistratum qui habet merum imperium: paruum qui iurisdictionem tantum simplicem.

VEnditor.] CASVS. Titius Bon. vendidit equum quendam Mæuio Mutin. & sic cœpit quidam experiri rei uend. contra Mæuium nomine illius equi, & sic Mæuius emptor Titio venditori denunciauit, ut eum defenderet. quæri ubi defendere teneatur, an Mutinæ, uel Bon. Et dicit quod Mutinæ.

d *Iudice.*] Duobus quidam a præside delegatus fuit ut inter eos cognosceret, & sic lites coram eo conte. fuerunt: lit. pen. præses qui eum delegauit, decessit. & alius præses in locum eius est constitutus, i. substitutus, quæritur an ipse secundus præses possit iudicem illum delegatum cogere inter partes pronunciare. & dicit quod potest.

d. *Iudicem.*] qui est eiusdem vel alterius fori. Accur.

e *Emptoris.*] quia coram eodem iudice coram quo conuenitur emptor ꝓ re empta, debebit venditor eū defendere.

f *Solere.*] s. casu prædicto duplici ratione, quia ibi iudiciū cœptum est, ut sup. e. l. vbi, & quia quasi procurator est empotoris vnde in suo tribunali debet eum defendere, ut ī. de proc. l. sed & hæ. §. non solū. nam emptor conuenit, non venditor, ut argu. C. vbi in rem actio. l. 1. Et sic forte de reb. venditoris satis fiet, ut ar. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in ꝓuincia. ADDITIO. Intellige gl. qñ ultra restōnem rei esset condemnatus ad expensas, vel ad æstōnem fructuum. nam tunc interesse recuperat emptor a uenditore P.

g *Eius.*] s. prædijs.

h *Erogit.*] non ab eo qui delegauit, b ut ī. de iur. om. iud. l. qui eum, §. 1. q̃ est ꝯ. sed a successore, ut hic. & sic seruatur Bon. vt magis ex cōfirmatione secundi, quam delegatione primi index remāsisse videat̄ si saltē citauit. Alij distinguūt, & bñ, an erat lis ꝯtest. & tunc duret an, non, & tunc non duret. ut no ī. de iurisd. om. iu. & quia. Itē non est ꝯ ī. eod. l. iudiciū. 1. rñso, quia plus operatur prohibitio quā mors. Acc.

SI fideicommissum.] CASVS. Titius fecit testm̄, & inscripsit Mæuium hæredē, & Sempronio aliquid legauit puta in genere, Sempronius vbi est maior pars hære. vel alibi quā ubi hæres habeat domiciliū legatum vel fideicō. petit: nunquid ibi conueniendus est hæres? Et resp. ꝙ non, nisi prædictis locis, i. vbi conuenietur hæres, & ibi petetur fideic. vbi est maior pars hær. & ubi hēt domicilium. Hæc vera sunt nisi testator iusserit dari vbi petitur: nam tunc ꝯuenitur ibi hæres, licet non habeat maiorē partem hær. & licet non habeat ibi domicilium.

¶ *Tractatum.*] Titius Mæuium hæredem instituit, & Sempronio legatum relinquit: nullo loco designato a testatore in quo deberet solui fideic. qui Titius defunctus duobus locis suum patrimonium habebat, Romæ maior pars patrimonij erat. sed Romæ tenebatur prædictus testator, idest Titius: & cum hæres conueniretur a fideicom. uel legatario, Romę vbi erat maior pars patrimonij, hæres excipiebat dicēs, non esse ibi maiorem partem hæreditt. deducto ęre alieno. Ad quod respon. ꝙ non est audiendus hæres, cum æs alienum utrumque patrimonium tam Capuanum quam Romanum comprehendat. Sed ponamus, ꝙ illud patrimonium quod erat Romæ ubi conueniebatur, maius erat illo quod erat Capuæ: sed Romanum tamen erat grauatum: quia ex eo tributa præstabantur vel alimēta, & tributis vel alijs deductis minus erat quam Capuanum: nunquid hic habet locum exce. Et respon. ꝙ sic: sed an ibi tantum vbi maior pars hæreditatis est, hæres conuentatur, an & ubi domicilium habet? Et dicit, ꝙ non solum ibi vbi maior pars hære. est, conuenitur hæres, sed & ibi, ubi domicilium habet Vin.

i *Si fideicommissum.*] relictum in genere.

a No. ex isto tex. cū gl. s̄m Bal. ꝙ verecundia est alicui eum repelli, ut suspectum cō. cor. tex. in l. testō centurio. inf. de manu. testam.

1† *Alcia. li. 4. disp. c. 6. hunc locum ex li. 3. resp. Pauli de prōptum et a nobis repositum, simul & vertit, vt hic est legere & vide Anto. Au. li. pn. ad Modest. vbi interpretatur quos dicatur ἄρχων. aliam versionem ponit Cōtius ex manu scriptis, ut est uidere ad hūc locū in marg. nostra editionis. 584.*

2† *Fl. desf. Tūr.*

3† *Exierit.*

* *Concor. l. 1. C. vbi est in rem. act.*

b Tu dic quod imo si fiat de subditatis delegātis. l. 1. C. q. pro sua iurisd. Pau.

a *Ab Aliquo*] hærede passiue.
b *Petatur.*] s. alibi quam vbi sit maior pars hæreditatis, vel quam vbi hæres habet domiciliũ ne obuiet ¶ e.l §.p.
c *Isque*] i. hæres a quo petitur fideicommissum.
d *Voluisse.*] quod ex verbis vel ex comparationis genere præsumitur ut supra eod. l. quod legatur. § præterea. & l. sed & si susceperit. §. si liber tis.
e *Præscriptio.*] i. exceptio.
f *Facultatum.*] vt hic, & infra de do. prælegat. l. § sed quod diximus. & ad Treb. l. s. §. si hæres. & l. cogi. §. inde quæritur. sic nec auget, ut infra de leg. 2. l. Caius.
g *Romæ*] i. ex prædiis Romanis.
h *Hic puto*] idest hoc casu, vel hic Romæ sed videtur quod numquam habeat locum præscriptio, cum Romæ habeat domicilium, ut infra ad municip Rom. & infra prox. § reipon. hic retulit se ad ius quod esse debet: vt quia Romæ, est hic. Vel dic, si conuenitur Romæ, quasi ibi sit maior pars hæredit. habet locum præscriptio, ut hic. si autem quia sit communis patria, non. Sed quid si res illius loci tantum habeat ... obligatas? Videtur idem, sed non credo: quia licet deficeret hypothecaria, habet tamen personalem actionem: quæ omnia bona respiceret: quod non est in casibus istis. nam de sufficientibus fructibus illius loci, non agitur alibi, ut infra de uino tri. & oleo. l. cum certus. & infra de verb. obl. l. inter stipulantem. §. sacram. & inf. de usufr. de fendo. § j. Accur.
i *Domicilium.*] sed præstatio fit ubi res est, uel ubi uoluit testator, ut supra eodem, l. quod legatur. § preterea, secundum Ioan. h Al. vero & Ir. c etiam vbi habet domicilium hæres, ut supra de transact. l. cum hi. § in causa. sed tu dic etiam vbi habet domicilium, ut no. supra eod. l. quod legatur.
k *Præscriptione.*] vt alibi conueniatur, qui scilicet habet domicilium, vel habet maiorem partem hæreditatis. & sic no. exceptio solutionis approbatur, ut in auth. de hær. & fal. § non autem ... & infra ad Maced. l. sed Iulia. §. fin. Sed quare magis iste reus, uel ille qui incepit in alio loco actionem, ut infra sed & si susceperit in prin. sibi præiudicat, sed actor non sibi præiudicat licet alibi agere incipit, ut sup. eo. argentarium. §. fi. d Resp non solet &c. vt ... de re iud. non solent deteriores &c. ut inf. de compensat. l. in compensatione.

Q *Vamuis*] C A S V S. Si hæres cœpit soluere ubi domicilium non habet, uel maior pars hæreditatis est, & ipse postea pœniteat, an audiendus sit? Et dicitur quod non: quia ... alibi domicilium habeat. Vi... ...
l *In prouincia habet*] scilicet ... alia.
m *Fideicommissarij*] appellat hæredes si ... fideicommissarios quia per fideicommissum sunt rogati. alibi est in textu hæredes.

S *Ed & si.*] C A S V S. Hæredes consenserunt cum legatarijs, ut alibi ipse hæres soluat quam ubi domicilium vel maior pars hæreditatis erat, & postea pœnitet. Dicitur hic, quod iste hæres non est audiendus postea. Vltimo dicit, quod si hæres suscipiat sponte authoritatem fideicommissi præstandi, & alibi suscipiat quam vbi domiciliũ vel maior pars hæreditatis erat, & passus est secum litem contestari, quibusdam exceptionibus visis indultibus, & omisso, quod alibi erat maior pars hæreditatis, si post litem contestatam vult opponere, & ante latam sententiam, an possit, quæritur? Et dicitur quod non, ... si talis exceptio sit dilatoria.

¶ *Si libertis*] Titius cum esset Romæ, fecit testamentum: hæredem Meuium instituit, & cum rogauit, ut emeret decem tesseras frumentarias, & eas libertis testatoris daret. eo defuncto hæredem cœperunt liberti Romæ conuenire. hæres ... cipiebat non dare ibi conueniri: quia alibi erat maior pars hæreditatis, an sit audiendus, quæritur. Et dicitur quod non: quia uidetur testatorem uoluisse libertis suis Rom. fieri solutionem, cum dicit tesseras frumentarias: cum alibi non reperiantur ex tali genere comparationis, unde hæres Romæ conueniri potest. Vel secundo potest intelligi iste §. quod legauerit suis libertis in alimenta summam frumenti, & id verius est.

¶ *Sed ea res*] Titius quibusdam clarissimis uiris Romæ duopondera auri legauit, cum & alibi sit maior pars hæreditatis, an possint hæredem Rom. conuenire? Dic quod sic quia videtur testatorem uoluisse ibi fore præstandum. si tantum est patrimonij Romæ quod sufficiat legato.

¶ *Sed ea res.*] Dictum est supra quando aliquid relictum fuit in genere, quod ibi præstandum ubi maior pars hæreditatis: sed quid in specie legatũ ... sit, cum sit res mobilis, vel se mouens, ut equus, bos, & similia: siue imobilis, aut fundus, domus, & similia & ibi petatur ubi est, & hæredes dicant alibi fore maiorem partem hæred. an audiendus sit? ... dicitur quod nõ. Sed pone quod non petit legatarius, vel fideicommissarius rem legatam in specie vbi est, sed ut præstet ei satisfactionem de ea restituenda adueniente termino a testatore statuto: & alibi dicat hæres fore maiorem partem hæreditatis, an audiendus sit hæres? Et respondetur quod non: sed si non satisdederit, mittendus erit in possessionem illius rei legatarius, si ibi sit: vel mittetur in possessionem bonorum eius. Sic ergo ex istis l. colligitur sex locis agi. Vbi est hæres. Item, vbi hæres habet domicilium. Item ubi hæres cœpit soluere. Item si consensit hæres, ut possit alibi conueniri. Item si sucepit actio. hæreditatis. Item ubi est verisimile testatorem uoluisse.

aliquo a petatur, b isque c dicat alibi esse maiorem partem hæreditatis, non erit ad præstationem compellendus, & ita multis constitutionib. cauetur, ut ibi petatur fideicommissum; ubi maior pars hæreditatis est. nisi 1† probetur eo loco voluisse d testatorem fideicommissum præstari, vbi petitur.

Aes alienum totum patrimonium respicit, nisi sit alicui onus rei iniunctum. Bartolus.

¶ Tractatum est de ære alieno, si in ea prouincia, ubi fideicommissum petitur, plus esset æris alieni, an, quasi maior pars alibi esset, præscriptio e locum haberet. Sed & 2† hic placuit nihil facere æris alieni nomen, cum non loci sit æs alienum, sed uniuersarum facultatum: f Aes enim alienum patrimonium totũ minuere constat, 3† nõ certi loci facultates. Quod tamen si forte certis oneribus destinatum sit id patrimonium: ut puta alimentis præstandis, quæ Romæ g præstari paterfamil. iusserat, vel tributis, 4† vel quibusdam aliis inexcusabilibus oneribus? an possit præscriptio locum habere? & hic puto h 5† iustius dici locum habere.

Hæres potest conueniri vbi proprium domicilium habet. Bart.

¶ Sed & rescriptum est, vt illic fideicommissum petatur, vbi domicilium i hæres habet.

Exceptioni fori quis videtur renuntiare incipiendo soluere, vel paciscendo, vel iudicium suscipiendo. Bar.

¶ Quoties autem cœpit quis fideicommissum soluere, non potest hac præscriptione k uti.

Martianus lib. 8. Institu.

LEX II.

QVamuis hereditas ad eũ fuerit deuoluta, qui domicilium in prouincia l habet. ¶ Sed & diui Seuerus & Ant. rescripserunt, si consenserint fideicommissarij m 6† alio loco dari, necesse habere secundum consensum dare 7† vbi consenserint.

1† Fl. nisi si.
a Ista glo. bene loquitur, & est vera secundũ P.
2† Fl. ... & c.
3† Fl. imminuere constat.
4† Verbum hoc perperam aliqui delent.
b Et bene Bar. & P.
c Reprobatur secundũ Lancel.
d Loquitur in executione fienda Ei celotus.
e Reprobatur ... secundum ...
5† Hic puto.
6† Fl. consenserint fideicommissarij.
7† Fl. dari ubi cõsenserint.

a *Sed & si suscepit.*] & sponte consensit patiendo lit. contest. alias non videtur, &c. & ĩ eo. l. non videtur.
b *Hanc.*] scilicet, exceptionem ꝙ non debuit ibi conueniri, quia alibi fuit maior pars hære.
c *Non potest.*] quia est dilatoria: unde in principio debet opponi, a ut C. de probatio. l. exceptionem. Sed quomodo tenet sententia a non suo iudice dicta, ut C. si a non compet. iud. l. fi. Respõ. hic seruit, vnde sibi præiudicauit & sic loquitur C. de exce. l. fi.

ADDITIO. Vel dic aliter secundum Bal. [illegible], quod hic erat iudex competẽs, & vbi nõ exciperetur, quia agebatur Romæ, tamen poterat declinari, ut no. sup. eod. l. si fideicommissum. §. 1. in glo.

d *Tesseras.*] erant vasa quibus mensurabatur frumentum Romæ tãtum: vt dicunt, vnde cum ea reliquerit testator, uidetur uoluisse, ꝙ Romæ præstentur. argu. infra de le. 2. Titia Seio. & secundum istam positionem di. ex genere comparationis. id est, ex genere mensuræ per quam fit comparatio. Vel dic casum hunc, scilicet ꝙ alicui Romæ degenti, pone decẽ tesseræ frumentariæ, decẽ corbes in alimenta relicta essent, pſumitur, ꝙ Romæ præstari voluit, ꝓpter causã alimentorum ne interim in itinere periret alimentarius & hoc est ex genere comparationis, idest, quia uoluit in hunc casum comparari frumentũ. Et dr̃ tessera, i. l. cuiuslibet mensuræ quarta: & sic ponit in li. Reg. c. 8. τέσσαρες καὶ δέκα, i. quatuordeci.

e *Sensisse.*] sic & ĩ. le nsu & h. i. plenum. s. equitij.
f *Pondo.*] non multa sed duo fortes: ꝗ plu-[illegible] locutio duobus fit contenta, ut i. fra de test. vbi.

Vlpianus lib. 6. Fideicom.

LEX LII.

Sed & si * suscepit a actionem fideicommissi, & alijs defensionibus vsus hanc b omisit postea (quamuis ante sententiam) reuerti ad hanc defensionem non potest.

Si ex qualitate rei relictæ, vel personæ eius cui relinquitur, præsumatur testatorem certo loco solui seu dari uoluisse, ibi hæres se defendere debet. Bart.

¶ Si libertis suis tesseras d * frumentarias emi uoluerit, quamuis maior pars hæreditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solui, dicendum est: cum appareat 1† id testatorem sensisse e ex genere comparationis.

¶ Sed & si proponas quibusdam clarissimis * uiris argenti uel auri pondo f relicta, & sic sufficiens ad huiusmodi fideicommissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit, dici oportet Romæ esse præstandum. nec enim verisimile est, testatorem, qui honorem habitum g voluit his quibus relinquit, h tam modica i fideicommissa in prouincia præstari voluisse.

Si petatur species vbi est, uel petatur cautio, exceptio quod alibi sit maior pars hæreditatis, non obstat. Bar.

¶ Si ea res quæ per fideicommissum relicta k est, eo loco 2† sit, l dicendum est, non debere præscribi ei ꝙ petitur, quasi maior pars hæreditatis alibi sit. Sed & si non fideicõmissum petatur eo loco, m sed de fideicommisso n satisdari: 3† uidendum est, an hæc præscriptio o locum habeat. & non puto habere. quinimo, & si nihil p sit eo loco, attamen iubendum q est satisdare. quid enim vetretur, r cum si satis non dederit, mittatur aduersarius in possessionem s fideicommissi seruanda causa? t

In causis quæ pertinent ad statum serui, & in quibusdam quæ pertinent ad vtilitatem publicam, potest inter seruum & dominum consistere iudiciũ. Bar.

Hermog. lib. 1. iuris epito.

LEX LIII.

Vlx certis u ex causis 4† aduersus dominos seruis consistere permissum est: idest, si qui suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam asseuerant x ¶ Item auctoris annonæ y populi Romani, census z etiam 5† fraudanti, & falsæ monetæ criminis reos a dominos detegere seruis permissum est. b Præterea fideicommissariam libertatem ab his petant. c Sed & 6† si qui suis nũmis d redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem asseuerent. Liber etiam esse 7† iussus, si rationes reddiderit, arbitrum e contra dominum rationibus 8† excutiendis recte petet. Sed & si quis fidem alicuius elegerit, ut nummis eius redimatur, atq; his solutis manumittatur:

l *Eo loco sit.*] vbi in rem agitur.
m *Eo loco.*] vbi res est.
n *Fideicommisso.*] relicto sub conditione vel in diem.
o *Præscriptio.*] quasi maior pars hæreditatis sit alibi.
p *Si nihil.*] de hæreditate præter rem legatam.
q *Iubendum est.*] satisdari. q. d. quod dixi esse seruandũ vbi res legata petitur ab actore in rem actiuatur. & si ibi cautio pro eo exigatur, dum tamen habeat ibi domiciliũ secundum quosdam: certe imo & si non habeat, argum. supra eodẽ, quid enim prohibet cum res legata ibi sit.
r *Vetretur.*] hæres nõ satisdans.
s *In possessionem.*] sed si et rei sub conditione legatæ.
t *Causa.*] & eo loco cuius cura pertinet ad vtilitatem.
u *Vix certis.*] quod vix est: & sic propriè. alster inf. de assi. li. l. fi. & infra ad Velleian. tutor. primo respon. & de le. 1. l. si seruus legatus. §. qui quinque. Item nota regulariter, quod seruus in iudicio esse non potest, vt C. eo. seruus. sex casibus tamen 8 potest esse etiam contra dominum, qui dicuntur hac l. sunt & alij tres, vt infra ad Trebel. l. mulier §. non est. & infra de ali. leg. l. seruo. & infra ad legẽ Iul. maie. l. famosi. Item sunt & alij tres in quibus contra extraneũ agit, ut Co. ubi causæ fis. l. fin. & Cod. si per vim uel alio mo. lo. l. 1 & C. quibus ex causis ser. pro præ. l. acci. l. 1. & per totum titu lum.
x *Asseuerant.*] vt infra de falsis l. nullo. Accur.
y *Annonæ.*] ut quia publicam annonam fraudauit, ut carius venderetur. ut hic, & infra ad l. Iul. de anno. l. 2. Accur.
z *Census.*] idest, tributum, etiam scilicet de fraudatis, de quo accusatur l. Iulia peculatus, ut insti. de pup. iud. §. lex Iulia peculatus.

g *Habitum.*] idest haberi.
h *Relinquit.*] dignitas legitarij facit ad augendum legatũ, vt j. de leg. 3. l. seruus plurium. §. fi. & argu supra eod. si longius in fi.
i *Modica.*] sed quomodo erant modica duo põdera auri? Respon. hoc respectu personarum, sicut & Comitissa Mathildæ dum donaret ecclesiæ, dixit: Aliquantulum terræ concedo illi ecclesiæ: quæ tamen in 30. milliaria extendebatur. Adde de hac Comitissa multa apud historicos & Platinam in uita Pascalis 11.
k *Relicta.*] in spẽ, non distinguo mobilis vel immobilis.

a *Reos.*] & sic accusat seruus hæredes de falso.
b *Permissum est.*] vt C. quibus ex causis ser. pro præ. li. acci. l. 2.
c *Petant.*] vt supra de in ius uocan. l. si quoque.
d *Suis nummis.*] & non ex prioris quod ita succedit constitutio missa ad V bium Maximum, ut infra de manu l. is qui. quæ liberandum non liberum dicit, ut infra eod. l. qui se.
e *Arbitrum.*] idest iudicem delegatum a consule. scilicet

1 It bene Pro.

* Vt. Imm. extra de re iud. c. inter monasterium in gl. si aliquis competen.

* ✝ Ins. Nouel 88. i. baicalesa vel tessera lignea, in quibus certus frumenti modus erat, vt ser præstationem præberetur dabatur. Dion. in Consiliij Vespasiani monetas velit explicat. licet Bud. sic Romam ducit, ut tessera pro tempore percipiendi frumentum pinatur.

1† Appareat. p.

* Coniunge l. famina. de se nator. quæ hoc exemplo de fideicommisso vestibus clarissimum illustrantur.

2† Ibi. eo loci sit, & infra ubi que.

3† Al. sed de fideicommisso satis videtur. & c. al. sed fideicommissa satisdari.

4† Hal. cum certis causis aduersus seruos ita hic lectio est melior ex: de Augu lib. 18

5† Fl. de fraudantes.

6† Al. dess. &.

7† Al. dess. esse.

8† Al. dare inimicus.

coram quo rationes reddant, ut infra de cond. & demon. l. fi. eni. Accur.

a *Suscipere velle.*] in hoc differt a superiore, qñ suis nummis: quia supra seruus soluit, hic non soluerat: sed soluere paratus erat: vel hic a principio fuerũt emptoris, ibi non.

cedente delegatione, sed tamen iudex ratam habet qui causam illam potuit delegare? Videtur ꝙ possit, vt supra de offi. prætor. l. Barbarius. Sed contra puto. & est ratio C. de iure fis. l. 2. Item quære quod no. C. qui pro sua iur. l. j. Accursius.

nec ille oblatam pecuniam suscipere velle a dicat, contractus fidem detegendi seruo potestas tributa est.

Paulus li. 1. sententiarũ.

LEX LIIII.

Per minorem b causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet: maior enim quæstio minorem causam ad se trahit.

Si omnes termini non sunt dati, nouus iudex debet eos perficere, nec tenetur aliquid super addere: sed si oẽs sunt dati a prædecessore, ipse nouam dilationem dare debet. Bart.

Idem lib. singulari de officio assessorum.

LEX LV.

EDictum quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. c Plane licet omnis 1† ab antecessore numerus finitus sit, solet d tamen 2† successor unum edictum dare.

Ratihabitio retrotrahitur, & confirmat iudiciũ agitatum per falsum procuratorem. Bart.

Vlpia. lib. 30. ad edictum. 3†

LEX LVI.

LIcet 4† verum procuratorem in iudicium 5† rẽ deducere, verissimum est: tñ & si quis, cum procurator non esset, e litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit, uidetur retro res in iudicium rectè deducta. f

Mortuo filio instantia inchoata cum eo, trãsit ad patrem, licet actionis qualitas alteretur. Bar.

Idem lib. 40. 6† ad edictum.

LEX LVII.

TAm ex contractibus, 7† quam ex delictis, in filiumfa. competit actio: g sed mortuo filio post litis contestationem, h transfertur iudicium in patrem, duntaxat de peculio: & quod in rem eius versum est: Certe si quasi procurator i alicuius filiusfa iudicium acceperit, mortuo eo, in eum, quem defendit, translatio iudicij 8† datur.

Hæc lex ponit tres casus. in quibus iudicium soluitur ex parte iudicis. quã l. no. Bart.

Paulus lib. 3. ad Sabinum.

LEX LVIII.

IVdicium k soluitur vetante eo qui, iudicare iusserat, vel etiam eo qui maius imperium in eadem iurisdictione habet; uel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cęperit, l cuius erat qui iudicare iussit.

Ille qui delegat iudicẽ, intelligitur in loco solito delegare. Bart.

b *Per minorem.*] Pone exemplũ in petitione hæreditatis, quæ maior est authoritate: ideoque præfertur alij: ut sup. de arbit. l. non distinguemus. § si is, & C. de peti. hæredi. l fi. in prin. Item pone exemplum qñ cũ alia simplici cocurrit præiudicialis, quæ est maior priuilegio, ut C. de adul. l. qñ. & C. de ord. cog. l. cum hic status. Item pone exemplum j. de excep. rei iudi. l. fundum. & le. fundi. vbi ratione perplexitatis altera est maior. Item pone exẽplum. C. de hære. a. l. vt debitum. Item pone exemplum. C. de ord iu. l. l. quoniam. & facit impe. de in integr. rest. l. scio.

EDictum] CASVS. Citari feci Titium coram potestate Bonon. & potestas postea decessit facta vna citatione. Dicit hic, ꝙ si successor dedit alia edicta citatoria, quod illud edictũ prædecessoris sui connumeratur inter edicta successoris, & etiã substitutus põt aliam dare citationem. Viu.

c *Debet.*] cum unum iudicium reputetur: licet iudex sit substitutus, ut j. eodem, l. mortuo. & l. proponebatur. & s. eod. l. si iudex. & Cod. quomodo, & quando iudi. l. consentaneum. & facit s. de itin. ac. pri. l. in debiti §. si quis sic si moritur litigator, successori dabitur vnum, num. ut s. de ser. Loratione. §. fi.

d *Solet.*] & debet. at quando ipsemet peremptorium dedisset, ex uoluntate mittit aliud, ut inf. eod. l. & post. facit s. de ser. Loratione §. illud.

LIcet.] CASVS. Titius nomine alieno egit contra Seium & lis contesta. est, si verus est procurator, valet iudicium, quia per eum verum procuratorem potest res in iudicium deduci. si falsus fuit qui dicebat se esse verum procuratorem, non erit tunc quod fecit ratum habendum. sed si ratum habuero, valet quod fecit. Viuianus.

e *Non esset.*] erat tamen talis, qui poterat esse procurator. vnde secus puto si erat seruus, uel pupillus.

ADDITIO. Ratio, quia non operatur plus ratihabitio, quam mandatum ab initio. secundum Baldum hic.

f *Deducta.*] cum ratihabitio trahatur retro, vt C. ad Maced. l. fi. & infra de pign. l. si fundus. §. 1. Sed contra infra solu. ma. l. si autem. in fi. Solu. ut supra qui satisda. cogan. l. 'ubiauro. Item quod, si iudex tulit sententiam non præcedente delegatione, …

g *TAm ex contractibus. Actio.*] nisi in Maced. & in noto, & hoc iure veteri. hodie ex aduentitia causa daĩ in patrẽ, non in filium, si pater admittit vsumfru. vt C. de bon. quæ lib. l. fi. §. vbi autem.

h *Post litis contestatio.*] ideo post litem contestatam, quia si ante, a nouum daretur iudicium in patrem ex filij contractu, ex maleficio uero nullum, cum non detur ex delicto in hæredes, nisi lit. contesta. ut C. ne ex delicto defuncto. l. 1. Sed qũo sic alteratur: quia cõtra filium erat insolidum, ut infra quod cũ eo. l. pen. contra patrem vero de peculio tm̃? Respondet quidã: quia filius hic conueniebatur nomine patris non suo, qđ nõ placet, quia sic ex maleficio nomine patris conueniri non posset: cũ pater nomine filij non teneatur, vt institu. de noxa. §. fi. vnde dico, quod suo nomine filius cõueniri cępit. alterantur tñ qñ in patrẽ transfertur, ut hic dicit, argu. inf. de noxa. l. in delictis. § si detracta. Item opp. cur ex delicto agit de pupillo? Quidam dicunt filiũ fuisse condemnatum, & actione in factum ex re iudi. pater tenetur, vt inf. de noxa. l. quoties & inf. de pec. l. licet. §. idem scribit. & tm̃ hoc dic post lit. conte. cõdemnatione secuta: & sic improprie transferri dicit, Item tunc non ex delicto, sed quasi contractu. nam & alias ex delicto lit. conte datur in hæredes. Alii dicunt, ꝙ hoc etiam de peculio refertur tantũ ad contractum. tu dic etiam ex delicto de peculio agi in quantum est locupletatũ, ut j. de pecu. l. 3. ex furtiua causa. & sic hic accipe etiam cum hac forma de peculio. Accur.

i *Si quasi procurator.*] i. re uera procurator.

IVdicium.] CASVS. Potestas Bonon. delegauit quendam inter Titiũ & Meuiũ, postea lit. contest. prohibuit ne iudicaret, finitur iudiciũ. Secundo, non solum si ipse qui eũ delegauit prohibuit, finitur iudiciũ, sed ẽt si alius maior eo prohibuit, ut præses. Tertio dicit ꝙ non solũ prædictis modis finitur iudicium: sed & si cęperit eiusdem imperij esse cuius est qui eum delegauit, finitur iudicium. Viuia.

k *Iudicium.*] ex hoc colligitur, ꝙ hic lis conte. erat, aliter enim non esset iudicium, unde apparet ꝙ aliud est in hoc mandato quã in cęteris, ut s. de procu. l. ante. & l. post. & sup. l. proxi. in fi. & est ratio, quia hic non uertitur damnum pecuniarium, & facit s. eo. l. prætor. in prin.

l *Cęperit.*] vt s. de arbit. l. 3. in fi. & l. seq.

1† Alb. decess. omnis.

2† Flo. solet successor.

3† Fl. ad Sabinum.

4† Seniunge. l. vero de solu. Duar.

5† El indicium.

6† Lib. 41. a Ray. & Bal. hic dicunt istam glos. no. ad hoc, quod instantia iudicij lite nondum cõtestata, non transit ad hæredis: qđ verũ, & in iudicio reali, secus aũt post litem conte. per l. 2. in fi. ff. de præto. stip. qui tex. est singu. secundum eundem Bal. & hæc procedũt ex parte rei. secus ex parte actoris. Bolog.

7† Coniunge. l. 35. de act. Duar.

8† El transla tio, vel iudicium.

Si locus.] CASVS. Si iudex delegatus est inter partes ad cognoscendum,& locus non fuit appositus in quo debeat iudicare. dicitur quòd ibi iudicabit vbi solitum, idest iudicabit in curia communi.

a *Litigantium.*] quasi dicat quod est sine incommodo litigatorum; nam consueto loco seruato nõ attẽdo incommodũ. Item nõ seruato non attendo commodum, vt ī. de iustitia & iure. l. pen. nec obstat. supra de arb. l. si cum dies. §. pe. quia & in successib. est locus cõsuetus quandoque vt ibi dicit. Accur.

1† *Vl. iudicantis.*

2† *Lib. 24.*

Mortuo.] CASVS. Si iudex qui cognoscit inter partes, testes & confessiones receperat, & antequam sentẽtiam ferat, decedat, & alius subrogat⁹ est, an subrogatus iudicare debeat ex actis quæ coram mortuo fuerunt producta? Et dicitur quòd sic. Viu.

b *Idem.*] a idest ex iisdem actis: non autem, si ille erat malè condemnaturus, hic condemnabit, vel ꝫ: sed ex suo animo dicit solam. vt ī. de arbit. l. qualem. §. 1. Vel dic, de qua causa, id est eadem. Accur.

a Concor. & est simile in ca. si eps. 1 1. q. 3.

3† *Lib. 26.*

c Solemus. Venire. hac l. duæ ponũtur regulæ. prima est, vt id tantum veniat in iudicium, de quo est inter eos actũ, vt dicat actor reo, place: q agam contra te in decem coram isto, vt experiar si habeo ius: & rũdeat, sic. & hoc reprobatur per rationem hic positã, vt inf. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. si Stichum. sed in arbitris hæc regula tenet, vt supra de arbit. l. si cum dies. §. plenum. Alia est, ut id demum non veniat de quo nominatim exceptum est ne veniat, & hæc est vera: si tamen sub petitione facta potest includi, quod actor dicit in iudicium venisse, vt si petit rem, continentur fructus. Item sub petitione hæreditatis oẽs res tam mobiles quam immobiles. Item iura, sicut in actio. famil. ercis. & pro socio, & sic de similib. sed quidam sic prauè intelligunt, vt si petam Stichum, videar & fundum petijsse, argu. eius quod est C. de anna. excep. l. finali. sed certè eadem ratione videor deduxisse in iudicium regnũ Franciæ, quod est falsum, & adeo est falsum, vt si propono vnam, non videar proposuisse etiam aliam, quæ est eius sequela, vt infra ad exhib. l. si quis homo. §. quantum. & ad hoc infra de except. rei iudi. l. si ex testamento. Sed videtur quod prima regula teneat in iudicijs, & non secunda, vt infra de ædilitio edic. l. ædiles. §. item sciendum. in fine. Solu hic loquitur quando dubium est inter actorem, & reum, & tunc credetur actori. si autem certum est, quod de quibusdam tantum egit, de his tantum iudicabitur, vt ibi. Vel dic nominatim intiungi si potest claudi sub petitione actoris, vel nisi de confessis partium, sup. co. l. 1. 2.

4† *Vl. periculosum ex persona rei.*

5† *Vl. dicere.*

6† *Vl. iudicium de quo actum sit ut ven.*

Vlpianus libro 51 ad Sabinum.

LEX LIX.

Si locus in iubendo iudicare non est comprehensus: videtur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicare 1 † sine incommodo litigantium. a

Paulus lib. 23. 2 † ad Sabinum.

LEX LX.

Mortuo iudice, quod eũ iudicare oportuerat, idem b eum qui subditus est, sequi oportet.

In iudicio uenit omne id, quod petitione proposita potest comprehendi, nisi contrarium actum sit. Bar.

Vlpianus lib. 27. 3 ad edict.

LEX LXI.

Solemus quidem dicere, id venire in iudicium de quo actum est inter litigantes: sed Celsus ait periculosum 4 † esse ex persona rei hoc metiri: qui semper, ne condemnetur, hoc dicit 5 † non conuenisse. Quid ergo? Melius est dicere, id venire in iudicium, de quo vel actum non est, vt veniret: c 6 † sed id non venire, de quo nominatim d actũ est, ne veniret.

Iudex maleficiorum non potest cognoscere de causis pecuniarijs ciuilibus. Bar.

d *De quo nominatim.*] s. tantum.

e *Latrunculator.*] qui iudicat de latronibus tantum, puniantur corporaliter vel non, cum id à principe sibi commissum sit: de quibus dicitur C. de agen. in rebus. l. ea co.

¶Latrunculator e * de re pecuniaria iudicare non potest.

In iudicio oportet, quod sit reus & actor. Bart.

Idem lib 39. ad edictum.

LEX LXII.

Inter litigantes non aliter lis expediri potest, quàm si alter petitor, alter possessor sit. Esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo poss. ssoris fungatur. f

Defendere debet quis per seipsum vel aliũ cum satisdatione iudicatum solui. Bartolus.

Idem libro 49 ad edictum.

LEX LXIII.

Rectè defendi g hoc h est, iudicium accipere, vel per se, vel per alium, sed cum satisdatione. Nec ille videtur defendi, qui quod iudicatum est, non soluit. i

Interesse contra dolosum æstimatur secundum iuramentum in litem. Bart.

Idem libro 1. disputatio.

LEX LXIIII.

Non à iudice doli æstimatio ex eo quod interest k fit, sed ex eo quod in litem iuratur. Denique & prædoni depositi, & commodati ob eam causam l competere actionem non dubitatur.

f Inter litigantes. Fungatur.] vt institutio. de iterdict. §. commodum. & ꝫ. uti possidetis l. 1. §. huius autem. Sed qd in duplicibus iudicijs, vt Instit. de interdictis. §. tertio? Respondeo, & in illis non potest aliter ius expediri, quam si alter petitor, alter possessor sit, idest alter onera petitoris, alter commoda possessoris habeat, vt supra eodem. lc. in tribus. sic enim lex ista exauditur. Accursius.

g Rectè defendi.] defendi genus, & defendi species.

h *Hoc*] quod sequitur.

i *Non soluit.*] & sic committitur stipulatio propter rem iudicatam, cum habeat tres clausulas, vt infra iudicatum solui l. iudicatum solui, & facit supra ex quib. causis maiores, l. item ait prætor. §. penultimo. & infra ex quibus causis in possessionem eatur. l. hæc autem. §. rectè. Accursius.

Non à iudice.] CASVS. Si apud te rem meam deposui, nec restituis eam, & iudex velit te condemnare, non concipitur in sententia quanti mea interest, sed quanti in litem iurauero, quod verum est etiã si prædo deposuit.

* *Bal. dicit illũ text. not. ad hoc, q iudex maleficiorũ non pot cognoscere & cã ciuili, hoc uerũ nisi esset ab sens iudex cau. rũ ciuiliũ secũdũ Ang. ī l. vacãtia. de bon. vac. li 10 C interpret. sua Hoc adde to q inculcat bene pot. q l. inter. lit. §. quo furtum. ff de fur. & vbi Bolo vltra cũ ad istud adde gl & ibi Ang. gel supra in lĩe in princip. sup verbo, q leges nunc, i. f. Latrũculatorẽ aũt appare torũ præsidũ vocat Zas cõment Rep in bro 2. c. 4.*

¶ *Si quis*] Tribus modis ponitur casus. Primo, si aliquis clericum conuenit, puta Titius, sub iudice sæculari, & ibi ei clericus caueat iudicatum solui & ipse Titius conueniat eum sub iudice suo puta sub episcopo: an contra clericum committatur stipulatio iudicatum solui? & responde quod non. Secundo pone, agebam vna actio. contra Titium, quia hypothe. mihi cauit iudicatum solui, & postea sub eodem iudice mutaui actionem: vtrum committatur stipulatio in illa act. respond. quod non. Tertio modo ponitur casus; egi vna actio. ad vnam rem, & postea ago ad aliam, non committitur stipulatio. & facit ad istos duos vltimos casus, infra iudicatum sol. l. cum quærebatur, Viuia.

K *Quod interest.*] scilicet communiter. sed ex eo quod &c. & hoc in bonæ fi. iudicijs & arbitrarijs, vt inf. de in litem iuran. l. in actionibus, & institutio. de action. § præterea. aliud si culpa, vt ꝫ. de in litem iuran. l. 2. in fi. & l. videamus. §. fin.

l *Ob eam causam.*] s. ob dolum, cum ob has causas agere possunt, vt infra deposi. l. 1. §. si prædo vel fur. & infra commoda. l. ita vt si.

a *Si quis alio iudicio.*] i. propter alium iudicem, & sic dicit aliud iudicium hoc ipso q mutatur iudex: sicut econtra dicitur idem, instit. de actio. § si minus. & probatur hic ea sus. infra iud. sol. l. 3. i. resp. & l. pen. Vel dic, quod de vna re acturus stipulatus est iudicatum solui, & postea egit de alia, & hoc innuit finis §. & infra iudic. sol. l. cum quærebatur. & secundum hoc dic, alio, idest de alia re, vt ponat neutraliter. Vel dic, acturus vna actione ad aliquã rem stipulatus est, & postea ad eãdẽ agit alia actione & alia causa: & sic ponitur, iudicio, pro actione, vt infra iudicatum sol. cum quærebatur. in fine.

b *Alio iudicio.*] secundo.

E *Xigere.*] CASVS. Titius Bononi. maritauit filiã suam Mutin. Mortuo viro, quæritur, an Bononiæ vbi factum fuit instrumentum, & contractum etiam matrimonium, an Mutinæ possit dos exigi? & respon. quòd Mutinæ exigi dos debet. Viuianus.

c *Exigere.*] potest intelligi hæc lex quod alibi fuit facta promissio & contractus. & alibi instrumentum scriptum, & alibi domicilium viri. Vel secundo, q instrumentum, & contractus fuit in domo patris mulieris factum, maritus conuenitur in suo foro, in quia videtur intuitu se locum illum in reddendo, vnde quasi ibi contraxerunt, vt infra de actio. & oblig. l. contraxisse, & secũdum hoc tantum conuenietur in suo foro, secundum Bul. sed M. dixit in vtroque scilicet in loco contractus, & foro mariti. & quod dicit hic, non vbi &c. subaudiebat tantum, & quòd postea, vt & cum subaudiebat magis. & sic subaudiebat maxime, vt sup. cod. l. hæres, § si.

Cautio iudicatum solui in una instãtia interposita, non cõmittitur, si ex alia instantia iudicetur. Bar.

¶ Si quis alio iudicio a acturus, iudicatum solui satis acceperit, deinde alio † iudicio b agat, nõ cõmittetur stipulatio: quia de alia re cautũ videtur.

In contractu dotis hoc est speciale quod non inspicimus locum cõtractus: sed locum vbi vir habet domicilium. Bart.

¶ Idem li. 30. 2 † ad edictum.

LEX LXV.

E Xigere c dotem * mulier debet illic, vbi maritus domicilium habuit, non vbi instrumentum dotale d conscriptum est. nec enim id genus contractus est, vt potius 3 † eũ locũ spectari oporteat, in quo instrumentum dotis factum est, quam eum e in cuius domicilium, & ipsa mulier per conditionem matrimonij 4 † erat reditura. f

Ambigua petitio, siue exceptio interpretatur secundum intentionem proferentis. Bart.

¶ Idem li. 2. disputationũ. 5 †

LEX LXVI.

S I quis * intentione g ambigua vel oratione vsus sit

d *Dotale.*] i. reddendæ dotis.

e *Quam eum.*] electiuè, secundum B. quasi dicat hunc, nõ illum comparatiuè, secundum M.

f *Reditura.*] i. itura: quia sequitur forum viri: aliud in concubina, vt inf. ad municip. de iure. § si. sic verbum, reddendi, pro dare ponitur, vt infra de verbo. signific. l. verbum reddendi.

g S *I quis intentione.*] Quod dicit intentione, referas ad actorem, vt quia dixit reum iniuste possidere, & ad se pertinere: quæ verba & ad petitorium & ad possessoriũ possunt referri. & quod dicit, oratione, referas ad reum, vt quia fuit ibi confessus rem ad actorem pertinere: quæ verba exponuntur: vt sit debita, non quod suã cum reo vtilius sit, vt ac infra de verb. sig. l. verbũ pertinere. Vel dic, primum, vt qñ in vna dictione est dubium, vt in l. inter stipulantem. § i. si., qñ in vna oratione. Et sic no. q ei permittitur interpretari quæ dicit in iudicio: idem in principe, vt infra de leg. iur. l. Neratius, idem in prætore, vt inf. de verb. obl. l. in conuentionalib. sed secus in contractib. vt sup. de pac. l. veterib. & ⁊. de contrah. emp. l. Labeo & l. cũ lege. & inf. de ver. obl. quicquid. sed an cogatur eligere pendente iudicio, arg. q sic, inf. quo. leg. l. 2. § quia autem. in fi.

Q *Vi se.*] CASVS. Seruus subministrauit cuidam pecuniam vt eum emeret & manumitteret: emit, sed non manumisit: lex facit eum liberum, idest præcipit liberandum: quia si emptor præsens fuit, & seruus probauerit, fiet liber: & si latitet erunt seruanda, quæ constitutionibus cauentur hoc casu: & hoc est, q latitante hærede seruus eripiatur in libertatem, & ita etiam latitante emptore.

id quod vtilius ei est, accipiendum est.

Qui dicit se liberãdum, est liber à die sententiæ, vel à die interpositi decreti, si decernantur contra contumacem. Bart.

¶ Idem lib. 7. 6 † disputatio.

LEX LXVII.

Q Vi se dicit suis nummis redemptum, h * si hoc probauerit, exinde liber i erit, ex quo sententia 7 † redemptus est: K quia constitutio diuorum fratrum l 8 † non liberum pronunciari præcipit, sed restitui ei libertatem iubet. Proinde compellẽdus erit manumittere eum, qui se suis nummis redemit. m Sed 9 † si latitet, exempla senatusconsultorum n ad fideicommissam 10 † libertatem pertinentium, induci 11 † oportet.

Ad sententiam peruenitur præcedente peremptorio, impetrato legitimo ordine hic expresso. Bar.

¶ Idem lib. 9. 12 † disputatio.

LEX LXVIII.

A D peremptorium o * edictum hoc ordine venitur, vt primo quis petat post absentiam aduersarij

h *Redemptum.*] id est, emptum hoc pacto, vt manumittatur.

i *Liber erit.*] id est, liberandus, vt subijcit.

K *Redemptus est.*] id est per sententiam declaratum eum redemptum.

l *Diuorum fratrum.*] ad Vrbiũ Maximum vt inf. de manumiss. l. is qui.

m *Redemit.*] i. redimi mandauit.

n *Senatusconsultorum.*] quatuor sunt exempla, * Rubriani, Iunciani, & Dasumiani, & Artisciani, quæ vbi locum habeant, habes infra de fideicommiss. lib. cum hæres. § subuentum. & l. tum quasi. § si plures. & l. non tantum. § senatusc. & § sed & Artisciano. nõ autem Vinciano, quòd in seruo proprio manumittentis, i. defuncti locum non habet, vt infra eod. tit. l. non tantum, § sed si non hæreditarium.

A *D peremptorium.*] CASVS. vsque ad d. l. de qui. Si iudex debet pronunciare & reus est absens, citabit eum bis per internalla 10 dierum: postea tertio citabit eum: qua tertia citatione emissa impetrabit terminum peremptorium. hoc in prima. In fine dicit, vnde dicatur peremptorium, ex eo scilicet quod perimit procrastinationem rei. Item in peremptorio debet iudex comminari se pronunciaturum absente reo: sed an iudex possit dimittere numerum edictorum, & mittere primum peremptorium, vel secundum statim? Et respon. quod sic, pro qualitate personarum, temporis, & causæ, & hoc in tertia. Sed nunquid primum peremptor. potest iudex facere? & respõ. q sic, siue venit, siue non, pronunciabit, non secundum præsentem: sed etiam secundum absentem si bonam causam habuerit: hoc in quarta. Sed quid si reus fuerit præsens, actor verò absens? elabuntur citationes, & perinde ac si factæ non fuissent, non autem pronunciabitur: hæc vera, sed citationibus circũductis an actori remaneat sua actio. salua? & resp. q sic, hoc in quinta. Sed quid si reus condemnetur & appellet, an sit audiendus. Et distingue, aut erat absens, per contumaciam, aut non, primo casu non audiatur appellans secundo sic, ho. in fi. vio. Viuianus.

o *Ad peremptorium.*] vsque huc de ijs, q circa iudicia fiunt, nunc

1 † al. in alio.

2 † Lib. 34.

* ad intellectum huius l. vide. Aru. Rub. in l. vinũ num. 1. & 6. si cer. pet. sumptam ex tit. de iur. do. dixit Duar.

3 † Fl. vt eũ, alias, vt tamen.

4 † Erat reditura, vel accitura.

5 † Harmenop. lib. 1. ti. 9. in scholio.

* ad intell. huius l. vi. Ruim. ã naturaliter. § nihil co. n. 256. de acq. poss. Et facit gl. re quoniã. sup. verbo substitutum post med. in ver. si. si quis intentione. extra de offic. deleg.

6 † Fl. Id &

* cõiunge. l. & de manum. Duar.

7 † Fl. dicta sententia.

8 † Fl. consl. diuorum fratrũ & vide l. 4. inf. de manumis. et vi. supra ad l. de qua re. de inof. test.

9 † al. sed &

10 † al. fideicommissariam

11 † al. induci. Fl. debere induci.

* De his quatuor senatusc. & & de Vinciano, de quo in gl. eorũq; virib. & effectu, vide Placen. de senatuscõ. Tit. 5 cũ quat. seq. & q hic gl. dicit, Artisciani dic, Articuleiani, qd de libertatib. seruorũ factũ est, imperante Traiano, ipso & Articuleio Peto Cos. & Rubrianũ similiter, de fideic. libe sub eo. impera. Rubrio Gallo. & Cælio Hispone Coss.

12 † Lib. 8.

* Vt Duar. l. 2. disput. c. 7. et ad intell. huius l. vi. Mar. Vlcur. in l. si fincha. Iulian. n. 77. de dam. infe.

edictum primum,[a] mox[b] alterum.

Idem li. 4. de omnib. tribu.

L E X LXIX.

PEr interuallum non minus decem dierum.[c]

Idem li. 9. 1 † Disputatio.

L E X LXX.

ET tertium. Quibus propositis, tunc peremptorium impetret, quod inde hoc nomen sumpsit, quod perimeret disceptationem: hoc est, vltra non pateretur aduersarium tergiuersari.[d]

Idem li. 4. de omnib. tribu.

L E X LXXI.

IN peremptorio[e] autem comminatur[f] is, qui edictum edit, 2 † etiam absente diuersa parte, cogniturum se, & pronunciaturum.

Idem li. 9. 3 † Disputatio.

L E X LXXII.

NOnnunquam[f] autem hoc edictum[g] post tot numero edicta,[h] quæ præcesserint, datur: nonnunquam post vnum,[i] vel alterum:[k] nonnunquam statim, quod appellatur, vnum pro omnibus. Hoc autem æstimare oportet eum, qui ius dicit, 4 † pro conditione causæ,[l] vel personæ,[m] vel temporis:[n] & 5 † ita ordinem[o] edictorum, & 6 † compendium[p] moderari.

Reo absente in termino peremptorio, iterum ex benignitate citatur: & sententia secũdum iustitiam profertur: actore vero absente in termino peremptorio cassatur illa citatio: & illius edicti instantia perimetur, non autem definitiuè pronunciabitur. Bart.

Idem lib. 4. de omnib. tribu.

L E X LXXIII.

ET post edictum peremptorium impetratũ, cum dies eius superuenerit, tunc absens[q] citari[r] debet:[s] & siue 7 † responderit, siue non responderit, agetur causa: & pronunciabitur, non vtique secundum præsentem:[t] sed interdum vel absens,[u] si bonam causam habuerit, vincet.[x]

¶ Quod si is, qui edictum peremptorium impetrauit,[y] [illegible] die cognitionis:[z] is verò, aduersus quem impetratum est, adsit, tunc 8 † circunducendum[a] erit edictum peremptorium, neque de 9 † causa cognoscetur, neque secundum præsentem pronunciabitur.

nunc autem qualiter ad sententiam peruenitur, & die verum, sed fictum ex tribus tantum, ut C. quo. & quando iud. l. tres.

a *Primum*] quod dicitur admonitorium, ut in Auth. de hæred. & Falcid. §. si quis autem non implens, collatio. 1. secundum dicitur cõmentionale: tertium citatorium; quartum peremptorium.

b *Mox.*] nota quod mox dicitur decem dierum.

c PEr interuallum. Decem dierum] inter edictum, & edictum, vt hic: & C. eodem, l. properandum, §. primo. hodie autem triginta dierum, ut in Authen. de litig. §. omnem, & §. & [illegible] hoc minime. collatio. 8. & licet ibi dicat in actore, tamen non debet actori, &c. vt infra de regul. iuris, l. non debet.

d ET tertium. Tergiuersari.] impropriè: cum in criminalibus tãtum hoc fiat, vt infra ad Turpil. l. 1.

e IN peremptorio. Comminatur.] sic infra de pericu. & commo. l. prima, §. licet, & C. comminatio. nel epistolas, per totum.

f NOnnunquam.] idest, aliquando.

g *Hoc edictum*] scilicet peremptorium. Accur.

h *Edicta*] puta tria.

i *Vnum.*] nunquid hoc, quod pro omnibus datur, debet habere spatium trium edictorum? Respon. quidam non, argumen. supra de pac. l. si plures, §. nec non & vnus. Sed argum. contra, infra de condit. & demonstr. l. qui duobus.

k *Alterum.*] idest duo.

l *Causa.*] quia sit alimentorum.

m *Vel personæ.*] quia pupillus, vel vidua.

n *Vel temporis.*] quia fortè feriæ appropinquant. Et sic nota, quod possunt diminui dilationes istæ, vt hic, & infra de re iudica. l. qui pro tribunali, siue, non augeri, vt C. de dilationibus, l. prima, sed videtur, quod nec diminui, ut supra eodem, l. per interuallum. Sed intellige ibi non minus, nisi iudex videat quare sit. Accur.

o *Ordinem.*] idest numerum.

p *Compendium*] i. numerum dierum.

q ET post. Absens] scilicet reum.

r *Citari*] quinto.

s *Debet.*] idest potest, vt ex superiori l. patet, *alij dicunt hoc necesse esse: alias sententiam nullam, vt C. de senten. & interloc. l. prolatam, & nota, quod hæc edicta proponebantur in albo quodam loco, quod quis veniat ad causam, ut infra de regulis iur. l. contumacia. §. 1. ut ita fieret ei notum per se, vel per alios legentes: quod non est hodie in vsu, sed per exe utores missos ad domum rei sic fit citatio: sed olim & per præcones citabantur, ut in Authen. de litig. §. omnem, collatio. 8. Item ordinarius proponebat: delegatus autem, qui pedaneus dicitur, vt C. de pedan. iudic. l. prouī. non poterat, ut in Auth. nisi de exhib. §. si verò, sed ibi ante litem contestatam loquitur, sed per suam admonitionem potest fieri contumax aliquis, ut C. quomodo, & quando iud. l. 1. Item ex eo, quod hic dicit, pronunciabitur, patet, quod lis erat contestata in omnibus præcedentibus legibus: aliàs autẽ non posset dari definitiua iure veteri, nisi in cã appellationis, ut C. de tẽpo. & reci. appel. l. fi. sed hodie fit, actore absente, ut in Auth. de litig. §. si verò initium, coll. 8. licet quidã ibi de interlocutoria dicant loqui. quod est falsum, quia dicit, veritate subtilius requisita, &c. quod non fit nisi in definitiua, vt C. eo l. iudices. reo aũt absente non, quia fauorabiliores, &c. ut infra de regul. iur. l. fauorabiliores, nec obstat in Authen. ut omnes obed. iudic. prouinc. §. siue igitur, collat. 5. quia ibi erat quasi cõtestata in reum, sed qualiter ante litis contesta. fiebat citatio? Respond. vt & post: cum ratio diuersitatis reddi non possit, vt argu. infra de verb. oblig. l. a Titio. Item nonne est necesse hæc edicta, & maximè peremptorium peruenire in notitiam citati? Quidam sic, vt infra quæ sent. sine appel. l. 1. §. item. Tu dic contra, quia sufficit ad domum solemniter nunciari, ut arg. C. quomo. & quã iud. l. ab eo. & infra de dam. infec. l. 4. §. abesse, & C. de nunc. excep. l. pen. in fi. nec obst. d. l. quia ibi dicit ad maiorem exaggerationem.

t *Præsentem.*] i. actorem.

u *Absens*] i. reus.

x *Vincet.*] immo contra, ut infra, de re iudic. l. contumacia. Sol. coercetur damno litis, sin expensis, ut hic, & C. eo. l. properandum, §. cum autem, in fi. vel coercetur, quia ex causa prætor denegare potest ei ius, ut supra ex quibus cau. maior. l. sed & si per prætorem, § sed & si du n. Vel quia dixit, ut intra certum tempus ageret, quod non fecit vt C. de ingen. manu. l. diffamari, non autem ut causam principalem perdat si sententietur, cum eius absentia Dei præsentia suppleatur, ut C. eod. l. properandum, §. cum autem. Item contra, infra de confess. l. certum, §. pen. Sol. verum est, quod non solet absenti, nisi secundum l. istam. Vel dic non solet absenti. s. accusanti: nam secundum vetera iura non contrahebatur cõtenodicium. i. non habebatur causa sic deserta, ut posset actore absente dari sententia, ut hic subijcit. Vel dic, quod l. loquitur ibi de absente, non per contumaciam, & sic non debet ei quis condemnari, cum nec ipse alijs: secus tamen videtur in minore, ut C. de pr. cur. l. non co.

y *Impetrauit.*] s. actor. Accur.

z *Cognitionis*] i. sententiæ.

a *Circunducendum*] idest delendum, & facit infra de iss. quæ

1 † Sic. L. 5.

* Commi. natam, q. in s. ext. de ref. ri.

2 † Fla. deest.

3 † Lib. 8.

4 † Alias. & haberet.

5 † Fla. deest, &c.

6 † Fla. ad.

* Idem dicitur in c. consulat. in fin. extra de off. delega. l. ius moderari.

* Citare quid sit apud Iurisconsultos veteris in libris Pandectarum, pulchrè Fra. Duarenus. disput. 1. c. 7.

7 † Alias, & si non responderit, agetur &c.

8 † Fla. [illegible]

9 † Flor. deest de.

quæ in testam. delen. l. 1. & 2. hodie autem etiam actore absente debet definitiua dari, vt C. eod. l. properandum, §. sin autem. olim autem, nonnisi in causa liberali, vt C. de lib. cau. l. iusta.

a *Reus.*] cui. s. missum erat peremptorium, sed non venit, & per hoc apparet, quod supra in princ. loquitur reo absente. & sic reo absente contrahitur eremodiciũ, non absente actore: & facit supra eod. l. non idcirco. §. 2.

b *Lis.*] i. instantia totius causæ.

c *Instantia.*] s. edicti, non dico totius litis, & sic non fit litis contestatio de nouo, nisi iudex absoluerit ab obseruatione iudicij, quod pôt, vt C. eo. l. properandũ. §. cum aũt.

d *Audiendum.*] nisi veniat sedente iudice pro tribunali, vt supra de in integ. rest. l. diuus. Item hoc si est contumax in non veniendo, secus si in non restituendo, vt supra de appel. l. creditor, §. fin. quæ est contra. & facit C. eo. l. properandum, §. cum autem.

e *Si minus.*] i. si non fuit contumax verè, tamen fuit præsumptiuè, & sic loquitur C. quomo. & quan. iud. l. ab eo. alias non valeret sententia, vt infra de re iudi. l. de vnoquoque.

1 † Ple. est.

2 † Alias, de eis, est.

3 † Defuit.

4 † Alias, de ea quoque pronunciare & ad intelle. huius l. vide Bero. fer. in l. naturaliter, §. nihil commune, de acq. poss.

¶ Circunducto edicto videamus, an amplius reus a conueniri possit, an verò salua quidem lis b sit, 1 † verum instantia tantum edicti perierit. Et magis est, vt instantia c tantum perierit: ex integro autem litigari possit.

Verus contumax non appellat. Bart.

¶ Sciendum est, 2 † ex peremptorio absentem condemnatum, si appellet, non esse audiendum: d si modo per cõtumaciam defuerit: 3 † sin minus: e audietur.

Iulianus li. 5. Digestorum.

LEX LXXIIII.

De qua re cognouerit f iudex, pronunciare 4 † quoque cogendus erit.

Iurisdictio iudicis potest prorogari consensu partiũ de quantitate ad quantitatem. Bart.

¶ Iudex qui vsque ad certam summam iudicare iussus g est; etiam de re maiori iudicare potest, si inter litigat[ores] conueniat. h

Iudicium agitatum nomine mortui, qui viuere putabatur, quantum ad eum est nullum: sed nomine eius solutũ poterit ab hęrede cui proficit, repeti. Bar.

¶ Cum absentem defendere vellem, iudicium i mortuo eo iam accepi, & condemnatus solui: quęsitum est, an hęres l liberaretur? item quę actio mihi 5 † aduersus eum k competeret. Rñdi, iudicium, quod iã mortuo debitore per defensorem eius accipitur, nullum esse: & ideo hæredem non liberari: l defensorem aũt, si ex causa iudicati soluerit, repetere m quidem non posse; negotiorum tñ gestorum n ei actionem competere aduersus hęredem; qui o sane 6 † exceptione p doli mali tueri se possit, q si ab actore conueniatur. r

Iudex exequens sententiam, non debet de iniquitate sententiæ cognoscere: sed sufficit pronunciatum esse. Bart.

Idem li. 35. 7 † Digestorum.

LEX LXXV.

Si prætor iusserit eum, a quo debitum petebatur,

De qua.] CASVS. Si iudex in causa mea, & tua delegatus sit: si nihil supersit nisi sententiæ prolatio: an sit compellendus pronunciare si nolit? & dicitur, quod sic.

¶ *Index.*] Delegatus mihi & tibi erat iudex, quod vsque ad centum debuit iudicare, an possit prorogari iurisdictio vt possit cognoscere vsque ad ducentum. Dicitur, quod sic, si hoc inter nos conuenit.

¶ *Cum.*] Habebam debitorem meum, qui erat absens, & mortuus: Titius obtulit se defensioni illius. & condemnatus soluit, & approbauit iudicium: an iste Titius possit repetere, & an illud fuerit iudicium? Item an hæredi contingat liberatio? Et respon. quod nullum fuit iudicium, nec hæres liberatur, nec Titius repetere potest: sed de æquitate habebit actionem negotiorum gestorum aduersus hæredem: cum & ille hæres, si conueniat, habeat doli mali exceptionem. Viuia.

f *De qua re cognouerit.*] principaliter coram eo lite contestata, sic supra eod. l. ubi. Sed quid si aliqua in iudicio incidens quæstio opponatur in modum exceptionis, vel replicationis: an super ea ferre debeat sententiam? Respon. Plac. sic, vt hic, & supra de minor. l. intra. & infra de præuaric. l. 3. in fi. s respon. Sed Bulg. contra, quia satis de incidenti pronunciatur, quando dicitur de principali, vt C. de ordi. iudi. l. 1. & C de adulter. l. quoniam, & infra de agnos. lib. l. si quis a liberis, §. si uel parens, & exponit hic, s. principaliter, & illi de præuaricatio. & illi de minoribus, quæ sint specialit. Ioan. verò distinguit: an incidens quæstio, quæ opponitur ante litem contestatã, nata fuit, ut pacti, & iurisiur. & similium, quæ verè dicitur incidens: & tunc sententia Bulg. teneat: an postea, idest si quæratur, an ille possit testificari, uel an debeat interrogari, vel an sit hodie in possessione libertatis, & tales dñr emergentes, arg. infra de lib. cau. l. libertis, § fina. & tunc tenet sententia Plac. & est ratio: quia aliter procedi non pôt in causa, vt C. de dilat. l. procedente. Sed opponitur huic l. supra de offic. procons. l. solent. & C. de off. procons. l. 1. sed speciale est in legato proconsulis, vt de criminibus cognoscat, licet non pronunciet. Item oppo. C. vbi senat. vel cla. l. fin. in medio, sed speciale ibi. Item oppo. in Auth. vt cleric. apud propr. epis. §. pen. coll. 6. sed & ibi speciale. Item fallit hæc lex si partes transigant, ut supra de arbit. l. non distinguemus. §. item. Item si iudex habeat iustam excusationem, vt supra eod. l. si longius, in prin. Item vbi desijt esse iudex, vt supra eo. l. Iulianus, & l. iudiciũ, sed an ordinarius possit cogi? Respo. sic à suo superiore, vt C. de sen. ex breuic. recit. l. fin. & de peda. iudi. l. 2. & sup. de arb. l. 3. §. fin.

g *Iussus.*] à delegante, vel a lege, vt defensor ciuitatis, vt C. de defen. ciui. l. 1. & arg. infra ad muni. l. inter conuenientes.

h *Conueniat.*] vel si etiam incidenter crescat lis, secundum Azo. ut supra de iurisdictio. omn. iudi. l. pen. §. fin.

i *Iudicium.*] i. actionem vel instantiam.

k *Aduersus eum.*] s. hæredem.

l *Non liberari.*] s. ipso iure per solutionem factam, s. ex tali iudicio: sed per exceptionem, ut la. ij. in hic in fi. ibi, qui sanè, &c.

m *Repetere.*] ab eo cui soluit. & sic no. quod sententia tenet, licet nullum sit iudicium [illegible] defectu iuris, vt infra famil. er. l. cum putarent [illegible] & sequitur vsucapio ex eo contractu, qui nullus est [illegible] pro empt. l. 2. §. si à furioso [illegible] iudicium, & sententiam nullam [illegible] quia solutum est debitum [illegible] aliquod, i. instantia, cum sit [illegible] sed actio nulla, quæ nomine defuncti incipitur: & sic accipe hic iudicium pro actione & [illegible] Item sententiam nullam, cum initiata contra defunctum, vt hic, & infra quæ sent. sine appel. l. 1. & infra de reg. iur. l. Neratius, secus si pro eo, quia tun. tenet, vt infra de fideicõmiss. l. cum quasi. in prin. Vel illud speciale in libertate.

n *Negotiorum tamen gestorum.*] quando mandatum nõ interuenit: alias mandati. & sic non ob. infra mand. l. si præcedente, in prin. quæ est contra.

o *Qui.*] i. hæres. Accur.

p *Exceptione.*] si soluit nomine absẽtis, est excepitio intẽtionis. i. facti, cum eũ liberauit ipso iure: si noie [illegible], tũc iuris est exceptio, scilicet cũ eũ non liberauerit ipso iure, & sic hic accipe.

q *Possit.*] ab eo cui est solutum.

r *Conueniatur.*] & ita per exceptionem.

Si prætor.] CASVS. Tenebatur mihi Titius in decem, vocaui eum ad ius, omnibus peractis, ita, quod non restat nisi sententiæ prolatio, absentauit se Titius, iudex citauit eum per interualla decem dierum, & misso peremptorio,

5 † Alias, de eo, metu.

6 † Alias, d[e] ille sane.

7 † Lib. 36.

ptorio, nec eo Titio ueniente, iudex eum condemnauit: an is iudex qui debet sententiam exequi, possit cognoscere reo veniente, an iusta: an non iusta sententia sit? Dicitur quod non, nisi in duobus casibus. Primus, si ego allego aliquid falsum, propter quod merui sententiam. Secundo, si Titius laborauit morbo, vel aberat causa reipub. quibus casibus iudex executionis cognoscit. Viu.

a *Peracto.*] & sic etiã eo facto contumace, vt C. quo. & quando iud. l. tres. aliàs non tenet sentẽtia, vt C. eo. tit. l. ea quæ. Et dic hic fuisse lit. contest. aliàs sententia non teneret, vel valeret, ut C. de temp. appel l. fin. §. illud. & no. supra eod. l. & post.

b *De iudicato.*] s. an sit iudicatum mandando eam executioni; aliàs vĩ litera sibi contraria, si dẽret cognoscere, an ritè lata sit.

c *Cognoscere*] an sit iusta, uel iniusta, vel iustè, uel iniustè lata, habito respectu ad ius litigatoris. Accur.

d *Huiusmodi edicta.*] s. citatoria.

e *Decreta.*] i. sniæ.

f *Pratorum.*] quod esse non debet, ut hic, & infra ne quid in loco publ. l. fin. & C. de bon. quæ libe. l. fin. §. penult.

g *Marcellus notat.*] excipiendo casum vnum à supradictis. Accursius.

h *Sciens.*] idẽ si ignorans secundum quosdã, ut ∓. de ædil edi. l. 1. §. causa. Tu dic, quod si ignorans falsum allegauit per restitutionẽ absens iuuetur ipso iure. itẽ accipe hic quando absens est ex voluntaria causa: aliàs semper auditur, ut supra de in integ. rest. l. fin.

adesse; & ordine edictorum peracto, a pronunciauerit absentem debere, non utique iudex, q. de iudicato b cognoscit, debet de prætoris sententia cognoscere: c alioquin lusoria erunt huiusmodi d edicta, & decreta e prætorum. f

Sententia ex falsis allegationibus contra absentem lata, est ipso iure nulla. Item sententia lata contra eum, qui venire non debebat, vel est nulla, vel annullanda. Bart.

¶ Marcellus * notat: g Si per dolum sciens h falsò aliquid allegauerit, i & hoc modo 1† consecutum eum sententiam prætoris liquidò fuerit approbatum, k existimo debere iudicem querelam rei admittere. l

¶ Paulus notat: m Si aut 2 † morbo impeditus, aut reipublicæ causa auocatus adesse non potuit reus, puto uel actionem iudicati eo casu in eum denegandam, n 3 † vel exequi prætorem ita iudicatum non debere.

Mutatione iudicis non mutatur iudicium. Bartolus.

* *Concor. cum hoc §. gl. s. super verbo, sententiã, post prin. in c. ad audientiã, extra de resc.*

1 † *Fl. & hoc cõsecutum in sententia prætorem: aliàs hoc modo secutam prætoris sententiam.*

2 † *Fl. autem.*

3 † *Aliàs, denegandum.*

i *Allegauerit*] scilicet actor.

k *Approbatum.*] ab absente qui dicit, ut sup. de proba. l. patronus, & l. quoties, §. qui dolo. & inf. de adm. tut. l. ex chirographis, & inf. de noxal. l. si seruus depositus. Sed quomodo potest hoc probar.? Respon. bene: potest enim esse obiecta præscriptio isti agenti, & iudex a dicebat, quod absentem absolueret, nisi aliud uideret, ideoq; præsens falsum probauit, quod fuerat debitum per interruptionem, & hoc probauit per eos qui interfuerunt iudicio.

l *Admittere.*] immo vĩ quod non, vt inf. mãd. l. si fideiussor, §. in omnibus, quæ est contra. Sol. ibi soluit ex causa iudicati, hic non soluit: sed & si soluisset, hic haberet condictionem, s. sine causa, & ita hic intelligetur, licet non indebiti, ut ibi. Vel dic, quod impetrauit restitutionem, ut ∓. de in inte. restit. l. diuus, §. nec intra has, aliàs hic de falso etiam agitur ciuiliter & perpetuo ad interesse, item criminaliter intra viginti ann. vt C. de fal. l. quarela.

m *Paulus notat.*] excipiendo alium casum à primo casu huius legis.

n *Denegandam*] hoc ipso iure, & quod subiicit non debere, s. per exceptionem, quod non placet, quia nec ipso iure, nec per exceptionem iuuatur, nisi prius petita restitutione,

* Bal. in l. si is ad quem. ff. de acq. hære. di. it istã glos. not. ad hoc, quod stat dicto iudicis ex quo motus fuerit ad ad sententiã dum sed tu aduerte ad id, quod dicitur in nostris notis interpre. Bal.

sic ∓. ex quib. cau. ma. l. necnon, §. exemplo. Dic ego, quod primo casu fuit absens probabili, & necessaria causa, & tunc restituitur in totum: secundo probabili tñ, & tunc ad appellandum tñ. Vel dic an fuit legitimè defensus, vt nunc ad appellandum restituatur: an non, & tunc ad totam causam, vt distinguitur ∓. de in integ. restit. l. fi. & quod hic dicit, dic semper petita prius restitutione. Accur.

Alphenus lib. 6. Digestorum,
LEX LXXVI.

PRoponebatur * ex his iudicibus, qui in eandem rem dati o essent, nonnullos causa audita excusatos p esse: inque eorum locum alios esse sumptos: & quærebatur * singulorum iudicum mutatio eandem rem, q an aliud iudicium fecisset. Respondi, non modo r si unus, aut alter, sed & si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eandem, & iudicium idẽ quod antea fuisset, permanere: s neq; in hoc solum euenire, ut partibus commutatis, eadem res esse existimaretur, sed & in multis cæteris rebus. Nam & legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locũ alij subiecti essent: & populũ eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, 4 † cũ ex illis nemo nũc uiueret, itemq; nauem, si adeò sæpe refecta esset, ut nulla tabula eadem permaneret, quæ non noua fuisset, nihilominus eandem 5 † esse existimari. t Quod si quis putaret partibus commutatis, aliam rem fieri, fore, vt ex 6 † eius ratione nos ipsi non ijdem essemus, qui ab hinc anno u fuissemus: propterea quòd, vt philosophi dicerent, ex quibus particulis x minimis consisteremus, eæ quotidie ex nostro corpore decederent, aliæque extrinsecus

PRoponebatur.] CASVS. In causa, quam habes cum Titio, delegati erant tres iudices, li. contes. decesserunt, & alii fuerunt eis substituti, an idem sit iudicium? Et respon. quod sic, & probat per tria similia. Primum est, quia sicut idem dr populus Ro qui erat ante 100. ann. retro, licet omnes mortui sint qui tunc erant: ita debet etiam esse tribus, vel duobus iudicibus mortuis, & aliis subrogatis. Secundum est, quod licet omnes milites moriantur, & alii sint subrogati, tamen eadẽ est legio. Tertium est in naui, quia licet particulatim fuit refecta, licet omnis tabula noua fuerit: nihilominus est eadem nauis. Vltimo deducit ad inconueniens, si aliud dicere tur. quia si diuersum esset iudicium propter mutationem iudicis, non idem esset homo hodie qui fuit ante annum, variatis, s. particulis in homine, quod esset absurdum, lex seq. plana est cum l. seq. quæ continuatur cum ea. Viui.

o *Dati.*] i. delegati, sed ordinarii non dantur ad aliquam causam specialem.

p *Excusatos*] propter aliquam causam, ut ∓. eod. l. si longius, vel quia sunt trans mare, vel cum principe, ut supra de mino. l. verum, §. ex facto.

q *Eandem rem*] s. remanere permitteret. Azo.

r *Non modo.*] i. non tantummodo est idem iudicium. Ac.

s *Permanere.*] immo uidetur mutari, ut C. eod. l. properandum, §. sin autem, quæ est contra. Solut. mutatur quidem, quia transit in alium iudicem causa: sed tamen idem est iudicium: sicut & cum transeo de loco ad locum, mutari dicor: idem tamen homo sum.

t *Existimari.*] quando scilicet particulariter hoc factum fuit, non si totum simul, ut infra, quibus modis vsusfruct. amit. l. quod tamen. §. in naui, nisi fieret eo animo, vt ex eisdem tabulis recomponeretur, quia tunc eadem fingeretur, ut infra de verbo. oblig. l. inter stipulantem, §. & nauis, & infra, de solut. l. qui res, §. aream. sic grex mutatus particulariter idem est, ut infra de legat. 1. l. si grege: sic ædificium, ut infra de seruit. urban. præd. l. seruitutes, §. si sublatum, & infra de legat. 1. l. si ita legatum, §. fi. sic quælibet uniuersitas, ut infra quod cuiusque uniuer. l. fi. §. pen. Accursius.

u *Anno*] s. retro computato. Acc.

x *Particulis.*] quæ dicuntur atomi.

* *Intel. & declaratione huius l. vide per Cagnol. in l. 2. C. de pact. inter emp. & vẽd.*

* *Pulchrè Al. in hunc locum lib. parerg. 6. c. 17. & Cic. lib. 2. Academicar. qq. Plutar. de sera numinis uic. & in Theseo. Aris. lib. 3. Tolyt.*

4 † *Fl. fuisset.*

5 † *Fl. eandem nauem.*

6 † *Al. desisse.*

in earum locum accederent. Quapropter cuius rei species [a] eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari.

Africanus lib. 3. Quaest.

LEX LXXVII.

IN priuatis [b] * negotijs pater filium, vel filius patrem iudicē habere potest. [c]

Pau. lib. 6. 1 † ad Plautiū.

LEX LXXVIII.

QVippe [d] iudicare munus publicum est.

Temerarius actor damno expensarum afficitur. Bartol.

Vlpia. lib. 1. de offic. procon.

LEX LXXIX.

EVm, quem temerè [e] aduersarium suum 2 † in iudicium vocasse constiterit, viatica, litisque sumptus aduersario suo reddere oportebit.

Maior iudex minoribus consulentibus, de iure respondet, non de facto. Bar.

¶ Iudicibus de iure dubitantibus praesides respondere solent: [f] sed 3 † de facto [g] consulentibus non debent praesides consilium impertire: [h] verum iubere eos, prout religio suggesserit, 4 † sententiam proferre: haec enim res nonnunquam infamat, & materiam gratiae, vel ambitionis tribuit. [i]

Falsa demonstratio non vitiat iudicium. Bart.

Pompon. lib. 2. ad Sabinum.

LEX LXXX.

SI in iudicijs nomine, uel 5 † praenomine [k] erratum est, Seruius respondit, si ex cōuentione litigatorum is iudex aditus 6 † esset, eum esse iudicem, de quo litigatores sēsissent.

Priuatorum consensus non facit iudicem eum, qui nulli praeest iurisdictioni. h. d.

Vlpianus lib. 5. Opinionum.

LEX LXXXI.

QVi neque iurisdictioni [l] praeest, neque a principe potestate aliqua [m] praeditus, 7 † neque ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est, [n] nec ex compromisso sumptus, vel ex aliqua lege confirmatus [o] est, iudex esse non potuit. [p]

Aliquando ex necessitate iudex committit nuncio, vt causam dirimat. Bartol.

Idem lib. 1. de offic. procon.

LEX LXXXII.

NOnnunquam * solent magistratus populi Romani viatorem [q] nominatim uice arbitri [r] dare, quod rarò, & non nisi re vigente [s] faciendum est.

a *Re spectu.*] idest forma, ut infra ad exhib. l. Iulianus. § sed si quis, & infra de excep. rei iudi. l. & an eadem, § idem corpus.

b IN *priuatis*] idest pecuniarijs ciuilibus, secus in criminalibus, ut hic, & infra de iniur. l. lex Cornelia, in prin. Accursius.

c *Potest*] immo videtur, quod non, ut supra de iurisd. omn. iudi. l. qui iurisdictioni. quae est contra. Solu. vt ibi. Acc.

d QVippe.] bona ratio, ut infra ad Trebel. l. nam quod. & sup. de iis, qui sunt sui, vel alie. iur. l. filiusfamilias, & supra de capit diminu. l. amissione. § fi. & l. seq.

* Vide ad intell. huius l. Duaren. l. disp. c. 5. & Za in l. qui iurisdi. Quaest. 3 de iurisd. om. iu.

1 † Lib. 16.

EVm quem temere.] CASVS. Duo erant Titij: unus debitor meus erat, alius non: Nuncius citauit Titium non debitorem meum: & hoc fecit per errorē meū. uenit, & sumptus fecit, quaeritur an teneat ei ad sumptus? Et respon. quod sic.

¶ *Iudicibus.*] Si quid occurrat iudici delegato dubitabile: an possit consulere delegantem? Distingue, an dubitat de iure, an de facto. Primo casu potest peti ab eo. Secundo non: quia redderet se suspectum. & efficeretur infamis: & talis consultatio posset tribuere materiam gratiae, & ambitionis. Viuianus

2 † Alias. de est. summ. & e. cor quod na. in c. significantibus extr. de libel. obla. in mag. gloss.

3 † Flor. dest. sed.

e *Eum quem temere*] idest sciens se non habere ius, immo & si nō temere: dum tamē sit absolutus uocatus, cum victus uictori, &c. ut C. eodem l. properandum, §. sin autem, quae est contra. Solu. ibi puniri in sumptibus litis tantū, qui fiunt in sportulis, & mercede aduocatorū: hic in plus, quia in viaticis, i. in iis, quae expenduntur in via, hoc propter temeritatem uocantis, non tamen circa cibaria, secundum Al. ut arg. infra ad exhibend. l. sed & si haereditas, § 1. Vel pone hic casum, quando quis uocauit Titium ad causam, plures autem erant Titij, & sic uenit, & expensas fecit in itinere ille, de quo iste non senserat: fecit enim iste temere, quod sic confusum fecit libellum. [a] Vel dic, quod ideo dicit temere: quia si iustam causam habuit uocandi, licet sit nunc uictus, tamen non debet in expensis cōdemnari, ut in Auth. de iudic. §. oportet, collat. 6. & infra de legat. 2. l. Qui solidum, § etiam alias sic, ut hic, & in contrar. ut C. de fruct. & lit. expen. l. ignoret. & C. de execu. tu. l. seueriter. Accur.

4 † Fl. suggesserit.

a Dic ratio est, quia debet apertius citare & concipere libellum suū pro quo fa. 11, quia citatio debet esse certa respectu personae quae citatur. Bolo.

f *Solent*] ut hic, & in Auth. de iudi. § per. collat. 6.

g *De facto*] factum dicitur, si testes dicunt ita, vel instrumentis: sic ius probatum est ita per testes, uel instrumenta: & sic factum proponit pro constanti, quando de iure consulit, secus quando de facto.

h *Impertire.*] ut si quaerat, plenè sit probatum, vel non: nam tu magis scire potes, & caut. inf. de testib. l. 3. §. 2. vel si quaerat si fuit ita res, ut dicit actor: sed contra, supra de offic. praesid. l. diues. Solut. ibi de iure tantum quaerebatur. Vel dic, licet à principe de facto quaeri, ut ibi, non à praeside, ut hic.

i *Tribuit.*] quaeritur cui. Respond. danti consilium. Sed quare magis, quam si de iure? Respon. quia facilius posset se excusare consulendo circa factum, cum in eo etiam periti fallantur, & ideo facilius delinquere praesumeretur, ut argu. inf. de iur. & fac. ignor. l. 2. Si autē quis velit referre, quia timebat partes: hoc non licet, ut in Auth. ut iudi. non expe. sa. iuss. §. 1. collat. 9 sufficit enim &c. vt in Authen. de man. princi. § patrocinia, collatio. 3. Accur.

5 † Flor. dicit. vel.

6 † Flor. adissent.

SI *in iudicijs.*] CASVS. Ego & tu petimus nobis iudicem delegari: cum uolebamus petere Bernardum: petiuimus Albertum: & ita errauimus in nomine, quis eorum erit iudex? dicitur, quod ille in quem consentimus, quia si esset Bernardus, in quem consensimus, ille erit iudex. Idem erit si fuerit erratum in praenomine, vel cognomine. Quae autem sit differentia inter haec nomina dicitur Institu. de legat. §. si quis in nomine.

7 † Duae prae datus est.

K *Praenomine.*] idem si in agnomine, uel cognomine, ut Instit. de legat. §. si quis in nomine. & facit infra de rei uendic. l. si frumentum, § fin.

* Facit ad hanc l. tex. in c. pastoralis in gl. super verbo exonerare. in prin. extra de offi. de leg.

QVi neque.] CASVS. Qui iurisdictionem non habet ordinariā, vel delegatam, uel ex l. an possit esse iudex? Dicitur quod non. Viuianus.

l *Iurisdictioni.*] scilicet ordinariae cum administratione.

m *Aliqua.*] sine administratione.

n *Datus est.*] ut quibus habes sup. eo. l. cum praetor. §. 1.

o *Lege confirmatus*] idest consuetudine, ut C. de eman. libert. l. 1. & l. fina. Vel dic, quod erat alias iudex: sed non noster: sed nos prorogauimus eius iurisdictionem, ut supra eo. l. 1. Vel dic lege scilicet scripta, ut inf. de iurisdic. omn. iud. l. & quia.

p *Non potuit.*] ut C. de iurisd. omn. iud. l. priuatorum.

NOnnunquam.] CASVS. Vocaui te ad ius pro aliqua parua re, puta pro cane, uel simili: iudex delegauit quendam nuncium in causa ista, an talis cognoscere possit? Et respond. quod sic, quia talis causa paruam cognitionem requirit. Viuianus

q *Viatorem*] idest nuncium, qui executor dicitur, ut Insti. de actionib. § tripli. aliter accipitur in. naut. caupo. stab. l. licet, § in factum. licet de hoc viatore quidam hic intelligant. Azo.

r *Arbitri*] i. delegati iudicis.

s *Re vigente.*] in rebus modicis, & cum aliis impeditur.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Quia in iudicijs exercentur actiones, ideo de his videamus, & primò de vniuersalibus, & realibus quas quia praecant querela iideo de inofficioso testamento ponit, & facit transitum a iudicijs ad actiones, quibus iudices adducuntur, ut Cuiac.

TITVLVS II.

De inofficioso * testamento.

Inter ascendentes & descendentes, et inter fratres locus est querelæ, non inter alios. h. d. Bart.

Vlpianus lib. 4. ad edictum.

LEX PRIMA.

SCiendum est frequentes [a] esse inofficiosi q̃relas omnibus enim tã parentibus, [b] quam liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim proprij, [c] 1 † qui sunt vltra fratrem, melius facerent si se sumptibus inanibus non vexarent, cum obtinendi [d] 2 † spem non habeant. 3 †

Querela proponitur captato colore dementiæ, in qua proponens debet probare se indignè esse ab hærede sub metum. h. d. usq; ad l. posthumus.

Marcianus lib. 3. 4 † Institu.

LEX II.

HOc colore [e] de 5 † inofficioso testamento agitur, quasi non sanæ mentis fuerit, 6 † qui testamentum ordinauerit. & hoc dicatur, non quasi verè furiosus, vel demens testatus sit: sed recte [f] quidem fecerit. 7 † testamentum: sed non ex officio pietatis: [g] nam si verè furiosus esset vel demens, nullum esset testamentum. [h]

Hanc l. & ll. sequentes summaui cum l. præcedenti. Bart.

Marcellus lib. 3. Digestorum.

LEX III.

INofficiosum testamentum dicere, hoc est, allegare quare exhæredari, vel præteriri non debuerit, quod plerunque accidit, cum falsò parentes instimulati, liberos suos testamento, † 8 vel exhæredant, vel prætereunt. [i]

Maximus ad leg. Falc. 9 †

LEX IIII.

NOn est enim consentiendum parentibus, * qui iniuriam aduersus liberos suos testamento inducunt: [k] quod plerunque faciunt, malignè contra 10 † sanguinem suum inferentes iudicium, nouercalibus delinimentis, [l] instigationibusve corrupti.

Marcellus lib. 3. Digestor.

LEX V.

NAm [m] & ijs, qui non ex masculis descendũt, [n] facultas est agendi: cum & de matris testamento agant, & obtinere assiduè soleant.

In hoc §. ponit formam libelli in querela inofficiosi. Nam primò dicit, quid debet narrare. Secundo ponit medium per quod concluditur, conclusionem verò omittit. Bart.

¶Huius autem verbi, 11 † de inofficioso, vis illa (vt dixi) est, docere * immerentem se, & ideo indignè præteritum, [o]

---

* In hanc materiam, vide insignia exempla apud Vale. Maxi. lib. 7. c. 7. tot. de testamentis qua rescissa sint. Graciano iudice aiũt excogitatã, esse a populo, & confirmatam per eum sentionem inofficiosi querelam, & sequuntur in dicta constitutione Conta.

1 † Alias, propinqui, alias propinqui.

a Illud dictũ gl. reprobat per Bal. hic, quia lex non potest reddi qui de mendacio.

b Hæc est vera secundum Bal.

2 † Fl. obtinere.

3 † Flor. habeant.

4 † Lib. 5.

5 † Fl. deest, de

6 † Fecerunt, qui testamenti ordinauerunt. Fl. fecerunt, ut testamentum ordinarent.

7 † Item.

SCiendum.] CASVS. Paterfam. filiũ exhæredauit, extraneum instituit, filio datur querela quæ non solum competit descendenti exhæredato, sed etiam ascendẽti, in transuersalib. non datur. Et resp. ꝙ sic, si fratri de fratris testamento: alijs qui sunt vltra fratrẽ, agere nõ expedit, quia in hoc nihil obtinere possunt.
a *Frequentes.*] hoc est mendacium. Vel dic, h. ꝙ loquitur sm̃ sua tempora. Accur.
b *Tam parentibus*] i. a demorte natus his oibus querela si ab intestato succedere potuissẽt vt qa nemo præcedat, vt ar. Inst. de te. dim. §. si autẽ parentibus ita demũ datur, si sint exhæredati à filiis emãcipatis: si uero ab eis præteriti, hẽt locũ ꝫ ꝙ dic, vt diximus ꝫ. co. l. pꝰ filiũ, in fi. & l. si proponis, 2. rñ. ubi vero filius est in ptãte ꝙ pterit, vel exhæredat, cessat q̃rela, & & bon. pos ꝫ a. qa ipso iure nullũ est testm̃, ut Inst. q. test. fa. pos. i prin. & io. pꝰ oia occupat iure peculij, vt ꝫ. de castr. pecu. l. a. nisi filius in castrẽsi, vel quasi peculio facit testm̃, tunc. n. tenet: sed euitat querelã & ꝫ ia. vt C. eo l. fi. & arg. ꝫ si a paren. quis sue. ma. l. 1. §. est & a. l. us. Si verò filius, nec sit i ptãte pris, nec sit emãcipatus, ut qa in aui ptãte est, qua rõne pri habẽti in ptãte denegari diximus querelam eadem & auo & eius filio denegabit. Si ast nepos ab auo emancipat, solus auus admittitur, ut ꝫ. si à paren. quis fue. man. l. 1. §. nepos. Si verò parentes maternæ lineæ prætereant, vel exhæredentur ab aliquo, idem dico, quod est si ipsi prætereant, uel exhæredent, ut Insti. de exhær. lib. §. fi.
c *Proprij.*] i. sui, qui sunt vltra fratrem, s. consanguineum qui admittitur ad querelam, ut C. de inof. test. l. Fratres, & infra eo. l. posthumus. Alii dicunt ultra fratrem propriè dici cognatos, fratrem uerò impropriè. Azo.
d *Obtinendi*] i. cum laborando, quod optant, non ualeant obtinere, & sic præfertur ex uoluntate testantis ulterior primo. Sed contra, infra pro soc. l. cum duobus, §. item. Sed ibi ab intestato dicit.

HOc colore.] CASVS. Si filius exhæredatus uelit agere querela, non debet dicere patrem fuisse furiosum cum testaretur: sed debet dicere non fuisse functum officio pietatis: alioquin si fuisset furiosus: nullum esset eius testamentum vt Insti. quib. non est permiss. fa. testa. Viui.
e *Hoc colore.*] i. hac honestate vel ostum. simili colore proponitur Publiciana, ut Insti. de actio. § alie.
f *Rectè.*] propriè dicit secundum, q. a. i. o. vel iuris solemnitatem denotat, ut inf. de bon. pos. contra ta. l. nõ putauit. §. non quæuis.
g *Pietatis.*] i. officio quod est pietas. Quod sic dicitur inter parentem & filium, ut hic & infra, de obsequ. l. per. Inter patronum & libertum dicitur obsequium, ut C. de neg. gest. l. officio inter hominem & hominem beneficium, vt inf. de ser. expor. l. seruus. inter Deum & hominem religio dicitur.
h *Testamentum.*] vt Insti. quibus non est permis. fac. test. §. item furiosi: hic autem est, vt infra eod. l. Papinianus. § fi.

INofficiosum.] CASVS. Cum filius uult agere querela, dicere debet se non iustè exhæredatum, & per instigationem inimicorum eius hoc in primo. Vnde non est consentiendum parenti exhæredare filium: qa multoties ad hoc instigantur parentes instigationibus inimicorum filiorum, & per instigationem nouercarum filiorũ. Cum ergo parentibus masculis non sit consentiendum, nec etiã fœminis: cum multoties agi consueuit de inof. test. matris, & agẽtes obtinere solẽãt.
¶ *Huius autem.*] Qui proponit querelam, dicere debet se fuisse immerentẽ, & inique præteritum, quæ præteritio, vel exhæredatio contra iudicibus allegatur. & hoc colore potest proponi, quasi non fuerit sanæ mentis is à quo facta est præteritio, vel exhæredatio. h. d. vsque ad l. posthumus.
i *Prætereunt.*] alios instituendo, & sic prætereunt qui ex parte matris sunt, ut Institut. de exhær. lib. § fi.
k *On est. Inducunt.*] sic infra ad Sylla. l. si quis in gra. ui. §. 1.
l *Delinimentis*] i. blanditijs: * uel, id est deceptionibus, uel dissimulationibus. R & H. Vnde uersus.
Si lino linoc deplanat, mitigat vngit:
Lenio le lena lea fiue leana notentur.
Quandoque tamen huiusmodi blanditiæ conceduntur, vt C. si quis ali. quem testa. prohib. l. fi.
m *NAm*] Bene dicit contra singulas n. nam &c.
n *Descendunt*] et nepotes ex filia.
o *Præteritum.*] præterire est, neque instituere, neque exhæreda-

---

* Adde, & idem probat. Alci l. aliud est, de verb. sig. alias autem declarationes horum verborum: Ritè, & Rectè, ponunt Cice. phil. 3. Cato de re rustica c. 144. & c. 156. Var. de re rust. lib. 2 c. 4. Dona in Eun. Teren.

8 † Fl. deest testamento.

9 † Alias, Caius lib. sing. ad leg. Leni alias Glicium contra inscriptionis ar. Cuia lib. 2. obser. c. 21 pro tal in ea lege subductam esse quarta rationem in epis. 9 Titi Lauf uitio est Claudi Glicij dicta const. a quo hæc lex forte Glicia dicta est. de ea fit mentio apud Suet. in Tiber. c. 2. & vide et iam alibi Cuia lib. 1. obser. c. 14.

* In hanc sententiam Pla. dialog 11. de legibus.

10 † Circa Fl.

11 † l. a supra eod.

* Sed lodie heredis est probatio. post Nouel. 115.

* Ci. li. 5. de fini. qui blãditiis præsentium voluptatum deliniti, atq; corrupti.

hæreditate: vnde & si fiat eius mentio, nisi prædicto modo dici potest præteritio, ut Insti. de hæred. ab inte. §. eadem. Item no ꝙ in tribus hic tit. per ⊏ corrigitur, primò, quia olim probabant filij se fuisse immerentes, s. exhæredationem, vel præteritionem, ut hic: hodie hæres institutus probauit vt C. eo. l. liberi, & l. omnimodo. Itē, quia olim agebatur si quartam nō habebat, vt infra. eo. l. Papinianus, §. quoniam aūt. & C. eo l. cum quæritur, hodie et si minus non agitur querelas sed agitur ad supplementum, ut C. e. l. omnimodo. itē olim nō transmittebatur nisi præparata, ut inf. e. l. proxi. in fi. & l. sequ. hodie sic ad suum hæredem, ut C. eo. l. scimus, in fi. per Auth. vero in alijs trib. Primo, qa cū olim esset quarta, vt C. e. l. cum quærit, hodie est triēs vel semis sm numerum liberorum, ut in Auth. de trien. & semis §. 1. collat. 3. Itē, qa hoc iure quoque relicti titulo sufficit, vt Instit. eo. §. igitur, quartam hodie iure institutionis, vt in Auth. vt cum de appel. cogno. §. aliud. colla. 8. Item tertium, quia hodie oportet causam ingratitudinis nominatim inseri testamento, licet olim non sic, vt in Auth. ut cū de app. cog. colla. 8. in prædicto. §. aliud. Item olim legata, & libertates non ualebant acto de inof. testam. ut infra eo. l. Papinianus, in fi. hodie contra, vt C. de liber. præter. uel exhæred. Auth. ex causa. Sed an hodie locum habeat querela? Respon. M. non, nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus, vt C. eo. l. fratres, nam si superior inferiorē vel econtra exhæredat, aut non inserit cautam, & tunc ipso iure non ualent, per prædictum §. aliud. aut inserit. & ꝓbatur, & tun cessat querela, ut in cod. § & seq. aut inserit, & non probatur, & tunc ipso iure secundum M. est irritum, ut in d. Authen. ut cum de app. cog. §. sine igitur, omnes. colla. 8 sed Io. licet al. a concedat, hoc ultimum non: nam ipso iure, sed per querelam debet uenire, & rumpit, ut inf. eo. l. Papinianus, §. fi.

*Vide Ant. Aug. lib. 4. c. 27.

vel etiam exhæredatione submotum: resque illo colore defenditur apud iudicem, ut uideatur ille non quasi sanæ mētis fuisse, cum testamentum iniquè ordinaret.

Posthumus præteritus, vel exhæredatus potest agere querela eo casu, quo posset iam natus succedere, ut suus, vel legitimus. Bartol.

Vlpianus lib. 14. ad edictum.

LEX VI.

Posthumus a * inofficiosum testamentum potest dicere eorum, quibus suus hæres, [b] vel legitimus potuisset fieri, si in utero mortis eorum tempore non fuisset. 1 † Sed & cognatorum: [c] quia & horum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo eis [d] imputatur, [e] cur intestati non decesserint? 2 † Sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare: [f] non enim interdicitur testamenti factio. [g] 3 † Hoc planè eis 4 † imputari potest, cum eum hæredem non scripserint. Potuit enim scriptus hæres [h] in possessionem mitti ex clausula de ventre in possessionem mittendo. Item natus secundum tabulas [i] habere 5 † bonorum possessionem. Simili

1 † Fl. si in utero fuerit mortis eorum tempore.

2 † Fl. decesserant.

3 † Fl. factione.

4 † Fl. eis imputare, & infra scripserit.

5 † Fl. haberet, Simili modo.

¶ *Si quis.*] An ex hæredatus filius possit ad posteros suos querelam transmittere? Dicit Papin. quod si inuenit scriptum, ꝙ filius petijt quoddam signum à iudice, puta annulum hæreditarium, ꝙ signum dr̄ bon. poss. tunc transmittitur, si vero non agnouit huiusmodi bon. pos. antequā decederet: sed eam præparauit porrigendo libellum hæredi scripto, vel contestando litē, ut faciat eum certaristunc in hæredem transmittat, & hæc in prima. Secūda dicit, qualiter præparatio fit, ut sic fiat transmissio ad hæredes, s. libelli oblatio, comminatio, denunciatio: nec refert si sic fiat præparatio, fuerit filius in potestate, an nō: quo minus fiat trāsmissio in hæredem, & h. l. cū l. seq. & sic hic dist. inguit, aut ꝓparauit, aut non. Primo casu transmittit. Secundo non.

a *Posthumus.*] exhæredatus.

b *Suus hæres.*] de suo pone exemplum in filio, & alijs, inferioribus ut Insti. de hæte. qual. & differ. §. sui. & Insti. de patr. pote. §. ius autem. De legitimo pone in fratre consanguineo, qui est legitimus, ut Instit. de leg. agn. succes. § ceteris itaque. qui qnq; agit querela, ut C. eo. l. fratres. Item pone in filio, qui succedit matri, qui est legitimus, ut ⊤ vnde legit. l. 2. § fi. & l. 3. De cognatis pone exemplum in nepotibus aui materni: nam ipsi sunt cognati auo, & non agnati: & possunt queri de inofficioso testa. ut Insti. de exhere. li. §. fi. & tunc ab intestato haberent vnde cognati, & idem in sequenti positione ut habeat locum vnde cognati, ut Instit. de succes. cogna. §. tē melius adhuc pone in filio filij emancipati concepto post emancipationem patris, qui nō potest dici legitimus, quia per emancipationē patris iura agnationis non habet, ut Insti. de legit. agna. suc. et. §. 1. vnde & habet bonorum possessionem contra tabulas, non autem dicit nullum, ut infra de bono. poss. contra tab. l. si emancipatus, resp. & ob hoc non sine mysterio quæritur? Quid ergo in posthumo emancipati? videbatur imputandum testatori, quare non decessit intestatus hic auus, nam & si eum uellet instituere non poterat, quia adire non poterat, quod est de iure ciuili, cū non esset agnatus. Item, quia alienus erat posthumus, qui institui non poterat, ut Insti. de bon. poss. circa prin. hodie secus, ut Insti. de leg. §. posthumo. & infra de lib. & posth. l. Gallus. §. ille. Item si instituit alium, rumpitur testamentum, vel per contra tabulas, vel per querelam, ut hic dicitur, & infra de bon. poss. contra tab. l. si emancipatus. & ad hoc resp. & si non potuit adire, potuit tamen habere bono. poss. secundum tab. ut Insti. de bon. poss. respon. Item potuit venter mitti in possessionem, ut subijcit.

c *Sed & cognatorum.*] s. posthumus potest dicere inofficiosum testamentum, quia & horum, &c. Et not. quod non est hæc ratio generalis, nam cognati, qui erant in sexto gradu, poterant petere bo. pos. vt infra unde cogn. l. 1. §. hic autem, & §. si quis, & §. si qua, & tamen non agunt de inofficioso, vt supra ead. l. 1. ergo legetur ita, bene dico, quod agit de inofficioso posthumus ex filio emancipato, quia si iam esset natus, posset petere bon. poss. Ioan. Vel dic, potest agere querela natus, quia bono. poss. petere potest quasi natus.

d *Eis.*] s. parentibus.

e *Imputatur.*] allegando dicit.

f *Impetrare.*] allegare, ut profit. Azo.

g *Actio.*] regulariter, nam causa cognita denegatur, ut inf. de testam. i. cui, § si quis.

h *Scriptus hæres.*] s. posthumus, de quo loquitur.

i *Secundum tabulas.*] & sic iure prætorio succedit, qui iure ciuili non potest, ut inf. de lib. & posth. l. Gallus, § ille, quæ

Posthumus.] CASVS. Pater, uel auus exhæredauit posthumum, & extraneum instituit: an posthumus possit agere de inofficioso, qui suus hæres fuisset, si eius mortis tempore natus fuisset? Et dicit, ꝙ sic sed quid si frater fratrem exhæredat: nunquid & is aget? Et respon. ꝙ sic: quia extiturus erat ei legitimus hæres ab intestato, si nullus eū præcederet.

¶ *Quid ergo.*] Si filius filii emancipati post emancipationem conceptus exhæredetur ab auo, nunquid aget de inofficioso? Et respon. quod sic, quia si fuisset natus tempore mortis aui, potuisset petere bonorum possessio. contra tabulas, sed cum talis non poterat institui, quia adire non poterat de iure ciuili, cum non esset agnatus propter emancipationem, potest imputari testatori, quare non decessit intestatus, sed si quis allegaret, nemini hoc debere prodesse, cum non debeat alicui, qui alias facere testamentum non prohibetur, interdici factio testamenti: nam si fuisset natus, potuit succedere de iure pretorio per bonorum possessio. contra tabulas, & sic de iure potuisset si fuisset institutus: sed quid si mater prægnans, posthumum exhæredet & extraneum instituat & posthumus sicetur de uentre matris nunquid de inofficioso testamento matris agit? Et respon. quod sic.

¶ *Si quis.*] Si filius uiuo patre, & filio superstite filium exhæredet, & extraneum instituat: si pater velit agere, qui ab intestato ad successionem filii admitti non poterat, & forte institueris, nunquid succedet filio suo? R spond. quod non, immo filius illius defuncti habebit hæreditatem, non pater.

modo & eum qui post testamentum matris factum exsecto ventre extractus est, posse queri [a] dico.

Rescissio facta per iudicē ad petitionem vnius (etiā, & si eius alias non intersit) prodest omnibus. Bartolus.

¶ Si quis* ex his personis, quę ad successionem [b] ab intestato non admittuntur, de inofficioso egerit, (nemo enim eum repellit) & casu obtinuerit, nō ei proficit 1 † victoria; sed ijs qui habebant 2 † ab intestato successionem: nam intestatū patremfamilias fecit. 3 †

Querela non transmittitur, nisi fuerit pręparata, quę præparatio intelligitur multis modis in sequenti l. expressis. h. d. cum l. se. Bartolus.

¶ Si quis instituta accusatione inofficiosi decesserat, an ad hæredem suum querelam trās ferat? Papinianus respondit, (quod & quibusdam rescriptis significat) si post agnitam bonorū possessioné [c] decesserit, esse successioné accusationis. Sed 4 † & si non sit petita bonorū possessio, [d] iā tamē cępta controuersia, vel pręparata: vel si, cū venit ad mouendam inofficiosi [e] querelam, decesserit, 5 † puto ad hæredem [f] transire.

Pau. lib. sing. de centumuiralibus 6 † iudicijs.

L E X VII.

QVemadmodum præparasse litem quis videatur, vt 7 † possit transmittere actionem, videamus: & ponamus, in potestate eum [g] fuisse, vt neque bonorum possessio [h] ei necessaria, [i] & aditio hæreditatis [k] superuacua sit, is si comminatus tantum accusationem fuerit, vel vsq; ad denunciationem, vel libelli dationem processerit, 8 † ad hæredem suum accusationem transmittet. idque diuus Pius de libelli datione, & denunciatione rescripsit. Quid ergo [l] si in potestate non fuerit? an ad hæredem suum 9 † actionem transmittat? Et rectè videtur litem præparasse, si ea fecerit, quorum supra [m] mentionem habuimus.

Pater nomine filij eo inuito querelam instituere non potest.

Vlpianus li. 14 ad edictum.

L E X VIII.

PApinianus lib. 5. Quæstionū 10 † rectè scribit,

---

quæ est contra, sicut & quando testamentum capitis diminutione irritatur, vt Instit. quibus modis testa. infirm. §. non tamen. Accursius.

a *Posse queri.*] de inofficioso testamento, licet propriè non sit posthumus, & hoc quando extraneum instituit: secus si filios instituisset, ut C. eod. l. mater.

b *Successionem.*] idest ius succedendi prosit. Et sic not. q res inter alios acta, alijs prodest, non principaliter, sed per quandā cōsequentiā. sic de bon. author. iud. poss. cum vnus, in fi. i. rñ. Item not. hic, q q̄rela non est actio, q̄a actio prodesset victori, q non facit, vt hic. Item q̄a ꝑpetuo daretur, vt C. de constit. pecu. l. 2. in fi. i. §. qđ hic non fit, vt C. eo. l. si quis filiū §. pe. Item daretur hæredi, quod in ea non est, nisi cum fuerit pręparata, ut ꝉ prox. §. & Insti. de perpe. & tem po. actio. §. non oēs. Itē non petitur quid dari, sed econtra nec accusatio, quia aliqñ daretur hæredi, quod non esset, si esset accusatio, ut C. si reus, vel accus. mor. fue. l. Item non agitur, ut quis puniatur, dicitur ergo, quoddā ius medium tenens inter vtrumque, rescindens in totum testm̄, vel ꝓ parte, ut ꝉ eo. l. circa. & dr̄ querela. Itē est hic arg. q qui agit de inofficioso testamento, non propon. petitionem hæreditatis, vt plenè dices ꝉ. eod. l. qui de inoffi. iolo.

c *Bonorum possessionem.*] sed cur datur querela, q̄ datur in defectū cum habeat bonorum possessio. vt Instit. eod. § cum autem. Rñ. hic loquitur de quadam, quæ non tribuit ius, sed gratia litis agnoscendæ, vel ordinandæ datur: & quasi signum est, ut dices infra eo. l. Papinianus. 2. respon.

d *Petita bonorum possessio.*] Carboniana. sic infra, de Carb. edict. l. sed impubes, §. interdum, quod non placet. & ibi nullum dicere volebat, non inofficiosum: sed hic gratia litis agnoscendæ.

e *Inofficiosi.*] cum non sit opus bonorum possess. quæ non cognoscitur a iure ciuili.

f *Ad hæredem*] etiam extraneum: ad suum enim etiam non præparata transmittitur hodie, vt C. eod. l. si quis filium, in fin. sic nec bonorum possessio transmittitur, nisi præparata, ut infra, de bonor. poss. f. l. 3. § acquirere. nisi in casu, ut infra, de contra tabul. s. d. & si decesserit, s. quia non præparauerat: quia institutus in incerto positus non petijt, ut infra de Carb. edict. l. scriptus, & facit ad hanc præparationem. C. eod. l. si pater tuus, & C. de præscript. trigiata annor. l. sicut. ibi, nisi allegato, &c. & l. cum notissimi.

g QVemadmodum. Eum.] s. exhæredatum.

h *Possessio.*] gratia agnoscendæ litis.

i *Necessaria*] pot. st tamen eam habere licet pro incognitis tantum sit inducta.

k *Hæreditatis.*] i. verba, quibus adire hæreditatem quis cōuincitur: sed non proprie dr̄ adire: est tñ necesse, vt se immisceat, ut C. si vt ab hæred. se abstin. l. 1. Vel dic, aditio i. probatio aditionis, quia præsumitur hæres nisi contra probetur, s. in quoniam. sed an eo ipso, q agit querela, vr̄ se immiscuisse, ut iam abstinere non possit? Rñ. distingue an hoc animo, vt esset hæres, & tunc sic, an ut sibi faceret viam: & tunc non, vt infra, de acquiren. hæred. l. ei, & l. Antisti.

l *Quid ergo*] redit ad primum casum, quando filius erat emancipatus.

m *Supra.*] in hac. & supra l. prox.

PApinianus] C A S V S. Exhæredatus fui a matre mea, nolo agere, dicit hic, quod pater meus non poterit agere me inuito.

¶ *Sequenti.*] Mihi q̄rela competebat contra testm̄ matris meæ & eam ꝑparaui, & decessi, lite pendente pater meus mea bona iure peculij occupauit, nunquid illam querelam transmittam ad illum patrem meum? Et respond. quod non.

¶ *Si quis.*] Institui agere querela in officiosi, & litem contestatus sum: postea destiti prorsus ab agendo: postea volo resumere causam, quæritur an possim? Et respond. quod non.

¶ *Si imperator.*] Filiū meum exhæredaui & Imperatorem institui: nunquid poterit filius meus cōtra Imperatorē de inofficioso agere; Et respond. quod sic.

¶ *Papinianus.*] An testamentum veterani posit per querelam impugnari, quæritur. Et dicitur, quod sic, quamuis in rebus castrensibus tantum testamentum fecit.

¶ *Si quis*] Miles dum militabat fecit testamentū, postea honeste missus intra annum a tempore reuersionis (post quod per annum militari gaudet priuilegio) decessit, vnde testamentum suum per querelam inofficiosi impugnari non poterit.

¶ *Sed nec*] dic vt in glo.

¶ *Si quis.*] secundum iura ista ad hoc, q filius excludatur ista querela: oportet quod habeat quartam partem, quam habiturus erat ab intestato: vnde si pater aliqua dedit filio causa mortis, quæ faciant quartam: repellatur filius a querela.

¶ *Si quis*] Pater filium impuberem ex debita portione instituit, & ei substituit: nunquid aget querela iste filius? Et dicitur quod non.

¶ *Quoniam autem.*] Aliquis habens duos filios, eos exhæredauit: vnus agit querela, alius non: an autem ille qui egit, petere debeat totam, aut partem tantum, quæritur. Et respond. quod partem tantum. Sed pone, quod quis habeat duos filios, & ambo decesserunt, vnus habuit vnum filium, & alius duos, vel tres: si omnes fuerunt instituti: tantum habebit nepos ex uno filio, quantum alij nati ex alio filio. Si verò erant præteriti, vel exhæredati:

ad hoc

---

* Bald. in l. 2. de regul. iur. dicit hūc text. fore sing. de quo tex. vñ de simple loc in nouis interpret. Bolog.

1 † Fl. prosit.
2 † Fl. habēt.
3 † Flo. facit.
4 † Flo. decess. sed.
5 † Decessit. Flo.
6 † Flor. septem uiralibus, & sic infra eodem, l. cum mater, & l. si is qui.
7 † Alias, &.
8 † Flor. præs tesserit.
9 † Flo. decess. suum.
10 † Alias quæstionem, melior tamen est Fl. Duar.

inofficiosi querelam a patrem filij sui nomine instituere non posse inuito eo, ipsius b enim iniuria est.

Querela etiam, quæ est præparata, non transit ad patrem, qui bona occupat iure peculij, non iure hæreditario. h. d. Bart.

¶ Sequenti loco scribit, Si filiusfamilias 1 † post agnitam litis ordinandę c gratia bonorum d possessionem e * decesserit, finitam f esse inofficiosi querelam, que non patri, a † sed nomine filij dabatur.

Desistens semel ab hac accusatione, postea non auditur. Bart.

¶ Si quis post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, g postea non audietur.

Dignitas instituti hanc querelam non impedit. B.

¶ Si Imperator sit hæres institutus, h posse inofficiosum dici testamentum, sæpissime i rescriptum est.

Testamentum veterani subiacet querelæ, nisi intra annum missionis decesserit. Bartolus.

1 † *Flor. filius.*
* *Qualis fuerit bonorum possessio, docet Alcia lib. parerg. 8. c. 24.*
a † *Patri, alias patria.*

ad hec, ut excludatur querela, sufficit quod quis habeat quartam illius portionis, quam habiturus erat ab intestato: unde ille qui solus erat, si habeat unam & dimidiam similiter repelletur.

¶ *Quarta*] Ad hoc ut excludatur querela, antequam quarta detur, oportet q æs alienum deducatur ab hærede, item similiter funeris impensæ & de hoc nulla dubitatio est. Sed pone, quod pater decessit, & filiũ instituit, centum erant in bonis: octoginta, & decẽ in seruis: alia decem in prædijs: seruis reliquit libertatem, ab initio voluit deducere quartam. Vnde serui facti sunt liberi: dicitur hic quod filius habebit de residuo quartam: nec serui computantur in quarta, nec minuit libertas per quartam. Sed pone, tantũ serui sunt in patrimonio, & instituat hæredem filium: relinquendo seruis libertatem: hoc casu aliquid filius non habet, si est emancipatus filius, repudiauit hæreditatem, & transmittet eam ad substitutum, & proponet querelam contra substitutum, & hoc contra regulã, quod ex quo repudiauit, audiatur: nisi fortè per restitutionem. Sed quid si nemo est ei substitutus: tunc si succedet ab intestato, non præstabit legata, quod iterum contra regulam est.

¶ *Si conditioni.*] Pater filium exhæredauit, & extraneum instituit, si daret decem illi filio exhæredato, & ille filius recepit: an videatur filius isti querelæ renunciasse? Et dicitur, quod sic, vnde repellitur a querela. Idem si seruo suo testator libertatem reliquit, vel Titio fundum legauit, si filio daret decem: nam si seruus, uel legatarius decẽ dat filio exhæredato, & filius recipiat; videtur filius ille renunciare querelę, licet facilius impediatur non nata querela, quam nata extinguatur.

¶ *Vnde.*] Pater filium instituit ex semisse, & sic in plus, quam debetur: & rogauit eum, vt alij restitueret hæreditatem post decem annos. nunquid filius potest conqueri? Et respond. quod non, quia ex fructibus medij temporis potest habere debitam quartam, vel partem.

¶ *Si quis.*] Quidam testamento suo filium exhæredauit: postea se dedit ad arrogandum, uel fecit aliud testamentum, & sic filius habet tres vias querelandi testamentum: dicendi, scilicet irritum, vel ruptum, vel inoffi tiosum. An igitur possit omnibus istis querelis vti? Et respond. quod debet eligere vnam istarum trium tantum, & illa sola vti.

¶ *Si filius.*] Exhæredatus filius si hæreditatẽ possideat, & extraneus institutus agat; potest filius exhæredatus excipere, opponendo querelam inofficiosi testamenti.

¶ *Meminisse.*] Egi contra testamentum patris mei inofficiosi, & succubui: si velim postea petere legatum, an possim, quæritur; Et respond. quod non, immo perdo legatum: hoc est verum, nisi in tribus casibus, in quibus filius non perdit legatum, licet querela agendo succubuit. Primò, si filius destitit, & non perseuerauit in propria lite, non perdit filius legatum. Item, si absente filio extraneus institutus fuit absolutus, natus filius non perdit legatum. Item, si idem fuit rogatus alij restituere. nam & hoc casu legatum non perdit: ex his apparet solummodo talis casus. Sed pone: Pater meus me instituit, & me rogauit, ut hæreditatem totam alij restituerem, omisi hæreditatem & sic deuenit ad substitutũ mihi, & ex sub stitutus habuit, egi contra substitutum querela inofficiosi & succubui: perdo quod habere debebam iure Falcidiæ: aliam autem partem hæreditatis habeo ego filius, ut alij restituam.

¶ *Si quis*] Auus maternus nepotem ex filia suæ arrogauit, ex constitutione diui Pij debet iste filius arrogatus quartam habere. Vnde iste auus maternus facit testamentum, & hunc nepotem arrogatum exhæredauit, iste nepos habebit quartam, licet egit querela, & succubuit: quod facere non debuit, quia repellendus fuit, quia habuit quartam ex constitutione diui Pij: sed nõ ideo quartã amittit.

¶ *Si ex causa.*] Pater meus me exhæredauit, & extraneũ instituit: suo testõ legata reliquit, libertates seruis suis dedit, egi contra illũ extraneum institutum, & obtinui: quid erit de ijs, q̃ sunt in testõ relicta? Et dicit, quod legata non valent, nec libertates: hæc vera sunt si extraneus hæres non soluit: sed si extraneus hæres soluit, repetere potest: & ego filius repetam, si ille soluit de bursa hæreditaria: sed si ipse soluit de suo, ipse hæres repetat. Hæc vera sunt, si ego filius egi intra quinquennium. Sed pone, quod egi post quinquennium, quia fui restitutus, & obtinui. dicitur quod valent libertates directæ, & fideicommiss. veruntamen quilibet seruus dat mihi viginti aureos, sed si egi intra quinquennium, ut dixi, directæ non valent, sed fideicommiss. debent præstari, & quilibet seruorum manumittendorum dabit viginti aureos, hoc dicit cum l. sequen.

a *Querelam.*] circa testamentum matris.

b *Ipsius*] filij tantum, sed mala ratio videtur: nam in actione iniuriarum præfertur pater, ut infra de iniur. l. sed si unius, §. filio. Sed dic, quod illa tangit patrem, vt etiam suam habeat actionem pater, hic non: immo & si esset institutus filius, posset non adire, ut dicitur de seruo, ut C. de hæred. instituen. l. 4. item nota hic argumen. quod querela non est actio: alias esset patri quæsita iure veteri in totum, hodie quo ad vsumfructum, & inuito filio intenderet, ut C. de bonis quæ liberis, l. fin. §. vbi autem: Accursius.

c *Ordinandę.*] contra institutum ab auo materno.

d *Bonorum.*] tres sunt bonorum possessiones, quæ non tribuunt ius, scilicet Carboniana, & quæ datur ventris & hæc, de qua hic dicit: quæ datur ijs, qui erant incogniti iure ciuili, ut filio emancipato, & posthumo alieno, & alijs cognatis: nam cum querela sit de iure ciuili, non dabatur prædictis personis, quæ de iure ciuili sunt incognitæ sed quoddam signum petebant vnius rei hæreditariæ, annuli vel alterius rei, vt sic a prætore recognoscerentur, & ad querelam admitterentur, & de hac hic dicit, & supra eod. l. posthumus, in fin. & supra eod. l. proxi. & C eod. l. 1.

e *Possessionem.*] in bonis matris.

f *Finitam*] nec enim transit ad hæredem, cum non habet hæredem, vt infra de castren. pecu. l. 2. alias transiret, cum præparata sit, ut supra l. posthumus, §. fin. hodie etiam ab intestato habet hæredem, ut in Authen de hæredit. quæ ab intest. §. 1. coll. 9. & sic transiret querela. Sed quare querela non dabatur patri occupanti iure peculij bone, sed restitutio in integrum, sic supra de minor. l. 3. §. Pomponius. Respondetur, quia querela est odiosa. Accursius.

ADDITIO. Ista glo. est singularis, quod querela hodie transit ad patrem, secundum Bal.

g *Dereliquerit.*] prorius desistendo, vt sup. tit. 1. l. destitisse. Vel dic eo ipso, quod die statuta a iudice non egit, sicut est in accusatione, ut C. qui accusare non possunt, l. si ea. Sed in causis ciuilibus alijs, serua quod dicitur supra. titu. 1. ad peremptorium. cum seq.

h *Institutus.*] & filius exhæredatus.

i *Sæpissime*] idem si Deum qui fecerit hæredem, argu. infra ad l. gem Falcidiam, l. 1. §. ad municipium. Vnde Augustinus. Qui Deum vult instituere, filium autem exhære-

* Hoc habetur 17. q. 4. c. vlt.

exhæredare, alium quærat pro consilio, vel qui recipiat, non Augustinum. *

a *Contra veterani.*] secus in militante adhuc, vt ℑ. eod. l. si instituta. §. de inofficioso, quæ est contra. Item secus in filiofam. etiam veterano, vt C. eo. l. fi. Sed hodie videtur habere locu querela in castrensi, & quasi castrensi peculio, vt in Auth. ut cum de appell. cogno. §. sancimus itaque, collat. 8. & in Auth. de sanct. episc. §. presbyteros. colla. 9.

b *Valet.*] vt Instit. de test. mi. §. quinimo.

1† Fl. is perit

c *Cessare.*] s. inoffi. testamenti querelam, arg. ℑ. de test. mil. l. ex militari, §. j. & ad legem Falc. l. si miles.

2† Et pōt dici querela inofficiosi cessare.

d *Sed nec impuberis.*] pater filium impuberem instituit: eidem extraneū turpē substituit: moritur impubes in pupillari ætate, substitutus accepit hæreditatem, mater pupilli mortui fraudata filii hæreditate inofficiosum dicere vult: non pōt. & reddit rō, quæ ratio est materia secundæ quæstionis, an frater defuncti testatoris admittatur, & eodē mantello reuoluto defendit substitutus: & infert, q nec frater impuberis admittitur, ea ratione qua mater.

3† Fl. nec, & ad intellectū huius tex. vide lo. Craf. in l. præc. bus, n. 46 de imp. & alijs subtilis & vide inf. §. si quis.

e *Hoc fecit.*] non filius, de cuius inofficioso testamento agitur, & sic bona ratio contra matrem.

f *Frater*] qui substituit turpem psonam.

g *Impuberis.*] qua ratione excluditur mater, & impuberis frater, vel qua rōne excluditur pr, eadem frater impuberis. Et sic no. q hæc lex variantē heredem admittit. sic ℑ. de collat. bon. l. nonnunquā. Sed arg. ℑ. C. de testam. l. si qs testib. Et est rō, quare hic admittatur variatio, sm quosdam, q a testm̄ est patris, & filii quæ ratio non valet, qa non tractatur nisi de testō impuberis, i. de substitutione.

* Ad intellec. huius §. vide Ang. de Gambig. in l. ventre, nu. 25. de acq. hæred.

¶ Papin. li. 2. Rñso. ait cōtra[a] veterani patrisfamilias testm̄ esse inofficiosi querelam, & si ea sola bona habuit, quæ in castris quæsierat. ¶ Si quis in militia fecerit testm̄, & intra annū post militiā decesserit, dubito an, quia ad hoc vsque tēps 1 † iure militari testm̄ eius valet, [b] querela inofficiosi cesset. Et placet cessare. [c] 2 †

Tabulæ pupillares non subiacent querelæ per se, sed rupto testamento paterno in totum, & ipsæ tabulæ pupillares rumpuntur, secus si pro parte Bar.

¶ Sed neq; 3 † impuberis [d] filij, mater inofficiosum testm̄ dicit: quia pater hoc ei fecit, [e] & ita Papin. rñdit. Nec patris frater, [f] quia filij testamentū est. ergo nec frater impuberis, [g] si patris non dixit. [h] Sed si in patris [i] obtentum [K] est: nec hoc valebit, nisi pro parte patris rescissum est; [l] tunc enim pupillare valet.

Si quarta causa mortis donetur, querela excluditur. h. d. Illud hodie corrigitur, quia dēt habere quartam iure institutionis, vt in Auth. vt cum de appel. cognosc. §. aliud quoq; capitulum. Bart.

¶ Si quis * mortis cā filio donauerit quartā partē eius, qđ ad eū esset peruenturū, si intestatus paterfamilias decessisset: puto securē [m] eū testari.

Propter pupillarem substitutionem, filius non habet querelam. Bar.

¶ Si quis impuberi filio substituit, secūdas tabulas ei 4 † faciendo: non ob hoc admittimus [n] ipsum impuberem ad inofficiosi querelam.

Facit partem qui non admittitur ad partem, sed admitti speratur. Bart.

¶ Qm̄ aūt quarta debitę [o] portionis sufficit ad excludēdam querelam: videndū est, an exhæredatus partē faciat, [p] qui nō quæritur: [q] vt puta sumus duo filij exhæredati. & vtique faciet, [r] vt Papinianus rñdit: & si dicam inofficiosum, [s] nō totam hæreditatem debeo, sed dimidiam petere. Proinde & 5 † si sint ex duobus filijs nepotes, ex vno [t] tres puta, pluresve, 6 † ex vno vnus: vnicū sescūcia, [u] vnū ex illis semiuncia [x] querela excludit.

Quarta intelligitur deducto ęre alieno, & funeris impēsa seruis libertati donatis. h. d. primo. Itē institutus primo gradu ex causa habet querelā contra sibi vulgariter substitutū: & omittendo hæreditatē non incidit in edictum. h. d. Primò ponit vnum dictū. Secundo format duas qōnes: & eas determinat. Tertio ponit dictū incōueniēs, qđ sequitur in vna determinatione. Quarto dat vnum remedium, seu consilium contra dictū inconueniens. Secunda ibi, Sed an, & libertates. Tertia ibi, Cum igit. Quarta ibi, Nisi fortè. Prima pars est clara. B.

posthumi, nisi in totum, vt ℑ. de iniu. test. l. pen. Sed cum rumpitur pupillare rupto paterno per querelam, vt hic, quare non per ℑtab. vt ℑ. de vulg. & pupil sub st. l. ex duobus §. fi. & l. seq. cum per ℑtabulas testm̄ irritetur, vt ℑ. de leg. præstan. l. 1. & C. de collat. l. vt liberis, circa principiū. non irritatur, quia de iure prætoris, non testamenti, quæritur in contratab. vt inf. eod. l. filio, §. contratabulas.

4† Fl. decst, si. & ad materiā vide § sed neq. sup. eo. &

l *Rescissum est*] s. testamentum.

m *Securè.*] hodie debet iure institutionis, vt in Auth. vt cū de appel. cog. §. aliud, collat. 8.

n *Admittimus.*] nulla enim videtur esse facta iniuria ei, cum ipse sibi testari non posset, vt Insti. de pupil. substitut. §. j. & facit C. eo. l. ex tribus. sed quid si per fideicom. & ita vltra pupillarem ætatē eum grauau? Respō olim agebat, cum quartam sine onere non habebat, vt infra eod. §. si conceit oneri. hodie nō, sed vt remoueatur, onera, vt C. eo. l. qm̄.

5† Fl. decst, &

6† Fl. ex vno plures, tres puta, ex vno vnus: vnicu. sescūcia, vnū ex illis semiuncia querela excludit.

o *Quoniā autē quarta debita.*] scilicet ab intestato, vt & C. eo. l. parentibus, hodie semis, vel triens, vt in Authen. de trien. & semiss. §. j. Accursius.

p *Partem faciat.*] i. vt partem habeat tantum, non totum. sicque exponitur infra eo. l. huiusmodi, §. si Titio, & de legat. 2. l. cum pater. §. libertis. & infra de bon. poss. contratab. l. 1. §. si ex tribus. Accursius.

q *Qui non quæritur.*] idest non conqueritur: conquæri tamen sperat. nam secus si repudiasset, vt ℑ eod. l. qui repudiantis que est contra.

ADDITIO. Solue secundum Bart. quia ibi loquitur in eo, qui non admittitur, nec admitti speratur, quia repudiauit: hic in eo, qui speratur admittit de hoc vide eundum Bart. in l. pater filium, inf. eod.

Dic ergo, q verè patris est etiā substitutio quantum ad ordinationem filij: aut veritas, quia de sua hæreditate agitur, vt arg. ℑ. de vulg. substi. l. patris & filij.

h *Non dixit.*] s. testamentum inofficiosum.

i *Si in patris.*] s. testamento.

K *Obtentum est*] s. à fratre impuberis. & in totū: vnde nec hoc. s. pupillare valet, quia pars est & sequela paterni testamenti, vt Instit. de pupill. substi. §. liberis. Sed quō potuit insolidum rescindi, cū nō possit dicere nisi pro parte sua, vt ℑ. eo. l. mater? Rñd. de facto fuit, vt ℑ. eo. l. posthumus, § si quis. At rumpi non potest per ℑtabulas, vel agnatione

r *Facit.*] s. partem. i. me admitti ad partem tantum, & sic suffi it quartam dimidiæ.

s *Inofficiosum.*] s. in totum, & obtineam non totum, &c. vt supra eod. l. posthumus, §. si quis ex his. Vel dic, non totum. i. non totum dico inofficiosum quo perlato veniatur ad petitionem hæreditatis.

t *Ex vno.*] idest altero.

u *Sescuncia.*] idest vncia, & dimidia. *

x *Semiuncia.*] idest media vncia, * & hoc ideo, quia in stirpem hæreditas diuiditur, vt Instit. de hęred. ab intest. §. cum filius.

* Vide l. filium. ff. de legat. pstan.

* Vt apud Scæuolā, l. 21 § 2 ff. de annu. leg.

a *Aere alieno.*] sic Instit. ad leg. Falcid. §. cum autem.
b *Quartam.*] debitam iure institutionis, ex qua colligitur, an etiam quarta iure naturæ minuatur, vt j. Falcidia autem, &c. secundum Io. & Hug. & Azo. potest etiam dici, vt tota loquatur de quarta iure naturæ debita.
c *Videndum est.*] q. si alius exhæredatur.
d *Et nunquid.*] potest ita legi: nunquid minuant, si cum quis ex asse hæres esset institutus, & abundat, est, procede, & repete nunquid. & dic: nunquid ideo non potest dicere, quia insolidum est hæres: & sic sit, & pro vel: aut q. habet Falcidiam. facilior est tamen lectio si prætermittatur, nunquid minuant, vsque illuc, si cum quis, & in si. versus legatur, nunquid, &c. idem potest etiam legi, vt neque, si neque, cum abundet litera ordinata in hunc modum: & nunquid minuant, si quis ex asse est hæres institutus, & adhuc repete nunquid: & assume, nunquid ideo non potest dicere inofficiosum testamentum, quia habet Falcidiam, postea sequitur responsio, vt ponatur autem pro sed: & fiat repetitio cum prætermittit. & dicamus, scilicet cum Falcidia, quæ debetur iure institutionis, libertates non minuat, potest dici deducta quarta, scilicet debita iure naturæ, &c. Vel pone in quæstione. Falcidia autem, &c. & post respondetur, potest dici, &c. secundum duas primas lecturas. Quod autem in libertate dicit cessare Falcidiam, recipit distinctionem: quia cum aliquid alicui legatur, vt seruum manumittat, an vt suum: & tunc patitur Falcidiam: an vt alienum, & tunc ita demum si plus est in legato, quàm faciat pretium serui, vt infra de fideicommiss. libert. l. de em. & ad legem Falcid. l. si seruus, & l. sequen. sed in hærede rogato serua, quod hic dicit. Sed nunquid hodie minuitur Falcidia per libertates? Respon. nō, vt in Auth. de trient. & semiss. §. prohibemus, collat. j. secundum Ioan. & sic corrigitur, quod hic dicitur, potest dici, &c. Item secundum hoc, quid si filius minus quarta habet, & aliqui serui sunt testamento manumissi, & non sit, vnde suppleatur nisi ex seruis, qui reuocantur in seruitutem? Respon. vt infra de fideicom. libert. l. generaliter, §. quid ergo. Planius pone filium: sed an liber. &c. scilicet vt filio exhæredato, & alio instituto, & libertatibus relictis. Item quod subijcit, & nunquid &c. si filium instituo & sic grauo, quod quarta ei non remanet. Item quod sequitur, cum igitur, &c. retine eundem casum: sed sic fuit grauatus, quod nil ei remansit.
e *Falcidiam.*] prima facie, quia totum habet.
f *Potest.*] hoc refertur ad vtramque quæstionem, quando exhæredatus, & quando in totum institutus.
g *Dici.*] solutio vtriusque quæstionis, secundum Ioan.
h *Per libertates.*] non autem libertates per quartam.
i *Patrimonio suo.*] & nihil aliud.
k *Excludat.*] quod est inconueniens.
l *Ad substitutum.*] quem habet, & sic cum non aditur hæreditas ex testamento, nihil valet de ijs, quæ in eo scripta sunt, vt C. de fideicomm. l. eam quam. sed quid si sit in potestate? Respon. si substitutus adijt, idem. & sic deficient libertates, cum à substitutione pendeant, vt infra de legat. 1. l. licet intentata postea querela. Si verò non adijt, quia hic non sit nisi filiorum hæres qui abstinuit, nec

* *Ad intell. huius §. vide Lancel. Polit. in l. filiũ quẽ. nu. 120. C. fami. ercis.*

1 † *Vl. videndũ nũ. si cum quis ex asse.*

2 † *Fl. desf. patris.*

3 † *Fl. omittit.*

4 † *Fl. insti. tuat.*

¶ Quarta * autem accipietur, scilicet deducto ære a alieno, & funeris impensa.

¶ Sed an & libertates quartam b minuant, videndum c 1 † est: & nunquid d minuant, si, cum quis ex asse hæres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum testamentum, quia habet Falcidiam? e (Falcidia autem libertates non minuit) potest f dici, g deductis libertatibus quartam minuendam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, h eueniet, vt qui seruos tantum habet in patrimonio suo, i dando eis libertatem, inofficiosi querelam excludat: k nisi fortè hic filius, si non fuit in potestate patris, 2 † à patre hæres institutus, meritò omittat 3 † hæreditatem: & ad substitutum l transmittens, querelam inofficiosi instituat: 4 † vel ab intestato m citra edicti n pœnam, habeat 5 † hæreditatem.

Datum causa conditionis implendæ, in legitimam imputatur, & querelam excludit. Bart.

¶ Si conditioni parere testator hæredem iusserit o in persona filij, vel alterius, qui eandem querelam mouere potest, & 6 † sciens is accepit, videndum ne ab inofficiosi querela excludatur. p agnouit enim iudicium. Idem est q & si legatarius ei, vel statuliber dedit. Et potest dici excludi r cum, maximè s si hæredem ei iusserat dare. Ceterum si legatarium, nunquid semel natam inofficiosi querelam non perimat legatarij oblatio? Cur ergo in hærede absolutè diximus? Quoniam t ante aditam hæreditatem, non nascitur querela. u

aliunde pendet ex gradu qui vitietur, libertates valebunt, vt inf. de fideicomm. libert. l. cum quasi, §. sed & si quis. Et sic no. quod seruus hoc modo grauatur, vt & alibi. infra ad leg. Falcid. l. si debitor. Item quod dixi pendere, verum est in fideicommiss. sed quid in directis, cum statim competant, vt infra de manumiss. testam. l. testamento liber. Seruus enim statim velit nolit, est hæres: & sic valet, non etiam si primus gradus vitiatur, quia non potest, cum sit institutus, rursus à secundo non pendet. Respond. immo hoc casu, cum datur substitutus, non est hæres necessarius: quia testator videtur ei permittere abstinere, & sic à secundo gradu pendet, qui postea vitiatur. Respon. idem distinguendum in omnibus, si an habeas substitutum, & rationem distinctionis approbo per l. q. est inf. de iniust. rup. testamen. l. nam & si. §. rumpendo, secundum Azo. Sed siue sit in potestate, siue emancipatus, cum institutus sit, qualiter intentabit querelam: nec enim est exhæredatus, vel pro exhæredato habitus? Resp. potest iure veteri, quia quartam nō habet, vt C. eo. l. omnimodo. Vel dic, quod erat institutus purè, & exhæredatus si nollet ex testamento hæres esse, licet hæc exhæredatio sit inepta, exhæredo te, si non vis esse hæres, quia qui non vult esse hæres, ipse sua voluntate videtur se excludere ab hæreditate: vnde superflua est exhæredatio: tamen tenet, quia non sequitur, non vult esse hæres ex testamento, ergo non vult esse hæres, & probantur prædicta tota de hæred. instituend. l. iam dubitari. Vel dic, agit querela, quia non potest contra aliquem agere ad supplementum, cum ipse sine dolo suo, vt excludat fraudem defuncti repudiet hæreditatem. Vel plenius secundum Azo. loquitur de querela inoffi. testam. & bonor. possess. contra tab. quam habet, siue nullo modo instituatur, siue exhæredetur inutiliter de iure, vel inutiliter quantum ad emolumentum, vt hic, & inf. de bon. pos. contra tab. l. non putauit. §. non quæuis.
m *Intestato.*] si non habet institutum, vel non accepit.
n *Citra edicti.*] illius s. si quis omiss. cau. test. & hoc ideo quia facit, vt fraudem defuncti repellat, vt infra si quis omiss. cau. testam. l. qui autem, §. non simpliciter. & infra de legat. 1. l. cum pater, §. Titio.
o *Iusserit.*] vt ita sit hæres, si decem dederit filio testatoris exhæredato.
p *Excludatur.*] & certè excluditur: agnouit enim, &c. secundum Azo. sed Hug. dicit hic non responderi: sed causam dubitationis poni.
q *Idem est.*] scilicet respondendum, secundum Azo. vel quærendum, secundum Hug.
r *Excludi.*] imò adhuc agit, vt quarta saltem sibi impleatur, vt C. eo. l. scimus, in princ. & §. sancimus. versi. repletionem, quæ est contra. Sol. nec ibi agitur querela, sed condictione ex l. Item nec potest negari, quin vetera iura in hoc corrigantur, quia olim non agebat ad supplementum si agnouisset legatum, vt hic. Item si non agnouit, agebat querela, hodie non.
s *Maximè.*] quare hoc statim dicet.
t *Quoniam.*] respon. quoniam, &c.
u *Querela.*] vnde non currit quinquennium prius, vt C. eo. l. scimus.

5 † *Alias, habebit.*

6 † *Alias, cũ sciens id accepit.*

l. scimus. §. illud. erit ergo ratio, quia facilius impeditur competiua, quam iam nata extingueretur, arg. supra de ijs, qui sunt sui, uel alie. iur. l. patre furioso.
a *Euentum.*] i. dationem, & acceptionem, nam oblatio tãtum intercessit.

Ego euentum a puto sequendum in hac re, ut si forte ante[b] quam si iudicium moueatur, oblatio ei fiat eius, quod relictum c est, quasi ex uoluntate testatoris oblato eo, 1† satis ei factum videatur.

Grauatus de restituendo post certum tempus, fructus medij temporis sibi in legitimam computat. Bar.

¶ Vnde si quis e fuit institutus, forte ex semisse, cum ei 2† sextans ex substantia testatoris deberetur, f & 3† rogatus esset per certum tempus 4† restituere hæreditatem, merito dicendum est nullum iudicium g mouere: cum debitam portionem, & eius fructus habere possit. Fructus n. solere in Falcidiam h imputari, non est incognitum. Ergo i & si ab initio k ex semisse hæres institutus, rogetur post decennium restituere hæreditatem, nihil habet, quod queratur; quoniam facile potest debitam portionem, eiusque 5† fructus medio tempore colligere.

Potest quis eligere vtrũ dicat nullum, vel inofficiosum. Bar.

¶ Si quis & 6† irritum l dicat esse 7† testm̃, vel ruptum, vel 8† inofficiosum ‡ conditio m ei deferri debet, utrum prius mouere velit. n 9†

Ius rescidens potest in modum cõtradictionis proponi. Bar.

¶ Si filius exhæredatus in possessione sit hæreditatis: scriptus quidem hæres petet hæreditatem; o filius vero 10† in modum contradictionis p querelam inducet: 11† quemadmodum ageret, si non possideret, sed peteret.

Quod aufertur ab indigno, applicatur fisco. Item indignus est, contra quem præsentem sentẽtia in querela profertur.

¶ Meminisse autem oportebit eum, qui testamentum inofficiosum improbe dixit, & 12† non obtinuit. q id quod in testamẽto accepit, perdere: r & id fisco vendicari, 13† quasi indigno ablatum. s

¶ Sed ei demum aufertur, quod testamento datum est, qui vsque ad sententiam iudicium 14† lite improba perseuerauit. Cæterum si ante sententiam destitit, t vel decessit, non ei aufertur, quod datum est. Proinde etiam si absente eo, secundum præsentem pronuncietur, potest dici conseruan-

b *Antequam.*] maxime. nam idem si post.
c *Quod relictum est.*] & accipiatur. Accur.
d *Videatur.*] nisi quando agitur ad supplementum iure nouo, ut modo diximus: sed videtur quod talia non debeant imputari in quartam, ut j. ad leg. Falc. l. id autem quod est j. Sol. hic dicit de quarta iure naturæ, ibi de Treb. secundum M. Vel dic, hic imputatur, scilicet ut nõ possit agi de inofficioso, quia confirmare vr accipiendo, ibi autem non imputatur in quartã iure institutionis, quominus posset habere quartam de legatis, si in alijs rebus quartam non habeat. prima autem solutio stare non põt, quicquid dicatur, ei qui hæreditatem restituere debet, in quartam imputatur ut j. ad leg. Falc. in quartam. §. 1.
e *Vnde si quis*] infert ex §. quoniam aut in quarta. quia. n. dixerat quartam sufficere ad excludendum, vnde. Si quis &c. & merito dicendum est, &c. vel ad proximum §.
f *Deberetur.*] scilicet ab intestato, cuius quarta erat semiuncia, secundum M. alij sextans debetur ex necessitate scilicet & pone exemplum in eo, qui habet filium, & filiam ex altero filio præmortuo, qui cum succedat cum diminutione tertiæ partis, remanent octo vnciæ ab intestato filio quarum quarta est sextans, ut Instit. de hæred. ab intesta. §. item vetustas. uersic. diui. & C. de suis, & legit. hæred. l. si defunctus.
g *Nullum iudicium*] sed quod iudicium potest mouere, cum sit institutus, & poterat etiam agere ad supplementum? Respon. poterat queri, dicens se habere minus quarta, secundum Hug.
h *In Falcidiam.*] scilicet, iure naturæ, alij Trebellia. Sed certe non videtur imputari, ut C. ad Trebell. l. iubemus. in fi. quæ est contra. Solu. secundum quosdam ibi loquitur in liberis primi gradus, hic in vlterioribus. Nam & in alijs est inter eos differentia, ut infra de hæred. institu. suus quoque & l. 6. §. 1. Tu dic, quod hic filius rogatus erat post certum tempus restituere, & cum certum tempus esset venturum, per consequentiam erat certum, quod quartam, & eius fructus medio tempore posset percipere: unde uia cõquerendi sibi denegatur: ibi vero rogatus erat non ad certum tempus, ut hic, sed sub conditione quam non erat certum extituram, vel non extituram, scilicet si decesserit sine liberis: nec certum erat, an posset pendente cõditione quartam, & eius fructus consequi, & cum de suo debito bonorum subsidio statim debeat esse securus, statuitur, vt ex principalibus rebus defuncti quartam detrahat: non, enim sine quare hic posuit certum tempus. i. decennium: & hoc in filijs primi gradus: in cæteris spectatur conditionis euentus, ut si interim quantum sufficit ad quartam & eius fructus percipiatur, excludatur a querela, alias non. Azo. Item no. quod in Falcidia iure institutionis debita non videtur imputari fructus, vt Insti. ad leg. Falc. § quantitas.
i *Ergo.*] clarius idem repetit.
k *Si ab initio*] quia vbicunq; põt habere quartam, & fructus eius, repellitur a q̃rela, ergo & hic: & potest dici, ut hic sit exemplum superioris proximi dicti.
l *Si quis, & irritum.*] per capitis diminutionem: sed ruptum per aliud testamentũ vt Instit. quib. mod. testa. infir. §. non tamen. & § posteriore.
m *Conditio.*] idest electio.
n *Mouere velit.*] omnib. enim simul non potest, ut j. de regu. iu. l. nemo. §. quoties. Sed acta vna, alia poterit agi etiam post quinquennium vt C. eo. l. cum. & l. c. j. maiores. Accur.
o *Petet hæreditatem.*] proposita petitione hæreditatis. Aliud si conditione ex l. diui Hadriani ageret ad possessio. ut C. de edi. diui Hadria. Tol. l. si. Vel dic, quod hic filius incontinenti probabat se nõ iuste exhæredatum: vel dic, quod testm̃ apparebat prima sui figura uituperatum.
p *Contradictionis.*] i. exceptionis, quia cui damus, &c. vt inf. de superfi. l. 1. § quod ait. sic j. ex qui. cau. maio. l. necnon. l. pen. & infra de bo. pos. l. 3. §. bonorum. ibi, retinendique, &c. & C. vnde leg. l. non hoc, & inf. ti. 1. l. si quis libertatem. vel, idest reconuentionis.
q *Non obtinuit.*] idest, succubuit. sic infra eo. l. etiã. Quid si appellauit, & pendẽte appellatione destitit? Resp. idem, ac si in principali destitisset, argum. infra de bon. libert. l. qui cum maior. §. accusasse. scilicet, ut non perdatur, ut subijcit.
ADDITIO. Dic secundum Paul. de Castro, quod per appellationem sententia fuit rescissa, & ipse fuit repositus in eo statu, in quo erat ante latam sententiam: ergo si postea destitit, præsumitur destitisse nondum lata contra eum sententia, & sic non perdit, ut in isto uersic. cæterum.
r *Perdere.*] sic perdit patronus, ut infra de bon. liber. l. si patronus ex, in prin.
s *Ablatum.*] no. regulam, quæ alibi expressius non inuenitur: nec qui perdit, si se fisco deferat, consequitur præmium. s. medietatis, ut j. de ijs quib. ut indig. l. fin. fallit tamen hæc regula, inf de ijs quib. ut indig. l. fin. §. fi. & C. de legat. l. si legatarius.
t *Destitit.*] parcitur pœnitenti, ut hic: & inf. de eo quod certo loco, l. fin. & supra quod met. cau. l. si cum ex. §. j. & de re dub. l. hoc edicto. & j. rẽ ra. hab. amplius ar. contra.

1† Fl. oblatio ne facta, satisfactum.
2† alias, debetur.
3† alias & quod.
4† Fl. tempus.
5† Alias, vel ex fructibus dum medio tẽpore colligere.
6† Alias, deest, &.
7† F. deest. ss.
8† Fl. &.
9† Fla. velit.
10† Alias in modum ageret, ac si non possideret, & peteret.
11† Inducet. Flor.
12† alias, si.
13† Vindicari Fl.
14† Alias, in iudicium.

infra de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in prin. & infra de furt. l. qui ea mente. & ĩ. ui bon. rap. l. pen.

ADDITIO. Dic uerum esse, quando pœnitet ante cõsummatum delictum, ut hic: secus si post consummatum, ut in legibus contrarijs ĩ. alleg. Paul.

dum ei quod accepit. a Eo autem solo carere quis debet, cuius emolumentum ad eum pertinet. Cæterum si id rogatus fuit restituere, non debet iniuria b fieri.

¶ Vnde non 1† male Papinianus lib. 2. Responsorum refert, si hæres fuerit 2† institutus, c & rogatus restituere hæreditatem, deinde in querela inofficiosi non obtinuit, d id quod iure Falcidiæ potuit habere, solum perdere.

Quarta ex constitutione diui Pij excludit querelam. Item qui in querela succumbit, nõ perdit, quod ei aliunde, quam ex testamento, debetur. h.d. Bart.

¶ Si quis impubes arrogatus sit ex his personis, f quæ & citra adoptionem, & emancipationẽ, quæri de inofficioso possunt: hunc puto remouẽdum a querela, cum habeat quartam ex constitutione diui Pij. Quod si egit, nec obtinuit, an quartam perdat? Et puto aut non admittendum ad inofficiosum: aut si admittatur, etsi non obtinuerit, quartam ei, quasi æs alienum, concedendam. g

1† alias, nãs,

2† Fl. fuit

a *Quod accepit*] quia non prsciuerauit in lite improba, ut dñt: uel qa magis pp absentiam uĩ pdidisse, q̃ qui a habeat malã cãm, ut ĩ. de eui l. si iõ & facit ĩ. de repu. l. 6. in fi. & quod no. C. de iure fi. l. senat⁹. §. senatus.

b *Iniuria.*] cui. s. resistere debet. Acc.

c *Institutus*] s. filius. Accur.

d *Non obtinuit.*] i. succubuit. Sed qũo etiã fuit admissus, cũ fuerit institutus? Rñ ut dixi sup ea. l. § qin ãt quarta, in illa glo. s. quẽ hẽt, &c s. g. cum fuit rogatus, fuit ei datus substitutus pp hoc, q timebatur, ne sit ille fideicommissarius: colletiuũ tacite intelligitur repetitum, ut inf. de leg. 1. l. licet. si ergo omittat, & accipiat substitutus, licet non hẽat effectum substitutio, tñ conuenitur querela, quæ datur ꝯ eum, qui possidet pro hærede, uel pro possessore: & si succubuit, pdat Falcidiam: sed nõne perdidit omittendo? Rñdetur non, ideo quia omnino amittebat, ut alia uia caperet, sicut qui omitit ex testõ, ut habeat ab intestato.

e *Falcidiæ.*] s. Trebellianicæ, uel dic etiam iure naturæ: pars autem restituenda non perditur, quia non debet per eum alijs iniqua conditio afferri. Sed quæro hic: an filius possit habere duas quartas, & Trebellianicam, & debitam iure naturæ? Respõ. si pure rogatus est de restituendo, non puto, q utramque habeat, quia quod capit statim per Trebellianicam, imputatur in eam quã debet habere iure naturæ, cum institutus sit, & aliquid possit habere iure institutionis, ut infra prox. §. Idem multo magis si detrahat quartam iure institutionis, ut infra prox. §. Si autem rogatus sit, si decedat sine liberis: sic enim filio primi gradus consulitur in quarta, uel hodie in triente, & in residuo tenet fideicommissum: de quo detrahet existente conditione, quartam: nec enim quartam habet statim rogatus: tum quia pendet conditio: tum qa præmori potest fideicommissarius, ut C. ad Trebel. l. iubemus. si in diem certum sit rogatus, forte idem est, quod esset si sub conditione, quia loco aditionis est restitutio, ut sic, & tunc quartam detrahat: & pro hoc est extra de testa. c. Raynutius. licet sit arg. contra in Auth. de hære. & Falc. § si quis autem non implens. coll. 1. & no. de his C. ad leg. Falci. l. l. quamquam. Accur.

f *Ex his personis.*] veluti nepos ab auo paterno, uel materno, si filius exierit de potestate aui, ut Inst. de adopt. §. sed hodie.

g *Concedendam.*] non quasi ex defuncti uoluntate: sed quasi ex constitutionis neces sitate, ut supra de adopt. l. si arrogatus.

h *Contra testamentum.*] s. totum: alioquin si pro parte, ualent libertates, etiam in totum, ut C. eo. l. cum duobus. & dic, ut ibi. Azo.

i *Ipso iure.*] sit hic ius ex sñia, ut inf. eo. l. eum qui. §. fi. sic in ca filiationis, ut ĩ. de lib. agno. l. 1. in fi. & l. 3. Sic & in cã ingenuitatis, ut ĩ. de sta. ho. ingenuum. Arg ꝯ. inf. eod. l. qui repudiantis. in fin. & dic, ut ibi.

Rescisso testamẽto non debentur legata, vel libertates, & soluta repetuntur: sed libertates debentur, si post quinquenniũ agatur, vel etiam ante, si sint directo relictæ: sed pretium pro eis præstabitur. h.d. cum seq. Bart.

¶ Si ex causa de inofficioso 3† cognouerit iudex, & pronunciauerit contra testm̃, h nec fuerit prouocatum, ipso iure i rescissum est: & suus heres erit, k secundum quem iudicatum est, & bonorum possessor, si 4† hoc contendit: l & libertates ipso iure non valent, m nec legata debentur: sed soluta repetuntur, n aut ab eo qui soluit, o aut ab eo qui obtinuit: p & hæc vtili actione repetuntur. q

¶ Fere r autem si ante controuersiam motam soluta sint, 5† qui obtinuit, repetet: & ita diuus Hadrianus, & diuus Pius rescripserunt.

¶ Plane si post quinquenniũ inofficiosum dici cœptum est s ex magna, & iusta causa, libertates non esse reuocandas, quæ competierunt, vel præstitæ sunt: sed viginti aureos a singulis præstandos victori.

3† Fl. causa inofficiosi.

4† F. si hoc ita &c.

5† Fl. fuerit

k *Erit.*] nisi sit collusum, ut ĩ. de lega. 1. l. si seruus plurium. § pen. Acc.

l *Contendit.*] vt quia sit de cognatis lineæ inferioris, uel superioris, uel filius emãcipatus, qui non sunt hæredes: sed bonorum possessores, ut Instit. de bo. pos. §. quos autẽ. Sed hoc quo? Rñ. egit filius nec tñ bo. pos. vult, vel nec inferioris, uel superioris vel filius emancipatus uel cognatus, quẽ nemo repulit.

m *Non valent*] s. directæ: nam fideicom. sic, ut ĩ l. pxi. Item hoc in seruis defuncti, secus si hẽdis, ut ĩ. eo. l. si sub hac, q̃ est ꝯ. Sed võt oẽs ualere, & legata, ut ĩ. de except. rei iu. l. 3. Sol. pe dicit aliud in inof. testõ, aliud in rupto, uel irrito, uel iniusto. i. nõ solenni, ut ibi: nã & in alio differunt, ut ĩ eod. l. Titia. uel distingue quo agẽte dicatur iniustũ, ut si agente hẽde, i. filio obtinet, q hic dñ: si legatario, q ibi. Vel ibi collusio hẽdis affuit, hic ꝯ, & nititur æquitate media: eo. § prox. pcedens, cũ ius oĩum legatorum pendeat ab hærede, sed non e ꝯ, ut ĩ. de pigno. l. si superatus. vbi etiam aliæ duæ solutiones fiunt. Azo. Item ꝯ. ĩ de lega. præstan. l. utilis. §. si adierit. Solu. plus facit querela, quam contratabulas. ut dices ĩ eod. l. filio. Vel dic, pro parte fuit adita, Vel dic, ut ibi: hodie vero ex causa præteritionis, vel exhæredationis, &c. ut C. de lib. præter. vel exhæred. authen. ex causa. & sic corrigitur, quod hic dicitur. Vel dic, ut ibi Acc.

n *Repetuntur.*] cond. indeb. in ĩ. de condi. indeb. l. 3.

o *Qui soluit.*] si de suo soluit.

p *Obtinuit*] si de hæreditate soluit.

q *Repetuntur*] ab eo qui obtinuit: nam qui soluit, habet directam. Azo.

r *Fere autem*] ideo fere dicit, quia si scriptus de suo soluit ante motam controuersiam, ipse repeteret, & non qui obtinuit, alioquin imputabitur ei si postea soluat: vel ideo, quia si scriptus hæres cautionem interposuisset eu icta hæreditate legata reddi, & de hæreditate soluta, ipse repeteret, ut infra ad leg. Falcid. l. dolo.

s *Cœptum est.*] sed quæ est ratio huius distinctionis ante quinquennium, uel post quinquennium? Respond. quia vbi post quinquennium dicitur inofficiosum, non contingit illud nisi ex causa magna restitutionis, vel quasi dispensationis, ut hic subijcit. & C. in quibus causis in integrum restit. non est necesse. alias non, ut Cod. eod. l. si quis filium. in fi. sed restitutio, uel dispensatio contra libertatem locum habere non potest. Iam competentem, ut supra. §

vt ī. de mino.l. si ex causa, in fin. at ante quinquennium suo iure cõi: unde aliud est.ut ī.de mino.l.verum, §. qđ si mino. Item ꝫ. C.de pet hær.l fin. quia ibi dicit, post annum. Sol.ibi in petitione hæreditatis,cũ testm̃ nullum, non annullandum dr̃. Item & aliud ꝫ.eos seruos indu...

Modest.li.fin.de inoff. test.

LEX IX.

SI autem intra quinquennium egerit, libertates[a] non competunt:[b] sed Paulus ait præstaturum victorem 1† fideicommissarias[c] libertates, s. 2† xx. aureis. 3† & in hoc casu a singulis p̃standis.

Vbi sunt dissonæ, seu diuersę sententiæ, præualet ea, quę est pro testamento. Bart.

Marcellus li. 3 Digestorum.

LEX X.

SI pars[*] iudicantium[*] de inofficioso testamento contra testm̃, pars secundũ id sententiam dederit, (quod interdum fieri solet) humanius erit eũ qui eius partis sententiã, quæ secundum testamentum spectauit:[d] 4† nisi si aperte iudicem inique[e] secundum scriptum hæredem pronunciasse apparebit.

Qui aliquid percipit ex testamẽto, excludit a querela, nisi alij restituat. B.

¶ Illud notissimum est, eum qui delegatum percepit, non recte de inofficioso testamento dicturum, nisi id totum alij administrauit.[f]

a Si autem libertates] s. directæ.

b Non competunt] idẽ si ex falso testamento, uel codicillo libertas fuerit postea præstita, secundũ quo.dã. sed tu dic, si ex testamento falso ipso iure non ualent, ut C. de pet.hær.l. si §.pen. in fi. Si uero ex codicillis falsis: tunc est idem, quod hic, ut ĵ. de manu. testa.l. cum ex falsis. quia a dño.i. hærede sunt manumissi: vel legatario dati, ut manumittat.

c Fideicommissarias.] secus in directis, si ante quinquennium dicatur inoffi. tosum, vt ī. l.proxi.in fi. & est ratio, vt dñt, quia fideicommissariç duplici authoritate innituntur.i.hærede, & testatore, directæ solo defuncto. Item no. ꝙ hodie nihil præstat, qui ex causa prætentionis, &c. vt dixi ī. l proxi.in fi. magna glo. s. directæ.

SI pars.] CASVS. Exhæredatus fui a patre meo: & cum vellem agere querela inofficiosi, delegati sunt quatuor iudices inter me & hæredem institutum, duo dederunt sententiam pro me: alii duo pro extraneo instituto. Dr̃ hic, ꝙ sñia illorum valet qui iudicant pro testõ. nisi &c.

¶ Illud] Filius exhæredatus percepit legatum sibi ab hærede instituto relictum. Dicitur hic, ꝙ talis filius non aget amplius querela, nisi esset alias restitut. Viu.

d Spectauit] & dic, ꝙ pares erant partes: alias staretur maiori parti, ut supra de arbit l.item, §.fina. & l.sequen. & infra de re iudi.l. duo ex tribus. Idem seruatur in causa liberali, ut infra de re iudi.l.inter pares. & inf. de reg.iur. l.in ambiguis.

e Inique.] i. per gratiam, vel per sordes, quo casu non valet ipso iure, ut C quando prouo.non est necess.l.venales. Vel melius dic, inique.i. contra ius litigatoris. & sic tenet sententia: si tamen in causa appellationis hoc probetur, vel seruabitur ius commune: si sunt delegati, erit in pendenti: si ordinarij, pro reo, ut infra de re iudi.l.duo, & l. inter pares. Accur.

f Administrauit.] ex necessitate, quia de hoc testator eum rogauit. Nam non videtur quibusdam, &c. ut infra de reg. iur. non videtur quibusdam.

ETiam.] CASVS Filius exhæredatus egit querela, & succubuit: non perdet bona quæ habuit a patre suo, si pater dedit pro filia dotem, illa dos non reuocatur. Viuianus.

g Obtinuit] i. succubuit. Et sic negatiua in affirmatiuam resoluitur, ut sup.eo.l. Papinianus, §.meminisse. sic econtra ī.de dolo.l.non debet, in fi.

h Perfecisse] fuerat ergo emancipatus: alias non posset perfecte donare.

1† Flo. deest, victorem.
2† Flo solum.
3† Solidus. l. 47. inf. de manu. testam.
* Alex. de I. mo. in l. duo in dicens ff de re iud. reputat istum tex. esse singu. ad hoc, quod inter ... duos dissidentes ubi ... sententiam, valet illa, quæ est lata pro, ut in l. inter pares, ... præterquam in causa libertatis ... lata contra testamentum, ... pro testamento: quia lata pro testamento valet, nisi euidenter appareat iniquitas. Bolo.
* Idem, super ... Marcelli tempore contingebat l. 7 de re iu. & vide in hunc locum proble. Arist. sect. 17.
4† Alias, pronunciauit.

i Infirmari.] quia non pendet ex testamento. sic & in donatione causa mortis eadem ratione, vt ĵ. de ijs quibus ut indig. l.post legatum, § qui mortis. & hoc nisi sit testamẽto confirma. arg. inf. de bon lib. l. si uero, §.pen. ĵ de ꝫtab. sub conditione, §.fi. Sed H.ꝫ dicit, ꝙ lex illa post legatũ loquitur in eo genere donationis, quæ fuit facta, ut non reuocetur, cũ sint duo genera. ut ĵ. de dona. cau. mort. l. 2. & l. senatus, §.mortis.

Qui succumbit in querela, non perdit id, quod extra testamentum cæpit. Bart.

Modest. lib. 3. Responsorum.

LEX XI.

ETiam si[*] in 5† querela inofficiosi 6† testamenti non obtinuit[g] filia, non ideo tñ donationes, quas uiuus ei perfecisse[h] proponitur, infirmari,[i] neque in dotem, ante 7† datorum partem[k] uendicari 8† posse respondi.

Siue quis agnoscat relictum sibi directo, siue per consequentiam, repellitur a querela. h.d. Bart.

Idem lib. sing. de præscript.

LEX XII.

NIhil interest, sibi relictum legatum filius exhæredatus agnouerit, an filio seruoue relictum consecutus sit: vtrobique enim præscriptione[l] submouebitur.[m] Quinetiam si idem[n] institutum seruum[o] priusquam adire hæreditatem iuberet, manumiserit, ut ille suo arbitrio adeat hæreditatem, idq; fraudolento[p] consilio fecerit, submouebitur[q] ab hac 9† actione.

¶ Si a statulibero[r] exhæredatus

K. Partem.] quia pro parte egit querela filii dotata a patre viuo filio suo. Accur.

NIhil.] CASVS. Pater exhæredauit filium, & legauit seruo filij x. filius agnouit illud legatũ, quęritur, an filius repellatur, a querela? Et dr̃, ꝙ sic. Ratio, q nihil interest, &c. Vnde si pater meus me exhæredauit, & seruũ meũ instituit: si ego eũ manumittã, non agam querela.

¶ Filius] Titius testamentum fecit, & filiũ exhæredauit, & extraneũ instituit cui filio exhæredato legatum in testõ reliquit, postea fecit codicillos, in quib. tale legatũ filio ademit, egit filius iste ad habendum legatum, & succubuit, & nihilominus potest iste filius intentare querelam inoffi ciosi.

¶ Filius] Eram emancipatus a patre meo, & ego & Titius x. illi patri meo debebamus ...... pater meus fecit testm̃, & me exhęredauit, & Titio liberationem legauit, & sic fui ego per cõsequẽs liberatus. Dr̃ hic, ꝙ non ideo videor agnoscere iudicium defuncti patris mei, & ideo potero agere querela. Viuianus.

l Præscriptione.] i. exceptione.

m Submouebitur.] quia iudicium defuncti comprobauit & idem est cum quis sibi aut filio, aut seruo a ... ęqualiter ponitur, ut ĵ. ad legem Falcid. l. de eo. & ĵ. .. omiss. cau. testam. l. j. § p...tur. Differt tñ alibi, quia per contrabulas legata dantur liberis, non autem seruis, ut ĵ de legat. j. l. 3. §. j. & C. de bonorum possessio. ꝫtab. l. j. Idem differt, an fiat directo, vel per obliquũm, ut infra eo. l. l. fi. & ut diximus. infra de interrog. act. l. si defensor, §. illud. Item no. tacite, quem suo iuri renunciare. ut supra eo. l. si pars, §. fi. & infra de lege commiss. l. penult. & C. de pact. inter emptor. l. commissoriæ. Accur.

n Idem] filius.

o Seruum.] suum.

p Fraudulento] ob hoc. s. vt fraudaret legatarios, & fideicommissarios. Accurtius.

q Submouebitur.] arg. ex prædictis, ꝙ eligendo vnum contrariorum alij renunciare videtur, sic sup. de minor. l. filius. & inf. de contratab. l. 3 § fi. arg. contra. inf. de leg. 2. debitor, §. seruo. & ĵ. de le. præstan, l. 3. & sic infra de cõd. indeb. in summa, §. sed si agere. Accur.

r Si a statulibero] & sic manumisso exhęredato pecuniam daret, non dicas, ꝙ fuerit rogatus per fideicommissum dare pecuniam, quia sic stare non posset, ut infra de legat. j plane 2. in fi. & l. seq.

* Bald. dicit istum tex. not. ad hoc, quod donatio causa mortis non requirit aditionem hæreditatis. Bolog.
5† Flor deest, in.
6† Testamenti obtinuerit. & vide Ant. Aulo. a emẽ. c 17. & ... est intelligendum ... contra eum ... in querela obtinuit in dotẽ data sunt: agatur, quasi omnia perdita ... sit, quæ ab illo accepit, ... deest ... se tueri possit, contra Haloã. qui non obtinuerit.
7† Flor. deest, ante.
8† For. uindicari.
9† Flor. deest, hac.

a *Caperit.*] & consecutus fuerit Hug.
b *Si cum filius ademptum.*] s. in codicillis.
c *Legatum*] i. in testamento, quod fieri potest, ut Instit. de adimen. leg. §. j.
d *Comprobauerit.*] i. comprobasse videatur.
e *Non fit*] sic j. eod. Papinianus. §. qm. ibi, cum igitur, &c.
f *Reus*] i. debitor, ex causa mutui.
g *Fuerat.*] s. patris, quia emãcipatus erat.
h *Liberatus.*] nã vno reorum per acceptilationem liberato, & alius per consequens dimittitur, vt j. de nouat. l. si rem. §. fi.
i *Non summouebitur*] quia non directo, sed per obliquum lucratur, vt j. eo. l. si is, §. si hæres: aliás contra, vt s. eo. l. i. j respon.
ADDITIO. Solue secundum B. q hic consecutus est per consequentiam absque aliquo suo facto, ibi vero interuenit factum suũ proprium.

Titia] CASVS. Titia hẽbat duas filias, & filium: vnam de filiabus instituit, & filium exhæredauit, vel instituit & aliam filiam exhæredauit, & legata reliquit filio, & sic cauit: quæ dari fieriue iussi, dari fieriue volo & si non valeat iure test. volo vt valeat ab intesta. exhæredata filia egit, & obtinuit pro parte sua, an legata repetita ab intestato debeantur ex parte eiusdem q̃ritur. Huic quæstioni non respon. Scæuola: sed alij, s. quæratur an si is qui testm̃ fecisset, cauisset, vt si legata relicta in testamento suo non valeant iure testamẽnti q præstarẽt ab intestato, an possit sic fideicommittere? Et rñ. q sic, Paulus reprehendit eum quare non respon. ad propositam quæstionem. Dicit ergo, q fideicommissa sic relicta non debentur, quasi a demente relicta. Viuian.

1† Flo. deest, potest.

** Bal. hic dicit istum tex. sin. ad hoc, q approbans, q non tenet, nõ officit approbanti vel recipienti: hoc addito, quod approbans aliquam formam non potest amplius ea reprobare. Bolog.*

2† Flo deest, sibi.
3† Alias, instituerit
4† Alias approbauerit.
5† Lib. 3.
** Coniunge l. 88. §. vlt. de leg. 2. Tinar.*
6† Flo. legatum dedit & eodem testamento ita cauit.

pecuniam petere cęperit, a videri potest: † agnouisse paparentis iudicium.

Petitio sine effectu nõ remouet filium a querela. B.

¶ Si, cum filius * ademptũ b sibi 2† legatum instituerit 3† petere, submotus repetat inofficiosi querelam, præscriptione remouendus non est: quamuis enim agendo testamentum comprobauerit, d 4† tamen est aliquid, quod testatoris vitio reputetur, ut merito repellendus non sit. e

Quod alicui per consequentiam quærit ur absq; facto suo, eum non remouet a querela. Bart.

¶ Filius testatoris, qui cum Titio eiusdem pecuniæ reus f fuerat, g liberatione Titio legata, per acceptilationem Titij liberatus, h ab actione inofficiosi non submouebitur. i

Rupto testamento per querelam, nõ debentur legata ex vigore repetitionis factæ ab intestato. B.

Scęuola lib. 4 5† Responso.

LEX XIII.

Titia * filiam hæredem instituit: filio k legatũ dedit 6† eodem testamento: & ita cauit: Ea omnia, quæ supra dari fieri iussi, ea dari fieri uolo ab omni hærede,

K *Filio.*] exhæredato, vel præterito, vel etiam instituto, & tunc dic legatum. i. prælegatum.
l *Dari fieri iussero*] i. in futurum.
m *Eius*]qui erit hæres etiam ab intestato.
n *Si soror.*] s. Titię, quę etiam agit ꝯ filiam Titię, quę est turpis persona, secundum quosdam, quod non placet, vel dic, soror instituę, quæ potest agere, vt inf. eo. l. mater.
o *Centumuirali iudicio*] i. petitione hereditatis, quę a centumuiris est facta, vt C. de pet. her. l. fi. in princ. & hoc per lata querela.
p *Capite*] i. repetitione facta ab intestato.
q *Notat*] s. reprehendendo Scæuolam, quia non respondit quęstioni, & ipse soluit, sed in quo differt dictũ in Scæuolę a dicto Pauli? Respon. dictum Scæuolæ, qñ alio modo rumpitur, vel non valet testamentum: sed Pauli, quando rumpitur per querelam.
r *Quasi a demente*] vt hic, & j. de leg. 3. l. patronus lib. tro, § ... & s. eo. l. 2. & j. eo. l. qui repudiantis, §. cum ꝯ testm̃. secus si aliter pronuncietur tantum, quia tunc ab intest. data valent, vt C. de fideicõ. l. eam quam. & j. ad Treb. l. si patroni, §. si. quæ sunt contra: nam qñ inofficiosum, persona testantis deficit: aliás alia accidentia. Accursius.

Pater] CASVS. Habebam patrem, & etiam filium: & sic pater meus me emancipauit, & filium meum qui est nepos suus retinuit in potestate, postea habui alium filium, post hoc feci testm̃, & ambos filios meos exhæredaui, & et patrem meum prætertiui. Dr hic, q primo agent filij mei, secundo loco pater meus agetnec est mirum, si pater succedit filio, quod est quãdo ordo turbatur. & h. d. hæc lex cũ prin. l. seq. quę cõtinuãt cũ ista.
¶ *Hæredes*] Filio exhæredato agente, postea liti renunciante, si decedet, an trãsmittat querelam ad hæredem suum, quæritur. Et rñ. quod non.
¶ *Filius*] Habebam duos filios: vnum institui, & alium exhæredaui, & extraneum institui: egit exhæredatus ꝯ extraneum, & obtinuit, an debitores conuenire possit, & a creditoribus conueniri: & ad iudicium diuisorium cum fratre peruenire possit? Et rñ. quod sic: nec obstabit, q pater partim decessit intestatus, & partim testatus: quia hoc non est absurdũ, licet aliud esset si quis filium in vno semisse instituisset, nec in alio. Viuia.
s *Ambobus.*] filijs suis, vno s. in potestate aui retento, altero nato postea.
t *Decessit.*] scilicet filius emancipatus.
u *In quæstione*] s. q̃rat cui datur q̃rela prius.

bonorumve possessore, qui mihi erit, etiam iure intestati. 7† Item, quæ dari fieri 8† iussero, l ea uti dẽtur, fiant, 9† fidei eius m committo. Quæsitum est, si soror n centumuirali o * iudicio obtinuerit, an fideicommissa ex capite p suprascripto debeantur? 10† si hoc quæratur, an iure eorum quo quis sibi ab intestato hæredes bonorũve possessores futuros 11† credat, fidei committere possit? Respondi, posse. Paulus notat, q ac probat: 12† nec fideicõmissa ab intestato data deberi, quasi a demẽte. r 13†

In successione contra testamentum filiorum causa est potior, quam causa parentum: quibus exclusis parentes admittuntur, licet turbato ordine eis successio debeatur. Bar.

Papinianus lib. 5 Quæstio.

LEX XIIII.

Pater filium * emancipauit, & nepotem ex eo retinuit, emancipatus suscepto postea filio ambobus s 14† exhæredatis, patre præterito vita decessit, t In quæstione u de inofficioso testamento 15† præcedente causa filiorum, patris intentio adhuc pẽdet. Quod si contra filios iudicetur, pater ad querelam x

x *Ad querelam.*] sed cum in subsidium datur querela, vt Inst. eo. §. cum autem. & j. eo. l. qui de inofficioso. & C. ad Carb. l. 1. §. gñaliter. & hinc datur ꝯ tab. vt inf. si a parentibus fue. manu. l. 1. quõ hanc querela habet? Rñ querelã. i. ꝯ tab. a bo. poss. rectius si esset filius exhæredatus, vt sup. eo. l. 2. sm Azo. Sed si querela ageret, posset repelli qa alij eũ præcedãt: sed Ald. dixit, b patri pterito ꝯ testm̃ filij dari querelã inoff. testamẽti, vt hic: vna cũ ꝯ tab. sed filio emãcipato contra testm̃ patris non dari querelam inoff. testamenti, vt inf. eo. l. si proponas. sed sm eum cum facit defunctum intestatũ: nunquid filij iam exclusi in querela ab intestato admittuntur? Respon. Ald. sic, arg. pro eo s. eo. l. postumus, §. si quis ex his. Bulg. rñ contra, & pro eo inf. eo. qui repudiantis. respon. sed contra sm Al aliud est qñ repudiauit, vt nunquam ad eũ redeat qui repudiauit, licet alter in totum obtineat, & aliud quãdo per sententiã fuit exclusus. Item pro eo inf. eo. l. si non mortis §. si quis. s d ibi non in totum testm̃ fuit irritum. Sed sm nos qui dicimus dari contra tab. non habet locum hæc quæstio, cum non fiat omnino intestatus, vt inf. eo. l. filio, in fi. item nota hic, non interesse quẽ non habere filios an tales qui a querela excluduntur: sicut Instit. de succes. lib. §. sed nostra & in Auth. de nupt. § qm̃ infirmas, colla. 4. Sed an post pa- ...

7† Fl. intest.
8† Flo. deest, fieri.
9† Alias, fiantque.
** Apud centumuiros de hoc iudicio fuisse agi apparet ex l. quã repudiãtis. §. & ex l. vlt. C. de lib. præter. & orat. cum ait, in centumuiralibus iudicijs testamentorum ruptorum aut rãtorum iure versari. ex Vale. li. 7. ca 6. & 8. cu Tl lib. 5 epi. 6 vnde Duarenus emendabat rescriptionem. l. 7. 28. & 31 huius tit. legebatq; non septemuiralibus, sed centumuiralibus. Le R. immo nihil ex antiqua & Flo. lectione esse immutandũ docet Co. eas fuis adn. ad l. 7 & 10 su o.*
10† Alias, debeantur.
Resp. si hoc.
11† Successuros Fl.
12† Probat autem.
13† Videtur legendum. a quasi demente. ar. l. 2. & 5. sup. e.
** De sensu huius l. vide per Gozad. in l. qui se patris n. 228. C. vnde lib.*
14† Fl. duob.
15† F. de inof. testamenti.
a Hanc sequuntur cõmuniter Doctor. & eam approbat Io. Rot.
b Et bene inquantum dixit competere q̃relã: sed nõ inquantũ dixit cõpetere ꝯ tab. quia pãt p ... ꝯ tab ..., vt l. liti, vt l. illud, in princ. inf. de non vsta. B.

rem admittatur auus, & proauus? Resp. non, sm Azo. & est rō: quia non habuit necesse eos instituere: sed patrem sic, cum esset eodem gradu quo filij: vt j. de inin. testa. l. si quis filio exhæredato. in prin. licet filij sint potiores, vt hic dicit præcedente, &c. & in Auth. de hær. ab intesta. §. 1. coll. 9. & inf. de hære. qual. & diff. §. sui. & idem est in filio & nepote, si filius tpe mortis præcessit: nam nepos suo iure non potest hēre querelam: sed patris sui & ita intelligendum est, ꝙ dr̄ infra eod. si is, & C. eod. l. si quis filium. quæ dñt nepotem habere querelā: sed dici potest, sm H. cōtra: vt auus, & proauus, & nepos successiuè admittātur: etiam suo iure, vt inf. eo. l. si is, in princ. & l. si non mortis §. fi. & sic intelligebat, C. eod. l. si quis filium. §. sed & nos, &c.

relam non mouenti? Et respon. ꝙ non: vnde filius ille, qui obtinuit, non tenebitur hic communicare illi sorori, ꝙ cōsecutus suis.

¶ *Contra*] Filius emancipatus patrem præteriuit, filiam suam exhæredauit, extraneum instituit: pater petit bonor. poss. contratab. & obtinuit: filia nihilominus vult agere: quæritur, an sit audienda? Et respond. ꝙ sic: nec valet, ꝙ pater fecit, quia in lite patris solum quærebatur, an esset præteritus, non an inofficiosum esset testamētum: unde filię agenti vniuersa hereditas restituetur. Viu.

vocatur: * & suam intentionem implere potest.

Idē li. 4. 1 † *Quæstionum.*

LEX XV.

NAm * etsi parentib. non debeatur filiorum hæreditas propter votum parentum, a & naturalem erga filios charitatem: turbato tamē ordine b mortalitatis, non minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet.

Qui à lite mota destitit, querelam non transmittit. Bartolus.

¶ Hæredi eius, qui post litem de inofficioso præparatā volūtate c mutata decessit, non datur de inofficioso querela: non enim sufficit litē instituere, si nō in ea perseueret. d 2†

Potest quis testamētum pro parte rescindere, alia parte valida remanente. h.d. breuius: Ex postfacto, potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. Bart.

¶ Filius qui de inofficioso 3 † actione aduersus duos heredes expertus, diuersas sententias iudicium 4† tulit, & vnum vicit, ab altero superatus e est: & debitores f conuenire, & ipse à creditorib. pro parte g conueniri potest: sed 5† & corpora vendicare, 6† & hæreditatem diuidere. Verum. n. est familiæ erciscundæ iudicium competere: quia credimus eū legitimum hæredem pro parte h esse factum: & ideo pars hæreditatis in testamento i remansit: nec absurdum videtur, pro parte intestatum videri. K

Si vnus ex filijs pro parte sua querelam intentauit, alteri tacenti non prodest. Bart.

Idem lib. 2. Responsorum.

LEX XVI.

FIlio, l qui de inofficioso matris testamento cōtra fratrem institutum pro 7† parte m ante egit, & obtinuit: filia quæ non egit, aut quæ egit, & non obtinuit, in hæreditatem legitimam 8 † fratri non concurrit.

Pater qui contratabulas querelam indebitè intentauit, vincentibus filijs in querela, hæreditatem, & fructus restituere tenetur. Bart.

¶ Contra. n tabulas o filij p bonorum 9 † possessionem q iure manumissionis r pater accepit, & bonorum 10 † possessionem adeptus est: postea, filia defuncti, quam ipse s exhæredauerat, qōnem inofficiosi testamenti rectè pertulit: t & 11 † possessio,

a NAm etsi. Votū parentum. Votum parentum est, vt liberi eis succedant: & non ipsi liberis, & vt eis acquirant, vt C. de legit. hære. l. de emancipatis. & j. vnde lib. l. scripto. in fi. & j. de bon. dam. l. fi. in princ. & infra de bon. lib. l. pen.

b *Tamen ordine.*] ordo est, vt prius moriatur pater, quàm filius: cum ergo aliter contingit, turbatur ordo: vnde Bulcum decessisset filius eius, inquit: Ordine turbato succedis Bulgare nato. Item nota hic, quòd vna ratio vincit duas, a Lpietas vincit votum, & charitatem, quia potior est: aliâs plures vincūt vnā, vt ī Auth. de cōsang. & vter. fratri. § si coll. 6. Accur.

c *Voluntate.*] quia renunciauit, vt arg. supra eod. l. Papinianus § 2.

d *Perseuerer.*] Dic arg. vt j. de i rē ver. l. si ꝑ parte. §. versi.

e *Superatus est.*] quia vnus erat filius defuncti, alter non, vel quia vnus probauit de ingratitudine, alter non: sic infra eod. l. circa.

f *Debitores*] nunc respondet.

g *Pro parte.*] Quid de legatis? Respon. hæres, qui obtinuit partem, præstabit si sunt diuidua: aliâs verò totum, vel æstimationem partis, vt inf. de leg. 2. l. cum filius. 2. resp. filius verò nihil. vt supra eo. l. Papinianus. §. fi. & infra eo. l. qui repudiantis, §. fi.

h *Pro parte.*] ideo pars, &c.

i *In testamento.*] i. apud institutum in testamento, licet diuersi. iure sint hær. des.

K *Videri.*] s. ex postfacto: aliàs contra, vt Institu. de hære. init. c. § non autem. hic autem in nulla parte decessit intestatus ab initio.

FIlio.] CASVS. Titia duos filios habebat, & vnam filiam: decessit vno filio instituto, & altero exhæredato vna cum sorore, filius exhæredatus querelam mouit, & obtinuit: quæritur vtrum sorori exhæredatæ prosit querelam non mouenti?

l *Filio*] s. testatricis. Azo. & dic, ꝙ duo erant fratres, vnus institutus & alter exhęredatus, vel pręteritus, & vna soror similiter exhęredata, vel pręterita, & regitur hæc dictio, filio, à verbo, concurrit, & constructio incipit, filia, &c.

m *Pro parte.*] s. sua tā tum, ut infra si pars hæred pet. l. 1. § si ego & infra famil. ercisc. l. Lucius, & sic soror non aufert ei quicquam, vt hic, & argu. C. depos. l. fi. secus in totum, quia nemo eum repulisset, ut inf. eo. l. mater. Accur.

n *Contra*] prima casus positio est, ꝙ filius emancipatus patrem pręterijt, filiam exhęredauit, pater primo egit contratabulas, cum debuit differre post filiam; filia postea egit querela, & obtinuit: rumpit quidem testamentum, quod non erat ruptum per contratabulas patris. & habebit filia omnia bona cum fructibus. Secundo pone casum, quo pater filium emancipatum pręteriit, filiam exhæredauit: filius egit contratabulas, & obtinuit, filia postea potest agere querela, & rumpet testamentum, quod non erat ruptum per contratabulas fratris, & habebit omnia bona: sed dimidium dabit fratri succedenti cum ea ab intestato.

o *Tabulas.*] hic s. duas habet literas, & sic duobus modis aptatur casus.

p *Filij*] quidam habent filij, hæc bona, alii filius.

q *Possessionem.*] hęc est litera P. s. secundum primam lecturam, prout habes filij. s. iure manumissionis pater accepit bonorum possessionem, &c. Sed secundum aliam, s. filius, non debet hic esse hæc lectura Pis

r *Manumissionis.*] i. emancipationis Accur.

s *Quam ipse*] s. defunctus.

t *Pertulit*] si autem non deferret, pater iure uidetur egisse, ut infra eodem l. si non mortis. § fina. & C. qui admit. ad bono. poss. l. fina. in fi. & infra de bon. liber. l. si filius qui patri. §. cum filius. Sed si pater primo petiit contratabul. ergo rumpit testamentum, ut infra de leg. pręstan. l. 1. in princ. & C. de collat. l. vt liberis. ergo amplius per querelam rumpi non potest, ut infra de inin. testam. nam etsi. Respon. testamentum est de iure ciuili, & bonorum pos.

cc 4 de iure

* *Vegli la cōmen. fuis de boff. iusta. inst. li. 3. in pri. putat aduersus interpretū sniam hoc ius esse singulare, ut patri manumissori bon. possessio. contra testamentum filij competat.*

1 † *Fl. 24.*

* *Ad intell. huius l. vid. And. Barb. in l. cū acutissimi. n. 62. C. de fideic.*

2 † *Aliàs perseuerat, & aliàs, si sensisset.*

3 † *Inofficiosi test.*

a Et ecōtra. fac. ad hoc 23 dist. c. 2. cū gl. vlt. in me ā re iud. causā. eo. ti. c. 1. lib. 6. & de re iud. cū æterni.

4 † *Fl. iudicū.*

5 † *Fl. deest, sed.*

6 † *Vendicare.*

7 † *Fl. de.*

8 † *Hæreditatem legitimam.*

b Istam primam casus positionē approbat Bart. hic.

9 † *Fl. deest, bonorum.*

10 † *aliàs. deest, & bon pos. adeptus*

11 † *Fl. deest, &.*

de iure prætorio, quod non expugnat ius ciuile querela: cum & ipsa sit de iure ciuili? sic expugnat contrarium. vt arg. infra de bon. poss. contra tab. filium quem. §. sed quemadmodum. & Insti. de leg. agnat. tut. in fi. & hic dicitur. Item alia ratio, quia cum edictalis bono. possessio nihil faciat patri, ab eo præcedente: ergo nec decretalis, vt C. quorũ bon. l. j. Alij dicunt nõ per querelam admitti filium: sed prætoris auxilio.

quam pater [a] accepit, ad irritum recidit. Nam [b] priore iudicio, de iure patris, [c] non de iure testamenti [d] quæsitum est: & ideo vniuersam hæreditatem cum fructibus [e] restitui filiæ necesse est.

a *Quam pater.*] aliàs pater, aliàs frater.
b *Nam.*] bene dico recte egit, filia: nam & eget.
c *De iure patris*] aliàs patris. s. an pater, & an præteritus sit aliàs fratris.
d *De iure testamenti*] an esset inoffi. totum, quod modo dicit filia: nam ad eam primo spectat. Accur.
e *Cum fructibus.*] secundum primam literam planum est: secundum aliam dic, quod ipsa tenebit restituere dimidiam fratri, vt j. eod. met. t. Acc.

Qui non admittitur, nec admitti speratur ad partem, non facit partem: secus si speratur admitti. B.

Paulus lib. 2. Quæstionum.

LEX XVII.

Qui repudiantis, * animo non venit [f] ad accusationem inofficiosi testamenti, partem nõ facit [g] his, qui eandem querelam mouere volunt. Vnde [h] si de inof. testamento patris alter ex liberis exhæredatis ageret, [i] quia rescisso testamento alter quoque ad successionem ab intestato vocatur, & ideo vniuersam hæreditatem non rectè vendicasset: [k] 1 † hic si obtinuerit, vtetur 2 † rei iudicatæ [l] authoritate: quasi centumuiri [m] hunc solũ filium in reb. humanis esse tunc, 3 † cum faceret testam̃, [n] crediderint.

*Ad intell. huius l. vide Ant. Rub. in d. prætor. pitũ n. 69 sup. eod.

1 † Fl. vendicasset.
2 † Fl. vteretur.
3 † Flor. esse tunc, cũ faceret intestatũ, crediderunt.

Qui repudiantis.] CASVS. Hæc lex quad § non ſ. ponit tres casus. Primus est. Testator decessit tribus filijs relictis exhæredatis, duo egerunt q̃rela inofficiosi: vnus repudiauit. dicit, quod portio illius accrescit illis duobus. vñ isti duo agent insolidum, & non pro partibus. Secũdus est: si duo erant filij exhæredati, & vnus agit in totũ, & male, cum non debeat agere nisi pro parte; dicit hic, quod si obtineat alter qui nõ egit, admittitur vna cum isto qui egit. Tertius est, quod si alter, qui non egit, pendẽte iudicio renunciauit, dicitur hic, quod accrescit isti, qui egit in totũ, & ei soli proficit.

Sententia lata in querela facit ius quo ad omnes, si lata est contra præsentẽ, secus si contra absentem. B.

¶ Cum contra testamentum [o] vt inofficiosum iudicatur, quia 4 † testamenti factionem [p] habuisse defunctus non creditur: ideo non 5 † probandum est, si hærede non respondente, [q] secundum præsentem iudicatum sit. hoc enim casu nõ creditur [r] ius ex sententia iudicis fieri: & iõ libertates cõpetunt, & legata petuntur. [s]

4 † Aliàs desit, quia.
5 † Aliàs, non idem.

¶ Cum contra.] Pater filium exhæredauit, extraneum instituit, egit filius querela, & obtinuit eo præsente, idest scripto hærede tempore sententiæ: an legata, & libertates ex tali testamento debeantur, quæritur? Et respondet, quod non: quia fecisse testamentũ pater. Sed quid si contra testamentum præsente filio exhæredato, & absente scripto hærede esset pronunciatum? in hoc casu sententia ius non facit, & legata, & libertates debentur: & hanc distinctionem admittit constitutio diuorum fratrum. Viuianus.
f *Non venit.*] i. recusat venire, quia repudiauit. sic supra eod. l. etiam. Accur.
g *Non facit.*] i. non faciat eos particulares, i. vt partem tantum habeant, imò totum accrescit, vt j. eo. l. si proponas. § fi.
h *Vnde si.*] mutat casum, supra enim repudiauit. hic non: noluit hic, modo agit vnus in totum, altero non repudiante,

& sic malè vincit, tñ admittitur alter, vt hic: & j. eo. l. posthumus §. si quis ex his. Sed quid si pendente iudicio repudiat ille, qui non egit? Rñ. proficit ei qui vicit, victoria in totum, & hoc subijcit, hic obtineat, &c. Itẽ quid si pro parte sua tñ agit, & alter pendẽte lite repudiat? Rñ. non, nisi in sua parte datur sententia, vt arg. sup. de iudi. l. non videtur.

Idem lib. sing. de inof. test.

LEX XVIII.

De qua re etiam constitutio extat diuorum fratrum, [t] quæ huiusmodi distinctionem admittit.

Querela non potest intẽtari, nisi pro ea parte, pro qua quis ab intestato successurus est: sed si pro soli do testamentum infirmatur, a successione ab intestato non repellitur, qui ex testamento adiuerat. h. d. Diuide. Primò ponit thema, & quæstionem. Secundò arguit pro filia præterita. Tertiò arguit pro filia instituta contra præteritam, secundum id quod fieri debuerit. Quartò arguit ad id secundum id, quod factum est. Quintò respondet quæstioni factæ in contrarium: & responsionem suam probat. Sextò, & vltimò ponit conclusionem circa præmissa. Secunda ibi, Respondet. Tertia ibi, Sed non est. (omisso versic. præterea. & coniuncto versic. & ideo.) Quarta ibi, præterea. (omisso versicu. & ideo. coniuncto versicu. ceterum.) Quinta ibi, nec enim. Sexta ibi, ex quibus. Bart.

i *Ageret.*] s. in totũ.
k *Vendicasset*] s. vbi alter non repudiauit. Hic idẽ in hoc casu vbi alter repudiauit, totũ habebit, vt innuit, quasi cẽtumuiri, &c.
l *Rei iudicatæ*] s. omnes, qui vellẽ aliquid de bonis illis petere, & iure speciali, vt supra ij. cit. quia in querela speciale est, vt sit præiudiciũ inter oẽs, quasi hic solus fuerit filius, vt j. de leg. 1. l. si seruus plurium § 1. & con. ordat j. de contrahẽ. l. si cons. §. liberi. & C. de caduc. tollen. § his ita & j. eo. l. si non. §. f. & l. si proponas §. fi.
m *Quasi centumuiri.*] i. senatores, * qui centum erant numero, vt C. de petit. hæred. l. si circa prin. qui senatores inducti sunt petitionem hæreditatis, vt ibi patet.
n *Testamentum*] aliàs intestatũ, & aliàs testamentum. Accur.
o *Cum contra testamentum*] i. contra institutum in testamento.
p *Factionem*] s. diuinè accipe, vt Insti. de hær. qual. & diffe. §. testamentis.
q *Respondente.*] i. non veniente ad audiendũ sniam: lis enim iam erat contestata: aliàs non.
r *Non creditur*] quia magis propter absentiam hæredis cõdemnatus videtur, vt hic: & inf. de custio. l. si ideo.
s *Petuntur.*] sed à quo? ab hærede non, vt j. ad leg. Falci. l. in ratione. Imperator. à legitimo non, quia non sunt relicta à legitimo, sed à scripto, vt C. de fideicom. l. eam quam. & sup. eo. l. Ti

* Budæus in ann. ad l. vlt. de senat. ex Cic. & Festo, docet nõ eosdẽ fuisse, qui & senatores.
* Accursius tota hic aberrat cœlo, vt & plerisque alijs. Diui enim fratres fuerũt Antoninus & Seuerus: sed diuus Seuerus pater fuit Antonini,* verò filius. Et hi, quos diuos frẽs legimus, fuerũt Marcus philosophus, & Commodus, qui ante Seuerũ, & Antoninũ regnarũt, vt vult Bartolinus Pius in annotationibus suis. cap. 58. Spartia. in Ælio vero Diuos fratres sæpius Iurisconsulti memoratos, dicit fuisse M. Antoninum philosophũ, & Æliũ Verũ qui primi duo Aug. appellati, & fratres cõsulatibus sic inscripti sũt. vid. Ant. Aug. lib. singul. de excus. super §. præterea.

tia. in fi. sed respon. præstabuntur proposita actione in tempus legatis contra possidentes, quando sunt relictæ res in specie: & ita rursus agitabitur quæstio querelæ opponendæ legatarijs, vel fideicommissarijs. Item si suis quibus est relicta libertas, dicentibus se liberos, contra eum, qui obtinuit in querela, & ita rursus de querela cognoscetur, ex quo prima sententia non fecit ius. Vel dic, petent legata legatarij ab hærede instituto, vt infra de legat. l. si seruus plurium §. sed si iubet celatorem, quia sua culpa litem amisit aliud. ii. fine, vt in s. ad leg. Falcid. l. in ratione. §. Imperator. sed à legitimo qui vicit, vt no. supra de transa. l. cum controuersia.

t *De quare fratrum.*] Seueri & Antonini. * *fratr.*]

MAter] CASVS. Berta habebat duas filias: vnam diligebat, aliam non: quam diligebat instituit in tribus vncijs: aliam præteriit & extraneum instituit in ix. vncijs, & mortua est. Berta filia præterita egit querela cōtra extraneum, & in toto obtinuit. Item egit contra sororem scriptam in tribus vncijs, & obtinuit similiter in totum, & sic filia præterita totū habet. modo quæritur qualiter cōsulatur illi scriptæ: videtur, quod non sit ei succurrendum: quia adeundo ex testamento videtur renunciasse hære. ab intestato. ergo illa præterita totum habere debet: sed hoc est falsum; vnde cōsulitur filiæ scriptæ per restit. in integ. vt repellat sororem præteritam agentem querela, & illa præterita debeat agere pro sex vncijs. Sed pone, quod scripta non repellit sororem præteritam agentem querela, hoc casu dabitur scriptæ medietas hereditatis, & communicabit præterita omnia illi scriptæ. nec videtur scripta renunciare successioni ab intestato: quia necessitas. sibi illud auxilium competere. & hoc probat per similem casum: pone, libertus fecit testamentum, & præteriit patronum, & illi patrono legatum reliquit, quod ademit codicillis, si egit patronus pro legato, & sic repulsus est, potest agere contra testamentū. quia patronus non videtur renunciare, vnde secundum prædicta soror præterita communicabit omnia illi scriptæ. Viui.

1 † Fil. vindicare.
2 † alias & quamquam.
3 † al. decli. ab intestato.
4 † al. solam ab intestato habituram.
* Ostendit unquam esse ea qua de inofficioso obtinuit, plus petere quam esset habitura ab intestato: hoc enim alia ratione testamentum impugnat quam quod non sibi data est sua pars legitima. L. R.
5 † Fil. vindicandum.
6 † al. afferendum.

Idem lib. 2. Quæstionum.

LEX XIX.

MAter decedens extraneū ex dodrante hæredem instituit: filiam vnam ex quadrante, alteram præterijt. a hæc de inofficioso egit, b & obtinuit. c Quæro scriptæ filiæ quomodo succurrendum sit? Respondi d Filia præterita id vendicare 1 † debet, quod intestata matre habitura esset. Itaque e 2 † dici potest eam, quæ omissa est etiam si totam hæreditatem ab intestato f 3 † petat, & obtineat, solam 4 † habituram vniuersam successionem. quemadmodum si altera g omisisset h legitimam hæreditatem. Sed nō est admittendum, * vt aduersus sororem audiatur agendo de inofficioso. i ¶ Præterea dicendum est, non esse omittenti k similem eam, quæ ex testamento l adijt: & ideo m ab extraneo semissem n vendicandum, 5 † & defendendum, totum semissem esse auferendum, 6 † quasi totus semis ad hanc pertineat. secundum o quod non in totum testamentum infirmatur, sed pro parte intestata efficitur: p licet quasi furiosæ iudicium eius, vltimum damnetur. q

¶ Cæterum si quis r putauerit, filia obtinente, totum testamentum infirmari, s dicendum est etiam institutam ab intestato posse adire hæreditatem * Nec enim, quę ex testamento adijt, quod putabat valere, t repudiare legitimam hęreditatem videtur. u quam quidem 7 † nescit sibi deferri: cum & hi qui nesciant 8 † ius suum, x eligentes id, quod putant sibi competere, y non amittant. Quod euenit in patrono, qui iudicium defuncti, falsa opinione motus, amplexus est: is enim non videtur bonorum possessionem contra tabulas repudiasse. Ex quibus z apparet, non rectè totam hæreditatem præteritam vendicare: 9 † cum rescisso testamento, a etiam institutæ saluum ius sit adeundæ hæreditatis. b

Exhæredato non datur Carboniana bonorum possessio. Bartolus.

a *Præterijt.*] quod pro exhæredatione valet, vt inst. de exhæ. lib. § fin.

b *Egit.*] contra extraneum, & contra sororem quæ adierat, ut omnia sequentia concordent.

c *Et obtinuit.*] iustè contra extraneum, sed iniustè contra sororem

d *Respondi.*] s. allegando, falsum est enim ut in si huius §. dicitur, & no. quod non respondet quæstioni: sed infra respondebit, ibi ex quibus, &c.

e *Itaque.*] bene infert: si enim id debet habere & intestata matre totum esset habitura cum altera repudiaret: ergo & hic, cum hic adeundo ex testamento videtur repudiare ab intestato, & hoc subiicit, itaque, &c.

f *Ab intestato petat.*] s. per querelam vt dicunt: nos contra, vt dices inf. l. proxi.

g *Altera*] quæ fuit instituta. Accur.

h *Omisisset.*] s. verbis expressis, vt sic hæc sint paria, tacitè renunciare, & expresse: & est pro hoc tacite repudiare, vt inf. de re iudi. l. sæpe.

i *De inofficioso*] quia suam partem tantum habet, nec illam totam, ut infra si pars hære peta. l. 1. §. si ego alias secus, ut inf. eo. l. si is qui, §. 1. quæ est contra.

k *Omittenti.*] idest repudianti, licet admittatur in totū præterita de facto, & sic alia ratione obuiatur ei.

l *Ex testamento adijt.*] nec enim adhuc ab intestato poterat succedere.

m *Et ideo.*] quia non auditur contra sororem in petitione hæreditatis perlata querela.

n *Semissem*] sed nonne pro dodrante contra extraneum ruptum est testamentum? Dicunt quidam quod sic. quis ergo petet a quod petes extraneum remanet? Respond. nec præterita potest petere, vt hic: nec etiam instituta, quia non est ius accrescendi post aditam hæreditatem de illis tribus vnciis, vt infra de vsufruct. accresc. l. 1. § interdum. Sed si repudiat extraneus, nunquid accrescere b præteritæ? Respond. non, vt infra de bonor. poss. ss. l. sed cum patronus. Tu ergo dic, vt euitetur absurditas prædicta, non peti pro semisse vitiari testamentum perlata querela, ut supra eod. tit. l. filio. §. 1. scripsi, & ita vnus quadrans remanebit penes institutum, qui ab aliquo auferri nō potest.

o *Secundum quod*] quia diximus semissem tantum peti posse.

p *Efficitur.*] vt §. eo. l. cit. 1. Azo.

q *Damnetur.*] vt supra eodem, l. 2. vnde nō videbatur aliquid valere, vt C qui testa. fac. pos. l. furiosum.

r *Si quis.*] stultus, s. Azo.

s *Infirmari*] aliquo casu: qui tamen non inuenitur. vel dic, quod est quando nemo ea repulit, ut in primo casu huius l. fuit.

t *Putabat valere*] scilicet irrexpugnabiliter. Azo.

u *Videtur.*] vt argu. inf. ti. 1. l. legitimam, & dic quæ sit legitima ut ibi.

x *Ius suum.*] scilicet se posse ab intestato succedere per contra tabul.

y *Competere.*] s. inexpugnabiliter, & no. hic duo. Primū, quod non videor amittere quod habeo, quod tamen non credo habere licet eligam quod credo habere, ut hic, & inf. e. l. cum qui. 1. si & sup eo. l. nihil § pen. & inf. de inter. act. l. de ætate § ex causa. & arg. sup de pa. l. si cum te. & inf. de acq. hęr. l. in repudianda & l. Claudius, & C. de sor. l. si §. antepe. & infra de institor. act. l. habebat, in fin. r. respon. Secundo no. quod qui scit suum ius, eligendo aliud quod credit habere, non amittit quod habet, ut dicitur de patrono qui accepit legatum, quod tamen erat ademptum codicillis, vnde iuste errauit, vt hic, & instit. de act. § si quis agens, in fin. secus si in iure errasset, ut infra si quid in fraud. pat. l. si patronus, in princ. Accur.

z *Ex quibus.*] s. prædictis apparet, quod est infra.

a *Resciso testamento.*] s. in totum.

b *Adeundæ hæreditatis.*] scilicet in semissem, non enim tantum debet habere eam partem ex qua fuit instituta, sed virilē, ut inf. de contrata. l. non putauit. §. si. & l. filiū, § & hoc sit consequens, secundum Ir. sed secūdum lo. est falsum tantum in ea parte qua fuit instituta, cum ex testamento adeat, non ab intestato, & quod dicitur, eā debere habere virilem, verum est, cum ex virili vel maiori parte fuit instituta, ut inf. de leg. præst. l. filiū, §. pen. & l. is qui in potestate, §. ant. pe. & inf. de contrata. l. ex duobus § sed illud. Tu autem dicere potes, quod dictum Ir. locum habeat quando instituta non adiuit, ex testamento tamen extraneus adiuit, contra quem proposita fuit querela. Item contra institutam potest proponi querela, si ipsa patitur.

a Ista quō procedit vbi contra extraneum in totum fuit expugnatū, & extra sororē in nihilo. Secus dum. Bal.
b Ista quō non procedit post aditam hereditatem sed ante: quia hereditatē repudiante extraneo illa accresceret sororum institutæ. Bal.
* L. 8. infra tit. proxi. l. 97 infra de acq. hære.
7 † al. decli quitem.
8 † Dum scient.
9 † Fil. vindicare.

nam contradicere potest ut in hac. l. § sed non est, licet ipsa non adijsset, nam venadeunte nascitur querela, ut ar gum. contra inf. si quis testa. lib. l. 3. §. ante. & su. eo. l. Papinianus, §. si conditioni, sed dictũ Io. quando ex testõ adiuit, locum habet, & sic prædicta iura quæ vñr contraria, soluuntur, & hoc placet. Vel aliud in querela q̃ in contrata. qa per querelam ipso iure desinit esse hæres qui adiuit, & ideo in virilẽ succedit, sed nõ desinit esse hřs ꝑ contratab. quia nec ꝑtor hæredem facere põt, vt Insti. de bon. poss. §. quos autem, quod non placet.

Exhæredato non datur Carboniana bonorum possessio. Bart.

Scæuola lib. 2. Quæstionum

LEX XX.

Qvi de inofficioso testamento 1 † vult dicere, si & 2 † negetur filius, Carbonianam bonorum possessionẽ non debet accipere. a toties enim ea indulgẽda est, quoties si vere b filius esset, hæres esset, c aut bonorum possessor, vt interim & possideat, & alatur, & in 3 † actionibus præiudiciũ non patiatur. d Qui verò de inofficioso dicit, nec actiones mouere debet, e nec aliam vllam quã hæreditatis petitionem f exercere: g 4 † ne alias vnquam melioris sit conditionis. 5 † quam si confiteatur h aduersarius.

Qui fraude hæredis scripti desistit, destitisse non uidetur. Bar.

Paulus li. 3. respon. rñdit. 6†

LEX XXI.

Evm qui inofficiosi testamenti quærelam instituit, & fraude scripti hæredis, quasi tertiam partem hæreditatis, tacitè rogatus esset ei restituere, reliquit eam actionem, i non videri deseruisse k querelam: & ideo non prohiberi 7 † repetere inchoatam actionem. 8 †

Qui sciens indebitum soluit, non repetit. Bar.

¶ Item cum quæsitum 9 † esset, an hæres audiendus esset 10 † ante inofficiosi querelã actam, l desiderans restitui sibi ea quæ soluit: m Respõdit ei qui sciens indebitum n fideicommissum soluisset, nullam repetitionem ex ea causa competere.

Rupto testamento ꝑ querelam actiones confusę hæredi restituuntur. Bar.

¶ Idem *respondit, euictahęreditate per inofficiosi querelam ab eo, qui hæres institutus esset, perinde omnia obseruari oportere, ac si hæreditas adita non fuisset, o & ideo & petitionem integram debiti hæredi instituto aduersus eum qui superauit, competere, p & compensationem q debiti.

Qvi de inofficioso.] CASVS. Pater familias filium impuberẽ exhæredauit, & extraneum instituit. ille impubes agebat q̃rela, hřs scriptus negauit eũ filiũ defuncti, iste filius impubes petit mitti in poss. ex edic. Carb. dř ꝙ hoc casu filius meus impubes non hẽbit edictũ Carbo. sed habebit querelam. Viui.

a *Accipere.*] hæc non datur exhæredato sitẽ: alias sic. Item nec instituto: nisi sit posthumus, qui postea negetur filius, vt inf. de Carb. edic. l. 3. §. Pomponius.

b *Si veri.*] alias si verè, alias si verus filius & negaretur.

c *Hæres esset.*] ab intestato, & nullo obstante, hic aũt obst ex hæreditio. & facit ĩ. de Carb. edic. l. 3. §. & generaliter.

d *Non patiatur.*] ergo videtur, ꝙ possit agere ꝯ debitores hæreditarios: sed ꝯ ĩ de Carb. edic. l. 3. §. missum. Resp. ꝙ non patitur præiudicium: quia tempora nõ currũt, vt ĩ de iudi. l. 2. §. contra. Vel refert an velit agere contra eum qui dicit se hæredem, & tunc non potest, ne præsumptio &c. vt ibi: an aduersus alios, & tũc potest, ut hic. vel refert verũ satisdederit de rebus restituendis, si apparuerit eum non esse filium, & tunc potest, alias non potest, ut infra de Car. edict. l. sed si is. §. denique & §. an autem, & l. penultima. Vel dic, non potest nisi satisfederit, & tunc usque ad contestationem tantum, si res sit petitura.

e *Debet.*] licet prohibetur filius.

f *Petitionem.*] perlata querela.

g *Exercere.*] huius l. arg. dicunt quidam, eum intendere petitionem hæreditatis, qui querelam proponit. sed hoc falsum est. Primo, quia institutus est hæres donec contra eum pronuncietur, vt inf. de vulg. et pup. l. ex facto §. fin. ergo alius ex parte uel insolidum hæres esse non potest, vt ĩ. de reg. iur. l. ꝙ contra §. 1. Secundo, quia cæteras actiones intendit pater inuito filio, sed querelam non: vt supra eo. l. Papinianus 1. resp. Item pro nobis est in ead. l. §. si filius. & l. posthumus. §. si quis. Item iste si petit hæreditatem ergo ex testamento, vel ab intestato, ut infra tit. 1. l. 1. 2. & 3. ex testamento non: cum non sit institutus, sed nec ab intestato, quia quamdiu &c. vt infra de reg. iu. l. quam diu. & C. eo. l. omnia de suis l. antequam. Item petitio hæredi atis datur contra eum qui possidet pro hærede putatiuo vel pro possessore: hic autem verum est esse cum hæredem, ergo ea non tenetur. Si autem obij tatur quod secundum hos sunt duo iudicia. respõdeo scilicet querela, & petitio hæreditatis. Vel dic, ꝙ licet petitio sit noua actio, tamen statim mandatur executioni. quasi de ea sit cognitum, sicut sit in actione in factum, quæ nascitur ex re iudicata. Sed contra videtur C. eod. l. nam ibi proponebatur querela, & dicit contra fideic. dari actionem, ac si pro hærede, vel pro possessore possideret. Ad hoc resp. quod querela sicut petitio hæreditatis dat contra eũ qui pro hærede vel pro possessore possidet, alio tamen respectu: quia in petitione hæreditatis titulus ꝑ hærede verè, non est titulus: sed in querela verè quidem est titulus: qa scriptus hæres uerè est interim hæres, sed fingitur & vř quantum ad querelam non hæres: quia nõ vř destitutus &c. vt sup. de in integ. restitu, l. nemo. nec vř possessionem adeptus &c. vt ĩ. de acq. poss. l. non videtur. utraque tñ eodem libello proponi potest hoc modo: peto testamẽtum rumpi, quia inofficiosum, & eo rupto hæreditatem restitui, sicut in ad exhib. & rei vend.

h *Confiteatur.*] cum esse filium.

Evm qui] CASVS. Pr meus instituit Titium extraneum, & me exhæredauit. volo contra Titium agere, & dolo Titij renunciaui querelæ, quia dixit, quod mihi aliquid erat relictum in testamento: puta tertia pars hæreditatis, an possim redire postea ad querelam, quæritur? & respondetur quod sic. Item, si hæres scriptus post motam controuersiam à filio exhæredato legata soluit, an repetet pendente lite inoffic. quærirar? Et respondeo quod non: quia sciens etiam indebite soluit.

¶ *Idem.*] Titius extraneum cui tenebatur instituit, & filium exhæredauit, filius exhæredatus egit querela, & obtinuit, an scriptus possit petere debitum? Dicitur quod sic, & si inuicem fuerit debitum, compensare. Vi. ui anus.

i *Actionem.*] inoffi. test.

k *Deseruisse.*] quia non tam pacificitur quam decipitur, sic & sup. de transa. l. qui cum tutoribus, §. 1. & su. eo. l. mihi. §. si cum filius.

l *Actam.*] finitam.

m *Soluit.*] legatarijs vel alijs, uel isti filio qui agit querela.

n *Sciens indebitum.*] idest, quod indebitum fieri debebat per querelam, vt hic, & infra de condict. indeb. quod quis sciens si ignorans vel titubans, vt C. de condict. indeb. l. fi.

o *Non fuisset.*] vt su. eod. l. Papinianus, §. fi. & l. qui repudiatis, §. fin.

p *Competere.*] vt infra de hæreditate vel actione vendita. leg. secunda, §. finali, & C. eodem, l. si maritus, in fine.

q *Compensationem.*] si inuicem sit debitum: nisi ipse dolo fecerit, tunc enim perdit quod sibi debetur, ut infra de his quibus vt indig. l. hæredem, & inf. ad Silla. l. propter venenũ. §. neptis.

Filius.]

1 † *Flo. dicit testamento.*
2 † *Flo. licet.*
3 † *Flo. & actionibus.*
4 † *Flo. exercere, nec, alias vnquam melioris.*
5 † *al. conditione, cum filius negatur, quam.*
6 † *Flor. deest respondit.*
7 † *Flo. prohiberi eũ repetere.*
8 † *al. deest actionem.*
9 † *Flo. esset quæsitum est.*
10 † *Flo. esset ante de inoffic. test.*

* *Querela transactæ, renouatur ad causam intestati, & restituit iura hæredi scripto pro. quæ habebat sed non aluisset, & contr.: infra in prax. l. & non tantũ. §. 1. & de suis & legit. hæred. §. fin. & vide illius loca, secundũ Bal. hic sumitur de l. si ex re §. fin. ff. de illorum pos. sec.*

Filius] CASVS. Mat r filium exhæredauit: extraneum instituit, patri sui filij legatum reliquit si pater agnos. at legatum, an non tam ideo minus possit nomine filij agere, quæritur. Et respondetur quod non ideo minus, & ideo agnitio patris non præiudicat filio. Sed quid si succumbat pater in querela cum agit nomine filii: nunquid auferendum est ei legatum, & applicandum fisco? Et respon. quod non & hoc in prima. Sed quid si filius exhæredatus egit, nec perfecit, & pendente lite decessit, nunquid hæres suus, cui in illo testamento erat relictum legatum, possit perficere querelam inchoatam a defuncto, ne legatum amittat? Et respon. quod non amittet. Sed pone ꝙ filius egit, & pendente lite dedit se in arrogationem et cui testamento erat relictū legatum si arrogator agat nomine filii arrogati an debeat amittere legatum? Et respon. ꝙ non. & hoc in tertia. Viuia.

1† Lib. 17.
* Ad intell. in lus l. vnde Inc. arg. in l. 1. nu. 41. C. qui admit. & ibi et Zuchar n 76. & Soc. in l. cū fisco nu. 2. de le. 1.
2† Fl. accusaret.
3† Accepisset, adijsset Fl. et atque.
4† Fl esset.
5† Al. didoni.
6† Fl. &.

a Filius] tres ponit casus lex ista. Acc.
b Si.] idest, quamuis.
c Potestate] scilicet filius.
d Accusare] s. testamētum inofficiosum. & hoc quando alius erat hæres, licet patris & filij eadem persona videatur, ut C. de impu. & ali. sub. l. fin.

7† Fl. & inclinandum.
8† Fl. fuisset.

e Filij est.] scilicet querela, vel melius exhæredatio.
f Obtinuisset.] scilicet pater.
g Publicaretur] videtur, quod non, quoniam, &c. vt Insti. eo. §. si tutor.

9† Fl. decessit, et

h Alij commodum] scilicet filio, & sic patet, quòd secundum hæc iura aliquid etiā extra castrense vel quasi quæritur filio. secundum Constantinum certum est, & secundum Arcadium omnia materni generis: hodie omnia aduentitia, ut C. de bon. mater. l. 1. & 2. & de bon. quæ libe. cum oportet.

10† Fl. itē si.

i De meritis] an meruerit exhæredari, uel non.
k Si] idest quamuis.
l Dederit] idest reliquerit.
m Peregi.] nam necesse habui hoc facere, ut C. quomodo & quando iudex. authen. qui semel, & infra. de bon. quæ libe. l. qui cum maior. § sed & si minor. & ideo dicit magis.
n Cœperat.] aliter enim non transmittitur etiam hodie ad extraneum, sed ad suum sic, ut C. eod. l. scimus, in fi. & contra hui. §. inf. de fideic. lib. l. si filius, § erit & de bon. lib. l. si filius & infr. proxi. resp & inf. de ijs quibus. ut indi. l. post legatum. § qui accusaut.

Factum patris non tollit querelam filio competentem. Et qui nomine alterius egit querela, & succubuit, non perdit id quod sibi relictum est. Bart.

Tryphonius lib. 7. 1† dispu.

LEX XXII.

Filius [a] non impeditur [b] quo minus inofficiosum testamentum matris accuset, 2† si [b] pater eius legatum ex testamento matris acceperit, 3† vel adierit hæreditatem, quanquam in eius est 4† potestate, [c] nec prohiberi patrem dixi 5† iure filij accusare: [d] nam indignatio filij est. [e] Item 6† quærebatur, si non obtinuisset [f] in accusando, an quod patri datum est publicaretur? [g] quoniam alij commodum [h] victoriæ parat. Etiam hac causa nihil ex officio patris, sed totum de meritis [i] filij agitur: inclinandum 7† est, non perdere patrem sibi datum, si [k] secundum testamentum pronunciatum sit 8† ¶ Multò magis si mihi legatum testator dederit, [l] cuius de inofficioso testamento filius agens decessit, m. hærede relicto, egoque hæreditariam causam peregi, [m] & victus sum: id quod mihi ex 9† eo testamento relictum est, non perdam: vtique si iam defunctus agere cœperat. [n] ¶ Itemq; 10† si arrogaui eum, qui instituerat litem de inofficioso testamento eius, qui mihi legatū dedit, litémque peregero nomine filij, nec obtinuero, perdere me legatum non oportet: quoniam indignum est, 11† vt auferatur mihi à fisco id quod relictum 12† est: cū non proprio [o] nomine, sed iure cuiusdam successionis egi.

o Cum non proprio.] assignat causam omnium prædictorū. & est argum. de tanquam. l. dictione tanquam, ut dixi supra de adop. l. si pater § qui duos. Quod facit, ut si ille qui tulit sententiam, succedit iu lite appellationis: possit iudicare. Item hæc successio de qua hic dicit, est institu. de acqu. per arrog.

Si testamentum rumpitur per contratabulas, siue per querelam, nepos in potestate retentus filio emancipato coniungitur. Bartol.

Paulus lib. singulari de inofficioso testamento.

LEX XXIII.

SI ponas 13 † filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retentum, hæredē institutum esse, filius [p] potest contra filium suū, testatoris nepotem, petere bonorum possessionem. [q] quæri autem de inofficioso [r] testamento non poterit. Quod si exhæredatus sit filius emancipatus, poterit quæri, & ita iungetur [s] filio suo: & simul cum eo hæreditatem obtinebit.

Per contractum ab exhæredato cum hærede factum videtur testamentū approbari. Bar.

¶ Si hæreditatem ab hæredibus instituti exhæredati emerunt, uel res singulas, scientes eos hæredes esse, 14 † aut conduxerunt prædia, aliudue quid simile fecerunt, vel soluerunt hæredi, quod testatori debebant, [t] iudicium defuncti agnoscere [u] videntur, & a querela excluduntur.

Si ponas] CASVS. Titius filium emācipatum præterijt & nepotem, extraneo instituto, an filius possit agere querela? Et respon. ꝙ non, sed petet bo. pos. contratab. secus si fuisset exhæredatus.

11† Fl. quoniā non sum indignus.
12† Fl. derelictum.

¶ Si hæreditatem.] Filium exhæredaui: extraneum institui, filius noluit agere, sed hær. emit ab hærede scripto, vel conduxit prædia hæreditaria: vel quid inutiliter fecit vt agnoscere iudicium defuncti: ideo non aget querela.
¶ Si cum duo.] Duobus filiis exhæredatis, & extraneo instituto decessit, ambo egerunt: sed alter postea repudiauit, accrescit alteri. Idem est si alter quinquennio sit exclusus, s. ꝙ alteri accrescat. Viuia.

13† Al. præterito.

p Filius.] s. emancipatus.
q Bonorum possessionem.] s. contratab. sed aliud in filio præterito à matre: cum eius silētium, &c. vt insti. de exhær. lib. §. mater. & infra de bon. pos. cō tratab. l. illud §. ad testamenta. & l. non putauit. r. respon.
r Quæri autem de inofficioso.] accepta prius bon. poss. gratia agnoscendæ litis.
s Iungetur.] vtrobique, siue petat bono. poss. siue de inoffi. insurgat, ut infr. de coniungen. cum eman. lib. l. 1. § si pater emācipatus. Sed nonne vitiatur siue irritatur testamētum in totum, cum iste solus ab intestato esset successurus, & sic ille nepos nihil debet habere secundum Pla. sed dico, ꝙ ei coniungitur per illud edictum, infra de coniung. cum eman. l. lib. l. 1. quam Pla. fortè nō cognouit. s. data est enim discordia iuris ciuilis & prætorij per illud, cum ius ciuile emancipatum prorsus repelleret, sed prætor eum admitteret. & nepotem prorsus repelleret & sic ambo veniunt. Sed contra infra de coniug. l. 1. §. sed si patruus. Sed intellige ꝙ non coniungitur ibi exhæredatus per titulum illum, nisi prius agat querela. sed hodie prædictus tit. de coniung. nō habet locum: cum per auth. ita succedat emancipatus filius ac si esset in potestate, ut in auth. de hæredibus ab intestato, §. 1. coll. 9.

14† Alias decesse esse.

t Debebant.] etiam ciuiliter, si emancipati: si in potestate, naturaliter. Accur.
u Agnoscere.] no. de tacito consensu, ut infra, l. penul. Sed argu.

atq contra infra de acq. hæred. l. pro hærede, §. & a.

a *Egerunt.*]quilibet pro parte.

b *Non agere*]scilicet repudiando.

c *Accrescit.*]i. vt possit petere sicut aliam, sic. & infra si pars hær. per l. a. & C. quando non pete. par. l. 1. & sup. eo. qui repudiantis. non autem ipso iure: imò hæredi scripto accrescit ipso iure, sic & de nouo petat, ut insti. de hær. insti. §. non autem.

1† Alias, cū duo.

d *Tempore.*] scilicet quinque annorum, vt C. eod. l. scimus, §. illud.

C *Irca.*] CASVS. Habemus duos filios. vnum institui, alterum exhæredaui, & extraneum institui, egit exhæredatus contra extraneum, & obtinuit. an valeat, quod actum est? Et respō. quod sic, quia in vna, & eadem causa euenire potest. vt diuersæ sententiæ proferantur. Viu.

2† Lib. 48.

e *Vt in vna.*]sed nonne alia est causa, cum inter alias personas litigatur, vt infra de excep. rei iud. l. & an eadem? Respon. improprie uocat eandem causam: sed hoc ideo facit, quia eadē est persona & agentis & iudicis forte. Vel quia de eadem, i. est de testamento inofficioso tractatur, sic C. de li. in vna eademq; causa.

f *Diuersi iuris*] quia alterius, & alter extraneus, & agitur de testamento patris, vel alter non capax, quia turpis persona. alter honesta. & agitur de testamento fratris, ut sup. eo. l. mater. §. sed non est, & l. nam etsi. §. filius.

3† Lib. 2.

g *Videbitur*] scilicet ex post facto. alias contra infra de hæredib. instituendis §. non autem. secus autem in testamento rupto, quod non pro parte, sed in totum rumpitur, ut infra de iniu. test. l. pen.

4† Fl. aut.

5† Fl. repleatur inclusa vt dentur ad ... per Trebonia ... & ceteri ... tantum l. 4. C. eo in Theodos.

In querela est locus iuri accrescendi.

¶Si 1 † duo sint filij exhæredati, & ambo de inofficioso testamento egerunt, [a] & vnus postea constituit non agere, [b] pars eius alteri accrescit.[c] Idē que erit & si tempore [d] exclusus sit.

Ex post facto potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. Bart.

Paulus lib. 6 2 † ad Sabin.

LEX XXIIII.

Circa inofficiosi querelam euenire plerunque assolet, vt in vna [e] atque eadem causa diuersæ sententiæ proferantur. Quid enim si fratre agēte hæredes scripti diuersi iuris [f] fuerunt? Quod si fuerit, pro parte testatus & pro parte intestatus decessisse videbitur. [g]

Datum inter viuos, ut computetur in quartam, querelam excludit, & ad supplementum agetur, & in collationem veniet. Bart.

Idem lib. 3. 3 † disputatio.

LEX XXV.

SI non mortis causa fuerit donatum, sed inter uiuos, hac tamen contemplatione, vt in quartam [h] habeatur, potest dici inofficiosi querelam cessare, si quartam in donatione habeat: at 4 † si minus habeat, quod deest viri boni arbitratu repletur: [i] 5 †]

S *I non.*]CASVS. Pater inter uiuos donationem fecit filio, ut eam imputaret in quartam, ut libere testari posset, an filius si extraneum instituit, & ipse exhæredetur, possit agere querela? et resp. quod non, hoc in prima. Si autem sit in donatione quam quarta, agit ad supplementum, hoc in secunda. Sed quid si velit succedere cum aliis, an debeat conferre? Dicitur quod sic, hoc in tertia.

¶*Si quis.*] Cum emancipatus duos filios haberet, & patrem, duos extraneos instituit: filios exhæredauit, & patrem præteriit: pater egit querela de facto, quia de iure non potuit: quia filij sui præcedebant, & obtinuit pater. si filij egerant, & succubuerunt, tempore forte uel repudiatione exclusi. an videatur pater recte egisse? Et uidetur quod sic. Viuia.

h *In quartam*]quia alias non computatur, ut hic, & C. eo. l. si quis ... & C. de collationibus l. pen. in fi.

i *Repletur.*] alias debeatur ... de repletione auditum est a compositoribus noui iuris, per id quod est C. eod. l. omnimodo. Item quod subicit de collatione facienda ex testamento, adijcitur per id quod est C. de coll. aut. ex testamēto. Alij dicunt a quod mutatur casus, ut dicat ab intestato, cum ex testamento non fiat hoc iure collationis. vt C. de col. l. 1.

a Hæc est vera secundum Docto.

6† Fl. oportet.

aut certè [k] conferri oportet 6† id quod donatum est.

Etiam eo, cuius non interest, agente, testamentū rumpitur: & si præcedens est exclusus, sequenti non obstat. Bart.

¶Si quis, [l] * cum non possit de inofficioso quæri, [m] ad q̄relam admissus [n] pro parte [o] rescindere testamentum tentet, & vnum sibi hæredem eligat, contra quem inofficiosi querelam instituat, dicendum est, quia testamentū [p] pro parte valet, & præcedentes [q] cum personæ exclusæ sunt, [r] cum eff[illegible] ... cū querelā instituisse.

* Ad hoc, huius §. ... ead. in l. si so patris n. 141. C. unde lib.

Libertas data causa implendi conditionem in testamento inofficioso adiectam non, rescinditur, sed eius pretium à manumisso soluitur. Bart.

Idem lib. 7 7† disputatio.

LEX XXVI.

SI sub hac conditione fuerit hæres institutus, si Stichum manumiserit, & manumisisset, [s] & postea, quam manumisit, inofficiosum uel iniustum testamentum pronuncietur, æquū est huic quoque succurri: ut serui pretium [t] a manumisso accipiat, ne frustra seruum perdat.

7† Lib. 8.

Si fides transactionis nō seruatur, potest exhæredatus ad querelam redire. Bart.

k *Aut certe.*] sed dicas non agi ad repletionem, hoc esse ea contentum. Azo. Vel dic quod mutat casum quando ab intestato.

l *Si quis.*]pater.

m *De inofficioso quæri*]ab initio.

n *Admissus.*] s. de facto.

o *Pro parte.*]alia qua iste non agit.

p *Testamentum.*] s. filij emancipati.

q *Præcedentes*]ordine, sed non gradu, vt filij patrem, secundū Azo. ut not. supra eo. l. pater.

r *Exclusæ sunt.*]tempore, vel repudiatione, vel sententia, siue post litem contestatam ab actio, siue quā docunque, vt argum. supra eo. l. si proponas in fi. & not. quod duo dicit, s. & testamētum pro parte valere, & exclusos esse filios, secus si in totum deficeret, tunc enim ab intestato admitteretur in totum et ij qui prius fuerint exclusi a querela tempore, uel per sententiam secundum Ald. quod si alio modo per repudiationem, non venirent, quia fecerunt locum successorio edicto, & dic, vt sup. eod. l. pater.

S *I sub hac* CASVS. Filio exhæredato, extraneo instituto sub conditione, si seruum suum proprium hæredis manumiserit, egit filius querela, & obtinuit: qualiter succurretur hæredi, ut resarciatur sibi damnum quod per seruū manumisso habet? Resp. quod consequitur pretium serui ab ipso manumisso. Viu.

s *Manumisisset.*] s. seruum suum: secus si hæreditarium: quia tunc etiam libertates rescinduntur, ut supra eod. Papinianus, §. fina. sed in hæreditario videtur talis conditio impossibilis, cum eā non possit adimplere nisi adita hæreditate, & adire non potest nisi adimpleat conditionem: sed certè imo admittitur talis conditio, ut inf. de cond. insti. l. mulier quæ. §. pe.

t *Pretium.*] sed quod pretium? Respon. quidam id quod dicitur C. de commu. ser. ma. l. 1. alij de 20. aureis, ut supra eo. l. Papinianus. §. in fi. tu dic verum pretium, ut ar. C. si aduer. li. l. 2. Item qua actione? Resp. quidam actione in factum: quæ in uariis causis est inuenta, ut C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. Alij dicunt condictione sine causa, ut infra de cond. sine causa, l. 2. Alij ob causam, ut inf. de cond. cau. da. l. sed & si fallum. Tunc dic secundum Io. condictione ex hac l. quæ etiam ex lege veteri datur, ut inf. de adul. l. quod ex causis.

S*I instituta.*] CASVS. Filius exhæredatus transegit cum scripto, vel scriptus daret sibi decem intra tempus aliquod, si scriptus non stet placitis, an querela filius exhæredatus agere possit, quæritur. Et respondeo quod sic.

¶*Et qui*] Habebam filium, & cum facerem testamentum, dixi hunc non esse filium meum: & sic alium extraneum institui, quæritur, utrum quem negaui esse filium meũ, possit agere de inoffi. testamento? Et resp. potest.

¶*De inofficioso.*] Si miles exhæredat filiũ & extraneum instituat, an filius, licet sit miles, possit dicere testa. eius inoffi. quæritur, & respon. quod non.

¶*De inofficioso*] Auus nepotem ex filio exhæredauit, & filiũ suum instituit, vel alium, non curo, egit nepos pro parte, & obtinuit: sed scriptus appellauit, an pendente appellatione possit nepos petere alimenta pro modo facultatũ? Et respon. quod sic, & scriptus habebit necesse ea præstare.

¶*De testamento.*] Mater habens filium absentem quem credebat mortuum, testamentum fecit, & extraneum instituit, nulla mentione facta de filio, an filius rediens possit agere querela, quæritur. Et dicitur quod sic. Sed an legata & libertates debeãtur? Dicitur quod sic, & speciale est in hoc casu: alias rupto testamento non ualent legata relicta, ut in l. si quen.

Idem lib. 6. opinionum.

LEX XXVII

SI instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est, nec fid sab hærede transactioni præstatur, inofficiosi causam integram esse placuit. a

Licet testator aliquem suum filium esse negauit: si exheredauit eum, habet querelam. Bart.

¶Ei, qui te filium eius esse affirmat, qui in 1 † testamento id negauit, si tamen eum exhæredauit, b de inofficioso testamento causa superest c

Qui in querela obtinuit, pendente appellatione debet ex hæreditate ali. Bar.

¶ De inofficioso testamento militis d dicere, nec miles potest.

¶De inofficioso testamento e nepos contra patruum suum, f vel alium scriptum hæredẽ pro portione egerat, & obtinuerat, sed quia 2 † scriptus hæres appellauerat, placuit interim propter inopiam pupilli alimenta * pro modo facultatum, quæ 3 † inofficiosi testamenti accusatione: 4 † pro parte ei vendicabantur, decernig eaque aduersarium ei subministrare necesse habere vsque ad finem litis.

a *Placuit.*] s. ei qui transegit: quia non debet ei fides seruari &c. ut C. de pac. l. cum proponas, & de transactio. l. si diuersa, sed hæredi eius qui transegit, non restituitur querela, sed datur actio præs. uerb. ut C. de transact. l. cum mota quæ est contra a supra eo. l. nam & si. §. 1. & l. Papinianus, §. 2. Vel dic ut in contrario notatur Accur.

b *Exhæredauit*] per quod præsumitur filius, cum sit inepta res in extraneos exhæredatio, ut inf. de verbo. obl. l. qui filium.

c *Superest.*] sed quomodo hoc? nam non est exhæredatus rite, ergo cessat querela, ut infr. de lib. & posth. l. si posthumus, §. fi. & ad Car. l. 1. §. Pomponius, quæ sunt contra. Sed dic quod ritè exhæredauit: sed postea in quadam parte testamenti negauit eum filium esse.

d *Testamento militis.*] i. militantis, uel etiam non militantis; si est filiusfa. ut C. eo. l. fi. secus in veterano patrefa. ut supra eo l. Papinianus.

e *De inofficioso testamento*] scillicet aui.

f *Patruum suum.*] hæredem scriptum.

g *Decerni*] hoc in causa appellationis, & cum obtinuit in principali, aliàs forte secus, argumen. supra eodem, l. qui de inofficioso. Item nota. quod non remaneant omnia in eodem statu appellatione pendente, sic infra de app. l. Imperatores. Item no. arg. quod monachus sit alendus de bonis monasterii in causa quam habet contra abbatem accusando eum, ut extra de acca. ca. ex parte, & sic no. quædam propter cibaria permitti, ut infra tit. 1. l. diuus, & C. de ordi. cogn. l. fi. & inf. ut in poss. leg. l. pen. & de lib. agno. l. si neget.

Præteritio matris de filio, etiam quem ignorabat, habetur pro exhæredatione. Bar.

¶De testamento h matris, quę existimans periisse filium, alium hæredẽ instituit, ut 5 † inofficioso queri potest filius.

Secundum gl. breuiter hoc dicit: Si testamentum rumpitur ex causa præteritionis facta re, non consilio, legata remanent valida. Bart.

Paulus lib. singulari de centumuiralibus 6 † iudicijs.

LEX XXVIII.

CVm * mater militem filium falso audisset decessisse, & testamento hæredes alios i instituisset, diuus Hadrianus decreuit hæreditatem ad filium pertinere: k ita ut libertates & legata præstentur. l Hæc illud 7 † adnotandum m 8 † est, quod de libertatibus & legatis adijcitur nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

Ille, cuius interest, potest adesse causæ, ne colludatur. hoc dicit. Bar.

Vlpianus lib. 9. 9 † opinio.

LEX XXIX.

SI suspecta n collusio sit legatarijs iter scriptos hędes, & legata, quod non est ubi aliàs re & consilio testamentum pronunciatur inofficiosum, ut subiicit, ut supra eo. l. qui repudiantis, in fi. Accur.

h *De testamento*] expone hunc §. ut infra l. proxi.

i C*Vm mater. Alios*] scilicet extraneos: secus si alios filios: quia tunc non proponitur querela; ut C. eo l. 1. Accur.

k *Pertinere.*] scilicet perlata querela, ut supra, l. proxi. nam latè patet uerbum pertinere, ut in fide ver. signo. l. verbum pertinere, sed certe imo videtur cessare querela, & directo filio hæreditas restituenda, ut inf. de hær. insti. l. fin. sed ibi aliud fecerat testamentum in quo filium instituerat hæredem: hic non. item arg. C. de temp. in integr. re sti. l. si intra. & C. de testa. milit. l. si uel in vteto.

l *Præstentur*] immo non, ut sup. eodem, l. Papinianus § si l. quę est contra. Solu. hic tantum re & fuit præteritio facta: ibi re & consilio, unde omnia reuocantur. Alii dicunt hoc fuisse specialiter cuidam indultũ: quia fuerat filius iustè præteritus. Alij, ut Azo, quod hoc corrigitur per id quod hic subijcit.

m *Adnotandum est.*] idest, reprehensio subiicitur, sed tu dic primam expositionem: & quod subiicit annotandum, idest hoc est annotandum in hoc rescripto quod teneãt

S*I suspecta.*] CASVS. Decessit exhæredato filio, & extraneo instituto hærede, si legatarius timeat ne scriptus cum illo qui agit de inofficioso, colludat, an debeat adesse & iudicium defuncti tueri? Et resp. quod sic, & appellare potest: quia eius interest.

¶*De inofficioso.*] Planus est: quia dicit, quod spurius potest agere querela.

¶*Quamuis.*] Si filius exhæredatus cum scriptis transiget, an legata & libertates debeantur & valeant, quæritur? Et respon. quod sic debentur legata, quatenus patitur lex Falcidia.

¶*Quoniam.*] Si mulier filium adoptat, quod facere non potest eumq; exhæredet, an filius possit agere querela, quæritur. Et dicitur quod non, quia nec adoptio tenet.

¶*In ea*] Mater Bonon. habens duos filios, extraneum, scilicet Rhegiens. instituit, & filios exhæredauit, dicitur quod ubi scriptus habet domicilium, ibi agere debent filii exhæredati. Viuia.

n *Si suspecta.*]hic sumitur argum. quod non habet quis necesse cãm suspicionis probare, sic C. de iudi. l. apertissimi, &.

1 † Fl. qui testamento.
2 † Fl. sed scriptum.
* Iste tex. est singu. quod licet filius qui querelam testamẽtum patruũ non debeat ali ante primam sententiam tamen debet pẽdente appell. Bolog.
3 † Fl. quæ per inoffic.
4 † Fl. accusatione.
a Soluit Bal. qui erat querela, a lite.
5 † Fl. de.
6 † Fl. septemuiralibus.
* Ad intellectum huius l. vid. Bagl. de nobil. lib. in repeti. Auth. ex causa. C. de libe. prater. nu. 9.
7 † Al. hinc illud.
8 † Fl. adnotatum rẽ reprehensum ne paenet cum l. 8. § vlt. supra eo sed sõferuntur quomodo usurpatur. l. debetur us. de leg. 1.
b Bald. dic ita istã gl. sing. quod legata in testamento, in quo pater preteriit filium ignoranter, debẽtur, vide plenè per scribẽtes in Auth. ex cã. C. de lib. præt. Bolog. Addo, quod Bal. istã lec. gl. sing. reputat in margarita i verbo, legatũ, le. 22. & vide Cuiacii in obser. c. 14.
9 † Lib. 8.

& de his qui ad eccles. confu. l. fin. & de adult. l. quamuis. & in Auth. vt lice. ma. & auia. §. hoc quoque. Sed arg. contra, infra de lib. & pos. l. si pater.

ADDITIO. Solue secundum Bal. & dic, quod hic agitur de iure conseruando sine vlterius iniuria, secus si agitur de aliquo repellendo vel grauando, ut infra de priui. credi. l. si creditores.

a *Adesse.*] sed an possint legatarij producere testes illo nolente producere? Videtur quod non: quia nō est dominus litis per cōtestationem. Sed ecōtra puto quod sic, quia est particeps litis, vt in Auth. de liti. §. ad hoc præsenti, coll. 8. Item uidetur legitima persona, ut & pater in bonis filij, vt hic, & in concor. hic positis, & C. de bo. ma. l. 1. Item potest appellare, & testes producere in cā appellationis, vt C. de app. l. eos. §. 1. & hic, ergo & in principali testes producere potest. Item hoc in beneficium legis quod potest adesse, ergo latē interpretandum, ut sup. de consti. princ. l. vlt. Item ideo potest adesse, ne colludatur, debet ergo posse facere omnia, quæ fiunt ne colludat, arg. ī. de iur. omn. iud. l. 2. uel saltem illos dēt producere quos nominauerit iste: sicut & præses dat tutores quos nominat magistratus, ut ī. de magist. conue. l. 1. §. 1. præses. Ac.

b *Constitutum est.*] vt inf. de pig. l. si superatus, & infra de app. à sententia. §. si hæres, & §. idem respondit. & sup. de procur. l. Paulus resp. §. cum & in Auth. de litig. §. ad hoc præsenti. coll 8.

1† *Fl. eisdem quoque. alias eisque.*

2† *Vel finita.*

3† *Idest permissu, ut isti. de adopt. in prin. Duar.*

4† *Al. deest, esse.*

cū, quod de inofficioso testa. agit, adesse a etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri constitutum est, b eisdem 1† permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatum c fuerit.

¶ De inofficioso testamento d matris, spurij quoque filii dicere possunt.

Si causa super querela transactione deciditur, testamentum remanet validum, & debentur legata. Bart.

¶ Quamuis instituta inofficiosi testamenti accusatione, res transactione decisa sit, 2† tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atque legata, vsquequo Falcidia e permittit, suam habent potestatem f

Fœmina per adoptionem non potest habere filium, qui possit habere querelā. Bart.

¶ Quoniam fœmina nullum adoptare filium sine iussu 3† principis potest, g nec de inofficioso testamento eius, quam quis sibi matrem adoptiuam h falso esse 4† existimabat, agere potest.

¶ In ea prouincia de inofficioso testamento agi oportet, in qua scripti hæredes domicilium l habent.

Martianus. lib. 3. 5† Inst.

LEX XXX.

Aduersus testamentum filij in adoptionem dati pater naturalis rectè de inofficioso testamento agere potest. k

Qui agit nomine alterius de inofficioso, non est indignus legato. Bart.

¶ Tutores pupilli nomine sine periculo eius, quod eis 6† testamento datum est, agere posse 7† de inofficioso vel falso testamento diui Verus 8† & Antoninus rescripserūt. l 9†

In querela locus est successorio edicto. Bart.

Paulus lib. singulari de centumuiralibus iudicijs.

LEX XXXI.

Si is, qui admittitur ad accusationem, nolit m aut non possit n accusare, an sequens admittatur, videndum est & placuit posse, vt fiat successioni locus. o ¶ Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest p quis sit hæres scriptus, ex liberis, an ex 10† extraneis vel municipibus.

c *Pronunciatum.*] sed an sententia lata a & non appellata poterunt excipere debitores contra filium exhæredatum: dicentes, non tibi soluere debemus: quia collusisti? Respō. sic. Sed nonne debet haberi sicut hæres in veritate, ut sup. eod. l. Papin. in fi. Respon. Verum est, nisi probetur collusio Accur.

d *De inofficioso testamento matris.*] quæ illustris non erat, vt insti. ad Orfi. §. sciendum, alias, secus, ut C. ad Orfi. l. pe. & hoc etiā hodie seruatur, nisi sint ex tali coitu nati, qui possit accusari, vt adulterij, vel similis, quia cum non ex uoluntate capi. nec multo minus contra uoluntatem, vt in Auth. qui. mo. na. §. si. col. 6.

e *Falcidia.*] hoc ad legata, non ad libertates refertur, ut supra, eo. l. Papinianus, §. quoniam autem.

f *Potestatem.*] ut sup. de transact. l. Imperatores. Sed cōtra. infra eo. ti. l. controuersia. Sol. ut ibi. Ac.

g *Potest.*] vt insti. de adop. §. fœminæ. Sed quid si iussu. Respon. nec tunc potest agere querela, vt C. de adop. l. cum in adoptiuis. §. sed nec articulum.

h *Adoptiuam.*] idest per adoptionem sibi constitutam. Accursius.

l *Domicilium habent.*] vel etiam ubi est maior pars hæreditatis, ut sup. de ind. l. fideicommissum, §. pen. & in prin. l. & hoc nisi filius querela utatur in modum contradictionis, ut supra eo l. Papinianus, §. si filius.

a Notabilis gl. nec reperitur alibi in iure ciuili: sed de iure canonico hī in c. 3. de præscr. li. 6. Pau.

Aduersus] CASVS. Filius tuus dedit se in adoptionē qui filius fecit testamentum, & te exhæredauit, & extraneum instituit: an possis agere querela, quæritur. Et dicitur quod sic.

¶ *Tutores.*] paterfamil. impuberem exhæredauit, & alium instituit: tutoribus legata reliquit: an tutores nomine pupilli agere possint. Et respō. quod sic. Vi.

k *Agere potest.*] sed cū sit in potestate adoptiui patris, vt supra de adop. l. 1. nullum est testamentum: nisi sit miles, vt insti qui. testa. fa. pos. in princ. sed & tunc nō agitur, vt ī. eo. l. si instituta, §. de inof. testa. Respō. quidam dicit hic loqui quando nō tenuit adoptio. & sic faciunt loqui ī. de contratab. l. 3. §. si pater. Tu dic quod hic loquitur de filio, qui testatur in quasi castrensi peculio: quod testamentū poterat expugnari iure isto: licet non hodie, ut C. eo. l. fin. & sic loquitur etiam d. l. de contratab. l. 3. §. si pater. Alij dicunt quod hic erat emancipatus ab adoptiuo patre.

l *Rescripserunt.*] quia nemini debet suum officium esse damnosum, ut inf. quemadmo. test. aper. l. sed si quis ex signatoribus, sic & C. de adminis. tutor. l. cum quidam, & insti. eo §. si tutor, & sup. eod. l. si pats, §. fin. & l. filius, §. multo, & infra de his qui bus, ut indig. l. tutorē. Accur.

Si is qui.] CASVS. Auus filium suum & etiam nepotem ex filio exhæredauit: filius non uult posse agere de inofficioso testamen. patris: quæritur an nepos admittatur ad querelam de inoffi. testam. aui sui? Et resp. quod sic.

¶ *Quantum.*] Paterfa. filium exhæredauit, & extraneum instituit: an exhæredatus possit agere querela. Dicit quod sic, quia nil refert, fuerit institutus ex liberis, an ex extraneis: quia semper filius agit querela.

¶ *Si haeres.*] Extraneum instituit, filium exhæredauit: extraneus, scriptus illum filium meum exhæredatum instituit, an nihilominus aget filius querela? Et resp. quod sit, quia intellige cum scriptus habeat cohæredem, uel insolidū erat hæres, sed in minori particula legitimus filius est institutus, hoc in prima. Sed quid si scriptus legauit legitimo rem aliquam: an similiter agere possit? Et respondeo quod non. Et hoc in secunda. Quocunque autem modo iudicium defuncti agnoscat, filius sibi præiudicat in querela. Viuianus.

m *Nolit.*] ut quia repudiauit. aliàs non, vt supra eo. l. qui repudiantis, in prin.

n *Non possit.*] quia præmoritur, uel repudiauit, vel aliàs exclusus est tempore.

o *Locus.*] hoc suo iure velit admitti. secus si eius qui repudiauit, vt C. eodem si quis filium. Vel dic, ut no. sup. eo. pater.

p *Nihil interest.*] sed quantum ad contratabu. interest, quia quando extraneus est hæres institutus, non in totum tractur

5† *Lib. 4.*

6† *Flor. deest, eo.*

7† *Al. deest.*

8† *Flor. Seuerus.*

9† *Al. permiserunt.*

10† *Fl. deest, ex.*

tuetur agentem: sed si aliquis ex liberis, in virili, ut infra de legat. præstan. l. filium, §. in eum, & l. virilis. Item quo ad aliud interest etiam in querela: quia vbi aliquis de liberis est institutus, irritatur pro parte testamentum: quando extraneus, in totum, vt supra eod. l. mater. § sed non est admittendum, & tale interesse repetitur infra titu. 2. l. sed verum. Accur.

Qui hæredi instituto iure vniuersali succedit a querela non excluditur: secus si titulo particulari. Bartolus.

¶ Si hæres extiterim ei, qui eo testamento institutus est, quod de inofficioso arguere volo, non mihi nocebit a maximè si eam portionem b non possideam. (vel 1 † iure suo possideam. c) ¶ Diuersum d dicemus, si legauerit mihi eam rem, quã quis ex eo testamento acceperat. e nam si eam agnoscam, repellar f ab accusatione. Quid ergo si alias voluntatem testatoris probauerim, puta in testamento scripserim post mortem patris me consentire? Repellendus sum ab accusatione.

Qui est aduocatus probæ rede, videtur approbare testamentum. Bar.

Idem lib. singu. de inof. test.

LEX XXXII.

SI exhæredatus petenti legatum ex testamento aduocationem g prebuit, procurationem ve suscepit, remouetur ab accusatione. agnouisse enim videtur, qui qualequale 2 † iudicium defuncti approbauit.

Qui est hæres legatarij, & legatum petit, videtur testamentum approbare. Bartolus.

¶ Si legatario hæres extiterit exhæredatus, petieritque legatum, videbimus an sit submouendus ab accusatione. 3 † certum est enim iudicium defuncti: & rursus, nihil ei ex testamento relictũ, verum est: tutius h tamen fecerit, si se abstinuerit a petitione legati.

a Nocebit.] Sed quare hoc? Respon. quia ille erat institutus p parte hæres, vel insolidum: tamen me hæredem in portiuncula instituit, q si ipse hæres insolidum esset me quoque insolidũ instituisset: facta omnium bonorum confusione non haberem quid quær rem.

b Si eam portionem.] quæ ei in eo testamento relicta est, & ex eo quod dicit, maxime, idem est ergo si possiderem: vel abundat maximè. Accur.

c Possideam.] si habes non possideam, supple, sed alieno puta emptione facta ab aliquo cui ipse vendidit: si non habes, nonne tunc suo iure, idest raro. Et erit idem sensus, qui primo, vel suo, idest hæreditario, secundum primum per institutionem vel per legatum Accursius.

d Diuersum.] Sed cur diuersum? Respond. quia sup. propter hæreditatem patris mei non adiui; immo propter hæreditatem quã agnoui. nam & forte ignorabam esse institutum eum cui successi: sed hic ipsam rem legatam a patre agnoui: argument. institu. de testam. §. sed legatarijs. Vel secundum M. legatum ex voluntate, portionem hæreditatis ex necessitate, vt infra, de acquirenda hæreditate, l. 1. & 2. de legat. 1. l. legatarius. §. primo.

e Acceperat.] per institutionem vel per legatum.

f Repellar ab accusatione.] supra eodem. l. filius, §. multo, & fin. contra. Solu. amplius præiudicat mihi agnitio legati relicti mihi, vel cui ego exhæredatus successi, ut hic, & infra l. proxim. §. primo, quàm actio inofficiosi testamenti ex persona eius cui hæres extiti, à me intentata: vel nec re, nec spe competebat querela legatario ibi: hic secus.

SI exhæredatus.] CASVS. Filium exhæredaui: extraneum institui: Titio 9. legaui: mota petitione legatario: si filius præstet sibi patrocinium: an sibi videatur præiudicare quantum ad querelam? Et respondeo quod sic.

¶ Si legatario.] Filio exhæredato, extraneo instituto, mihi legatum reliquit: filium exhæredatum institui ego legatarius: an possit petere legatum nullo sibi generato præiudicio in querela? Respondeo quod non: sed dicit quod tutius est, quod abstineat se a petitione legati. Viuianus.

g Aduocationem.] imo nec videtur tolli propter aduocationem, vt infra de rei vend. l. inter officium. & inf. de bo. lib. l. qui cum maior. §. si patroni. quæ sunt contra. Solue, hoc speciale in querela: quia odiosa est, vel hic sciens ibi ignorans arg. su. eo. l. mater. Ad id quod subiicit de procuratione, est contra. insfr. eod. §. si tuto. Sed ibi ex necessitate egit tutor.

h Tutius.] posset ergo vtrumque abstinere, & non abstinere. vt supra l. proxi §. si hæres extiterim, 1. respon. quę est contra. Nec obst. infra eod. § 2. respon. quia hic exhęredatus extitit hæres legatario, sed ibi successit in legatum, vel dic tutius, idest tute: ut repellatur si acceperit ppter generalia verba superioris l. in fi. Accu.

1 † al. inde sedesunt.

2 † Al. qua tale.

3 † Dem. ab hac accusat.

TITVLVS III.

De petitione hæreditatis.

Hæreditas ad nos pertinet ex testamento, vel ab intestato, de iure antiquo vel nouo. Bartolus.

Caius lib. 5. ad edictum. Prouinc.

LEX PRIMA.

HAereditas ad nos ptinet aut vetere iure, aut nouo. Vetere, ex lege duodecim tabularũ, i vel ex testamento, quod iure K factum est.

Vlpianus li. 15. ad edictũ.

LEX II.

SIue suo l nomine, 4 † siue per se, siue per alios, 5 † hæredes effecti sumus.

DE PETITIONE hæreditatis.

Posito de querela qua est præparatoria huius, ponit & de hac. Accur. fine. Cuiacius latioribus verbis continuat.

HAereditas.] CASVS. Hæc l. & duę sequentes tractãt de eadẽ materia. Ostẽdit. n. cui detur hæc actio, & dicit quod hæreditas ad aliquem pertinere potest iure veteri & nouo, & siue nouo iure datur ei hæreditatis petitio, siue iure veteri. Iure autem pertinere potest duobus mo. vel ab intestato hoc est l. 12. tab vel ex testamento ad nos pertinet, siue nos ipsi hæredes alicui extitamus siue per alios qui nobis subiecti sunt, &c. vt in litera. In fine tamen dicit q nouo iure defertur alicui hæreditas, quandoque ex senatusconsul. quandoque ex constitutionibus. Viuia.

i Tabularum.] hoc membrũ subdiuiditur, ex testamento vel ab intestato, ut infra, de verborum significat. l. lege. itẽ ex testamento subdiuiditur, vt hæc litera dicit.

K Quod iure.] non iure factum potest dici, & id quod ruptum vel irritum, vel non solenne est, ut instit. qui. mo. test. infir. §. hoc autem casu. Sed specialiter tamen significant singula diuersa: ut infra de iniust. testa. l. 1. ex nullo vero tali pertinet ad nos hæreditas, ut de iure ciuili adiri possit, ut hic innuitur, & probatur infra de iniusto test. leg. 3. §. fina. & lege denique & l. nam si sub cõditione, & de libe. & posthu. lege si filius qui. & C. de testa. l. ex imperfecto. & infra de contratabu. l. si filium, §. sed cum porro. Quandoque datur in prædictis bo. pos. secundum tab. licet adiri non posit, ut infra de iniust. test. leg. posthumus. 1. respon. & §. idem, & l. filio. & inst. qui. mo. test. infir. §. non tamen.

l SIue suo.] Tria membra ponit. Primo suo nomine, ut non per se, sed per filium vel seruum. Secundo per se, ut cum instituti sumus, ut C. ad Tertul. l. 1. Tertium, cum successimus Titio, qui fuit hæres Seio. & hoc secundum

4 † al. Siue nostro nomine hæredes siue per alium effecti sumus.

5 † Al. per alium.

dum quosdam. Sed Io. econtra suo nomine, cum ipse est institutus per se, quando per filium vel seruum, vt arg. ℥. de ope. lib. l. cum patronus, §. cũ libertus & infra, de vulg. subst. l. qui liberis, §. fi. Istæ parum faciunt. Tertium vero non mutatur. Tu potes facere duo membra, vt hoc suo nomine subdiuidatur ita, siue per se, ut cum ipse institutus est, siue per alium, ut per filium vel seruum: & ꝙ sequitur inf. l. prox. sed & si Titio. extra prædicta est. sed ẽm hoc non bene est verbum fine, & ita prima verior est. Et no. hic pronomina tertiæ personæ construi cum prima persona verbi pluralis numeri, & sic ista est mala grammatica. Accur.

a Veluti. Hæreditatem] in quo casu nec vno momento penes filium est. Item iussum præcedere oportet, ut infra de acq. hær. l. placet. & l. si quis mihi. §. iussum.

b Intendere possumus.] Hic fortiter quæritur quo iure sim hæres Seij, nam aut veteri, aut nouo. Item si veteri, aut ex testõ, aut ab intestato: ex testõ non: quia me hæredem non instit. it proprio noĩe expresso, vel demonstratione facta: nec eum, qui in mea potestate est. Item ab intestato non: quia non sum eius cognatus, vel agnatus. Item nouo iure non, quia etiã iure veteri dicitur me esse hæredem Seij, antiqua est enim regula, ꝙ hæredis, &c. ut C. de hær. inst. l. fi. Ad hoc dicas, ꝙ ego sum hæres iure veteri: quandoque ex testamento & quandoque ab intestato. Si n. Titius instituerit me hæredem, ex eius testõ sum hæres Seio: Item si non instituit, sed ab intestato ei succedam, & ab intestato succedo Seio. sicque mirabile contingit, ut sim hæres Seij ab intestato: licet ipse fecerit testm ex quo est adita hẽditas à Titio, itẽ vt sim ei ex testõ hæres: licet ipse nullum fecerit testm̃ vel si vterq; fecerit, ex secundo testõ hæres sum Seij, & hoc iõ contingit: quia non directo, sed per obliquum sum ei hæres, & multa per obliquum conceduntur, quæ directo non fiunt: quamquam melius videretur posse dici, ut eodem iure & mõ videar hæres Seij quo sui Titij. ar. inf. de fideic. hæred. peti. l. nec interest in fi. 2. reso. Item contra videtur aperte primæ opinioni ꝙ legitur ℥. de castr. pec. l. 1. Sed iõ ibi non inspectatur secunda causa: quia nec est, nec esse põt, sed tantum prima, & ideo prima verior est.

ADDITIO. Pro declaratione huius gl. distingue. ẽm Bar. hic quia qñque hæreditas defert. ad nos directo, & sic est vna tñ cã proxima. Qñque per mediã personã alterius defertur hæreditas ad nos: & sic est causa alia remota, & tunc nihil repugnat quin ex duabus causis simus hẽdes.

c Vel ab intestato.] hoc refertur ad id quod prima lex dixerat, vel ex testamento.

d Sui hæredes] vt in potestate, ut instit. de her. qua. & dif. §. sui.

e [Manumisit.] & sic successimus in tertia hodie, ut insti. de uccess. lib. §. sed nostra. Accur.

f Nouo.] hoc refertur ad id quod dixi in prima lege, veteri iure.

g Senatusconsultis] Orficiano & Tertul.

h Constitutionibus.] vt filij sororis, ut inst. de leg. agn. suc. §. nos vero. Item is cui debetur quarta. s. ex constitutione diui Pij sup. tit. l. 1. Papin. §. si quis impubes.

1 † al. desisse.

2 † al. desisti me.

3 † Flo lib. 1.

Paulus li. 6. ad edic. proui.

LEX III.

VEluti si eam personam quæ in nostra potestate sit, institutam, iusserimus adire hæreditatem. a Sed & si Titio, qui Seio hæres extitit, nos hæredes facti sumus: sicuti Titij hæreditatem nostram esse 1 † intendere possumus: b ita & Seij. Vel ab intestato, c forte ꝙ sui heredes d defuncto sumus, vel agnati, vel quod manumisimus, defunctum: quod ve parens noster manumisit. e ¶ Nouo f iure fiunt hæredes omnes qui ex 2 † senatusconsultis, g aut ex constitutionibus h ad hæreditatem vocantur.

In iudicio vniuersali veniunt ea, que post litis contestationem reus cœpit possidere. Bar.

Paulus lib. 10. 3 † ad edictum.

LEX IIII.

SI hæreditatem petã ab eo, q vnam rẽ possidebat, de qua sola i controuersia erat, etiam id quod postea possidere cœpit, k restituet. l

Possessio hæreditatis, quæ est in controuersia, non põt alienari, nisi præstita satisdatione, vel cã cognita si necessitas vrgeat. h. d. secundum opinionem quam intendo tenere. Primo loquitur quando possessor volebat alienare voluntarie. Secundo quando vult aliena re ex necessitate. secunda ibi, Causa autem. Bart.

Vlpianus lib. 15. 4 † ad edict.

LEX V.

DIuus * Pius rescripsit prohibendum possessorem hæreditatis, de qua controuersia m erat, 5 † antequã lis inchoaretur, n aliquid ex ea distrahere, o nisi p maluerit pro omni quantitate q hæreditatis, vel rerum eius æstimatione r 6 † satisdare. s

SI hæreditatem.] CASVS. Hæredem me instituisti: ego contra possessorem alicuius rei hæreditariæ, tempore sententiæ repertæ sunt penes eum plures res hæreditariæ, an illarum nomine sit condemnandus, quæritur. Et resp. quod sic. Viuia.

i De qua sola.] i propter quam solam.

k Cœpit.] & sic venit in iudicium etiam qđ post lit. conte. accidit. & sic est contra. supra de iudi. l. non potest. Sol. ibi in singularis hic in vniuersali iudicio dicit, ut & ibi diximus, & ℥. de pec. l. quæsitam in princi. & ℥. eo. l. si quo. & l. item videndum. §. si quis. & l. licet minimam. & infra titu. j. l. 1. §. 1.

l Restituet.] inspecto vniuersitatis iure quo peto. Acc.

DIuus.] CASVS. Aliquis filium exhæredauit, & extraneum instituit: egit filius illa querela, & ea pendente petit hæreditatem: si scriptus hæres pendente lite, vel iudicio velit rem aliq̃ distrahere: quæritur an possit. Et dr ꝙ non: quia hoc decreuit Imperator quidã. nisi satisdaret scriptus de restituenda æstimatione rerum vendi. si succumberet: nisi in certis casibus in quibus permittitur scripto hæredi res hæreditarias vendere, scilicet ad sepulturam defuncti. Item ob æs alienum soluendum promissum sub pœna magna. Item res quæ servando seruari non possunt. Item quartus casus est, in quo permittitur rei hæreditatis alienatio, propter alimenta familiæ, ne fa. ac ipsa depereat. Item propter alias causas in quibus & si non satisdat scriptus hæres, vendere potest.

4 † Flo. li. 14.

* Ista l. habet secundum Bal. notabile primum, & ad illud allegatur, quod in vniuersalibus iudicijs fit res litigiosa per solam citationem.

5 † Flo. erit.

6 † Flo. restitutionis.

¶ Diuus Hadrianus.] Titius testamentum fecit: Meuiũ hæredem instituit: Sempronius rem quandam hæredi. possidebat: Meuius rem illam petitione hæreditatis petit: Sempronius dicit testamentum falsum: an scripto cauere debeat de re illa restituenda si pro hærede pronuncietur, quæritur. Et dicitur quod sic. & hoc instituit diuus Hadrianus. præstita uero cautione sustinere debet hæreditatis peti. donec de falso discernatur. Viuia.

m Controuersia] Not. controuersiam esse ante lit. contestationem.

n Inchoaretur.] idem multo magis & post lit. conte. nam post magis videtur denegandum, vt innuit proxi. §. causa autẽ &c. & ℥. fam. ercis. l. alienatione. Sed videtur ꝙ futuri nou facti nomine impediatur alienatio, vt ℥. de exce. l. si post. quæ est contra. sed ibi subauditur tantum. Apparet ergo ex hac. & ℥. e. sed & si § hoc te & §. si post mortem, & ℥. fam. ercis. alienationes, ꝙ in peti hære. & fam. ercis. impeditur alienatio etiam mota cõtrouersia tantum: in alijs autem demum lit. conte. iure isto. ut C. communi diuid. l. 1. & C. de lit. conte. l. 3. Sed hodie etiam prius, ut in auth. de litig. §. 1. coll. 8. Sed satisdatio præstita mouit ꝙ sic. sed alienatio satisfationi est contraria Acc.

o Distrahere.] quia præiudicium fieret petitori.

p Nisi.] pro sed, & omitte maluerit.

q Quantitate] restituenda uel non diminuenda.

r Aestimatione.] alias æstimatione, & alias restitutione, sed male.

s Satisdare] si contingat alienari, quod fieri non debet, & ita nisi non punit.

ADDI-

ADDITIO. Ista gl. destruit tex. secundum Bart. nam dictio, nisi, semper ponit, quando præcedit oratio negatiua, vt l. actione, C. de transac. cum ergo dicitur non concedendam alienationem, nisi maluerit &c. sequitur q illo casu possit alienari. & ideo pro huius declaratione distingue sic: quia aut possessor vult alienare ex permissione iuris, aut vult alienare expressa permissione prætoris. primo casu, aut non satisdedit, & nullo modo permittitur alienare: aut satisdedit, & potest alienare res tẽpore perituras, ex rei scripto diui Pij, vt hic in princip. aut vult alienare expressa permissione prætoris, & põt ẽt non præstita satisdatione, sed præstita cautione, & habita per iudicẽ causæ cognitione, vt hic in versi. causa cognita. ista distinctio probatur in l. pen. infra ad Carbon. & l. j. §. si mulier, de ventre in poss. mit. cum sō. or.

1† al. sola.

2† aliàs nedũ in totũ diminutio impedita sit. concor. l. 1. §. sufficit. dimid. l. 1. §. suf de integ. & in Auth. de integ.

3† al. deest creditori.

4† al. deest sed.

5† Sed &c.

* Concord. gl. ff. in fi. in cri. mis. ext. de off. iud. ordi.

¶Causa aũt cognita, & si non talis data sit satisdatio, [a] sed solita 1 † cautio, [b] ẽt post litẽ cęptã, diminutionẽ se concessurum ꝑtor edixit; ne in totũ 2† diminutio [c] impedita, in aliquo etiã vtilitates alias impediat: vt puta, si ad funus sit aliquid necessariũ. nã funeris gratia diminutionem permittit. [d] Item si futurũ est, vt nisi pecunia creditori 3 † intra diem soluatur, pignus distrahatur. Sed 4† & propter familiæ [e] cibaria, necessaria erit diminutio. [f] & 5 † res tempore perituras permittere debet prætor distrahere. *

Sicut quando est controuersia sup petitione hęreditatis, possessor cogitur satisdare, ita quãdo est controuersia de falso testõ. B.

¶ Diuus Hadrianus Trebatio Sergiano 6 † rescripsit, vt Æli[9] [g] Asiaticus 7† satisdaret de hr̃ditate, [h] q̃ ab eo petit: [i] & sic [k] 8† falsum dicat. hoc ideo, [l] quia sustinetur [m] hæreditatis petitionis iudiciũ, [n] donec falsi causa agat. Quorũ 9† iudiciorũ [o] q̃ de hæreditatis petitione sunt, ea authoritas est, vt nihil in ꝑiudiciũ [p] eius iudicij 10 † fieri debeat.

Pẽdẽte accusatione falsi, non põt peti legatũ ex testamento. h. d. Vel breuius: Accusatio falsi est præiudicialis ad communem causam quę ex testamento dependet. Bart.

a *Satisdatio*] cum fideiussoribus, vt supra qui sati. cogan. l. j.

b *Cautio.*] sine fideiussoribus, vt C. de verb. sign. l. sancimus.

c *Diminutio.*] per venditorem. Accur.

d *Permittit.*] sola cautione pręstita, fortassis, & sine ea. so. arg. infra, de relig. l. scriptus hæres.

6† al. Seruiano, al. Sriano, al. Trebio, & al. Iulio

7† al. Hadrianus.

8† al. & si.

e *Familiæ.*] hæreditariæ, nõ suæ, nisi sit pupillus, vel filius, vt j. de iu. delib. l. si filius, & l. ait prætor. Acc.

9† Plerumque

f *Diminutio.*] sed & si sit cautio, de quo fiet? Respon. de restituendo quicquid de pretio superest in primis tribus, in quarto de toto reddendo. & facit ad hoc infra, de iu. delib. l. ait prætor, & l. Aristo. & j. eo. l. si bonæ fidei, & l. si possessor, §. sed si res, & in l. non solum.

10 † al. deest, iudicij.

g *Aelius.*] possessor.

h *De hæreditate.*] non diminuenda, vel restituenda.

i *Petitur.*] per pet. hęreditatis à scripto hærede. Accur.

k *Et sic.*] si habes & si, dic ꝓ q̃uis. si habes & sic, planũ ẽ.

l *Hoc ideo.*] s. debet satisdare.

m *Sustinetur*] i. differtur, vt j. eo. l. si quis liber.

n *Iudicium.*] s. petitorium. non sic in possessorio: quia ibi de falso differt, vt C. de edic. diui Hadr. toll. l. 2. Sed quomodo de falso agitur hic prius, cum sit quæstio incidens? Respondeo, imò principaliter dicebatur de falso: vel si incidenter, non pronunciabitur, vt C. de fals. vbi.

o *Quorum iudiciorum*] idest cuius iudicij, s. scilicet pet. hæred. & erit alleotheta numeri, vel syllepsis: quale est. Indignati sunt Apostoli propter effusionem vnguẽti, cum vnus solus, scilicet Iudas fuit indignatus. Item illud, secti sunt, cum solum Esaiam sectu legamus. sic & s. de orig. iuris, l. 2. §. exactis. & C. de rei vxo. act. §. illo. & Inst. de excep. §. idem iuris. Vel dic, quorum iudiciorum, i. quarum instantiarum. Vel dic quorum iudiciorum, scilicet petitio. hæred. directæ, & vtilis.

a No. eã ꝑm Bal. ad hoc, q plurale aliqñ resoluitur in singulare, est ꝫ naturã sermonis l. Iulius Phebus, inf. ad Trebel. & facit ad statutũ puniẽs testes falsos ꝑducentes, ut ẽt locum habeat in ꝑducẽte unũ tantum.

p *In præiudicium*] quod esset si non satisdaret interim de hæreditate non diminuenda. Accursius.

Idem lib. 75. ad edictum.

LEX VI.

SI testm̃ q falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur, vel ꝑstandum est, oblata cautione, vel quærendum, an debeatur: & si testm̃ falsum esse dicatur, ei tñ qui falsi 11† accusat, si suscepta [r] cognitio est, non est dandum, [s]

11† al. qui falsum.

Iudicia particularia per quæ fieret pręiudiciũ petitioni hæreditatis, vel ꝑparatorijs eius, debẽt differri quo ad iudiciũ vniuersale finẽ accipiat: ad quod põt per iudicẽ cert[9] terminus statui. Secus in iudicijs particularibus, quæ vniuersali ꝑiudiciũ nõ pariũt. h. d. Diuiditur in tres partes principales secundũ ueram lecturam quam intendo tenere. Prima, quando quis petit libertatẽ ex testamẽto, et filius exhęredatus agebat querela contra testamentũ. Secũda, quando quis petebat ex testõ libertatẽ, & hæreditatem. Tertia quando quis petebat libertatẽ non ex testamento, sed aliunde. secunda ibi, Nam cum. tertia ibi, Quoties autem. Bart.

SI testamentum.] CASVS. Titius hęres legitimus accusat testm̃ de falso, & ex eodẽ alius petit legatũ, vel statim ꝑstandum est, data cautione de restituendo, hoc si noluerit, iudex inquiret summatim, debeatur legatum, an non, examinando q̃õnẽ de falso. & est electio hæc hęredis. Si verò legatarius dicat testm̃ falsum, sibi est contrarius: vnde non est audiendus. Viuia.

q *Si testamentum.*] Duos ponit casus: Primus, quando ab vno dicitur testm̃ falsum, & ab alio legatum petitur. Secundus, quando idem. In primo dicitur q aut soluetur legatũ statim habita cautione de restituendo si probetur falsũ: aut statim quęreti an debeatur, s. examinando quæstionem falsi, s. si probationes sunt in promptu, vt j. vt ĩ pos. leg. vel fideicõ. l. si is à quo. & sic eligit accusator. Alij dicunt esse in legatarij electione, [b] q istorũ fiat, vt infra ad legẽ Falc. l. in quantitate, §. s. d. & si legata. & C. eo. l. fi. Sed hoc in hærede etiam intelligi potest. Tu dicas esse in hæredis electione, vt j. de iure dot. l. plerumque, in fi. & si quidem eligat dare, exigit cautionem, licet constet relictum: quia in alia parte mouetur iudiciũ, vt hic, & j. ad l. Falc. l. dolo. Si verò eligat, quæri an debeat, nũquid de hoc pronũciabitur ante accusationem falsi terminatam? Rñ. non videtur, vt j. l. prox. dr̃. Ad quid ergo quæritur? Rñ. quæret de falso alio accusante, & sic per consequentiam an debeatur. Vel dic, q pronunciatur, quia hoc fit voluntate hæredis scripti: vel refert an vnus legatum, & alter falsum dicit, & non differtur, vt hic, an idem: & tunc sic, vt ibi.

b Istud est hodie uerũ ꝑ l. fi. C. eo. licet oli secus, ut sus. l. ꝑx. fin. B.

Idem li. 25. 12† ad edictum.

12† Lib. 24.

LEX VII

SI quis libertatem ex testamento sibi cõpetere dicat,

r *Suscepta.*] idest inchoata.

s *Non est dandum.*] etiam si cautionem offerat; nam sibi contrarius videtur; sicque repellitur, vt C. de furt. l. j. & j. qñ appel. sit, l. fi. §. sed si alius & facti j. o. l. postquam Sed an post finitam accusationem petet? Resp. non, si probare nõ potuit, ut C. de his qui accu. non poss. l. aliam, & j. de bon. lib. l. si patronus ex. Item si probauit & obtinuit, peti non potest; quia ex falso testamento non debetur legatum, sed si destitit, sic, ut j. de iure fisc. edicto, §. pen. & d. l. alium.

a In hac gl. ponunt quatuor lecturæ, quarũ ultima cõiter tenetur. alijs primis repro batis secundum Pau. de Ca. hic.

SI quis libertatem] CASVS. Mæuius instituit c. seruum suum Liciniani hæredem, & liberum esse iussit,

non debebit iudex de libertate sententiam dicere, ne præiudicium [a] de testamento cognituro [b] 1 † fiat. 2 † & ita Senatus [c] censuit. [d] Sed & diuus [e] Traianus rescripsit, differendum [f] libertatis 3 † iudicium, donec de inofficioso iudicium, aut inducatur, [g] 4 † aut finem accipiat. [h] ¶ Ita demum [i] autem sustinentur liberalia iudicia, si iam de inofficioso iudicium contestatum est. [k] cæterum si non contestetur, [l] non expectantur [m] 5 † liberalia iudicia. & ita diuus Pius rescripsit. [n] Nam [o] 6 † cum quidã Licinianus de statu suo [p] quęstionem patiebatur, &, ne maturius [q] 7 † pronunciaretur de conditione sua, nolebat ad liberale iudicium venire: 8 † dicens [r] suscepturum [s] se de inofficioso testamento iudicium, & petiturum [t] 9 † hæreditatem: quia & libertatem & hæreditatem ex testamento sibi defendebat: diuus Pius ait, si quidem pos

& filium suum exhæredauit, & seruo cohæredem Titium dederat. Liciniano ignorante hoc testm̃, Titius cohæres eius cœpit ipsum & totam hæreditatem possidere: sic re patefacta Liciniano, petit se in libertatẽ quã ex testõ facto sibi asserit competere restitui, quæritur an exhęredatus filius possit petere differri liberalẽ causam. si. n. pronunciaretur eũ liberũ, & ex testõ hæredem, etsi nõ plenum, qualequale tñ pręiudicium esset exhęredato apud iudicem qui cognoscit de inofficioso testamento: quia ꝑtores fauẽt libertatibus. Et dicit ꝙ potest petere differri in primo, & in secundo dicto legis, sed ita demum si iam est contestatus querelam, vel speret se contestaturũ in proximo tẽpore, vt in tertio dicto, & §. planè. nec enim semper erit expectandum: differtur autem donec pronuncietur in querela, vel aliqua non interueniente partium, iudex inducat edictum: Licinianus autem non posset potere differri, cum ipse sua sponte ad iudicium de seruitute in libertatem proclamauerit. Item nec cohæres: quia vtriq; expedit non differri iudicium liberale, nisi id peteret nomine exhæredatiꝭ. E contra, si Licinianus esset in possessione libertatis, & à cohærede vendicaretur in seruitutem: si quidem possideret Licinianus hæreditatem, auditur si petat differri causam liberalem: quia sperabat se conueniendum à filio exhæredato per querelam, & hoc ideo quia posset fieri pręiudicium exhæredato. si verò non possideret, sed filius possideat eam, & dicat differri, ideo quia ipse peteret ab exhæredato hæreditatem, & ille in modum ꝯ actionis opponet querelam, & forte per quinquennium distulit agere, nõ impetrat differri: & est ratio, quia in primo non est in potestate sua quando agat, in secundo sic, vt C. de dilatio. l. si quando, & ꝫ. de do. ma. excep. l. purè, §. fin. & hoc si ex testõ dicatur competere libertas, & non aliunde, & super testõ tantum exquirantur probationes, & differtur causa liberalis: si verò aliunde, nullum adminiculum ex testamento recipit. Sed huic positioni illud obstat, quòd nihil in hac lege dicitur de cohęrede Liciniani. Ideoque alij ponunt, Licinianum solum institutũ, & liberum esse iussum, & filium esse exhęredatum, & sit filius in possessione hæreditatis, & seruus in possessione libertatis: petit ergo filius in seruitutem eum, cum habeat hæreditatem, iste dicit se hæredem & liberum, & se velle agere prius petitione hæreditatis contra filiũ. dicit ergo ei dandum spatium, intra quod si fuerit contestatum iudicium de inoffic. &c. Et hoc modo agetur, agit Licinianus petitione hęreditatis, opponitur ei querela in modum contradictionis, & sic contestabitur. si sic contestabitur, bene est: alioquin iudex libertatis fungetur partibus suis. Alij dicunt Licinianum exhæredatum, & ipse se filiũ dicebat: filius autem eum seruum esse dicebat. hoc non placet. Literam autem expone vt circa eam notaui. media placet, nec ob. C. de adult. l. quoniam: quia ibi in modum exceptionis, quod etiam hic permitterem, hic autẽ in modum reconuentionis. Item oppone supra, de iudic. l. qui prior. sed hic magna & vniuersalis, & centumuiralis, vt C. eod. l. vlt. ibi, quando ciuilis singularis. Vel dic, a qđ simpliciter fuit relicta libertas directa vel per fideicommissum, quam petebat à scripto, sed filius petebat differri. & hoc vsque ad §. nam cum quidam. sed abinde teneas medium casum, &c. Vltimo nota, quòd olim nec creditores, nec legatarij, nec etiam serui poterant agere, dum speraretur agi de hæreditate, vt hic, & C. eodem, l. fi. sed hodie datur electio legatarijs, conueniant scriptum, vel differant, vt §. 1. Si verò ex contractu defuncti habeat creditor electionem, verum petitorem an possessorem conueniat statim, & si exactus succũbat in petitione hæreditatis, aget contra victorem negotiorum gestorum, si victor erat heres aliàs condictione ex d. l. fin §. si autem. Si verò libertas directa, vel per fideicomm. differtur hodie vsque ad annum, intra quem apparet testamentum non valere, nec ipsę valent, vel verius valere non videntur, vt infra, de excep. rei iudic. l. 1. post annum autem valent: reddunt tamen rationem, quia vnum pro alio compensatur, vt C. eo. l. fin. §. fi. Et hoc nisi testamentum sit falsum, vt ibi, sed falsitas codicillorum non nocet, vt C. de fidei commiss liber. l. 1. & est ratio: quia hæres nõ habet dominium seruorum ex codicillis, sed ex testamento. Accur.

a *Ne praeiudicium.*] sic set pręiudicium: quia iudicis sententia præsumptionem qualem qualem inducit, vt infra, de appell. l. a sententia, & de vent. in poss. mitt. si ventris, & ꝫ de Carbon. edic. l. Carbonianũ. §. iudem. arg. contra. C. de sent. l. nemo iudex, b & quia si secundum libertatem pronunciaretur, pretor libertati fauet. arg supra de alien. iud. mut. cau. fac. l. quia etiam, §. sed & si. Ioan.

b *Cognituro.*] s. iudici. aliàs cognitioni. Azo.

c *Senatus*] cuius nomen non habemus.

d *Censuit.*] C. de ord. cogn. l. 3. contra. sol. vt ibi.

e *Sed & diuus*] q. d. dixit idem diuus quod senatus. vel supra locutus est in falso, vel in rupto: hic in testamento inofficioso.

f *Differendum.*] hanc dilationem is solus implorat qui falsum, vel inofficiosum dicit: quia in eius fieret pręiudicium prolatio sententię de libertate Azo.

g *Inducatur.*] s. in causam, vt fiat contestatio super querela, vt postea non differatur causa, vt ꝫ. de excep. si post. secundum quosdam, quòd non placet. Si enim iudicium libertatis differtur vbi lis est de inofficioso contestata, vt subijcit, ita demum &c. ergo & si non pręcessit contestatio, si modo contestetur, debet differri: quia in eã causam peruenit dilatio, à qua incipere debuit. Tu ergo dic inducatur, i. cancelletur, vel deleatur. Circumducere enim est circum circa pennam ducere. Inducere, per medias literas trahere. Cancellare ad modum crucis, vt fecit Iob benedicens Deo cancellatis manibus. ad hoc facit infra, de his quę in testam. deleo. l. 1. & 2. & infra, de lib. cau. diui. & de adim. leg. in l. nihil interest. & ꝫ. de iudic. l. & post. §. circumducto. *

h *Accipiat.*] per diffinitiuam sententiam.

i *Ita demum*] loquitur Vlpianus.

K *Contestatum est.*] subaudi, vel contestari speretur, vt infra § planè.

l *Contestetur.*] nec contestari speretur.

m *Non expectantur.*] i. non differuntur.

n *Rescripsit.*] sed si contestetur, differtur: nisi vt excipit ꝫ. ea. l. §. fi. & de hoc iudex dabit filio terminum, vt litem contestetur, vt ꝫ. § planè. Vel, Rescripsit, nisi vt excepit ꝫ. ea. l. §. fi. quia hoc est verum infallibiliter, quando quis defendit sibi libertatem aliter quàm ex testamento: si autem ex testamento, distingue an lis contestetur, vel speretur contestari, vel non, vt hic. Accur.

o *Nam.*] cum prius de eo dixisset qui se vendicabat in libertatem, inducit rescriptum de eo qui vendicatur in seruitutem, & possidet: postea ponit cõuersum casum, quando non possidet. Item non videtur bona probatio, nam cum quidam &c. quia in casu Liciniani non erat lis contest. subaudi. ergo scilicet, vel speretur contestari.

p *Suo*] conuentus à cohęrede. Accur.

q *Maturius.*] quàm de testamento, vel i. maturè.

r *Dicens.*] s. communiter intellige &c. s. usque illuc, si quidem, &c.

s *Suscepturum.*] ꝫ. de excep. l. si post contra. Sol. hic in libertate speciale: sed in hac serua, ut not. C. eo l. fin. § pen.

t *Petiturum*] per zeugma repete: & dices se suscepturum, & petiturum hęreditatem, vel petitionem hęreditatis.

transitiuè

1 † al. cognitioni.

2 † Fl. faciat.

3 † Flo. de libertate.

4 † i. obliterer, deleat, abrogetur. Est. n. inducere, propriè ducto per ceras stylo tegere & interlinire. & memoriã scriptorũ obliterare. Buda. i l. vlt. de senatorib. alibi est delere & cancellare calamo trãsuerso. l. 1 de ijs quæ in test. delen.

5 † al. non expectãt, & ita dmos.

6 † al. defi nam.

7 † al. ne quid durius. Huic disputationi magis congruit lectio. Fl Duar.

8 † Flor. tre.

9 † Sũt q emẽdent, nõ & petiturum, & cæteri qui legãt, & petiturum hæreditatis petitionem, id est querelam.

b Sol. sm Pau. de Ca. hic: q ibi loquitur de pleno, qđ nõ resultat ex sententia lata ꝑ vno ꝯ alterũ. hic loquitur de semipleno, sine cuius ẽt põt appellari, vt l. à snia. ꝫ de appell.

* Hãc differẽtiã probat Bar in l j. §. 1. ff. de ijs q̃ in testam. delen.

a Approbat Paul.

transitiue. & hoc prout possidet: si autem non possidet, tūc dicit se petiturum.

a *Facilius.*] quam ubi non possidet. Accur.

b *Suscepturus.*] proprie cum possidet: improprie, idest in modum contradictionis, cum non possidet. & sic magis dicit nō officiosum, quam officiosum.

c *Eius.*] s. filij.

d *Dominū.*] & sic dilatio fine non habet ad alterius arbitrium. q non est in sequenti casu, quia in infinitum non ageret. & sic quodā modo esset in eius arbitrio dilatio agendi.

e *Non uero sub obtentu.*] nūc mutat casum s. cum Licinianus nō possideret, & hoc ideo non differtur, q a erat in eius arbitrio quando querelam susciperet in modum contradictionis uel exceptionis. unde ipse replicaret de ingratitudine sic, quod efficeretur actor. Azo. ut supra ti. j. l. Papinianus. §. filius.

f *Non suscepti.*] s. ad agendum.

g *Quinquennium.*] q a post nō esset quęstio, quin sublata eēt querela: & sic non differt causa liberalis. nō ergo toto quinquennio expectatur, sed ad arbitrium iudicis secundum Ir. sed Io. alias non differtur, s. ultra quinquennium. & q subijcit. plane, ad primum casum refertur.

h *Seruituti.*] i. q̄ōni de seruitute. nam si Licinianus per quinquenniū non egit de testamento quod dicitur inofficiosum: nō ꝓpterea hoc desiderauit semper iudiciū seruitutis differri, & merito quia dudū potuit experiri, ut subijcit, ut C. de dila. l. quando. lo.

1† Fl. & erat in arbitrio.

2† Flo. iudicium nunc uero.

3† Non debere.

4† Fl. æstimādum.

5† Flo. an forte.

6† Flo. desst. inofficioso.

7† Fl. desst. ipse.

8† F. desst. ei.

9† Flor. sed.

10† Al. desst. uel.

11† Fl. desst. inofficioso.

12† Al liber tatis.

sessor esset hæreditatis, Licinianum facilius a audiendū: q̄m esset hǣditatis noīe iudicium suscepturus: b esseq; 1† in arbitrio eius, c qui se dominum d dicat, agere de inofficio testamento iudicio: 2† non uero sub obtentu e iudicij de in officioso testō ab ipso Liciniano non suscepti, f per quinquennium g debere 3† moram fieri seruituti. h ¶ Plane summatim existimādum 4† iudici concessit, i si K 5† forte bona fide imploretur l iudicium de inofficioso 6† testō. & si id ipse 7† deprehenderit, præstituēdum ei 8† modicum tp̄s, m intra qđ si non fuerit contestatum, iubeat iudicem libertatis n partibus suis fungi.

¶ Quoties autem quis patitur controuersiam libertatis, & hæreditatis, & 9† se non ex testamento liberum dicit; sed alias, o vel 10† a uiuo testatore manumissum: non debere impediri liberalem cām, licet iudicium de inofficioso 11† testamēto moueri speretur, diuus Pius scripsit. Adiecit Plane in rescripto, dūmodo prædicatur iudici liberali causæ, ne ullum adminiculum p libertatis 12† ex testamento admittat. q

Qui eligit ius incompetens, non uidetur renunciare iuri quod sibi ignorabat competere. Bar.

Paulus lib. 20. 13† ad edict.

LEX VIII.

Legitimam r * hæreditatem uendicare 14† non prohibetur is, qui cum ignorabat uires testamenti, iudicium defuncti secutus est. s

Ad euidentiā dicendorum Iurisconsultus præmisit vnam distinctionē, usq; ad legē diuus. postea posuit quædam rescripta pertinētia ad hanc materiā, usq; ad hanc l. hic ponit vnam regulā iuris antiqui, quā declarat vsq; ad l. itē ueniunt. §. prætor ibi recitat Senatusconsultū factū in hac materia; & illud prosequitur exponendo vsq; ad fi. tit. & quia ponit regulam, non potest breuius summari. Bart.

Paulus lib 25. ad edictum.

LEX IX.

Regulariter * definiendū est, eū demū teneri petitione t hǣditatis, q vel ius u ꝓ hǣde, aut 15† ꝓ possessore possidet, uel rē hǣditariam.

i *Concessit.*] in primo casu, uel melius in secundo.

K *Si*] idest an.

l *Imploretur.*] s. ante quinquennium habent quando possit l. ut in primo casu l. hic innuit.

m *Modicum tempus*] ad arbitrium suum, ut j. de iu. delib. l. 1. in fi. Nam clusoriæ minę filij exhæredati, qui dicit se velle querela agere, non sunt timendæ, ut j. si cui plus q̄ per l. Fal. hoc autem. §. quoties.

n *Libertatis.*] in primo casu l. & in secundo. nam cum qui dam. &c.

o *Sed alias.*] s. circa manumissionem, ut differat a sequenti proxi. casu, quod potest esse pro præmio, ut in auth. de mona §. j. collat. 2. & C. in quibus cau. ser. pro præmio, per totum.

p *Adminiculum.*] idest probationem.

q *Admittat.*] arg. quod testes inducti super uno art. uel capitulo, non debeant in alio interrogari, ut hic, & inf. de iureiu. l. si duo §. idem. in fi. § & C. qui leg. perso. l. si in fi. & C. de ord. cogn. l. 2. Sed arg. contra in auth. de testi. §. si vero dicatur, collat. 7. nam ibi interrogatur an sit liber a natiuitate. Accur.

Legitimam] CASVS Filium institui: testamentum nullum erat, uel minus solenne: filius ignorabat: ex testamento hær. adiuit. postea apparet testamentum nullum, an possit adire ab intestato? & dicitur quod sic.

r *Legitimam*] s. pone casum, ut supra titu. 2. l. mater. & l. nihil interest. §. si ui filius. & dic legitimam, idest quæ defertur ab intestato, quæ uere dicitur legitima, ut infra pro solu. l. 2. §. de illo. Large etiam illa quæ ex testamento, ut infra de ver. sig. l. lege.

s *Secutus est.*] s. ignorans. secus si sciēs, ut j eo. postquam. in fi. & C. de fideicom. l. 2. Accur.

Regulariter.] CASVS. Hæc lex & sequentes usque ad l. item ne. continuantur. ostendit quis teneatur pe. hær. & dicit q ille teneatur qui uel ius hǣreditariū, uel rē aliquā hǣreditariā ꝓ hǣde uel ꝓ possessore possidet, siue res possessa fuit modica, siue magna. Dic ergo, qđ si insolidum sim hæres * petam mihi insolidum restitui: si uero pro parte sum hæres, & pro parte rem petā hæreditariā. Postea dicit, quid sit pro hærede possidere, uel pro possessore. & de hoc ponit exemplum vsque ad §. si autem. & hoc dicit usque ad §. omnibus.

¶ *Omnib.*] Dicit hic, quod omni generi titulorū adhæret titulus pro possessore. Exemplū primū est de titulo pro emptore, ut si q s emat a furioso pro possessore possidet. Idē et si uir donauit vxori, uel econuerso, constante matrimonio. Idem est si quis accipiat dotem annis, a minore duodecim an. sciens. Item si quis ex minus solenni uoluntate legatum falso accepit.

13† Lib. 16. * Error a elisione prædicat. corr. tex in l. ex ma lesiem. § longe minus infra de obl. & obl. tex an l. Cassius de acqu. hære inf. Bal.

14† Fl. vendicare.

* Concor. l. si ades mea. § fi. inf. de ser. ur. præd.

15† Fl. uel.

¶ *Si autem.*] Aliquis me hæredē instituit in testamento, quod credo ualere, & rogat me de hæred. restit. & restitui. si uetus hæres postea appareat: an illi debeam teneri per. hær. quæritur? Et respon. q non, nisi dolose restitui. sciens ei non debere restitui. Viuia.

t *Petitione.*] scilicet directa: nā aliquando qui neque pro hærede, neque pro possessore possidet, tenetur utili, ut infra eodem. l. nec ullam. §. si quis. Item quandoque & qui neque ius, neque rem hæreditariam possidet, teneatur utili, ut infra eod. l. quod si in diem. §. sed & is. & § non solum. & §. Iulianus. nam pretia non sunt res hæreditariæ. Accur.

u *Ius.* a] possidere pro hærede & pro possessore, non est habere ius, ut C. in qui. cess. long. temp. præs. l. hæreditatem. Et dic, quod incorporalia, ut seruitutes, improprie quis dicitur possidere, ut infra de acq. ter. do. l. seruus. §. incorporales. Et magis improprie creditor ius quod habet in debito. Impropriissime, cum ipse debitor dicitur hoc ius possidere debiti & tamen hic appellantur possessores, ut j. eo. l. et. §. fi. & l. seq. l. q si in diem § pe. & l. item uidendum. § si quis cum. Et quod subijcit uel rem hæreditariam s. corporalem. Vel expone prædicta, possidet ius qui totam hæreditatem possidet: rem hæreditariam, ille qui

a Ista glos. est, bene no. secundum Bal. in hoc, s. quod ipse est possessio, quæ quadrupliciter dicitur respectu diuersarum rerum. Bal.

qui rem singularem, corporalem, vel incorporalem, & ét minimam, ut subijcit, ut infra si quis omis. cau. test. l. & si non totam. & l. cum enim. Accur.

a **L**Icet. Intendit.] idest asserit.

b *Possidet.*] arg. huius l. dicunt quidam, q si insolidũ sum hæres, licet vnã rem tm possideas insolidum, de rigore in tis mihi tenearis, sed de æquitate ad soluta tis. Sed hoc est falsũ, cum non tenearis in plus q̃ habeas. quod plene dices, ut inf. si pars har. pet. l. 1. §. 1. Item no. hic in si. q licet sim in dimidia totius hæreditatis hæres, quæ ualet mille, & unum prædium q valet quinq; tantum habeas: non nisi in dimidiam mihi tenearis, ut hic, & infra si pars hære. peta prima §. 1.

Caius li. 6. ad edic. prouin.

LEX X.

LIcet minimam. Itaque qui vel ex asse, vel ex parte hæres est, intendit a quidem hæreditatem suam esse totam, vel pro parte: sed hoc solum ei officio iudicis restituitur, quod aduersarius possidet, [b] aut totum, si ex asse hæres est, aut pro parte, ex qua hæres [c] est.

Hic incipit exponere verbum, pro hærede. Bar.

Vlpianus li. 5 ad Edictum.

LEX XI.

PRo hærede possidet,[d] qui putat se hæredẽ esse. Sed an & 1† is qui scit se hæredem non esse, [e] pro hærede possideat, quæritur. & Arrianus lib. 2. de interdictis, putat teneri. quo iure nos uti Proculus scribit. Sed enim & bonorum possessor [f] pro hærede videtur possidere.

Hic incipit exponere quod dixit, pro possessore. Bart.

c *Hæres*] petens. Ac.

d **P**Ro hærede possidet.] tribus modis q̃s dicitur pro hærede possidere. Primo, ut sit verus: ut ille q̃ uere est hæres & sic accipitur ff. & C. in tit. pro hærede. Secundo, vt procurator hæredis, qui pro eo hærede possidet, ut inf. eod. l. etiam. §. si quis absentis. Tertio, vt dicatur quedã modificatio, siue modus possidendi, quando quis credit se hæredẽ & non est, ut hic, & Inst. l. de interdic. §. pro hærede. & sic dicitur, iste possidet pro hærede cum tantum opinione sit hæres. Si ergo pro vero ponitur quod est falsum, ut ibi, Fertilior seges &c. & ibi, Vicinumq; pecus grandius uber habet, idest habere putatur. Item & illud, Ego & pater tuus dolentes querebamus te &c. nã quo ad opinionem erat pater.

1† *Al. sed an is qui.*

e *Non esse.*] s. ex testamento, vel ab intestato, de iure antiquo, credit tñ se hæredem ex constõe aliqua: ut quia fit nepos filius sororis, ut sup. eo. l. 3. §. fi. & quod subijcit, putat teneri s. quasi pro hærede possideat. Vel dic, q sit idem casus cum sequenti, ibi: sed enim &c. vt licet iste non credat se hæredem de iure ciuili: credat tñ se bonorum poss. & sic perinde habeatur. & quod sequitur: sed enim, sit approbatio huius dicti. Vel dic tertio, hic non dicit q possideat pro hærede, sed q teneatur: & sic dices quod tenetur rei vendi. Vel etiam petitione hæreditatis, ut prędo. uel p possessore possessor. Vel quarto tenetur quasi pro hærede possideat: quamuis sciat se non esse hæredem: credit tamen se bonę fidei possessorem. Sed prima & secunda magis placent.

f *Sed enim & bonorum possessor.*] quo ad opinionem suam. Vel dic, i. bona possidens nam si uere ti. haberet: non teneretur hac actione, vt supra eo. l. regulariter.

g **Q**Vi interrogatus. Per mendacium.] supple. & repete, vt si concedat, contendit per mendacium s̃m Io. Alij dicunt uel, pro saltem ac si diceret, quod non tenetur quasi pro possessore possideat qui dicit se hæredem, licet per mendacium dicat, sed quasi pro herede, quod falsum est: quia sic expediret ei mentiri: quod esse non debet. ut inf. de tribu. l. illud. § pe. Et no. q hęc interrogatio sic fiet, s̃m Bul. quia ante lit. contest. interrogabitur, an possideat pro hęrede, uel pro possessore, & poterit respondere etiam alternatiue, & pro eo est C. eo. l. cogi. in fi. Licet enim in rei vendi. sufficit simplex possessio, ut quis teneatur, ut C. de ali. iu. mu. cau. fa. l. 2. & ideo de ea interrogatur, ut ff. de interro. act. l. qui æternum. §. in iure. ita exigitur alterum istorum, s. q pro hærede, uel pro possessore possideat, ut hæc actio locum habeat, ut sup. eo. l. regulariter. in fi & de hoc ergo interrogetur. & ante lit. contest. ut dixi, ut inf. de inter. ac. l. qui interrogatur. Pla. aũt dicebat teneri debere dicere tit. in rei vendi. per proximum cognatum, in pet. hære. per quẽlibet cognatum. quæ somnia sunt. Vel dic, q bene dixit. nã in rei uend. per proximum s. filium testificantem, ut C. de prob. l. siue possidetis. in pet. har. per quemlibet cognatum resistentẽ. quinimo per extraneum resistentem oportet agentem probare se hæredem si uelit uincere. Tu dic secundum Io. & Azo. quod primo interrogabo, an possideat; & si respondeat sic, secundo quæram, an putet se hæredẽ. si dicat, puto, expeditũ est. si dicat non, non puto. Tertio quæram qõ possidet, uel qualiter. si dicat, quid ad te? vel nolo respondere, uel similia: tunc scio q pro pos. possideat. si uero dicat, ga emi, quæram a quo, vt certus possim esse, an titulum pro non titulo habeat, vt si dicat, quia a compote mentis emi, si quidẽ probet, bene est, nec hac actione conuenitur. si non probet, presumitur q pro pos. possideat, & quod sic sit facienda interrogatio, probatur ex l. ista. & inf. l. proxi. in prin.

¶ Pro possessore vero possidet prædo.

Nota quod quando ratio est idem cum dicto, nihil concludit Bar.

Idem lib. 60. 2† ad edictum.

LEX XII.

QVI interrogatus cur possideat, responsurus sit, quia possideo, nec contendit 3† se hæredem vel per mendacium. [g]

Idem lib. 15. ad edictum.

LEX XIII.

NEc ullam aliam 4† causam [h] possessionis possit 5† dicere, & ideo fur & raptor petitione hæreditatis tenentur. [i]

Quando titulus habetur pro non titulo, quis pro possessore, vel pro hærede possidere dicitur. Bart.

¶ Omnibus ẽt titulis [k] hic p possessore adhæret, 6† & quasi adiunctũ est. deniq; & p ẽpto re titulo adhæret Nã 7† si a furioso emero[l] sciẽs,[m] pro pos-

2† *Lib. 65.*

3† *Fl. contendit.*

4† *Flo. des. aliam.*

a *Ista opinio communiter per Doctores.*

5† *Al. potest.*

5† *Hæres & quasi in initius est. & inf. hæret.*

7† *Al. nam & si.*

h **N**Ec ullam aliam causam.] s. istam.

i *Tenentur.*] & expulsor, ut inf. eo. l. quod si diem. §. sed & eum.

K *Omnibus etiam titulis.*] propriè ponitur. sed in eo quod includitur in pronomine hic, impropriè. & dic omnibus, idest omni genere titulorum. Et no. quod omnibus his ca sibus datur directa petitio hęreditatis, ut probatur infra eo. l. ẽt. §. si quis sciens. Alij dicunt vtilẽ. nam & dolosus hr̃ pro pos. sicut hic titulus pro non titulo, & datur tamen vtilis.

l *Emero.*] rem de hereditate ad aliquam pertinentem, & sic de sequentibus. Accur.

m *Sciens.*] quid si ignorans? Non uidetur quod teneatur, cum nec pro hærede, nec pro poss. possideat, ut supra eodem, l. pro hærede. & l. qui interrogatus. & hic similiter innuit in. o, quod dicit sciens, et Institu. de interdict. § pro possess. Item pro hoc, quia qui ignorans emit a furioso, vsucapit, ut infra pro empt. l. 2. §. si a furioso. Item pro hoc, infra de usur. l. fructus & infra de donation. inter virum & uxorem. l. sed & si constante. Ex predictis patet non possidere pro hærede, uel pro possessore ignorantem, & idem in alijs de quibus subijcit. Sed Ern. dixit contrarium, & subaudiuit, maxime sciens & pro eo est, quia possidere pro possessore non est hoc ipso malam fidem habere, sed cum nullam de iure potest prætendere causam, quæ inducat usucapionem, ideo hoc solum dicere potest quod possidet pro possessore, ut in principio huius legis & infra eodem, l. sed & si leg. §. quod autem. & secundum hoc etiam bonę fidei possessor est prædo, sed primam approbo. Item, quid si prędo habeat titulum. Respon. titulum magis attendi quam innationem, ut dicitur in

in legatario, ut ℨ quorum legato. l. j. §. quia autem, & inf. eod. l. etiam, §. si quis sciens. Item no. quod posse tio sine titulo locum facit huic actioni, etiam si heredit. non cõtendat: sed secus in quasi possessore: nisi dicat se heredem, ut infra titu. j. l. j. in fi. & ℨ. eod. l. sed utrum.

spondeo quod non: quoniam. pro &c.

¶ *Sed Sabinus.*] Sed quid si testator iussit aliquem esse liberum si daret 10. heredi, & ille 10. dedit heredi scripto: an peti potest pecunia per pet hæred. ab hærede scripto, quæritur. Et dicitur quod sic, quia hæreditaria uidetur esse pecunia.

sessore possideo. a ¶ Item in titulo, pro donato, quæritur, an quis pro possessore possideat: ut puta uxor b vel maritus. & placet nobis Iuliani sententia, pro possessore possidere eum: & ideo petitione hæreditatis tenebitur. Item pro dote titulus recipit pro possessore possessionem; ut puta, si a minore 12. annis nupta mihi, c quasi dotem sciens accepi. Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa d scienti, utique pro possessore possidebo. e

Qui non possidet, non tenetur hac actione, nisi dolo desierit possidere. Bar.

¶ Is f autem qui restituit hæreditatem, teneri hæreditatis petitione non potest, g nisi dolo fecerit, i. si sciens h 1† restituit. i Nam & dolus præteritus k venit in hæreditatis petitionem; 2† quasi dolo malo desierit possidere.

Licet quis possideat vero titulo, tamen ex persona actoris sui, qui pro herede, vel pro possessore possidebat, poterit conueniri petitione hæreditatis. Bar.

Idem. LEX XIIII.

NEratius 3† lib. 6 membranarum scripsit, 4† vel ab hærede l eius peti posse hæreditatem, etiam si ignoret pro hærede, uel pro possessore defunctum possedisse. m

Idem libro septimo, ait.

LEX XV.

ETiam 5† si putauit heres eas res ex hac hereditate esse, n quæ sibi delata est.

a *Possideo.*] & sic potero conueniri petitione hæreditatis, cũ hic titulus emptoris pro non titulo habeatur.

b *Vxor.*] scilicet donauit marito vel ecõtra: scienti, scilicet donationem non ualere, ut infra, de acq. poss. l. quod uir vxori. nam si putat valere, fructus ex re donata perceptos suos facit: etsi in iure erretur, ut inf. de vsur. l. fructus.

c *Nupta mihi.*] scilicet de facto. & ideo dicit, quasi doté: quia dos uere esse non potest, ubi nõ est matrimonium, ut ℨ. de iure dot. l. 3. Acc.

d *Ex falsa causa.*] s. indebitum.

e *Possidebo.*] quasi dicat recte tenebor. Ioan.

f *Is*] s. institutus in testamento inutili, & rogatus ut restituat.

1† Flo. si scit & restituit.

g *Non potest.*] nisi ad hoc condictionem indebiti quam habet, cedat, ut infra eodem, l. quod si in diem, §. fi. Azo.

h *Sciens*] scilicet se non teneri. nam tunc tenetur peti hereditatis, ut hic, & infra eod. l. etiam, §. item si quis. hæredes autem dolosi in factum actione, ut infra, de rei uend. l. cum autem.

i *Restituit.*] ante litem contestatam contra se, ut hic, & infra, de fideicommiss. hæred. pet. l. fina. §. fi. secus si post, vt infra ad Trebell. l. cum hæreditas, & l. si patroni, §. fin. quæ est contra. Vel ibi in actionibus hæreditarijs, hic in peti hæred.

k *Præteritus*] i. ante litem contest. commissus, ut infra e. l. sed & si lege, §. si ante litem contest. & inf. de rei uend. l. si autem, §. sed & si is.

NEratius.] CASVS. Rem aliquam possedi, uel pro hærede, vel pro possessore, & ita pet. hæredi. conueniri poteram: decessi Titio hærede relicto, nunquid Titius pet. hær. tenetur, quæritur. Et dicitur quod sic, etiam si ignoret me pro hærede, uel pro possess. possedisse. Idem est si probat Titius heres eas res ex ea hæreditate esse, quæ sibi delata est.

¶ *Quod si quis*] Hæreditatem ad me pertinentem emit Titius, an teneatur pet hered. quæritur. Et uidetur quod sic, ne singulis iudicijs &c. an autem uenditor teneatur, quæritur. Et respond. quod venditor ad pretium tenetur tantum, nisi in tribus casibus emptor tenetur. Primus est, si uenditor latitat. Secundus est, si minoris rem vendidit. Tertius est, si bonæ fidei possessor erat. vnde in istis casibus dabitur utilis petitio contra illum emptorem. Sed quid si possessor pro hærede, quia testamentum erat inutile, iussus erat vendere alicui, puta Titio, & vendidit pro paruo pretio sicut iussus erat: an detur pet. hæred. contra istum fideicommissarium cui iussus erat vendere, quæritur. Et dicitur quod sic, cum loco hæredis habendus sit.

¶ *Sed & si retenta.*] Sed quid si hæres iussus est in testamento inutili restituere, parua quantitate de hæreditate retenta? tenetur fideicommissarius pet her.

¶ *Plane.*] Sed quid si rogatus sit restituere heredi. accepta certa quantitate: non tamen hæreditaria ab eo cui restituere debet: nunquid illa pecunia peti potest ab illo hærede per petitionem hæreditatis, quæritur. Et re-

¶ *Item & in eo*] Sed quid si hæres sit rogatus reddere hæredit. an ratione illorum fructuum quos retinet, petitio. hæredit. teneatur, quæritur. Et dicitur, quod sic.

2† Fl. petitione.

¶ *Sed si quis.*] Hæreditatem ad te pertinentem emi: an possideo pro hærede, quæritur. Et dicitur quod sic, si sciens emai: q non est verum: quia non sum prædo &c. & hoc in prima.

3† F est §. & & si abende sequitur variatio legum in editionib. circa numeros.

¶ *Item si quis a fisco*] Sed quid si fiscus occupauit bona alicuius, quia nullus apparet heres. & sic ea vẽdidit, si postea legitimus appareat, dabitur pet. her.

4† Fl. scribe ab hærede porte.

5† Flo. est §. & incip. Idẽ lib. 8. ait: etiã si.

¶ *Apud Mar.*] Mulier hæred. pertinentem ad me totam dedit in dotem, ille maritus tenetur pet. hæred. utili, & ipsa directa, si celebratum fuerit diuortium, conuenietur.

¶ *Hæredem autem*] Pone casum, ut in apparatu Accur & sic, Titius emit res aliquas de hered. ad me pertinente. & mala fide: quia sciuit illam hære. ad me pertinere: decessit hærede Seio relicto. nunquid nomine istarum rerum Seius hæres petitione hæreditatis teneatur, quæritur. Et respon. q sic, non ex persona defuncti, sed ex sua, quasi pro hærede possideat, sed si Titius possidebat res illas pro hærede, vel pro possessore, & decessit Seio hærede relicto: tunc Seius tenebitur ex persona defuncti pet. hær. & non sua. & hoc dicit.

¶ *Si quis*] Titius nomine Seij absentis possidebat hæred. ad me pertinentem, an possit conueniri suo nomine pet. hæred. quæritur. Et respondeo quod non, sed nomine absentis & est ratio: quia non uidetur pro hærede possidere, qui contemplatione alterius possidet, nisi ille ratum non habuerit.

¶ *Non solum*] Res hæreditatis ad me pertinentis possidebas. teneris quidem pet. hæred. alias si non possideas, teneris tamen in casibus. Primus est, si te liti offeras. Secundus est, si dolo desijstit possidere: tamen vltimo, quando dolo desijsti, an possim te & illum possessorem conuenire, quæritur. Et resp. quod utrique: & si ille possessor mihi agenti litis æstimationem offerat, tu qui dolo desijsti possidere, liberaris: sed si inconueniatis, non liberabitur possessor ille. Viuia.

l *Ab hærede*] s. illius qui pro hærede aut pro possessore possidebat. Sed uidetur eum non teneri. nam vere est hæres, & uerum titulum habet pro hærede: ergo non tenetur, cum titulum habeat? Respon. iste dupliciter possidet pro hærede. non modo uere, & secundum illum modum hac actione uno tenetur. alio prout hoc tit accipitur. nam cum sit eadem persona cum defuncto, & defunctus sic tenebatur: ergo & iste, ut in Auth de iureiur. a mo. præst. §. primo, coll. 5. nec obstat. quod ex plurimis causis possidet, quod fieri potest, ut ℨ. de acqui. poss. l. 3 §. ex plurimis. & secundum hunc modum hac actione tenetur, ut hic, & ℨ. l. prox. § hæredem, in fi §.

m *Possedisse.*] sed alias res suas fuisse credebat. & hoc subijcit, idem &c. & sic est idem casus per alia uerba.

n ETiam *Hæreditate esse.*] cum non sint. & sic possidet pro hærede, vt hic accipitur. & suo nomine hær. pe

tenetur.

tenetur. Siue ergo sciat eam rem peruenisse ad defunctum ex hæreditate aliena, quæ peti ab eo poterat, siue putauit propriam defuncti, tenetur hac actione, ut hic innuit, etiam si putauit, &c. quasi dicat, siue bonam, siue malam fidem habet: nam quo ad defunctum semper malæ fidei intelligitur hæres: quia successor vitiorum est, & culpæ defuncti. Et sic est argumentum, quod extraneus hæres non possit usucapere, quod defunctus non poterat propter vitium personæ, ut sicut hic bona fides, vel titulus quem habet, non excusat eum quo minus teneatur hær. pet. quia earum rerum nomine tenetur prædecessor eius? sic nec vsucapere possit, quod defunctus non potuit, obstante vitio personali, quod habet ex persona defuncti, ut plene dices infra, de public. l. si ego, §. partus. Item quid si putas te hæredem Titij, cum non sis, & sic possideas pro hærede hæreditatem Titianã, an teneberis mihi, qui sum hæres Sempronij, & peto res illas quasi ex hæreditate Sempronij? Respon. sic, si me interrogante, inueniam te pro hærede, uel pro possessore possidere. Sed tu dices quod Titianam, vnde non puto teneri. Accur.

1† Fl. u. Qd si.

2† Fl. vexaretur.

3† Venditorem u. teneri. Duar.

4† Duar. paruo pretio iussus.

5† Quedam exempla habent recepta, & sane in ijs desunt, quæ semicirculis in glossa cernis.

Nota in duobus casibus hic expressis, petitionem hæreditatis dari contra titulo possidentem. Bart.

¶ Quid 1† si quis hæreditatẽ emerit, [a] an vtilis in eum petitio hæreditatis deberet dari, [b] ne singulis iudicijs vexetur? [c] 2† Venditorem 3† teneri [d] certum est. Sed finge non extare venditorem: uel modico vendidisse: & bonæ fidei [e] possessorem fuisse: an porrigi manus ad emptorem debeant? Et putat Caius Cassianus dandam actionem utilem. [f]

¶ Idem erit dicendum & si paruo 4† iussus [g] uendere [h] hæres, Titio hæreditatem uendidit. Nam putat dicendum Papinianus, aduersus fideicommissarium [i] dari actionem. [k] Ab hærede [l] enim peti non expedit, per exiguum [m] pretium habente.

¶ Sed & si retenta 5† certa quantitate, [n] restituere rogatus sit (idem erit dicendum. [o] ¶ Plane si accepta certa quantitate [p] restituere rogatus est) non putat Papinianus ab hærede petendam hæreditatem: quoniam pro hærede, quod conditionis implendæ gratia accepit, non possidet. 6† ¶ Sed Sabinus in statulibero contra ait, & id verius, [q] 7† quia pecunia hæraditaria est. ¶ Idem & in eo, qui solos fructus ex hæreditate retinet, [r] dicendum erit: tenetur enim & in hæreditatis petitione.

Possidens titulo etiam mala fide, non potest hac actione conueniri: sed tanquam emptor vniuersitatis potest vtili conueniri. Bar.

¶ Sed 8† si quis sciens alienã emerit hæreditatem, quasi [s] pro possessore possidet, & sic peti ab eo hæreditatem quidam putant. [t] Quam sententiam non puto veram. nemo enim prædo est, qui pretium numerauit: [u] sed, vt emptor vniuersitatis, vtili [x] tenetur. ¶ Item si quis

5† Fl. possidetur

7† Fl. verius est.

8† Florent. & quas.

a *Emerit.*] ab eo qui possidet pro hærede. Accur.

b *Deberet dari*] videtur ꝙ sic, ne &c. q. d. quia actor nimis grauaretur si nomine singularum rerum proponeret rei vendicat. quia graue est de dominio probare, & leue est probare, quod in hæreditate fuerit. venditorem enim teneri certum est: cum videatur & rem habere, cum habeat pretium, ut ĵ eod. l. si rem & pretium, & ĵ. si quis omiss. causa testam. l. si pecuniam. §. fin. Sed ut sine dubio procedam, finge &c. Alij sic, uidetur quod non, ne, &c. idest peti. hære. & agendo de euictione secundum quosdam. quod non placet: quia tunc non tenetur emptor quando habet regressum de euictione, ut ĵ. e. l. sed & si lege, §. item si distraxerint. Vel certe placet, & ille §. item, loquitur a quando res singularis venditur uel dic, singularis cum rei ven. & est plana. Azo.

a Istam subsequitur Paulus de Castro hic.

c *Vexetur.*] petitor secundum primam positionem, vel emptor secundum aliam.

d *Teneri.*] pro pretio.

e *Bona fidei.*] alias omnino teneretur, & si non habeat quia alienauit, ut infra e. item veniunt, § pen. & l. si possessor, §. restituere.

f *Actionem vtilem*] s. hæreditatis petitionem. Et hoc dicunt quidam quando non habet regressum de euictione. alias emptor non tenetur, ut ĵ. eod. l. sed & si lege, § item si distraxerit. Vel uerius, illud habeat vel non habeat regressum, distinguitur, cum res singularis de hæreditate venditur: hic autem vniuersitas. vnde hic emptor indistincte tenetur.

g *Iussus.*] hæres institutus in testamento inutili, & idem in sequentibus quatuor. Accur.

h *Vendere*] in testamento, quod postea probatur inofficiosum. Et sic agit filius exhæredatus petitione hæditatis.

i *Fideicommissarium.*] eundem ꝗ emptorem. Accur.

K. *Actionem*] scilicet vtilem. nam fideicommissarius loco hæredis est, ut Institut. de fideicom. hære. §. si quis. Sed nonne possidet titulo legati seu fideicom.? Respon. sic & ideo non tenetur hac actione, nisi quando sciens emit, argum. inf. prox. §. Si autem bona fide, non tenetur, nisi in duobus casibus, idest cum modico habito restituatur hæreditas, vt hic, vel quando hæres non comparet, ut ĵ. §. prox. Si uero multo retento, ipse hæres tantum tenetur peti. hære. licet emptor rei vend. teneatur. Idem esset si quartã habeat hæres sub noĩe quartæ non in re certa. Vel dic, quod hic fuit actum querela. & sic rupto testamento fingitur non habere tit. Sed si dicas eos non habere tit. vt prius dixisti, an vsucapient contra petitionẽ hæreditatis? Io. & M. ꝗ non, nisi 30. annor. ut C. e. l. hæreditatis. Tu dic, quod sic, eo quod excedit terminos, ut detur contra tit. possidentem, ut ita non suis terminis excedatur, vt C. de edic. Diui Hadr. toll. l. fin. §. fin.

l *Hærede.*] s. putatiuo qui vẽdit ex necessitate, s. testatoris iussu. Aliud si uoluntate: quia tunc tenetur hæres, ut ĵ. eod. l. quod si in diem, §. fin. quæ est contra. Quod non placet: quia & ibi iussu testatoris. vel hic ante motã litẽ. ibi post. Vel verius hic non prohibet contra venditorem agi. Et sic etiam aliud contra soluitur infra eo. l. in æstimationibus. Vel solue hoc vltimum, ut ibi.

m *Perexiguum.*] idest paruum. Accur.

n *Quantitate.*] modica: alias hæres tenetur.

o *Dicendum.*] vt teneat fideicommissum.

p *Quantitate.*] s. de bursa eius cui restituitur quod datur causa adimplendæ conditionis.

q *Et id verius.*] s. in eo quod a statulibero datur, ut infra, de condict. causa dat. l. quod statuliber.

r *Retinet*] ex uoluntate testatoris & sic modicã, & ut eq. tenetur. Accursius.

s *Quasi.*] veritatis expressiuum, aliter nulla esset nota.

t *Quidam putant.*] s. directe.

u *Numerauit.*] vt ĵ. de reg. iur. l. nemo est prædo. & subaudi circa ipsum, quod malam fidem habeat, nisi fiat inuasio, vt ĵ. de acq. poss. l. si ex stipulatione quæ est cõtra. Sed ad impediendã præscriptionem pro possessore possidet, vt ĵ. de usucap. l. non solum, §. 1. Vel quod est uerius, licet inuadat, nõ possidet pro possessore quantum ad hanc actionẽ, quia tit. habet, ut ĵ. quorum leg. l. j. § quia autem.

x *Vtili.*] ergo cum hic tenuerit emptio, datur vtilis, multo magis dabitur directa ubi non tenuit, ut s. eo l. nec vllam, §. j. Item ideo hic datur vtilis, quia non possidet pro possessore. & quidam ideo dicebant dari directam, quia dicebant eum possidere pro possessore: ergo cum hic possideat pro possessore, dabitur directa. Et ut plene habeas, distingue, secundum Azon. cum quis emit ut hæreditatem mala fide, tenetur vtili, ut hic. si bona fide, non, nisi modico est distracta, uel si non compareret venditor, uel si filius vendidit, ut s. ead. l. §. si quis, & infra § prox. Si tamen habeat regressum ad venditorem hæreditatis: alias secus secundũ quosdam, ut infra eo. l. sed si lege, §. item si eam distraxit.

strauit. Vel illa loquitur qñ res singularis est vendita. Itẽ tenetur si tit. pro nõ tit. habeatur, vt ĩ. e. l. nec vllam. §. 1. Si verò rem singularem, siue bona fide, siue mala fide, nõ tenetur, nisi tit. habeat, pro non ti. vt ĩ. e. l. nec vllã. § oib.

a *Emerit.*] etiam ignorans, & hoc in priuilegiũ fisci, ne vexetur. Sed cõtra hunc §. facit. C. de qua. præscri. l. bene. vbi dicit emptorẽ statim esse securum. Sed illud in singularibus alienationibus: hic aũt vniuersitas fuit. Vel hæc corrigitur per illam.

1 † al. deest, etiam.

à fisco hæreditatem quasi vacantem emerit, a æquissimum erit, vtilem actionem 1 † aduersus eum dari.

Si hæreditas datur in dotem, maritus vtili hæreditatis petitione tenetur. B.

¶ Apud Marcellum li. 4. dig. relatũ est; Si mulier hæreditatem in dotem dedit, maritũ b pro dote quidem possidere hæreditatem, sed petitione hæreditatis vtili teneri. Sed & ipsam mulierem directa teneri Marcellus scribit, maximè si iam factum diuortium c est.

Iste est fortis §. & difficilis, & habet duas partes. In prima variatur casus tribus modis, sed vlti. lect. est vera secundum quam hoc intendit: Hæres possessoris cum titulo, potest vtili conueniri, sicut defunctus poterat: & directa, quando defunctus absque titulo possidebat. Bart.

¶ Hæredem d * autem e etiã earum rerũ noĩe, quas defunctus pro emptore possedit, hæreditatis petitione teneri f cõstat, quasi pro hærede possideat, quamuis 2 † earũ rerum nomine, quas pro hærede, vel pro possessore defunctus possedit, vtique teneatur. g

Qui alieno nomine possidet, non potest nomine proprio petitione hæreditatis conueniri. Bart.

¶ Si quis absẽtis nomine possideat h hæreditatem, cum sit incertum, an ille ratum habeat, puto absentis nomine petendam hæreditatem; ipsius verò i nomine nequaquam, quia non videtur pro hærede, vel pro possessore possidere,

b *Maritum.*] sciẽtem alienã hæreditatem, vt ĩ. e. §. si quis sciẽs. alij dñt et si ignorãs.

c *Diuortium.*] per qđ sc causa possessionis per maritum in hæreditate soluta est.

d *Hæredem.*] ponit duos casus hic §. Primus, si defunctus possedit pro emptore res aliquas, & eius hæres se putat hæredẽ in ijs rebus, idest, dñm ex causa hæreditaria, cũ tit. habeat: tenetur verò hæredi ex persona sua quasi pro hærede possideat: licet defunctus non teneretur: ar. inf. tit. 1. cum mult. Io. Sed nonne etiã ex sua persona tit. habet pro hærede, & eo vsucapit illas res, vt inf. de acqui. poss. l. 3. § ex plurimis. Sed dic, est hæres in his, & nõ est hæres quo ad hoc: sed si vsucapit, est hæres quo ad hoc, vt sit dominus. Vel dic, q mala fide possidebat defunctus. vnde hæres nõ vsucapit, & sic pro nõ tit. Itẽ si defunct. habuit tit. ergo hæres plurimos? Sed tñ. q habet eundẽ tit. vt ex sua persona, nõ defuncti teneatur. Secũdus est, qñ defunctus possidebat pro hærede, vel pro possessore, & ideo tenebatur hac actione, nam hæres ex persona defuncti tenet, non ex sua: quia verè est hæres, vt inf. tit. 1. l. pen. & fi. C. eo. l. 2. & ĩ. e. l. Neratius. Cõtrariũ videbat in secundo casu: qa hæres tit. habet pro hærede: sed ex psona defuncti tenet, vt dixi, & sic ex duobus causis possidet, vt inf. de acqui. possess. l. 3. §. ex plurimis. Alij vt H. * ponunt primum casum quando hæres Seij credebat rem fuisse cuiusdam hæreditatis, quam hæreditatem credebat fuisse illius Seij, cuius hæres est, sed defunctus eam hæreditatem, non singularem rem emerat: vt euitet opi. quia titulum habet, quem defunctus habuit. Sed dic vt dixi, quia & pro emptore, & pro hærede possidet, & ex sua persona non ex persona defuncti conuenitur, vt d. §. ex plurimis.

*Vid. in hũc. § Cuiac. li. 9. obseru. c. 25.

2 † Duar. quis & earũ.

* Reprobat Cuia.

e *Hæredem autem*] petitor sit hæres Titij, reus Seij, qui Seius rem Titij possederat pro emptore. Accur.

f *Teneri.*] ei qui hæres est domino rerum emptarum per defunctum a non domino. Accur.

qui contemplatione alterius possidet: nisi fortè quis dixerit, cum ratum non habeat, k 3 † iam procuratorem l quasi prædonem esse: tunc enim suo nomine teneri potest.

Qui non possidet, sed vt possessor se obtulit, hac actione tenetur. Bart.

Non solum autem ab eo hæreditas peti potest, qui corpus hæreditarium possidet, sed & si nihil m possidet; 4 † & videndum est, si non possideat, 5 † obtulerit tamen se petitioni, an teneatur. & Celsus libro 2. 6 † digestorum scribit, ex dolo n eum teneri, dolo enim facere eum, qui se petitioni offerat. 7 † quam sententiam Marcellus generaliter apud Iulianum probat; omnem, qui se offerat 8 † petitioni, quasi possidentem teneri. o

Qui dolo desijt possidere, vt possessor tenetur: qui liberatur si possessor liti se offert. sed satisfactio eius, qui dolo desijt possidere, non liberat possessorem. Bart.

Item si quis dolo fecerit quo minus possideat, hæreditatis petitione tenebitur. p Sed si alius nactus possessionẽ, quã ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati: Marcellus lib. 4. digestorum tractat: q num r 9 † fortè euanescat aduersus eum, s qui desijt, t litis æstimatio. & magis u euanescere ait, x nisi petẽtis interest. y Certè, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatum erit euanescere. Sed & is, q dolo desijt possidere, 10 † ante conueniatur, eũ qui possidet, non liberabit. z

g *Teneatur.*] hæres Seij reus: qui Seius rem Titij possederat pro emptore.

h *Possideat.*] apprehendendo prius. Accursius.

i *Ipsius verò.*] scilicet, qui possidet. sed aliud in rei vend. vt inf. de rei vend. l. officium. & C. vbi in rem act. l. 2. quæ sunt contra. Nã ibi sola detentio: hic autẽ pro hærede, vel pro possessore possessio. quod hic in hoc procuratore non erat.

k *Non habeat.*] & hoc certum est. Accur.

l *Procuratorem.*] scilicet istum, vt ĩ. tit. 1. cum multi. & l. fin.

m *Sed & si nihil.*] supple puta possidet.

n *Ex dolo.*] idest, propter dolũ petitio hær. & hoc quando actor ignorauit. aliàs non, vt hic, & inf. eo. l. qui se. quæ est contra. nec enim debuit certiorari qui sciuit, &c. vt infra de act. empt. l. 1. in fi.

o *Teneri.*] etiam rei ven. & ĩ. de do. l. pen. & inf. de rei vẽd. l. is qui se. vbi plenè distingues de hoc.

p *Tenebitur.*] vt sup. eo. l. nec vllã. § is autem qui restituit. sed qua actione? Respon. directa, secũdũ quosdam, cum dolus pro possessore habeatur. Tu dic vtili. Nec obstat, quod dolus pro possessore habeatur: quia & ratihabitio cõparatur mandato, nõ tamen agitur mandati, vt sup. de neg. gest. l. Pomponius. in fi.

q *Tractat.*] scilicet quærendo. Accur.

r *Num.*] id est, an.

s *Aduersus eum*] id est me. nã mutat personas. nam in princip. loquitur de doloso in tertia persona, postea de eodem in prima, & nunc in tertia. Accur.

t *Desijt.*] dolo possidere. Accur.

u *Magis.*] scilicet quàm contrarium.

x *Ait.*] scilicet, Marcellus.

y *Interest.*] quia secundus non totum habeat, vt infra de re iud. l. si quis dolo. §. 1.

z *Non liberabit.*] Not. distinctionem istam quis primo conueniatur, vt hic, & infra de solut. l. Stichum. § dolo. & infra eodem. l. sed & si lege. §. perinde. & §. vtrum. &

3 † Fl. habet.

4 † Fl. deest, possidet.

5 † Fl possidens.

6 † lib. 4.

7 † Fl offert.

8 † idest, q si opponat a. hæ. Duar.

9 † Fl ne fortè euanescit actio, an forte

10 † Fl. deest, possidens.

a *Iudicata.*] ut infra eod. l. si a patre, §. pen.
b *Dies.*] quando fuit in diem.
c *Officio iudicis.*] quod est generale, vt supra de iudic. l. in omnibus.
d *Qui pretia rerũ hæreditariarũ possidet.*] hic q pretia hét, tenetur, vt hic, & sup. quod met. cau. l. si ipsa. in fin. cautione tamen sibi præstita si pro euictione sit emptoribus obstrictus, vt inf. eo. l. si possessor. §. sed si ob venditionem. Accursius.
e *Hæreditario.*] quia factus est debitor post mortem. Accu.
f *Hæreditas.*] i. debitũ per petitionem hæreditatis. Azo.
g *Hæreditarium.*] & ante aditam hæreditatem, vt inf. ti. 1. l. fi.
h *Hæreditatem.*] i. q debet ex mala gestione, per petitionem hæreditatis.
i *Hæredis.*] i. istius q agit, & eiusdem hæreditatis, sed ea adita. Accur.
k *Hæredis.*] tantum vt non fuerit debitor defuncti uel hæreditatis, ut l. si a patre. §. si possessor. & l. non tm. §. φ si pro hærede. Accur.
l *Siue.*] i. quamuis.
m *Victus.*] s iud. pe. hær. victus debet cedere inter dictum, ut hic. Sed contra inf. eod. l. in vbi. Solu. ibi exegerat iam per interdictũ, & tunc non cedit: hic non exegerat. vel solue ut ibi. Item no. hic, φ etiam actiones ex delictis cedunt.
n *Possidens.*] rem vendit, vel dic alias res hæreditatis.
o *Cedat.*] quãdo agere potest. nam generaliter verũ est, ut quoties quis ideo tenetur, φ actionem habeat cedendo eã liberatur, vt infra de pecul. l. quod debetur.
p *Fraudem.*] ideo dicit in fraudẽ: quia sine fraude donare pôt amicis bene merentibus, & filiam dotare sicut ĩ. si q.d in fraud. pa. l. diuus. Accursius.
q *Alienauit.*] vendendo, vt tamen emptor fraudem participet: si vero donando, secus, vt C. de iis, quæ in fraudem credi. l. si. Accursius.
r *Caluisiana.*] hæc non est bona ratio, quia hæc actio cũ alia datur, sed ea, quæ sequitur, est bona: patroni autem, &c. vt ĩ. ea. l. §. sed si negotium. Sic est mala ratio, vt ĩ. eo. l. & non tantum. §. φ si. quandoque tamen hæc ratio est bona in aliis actionibus quibusdam, vt ĩ. de mino. l. in causæ. 1. & sup. quod met. cau. l. si cum. §. 1. & ĩ. de dolo. l. 1. §. 1. Item dicas, φ Pauliana soli creditori datur secundum omnes, Fauiana soli patrono secundum nos, & Caluisiana communis. * Sed alij contra.
s *Tenetur.*] si licet emptor. Accur.
t *Patroni.*] bona ratio. Accursius.
u *Hæreditarius.*] vnde si alius esset hæres, non posset reuocare: vnde hæreditas uel alius hæres non habet obligatum acceptorem.
x *Donatum.*] a lib. et to, vbi solus inspicitur euentus etiam sine fraude: sicut in legatis. ut inf. si quid in fraud. patroni. l. 1. & l. si patronus. §. si intestatus: sed secus in alienatione quæ fit inter viuos titulo nõ lucratiuo vbi duo prædicta s. consilium & euentus sunt necessaria: vt infra eod. tit. l. 1. & C. si quid in fraudem patroni. l. 1.
y *Si quis.*] institutus in testamento inutili. Accur.
z *Fideicommissi.*] quod non erat debitum. Et dic restituit re & verbo, vel verbo solo: nam vtrumque potest, vt infra ad Trebellianum. l. restituta.
a *Condictionem.*] scilicet indebiti gratia possessionis, vt infra de condictio. indebiti. l. indebiti. §. primo, & l. secunda, in fi. & l. tertia, quarta, & quinta.
b *Veluti iuris.*] id est condictionis indebiti.
c *Repetere potest.*] per condictionem indebiti pretium.
d *Sed his.*] primo, & secundo.
e *Duntaxat.*] non autem in plus, nisi in dolo fuerit, quia scienter fecisset, vt supra eod. l. nec vllam. §. is autem, qui restituit quæ est contra.
f *Vendicare.*] vt C. eodem, l. si post mortem, in fine, & supra eodem, l. etiam. §. 1. alias est in l. nec vllam, §. quod si quis hæreditatem. ibi, nec in singulis, &c. Et hoc est verum emptores conueniri, si habeant regressum contra illum, qui bona fide distraxit, vt infra eodem, l. sed & si s. finali, & §. item si rem. Vel nisi petitor iam acceperat pretium a venditore: pretium enim, & rem non debet habere, vt C. si seruus exter. se emi mand. l. prima. Accursius.

damnari Rei planè iudicatæ tempus spectandum esse fim Octaueni sciam, 1 † vt apud Pomponium scriptum est, an dies[b] venerit: quod & in stipulatione condonali erit dicendum. Si aũt non venit, cauere officio[c] iudicis dêbit 2 † de restituendo hoc debito, cum dies venerit, vel condõ extiterit.

¶ Sed & is qui pretia rerũ hæreditariarum possidet,[d] item qui a debitore hẽditario exegit, petitione hæreditatis tenetur. Vnde Iulian. lib. 6. Digestorum scribit: 3 † & ab eo, qui petijt hæreditatem, & litis æstimationem consecutus est, hæreditatem posse peti.

¶ Non solum autem a debitore defuncti, sed etiam a debitore hæreditario[e] peti hẽditas[f] potest. Denique ab eo, qui negotium hæreditarium[g] gessit, & Celso, & Iuliano videtur peti hæreditatem[h] posse. Sed si hæredis[i] negotium gessit, nequaquam. Ab hæredis[k] enim debitore peti hæreditas non potest.

Supra dixit de eo, qui est possessor, hic de eo, qui est creditor. hoc est qui habet aliquam actionem personalem ad hæreditatem. Bartolus.

¶ Iulianus scribit: si is[l] qui pro hærede possidebat, vi fuerit deiectus, peti ab eo hæreditatem posse, quasi a iuris possessore; quia hẽt interdictum vn vi; quod victus[m] cedere dẽt.

¶ Sed & eum qui vi 4 † deiecit, petitione hæreditatis teneri: qui hæreditarias res pro possessore possidet.

¶ Idem Iulianus ait: siue quis possidens,[n] siue non, rem vendiderit, petitione hæreditatis eum teneri: siue iam pretium receperit, siue petere possit, vt & hic actionibus cedat.[o]

¶ Idem scribit patronum hæreditatem petere non posse ab eo, cui libertus hæreditatẽ 5 † in fraudẽ[p] alienauit:[q] quia Caluisiana[r] actione ei tenetur:[s] patroni[t] enim ille debitor est, non hæreditarius.[u] Ergo nec ab eo cui mortis cã donatum[x] est, peti hæreditas pôt ¶ Itẽ 6 † Iulianus scribit, si quis[y] ex cã fideicõmissi[z] restituerit hæreditatem, vel singulas res præstiterit, peti ab eo hæreditatem posse; quia habet condictionem[a] earum 7 † rerum, quæ sunt ex ea causa solutæ: & 8 † veluti iuris[b] possessor est.

¶ Sed & si pretia rerum, quas distraxit, ex cã fideicommissi soluit, peti hæreditatem ab eo posse: quia repetere potest.[c] Sed his[d] casib. actiones suas duntaxat[e] eum præstaturum; eum & res extant, & potest petitor etiam per in rem actionem eas vendicare.[f] 9 †

Possessor victus habet retentionem rerum propter expensas per eum factas, & pecuniam solutam, si sibi culpa imputari non possit. Bartolus.

Caius lib. 6. ad edict. prouin.

LEX XIX.

Quod si possessor hæreditatis ob id, quod ex testamento hæredem se 10 † putaret, legatorum nomine de suo soluerit, & quis 11 † ab intestato 12 † eam hæreditatem euincat: licet damnum videtur esse possessori, 13 † quod sibi non prospexerit

Qvod si.] CASVS. In hac l. cum §. idem Iulianus. proxi. præced. est talis. In testamento inutili fuisti scriptus hæres, & ego eram legitimus, & rogatus fuisti restituere hæreditatem, vel partem Titio, & a te

1 † *Alias, de eo, re.*
2 † *Flor. debito.*
3 † *Flor. aut ab eo.*
4 † *Flo. deiecit.*
* De Pauliana, vi. l. 39. §. 3. ff. de vsu. vbi etiã de Fauiana. & in l. 1. & q.d in fraud. patron. & ibi & de Caluisiana. in §. si plurib. & l. 2. & 3. § si in testatu l. vlt. & in l. 2. si quis à par. fuer. manumi.
5 † *Flo. deest, hæreditatem.*
6 † *Fl. Idem.*
7 † *Alias, earum.*
8 † *Alias, eorum.*
9 † *Flo. vindicare.*
10 † *Alias, esse putaret.*
11 † *Flor. si quis.*
12 † *alias ab intestato.*
13 † *Flor. possessoris.*

niunt in hæred. petitio. res pignori datæ defuncto Item res commodatæ defuncto Item res depositæ apud defunctum veniunt: & si ego habebam hypothecariam pro rebus pignoratis, non ideo minus, immo magis veniunt in hæred. petitio. Item licet pro rebus commodatis, vel pro deposi non daretur defuncto actio aliqua, si caderet à poss. tamen æquum est, ut ueniāt in hæred. petitio. quia harum rerum periculum pertinebat ad hæredem.

l. sed &

¶ [*Quod si.*] Titius possidens aliquā rem pro emptore, & sic cępit vsucapere: decessit, & me instituit: vnde ego hæres animo hæred. adiui & ita completa est vsucapio per me hæredē: an illa res veniat in hære petit. si ago contra poss. pet hæred. Dicitur, quod non uenit: sed petere debeo rei vendicatio cōtra quā non opponitur exceptio.

2† Vt & Fl.

¶ [*Veniunt.*] Hæred. Titii ad me pertinebat, qui hæredem me instituit: ille Titius iurauit rem quandam possidentis non esse: vnde cum illam possideas, contra te peti. hære. ago: an ille fundus ueniat in petitione hæreditatis? Et respond. q sic. & si tua culpa amisisti illum fundū, distingue, aut bona fide possidebas aut mala fide, & tunc similiter multo magis teneris.

3† Fl. id est.
4† Flo vindicare.

ria corpora, sed etiam 1† quę non sunt hæreditaria, quorū tamen periculum ad hæredem pertineat, vt res pignori datæ defuncto, vel commodatæ, depositæve. [b]

¶ Et quidem rei pignori datę etiam specialis petitio est, 2† vt hæreditatis petitione [c] contineatur: sicut ille quarum nomine Publiciana competit. [d] Sed licet earum nomine, quæ commodatæ, vel depositæ sunt, nulla sit facilè [e] actio, quia tamen periculum earum ad nos pertinet, æquū est eas restitui. [f]

Quod non fuit defuncti, sed hæredis, in hac actione non venit. Bart.

¶ Quod si pro emptore vsucapio ab hærede [g] impleta sit, non veniet [h] in hæreditatis petitionem: quia hæres, [i] idemque 3† petitor, [k] eam vendicare 4† potest: nec vlla exceptio [m] datur possessori.

Res pro quibus defuncto non competebat actio, sed retentio, veniunt in hoc iudicio. Bart.

¶ Veniunt, & hæ res in hæreditatis petitionem, in quibus possessor [n] retentionem habuit, non etiam petitionem, veluti si iurauerit 5† defunctus [o] petitoris rem non esse, [p] & decesserit, debent hæ quoque restitui. [q] Immo & si possessor [r] sua culpa eas amisit, [s] 6† tenebitur hoc nomine. Idemque erit & in prædone, [t] licet hic propter culpam [u] 7† non teneatur, quia nec hic debet eas res retinere. [x]

Quod non potest restitui, in hac actione non venit. Bartolus.

¶ Seruitutes [y] in petitionem 8† hęr. nō venire ego didici, [z]

5† Fl. iurauerit.
6† Fl. amiserit.
7† Aliàs, pro culpa.
8† Fl. restitui tantum.

h *Non veniet.*] sed in familiæ erciscundæ iudicio, ut infra famil. ercisc. l. veniunt. Azo.

i *Hæres*] hæc non est bona ratio, ut ideo hæc non detur, quia alia competit, ut sup. ead. l. §. & quidem. tamen enim nunquam haberet locum actio, cum hæres semper habeat vendicationem omnium, quæ habuit defunctus, ut sup. eo. tit. l. quod si in diem, in fi. nisi in casu, ut in fi. ne huius l. gis, ubi alia hanc excludit. Sed ibi ideo, quia confessoria nascitur in præsenti prohibitione, ideo defuncto non competit, sed hæredi datur, vt propria, ut ibi dicit. Vt ergo hæc sit bona ratio: dic, quia potest uendicare, scilicet ipse tantum, non autem defunctus potuit, ut argum. supra eodem, l. quod si in diem, §. sed si negotium, & §. penult.

k *Petitor.*] scilicet tantum.

l *Potest.*] non autem defunctus.

m *Exceptio.*] nimis largè locutus est: restringe ergo ad exceptiones, quę alibi continentur, ut C. de edi. Diui Hadr. toll. quāuis. Azo. Hoc non placet, quia illa in possessorio, vel melius, nulla scilicet q detur petitio hære. non hæc

¶ *Seruitutes*]. Titius habebat prædia, quibus seruitutes debebantur ex prædiis Sempronij, & decessit me hærede relicto Sempronii, cuius est prædium seruiens, dicit se fore hæredem: ego uerus hęres cępi experiri aduersus eum petit. hæred. quæritur an seruitutes debitæ prædiis Titii ueniant in petit hæred. uel non? Et respon. quod non: sed ego potero agere confessoria. Viuianus.

a *Quarum.*] s. non hæreditariorum.

b *Depositæve.*] nam harum quandoque depositarius periculum præstat, ut si se periculo miserit ame, uel culpam commisit, ut). vi bon. rap l. 2. §. & generaliter.

c *Petitione.*] i. hypothecaria, ut ideo merito hæreditatis petitione contineatur, vel lege, ut, pro quamuis.

d *Competit.*] ut quia defunctus emit à non domino.

e *Facile.*] quandoque enim datur, ut). ui bono. rapt. l. 2. §. & generaliter, & Instit. de oblig. quæ ex delic. nasc. §. quę de fullone, & cum alii commodat, commodata. Azo Item & quando dominium transiuit, ut argum.). loca. l. in naue. Sed quid si rem meam tibi commodauit: nunc reperis penes alium: nunquid poteris agere contra eum? Respon. non aliqua actione, sed fortè iudicis officio, secundum H. & ideo dicit non facilè, sed an ego potero agere contra eū per actionem commodati? Respondeo non, sed per actionem in rem.

f *Restitui.*] per petitionem hæreditatis, cum possessor pro hęrede, uel pro possess. possideat.

g *Ab hærede.*] s. ilicet uero, qui nunc petit: sed quomodo compleuit si nec poss. dit? Respon. hæreditas complet, secundum M. argum. Instit. de stipul. seru. in princ. uel hæres etiam sine possess. secundum H. ut inf. de usucap. l. cœptam si nemo, s. alius possessionem adeptus fuit: aliàs interrupta fuit usucapio, ut infra, de usucap. l. possessio testatoris. Sed quid si testamentum dicitur inofficiosum, & institutus usucapit, u. nit in petit hęr. Respon. sic, cum omnia rumpantur per querelam.

que intenditur, s. rei uendicatio. Accursius.

n *Possessor.*] i. est defunctus.

o *Defunctus*] qui possidebat.

p *Non esse*] non autem suam esse, quia tunc ageretur, ut). de iureiur. l. sed & si possessori.

q *Restitui.*] sed nonne melior est hæredis conditio, quàm defuncti? Respon. non, quia illi uiuenti non expediuit agere, quia possidebat, præterea si iste possessor huius rei, ut hæres se defendit, æquum est, ut restituat si inueniatur, non hæres.

r *Possessor*] bonæ fidei, ut ex eo, quod sequitur, patet, quia specialiter de prædone dicit. dic ergo, quod iam erat mota controuersia, aliàs non tenetur, ut infra eo. l. quod possessor, §. sicut.

s *Eas amisit.*] ut quia non opposuit exceptio vel negligenter amisit, ut). de rei vend. l. si culpa. Accur.

t *Prædone.*] ut infra eodem l. sed & si lege, §. quod autem ait senatus. licet hic, scilicet prædo propter culpam non teneatur, id est non ideo, quia culpam commisit, teneatur, sed quia prædo est, vel subaudi tantum, & sic non obstat infra eodem l. sed & si lege, §. 2. quæ est contra. ubi dicit eum de culpa teneri. Vel dic, non tenetur propter culpam simplicem, sed propter culpam dolo admixtam. si autem uelit quis dicere, non tenetur propter culpam, sed potius propter dolum, male diceret, quia in dolo culpa est, sed non econtra, ut supra, de minorib. l. si ex causa, §. si mulier. Accursius.

u *Propter culpam*] s. simplicem.

x *Retinere.*] si habet, uel non habet,

y *Seruitutes.*] debitas prædiis hæreditariis.

z *Didici*] malè didicisse uidetur, nam ueniunt in interdicto quorum legatorum, si legatarius eas occupauit sua authoritate, ut infra, quorum legat. l. 1. §. quod autem ait prætor, quæ est contra. Solut. dicunt quidam, quod hic in prædialibus, ibi in personalibus seruitutibus loquitur, nam & personales possunt obligari, non reales, ut infra, de pignor. l. si is qui. §. penult. & § fin. Sed hoc non placet, quia

quia cum & ibi locutus esset de personalibus, subiunxit, idem in alia seruitute. Dicas ergo, quod hic loquitur de seruitutibus, quæ debebantur hæreditariis prædiis ibi: econtra de his, quæ debebantur à prædiis hæreditariis, quas sua authoritate legatarius occupauit, & sic est alius casus. Nõ autem placet, vt dicas aliud in interdicto, q̃ in actione: quia illud interdictum, sicut & hæc actio punit eum, qui pro possessore possidet.

a *Cum nihil.*] mala rõ.
b *Restitui.*] sed tamen patientia est pro traditione, ut inf. de vsufr. l. 4. §. datur, & inf. de publ. l. si ego, §. 1. Hęc tamen ratio non est bona: quia magis pro incorporali re agitur, s. pro actione cedenda, ut s. eod. l. q si in diem, §. fin. Sed illa est ratio, quia actio ex præsenti prohibitione hæredi facta nascitur, ut suprà, §. q si ꝑ emptore. Accur.
c *In fructibus.*] qui possunt restitui.
d *Sed si.*] bona ratio. Accurtius.

cum nihil [a] eo nomine possit restitui, [b] sicut est in corporibus, & fructibus, [c] sed si [d] non patiatur ire & agere, propria actione [e] conuenietur.

Empta causa hæreditatis, quæ hæreditati sunt necessaria, veniunt in hac actione. Bart.

Vlpianus lib. 15. ad edictum.

LEX XXII.

Item veniunt [f] in hæreditatem [g] etiam 1† ea, quæ hæreditatis causa [h] comparata sunt: ut puta mancipia, pecoraque 2† & si qua alia 3† necessario hæreditati sunt cõ

1† Flor. deest, etiam.
2† Al. deest, pecoraque.
3† Duar. si qua alia, quæ necessaria.

e *Propria actione.*] s. confessoria, per quam intendam ius esse mihi vtendi, & agedi. Azo. vt ꝟ. si ser vend l. 2. Et dic, propria actione, quæ neque defuncto, neque hæredi competit, ut dixi s. §. quod si pro emptore, & supra prox.

Item veniunt] CASVS. Hęreditatem ad me pertinentem mala fide possides, & quædam causa hæreditatis emisti: an illa ueniant in hæred. petit. Et respond. q sic, siue de tua bursa, siue de hęred. emeris, dummodo hæreditatis nomine emeris: alias non conueniuntur: sed cum emisti de tua bursa, ego verus hæres debeo restituere pretium. Vltimò dicit, q non omnia pecunia hæred. comparata veniunt in petitione hęreditatis, ut ecce possessor ex pecunia hære. emit seruum. & ab eo petitur peti. hæred. an ille homo ueniat, an pretium? distingue, an interfuit hęred. cum emi: aut enim primo casu uenit. secundo non: s. d pretium. quod ex hęreditate fuit solutum.

¶ *Simili.*] Tu hæred. ad me pertinẽtem possidebas. ex qua prædium uendidisti, si sine causa fecisti, teneris restituere prædium tantum.

¶ *Item non solum.*] Possidebas hęred. ad me pertin. in hęred. peti. multa ueniunt: sed nunquid & fructus, & partus veniunt? Et resp. q sic, quia hæreditas augmentum recipit, & diminutionem, & hoc dicit in princ. huius §. & in fi. in medio distinguit: an quid acquiritur ex re hęreditaria: & tunc teneris restituere, & ueniunt in hęre. pet. aut extrinsecus: puta ex re tua, & tunc non teneris.

¶ *Cum prædixerimus.*] aliquis combussit domum Titii, sic tenebatur actione legis Aquiliæ, quę actio crescit per inficiationem, & sic ad duplum, an hæc actio cum incremento ueniat in hæred. pet. quęritur? Et respon. quod non, sed simplum tantum veniet.

¶ *Idem rectè ait*] Te conueniebam noxali iudicio, & condemnatus es mihi in decem, vel debere mihi seruum pro nox. q non fecisti infra tempus quadrimestre, immo non poteris dare pro noxa, nec liberare te potes dando seruum pro noxa si conueniaris.

¶ *Præter*] Diximus suprà quibus, & aduersus quem hæred. pet. competat, & etiam, quę in ea veniant; hic dicit, quod multa sunt, quę in ea ueniunt. Vnde imperator fecit libellum siue epistolã, & misit ad senatum super illis, quęrens quid eis videatur. & senatores responderunt, & quatuor capitula comprehenderunt, puta Titius institutus erat, duos sibi hęredes instituit, quorum vnus adiuit pro parte sua, alius autem antequam adiisset decessit, & ita eius pars facta est caduca, & sic fisco defer.enda: alius coheres adiuit: eam partem credens sibi accrescentem, & sic eam bona fide possidebat, & sic eam uendidit

Meuio, si fiscus cœpit aduersus eum experiri pet. hære. an ad vsuras teneatur? Et respon quod non: sed ad pretia bene tenetur, & bo. in prima. Secundo dicit, q si malæ fidei possessor est, tenetur de rebus omni modo, siue habeat, siue non: sed si bonæ fidei possess. est, non tenetur nisi inquantũ locupletatus est.

parata. [i] Equidem si pecunia hæreditaria sunt comparata, sine dubio [k] venient: si uerò non pecunia hæreditaria, videndum erit an veniãt: 4† Et puto etiam hæc venire, si magna utilitas hæreditatis uersetur: pretium scilicet restituturo hærede. [l]

Sed non omnia, [m] quæ hæreditaria pecunia comparata sunt, in hæreditatis petitionem ueniunt.

Denique scribit Iulianus libro 6. Digestorum, si possessor [n] ex pecunia hæreditaria hominem [o] emerit, & ab eo petatur hæreditas, ita in hæreditatis petitionem venire, si hæreditatis interfuit [p] eum emi: at si sui causa [q]

¶ *Petitam*] Dictum est s. eod. l. cum antequam. quæ petantur à fisco, vult illud exponere: nam dr̃ tunc peti à fisco, quando illi possess. quoquo modo denunciatur, q ad fiscum pertineant.

4† Flor. deest, an veniant.

¶ *Aptanda.*] Nunc incipit Iurisconsul. verba senatus exponere. dicit enim s. ead. l. §. cum antequam. cum pars deuoluitur ad fiscũ, ut caduca, tria no. Et primo, in eo q dicit pars. Secundo, in eo q dicit caduca. Tertio, in eo q dicit: fisco petatur. Nam q. dicit pars, nõ est vis, nã idem est & si tota. Itẽ in eo, q dicit caduca, non est uis: quia quocunque modo defera tur ad fiscum, fiscus habebit. Item in eo, quòd dicit fisco, non est vis, nam & si deferatur homini priuato aliquo tit. idem erit, quia habet eam hęre. & illud senatusconsul. locum habet non solum in hęred. sed etiam in castrensi peculio, vel quasi.

¶ *Petitam.*] Nunc exponit Iurisconsul. illud verbum, suprà ead. l. §. petitem.

¶ *Cæterum.*] Hęred. uel ad me, vel ad fiscum pertinentẽ possidebas scienter, res quasdam ex ista hęred. vendidisti. quæritur ad quid mihi tenearis; & quidẽ si es ma. fid poss. quia tibi denunciatum est, vel scis ad me pertinere, teneris ad illas res venditas, & etiam fructus earum. si es bo. fidei pos. teneris ad pretia tantum, sed huic definitioni videtur obstare epistola cuiusdam Imperatoris, in qua dicitur, q malę fidei poss liberetur restituendo pretium, vnde est contra senatum. Sed distingue, aut malę fidei poss. alienat res steriles, & habet locum epistola, aut alienat non steriles, sed alias bonas, & tunc habet locum senatus.

¶ *Licet.*] Hęred. ad me pertinentem poss. siue credas te hęredem de iure ciuili, siue de iure pretorio, uel alio modo, locum habet senatus, & haberis loco bonę fidei poss. & ideo non teneris mihi ad pretium. Viuianus.

f *Veniunt.*] hęc l. loquitur in malæ fi poss. usq; ad ad §. prętet, hæ. & hoc innuit circa princ. & si qua necessaria, &c. nam poss. bon fid. etiam non necessaria reddit, & non tenetur de pretio; hic autem sibi retinet non necessaria, & pretium reddit, & hoc innuit inf. §. sed non omnia, in fi. item innuit postea ibi. similI modo, nam si esset bo. fid. poss. nõ teneretur de culpa, ut infrà eo. si quid possessor, §. sicut.

g *In hæreditatem.*] i. in hęreditatis petitionem. Accur.
h *Causa.*] necessaria.
i *Sunt comparata.*] dicta necessaria.
k *Dubio.*] si tamen nomine hæreditatis emit, aliàs secus, vt ꝟ. subiicit, sed non omnia, &c. & ꝟ. eo. l. sed & si. §. 1. arg. ꝟ. de pre. at. l. si seruus. & facit infra, de leg. 2. l. Imperator, §. fi. & l. seq. sed in eo qui emit ex pecunia pupilli, uel militis, secus est, quia datur electio militi & pupillo, ut C. arbit. tut. l. curator, & de rei uend. l. si vt proponis.
l *Hærede.*] s. vero, qui euicit hęreditatem, & pretium dic iustum, ut in simili casu, ut ꝟ. eo l. possessor, §. fi. & sic fit ubi rem inutilem distraxit, ut infra ead. l. §. penul. Sed arg. contra, ꝟ. de in rem uerd. si res. Accur.
m *Omnia.*] s. prædicta necessaria. Accur.
n *Possessor.*] i. malę fidei.
o *Hominem.*] necessarium.
p *Interfuit*] deest cum necessarius fuisset hęreditati, & hęreditatis nomine emit.
q *Causa.*] & ita fuit in culpa.

Venire.

emit, pretium venire. a

Res vendita absque necessitate venit in hac actione: quod si vendita est ex necessitate, tunc pretiũ eius venit in hac actione. Bartol.

¶ Simili modo,[b] & si fundum hæreditarium distraxerit: siquidem sine causa, & ipsum fundum,[c] & fructus in hęreditatis petitionẽ venire: quod si æris 1† exoluendi gratia hæreditarij id fecerit,[d] 2† non amplius venire, q̃ pretiũ. 3†

Hæreditas augetur accessionibus, ideo omnes accessiones eius in hac actione veniunt. Bart.

¶ Item non solũ ea, quæ mortis tpe fuerint, sed, & 4† si qua postea augmenta hæreditati[e] accesserint, venire in hæreditatis petitionem. Nam hęreditas & augmẽtum recipit, & diminutionem.[f] Sed ea, quæ post aditam[g] hęreditatẽ accedunt, si quidem ex ipsa hæreditate, puto hæreditati accedere: si extrinsecus,[h] nõ, quia personæ possessoris accedunt. ¶ Fructus autem omnes[i] hæreditatem augent, siue ante aditam hæreditatem, siue post accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augent hæreditatem.

Quòd vna actio deuoluitur in aliã, intelligitur deuolui secundum eius naturam primæuam, non secundum accidentalem. Bar.

¶ Cum prædixerimus[k] 5†[*] oẽs hæreditarias actiones in hæreditatis petitionẽ venire, quæritur, vtrũ cum sua natura veniãt, an contra; ut puta, est 6† quædam actio, quæ 7† infisciatione crescit: vtrum cũ suo incremento, an verò in simplũ veniet, vt legis Aquiliæ? Et iulianus lib. 6. Digestorũ scribit, simplum solututum.[l]

Quando vnum est in obligatione, aut in solutione ex dispositione legis, tunc pmittitur potestas soluendi: donec sup actione iudicati lis fuerit cõtestata. B.

¶ Idem 8† rectè ait, si noxali iudicio condẽnatus sit possessor[m] defuncto, non posse eũ 9† dedentem noxæ officio iudicis liberari: quia tamdiu q̃s habet noxæ dedendæ facultatẽ, quamdiu iudicati[n] 10† cõueniatur.[o] Post susceptũ iudicium[p] non põt noxæ dedendo se liberare, suscepit[q] aũt per petitionem[r] hæreditatis.

Hic incipit quarta pars huius tit. in qua iuriscõsultus cõtinuat se, volens recitare verba senatuscõsulti, et eius expositionẽ in hac materia. et primò cõtinuat Scdò ponit narrationẽ. Tertio ponit statutũ senatuscõsulti, vsq; ad § aptãda. Secũda ibi, Pridie. Tertia ibi, cũ anteq̃. Et q̃a senatuscõsultũ locutũ est breuiter, iõ nõ indiget summario. Ba.

a *Venire.*] s. ex hæreditate solutum.
b *Modo.*] s. per contrarium, & distinguitur, vendidit necessario, uel non.
c *Eundem.*] si redimere potest: alioquin quantum in litem iuratum fuerit, dabitur actori, ut infra eod. l. possessor, §. fin. Ita.
d *Fecerit.*] in quo poss. hic loquitur? si enim in bo. fi. nõ, nisi inquantum est locupletior, tenetur, ut ĩ. ea. l. eos autem. q̃ in superiori responso hic negat. & si malæ fidei ad res oino tenet, ut inf. ea. l. §. pen. quę est contra, q̃ hic negat. Sed respon. & soluo, quia ĩ malæ fidei poss. dixi, ut in prin. legis dixi: nã & malæ fid. poss. d. strahit rẽ, quæ onerat hæreditatem: ut ĩ. ea. l. §. pe. uel dic non amplius uenire q̃ pretium. s. si hoc petitor elegerit, & dic p̃tium s. iustũ, ut ĩ. e. l. si poss. §. si. Et huic verbo, q̃ pretium hac actione petatur, facit ĩ. eod. l. sed vtrũ, §. debitor. & l. q̃ si in diẽ, §. non solum A. cur.
e *Hæreditati*] iacenti.
f *Diminutionem.*] vt ĩ. q̃ me. cau. l. si ipsa.
g *Aditam*] a putatiuo hærede.
h *Extrinsecus*] istud extrinsecus non omnia extrinseca inducit, sed tñ ea quę personæ poss. accedũt, ut habes duos casus inf. eo. l. at ubi. Item aliũ s. qñ per seruum hæreditarium ex re possessoris. ut inf. eo. l. p seruũ, & l. seq. aliàs accipitur, ut inf. de pec. leg. l. denique. § si.
i *Omnes*] s. naturales & industriales, & ex eo, q̃ dicit augent, ut C. eo. l. si post ibi, fructiqus.n &c. & inf. e. l. siue. §. augen. & l. seq. dicunt quidam, ut V. q̃ in pet. hære. bo. fi. poss. non facit fructus suos, vt hic, & if. eod. l. ancillarũ. & l. illud. §. prædo. Quo nihil est falsius. cũ. n. constat. q̃ ex eius re sibi quæratur, ut ĩ. e. l. nisi. ergo & fructus suos facit, ut inf. de acqu. rer. do. l. quæsitum. sed licet faciat suos, nihilominus veniũt in hac actione. ut hic, sicut in redhibitoria. ut inf. de ædil. edic. l. cũ sunt. §. fi. & l. seq. Præterea pone eum scriptum, & in querela inoffi. test. uictum, fructus nonne fecit suo.? Vtique q̃ ergo hic dr̃, augetur hæreditas, verũ est, q̃a possunt peti iure actionis: & sic augent hæreditatem. i. p̃ titio. hær. licet in rei uendic. per iudicis officium petantur, si bo. fi. fuit poss. uel si ma. fid. petuntur iure actionis i. pet. rei vend. Sed no. q̃ alia est rei [illegible] dic. quæ datur pro fructibus, alia quæ datur pro re, sed [illegible] hęred. cũ sit una actio, & rẽ, & fructus simul continet: vnde dr̃ fructibus augeri: at in rei uend. non augetur, quia alia est illa, quæ pro fructibus datur. Nec ob. d. l. ancillarum, quia licet uideatur ibi innui, quod hæreditaria ueniant, hi autem fructus non innt hæreditarii, si hãc possessoris, non enim sola hæreditaria ueniunt: nam & pecuniæ a debitoribus exactæ inter pretia rerum veniunt in pet. hæred. & tamen non sunt hæreditariæ. Item nec prędicta l. illud, § prædo, quia licet ibi videatur dici, quod iõ hæreditatem augent, quia non facit suos: vnde cum fructus quos bo. fi. poss. percipit, augeant, iõ non videat suos facere: dicas q̃ non sequit. præterea si verũ esset q̃ dicuntur: ergo licet tũ esset ante li. conte. vtrũ hic poss. fecerit fructus suos, nõ enim est certũ, an rei ven. vel pet. hęr. conueniatur, quod nihil est.
k *Cũ prædixerimus.*] vt ĩ. e. l. itẽ vidẽdũ. §. fi.
l *Soluturum.*] aliud est i actione serui corrupti quia naturaliter ab initio in duplum est ut ĩ. de ser. corru. l. ut tñ. ista vero ĩ simplum, q̃uis ex negatione crescat. ut infra ad l. Aq. l. inde Neratius. § hæc actio. Az. sed quid est in actione quod metus causa? Respond. idem quod in l. Aquil. nam pœna non est ab initio debita, ut supra quod me. cau. l. si cum ex, §. in hac actione. Io. sic. & inf. de pec. l. sed si damnum. §. sed est quæstionis. & infra fa mil. ercis. l. & puto, in fi. & seq.
m *Possess.*] qui nunc possidet hæreditatẽ, cuius seruus primo dederat dãnũ defuncto.
n *Iudicati.*] i. actione in factum ex re iudicata.
o *Conueniatur.*] aliàs est conueniatur, & aliàs non cõueniatur. & idem est sensus. Et no. quod quis in damno condemnatur: sed noxæ deditio est in solutione, ut infra, de noxa. l. 1. & infra de re iudic. l. m[illegible]s. §. decem. & Instit. de offi. iudic. in princ. quam licentiam habet damnatus vsq; quo iudicati conueniatur, ut sola hac l. dicitur. quod expone idest usque ad id tempus quo iudicati possit conueniri, scilicet quadrimestre, ut C. de usur. rei iudic. l. secunda, transacto autem hoc tempore non erit noxæ deditio in solutione, cum id solui debeat quod fuit in condemnatione, secundum Io. Vel dic vsque ad litem contestatam post quatuor menses etiam potest se liberare, non postea secundum Azo. Item nota hic, quod quædam conceduntur damnato in quadrimestre tempus, prout Io. intellexit, quæ postea non permittuntur, ut hic, & supra quod met. causa l. si cum ex, §. quod si homo. & C. de usur. rei iud. l. 3. & supra de arbit. l. si cum. § fi. & l. seq.
p *Iudicium.*] scilicet actione in factum ex re iudicata.
q *Suscepit*] s. actionem in factum.
r *Petitionem*] quæ datur eius actionis in factum loco.

Petitionem.

4† Alias, æris alieni.
2† Fl. fecit.
3† Alias, quã pretium iustũ.
4† Flor. decess. &.
5† Fl. prædiximus.
[*] Bald. dicit istum tex. sinè q̃ actio surrogata sapit naturam eius in cuius locũ subrogatur, si naturales: secus si accidentales et ad intellectum huius § vide Iac. Nig. in l. si insulam, n. 211. de verb. oblig.
6† Alias dicit, qua.
7† Alias dicit, qua.
8† Fl. item.
9† Dedendo.
10† Non conueniatur vide Ant. Aug. li. 1. c. 3.

a *Petitione.*] idest ipsa actione.
b *De quibus*] scilicet omnibus.
c *Relatis.*] s. prius & statim incipit, Pridie, &c.
d *Pridie idus. Martias.*] idest per quindecim dies intra mensem.

hæres non fit, & in causa caduci item, & in bonis vacantibus, vt infra ead. l. §. idem & si uacantia, & §. non solum, Accursius.
t *Item placere.*] scilicet censuerunt. hoc exponitur infra l. proxi. §. senatus.

¶ Præter hæc autem 1 † multa reperimus tractata, & de petitone a hæreditatis, & de distractis rebus hereditariis, & de dolo præterito, & de fructibus: 2 † quibus b cum forma a senatusconsulto sit data, optimum est ipsius senatusconsulti * interpretationem facere, verbis eius relatis. c

¶ Pridie * idus Martias. d Quintus Iulius Balbus, & Publius Iuuentius Celsus, Titius Aufidius, & Atrius 3 † Seuerianus consules, e verba f facere de his, quæ Imperator 4 † Cæsar Traiani Parthici g filius diui Neruæ nepos, Hadrianus h Augustus Imperator, 5 † maximusque (princeps 6 † proposuit) quinto nonas i Martias, quæ proximæ fuerunt, libello k complexus l 7 † quid fieri placeret: m deque ea re ita censuerunt.

¶ Cum antequam n partes caducæ o ex bonis rusticis 8 † fisco peterentur, hi qui se hæredes esse existimabant, p 9 † hæreditatem distraxerint: placere, q redactæ r ex pretio rerum venditarum pecuniæ vsuras non esse exigendas. Idemque & 10 † in similibus s causis seruandum. 11 †

¶ Item placere, t a quibus hæreditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, pretia, quæ ad eos rerum ex hæreditate venditarum peruenissent: u & si hæ x ante petitam y hæreditatē deperissent, diminutæve z fuissent, restituere debere. a

¶ Item eos, qui bona inuasissent, b cum scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent: perinde condemnandos, c quasi possiderent.

¶ Eos autem qui iustas d causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. e

¶ Petitam f autem fisco hæreditatem ex eo tempore existimandum esse, g quo primum quisque scierit h eam a se peti: idest, cum primum aut denunciatum ei esset, aut literis, aut edictis 12 † euocatus esset, censuere.

¶ Aptanda i est igitur nobis singulis verbis senatusconsulti congrua interpretatio.

Dicta in l. extenduntur ad omnes res, casus, et personas, in quibus est eadem ratio. Bart.

¶ Ait senatus: Cum antequam partes caducæ fisco peterentur. Hoc euenerat, K ut fisco partes caducæ peterentur. Sed & si ex asse fiat, senatusconsultum locum habebit.

¶ Idem & si vacantia bona fisco vendicentur, 13 † vel ex alia quacunque causa l bona ad eum peruenerint, senatusconsultum hoc locū habebit, etsi ciuitati peterentur. m 14 †

¶ In priuatorum quoque petitionibus senatusconsultum locum habere nemo est, qui

e *Consules.*] quatuor consules erant, duo constituti, & duo in futurum designati. Ioan. nam Calend. Ianuariis consulatum ingrediebantur: sed ante designabantur, ut infra de condit. & demonst. l. Publius Mæuius, & in Auth. de consul. §. hæc omnia. Azo. in administrationе ergo erant tantum duo, ut supra de orig. iur. l. 2. §. exactis.
f *Verba.*] responsionis, quę statim habes.
g *Parthici.*] quia Parthos deuicerat.
h *Hadrianus.*] hoc est propriū nomen eius.
i *Quinto nonas.*] idest per tres dies circa principium, & ita quinto nonas fuit proposita quæstio a principe senatoribus, & eorum consulibus qui præerant, ut Instit. de iure nat. §. lex est. & responsio data fuit pridie Idus Mart.
K *Libello*] in scriptis enim Imperator quęsiuit quod uoluit scilicet de petitione hæreditatis, & de rebus, & pretio, & similibus, quę in petitione hæreditatis ueniunt. & appellatur hic libellus oratio, quam fecit ad senatum princeps, ut patet infra eod. l. fi. & tem. §. illud. Accursius.
l *Complexus.*] subaudi, quærens quid &c.
m *Placeret*] i. statui.
n *Cum antequam.*] Rusticus decessit duobus relictis hæredibus, quorum vnus post mortem testatoris, & ante aditam hęreditatem decessit: vnde sua pars ad fiscum deuenit quolibet petente siue desetente: non autem cohæredibus accrescit, secundum hæc iura. Sed hodie secus, vt l. i., & C. de caduc. tollen. l. prima, §. & cum triplici. & infra de iure fis. l. prima, Vel pone, quod accommodauit fidem de restituendo non capaci, vt infra de uulg. substitut. l. ex facto, §. Iulianus. Et not. quod hæc verba huius senatusconsulti exponuntur infra per varias leges. hoc ergo primum exponitur infra ead. l. §. ait senatus. Idem dic de pro non scripto, & caduco, & quasi caduco, vt not. inf. tit. i. l. fi.
o *Caduca.*] i. caducorum iure, Azo.
p *Existimabant.*] & sic sunt bonæ fidei. & hæc expone, vt infra ea. l. §. a quo, & § cęterum.
q *Placere*]. i. censuerunt senatores, quod est in fi. §.
r *Redacta.*] hoc verbum exponitur infra l. prox. § redactæ. & §. seq. Accur.
s *In similibus.*] scilicet in pro non scripto, scilicet si alius

u *Peruenissent.*] ante petitam, si autē post, ad ipsas res.
x *Et si hæ.*] s. res
y *Petitam.*] primo ergo venditæ. Secundo pretium habitum, Tertio perierunt. Quarto petitur hæreditas, & sic erant bonæ fidei, tempore vēditionis, ut infra l. proxi §. 2.
z *Diminutæve.*] hoc expone, ut infra eod. l. deperditum. vendiderant ergo antequam fierent malæ fidei: de his enim hic loquitur, ut inf. e. l. verum.
a *Debere.*] si locupletiores facti sunt eo pretio, ut infra §. cos autem.
b *Inuasissent.*] s. tanquā essent prędones.
c *Condemnandos.*] censuerunt.
d *Qui iustas.*] i. non iniustas. sic inf. de fideicom. lib. l. si cum. §. si quis seruū. Alioquin obuiare videtur, ut inf. eo. l. s. d & si lege, §. scire, Azo.
e *Facti essent*] hæc est optima regula, qua nulla uerior in iure, ut bonæ fidei possessor in id tātum, quod ad se peruenerit, teneatur. Azo & hæc pars exponitur inf. eod. l. sed & si. §. consuluit. sed superior ea. l. §. ait senatus.
f *Petitam.*] exponit verbum, peterentur, positum in prin. §. & tamen est de uerbis senatuscon. adhuc.
g *Esse.*] s. censuerunt. quod est infra.
h *Scierit.*] & ita ex tunc erit malæ fidei, vt supra ea. l. §. petitam. Et sic no. quod nocet scire, ut C. de excus. tut. l. quinquaginta, & in Auth. vt spon. larg. §. rursus & inf. de ædil. edic. l. cum sex. & infra quando appel. sit l. 1. § si & inf. ad leg. Iul. de adult. l. mariti, in prin. & C de peric. tut. l. pen. Accur.
i *Aptanda.*] s. quę hic fuerunt uerba senatusconsulti: nunc incipit ea exponere.
K *Hoc euenerat.*] vel quia mortuus fuerat hæres ante aditā hæreditatem, ut dixi C. de caduc. toll. §. & cum triplici, vel propter defuncti delictum, ut inst. de publ. iud. §. item lex. Vel propter hæredis fidem illicitè datam. ut infra de vulga. substi. l. ex facto, §. Iulianus.
l *Quacunque causa.*] vt quia ex causa pœnæ deportetur hæres, vel ab indigno auferatur, ut supra eo. §. idem in similibus. Sunt enim multæ causę, quibus quid ad fiscum nunciatur, ut infra de iure fis. l. 1.
m *Peterentur.*] scilicet hæreditas, sed hoc uidetur falsum, cum alii ciuitati caducum non applicetur, ut C. de bonis vacan.

1 † Flor. desit, autem.
2 † Alias deest, de.
* Quotantur, quid & ex quo tempore euicta hæreditate restituendum sit, aut D. Marcus l. 2. C. eodem.
* Bald. dicit hoc istum tex. valde not. ad hoc, quod consules electi in futurū possunt cum præsidib. qui administrāt facere reformationes, et habent vocem cum eis, ante quam administrent. Bol.
3 † Alias Oneratus alias Oc. alias, Ocnius & alias Tyberius. cur autem in hoc § ea quatuor consulū nomina adscribantur, explicat Alc. lib. 5 parerg. c. 10.
4 † Alias deest, Imperator.
5 † Alias, deest, Imperator.
6 † [] Tribon. clusit quidā putant legendum, ōtifex, pater patriæ, quasi Tribonianus, nō recte has notas legerit, quib. tamen erat sic scriptū P. pp.
7 † Alias complexus esset quid.
8 † Rustici s.
9 † Flor. existimant.
10 † Deest, &.
11 † Deest, esse
12 † Fl. edicto.
13 † Vindicentur.
14 † Flo. petentur.

vacan.l.1. Respond. immo est verum, quia potest ei acquiri hæreditas ex alijs causis. & sic dicitur habere locum senatusconsultum in petitione priuatorum, vt infra proxim. respon. Et nota hic, quod quælibet ciuitas, cum Romana iure vtitur eodem, vt supra ex quibus causis maior. seu & si per prætorem, in glo. non absit, & infra, de public. l. sed & hi §.1. Sed argum. contra, infra, de verbor. signifi. l. cum qui vectigal.

Sed argumen. contra, infra, de naut. fœno. l. fin.
h *Sed non*] scilicet nocebit.
i *A quo*] Nota ergo aperte, quod vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, vt diximus supra, de offic. præsid. l. 9. Accurtius.

ambigat: licet in publica a causa factum sit. b Non solum autem in hæreditate hoc 1 † vtimur senatusconsulto, sed & in peculio castrensi, vel alia vniuersitate. c

Vbi denunciatio fit ad notificandum, idem operatur scientia simplex, quod denunciatio: & non refert a quo denuncietur. Bartolus.

¶ Petitam d autem fisco 2 † hæreditatem, &c. 1. ex quo quis 3 † primum sciret a se peti. Nam vbi scit, incipit esse malæ fidei possessor, e i. cum primum ei denunciatum esset. Quid ergo si scit quidem, nemo autem ei denunciauit? an incipiat vsuras debere pecuniæ redactæ? & puto debere: 4 † cœpit enim malæ fidei possessor esse.

¶ Sed ponamus denunciatum esse, non tamen scit: quia, non ipsi, sed procuratori eius denunciatum est: senatus ipsi denunciari exigit: & ideo non nocebit, f nisi forte is cui denunciatum est, eum certiorauerit: g sed non h si certiorare potuit, nec fecit.

¶ A quo i denunciatum sit, senatus non exigit. Quicumque ergo fuit, qui denunciauit, nocebit. hoc 5 † aduersus bonæ fidei possessores: k nam l ita senatus locutus est, Eos qui se hæredes existimassent, m

a Possessor malæ fidei tenetur ad rem, licet eam vendiderit: sed si eam vendi expediebat, est in electione actoris rem, vel pretium consequatur. Bart.

¶ Cæterum si quis sciens n ad se hæreditatem non pertinere, distraxit: sine dubio non pretia rerum, sed ipsæ res veniunt in petitionem hæreditatis, & fructus earum. Sed Imperator Seuerus in 6 † epistola ad Celerem idem videtur fecisse, & in malæ fidei o possessoribus. Atqui p senatus de his locutus est, qui se hæredes existimant, q nisi forte ad eas res referamus, r quas distrahi expedierat, quæ onerabant magis hæreditatem, quam fructui s essent: 7 † vt fit in arbitrio t petitoris, qualem computationem faciat aduersus malæ fidei possessorem: vtrumne ipsius rei & fructuum, an pretij, & vsurarum post motam controuersiam. u

Quod iuris est de eo, qui se hæredem putat, idem si quolibet alio modo arbitratur se successorem. h.d. Vel breuius; idem est se putare hæredem, vel aliter successorem. Bartolus.

¶ Licet autem senatus de his locutus sit, qui se hæredes existimant, x tamen & si bonorum possessores y 8 † se existiment, vel alios successores iustos, z 9 † vel sibi restitutam hæreditatem: a in eadem erunt conditione. b

Qui hæreditariam pecuniam non attingit; ad vsuras non tenetur. Bart.

1 † Flo. decl. hoc.

ADDITIO. Pro declaratione huius glos. not. secundum Pan. hic, quod bona vacantia, vel caduca possunt applicari ciuitati priuatæ, non solum fisco imperij: quod est verum, si non subest superiori, qui vim principis habet: alias secus. & ita intellige hanc glos.

2 † Flo. decl. fisco.

3 † Flo. quo quis scit a se.

a *In publica.*] scilicet fisci. Et sic nota, quod iura, quæ obueniunt in fisco, obtinent & in priuato, & econtra, vt C. eo. l. 1. & supra, quod cuiusque vniuersit. nom. l. prima, § quibus, & C. de rescind. vend. l. de contractu. & infra, de compensatio. l. idem. Accursius.

4 † Desi. de bon.

b *Factum sit.*] scilicet senatusconsultum.
c *Vniuersitate.*] vt in quasi castrensi. Et nota, quod non semper castrense peculium petitur hac actione: sed tunc demum cum factum est hæreditatis, & nomen peculij habere desijt, vel quia factus est sui iuris, vel verius, fecit testamentum, vt infra, de castren. pecul. l. secunda. Semper tamen cum petitur peculium, idem statuitur quantum ad fructus, & res, & pretia, & similia, quod est in hac hæreditatis petitione. Petitur autem peculium actione ex testamento, si legatum est.

5 † Hæc Flo.

d *Petitam.*] exponit quartum
e *Possessor.*] vt supra eadem l. §. petitam. Et est ratio, quia super suo iure vacillat, vt C. de acquirenda possessio. l. nemo. & hoc est verum quo ad fructus, ut infra eodem, l. sed & si lege, §. si ante. non quo ad fatalitatem, ut infra eod. l. illud.
f *Non nocebit.*] s. denunciatio facta procuratori, a argu. ff. quod vi, aut clam, l. prohibere. Accur.
g *Certiorauerit.*] tunc enim nocet, ut argumen. infra, de operis noui nunciatione, l. de pupillo, §. nunciationem, in fine §. & infra pro socio, l. actione distrahitur, §. item scriptum, & infra, de itin. actuque priu. l. tertia, §. primo, & infra, de vsuris, l. mora, §. primo, ibi, neque sufficit, &c.

a Concor. glo. in c. 1. super verbo, allegans, cit. ca princi. extra, de post. prælat.

K *Possessores.*] vt si post denunciationem distraxerunt, teneantur ad fructus & ad res, vt infra l. proxima, §. quod si post. Azo.
l *Nam.*] nec contradicunt, immo adiuuant verba senatusconsulti: nam, &c.
m *Existimassent.*] scilicet si distraxerunt, tantum teneantur ad pretium, vt supra eadem l. §. cum antequam, hic autem malæ fidei cœpit esse propter scientiam. Et sic est argumentũ à contrario sensu: ergo non obstant verba senatusconsulti, quod est validum, vt supra, de officio eius, cui mandа. l. prima.

6 † Flor. de est. in.

n *Sciens.*] scilicet a principio Bulg. & sic differt a proximo superiori, vel dic, sciens ex postfacto. & sic concordat ad proximum supradictum §. & secundum primam cæterum, pro, sed: secundum aliam, pro, certè.

7 † Erant. Flor.

o *Et in malæ fidei.*] vt hi etiam teneantur ad pretium, non ad res. Ioan.
p *Atqui.*] pro, sed.
q *Existimant*] quod ipsi teneantur ad pretium, vt supra ead. l. §. cum antequam. & sic sunt contraria senatuscons. & epistola Imperatoris, nisi forte, & cæt. & sic soluit contrarium.

8 † Aliter, possessores in ed. Flo.

r *Referamus.*] referi potest, idest epistolam, vt teneantur ad pretium & vsuram, vt infra l. proxi. §. sed si forte.

9 † Alias de est, vel alios successores in Flo.

s *Quam fructui.*] vt hic locum habeat epistola, vt teneantur ad solum pretium & non ad vsuram.
t *Vt fit in arbitrio*] scilicet alijs rebus distractis, quæ non sunt inutiles.
u *Controuersiam.*] maximè: vel aliter, vt dices ff. l. prox. §. sed si forte. Accursius.
x *Existimant.*] de iure ciuili.
y *Possessores*] vt & ff. eo. l. 1. pro hærede, §. sed enim.
z *Iustos.*] sed P y. est plus, s. vel alios successores, repete existiment, vt in castrensi peculio.
a *Hæreditatem.*] s. vt existiment, ut ex Trebelliano, vel vere restituta est a putatiuo hærede. Accur.
b *Conditione.*] vt non teneantur nisi ad pretium, & ad illud demum, si locupletiores sunt, vt supra ea. l. §. eos autem. Accursius.

Papin. autem lib 3. Quæst.

LEX XXIII.

SI 1 † possessor a hæreditatis pecuniam inuentam in hæreditate non attingat, b negat eum omnino in vsuras conueniendum.

Redactum dicitur, quod non est exactum, sed exigi potest. Bart.

¶ Redactę (inquit) d pecuniæ ex pretio rerum venditarum. Redactam sic accipiemus, non solum iam exactam, verum & si exigi potuit, nec exacta est. e

Post motam controuersiam vendens tenetur ad res, nisi essent steriles-quia tunc actoris esset electio.

¶ Quod 2 † si post petitam f hæreditatem res distraxerit, hic g ipsæ res veniunt, fructusque earum. Sed si fortè tales fuerint, quæ vel steriles erant, vel tempore perituræ, & hæ distractæ sint vero pretio, 3 † fortassis possit petitor eligere, vt sibi pretia, h & vsuræ præstentur.

Hic incipit exponere secundã partem senatusconsulti, & ponit eam totam ad literam, & h.d. Si bonæ fidei possessor vendiderit, tenetur ad pretium quod exegit, vel cedere actionẽ: nisi pretium re euicta restituerit, vel res redbibita fuerit. Bart.

¶ Ait s. natus: i placere, a quibus petita hæreditas fuisset: si aduersus eos iudicatum esset, pretia, quæ ad eos re-

SI possessor] CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem possidebas: pecuniam hæred. non tetigisti, non teneris ad vsuras illius pecuniæ.

¶ Redacta] Tria dicit hic §. pone. hæreditatem ad me pertinentem possidebas: res hæreditarias alienasti, & pretium habes: teneris ad pretium si habes: alias mihi cedes act. & hoc in prima. Sed si tu post motam controuersiam alienasti res hæred. reddes rem alienatam, & fructus, non etiam res steriles, quia tunc liberaris præstando pretium mihi hæredi, & hoc in secunda, & tertia.

1 † Flor. est §. & incip Papin. autem lib. 3 quæstion. si possessor.

¶ Ait se] Hæreditatem ad me pertinentem bona fide possidebas, quasdam res ex illa hæreditate vendidisti, postea cœpi aduersus te pet. hære. agere, ad quid teneris? Et respõ. quod teneris ad pretium rerum vend. si res apud emptorem perierunt. Sed pone, quod tu bonæ fidei possessor vendidisti res hæred. distingue: aut habes pretium, & teneris mihi præstare pretium, vel cedas mihi actionem: sed si vendidisti rem, & euictionem emptori promisisti, & euicta est res, & ideo emptori pretium restituisti, non teneris mihi hæredi ad pretium restituendum, cum non videatur ad te peruenisse, & h.d. senatus indubitanter, quod non teneris mihi ad pretium restituendum, & ad hoc inducit simile: quia pone, quod tu possessor exegisti aliquod indebitum, & sic tenearis condictione indebiti restituere illi: nunquam illud videbitur, quod teneris mihi vero hæredi præstare? & respon. quod non

2 † Quid si & legitur interrogatiuè. Flor.

¶ Sed & si.] hæreditatem ad me pertinẽtem possidebas, Titius ex illa hæreditate equum emit, quem equum tibi Titius redhibuit, cum vitiosus esset, dicitur, quod venit in hæred. petit. & non pretium illius equi, & si tu de euictione te obligasti, debeo tibi promittere, quod seruem te indemnem, &c.

¶ Restituere] Bona fide hæreditatem ad me pertinentẽ possidebas, res hæreditarias vendidisti: res penes emptorem deperditæ, vel diminutæ sunt, postea cœpi contra te petitione hæreditatis agere: an tenearis mihi ad pretium, quamuis deperditæ sunt, vel diminutæ res venditæ? Et respond. quod sic teneris: sed an a malæ fidei possess. an a bonæ. & dicit, quod si malæ fidei possessor est: si extant res, tunc tenetur rem præstare, vel pretium si vult petitor. & si non potest eas habere, iurabitur in litem contra malę fid. posses. & illud præstabitur, quod iuratum fuerit: aut non extant, sed sunt deperditæ aut diminutæ: & tunc petitor deberet pretium Viuianus.

a *Si possessor*] scilicet bonæ fidei, secundum M. tu dic & malæ fidei, secundum Ioannem, vt infra de rei vendicat. l. si nauis Item & hoc innuit illud verbum omnino, quod hic subijcitur.

b *Attingat.*] qualiter quis attingere videatur, dicitur ĩ. eod. l. sed & si. §. si quis re, & §. simili modo.

c *Redacta.*] exponit verbum redactæ positum sup. §. cum antequam.

d *Inquit*] scilicet senatus, vt supra eod. l. item veniunt, §. cum ante.

e *Exacta est.*] vt tunc actio tantum cedatur, vt ĩ. eod. l. 1. § bonæ fidei.

f *Petitam.*] idem est & si sine denunciatione cœpit scire hæreditatem alienam esse, vt ĩ. eo. l. sed & si lege, §. quod si ab initio & supra l. proxi. §. cæterum.

g *Hic*] idest hoc casu. Accursius.

h *Pretia.*] imò tantũ pretium, non vsuras, cũ ex necessitate rei vendidit, vt ĩ. eo. in æstimationibus. quæ est ĩ. Sol. ibi personæ, vt propter fideicom. soluendum, hic rei; quia erat sterilis, & sic non est contra. Item contra. ĩ. de rei vendic. l. itẽ si verberatum, §. 1. Sol. ibi in actione speciali in rem, hic in vniuersali. Iste no. quod aduerbium, fortassis, quod hic ponitur, abundat, vt ĩ. de arbitr. si duo. Sed nõ videtur, quod hic § habeat locum in bonæ fid. vel ma. fi. poss. nam bo. fid. nisi in quantum locupletior est, non tenetur, vt l. proxi. §. eos autem. Pręterea expressè hic dicit, quod petita hæreditas erat: ergo non erat bonæ fidei, vt infra eod. l. sed & si lege, §. si ante litem. Econtra, in malæ fidei non, quia ad ipsas res ipse tenetur, ac si possideret, vt supra l. proxi. §. item eos. Sed respon. in ma. fid. loqui ur hoc modo, quia quid iuris esset in rebus sterilib. post petitam hæreditatẽ, non exprimitur in senatusconsulto: sed hoc tantum dicit senatusconsultum de rebus non sterilibus, & qualiter sunt petitæ. Item de pretijs rerum, vt supra l. prox. §. petitam autem a fisco, & §. eos autem, & § item placere. hic autem à Papiniano exponitur quid iuris sit, ambiguè tamen Quare enim dat electionem Papinianus in rebus sterilibus: cum multo magis habeat eam in fructuosis? Ad hoc respond. quidam, quod eligere impropriè ponitur, quasi dicat, petitor potest hoc habere, & petere, si velit: rem autem non potest petere: & sic aut petet pretium cum vsuris, aut nihil petet, vt hic, & supra l. proxima, §. penult. ibi, sed Imperator, &c vsque illuc: vt sit in arbitrio, &c. Alij dant petitori electionem, verum iustum pretium cum vsuris: an etiam pretium datum ipsi possessor malæ fidei petat cũ vsuris. Vel melius distingue, vtrum malæ fidei possessor alienat has res inutiles ante petitam hæreditatem, an post. si ante, ad solum verum, & iustum pretium teneatur, vt supra l. proxima, §. cæterum: ibi, nisi ad eas, &c. & infra eodem, l. nisi, §. Iulianus. Si post, habeat petitor electionem, res an pretium petat, vt hic, & secundum hoc vigilanter ponitur supra in §. cæterum illud verbum, si post motam controuersiam: non enim exauditur ibi maximè, vt ibi diximus: nec erit opus illa verba, vt sit in arbitrio, &c. referre ad res vtiles. Cæterum si res vtiles distrahat quandocumque malæ fidei possessor, sine dubio ad res ipsas tenetur, vt supra eadem l. § fin. sed si malit petitor agere ad pretium, potest: cum enim bonæ fidei possessor ad pretium teneatur, vt supra l. proxi. §. item placere. ergo. & malæ fidei multo magis, ut infra, de noxalibus, l. non solum, & infra eodem, l. in æstimationibus, primo respon. sed ei quod dixi, quod si mota sit: alienet malæ fidei, steriles res. sit actoris electio per §. istum, uidetur obstare iniquitas, quia cum lite mota imponatur ei necessitas uendendi, & permittatur uenditio, ut supra l proxima, §. penult. & infra eod. l. non solum. non uidetur ad res posse agi, ut supra eod l. diuus, § sed & rem, & infra ad Trebellian. l. mulier, §. si hæres? Respon. immo magis imputatur, cum hæreditatem, quam sciit alienam, non restituit: si uerò nesciret, aliud dici posset. Accursius.

3 † Alias dictũ est, vero pretio.

i *Ait senatus.*] Hæc uerba senatusconsulti, quæ hic materialiter ponuntur, & sequen. § bonæ fidei, qui est Papiniani in bonæ fidei possessore loquuntur qui ante petitam hæreditatem uendidit, quod patet ex eo, quod petijt ante petitionem: sed uenditio fuit ante petemptionem; unde

rum ex hæreditate vẽditarum peruenissent, & si ex 1 † ante petitam hęreditatem deperissent, diminutæ ve essent, restituere debere.

¶ Bonæ fidei possessor si vendiderit res hæreditarias, siue exegerit 2 † pretium, siue nõ, quia habet actionem, debebit pretium præstare: a sed vbi habet actionem, sufficit eum actionem præstare. Sed si vendidit, & euicta re restituit, quod accepit, non videbitur ad eum peruenisse: b quanquam posset dici, * nec ab initio c pretium peruenisse: 3 † quia nõ fuit res hæreditaria, quæ distracta est.

¶ Sed & si d senatus rerum ex hæreditate distractarum, non hæreditariarum fecit mentionem, e restitui tamen non debet: quia nihil apud eum remanet. Nam & Iulianus f libro 6. Digest. scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non debere: g nec imputaturum, quòd non debitum soluit. h

¶ Sed & 4 † si res i sit redhibita, hæc 5 † vtique & hæreditaria est: & pretium non veniet, quod refusum est.

¶ Sed, & si ob venditionem obstrictus sit emptori k possessor hæreditatis, dicendum erit prospici ei cautione, l

Bonæ fidei poßessor tenetur ad pretium, malæ fidei poßessor tenetur ad rẽ restituendam per iuramentum in litem, si extat, aliàs ad verum pretium. Bartolus.

¶ Restituere autem pretia debebit possessor, m & si deperditæ n sunt res, vel diminutæ. Sed vtrum ita demum restituet, si bonæ fidei possessor est: o an & si malæ fidei? Et si quidem res apud emptorem extent, nec deperditæ, nec diminutæ sint, sine dubio ipsas res p debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullo modo possit, q tantum quãtum in litem est iuratum. At vbi deperditę sunt, aut 6 † diminutæ, r verum pretium s debet præstare: t 7 † quia si petitor rem suam consecutus esset, distraxisset u vtique: & verum pretium rei non perderet.

Deperditum refertur ad actum naturalem, diminutum ad actum ciuilem. B.

Caius lib 6 ad edic. Prouin.

LEX XXIIII.

Deperditum intelligitur, quod in rerum natura esse desijt: x diminutum verò, quod vsucaptum y est, & ob id de hæreditate exijt.

Bonę fidei poßeßor tenetur restituere rem quam habet: & si quid eius occasione acceßit. Bart.

Paulus libro 20. ad edictum.

LEX XXV.

Si & rem & pretium z habeat bonæ fidei possessor,

---

vnde videbatur eum de pretio non teneri, quia & petitor naturali interitu amisisset, arg. ∃. de rei vendi. l. item si verberatum, §. fin. sed tamen tenetur, quia possessor locupletior est.

a *Præstare.*] quia ob hoc tenetur, quia actionem habet, vt inf. de pecul. l. quod debetur, in fi. & sup. eo. l. quod si in diem, §. idem Iulianus ait. & inf. de hære. vend. l. 2. §. peruenisse.

b *Peruenisse.*] cũ non durauerit, vt ∃. de hęre. ven. l. 2. §. illud, & ∃. de in rem ver. si ꝑ parte. §. versum.

c *Nec ab initio*] idest etiam si res non esset euicta, & potest dici causa disputationis: sed malè, quia senatusconsultum non loquitur de venditione rei hæreditariæ, sed de venditione cuiuslibet rei, quæ sit in hęreditate, vt sup. l. proxi. §. item placere. & ∃. subij. it, sed & si senatus, &c.

d *Sed & si.*] i. quamuis nunc respõdet ad quæstionem, quam dubitanter soluerat. s. si est euicta, & pretium restituit possessor, & dic quod non tenetur.

e *Mentionem.*] vnde videbatur etiam pro pretijs rerum, quę postea euictæ sunt, in omnem euẽtum possessorem teneri, tamẽ non debet restitui pretium acceptum, cum sit res euicta, secus si non sit euicta.

f *Nam & Iulianus.*] bene dico pretium emptori redditum re euicta non venire in peti. hæred. quasi appareat nunc ex post facto, ꝙ indebitè penes eum fuerit: nam & in verè indebito est idem, & hoc dicit, nam &c.

g *Non debere.*] cum suo nomine exegerit: aliàs esset secus, vt in gestore, vt ∃. de neg. gest. l. si qs negotia. & ∃. de procura. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. Item secus in venditore hæreditatis qui non reddit, cuiuscunque nomine exigat, vt ∃. de hære. ven. l. 2. §. solet, quæ est contra.

h *Soluit.*] imò videtur, ꝙ imputet, vt supra eod. l. quod si possessor, quæ est contra. Sol. vt ibi. Item hoc intellige, quando suo soluit: sed si de hæreditate, imputatur cessa conditione, vt ∃. eod. l. si quid possessor, vbi plenè super hoc distingues. Accursius.

i *Sed & si res.*] s. à defuncto, vel etiam à possessore hæreditatis vendita. Accursius.

k *Emptori.*] propter euictionem.

l *Cautione.*] s. à petitore. sic etiam cauetur infra eo. l. illud §. actiones. & econtra possessor quandoque cauet petitori, vt ∃ l. quod si diem, §. j.

m *Possessor.*] bonæ fidei.

n *Et si deperdita.*] non solum si apud emptorem extant. & expone hæc verba, vt ∃. l. proxi. Accur.

o *Bonæ fidei possessor est.*] de quo constat, vt ∃. eo. l. ait ꝑtor.

p *Ipsas res.*] vel pretium, si hoc elegerit actor: aliàs melioris esset conditionis possessor malę fidei, quam bonæ fidei, quod esse non debet, vt ∃. de noxal. l. non solum.

q *Tantum.*] quia nullo modo eã reuẽdere vult, & caue tibi, quia hæc lex præsumit, ꝙ possessor libentius redimeret, q̃ ∃ se in litem iurari patiatur: si ergo non vult redimere cum possit, magis dico ∃ eum iurari, cũ & hic iuretur vbi nõ potest, vt ∃. de rei vẽ. l. qui restituere. & ∃. de in lit. iuran. l. in actionibus. & ∃. eo. l. sed & si lege, § hæc verba, & l. nisi. §. Iulianus. Accur.

r *Diminutæ.*] sed quomodo hic malæ fidei possessor potest alienare? nonne fiunt furtiuæ mobiles alienatæ à malæ fid. possessore? Resp. de immobilibus dicit.

s *Verum pretium.*] No. verum precium. nam in bonę fidei dicit perceptũ, vt ∃. ead. l. § ait senat⁹, & facit ∃. e. l. nisi, §. Iulianus. & hoc qñ verum est plus quàm receptum est. Sed quid si plus vendidit quàm valeat? Respõ. etiam ad receptum poterit conueniri, ne malæ fid. sit melioris conditionis, quam bonæ fid. vt ∃. de noxal. l. non solum. Item huic respon. est contra ∃. eo. l. sed & si lege, §. siue autem ab alio. sed dic haberi pro eo, ac si possideret: verum est, vt non liberetur rei interitu, non quod in litem hoc casu iuretur.

t *Præstare.*] à malę fidei, de quo dicit.

u *Distraxisset.*] i. distrahere potuisset, vt arg. ∃. de leg. 1. l. cum res, in fi. Accursius.

x *Deperditum. Desijt.*] item & aliter dicitur res interire, vt ∃. pro soc. l. verum, §. fin.

y *Vsucaptum.*] quandoque aliter accipitur diminutum, vt inf. de dam. inf. l. 3. quę est arg. contra. Accur.

z *Si & rem, & pretium.*] i. partem pretij redemerit pretio viliori, ita s. ꝙ ex pretio prius accepto aliquid penes eum remansit & sic habet pretium. i. aliquid de pretio, puta uendidit pro uigin. l. & redemit pro xv. Sed nunquid hic possidet pro emptore qui redemit, unde non debet teneri pet. hæred. ut supra eo. l. l. regulariter? Respon. hic tit. pro non tit habetur, ut aliàs sup. eo. l. l. nec ullam, § j. Vel dic, licet sit emptor, tamen & pro hęrede tenet, & ex pluribus causis potest possidere, ut ∃. de acq poss. l. 3. §. ex pluribus.

1 † Fl. deperd. — 2 † Fl. exegerit. — * No. argu. ꝯ̃ tex. quẽ ad hic no. Bal. ad hoc ꝙ illud qd dicatur gratia disputationis nõ probat opinionem loquentis: & facit ad excusationem dissimulantium, vt hic per eũ. — 3 † Fl. venire. — 4 † Fl. Sed si. — 5 † Fl. bo. — 6 † Fl. de. — 7 † Fl. præstare.

ADDITIO. Istæ duæ solutiones gl. non placent sm Bar. ideo dic aliter, ꝙ Ꝫtus emptionis tenuit, tamen tit. habetur pro non titu. ex eo, ꝙ rem emit ab eo, qui emit ab ipso possessore: vnde non habet plus iuris, quàm haberet prius, secundum eundem. Bart.

uenit, debet restitui. In hoc autem verbo dubitatur, an contineatur quod peruenit, & non durat, aut quod peruenit, & durat. sed tamen illa est solutio, vt dixi, quod non teneatur ille Titius. Sed pone, quod ille venditor bonæ fidei pretium stipulatus est rei venditæ sub pœna: puta decem, & sic habuerit pretium, & pœnam. nũquid hæc duo debent præstari? Et respond. quod sic, cum factus sit locupletior, quamuis senatus tantum de pretio dixisset. Viuian.

1 † Fl. eam emerat.

2 † Aliàs, an autem.

puta eandem rem redemerit, 1 † an audiendus sit, si velit rem dare, non pretiũ? a In prædone dicimus, electionem esse debere actoris. b An 2 † hic magis possessor c audiendus sit, si velit rem tradere, licet deteriorem factam: non petitor, si pretium d desideret, e quòd inuerecundum sit tale desiderium: an verò, quòd ex re hæreditaria locupletior sit, & id quod f amplius habet, ex pretio restituere debeat, videndum. Nã g & in oratione 3 † diui Hadriani ita est. Dispicite patres conscripti, nunquid æquum 4 † sit, possessorem non facere lucrum: & pretium, quod ex aliena re perceperit, reddere: quia potest h existimari, in locum hæreditariæ rei venditę pretium eius successisse, & quodammodo ipsum hæreditarium factum. Oportet i igitur possessorem, & rem restituere petitori, & qđ ex venditione eius rei lucratus est.

3 † Aliàs, nã si erat.

4 † Fl. æquu.

Bonæ fidei possessor non tenetur ad pretium, nisi quatenus factus est locupletior. Bart.

Vlpianus lib. 15. ad edictum.

LEX XXVI.

VTrum autem omne pretium restituere debebit bonæ fidei possessor, an verò ita demum, si factus sit locupletior, videndum est. 5 † Finge pretium acceptum, vel perdidisse, vel cõsumpsisse, k vel donasse. Et verbum quidem, peruenisse, l ambiguum est: solum m ne hoc contineat, 6 † quod prima ratione fuit: n an verò & id quod durat? * & puto sequentem o clausulam senatuscon. sulti sequendam, 7 † etsi p hęc sit ambigua: q vt ita demum computet, si factus sit locupletior.

5 † Fl. donasse.

6 † Fl. continent.

* Istũ tex. dicit Bar. no. ad hoc, ꝙ verbũ obscurũ positũ in vno capite declarat. sensum. et prius positum per verba posita i sequẽtibus capitulis. facit inf. ad l. Aquil. l. quẽadmodũ. & Inst. ad leg. Aq. § hoc tamen capite.

7 † Fl. dicit sequendam.

Bonæ fidei possessor tenetur ad pretium, & ad pœnam quę loco pretij accessit: secus de pœna, quæ occasione iniuriæ personalis exacta fuerit. hoc dicit. cum l. sequen. Bart.

¶ Proinde si non solum pretium, sed etiam pœna pretio tardius soluto peruenit, r 8 † poterit dici, quia locupletior in totum factus est, debere venire, licet de pretio solummodo senatus sit locutus.

8 † Fl. peruenerit.

Paulus libro 20. ad edictum.

LEX XXVII.

AT vbi vi deiectus fuit, nõ debebit 9 † restituere.

9 † Fl. debet.

a *Non pretium.*] s. superfluum.

b *Actoris.*] etiam si rem non habeat prædo subaudi, dummodo extet, vt s. eo. l. si possessor, §. si.

c *Possessor.*] s. bonæ fidei, quàm malę fidei. Vel verius magis, quàm petitor.

d *Pretium.*] totius rei venditę, puta viginti. Vel dic pretium, qđ superest post redemptionem, & eo vult esse contentus.

e *Desideret.*] i. audiendus sit contrarium postulaturus, si rem meliorem factam sciret. Azo. Et sic not. non debere quem petere id, cuius contrarium non peteret: sic & infra de iureiuran. l. iusiurandum, §. ait prætor. & C. de solutio. l. pen. argu. contra C. de procur. l. non eo minus. & infra loca. l. ea lege j. respon. & §. 1. & infra in fi. huius legis.

f *Et id quod.*] non solum rem.

g *Nam &.*] iustè dubito, quia & in oratione hæc dubitatio ponitur.

h *Quia potest.*] videtur, quod debeat restituere pretium, qđ lucratus est: quia &c. & sunt hæc verba de libello, vt dixi supra eod. l. item veniunt, §. pridie. Et no. hic, ꝙ pretium succedit loco rei, quod est speciale in petitione hæreditatis, vt hic, & j. tit. j. l. cum multi. & in actione quod metus causa, vt s. quod met. cau. l. si ipsa, & l. videamus. & facit arg. j. de donat. inter virum, & vxorem l. si donante, §. si sponsus, & j. mand. l. si ex mandato. & j. de verb. sig. l. Labeo, §. item si dominus. Regulariter autem contra, vt infra, de furt. l. qui vas, in fi. Item si stipulatus sum hominem à te, & cum vendideris, non veniet pretium in stipulatione, vt infra de hæred. vel act. vend. l. venditor ex. quæ sunt arg. contra.

ADDITIO Dic secundum Bart. hic, ꝙ in vniuersalibus iudi. ijs pretium succedit loco rei, vt hic, & in l. Imperator, in fi. j. de legat. 3. secus verò in particularibus. & ita debet intelligi ista glo. & hoc etiam tenent Doct. in l. mater. C. de rei vendic.

i *Oportet.*] s. sque huc fuerunt verba orationis: nunc autem soluit. Accursius.

VTrum autem.] CASVS. Titius hæreditatem ad me pertinentem bona fide possidebat, & sic rem hæreditariam vendidit pro centum, quæ centum amisit: post hoc cœpi eum petitione hæreditatis conuenire, an teneatur ad illa centum? Et respond. quòd non, ex illa scilicet clausula qua dicitur, quod bonæ fidei possessor non tenetur, nisi in quantum locupletior factus est: ista autem clausula est, quam dixerunt senatores, quòd idem quod peruenit...

k *Consumpsisse.*] in malam partem: aliàs vr̃ locupletior vt inf. eod. l. sed & si lege, §. quod autem quis.

l *Peruenisse.*] positũ est supra eod. l. item veniunt. §. item placere.

m *Solum.*] id est an hoc verbum dicatur continere solummodo id quod, &c.

n *Fuit.*] id est peruenit, licet non duret. sic enim accipitur s. quod met. cau. l. videamus.

o *Sequentem.*] quę est supra eodem, l. item veniunt. §. eos autem. Azo.

p *Etsi.*] idest quamuis.

q *Ambigua.*] scilicet postea, quæ est supra eod. l. item veniunt. §. item placere. Azo. & supra eod. l. si possessor. §. sed & si senatus. & j. de verbor. significatio. l. aliud. & j. de hære. ven. l. 2. §. illud.

r *Peruenit.*] sed quomodo peruenit pœna, cum in fraudem vsurarum promitti ꝓ sumitur, vt C. de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Papinianus. quæ est ratio? Sol. pœna ponitur hic, i. vsura. sic s. de neg. gest. l. qui fine. Vel dic non erat solitus fœnerari hic possessor, ibi sic. Item cum extrinsecus quæratur, quare restituit, vt s. eo. l. item veniũt, §. item non solum, quæ est ratio? Sol. ibi non omnia extrinseca excipit, vt non acquirantur, vt ibi diximus, & huic respon. continua j. eo. l. sed & si lege. & postea leges, at vbi.

AT vbi.] CASVS. Bonæ fidei possessor de fundo hæreditario fuit deiectus, & aliquid fuit consecutus: nunquid illam pœnam restituere debet? Et respon. quod non: nam si à debitore hæred. fuit pœnam consecutus, quam promisit nisi staret certa die, & non stetit: an illam pœnam teneatur restituere? Et respon. quòd non: sed pone, quòd bonæ fidei possessor uendidit rem sub pacto legis commissoriæ pro uiginti, & habuit decem de pretio: alia decem promisit soluere certa die, & si non essent soluta illa decem, rem rehaberet, & prima decem soluta remanerent penes uenditorem, & sic non soluit emptor: lucratus fuit illa decem uenditor, & rem habuit, quæ fuit facta inempta: nunquid tenetur restituere quod est lucratus? & certè sic.

¶ *Item si rem.*] Rem hæreditariam ad me pertinentem possidebas: illam rem hæreditariam distraxisti: ex illo pretio aliam comparasti: pretium debes restituere, non rem ex illo pretio emptã, si res illa ex illo pretio empta

re pęnam ex eo cõmissam: a qñ 1† eam actor b habere non potest: sicut 2† nec pœnam restituere debet, quum aduersarius ei promisit, si ad iudicium non venerit.

1† Fl. quod.
2† Sic nec per Bartolum.

Vlpianus lib. 25. 3† ad edict.

3† L. 15.

LEX XXVIII.

SEd & si lege c commissoria vendidit, idem erit dicendum: lucrum quod sensit, lege commissoria praestaturum.

Bonæ fidei possessor tenetur inquantum ex pretio factus est locupletior, & non vltra. Bart.

minus ualet, quam comparaueris, etiam tantum mihi restitues quantum valet res empta.

¶ *Quod aut.*] Hæreditatem ad me pertinentem possidebas, siue habes, siue habere desijsti, mihi teneberis, & si per culpam desijsti habere, vel non recepisti, quod potuisti: bene teneris pro illo petitione hæreditatis, & sic de dolo, & de culpa teneris, vt hic.

¶ *Quod autem.*] Si hęreditatem ad me pertinentem possidebas, & sciebas, quod ad te non pertinebat: teneris de fructibus quos percepisti, & quos percipere potuisti l.

¶ *De eo autem.*] Si hæreditatem ad me pertinentẽ, & sciens ad te non pertinere, possidebas: si hoc sciuit ab initio, prædo es: sed & si ex post facto sciuisti ad me pertinere, eris prædo ex metu senatusconsulti, licet ab initio habueris iustam causam possidendi, quia credebas te hæredem esse & non eras. & est ratio, parui enim, &c. ut in litera.

¶ *Scire.*] Si hæreditatem ad me pertinentem possideas, & erres in iure, vel in facto, prædo non es: sed ille est prædo, qui prauam habet mentem.

¶ *Etiam si.*] si hæreditatem ad me pertinentem possideas: si res alienasti, per senatusconsultum teneris: at si possideres, s. post litẽ contesta. bene teneris, quia post litem cõtestatam omnes possessores sunt malæ fidei. nam & post motam controuersiam ante litem contestatam est malæ fidei possessor: nam ex eo tempore omnes possessores sũt pares: nam & si ante litem contest. alienauit, tenetur ac si possideat: & hoc est uerum: quando ab initio fuit malæ fidei possessor.

¶ *Proinde.*] Titius dolo malo hæreditatem ad me pertinentem possidebat, uel possidere cœpit, & eam dolo malo desijt possidere, uel nouit adimere, quod potuit, &c. an sit condemnandus, ac si possideret, quæritur? Et respon. quod sic. Et si apud alium est res, quam Titius dolo malo desijt possidere, tenetur Titius licet petierit res. Item tenetur tã Titius, qui dolo desijt possidere, quam ille qui possidet: & sic tenentur ambo de fructibus.

¶ *Hæc verba.*] Hæreditatem ad me pertinentem possidebas, rem hæreditariam habere dolo desijsti: teneris ac si possideres, & non restat nisi iurare contra te in litem. unde dicitur hic, quod iuratur in litem aduersus eum, qui dolo desijt possidere, & aduersus eum, qui possidet, in litem iuratur.

¶ *Consuluit.*] Hæreditatem ad me pertinentem possidebas bona fide, multa damna dedisti in illa hæreditate, an tenearis de consumptis? Dicitur, quod non, nisi inquantum esses locupletior, quod si donasti, an tenearis? Et respon. ꝙ non teneris pro illa re petit. hæred. sed si ille cui donasti aliquid in inuicem remunerationis gratia tibi dedit, bene es tunc locupletior.

¶ *Sique res.*] Credebas tibi delatam hæreditatem, quæ ad me pertinebat: vnde re tua latius fuisti vsus, & de tuo proprio impendisti, & hoc facis quasi dites esse cœperis: an aliquid de hæreditate illa deducis, si eam a te euicerim? Et respon. quod non deduces aliquid: unde si mutuo accepisti pecuniam, non deduces de hęred. & si res hęred obligasti, non uideris res hęred. attigisse, quia manet obligatus.

¶ *Adeo autem.*] Quidam fecit testamentum, & duos hæredes instituit, quidam ex illis hęredibus credens totam hæreditatem ad se pertinere, cum esset ex semisse institutus, cœpit eam totam possidere, & meditatem assis consumpsit: queritur, an partem suam tantum, an partem cohæredis tantum, uel ex parte consumpserit, idest intelligatur presumptione iuris consumpsisse? Et resp. quod id, quod expensum est, uidetur cedere de parte vtriusque, & de residuo restituet medietatem, & aliam medietatem retinebit: & induce simile, quia si ille, qui credit se hęredẽ, cum non est, possideat, & consumat eam: non tenetur restituere, similiter & hic uidetur.

¶ *Quod autem.*] dic, ut ibi.

¶ *Item si res.*] Si rem hæreditariam ad me pertinentem possidebas, & quasdam res hæreditarias vendidisti, & pretium habuisti, quod postea amisisti: nunquid possum vendicare res ab emptore? Et distingue, aut illi emptores habent regressum de euictione contra te, & non possum illos emptores conuenire: repellunt enim me illi emptores per except. in medio tamen allegat, ꝙ non repellar, quia non fit præiudicium hæred. pet. proponendę, & vere non fit pręiudicium: quia emptores isti regressuri sunt ad eum, qui distraxit. & si restituit pretium, emptores non possunt venditorem repellere: sed tamen dicit, quod possunt repellere, ut dixit.

¶ *Si minori.*] Hæreditatem ad me pertinentem possidebas, rem hæreditariam distraxisti minori pretio, & illud a te fui consecutus, si agam ꝯ emptorem, repellar exceptio ab emptore, quia si soluisti mihi, ꝙ exegisti a debitore hæreditario, liberatur debitor hæreditarius. & hoc est uerum etiam si sit malæ fidei possessor, vt dicit Iulianus.

¶ *Petitio.*] Hæreditatem ad me pertinentem possidebas, habeo contra te peti. hære. Dicitur hic, ꝙ hæc petitio hæred. est in rem, & in personam ratione diuersorum ex rebus hæred. redactorum, & sic est mixta.

¶ *Hoc senatus.*] Ego & tu in quadam hæreditate sumus hęredes, si de illa hęreditate fructus percepisti, quatenus plus percepisti quam debes, mihi restitues: cum diuidamus hæreditatem, sicut in petit. hęr. vbi si non esset hęres in aliquo, restitueres eam mihi cum fructibus. sic ergo fit, ut in familię erciscundę iudicio.

¶ *Augent.*] Titius hæreditatem ad me pertinentem possidebat, & bona fide, de illa re partum, & fructum, & fętum percipit, & etiam pensiones, quia locauit prędia vrbana, etiam meretricibus, uel alijs accepit mercedes, uel operas seruorum, vecturas iumentorum: an hæc omnia veniant in hęr. petit quæritur? Et resp. quod sic. & hoc dicit vsque ad l. Iulianus.

a *Ex eo commissam.*] ꝙ vi deiectus est, & loquitur hic de pęna, quam consecutus est occasione iniuriæ sibi illatæ, cum deiectus fuit, quam reddere non debet, cum detur pęna personæ, non rei, ut inf. de redib. l. bouem. §. si quis seruum. Vel dic, ꝙ hic loquitur de pœna conuentionali, quam deiector ei promisit si eum deijceret: pęnam autẽ lege introductam restituit, ut inf. eo. l. illud. § actiones. & l. euicti. & sup eo l. l. quod in diem. § Iulianus. quæ sunt contrariæ. Sed quare dicitur contra in pęnam pretij tardius soluti, ut supra l. prox. in fi. & inf. l. prox. Resp. prędicta ideo contingere: quia pœnæ tales in locum pretiorũ accedunt: pretia autem in locum rerum, ut sup. eod. l. si & rem unde præstantur tales pęnæ sicut res ipsæ, vel earum pretia. In his autem duobus casibus, s. pęnam stipulatus si n. si me deiecerit, uel cum stipulatus sim, si non ad iudicium veniret, nullum precium statutum fuit: unde in eius locum non potest dici pęnam successisse, ut arg. inf. ad leg. Falc. l. 3. §. 1. Vel aliter dicas, & apertius, ubi verus hæres rem amittit propter factum ipsius bo. fid. poss. s. æquum est, ut omne lucrum, & omnis pęna debeat ei restitui: amittit aũt cum ipse bo. fi. poss. vend. nec enim potest conuenire possessorem rei, quia regressum habet ad bo. fid. poss. hæreditatis, ut infra l. proxi. § item si rem Quid ergo dicam de lege commissoria: nam ibi non est res commissa, quia resoluta est uenditio? Et Resp. idem est: nam & si non sit amissa, quia tamen propter alienationem rei, & eius amissionem faciendam est consecutus, debebit reddere. In his vero duobus casibus res omnino non amittitur: imo nihil omnino pręiudicij uero hæredi paratur circa rem: unde satis est si legalem habet pęnam, non conuentionalem, quia eam ex sua negociatione habet possessor, vt hic, & infra de hær. vend. l. uenditor ex.

b *Actor.*] qui agit petitione hæreditatis.

c *SEd & si lege.*] vel non sit hic copula, vel iunge cum tertia l. superiori. & dic, ꝙ vendidit accepta parte pręti, uel plus, ꝙ penes eum remansit, ut infra de lege commiss. l. si per emptorem. Accur.

¶ Item si rem distraxit, a & ex pretio rem aliam comparauit, veniet pretium in petitionem hæreditatis, non res 1† quam in patrimonium suum conuertit. b Sed si res c minoris valet, quam eo cōparata est: eatenus 2† locupletior factus videbitur, quatenus res valet, quemadmodum si consumptisset, d in totum locupletior factus non videretur. e 3†

1† Rem.

2† Fl. habe-bunt.

3† Fl. videbi-tur.

Hic iurisconsultus incipit exponere tertiam partem senatusconsulti de malæ fidei possessore: iō recitat eius verba ad literam. & h. d. Prædo siue possideat, siue dolo desierit possidere, siue eius culpa aliquid acciderit, hac actione tenetur. Bart.

¶ Quod ait * senatus: f Eos qui bona inuasissent, quę scirent ad se non pertinere, etiā si ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, g perinde condemnandos, qua 4† possiderent, h ita intelligendum est, ut & dolus præteritus i in petitionem hęreditatis deducatur, 5† sed & culpa. k & ideo ab eo, qui ab alio non exegit, uel a semetipso, si tempore liberatus est, 6† peti hæreditas poterit. hoc vtiq; si exigere l potuit.

* Tertia clau-sula. s. 22. fu-it.

4† F. quasi & præteritus. Duar.

5† Fl. deduce-retur.

6† Fl. esse li-beratos peti hæ-reditatem pos-sit.

Prædo dicitur, qui nullam causam possidendi habet; & tenetur de fructibus perceptis, & percipiendis. Bar.

¶ Quod autem ait senatus: Eos qui bona inuasissent, loquitur de prædonibus, i. de his, qui cum scirent ad se non pertinere hæreditatem, inuaserunt bona: scilicet cū nullā m causam haberēt possidēdi. ¶ Sed & fructus, non quos perceperunt, (inquit, n) 7† sed quos pcipere debuerunt, o eos præstaturos.

7† Alias, nō quam.

Quantum ad fructus paria sunt ab initio malam fidem subesse, vel ex post facto superuenire. B.

¶ De eo autem loquitur senatus, qui ab initio mente prædonis res hæreditarias apprehendit. Quod si ab initio quidem iustam causam habuit adipiscendæ 8† possessionis: postea vero conscius ad se nihil p hæreditatem pertinere, prædonis 9† more q versari cœpit: quamuis 10† nihil senatus de eo 11† loqui videtur, puto tamen, & ad eam 12† mentem senatuscōsulti pertinere. Parui etenim refert, r ab initio quis dolose in hæreditate sit versatus, an postea hoc facere cœperit. 13†

8† Fl. adipi-scendæ.

9† Dua prædonis.

10† Fl. decla-quamuis

11† Fl. descr. de eo.

12† Fl. eam

13† alias, cœpit.

Error iuris non inducit malam fidem. Bar.

¶ Scire autem 14† ad se non pertinere, vtrum is tantummodo videtur, qui factū scit, s an & is, qui in iure errauit? putauerit forte 15† recte t

14† Fl. dum-tatem.

15† Fl putauit enim &c.

a *Item si rem distraxit.*] bona fide.

b *Conuertit.*] Ex hoc ergo nota, q suo nomine emit talias res hæreditario nomine empta ueniret, maxime quia pecunia hæreditaria erat, ut supra eo. l. item ueniunt. §. 1. & secundo, quæ sunt contra & sic etiam emit nomine hæreditatis ille, qui fuit rogatus restituere, quicquid superesset de hæreditate tempore mortis, vbi res receptę ex pecunia hęreditaria ueniunt in restitutionem, ut infra de leg. 3. l. Imperator §. fi. & l seq. que sunt contra.

c *Sed & si res.*] suo nomine, non hæreditatis empta.

d *Si consumpsisset.*] pretium.

e *Non videretur*] scilicet inquantum non consumpsit, ut argu. infra de dona. inter virum, & uxorem, l. si sponsus. §. circa, in fin. §. infra ead. l §. cōsuluit. & l. Iulianus. Sed argu. contra, supra quod met. cau. l. si ipsa. Et hoc nisi consumptio in eam rem sit facta, in quam tantundem de suo erogasset, ut infra eodem §. quod autem. & infra de solu. l. in pupillo. Sed si habet, non, plana est. Accur.

f *Quod ait senatus.*] ut sup. eod. l item ueniunt, § item eos qui.

g *Præteritus*] absque pretio forte, si cum pretio, tunc multo magis tenentur.

h *Qui possiderent.*] hucusque uerba edicti materialiter posuit.

i *Præteritus.*] scilicet ante litem contestatam commissus, ut infra ea. l. §. si ante litem in fi.

k *Sed & culpa.*] ut supra eodem, l. & non tantum, §. imo. & subijcit exemplum de eo, qui non exegit: sed cum sit malæ fidei possessor, qualiter exigere potuit, ut infra eodem, l. si quid, §. illud? Respon. malæ fidei possessor vocat hæredem scriptum in eo testamento, quod sciebat inofficiosum, interim tamen ante perlatam querelam est hæres, & ideo exigere potest, ut ff. de vulg. substitut. l in substitutione. Vel sciebat sibi auferri debere hæreditatem, cum non uindicauerit necem defuncti, ut infra de vulga. substitut. l. ex facto. §. Iulianus. sed his obloqui uidetur, quod in isto §. dicitur, de eo qui nullam habet causam possidendi, ut in sequenti §. exponitur? Sed respon. & dic, nullam videtur habere causam, quia si sciens est, auferenda est ei hæreditas, ut Cod. de his quibus, ut indign. l. prima. & supra eodem, nec ullam, § primo. & l etiam. alias nec vllam, § Neratius. & §. si quis. & infra de vulg. substit. l. ex facto §. Iulianus. Vel dic hunc malæ fidei possessorem esse ex cognatis uel hęredis, qui sine mandato agere possunt, ut supra de neg. gest. l. ... & supra de procura. l. f. ... & hæ. Vel dicas ei fuisse mandatum a uero hærede, vt & ageret, & gereret negotia hæreditaria, non animo adeundi ab eo cui mandatum est, ut possideret pro hærede, uel pro possessore: ipse autem postea suo nomine occupauit omnia. Porte obijcies, ibi conuenit eum ex mandato? Resp. propter culpam eum conueniri petitione hæreditatis, licet propter mandatum culpa puniatur, secundum Aco. Vel dic secundum quosdam, quod de facto debuit tentare. Alij, quod debitores offerunt pecuniā: q non placet, quia exigere est ab inuito extorquere, ut infra de lega. 3. l. fideicommissa. § si tem.

l *Si exigere.*] quia ei subtulerunt debitores, vt argu. infra eadem l. §. proinde inquit. quod non placet, propter uerbum, exigere, ut modo dixi. sed hoc referas ad sequē. nam si non potuit a se exigere, non tenetur, ut supra de neg. gest. l. diuortio. §. sed hic quidam. quo ad alios autem bene potuit, ut dixi.

m *Nullam*] nec de facto, nec de iure, quia putarent se esse hæredes.

n *Inquit*] scilicet senatus.

o *Debuerunt.*] sic est & in simplici actione in rem, ut Instit. de offic. iudi. §. illorū. & C. de rei vendi. l. certum. in princip. & infra de rei vendicat. l. si nauis. §. finali. & facit inf. ead. l. §. sed utrum.

p *Nihil.*] i non.

q *More.*] alias onere, & alias morē. Accu.

r *Parui etenim refert.*] quo ad fructus, de quibus hic dicit: sed quo ad fatalitatem sic refert, ut inf. eo. l. illud. Item refert etiā quo ad fructus in eo, qui titulum habet, ut infra de usu. l. qui scit, in fi. Et no hic, q parui refert, an ab initio quid sit, an postea pendente facto. sic & sup. de iudic. l. si a me & C. de rei vendi. l certum in fi. & Insti. de offic. iudic. §. illorum. in fi. Sed argu contra, inf. de acq. poss. l. calam. ... respon. ubi ergo nanciscendæ possessionis exquiritur, ut supra de arbit. l. non distinguemus. §. sacerdotio. & C. de vsucapio transfor. l. 1. §. hoc tantum modo vbi sufficit ab initio bona fides.

ADDITIO. Dic quod omnia suprascripta contraria possunt vendicare sibi locum in singulari petitione, secus in petitione hæreditatis, ut non referat ei, an ex postfacto, uel ab initio habuit malam fidem: ut hic, secundum Bar.

s *Qui factum scit.*] s. & ius.

t *Recte.*] i. rite. nam rite ius, quia sit ibi sollennitas testiūs & alias recte causam denotat. * ut instituat quem debet, puta filium non exhered. ...

* Vi. not. sup. ad l. hoc colore, de in of. testa. sub gl. Recte.

a *Inutile.*] & sic in iure errauit, sed potuit & in facto errare, ut C. de iu. & fac. ignor. l. si post diuisionem.
b *Deferri.*] scilicet putauit, ideo forte, quia testator plus eum diligebat, & hic est error iuris. vt ꝟ. de iu. & fac. igno. l. j idem est si frater.

in rei vendicatione demum lite contestata fit malæ fidei quo ad fructus, ut C. de rei vendica. l. certum. non quo ad vsucapionem triennij complendam, nec quantum ad hoc quin suos faciat fructus, sed eos (sicut dictum est) restituit, sicut & rem vsucaptam, ut infra pro empt. l. a. §. fin. & ꝟ. de rei uendi. l. si post. sed secundũ M. vsucapio etiam lit. contesta. interrumpitur. & dictæ leges hodie sunt correctæ, ut C. de anna. exce. l. ut perfectius, in fin. Sed dic, ꝙ illa in quatuor casibus tantum loquitur. In præscriptione autem decem, vel uiginti, uel triginta annor. constat fieri interruptionem, secundum omnes, ut C. de rei uend. l. mote. Item de fatalitate tenetur, vt inf. de lega. j. l. cum tes in fi. & infra eod. l. illud, circa princ. & hoc scribit Azo. in summa. in quib. cauf. in integ. rest. non est necess.

c *Et non puto.*] si non est prædo, ergo facit fructus suos. & sic iuris error ei prodest in acquirendo. & ita est contra. infra de iu. & fac. ignor. l. error. 2. respon. & l. iuris ignorantia, 1. respons. Respond. hic in retinendo prodest, non si agere velit, ut ibi. Vel dic, ꝙ hic efficaciter non acquirit, cum restituere teneatur per petit. hæred. id in quo est locupletior. Vel dic, ꝙ hic non dicit, ꝙ sit bonæ fidei possessor, vel faciat fructus suos: sed quia non est prædo: non ergo sequitur, ꝙ ideo sit bonæ fidei possessor, quia malæ fidei potest esse, sicut lege, seu fictione legis præsumitur, ut C. de agr. & censit. l. quemadmodum, lib. 11. Vel hic non potuit consulere petitiores, ibi sic: argu. inf. de bon. pos. sess. l. in bonorum. secunda verior est. Idẽ est arg. contra, inf. de iustitu. l. sed & si pupillus, § ceterum. vbi & in errore facti non parcitur: sed ibi fuit supinus, ut inf. de iu. & fac. ignor. l. regula, § j.
d *Controuersiam.*] speciale in petitio. hære. ut post motam controuersiam censeatur ma. fid. possessor, secus in singularibus, vt sumitur. C. de rei vend. l. certum. Tamen in rei vendicatione, quandoq; idẽ video, ut. C. de rei vẽ. l. si fundus. & de act. emp. l. si minor. & ꝟ. quæ in frau. credit. l. ait prætor, §. si quis.
e *Senatusconsulto.*] quasi solus prædo teneatur nomine doli ante lit. contest. cum tamen, & in bonæ fidei possess. idem fit, si modo post motam controuersiam.

1† Aliat. de. test. cum.
2† Fl. erat.
3† Flor. si an te.
* Ante contestationem controuersia proprie dicitur. non lis. Cuiac. lib. 9. ob. c. 21.
4† Fl. possiderese.
5† Fl. desit. mali.
6† Aliàs, tenetur. & aliàs cetinetur.
7† Proinde.
8† Flor. desit, &.
9† Fl. desit, &.

factum testm̃, cum inutile a erat, vel cum eum 1† aliud præcederet agnatus, sibi potitius deferri. ᵇ Et non puto ᶜ hunc esse prædonem, qui dolo caret, quamis in iure errauit. 2†

Post litem contestatã omnes possessores sũt pares, & tenentur vt prędones. Bart.

¶ Etiam 3† si ante lit. contes. (inquit) fecerit. hoc ideo adiectum est, quoniam post lit. contest. omnes incipiunt malæ fidei possessores esse, quinimo post cõtrouersiamᵈ motam. * Quanquam enim litis contestatæ mentio fiat in senatusconsulto, ᵉ tamen, & post motam controuersiam omnes possessores pares fiunt, & quasi prædones tenentur, & hoc iure hodie vtimur. Cœpit enim scire ᶠ rem ad se non pertinentem possideri, 4† is qui interpellatur. Qui uero prædo est, & ante litem contestatam doli mali 5† nomine tenebitur, 6† hic est etenim dolus præteritus ᵍ

Qui dolo desiit posside re, uel dolo non acquisiuit, ut possessor tenetur ad rem, & ad fructus, & contra eum iuratur. Bart.

¶ Perinde, 7† inquit, condẽnandos quasi possiderent. & 8† merito. Nam & 9† is, qui dolo fecit, quominus possideret, vt possessor condemnatur. Accipiens, siue dolo desierit possidere siue dolo possessionem noluerit admittere. ʰ Siue autem ab alio res pos

sideatur, ⁱ siue in totum non extet, locum habebit ᵏ hæc clausula. Vnde si sit alius possessor, ab utroque hæreditas peti poterit, ˡ 10† & si per multos ambulauerit possessio, omnes tenebuntur. Sed vtrum is solus qui possidet, fuctus præstabit, an etiam 11† qui dolo fecit, quo minus possideret? Et dicendum erit, posse senatusconsulto 12† ambos teneri. ᵐ

¶ Hæc verba ⁿ senatusconsulti, etiam aduersus eum, qui non possidet, iusiurandum inducunt: tam enim aduersus eum qui dolo fecit, quo minus possideat, ᵒ quam aduersus possidentem, ᵖ in litẽ iuratur.

Hic incipit exponere quartam partem senatusconsulti, quæ loquitur de bonæ fidei possessore, & h. d. Bonæ fidei possessor tenetur, inquantum factus est locupletior: nec dicitur quis locupletior, licet alium obligatum habeat naturaliter ad antidora, nisi antidora sint soluta. Bart.

¶ Consuluit ᑫ senatus bonæ fidei possessoribus, ne in totum ʳ damno afficiantur, sed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores ˢ facti sint. 13† Quemcunque igitur fecerunt sumptum ex hæreditate, siue quid 14† dilapidauerunt ᵗ siue 15† perdiderunt, dum re sua ᵗ se abuti putant; non præstabunt: nec si donauerint, locupletiores facti videbuntur: quamuis ad remunerandum

g *Dolus præteritus.*] vt infra deposititi, l. j. §. non tantum.
h *Admittere.*] ut infra si quis omiss. cau. testa. l. j. §. sane & infra de hære. vend. l. 2. §. non tantum. Sed argu. contra, infra de his, quæ in frau. credit. l. qui autem, in princip.
ADDITIO. Pro solutione huius contrarij vide not. p. Dyn. in l. 1. in prin. de tab. exhib.
i *Possideatur.*] quam prædo possidere desijt.
k *Habebit.*] sed supra eo. lem. l. si possessor, in fi. cõtra. So. vt ibi:
l *Peti poterit.*] poss. sed forte tamen rem restituente liberatur qui dolo desijt possidere, non ita econtra. ut ꝟ. de solu. l. Stichum. §. dolo. & sup. eodem, leg. etiam. §. penult. Accur.
m *Teneri.*] scilicet ad fructus.
n *Hæc verba.*] ista, perinde condemnandos quasi possiderent, quæ ponuntur supra proximo §. & l. item veniunt, §. item eos.

10† Fl. possit.
11† Fl. etiam is qui.
12† Fl. post senatusconsultũ amb.
13† Fl. sunt.
14† F. si quid.
15† Fl. desit, siue

f *Cœpit enim scire.*] ex hoc colligitur M. ad hoc, ꝙ aliquis fit, malæ fidei possessor post lit. cõtest. debet scire ad aliũ pertinere. idem dicit Aldr. & sic intelligunt C. de rei vendic. l. si fundum. & C. de rescind. vendit. l. si maior. Ioan. contra: nam ius præsumit malam fidem, ut infra eod. l. si quid possessor, §. sicut. & C. de acquir. poss. l. cum nemo. Item no. ꝙ possessor hæreditatis facta controuersia per omnia habetur ma. fid. ut hic, & supra eod. l. item veniunt, § petitam. & § s. q. & infra eod. l. si quid possessor. §. sicut. nisi quo ad fatalitatem, ut infra eo. l. illud. Nam & vsuras pretiorum præstat, ut infra eod. l. hæres, §. fin. at

o *Possideat.*] vt ꝟ. eod. l. si possessor.
p *Possidentem.*] si nolit restituere, ut infra de in litem iurian. l. in actionibus. & infra de rei uendicatione, l. qui restituere.
q *Consuluit.*] vt supra eodem, l. item veniunt, §. eos autem.
r *Ne in totum.*] i. in totum ne, quasi dicat, ne in aliquo.
s *Locupletiores.*] Quod inspicitur tempore rei iudicatæ, ut ꝟ. eod. l. si a domino, §. quo tempore. & facit ꝟ. de condict. in deb. l. 3. in fi.
t *Re sua.*] sic ꝟ. eod. l. si quid possessor, §. sicut. Azo.

sibi aliquem naturaliter obligauerunt, a * Plane si ἀντίδωρα b 1† acceperunt, dicendum est eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt: & 2† velut genus quoddam hoc esset permutationis. c

Possessor dicitur locupletior si res extant apud eum, licet earum contemplatione de suo lautius expenderit.

¶ Si quis re sua lautius d 3† usus sit contemplatione delatæ sibi hæreditatis, Marcellus libro quarto 4† Digestorum putat, nihil eum ex hæreditate deducturum, si eam non attigit. e 5† Simili modo, & si mutuam pecuniam accepit, f quasi diues esse cœperit. 6† Si tamen pignori res hæreditarias dedit, uidendum, an vel sic g attingatur hæreditas, quod est difficile, h cum ipse sit obligatus.

Expensa præsumitur in dubio facta de parte expendentis, & alterius. Bart.

¶ Adeo autem, qui locupletior factus non est, non tenetur, ut si quis putans se ex asse i hæredem, partem dimidiam hæreditatis sine dolo malo consumpserit: k Marcellus lib. 4. Digestorum tractat: l num 7† teneatur: quasi id, quod erogauit, ex eo fuerit, quod ad eum non pertinebat, sed ad cohæredes. m 8† an, sicut is, qui cum heres non erat, totum, quicquid apud se fuerit, consumpsisse: sine dubio non tenetur, n quasi locupletior non factus. Sed in proposita quæstione tribus diuisionibus o 9† relatis, una primo, p dein de alia q posse dici, totum, quod superfit, restituere eum debere, quasi suam partem consumpserit: tertia, r utrique quod consumptum sit, 10† deducere: ait s utique nonnihil t restituendum. Sed 11† de illo dubitat, utrum totum an partem restituendam dicat. Puto u tamen residuum x integrum non esse restituendum, sed partem eius dimidiam. y

De eo quod bonæ fidei possessor expendit de hæreditate, illud sibi imputatur, quod alias erat impensurus, si se hæredem non existimasset. Bart.

¶ Quod autem z quis ex hæreditate erogauit, utrum totum deducat, an uero pro rata a patrimonij eius? ut puta penu b hæreditarium ebibit: c utrum totum hæreditati expensum feratur, an aliquid ex 12† patrimonio ei*, vt in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse errogare ante delatam hæreditatem? d & quidem 13† si quid lautius contemplatione hæ-

a *Obligauerunt*] Hæc naturalis obligatio ex puris, & mutuis motibus animi cuiusque descendit. Omnis enim creatura mouetur ad benefaciendum ei qui sibi benefacit, & talis obligatio ex indistinctu naturæ procedit, quod non est illa talis donatio, quæ ex nudo pacto nascitur: nam illa est efficacior, ut pote cum non sit donatio si id, quod per pactum nudum naturaliter debetur, soluatur, ut ff. de donatio. l. hoc iure, § penult. Si autem quod instinctu naturæ debetur, soluatur, donatio est sine dubio, quæ nomen assumit remunerationis, ut ff. manda. si uero non remunerandi. in princ. & l. si remunerandi, in prin.

b *Plane si antidora.*] idest, contraria dona. ab anti, quod est contra.

c *Permutationis*] fit enim illud hereditarium, sicut pretium rei distractæ, vt supra eod. l. si rem. Sed non sic contra esset re empta ex pecunia hæreditaria, ut supra ead. l. § j.

d *Lautius*] i. splendidius.

e *Attigit.*] s. corporaliter, vt C. eo. l. si possessor. j. respons. & ff. de rei ven. l. si nauis.

f *Accepit*] contemplatione hæreditatis, sed certe imo & hoc casu attingere uideatur, ut infra de dona. inter uir. & uxor. l. si id quod § illud constat, ubi dicit, quod mulier accipiendo mutuum uidetur quasi annum consumpsisse. Item similiter uidetur contra, ut infra de donat. inter vir. & vxo. l. quod autem, §. j. & l. si sponsus, §. Marcellus vel ibi secus, quia non tanquam inter infestos sunt habendæ, ut eod. tit. l. si id quod, §. si quis. Item ibi habet donatarius voluntatem donantis, hic non habet possessor voluntatem hæredis. Item contra, ff. de donatio. inter virum, & uxorem, l. cum hic status, §. si maritus. sed ibi dicit, quod obligando donator uidetur reuocare, hic autem, quod obligando non videtur attingere: vnde est alius casus.

g *Vel sic.*] pro saltem.

h *Quod si difficile*] i. impossibile. sic infra pro socio, l. de illo. E contra, infra de his qui deiec. vel effu. l. 2. & erit ratio optima, quæ sequitur, cum ipse, &c. quia personalis obligatio non sequitur fundum, ut infra ad Trebell. l. j. §. si hæres. Azo.

i *Ex asse.*] cum esset ex parte heres.

k *Consumpserit*] in res neque utiles, neque necessarias, alio quin [illegible] ff. [illegible] §. Azo.

l *Tractat.*] s. quærendo, & soluendo.

m *Sed ad cohæredes*] quod uidetur, nam & si is, &c.

n *Non tenetur*] vt ff. ea. l. § consuluit, quod ergo erat in toto, hoc in parte [illegible], sed non erit ita.

o *Diuisionibus.*] idest tribus membris per diuisionem positis, uel tribus opinionibus diuersis relatis ideo a Marcello, non tamen in superiori litera continetur, sed alias scripserat Marcellus illas diuisiones in sua quæstione ita, scilicet utrum in nihilum teneretur quasi totum, id quod est consumptum, fuerit cohæredis, uel utrum teneretur in totum quasi suam dimidiam consumpserit, vel utrum teneatur pro dimidia eius, quod superest, quasi id, quod est cõsumptum ex utriusq; portione, pro rata, consumptum videatur.

p *Vna primo.*] s. an quod errogauit, teneatur in nihilum.

q *Alia*] qua continetur posse dici, &c.

r *Tertia*] qua continetur, utique, &c. Azo.

s *Ait.*] s. Marcellus.

t *Non nihil.*] ergo reprobatur prima opinio.

u *Puto.*] ergo Vlpia.

x *Residuum.*] quod non fuit consumptũ.

y *Dimidiã.*] non est ergo eadem ratio totius ad partem. ut ex hoc §. ostenditur. & est ratio: quia ubi in nihilum hæres est, certum est ex hæreditate, & non de suo esse consumptum, & dilapidatum, merito ergo totum de hæreditate deducit: at ubi est pro parte hæres, quia incertum est vtrum de suo, idest, de sua portione sit consumptum, an de portione alterius: merito statuitur, ut pro rata portione ex utraque deducat. Item nota hic, quod media via eligitur. sic infra ad Trebel. l. Titius rogatus. Sed argumen. contra, supra de neg. gestis. l. Nesennius. in fin. Sed ideo ibi, quia non facile præsumitur mulier donare, & ideo totum repetit, vt ibi dicit.

ADDITIO. Ista solutio non placet Bartol. ideo dic aliter secundum eum, quod ibi expenderat in negotijs alienis, & erat dubium quo animo expenderat: hic erat certum, quod expenderat bona fide in re aliena tanquam sua.

z *Autem*] caue tibi, ne quæ superiori §. sunt dicta, hic repetita dicas, licet quidam dicant idem repeti, vel aliquid addat: nam supra loquitur, cum possessor ex parte dimidia erat hæres, hic in nihilum. Item cum consumpsit in res, neque vtiles, neque necessarias, hic in res necessarias, & vtiles impendit.

a *An uero pro rata*] cum in nihilum erat hæres. Azo.

b *Penum*] alias penus hæreditarium.

c *Ebibit.*] penultima syllaba longa est in præterito. Azo. q. d. consumpsit quod erat esui, & potui, ut ff. de penu lega. l. 3. sed secundum Fl. corrigitur.

d *Hæreditatem*] quod est verum, ut statim dicet.

* Vnde Athenis actio adversus ingratos vnde constituta est, quia dandi & accipiendi beneficij commercium sine quo uix uita hominum extat, perdit, & tollit qui benemerito partem referre negligit Va. Max. lib 5 ca. 3. de ingrat.

1† Idest remunerationes.

2† Flor. deest, &.

3† Latius legendum, putat, & recte Franc. Duo. lib. 2. dissen. ca. 5.

4† Fl lib. 5.

5† Alias, attingit.

6† Fl. quasi diuitis se decepit.

7† Nõ num teneat.

8† P nam & si is, qui hæres non erat.

9† Alias, decisionibus & Fl. vsfimbus & vide Anton. Aug. l. 2. c. 2. in theorija l. 1. & 2. sup. de confir. digest & dum infra dicit, primo, Flo. habet, prima.

10† F est.

11† Fl. deest, sed.

12† Fl. &.

13† Fl. ut si quid.

Erogasset.]

a *Erogasset.*] cum nemo viuat de vento, vt C. de ali. pup. præſ. l. fin. Bene dico, quod debet reſtituere, ſine ſibi imputare, quia ſua ſibi ſeruauit, nam, &c.

b *Pythodori.*] qui fuit inſtitutus, & rogatus reſtituere quicquid ſupereſſet tempore mortis ſui hæredis.

c *Fideicommiſſi.*] in quo caſu cum ſic rogauit, promiſſa erat alienatio olim ſub hac diſtinctione, an fieret cauſa interuertendi, vel non, vt hic, & infra ad Trebel. l. Titius rogat°. ſed hodie vſq; ad quartam, vt C. ad Trebel. authen. contra rogatus. vbi autem purè rogat, per iura codicis prohibitam eſt prorſus, vt C. communia de lega. l. fi. §. pe. ſed per auth. idem quod per codicem. niſi quæ excipit caſus, vt in Auth. de reſtit. & ea quæ parit, §. nos igit.

d *Nunc*] i. in noſtro caſu. Accur.

e *Statuti.*] i. quos ſolitus erat facere.

f *Decedant.*] ſaltem in parte.

g *Solo*] aliàs ſuo.

h *Erogaſſet.*] alia verò ex ſola hæreditate decedunt, vt ſup. eod. § propoſuit, quærendo, & hoc poſſeſſor in nihilum eſt hæres: ſi verò pro aliqua parte, tunc dic, vt ſupra proximo §. reſcriptum verò, ſiue bene, ſiue male facta ſit cōſumptio, dicit pro parte decedere. niſi cauſa interuertendi fidei. com. ſit facta: tunc enim in nihilum decedit.

i *Locupletior.*] vt quia conſumpſit.

k *Vſucapta*] ab emptore.

l *Petitor.*] i. verus hæres. Accur.

m *Repellatur.*] ſic expone ſequentia, videtur quod non repellatur: quia non fit præiudicium hæreditati inter actorem, & cum qui venumdedit, ideſt petitione hæreditatis contra venditorem pro pretio proponendæ, quia nulla proponetur, & verè non fit præiudicium, quia victi emptores reuerſuri ſunt ad eum qui diſtraxit, & ſic reſtituet illud pretium: ergo non intelligitur perueniſſe ad venditorem, ergo non in hoc erit locupletior. & ſic non tenetur petitione hæreditatis. ſi ergo conueniantur emptores, non præiudicat venditori quo ad hæreditatis petitio tunc enim ceſſat ſingulare iudicium, quia ipſa ſperatur proponi: videbatur ergo, quod emptores non poſſent vendicantem repellere, ſed tamen dicit quod poſſunt, ne alioquin bonæ fidei poſſeſſor damno afficiatur, quod eſt contra mentem ſenatuſconſulti: ſed ſi ad eum reuerti non poſſunt, hæres ab emptoribus vendicabit: nec exceptione repellitur, niſi venditor paratus ſit eos defendere, ſed melior fuiſſet ratio, quia venditor pretium dilapidauit, ſicut in caſu poſuit, quàm iſta, quia reddit emptori pretium, Nam ſecundum ſuperiorem rationem numquam venditor teneretur ad pretium [a] niſi teneretur de euictione, quod eſt falſum, vt ſupra eodem, §. quod ſi in diem. § ſed & is. licet ei caueatur, vt ſupra eod. l. ſi poſſeſſor, §. ſed & ſi ab vendit. non eſt ergo ſuffi-

cien ratio, quoniam victi, &c. At opponitur, pone quod bonæ fidei poſſeſſor qui vendidit, factus eſt locupletior ex pretio, numquid poterit emptor conueniri? Reſpon. non, quia præiudicium fieri poteſt petitioni pretij: ſi enim ſe auocet petitor, à pretio excluditur, maximè cum bonæ fidei poſſeſſor illud teneatur emptori reſtituere, vt ſupra eod. l. diuus in fi. l. quod ſatis concedi poſſet, ſecundum quoſdam, & hæc eſt communis opinio: ſed puto ſecundum Azo. emptorem omnino conueniendum, etiam ſi habeat contra venditorem regreſſum, tum quia non damnificatur bona fidei poſſeſſor, cum ſit ex pretio locupletior, niſi fortè plus quam de pretio teneatur pro euictione: tum quia hic poſſeſſor, ideſt emptor non poteſt poſtulare dilationem iudicij, cum in ſui præiudicium pro aliis rebus non fiat petitio. Accur.

n *Quod*] ideſt quia. prima ratio quæ probat.

o *Quia non videtur.*] ratio rationis primæ.

p *Earum*] ideſt non tenebitur ad pretium poſſeſſor petitori, cum alijs reſtituere debeat. Accur.

q *Quanquam.*] alia probatio rationis: quatuor ſunt rationes, quare venditor ad pretium non tenetur vere hæredi: vna hic quanquam, &c. hæc vero bona: alia in gloſ. expone, & cęt. duæ aliæ in alia. ratio rationis ſecundæ, &c.

1† *Suis. Fl.*
2† *Lat.*
3† *M. l. et diu.*
4† *Flor. ſideicomm. nec p. tiū. Auguſt. Bb 2. a. 1.*
5† *Fl. rediſſ. ſe. ex proprio. & inſ. ex hæreditate quoque.*
6† *Fl. ſuo.*

reditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior: in ſtatutis verò 1 † eius ſumptibus videatur factus locupletior: vtique. n. & ſi non tā 2† lautè erogaſſet, [a] aliquid tamen ad victum condianum erogaſſet. Planè 3 † diu° Marcus in cauſa Pythodori, [b] qui rogatus erat, quod ſibi ſuperfuiſſet ex hæreditate reddere decreuit, quæ alienata erāt nō minuendi fideicommiſſi [c] cauſa, 4 † cum nec pretium in corpus patrimonij Pythodori rediſſet: 5 † & ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hæreditate decedere, nō tantum ex hæreditate. Et nunc [d] igitur ſtatuti [e] ſumptus, vtrum ex hæreditate decedant [f] exemplo reſcripti diui Marci, an ex ſolo [g] patrimonio, videndum erit. Et verius eſt, vt ex ſolo 6† patrimonio decedant ea, quæ & ſi non hæres fuiſſet, erogaſſet. [h]

Difficilis eſt, & hoc dicit. Si iudicium vniuerſale per particulare conſumitur, non obſtat exceptio ne ei præiudicium fiat. Item emptor poteſt vti exceptione ex perſona venditoris, ne bonæ fidei poſſeſſor teneatur, vltra quam ſit locupletior. Item venditore offerente ſe defenſioni, emptor tutus eſt exceptione ex perſona ſua. h. d. Primo ponit thema. Secundo tres rationes ad probandū partem negatiuam. Tertiò ponitur determinatio quæſtionis. Quartò ponitur noua quæſtio, & eius determinatio. Secūda ibi, quod præiudicium. Tertia ibi, et puto. Quarta ibi, quid tamē. B.

¶ Item ſi res 7† diſtraxit bonæ fidei poſſeſſor, nec pretio factus eſt 8 † locupletior, [i] an ſingulas res, ſi nondum vſucaptæ [k] ſunt, vendicare 9† petitor [l] ab emptore poſſit? & ſi vendicet, an exceptione nō repellatur, [m] quod [n] præiudiciū hæreditati non fiat inter actorem, & eum qui vendidit: 10† quia non videtur [o] venire in petitionem hæreditatis pretium earum, quanquā [q] 11 † victi [r] emptores reuerſuri ſunt ad eum, qui diſtraxit? Et puto poſſe res vendicari: niſi 12 † emptores regreſſum ad bonæ fidei poſſeſſorem habeant. [s] 13† Quid tū ſi is, qui vendidit, paratus ſit ita defendere hæreditatem, [t] vt perinde, atque ſi poſſideret, conue-

7† *Fl. rem.*
8† *Fl. ſit.*
9† *Fl. vindicare & infra vindicet.*
10† *Flo. venundedit.*
11† *aliàs, quoniam.*
12† *aliàs, ſi. nec.*
13† *Fl. habiti.*

r *Victi.*] ratio rationis ſecundæ. Azo. ſed hęc ratio multò melior eſſet, ſi dixiſſet, quia ratam non habet venditionem petendo rem, nec poteſt habere, cum non ſuo nomine ſit vendita. Item, & quia rem & pretium petere non debet, vt infra de actio. emp. l. ex empto, §. fin. ibi, neque enim, &c.

ſ *Habeant.*] ſi ergo habeat regreſſum, non conuenitur emptor, vt hic. Sed contra, ſupra eod. l. etiam, §. j. aliàs eſt in l. nec vilam, §. quod ſi quis. vbi dicit vtilem actionem indiſtinctè in emptorem dari. Solu. [a] hic loquitur, cum iuſto pretio vendita eſt res hæreditaria, & non parebat venditor: alioquin licet venditor teneretur de euictione, nihilominus emptor tenebitur rei vendicatione, vt ibi. Alij dicunt, quod hic loquitur re ſingulari vendita, ibi vendita vniuerſitate. Alij quod hic ageretur rei vendicatione, ibi hæreditatis petitione: ſed hę duæ non valent, quia hoc eſt notare caſuum diuerſitatem ratione cōtenta. quæ ratio eſt utrobique. quia tenetur uenditor de euictione: diſſimiliter tamen, quia in ſingulari uendita ſemper agitur: niſi pactum, uel ſententia obſtet, ut C. de euictio. l. ſi fundus. hæreditate uendita idem, ſi ipſa euincatur: ſecus ſi res ſingularis, ut C. de euictio. l. 1. prima ergo uerior eſt.

t *Hæreditatem.*] eo caſu quo emptores poſſunt conueniri. Azo.

a *Iſtā ſol. tenent Io. de Aren. Bu. & Cy.*

niatur? Incipit exceptio locũ hr̃e ex persona[a] emptorũ. [b]

Iurisconsultus in præcedenti §. posuit de triplici exceptione, quæ competit emptori. hic ponit quartã, & breuiter, h.d. Si petitor pretium rei venditæ à possessore recepit, à vendicatione repellitur, etiã si receperit qđ à debitorib⁹ est exactum, etiam si possessor fuit malæ fidei. Bart.

¶ Certè 1 † si minore 2 † pretio res venierint, & pretium quodcunq; illud sit, 3 † actor [c] consecutus sit, multò magis poterit dici [d] exceptione eum submoueri. [e] Sed 4 † & si id, [f] quod à debitoribus exegit possessor, petitori hæreditatis soluit, liberari debitores. Iulianus libro 4. Digestorum scribit, siue 5 † bonæ fidei [g] possessor, siue prædo fuit, qui debitum ab his exegerat: & ipso iure eos liberari.

Expedita expositione senatusconsulti, ex quæstionibus circa literam Iurisconsf. hic venit ad materiã, & tractat vsq; ad finem tituli qõnes, quę congruè ad literam non poterant applicari. & breuiter h.d. Hæreditatis petitio habet mistam naturã realium, & personalium. Bart.

¶ Petitio hæreditatis, & si in rem actio est, 6 † tamen præstationes quasdam personales habet, vt puta eorum, quæ à debitoribus sunt exacta: [h] item pretiorum.

Quod est dictum in hac actione habet locũ in iudicio familiæ erciscundę. B.

¶ Hoc senatusconsultum [i] ad petitionem hæreditatis factũ etiam in familiæ erciscundæ iudicio 7 † locum habere placet: [k] ne res absurda sit, vt quæ peti possint, diuidi [l] non possint.

Hæreditas augetur propter partus, fœtus, et alias accessiones honestè perceptas. Bart.

¶ Augent hęreditatem gregũ, & pecorum partus. [m]

Paulus li. 15. ad edictum.

LEX XXIX.

QVòd si oues natæ sunt, deinde ex his aliæ, eæ quoque, quasi augmentum, 8 † restitui debent.

Vlpianus li. 20. ad edictũ.

LEX XXX.

ANcillarum etiam partus, & partuum partus quanquam fructus esse nõ existimantur, [n] quia non temere ancillæ eius rei causa comparantur vt pariant, augent tamen hęreditatem, quippe [o] cum ea omnia fiant 9 † hæreditaria, dubium non est, quin ea possessor (si ea 10 † aut possideat, aut post petitam hæreditatem dolo malo fecerit, quo minus possideret) debeat restituere.

¶ Sed pensiones, quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum perceptæ sunt, venient [p] licet à lupanario perceptæ sint. Nam & 11 † multorum honestorum virorum prædiis 12 † lupanaria exercentur. [q]

A quolibet possessore omne lucrum aufertur. B.

Paulus libro 20. ad edictum.

LEX XXXI.

POst senatusconsultum. n. omne lucrũ auferendũ [r] esse, tam bonæ fidei possess. quã prędoni, dicendum est.

a *Persona.*] sed nonne est iniquitas, q rem suam perdit verus hęres, vt inf. de reg. iur. l. id quod nostrum. maximè cum culpa amisi pretium? Resp. non, arg. inf. de ver. obli. l. si seruum. §. sequitur. nam duo hic de damno contendebant: præterea cum pretium sit loco rei, & amittatur, res amissa vr. Item, si à possessione cadat. & venit ad verum dñm, an competat Publiciana? Rñ. non, quia non datur ꝯ dñm: agendo ergo de euictione remanet in damno bonæ fidei possessor, sed hoc non fit in petitione hæreditatis: vel dic hoc fallere hoc casu, vt & alias ∫. eo. l. etiam. § q si quis.

b *Emptorum.*] i. emptores ex sua persona habent exceptionem: nam dicent, cõuenias venditorem, qui tibi paratus est rñdere, q dicere licet, vt inf. famil. ercis. l. plane, in fi. Et no. q spõtanea oblatio prodest, vt hic, & dixi supra de alte. iud. l. quia. §. fi.

c *Actor.*] i. hæres ab eo qui exegit. Azo.

d *Multo magis poterit.*] quàm in superiori casu: ∫. enim ratum non habuit. Azo. vel magis, s. quàm contrarium. Accur.

e *Submoueri.*] s. ab emptore. videtur enim potius elegisse pretium habere, quàm rem, sicut video in lege commissoria. vt infra de lege commiss. l. pen. & liberatur hic emptor ipso iure, vt arg. inf. eo. si quid possessor. § fin. & infra prox. respon. Non ob. id verbum, exceptionis, quod est hic, subaudi enim. s. intentionis Accur.

f *Sed & si id.*] probat prædicta ad exemplum aliorum debitorum.

g *Bonæ fidei.*] aliàs incipit lex, & aliàs non: & concordat infra de solut. l. qui hominem. §. si prædo. Accur.

h *Sunt exacta.*] hæc enim veniunt, vt hic. Sed contra, C. de transact. l. Imperatores. §. fi. Sol. vt ibi. Item no. ex eo, quod hic dicit, quod hæc actio est mixta in rem, & in personam, vt C. eo. l. hæreditatis.

ADDITIO Dic secũdum Bar. q istud est impossibile, q vna actio sit mixta in rem, & in personam, quia duæ species differentes non cadunt in eodem indiuiduo, vt puta, q vna persona esset hõ, & asinus: sed bene verum est, prout tamen hic iacet, quod petitio hæreditatis est in rem, quod apparet: quia sicut cæteræ reales datur ad declarandum, ita & ista, vt l. licet, supra eo. Sed de hoc vide latius per Bart. hic.

i *Hoc senatusconsultum.*] quod est supra eod. l. item veniunt §. cum antequam.

K. *Placet.*] hoc quantũ ad fructus, & similia, non aũt per oĩa: nã oĩa veniunt in hac actione, non tñ in iudicio famil. ercisc. vt ∫. fam. ercis. l. fundus qui §. si. & l. 2. in fi. Item vsucaptæ ab hærede in illud iudicium veniunt, vt inf. famil. ercis. l. veniũt. non aũt in actionem istam, vt ∫. e. l. & non tñ. §. si pro emptore.

l *Diuidi.*] cum talia sint, q pñt commodè recipere diuisionem: vel dic, diuidi. i. in iudicium diuisoriũ venire. l. famil. ercisc. sunt. n. multa, q commodè non recipiunt diuisionem, vt equus homo, & similia, vt Instit. de offi. iud. q si commodè. Accur.

m *Partus.*] i. fœtus. Accur.

n *Ancillarum existimantur.*] vt Insti. de rer. diuisio. §. partus. & est ratio p hominum dignitatẽ, vt infra de ædil. edic. l. iustissimè. Sed est ar. contra, inf. de act. emp. l. si sterilis.

o *Quippe.*] hæc est sufficiens rõ, i. probabilis, non est necessaria. sic sup. quod met. cau. l. si cum. §. ideo. Res enim commodata, & deposita nõ est hæreditaria, venit tamen in petitionem hæreditatis, vt supra eo. l. & non tantum.

p *Veniunt.*] imò non, cum non sit honesta pstatio, vt ∫. de vsu l. generaliter. q est ꝯ. Sol. hic veniunt iudicis officio, vel petit. hær. q adhuc non erat bo. fidei, vt arg. Instit. de act. §. actionum. in fi. vel hic erãt pceptæ, & iõ veniũt, ne lucretur possessor vt ∫. eo. l. si possessor ex. ibi nõ: & sic percipiendo non veniunt. Item ꝯ in Auth. de lenonibus. vbi dicit talem domum publicari. licet publicetur, si accusator existat, si tamen non existat, percepta pensio venit, vt hic.

q *Exercentur.*] vt arg. inf. de instit. l. cum interdum. sed arg. contra, infra de vsu, & habi. l. non aliter.

r *Post senatusconsultum Auferendum.*] vt infra eodem, l. si à patre. §. si prædo, in fine. & infra depositi, sed si non sit hæres. & infra de rei vendicatione. l. Iulianus. §. sed & fructus. & infra mandati, l. ex mandato, Accursius.

8 † Aliàs deest
2 † Fl. minori.
3 † Fl. deest, sit.
4 † Bl. mi &.
5 † Aliàs siue etiam.
6 † Fl. sic.
7 † Aliàs deest iudi.
8 † Aliàs esse quasi ad augmentum.
9 † Fl. fuerit
10 † Fl. deest, in.
11 † Aliàs deest, &.
12 † Prædiis.

Vlpianus li. 15. ad edictū.

LEX XXXII.

Mercedes plane a colonis acceptę, loco sunt fructuum. a operę quoque seruorum in eadem erunt causa, qua sunt pensiones, item vecturæ nauium, & iumentorum.

Bonæ fidei poßeßor tenetur restituere sortem & vsuras quas exegit, vel actionem cedere, prout ipse elegerit: licet Julianus aliter senserit. Bart.

Paulus lib. 20. ad edictum.

LEX XXXIII.

Iulianus scribit, actorem 1 † eligere debere, vtrum sortē tm̄, an & vsuras velit cum periculo nominū agnoscere. b At qui ꝭm hoc nō seruabimus 2 † quod senatus voluit, bon. fidei possess. teneri, quatenus locupletior sit. Quid. n si pecuniam eligat c actor, quæ seruari non pōt? d Dicendum itaq; est, in bonæ fidei possessore, hoc tantummodo eum pstare debere: id est, vel sortē & vsuras eius, si & 3 † eas percepit: vel nomina, cum eorum cessione in id facienda, quod ex ijs adhuc deberetur, periculo, s. petitoris.

Ista lex ē difficilis. Et primo loquitur ī poßeßore soluente creditoribus hæreditarijs. Secundo de eo quod ipsi poßeßori debebatur. Tertio, qualiter poßeßori negligentia īputetur. Quarto de eo quod poßeßori est solutum, Secūda ibi, Sed et si. Tertia ibi, Sicut autem. Et prima pars breuiter b. d. Quod poßeßor soluit creditoribus hæreditarijs, imputat petitor, vt caueat de defendendo si fuerit bo. fi. pos. alias secus. hoc dicit. Et ista pars primo ponit vnū dictum. Secundo recitat dictum Iuliani. Tertio illud examinat. Secunda ibi, & ideo. Tertia ibi. Sed an & bo fid. Bart.

Vlpianus lib. 15. ad edictum.

LEX XXXIIII.

Si quid possessor e soluit creditoribus, f reputabit, g quāq; ipso iure non liberauerit petitorē * hæreditatis. Nā quod quisque 4 † suo noīe soluit, non debitoris, h debitorē non liberat. Et ideo i Iulian. li. 6. digestorum scribit: id ita reputaturum k 5 † possessorē, si cauerit l se petitorem defensum ire 6 † ¶ Sed an & bo. fidei possessor debeat, ad defendēdū 7 † cauere, videndū erit. qa m in eo ꝙ soluit, non vr̄ locupletior factus; nisi forte habeat condictionem: n & hoc nomine videatur locupletior: o quia poterit repetere. p finge etenim eum, dum se hæredem putat, soluisse suo nomine. q Et videtur mihi, Iulianum de solo prædone, vt caueat, sensisse, non etiam de bonę fidei possessore: con-

a Mercedes. Fructuum] vt inf. de condi. inde. l. si vrbana. & inf. de rei vend. l. si nauis. Acc.

Iulianus.] CASVS. Titius bo. fi. pos. hær. ad me perti. & pecuniam ex hæreditate mutuauit, quæritur an mihi eam statim de suo præstare dēat, an non: & quidam iuris c. l. Iul. dicit quod tenet de suo ad sortem, & et ad vsuras, siue exegerit, siue nō, & sic dicebat fore in electione mei petitoris an sortē petā? & Titius, an hr̄et actionem contra illum cui mutuauit, s. d Iul. male dixit: quia dictum suū hr̄et locū cū esset ma. fi. pos. quia tunc hēt locū dictū Iul. alias haberet ꝫ senatusc. qd dicit bo fi. pos. non teneri nisi locupletior esset, sed si esset bo. fi. distingueretur: quia aut exigit, aut non. Secundo casu sufficeret si mihi cederet actionem. Primo casu tenetur dare mihi quod exegit, & sortem & vsuras. Viui.

b Agnoscere.] bene scripsit iu ma. fi. pol. Sed ipse Iulianus etiā in bo. fid. pos. dixit hoc esse uerum, vnde reprehenditur, quia senatus uoluit eum teneri inquantum locupletior ē, & nō ultra.

c Eligat.] a bo fid. pos. vt soluat de sua bursa.

d Non potest.] ppter inopiam debitoris.

Si quid possessor] CASVS. Possessor ma. fi. hæreditatem possedit, & de suo proprio soluit creditoribus: ipse autē per hęr. conuentus a vero hærede, aliquid deducere uoluit. dicitur quod potuit: & tamen uerus hæres non liberabit, ipso iure, sed per excep. quia eius noie nō soluit: sed dr̄, ꝙ possessor qui soluit, non alias pt imputare, q̄ si ille pos. paratus sit cauere ꝙ verum hr̄dem defenderet, si iterū a creditoribus cōueniretur hr̄ditarijs & hoc in prima. In secunda dicit, nūquid si bo. fi. pos. de hære uel de suo soluit, an similiter cauebit de defendendo verū hr̄dē. Et dicit ꝙ nō, ueruntamen cōdictionē inde. q̄ nomine suo habet, cedere ei debet Itē dicit, ꝙ verus hæres conuentus a creditoribus hæredi quibus solutum est, excipere potest de dolo.

¶ Sed & si.] Si vero erat ma. fi. l. pos. qui hære possedit, & aliquid de hære ei debeatur: id soluere sibi non debet, nisi debitum fuerit pœnale uel alias onerosum: aliter est in bo. fid. pos. In quarta parte dicit quod ma. fi. pos. poterit deducere quæ impendebat circa res hæredi puta, gratia colligendorum fructuum. Si vero quæ facere debuit, non fecit, tenetur, nisi sit bo. fi. pos. tunc ei licitum est rem possessam negligere, sicut & suam. Si vero ma. fi. pos. debitores hære. non conuenit, & interim facti sunt non soluendo, vel tpe liberati actione tpali, hoc casu non imputabetur ei, cum non habuit, nec potuit experiri quod verò solutum est, illud hæredi statuendum est in isti ncie & si restituitur, ipso iure liberantur debitores qui ei soluerunt. Viuianus.

e Si quod possessor.] bo fi. vel ma. fi. sed in cauendo distinguitur statim, & non in hac l. prosequit gl. s. de neg. gest. l. si pupilli. § quid ergo quæ incipit, ipsa gestione.

f Soluit creditoribus] s. de suo. Sed mirū vr̄, ꝙ verus hæres liberetur solutione tali, & per exceptionē, cū possessor hēat cōdictionē indebiti quia suo noīe soluit, vt j. de cōdict. inde. l. si per errorē. § j. non ergo patit liberationē: ut eo ti l. cū is. § 1. Sed posset rñderi, q liberat, cum postea soluens constituit in aīo suo pecuniā esse solutam noīe hr̄dis: ꝭm Io. & Bul. vt dixi s. de neg. gest. l. si pupilli. § item quæri. Sed tu dic ꝭm Azo. & Hu. ꝙ soluit de pecunia hæreditaria, sed noīe suo: & si nō ea consumpta, non aū, hēt cōdictionē indebiti. Quid ergo iur sim aū cōsumptionē? Rn̄. vendicabit, nec opponitur cōpēsatio, ut j. de pec. l. si creditor. § j. Sed liberat per exceptionem uerus hr̄s, cū cedat a possessore condictio indebiti, & ꝭm hoc proprie ponit verbum, reputabit, ut s. de neg. ge. l. Nesēnius. Sed ꝭm superiorem lecturam impropriè, i. dedu et. si autē soluisset noīe hr̄ditario, liberatur hr̄s ipso iure, & datur bo fid. pos. & ma. fid. retentio ex hr̄ditate si de suo soluit: sed in cauendo distinguitur statim, vel si velit habeat act. neg. gest. vt C. e. l. fin. § fin autem.

g Reputabit.] Officio iudicis.

h Nō debitoris.] s. noīe.

i Et ideo] quia non liberatur ipso iure.

k Reputaturum.] Officio iudicis. Azo.

l Si cauerit.] sed quid facit hæc cautio, cum & sine ea habeat exceptionem verus heres, vt subijcit? Resp. non est superuacua, quia cauet possessor se probaturum illis solutionem factam, sic etiam respondetur inf. eo. l. pen. & infra de rei ven. l. si is a quo. & l. a quo.

m Quia.] supple, videtur quod non, quia, &c.

n Condictionem.] s. indebiti, uel ab initio, cum de suo soluit, vel post consumptionem quando de hæreditate.

o Locupletior.] si est locupletior, cum hēat condictionē, ergo de hæreditate soluit, uel si de suo, licet haberet condictionem, non tñ esset locupletior quod est contra Io. sed ipse dicit quod etiam tunc esset locupletior si primo de hæreditate deduxit, & postea condiceret.

p Repetere] vt inf. de reg. iur. l. qui actionem.

q Suo nomine.] i. sed, ex sua persona debitum æstimando

1 † Al. per debitorem.

2 † Flo. obseruabimus.

3 † Flor. debet.

* i. ipsum verum hæredē a debito hæreditario. Bal.

4 † Fl. quis.

5 † Flor. ita id imputaturum.

6 † Iri.

7 † Defendendo Fl. debeat defendendum cauere.

dictionem tamen præstare debebit. [a] Sed & petitor, [b] si à creditoribus conueniatur, exceptione vti [c] debebit, [d]

Malæ fidei possessor quod sibi debetur, non deducit, nisi hoc petitori expediat: secus in bo. fid. possessore. Bartolus.

¶ Sed si 1 † ipsi prædoni aliquid debeatur, 2 † hoc deducere non debebit: maximè si id fuit debitum, quod natura [e] debebatur. [f] Quid tamen si expediebat petitori id debitum esse solutum, propter pœnam, vel aliam causam? [g] Potest dici, ipsum sibi vel soluisse, vel debuisse si soluere.

1 † *Al. fid & f.*

2 † *Fi. debebatur.*

¶ Iustus autem possessor dubio procul debebit [i] deducere quod sibi debetur.

Malæ fidei possessor deducit sumptus factos in hæreditate, & contra eũ habetur rõ negligẽtiæ, præterquam in actionib. exercendis; sed bonæ fidei possessori non potest negligentia imputari. Bartolus.

¶ Sicut autem sumptum, [k] quem fecit, deducit, ita si facere debuit, nec fecit, culpæ eius redderet rationem; nisi bonæ fidei possessor est. Tunc enim, quia quasi suam rem neglexit, nulli querelæ [l] subiectus est.

mando secundum H. non ergo est dubium quin bon. fid. pos. ex suo nomine & hæredis, siue hæreditario nomine (quod idem est) debitum soluere possit: licet sui contemplatione faciat. sic sup. de neg. gest. quæ vtiliter. §. fi. Azo. Sed si non apparet cuius nomine soluit, quid præsumam? In fideiussore enim oportet, quod exprimatur, vt infra manda. l. Papinianus. Sed ĩ hoc potes distinguere, an ante motam controuersiam, ut tunc suo nomine: an postea, & tunc nomine hæredis vel defuncti.

a *Debebit.*] etiam bonæ fidei, scilicet indebiti, sed malæ fid. non habet condictionem, vt statim dicet.

b *Petitor.*] tria tempora no. si bo. fi. possess. soluit de hæreditate suo nomine, ante consumptionem. Item post cõsumptionem, & ante cessionẽ. Item post cessionem. Primo, sola vendicatio. Secundo, exceptio hæredi & condictio soluenti, vt statim dicetur. Tertio, etiam compensatio hæredi, & condictio; & quod hic dicit, sed & pets, scilicet post consumptionem.

c *Vti.*] his casibus, scilicet cum prædo soluit, quia non est repetitio. Item & ubi est repetitio puta, quia bon. fi. possessor soluit, & computauit, vel deduxit: licet cessio facta non sit. nam ea facta habet quid compenset.

d *Debebit.*] in omni casu, etiam quicunque soluit, bon. fi. vel malæ fi. si tamen solutum repetat a uero hærede: quod potest per actionem nego. gest. cum de suo soluit, ut su. de neg. gest. l. fi. §. fi. vel repetat, ut in prin. huius l. Sed & dat ei soluenti condictio indebiti contra eum cui solutum est, vt hic dicitur: & eandem sibi cessam intendit hæres, in cuius remedium compensationis forte exceptionem habet hæres verus. Et ut omnia sint clara, distingue cum possessor soluit aut soluit de suo, aut de hæreditate. Item, aut debitum, aut indebitum. Item, aut bo. fi. aut ma. fi. l. Si bonæ fidei, aut nomine veri hæredis. aut defuncti, aut suo: si nomine defuncti, vel hæredis, & debitum bo. fi. l. poss. s. soluit. si de suo cum ipso iure liberauit hæredem, habebit actionem neg. gest. ut C. eodem, l. fi. §. sio autem ex contrariis. Nec obstat quod dicitur supra de in. l. de qua re. §. cum absentem. ibi enim soluit eius nomine quem viuere credebat, & ideo hæredem non ipso iure, sed per exceptionem liberat, & cessat indebiti cõdictio in casu præmisso, cũ nomine hæredis soluit, ut C. eodem, l. de hæreditate, si autem de hæreditate soluat, similiter ipso iure liberatur hæres, unde & cessat indebiti condictio: & possessor ea quæ soluit potest imputare hæredi, ut & tanto minus debeat condemnari, quanto liberauit hæredem, nihil autem ab eo repetit, quia quod soluit hæredis fuit, si vero suo nomine, & de hæreditate soluat, potest reputare hæredi similiter, quia per exceptionem liberatur, ut hac l. in principio. & §. sed & petitor. si autem de suo, & suo nomine soluit, condictio indebi. habet, ut hic dicitur, & infra de condictio. indebi. l. si pœna causa. §. quamuis. quam cogetur cedere si imputare velit hæredi. & reddi sibi ab hærede per actionem negotiorum gestorum: quia cum velit cedere in debitum veri hæredis: dicit Bul. eum per exceptionem liberatum, vt hac l. §. sed & petitor & hoc secundum Ioan. & Bulg. ego contra, vt not. supra de negotijs gestis, l. si pupilli. §. item quæritur, si autem ma. fid. possess. soluit de suo, & nomine hæredis ipso iure est hæres liberatus: ideoque actione neg. gest. tenetur si de suo soluit, ut dicta l. §. sin autem ex contrariis, & C. eodem, l. fi. si de hæreditate, idem quod supra, si vero suo nomine soluit, de hæreditate, uel de suo, secundum Io. non tamen est liberatus ipso iure hæres, sed per exceptionem, ut hic dicitur. si tamen uelit repetere, cauebit de defensione. Condictio tamen indebi. nullo casu habet locum, quia sciens suo nomine soluit indebitum, nam ex quo scit se non hæredem: ergo scit se non debere ut hæredem: aut si nomine hæredis soluit, non repetit: quia debitum erat, & ideo cedere non potest, nisi stipulatus fuerit reddi sibi, si euicta fuerit ab eo hæreditas. Et hæc omnia cũ debitum solutum est; si vero de suo, & suo nomine: non condicet. Item negotiorum gestorum agit secundũ Azo. Quid ergo? vel dices eum perdere, & creditorem lucrari, uel dices seruari opinio. Io. & Bul. pone fuit oblitus de retentione, dices ergo secundum Ioan. hæredẽ habere exceptionẽ postquam ille in animo statuit, quod pro vero debito cedat si euicta fuerit ab eo hæreditas. Et hæc omnia cũ debitum solutum est. si vero indebitũ soluatur, si quidem a bonæ fidei possesso. & de hæreditate, constat quod repetat, ut tanto minus debeat condemnari, cessat tamen condictio indeb. quam habet, vt supra eodem, l. quod si in diem, §. fin. in fi. si vero de suo soluit, bonæ fidei possess. non repetit ab hærede, ut sup. eodem l. si possessor. §. bonæ fidei, in fi. nisi iustissima fuisset in bonæ fidei possess. ignorantia: vt diximus supra eodem l. quod si possesso, quanquam ex l. illa distingui possit, vtrum ante motam controuersiam soluisset bonæ fidei possess. indebitum, ut tunc ab hærede deduceret: an postea, ut tunc ab hærede nihil haberet. si uero malæ fidei possessor soluit, siue de suo, siue hæreditate indebitum soluit, non repetit ab hærede, neque in restitutione hæreditatis hæredi etiam reputat. Quæritur si bonæ fidei possess. soluit naturale debitum, & in restitutione hæreditatis non deduxit: an agat negotiorum gestorum, quod uidetur, quia debitum, ut infra de dona. l. hoc iure §. penul. & ne sit in damno. Et contra quod non: quia non fecit vtile negotium. Item quia huius debiti est retentio, non repetitio. Accursius.

e *Natura*] s. tantum.

f *Debebatur.*] s. a defuncto præter sumptum in rem hæreditariam factum utiliter. unde meliores res sunt factæ, ut infra, eo. §. sicut, &c.

g *Causam.*] vt vsurarum.

h *Debuisset*] & sic pœnam non esse commissam, ut hic, & inf. de sol. l. Titia. alias autem non soluit sibi, ut su. prox. §. & inf. de sol. l. attchum, §. si creditor.

i *Debebit.*] etiam naturale debitum, secundum Ioan. nec enim est donatio. vt infra de do. l. hoc iure §. penul. Accursius.

K *Sumptum.*] gratia querendorum fructuum factum, vt infra eodem, l. si a patre, § final. & l. sequ. & sic expediebat hunc sumptum fieri, alioquin aliud erit in hoc sumpto, quam in eo quod a defuncto extraneo debetur, cum illud indistinctè repetatur, uel reputetur, cum sit debitum creditori, & nota hic, quod bonæ fidei possess. & ma. fidei deducit sumptus, & ea quę creditori soluerunt, siue suo nomine, siue hæreditario soluerunt, sed malę fidei cauet de defendendo, bonę fidei non. Item bonæ fidei omnia debita deducit: malæ fidei solus sumptus, & soluta creditoribus, ut tamen de hæreditate fiat deductio per compensationem quantitatis ad quantitatem.

l *Nulli querelæ*] not. quem posse negligere rem quam tenet ut suam. et infra solu. mat. l. etiam. § licet & supra eodem, l. sed & si lege §. consuluit. Sed arg. contra infra de rei ven. l. non solum. Sed ibi erat ma. fi. ut institu. de his qui sunt sui, vel al. iur. §. sed hoc tempore, & inf. ad l. Aquil. l. si eo.

Postea

a *Postea verò.*] vt sup.eo.l.sed si lege,§ si ante,& C.eod.l.
a & l.e.in fi.
b *Debitores*] scilicet hæreditarij.
c *Liberari*] si tempore,nam nemo sine actione experitur, vt infra,de admi tut.l.quoties.§ item temporali. Sed contra supra eod.l.sed & si lege,§.quod autem ait. Sol.ut ibi, sed an debeat curatorem petere bonis? Respon. non:quia sibi contrarius esset.
d *Placet.*] vt sup.eo.l.sed & si lege,§.si minore,& ℸ.de solu.qui hominem, §. si prædo.& ℸ de cond.ind.l si urbana & sup.eo.l post senatus.

PEr seruum] CASVS. Patré habui qui testamentum fecit,& extraneum sibi hæredem instituit.& & me filium exhæredauit, uel preteriuit: egi ego filius querela inof.& obtinui.quæro utrum non tantum hæreditas, sed etiam quæ acquisiuit seruus mihi restituantur.Vi.
e *Per seruum*] s.hæreditarium.
f *Hæredi.*] qui obtinuit in querela Azo.
g *In hæreditate*] i.cũ petitur ab intestato hæreditas.Item & cũ agitur querela inoff. testa. & sequitur rõ t cum idest,quia in bonis essent hæredis, s. futuri qui proponit querelam: qui in eo interim dicit hęres, quia actionem habet. Vel dic hæredis, scilicet ueri.& legas, cũ, pro,quamuis. secundum Ioan & sic sunt interim hæredis.scilicet restituantur, vt arg.ℸ.de ædil.edic. l. & generaliter dicendum,& C. de re.vxo.act.§.cumque.Ac.
h *Cum.*] ponitur pro quamuis
i *Hæredis*] scripti,secundum Azo.

NIsi] CASVS. Addit unum dictum ad l. præcedentem.
¶ *Iulianus.*] Hęre.ad me perti.ma.si posse disti,& seruum hæreditarium inutilem alienasti. si ago peti hæred.& obtineo:tan debeas pretium restituere, vel illum seruum venditũ, queritur?& respondeo quod pretium restitues. Si uerò necessarium,si viuit,ipsum:si mortuus est,pretium:licet quidam dixit,sed male, quod hoc casu non tenetis ad pretiũ. Viuianus.
k *Stipulatus sit.*] s.seruus,ut infra,de rei uen.l.præterea, & idem si ex opera,vt inf.de acq.re.do.l.quæsitum,& l.g bona,sed hoc casu,& quando ex opera restituit, vt argum,

1† *Al.deest.*
2† *Al.deest.*
3† *Al.deest.*
4† *Al. & quidem si restituit.*
*Not.ex illa l.cum glo. pendente adhuc querela inoff.testa. durat hæres scriptus in testamento secundum Bal.
5† *Al.deest.*
6† *Al.deest.*

ctus est ante petitam hæreditatem: postea verò a & ipse prædo est.

¶Illud planè prædoni imputari non potest, cur passus sit debitores b liberari, c & pauperiores effici: 1† & non eos conuenerit, quando 2† actionem non habuit.

Quod possessori est solutũ indistinctè restituit,& debitores liberantur. Bar.

¶Quod autem possessori solutum est, an restituere debeat, videamus Et siue 3† bonæ fidei possessor fuit,siue nõ, debere restituere placet: d & si 4† quidem restituerit (vt Cassius scribit,& Iulianus lib 9.) liberari ipso iure debitores.

Quæsita per seruum hæreditarium extra rem possessoris, veniunt in actione.Bar.

Paulus lib 20. ad edictum.

LEX XXXV.

PEr seruum e * acquisitæ res,hæredi f restituendæ sunt, quod procedit in hæreditate g liberti, 5† & cum de inofficioso agitur: cum h interim in bonis esset hæredis. i

Vlpianus li. 15.ad edictũ.

LEX XXXV.

NIsi ex re hæredis scripti stipulatus K sit.

Si venditur res non necessaria hæreditatis posse. malę fid.tenetur ad pretium: si necessaria, si non extat,ad pretium:alias ad rem,si extat.Bar.

¶Iulianus scribit, si hominem possessor l distraxerit, si quidem non necessarium hæreditati, petitione hæreditatis pretium m præstaturum: imputaretur enim ei, 6† si non distraxisset. Quod si necessarium hęreditati,si quidem vi uit,ipsum præstandum: si decesserit,fortassis n nec pretiũ. Sed non passurum iudicem qui cognoscit, possessorem pretium lucrari, o scribit, & verius est.

Filiusfa. ex testamento habet hęredem, & ideo eius potest peti hæreditas. Bart.

Paulus lib 20.ad edictum.

LEX XXXVII.

FIliusfamilias 7† militis p puto peti posse hæreditatem ex testamento nobis obuenientem.

Si filius vel seruus teneat hæreditatem, uel eius pater,vel dominus,potest cõueniri hac actione Bar.

¶Si seruus vel filiusfamilias res hæreditarias teneat, à patre, q dominove, peti hęreditas poterit, r si facultatem restituendarum rerum habeat. Certè si pretium rerum hæreditariarum venditarum in peculio serui habeat, Iulianus existimat posse à domino,[quasi à iuris s 8† possessore] hæreditatem peti.

Caius li.6.ad edic.prouin.

LEX XXXVIII.

IDem Iulianus ait,ẽt si 9† nondũ pretia rerũ t consecutus sit seruus posse à dño, quasi à iuris possessore, hæditatẽ peti: u quia hẽt actionẽ, x qua eã pecuniã consequatur: quæ quidẽ actio y ẽt ignoranti z acquireretur. 10†

Petitio hæreditatis, quæ datur contra patrem vel dominum non habet naturam actionis de peculio,nisi quatenus datur ad personales præstationes.Bar.

infra de ædil.edict.& generaliter.
l *Possessor.*] s.ma.fid.ut innuunt sequentia, imputaretur enim &c.quod in bo fi.pos.non diceret,ut supra eo.l.6 quid possessor,§ sicut.
m *Pretium.*] scilicet tantum, secundum quosdam & fit ett contra sup.eod.l.si possessor,§. sed si fortè Sol.ut ibi:quia hic ante petitam hęreditatem,ibi post alienauit res steriles. Accur.
n *Fortassis.*] non solum seruum Azo.sed hoc statim corrigitur.
o *Lucrari.*] contra videtur quasi ex sua negotiatione esset lucratus,vt argu.inf. de hæc.vel actuen.l. uen ditor ex, & infr.ad l. fal.l.3 §.pen. quo autem ad pretiũ, dic, ut supra eo.l.si poss.

FIliusfamilias.] CASVS. Filiusfamilias miles fecit testam.in castrensi:& me instituit:tu illam hæreditatem possides.an possim pro illa hæreditate agere,quæritur. Et resp. q sic.
¶ *Si seruus.*] hæred.ad me perti. possides tu filiusfamil. quem conueniam,uel te,vel patrem tuum? Et de hoc ponit tres casus, quia aut res possides,aut distraxisti, & pretium habes, aut pretium non habes. Primò casu conueniam patrem tuũ. Idem in secundo.quãdo pretium habes. Idem in tertio quando pretium non habes,sed debetur:quia semper patrem tuum conueniam. Viuianus.
p *Militis.*] hodie etiam non militis ab intestato, ut in auth. de hęred. ab intesta. §.1.colla.9. sed olim tãtum militis ut hic, & institu. de his qui testa.fa. non poss. in princ.& inf de iur. & facign.l. regula,§. si filius.
q *A patre.*] licet possidere non videatur. sic & infra,de tabu.exhib l locum, §. si penes,& ℸ. de iu.dot. l. quemadmodum. § 3.
r *Poterit.*] idest res illæ per petitionem hæreditatis.

7† *Al.filiusfa. militari.*
8† *Inclusa uerba delet Cuiac.lib.12. obser.ca.8.*
9† *Al.& si.*
10† *Pet.sic num.*

s *A iuris.*] idest peculii.
t IDem *Rerum.*] venditarum. Accur.
u *Hæreditatem peti.*] idest pretium per petitionem hæreditatis.
x *Actionem.*] scilicet ex uendito.
y *Quæ quidem actio.*] scilicet ex vendito.
z *Ignoranti.*] scilicet domino.

Si à patre.] CASVS. Filiusfa. vel seruus hære. possedit, qui res hær. distraxit, quæritur, si filio emancipato, vel seruo manumisso, possit cum patre vel domino experiri intra annū: & si agitur, an deducit quod sibi dētur? Et respō. ꝙ agere potest, & perpetuo, nec quicq̃ pr̃ vel dñs deducet: quia rōne hæreditatis conuenitur, & non alterius debiti. & hæc vera sunt, qñ seru⁹ vel filius habuerit pretium ex hære. Cæterum si nō habeat pretium, sed ideo conuenitur pr̃ vel dñs illi⁹ noie, quia filius vel seruus cum defuncto contraxit, tunc de peculio tenetur dñs vel pater, & quod sibi debetur, deducet. Si vero pretium recepit de re hær. seruus uel filius, & id consumpserit: pater vel dominus de peculio tenetur.

¶Sed & à filio.] Dicit ꝙ pater ex superioribus, s. ꝙ pr̃ nomine filij, & dñs noie serui poterit conueniri: an aūt filius pet. hær. possit conueniri? dicit ꝙ sic. sed pone, dum erā mei iuris, possidebam hær. deinde dedi me in atro. multo fortius conueniendus ero.

¶Si possessor.] Malæ fi. pos. seruum hæred. interfecit. tenetur pet. hær. & ac. l. Aquil. tñ si vna actione fuit cōuentus & condemnatus, debebit hæres cauere se aliàs non acturum, & hæc sunt vera, si seruus ante aditam hereditatem fuerat interfectus, quia si post, hære. pet. non habet, sed act. l. Aquil.

Paulus lib. 20. ad edictum.

LEX XXXIX.

Si à patre vel à domino, 1† qui pretia possidet,[a] hæreditas petatur,[b] an filio vel seruo mortuo, vel seruo manumisso, vel emancipato filio,[c] intra annum agi[d] debeat? & an debitum sibi dominus vel pater deducere possit? 2† Iulianus uerius esse ait (& 3† id Proculus quoque respōdit) perpetuo actionem dādā, nec deduci oportere id, qđ ipsi debetur: quia non de peculio agitur, 4† sed hæreditas[e] petitur: hæc rectè, si pretia habeat[f] seruus, vel filiusfa.[g]

¶Quod si propterea hereditas petatur a dño, ꝙ seruus debitor[h] fuit, perinde haberi debebit, atque si de peculio ageretur.[i] Idem dicēdum[k] Martianus 5† ait, etian si pecuniā ex pretio 6† perceptam seruus, vel filius consumpserit,[l] sed si 7† alias ex peculio eius solui potest.

Hac actione potest filius fa. conueniri & per translationem in paternam potestatem, hæreditatis petitionis, cœptam instantiā non extinguit. Bar.

¶Sed & a filiofa.[m] peti hæreditatem posse non est dubiū: quia restituendi facultatem habet, sicut ad exhibēdum. Multò magis dicimus posse peti hæreditatem a filiofam. qui cum paterfam. esset, & possideret hæreditatē, arrogandum 8† se præstauit.[n]

Pro seruo occiso à malæ fidei poss. datur hæc actio, & l. Aqui. sed altera debet esse contentus; sed si post aditam hæreditatem fuerit occisus, l. Aqui. tantum competit. Bart.

¶Si possessor[o] hæreditarium seruum occiderit, id quoque in hæreditatis petitionem 9† veniet. Sed Pompo. ait actorem 10†[p] eligere debere vtrū velit sibi eum condemnari,[p] vt caueat[q] se non acturū lege Aquilia, an malit integram[r] sibi esse actionem legis Aquiliæ, omissa eius rei æstimatione[s] a iudice. Quæ electio locum habet, si ante aditam hereditatem[t] occisus sit seruus. nam si postea, ipsius[u] actio[x] propria effecta est: nec veniet in hæreditatis petitionem.

Re à prædone vendita perempta, est electio actoris vtrum pretium iustum vel conuentum exigat. Bart.

¶ Si prædo[y] dolo desierit

a Possidet.] per filium vel seruum.

b Petatur.] sic fit cōtestatio litis ut infra rem rat. hab. l. amplius non peti.

c Filio.] & dicto pretio remanente apud patrem, vel dominum, vel non remanente, cum iam sit mota controuersia: unde de culpa tenetur, ut sup. eo. & non tantum § lino. quæ est si non retineat, ut infra de tribu. l. ꝙ in hæredem. § si seruo Accur.

d Agi.] id est peragi. cœperat enim agi.

e Hæreditas.] no. originalē cām inspici, ut, ī. de do. l. q. id.

f Habeat.] tempore quo cępit agi.

g Seruus vel filiusfam.] & per consequens dominus: & sic dominus tenetur in id quod ad eum peruenit, ut inf. de pecu. l. deposui in prin & sup. de min. l. quod si. §. si seruus.

h Debitor.] s. de funct.

i Ageretur.] ut intra annum agat & deducat.

k Dicendum.] quod in proxi. casu dixi, vt innuit in fi. huius respon.

l Consumpserit.] ante lit. conte. vel controuersiam motam, etiam ubi tantundem de suo erogasset. & sic factus est locupletior, ut inf. l. sed & si lege. §. quod autem quis: sicque siue seruus fecit bo. fid. siue ma. fi. tenetur dñs de pecu. ut ĵ. de pecu. l. licet. §. ex furtiua. alioquin si in nihilum factus est locupletior, sed rem hæreditariā deteriorem fecit: si quidem erat ma. fi. po. hic seruus conuenitur noxal. ex lege Aquil. uel furti dñs. si bo. fi. in nihilum, quia re sua se uti putauit, ut s. eo. l. sed & si §. consuluit. & ĵ. eo. l. illud. §. fin.

m Sed & à filiofa.] non solum à patre. Azo. à seruo autem non: quia in iudicio esse non potest, ut C. de iud. l. seruus.

n Præstauit.] alias præstauit, alias præstitit. & aliàs præbuit.

o Possessor.] s. ma. fi. alias. n. nulli querelæ est subiectus, ut ŝ. eo. l. quid si possessor. §. sicut. a sed opponitur ad finem §. quia nec in malæ fidei videtur habere locum: quia & si post aditam hæreditatem ma. fi. pos. occidat, teneri debet petitione hæreditatis, cum. n. adita hæreditatæ à uero hærede sit obligatus rem tradere p pet. hær. & rem perimat, nō debet liberari eius interitu, ut ĵ. de uerb. obl. l. si legati, at hic dicit non venire ammodo in pet. hær. Præterea si alius occidisset eum, tenetur hic possessor pet. hæ. quia fuerit in mora. cur ergo non idem & si ipse occidat? Ad hoc rñ. Io. verum est quidem ꝙ pet. hę. ad seruum restituendum tenetur, etiam si post hereditatem aditam occidat, sed non tenetur ideo quia occidit, sed quia seruum habuit prius, & mala fide possedit eum quem restituere erat obligatus, de hoc. n. erat hic tm̃ quæstio, an obligatio damni dati deuoluetur in pet. hęr. & dicit ꝙ non sit post aditam hære. sed ante.

p Condemnari.] s. peti. hæreditatis

q Caueat.] non uidetur opus esse cautione, quia utraque intēdi non potest, & si nō caueat, ut diximus ŝ. nau. cau. sta. idem. §. fin. Sed fortè cauet propter impensas, ut infra de rei vēd. l. non solum. Alij dicunt ex abundanti caueri.

r Integram.] quæ heredi pro seruo hæreditario occiso competit, ut hic, & inf. ad leg. Aquil. l. si! et homo. §. si seruus. hæreditarius.

s Æstimatione.] per petit. hæred.

t Aditam hæreditatem.] à petitore hereditatis q. animo solo adire pōt, ut instit. de hæredum qualitate, & diffe. §. ff.

u Ipsius.] scilicet heredis, & sua tantum, non hereditaria vel defuncti: vnde hęc actio cessat: vt hic, & supra eod. l. quod si in diem, §. non solum, & l. non tantum, §. quod si pro tempore.

x Actio.] s. legis Aquil.

y Si prædo.] Io. & M. & alii ponunt casum sic. Prædo res hereditarias dolo desiit possidere alienando eas res ex causa venditionis ex qua pretium lucratus est, postea sua natura res interiit: videtur prædonem omnino absoluendum secundum Senatusc. senatus enim sup. eod. l. item ueniunt. §. item non qui bona, statuit prædones perinde damnādos ac si possiderent: sed si possiderent liberati essent naturali interitu ergo & nunc à rei petitione dicūtur liberari. Item ad pretium teneri non potest: quia senatus in persona prædonis non fuit locutus, sed in persona tantum bon. fid. pos. vt s. eo. item ueniunt, §. cum antequam, & dūt hinc l. esse contra nos, qui dicimus post moram quem teneri de inte-

1† Fl. si a domino, vel a patre.
2† Fl. potest.
3† Flor. deest, & al. ait id ꝙ Procul. quoque.
4† Agatur. sed hær. petatur.
5† Mauritianus.
6† acceptam.
7† Al. deest, si.
8† Al. ad arrogandum se præbuit.
9† Fl. petitione.
10† Al. per actorem.

a Dic quod hic in malæ fid. possessore: ibi in bonæ fid. secūdum Bart.

Intericu. Sed certè apertè est contra eos, nam hic in prædone loquitur quem omnes dicunt de naturali interitu teneri, & l. ista dicit perinde condemnandum, & tunc est cõdemnandus: alioquin esset nugatio. Item dicitur hoc apertè infrà de ui & vi ar. l. 1. § cottidiane, & sic pa[illegible] ista positio cesus ad id quod hęc litera uult, stare nõ potest, tu ergo dic casum: Prædo vendidit rem hæreditariã maiori pretio quam valeret, voleus dolo desinere possidere, si res postea naturaliter interent, debet teneri ac si possideret: sed si possideret, & res sic periisset, ad verum pretium teneretur, ut s. eo. l. si possessor. §. si. ergo & nunc: sic ergo non restituit rerum, quod accepit. sed per Senatuscon in bo. fi. possessor cautur, ut sup. eo. l. itẽ veniunt. §. eos autem qui iustas, ipse enim ad totum tenea aut, sic ergo magis grauatur bo. fi. poss. dicendum est ergo, quòd et prædo, per uerba Senatuscon. teneatur ad uerum pretiũ, sed per interpretationem ad totũ, ut s. eo. l. post Senatuscon. & sic bene infert, itaque & si plu. & c. ad eundẽ, nõ ad similem casum.

1† Fl. lucrabitur.

possidere,[a] res autem eo modo interierit quo esset interitura, & si nulla in causa possessionis mansisset: quantum ad verba Senatusconsulti, melior est causa prædonis, quam bonæ fidei possessoris?[b] quia si prædo dolo desierit possidere, ita condemnatur, atque si possideret:[c] nec adiectum[d] esset, si res interierit. Sed non est dubium, quin[e] debeat melioris esse conditionis quam bo. fi. possessor. Itaque[f] & si pluris venierit res, electio debebit esse actoris,[g] ut pretiũ[h] consequatur: alioquin lucrabitur 1† aliquid prædo.

An quis sit locupletior, tempus rei iudicatæ inspicitur. Bart.

¶ Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor, dubitatur. Sed magis est, rei iudicatæ[i] tempus spectandum esse.

Omnis possessor deducit sumptus factos causa fructuum. Bar.

¶ Fructus[k] intelliguntur* deductis impensis[l] quæ quærendorum,[m] colligendorum,[n] 2† conseruandorumque[o] eorum[p] gratia fiunt:[q] quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio expostulat,[r] verum etiam in predonibus:[s] sicut Sabino quoque placuit.

* De isto tex. vide Lu. Ro. ... 356. & diligenter aduerte, quæ dicuntur circa hunc text. in menis interpr. hic Bolog.

2† Flo. cogendorum.

a *Possidere.*] veluti rẽ distraxit hæreditariã multo pluris quam valeret, & pretium accepit.

b *Bonæ fidei possessoris.* qui pretium restituit totum etiam se deperdita, ut sup. eo. l. item veniunt. §. item placere. §. item eos, nam tenetur inquantum locupletior est. Azo.

c *Possideret.*] sed quid si prædo pretium amiserit sine culpa? tenetur: sed secus in bo. fi. poss. ut sup. eo. l. item videndum, & est ratio in utroque casu, quia pretium loco rei est, ut supra eo. l. si & rem.

d *Adiectum*] s. a senatu, quid scilicet iuris sit in prædone, sed in bo. fi. poss. sic.

e *Quin.*] eo istud quin, aufer ... suam inclusam negationem, propter sequentem, ac si dicat nunquam debet esse melior, ut infra de noxali. l. non solum, & sic, quin, pro, quia.

f *Itaque*] per sim[illegible], secundum Io. & M. sed tu dic quod se refert ad propositam quæstionem.

g *Actoris*] id est hæredis.

h *Pretium*] s. vel uerum, ut sup. eod. l. si possessor. §. si. vel acceptum, ut hic.

i *Iudicatæ.*] ad hoc spectatur tempus rei iudicatę, ut si tempore lit. contestatæ non sit locupletior, teneatur, ut infra eodem, l. si quo. & supra eodem, l. quod si in dicto. primo respon. Sed si tempore lit. contesta. sit locupletior, licet desinat esse locupletior, nihilominus teneat, ut supra eodem, l. sed & si lege. §. si ante, nisi naturaliter res pereat, ut infra eodem, l. illud. & secundum hoc non est contra, infra de except. l. in pupillo & infra de sol. l. in pupillo, ubi dicis tempus petitionis inspici: quia verum est tunc: quia postea desiit esse locupletior, ut dictum est. Azo.

k *Fructus.*] ut supra eodem, l. item veniunt. §. fructus, & § prætor.

l *Impensis*] hoc intellige de fructibus ante litem perceptis, nam de post l. c. m. acceptis sicut malę fidei poss. tenetur etiam de consumptis. ut C. de rei vendic. l. certũ, & C. de fru. & lit. expen. l. 2. Et hoc idem intelligit Io. in decimis. Azo. quod est verum in personalibus dicimis, non in realibus, vbi expensæ non deducuntur, ut extra de deci. c. pastoralis.

m *Quærendorumque.*] ut in arando.

n *Colligendorum.*] ut in tuturando.

o *Conseruandorumque.* ut in conducendis in horrea.

p *Eorum.*] s. fructuũ.

q *Fiunt.*] ergo extãt, sed hoc intelligo, ut in 1. glo.

r *Expostulat.*] ut supra eod. l. si quid possess. §. sicut.

s *Prædonibus.*] cum nullus casus sit qui eorum sumptuum in fructibus factorum deductionem impediat, ut hic, & infra famil. ercisc. l. fundus, qui in si primi respon. & & infra solu. matrim. fructus, & infra de oper. seruo. l. 4. & infra de usur. l. quod in fructibus, & inf. mand. idemque §. idem Labeo. & infra eo. l. hæres, primo respon. Accursius.

Vlpianus li. 15. ad edictũ.

LEX XL.

Quod si sumptus 3† quidem fecit: nihil autem percepit fructuum, æquissimum erit, rationem eorum[t] quoque in bonæ fidei possessoribus haberi.[u]

3† Fl. sumptus.

Expensas vtiles et necessarias factas ad perpetuam rei utilitatem, quilibet possessor re extante deducit: sed re perempta bonæ fidei possessor necessarias tantum omnino deducit: voluptarias verò bonæ fidei possessor deducit; secus in malæ fidei: licet auferre posset quæ sine detrimento rei possent auferri. B.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX XLI.

Planè[x] in cæteris[y] necessariis & vtilibus impensis possunt 4† separari,[z] ut bonæ fidei quidem possessores has quoque imputent: prædo autem de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impendit. Sed benignius est in huius 5† quoque persona[a] haberi rationem impensarum. Non enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere.[b] & idipsũ officio iudicis continebitur: nam nec exceptio doli mali desideratur.[c] ¶ Planè sic 6† potest in

4† Fl. ...

5† Al. ... modo.

6† Flo. desid. ...

t *Quod sumptuum.*] s. sumptuum.

u *Haberi.*] quid in malæ fidei poss. dic, ut infra l. proxi. planè.

x *Planè.*] in superioribus nõ differt bonæ fidei, à ma. fi. ut fructus, nisi in casu legis superioris, sed in his planè, &c.

y *In cæteris.*] scilicet quæ fiunt gratia rei ad eius perpetuã vtilitatem, non fructuum: de quibus diximus supra proximo § fructus sunt enim varia expensarum genera, ut infra de impensis, l. tertia § nos generaliter. Et not. quod ea quæ hac l. dicuntur & infra l. proxim. utiles, intelligenda sunt in perhaerere nam in rei uen. distingues plenè, ut infra de rei vend. l. in fundo.

z *Separari.*] scilicet bonę fidei possessorem à malæ fidei possessore.

a *Persona.*] scilicet prædonis.

b *Lucrum facere.*] ut inf. de cond. inde. l. nam hoc natura, & in decr. 12. c. fraternitatis.

c *Desideratur.*] s. à possessore ma. fi. quæ desideratur à bo. ut inf. sol. ma. l. sed si ideo in si. Et hæc est differentia quantum ad subtilitatem, sequi. ns quantum ad util. tatem. Et no. quod subtiliter potest hic eliti contra M. qui dixit dari actionem pro sumptibus: nam secundum eum exceptio doli debet dari inf. de dol. excep. l. dolo. quod hic negatur. Sed ipse potest respondere, quod hic daretur, sed non est necessaria, cum iudicis officium locum habeat.

Deducat

eo differentia esse: vt bonæ fidei quidem possessor omnino 1† impensas deducat,[a] licet res non extet,[b] in quam fecit, sicut tutor uel curator consequitur: 2 † prædo autē non aliter, quam si res melior sit [c] facta. 3†

Caius li. 6. ad edi. prouin.

LEX XLII.

VTiles autem, necessariæque [d] sunt: veluti quæ fiunt reficiendorum ædificiorum gratia, aut in nouale, [e] 4† aut cum seruorum gratia litis æstimatio soluitur: cum id utilius sit, quam ipsos dedi. [f] Denique alias complures eiusdem generis esse impensas manifestum est. Videamus tamen ne 5† ad picturarum quoque & marmorum, & cæterarum voluptariarum rerum impensas æquè proficiat nobis doli exceptio. Et 6† vtique proficiet: si modo bonę fidei possessores sumus. Nam prædoni 7† probè dicetur, non debuisse in alienam rem superuacuas impensas facere, vt tamen potestas ei fiat [h] 8 † tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possint. 9†

Mala fides quæ per lit. contestationem inducitur, non nocet bo. fid. possess. re naturaliter perempta: secus in eo qui fuit malæ fidei. Bart.

Paulus lib. 20. ad edictum.

LEX XLIII.

ILlud quoque [i] 10 † quod in oratione diui Hadriani est vt post acceptum iudiciū id actori præstetur, quod habiturus esset, si eo tempore quo petiit 11 † restituta esset hæreditas: interdum durum est. Quid enim si post litem contestatam mancipia, aut iumenta, aut pecora deperierint? [k] Damnari debebit secundū verba orationis, quia potuit petitor restituta hæreditate ea distraxisse, & hoc iustum esse in specialibus petitionibus [l] Proculo placuit: Cassius contra sensit. [m] In prædonis persona [n] Proculus rectè existimauit: 12 † in bonæ fidei possessore Cassius. Nec enim debet possessor [o] aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi [p] temerè indefensum ius suum relinquere. [q]

¶Prædo fructus suos non facit, sed auget hæreditatem, ideoque eorum [r] quoque fructus præstabit. [s]

¶In bonę fidei autem possessore hi tantum ueniunt in restitutionem, quasi augmenta hæreditatis, per quos locupletior factus est.

Possessor tenetur cedere actiones hæreditarias si quas habet, & sibi debet caueri in eo quod abest. Bartol.

¶Actiones, si quas possessor nactus est, euicta hæreditate restituere debet: uelut si inter dictum, Vnde vi, [t] aut, Quod precario concessit. 13 † Contra quoque, si possessor cauerit damni infecti, cauendum est possessori. [u]

Si seruus possessoris dedit damnum, liberatur eū dando pro noxa. Bart.

¶Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones: ut si paratus sit possessor noxę dedere seruum, [x] qui dānum dederit in re [y] hæreditaria, vel furtum fecerit, absoluatur: sicut fit in interdicto, Quod vi aut clam. [z]

Possessio superueniens post litem contestatam venit in hoc iudicio. Bart.

Caius lib 6. ad edictum prouinciale.

LEX XLIIII.

SI quo [a] tempore a conueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarum quoque rerum possessionem [b] assumpsit, 14 † eas quoque victus restituere debebit, siue ante iudicium acceptum, siue postea acquisierit possessionem. Et si fideiussores, quos dederas

---

[a] *Deductas.*] sed quid si heres rem in qua bonæ fidei pos. fecit expensas, velit relinquere, nec præstare expēsas, an possessor in reb. alijs habeat exceptionem? Respō. non, licet re non extante ei consulatur: sed sic erit in damno bonæ bonę fidei poss. Accur.

[b] *Non extet.*] vt quia res combusta est.

[c] *Melior fit*] vt supra pra de neg. ge. l. si pupilli. §. sed si quis negotia. Acc.

[d] VTiles Necessariaque.] nam quęcunque sunt necessariæ, sunt utiles: sed nō conuertitur, ut ī, de ter. mo. l. vltima.

[e] *Nouale.*] terra quæ de nouo colitur, quia prius erat nemoralias aliter accipitur. ī. de verbo. signiā. l. sylua. §. nouale.

[f] *Dedi.*] quod possessor debet considerare, vt hic, & infra de bon. autho. iu. poss. l. prætor. §. his verbis. Secus in vero domino, qui potest facere, quod vult. vt infra de pecul. lega. Stichum in prin.

[g] *Exceptio.*] ne aliter reddat hereditatem, nisi sibi restituantur impensæ, quod est notandum: quia senatus ipsum noluit affici damno. Azo. & resp. certè proficit, si modo, &c.

[h] *Et fiat.*] scilicet prędoni, ut C. de rei vxo. actio. §. quod si voluntariè, nisi dominus esset paratus tantum dare quantum his [l] ab latis & corrasis haberi potest, ut infra de rei uendica. in fundo. & infra mand. l. idem que. §. idem ait si procurator.

[i] ILlud quoque.] ideo dicit, quoque, quia & alia quæ non habemus, erant in eadem oratione, quæ duritiam continebat. [k] quia durum etiam illud erat, quod in Senatusc. on. prima facie continebatur, ut diximus, supra eodem si a patre. parag. si prædo.

[k] *Deperierint.*] naturali interitu, non culpa possessoris.

[l] *In specialibus petitionibus.*] vt argumen. infra de rei vendic. l. præterea, & l item si verberatum, § fi.

[m] *Contra sensit.*] et [l] aut in petitione hæreditatis. Azo.

[n] *In prædonis persona.*] nunc soluit distinguendo, & probatur hæc distinctio supra eo. l. item videndum.

[o] *Possessor.*] bo. fi. originaliter.

[p] *Huius periculi.*] scilicet mortalitatis.

[q] *Relinquere.*] cum iustam causam se putat habere, & sic no. hic duo. Primum, quia prędo tenetur de fatalitate, secundum, quia non debet quis ius suum indiscussum relinquere.

[r] *Eorum.*] s. fructuū fructus, vt supra eo. l. ancillarum, & l. quod si oues, & l. itē, veniūt §. fructus.

[s] *Præstabit.*] etiam si perdiderit.

[t] *Vnde vi.*] & vt sup. eo. l. quod si in diem, § Iulianus.

[u] *Possessori.*] vt supra eodem, l. si possess. §. sed si ob venditionē, & infra de rei uendi. l. ipsi quoque.

[x] *Seruum.*] s. propriū qui dedit damnum ante aditam hæreditatem, vel fecit furtum ut supra eodem, l si à patre. §. possessor nam & hæreditariæ rei fit furtum quandoque ut infra. de fur. l. hæreditariæ.

[y] *Re.*] quam possidet dominus serui.

[z] *Quod vi aut clam.*] si enim seruus fecit aliquod opus vnde dominus, quod ui aut clam tenetur, noxæ deditione liberatur, nec opus tolli te cogitur, sed æstimatum prestabit pa... ut infra quod ui aut clam. si alius § 1.

[a] SI quo tempore.] supple. & in eo tempore quo, &c.

[b] *Possessionem.*] vt hic & supra eo l. quarta. Sic & in actione singulari in rem, ut ī, de rei vendi. l. si autē, §. 1. Et in actione ad exhiben. ut infra ad exhiben. l. l. tigni. §. si quis non, & §. si quis cum & l. sed & si §. fi. Sed contra supra de iudic. l. non videtur. Solu. ibi in singularibus, hic in vniuersalibus, ut ar. sup. de iudi. l. solemus.

Non

---

1 † Fl. ōmnimodo.

2 † Fl. cōsequitur.

3 † Fl. deteri. facta.

4 † Al. nouellas. Fl. nouelletas. pareneo uale.

5 † Al. ne, & ad.

6 † Fl. exceptio, si modo.

7 † Al prædonem.

8 † Fl. fieret.

9 † Fl possunt.

10 † Al illud quod in orat. eius pater recitata est. supra l 23.

11 † Fl. petiit.

12 † Existimauit. Fl.

13 † Fl. velut interdictū unde vi, aut quod precario. contra quoque sit interds de precario appellat quod precario concessit, sūt & appellari quod præcario habes, a uerbis formula l 2. inf. de praca.

[a] Cōcor. cum hac l gl. in c. dudum super uerbo tempore in medio, extra de elect.

14 † Aliis, adsumpsit an ero chet or at, abris psit, se velbons eds lusse putat Taurel.

a *Non sufficiant*] quia inopes facti sunt, vel dic quia crevit petitio.

b *Caveat.*] scilicet de novo. vt infra, vt in poss. lega. si is a quo. §. fina. & l. planè. Sed contra supra qui satisdare cogantur. l. sciendum, §. vlti. vbi dicit non satis dari de novo. Sola hic insignis & inopinata calamitas, ibi non: vt arg. in eo. tit. l. si ab arbitro, §. qui ex causa.

c *Sine dolo.*] Et culpa quã præstat post motam controversiam, vt supra eod. & non tantum, §. veniunt.

d *Fructus.*] quidam habent hic. §. & tunc habeas supra quo. Sed Ioann. ibi, Quod ad eas, &c. & desiit possidere, scilicet dolo malo, & sic facit sup. eod. l. sed & si lege, §. vtrum.

1 † Ib. quod ad eas.

e *Iulianus ait.*] vt supra eod. l. & non tantum, in principio.

f *SI debitor. Quod neget.*] & sic facit rem dubiam, vt C. qui ad liber. procla. non lic. l. fina. §. quod vero petitur. &t quod subiicit, aut dubitet, nota admitti responsionem eius qui dicit dubito, vt infra, de interroga. actio. l. qui interrogatur. & C. de excep. l. si quidem & ff. de iureiur. l. iusiurandum, §. 2.

2 † de illo verbo dubito, vel non credo vide in in c. cum ad sedē de restitu. spoliatis.

g *Non tenetur*] scilicet solvere. ut dicunt. Tu distingue, an ex delicto sit debitor, ut tunc teneatur: an ex contractu, & tunc nõ: vt hic, nisi se contendat hæredem, ut not. sup. eod. sed etsi.

h *Petitione.*] pro isto debito. Accur.

POstquam.] CASVS. Possidebas hæredit. legatum q̃d credebas mihi esse relictum, soluisti: cum in veritate non esset relictum: ego gerebam me pro hærede: testamentum dicebã falsum, & contra te institui petitio. hæreditatis in primis debeo tibi legatum restituere, quod mihi soluisti: & postea agam petit. hære. antequam legatum restituam, debes mihi cavere de eo restituendo si vincar a te.

3 † Ib. 2. ad Plautium.

¶ *Imperator.*] dicit, quod quis de facili non auditur volens agere contra testamentum ex quo legatum percepit. Vivianus.

ij *Hæreditatem.*] scilicet accusando testamentum de falso in quo scriptus est, aliud si vellem dicere inofficiosum: quia non possum, ut infra de his quibus ut indig. l. post legatum, in principio & supra de inoffic. testamen. l. si pars, §. fina. quæ sunt contra. Vel aliter loquitur hic quando dicebam minus solenne testamentum, nam si dicerem falsum, & persisterem vsque ad sententiam, deberem legatum amittere, ut C. de his quib. vt indig. l. aliã. & argumen. supra tit. 1. l. Papinianus, §. meminisse, secus autem cum dico minus solenne, vt infra, de his quibus vt indignis. l. post legatum, § 1 & l. penul. Accur.

k *Quam si legatum redderem.*] quod verum est, licet legatario debeat caveri, ut sequitur.

ad litem, non sufficiant, [a] iubere ei debebit proconsul, vt idoneè caveat. [b]

¶ Ex diverso quoque si pauciores postea possidebit, quam initio possidebat (si modo id sine dolo [c] eius acciderit) absolui debent quo ad 1 † eas res quas desiit possidere.

¶ Fructus [d] computandos et earum rerum quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait. [e]

Debitor hæreditatis non tenetur hac actione nisi se hæredem contendat. Nota hanc l. quia glossat totum istum titulum. Bar.

Vlpianus li. 67. ad edictũ.

LEX XLV.

SI debitor hæreditatis non ideo nolit soluere, quod se dicat hæredem, sed ideo, quod neget, [f] aut dubitet 2 † an hæreditas pertineat ad eum qui petit hæreditatem: non tenetur [g] hæreditatis petitione. [h]

Qui legatum accipit, nõ phibetur petere hæreditatem ab intestato: sed tenetur restituere legatum cautione sibi oblata, nisi fuerit in evidenti calumnia, & si legatum non restituatur de hæreditate ex qua computabatur. Bart.

Paulus lib. 20. ad edictum. 3 †

LEX XLVI.

POstquam legatum à te accepi, hæreditatem [i] peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait non aliter mihi adversus te dandam petitionem, quam si legatum redderem. [k] Videamus tamen, ne non aliter petitor hæreditatis legatum restituere debeat, quam 4 † caveatur si contra eum de hæreditate iudicatum fuerit, reddi ei legatum: cum sit iniquũ eo casu possessorem hæreditatis, legatum, quod soluerit, retinere: & maximè [l] si non per calumniam, sed per errorem [m] hæreditatem petierit adversarius: idque & Aelius 5 † probat. Imperator autem Antoninus rescripsit: ei qui legatum ex testamento abstulisset, [n] causa cognita hæreditatis petitionem denegandam esse: scilicet si manifesta calumnia sit. [o]

Iabolenus lib. 5. ad Plau. 6 †

LEX XLVII.

CVm is, [p] qui legatum ex testamento percepit, hæreditatem petit, si legatum quocunque modo redditum non sit, [q] iudicis officio continetur, vt victori, deducto eo quod accepit, restituatur [r] hæreditas.

Qui se liti obtulit ut possessor, condemnabitur: licet non possideat. Bart.

Celsus li. 3. 7 † Digestorum.

LEX XLVIII.

QVi se liti obtulit, cum rem non possideret, [s] condemnatur, [t] nisi si 8 † evidentissimis probationibus possit ostendere, actorem ab initio [u] litis 9 † scisse eũ nõ possidere. Actor 10 † quippe isto modo non est deceptus. Et qui se hæreditatis

l *Maximè.*] abundat. vt infra prox. respon. in fin.

m *Per errorem*] credens se posse petere.

n *Abstulisset.*] idest accepisset, sic infra de fur. l. qui vas. & infra titu. 1. l. cum multi.

4 † Dum quam vt de cavetur.

o *Calumnia.*] vt infra vt in poss. lega. l. si is a quo. §. necnon, & sic nota, quod calumniarum alia est evidens: alia non: vt hic, & C. qui accu. si. non. poss. l. 2. & supra de inofficioso testamento. l. si pars. circa princip. & infra de Carb. edic. l. 3. §. causæ autem. Accursius.

5 † Flo. idque & Labeo. hic dictus est Labeo Felix. & h. c. fuit tempora Adriani, vt & inf. tit. 2. l. 3. vbi similiter est text. diversitas.

CVm is] CASVS. Aliquis instituit me hæredem, legatum tibi reliquit, & illud solui: dicebas testamentum falsum. & hæredi. petebas quasi ab intestato. legatum non restituisti in peti. hæred. volebas solidum hæredi. tibi restitui, & id legatum quod iam perceperas, dicit quod officio iudicis computabitur quod perceperas, & tanto minus restituere debeo.

6 † Flor. ad Plautium.

p *Cum is.*] pone casum, vt supra l. proxima.

q *Non sit.*] scilicet scripto hæredi. quod fieri debet, ut sup. l. proxi.

7 † Ed. de

r *Restituatur.*] nam bo. fi. &c. ut infra, de re iudi. l. bona fides, similis deductio fit infra, de pec. l. & ancillarum, §. in venditorem. &c.

8 † al. digest. fi.

9 † Scire. Flo.

10 † Flor. de- & alios.

QVi se.] CASVS. Aliquis possidet hæred. mihi delatam. Titius obtulit se, dicens se possessorem esse: cum in veritate non possideret: erit condemnandus ac si possideret: nisi si sciverem eum non possidere: quia tunc non videor esse deceptus.

s *Non possideret.*] dicens se possidere. Acc.

t *Condemnatur.*] scilicet in hæreditatis petitione, ac si possideret, ut infra, de interroga. actio. qui ex parte. & nota, quod ex hoc verbo, condemnatur, & ex illo ab initio, &c. patet quod litis est conte. quando pœnitet.

u *Actorem ab initio litis*] quid autem si a principio ignoravit: sed lit. conte. sciuit, nunquid procedi debuit? Respon. sic, vt hic innuit, & sup. de iud. de qua re.

ADDITIO. Dic secundum Bartolum, quod in eo necesse habet persistere, vt in auth. qui semel. C. quomodo & quando iudex.

a *Obtulit.*] ignoranti. & de hoc plene dixi infra de rei ven di. l. is qui.

b *Ex doli clausula*] i. actione de dolo, vt dicitur supra de dolo. l. pe. hoc non valet, quia cum detur hæreditatis pe tio, vt hic: ergo cessat de dolo. vt sup de dolo. l. 1. §. 1. Dic ergo, quod teneatur de dolo, i. ex clausula doli, quæ inest stipulationi iudica. sol. vt infra iudi. sol. l. iudicatum solui. quam præstat licet suo nomine esset conuentus, vt insti. de satisdat. §. 1. in quam incidit in per sistendo post satisdationem, non pro anteriori. vt no. in d. l. pen. de dolo. sed pro anteriori & posteriori tenetur pet. hær. vt hic,

vendita fuerunt. Siue ponas eum malæ fid. possess. debet teneri ad res ipsas. vnde etiam contra eum potest iurari in litem, vt supra eod. l. si possessor §. fin. Item in malæ fidei possess. non dicit: quia in fine dicit, quod bo. fi. accepit, &c. Ad hoc dicit M. quod prima pars in malæ fi. pos. secunda in bon. fi. poss. loquitur. Sed hoc non valet: quia non voluit hæc lex possessorum facere differentiam, sed contractuum, an voluntarie, vel necessarie vendidit. Tu ergo dic, quod loquitur in eo qui bo. fi. possidebat: & qui iudicium nomine hæreditatis subierat, intentata contra eum hæred. peti. unde & malæ fidei factus est quantum ad restitutionem fructuum: ipse vero hæreditatis distraxit lit. contest. vnde ad pretium tenetur. Item, si res pluris erant quam venditæ sunt: id quoque pretio accepto accedat: vt cum eo pariter vero hæredi præstetur, sed ad res tenetur, ut distinximus supra eodem, l. possessor, §. quod si post in rebus sterilibus. & hoc si distraxit causa negotiandi, idest propria voluntate, ut faciunt negociatores: alioquin si ideo fecit, quod fuerat rogatus vendere hæreditatem certo pretio in testamento non solenni, vel irrito, vel rupto, non præstat nisi id quod accepit etiam si res multo pluris essent: fecit enim ex necessitatis suspicione, vel ex necessitate: si ponas eum conuentum per iudicem ab eo cui iussus erat vendere. Dic ergo in æstimatione hæreditatis, idest rerum hæreditariarum, vel æstimetur singularum pretium.

petitioni obtulit, [a] ex doli clausula [b] tenetur: æstimarique 1 † oportebit quanti eius interfuit non decipi.

Qui tacitam fidem accōmodat, vt prædo dicitur possidere. Bart.

Modestinus. lib. 6. differentiarum.

LEX XLIX.

PRædonis loco [c] intelligendus est & 2 † is, qui tacitam fidem interposuit, ut non capienti restitueret hæreditatem. [d]

Qui perdit in actione falsi, non prohibetur dicere nullum. Bar.

Idem lib. 6. 3 † Responsorū.

LEX L.

LVcius Titius cum in falsi testamēti propinqui accusatione non obtinuerit, [e] quæro, an de non iure facto, nec signato testamento, querela illi competere possit? Respondit, non ideo [f] repelli ab intentione non iure facti testamenti, quod in falsi accusatione non obtinuerit.

Ficta mala fides per litis contesta. facit possessorē teneri ad verum pretium rerum venditarum ex voluntate: si ex necessitate, ad pretium conuentum. hoc dicit, & est difficilis lex. Bartolus.

Iabolenus libr. 3. ex Cassio.

LEX LI.

IN æstimationibus [g] hæreditarijs, 4 † ita venit pretium [h] venditæ hæreditatis, vt id quoque accedat, quod plus fuit in hæreditate [i] si ex 5 † negotiationis [k] causa venit: sin autem ex fideicommissi causa, nihil amplius, quā quod bona fide accepit. [l]

1 † Dnar. æstimari, scilicet

2 † Ph. diff. &c.

3 † Ph. 8.

4 † Flor. hæreditatis.

5 † Fl. §. in

PRædonis loco.] CASVS. Aliquis hæres petitus erat de hæredi. restituenda incapaci, puta spurio. si is qui hæres est institutus, consentit, prædonis loco habetur: & sic fiscus poterit eum hære. peti. conuenire. Viuia.

c *Prædonis loco.*] in malæ fide possess. loquitur instituto hærede, & rogato tacite restituere hæreditatē non capienti. Et dicas, quod etiam in iure non errabat: alias enim non esset prædo. vt sup. eod. l. sed si lege, §. f. ite, secundum Azo sed alij dicunt etiam si erret in iure. Item no. quod hic est verè hæres, licet ei, vt ab indigno, hæreditas auferatur, ut infra, de vsu. l. cum quidam. §. in tacito, sed fingitur non esse, cum ei auferatur, ut infra de vulga. substitu. l. ex facto. §. Iulianus. Et fortè procedetur, vt dicitur C. vbi causæ fisc. vel diui. domus. l. 1. Accursius.

d *Hæreditatem*] & ideo fisco tenetur petit. hæreditatis. Accursius.

LVcius.] CASVS. Accusabam testamentum alicuius consanguinei mei de falso, & succubui. postea volo dicere illud testamentum minus solenne, an possim, quæritur Et dicitur quod sic. Viui.

e *Non obtinuerit*] i. succubuerit: ex voluntate tamen non petit, vt C. de his qui. vt indign. l. aliam.

f *Non ideo.*] vt C. de inoffi. testa. l. eum qui & C. eo. l. hæreditatis, sed contra infra, de bon. lib. l. si patronus ex. vbi prius de falso, & postea contratab. agere vult: sed ibi esset sibi contrarius, cum primo non valeret per accusationem falsi. Secundo valeret, sed rumpi petat per contratabu. hic autem non. Item nota cōtra inf. de accu. l. si cui §. ijsdem. Solu. hic in ciuilibus, ibi in criminalibus. Vel ibi erat accusatus, vel condemnatus de calumnia, & hoc constabat hic non constabat. præterea ibi dicit facile.

IN æstimationibus] CASVS. Hæred. quandam ego bo. fin. possedi, ego conuentus litem sum contesta. postea incepi malam fidem habere, vendidi rem hæred. minori pretio quam valeret. si voluntariè vendidi, solidum pretium soluere debeo, si autem ex necessaria causa, quia testator dixit, vt pro certo pretio venderem: id soluere teneor Viuia.

g *In æstimationibus*] Non videtur verum quod hac l. dicitur: siue enim erat bonæ fin. poss. iste qui distraxit: non, cōtra id quod accepit, debet restituere, vt su. eo. l. item veniunt. § ecs autem, male ergo dicit eum teneri ad iustum pretium si minori pretio vendiderat, quam res valeret. Quod hic dicit, vt id quoque accedat, &c. quasi dicat non solum acceptum pretium venit in petitione hæreditatis: sed etiam quod deest iusto pretio rerum, venit, minoris enim

h *Pretium.*] s. conuentum.

i *In hæreditate*] scilicet quod plus valuerunt res, quam venditæ sunt, sed videtur quod nec conuentum, nec verum debeat venire, vt su. eo. l. etiam, § plane si accepta. quæ est contra. Ad secundum responsum huius l. sol. refert, vtrum quis rogetur per fideicommissum vendere hæreditatem iusto pretio: an rogetur restituere accepta certa quantitate. Primo casu verè est venditio: ideoque pretium succedit loco rei, vt sup. eo. l. si & rem. & ita venit in petitione hæreditatis: vt hic, nisi modico pretio sit distracta secundum quosdam: vt su. eo. l. etiam, §. idem erit dicendum In secundo non est venditio, sed perinde est, ac si esset ibi rogatus restituere, si rex Franciæ decem ei det. quod in peti. hær. non venit, ut in l. contraria. Eadem distinctio, & in legato, & in ratione l. Fal. est necessaria, aliud est enim cum quis damnauit hæredem vendere fundum, ita ut certum pretium acciperet a legatario: aliud cum restituere rogatur aliquo accepto a legatario. Primo casu est vere venditio: nec fundus est in legato, sed ut ita dicam, venditio fundi est in legato: ideo fundus non uenit in computatione, sed id solum quod minus iusto pretio vendiderit. at in secundo ipse fundus in legato est: ideoque totus computatur, non autem eius, quod pro conditione implenda datur, fit computatio: quia idem est, ac si accipiatur ab extraneo, ut inf. ad leg. Falc. l. qui fundum, & l. in quartam.

K *Negotiationis*] s. voluntariæ.

l *Accepit*] quia hoc fecit ex necessitate, vt quia testator iussit eum uendere certo pretio, ut arg. inf. eo. nō solū, & ar. su. eo. l. item ueniunt, § simili modo. & hoc quantum ad suspicionem, nam pro uero uoluntas non ualebat qua fuerat iussum, alias non posset agi ab alio p. ti hære. Vel dic, quod etiam per sententiam iudicis fuit compulsus.

Si in

S *I bo. fi.*] CASVS. Bonæ fi. poss. potest debitores hæ re. conuenire. Item illos qui bona hære. occupauerunt: Item, non solum possessor, sed petitor, hoc est verus hæres poterit vtiliter debitorem conuenire. Viuian.

a *Vtique si periculum.*] aliàs auté nonne fiat præiudicium petit. hæred. vt supra eod. l. si quis libertatem. circa princip. Sed hodie fortè etiã si non petant, agere potest: vt C. eod. l. fi. Azo. Sed alij dicunt, quod illa quando cõuenitur: hæc quando vellet agere. Item no. hic, quod aliquid conceditur ne res pereat, quod aliàs non permitteretur, vt hic, & supra eodem, l. diuus. §. causa. & supra de procur. l. sed & ex his. & supra de ser. l. prima.

b *Petitor.*] per hoc apparet, quòd hæc lex loquitur quando lis iam erat contesta. in petitio. hæredit. ante enim nec possessor, nec petitor agere potest: vt ĩ. de excep. l. si post litem.

c *Exceptionis.*] quasi dicat non potes agere. ne fiat præiudiciũ petitio hered. vt sup. eod. l. si quis libertatem. & C. eod. l. fi. in princ.

d *In rem*] s. rei vendicatione.

Iudicia particularia non differuntur propter vniuersalia, si res est tempore peritura. Bart.

Papinia. li. 6. 1 † quæstionum.

LEX LII.

SI bonæ fidei possessor 2 † velit cum debitoribus hæreditarijs, aut cum his 3 † qui res hæreditarias occupauerũt, consistere, audietur: vtiq; si periculum a erit, ne inter moras actiones intercidant. Petitor b autem hæreditatis citra impedimentum 4 † exceptionis c in rem d agere poterit.* Quid enim si possessor hæreditatis negligat? f quòd 5 † nihil sciuris habere sciat? g

Idem lib. 6. 6 † quæstionũ.

LEX LIII.

HAereditas * et sine vllo corpore, iuris intellectum h habet. ¶Si defuncto i monumentum k con-

ditionis implendæ gratia bonæ fidei possessor fecerit, potest dici (quia voluntas defuncti l 7 † in hoc seruanda est: vtique si probabilem m modum faciendi monumenti sumptus, vel quantum testator iusserit, non excedat n) eum cui aufertur hæreditas, impensas 8 † aut doli exceptione retenturum, aut actione negotiorum gestorum repetiturum, veluti hæreditario negotio gest. o Quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione p hæredes q ad monumentum faciendum, tamen principali, r vel pontificali * authoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis.

Idẽ li. 4. 9 † responsorum.

LEX LIIII.

HÆres s furiosi substituto, t vel sequẽtis 10 †

1† Lib. 3.

2† Duo: poss. fesser hæreditatis velit.

3† Flo. dest. tum hic.

4† Flo. ann.

5† Fl. quid si.

6† Lib. 6.

* ad intelle hu ius l. vi. Co. ras. in l. qui li berts. nu. 36. liera. nupt.

e *Agere poterit.*] contra possi dentes res hære ditarias. Item actione personali contra hæreditarios debitores. Item pet. hære. contra vtrumque.

f *Negligat.*] & ideo imputari non potest quasi rem suam neglexerit, vt sup. eodem, l. si quid possessor. §. sicut. nam de bon. poss. dixi in princip. huius l. sed quid prodest petitori si possessor ĩ tuncumq; sit solicitus, vt s. de pact. l. si tibi de. e. §. cũ possessor. sed ibi in pacto: hic in exigendo.

g *Sciat*] vt quia ab initio fuit malæ fidei, & ideo agere non potest, quia actionem non habet, vt ĩ. de adm. tutor. l. quoties. § item si temporali. & ideo maximè his casib. debet posse agere petitor, & sic erat mal. fid.

H *Æreditas.*] CASVS. Siue corpora, siue non corpora sint in alicuius bonis, nihilominus dicitur hæreditas: eo quòd hæreditas iuris est nomen.

¶ *Si defuncto.*] Rogasti me hæredem tuum, vt facerem tibi monumentum: feci, & multum expendi: agit verus hæres aduersus me petitio. hæredita an sumptus quos feci circa monumentum, retinere possim, cum voluntate defuncti fieri videantur? Et respond. quòd quamuis iure actionis non compellar: possum tamen compelli præsidali, aut pontificali authoritate ad constructionem monumenti: & ideo expensis recupero, secundum quod in litera dicitur. Viuian.

h *Intellectum*] i. de iure intelligitur esse hereditas ea quæ in corporibus tantum est. vel dic nomen iuris est: vt ĩ. de verb. sig. l. pecuniæ. §. j.

i *Si defuncto.*] vtpura instituit Titium hæredem in minus solenni voluntate sub tali conditione, si fecerit ei monumentum, & fecit de bursa sua.

k *Monumentum*] q̃d est nouum, vt inf. de relig. l. 2. §. pen. & l. monumentum.] Adde quod græce, κενοτάφιον appellatur, & potest esse purum. l. 5. §. concessum. de donatio inter virum, & vxor. l. 6 in fi. de religios. de quo Cic. ad Atticum. Sed ego, inquit, quæ monumenti ratio sit nomine ipso admoneo ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad præsentis temporis gratiam. alibi

monumenta ponuntur pro fine, & termino, quia docent quousque protendantur fines. l. 2. C. fi. regun.

l *Voluntas defuncti.*] quę alias esset valida.

m *Probabilem*] Not. probabilem modum in sumptibus seruari, vt supra de neg. gest. l. qui aliena. §. fina. C. eodem, l. in restituenda. Accursius.

n *Non excedat.*] si ergo voluntatem defuncti seruauit etiam si testator excessit probabilem modum, vt quia centum marchas voluit ibi expendi, tamen totum repetet, vt hic: Sed contra. infra de reli. l. at si quis. § quid ergo. & infra ad leg. Falcid. l. 1. § fin. & l. sequen. Solu. si voluntas testatoris sit aliquantulum vltra probabilem modum, nihilominus seruanda est: alioquin si nimis excedat, nequaquam. Vel solue l. illam ad leg. Falci. aliter, quia ibi nec totum, quod testator perceperat, expendit: sed cum decem præcepisset, tantum quinque exegerit: quæ sola repetit. Vel dic, q̃ ibi pręceperat fieri picturas, & similia circa monumentum, q̃ erant voluntaria: deoque non repetit totũ: licet testator præceperat.

o *Gesto.*] scilicet aliquo alio, vt C. eodem, l. finali §. penultimo. & facit hoc pro M. qui dabat vtilem actionem nego gesto. etiam malæ fidei possess. vt dices infra de rei vendica. l. in fundo. sed dicas, quòd hic alia ratio est: nam hic negotium ipso gestu fuit hæreditarium: quia tenebatur illud facere, cogendus principis, vel pontificis authoritate, vt subijcit: & ideo meritò actio nego. gestor. datur.

p *Actione.*] scilicet alicui alij cuius non interfuit, scilicet cum vnus solus hæres est. vt infra de an. lega. l. Quintus Mutius. § Pomponius. si tamen plures sunt inter se cohæredes, agent famil. ercisc. & præscrip. verb. si testator iussit, vt infra famil. erciscũ. his consequenter § j. quę est contra.

q *Heredes.*] s. veri aliàs heres.

r *Principali*] i. principis, vel papæ, siue episcopi. Et sic no. q̃d episcopum hoc spectat, sicut & alia quæ ad religionem spectant, vt C. de episc. & cler. l. nulli. §. quòd si nimio. Accur.

H *Æres.*] CASVS. Filium Titium furiosum instituisti, & ei substituisti si in furore decederet, decessit in furore: admittuntur substitut. si aliquis legitimus hæres furiosi onera hæreditatis occupet, ei restituuntur: & si aliquid necessario, vel vtiliter in hæreditatem fuerit impensum, illud restituitur: vel circa personam furiosi.

¶ *Fructuum.*] Dic secundum quosdam, quòd totus iste §. loquitur in malæ fidei possess. M. dicebat, quòd scilicet primus loquitur in malę fidei; Secundus in bonę fidei. Sed dic, quòd totus loquitur in bonę fidei possess. dicit ergo, quod fructus quos percepit bonę fidei possess. an ei prosint ante litem, tanquam vsuras & fructus pręstare debeat? Dicitur q̃ si post lit. contesta. vsuras percepit, non prætabit. si ante, sic. Viuian.

s *Heres.*] s. legitimus: puta mater furiosi.

t *Substituto.*] quem substituerat ei pater: quod potuit, vt C. de impuberum, & alijs substitutionibus...humanitatis.

7† Duo: de. functis, vel in hoc & nõ se gatur p parentibus, vt hic.

8† Duo: impensas rõne doli exceptione, aut retẽturũ.

* Concor. & facit q̃d no. Innoc. in c. nos q. dẽ. l. testa. contra & Arch. 11. q. 1. c. Siluester & q̃d no. Spe in ti. de iud § 1. versi. itẽ imploratur contra haeredem.

9† Lib. 2.

10† al. consequentis.

gradus cognato a fructus medij temporis, quibus per curatorem furiosus locupletior factus videtur, prestabit: exceptis b videlicet impensis, quæ circa eandem substantiam c tam necessario, quàm vtiliter factæ sunt. ¶Sed & si quid circa furiosum necessario fuerit expensum, d & hoc excipiatur: nisi alia e sufficiens substantia erat 1† furioso, ex qua sustentari potuit. 2†

¶Fructuum f post hæreditatem petitam perceptorum g vsuræ non præstantur. Diuersa ratio est eorum, qui ante actionem hæreditatis illatam percepti h hæreditatem auxerunt.

Hermog. lib. 3. 3† iuris epitomatum.

LEX LV.

SI possessor i ex hæreditate inhonestos * habuerit quæstus, eos etiam restituere cogetur: ne honesta interpretatio non honesto quæstu k 4† lucrum possessori faciat. l

Res hæreditariæ possunt alienari ex necessitate ęris alieni. Bart.

Paulus libro 10. ad Sabinum.

LEX LVI.

NOn solum ad æs alienū hæreditarium exoluendum necessaria alienatio possessori est: sed & si impensæ necessariæ in rem hæreditariā factæ sunt à possessore: m vel si mora res perituræ, deterioresve futuræ erant. n

Ei qui emit hæreditatem à fisco, cōpetit hęc actio. B.

Iulianus libro 6. digestorum.

LEX LVII.

EI, qui * partes hæreditarias, 5† vel totā à fisco o mercatus fuerit, non est iniquum dari actionē, p per quā vniuersa q bona persequatur: quemadmodum & ei, cui ex Trebelliano senatusconsulto hæreditas restituta est, petitio hæreditatis r datur. s

Pignus datum à defuncto potest peti hac actione. B.

¶Hæres t debitoris id quod defunctus 6† pignori dederat, quin hæreditatem petendo consequi possit, dubium non est. u

Malæ fidei possessor tenetur ad quantum prædia ex negligentia facta sunt deteriora. Bart.

¶Cum prædia vrbana, & rustica, negligentia possessorū x peiora sunt facta, veluti quia vineæ, pomaria, horti, extra consuetudinem patrisfamilias defuncti culta sunt: litis æstimationem earum rerum quanto peiores factæ sunt, possessores pati debent.

Etiā bonæ fidei possessor tenetur restituere totū qd nomine pœnæ exegit. Bar.

Idem libro 60. Digestorum.

LEX LVIII.

EVicta hæreditate, bonæ fidei possessor quòd lege Aquilia exegerit, y non sim-

a *Cognato.*] scilicet defuncti primi. nam cognatus, vt mater, vel agnatus furiosi hæredis bona legitimo hæredi restituit, vel substituto ab eo ipsi furioso, vt hic, & C. de cu. fu. l. fi. §. sin autem in furore.
b *Exceptis.*] idest deductis, vt s. e. l. si à patre. §. fi. & l. planè. & j. tit. 1. l. sorori. §. sumptus.
c *Substantiam.*] idest hæreditatem, vt C. de verb. sig. l. fi. in fi.
d *Fuerit expensum.*] nam inde debet ali. vt arg. j. de iure delib. l. filius. & C. de ordi. cog. l. fi. nisi alia, & cęt. vt hic subijcit.
e *Alia.*] aliunde, non de hac hæreditate. & sic non debet diminui de ea.
f *Fructuum.*] in bonę fid. poss. loquitur, vt tantum fructuum perceptorum ante litem contesta. præstet vsuras: quia eos ex necessitate non percipit, sed fructuum perceptorum post lit. contesta. non, quia eos ex necessitate perceperit. sic etiam ponitur casus. C. eo. l. j. secundū Ioan. & Azo. sed primo etiam casu non videntur vsuræ venire, vt C. de vsur. l. neque eorum. quæ est contra. Solu. aliud in petitione speciali: quia fructus non augent pet. quod in pet. hæred. faciunt: vnde merito vsurę in pet. hęr. veniunt de fructibus perceptis, vel etiam venditis, sicut de re principali vendita. Et sic etiam soluitur C. de vsur. rei iudi. l. fin. Vel hic in bonæ fi. iudicijs: ille autem in iudicio stricti iuris. Accursius.
g *Perceptorum.*] scilicet à bonæ fidei poss. secundum M. & nos idem in hoc casu dicimus quod ipse.
h *Percepti.*] scilicet à malæ fidei possess. ab initio secundum M. Sic ergo no. quòd dominus M. primā partem huius §. in bonæ fidei possess. secundum in malæ fid. poss. exaudiebat: sicque scutum suum albo nigroque variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Quæ variatio meritò displicuit: quia hic non possessorum, sed fructuum notauit Papinia. differentiam. Alij, vt Pla. & Bul. & Ira. totum in malæ fidei possess. legunt, & ratio eorum est quia malæ fidei possess. post lit. contesta. percepit ex necessitate: non autem ante lit. contesta. quod reprobo vt falsum: nam & ante percepit ex necessitate: tenetur etiam si non percepit. Dominus etiam Ira. aliam rationem addidit: quia fructus ante litem contestatam percepti iure actionis petuntur: cui actioni, vt & alijs, seruit officium iudicis: sed percepti post litem contestatam, solo iudicis officio petuntur, vt infra de ædilitio edict. l. ædiles. §. item sciendum. officium autem officio seruire absurdum est. nam & vsurę per officium peterentur: hoc reprobatur per l. infra de re. iu. l. non solet. Item non dico quod in petitio. hæredi. veniant tantum officio iudicis post litem contestatam, imò actionis iure: nisi actionem appelles officium: & hoc modo officio iudicis expeditur quod per actionem expeditur. Tu ergo legas hunc §. totum in bonæ fidei possess. vt scripsi in glos. in bonæ fidei.
i SI *possessor.*] etiā bo. fid. &c.
k *Quæstu.*] scilicet facto, & alias honesti quæstus, aliàs honestum quæstum. aliàs honesto quæstui. Acc.
l *Faciat.*] si aliter dicatur. & sic supra eodem. l. post senatus. consul. & infra eodē, l. cuius. & supra de procurat. qui proprio. §. procurator, vt in cęteris. Sed contra infra de vsu. leg. generaliter. Solu. vt dixi supra eodem, l. ancillarum. §. fina. item secus in societate: vt infra pro soc. le. cum duobus. §. fi. & l. seq.
m NOn *solum à possessore.*] etiam post lit. contest.
n *Futura erant.*] supperit necessaria alienatio, vt hic & supra eodem, l. diuus. & l. si possessor. §. sed & si forte. sic infra de iu. delib. l. ait prætor. & C. de admin. tut. l. lex quæ. in fi.
o EI *qui. A fisco.*] & vero hærede.
p *Actionem.*] scilicet vtilem petit. hæredit. contra possessores hęreditarios: contra venditorem habet ex empto: & hoc quando a fisco quis emit hęreditatem, vel quotā eius portionem, vt hic dicit. s. nam & econuerso qui emit à fisco hęreditatem, tenetur alij vtili, vt su. eod. l. etiam. §. item si quis. In eo autem qui emit à priuato, non est ita expeditum, quod ei competat pet. hęr. sed idem videtur quod & hic habeat vtiles actiones hęreditarias suo nomine: vt C. de hęr. vend. l. emptor. Item arg. s. eod. l. item veniunt. §. aptenda.
q *Vniuersa.*] sic s. eo. l. item videndum. §. fi. & l. seq.
r *Petitio hæreditatis.*] vtilis.
s *Datur.*] vt j. de fideic. hęr. peti. l. j. & 2.
t *Hæres.*] verus.
u *Dubium non est.*] s. si solutum est debitum, vel aliter satisfactum à defuncto, vt j. de pig. ac. l. si rem. §. omnis & hoc si possideat pro possessore, vel pro hęrede creditor, non aliàs: vt s. eo. l. sed vtrum, plene dixi.
x *Possessorum.*] s. ma. fi. bo. fi. enim non tenentur, vt s. eo. l. si quid possessor. §. sicut. Accur.
y E *Victa exegerit.*] exegit autem duplum propter infitiationem.

1† Flo. est.
2† Flo potest.
3† Lib. 2.
* Qui liberales aut hostes essent Cicer. libro 1. offic.
4† Fl. quæstui.
a Bal. Sal. in l. 2. in fi. C. de fru. & lit. expen. & Alex. in l. diuortio §. ob donationē. 3. col. ff. sol. mat. reputāt istā gl. sing. ad hoc, quod venū officium iudicis mercenatiū non pōt producere aliud officiū mercenarium. Bol.
* Cōcord. text. & ibi gl. in c. sapi. 11. q. 2. & gl. est super verbo, priuare.
5† al. partem hæreditariā.
6† al. defunctis.

Simplum.]

a *Simplum.*] ſcilicet tantum.
b *Non debet.*] ut ſupra eodem, l.illud.§.actiones.Sed con tra ſup eo.l.at ubi. Sol. hic loquitur de pœna quæ rei acceſſit:ſed ſupra de ea quæ perſonæ cohæſit. Vel.ſol.ut ibi.
c *Cum hæreditas. Non fuerat.*] vt quia inhoneſti ſunt: vt ſupra eod. l. ſi poſſeſſor ex hæreditate. ſic & infra de ædil. edict.l.cum autem,§.ſi.

l *Conditionem.*] quia inſtituit ſub conditione ſi a patre emanciparetur,ut C.de inoffi.teſta.l.filius.
m *In honorem.*] quod fieri poteſt,ut ſup.de neg. geſt. quæ vtiliter in prin.
n *Fecit.*] de ſuo pater & repete, antequam filium emanciparet.

plum, a ſed duplum reſtituet. Lucrum enim ex eo, quod propter hæreditatem accepit, facere non debet. b

Poßeßor tenetur reſtituere fructus quos percepit, licet petitor precepturus non fuerit. Bar.

Africanus l.3. 1† queſtionum.

LEX LIX.

CVm hæreditas petita ſit, eos fructus, quos poſſeſſor percipit, 2† omnino reſtituendos ait: 3† & ſi petitor eos precepturus non fuerat. c

Vnius petitio non impedit executionem alterius petitionis, eius, qui prius ad ſententiam peruenit: ſed eſt poßeßori cauendum. h.d. quam l.no. Bar.

Nerat.li 6 4† membranarũ.

LEX LX.

CVm idem d eandem hæreditatẽ aduerſus duos defendit, & ſecundum alterum ex his iudicatum eſt, quæri ſolet, utrum perinde ei hæreditatem reſtitui oporteat, atque oporteret ſi aduerſus alium defenſa non eſſet, e vt ſcilicet ſimul ac 5† ſecundum alium fuerit iudicatum, f abſoluatur is, cum quo actũ eſt: quia neque poſſideat, neque dolo malo fecerit, quo minus poſſideret, qđ iudicio g victus 6† reſtitueret? an quia poſſit & ſecundum alium iudicari, non aliter reſtituere debeat, quam ſi cautum ei fuerit, quod aduerſus alium eandem hæreditatem defendat? 7† Sed melius h eſt officio iudicis cautione, uel ſatiſdatione uicto mederi: cum & res i ſalua ſit ei, qui in executione k tardior venit aduerſus priorem victorem.

Quod pater expendit in honorem filij, in dubio videtur expendere de bonis, quæ habet, pertinentibus ad filium. Bart.

Sceuola lib.3. Digeſtorum.

LEX LXI.

FIlius a patre emancipatus ſecundum conditionem l teſtamenti matris adijt hæreditatem: quam pater ante, quam filium emanciparet, poſſedit: 8† fructusque ex ea percepit: 9† ſed erogationes in honorem m filij, cum eſſet ſenator, fecit ex ea. n 10† Quæſitum eſt, cum paratus ſit pater reſtituere hæreditatem, habita ratione eorum quæ in eum erogauit, an filius nihilominus perſeuerans petere hæreditatem, doli mali exceptione ſubmoueri poſſit? Reſpondi: etſi non exciperetur, o ſatis per officium iudicis conſuli. *

1† *Lib. 4.*
2† *Accepit.*
3† *Fl. deeſt, eos.*
4† *Lib. 7.*
5† *Fl. ſi mox & ſecundum.*
6† *Per. restitutionem.*
7† *Fl. deſiderat.*
8† *Al. percepit.*
9† *F poſſedit.*
10† *Al. deeſt, ex ea.*
* *Quia ineſt exceptio huic iudicio ho ſi l. huiuſ. infra de lega. 1.*

CVm idem] CASVS. Poſſidebam quandam hæreditatem. propoſuit aduerſus me Titius peti. hæred. dicens ſe verum hæredem eſſe: ex alio latere dicebat Seius idem. Titius feſtinauit plus in agendo, & obtinuit: an ſit ei hæreditas reſtituenda, ac ſi non alius petiuiſſet? Et dicitur quod ſic, ſed cauebit de conſeruando me indemnem ſi ab alio cõueniar.
d *Cum idem.*] poſſeſſor.
e *Non eſſet.*] quia nec petita adhuc.
f Iudicatum.] id eſt iudicandum. vel dic proprie: & quod ſubijcit, abſoluatur, ſ.ab executione. alias litera eſſet contraria ſibiipſi.
g *Quod iudicio.*] quia ſubaudi, illud quod &c. Accur.
h *Sed melius.*] nunc ſoluit allegationem hinc inde propoſitam.
i *Cum & res.*] cum pro quamuis. uel dic pro quia, quaſi dicat medebitur victo, ut facta ei cautione reſtituat rem: nec hoc nocet actori, quia res ſalua ſit, &c. & quod dicit, cautio, ſcilicet ſine fideiuſſore, ut C. de verb.ſignu.l.ſancimus. Satiſdatio cum fideiuſſore, ut ſupra qui ſatiſd.cog l 1. Et prima præſtatur vbi non eſt perſona ſuſpecta. ſecunda ubi eſt, ut ſup. qui ſatiſd. cogan. l. ſi fideiuſſor §. fin. ſed cum nec habeat rem uictus, nec dolo deſijt habere: & ſic non tenetur, ut allegando hic dixerat; quod tamen eſt uerum: ad quid fiet hæc cautio? quidam dicunt, ex abundanti, ut argum. ſupra de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. 1. Quod eſt falſum. ſic. n. non interponeretur, ut ſupra de procur. l. non cogendum. in fin. Dic ergo ꝙ eſt neceſſaria ad expenſas quas faciet victus: ſi etiam de facto conueniatur. Item ut victor teneatur probare ſe dominũ: & ita ſe iuſte primum viciſſe. Item & ſibi rem reſtituendam. alias enim præſumeretur habere prior poſſeſſor, cum tẽpore lit. conte. habuit, ut C. ad exhi. l. 3. concordat ĩ. de rei uendi. l. is a quo. Accur.
k *Executione.*] i. proſecutione. Accur.

FIlius] CASVS. Mulier filium inſtituit ſub ea condi. ſi pater eum emanciparet: pater hære. poſſedit ante emãcipationem filij, & multa expendit de hære. circa filium, puta emendo ſibi militiam: agit filius pet. hær. contra patrem, pater vult ea imputare, quæ in eum impendit, an ſit audiendus? Et dicitur quod ſic.

(n *Fecit.*] …) ciparet. ſi: ſic probatur ꝙ naturale debitum venit in compenſationem, ut ĩ. de compen. l. etiam quod.
o *Exciperetur.*] etiam ſi a patre non opponatur exceptio, ſecundum P. & ſic de facto ſupplet iudex, ſecundum eum per l. iſtam. & pro eo ẽt eſt C. vt quæ deſunt aduoc. partium. l. 1. ſed hoc eſt falſum ſecundum Ioan. cum ſecundum allegata debeat procedi, ut ſup. de offi. præ. l. illicitas. §. veritas. Et quod hic non dicit in fi. & ſi non excipit, id. ſi non habeat exceptionem: defendetur tñ officio iud. ut ſupra eo plane.

SI PARS HÆREditatis petatur.

Supra quid iuris ſit ſi tota petatur hæreditas, ex preſenti nunc q. d. iuris ſit ſi pars. Vbi attendes, an is qui partẽ petit, omnino de ea certus ſit. & tunc attende, an poſſeſſor ius habeat: puta quia cohæres eſt: an non. De hoc dicitur infra eod. l. 1. §. 1. 2. 3. 4. & 5. an non ſit certus. & hoc dicitur infra tit. 1. in l. an antiqui § ſi. cætera de fructibus & ſumptibus, & conſimilibus in ſuperiore titu. dicta, hic repetita credo. Ac.]. ſuperior titu. eſt de aſſe, hic de parte: nam & ſi pars hæreditatis petatur, actionem et daturum prætor pollicetur: dat vero prætor actiones tam ſuas quam ciuiles Cuiac.

POſt actionem.] CASVS. iuriſcon. continuationẽ illius tituli ponit ad ſuperiorem: ex quo dictũ de eo qui pro toto dicit ſe hæredem: nunc dicit de eo qui pro parte dicit ſe hæredem.
¶ *Is qui*] Ad hoc ut aliquis totam hær. petat vel partem, non eſt conſiderandum quantum ille poſſideat a quo petere vult: ſed conſiderare debet ius ſuum proprium. ſ. an ſit hæres pro parte: an uero inſolidum: & ſi pro parte, petit partem: ſi inſolidum, ſolidam.
¶ *Quoniam*] Me & te hæredibus inſtitutis, uno in ſemiſſe, & alio in ſemiſſe: totam hær. Titius & Seius occupauerũt, & inter ſe diuiſerunt: quæritur utrum meditatem petam ab uno. & tu aliam ab alio? Reſpon. ꝙ medietatem petemus ambo ab alio.
¶ *Proinde.*] Succeſſi Titio per dimidia: poſſediſti tu aliam. negaui te cohæredem meum eſſe, & tu me: debeo petere mediam illius portionis quam tu poſſides, & tu illius, quam poſſidebam. Sed quid ſi confiteor te cohæredem meum eſſe, & tu me? Debemus experiri iudicio fa. ercſ.

¶ *Si ego.*] Me & te hæredibus institutis tu vnam medietatem possedisti, & Titius extraneus aliam, an integrum semissem a Titio extraneo petere debeam, an dimidiam a te cohærede, & aliam a Titio, quæritur? Et dicit quidam Iurisconsultus, quod semissem a Titio petere debeo. Item me & te pro æqualib. portionib. institutis, quatuor vncias possedi: & tu alias quatuor, & tertius quatuor. quæritur qualiter quis debeat consequi portionis suæ hæreditariæ debitum? Resp. quod agere debeo contra extraneum, & consequi debeo duas vncias, & duas alias a te, & tu duas a me, & alias duas ab extraneo: veruntamen ratione duarum vnciarum mearum obijcere possumus cōpensationem. ¶ *Interdum.*] Decessit quis relicto nepote ex filio uno, & uxore prægnante ex alio: quam portionem petere debeat nepos superstes de hæred. auita: quæritur. Et dic quod admittitur ad incertam portionem petendam: quæ sit in suspensione scitur: quia incertum est quot filij nascentur, & maxime secundum iura ista. Sed quando diuidebatur hæreditas in capita. sed dic casum & veri. vt hic not. per gl. Vlpian.

1† L. 2. §.

a *Post actionem quā.*] sic loquitur, quasi alia sit actio de qua superiori ti. exposuit, ab ea cuius tractatum hic ponit: quod falsum est. una est enim actio pet. hær. quæ pro tota hæreditate, vel eius parte proponitur. unde & superiori ti. in illa l. licet de parte hæreditatis locutus est. dic ergo post actionem .i. post tractatū quem fecit vbi quis se solum dicit hæredem proponendo actionem, consequens fuit & ei proponere. s. actionem eandem .i. pet. hær. Vel dic, una est actio in genere: diuersę tñ sunt species, ut inf. tit. 1. l. 1. & 2. nam & alia tibi, & alia mihi datur actio, sicut & hic homo est, & ille, duo tamen sunt, quorum neuter est alter: nec tñ concedendum est, quod inter se differant specie. illa quæ mihi, & illa quæ tibi datur, uel homo ab homine: quia singularia inter se specie non differunt: ut ait Arist. Item quod subijcit quod prætor superiorem actionem induxit, vbi falsum. nam imo senatores propositerunt, ut ī proxi. titu. l. item veniunt. §. præter hæc. uñ & centumuiralis dr, ut C. e. l. fi. in prin. & ciuilis, ut inf. ti. 1. l. 1. & ī. de iust. & l. ins ciuile. Sed tesp. improprie loquitur. nam quia super ea locutus est prætor, ideo prætoriam vocat, sic ī. commo. l. 1. Sed ubi prætor locut. est super ea? Certe non in superiori ti. sed alibi forte locutus fuerat sic inf. si quis pau. fe. di. l. 3. in prin. & §. 1.

2† F. qui hæreditatem, vel parte. & aliā literarum diuersitatem, vi de gl. in ver. partem.

3† l ii n.

TITVLVS IIII.

Si pars hæreditatis petatur.

Ista lex continuat se primo ad præcedentia. Secundo intrat materiam. Secūda ibi, Is qui. Et prima pars quæ continuatur, non indiget summario. Bar.

Vlpian. lib. 15. 1† ad edict.

LEX PRIMA.

Post actionem, quam [a] proposuit [b] prętor ei, qui ad se solum hæreditatem pertinere contendit, consequens fuit, & ei proponere, [c] qui partem hæreditatis petit.

In petitione hęreditatis conclusio sumitur respectu iuris agentis, non respectu possessoris conuenti. Bar.

¶ Is 2† qui totam hæreditatem, vel partem [d] hæreditatis petit, ius 3† non ex eo metitur, quod possessor occupauit, sed ex suo iure, [e] & ideo siue ex asse hæres sit, totam hæreditatem vendicabit: [f] 4† licet tu unā in rem possideas. siue ex parte, partem: licet tu totam hæreditatem possideas.

Plures hæredes debent agere contra plures possessores, nec potest vnus eligere vnum, alius alium. Ba.

¶ Quinimmo si duo possideant [g] hæreditatem, & duo sint qui ad se partes pertinere dicant, [h] non singuli a singulis petere contenti esse debent: puta primus a primo, & 5† secundus a secundo: sed ambo a primo, & ambo a secundo. Neq. enim alter [i] primi, [k] alter secundi [l] partem possidet: sed ambo vtriusque. 6†

Si sint plures, ad quos hæreditas pertinet pro diuiso, potest alter ab altero conueniri hac actione, vel fam. ercisc. si fatentur se esse hæredes. Bart.

quod quis possidet, dicat totam hæreditatem ad se pertinere, & suam esse, sm Azo. Alij autem fere oēs scripserunt & dixerunt, quod et si rem minimam quis possidet, nō est obligatus ad totam hæreditatem restituendam: sed de aquitate liberatur restituendo id solum quod hēt, ut ī. tit. 3. licet. & hēt pro se argu. & simile (ut dñt) ī. de pecul. l. quęsitū. & quod hoc et dñt statutum esse quod legitur ī tit. 1. l. 4. Sed certe nil est falsi eo: quis n. crederet aliquem esse obligatum ad id quod non habet, neque habuit, neq: promisit, neque ex suo delicto tenetur, uel facto? certe si obligatus est, ergo est pactu, vel quasi ex maleficio, uel quasi vt insti. de obl. §. sequenti. quorum nullum est hic. Quæso, dicat mihi aliquis, quæ est illud ius strictum vnde talis obligatio oritur? Item simile, quod inducunt ex actione de peculio contra eos est aperte: pater. n. non in plus est obligatus quam sit in peculio, ut inf. de l. le. l. si quis reū. §. hinc. & inf. de pecu. quoties §. si semel & quod dicitur recte agi de peculio et si nihil est in peculio: non est ita stulte intelligēdum, ut creditor possit dicere, ego peto decem actione de peculio in quibus es obligatus. Sed ita, ut dicat a ere ditor, ego conuenio dominum ex contractu serui qui fecem mihi promisit, ut mihi rationem de eo faciat, vel mihi satisfaciat secundū uires peculij. Præterea quod ī tit. l. 4. dicitur, nō est: ideo quia possessor in omnibus tenetur, sed quia uniuersalis est petitio, & vniuersa sua esse in libello complectitur. Eodem modo respondetur sup. tit. 1. l. item videndum §. si quis cum Præterea eadem ratione contingit, qua & in rei uendicatione, ut inf. de rei uen. l. fin. autem. §. possidere. quid est ergo quod dicitur hic, uendicat totam? Resp. vt prius dixi, qui unnam rem in fundum sibi restitui cupit, sibi totam debet vendicare & attribuere hæreditatem .i. dicere debet se insolidum hæredem: & ideo insolidum restituendam rem, alioquin non in totum, sed pro parte restitueretur. Caute ergo posuit verbum, vendicabit, non dixi petet hoc enim falsum esset. Azo.

g *Si duo possideant.*] scilicet pro diuiso. secus si pro indiuiso, ut infra eadem. l. §. si ego. & infra eo. l. sorori. 1. respons secundum Azo. tu dic etiam si pro indiuiso possident illi qui conueniuntur, habere locum hunc §. quia non potest magis primus petere a primo, quam a secundo, & secundus magis a primo, quam a secundo: & ideo ambo petent a primo, & ambo a secundo. ad hoc inf. de fideiuss. l. generaliter. ubi dicit, quod si unus correorum succedat alteri correo, quod neutrius obligatio extinguitur: quia non potest apparere, quæ magis. Item non obst. sequens §. si ego. quia certus est a quo petere possit, scilicet ab extraneo, & non a cohærede qui nil vltra suam partem possidet. Item l. illa sorori. & pro diuiso & pro indiuiso potest intelligi.

b *Propositū.*] idest concessit. Accur.

c *Proponere.*] i. concedere.

d *Partem.*] hic debet esse Pis. litera, qui partem hæreditatis vel totam hæreditatem petit, ius non ex eo, &c. Et dic metitur, s. actor. Alij habent principium huius §. ibi, ius non ex eo, &c. & tunc metitur. s. prætor. prima verior, & secundum hoc. id. secundum secundam literam abundat is, qui, &c.

e *Ex suo iure.*] idest successione, sic inf. de condi. inde. l. si pœnæ causa. § 1. Sed arg. contra. C. de rei vendi. l. res aliena. imo concordat.

f *Vendicabit.*] tu dicas, vendicando. i. petendo id solum,

h *Dicant.*] & uerum sit.

i *Alter.*] possessorum.

k *Primi.*] scilicet tantum.

l *Secundi.*] scilicet tantum.

4† Fl. vind. tabit.

5† Vel.

6† Fl. vtriusque pro hæred.

a Ista gloss est notab. secundum Bal. in quantum dat formam & modum agendi in actione de peculio.

a *Et si possessor.*] q. libet in parte possidet, & in parte petit.
b *Hæreditatem.*] i. res hæreditarias, & pro diuiso, puta vn⁹ possidet fundum Seianum, alius Gabinianum, ut infra de excep. rei iud. l. si inter. in prin.
c *Afferat*] scilicet competere & petenti, scilicet aduersario nihil. pone ergo ꝙ possideo rem quæ continet dimidiam: conuenior a te cohærede meo pro parte dimidia rei, & vnam medietatem huius rei meam esse dico, non esse tuam, tu quoque omnino idem mihi respondes, cum postea conuenio te pro dimidia eius, quod possides.

1† Flor. & si possessor & petitor possid.

2† Flo. adesse tamen.

3† F faciunt

¶ Proinde & 1† si pro hærede possessor a & petitor possideant hæreditatem, b cum vnusquisque eorum partem dimidiam hæreditatis sibi afferat, c 2† inuicem petere debebunt, ut partes rerũ consequantur: d aut si controuersiam sibi non faciant e 3† hæreditatis, familiæ erciscundæ experiri eos oportebit.

Si cohæres meus & extraneus possideant hæreditatem pro diuiso, extraneum tantum conueniam. Bart.

¶ Si ego ex parte me dicam hæredem, cohæres aũt meus possideat f hæreditatem cum extraneo, cum non plus cohæres hęret parte sua: g verũ a solo extraneo, an vero & a cohærede debeam 4† petere hæreditatem, quæritur. Et Pegasus fertur existimasse, a solo extraneo me petere debere, eumq; restiturũ quicquid possidet. & fortassis hoc officio iudicis debet fieri. Cęterum ratio h facit, ut a duobus * petam hæreditatem: hoc est 5† ab extraneo, & a cohęrede meo, & ille quoque dirigat actionem aduersus extraneum 6† possessorem: Sed Pegasi sentẽtia verior 7† est.*

4† Fl. deberi.

d *Consequantur*] scilicet quilibet dimidiam eius quod possidet aduersarius. nam in parte qualibet quilibet habet suam dimidiam. sic & infra quibus mod. pig. vel hypo. sol. l. si consenserit. §. fin. & infra de vsufru. l. si mihi & tibi. & infra eodem, § item si cum, & inf de coniungen. cum eman. lib. l. j §. filio. Sed contra, infra pro suo. l. si Titius cum quo in fine. Solu. ibi in pecunia speciale. Item contra infra de rei uen. l. si ex quis. & ꝟ. proxi. §. vbi tñ vnam partem actor prosequitur. Sed ibi pro indiuiso possidetur res: hic pro diuiso.
e *Non faciant.*] quia nemo dicit rẽ quam possidet, insolidum pertinere ad se. Vel verius, quia quilibet aliam cohæredẽ confitetur. Et no. ꝙ innuit hic §. (ꝙ est verum, ut C. fam. ercisc. l. in familiæ) ꝙ cessat fam. ercisc. iudicium vbi de hæreditate fit quæstio: quia vnus alterum negat cohæredem & sic est ꝟ j. fam. ercisc. l. j & l. fundus qui dotis nomine §. si ego. vbi dicit etiam vbi est controuersia, habere locum fam. ercisc. iudicium, ex quo ambo possident. Sol. ibi possessor pro eo quod possidebat, intentabat iudicium fam. ercisc. qod potest, licet cohæres negetur: hic vero pro eo ꝙ non possidet, non posse intentare fam. ercisc. iudicium innuit: quod verum est.

* Duobus iure cum vterque experiri debet, cum vterque partẽ meam possideat, ut § quamuis l. R.

5† Al. hoc est & a cohærede meo, & ille, &c.

6† Extraneum. Flor.

7† Verior est æquior. Duar.

* Est] scilicet ut perplexitas & ambages uitentur ex ꝗ agretur eadem de re. B. R.

f *Possideat*] pro diuiso.
g *Parte sua.*] tunc enim quia non possidet quod sit alterius, conueniri non potest. nec enim medietas mihi pro diuiso competens est tua: nec tibi competens est mea: puta una uocetur b, alia a, quæ est mea, scilicet a, non est tua, neque b, mea. At opponitur, constituatur aliquod totum ex a, & b, & illud uocetur c, hoc est mihi & tibi commune: ergo quælibet eius pars secundum Ioan. non sequitur, ut infra de verb. sing. l. litus. §. prædia. Azo.
h *Ceterum ratio.*] scilicet prædicta supra eodem, §. proinde. & §. quinimmo. sed mala est, quia hic loquitur cum pro indiuiso possidet hic cohæres: ibi cum pro diuiso. Vel uerius dic, ratio scilicet stricti iuris ut hic, & infra famil. ercisc. l. item Labeo in prin. quæ est contra. sed æquitas contradicit, ut hic subijcit, & procedit, ut infra fam. erciscun. l. Lucius, & supra de inoffi. testa. l. filio. j. resp. & l. mater. § præterea. & C. depositi. l. fi. Vel dic, a ratio in genere aliud suadet, sed ratio in specie suadet secundum Pegasum. Accursius.

a Not. quod rõ in specie vincit rationẽ in gñe. vide q̃ no. per Dyn. in c. 2. de regu. iur. in 6.

i *Item si cum.*] dic casum, quod duo eramus cohæredes, & æqualibus portionibus, sed quilibet possidet quatuor uncias, & alius quidam extraneus quatuor. agam ad dimidiam eius, quod quilibet eorum tenet. & sic a quolibet eorum habeo duas vncias, & sic habeo vltra quam debeam: ergo reddam duas vncias cohæredi: & ne hic circuitus fiat, dic compẽsationem fieri.

Qui partem possidet pro indiuiso, a cohærede & extraneo possidentibus residuam partem petet: vel inter eum & cohæredem compensatio fiet. Ba.

¶ Item si cum i me ex parte dimidia hæredem dicerem, trientem k hæreditatis possiderem, l deinde residuum sextantem velim persequi, m qualiter agam, videamus. Et Labeo scribit, utique partem dimidiam me petere debere a singulis: n sic fieri, o ut a singulis sextantem consequar; & habeam 8† bessem: quod verum puto Sed & 9† ipse p tenebor q ad restitutionem sextantis ex triente quẽ possidebam. & ideo iudicis officio inuicem compensatio r erit admittenda eius, quod possideo, si forte cohæredes sint a quibus hæreditatem peto.

8† Fl habebo.
9† F. deest, &c.

k *Trientem*] idest hęreditarias res pro diuiso, q̃ faciunt trientem. to. res enim non dicitur proprie pars hęreditatis, ut inf. si quis omiss. cau. testam l. quamuis non proprie.
l *Possiderem.*] & aliũ cohæres meus, & aliũ extraneus quidam, & omnes pro diuiso.
m *Persequi.*] scilicet in duobus: quorum vnusquisque trientem possidet, & eorum vnus est mihi cohæres. Azo. Sed si quid pro diuiso possident? Respon. non, ut dixi tunc nihil a cohærede meo peterem, ut sup. ead. l. §. si ego. Nunquid ergo pro diuiso? Rñ ita. quare ergo sextantem peto a possidente? imo cũ pro dimidia sim hæres, dimidiam petere deberem. Resp. sextantem pro totius hęreditatis, qui continet dimidiam illius trientis: quia in dimidiam me hæredem dico, ut supra ca. l. § j. & illa dimidia sextans, dicitur.

Propter numerum nasciturorum ex ventre, admittitur petitio partis incertæ. Bar.

¶ Interdum * prætor incertæ partis hæreditatis petitionem indulget: s idoneis causis interuenientibus: vt puta, t est defuncti fratris

* Iste §. est no. secundum B. & add. secundum eundem, o.t no. in l qua de re ta. §. 1. infra de rei ven. & in l. §. si quis argentum. infra deposi.

n *A singulis.*] scilicet tui trientis: quia in dimidiam me hæredem dico, ut supra eo. l. j. §.
o *Sic fieri.*] quia non condemnatur nisi in dimidiam eius quod possideat. Ioan.
p *Ipse*] s. ego.
q *Tenebor.*] cohæredi meo a quo sextantem petij.
r *Compensatio*] sed quõ fit compensatio cum hinc inde corpus, nõ quantitas debet, ut C de cõpen. l. si Rñ. sit fit utraq; parte volente, expresse, vel etiam tacite, ut quando quilibet ꝙ nõ alias restituet nisi & sibi restituatur tacite videmur cõpensare. Vel dic, quia id qd hinc inde debet, est indiuisibile, & quasi in genere debitum, fiat cõpensatio, & pro hoc ꝟ. de l. 2. l. vnũ ex familia. § si de tal. & l. Imperator. §. si certo.
s *Indulget*] sic est et in rei vendicatione, ut ꝟ. de rei vend. l. 3. & l. quæ de tota § j [illegible] ... l & si non. §. j. Acc.
t *Vt puta*] pone casum secundum Azo in successione collateralium, puta fratris: in qua olim si [illegible] successio in capita, ut infra de su. & le hęred. l. post consanguineos. § hæreditatis. Item ubi nullus fratrum superest, ut institu. de suc. agn. §. nos vero. in fi. at in successione ascendentium etiam olim in stirpes diuidebatur, ut instit. de hære. ab intest. §. & quia placuit. hodie uero in collateralibus idem, ut in auth de hær ab inte. §. si ergo defunctus. col. 9. Azo.

Dic ergo defuncti fratris. s. præmortui. fuerant enim quatuor fratres: tres prius decesserunt, vnus relicto filio nato: alij duo relictis vxoribus prægnantibus: nunc ultimo decessit alius sine filio. ad cuius hæreditatem filius fratris & ventres vxorum aliorum vocantur. Alij, ut Io. ponunt casum, quod tractatur de hæreditate aui. & secundum hoc corrigitur per Iusti. vt instit. de hære. ab intest. §. & quia placuit.

a *Hæreditatis*] s. aui, secundum Io. vel fratris, ut dixi ponendo casum secundum Azo. Sed nonne quartam partem hic nepos interim petere debet, si esset vnus uenter, uel si primam quasi duo uentres, secundum casum Io. j. e. l. antiqui? Resp. pôt dici aliud in filijs, ut ibi: aliud in nepotibus, ut hic. Vel melius idem est, sed ideo dicitur incerta, quia nescit quam in eodem iudicio consequatur, uel quia euentus, ut j. de pecu. l. quod debetur vel quia forte interim pariet, & scietur veritas, ut inf. eod. l. & si pauciores. vel dic petit quartam cum adiectione incertæ partis, idest, ut si quid sibi plus obtigerit, illud habeat, ut argum. inf. eod. l. & si pauciores.

b *Incertum est.*] apud homines: cum vsque ad 7 nasci possunt: * sed apud Deũ est certum, ut hic, & j. de sol. l. si pater & j. eo. l. antiqui. & s. de in. l. sed & si. §. si pater.

c *Vendicationem.*] id est, hæreditatis petitionẽ. hoc sic vendicaret dimidiam, uel tertiam: quia non in capita, sed in stirpes huiusmodi hæreditas diuiditur, ut in auth. de hære. ab intest. § si igitur.

2† Fl. defuncti fil.

3† Al. non audenter tamen dicitur.

3† Fl. vendicet & infra vendicationẽ.

4† Flo. delib. placuit.

5† Fl. pertinerent.

* Quid in hunc Arist. dicat Ge. vide eum lib. 10. c. 2.

filius: sunt & uxores defunctorum fratrum prægnantes: quam partem fratris filius hæreditatis a vendicet, incertũ est: quia quot edantur fratrum defunctorum 1† filij, incertum est. b Acquissimum est igitur, incertæ partis vendicationem c ei concedi. Non audacter d itaque 2† dicetur, vbicunque merito quis incertus est, quam partem vendicet, 3† debere ei incertæ partis vendicationem concedi.

Qui speratur admitti ad partem, facit partem. Ba.

Caius li. 7. ad edict. prouin.

LEX II.

SI ex pluribus, ad quos eadem hæreditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc deliberent, e placuit 4† eos, qui adierint, si petant hæreditatem, non maiorem partem petere debere, quam habituri essent ceteris adeuntib. nec eis proderit, si cęteri non adierint. Non adeuntibus f autem cęteris, poterunt tunc partes eorum petere, si modo ad eos g pertinent. 5†

Posthumus nasciturus ex ventre impedit sequẽtes in gradu; eos autem qui eiusdem gradus sunt, statuitur admitti; vt si tres nascituri essent, aufertur vel conceditur alteri secundum quod casus occurrit. Bart.

ratim. & C. de cad. tol. l. j. §. vbi autem. & j. de sol. l. ex parte. & j. de leg. j. l. plane, §. si coniunctim. Pil. dixit tertium. r & Azo. s interim insolidum eum hæredem, vt arg. j. de assig. lib. l. suo conditione, & j de vsufruc. accre. l. idem. §. si mihi. & j. ad Treb. l. j. §. sed & quoties. quæ sunt argu. j. huic l. Tu aũt potes distinguere, secundum H. an dixit testator, Titium hæredem instituo, & si venerit ex Asia nauis, tunc etiam Seium cum eo instituo, & tunc teneat sententia Pil. vt ar. j. de acqui. hære. l. si solus. an dicat, Titium in dimidiã instituo, & si nauis ex Asia venerit, Seium instituo in alia dimidiã, & tũc procedat sentẽtia Io. vt C. de cadu. tol. §. vbi autem. Acc.

Paulus lib. 17. ad Plautium.

LEX III.

ANtiqui * libero ventri ita prospexerunt, vt in tempus nascendi omnia ei iura integra reseruarent: sicut apparet in iure hæreditatum: in quibus qui post eum gradũ agnationis sunt, quo est is qui 6† in utero est, non admittuntur, dum incertum est, an nasci possit. h

¶ Vbi autem eodem gradu sunt cęteri, quo & venter, tunc quæ portio in suspenso esse debeat, quæsierunt: i & 7† quia non poterant scire quod nasci possent: ideo multa de huiusmodi re, tam varia * & incredibilia tradiderunt, ut fabulis annumerentur. Nam k traditum est & 8† quatuor pariter puellas a matrefamilias natas esse. Alioquin tradidere non leues authores, quinques quaternos l * enixam Peloponesiam: m 9† & multas Aegypti uno vtero septẽos. n

¶ Sed & tergeminos, o 10† senatores cunctos p 11† vidimus Horatios. q Sed & Aelius 12† scribit se vidisse in palatio liberam mulierẽ, r quæ ab Alexandria perducta esset, 13† vt Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis: ex quib. quatuor eodem tempore s enixa (inquit) dice-

Antiqui] CASVS Lex ista loquitur de quadam prouisione quam antiqui prouiderunt filio, qui adhuc erat in ventre, si & alij agnati vel cognati vlteriores superstites fuerunt: quia omnes expectabant, donec ille natus foret & hoc in prima. Si uero omnes in eodem gradu fuerunt, & nati, & ille qui erat expectandus, ut uideretur quid in utero esset, quia dubium erat quot nascerẽtur, & hoc propter diuersas fabulas, quia quidam dicebant quod uiderant vnam mulierem parere 7. aliam 5. Vnde antiqui mediocrem viã elegerunt, quod sæpius contingit, & frequenter contingit tres parere. Vnde statuerunt vt hæreditas in quatuor partes diuideretur, vt superstes quartam habeat partem: aliæ tres reseruantur vẽtri. & si pauciores nascerẽtur pro rata accrescat iam nato. Viuia.

* Interpretes s. legum 12. tabu. qui fundarunt ius ciuile.

6† Est id, quod in vtero.

7† Ideo quia, & inf. ideo: mul. & inf. tradiderũt, ut Fl. credantur.

* In hunc locum. Gel. lib. 10. c. 2.

8† Flo. decẽ, &.

Ex Plin. nat. hist lib 7. c. 3. uidetur depromptus hic locus, prætende aut hic, aut ibi mendum errorum esse legatur, quos quater, hic quinques quaternos, sed rarum id refert ad vim legis.

9† Fl. Peloponensi, multas Ægypti uno. Alibi Pelopenensim.

10† Fl. Tregeminos.

11† Flor cunctos. vid.

12† Al. Laelius. Quidam putant legendum. Cæterũ si potius intelligendum est de Lalo Fulice l. C. de quo sup. mentio præc. l. si cuius meminit Gel. li. 15 c. 27.

13† Flor. ch

ADDITIO. Intellige istam glo. in successione fratris, vt pariter succedat alter frater, & plures filij alterius fratris, vt in d. § igitur, sed vltra fratres & fratrum filios sit successio in capita, non in stirpes: quia plures nati ex vno, loco plurium habentur, licet succedant cum uno nato ex alio, secundum Pau. de Cast.

d *Non audacter*] idest non in fronte. Accur.

SI ex pluribus] CASVS. Titius te & me hæredes instituit: adiui. tu volebas deliberare, an totam hæreditatem possim petere. Dicitur quod non, sed meam partem tantum, quæ mihi competeret si statim adiuisses: si repudiasses, totum accresceret mihi: unde totum petere potero. Viuian.

e *Deliberent.*] i. non adierint, sed adhuc. Accur.

f *Non adeuntibus.*] i. repudiantibus, vel tempore exclusis, vt hic, & C quando non pet. partes. l. j. & s. de inoff. testa. l. sed si proponas § si.

g *Ad eos*] vt quia non erat aliquis substitutus. Et no. hic arg. ad quæstionem, quæ quæritur, si instituo duos hæredes, vnum pure, alterum sub conditione, quod pure institutus suam partem tantum habeat interim & hoc dicit Io. et h... & j de cond. & dem. l. hæc s. supra § fi. & l. sepa-

h *Possit.*] ut j de acq hær. l. cum quidam. § j. & d. vnde cog. l. j. §. si quis proximior. & j. de uerb. sig. l. quod dicimus & s. de st. ho l. qui in utero. & j. de suis, & le. l. intestato. §. vsque. Accur.

i *Quæsierunt.*] no. quod rationabiliter debet quis dubitare.

k *Nam*] pro quia.

l *Quaternos*] idest 20. in 5. vicibus.

m *Peloponsiam.*] est nomen mulieris. Accur.

n *Septenos*] repete tradidere authores.

o *Tergeminos.*] i. tres tantum, ut dicunt, ut inf. de reb. dub. l. vtrum ita Azo. Vel dic quod tres erant, & omnes senatores. & hoc si habes, s. cunctos: si habes cinctos, idem est. q. d. habeant cingulum, idest dignitatem: & omnes vocabantur Horatij.

p *Cunctos*] alias cunctos

q *Horatios*] alias oratores.

r *Mulierem*] i. Serapiam. ut j. de reb. dub. verum ita & ad hoc supra de iud. sed & si. §. fi. & sup. eod. l. j. in fi. & j. de sol. l. si pater.

s *Eodem tempore*] non eodem impetu: sed successiue, ut s. pra

supra de sta. hom. l. Arethusa. Et sic not. fieri eodem tempore qđ successiuè fit, vel statim, vt ꝭ. si cert. pet. l. lecta.

a *Quadragesimum.*] Hic est arg. contra quosdam physicos qui dicunt, quod ex quo mulier concepit, non potest iterum concipere antequam pariat: nam hunc postea natum concepit postquam alios conceperat, & pro hoc infra de acquir. hær. cum quidã §. quòd si vnum.

batur, quintum post quadragesimum a diem. Quid est ergo? prudentissimè 1 † iuris authores medietatem b quandam secuti sunt: vt quod fieri non raro 2 † admodum posset, 3 † intuerentur: idest, quia fieri poterat vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt.c τὸ λάρα παξ ἢ δὶς, vt ait Theophrastus, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. 4 † Ideoq; & si vnum paritura sit, non ex parte d dimidia, sed ex quarta interim hæres erit.

1 † al. prudentissimè.

2 † Fl. rarum.

3 † Fl. posset.

4 † i. quod n. semel tãtum, aut iterũ extat, prætereunt Legislatores.

b *Meditatem.*] Sic ergo media via eligitur, vt i. institu. qui ma nu. non pos. §. eadem. Sed argu. contra supra de nego. gest. l. Nesennius in fi. Item no. quòd subijcit, qđ ea quæ raro fiunt, nõ curant iurisconsulti, vt hic, & sup. de leg. & senatuscon. l. ex his. & l. nam ad ea & in authẽ. vt sine prohi. ma. debi. & cred. §. quia vero coll. 7.

c *Assignauerunt.*] imò incertam, vt supra eodem. l. 1. in fi. quæ est contra. Solu. vt ibi. Item hæc sunt vera ab intestato, & ex testamento, vt inf. de acquir. hær. l. cum quidam. §. & non solum. ex testamento autem si posthumus est institutus, vel exhæredatus: alioquin si est præteritus, ille qui hæres scriptus est ex testamento, adire non potest: ideo quia dubitatur de viribus testamenti, id est an valiturum sit irreuocabiliter, vt infra de acquir. hæred. l. sed si de sua. §. aut autem & l. cum falsum, & l. cum quidam. §. 1. l. ventre. quibus legibus dicitur quod qui incertus est de testamento, an valeat, adire non potest. Sed qualiter exhæredato posthumo adit institutus, ut modo dixi, cum & ibi sit dubium an per querelam expugnetur? Respon. in inofficioso test. aliud est quàm hic, cum hic quando est præteritus posthumus ab initio verè nullum fuit testamentum: inofficiosum verò testamentum ab initio tenet, licet irritetur, & fingatur non valuisse, vt supra de inoff. test. l. ei qui. & diximus in l. qui de inofficioso, §. 1. sed certè & in posthumo præterito valet, sed postea rumpitur, vt insti. de exhære. li. § 2. sed ibi sine facto hominis.

d *Non ex parte.*] imò videtur, vt ita veritas inspiciatur, vt infra eodem l. illud. quæ est contra. Solu. hic vnus erat in vtero: ibi nullus. nec est eadem ratio totius ad partem: vel quo ad scientiam nostram est hęres pro quarta, vt hic, sed quo ad veritatem est prout res est. Et hoc modo etiam soluitur aliud contrarium infra de acquiren. hęredita. l. cum quidam. §. quòd si vnum. vbi dicit, si vnus est in ventre, natum pro dimidia hęredem esse, inspecto quòd sic se res habet, non in scientia nostra, vt ar. sup. de iud. l. sed & si. §. fi. Vel dic, ꝙ ibi recitatur opinio Sexti Pompo. quæ reprobatur hic.

e *Illud existimetur.*] à multis: quia ipsa hoc dicat, vel obstetrices, vt inf. de acq. hær. cum quidam. §. quod dicitur si putetur.

f *Filium*] qui suus hęres est, non sic in emancipato, vel alio extraneo agnato, vel cognato, scilicet quia ipsi adire vel acquirere non possunt, nisi putent non pregnantem, & ita est verum, vt infra de acquirenda hęredita. l. cum quidam. §. quid ergo. & l. ventre, & hoc intellige nullo facto testamento in quo emancipatus, & is qui putatur esse in vtero, sit institutus. alioquin emancipatus sicut extraneus interim est hæres ex asse. vt hac leg. 2. respõ. Suus enim etiam nullo facto testamento interim est hæres, vt hic, & infra de acquir. hæred. l. cum quidam. §. suum. vnde ad suum transmittit hæredem decedens. vt C. de caduc. toll. l. prima. §. in nouissimo. & infra de acqui. hære. l. ventre. Et no. quod hæc tria sunt necessaria, vt proximus à posthumo succedat, scilicet qđ communis sit opinio: & quod suo, & quod sit verum. Item quòd sit testatus: qđ dic, vt infra eodem. l. cum quidam. §. non solum.

Vlpianus li. 15. ad edictũ.

LEX IIII.

ET si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata accrescere: si plures quã tres, decrescere de ea parte, ex qua hæres factus est.

Incertitudo nasciturorũ non impedit cohæredẽ adire: licet quæ portio competat sibi, sit incertum. Bart.

Paulus lib. 17. ad Plautium.

LEX V.

ILlud sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur e autem prægnans esse, interim filium f hæredem esse ex asse, g quanquam ignoret se ex asse hæredem esse. Idem est in extraneo, si ex certa portione hæres institutus sit: ex reliqua posthumi. h 5 †

¶ Quòd si forte ita institutio facta est: Quotcunque mihi nati erunt, & Lucius Titius pro virilibus portionibus hæredes mihi sunto: habebit hęsitationem, nunquid adire nõ possit, i atque k in testamento portionem suam nescit. l Sed vtilius est, posse eum adire, qui nescit m portionem, si cætera n quæ oportet eum scire, non ignoret.

5 † al. posthumus.

Qui ex post facto apparet esse hæres, à quolibet hærede auocat pro rata: & sumptus pro rata sustinet. Bartolus.

Vlpianus lib. 6. opinionum.

LEX VI.

SOrori, o quam cohæredẽ fratrib. quatuor in bonis

g *Ex asse.*] immo in quarta, vt supra eo. l. antiqui. in fi. Solu. vt ibi.

h *Posthumi.*] qui futuri sperantur, sed non sunt, & hoc cum extraneus est ex certa parte institutus. si autem ex incerta, tunc idem est & hoc subijcit, ꝙ si fortè, &c.

i *Non possit.*] Lucius Titius.

k *Atque.*] i. sicut is qui.

l *Nescit.*] credens se institutum in minori portione, quam sit.

m *Nescit.*] ex prædicta causa, quia nescit quod nascituri sint, & nullo nato totum habebit, vt infra de lega. primo, si duobus. §. finali. Sed videtur quod hic adire non possit, vt infra de acquir. hęredita. l. ex semisse. quæ est contra. Solu. illud de rigore: hoc de ęquitate. & ideo dicit, utilius, &c. Vel uerius, cum ibi de certa portione esset scriptus, uix potuit esse, qn dubitaret de portione sua, quin etiam de uiribus testamenti dubitaret. unde siue adijt, siue petijt bonorum possess. ex minori parte quam esset institutus, nihil agit. hic autem probabiliter ignorauit. Alij distinguunt inter errantem, ut ibi: & dubitãtem, ut hic, uel ut ibi. Accur.

n *Cætera.*] quæ sunt hæc? Resp. quod sciat nũ purè, vel sub conditione fuerit institutus, & conditionem extitisse sub qua fuit institutus: ut infra de acquiren. hæredit. l. si quis extraneus. §. sciendum. & l. hæres institutus, §. 1. & hoc si est facti, non iuris, ut infra de condit. & demonstra. l. nullum. Item debet scire testatorem defunctum. ut infra de acquiren. hæredita. l. hæres institutus, in principio. Item conditionem testatoris, licet non suam, ut dicta l. hæres institutus. in fine, & l. quod si dubitet. & l. sed si de sua. & l. si is ad quem. Item quod testamentum ualeat. ut infra de acquiren. hęredita. l. si is ad quem. in fine. & l. cum falsum. Item quod mortuus sit testatus, uel intestatus, ut d. l. si is ad quem. §. iusto. Accur.

S *Orori.*] CASVS. Mulier decessit quatuor relictis hæredi. & erat pręgnans: partus uiuus natus est, & erat filia, æqualiter succedere debet cum filijs: & quilibet conferat quintam partem suæ portionis, & sic habet quartam quilibet, & ponas hæreditatem distributam in 20. uncias siue in 40. Viuis.

o *Sorori.*] s. natæ, cum fuisset tempore mortis in utero, ut C. de inof. testa. l. si mater. Vel dic exhęredatę à patre, & querela inof. test. agenti.

a *Placuit.*] s. sapientibus, vt d. l. si mater. Accur.
b *Quæ.*] s. quinta portio.
c *Pertinuit.*] i. pertinere credebatur, secundum primum casum. Vel dic pertinuit pro verò quia egit querela hæc soror.
d *Conferant.*] vel per conditionem ex lege, quia præsumatur instituta, per l. prædictam, si mater. vel per hære. pet. perlata querela.
e *Insti fiunt.*] ab hæredibus institutis à liberto, vt circa funus, vt inf. de relig. l. funeris impensi. & facit sup. tit. 1. l. hæres.
f *Euicerit.*] per contra tabu. olim dimidiam: hodie tertiam, vt insti. de suc. li. §. 1. & §. nostra autem. Accur.
g *NOn possumus. Consequimur.*] hoc. s. vt a colone, &c. vt j. fam. ercis. l. 1. Sic & econtra quædam per hær. petit. consequimur, quæ nō possumus consequi per iudicium famil. erci. vt infra fam. ercis. l. fundus qui. in fi.
h *Iudicis.*] cognoscē tis in hære. pet.
i *Pro indiuiso.*] & sic ferret incertam sententiam, cū non possit ferre certam, vt insti. de act. §. curare. vnde, & si aliqua res negetur hæreditaria, simpliciter pronunciabit esse restituendum quicquid ex hæreditate illa sit penes possessorem. sic & alias fert incertam sententiam in cā noxali, vt instit. de offi. iudi. in princ. Itē & in alternatiua obligatione. Itē & quū pronunciatur legatum deberi deducta Falcidia, vt inf. communi di. l. & si non. §. 1.

Ermittendum.
K *Prohibet.*] s. iure: sed certè imò sic, vt inf. de vsuf. l. si tutor. §. Lucius. quæ est 3. Solu. hic de residuo negabat, ibi in totum confitebatur. sic infra si cer. pet. l. quidam. Item hoc quando est res diuisibilis, vt erat hæditas hic, si indiuisibilis tūc in totum debet defendere: vt arg. ff. si ex noxa. cau. l. si cū vno.
l *Controuersiam.*] No. quod reus facit controuersiam. sic inf. eo. l. si in fi.

1† Fl. quarta. 2† Fl. quintā.

matris esse placuit, a quinta portio pro portionib quæ [b] ad eos pertinuit, [c] cedet: ita vt singuli in quartam 1† quā ante hac habere credebantur, non amplius ei quinta 2† cōferant. [d] ¶ Sumptus qui propter onera totius hæreditatis iusti fiunt, [e] ei, qui patroni iure portionem euicerit, [f] pro rata computentur.

Per hanc actionem consequitur quis partem pro indiuiso, quæ per iudicium famil. ercisc. diuiditur. B.

Iulianus libro 6 Digestorum.

LEX VII.

NOn possumus consequi per hæreditatis petitionē id quod familiæ erciscundæ iudicio consequimur: g vt à communione discedamus; cum ad officium iudicis [h] nihil amplius pertineat, quam vt partem hæreditatis pro indiuiso [i] restitui mihi iubeat.

Potest quis pro parte cedere, & pro parte contendere. Bartolus.

Idem libro 48. Digestorum.

LEX VIII.

PErmittendum * erit possessori hæreditatis, partē quidem hæreditatis defendere, partē 3 † verò cedere. Nec enim prohibet [k] * aliquem totam hæreditatem possidere, & partem scire dimidiam ad se pertinere, deque 4† altera parte controuersiam [l] nō facere.

* Coniunge. l. quidā. de reb. cred. Duar.
3† Fl. parte.
* Concor. l. tutor. §. Lucius. inf. de vsu.
4† Fl. de altera.

Qui vt procurator alterius administrat, petitione hæreditatis nō tenetur: nisi illius hæres extiterit in totum, vel in partem. Bar.

CVm multi.] CASVS. Quidam me & alios instituit hæredes, antequam adirem Asiam profectus sum: & vbi decessi, & procuratorem reliqui: domi, procurator credens me viuere, res hæredi. administrauit, & quasdam vendidit. ego institui procuratorem meum cū quodam alio: qualiter pecunia ex reb. hære. redacta procuratori meo, & eo hæredi eius peti debeat quæritur. Et respon. quod si tota apud proc. constituta sit, in solidum conuenitur, hic si

dimidia apud cohæredē sit, ille tenetur pro ea parte. Vi.
m *Instituti essent.*] a Titio pone.
n *Erat.*] i. putabatur esse cum iam decessisset Azo.
o *Procurator.*] quem domi reliquerat.
p *Abstulerat.*] i. acceperat. sic s. tit. 1. l. post quam, in fi.

Paulus lib. 3. ἐπιτόμων. Alpheni digest.

LEX IX.

CVm multi hæredes instituti [m] essent, ex his vnus in Asia erat. [n] eius procurator [o] venditionem fecerat, & 5 † pecuniā pro parte eius abstulerat. [p] postea apparuerat 6 † eum, qui in Asia erat, antea decessisse, [q] instituto ex parte dimidia hærede procuratore suo, & ex parte alio: quæsitum est, quemadmodum pecunia [r] ex hæreditate petenda esset. Responsum est, ab eo qui procurator eius fuisset, totam hæreditatem [s] (quoniam 7† ex hæreditate ea pecunia fuisset, quē ad procuratorem ex venditione peruenisset) eos petere [t] oportere, & nihilominus partem dimidiam [u] hæreditatis à cohærede 8 † eius. Ita fore, [x] si ue omnis ea pecunia penes eum, qui procurator fuisset, resideret, vt omnem per iudicem ab eodem recuperarent, siue is partem dimidiam cohæredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte, & ex dimidia cohæredem 9 † eius condemnarent. [y]

q *Antea decessisse.*] vel dic, antequam fieret testamentum. & sic est pro non scripta. vel ante mortem testatoris & sic quasi caduca. vel antequam agnosceret, & sic caduca, vt C. de caduc. tolle. §. & cum tripli ci. & hac ratione non transmittit secundum ius nouum, sed olim ad fiscum. Item per procuratorem etiam si viueret, adire non poterat, vt infra de acq. hæred. l. Paulus. nisi in casu, vt supra de offi. procura. Cas. l. j. & i. s. 1a bon. poss. vt infra de bo. pos. l. 3. § acquirere.
r *Pecunia ex hæredita.*] id est ex parte hæreditatis accepta, id est qua actione alij hæredes possint petere. Dubitatur autem ideo, quia cum procurator alius alieno nomine possedisset, & ideo hæreditatis petitio non tenebatur, vt supra tit. 1. l. etiam, §. si quis absentis. videbatur quod non posset causam possessionis mutare, vt C. de acquir. poss. l. cum nemo, quod remouet hic, & d. l. sup. tit. 1. l. etiam, §. si quis absentis. in fi. §. & l. & si rem. & quòd dicitur, quod nemo potest mutare, &c. verū est ad sui vtilitatem, & nulla extrinsecus causa accedente: causa autem extrinsecus accedente non tam mutat, quam mutatur ei. vt infra de vsuca. l. non solum quod. §. vulgo, vt his, & inf. l. proxi.
s *Totam hæreditatem.*] id est totam pecuniā hæreditatis petiti tamen se contendebat hæredem, vel pro possessore possideat, vt inf. l. proxi. & potest hic dicere quæ dixit: s. eo. l. 2. §. 1. & hoc quando nil contulit cohæredi. Si autem contulit, vbi je ii quid iuris sit.
t *Eos petere.*] cohæredis absentis, vt inf. l. proxi.
u *Dimidiam.*] in alio casu, vt statim dicit. s. cum procurator suo cohæredi contulit dimidiam pecuniæ.
x *Ita fore.*] repetit vtrumque casum, & quū tota erat penes procuratorem, & quando partem contulerat cohæredi.
y *Condemnarent.*] i. condemnari facerent. sic infra de adminis. tuto. l. 2.

5† Fl. suā. 6† Fl. apparuerat. 7† quia 8† Fl. cohæredibus. 9† Fl. cohæredem.

Qui negotia hæreditatis absentis nomine gerit ab his, ad quos negotium in veritate pertinet, poterit conueniri actione negotiorum gestorum, & petitione hæreditatis, si se hæredem contendat. Bal.

Papinianus lib. 6. Quæstionū.

LEX X.

CVm hæredis ex parte instituti filius, quū patrē suū

CVm hæredis.] CASVS. Habui filium, & domi reliqui, & profectus sum, & decessit Titius in ciuitate: ex illo ignorans

ignorans me defunctum, instituit me hæredem cum alijs, filius meus tanquam procurator meus res hæreditatis ad ministrauit distrahendo, qua actio. cohæredes mei illam partem possint exigere, quæritur? Et respon. q petit. hære. nisi eo, q filius non hæreditario nomine, sed patris nomine res hæred. administrauit, quare negot. gestor. actio. tenebitur patris sui cohæredibus & hoc in prima. Sed quid si illū filium exhæredauit, & alios filios instituit hæredes aut extraneos: nūquid filii isti habebunt nego. gest. actio. contra eū administratorem? dicitur q non, qa nullo modo erat eorum negotiorum, cum res non essent paternæ, & patri acquisitę. Tertio pionat per similes & vt, q tenetur neg. gest. actio. quia si exigam nomine tuo, te. ratum habente, oritur act. neg. gesto. ergo hic, quod verum est, si dominus ratum habeat. Quarto pone, q illum filium instituit, vnde veniunt cohæredes mei, & eum conueniunt: & ipse dicit pecuniā mihi fuisse a quisitam, asserens me vixisse illo tempore quo conditū fuit testamentum, dubitabatur, an hoc dicere possit. videbatur q non, quia sic videtur mutasse sibi causam possessionis: sed quia video, quod aliquis gessit negotia hæreditatis male, & sic factus est debitor hæred. si quidem postea gerat se pro hærede, poterit hoc facere, & conuenietur petitio hæred. nec videbitur sibi mutare causam possessionis: vnde idem in casu superiori est dicendum, ut si petit. hæred. conueniatur, nec videtur causam possess. mutasse.

1 † *Vt absentis.*

2 † *Flor. hæreditas.*

3 † *Alias, de est, enim.*

4 † *Flor. ei cuius nomine, & exceptum est, ei cuius nomine, restitui æquū est.*

5 † *Flor. fuerunt.*

ignorabat[a] viuo testatore decessisse, partem hæreditatis nomine patris 1 † absentis administrauerit,[b] & pecunias distractis rebus acceperit, hæreditatis 2 † ab eo peti non potest:[c] quia neque pro hærede, neque pro possessore pretia possidet:[d] sed vt filius patris negotium curauit. Negotiorum autem gestorum actio ceteris cohæredibus,[e] ad quos portio defuncti pertinet,[f] dabitur.[g]

¶ Illud enim 3 † vtique non est metuendum, ne etiam patris (a quo forte exhæredatus est)[h] teneatur hæredibus, quasi negotia hæreditaria gesserit, cum id quod administrauit, non fuerit paternæ hæreditatis. Nam, & si[i] negotiorum gestorum actio fit[k] 4 † ei, cuius suo nomine debitum exactum est: hoc tamen,[l] quod alieno nomine[m] perceptum est, restitui[n] æquum est. Sed in proposito,[o] neque patris[p] nego. tio fuerant, 5 † qui[q] esse desierat:[r] neque paternæ successionis, quæ fuerant[s] alterius hæreditatis. Quod si filius iste patre 6 † suo hæres extiterit, & moueat 7 † controuersiam, quod pater eius postquam hæres extitit, mortem obierit: ille tractatus[t] incurrit, an ipse sibi cām possessionis mutare videatur:[u] Quoniam tamen[x] qui negotia hæditaria gessit, & debitor esse cœpit,[y] postea faciens controuersiam hæreditatis, velut iuris possessor conuenitur:[z] idem etiam in hoc filio a respondendum erit.

TITVLVS V.

De possessoria hæreditatis petitione.

Bonorum possessori de iure prætorio competit hæc actio, in qua tantum venit, quantum in petitione hæreditatis ciuilis. Barto.

K *Actio fit*] i. esse solet ratihabitione sequente, vt supra de neg. gest. l. si pupilli §. idem ait. & sic suum est negotium ratihabitione.

l *Hoc tamen.*] i. hoc casu.

m *Nomine.*] i. nomine patris, non cohæredum suorum vnde ipsi habere non possunt, vt d. l. si pupilli. §. sed si ego. Ac.

n *Restitui*] i. cohæredibus patris, cum pater ratum non habuit neque per consequens hæredes eius possunt habere ratum, ut infra de bo. pos. l. 3. §. a quitere. vel quia non est eorum nomine gestum, vel quia hæreditas non transmittitur ad hæredes. C. de cadu. tollen. §. in nouidimo. Vel qa ratum debet haberi intra tempus, quo possit adiri, ut infra rem rat. hab. l. pen. Azo. Petitione autem hæreditatis tunc tenetur, quando scitet patrem non aditurum, vt & alias sup. tit. 1. l. etiam. §. si quis absentis.

6 † *Patri.*

7 † *Mouea.*

o *In proposito.*] s. casu.

p *Neque patris.*] scilicet prima facie.

q *Qui.*] s. pater.

r *Desierat.*] i. morte.

s *Quæ fuerant.*] quæ scilicet negotia.

t *Ille tractatus*] idest quæstio: nam tractatus apud dialecticos est illa quæstio, quod quicquid pro vero ponitur, falsum reperitur, ut infra ad leg. Falcid. l. qui quadringenta. apud Isidorum dicitur tractatus multiplex expositio.

u *Videatur.*] quod iure prohibitum est, ut C. de acq. poss. l. cum nemo. Sed tamen hoc non vt, triplici ratione. Prima, quia ille dr sibi mutare, qui prius possidebat ciuiliter & naturaliter, uel naturaliter tantum: at iste ante nullo modo possidebat. Secunda, quia ille dicitur sibi mutare qui nulla superueniente iusta causa dicit se possidere ex alia causa, & vult sibi mutare causam possess. at iste iusta de causa, & iusta opinione postea interueniente dicit se possidere, ut infra de acq. poss. l. qui bona. §. quod scriptum, & l. 3. §. illud. & pro hærede l. 2. §. quod vulgo. & de vsucap. non solum, §. quod vulgo. Tertia, quia iste non incipit habere aliquem titulum, nam & titulus dicitur causa poss. sed incipit habere qualitatem possidendi.

x *Quoniam tamen*] inducit simile, per quod soluit quæstionem præmissam.

y *Cœpit.*] Ex alia causa, quam ex pretijs rerum venditarum.

z *Conuenitur.*] scilicet petitione hæreditatis, ut diximus supra titu. 1. l. etiam, §. fi. & l. sequen. & l. quod si in diem, §. non solum.

a *Filio*] qui debet pretia.

a *Ignorabat.*] in quo casu in causam caduci est pars illa, at in l. supra proxime, loquitur etiam in prim. non scripto, & in hoc differunt hæ duę leges, secundum quosdam.

b *Administrauerit*] nam sine mandato: nam si pater mandasset, adita videretur.

c *Non potest.*] per cohæredes patris quibus accreuit.

d *Possidet.*] dum se patris hæredem non contendit, quia fortè exhæredatus est: videtur ergo scire de morte patris. Sed respon. fortè dixit. unde dic, quod ignorat alias pro possessore possidet.

e *Cohæredibus.*] scilicet patris.

f *Pertinet.*] iure accrescendi.

g *Dabitur.*] vel quia p cohęredem patris ipsa re gestum est negotium, licet patris putauerit, ut supra de negot. gest. l. si cum putaui, in fi. & l. si pupillus, §. idem ait, & §. quid ergo, vel quia hæreditaria negotia gesta sunt, vt supra de negot. gest. l. siue hæreditaria. Sed nonne tempore latum legum hęc quasi caduca ad fiscum pertinebant, vt supra titu. l. item veniunt, §. cum antequam, quomodo ergo datur actio cohęredibus? Respond. hic de noua iure fit mentio, quod est C. de caduc. tollen. §. pro secundo, & § in nouissimo Vel dic, quod loquatur de eo caduco, quod habebatur pro non scripto, quod etiam ad fiscum iure veteri non deferebatur, ut C. de caduc. tollen. §. in primo.

h *Exhæredatus est.*] idem & si sit institutus, ut dicetur infra proximo. §.

i *Et si.*] i. quamuis. Accur.

DE POSSESSORIA

hæreditatis petitione.

Si habes rubricam sic: de possessoria hæreditatis petitione, melius dixisset de bonorum possessoria hæreditatis petitione superiores actiones hæredibus competunt, sequentes ut qui non sunt hæredes, sed similes hæredibus, ut bonorum possessoribus, hoc tit. exceptis Carbonianis. l. 1. §. missum, de Carbo. edict. ex quo possessoribus etiam aliæ nomen conuenit. Cuiac.

Ordi-

a O Rdinarium. Velut.] nec enim hæredes veri sunt, sed quasi, vt Institu. de bonorum possessio. §. quos autem, & infra de reg. iuris, l. prætor. Sed oppo. quia superiores videntur prætoriæ, non ciuiles, vt supra tit. 1. l. 1. in prin. quæ est contra. Sed approbando ibi dicit, vt diximus ibidem. Item quæ sunt prætoriæ istę superiores: nam tantum est vna, scilicet de petitione hæreditatis? Respond. verum est in genere: sed tamen alia est, quæ mihi: & alia, quę tibi competit: sic plures, sicuti certi condictio ex mutuo vna est in genere: alia est tamen quæ mihi, alia tibi datur.

b Data est.] a prætore viuo: hoc ideo: quia est bonorum possess. quæ edictalis, & alia decretalis, quæ datur a prætore viuo, de qua hic dicit. Sed hodie non est decretalis, vt C. qui admit. ad bonorum possessio. l. fin. & de curato. furio. l. fin. §. nos autem.

c P Er quam.] scilicet vtilem petitio. hæred. prætoriam.

d Hæres.] vt infra de bonorum possessio. l. secunda. Hic quæritur an actiones quas intendit bonorum possessor iure hæreditario, ut puta exempto, & similes dicantur prætoriæ, an ciuiles. Et nego. esse prætorias: magis enim spectanda est origo, idest ius ciuile, a quo fuerunt inductæ, quam prætorium, quod eas velut palmites, & propagines ad alias quasdam personas deriuauit, & traxit, arg. C. de his, qui veniam ætatis impetrauit. l. fi. & infra de verborum obligationibus, l. in illa. arg. contra, infra de noxalibus, l. electio. §. item si ex. Sed ibi prætoria, & ciuilis dici potest, vt infra eo. tit. de noxal. l. si plurium.

Vlpianus lib. decimoquinto ad edictum.

LEX PRIMA.

O Rdinarium fuit, post ciuiles actiones a hæredibus propositas, rationem habere prætorem & eorum, quos ipse velut a hæredes facit: hoc est, eorum, quibus bonorum possessio data est. b

Gaius libro 6. ad edictum prouinciale.

LEX II.

P Er quam c hæreditatis petitionem tantundem consequitur bonorum possessor, quantum superioribus ciuilibus actionibus hæres d consequi potest.

TITVLVS VI.

De fideicommissaria 1 † hæreditatis petitione.

Fideicommissario vniuersali, cui est hæreditas restituta verbo, competit hæc actio; in qua veniunt omnia, quæ in petitione hæreditatis ciuilis. Bartolus.

1 † Flo. fideicommissaria.

DE FIDEICOMMISSARIA † hæreditatis petitione.

† Flo. fideicommissaria.] & hoc ti. de fideicommissarijs, q. b. ex senatuscon. Trebelliano restituta est hæreditas, nã etij hæredes imitantur Cuiac.

e E X ordine Proponitur.] idest datur.

f Hæreditas] verbo talis si re, & postea definat possidere: rei venditatio. habet: quod enim facit hæreditatis aditio, vt tunc demum competat hæreditatis petitio, hoc verbalis restitutio, ut habeat locum fideicommissaria, ut argumento infra ad Trebel. l. restitu. primo respon. & l. facta. principio.

g Senatusconsulto.] s. Trebelliano.

h Poterit.] contra possessor. s. Accur.

i Q Uæ actio] scilicet utilis.

k Ciuilis] sed in restitutione facienda ab hærede fideicommissi non ueniunt fructus, nisi fuerit in mora, vel nisi specialiter fuerit rogatus restituere fructus, vt infra ad Trebellianum, l. in fideicommissaria, in principio. Sed cum hæc actio ex senatusconsulto, scilicet Trebelliano, sit inducta, sicut petitio hæreditaria ab alio senatusconsulto, quare non est hæc ciuilis, ut Instit. de perpet. actio. in princip. Respon. hæreditatis restitutio a senatusconsulto Trebelliano est inducta, vt fiat ex officio iudicis, sicut & emptio a iure gentiũ, non tñ fideicommissaria hæreditatis petitio, vel redhibitoria est ciuilis. Itẽ hoc non est bonum argu. succedit de iure ciuili: ergo actio ei competens est de iure ciuili. Nam pene omnes contractus sunt de iure gentium, & tamen actiones sunt ciuiles, vt supra de origine iur. l. secunda. §. deinde ex his. Accursius.

Vlpian. lib. 15. 2 † ad edict.

LEX PRIMA.

E X ordine occurrit actio, q̃ proponit e his, quibus f restituta est hæreditas. f Nam quisquis susceperit 3 † restitutam hæreditatem ex senatusconsulto, g ex quo actiones transeunt, fideicommissaria hæreditatis petitione vti poterit. h

Paulus lib. 20. ad edictum.

LEX II.

Q Væ actio i eadem recipit, quę hæreditatis petitio ciuilis. k

Hæc actio competit fideicommissario, & eius hæredi, bonorumve possessori; & non datur contra uerum hæredem; sed contra alios, & eorum hæredes. Bart.

Vlpian. lib. 16. ad edictum.

LEX III.

N Ec interest, mihi quis rogatus fuerit restituere, 4 † an cui hæres extiti. l ¶ Si 5 † bonorum possessor sim eius cui fideicommissaria hæreditas relicta est, m vel alius n successor, per hanc actionem experiri potero. 6 † Sciendum est hanc actionem aduersus eum, qui restituit hæreditatem, non competere. o ¶ Eę autẽ actiones p mihi dantur, quæ hæredi, q & in hæredem competunt.

2 † Lib. 16.

3 † Flor. susceperit.

4 † An ei cui hæres extiterim, Sed & bon. Fl. an hæres cui extitisse.

5 † Deest Et si.

6 † Flor. praeterea.

l N Ec interest. Extiti] vt supra de petitio hæred. l. 3.

m Relicta est.] & verbo restituta.

n Alius] puta iure nouo, ut supra titulo tertio. l. tertia, §. nouo.

o Non competere] imo videtur, quod sic, vt infra ad Trebellianũ, l. ita. §. si ex Trebelliano, quæ est contra. Solu. ibi dicit dari in eum actionem, quæ defuncto in eum competijt, scilicet ex mutuo, uel al unde. Sed quæ est ratio, q̃d petitio hæredita. fideicommissa. non datur in restituentem? Respond. quia non datur nisi contra eum, qui pro hærede, vel pro possessore possidet: hic autem non pro hærede possidet, vel pro possessore, quia verus est hęres, licet hæreditatem restituerit, ut infra ad Trebellianum, l. si hæres institutus, & Institu. de fideicommiss. hæred. §. restituta, secundum quosdam: hoc non placet: nam talis titulus pro titulo debet haberi. Sed ea est ratio, quia non possidet pro hærede, qui ad alium transtulit. Sed quia possidet pro possessore, conueniri potest petit. hæred. Sed hoc intelligas, quando aliquid ex hæreditate possidet, postquã hæreditatem restituit uerbo, uel si re, non omnia: nam ante constat, quod non tenetur petit hæred. sed actione ex testamento, si iam adiuit: uel si non adiuit, poterit cogi officio iudicis adire, etiam si repudiauit, ut infra ad Treb. l. nam quod. §. 1. Cæterum post aditionem est actio ex testamento, ut diximus, ut fiat restitutio, post restitutionem pro rebus restitutis cessat hæc actio, quia alia ei datur. s. in rem, & suo nomine, vt in peti. hær. dixi supra de petit. hære. l. & non tantum §. 1. sed si quæ non sunt restitutæ, hac actione ex testamento potest agi, quasi non plene restitutis. Et no. quatuor tempora ex prædictis.

p Actiones.] hæreditariæ singulares.

q Hæredi.] directo qui mihi restituit hæreditatem, ad q. est infra ad Treb. l. 1. §. 2.

DE

DIGESTORVM

seu Pandectarum.

Liber Sextus.

TITVLVS I.

De rei vendicatione. 1 †

Hæc actio est ad rerum singularum petitionem, & competit pro omnibus rebus corporalibus. Bart.

Vlpianus libro 17. ad Edictum.

LEX PRIMA.

Post actiones, quas de 2 † vniuersitate [a] proposuit [b] prætor, subiicitur actio singularum rerum petitionis Quæ specialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, [c] quàm iis, quæ anima carent, & in ijs, quæ solo * continentur.

Liberæ personæ quæ sunt in potestate nostra, non petuntur rei vendicatione, sed alijs remedijs hic expressis, nisi vendicentur adiecta causa de iure ciuili. Bart.

¶ Per hanc * autem actionem liberæ personæ, quæ suæ iuris nostri, ut puta liberi, qui sunt in potestate nostra, 3 † non petuntur, [d] Petuntur 4 † igitur aut præiudiciis, aut interdictis, aut cognitione prætoria. [e] & ita Pomponius libro 37. scribit, nisi [f] fortè, inquit, adiecta [g] causa quis vendicet.

¶ Vnde 5 † si quis ita petit filium suum, [h] vel in potestate [i] ex iure Romano: [K] videtur mihi 6 † Pomponius consentire, rectè eum egisse: ait enim adiecta causa, ex lege Quiritum vendicare posse. [l]

¶ DE REI VENDICATIONE. †

Scibent eui i decur, & contra quem, & quæ in ea veniunt, & qualis sit. Sciendum est autem, quod in hoc titu. princip. dicter de directa tractatur. infra vero si ager. vectig. vel emphyt. tractatur de vtili. Cui detur directa, dicitur infra eodem l. in rem 1. respon. Item cui vtilis. dicitur C. eod. l. si vt proponis. Item ei, qui præscripsit rem longo tempore, datur vtilis, licet M. det ei directam. Contra quem detur, dicitur infra eodem l. officium. & C. de alien iudi l. 2. & C. vbi in rem actio exerc. debe. l. 1. Et hoc vbi datur directo: nam quandoque datur vtiliter, ut infra eodem si culpa & l. qui restituere. § si vero nec. & infra de noxalibus l. electio. § item si ex. Quæri consueuit, an is qui tantum ciuiliter possidet, sicut est is, qui dedit in fraudem, possit pro eo iure quo habet, conueniri: quod verum est, non tamen sit præiudicium ei qui naturaliter possidet. Et sic patet ex prædictis, quod directa directo, & directa vtiliter, & vtilis vtiliter, & vtilis directo datur: nam directa & vtilis ad actorem directo & vtiliter ad reum refertur: Qualiter alicui dominium quæratur, licet in hoc tit. casus ponantur singulis prosequi non expedit, quia specialis est titulus inf. de acquir. rerum domi. & Instit. de rerum diuis. Quæ veniant in hac actione dicitur infra in l. 1 per totum, & infra eod. l. non solum & l. quæ de tota. Item fructus, ut infra eod. l. fructus vt ibi plene dices. Et quia fiunt reputationes in hac actione: plenè dices infra eod. in l. in fundo. Qualis sit, & quidem arbitraria, & stricti iuris & ideo quatuor remedia dantur, vt dices infra eod. l. qui restituere Et potest dici temporalis, quia quandoque tribus, quandoque decem, quandoque viginti, quandoque triginta, quandoq; quadraginta, quandoque centum annis durat Neque autem heredi, vt heredi, neque in heredem vt heredem datur, sed quasi contra possessorem, vt infra ad exhib. de eo. § fina. & sic, post vendicationem hereditatis, aut velut hereditatis subijci vendicationem rei singularis, inquit Caius qui plura dicit de ver. Ro.

Post actiones] CASVS. Ponit iurisconsul. continuationem huius tit. ad superiores, quod dictum est in superioribus, quibus modis vniuersitates petuntur: nunc qualiter res singulares, & ita de speciali, & habet locum ista actio tam in re mobili, quàm in immobili.

¶ *Per hanc.*] Cum ista actio detur pro omnibus rebus an pro liberis personis dari possit, quæritur. Et dicitur quod non. vnde si volo filium meum petere quem dico in potestate mea, agam præiudiciali, & interdictis. & officio iudicis. veruntamen dicitur, quod possum vendicare filium adiecta causa de iure Quiritum.

¶ *Per hanc*] Non solum res singulares, sed etiam vniuersitates, quæ scilicet rectè sunt, per hanc actionem peti possunt, sicut grex, equitium, armentam, & similia: veruntamen ad hoc vt grex vendicetur, non oportet, quod singula capita condicantur per hanc actionem.

a *Di vniuersitate*] scilicet querelæ, & pet. here. quæ est vniuersalis, vt sup. de pet. hær. l. item uidendum, § fin. & l. seq. Azo. Sed certè per querelam non petitur vniuersitas, sed testamentum rumpi, vt sup. de inoff. test. l. Papinianus, in fi. Dic ergo, vel hic plurale pro singulari poni, ut supra de pet. here l. diuus. in fi. vel quod de pet. heredi recta & utili dicat, de qua etiam vtili posuit duos tit. proxi. duobus titulis.

b *Proposuit*] si habes prætor, vel subaudias, dic approbando, vt supra si pars here. pet. l. 1. 1. respon. si non habes, dic iurisconsultus u. l Senatus.

c *Animalibus*] quæ per se mouentia dicuntur, ut infra de uerbo. signi. l mouentium.

d *Non petuntur.*] quia rei vendicatio datur ei, qui dominus est de iure gentium, vel ciuili, vt infra eodem. l. in rem. sed istæ liberæ personæ sunt, & non sunt in alicuius dominio ergo non datur actio in rem, nisi adiecta causa, ut subijcit. Accur.

e *Prætoria.*] scilicet erunt petendi, & dic præiudicijs, idest, præiudicialibus exceptionib. veluti si ageret filius contra patrem, & pater obiiceret, agere non potes, quia meus filius es: & sic in modum exceptionis semper opponi debent, secundum Ira. Sed hæc glo. nulla est, quæ hic loquitur. cum filius petitur, non cum in modum exceptionis repellitur. Tu ergo dic, præiudiciis, idest præiudicialibus in rem actionibus vt Instit. de actio. §. præiudiciales. Et dicuntur ideo præiudicales actiones, & exceptiones, quia prius de eis cognoscitur, quam de alia principali quæstione pronuncietur. Sed certè hac ratione quælibet exceptio diceretur præiudicialis, quia semper prius cognoscitur de ea, quàm de principali quæstione pronuncietur, sed sententia in principali quæstione fertur, ut C. de ordin. cogn. l 1. 2. & 3. & l. cũ status. Dicuntur ergo præiudiciales, quia sic præiudicant vt interim aliæ quæstiones differantur, donec de hac iudicetur, differantur dico quãtum ad definitionem, ideſt cognitionem, non quantum ad litem contestatam, nam & in causa liberali hoc fit, vt sup. de lib. cau l. ordinata.

f *Nisi fortè.*] excipit ab eo quod dixi, non posse vendicari. Azo.

g *Adiecta causa.*] de iure Romano, vt subijcit. Sed nonne hoc in sequenti uetum, si quid ita repetitur vt superfluum? Respon. non, quia primo sub dubio, postea indubitanter respon. Azo.

h *Petit filium suum.*] sibi exhibendum ab aliquo. Azo.

i *Vel in potestate.*] sua esse dicat, cum filius contradicat, & fit à semetipso. Azo.

K *Romano*] quo filii sunt in nostra potestate, vt Insti. de patr. potest. § ius autem.

l *Vindicare posse.*] patrem filium suum. Azo. Sic etiam potest Abbas monachum suum adiecta causa de iure canonico: sic & prælatus clericum suum adiecta causa. Item potestas ciuem suum, vt infra ad municip. l. de iure. primo respõ. Idem de colonis Palestinis, ut C. de col. pa. l. 1. lib. 11. Idem de colonis Illyricanis, vt C. de colleg. illyr. l. 1. & de colonis Imperatoris, siue patrimonialibus, vel fisci-

Marginal notes:

† Vindicatione. Fl. cuius formulã explicant Cic. in oratio. pro Murena. & Gell. lib. 20. c. 9.

1 † Fl. vindicatione, & infra vbique.

2 † Fl. quæ de tum. proposita sunt.

* Propria hic est in iurisc. vt ait Sene. li. 2. natur q. 8.

* Vide Innoc. in c. certificari, extra de sepult. vbi glossæ § ei seq. & l seq explicat.

† 3 Fl. desunt si vt.

4 † Al. desunt petuntur.

5 † Fl. deest modo.

6 † Duar. miclo, & Pompo.

vt C. de col. fugi. l. 1. & 2. & 3. & C. de agr. & cens. & l. 1. & 2. & 3 lib. 11. Idem in colonis quorumlibet priuatorum, ut possint vendicari, causa adiecta, de iure Romano, vel de iure legum, vt C. de agric. & censi. l. quisquis, & l. omnes, & in Auth. de man. prin. §. sed neque susceptentes, col. la. 3. Idem in cohortali, vel curiali, ut C. vbi quis decr. vel cohor. l. prima. Vt autem plenè scias, quando vnumquodque istorum locum habeat, uel interdictum, uel cognitio prætoris, siue officiũ iudic. quod idem est, siue præiudicialis actio: dic, quod si filius à nullo detinetur, sed ipse sui controuersiã facit, locum habet cognitio prætoris. Sed dici potest, quod præiudicialis actio in rẽ locum habet, sicuti contra eum quem seruum meum esse contendo, & cessat interdictum de liber. exhi. nisi propter aliquam hæreditatem sit contentio, vt inf. de lib. exhib. l. deinde, §. hoc autem & l. si eum qui se, & Insti. de actio. §. præiudiciales, si verò filius sit apud alium & sua sponte, locum habet iudicis officium, siue cognitio prætoris, sicut & si apud neminem esset: nam hic apud se esse videtur. Item præiudicialis actio in rem eadem ratione, sed & rei vendic. dari potest adiecta causa, de iure Quiritum cessat vero interdictum, nisi qui detinet, pariter se patrem profiteatur: nam his casibus loquitur lex ista, ut infra de lib. exhiben. l. fina. Si uerò inuitus detinetur, hoc casu proditum est interdictum, vt infra, de liber. exhiben. l. 1. & datur rei vendic. adiecta causa de iure Quiritum, ut hic dicitur, & cessat præiudicialis in rem actio, quæ solummodo contra filium datur, & ratione controuersiæ, quam de se facit filius. Alia verò rei vendicatio, scilicet adiecta causa, de iure Quiritum, datur ratione possessionis, quam alius habet, & controuersiæ, quam facit, & ita cessat iudicis officium. Huic distinctioni est contra, quod dicitur, quod vbi est ordinarium auxilium, non debet recurri ad extraordinarium, ut supra de mino. l. in causæ, primo respon. Vnde non uidetur, quòd cum iudi. offic. alia actio, uel auxilium detur. Ad quod respon. quòd ibi uocat extraordinarium auxilium restit. in integ. quod contra ius commune datur. Secus vero si de iure cõmuni quis petat actionem dari extraordinariam cum ordinaria. Sed huic responsioni est contra, sup. de edend. quædam. ubi extraordinarium, quod est de iure communi, non competit cum ordinario, sed ibi in subsidium illud extraordinarium datur, sic etiam posset responderi ad legem illam. in causæ.

Hac actione vendicatur etiam vniuersitas rerum in totum, vel in partem, non obstante, quod aliqua pars particularis non sit vendicãtis. h. d. cum l. seq. Bartol.

¶ Per hanc * autem actionem non solum singulæ res vendicabuntur, 1 † sed posse etiam gregem [a] vendicari, Pomponius lib. variarum 2 † lectionum 25. scribit. Idem & de armento, [b] & de equitio, [c] cæterisque, quæ gregatim habentur, dicendum est. [d] Sed 3 † enim gregem sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra nõ sint. [e] grex enim, non singula capita, vel 4 † corpora vendicabuntur. 4 †

* Ad intel. huius §. vide Cras. in l. frater a fratre, nu. 78. de cõ. di. indebi.
1 † Fl. vindicabuntur & in fra vindicari.
2 † Flo. deest, variarum.
3 † Alias, sed. &c.
4 † Flor. deest, capita vel.
5 † Fl. vindicabuntur. & sic in omnibus infra ve pro. vi.

Paulus lib. 21. ad edictũ.

LEX II.

SEd si par numerus duorum [f] interfuerit, neuter solidum gregem, sed nec 6 † partem dimidiam totius eius vendicabit: [g] 7 † Sed si maiorem [h] numerum alter habeat, vt detracto alieno, nihilominus gregem vendicaturus sit, [i] in restitutionem 8 † non veniunt aliena capita. [k]

6 † Fl. ne.
7 † Vindicabit & inf. vindicaturus. Du.
8 † Alias, in restitutionem tamen.

a *Gregem.*] ouium.
b *Armento.*] bouum.
c *Equitio.*] equorum.
ADDITIO. Accursius uidetur hic distinguere has voces, tamen omnes sub grege comprehendi colligitur ex verbo, gregatim, in text. posito. Grex enim est quorumlibet animalium congregatio. l. 2. ad leg. Aquil.
d *Dicendum est.*] quia vniuersitas est facti, non iuris, in his. Nam in vniuersitate iuris aliud est, ut infra eodem, l. vendicatio.
e *Non sint.*] volue literam, licet non sint nostra singula capita, grex enim, &c. ut infra eodem l. in rem, §. at in his. sed in restitutione non veniunt alia capita, vt infra l. proxi.
f SEd si par. Duorum.] puta vnus quinque, & alius alia quinque in grege habebat: si vero vnus centum, alius centum habeat, vterque gregem totum vendicat, secundum quosdam, & H. quia vterque ex suis ouibus potuit constituere gregem. Azo. & Ioann. contra, quia non constituerent.
g *Eius vendicabit.*] sub appellatione diminutæ, videlicet pro indiuiso. Et est ratio, quia fortuito casu missa sunt, non vt sint communia, secundum Ioann. siue oues cuiuslibet sufficiant ad gregem, siue non: sic & quælibet corpora manent eius cuius fuerunt, vt, l. restitu. de rerum diuis. §. sed nec. item, quia neutra facit gregem, ut patet in exemplo, quod fuit de quinque; & quinque. Sed etsi sufficiant ad gregem, adhuc tamen non vendicabitur medietas, ut grex, nec pro diuiso, nec pro indiuiso, secundum Ioann. sed H. contra. Et quia hoc in populis coadunatis videmus ad aliquam prædicationẽ, vel etiam ad habitationem, & tamen quilibet durat populus. Item si primo erat grex meus, non desinit propter coacervationem, & sic grex est, & pars gregis. sed nec totum vnusquisque vendicat: quia non possunt duo esse domini insolidum, ut infra comm. l. si ut certo, §. si. Agetur ergo secundum Ioan. communi diuidundo, & rei vendicatio. pro suis corporibus. Sed quid si omnia corpora sunt communia pro indiuiso, nunquid poterit vendicari pro indiuiso medietas gregis? Respon. sic, ut argu. infra eodem l. quæ de tota, §. incertæ.
h *Sed si maiorem.*] quàm alius: & sic maior trahit ad se minorem, ut infra de acq. rer. domin. l. quicquid, §. fi. Azo. & Ioan. sed H. idest magnum. Nam sufficit quemlibet habere magnum si vult vendicare, vt gregem ut dixi modo, & fit grex ex decem ouibus, ut infra de abige. l. oues.
i *Vendicaturus sit*] gregem vendicabit, tamen in restitutione, &c.
k *Capita*] nisi eorum nomine possit intentare Publicianam, secundum H. ut infra l. proxim. in fi. respon. Et not. quod innuit hic, quòd aliena capita in restitutione non veniunt, sed in petitione sic, quod verum est. Nam totus grex est meus: nec enim dici potest partem gregis alienam esse, vt post dominus aliarum ouium ex suis ouibus gregem constituere voluit. Vel (quod verius est) dicas, quod non totus sit grex meus, cum quædam sint alienæ, uel etiam vna, nec totum gregem possunt uendicare, ut colligas singula eius capita, & concedendum est partem gregis alienam esse, nec tamen communem, ut Instit. de rerum diuisio. §. nec magis. Vel si velis dicere totum esse meum, ut primo dixi, habes argum. infra de acquir. rer. domin. l. quicquid, § at in his. & ita respondere posset, quod aliud sit in grege, in quo sunt distantia corpora, quæ per se esse censentur: ita uero vnum alteri cedit: sed certè quantum ad hoc non est differentia. Vnde expone, vt contraria uites, ego possum vendicare totum gregem, i. gregem, qui est quoddam totale corpus, ut Instit. de leg. §. gregem, alteri rei non accedens. Si vero dicas totum, idest quamlibet eius partem, falsum est Azo. & sic inclinat in secundam. Et est verum, quod est meus, & quod non est meus, diuersis respectibus.
MArcellus.] CASVS. Constitutus erat grex ex 300. ouibus, centum perierunt: alias centum emi, & subrogaui in locum mortuarum, grex ad Titium peruenit, si vendico? Et distingue tantum, an ab alio emerim, aut a domino, vt in primo casu cõpetat mihi directa in rem actio, in secundo autem publiciana in rem actio: si autem omnes perierunt præter submissas, omnes gregis nomine petuntur.
¶. *Armamenta.*] Si armamenta mea in naui tua fixisti, & iterum fuerunt dissoluta, potero ea uendicare. Vel dic, possedit quis nauem meam, dissoluta est, potero armamenta petere vendicatione item paruam nauem, quæ magnam sequitur, si magna integra remaneat.
¶ *Tempestiuus*] Titius habebat quinque de meo, & quinque

quę de tuo ista quinque in massam redegit: ista massa erit mihi, & tibi communis, & portionem tuam vendicare poteris pro rata ponderis. Item agere poteris pro portione mea, & Titius, qui dolo malo confudit, tenetur furti, & ad exhibendum, si autem vnum argentum pretiosius erat: eius habebitur ratio.

Vlpianus lib. 16. ad edict.

LEX III.

Marcellus a lib. 4. Digest. scribit. 1† Qui gregem habebat trecentorum capitum, amissis centum, redemit totidem alia 2† capita ab eo, qui dominium eorum habebat, vel 3† aliena ab eo, qui bona fide ea possidebat: & hæc vtrique* gregis (inquit) vendicatione continebuntur b Sed & si ea sola supersint capita, quę redempta sunt, adhuc cum posse gregem vendicare c.

Instrumentum non venit in vendicatione rei instructæ: sed est specialiter vendicandum. Bar.

¶ Armamenta nauis singula d erunt vendicanda. Scapha quoque separatim e vendicabitur.

Continua, supra in precedenti tit. dixit de vniuersitate, quæ consistit in compositionibus separatis: & sic de commistione corporum, quæ separata remanent Hic incipit tractare de commistione corporũ, quæ confunduntur, & hoc intendit; Si duorum res cõfunduntur, efficitur res cõmunis, & quilibet vendicabit pro rata. Et qui dolo confundit, tenetur ac si dolo desiisset possidere. h. d. cum l. seq; Bar.

¶ Pomp scribit: Si quid quod eiusdem naturæ est, ita confusum est atque commistum, ut deduci, 4† & separari non possit, 5† non totum, sed pro parte f esse vendicandum, ut puta meum, & tuum argentũ in massa redactum g est: erit nobis commune: & vnusquisque pro rata ponderis, quod in massa habemus, vẽdicabimus: etsi h incertum sit i quantum quisque ponderis in massa habeat. 6†

Paulus lib. 21. ad edictũ.

LEX IIII.

Quo quidem casu etiam communi diuidundo K agi poterit. Sed & furti, l & ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo confundendum id argentum curauit: 7† ita ut in ad exhibendum actione pretij ratio haberi m debeat: in vendicatione, vel cõi diuidundo actione hoc amplius ferat, cuius argẽtũ pretiosius erat n 8†

In rebus quæ commistione non confundũtur, remanet dominium eorum, quorum erat primo, nisi eorũ voluntate sit facta commistio. Bart.

Vlpianus lib. 16. ad edictum.

LEX V.

Idem Pomponius o scribit. 9† Si frumentum duorum, non voluntate eorum confusum sit, competit p singulis in rem actio, inquantum apparet q 10† in illo aceruo suum cuiusque esse. Quod si voluntate eorum commista sunt, tunc communicata videbuntur: & erit communi diuidundo actio.

Res quæ cõmistione speciem mutant, desinunt esse domini prioris, & res specificantis efficiuntur. Bar.

a *Marcellus.*] alias incipit Marcellus, & alias incipit lex ista, qui gregem.

1† *Al. incipit, qui gregem.* 2† *Fl. aliena.* 3† *Alias. vel qui bona fide &c.*

* *Communiter glo super verbo, vendicare, vide Inno. in c. certificari, de sepul. ubi dicit, quod omnis vniuersitas habet nomen a iure, & in hoc cognoscitur vtrum gaudeat vniuersaliter, vel non.*

b *Continebuntur.*] argumẽ. quod qui proponit rei vendicat. etiam Publicianam videatur proposuisse: ut infra de euict. l. mi nor §. si seruus.

c *Vendicare.*] per actionem in rem primo casu, vel Publiciana in secundo: ut enim pro re singulari & vnica, ita & pro hac corporali vniuersitate Publiciana competit, & datur. Sed si Publiciana datur: ergo vsucapitur grex. Sed cõtra, infra de vsuca. l. rerũ mixtura. in fi. vbi dicit, vniuersi gregis nullam esse vsucapionem Sol. subaudi ibi, tantũ, quasi dicat non esse vsuc. tantum vniuersi gregis, sed etiam partis, ut corporũ singulorum: licet aliud sit in domo, ut j. de vsucapio. l. cum qui ędes. Sed obijcit, hic est idem grex q fuit ab initio, ut supra de iud. l. proponebatur, ergo est dñs hui⁹ gregis, cum nullo modo eum alienauerit, ut infra de reg. iur. l. id qđ nostrum? Respõ non est ita. nam amisit dominium gregis morte singulorum capitum, & ideo vendicare dominiũ hac actione non potest Præterea, licet esset idẽ, nõ tamen omnino, sicut & qui dolo desijt possidere, non est omnino idem ac si possideret. Item & si sit prorsus idem, tamen est alteratus. Alij dicunt, vtrobique competere directam, ut l. proponebatur, & hic, & facit infra de excep. rei iud. l. si cum aliquis, §. 1.

4† *Alias, diduci.* 5† *Fl. possunt.*

d *Singula.*] quæ sunt separata. M. nam de coniunctis agitur ad exhiben. ut infra eodem, l. in rem. §. item quæcunque. Azo.

e *Separatim.*] sine naui quia non est pars nauis: sed per se nauicula quædam, ut infra de euict. l. scapham. & infra, de fun. instru. l. 6.

f *Pro parte.*] i. quota. Accur.

g *Redactum est.*] à te, vel alio.

h *Etsi.*] i. quamuis.

i *Incertum sit.*] scilicet dum proponitur actio: certificandum est tamen postea: sic & infra deposi. l. 1. §. si quis aurum. Al. vigilio contra, quia nulla fieret condẽnatio, vt j. e. l. si frumentum. §. fin Azo. & facit ad hoc respon. supra si pars here. pet. l. 1. in fi. & infra eodem, l. quæ de tota. §. in certæ. Accur.

K *Quod quidem. Etiam communi diuidundo.*] sĩ sine dolo commistum fuit.

l *Sed & furti.*] vbi non. l. 4. in fi. le.

m *Haberi.*] ut quia dolo desijt posse exhibere, iuratur contra eum in litem: sicque arbitrio iurantis fit rei æstimatio. & habetur ratio pretij rei, vt infra ad exhiben. l. Iulianus scribit, & infra de in lit. iur. l. in actione. Azo. & ita in hoc casu non est præparatoria alterius actionis quod est alias; ut inf. ad exhib. l. 1.

6† *Fl. etiam.*

n *Erat.*] Ex massa facta ex utriusque materia: non autem præstabitur pretium, sicut in actione ad exhibendum. Accur.

7† *Al. procurauit.*

Idem.] CASVS. Titius frumentũ meum, & tuum miscuit: sed nobis inuitis: quilibet vendicat corbes, si nobis volentibus, agetur communi diuidundo. Sed qd si ex vino meo, & melle tuo fecit quis mulsum? Dicit, quod mihi, & tibi erit commune: verius tamen est, vt specificantis sit. Sed quid si misceat plumbum meum argẽto tuo, an massa sit communis? Et dicit, quod non: quia separari possunt hæ species. Sed quid si aurum meum cum ære tuo misceres? massa communicabitur, & quilibet poterit partẽ suã vendicare: nec fit specificãtis, ut fit in mulso Viuia.

8† *Fl. fuerat.* 9† *Al. inci. si frumentum.* 10† *Fl. paret.*

o *Pomponius.*] aliàs lex, idem Pomponius & alias, si frumentum.

p *Competit.*] contra alium insolidum possidentem.

q *Apparet.*] i. quilibet aget pro suis granis, cũ omnia retineant suam substantiam, sicut si pecora Titij mista essent, ut instit. de rer. di. §. quod si frumentum. Sed quid si non apparet, quod fuerit cuiusque, & sic separatio est difficilis, vel impossibilis? Respõ. vtrique pro ea parte quam habuit in frumento, utilis communi diuidun. competit propter difficilem discretionem, vt ar. infra de vsufru. l. vsufructuarium. §. si viuarns. Et sic fortè intelligetur quod est insti. de rer. diui. §. sed nec. vt æstimet iudex quale cuiusque, & cui si plus de hoc attribuat, secus in pecunia. ut infra. de solu. l. si alieni.

ADDITIO. Dic quod speciale est in pecunia, ut sola commistione communicetur indistincte, ut l. singularia. infra, si cer. pet secundum Bar.

M. (Sam.)

a *Mulsum*] ab aliquo bona fide, & suo nomine, multo magis si vnus eorum fecit, ut Institu. de rer. diuis. §. quod si partum.
b *Qui fecit*.] iure specificationis, vt Institu. de rer. diuis. §. cum quis ex aliena.

¶Idem scribit: Si ex melle meo, & vino 1† tuo factum sit mulsum,a quosdam existimasse, id quoque communicari: sed puto verius, (ut & ipse significat) eius potius esse, qui fecit, b quoniam speciē pristinam non retinet. 2 †

In rebus diuersi generis, quæ commistione non mutant speciem, si separari poßunt, quilibet vendicabit suum: alias communicabitur, & pro parte vēdicabitur. Bar.

¶Sed si plumbum c cum argento mistum sit, d quia diduci 3† potest, non communicabitur, nec communi diuidundo e agetur: quia separari potest: 4 † agetur autem in rem actione. 5† Sed si diduci f 6† (inquit) non possit, vt puta si æs, & aurum mistum fuerit,* pro parte g esse vendicandū, 7† nequaquam erit dicendū, quod de 8 † mulso dictū est: h quia utraque i materia, etsi cō fusa sit, manet tamen.

Fœtus cedit ei cuius est mater, non cuius est pater. Bart.

c *Sed si plumbum*.] Primò dicit, quando eiusdem materiæ: sed separari non potest, vt supra eo. l. Marcellus, §. Pomponius, & l. quo quidem. Secundò quando similiter eiusdem materiæ: sed separari potest, ut in principio huius legis. Nunc autem aduersatur: sed si, &c. scilicet, quando diuersæ sunt materiæ. Et primo, quando separari potest: secundo, quando non potest: & hęc omnia quando non transeunt in speciem: aliàs est specificantis ut in mulso, §. supra proximo.
d *Mistum sit*.] sine voluntate dominorum.
e *Nec communi diuidundo*.] per consequentiam.
f *Sed si diduci*.] ponè casum duobus modis. Primò, si nullo modo potest separari æs ab auro, communi diuidundo agitur, & pro parte vendicatur: & tunc non est idem quod in mulso, quod specificanti cedit. Sed hoc non ualet, quia separari ab artificibus potest, ut infra, de acquiren. rerum dominio, l. lacus, §. si ex ære. Secundo, si non potest separari facile, tunc pro parte vendicatur: sed nec communicatur, nec communi diuidundo agitur: nec erit dicendum, quod à quibusdam de mulso dictum est, licet malè, scilicet, vt cōmunicetur.
g *Pro parte*.] s. incerta, sed postea certa fit, sicut & quando est similis materia, ut supra eod. l. Marcellus, §. fin. secundum R. & Ioan.
h *Dictum est*.] vt specificanti cedat secundum primum casum, vel secundum alium, ut communicetur: sed malè in hoc dicebant: nam cedit specificanti, ut supra. §. idem scribit.
i *Vtraque*.] Ratio quare non cedat specificanti, quia vtrumque remanet in rudi materia. & hoc secundum primum casum. Vel ratio quare pro parte videatur vendicandum secundum alium casum. Tertio etiam posset dici, ut esset remotiua ratio, quare idem hic uidebatur, quod in mulso, quia utrobique remanet eadem materia: sed hoc falsum in mulso, quia transit in speciem, & ideo specificanti cedit, si bona fide fecit, secus si mala fide, vt infra ad exhiben. l. de eo. §. si quis, & si fecit nomine suo. ut infra de acquiren. rerum dominio, l. quicquid. §. ubi. Et si species non potest reduci ad primam materiam, sicut est in mulso, quod ad mel, & ad vinum resolui non potest ut Instit. de rerum diuisio. §. cum ex aliena. Item nota ex prædictis, quod in tribus differt confusio à mistione: species enim dicuntur misceri, materiæ confundi, licet Petr. dixerit econtrario. Item species mistæ remanent in eadem substantia, & specie: confusæ autem transferuntur in aliam materiam. Item confusa fiunt communia, licet sine uoluntate dominorum: sed mista

1† *Al. & ex vino, & si, mulsum est potio ex vino & melle concinnata. l. si quis. de rei vind. & de leg. iii. Pollucem lib. 6. & multum ad senectutē longam & ualidam, confert.*
2† *F. continet*
3† *F. l. deduci.*
4† *Fl. deest, si par. vi.*
5† *Al. deest, actione.*
6† *Fl. deduci.*
* *Fuerit Hodie tamē chrysulca à qua qua vi aurū à quocunque metallo separari potest. Al. lib. 6. parerg. c. 11.*
7† *Fl. vindicandum.*
8† *Flum.*

demum cum voluntate. Item nota, quod confundere dicitur quis (licet abusiuè) qui frumenta miscet, ut infra loca. l. in naue Saufei. Item in pecunia est speciale, ut sola mistione suos faciat, ut infra de solut. l. si alieni. Et est forte propter prærogatiuam solutionis, siue pecuniæ, ut infra si cert. peta. l. singularia. Vel quia impossibilis est separatio, ut argu. infra de vsufruct. l. vsufructuarium, §. si vinarijs.

¶ Idem scribit: Si equam meā equus tuus prægnantem fecerit, non esse tuum: sed meū, k quod natum est.

Arbor quæ radices egit, cedit solo: aliàs secus Ba.

¶ De arbore, quæ in alienum agrum translata l coaluit, & radices immisit, Varus & Nerua vtilem in rem actionē dabant: m nam si nondum coaluit, mea esse non desinit. n

Falsa demonstratio circa rem petitam, nō vitiat iudicium: idem si erretur in nomine iudicis. Bar.

¶ Cum in rem agitur, si de corpore conueniat, error autem sit in vocabulo, rectè o actum esse videtur.

Incertitudo rei impedit condemnationem fieri. B.

¶Si plures * sint eiusdem nominis serui (puta plures Erotes) nec appareat, p de quo actum sit, Pomponius dicit nullam q fieri condemnationem.

Ista lex cū gl. præcedentis §. hoc dicit. Qui petit rē, debet eam declarare in

k *Sed meum*.] vt enim in rationali animali partus sequitur ventrem, ut C. de rei vendic. l. partum,* sic & in irrationali, ut hic. Ex consuetudine tamen in aliquibus partib. habet dominus equi pedem vnum.
l *Translata*.] facto alicuius, cæterum si aquæ impetus coaluit, nulla datur actio. secundum quosdam. Sed secundum Azo. idem in utroque, maximè quia leges de hoc tractantes plerūque quando sine facto hominis transeunt, loquuntur, ut Instit. de rer. diuisio. § præterea quod per alluuionē. Accur.
m *Dabant*.] & nos damus, secundum M. & idem dicebant, ubi quis amittebat dominium plantatione, vel satione, vel specificatione, vel pictura, argumen. eius, quod dicitur in tabula, ut Instit. de rerum diuisio. § si quis in aliena. Sed certè est illud speciale, vt quondam domino detur vtilis in rē actio propter pretiositatem picturæ. Item est pro M. de donat. inter vir. & vxo. nam etiam directa uidetur dari, nisi fallor. Sed ibi appellat utilem, scilicet in factum, non in rem dic ergo secundum B. & Ioan. hic. Sed nos nō damus, quia alterius est facta arbor alterius terræ alimento, ut infra de damn. infec. l. hoc amplius §. Alphenus. & infra de aquiren. rerum domin. l. adeo. § si & l. sed si ex meis. § arbor. Damus autem actionem in factum pro ęstimatione ad instar ferruminatorum, ut infra eod. l. in rem. § item q̄cunque. Accur.
n *Non desinit*.] ideoque directa, non utilis daretur.
o *Recte*.] no. vt hic, & supra de iudi. l. si in iudicijs, & infra de leg. l. 4. & infra de acq. poss. l. si me in vacuam, & C. de testam. l. si in nomine.
p *Appareat*.] iudici uel reo. Sed quomodo potest non apparere, cum semper stemus dicto actoris, ut infra de verborum obligationibus, l. inter stipulantem. §. si Stichum, quæ est contra? Sol. dic actorem hic decessisse, a vel eum nolle eligere.
q *Nullam*.] Nota, quod ratione incertitudinis condemnatio uitiatur, ut & infra de rebus dub. leg. si quis pluribus, & infra de testa. tut. l. duo, & de reg. iur. l. ubi repugnantia. Sed contra, infra de contrahen. emptio, l. si in emptione, in princ. Solu. ibi in odium obscurè loquentis, argumen. supra de pact. l. ueteribus. Item contra, infra de iis, qui deiec. uel effud. l. 1. in fin. Sed ibi non est aliquis de incertis: sed dominus est quem constat culpam commisisse, saltem in mala familia, condemnatus, ut Institu. de obliga. ex quasi delic. §. fina. Item contra, infra ad leg. Aquiliam. l. ita uulneratus, §. idque est consequens, & l. item Mela. §. 1.

* *Partum. Cōcor. l. placuit. C. & li. cau. ca. dilectus. de seru. non ordi. cū glo. & hoc quo ad statū quo ad honores, & dignitates est secus l. filiā, & l. liberos. de senat. l. exemplo & l. cor. C. de decur. lib. 10.*
* *Ad intell. huius tex. vide Purp. in l. admonendi C. de eden. & Fabia. Accoromb. in l. naturaliter. § nihil commune. de acqu. poss.*
a *Not. ex gl. quod declaratio, siue interpretatio libelli obscuri nō trāsit ad hæredes. quod est no. dignū secundum Bal. hic concor. Ion. in c. cū dilectus, extra de succes. ab intest.*

§. si plures. Solu. ibi ne delicta maneant impunita, vt in prædicta l. ita vulneratus. Item contra, supra eod. l. qui gregem, in fi. Solu. licet ibi in princ. fuerit incertum, efficitur tamen postea certum, vt ibi diximus.

libello secundum ipsius naturam, & qualitatem. Bartolus.

1 † *Lib. 6.*

Paulus lib. 21. 1 † ad edict.

LEX VI.

SI in rem [a] aliquis agat, debet designare rem: & vtrum totam, [b] an partem, [c] & quotam [d] petat. Appellatio enim rei, non genus, sed speciem significat, [e] Octauenus ita definit, quod infectæ quidem materiæ pondus: [f] signatæ [g] vero numerum: factæ autem, speciem dici [h] oportet. Sed & mensura [i] dicenda erit, cum res mensura continebatur. Et si vestimenta nostra esse, [k] vel dari [l] oportere nobis petamus, 2 † vtrum numerum eorum dicere debeamus, 3 † an & colorem? Et magis est, vt vtrumque. [m] Nam illud inhumanum est, cogi nos dicere, trita 4 † sint, an nouæ: quamuis & in vasis occurrat difficultas, vtrum lancem dũtaxat dici oporteat, [n] 5 † an etiam quadrata, 6 † vel rotunda: puta, an cœlata sit, 7 † quæ ipsa in petitionibus quoque adijcere difficile est: nec ita coarctanda res est, licet in petendo homine nomen eius dici debeat: & vtrum puer, an adolescens sit, vtique si plures sint. [o] Sed si nomen eius ignorem, demonstratione [p] eius vtendum erit: veluti qui ex illa hæreditate est: vel, qui ex illa ancilla natus est. Item fundum petiturus, nomen eius, & quo loco 8 † sit, dicere debebit. [q]

2 † *Alias, dicamus.*
3 † *Flor. debebimus.*
4 † *Alias, attrita.*
5 † *Flo. partita.*
6 † *Alias, quadratam, vel rotundã.*
7 † *Sane.*
8 † *Flo. loci.*

Solutio æstimationis facta a non possessore, non liberat possessorem. Bart.

Idem lib 40. 9 † ad edictum.

9 † *Lib. 18.*

LEX VII.

SI is, qui obtulit se fundi vendicationi, damnatus est, [r] nihilominus a possessore rectè petitur, sicut Pedius ait.

Si res pro indiuiso possideatur a socio meo, vel ab alio, alium tantum conueniam, si pro diuiso, vtrumque pro rata conueniam. Bartolus.

Idem li. 10. 10 † ad edictum.

LEX VIII.

POmponius 11 † li. 37. probat, si ex æquis partibus fundum mihi tecum coẽm tu

10 † *Lib. 10 infra.*
11 † *Tempo Lib. 36.*

a *SI in rem.*] idest rei vendicatio. Sed certè & si agatur in personam, habent locum quæ hac l. dicuntur, vt patet in actione de dolo, vt supra de dolo sed etiam ex dolo, §. fin. & in actione iniuriarum, ut infra, de iniur. l. prætor. & in qualibet quantitate petita, vt in Authen. de litig. §. ad excludenda, coll. 7. ibi, quantitas, &c. Item patet infra in ead. l. §. si vestimenta, &c. Ad quid ergo tantum de reali hic dixit? Respõ. quia in hoc tractatu erat, quandoque tamen huius legis dictum fallit, tam in personalibus, quam in realibus. In personalibus, vt in homine in genere debito, vel alternatiuè, vel qualibet alia re simili modo debitat in realibus ex causa iusta similiter, vt infra eod. l. quæ de tota, §. fi. & supra eo. l. qui gregem, §. fin & supra si pars hæredit. peta. l. 1. in fi. Sed pone secundum H. ꝙ vasallus meus vendidit suum proprium fundum: & illum quem habebat in feudum a me, suo prædio coniunctum: ego ignoro vter fundorum pertineat ad me: nunquid potero vendicare hunc, vel illum alternatiuè? Videtur ꝙ possum. Nam si quis legat mihi fundum illum, vel illum: videtur, ꝙ ab adita hæreditate dominium transeat ad me: & sic alternatiuè hunc, vel illum petere possum. Vel potest respõderi hic non transire dominium ad legatarium, sicut & cum testator reliquit in genere vnum suorum seruorum, arg. infra, de leg. 2. l. cum incertus.

b *Totam.*] etiam saluo eo, vt si simpliciter dicat, rem peto, totam petijsse videatur. Item si dicat, partem peto, dimidiam petijsse videatur, ut infra, de interr. actio. l. si defensor, § qui interrogatur, & infra, de verb. sign. l. nomen filiarum §. portionis.

c *Partem*] pro diuiso.

d *Quotam.*] pro indiuiso.

e *Significat.*] s. cum dixit debere designare rem. & sic nõ est contra, inf. de rebus credit. l. 1. in fi. quia ibi quo ad illum tractatum.

f *Pondus*] i. cum res pondere continetur.

g *Signatæ.*] vt pecuniæ. Accur.

h *Speciem dici*] vt scyphum, & facit infra depo. l. 1. §. si quis argentum, & §. si cista, & infra de furt. l. in actione, §. 1. & l. si quis vxori, §. si linea.

i *Sed & mensura.*] vt panis vel vinum, vel similia, ut prædicta l. si quis vxori. §. si linea.

k *Nostra esse.*] quod est, vbi agitur in rem.

l *Dari.*] quod est vbi agitur in personam, ut Institu. de actio. § sic itaque.

m *Vtrumque.*] idest illa duo, & tantum: nam &c. Si tamen iurauerit pro certo se colorem non posse dicere, huius rei necessitas remittitur, vt infra, de fur. l. in actione. & infra depos. l. 1 § si quis argentum.

n *Oporteat*] nos dicere rotunditatem, vel cælaturam.

o *Si plures sint*] s. apud illum qui conuenitur, nec scire potest reus cuius nomine conueniatur, secus si vnus tantum, vt infra de lib. & posthum. l. 2.

p] *Demonstratione.*] quæ nominis vice fungitur, vt hic subijcit, & infra de condi. & demonst. l. nominatim. & infra si cert. pet. l. certum est.

q *Debebit.*] prædicta autem omnia in libello conuentionali actor diligenter ipsi reo debet notificare, vt per hoc reus possit deliberare, cedat, vel contendat, vt sup. de eden. l. 1. Alij dicunt hæc omnia in causæ ventilatione postea notificanda, quibus non assentior, ideo quia non haberet ius deliberationis saluum ipse reus, vt dixi. Item not. quod res quandoque specialiter, vt hac l. quãdoque generaliter, quandoque vniuersaliter est petenda: & alia etiam sunt in libello necessaria, quæ dic, ut diximus s. de eden l. 1.

SI is.] CASVS. Possidebas rem meam, conueni alium qui desijt rem meam possidere, qui se liti obtulit, & condemnatus est mihi in æstimationem, an nihilominus possit a te rem petere? Et dicit quod sic.

r *Damnatus est.*] scilicet veram æstimationem, forte quia & in ea interesse continetur. Distingue tamen de eo qui obtulit se, an ideo, ut possidentem defenderet, quod sæpe fit calliditate quadam, ut infra, de interrog. actio l. qui ex parte. Et in eo casu non conuenitur possidens, vt pote cum duobus teneretur, s. defensori. & domino, quod iniquum esset, ut infra de reg. iur. l. bona fides. An etiam, ut actorem deciperet, & tunc etiam si ipse insolidum in interesse, & in rei æstimatione damnetur, nihilominus tamen possidens conuenitur: duo enim non vnus in idem exiguntur, ut hic, & sup. de petit. hæred. l. etiam §. penul. Azo & facit infra eod. l. is qui, & l. fin. autem. Nota ergo hic, quod propter solutionem dolosi possidens non liberatur, ut infra de tab. exhiben. l. inrum, §. condemnatio. & d. l. etiam § penul. Sed contra, infra de re iudic. l. si quis dolo, §. si quis cum. vbi dicit, quod ex quo quis non admisit in possessionem aliquem iussu prætoris mittendum, & soluerit, postea conuentus actione in factum, non tenetur postea debitor. Sed certe ibi idem erat ab vtroque petendum, quia debitum hic ab vno res, ab alio pecunia petita fuit. idest æstimatio doli. Et eodem modo solues infra, de noxa. elect. in prin. ubi si elige eum qui seruum dolo desijt possidere, liberatur possessor. Nam & ibi a possessore debitum tantum etiam petiturus, quod iam eram in solidum consecutus a doloso, ut in eodem titu. si seruus depositus, in fine.

POmponius.] CASVS. Habebam tecum fundum communem, sed tu mediam partem possess. extraneus aliam partem, qualiter partem meam petere possim, quæritur. Et distinguitur, aut possides pro indiuiso, nec te conueniam, sed extraneum: aut possides diuisim. & tunc

medie-

medietatem medietatis tuæ à te petam, & tantundem ab extraneo. Hæc tamen distinctio, an possideatur res pro diuiso, an non: locum habet in rebus immobilibus, non autem in re mobili, nec in hæreditaria petitione.

a *Possideatis.*] pro indiuiso. Accur.

b *Quadrantem.*] s. totius.

c *Regionibus.*] pro diuiso

d *Meam esse.*] Pomponius probat.

e *Possideri potest.*] p ut ad rem mobilem refertur, est contra infra, de ver. vrb. prædio. binas. vbi dicit tignum duorum esse, & pro diuiso. Sed ibi in dominio dicit: hic in possessione. vel sol. ut ibi. Et eodem modo solues infra p socio. l. pe. & ī. communi diuid. l. arbor. Sed & his legibus potest dici, quod immobilis, res est arbor, quia postquam a solo auelitur, vocatur lignum, vt infra de lega. 3. l. lignis. Item prout refertur ad hæreditatem, est contra supra si pars hære. pet l. 1. §. si ego. & § quinimo, & §. proinde. Vbi fit similis distinctio, quæ hic. Solutione rei dicitur possideri hæreditas pro diuiso a & indiuiso, non rōne actionis. Ipsa enim actio, idest hæreditatis petitio cum sit in corporalis, non potest possideri pro diuiso, vel pro indiuiso, vt infra de acq. pos. l. possideri. in princ. & ad hanc actionem hic habuit respectum.

1 † Flo. quadrantem.

2 † Flo. & tō te quoque a Titio quadrātem petere.

3 † Alias, in pet.

a Istam gl. sequitur Ba. hic.

m Not. quod tūc non excludit rei vend. quia dominū praualet contra. & facit infra depo. l. exceptio. & inf. de excep. rei iu. l. si qs ve a non domino. Bolo.

&[1] Lucius Titius possideatis,[a] non ab vtrisque quadrantem[b] 1 † petere non debere, sed à Titio, qui non sit dominus, totum semissem: aliter atque si certis regionibus[c] possideatis eum fundum. nam tunc sine dubio, & a te, & a Titio partes fundi petere me debere. Quoties. n. certa loca possidebuntur, necessario in his aliquam partem meam esse:[d] & ideo a te 2 † quoque & a Titio quadrātem me petere debere. Quæ distinctio, neque in re mobili, neque in hæreditatis petitione locum habet: nunquam enim pro diuiso possideri potest.[e]

Hæc actio datur contra eum qui possidet, vel est in possessione causa custodiæ, vel aliter detinet. Barto.

Vlpianus lib. 16. ad Edict.

LEX IX.

Officium autem iudicis in hac actione hoc 3 † erit,[f] vt iudex inspiciat[g] an reus possideat: nec ad rem pertinebit, ex qua causa[h] possideat. *Vbi enim probaui rem meam esse, necesse habebit possessor restituere:[i] qui non objiciet aliquam exceptionem.[k] Quidam tamen (vt Pegasus ait 4 †) eam solam possessionem putauerunt[l] hac actione complecti, quæ locum habet in interdicto, Vti possidetis, vel Vtrobi. 5 † ¶ Denique ait,[m] 6 † ab eo, apud quem res deposita sit, vel commodata, vel qui cōduxerit, aut qui legatorum seruādorum causa, vel dotis, vel ventris, 7 † vel rei seruandæ nomine in possessione sit, vel cui damni infecti noīe non cauebatur, (quia hi omnes non possident[n]) vendicari no posse. Puto[o] aūt ab oībus, qui tenent, & habent restituendi facultatem, peti 8 † posse.[p]

Bonæfidei possessor debet restituere rem vbi est, vel vbi petitur, sumptibus petitoris: malæ fidei possessor solum vbi inuenitur, vel vbi petitur sumptibus suis h. d. cum l. seq. Bart.

Paulus lib. 1. 9 † ad edictū.

LEX X.

SI res mobilis[q] petita[r] sit, vbi restitui debeat,

Vel aliter in rei vend. hoc nomen pro diuiso large acceptum est quia siue possideat pro diuiso, quia diuisit cum illo, siue non diuisit, sed sic certam partem pro se possidet, sed in pet. hær. non sic large accipitur, quia pro diuiso, puta quia diuisit cum illo, non tenetur peti. hære. vt pote cum habeat titu. diuisionis, vt Communia vtri. iud l. diuisionis. Item post diuisionem fundi, duo fundi dicuntur: non autem diuisa hæreditate duas hæreditates, vel etiam hæreditatem dicimus. Cum enim sit incorporale, non potest recipere diuisionem, vt postea dicatur hæreditas, ut infra communi diui. l. per hoc iudicium. Alij dicunt, q aliud in pet. hær. d quam in rei vēdica. quia ex asse hæres totam hæreditatem vendicat etiam ab eo qui partem vel rem hæreditatis tantum tenet, vt ī. de petitio. hæred. l. licet minimam. Sed hoc non intendit hic dicere, unde primam & secundam approbo.

Officium.] CASVS. Contra possidentem datur hæc actio. vnde iudex inquirere debet an is, qui conuenitur, possideat, & si inuenerit eum possidentem, compellat eam restituere, si actor intentionem suam probauerit, nisi reus objiciat sibi exceptionem aliquam. Quidam dicunt quod hæc actio datur contra eum qui vere possidet & ita contra eum qui tenebatur interdicto vtrobi, vel vti poss. Verius tamen est, quod quilibet detentor teneatur actione hac. Viui.

f *Erit.*] ante lit. contest.

g *Inspiciat.*] interrogando eum, vt infra de interrogat. actio. qui ferrum, § in iure. Et si mentiatur, dicendo se non posse possidere, auferetur ei possessio, vt infra eodem l. penult.

h *Ex qua causa.*] vt infra ea. l. in fi. sed secus in peti hær. vbi si non possideat pro hærede, vel prō possessore, non potest ea conueniri, vt sup. de pet. hær. l. etiam, §. si quis ab sentis, quæ est contra.

i *Restituere.*] scilicet possessionem vacuam, vt ī. de arbiter.

k *Exceptionem.*] videtur ergo ex hac litera quod primo actor suam fundet intentionem: post reus exceptionem suam opponat & probet, & sic postquā didicit testificata. ergo contra in authenti. de testi. §. quia vero. Solu. quatuor modis potest intelligi hæc litera. Primo, quando probaui per testes rem meam esse, & ipse similiter per testes vult probare exceptionem post quam didicit testificata, & secundum hoc corrigitur hæc per illam. Secundo quando probaui per instrumentum, & ipse similiter vult probare per instrumentum, & hoc potest. Tertio, si ego probaui per testes: & tu vis probare per instrumentum, Quarto econtra. & his tribus modis non corrigitur. Accursius.

l *Putauerunt.*] & malè.

m *Denique ait.*] scilicet Pegasus. Accursius.

n *Non possident.*] sed sunt in possessione, vt infra de acquiren. possess. l tertia, in fine.

4 † Flo. distinguemus, §. de arb. ait.

5 † al. vtrobique Restitui tamen Flor. Duo. vtrubi.

6 † al. denique ab eo.

7 † Flo. dotis ventrisue nomine.

8 † al. addi tur negatio.

9 † Lib. 2.

o *Puto.*] corrigitur dictum istorum

p *Peti posse.*] sic ergo contra commodatarium & similes agitur in rem: sed qui rem immobilem alieno nomine tenet, debet dominium nominare b in iudicio, vt C. vbi in rem actio. l. 2. Azo. Idem videtur hodie in mobilibus, vt in auth. vt omnes obuia §. hoc considerantes. collat. 5. Item nō egi in rem contra depositarium, ut hic. Sed contra in auth de deposit. & denun. § 1. col. 6. vbi dicit, q nemo extrinsecus impediat depositi restitutionem quo minus reddatur deponenti. Solut. secundum quosdam hæc corrigitur in hoc articulo. Alij dicunt extrinsecus præter dominum: dominus enim non videtur extrinsecus venire. Tu dic, quod si velit agendo in rem, potest quilibet qui se dominum dicat vt hic, & infra depositi. bona fides. aut interdicat tantum, vel contradicat, quod non potest, vt ibi.

b De nominatione uni in iudicio vi. q plenè not. In in capitu. inter quatuor. extra de maio. & obe. & c. humilis, eo. tit.

SI res.] CASVS. Petebam à te rem meam. quæro vbi res sit restituenda, an vbi petitur, an vbi res est. Distinguit, fuit bo. fi. poss. an male? Primo habet electionem conuentus vbi velit restituere, an vbi res est, an vbi res petitur: debet tamen præstare petitor omnes sumptus, præterquam cibaria: & cauebit reus quod restituet. Si fuerit malæ fid. poss. idem erit dicendum, quod in bo. fi. post si alibi poss. ter petita nactus fuerit. Quod si malæ fidei post rem ibi transtulit: suis sumptibus eam reducere debet.

q *Mobilis*] de re immobili ideo non loquitur. quia illa non potest restitui nisi vbi est. ar. C. quando & quib. quar. pars, l. 2. lib. 10.

r *Petita sit.*] subaudi & obtineatur.

Cibaria

a *Cibaria.*] aliter si operis suis solebat se pascere seruus, quibus modo vacare oportet. tunc enim cibariorum expensas præstabit actor, vt infra ad exhib. sed & si. §. quo autem loco. Sed cui dabitur hæc electio? Respond. petitori, secundum H. sed Azo. ipsi reo. Et sic bene excipit infra l. proxim. nisi &c. & pro hoc infra depo. si in Asia. §. j. aliàs nihil exciperet, quod Ir. cõcedebat. & facit supra de eden. l. prætor. §. fi. & l. seq.

b *Nisi.*] hic repetit, quod dixerat, sed plenius, secundum Irn. Sed tu dic, quod electio est possessoris nisi &c. cũ possessor prius nõ el[igerat]. Vel dic tertio, quod sumptib. petitoris extra cibaria faciẽda est restit: sed nõ satisdatio, nisi malit &c. nã tũc dabit cibaria, & satisdabitur, vt hic, & infra de of. iud. §. 1.

scilicet si præsens non sit? Et non malum est, si bonæ fidei possessor sit is cũ quo agitur: aut ibi restitui: sed sumptib. petitoris, qui extra cibaria a vel iter, vel nauigationem faciendi sunt.

Vlpianus li. 16. ad edictũ.

LEX XI.

Nisi b si malit petitor suis impensis, & periculo ibi iudicatur, * rem restitui. tunc enim de restitutione cũ satisdatione cauebitur.

*Vindicatur.

Paulus li. 21. ad edictum.

LEX XII.

Si verò malæ fidei sit possessor, qui in alio loco c eã rem nactus sit, idem statui debet. d Si verò ab eo loco, vbi lis contestata est, eam subtractam alio transtulerit: illic restituere debet, vnde subtraxit, e sumptibus suis f

Malæ fidei possessor tenetur ad rem, et ad interesse deteriorationis hac actione, & actione l. Aquil. sed vna per aliam tollitur, prout actor elegerit. Bar.

Vlpianus lib. 16. ad Edictum.

LEX XIII.

Non solum autem rem restitui, verum & si deterior res sit facta, rationem iudex habere debebit. g Finge enim debilitatum hominem, vel verberatum, h vel vulneratum restitui. vtiq. ratio per iudicem habebitur i quãto deterior sit factus: quãquam & legis Aquiliæ actione conueniri possessor possit. Vnde quæritur, an non aliàs iudex æstimare damnum debeat, quàm si remittatur k actio legis Aquiliæ. Et Labeo putat cauere petitorem oportere, l lege Aquilia non acturum, quæ sententia vera est.

Paulus li. 21. ad edictum.

LEX XIIII.

Quòd si malit actor potius legis Aquiliæ actione vti: absoluendus est possessor. m Itaque electio actori danda est, non vt triplum, sed duplum consequatur. n

Vlpianus li. 16 ad edictũ.

LEX XV.

Item si verberatum o tradidit, p Labeo etiam iniuriarum competere actionem petitori.

Possessor qui de necessitate distraxerit: tenetur solum ad pretium, quod recepit. Bar.

¶ Si quis q rem ex necessitate r distraxit, fortassis huic officio iudicis succurretur, vt pretium duntaxat s

c *Si verò malæ fidei. Alio loco*] quàm vbi agitur. idem si ab alio loco, quàm in quo lis est contestata, ad aliũ transtulit.

d *Debet.*] quod in bonæ fidei diximus duabus superior. legibus, cũ ab eo absit præter suũ vitiũ remotionis.

e *Subtraxit.*] dolo, vel sine dolo.

f *Sumptibus suis.*] s. possessoris.

Non solum.] CASVS. cum trib. legib. seq. est: Si seruus meus ad te venit, & tu eum pendente iudicio deteriorasti: iudex etiam condemnationis debet habere deteriorationis rationem. & si iudex omisit, potero agere l. Aquil. actio. & iudex habebit rationẽ damni contra te in condẽnatione. Et si tu ad ignominiam mei seruum verberasti, agam cõtra te actio. iniuriarum.

¶ *Si quis.*] Equum meum possedisti. vendidisti modico pretio ex necessitate ad id tantum pretium, quod accepisti, & non amplius teneris. & hoc probat a simili: quia si possessor vendat fructus, qui conseruando seruari non possunt, non tenetur vltra quam vt pretium præstet.

¶ *Si seruus.*] Si equus sine dolo possessoris interijt, an liberetur interitu eius? Dicunt quidam quod sic, & malè, vnde distinguendum est, an fuerit cum distracturus, & tenetur: quia non eo modo perijsset: an non erat cum distracturus, & tunc non tenetur. ex hoc apparet. quod non indistinctè liberatur possessor interitu speciei, sed post interitum necessaria est sententia, vt appareat ius fructus, & partus. Itẽ & alia ratione est necessaria sententia, pp stipu. de euict. eo, quod hẽbit tunc regressum emptor contra venditorẽ de euict.

¶ *Culpa.*] Dicit de naui quam possedit quis, & lite pendente iuit nauigatum, & perijt, quod non videtur culpa fortè: nisi minus idoneis eam commiserit.

c Cõcor. gl. 1. lata. i. in verbũ hẽc locũ iudicis offi. ext. de sl. iud.

g *Debebit.*] s.] vt & infra eo qui petitorio. §. j. & C. eo. domum, & inf. ad l. Aqui. l. liber homo. & l. si seruus. & C. de serui. & aqua. l. si quid.

h *Verberatum.*] vt si deterior, & sic differat ab inferiori. l. proxi. item si verberatum. primo respon.

i *Habebitur.*] hoc quãdo semper fuit malæ fidei poss. sed aduersus bo. fidei, si dolo hoc fecit. Item si culpa. s. post lit. conte. vt inf. eo. l. si homo. Sed de quo ergo possessore hæc lex dicit? non videtur loqui in bo. fidei poss. quia ille tanquam dñs põt vti, & non tenetur: vt j. de pet. hær. l. si qd possessor. §. sicut. Item nec in malæ fi. quia huic cauetur, vt hic subijcit quod non fieret si esset malæ fi. vt j. eo. l. is quod dolo. Sed rñdent in bo. fid. pos. & dñe aliud esse in peti. hæred. quàm in hac actione. vt ibi posset abuti: hic non. sed hoc non placet. Dic ergo, quod loquit in malæ fid. poss. Nec ob j. eo. l. is quod quia hic non cauet ei de act. cedendis sed aliquem: sed non acturum leg. Aquil. Præterea inuenio caueri etiam furti, vt inf. de fur. ei qui. §. 1. & etiã pdoni. vt sup. de pet. hæred. si a dño, vel a patre. §. si possessor.

k *Remittatur.*] ab actore

l *Oportere.*] ad quid sit hæc cautio, cum & sine ea agere quis nõ possit? Rñd. pp sumptus, & alia, si de facto agatur, poterit cõmitti. Sed nonne per offm iudicis in talibus consuletur, ex quo actor non vincetur? Rñd plenius per actionẽ, quàm per officiũ iudicis consulitur: cũ actio etiã post sñiam, sed officiũ nõ duret, vt C. depo. l. 4. & facit j. de noua. si pupill.

m *Quod si malit. Possessor.*] s. vt nõ habeatur rõ damni dati in rei vend. sed tñ in recondemnetur, quæ damni solutio non præstabit exceptionem rei iudi. contra agentem postea l. Aquil. quia non ideo ab æstimatione damni est absolutus, in iudicio rei ven. quod de damno non tenetetur, sed quia eo iudicio actor damnum consequi noluit: arg. sup. de neg. gest. l. si autem. §. fi. & j. de insti. sed & si pupillus. §. item si plures. versi. institoria. Cęterum si ideo esset absolutus, quòd in actione illa damni estimatio esset reprobata, obstaret rei iudi. exceptio, vt d. l. si autem. & j. de exce. rei iudi. l. Iulianus. & l. de eadem.

n *Duplum consequatur.*] p. actionem legis Aquiliæ, si inficiatus fuerit. Azo. Sed videtur vtramque consequi, cum vna ad rem, altera ad pœnam sit, vt inf. de furt. l. si pignore. §. cum furti. quæ est contra. Sol. ibi nil de pœna venit in conditione: hic autem in actione in rem venit damni ratio, vt supra l. proxim. Accur.

o *Item si verberatum.*] scilicet in contumeliam petitoris. sed hoc rei vendica. non venit, cum non sit damnum.

p *Tradidit.*] s. possessor.

q *Si quis.*] s. bonæ fidei possessor, & sine mora.

r *Rem ex necessitate.*] propter imminẽtem fortis dolorem, vt quia erant boues, qui moriebantur. Acc.

s *Duntaxat.*] s. acceptum, & intellige in bonæ fi. pos. qui

non erat in vera mora. Si enim prædo esset, vel in mora teneretur ad verum pretium rei, quia & si nihil habuisset, ad id teneretur, multo magis ergo tenetur si aliquid inde habuit: Azo. Alij dicunt quod eligit hic actor, an velit verum, an acceptum pretium. Nec obst. supra de petit. hæred. l. si possessor, §. 2.

debeat restituere. a Nam & si fructus perceptos distraxit, ne corrumperentur b 1† æq; nõ amplius, quàm pretium c præstabit ¶ Item si forte ager fuit, qui petitus est, & militibus assignatus d est, modico honoris e * gratia possessori dato, an hoc restituere debeat? f & puto præstaturum.

Hic est singularis §. & hoc intendit: Possessor qui non est totaliter malæ fidei, non tenetur de interitu, si res erat eodem modo peritura penes petitorem. Item re perempta est necessaria sententia proptor accessiones, & postulationes, & de euictione. h. d. cũ principio legis seq. Bar.

1† Fl. corrumpantur.

* Arg. huius litera not. Bal. quod illud qd præstat emphyteuta, & censuarij: intelligatur in signũ honoris, & recognitionis.

a *Restituere.*] & actionem neg. gest. in subsidium, vt supra de neg. gest. l. 6.

b *Ne corrumperentur.*] & sic quadam necessitate, vt sup. de pe. hære. dinus.

c *Pretium*] inde acceptum. Acc.

d *Assignatus.*] qđ fit quandoque, vt infra de euictio. l. Lucius.

e *Honoris.*] quasi esset dedecus si ita gratis auferatur.

f *Debeat.*] scilicet, tãtũ:q2 fecit coact⁹. Ac.

g *Demortuum.*] scilicet post lit. cont. Et dic, qđ loqutur de eo, qui primo bo. fi. possedit: sed postea cœpit eẽ malæ fidei, nec habuit iustã causam litigãdi: in quo distinguitur propter bonã fidẽ quam habebat, vt hic dicitur, & infra l. proxim. vsque illud, non enim &c. ibi incipit dicere eodem possessore: sed tamen habebat iustam causam litigandi vt quia sciebat alienam, sed non credebat esse actoris. Potes & alijs modis intelligere, vt dixi.

h *Plerique aiunt.*] & male, vt subijcit.

i *Moram.*] i. dilationem. sic accipitur C. de temp. appel. l. 2. & aut. sed & lis. Si autem esset vera mora, quia semper malæ fidei fuisset, indistincte teneretur de casu, vt statim dices. Dic ergo, cum post lit. contest. perijt res de qua erat controuersia, aut hic possessor ab initio fuit, & durabit bon. fi. pos. & tunc nullo modo tenetur de casu, vt in pe. hær. vt supra de pet. hære. l. illud. Aut fuit ab initio: sed non durauit post lit. contest. Et tunc, si iustam causam habuit litigandi: idem est quod in primo casu, vt inf. l. proxi. ibi, non enim &c. Si verò, non habuit iustam causam litigandi, propter bonam fidem, quam ab initio habuit: mitius agitur cum eo, vt ita demum teneatur si res non erat eodem modo peritura penes actorem, quod accidisset, vel quia a tali casu custodisset, vel quia distraxisset, & in hoc casu hic loquitur. Et ad hoc facit supra quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quod si homo. in fi. & inf. depos. l. si plures. §. fine autem. sed nonne semper habet causam litigandi propter euictionem? Respond. non semper debetur de euictio. Si vero ab initio fuit malę fidei, omnino tenetur de casu, etiam si eodem modo perijsset penes actorem, sufficit enim quod actor potuit distrahere. vt infra de leg. 1. l. cum res in fi. & l. si seruus legatus §. si seruus legatus. & infra de verb. oblig. l. nemo §. 1. & infra de posi. l. si in Asia §. quemadmodum. Idem est secundum omnes in prædone, fure, & meticuloso, vt C. quod met. cau. l. 1. & infra de vi & vi ar. l. pe. in fi. Item est hic notandum, quod licet quantum ad fructuum restitutionem quemlibet possidentem dicamus fieri malæ fidei post lit. contest. quantum ad interitum non est verum, nisi se debere sciat, & non habuit iustam causam litigandi, vt inf. si cer. peta. l. quod te mihi. Alij dicunt, vt Guil. hunc §. loqui in malæ fi. pos. & qui ab initio malam fidem habuit, nec habent iustam causam litigandi, quem dicunt, illa demum teneri si res non perijsset penes actorem, quod duobus modis accidit, vt dictum est, & contra eos est sup. de pet. hær. l. illud. Item no. prædicta vbi realiter agitur. secus si personaliter: quia tunc indistincte casus pertinet ad debitorem, secundum quod not. infra si certum peta. l. quod te. Accur.

K *Præstari*] pretium eius.

l *Vtique*] pro certe, & autem, pro sed, quasi dicat dixi in duobus casibus propter interitum teneri possessorem prædictum, scilicet quando distraxit, & quando a tali casu præcauisset, & propter eos esse sententiam necessariam: sed certe, & propter alia est necessaria, vbi subijcit. & sic loquitur eodem casu. Quid tamẽ si de interitu non tenetur, quia nullus illorũ casuũ erat. nunquid erit sententia necessaria? dicas, q sic, de eodem possessore. Ita qd ẽt de eo, qui habuit iustã causam litigandi: an sit semper sňia necessaria pp hæc, quæ hic dñr? Res. forte sic, vt & ita in tribus casibus possit hic loqui, vt hic, & infra de re indi. l. si homo. & infra iu. sol. l. si seru⁹. licet quo ad interitum sit secus, vt dictũ est. Sed cui est hęc sňia necessaria? Res. tam actori, quã reo, actori pp fructus, & partus. reo propter stipulationẽ de euictione cõmittendam ꝯ suum venditorem, quę non committeretur, nisi per sententiam euinceretur, vt hic. & supra de neg. gest. at qui. §. cum me absente. Sed opp. fructus, & partus veniunt off. iu. & quasi accessiones sunt, ergo, &c. vt C. de posi. l. 4. Sol. hic erat lis contest. vnde officium iam corroboratum est, vt remanet ante sententiam, licet ter interdicat. & sic soluitur, inf. eod. l. fin. autem. §. si homo. Et quod ibi dicit, petitus, dic extraiudicium simplici conuentione. Item quid si actor homine mortuo nolit pro se ferri sententiam: immo remittit actionem? Respond. reus postulabit ferri, licet actor absit, quia in suũ fauorem inductum est. Vel dic, quod venditor necesse habet: probare seruum suum fuisse, vt venit C. de assertol. l. fin. secundum Azo. Item ad id, quod dicit, sententiam dandam homine mortuo, & sic de euic. agi, est contra infra de euic. l. si seruus, & C. de euic. l. si tibi. Sol. hic extabat res tempore lit. cont. vnde merito ad fructus, & ad alia tenetur, scilicet ob rem, vel pretium in casibus quibus dixi ad alia teneri, sicut quasi tunc esset lata sententia. Item ad id quod dicit, non committi stipulationem euictionis nisi lata sententia, est contra. inf. de act. emp. l. emptorem in prin. Sol. vt ibi. Sed qualiter formabitur sententia eo casu, quo casu possessor non tenetur de interitu, vt euictionis stipulatio committatur? Respond. quia cognoui seruum esse petentis: ideo te condemno in fructu & partu, & peculio, Sed quid si hæc non sint, & ita propter euictionem tantum est ferenda? Respon. quidam non iudicari quomodo enim iudicaretur? Alij quod sic condemno te in rem, sed tamen exceptionem habet damnatus vel dic, absoluo condemnaturum, nisi res interijsset. & sic causa absolutionis ponenda est, ut infra de iu. fisci, l. 2. §. senatus in fin. Vel dic, vt infra de exced. rei iud. l. si a te. §. 1.

m *Stipulationem.*] vbi est interposita. idem & si non est. Accursius.

n *Non enim.*] Respon. ei quod posset obijci: imò necessaria est sententia propter æstimationẽ rei præstandã actori, sed non est ita. Non enim bon. fi. poss. tenetur de casu aliquo modo, siue etiam durauit bon. fi. siue non: dummodo iustam causam habeat litigandi, quo casu loquitur hic, sed ma. fi. ab initio indistincte, vt C. quod met. causa. l. 1. & supra quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus, & infra ad exhib. de eo §. si post. & plene dixi. supra l. proxi. in fi. Vel dic, æstimationem præstari in casib. prędictis. non enim &c.

¶ Si seruus petitus, vel aliud animal demortuum g sit sine dolo malo, & culpa possessoris, pretium non esse præstandum plerique aiunt. h 2† Sed est verius, si forte distracturus erit petitor, si accepisset moram i passo debere præstari. K nam si ei restituisset, distraxisset: & pretium locratur esset.

2† Alias, plerisq; placuit.

Paulus li. 21. ad edictum.

L X X V I.

V Tique l autem etiam mortuo homine necessaria est sententia, propter fructus, & partus, & stipulationem m de euictione: non enim n post lit. contestatam vtique & fatum 3 † possessor præstare debet.

3† F. factum,

Pretium.

a *Perierit.*] quia nauis ad hoc paratur, vt nauiget, vt inf. de vsufr. l. arboribus, § nauis.
b *Commiserit.*] & nisi tẽpore periculoso, vt ĩ. eo. l. qui petitorio, in fi. Et no. hic arg. contra eos, qui imperitos eligunt pro peritis, siue magistris, siue medicis, siue aduocatis. sic & ĩ. de ædil. edic. l. quod si nolit, §. si mancipium.

Non est in culpa, si quis vtatur re ad eum usum, ad quem est destinata. Bar.

¶ Culpa non intelligitur, si nauem petitam tempore congruo 1† nauigationis * trans mare misit, licet ea perierit: a nisi ǁ minus idoneis hominibus eam commiserit.

1† Flo. de. fl. ..... * Quod nam tempus sit nauigationum pulchre hoc Bud. ex Veget. li. 4. c. 39.

Ista lex legitur duob. modis in gl. secundum primã lect. breuiter hoc intendit: Possessor tenetur de facto eius cui vendidit: sicut de suo facto. h. d. secundum aliam lect. hoc intendit: Re perempta in subsidium tenetur possessor actione neg. gest. ad p̃tiũ ei⁹; licet nõ habuerit titulũ lucratiuum, si ei contra perimentem potest esse consultum. Bar.

Vlpianus] CASVS. Seruũ Meuiũ a te emi: & eundẽ Titio vẽdidi. Titius eũ iter fecit: teneor vero dño ad pretiũ: quia videor eum interfecisse.
¶ *Idem.*] Si petã à te rem, & in mora fueris: non solũ fructus, sed & fructuũ fructus vsque ad tps rei iudi. restituendi sunt. Si vero erat seruus meus quẽ possidebas: & aliquis verberauit eum: & ita habeas actio. l. Aquil. § verberatorẽ: illam act. mihi cedere debes: sed de cessione actionis est verum, si tu seruũ illum cœperis vsucapere: & post acceptũ iudiciũ vsucap. compleuisti.
¶ *Quod si dolo.*] Emi seruũ quem tu dolo malo distraxisti: quia videbas, ꝙ uolebam eum vendicare, & aliquis eũ interfecit: in electione mea erit, vtrũ velim cedi mihi act. ab emptore, aut habere pretium serui ab eo, qui dolo desijt possidere seruum lite pend. vsucaptum. Sed quid si petitor serui per aliquod tẽpus fructus percepit: deinde peruenit ad te, & illud incepit vendicare: illi fructus percepti non erunt restituẽdi. Et ratio est, q̃a bona fides non patitur, ꝙ bis idem exigatur, vt infra, de reg. iur. l. bonæ fides.
c *Peteret.*] põt dici, ꝙ petitus erat, & lis conteste. vnde teneatur pp occisionem alterius: quia illius factũ interpretor esse meũ, vnde teneor, vt ĩ. de verb. obl. l. si seruum, §. 1. Et dic teneri ad iustum serui pretium vtili in rem: quia dolo desijt possidere. Vel dic, ꝙ non erat petitus, & ꝙ dicit, peteret, expone, idest petere vellet. sic, & infra. de verb. oblig. stipulatus sum. Et dic, quod teneor ad pretiũ acceptum, licet meo nomine uendiderim: quia res est per emptã, unde in subsidium agitur neg. gest. vt C. eod. l. mater. & de reb. alie. non alien. l. 1. in fi. & infra depos. l. 1. §. fi. & ĩ. de reb. cred. l. si eum. & su. de neg. gest. l. fi. Sed nonne est iniquum me teneri ad pretium in secundo casu act. neg. gest. cum non habuit rem ex causa lucratiua: imo emi? Respon. non hoc casu: quia ceditur mihi act. l. Aquil. a domino contra occidẽtem. Sed qualiter agam l. Aquil. ex iure cesso, cum de euict. tenear, ut ĩ. de euict. l. vendicantẽ? Resp. propter delictũ suum forte hoc obijcere non potest

Vlpianus lib. 25. ad edictum.

LEX XVII.

IVlianus lib. 7. 2† Digest. scribit: si hominem, qui Mæuij erat, emero a Titio: deinde, cũ eum Meuius a me peteret, c eundem uendidero, eumque emptor occiderit, æquum esse me pretium Mæuio restituere.

2† Lib. 6.

¶ Idem Iulia. eodem lib. scribit, si moram fecerit in homine reddendo possessor, & homo mortuus sit, etiam 3† fructuũ rõnem vsq; ad rei iudicatæ d tempus spectandam esse.

3† Fl. ...

Re perempta tenetur possessor post moram ad fructus; & ad cæteras accessiones. Bart.

¶ Idem Iulianus e ait, non solum fructus, sed etiam omnem causam præstandam: & ideo & partus uenire in restitutionem, & 4† partuum fructus.

¶ Vsque adeo autem hæ 5† causæ ueniunt, ut Iulianus lib. 7. scribit, si per eum f seruum possessor acquisierit actionem legis Aquiliæ, g restituere cogendum.

4† Fl. etiam. 5† Fl. autem & causæ.

¶ Quod si dolo malo ipse possessor desierit possidere, & alius 6† hominem per iniuriã occiderit: aut pretium hominis, h aut actiones i suas præstare cogeretur: utrum eorum voluerit actor. Sed & fructus quos ab alio possessore percepit, k restituere eum oporteat. Lucrum. n. ex eo homine, qui in lite esse cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo 7† possessus est ab eo, l qui euicit, 8† restituere non debet. Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ, procedit, si post litem contestatam m vsucepit possessor: quia plenum n ius incipit habere.

6† Fl. aliquis hominem iniuria occid. 7† Duar. qui tempore. 8† Flo. euicerit.

Si pendente iudicio ius actoris perimitur absque facto suo, ex facto rei peruenitur ad condemnationẽ, ac si peremptum non esset; & cautiones adinuicẽ præstabuntur. Bar.

Caius lib. 7. ad edic. prouin.

LEX XVIII.

SI post acceptum * iudiciũ possessor vsu hominem

[secun]dus emptor: sed prima positio casus planior est, & q. [s]ecundum casum conenit, timebant hoc, quia post lit. contest. indistinctè ad ipsum seruum tenetur, viuat vel non: nisi ex necessitate vendat, vt ĩ. e. l. item si verberatum, §. j. Sed certè, & hic ad seruum tenetur, i. ad eius veram æstimationem.
d *Indicatæ tempus*] certè imò postea: q̃a ea tẽporis intercapedo ad fructus non nocet, vt inf. de vsu. l. in fideicõmissi. §. 1. Rñ. ex officio iudex causæ principalis de illis non disquirit, cũ sunt ri tẽporis tractus, &c. vt inf. de vsu. l. j. & ita non veniunt, vt hic, sed de perceptis ante litem, & pendente lite disquirit, vt etiam percipiendi veniant: vt hic, & inf. eo. l. fructus. Et intellige quãdo dolus, vel culpa possessoris perit, vt post mortẽ eius omnes veniant fructus.
e *Idem Iulianus*] facit C. eo. l. certum. & ĩ. eod l. præterea, & ĩ. de peti. hæred. sed & si lege, in fine. & l. ꝙ si oues. & l. ancilla rum. & l. item uidendum, & l. post senatusconsultum, & l. Iulianus.
f *Si per eum seruum.*] iam eius factum vsucapione, ut postea dicit in fine.
g *Legis Aquiliæ.*] q̃a seruus ille fuit vulneratus: & ita domino facto per usucapionẽ actio fuit quæsita, ut infra ad leg. Aquiliam, item Mela, §. legis.
h *Pretium hominis.*] propter dolum.
i *Actiones*] in rem & Aquiliam.
k *Percepit.*] scilicet possessor.
l *Ab eo.*] s. uero domino.
m *Contestatam.*] & quomodo potuit, cũ cœpit esse malæ fidei? Respondeo superueniens mala fides non nocet usucap. ut C. de vsucap. transfor. l. j. §. hoc procul dubio.

* Bal. dicit istum tex. singul. ad hoc, q̃d licet vitium litigiosi obstet in iustis alienationibus: non tamen obstat cõfirmationi pendentis contest. Boicg.

n *Quia plenum.*] i. directum dominium, cum prius haberet utile secundum quosdam: quia Publicianam habebat, vt ĩ. de Public. l. j.

SI *post acceptum.*] CASVS. Emi rem a non domino, & bona fide inchoaui usucap. nec decrant mihi de usucap. nisi duo menses, cam uendicasti: sed lit. contest. usucap. compleui, unde ex quo dominus factus sum: si seruus erat, poteram eum manumittere, vel pignori obligare. Et ideo dicit Iurisconsultus, cauere debes tu possessor, quod nihil tale facias. Sed pone, quod erat dominus domus quam petij, & cum semel minabatur ruinam, cauisti de damno infec. postea petij a te, tunc cauere debeo de conseruando te indemnem. Et hæc ratio illius cautionis est. Vlpianus.

ceperit: 1† debet eum tradere: a eoque nomine de dolo b malo 1† cauere. periculum est enim ne vel 2† eum pignorauerit, uel manumiserit.

Vlpian.lib. 16. ad edictũ.

LEX XIX.

IPsi quoque reo cauendum esse Labeo dicit, 4† ijs rebus recte c præstari: si forte fundi d nomine damni infecti cauerit. 5†

Quicquid seruus petitus lucratus est, vel ex eo natum est, venit in restõne. Bart.

Caius lib 7. ad edic. prouin.

LEX XX.

PRæterea restituere debet possessor, & q̃ post acceptum iudicium per eum non ex re sua e acquisiuit: in quo hæreditates quoq; 6† & legata, quæ per eum seruum obuenerunt, continentur. Nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est, ut & causa rei restituatur, idest ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset. f Itaque & 7† partus ancillæ restitui debet: quamuis postea editus sit, quam matrem eius (post acceptum s. iudicium) possessor usuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio, & cautio de dolo necessaria est. g

Re perempta, vel perdita post lit. contest non tenetur possessor si dolus, vel culpa ei imputari non possit. Bar.

Paulus lib. 21. ad edictum.

LEX XXI.

SI a bonæ fidei possessore fugerit seruus, h requiremus, an talis fuerit, ut & custodiri debuerit. i tam si integræ opinionis videbatur, ut non debuerit custodiri, absoluendus est possessor; ut tamen si interim 8† eum vsuceperit 9† actionib. suis cedat petitori: & fructus eius tpis quo possedit, k præstet.

1† Fl. cepit.
2† Fl. dolo cauere.
3† Fl. vel deest.
4† Alias, pro his rebus.
5† cauit.
6† Fl. hæreditates quoque, legataque.
7† Fl. ancill.
8† Interea.
9† Fl. susceparat.

a Tradere.] sed qualiter post acceptum iudicium vsucapione completa dabitur priori domino rei uendi. cũ dominus esse desierit; Respon. s̃m B. eam durare actionem, licet corruptam post vsucap. quæ enim erat directa, nunc est utilis. Eandem. n. dicor hab. re filiam, licet hodie sit corrupta, cũ fuerit virgo. Sic & dr̃ noxalis actio directa, & directa noxalis, ut Inst. de nox. §. omnis auté. Et sic dr̃ emptori dari actionem utilem, quam habet post ea directã, cum cessa est. B mirabilia hic respondit. Dixit. n. spãle esse hoc casu, ut nõ dño detur actio contra dominũ, quod est falsum, ut ei, qui neque directo, neq; utiliter est dñs, detur rei vend. contra dominũ. ei uero qui utiliter est dñs, sæpe contra directa dño datur, ut inf. si ager vectig vel emphyt l. j. & ℨ. de acq. rer. do. l. qua ratione, §. sed non ut. & ita fit hic. Item quomodo desijt esse dominus, cum omnis actio perpetuet lit contest. vt C. de præscript 30. ann. l. fin. Resp. s̃m P. rei uend. non perpetuatur lit. cont. & est in ea speciale, ut infra, si ser. uend. l. sicut, §. plane si non vtendo. Sed certe contra eum facit: sed M. dixit, quod hoc erat olim, ut non perpetuaretur, ut hic, & infra pro emp. l. 2. §. fin. Sed hodie contra. C. de anna. except. l. ut perfectius. Tu autem dicas; quod quatuor sunt speciales casus in l. ut perfectius. in quibus vsucapio interrũpitur, alias non interrũpitur vsucapio, etiam hodie: sed vendicatio perpetuatur. Sed quare non interrumpitur, cum præscriptio interrumpatur, ut C. eo. l. more? Respon. quia rerum mobilium possessio vilis est, & abiecta, ut ℨ. de ac. poss. l. si rem. Hinc etiam est, quod minus tempus statuitur in usucapione earum.

b De dolo.] & culpa post lit. conte. ut ℨ. eo. l. si autem, §. si homo. Azo. Sed ad quid hæc cautio fit. nam nec alienatio tenuit, uel manumissio rei litigiosæ, vt C. de litig. l. 2. & fin. nec obligatio, ut ℨ. quæ res pign. oblig. possunt, l. j. §. eam. Responderi potest: præstari cautionem ꝓpter sumptus literis & alia: nõ quia ob illam dominiũ possit amittere actor. Vel dic, potuit alienare & obligare, aut lite contest. utilem hypoth. & rei uend. vtilem, id est, Public. cedendo, ut ℨ. de pignor. l. si ab eo. Sed hoc non videtur valere: quia illæ actiones vero domino non præiudicarẽt, vt ℨ. de publi. l. pen. & fin. nisi forte adiuuet prædictam solutionem confirmatio obligationis facta propter dominium quæsitum, ut ℨ. de pign. act. l. rem alienam: quia per lit. contest. non tollitur, ut in Auth. de litig. §. ad hoc auté. & ita est, cautio necessaria, ut hic & ℨ. de pigno. act. l. creditor, & ℨ. l. præterea, in fi. & argu ℨ. si usufru. peta. l. penul. §. penul. & ℨ. de pet. hæred. l. illud, in fine.

c IPsi quoque. Recte.] i. ne quod periculum, uel damnũ stipulator sentiat, ut ℨ. de uerb. sig. l. aliud, §. hęc verba. Et no. q superior lex loquitur in re mobili: hæc in immobili. Item illa de cautione præstãda a possessore petitori: hæc e contra. Dic ergo, ipsi quoque, s. bonæ fidei possessori, ut patet ex superiori: at malæ fidei sibi imputet.

d Fundi.] s. vrbani, vel etiã rustici, ut ℨ. de dam. infe. l. eũ emptor, § si agri. & de uer. sig. l. fundi, in pr in & non dico præscribi post lit. contest. quia interrumpitur vsucapio, ut & ℨ. l. proxi. not. nec etiam dicit hic præscribi. alij dicunt, præscribi per seruum vsucaptum.

PRæterea.] CASVS. Retento eodem casu, ut in l. præcedenti. A te seruum meum vendico, si lucrum acquirit, oportet te restituere, nisi de re tua, & opera sua aliquid acquisiuit, vel si hæres fuerit institutus, vel legatum ei fuerit relictum, cum non sufficit si tantum seruus restituatur: sed cum omni causa videlicet ueniet in restitutionem, quantum habiturus esset petitor si tempore litis contesta. ei restitutus esset. idem in ancilla petita, &c.

e Ex re sua] cum hic fuerit malæ fidei lit. contesta, uidetur, quod nec ex re, nec ex opera sua sibi quærat, ut C. eo. l. prima, in fine. quæ est contra. Solu. loquitur hic in bonæ fidei possess. qui remansit bonæ fidei possess. lit. contesta. vnde retinet quæsita ex re, sut audi, uel ex opera, quæ est ex re, ut ℨ. de acquir. rerũ domin. l. qui bonæ fidei, in princ. Vel hic loquitur de eo, qui fuit ab initio bonæ fidei possess. ibi de eo qui malæ fidei semper. Vel melius loquitur hic in bonæ fidei, sicut præcedentia, & sequentia declarant. Vnde etiam ex opera quæritur sibi, illa tamen restituit omnia sicut in fructib. P. vero hic multas absurditates dixit, s. quod loquatur hæc lex in malæ fidei possess. & talis seruus quærit ex re possidentis de æquitate, ut hic, sed non ex opera simpli. i. Quod non placet, s primum: quia simul hæc recidunt, ut ℨ. de acquir. rerum dominio, l. quæsitum. Item quare diceretur post acceptum iudicium, cum ita ante & post teneretur. Et quod dicit de hæreditate, & legato, procedit nisi contemplatione possessoris instituatur, ut infra, de vulgar. substitu. l. sed si plures, §. in arrogato & infra, de acquir. hæred. l. aditio. Sed quomodo obuenit hæreditas, cum nõ potuerit eius iussu adire eam, ut infra de acquiren. hæred. l. si quis mihi bona, in principio? Respondeo hic loquitur in bonæ fidei possess. qui habet titulum, & sic habet public. & iste potest bene iubere adire hæreditatem.

f Homo fuisset.] vt infra, de uerborum significationibus, l. restituere. & infra, de regulis iuris, l. in condemnatione, §. primo, & ℨ. de petitio. hæredit. l. illud, in princip. & l. ancillam.

g Necessaria est.] ut ℨ. eo. l. si post. Accur.

SI a bona.] CASVS. A te seruum meum petij: lite contest. fugit, an liberetis, quæritur. Distinguendum, si consueuit fugere, & ita erat custodiendus, aut non. Secundo casu absoluendus erit, cum non erit custodiendus. Sed si pendente iudicio illum vsuceperas, cedas actio. Si vero non susceperas, cessio non est facienda, nec cauebis de eo persequendo: sed teneris eum restituere si ad te peruenit. Si erat custodiendus: in culpa eras, quod eum dimisisti. Viuianus.

h Fugerit seruus.] post lit. contest. Accur.

i Debuerit.] ut ℨ. commoda. l. argentum, & l. in rebus, in princ. & facit l. si ut certo, §. custodiam. & ℨ. de noxal. l. non solum.

k Possedit.] post lit. contest. Accur.

a *De persequenda.*] sed de restituen la sic: ut infra l. prox. & infra ad exhib. l. Celsus. §. idem scribit. & infra de cond. cau. da. l. si pecuniam. §. item. & infra de leg. 1. l. cum res: l. sed si culpa. Sed emptor qui redhibitoria agit, quare cauet etiam de persequendo: ut infra de ędil. edi. l. redhibere, §. si. quæ est cōtra. Solut. quia rehabuit pretium: hic autem nihil rehabuit possessor. vel dic ut ibi not. Item speciale est in odium inferentis metum, ut ipse caueat de persequendo: ut supra qđ me causa. l. si cum ex. §. quod si homo. Accur.

b *Comminus.*] idest, cito, uel per manus persequi.

c *Potest.*] ex quolibet possidente. Acc.

d *Vsucapiat.*] nisi pro libero se gerat: uel ab alio possideatur: ut infra de acq. poss. l. 1. §. per seruum. & l. 3. §. si seruus.

e *SI uero*] alias incipit lex. alias non. Accur.

f *Damnari.*] Sed nō ne licuit ei abuti re quam suam putabat: ut supra de pet. hære. si quid possessor. §. sicut? Respon. ante litem contestatam, si fugerit, non potest ei imputari aliqua culpa: sed de dolo tantum tenetur: ut infra eodem, l. sin autem. §. si homo. & l. si homo. & l. culpa. sed post litis contest. tenetur de culpa. & ita accipe hic, & infra de euictio l. si seruus uenditus §. idem Iulianus. sic & ↄ. de præcar. l. quæsitum. §. ‖ seruitute vsus. Accursius.

Quod si nondum eum vsucepit, absoluendum eum sine cautionibus, ut nihil caueat petitori de persequenda [a] ea re. Comminus [b] enim 1† petitor eam rem persequi potest: [c] quamuis interim dum in fuga sit, vsucapiat. [d] nec iniquum id esse Pomponius libro 39. 2† ad edictum scribit.

Pomp. lib. 39. ad edictum.

LEX XXII.

SI vero [e] 3† custodiendus fuerit etiam ipsius nomine damnari [f] debebit: ut tamen ‖ usu eam non cœperit, [g] actor ei actionib. suis [h] cedat.

¶ Iulianus autem ait: in ijs casibus ubi propter fugam serui possessor absoluitur, etsi non cogitur cauere de persequenda re, tamen cauere debet 4† possessor, si rem nactus fuerit, ut eam restituat, [i] Idque Pomp. lib. 14. 5† uariarum 6† lectionum probat: quod verius est.

Vlpianus lib. 15. ad edict.

LEX XXIII.

QVod si dolo possessoris fugerit, damnandum eum quasi possideret. [k]

Paulus lib. 11. ad edict.

LEX XXIIII.

IN rem actio [l] competit ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium acquisiuit.

Res quæ in nullius bonis sunt, uendicari non possunt. Bar.

¶ Loca sacra, item religiosa, quasi nostra, [m] in rem actione peti non possunt. [n]

¶ Si quis rei suæ alienam rem ita adiecerit, [o] vt pars eius fieret: veluti si quis statuæ [p] suæ brachium aut pedem alienū adiecerit, aut scypho ansam, [q] vel fundum, vel candelabro sigillum, aut mensæ pedem, dominium eius totius rei [r] eum 7† effici: vereque statuam suam dicturum, & scyphum, plerique recte dicunt.

1† *Alias, nihilominus ... persequi possit. ... fortè ... gendum com... Duar.*
2† *Alias lib. 36. Dig.*
3† *Fl. est §.*
4† *Fl. debere possessorem.*
5† *Lib. 34.*
6† *Alias, de... uariarū.*
7† *F. deest, eū.*

rerum diuis. l. 1. §. quod autem. & ideo ut nostra non petimus: sed actione in factum: ut infra eodem. l. quæ religiosis, & infra de mortuo infe. l. 2. Sed contra Cod. de sacrosanc. ecclesi. l. sancimus, ubi dicit, quod si sancta vasa uel alienentur, uel obligentur, per episcopos & œconomos uendicantur, Soluc. secundum quosdam, ibi in mobilibus: hic in immobilibus. vel hic non uendicantur a priuatis, sed ab œconomis, & sic nomine ecclesiæ. Vel ibi dat utilem: hic negat directam. Vel ibi vendicat, adiecta causa, de iure canonico: vt supra eodem, l. 1. Item ius pat. petitur condictione ex iure canonico: uel ex legem nam & lex hoc concedit, ut in Authen. de sanctiss. episco. §. si quis autem. col. 9.

n *Non possunt.*] sed interdici potest: ut infra de mor. infer. l. prima, in princ. Item in factum, ut corpus tollatur illatum ab eo qui nō habet ius, ut infra de relig. l. 2. §. prætor. Accur.

o *Adiecerit.*] bona uel mala fid. sed si dominus pedis alienæ statuæ adiecit, tūc si mala fi. donare uidet: ut Inst. de rerū diuisio. §. ex diuerso. Itē loquitur hic, quando factū facto argento iungitur, & fit eius pars ubi aute infectū infecto, qui libet sue partis dominus permanet. ut infra de aquiren. rerum domin. l. quicquid primo respon. æqua lis uel inæqualis, possit, uel non possit. Et dic, permanet, ut neutra alteri cedat: sic tamen commune si non potest separari: ut ↄ. eodem, l. qui gregem. §. fin. & ↄ. de acq. rerum domi. in dicta l. quicquid primo. resp. Sed ubi factum facto, ita quod neutrum alteri ceditur pars: dic quod minus maiori cedit. si neutra, maior cedit pretiosiori, si autem nullum pretiosius, tunc nullum alteri & sic quilibet tunc suum vendicat citra fidei distinctionē, vt l. quicquid. §. fi. & si potest separari, alias fit commune, ut ↄ. eo. l. si frumentum. Si aūt materiæ tuæ infectæ alienam factam vel infectam adiunxeris, quacunque fide, quocunque modo, quæ aliena fuerit, prioris dñi manet, nec fit cōtra, qñ [illegible] pōt separari, ut d. l. quicquid. 2. rñ. Si tuæ factæ alienā infectam, totum tuum erit. Sed si applumbaueris bona fide, & prior dñs manet dñs, & ad exhib. agit, si mala fide, vtili rei uen. Si uero bo. fi. ferruminaueris; in factum teneris, quia in perpetuum recessit a domino dominium. si mala fi. dñs manet qui fuit, licet totum fit tuum, & colliguntur prædicta ex hac l. & d. l. quicquid.

p *Statuæ.*] erat ergo statua species per se ēt sine adiūcto.

q *Ansam.*] i. manubrium, quod cum manibus tenetur. & & dr̄ ansa proprie p. ollæ. unde Ouid. Tortilis a digitis excidit ansa meis. & Virgil. in Bucol. Et grauis attrita pendebat cantarus ansa.

r *Totius rei.*] etiam si per applumbaturam hæc adiecta sunt, ut ↄ. de acquir. rer. do. l. quicquid. 2. respon. Sed qūo tunc est totius dominus? sic ergo non vendicaretur, sicut in ferruminatis dicitur. ↄ. eo §. item quæcumque. at certū est ea inter se differre, ut ibidem dicitur. Dic ergo, totius. i. cuiusdam corporis totalis. totale enim corpus est statua, quæ alteri rei non accedit, non autem cuiuslibet eius partis, quando per applumbaturam. Accur.

g *Non ceperit.*] & sic ei actio non dabitur suo nomine. Accursius.

h *Cedat.*] nisi dolo fecit, quo minus possideret, ut ↄ. eo. l. is qui dolo.

i *Restituat.*] Imo nec de hoc. ut uidetur, ut ↄ. depos. l. si sine dolo. quæ est contra. Solu. hic erat iam lis contestata, dum conuertit se in fugam. Vel illud in deposito. Vel ibi depositarius omnino habere desierat; hic autem possessionem retinebat omnino, nisi pro libero &c. ut modo notaui. Accur.

k *QVod si dolo. Possideret.*] & in litem iurari potest, ut infra eodem, qui restituere, & actio ei non ceditur. ut infra eod. is qui. & infra de noxa. si bonæ fidei posses.

l *IN rem actio*] directa, stricte enim hic dicitur in rem? ut nec reales. s. hypothecarias uel utiles in rem comprehendat & dic, quod dominia acquiruntur iure gentium multis modis, ut Insti. de rerum diuisio. §. singulorum. usque ad titu. de vsucapione. Ciuili autem, ut per vsucapionem, ut Institu. de usucap. in si. primo responso. non per præscriptionem, secundum Ioan. licet M. dixerit quod sic. & est pro utroque. C. de præscrip. triginta annorum. l. si quis emptionis, circa princip. Sed oppone de muliere quæ habet dominium, ut C. de iure dotium. l. in rebus. nec tamen agit. ut C. eodem, doce. Sol. habet obfuscatum, secundum M. uel dic, non hebet ullos modos, ibi no. nisi quo ad hoc, ut inde sustentetur: quo etiam respectu possidet. ut C. qui potio. in pign. hab. l. assiduis. circa princip.

m *Quasi nostra.*] Nam nullius in bonis sunt: ut supra de

Pars cedit toto; & liquidum cedit arido, si ei vniatur. Bar.

¶ Sed & id quod in charta a mea scribitur, aut in tabula mea 1 † pingitur, statim meũ fit: licet de pictura quidam contra senserĩt, propter pretiũ picturæ: sed ei necesse est b ie rei cedere 2 † id q̃d sine illa esse non potest.

Qui vendicat totum, repellitur exceptione; nisi restituatur pretium partis adiunctæ. Bar.

¶ In omnibus c igitur istis casibus, 3 † in quibus mea res p̃ præualentiam d alienam rem trahit, e meamq; efficit, si eã rem vendicem, per exceptionem doli mali 4 † cogar pretium eius, quod accessit, dare.

Ea quæ vni corpori vniuntur, compositione durante uendicari non possunt; nec ea dissoluta si per ferruminationem sunt vnita; secus si per applumbaturam. Sed actione in factum primo domino cõsulitur: sed in vnione, qua ex separatis corporibus consistunt, quilibet suæ rei dominus remanet. Bartolus.

¶ Item quæcumque alijs iuncta, siue adiecta cessionis loco cedunt, ea quamdiu cohærent, dñs vẽdicare non põt: sed ad exhibendum agere p̃t vt separẽtur: h & tũc vendicentur. f. excepto eo q̃d Cassius de ferruminatione scribit. Dicit. n. si statuæ suæ ferruminatione iniunctum 5 † brachium sit, unitate id 6 † maioris partis cõsumi: & quod semel alienum factum i 7 † sit, & si inde abruptũ sit, redire ad priorem dñm non posse. k Non idem est 8 † in eo quod applumbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam l facit confusionẽ: plumbatura vero 9 † non idem efficit. ideoque in omnibus m his casib in quib. neque ad exhibendũ, neq; in rem locũ hẽt, in factũ n actio necessaria est. At in ijs corporibus 10 † quæ ex distantib. capitib. essent, cõstat singulas partes retinere suam p̃priam spẽm: ut singuli hoĩes, o & singulæ oues: ideoq; posse me gregẽ vẽdicare, quãuis aries tuus sit immixtus, p sed & te arietẽ vẽdicare posse. Quod nõ idẽ in cohærentibus corporibus eueniet: 11 † Nam si statuæ meæ brachiũ q alienæ r statuæ addideris, non posse dici brachium ...

a *Quod in charta.*] vel membrana.

b *Sed ei necesse est*] Et ita tam scriptura, quam pictura cedit, ut uidetur: sed contra in pictura: ut infra de acq. rer. domin. qua ratione. §. sed non ut literæ, & Instit. de rer. diuis. § si quis in aliena. Sol. hæc corrigitur per illas, secundum Azo. uel secũdũ Io. hic nõ respõdet nisi in charta & in scriptura, cũ dicit: sed necesse, &c. Tertij, ut P. distinguunt, an tabula sit pretiosior pictura: ut cessio fiat pretiosiori: & hoc ex illo uerbo, propter pretium, quod hic ẽ: & ex eo quod reperitur Inst. de rer. diuis. §. si quis in aliena. ibi, uilissimæ tabulæ. Vnde de homine picto, & bono colore: nõ autem traheret alias pictura tabulam, quicunque primarũ teneas, in diem recidit. Vel idem utrobique, quando pictor mala fide pinxit, hodie autem semper est pretiosior scriptura quam charta: & ideo pictura semper trahit ad se chartam.

c *In omnibus.*] f. talib. uel plurale pro singulari casu, ut sic ad picturam non referatur, secundum Io. uel dic, ut statua & charta secundum Azo.

d *Per præualentiam.*] partis, uel etiã pretij, ut infra de acq. rer. dom. l. quicquid. §. fi. & not. supra, §. prox. In gemma autem annulo iniuncta distingue, quid eius causa ornandi adiungatur. de usucapionibus, l. rerum mixtura, in §. quid ergo. & dixi infra ad exhiben. l. gemma. & infra de auro, & argen. lega. l. & si non sint. §. perueniatur.

e *Trahit.*] maioris partis, quod puto in rebus factis, quibus adiungitur quid factum, uel infectum: cæterum massam massæ, & maiorem ualde pretio, & quantitate non puto accedere confusione: ideoque remanet quilibet dominus pro parte sua, siue ponas communicari, siue non. Quid ergo si meam factam tuæ factæ a ... quod sit pars alterius nulla maiore altera: & sic fecit ... m speciem: & ita quod iure specificationis non petam neutra cedit alteri, etiam si altera sit ualde maioris pretii: quis ergo erit dominus speciei? Dic utrumque pro indiuiso, & pro rata, si fuit adiunctio facta ferruminatione. sed si per applumbaturam, nemo intelligitur dominus speciei: * sed nec communis est pro diuiso, ut de grege diximus supra: sed si par. sed Ioan. dicit ratione maioris pretij alterum alteri cedere, ut supra in notula sua scriptum est, quod non placet. sed responde illi legi, ut infra de acquir. rer. dom. l. quicquid.

f *Dare*] Ita tamen ad uendicandum totum admittat, si scriptor, uel qui pedem statuæ adiecit, bonam fidẽ habebat: ut j. de acq. rerum dom. in l. qua ratione. §. sed non & l. adeo §. ex diuerso. Vnde si bona fides defuerit, est denegetur exceptio, ut dictis legibus, multo magis denegabitur actio in f. sũ, de quo loquitur in prox. § in fi. Acc.

g *Vendicem.*] hoc in applumbatis. Item in tex. ... & in institut. Instit. de rerum diui. § si tamen. Et no. quod dominus manet prior: sed si mala fide adiunxi, uendicat, quod est adiunctum. Accur.

h *Separentur*] sic & infra ad exhib. l. in hac actione. §. est autem & l. tigni. §. j.

i *Factum*] per adiunctionem factam bonæ fidei: si autem malæ fidei, puto quod prior remaneat dominus, licet totale corpus tuum sit, ut supra in glos. bona, uel mala, &c. Accur.

k *Non posse.*] sic arbor quæ coaluit, etiã abrupta non redditur, ut infra de acquiren. rerũ dominio l. sed & si, §. arbor. Sic seruus pœnæ damnatus, licet restitutus in integrũ, non redditur domino, ut infra de pœn. aut damnũ, pœn. respon.

l *Materiam*] vt ferrum ferro, mediante ferro, argentũ mediã te argento: & sic in similibus. Quodcunq; autem istorum defuerit, erit applumbatura, ut his euidenter dicitur: ideo forte sic dicta, quia per plumbũ plerumq; fit, & de his adiunctionibus dic, ut dixi supra eadẽ lege. §. si quis rei suæ. An autem bona fides est necessaria in his ferruminatis, uel similibus. & puto in his ita dicendum, secundum Azonem, ut si proprietati meæ aliena p̃prietas iure ferruminationis cedit, siue p̃pter factum meum, siue propter factum alterius, me bonam fidem habere non est necessariũ. At econtra, si is, cuius est, suo facto cedit: sic nec alias donasse uideatur ut j. de acquirendo rerum dominio, l. adeo. § ex diuerso. & l qua ratione. § literæ. versic. sed non ut literæ. Si uero propter factum alienum, nõ ei cuius est, non remittitur ab eo bona fides, cum ipse nihil faciat. Ideoq; sicut hic dicitur, pretium rei suę petet ab eo cui cessit. Quod autem in ferruminato dixi, intellige in sato & plantato. Si uero non rei, sed personæ fieret accessio: qui specifico, bona fides est necessaria, ut j. de acq. rer. domin. l. adeo. §. cum quis.

m *In omnibus.*] idest in hoc casu de ferruminatis. Vel dic, in omnibus his & similibus ut satis, & plantatis, & naturali alimento alitis & specificatis secundum nos. licet M. contra, qui utilem in rem dabat, & in sacris & in religiosis locis, ut supra eodem. §. loca. sed habet locum in factum.

n *In factum.*] quæ in uarijs articulis iuris locum habet, ut C. de sacrosanctis ecclesiis l. sancimus. & infra de donationibus inter uirum, & vxorem, l. si mulier ex pecunia, § finali & l. sequen. & infra de action. & obligatio l. prima, in princ.

o *Singuli homines.*] in choro, uel in familia seruorum.

p *Immixtus.*] ut & j. l. 2. §. fi. & l. a. in fi.

q *Brachium.*] quo ad hoc, ut uendices adiunctum, sed vere es dominus, & ad exhibendum agis, & uendicas postea, ut supra eod. §. item quæcũque. Vel loquitur hic, quãdo per ferruminationem.

r *Alienæ*] idest, non meæ, ac si diceret, tuæ.

1 † Fla. decis. mea.
2 † Fl. cedi ... fine.
3 † Fla. decis. casibus.
4 † Alias de eff. mali.
5 † Iunctũ F.
6 † Flo. decis. id.
7 † Alias, de est factum.
8 † Flo. decis. est.
9 † Flor. decis. vero.
10 † alias, at in ijs. quæ ex distantib. corporib. essent.
11 † Fl. eueniet.

* Ferruminationis, & plumbaturæ materiã ponit Bal. in l. vxori quis legauit. de au. & arg. le.

Vm

a *Vno spiritu.*] idest vna elementatione.
b *Continetur.*] vt & j. de vsucap. l. rerum mixtura: & inf. de auro, & arg. leg. l. statuam. Accur.
c *Sciens.*] quo casu non aget vt estimatur: sed vt pretium peteret iurando in litem: quia dolo desijt possidere: vt infra, de tig. iniun. l. j. in fi. & infra, de sol. l. qui res, in fi. secundum Ioan.
d *Descendit.*] vt j. de tig. iniunc. l. j. in prin. & ad exhiben. l. gemma, in fi. & j. de acq. rerum domin. l. adeo, §. cũ in suo. Sed numquid etiã bonæ fidei possessor tenetur in duplum? Quidam dixerunt in simplum tantum, arg. infra, de donat. inter virũ, & vxo. l. de eo. Itẽ no. quòd aliud in pictore, vt j. eod. §. sed & id. Item nota, quòd cõtra hũc malæ fidei possessorẽ quinque competunt actiones, scilicet rei vendi. item ad exhib. item de tigno iniuncto. item códictio furtiua: & actio furti. Itẽ duę primę dant, quasi desierit dolo possidere: aliæ non. Item prima, & secũda, & quarta: quia rei persecutoriæ sunt, inuicem vna per aliã tollitur. Idẽ in tertia quantum ad simplum vnũ, quod rei persecutionẽ continet. Quinta verò, scilicet furti, nullam persecutoriam tollit, sed tantum pęnã: sed actio de tigno iniuncto, in eo quod pœnam continet, actioni furti detrahit: aliæ verò non, quia rem persequuntur. Item nunquid is qui non iniunxit, sed tantum iniunctum habet, tenetur? Respon. ita, arg. inf. de ijs, qui deiec. vel effud. l. si verò, §. positum. & de flumi. l. j. §. fin. Item an faber? Respon. non: sed ille qui fieri fecit, vt arg. inf. de vi, & vi arm. l. j. §. deiecisse. Item solet quæri, an idem sit in villa, scilicet rure facta, quod in ædificio in ciuitate; argum. quòd non, vt j. ne quid in loco publ. l. fin. Sed contra puto, propter huius l. generalia verba, vt Inst. de rerum diuis. §. cum in suo, vers. quod ideo prouisum. & infra, de verb. signi. l. vrbana, secundum Azo. Item, quid si timore pœnæ dupli vel tx eximere is, qui iniunxit? Respond. non est audiẽdus, quia non sui fauore est hoc statutum, sed propter publicam vtilitatem: & hoc in mala fide iniungente: Bonæ fidei verò iniunctor auditur, secundum quosdam. Sed contra videtur, j. de leg. j. l. cæsera, §. si duobus.

chium tuũ esse: quia tota statua vno spiritu [a] continet. [b]

Continua sic: supra dixit de ijs corporib. q̃ consistunt vno spiritu, & una elemẽtatione: itẽ de corporib. separatis: nunc verò de ijs, quæ consistunt ex diuersis elemẽtationib. & corporibus coniunctis. & h. d. Tignum alienum ædib. iniunctum, non potest vendicari, nec peti quod separetur; sed actione de tigno iniuncto erit agendum. B.

¶ Tignum alienum ædib. iunctum nec vendicari potest pp legem 12 tabularum: nec eo nomine ad exhibendum agi: nisi aduersus eum, qui sciens [c] alienum suis ædibus iunxit: sed est actio antiqua, De tigno iniuncto, in duplũ: quæ ex lege 12. tab. descendit. [d]

Cæmenta cũ domo vnita, dominus cęmentorũ vendicare non potest; secus ea dissoluta, etiam tempore præscriptionis cõpleto. B.

¶ Item si quis ex alienis cæmentis in solo suo ædificauerit, domum quidem vendicare poterit: cęmenta [e] autem resoluta prior dominus vendicabit: etiã si post tempus vsucapionis dissolutum sit ædificium, [f] quam 1† à bonę fidei emptore possessum est. 2† Nec. n. singula cæmenta vsucapiuntur: etsi [g] domus per temporis spatiũ nostra fiat. [h]

Consultius est agere possessorio, quàm petitorio B.

Caius lib. 7. ad edic. prouin.

LEX XXV.

IS qui destinauit rem petere, animaduertere debet, [i] an aliquo interdicto possit nãcisci possessionem: [K] quia longe commodius est ipsum possidere, & aduersarium ad onera petitoris compellere, quàm alio possidente petere. [l]

Gl. summat istam l. cum seq. & principio seq. & ideo glo. sit pro summario, ideo nota eam. Bart.

Vlpianus libro 70. ad edict.

LEX XXVI.

IS qui se obtulit rei defensioni sine causa, cum non

1† Fl. possessũ. 2† Fl. sic.

e *Cæmenta*] quæ nec per se possidentur, vt inf. de acquir. possess. l. qui vniuersas. & ideo vendicantur eis dissolutis: vt hic, & C. eod. l. 2.
f *Ædificium.*] hoc, nisi iam esset duplum consecutus per actionem de tigno iniuncto, vt Inst. de rerum diuis. §. cum in suo. Item hac vera, etiam si per triginta ann. tignum bonæ fidei impositum mansit in domo, secus si mala fide, quia præscripsit. Sed cur mala fide est melioris conditionis, cum esse non debeat, vt ĩ. de petit. hæred. l. si à patre, §. si prędo? Respondeo, quia ubi mala fide iniunxit, etiam durante ædificio vendicare potui; quod si non feci, merito mihi negligenti obsta. exceptio. quod dici non potest cum bona fide iniunxit; vnde non imputatur, ut C. de ann. except. l. j. in fine.
g *Etsi*] idest, quamuis.

a Ang. hic & Ioan. de Imo. & D. Alex. in l. de pupillo, §. nunciatione, & no. op. nũ. inf. glo. istã q̃ singul. exclamant, ad hoc, q̃ faber uel operarius excusatur, si laborat in re aliena, q̃ producentis est, ex quo facit de mandato eius, de quo p̃ pr̃atos Do ctoribus ibi ... limitant ... istud, de qua limitatione uide (rogo) Alex. ubi ... q̃ ... ce datio ista sunt menti tenẽda, quia quotidiana. Bolog.

h *Fiat.*] i. quasi nostra, cum verum dominium secundum nos non quæritur per præscriptionem, licet M. contra.
i *Is qui Debet.*] Consilium est, vt supra, de transact. l. pa 60. Accursius.
K *Possessionem.*] vel recuperandæ possessionis, vel retinendæ, vel adipiscendæ. & facit Inst. de inter. § retinendæ, & § commodum. & infra, de acq. possess. l. exitus, & l. naturaliter, §. nihil. & ff. vi & vi arm. l. cum fundum, in fi. Idem et ciuili actione eam consequi potest: quod fit quandoque, vt dixi supra, de condi. indeb. l. indebiti, § j in princ.
l *Petere.*] & ideo magna contentio est de ea, vt infra vti possid. l j § huius autem.

Is qui se obtulit.] CASVS. Si rem meam possidebas, & Titius obtulit se liti, dicens se possedisse, & eum conueniam: & lit. contest. inuentus est non possedisse: an sit condẽnandus, quæritur. Et dicitur, quòd sic. Si verò ante lit. contest. Titius pœniteat, & dicit se nõ possidere: absoluendus erit. Sed pone, cũ credebam, q̃ Titius possideret, & volui ab eo vendicare: & Seius dicat se possidere, nõ Titium: hic non erit pœnitentiæ locus, sed Seius est cõdemnandus. Ex prædictis ergo apparet, q̃ hãc act. possessor patitur. vnde si quis tempore lit. contest. & rei indic. possedit, erit condemnandus.

¶ *Si homo*] Seruum meum bo. fid. possedit quis, deteriorem eum fecit, lite non contestata decessit. unde non tenetur per hanc actionem, neque ad pretium, neque ad damnum, sed lege Aquil. agere potest.

¶ *Sed & si.*] Possedisti seruum meum mala fide, uel bona, antequàm fecimus lit. contest. desijsti eum possidere, & dolo malo, perinde condemnandus es, ac si possideres; & cum sit in uniuersali iudicio, ut debeat dolus præteritus uenire in iudicio; nunquid ergo sic dicendum est, ut ueniat in speciali in rem act. Et dicitur quòd sic.

¶ *Si per.*] Filius meus, uel seruus rem tuam possedit; & ita ego per eum, absens fuit tempore latę sententię, dandum erit mihi tempus, intra quod ducam seruum, uel filium; & cauebo conuenienter de re restituenda.

¶ *In re*] Iste §. continuatur in l. seq. usque ad l. fructus. & de eadem materia tractat, scilicet qualiter possessor possit recipere sumptus, quos fecit in re possessa. Et dicit, q̃ illos percipiet, antequam rem restituat. & ad hoc multa ponit exemplã. Primum est tale. Fundum tuum possedi, sumptus feci; uel domum, si petas, refundes mihi impensas; alioquin repellam te per exceptionem doli mali. idẽ est, & si constante matrimonio maritus dederit uxori fundum; quia non ualet donatio si matrimonium dissoluatur; & si mulier repetat dotem, excipiet maritus, q̃ tibi non reddet, donec fundus quem dedit, ei restituatur. Idem si possess. ædificauit in area petitoris, scilicet quod potest objicere exceptio. nisi reddat sumptus, nisi patiatur petitor eum tollere ędificium.

¶ *Sed &.*] Possedi seruum tuum, instruxi eum in aliqua arte, quęritur, an idem sit quod in superiori casu.

possideret, a nec dolo fecisset quo minus possideret, si actor ignoret, non est absoluendus: b vt Marcellus ait: quæ sr ja vera est. sed hoc post litem contestatam. Cæterum ante iudicium acceptum non decipit c actorē, qui se negat possidere: cum verè non possideat: 1 † nec videtur se liti obtulisse, qui discessit. d

Paul. lib. 2. ad Plautium.

LEX XXVII.

NAm si actor scit, tunc is non ab alio, sed à se decipit; e & ideo reus absoluit.

Idem lib. 21. ad edictum.

LEX XXVIII.

SI autē 2 † cum à Titio petere vellem, aliquis dixerit se possidere, & ideo liti sese 3 † obtulerit: & hoc ipsum in re agenda, testatione f 4 † probauero: omnimodo g condemnandus est.

Non sufficit quem tempore litis contest. possidere, si ante sententiam absque culpa possidere desinit. Itē sufficit si possidet tempore sententiæ, licet ante non possederit. Bart.

¶ Possidere * autē aliquis debet vtique, & litis contestatæ tēpore, & quo res iudicatur. h Quod si litis contestatæ 5 † tempore possedit, cum autem res iudicatur, sine dolo malo i amisit possessionem, k absoluendus est k possessor. Item si litis contestatæ tempore nō possedit, quo autem tempore 6 † iudicatur, possidet, probanda est Proculi sententia; vt omnimodo condemnetur. Ergo & fructuum nomine, ex quo cœpit possidere, 7 † damnabitur.

Casus superueniens excusat possessorem à præcedente culpa. Bart.

¶ Si homo petitus l dolo possessoris deterior factus sit, deinde sine culpa eius ex alia causa mortuus m sit, æstimatio non fiet eius quo 8 † deteriorē eum fecerit: 9 † quia nihil interest petitoris: n sed hoc, 10 † quantum ad in rem actionem: legis autem Aquiliæ actio durat. o

Qui dolo desiit possidere, vt possessor conuenitur. B.

¶ Sed & is, qui ante litem contestatā dolo desijt rem possidere, tenetur in rem actione. Idque ex Senatusconsulto colligi potest, quo cautum est (vt diximus) vt dolus præteritus in hæreditatis petitionem veniat. Cum n in hæreditatis petitionem 11 † (quæ & ipsa in rem est) dolus præteritus p fertur: 12 † non est absurdum per consequentias, & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci. q

Dicitur quod non, quia ars ab homine tolli non potest, vnde ita demum rep. tam sumptus, si plus propter talē artem vendidisti: vel si tibi denunciaui anteq̄ eum instituisti, vt non peteres: quia in casu isto obstabit tibi do. ma. except. Sed quid si aliquid percepi ex operis serui, nunquid debeo illud restituere? dicitur quod sic nec refert si fuerit seruus magnus vel paruus. si vero magnus, quoniam eum instruxi, fructus operarū debent computari in sumptibus quos feci. si autem mecum stetit per xv. an. post quam sciuit artificiū, impensas repetere nō potero: compensando lucrum perceptū ex eo artificio cum impensis factis in eo instituendo. h. d. vsque ad l. fructus. Viuia.

a *Possideret.*] asserens se possidere. sed quid si egi contra non possidentem: nec quæsitum fuit, an possideret nec ipse dixit, an debeat damnari? Respon. non, vt ff. de excep. rei iudic. l. si à te. § j. secundū secūdam casus positionem.

b *Absoluendus.*] imò damnandus, vt hic, & ff. si vsufr. pe. l. si in fi. nec liberatur possessor: vt sup. de pet. hæred. l. nec vllam, §. fi. Et vt plenè videas, distingue, cū quis se offert petitioni: si quidē actor scit eū non possidere, nec ante lit. contest. nec post, pōt aliquid actor imputare reo, quia ipse à seipso decipitur, vt ff. de pet. hæred. qui se liti. & inf. l. proxi. si verò ignoret, si quidē reus vsque ad lit. inchoatam persistat in contradictione: tenet omnimodo, vt hic subijcit. si verò velit ante litē pœnitere, distingue, verū à certa persona, puta à Titio volebam petere, vt tunc & ante litem contest. non liceat ei pœnitere, vt infra eo l. sin autem, in princ. an incertus erā à quo peterem, quia ignorabam rei possessorem, & fortè de eo quærebam, vt tunc liceat pœnitere, vt hic dicitur.

c *Decipit.*] fingit hæc lex eum non decipi, si tamen contra probetur, vt quia alius interim vsucepit, tenetur, vt supra, de dolo, l. pen.

d *Qui discessit.*] ante lit. contest. vt infra rem rat. hab. l. amplius & sic no. ante lit. contest. licere pœnitere, non post, vt hic, & infra sol. matr. l. si cum dotem, §. eo autem tpe. & supra, de iurisd. omn. iud. l. si conuenerit, & ff. de sol. l. stipulatus, in fi. infra, de noxal. l. electio. §. neque, & C. de fideiuss. l. liberum.

e NAm si actor. *Decipitur.*] dolus autem volenti non infertur, vt C. de tra. fac. l. cum donationis. Item nō debuit certiorari, & vt ff. de act. emp. l. j. in fi. Accur.

f SInantem *Testatione*] per testes.

g SOmnimodo.] idest, non distincto sciuerit an ignorauerit actor, secundum quosdam: immo distas sit lit. contest. vel non, vt in distinctione notaui. Accur.

h *Iudicatur.*] hoc verū si à primo incipias, vel à tempore lit. contest. vt statim patet: secus si à secūdo, quia illud sufficit.

i *Dolo malo.*] & culpa q̄ venit lit. contest. vt ff. eo. l. si homo, & l. si culpa, & l. si i rē. & facit ff. de pet. her. l. si quo.

k *Absoluendus est.*] contra, ff. de pos. l. j. §. si in rem. Sol. illa est actio personalis, hæc est realis. vel verius dic, quod ibi prius dolū cōmiserat alienando. Item hę, quę hic dicuntur, intellige cū distinctione q̄ fecimus ff. eo. l. item si verberatum, in fi.

l *Si homo petitus*] extra iudicium.

m *Mortuus*] ante litē contest. & sic non est contra ff. eo. l. vtique. ADDITIO. Intelligas hic hominē petitum ante litem contesta. vel fortè extra iudicium: secus si lis esset cōtest. & sic officiū iudicis esset corroboratum, vt in d. l. vtique. &c. undū Bar.

n *Petitoris*] nunc, si nō fuisset hominem deteriorauimus: & si deterioratus nō fuisset, similiter mortuus esset. & ideo cū rei vēd. locū si habeat: nec iudicis officiū sup. damno, subducta principali actione, locum hēre pōt: vt C. de pos. l. 4. Nec ob. quod dicit ff. eo. l. vtique quę est ff. hic enim n̄ erat lis cōtest. & quod dicit, petitus, expone simplici conuētione extra iudiciū quæsitus: alioquin cū li. cont. semel sibi vēdicasset locū: officiū iud. nihilominus etiā re perdita exerceret: & hoc quantū ad rei vend. quę p̄sens respicit tps: quia tñ legis Aquiliæ actio oculos à tergo habet. & r. vo respicit: ideireo cōpetit: quia & si non interfit, interfuit tñ hominem sanū fuisse: ar. ff. de act. & obl. quęcunque. & ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus. § resp. & ar. ff. de ser. uo cor. l. dolus. §. fi. Alij dicunt, quod hic erat lis cōtest. sed habebat causam litigandi reus; & hac rōne cessat officium, cū non teneatur de interitu; vt sup. de pet. hæred. l. illud.

o *Durat.*] vt æstimationem damni præstet.

p *Præteritus*] idest, ante lit. contest. commissus, vt supra, de pet. hæred. l. sed & si. §. si ante.

q *Deduci*] & sic pro possessore habetur, vt hic, & inf. de no. l. si ho. si. & ff. ne quid in lo. pub. l. j. §. hoc aūt interdictum. Sed certè hæc similitudo non vř bona, sive rō. Multæ. n. sunt inter eas dr̄iæ: sicut diximus s. de pet. hęre. l. plane. & l. itē veniūt. §. fructus. Itē hęc est stricti iuris, illa bo. fid. vt C. de pet hęr. l. fi. in fi. Itē hæc p̄ re una singulari, illa p̄ uniuersitate, vt s. e. l. j. in prin. Itē illa datur p̄ ctra possidentem, illa nequaquam, nisi in casibus, ut ff. de pete hær. l. regulariter, & l. pro hęrede, & l. nec ullā, §. oibus. & C. de pet. hęr. l. si post. in fi. Item hæc est in rem, illa mixta; unde & personalia debita in ea ueniunt. Item pretia restituuntur C. de pet. hęr. l. hęreditas, & ff. de pet. hęre. l. etiā. §. hūc. & l. j. si in diem. § sed & is. Azo. Item ibi fit malæ fidei

1 † Fl. possidebat.
2 † Fl. sin autē. & vide quod dicit Inn. in rubri. de re iu. di. quod multū faciūt ad hāc l.
3 † Fl. se.
4 † alias, attestatione.
* Concor cum hoc § gl. super verbo, tēpore. in med. i. uer. sed si medio tēpore, in c. dudum, extra, de elect.
5 † Fl. contestationis.
6 † Fl. desit tempore.
7 † Condemnabitur.
8 † Fl. quod.
9 † Fl. fecerit.
10 † Fl. hoc.
11 † Fl. petitione.
12 † aliàs, infertur.

fidei sola denunciatione, hic non, vt supra, de pet. hered. l. item veniunt, § petitam. Accur.

a *Et is.*] s. filius vel seruus per quē possidebat pf, vel dñs.

b *Vel tempus.*] vel pro, & nam vtrumque faciendum est, vt infra ad exhibend. l. Celsus, §. fin.

c *Restituenda.*] fertur ergo sententia condēnatoria: sed non adstringitur, vt hic dicitur, & Inst. de offi. iudi. circa princ. Accur.

1 † Flor. aut per seruum.

d *Si possessor.*] bonæ fidei qui factus est malæ fidei tempore quo fecit sumptus. In isto enim quædam media via seruatur inter bonæ fidei semper: vel male fidei semper. vel loquitur hic in bonæ fidei semper. in casu qui ponitur ī. eo. l. in fundo. §. finge pauperē. in mala fide non. quia non repetit: vel si alicubi repetit, hoc est per officium iudi. non exceptione doli, vt not. infra eod. l. in fundo. & supra, de petitio hæred. l. planè.

2 † Fla. reddendum.

e *Contestatam.*] post ea. n. ipse prædo est, & ea ratio ēē in eo q in prædone. Vel ideo dicit, ante lit. contest. quia illi veniunt per exceptionē doli, post verò per offic. iudi. vt ī. de ædil. edic. l. ædiles. §. item si vendum.

f *Sumptibus.*] si ratio fructuum & hic deficiat, ex quibus debent expensæ deduci, vt ī. famil. ercisc. fundus qui. & infra eo. l. emptor, & l. sumptus.

3 † Flor. in rem petitam.

g *Pecuniam.*] cū esset vtilius forte q̄ noxæ dare, vt ī. de pet. hære. vtiles. & concordat huic respon. infra, de noxal. l. bonæ fidei.

4 † Flor. de eis, in.

h *Aedificauit.*] vt Inst. de re. diuis. §. certe. & infra, de pignor. act. l. si seruos.

i *Aedificium.*] tunc. n. non præstabuntur impensæ, & hoc si vendicans nec rem venditurus, nec impensas facturus erat, nec erat diues: alioquin contra, ut inf. e. l. in fundo, & l. nisi venalem. & hoc prout in eo qui semper fuit bo. fi. intellexi §. sed secundum hoc nonne idem est in seruo, ut in d. l. nisi? Hæc autem lex aliud in seruo dicit, ut if. subijcit statim. Dic ergo non idem: quia quando diues erat nec habebat venalem, nec erat expensurus, non reddit petitor impensas in seruo, sed secus in area si autem intelligas alio modo, ut dixi ī. in eo qui a princ. fuit bo. fid. sed quando ædificauit, erat ma. fid. planum est. & idem in area uxori donata, ut sul il. ic. sed non idem in seruo, ut infra eo. l. ul. ait, si in aliena, & infra l. proxi. sed tunc male stat, ante lit. contest. sed subaudi, post ma. fi. tamen.

* aream, locum in vrbe sine ædificio, notat Iurisc. in l. fundi. §. locus. de verbo. sign. & area. significat solum, cui ædificium impo. nitur, et quod depositis ædibus manet l. seruitutes. §. si sublatum, de ser. vrba. & l. qui res, §. aream, de solut. & l. domo, de pign. act.

* insulæ erāt ædificia, quæ proprio ambitu constabāt. et vide Tac. lib. 15.

k *Diruatur.*] inducebatur. n. olim dotis retentio ob res vxori donatas a viro. & sic iudex cognoscit nunc super hoc: & ita de dote, ut C. de rei ux. act. l. actio. §. taceat. & ad hoc infra, de don. inter uir. & vxo. l. sed si vir. §. si vir vxori.

l *Sed si puerum.*] scilicet seruum. Accur.

Si persona per quam quis possidet, absens sit, vel datur dilatio, vel præstatur cautio de re restituenda. B.

¶ Si per filiū aut 1 † seruū pf vel dñs possideat, & is a sine culpa patris dñive rei vendicandę 2 † tpe absit, vel tps b dandum, vel cauendum est de possessione restituenda. c

Supra in l. in rē. dixit, cui detur hæc actio. sed ī l. is q destinauit, cum l. seq. dicit contra quē detur: hic incipit dicere & tractare quod sit officiū iudicis in ijs, quę emergunt in rei vend. Et primo loquitur de sumptib. vsque ad l. fructus. & hoc intendit: Bonæ fidei possessor sumptus per doli exceptionem recuperat. Item expensas factas in ædificando de nouo recuperat, nisi actor deductionem sibi concedat Bart.

¶ In re petita 3 † si possessor d ante litem contest. e sumptus fecit, per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, si perseueret actor petere rem suam, non redditis sumptibus. f ¶ Idem est ēt si in 4 † noxali iudicio seruum defendit, & damnatus præstitit pecuniam: g aut in area, * quæ fuit petitoris, per errorem insulam * ædificauit: h nisi tamen paratus sit petitor pati tollere eum ædificiū. i Quod& in area vxori donata per iudicē, qui de dote 5 † cognoscit, faciēdū dixerūt. k

Expensæ ad rei vtilitatem factæ, que deductionem nō patiuntur, recuperantur a possessore in tribus casibus hic expressis: alias secus. B.

¶ Sed si puerum l meū cū possideres, erudisses, non idē obseruandū m Proculus existimat: quia neque carere seruo meo debeam: nec pt remediū idem adhiberi, quod in area diximus. n

Caius lib. 7. ad edi. prouin.

LEX XXIX.

FOrtè φ pictorem aut librarium o 6 † docueris, dr non aliter iudicis officio æstimationem haberi posse.

Pomp. lib. 21. ad Q. Mut.

LEX XXX.

NIsi venalem p eum q habeas, & plus pretij 7 † cōsecuturus sis pp artificium.

Caius li. 7. ad edi. prouin.

LEX XXXI.

AVt si ante r denunciatū sit actori, vt impensam solueret: s & eo dissimulante, t opposita u 8 † sit doli mali exceptio. x

Paulus lib. 21. ad edictū.

LEX XXXII.

CAeterū y cum de fructibus serui petiti quæritur, non tm̄ pubertas eius spectanda est: quia etiam impuberis aliquæ operæ esse possunt. z Improbè tn̄ * desiderabit petitor fructus æstimari, qui ex artificio eius percipi

m *Obseruandum.*] No. nō posse retineri vel deduci, pp rōnē quæ sequitur: nisi in duob. casibus, quorū unus est ī. in l. nisi. & alius in l. aut si ante. & sic est ɔ̄ ī. de except. do. l. apud Celsum, §. si minor. vbi donatarius pueri obijcit doli excep. minori donanti seruulū, & nūc repetēti pro alimētis & alijs sumptib. indistinctè. Sol. ibi causā habuerat à vendicāte. Idem ɔ̄ C. de infantib. expo. l. j. vbi similiter indistinctè hmōi sumptus seruant doli exceptione. Sol. fauorabilior est eius cā qui expositū educat, q̄ alterius bo. fid. poss. Vel dic, expensas in alēdo indistinctè restitui, si nō fuerit vsus ei operis: sed expensæ q̄ fiūt in docēdo, restituūtur in duob. casib. tm̄, ut hic dicit: licet hos casus parificare videatur in l. ɔ̄ria. Vel hic in infante, cuius aliqua potuit esse opera: ibi non potuit. arg. ī. de don. int. vir. & vxo. l. si id qđ, §. si quid. Ac. urs

5 † alias ?

n *Diximus.*] ut s. abradat, cū scientia auferri nō possit. vñ oporteret φ totū retineret: qđ esset absurdū, ut hic, & ī. de verb. sig. l. impensę, §. itē doctrinā.

6 † Alias librariū esse.

o *FOrtè. Aut librarium.*] i. scriptorē litterarū, vt ī. de re. in. l. si librarius, & C. de uet. iu. enu. l. ult. §. pe.

7 † Flor. habeas eum pretio.

p *NIsi venalem.*] i. eum qui erat à dño vendendus, vel venalis propositus. & tunc, quia ex artificio factus est dñs locupletior, tenet, vt inf. eo. l. in fundo, §. fin. & ī. de impen. l. φ si he. & ī. de pig. act. l. si seruos. Illud aūt non refert, habeat possessor vel non habeat venalem, sm̄ Azo. sed Ioan. ait hic esse personarum mutationem de reo ad actorē, quod in idem redit. Acc.

8 † Flor. posita.

q *Eum.*] vel similis sit æquitas, vt ī. eod. l. in fundo.

* Concord. auc. de confis. cum M. Ferr. cū glo. super verbo, industriā.

r *AVt si ante.*] s. iudicium, uel antequam impenderet, denūciauit actori, s. ut peteret seruum, si putet esse suum: aut si non petat, sciat φ soluet expensas postea factas & facit C. si alte. res pign. data sit, l. si probaueris.

s *Solueret.*] faciendam post denunciationem.

t *Dissimulante.*] s. seruum suum esse.

u *Opposita sit.*] scilicet postea.

x *Exceptio.*] pro sumptibus postea factis.

y *CAeterum.*] prædicta uera sunt cum agitur de impensis serui petiti, i. in seruū petitum factis a bo. fidei possess. Sed hic quæritur de fructibus serui petiti: quod est cum agitur contra malæ fidei possess. nam bo. fidei possessor non tenetur, nisi extent, ut C. eod. l. certum. & hic dicit, possessorem de his teneri, scilicet de fructibus perceptis & percipiendis.

z *Possunt.*] ut infra, de lib. cau. l. ult. nisi sit infans, ut inf. de oper. seru. l. si. §. si minor. Accur.

Poteritanto

a *Potuerunt.*] non ergo tenetur hic malæ fidei possess. de fructibus eius artificij, in quo fecit instrui seruum, quos fructus non percepit, sed percipere potuit, vt hic, & argu. C. de aliis. & pa. l. ea. §. similiter. quid si percepisset? puto quod teneretur, sicut & tenetur pro fructibus sua culpa non perceptis: deducta tamen impensa in omnibus, vt ℨ. de ope. ser. l. antepen. Accur.

b *QVod si artificem fecerit.*] scilicet possessor.

c *Artificium.*] idest artem didicit.

d *Impensæ*] sint equales ad fructus, vel non, quia lex compensat, non homo. Sed quid si nihil percepit? Respon. nocet possessori, vt ꞩ. cod. l. si autem, in fi.

e *Compensari.*] cum fructib. perceptis ante 25. ann. eo quia præsumit lex eos tantos esse, vt bene inde satisferi possit possessori pro expensis in arte discenda factis, & sic fructus perceptos post 25. an. restituet petitori possessor deductis cibarijs prioris temporis. Sed cum faciamus loqui hic in malæ fidei poss. nonne videt velle donare ut amittat, vt Instit. de rerum diuis. §. ex diuerso? Respond. plene dices ℨ. cod. l. in fundo.

1 † *Alias, quod si.*

2 † *Post quam tum annum legit Cuiac. l. 9. obseruat. cap. 38.*

3 † *Floren. pensari.*

potuerunt: a quod artificium sumptib. possessoris didicit.

Modestinus libro 8. differ.

LEX XXXIII.

QVod si 1 † artificem fecerit, b post 25. annû 2 † eius, qui artificium c consecutus est, impensæ[d] factæ poterunt compensari. e 3 †

Possessor tenetur ad fructus perceptos, & qui pcipi potuerũt; et ideo cũ desinũt posse pcipi absq; sui culpa, abinde desinunt deberi; cũ cœperint posse percipi absq. sui culpa, abinde incipiunt deberi. h. d. cũ l. seq et prin. l. seq. Et diuiditur. Primo ponit in genere. Secundo ponit vnam illationem quando fructus desierunt posse pcipi culpa possessoris. Tertio ponit vnã aliam illationem, quando cœperunt non posse percipi. Quarto ponit vnã aliam illationẽ quando desierũt posse percipi facto petitoris. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi, hac ratione. Quarta in princ. legis, Ex diuerso. Bar.

Paulus lib. 21. ad edictum.

FRuctus.] CASVS. Lex ista loquitur in malæ fidei possess. Dicit ergo: possedisti rem meam mala fi. omnes fructus quos percepisti, vel quos ego percepissem restituere teneris. Itẽ de hoc ponit exemplũ quando dicebas te habere solidum dominium: & ita dicebas, quod habebas tam proprietatem quam vsumfructum, petebam a te proprietatem, & durauit lis vsque ad biennium, & fructus percepisti, secundo anno iussus fuisti fructus primi restituere alij, non restitues: quia illos iure percepisti. Idem est in casu conuerso, scilicet cum ad te non pertinuit nec vsusfructus. nec proprietas, tantum fundum possedisti, dum lis contestaretur: legaui tibi vsumfructum, deinde obtinui, adita hęreditate habenda est ratio fructuum perceptorum ante litis contestat. sed quo ad post perceptos non, quia iuste perceperas illos, & vsusfructus ad te pertinuit: vbi cum possessio fundi nec ad te, nec ad me pertinuit, si petiero & obtinui, & pronunciabit iudex fundum mihi esse restituendum: dicitur quod idem debet facere de fructibus, quod quo iure obtineo in fundo, eodem modo obtinere debeo in fructibus.

f *Non modo.*] pro solummodo.

g *Potuerunt.*] a domino, vt ℨ. eod. l. si nauis, §. fi. nam in malæ fidei, & sine titulo loquitur lex ista. Item ideo dixit, honeste, quia inhoneste percipiendi nõ æstimantur, vt hic. Sed si percepti essent, sic, ut ℨ. de petit. hæred. l. ancillarũ, in fine. Accursius.

h *Culpa.*] quæ a quolibet possessore lit. contest. præstatur, vt hic, & ℨ. eod. l. si homo, & l. si in rem.

i *Iudicandæ.*] idest ex tempore moræ. Vel dic vsque ad sententiam, non post: vt diximus supra eod. l. iulianus scribit, si hominem.

k *Hac ratione.*] quia verum est perceptos fructus restituis & eos qui percipi honeste a domino potuerunt ut hic.

l *Petierit.*] proprietatem.

m *Habebitur.*] Hoc verum, si agitur contra fructuarium, vel aliquem, qui ab eo habet causam, secus si contra extraneum prorsus. Nam tunc & prius ratio fructuum habetur, quia illi seruitutem non debeo, vt si seruit. vend. l. loci. §. competit. & infra, si vsusfru. pe. l. vlt. §. quod si forte. Azo. Vel forte secus, cum percipiendi a domino. & facit infra, de vsur. l. videamus. Accur.

LEX XXXIIII.

FRuctus non modo[f] percepti, sed & qui percipi honeste potuerunt, g æstimandi sunt. ¶ Et ideo si dolo 4 † aut culpa[h] possessoris res petita perierit, veriorem putat Pomp. Trebatij opinionem, putantis eo vsque fructuum rationem habendam, quousque haberetur, si non perijsset, idest, ad rei iudicandæ i tempus. quod & Iuliano placet. ¶ Hac rõne[k] si unde proprietatis dñs petierit, l & inter moras vsusfructus amissus sit, ex eo tpe, quo ad proprietatem vsusfructus reuersus est, rõ fructuum habebitur. m 5 †

Iulianus lib. 6. Digestorum.

LEX XXXV.

IDem est & si per alluuionẽ pars fundo accesserit.

Paulus lib. 21. ad edictum.

LEX XXXVI.

ET ex 6 † diuerso, si petitor[n] lite contest. vsumfructum legauerit, o ex eo tempore, ex quo discessit a proprietate, p fructuum rationem non habendam, q quidam recte putant.

Si actor declaratur dominus etiam per errorem, debet condemnari reus in fructibus. h. d. Bart.

n *ET ex diuerso Petitor.*] s. proprietatis plenæ.

o *Legauerit.*] s. ei a quo petebat. Nam si extraneo, etiam fructuũ, ex quo discessit a proprietate, habebitur ratio. Accur.

p *Proprietate.*] scilicet vsusfr. & hoc a tempore aditę hereditatis euenit. & facit inf. sol. matr. l. si marito, §. fin. & ℨ. si vsusfru. pet. l. vlt. §. si post.

q *Non habendam.*] etiam perceptorum. Sed videtur etiam quod vltra habeatur ratio, scilicet donec satisfdetur. Nam ante satisdationem fructuarius non facit fructus suos, vt est arg. infra, de vsufru. leg. l. vxori, in princ. Quod satis potest dici, & quia fructuũ facta est mentio, distingue. Fructuum alij naturales, vt poma, & similia: alij industriales, vt segetes, quæ industria hominis quæruntur. Itẽ alij percepti, alij percipiendi. & percepti dicuntur a bo. fid. poss. quocũque modo a solo separati: a fructuario in horreis demũ reconditi, vt ℨ. quib. mod. vsusfr. amit. l. si vsufructuarius. Item percipiendi dicuntur duobus modis, uel quia immaturi, uel quia dominus eos percepisset. Item poss. ssorũ alij cum tit. alij sine tit. Dic ergo quod naturales fructus nullus possessor etiam bo. fi. facit suos, ut ℨ. de usu. l. fructus. & licet uideatur, quod omnes faciat suos bo. fidei poss. ut ℨ. de acquir. rer. dom. l. bo. fid. tamen dic omnes, siue a se, siue ab alio suo nomine perceptos, ut ℨ. de usur. l. qui scit, § præterea. si igitur hi extant, uendicabuntur, alias non tenetur possessor, cum nec possideat, nec dolo possidere desijt, nisi in eam rem consumpserit, in quam tantundem de suo soluere tenebatur, tunc enim condictione sine causa tenetur, ut ℨ. si cer. pet. l. si & me. In industrialibus dic, quod quilibet bonæ fidei poss. siue cum tit. siue sine tit. facit suos, secundum omnes, licet hoc ultimum scilicet, sine tit. nulla l. inueniatur expressum, sed omnes loquuntur de eo, qui cum tit. ut Instit. de rer. diuis. §. si quis a non domino & de usu l. qui scit, §. in alieno. & de acqui. rerũ dom. l. bo. fid. Sed satis exprimit d. l. fructus, de usur. Item infra quib. mod. ususfruc. amitt. si usufructuarius. & infra fi. regundo. l. 4. §. sed ante. licet autem faciat suos, tamen si extant, iudi. offic. non rei uend. quia percipientis sunt, tenetur restituere, ut C. eod. l. certum, §. bo. fid. De consumptis autem nullo modo tenetur, ut Instit. de offic. iudi. §. si autem bo. fid. Porrę nec ad pretium. quia lucrifacit pro cultura & cura, ut infra fin. regun. l. 4. §. post litem.

4 † *Sine dubio, an sit legendum vide Cuiac. lib. 9. obseruat. cap. 34.*

5 † *Plur. habetur.*

6 † *Alias in-cipe ex diuerso.*

& In-

¶Vbi autem alienum [a] fundum petij, & iudex sententia declarauit [b] meum esse, debet ē de fructibus possessorem 1† condemnare eodem. n. errore [c] & de fructibus condemnaturum. 2† non dēt 3† .n. lucro possessoris 4† cedere fructus, cum victus [d] sit: alioquin (vt Martianus 5† ait) nec rem arbitrabitur iudex mihi restitui. [e] & quare habeat, ꝯ non esset habiturus possessor, si statim [f] mihi possessionē restituisset.

Ei qui soluit litis æstimationem, cum posset restituere rem, petitor de euictione cauere non tenetur. B.

¶Petitor possessori de euictione cauere non cogitur [g] eius 6† rei nomine, cuius æstimationem accepit: sibi. n. possessor imputare debet, qui rem non restituit. [h] ¶Eorum quoque, q̄ sine interitu [i] diuidi nō p̄nt, partē [k] petere posse cōstat.

Ante lit. contest. debet interrogari reus, utrum possideat, uel dolo desierit possidere. Bart.

Caius lib 7 ad edict. prouin.

LEX XXXVII.

QVi petitorio [l] iudicio vtitur, [m] ne frustra experiatur, requirere debet, [n] an is, cum quo instituit 7† actionem, possessor sit, vel dolo [o] desierit possidere.

Si res perijt culpa possessoris eius nomine condemnabitur. Bart.

¶Qui in rem conuenitur, etiā culpæ [p] nomine condemnatur. Culpæ autem reus est possessor, qui 8† per insidiosa loca seruum misit [q] si is perijt: & qui seruum a se petitum, in arena esse concessit, si 9† is mortuus est. sed & qui seruū 10† fugitiuum a se petitum non custodit, si is fugit: [r] & qui nauem a se petitam, aduerso tempore nauigatum [s] misit, si ea naufragio perempta est.

Qui ab initio fuit bo. fi. & ex post facto malæ fidei fiat, quod ædificauit, potest tollere, non autem expensas potest per doli exceptionem retinere. Bart.

Vlpia. lib. 16. 11† ad edictū.

LEX XXXVIII.

IVlianus [t] li 7 12† Digest. scribit: Si in aliena area ædificassem, cuius bonæ fidei quidē emptor fui, 13† eo aūt tpe ædificaui, quo iā sciebam alienā: videamus, an nihil mihi exceptio prosit: [u] nisi forte quis dicat prodesse [x] de dāno soli cito. Puto autem huic exceptionem non prodesse. ne-

1† Al possessor condēnare.
2† alias condēnatum.
3† Fl debere.
4† alias possessori.
5† Mauritianus.
6† Flor. desiderius.
7† Flor. instituat & infra desijt possid.
8† alias, & q per.
9† Fl. & in.
10† Fl dec̄ seruum.
11† Li. 17.
12† Fl. li. 8.
13† Fl fui, vero eo tempore.

& Insti. de rer diuis. §. si quis a non domino. Sed quando quod sit bonæ fidei, exigitur: Respon. in initio, ut infra de usur. l. qui scit. § præterea. Nec obstat infra de acqui. rerum domi. l. bo fi. §. in contrarium. quia ibi opponendo, non ponendo dicit. Et dic quod etiam a tempore lit. contesta. facit fructus suos: licet a tempore litis contest. demum, non controuersiæ motæ, ut in hæreditate petitione fructus restituere teneatur: ut C. eodem, l. certum. §. post litem, & supra eodem l. præterea. Si vero sit malæ fid. quidem sine titu. de consumptis condic. sine caus. & offi. iudic. post lit. contest. de extantibus rei vendi. non eadem qua tenetur ad rem principalem, sed alia, vt C. de condict. ex le. mala. De percipiendis autem tenetur offic. iudic. idest, quos verus possessor percipere potuisset: ut infra eo l. l. si nauis §. si & Inst. de offi iudic. §. etsi. uers. illorū autem. percipi dico honeste, aliàs non veniunt percipiendi, ut supra eo. l. fructus. Si tamē essent percepti, uenirent, ut supra de petit. hær. l. si possessor. Si uero cum titu. de consumptis tenetur condic. sine causa, de extantibus rei vēd. a percipiendis autem propter tit. excusatur, ut C. eodem. l. si fundum. Nisi in quatuor casibus, quos no. supra quod met. cau. l. sed & partus.

a *Vbi autem alienum.* idest non possessoris, nec etiam meum, sed falsis allegationibus fuit iudex deceptus.

b *Declarauit.*] non cōstituit, ut infra si ser. uen. l. sicuti. §. Sed si quæratur.

c *Errore.*] quo de fundo condemnauit: sed hoc fiat statim. idest eodem die, non post, ut C. de fruc. & lit. expen. l. terminato. & infra de re iud. l. Paulus res non rescindere. & cum iudicis officio petuntur, quia post lit. contest. percepti sunt, qui valde, &c. ut infra de ædil. edic. l. ædiles. §. it in sciēdum. Percepti autem ante petuntur iure actionis: vnde illi possent peti quandocunque post sententiam. Sed an hoc casu, quādo per errorem de re principali? Respon. sic uidetur per legem istam.

d *Victus sit.*] Nam euidenter, &c. ut infra de excep. rei iud. l. euidenter.

e *Restitui.*] s. plenè, ut infra comm. l. 2 §. si reddita. non enim sufficit corpus restitui, nisi & causa restituatur, ut supra eodem, l. præterea. & verbum, restituere, plenam habet significationem, ut infra de usur. l. videamus. §. in Fauiana.

f *Statim*] lite contest. Azo.

g *Non cogitur.*] sed nunquid tenetur ei de euic. licet non cogatur cauere? Respon. sic, ut arg. infra pro emp. l. 5. & re. amo. l. si propter res. Alij contra, ut argu. C. de transac. l. si pro fundo. sed hic non est transac. Item concord. infra de condict. fur. l. si seruus. §. cauere. & infra rerum amot. l. idemque. & infra famil. erciscun. l. si pignori. Sed contra infra de donat. inter vir. & vxo. l. si donatæ. ubi dicit, maritum vendicantem rem quam donauerat vxori, cauere de euic. licet litis æstimationem consequatur. Sol. ibi, ab eo causam habuerat, ut ibi dicit.

h *Rem non restituit.*] cum potest. aliàs seruatur quod est infra eodē, l. hæc si res. sed licet nō caueatur, tamen ceduntur actiones, nisi dolo desijt possidere: ut j. eo. l. si culpa: & l. is qui.

i *Sine interitu.*] vt æqui & similium.

K *Partem.*] scilicet pro indiuis. & sic non obs. supra eodem, l. Pomp. in fi. & facit supra si pars. hær. pet. l. non possumus.

l QVi petitorio. idest, actione in rem, ut infra de actio. & oblig. l. actio in personam.

m *Vtitur.*] idest, uti vult, & sic ante lit. contest. per offic. iud. ut infra de interrog. actio. l. qui seruum, §. qui in iure. secundum Azo. Alij dicunt, ut H. post lit. contestaficti interrogationē. ex eo quod dicit, petitorio, quasi dicat, iam petierit. & ex eo quod dicit, vtitur. ad hoc facit infra de pigno. l. si fundus. parag. i. in uendicatione. sed primam teneas. si tamen obligatus sit, etiam postea fieri potest.

n *Debet.*] consilium est.

o *Vel dolo.*] nam tunc pro possessore habetur: ut hic, & infra de exceptio. rei iud. si rē. & infra de regu. iur. l. parem. & infra ne quid in loco publico l. 2 § hoc interdictū. & infra de noxa. l. electio. §. 1. Accur.

p *Etiam culpæ.*] non solum propter fructus, & propter hoc quod dicit culpæ, dic post lit. contesta. ut infra eodem, l. si homo.

q *Misit.*] vt infra loca. l. item quæritur, §. si quis seruum. Idemque si neglexerit ipsum ut infirmum, ut infra de act. & oblig. l. si seruum. j respon.

r *Fugit.*] vt infra de condictione causa data. l. si pecuniam. § penultimo, & supra eodem. si a bonæ fidei. & l. si vero.

s *Nauigatum.*] secus si non aduerso, vt supra eodem, l. vtique. §. fina. & infra de vsufruc. l. arboribus. §. nauis. & infra loc. item quæritur. §. si magister nauis. & est aduersum ab Octobri vsque ad Aprilem: ut C. de naufrag. l. 3. in fine.

IVlianus.] CASVS. Possedi aream tuam bona fide ab initio. Deinde sum factus malæ fidei possess. & tunc feci expensas in area illa, an expensas petere possim, quæritur. Et dicitur quod non: sed abradere potero.

t *Iulianus.*] aliàs incipit, si in aliena. & aliàs si in area, & alias Iulianus.

u *Prosit.*] videtur quod non, nisi, &c.

x *Prodesse.*] scilicet exceptionem mihi de damno sollicito. Accursius.

Alienum.

a *Alienam*]esse ædificium. Azo.
b *Tolleres*] qui fuit & durauit bonæ fid. omnes seruant per exceptionem:nisi in casibus,ut infra l.prox.si semper malæ fid.videtur donare,ut Instit.de rer. diuis.§. ex diuerso. & inf.de acq.rer.dom.l.adeo.§.ex diuerso.& inf.de condi. indeb.l.si in area , in fin.si autem a principio bo. fi. & post cœpit esse malæ fi.eligitur quædam media via,ut hic. Nec obst. infra de vsur. qui scie. §.bonæ fidei, quia illud quo ad fructus , hic quo ad sumptum. Item nec obst. C. de vsucapio.transfor.l.1. §.nihilominus.quia illud quo ad usucapio. quod bon. fid. præsumitur durare.

IN *fundo*]CASVS. Emi fundum a nõ dño bo.fi.in eo expensas feci utiles, quia seminaui,tu petisti, & obtinuisti, iudex debet considerare qualiter debeam sumptus reddere:quia si tu dominus eadem omnia facturus eras,tunc eos mihi restitues vel si non eras facturus propter inopiam, in casu isto permittetur mihi tollere sine læsione prioris status,quæ impendi:si tantum velis soluere quantum valerent illę res,si essent abrasæ, & ego velim tollere, non sum audiendus.in fi.ponit casum,in quo tu necesse haberes soluere has impensas,puta si eundem fundum eras vẽditurus. Viuianus.

2† Fl. non debuit iam alienam rebus.

enim debuit iam in alienam a 2†aream certus ædificium ponere : sed hoc ei concedendũ est,ut sine dispendio dñi areæ tollat b ædificiũ quod posuit.

Lex ista diuiditur. Primò ponit dictum in genere. Secundò ponit vnum casum, in quo æquitas suggerit deductionem expensarum. Tertiò ponit vnum casum, in quo æquitas suggerit expensas deduci. Quartò ponit aliũ casum, ĩ quo æquitas suggerit expensas non deduci. Secunda ibi, Finge.n. Tertia ibi, Finge pauperem. Quarta ibi, Finge eam.& hoc intẽdit. Possessor recuperat expensas a domino, si dominus erat facturus, vel rẽ distracturus, non aliter, si hac re esse cariturus. Bar.

Celsus lib. 3. Digestorum.

LEX XXXIX.

IN fundo alieno,quem imprudens c emeras, si ædificasti,aut conseuisti,d 2† deinde euincitur:e bonus iudex variè ex p̃sonis causisq; cõstituet. f Finge & dominum eadem facturum fuisse,reddet g 3 † impensas, vt fundum recipiat, eo vsq; h duntaxat , quo pretiosior factus est,4†(etsi i plus p̃tij K 5† fundo accessit,solum quod impensum est. l) Finge pauperem, cui 6† si redde 7† id cogatur, laribus sepulchrisque 8† auitis carendum sit. m 9† Sufficiet 10† tibi permitti tollere 11 †ex his reb. n q̃ possis:dũ ita, ne deterior sit fundus, quam si initio non foret ædificatum.

¶Constituimus 12† vero, ut si paratus sit 13 † dominus tantum dare, quantum habiturus eẽt 14†possessor his reb. ablatis, 15 † fiat ei potestas.o Neque .n. 16† malitiis indulgendum p est:si tectorium* putà qd̃ induxerit, 17† picturasq; corradere velit: 18 †nihil laturus, q nisi ut officiat 19†¶ Finge eã esse personam Dñi, quæ receptum fundum mox venditura sit, r nisi reddat , quantum prima parte s reddi oportere diximus, eo deducto t 20†condemnandus est. 21†

c *Imprudens.*]i.ignorans alienum. Accursius.
d *Conseuisti.*]idest seminasti:& intelligas in utroque utiliter.& non necessario:& alias est conseuisti , idest seminasti:& alias conseruisti,idest plantasti,& secundum primũ casum non habet locum inferior distinctio , cum propter fructus fiat,& sic indistincte repeteretur , ut in distinctione,sed in plantatis habet locum inferior distinctio.
e *Euincitur.*]scilicet a vero domino.
f *Constituet*]s.an expensæ in totum sint reddendæ , an in parte,vel in nihil. Et no.quod non definit hæc lex procerto,sed iudici committit,vt inf. de usur.l.mora, in princ.& infra de testib.l.testium.§. 1.& infra de impen.l.quod dicitur. & quod dicit, ex personis. s. considerando sit dominus pauper,vel diues vt inf.ea.l.§.finge pauperem,&c. Itẽ quod dicit,ex causis,vt quia erat dominus facturus,vel nõ ut infra prox.respon.vel erat rem uenditurus,uel non,ut infra eo finge eam esse personam,&c.
g *Reddet.*]s tunc. Azo.
h *Eo vsque*]reddat dico eo,&c.
i *Etsi.*]idest quamuis. Azo.
k *Pretij*]quam ualet impensa:si ergo impensa est.10.melioratio 15,sola 10 repetuntur. Item si 10.impensa,& melioratio 5.sola 5 repetuntur,vt supra proxi.& hoc dicit hic. & arg.infra de in rem verso.si fundum. & sic no. non esse eandem rationem contrariorum:ut infra de aqu.plu. arcẽ. l.1.§.sicut.sed argum.contra C.de solut.l.penul.i.sed quid si diues est dominus,& utiles factæ sunt expensę , nec erat dominus facturus? Respon.exceptione eum repellendum, secundum Azo.nisi soluat expensam.
l *Impensum est*]scilicet recipiat.
m *Carendum sit.*]necessitate sibi iniuncta , ut careat lati-

1 Soluit.B. q̃ hq; contrariorũ est eadem rõ.& tũc procedit l.pe.C.e.qñque non est eadem ratio: ei tũc procede hæc lex.

bus auitis idest eis rebus , quas non est verisimile, quod propter aliquid alienaret:ut infra de pign.actio.si seruos. Accursius
n *Rebus.*]quas imposuisti. Azo
o *Potestas.*]eo.s.casu quo dictum est permitti eum tollere: nam in primo casu vbi dominus eadẽ erat facturus , hoc locum non habet.
p *Indulgendum.*] vt exemplum hic subiicit:& infra sol.matri. l.a. in princ.& inf. de aqua quot.& æsti.l.1. illud in fi. §. & infra de ser.ti.si cui.ibi,per medias. &c.l.quoties. j.resp. & arg. infra de adm tuto.si sine hære de.§.interposito,in fi. Sed arg. contra, infra de iure dot. cũ in fundo. §. ipsius quoque. & infra quæ in fraud. cred.l.si.§.si.
ADDITIO. Dic q̃ si qualibet earum legũ petenti prodest in aliquo:nam in l. cum in fundo.prodest ei , qua alteri parat commodũ:& sic hẽt creditor beneficium illius , ut l.sed & si lege §.consuluit.de pet hær. licet non proderit pro defensione alteri : hic vero nemini p̃derat, sed in l si.de iis,quę in fraud.cred. etiam sibi proderat, qui sequebatur medicamen fraudis sibi factæ, ea ratione qua quilibet iniuriatus petit medicamen suæ iniuriç , hic vero nulla erat iniuria. Sed in dictis ll. exigebatur obligatio ex contractu,vel ex delicto:hic uero loquitur in iis, quæ iudicis officio expediuntur,quod officium cessat æquitate cessante,vt l.quod Ephesi.infra de eo quod cer. loco. secundum Barto.
q *Nihil laturus.*]vel quasi ,nec alia de causa nisi hac,scilicet ut officiat.
r *Venditura sit.* scilicet secundum. Azo.
s *Prima parte.*]idest in eo casu,quando dominus erat facturus,ut supra ead.l.§.finge enim dominum .
t *Deducto.*] quod est impensum. Azo debet enim interloqui & admonere ante sententiam actorem , ut restituat impensam,quod si nolit, debet eum condemnare,ut condemno,ut restituas fundum,restitutis tibi impensis . Vel sic,condemno illum ut restituat impensas. Et quia de impensis hic competuntur dicitur,dic quod impensarum tria genera sunt,necessariæ,utiles,& uoluptariæ , quod dic per exempla,ut infra de uerborum signifi.l.impensarum. Itẽ aliæ pro fructibus,quæ tribus modis fiunt,ut supra de pet, hæred.si a patre §.fina. Aliæ gratia rerum.ut infra de impen.in reb.do fac.l.3.§.nos . De impensis ergo fructuum dicas semper ex fructibus educi.nam nullus, &c. ut infra famil.ercisun.fundus qui.& infra solu.matrim.fructus, Si vero gratia rerum,hoc est ad perpetuam rei utilitatem,aut de nouo faciendo,aut de reficiendo:nam hę inter se differunt,ut infra de itin.actuque priua.l.3. §. penult. si de nouo faciendo,& ex bo.fid.habet exceptionem , non actionem,secundum Ioan.ut infra de condi.indeb.si in area.in fi.& infra de exce.do.Paulus.licet M.etiam actionem dederit hic,s.quando in faciendo , & habet exceptionem , tamen iudex varie ex personis causisq; constituet, ut hac l. & hoc quãdo fuit semper bo.fid.si aũt esse cœpit ma. fidei,
eligitur

2† Fl. consevisti. & vide Cuiac.lib.11. obseruatio.
3† Fl reddat impensam.
4† Inclusa in nonnullis desunt.
5† Plus pretio fundo.
6† Fl. qui.
7† Fl reddere
8† Fl. deest ẽ.
9† Fl habeat.
10† Fl. sufficit.
11† Fl. tollere.
12† Fl constituimus.
13† Est.
14† Fl est.
15† alias oblatis.
16† Fl. deest, enim.
* Tectorium erat incrustatio quædam , & quasi integumentũ parietis aut columnarum vi de Vitru.li 7. & hic Celsus loquitur de illinimento, q anferri non potest.
17† Fl. induxeris.
18† Fl. velis
19† Fl officias
20† Fl. ra.
21† Fl est.

elligitur media via, ut i.l. prox. Si autem semper ma. fid. donasse vr, vt Inst. de rer. diu. §. ex diuerso. nullũ. n. sibi obligare uoluit, ut j. cõm. diuid. l. in hoc iudicio. licet & hic dederit M. actionem utilem neg. gest. per l. sole neg. gest. si pupilli, § sed & si quis ita. & C. eod. t. a. Sed certe ibi loquitur in vno casu quando possessor ex aliena materia ædificauit, & id quod postea excipit, si non dolo malo &c. q. d. verum est, quia materia ad pristinum dñm redit, nisi dñs, i. nisi possessor hic malæ fi. ex sua propria ędificauit materia. Si vero in reficiendo: si quidem à bo. fi. poss. aut necessario, uel utiliter: & tunc hẽt doli exceptionẽ i totũ, aut voluptariè, & tunc pmittit ei auferre sine læsione prioris status rei, eo addito, vt si tñ percepit ex fructibus quantũ fecit sumptus, fiat hincinde compẽsatio. Et est bene notandũ, ut hic, & j. e. l. sumptus. alias m. bo. fi. pos iem p facit fructus suos, sed hic ñ petat sumptus, cogitur cõpensare. sic in casu est. j. eo. l. emptor. Et sic est idem hucusque quod est in faciendo. quod aũt de uoluptarijs dixi, verum est, nisi dñs sit paratus &c. ut s. hac l. Si uerò sit malæ fi. necessarias impensas in reficiendo officio iud. sibi consequatur, non per exceptionẽ doli. Et caue tibi, quia hic iudicis officiũ nõ habet locum nisi cũ ipse qui ma. fidei est, possidet: postea uerò utiles sine læsione prioris status rei põt auferre, ut C. eo. l. domũ. Voluptarias quidam dicunt, & eum posse auferre. Alij dicunt quod perdit, quod & verius est. Accur.

1†Lib. 17. & inf. Iulia. lib. 11.

* [In hunc locum. uid. Ce. Phil. 9. & Nonn. in 3. Verrin.

Qui ædificat in alieno ex causa conductionis, transfert dominium ædificij in dominum soli. Bart.

Vlpianus lib 16. 1† ad edic.

L. E X X L.

REdemptores, [a] * quod suis cęmentis ædificant, statim cęmenta faciunt eorum [b] in quorum solo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excluditur, ius vendendi non hẽt. Ba.

¶ Iulianus rectè scribit lib. 7. ffforum: mulierem quæ intercedens fundum pignori dedit quis à creditore distractum, posse in rem actione petere.

Caius lib. 7. ad edi. prouin.

L E X X L I.

QVia nullum pignus creditor vẽdidisse videtur. [c]

Existente conditione pacti addictionis in diem, emptor ipso iure desinit esse dominus, & ideo non poterit vendicare Bart.

Vlpianus lib. 16. ad edict.

L E X X L II.

SI quis hac lege emerit, [d] vt si alius meliorem cõditionem attulerit, recedatur [e] ab emptione, post allatã [f] conditionem, iam non potest in rem actione uti. [g]

¶ Sed 2 † si cui in diem addictus sit fundus, antequam 3 † addictio facta sit, vti in rem actione potest: post eam 4 † non poterit.

Qui emit ab eo qui habet potestatem à domino, habet actionem in rem. B.

¶ Si seruus mihi vel filiusfa. fundum [h] vẽdidit & tradidit, habens liberam peculij administrationem, vti in rẽ actione 5 † potero. Sed & si domini voluntate [i] domini rem tradat, idem erit dicendum: quẽadmodum & 6 † cum procurator voluntate domini vendidit & tradidit, in rem actionem mihi præstabit. [k] 7 †

Paulus li. 21. 8 † ad edic.

L E X XLIII.

SI in rem actum sit, [l] quis hæres possessoris, si non possideat, absoluat, [m] tamen si quid ex persona defuncti commissum sit, [n] omnimodo in condemnationem 9 † veniet. [o] subscriere ait.

Lapides sepulchrorum sunt religiosi: & ideo si sũt exempti, non poterunt vendicari: & ideo actione in factum domino succurritur, sicut si religiosi non essent. Bart.

Idem libro 37. 10 † ad edict.

L E X X L IIII.

QVæ religiosis adhærẽt, [p] religiosa sunt, & idcirco nec lapides inædificati, [q] postquam remoti sunt, [r] uendicari possunt. [s]

2† Sed & si Duar.

3† Addictio. Fl.] de addictionis, & adiectionis differẽtia, vide Ant. Aug. li. 1. c. 30

a REdemptores] qui domos alienas vel opus sua materia ædificandũ conducũt, vt dñt Bon. ad summam.

b Faciunt eorum.] no. ergo ex causa locationis dñium transire. & hoc est speciale. sic & j. loc. in naue. sed regulariter contra, ut infra eo. non solet, & hæc erat huius l. dubitatio. ADDITIO. Solue sm Bart & dic, quod hic non transit dominiũ ex contractu locationis, sed quia ædificium cedit solo.

c Via. Videtur.] propter Velleiani auxilium contra quod factum est: vnde non ualet, ut C. de legibus & const. l. nõ dubium.

d SI quis Emerit.] item mobilem, vt differat à casu sequ.

e Recedatur.] quoquo tempore. Azo.

f Post allatam.] & admissam. Accur.

g Vti.] scilicet emptor nec interdicto quod ui aut clam, vt j. quod ui aut clam, l. is qui in puteum, §. Aristo. & pignus dissoluitur, ut inf. quib. mod. pig. vel hy. sol. l. si ter. & sic etiam quo ad Falcidiam computatur in bonis uenditoris, ut infra ad leg. Falcid. l. statuliber. Sed quomodo fit dominus venditor sine traditione, vt C. de pact. l. traditionibus, quæ est contra? Solu. speciale in pacto l. commissoriæ, & addictionis in diem, vt sine traditione dominium transferatur, ut hic, & C. de pact. inter emp. & vend. l. commissoriæ, & j. de in diem addi. l. ubi. alias l. si ex duobus, §. sed Marcellus. Accur.

h Fundum] peculiarem. Accur.

i Voluntate.] s. expressa. nam & supra habuerat, sed tacitã, vel dic, quod in non peculiari dicit.

k Præstabit.] aliàs præstitit, & aliàs præstauit, ut Insti. de rer. diui. §. nihil. Item accessio possessionis datur, ut j. de acq. pos. l. si seruus. Sed contra j. mand. l. antepe. §. fin. vbi non transfert dominium procurator. Sol. ibi ma. fi. ar. inf. pro emp. qui fundũ, §. si tutor. Vel forte ibi non habuit liberam, licet generalem habuit. Prima placet.

l SI in rem.] CASVS. Petebam a te fundum, lit. conte. fructus dolo malo alienasti, decessisti quæritur an hæres tuus propter dolum à te commissum teneatur? Dicitur quod sic, ex quo lis erat cõtest. non ante. Viuia.

l Actum sit.] cum defuncto & lis contest.

m Absoluatur.] s. alias nisi esset lis contesta. & etiam nunc si non dolo, ut s. eo. si autẽ, §. possidere.

n Commissum sit.] quia mala fide percepit fructus: de quo fuit defunctus damnandus: vel quia dolo desij: possidere post lit. contest. ut infra eo. l. cum autem Accursi[us]

o Veniet.] hoc propter lit. cõtest. cum defuncto alias non ueniret in condemnationem proposita rei uend quia cũ ista fructus ueniãt offic. iud. & rei uend. non potest contra hæredem intentari nisi possideat: ergo nec officium potest exerceri: sed hic corroboratum est. sed & si possideat, & conuenitur rei vend. non tamen de eo quod testator circa rem commisit, condemnabitur quia hoc commissum in contractu vel quasi non fuit nisi lis conte. cum defuncto fuisset. Quod si non possideat quando lis non fuit cõtest. cum defuncto, quia defunctus ante lit. contest. dolo desijt possidere: in factum actione tenetur, ut restituat, quatenus ex ea re locupletior est, ut inf. eo. tit. l. cum autem. Accur.

4† Possunt Duar.

5† Alibi, actionem.

6† Et dicit, ut

7† Al præstabitur. & alij legunt: præstauit.

8† Lib. 26.

9† Et damnationem.

10† Lib. 39.

QVæ religiosis.] CASVS. Habebam monumentum, cui ædificando lapides meos adiunxi. amouisti lapides, an possim vendicare, quæritur. Et dicitur quòd non: quia religiosi sunt & sic in nullius dominio. sed recuperabo per act. in fac. quod si alienos inuito domino adiunxit, secus erit, quia vendicabit dominus a notos. Viuianus.

p Adhærent.] veluti lapides monumentis. Secus si proxima sunt, nam illa profana sunt, ut C. de religio. si sepulchrum, §. profan.

q In ædificati.] s. mei, & à me, & in sepulchro meo.

r Remoti sunt.] ab alio forte. Accur.

s Possunt] s. a me quasi m. l, sed quasi religiosi forte sic, vt j. eo. l. in rem, §. 1.

Fecerit.

a *Fecerit.*]idest, remouerit. Azo.
b *Aliena.*]scilicet, lapides. Azo.
c *Alibi.*]non in eodem monumento: alias de eodem monumento viderentur, sicut & multa sunt ædium, licet affixa non sint: sed tamen & idem ibi, ut hic statim subiicit.

¶Per 1 † in factum autem actionem 2 † petitori extra ordinem subuenitur: ut is, qui hoc fecerit, a 3 † restituere eos compellatur.

¶Sed & 4 † si alieni, b sine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum destructo 5 † monumento in hoc detracti 6 † erunt, vt alibi, c imponerentur, poterũt à domino d vendicari. Quod si in hoc detracti 7 † erunt, ut reponerentur, e similiter dominum repetere f eos posse constat.

Caius li. 28. 8 † ad edi. pu.

LEX XLV.

FRuctus pendentes, pars fundi g esse 9 † videntur.

Bonæ fidei poss. ante lit. contest. tenetur de dolo, malæ fidei de culpa, bonæ fidei post litem contesta. tenetur etiam de culpa. Bartol.

Vlpia. lib. 68. ad edi. prouin.

LEX XLVI.

SI homo sit, qui post conuentionem h restituitur, si quidem à bonæ fidei i possessore, puto cauere eum 10 † de dolo solo debere: cæteros K autem & 11 † de culpa l sua; inter quos erit & bonæ fidei possessor post litem contestatam. m

In soluentem litis æstimationem transit dominium rei præsentis; uel postea ad præsentiam uenientis. h. d. cum l. seq. Bart.

Paulus lib. 10. ad Sabinum.

LEX XLVII.

EIus n rei, quæ per in rem actionem petita, tãti æstimata est, quanti in litem actor iurauerit, dominium statim ad possessorem o pertinet. p transegisse q enim cum eo, & decidisse uideor 12 † eo pretio, quod ipse constituit. r

Idem lib. 17. ad Plautium.

LEX XLVIII.

HAec, si 13 † res præsens sit: s si verò 14 † absẽs, t tunc, cum possessionem eius possessor nactus sit ex voluntate u actoris: & ideo non est alienum, x non aliter litem æstimari à iudice, quàm si cauerit y actor quod per se non fiat, possessionem eius rei nõ traditum 15 † iri.

Bonæ fidei poss. doli exceptione expensas recuperat, nisi computentur cum fructibus. Bart.

Papinianus lib. 2. Respon.

LEX XLIX.

SVmptus in prediũ q̃d alienum z esse apparuit, à bonæ fidei possessore facti, neque ab eo q. prediũ donauit, a

1 † *Flor. desst, per.*
2 † *Fl actione.*
3 † *Restituere eos possit, compellatur.*
4 † *Fl sed si.*
5 † *Al. finito. Fl functo forte facto, vel structo.*
6 † *Alias, defacti.*
7 † *Al. difacti utroque.*
8 † *Lib. 29.*
9 † *Flor. dest, esse.*
10 † *Fl. cauendum esse de.*
11 † *Fl. cæteros autem.*

d *A domino.*] contra cuius voluntatem nõ potuerunt fieri religiosi.
e *Reponerentur.*]scilicet, ibidem.
f *Repetere.*] fortè in factũ actione, vt s. j. respõ. Vel dic, in rẽ act.

FRuctus. CASVS. Si fundum meũ à te petebam, & obtinui, cum fructibus mihi restitues Viu.
g *Pars fundi.*] & sic eadem vendicatione ueniunt pp unitatẽ, vt hic, & j. de actio. emp. l. Iulianus. §. si fructibus & j. de leg. cum filius, §. domin., & de furt. l. si seruus communis, §. locaui.

SI homo.] CASVS. Seruum meũ possedisti bo. fid. ante lit. contesta. peto, cauere debes de dolo tantũ, post lit. contesta. uero de dolo. & culpa.
h *Post conuentionem.*] in iudicio factam, nõ tamen erat facta cõtestatio: nec ẽt facta fuit: sed res restituta ante, & ideo cauet de solo dolo commisso ex die conuentionis vsq; ad restitutio ẽ. Sed qualiter bo. fid. poss. dolo quid facere potuit? Respon. loquitur de eo qui [illegible]d. habuit ab initio, sed post ante li. contest. scire cępit rẽ ad alium pertinere. Azo. aliter. n. nec dolum committere potuit, lite verò contest. cauet ẽt de culpa. Si verò ẽt ante cõuentionem prædictam quid faceret dolo vel culpa, nulla per off. iud. fieret cautio, sed pp dol. q̃ oponeret actio, s̃m quosdam, vt j e. l. non solum. Sed ego c̃. s̃m Azo. nã ẽt de præcedenti dolo debet cauere, vt suprà eo. l. si post. Potest etiã hæc l. intelligi ut loquatur post lit. contest. nam tũc cauet tantum de dolo nomine eius temporis, quo ante lit. contesta. possedit, sed ratione eius quo post, etiam de culpa.
i *Bona fidei.*]inspecto principio. Azo.
K *Cæteros*]i. malæ fidei possessores.
l *De culpa.*]i q̃ in animo non corrupit eum instruendo in malitia. Nam & si ante lit. contest. corruperit in corpore, potest nominatim implorare iudicis officium ut restituat ẽt sine cautione, vt s. eo. l. non solum. hoc ergo fit ut plenè restituatur res, vel ibi liquebat de damno, hic non.
m *Post lit. contest.*]ut & j. fin. reg. l. 4. §. post litem. oẽs. n. in hoc possessores post lit. conte. pares sunt, vt hic, & arg. s. de pet. hær. sed. & si lege, §. si ante. & de hoc dixi s eo. l. nõ solum. Azo. Item secundum quosdam etiam post controuersiam moram: quod non puto, ut in prin. huius legis.

EIus rei.] CASVS. Possedisti rem meam: petebam eam a te: videlicet seruum meum quem possedisti: tu condemnatus vt restitueres, noluisti restituere. & in eius æstimatione condemnatus es, de cętero dñs eris illius serui: hęc sunt vera si petitus sit præsens. Si verò sit absens, tunc q̃ñ nactus sit possess. non aliter refunditur ei litis siue rei æstimatio, quàm si cauerit possessori de eo restituendo.
n *Eius.*]alias huius rei.
o *Possessorem*]scilicet me.
p *Pertinet.*]si eius erat qui accepit æstimationem, ut hic, & j depos. l. si fideiussor, & infrà commo. l. 3 §. 1. aliàs Publiciana mihi datur, ut j. tit. 1. l. sed si res, §. j.
q *Transegisse.*]i. recessisse à lite; & non tamẽ de reb. dub. Et ita impropriè ponit. sed & si esset transactio: adhuc tamen non esset bona ratio, cũ etiã ex transactione remanens res penes possessorem, nõ fiat eius, nisi erat res transigentis vt C. de transact. l. si pro fundo, in fi.

ADDITIO. Dic secundũ Bar. q̃ ex causa trãsactionis trãferẽ dominium rei quę apud transigentẽ remanet, si hoc esset actum quod oẽ ius actoris transferatur in possessorem: & possessor illo pacto esset contentus, vt hic est casus: & vide eundẽ Bart. in l. 1. infrà pro empt. & d. l. si pro fundo.

r *Constituit.*]p iusiur. in litem, ut dixi mõ. nã litis æsti. &c. vt j. pro empt. l. 3. & j. re. amo l. si p p, in princ.
s HAec si res præsens sit.] imò idẽ & si nõ sit p̃sens, ut Inst. de re. diu. §. nihil. & j. si cer. peta. l. certi cond. §. si. q̃ aũt s. Solu. dic præsens, i. apud reũ: quia possidet, vel restituendi habet facultatẽ: non aũt exigas q̃ sit ibi in præsentia, ut in cõtrariũ. Sed & hoc puto verũ si petitor non ignoret eum possidere, aliàs videtur decipi, & esset occasio cuilibet rapiendi rem ab inuito, vt infrà eod. l. nec quasi.

12 † *Alias ei debet me.*
13 † *Al. hæc si.*
14 † *Flo si absens.*
15 † *Fl tradi. tu iri. Vide Ant. August. 1. c. 2.*

t *Si absens*]idest, si non est in potestate rei. tunc, scilicet fit dominus, &c.
u *Ex voluntate.*]quod semper præsumitur, cum litis æstimationem habeat, vt s. l. proxi. dixi.
x *Alienum.*]idest, absonum vel absurdum. Accur.
y *Cauerit.*]imò videtur non caueri huic contumaci, ut j. eod. l. is qui. quæ est contra. Solu. ibi de alia cautione dicit quàm hic. Vel hic de contumace: ibi de eo qui dolo desijt possidere. Itẽ contra suprà eo. l. ex diuerso, §. petitor. Sed & ibi de alia cautione dicit quàm hic. Item contra infra de furt. l. ei qui §. primo. vbi dicit furem debere reddere rem, si eam adipiscatur: licet litis æstimationem offerat. Sed in odium eius hoc fit. præterea & ibi redditur æstimatio, vel remittitur condictio furtiua.

SVmptus.] CASVS. Dedi tibi fundum quem credebam meam esse. & tu similiter credebas: fecisti sumptus: verus dominus petiit & obtinuit, à quo sumptus petere possis? Et resp q̃ nec à me qui donaui, nec a vero domino iure act. sed iure excep. retinere potes admissa compensatione fructuum perceptorum & sumptuum.
z *Alienum.*]idest, non donantis.
a *Donauit.*]huic bonæ fidei possessori.

Ad-

a *A domino.*] qui euicit iure meo, secundum M. vel dic in te * actionis sed excep. sic, vt subijcit.

* Vi. Cuiac. lib. 10. obseru. 14.

b *Opposita.*] ei qui euicit. Accur.

c *Contestatam.*] maximè idem si post, ut no. inf. e. emptor.

d *Excedant.*] scilicet sumptus. Accur.

neque a domino a peti possunt, tamen[a] exceptione doli opposita,[b] 1 † per officium iud. æquitatis rõne seruantur, scilicet 2 † si fructuũ ante litẽ 3 † conte.[c] perceptorũ sũmã excedãt:[d] etenim admissa cõpensatione[e] superfluum sumptum meliore prædio facto dominus restituere cogitur.

Hæc lex est breuis; & ponit duo, ex quibus consistit domus scilicet ex solo, & ex superficie. Bart.

Celsus lib. 18. Digestorum.

LEX L.

SOlum * partem esse ædiũ[f] existimo: nec alioqui[g] subiacere, vti[h] mare nauibus. ¶ Meum esse 4 † quod ex re mea superest[i] cuius vendicandi ius habeo.

Ex solo titulo absq. traditione non quæritur dominium, nec ius vendicandi. Bartolus.

Callistr. lib. 2. edi. monitorii.

LEX LI.

SI ager ex emptionis causa ad aliquem pertineat,[k] nõ rectè hac actione agi poterit ante quam traditus sit ager, tuncque possessio amissa sit.[l] ¶ Sed hæres de eo qd hæreditati obuenit, rectè aget[m] etiam si 5 † possessionem eius adhuc non habuerit.

Si iudicium reale transfertur in hæredẽ post lit. cõtest. venit dolus et culpa defuncti et hæredis; sed ante lit. contest. de dolo defuncti nõ tenetur, nisi quatenus ẽ factus locupletior. h. d. de hoc plene vidistis sup. e. l. si in rem. & ibi gl. Bar.

e *Compensatione.*] hinc inde pro rata portione, ut C. de euic. l. si super emp. Et sic no. hoc casu bonæ fidei pos. fructus non lucrari, ut sup. eo. l. ꝙ si artificẽ & eo. l. ẽptor.

1 † Flo. opposita.

2 † Alias, deest scilicet.

3 † Alias, a lite.

SOlum.] CASVS. Si aliqs petat domũ, an videatur petere solum, quæritur. Et res. ꝙ sic, qa solũ est pars domus, aliud. n. est in naui, q̃ sita est in mari, q̃a nec mare ẽ pars nauis: nec econuerso.

Meum] bouẽ meũ possedisti, interfecisti, & excoriasti, carnes consumpsisti, corium & cornua vendicare potero. Viuianus.

f *Aedium.*] dialectici dicunt ex trib. domũ constare. s. fundo, pariete, & tecto, nos ex duob. s. solo & supficie, ut hic, & infra de vsucap. l. eum qui.

* Seruius in 9. Aenei. solũ esse scribit ꝙ quodcumque rei subiacet: vnde nauium solũ mare, aer auium, stellarum cœlum, ex quo ab Ouid. dictum est in transf. Astra tenent cœleste solum.

g *Nec alioquin.*] i. & non alio modo subiacere. Accur.

h *Vti.*] i. sicut alio mõ subiacet mare nauibus: nã solũ ut pars, nõ ita i aqua & naui, vt vnũ faciant simul iuncta.

4 † Est. Duar.

i *Superest.*] vt coriũ ex boue. Et no. hic ar. ut inf. de exhib. l. de eo. § si quis, & de relig. & sump. fun. l. 2. § j. Sed ꝯ. j. de le. 2. l. mortuo boue. in prin. vbi dicit, coriũ mortui bouis non esse legatarij. Solu. ibi non erat bos legantis, vnde legatarius nõ erat dñs. Vel dic, qd erat dominus legans, sed mortuus est bos ante diem legati cedentem: quia conditionale erat, ut C. de cad. tol. §. sin autem.

5 † Alias, & si.

SI ager.] CASVS. Si fundũ mihi vendidisti, nunquid statim vendic. te poterit, quæritur. Et dr̃ ꝙ nõ, nisi mihi traditus sit. Et intelligas, nisi in vltima voluntate: quia rei suum dominia quæ in vltima voluntate relinquuntur sine traditione transferuntur. Viuia.

k *Pertineat.*] hoc verbum late patet, ut infra de ver. sig. l. verbum pertinere.

l *Amissa sit.*] cum est traditus, ut infra de ac. emp. l. Quintus. & C. eo. l. pen.

m *Rectè aget.*] quia oĩa ad eum transeunt adita hæreditate possessione excepta, ut inf. de acq. pos. l. cum hæredes. licet sit ar. ꝯ. id quod de possessione dixi ĩ. ex quib. cau. ma. l. cum miles. Et sic nõ dñium sine possessione transfertur, ut dictum est. Idem est in legatario. ut inf. quemad. ser. amit. l. si partem. §. si per fundum. & de testa. filiusfa. & l. qui in dñi. Itẽ in bo. pos. ut inf. de bo. poss. l. 1. Idẽ in fideic. hæreditate, ut inf. ad Treb. l. factæ j. resp. Idem in donatione & venditione facta ecclesiæ, ut C. de sacrosan. eccl. l. ut inter dominiũ. Idem in pacto l. cõmissoriæ, ut C. de pac. inter emp. & ven. l. commissoriæ, & additionis in diem, ut supra e. l. si quis hæc. & de his dices ĩ. de fundo dotali. l. fundus.

SI in rem.] CASVS. Peto a te fundum. lite pendente decessisti hærede relicto, & res ad eum peruenit, si dolum commisit, tenebitur. Si autem peto a te fundum ante lit. contest. & do. ma. alienasti: & decessisti an ab hærede tuo petere possim? Dicitur quod non, sed actione in factum tenetur mihi de eo quo locupletior factus est. Viuia.

Pompo lib. 16 ad Sabinum.

LEX LII.

SI in rem actum sit,[n] & in hæredem possessoris iudicium datum, 6 † culpa quoque[o] & dolus malus hæredis in hoc iudicium venit.

Iulianus lib. 7 † Digest.

LEX LIII.

CVm aũt[p] fundi possessor ante lit. conte. dolo malo fundum possidere desiit, hẽdes eius in rem quidẽ actionẽ suscipere cogẽdi nõ sũt:[q] sed in factũ actio aduersus eos reddi dẽbit p quã restituere cogẽtur q̃to locupletiores 8 † ex ea re facti fuerũt.[r]

In ijs quæ continentur fundo meo vna clemẽtatione, separatio nõ contingit. h. d. Idẽ in omnibus cõiunctis per ferruminationem. Ba.

Pompo. lib. 31. ad Sabinum.

LEX LIIII.

SI 9 † fundi possessor[s] eum excoluisset, seuisset ve, & postea 10 † fundus euincatur: consita tollere non põt.

n *Si in rem actum sit.*] contra defunctum: & lis contestata sit.

o *Quoque.*] i. non solum si apud eum res sit constituta, secũdũ Azo. Vel dic, i. non solum defuncti, sed etiã hæredis, ad quem possessio peruenit. Dubitatio autem hic erat, quia videbat hic hæres conueniri ex hæreditaria causa: & ideo non teneri propter dolũ, & culpam suã: sed tamen tenetur ꝓpter suum dolum, & defuncti, propter lit. contesta. cum defuncto. nam sic intellige quod cum defuncto erat lis contest. ut supra eo. l. si in rem. Sed & si possidet, & lis cũ defuncto non fuisset contest. tenetur, vt quilibet possessor, nõ ut hæres, ut infra ad exhib. l. & eo. § si. Acc.

6 † Sic Duar.

7 † Lib. 55. Flor.

p *CVm aut.*] alias si aũt. & alias cũ aũt, incipit hæc l. a.

8 † Inquantum locupletes, alias, quãto locupletior.

q *Non sunt.*] qa neq; possident: neque dolo vel culpa desierũt possidere, sed ideo videbantur conueniri posse, quia partibus defuncti funguntur hæredes, vt supra de edẽ. l. quædam. §. j. sed non est ita hic.

9 † Alias, si postea quam fundi

r *Ex ea re facti fuerunt.*] etsi modo non sunt, vt argu. supra ꝙ met. cau. l. videamus. semel enim personali actione teneri cœperant in genere. cæterum si ad speciem certam, eius interitu liberarentur. Item argum. quod teneatur, ut supra de calum. l. in hæredem. Item merito actione in factum tenentur: quia æquum est eos teneri: nec apparet de alia actione, ut magis, ut C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. Item non tenẽtur quasi hæredes, sed quasi quilibet alius qui locupletior esset, sicut & hæres tutor non est, nec hæres socij socius. tenetur tamen de eo quod ad eum peruenit, ut infra de hæred. tut. l. prima, & infra pro socio, l. hæres socii. Et sic habes, quod hæres qui non possidet, tenetur inquantum locupletior est, de dolo defuncti. quem ante lit. contesta. commisit de eo quod omnimodo damnandus est, ut infra l. proxima. & l. si in rem. Accur.

10 † alias, desit, & postea.

s *SI fundi possessor.*] scilicet malæ fidei, nec excipit. nam bonæ fidei exceptionẽ habet pro impensis, ut instit. de re. diu. §. ex diuerso. tollere autem non potest aliquis bonæ fidei, vel malæ fidei, ut in ferruminatis, ut infra de acq. rer. dom. l. sed & si. §. arbor. & infra de vsufr. sed & si quid. sed licet non possit tollere bonæ fidei, vel malæ fidei, sumptus tamen de fructibus deducet, ut infra fa. ercis. fundus. Accursius.

Item.

INter.] CASUS. Rem possedisti quæ mea erat, ignorani tamen meam esse: Titius eam petijt credens suam esse, præstiti ei patrocinium in causa: & succubuit si velim eam postea petere: an possim, non obstante exceptione rei iudi. Dicitur ꝙ sic, quia aliud est vendicare, & aliud vendicanti patrociniũ præstare. Viuia.

a *Inter officium.*] Dic casum, ꝙ inter eum qui suo noie, & eum qui vt aduocatus petiit rem, multũ interest reo absoluto, cum altero casu obijciatur exceptio rei iud. altero non. Et ſm hoc dicit defensionem i. petitionẽ, vt postea innuit. sic & j. de eden. l. 1. in prin. Vel dic, inter aduocatum & creditorẽ qui patitur debitorẽ agere de proprietate rei obligatæ, multũ interest cũ primo non noceat snia absolutionis: in alio sic, vt j. de re iud. sæpe. §. 1. Itẽ in similib. casibus qui ibi sunt. & hoc si fuit ignorans aduocatus, vt hic dicit. Quid autem si sciuit? dic secus, vt j. de inoff. test. l. fi. in prin. quæ est cõtra. Vel dic idem si modo sciuit ius suum durare, vt inf. quib. mo. pig. vel hypo. sol. §. sicut. §. nõ videtur. In l. aũt contraria dic fauore vltimæ voluntatis seruandum. Item quid si ex parte rei assistat? Rñ. minus tunc sibi nocet, cum nihil asseueret, sed neget rẽ actoris. vnde indistinctè non nocet, sed in actore distinguitur, sciens vel ignorans, quia alterius esse asseuerat, secundum primam solutionem.

b *Dominium.*] i. affectum dñi. nam per sniam dñium non mutatur, vt j. de cond. indeb. l. Iulianus. & supra eo. tit. ex diuer. so. §. vbi. sed exceptionem rei iud. parit. nemo enim errans &c. ut & inf. de acq. rer. do. si procurator. & C. eo. l. res tua. & de præs. rip. long. temp. nec petentem. Accur.

1 † *Flor. est.*

2 † *Lib. 55.*

3 † *Lib. 78.*

Sententia lata in reali contra cliẽtulum non facit præiudicium contra aduocat, ad quẽ res in veritate pertinet. Bar.

Vlpianus libro 6. opin.

LEX LV.

INter officiũ a aduocationis, & rei suæ defensionem, multum interest: 1 † nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, ꝙ alij eam vendicanti, tunc ignorans suam esse, assistebat, dominium b suum amisit.

Hæredes possessoris ante lit. conte. conueniuntur hac actione secundum quod possident, non pro portione hæreditaria. Bart.

Iulianus lib. 60 2 † Digest.

LEX LVI.

SI possessor fundi ante iudicium acceptum duobus hæredibus relictis decesserit. & ab altero ex ijs, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quin in solidum condemnari dẽat, dubitari non oportet. c

Vniuersitas corporum & iuriũ non vendicatur. Bar.

Idem libro 74. 3 † digest.

LEX LVII.

VEndicatio non vt gregis, ita & peculij recepta est, sed res singulas d is, cui legatum peculium est, petet.

Si duo vendicant eandem rem ab eodẽ possessore, primo vincenti traditur præstita cautione.

Alphenus lib. 6. digestorum.

LEX LVIII.

IS, a quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi noĩe conuentus est. quærebatur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset, e & postea ſm alterum petitorem res iudicaretur: f quemadmodum non duplex damnum non traheret? g Respondi, vt 4 † priori h iudex adiudicaret, eum i oporteret ita fundum petitori restitui iubere, k vt possessori caueret l vel satisdaret, m si alter fundum euicisset, eum præstare. n

Si super eadem re est duplex iudicium, scilicet petitorium & noxale; si primo vincitur in petitorio, res traditur, præstita cautione: si primo in noxali, tradetur simpliciter Bart.

Paulus lib. 5 † ἐπιτομῶν.

LEX LIX.

IS a quo 6 † seruus petebatur, o & eiusdem 7 † serui nomine cũ eo furti agebať, p quærebat, si vtroque iudicio condẽnatus esset, qđ se facere oporteret si prius seruus ab eo euictus esset, q Rñdi non oportere iudicem cogere, vt eum traderet: nisi satis ei datũ esset, ꝙ p eo hoĩe iudiciũ accepisset: & 8 † si quid r ob eã rem datũ eẽt, s id rectè pstari.

actione legis Aquil. dš, vt inst. ad leg. Aquil. §. his aũt verbis Azo. Et si opponitur, fundus vendicatur, & fundus est peculium: ergo peculiũ vendicatur? Resp. fallacia est ſm accidens. Item, si dicas, peculium est fundus, & peculium non vendicatur: ergo neque fundus: eadem est fallacia.

IS a quo.] CASUS. Si duo pos. fundi petebant, restituẽdus est ei qui primo peruenit ad sententiam: & ille cauebit de præstando possessorem in demnem. Viuia.

e *Restituisset.*] i. restitui damnatus esset. nã & inf. dicit possessori cauendum. & declaratur in responsione hic intellectus, si. n. prius restituisset, postea officium iud. ad cautionẽ locũ non haberet, vt C. depos. l. 5. & a secundo absolueretur, vt inf. l. proxi.

ADDITIO. Doct. reprobãt istam glo. nã cũ possit exigere cautionem, & nõ exigit, est in dolo, ut infra ad le. Fal. l. dolo. ideo cõdemnatur tanꝙ dolo desierit possidere, ſm Bar. quẽ uide plenius de hoc in l. pe. supra de pet. hæreditatis.

f *Iudicaretur.*] i. esset iudicanda.

g *Traheret.*] i. sentiret. sed qualiter pôt alius agere de iure, cũ alius iam obtinuit? Resp. pone ꝙ vnus egit Publiciana, & obtinuit: postea verus dñs rem poterit petere directo. uel pone rem sub conditione legatam. interim. n. eam iure hære. petit: deinde legatarius impleta cõditione. & quære hic ut sup. de pet. hære. l. pe. Accur.

h *Priori.*] i. pro priore. Azo.

i *Eum.*] iudicẽ, si & si habes infra iubere, alias si habes, debere, dic, eum, idest, possessorem.

4 † *Flo. Respondi, vtie prior iudex iudicaret sed.*

5 † *Pl. lib. 5. epito Alpheni digest.*

6 † *Flo. incipit hac lex. A quo seruus.*

7 † *Alias, cum eiusdem serui nomine cum eo furti ageretur: quærebatur. si, &c.*

8 † *Flo. deest.*

c *SI possessor. Non oportet.*] vt & inf. de vi, & vi ar. l. si plures & inf. commo. l. 3. §. pen. Et est ratio, quia sicut si ad nullum hæredem possessio peruenisset, nullus teneretur: ita & nunc quo ad eos ad quos non peruenit, secus autem post iudicium acceptum, vt infra de præ. stip. l. 2. in fi. secundum nos. vel dic, vt ibi.

VEndicatio.] CASUS. Si gregem possedisti, & res singulas vendicare potero. aliter est de peculio filij mei ꝙ possides: quia totale peculium non vendicabo, sed singulas res corporales de peculio. Viuianus.

d *Singulas.*] quia peculium continet actiones & obligationes cum corporibus, ut inf. de pec. l. quam Tuberonis. §. si grex autem & la corpora, ut inst. de leg. §. greg. Sed quid si fundus tñ est in peculio, an poterit vendicari? Resp. nõ, quia aptitudinem potius & naturam quã alicuius emergẽtis casus qualitatem esse spectandam dicimus, sicut & in

k *Iubere.*] alias debere: & alias iubere.

l *Caueret.*] quando non est suspecta.

m *Satisdaret.*] vbi persona est suspecta, ut sup. qui satisd. cog. fide iussor. §. fi. & facit supra de pet. hær. l. pe.

n *Præstare.*] possessorem indemnem, ut supra eo. l. ipsi.

IS a quo.] CASUS. Seruum quem possedisti, vendicaui. & tu a Titio conuentus es actio. noxali. si obtineo in causa, mihi erit restituendus: & cauebo quod conseruabo te indẽnem aduersus Titium agentem noxali actio. si Titius primo obtinuit ergo postea in nullo mihi teneberis: quia nec possides, nec dolo desisti possidere. Viuia.

o *Petebatur.*] scilicet rei vendicatione.

p *Agebatur.*] scilicet noxali.

q *Euictus esset.*] per rei vendicationem.

r *Et si quid.*] & hæc sunt verba satisdationis.

s *Datum esset.*] scilicet noxali: in qua condemnari debet adhuc: tenetur enim noxaliter, quia seruum promisit iudicio sisti: quem tempore litis contestatæ possidebat, ut supra si ex noxal. causa. l. prima. Idem & si non promisisset

licet

licet sine culpa desijt possidere: quia personalis est obligatio, vt ℑ. de noxal. l. si seruus plurium. § fi. hic tñ est culpa, quia non exegit cautionem: vt arg. ℑ. ad l. Falcid. l. dolo. & ℑ. si cui plus, q per leg. Falc. hoc aũt §. hæc stip. secũdũ Azo. Secus aũt est vbi à multis noxaliter cõuenitur: quia tunc occupãtis est cõditio melior, & cæteris actio denegatur, vt ℑ. de noxal. si quis à multis. Accursius.

1† Fl. dedisset.

a *Æstimare.*] id est in litis æstimationẽ condemnare, vt ℑ. eo. l. si in rem. Accur.

b *Contigisset.*] Bona ratio: vt ℑ. eod. si in rem. secus autem in conuento, vt ℑ. diximus. In casu isto tñ nihilominus dẽt caueri possessori ab eo qui noxali egit, quia saltem de facto poterit rei vend. conueniri. vt ℑ. prox. Accur.

c *Habitator.*] vt fructuarius, vel colonus, vel inquilinus, vel ĝli et bo. fid. possessor.

2† Fl. Minitio & vide infra l. 61.

d *Post annum*] fortè post finitum tempus suum habitandi. Vel dic, q p p vsucapionem dicit: quia videbatur dñs vsucepisse iure isto: vt Instit. de vsucap. in princi. Sed non est ita: quia non possidet fenestras, & similia, qui domum possidet: vt ℑ. de vsuc. eum, qui in princ.

e *Ne.*] id est, Azo.

f *Iuncta.*] quo casu ex conducto agit inquilinus: vt tollere possit sine læsione prioris status. de dã. infe. promittens: vt ℑ. loc. & condu. l. sed addes. §. si inquilinus.

g *Atque*] i. postquã.

h *Pristinam causam*] nisi pretiũ à dño fuisset solutũ: vt Inst. de rer diu. §. appellatiõe.

i *Quod infans.*] i. minor. 7. an. vt C. de iure deliber. l. si infanti secus in proximo pubertati, ut ℑ. de reg. iur. l. pupillum. Azo. Et erit ratio in vtroque: quia infantem tuetur innocentia consilij, furiosum infelicitas fati: vt inf. de sicar. l. infans. & inf. de admin. tut. l. si. in fi. & inf. ad leg. Aquil. sed & si. § iniuriam.

Sed si prius de furto iudicium factum esset, & hominẽ noxæ dedidisset, 1 † deinde de ipso homine secũdũ petitorẽ iudiciũ factũ esset, non debere ob eam rẽ iudicẽ, qđ hominem non traderet, litem æstimare, a quia nihil eius culpa, neque dolo contigisset, b quominus hominem traderet.

Qui habitat in domo aliena, domini volũtate, quod ibi ædificat, domini non facit: & ideo poterit vendicari. Bart.

¶ Iulianus li. 6 ex Minutio 2 †

LEX LIX.

Habitator c in aliena ędificia fenestras, & ostia imposuit: eadem post annũ d dominus ædificiorum dempsit; quæro, is qui imposuerat, possit ne e ea vendicare? Respondit posse: nam quæ alienis ædificijs connexa essent, ea quandiu iuncta f manerent, eorundem ædificiorum esse: simul atque g inde dempta essent, continuo in pristinam causam h reuerti.

¶ *Pomp li. 29. ad Sabinũ.*

LEX LX.

Qvod infans, i vel furiosus possessor perdidit, vel corrupit, impunitum est.

Quod adijcitur rei causa refectionis, ipsi rei cedit: si quid de nouo affigitur, ad dominum iure pertinet. B.

¶ Iuli: n. li. 6 ad Minutiũ. 3 †

LEX LXI.

Minutius 4 † interrogatus, si quis nauẽ suã aliena materia refecisset, nũ nihilominus eiusdem k nauis maneret? respondit manere: sed si in ædificanda l ea 5 † idẽ fecisset, non posse, m Iulianus notat: n nã proprietas totius nauis o carinæ cãm sequitur.

Accessiones ciuiles in hac actione veniunt sicut naturales. Bart.

¶ Papin. lib. 6. Quæstionum.

LEX LXII.

Si nauis à malæ fidei possessore p perat. & 6 † fructus q æstimandi sunt: vt in taberna, & area, quæ locari solent. Quod non est ei contrarium, quod de pecunia deposita, quam non attingit hæres, r vsuras præstare non cogitur: s Nam etsi maximè vectura, sicut vsura, non natura peruenit, 7 † sed iure t percipitur; u tamen ideo vectura desiderari potest: quoniam periculum nauis possessor petitori præstare non debet: x cum pecunia periculo dantis fœneretur. y *

Fructus percipiendi intelliguntur, qui à petitore percipi potuerunt. Bart.

¶ Generaliter z autẽ cum de geremus. Sed qualiter põt esse malæ fidei poss. nauis, qua & fur fit, & sic indistinctè suum sit periculum? Respon. erat malæ fidei poss. fictione, ut quia erat hæres eius qui sciebat alienam, hoc est commodatarij, uel similis, & hic ignorabat alienam. Vel bonæ fidei fuit à principio; sed postea malæ fidei, & ideo de percipiendis tenetur, si facit dolo, ut sup. eod. l. si homo.

n *Iulianus notat.*] primo casu bene responsum esse. Azo. & rationem reddit. Accursius.

o *Nauis.*] id est tabularum omnium in naui positarum, vt cuius erat Carina, eius sint tabulæ omnes causa reficiendi expositæ. Azo. Et dr carina quasi currina: quia per aquam currit, s. inferior pars nauis.] Hic carinantes, Festus li. 3. probra obijciunt a à carina dicti, q infima pars nauis est, Sic illi sortis infimæ.

3 † Fl. ex Minitio q aũ sit differentia, aũ scribatur, ex Minitio, et a Minutiũ, pone Ant. Aug. lib. 1. e. 6. sub finem.

4 † Minicius.

5 † Alias, eadem.

p *Si nauis Possessor*] sine titu. vt teneatur de percipiendis: vt in fine huius legis dicitur. Accur.

q *Et fructus.*] etiam percipiendi: vt statim probat.

r *Hæres.*] putatiuus.

s *Non cogitur*] vt ℑ. de pet. hæred. l. si possessor hæreditatis, in prin. & hoc nisi fit in mora reddendi.

t *Iure.*] scilicet ciuili. Vel dic, idest pacto ꝯhentium: ideoque vel, q nec vecturę nauium, quæ percipi potuerunt, cum sint similes vsuris in hoc, debeant præstari, vt infra de vsur. l. vsurę, in fi. quia ex corpore non proueniunt, vt inf. de verb. signif. l. vsura pecuniæ. Sed respond. ideo vectura præstatur: quia cum nauis fit parata vt nauigetur, vt inf de vsu fruct. l. arboribus. §. nauis. & sic non fit in periculo possessoris, vt hic, nisi auerso tẽpore eam nauigatum mitteret, vt sup. eo. l. qui petitorio. ꝗquum est, vt de vectura percipienda teneatur: at pecunia non est ad hoc inuenta vt fœneretur: ideoq; periculo suo fœnerari, atq; cõstringi non debet: quod fieret, si vsuras percipiendas ab eo exigeremus.

6 † Alias, et.

7 † Alias, prouenit.

* Ad hoc vide c. nauigãti. eo. mate. ext. de vsur.

u *Percipitur.*] id est licet in utroque sint accessiones ciuiles, tamen ideo, &c.

x *Non debet*] licet nauiget.

y *Fœneretur.*] & si fœnerauerit, non restituit usuram cum suo periculo fœneratet, ut & inf. pro socio. l. si unus. & inf. ad Trebell. l. postulante § fi. Et sic non naturalem accessionem in hoc à ciuili differre, sic differt, & in alio, ut colliges inf. de usur. l. in fideicomm. & C. de usur. rei iudi. l. fin.

z *Generaliter.*] siue ante litis contestationem, siue post: si modo de percipiendis agatur: de his enim hęc lex dicit. Vnde non habet tit. possessor: alias de his non tenetur, ut C. eod. l. si fundum nisi in quatuor casibus, ut ℑ. eo. l. fructus. §. diximus.

Minutius.] CASVS. Si nauem meam asseribus * tuis refeci, remanet mea: si tuis tabulis nauem feci, tua erit, & æstimari debet.

* Asseres dicũt, qđ assideãt parieti, lapidibusve. Fest. lib. 1.

K *Eiusdem*] scilicet reficientis.

l *In ædificanda.*] scilicet de nouo, vel ab initio.

m *Non posse.*] s. dñm manere i. fieri. Et intellige, qñ iã erãt ad hoc tuum, à dño ꝑparatę. Secus si ex ligno alterius fecit tabulas: & postea nauẽ, ut in ꝯtrio, ut ℑ. de acq. rer. do. l. sed si de meis, in prin. & qđ ibi dicit meis. i. mea cupressu tacitismõ tñ in ueritate meis, sed suis: q a bo. fide, & suo noie fecerat: & nõ poterat res reduci ad priorẽ materiam. Itẽ eodẽ mõ intellige Insti. de rer. diu. §. cũ ex aliena, nam & ibi ex asides fecit de alieno ligno: & sic nõ trãsit nauis in dñiũ specificãtis, ut hic. Sed hoc iõ, q a reditur ad primã põt materiã. Item cũ eadẽ distinctione intellige superius sũsũ, licet g dã in hoc solo faciãt uim, reficere, uel facere.

a *Fructibus.*] percipiendis.
b *Potuerit.*] ſ honeſte, non aliter vt ĩ. eod. l. fructui. Sed quid ſi poſſeſſor potuit, petitor non? Reſpon. non tenetur, vt arg. ſ. de pet. hæred. l. cum hæreditas.

S*I culpa.*] CASVS. Rem quàm à te petij, ſine culpa deſiiſti poſſidere: & in æſtimatione cõdemnatus es, an tibi debeo cedere act. quã habeo aduerſus quẽlibet poſſidentẽ, quæritur, & dr̃ ꝙ ſic: & ſi poſſeſſio illius rei ꝑuenit ad eum, poteris vendicare: ſi autẽ ad me peruenerit, vtrum poſſis à me vẽdicare? Et reſpon. ꝙ ſic: nec debeo audiri ſi volo prẽtium reddere.
c *Non fraude.*] tunc enim ſecus, vt ĩ. eod. l. is qui. Sed certè immo videtur idem ac ſi culpa: vt inf. de re iud. l. in depoſiti quæ eſt contra. Sol. ita in contractu bonæ fidei, vbi exuberantior fides exigitur, quia à principio habuit domini volũtatem: hic in ſtricti iuris.
ADDITIO. Vel ſolue aliter, vt per gl. in dicta l. is qui, inf. eo quę ponit tres ſol. & tenet tertiã, quam approbat Bart. ibi.
d *Amiſerit.*] lit. ĩ ſe cõteſta. vt ĩ e. l. ſi homo. & l. ſi à bon. fid.
e *Nulla.*] alia quàm litis æſtimatione.
f *Æſtimationem.*] ſcilicet ſtatim, vt & ĩ. de leg. j. l. cum res. §. ſed & ſi culpa.

fructibus a æſtimandis quæritur, conſtat animaduerti debere, 1† non an malæ fidei poſſeſſor fruitus 2 † ſit ſed an petitor frui potuerit, b ſi ei 3 † poſſidere licuiſſet. quam ſententiã Iulianus quoq; probat.

Ei qui culpa deſiit poſſidere, et propterea litis æſtimationem ſoluit, ſunt cedendæ actiones; & competunt vtiles ſine ceſſione cõtra extraneum, & ẽt contra dominum, cui litis æſtimationem ſoluit. Bart.

¶Idem lib. 12. Quæſtionum.
LEX LXIII.

SI culpa, non fraude c quis poſſeſſionem amiſerit, d quĩ pati debet ęſtimationem, audiendus erit à iudice: ſi deſideret, vt aduerſarius actiones ſuas 4† cedat: cum 5† tamen prætor ei 6 † auxilium quandoq; laturus ſit quolibet alio poſſidente: 7† vt nulla e captione afficiatur. Ipſo quoque, qui litis æſtimationem f percepit, 8† poſſidente, adiuuari g debet: * nec facilè h

1† Aliàs, animaduerti non debere, an mala fide.
2† Fl. fruitus ſit.
3† Flo. Dna. deeſt, ei.
4† Fl. Actiones ſuas cedat.
5† Aliàs, vt tamen.
6† Fl. deeſt, ei.
7† Fl. Poſſidẽte, nulla captione adficiatur.
8† Fl. percepers.
* In hunc locũ vide Cuiac. li. 20. obſerv. c. 6.

g *Adiuuari.*] Sed qualiter adiuuabitur ĩ dñm; & quod auxilium contra extraneum habebit; cum præſtita æſtimatione nunquam habuit poſſeſſionem poſteà? aliter enim, uel rei uend. uel Publicianam habere non poteſt; vt ſup. eo. hæc ſi res. & ĩ tit. j. l. traditionem. Reſp. ſecundum Azo. utilẽ in rem. Nam & ius actoris emiſſe uidetur dando litis æſtimationem, ut ſ. eo. l. eius rei. Vnde tanquam emptor habet utilem in rẽ, ut C. de hæred. uend. l. ſi. Alij, ut Rom. dicunt, ꝙ hoc auxilium, & adiutorium eſt actio ex empto, quam intentabit contra eum, qui litis æſtimationem accepit, ut actionem cedat, ſ. utilem in rem, qua ceſſa intentabitur contra quemlibet etiam contra dñm q ceſſit. Eſt enim (ut dixi) litis æſtimatio ſimilis emptioni, ut inf. pro emp. l. liti. Tertij dicũt hoc auxilium, & adiutorium eſſe actionem Publicianam. Nã & anteq̃ præſtitiſſet litis æſtimationem, habeat eam contra alium; nunc autem ꝑ ꝑ uigorem rei iudic. potius eam habet etiam contra dñm; licet contra eum ante nõ daretur. Et ſic erit hic caſus quo Publiciana contra dñm datur ſecundum eos: ut in ſimilibus, ut ĩ eo. l. ſi à Titio. & dices ĩ titu. j. l. penul. Quarto dic ſecundum M. ꝙ hæc res erat præſens, cum ſoluit æſtimationem: & ita uidetur tradita. Et pone, ꝙ non erat dominus qui uendicabat: alioquin ſtatim fuiſſet factus dominus, ut ſ. eo. l. eius. Sed prima opin. uerior eſt.
h *Nec facilè.*] quia quandoque debet audiri ratione cauſæ, ut in commodato, & locato: non autem hic, in quibus rem retinet, reddendo æſtimationem, ut infra de condi. ſine cauſ. l. [illegible] & inf. commod. l. in commodato. § ſi. & l. ſi ut certo. § ſi. ſecundum quoſdam. Sed non placet, ſecundum [illegible] cum tam in illis, quàm in iſtis debeat cedi actio; & ſic non ſemper eſt electio. Sed hoc ſpeciale, vt ex cauſa, ut quia malæ fidei poſſeſſor eſt, ne præciſè audiatur. Sic

& contra furem quis audiatur vt ĩ. de furt. l. ei qui.
i *Iudicati.*] id eſt condemnati. Accurſius.

C*Vm in rem.*] CASVS. Petij rem meam à te: obtinui, non ſolum venient fructus, quos percepiſti tu fructuarius, ſed etiam quos percipere potuiſti, vt flores, fœnum, & ſimilia, quaſi dicat, omnis vtilitas veniet. Viu.
K *Non fructui.*] id eſt in quibus vſus, non vſusfructus conſtitui poteſt: vt in ijs, quæ ſolo vſu conſumuntur, vt Inſtitu. de vſufruc. §. conſtituuntur. & ĩ. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum. l. j. & 2. Sed hoc non placet: quia in his rebus põt eſſe & ſol⁹ vſus, qbus & vſusfructus; & econtra; vt ĩ. de vſu & hab. l. j. Dic ergo, id eſt eorum, quæ quis haberet hoc ipſo, ꝙ eſſet vſuarius, licet vſufructuari⁹ nõ eſſet, quę ſunt multa: vt Inſt. de vſu, & hab. § 1. 2. & 3. vel dic de vaſis, & ſimilibus, in quibus vſus, nõ vſusfructus eſt: vt inf. de vſur. l. j. §. fin. & l. videamus.
l *Fructus.*] id eſt vtilitatem, quæcumque illa ſit.

audiendus erit ille, ſi velit poſtea pecuniam, quã ex ſententia iudicis periculo iudicati i recepit, reſtituere.

Ea quæ ſunt in vſu, non habẽtur in fructibus. Bar.

¶Idem li. 15. 9† Quæſtionũ.
LEX LXIIII.

CVm in rem agitur: eorum quoq; nomine 10 † quæ vſui, nõ fructui K ſunt, reſtitui fructus l certum eſt.

Poſſeſſori debet reſtitui pretium à domino, quod eſt in eius vtilitatem verſum, cum vſuris: habita tamen fructuum compenſatione. Bartolus.

¶Idem li. 2. Definitionũ. 11†
LEX LXV.

EMptor prædium, quod à non dño m emit, exceptione doli oppoſita 12† non aliter reſtituere dño cogetur, q̃ ſi pecuniam creditori eius ſolutam, q pignori datum ꝑdium habuit, vſurarumq; medij n tꝑis ſuperfluum o recuperauerit; ſcilicet ſi minus in fructibus ante litem 13† per-

E*Mptor.*] CASVS. Obligaui tibi fundum pro decẽ, quem vendidiſti Titio; ſi petam fundum à Titio, an repellet me ꝑ exceptionem, niſi reſtituam id, pro quo fundus fuit obligatus, id eſt ſortem, & vſuras? Et dicitur ꝙ ſic; niſi tantum percepiſſet ex fructibus.

9† Lib. 20.
10† Aliàs deeſt, nomine.
11† Fl. Regularum.
12† Fl. poſita.
13† Aliàs à lite cõteſtata.

¶ *Ancilla.*] Filiam meam copulaui alicui in matrimonium, dedi ei ancillam, non ut haberet in dotem, ſed in peculium, deceſsi, nunquid ancilla erit hæreditaria? Dicitur ꝙ ſic. Sed pone, ꝙ nolui in teſtamento, ꝙ filia eſſet hæres, & ſic in cæteris bonis eam exhæredaui: dicitur, ꝙ ancilla erit filiæ. Accurſius.
m *A non domino.*] puta à creditore, qui non habuit ius uendendi, ut ĩ. de legat. 2. l. ſi. §. quatuor. Vel ſecundo, qñ mala fide emit colludens in pretio creditore uendente ex pacto, uel ex lege; quo ẽt caſu opponitur exceptio doli mali, uel in factũ, ut hic, & C. ſi uend. pignor. l. j. in ſi. Si autẽ habuit ius uendendi, & bona fide emit, fieret; emptor dñs, & non teneretur actione in rem, de qua hic dicit, ut Inſti. quib. alien. licet. §. j. Vel dic tertio, ꝙ à non creditore emit pro decem. Item creditori ſoluit, cui hoc prædium erat obligatum pro quindecim, retinet ergo prædium pro his quindecim, non autem pro decem, quia illa in utilitatem domini non venerunt, & ſic loquitur lex, quæ eſt contra. C. de rei uend. l. mater. & C. de furt. l. in ciuilem, & facit ad hanc ĩ. de pignor. actio l. ſi creditor.
ADDITIO. Solue ſecundum Bart. & dic, ꝙ in legibus in contrarium allegatis pretium non erat conuerſum in utilitatem domini, hic ſic. & de hoc uide plenè per eundem Bart. in l. 2. de quadrien. præſcrip. & ĩ. de præſcrip. triginta ann. l. j.
n *Medij.*] medium eſt poſtquam ſoluit, uſquequo conuenitur.
o *Superfluum.*] id eſt illud, quod excedit fructus perceptos; & hoc ſi minus, &c. unde & ſi totidem ſunt, in totum fit compenſatio; ſicut enim fructus aliàs cum impenſis compenſantur, ut ſupra eod. l. ſumptus, in princip.
ium

...merito compensantur hic fructus cum usuris: & hoc est quod subijcit, nam eos &c. vt dē j. de minor. l. minor vigintiquinque annis. § prædia. Vsuras autem nouas uocat, quas petit emptor ratione temporis post solutionem currentis, non ergo dicit de ijs, quas emptor soluit creditori. Et sic not. quod ad vsuram solutam, uel sortem non fit compensatio. Dicit ergo nouas respectu veterum, quas hic debitor dudum creditori soluit, uel soluere debuit, secundum Azo. quæ repetuntur ut sors, nō tamen faciunt aliam vsuram, licet sors soluta faciat, ut j. qui potio. in pig. hab. l. si prior. § sciendum. secundum Azo. & id tēporis quo hoc currūt, dicitur medium tempus. Sed quare fruct⁹ tantum ante lit. conte. Respon. immo & post perceptionem. Sed de primis ideo dicit, quia magis dubitabatur: posteriores n. valde ad officium iudicis pertinent, ut j. de edil. edi. l. ædiles. § item sciendum. Sed quid i si pendente conditione legati hæres alienet, & postea dudum extitit cōditio, factæ sunt expensæ a bonæ fidei emptore, ideo opponit doli exceptionem, & ego compenso fructus quos conditione pendente percepit, an possum? Respō. non, quia illo tpe mei non erāt, nec res, nec eos petere poteram. ut C. de caduc. tollen. § si autem. Accurs.

1† Ancillā q non est in dote. &c.

2† Alias, de q. filia.

i Bal. in l. in insulam. § fructus. j. so. mat. dicit istam gl. fortesin & ord. ad hoc propositum, q licet fructus p cepti ex re aliena recōpēsētur cum expensis, & sumptib. d. § fructus. cū ibi n. plene, & ubique tñ fcus est in sumptib. factis in re propria restitutioni subiecta. Bu.

3† Fl. vendicamus.

ceptis fuerit: nam eos a vsuris nouis duntaxat compensari, sumptuum in prædium factorum exemplo, æquum est.

Verba enunciatiue prolata per modum causæ, dispositionem inducunt iure exceptionis. Bar.

¶ Ancillam 1† quæ nō in dotem data, sed in peculiū filiæ 2† concessa est, peculio filiæ non legato, mancipium hereditariū esse cōuenit. b Si tamē pater, dotis ac peculij contemplatione filiam exhæredauit, & ea ratione reddita c nihil ei testamento reliquit, aut eo minus d legauit, filiam defensio tuebitur voluntatis. e

Res quæ subiacet restitutioni, potest a domino interim vendicari.

Paulus libro 2. Quæstionum.

LEX LXVI.

NOn ideo minus recte quid nostrum esse vendicam f, 3† q abire a nobis dñium speratur, si condō legati, vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta, si est thesaurus, redditur emptori, si pecunia, reddetur venditori. Bart

h Fuerunt.] s. hi nummi, nam si thesauri fuissent, non crederem habere dominium, & ideo pro dimidia inuentoris, pro alia dimidia domini soli fiunt, ut j. de acquirendo rerum dominio, l. nunquam. § thesaurus. & Institu. de rerum diuisio. § thesauros.

Scæuola li. 3. 4† Responsorū.

LEX LXVII.

A Tutore pupilli domū mercatus, ad eius refectionem fabrū induxisti: 5† is g pecuniam inuenit: quæritur, ad quem pertineat? Respondi: si non thesauri 6† fuerunt, h sed pecunia forte pdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse, cuius fuerat.

A condemnato in rei vendic. potest res auferri manu militari, si res possidetur vel cōtra dolosum iurari in litem: alias fiet executio in uera æstimatione, seu aduersarij interesse, & prædicta sunt generaliter uera in omnibus actionibus.

Vlpian. li. 51. ad edictum.

LEX LXVIII.

QVi restituere * iussus, i iudici non paret, contēdens k 7† se non posse restituere: si 8† q dē hēat rē, l manu militari m officio iudicis ab eo possessio transfertur: n & fructuū duntaxat, o omnisque causæ p nomine condemnatio q fit.

QVi restituere.] CASVS. Rem quam petebam a te, iussu iudicis uolebas restituere, si post pēs te est, debet auferri a te manu militari, & si dolo desitisti possidere, iurabo in litem: si vero non possides, nec dolo desijsti possidere, condemnaris ad interesse, & ista obtinēt quacunq; actione agatur. Viuia.

i Iussus.] per sententiam primam vt rem petitam restituat: non tñ dicit, dēat hoc sibi iuberi, vel non: sed dices i si. huius legis.

k Contendens.] s. per mendacium, ut j. de re iudi. l. debitoribus. in princ. Sed si vere, non tenetur, nisi dolo, uel culpa possidere desijt: sed & si possideret, & implorat tempus ad restitutionem, debet hēre, ut Instit. de offi. iud. § 1.

l Habeat rem.] in propatulo, ut appareat.

m Manu militari.] s. vel adiectiuū, & est vna pars, vel dic, q sūt duæ partes. Acc.

n Transfertur.] immo manus, uel executio militaris debet cessare in negotiis priuatorum, vt C. de offi. mil. iudi. le. 2. quæ est contra. Solu. illud generale, hoc speciale. Vel illud locum habet, quando aliud superest: ut quia per executores rem reddidit ut argum. Cod. de ijs, qui latro. uel crim. reos occup. l. fin. Vel, quod est verius, 3 hic de manu militari dicit, hoc est de ipsis executoribus, quod potest fieri, non autem de militibus, ut in l. contraria, nisi in subsidium, ut Cod. de ijs, qui latro in dicta l. fin. quo etiam casu potest hic loqui ut dixi, uel quod ibi dicit, hoc sonat, ut magister militum non habeat iurisdictionem inter priuatos, quod est ueritas. Et est simile, ut præcise sit præstandum, ut infra de liber. cau. l. duobus. & C. de fideicommiss. libert. l. fin. & infra ne uis fiat ei, qui in possess. miss. l. fina. in princ. & supra, de petit. hæred. l. si possessor. § penult. ibi, sed & si quidem &c.

ADDITIO. Dic rationem secundum Bald. hic? quia vbicunque æquitas dictat, quod reus præcise teneatur, tunc compellitur precise. sed in reali hoc dictat æquitas, vt infra eodem, l. nec quasi: ergo, &c. secundum Pet in bocard.

o Duntaxat.] non alterius rei, non enim excludit rem ipsam, vel dic, quod excludit solum iuramentum in litem: nam cum res aufertur manu militari, non iuratur in litem, nisi petitor eligat illam uiam, & hanc dimittat, uel dic, aliud malum amodo non habebit, cum eligatur manus militaris.

p Causa.] i. utilitatis, ut j. eo. l. præterea.

q Condemnatio.] i. executio condemnationis facta de fructibus, & causa: uel dic fructuum post sententiam.

4† Lib. 1.

5† Induxit. Flo.

6† Flor. Thesauri de cuius definitione ortographia vide An. Augustin. emend. li. 2. c. 6. nam et pe Institutiones visitata fuit hæc scriptura. Thesaurum latini veteres secūdum Græcos sine h. pscribebant. ut ait Don. in Eun. Terent. Act. 1. 4. de verb. vbi de hac voce. & Gel. li. 2. c. 3.

* Regulariter quis non tenetur præcise ad factum sed dādo interesse liberatur: & ad hoc multa iura possunt adduci, tamen ubi quis per sententiam tenetur tradere, ad illud pōt cogi præcise. Bal. in l. 1. po. col. ver. se i pone de distinc. C. de sen. quæ pro eo quod interest profe. ad hoc alleg. istu tex per sing. & dicit menti tenendum. Bo.

7† Fl. contendens non posse.

8† Alias, & quidem si.

3 Not. tex. cum hac gl. iū. tex in c. pri. ipes 23. q. 6. con. er. tex. & ibi gl. in c. peti. 11. q. 3. est ex præstita in l. si quis missus j. ne uis fiat ei qui in pos. miss. est.

3 Istā tenet Bar. hic.

a Eos] s. fructus. & sic no. hic casum, in quo bonæ fidei poss. non lucratur fructus. & not. supra eodem, l. sumptus, & regulariter econtra, ut j. finium reg. l. 4. § penult.

b [Conuenit.] iure communi.

c Reddita] a parte. Accursius.

d Et minus.] i. propter id, scilicet quod dotem ei legauerat & peculium, noluit eam hæredem esse, & hoc expressit, ut hic, & j. de hære. instit. l. qui uolebat.

e Voluntatis.] scilicet expressæ, & hoc scilicet per exceptionem, non autem per actionem, secundum H. Nec est contra, infra de legat. 2. l. Titia. § Caius. quia exceptionem, non actionem competere intelligendum est. Accursius.

NOn ideo.] CASVS. Instituto me hærede, & quibusdam seruis libertate relicta sub conditione, uel aliqua legata erant eis sub conditione relicta: serui, vel res ab aliquo possidentur, an eosdem vendicare possim, quæritur. Et dicitur quod sic. Viuianus.

f Vendicamus.] scilicet nos hæredes, a quibus est relicta libertas seruorum, uel etiam fundus sub conditione, ut infra de condict. furt. l. si seruus. & infra ad Syllan. l. 1. § seru. & famil. ercisc. l. & post. § res. uel pone exemplum, ut infra de noxalib. l. si quis seruum. uel ut infra de regul. iur. l. plerunque, in fine tit. sed argu. contra, infra de vsufr. § fur.

g A Tutore. L.] s. faber inuenit pecuniam in hac domo sub tutela. Accursius.

hh 2 Vlla

a *Vlla taxatione.*] a lege facta: fit tamen a iudice, ut supra de dolo. l. arbitrio § 1. & ꝗ. de in litē iurā. l. videamus. §. penult. & ꝗ. ad exhib. l. 3. §. 2. quæ sunt contra.

ADDITIO. Solue & dic, ꝙ taxatio non fit a lege, ut hic: sed a iudice sic: ut in contrario. secundum Bar.

b *Nec dolo*] sed culpa, ut s. eo. l. a quo. in fin. & s. de pet hær. & non tm̄ § immo Alio quin non teneretur; ut ꝗ. mā. l. si procuratorem § fi. & ꝗ. sol. ma. l. Mzuia. Azo & s. eo. l. sin aūt. § 1. Accur.

c *Quāti res est.*] Hoc casu & superiori aliud peritur, & aliud in cōdemnationem deducitur, ꝙ dic. ut ꝗ. si cer. petet. l. vinum. Ac.

d *Condemnandus est.*] in primo ergo casu, cum possidet, quatuor sunt mihi prodita auxilia: rei ablatio, in litem iuratio, interesse præstatio, & rei vera æstimatio. In sc̄do, q̄n dolo desijt possidere, tria ultima præter primum locum habent ꝗ eū. Qd̄ est uerū, si ex tat: alias non iurat in litem, ut s. de pet hær. l. si possessor. §. fin. & l. seq. Vel dic. ibi in pet. hær. vbi secus. Si uero non dolo desijt possidere, sꝫ culpa, duo tm̄ vltima. Si nec dolo, nec culpa, nullum. & hāc locum hæc auxilia tunc tm̄. & semper tunc, q̄n ꝙ est meū, peto, s̄m R. & Ir. & Bulg. & sic intelligunt, ꝙ statim sequitur. hæc snia &c. s. ꝙ prædicta auxilia locum habeāt. Sed hoc est falsum s̄m Io. q̄a & in donatione, & ꝓmissione ubi peto, ꝙ non est, nec fuit meum, locū hāt, ꝑter iurandum in litem, ut Insti. de don. §. aliæ. Dicit ergo Io. haud l loqui, cū iudex possit eū restituere, licet iniuriose q̄nq; puta cū reus pōt se liberare pstito interesse, sicut in re uendita ꝯtingit, ut ꝗ. de act. em. l. 1. Non ergo dicit, q̄n iubere dēat: sed cum iubeat, licet iniuste. & s̄m H. hæc verba, q̄ sequuntur, hæc snia &c. dic. i. de te manu militari auferenda: non de iurando in litē. nā alias vbicunq; ex obligatione quis tenetur dare, ad rē dēt damnari, ut ꝗ. de uerb. obl. l. ubi aūt. §. fin. non iuratur in litem, nisi act. o sit arbitraria, uel bon. fid. ut ꝗ. de in litem iuran. l. in actionibus. A simili si est condemnatus dare uel tradere precise, manu militari cogatur, ad hoc, non tamen in litem iuretur. Et secundum hoc intellige de interdictis. ut infra ne uis fiat. l. pe. Tertio dīc, ꝙ hæc gn̄alitas quæ subijcit, ad arbitriās tm̄ restringitur. Sed quare poneret de interdictis cum nulla inueniantur arbitria? ideoq; hoc non placet. Illud aūt uerū est, ꝙ quatuor auxilia in arbitrarijs tantum locum habent, secundum Azo. & in bonæ fi. dei.

e *Sententia.*] ꝙ prædicta quatuor auxilia locum habeant, s̄m Bulg. & alios, qui dicunt, quando peto meum: et id est quod manu militari offic. iudic. auferatur, s̄m Ioann. qui in omnibus intelligitur, ex quo est iussum. Vel secundum tertios, qui ad arbitrarias restringunt, dico ut prius.

f *Restituitur.*] idest restitui iubetur. Sed quæritur, an sententia de re restituenda sit definitiua, uel interlocutoria. & vꝫ interlocutoria, primo, quia in arbitrarijs duæ feruntur sententiæ, ambæ non possunt esse definitiuæ, sed sola ultima. Item non inuenitur ꝙ ab ea appelletur, quod est proprium interlocutoriarū, ut ꝗ. de appel. l. ... Et vꝫ definitiua: nam per eam deciditur lis tota, & finis controuersiæ principali imponitur: ergo est definitiua, ut ꝗ de re iudic. l. 1. Item principalis quæstio est de restituēda re: ergo sententia de ea dicta est definitiua. Item mandatur executioni per manum militarem, ergo est definitiua sententia. Solu dico, ꝙ est definitiua: & quod auferat postea res manu militari, est executio, non snia. Qd̄ patet ex eo, ꝙ si alicui est delegata cā restōnis rei, data illa sententia, finit eius officium, & remittit ad ordinarium executiu ista, ut in Auth. de exhib. §. si uero. Quod aūt obijcitur, ꝙ non reperit, ꝙ ab hmōi snia appelletur, respon. nec reperitur, ꝙ ab ea non appelletur.

[1] Fl. si qui dem dolo.

[2] Alias quā res est.

[3] Alias. in clusa desunt.

[4] Fl. ad edictum.

[5] Fl. li. 19.

¶ Si vero non potest restituere, & [1]† dolo fecit quo minus possit is. quantum aduersarius in litem sine ulla taxatione[a] in infinitum iurauerit, damnandus est. Si uero nec pōt restituere, nec dolo[b] fecit, quo minus possit, non pluris quā quanti [2]† res est, [c] id est quanti aduersarii interfuit, condēnādus est.[d] ¶ Hæc snīa generalis [est, & [3]† ad oīa] siue interdicta, siue actiones in rem, siue in personam sint, ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur,[f] locum habet.

Ei qui dolo desiit possidere, non cauetur: nec actiones cedūtur, nec Publiciana datur. Itē pōt petitor omisso iuramēto ī litē petere veram æstimationē. B.

Paulus li. 13. ad Sabinum [4]†

LEX LXIX.

IS qui[g] dolo fecit quo minus possideret: hoc quoq; nomine punit. ꝙ actor cauere ei non dēt[h] actiones, quas eius[i] noīe habeat, se ei pstaturū.

Pomp. li. 28 [5]† ad Sabinum.

LEX LXX.

NEc quasi Publicianam[k] quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusque sit, per rapinam ab inuito domino rem iniusto[l] [6]† pretio comparare.

Paulus lib. 6 [7]† ad edictum.

LEX LXXI.

QVod si possessor quidē dolo fecit, actor vero iurare non vult, sed quanti res, aduersarium condemnari maluit, ö† mos ei gerendus est.

Publiciana competit contra dominum, quando possessor & petitor habuerunt causam ab eodem, vel possessor a petitore B.

Vlpianus lib. 19. [9]† ad edic.

LEX LXXII.

SI a Titio[n] fundum emeris Semproni, & tibi traditus sit pretio soluto,[o] deinde Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem alij vendiderit, & tradiderit, æquius est, ut tu potior[p] sis. Nam & si ipse venditor eam rem a te peteret, exceptione eum submoueres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres,[q]

[6] Fl. iniusto & ut l. non ea. nam. infra ver. amet.

[7] Fl. li. 13 ad Sabinum.

[8] Fl. maluit.

[9] Fl. lib. 16

I S q. l.] CASVS. Si rem quā a te petere nolebam, dolo desijsti possidere, iurabo in litē si uolo, nec tibi debeo cedere actiones: sed si iura, uel æstimationem sum consecutus nūquid habebo Publicianam? Et dī ꝙ non. Viuia.

g *Is qui dolo.*] secus si culpa, ut ꝗ. e. si culpa. Accur.

h *Non debet.*] ut arg. s. eo. l. ex diuerso. §. pe titor. sed ꝗ. s. eod. l. hæc si res. Solu ut ibi. Itē ꝗ. ꝗ. de re iud. l. in depositi. Sed ibi in bo. fi. hic stricti iuris. Item ibi habuit cām ab actore, hic non: ꝑ quo est ꝗ. de don. inter vir. & vxo. l. si donante. Item hic in eo in quo deliquit, debet puniri, s. circa possessionem: ibi aūt in possessione deliquit, quam dolo desijt possidere, non tn̄ debet puniri in actione ex ꝯtu qua agit, ut ei fiat cessio, in qua non deliquit, immo bona fide contraxit.

i *Actiones.*] s. in rem. Accur.

k *Nec quasi Publicianam*] id est utilem in rem.

l *Iniusto.*] iustum, uel iniustum sit, habetur pro iniusto, ut hic, & infra, rer. amot. l. non enim. & l. ideoque. Accursius.

m *Qvod si possessor. Mos ei gerendus est*] hæc uerba dixit Pla. se non intelligere: sed tu dic, id est consuetudo iudiciorum ita se habet ut audiatur, ut infra. de proba. l. circa. in fi. Accur.

SI a Titio] CASVS. Titius uendidit mihi fundum Sempronij, quem dicebat ad se pertinere: decessit Sempronius Titio herede instituto: Titius eundem alij vendidit, quis nostrum potior est? Dicitur quod ego: si vero fundum a me petat hæres, repellam eum excep. si uero ad Titium peruenit fundus, potero ab eo petere: & si excipiat, quod a non domino emerim, potero replicare de dolo, cum ab eo emptum habuero. Viuianus.

n *Si a Titio.*] non domino.

o *Pretio soluto.*] maxime, ut ꝗ. tit. s. l. de pretio. Vel dic specialiter, quia ꝗ dn̄m datos, sicut & quando directam in tentionem derer, ut C. eo. l. quoties. uel ideo quia loco pignoris &c. ꝗ. de act. emp. l. Iulianus § offerri. uel ideo quia res vēdita, &c. in §. venditæ. Instit. de rer. diuis. & sic propter vēditorem dicit hic de pretio soluto.

p *Vt tu potior.*] s. prior emptor.

q *Peteres.*] p. Publicianam, ut infra de excep. rei vend. l. si a Titio, & infra de exceptio. do. l. apud Celsum. §. si a Titio.

ADDITIO. In illud dictum gl. dicit Bal. hic valde no. ꝙ venditor liberaret præstando interesse, ꝙ intellige verū, nisi lit. lata sententia definitiua super traditione rei, nam tūc perdit beneficium soluēdi interesse, ergo omnis sententia habet precise obligat. &c.

& sic no. ex superueniente dominio confirmari alienationem, ut hic: & infra de usucap l. cum vir. & in Auth. de non eglig. sec'ndo. nubent § hoc quoq; prospeximus, col. j. Item pignus, ut ī qui pot. in pig n. habe. l. creditor. §. cum ea causa. Sed arg. contra, infra iudicatum sol. si ante.

ADDITIO. Dic, ꝙ ibi loquitur in iure personali: hic in iure reali, qđ facilius acquiritur sic, quia facilius confirmatur, ut Cod. per quas perso. nob. aqui l. j ſm Bar.

a *Replicatione.*] scilicet rei uendica. & sic poteris eum cogere, vt in te transferat dominium: Non enim dico, quod etiam, si tu possideas, ꝙ efficiaris statim dñs, cum venditor factus est dñs: nisi iterum tradatur postea possess. argu. ī. de actio. emp. l. si quis alienam. licet sit arg. contra, ī. si cer. pet. l. proinde. & C. de sec. nupt. auhen. sed & si quis. Et hoc, qđ non transeat dominium, dico maxime ea ratione, quia dominus in hoc non consensit, neque dominium trāsferre voluit Et no. ꝙ hic est casus, i quo Publiciana datur contra dominum.

1† Hac l. Fl. inc. Idest, & vox superficiario, ad si nem l superio ri ponitur. precedit q. epigraphem huius l.

2† Fl. incipit lex, prætor cum epigraphe est Vlpia. lib. 16 ad Edictū.

3† Flib 7. ambudib. 17.

b IN *speciali actione*] id est in rei uen. sed in personali secus quandoque, ut ī. de interrog. actio. l. qui interrogatus.

c Eius sit.] ratione dominij, sed pro qua parte possideat, sic, ut ī. de interrog. actio. l. qui seruum. § in iure.

d Munus.] id est onus, probare, scilicet dominium, & c. vt C. de eden. l. qui accusare.

e S*Vperficiario. In rem actionem.*] s. vtilem, si modo pensionem soluat: non alias quo ad dominium, ut ī. de pig act. l. tutor, §. fi. & ī. de op. no. nun. l. in prouinciali. § pen. & ī si aget vectig vel emph l j. . tē & Publicianam si a non dño hēr, ut ī tit. j. l. cum sponsus. §. in vectigalibus. Item hoc si non ad mo licum tempus cōduxit, ut ī de superficie. l j. §. quod autem ait.

aduersus exceptionem domini, replicatione a vteretur.

Conuentus rei vend. non cogitur respondere, sit dominus in totū, vel pro parte. Bar.

¶ Idem lib. 17. ad edictum.

LEX LXXIII.

IN speciali actione [b] non cogitur possessor dicere, pro qua parte eius sit: [c] hoc enim petitoris munus [d] est, non possessoris: quod & in Publiciana obseruatur.

Superficiario competit vtilis actio in rem. Ba.

¶ Paulus lib. 12. ad edictum.

LEX LXXIV.

SVperficiario, 1† id est, qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem præstet: prætor 2† causa cognita in rem actionem [e] pollicetur.

Quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem. Ba.

¶ Caius li. 6. 3† ad edi prou.

LEX LXXV.

QVæ de tota re vendicāda dicta [f] sunt, eadem & de parte intelligenda sunt: officioq; iudicis continetur, pro modo partis ea quoq; restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

Admittitur incertæ partis uendicatio, si ex parte actoris est iusta causa ignorantiæ. Bar.

¶ Incertæ partis vendicatio datur, [g] si iusta causa interueniat. Iusta aūt causa esse potest, si forte legi Falcidiæ locus sit in testamento propter incertam detractionem ex legatis: quæ vix apud iudicem examinatur. [h] Iustam enim habet ignorantiam legatarius, cui homo [i] legatus est, si hesitet, 4† quotam partem vendicare debeat: itaque talis [k] 5† dabitur actio: eadem & de ceteris [l] rebus intelligimus 6†

Si venditor, vel donator rem cōducit ab eo cui dedit, ipsa conductio trāsfert possessorem quam habet, & etiam dominium. Bar.

¶ Vlpianus li. duodecimo 7† ad edictum.

LEX LXXVI.

QVædam mulier fundū ita non marito [m] donauit per epistolam: 8† & eundem fundum ab eo conduxit: [n] dixi 9† posse defendi, in rem ei [o] cōpetere actionē, quasi per ipsam acquisierit possessionem, [p] veluti per colonam. Proponebatur, quod ēt in eo agro, q. donabatur,

certum, ut Inst. de actio. §. curare. vel si non pōt, debet iubere totum solui, ut legatarius promittat reddere, qđ acceperit plus q̄ licuit, ut ī. si cui plus q̄ per legem Falc. l. j. Azo. u. l incerta snia dabitur ſm libellum, ut Insti. de act. §. curare. Aliud aūt puto in parte incerta hæreditatis petita, vt iudex non teneatur facere certum: sed possit pronunciare incertum, quia iudicium est uniuersale, vt sup. si par. hær. pet. l. j. in fi. H. Item opp. incerta pars uendicatur, ut hic: ergo incerta pars possidetur, cum possessio parit actionem in rem, ut C. de alie. iud l. j Sed hoc falsum est, ut ī. de acquir. possess l. 3. §. incertæ, quæ est ī. Respon. hic est fallacia ſm accidens, nam non ualet hoc argu. incerta vendicatur: ergo incerta possidetur. Ioan.

4† Flo. de eo si hasitet.

5† Alias tali.

h *Examinatur.*] vt uerum videatur, ut infra comm. diuidun. l. si non. §. g. & facit infra ad leg. Falci qui fundum. §. si cui. Sed certe imo vī, quod semper sit certum quantum debet detrahi: qa de singulis quanta. Respon. verum est, cum nihil remansit penes hæredem, nam vbi aliquid remansit, incertum est, quantū debeat detrahi de singulis: quia illud qđ remansit, dēt computari in quartam, & sic quæque quinta, qūque de una de singulis detrahitur, ut ī. ad leg. Falcid. in ratione, in prin. Item si velit totum soluere, accepta cautione, pōt: non tñ compellitur, ſm H. quia illud tunc fit, qñ est dubium, an habeat Falcidia locum in testamento: at hic constabat, quod aliquid erat defalcandum, sed dubium est quantum.

6† Fl. intelligemus.

7† Fl. Li. 17.

8† Flo. epistolam.

9† Flo. dixi.

i *Cui homo*] argu. contra Pla. qui dixit, non in singulis defalcandum: sed in vna re hæredem eligere, & pro hoc ī. ad leg. Falcid. l. Plautius. & l. Paulus

k *Talis*] id est taliter, pro incerta, s. parte.

l *De ceteris*] s. rebus non solum in homine, sed idem in cæteris causis iustis, quibus interuenientibus incertæ partis vendicatio datur, ut infra comm. diuidun. l. & si non omnes. §. 1. hoc idem sibi umque iusta ignorantia interuenit, ut ī. deposi. l j. §. si quis argentum. & arg. ī. de furt. l. in actione.

Q*Va de tota.*] CASVS. Satis planus est.

¶ *Incertæ*] Quoties quis hēt iustam causam petendi, incertus tñ quantum petat, incertam partem petere potest. verbi gratia, aliquis reliquit mihi in testamento, quasi totam hæreditatem exhauriens, adeo ꝙ locus est Falcidiæ, cum incertum sit quod debeat detrahi de fructu mihi relicto, unde per consequens incertus sum quid petere debeā. Dicitur, ꝙ incertam partem potero uendicare. Viu.

f *Dicta sunt.*] ut si totus sit fundus petitus, restituātur fructus percepti & percipiendi: idem est si pars petatur. Et no. argu. quod iuris est in toto quo ad totum, idem est in parte quo ad partem, ut ī. pro derelict. l. an pars. & plene dixi ī. de usur. l qui scit, in prin.

g *Datur.*] sic enim dicam in libello, vēdico tantam partē huius rei, quantam Falcid. mihi permittit: non autem dicam, vendico partem incertam. Iudex tamen, licet prædicto modo petam, ut prius dixi, sua sententia debet facere

Q*Vaedam mulier.*] CASVS. Mihi quædam mulier misit epistolam, in qua significauit, ꝙ debat mihi fundum, & ipsum fundum a me conduxit, an per epistolam mihi sit acquisitum dominium, quatenus fundum vēdicare possim, quæritur? Et respond quod sic.

m *Non marito.*] nam marito non posset, ut ī. de donatio. inter uir. & vxor. l. j.

n *Conduxit.*] per eandem epistolam, quod fieri potest, ut Inst. de oblig. ex consensu. § j.

o *Ei.*] donatario.

p *Possessionem.*] quod enim suo nomine quis possidet, potest

a *Alienam*]esse ædificium. Azo.
b *Tollat*] qui fuit & durauit bonæ fid. omnes seruant per exceptionem: nisi in casibus, ut infra l. prox. si semper malæ fid. videtur donare, ut Instit. de rer. diuis. §. ex diuerso. & inf. de acq. rer. dom. l. adeo. §. ex diuerso. & inf. de condi. indeb. l. si in area, in fin. si autem a principio bo. fi. & post cœpit esse malæ fi. eligitur quadam media via, ut hic. Nec obst. infra de vsur. qui scit. §. bonæ fidei, quia illud quo ad fructus, hic quo ad sumptus. Item nec obst. C. de vsucapio. transfor. l. 1. §. nihilominus. quia illud quo ad usucapio. quod bon. fid. præsumitur durare.

1† Fl. nec debuit iam alienam.

IN *fundo*]CASVS. Emi fundum a nõ dño bo. fi. in eo expensas feci utiles, quia seminaui, tu petiisti, & obtinuisti, iudex debet considerare qualiter debeam sumptus reddere: quia si tu dominus eadem omnia facturus eras, tunc eos mihi restitues vel si non eras facturus propter inopiam, in casu isto permittetur mihi tollere sine læsione prioris status, quæ impendi: si tantum velis soluere quantum valerent illę res, si essent abrasæ, & ego velim tollere, non sum audiendus. in fi. ponit casum, in quo tu necesse haberes soluere has impensas, puta si eundem fundum eras vẽditurus. Viuianus.

enim debuit iam in alienam a 1† aream certus ædificium ponere: sed hoc ei concedendũ est, ut sine dispendio dñi areæ tollat b ædificiũ quod posuit.

Lex ista diuiditur. Primò ponit dictum in genere. Secundò ponit vnum casum, in quo æquitas suggerit deductionem expensarum. Tertiò ponit vnum casum, in quo æquitas suggerit expensas deduci. Quartò ponit aliũ casum, ĩ quo æquitas suggerit expensas non deduci. Secunda ibi, Finge. n. Tertia ibi, Finge pauperem. Quarta ibi, Finge eam. & hoc intẽdit. Possessor recuperat expensas a domino, si dominus erat facturus, vel rẽ distracturus, non aliter, si hac re esse cariturus. Bar.

Celsus l.b. 3. Digestorum.

LEX XXXIX.

IN fundo alieno, quem imprudens c emeras, si ædificasti, aut conseuisti, d 2† deinde euincitur: e bonus iudex variè ex psonis causisq; cõstituet. f Finge & dominum eadem facturum fuisse, reddet g 3† impensas, vt fundum recipiat, eo vsq; h duntaxat, quo pretiosior factus est, 4† (etsi i plus pretij k 5† fundo accessit, solum quod impensum est. l) Finge pauperem, cui 6† si redde 7† id cogatur, laribus sepulchrisque 8† auitis carendum sit. m 9† Sufficiet 10† tibi permitti tollere 11† ex his reb. n q̃ possis: dũ ita, ne deterior sit fundus, quam si initio non foret ædificatum.

¶ Censuimus 12† vero, ut si paratus sit 13† dominus tantum dare, quantum habiturus eẽt 14† possessor his reb. ablatis, 15† fiat ei potestas. o Neque . p. 16† malitiis indulgendum p est: si tectorium* putà qd̃ induxerit, 17† picturasq; corradere velit: 18† nihil laturus, q nisi ut officiat 19† ¶ Finge eã esse personam Dñi, quæ receptum fundum mox venditura sit, r nisi reddat, quantum prima parte s reddi oportere diximus, eo deducto t 20† condemnandus est. 21†

c *Imprudens.*]i. ignorans alienum. Accursius.
d *Conseuisti.*]idest seminasti: & intelligas in utroque vtiliter. & non necessario: & alias est conseuisti, idest seminasti: & alias conseruisti, idest plantasti, & secundum primũ casum non habet locum inferior distinctio, cum propter fructus fiat, & sic indistincte repeteretur, ut in distinctione, sed in plantatis habet locum inferior distinctio.
e *Euincitur.*]scilicet a vero domino.
f *Constituet*]s. an expensæ in totum sint reddendæ, an in parte, vel in nihil. Et no. quod non definit hæc lex pro certo, sed iudici committit, vt inf. de usur. l. mora, in princ. & infra de testib. l. testium. §. 1. & infra de impen. l. quod dicitur. & quod dicit, ex personis. s. considerando sit dominus pauper, vel diues vt inf. ea. l. §. finge pauperem, &c. Itẽ quod dicit, ex causis, vt quia erat dominus facturus, vel nõ ut infra prox. respon. vel erat rem uenditurus, uel non, ut infra eo finge eam esse personam, &c.
g *Reddet.*]s. tunc. Azo.
h *Eo vsque*]reddat dico eo, &c.
i *E. si.*]idest quamuis. Azo.
k *Pretij*]quàm ualet impensa: si ergo impensa est. 10. meliorario 15, sola 10 repetuntur. Item si 10. impensis, & melioratio 5 sola 5 repetuntur, vt supra proxi. & hoc dicit hic. & arg. infra de in rem verso. si fundum. & sic no. non esse eandem rationem contrariorum: ut infra de aqu. plu. arcẽ. l. 1. §. sicut. sed argum. contra C. de solut. l. penul. i. sed quid si diues est dominus. & utiles factæ sunt expensę, nec erat dominus facturus? Respon. exceptione eum repellendum, secundum Azo. nisi soluat expensam.
l *Impensum est*]scilicet recipiat.
m *Carendum sit.*]necessitate sibi iniuncta, ut careat lati-bus auitis, idest eis rebus, quas non est verisimile, quod propter aliquid alienaret: ut infra de pignu. actio. si seruos. Accursius

1 Soluit. B. quãq; contrariorũ est eadem rõ, & tũc procedit l. pe. C. e. quãque non est eadem ratio: ei tũc procede hæc lex.

n *Rebus.*]quas imposuisti. Azo
o *Potestas.*]eo. s. casu quo dictum est permitti eum tollere: nam in primo casu vbi dominus eadẽ erat facturus, hoc locum non habet.
p *Indulgendum.*] vt exemplum hic subiicit: & infra sol. matri. l. 2. in princ. & inf. de aqua quot. & æsti. l. 1. illud in fi. §. & infra de ser. ti. si cui. ibi. per medias. &c. l. quoties. j. resp. & arg. infra de adm tuto. si fine hære de. §. interposito, in fi. Sed arg. contra, infra de iure dot. cũ in fundo. §. ipsius quoque. & infra quæ in fraud. cred. l. si. §. si.

ADDITIO. Dic q̃ ĩ qualibet earum legũ petenti prodest in aliquo: nam in l. cum in fundo. prodest ei, qua alteri parat commodũ: & sic hẽt creditor beneficium illius, ut l. sed & si lege §. consuluit. de pet. hær. licet non proderit pro defensione alteri: hic vero nemini pderat, sed in l. si. de his, quę ĩ fraud. cred. etiam sibi proderat, qui sequebatur medicamen fraudis sibi factæ, ea ratione qua quilibet iniuriatus petit medicamen suæ iniurię, hic vero nulla erat iniuria. Sed in dictis ll. exigebatur obligatio ex contractu, vel ex delicto: hic uero loquitur in iis, quæ iudicis officio expediuntur, quod officium cessat æquitate cessante, vt l. quod Ephesi. infra de eo quod. cer. loco. secundum Barto.

2† Fl. conseuisti. & uide Cuiac. lib. 1. 10. obseruatio.
3† Fl. reddat impensam.
4† Inclusa in nonnullis desunt.
5† Plus pretio fundo.
6† Fl. qui.
7† Fl. reddere
8† Fl. deest si.
9† Fl. habeat.
10† Fl. sufficere.
11† Fl. tollere.
12† Fl. constituimus.
13† Est.
14† Fl. est.
15† alias oblatis.
16† Fl. deest enim.
* Tectorium erat mersura quadam, & quasi integumentũ parietis aut columnarum ut de Verm. li 7. & hic Celsus loquitur de illinimento, quod auferri non potest.
17† Fl. induxeris.
18† Fl. velis
19† Fl. officias
20† Fl. tu.
21† Fl. es.

q *Nihil laturus.*]vel quasi, nec alia de causa nisi hac, scilicet ut officiat.
r *Venditura sit.* scilicet secundum. Azo.
s *Prima parte.*]idest in eo casu, quando dominus erat facturus, ut supra ead. l. §. finge enim dominum.
t *Deducto.*] quod est impensum. Azo. debet enim interloqui & admonere ante sententiam actorem, ut restituat impensam, quod si nolit, debet eum condemnare, ut condemno, ut restituas fundum, restitutis tibi impensis. Vel sic, condemno illum ut restituat impensas. Et quia de impensis hic competuntur dicitur, dic quod impensarum tria genera sunt, necessariæ, utiles, & uoluptariæ, quod dic per exempla, ut infra de uerborum signifi. l. impensarum. Itẽ aliæ pro fructibus, quæ tribus modis fiunt, ut supra de pet, hæred. si a patre. §. fina. Aliæ gratia rerum. ut infra de impen. in reb. do fac. l. 3 §. nos. De impensis ergo fructuum dicas semper ex fructibus educi. nam nullus, &c. ut infra famil. ercisun. fundus qui. & infra solu. matrim. fructus, si vero gratia rerum, hoc est ad perpetuam rei utilitatem, aut de nouo faciendo, aut de reficiendo: nam hęc inter se differunt, ut infra de itin. actuque priua. l. 3. §. penult. si de nouo faciendo, & ex bo. fid. habet exceptionem, non actionem, secundum Ioan. ut infra de condi. indeb. si in area. in fi. & infra de exce. do. Paulus. licet M. etiam actionem dederit hic, s. quando in faciendo, & habet exceptionem, tamen iudex varie ex personis causisq; constituet, ut hac l. & hoc quãdo fuit semper bo. fid. si aũt esse cępit ma. fidei,

eligitur

elligitur media via, ut ſ. l. prox. Si autem ſemper ma. fid. donaſſe vr, vt Inſt. de rer. diui. §. ex diuerſo. nullũ. n. ſibi obligare uoluit, ut ī. cõm. diuid. l. in hoc iudicio. licet & hic dederit M. actionem utilem neg. geſt. per l. ſ. de neg. geſt. ſi pupilli, § ſed & ſi quis ita. & C. eod. t. 2. Sed certe ibi loquitur in vno caſu quando poſſeſſor ex aliena materia ædificauit, & id quod poſtea excipit, ſi non dolo malo &c. q. d. verum eſt, ꝙ materia ad priſtinum dñm redit, niſi dñs, i. niſi poſſeſſor hic malæ fi. ex ſua propria ędificauit materia. Si vero in reficiendo: ſi quidem à bo. fi. poſſ. aut neceſſario, vel utiliter: & tunc hẽt doli exceptionẽ i totũ, aut voluptariè, & tunc ꝑmittit ei auferre ſine læſione prioris ſtatus rei, eo addito, vt ſi tñ percepit ex fructibus quantũ fecit ſumptus, fiat hincinde compẽſatio. Et eſt bene notandũ, ut hic, & ī. e. l. ſumptus. aliàs n. bo. fi. poſ. tem. ꝑ facit fructus ſuos, ſed hic ſi petat ſumptus, cogitur cõpenſare. ſic in caſu eſt. ī. eo. l. emptor. Et ſic eſt idem hucuſq; quod eſt in faciendo. quod aũt de uoluptarijs dixi, verum eſt, niſi dñs ſit paratus &c. ut ſ hac l. Si uerò ſit malæ fi. neceſſarias ĩpenſas in reficiendo officio iud. ſibi conſequatur, non per exceptionẽ doli. Et caue tibi, q̃a hic iudicis officiũ nõ habet locum niſi cũ ipſe qui ma. fidei eſt. poſſidet: poſtea uerò utiles ſine læſione prioris ſtatus rei põt auferre, ut C. eo. l. domũ. Voluptarias quidam dicunt, & eum poſſe auferre. Alii dicunt ꝙ perdit, quod & verius eſt. Accur.

1† Lib. 17. & inf. Iulia. lib. 12.
* [In hunc lo. comm. uid. Cin. Phil. 9. & Nacom. in 3. Verum,

Qui ædificat in alieno ex cauſa conductionis, transfert dominium ædificij in dominum ſoli. Bart.

Vlpianus lib. 16. 1† ad edic.

L E X X L.

REdemptores, [a] * q̃ ſuis cęmentis ædificant, ſtatim cęmenta faciunt eorum [b] in quorum ſolo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excluditur, ius vendendi non hẽt. Ba.

¶ Iulianus rectè ſcribit lib. 7. ſ:forum: mulierem quæ intercedens fundum pignori dedit q̃uis à creditore diſtractum, poſſe in rem actione petere.

Caius lib. 7. ad edi. prouin.

L E X X L I.

QVia nullum pignus creditor vẽdidiſſe videtur. [c]

Exiſtente conditione pacti addictionis in diem, emptor ipſo iure deſinit eſſe dominus, & ideo non poterit vendicare Bart.

Vlpianus lib. 16. ad edict.

L E X X L I I.

SI quis hac lege emerit, [d] vt ſi alius meliorem cõditionem attulerit, recedatur [e] ab emptione, poſt allatã [f] conditionem, iam non poteſt in rem actione uti. [g]

¶ Sed 2 † ſi cui in diem addictus ſit fundus, antequam 3 † addictio facta ſit, vti in rem actione poteſt: poſt eam 4 † non poterit.

Qui emit ab eo qui habet poteſtatem à domino, habet actionem in rem. B.

¶ Si ſeruus mihi vel filiusfa. fundum [h] vẽdidit & tradidit, habens liberam peculii adminiſtrationem, vti in rẽ actione 5 † potero. Sed & ſi domini voluntate [i] domini rem tradat, idem erit dicendum: quẽadmodum & 6 † cum procurator voluntate domini vendidit & tradidit, in rem actionem mihi præſtabit. [k] 7 †

Paulus li. 21. 8 † ad edic.

L E X X L I I I.

SI in rem actum ſit, [l] q̃uis hæres poſſeſſoris, ſi non poſſideat, abſoluat, [m] tamen ſi quid ex perſona defuncti commiſſum ſit, [n] omnimodo in condemnationem 9 † veniet. [o] ſub[illegible] act.

Lapides ſepulchrorum ſunt religioſi: & ideo ſi ſũt exempti, non poterunt vendicari: & ideo actione in factum domino ſuccurritur, ſicut ſi religioſi non eſſent. Bart.

Idem libro 37. 10 † ad edict.

L E X X L I I I I.

QVæ religioſis adhærẽt, [p] religioſa ſunt. & idcirco nec lapides inædificati, [q] poſtquam remoti ſunt, [r] uendicari poſſunt. [s]

2† Sed & ſi Duar.
3† Addictio. Fl.] de addictio. ne, & adiectione differẽtia, uide Ant. Aug. li. 1. e. 3.

a REdemptores] qui domus alienas vel opus ſua materia ædificandũ conducũt, vt dñt Bon. ad ſummam.
b Faciunt eorum.] no. ergo ex cauſa locationis dñium tranſire. & hoc eſt ſpeciale. ſic & ī. loc. in naue. ſed regulariter contra, ut infra eo. non ſolet, & hæc erat huius l. dubitatio. ADDITIO. Solue ſm Bart & dic, ꝙ hic non tranſit dominiũ ex contractu locationis, ſed quia ædificium cedit ſolo.
c Via. Videtur.] propter Velleiani auxilium contra quod factum eſt: vnde non ualet, ut C. de legibus & conſt. l. nõ dubium.
d SI quis Emerit.] item mobilem, vt differat à caſu ſequ.
e Recedatur.] quoqun tempore. Azo.
f Poſt allatam.] & admiſſam. Accur.
g Vti.] ſcilicet emptor nec interdicto quod ui aut clam, vt ī. quod ui aut clam, l. is qui in puteum, §. Ariſto. & pignus diſſoluitur, ut inf. quib. mod. pig. vel hy. ſol. l. ſi ter. & ſic etiam quo ad Falcidiam computatur in bonis venditoris, ut infra ad leg. Falcid. l. ſtatuliber. Sed quomodo ſit dominus venditor ſine traditione, vt C. de pact. l. traditionibus, quæ eſt contra? Solu. ſpeciale in pacto l. commiſſoriæ, & addictionis in diem, vt ſine traditione dominium transferatur, ut hic, & C. de pact. inter emp. & vend. l. commiſſoriæ, & ī. de in diem add. l. ubi. alias l. ſi ex duobus, §. ſed Marcellus. Accur.
h Fundum] peculiarem. Accur.
i Voluntate.] ſ. expreſſa. nam & ſupra habuerat, ſed tacitã, vel dic, quod in non peculiari dicit.
k Præſtabit.] aliàs præſtitit, & aliàs præſtauit, ut Inſti. de rer. diui. §. nihil. Item acceſſio poſſeſſionis datur, ut ī de acq. poſ. ſi ſeruus. Sed contra ī. mand. l. antepe. §. fin. vbi non transfert dominium procurator. Sol. ibi ma. fi. ar. inf. pro emp. qui fundũ, §. ſi tutor. Vel fortè ibi non habuit liberam, licet generalem habuit. Prima placet.

4† Poſſunt Duar.
5† Abbi. actionem.
6† Fl. deeſt, ea
7† Al præſtabitur. & alij legunt. præſtauit.
8† Lib. 16.
9† Fl damnationem.
10† Lib. 39.

SI in rem.] CASVS. Petebam a te fundum, lit. conte. fructus dolo malo alienaſti, deceſſiſti quæritur an hæres tuus propter dolum à te commiſſum teneatur? Dicitur ꝙ ſic, ex quo lis erat cõteſt. non ante. Viuia.
l Actum ſit.] cum defuncto & lis conteſt.
m Abſoluatur.] ſ. aliàs niſi eſſet lis conteſta. & etiam nunc ſi non dolo, ut ī. eo. ſi autẽ, §. poſſidere.
n Commiſſum ſit.] q̃a mala fide ꝑcepit fructus: de quo fuit defunctus damnandus: vel quia dolo deſijt poſſidere poſt lit. conteſt. ut infra eo. l. cum autem Accurſi[illegible]
o Veniet.] hoc ꝓpter lit. cõteſt cum defuncto. aliàs non ueniret in condemnationem propoſita rei uend. q̃a cũ iſti fructus ueniãt offic. iud. & rei uend. non poteſt contra heredem intentari niſi poſſideat: ergo nec officium poteſt exerceri: ſed hic corroboratum eſt. ſed & ſi poſſideat, & conueniatur rei vend. non tamen de eo quod teſtator circa rem commiſit, condemnabitur quia hoc commiſſum in contractu vel quaſi non fuit niſi lis conte. cum defuncto fuiſſet. Quid ſi non poſſideat quando lis non fuit cõteſt. cum defuncto, quia defunctus ante lit. conteſt. dolo deſijt poſſidere: in factum actione tenetur, ut reſtituat, quatenus ex ea re locupletior eſt, ut inf. eo. tit. l. cum autem. Accur.

QVæ religioſis.] CASVS. Habebam monumentum, cui ædificando lapides meos adiunxi. amouiſti lapides, an poſſim vendicare, quæritur. Et dicitur quòd non: quia religioſi ſunt & ſic in nullius dominio. ſed recuperabo per act. in fac. quod ſi alienos inuito domino adiunxit, ſecus erit, quia vendicabit dominus amotos. Viuianus.
p Adhærent.] veluti lapides monumentis. Secus ſi proxima ſunt, nam illa profana ſunt, ut C. de religio. ſi ſepulchrum, §. profan.
q In ædificati.] ſ. mei, & à me, & in ſepulchro meo.
r Remoti ſunt.] ab alio fortè. Accur.
s Poſſunt] ſ. a me quaſi m. l. ſed quaſi religioſi fortè ſic, vt ſ. eo. l. in rem, ſ. 1.

Poterit.

a Fecerit.]idest, remouerit. Azo.
b Alieni.]scilicet, lapides. Azo.
c Alibi.]non in eodem monumento: alias de eodem monumento viderentur, sicut & multa sunt ædium, licet affixa non sint: sed tamen & idem ibi, ut hic statim subiicit.

d A domino.] contra cuius voluntatem nõ potuerunt fieri religiosi.
e Reponerentur.]scilicet, ibidem.
f Repet ere.] fortè in factũ actione, vt s. j. re spõ. Vel dic, in rẽ act.

F Ructus. CASVS. Si fundum mecũ à te petebam, & obtinui, cum fructibus mihi restitues Viu.

g Pars fundi.] & sic eadem vendicatione ueniunt gg unitatẽ, vt hic, & j. de actio. emp. l. Iulianus. §. si fructibus & j. de leg. cum filius, §. domin. & de furt. l. si seruus communis, §. locaui.

S I homo.]CASVS. Seruum meũ possedisti bo. fid. ante lit. contesta. peto, cauere debes de dolo tantũ, post lit. contesta. uero de dolo. & culpa.

h Post conuentionem.] in iudicio factam, nõ tamen erat facta cõte statio: nec ẽt facta fuit: sed res restituta ante, & ideo cauet de solo dolo commisso ex die conuentionis vsq; ad restitutio ẽ. Sed qualiter bo. fid. poss. dolo quid facere potuit? Respon. loquitur de eo qui [illegible]d. habuit ab initio, sed post ante lit. contest. scire cœpit rẽ ad alium pertinere. Azo. aliter. n. nec dolum committere potuit, lite verò contest. cauet ẽt de culpa. Si verò ẽt ante cõuentionem prædictam quid faceret dolo uel culpa, nulla per off. iud. fieret cautio, sed gg doli p oponeret actio, sm quosdam, vt j e. l. non solum. Sed ego ɔ. sm Azo. nã ẽt de præcedenti dolo debet cauere, vt suprà eo. l. si post. Potest etiã hæc l. intelligi ut loquatur post lit. contest. nam tũc cauet tantum de dolo nomine eius temporis, quo ante lit. contesta. possedit, sed ratione eius quo post, etiam de culpa.

i Bona fidei.]inspecto principio. Azo.
k Cæteros.]i. malæ fidei possessores.
l De culpa.]i. q in animo non corrupit eum instruendo in malitia. Nam & si ante lit. contest. corruperit in corpore, potest nominatim implorare iudicis officium ut restituat ẽt sine cautione, ut s. eo. l. non solum. hoc ergo fit ut plenè restituatur res, vel ibi liquebat de damno, hic non.
m Post lit. contest.]ut & j. fin. reg. l. 4 §. post litem. oẽs. n. in hoc possessores post lit. conte. pares sunt, vt hic, & arg. s. de pet. hær. sed. & si lege, §. si ante. & de hoc dixi s. eo. l. nõ solum. Azo. Item secundum quosdam etiam post controuersiam motam: quod non puto, ut in prin. huius legis.

1† Flor. decst, per.
2† Fl. æstimo.
3† Restituere eos possit, compellatur.
4† Fl sed si.
5† Al. finito. Fl functo fortè facto, vel structo.
6† Alias, defecti.

¶Per 1 † in factum autem actionem 2 † petitori extra ordinem subuenitur: ut is, qui hoc fecerit, 3 † restituere eos compellatur.

¶Sed & 4 † si alieni, b fine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum destructo 5 † monumento in hoc detracti 6 † erunt, vt alibi c reponerentur, poterũt à domino d vendicari. Quod si in hoc detracti 7 † erunt, ut reponerentur, e similiter dominum repetere f eos posse constat.

7† Al. disiecti vtrique.
8† Lib. 23.

Caius li. 28. 8 † ad edi. pu.

LEX XLV.

F Ructus pendentes, pars fundi g esse 9 † videntur.

9† Flor. deest, ad.

Bonæ fidei poss. ante lit. contest. tenetur de dolo, malæ fidei de culpa, bonæ fidei post litem contesta. tenetur etiam de culpa. Bartol.

Vlpia. lib. 68. ad edi. prouin.

LEX XLVI.

S I homo sit, i qui post conuentionem h restituitur, si quidem à bonæ fidei possessore, puto cauere eum 10 † de dolo solo debere: cæteros K autem & 11 † de culpa l sua; inter quos erit & bonæ fidei possessor post litem contestatam. m

10† Fl. eum tam dum esse de.
11† Fl. cæteros etiam.

In soluentem litis æstimationem transit dominium rei præsentis; uel postea ad præsentiam venientis. h. d. cum l. seq. Bart.

Paulus lib. 10. ad Sabinum.

LEX XLVII.

E Ius n rei, quæ per in rem acti onem petita, tãti æstimata est, quanti in litem actor iurauerit, dominium statim ad possessorem o pertinet. p transegisse q enim cum eo, & decidisse uideor 12 † eo pretio, quod ipse constituit. r

Idem lib. 17. ad Plautium.

LEX XLVIII.

H Aec, si 13 † res præsens sit: s si verò 14 † absẽs, t tunc, cum possessionem eius possessor nactus sit ex voluntate u actoris: & ideo non est alienum, x non aliter litem æstimari à iudice, quàm si cauerit y actor quod per se non fiat, possessionem eius rei nõ traditum 15 † iri.

Bonæ fidei poss. doli exceptione expensas recuperat, nisi computentur cum fructibus. Bart.

Papinianus lib. 2. Respon.

LEX XLIX.

S Vmptus in prędiũ qđ alienum z esse apparuit, à bonæ fidei possessore facti, neque ab eo q prędiũ donauit, a

n Eius.]CASVS. Possedisti rem meam: petebam eam à te: videlicet seruum meum quem possedisti: tu condemnatus vt restitueres, noluisti restituere. & in eius æstimatione condemnatus es, de cetero dñs etis illius seruus: hęc sunt vera si petitus sit præsens. Si verò sit absens, tunc qñ nactus sit possess. non aliter refundetur: i litis siue rei æstimatio, quàm si cauerit possessori de eo restituendo.
o Eius.]alias huius rei.
p Possessorem.] scilicet me.
p Pertinet.]si eius etat qui accepit æstimationem, ut hic, & j depos. l. si fideiussor, & infrà commo. l. 3 §. 1. aliàs Publiciana mihi datur, ut j. tit. 1. l. sed si rea, §. j.
q Transegisse.]i. recessisse à lite; & non tamẽ de reb. dub. Et ita impropriè ponit. sed & si esset transactio: adhuc tamen non esset bona ratio, cũ etiã ex transactione remanens res penes possessorem, nõ fiat eius, nisi erat res transigentis vt C. de transact. l. si pro fundo, in fi.

ADDITIO. Dic secundũ Bar. q ex causa trãsactionis trãsferẽ dominium rei quę apud transigentẽ remanet, si hoc esset actum quod oẽ ius actoris transferatur in possessorem: & possessor illo pacto esset contentus, vt hic est casus: & vide eundẽ Bart. in l. 1. infrà pro empt. & d. l. si pro fundo.

12† Alias uideretur.
13† Al. hæc si.
14† Flo si absens.

r Constituit.]s. iusiur. in litem, ut dixi mõ. nã litis æsti. &c. vt j. pro empt l. 3. & j. re. amo l. si p p. in princ.
s H Ec si res præsens sit.] imò idẽ & si nõ sit psens, ut Inst. de re. diu. §. nihil. & j. si certi cond. §. si q sit j. Solu. dic præsens, i. apud reũ: quia possidet, vel restituendi habet facultatẽ: non aũt exigas q sit ibi in præsentia, ut in cõtrariũ. Sed & hoc puto verũ si petitor non ignoret eum possidere, aliàs videtur decipi, & esset occasio cuilibet rapiendi rem ab inuito, vt infrà eod. l. nec quasi.

15† Fl tradi. tu iri. Vide Ant. August. l. 6. 2.

t Si absens.]idest, si non est in potestate rei. tunc, scilicet sit dominus, &c.
u Ex voluntate.]quod semper præsumitur, cum litis æstimationem habeat, vt s. l. proxi. dixi.
x Alienum.]idest, absonum vel absurdum. Accur.
y Cauerit.]imò videtur non caueri huic contumaci, ut j. eod. l. is qui quæ est contra. Solu. ibi de alia cautione dicit quàm hic. Vel hic de contumaci: ibi de eo qui dolo desijt possidere. Itẽ contra suprà eo. l. ex diuerso, §. petitor. Sed & ibi de alia cautione dicit quàm hic. Item contra infra de furt. l. ei qui §. primo. vbi dicit furem debere reddere rem, si eam adipiscatur: licet litis æstimationem offerat. Sed in odium eius hoc fit. præterea & ibi redditur æstimatio, vel remittitur condictio furtiua.

S Vmptus.] CASVS. Dedi tibi fundum quem credebam meam esse. & tu similiter credebas: fecisti sumptus: verus dominus petiit & obtinuit, à quo sumptus petere possis? Et resp. q nec à me qui donaui, nec a vero domino iure act. sed iure excep. retinere potes admissa compensatione fructuum perceptorum & sumptuum.
z Alienum.]idest, non donantis.
a Donauit.]huic bonæ fidei possessori.

Ab

a *A domino.*] qui euicit iure meo, secundum M. vel dic in te * actionis sed excep. sic, vt subijcit.

* Vi. Cuiac. l. 10. obseru. c. 4.

b *Opposita.*] ei qui euicit. Accur.

c *Contestatam.*] maximè idem si post, ut no. inf. e. emptor.

d *Excedant.*] scilicet sumptus. Accur.

neque a domino a peti possunt, tamen exceptione doli opposita,[b] 1 † per officium iud. æquitatis rõne seruantur, scilicet 2 † si fructuũ ante litẽ 3 † conte.[c] perceptorũ sũmã excedãt:[d] etenim admissa cõpensatione[e] superfluum sumptum meliore prædio facto dñs restituere cogitur.

Hæc lex est breuis; & ponit duo, ex quibus consistit domus scilicet ex solo, & ex superficie. Bart.

Celsus lib. 18. Digestorum.

LEX L.

SOlum * partem esse ædiũ[f] existimo: nec alioqn[g] subiacere, vti[h] mare nauibus. ¶ Meum esse 4 † quod ex re mea superest[i] cuius vendicandi ius habeo.

Ex solo titulo absq. traditione non quæritur dominium, nec ius vendicandi. Bartolus.

Callistr. lib. 2 edi. monitorij.

LEX LI.

SI ager ex emptionis causa ad aliquem pertineat,[k] nõ rectè hac actione agi poterit ante quam traditus sit ager, tuncque possessio amissa sit.[l] ¶ Sed hæres de eo qđ hæreditati obuenit, rectè aget[m] etiam si 5 † possessionem eius adhuc non habuerit.

Si iudicium reale trans-

e *Compensatione.*] hinc inde pro rata portione, ut C. de euic. l. si super emp. Et sic no. hoc casu bonæ fidei pos. fructus non lucrari, ut sup. eo. l. qđ si artificẽ & eo. l. ẽptor.

1 † Flo. apposita.

2 † Alias, deest scilicet.

3 † Alias, a lite.

SOlum.] CASVS. Si aliqs petat domũ, an videatur petere solum, quæritur. Et res. qđ sic, qa solũ est pars domus, aliud. n. est in naui, q sita est in mari, qa nec mare ẽ pars nauis: nec econuerso.

Meum] bouẽ meũ possedisti, interfecisti, & excoriasti, carnes consumpsisti, corium & cornua vendicare potero. Viuianus.

f *Aedium.*] dialectici dicunt ex trib. domũ constare. s. fundo, pariete, & tecto, nos ex duob. s. solo & supficie, ut hic, & infra de vsucap. l. eum qui.

* Seruius in 1. Aenei. solũ esse scribit qđ vnicuique rei subiacet: vnde pauimentum solũ mare, aer auium, & stellarum cælum. exque ab Ouid. dictum est in transf. Astra tenent cæleste solum.

g *Nec alioquin.*] i. & non alio modo subiacet. Accur.

h *Vti.*] i. sicut alio mõ subiacet mare nauibus: nã solũ ut pars, nõ ita ĩ aqua & naui, vt vnũ faciant simul iuncta.

4 † Est. Duar.

i *Superest.*] vt coriũ ex boue. Et no. hic ar. ut inf. de exhib. l. de eo. § si quis, & de relig. & sump. fun. l. 2. § j. Sed ĉ. j. de le. 2 l. mortuo boue. in prin. vbi dicit, coriũ mortui bouis non esse legatarij. Solu. ibi non erat bos legantis, vnde legatarius nõ erat dñs. Vel dic, qđ erat dominus legans, sed mortuus est bos ante diem legati cedentem: quia conditionale erat, ut C. de cad. tol. §. si autem.

5 † Alias, & si.

SI ager.] CASVS. Si fundũ mihi vendidisti, nunquid statim vendic. te poterit, quæritur. Et dr̃ qđ nõ, nisi mih tradit[u]s sit. Et intelligas, nisi in vltima voluntate: quia rerum dominia quæ in vltima voluntate relinquuntur sine traditione transferuntur. Viuia.

k *Pertineat.*] hoc verbum late patet, ut infra de ver. sig. l. verbum pertinere.

l *Amissa sit.*] cum est traditus, ut infra de ac. emp. l. Quintus & C. eo. l. pen.

m *Rectè aget.*] quia oĩa ad eum transeunt adita hæreditate, possessione excepta, ut inf. de acq. pos. l. cum hæredes lic[e]t sit ar. ĉ. id quod de possessione dixi ĩ. ex quib. cau. ma. l. cum miles Et sic no. dñium sine possessione transfertur, ut dictum est. Idem est in legatario. ut inf. quemad. ser. amit. l. si partem. §. si per fundum. & de testa. filiusfa. & l. qui in dñi. Itẽ in bo. pos. ut inf. de bo. poss. l. 1. Idẽ in fideic. hæreditate, ut inf. ad Treb. l. facta j. resp. Idem in donatione & venditione facta ecclesiæ, ut C. de sacrosan. eccl. l. ut inter dominiũ. Idem in pacto l. cõmissoriæ, ut C. de pac. inter emp. & ven. l. commissoriæ, & additionis in diem, ut supra e. l. si quis hac. & de his dices ĩ. de fundo dotali. l. fundus.

SI in rem.] CASVS. Peto a te fundum. lite pendente decessisti hærede relicto, & res ad eum peruenit, si dolum commisit, tenebitur. Si autem peto a te fundum ante lit. contest. & do. ma. alienasti: & decessisti an ab hærede tuo petere possim? Dicitur quod non, sed actione in factum tenetur mihi de eo quo locupletior factus est. Viuia.

fertur in hæredẽ post lit. cõtes. venit dolus et culpa defuncti et hæredis; sed ante lit. contest. de dolo defuncti nõ tenetur, nisi quatenus ẽ factus locupletior. h. d. de hoc plene vidi, qđ his sup. e. l. si in rem. & ibi gl. Bar.

Pompo lib. 16 ad Sabinum.

LEX LII.

SI in rem actum sit,[n] & in hæredem possessoris iudicium datum, 6 † culpa quoque[o] & dolus malus hæredis in hoc iudicium venit.

Iulianus lib. 7 † Digest.

LEX LIII.

CVm aũt[p] fundi possessor ante lit. conte. dolo malo fundum possidere desiit, hæredes eius in rem quidẽ actionẽ suscipere cogẽdi nõ sũt:[q] sed in factũ actio adversus eos reddi dẽbit p quã restituere cogẽtur q̃to locupletiores 8 † ex ea re facti fuerũt.[r]

In ijs quæ continentur fundo meo vna elemẽtatione, separatio nõ contingit. h. d. Idẽ in omnibus cõiunctis per ferruminationem. Ba.

Pompo. lib. 31. ad Sabinum.

LEX LIIII.

SI 9 † fundi possessor[s] eum excoluisset, seuissetve, & postea 10 † fundus euincatur: consita tollere non põt.

n *Si in rem actum sit.*] contra defunctum: & lis contestata sit.

o *Quoque.*] i. non solum si apud eum res sit constituta, secũdũ Azo. Vel dic, i. non solum defuncti, sed etiã hæredis, ad quem possessio peruenit. Dubitatio autem hic erat, quia videbat hic hæres conueniri ex hæreditaria causa: & ideo non teneri propter dolũ, & culpam suã: sed tamen tenetur propter suum dolum, & defuncti, propter lit. contesta. cum defuncto. nam sic intellige quod cum defuncto erat lis contest. ut supra eo. l. si in rem. Sed & si possidet, & lis cũ defuncto non fuisset contest. tenetur, vt quilibet possessor, nõ ut hæres, ut infra ad exhib. l. ĩ eo. § si. Acc.

6 † Sic. Duare.

7 † Lib. 55. Flor.

p CVm autẽ.] alias si autẽ. & . alias est aũt, icipit hæc l. a.

8 † Inquantum locupletes, alias, quãto locupletes.

q *Non sunt.*] qa neq; possident; neque dolo vel culpa desierũt possidere, sed ideo videbantur conueniri posse, quia partibus defuncti funguntur hæredes, vt supra de eodẽ. l. quædam. §. j. sed non est ita hic.

9 † Alias, si postea quam fundi

r *Ex ea re facti fuerunt.*] etsi modo non sunt, vt argu. supra qđ met. cau. l. videamus. semel enim personali actione teneri cœperant in genere. ceterum si ad speciem certam, eius interitu liberarentur. Item argum. quod teneatur, ut supra de calum. l. in hæredem. Item merito actione in factum tenentur: quia æquum est eos teneri: nec appatet de alia actione, ut magis, ut C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. Item non tenẽtur quasi hæredes, sed quasi quilibet alius qui locupletior esset, sicut & hæres tutor non est, nec hæres socij socius. tenetur tamen de eo quod ad eum peruenit, ut infra de hæred. tut. l. prima, & infra pro socio, l. hæres socij. Et sic habes, quod hæres qui non possidet, tenetur inquantum locupletior est, de dolo defuncti. quem ante lit. contesta. commisit de eo quod omnimodo damnandus est, ut infra l. proxima. & l. si in rem. Accur.

10 † alias, deest, & postea.

s SI fundi possessor.] scilicet malæ fidei, nec excipit. nam bona fidei exceptionẽ habet pro impensis, ut instit. de re. diu. §. ex diuerso. tollere autem non potest aliquis bonæ fidei, vel malæ fidei, ut in ferruminatis, ut infra de acq. rer. dom. l. sed & si. §. arbor. & infra de vsufr. sed & si quid. sed licet non possit tollere bonæ fidei, vel malæ fidei, sumptus tamen de fructibus deducet, ut infra fa. ercisc. fundus. Accursius.

INter.] CASVS. Rem possedisti quæ mea erat, ignoraui tamen meam esse: Titius eam petijt credens suam esse. præstiti ei patrocinium in causa: & succubuit si velim eam postea petere: an possim, non obstante exceptione rei iudi. Dicitur quod sic, quia aliud est vendicare, & aliud vendicanti patrociniū præstare. Viuia.

a *Inter officium.*] Dic casum, quod inter eum qui suo noie, & eum qui vt aduocatus petiit rem, multū interest reo absoluto, cum altero casu obijciatur exceptio rei iud. altero non. Et sm hoc dicit defensionem i. petitioné, vt postea innuit. sic & s. de eden. l. 1. in prin. Vel dic, inter aduocatum & creditoré qui patitur debitoré agere de proprietate rei obligatæ, multū interest cū primo non noceat snia absolutionis: in alio sic, vt i. de re iud. sæpe. §. 1. Itē in similib. casibus qui ibi sunt. & hoc si fuit ignorans aduocatus, vt hic dicit. Quid autem si sciuit? dic secus, vt s. de inoff. test. l. fi. in prin. quæ est cōtra. Vel dic idem si modo sciuit ius suum durare, vt inf. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. nō videtur. In l. aūt contraria dic fauore vltimæ voluntatis seruandum. Item quid si ex parte rei assistat? Rñ. minus tunc sibi nocet, cum nihil asseueret, sed neget ré actoris. vnde indistinctè non nocet, sed in acto re distinguitur, sciens vel ignorans, quia alterius esse asseuerat, secundum primam solutionem.

b *Dominium.*] i. affectum dñi. nam per sniam dñium non mutatur, vt i. de cond. in deb. l. Iulianus. & supra eo. tit. ex diuerso. §. vbi. sed exceptionem rei iud. parit. nemo enim errans &c. ut & inf. de acq. rer. do. si procurator. & C. eo. l. res tua. & de præs. tip. long. temp. nec petentem. Accur.

1 † *Flor. ea.*

2 † *Lib. 55.*

3 † *Lib. 78.*

Sententia lata in reali contra cliētulum non facit præiudicium contra aduocat, ad quē res in veritate pertinet. Bar.

Vlpianus libro 6. opin.

LEX LV.

INter officiū a aduocationis, & rei suæ defensionem, multum interest: 1 † nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, quod alij eam vendicanti, tunc ignorans suam esse, assistebat, dominium b suum amisit.

Hæredes possessoris ante lit. conte. conueniuntur hac actione secundum quod possident, non pro portione hæreditaria. Bart.

Iulianus lib. 60 2 † Digest.

LEX LVI.

SI possessor fundi ante iudicium acceptum duobus hæredibus relictis decesserit. & ab altero ex ijs, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quin insolidum condemnari dēat, dubitari non oportet. c

Vniuersitas corporum & iuriū non vendicatur. Bar.

Idem libro 74. 3 † digest.

LEX LVII.

VEndicatio non vt gregis, ita & peculij recepta est, sed res singulas d is, cui legatum peculium est, petet.

Si duo vendicant eandem rem ab eodē possessore, primo vincenti traditur præstita cautione.

Alphenus lib. 6. digestorum.

LEX LVIII.

IS, a quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi noīe conuentus est. quærebatur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset, e & postea sm alterum petitorem res iudicaretur: f quemadmodum non duplex damnum traheret? g Respondi, vt 4 † priori h iudex adiudicaret, eum i oportere ita fundum petitori restitui iubere, k vt possessori caueret l vel satisdaret, m si alter fundum euicisset, eum præstare. n

Si super eadem re est duplex iudicium, scilicet petitorium & noxale; si primo vincitur in petitorio, res traditur, præstita cautione: si primo in noxali, tradetur simpliciter Bart.

Paulus lib. 5 † ἐπιτομῶν.

LEX LIX.

IS a quo 6 † seruus petebatur, o & eiusdem 7 † serui nomine cū eo furti agebat, p quærebat, si vtroque iudicio condēnatus esset, q d se facere oporteret si prius seruus ab eo euictus esset, q Rñdi non oportere iudicem cogere, vt eum traderet: nisi satis ei datū esset, quod pro eo hoīe iudiciū accepisset: & 8 † si quid r ob eā rem datū eēt, s id rectè pstari.

IS a quo] CASVS. Si duo possessori petebant, restituēdus est ei qui primo peruenit ad sententiam: & ille cauebit de præstando possessorem indemnem. Viuia.

e *Restituisset.*] i. restitui damnatus esset. nā & inf. dicit possessori cauendum. & declaratur in responsione hic intellectus, si. n. prius restituisset, postea officium iud. ad cautionē locū non haberet, vt C. depos. l. 5. & a secundo absolueretur, vt inf. l. proxi.

ADDITIO. Doct. reprobāt istam glo. nā cū possit exigere cautionem, & nō exigit, est in dolo, ut infra ad le. Fal. l. dolo. ideo cōdemnatur tanquam dolo desierit possidere, sm Bar. quē uide plenius de hoc in l. pe. supra de pet. hæreditatis.

f *Iudicaretur.*] i. esset iudicanda.

g *Traheret.*] i. sentiret. sed qualiter pōt alius agere de iure, cū alius iam obtinuit? Resp. pone quod vnus egit Publiciana, & obtinuit: postea verus dñs rem poterit: petere directo. uel pone rem sub conditione legatam. interim. n. eam iure hære. petit: deinde legatarius impleta cōditione. & quære hic ut sup. de pet. hære. l. pe. Accur.

h *Priori.*] i. pro priore. Azo.

i *Eum.*] iudicē, s. & si habes infra iubere, alias si habes, debere, dic, eum, idest, possessorem.

4 † *Flo. Respondi, vtei prior iudex iudicaretur.*

5 † *Pl. lib. 5. epito Alpheni digest.*

6 † *Flo. incipit hac lex. A quo seruus.*

7 † *Alias, cum eiusdem serui nomine cum eo furti ageretur: quærebatur, si, &c.*

8 † *Flo. dersi.*

c SI possessor. Non oportet.] vt & inf. de vi, & vi ar. l. si plures & inf. com. mo. l. 3. §. pen. Et est ratio, quia sicut si ad nullum hæredem possessio peruenisset, nullus teneretur: ita & nunc quo ad eos ad quos non peruenit, secus autem post iudicium acceptum, vt infra de præ. stip. l. a. in fi. secundum nos. vel dic, vt ibi.

VEndicatio.] CASVS. Si gregem possedisti, & res singulas vendicare potero. aliter est de peculio filij mei quod possides: quia totale peculium non vendicabo, sed singulas res corporales de peculio. Viuianus.

d *Singulas.*] quia peculium continet actiones & obligationes cum corporibus, ut inf. de pec. l. quam Tuberonis. §. si grex autem sola corpora, ut inst. de leg. §. greg. Sed quid si fundus tuus est in peculio, an poterit vendicari? Resp. nō, quia aptitudinem potius & naturam quā alicuius emergētis casus qualitatem esse spectandam dicimus, sicut & in actione legis Aquil. dif, vt inst. ad leg. Aquil. §. his aūt verbis Azo. Et si opponitur, fundus vendicatur, & fundus est peculium: ergo peculiū vendicatur? Resp. fallacia est sm accidens. Item, si dicas, peculium est fundus, & peculium non vendicatur: ergo neque fundus: eadem est fallacia.

k *Iubere.*] alias debere: & alias iubere.

l *Caueret.*] quando non est suspecta.

m *Satisdaret.*] vbi persona est suspecta, ut sup. qui satisd. cog. fide iussor. §. si & facit supra de pet. hær. l. pe.

n *Præstare.*] possessorem indemnem, ut supra eo. l. ipsi.

IS a quo.] CASVS. Seruum quem possedisti, vendicaui. & tu a Titio conuentus actio. noxali. si obtineo in causa, mihi erit restituendus: & cauebo quod conseruabo te indēnem aduersus Titium agentem noxali actio. si Titius primo obtinuit ergo postea in nullo mihi teneberis: quia nec possides, nec dolo desisti possidere. Viuia.

o *Petebatur.*] scilicet rei vendicatione.

p *Agebatur.*] scilicet noxali.

q *Euictus esset.*] per rei vendicationem.

r *Et si quid.*] & hæc sunt verba satisdationis.

s *Datum esset.*] scilicet noxali: in qua condemnati debet adhuc tenetur enim noxaliter, quia seruum promisit iudicio sisti: quem tempore litis contestatæ possidebat, ut supra si ex noxal. causa. l. prima. Idem & si non promisisset

licet

licet sine culpa desijt possidere: quia personalis est obligatio, vt ĩ. de noxal. l. si seruus plurium. § fi. hic tñ est culpa, quia non exegit cautionem: vt arg. ĩ. ad l. Falcid. dolo. & ĩ. si cui plus, q̃ per leg. Falc. hoc aũt §. hæc stip. secũdũ Azo. Secus aũt est vbi à multis noxaliter cõuenitur: quia tunc occupãtis est cõditio melior, & cæteris actio denegatur, vt ĩ. de noxal. si quis à multis. Accursius.

1† Pl. dedisset.

a *Æstimare.*] id est in litis æstimationẽ condemnare, vt s̃. eo. l. si in rem. Accur.

b *Contigisset.*] Bona ratio: vt s̃. eod. si in rem. secus autem in conuento, vt s̃. diximus. In casu isto tñ nihilominus dẽt cæteri possessori ab eo qui noxali egit, quia saltem de facto poterit rei vend. conueniri. vt s̃ prox. Accur.

c *Habitator.*] vt fructuarius, vel colonus, vel inquilinus, vel qlibet bo. fid. possessor.

2† Pl. Minitio & vide infra l. 61.

d *Post annum*] fortè post finitum tempus suum habitandi. Vel dic, q̃ p̃p̃ vsucapionem dicit: quia videbatur dñs vsucepisse iure isto: vt Instit. de vsucap. in princi. Sed non est ita: quia non possidet fenestras, & similia, qui domum possidet: vt ĩ. de vsuc. eum, qui in princ.

e *Ne.*] id est, Azo.

f *Iuncta*] quo casu ex conducto agit inquilinus: vt tollere possit sine læsione prioris status. de dã. infec. promittens: vt ĩ. loc. & condu. l. sed addes. § si inquilinus.

g *Atque*] i. postquã.

h *Pristinam causam*] nisi pretiũ à dño fuisset solutũ: vt Inst. de rer. diu. § appellatiõe.

i *Quod infans.*] i. minor. 7. an. vt C. de iure deliber. l. si infanti secus in proximo pubertati, ut ĩ. de reg. iur. l. pupillum. Azo. Et erit ratio in vtroque: quia infantem tuetur innocentia consilij, furiosum infelicitas fati: vt inf. de iicar. l. infans. & inf. de admin. tut. l. si. in fi. & inf. ad leg. Aquil. sed & si § iniuriam.

Sed si prius de furto iudicium factum esset, & hominẽ noxæ dedidisset, 1 † deinde de ipso homine secũdũ petitorẽ iudiciũ factũ esset, non debere ob eam rẽ iudicẽ, qđ hominem non traderet, litem æstimare, a qm̃ nihil eius culpa, neque dolo contigisset, b quominus hominem traderet.

Qui habitat in domo aliena, domini volũtate, quod ibi ædificat, domini non facit: & ideo poterit vendicari. Bart.

¶ Iulianus li. 6 ex Minutio 2†

LEX LIX.

Habitator c in aliena ædificia fenestras, & ostia imposuit: eadem post annũ d dominus ædificiorum dempsit; quæro, is qui imposuerat, possit ne e ea vendicare? Respondit posse: nam quæ alienis ædificijs connexa essent, ea quamdiu iuncta f manerent, eorundem ædificiorum esse: simul atque g inde dempta essent, continuo in pristinam causam h reuerti.

¶ *Pomp li. 29. ad Sabinũ.*

LEX LX.

Quod infans, i vel furiosus possessor perdidit, vel corrupit, impunitum est.

Quod adijcitur rei causa refectionis, ipsi rei cedit: si quid de nouo affigitur, ad dominium iure pertinet. B.

¶ Iulian. li. 6 ad Minutiũ. 3†

LEX LXI.

Minutius 4 † interrogatus, si quis nauẽ suã aliena materia refecisset, nũ nihilominus eiusdem k nauis maneret? respondit manere: sed si in ædificanda l ea 5 † idẽ fecisset, non posse, m Iulianus notat: n nã proprietas totius nauis o carinæ cãm sequitur.

Accessiones ciuiles in hac actione veniunt sicut naturales. Bart.

¶ Papin. lib. 6. Quæstionum.

LEX LXII.

Si nauis à malæ fidei possessore p petatur, & 6 † fructus q æstimandi sunt: vt in taberna, & area, quæ locari solent. Quod non est ei contrarium, quod de pecunia deposita, quam non attingit hæres, r vsuras præstare non cogitur: s Nam etsi maximè vectura, sicut vsura, non natura peruenit, 7 † sed iure t percipitur; u tamen ideo vectura desiderari potest: quoniam periculum nauis possessor petitori præstare non debet: x cum pecunia periculo dantis fœneretur. y *

Fructus percipiendi intelliguntur, qui à petitore percipi potuerunt. Bart.

¶ Generaliter z autẽ cum de

*Asseres dicti, qđ assideãt parieti, lapidibusve. Fest. lib. 1.

Minutius.] CASVS. Si nauem meam asseribus * tuis refeci, remanet mea: si tuis tabulis nauem feci, tua erit, & æstimari debet.

k *Eiusdem*] scilicet reficientis.

l *In ædificanda.*] scilicet de nouo, vel ab initio.

m *Non posse.*] s. dñm manere i. fieri. Et intellige, qñ iã erãt ad hoc tñm, à dño p̃paratæ. Secus si ex ligno alterius fecit tabulas: & postea nauẽ, ut in c̃trio, ut ĩ. de acq. rer. do. l. sed si de meis, in prin. & qđ ibi dicit meis. i. mea cupressu factis: nõ tñ in ueritate meis, sed suis: q̃a bo. fide, & suo noie fecerat: & nõ poterat res reduci ad priorẽ materiam. Itẽ eodẽ mõ intellige Insti. de rer. diu. §. cũ ex aliena, nam & ibi ẽt assides fecit de alieno ligno: & sic nõ trãsit nauis in dñiũ specificãtis, ut hic. Sed hoc ideo, q̃a redit ad pristinã põt materiã. Item cũ eadẽ distinctione intellige superius tñsũ, licet q̃dã in hoc solo faciãt uim, reficere, uel facere.

n *Iulianus notat.*] primo casu bene responsum esse. Azo. & rationem reddit. Accursius.

o *Nauis.*] id est tabularum omnium in naui positarum, vt cuius erat Carina, eius sint tabulæ omnes causa reficiendi expositæ. Azo. Et dr̃ carina quasi currina: quia per aquam currit, s. inferior pars nauis.] Hic carinantes, Festus li. 3. probra obiectant. s à carina dicti, q̃ infima pars nauis est, Sic illi sortis infimæ.

3† Pl. ex Minitio q̃ aũt sit differentia, ui scribitur, ex Minutio, et a Minutiũ, pone Ant. Aug. lib. 1. c. 6. sub finem.

4† Minicius.

5† Alias, eadem.

p *Si nauis Possessore*] sine titu. vt teneatur de percipiẽdis: vt in fine huius legis dicitur. Accur.

q *Et fructus.*] etiam percipiendi: vt statim probat.

r *Hæres.*] putatiuus.

s *Non cogitur*] vt s̃. de pet. hæred. l. si possessor hæreditatis, in prin. & hoc nisi sit in mora reddendi.

t *Iure.*] scilicet ciuili. Vel dic, idest pacto c̃trahentium: ideoque vr̃, q̃ nec vecturæ nauium, quæ percipi potuerunt, cum sint similes vsuris in hoc, debeant præstari, vt infra de vsur. l. vsuræ, in fi. quia ex corpore non proueniunt, vt inf. de verb. signif. l. vsura pecuniæ. Sed respond. ideo vectura præstatur: quia cum nauis sit parata vt nauigetur, vt inf. de vsufruct. l. arboribus. §. nauis. & sic non sit in periculo possessoris, vt hic, nisi aurso tẽpore eam nauigatum mitteret, vt sup. eo. l. qui petitorio. æquum est, vt de vectura percipienda teneatur: at pecunia non est ad hoc inuenta vt fœneretur: ideoq; periculo suo fœnerari, atq; cõstringi non debet: quod fieret, si vsuras per ipiẽdas ab eo exigeremus. Sed qualiter põt esse malæ fidei poss. nauis, qn & fur sit, & sic indistinctè suum sit periculum? Respon. erat malæ fidei poss. fictione, ut quia erat hæres eius qui sciebat alienam, hoc est commodatarij, uel similis, & hic ignorabat alienam. Vel bonæ fidei fuit à principio; sed postea malæ fidei, & ideo de percipiendis tenetur, si facit dolo, ut sup. eod. l. si homo.

6 † Aliàs, et.

7† Alias peruenit.

* Ad hoc vide c. nauigãti. cũ mate. ext. de vsur.

u *Percipitur.*] id est licet in utroque sint accessiones ciuiles, tamen ideo, &c.

x *Non debet*] licet nauiget.

y *Fœneretur.*] & si fœnerauerit, non restituit usuram cum suo periculo fœneraret, ut & inf. pro socio. l. si unus. § si unus. & inf. ad Trebell. l. postulante § fi. Et sic non naturalem accessionem in hoc à ciuili differre. sic differt, & in alia, ut colliges inf. de usur. l. in fideicomm. si, circa prin. & C. de usur. rei iudi. l. fin.

z *Generaliter.*] siue ante litis contestationem, siue post: si modo de percipiendis agatur: de his enim hæc lex dicit. Vnde non habet tit. possessor: aliàs de his non tenetur, ut C. eod. l. si fundum nisi in quatuor casibus, ut s̃. eo l. fructus, § diximus.

a . *Fructibus.*] percipiendis.

b *Potuerit.*] f honeste, non aliter: vt s. eod. l. fructui. Sed quid si possessor potuit, petitor non? Respon. non tenetur, vt arg. s. de pet. hæred. l. cum hæreditas.

fructibus a æstimandis quæritur, constat animaduerti debere, 1 † non an malæ fidei possessor fruitus 2 † sit: sed an petitor frui potuerit, b si ei 3 † possidere licuisset. quam sententiã Iulianus quoq; probat.

Ei qui culpa desiit possidere, et proptcrea litis æstimationem soluit, sunt cedendæ actiones; & competunt vtiles sine cessione cõtra extraneum, & ẽt contra dominum, cui litis æstimationem soluit. Bart.

¶Idem lib. 12. Quæstionum.

LEX LXIII.

SI culpa, non fraude c quis possessionem amiserit, d qm̃ pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice: si desideret, vt aduersarius actiones suas 4 † cedat: cum 5 † tamen prætor ei 6 † auxilium quandoq; laturus sit quolibet alio possidente: 7 † vt nulla e captione afficiatur. Ipso quoque, qui litis æstimationem f percepit, 8 † possidente, adiuuari g debet: * nec facilè h audiendus erit ille, si velit postea pecuniam, quã ex sententia iudicis periculo iudicati i recepit, restituere.

Ea quæ sunt in vsu, non habẽtur in fructibus. Bar.

¶Idem li. 15. 9 † Quæstionũ.

LEX LXIIII.

CVm in rem agitur: eorum quoq; nomine 10 † quæ vsui, nõ fructui K sunt, restitui fructus l certum est.

Possessori debet restitui pretium à domino, quod est in eius vtilitatem versum, cum vsuris: habita tamen fructuum compensatione. Bartolus.

¶Idem li. 2. Definitionũ. 11 †

LEX LXV.

EMptor prædium, quod à non dño m emit, exceptione doli opposita 12 † non aliter restituere dño cogetur, q̃ si pecuniam creditori eius solutam, q pignori datum p̃dium habuit, vsurarumq; medij n tp̃is superfluum o recuperauerit: scilicet si minus in fructibus ante litem 13 † per-

SI culpa] CASVS. Rem quàm à te petij, sine culpa desisti possidere: & in æstimatione cõdemnatus es, an tibi debeo cedere act. quã habeo aduersus quẽlibet possidentẽ, quæritur, & dr̃ q sic: & si possessio illius rei p uenit ad eum, poteris vendicare: si autẽ ad me peruenerit, vtrum possis à me vẽdicare? Et respon. q sic: nec debeo audiri si volo prẽtium reddere.

1 † *Aliàs, animaduerti non debere, an mala fide.*
2 † *Fl. fruitur vus sit.*
3 † *Flo. Dua. deest, ei.*

c *Non fraude.*] tunc enim secus, vt j. eod. l. is qui. Sed certè immo videtur idem ac si culpa: vt inf. de re iud. l. in depositi quæ est contra. Sol. ibi in contractu bonæ fidei, vbi exuberantior fides exigitur, quia à principio habuit domini volũtatem: hic in stricti iuris.

ADDITIO. Vel solue aliter, vt per gl. in dicta l. is qui, inf. eo quę ponit tres sol. & tenet tertiã, quam approbat Bart. ibi.

d *Amiserit.*] lit. ꝯ se cõtestã. vt s. e. l. si homo. & l. si à bon. fid.

e *Nulla*] alia quàm litis æstimatione.

f *Æstimationem.*] scilicet statim, vt & j. de leg. j. l. cum res. §. sed & si culpa.

4 † *Fl. Actione sua cedat.*
5 † *Alias. vt tamen.*
6 † *Fl. deest, ei.*
7 † *Fl. Possidẽte, nulla captione adficiatur.*
8 † *Fl. percepit.*
* *In hunc locũ vide Cusac li. 10. obser. c. 6.*

g *Adiuuari.*] Sed qualiter adiuuabitur ꝯ dñm; & quod auxilium contra extraneum habebit; cum præstita æstimatione nunquam habuit possessionem postea? aliter enim, uel rei uend. uel Publicianam habere non potest; vt sup. eo. hæc si res. & j tit. j. l. traditionem. Resp. secundum Azo. utilẽ in rem. Nam & ius actoris emisse uidetur dando litis æstimationem, ut s. eo. l. eius rei. Vnde tanquam emptor habet utilem in rẽ, ut C. de hæred. uend. l. fi. Alij, ut Rom. dicunt, q hoc auxilium, & adiutorium est actio ex empto, quam intentabit contra eum, qui litis æstimationem accepit, ut actionem cedat, s. utilem in rem, qua cessa intentabitur contra quemlibet etiam contra dñm q cessit. Est enim (ut dixi) litis æstimatio similis emptioni, ut inf. pro emp. l. liti. Tertij dicũt hoc auxilium, & adiutorium esse actionem Publicianam. Nã & anteq̃ præstitisset litis æstimationem, habeat eam contra alium; nunc autem p p uigorem rei iudic. potius eam habet etiam contra dñm; licet contra eum ante nõ daretur. Et sic erit hic casus quo Publiciana contra dñm datur secundum eos: ut in similibus. ut j eo. l. si à Titio. & dices j titu. j. l. penul. Quarto dic secundum M. q hæc res erat præsens, cum soluit æstimationem: & ita uidetur tradita. Et pone, q non erat dominus qui uendicabat: alioquin statim fuisset factus dominus, ut s. eo. l. eius. sed prima opin. uerior est.

h *Nec facilè.*] quia quandoque debet audiri ratione causæ, ut in re commodato, & locato: non autem hic, in quibus rem retinet, reddendo æstimationem, ut infra de condi. sine cau. l. 2. & inf. commod. l. in commodato. § fi. & l. si ut certo. § fin. secundum quosdam. Sed non placet, secundum illos tamen in illis, quia in his illis debeat cedi actio; & sic dominium est electus. Sed hoc speciale, vt ex causa, ut quia malæ fidei possessor est, ne pœnitens audiatur. Sic & contra furem quis auditur, vt j. de furt. l. ei qui.

i *Iudicati.*] id est condemnati. Accursius.

CVm in rem.] CASVS. Petij rem meam à te: obtinui, non solum venient fructus, quos percepisti tu fructuarius, sed etiam quos percipere potuisti, vt flores, fœnum, & similia, quasi dicat, omnis vtilitas veniet. Vin.

K *Non fructui.*] idest in quibus vsus, non vsusfructus constitui potest: vt in ijs, quæ solo vsu consumuntur, vt Institu. de vsufruc. §. constituuntur. & j. de vsufru. ear. rer. quæ vsu consum. l. j. & 2. Sed hoc non placet: quia in his rebus põt esse & sol' vsus, qbus & vsusfructus; & econtra; vt j. de vsu & hab. l. j. Dic ergo, id est eorum, quæ quis haberet hoc ipso, q esset vsuarius, licet vsufructuari' nõ esset, quę sunt multa: vt Inst. de vsu, & hab. § 1. 2. & 3. vel dic de vasis, & similibus, in quibus vsus, nõ vsusfructus est; vt inf. de vsur. l. 3. §. fin. & l. videamus.

9 † *Lib. 20.*
10 † *Aliàs deest nomine.*
11 † *Fl. Regularum.*

l *Fructus*] idest vtilitatem, quæcumque illa sit.

EMptor.] CASVS. Obligaui tibi fundum pro decẽ, quem vendidisti Titio; si petam fundum à Titio, an repellet me p exceptionem, nisi restituam id, pro quo fundus fuit obligatus, id est sortem, & vsuras? Et dicitur q sic; nisi tantum percepisset ex fructibus.

12 † *Fl. possessori.*
13 † *Aliàs à lite cõtestata.*

¶ *Ancilla.*] Filiam meam copulaui alicui in matrimonium, dedi ei ancillam, non ut haberet in dotem, sed in peculium, decessi, nunquid ancilla erit hæreditaria? Dicitur q sic. Sed pone, q nolui in testamento, q filia esset hæres, & sic in cæteris bonis eam exhæredaui: dicitur, q ancilla erit filiæ. Accursius.

m *A non domino.*] puta à creditore, qui non habuit ius uendendi, ut j. de legat. 2. l. si. §. quatuor. Vel secundo, qñ mala fide emit colludens in pretio creditore uendente ex pacto, uel ex lege; quo ẽt casu opponitur exceptio doli mali, uel in factũ, ut hic, & C. si uend. pignor. l. j. in fi. Si autẽ habuit ius uendendi, & bona fide emit, fieret emptor dñs, & non teneretur actione in rem, de qua hic dicit, ut Insti. quib. alien. licet. §. j. Vel dic tertio, q à non creditore emit pro decem. Item creditori soluit, cui hoc prædium erat obligatum pro quindecim, retinet ergo prædium pro his quindecim, non autem pro decem, quia illa in utilitatem domini non venerunt, & sic loquitur lex, quæ est contra. C. de rei uend. l. mater. & C. de furt. l. in eundem, & facit ad hanc j. de pignor. actio l. si creditor.

ADDITIO. Solue secundum Bart. & dic, q in legibus in contrarium allegatis pretium non erat conuersum in utilitatem domini, hic sic. & de hoc uide plenè per eundem Bart. in l. 2. de quadrien. præscrip. & j. de præscrip. triginta ann. l. j.

n *Medij.*] medium est postquam soluit, usquequo conuenit r.

o *Superfluum.*] id est illud, quod excedit fructus perceptos; & hoc si minus, &c. unde & si totidem sunt, in totum fit compensatio; sicut enim fructus aliàs cum impensis compensantur, ut supra eod. l. sumptus, in princip.

hoc merito compensantur hic fructus cum usuris: & hoc est quod subiicit, nam eos &c. ut ff. de minor. l. minor vigintiquinque annis. § prædia. Vsuras autem nouas uocat, quas petit emptor ratione temporis post solutionem currentis, non ergo dicit de iis, quas emptor soluit creditori. Et sic not. quod ad usuram solutam, uel sortem non sit compensatio. Dicit ergo nouas respectu veterum, quas hic debitor dudum creditori soluit, uel soluere debuit, secundum Azo. quæ repetuntur ut sors, nõ tamen faciunt aliam usuram, licet sors soluta faciat, ut ff. qui potio. in pig. hab. l. si prior. § sciendum. secundum Azo. & id tẽporis quo hoc currũt, dicitur medium tempus. Sed quare fructª tantum ante lit. conte. Respon. immo & post perceptionem. Sed de primis ideo dicit, quia magis dubitabatur: posteriores n. valde ad officium iudicis pertinent, ut ff. de edil. edi. l. ædiles. § item sciendum. Sed quid si pendente conditione legati hæres alienet, & postea dudum extitit cõditio, factæ sunt expensæ a bonæ fidei emptore, ideo opponit doli exceptionem, & ergo compenso fructus quos conditione pendente percepit, an possum? Respõ. non, quia illo tpe mei non erãt, nec res, nec eos petere poteram. ut C. de cadu. tollen. § fi. autem Accur.

1† Ancilla q̃ non est in dote, &c.

2† Alias, dotis, filiæ.

f Bal. in l. in insulam. § fructus. ff. so. mat. dicit istam gl. forte sin & ord. ad hoc prepositum, quod licet fructus percepti ex re aliena recõpẽsetur cum expensis, & sumptib. d. § fructus. cũ ibi n. plene, & ubique tñ secus est in sumptib. factis in re propria restõni subiecta. Bo.

3† Fl. vendicamus.

ceptis fuerit: nam eos a usuris nouis duntaxat compensari, sumptuum in prædium factorum exemplo, equum est.

Verba enunciatiue prolata per modum causæ, dispositionem inducunt iure exceptionis. Bar.

¶ Ancillam 1† quæ nõ in dotem data, sed in peculiũ filiæ 2† concessa est, peculio filiæ non legato, mancipium hereditariũ esse cõuenit.[b] Si tamẽ pater, dotis ac peculii contemplatione filiam exhæredauit, & ea ratione reddita[c] nihil ei testamento reliquit, aut eo minus[d] legauit, filiam defensio tuebitur voluntatis.[e]

Res quæ subiacet restitutioni, potest a domino interim vendicari.

Paulus libro 2. Quæstionum*

LEX LXVI.

Non ideo minus recte quid nostrum esse vendicam[f], 3† qđ abire a nobis dñium speratur, si condõ legati, vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta, si est thesaurus, redditur emptori, si pecunia, reddetur venditori. Bart

a Eos] i. fructus. & & sic no. hic casum, in quo bonæ fidei possessor non lucratur fructus. & not. supra eodem, l. sumptus, & regulariter econtra, ut ff. finium reg. l. 4. § penult.

b [Cõuenit.] iure communi.

c Reddita] a parte. Accursius.

d Eo minus.] i. propter id, scilicet quod dotem ei legauerat & peculium, noluit eam hæredem esse, & hoc expressit, ut hic, & ff. de hære. instit. l. qui uolebat.

e Voluntatis] scilicet expressæ, & hoc scilicet per exceptionem, non autem per actionem, secundum H. Nec est contra, infra de legat. 2. l. Titia. § Caius. quia exceptionem, non actionem competere intelligendum est. Accursius.

Non ideo.] CASVS. Instituto me hærede, & quibusdam seruis libertate relicta sub conditione, uel aliqua legata erant eis sub conditione relicta: serui, vel res ab aliquo possidentur, an eosdem vendicare possim, quæritur. Et dicitur quod sic. Viuianus.

f Vendicamus.] scilicet nos hæredes, a quibus est relicta libertas seruorum, uel etiam fundus sub conditione, ut infra de condict. furt. l. si seruus. & infra ad Syllan. l. 1. § serui. & famil. ercisc. l. & post. § res. uel pone exemplum, ut infra de noxalib. l. si quis seruum. uel ut infra de regul. iur. l. plerunque, in fine tit. sed argu. contra, infra de vsufr. si fur.

g A Tutore. l.] i. faber inuenit pecuniam in hac domo sub terra. Accursius

h Fuerunt.] s. hi nummi, nam si thesauri fuissent, non crederem habere dominium, & ideo pro dimidia inuentoris, pro alia dimidia domini soli fiunt, ut ff. de acquirendo rerum dominio, l. nunquam. § thesaurus. & Institu. de rerum diuisio. § thesauros.

Scæuola li. 3. 4† Responsorũ.

LEX LXVII.

A Tutore pupilli domũ mercatus, ad eius refectionem fabrũ induxisti: 5† is[g] pecuniam inuenit: quæritur, ad quem pertineat? Respondi: si non thesauri 6† fuerunt, [h] sed pecunia forte perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse, cuius fuerat.

A condemnato in rei vendic. potest res auferri manu militari, si res possidetur vel cõtra dolosum iurari in litem: alias fiet executio in uera æstimatione, seu aduersarij interesse, & prædicta sunt generaliter uera in omnibus actionibus.

Vlpian. li. 51. ad edictum.

LEX LXVIII.

Qui restituere * iussus,[i] iudici non paret, contẽdens[k] 7† se non posse restituere: si 8† quidem habeat rẽ,[l] manu militari[m] officio iudicis ab eo possessio transfertur:[n] & fructuũ duntaxat,[o] omnisque causæ[p] nomine condemnatio[q] fit.

Qui restituere.] CASVS. Rem quam petebam a te, iussu iudicis uolebas restituere, si post petere est, debet auferri a te manu militari, & si dolo desiisti possidere, iurabo in litem: si vero non possides, nec dolo desiisti possidere, condemnaris ad interesse, & ista obtinẽt quacunq; actione agatur. Viuia.

i Iussit.] per sententiam primam ut rem petitam restituat: non tñ dicit, dẽat hoc sibi iuberi, vel non: sed dicens l fi. huius legis.

k Contendens.] s. per mendacium, ut ff. de re iudi. l. debitoribus. in princ. Sed si vere, non tenetur, nisi dolo, uel culpa possidere desijt: sed & si possideret, & implorat tempus ad restitutionem, debet hẽre, ut Instit. de offi. iud. § 1.

l Habeat rem.] in propatulo, ut appareat.

m Manu militari.] a vel adiectiuũ, & est vna pars, vel dic, quod sũt duæ partes. Acc.

n Transfertur.] immo manus, uel executio militaris debet cessare in negotiis priuatorum, ut C. de offic. mil. iudi. l. 2. quæ est contra. Solu. illud generale, hoc speciale. Vel illud locum habet, quando aliud superest: ut quia per executores rem redditurus argum. Cod. de iis, qui latro. uel crim. reos occup. l. fin. Vel, quod est verius, 3 hic de manu militari dicit, hoc est de ipsis executoribus, quod potest fieri, non autem de militibus, ut in l. contraria, nisi in subsidium, ut Cod. de iis, qui latro in dicta l. fin. quo etiam casu potest hic loqui ut dixi, uel quod ibi dicit, hoc sonat, ut magister militum non habeat iurisdictionem inter priuatos, quod est ueritas. Et est simile, ut præcise sit præstandum, ut infra de liber. cau. l. duobus. & C. de fideicommiss. libert. l. fin. & infra ne uis fiat ei, qui in possess. miss. l. fina. in princ. & supra, de petit. hæred. l. si possessor. § penult. ibi, sed & si qui dem &c.

ADDITIO. Dic rationem secundum Bal. l. hic? quia vbicunque æquitas dictat, quod reus præcise teneatur, tunc compellitur precise. sed in reali hoc dictat æquitas, vt infra eodem, l. nec quasi: ergo, &c. secundum Pet in bocard.

o Duntaxat.] non alterius rei, non enim excludit rem ipsam, vel dic, quod excludit solum iuramentum in litem: nam cum res auferetur manu militari, non iuratur in litem, nisi petitor eligat illam uiam, & hanc dimittat, uel dic, aliud malum amodo non habebit, cum eligatur manus militaris.

p Causa.] i. utilitatis, ut ff. eo. l. præterea.

q Condemnatio.] i. executio condemnationis factæ de fructibus, & causa: uel dic fructuum post sententiam.

4† Lib. 1.

5† Induxit. Fa.

6† Flor. Thesauri de cuius distinctionis orthographia vide An. Augustinum l. 2. c. 6. nam ge Institutis vestra fuit hec scriptura. Thesaurum latini veteres secũdum Græcos sine h proferebant. ut ait Dom. in Enn. Terent. Ate l. 4. de verb. vbi de hac voce, & Gel. li. 2. c. 3.

a Regulariter quis non tenetur posse ad factum sed dãdo interesse liberatur: ad hoc multa iura possunt adduci, tamen ubi quis per sententiam tenetur tradere, ad illud pot cogi precise. Bal. in l. 1. C. col. ver. se i pone de distione. C. de sen. quæ pro eo quod interest profe. ad hoc alleg. istum tex per singu. & dicit menti tenendum. Bo.

7† Fl. contendens non posse.

8† Alias, & quidem si.

a Bos. tex. cum hac gl. iñ. tex in c. principes a. q. 6. con or. tex. & ibi gl. in c. petiti. 11. q. 3. est ex præsum in l. si quis miss fiis ff. ne uis fiat ei qui in pos. miss. l. 3 istã tenet Bar. hic.

¶Si vero non potest restituere, & 1† dolo fecit quo minus possit is, quantum aduersarius in litem sine ulla taxa[a]tione in infinitum iurauerit, damnandus est. Si uero nec potest restituere, nec dolo [b] fecit, quo minus possit, non pluris quã quanti 2† res est, [c] id est quanti aduersarii interfuit, condẽnãdus est [d] ¶Hæc sñia generalis [est, & 3† ad oĩa] siue interdicta, siue actiones in rem, siue in personam sint, ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur, [f] locum habet.

Ei qui dolo desiit possidere, non cauetur: nec actiones cedũtur, nec Publiciana datur. Itẽ põt petitor omisso iuramẽto ĩ litẽ petere veram æstimationẽ. B.

Paulus li. 13. ad Sabinum 4†

LEX LXIX.

IS qui [g] dolo fecit quo minus possideret: hoc quoq; nomine punit. q actor cauere ei non dẽt [h] actiones, [i] quas eius noĩe habeat, se ei pstaturũ.

Pomp. li. 28 5† ad Sabinum.

LEX LXX.

NEc quasi Publicianam [k] quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusque sit, per rapinam ab inuito domino rem iniusto [l] 6† pretio comparare.

Paulus lib. 6 7† ad edictum.

LEX LXXI.

QVod si possessor quidẽ dolo fecit, actor vero iurare non vult, sed quanti res, aduersarium condemnari malit, [m] 8† mos ei gerendus est.

Publiciana competit contra dominum, quando possessor & petitor habuerunt causam ab eodem, vel possessor a petitore B.

Vlpianus lib. 19. 9† ad edic.

LEX LXXII.

SI a Titio [n] fundum emeris Sempronij, & tibi traditus sit pretio soluto, [o] deinde Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem alij vendiderit, & tradiderit, æquius est, ut tu potior [p] sis. Nam & si ipse venditor eam rem a te peteret, exceptione eum submoueres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres, [q]

a *Ulla taxatione.*] a lege facta: fit tamen a iudice, ut supra de dolo. l. arbitrio §. 1. & ĩ. de in lit. iurã. l. videamus. §. penult. & ĩ. ad exhib. l. 3. §. 2 quæ sunt contra.

ADDITIO. Solue & dic, q taxatio nõn fit a lege, ut hic: sed a iudice sic ut in contrario, secundum Bar.

b *Nec dolo*] sed culpa, ut s. eo. l. a quo, in fin. & s. de pet hær. & non tñ § immo Alioquin non teneretur; ut ĩ mã. l. si procuratorem § fi. & ĩ. sol. ma. l. Mæuia. Azo & s. eo. l. sin aũt. § 1. Accur.

c *Quãtires est.*] Hoc casu & superiori aliud peritu., & aliud in cõdemnationem deducitur, q dic, ut ĩ. si cer. pet. l. vinum. Ac.

d *Condemnandus est.*] in primo ergo casu, cum possidet, quatuor sunt mihi prodita auxilia: rei ablatio, in litem iuratio, interesse præstatio, & rei vera æstimatio. In scdo, qñ dolo desijt possidere, tria ultima præter primum locum habent scdm eũ. Qd est uerũ, si extat: alias non iurat in litem, ut s. de pet hær. l. si possessor. §. fin. & l. seq. Vel dic. ibi in pet. hær. vbi secus. Si uero non dolo desijt possidere, sed culpa, duo tñ vltima. Si nec dolo, nec culpa, nullum. & hñt locum hæc auxilia tunc tñ. & semper tunc, qñ q est meũ, peto, scdm R. & Ir. & Bulg. & sic intelligunt, q statim sequitur. hæc sñia &c. s. q prædicta auxilia locum habeãt. Sed hoc est falsum scdm Io. qa ẽt in donatione, & pmissione ubi peto, q non est, nec fuit meum, locũ hñt, pter iusiurandum in litem, ut Insti. de don. §. aliæ. Dicit ergo Io. hanc l loqui, cũ iudex possit eũ restituere; licet iniuriose quãq; puta cũ reus põt se liberare pstito interesse, sicut in re uendita contingit, ut ĩ. de act. em. l. 1. Non ergo dicit, qñ iubere dẽat: sed cum iubeat, licet iniuste. & scdm H. hæc verba, q sequuntur, hæc sñia &c. dic. i de re manu militari auferenda: non de iureiur. in litẽ. nã alias vbicunq; ex obligatione quis tenetur dare, ad rẽ dẽt damnari, ut ĩ. de uerb. obl. l. ubi aũt. §. fin. non tñ iuratur in litem, nisi act o sit arbitraria, uel bon. fid. ut ĩ de in litem iuran. l. in actionibus. A simili si est condemnatus dare. uel tradere precise, manu militari cogatur, ad hoc, non tamen in litem iuretur. Et secundum hoc intellige de interdictis, ut infra ne uis fiat. l. pe. Tertij dñt, q hæc gñalitas quæ subijcit, ad arbitrias tñ restringitur. Sed quare poneret de interdictis cum nulla inueniantur arbitraria? ideoq; hoc non placet. Illud aũt uerũ est, q quatuor auxilia in arbitrarijs tantum locum habent, secundum Azo. & in bonæ fidei.

e *Sententia.*] q prædicta quatuor auxilia locum habeant, scdm Bulg. & alios, qui dicunt, quando peto meũ: uel id est quod manu militari offic. iudic. auferatur, scdm Ioann. qui in omnibus intelligitur, ex quo est iussum. Vel secundum tertios, qui ad arbitrarias restringunt, dico ut prius.

f *Restituitur*] idest restitui iubetur. Sed quæritur, an sententia de re restituenda sit definitiua, uel interlocutoria. & vr interlocutoria, primo, quia in arbitrarijs duæ feruntur sententiæ, ambæ non possunt esse definitiuæ, sed sola vltima. Item non inuenitur q ab ea appelletur, quod est proprium interlocutoriæ, ut ĩ. de appe. recip. l. 2. Et e vr definitiua: nam per eam deciditur lis tota, & finis controuersiæ principali imponitur: ergo est difinitiua, ut ĩ de re iudic l. 1. Item principalis quæstio est de restituẽda re: ergo sententia de ea dicta est definitiua. Item mandatur executioni per manum militarem, ergo est definitiua sententia. Solu dico, q est definitiua: & quod auferat postea res manu militari, est executio, non sñia. Qd patet ex eo, qa si alicui est delegata cã restõnis rei, data illa sententia, finit eius officium, & remittit ad ordinarium executio ista, ut in Auth. de exhib. §. si uero. Quod aũt obijcitur, q non reperit, q ab huiõi sñia appellet, respon. nec reperitur, q ab ea non appelletur.

IS q[ui].] CASVS. Si rem quã a te petere uolebam, dolo desijsti possidere, iurabo in litẽ si uolo, nec tibi debeo cedere ac. sed si iura, uel æstimationem sum consecutus nũquid habebo Publicianam? Et dĩ q non. Viuir.

g *Is qui dolo.*] secus si culpa, ut ĩ. e. si culpa. Accur.

h *Non debet.*] ut arg. s. eo. l. ex diuerso. §. petitor. sed s. eod. l. hæc si res. Solu ut ibi. Itẽ scdm ĩ. de re iud. l. in depositi. Sed ibi in bo. fi. hic stricti iuris. Item ibi habuit cãm ab actore, hic non: pro quo est ĩ. de don. inter vir. & vxo. l. si donante. Item hic in eo in quo deliquit, debet puniri, s. circa possessionem: ibi autẽ in possessione deliquit, quam dolo desijt possidere, non tñ debet puniri in actione ex contractu qua agit, ut ei fiat cessio, in qua non deliquit, immo bona fide contraxit.

i *Actiones.*] s. in rem. Accur.

k NEc quasi Publicianam.] id est utilem in rem.

l *Iniusto.*] iustum, uel iniustum sit, habetur pro iniusto, ut hic, & infra, rer. amor. l. non enim. & l. ideoque. Accursius.

m QVod si possessor Mos ei gerendus est] hæc uerba dixit Pla. se non intelligere: sed tu dic, id est consuetudo iudiciorum ita se habet ut audiatur, ut infra. de proba. l. circa, in fi. Accur.

SI a Titio] CASVS. Titius uendidit mihi fundum Sempronij, quem dicebat ad se pertinere: decessit Sempronius Titio herede instituto: Titius eundem alij vendidit, quis nostrum potior est? Dicitur quod ego: si vero fundum a me petat hæres, repellam eum excep. si uero ad Titium peruenit fundus, potero ab eo petere. & si excipiat, quod a non domino emerim, potero replicare de dolo, cum ab eo emptum habuero. Viuianus.

n SI a Titio.] non domino.

o *Pretio soluto.*] maxime, ut ĩ. tit. e. l. de pretio. Vel dic specialiter, quia scdm dñm datur, sicut & quando directam in rem intenderet, ut C. eo. l. quoties. uel ideo quia loco pignoris, &c. ĩ. de act. emp. l. Iulianus § offerri. uel ideo quia res venditæ, &c. ut §. venditæ. Instit. de rer. diuis. & sic propter venditorem dicit hic de pretio soluto.

p *Ut tu potior.*] s. prior emptor.

q *Peteres.*] per Publicianam, ut infra de excep. rei vend. l. 3. pen. & infra de exceptio. do. l. apud Celsum. §. si a Titio.

1† Fl. si quidem dolo.

2† Alias quã res est.

3† Alias, inclusa desunt.

4† Fl. ad edictum.

5† Fl. li. 19.

Istud dictum gl. dicit Bal. hic valde no. q venditor liberaret præstando interesse, q intellige verũ, nisi lit. lata sententia definitiuæ sup traditione r.s., nam tũc perdit beneficium soluẽdi interesse, ergo omnis sententia habet precise obliga[tionem] e[t]q[ue] ...

6† Fl. iusto & ... & ... infra ... amor.

7† Fl. li. 13 ad Sabinum.

8† Fl. malunt

9† Fl. lib. 16

& sic no. ex superueniente dominio confirmari alienationem, ut hic: & infra de usucap l.cum vir. & in Auth. de non eglig. secūdo.nubent § hoc quoq; prospeximus,col.j. Item pignus,ut ℑ qui pot. in pign.habe.l.creditor.§.cum ea causa. Sed arg.contra,infra iudicatum sol.si ante.

ADDITIO. Dic, ꝙ ibi loquitur in iure personali: hic in iure reali,qđ facilius acquiritur sic, quia facilius confirmatur, ut Cod. per quas perso.nob. aqui l.j ẽm Bar.

a *Replicatione.*] scilicet rei uendica. & sic poteris eum cogere, ut in te transferat dominium: Non enim dico,quod etiam,si tu possideas, ꝙ efficiaris statim dñs,cum venditor factus est dñs: nisi iterum tradatur postea possess. argu. ℑ. de actio.emp l.si quis alienam. licet sit arg. contra, ℑ. si cer.pet.l. proinde. & C. de sec. nupt. auhen. sed & si quis. Et hoc, qđ non transeat dominium, dico maxime ea ratione, quia dominus in hoc non consenserit, neque dominium trāsferre voluit Et no. ꝙ hic est casus,i quo Publiciana datur contra dominum.

b IN *speciali actione.*] id est in rei uen. sed in personali secus quandoque.ut ℑ.de interrog.actio.l.qui interrogatus.

c *Eius sit.*] ratione dominij, sed pro qua parte possideat, sit, ut ℑ.de interrog. actio.l. qui seruum. §.in iure.

d *Munus.*] idest onus, probare, scilicet dominium, &c.vt C. de eden. l. qui accusare.

e SVperficiario. In rem actionem.] s. vtilem, si modo pensionem soluat: non alias quo ad dominium,ut ℑ.de pig act.l.tutor,§.fi.& ℑ. de op. no.nun.l. in prouinciali.§ pen & ℑ si ager vectig vel emph l j..itē & Publicianam si a non dño hēt,ut ℑ tit.j.l cum sponsus. §.in vectigalibus. Item hoc si non ad modicum tempus cōduxit,ut ℑ.de superficie.l j.§.quod autem ait.

1† *Hac l. Fl. inc. Idest, & vox superficiario, ad finem l superioris ponitur: p. cedit q. epigraphem huius l.*

2† *Fl. incipit lex, prætor cuius epigraphe est. Vlpia.lib. 16 ad Edictū.*

3† *Fl.lib 7. a. liasl.lib.17.*

aduersus exceptionem dominij,replicatione a vtereris.

Conuentus rei vend. non cogitur respondere,sit dominus in totū, vel pro parte.Bar.

¶ Idem lib. 17. ad edictum.

LEX LXXIII.

IN speciali actione [b] non cogitur possessor dicere, pro qua parte eius sit: [c] hoc enim petitoris munus [d] est, non possessoris: quod & in Publiciana obseruatur.

Superficiario competit vtilis actio in rem.Ba.

¶ Paulus lib. 12. ad edictum.

LEX LXXIV.

SVperficiario, 1† id est,qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem præstet: prætor 2† causa cognita in rem actionem [e] pollicetur.

Quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem. Ba.

¶ Caius li.6. 3† ad edi prou.

LEX LXXV.

QVæ de tota re vendicanda dicta [f] sunt,eadem & de parte intelligenda sunt: officioq; iudicis continetur, pro modo partis ea quoq; restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

QVa de tota.] CASVS. Satis planus est.

¶ *Incerta*] Quoties quis hēt iustam causam petendi, incertus tñ quantum petat,incertam partem petere potest. verbi gratia,aliquis reliquit mihi in testamento,quasi totam hæreditatem exhauriens, adeo ꝙ locus est Falci. cum incertum sit quod debeat detrahi de suo mihi relicto,unde per consequens incertus sum quid petere debeā. Dicitur,ꝙ incertam partem potero uendicare. Viu.

f *Dicta sunt.*] ut si totus sit fundus petitus,restituātur fructus percepti & percipiendi: idem est si pars petatur. Et no.argu. quod iuris est in toto quo ad totum,idem est in parte quo ad partem, ut ℑ. pro derelict.l.an pars.& plene dixi ℑ.de usuf.l qui scit,in prin.

g *Datur.*] sic enim dicam in libello,vēdico tantam partē huius rei,quantam Falcid.mihi permittit: non autem dicam,vendico partem incertam. Iudex tamen, licet prædicto modo petam, ut prius dixi, sua sententia debet facere certum, ut Inst.de actio.§.curare. vel si non pōt, debet iubere totum solui, ut legatarius promittat reddere, qđ acceperit plus q̃ licuit,ut ℑ. si cui plus q̃ per legem Falc.l.j. Azo.u.l incerta sñia dabitur ẽm libertum,ut Insti.de act. §.curare. Aliud aūt puto in parte incerta hæreditatis petita, vt iudex non teneatur facere certum: sed possit pronunciare incertum, quia iudicium est uniuersale, vt sup. si par.hær.pet. l.j.in § H. Item opp. incerta pars uendicatur, ut hic: ergo incerta pars possidetur, cum possessio parit actionem in rem, ut C.de alie. iud l.j Sed hoc falsum est, ut ℑ. de acquir.possess l. 3. §. incertæ, quæ est ℑ. Respon. hic est fallacia ẽm accidens, nam non ualet hoc argu.in certa vendicatur: ergo incerta possidetur. Ioan.

Admittitur incertæ partis uendicatio, si ex parte actoris est iusta causa ignorantiæ.Bar.

¶ Incertæ partis vendicatio datur, [g] si iusta causa interueniat. Iusta aūt causa esse potest, si forte legi Falcidiæ locus sit in testamento propter incertam detractionem ex legatis: quæ vix apud iudicem examinatur. [h] Iustam enim habet ignorantiam legatarius, cui homo [i] legatus est, si hęsitet, 4† quotam partem vendicare debeat: itaque talis [k] 5† dabitur actio:eadem & de ceteris [l] rebus intelligimus 6†

Si venditor, vel donator rem cōducit ab eo cui dedit, ipsa conductio trāsfert possessorem quam habet, & etiam dominium. Bar.

¶ Vlpianus li.duodecimo 7† ad edictum.

LEX LXXVI.

QVædam mulier fundū ita non marito [m] donauit per epistolam: 8† & eundem fundum ab eo conduxit: [n] dixi 9† posse defendi, in rem ei [o] cōpetere actionē, quasi per ipsam acquisierit possessionem, [p] veluti per colonam. Proponebatur, quod ēt in eo agro, q. donabatur,

h *Examinatur.*] vt uerum videatur,ut infra comm.diuid.l.si non. §.1.& facit infra ad leg. Falci qui fundum.§ si cui. Sed certe imo vř, quod semper sit certum quantum debet detrahi: q̃a de singulis quanta.Respon.verum est, cum nihil remansit penes hæredem, nam vbi aliquid remansit, incertum est, quantū debeat detrahi de singulis: quia illud qđ remansit, dēt computari in quartam, & sic qñque quinta, qñque de una de singulis detrahitur, ut ℑ. ad leg. Falcid. in ratione, in prin. Item si velit totum soluere, accepta cautione, pōt: non tñ compellitur, ẽm H. quia illud tunc fit, qñ est dubium,an habeat Falcidia locum in testamento: at hic constabit, quod aliquid erat defalcandum,sed dubium est quantum.

i *Cui homo*] argu.contra Pla. qui dixit,non in singulis defalcandum: sed in vna re hæredem eligere, & pro hoc ℑ. ad leg.Falcid.l.Plautius.& l.Paulus

K *Talis*] id est taliter.pro incerta,s.parte.

l *De cæteris*] s. rebus non solum in homine, sed idem in cæteris causis iustis, quibus interuenientibus incertæ partis vendicatio datur, ut infra comm. diuidun. l. & si non omnes.§.1.hoc idem vbicumque iusta ignorantia interuenit,ut ℑ.deposi.l j.§.si quis argentum.& arg. ℑ.de fur.l. in actione.

QVædam mulier.] CASVS. Mihi quædam mulier misit epistolam,in qua significauit,ꝙ dabat mihi fundum, & illum fundum a me conduxit, an per epistolam mihi sit acquisitum dominium,quatenus fundum vēdicare possim,quæritur? Et respond quod sic.

m *Non marito.*] nam marito non posset,ut ℑ.de donatio.inter uir.& vxor.l.j.

n *Conduxit.*] per eandem epistolam, quod fieri potest, ut Insti.de oblig.ex consensu.§ j.

o *Ei.*] donatario.

p *Possessionem.*] quod enim suo nomine quis possidet,

4† *Flo. de est si hæsitet.*

5† *Alias talis.*

6† *Fl. intelligemus.*

7† *Fl. Li.17.*

8† *Flo. epistolam.*

9† *Flo. deest, dixi.*

potest & alienatio nomine possidere, ut infra de acquir. poss. quod meo. nec est prohibitum sic mutare possessionis causam, scilicet facere de aliqua nullam, ut in dicta l. quod meo.

a *Fuisset.*] si is qui donationem accepit, erat in possessione: quod non est necesse. Alij dicunt, fuisset scilicet maritus, vel mulier. Sed prima uerior, & hoc ignorante muliere, secundũ quosdam. Tu dic ea non ignorante, ut arg. C. de donatio. l. quisquis.

b *Sufficiebat.*] Hoc in venditione non sufficit ut infra de contrahen. emptio. quod vendidi. Sed sumitur hic argu. q; si tu emeris rem aliquam, & postea in eius possessione reperiaris, præsumitur te habere possessionem ex causa emptionis, ut infra pro socio. l. merito. & C. de acquir. possess. l. j. Accursius.

1† Fl. mutaretur.

2† Fl possideres.

fuisset, a cum epistola ei mitteretur: 1† quæ res sufficiebat [b] ad traditam possessionem, licet conductio non interuenisset.

Fructus efficiuntur bonæ fidei possess. eoipso quod a solo sunt separati. Bart.

¶ Labeo lib. 4. πιθανῶν a Paulo epitomatorum.

LEX LXXVII.

SI eius [c] fundi quem alienum possidebas, 2† fructum non coegisti: nihil ei[*] fundi fructuum nomine [e] dare oportet. [d] Paulus notat. 3† Imo 4† quæritur, si 5† huius fructus idcirco factus est, quod is eum suo nomine [e] perceperit. Perceptionem fructus 6† accipere debemus, non tantum si perfecte 7† sint collecti, [f] sed et cepti 8† ita percipi, ut terra continere [g] se fructus desierint: veluti si oliuæ, vel 9† vuæ collectæ 10† sunt: nondum autem vinum vel oleũ ab aliquo factum sit: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.

Fructus debentur vsq; ad id tempus, quo desierint posse percipi. Bar.

SI eius.] CASVS. Fundum meum possedisti, nullos fructus percepisti: & cum petebam: quæritur, utrũ teneatis ad fructus, cum eosnon perceperis? Et respond. quod non, quomodo autem dicantur fructus percepti, dicitur in textu.

3† Flo. dest. notat.

4† A tex. est lex, & alias §.

5† Flo. dest. si.

6† Fructum.

7† Fl. perfecti.

8† Alias sed etiam ita percepti, ut terrá continere.

9† Flo. dest. vel.

10† Fl. lecta.

c *Si eius.*] potest duobus modis intelligi; primo ut dicas, si, pro quamuis, & non collegisti, id est in horreis non recondidisti: a solo tamen separasti, & perceperis, id est a solo separaueris: & quod dixit, Paulus notat, scilicet reprobando, quia non distinxerat, ut inf. ad legem Rhodiam, de iac. l. finali. Et secundum hoc dices non teneri rei uendicat. sed officio iudicis, de quo hic non dicit. Secundo sic, ut non collegerit aliquo modo, & quod dicit, factus est, id est fieri potuit: nam si non potuit, ut quia erat malæ fidei, tenetur de percipiendis, ut supra eodem. l. si Nauis §. finali. & secundum hoc Paulus approbat addendo: & hic secundus planus est: uel tertio Paulus reprehendit, quia supra dixit possessorem teneri si collegerit, id est in horreis recondiderit: sed certe, imo si a solo tantum sint separati per se, uel per alium.

d *Oportet.*] si bonæ fidei est: ac si dicat, de percipiendis non teneris, & hoc subiicit, Paulus &c. secundum secundam expositionem.

e *Nomine*] scilicet bonæ fidei, nam bonæ fidei non tenetur de percipiendis secundum secundam, & tertiam expositionem.

f *Collecti.*] scilicet tantum: hoc est in horreis reconditi: sed etiam, &c.

g *Continere.*] scilicet inuicem, & sic non bonæ fidei possessori dominium fructuũ statim, quod a solo separati sunt, ut h. &, & inf. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. in prin. & infra de usufr. l. qui scit. § præterea. idem in colono, qui nummis colit, ut infra de usuris. l. si a pers. §. primo secus in fructuario, ut infra quibus modis usus fruct. amitt. l. si vsusfructus.[*]

* Percipere fruct[*] item, cogere quid sit, notat Cuiacius. l. 11. obs. cap. 39.

SI hominem.] CASVS. Seruum meum a te uendicabam: lit. contesta. decessit, quod percepisti ex operis eius, restituere debes; nisi diu ante lit. contest. incœpisset infirmari, & ita operæ suæ malæ fuerint, tunc pro operis illius temporis nihil præstabis.

¶ Idem li. 6. πιθανῶν a Paulo epitomatorum.

LEX LXXVIII.

SI hominem a me [h] petieris, & is post litem contestatam mortuus sit: fructus, [i] quoad is vixerit, æstimari oportet. Paulus notat: 11† ita id verum esse puto, si non prius is homo in eam valetudinem inciderit, propter quam operæ eius inutiles factæ [k] sunt: nam ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus eius temporis nomine æstimari conueniret.

Qui negat se possidere, non potest conueniri actione; sed si conuincitur de mendacio, transfertur possessio in actorem, hoc dicit. Bart.

¶ Furius Anthinus 12† li. 1. ad edictum.

LEX LXXIX.

IN rem actionem pati nõ compellimur: quia licet alicui dicere se non possidere: ita tamen, 13† ut si possit aduersarius conuincere, rem ab aduersario possideri, transferat ad se possessionem per iudicem: [m] licet suam esse non probauerit. 14†

h *A me.*] bonæ fidei possess. qui non etiam in mora, & sic interitu speciei sui liberatu, alias de fructibus teneor, ut supra eod. Iulianus lib. 6. Digestorum. §. 1. & l. fructus. Vel dic, ibi moram inducere periculum rei: in fructibus autem erit, quod hic dicit: quod non placet, ut dicta l. Iulianus li. 6. Digestorum. & l. fructus. Vel ibi culpa, uel dolo possessoris perijt: hic non. ideoq; ibi in re tenetur, & in fructibus vsque ad sententiam: hic in re, & si non re, existente propter moram, non tamen in fructu.

11† Fl. dest. notat. alias Paulus.

i *Fructus.*] percepti, & percipiendi post lit. contesta. ex quo fuit ma. fid. & sic etiam homine mortuo durauit officium, ut supra eo. l. utique. §. pro præterito tempore.

k *Facta.*] tunc enim non ueniunt fructus, ut j. de condictio. l. penul. in fi.

12† Flor. Anthianus.

I *In rem.*] CASVS. Quilibet de leui poterit te liberare ab in rem actio. quia negando se possidere liberatur: sed si postea appareat eum possidere, in petitorem transferenda est possessio, quamquam non probauerit de intentione sua.

13† Fl dest. autem.

14† Flor. ad probauerit.

l *Non possidere.*] quando de hoc a iudice interrogatur, ut supra eod. officiu. & l. qui petitorio. Non tamen hoc dicendo perdit possessionem, quia uoluntatem amittendi non habuit. Accursius.

m *Per iudicem*] id est per officium iudicis, uel condictionem ex lege ista. Et sic ponitur in translatione possessionis propter mendacium ut in Authen. de trien. & semis. §. illud. collat. 3. infra, & sic quod cum eo, qui in aliena potest. l. sed si ex parte. §. primo. idem in petitione hæreditatis, si probauero ipsum possidere pro hærede, uel pro possessore, cum ipse negauerit: uel si habeat pretium hæreditatis, mittar in possessionem bonorum eius, secundum Ioann. Sed non debet conueniri insolidum, ut infra de interrog. actio. de ætate § qui tacuit? Azo respon. illud in personali: hic autem quando fuit sciens: ignorans autem non punitur, ut Cod. de furtis, l. finali. Item hoc quod aget nunc qui prius possidebat, ut in authent. prædicta, de trien. & semis §. illud col. 3. Item hoc verum nisi fateatur: ita quod actor in probando non grauetur, ut infra de iureiurando. l. eum qui. ut delato sacramento petitori. Item quid si incontinenti dicat, hodie constet, &c. forte idem ad instar aliorum possessorum, ut j. de Carbon. edi. l. 3. § causæ cum in se transferat omnis. De hoc tamen dic, ut C. qui pot. in pign. hab. authen. item si possessor.

¶ DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE.

Nūc de bona fidei possessoribus, quibus, immissa possessione, datur publiciana in rē actio, a Publicio pratore, primum in edicto proposita, fictitia actio, sicut possessoria hæreditatis petitio, qua sic breuiter desinitur. Publiciana actio est vtilis, siue pratoria vendicatio, qua omissa possessione datur ei qui a non domino rem traditam ex iusta causa acquirēdi dominij bona fide accepit, interdum vsucepit. Cuiac.

* Vi. Constā. Herman. lib. 2. epitom. c.4.

TITVLVS II.

De publiciana in * rem actione.

Iurisconsultus primò ponit edictū: postea exponit illud. h. d. loco summarij. B.

Vlpian. libro 16. ad edictum.

LEX PRIMA.

Ait prætor: a Si quis id, quod traditur b ex iusta causa c à nō domino, d 1 † & nondum vsucaptum e petet, iudicium f dabo Meritò prætor ait, nondum vsucaptum: nam si vsucaptum est, habet ciuilem actionem, g nec desiderat honorariam. h

1 † Fl. non à domino.

Ex quacunque causa iusta transfertur possessio, competit Publiciana, hoc dicit, vsque ad l. eum qui.

¶ Sed cur traditionis duntaxat, & vsucapionis fecit mentionem, i cum sanè 2 † multæ sunt iuris partes, k quib. dominium quis nancisceretur, l vtputa legatum. m

2 † Flo. satis multa.

¶ Paulus libro 21. aliàs 19. ad edictum.

LEX II.

Vel donationes causa mortis factæ: n nam & hic 3 † amissa possessione o competit Publiciana; quia ad exemplum legatorum capiuntur. p

3 † Fl. desest. & hac.

Vlpia. lib. 16. ad edictum.

LEX III.

Svnt 4 † & aliæ pleræq; q ait prætor: r Qui ex iusta causa s petet. Qui igitur iustam causam traditionis habet, vtitur Publiciana. Et non solū bonæ fidei emptori competit Publiciana, sed & alijs: vtputa ei, cui dotis nomine tradita res est, nec dum vsucapta. Est enim iustissima causa, siue æstimata res in dotem data sit, t siue non. Item si res ex causa iudicati tradita sit. u

4 † Aliàs ir capit. Et ait

a *Ait prætor.* s. Publicius, vt Insti. de actio. §. aliæ, in fi. §.

b *Id quod traditur.*] id est traditum est. sic oritur, id est ortus est. sic C. de episc. & cle. nulli. §. si autem persona. Et hoc siue corporalis res sit, siue incorporalis, vt infra eo. l. si ego. §. si de vsufruct.

c *Ex iusta causa.*] & vtroque habente animum transferēdi dominium, aliàs enim non competeret hæc actio, vt infra eodem l. quæcunque. §. 1. Azo. & infra de actio. & obliga. l. in omnibus. Accur.

d *A non domino.*] quid autem si dubito, fuerit dominus actor meus, vel non? Respond. proponere Publicianam tutius est, vt credam eum non dominum, nisi aliud appareat: nam facilius probabo, cum sufficiat dicere me emisse à non domino: nec enim habeo necesse probare illum non fuisse dominum, vt C. de probat. l. actor, in fi. & si reus probet venditorem fuisse dominum, & sic actor succumbat: proponat post directam rei vend. Nec enim obstabit ei rei iudic. excep. vt infra de euictio. l. minor. §. si seruus. Vtramque autem proponere simul non possum, quia sunt contrariæ: cum una domino, alia non domino detur: vt hic, & C. si seruus extero. l. 1. & infra de regul. iur. l. nemo ex his § quoties, & infra comm diuid. l. communi diuidundo. §. item si duo sunt, in fi. Sed quidam dicunt, venditorem meum præsumi dominum, & per consequens me, & sic dicunt me debere in dubio eligere rei vendic. directam: & pro eis C. de probat. l. 2. Sed nos contra: vt in eo. tit. l. cum res. & arg. infra de pigno. l. & quæ nondū sunt. §. quod dicitur. Accursius.

e *Vsucaptum.*] vel præscriptum.

f *Iudicium.*] scilicet actionem Publicianam: aliàs autem ex edicto prætoris datur in factum, vbi specificata non fuit, vt supra nau. caup. stab. l. idem, §. ait prætor. & quod dicit, dabo, scilicet contra alium, non contra dominum: nisi in casibus, vt infra eo. l. pen. dices.

g *Actionem.*] scilicet directam in rem, si erat res mobilis: si immobilis, vtilem secundum nos. sed secundum M. in vtroque casu directam. Accur.

h *Honorariam*] id est prætoriam: vt Instit. de iure natur. gent. & ciuil. §. prætorum. immo & si vellet, non potest eam intendere, vt ex edicto prætoris apparet: nam non domino tantum datur Publiciana.

i *Mentionem.*] de vsucap. dixit, expresse: de traditione tacite: nam eo ipso, quod dicit, à non domino traditione facta non transferri dominium, per consequens dedit intelligere, quòd facta à domino transferret dominium, vt infra de acquiren. rerum domin. l. traditio. Et ad hanc quæstionem non respondet: sed respondebis tu infra prox. l. sunt & aliæ.

k *Partes.*] id est causæ in partibus iuris designatæ. Azo.

l *Nancisceretur.*] de iure ciuili, & sine possessione: vt statim dices infra. l. prox. Accur.

m *Legatum*] vt & infra quemadm. seruit. amitt. l. si partem. §. si per fundum. Acc.

n *Vel. Mortis causa facta.*] scilicet à domino: si autem à non domino, non acquiritur dominium: sed habet locū Publiciana, traditione facta, & hoc dicit, nam &c. Vel etiam dic, non tradita possessione dari Publicianam, vt detur directa vendicatio, si esset dominus donator, vt infra eo. l. cum sponsus. §. is cui. Vel quòd ibi dicit, habet locum quando pro illa re testator habebat Publicianam. Accursius.

o *Possessione.*] rei mortis causa donatæ.

p *Capiuntur.*] i. accipiuntur donationes causa mortis, vt C. de dona. cau. mor. l. fi. nisi in casib. quos not. Instit. de dona. §. 1. Accur.

q *Svnt & aliæ pleræque.*] s. causæ quib. acquiritur dominium sine possessione: vt hæredis institutionis: vt infra de acquir. possess. l. cum hæredes. Et bonorum possessionis, vt infra de bon. poss. l. 1. & per Trebell. restitutionis: vt infra ad Trebell. l. facta. Item arrogationis, vt Instit. de acquir per arg. §. 1. Item causa libertatum conseruandarum addictionis: vt Instit. de eo cui lib. cau. bon. addi. §. 1. & aliæ etiam sunt, vt dixi supra tit. 1. si Ager. Ideoque in omnibus his casib. dominium acquiritur sine traditione, & vsucapione: & sic cessat Publiciana, si modo à domino habeat causam: alias competit Publiciana, licet traditio non interuenerit, vt infra eodem l. cum sponsus. §. is cui possunt etiam, & aliæ notari causæ, ex quibus transfertur dominium etiam sine traditione, & sic Publiciana datur, si habeat causam a non domino, etiam sine traditione, vt infra eod. l. si ego. §. si partus. & §. idem ait ædilibus. & l. si seruus meus. Quare ergo hoc fecit prætor? Responderi potest, quod ideo fecit, vt poneret exemplum: non vt alium denotaret in his, in quibus est eadem æquitas: vt arg. supra de petit. hæredit. l. item veniunt. § ait senatus. & infra ad leg. Aquil. l. ita vulneratus, in fi. & ff. de iur. & facti ign. l. regula. §. & licet & infra de dam. infec. l. damni. §. quod dictum. Vel dixit hoc, quia illis modis frequentius accidit acquiri dominium: vt C. de pact. l. traditionibus. Vel dic, quod verbum traditionis, omnia complectitur. interuenit enim in ijs, quod pro traditione habetur, veluti aditio hæreditatis. Vel dic secundum Ie. satis fuit ponere hoc generale, scilicet ex iusta causa, quæ omnes tit. quibus res naturaliter transfertur, complectitur.

r *Ait prætor.*] scilicet in edicto supra posito.

s *Ex iusta causa.*] id est titulo, vt Institu. de actio. §. aliæ. Accursius.

t *Data sit.*] à non domino.

u *Tradita sit.*] hoc casu etiam contra dominum datur Publicia. si tamen à domino tradita sit: quoniam non transit dominium, & si sit dñs condemnatus: quia non vt suam,

se] vt eius, cui restituit, reddit, vt infra de condi. ob caus. l. 3. §. subtilius. Secundum hoc ergo si non erat dominus qui tradidit, non præstitit iustam causam vsucapiẽdi, nam si sit dominus, vt dictum est, & tñ non transfert dominiũ, ergo nec Publiciana locum habet, si non sit dñs. Secundũ hoc ergo in domino condemnato intelligitur. Vel dic secundo, ꝙ habet Public. licet cõdemnatus nõ fuerit dñs: non tamen vsucapit, sicut haberet si emisset rem pupilli vel fisci. Nec ob. ꝙ dicitur infra de acqui. poss. Põpon. §. si iussu. & inf. de vsucapio. l. non solum. §. mihi. in quib. vsucapit. quia in illis non actione in rem, sed personali res petebatur. Vnde in l. illa, nõ solum. intelligẽdum est ꝙ dr̃: si mihi Titius, a quo petere volebã, personali actione tenebatur: puta ex empto: vnde iure subiungitur de actione ex stipulatu: sed ẽm primam non dñs fuit cõdemnatus. Vel dic, ꝙ vsucapit: & Public. locũ hẽt, licet dñs sit qui tradidit: non tñ transfertur hoc casu dñium, vt dictum est. Idem de eo qui emit à pupillo, vel furioso, vt ĩ pro emp. l. 2. §. si à pupillo. & §. si à furioso. Et huic lecturæ est arg. vt præ dicta l. Põpon. refert.

1† Dissoluẽdo.

2† Rei ex causa.

3† Lib. 22.

Paulus li. 22. aliàs 16. ad edi.

LEX IIII.

Vel 1 † soluendi causa. [a]

Vlpianus li. 16. ad edictũ.

LEX V.

Vel 2 † ex causa noxæ deditionis: [b] siue vera, siue falsa sit causa.

Pau. li. 16. aliàs 19. ad edi.

LEX VI.

Item si seruum ex causa noxali, quia non defendebatur iussu prætoris, duxero, [c] & amisero possessionem, competit mihi Publiciana. [d]

Vlpianus li. 16. ad edictũ.

LEX VII.

Sed & si res adiudicata sit, [e] Publiciana actio cõpetit. ¶ Si lis [f] æstimata fuerit, similis est venditioni: & ait [g] Iulianus li. 7. 3 † Digestorum, si obtulerit reus æstimationẽ litis, Publicianã competere. [h]

Titulus putatiuus inducit vsucapiendi conditionem: & per consequens Publicianam. Bart.

Alij dicunt, ꝙ videtur verum, ꝙ si res erat possessoris qui condemnabitur, & ex causa iudicati restituit, transfert dominium, licet non tanquam suam restituat; & facit hoc rei iud. authoritas, vt ar. ĩ. de reb. cor. l. 3. §. item quæri potest. & secundum hoc dices hic, ꝙ à non dño fuit tradita. Et hanc approbo. Alij distinguunt, verum plenariè fuit de causa cognitum: vt tũc transferatur dominium, & erat tradens dñs per authoritatem rei iudicatæ; vel si non dominus, cõpetit Public. aut summatim: vt tunc tñ præstetur iusta cã vsucapiendi, & præstat argu. ĩ. de re iudic. l. a diuo. §. si super. Vel dic secundum alias, ꝙ si res ex causa iudicati sit tradita iussu iudicis, & ex secundo decreto. s. primo captis pignoribus ex cã iudicati: deinde ex secundo decreto addictis: tunc habet locum Publiciana; arg. inf. de dam. infe. l. damni. §. pe. & secundum istos duos loquitur in personali hæc lex; vel intellige, quãdo egi personali ad quantitatem, & fui missus in possessionem: vt C. de exec. rei iudic. l. ordo. & emptore non inuento datur mihi in solutum; si à possessione cadam, reuocem per Publicianam.

a *Vel soluendi causa.*] Puta alia re pro debito; vt infra pro soc. l. 1.

b *Vel ex causa Deditionis*] etiam contra dominum; vt infra de noxal. l. & generaliter.

c *Item si. Duxero*] ꝙ facere possum secundo decreto interueniente, vt supra si ex noxa. cau. aga. l. 1. §. fin. aliter enim nec dominium, nec possessio quæri videtur; vt infra de dam. infec. l. si finita § Iulianus. & § si autem, vel verius, hic non exigitur secundum decretum. Azo.

d *Publiciana*] sic & in domo tradita ex causa damni infecti; vt infra de dam. infec. l. damni. § pen. Accur.

e *Sed & si res adiudicata sit.*] in actione communi diuidundo, vel famil. ercisc. facta traditione. Alioquin datur actio in factum, vel condictio ex lege; vt infra eod. l. traditionẽ. & ĩ. de vsura. l. si per errorẽ & C. de arb. l. ne in arbitris. § sed & si ipsi. Hoc enim tenuit verũ, adiudicata. s. ꝙ loquatur de iudicio diuisorio, vt Instit. iud. §. eadem. §. quod si cõmodè. & §. si finium. & per hoc differt ab eo, quod dixi supra eo. l. 3. in fi.

f *Si lis æstimata fuerit.*] a iudice: vt supra tit. 1. l. eius, & infra commod. l. si vt certo. §. j. & infra pro empt. litis. & ĩ. depos. l. si fideiussor. & infra rer. amot. l. si propter. & ĩ. ad Trebellia. l. facta. §. 1.

g *Et ait.*] subaudi: & ideo &c.

h *Competere.*] si præsens erat: vel habita possessione. s. postea, & amissa, vt in dicta. Accur.

Marcellus libro 17. aliàs 16. Digestorum scribit.

LEX VIII.

Evm 4† qui [i] à furioso, ignorans eum furere, emit, posse vsucapere: ergo [k] & Publicianam habebit.

4† Fl. est §. in incip. Marcellus li. 17. Digest. scribit, eum qui.

Titulus lucratiuus inducit Publicianam. Bart.

¶ Sed & si quis ex lucratiuis causis rem acceperit, [l] habet Publicianam: quæ etiam aduersus donatorem competit: est enim iustus possessor, [m] & petitor, [n] qui ex liberalitate 5 † accepit. ¶ Si à minore [o] quis emerit, ignorans [p] eum minorem esse, habet Publicianam. Sed & si permutatio facta sit, eadem actio competit. ¶ Publiciana [q] actio ad instar proprietatis, non ad instar [r] possessionis respicit.

5 † Fl. qui liberalitate.

Re tradita ex iureiurando, cõpetit Publiciana. B.

¶ Si petenti mihi rem, iusiurandum detuleris, [s] egoque iurauero rem meam esse, competit [t] mihi Publiciana; sed

i *Evm qui.*] Aliàs l. & aliàs §.

k *Ergo*] locus à cõiter accidentibus: quęcunque enim res vsucapitur, eadem & Publiciana peti potest: vt hic. Fallit tamen hoc argumentum antecedente destructo: nam quædam sunt, quæ non vsucapiuntur: & tamen Publiciana competit: vt infra eo. l. cum sponsus. § in vectigalibus. Sed videtur Publicianam actionem non dari, vt infra pro emp. l. 2. §. si à furioso. quæ est contra. Sol. hic de æquitate: vel hic res, quę furiosi non erat, tradita est, scilicet cuius bonæ fidei poss. fuit: ibi verò res furiosi erat: sed hoc non valet: vt infra de reb. cor. l. magis. § 1. Dic ergo, quòd hic dicit dari actionem contra extraneum; ibi dicit non dari contra ipsum furiosum; vt arg. C. de prædijs min. l. & si is.

l *Rem acceperit.*] à non domino.

m *Possessor.*] id est si possidet.

n *Petitor.*] si non possidet.

o *Si à minore*] etiam pupillo. Accur.

p *Ignorans.*] aliter si in iure errauit; vt infra de vsucapio. pro empt. l. 2. §. si pupillo. Accursius.

q *Publiciana.*] etiam si curatorem habeat, & etiam si res sit immobilis: non tamen vsucapi potest si pupilli est; vt infra eodem, l. cum sponsus. §. si res. quæ est contra. Solu. vt ibi.

r *Non ad instar.*] id est non ad instar interdictorum pro possessione retinenda introductorum; vt enim rei vendic. non datur alicui ideo, quia possedit; sed opus est, vt causam probet, vnde ad eum dominium peruenit; ita & in Publiciana; sed P. dixit, quod sufficit probari aliquando possedisse, sunt etiam quædam interdicta, quæ instar proprietatis obtinent, vt de lib. exhib. in quo probat quis se patrem; & alia quædam, quæ sunt numerata, infra de interdict. l. 2. § quædam.

s *Detuleris*] tu non dominus.

t *Competit mihi Publiciana.*] imo videtur, ꝙ debeat cõpetere vtilis rei vendic. sicut utilis ex empto; cum iurauit te mihi vendidisse, ut infra de iureiuran. l. si duo § penul. Respon. verum esse. Et hæc Public. est eadem cum illa vtili in rem; vt arg. supra tit. 1. l. 3 in fi. 2 respon. vel verius, aliud est cum iuro rem meam esse; aliud cum ex aliquo contractu ad me pertineret, & sic iurauit hic rem meam; vel refert, deferat dominus, vel non dominus. Item non videtur aliqua actio dari, si à possessione cadat qui iurauit ut infra de iureiur. l. nam postea. in fi & l. sed & si possessori 2. respon. quæ est contra. Sol. ibi possessor; hic petitor iurauit; vel plenè dicas, ut ibi diximus. Accur.

Demracat.

aduersus te duntaxat. a Ei enim b soli nocere debebit iusiurandum, qui detulit.

¶ Sed & si possessori delatum erit iusiurandum, & iurauerit rem petitoris non esse, aduersus eum solum petentem, exceptione vtetur: nõ vt & 1 † habeat actionem. In Publiciana actione omnia eadem erunt, quæ & in rei vendicatione diximus c ¶ Hæc actio & hæredi, d & 2 † honorarijs successoribus competit.

¶ Si ego non emero, sed seruus meus, habeo Publicianam. Idem est & si procurator meus, vel tutor, vel curator, vel quis alius negotium meum gerens, e emerit.

Hæc actio competit emptori bonæ fidei, licet vẽditor habuerit malam fidem. Item competit hæredi inspecta fide defuncti. Item domino inspecta fide serui ementis. Bart.

¶ Prætor ait: f Qui bona fide emit. Non igitur g omnis emptio proderit, sed ea quæ bonã fidem habet. Proinde hoc 3 † sufficit, me bonæ fidei emptorem fuisse: quamuis a non dño emerim: & 4 † ille callido cõsilio vendiderit: neque enim dolus h venditoris mihi nocebit.

¶ In hac actione non oberit mihi si successor sum, i & dolo feci: cum is, in cuius locũ successi, bona fide emisset. Nec proderit k si 5 † dolo careo, cum emptor, cui successi, dolo fecisset. Sed enim si seruus meus emerit, dolus eius spectandus erit, non meus: l vel contra m Publiciana tempus n emptionis continet: o & ideo neque quod ante emptionem, neque quod postea dolo malo factum est, in actionem p 6 † hanc deduci q Pomponio videtur.

Vt Publiciana competat, requiritur titulus, & traditio facta respectu eiusdem tituli; & bona fides tempore traditionis. Bartolus.

¶ Bonã ãt fidem solius emptoris continet. Vt igitur publiciana competat, hæc dẽnt concurrere: vt & bona fide quis emerit; & ei res empta eo noĩe sit tradita. Cæterum ante tradõnem, quamuis bonæ fidei q̃s emptor sit, experiri Publiciana non poterit. r

Iulianus lib. ij. Dig. scribit.

LEX IX

TRaditionem 7 † rei emptæ oportet bona fide s fieri: ideoque si sciens alienã, possessionem apprehendit, Publiciana eum experiri non posse: quia vsucapere t non poterit. Nec quisquam putet hoc nos existimare, sufficere initio u traditionis ignorasse rem alienam, vt 8 † quis possit Publiciana experiri: sed oportere x & tunc 9 † bonæ fidei 10 † emptorem esse.

a *Duntaxat.*] ut non ẽ omnes, vt Instit. de act. §. alias. Respon. verbum, duntaxat, non ideo ponitur, ut omnes cæteros rei possessores excludat: sed vt excludat dominum rei, cui Publiciana non ob. vt ĩ. eo. l. pe. Sic exponitur verbum solus, vbi dicit, q̃ solus princeps facit, id est ipse solus: & non alius solus: non autẽ senatũ excludit, vt C. de legib. & senat. consul. l. si. simile verbũ est ĩ. de iureiu. l. non erit. §. dato. & l. nam postea §. iureiurando.

b *Et enim.*] q. d. non domino rei. Azo.

c *Diximus.*] s. de dolo & culpa, seu mora, & de dãnis & fructib. & impensis restituendis. & no. bene hunc §.

d *Et hæredi.*] non vt hæredi, ut ĩ. ad exhiben. de eo. §. si vel aliud in hac quam in directa.

e *Gerens*] cũ ego ratum habuero, vt s. de neg. gest. si ego. Azo.

f *Prætor ait.*] non in hoc edicto.

g *Non igitur.*] quia q̃ in vno permisit, in cæteris prohibuisse videtur, vt C. de pcur. maritus Azo.

h *Neque enim dolus.*] & sic est personale vitium: quare nõ obstat emptori, ut ĩ. de exceptio doli. l. apud Celsum. §. de auctoris, secus si esset vitium reale, ut C. de acq. pos. l. vitia. sed hodie malæ fi. &c. ut in auth. n. vt sponsalar. §. rursus.

i *Si successor sum.*] s. vniuersalis.

k *Nec proderit.*] si illi est mihi bonæ fid. Et sic no. hic extraneum hæredẽ non posse vsucapere q̃ defunctus ñ potuit pp malam fidem q̃ habebat; licet res nõ sit vitiosa, vel alias eius vsuc. inhibita, qa hr̃s est successor vitiorũ & culpæ defuncti, ut ĩ. de vsuca. sequitur, §. hæres, & de diuer. & temp. pscri. l. cũ hæres, & C. de fru. & lit. & expen. l. ij. & ĩ. e. l. si ego §. partus. Itẽ, qa eadẽ cẽsei esse psona, ut in Auth. de iureiu. a mo. præ. §. 1. Idem in suo hr̃de multo fortius, ut inf. de lib. & posth. l. in suis, & In sti. de her. qua. & dif. §. sui. Extraneus aũt vsucapit p hærede, vbi solus tit. defuncto deficiebat. & sic loqtur tit. p hærede. Alij dñt extraneũ posse vsucapere p hr̃de, licet defunctus non, pp malã fidẽ solam, & hñt pro se ar. multa. qb. rñdebimus iã inf. in l. si ego. §. partus. Itẽ no. hic, q̃ in successore distinguit, sit vniuersalis, uel singularis: nã vniuersalis nõ vsucapit, licet bonã fidẽ habeat, q̃d defunctus mala fide obstãte vsucapere ipediebat: porro si defunctus vsucapiebat, hr̃dis mala fides ad implendã vsuca. non obstat, vt hic, & inf. pro empt. l. ii. §. si defunctus, nisi ipsi de nouo sit tradita possessio secundo mala fide accipiẽti, ut infra de vsuca. l. hr̃s eius. Singularis autem successor vel emptor non prohibeẽ vsucapere, si & bo. fi. & iustum titu. habeat, q̃ venditor pp malã fidẽ vsucapere impediebatur: licet hodie per Auth. ut sup. vt modo dixi. Et ecõtra si emptor hẽat à principio malam fidem, non vsucapit quod venditor bonam fidem habens a principio vsucapiebat, ũt infra pro empt. l. ij. § si eam rem. Hoc idem & in legatario dico, ut inf. de diuer. & tempo. præscri. l. an vitium, nam & ipse singularis est successor.

l *Non meus.*] vt inf. de ẽhen. emp. l. in huiusmodi. & ĩ. de ædi. edi. l. cũ mancipiũ. Et no. ex pdictis in hoc §. q̃ vbi cessat usucapio, cessat & Publi. & ubi unũ locũ hẽt, & reliquum, ut hic, & supra ea. l. in princ.

m *Contra*] bona fides eius non mea.

ADDITIO. Ex hoc sume arg. q̃ inspiciat bona fides pcuratoris & nõ domini: & filii, & non pr̃is, & est rõ, quia tit. fundaẽ in persona ipsius ẽhẽtis: ergo acqrens hẽt uti adminiculo ex psona eius, ut infra de actiõn. & oblig. l. quæcunque gerimus: ẽm Bal.

n *Publiciana tẽpus emptionis*] & traditionis: alioquin finis huius legis esset ẽrius huic, §. & inf. l. prox. & infra pro sol. l. iij. & infra pro emp. l. secũda, in princip. & infra de usucap. si aliena. in qbus omnibus dr̃ etiã tempus traditionis inspici. Item in uenditione hæc duo tempora spectantur, scilicet tẽpus contractus & traditionis quo ad vsucapionem. In alijs autem contractibus solũ tempus traditionis, ut bonam fidem exigat: unde & quo ad Publicianã idem sit quod ĩ alijs, ut sufficiat unũ tempus, ut infra pro soluto. l. i. & pro empto l. secunda. i. respon.

o *Continet.*] ut bonã fidem exigat.

p *Actionem*] impediendam. Accur.

q *Deduci.*] quia quãuis sciat alienam, nihilominus usucapit, ut infra de acquirendo rerum dominio, l. bonæ fidei. §. in contrarium, ergo Publicianam habeat. Accur.

r *Non pœrit.*] si modo fuerit malæ fidei tempore emptionis, uel traditionis. Accur.

s *TRaditionem. Bona fide.*] ex parte emptoris. Accursius.

t *Quia vsucapere*] hæc est bona ratio. ut infra eodem, l. cũ sponsus §. si res, & supra l. prox. cum qui. in prin. sed contra infra eo. l. cum sponsus, §. in uectigalibus.

u *Initio.*] quod uideretur, ut argume. C. de fal. l. ex initio. Accursius.

x *Oportere & tunc.*] scilicet cum experitur, secundũ quosdam: argum. § partus, infra eodem, l. si ego. quod reprola. quia scientia post traditionem non obstat, supra l. prox. §. Publiciana. Dic, ergo tunc, scilicet cum uenditur: & sic duobus temporibus debet habere bonam fidem, ut modo diximus in §. Publiciana.

1 † *Flo. etiã.*

2 † *Flo. & in hono.*

3 † *Alias, hoc.*

4 † *Flor. licet.*

5 † *Alias, & si.*

6 † *Fl. in hac actione.*

7 † *Fl. est §. & incip. Iulia libr. 7. Dige. scripsit, traditionem.*

8 † *Flor. vti.*

9 † *Duar. et tunc, ut sit sẽsus, oportere tũc cui res bona fide tradita est, bona fide quoque emisse, q̃ emẽdatio difficultatẽ cã tollit, q̃ ex verbo, tunc, apud Accursiũ. ori tur, & breuiter complectitur vtrũque tp̃s, q̃ in eo desideratur, q. acturus est Publiciana.*

10 † *Fl. bona fide.*

Vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Bar.

Caius lib. 7. ad edict. prouin.

LEX X.

De pretio verò soluto nihil exprimitur, vnde pôt coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, vt requiratur, an solutum sit pretium, a an non. 1 †

Sufficit, quod res sit tradita, vel pro tradita habita. Itē sufficit rē esse emptā, velin re empta cōtineri. B.

Vlpian. lib. 16. ad edictum.

LEX XI.

Siue aût emptori res tradita est, siue emptoris hæredi, Publiciana competit actio.

¶ Si quis rem apud se depositam, vel sibi commodatam,[b] vel pignori sibi datam, emerit, pro tradita erit accipienda, si post emptionem apud eum remansit. ¶ Sed & si præcessit emptionem[c] traditio, idem erit dicendum.

¶ Item si hæreditatem emero & traditam mihi rem hæreditariam petere velim: Neratius scribit esse Publicianam.[d]

Pluribus ementibus ab eodem potior est, cui traditio facta est: si a diuersis, præfertur possessor. Bart.

¶ Si duobus * quis 2 † separatim[e] vendiderit, bona fide ementibus, videamus, quis magis publiciana vti possit: vtrū ius cui priori[f] res tradita est, an is 3 † qui tm̄ emit. Et Iulianus li. vij. Dig. scribit, vt si 4 † quidem ab eodem nō domino emerint, potior sit cui priori res tradita est: quod si à diuersis non dominis, melior causa sit possidentis, quam petentis.[g] quæ sententia vera est. ¶ Hæc actio in his quæ vsucapi non pñt,[h] puta furtiuis, vel 5 † seruo fugitiuo,[i] locum non habet.

¶ Si seruus hǣditarius ante aditā hǣditatem rē aliq̄ emerit & traditam sibi possessionē amiserit, rectè hǣs Publiciana vtitur, quasi ipse possedisset.[k] ¶ Municipes quoque, quorum seruo res tradita est, in eadem erunt conditione.

¶ Paulus libro 21. alias 19. ad edictum.

LEX XII.

Siue peculiari nomine seruus emerit, siue non,[l]

a De pretio. Pretium.] eadē ratione ergo nec de satisdatione alia quæritur: sed secus in directa rei ven. vt C. de rei vēd. l. quoties, & Insti. de rer. diuis. §. venditæ, & j. de tribu. l. procuratoris, §. pen. & infra de contrahen. emp. l. q̄ vendidi. Item no. q̄ vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debem*. Vt vbi aliq̄d statuit, nos vltra non procedimus vt hic, & j. de iudi. l. ij. §. cōuenire, in fin. §. & de postu. l. quos prohibet. & de off. præsi. l. ij. & infra de aleato. l. i. §. q̄ vero. & infra si mē. fal. mo. dixe. l. 1. §. sed si mercedē, & j. so. mat. l. si uero nego tiū, §. pen. & infra de verb. obl. l. quicquid. i prin. & infra de vi & vi arm. l. j. §. q̄ aūt ait prætor. & inf. de euictio. l. si rem quā, §. fin. & C. de cadu. tol. §. fin aūt ad deficiētis, in fi. l. & infra de cē. l. forma. ecōtra, quia supplere dēmus, ut infra de testi. l. q̄situ. & supra q̄ ex cau. ma. l. ab hostib. §. sed q̄ prætor. & supra de arbi. licet āt, & infra de leg. præ. l. 1. §. gn̄aliter, & j. de off. asses. l. liberti. & i fra de præscr. ver. quis actionum, & l. qui ser uandarū, in fi. & infra de spon. ofo. Sol. vbi lex ē quę gn̄aliter loquitur, nec est alia specialis quæ de materia illa loquitur: tūc obtinet primū: vt infra si a pa. quis fue. ma. l. patrē. si vero sit specialis quæ plus dicit in aliquo quam generalis: tunc q̄ omissum est a lege, scilicet generali, non est omittendum &c. ut in secundo: sed est arg. j. extra de off. & pōt. iud. dele. c. præterea.

b Siue autem Commodatam.] cum præsens sit, ut dixi supra tit. j. l. eius rei. Et no. q̄ differunt in hoc hęc duo responsa huius § quia in primo post venditionem rei fuit commodata res emptori: in secundo præcessit commodatum, secundum Azo. Vel dic, quod in vtroque præcessit: sed in primo ex commodati causa vel simili: in secundo ex causa emptionis conditionaliter factæ, quę conditio postea extitit, & tunc videtur fieri venditio: & sic præcessit traditio: vt infra de solu. l. sub conditione. uel tradidit publica venditurus Et facit. Inst. de rerum diuis. §. interdum, & infra de acquir. rer. do. l. qua ratione, §. interdum.

c *Emptionem*] id est existentiam conditionis.

d *Publicianam*] contra videbatur: quia licet hæreditatē emerim, non tamen singulas res emi: vnde pro singulis de euictione non ago: ut C. de euictio. l. j. Sed tamen ago Public. ut hic: quia cum tradidit, videtur affirmare quod fuerit hæreditaria. Accursius.

e *Separatim.*] alias esset communis.

f *Priori.*] id est prius: nomen pro aduerbio.

g *Petentis*] nisi duo non domini pro vno habeantur: vt patet ibi in hac distinctione, distrahitur eadem res duobus insolidum: quandoque ab vno qui fuit dominus: & tunc qui prius traditionem nactus est, potior est, si tamen soluerit pretium: vt C. de rei vend. l. quoties, & Instit. de rerum diuis. § venditæ, nisi prior priuilegiatus esset, vt ecclesia ut C. de sacrosanc. eccles. l. fin. Quandoque ab vno non domino, & tunc idem: ut tamen non distinguatur, sit pretium solutum, vel non: licet quidam distinxerint, sit solutum, vel non, & probantur hæc supra eodem, l. de pretio. & hic, quandoque ab vno non domino vni, & eodem postea domino alteri: & tunc idem erit. Et hoc est notabile hoc casu, quod Publiciana præfertur directæ reiuendic. contra regulam: vt supra de rei vend. l. si a Titio, & infra eodē. l. penult. & fin. Quandoque a diuersis non dominis, & tunc si contra tertiū, idē: sed inter se potior est possessor. ut hic, & infra, de act. emp. l. si ea res, §. fi. & de pigno. l. si debitor. hoc nisi diuersi non domini pro vno tātum cōpatēturvt si ego emi a Titio, & g traditionem accepit tu postea emis, & accipis ab eodem, deinde alij vendis & tradis: sicut tu vinceris a me, ita & ille cui vendidisti quia nihil plus quam habes, in eum potuisti transferre de pretio. nam & alias dicitur hæres hæredis, &c. vt infra de reg. iuris, l. in his, §. non debeo. & l. quod ipsis, & C. de hæred. instit. l. fi. sic & emptor qui emit ab emptore, a primo emisse videtur, & eisdem vtitur defensionibus, & obtinet locum hæredis: vt C. de euictio. l. emptori, & infra de contrahenda emptione l. dolia, §. primo, & infra de vsucapio. l. id tempus. §. primo. Quandoque ab vno domino, & ab altero non domino: & tunc qui a domino habet causam, potior est, vt infra de actio. emp. l. si ea res in fine. Nisi non dominus a domino ius distrahendi haberet: ut si debitor vni, creditor alij distrahat: vt infra de diuer. & tempo. præscrip. l. de accessionibus, § fin. Azo. Et no. quod similis distinctio quæ fit hic, fit & in pignore: ut infra qui potio. in pigno. hab. l. si non dominus.

h *Non possunt.*] propter sui vitium, vt subijcit. idem si per legem sit inhibita alienatio & sic vsucapio: vt infra eodē, l. cum sponsus. §. si res. Cæterum aliæ quæ vsucapi possunt in præiudicium priuatorum: licet non vsucapiantur in præiudicium fisci, per Publicianam peti possunt, si bo. fi. accepit qui petit: vt infra eodem, l. cum sponsus, § in vectigalibus Item, si quis in facto errans forte emit a pupillo rem eius, cuius alienatio est inhibita sine decreto. Item nec seruitutes quæ non habent perpetuam causam, vsucapiuntur: tamen per hanc actionem petuntur, ut infra eo. l. si ego. §. H.

i *Fugitiuo.*] qui sui furtum facit, vt C. de seru. fugiti. l. prima. Azo.

k *Possedisset.*] licet non possederit: quia in hoc casu si ex peculio acquisiuit, primordium vsuca. est tempus aditæ hæreditatis, ut infra de vsucap. l. fin. §. fin. & sic datur hæredi, cui nunquam possessio fuit quæsita, ut infra eodem. l. cum sponsus, §. is cui. dominium autem hæreditati acquireretur si fuisset dominus tradens, sed possessio ei acquiri non potest, ut infra si quis testam. libe. esse iul. l. 1. §. Scæuola. Accursius.

l *Siue peculiari. Siue non.*] dummodo noïe municipum. Si ego.

1 † Flor. deest, an non.

* Ad intel. huius §. vide Zuchar. in l. fin. nu. 997. C. de edict. diui. Adr.

2 † Hæreditatem, supple.

3 † Alias, an etiam is qui.

4 † Alias, vt salicet quidem

5 † Dum seruo.

Vlpianus lib. 16. ad edict.

LEX XIII.

SI ego 1 † emi, & mea volũtate alii a res sit tradita, Imperator Seuerus rescripsit, Publicianam b ei 2 † dandam.

Pro seruitutibus realibus & personalibus habet locum Publiciana. Barto.

¶Si de * vsufructu tradito c agatur, Publiciana datur. Itemque de 3 † seruitutibus vrbanorum prædiorum per traditionem constitutis, vel per patientiam d forte, si per domũ quis suã e passus est aquæductum transduci. Itẽ rusticorũ. nam & hic traditionẽ & patiẽtiam esse 4 † tuend. m constat.

Difficilis est 1 & hoc dicit. Vitium furtiuitatis impedit Publicianam in re furtiua et partu eius apud furem, & eius successorẽ vniuersalem, sed apud successorem singularem titulo onerοso, vel lucratiuo non impeditur vsucapio, nec Publiciana in partu, & partu partus. Bart.

¶Partus ancillæ furtiuæ, qui apud bonæ fidei emptorem conceptus f est, per hanc actionem petendus est? & etiam g si ab eo qui emit, h possessus non est. i Sed hæres furis hanc actionem k non habet, quia vitiorum defuncti successor est. l

¶Interdum m tamen licet fur tiua mater distracta non sit, sed donata ignoranti mihi; & ea 5 † apud me conceperit & pepererit, cõpetit mihi in partum 6 † Publiciana (vt Iulianus ait n) si modo eo tempore quo experiar, 7 † furtiuam matrẽ ignorẽ. o Idem Iulianus generaliter dicit, ex qua causa p matrem vsucapere possem si furtiua non esset, ex ea causa partum me vsucapere q posse, si furtiuam esse matrẽ ignorem. r 8 † Ex omnibus igitur causis 9 † Publicianam habebo. Idem est & si ex partu partus est, & si non natus, sed post mortem matris, exsecto ventre eius extractus est, vt & Pomponius lib. 40. Digestorum 10 † scribit.

Quod de re empta est, vel rei emptæ accedit, potest peti per Publicianam, h.d. vsque ad fi. Bart.

a SI ego Alij. cui donare volui, aliquis ꝗ vt procurator dare iussi, mihi dabitur: ut enim directum, ita & vtile dominium potest mihi quæri per procuratorem vero quę hoc gestiente, vel etiam tradente tantum: ut infra de dona. l. qui mihi. procuratori verò dari non possit Publiciana, cum titulum non haberet. Accu.

b Publicianam.] alias incipit hic lex, alias non.

c Tradito] scilicet ab aliquo in fundo qui suus non erat.

d Per patientiam.] q̃ in seruitute constituẽda pro traditione hr: vt j. de ser. rusti. prædio. l. i. § fi. & de ser. l. quoties, § seruitutũ, & l. pe. & j. de vsufr. l. 3. circa prin.

e Quis suam] quo ad opinionem, sic supra de peti. her. pro hærede, §. sed enim. & infra, de doli excep. l. apud Celsum. §. si quis non tutor. Azo.

f Conceptus.] non ita si prægnans surrepta fuerit, vt s. de sta. ho. l. penult. § præterea.

g Etiam] multo magis si possedit, vt j. de vsucap. l. non solum.

h Emit.] s. matrem, sic supra eo. l. cum q. §. in hoc. Accur.

i Possessus non est] q̃a peperit apud alium bo. fi. pos. vt n. directũ in partu mihi quærit dominium, si mea esset ancilla, apud quẽcũq; ipsa pareret: ita & Publiciana mihi debet quæri, si titulum habeo in ancilla: ut hic, & j. de vsu. l. in pecudum. in fructibus vero directum mihi quæritur dñium a quocunque percipiantur, ut inf. de vsur. l. qui scit. §. præterea. & de fur. l. qui vas. § in furtiuis. Et in hoc casu sine possessione quæri Publicianam, sicut in tigno diruta domus: ut j. ea. l. §. idẽ ait ædibus. & l. cũ sponsus. §. 1. Vel dic, cum aliquis possedit matrem grauidã, et filium ture uidetur possidere, cum portio sit viscerum eius: ut j. de ven. insp. l. 1. §. ex hoc rescripto.

k Hanc actionem.] scilicet Publicianam, etiam si bo. fidem prætendat, & etiam si apud eum concipiat & pariat, ut j. de usucap. l. sequitur. §. hæres. & §. de illo. Sed singularis sic ut hic, & infra de usuca. l. iusto. §. & si possessionis, & supra eo. l. cum qui. §. in hac.

l Successor est] ut C. de fruc. & lit. expen. l. litigator. in fi. & inf. de diuer. & tem. p. præscr. l. cum hæres.

m Interdum.] uidebatur soli emptori cõpetere: quia de solo dixerat, & p hoc in alio remouerat. ut arg. C. de pro. l. maritus. Et sic verbum, distracta, tñ ad emptorẽ pertinet: vel uidetur ꝗ in alio titulo lucratiuo idẽ ꝙ in hæreditate.

n Iulianus ait] idem puto & si ex alia causa quacunque iusta res ad me peruenerit, ut infra prox. § idem Iulianus generaliter & j. eo. l. quæcunq; nisi in uniuersali hærede, ut s. prox. Licet quidã dicãt in emptore tñ & donatore. Acc.

o Ignorem] alioquin partus impeditur usucapio, nisi q̃s denunciauit, ut in infra pro suo, l. si ancillam. Et sic nõ hẽret Publi. cũ cessat usucap. Item collige hic arg. pro iis q dicunt considerari in Publiciana bonam fidem etiam tempore quo agitur, ut & dixi sup. eo. l. traditionem in fi. Non contra, & hic subaudi, maxime, sic & infra pro socio. si nõ fuerint. in prin. potest & aliter solui, ut d. l. si ancillam.

p Ex qua causa] id est titulo,

q Partum me vsucapere] apud me conceptum & natum, cum mr̃ s. est furtiua. Azo. nunquid ergo ex causa emptionis vsucapio partum apud me conceptum & editũ ex matre empta? Rñ. non, quia aut est pars mr̃is, & tũc quasi furtiuus non vsucaperetur: aut non: ꝙ verum est. ut infra pro suo. l. 2. & tunc similiter eo. ti. non vsucapitur quo mr̃: ut j. de vsuca. l. si aliena, §. fi. Restat ergo, ut titulo pro suo vsucapiatur, & sic ex uno titulo oritur alius. Est ergo eadẽ cã qua agimus, quo ad genus. nõ quo ad speciẽ. Vel dic, eadẽ cã. i. occasione, sic j. de incẽ. rui. nau. l. j. §. 1.

r Ignorem.] s. tẽpe concipiendi & pariẽdi, & vt plene de hoc partu videas, dic, ꝙ si prægnantẽ ancillã surripio. vel non prægnantẽ, quæ tñ apud me cõceperit, & peperit, partus est furtiuus: & ei° noĩe actio furti daĩ. si verò apud me conceperit, peperit ãt apud bo. fi. pos. furtiuus est: sed eius noĩe non daĩ actio furti. Ideóq; dico in vacca furtiua, non obstante eo quod dr̃ j. de vsuca. si aliena. §. si ubi dr̃ posse vsucapi editum apud bo. fi. possessorem. quia illud dico corrigi per l. infra. de fur. l. qui vas. §. si ancillam. uel ibi concepit apud hæredem defuncti, sed peperit apud bo. fi. pos. & in his casib. certũ est partũ uel fœtum vsucapi non posse obstante vitio rei: si vero et concepit & peperit apud bo. fi. emptorem. non est furtiuus, nec eius nomine competit actio furti. Et si quæras, an possit ab eo vsucapi, attende, an sciuit matrem alienam, vel furtiuam, antequam conciperet, & tunc non vsucapit, an post. & tunc si sciat simpliciter alienã, & non furtiuam, non impeditur vsucapio, ut inf. de usuc. l. sequit. §. de illo. ibi. sed & si &c & §. si antequã. & l. iusto. §. sed si possessionis, & C. de fur. l. ancillæ. & pro empt. l. 2. Si uero antequam pariat sciat furtiuã, impedit usucapio: nisi dñm certiorauerit, cũ possit, alias non impeditur usucapio, ut j. de suo. l. si ancillã. Et sic no. ꝙ posterior scientia in partu impedit usucapionẽ. quod est speciale, quia in eo non habeo tit. alias nõ esset ita, ut C. de usucap. transfor. l. 1. § hoc proculdubio.

s Causis] i. prædictis. Itẽ hic no. ꝙ M. & quidam alii dixerunt hęredẽ usuca. posse ꝙ defunctus m. a. fi. possedit, cum ipse hæres putet rẽ fuisse defuncti, & argumentant in hunc modũ, res ista est usucapibilis. hic extraneus hr̃s possidet bo. fi. & iusto tit. s. pro hærede, ergo usucapit. Rñ. ↄ errores eorũ: & dico, ꝙ nõ est verè bo. fi. possessor, q a sua ignorantia præsumitur scientia, ut j. de diuer. & tẽp. præscr. l. cũ hæres. Itẽ successor vitiorũ & culpæ defuncti est, ut C. de fruc. & li. expen. l. litigator & s. proxi. Sed ipsi respondẽt, verũ est hoc, si uelit computare ips hæres quo defunctus possedit, aliàs non, vt j. de acq. pos. l. Põponius. §. cũ q. & C. de pscr. long. tẽp. l. 1. q̃ rñsio non ualet, nam habeo necesse cõputare q. initiũ usuca. est tp̃s quo cępit possidere defunctus ma. fi. hinc est, ꝙ hr̃s s. iẽs cõplet usucapionẽ a defuncto cęptã, ut j. de usuca. l. hæres eius. ergo si in initio ille defunctus mala fidẽ habuit. & hæres nõ usucapit, q a ab initio bo. fi. esse debet, ut j. de usucap. l. sequitur. §. de illo. in fi. §.

1 † Fl. ergo.

2 † Duas Publicianam illi dandam.

* de intell. huius text. vid. Longoual. in 4. Imperium. nu. 178 de usufr. mand.

3 † Flor. deest. de.

4 † Flor. deest. esse.

5 † Flor. deest. ea.

6 † Alias in partum.

7 † Quidã emendat, quo & pariat, sed repugnat l. 4. infra pro suo.

8 † ignorabam.

9 † Fl. causis bona.

10 † Fl. deest. Digestorum.

a.§.sicut ergo.ubi ego ab initio ma.fi.habui, post ignorãs non vsucapio:ita nec hæres:nam uice mea fungitur.ut inf. de vsuc.hæres.Itẽ arg.duarũ legũ.facit ĩ.de vsuc.l. non solum.in prin.& huius §.quib.dr̃ ꝙ si aliqua ex causa vsucapere possum ancillam,si furtiua non esset:ex eadẽ eius partũ vsucapiã apud me ɔceptũ & editũ: licet mr̃ fuerit furtiua, si mõ hoc ignorẽ: ergo ꝗ non vsucapit partũ ancillę furtiuæ, non vsucapit mr̃em non furtiuam vt hæres: sed hr̃s furis nõ vsucapit partum ancillæ furtiuæ, nec eius nõie hẽt Pub.ẽt si p̃redat ignorantiã ex psona sua: ꝗa vitiorum defuncti successor est: ut sup. hoc §.ergo non vsu. aperet mr̃em,si nõ esset furtiua,à cons. quẽti destructo: sed tunc nullum aliud vitium obstaret nisi rei alienæ scientia, & ita patet eam impedire vsucapionem, quasi penes hæredem vitium remanserit: vt C.de acqui.pos.l.vitia.Itẽ à ɔ̃rio sensu legis sumit pro hoc arg. ĩ.de vsuca.l.ubi lex.§. iterdũ. ſm Io. ubi dicit ꝙ vitiũ rei non personale si est purgatũ, non impedit vsucapionẽ: ergo vitiũ personale etiam purgatũ impediet eã. vsucapio autẽ pro hęrede aliàs habet locũ ubi defunctus non habuit malã fidẽ. Acc.

1† Fl. accidit.
2† Fl. non.
3† Flor. & ad partem.
4† Alias deest Publiciana.
5† Fl. lib. 18.

¶Idem ait: ædibus emptis, a si fuerint dirutæ, ea quæ ædificio accesserunt, huiusmodi actione petenda, b Quod tamẽ per alluuionem c fundo accessit, simile fit ei cui accessit: 1† & iõ si ipse fundus Publiciana peti non potest, d nec 2† hoc petetur. si aũt potest, & pars 3† quæ per alluuionem accessit. e & ita Pomp scribit. Idem adijcit, & si statuæ emptæ partes f recisæ petantur, similem actionem proficere. ¶Idem scribit, si aream emero, g & insulam in ea ædificauero, rectè me Publiciana vsurum. h Item inquit: si insulam emi, & ad aream ea peruenit, æquè potero vti Publiciana. i 4†

Valet donatio facta a sponso sponsæ: & ideo est sufficiens causa ad vsucapionem, & Publicianam. Bart.

Paulus lib. 21. 5† ad edictum.

LEX XIIII.

CVm sponsus spõsæ seruũ

a *Emptis*]a vero dño, quibus tigna aliena erant apposita.
b *Petenda.*]& tñ nunꝗ̃ possessa fuerũt, vt ĩ. de vsuc.l.cũ ꝗ. nã eis euictis agiẽ ex empto, ut ea.l.cũ ꝗ.§. si columnam.
c *Quod tamen per alluuionem.*]licet ita sit, ut s̃. dixi i accessione q̃ est in ipsa re, aliud tñ est in ea q̃ fit ipsi rei, ſm Ir. vel dic, ꝙ tñ &c.q.d. per Publicianã petunt tecta domui, licet domus rei vendi. petaẽ, alluuio tñ semꝑ eadẽ actione cũ eo cui accessit, petit, ut hic, & arg. ĩ de vsufr.l si à Titio. §.fi.& est ratio, quia primum accedens extinguitur accessione, ut non possideatur, secundum non. Azo.
d *Non potest*]ut quia lex prohibet, ut ĩ.l proxi.§. si res.
e *Accessit.*]s. eadem actione petitur. Azo.
f *Partes*]adiunctæ per ferruminationẽ, unde licet sint abruptæ, petuntur tñ simili actione ut prius anteꝗ̃ essent adiectæ. Vel (qđ verius est) eadẽ actione qua & statua, secus si per applumbaturã, ut s̃.ti.1.l in rẽ.§.itẽ quæcũq;. sicq; est hic idẽ qđ in alluuione. Azo. s. qñ per ferruminationem.
g *Emero*]à non domino: Accur.
h *Vsurum.*]ad insulam totam interim dum constat, licet aream, non insulam emerim.
i *Vel Publiciana*]q̃ro area, licet insulã, nõ areã emerim.

CVm.] CASVS. Per uerba de futuro cũ Berta spõ alia ɔxi, & isti Bertæ seruum donaui alienũ, & ipsa bona fide recepit. unde valuit donatio, postea illũ seruũ ab ea in dotẽ accepi, diuortio facto ipsa seruũ repetit. Dr̃ hic. ꝙ si ista Berta possideat, hẽt exceptionẽ, & si cadat Berta à pos. petet eũ Berta ꝑ Pub. siue ego possideã, siue aliꝰ extraneus.
¶*Is cui*]Decessit Titius, rẽ alienã bo fi. possedit, qui decessit, & hær. instituit, & eũ rogauit ut totã hęre. mihi restitueret, ipse heres uerbo tñ mihi restituit. postmodũ al quis bona hæc possidebat. & res ẽt alienæ. an mihi fideicõmissario detur Public. pro istis rebus & alijs? Et dr̃ ꝙ sic.
¶*In vectigalibus.*]A priuato non domino emi prædium vectigale uel fiscale, & a pos cecidi, habeo Publ licet vsucapi non possit. idem est si superficiariam insulam emerim, & à pos. cecidi. nam habeo Publ. Si emi à te rem quæ prohibetur alienari lege uel constitutione, sicut fundus dotalis, vel res minoris, & cecidi à pos. an competat mihi Public. quæritur. Et respon. non.
Publiciana.] Seruum nondũ unius anni à te emi bo fi. à cuiꝰ pos. cecidi, an mihi cõpetat Pub. quæritur. Et resp. ꝙ sic. postea dicit, ꝙ & ꝓ parte agere possum Pub. & si tenui per momẽtum, & cecidi à pos habeo Pub. Viuia.

donasset, K eumque in dotẽ accepisset ante usucapionem, rescriptum est a diuo Pio, facto diuortio, restituendum esse seruum. l Nam ualuisse donationem inter sponsum & sponsam m constat. 6 † Dabitur ergo & possidenti n exceptio, & amissa possessione o Publiciana: siue extraneus, p siue donator possideat. q

Verbalis restitutio Publicianam transfert in fideicommissarium, etiam possessione non apprehensa. Bar.

¶Is cui ex Trebel. hereditas restituta est, q etiam si non fuerit nactus possessionem, vti potest Publiciana.

Emptor respectu vtilis dominij habet Publicianam. Bart.

¶In vectigalibus & in alijs prædijs quæ vsucapi non possunt, r Publiciana competit, si fortè mihi bona fide tradita sunt. Idem est &

K *Seruum donasset.*] alienum: alias directa rei vẽdicatio solu. matrimonio daretur: vt C.de iu.do.l in reb.
l *Seruum*] per Publicianam, & etiam per actionem de dolo.
m *Sponsam.*]s. scriptũ est: ut C. de do. ante nup.l.1.cum ergo valet donatio, locum habet vsucapio, ergo & exceptio & Publi. secundum Ioan.
n *Possidenti.*] scilicet mulieri.
o *Possessione.*]quod est quando dedit uiro.
p *Siue extraneus.*]hoc casu datur Publ. tantum: sed si donator possideat, tunc actio de dote: vt infra solu. mat.l.si aliena.
q *Restituta est.*] solo verbo. ut inf. ad Trebel.l.facta.§.respõ & l.restituta.§.sed si verbo.
r *Publiciana.*] ex sua persona, non aũt ex defuncti, quia defuncto directa competeret, tunc directa ẽẽ si non apprehenderit. Et idẽ in legatario, & eo cui est donaue causa mortis. & ſm hoc res fuit defuncti, vel ex sua persona demum possessione apprehensa, ut s̃.eo.l uel donationes causa mortis. ex persona defuncti qui habuit Publicianã ẽt prius, & sic fuit hic, & ſm hoc res non fuit defuncti. Vel dic, ꝙ hẽt ex sua persona ẽt non apprehensa possessione pro illis rebus quæ non fuerunt in dñio testatoris nã pro illis rebus quę fuerunt in dñio, hẽt directam, & aliud in legato est. l.cũ res non fuit defuncti. ꝗa ibi opus est apprehensione possessionis, ut d.l. uel donationes cã mortis. ꝗa hæreditas ius quoddã vniuersale est. vt ĩ ad Trebel. l mulier.§.fin.& l.nam qđ.§.fin nec pro his hẽbit Publ ut differat a p̃cedenti possessione, at legatũ non sic. Itẽ ꝓꝓ fideicõmissario hęreditatẽ cogit ꝗs adire, nõ aut ꝓꝓ legatũ. Item in legato acquiritur dñium nescienti legatario hæreditate adita, ut ĩ. de leg 2.l.cum pater.§ surdo. in fideicommissaria hær. demũ ea restituta, quæ restitutio etiam solo uerbo fit, ut infra ad Trebel.l.restituta.
s *Non possunt.*]ut publicis populi Romani; ut ĩ. de usucap. l.usucapionẽ. secus in ijs q̃ ꝓꝓ rei vitium nõ pñt usucapi, vt s̃.eo.l.siue.§.hæc actio. uel ẽt persona, ut s̃.eo.l.traditionẽ.& in re inalienabili, ut ĩ.prox.§.Collig. ẽt hic, ꝙ prædia vectigalia non pñt vsucapi. & sic est ɔ̃ ĩ. de dam. infe. l.si finita.§.si vectigalibus.in fi. Solu. a sciente non, sed ab ignorante sic. Vel ibi speciale, ut in eum casum possint usucapi secundum Ioan. Vel ibi loquitur in prædiis uectigalibus alicuius ciuitatis, hic de fiscalibus. uel dic, vsucapiũtur ut utile dominium amittatur, ut si emam ab eo, quẽ credo habere utile dominium, qui non habet. Et idẽ in superficiario, non autem quoad directum, ut pensio nõ soluatur. vt C de præscrip. 30. anno l.competit.& de fun.p. tris l iub. mus.lib. 11. Quod autem dixi, non vsucapi, uerum est per decem ann. sed per 20. sic, ut infra de diuer. & tempo.præscri.l.in omnibus. Accur.

6† Flor. deest, constat.

a *Superficiariam*] quantum ad Publicianam, ut eam habeam, non quantum ad vsucapionem: quia superficiariam insulam bene usucapio. vel dic quod nec illam usucapio quo ad directum dominium: ut modo dixi.
b *A non domino.*] aut ab eo quem credo superficiarium, cũ non sit. Accur.

* De insula superficiaria, vi l. 1. §. & generaliter, de vi & vi arm. .9. 3 & usufru. l. 39 §. damn. de dam. infe. vt & superficiarius, fundus, d. l. 1 ff. qui b. ex mo. vsusfru. amitt. Seneca lib. 4 epist. Mathematicos (inquit) superficiaria, est, in alieno edificat aliena accepit.
1 † Flor. deest, &.
2 † Fl. est petere.
3 † Fl. etiam.
4 † Experietur. Fl. experitur.

c *Lex.*] Iulia fundi dotalis, ut Inst. quib. alie. licet. in princ. idẽ in sacris & in similibus, quæ inalienabiles sunt, ut infra de vsuc. l. vsucapionem. Acc.
d *Constitutio*] scilicet diui Seueri, ut inf. de reb. eo. l. 1. Az. Idẽ de colono sine dolo: ut C. de agr. & cẽs. l. quẽ admodũ, sed ꝓ ho te ipsõ. ut sup. eo. l. est qui, §. si à minore. Sol. ibi res aliena, non pupilli erat, & à pupillo alienata: hic autem pupilli, & ab eo alienata: arg. inf. de re eo. l. magis, §. 1. uel ibi in facto erra uit, uel hic cõtra pupillum.
e *Tuetur.*] id est non datur Publiciana.
f *Faciat* quod esset si daret Publicianam huic emptori. Acc.
g *Seruo.*] emptio à nõ domino. Accur.
h *Anniculo.*] anniculus est, qui est in ultimo die anni: licet nõ compleuerit, vt ꝟ. de verb. sig. l. anniculus. Erat aũt cã dubitãdi: q. in Publiciana permittit prætor dicere, quasi usuceperit, ut Inst. de act. §. aliæ, sed hoc tã breui tempore, scilicet anni, non poterat contingere: cum à l minus triennio fiat vsucapio. Acc.
5 † Al. persequendarum.
i *Si pro parte.*] momẽto, scilicet tantum.
k *Possidet.*] rem emptam à non domino.

Q *Vaecunque.*] CASVS. Ex qua cã que causa quæritur dominium facta traditione à domino, ex eadem causa facta traditione à nõ domino, si ca am à possef. competet mihi Publiciana. Aliquando tñ euenit, q licet quis iustè possideat, nõ tñ cõpetit ei Publiciana. ut si habeo rem obligatã, si cado a poss. non habeo Public. & est ratio in litera.
¶ *Qui à pupillo*] Si emo rem aliquam à pupillo ad hoc, vt mihi competat Public. probare debeo quod emi authoritate tutoris, & sic cum decreto, & q emi lege non prohibente, quia sic habeo Public. sed si emi falso tutore authore, videor emisse bo. fi. vnde Public. habeo. Vin.
l *Iusta causa.*] id est, iusti tituli.
m *Nacti*] in quibusdam tamen casibus datur Publiciana, etiam non apprehensa possessione, ut supra eo. l. cum sponsus, § it cui. & inf. eo. l. si seruus idem in iniunctis domui, ut in l. si ego. sup. eodem §. idem ait. idem in hærede & bo. possessore. Azo.
n *Nec*] pro non, s. competit. Accur.
o *Precaria.*] no. precaria est iusta, ut inf. cõi. diuid. l. cõmuni diuidundo, § inter. Sed contra, infra de acq. pos. l. Pomponius. § cum quis. Sol. dic, q non est iusta, ut ex ea fiat acceßio, uel dic, ut ibi dicitur. Accur.
p *Eo animo.*] Ex affectu tradentis, ut infra de vsucapio.

si superficiariam * insulam * à non domino b bona fide emero.

Pro his quæ alienari nõ possunt, Publiciana non competit. Bart.

¶ Si res talis sit, ut eam lex c aut constitutio d alienari prohibeat, eo casu Publiciana nõ competit, quia his casibus neminem prætor tuetur, e ne contra leges faciat. f

¶ Publiciana actione, etiam de infante seruo g nondum anniculo, h vti possumus.

¶ Et 1 † si pro parte i quis rem petere 2 † vult, Publiciana actione uti potest. Sed & 3 † is qui momento possedit, k recte hac actione experitur. 4 †

Quæcunque iusta causa acquirendi dominium sufficit ad Publicianam. Bart.

Caius lib. 7 ad edic. prouin.

LEX XV.

Q Væcunque sunt iustæ causæ l acquirendarum rerum, si ex his causis nacti m res, amiserimus, dabitur nobis earum rerum persequendarũ 5 † gratia hæc actio.

Solennitas extrinseca nõ præsumitur, nisi probetur. Bart.

¶ Interdum quibusdam nec n ex iustis possessionibus competit Publicianum iudicium. Namque pignoratitiæ & precariæ o possessiones iustæ sunt: sed ex his non solet competere tale iudicium, illa scilicet ratione, quia neque creditor, neque is qui precario rogauit, eo animo p nanciscitur possessionem, vt credat se dominum esse.

¶ Qui a pupillo emit, probare debet, q tutore authore r & 6 † lege non prohibente se emisse. Sed & 7 † si deceptus s falso tutore authore 8 † emerit, bona fide u emisse videtur.

Prohibitio ne quis faciat id ad quod tenetur, non impedit actum geri. Bar.

Vlpianus lib. 16. ad edictum.

LEX XVI.

P Apinianus * lib. 6. Quæstionum scribit: Si quis prohibuerit, x vel denunciauerit ex causa venditionis rem tradi, y quæ ipsius voluntate à procuratore fuerat distracta, z & is nihilominus tradiderit, a emptorem tuebitur prætor, sive possideat, b sive petat rem. Sed quod iudicio empti c procurator emptori præstiterit, contrario iudicio mandati consequetur Potest enim fieri, ut emptori d res auferatur ab eo, qui venire mandauit, quia per ignorantiam non est vsus e exceptionem fundi, & mihi restituit ille emptor agere cœpit ex empto contra te nomine euictionis: & tu ei ad duplum condemnatus fuisti an possit me mandati actione contraria conuenire, quæritur. Et respon. q sic.

pignori. in prin. & infra de noxa li. l. si seruus depositus, prin. & §. 1. infra de euic. l. si cum venditor, in prin.
q *Debet*] ut etiam Publicianam habeat.
r *Tutore authore*] tutus authoritas in alienando exigitur. Item quod non prohibente lege: ut quia cum decreto, in talis sit res alias cum solo tutore, ut habes hi. & C. de admi. tut. l. lex quæ tñ no. hic, qui solennitatẽ dicit, eã probet: et C. de fideicommis. l. si de probat l. penul. & de falsis, l. si. Sed argu. contra. Insti. de fideiuss. §. si. si d illam intellige in his in quibus extrinseca solennitas nõ desideratur. Alii tamen dicunt etiam hæc omnia præsumi solenniter intercessisse, nisi contra probetur, per prædictum §. Insti. & infra de probatio. l. ab ea parte.
s *Deceptus.*] ab ipso forte etiam minore, q fuit mentitus se non habere tutorem aliũ vt sup. de eo lo. l. quid enim.
t *Falso*] vel quia maius, vel quia nullus.
u *Bona fide*] non tamen tenuit alienatio ut infra de reb. eo. qui sub tuto. vel curato. l. qui neque. Azo. Sed quo ad vsusfructus: Item secundum quos dam, ut detur Public.

P *Apinianus.*] CASVS. Mandauit tibi procurator meus vt fundum venderes, & vendidisti, & pretium accepisti, sed nõ tradidisti: quæritur an prætor defendat istũ emptorem à me non domino? Et respon. q sic: & si ego postea egi rei uẽd. & emptor excep. non opposuit, quã potest opponere, & sic fuit mihi cõdemnatus ad restitu-

6 † Flor. deest, et.
7 † Fl. deest, &.
8 † Al. deest, authore.

* Hanc l. vt puta Per. Saul [illegible] expo. & adnotat, qa [illegible] Si quis prohib. [illegible] & de eius [illegible] vide Bo lo m l. 4. § Ca. to. nu. 123. de verb. obl.

x *Prohibuerit*] procuratori suo.
y *Rem tradi.*] quæ non erat sua, ut sic faciat ad titulum.
z *Distracta.*] & sic non erat res integra, quare non potuit reuocare venditionem dominus, ut subiicit, & inf. de dom. l. qui saxum. in prin. & § 1. Accur.
a *Tradiderit*] pat. eius suo pudori, ut infra man. l. Quintus, in fi. r. resp. on.
b *Possideat.*] imò videtur quod non, & quod dominus potuit reuocare, ut infra de exceptio. rei vendi. l. prima, §. primo, quæ est contra. Solu. ibi, non erat pretium solutum, hic sic.
c *Empti.*] id est, pro euictione.
d *Emptori.*] agenti ad duplum re à domino euicta, qui ei venire mandauit.
e *Usus*] s. emptor, & hæc ignorantia est probabilis, quia in alieno facto, in hoc casu, s. an dñs mandasset, vel si ita fasset, an mandatũ reuocasset, qđ poterat fieri ignorante emptore, ut hẽs, ꝟ. de man. uin. l. si pr. & ꝟ. man. l. si fid. l. si non

diom

a *Si non actor.*]id est procurator, idemque venditor. & sūt hæc uerba exceptionis. Et no. ꝙ licet emptor patiatur hic iniuriam: quia tꝑe reuocationis erat iam pretium solutū, tamen sine culpa sua patitur, & ideo agit, ut hic, & infra, de fideiuss.l.exceptio. & infra de euict.l.si ꝑ imprudentiā. excep.rei ven.l.si à Titio. Quartus, quando ꝗ à non dño emit, à dño postea conuētus, fuit ab eo absolutus: nā & si ad dñm postea possessio redit, agitur ꝯ eū hac actione, ut ꝭ, & excep.rei iud.l.si quis rē. Quintus est ſm quosdam, ut sup. tit.1.l.si culpa. sed nos de utili in rē illā loq. dicimus. Acc.

S *I seruus.*]CASVS. Habebam seruum ꝗ à me fugit & cum erat in fuga, emit rē à non dño, & bo.fi. à cuius poss. cecidit, an mihi competat Publi. q̄ritur. Et respō. ꝙ sic, quāuis illius rei poss. nactus non sim.

b *Non sim.*] imò & ꝑ fugitiuū possessio q̄ritur, ut ꝭ. de acq. poss. l.j.§.ꝑ seruū ꝗ in fug. in fi.§.& l. rē quæ nobis, & de libe.cau. si cui.§.licet. in fi. q̄ sūt cōtra. Sol. ibi fuit tradita res seruo, hic nō, secundū quosdā. Alii dīcūt ꝙ acqrit ciuilis, ut ibi: nō naturalis, ut hic: & rōne illius ciuilis dat hic Publiciana si ab ea dñs cadat. Tu dic hunc seruum ab alio possideri, & mala fide, unde possessio ꝑ eū nec possessori malæ fi. nec mihi dño acquiritur, ut inf. de acqui. pos. l.1.§. sed si ꝑ eū, dñium tñ mihi acq̄rit directū si dñs erat tradens, vel utile si non erat dñs, & ita Publiciana, ut hic: & sic sine possessione hoc casu Publiciana acquiritur, ut & dixi supra eodem, l. quicunque in princi. Item & pro his rebus habeo actionem vi bo. rap. si seruo raptæ fuerint, ut & inf. ui bo. rap. l.2.§. si fugitiuus.

P *Aulus.*]CASVS. Rem à non dño bo.fi. emi, ab huius rei pos. cecidi: & dñs uerus eam possidet, quęritur, si ago contra uerum dñm Public. an possit excipere? Et rñ. ꝙ sic, & in l. seq. datur consilium uero domino quod potest obiicere exceptio. iusti dominij, & hoc propter æquitatē, quia æquitas hoc suadet. Nam Pub. actio non ideo inuenta est, ut res uero domino auferatur, sed ut potius rē habeat bo. fi. emptor olim præter dominum.

ceptione, quam debuit opponere, veluti, si non actor[a] meus ex uoluntate tua uendiderit. 1†

Per seruum fugitiuum acquiritur domino Publiciana. Bar.

Pomp. lib. 4. 2† ad Sabinum.

LEX XVII.

SI seruus meus, cum in fuga sit, rem a non domino emat, Publiciana mihi competere debet, licet possessionem rei traditæ per eum nactus non sim.[b]

Exceptio dominij repellit Publicianam. cū l. seq. Bartol.

Papinia. 3† lib. 10. Quæstio.

LEX XVIII.

PAulus notat 4† Exceptio[c] iusti dominij Publicianæ obijcienda est.

¶ Neratius lib. 3. membranarum.

LEX XIX.

PVbliciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur (eiusq; rei argumētum est primo æquitas,[d] deinde exceptio[e] si non 5† ea res possessoris sit.) sed ut is[f] qui bona fide emit,[g] possessionemq; eius ex ea caussa nactus 6† est, potius[h] rem habeat.*

TITVLVS III.

Si ager uectigalis vel i 7† emphyteuticarius petatur.

Emphyteuta uel habens fundum vectigalem etiam contra dominum, si non cessauerit in solutione pensionis, habet utilem in rē. Bartol.

Paulus lib. 21. ad Edictum.

LEX PRIMA.

AGri ciuitatū[k] [secundum 8† Iulian sententiam]* alij vectigales vocantur: alij nō 9† vectigales.

¶ Vectigales vocantur, qui in perpetuum[l] locantur: id est hac lege, ut quandiu 10 † pro his vectigal pendatur, tandiu 11 † neq; ipsis qui conduxerūt 12 † neque his qui in locum eorum successerūt,[m] auferri eos[n] liceat. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, ut priuatis 13 † agros nostros colēdos dare solemus.[o]

¶ Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibus, quamuis non efficiantur domini,[p] tamen placuit competere eis in rem[q] actionem * aduersus quemuis 14† possessorem: sed & aduersus ipsos municipes.

Vlpia. li. 16. 15 † ad edict.

LEX II.

ITa tamen, si vectigal soluant.[r] 16†

Paulus lib. 21. ad edictū.

LEX III.

IDem est & si ad tēpus[s] habuerint conductū: nec tempus conductionis finitum sit.

SI AGER VEctigalis, vel emphyteuticarii*. petatur.

i *Vel*] *pro.i. nam idem sunt, ut sup qui satisd. cog. l. sciendum. §. 3. Et dicitur ager vectigalis, quia reditus, siue pensio, quod vectigal dicitur, pro eo præstatur, ut inf. l. 1. & inf. de verb. sig. inter publica § publica et de his dicitur infra de dā. infe. l. si finita. § si de vectigalib. & inf. de tritic. l. 1. §. 1. Acc.*

A *Gri.*] CASVS. Hic dicit Iurisc. quod alii sunt agri vectigales, alii non, ut in littera.

¶ *Qui.*] Locauit mihi respubl. fūdū, ut q̄diu soluā mercedē, tādiu non auferat mihi: postea ego emphyteuta cecidi à poss. habeo utilē rei vēd. litē si sū dñs. Idē in eo qui accepit i emphyteusim, sed ad tpꝰ, qa & ille utilē rei vēd. hēt, si cadat à pos. Lex ista plana est, cum l. seq.

k *Agri ciuitatum*]idē iuris & in priuatis ut ar. ꝭ. de pet. hæ. ꝭ. l. item ueniunt. §. petitam. Accur.

l *In perpetuum.*]aliter q̄ hic, exponit inf. ꝑ so. l.1. sed sicut hic exponit Inst. lo. §. adeo. & i auth ꝺ ali. & emphy. §. licentiā. coll. 9.

m *Successerunt.*] iīti in rē illā cū, ut inf. ꝺ lo. pub. fru. l.1. i prin.

n *Eos.*]agros.

o *Soleamus.*]puta in annum.

p *Domini*]scilicet directo.

q *In rem.*]ut ꝭ. ꝺ pig. ac. tutor. §. fi. & ꝭ. de superfi. l. 1. §. quod ait ptor. & de hac actione loquitur inf. de euic. l. si cum uenditor. in prin. Et not. ſm Ioan. quod non dicit hic, quod etiam utile habeat dñium, sed satis potest dici. Veruntamen lex non uocat eū hæredem uel dominum qui habet utiles actiones, ut supra de mino. l. & si sine. § restitutus. Accur.

r ITa tamen. Soluant.]idem & si non soluant quo ad extraneos, & facit inf. de lo pub. fru. l.1. in fi.

ADDITIO Istam gl. dicit ualde no. Bal. hic, ad hoc, ꝙ si emphyteuta non soluit emphyteusim, non debet obiici ista exceptio ab extraneo, sed solum à domino, & est casus in l.2 C. de iu. emp. & sic non transfertur dominium ipso iure, sed domino uolente, secundum Bart.

s IDem est Etsi ad tempus]non modicum, ut arg. ꝭ. de su perfi. l. 1. §. quod ait ptor. Sed quod est hoc? sūt quidam 10 annorum, ut ar. ꝭ. de iti. act. priua. l.1 §. 1. Alii 10 an. ut C. de pscr. lon. temp. l. fi. & ꝭ qui & à quib. l. si ꝺ fid. l. cōmissaria. § Aristo. Tu dic arbitrio iudicis di.i non modicū, ut ꝭ. de iur. delib. l. 1. in fi. Medio placet. Accur.

1† Fl. ualidis.
2† Fl. l. 3.
3† Flor. Papinianus li. 10. q. Paulus notat.
4† Flor. desūt, Paulus notat.
5† Flo. eius, est eius sit.
6† Flo. Nactus est.
* Quā prædo est aut sine titulo possidet.
7† Fl. locum, uel id est.
8† Fl. ista in Iulia desunt.
* Quomā agri vectigales dicantur, pulchri differit. Alciatus lo. 3. dispū. c. 10. Qui uero emphyteutici & quid emphyteusis, Bartolinus Pius in annotat. ad tit. c. 45. de quo et C. de iure emphyt. & Higini. de limitib. agror.
9† Fl. desūt uectigales.
10† Fl. rēddi ut.
11† Fl. q̄ din.
12† Fl. conduxerint.
13† Fl. priuatim alias priuati.
* Vectigal cum actionem, & superficiaria Græci uocāt Cens.
14† Fl. quamuis.
15† Al. lib. 17 ad Sabinum.
16† Fl. soluant.

D E

¶ DE VSVFRVCTV.

Dictum est de actionibus in rem cōpetentibus pro corporalibus, nunc de ijs qua pro incorporalibus, vt seruitutibus. Et quia a ta sunt reales alia personales, de personalibus, vt de dignioribus pra multis, & vide Cuiac. in suis Paratitlis ad hunc titulum.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber VII.

Qui est tertius de Iudicijs.

TITVLVS I.

De vsufructu, & quemadmodum quis vtatur, fruatur.

¶ *Paulus li. 3. ad Vitelliū.*

LEX PRIMA.

VSusfructus est ius a alienis rebus b vtendi c fruendi, salua rerum substantia.

Celsus lib. 18. Digestorū.

LEX II.

ESt enim vsusfructus ius in corpore: quo sublato & ipsum tolli necesse est.

Caius lib. 2. rerum quotidianarum, siue aureorū.

LEX III.

OMnium prædiorum, iure legati potest constitui vsusfructus, d vt hæres iubeatur dare alicui vsumfructum. Dare aūt intelligitur, si induxerit in fundum legatarium, eumve patiatur e vti frui. Et sine testamento aūt, si quis velit vsumfructum constituere, pactionibus f & stipulationibus id efficere pōt. Constituitur 1 † aūt vsusfructus non tm̄ in fundo, & ædibus, verum & 2 † in seruis, & iumentis, cæterisque g reb. Ne tm̄ in vniuersum inutiles essent proprietates, semp abscedente vsufructu, placuit certis modis extingui vsumfructum, & ad 3 † proprietatem reuerti. h Quib. autē modis vsusfructus constituitur, 4 † & finitur, i ijsdem modis etiam nudus vsus & constitui & finiri solet.

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX IIII.

VSusfructus in multis * casibus pars dominij k est: & extat l 5 † quod vel præsens, vel ex die dari pōt. m

a VSusfruct. est ius. idest seruitus, & sic accipitur Insti. de rebus corp. & incorpo. §. 1. & ĵ. de seruitu. præd. l. 1.

b *Alienis rebus*] Alienis ideo dicit, quia res sua nemini seruit iure seruitutis, vt infra si vsusfru. pet. l. vti frui. & respon. Accursius.

c *Vtendi.*] propter creditorem qui habet ius in re aliena non potest tamen vti: imo furtum committit si vtatur. vt Institu. de obli. quæ ex delic. §. furtum autem. 1. rñ. Sed qa vsuarius hoc habet, scilicet ꝙ vtit, adiecit fruendi: quod plus est q̄ vti. vt Instit. de vsu, & habit. §. 1. Item quia hæc omnia habet superficiarius & emphyteuta, & similes: adijcit, salua rerum substantia: quod quidam sic exponunt, idest præstita cautione de saluanda substantia, vt C. eod. l. 1. vnde secundum vos quæritur, an ipsa cautio sit de definitione? & dñt ꝙ sic, quod non placet, quia sic non posset vsusfr. esse sine ea, sed est etiam antequam sit interposita vsusfruc. vt infra, de vsufr. ea. re. quæ vsu consum. l. hoc Senatusc. §. si pecuniæ, & ĵ. quemad. ser. amit. l. si partem, §. 1. & ĵ qn̄ dies vsusfr. leg. ced. l. cum ita. §. cum seruo. Itē, qnque cautio numquam præstatur, ut infra usufru. quemad. cau. si usufr. § planè. Non ergo est de definitione uel de substantia cautio usufruc. Dic ergo, salua rerum substantia, i. ne in totum pereat substantia, q. d. tandiu durat usufruc. quandiu durat substantia. & hoc est quod statim subijcit infra, l. proxim. & ſm hoc possunt dici illa uerba, salua rerum substantia, de definitione. Item an cautio quā usufructuarius præstat, possit ab hærede remitti? P. dixit ꝙ non: arg. C. eo. 1. l. 1. Sed nos contra p generalem regulam, ut C. de pact. l. pen. ult. item per similem, ut infra ad l. Fal. quod l. de bonis, in fi. & l. potest. Accursius.

d OMnium Vsusfructus.] sed differt ab alio legato: quia adita hæreditate cedit, ut infra quando dies usufruc. leg. ced. l. 1. §. dies. & C. de cadu. tol. §. excepto.

e *Patiatur.*] nam non recipiunt ueram traditionem, ut infra, de acqui. rerum dom. l. seruus, §. incorporales. sed patientia loco traditionis est, ut hic, & infra, de seruit. præd. l. 1. in fi. & infra, de serui l. quoties in fi.

f *Pactionibus.*] idest, pactionalibus stipulationibus. Vel dic, pactionibus, i. aliis contractib. a uerbo. oblig. & stipulationibus idest uerbo. obliga.

g *Cæterisq.*] scilicet omnibus, exceptis ijs quæ usu consumuntur, vt Instit. eo. tit. §. constituitur, sed in istis etiam potest vtilitatis causa: vt ibi subiungitur.

h *Reuerti.*] Nota, extinguitur formalis qui est seruitus, & cedit ad proprietatē, quæ est causalis: cum causa, quæ est proprietas, & ꝙ hic dicatur vsusf. causalis, qui est cum proprietate, probatur ĵ. de excep. rei iud. l. si cū testā. § pen. Item notat princ. huius §. ſm Ir. ꝙ quis non potest locare opas suas in perpetuū, ne inutilis esset libertas. Arg. pro eo. ĵ. de condi. & dem. l. Titio. §. 3. Sed tu dic ĵ. Nec ob. dicta rō: quia præstādo interesse liberatur, ut ĵ. de re iu. l. si quis ab alio. §. fi. Item quia p substitutū pōt seruire, et C. de epis. & cler. l. ad similitudinē. & l. quisquis. & aut. adscriptitios.

i *Et finitur.*] vt Inst. de vsu & hab. i pri. Sed nō oib. modis, qb. vsusf. ↄstituit, & vsus, vt infra eod. vsusfructus, & infra, de vsu & hab. l. vsus. Accur.

k VSusfructus. Pars dominij] idest species: ut dominium sit quoddam totū cōtinens sub se proprietatē nudam, & vsumfru. & ſm hoc, aliud erit proprietas nuda, aliud dñium plenum vt arg. C. de acq. poss. l. per procuratorem. ſm P. Vel verius dic. similitudinem habet cum dñio, ſm R. nō aūt est pars prædicamentalis: quia si esset dñium, sic ponitur portio ĵ. de ijs, qui de io. vel eſſu si vero. §. hoc edictum. Assimilatur autem ut statim subijcit eadem lex in quatuor casibus, qui sunt infra, l. proxim. nam non sic in alijs seruitutibus: ut ibi dices. Item uenit in uenditione bonorum, ut infra, de bon. auth. iudi. poss. in uenditione. item ei de dam. infec. cauetur: ut domino. ut inf. eodem, l. usufruc. leg. §. 1. & infra, de dam. infec. l. qui bona. §. superficiarium. Propter hoc autem dicitur pars dominii: ut hic, non quod sit dominium: ut infra, de uerborum sign. l. recte dicimus, & infra de leg. 1. l. Mæuius, § penul. Item in eo quod obligatur fideiussor pro usufruc. perinde ac si in partem fideiuberet, ut infra, de fideiuss. l. si a reo §. si a reo. Econtra in multis differt a dominio. Primo quia non usucapitur: ut infra, de usuca. iusto. §. non mutat. Item non impeditur usucapio proprietatis: licet sciam alienū usumfructum, ut infra, de acquir. posses. l. si quis fundum. §. fin. Item non habet instar dominii: quia si fructus portio petatur: & absolutio sit secuta, & pars accrescens uendicetur: non obstabit exceptio rei iudi. in proprietate secus, ut infra eod. l. si Titio §. fi. Item si is cui debetur seruitus, emat fundum seruientem, extinguitur seruitus: secus si emat usumfructum, ut infra de seru. urban. præd. l. si quis ædes. in prin. §. 1.

l *Et extat.*] idest certum est.

m *Dari potest.*] & ad diem ut infra, fam. er. l. & puto. §. ii. quod non est in aliis seruitutibus ut inf. de ser. l. 4. Accur.

1 † *Flo. Constituit autem.*

2 † *Flo. etiam in seruis, & iumentis.*

3 † *Flor. dai est, ad.*

4 † *Flo. constitui.*

* *Iuxta hoc est quod. Cicero ad Curium lib. 7. epist. rescrib. id cuius quæ esse proprium quo quisque vtatur, fruatur.*

5 † *Aliās, cōstat.*

a Concor. tex. in l. quisquis. & q̄ ibi no. eod. ti. & facit istud ſm Bal. hic, in arg. de uasallo, qui sit seruire p substitutū. conc. tex. in c. & quis decessit. si de feu. defun. fit cō. inter do. & uasall. in usi. feu.

Vsus.

Vsusfructus est diuiduus ab initio & ex post facto. h.d. cum l. seq. Bart.

¶ Papinianus lib. 6. alias, 7. Quæstio.

LEX V.

VSusfructus & ab initio pro parte indiuisa, vel diuisa constitui, a & legitimo b tempore similiter amitti, eademque c rõne per legem Falcidiam minui potest.[d]

¶ Reo quoque promittendi defuncto, in partes e hæreditarias vsusfructus obligatio diuiditur: & si ex communi prædio debeatur, vno ex socijs defendente, pro parte defendentis f fiet restitutio.

Caius lib. 7. ad edictum prouinciale.

LEX VI.

VSusfructus plurib. modis constituitur: vt ecce si legatus fuerit. Sed & proprietas deducto vsufructu legari potest, vt apud hæredem maneat g vsusfructus. Constituitur ad hæc 1 † vsusfructus, & in iudicio familiæ erciscundæ & cõi diuidundo, si iudex alij proprietatem adiudicauerit, h alij vsumfructum.

¶ Acquiritur aūt nobis vsusfructus non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eas quoque personas, quas iuri 2 † nro subiectas hēmus. i ¶ Nihil aūt vetat seruo meo hærede instituto k legari proprietatē deducto vsufructu.

¶ Vlpianus libro 17. ad Sabinum.

LEX VII.

VSufructu legato oēs fructus rei ad fructuarium pertinet. Et aut rei 3 † soli, aut rei mobilis vsusfructus legatur. Rei 4 † soli, vt puta ædium vsufructu legato quicū que rei 5 † reditus est, ad vsufructuariū pertinet: quæq; 6 † obuentiones sunt l ex ædificijs, ex areis, & cęteris quæcunq; ędium sunt. Vñ ēt mitti eū in possessionem vicinarum ædium causa damni infecti placuit: & iure dñij possessurum eas ædes: si perseueretur non caueri, nec quicquam amittere m finito vsufructu.

¶ Hac rōne n Labeo scribit, nec ædificium licere dño te inuito altius tollere, sicuti nec areæ vsufr. legato, pt in area ædificium poni. o quā sniam puto veram. Qm igitur oīs fructus rei ad eum pertinet, reficere p quoque cū ædes per arbitrium 7 † cogi Celsus libro 8 † 16. Digest. scribit.

Celsus li. 18. digest. scribit.

LEX VIII.

HActenus 9 † tñ vt * sarta tecta q hēat, si qua r tñ vetustate corruissent, s neutiquam 10 † cogi reficere: sed si hēs refecerit, passurum fructuarium vti. Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit. t Si quæ 11 † vetustate corruerunt, reficere non cogitur. Modica igitur refectio u ad eum pertinet, x quoniam & alia onera agnoscit, vsufructu legato: vt puta stipendium vel tributum, vel salarium, 12 † vel alimenta ab eo y relicta 13 † & ita Mar. lib. 13 scribit. Cassius quoque scribit lib. 8. iuris ciuilis, fructuarium per arbitrum co

a VSusfructus constitui.] quod non est in alijs seruitutibus, vt infra de seruit. pro parte:, & infra ad le. Fal. l. 1. §. si vsusfructus.

b *Legitimo tempore.*] scilicet x. Vel xx. anno. vt C. de præscrip. long. temp. l. fi. & in hoc differt ab alijs seruitutibus.

c *Eademq. ratione.*] quia pro parte constituitur; pro parte ergo diminuitur. Vel sic: quia pars dominij est: ergo pro parte diminui possit.

d *Minui potest.*] scilicet commode, vt infra ad leg. Fal. hæreditatum. In alijs autem tota petitur. sed partis æstimatio reddit, vt infra de excep. doli. l. pure, § fi. & infra ad leg. Fal. l lege Fal.

e *In partes hæreditarias.*] secus in cæteris seruitutibus, quia insolidū remanent obligati, ut infra de verb. obli. l. 2. & infra si seruit. vendi. l. loci. §. si fundus.

f *Defendentis.*] scilicet tantum: sed in cæteris seruitutibus in solidum, ut inf. si seruit. vendi. l. loci. § si fundus. Accur.

g VSusfructus Maneat.] non tamen per omnia vice cuiuslibet fructuarii habetur. ut infra de vsufruc. accrescen. l. idem, §. 1.

h *Adiudicauerit.*] vt hic, & infra fam. erc. & puto, §. 1. infra com muni diuid. si quis putans, §. pen.

i *Habemus.*] vt Insti. per quas perso. nob. acq. in princ.

k *Instituto.*] si dicas, a me & alij proprietatem legatā, tūc planum est. Item si dicas, ab alio instituto, & similiter alij extraneo proprietatem legatam, & tunc planū est. Si autem dicas: vt dixit tuum. ab alio instituto, & mihi domino proprietatem legatam; & tunc bene est, quia cedit dies ab adita hæreditate, vt infra quando dies vsusf. le. ce. l. 1. §. dies. Idcoque qa pōt interim manumitti seruus: & sic suo arbitrio adhibitevel alienari, & sic iussu alterius omnia conualescent, & cessat Catonis regula, ut infra de reg. Cato l. 1. Accur.

l VSufructu legato obuentiones sunt.] ergo cū licere obligare, sit fructus rei, ut Ɉ. de vsu. l. fi. & de reg. iu. fructus rei est, poterit fructuarius obligare. Sed ɔ̄ C. eo. l. interest. Sol. licere obligare est fructus, i. vtilitas, nō aūt obuētio: & sic hic. Vel pōt obligare ipsum ius, nō ipsam rē, cū sit aliena.

m *Nec quicquam amittere.*] nam etiam finito vsufru. retinet, ut hic dicit. & est ratio qa hoc ipsum est vsusf. & eius ratione accessit, ut infra pro soc. l. verum, §. si seruo cōi. & Ɉ. de pet. hære. l. at vbi. cū semel etiā cesserit dies huius perceptionis, ut C. quando dies leg. ced. l. 1. alias secus, vt inf. eo. l. si operas, & l. sed & si quis, §. si operas.

n *Hac ratione.*] quia omnis fructus pertinet ad fructuarium. Accur.

o *Poni.*] s. a dño, sed nec a fructuario: nisi q ad fructus sit necessarium, ut infra, l. px. & sequen.

p *Reficere quoque.*] qa vbi emolumentum, ibi onus, ut Inst. de leg. patro. tu. §, fi. Ac.

q HActenus. Sarta tecta.] idest vt reficiat tignum vel coppum apponendo. Alii sic, idest, vt habeat ea quæ remouent occasione emendationis: quod est verum, sed non per hāc legem. ut & Ɉ. eo. l. si quid ergo Accu.

r *Si qua tamen vetusta te.*] superiori ergo casu non vetustate, vel parua destructio, hæc magna arbitrio iudicis: ut subiicit, vñ &c.

s *Corruissent.*] cum tota domus non corruerit. & sic durat vsusfr. alias extingueret, ut Ɉ. qui. mo. vsus. amit. l. repeti. §. rei. Vel dic q hic erat vsusf. omnium bonorum legatus Accus.

t *Quærit.*] & rñdet.

u *Refectio.*] non causa vetustatis: uel etiā causa vetustatis.

x *Pertinet.*] ut eum facere cogat, ut hic, & Ɉ. l. proxi. in fi n. & Ɉ. de dam. infec. inter fructuarium, alias ab vsufructuario repellitur, vt Ɉ. de dam. infe. hoc amplius, §. fin. & l. seq. Et idē in creditore, vt reficiat, uel caueat, de damno. infec. alias suo iure priuatur vt Ɉ. de damn. infe. l. quod de creditore & l. si finita, §. item quæritur. Sed q̄ erit modica impensa in prædictis? Respon. duorū aureorum, ut ar. inf. de dol. l. si oleum. §. fi. Vel dic melius, iudicis arbitrio, ut inf. de iure delib. l. 1. §. fin. vltra quē si quid impendit, repetit a proprietario. ut C. eo. l. eum. In vsuario autem dic, ut inf. de vsu & habit. l. si domus.

y *Ab eo.*] scilicet fructuario cui legatus est vsusfru. Vel dic, ab eo fundo quidā hoc etiam habent in tex. Et sic no. q ratione rei quædam modica præstantur: ut & infra commoda. l. in rebus §. possunt, & C. de pig l. in summa. & sup. de pa. l. inter debitorem, & Ɉ eo. l. si pendente, § si quid. Sed arg. contra. inf. de contrah emp. l. fi. §. fin. Sed ibi erat personalis obligatio, non quæ rē comitatur. Vel refert, an causa demonstrandi tantum fuit dictum, ex illo fundo debere solui, ut ibi: an ut tantum inde soluerentur: ut hic, arg.

1 † Flor. adi hunc.

2 † Flo. iure.

3 † Alias, ab est, rei.

4 † Alias, de est, rei.

5 † Flo. deest, rei.

6 † Alias, & quacunque.

7 † Flo. arbitrum.

8 † Flor. denique est, lib. 8. Digestor. Dus.

9 † Flor. est § & incipit, Celsus li. 18. Dig. scribit. hactenus.

* Vide ad hoc Inno. in ca. a nobis. ext. de decimis.

10 † Flo. neutrum.

11 † Flo. quæ vi, si vetusta te corruerint.

12 † alias, salarium, idest tributum quod penditur pro solo, quod est publicum.

13 † Flo. eo relicta.

arg. inf. de leg. j. l. quidam testamento. & de leg. 3. l. Paulo Callimacho. §. si. Et arg. ℨ. de ali. lega. l. 2. & l. Lucius.
a *Reficere.*] nisi velit cedere vsumfruct. & infra eo. l. cum fructuario.
b *Arbores*] in locum demortuarum, vt ℨ. eod. l. agri. nisi sint dinulsę radicitus, vel vi ventorum deiectę, vel ruptæ, vt infra eod. l. arbores.
c *Neratius autem.*] Cassio & Aristoni ℨ. dictus. Respon. quod est verum si senserit de vetustate: aliàs bene dicunt, vt ℨ. eo. l. vsufructu legato in si.
d *Necessarias*] de his dic, vt dixi ℨ. eod. l. si cuius, §. fructuarius. in princ.
e *Ampliare.*] aliquid nouum faciendo, vt inf. eod. l. vsusfructus ius nouum. aliàs potest, vt ℨ. eod. l. si cuius, §. fructuarius. & §. vnde. quæ est contra.
f *Quamuis melius.*] melius esse non videtur quod fit contra domini voluntatem, vt Inst. de actio. §. præterea.
g *Item si fundi. Et si lapides*] aliàs lapides, al. iis apes.
h *Vsusfructus*] id est dominium: vel dic propriè ad vsum fortè cedendi. Accur.
i *His vsurum*] & frui tutum.
k *Continentur*] scilicet metalla post inuēta: & sic siue sint iam lapidicinæ iam effossi, siue lapidicinæ factæ, siue postea fiant, semper habet vsumfruct. Sed argumen. contra infra de contrahen. emp. l. fundi. vbi distinguitur an tēpore venditionis erāt inuētæ, vel non: sed ibi in alio casu dicit: quia non videbatur excepisse vēditor lapides, nisi qui apparebant.
l *Huic vicinus.*] quia ℨ. de augmentis, & ℨ. similiter dicit.
m *Pertinere*] hic no. quod accedit sequitur causam eius cui accedit, vt sup. de publici. l. si ego §. quod tamen. & C. de allu. l. 2. & infra de pign. actio. l. si conuenerit. §. si nuda. & infra de pignor. l. si fundus. in prin. & ℨ. de adm. tut. l. quoties. §. si & l. tutorem. & inf. de pacto. l. inter §. cū inter. & ℨ. eo. l. vsusfructuariū. §. si in viuarijs. & ℨ. de leg. j. l. ex toto.

1† *Fl. afferre.* 2† *Fl. li. 4.* 3† *Fl. pōt aut colere. nec factum.* 4† *Aliàs, de est, vt.* 5† *Fl. vtile.* 6† *Aliàs in ass. fundi.* 7† *Fructuary. Haloan.* 8† *Aliàs lib. 16.* * *Fructuari nō pōt compellere culturam, sed cogi ad eā: & est vo secundū Bal. q. a res inculta deteriorat. l. si merces. § cōductor inf loca.* 9† *Fl. Apes in eo fundo sint earū, & inf lapidicinas.* 10† *F hac vulgaris lectio verior est, cum nulla legatarij mentio præcesserit. Dua.*

gi reficere a quemadmodum subserere 1† cogitur arbores b Et Aristo notat hæc vera esse. Neratius autem c lib. 3. 2† membranarum ait, non posse fructuarium prohiberi quo minus reficiat: quia nec arare prohiberi possit 3† aut colere: & non solum necessarias d refectiones facturum, sed etiā voluptatis causa, vt 4† tectoria, & pauimenta, & similia facere: neque autem ampliare, e nec inutiles 5† detrahere posse.

Idem lib. 40. ad edictum.

LEX IX.

Qvamuis melius f repositurus sit, quæ sententia vera est.

Idem lib. 18. aliàs 17. ad Sabinum.

LEX X.

Item 6† ‖ fundi g vsusfructus sit legatus, quicquid in fundo nascitur, quicquid inde percipi potest, ipsius fructus 7† est: sic tamen, vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus lib. 18, 8† Digestorum scribit, cogi* eum posse rectè colere. Et si lapides ‖ 9† in eo fundo sint, eorum quoq; vsusfructus h ad eum pertinet. Sed & ‖ lapidicinas habeat, & lapides vendere velit, vel cretæfodinas habeat, vel arenas; omnibus his vsurum i Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias: quam sententiam puto veram. ¶ Sed si & 10† metalla post vsumfructum legatū, sint inuenta, cum totius agri relinquatur vsusfructus, non partium, continentur k legato. Huic vicinus l tractatus est, qui solet in eo quod accessit, tractari. Et placuit alluuionis quoque vsum fructum ad fructuarium pertinere m ¶ Sed si insula iuxta fundum in flumine nata sit, eius vsumfructum ad fructuarium non pertinere Pegasus scribit: licet proprietati accedat: n esse enim veluti proprium fundum; o cuius vsusfructus ad te non pertineat. quæ sententia non est sine ratione. Nam vbi latitat p incrementum, & vsusfructus augetur; vbi autem apparet separatum, fructuario non accedit. ¶ Aucupiorum quoque & venationum reditum Cassius ait lib. 8. iuris ciuilis ad fructuarium pertinere: ergo & piscationum. ¶ Seminarios 11† autem fructus puto ad fructuarium pertinere: ita tamen, vt & vendere q ei & seminare liceat: debet tamen conserendi agri causa seminarium 12† paratum semper renouare, r quasi instrumentum s agri; vt finito vsufructu domino restituatur. Instrumenti t autem fructum habere debet: vendendi 13† tamen facultatem 14† non habet. Nam & si fundi vsusfructus fuerit legatus, & sit ager, u vnde in fundum, cuius vsusfructus legatus est, solebat paterfamilias, vel palo vti, vel salice, vel arundine; puto fructuarium hactenus vti posse, ne ex eo vendat; x nisi forte salicti eius, 15† vel syluæ palaris, vel arundineti vsusfructus sit legatus: y tunc enim, & vendere potest. Nam & Trebatius scribit syluam cæduam & arundinetum posse fructuarium cædere, sicut paterfamilias cædebat, & vendere, licet paterfamilias non solebat vendere, sed ipse vti. ad modum z enim referendum est, non ad qualitatem vtendi.

Pompo. li. 5. ad Sabinum.

LEX XI.

Ex sylua cædua a pedamenta, & ramos ex arbore vsufructuarium sumpturum: ex non cædua b

n *Accedat.*] ei cui proximior est: sed in mari nata fit occupantis, vt Inst. de rerum diui. §. insula.
o *Proprium fundum*] scilicet separatum: sic in agris limitatis, vt ℨ. de acq. rerum dom. l. in agris.
p *Latitat.*] tacitè innuit definitionem alluuionis, vt Inst. de rer. diu. §. præterea quod per alluuionē. Azo.
q *Vendere.*] ne marcescant. Accur.
r *Renouare.*] vendendo, vel permutando.
s *Quasi instrumentū.*] scilicet aliud: nam & hoc est instrumentum, vt ℨ. de fun. instru. l. quęsitum. §. j.
t *Instrumenti.*] alterius quam seminarij.
u *Ager*] alius sibi proximus. Accur.
x *Vendat.*] vtrq; quidem quasi instrumento, si voluntas legantis talis appareat, vt hic, & ℨ. de fun. instru. l. prædia. Sed aliud qū ipsius fundi illis est vsusfr. relictus, vt sibijcit. Et sic no. ar. qd multa cōceduntur principaliter, & directo, q non conceduntur per consequentiā, vel per obliquum.
y *Legatus*] & hoc casu intellige hāc l. vsque in fi.
z *Ad modum.*] q. d. vt bonus vir dēt vti. Et ad modum, non aūt qualiter dñs vtebatur, vt hic, & ℨ. eo. l. ‖ pendente. §. 2. dummodo non mutet in ℨrium vsum, vt infra eo. l. ‖ cuius. §. fi. Accursius.
a *Ex sylua cædua.*] quę, scæsa est, & renascitur. vt ℨ. de verb. sig. l. sylua. Vel dic hic, i. matura, vt in ea. l. in prin. & dic vsumf. in ea legatū. & sic & vendere pōt, vt ℨ. l. proxi. in fi. Et sm hoc dic pedamēta, i. paruulas arbores ad pedes arborū grandium nascentes, quæ dñr germinales, vt ℨ. sol. mat. l. diuortio. §. puto aūt. hoc & in l. seq. innuit. Vel dic pedamenta, i. stipites arborum, vt ℨ. l. proxi. 2. Rñs. Vel dic casum ‖ vineę fuit relictus vsusfruct. ad quē paterfa. vtebāt palo illius syluę, & tunc dic ces pedamenta, i. palos: quasi apodiamenta ‖ vinearum, vel vitium. medium abo. contra ℨ. eod. l. si absente. §. fin. Accur.
b *Ex non cædua.*] id est, non matura.

11† *Fl. seminarij autem fructum.* 12† *Pulchre hic Bud. qd sit seminariū, exputat.* 13† *aliàs, vt vendendi.* 14† *aliàs, ans.* 15† *Fl. aut vel.*

ff. Vetus. ii In vineam.

a *In vineam.*] id est, ad necessitatem tantum. Et sic nota, Et hoc casu habet tantum fructuarius quantum vsuarius, & non plus, vt infra de vsu & hab. l. diuus. sic & infra de vsufr. earum rerum l. quoniam pecuniæ §. j.
b *Sumpturum.*] etiam ad vendendum. Accur.

in vineam a sumpturũ, b dũ ne fundum deteriorẽ faciat.

Paul. li. secundo ἐπιτομῶν Alphe. Digestorum.

LEX XII.

SEd si 1 † grandes c arbores essent, * non posse cædere eas.

Vlpianus libro 17. ad edictum. 2 †

LEX XIII.

ARboribus euulsis, d vel vi ventorum deiectis, vsque ad vsum suum e & villæ f posse vsufructuarium ferre Labeo ait: nec materia g eum pro ligno vsurum, si habeat vnde ligno vtatur: quam sententiam puto veram: alioquin h & si totus ager hunc casum passus sit, omnes arbores auferret fructuarius. i Materiam k tamen ipsum succidere, quantum ad villæ refectionem l satis sit, 3 † putat posse, quemadmodum calcem, inquit, coquere; vel arenam fodere, aliudve quid ædificio necessarium sumere m potest. 4 †

¶ Nauis vsufructu legato nauigatum n 5 † mittendam puto, licèt naufragij periculum immineat. Nauis etenim ad hoc paratur, vt nauigetur. o 6 †

¶ Vsufructuarius, vel ipse frui ea re, p vel alii fruendam concedere, q vel locare, r vel vendere potest: nam & qui locat, vtitur: s & qui vendit, vtitur: 7 † sed & si alij precario cõcedat, vel donet, t puto eum vti: atque ideo retinere vsumfructum: & hoc Cassius, & Pegasus responderunt: & Pompon lib. 5. ex Sabino, 8 † probat.

c SEd si grandes.] secundum vltimã positionẽ casus superioris r(e)spõsi bene stat. Sed secundũ mediã dic, quod sylua non erat cædua, i. maturat licet aliquæ grandes arbores essent ibi: nã simul debent cædi.
d ARboribus euulsis.] vetustate, vel terræ motu: vt differat à sequenti: & hoc, si impediant fructuarium, pōt compellere dominum, vt tollat, vt infra eod. l. Proculus §. si.
e *Ad vsum suum.*] s. de lignis quæ nõ sunt ad ædificandum, & caue, quia loquitur in non cædua, vt sup. eod. l. ex sylua.
f *Villa.*] idest domus in rure factæ gratia fructuum, vt infra de verb. sig. l. fundi.
g *Materia.*] materia dr̃ quæ est apta ad ędificandum: lignum aũt quod est ad comburendum, vt hic, & infra de lega iij. l. ligni. in principio.
h *Alioquin.*] idest, vltra suum vsum, & villæ, dicas eum vti posse. Accur.
i *Fructuarius.*] & cõbureret, quod est absurdum.
k *Materiam.*] de arboribus euulsis.
l *Refectionem.*] satisnet: & hoc semper accipe in non cædua, aliàs sēt vendere pōt, vt s. eo. l. item, §. si.
m *Sumere.*] s. potest.
n *Nauigatum.*] tempore nauigationis: nõ alio, vt s. de rei ven. l. vtique §. si. & l. si nauis. & C. de offic. rector. prouin. l. ciuitas.
o *Nauigetur.*] arg. quod socius potest vti sylua, vel alia re communi et socio inuito: dummodo in eum vsum in quem est, vt hic, & Insti. de rerum diuis. § in commune. Sed arg. contra. infra communi diuidun. l. Sabinus. & de seruitu. vrban. præd. l. in re cõmuni.
p *Ea re.*] in qua habet vsumfructum.
q *Concedere.*] commodando.
r *Vel locare.*] huic est s̄ j. lo. ati. l. locare. Sed ibi in seruitutibus rerum siue prædiorum: hic in personali. Item contra infra eo. l. sed & si quid, §. & si vestimentorum: sed ibi speciale, vt non possit locari vestis.
s *Vtitur.*] per alium medium.
t *Vt donet.*] hoc casu oportet donatarium vti, cum donãs non vtitur pretio, vt j. eo. non vtitur. & l. quia qui pretio, & l seq. Et sic no. hic, quod fructuarius pōt alienare, vt Inst. de vsu, & hab. §. j. Sed contra infra de iure do. l. si vsusfructus. & Insti. eod. § finitur. Sol. distingue, an ille qui cedit, habeat voluntatem vti frui per illum cui cedit, & tunc potest: an non, & tunc non potest. Vel distingue inter cedere, quod non pōtest, & concedere, qđ potest: vt hic. Concedere enim est cum causa, s. emptionis, vel donationis, vel simili. Vel distingue, an cedat ius, idest vsumfructum, qđ non potest, vt ibi: an commoditatem vtendi, quod potest, vt hic: arg. j. de peri. & commo. rei vend. l. necessario. § si. & j. de donat. l. 4. Posset etiã intelligi lex illa si vsusfructus, quod non potest cedi nisi dño proprietatis: scilicet, vt intereat vsusfruct. nam extraneo cedendo non interit quamdiu manet qui cessit, ut d. l. necessario § si Acc.

1 † *Aliàs, Sed & si.*
* *Huc pertinẽt q̃ Varr. li. 3. de re rust. c. 4 scribit.*
2 † *Fl. ad Sabinum.*
3 † *Fl. deest. satis sit.*
4 † *Fl. deest. potest.*
5 † *Flor. nauigandum.*
6 † *Flor Nauiget.*
7 † *Fl deest, vtitur.*
8 † *Alias, & Sabin. probat.*

¶ Non solum autem si ego locauero, retineo vsumfructum, sed & alius negotium meum gerens locauerit vsumfructũ: Iulianus libro 25. scripsit retinere u me vsumfructum. Quid tamen, si non locauero, sed absente, & ignorante me negotium meum gerens vtatur quis & fruatur? Nihilo minus retineo vsumfructum: quod & Pompon. lib. 5. probat, per hoc quòd negotiorum gestorum actionem acquisiuit. x

Per vnum actum singularem retinetur quasi possessio totius iuris in vniuerso. Bart.

¶ De illo Pomp. dubitat, si fugitiuus (nondum 9 † ab aliquo possessus,) in quo mihi vsusfructus est, stipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat; y an per hoc ipsum quasi vtar, retineam vsumfructum? magisque admittit z retinere. Nam sæpè & 10 † præsentibus a seruis, licet 11 † non vtamur, tamen vsumfructum retinemus; vtputa ægrotãte b seruo, uel infante, c 12 † cuius operæ nullę sunt, uel defectæ senectutis homine. Nam & si agrum aremus, licet tam 13 † sterilis sit, ut nullus fructus nascatur, retinemus tantum 14 † usumfructum: Iul. tamẽ li. 35. Dig. scribit, etiam si non stipuletur quid seruus fugitiuus, retineri tamen usumfructũ. Nam qua ratione (inquit) retinetur à proprietario possessio, etiam si in fuga d seruus sit, pari ratione etiam usus fructus retinetur. e Idem tractat, f

u *Retinere.*] per aliũ medium. Accur.
x *Acquisiuit.*] & ipse contra me, ut infra eodem, l. si absente. & facit ad hunc §. inf. quemadmodum s(er)u. amitt. l. quinta. & sexta.
y *Accipiat.*] ex re mea, uel opera sua.
z *Admittit.*] scilicet Pompon. & sic mihi quærit: cum ex duabus causis fructuario quæratur, ut infra de acquirẽdo rerum domin. l. acquiritur. §. de his.
a *Et præsentibus.*] Id est eis qui præsentes sunt.
b *Ægrotante.*] Arg. quod dapifer debeat habere salariũ etiam ratione tẽporis quando fuit infirmus: cum seruire uideatur, ut hic, & infra de statu liber. l. cum hæres. §. Stichus. nam per eũ non stat quo minus seruiat, ut infra de uar. & extraord. cognitio. l. prima. § diuus, & infra loca. l. qui operas. & de hoc dixi infra loca. l. si uno. §. cum quidam. Accursius.
c *Infante.*] No. quod infantis nulla est opera, ut inf. de oper. seru. l. fin. in prin. Sed pupillis maioris infante, sic, ut supra de reiuend. l. cæterum. & infra de libe. can. l. si. & inf. eo. l. si infantis.
d *Etiam si in fuga seruus sit.*] nisi in duobus casibus, & quando pro libero se gerit, & quando ab alio possidetur, ut infra de acqui. possess. l. 3. § si seruus. & l. per eum. §. si. & infra proxi.
e *Retinetur.*] usque ad decennium, ut inf. statim not.
f *Idem tractat.*] scilicet quærendo.

9 † *Fl. inclusa desunt. est n. interpretatio contextus inserta, ne pugnaret cũ l. 1. § per seruũ. infra de acq. poss. & inf. l. ... mihi, legit meus, Duar.*
10 † *Fl etiam.*
11 † *Fl. deest. licet.*
12 † *Fl. infanti.*
13 † *aliàs ita.*
14 † *Fl. deest. tantum alias legitur, retinemus tamen.*

Amitti

si quis 1† possessionem eius nactus sit: an quemamodum a proprietario possideri desinit, ita & 2† vsusfructus amittatur? & Pom. quidem 3† ait posse dici amitti vsumfructũ. a Sed licet amittatur, tamen dicendum est, 4† quod intra cõstitutũ tempus ex re fructuarii stipulatus est, fructuario acquiri. b 5† Per quod c colligi posse dicit: 6† ne quidem si possideat ab alio, amitti vsumfructum, d si modo mihi aliquid stipuletur: paruique referre, ab 7† hr̃de possideatur, vel ab eo 8† cui hæreditas uendita, uel cui ꝓprietas legata sit: an a prædone. e sufficere enim ad retinendum vsumfructum, esse affectum retinere volentis: & seruum nomine fructuarij aliquid facere: f quę sententia habet rationem.

Fructus non efficiuntur fructuarij, nisi ab eo vel ab alio eius nomine separentur a terra: & ideo actiones competentes domino, ei non competunt. h.d. Bart.

Iulia. lib. 35. Digest. tractat.

LEX XIIII.

SI fur g 9† decerpserit uel desecuerit fructus maturos h pendentes, cui condictione i teneatur, domino fundi, an fructuario? & putat k (quoniam fructus non fiunt fructuarij, nisi ab eo percipiãtur, l licet 10† ab alio a terra separentur) magis proprietario condictionem competere: m fructuario autem furti actionem: n quoniam interfuit eius fructus non esse ablatos. Marcellus autem mouetur o eo, quod si postea fructus illos nactus fuerit p fructuarius, fortassis q fiant r ei. Nam si fiunt, qua ratione hoc euenit, nisi ea, ut interim fiant 11† proprietarij? mox apprehensi, fructuarii efficiantur? 12† exemplo rei sub conditione legatæ, quæ interim hæredis est: existente autem conditione, ad legatarium transit. s Verum est enim condictionem competere t proprietario. Cum u autem in pendenti est dominium (vt ipse Iulianus ait x) in fœtu, qui submittitur, y & in eo qđ seruus fructuarius per traditionem accepit, nondum quidem pretio soluto, sed tantum 13† ab eo satisfacto: z dicendum est conditionem pendere, magisque 14† in pendenti a esse dominium.

Idem lib. 18. ad Sabinum.

LEX XV.

SI cuius rei vsusfructus legatus fuerit, 15† potest dominus in ea re satisdationem desiderare, ut officio iudicis hoc fiat. b Nam sicuti debet fructuarius uti

---

a *Amitti vsumfructum.*] si dicas amitti, i. statim amissum vsumfruc. ex quo cœpit ab alio possideri: dices ꝙ hoc corrigitur infra statim. Si dicas amitti, idest sit in actu amittendi, ut incipiat amitti tempore, planum est, nam & lupus exit syluam, non tamen exiuit: amittitur enim tempore cõstituto, ut subiicit. s. 10. uel 20. ann. vt Co. de præscr. log temp. l. si. in fin. & hoc siue incipiat alius possidere, siue etiam non, eoipso ꝙ ipse non utitur, ut & infra de ser. rust. pręd. l. Attilicinus.

1† Flor. quid si quis.
2† Fl. etiam.
3† Fl. & primo quidem.
4† Fl. dedi. esse.
5† Duart. ac quiri potest.
6† Fl. dici.

ADDITIO Ista verba gl. cum dr̃. non tñ exiuit &c. quotidie examinantur secundum Bald. hic. unde si statutum dicat: Si magnus dñs intrauerit palatium, non sufficit ꝙ testis dicat ꝙ uidit intrare, nisi dicat ꝙ vidit intrasse, ut denotet actum consummatum: argum. huius gl.

9† Alius, an ne heredes.
8† Fl. ab alio.

b *Acquiri potest.*] ut infra de libe. cau. l. si cui § licet.

c *Per quod.*] quia acquiritur.

d *Amitti vsumfructum.*] vt scilicet statim finiatur, ut supra ꝓxi. dixi. & hoc et qñ nihil mihi stipulatur. Et ꝙ subiicit, si modo, subaudi maxime: nam & si quis mihi stipuletur, interim fit interruptio, & idõ non curreret ꝯ me ꝑscriptio, ut in si huius §. dices, hæc gl. tota est, ſm primũ sensum superioris.

e *An a prædone.*] vel a nullo, ut diximus modo ꝑ l. ꝯ. de serui. rusti. præd. l. & Attilicinus.

9† Fl. est. §. & incip. Iulianus &c.

f *Aliquid facere.*] stipulari, uel aliud. Et no. ꝙ ſm quosdam hæc duo sufficiunt: sed vnũ tñ forte est necessarium, vel affectus, uel et ꝙ stipulet, uel aliud noĩe fructuarii faciat, ut s. eo. l. §. Iulianus. Sed & tu dic vtrũq; necessariũ si a primo incipias, adhuc ut nunquam currat ꝑscriptio: nam p. r stipulationem fit interruptio in seruitute tali: cum ꝑscriptio s. uertutis facile interupať, ut C. de serui l. 2. sicut facilius currit: quia et sine possessione. q̃ non põt esse in seruitute, ut Co. de ꝑscrip. long. temp. l. si in si. Item nomentem & propositum aliquid facientis esse fructuarium ar. ꝯ. de au. & arg. leg. & si non. §. pe. & ꝯ commod. l. si ut certo. § plane

g I *Si fur.*] Quidem habent princip. le. alii. §. Iulianus. quod melius est.

h *Fructus maturos*] idem si non maturos, ut infra eo. l. si absente. § si. Accur.

i *Conditione*] scilicet furtiua.

k *Et putat.*] s. Iulianus: vnde fuit melius s. §.

l *Percipiantur.*] vel ab alio eius nomine. Et dic percipiuntur, ut etiam in horreis sint reconditi, ut infra quib. mod. vsusfruc. amitt. l. si vsusfructuarius. & Institu. de rer. diui. §. is uero. secus in bo. fi. possess. qui facit suos, a quocunque percepti sint, & cuiuscunque nomine, & eo ipso ꝙ a solo sunt separati ut ꝯ. de usur. qui scit. §. alieno. & §. præterea. & ꝯ. de rei uend l. pen.

m *Competere.*] quia soli dño datur, ut ꝯ. de cond. fur. l. 1.

n *Furti actio.*] Hoc si fuerint subtracti postquam fructuarius possit uti, s. adita hæreditate ab hærede legantis, & præstita cautione, ut ꝯ. de usucap. l. si homo cuius.

10† abalio, si.

o *Mouetur.*] s. ad dicendum ꝙ competit furtiua condictio fructuario: idq; ꝯ licebat Iulia. qui dixerat soli proprietario dari: quã contrarietatem non soluit.

p *Nactus fuerit.*] ab alio, non a fure: quia tunc non daretur ei furtiua condictio: nisi de nouo fuerit factũ furtum.

11† F. fiant.

q *Fortassis.*] abundat sic supra, de atb. l. si duo.

12† Flor. efficiantur.

r *Fiant.*] & sic ex tunc dabitur condictio furtiua fructuario ad æstimationem, non ad rẽ, cum eam habeat: quia forte redimit ab eo qui habuit a fure, qui dolo desiit habere: & vere ita intelligitur Marcellus dixisse: non aũt sic, ut nunquam proprietario detur tantum &c.

13† Fl. tamẽ.

s *Transit*] ut ꝯ. fam. ercisc. l. & post litem. §. res. & ꝯ. ad Syllaniani. l. 1 §. serui. & ꝯ. de rei vend. l. non ideo. Accur.

14† Fl. magis qua. & re dũn. Duar.

t *Competere proprietario.*] scilicet interim.

u *Cum.*] id est quando: & incipiunt verba Vlpiani vel causatiue autem pro sed. Accursius.

15† Flo. et ie.

x *Iulianus ait.*] hæc duo exemplo fuerunt Iulia. quæ nunc allegantur contra eum, vt sicut hic aliquid est in pendenti, ita & in nostro casu.

y *Submittitur*] id est submitti debet: nam facta submissione iam non pendet dominium, ut ꝯ. eo. l. quid ergo.

z *Satisfacto.*] nam tunc pendet, ut ꝯ. eo l. l. sed & si quis §. interdum.

a *In pendenti.*] s. usquequo fructus consumpti sint a fure, neutrique eorum dandam interim cõdictionem, & sic nec ſm dictum Iuliani, ut tantum proprietario, nec Marcelli, ut dicam tñ fructuario, sed medium quoddam. & dicam, ꝙ est in pendenti rõne futuri. nam ratione præsentis competit proprietario; licet non possit eam exercere, ut dixi, nisi consumptis eis: si ergo uenerit ad manus fructuarii, nõ a fure sibi restituere, uideatur ab initio sibi competiisse cõdictio furti fictione iuris, ut & infra eo. l. sed & si quis. § interdum. Sed ar. contra infra qui pot. in pig. hab. l. potior. Et ideo aliud est in pignoribus: quia in illis ordinem conuentionis intuemur. Accur.

b S *I cuius rei. Hoc fiat.*] scilicet satisdatio, tam de restituenda re, ut hic, q̃ de utendo & fruendo arbitrio boni

viri,

viri, ut infra prox. l. & infra, usufruct. quemadmodum ca. l. 1. § hac et autem, adeo ut aute non uideatur facere fructus suos, ut supra, de usufr. leg. vxori.

ADDITIO. Istud intellige verum, ubi eos percipiat fructuarius sciente & patiente proprietario, ut l. hac edic. tali. §. pen. C. de sec. nup. secundum Bar.

a *Ad omnem.*] siue in testamento siue inter uiros constituatur, ut C eo. l. ususfructus. in c. ificus tñ non cauetur, ut not. ℸ. vsufru. quead. ca. l. si vsusfr. § illud.

b *Si ususfructus. Dandā actionem.*] efficacitem.

c *Satisdederit.*] uel per fructuarium non stet, ut ℸ ut in possess. le. l. 1. §. non exigit. Sed & ea non præstita pōt per condictionem incerti agi, ut cautio interponatur, ut ℸ. de vsufr. ea. re. q̃ vsu cō. l. hoc senatuscons. §. j. Accur.

d *Oportere.*] arg. q̃ singulis hæredibus dāt faciendum est sacramentum fidelitatis* vt arg. ℸ. de no. ope. no. l. stipulatio. §. quæsitum, & ℸ. vsufr. quēad. ca. l. vsusfr. §. finali. Nam cū sit quasi indiuidua seruitus, sacramentum fidelitatis, & fidelitas ipsa, insolidum debetur, ut ℸ. de uerb. obl. l. 2. §. pen. Accur.

e *Arbitratur.*] s. boni uiri: ut si ante cautionem aliquid corrumperit fructuarius. Item rōne futuri, ut si seru in ven. l. legi. Acc.

f *De præteritis.*] s. ante satisdationē datā.

g *Tenetur.*] si quid damni dedit.

h *Quod vi aut clam.*] si quod opus ibi fecit prohibitus, vel sciens se prohibendum, ut ℸ. quod ui aut clam. §. finali & le. sequen.

i *Consultus.*] id interrogatus Iulianus.

K *Actionem.*] scilicet ex cautione ratione præteritorum damnorum vel futurorum? Respon: scilicet Iulianus, quia, &c. sed certe imo ratione fideiussoris facto fructuario non soluendo, ut argum. infra ad l. Falc. l. is cui, & insti. de repli. §. finali. Et no. hic, quod super uacua cautio non est interponenda, sic & infra, ut in possess. lg. l. si is a quo. § fin. & supra de pac. l. iurisgentium. § sed si fraudandi. Accur.

l *Non tenetur.*] in cautione omnia damna ueniunt, ut infra usur. quemadmo. cau. l. 1. § cauere, sed leg. Aquil. data est ut hic. Sed contra infra ad legem Aquiliam, si seruus seruum. §. si fornecarius, & §. si ex plaustro. Solu. hic res corrumpitur ex seipsa, ubi apponitur ignis, uel na-

1 † *aliter, deest, debet.*
2 † *Fl. hæc.*
3 † *Fl. pertinere vel li. 18. probat, & qd sequitur in h. l. est § recip. si vsusfruct.*
4 † *Fla. Oportere.*
* Nota, iuncta gl. q̃ fidelitas est species seruitutis & q̃ singulis hæredibus fidelitatis sacrm in præstandum est.
5 † *Fl. quod*
6 † *Fl. fuit.*
7 † *aliter ex lege Aquilia.*
8 † *Fl. deest, in.*
9 † *Fla. deest, &.*
10 † *Fl. deest, fruantur.*
11 † *aliter, nā quem qui.*

frui, ita & proprietatis dominus securus esse debet 1† de proprietate.

¶ Hoc 2† autem ad omnem a usumfructuum pertinere. 3†

Iulianus lib. 35. Digestorum probat.

LEX XVI.

SI ususfructus legatus sit, non prius dandam actionem b usufructuario, quam satisdederit,c se boni uiri arbitratu usurum fruiturum. Sed & si plures sint, a quibus ususfructus relictus est, singulis satisdari oportere. d 4† Cum igitur de usufructu agitur, non solum quod factum est, arbitratur: e sed etiam in futurum, quemadmodum uti frui debeat.

¶ De præteritis f damnis fructuarius etiam lege Aquilia tenetur: g & interdicto, Quod ui aut clam, h ut Iulianus ait. Nam fructuarium quoq; teneri his actionibus, nec nō furti, certum est: sicut quemlibet alium qui in aliena re te le quid commiserit.

Actio legis Aquiliæ datur domino propter factum, non propter negligentiam. Bar.

¶ Denique consultus, i quod 5† bonum sit, 6† actionem k prætorem polliceri, cum competat legis Aquiliæ 7† actio: respondit: quia sunt casus, in 8† quibus cessat Aquiliæ actio: & 9† ideo iudicem dari, ut eius arbitratu utatur fruatur. 10† Nam qui 11† agros non proscindit; qui uites nō subserit: item qui aqua-

rum ductus corrumpi patitur: lege Aquilia non tenetur. l Eadem & in usuario dicenda sunt.

Nota argu. huius §. quod quando inter duos est contentio de una possessione, iudex potest prohibere vtrique parti ingressum, ne ueniant ad arma & rixas. Bar.

¶ Sed si inter duos m fructuarios sit controuersia.

Iulia. lib. 38. 12† Digerum scribit.

LEX XVII.

ÆQuissimum 13† esse, quasi n communi diui dundo iudicio 14† iudicium dari: uel stipulatione o inter se eos cauere qualiter fruantur. Cur enim p (inquit Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua componere? q * quam sententiā Celsus quoque li. 18. 15† Di. probat, & ego puto ueram.

¶ Fructuarius 16† cā proprietatis deteriorē facere nō dēt: meliorē facere potest. r Et aut fundi est ususfr. legatus, (aut 17† alterius rei. Et si quidem fundi ususf. legatus est,) non debet neque arbores frugiferas excidere: neque uillam diruere: nec quicquam facere in perniciem proprietatis. Et si forte uoluptarium 18† fuit prædium, uiridaria, uel gestationes, s uel deambulationes arboribus infructuosis opacas t atque amœnas habens, non debebit deiicere:

la compositione lapidum. Vel hic non datur directa, sed utilis est ibi.

m *Sed si inter duos.*] supra cum inter fructuarium & proprietarium est controuersia, qualiter sit utendum, prospicitur cautione interposita: nunc qualiter inter fructuarium & fructuarium, secundum R.

n *Æquissimum. Quasi.*] i. utili: quia directum tñ ad corporalia datur, ut ℸ. cōi di. l. per hoc iudiciū, & ℸ. de aqua quoti. l. Lucio in fi. r. respon. & cōi di. l. cōi diuid. §. cum de vsufructu. Accur.

o *Stipulatione.*] ut vnus alteri promittat q̃ alterum uti non impediet, ut ℸ finiū regu. & puto. in prin.

p *Cur enim.*] merito prædictis duob. modis prospicitur: cur enim, &c.

q *Iurisdictione sua componere.*] arg. q̃ potestas & iudex pōt cogere litigatores ad pacem & transactionem faciendam causa dirimendarum litium, sic infra si cer. pet. l. qui damnū. & de offi. pf. l. congruit. & in aut. de man. prin. § deinde coll. 3 & inf. de no. ope. nun. l. j §. & post. & ℸ. de leg. j huius no di. §. si & 90 di. c. placuit & c. si quis, &c. §. & infra de temili. le. fina in fi. & ℸ. communi diuid. l. cōi diui. §. cum de vsufructu & infra de aqua quotidia. l. Lucio. Sed argum. contra in aut. ut in lit. iure. §. pen. Sed ibi de referendatijs dicit, non iudicib. Item ar. ℸ. ℸ. eo l. quoties. in prin. sed & ibi imminet iudex, ut ibi dices.

r *Facere potest.*] colligitur ergo, ut necessarias & utiles impensas fructuarius facere possit: quia omnes faciunt rem meliorem, ut infra de verbo sign. l. impensæ. nisi faciat immutando statum rei, ut supra eodem. l. hactenus §. fin. & l. quamuis, & ut hic, & infra ea. l. §. sed si ædium. uersi. Sed & cores. Voluptarias quoque facere potest, ut supra eo. l. hactenus §. Neratius, non tamen cogitur ad aliquas, nisi siue modicas, ut s. e. l. hactenus. 1. respon.

s *Legatus.*] supple aut alterius rei, & si quidem fundi vsusfruct. est legatus, non debet, q̃c, quæ est Pis. litera, * & abundat hic postea vna negatio ut & Co. de seruis fugi ti l. 1. Accur.

t *Opacas.*] id est, efficiebant umbram propter solem, & di ctæ sunt iuuat

12 † *Fl. li. 36.*
13 † *aliter subauditur § sed si, & per consequentiam ei ur. ut & sinsus exegit.*
14 † *Fl. deest iudicio.*
* Concor. tex. in c placuit & & c. si quis & c. 90. di. Item concor. te. & ibi gl. in ca. 1. extra de mutuis pe titio.
15 † *Fl. li. 20.*
16 † *Ille §. est bene nō una cum sequentib usq; ad l. sed si quid.*
17 † *Flor. hic notu [] inclusa desunt.*
18 † *Fl. voluptatis.*
* Litera] Accursius hic perperā refert Pisanam literam

Olim

vt forte hortos olitorios a faciat, vel aliud quid qđ ad redditum spectat,

¶ Inde quæsitum est, an lapidicinas, uel certæ fodinas, 1† vel arenæfodinas ipse instituere b possit. Et 2† puto etiam ipsum instituere posse, si non agri partem necessariam c huic rei d occupet. 3†.

¶ Proinde si uenas lapidicinarum & metallorum quoque poterit inquirere: ergo & auri, & argenti, & sulphuris, & æris, & ferri & cæterorum fodinas, uel quas paterfamilias instituit, exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturæ nocebit. Et si forte in hoc, e quod instituit, f plus reditus sit, quam in vineis, uel arbustis, vel oliuetis quæ fuerunt, g forsitan etiam hæc deijcere h poterit: si quidem ei permittitur meliorare proprietatem. Si tamen quæ instituit vsufructuarius, aut cælum i corrumpant agri, aut etiam magnum apparatum k sint desideratura (opificum forte, vel legulorum l 4†) quæ non possit m sustinere proprietarius; non videbitur boni viri arbitratu frui. Sed nec ædificium quidem positurum in fundo, nisi quod ad fructum percipiendum necessarium sit.

¶ Sed si ædium n usufructus legatus sit, Nerua filius & lumina immittere o eũ posse ait. sed & colores, & picturas, & marmora poterit; p & sigilla, & si quid ad domus ornatum pertinet. 5† Sed neque dietas q trasformare, vel coniungere, r eas, ve separare s ei permittitur, vel aditus t posticasve u euertere, vel refugia x aperire, uel atrium * mutare, uel uiridiaria ad alium modum conuertere: excolere y enim qđ inuenit, z potest, qualitate ædium non immutata. a 6† ¶ Inde 7† Nerua eum, cui ędium vsusfructus legatus sit, altius tollere non posse ait, quamuis lumina non obstruentur: 8† quia tectum magis turbatur. b quod Labeo etiam in proprietatis domino c scribit. idem Nerua nec obstruere d eum posse.

¶ Item si domus vsusfructus legatus sit, meritoria e * illic facere fructuarius non debet; nec per cęnacula diuidere domum, atquin locare f potest: sed oportebit quasi domum f locare: nec balneum 9† ibi faciendum est.

¶ Quod autem dicitur 10† meritoria non facturum, ita 11† accipe, quæ diuersoria g uel fullonica vulgo appellantur. Ego h quidem & si 12† balneum sit in domo, vsib. dominicis solitum uacare, in intima 13† parte dom*, uel inter diętas amœnas, i nõ recte, nec ex boni uiri arbitratu facturum, si id locare cęperit, ut publice lauet: non magis quam si domum ad stationem iumentorum locauerit: aut si stabulum, quod erat domi, iumentis & carrucis * vacans, pistrino k locauerit.

Paulus. lib. 3. ad Sabinũ.

LEX XVIII.

Licet multo minus ex ea re fructũ 14† percipiat.

Vlpianus. lib. 18. ad Sab.

LEX XIX.

Sed & 15† si quid inædificauerit: postea eum neque tollere hoc, neque refigere l 16† posse; refixa plane

---

a *Olitorios*] idest, ad faciendum olus, vel oliuas.
b *Instituere.*] idest, incipere de nouo.
c *Necessariam.*] scilicet fructibus.
d *Rei.*] id est, argenti fodinas faciendas. sic infra de seruitu. ii cui.
e *In hoc.*] id est, lapidicinis. Accur.
f *Instituit.*] lapidicinas, puta, uel similia.
g *Fuerunt*] ibi prius.
h *Deijcere.*] & ita mutat statum rei, sic ergo est contra. inf. ea. l. §. sed si ædium. vers. sed & colores. & supra eodem. tit. l. hactenus. §. si & l. quamuis. Sol. qđ hic dicum dubitatione, ibi indubitabiliter soluitur, ut sic ista secundum illas intelligatur, vel hoc fauore ultimę voluntatis, in qua constitutus erat ususfruc. ut arg. ff. de regu. iur. l. in testamentis. ibi ergo inter viuos. Vel hic loquitur quando paterfamil. instituerat, vel instituere proposuerat lapidicinas: unde præsumitur, q uoluerit vsusfructuarium idem facere: arg. Cod. de episc. aud. l. nemo. hæc placet, vel aliud in ijs quæ certis finibus circumscribuntur, & designantur, ut domus, & similia, quæ no amplificare, uel diminuere põt. Aliud etiam in certę fodinis, quæ certo modo non retinentur: imo quotidie ampliantur & diminuuntur, ut hic, & arg. Co. de procurat. l. maritus. item ff. eo. §. fructuarius. in fin. §. ubi non permittitur facere hortos. Solũ licet plures inde et fructus, nolebat tamen fructus paterfam. sed amœnitatem. illic autẽ fructus volebat.
i *Cælum.*] id est, aerem. Accur.
k *Apparatum*] quid ad proprietarium de apparatu, cum non cogatur reficere, ut supra eo. l. hactenus in prin. & ij respon. so Respon. imo pertinet ad eum magnus apparatus qui gratia rei fieret: haberet enim necesse fructuario restituere tales expensas, ut inf. eodem, l. si extraneo. §. fi. & l. q si heres. & l. si absente. & infra de impens. l. 3. §. si. & l. in totum. & C. de rei uxo. actio. §. sed n c o i pensas. C. eo. tit. l. eum.
l *Legulorum.*] id est, magistrorum: alias legulorum. Et dicuntur leguli qui legunt, id est, colligunt margaritas in arena, secundum M.

1† *Flo. certi fosnas, vel arenæ fod.*
2† *Fl. & ego puto.*
3† *Fl. occupaturus est proinde venas quæ lapidicinarum.*
4† *Fl legulorum, quæ non põt. & ita Cato de re Rust. agens, de olea legenda leguleios uocat qui oleam legunt, ut & Varr. l. 1. de lin. La.*
5† *Flo. deest, pertinet & loco, domus, legit domus.*
* *Atriũ Fest. li. 1. est primus intra ædis aditum.*

m *Non possit.*] commode. ut ff. de uerb. sig. l. nepos Proculo. & de cond. insti. l. si filius. Sed cur põt, cum ipse non faciat expensas, ut s. eod. tit. l. hactenus? Rñ quia rem deteriorem haberet fructuario mortuo, cum proprietarius talia nesciat exercere. Vel dic, non põt restituendo, ut modo notaui. & argu. ff. de pig. act. l. si seruos. Ac.
n *Si ędium.*] usque nunc qualiter fundo instructo vtatur: nunc qualiter domo. Acc.
o *Immittere.*] id non claudere, ut ff. ea. l. §. item Nerua.
p *Poterit.*] id est apponere põt, subaudi.
q *Dietas*] loca in quibus moratur paterfamilias in die.*
r *Coniungere.*] si sępa rata erant. Acc.
s *Vt separare*] si sunt coniuncta.
t *Aditus.*] anteriores.
u *Posticas*] i. posteriores aditus dom*.] Adde l. si cui. §. cum ędium de usur. lega.
x *Refugia*] id est loca abscõnsa: quæ dñi secreta loca domus.
y *Excolere.*] sic ff. eo vsufructuarius nouũ.
z *Inuenit.*] s. ead. l. §. fructuarius.
a *Non immutata*] s. eo. l. hactenus. in fi. & l. seq. & ff prox. §. & infra eodem, l. vsufruct. nouum. & infra de vsu, & habit. l. Nerua ius.
b *Turbatur.*] qa uentus magis percutit.
c *Domino.*] si uelit altius tollere inuito fructuario, ut s. eo. l. vsufruc. § hac ratione.
d *Nec obstruere.*] idest claudere lumina: sed aperire. sic, ut infra prox §.
e *Meritoria*] hoc statim exponitur.
f *Quasi domum*] idest eius forma nõ mutata.
g *Diuersoria, uel fullonica*] loca in quibus itinerantes diuertunt: fullonica aũt põt dici qualiteria a fullone qa facit diuerticulum quoddam, ut ibi lauet telas, uel a tolle per quem trahitur aqua. sic accipitur, infra de aqua plu. arc. l. apud Trebatium. uel ambo pro eodem.
h *Ego*] i. Vlpia. di. ota. lias ego q e, & tunc dic: qa alũ biuo vsũ non põt uti. alias est ego. f. Vlpian.

6† *Aliter mutata.*
7† *Fl. item.*
8† *Flo. offenditur.*
* *Dieta* idem est qđ zeta, & est locus vnius cubiculi capax, Solem hibernum spectans, constructus, ut per hebocaminum vaporem acciperet. Al. Gen. dier. li. 3. c. 5. Dieta in hortis habitationem significat, amœnitatis, & uoluptatis cã extructam. l. Senatus. § marcellus ff leg. er.
* *Meritoria cœnacula aute Aliae dicit Suet in Vitel. c. 5. & Meritoria balnea Plinius ep ad Gaia & merito terium pro … Cic. l. Phil. …*
9† *Balneum.*
10† *dicit Flo.*
11† *… est ita.*
† *… accipit pro … commoda … nobis … habitandi dedit.*
12† *Ea …*
13† *alias, … tima.*
* *Carruca est vehiculi genus …*
14† *alias fru …*
15† *Flor Sed si quid.*
16† *Refigere.*

i *Amœnas.*] Et repete balneum sit.
k *Pistrino.*] id est, ad opus pistrini. & facit supra eo. l. item si. §. si & ff. cod. l. si pendentes § dominus. & s. cod. l. arboribus. § nauis.
l *Sed & si quid. Refigere.*] id est stirpare: sed ad æstimationẽ agere põt, uel uendicat si est dissolutũ, ut subijcit.

nisi donare voluerit, uel nisi æstimationem sit iam consecutus, vel ad eum spectal at talis impensa, ut C. eodem, l. cum ad quem. [sed Al dicit non posse tollere vel refringere, cum sine læsione prioris status rei fieri non pōt. arg. ǰ. de leg. j. l. Senatus. & s. de rei vendic. in fundo, secus aūt in inquilino, qui refringit & tollit, ut ǰ. loc. l. sed addes. §. si inquilinus. & not. su. de rei vēd. habitator.

a *Qualum.*] idest cophinum. uel qualum, idest codalum, uel codalos: vel qualum, i. sabulum. Accursius] Qualus, authore Festo, est cistæ genus, quo calx defertur, qui & canum dicebatur. apud Virg. Geor. libro 2. accipitur pro vimineo vasculo, per quod vinum guttatim destuit cum calcatur vua apud Aeule pro canistro, in quo panis portatur. & ui. Colum lib 1. cap. 15.

b *Atriensem.*] idest, vt lauetatria.

c *Dignitatem.*] s idest meliorem statum, & opinionem: non aūt ponitur pro publico bonore: quia seruus eo vti non pōt, ut C. de tab. l. gñali. lib. 10. & C. qui mili. non poss. l. penul. & fi.

d *Corrumpat.*] ut inf. eodem, l. si pendentes, §. j.

e *Et si vestimentorum.* potest dici hoc esse de responsione. Vel dic, quod sit de facto, & ibi sit responsio dicendum est &c. Et dicitur legari vius fruct. velut quantitatis, cum datur vestimentum æstimatum, æstimatione reddenda finito vsusfructu, vt Insti. eodem. §. cōstituitur.

f *Locaturum.*] Argu. contra s. eo. l. arboribus. § vsusfructus sed hoc speciale, qa &c. Item hoc nisi in funebri & pepetua, ut subiicit.

g *Quam funebrem*] quia talibus vestimentis sic veteretur vir bonus: sed in aliis contra, ut in princ. dixit.

h *Putant*] & male.

i *Defossa.*] in prædio.

k *In serys.*] hac sunt genera vasorum fictilium de limo oblonga, inquit Donat. in illud Teren. in Heutontim. Relleui dolia omnia, omnes serias.

l *In specularibus*] idest fenestra domus, ab inspiciendo forte dicta

m *Continerī.*] s. usufruc. fundi vel domus legato Sed contra. ǰ. de sup. le. fi. Sol. hic vsusfr. fuit legatus: quo casu non posset uti frui sine instrumento. At ibi proprietas fuit legata, ubi non accedunt instrumenta, nisi infixa sunt ǰ. de fun instruc. l. cū fundus. cum enim testator usumf. reliquit, ut ex ipso nomine patet, commodum & emolumentum rei vī voluisse ad fructuarium pertinere, quod aliter fieri non pōt, nisi instrumentum habeant fructum. cū aūt legatur proprietas, non attenditur aliud, nisi quod dñium transeat in legatarium, sēm Azo.

n *Potest proprietarius.*] imo uidetur quod sic, ut ǰ. si vsusfruct. pet. l. si ab hærede quæ est contra. Sol. ut ibi.

1† *Flo. decst eum.*

2† *Flor. vsus fructus.*

* *Eandem cō ditionem seruorum differentiam tradit Arist. lib. 8. Politic. c. 4.*

3† *Flo. decst. vel.*

4† *Flo. Symphonia.*

5† *Al. fierorandis.*

* *Not. quō dicantur vestimenta sufficientia, quod facit pro vestimentis monachorum, & est menti tenēdum Bal hic quem videas.*

s *No. glo. qualiter dignitas aliqñ assumitur pro statu.*

6† *Alias, nō quemadmodum si quantitas.*

7† *Flor. vel aulei, vel alterius apparatus)*

8† *Alias de eo, ita.*

posse eum 1† vendicare. Mancipiorum quoq; vsusfructu 2† legato non debet abuti: sed secundum conditionem eorum vti. * Nam si librarius rus mittat, & qualum a & calcem portare cogat vel 3† histrionem balneatorem faciat: vel de symphoniaco 4† atriensem, b vel de palæstra latrinis extergendis 5† præponat, abuti videbitur proprietate.

¶ Sufficienter * autem alere & vestire debet, secundum ordinem & dignitatem [c] mancipiorum.

¶ Et generaliter Labeo ait omnibus reb. mobilib. modū eum tenere debere, ne sua feritate uel sæuitia ea corrumpat: [d] alioquin etiam lege aquilia eum conueniri. Et si vestimentorum [e] vsusfructus legatus sit, non 6† sicut quantitatis vsusfructus legetur, dicendum est ita uti eum debere, ne abutatur: nec tamen locaturum, [f] quia vir bonus ita non vteretur. Proinde & si scenicæ vestis vsusfructus legetur, uel annuli aurei, 7† vel alterius apparatus, alibi quā in scena non vtetur. Sed an & locare possit, uidendum est, & puto locaturum: & licet testator commodare, non non locare fuerit solitus, tamen ipsum fructuarium locaturum tam scenicam quam funebrem [g] vestem.

¶ Proprietatis dominus non debebit impedire fructuariū ita 8† vtentem, ne deteriorem eius conditionem faciat. De quibusdam plane dubitatur, si eum uti prohibeat, an iure id faciat: ut puta d oliis, si forte fundi usussfructus sit legatus; & putant [h] quidam, & si defossa [i] sint, uti prohibendum. Idem & in seriis [k] & cuppis, 9† & cadis, & amphoris putant. idem & in specularibus, [l] * si domus usussfructus legetur. Sed & ego puto, nisi sit contraria uoluntas, etiam instrumentum fundi, uel domus contineri. [m]

¶ Sed nec seruitutem imponere fundo potest proprietarius, [n] nec amittere [o] seruitutem. Acquirere plane seruitutem eum posse, etiam inuito fructuario, Iulianus scripsit. Quibus consequenter [p] fructuarius quidem acquirere fundo seruitutem nō potest, [q] retinere autem potest: & si forte fuerit non utente fructuario amissa, hoc quoque nomine tenebitur. [r] Proprietatis autem dominus, ne consentiente quidem fructuario, seruitutem imponere [s] potest.

Paulus lib. 3. ad Sabinū.

LEX XX.

Nisi per quam [t] 10† deterior fructuarij conditio non fiat: ueluti si talem seruitutem uicino cōcesserit. ius sibi [u] non esse altius tollere.

Vlpian. li. 18. ad Sabinū.

LEX XXI.

Locum autem religiosū facere pōt consentiente [y] usufructuario: & hoc uerū est, fauore 11† religionis [z]

¶ Sed interdū & solus proprietatis dñs locū religiosu facere potest. Finge enim cū a

o *Amittere.*] s per pactum, sed non utendo ipse, uel fructuarius, amittitur, ut ǰ. quem adm. seru. amit. vsusfruct. a 3rio sensu.

p *Consequenter.*] scilicet dicitur.

q *Non potest.*] in casu tñ non dñs acquirit: ut ǰ de castren. pec. l. ex castrensi. § j.

r *Tenebitur.*] si tñ sciuerit deberi, alioquin imputabitur proprietario, ut ǰ. de contrah. emp. l. in vendendo. §. penul.

ADDITIO. Istam gl. dicit Bal. hic ualde no. ad hoc, quod latior sit interpretatio in legato usufructus quā proprietatis. & facit s. e. l. item si fundi §. seminarios autem.

s *Imponere*] quō pōt fructuarius totum usumfruct. amittere, vel relinquere proprietario, ut infra eodem cum fructuarius, cum non possit pati unam seruitutem imponi? Rñ. & hoc pōt pati: sed non sic, ut duret vsusfruc. unde expone non pōt imponi, s. sic, ut vsusfruct. duret: sed eo pereunte sic: ut infra de exce. doli. l. apud. §. quæsitum. Sed an pereat in ea parte tantum quæ seruit, seu in totum? Resp. in totum, secundum quosdam: nisi dicat, salno iure suo, ut ǰ quib. mo. pi. u. l. hypo. sol. l. si debitor. §. in uēditione. Vel dic, cæteræ partes liberæ sint ut l. certo generis inf. de ser. rust. prędio. uel in eis forte durat. Accur.

t *Nisi per quam.*] s. talem.

u *Sibi.*] s. proprietario.

x *Altius tollere*] quod fructuario non licet: etiam si hoc non concessisset, ut s. eod. l. si cuius. §. item Nerua. [*] & ǰ. eo. l. usufructuarius.

y *Locum autem Consentiente.*] etiam in iure suo saluo, ut dixi modo, s. l. j. proxi. Sed quomodo dicitur saluum ius, cum re religiosa nemo possit uti? Respon. uti uidetur, cum religioni permiserit, sicut & dicitur habere filium qui intrat. mo. asserit. ut in Auth. de sanc. epis. §. sed hoc præsenti. colla. 9. nam fructum est in pie agendo, ut in Auth. de hære. & fal. § si uero expressim. coll. j.

z *Religionis*] i. hoc dicitur. Et sic no. argu. ad multas constitutiones ubi dicitur, speciale hoc fauore. &c. sic ǰ. de testa. l. sunt personæ.

a *Cum.*] proprietarium.

9† *alias, in cuppus, & in cadis.*

* *Specularia (inquit Bud.) hic Vl. intelligit, quibus fenestrarum hiatus obstruebantur ad transmittendam lucē: quæ tamen extra ponebantur, ut cum liberet auferantur.*

10† *Flo. Nisi qua.*

11† *Alias sed fauore.*

* *In hac editione est l. equidem § inde Nerua.*

testatorem inferre, cum non esset vbi tam opportunè sepeliretur. a ¶ Ex eo b ne deteriorem conditionem fructuarij faciat proprietarius: solet quæri, an seruum dominus coercere possit. Et Aristo apud Cassium notat, 1 † plenissimam c eum coerctionem habere, si modo sine dolo d malo faciat: quamuis usufructuarius, ne 2 † contrarijs quidem ministerijs, e aut inusitatis f artificium eius corrumpere possit, nec seruum cicatricibus deformare. g

¶ Proprietarius autem, & seruum noxę dedere poterit, si hoc sine dolo malo faciat: quoniam noxæ deditio iure non perimit vsumfructum, non magis quàm vsucapio proprietatis: h quæ post constitutum vsumfructum contingit. Debebit planè denegari i vsusfructus persecutio, si ei, qui noxæ accepit, litis æstimatio non offeratur à fructuario.

¶ Si quis seruum occiderit, vtilem actionem exemplo legis Aquiliæ K fructuario dandam nunquam dubitaui.

Paulus li. 3. ad Sabinum.

LEX XXII.

Acri vsufructu legato, in locum demortuarum arborũ aliæ substituendæ sunt: l & priores ad fructuarium pertinent.

Verba per modum conditionis prolata inducunt dispositionem, quando dispositio sibi annexa aliàs non sortiretur effectum: & tũc appellatione vsusfru. continetur proprietas. Bart.

Pompon. lib. 5. ad Sabinum.

LEX XXIII.

PRoculus putat, insulam ita 3 † posse legari, vt ei seruitus imponatur, quæ m alteri insulæ hæreditariç debeatur: hoc modo: Si ille hæredi meo promiserit per se non fore quo altius ea ædificia tollantur, tunc 4 † ei eorum ædificiorum vsumfructum do, lego. Vel sic: Ædium illarum quo ad altius, quàm vti 5 † nunc sunt, ædificatæ non erunt, illi 6 † vsumfructum n do, lego.

Qui amouet impedimentum, non dicitur contra aduersarium vti. Bart.

¶ Si arbores vento o deiectas dominus non tollat, per quod incommodior sit 7 † vsusfructus, vel iter: suis actionib. p vsufructuario cum eo experiundum erit. 8 †

Qui legat fructus annuos videtur legare vsumfructum formalem. Bar.

Vlpianus lib. 27. 9 † ad Sabinum.

LEX XXIIII.

SI quis ita legauit: 10 † Fructus annuos fundi Corneliani Caio Mæuio do, lego: proinde accipi debet hic sermo, ac si vsusfructus fundi legatus esset. q

Idem li. 17. ad Sabi. 11 †

LEX XXV.

SI serui vsusfructus legatus sit, quicquid opera 12 † sua acquirit, vel ex re fructuarij, ad eum pertinet: siue stipuletur, siue possessio ei tradita fuerit. Si verò hæres institutus sit, vel legatum acceperit, Labeo distinguit, ch-

a *Sepeliretur*] vt infra de relig. l. fi. Accur.
b *Ex eo*] scilicet quod dictum est ne deteriorem, &c. vt supra l. sed & si quid. §. proprietaris.
c *Plenissimam*] non tamen vltra modum, vt infra de ijs q̃ sunt sui vel alię iur. l. 1. & 2. §. fi. Vsusfructuarius verò modicam, vt hic, & infra eod. l. sed & sicuti. §. quoniam. Itē magister modicam, vt inf. loc. l. item q̃ritur. §. idem Iulian. Azo.
d *Dolo.*] puta sine læsione fructuarij, vt supra eo. §. 1.
e *Ministerijs.*] & sic non hēt ita liberum vsumfr. vt proprietarius proprietatē. Acc.
f *Inusitatis.*] prius. Azo.
g *Deformare*] nisi ex causa, vt j. de ver. ob. l. qui seruum. & de lega. 1. l. quid si ergo. §. hæres.
h *Proprietatis*] s. perimit vsumfr. vt hic, & inf. de vsuc. l. iusto. §. non mutat. nec pignus, vt C. de pign. l. vsucapio.
i *Denegari*] vsufru. vt sup. si ex noxa. cau. aga. l. si cum vsufructuario. & inf. de sol. si hominem. & de dam. infe. l. si finita. §. item quærit. Et hoc intellige qñ iussu p̃toris fuit seruus abductus. proprietario non defendente: aliàs si defenderet proprietarius, & damnaretur: etiam vsumfr. debet facere actoris, & ipse officio prætoris cōsequatur à fructuario, vt aut conferat ad litis æstimationē, aut careat fructu vt infra de noxa. l. si ex duobus. §. fin. & l. si noxale. Vel dic quod hic nudam tantum proprietatem dederat noxæ dñs. Item quare magis legatū operę perit vsucapione, vt j. de vsu le. l. 2. q̃ vsusfructus? Rñ. opera est in seruo tātum qui cito moritur: sicque proprietas inutilis de facili est, & sic facilius ad proprietatem vadat: sed vsusfruc. frequentius in alijs reb. q̃ perpetuæ sunt: & iõ proprietario, & eius hæredi vtiles: & ideo non ita facile, licet in vsufr. serui eadem ratio sit. sed ad ea quæ frequentius fiunt, aptantur iura.
K *Legis Aquiliæ.*] s. directæ, ut infra ad leg. Aquil. item Mela. §. fi. & l. seq. & supra de dolo. eleganter. §. si seruum. & infra de ser. corr. l. si quis.
l AGri. *Substituenda sunt.*] vt & arg infra eo. l. vetus. & l. seq. Aliud est autem si hę arbores vi tempestatis, non culpa fructuarij euulsæ sunt, vt infra eod. l. arbores. quæ est contra. Sed & hic habet demortuos: ibi non, vt supra eodem, l. arboribus in princip. Accursius.

PRoculus.] CASVS. Legauit mihi vsumfruc. domus testator sub hac conditione, si promittam hǣdi, quod eam non eleuem, vt videam vmbras alterius domus, quæ remanebat penes hæredem: vel his verbis, vsq; dum, &c. an valeat legatū? Dr̃ quod sic ¶ *Si arbores.*] Habeo vsumfru. in fundo: ventus deiecit arbores, dñs debet tollere, & ad hoc ego agam per iudicem, vt sic possim ire, vti per fundum. Cętera sunt plana vsque ad l. si pendentes. Viuia.
m *Quæ.*] s. seruitus. & hoc etiam inter viuos fieri pōt, vt j. cōmu. præd. l. si quis duas. 1. respon. Accur.
n *Vsumfructum.*] & ita plenā proprietatē legasse videt̃ legādo vsumfru. simile j. de vsufr. ea. re. q̃ vsu consu. l. fi. & inf. de auro & arg. leg. l. species. prohibuit. n. eum altius tollere: quæ prohibitio, in eo cui est legata proprietas, valet, vt seruitus imponat. in fructuario verò nulla est: q̃a & si ne ꝓhibitione altius non tolleret. Item cū remanet hęredis res, eidem seruitutem debere non posset, vt j. eod. l. si cuius. §. item Nerua. & inf. de seru. rusti pręd. l. in re cōi. Quidā tamen dicunt hoc intelligendum, cum proprietatē vni, alij vsumfr. legat. & onerat proprietarium ne altius tollat. Acc.
o *Vento.*] vnde non sunt fructuarij, vt s. eo. l. arboribus.
p *Suis actionibus.*] s. actione ex testā j. hęredem, vel interdicto, Q † ui aut clā, vel cōfessoria, vt j. q̃b. mo. vsusfr. amit. l. repeti. §. fi. & l. sed interdictū. & j quod vi aut clā. l. deniq;. j. Quib. actionib. agetur vt tollat, vel pro derelicto habeat, vt arg. j. de dā. infe. l. prętor. in fi. & j. ne q̃d in loco pub. l. 2. §. si ex fundo.
q SI quis ita. *Legatus esset.*] q̃a similis est vsufructui: nō tamen est vsusfr. nam perit morte, sed non capitis diminutione, ut inf. de ann. leg. l. in singulos. fm quosdam: & sic nihil est j. Sed tu dic, quod est vsusfr. qui sic relinquitur, & sic est contra infra eo defuncta. §. Sempronio & inf. de vsufr. leg. l. fundi Trebatiani ubi dr̃ nō esse usumfr. Sol. cum legat ex redactu, uel reditu fundi, uel etiam ex fructib aliquam partē, non est usufr quia partem rerum corporalium legat, ut illa l. defuncta. At cum fructus annuos, uel reditus legat, puto referre quibus uerbis relinquit: nam si dicat, do,

1 † aliàs probat.
2 † Fl. nec.
3 † aliàs, deest, ita.
4 † Fl. tũ eorũ.
5 † aliàs, deest, vti.
6 † aliàs, illis.
7 † Dua. incommodior fit.
8 † Flo deest, erit.
9 † Fl. li. 18.
10 † Fl. lega. uerit.
11 † aliàs ad edictum.
12 † Duar. quicquid is ex opera.

lego,vsufr.est,quia hæc est mens testantis,vt hic, & infra de vsufr.le.l cum ita Si aũt di at,dari volo,non est vsusf. quia voluit hæredem dñm esse fructuum, & eos præstare l. gatario,vt d.l.fundi Trebatiani.& d l. in singulos . Et est ad hoc arg. ÿ. de vsufr. leg. l.patrimonij. Item contra. inf de ann leg. Caius Seius prædia. vbi dicit,seruitutem non esse personalem, & sic non vsumf.. Sed dic, q ibi omni anno hæres præstare debebat; non autem per se poterat percipere legataria, cum dixerit testator, dari volo singulis annis: vnde nõ est vsusfr. sed alia præstatio,vt in d.l. patrimonij.& l.fundi.

a S *I serui.Gratia.*] vt si gratia fructuarij, ei acquiratur: si domini, vel ipsius serui,tunc domino,vt hic,& Insti. per quas perso.nob.acqui.§ itẽ q seruũ. & ÿ. ad Trebel. l. facta. §. si hrs. Sed videtur indistinctè domino quæri, vt ÿ.de acqui. rer. do. l. fructuario. quæ est ÿ. Sed illam, secundum huius legis distinctionem intellige. Item alia ratione, videtur indistinctè dño quæri,q fructuarius non posset iubere adiri,vt ÿ.de acq hæred.l.adi tio.§.præterea quę est contra. Solu.dñs iubebit, & restituet fructuario,vt ÿ de vul.& pup.subsli. l. sed & si plures. §.in arrogato. & ÿ.de stip. ser. l.pe. Et ad hoc poterit cogi officio iudicis , vt arg.ÿ.de aqua plu arc. l.2. § item Varus. cũ & sibi non noceat, & alteri prosit. Ex prædictis patet hũc seruum posse dupli ci iure habere peculiũ, vt infra de pecu.l.hinc quæritur.§ potest. Accur.

b S *Ed & si quid Acquiretur.*] imò indistinctè videtur domino reddendum totum , vt ÿ.de act.empt.l. Iulianus. §. si quis seruo quæ est ÿ,vbi venditor indistinctè dat emptori. Sol. aliud in seruo vendito,cui aliquid datũ est post venditionẽ,totũ n. dandum est emptori indistinctè,ut ibi.Item cõtra, ÿ.de ędil. edic l.cum autem.§.fi.& l. seq. Sed & ibi est alius casus , in seruo, s.redhibito,vt indistinctè omnia reddantur venditori.Vel dic ita etiam ibi distinguẽdum,vt hic,ut ibi dicit.Item contra inf.de acq.rer.do.l.cum fructuarius , vbi indistinctè dicit domino quæri donata huiusmodi. Solu. dic indistinctè ,id est non habita distinctione contemplatione ipsius serui , vel dñi , quia in vtroque casu domino quæratur, secus si fructuarij , ut hic. Item opponitur ad hoc , quo hac casu. . . . .

1† Fl.acceperit.
2 † Fl.si quidem.
3† Duar.fructuario aliqd ei relictum.
4 † Fl.acquiret.
5† Fl.constituerit.
6† Alias, ad Sabin.
7 † Fl. decel. &.
8† Fl.est §.
9 † Permanere.
n Ille tex.secũdũ Bald.est argu. ad duo primo,q maritus pot cogere vxorẽ ad operãdũ. con cor. l.sicut ff. de oper.li. Icñ. si famulus tuus non vult operari , potes eũ castigare moderatè. & dicit hic Bal. q familiaris vxorique . . . .

ius gratia a vel hęs instituitur,vel legatum accepit. 1 †

Idem lib. 18.ad Sabinum.

L E X XXVI.

SEd & si q̃d donetur seruo, in quo vsusfructus alterius est : quæritur quid fieri oporteat? Et in omnib istis , si quid 2 † contemplatione fructuarij ei 3 † relictum,vel donatum est, ipsi acquiretur : b 4 † si vero proprietarij, proprietario:si ipsius serui,acquiretur domino. Nec distinguimus c vnde cognitum eum , & cuius merito habuit qui donauit,vel reliquit.

¶ Sed & si cõditionis implendæ causa quid seruus fructuarius consequatur, d & constituerit 5 † contemplatione fructuarij eam conditionẽ ascriptam: dicendum est ipsi acquisitum & in mortis causa donatione idem dicendum est.

Idẽ li. 17.ad Sabinum. 6 †

L E X XXVII.

SEd & 7 † sicuti stipulãdo e fructuario acquirit; ita etiã paciscendo f eum g acquirere exceptionem fructuario.

Iulia. li. 30. Digest.scrib.

L E X XXVIII.

IDemq; 8 † & si acceptũ h rogauerit, liberationem ei parere. 9 †

¶ Quoniam autem diximus, i quod ex operis acquiritur, ad fructuarium pertinere, sciendum est,etiam cogendum k eum operari . Etenim modicam quoque castigationem l fructuario competere Sabinus respondit: & Cassius li.8. 10 † iuris ciuilis scripsit : vt 11 † neque torqueat,neque flagellis cædat.

opera? Respondetur, immo ex re videtur esse, si eius contemplatione fiat, vt infra de acquiren. hæredit. aditio. in fine. Accursius.

c *Nec distinguimus*] cum cõstet cuius contemplatione factum est:& sic non obstat infra de castren. pecu.l. si forte. & l castrẽse.& l. miles. & l.filiusfamilias. & l.dotem.§.fi. in quibus distinguitur , an sit notus filiusfamilias ab eo qui in castris ei donat,vel dat. Accursius.

Licitum est arguere ab ijs,quæ fieri consueuerunt. Alber.

Paulus libro 10.ad Sabinum.

L E X XXIX.

SI quis donaturus vsufructuario, spoponderit seruo ; in quem vsumfructum habet, stipulanti,ipsi vsufructuario obligatur : quia vt ei seruus talia stipulari possit, vsitatum est. m

Vlpia.lib.16.ad Sabinum.

L E X XXX.

SEd & si quis n 12 † stipuletur sibi aut Sticho seruo fructuarij 13 † donandi causa,dum vult fructuario præstari 14† dicendum est,si ei o soluatur,fructuario acquiri.

Vbi pendet causa,pendet causatum.

¶ Interdum tamen in pendenti est,cui acquirat iste fructuarius seruus. vtputa 15 † seruum emit,& per traditionem accepit, necdum pretium numerauit, sed tantummodo p eo satisfecit : p interim cuius sit , quæritur . Et Iulian. libro 35. Digest. scripsit , in pendenti esse dñium eius , q & numerationem pretij declaraturam cuius sit Nam si ex re fructuarij, rectè 16 † fructuarij fuisse. Idemque, 17 † & si fortè stipulatus sit r seruus, numeraturus pecuniam: nam numeratio declarabit cui sit acquisita stipulatio. Ergo ostendimus in pendenti s esse dominium donec pretium numeretur .

¶ Quid ergo si amisso vsufructu, tunc pretium numeretur ? . . . .

d *Consequatur.*] vt quia aliquis fuit institutus hæres si decem daret seruo fructuario.

e S *Ed & sicut stipulando*] ex sua opera, vel re fructuarij.

f *Paciscendo.*] se non petendo Accur.

g *Eum.*] fructuum.

h I *Demq. Acceptum*] vt inf. de acc.l. penult.

i *Diximus*] sup eo.l. si seruũ.

K *Cogendum*] vt infra de vsu, & hab. l. plenum.§ fi.

l *Castigationem*] Nõ modicam castigationem fructuario competere:sic & docenti, vt & infra ad leg. Aquil.l sed & si.§.fi. & creditori , vt infra de pignorat act l.eleganter.in fi.& de hoc dixi sup.eo.loca § ex eo.

m S *I quis donaturus. Vsitatum est.*] Not.argu, quia vsitatum est, sic & infra de ædil.edic.quod si nolit. §. quia assidua. & infra de aqua pluuia arcen. l. si prius.§.j.

n S *Ed & si quis.*] scilicet extraneus.

o *Stic.*] scilicet seruo: & sic in obligationibus distingue stipulantem quem quis miserit, donaturus , aut repetiturus.Bulg. Idem si stipuletur adiecto animo donãdi , acquiritur adiecto,nec repetitur , vt hic, & infra de verb. oblig. Iulianus.§.qui fundum: & Instit. de inuti stipu.§.si quis aliquam.

p *Satisfecit.*] dando fideiussorem pro soluendo pretio. Accursius.

q *Eius*] fructuarij.

r *Stipulatus.*] quo casu ex stipulatione sola, non numeratione nascit actio,vt inf.de nou.si ita fuerit.§.fi. & l. seq.

s *In pendenti*] No. in pendenti esse dominium donec numeratio declaret cuius sit,ut hic & infra de acquiren. rerum dominio. l. si seruus qui.§.fin. & infra.de ædil. edic. l bouem.§.fi.& argu.inf. si certum pet.l. proinde. & infra de condu.l.quidam Sed ÿ.inf.de stip.ser.l.si seruus cõis. Sol.

12† Fl.si q.
13 † Fl. fructuario.
14† Fl. præstari.
15† Duar. vt puta si seruum.
16† Fl.recte.
17 † Duar. idemque &.

hoc

hoc accipe. f. esse in pendenti, attenta futura sighatione, nō pñti statu: cum enim hodie certū sit rem traditā nō esse ex re fructuarij, vel opera seru: ergo dño est q̃sita: vt Instit. per quas perso. nob. acq. § de his, praeterea in l. contraria alius casus est. f. in duob. dñis, hic aut in fructuario & dño.

p *Diminutione*] maxima, vel media, vel etiam minima, olim, vt C. de vsufru. l. corruptionem.

q *Restituatur.*] alias restitutus. i. vsusfruct. vsufructuario mox, id est in anno sequenti, alias restituitur. & expone eo modo, ut inf. qui. mo. vsusfr. amitt. l. 1. in fi & l. 2. Sed si in medietate primi anni capite diminutes fuerit, nonne totam pensione habebit? q̃ vi: vt infra de ann leg. l. a nobis, & j. de stipu. ser. l. si seru⁹ cōis me⁹. §. cū seruus. Sed argu. 3, infra eo. l. si operas. Respon. totū q̃ri, sed per condictionem sine causa eius tpis quo amisit vsumfr. pensionem dño pstabit. Vel dic, vt d. l. si opas, qđ aūt hic dicit, ambulat stipulatio, expone. i. cōmodu. stipulationis vt in superiori casu, vt nō sit contra. j. de sti pu. ser. l. si seruus cōis meus, in pdicto §. cū seruus. Vel pōt dici p rata tpis stipulationē quaeri fructuario, cum ex suo delicto amisit vsumfruct. secus si per mortē, ut ibi. Vel dic, ad principium gl. refertur aptius. licet in singulos annos fuerit legatus: tamen si capit dimi. maximam, vel mediam patiatur, & in sequentibus nihil resumit, ut no. infra qui. mod. vsusfr. amit. l. 3. nisi restituere tur in integrum: & ita aget proprietarius singulis annis, ante quam restituatur. lex tamen notat differentiam inter vsumfru. & annuum legatum. sm Azo. vt infra de ann. leg. in singulos. & sic potest solui lex a nobis, vt infra eo. l. si oper. s. Item no. hic, q̃ actio, vel stipulatio ambulat, ut supra de mino. l. in causae, § fi. & l. [illegible]uen. & infra de aqua plu. arcen. l. si tertius, §. si prius Ac.

Iulianus quidem libro 35. Digest. scripsit.

LEX XXXI.

ADhue 1 † interesse,[a] vnde sit pretium numeratum. Marcellus verò & Martianus 2 † amisso vsufructu, iam putant dominium acquisitum proprietatis domino. Sed Iuliani sententia humanior est.[b] Quod si ex re vtriusque pretium fuerit solutum, ad vtrumque dominium pertinere, Iulianus scribit: 3 † scilicet pro rata portione soluti pretij. Quid tamen si fortè simul soluerit ex re vtriusque? vt puta decem millia nomine pretij debebat, & dena[c] millia[d] soluit ex re singulorū, cuius [illegible] seruus acquiret? Si numeratione[e] soluit, intererit [illegible] priores nūmos soluat [illegible] quos postea soluerit, aut vendicabit:[e] aut si fuerint nūmi consumpti, ad condictionem[f] pertinent. Si verò simul in sacculo soluit,[g] nihil[h] fecit accipientis: & ideo nondum acquisisse cuiquam 5 † dominium videtur: quia cum pretio 6 † plus soluit seruus, non facit nummos accipientis.[i]

Pulcher. Pro tempore quo durat usufr. i. effectu quaeritur fructuario: pro tempore quo non durat, in effectu proprietario, hoc dicit, cum l. si operas, infra eodem. Alber. de Rosa.

¶ Si operas suas seruus iste locauit, & in annos singulos certum aliquid stipuletur,[k] eorum quidem annorum stipulatio, quibus vsusfructus mansit, acquiretur fructuario: sequentium[l] verò stipulatio ad proprietarium transit semel 7 † acquisita fructuario, quāuis non solea: stipulatio semel cuiquam 8 † acquisita ad aliū transire, nisi ad heredem, uel ad 9 † arrogatorem.[m]

¶ Proinde si forte vsusfruc. in annos singulos fuit legatus,[n] & iste seruus operas suas locauit, & stipulatus est, vt supra scriptum est,[o] prout capitis diminutione[p] 10 † amissus fuerit vsusfru. mox restituetur:[q] 11 † & ambulabit stipulatio: profectaque ad haeredem, redibit ad fructuarium.

¶ Quaestionis est, an id q̃ acquiri[r] fructuario non potest, proprietario quaeratur. 12 † Et Iulianus quidem li. 35. Digestorum scribit, 13 † quod fructuario acquiri non pōt, proprietario quaeri. Denique[s] scribit, eum qui ex re fructuarij stipuletur nominatim proprietario, uel iussu eius, ipsi acquirere.[t] Contra[u] autē nihil agit, si non ex re fructuarij, nec ex operis suis fructuario stipuletur.[x] ¶ Seruus fructuarius si vsumfructum in se[y] dari stipuletur,[z] aut sine nomine, aut nominatim[a] proprietario,

1 † Flo. est §. & inci. Iulianus quidem li. 35. Digest. scripsit, adhuc interesse.
2 † Marcellus.
3 † Flo. scripsit.
4 † Flor. de est, soluta.
5 † Quisquam. Flo.
6 † Flo. plus pretium.
7 † Al. sal. vel semel.
8 † Flor. ex quaesita.
9 † Flo. desst. ad.
10 † Flo. minutione.
11 † Flo. restitutus ambulat.
12 † Flo. ad quaeratur.
13 † Fl. scripsit.

a A*Dhuc interesse*] alias hic incipit lex, alias non.

b *Humanior est.*] immo alia sententia vr̃ verior, vt j. de actio. emp. l. si seruus, in pri. q̃ est contra. Sol. haec sentētia vt humanior recipitur, ibi uero de rigore dicit. Vl̃ ibi soluit fructuarius, hic seruus. Vel ibi erat res tradita, hic non eo tpe quo finitur vsusf. Vel ibi vsufructuarius fuit in delicto, quare fuit capit. dimin. hic non, prima verior.

c *Et dena*] idest x. & x ut infra de le. 2. l. si quis testamento, sed hic ponitur prox.

d *Numeratione.*] i. numerando. Azo.

e *Vendicabit.*] dominus eorum.

f *Condictionem.*] i. indebiti, ut [illegible] condictionem [illegible] repetantur, ut infra de condic. indeb. l. cum duo. & l. si non fortè, in prin. Accur.

g *Soluit.*] seruus, liber autem homo posset facere.

h *Nihil fecit.*] no rō ne incertitudinis neutrum valere, ut j. de in diē adde. l. cum duo seru. & j. de fun. instru. & instru. lega. l. q̃situ, §. si qs eidē, & j. comm praed. l. in tradēdis, in prin. & j. de rebus dub. l. si fuerit.

i *Accipientis.*] sed si vnus repetat pecuniam suā, altera statim efficit illius, & sic illi res acquirit, cuius fuerat alia pecunia: si aūt p parte vterq; repetat: puta vnus quinq; alius alia quinque, pro parte dimidia vtriusq; dominiū illius rei acquirit: nam pōt bene pro parte repeti: q̃a fuit quantitas, ut j. de condict. indeb. l. si nō fortè. §. si centū, & §. idē Marcellus. Vel, quod melius est, non poterit aliquis eorū repetere, nisi p parte, obstante sibi exceptione, ut infra de condic. indeb. l. si poenae causa §. fi. & sic extunc dominium erit cuiuslibet pro rata.

k *Stipuletur*] puta vsque ad quinquennium, & pro quolibet anno nomine pensionis decem stipulatus est.

l *Sequentium.*] quibus non mansit, & quod dicit, stipulatio id est commodum, quod ex stipulatione venit, non autem stipulatio ista: nam prout durat vsusfruct. durat stipulatio, & quaeritur, non ex transactione, ut inf. de stipul. seru. l. seruus communis, § fin.

m *Vel ad arrogatorem*] vt Instit. de acquis. per arrog. §. 1. & subaudi, vel ad alium similem, ut bonor. possessorem, vel fideicommissarium. Accur.

n *Legatus.*] s. in hoc seruo, qui suas locauit operas.

o *Supra scriptum est.*] s. in annos singulos.

r *Acquiri*] pone exemplum, ut quia tem fructuarij stipulatur: ut Inst. de stip. ser. § fi. Vel pone, q̃ fructuarius erat Iudaeus, & ex eius pecunia emit seruus mancipium Christianum, vt C. de episc. & cler. l. Deo nobis §. pen.

s *Denique scribit.*] q. d. non solum in praemisso casu acquiritur proprietario, sed etiam in his duobus sequentibus.

t *Acquirere.*] sed tenetur restituere, ut infra de stipul. ser. l. pen. & facit infra de stipul ser. l. 1. §. pen. & de acquir. rer. domin. l. per seruum. § fructuarius.

u *Contra autem.*] i. si ex re proprietarij stipulet fructuario.

x *Stipuletur.*] s. ex re proprietarij: nam ex illis duabus causis tantum quaeritur fructuario, ut sup. eo. l. si serui vsusfru.

y *In se.*] scilicet constitutum.

z *Stipuletur*] scilicet ab vsuf. & non sibi, sed proprietario vel sine nomine, ut subijcit. Aliud enim si sibi, sicut quando sibi conducit, quia nihil agitur, ut infra statim subijcit, §. idem Iulianus. Vel hic iusserat proprietarius, ibi nunc vel vt ibi.

a *Nominatim.*] s. proprietario, quod alias in tex. est.

Cuius

a *Cuius rei.*] & subaudi, ei cuius, &c. nam non valet, vt hic, & Instit. de stip. ser. § fin.

b *SI seruo.*] alias §. idem Iulianus, alias incipit lex, si seruo.

c *Nihil agit.*] vt domino quærat. Et est ratio: quia quantũ ad ea, quæ ex opera proueniunt, simile est hic habenti plenã ꝓprietatem, quam certum est a seruo stipulari non posse, nec est contra, supra eo. l. pro. xi. §. si seruus, ut ibi modo dixi. Vel ibi nõ stipulabatur seruus à fructuario ex operis: & ideo valet.

d *Stipulatus sit.*] puta pensionem ex domo mea fructuarij: & est hic eadem ratio, quã modo reddidi in superiori responso.

e *Faciendo.*] idest stipulando a me, & ex re mea, vel opera sua.

f *Non quidem.*] hæc negatio superfluit ꝓpter sequentem, sic supra eod. l. si cuius, §. fructus.

g *Non obligabit*] nisi forte nominatim ei domino stipuletur, vt supra prox. §. si seruus, & infra proxi §.

h *Nihil agit.*] scilicet vt me obliget: obligabitur tamen ipse dominus de peculio mihi fructuario ex eo contractu, quem iniui cum seruo, vt infra de pecul. l. si creditor. §. fin. quæ est contra: nam fructuarius cum seruo contrahendo mercedem pro operis ei imponere potest, vt supra de vsu, & habitatio. l. sed & ipsi.

i *Si duos fructuarios.*] idest qui hñt vsumfructum in seruo.

k *Possessoribus.*] Primo respon. & postea dici t idem in fructuarijs Accur.

l *Ex re alterius*] scilicet bonæ fidei possess.

m *Partem domino*] alius ergo bonæ fi. possess. impedit: ipsi tamen non quæritur, sed domino, vt hic. Sed contra, infra de acq. re. do. l. qui bona. §. fi. & infra de stipul. seru. l. si alienus seru. in quibus ll. dicitur, ꝙ totum quæritur ei possessori ex cuius re quæsiuit. Sol. hic de rigore: ibi de æquitate. Vel ibi stipulabatur rem, quæ erat domini: vnde sibi plus quæri non poterat. Vel verius dic, pro parte quæritur: ut hic dicit, sed tamen dominus debet restituere per cõdictionem sine causa, ut infra de stipul. ser. l. penult. & sic inspecto exitu totum acquiritur ei, ex cuius re fuit stipulatus, ut in ll. contrarijs.

1 † *Alias, de eo, ipsi proprietario.*

2 † *Fl. est §. & inc. idem Iulianus, eo lib. scripsit, si seruo.*

3 † *Flor. locauerat.*

4 † *Agendo. Flor.*

5 † *Flo. de est, non.*

6 † *Flo. desi. gnum.*

7 † *Alias ponam.*

8 † *Duas. sa ... si ex ...*

ipsi proprietario 1 † acquirit, exemplo serui communis: qui stipulando rem alteri ex dominis, cuius res a est, nihil agit (quoniam rem suam stipulando quis nihil agit) alteri stipulando, acquirit solidum.

Si seruus conducat fructuario operas suas, vel rẽ suam, nihil valet: nisi nominatim proprietario stipuletur, vel conducat. hoc dicit Alber. de Rosa.

Idem Iulian. eo. lib. scripſ.

LEX XXXII.

SI seruo b 2 † fructuarius opera eius locauerit, 3 † nihil agit. c Nam & si ex re mea (inquit) a me stipulatus sit, d nihil agit: non magis, quam seruus alienus bona fide mihi seruiens, id faciendo, e 4 † domino quicquam acquirit. Simili modo (ait) ne quidem f si rem meam a me fructuario conducat, me non 5 † obligabit. g Et regulariter definit; 6 † quod quis ab alio stipulando mihi acquirit, id a me stipulando nihil agit: h nisi forte (inquit) nominatim domino suo a me stipuletur, vel conducat.

Nota, quod iussus operatur idem, quod nominis expressio. Bald.

¶ Si duos fructuarios i proponas, 7 † & ex alterius re seruus sit stipulatus: quæritur vtrum totum, an pro parte qua habet usumfructum, ei quæratur? Nam & in duobus bonæ fidei possessoribus k hoc idem est apud Scæuolam agitatum lib. 2. Quæstionum, & ait uulgo creditum, (rationemque hoc facere 8 †) si ex re alterius l stipuletur, partem ei duntaxat q̃ri, partẽ domino. m Quod si nominatim sit stipulatus: n nec dubitari debere, quin adiecto nomine solidum ei quæratur.

¶ Idemque ait, & si iussu eius stipuletur: quoniam iussum ꝓ nomine accipimus. o

¶ Idẽ & in fructuarijs p erit dicendum: ut quo casu non to tum q acquiritur fructuario, proprietatis domino sit quæsitum: quoniã ex re fructuarij quæri ei posse ostendimus. r

¶ Quod autem diximus s ex re fructuarii, uel 9 † operis suis posse omnia t 10 † quærere, tunc locum hẽat, quoties iure legati usufructus sit constitutus, an & si per tradĩtionem, uel stipulationem, uel alium quem 11 † modum, uidendum est, 12 † & uera est Pegasi sententia, (quam & Iul. li. 16. secutus est) omnia u 13 † fructuario n acquiri.

Pro rata temporis quo ad vsusfructus durauit, diuiditur emolumentum stipulationis inter proprietariũ & fructuarium. Bald.

Paulus lib. 3. ad Sabinum.

LEX XXXIII.

SI operas suas locauerit x seruus fructuarius, & imperfecto y tẽpore locationis usus fructus interierit: quod superest, z ad proprietarium pertinebit. Sed & si ab initio certã summã propter operas 14 † stipulatus fuerit, capite minuto eo, idem dicendum est. a

Fructus pendentes die vsusfructus legati cedente spectant ad fructuariũ, Alb.

Vlpian. lib. 18. ad Sabinũ.

LEX XXXIIII.

SI pendentes b fructus iam maturos reliquerit testator, c fructuarius eos feret, cedente

n *Stipulatus*] domino. Accursius.

o *Accipimus.*] vt C. per quas perso. nob. acq. l. si duobus & infra de stipul. seru. l. proinde. Accur.

p *Idem & in fructuarijs.*] scilicet quod est in bonæ fidei possess. & ideo hic signa, & solue contrarium, infra de stip. seru. l. si alienus. & solue eodem modo, ut modo dixi circa bonæ fidei poss.

q *Non totum.*] quia non totus vsusfructus eius sit.

r *Posse ostendimus.*] vt supra eo. l. adhuc. §. quæstionis.

s *Quod autẽ diximus.* sup. eodem, l. si serui.

t *Omnia.*] quæsita ex re, vel ex operis.

u *Fructuario.*] scilicet cuilibet.

x *SI operas suas locauerit.*] in quinque annos.

y *Imperfecto.*] id est nondum impleto.

z *Quod superest.*] idest eius temporis pensio. Azo & sic non est contra, infra de stip. ser. l. si seruus communis, § fin. & ut diximus supra e l. adhuc. §. si operas.

a *Dicendum est.*] forte refert, an amissus sit vsusfruct. p p delictũ fructuarij, an alia de cã: vt in primo obtineat, ꝙ hic dicitur. In secundo eius anni, in quo amittit, retineat omnia: & nihil ad ꝓprietarium redeat: vt argum. infra de ann. legat. a nobis, sed certè aliud est in annuis decem relictis, ut dicit l. illa, a nobis, & aliud in vsufruc. in quo etiam si maturis fructibus finiatur vsusfr. non tñ vltra debet habere: vt infra eodem defuncta, & infra de annu le. l. in singulos.

SI pendentes.] CASVS. Duo dicit. Testator legauit mihi vsumfructum, in quo erant segetes, & alij fructus super arbores, quæritur cuius essent, si tempore hæreditatis adiţę adhuc sunt super fundum? Respõ. quod sunt fructuarij. ¶ *Si quid.*] Habeo vsumfr. cum in domo, & in quodam fundo. Dicitur hic, quod quo ad domum debeo soluere illi, qui per ciuitatem cloacas mundat: & alia quædam onera sustinere: & quo ad fundum, in quo habeo vsumfructum, debeo sustinere expensas aquæductus: & etiam expensas exercitus transeuntis: & alia onera, quæ sunt in tex. Viuianus.

b *Si pendentes.*] vt poma. Accursius.

c *Testator.*] vsufruct. legato. Azo.

9 † *Duas. vel ex operis.*

10 † *Flor. ad quærere.*

11 † *Flo. quẽcumque.*

12 † *Flo. dum est. est.*

13 † *Omnia. Cuiac. lib. obser. ...*

14 † *Duas. operas certas stipulatus: alias, operas suas certas.*

Cedente.

si die legati cedente a adhuc pendentes deprehenderit: nam stantes b 1† fructus ad vsufructuarium pertinent.

¶ Si dominus solitus fuerit tabernis ad merces c suas uti, vel 2† ad negotiationem, vtique permittitur fructuario locare eas, vel 3† ad alias merces: & istud 4† solum obseruandum, ne vel abutatur d vsufructu, 5† vel contumeliosè, iniurioseve vtatur. 6†

¶ Si serui vsusfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio * vacuo f vtebatur: g si eum disciplinis, h vel arte i instituerit vsufructuarius, arte eius, vel peritia utetur.

Onera realia quæ præstãtur à re, vel occasione rei ad fructuarium pertinent. Alber. de Rosa.

¶ Si quid cloacarum, k 7† nomine debeatur, vel si quid ob formam aquæductus, qui 8† per agrum l transit, pendatur, ad onus fructuarii pertinebit. Sed & si quid ad collationem m viæ, puto hoc quoque fructuarium subiturum. Ergo & quod ob transitum exercitus n confertur ex fructibus: sed & si quid municipio o debetur: 9† (nam solent possessores certam partem fructuum municipio viliore pretio addicere: solent & fisco functiones 10† præstare) hæc onera ad fructuarium pertinebunt. p

Vsufructuarius potest vti secundum conditionem, & possibilitatem rei: & ita vt non incidat in pœnam per proprietarium impositam. Bart.

¶ Si qua seruitus imposita est fundo, q necesse habebit fructuarius sustinere: vnde & si stipulatione 11† seruitus debeatur, r idem puto dicendum. Sed & si seruus sub pœna s emptus sit, interdictis certis quibusdam: t an si vsusfructus eius fuerit legatus, obseruare hæc fructuarius debeat? & puto debere u eum obseruare: alioquin non boni x uiri arbitratu vtitur fruitur.

In nummismatibus potest constitui verus vsusfructus, quia vsu non consumuntur. Alb. de Rosa.

Pompo. lib. 5 ad Sabinum.

LEX XXXV.

Nvmismatum y 12† aureorum, vel argenteorum veterum (quibus pro gẽmis vti solent) vsusfructus z legari potest.

Vlpia. li. 18. ad Sabinum.

LEX XXXVI.

Omnium bonorum a vsusfructum posse legari, nisi excedat dodrantis * æstimationem, Celsus lib. 12. 13† Digestorum, & Iulia. lib. 61 scribunt: & est verius.

Paulus lib. 3. ad Sabinum.

LEX XXXVII.

Si is, qui binas ædes habebat, alterarum 14† vsumfructum legauerit, posse hæredem, Marcellus scribit, alteras altius tollendo, obstruere b 15† luminibus: quoniam habitare potest etiam obscuro loco.

a *Cedente.*] alioquin sint hæredis: sicut & serui sunt, qui nascuntur ex ancilla, pendente conditione libertatis, ut C. de fideicomm. lib. l. cum libertatem.

b *Stantes.*] vt segetes, vel pro eodem ponit, secundum quosdam. Sed quid si hæres moram fecerit in adeundo, ut sic fructus pẽdentes fructuarius non deponeret? Respon. tenetur de dolo, si hoc dolosè fecerit, ut infra, de fideicom. libert. si qs rogatus, & infra eodem, si usufruct. leg. in princ.

c *Merces.*] modus enim, non qualitas vtendi inspicitur, vt supra eodem. l. item si fundi, §. si.

d *Abutatur.*] s. vt res intereat.

e *Contumeliosè.*] & sic non meretricibus, ut supra eod. l. si cuius, §. si. & l. sed si quid, §. sufficienter.

f *Vacuo.*] id est vili, & quasi nullo.

g *Vtebatur.*] ut custos porcorum.

h *Disciplinis.*] etiam liberalibus.

i *Arte.*] scilicet mechanica.

k *Cloacarum.*] idest propter cloacę publicæ refectionem.

l *Per agrum*] suũ, vel alium.

m *Ad collationem.*] impendendum sit.

n *Exercitus*] scilicet impendendum sit, ut fęlicis emboli, uel aduentus principis, vt C. de sacrosanct. eccle. l. iubemus nullã. & l. neminem. & facit infra eod. l. vsufructu relicto, & supra eod. l. hactenus, & l. 7. § quoniam, & inf. de vsuf. leg. l. quæro.

o *Municipio.*] scilicet sit præstandum.

p *Pertinebunt.*] imo uidetur, quod ad dominum, ut infra, de leg. 3. §. qui concubinam: l. qui hortos, quę est contra. Solut. si ibi fructuarius ea præstitisset, nihil valeret legatum, quod ei remãsisset: vel, vt ibi.

q *Fundo.*] à testatore, & antequam vsusfructus esset constitutus.

r *Debeatur.*] ergo constituta erat.

s *Pœna*] si moraretur in certis locis. Azo. ut infra de ser. expor. l. Titius.

t *Quibusdam*] scilicet locis.

u *Debere*] infra eo. arbores, § 1. contra. ubi reiicit colonũ. Solut. Hoc ideo, quia hic parum, vel nihil de libero fruendi arbitrio dimittit, at ibi sic.

x *Non boni.*] quod facere debet. Si ergo proprietarius ob hoc aliquid præstitit, petit à fructuario, si ille in culpa deprehendatur. Sed an etiam contra proprietarium committitur pœna, si contra facit fructuarius? Respon. sic, ut infra de contrah. empt. l. si quis sub.

y *Nummismatum*] genus nummi valens decẽ, in quo imago principis vel alterius est, ut infra, de aur. & arg. leg. l. Quintus § sin autem aurum. Ac.

z *Vsusfructus*] quo casu etiam proprietas legata videtur, secundum quosdam, vt supra eod. l. Proculus. Vel dic, quia fructus tantum, & potestat talis habere fructus, ut pignori obligentur: fructus enim, & cæt. ut inf. de vsu. l. fina. Sed hoc falsum est similiter: quia fructuarius nõ potest obligare, vt C. eo. l. interest, & quod dicitur, fructus rei est, &c. idest vtilitas. Ioan. Dic ergo, quod hic erat vsufruct. & erit fructus in hoc, quod pro gemmis tanquam monilia portẽtur ad pectus ut hic, & infra ad exhiben. l. Iulianus. §. si tibi decem.

Omniũ.] CASVS. Aliquis vult mihi legare vsumfructũ omnium bonorum, bene potest, nisi in quarta, quæ debet remanere hæredi de bonis. Viuian.

a *Omnium bonorum.*] s. propriorum. Et not. quod in quibusdam dicitur propriè vsusfruct. in quibusdam impropriè, ut & C. e. l. si vsusfructus. in his enim, quæ consumuntur usu, impropriè, ut Insti. de vsufruct. §. constituitur & infra, de vsuf. ear. rer. quæ vsu consu. l. 3. Item in seruitutibus, ut infra de vsufruct. lega. l. 1. Item in omni incorporali re, licet bonorum appellatio etiam incorporalia contineat, ut infra de verbo sign. l. bonorum. Item no quod in tali legato oportet æstimari proprietatem, & vsumfruct. nam potest minus valere proprietas, quam usufru. & econtra: nam si legetur alicui habenti 40. ann. vel plus, fit computatio 5. annorum si puero 30. ann. ut infra ad leg. Falc. l. hæreditatum. Item in eo quod dicit, dodrantis habe locum in extraneo hærede instituto, secus in filiis, qui habent legitimam cum vsufruct. in Authen. de trien. & semiss. §. prohibemus, collat. 3. & secundum hoc intellige infra, de vsufruct. leg. uxori meæ, quæ est contra, & infra eod. l. si mihi. Accur.

Si quis.] CASVS. Testator duas domos habebat: in vna legauit mihi usumfructum: poterit quidem hæres exaltare aliam retentam, cuius usumfructum non legauit, & auferre mihi lumen dummodo parum luminis mihi dimittat. Viui.

b *Obstruere.*] aliter in domo locata, etiam ab extraneo obscurata, ut infra loca. l. si merces. §. 1.

1† Duanã & stantes, alias, extantes.
2† Ad suum merges.
3† Fl. &.
4† Fl. illud.
5† Fl. vsufructuarius.
6† Dua. vtatur vsufructu.
* Intelligit officium mediastini, quod nihil præcipuũ haberet, i quo operam suam nauare possit, versabatur aũt in verren do, tergendo, vngendo, & id genus alijs euiusmodi generis officijs. Duar.
7† Cloacarij. Flor.
8† Fl. qua.
9† Fl. debet. de betur.
10† Fl. functiones ui C. Th. de indulgen. debit.
11† Fl. per stipulationem.
12† Si nũmismatum.
* Dua partes e tribus cum duodecim aequales uncias nouem. § hæreditas. Inst. de hæred insti. Var. lib. 4. de lin. lat. Dodrans ab uncia dempto quadrante.
13† Al. lib. 1. Dige. & Iu. lib. 10.
14† Fl. alterũ.
15† Fl. obscurare. tu vide Bo. in l. aquis simum sup. e. tit quid sit luminibus obstruere.

Suffic.

a *Sufficit,*]sic esset,& si proprietasaliarum rerum esset legata,ut infra de seru.vrban.præd l.binas, & infra si vsusfruct.peta.l.1.§.fin.

b E *X re fructuarij.Donauerit.*]vt habeat in peculio°, ut infra,de pecu.l.quis ergo, & de acquirendo rerum dominio.l. per seruũ. § primo, & infra, de vsu & habi.l.si ita, §.si.Aliud si ut alieno, ut infra,de acqui.rer. dom.l. quod fructuarius.

ratis ædibus,quod vsque adeò temperandum est,ut non in totum ædes obscurentur, sed modicum lumen,quod habitantibus sufficit, [a] habeant.

Idem libro 5.alids 10.ad Sabinum.

LEX XXXVIII.

EX re fructuarij etiam id intelligitur, quod ei fructuarius donauerit, [q] concesseritve, vel ex administratione rerum eius compendii seruus fecerit.

Pomp lib.33. ad Sabinũ.

LEX XXXIX.

SI quis binas [c] 1† ædes, quas solas [d] habet, vel fundum [e] tradit: excipere potest id,quod personę, [f] non prædii est, veluti vsum & vsumfructum. Sed & si excipiat,vt pascere sibi, vel inhabitare liceat, valet exceptio: [g] cum ex multis saltibus pastione fructus percipiat, 2† Et habitationis exceptione,siue tẽporalis, 3† siue vsque ad mortem eius qui excepit,vsus [h] videtur exceptus.

S *I quis.*] CASVS. Vnam domum habeo:eam tibi trado ex causa ven. uel aliàs: sed paciscor ut usufr. mihi remaneat:pactũ valet: sed non valet, si seruitutem talem exciperem: puta altius non tollendi, cum ego non habeam domum, cui hæc seruitus debeatur. Secundò dicit: Dedi tibi domum, vel fundũ hoc pacto,ut in fundo pascerentur oues meæ, vel habitare possem in domo:valet pactũ. quia vsus domus, nõ realis seruitus vñ excepta: & fructus etiam fundi non erat alius nisi ius pascendi.Viu.

c *Si quis binas.*] aliàs vnas,& alias binas.& non est uis,cum nihil sibi seruauerit Acc.

d *Solas*]idest nullum aliud prædium.

e *Vel fundum.*]quem solum habeat. Acc.

f *Persona.*] 1.idest seruitutem personalem vt subiicit,non autem realẽ,cum realis non possit esse, nisi vterq; habeat prædium, ut Inst.de ser.§.ideo.Et no.qđ personales,sunt quatuor:vsufru.vsus,habitatio,opera,siue ministerium seruorũ. Aliæ reales,siue ꝑdiales appellantur,vt ĩ de ser.l.1.& ĩ.de ope. ser.l fructus.& ĩ.ad leg.Fal l.1.§.si operis,& Insti.de vsu, & habit §.sed si cui Probabilius tñ est dicere,operam non esse personalem seruitutẽ,quia non petit morte legatarii, vt infra,de vsuf.leg.l 2.nisi dicatur personalis, quia petit morte eius hominis,in quo legata est, secundum Azo.& sic remanent tres personales illæ autem,de quibus statim subiicit hic,non erant seruitutes.vt ibi dices.

g *Exceptio.*]immo uidetur non valere, quia hęc seruitus ius pascendi est prædialis,ipse autem prædium non habet vt hic dicit,& sic est contra.Instit.de ser.§ in rusticorum, & infra de ser.rust.præd.l.item sic,in prin.& l.pecoris. Solu.dicunt quidam,ꝙ est personalis seruitus,quando nõ habet prædium cui debeatur,ut hic,& argu.infra,de ali.leg. l.Mela,§.quidam libertis, ꝯterum si habet prædium, tũc realis Sed tu dic,ꝙ hoc ius. [f] pascendi,si seruitus est, semper est realis,siue prædialis,& ꝙ quandoque dicatur eam esse personalem, exponitur, ut cum certa persona quantum ad commodum finiatur seruitus,non sui natura,quia postea obstabit exceptio. Si uero non habenti prædium cõcedatur,vt hic fuit,ius pascendi,non est seruitus prædialis, vel personalis,sed ius quoddam ex promissione vel ex alio contractu quæsitum,secundum Azo.

h *Vsus.*]quantum ad commodum,non tamen est usus, vt Instit de vsu,& habit.§ sed si cui.

S *I Titio.*] CASVS. Planus est. Titio vsumfructum fundi mei legaui:Mæuio proprietatem eiusdem fundi: decessit Titius,unde dabitur totus fundus iste Mæuio, cui legaui proprietatem:& sic Meuius habebit plenam proprietatem,& hæres nihil habebit ex eo fundo.Viu.

i *Et viuo.*] idem & si quandoque postea,ut ĩ.de vsufruct. accresc.l.idem & si apud,§.sed si cui.Accur.

K *Relinquetur.*]sed plenam proprietatem cõsequitur Meuius, ut hic, & infra, si vsusf.per l. fundus. etiam si pars vsusfru. penes hęredem remãsisset: & alia relicta esset Titio: nam potius proprietario,quam hęredi fructuario remaneret,ut ĩ. de vsufru. accr. l. idẽ & si apud, §.sed si cui,secus autè in pro non scripto,& in causa caduci, & caduco alio [f] quam vsufru.nam si item legatarius substitutũ, vel coniunctum non haberet,sicut hic erat, accresceret hæredi,ut C. de cadu.toll.§ in primo.& § pro secundo & §.in nouissimo nec enim ꝓprietarius hic erat coniunctus, vel substitutus fructuario,posset tamen dici fructuarium proprietario re coniunctum, cum partem dominii obtineat usufru. ut supra eod.l. 4.

Papinianus lib. 18. alids 17. Quæstionum.

LEX XL.

SI Titio fructus, 4† * Mæuio proprietas legata sit, & viuo [i] testatore decedat Titius:nihil apud scriptum hæredem relinquetur. K & id Neratius quoque respondit.

¶Vsumfructum [l] in quibusdam casibus, non proprietatis 5† effectum obtinere conuenit. Vnde si fundi, vel fructus portio [m] petatur,& absolutione secuta, postea pars altera, quæ accreuit, [n] vendicetur: in lite quidem proprietatis, 6† rei iudicatæ exceptionem [o] obstare. in fructu [p] verõ non obstare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi, [q] velut alluuio,[r] portioni:personæ [s] vsusfructus 7† accresceret.

Ordo scripturæ designat ordinem voluntatis,& ordinem processus.hoc dicit, de consecr.distin.2. cap.in Christo pater.& ordinem charitatis,de lib.& posth. l. Gallus. §. quidam rectè Bart.

l *Vsumfructum.*]Pone casum,ꝙ mihi, & alij fundi proprietas fuit legata: egi ad meam partem actione in rem, vel ex testamento, & amisi: postea repudiat collegatarius meus,non accrescit mihi.Item pone vsumfruc. mihi & alii relictum: petii partem meam.& amisi: postea confructuarius cadit à sua parte,hoc casu mihi accrescit,& rationem diuersitatis dicit.Accur.

m *Portio.*]coniungit in casu,sed distinguit in rñsione.Acc.

n *Accreuit.*]altero collegatario repudiante.

o *Exceptionem.*]vF,ꝙ nõ debeat obstare,cum sit aliud corpus,quod idem esse oportet,ut ĩ.de excep.rei iudi.l. cum quæritur,& l.seq Respõ exceptio rei iudic. obstat quoties per sequens iudicium infringitur,quod est statutum in primo,ut ĩ de iureiur.l.duobus,§.exceptio.& de excep.l.fundi Titiani.sic enim primum est pro veritate habendum, ergo uerum est illam partem non esse istius,quia sic iudicatum est:sed alia non,nisi quia sua alia sit,peti posset,iure sacrescendi:ergo quia repellitur à primo, repellatur ab alio,& hoc probatur iure alluuionis,vt & supra de pub. l.si ego,§ item ait ædibus.& hoc siue fuit absolutus,quia non probaui meum,siue quia ipse probauit suum,secus autem in aliis,quæ non accrescerent,etiam si ex eadem causa ago,puta partem fundi petij,& succubui, aliam partẽ ex eadem causa postea peto,non obst. exceptio, quia alia res est,nec unam partem alteri accreuisse dici potest,ut infra,de except.rei iudic.l.cum quæritur,& l.seq.

p *In fructu.*]idest in vsufruc.accrescendo.

q *Fundi.*]coniunctim legati

r *Alluuio.*] quæ sequitur ius fundi, ut infra,de legat,1.l. quod in rerum,§.si quis post,& supra de publ. l.si ego. §. idem ait ædibus,& idem in insula,ut infra, de except. rei iudic.l.egi.§ si Accur.

s *Personæ.*] non rei,ut infra,de except.rei iudi.l. & an eadem,§.qui cum partem. Sed nonne si petat vsumfructum qui accreuit,sic dicet.ideo peto,quia mihi accreuit, & sic interro-

1† Al. vnas. Duas.
2† Al percipietur.
3† Al.tempora.
r vide Ang. in princ. Institu.de ser. eundẽ in §. æque de act. instit. Ia.in d.§.æquè.

4† Vsusfruct.
* Habes hic tex no & sin. q l est legata re mortuo viuo testatore extinguatur legatũ,et remane.penes hæredem.l.1.§.pro secundo,C.de cadu.tol per Bar.in l.si pure de leg.1.in si adimit a,nisi proprietas venit,et alteri vsusfructus legatur,quia tunc vsusfructus consolidatur cum proprietate.Bolo.
5† Al partis.
6† Al partis.
7† Fructus.

interrogabitur qualiter sibi accreuit, & cogetur ex consequentia quadam dicere, quia mihi, & illi fuit relictus, & sic quia tam contra sententiam primam ueniet, obijcietur exceptio rei iudicatæ: non ergo hæc est bona ratio: quia personæ, &c. Respond. si ideo succubuit in prima sententia, quia non vtendo, vel capitis diminutione amiserat, constabit eũ fuisse legatum, & eũ fuisse fructuarium, & sic loquitur hic, & infra titu. 1. l. interdum. Si autem ideo succubuit, quia non fuit legatus: tunc idem est, quod in legato proprietatis, cum res iudicata pro veritate accipiatur, ut supra de regul. iuris. l. res. & infra de iureiuran. l. sed si possessori. §. item si iurauero. & infra de excep. rei iud. l. si cũ ar. §. penult.

* Concor. tex. in c. licet. 16. q. 5. & tex. ne iter facit in argu. pro illo tex. in d. c. unica gl. quæ habet, quod ubi feudatarij nõ possunt concordare in regimen feudi Rex debet facere, quod alternis annis regant per gl. sing. in d. c. Bolog.

1 † Fl. prius, et recitus Duar.

2 † Ph. de. ll. lego.

3 † Fl. sibi.

Q Voties.] CASVS. Testator legauit vsumfructum fundi Titio & Mæuio ut alter vno anno, alter altero utatur: quæritur, quis habebit primum annum? Et respon. quod primo nominatus, & secundum secundo nominatus. Quid si ambo sint nominati? Et respond. neuter vtetur, nisi consentiat qui primo habeat. Sed pone, ut in princ. l. huius casum, quod Titius, qui est alter ex fructuarijs, emit pro decem proprietatem, & fortè tenuit suis annis, interim habebit proprietatem plenam, & sic non vsumfructum formalem: & Mæuius suis annis habebit usumfructum. Item quid si decem annos Titius alienauit nudam proprietatem? Respond. Titius habebit suis annis, ut quilibet ante quam proprietatem emeret, & hoc probat per simile. Nam pone quod quidam legauit mihi vsumfructum sub conditione, si nauis ex Asia venerit: interim emi proprietatem rei: & tenui per decem ann. puta, & tunc alienaui: & postea nauis uenit: habeo quidem vsumfructum, nec obest, quod medio tempore proprietatem habui.

¶ Si colono.] Titius locauit fundum suum in quinquennium: elapso post anno vsumfructum eiusdem fundi legauit eidem colono: quæritur ad quid valeat legatum, cum & sine hoc colonus habebat, & fruebatur? Et respon. ad tria. Nam petet vsumfructum ex testamento. Item à mercedibus erit liberandus. Item expensas, quas fecit gratia rei, recuperabit.

¶ Vniuersorum.] Legauit mihi testator vsumfr. omnium suorum bonorum, domus vna ex his bonis fuit combusta, quæritur, an in ea extinguatur vsusfr. Et distingue, aut sic dixit, omnium bonorum: & tunc remanet usufr. areæ, quia area de bonis est. Aut dixit, illius domus & illius, & sic extinguitur vsusfr. in area. Viuia.

a Dici prius.] id est primo. Azo.

b Deinde.] in secundo anno. & sic no. ordinem scripturæ seruandum. & sic infra de fideicommissa. libert. l. generaliter. §. si quis ergo. & qui & à quibus, si quis habens, & in Auth. de hæred. & Falcid. §. si vero nullus, collat. 1. & infra de hered. instit. l. qui soluendo. Sed argu. contra, infra de leg. 1. l. cum pater. §. si dertuæ. & inf. de pec. leg. l. quidam, & infra de solut. l. non tam.

† Et concor. c. cum dilecta. cum gl. 2. extra de rescrip.

Iulianus li. 35. Digestorũ.

LEX XLI.

Q Voties * duobus vsusfructus legatur, ita ut alternis annis utantur, fruantur: si quidem ita legatus fuerit, Titio & Mæuio: potest dici, prius, a 1 † Titio, deinde b Mæuio legatum datum. Si uerò duo eiusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, Titijs usumfructum alternis annis do, lego: 2 † nisi consenserint uter eorum prior utatur, inuicem se, 3 † impedient. c Quod si Titius eo anno quo frueretur proprietatem accepisset, d interim legatum non habebit: e sed ad Mæuium alternis f annis usufructus pertinebit: & si Titius proprietatem alienasset, habebit g eum usumfructum, quia & si sub conditione usufructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab hærede accepero, pendente autem conditione eandem alienauero, ad legatum admittar. h

¶ Si colono tuo usumfructum fundi legaueris, usumfructum uendicabit: i & cum hærede tuo aget ex conducto: & consequetur, ut neque mercedes præstet: & impensas, quas in culturam K fecerit, 4 † recipiat. Vniuersorum bonorum, an singularum rerum usufructus legetur, hactenus interesse puto: quod si ædes incensæ fuerint, usufructus ædium specialiter legatus peti nõ potest. Bonorum autem usufructu legato, areæ usufructus peti poterit: quoniam qui l bonorum suorum usumfructum legat, nõ solum eorum, quæ in specie sunt, 5 † sed & substantiæ m omnis usumfructum legare uidetur: in substantia autem bonorum etiam area est.

Hæres tenetur de mora, & tarditate aditionis. Bartol.

Idem libro 1. ad Vrseium. Ferocem.

LEX XLII.

S I usufructus legatus est, & 6 † hæres scriptus ob hoc tardius adierit, 7 † ut tardius ad legatũ perueniretur:

c Impedient.] ut & infra quibus modis ususfruct. amit. l. 2. §. 1. & infra de seruit. rustic. præd. l. statuere, vnde forte forte interuenient, ut supra de iud. l. si cum ameo, & Inst. de leg. §. optionis. Vel versus sic, iudicem interuenire, vt consentiant, ut infra de legat. 1. huiusmodi. §. fin. 1. & supra eo. l. si cui, §. denique, & infra de æ dilit. e. sic. quod si nolit. §. si plures, & Institu. de satisd. §. penult. Accursius.

d Accepisset.] scilicet ab hærede, fortè titulo emptionis. Accursius.

e Non habebit.] scilicet ut non habeat formalem vsumfructũ, sed causalem, ut infra quib. modis vsusfruc. amit. l. 2. in prin. Sed videtur habere formalem, ut infra de usufruct. accresc. l. inde Neratius. § non solũ. & l. antepen. & hic. Sol. & ibi est causalis, licet habeat naturam formalis.

f Alternis.] scilicet illis, in quibus ad eum redire debebat, si non extincta esset pars Titij cõsolidatione. Sed videtur, quod omni anno quasi iure accrescendi altero amittente, ut infra titu. 1. l. 4. §. non solum. & l. pen. Sed dic, quod hic non sunt coniuncti, immo separati sibi sic.

g Habebit.] id est retinebit, ut hic, & infra eo. l. dominus. 2. respon. & infra quib. mo. vsusfru. amit. l. si duobus, circa princ.

h Admittar.] conditione existente, ut infra de verb. obl. l. si rem meam, hæc autem conditio inefficax uidetur, ut infra de adimen. lega. l. cũ in annos, & l. si in singulos.

i Vendicabit.] per actionem ex testa. nemo et ex conducto consequetur impensas: utraque autem actione consequetur, ut non præstet mercedem, ut hic, & infra loca. l. si quis domum, § fi. & l. sequen. & l. si in lege § fi. & sic no. hic mirabile, quod agitur actione ex contractu ad eum rescindendum, scilicet ad remissionem mercedis, sicut contingit alias infra de act. emp. l. ex empto. §. si quis virginem. & infra de contrah. emp. l. sed Celsus, § si fundus.

K In culturam.] quia & eas testator legauerat, ut dicunt, quod non placet, quia hoc est diuinare. Dic ergo, quod fecit expensas gratia rei, non fructuum præsentis anni, quia tunc cum fructibus compensarentur, nam pro colendo potest quis facere expensas gratia rei, ut infra de impens. l. tertia, § nos igitur, & ideo petuntur etiam à fructuario, ut infra eodem, l. si extraneo. §. fi. & l. quod si heres, multo magis ergo à colono, qui agit contra hæredem ut reficiat, ut infra loca. l. ex conducto. 1. respon. Accursius.

l Quoniam qui.] No. ergo quod refert quid ex æquipollentibus fiat, vt & Instit. de inut. stipul. § quoties. Sed arg. cõtra, infra de admin. tut. l. si duo.

m Substantiæ.] præsentis & futuræ, fortè, ut C. quæ res pig. oblig. poss. l. fi. Azo. Sed arg. contra, infra de auro, & argen. legat. l. si ita.

S I usufructus.] C A S V S. Hæredem instituisti, & mihi legasti usumfruct. hæres tuus tardius adiuit hered. quam deberet, ad hoc ut tardius hæreret usu fru. tenetur tuus hæres mihi ad meum interesse.

¶ Vsusfructus.]

4 † Fl. fecerit.

5 † Legat.

6 † Sed hæres. Fer.

7 † Fl. adgt.

hoc quoque [a] præstabitur, [b] ut Sabino placuit.

Non dicitur vsusfructus pertinere desiisse, si quod loco vsusfructus æstimatur, percipitur: quæ æstimatio loco rei cum suis quantitatibus (alias qualitatibus) subrogatur. Bald.

¶ Vsusfructus serui mihi legatus est, isque cum ego uti frui desiissem, liber esse iussus est: [c] deinde ego ab hærede æstimationem legati [d] tuli, nihilomagis eum liberum [e] fore Sabinus respondit. Namque uideri me uti frui homine, pro quo aliquam rem [f] habeam, conditionem autem libertatis eius eandem manere, ita ut mortis meæ, aut capitis diminutionis interuentu liber futurus sit. [g] 1 †

Africanus lib. 5. Quæstio.

LEX XLIII.

QVi usumfructum areæ legauerat, insulam ibi ædificauit, ea uiuo eo decidit, uel deusta est, usumfructum deberi existimaui. [g] 2 † Contra autem non idem iuris esse, si insulæ usufructu legato, area [h] deinde insula facta sit. [i] * Idemque esse, [K] & si scyphorum usufructus legatus sit, deinde massa facta, [l] & iterum scyphi. Licet enim pristina qualitas [m] scyphorum restituta sit, non tamen illos esse, quorum usufructus legatus sit. [n]

Vsusfructus exceptio finitur cum persona excipientis: nisi tacitè, vel expressè sit actum, quod exceptio transeat ad hæredē. Bald.

¶ Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto usufructu. Titius decessit; quæsitum est, quid mihi hæredē eius præstare oporteat? Respōdi, referre qua mēte usufruct⁹ exceptus sit. Nam si quidem hoc actū est, ut in cuiuslibet [o] psona usufructus constitueretur, solā proprietatē hæredem

¶ *Vsusfructus.*] Testator legauit mihi vsumfructum hæred serui & eidem libertatem reliquit, cum finitus fuerit vsusfructus, egi contra hæredem: & quia non dedit seruum condemnatus est in vsufru. æstima. quæritur, an sit statim liber? Et respon. quod non: sed tunc demum, quando finiret vsusfructus, si non seruum mihi vēdidit, & morte sua, & capit. dimi. fiet liber. Viuia.

a *Hoc quoque.*] scilicet damnum, quod habet fructuarius.

b *Præstabitur.*] scilicet legatario, ut infra eo. l. quæsitum, & l. si hæres. Sed quid si moram non fecerit: sed ante aditam hæreditatē fructus immaturos percepit? R. sp. ex dolo, uel ex testamento tenetur, ut fructus etiam immaturos potest percipere, ut inf. de vsufru. lega. l. penult. & inf. eo. l. si absente. Accur.

c *Iussus est.*] scilicet in testameto. Acc.

d *Legati.*] scilicet vsusfructus, quem non reddam, ut statim dices.

e *Liberum.*] uidebatur enim, quod statim quasi iam finito vsufructu perueniret ad libertatem, tamen non est ita.

¶ Fl. esset.

f *Aliquam rem.*] vt infra eo l. qa. Sed nūqd æstimatio legati vsusfruct. tunc restitueret? similis quæstio sit C. de fideicōmiss. libert. l. si. Et uidetur restituenda, ut in rebus, q̄ usu ipso consumuntur, dicitur, ut Insti. eodem. §. constituitur, in fine. §. & infra de usufruct. earum rerum, quæ vsu cōsumuntur. l. hoc senatusconsult. §. si pecuniæ. Puto tamen contra, quia non serui, sed fructuum, uel utilitatis facta est æstimatio, secundum Azo.

QVi usumfructum] CASVS. Tria dicit. Primò legauit mihi areæ usumfructum, deinde facta est ibi domus, & hæc domus cecidit. Dicitur, q̄d debetur areæ vsusfructus. Sed econtra testator mihi legauit usumfructū domus suæ, postea cecidit domus, & facta est area, non dabitur usufructus. Tertiò dicit, quod si testator legauit mihi scyphos, & hi in massam redacti postea refecti sunt, non dabitur usufructus.

¶ *Stipulatus.*] Tria dicit. Titius promisit mihi fundum detracto usufructu pro se Titio: & antequam solueret, decessit, ago contra hæredem, ipse vult soluere detracto usufructu, sed nolo plenè tradi. quid iuris sit? Et dic, quod aut detraxit pro se & hære suis Titius & nudam propriet. dabit hæres, aut pro se tantum, quod pro se præsumitur, & plenè tradit hæres. Secundò probat prædicta per simile: & adducit similia duo. Primum est. Titius testamentum fecit, & hæredem instituit. & legauit fundum Mæuio deducto usufruct. hæres Titii priusquā ageret Mæuius, decessit relicto hærede. an hæres istius hære. tradet propric, nudam an plenam? Et respon. quod plenam tradet, quia multo minus dubitatur in superiori casu. Secundum est, ut &c. Ecce testator legauit mihi nudam proprietatem fundi sub conditione, si nauis ex Asia uenerit, antequam eam pet, amextitit conditio, & dicit, quod plenam proprietatē amodo petam.

¶ *Vsusfructus.*] Duobus modis pone. Primò, testator legauit mihi vsum. fruc. serui, post moram hæredis decessit seruus, antequam traderetur. Dic, quod petam æstimatio. vsusfruct. scilicet vsque in diem mortis serui. Item si ego decessi tuam hæres meus petet æstimat. vsusfruct. vsque in diem meæ mortis a die mortis serui. Secundò ponit, si testator legauit vsumfruct. seruo meo: seruus decessit post moram hæredis: & dicit, quod æstimabitur vsusfructus à die moræ vsq; in diē mortis. Idem si ego dominus decedam: nam cum vsusfructus morte sit finitus, à die moræ usque in diem mortis meæ præstabitur hæredi meo æstimatio vsusfructus. Vi.

2 † Existimaui. Fl. Duar.

g *Existimaui.*] s. ego Africanus.

h *Area.*] scilicet postea facta sit. Et not. quod ideo dicit area, quia si non vsque ad aream deposita essent tigna, eadem domus diceretur, ut infra de de verb. oblig. l. inter stipulantem, §. sacrā. & infra de solutio. l. qui res. §. aream.

* Rei enim mutatione interit vsusfructus l. repet. §. rei. infra quib. mo. vsusfru. a mi. Duar.

i *Facta sit*] Cur non est idem iuris? Resp. quia area eiusdem naturæ dici potest, quæ fuit legata: solum enim immobile, & quasi immutabile est: sed in insula, uel domo est contra, quia certa forma distinguitur, & substantiam capit: forma autem perempta res interiisse videtur, vt infra ad exhibendum, l. Iulianus, §. sed & si quis, & infra de auro, & argen. lega. l. Seia. De nouo igitur domus constructa, nō vetus in perpetuum extincta uidetur reparari, solum autem non speciali forma, sed in primæuo statu semper relinquitur Azo. & hoc in legato vsusfructus. Si autem proprietas esset legata, indistinctè liberatur, nisi expressè testator mutasset uoluntatem, vt infra de legat. 3. l. si chorus, §. penul. & de lega. primo, l. seruum filii, §. Procula. & §. si areæ, & sic non obstat infra de except. rei iudic. l. & an eadem. §. idem corpus, & infra de seruit. urba. præd. l. seruitutes, §. si sublatum.

K *Idemque esse*] s. quod supra proxi. respon. Azo.

l *Massa facta*] s. fuerit. Azo.

m *Qualitas*] non omnino tamen. Azo.

n *Legatus sit.*] Si verò usufructus massæ relictus esset, deinde scyphi ex ea facti in massam redacti fuerit, debetur vsusfructus, secundum Azo. Patet ergo ex prædictis, quod non potest dici eadem insula, quæ destructa postea restituitur, etiam si eo animo diruerentur, ut postea reficeretur, licet in naui sit aliud, quàm in domo, uel massa, ut infra de verborum obligationibus, l. inter stipulantem, § sacrā. & §. nauis, & infra de solut. l. qui res. § aream, fortè quia non adeo in suum statum domus, vel scyphus reduci potest sicut nauis: utpote cum tabularum de facili possit fieri, etiam ab imperitu, aliquo dempto, vel etiam adiuncto, eadem repositio, non autem tignorum, & trabium in pristina loca sic fieri potest eadem restitutio, propter materiæ aptitudinem & leuigationem, quæ non sit in tignis domus, vt in tabulis nauis: quia ergo non uidetur remanere idem status, vel eadem positio in domo, vt in naui, alia domus esse censetur, ut argumen. infra de solut. l. cum quis, & l. qui res. §. aream, super eo, quod dicit de seruo manumisso, quia alius uidetur post statum mutatū. Accursius.

o *In cuiuslibet.*] s. sui hæredis. Accur.

Transmitteri.]

a *Promissori.*] quod semper præsumitur, nisi contra probetur, vt infra, de verborum obligationibus, l. si ita stipulatus fuero, §. penult. in fine, & infra, de vsufru. legat. Sempronius Attalus.

b *Debiturum.*] habes hic, quod sit morte finitur actio pro vsufructu competens, sicut vsusfructus iam constitutus, vt j argu. supra si quis caut. l. si eum. §. qui iniuriarũ.

1 † *Alias, debiturum, & infra.*

c *Minus.*] quam in superiori casu.

d *Eius hæres.*] scilicet hæredis.

e *Legatus sit.*] scilicet fundus, deducto, scilicet vsufructu.

2 † *Apparere. Flor.*

3 † *Alias hæres eius a quo.*

f *Vsusfructus serui.*] si habes vsusfructus serui Titio, &c. sicut est litera Pis. planus est casus: & nil est cōtra, & secundum hoc legem eam: si vero habes seruo Titij: tunc est contra, C. eo. l. fi. sed dices hanc corrigi. In quiaut eam hec secundum antiqua tempora, vt infr. quib. mod. vsusfru. amit. l. si seruos. Vel hic contemplatione serui, ibi domini. Prima verior est.

4 † *Alias similis legatũ.*

* *Ad intel. lect. huius text. vide Alc. in l. 2. §. & harum. num. 45. de verb. oblig.*

g *Æstimetur.*] vt, inf. l. proxi. & facit infra si vsusfruct peta. l. vti frui. §. fin. & l. repeti. § 1. Accursius.

QVæsitum est.] CASVS. Duo sunt, & plani sunt: quia si stipuler a te vsumfructum in decem annos, vel operas Stichi, & stet per te, debes mihi æstimationem præteriti temporis, nec liberaris, si patiaris me vti per aliud quinquennium. Viuianus.

5 † *Flo. esse. vel fi.*

6 † *Fl. decessit. Tam.*

h *Vsumfructum.*] serui alicuius.

7 † *Flo. præstaretur.*

i *Per te.*] scilicet promissorem. Azo. Dubitatio autem legis erat, quod nondum decennium cucurrerat. Vel dic, quod erat dubitatio: quia volebat ille pati per aliud quinquennium, vt sic integrum decennium habeat fructuarius, quod non potest, immo æstimationem præteriti temporis præstabit, vt hic, & infra de vsufruc. lega. l. si vsusfructus mihi. & infra eodem defuncta, & l. quod si hæres. & l. cuiuscunque, in princip. & supra l. proxi. §. fin.

8 † *Flo. transierit.*

debiturum. 1 † Sin autem id actum sit, vt promissori a duntaxat vsusfructus reciperetur, plenam proprietatem hæredē eius debiturum. b

¶ Hoc ita se habere manifestius in causa legatorum apparet. 2 † Etenim si hæres, 3 † a quo detracto vsufructu proprietas legata sit, priusquam ex testamēto ageretur, decesserit, minus c dubitandum est, quin eius d hæres plenam proprietatem sit debiturus. Idemque & si sub conditione similiter 4 † legatus e sit, & pendente conditione hæres decessit.

In legato vsusfructus post mortem succedit obligatio ad interesse, hoc dicit, cum l. seq. Bart.

¶ Vsusfructus* serui f Titio legatus est: & cum per hæredē staret, quo minus præstaretur, seruus mortuus est. Aliud dici non posse ait, quam in id obligatum esse hæredem quanti legatarij intersit, moram factā non esse, vt scilicet ex eo tempore in diem, in quo seruus sit mortuus, vsusfructus æstimetur. g Cui illud quoque consequens sit, 5 † vt si Titius ipse moriatur, similiter ex eo tēpore, quod mora Titio 6 † facta sit, in diem mortis æstimatio vsusfructus hæredi eius præstetur. 7 †

Idem lib. 7. Quæstionum.

LEX XLIIII.

QVæsitum est, si cum in annos decem proximos vsumfructum h de te dari stipulatus essem, per te i steterit, quo minus dares, & quinquennium transit, 8 † quid iuris sit? Item si Stichi decē annorum proximorum operas de te k dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præterijt? Respondi, eius temporis vsumfructum, & operas l rectè peti: quod per te factum 9 † esse, quo minus darentur.

Martianus lib. 3. Instit.

LEX XLV.

NOn vtitur vsufructuarius, si nec ipse vtatur, nec nomine eius alius, puta qui emit, uel qui conduxit, vel cui donatus m est, vel qui negocium eius gessit. n 10 † Planè illud interest, quod, si vendidero vsumfructum, etiā si emptor nō utatur, o videor usumfructum retinere.

Caius libro 7. ad edictum Prouinciale.

LEX XLVI.

QVia qui pretio fruitur, non minus habere intelligitur, quam qui principali re utitur, p fruitur.

Martianus lib. 3. Instit.

LEX XLVII.

QVod si donauero, non alias retineo, nisi 11 † ille utatur.

Idem eodem lib. alias 7.

LEX XLVIII.

STatuæ, & imaginis q usumfructum posse relinqui magis est; quia & ipsæ habent aliquam 12 † vtilitatem, si quo loco opportuno ponantur.

¶ Licet prædia quædam talia sint, vt magis in ea impendamus, quam de illis acquiramus, r tamen vsusfructus eorum relinqui pōt.

K *De te.*] scilicet promissore. Accur.

l *Et operas.*] idest æstimationem earum. Accur.

NOn vtitur] CASVS. Qui vsufructu per decennium non vtitur, amittit. Vnde idem esse videtur siue ipse, siue alius pro eo vtatur: puta quia emit ab eo, vel ex donatione accepit, aut gestor negotio. eius. Secundo dicit, quod si vendidit, licet non vtatur re: tunc non perdit non vtendo fructuarius quia vtendo pretio, re vti videtur: sed secus si donatarius non vtatur. Viuianus.

m *Donatus est.*] scilicet vsusfructus.

n *Gessit.*] alioquin si aliquis istorum vtitur, ipse vti videtur, & hic subiicit: & supra eodem, l. arboribus, §. vsusfructuarius.

o *Vtatur.*] ita tamē si nullus alius vtatur vel si utatur, vtitur nomine emptoris, & meo verè, uel interpretatiuè: alioquin non videor vti: & sic amitto nō utendo, ut j. quib. mod. vsusfru. amittit. Pomponius, quæ est contra: nã ibi non vtebatur aliquis meo nomine verè, vel interpretatiuè Itē no. hic, quod quædam ad emptorem transeunt, quæ ad hæredem non transeunt, ut vsusfru. formasis, sic & inf. de legat. 2. l. peto. §. prædium. Quis. n. ignorat magnam esse differentiam inter successorē iuris, & rei? Vel hic non ius, sed commoditas. Accur.

9 † *Flo. transactum est.*

10 † *Gerit. Flor.*

p *Quia qui Vtitur.*] sic ergo pretiū loco rei succedit, ut & infra de pecul. sed & si quis seruum, & l. seq. & supra eo. l. si vsusfructus legatus, §. fin. & infra de usum. diuid. item. §. 1. to fi. & dixi supra de peti. hære. l. si & rem.

STatua.] CASVS. Habeo statuam ita pulchrā, quod quilibet videns dat mihi vnum nummum: quæritur, an possim eius vsumfructum legare. Et dicit, quod sic.

11 † *Alias nisi ille.*

¶ *Licet.*] Planum est. Dicit enim, quod si habeo prædia sterilia, horum prædiorū sterilium possum vsumfructum legare. Viuianus.

12 † *Alias, deest, aliquā.*

q *Statuæ, & imaginis.*] pro eodem ponas. Vel dic, statua, idest figura hominis: imago sola pictura. & dicit Pia. in vultu Luc. vbi bestiales homines ponunt nummos, quod est falsum, quia res religiosa est: vnde non potest in ea constitui vsusfructus. Sed dic, quod loquitur de statuis illis, quæ erigebantur in honorem alicuius priuati vel ciuitatis: de quibus dicitur infra, de acquiren. rer. dom. l. statuas, & infra, de priuil. credit. Titius, & C. de statu. & ima. Sed quis fructus ex his percipitur? Respon. quod quilibet daret nummum, ut possit videre, ut fit de Leone, qui est Florentiæ.

r *Acquiramus.*] de quibus loquitur in Auth. de non alie. §. penult. Intellige tamen, quod aliquando aliquid in de percipi

percipi potest, alias non potest esse vsufructus in eis, vt supra prox. respon. & infra eod. l. si infantis. Accur.

S*Ialys.*] CASVS. Testator legauit mihi vsumf. cuinsdam fundi, & Titio vsum in eodem. habeo ego totum vsumf. detracto vsu, licet vsum hēat Titius & ego simul.

Florentinus lib. 11. *Insti.*

LEX XLIX.

SI alij vsus, alij fructus eiusdem rei legetur, id percipiet fructuarius, quod vsuario a supererit; nec minus 1 † & ipse fruēdi causa, & vsum b habebit.

¶Rerum, an æstimationis vsus fructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum c vsusfructus 2 † legetur, d deducto eo, e quod tibi præterea legatum est, ex 3 † reliquis bonis vsumfructum feres. Sin autem æstimationis vsusfructus 4 † legatus est, id quoque æstimabitur, f quod præterea tibi legatum est. Nam sępius g idem legando non ampliat testator legatum. h Re autem legata, etiam æstimationem eius legando, ampliare legatum possumus. i

Vlpianus lib.7.Regularū.

LEX L.

ETiam k partis bonorum vsusfructus legari pōt. Si tamen non sit specialiter facta partis * mentio, dimidia pars bonorum continetur. l

Neratius lib. 7. Membra.

LEX LI.

VSufructuarius nouum m tectorium * parietibus, qui rudes n fuissent, in ponere non potest: quia tametsi meliorem excolendo o ædificium, domini causam facturus esset, non tamen id iure 5 † suo facere potest; aliudque est tueri, quod accepit, p 6 † aliud 7 † nouum facere.

Pone aliter hunc casum, vt not. in gl. ma. ibi, vel pone. & sic duobus modis pone casum huius legis.

a *Vsuario.*] i. vsui.

b *Et vsum.*] i. cōmoditatem vsus, ut fruatur. i. vendat, vel faciat quod velit: nam cui reliquit fructum, ei & vsum. i. commoditatem vsus legat, ut ĵ. de vsu, & habi. l. seruum, §. vsusfruct. Vel pone casum in eo qui reliquit vsum tm̄ cuius hæres legauit alij fructum: nam qđ superesit vsuario, cum eius sit præcipua causa, habebit fructuarius: sic ponitur ĵ de usu, & habit l. per seruū. §. fin. Azo. & s̄m hunc casum supponit ipse pro vsuario, & quod dicit fruendi: dicas, ꝙ ipse de vsu suo frui potest, sicut fructuarius ex fruct. Sed s̄m primū casum expones, ipse s. fructuarius.

c *Rerum.*] Quidā fecit testam̄, & usumfructū oium rerū suarum dimisit Titio, & eidē fundi plenam proprietatē. Vel dicit, ꝙ æstimeri res suæ, & usufru æstimationis det, & similiter eidē fundū legauit. inter hos casus differētiā ēe dicit.

d *Legetur.*] soium. Ac.

e *Deducto eo.*] quia res sua nemini seruit, ut ĵ. de seruit. urban. præd. l. in re.

f *Æstimabitur.*] Et sic quasi bis habebit eandem rem. s. proprietatem plenam, & usus æstimationis eiusdem. sed arg. contra, infra, de verb. obli. l. qui bis. sed hoc, quia noluit testator, ut subiicit.

g *Nam sæpius.*] redit ad primum casum, & probat per genus, & idem in secundo. Accur.

h *Legatum.*] sed in prædicto casu idem sæpius legari videtur, scilicet usufructus etiam eius, cui plenam proprietatem legauit. Accur.

i *Possumus.*] ut & infra de leg. 1. l. plane §. 1.

k E*Tiam.*] alias incipit lex, & alias, §.

l *Continetur.*] ut infra, de verb. sign. l. recte. § fi. & l. nomen filiarum §. portionis, & infra, de interrog. actio. de ætate, §. si interrogatus.

V*Sufructuarius.*] CASVS. Legasti mihi usumfructum usufitani domus, quæ coperta non erat, sed erat vndique fabricata: nunquid ego fructuarius possum eam cooperire? Et respon. quod non. Viui.

m *Usufructuarius nouum.*] uetus enim reficere potest, ut supra eo. l. hactenus. Accur.

n *Qui rudes.*] idest noui, super quibus tectum * nondū impositum fuerat, ut infra eod. l. usufructuarius.

o *Excolendo.*] idest ædificando, ut enim arare, & seminare est cultura rusticorum prædiorū, ita ædificare, uel reficere est cultura urbanorum. Azo.

1 † *Alias, de est, &.*

2 † *Flo. deest vsusfructus.*

3 † *Alias, de est ex.*

4 † *Alias, deest vsusfructus.*

* *Partis appellatione dimidia continetur, concor. gl. in clem. 1. suo per verba, aut earum parte, de so compet. vbi vide conc.*

* *De tectorijs, Vitruui lib. 7. de architec.*

* Tectum.] Tectoriū, ꝙ non bene intellexit hic Accur. qu d sit, explicāt, Zoanet. explicat. c. 24. & Cuiac. li. 1. obser. cap. 16.

p *Quod accepit.*] reficiendo, non faciendo, vt ĵ eo. l. si cuius §. sed si ædium. nec perficiendo, vt ĵ. eod. l. vsufructuarius, & facit ĵ. de itin. actuque priua. l. 3. §. pen. ult. Accur.

S*Icut.*] CASVS. Sicut vsufructua. debet alere seruum, in quo habet vsumfructum, ita impendia valetudinis ad fructuarium pertinent.

Caius li. 14. *alias* 7. *ad edi. Prouinciale.*

LEX LII.

SIcut impendia cibariorum in seruum, cuius vsusfructus ad aliquem pertinet, ita & valetudinis impendia, ad eum respicere, natura q manifestum est.

Etiam proprietati, quæ & conseruatur de iure speciali, consolidatur vsusfructus formalis.

Paulus lib. 18 ad Plautium.

LEX LIII.

SI extraneo scripto hærede, 8 † & emancipato filio r 9 † præterito, matri defuncti deducto usufructu proprietas legata sit, petita contra tabulas bonorum possessione, plena proprietas s pietatis respectu matri præstanda est. ¶ Si testator iusserit, vt hæres reficeret t insulam, cuius vsumfructum legauit, potest fructuarius ex testamento agere, ut hæres reficiat. 10 †

q *Natura.*] idest naturali ratione, maximè si est modica, ut infra commod. l. in rebus, § possunt & ĵ. de donat. inter ui. & uxo. si id quod, §. 1. & supra eo. l. sed & si quid in hoc. §. mancipiorum. Accursius.

S*I extraneo.*] CASVS. Paterfamil. extraneum instituit, emancipatū præterijt matri suæ legauit nudam proprietatē fundi, egit emancipatus per contratab. & obtinuit, & sic habuit hæte. quæritur de legato matris Et dicit, ꝙ mater debet habere nudā ꝓprietatē, ac si nō esset ex illo edicto, de legatis pſtandis. Itē, qa hæres qui succubuit, reputatur ut mortuus: ergo accrescit ususfr. proprietatis & sic ist conf hēt plenā proprietatem.

¶ *Si testator.*] Plana sunt cum ll seq. usque ad §. syluam.

¶ *Syluam.*] Habeo usumfructum in syl. ua, uel oliueto: incido syluā immaturam vel colligo oliuas immaturas, meus est fructus: nec teneor ego, uel hæres meus proprietario. Idem si habeo usumfructum prati. Viuian.

r *Emancipato filio.*] Si enim esset in potestate & esset præteritus, ipso iure non ualeret testamentum, ut Insti. de exhære. d. liber. in princip. nec haberet locum hoc responsum: sed in casu nostro huius legis bene ualet testamentum: sed potest rumpi per contra tabulas. Accur.

s *Proprietas.*] ex illo edicto, ĵ. de leg. præstan. l. 1. Sed quid est, quod dicit plenam proprietatem præstandam? nam ex illo edicto id solum, quod est relictum, conseruatur ei: sed sola proprietas est relicta? Respon. piè agitur per illud edictum cum ea tantum in nuda proprietate: nam alij non daretur nisi matri & similibus, ut in d. l. ĵ. de legat. præstan. l. 1. sed id, quod ususfructus consolidatur proprietati, est de iure communi, eo scilicet decedente, cui ususfructus est relictus, ut supra eo. qui usumfructum, §. stipulatus. uel alias amittente usumfructum, hic autem per contra tabu. bonor. possess. aut ipso iure, aut quantum ad commodum hæres institutus perdit. unde ex necessitate fit consolidatio, ut ĵ. eo. sub conditione. Hodie autem nec in proprietate per illud edictum piè fit cum matre: cum iure communi ex causa præteritionis, uel exhæredationis rupto testamento ualeant legata, ut C. de liber. præter. authen. ex causa.

t *Reficeret.*] si uerò testator non iusserit, non cogitur hæres: si tamen refecerit, pati debet fructuarium uti, ut supra eod. l. hactenus. §. sed si hæres, & facit infra si seruend. l. sed & si fortè, §. etiam. Accur.

5 † *Idest facultate, & authoritate Budæ.*

6 † *Flo. accepisset.*

7 † *Flor. nouum faceret. Græca figura elegantissimè videtur dictum, vt in l. 1. supra de conse.*

8 † *Flor. deest, hærede:*

9 † *Flo. deest filio, ha dictiones, hærede, et filio, explicandi gratia margini adiecta in contextum irrepsiterunt. Duar.*

10 † *Flo. reficiat.*

Quod

a QVòd si hæres. Morte eius.] s. fructuarij: & sic agit ratione præteriti interesse, non futuri, vt s. eo. quæsitum, & l. qui vsumfructum, in fi. & infra sol. matr. vsufr. & j. si vsusfr. pe. l. vti. §. fin.

b SI absente. Negocium eius.] scilicet fructuarij: & hoc, cũ erat talis refectio, quæ ad fructuarium spectabat: & tamen proprietario nõ erat nocium, immo profutura: & sic est arg. quòd licet sibi prospicere, & tamen agit, vt hic. Sed arg. contra, infra qui pot. in pig. hab. si potior. §. sciendum. & facit C. eo l. 13.

c Reficere.] idest impensas refectionis restituere, vt infra eo. l. cum fructuarius. Sed aliter, si facto suo, vel suorum res deterior sit facta, vt infra eod. l. sed cũ fructuarius. Accursius.

d Syluam cæduam.] id est cedi cõsuetam. Accursius.

e Constat] Sed videtur, quod non faciat fructus suos, cum nõ bene sint maturi, vt supra eo. l. sylua, in fi. & l. seq. sed hic intererat sua immaturam syluam cedere, cum fortè magis valeant nunc intẽpestiuę cęsæ, quàm si maturæ: vt accidit in perticis vinearũ. quod patet, propter id quod de oliuis subijcit. Sed in contrario non intererat fructuarij cædere immaturam syluam: vnde non potest nisi ad suum vsum cedere, vt in pręalleg. l. ex sylua. in fine.

f Immaturè lecta.] † quę plus fert fructus, quàm matura, vt in- s a, de vsufruc. lega. § penult. Azo. In omnibus autem his erat dubitatio: quia videtur collectis oleis, quòd postea mortuo fructuario proprietarius possit illum vendicare, sicut si fuisset ibi. Sed cõtra est, & facit s. eo l. item si fundi, § fin. & l seq.

1† Aliàs, li. 7

2† Fl. prospexeret.

* Sylua cædua dicitur, quæ in hoc habetur, vt cædatur, vel excisa rursus ex stirpibus, aut radicib. renascitur. l. sylua cædua, ff. de ver. sig.

3† Fl. immatura

4† Fl. immaturum.

† Nota ex glo iuncto tex. qualiter oliua, quæ non matura colligitur, maiorem fructum fert, quàm oliua matura.

* Quadrans est pars assis quarta, id est tres vnciæ, Vt infra Meciano interprete in distributione assis, in principio, hãc notata fuisse att. et vide Bud. in l. de Asse.

5† Aliàs partem.

6† Fl. deest, habebis.

Pomponius lib. 5 aliàs 9. ex Plautio.

LEX LIIII.

QVòd si hæres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset, hæres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem, quãti fructuarij interfuisset, non cessasse hęredem, licet vsusfr. morte eius a interijsset.

Paulus lib. 9. 1† Quæst. ad Plautium.

LEX LV.

SI absente fructuario hæres quasi negocium eius b gerens reficiat, negociorum gestorum actionem aduersus fructuarium habet, tametsi sibi in futurum hæres prospexerit. 2† Sed si paratus sit recedere ab vsufructu fructuarius, non est cogendus reficere: c sed actione negociorum gestorum liberatur.

¶ Syluam cæduam, d * etiam si intempestiuè cæsa sit, in fructu esse constat: e sicut oliua immaturè 3† lecta, f item fœnum immaturè 4† cęsum, in fructu est.

Pomponius lib. 5. aliàs 7. ad Plautium.

LEX LVI.

SI mihi & tibi à Sempronio & Mutio hæredib. vsusfruc. legatus sit, ego in partem Sempronij quadrantem, * in partem Mutij alterum quadrantem g habebo: tu item in vtriusque parte 5† eorũ quadrantes partes habebis. 6†

Nota, quòd legatarius, cui imminet restitutio, recuperat expensam ab eo cui tenetur restituere. Bald.

SI mihi.] CASVS. Testator instituit duos hæredes, & vsumfructum fundi certi legauit mihi, & Titio: quæritur, an singuli à singulis petent? Et dicit, quòd quilibet, & à quolibet: & sic ego mediam, quæ est quarta, petam ab vno, & mediam ab alio: & sic habeo dimidiam vsusfruc. & idem facit Titius. Viuianus.

g Quadrantem.] & sic habeo dimidiam totius vsusfructus, sicut debeo habere: & tu facis idem, & subijcit, argumen. s. si pars hæred. pet. l. j. §. quinimmo. hoc tamen intellige saluo iure Falcidiæ hæredi, vt supra eod. l. omnium. Accursius.

TItius.] CASVS. Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & Mæuio cuidam fundum legauit, & rogauit hunc Mæuium, vt medietatem vsusfructus daret Titiæ amicæ suæ. Mæuius iste ædificauit quandam domunculam necessariam ad fructus colligendos, nunc petit Titia medietatem istius vsusfruct. Mæuius dicit, quod ipsa soluat medias expensas istius domunculæ factæ ad colligendos fructus: quæritur quid iuris? Et respond. quòd Titia compelletur soluere expensas pro parte sua. Viuianus.

h Ædificauit.] id est reædificauit, quod a parte fructuarij erat onus, vt infra eodem, cum fructuarius. Accursius.

i Restituere] dimidiũ vsusfructus quam debet Mæuio. Accur.

K Habéretur] Sed & si dedisset, agit negociorum gestor. vt supra eod. si absente, in princ. vel condicet ipsam possessionem, vt infra, de condi. indeb. l. qui exceptionem, §. si pars. sic est in legato proprietatis, vt infra, de leg. j. domus, & l. sequen. & facit infra, de nox. l. si ex duobus, §. fin. Nec ob. C. de rei vendi. si quis sciens. quia ibi suo nomine, hic nomine eius, ad quẽ peruenire sperabatur. & facit infra, de vsufruc. leg. l. generali, §. Lucius. Accur.

Paulus libro 3. ad Vitellium.

LEX LVII.

TItius Mæuio fundũ Tusculanum reliquit, eiusque fideicommisit, vt eiusdẽ fundi partis dimidiæ vsumfru. Titiæ præstaret. Męuius villam vetustate corruptam, necessariam cogendis & conseruandis fructibus ædificauit; h quæsitũ est, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia agnoscere debeat? Respondit Scæuola: si prius, quàm vsusfr. præstaretur, necessario ædificasset, non aliter 7† cogendum restituere, i quàm 8† si eius sumptus ratio haberetur. k

7† Fl. alias

8† Fl. deest, si.

Modestinus lib. 9. Differ.

LEX LVIII.

TItio, cum morietur, vsusfr. inutiliter legari intelligitur: in id tempus, videlicet collatus, quo à persona sua 9† discedere incipit. l

9† Fl. deest, sua.

Idẽ li. 9 10† Regularum.

10† aliàs, li. 8

LEX LIX.

VSufructu * relicto, si tributa eius rei præstentur, ea vsufructuarium præstare debere dubium non est: m nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse, probetur hæc 11† quoque ab hærede dari.

* Concord. cũ hac l. glo. i. in c. quãuis, p. medi. i. ver. & si tibi legatus. extra de elect.

11† alias, hoc.

Iabolenus li. 2. ἐπιστολῶν.

LEX LX.

SI cui insulæ vsusfr. legatus est, quamdiu quælibet n portio eius insulæ remanet, totius soli vsumfruc. retinet.

TItio.] CASVS. Tibi legaui vsũ fruct. fundi cum morieris, an valeat legatum, quæritur? Et respon. quòd non, quia in id tempus legatus est, à quo extinguitur. Viuianus.

l Incipit.] Nota ergo, quòd nõ potest quis incipere ab eo casu, in quo debet finiri. sic & infra, de vsufr. leg. l. 5. & C. de dona. ante nuptias. l. quod sponsæ. & infra, de iure dot. in pr. & l. si pater mulieris, in fi. & j. de manumiss. testa. libertas in princ. & infra. de condit. & demonstr. l. hæres, §. quamuis, & C. eod. l. ambiguitatem.

m VSufructu Non est.] vt supra tit. j. l. pendẽtes, §. pen. & §. fin. & l. 7 § fin. & seq. Accursius.

SI cui.] CASVS. Legatus est vsusfructus insulę mihi, sed postea cecidit pro parte, & pro parte non, an retineam vsumfructum totius insulæ: quæritur? Et respond. quòd sic. Viuianus.

n Qualibet portio] per partem ergo retinetur vsusfructus totius: sic & C. de agric. & cens. l. cum scimus, §. fin. secus autem si prorsus fuit destructa, & ad aream redacta, vt & s. eo. qui vsumfructum. & j. quib. mod. vsusfr. amit. l. repeti. § 2. & Instit. eod. §. fin & j. de seru. rust. præd. l. seruitutes, §. si sublatum. & argum. j. de contrah. emp. l. domum, § 1. & §. si verò quantacunque.

SVb conditione.] CASVS. Testator legauit Titio vsumfructum, si nauis venerit ex Asia vsque ad annum, medio tempore hæres vendidit fundum deducto vsufructu. Et respon. quòd si conditio existat, dabitur legatario: & si postea amittatur, vadit ad proprietarium, vel emptorem: si autem deficit, pertinet ad hæredem: nisi gratia legatarij excipiatur: tunc enim deficiente conditione sequitur proprietariū statim, & non hæredem. Viuianus.

a *Detracto vsufructu.* & hoc facit dubitationem.

b *Interierit vsusfructus.*] morte fructuarij, vel capitis diminutione, vel alio modo.

c *Reuertatur.*] vt inf. de euictio. l. fundum cuius, in princ.

d *Spectandum.*] s. primo. Azo.

e *Si apparuerit.*] vt quia tempore venditionis dixit: ego non deduco vsumfructum pro me: quia mihi non volo, sed pro legatario.

f *Legati.*] vsusfructus.

g *Exceptum esse.*] non pro se hærede. Acc.

h *Conditio.*] nā si extitisset conditio vsusfruc. legati, & periret postea vsusfruct⁹, vel morte vsufruc. vel alio modo, tunc vsusfructus iret ad proprietatem, vt ff. pro. sic. & hic consolidatur vsusfruc. cum proprietate. Accursius.

i *Debeat.*] si ideo, vt nō ad emptorem, sed ad se spectaret, etiam si conditio deficeret, ipse habebit. Quid ergo præsumemus in dubio? Respondeo, quòd sui causa tantum exceperit, vt argumen. infra, de statu libe. l. q. pecuniā. & vt dixi s. eo. l. qui vsusfructu. §. stipulatus. Accursius.

1† Fl. interijt.
2† Aliàs, deest te.
3† Duar. legatariū in vsusfructus.
4† Debere ait
* Singularis est hæc lex. Rom. sing. 258.
5† Fl. vsus.
6† Aliàs, si.

Idem lib. 3. ἐπιστολῶν.

LEX LXI.

SVb conditione vsusfructus fundi à te hærede Titio legatus est: tu fundum mihi vendidisti, & tradidisti, detracto vsufructu: a quæro, si non extiterit conditio, aut extiterit, & interierit 1 † vsusfructus, b ad quem pertineat? Respondit, intelligo te 2 † de vsufructu quærere qui legatus est: itaq; si conditio eius legati extiterit, dubium non est, quin ad legatarium 3 † vsusfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. c Quòd si conditio non extiterit, vsusfructus ad hæredem pertinebit: ita, vt in eius persona omnia eadem seruentur, quæ ad amittendū vsumfructum pertinent, & seruari solent. Cæterum in eiusmodi venditione spectandum d id erit, quod inter ementem, vendentemq; conuenerit: vt si apparuerit e legati f causa eum vsumfructum exceptum esse, g etiam si conditio h non extiterit, restitui à venditore emptori 4 † debeat. i

Pomp. li. 26. ad Q. Mutiū.

LEX LXII.

SI infantis k * vsusfructus 5 † tantummodo l legatus sit, etiam si nullus interim sit m vsusfructus, cum 6 † tamen infantis ætatem excesserit, esse incipit.

Vsusfructus relictus ciuitati durat centum annis. Baldus.

SI infantis.] CASVS. In seruo tuo minore septem annis vsumfructum legasti, an valeat legatum, quæritur? Et respon. quòd sic. Videbatur quòd non, cum vsusfructus eius nullus sit, sed tamen poterit esse, quia crescet: & sic valebit vsusfructus. Viuianus.

k *Si infantis.*] id est minoris septem annis, vt C. de iure delib. l. infanti.

l *Tantummodo.*] verba sunt Iurisconsulti, non testatoris: alias enim finiretur post infantiam statim, vt infra, de alimen. leg. l. Mela & sic prorsus esset inutilis, quod esse non debet, vt sup. eod. statuæ, 1. respon. licet § eiusdem legis sit contra: sed solue ut ibi, & hoc manifestè litera sequens probat. Accursius.

m *Interim sit.*] vt infra, de oper. seru. l. fi. § 1. & supra eo. arboribus, §. de illo.

AN vsusfructus.] CASVS. Si municipio vsusfruc. legetur, an actio municipibus detur? Et respond. quòd si non, cum extingui non poterat morte, vel capitis diminutione. Item talis vsusfructus durat vsque ad centum ann. non vltra, vt hic, & ff. de vsufruc.

¶ *Per fideicommissum.*] Testator legauit vsumfruc. libertis suis quatuor, vt inde alerentur, alter eorū postea decedit, eius pars non accessit libertis, sed ad hæredes redit. Viuianus.

Caius lib. 17. 7 † ad edictum Prouinciale.

LEX LXIII.

AN vsusfructus 8 † nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est: periculum.n. esse videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, neque 9 † facilè n capitis diminutione periturus est. * Qua ratione proprietas inutilis esset futura, semper abscedente o vsufructu. Sed tamen placuit dādam esse actionem. Vnde sequens dubitatio est: quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes? Et placuit centum annis 10 † tuendos esse municipes: quia is finis vitæ longæui p hominis est. *

n *Neque facilè.*] potest tamē quandoque sic perire, vt ff. q. bus mod. vsusfruc. amitt. si vsusfruc. & ideo dicit, facilè. Accur.

o *Abscedente.*] i. remoto à proprietate.

p *Longæui hominis.*] vt C. de sacros. eccl. l. fin. § j. & in Auth. vt Ecclesia Romana, §. 2. coll. 2. an idem ius sit in ecclesia, si ei relinquatur vsusfruct⁹? Respō. sic, quia paria sunt, vt C. de sacros. ecclesi. l. fi. in prin. Sic ergo centū annis durat vsusfr. vt hic, & ff. de vsufr. leg. l. si vsusfructus municipibus. Sed contra, ff. ad leg. Falc. l. hæreditatum, § fi. vbi dicit 30. ann. durare. Solu. ab initio statuuntur 30. anni sed si vsque tunc capitis diminutionē passa non sit, tunc in centum annos extenditur. Accursius.

7† Aliàs, li. 7
8† Supple sui, siō reliili, vt docet infra gem.
9† Fl. non.
* Extat nūc, & alterū est plū apud Do nē li. 54. vbi Aug. Ceriss. et Claud. Rio dius sicut firmus refert Comar.
10† annis.
* De spatijs vita longissimus. Plin. li. 7 c. 48.

Querela inofficiosi testamenti, sicut rescindit legatū: ita restituit in integrū ius primæuum, quod erat à legato confusum. Bald.

Papin. libro 7. Responsorum.

LEX LXIIII.

DOminus fructuario prædium, q quod ei per vsumfructum se ruebat, legauit: r idque prædium aliquandiu possessum legatarius restituere filio, qui causam inofficiosi testamenti rectè pertulerat, coactus est: mansisse vsusfructus 11 † ius integrū, ex postfacto apparuit. s

¶ Per fideicommissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentium, ad dominum proprietatis recurrit. t

q DOminus fructuario. Prædium.] id est proprietatem. Accursius.

r *Legauit.*] in testamento, in quo exhæredauit filium, vt patet infra.

s *Apparuit.*] quia tunc perinde est, ac si non esset aliquid legatum, vt ff. de inoffi. testa. l. eum, §. fin. & arg. ff. ex nona cau. l. 2. in fi. Sed contra, ff. quib. mod. vsusfru. amitt. s. tibi. vbi dicit, si emit fructuarius conditione pendente legatæ proprietatis alij, quòd ea existente totum perdat. Sol. hic tantum de facto fuit facta consolidatio, cum testamentum non valeat fictione iuris, unde vsusfructus extingui non potest: ibi de iure, & de facto, quia tenuit emptio. Item ibi ex sua propria uoluntate habuit emendo: hic non sic; Item contra, infra, de except. rei iudic. euidenter. Sed hoc non nocet filio quia & prius erat ille fructuarius.

11 † Fl. fructus.

t *Recurrit.*] & sic non est locus iuri accrescendi inter eos, vt hic, & infra, de alim. & cib. leg. l. 3. §. debebit. & argum. infra quemadm. seru. amitt. l. aquam, §. fin. Sed contra, infra titu. j. l. j. & l. int. rdum. Sol. hic testator cauit, vt non haberet locum ibi non. Vel hic separatim, ibi coniunctim legauit, secundum P. arg. infra titu. j. l. j. §. j. Vel hic non fuit vsusfructus, sed præstatio ex eo fundo, ut not. supra eod. l. si quis ita, & probatur hoc infra, de usu, & habi. l. si habita-

habitatio §. sed si sic. Vel dic uerius, quod hic uerus erat usufructus, nec tamen ius accrescendi est inter eos, quia ob alimenta fuit tantum relictus. Si ergo conliberti alimenta habeant, nihil est unde quærantur, licet accrescat proprietati: quia illa uerba, ob alimenta, taxationis loco ponuntur, ut infra de tri.ui. & oleo le.l.cũ certus. alias autẽ est ius accrescendi, ut in legibus cõtrariis. Itẽ obiicitur, q si quid ẽ superfluum, ad libertos pertinet, ut infra ad ali.le.l.4. Sed dic. q prædia fuerunt ibi relicta in pleno dominio. Accur.

D *Efũcta.*] CASVS Testator legauit Titio usumf. uineæ, & ciuitati Bonon. nudam pprietatem. Titia locauit uineã pro certa mercede soluenda singulis annis nomine Titiæ, postea decessit in mense Decembris, & sic ante terminũ soluẽdi: sed post collectas vuas: quæritur, cui pensio præstãda erit? Respõ. q hæredi fructuariæ sua die erit soluenda.

¶ *Sempronio.*] Si legasti septimã partem ex reditu fructuũ oleris & porri ex tali fũdo, q̃ritur, an sit usus fru.? Et respõ. q non, sed legatum: & ego legatũ habeo, si usufructus nõ est relict.ᵃ in annis singulis, & dic quotannis, idest singulis annis, ut legitur infra de an.leg. l.legatis. §. uini. Viu.

Fructus percepti pertinent ad hæredem fructuarij, non inspecta quota parte anni vixerat fructuarius. Bart.

Scæuola lib. 3. Responsorũ.

LEX LXV.

DEfuncta fructuaria mẽse Decembri, iam omnibus fructib. qui in his agris nascerentur, 1† mense Octobri per colonos sublatis, quæsitum est utrum pensio hæredi fructuariæ solui deberet, quamuis fructuaria ante Calendas Martias, quib. pensiones inferri debẽant, decessit: audiui debeat 2† inter hæredem fructuariæ & rempublicam, cui proprietas legata est? Respondi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ vero hæredem sua die (secũdum ea, quę proponerentur) integram pensionem 3† percepturum. ᵇ

¶ Sempronio do, lego, ex redactu 4† fructuum oleris & porrinæ, quæ habeo in agro Ferrariorum, partem sextam. Quæritur, an his verbis vsusfructus legatus videatur? Respondi, non vsumfructum, ᶜ sed ex eo, quod redactum esset, partem legatam.

¶ Item quæsitum est, si usufructus nõ esset, an quotannis ᵈ partem sextam redactam legauerit? Rñdi, quotannis videri relictũ, ᵉ nisi contrariũ specialiter ab hǣde probetur. 5†

Paulus. li. 3. Sententiarũ.

LEX LXVI.

ARbores vi tempestatis, non culpa fructuarij euersas, ab eo substitui non placet. ᶠ ¶ Quicquid in fundo nascitur, 6† quicquid inde pcipitur ad fructuarium pertinet: pensiones quoque iam ante locationem agrorum, si ipsæ quoque specialiter comprehensæ ᵍ sint. Sed & 7† ad exemplum uenditionis, ʰ (nisi fuerint specialiter exceptæ ⁱ 8† potest vsufructuarius conductorem ᵏ repellere.

¶ Cęsę arundinis, uel pali cõpendium ˡ, si in eo 9† fundo uectigal esse consueuit, ˡ ad fructuarium pertinet.

Idem lib. 5. Sententiarũ.

LEX LXVII.

CViuscunque fundi ᵐ fructuarius 10† prohibitus, ⁿ

ARbores.] CASVS. Si habeo usumfructum in fundo, & arbores cadant tempestate, non culpa mea, an teneat alias submittere, quæritur; Et respon. quod non. Item si habeo usumfructum in fundo, & emolumentũ ad me pertinet. Item si testator locauit fundum, postea; mihi fundi illius usum legauit, an uideatur mihi pẽsio acquisita? Et respõd. q sic. Itẽ quæritur, an ego vsuf. possim expellere colonum? Et rñ. q sic, ad exemplũ illius qui emit rẽ locatã: ut sicut emptor, cui traditur possessio, potest expellere colonũ de fundo, ita fructuarius cu. ...p... siones soluuntur.

¶ *Casa.*] Testator legauit mihi vsumfructũ fũdi, ex quo in arũdine, uel alio trahunt fructus, & etiã illi census soluebantur de tali fructu. Dicit ad fructuarium pertinere: nam & onus pertinet. Viuianus.

f *Non placet.*] quia euersa nõ pertinẽt ad fructuarium, nisi ut dicitur supra eo. l. arboribus, in prin. sed secus in demortuis, ut ĩ. eo. l. agri Item facit ĩ. eo. l. item si fundi. in fi.

g *Comprehensa.*] sint subaudi, ad fructuarium pertinebunt.

h *Venditionis.*] in qua constat, quod potest emptor colonum repellere, ut not. infra de actio. emp. l. Iulianus, §. si fructibus. & C. lo. l. emptorẽ. & facit in. de ɔtrah. emp. l si cum uenderes.

1† *Fl. nascẽbantur.*

2† *Alias debeat.*

3† *Recepturum*

4† *Reditu.*

5† *Fl. approbatur.*

6† *Dua. nascitur, vel quicquid.*

7† *Fl. desi, &.*

8† *Alias, fuerit specialiter exceptum.*

9† *Duar. ex quoque fundi & commun. ge l. si via de aqua quo. & afs.*

10† *Fl. usufructuarius.*

a *Defuncta fructuaria.*] hæc fructuaria locauerat per colonos, & pactum fecit, quod Calendis Martii reportarentur fructus, uel pensio a colonis, hæc mortua est post collectos fructus sed ante diem quo solui sibi debuit. Accur.

b *Percepturum.*] & sic pro ultimo anno habet omnes fructus, licet nondum transierit totus, ut infra de annu. lega. l. a nobis. secus in fructibus dotis, ut infra solu. matrim. l. diuortio. sed hoc ideo: quia iam collecti erant. Item nota hic pro fructibus præteritis hæredes agere, ut supra eod. l. quæsitum. & l. qui vsumfructum. §. fina. & l. si operas. & infra si usufr. peta. l. utique. §. fin. Item contra, infra de iure, fis. l. fin. Sed ibi alius est casus: loquitur enim ibi in emptore, ad quem fundus peruenit. Item no. argum. quod pẽsiones in fine anni sunt soluendæ, argum. contra, infra cõmunia prædior. l. uenditor, in fi. hic autem ex conuentione fuit. Item no. argumen. ad fructus feudorum, si moritur vasallus, & non, transmittit ad hæredem, quia mulier est, quod distingui debeat, an sint percepti, uel non. Sed de consuetudine est, ut reddat in Calendis Martij, ut in consuetudine feudorum, in tie. hic finitur lex, deinde consuetu. incip. cap. si uasallus.

c *Non vsumfructum.*] facit infra de ann. leg. l. Caius Seius prædia. & l annua & de vsufruc. leg. l cum ita. & l. fundi Trebatiani, & l. patrimonii. Sed contra, supra eod. l. si quis ita Sol. plene ut ubi.

d *Quotannis.*] Id est singulis annis. Azo.

e *Relictum.*] No. donec uiuit, singulis annis uideri in dubio relictum, non pro uno anno tantum, ut infra de alim. leg. l. Mela, in princ. & arg. infra de usu. & habi. l. si habitatio. §. vtrum autem. Accur.

i *Excepta.*] per hoc, quod dicit, & patet, quod loquitur eodem casu. siue ergo sint comprehensæ, siue nil dictum, potest deiici colonus, secus si excipit, quia tunc non potest deijci. Accur.

k *Conductorem.*] facit supra eo. l. si pendentes. §. si. contra, Sol ut ibi. Accursius.

l *Consueuit.*] duobus modis intellige, uel quod fundus debeat alii fundo vectigal de talibus, uel quod alius ei: nã in utroque casu pertinet ad fructuarium: primo, ut inde soluat; secundo, ut sibi accipiat, ut argum. infra de annu. le. l. Caius Seius.

C*Viuscumque.*] C A S V S. Habebam usumfructum in fundo, aliquis me deiecit: pone, quod ego, qui sui deiectus, non potui habere usumfruc. unde interim perit usufruc. an mihi de preceptis fructibus medio tempore, antequam finiretur usufr. actio competat. Et rñd. quod sic.

¶ *Si fundus.*] Testator legauit mihi usumfruct. fundi, hæres cui nuda proprietas remansit, tradit mihi, postea cecidi a poss. & Titius quidam possidet. Dicit, quod intendam confessoriam contra eum. Secundo dicit pone, quod etiam hæres agat rei uend. contra Titium tenentem. & tunc, aut uterque confitetur me fructuarium, & hæres, & ille possessor: & similiter debet mihi restitui. & cauebit possessor de non petendo a me. Aut ambo diffitentur: & tunc differtur restitutio mihi facienda, donec probem de iure meo: sed possessor cauet mihi de restituendis fructibus medii temporis si obtineo Viuianus.

m *Cuiuscumque fundi.*] vrbani, vel rustici.

n *Prohibitus.*] id est non admissus, cum intrare vellet, ut differat a sequenti.

a *Aut deiectus.*] cum eſſet in poſſeſſione.
b *Omnium rerum.*] etiam mobilium occaſione immobilium: ut infra de ui & ui ar. l. j. §. ſi fundus, & §. recitiſſime. Accurſius.
c *Agit.* utili interdicto vnde ui.
d *Si medio.*] antequã recup. rarentur interdicto, unde ui.
e Interciderit.] ſi enim interciderit non utendo agam cõtra expulſorem: ut ſi dominus eũ mihi iterum conſtituat: ſi non condemnetur ad intereſſe: ſed ſi capit. dimi. uel ſimili modo, agã pro fructib. tantũ, non pro vſufr. ut ꝭ de ui, & ui ar. l. ſi plur. §. & l. ſi fundo, & hic Azo.
f *De perceptis.*] etiam percipiendis, ut C. vn de ui, ſi poſſeſſione
g *Antea*] quam petierat.
h *Actio.*] in factum, loco unde ui.
i *Redditur.*] pro uſufru. & dic ad intelligẽtiam huius §. quod vſusfructus cõſtitutus & traditus peti poteſt confeſſoria ab omni poſſidente, ſiue ſit dominus, uel non: ut infra, ſi uſusfr. pet. l. uti frui. § utrum. Si ergo non dominus poſſideat, & dominus uerus rei uẽ. proponat: fructuarius quoque contra eundẽ poſſeſſorem intendat confeſſoriam: ut poſſeſſor & is qui agit rei uen. confitetur uſumfr. deberi: & tunc ſine cõtradictione reſtituitur uſufr. & cauetur a fructuario, ut hic, & arg. ꝭ ſi ſeruit. uẽ. l. harum, aut diffitetur uterque, id eſt qui agit rei uen. & poſſeſſor: & tunc differetur reſtitutio vſusf. caueetur tamen fructuario de reſtitutione fructuum, forte generali clauſulas ut ſupra de iud. l. in omnibus Azo.

1† Alias, atque.
2† Alias, Ãnum.
3† Fl. probet.
4† Fafferetur, alias, ei differt.
5† Flo. decil. debet.
6† Alias.li.1.
7† Cener.l.1. obſeruat.c.36 emendat, teſtoriam. arg. l. uſufructuarius ſup. eo. & mul hic accipe proſtitiſ... dy genere, ut l ſeru tutes §. ſtilli... & l feramen. inf. de ſeruit. pr...

aut deiectus, a de reſtitutione omnium rerum b ſimul occupatarum agit.c

¶ Sed & ſi medio d tpe alio 1† caſu interciderit e vſusfructus: æque de perceptis f antea g fructibus vtilis actio h tribuitur.

Etiam contra ciuiliter poſſidentem uendicatio poteſt intentari. Bar.

¶ Si fundus, cuius vſusfructus petitur, a domino non poſſideatur, actio redditur. i Et iõ ſi de fundi proprietate inter duos qõ ſit, fructuarius nihilominus in poſſeſſione eſſe debet: k ſatiſque ei a poſſeſſore l cauendum 2† eſt. ꝙ non ſit prohibiturus frui eũ, cui uſusfructus relictus eſt, quamdiu de iure ſuo m probetur. 3† Sed ſi ipſi vſufructuario qõ moueatur interim vſusfructus ei differtur. n 4† Sed caueri debet 5† de reſtituendo eo ꝙ ex his fructib. percepturus eſt, uel ſi ſatis nõ detur, ipſe frui permittitur.

Onus reale euitatur ab eo qui vult rem remittere, ſecus in onere perſonali, hoc dicit cum l. ſeq. Bartolus.

Neratius lib. 2. 6† Reſpon.

L E X LXVIII.

VSufructuarius nouum tiuum o 7† parietibus non poteſt imponere. ¶ Aedificium incboatum fructuarium 8† conſummare non poſſe p placet: etiam ſi eo loco aliter uti non poſſit. q Sed nec 9† eius quidem vſufructum r eſſe: niſi in conſtituendo uel legando vſufructu hoc ſpecialiter adiectum ſit, ut utrumque ei liceat.

Triphonius li. 7. 10† Diſ.

L E X LXIX.

VSufructuarium venari in ſaltib. vel montibus poſſeſſionis, probe dicitur: t nec aprum aut ceruum quem cęperit, proprium domini capit: ſed fructus aut iure ciuili, u aut gentium x ſuos facit.

¶ Si in 11† viuarijs y incluſę feræ, in ea poſſeſſione cuſtodiebantur qñ vſusfructus cœpit: nũ exercere eas fructuarius poſſit, occidere non poſſit? 12† alias ſi quas initio z incluſerit operis ſuis, uel 13† ſe metipſæ inciderint, de lapſæve fuerint, hæ fructuarij iuris ſint? Commodiſſime tñ (ne per ſingula animalia facultatis fructuarii propter diſcretionem a difficilem b ius incertum ſit) ſufficit eundem numerum c per ſingula quęque 14† genera ferarum, finito vſufructu, domino proprietatis aſſignare, qui fuit cępti vſusfructus tpe.

K *Eſſe debet.*] ſcilicet naturaliter, ut infra de acqui. poſ. l. naturaliter.
l *Poſſeſſore*] ſ. ciuiliter, qui etiam rei uend. conuenitur. ut hic habes. Vel dic eum poſſidere: ſed fructuarius debet eſſe: quia debet ei reſtitui.
m *De iure ſuo.*] ſ. conuenti, & eius qui intentat rei uen. nã poſtquam probauit agens rei uen. ſe eſſe dominum, non eſt opus tenere ſtipulationem in perſona poſſidentis, cum ipſe uelut extraneus cenſeatur, non autem dicit de iure ſuo, ſ. fructuarii: quia de uſufruc. non erat in hoc caſu quæſtio: ſed ſtatim ponitur.
n *Differtur.*] donec probet ſe uſumfructum habere. non ergo erat in poſſeſſione, tunc enim remaneret in poſſeſſione ut frueretur: ut ꝭ de aqua quotid. & æſti. l. pen.

VSufructuarius] CASVS. Legauit mihi teſtator uſũfructum domo, dicit quod non poſſum mutare ſtillicidium. Secundo, legauit mihi ædificii uſumfr. inchoati, non perfecti. Dicit quod non poſſum perficere: quia ſic mutaretur res: ſi perficeretur imperfectum.
o *Nouum riuum.*] ſtillicidij, ſcilicet. uel dic proprie ꝙ co quod deriuat aquam per fundum alterius. Accur.
p *Non poſſe.*] non ergo inſpicitur quod dominus erat facturus: Et ſic eſt argu. contra infra de pign. ac. l. ſi ſeruus, & l. uel uniuerſorum.
q *Non poſſit.*] imo videntur omnia accedere uſufructui, ſine quibus eſſe non poteſt: ut arg. contra ſupra de iu. om. iudi. l. 2. & infra ſi uſuſfruct. pe. l. j. §. j. quæ ẽ contra. So. hoc idẽ: qa hic mutat forma rei: unde non poteſt: licet aliter uti non poſſit: ut ſupra eod l. ſi eius. §. item cum, ſed ibi non mutatur. Item contra inf. eo. l. atex. So. ut ibi.
r *Vſumfructum.*] quo ad commodum, cum aliter uti non poſſit, nihilominus tamen habet ipſum ius: ut ſupra eo. l. arboribus. §. de illo, & l. ſtatuę. §. licet, & l. ſi infantis. Ioan. quia quando quę inde traheret commodum forte. ad cuſtodiendum oues ibi intus ſed certe nec ipſo iure habet uſumf. hic enim loquitur, cũ inchoatum ędificium a fructuario conſummatum eſt: alioquin inutilis eſſet repetitio, cũ ſtatim dixerit, in imperfecto cõmodũ utendi non habere fructuariũ, ius ipſũ tamen habet: ſed hic eſt forma mutata, & extinctus vſusfructus, niſi teſtator conſummaſſet: & in conſummato vſumf. conceſſit, ſecundum Azo.
ſ *Liceat.*] ut habeat vſumfructũ, & liceat ei conſummare ædificium, & facit ad § ſ. e l. uſusfructus. Ac.

9† Alias, vſufructuarius non poteſt.
6† Flo. nec.
10† alias...
11† Fl. deeſt, in.
12† alias, nõ exercere eas fructuarius p̃t non occidere alias, &c.
13† vel poſt ſi ſemetipſæ.
14† Fl. quæque.

VSufructuarium] CASVS. Si habeo viuariũ fundo poſſũ uenari in illo fundo.

¶ *Si in viuarijs.*] Aliquis legauit mihi uſumfr. viuarij: quæritur utrum animalia quæ ſunt in eo, poſſim uenari & comedere: Et uidetur quod non: ſed poteſt cum illis ludere: ſed quicquid dictum ſit, ſoluit tamẽ quod ego uſumfr. poſſim capere de illis beſtiis, & uti: dum tamen eundem numerum reſtituam in eo uiuario domino proprietat. ꝙ fuit eo tempore quo cępi uti.
t *Dicitur.*] Si fructus talium poſſeſſionum in uenatione conſiſtant, ut ꝭ de uſufr. l. uenationem.
u *Ciuili.*] vſusfructus, ratione quam habet.
x *Gentium.*] quo cauetur ut qui cęperit, fiat dominus occupatione: ut inſt. de re di. §. feræ Accur.
y *Sive viuarijs.*] locus muro, uel aqua, uel ſæpe circũdatus, vbi feræ ſunt in ſilua,* ut in lacu Peruſino: ut hic colligit.
z *Initio.*] quia prius ibi non fuerant.
a *Diſcretionem.*] Nec enim poſſunt dignoſci illa quæ nouiter inciderunt, a ueteribus.
b *Difficilem.*] ſic ergo rõne difficilis diſcretionis aliquid fit qd alias non fieret: ut ꝭ de condi. indeb. l. ſi pœn. §. l. & ꝭ. ſi cer. peta. nam & ſi fur. §. ſi. & ꝭ. eo. item ſi fundi, §. ſed ſi inſula. Accur.
c *Numerum.*] Debent ergo ea numerari. Accur.

* Incluſæ] Col. li. 8. ca. 2. uocat viuaria cubilia pecudum ſilueſtrium, in quibus nemorib. clauſis cuſtodiũtur. Pli. lib. 8. c. 25. Ami. Mar. lib. 38. Viuaria etiã piſcium dicit Sen. l. 14. epiſtol. & viuaria murenarũ oſtrearum cochlearũ dicit idẽ Plin. lib. 9. c. 54. & ſequ. vide Gel. li. 2. cap. 20.

Quod

Paul.lib.sing.de iure sing.

LEX LXX.

Quod nostrum non est, * transferrimus ad alios: a veluti is qui fundum habet, quamquam vsumfructum nõ habeat, tamen vsumfructum b cedere potest.

Si vsufructuarius vult cedere usufructui, non tenetur ad onera propter vsumfructum incumbentia. Bar.

Vlp.lib.51. 1† ad edictum.

LEX LXXI.

Cum fructuarius paratus est vsumfructum derelinquere, 2† non est cogendus domum reficere, in quib. casibus & 3† vsufructuario hoc onus incumbit.

¶ Sed & post acceptum contra eum iudicium parato fructuario derelinquere vsumfructum, dicendum est absolui c eum debere a iudice.

Pompon li.5. ex Plautio.

LEX LXXII.

Sed cum fructuarius debeat, quod suo suorumq; d facto deterius factum sit, reficere, non est absoluendus, licet vsumfructum paratus sit derelinquere. Debet enim omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere.

¶ Non magis hæres reficere debet, quod vetustate iam deterius factum reliquisset testator, quam si proprietatem alicui testator e legasset.

Pau.li.16. 4† ad edictũ.

LEX LXXIII.

Vsufructuario 5† non solum legis Aquiliæ actio competere potest: sed & serui corrupti, & iniuriarum si seruum torquendo deteriorem fecit. 6†

Iulianus lib. 1. ex Minic.

LEX LXXIV.

Cui vsusfructus legatus est, etiã inuito hærede eũ extraneo vendere potest.

Vlp.li.18.7† ad edictum.

LEX LXXV.

Vetus * fuit quæstio, an partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo h locum non habere: neque enim in fructu hominis homo esse potest: i hac ratione nec usumfructum in eo fructuarius habebit. Quid tamẽ si fuerit etiam partus vsusfructus k relictus, an habeat in eo usumfructum? & cum possit partus legari, poterit & vsusfructus eius.

¶ Fetus tamen pecorum Sabinus & Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. Plane si gregis, uel armenti sit vsusfructus legatus debebit ex natis 8† gregem supplere, id est locum capitum defunctorum.

Pomp.lib.5.ad Sabinum.

LEX LXXVI.

Vel inutilium l alia submittere, ut post substituta m fiant n propria fructuarij: ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt, ita priora quoque ex natura fructus desinunt eius esse. Nã alioquin, quod nascitur, fructuarii est; & cum substituitur, 9† desinit eius esse.

Vl.li.18.10† ad Sabinũ.

LEX LXXVII.

Quid ergo si non faciat, o nec suppleat p teneri q eum proprietario Caius Cassius scribit lib. 8. 11† iuris ciuilis. Interim tamen quamdiu submittantur, 12† & suppleantur capita, quæ demortua sunt, cuius sit fetus, quæritur. Et Iulianus lib. 35. Digestorum scribit, pendere r eorum dominium, ut si submittantur, 13† sint proprietarij: si non submittantur, vsufructuarij. 14† quę sententia uera est: secundum quã, si decesserit fetus, erit periculo 15† fructuarij, non proprietarij, & necesse habebit alios foetus submittere. Vnde Caius Cassius libro octauo, scribit, carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere.

¶ Sed quod dicitur, debere eum submittere, toties verum est, quoties gregis vel armenti vel equitij, id est vniuersitatis vsusfructus legatus est: cæterum si singulorum capitum, nihil supplebit.

¶ Item si forte eo tempore, quo fetus editi sunt,

a Quod nostrum. Ad alios] ut hoc casu & in creditore, ut ff. de acquir. rerum do.n. non nouũ. & ar. ff. de acqui poss. l. interdum. sed regulariter e cõtra, ut ff. de acq. rer. do.n. l. traditio. & s. de iurisdom. iudic. eum qui. § fi. & C. de hæret. l. omnes uetitæ, & Co. de iure dot. l. fin. r. respon. & ff. ad Maced. l. filium, & inp. de off. procon. l. obseruare, §. fin.

b Vsumfructum] nõ formalem, sed causalem.

Cum fructuarius] CASVS. Cũ sẽ q. Vsusfructus est mihi relictus in domo, quę diruitur: sed non culpa mea, an sim absoluendus, si uolo relinquere usumfructum? Et respond. quod sic. Sed si culpa mea diruatur, cum illam reficere debeo, non possum relinquere usumfructum.

¶ Non magis] vsumfructu sun[?] si mihi reliquisti, vel dom[?], in hæres, cuius est proprietas, cogatur reficere, quando testator reliquit corrupta uetustate? Et r. spon. q non, sicut nõ tenetur hęres reficere, nõ magis quam si alteri extraneo foret proprietas relicta. Viuianus.

c Absolui] vt enim serui pro noxa dimittuntur, ita & ædificia dimitti possũt, ut hic; & ff. de dam. infec. l. prætor, §. hoc edicto. & s. de rei uẽd. l. pen. & ff. de ædil. edi. l. qđ si nolit, in prin. & de aqua plu. arcen. l. is cum quo, in fi. l. & ff. ne quid in loco pub. l. 2. §. hoc interdicto non is tenetur, in fi. §. & supra eod. l. si absente, 2. respon.

d Sed cum fructuarius. Suorumq.] vt emptorum, ut infra, de ædil. edic. l. ædiles, in prin.

e Testator] nisi hoc præcipiat, ut sup. eod. l. si extraneo, §. fina. secu. in locatore, qui debet reficere, ut infra l. [illegible] l. ex conducto, in princ.

f Vsufructuario Fecit.] hoc habes s. cod. l. locum, §. fi. & ff. ad l. Aquil. item Mela, §. fi. & l. seq. & infra, de iniur. l. sed si unus, §. si seruus, & l. item apud, §. item liberum, & § si usumfructum, & ff. de ser. corrup. l. si quis seruum communem, §. si in seruo. Accur.

g Cui vsusfructus. Potest.] sic Insti. de usu, & habit. secus in emphiteuta, ut C. de iure emph. l. fi. § j. Accur.

Vetus.] CASVS. Plana est. Dicit enim, q partus ancillæ non sunt fructuarij, nec habet in eo vsumfructum, nisi testator leget vsumfructum. Quod subijcit, planum est.

¶ Fœtus.] sic continua: licet partus ancillæ fructuarii non fiant, nec etiã vsumfructũ in eo habeat, nisi specialiter ei relictus sit fętus, tamen partus pecorum fiunt ipsius fructuarij. Viu.

h In eo.] i. partu. Accursius.

i Esse potest.] ut & ff. de usur. l. in pecudum, & Instit. de rerum diuis. §. in pecudum.

k Vsusfructus.] Sic ergo expressa prosunt. Sed arg. contra, ff. de cond. & demõ. l. nonnunquam Accur.

l Vel inutilium.] ut q sup. eod. agri. Accur.

m Substituta.] s. capta a fructuario.

n Fiant.] s. illa, in quorum locum alia substituta sunt.

o Quid ergo. Non faciat] impple, id est nec suppleat, &c. Accur.

p Suppleat.] antequã consumatur Accur.

q Teneri.] vel cautione, quia non uiri arbitratu se vsurum promittat, vel actione in factum, si cautio non est interposita, ut ff. de præscrip. uerb. l. pastis.

r Pendere] sic s. eo. l. si fur, in fi. Accur.

Nihil

* Facit ad hanc. l. cocum contra. cum gl. super verbo, extannas sunt. extra, de pignore.

1† Alias. li. 50.

2† Alias, relinquere.

3† Flo. deest, &.

4† Alias, 47.

5† Duar. cũ vsufructuar.

6† Fl. fecerit.

7† Alias, 17.

* In hunc locum Cic. li. 1. de finib. bonor. & malorum & concor l. 14. inf. de vsur. l. 34. infra ad leg. Falcid.

8† Fl. adgnatu.

9† Fl. substitutum.

10† Alias 17.

11† Fl. li. 10.

12† Fl. summittantur. Duar.

13† Fl. duar. summittantur. Submittere, est [illegible] de [illegible] suppone[?], ut [illegible] bere fœtus. [illegible] Qui autem [illegible] summittendi. [illegible] lib. [illegible] de re rust.

14† Fl. fructuarij.

15† Periculum, Fl.

a *Sufficit.*]sic esset,& si proprietas aliarum rerum esset legata,ut infra de seru.vrban.præd l.binas, & infra si vsusfruct.peta.l.1.§.fin.

b *EX re fructuarij. Donauerit.*]vt habeat in peculio,ut infra,de pecu.l.quis ergo, & de acquirendo rerum dominio.l. per seruũ. § primo, & infra, de vsu & habi.l.si ita, §.fi. Aliud si ut alieno, ut infra,de acqui.rer. dom.l. quod fructuarius.

ratis ædibus,quod vsque adeò temperandum est,ut non in totum ædes obscurẽtur, sed modicum lumen,quod habitantibus sufficit, [a] habeant.

Idem libro 5.aliàs 10.ad Sabinum.

L E X XXXVIII.

EX re fructuarij etiam id intelligitur, quod ei fructuarius donauerit, [q] concesserit,ve, vel ex administratione rerum eius compendii seruus fecerit.

Pomp lib. 33. ad Sabinũ.

L E X XXXIX.

SI quis binas [c] 1† ædes, quas solas [d] habet, vel fundum [e] tradit: excipere potest id,quod personę, [f] non prædii est, veluti vsum & vsumfructum. Sed & si excipiat,vt pascere sibi, vel inhabitare liceat, valet exceptio: [g] cum ex multis saltibus pastione fructus percipiat, 2† Et habitationis exceptione,siue tẽporalis, 3† siue vsque ad mortem eius qui excepit,vsus [h] videtur exceptus.

SI quis.] CASVS. Vnam domum habeo:eam tibi trado ex causa ven. uel aliàs: sed paciscor ut usufr. mihi remaneat:pactũ valet: sed non valet, si seruitutem talem exciperem: puta altius non tollendi, cum ego non habeam domum, cui hæc seruitus debeatur. Secundò dicit: Dedi tibi domum, vel fundũ hoc pacto,ut in fundo pascerentur oues meæ, vel habitare possem in domo:valet pactũ, quia vsus domus, nõ realis seruitus vt excepta: & fructus etiam fundi non erat alius nisi ius pascendi. Viu.

c *Si quis binas.*] aliàs vnas,& aliàs binas.& non est uis,cum nihil sibi seruauerit Acc.

d *Solas*]idest nullum aliud prædium.

e *Vel fundum.*]quem solum habeat. Acc.

f *Persona.*] idest seruitutem personalem vt subiicit,non autem realẽ,cum realis non possit esse, nisi vterq; habeat prædium, ut Inst.de ser.§. ideo. Et no.q̃d personales,sunt quattuor:vsufru.vsus,habitatio,opera,siue ministerium seruorũ. Aliæ reales,siue p̃diales appellantur,vt ĩ de ser.l.1.& ĩ.de ope.s.r.l fructus.& ĩ.ad leg. Fal l.1.§.si operis,& Insti.de vsu,& habit §.sed si cui Probabilius tñ est dicere,operam non esse personalem seruiturẽ,quia non perit morte legatarii, vt infra,de vsuf.leg.l.2.nisi dicatur personalis, quia perit morte eius hominis,in quo legata est, secundum Azo.& sic remanent tres personales: illæ autem,de quibus statim subiicit hic,non erant seruitutes.vt ibi dices.

g *Exceptio.*]immo uidetur non valere, quia hęc seruitus ius pascendi est prædialis,ipse autem prædium non habet vt hic dicit,& sic est contra.Instit.de ser.§ in rusticorum, & infra de ser.rust.præd.l.item sic,in prin.& l.pecoris. Solu.dicunt quidam,q̃ est personalis seruitus,quando nõ habet prædium cui debeatur,ut hic,& argu.infra,de ali.leg. l.Mela,§.quidam libertis, cæterum si habet prædium, tũc realis Sed tu dic,q̃ hoc ius. [f] pascendi,si seruitus est, semper est realis,siue prædialis,& q̃ quandoque dicatur eam esse personalem, exponitur, ut cum certa persona quantum ad commodum Eniatur seruitus,non sui natura,quia postea obstabit exceptio. Si uero non habenti prædium cõcedatur,vt hic fuit,ius pascendi,non est seruitus prædialis, vel personalis,sed ius quoddam ex promissione vel ex alio contractu quæsitum,secundum Azo.

h *Vsus.*]quantum ad commodum,non tamen est usus, vt Instit de vsu,& habit.§ sed si cui.

SI *Titio.*] CASVS. Planus est. Titio vsumfructum fundi mei legaui:Mæuio proprietatem eiusdem fundi: decessit Titius,unde dabitur totus fundus iste Mæuio, cui legaui proprietatem:& sic Meuius habebit plenam proprietatem,& hæres nihil habebit ex eo fundo.Viu.

i *Et viuo.*] idem & si quandoque postea,ut ĩ.de vsufruct. accresc.l.idem & si apud,§ sed si cui.Accur.

K *Relinquetur.*]sed plenam proprietatem cõsequitur Meuius, ut hic, & infra, si vsusf per l. fundus. etiam si pars vsusfrupenes hęredem remãsisset: & alia relicta esset Titio: nam potius proprietario,quam hęredi fructuario remaneret,ut ĩ. de vsufru. accr. l. idẽ & si apud, §.sed si cui,secus autẽ in pro non scripto,& in causa caduci, & caduco alio. [f] quam vsufru.nam [f] item legatarius substitutũ, vel coniunctum non haberet,sicut hic erat, accresceret hæredi,ut C. de cadu.toll.§ in primo.& § pro secundo. & §.in nouissimo nec enim p̃prietarius hic erat coniunctus, vel substitutus fructuario,posset tamen dici fructuarium proprietario re coniunctum, cum partem dominii obtineat usufru. ut supra eod.l. 4.

Papinianus lib. 18. aliàs 17. Quæstionum.

L E X XL.

SI Titio fructus, 4† * Mæuio proprietas legata sit, & viuo [i] testatore decedat Titius:nihil apud scriptum hæredem relinquetur. [K] & id Neratius quoque respondit. ¶Vsumfructum [l] in quibusdam casibus, non proprietatis 5† effectum obtinere conuenit. Vnde si fundi, vel fructus portio [m] petatur,& absolutione secuta, postea pars altera, quæ accreuit, [n] vendicetur: in lite quidem proprietatis, 6† rei iudicatæ exceptionem [o] obstare. in fructu [p] verò non obstare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi, [q] velut alluuio, [r] portioni: personæ [s] vsusfructus 7† accresceret.

Ordo scripturæ designat ordinem voluntatis,& ordinem processus.hoc dicit, de consecr.distin.2. cap.in Christo pater.& ordinem charitatis,de lib.& posth. l. Gallus. §. quidam rectè Bart. [illegible]

l *Vsumfructum.*]Pone casum,q̃ mihi, & alij fundi proprietas fuit legata: egi ad meam partem actione in rem, vel ex testamento, & amisi: postea repudiat collegatarius meus,non accrescit mihi. Item pone vsumfruc. mihi & alii relictum: petii partem meam & amisi: postea confructuarius cadit à sua parte,hoc casu mihi accrescit,& rationem diuersitatis dicit. Accur.

m *Portio.*]iungit in casu,sed distinguit in rõsione.Acc.

n *Accreuit.*]altero collegatario repudiante.

o *Exceptionem.*]vF,q̃ nõ debeat obstare,cum sit aliud corpus,quod idem esse oportet,ut ĩ.de excep.rei iudi.l. cum quæritur,& l.seq Respõ exceptio rei iudic. obstat quoties per sequens iudicium infringitur,quod est statutum in primo,ut ĩ de iureiur.l.duobus,§.exceptio.& de excep.l.fundi Titiani.sic enim primum iest pro veritate habendum, ergo verum est illam partem non esse istius,quia sic iudicatum est:sed alia non,nisi quia sua alia sit,peti posset,iure saccrescendi:ergo quia repellitur à primo, repellatur ab alio,& hoc probatur iure alluuionis,vt & supra de pub. l.si ego,§ idem ait ædibus.& hoc siue fuit absolutus,quia non probaui meum,siue quia ipse probauit suum,secus autem in aliis,quæ non accrescerent,etiam si ex eadem causa ago,puta partem fundi petij,& succubui, aliam partẽ ex eadem causa postea peto,non obst. exceptio, quia alia res est,nec unam partem alteri accreuisse dici potest,ut infra,de except.rei iudic.l.cum quæritur,& l.seq.

p *In fructu.*]idest in vsufruc.accrescendo.

q *Fundi.*]coniunctim legati

r *Alluuio.*] quæ sequitur ius fundi, ut infra, de legat. 1.l. quod in rerum,§.si quis post.& supra de publ. l. si ego. §. idem ait ædibus,& idem in insula,ut infra, de except. rei iudic.l.egi.§ si Accur.

s *Personæ.*] non rei,ut infra,de except.rei iudi.l. & an eadem,§.qui cum partem. Sed nonne si petat vsumfructum qui accreuit,sic dicet.ideo peto,quia mihi accreuit, & sic interro-

1† Flor vnas. Duar.
2† Fl percipetur.
3† Fl. temporali.
r vide Ang. in princ. Institu.de sercundẽ in §. æque de act. instit. Ias.in d.§.æquè.

4† Vsusfruct.
* Habes hic tex no & fin. q l est legatario mortuo viue testatore extinguatur legatũ,et remane.penes hæredem.d.l. §. pro secundo,C.de caduc.tol. per Bar.in l si pure de leg.1.in fr.ad.limit.a,nisi proprietas vnit,et alteri vsusfructus legaretur,quia tunc vsusfructus consolidatur cum proprietate.Bolo.
5† Fl partis.
6† Al partem.
7† Fructus.

interrogabitur qualiter sibi accreuit, & cogetur ex consequentia quadam dicere, quia mihi, & illi fuit relictus, & sic quia iam contra sententiam primam uenit, obijcietur exceptio rei iudicatæ: non ergo hæc est bona ratio: quia personæ, &c. Respond. si ideo succubuit in prima sententia, quia non vtendo, vel capitis diminutio. a. miserat, constabit eū fuisse legatum, & eū fuisse fructuarium, & sic loquitur hic, & infra titu. 1. l. interdum. Si autem ideo succubuit, quia non fuit legatus: tunc idem est, quod in legato proprietatis, cum res iudicata pro veritate accipiatur, ut supra de regul. iuris. l. res. & infra de iureiuran. l. sed si possessori. §. item si iurauero. & infra de excep. rei iud. l. si cū at §. penult.

Q *Voties.*] CASVS. Testator legauit vsumfructum fundi Titio & Mæuio ut alter vno anno, alter altero utatur: quæritur, quis habebit primum annum? Et respon. quod primo nominatus, & secundum secundo nominatus. Quid si ambo sint nominati? Et respond. neuter vtetur, nisi consentiat qui primo habeat. Sed pone, ut in princ. l. huius casum, quod Titius, qui est alter ex fructuariis, emit pro decem proprietatem, & fortè tenuit suis annis, interim habebit proprietatem plenam, & sic non vsumfructum formalem: & Mæuius suis annis habebit usumfructum. Item quid si decem annos Titius alienauit nudam proprietatem? Respond. Titius habebit suis annis, ut quilibet antequam proprietatem emeret, & hoc probat per simile. Nam pone quod quidam legauit mihi vsumfructum sub conditione, si nauis ex Asia venerit: interim emi proprietatem rei: & tenui per decem annos puta, & tunc alienaui: & postea nauis uenit: habeo quidem vsumfructum, nec obest, quod medio tempore proprietatem habui.

Iulianus li. 35. Digestorū.

LEX XLI.

QVoties * duobus vsusfructus legatur, ita ut alternis annis utantur, fruantur: si quidem ita legatus fuerit, Titio & Mæuio: potest dici, prius a 1 † Titio, deinde b Mæuio legatum datum. Si uerò duo eiusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, Titijs usumfructum alternis annis do, lego: 2 † nisi consenserint uter eorum prior utatur, inuicem se, 3 † impedient. c Quod si Titius eo anno quo frueretur proprietatem accepisset, d interim legatum non habebit: e sed ad Mæuium alternis f annis usufructus pertinebit: & si Titius proprietatem alienasset, habebit g cum usumfructum, quia & si sub conditione usufructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab hærede accepero, pendente autem conditione eandem alienauero, ad legatum admittar. h

¶Si colono tuo usumfructum fundi legaueris, usumfructum uendicabit: i & cum hærede tuo aget ex conducto: & consequetur, ut neque mercedes præstet: & impensas, quas in cultu am K fecerit, 4 † recipiat. Vniuersorum bonorum, an singularum rerum usufructus legetur, hactenus interesse puto: quod si ædes incensæ fuerint, usufructus ædium specialiter legatus peti nō potest. Bonorum autem usufructu legato, areæ usufructus peti poterit: quoniam qui l bonorum suorum usumfructum legat, nō solum eorum, quæ in specie sunt, 5 † sed & substantiæ m omnis usumfructum legare uidetur: in substantia autem bonorum etiam area est.

Hæres tenetur de mora, & tarditate aditionis. Bartol.

Idem libro 1. ad Vrseium. Ferocem.

LEX XLII.

SI usufructus legatus est, & 6 † hæres scriptus ob hoc tardius adierit, 7 † ut tardius ad legatū perueniretur:

¶*Si colono.*] Titius locauit fundum suum in quinquennium: elapso post anno vsumfructum eiusdem fundi legauit eidem colono: quæritur ad quid valeat legatum, cum & sine hoc colonus habebat, & fruebatur? Et respon. ad tria. Nam petet vsumfructum ex testamento. Item à mercedibus erit liberandus. Item expensas, quas fecit gratia rei, recuperabit.

¶*Vniuersorum.*] Legauit mihi testator vsumfr. omnium suorum bonorum, domus vna ex his bonis fuit combusta, quæritur, an in ea extinguatur vsusfr. Et distingue, aut sic dixi, omnium bonorum: & tunc remanet usufr. areæ, quia area de bonis est. Aut dixit, illius domus & illius, & sic extinguitur vsusfr. in area. Viuia.

a *Dici prius.*] id est primo. Azo.

b *Deinde.*] in secundo anno. & sic no. ordinem scripturæ seruandum. s. sic infra de fideicommiss. libert. l. generaliter. §. si quis ergo. & qui & à quibus, si quis habens, & in Auth. de hæred. & Falcid. §. si vero nullus, collat. 1. & infra de hered. instit. l. qui soluendo. Sed argum. contra, infra de leg. 2. l. cum pater. §. fidei tuæ. & inf. de pec. leg. l. quidam, & infra de solut. l. non enim.

c *Impedient.*] vt & infra quibus modis usufru. amitt. l. 2. §. fin. & infra de seruit. rustic. præd. l. statuere, vnde forte forte sit ... ut supra de iudi. l. si cum an... o, & Instit. de leg. §. optionis. Vel verius hic, iudicem interuenire, vt consentiant, ut infra de legat. 1. huius modi. §. fin. & supra eo. l. si cui, §. denique, & infra de ædilit. edic. quod si nolit. §. si plures, & Institu. de satisd. §. penult. Accursius.

d *Accepisset.*] scilicet ab hærede, forte titulo emptionis. Accursius.

e *Non habebit.*] scilicet ut non habeat formalem vsumfructū, sed causalem, ut infra quib. modis vsusfruc. amitt. l. 2. in prin. Sed videtur habere formalem, ut infra de usufruct. accrescen. l. inde Neratius § non solū. & l. antepen. & hic. Sol. & ibi est causalis, licet habeat naturam formalis.

f *Alternis.*] scilicet illis, in quibus ad eum redire debebat, si non extincta esset pars Titij cōsolidatione. Sed videtur, quod omni anno quasi iure accrescendi altero amittente, ut infra titu. 1. l. 4. §. non solum. & l. pen. Sed dic, quod hic non sunt coniuncti, immo separati sibi sic.

g *Habebit.*] id est rehabebit, vt hic, & infra eo. l. dominus. 1. respon. & infra quib. mo. vsusfru. amit. l. si duobus, circa princ.

h *Admittar.*] conditione existente, ut infra de verb. obl. si rem meam, hæc autem conditio inesse uidetur, ut infra de adimen. lega. l. cū in annos, & l. si in singulos.

i *Vendicabit.*] per actionem ex testamento: at ex conducto consequetur impensas: utraque autem actione consequetur, ut non præstet mercedem, ut hic, & infra loca. l. si quis domum, § fi. & l. sequen & l. si in lege § fi. & sic no. hic mirabile, quod agitur actione ex contractu ad eum rescindendum, s. ad remissionem mercedis, sicut contingit alias infra de act. emp. l. ex empto. §. si quis virginem. & infra de contrah. emp. l. sed Celsus, § si fundus.

K *In culturam.*] quia & eas testator legauerat: ut dicunt, quod non placet, quia hoc est diuinare. Dic ergo, quod fecit expensas gratia rei, non fructuum præsentis anni, quia tunc cum fructibus compensarentur, nam pro colendo potest quis facere expensas gratia rei, ut infra de impens. l. tertia, § nos igitur, & ideo petuntur etiam à fructuario, ut infra eodem, l. si extraneo. §. fi. & l. quod si hæres, multo magis ergo à colono, qui agit contra hæredem ut reficiat, ut infra loca. l. ex conducto. 1. respon. Accursius.

l *Quoniam qui.*] No. ergo, quod refert quid ex æquipollentibus fiat, vt & Instit. de inut. stipul. § quoties. Sed arg. cōtra, infra de admin. tut. l. si duo.

m *Substantia*] præsentis & futuræ, forte, ut C. quæ res pig. oblig. poss. l. fi. Azo. Sed arg. contra, infra de auro, & arg. n. legat. si ita.

S*I vsusfructus.*] C A S V S. Hæredem instituisti, & mihi legasti usumfruct. hæres tuus tardius adiuit hæred. quam deberet, ad hoc ut tardius hæreditatem usu fru. teneatur tuus hæres mihi ad meum interesse.

¶*Vsusfructus.*]

* Concor. tex. in c. licet. 16. q. 5. & tex. notabiliter facit in argu. pro illo tex. in d. c. cum dicta gl. qua habet, quod ubi feudatarij nō possunt concordare in regimen feudi Rex debet facere, quod alternis annis regant: per gl. sing. in d. c. Bo log.

1† El. priori, et rectius Duar.

2† Flo. decit, lego.

3† El. sibi.

4† Fl. fecerit.

5† Legat.

6† Sed hæres. Flor.

7† Fl. adijt.

* Et concor. c. cum dilecta. cum glo. extra de rescrip.

hoc quoque [a] præstabitur, [b] ut Sabino placuit.

Non dicitur vsusfructus pertinere desiisse, si quod loco vsusfructus æstimatur, percipitur: quæ æstimatio loco rei cum suis quantitatibus (alias qualitatibus) subrogatur. Bald.

¶Vsusfructus serui mihi legatus est, isque cum ego uti frui desiissem, liber esse iussus est: [c] deinde ego ab hærede æstimationem legati [d] tuli, nihilomagis eum liberum [e] fore Sabinus respondit. Namque uideri me uti frui homine, pro quo aliquam rem [f] habeam, conditionem autem libertatis eius eandem manere, ita ut mortis meæ, aut capitis diminutionis interuentu liber futurus sit. 1†

† Plessit.

Africanus lib. 5. Quæstio.

LEX XLIII.

QVi usumfructum areæ legauerat, insulam ibi ædificauit, ea uiuo eo decidit, uel deusta est, usumfructum deberi existimaui. [g] a† Contra autem non idem iuris esse, si insulæ usufructu legato, area [h] deinde insula facta sit. [i] * Idemque esse, [K] & si scyphorum usufructus legatus sit, deinde massa facta, [l] & iterum scyphi. Licet enim pristina qualitas [m] scyphorum restituta sit, non tamen illos esse, quorum usufructus legatus sit. [n]

a† Existimauit. Fl. Duar.

* Rei enim mutatione interit vsusfructus l. repet. §. rei. infra quib. mo. vsusfru. a mo. Duar.

Vsusfructus exceptio finitur cum persona excipientis: nisi tacitè, vel expreßè sit actum, quod exceptio transeat ad hæredē. Bald.

¶Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto usufructu, Titius decessit; quæsitum est, quid mihi hæredē eius præstare oporteat? Respōdi, referre qua mēte usufruct[us] exceptus sit. Nam si quidem hoc actū est, ut in cuiuslibet [o] psona usufructus constitueretur, solā proprietatē hæredem

¶*Vsusfructus.*] Testator legauit mihi vsumfructum hæred serui & eidem libertatem reliquit, cum finitus fuerit vsusfructus, egi contra hæredem: & quia non dedit seruum condemnatus est in vsufru. æstima. quæritur, an sit statim liber? Et respon. quod non: sed tunc demum, quando finiret vsusfructus, si non seruum mihi vēdidit, & morte sua, & capit. dimi. fiet liber. Viuia.

a *Hoc quoque.*] scilicet damnum, quod habet fructuarius.

b *Præstabitur.*] scilicet legatario, ut infra eo. l. quæsitum, & l. quod si hæres. Sed quid si moram non fecerit: sed ante aditam hæreditatē fructus immaturos percepit? R. sp. ex dolo, uel ex testamento tenetur, ut fructus etiam immaturos potest percipere, ut inf. de vsufru. lega. l. penult. & inf. eo. l. si absente. Accur.

c *Iussus est.*] scilicet in testameto. Acc.

d *Legati.*] scilicet vsusfructus, quem non reddam, ut statim dices.

e *Liberum.*] uidebatur enim, quod statim quasi iam finito vsufructu p[er]ueniret ad libertatem, tamen non est ita.

f *Aliquam rem.*] vt infra eo l. ga. Sed nūquid æstimatio legati vsusfruct. tunc restitueret? similis quæstio fit C. de fideicōmiss. libert. l. si. Et uidetur restituenda, ut in rebus, q̄ usu ipso consumuntur, dicitur, ut Insti. codem. §. constituitur, in fine. §. & infra de usufruct. earum rerum, quæ vsu cōsumuntur. l. hoc senatusconsult. §. si pecuniæ. Puto tamen contra, quia non serui, sed fructuum, uel utilitatis facta est æstimatio, secundum Azo.

QVi usumfructum] CASVS. Tria dicit. Primò legauit mihi areæ usumfructum, deinde facta est ibi domus, & hæc domus cecidit. Dicitur, q[uo]d debetur areæ vsusfructus. Sed econtra testator mihi legauit usumfructū domus suæ, postea cecidit domus, & facta est area, non dabitur usufructus. Tertiò dicit, quod si testator legauit mihi scyphos, & hi in massam redacti postea refecti sunt, non dabitur uiusfructus.

¶*Stipulatus*] Tria dicit. Titius promisit mihi fundum detracto usufructu pro se Titio: & antequam solueret, decessit, ago contra hæredem, ipse vult soluere detracto usufructu, sed nolo plenè tradi, quid iuris sit? Et dic, quod aut detraxit pro se & hære suis Titius & nudam propriet. dabit hæres, aut pro se tantum, quod pro se præsumitur, & plenè tradit hæres. Secundò probat prædicta per simile: & adducit similia duo. Primum est. Titius testamentum fecit, & hæredem instituit. & legauit fundum Mæuio deducto usufruct. hæres Titii priusquā ageret Mæuius, decessit relicto hærede. an hæres istius hære. tradet propric, nudam an plenam? Et respon. quod plenam tradet, quia multo minus dubitatur in superiori casu. Secundum est, ut &c. Ecce testator legauit mihi nudam proprietatem fundi sub conditione, si nauis ex Asia uenerit, antequam eam pet, ameχtitit conditio, & dicit, quod plenam proprietatē amodo petam.

¶*Vsusfructus.*] Duobus modis ponit. Primò, testator legauit mihi vsum. fruc. serui, post moram hæredis decessit seruus, antequam traderetur. Dic, quod petam æstimatio. vsusfruct. scilicet vsque in diem mortis serui. Idem si ego decessi, tunc hæres meus petet æstimat. vsusfruct. vsque in diem meæ mortis a die mortis serui. Secundò ponit, si testator legauit vsumfruct. seruo meo: seruus decessit post moram hæredis: & dicit, quod æstimabitur vsusfructus à die moræ vsq; in diē mortis. Idem si ego dominus decedam: nam cum vsusfructus morte sit finitus, à die moræ usque in diem mortis meæ præstabitur hæredi meo æstimatio vsusfructus. Vi.

g *Existimaui.*] s. ego Africanus.

h *Area.*] scilicet postea facta sit. Et not. quod ideo dicit area, quia si non vsque ad aream deposita essent tigna, eadem domus diceretur, ut infra de de verb. oblig. l. inter stipulantem, §. sacrā. & infra de solutio. l. qui res. §. aream.

i *Facta sit*] Cur non est idem iuris? Resp. quia area eiusdem naturæ dici potest, quæ fuit legata: solum enim immobile, & quasi immutabile est: sed in insula, uel domo est contra, quia certa forma distinguitur, & substantiam capit: forma autem perempta res interiisse videtur, vt infra ad exhibendum, l. Iulianus, §. sed & si quis, & infra de auro, & argen. lega. l. Seia. De nouo igitur domus constructa, nō vetus in perpetuum extincta uidetur reparari, solum autem non speciali forma, sed in primæuo statu semper relinquitur Azo. & hoc in legato vsusfructus. Si autem proprietas esset legata, indistinctè liberatur, nisi expressè testator mutasset uoluntatem, vt infra de legat. 3. l. si chorus, §. penul. & de lega. primo, l. seruum filii, §. Procula. & §. si areæ, & sic non obstat infra de except. rei iudic. l. & an eadem. §. idem corpus, & infra de seruit. urba. præd. l. seruitutes, §. si sublatum.

K *Idemque esse*] s. quod supra proxi. respon. Azo.

l *Massa facta*] s. fuerit. Azo.

m *Qualitas*] non omnino tamen. Azo.

n *Legatus sit.*] Si verò usufructus massæ relictus esset, deinde scyphi ex ea facti in massam redacti fuerit, debetur vsusfructus, secundum Azo. Patet ergo ex prædictis, quod non potest dici eadem insula, quæ destructa postea restituitur, etiam si eo animo dirueretur, ut postea reficeretur, licet in naui sit aliud, quàm in domo, uel massa, ut infra de verborum obligationibus, l. inter stipulantem, §. sacrā. & §. nauis, & infra de solut. l. qui res. § aream, fortè quia non adeo in suum statum domus, vel scyphus reduci potest sicut nauis: utpote cum tabularum de facili possit fieri, etiam ab imperitu, a liquo dempto, vel etiam adiuncto, eadem repositio, non autem tignorum, & trabium in pristina loca sic fieri potest eadem restitutio, propter materiæ aptitudinem & leuigationem, quæ non fit in tignis domus, vt in tabulis nauis: quia ergo non uidetur remanere idem status, vel eadem positio in domo, vt in naui, alia domus esse censetur, ut argumen. infra de solut. l. cum quis, & l. qui res. §. aream, super eo, quod dicit de seruo manumisso, quia alius uidetur post statum mutatū. Accursius.

o *In cuiuslibet.*] s. sui hæredis. Accur.

Tramissari.]

debiturum. 1 † Sin autem id actum sit, vt promissori a dun taxat vsusfructus reciperetur, plenam proprietatem hæredē eius debiturum. b

¶ Hoc ita se habere manifestius in causa legatorum apparet. 2 † Etenim si hæres, 3 † a quo detracto vsufructu proprietas legata sit, priusquam ex testamēto ageretur, decesserit, minus c dubitandum est, quin eius d hæres plenam proprietatem sit debiturus. Idemque & si sub conditione similiter 4 † legatus e sit, & pendente conditione hæres decessit.

In legato vsusfructus post mortem succedit obligatio ad interesse, hoc dicit, cum l. seq. Bart.

¶ Vsusfructus * serui f Titio legatus est: & cum per hæredē staret, quo minus præstaretur, seruus mortuus est. Aliud dici non posse ait, quam in id obligatum esse hæredem quanti legatarij intersit, moram factā non esse, vt scilicet ex eo tempore in diem, in quo seruus sit mortuus, vsusfructus æstimetur. g Cui illud quoque consequens sit, 5 † vt si Titius ipse moriatur, similiter ex eo tēpore, quod mora Titio 6 † facta sit, in diem mortis æstimatio vsusfructus hæredi eius præstetur. 7 †

Idem lib. 7. Quæstionum.

LEX XLIIII.

QVæsitum est, si cum in annos decem proximos vsumfructum h de te dari stipulatus essem, per te i steterit, quo minus dares, & quinquennium transit, 8 † quid iuris sit? Item si Stichi decē annorum proximorum operas de te k dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præterijt? Respondi, eius temporis vsumfructum, & operas l rectè peti: quod per te factum 9 † esset, quo minus darentur.

Martianus lib. 3. Instit.

LEX XLV.

NOn vtitur vsufructuarius, si nec ipse vtatur, nec nomine eius alius, puta qui emit, uel qui conduxit, vel cui donatus m est, vel qui negocium eius gessit. n 10 † Planè illud interest, quod, si vendidero vsumfructum, etiā si emptor nō utatur, o videor usumfructum retinere.

Caius libro 7. ad edictum Prouinciale.

LEX XLVI.

QVia qui pretio fruitur, non minus habere intelligitur, quam qui principali re utitur, p fruitur.

Martianus lib. 3. Instit.

LEX XLVII.

QVod si donauero, non alias retineo, nisi 11 † ille utatur.

Idem eodem lib. alias 7.

LEX XLVIII.

STatuæ, & imaginis q usumfructum posse relinqui magis est; quia & ipsæ habent aliquam 12 † vtilitatem, si quo loco opportuno ponantur.

¶ Licet prædia quædam talia sint, vt magis in ea impendamus, quam de illis acquiramus, r tamen vsusfructus eorum relinqui pōt.

a *Promissori.*] quod semper præsumitur, nisi contra probetur, vt infra, de verborum obligationibus, l. si ita stipulatus fuero, §. penult. in fine, & infra, de vsufru. legat. Sempronius Attalus.

b *Debiturum.*] habes hic, quod sic morte finitur actio pro vsufructu competens, sicut vsusfructus iam constitutus, vt arg. supra si quis caut. l. si cum. §. qui iniuriarū.

1 † Alias, debiturum, & infra.

c *Minus.*] quam in superiori casu.

d *Eius hæres.*] scilicet hæredis.

e *Legatus sit.*] scilicet fundus, deducto, scilicet vsufructu.

2 † Apparere. Flor.

3 † Alias habet eius a quo.

f *Vsusfructus serui.*] si habes, vsusfructus serui Titio, &c. sicut est litera Pis. planus est casus: & nil est cōtra, & secundum hoc legem eam: si vero habes seruo Titij: tunc est contra, C. eo. l. fi. sed dices hanc corrigi. In qui: ut eam hæc secundum antiqua tempora, vt infr. quib. mod. vsusfru. amit. l. si seruos. Vel hic contemplatione serui, ibi domini. Prima verior est.

4 † Alias similis legatū.

** Ad intel. lect. huius text. vide Alc. in l. 1. § & harum. num. 45 de verb. oblig.*

g *Æstimetur.*] vt, inf. l. proxi. & facit infra si vsusfruct. peta. l. vti frui. §. fin. & l. repeti. § 1. Accursius.

QVæsitum est.] CASVS. Duo sunt, & plani sunt: quia si stipuler a te vsumfructum in decem annos, vel operas Stichi, & stet per te, debes mihi æstimationem præteriti temporis, nec liberatis, si patiatis me vti per aliud quinquennium. Viuianus.

5 † Flo. esset.

6 † Fl decess. Tam.

7 † Flo. præstatur.

h *Vsumfructum.*] serui alicuius.

i *Per te.*] scilicet promissorem. Azo. Dubitatio autem legis erat, quod nondum decennium cucurrerat. Vel dic, quod erat dubitatio: quia volebat ille pati per aliud quinquennium, vt sic integrum decennium habeat fructuarius, quod non potest, immo æstimationem præteriti temporis præstabit, vt hic, & infra de vsufruc. lega. l. si vsusfructus mihi. & infra eodem defuncta, & l. quod si hæres. & l. cuius cunque, in princip. & supra l. proxi. §. fin.

8 † Flo. transiret.

k *De te.*] scilicet promissore. Accur.

l *Et operas.*] idest æstimationem earum. Accur.

NOn vtitur] CASVS. Qui vsufructu per decennium nō vtitur, amittit. Vnde idem esse videtur siue ipse, siue alius pro eo vtatur: puta quia emit ab eo, vel ex donatione accepit, aut gestor negotio. eius. Secundo dicit, quod si vendidit, licet non vtatur ei: tunc non perdit non vtendo fructuarius: quia vtendo pretio, re vti videtur: sed secus si donatarius non vtatur. Viuianus.

m *Donatus est.*] scilicet vsusfructus.

n *Gessit.*] alioquin si aliquis istorum vtitur, ipse vti videtur, & hic subiicit: & supra eodem, l. arboribus, §. vsusfructuarius.

o *Vtatur.*] ita tamē si nullus alius vtatur: vel si utatur, vtitur nomine emptoris, & meo verè, uel interpretatiuè: alioquin non videor vti: & sic amitto nō utendo, ut j. quib. mod. vsusfru. amittit. Pomponius, quæ est contrariā ibi non vtebatur aliquis meo nomine verè, vel interpretatiuè. Itē no. hic, quod quædam ad emptorem transeunt, quæ ad hæredem non transeunt, ut vsusfru. formalis, sic & inf. de legat. a. l. peto. §. prædium. Quis. n. ignorat magnam esse differentiam inter successorē iuris, & rei? Vel hic non ius, sed commoditas. Accur.

9 † Flo. transactum est.

10 † Gerit. Flor.

p *Quia qui Vtitur.*] sic ergo pretiū loco rei succedit, ut & infra de pecu. l. sed & si quis seruum, & l. seq. & supra eo. l. si vsusfructus legatus, §. fin. & infra commu. diuid. item. §. 1. in fi. & dixi supra de peti. hære. l. si & rem.

STatua.] CASVS. Habeo statuam ita pulchrā, quod quilibet videns dat mihi vnum nummum: quæritur, an possim eius vsumfructum legare. Et dicit, quod sic.

11 † Alias nisi ille.

¶ *Licet.*] Planum est. Dicit enim, quod si habeo prædia sterilia, horum prædiorū sterilium possum vsumfructum legare. Viuianus.

12 † Alias, decess. aliquā.

q *Statuæ, & imaginis.*] pro eodem ponas. Vel dic, statua, idest figura hominis: imago sola pictura. & dicit Pla. in vultu Luc. vbi bestiales homines ponunt nummos, quod est falsum, quia res religiosa est: vnde non potest in ea constitui vsusfructus. Sed dic, quod loquitur de statuis illis, quæ erigebantur in honorem alicuius priuati vel ciuitatis: de quibus dicitur infra, de acquiren. rer. dom. l. statuas, & infra, de priuil. credit. Furius, & C. de statu. & ima. Sed quis fructus ex his percipitur? Respon. quod quilibet daret nummum, ut posset videre, ut fit de Leone, qui est Florentiæ.

r *Acquiramus.*] de quibus loquitur in Auth. de non alie. §. penult. Intellige tamen, quod aliquando aliquid in de percipi

percipi potest, alias non potest esse usufructus in eis, ut supra prox. respon. & infra eod. l. si infantis. Accur.

Si alij.] CASVS. Testator legauit mihi usumf. cuiusdam fundi, & Titio usum in eodem. habeo ego totum usumf. detracto usu, licet usum habeat Titius & ego simul. Pone aliter hunc casum, ut not. in gl. ma. ibi, vel pone. & sic duobus modis pone casum huius legis.

a *Vsuario.*] i. usui.

b *Et usum.*] i. commoditatem usus, ut fruatur. i. vendat, vel faciat quod velit: nam cui reliquit fructum, ei & usum. i. commoditatem usus legat, ut ĩ. de usu, & habi. l. seruum, §. usufruct. Vel pone casum in eo qui reliquit usum tñ cuius hæres legauit alij fructum: nam qđ supererit usuario, cum eius sit præcipua causa, habebit fructuarius: sic ponitur ĩ de usu, & habit. l. per seruũ. §. fin. Azo. & ſm hunc casum supponit ipse pro usuario, & quod dicit fruendi: dicas, ꝙ ipse de usu suo frui potest, sicut fructuarius ex fruct. Sed ſm primũ casum expones, ipse s. fructuarius.

c *Rerum.*] Quidã fecit testam. & usumfructũ omnium rerũ suarum dimisit Titio, & eidẽ fundi plenam proprietatẽ. Vel dicit, ꝙ æstimet i res suæ, & usus fru. æstimationis det, & similiter eidẽ fundi legauit, itẽ hos casus differentiæ dicit.

d *Legetur.*] s. omnium. Ac.

e *Deducto eo.*] quia res sua nemini seruit, ut ĩ. de seruit. urban. præd. l in re.

1 † *Alias, de est. &c.*

2 † *Flo. deest usufructus*

3 † *Alias, de est ex.*

4 † *Alias, de est usufructus.*

* *Partis appellatione dimidia continetur, concor. gl. in elem. i. suo per verbo, aut earum parte, de so ...*

* *De tectorijs, Vitruui lib. 7. de architec.*

Florentinus lib. 11. Insti.

LEX XLIX.

Si alij usus, alij fructus eiusdem rei legetur, id percipiet fructuarius, quod usuario a supererit; nec minus 1 † & ipse fruẽdi causa, & usum b habebit.

¶ Rerum, an æstimationis usus fructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum c usufructus 2 † legetur, d deducto eo, e quod tibi præterea legatum est, ex 3 † reliquis bonis usumfructum feres. Sin autem æstimationis ususfructus 4 † legatus est, id quoque æstimabitur, f quod præterea tibi legatum est. Nam sæpius g idem legando non ampliat testator legatum. h Re autem legata, etiam æstimationem eius legando, ampliare legatum possumus. i

Vlpianus lib. 7. Regularũ.

LEX L.

Etiam k partis bonorum usufructus legari põt. Si tamen non sit specialiter facta partis * mentio, dimidia pars bonorum continetur. l

Neratius lib. 7. Membra.

LEX LI.

Vsufructuarius nouum m tectorium * parietibus, qui rudes n fuissent, in ponere non potest: quia tametsi meliorem excolendo o ædificium, domini causam facturus esset, non tamen id iure 5 † suo facere potest; aliudque est tueri, quod accepit, p 6 † aliud 7 † nouum facere.

Caius li. 14. alias 7. ad edi. Prouinciale.

LEX LII.

Sicut impendia cibariorum in seruum, cuius usufructus ad aliquem pertinet, ita & valetudinis impendia, ad eum respicere, natura q manifestum est.

Etiam proprietati, quæ & conseruatur de iure speciali, consolidatur usufructus formalis.

Paulus lib. 18 ad Plautium.

LEX LIII.

Si extraneo scripto hærede, 8 † & emancipato filio r 9 † præterito, matri defuncti deducto usufructu proprietas legata sit, petita contra tabulas bonorum possessione, plena proprietas s præstanda est ¶ Si testator iusserit, vt hæres reficeret t insulam, cuius usumfructum legauit, potest fructuarius ex testamento agere, ut hæres reficiat. 10 †

p *Quod accepit.*] reficiendo, non faciendo, ut ĩ eo. l. si cuius §. sed si ædium. nec perficiendo, ut ĩ. eod. l. usufructuarius. & facit ĩ. de itinere actuque priua. l. 3. §. penult. Accur.

Sicut.] CASVS. Sicut usufructuar. debet alere seruum, in quo habet usumfructum, ita impendia valetudinis ad fructuarium pertinent.

q *Natura.*] idest naturali ratione, maximẽ si est modica, ut infra commod. l. in rebus, § possunt & ĩ. de donat. inter ui. & uxo. si id quod, §. j. & supra eo. l. sed & si quid in hoc. §. mancipiorum. Accursius.

Si extraneo.] CASVS. Paterfamil. extraneum instituit, emancipatũ præterijt matri suæ legauit nudam proprietatẽ fundi, egit emancipatus per contratab. & obtinuit, & sic habuit hæreditatem. quæritur de legato matris. Et dicit, ꝙ mater debet habere nudã proprietatẽ, ac si nõ esset ex illo edicto, de legatis præstandis. Itẽ, quia hæres qui succubuit, reputatur ut mortuus: ergo accrescit ususfr. proprietati & sic tenet habere plenã proprietatem.

¶ *Si testator.*] Plana sunt cum ll seq. usque ad §. ylvam.

¶ *Syluam.*] Habeo usumfructum in syluam, uel oliueto: incido syluã immaturam vel colligo oliuas immaturas, meus est fructus: nec teneor ego, uel hæres meus proprietario. Idem si habeo usumfructum prati. Viuian.

r *Emancipato filio.*] Si enim esset in potestate & esset præteritus, ipso iure non ualeret testamentum, ut Instit. de exhær. liber. ... nec haberet locum hoc responsum: sed in casu nostro huius legis bene ualet testamentum: sed potest rumpi per contra tabulas. Accur.

5 † *Idest facultate, & authoritate Bulc.*

6 † *Flo. accepisset.*

7 † *Flor. aut nouum facere. Græca figura elegantissime videtur dictum, ut in l. 1. supra de consti.*

8 † *Flor. deest hæredes*

9 † *Flo. deest filio, hæ dictiones, hærede, et filio, explicandi gratia margini adiecta in context ... irrepsirunt. Duar.*

10 † *Flo. reficiat.*

f *Æstimabitur.*] Et sic quasi bis habebit eandem rem. s. proprietatem plenam, & usus æstimationis eiusdem. sed arg. contra, infra, de verb. obli. l. qui bis. sed hoc, quia noluit testator, ut subijcit.

g *Nam sæpius.*] redit ad primum casum, & probat per genus, & idem in secundo. Accur.

h *Legatum.*] sed in prædicto casu idem sæpius legari videtur, scilicet usus fructus etiam eius, cui plenam proprietatem legauit. Accur.

i *Possumus.*] ut & infra de leg. 1. l. plane §. 1.

k *Etiam.*] alias incipit lex, & alias §.

l *Continetur.*] ut infra, de verb. signi. recte. § si. & l. nomen filiarum §. portionis, & infra, de interrog. actio. de ætate, §. si interrogatus.

Vsufructuarius.] CASVS. Legasti mihi usumfructum cuiusdam domus, quæ coopeita non erat, sed erat undique fabricata: nunquid ego fructuarius possum eam cooperire? Et respon. quod non. Viui.

m *Vsufructuarius nouum.*] uetus enim reficere potest, ut supra eo. l. hactenus. Accur.

n *Qui rudes.*] idest noui, super quibus tectum * nondũ impositum fuerat, ut infra eo. l. usufructuarius.

o *Excolendo.*] idest ædificando, ut enim arare, & seminare est cultura rusticorum prædiorũ, ita ædificare, uel reficere est cultura urbanorum. Azo.

* *Tectum.*] Tectoriũ, ꝙ non bene intellexit hic Accur. quod sit, explicãt Zoanet. explicat. c. 24. & Cuiac. li. 1. obser. cap. 16.

s *Proprietas.*] ex illo edicto, ĩ. de leg. præstan. l. 1. Sed quid est, quod dicit, plenam proprietatem præstandam? nam ex illo edicto id solum, quod est relictum, conseruatur ei: sed sola proprietas est relicta? Respon. piẽ agitur per illud edictum cum eis tantum in nuda proprietate: nam alij non datur nisi matri & similibus, ut in d. l. ĩ. de legat. præstan. l. sed id, quod ususfructus consolidatur proprietati, est de iure communi, eo scilicet decedente, cui ususfructus est relictus, ut supra eo. qui usu fructum, §. stipulatus. uel alias amittente usumfructum, hic autem per contra tabulas bonor. possess. aut ipso iure, aut quantum ad commodum hæres institutus perdit. unde ex necessitate fit consolidatio, ut ĩ. eo. sub conditione. Hodie autem nec in proprietate per illud edictum piẽ fit cum matre: cum iure communi ex causa præteritionis, uel exhæredationis rupto testamento ualeant legata, ut C. de liber. præter. authen. ex causa.

t *Reficeret.*] si uerò testator non iusserit, non cogitur hæres: si erit tamen refecerit, pati debet fructuarium uti, ut supra eod. l. hactenus. §. sed si hæres, & facit infra si serui. l. sed & si forte, §. etiam. Accur.

Quod

a Q*Vòd si hæres. Morte eius.*] s. fructuarij: & sic agit ratione præteriti interesse, non futuri, vt ꝫ eo. quæsitum, & l. qui vsumfructum, in fi. & infra sol. matr. vsusfr. & ꝟ. si vsusfr pe. l. vti. §. fin.

b S*I absente. Negocium eius.*] scilicet fructuarij: & hoc, cū erat talis refectio, quæ ad fructuarium spectabat: & tamen proprietario nō erat nociua, immo profutura: & sic est arg. quòd licet sibi prospicere, & tamen agit, vt hic. Sed arg. contra, infra qui pot. in pig. hab. l. si potior. §. sciendum. & facit C. eo l. 13.

Pomponius lib. 5 aliàs 9. ex Plautio.

LEX LIIII.

QVòd si hæres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset, hæres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem, quāti fructuarij interfuisset, non cessisse hæredem, licet vsufr. morte eius a interijsset.

Paulus lib. 9. 1† Quæst. ad Plautium.

LEX LV.

SI absente fructuario hæres quasi negocium eius b gerens reficiat, negociorum gestorum actionem aduersus fructuarium habet, tametsi sibi in futurum hæres prospexerit. 2† Sed si paratus sit recedere ab vsufructu fructuarius, non est cogendus reficere: c sed actione negociorum gestorum liberatur.

¶ Syluam cæduam, d * etiam si intempestiuè cæsa sit, in fructu esse constat: e sicut oliua immaturè 3 † lecta, f item fœnum immaturè 4† cęsum, in fructu est.

Pomponius lib. 5. aliàs 7. ad Plautium.

LEX LVI.

SI mihi & tibi à Sempronio & Mutio hæredib. vsusfruc. legatus sit, ego in partem Sempronij quadrantem, * in partem Mutij alterum quadrantem g habebo: tu item in vtriusque parte 5† eorū quadrantes partes habebis. 6†

Nota, q legatarius, cui imminet restitutio, recuperat expensam ab eo cui tenetur restituere. Bald.

Paulus libro 3. ad Vitellium.

LEX LVII.

TItius Mæuio fundū Tusculanum reliquit, eiusque fideicommisit, vt eiusdē fundi partis dimidiæ vsumfru. Titiæ præstaret. Mæuius villam vetustate corruptam, necessariam cogendis & conseruandis fructibus ædificauit: h quæsitū est, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia agnoscere debeat? Respondit Scæuola: si prius, quàm vsusfr. præstaretur, necessario ædificasset, non aliter 7† cogendum restituere, i quàm 8 † si eius sumptus ratio haberetur. k

Modestinus lib. 9. Differ.

LEX LVIII.

TItio, cum morietur, vsusfr. inutiliter legari intelligitur: in id tempus, videlicet collatus, quo à persona sua 9† discedere incipit. l

Idē li. 9 10† Regularum.

LEX LIX.

VSufructu * relicto, si tributa eius rei præstentur, ea vsufructuarium præstare debere dubium non est: m nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse, probetur hæc 11 † quoque ab hærede dari.

Iabolenus li. 2. ἐπιστολῶν.

LEX LX.

SI cui insulæ vsusfr. legatus est, quamdiu quælibet n portio eius insulæ remanet, totius soli vsumfruc. retinet.

c *Refictre.*] idest impensas refectionis restituere, vt infra eo. l. cum fructuarius. Sed aliter, si facto suo, vel suorum res deterior sit facta, vt infra eod. l. sed cū fructuarius. Accursius.

d *Syluam caduam.*] id est cedi cōsuetam. Accursius.

e *Constat*] Sed videtur, quod non faciat fructus suos, cum nō bene sint maturi, vt supra eo. l. sylua, in fi. & l. seq. sed hic interest sua immaturam syluam cædere, cum fortè magis valeant nunc intēpestiuę cęsæ, quàm si maturæ: vt accidit in perticis vineatū. quod patet, propter id quod de oliua subij it. Sed in contrario non interest fructuarij cædere immaturam syluam: vnde non potest nisi ad suum vsum cedere, vt in pręalleg l. ex sylua. in fine.

f *Immaturè lecta.*] i quę plus fert fructus, quàm matura, vt infra, de vsufruc. lega. penult. Azo. In omnibus autem his erat dubitatio: quia videtur collectis oleis, q postea mortuo fructuario proprietarius possit illum vendicare, sicut si fuisset ibi. Sed cōtra est, & facit ꝫ eo l. item si fundi, § fin. & l seq.

h *Ædificauit.*]id est reædificauit, quod a parte fructuarij erat onus, vt infra eodem, cum fructuarius. Accursius.

i *Restituere*]dimidiā vsusfructus quam debet Mæuio. Accur.

K *Haberetur*]Sed & si dedisset, agit negociorum gestor. vt supra eod. si absente, in princ vel condicet ipsam possessionem, vt infra, de condi. indeb. l. qui exceptionem, §. si pars. sic est in legato proprietatis, vt infra, de leg. j. domus, & l. sequen. & facit infra, de nox. l. si ex duobus, §. fin. Nec ob C. de rei vendi. si quis sciens. quia ibi suo nomine, hic nomine eius, ad quē peruenire sperabatur. & facit infra, de vsufruc. leg. l. generali, §. Lucius. Accur.

T*Itio.*] CASVS. Tibi legaui usufruct. fundi cum morieris, an valeat legatum, quæritur? Et respon quòd non, quia in id tempus legatus est, à quo extinguitur. Viuianus.

l *Incipit.*]Nota ergo, quòd nō potest quis incipere ab eo casu, in quo debet finiri. sic & infra, de vsufr. leg l. 5. & C. de dona. ante nuptias. l quod sponsæ. & inf. a. de iure dot. in princ. & l. si pater mulieris, in fi. & ꝟ de manumiss. te sta. libertas in princ. & infra. de cond. t. & demonstr. l. hæres. § quamuis, & C. eod. l. ambiguitatem.

rogauit hunc Mæuium, vt medietatem vsusfructus daret Titiæ amicæ suæ. Mæuius iste ædificauit quandam domunculam necessariam ad fructus colligendos, nunc petit Titia medietatem istius vsusfruct. Mæuius dicit, quod ipsa soluat medias expensas istius domunculæ factæ ad colligendos fructus: quæritur quid iuris? Et respond. quòd Titia compellitur soluere expensas pro parte sua. Viuianus.

S*I mihi.*] CASVS. Testator instituit duos hæredes, & vsumfructum fundi certi legauit mihi, & Titio: quæritur, an singuli à singulis petent? Et dicit, quòd quilibet, & à quolibet: & sic ego mediam, quæ est quarta, petam ab vno, & mediam ab alio: & sic habeo dimidiam vsusfruc. & idem facit Titius. Viuianus.

g *Quadrantem*] & sic habeo dimidiam totius vsusfructus, sicut debeo habere: & tu facis idem, & subijcit, argumen ꝫ. si pars hæred, pet. l j §. quinimmo. hoc tamen intellige saluo iure Falcidiæ hæredi, vt supra eod. l. omnium. Accursius.

T*Itius.*] CASVS. Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & Mæuio cuidam fundum legauit, &

m V*Susfructu. Non est.*]vt supra tit. j. si pendētes, §. pen. & §. fin. & l. 7 § fin. & seq. Accursius.

S*I cui.*] CASVS. Legatus est vsusfructus insulę mihi, sed postea cecidit pro parte, & pro parte non, an retineam vsumfructum totius insulæ: quæritur? Et respond. quòd sic. Viuianus.

n *Quælibet portio*] per partem ergo retinetur vsusfructus totius: sic & C. de agri. & cens. l. cum scimus, §. fin. secus autem si prorsus fuit destructa, & ad aream redacta, vt & ꝫ. eo. qui vsumfructum. & ꝟ. quib. mod. vsusfr. amit. l. repetita § 2. & Inst. eod §. fin & ꝟ. de seru rust præd. l. seruitutes, §. si sublato. & argum. ꝟ. de contrah. emp. l. domum, § 1. & §. si verò quantacunque.

1† *Aliàs, l. 7*

2† *Fl. prospicerit.*

* *Sylua cædua dicitur, quæ in hoc habetur, vt cædatur, vel ex cæsa rursus ex stirpibus, aut radicib. renascitur. l. sylua cædua. ff. de ver. sig.*

3† *Fl. immatura*

4† *Fl. immaturum.*

i Nota ex glo iuncto tex. qualiter oliua, q non matura colligitur, maiorem fructum fert, q oliua matura.

* *Quadrans est pars assis quarta, ad est tres vnciæ, Vt Iusso Metiano interprete in distributione assis, in principio hæc nota fuisse aut. et vide Buda. in li. de Asse.*

5† *Aliàs par tem.*

6† *Fl. deest, habebis.*

7 † *Fl. aliàs*

8† *Fl. deest, si.*

9 † *Fl. deest, sua.*

10† *aliàs li.* 8

* *Concord. cū hac lege textu e græca, post medi. i ver. & si tibi legatus. extra. de elect.*

11 † *aliàs, hoc.*

Sub conditione.] CASVS. Testator legauit Titio vsumfructum, si nauis venerit ex Asia vsque ad annum, medio tempore hæres vendidit fundum deducto vsufructu. Et respon. quòd si conditio existat, dabitur legatario: & si postea amittatur, vadit ad proprietarium, vel emptorem: si autem deficit, pertinet ad hæredem: nisi gratia legatarij excipiatur: tunc enim deficiente conditione sequitur proprietariũ statim, & non hæredem. Viuianus.

a *Detracto vsufructu.* & hoc facit dubitationem.

b *Interierit vsusfructus.*] morte fructuarij, vel capitis diminutione, vel alio modo.

c *Reuertatur.*] vt inf. de euictio. l. fundum cuius, in princ.

d *Spectandum.*] s. primo. Azo.

e *Si apparuerit.*] vt ea tempore venditionis dixit: ego non deduco vsumfructum pro me quia mihi nolo, sed pro legatario.

f *Legati.*] vsusfructus.

g *Exceptum esse.*] nec pro se hærede. Acc.

h *Conditio.*] nã si extitisset conditio vsusfruc. legati, & periret postea vsusfruct., vel morte vsufruc. vel alio modo, tunc vsusfructus iret ad proprietatem, vt s. prox. fic. & hic consolidatur vsusfruc. cum proprietate. Accursius.

i *Debeat.*] si ideo, vt nõ ad emptorem, sed ad se spectaret, etiam si conditio deficeret, ipse habebit. Quid ergo præsumemus in dubio? Respondeo, quòd sui causa tantum exceperit, vt argumen. infra, de statu libe. l. q. pecuniã. & vt dixi s. eo. l. qui vsusfructus, §. stipulatus. Accursius.

1† Fl. Interijt.

2† Aliàs, deest te.

3† Duor. legatariũ is vsusfructus.

4† Debere sit

* Singularis est hæc lex. Rom. sing. 158.

5† Fl. vsus.

6† Aliàs, si.

Idem lib. 3. ἐπιστολῶν.

L E X L X I.

SVb conditione vsusfructus fundi à te hærede Titio legatus est: tu fundum mihi vendidisti & tradidisti, detracto vsufructu: a quæro, si non extiterit conditio, aut extiterit, & interierit 1 † vsusfructus, b ad quem pertineat? Respondit, intelligo te 2 † de vsufructu quærere qui legatus est: itaq; si conditio eius legati extiterit, dubium non est, quin ad legatarium 3 † vsusfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. c Quòd si conditio non extiterit, vsusfructus ad hæredem pertinebit: ita, vt in eius persona omnia eadem seruentur, quæ ad amittendũ vsumfructum pertinent, & seruari solent. Cæterum in eiusmodi venditione spectandum d id erit, quod inter ementem, vendentemq; conuenerit: vt si apparuerit e legati f causa eum vsumfructum exceptum esse, g etiam si conditio h non extiterit, restitui à venditore emptori 4 † debeat. i

Pomp. li. 26. ad Q. Mutiũ.

L E X L X I I.

SI infantis k * vsusfructus 5 † tantummodo l legatus sit, etiam si nullus interim sit m vsusfructus, cum 6 † tamen infantis ætatem excesserit, esse incipit.

Vsusfructus relictus ciuitati durat centum annis. Baldus.

SI infantis.] CASVS. In seruo tuo minore septem ann. vsumfructum legasti, an valeat legatum, quæritur? Et respon. quòd sic. Videbatur quòd non, cum vsusfructus eius nullus sit, sed tamen poterit esse, quia crescet & sic valebit vsusfructus. Viuianus.

k *Si infantis.*] id est minoris septem annis, vt C. de iure delib. l. si infanti.

l *Tantummodo.*] verba sunt Iurisconsulti, non testatoris: aliàs enim finiretur post infantiam statim, vt infra, de ali menta leg. l. Mela & sic prorsus esset inutilis, quod esse non debet, vt sup. eod. statue, l. respon. licet § eiusdem legis sit contra: sed solue ut ibi, & hoc manifestè litera sequens probat. Accursius.

m *Interim sit.*] vt infra, de oper. seru. l. si. § 2. & supra eo. arboribus, §. de illo.

AN vsusfructus.] CASVS. Si municipio vsusfruc. legetur, an actio municipibus detur? Et respond. quòd non, cum extingui non poterit morte, vel capitis diminutione. Item talis vsusfructus durat vsque ad centum ann. non vltra, vt hic, & j. de vsufruc.

¶ *Per fideicommissum.*] Testator legauit vsumfruc. libertis quatuor, vt inde alerentur, alter eorũ postea decedit, eius pars non accrescit libertis, sed ad hæredes redit. Viuianus.

Caius lib. 17. 7 † ad edictum Prouinciale.

L E X L X I I I.

AN vsusfructus 8 † nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est: periculum enim esse videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, neque 9 † facilè n capitis diminutione periturus o est. * Qua ratione proprietas inutilis esset futura, semper abscedente o vsufructu. Sed tamen placuit dãdam esse actionem. Vnde sequens dubitatio est: quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes? Et placuit centum annis 10 † tuendos esse municipes: quia is finis vitæ longæui p hominis est. *

Querela inofficiosi testamenti, sicut rescindit legatũ: ita restituit in integrũ ius primæuum, quod erat à legato confusum. Bald.

Papin. libro 7. Responsorum.

L E X L X I I I I.

DOminus fructuario prædium, q quod ei per vsumfructum seruiebat, legauit: r idque prædium aliquan diu possessum legatarius restituere filio, qui causam inofficiosi testamenti rectè pertulerat, coactus est: mansisse vsusfructus 11 † ius integrũ, ex postfacto apparuit. s

¶ Per fideicommissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentium, ad dominum proprietatis recurrit. t

n *Neque facilè.*] potest tamẽ quandoque sic perire, vt j. quibus mod. vsusfruc. amitt. l. vsusfruc. & ideo dicit, facilè. Accur.

o *Abscedente.*] i. remoto à proprietate.

p *Longæui hominis.*] vt C. de sacros. eccl. l. fin. § j. & in Auth. vt Ecclesia Romana, §. 1. coll. 2. an idem ius sit in ecclesia, si ei relinquatur vsusfruct.? Respõ. sic, quia paria sunt, vt C. de sacros. eccles. l. fi. in prin. Sic ergo centũ annis durat vsusfr. vt hic, & j. de vsufr. leg. l. si vsusfructus municipibus. Sed contra, j. ad leg. Falc. l. hæreditatum, § si. vbi dicit 30. ann. durare. Solu. ab initio statuuntur 30. anni sed si vsque tunc capitis diminutio passa non sit, tunc in centum annos extenditur. Accursius.

q *Dominus fructuario. Prædium.*] id est proprietatem. Accursius.

r *Legauit.*] in testamento, in quo exhæredauit filium, vt patet infra.

s *Apparuit.*] quia tunc perinde est, ac si non esset aliquid legatum, vt s. de inoffi. testa. l. cum, §. fin. & arg. s. si ex noxa. cau. l. 2. in fi. Sed contra, j quib. mod. vsusfru. amitt. l. si. ibi. vbi dicitur, si emit fructuarius conditione pendente legatæ proprietatis alij, quòd ea existente totum perdat. Sol. hic tantum de facto fuit facta consolidatio, cum testamentum non ualeat fictione iuris, unde vsusfructus extingui non potest: ibi de iure, & de facto, quia tenuit emptio. Item ibi ex sua propria uoluntate habuit emendatio: hic non sic; Item contra, infra, de except. rei iudic. euidenter. Sed hoc non nocet filio quia & prius erat ille fructuarius.

t *Recurrit.*] & sic non est locus iuri accrescendi inter eos, vt hic, & infra, de alim. & cib. leg. l. 3. §. debebit. & argum. infra quemadm. seru. amitt. l. aquam, §. fin. Sed contra, infra titu. j. l. j. & l. interdum. Sol. hic testator cauit, vt non haberet locum: ibi non. Vel hic separatum, ibi coniunctim legauit, secundum P. arg. infra titu. j. l. j. §. j. Vel hic non fuit vsusfructus, sed præstatio ex eo fundo, ut not. supra eod. l. si quis ita, & probatur hoc infra, de usu, & habit. l. si habitatio.

7† Aliàs, lib. 7

11† Supple, possessio relicta, vt docet insertum.

9† Fl. tam.

* Extat vtrũ. & alterũ vel plũ apud Donẽ li. 54. vbi Aug. Carus. et Claud. Rõ dus fecit similis. refert Cornar.

10† annis.

* De spatio vitæ longissimis. Plin. li. 7 c. 48.

12† Fl. fructus.

habitatio §. sed si sic. Vel dic uerius, quod hic uerus erat usufructus, nec tamen ius accrescendi est inter eos, quia ob alimenta fuit tantum relictus. Si ergo conliberti alimenta habeant, nihil est unde quærantur, licet accrescat proprietati quia illa uerba, ob alimenta, taxationis loco ponuntur, ut infra de tri. ui. & oleo le. l. cū certus. alias autē est ius accrescendi, ut in legibus cōtrarijs. Itē obijcitur, q si quid ē superfluum, ad libertos pertinet, ut infra ad ali. le. l. 4. Sed dic. q prædia fuerunt ibi relicta in pleno dominio. Accur.

Fructus percepti pertinent ad hæredem fructuarij, non inspecta quota parte anni vixerat fructuarius. Bart.

Scæuola lib. 3. Responsorū.

LEX LXV.

DEfuncta fructuaria mēse Decembri, iam omnibus fructib. qui in his agris nascerentur, 1† mense Octobri per colonos sublatis, quesitum est utrum pensio hæredi fructuariæ solui deberet, quamuis fructuaria ante Calendas Martias, quib. pensiones inferri debeant, dece esserit: audiui debeat 2† inter hæredem fructuariæ & rempublicam, cui proprietas legata est? Respondi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ vero hæredem sua die (secūdum ea, quæ proponerentur) integram pensionem 3† percepturum. b

¶ Sempronio do, lego, ex redactu 4† fructuum oleris & porrinæ, quæ habeo in agro Ferrariorum, partem sextam. Quæritur, an his verbis vsusfructus legatus videatur? Respondi, non vsumfructum, c sed ex eo, quod redactum esset, partem legatam.

¶ Item quæsitum est, si vsusfructus nō esset, an quotannis d partem sextam redactam legauerit? Rñdi, quotannis uideri relictū, e nisi contrariū specialiter ab hrēde probetur. 5†

Paulus. li. 3. Sententiarū.

LEX LXVI.

ARbores vi tempestatis, non culpa fructuarij euersas, ab eo substitui non placet. f ¶ Quicquid in fundo nascitur, 6† quicquid inde g percipitur ad fructuarium pertinet: pensiones quoque iam ante locationem agrorum, si ipsæ quoque specialiter comprehensæ g sint. Sed & 7† ad exemplum uenditionis, h (nisi fuerint specialiter exceptæ i 8† potest vsufructuarius conductorem k repellere.

¶ Cesę arundinis, uel pali cōpendium l, si in eo 9† fundo uectigal esse consueuit, l ad fructuarium pertinet.

Idem lib. 5. Sententiarū.

LEX LXVII.

CViuscunque fundi m fructuarius 10† prohibitus, n

DEfuncta.] CASUS Testator legauit Titio usumf. uineæ, & ciuitati Bononiæ nudam pprietatem. Titia locauit uineā pro certa mercede soluenda singulis annis nomine Titiæ, postea decessit in mense Decembris, & sic ante terminū soluēdi: sed post collectas vuas: quæritur, cui pensio præstāda erit? Respō. q hæredi fructuariæ sua die erit soluenda.

1† Pl. nascebantur.

2† Alias debeat.

¶ *Sempronio.*] Si legasti septimā partem ex reditu fructuū oleris & porri ex tali fūdo, q̄ritur, an sit usus fru.? Et respō. q non, sed legatum: & ego legatū habeo, si usufructus nō est relict⁹ in annis singulis, & dic quotannis, idest singulis annis, ut legitur infra de an. leg. l. legatis. §. uini. Viu.

3† Recepturum.

4† Reditu.

a *Defuncta fructuaria.*] hæc fructuaria locauerat per colonos, & pactum fecit, quod Calendis Martij reportarentur fructus, uel pensio a colonis, hæc mortua est post collectos fructus sed ante diem quo solui sibi debuit. Accur.

b *Percepturum.*] & sic pro ultimo anno habet omnes fructus, licet nondum transierit totus, ut infra de annu. lega. l. a nobis. secus in fructibus dotis, ut infra solu. matrim. l. diuortio. sed hoc ideo: quia iam collecti erant. Item nota hic pro fructibus præteritis hæredes agere, ut supra eod. l. quæsitum. & l. qui vsumfructum. §. fins. & l. si operas. & infra si ususfr. peta. l. utique. §. fin. Item contra, infra de iure, fis. l. fin. Sed ibi alius est casus: loquitur enim ibi in emptore, ad quem fundus peruenit. Item no. argum. quod pēsiones in fine anni sunt soluendæ, argum. contra, infra cōmunia prædior l. uenditor, in fi. hic autem ex conuentione fuit. Item no. argumen. ad fructus feudorum, si moritur vasallus, & non, transmittit ad hæredem, quis mulier est, quod distingui debeat, an sint percepti, uel non. Sed de consuetudine est, ut reddat in Calendis Martij, ut in consuetudine feudorum, in tit. hic finitur lex, deinde consue. re. incip. cap. si uasallus.

c *Non vsumfructum.*] facit infra de ann. leg. l. Caius Seius prædia. & l annua & de vsufr. leg. l cum ita. & l. fundi Trebatiani, & l. patrimonii. Sed contra, supra eod. l. si quis ita Sol. plene ut ubi.

d *Quotannis.*] id est singulis annis. Azo.

e *Relictum.*] No. donec uiuit, singulis annis uideri in dubio relictum, non pro uno anno tantum, ut infra de alim. leg. l. Mela, in princ. & arg. infra de usu. & habi. l. si habitatio §. vtrum autem. Accur.

ARbores.] CASUS. Si habeo usumfructum in fundo, & arbores cadant tempestate, non culpa mea, an teneat alias submittere, quæritur; Et respon. quod non. Item si habeo usumfructum in fundo, & emolumentū ad me pertinet. Item si testator locauit fundum, postea; mihi fundi illius usum legauit, an uideatur mihi pēsio acquisita? Et respōd. q sic. Itē quæritur, an ego vsuf. possim expellere colonum? Et rñ. q sic, ad exemplū illius qui emit rē locatā: sicut emptor, cui traditur possessio, potest expellere colonū de fundo, ita fructuarius cu ipsiones soluuntur.

5† Pl. approbetur.

¶ *Casa.*] Testator legauit mihi vsumfructū fūdi, ex quo in arūdine, uel alio trahunt fructus, & etiā illi census soluebantur de tali fructu. Dicit ad fructuarium pertinere: nam & onus pertinet. Viuianus.

6† Dnas. nascitur, vel quicquid.

f *Non placet.*] quia euersa nō pertinēt ad fructuarium, nisi ut dicitur supra eo. l. arboribus, in prin. sed secus in demortuis, ut §. eo. l. agri Item facit §. eo. l. item si fundi. in fi.

7† Pl. dest, &.

g *Comprehensa.*] sint subaudi, ad fructuarium pertinebunt.

8† Alias. fuerit specialiter exceptum.

9† Duar. eo quoque fundi. & coniunge l. si via de aqua quo. & asti.

h *Venditionis.*] in qua constat, quod potest emptor colonum repellere, ut not. infra de actio. emp. l. Iulianus, §. si fructibus. & C. lo. l. emptorē. & facit in. de ptrah. emp. l si cum uenderes.

10† Pl. vsufructuarius.

i *Excepta.*] per hoc, quod dicit, & patet, quod loquitur eodem casu: siue ergo sint comprehensæ, siue nil dictum, potest deiici colonus, secus si excipit, quia tunc non potest deijci. Accur.

k *Conductorem.*] facit supra eo. l. si pendentes. §. fi. contra, Sol ut ibi. Accursius.

l *Consueuit.*] duobus mo lis intellige, uel quod fundus debeat alii fundo vectigal de talibus, uel quod alius ei: nā in utroque casu pertinet ad fructuarium: primo, ut inde soluat; secundo, ut sibi accipiat, ut argum. infra de annu. le. l. Caius Seius.

CViuscumque.] CASUS. Habebam usumfructum in fundo, aliquis me deiecit: pone, quod ego, qui sui deiectus, non potui habere usumfruc. unde interim perit ususfruc. an mihi de præceptis fructibus medio tempore, antequam finiretur ususf. actio competat. Et rñd. quod sic.

¶ *Si fundus.*] Testator legauit mihi usumfruct. fundi, hæres cui nuda proprietas remansit, tradit mihi, postea cecidi a poss. ff. & Titius quidam possidet. Dicit, quod intendam confessoriam contra eum. Secundo dicit pone, quod etiam hæres agat rei uend. contra Titium tenentem. & tunc, aut uterque confitetur me fructuarium, & hæres, & ille possessor: & similiter debet mihi restitui, & cauebit possessor de non petendo a me. Aut ambo diffitentur: & tunc differtur restitutio mihi facienda, donec probem de iure meo: sed possessor cauet mihi de restituendis fructibus medii temporis si obtineo. Viuianus.

m *Cuiuscumque fundi.*] vrbani, vel rustici.

n *Prohibitus.*] id est non admissus, cum intrare vellet, ut differat a sequenti.

aut deiectus, a de restitutione omnium rerum b simul occupatarum agit.c

¶ Sed & si medio d tpe alio 1† casu interciderit e vsusfructus: æque de perceptis f antea g fructibus vtilis actio h tribuitur.

Etiam contra ciuiliter possidentem uendicatio potest intentari. Bar.

¶ Si fundus, cuius vsusfructus petitur, a domino non possideatur, actio redditur. i Et iō si de fundi proprietate inter duos qō sit, fructuarius nihilominus in possessione esse debet: k satisque ei a possessore l cauendum 2† est. ꝙ non sit prohibiturus frui eu, cui usufructus relictus est, quamdiu de iure suo m probetur. 3† Sed si ipsi vsufructuario qō moueatur interim vsusfructus ei differtur. n 4† Sed caueri debet 5† de restituendo eo ꝙ ex his fructib. percepturus est, uel si satis nō detur, ipse frui permittitur.

Onus reale euitatur ab eo qui vult rem remittere, secus in onere personali, hoc dicit cum l. seq. Bartolus.

Neratius lib. 2. 6† Respon.

LEX LXVIII.

VSufructuarius nouum riuum o 7† parietibus non potest imponere. ¶ Aedificium inchoatum fructuarium 8† consummare non posse p placet: etiam si eo loco aliter uti non possit. q Sed nec 9† eius quidem vsusfructum r esse: nisi in constituendo uel legando vsufructu hoc specialiter adiectum sit, ut utrumque ei liceat.

Triphonius li. 7. 10† Dis.

LEX LXIX.

VSufructuarium venari in saltib vel montibus possessionis, probe dicitur s nec aprum aut ceruum quem ceperit, proprium domini capit: sed fructus aut iure ciuili, u aut gentium x suos facit.

¶ Si in 11† viuarijs y inclusę feræ, in ea possessione custodiebantur qñ vsusfructus cœpit: nū exercere eas fructuarius possit, occidere non possit? 12† alias si quas initio z incluserit operis suis, uel 13† se metipsæ inciderint, de lapsæve fuerint, hæ fructuarij iuris sint? Commodissime tñ (ne per singula anima ia facultatis fructuarii propter discretionem a difficilem b ius incertum sit) sufficit eundem numerum c per singula queque 14† genera ferarum, finito vsufructu, domino proprietatis assignare, qui fuit cępti vsusfructus tpe.

a *Aut deiectus.*] cum esset in possessione.

b *Omnium rerum.*] etiam mobilium occasione immobilium: ut infra de ui & ui ar. l. j. §. si fundus, & §. recissime. Accursius.

c *Agit.* utili interdicto vnde ui.

d *Si medio.*] antequā recuperarentur interdicto, unde ui.

e *Interciderit.*] si em interciderit non utendo agam cōtra expulsorem: ut si dominus eū mihi iterum constituat: si non condemnetur ad interesse; sed si capit. dimi. u. l simili modo, agā pro fructib. tantū, non pro vsufr. ut]. de ui, & ui ar. l. si plur. s. & l. si fundo, & hic Azo.

f *De perceptis.*] etiam percipiendis, ut C. vn de ui, si possessione

g *Antea*] quam perierat.

h *Actio.*] in factum, loco unde ui.

i *Redditur.*] pro usufru. & dic ad intelligētiam huius § quod vsusfructus cōstitutus & traditus peti potest confessoria ab omni possidente, siue sit dominus, uel non: ut infra, si ususfr. pet l. uti frui. § utrum. Si ergo non dominus possideat, & dominus uerus rei uē. proponat: fructuarius quoque contra eundē possessorem intendat confessoriam: aut possessor & is qui agit rei uen. confitetur usumfr. deberi: & tunc sine cōtradictione restituitur usufr. & cauetur a fructuario, ut hic, & arg.]. si serui, ue. harum, aut differtur uterque, idest qui agit rei uen. & possessor: & tunc differtur restitutio vsusf. cauetur tamen fructuario de restitutione fructuum, forte generali clausulas ut supra de iud. l. in omnibus Azo.

k *Esse debet.*] scilicet naturaliter, ut infra de acqui. pos. l. naturaliter.

l *Possessore*] sciuiliter, qui etiam rei uend. conuenitur. ut hic habes. Vel dic eum possidere: sed fructuarius debet esse quia debet ei restitui.

m *De iure suo.*] s. conuenti, & eius qui intentat rei uen. nā postquam probauit agens rei uen. se esse dominum, non est opus tenere stipulationem in persona possidentis, cum ipse uelut extraneus censeatur, non autem dicit de iure suo, s. fructuarii: quia de usufruc. non erat in hoc casu quæstio: sed statim ponitur.

n *Differtur.*] donec probet se usumfructum habere. non ergo erat in possessione, tunc enim remanet in possessione ut frueretur. ut]. de aqua quotid. & æsti. l. pen.

V*Sufructuarius*] CASVS. Legauit mihi testator usufructum domo, dicit quod non possum mutare stillicidium. Secundo, legauit mihi ædificii usumf. inchoati, non perfecti. Dicit quod non possum perficere: quia sic mutaretur res: si perficeretur imperfectum.

o *Nouum riuum.*] stillicidii, scilicet, uel dic proprie quod deriuat aquam per fundum alterius. Accur.

p *Non posse.*] non ergo inspicitur quod dominus erat facturus: Et sic est argu. contra infra de pign. ac. l. si seruos, & l. uel uniuersorum.

q *Non possit.*] imo videntur omnia accedere usufructui, sine quibus esse non potest: ut arg. contra supra de iu. om. iudi. l. 2. & infra si usufruct. pe. l. j. §. j. quæ ē contra. So. hoc idē quia hic mutat forma rei: unde non potest: licet aliter uti non possit: ut supra eod l. si eius. §. item eum, sed ibi non mutatur. Item contra inf eo. l. arear. So. ut ibi.

r *Vsumfructum.*] quo ad commodum, cum aliter uti non possit, nihilominus tamen habet ipsum ius: ut supra eo. l. arboribus. §. de illo, & l. statuę. §. licet, & l. si infantis. loquitur quia quando que inde traheret commodum forte, ad custodiendum oues ibi intus sed certe nec ipso iure habet usumf. hic enim loquitur, cū inchoatum ędificium a fructuario consummatum est: alioquin inutilis esset repetitio, ut statim dixerit, in imperfecto cōmodū utendi non haberet fructuariū, ius ipsū tamen habet: sed hic est forma mutata, & extinctus vsusfructus, nisi testator consummaret: & in consummato vsumf. concessit, secundum Azo.

s *Liceat.*] ut habeat vsumfructū, & liceat ei consummare ædificium, & facit ad § s. e l. usufructus. Acc.

V*Sufructuarium*] CASVS. Si habeo vsumf. in fundo possū uenari in illo fundo.

¶ *Si in uiuarijs.*] Aliquis legauit mihi usumfr. viuarij quæritur utrum animalia quæ sunt in eo, possim uenari & comedere: Et uidetur quod non: sed potero cum illis ludere: sed quicquid dictum sit, soluit tamē quod ego usumfr. possim capere de illis bestiis, & uti: dum tamen eundem numerum restituam in eo uiuario domino proprietat. qui fuit eo tempore quo cępi uti.

t *Dicitur.*] Si fructus talium possessionum in uenatione consistant, ut]. de usur. l. uenationem.

u *Ciuili*] vsusfructus, ratione quam habet.

x *Gentium.*] quo cauetur ut qui ceperit, fiat dominus occupatione: ut inst. de re di. §. feræ. Accur.

y *Sim viuarijs.*] locus muro, uel aqua, uel sepe circūdatus, vbi feræ sunt inclusa,* ut in lacu Perusino: ut hic colligit.

z *Initio.*] quia prius ibi non fuerant.

a *Discretionem.*] Nec enim possunt dignosci ista quæ nouiter inciderunt, a ueteribus.

b *Difficilem.*] sic ergo rōne difficilis discretionis aliquid fit quod alias non fieret: ut]. de condi. indeb. l. si pęne. §. 1 &]. si cer. pęta. nam & si fur. §. fi. &]. eo. item si fundi, § sed si insula. Accur.

c *Numerum.*] Debeat ergo ea numerari. Accur.

1† Alias, absque.

2† Alias Adūnum.

3† Fl. probet.

4† Fasseritur, alias, ei differt.

5† Flo. decst, debet.

6† Alias li. 8.

7† Contr. l. r. obseruat. c. 36 emendat. testorium. arg. l. usufructuarius sup. eo. & mais hoc accipe possidendi genere, ut l. fructuarius §. ille ... & l. foramen inf. de seru. urb.

9† Alias, usufructuarius non potest.

6† Flo. nec.

10† alias.

11† Fl. deesse...

12† alias, nō exercere eas fructuarius pt non occidere alias, &c.

13† vel possit metipsæ.

14† Fl. quæque.

a Inclusæ] Col. li. 8. ca. 3. uocat viuaria cubilia pecudum silverium, in quibus nemorib. clausis custodiūtur. Pli. lib. 8. c. 25. Ami. Mar. lib. 31. Viuaria etiā piscium dicit Sen. l. 14. epistol. & viuaria murenarū ostrearum cochlearū dicit idē Plin. lib. 9. c. 54 & sequ. vide Gel. li. 2. cap. 20.

Quod

* Facit ad hunc. l. cecum onera. cum gl. super verbo, extenuassent. extra, de pignore.

a Quod nostrum. Ad alios] ut hoc casu & in creditore, ut ỹ. de acquir. rerum do. n. non nouũ. & ar. ỹ. de acqui poss. l. inter. lum. sed regulariter e cõtra, ut ỹ. de acq. rer. do. n. l. traditio. & ſ. de iurisd. om. iudic. en u qui. § fi. & C. de heret. l. omnes uetitæ, & Co. de iure dot. l. fin. r. respon. & ỹ. ad Maced. l. filium, & sup. de off. procon. l. obseruare, §. fin.

b Vsumfructum] nõ formalem, sed causalem.

2† Alias. li. 50.

Cum fructuarius] CASVS. Cũ l se q. Vsufructus est mihi relictus in domo, quę diruitur: sed non culpa mea, an sim absoluendus, si uolo relinquere usumfructum? Et respondeo, quod sic. Sed si culpa mea diruatur, cum illam reficere debeo, non possum relinquere usumfructum.

2† Alias, relinquere.

3† Flo. desi, &c.

¶ Non magis] vsumfructu fundi mihi relinquisti, vel domus, an hæres, cuius est proprietas, cogatur reficere, quando testator reliquit corruptam uetustate? Et respon. quod non, sicut nõ tenetur heres reficere, nõ magis quam si alteri extraneo foret proprietas relicta. Viuianus.

c Absolui] vt enim serui pro noxa dimittuntur, ita & ædificia dimitti possũt, ut hic; & ỹ. de dam. infec. l. prætor, §. hoc edicto, & ſ. de rei uẽd. l. pen. & ỹ. de ædil edi. l. qd si nolit, in prin. & de aqua plu. arcen. l. is cum quo, in fi. l. & ỹ. ne quid in loco pub. l. 1. 8 §. hoc interdicto non is tenetur, in fi. §. & supra eo l. 1. si absente, 2. respon.

4† Alias, 57.

5† Duar. cũ vsufructuar.

d Sed cum fructuarius. S eorumq.] vt emptorum, ut infra, de ædil edic. l. ędiles, in prin c.

6† Fl. suor. r.

e Testator] nisi hoc præcipiat, ut sup. eod. l. si extraneo, §. fina. secus in locatore, qui debet reficere, ut infra l. loca. l. ex conducto, in princ.

7† Alias, 17.

* In hunc locum Cic. li. 1. de finib. bonor. & malorum & contra l. 14. inf. de usur. l. 34. infra ad leg. Falcid.

f Vsufructuario Fecit.] hoc habes ſ. eod. l. uocum. §. fi. & ỹ. ad l. Aquil. item Mela, §. fi. & l. seq. &

Paul. lib. sing. de iure sing.

LEX LXX.

Quod nostrum non est, * transferrimus ad alios: a veluti is qui fundum habet, quamquam vsumfructum nõ habeat, tamen vsumfructum b cedere potest.

Si vsufructuarius vult cedere usufructui, non tenetur ad onera propter vsumfructum incumbentia. Bar.

Vlp. lib. 51. 1† ad edictum.

LEX LXXI.

Cum fructuarius paratus est vsumfructum derelinquere, 2† non est cogendus domum reficere, in quib. casibus & 3† vsufructuario hoc onus incumbit.

¶ Sed & post acceptum contra eum iudicium parato fructuario derelinquere vsumfructum, dicendum est absolui c eum debere a iudice.

Pompon li. 5. ex Plautio.

LEX LXXII.

Sed cum fructuarius debeat, quod suo suorumq; d facto deterius factum sit, reficere, non est absoluendus, licet vsumfructum paratus sit derelinquere. Debet enim omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere.

¶ Non magis hæres reficere debet, quod vetustate iam deterius factum reliquisset testator, quam si proprietatem alicui testator e legasset.

Pau. li. 16. 4† ad edictũ.

LEX LXXIII.

Vsufructuario 5† non solum legis Aquiliæ actio competere potest: sed & serui corrupti, & iniuriarum si seruum torquendo deteriorem fecit. f 6†

Iulianus lib. 1. ex Minic.

LEX LXXIV.

Cui vsusfructus legatus est, etiã inuito hærede eũ extraneo vendere potest.

Vlp. li. 18. 7† ad edictum.

LEX LXXV.

Vetus * fuit quæstio, an partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo h locum non habere: neque enim in fructu hominis homo esse potest: i hac ratione nec usumfructum in eo fructuarius habebit. Quid tamẽ si fuerit etiam partus vsusfructus k relictus, an habeat in eo usumfructum? & cum possit partus legari, poterit & vsusfructus eius.

¶ Fetus tamen pecorum Sabinus & Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. Plane si gregis, uel armenti sit vsusfructus legatus debebit ex natis 8† gregem supplere, id est locum capitum defunctorum.

Pomp. lib. 5. ad Sabinum.

LEX LXXVI.

Vel inutilium l alia submittere, ut post substituta m fiant n propria fructuarij: ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt, ita priora quoque ex natura fructus desinunt eius esse. Nã alioquin, quod nascitur, fructuarii est; & cum substituitur, 9† desinit eius esse.

Vl. li. 18. 10† ad Sabinũ.

LEX LXXVII.

Quid ergo si non faciat, o nec suppleat? teneri q eum proprietario Caius Cassius scribit lib. 8. 11† iuris ciuilis. Interim tamen quamdiu submittantur, 12† & suppleantur capita, quæ demortua sunt, cuius sit fetus, quæritur. Et Iulianus lib. 35. Digestorum scribit, pendere r eorum dominium, ut si submittantur, 13† sint proprietarij: si non submittantur, vsufructuarij. 14† quę sententia uera est: secundum quæ, si decesserit fetus, erit periculo 15† fructuarij, non proprietarij, & necesse habebit alios fœtus submittere. Vnde Caius Cassius libro octauo, scribit, carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere.

¶ Sed quod dicitur, debere eum submittere, toties verum est, quoties gregis vel armenti vel equitij, id est vniuersitatis vsusfructus legatus est: cæterum si singulorum capitum, nihil supplebit.

¶ Item si forte eo tempore, quo fetus editi sunt,

infra, de iniur. l. sed si unus, §. si seruus, & l. item apud, §. item liberum, & §. si usumfructum, & ỹ. de ser. corrup. l. si quis seruum communem, §. si in seruo. Accur.

g Cui vsusfructus. Potest.] iur Insti. de usu, & habit. secus in emphiteuta, ut C. de iure emph. l. fi. § j. Accur.

Vetus.] CASVS. Plana est. Dicit enim, quod partus ancillæ non sunt fructuarij, nec habet in eo, vsumfructum, nisi testator leget vsumfructum. Quod subijcit, planum est.

8† Fl. adgue t u.

¶ Fetus.] sic continua: licet partus ancillæ fructuarii non fiant, nec etiã vsumfructũ in eo habeat, nisi specialiter ei relictus sit fętus, tamen partus pecorum fiunt ipsius fructuarij. Vin.

h In eo.] s. partu. Accursius.

i Esse potest.] ut & ỹ. de usur. l. in pecudum, & Instit. de rerum di uis. §. in pecudum.

k Vsusfructus.] Sic ergo expressa prosunt. Sed arg. contra, ỹ. de cond. & demõs. l. nonnunquam Accur.

9† Fl. substitut.

l Vel inutilium.] ut quod sup. eod. agri. Accur.

10† Alias 17.

m Substituta.] s. capta a fructuario.

n Fiant.] s. illa, in quorum locum alia substituta sunt.

o Quid ergo Non. faciat] supple, ut est nec suppleat, &c Accur.

11† Fl. li. 10.

p Suppleat.] antequẽ consummatur Accur.

12† Fl. summittantur. Duar.

q Teneri.] vel cautione, quia boni uiri arbitratu se vsurum promittat, vel actione in factum, si cautio non est interposita, ut ỹ. de præscrip uerbo l. partis.

13† Fl. duar. summittantur. Submittere, est propagare de fœtibus nata suppone... Qui autem ... submittenda ... lumel lib. 5. de re rust.

r Pendere] sic ſ. eo. l. si fur, in fi. Accur.

Nihil

14† Fl. fructuarij.

15† Periculum, Fl.

Coniunctio realis inducit ius accrescendi. Bald.

¶Denique apud Iulianum libro 35. Digestorum quæritur: si communi seruo vsusfructus sit relictus, & vtrique dño acquisitus: an altero repudiante, vel amittente vsumfructū, alter totum habeat? & putat ad alterum * pertinere: & licet dominis vsusfructus non æquis partibus, sed pro dominicis, acquiratur, tamen persona eius, non dominorum inspecta, ad alterum ex dominis a pertinere, non proprietati b accedere.

Coniunctus coniunctione legali, præfertur coniuncto tantum, quantū ad ius accrescēdi in vsufructu. Bal.

¶Item ait: & si communi seruo, & separatim Titio c usus fructus legatus sit, amissum ab altero ex socijs d usumfructum, non ad Titium, sed ad suum 1† socium pertinere debere, quasi solum coniunctū: quæ sententia uera est. e Nam quamdiu, uel unus utitur, potest dici usumfructum in suo statu esse.

Coniunctus re & uerbis, præfertur coniuncto re tantum. Bartolus.

¶Idē est f * si duobus coniunctim, g & alteri separatim h usus fructus esset relictus.

Coniunctio realis inducit ius accrescendi in vsufructu & proprietate. Item durat vsusfructus etiam post eum acquisitum. Bar.

¶Interdum tamē & si nō sint cōiuncti, i tamen usus fructus legatus alteri accrescit: ut puta si mihi fundi separatim totius, & ibi similiter k fuerit usus fructus relictus. Nam ut Celsus li. 18. 2† Digest & Iulianus lib. 35. scribunt, 3† concursu l partes habemus: quod & in proprietate contingeret. Nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in usufructu hoc plus est: quia & constitutus & postea amissus, nihilominus ius accrescendi admittit: m omnes enim authores apud Plautium de hoc consenserunt: & ut Celsus, & Iulianus eleganter aiunt, usus fructus quotidie cōstituitur, n & legatur: non (ut proprietas) eo solo tempore quo vendicatur. Cum primum 4† itaq; non inueniet alter eum, qui sibi o concurrat, solus utetur in totum. Nec refert, p coniunctim, q an separatim r relinquatur.

men contra, arg. pro eis hic ceterū &c. & l. inde Neratius. §. respon. & l. pen. vbi vř tunc tm̄ concedere, qn̄ insolidum fuit acquisitus: sed per partes concursu s. inditur. Vel distingue, an in certa parte pro diuiso assignata cuique constituatur vsusfructus, an pro indiuiso, vt in primo casu nō sit locus iuri accrescēdi: in secundo sic: & est ratio: quia in primo non sunt re, vel verbis, vel re, & verbis coniuncti, sicut est in consimilib⁹, quod dic, vt inf. de leg. 2. l. si duobus. & l. idem si apud. §. 1.

a *Ex dominis.*] quibus pro dominicis partibus quæritur. Azo.

b *Non proprietati.*] immo vř non accrescere, sed ad hæredem, siue proprietarium redire, vt ī. de leg. 2. l. & Proculo. quę est cōtra. Sol. ibi recitat quorundam opinionem. s. Proculi, & patris, nō assertiue dicit: ideo seruatur, qđ hic dixit assertiuè Vlpi. secundū quosdā. Alia ꝙ illa posterior corrigat istā; vel illa de rigore, hæc de æquitate. Tu dic ſm lo. ꝙ ibi in legato proprietatis relicto seruo cōi loquitur; hic in legato vsusfr. quod sicut facilius accrescit, ita facilius ius coniunctionis recipiat, vt arg. ī. ea. l. §. interdum.

c *Titio.*] qui re tantū coniunctus est.

d *Ex socijs.*] qui re & verbis coniunctus est legis authoritate, qđ est notādū: nō vř vni cuiq; aňerū insolidū relictus, cū seruus vicē duorū sustineat, vt ī. de stip. ser l j. §. cōmunis. Idē & si p testatorem re, & verbis coniungantur, vt statim subijcit. Si ergo quod dicit, hos duos coniunctos, est ʒ, ī. de leg. 2. l. & Proculo Sol. vt dixi ī. prox. §. quia ibi in proprietate, hic in vsufr. Item ei quod dicit hic, & inf. prox. §. si. hunc solū coniunctum, non autē Titiū, & ideo non accrescere Titio, est cōtra ī. de hær. inst. l. item quod Sabinus §. vnde idem tractat. vbi duo erant instituti sine partibus, aliàs ex certa parte: & si vnus de primis repudiat, accrescit etiam illi, qui ex certa parte est institutus. Sol. ibi non erant coniuncti uerbis, qui sine parte instituti sunt; quia dixit, Titium instituo, & Seium instituo: aliàs secus, ut hic: & pro hac solutione est in eo. tit. l. hæredes sine. ubi videtur fieri hęc distinctio: sed non puto valere, quia tollitur per aliam l. in eo. tit. si ita quis hæredes. vbi etiam verbis erant coniuncti, & tñ ita disiuncto vt coniuncto accrescit. Dic ergo, qđ d. l. item quod Sabinus & l. si ita quis, loquuntur de iure accrescendi, qđ circa proprietatem est: hic circa usumfructū, in quo facilius quis coniungitur, vt dixi supra prox. §. vel verbum, pro æquis, soluit contrarium, quod est ibi: nā ibi vni tantum re, alteri verbis tantum est coniunctus. Itē eidem, idest huic, & infra prox. respon. est contra, infra de leg. 2. l. Meuio. 1. respon. ubi duobus primo res fuit legata, & postea uni, & ex primis unus repudiat: nā accrescit etiā illi uni. Sol. illi erant etiam primi duo re coniuncti, sed uerbis disiuncti: sic enim dixerat, illi dimidiam & illi dimidiam lego: & sic eandem, quare omnes re coniuncti simili modo. Alij tamen distinguunt, cuius contemplatione, an scilicet serui, tunc obtineat, quod hic dicitur: an dominorum, & tunc quod ibi in primo contrario glossæ, de leg. 2. l. & Proculo. quod non placet.

e *Vera est.*] nec dicitur vsusfr. fundi peremptus, quia socio ius vtendi accrescit, & ideo ꝓprietati nō consolidatur: & hoc est: nam &c. verum est tamen respectu ꝑsonæ amissum vsumfructum. Accur.

f *Idem est.*] vt magis coniuncto accrescat.

g *Coniunctim.*] re, & verbis.

h *Separatim.*] verbis, re tamen sunt coniuncti.

i *Coniuncti*] s. verbis.

k *Similiter.*] s. totius Accur.

l *Concursu.*] sic & in damno infecto, vt ī. de dam. infec. l. si finita. §. cum autem. & in legato proprietatis, vt Instit. de legat. §. si eadem. & C. de cad. toll. §. si verò nō omnes. & hic subijcit. sic & in institutione hæredum, vt C. de leg. l. cum quæstio.

m *Admittit.*] quod in ꝓprietate legata duobus contra est: nam semel quæsita, si postea repudietur ab altero eorum, alteri nō accrescit: sed potius pro derelicto a domino habita occupanti conceditur, nisi in casu, vt in Auth. de hære. & Falc. §. si quis autem non implens, collat. 1. sed illud euenit authoritate constitutionis illius.

n *Quotidie constituitur.*] i. per patiētiam, quasi tot sint vsusfr. quot patientiæ: & sic semper res integra quo ad futuras patientias, & harum ratione non videtur traditus. sed tamen est contra: Et pro hac expositione est infra tit. 1. l. 2. 1. resp. secundum Azo. Sed quo ad ius accrescendi est verum. Et sume hic argu. quod ius accrescendi locum habet etiam usufruc. constituto inter viuos duobus, vel pluribus. Item quod subijcit, non ut proprietas eo tempore quo vendicatur. s. per traditionem, secundum Azo. Sed tu expone, usus fructus quotidie constituitur & legatur, id est quotidie vni iuri accrescendi quæritur a collegatario amissus, ac si uerò nuper legatus, & constitutus esset, idest amittenti nunquam acquisitus: non sic in proprietate: quia tantum a principio id est, antequam acquiratur per traditionem: & sic tempore quo uendicatur, antequam tamen habeatur. sed quare facere accrescit usus fruct. Respond. quia & antequam alterum eorum acquiratur, facilius accrescit usus fr. quam proprietas, quod patet infra eo. l. interdum, & supra tit. 1. l. si Titio. §. fin.

o *Qui sibi.*] quandocunque, siue sit iam agnitus, siue non. Ioan.

p *Nec refert.*] quo ad hoc, ut portio deficiens accrescat alteri.

q *Coniunctim.*] re & uerbis. Azo.

r *Separatim.*] uerbis, sed re coniuncti. Et hac ratione distingue, quia alij sunt coniuncti re & uerbis: alij re tantum, alij uerbis tantum: re & uerbis, ut Titio & Meuio

* Nō iure accrescendi, sed domini serui hoc acquirit altero domino v... Itaq; nihil ob. l. & Proculo. inf. de leg. 2. in qua de iure accrescendi agitur. Qua de re vide Dua. li. 1. c. 3 ad iure accresc.

1† Solū socium. Flor.

* Dic & est ratio ad tex. secundū B... qa duo rē et vincunt ... concur. & facit l. re coniuncti. inf. de leg. 3.

2† Aliàs. 23.

3† Fl. scribu.

4† Aliàs cū itaq; primus.

Stichum lego: vtrq; enim legatum est insolidum eadem oratione verborum: sed concursu fiunt partes, vt infra de legat. 3. l. re coniuncti. Re tantum coniuncti sunt, vt cum Titio primo lego Stichum deinde eundem lego Mæuio. & isti dicũtur verbis disiuncti, vel separati, vt Inst. de leg. §. si eadem & sup. ca. l. §. idem est. & hic. Et not. ꝙ semper vr non habuisse animũ adimendi primo, nisi probetur contra, vt ī. de legat. 1. l. si plurib. Verbis aũt tm̃ cõiuncti sunt, vt cũ dico, Titio & Mæuio pro æquis portionib. lego, vt infra de hær. inst. l. si ita quis. Sed qd si testator dicat, Titio fundi dimidiã portionem, Mæuio alteram dimidiam lego? vr, ꝙ sint coniuncti, vt inf. de leg. 2. l. Mæuio. Sed tñ puto contra, vt inf. de leg. a. l. & Proculo. Lex. n. illa, Mæuio, est intelligenda, qñ candẽ dimidiã legauit vtrique. Qui ergo re & verbis coniunctus est, præfertur cæteris, vt inf. de leg. 3. l. re coniuncti. & inf. e. §. idẽ ait. & §. 1. Si verò vnus re, & alter verbis coniunctus est, quidam dixerunt re coniunctum præferendum. Alij cõtra, arg. sumẽtes vtrique ex prædicta l. de leg. 3. l. re cõiuncti. ego vtrumque admitto, vt infra de hæred. instit. l. si quis hæredes. Itẽ an satisdatio locum habeat inter istos? Respõ. vt infra de vsufru. ear. rer. l. si tibi, in fi. Ac.

1† Fl. est § & ... Idẽ Iu... &c.

2† Fl. & 17.

3† Idẽ Neratius n. 1. Respons.

4† Fl. cuius.

5† Aliàs li-bro 23.

6† Fl. sed.

Qui vocantur ad vsumfructum ex verbis testatoris, ius accrescẽdi non hẽnt. h. d. quod no. quia est vna de regu. iur. accrescendi. Bar.

Idem Iulia. scripsit, libro 35. Digestorum.

LEX II.

Si duobus a 1 † heredibus institutis deducto vsufructu proprietas legetur, b ius accrescendi hæredes non habere. Nam videri vsumfructum constitutum, c non per concursum d diuisum. e

Africanus li. 5. Quæstio.

LEX III.

Ideoque amissa pars vsusfructus ad legatarium, eundemq; proprietarium redibit.

Vlp. li. 18. 2† ad Sabinũ.

LEX IIII.

Inde 3 † Neratius putat libro 2. Responsorum, cessare ius accrescendi. Cuius 4 † sententiæ congruit ratio Celsi dicẽtis, toties ius accrescendi esse, quoties in duobus, f qui insolidum g habuerunt, cõcursu diuisus est. Vnde Celsus li. 18. 5 † scribit, si duo domini fundi deducto vsufructu proprietatem tradiderint, vter eorum amiserit, vsumfructũ ad proprietatem redire: licet 6 † non ad totum, h sed cuiusque vsumfructum ei parti accedere, quam ipse tradiderit: ad eam enim partem redire debet, a qua & 7† initio diuisus est.

Inter legatarium pienæ proprietatis, & legatariũ vsusfructus, non est locus iuri accrescendi. Bar.

¶ Non solum autem si duobus vsusfructus legetur, est ius accrescendi: verum & si alteri vsusfructus, alteri fundus i legatus k sit: 8 † nam amittente vsumfructum altero, cui erat legatus, magis iure accrescendi ad alterum pertinet, quam redit ad proprietatem. l nec nouum: nam & si duobus vsusfructus legetur, & apud alterum sit consolidatus, ius accrescendi non perit, neq; ei m apud quem consolidatus est, neque ab eo: n & ipse quibus modis amitteret ante consolidationem, iisdem, o & nũc amittet: 9 † & ita Neratio, & Aristoni videtur: & Pomponius probat.

Inter habentem vsumfructum causalẽ, & vsumfructum formalem, est ius accrescendi, ratione coniunctionis verbalis. Bal.

Iulianus lib. 35. Digestorum.

LEX V.

Si tibi proprietas p fundi legata fuerit, mihi autem

Si duobus.] CASVS. Testator legauit Titio nudam proprietatem fundi, & vsumfructum retinuit pro duob. hæredib. quos instituit, an inter hæredes, qui fructuarij sunt, habeat locum ius accrescendi, vt inter fructuarios? & dicit quod non, quasi sint separati: nam quilibet per hoc partem habet. Tunc enim est locus iuri accrescendi, quando ambo insolidum fructuarij sunt, sed concurrentibus eis habent partes: at quando ab initio habent partes, non est locus iuri accrescendi. Secundo pone, quod ego & Titius domini cuisdam fundi nudam proprietatem tradidimus alij, dicit, si ego perdam meum vsumfruct. capit. dimin. vel alio modo, accrescit illi parti proprietas quæ mea fuit, non toti fundo.

¶ Non solum.] Testator legauit mihi fundum cum plena proprietate, & Titio vsumfructum: concurrimus: si ergo Titio amittat suam partem vsusfr. an mihi accrescit? Dicit, ꝙ sic, & magis iure accrescendi, quam iure consolidationis: & ideo vsusfructus, eo proprietario amittente, alteri accrescit, sicut fieret in consolidatione. Viuian.

a Si duobus] alias l. si duobus. aliàs §. 1 item Iulianus.
b Proprietas] quibusdam legatarijs. Accur.
c Constitutum] pro portionibus hæreditarijs tacitè hoc præsumpto: secus si expressim dixissent ut infra eodem, l. si mulieri. & ista est bona ratio.
d Concursum.] scilicet utriusque.
e Diuisum.] scilicet pro parte. & hoc infra eo. l. item & si apud. §. 1. Et sic no. quod idem inter viuos, vt infra eod. l. inde Neratius §. 1.
f Inde Neratius. In duobus] idest inter duos.
g Qui insolidum] insolidum enim haberi non potest, quia diuidua fructus est, vt infra ad legem Falcidi. m. l. 1. §. si vsusfructus. idẽ si verbis tm̃ essent coniuncti. Et ꝙ de duobus dicit: si legem vsumfructum fundi: idem dic, si vni insolidum, alteri pro parte, si nõ coniunctim, vt infra quib. mo. vsusf. amitta. l. 3. § idem. & inf. de hære. insti. l. si ita qs hæredes secũdũ Azo.
h Ad totum] f prædium, idest ad quamlibet eius partem pro indiuiso.
i Fundus] non detracto vsufr. aliàs cõtra, infra de vsuf. leg. l. si alij nec si intelligeretur dari fundus, si vsusfructus detr. hæc, vt infra de verb. ob. l. qui vsumfructũ fundi. & ideo pro parte vsumfruc. haberet, vt infra de vsuf. ear. rer. quæ vsu consum. l. si tibi. Sed contra, infra fam. hercis. l. & puto. §. 1. Sol. vt ibi.
k Legatus sit.] ut infra eo l. si mulieri.
l Ad proprietatem.] per cõsolidationem. Azo & est ratio: quia si alius haberet proprietatem iste tamen haberet per ius accrescendi, & non proprietarius.
m Neque ei] quia ei potest accrescere.
n Ab eo] quia ab eo si ipse amiserit, accrescit alteri. Azo.
o Iisdem] scilicet causalem perdit, qui haberet hoc in iterum formalis, ne factum alterius alteri noceat. Accursius.

7† Fl. diuis. &.

8† Fl. est.

9† Amittet Iur.

Si tibi] CASVS. Quatuor dicit, testator legauit mihi proprietatem fundi, & Mæuio, & tibi Titio usumfructum: in tres partes diuiditur usufructus, quarum una est cum proprietate. Secundo, si ego partem meam amitto, accrescit tam Mæuio, quam Seio. Tertio, quamlibet tam Mæuius, quam Titius habet dimidium usufruct. sed quid si interim eum perdo, Titius iam alienauit proprietatem? Et respond. adhuc accrescit ei. Quarto, si testator mihi & Mæuio legauit usumfructum, & Titius emit proprietatem: an tunc ego perdam partem meam? Et respond. accrescit Mæuio, & Titio: & si tibi testator legauit nudam proprietatem deducto usufructu pro hærede: item dimidiam usufruc. alij legauit: quæritur, an inter hæredem, & illum fructuarium sit ius accrescendi? Et dicit, quod non, sed propter consolidatur: si testator legauit usumfruct. mihi, & tibi, sed mihi pure, tibi sub conditione, si nauis ex Asia uenerit usque ad annum: quæritur, ad quem pertinet usufruc. Et dicit, quod ad me interim totum pertinet: sed si exstat tua conditio, ad te pertinet, totus: si capite minutus sim, pro parte. Viuianus.

p Si tibi proprietas] fundi, aliàs §. Iulianus. Accur.

fi tr. eius

a *Et triens.*] vnus qui superest. Azo.
b *Vt semissem.*] id est dimidium eius quod est amissũ.
c *Pertineat.*] Sed quid si Titio fundus, & Titio & Mæuio & tibi sit eiusd. in fund. usufructus legatus? Respond. Titius unam dimidiam solus, & alterius dimidię habebit tertiam, ut intra de stipul. seruorũ. l. 4. sed ¶. de pecul. legadñs seruum. § j. videtur manifeste contra. Item C de leg. l. cum quæstio. Io. itẽ an ita in persona eius cui relictus est fundus, ius accrescẽdi lo. ñ hẽat, non dicit hic, sed ei accrescere ab alio dicit: sed quod socio ab eo accres. at, non dicit Azo ar. sup. inde Neratius in fi. Sed soluit infra eodem, si mulieri.

& Mæuio & tibi eiusdem fundi vsusfructus, habebimus ego & Mæuius trientes in vsufructu; & 1 † triens, vnus proprietati 2 † miscebitur. Siue aũt ego, siue Mæuius capite minuti fuerimus, triens inter te & alterutrum nostrũ diuidetur: ita vt semissem [b] in vsufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerit: 3 † ad te autem 4 † proprietas cum parte dimidia vsusfructus pertineat. [c]

Caius lib. 7. ad edic. puin.

LEX VI.

ET si tradideris [d] alicui proprietatem deducto vsufructu, nihilominus putat Iulianus accrescere: nec videri nouum, tibi acquiri vsumfructum.

Vlp. li. 17. 5 † ad Sabinũ.

LEX VII.

IDem est & 6 † si apud vnũ ex tribus fructuarijs consolidatus sit vsusfructus. [e] ¶ Sed si cui proprietas deducto vsufructu legata sit, & mihi pars [f] vsusfructus, videndum erit, an inter me & hæredem ius accrescendi versetur. & verum est (vt quisquis 7 † amiserit) ad proprietatem reuerti. [g] 8 † ¶ Si mihi vsusfructus [h] fundi pure, & tibi sub conditione legatus sit, potest dici totius fundi vsumfructum ad me interim pertinere: & si capite minutus fuero, totum [i] amittere. Sed si extiterit conditio, totum vsumfructum [k] ad te pertinere, si forte capite minutus 9 † sim. cæterum cum in meo statu maneo, communicandum vsumfructum.

Tantum habet vnus nominatus, quantum plures

d ET *si tradideris.*] Et cui proprietas cum tertia parte usufructus est legata, uel per uenditionem, uel alio modo. Accur.
e IDem *& si apud Vsusfructus*] r. esse eiusmas a principio, idem nunc & ex postfacto.
f *Pars*] sic ergo apud hæredem altera dimidia remansit, & hoc pro at. & facit supra eod. § si. & l. seq. Accursius.
g *Reuerti*] iam nec v t is sunt coniuncti.
h *Vsusfructus.*] sic & in liberto uni pure & alteri sub conditione assignato, ut infra de assign. libert. l. sub conditione. §. fin. Accursius.
i *Totum.*] contra infra de condi. & dem. l. mulieri. Sol. ut dixi supra l. j. in princ.
k *Vsumfructum*] veniente conditione Accursius.
l SI *quis Attio. & hæredibus suis.*] id ẽ testatoris, cũ forte legantur a legatario uel a cohæde, uel suis Attij, i. filiis eius. Io. nã sui hæredes sunt, ut Insti. de hære. quali. & di. §. sui. & fm has expositiones non est contra inf. de le. 1. l. plane. §. si duobus. vbi dicitur, hæredi à seipso legari non posse.
m *Partes fient.*] imò duo videntur fieri debere, ut C. de impube. & aliis substit. l. si in fi. Sol. illa corrigit uel verbũ una, ibi positũ tollit contra. hoc nõ ualet, de ¶. de hæredit. insti. l. liber homo. §. Titius. Vel melius ibi loquitur de hæredibus unius legatarii, idest Titii. Sed hic alterius, id est testatoris, quibus a cohærede uel legatario legauit. Azo.
n *Enim interest*] ut & inf. de usufr. l. illi. & de leg. j. l. Titię. § nihil. & l. si quis inquilini. § si ita. Accur.

1 † *Flor. de eo. &.*
2 † *Flo. proprietati.*
3 † *In fine.*
4 † *Flor. deest, autem*
5 † *alias libro 18.*
6 † *Eiusdem & si.*
7 † *Flo. quis*
8 † *Flor. reuerti.*
9 † *Flor. desumutus.*

SI *mulieri.*] CASVS. Testator instituit extraneos & mulieri cum liberis legauit usumf. siue liberi moriantur, accrescit matri sua, siue mr̃ moriatur, accrescit liberis. Secundo ponit, quod testator instituit solos liberos, & uoluit eui cum mr̃e etiam reliquerat usumfructum ii. & dicit idẽ, vt si mr̃ moriatur, accrescat liberis, & interim simul utantur. Tertio, si testator extraneum & filios hæredes instituit, & mulieri legauit usumfr. & dicit idem esse quod in primo. Viuia.

innominati coniuncti per nomen collectiuum. Ideo dictio, cum, per modum copulæ cadens inter personas, operatur idem quod dictio, &. Bal.

Paulus lib. 3. ad Sabinum.

LEX VIII.

SI quis 10 † Attio & hæredibus suis [l] vsumfructum legauerit, dimidiam Attius, dimidiam hæredes eius habebunt. Quod si ita scriptum sit: Attio & Mæuio 11 † cũ hæredibus meis, tres partes fient: [m] vt vnam habeãt hæredes, 12 † alterã 13 † Attius: tertiam Mæuius. 14 † Nec enim [n] interest, ita legetur, Illi & illi cum [*] Mæuio: an ita, Illi Mæuio:

Vlpianus li. 18. alias 17. ad Sabinum.

LEX IX.

SI mulieri [o] cum liberis suis [p] vsusfructus legetur, amissis liberis ea usumfructum habet: [q] sed & matre mortua, liberi eius nihilominus vsumfructum habent [r] iure accrescendi. Nam 15 † & Iulianus lib. 35. 16 † Digestorum ait: idem intelligendum [s] in eo, qui solos liberos hæredes scripsit: 17 † licet non ut legatarios [t] eos nominauerit; sed ut ostenderet magis uelle se matrem ita frui, vt liberos secum habeat fruentes. ¶ Sed & Pomponius quærit, quid si nulli fuerint liberi & extranei [u] hæredes? & ait, filios legatarios esse intelligendos. [x]

o *Si mulieri.*] de aliquo somno.
p *Suis.*] nõ institutis hæredib. idem & si sint instituti, ut infra si brieit Azo.
q *Habet.*] videbatur quod hæc coniunctio, cũ faceret cõditionẽ, ut quicumque eorum deficeret, uel mr̃, uel filii periret totũ legatum usufructus, ut inf. de condi. & dem. l. Iulius Paulus. sed non est ita ut hic dicit quia que tñ in usufructu sicut in proprietate sit pars cõiunctorum, quod dic ut not. ¶. de leg. 1. l. huiusmodi. §. si Titio.
r *Habent.*] s. in totũ.
s *Intelligendum.*] ut ius accrescendi hinc inde hẽt locum Acc.
t *Legatarios.*] s. cãsũ uel simpliciter: sed ut simul cũ mr̃e fruerentur. Sed qualiter est hoc, cũ si sint liberi sunt hæredes: nec enim a se ipsis legari potuit, ut inf. de leg. j. l. plane. §. pen. & l. legatũ est deli. § j. Respõ. hic nõ legauit liberis, sed mulieri, ut frueretur cũ liberis, ut ¶. pc sut: Et ita liberi non sunt legatarii in usufructu, sed nudã hñt proprietatẽ. & causalẽ usumfru pro parte. Sed tñ ut dixi si eis mortuis mater habet usũfructũ, & si accrescit usufructus causal. & mortua matre liberi hñt vsũfructũ causalẽ, non formalẽ, quẽ haberẽt nisi essent instituti: si aũt liberi & extranei sunt hæredes, liberi possunt itelligi legatarii in usufr. quẽ habent formalem. Sed pro qua parte: Resp. pro dimidia eius partis in qua instituti sunt extranei, aliam habet mater: & habet præterea pro tota parte, pro quota sunt instituti filii puta a seipsis ñ potuit eis legari. ut dixi in mo filii causalẽ, ut dixi. Ic tamen s. tibit hic, quod utilem debent habere, & speciale sit in usufru. Sed Azo. contra Accur.
u *Et extranei hæredes.*] repete secundum quod legauit testator usumfr. mulieri cum liberis.
x *Intelligendos*] ut ius accrescendi hinc inde habeat locum. Accursius.

10 † *alias Titio & de intel. vt Sapiã in l. fin. nu. 16. C. de impu. Alij legunt Accio, cum duplici c & vt Gel. lib. 3. 16.*
11 † *Scio.*
12 † *alias hæredes eius.*
13 † *Flo. tertiam.*
14 † *Scilicet.* * *No. textũ secundũ Bar. de dictione, cũ qua ponitur contineã, & de quo not. in l. vt p'ira. de verb. sig. in so.*
15 † *alias nam ita Iuliam.*
16 † *Lib. 3*
17 † *Flo. scripsit.*

a *Econtrario.*] nam supra posuit quando frui voluit matrem cum liberis. Azo.
b *Intelligendam.*] & etiam liberos, vt supra l. proxima. in fine.
c *Euentum.*] vt hinc inde habeat locum ius accrescendi.

Econtrario a 1 † si voluerit eos liberos simul cum matre frui, debere dici matrem legatariam esse intelligendam, b & per omnia simile esse & in hoc casu iuris euentum. c

Nota quod ei, cui legatur proprietas, videtur etiam legatus vsusfructus causalis. Bald.

Africanus lib. 5. Quæstio.

LEX X.

SI proprietas fundi d duobus, vsusfructus vni legatus sit, non trientes in usufructu hñt: sed semissem e duo: semissem fructuarius. Item contra, si duo fructuarii & vnus fundi legatarius sit,

Vlp. li. 7. alias 15. ad edi.

LEX XI.

INterdum pars vsusfructus f et a † non hñti partẽ suã, sed amittenti f accrescit. Nã si vsusfructus duob. fuerit legatus, & alter lite contestata amiserit usumfructum: g mox & collegatarius, qui litem cõtestatus non erat, usumfructum amisit: h partem dimidiam duntaxat, quam amisit i qui litem contestatus est, aduersus eum, qui se liti obtulit, k a possessore l consequitur. Pars. n collegatarij ipsi accrescit, non dño m proprietatis: usus fructus. n. personæ accrescit, & si fuerit amissus.

Vbi diuersi sunt grauati, & diuersi onerati nõ habet locum ius accrescendi. Bald.

d SI *proprietas fundi.*] appellatione fundi plena cõtinetur ꝓprietas, vt ĩ. eo. l. idem Neratius. § non solum.
e *Semissem duo.*] scilicet proprietarij habent, vt hic: & inf. de vsufru. leg. l. Sempronius Attalus. §. si. sic & in proprietate duobus & vni relicta, ut inf. de hær. instit. l. Titius. Accur.
f INterdũ. *Sed amittenti.*] l. ei qui amisit iam.
g *Vsumfructum.*] in initia iudicis. Azo.
h *Amisit.*] non veniendo, vel repudiãdo, vel capitis diminutione.
i *Amisit.*] secundũ R. & bene* pũcta sic: quã amisit, subaudi, qui nõ est cõtestatus: consequitur: ille qui est contestatus. vt & sup. de vsufru. l. si Titio §. si. & inf. de except. rei iud. l. & an eadem. §. qui cũ partem. & qđ dicit dũtaxat, quasi diceret, nõ recuperat i. li partem quam ipsemet amisit, vt inf. tit. 2. l. 1. §. idem pompo. in si §.
K *Obtulit.*] cum nõ possideret, icẽ & si cõtra possidẽtẽ egisset.
l *A possessore.*] q. scilicet nunc possidet.
m *Domino.*] imò domino, vt sup. de vsufru. dominus fructuario §. si. quæ est contra. Sol. ut ibi.

CVm *singulis.*] CASVS. Instituit qs duos hẽdes, ab uno reliquit mihi vsumf. fundi, ab alio vsumfructum eiusdem fundi Titio legauit. dicit quod sumus separati ac si ab vno reliquisset pro duobus æquis portionib. quia & hic sumus separati, & ideo non est ius accrescendi. Viuia.
n *Cum singulis.*] scilicet legatariis Azo.
o *Vsusfructus legatur.*] in solidum, tam in persona hæredis, quam legatarii, & ob hoc differt a casu seq. Accur.
p *Æquis portionibus.*] a singulis hæredibus faciendis, & singulis legatariis: puta a Titio lego Cornelio, & a Sempronio lego Ciceroni usumfruct. in fundo Gabiano pro æquis portionibus, ut infra l. proxim. subicit: alioquin essent uerbis coniuncti, ut infra, de hæred. instit. si ita quis hæredes. Vel melius, licet sint coniuncti uerbis, tamen non habent ius accrescendi, propterea quia a diuersis percipiunt usumfructum. Azo. sed certe imo uidentur habere ius accrescendi, ut infra de leg. 3. l. si duobus §. fin. ubi fuit legatum Titio & posthumo pro parte utili, & tamen habet locum ius accrescendi. Sol. hic fuerunt omnimodo disiuncti: vt i autem saltem verbis coniuncti: inter quos est ius accrescendi, secundum Io. si non sint alijs re, vel re & verbis coniuncti, vt infra, de leg. tertio. l. re coniuncti. Vel refert secundum Azo. ab vno hærede relinquatur vt ibi, vel a pluribus, vt hic. Et no. in superiori casu, quod obligari hæredes insolidum, non facit fructuarios coniunctos.
q *Vnde.*] redit ad primum. Accur.

Papinianus li. 1. Definit.

LEX XII.

CVm singulis n * ab hæredibus singulis eiusdẽ rei usus fructus 3 † legatur, o fructuarii separati uidentur non minus, quã si æquis portionibus p duobus eiusdem rei fructus legatus fuisset. Vnde sit q ut inter eos ius accrescendi non sit.

Vlpianus lib. 18. alias 17. ad Sabinum.

LEX XIII.

CVm 4 † alius ab alio hærede usumfructum uendicet.

TITVLVS III.

Quando dies usufructus legati cedat.

Vlp. lib. 7. 5 † ad Sabinũ.

LEX VNICA.

QVamquam usus fructus r ex fruendo consistat, i. facto aliquo s eius, qui fruitur & utitur: tamen semel cedit dies t aliter atque u si cui in 6 † menses uel dies, uel annos singulos quid x legetur: tunc. n per dies singulos, uel menses, uel annos dies legati cedit. Vnde quæri potest, si vsusfructus cui per singulos dies legatus y fit, 7 † an semel cedat. Et puto non simul cedere: sed per tpa adiecta, ut plura legata debatur cedere, ut sup^a tit. 1. l. 1. § pen. Accur.

QVANDO DIES vsusfructus legati cedat.

Diem legati cedere tũ dicimus, & significamus, post eum diem morientis legatarii, legatũ transmitti in hæredem eius posse addi, vel vsus, et tum sequẽ. quod non potest præcedi. Cuiac.

QVãquam.] CASVS. primo dicit quod vnus est vsusfructus, & simul incipit deberi pure & simpliciter relictus: licet singulis annis vel pluribus vicibus fruatur fructuarius. Secundo dicit, quod aliud est si alicui legetur ꝓprie. vsusf. p singulos annos, vel mens s, vel dies, quia plura sunt legata, & plures incipit dẽri adita hære. legantis, non prius. Tertio si legetur sctuo hæredi tario, ex tunc. i. adita hære. cedet nõ prius, sic si ex tpe legetur nec vsusfructus nec actio cedit ante diem venientem: licet alias quod debetur ex die, possit peti: sed male, quia obstat exceptio: hic tamen ipso iure non potest agere. Vlpianus.
r *Quamquam vsusfructus.*] pure relictus Azo.
s *Aliquo eius.*] vnde & quoties vtitur, videbatur
t *Cedit dies.*] idest incipit deberi sed uenire diem, i. pati posset, ut inf. de uerb sign. l. cedere non autem cedit quantum ad transmissionem, cum ad hæredem non transeat, ut C. de cadu toll §. in nouissimo.
u *Aliter atque.*] imo non uñ aliter, ut inf. de usufr. le. l. an tẽpe quæ est ĩ. Sol. legare fructus annos uel menstruos perinde accipietur si singulis annis leget usufr. & hæc ibi parificat: sed legare usumfru. pure non est ꝓ codẽ ac si singulis annis leget usufr. qa primo casu semel cedit, & unũ est legatũ, ut hic: qñ in annos singulos, uel annos plures, pluries cedit, ut hic & ĩ. de dolo mal. l. Senatus. §. fi. & de ann. le. l. cũ i annos & ĩ ad leg. Fal. l. j §. si in annos.
x *Quod legetur.*] puta x iure usufr. uel proprietatis. & sic bene diximus.
y *Legatus.*] prædictis modis, id est per singulos dies.

1 † Fl. Et e contrario.

* non placet Cuia. li. 6. obseruat. c. 31.

2 † Flor. &.

* Interpretationem huius capitis pete ex Duare. li. 1. c. 10. de iure accrescen.

3 † Flo. fructus.

4 † alias incipit, Sin alius.

5 † Alias 17.

6 † Flor. dies, et alios.

7 † Flor. si vsusfructus cui per singulos dies legetur, vel in annos singulos, an semel cedat: & puto non cedere simul.

Perpp.

a *Percipi*] non potest, propter capitis diminutionem. Accursius.

b *Habebunt.*] idest in his diebus habebit legatum quibus frui potest, idest quibus fuit restitutus, ut infra titulo primo, lege prima. Accursius.

c *Hæreditas.*] scilicet legantis.

1† Lib. 4. Flo.

d *Adeatur.*] tunc ergo cedit, ut possit frui, ut subiicit hic: non autē quoad transmissionem, ut suprà in principio legis dixi. Accursius.

2† Fl. si is fructus.

e *Ratione.*] quia ex facto alicuius pendet, vt in principio huius legis.

3† Fl. deest q.
4† Fl. frui potest.

f *Domini*] scilicet hæredis futuri: & dic, quod alius fuit testator qui legauit vsumfructum: & alius cuius hæreditas iacet.

g *Expectari*] in omni legato inspicitur persona domini, an habeat testamenti factionem, uel non: ut infrà, de legat. secundo, l. debitor, § fina. Sed in vsufructu inspicitur etiam & expectatur, ut tunc cedat, cum hæres, idest dominus aduenerit, ut hic, & infrà, de stipulatio seru. l. vsusfructus fine & infrà titulo primo, l. si seruo. Accursius.

5† Fl. Dum cedat.

h *Constat.*] ut & suprà, de usufructu. l. 4. & tamen non cedit ante diem, vt hic, & infrà quando dies legati ced. l. secunda & tertia.

6† Pan. deest, uti.

i *Actio.*] scilicet confessoria, ut infrà, si seruitus uendic. l. secunda.

k *Ex die.*] vsusfructus, vt etiā actio non prius cedat.

l *Agentem.*] scilicet legatarium.

m *Nihil facere.*] quia ipso iure nullam habet actionem.

n *Quamuis alias.*] idem in legatis relictis, vel promissis ex die.

o *Male agit.*] quia actionem habet, sed exceptione repellitur, ut infrà, de eo, quod certo loco, l. secunda, §. si quis ita stipuletur. & infrà, de verborum obligationibuss, l. cum qui calendi. Sed contra suprà, de pact. l. quarta, § solu. ut ibi. Item facit infrà ad leg. Iuliam de adulteriis, l. si maritum, § fin.

7† Al ait. & agentem.

sint: & ita lib. 3. 1† florum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus vsusfructus legatus est. Et ideo si vsusfructus 2† legatus sit, qui quotidie percipi a non potest, non non erit inutile legatum: sed dies ij 3† legatum habebūt, b quibus uti 4† frui poterit.

Dies vsusfructus legati cedit adita hęreditate: & si est dies apposita, ipso iure non cedit ante diem. facit infra, de de vsufruc. leg. Sempronius Attalus. Et si est relictus per nomina multiplicatiua, ut in singulos annos, non censetur legatum vnum, sed plura, propter enumerationem temporum. Bal.

¶ Dies autem vsusfructus, itē vsus non prius cedit, 5† quā hæreditas c adeatur: d tunc enim cōstituitur vsusfructus, cum quis iam vti 6† frui potest. Hac ratione e & si seruo hæreditario vsusfructus legetur, Iulianus scribit, quamuis cætera legata hæreditati acquirantur: in vsufructu tamen personam domini f expectari, g qui vti & frui possit.

¶ Item si ex die vsusfructus legetur, dies eius nondū cedit: nisi cum dies uenit: posse. n. vsumfructum ex die legari, & in diem, constat. h

¶ Non solum autem vsusfructus ante aditam hæreditatem dies non cedit: sed nec actio i de vsufructu. Idemq; & si ex die k fuerit legatus vsusfructus. Denique Scæuola ait, 7† agentem l ante diem vsumfructus nihil facere: m quamuis alias n qui ante diem agit, malè agit. o

TITVLVS IIII.

Quibus modis vsusfructus, vel vsus amittatur.

QVIBVS MODIS VSVSFRVCTVS vel vsus amittatur.

Vsusfructus (inquit Cuiacius) amittitur, capitis diminutione, morte, tempore, rei mutatione, non utendo cessione, domini acquisitione. quibus tamen omnibus modis proprietas non amittitur.

Vlpian. libro 17. 8† ad Sabinum.

8† Al. lib. 18.

LEX PRIMA.

Non solum vsūfructum amitti capitis diminutione 9† constat, sed & actionē p de vsufructu: & parui refert, vtrū iure q sit constitutus vsusfructus, an verò tuitione prætoris. r Proinde traditus s quoque vsusfructus, item in fundo vectigali t vel superficiario iure u 10† constitutus, capitis diminutione amittitur: sed ita demum amittitur capitis diminutione vsusfruct⁹, si iam constitutus est. Cæterū si ante aditam hæreditatem, aut ante die cedentem quis capite minutus sit, 11 † constat non amitti. x

¶ Si tibi fundus ex d'e legatus est, & vsumfruct. mihi rogatus es restituere, vidēdum est, 12† si capite minutus fuero intra diem legato tuo incertū: 13† ne y fortè saluus sit mihi usufructus, quasi ante diem cedentem capitis diminutio interuenerit, 14† quod benignè dici potest. z

Id quod non est, perire non potest. Bald.

¶ Vsque adeò autem capitis diminutio 15† eum demum usumfructum perimit, qui iā constitutus est: ut si in singulos annos, uel menses, uel dies legatus sit, is 16† demum amittatur, a 17 † qui iam præcessit. b 18 † Et ita 19† si fortè in annos singulos legatus est, illius duntaxat anni ususfructus amittetur: & si in menses, eius mensis: & 20† si in dies, eius diei.

No. in ver. Quod si ex duobus, quod separatio & distinctio temporum habet vim distinctionis, re & verbis; & impedit ius accrescendi. Bald.

Non solum.] CASVS. Legauit Titius mihi vsūfructū si capite minutus fuero, amitto vsumfructum & actio. pro vsufru. competentem. cætera plana sunt. Viuianus.

p *Actionem.*] amittitur etiam actio ipso iure, nisi quando petit non vtendo, quia per exceptionem tunc petit, ut argumen. infrà, de actio. & oblig. l. obligationum ferè, § placet.

9† minutione ferò vbique legitur.

q *Iure.*] scilicet ciuili, in testamento etiā directo.

r *Tuitione prætoris.*] vt per fideicommissum, ut infrà, si ususfru. pet. l. qui vsumfructum, & infra eodem l. si legatum, uel in superficiario solo, vel vectigali, ut inf. de superficie. l. 1. in fi. & hic subiicit, uel aliis modis, ut diximus infra vsufru. quemadmo. caue. si ususfructus mihi, § alled.

10† Fl. superficie, non iure. Lud. Ro sing. 616. reprehendit Bal. hic in isto tex. unde q̄ dicunt hic interpretes Bal.
11† Fl. esse.

s *Traditus*] ex causa venditionis inter uiuos uel simili: subaudi amittitur capitis diminutio. ut subiicit.

12† Fl. cum.
13† Fl. instantum.

t *Vectigali.*] hoc iure pretorio,

u *Iure.*] scilicet prętorio.

14† Fl. minutio interuenisset. Duare

x *Non amitti.*] quod enim non est, amitti non potest, ut infrà, de conditionib. & demonstrationibus l. Titio vsusfruct. & infrà quemadmodum seruitus amitt. l. si partem, & infra quibus ad libertatem proclamare non licet, l. Licinius. & infra, de regu. iur. non potest, in fine tit. & l. non uidetur tem. Azo.

15† Fl. Dum diminutio.

16† alias ita.
17† Fl. amittatur.
18† Fl. processit.
19† Fl. deest, ita.
20† Flo. deest &.

y *Ne.*] idest, an.

z *Diciposs.*] ut saluus sit.

a *Demum amittatur.*] per capitis diminutionem.

b *Præcessit.*] imò videtur amitti, quod non est, ut in alia seruitute alterno tempore relicta, ut infrà quemadmodum seruit. amitt. si sic. quae

est

† Al.lib.12. est contra. Sol hic de amissione quæ fit per capitis dimin. ibi de ea quæ non vtendo. Accursius.

a S*I duobus separatim.*] vt vnus vno anno, alius alio utatur: & ita hoc aduerbium (separatim) non designat tantum separationem in lega do factam: sed in utendo & fruendo faciendam, ut & infra ea.¶.l. § fin.

b *Substituas.*] idest, proponas.

c *Decedat.*] in primo casu legis.

d *Integros*] & sic non habet locum ius accrescendi, ut & supra de vsufr. accresc.l. 3. in prin.

2† Fl.decess.P. e *Si non mors.*] morte enim secuta non videtur repetitus, ut ¶. eo.repeti.¶.respon. & supra statim.

3† Fl.integri. f *Diminutio intercessert.*] quando duobus separatim alternis annis & alter in suo anno capit. minuitur.

4† Fl.fructus g *Vt commemoratio temporum.*] scilicet singulorum, cum dicit: singulorum annorũ fructus lego. Azo.

5† al locum. h *Repetitionis.*] vt ui deatur repetijsse vsũfructum itaque quoties amissus erit vsusfructus, do, lego. Azo.

6† fructus. 7† Eo quod. i *Alternis annis legatur*] separatim: ut vnus vno, alter al o anno vtatur, ut in principio legis.

K *Consentiant*] hic cõsensus est dissensus.

l *Actum.*] scilicet à testatore.

m *Concurrant.*] in eundem annum.

n *Legetur.*] quo casu concurrunt: cũ unius loco vnius habeantur.

8† Fl.decess.se. o *Primum annum.*] apertius dixisset: vltra annum: quia alius erat annus proprietarii. Primum autem hic dicit respectu sequentium, & tertius erit primus, & quintus: & sic in aliis alternatis. Accur.

p *Propter voluntatem.* testatoris, & ho. quando non apparet quis primo fuerit nominatus, alias ille habet primum annũ, ut supra, de usufruc. l. quoties de eius. Sed hoc casu quando est incertum quis primo fuerit nominatus, quare

9† alias.li.18.

Papinianus libro 17. 1† Quæstionum.

LEX II.

S*I duobus separatim* [a] alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cum si legatarium vnum substituas, [b] cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena fit apud heredem proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario non est. Quod si ex duobus illis alter decedat, [c] per vices temporum plena proprietas erit: neque enim accrescere alteri quicquam potest: quoniam per 2† propria quisque tempora, non concurrente altero, fructus integros [d] 3† habuit.

¶ Si non mors, [e] sed capitis diminutio intercesserit, [f] quia plura legata sunt, illius anni tantum (si modo ius fruendi habuit) vsusfructus 4† amissus erit Quod & in uno legatario, qui fructum in annos singulos accepit, defendendũ est: ut commemoratio [g] temporum repetitionis [h] potestatem 5† habeat.

¶ Cum singulis vsusfructus 6† alternis annis legatur, [i] si consentiant [K] in eundem annum, impediuntur: quia 7† non id actum [l] videtur, ut concurrant: [m] multum enim refert, duobus simul alternis annis legetur, [n] (quod sanè ultra primum annum [o] procedere non poterit: non magis quam si vni legatum ita fuisset) an singulis alternis annis. Nam si concurrere uolent, aut impedient se 8† inuicem propter voluntatem, [p] aut (si ea non refragabitur [q]) singulorum annorum [r] fructus uacabit. [s]

Vsusfructus capitis diminutione amissus potest resumi ex dispositione repentina: & videtur dispositio repentina eo ipso, quod est facta commemoratio temporis. Bal.

Vlpianus lib. 17. 9† ad Sab.

LEX III.

S*Icut in annos singulos* vsusfructus legari potest, ita & capitis diminutione [t] amissus legari poterit, ut adijciatur. Quoties quis 10† capite minutus erit, do, lego. 11† Vel sic: Quoties amissus erit, & tunc si capitis diminutione amittatur, repetitus videbitur. Vnde tractatum est, si cui quandiu uiuat usufructus legatus sit, an videatur repetitus, quoties amissus est, quod & Martianus tentat, & puto repetitum videri. [u] Quare 12 † & si usque ad diem, vel ad tempus sit legatus, ut putà vsque ad decennium: idem erit dicendum.

Vsufructuarius utens ex repetitione habet ius accrescendi: sicut haberet substitutus sibi non tã quam verbis, sed tanquam re coniunctus. hoc dicit, & est multum not. Baldus.

¶ Hæc autem repetitio quæ fit post amissum capitis diminutione vsumfructum, quæritur, an & ius accrescendi secum saluum [x] 13† habeat: [y] utputà, Titio & Mæuio [z] vsusfructus legatus est: & si Titius capite minutus esset, eidem vsumfructum legauit. Quæsitum est, si Titius ex repetitione vsumfructum haberet, an inter eos ius accrescendi saluum esset. Et Papinianus libro 17. 14 † Quæstio. scribit, saluum esse perinde, ac si alius esset Titio in vsufructu substitutus. Eos 15 † enim tamersi non uerbis, re tamen coniunctos videri.

Quando non est repetita tota pars partis, illa pars repetita habet ius accrescendi, nõ respectu partis non repetitæ; imò sola consolidatur proprietati: sed respectu partis collegatarij. Bald.

¶ Idem Papinianus quærit: Titio & Mæuio ususfructus legatus 16† esset: & in repetitione autem ususfructus non totum, sed partem Titio relegasset, [z] 17 † an uide-

non interuenit prætor, ut supra, de vsufr. l. si cuius, §. denique. & Instit. de satisd. tuto. & curato. §. finaurem? Respõ. quia hic deficit actio qua intẽtata interueniat prætor: quæ est in illa l. si cuius, §. communi diuidundo. Item nec est fauor ætatis, qui est in illo §. Institut. qui est magnus, ut C. de acti. empt. l. iurabit. Vel verius dic, quod etiam hic interuenit, ut inf. de lega. 1. huiusmodi, § fin.

10† Quotiesq; capite. 11† aliàs, & do, lego. Flo. et lege.

q *Non refragabitur.*] qa uoluit eos uti simul in eundem annũ.

r *Annorum.*] scilicet alternorum.

s *Vacabit.*] cum eodẽ anno simul fruantur. Accur.

t S*icut in annos. Capitis diminutione.*] scilicet capitis diminutione minima intervenienteː cæterum si maximam uel mediã passus est fructuarius, denuo sibi legari non posset, ut Institu. de capitis diminutione, §. 1. 2. & 3 & C. de hæreditous institu. l. 1. & Institu. de here. quali. & diff. §. testamenti. hoc autem nõ amittitur capitis diminutione minima: & ideo non posset fieri hæc repetitio, ut Insti. de acquisit. per arrog. primo resp. nisi indulta restitutione a principe post maximam, vel mediam, vt supra, de postulan. 1. §. de qua. & ita intelligendum est quod est infra, de ann. lega. l. in singulos, & in l. ista & facit infra, de usuf. leg. l. licet. Accur.

12† Et quare si vsque ad tẽpus sit legatus, utputa.

13† aliàs decess. saluum.

* Iste text est no. secundum Bar. o. tic ad loc. q. quando copula cadit inter diuersas rationes, facit coniunctionem verbalem, ad quod concorda. l. §. his itaq; C. de cad. tol.

14† aliàs li. §.

15† Fl. hos.

u *Repetitum videri.*] ut & infra, de cuiu. l. si rem quam. § fi.

x *Saluum*] si postea morte soluatur.

y *Legatus esset.*] scilicet puta. Azo.

z *Titio relegasset*] sic puta, quoties Titius amiserit, ei do, lego, pro parte, ut & supra eodem l. 1. respon. At Mæuio nihil relegauit, ut statim infra, quod si Mæuius, & cæt. & quod dicit, partem, non dicas dimidiam, sed totius: tunc enim perinde esset ac si legatus esset totius fundi ususfructus uni, alteri dimi-

16† Flor. Mæuio vsusfructu legato, in repetit. vsusfr.

17† aliàs, legasset.

dia:& hoc pp concursum, ut C. de le. l. cum qō. dicā igitur partem dimidiam eius quod amitteret, i. quartam toti s.
a *Viderentur coniuncti*]post amissionem usufructus, & resumptionem partis eiusdem. Azo.
b *Meuio*]idest totam portionem Titij. Titius tamen statim etiam in momēto portionem resumit, quā testator ei repetit: vel dicas ꝙ per mortē Titius amisit: quo casu nihil resumit, licet fuerit repetitus, ut ī. e. l. repe. r. respon. ꝙ non placet Azo.
c *Meuius amisisset* .]postquā, s. Titius amisit, & partem recuperauit: alias si nondum Titius amisisset, amitteret aūt primo Meuius & totum Titio accresceret: nam anteq̄ Titius amittat, negari non pōt cū re & uerbis esse Titio coniunctū. Vel dic simul cū Titio, i. eodē tpe vel momento per capitis diminutionem: & ad hoc optime aptatur sequens ratio, nec. n. &c. quare aūt eo momento nō posset dici accrescere, patet: quia qua rōne diceret illi ab eo accrescere, eadē & illi ab isto, & ita nulli accresceret. secūdū hoc dic, eo momento, id est eo casu. Est alia ratio, quia cū ius utriusque sit in ea causa, ut recedat: interim ius aliqđ p actionem non uendicat, ut ī. si cer pe. l. pecuniā. Rō aūt sequēs, placet enim &c potest referri ad eum casum quādo Titius primo, Meuius secundo amisit: patet duobus modis poni casum per hanc glossam. Acc.
d *Partem ad eum*]quęro quam? respondeo, certum est qđ id quod amisit irrecuperabiliter, & accresc it Meuio, non debet Titio accrescere Meuio capite minuto, sed de medietate quam Meuius amisit ex sua persona. pro parte quam resumpsit Titius & sic pro quarta totius accrescit ei pro alia proprietario. & sic est quarta. Quidam tamen dicunt totam medietatem quam habuit Meuius ex sua persona accrescere Titio. sed quomodo, cum non sit Meuio coniūctus re, nisi in eo quod resumit? & in eis dixisti non accrescere, faciebat tamen pro eis ī. titu. 3. l. interdum. sed ibi iniuste amiserat, hic iuste, & dicitur prędicta coniunctio durare, ut supra ead. l. hæc autem.
e *Neque enim*]bene dico partem, non totum. quasi dicat, ille cui accrescit in totum pars defecta, talis debet esse ut potuerit ei accrescere omni tempore postquam cœperit esse fructuarius, uel saltem tunc cum est pars defecta. huic autem non potuit accrescere, cum amittebat, uel cum resumebat, uel etiam in medio, idest antequam restitueret, nec enim potuit nec cum pars est defecta, non potuit dico, qđ irrecuperabiliter amisit, nec alius pro eo, q2 eo nullo modo erat alteri coniunctus, sed in eo quod resumit, incipit re coniunctus esse. Azo.
f *Quo quis*]Titius.
g *Et resumit.*] separa literam faciendo repetitionem, nam est impossibile quod eodem puncto & amittat & resumat, nam ita demum resumit si prius amiserit, argument. contra infra de noui l. si Stichum. § si quis. Sed ibi ponitur tempus pro quodam spatio quod plura puncta & horas continet. Et fortè hic idem dici posset: nam & momentum ponitur pro die quandoque. C. de fer. l. omnes. Azo.
h *Ex usufructu*]irrecuperabiliter amisso, id est nec ipse, ut hic, nec alius pro eo, ut subijcit.

sentur coniuncti. a Et ait, si quidem Titius amiserit, totū Meuio b 1† accrescere. qđ si Meuius amisisset, c non 2† totum Titio 3† accrescere: sed partem ad eum, d partem ad proprietatem redire. quæ sententia habet rationem. Neque enim e potest dici, eo momento quo quis f amittit vsumfructum & resumit, g etiā ipsi quicquam ex vsufructu h accrescere. i Placet enim nobis, ei qui amittit k vsumfructum, ex eo quod amittit, nihil accrescere.

Quicquid personæ cohęret, morte finitur. Bart.

¶ Morte quoque amitti vsumfructum, non recipit dubitationem: cum ius fruendi morte extinguatur: sic et si quid aliud quod personæ cohęret. l

Martianus libro tertio, Institutionum.

LEX IIII.

SI legatum vsumfructum legatarius alii restituere rogatus est, id agere prætor m debet, ut ex fideicommissarij persona magis, quam ex legatarij pereat vsusfructus. n

Repetitio vsusfructus habet locum in vita, & non post mortem legatarij, nisi sit facta commemoratio hæredis. Bart.

Vlpianus libro 18. alias 17. ad Sabinum.

LEX V.

REpeti potest legatus 4† usufructus amissus qualicumque ratione, dummodo non morte: o nisi fortè hęredibus p eius cum 5† legauerit.

¶ Si quis q vsumfructum solum serui alienauerit, per quē vsusfructus ei acquisitus est, dubium non est, quin vsusfructus per eum acquisitus retineatur. r

¶ Rei mutatione interire vsumfructum placet: veluti vsusfructus ædium mihi legatus est: ædes corruerunt, vel exustæ sunt: s sine dubio extinguitur vsusfructus: 6† an & areæ? certissimum est exustis ædibus nec areæ, nec cæmentorum vsumfructum deberi. Et ita Iulianus ait. 7†

¶ Si areæ vsusfructus sit legatus, & in ea ædificium

i *Accrescere.*] sicut enim Titio usufr. Meuij in totum accrescit quando Titio repetitione totus est legatus, ut supra eodem. §. hæc autem. ita si pars dimidia usufru. in repetitione est ei legata, quia immediate est Meuio re coniunctus tātum, ut sup. §. prox. pro medietate portionis quam amittit Meuius quæ est quarta totius, ei accrescit, & hoc quod dicit, neque enim, &c. & ibi, placet enim nobis, &c. secundum R.
k *Amittit*]irrecuperabiliter, & dic, ex eo large. sic infra de incen. rui. nauf. l. 1. § 1.
l *Personæ cohæret.*] ut infra de l oe. leg. l. nō solum. §. tale.

SI legatum.] CASVS. Perit vsusf. ex persona illius cui usufr. n. est restitutus, non ex persona illius q restituit, ut hic. & idem habes inf. de vsufru. lega. l. si quis. Viuia.
m *Prætor.*] qui fideicommissa introduxit, vt Instit. de fideicommissis hæreditatibus. §. 1. Accur.
n *Pereat*] usufruct. ut & ī. eo. l. si legatū. & ī. de vsufr. lega. l. si quis vsumfructum.

REpeti potest.] CASVS. Vsusfructus potest repeti quocumque modo amittatur, dummodo non amittatur morte.
¶ *Si quis*]Habeo vsumfru. in seruo per quem mihi quæsitus est usufr. in fundo. alienaui usumfr. serui. certe retineo vsumfru fundi.
¶ *Rei*]Si legetur mihi usufru. ædium quæ postea corruerunt, extinguitur usufru. adeo quod nec areę illius domus vsusfru. debeatur.
¶ *Si area*]Testator legauit mihi vsumfru. areæ suæ, vel alienæ, hæres vel alius dominus in ea posuit ædificium, extinguitur usufru. sed isti heredes si fuerint extranei, de dolo tenentur, & interdicto, Quod ui aut clam, si non sint passi constituere vsumfructum ædificio sublato. & h. d. cum duabus ll. seq. Viuia.
o *Morte*]eius persone. in persona enim mortui non potest repeti legatum, imo pro non scripto habetur, ut C. de cadu. tol. l. 1. § 1. Acc.
p *Hæredibus*] & tunc non eundem vsumfructum habebunt, sed diuersum, ut infra de uerb. obl. l. stipulatio ista. §. si quis ita.
q *Si quis vsumfructum*]s. fundi.
r *Retineatur.*]idem est & si partem serui ut C. de usufr. inter antiquam. & l. si idem & si totum, ut infra eo. l. si seruo. & supra de usufru. qui vsumfructum. § fi.
s *Exustæ sunt*]scilicet in totum. ut instit eo. §. fi. & infra de ser. verba. præ. l. seruitutes. § si sublatum. in fi. & supra de vsufr. l. si cui insulæ. Sed contra infra eod. l. fundi, & l. seq. & l. quid tamen. § agri. ibi, non tamen, &c. Sol. ut ibi in l. 1 la, ind & eo. & d. § agri.

1† totū facit.
2† alias neque totum.
3† Fl. Duar. deest, Tam.
4† alias deest, legatus.
5† Flor. deest, cum tum.
6† Fl. deest, vsusfruct.
7† Flor. deest, ait.

Postum.]

a *Positum.*] a quocunque.
b *Extingui constat.*] secus etiam in proprietate areæ legata, quia si redit ad aream, ualeat legatum, ut infra de lega. 3. l. si chorus. §. aream.
c *Vel de dolo tenebitur.*] in nullo casu uidetur uerum quod hic de actione de dolo dicitur: aut enim iam cœperat usufructus: & tunc cessat de dolo: quia tunc locum habet interdictum, Quod vi aut clam, ut infra quod ui aut clā. l. denique. in princ. & argu. infra ad legem Aqui. Item Mela. § fi. & l. sequen. & arg. sup. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum. aut nōdum cœperat, quia hæreditas nondum erat adita, & tunc similiter datur interdictū, Quod vi aut clam. Itē ex testamento, ut sup. de dolo. l. & eleganter §. item si seruum. & inf. de au. & arg. le. si imaginem. Itē pro nihilo poneret, extinguit: nam ex eo uidetur quia iam cœperat. Ad hoc respond. quatuor modis. Primo, ut dicas de dolo, i. ex testamento nomine doli. Secundo, quia hęc vel illa datur, quia illa ex testamēto. Tertio dic quod competat de dolo siue cœperit usufru. siue non: nam & si cœperat, cessat Aquil. quia ædificio non fit res deterior, ut infra ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. Viuiz. & §. sed & si, & §. si sa. ctum. & §. sed & si puerum. & §. rupisse. Eadem ratione nec interdictum datur, ut infra quod vi aut clam, si alius, §. si quis aceruum. Nec obstat quod de annulo submerso, & de similibus dicitur: ibi enim quod meum est, contrectatur: & res quæ mea est, mihi abest. hic nihil meum contrectatur. Item & alia ratione potest cessare interdictum, si ponas ædificantem nec fuisse prohibitum, nec suspicatum fuisse se posse prohiberi, puta si bene credebat fructuarium ignorare vsumfructum sibi relictum, & ideo eo sciente & patiente ædificabat. Item non cœperat usus fruct. multo minus dabitur aliqua prædictarum, & tunc pones uerbum (extinguitur) improprie, ut infra vsufruct. quemadmodum caue. l. 3. § desinere & hoc nisi in testatoris area sit relictus. Quarto, ut loquatur in duobus casibus, idest quando hæres ædifi. auit in insula testatoris, cuius usufructus relictus erat: tunc datur actio ex testamento. Item interdictum, si prohibitus fecit, vel si se prohiberi suspicatus est, & cœpit esse postea fructuarij vsufruct. aliàs actio ex testamento tantum locum haberet. Itē etiam in alio, quando alienæ areæ usufruct. legatus est: & ille extraneus dolo malo, ut usufru. deberi non posse ædificauit: tunc enim hæres nullo modo tenetur, quia in culpa non est: & liberatus est quasi morte rei: quare & contra extraneum unicum superest actionis de dolo auxiliū. Quod autem sequitur, nisi sublato, &c. non ideo dicitur, ut interdictum, etiam si usufru. tempore non perit non cōpetat: sed ob hoc, ut etiam tunc competere dicatur, nisi vsusfru. restituatur. Accur.

d Nisi sublato ædificio. Transacto.] Alioquin fieret restitutio ipso iure, ut infra quemadmo. seruit. amitt. l. si locus. Azo. Sed quomodo competere potest uel de dolo, vel interdictum: cum una biennio, altera anno tollatur, vt usufruct. decem ann. & hic dicit, finito usufructu dari interdictum? Respond. loquitur secundum leges istas, quādo finiebatur usufructus anno uel biennio continuo & annus interdicti erat utilis. Accursius.

1† *Fl. dissol.* [illegible]

sic positum,ª rem mutari; & ita 1† vsumfructum extingui constat.[b] Planè si proprietarius hoc fecit, ex testamēto, vel de dolo tenebitur.[c]

Pomp. lib. 5. ad Sabinum.
LEX VI.

Sed & interdictum, Quod ui aut clam, usufructuario competit.

Iulianus lib. 36. Digest.
LEX VII.

Nisi sub lato ædificio vsumfructum areæ mihi cesserit, tempore l. quod vsusfructus perit, transacto.[d]

Licet mutetur forma in accessorio, non extinguitur in principali. Bal.

Vlp. lib. 17. 2† ad Sabinum.
LEX VIII.

Fundi usufructu legato,[e] si uilla[f] * diruta sit, vsusfructus non extinguitur: 3† quia uilla fundi accessio est: non magis quam si arbores deciderint.

2† *Al. lib. 18.*

* *Villam (Columel. li. 1. c. 6.) diuidit in vrbanam, rusticam, & fructuariam & Var. li. 4. ling. Latin. dictam ait quia fructus conuehebant & idem li. 1. c. 1. de re rusti. & de villa urbana, ut l. videamus §. inter. infra locati.*

3† *Extinguatur.*

Paulus lib. 3. ad Sabinū.
LEX IX.

Sed & eo quoque solo in quo fuit uilla, uti frui potest.

Vlpianus libro 17. 4† ad Sabinum.
LEX X.

Quid tamen si fundus, uillæ accessio fuit?[h] videamus ne etiam fundi vsusfructus extinguatur, & idem dicendum est, ut non extinguatur. Non tantum si ædes ad aream redactæ[i] sint, vsusfructus extinguitur, uerum etiam si demolitis ædibus testator alias nouas restituerit. Planè si per partes reficiat, licet omnis noua facta sit, aliud[k] erit nobis dicendum.

¶ Agri uel loci usufru. legatus 5† si fuerit inundatus,[l] vt stagnum * iam sit, aut palus: proculdubio[m] extinguetur.

¶ Sed & si stagni vsusfructus legetur, & exaruerit sic, ut ager sit factus, mutata re, vsusfructus extinguitur. Non tamen, si arui 6† vsusfructus legetur, & ibi vites 7† sint positæ, uel contra, puto extingui.[n] Certè[o] syluæ vsufructu legato, si (sylua excisa) illic sationes fuerint factæ, sine dubio vsusfructus extinguitur.

4† *Al. li. 18.*

Fundi.] CASVS. Titius legauit vsumfructum fundi, in quo est uilla: si villa decidat, manet vsusfructus areæ in loco ubi fuit uilla: & hoc siue uilla fuit accessio fundi, siue econtra fundum fuit accessio, ut hortus: tamen hoc est si uillæ & fundi relictus fuit vsusfructus. Viuianus.

e *Legato.*] & per consequens villæ quę in eo est. Accur.

f *Villa.*] mala ratio, ut infra l. quid tamen. in principio & ideo subaudi, maxime. Accur.

g Sed & eo. Textu.] supra eodem, repeti. §. rei mutatione. contra. Solut. hic habet usumfructum in solo, ubi est villa, non quia uillæ, sed quia fundi totius, quasi cuiusdam uniuersitatis: nam idem est ubi omnium bonorum est vsusfructus relictus, ut supra de vsufructu l. quoties. §. finali. Accursius.

5† *alias vsufructu legato.*
* *stagnum. Vl. pia. in l. 1. §. 3. §. ut in flum. pub. quid sit, unde sit, ponit Var. li. 4. ling. Lat.*
6† *Al. areæ. Fl. tamen melius congruit superioribus, & inferioribus. Duar.*
7† *Fl. vineæ.*

Quid tamen.] CASVS. Si domus diruat, cuius vsusfructus legatur, extinguitur usufructus. Cætera plana sunt vsque ad §. in nauis. Si legas mihi vsumfructum nauis, & per partes refecta sit, usufructus non extinguitur: secus econtra est, quia tunc extinguitur vsusfruc. quod in domo locum habet.

¶ *Quadriga.*] Si in quadriga tua quæ quatuor equis dicebatur, mihi usumfructum legaueris, & unus equus decesserit: quæritur an extinguatur usufructus in residuis tribus equis. Et disting. aut equorum aut quadrigæ relinquitur usufructus, primo casu remanet in residuis: secundo casu non remanet usufru. & continua l. sequ. cum ista. Viuianus.

h *Accessio fuit.*] eodem casu repete quo uillæ & fundi legauit usumfructum, ut supra eo, l. fundi. & est fundus accessio ut si gratia operis quod in uilla agebat, habuit fundum. econtra si gratia fructuum fundi habuit uillam, ut infra de auro & argento legat. l. & si non sint §. perueniamus.

i *Redacta sint*] & nullæ aliæ sunt refectæ.

K. *Aliud.*] ut non extinguatur: nam quamdiu pars etiam minima superest, etiam in destructa habet usumfructū, ut supra de usufruc. l. si cui insulæ.

l *Inundatus.*] ante mortem, uel post mortem testatoris.

m *Proculdubio.*] ut infra eo. l. si ager.

n *Puto extingui.*] hoc ideo forte, quia etiam vinea durante, sationes ibi fiunt: unde quasi non sit forma mutata, non perit usufr. quasi magis in solo sit usufructus quęsitus ut infra de seru. rusti. præd. l. certo, in sylua autem non fiunt sationes, unde si fuit cæsa, & fiant sationes, rei mutatione extinguitur usufr. vt hic subijcit.

o *Certè.*] uel aduerbium, uel nomen.

Dissolutum.]

a *Dissolutum.*] idest dissolutio ornamenti. Accur.
b *Dissoluta.*] tota simul. Accur.
c *Tabulis.*] mutato consilio nam si ea mēte, vt reficiat, dissoluta sit, rursus composita eadem esse incipit: quæ distinctio in domo non admittitur, vt ꝟ. de verb. obl. l. inter stipulantem, §. at naui s. quæ est ꝟ & ꝟ. de sol. l. qui res, §. areā.
d *Nisi alius.*] scilicet equus. sic & in legato proprietatis, ar. ꝟ. de legat. 2. l. peculium, §. quadri pæ. Accur.

Si cui balinei.] CASVS. Si status rei cuius vsumf. testator legauit, mutatus sit, extinguitur vsusfr. de quo subiicit duo dicta, in quibus extinguitur vsusfr. Viuia.
e *Histrionis.*] & hoc cum nomen artificii in legando expressit: puta lego seruū meū histrionem: & postea ad aliud artificiū trāsferit seruus: vt quia lecticarius fiat: * secus si ad aliud transferit officiū, seu ministeriū, quod non sit artificium, vt si fiat cocus, quia tunc extinguitur, ut ꝟ. de lega. 3. l. legatis, §. si ex officio. Item secus si proprium nomen esset expressū in legāda proprietate: licet in vsufructu hoc non distinguatur. ar gu. ꝟ. de ca. dimi. l. tutelas, §. respon. & ꝟ. de ali. & cib. leg. l. Mela. Sed arg. contra, ꝟ. de vsu, & hab. l. cæterū, §. mulieri. Accur.
f *Ministerium.*] idest artificium.
g *Extinctum.*] id est non incipit si nondū ceperat, vel si ceperat extinguitur.

h *Si vsufructuarius.*] quæritur, si vsufructuarius fecit messem, i. secauit segetē, & adhuc non est in horreo recondita vel coacta, i. batuta: cuius sit? & dicit Labeo, quod est hæredis fructuarii, & idem in olea & vua collecta, licet fiādum coacta, vt inde sint fructus extracti: sed aliud est si adhuc tenetur in terra spica, vel vua in vinea: quia tunc est proprietarii: Item aliud est in ea oliua uel fructu qui per se cecidit: quia est proprietarii. Sed Iulianus corrigēs dicit, quod non sunt fructuarii, vel hæredis eius, nisi in horreo sint reconditi, in bonæ fidei autem possessore efficiuntur eius eo ipso quod a solo sint separati, secundum omnes, Labeonem scilicet & Iulianum. Vel dic secundo, quod facit differentiam inter fructuarium & bonæ fidei possessorē: quia fructuarij sūt statim quod a solo sunt separati, vel a se, vel ab alio nomine suo, sed bo. fid. possess. a quocumque separentur, & cuiuscumque nomine.
i *Stipulam.*] i. blādi sectam siue messem.
k *Labeo ait.*] & male. Azo.
l *Fructumque percipi.*] dicit Labeo.
m *Verum est.*] i. sicut est verum sēm Labeonem sita & hoc est verum, quod subiicit sēm eundē: corrigitur tñ primū per Iulianum. Item no. quod hic est similitudo per contrarium vel expone secundo, vt sonare vř, sēm Ioā. & Azo. quod fructuarii sūt statim vt suo nomine a solo separati sunt: sed in bonæ fid. possess. non requiritur suo vel alieno nomine percipiantur. Azo.
n *Seruād.*] Labo.
o *Decidit.*] hoc nō est hēdis fructuarii.
p *Perceperit.*] nō autē si ab alio pcipiantur, non noie fructuarii, vel per se ceciderint, & sic pdicta nō corrigit, s. n. Io. & Azo. vt hic, & ꝟ. de vsur. l. qui scit, §. in alieno, & §. pterea. s. n. secundum casum. sed secundum primū, percepit, & in horreo recondidit.
q *Sunt.*] a quocūque vel cuiuscūque nomine, secundū secundū casum, vel etiam secundum primum.

r *Excepta Morte.*] quibus duobus modis in totum tollitur vsusfructus, vt ꝟ. eodem, l. 3. §. fin. & C. de vsufruc. l. corruptionem, in fine.
s *Reliqua causa.*] vt non vtēdo, & rei mutatione.
t *Pro parte.*] vt infra en. l. placet. Accur.

Interdū.] CASVS. Si cui vsusfr. serui legetur quādiu manumittatur: eo manumisso extinguit vsusfructus. Viuianus.
u *Interdum.*] hodie semper ad libertatē proprietarius perducet, vt C. cōia de mā. l. 1. §. sed fructuar. non vt ibi dicitur.
x *Perducet.*] scilicet seruum in quo habet proprietatē, & alius vsumfruc.

¶ Si massæ * usufructus legetur, & ex ea uasa sint facta, uel contra, Cassius apud Vrseiū scribit interire usumfructum: quam sententiam puto ueram. Proinde & ornamentum dissolutum, a aut transfiguratum extinguit usumfructum.

¶ In nauis quoque usufr. legato 1 † Sabinus scribit, si quidem per partes refecta sit, usumfructum non interire. Sin aut dissoluta b sit, licet iisdem tabulis, c nulla præterea adiecta restaurata sit: usumfructum extingui; 2 † quam sententiam puto ueriorem. Nam & si domus diruta (fuerit, & 3 † ex iisdem cæmentis lignisque) fuerit restituta, usufructus extinguitur.

¶ Quadrigæ usufr. legato, si unus ex equis decesserit, an extinguat usufructus, quæritur. Et 4 † ego puto multū interesse, equorum, an quadrigæ usufructus sit legatus. Nā si equorum, superent in residuis: si quadrigæ, non remanebit: * quoniam quadriga esse desijt.

Paulus lib. 3. ad Sabinū.

LEX XI.

Nisi alius d ante diem legati cedentem substitutus sit.

Mutato ministerio ex quo depēdet effectus, intelligitur res mutata. Bald.

Vlp. lib. 17. 5 † ad Sabinum.

LEX XII.

Si cui balinei * vsusfr. legatus sit, & testator habitationem ex 6 † hoc fecerit uel si tabernæ, & diætam * fecerit, dicendum est usumfructum extinctum. Proinde & si histrionis e reliquerit usumfructum, & eum ad aliud ministerium f transtulerit, extinctum g esse usumfructum dicendum erit.

Lex ista legitur duob. modis: secūdum primam lec. breuiter h. d. Fructus efficiūtur fructuarij, cū ab eo sint in horreo recōditi bonæ fid. possessoris, eo ipso quod sunt a solo separati. h. d. secundum primam lecturam. secundum aliam lecturam, hoc dicit. Vsufructuarius facit fructus suos, si suo nomine a solo separentur: sed bonæ fidei poss. a quocumque a terra separentur. h. d. secundum istam lecturam Iulianus non corrigit Labeonem, immo declarat: & istam puto veram: quia immo Iurisconsultus approbat dictum Labeonis ibi, Sed vt verum &c. Bar.

Paulus lib. 3. ad Sabinum.

LEX XIII.

Si vsufructuarius h y † messem fecit, & decessit, stipulam i * quæ in messe 8 † iacet, hæredis eius esse Labeo ait: k spicam autem 9 † quæ terra teneatur, dñi fundi esse: fructumque percipi l spica, aut fœno cæso, aut uua ademta, aut excussa olea quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factū, uel vindemia coacta sit. Sed ut uerum m est quod de olea excussa scribit, n ita aliter obseruandum de ea olea quæ per se decidit. o Iulianus ait, fructuarij fructus tunc fieri, cum eos perceperit: p bonæ fidei autem possessoris, mox quam a solo separati sunt. q

Pompo. lib. 3. ad Sabinū.

LEX XIIII.

Excepta capitis diminutione uel morte, r reliquæ causæ, s uel pro parte t interitum usufructus 10 † recipiunt.

Vlpianus lib. 18. ad Sabi.

LEX XV.

Interdum u proprietarius ad libertatem perducet x si fortè usufructus fuerit tamdiu legatus, quamdiu

* *Massa hic eadem materia auri, argenti, aeris ve significat. & concor. l. si Quis nauri, §. quis massam, inf. de furt. cum & in alio sin su accipiatur alibi. Cassiod. & Greg. vt apud Prat in Lexi in ver. Massa.*
1 † *Flor. deest, legato.*
2 † *Flor. extinctum.*
* Lecticarii serui dicebā tur qui lecticā gestabāt. Se nec. lib. epist. 29. Tertull. in lib. ad vxor.
3 † *Flo. inclusa histoniis [] desunt.*
4 † *Flor. deest, &.*
* *Remanebit.*] *hoc ea vine dicit, qa quadriga ex corpore & pro terra. quatuor equis tradi solito, & p numero quatuor equorū dici scire debemus, inf. de verb. oblig.*
5 † *Alias lib. 18.*
* *Balneum & balinea differunt, quia aliud priuatū aliud publicum. Varro de lin. Lat. li. 8. Iuris. tamen p misceri accipiunt.*
6 † *Flo. deest, ex.*
* *Diæta quid sit, admodum habes sup. ad l. equissimū, §. sed si vendiderit, super ver. diætas, supra de vsufrut.*

7 † *Flo. fructuarius.*
* *Lud. Ro. singul. 549. dicit istum text. probare, quod appellatione fructus venit palea: sed dic quod tex. non loquitur aliquo pacto de palea: nec si bene inspicietur hoc probabit Bal. Ad. noster hoc non probet vt voluit. Bologn. in memoriis in terpr. hic. tamen p Lud. Ro. ego addo eo tex. hos probante, quod si subtiliter videatur, in l. fin. §. fin. C. de locat. & aq. quem tex. alleg. Bapt. de Castello. in addit. Lud. Roman. vbi supra.*
8 † *Alias, quæ de messe, iacet.*
9 † *Flor. deest, autem.*
10 † *Flor. perimunt.*

Manu-

a *Manumittatur.*] a proprietario. Accursius.

S*I sub conditione* [CASUS. Reliquisti vsumfruct. sub conditione, si nauis ex Asia venerit: vsusfru. interim est apud hæredem: & idem hæres alij legare poterit, quod si conditio mea extiterit, vsusfru. illius cui hæres legauit, extinguitur, & ad me conditio redibit: & si ego usumfruct. amittam, non redibit ad illum cui hæres tuus legauit. Viuianus.

b *Finiatur.*] quia ius quod habebat, & non plus, uidetur legasse, vt infra, de leg. i. l. si domus, §. penult.

c *Amisero.*] postquam habuero. Accur.

d *Ad legatarium.*] sed ad proprietatē. Ac.

e *Non contingit.*] vt & arg. ff. de bo. pos. l. sed cū patrono, in pri. & ff. de tribu procuratoris, §. si plures, & §. sed si duas sed ar. ff. ff. de re milit. l. si certarum, §. Iulianus, & §. quod si alterutra.

S*I tibi.*] CASUS. Testator vsumfr. mihi purè legauit: Titio autē proprietatē nudam sub conditione, si nauis ex Asia venerit. conditione pendente ego fundū emi ab hærede, & sic per consolidationem amisi vsumfructū formalem: extitit postea conditio, plena proprietas ad eum transibit, licet fuerit nuda legata. Viuianus.

f *Acquisieris.*] emendo ab hærede.

g *Neque interest.*] nō est differentia te ipso tione, prædictæ: vel in prædicta respōsione distinctio: sed cōtra supra, de vsufruc. dominus fructuario. Sol. ibi amisit proprietatem ex causa quæ fingit nondum proprietatem quæsiuisse, hic non ita. Azo. vl solue ut ibi. Accur.

h *Amisisti.*] per consolidationē, si dominiū mutaretur. Acc.

S*I seruo*] CASUS. Decessisti relicto hærede, tu tamen habuisti seruum, antequam tuus hæres adiret hære. illi ... o ser uo relictus fuit vsusfru. an hæredi tuo acquiratur? Et respō. quod si ... & valet legatū, cum hæres adibit: quia dies non cedit ante aditam hæreditatem. Viuianus.

i *Adita.*] scilicet hæredem.

k *Mutato.*] quod fieret, scilicet, interiret, si hæreditati, quæ domina est t. quæreretur, & per eam hæredi futuro: vt inf. ad l. Aquil. l. huic a respō. & inf. si quis testamēto se fuss. l. j. §. 1. hic autem non cedit nisi hæreditate adita, ut hic, & ff. quando dies ususfr. leg. ced. l. j. §. hac ratione. & infra quando dies leg. ced. l. cum ita §. fi. & ff. de stipul. ser uo. l. vsusfruct. vnde non nocet dominij mutatio de hærede in hæredem.

l *Dominio.*] scilicet serui.

manumittatur. a nam incipiē te proprietario manumittere, extinguetur vsusfructus.

Ex testamento diuersorū non est locus iuri accrescē di. quam l. no. quia est vna de regulis in materia iuris accrescendi. Bartolus.

Idem lib. 5. Disputationum.

LEX XVI.

SI sub conditione mihi legatus sit vsusfructus, medioque tempore sit penes hæredem, potest hæres vsumfructum alii legare quæ res facit, vt si cōditio extiterit mei legati, vsusfru. ab hærede relictus finiatur. b Quod si ego vsumfructum amisero, c non reuerteretur 1 † ad legatarium, d cui ab hærede purè legatus fuerat; quia ex diuersis testamentis ius coniunctionis non contingit. e

Consolidatio voluntaria perimit vsumfructum, nec postea reuiuiscit. Bartolus.

Iulianus lib. 35. Digestorū.

LEX XVII.

SI tibi fundi vsusfructus purè, * proprietas autem sub conditione Titio legata fuerit, & 2 † pendente conditione dñium proprietatis acquisieris, f deinde conditio extiterit, pleno iure fundum Titius habebit. neque interest, g quod detracto vsufructu proprietas legata sit. Tu 3 † enim dum proprietatem acquisieris, 4 † ius omne legati vsusfructus amisisti. h

Pōpo. li. 5. alias 3. ad Sab.

LEX XVIII.

SI seruo hæreditario ante aditam hæreditatem legatus vsusfructus fuisset, magis placet adita hæreditate cum vsumfructum ad te i transire: nec interire quasi mutato k dominio: l quia nec dies ante cesserit, quam tu hæres extiteris.

Caius li. 7. ad edi. prouin.

LEX XIX.

NEque vsusfructus, m neque iter, actusve n dñij mutatione amittitur.

Vsu partis retinetur ius totius a sciente: secus ab ignorante. Bart.

Paulus lib. 15. ad Plautium.

LEX XX.

IS qui vsumfructum habet, si tm̄ vtatur, quia existimet se vsum tm̄ habere, an vsumfr. retineat? Et si quidē sciens se vsumfructum habere, tantum vti velit, nihilominus & frui videtur. o si vero ignoret, puto eum amittere fructum. p non. n. ex eo quod habet, vtitur: sed ex eo quod putauit se habere.

Modestinus lib. 3. Differ.

LEX XXI.

SI ususfructus ciuitati legetur, & aratrum in eam inducatur, 5 † ciuitas esse desinit, ut passa est Carthago: q ideoque quasi morte desinit habere usumfructum.

Vxor retinet possessionē per maritum, & maritus per uxorem; & idem per reliquam familiam. Bartolus.

Pompon. lib. 6. ad Q. Mut.

LEX XXII.

SI mulieri usus domus legatus sit, & illa trans mare profecta sit, r & 6 † constituto tempore ad amittendum usum absuerit, maritus uerò domo usus fuerit, retinet nihilominus usum 7 † quemadmodum si familiam suam relictus alicuius rei ususfructus, per maritū retinet usum, si absens fuerit. Item retinet per familiam, idem econtra: quia uir retinet per vxorem: quia magis uidetur uir uti per uxorem, quam uxor per uirum. Viuia.

r *Profecta sit.*] non relicta familia, in domo, & per hoc differt a casu se.

N*Eq; vsusfructus.*] CASUS. Si habeo in fundo tuo usumfr. serui, personalē vel realem, eum non perdo, licet tu alienes proprietatem fundi.

m *Neq; vsusfructus.* vt sup. de vsufr. l. locum. §. proprietarius.

n *Actusve.*] vt ff. de serui. rust. præd. l. uia. §. si fundus. Accur.

I*S qui vsumfructū.*] CASUS. Si habeo vsumfruct. in fundo tuo, & tantum utor aut facio sciens, aut ignorans primo casu retineo usumfru. nec amitto. Secūdo casu amitto vsumfr. Viui.

o *Videtur.*] quia ius suū facit durare: ut arg. ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. l. sicut, §. non videtur. & inf. quemad. ser. amit. l. 2 & l. si illicidij, §. fin.

p *Fructum.*] sed an habeat usum, uidetur quod non. nā si errādo ... quæreretur: quod est ... non debetur ff. de viuca l. si fundū, & l. si fure, §. j. Quare dicas durare usumfr. licet non duret quantum ad commodum ususfruct. ut hic dicit, sed usus. Itē no. hic, errorem nocere. sic & ff. de acceptilat. & per iusiurādum, §. si quis usumfru. & ff. de reb. dub. l. qui habebat, & ff. de acquir. hære. l. is qui putat. & de test. l. qui a latronibus, & ff. quemadm. seruitus amitta. l. si quis alia aqua, & l. fin. Accur.

S*I vsusfructus.*] CASUS. Si legetur vsusfr. ciuitati, & in eā inducat aratrum? an vsusfr. amittatur. Et respon. quod sic Vin. q *Carthago.*] & Troia. Idē forte si eo proposito inde discedāt homines ne eo reuertantur, ut ff. de coll. l. o l. pen. j. ā nisi cōsilio ex seipsis ciuitatē cōstituat. quia tūc est eadem vt ciuitas.

S*I mulieri.*] CASUS. Mulier cui

1 † *Floren. Dimaret reuertatur.*

* *Considerabat proprietatem, vt est qd separatū ab ipso vsufructu. l. si dominus nuda proprietatis. sup. de vsufructu. Considera tur, & secundo, vt est qd separatum a possessione, l. naturaliter § nihil com. ff. de acqui. poss. & l. incert. C. de interdic. Consideratur & tertio, vt non sit quid separatum ab ipso domino, l. 2. §. quadam ff. de interdi. vltimo consideratur, vt est quid separatum ab ipso domino l. si pr cura ... ff de acq. rerum dom.*

2 † *Flor. de est, &.*

3 † *Flo desit tu.*

4 † *Flor. ad quira.*

5 † *alias, in ea ducatur. & Quo cuertendis olim urbib aratrū inducetur, pulchrè Cornus Rhodig. lib. 14. c. 5. et Cic. Philip. ... vt vexillum tolleret, & aratrum circumduceret.*

6 † *alias prefecta constituto.*

7 † *Flo. retinetur nihilominus vsus.*

Relic-

a *Reliquiſſet.*] per quã retinetur ſeruitus, vt ꝭ. quemadm. ſer.amit. l.vſu retinetur.
b *Eaq;*. ſcilicet mulier.
c *Vxorem.*] quæ ſecum poteſt vti, vt ꝭ. de vſu & hab.cete-rum. §.mulier. Accurſius.

domi 1† reliquiſſet, a eaq; b peregrinaretur. Et hoc magis dicendum eſt, ſi vxorem c in domo reliquerit maritus, cum ipſi marito vſus domus legatus ſit.

Idem lib. 26. ad Q. Mut.

L E X XXIII.

SI ager, cuius vſufructus noſter ſit, flumine, vel mari inundatus fuerit, amittitur d vſusfructus, cum ipſa etiam proprietas eo caſu amittatur. Ac ne piſcando quidem retinere poterimus vſumfructũ: ſed quemadmodum ſi eodẽ e impetu receſſerit f 2 † aqua quo venit, reſtituitur proprietas; ita & vſumfructum reſtituendum eſſe 3 † dicendũ eſt.

Iabolenus lib. 3. ex Poſteriorum Labeonis.

L E X XXIIII.

CVm vſumfructum horti haberem, flumen hortum occupauit, deinde ab eo receſſit, ius quoque vſusfructus mihi 4 † reſtitutum g eſſe Labeoni videtur: quia id ſolũ h perpetuo eiuſdem iuris manſiſſet. Sed 5 † ita id verum puto, ſi flumen inundatione hortum occupauit Nam ſi alueo mutato inde manare cœperit, amitti vſumfructũ exiſtimo: cum is locus aluei publicus eſſe cœperit, nec in priſtinum ſtatum reſtitui poſſit. i 6 † Idem iuris in itinere & 7 † actu cuſtodiendum eſſe ait Labeo, de quib. k reb. ego idem quod in vſufructu ſentio.

¶ Labeo ait; 8 † Nec ſi ſumma terra l ſublata ex fundo meo, & alia regeſta m eſſet, ideirco meum ſolum eſſe deſinit, non magis, quàm ſtercorato agro.

1† Flo. in do-mus. & idem infra.

SI ager.] CASVS. Habeo vſumfructum in agro. flumen cum impetu inundat agrum. vtrum vſumfruc.amittam? & diſtinguitur. Nam in prima parte flumẽ fecit alueum: in ſecunda nõ. Idem dicit lex ſequens vſq; ad l.placet. ꝭ. eo. Viuianus.

d *Amittitur*] vt Inſt. de rer.diuiſ. §.alia ſane, quæ eſt ꝭ Sol hic mandauit vt alueum ſibi faceret, vt ſ. eod. l.quid tñ. §.agri. & ꝭ. de acq.rer.do.l.ergo. §.alluuio. poſſeſſionem autem conſtat amitti, vt inf.de acq. poſſ. l. qui vniuerſas. §.item ꝙ à mari.

2† Fl. diceſſerit.

e *Si eodem.*] id eſt, ſimili impetu. & hoc de æquitate. Vel hic mutat caſum, quãdo eodem: & ſic non fecit alueum: ſed ſup. non eodem. & ita ibi eſſet ſecus. Et dic, reuertitur quatenus de facto exiuit. Et ſecundum hoc non eſt contra. inf.de acqui. rer. dom. l. adeo. §. inſula.in fi.

3† Fl. deeſt, eſſe & dũ hic infra eſt Labolenus legis Labeonis.

f *Receſſerit.*] mutat ergo caſum: quia ſupra fecit alueum, hic non: & ſic non ob. ꝭ. de acq.rer.do.l.adeo. §.inſula.in fi. Vel eodem.id eſt, ſimili impetu. & hoc de æquitate. Accur.

4† Fl. deeſt, mihi.

5† Flo. deeſt, ſed.

g CVm vſumfructum. Reſtitutum.] quatenus de facto receſſit: verè autẽ non fuit amiſſus: vt puto hoc primo caſu.

6† Fl poſſit.

7† Alias atinere actuq;.

h *Id ſolum.*] id eſt, illa terra.

i *Reſtitui poſſit*] De ſtricto iure: ſecus de æquitate, vt ꝭ. de acq. rer.do.l adeo §.inſula. & §. quod ſi poſt. & ꝭ. quemadmo.ſer. amit.l. ſi locus.

8† Fl. deeſt, ait.

k *De quibus*] id eſt, de itinere, & actu quo ad rigorem iuris: ſed de æquitate ſimiliter ſecus: vt infra de itin. actuq; priua.l. j. §. ſi quis vel. Accurſius.

l *Summa terra*] id eſt, ſupereminens.
m *Regeſta eſſet.*] id eſt, alia terra repoſita.
n *Lacet.*] ſupra eo.l.excepta Accur.
o SI ager. Reſtituetur.] nam & res habent poſtliminium, vt ꝭ de c. & poſt lim.reuer. l.poſtliminium. §.reſpon. Accur.

SI ſeruus.] CASVS. Vſusfruct. cuiuſdam ſerui meus erat, proprietas autem tua. ille ſeruus mihi damnum dedit, & tu dediſti eum pro noxa, confunditur vſusfru. & ita tu liberaris, quòd non teneris mihi in alio. Viuian.
p *Liberabitur.*] proprietarius à præſtatione vſusfructus.

Pompo.lib.11.ex varijs lectionibus.

L E X XXV.

PLacet, n uel certæ partis, uel pro indiuiſo uſufructum non utendo amitti.

Paul.lib 1.ad Neratium.

L E X XXVI.

SI ager ab hoſtib. occupatus, ſeruusve captus, liberatus fuerit, iure poſtliminij reſtituetur o uſusfructus.

Idem lib. 1. Mannalium.

L E X XXVII.

SI ſeruus, in quo uſusfructus alienus eſt, noxæ dedatur à domino proprietatis uſufructuario, liberabitur, p confuſa ſeruitute, proprietatis comparatione.

Idẽ li.15.aliàs,13.ad Plau.

L E X XXVIII.

SI uſusfructus alternis annis legetur, conſtat 9 † non poſſe non utendo eum amitti: q quia plura ſunt legata.

Per colonum ſuo nomine poſſidentem nõ retinet fructuarius poſſeſſionẽ, licet uſumfructum locauerit, et annuã receperit penſionẽ: ſed per colonum coloni bene retinet poſſeſsionẽ. Bal.

Vlpian.lib.18.10† ad Sabin.

L E X XXIX.

POmponius quærit: Si fundum r à me s proprietarius conduxerit, cumq; fundum uendiderit Seio, uſufructu non deducto, an uſumfructum per emptorẽ retineam? & ait: licet proprietarius mihi penſionem ſoluerit, tamen uſumfructum amitti: t quia nõ meo noĩe, ſed ſuo fruitus eſt emptor: teneri plane mihi ex locato proprietarium, q̃ri mea interfuit id factum non eſſe, u q̃q̃ ſi à me conductum

SI vſusfructus.] CASVS. Titius legauit mihi vſumfr. alternis annis, & ſi tot ſunt legata, quot ſũt anni illius in vſufru.nõ poſſum perdere iuris præſumptione non vtendo. Viu.
q *Amitti.*] vſusfr.tñ vniuſcuiuſq; anni decennio inter pñtes, 20.inter abſentes tollitur, ex quo competere cœpit: quia oĩs obligatio quæ recipit dationem, per ſingulos annos põt tolli, ex quo cõpetere cœpit, vt C.de pſcri. 30. ann.l.cum notiſſimi. §. in his. ſm Ioã. & Azo.vt ibi dixi.

POmponius] CASVS. Ego fructuarius locaui in quenquennium ius percipiendi fructus pprietario: proprietarius verò alij plenam proprietatem vendidit, an amittam vſumfr. Rñd.ꝙ ſic Sed quid, ego locaui proprietario, & ipſe locauit: an perdam non vtendo? dicit ꝙ non: imò retineo ius ſi non vtor: ſed ſi locauit alij ſuo noĩe, quia conductor non fruitur nomine meo, ſecus eſt: nam hoc caſu amitto vſũfruc.neq; retineo: ſed ſi ego vendidi proprietario vſumfruct. vſq; in quinquenniũ: & ipſe proprietarius alij ſimpliciter vendat: perdo, non vtẽdo vſumfr. quia nõ meo noĩe fruitur emptor.

9† Flo. deeſt, conſtat.

10† aliàs, 17.

¶ *Idem Pomponius.*] Teſtator legauit mihi vſumfruct. fundi: & rogauit me vt Titio reſtituam. quamuis ceſſet Titius petere, non perdit Titius vſumfruc. non vtente me legatario. Viuia.
r *Si fundum.*] fundi vſumfruct. Accur.
s *A me.*] vſufructuario. Accur.
t *Amitti.*] imò ꝯ. vt C.de pſcri. 30. ann.l. malæ q́ eſt ꝯ. Sol. hic alius penſionem ſoluit, & alius tenet: & ego fructuarius poſſidere deſij, tradente proprietario emptori, vt ꝭ. de acq. poſſeſſ.l.3.§ quod ſi ſeruus ſed repeto per condictionem ex lege, ut C.de acq.poſſeſſ l.fi. Azo.
u *Non eſſe.*] forte quia locaui ad tempus vſumfru.quo finito reuerti ad me vſusfruct.debebat: alioquin amiſſionis non uideor pati incommodum. Accur.

a *Locauerit*] etiam suo nomine, vt ꝟ. de acq. possess. l. qui v iuertas § fin. quia frui videor per istum interpretatiue.
b *Suo nomine.*] cum à me non conduxisset.
c *Fruitur*] vere, vel interpretatiue, vt s. proxi. respon.
d *Vsumfructum.*] i. facultatem fructuum percipiendorũ.
e *Amitti.*] sed quid nocet mihi amissio: cũ iam vendideram? Rñd. vendideram ad tpˢ perceptionẽ fructuum, vel vendideram pro 10. singulis annis: sed forte remanet personalis.
f *Idem Pomponius.*] aliàs §. idẽ Pompo. & aliàs l. si legatum. & facit ꝟ. si vsusfruc. peta. l. qui vsumfructum. & s. eod. l. si legatum. Accur.
g *Per te.*] i. tuo nomine, vt tu nõ amittas: an verò per me, & mihi noceam.
h *Allumẽ.*] ex testõ. & dic, id est efficacẽ.
i *Habiturum.*] nec obest tibi ꝙ ego possedi.

1 † Fl. alicui alij.

2 † fine, an loqu Duar.

3 † Aliàs per te.

vsumfructum quis 1 † alij locauerit, a retinetur vsusfructus. Sed si proprietarius eum locasset suo nomine, b dicendum amitti: non enim meo nomine fruitur c colonus. Sed si emptum a me vsumfructum d proprietarius vendidisset, an 2 † amitterẽ vsumfructum, quærendum est. Et puto amitti, e qm & hic non ut à me empto fruitur fundi emptor. ¶ Idem Pomponius f quærit; Si legatũ mihi vsumfructum rogatus sim tibi restituere, an per te g 3 † frui videar, nec amittatur vsusfructus? & ait dubitare se de hac quæstione: sed est verius (quod Marcellus notat) nihil hanc rem fideicommissario nocere: suo enim nomine vtilem actionem h eum habiturũ. i

Caius lib. 7. ad edi. prouin.

LEX XXX.

CAro & corium mortui pecoris in fructu non est: quia mortuo eo extinguitur vsusfructus.

Pomp. li. 3. 4 † ad Q. Mut.

LEX XXXI.

CVm gregis vsusfructus legatus est, & eousque numerus peruenit gregis, ut grex non intelligatur, k perit l vsusfructus.

C*Aro*] CASVS. Si habeo vsumfructum in boue, & moritur bos, ad me non pertinet caro & corium Viuian.

C*Vm gregis.*] CASVS. Si habeo vsumfructum in grege: si perit grex, ita ꝙ nõ remanerent nisi v. oues: perijt vsusfruct. Viuian.

K *Intelligatur.*] Puta ad pauciores quã x. vt inf. de abigeis l. oues. Accursius.

l *Perit.*] aliter si singulorũ esset relictus vsusfructus, vt arg. s. e. l. quid tñ. §. fin. Item aliter in legato proprietatis, vt ꝟ. de leg. j. l. si grege. & Inst. de lega. §. si grex. Item nisi & si domus sit mihi legata, & ad aream peruenerit, nihilominus debetur legatum proprietatis: licet vsusfructus extinguatur, vt argum s de rei vend. l. solum § j. & infra de sol. l. qui res. §. aream. & sup. eod. l. repeti. §. rei mutatione. Accursius.

4 † Aliàs li. 4.

TITVLVS V.

De vsufructu earum rerum quæ vsu consumuntur, vel minuuntur.

Quædam sunt res, in quibus non cadit vsusfructus distinctus à proprietate; quia vsu consumuntur; & ideo tunc nõ interponitur cautio de vtẽdo salua rerum substantia; quia est impossibile, sed de æstimatione restituẽda: & transfertur dominium. h. d. vsque ad §. si pecunia. in l. hoc Senatuscons. B.

DE VSVFRVCTV earum rerum &c.

Id est quasi, vt infra eod. l. ij & Instit. de vsufruct. §. constituitur [illegible] vero [illegible] nullam esse rem, quæ non cadat in vsusf [illegible] legatum, vel stipulationẽ, vt l. vsusfructus. ad leg. Falcid. [illegible] ex S. C. [illegible] cautionis etiam earum abusus [illegible] quarum vsusfruct. constituitur.

m S*Enatus*] cuius nomen non habemus. Accur.
n *Quo*] Author loquitur. Accur.
o *Vsusfructus.*] idest, quasi, vt ꝟ. l. prox. vers. n. esse non potest, naturali, vel simili ratione vt Insti. de vsu. fruc. §. constituitur, & facit inf. ad leg. Fal. vsusfruct.

Vlp. li. 18. aliàs 17. ad Sab.

LEX PRIMA.

SEnatus m censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret, vsusfructus legari possit. Quo n Senatusconsulto inductum videtur, vt & 5 † earum rerum quæ vsu tolluntur uel minuuntur, possit vsusfructus o legari.

Caius lib. 7. ad edi. prouin.

LEX II.

SEd de pecunia recte caueri p oportet his, à quibus eius pecuniæ vsusfructus legatus erit. Quo Senatusconsulto non id effectum est, ut pecuniæ usufructus proprius 6 † esset.

Nota ꝙ id quod negat lex, natura non audet: ad hoc allegatur hęc lex. Bal.

¶ (Nec. n. naturalis q ratio authoritate * Senatusconsulti 7 † mutari potuit) sed remedio introducto cœpit quasi vsusfructus haberi.

Vlpia. li. 18. ad Sabinum.

LEX III.

POstquam 8 † omnium rerũ usufructus legari poterit, r an & nominum? s * Nerua negauit: sed est uerius (quod Proculus & Cassius existimant) posse legari. Idem tamen Nerua ipsi quoque debitori posse 9 † usumfructum legari scribit: & remittendas ei 10 † usuras.

Paulus li. 1. ad Neratiũ.

LEX IIII.

ERgo cautio s etiam ab hoc t exigenda erit.

Vlpia. li. 18. ad Sabinum.

LEX V.

HOc Senatusconsultũ u non solum ad eũ pertinet, qui pecuniæ usumfructum, uel cæterarum x rerum [...]

p S*Ed de pecunia.* Caueri] impropriè, ponitur enim ꝓ satisdatione, vt C. de verb. sign. l. 3. & C. de vsufructu. l. j. & ꝟ. eo. l. tribus.
q *Naturalis.*] vel ciuilis, vt Instit. de vsufru. §. constituitur. & hoc expone, vt ibi. Accursius.

P*Ostquam.*] CASVS. Dictũ est ꝟ. eo. in l. j. ꝙ omnium rerũ põt vsusf legari. sed nunquid & nominũ? vt ecce Titius hẽt debitorẽ: an possit mihi Titius illius nois vsumfru. legare. Et rñ ꝙ sic. & Nerua dicit ꝙ nõ: sed male dixit: imo plus dico quia etiam ipsi debitori potest legare, & vsuras ei remittere: sed satisfare debet ille debitor cui est legatus vsusfructus.
r *Poterit.*] vt & s. de vsufr. l. omnium. Ac.
s E*Rgo cautio*] id est satisdatio. sic C. de procu. l. j.
t *Ab hoc.*] scilicet debitore. Accur.

H*Oc Senatusconsultum.*] CASVS. Si legas mihi usumfructum in aliena pecunia, an ualeat tale legatum, quæritur. & respond. ꝙ sic.
¶ *Si pecunia.*] Titius legauit mihi usũfr. pecuniæ, hæres mihi dedit, oblitus exigere cautionem de restituendo, põt hæres scilicet postea, usufr. durante, petere cautionem per condictionẽ certi. Item finito usufruct. petet ipsam pecuniam condictione certi generali, quæ est si aliquis leget mihi usumfructum pecuniæ siue usum: idẽ est ut debeam satisda re de tanta pecunia restituẽda, si moriar, uel capite minuar: & debeo satisdare de tanta pecunia restituenda: siue iam sit data, siue postea detur: & hoc dicit hic, & infra eod. l. si tibi. Viuianus.

u *Hoc Senatusconsultum.*] quo permittitur constitui quasi vsusfruct. in rebus quæ vsu consumuntur. Accur.
x *Cæterarum.*] quæ vsu consumuntur. Accur.

5 † Fl. eorũ. &c.

6 † Fl. proprius.

* Hãc sententiam late explicat Cicero lib. 2. de legib.
7 † Senatus cõmutari.

8 † Fl. postq. &.

* No ꝙ pater dicitur habere & in nibus filij vsumfr. uel. quia est legitimus administrator, & not. in l. 1. C. de bo. mat. secundum B.
9 † Flo. debitori posse.
10 † aliàs usuras.

Habuit.

a *Habuit.*] in suo dominio.
b *Cautio*] id est non fuit præstita.
c *Posse condici.*] amplius,& rei vend.datur,si non sit præstita cautio in his rebus in quibus uere vsusf. est. ut infra vsufr. quemad. ca. l. § ususfructus nomine. secus in his, quarum dñium fuit translatum, quia hoc agitur, non sic agitur & aliis: Item quod dicit, condictionem dari, hoc est uerum, si in aliquo tempore fuit dominus ille qui uult condicere cautionem, alias non datur ei condictio: sed actione in factum ei consuletur ad ipsam quantitatem, ut infra ad exhib. l. Iulianus. §. si tibi decem, & fortè ad cautionem eadem actio locum habet, ut infra de præscri. uer. l. partis: Item ei quod dico dari condictionem, est contra. infra de leg. 2. l. pe. §. fratre. Solut. hic interest agentis præstari cautionem, ut cuilibet patet, ibi nullum est interesse hæredis, cum ipse sit liberatus se me præstando. Item facit inf. de condict. indeb. sed & si. §. fina. Accur.

1 † Fl. &c.

* Abusus est proprie malus vsum signi ficat: hic tamē pro consumptione vel denominatione rei per vsum facta sumitur. Bar.] & hic adde l. sed si possessore. §. 1. versic. sed si. ff. de iurtrun.

a † Fl. desit, est.

b † Fl. absumptione.

c † Fl. Sed.

5 † Flo. probat.

d *Condici.*] per actionem in factum, aut in certi. ut inf. de præscr. uer. l. partis. quæ est contra. sed solue ut ibi. item certi condictione, ut infra si certum peta. l. si quis certum. & l. certi condictio. in princ.

e *Idem continere.*] nec plus, nec minus: hoc autem facit qualitas ipsius rei, ut infra eod. l. quoniam § 2. Idem in sylua, ut infra de usu & hab. l. diuus. Accur.

f *Si tibi.*] CASVS. Tria dicit. Primum, Titius legauit tibi decem millia in plena proprietate, & mihi usumfruc. eorundem: habeo dimidiū vsusfructu aliam dimidiam cum proprietate. Secundo, idem in fundo. § Si Titius legauit tibi plenam proprietatem fundi, mihi vsumfruct. eiusdem fundi: nam ego dimidium ususfructus habeo, tu aliam dimidiam habes, sed tamē cum proprietate. Tertio modo, testator legauit mihi & Titio vsumfru 10. millium, diuiditur inter vtrosque: & uno nostrum

6 † alias decē millia.

7 † alias decē millia.

8 † Restitui nostra passim in Pandect. Flo. legitur, pro restitutu vs. ehsa sylla ba. Anton. Aug. lib. 2. emend. c. 2.

tum, quas habuit, a legauerit, verū ēt 2 † si fuerint alienæ.

Cautio omissa condicitur per condictionem incerti. Bal.

¶ Si pecuniæ sit vsusfructus legatus, uel aliarum rerum q̃ in abusu* consistunt, nec cautio b interueniat, uidendum est 2 † finito vsufructu, an pecunia, quæ data sit, uel cæteræ res, quæ in consumptione 3 † sunt, condici possint. Et 4 † si quidem adhuc constante usufructu cautionem quis uelit condicere, dici potest commissam cautionem posse c condici incerti condictione; sed finito vsufructu ipsam quantitatem Sabinus putat posse condici. d quam sententiam. & Celsus lib. 18. Digestorum scribit. 5 † quæ mihi non inarguta uidetur.

¶ Quæ in vsufructu pecuniæ diximus, uel cæterarum rerū quæ sunt in abusu, eadē & in vsu dicenda sunt. Nam idem continere e vsum pecuniæ & usumfructum & Iulianus scribit, & Pomponius lib. 8. de stipulationibus.

Legatarius vsusfructus pecuniæ cauet legatario proprietatis eiusdē pecuniæ: & de sua manu habet percipere, sicut in vero vsufructu: & fructuarij debēt cauere sibi adinuicem propter alios super ius accrescendi. Bal.

Iulianus lib. 35. Digestorum.

LEX VI.

Si tibi 10. millia 6 † legata fuerint, f mihi eorundē x. millium vsusfructus, fiēt quidem tua tota x. millia; 7 † sed mihi 5. millia numerari debebunt: ita ut tibi caueam tempore mortis meæ, aut capitis diminutionis restituturum. 8 † Nam & si fundus tibi legatus fuisset, mihi eiusdē fundi ususfructus, haberes tu quidem totius fundi proprietatem; g sed partem h cum vsufructu, partem sine vsufru-

ctu, & non hæredi, sed tibi cauerem boni uiri arbitratu.

¶ Sed & 9 † si duobus eorundem x. millium 10 † ususfructus legatus i fuerit, q nq; millia 11 † accipient: & inuicem k 12 † hæredi satisdabunt.

Caius lib. 7. ad editum Prouinciale.

LEX VII.

Si tibi 13 † vini, olei, frumēti vsusfructus legatus fuerit, 14 † proprietas ad legatarium debet transferri: & ab eo cautio desideranda est, ut qñcunque 15 † is mortuus, aut capite minutus sit, eiusdem qualitatis l res restituatur: aut æstimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauendum est; quod & cōmodius est. Idē, &. de cæteris quoq; reb. quæ vsu cōsumūtur, 16 † intelligem*

Quando plures hæredes sunt grauati in præstando vsumfructum pecuniæ, & etiam cauendo pro legatario, duo versantur in legato, scilicet datio pecuniæ, & factum, id est cautio: & pro legatario debet hæres vnus cauere alteri, & alter alteri, & legatarius etiā cogitur promittere tanquam principalis persona: & si finito vsufructu fideiubens soluat, non repetit, quia ex necessitate fideiussit, & legatū istud quantum ad secundum caput de fideiubēdo, videtur appositum fauore legatarij, non fauore hæredum. Bal.

Pap. lib. 17. 17 † Quæstionū.

LEX VIII.

Tribus m hæredib. n institutis, vsumfructum 15. milium Titio legauit, & duos ex hæredib. iussit pro legatario satisdare. Placebat o utile esse cautionis quoque legatum: p nec refragari Senatusconsulto, 18 † q a cautio q

deficiente redit ad alterum, non ad hæredem: & ideo et nos & hæredem caue nus de restituendo tantum in morte, uel capit. dimin.

f *Legata fuerint.*] in plena proprietate. Accur.

g *Proprietatem.*] vt & supra de usufructu accrescen. l. idem Neratius §. non solum.

h *Sed partem.*] Etiam si testator eius animi fuerit, ut vellet te habere proprietatem nudam, quia interdum plus ualet quod scribitur, quam quod agitur, ut j. de usufru. le. l. si alij.

i *Legatus*] ab hærede.

k *Et inuicem.*] scilicet vnusquisque alteri de tanta pecunia restituenda, si morieris, aut capite minueris, propter ius accrescendi quod est inter eos: & est hic aliud quam in usufructu uero: quia ibi proprietario cauetur, non socio, quia res extat, quam uendicare posset per confessoriam, petendo in ea seruitutem: hic non. Alii exponunt sic: inuicem, idest, vterque simul satisdare hæredi debet. Sed duplex copula, & illius uerbi significatio, scilicet inuicem eis repugnat.

l *Si tibi vini.*] CASVS. Legasti mihi usumfru. in uino frumento, uel oleo: hæres quidem tuus debet in me transferre proprietatem. & ego satisdabo de toto restituendo: uel eius æstimatione. Viuia.

l *Qualitatis.*] s. ita vinum bonū ut tunc est; ut j. si cer. pet. l. cum quid.

m *Tribus*] primo, secundo, & tertio.

n *Hæredibus.*] silicet vnu uquemque eorum apud alterum qui est satisdatione similiter oneratus: & tertio qui non est oneratus. Accur.

o *Placebat.*] rñ. o primæ quæstionis.

p *Legatum.*] quo ex oneratus fuit legatarius.

q *Quia cautio non impediretur.*] sit. n. ab hærede: vult enim Senatusconsul. cautionem quodammodo esse loco nudæ proprietatis penes hæredem, ut supra eo dem, l. 2. in fine, & consensulem.

11 a Institu.

9 † Flo. deest, &.

10 † alias decem millium.

11 † deest, millia.

12 † Fl. & hæredi.

13 † Fl. deest, tibi.

14 † Fl. eius.

15 † Fl. quandoque pro, quandocunque mul tis in locis legitur. An. Au. l. 1. c. 7.

16 † Fl. accipitur.

17 † alias l. 7.

18 † Fl. Senatusconsulto.

Instit. de vsufruct. §. constituitur. Accur.

a *Legatum.*] solut. secundæ quæstionis, & quod subijcit, veluti certi, id est vsusfructus, qui est certus, ut hic. Sed cõtra, infra de verbo oblig. l. vbi autem non §. fundi. Sed hic dr̃ certum quantum ad rem ex qua præstatur: ibi incertũ quantum ad utilitatem. Vnde dic, aliter in legato vsusfructus quantitatis, ut hic: aliter speciei, ut ibi, quæ quidem accipiẽtis non fit. Vel dic, est certum, ut hic dicit, respectu incertioris, ut facti.

non impediretur: & esse alterum legatum, a ueluti certi, alterum incerti. Vsusfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam b ab eo, qui satis accepit a cohærede: incertique c cum eodem agẽdum, si satis non dedisset. Eum uero, qui satis præstitit, ac propter moram cohæredis non satis accepit, neque vsusfructus 1† nomine interim teneri propter senatusconsultum, neque actione incerti, quia cohæredi satisdedit. Illud etiam nobis placet, legatarium cogendum promittere. d Finito autem vsufructu, si cohæredes ex causa fideiussoria conuenirentur, eos mandati e non acturos. f Non enim suscepisse mandatum, g sed uoluntati paruisse h denique cautionis legato liberatos. i De illo nec diu tractandum fuit secundum legatum, id est, cautionis, non hæredum uideri, k sed eius cui pecuniæ vsusfructus relictus est: cuique testator prospicere l 2† voluit, & cuius interesse credidit fideiussores non suo periculo quærere.

Paulus li. 1. ad Neratiũ.

LEX IX.

IN stipulatione de reddendo usufructu pecuniæ, m duo soli casus n interponuntur, mortis, & capitis diminutionis.

b *Petendam.*] s. actione ex testamento. Accur.

c *Incertiq.*] i. actione ex testamento ob satisfactionem, quæ incertum dicitur continere, ob id, quod in facto consistit: nam agitur ad interesse ex eo, quod primo est incertum, certificatur tamen postea, ut inf. de verbo. oblig. l. ubi autem non apparet. §. qui id quod. & l. quoties quis. Azo. & facit j. de act. empt. l. si hæres, in fi.

1† *P. fusser.*

d *Promittere.*] hæredibus scilicet, qui pro se satisdederunt de restituenda pecunia: non autem satisdabit, cum sit pro eo satisdatum. Ita.

e *Mandati.*] contra legatarium. Accur.

f *Non acturos.*] sed an potest agi negotiorum gestorum? videtur, quod sic, quia utiliter gestum esse negocium legatarij. non potest, ut sup. de negotijs gest. l. Pomponius. & l. j. §. si opponatur: immo suũ negotium gessit se liberando, sicut in duobus reis promittendi dicitur, ut infra ad Velle. l. vir vxori, in fin. Respon. hic secus est, quia ibi vterque principalis est debitor: hic vero est unus debitor, alter fideiussor. Vel, quod verius est, non agit actione negotiorum gestorum, quia ex uoluntate defuncti tenebatur satisdare, & per consequentiam soluere, ut infra de condit. indeb. l. in debitum. non ergo se liberauit ab actione ex testamento. licet satisdedit.

2† *alias, prospicere.*

g *Mandatum*] gratis enim fit, quod iure mãdati quis exequitur, ut j. de leg. 3. l. vnam ex familia Titioi, non enim facultas, &c. Accur.

h *Paruisse.*] s. ex necessitate. Accur.

i *Liberatos.*] quasi dicat, non possunt agere propter idem factum, propter quod sunt liberati, hoc tamen fallit, ut infra de solut. l. cum numerationibus. & infra ad leg. Falcid. l. si pupillus. sed illud ideo, quia non potest esse emptio, quin alter alteri obligetur: fideiussio est, etiam si mandatum agitur, arg. pro hoc, infra de donationibus inter uirum & vxorem, l. si uir vxori. Institut. de obligatio. quasi. contract. in fine tituli. & infra mandati.

l. si remunerandi. §. si passus.

k *Videri.*] scilicet contemplatione relictum. Accursius.

l *Prospicere.*] alias prospicere, & alias proficere. & facit infra de leg. 3. l. fideicommissum. §. interdum. Accur.

Vlpianus lib. 79. ad edic.

LEX X.

QVoniam pecuniæ vsus aliter amitti non potest, quam his casibus.

¶ Si vsus tantum pecuniæ legatus sit, (quia in hac specie vsus appellatione, etiam fructum contineri o magis accipiendum est) stipulatio ista erit interponenda. Et quidam aiunt, non ante hanc interponi stipulationem, quam data fuerit pecunia: ego autem puto, siue antea, siue postea p ea pecunia data sit, tenere stipulationem.

Idem lib. 18. ad Sabinum.

LEX XI.

SI lanæ alicui legatus sit vsusfructus, uel odorum, vel aromatum, nullus videtur usufructus in illis iure constitutus, sed ad senatusconsultum erit descendendum, quod de cautione eorum loquitur.

Mar. lib. 3. 3† Instit.

LEX XII.

CVm pecunia erat relicta Titio, ita vt post mortem legatarii ad Mæuium rediret, quamquam adscriptum sit, 4† ut usum eius Titius haberet, proprietatem q tamen ei legatam esse, 5† etiam vsus 6† mentione facta, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem eius, diui Verus & Antoninus rescripserunt.

IN *stipulatione.*] CASVS. Legasti mihi vsumfructum pecuniæ, satisdare debeo in duobus casibus, si moriar, uel capite minuar, alias non teneor satisdare & hoc d. cum princi. l. seq. quæ continuatur cum ista Vlpianus.

m *Pecuniæ.*] alicui priuato relicta, ut hic, & j. usufru. quemad. cau. l. si vsusfructus nomine. § fin. si uero ciuitati relinquatur, tunc, vnus interponitur, s. quasi mortis, ut j. quibus mod. usufr. amit. l. si usufructus ciuitati nam non utendo, scilicet pecunia, nullus amittit, etiam priuatus, quia hẽt, quod est relictum, ut C. de præscri. 30. ann. l. . . . le. Accur.

n *Casus.*] nisi testator ad tempus legasset, uel ad tempus esset constitutus, ut j. famil. erciscun. & ponto §. . . .

o QVoniam contineri.] Idem est in leg. . . . usufr. sylua, ut inf. de vsu, & habita. l. diuus Acc.

3† *alias ff.*

p *Siue postea.*] quod est generale in omni fideiussore, ut Insti. de fideiuss. §. fideiussor. Accur.

SI *lana.*] CASVS. Relictus est mihi vsusfructus lanæ vel aliorum quæ vsu cõsumuntur, licet uideatur vsusfr. relictus, tñ satisdare debeo, cum talia usu consumantur. Viuianus.

4† *In quibusdam exẽ. legitur, quamquam non adscriptum sit, ut vsum eius Titius haberet, proprietatem ei legatum esse usũfructum, quia restituenda erat pecunia. &c.*

5† *Flo. deest, esse.*

6† *Flor. & vsus mentionem factam.*

CVm *pecunia.*] CASVS. Testator legauit Titio decem his uerbis, Titio decem do, lego, uel relinquo, ut post mortem Titij dentur Mæuio: quæritur, an dominium, uel proprietas dictorum decem sit Titii? Dicit, quod sic, cum debeat Mæuio dari post mortem Titii, & ita ad hæredem nunquam debet redire.

q *Proprietatem.*] appellatione ergo vsusfructus continetur hic proprietas, ut & supra de usufruct. l. Proculus. Sed contra, j. de serui. rustic. præd. l. qui duo. ubi dicitur quod si decem pedes, iuxta aquam excepit venditor, quod seruitutem, non proprietatem excepisse videtur. Solu. ex eo, quod vsum aquæ tantum exceperat, idem videtur de eo, quod circa aquam excepit, cum ex utriusque scripturis aliquid inducitur, ut j. de t. . . . stam. heredes §. sed si notam. & C. famil. ercisc. l. quoties. Item argumen. contra huic l. in eo, quod proprietas continetur appellatione vsusfruct. ut infra de vsu, & habitat. l. si habitatio §. sed si sic relictus, sed natura rei hoc facit.

SI VSVSFRVCTVS PETATVR, ETC.

a *Petatur*] per confeſſoriam.

b *Negetur.*] alias allegetur,& alias negetur.] Hoc tit. de vſufructu duæ proponuntur actiones, confeſſoria, quæ ei competit qui ſibi vſumfructum adſerit, & ɔ̃ria negatiua,quæ dño qui negat rem ſuam alij per uſumf. ſeruire. De proprietate nulla eſt prodita ɔ̃ria actio negatoria, vtraque eſt in rem actio, ſed confeſſoria ſola, uſusfructus uendicatio.Cuiac.

1† F. petitur.

TITVLVS VI.

Si vſusfructus petatur, a 1† vel ad alium pertinere negetur. b

Fructuarius agit confeſſoria pro ſeruitute acceſſoria, ſed pro ipſo uſuf. per quod indirecte conſequetur quod mero iure directe conſequi non poteſt. Bal.

Vlpian. lib. 18. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

SI fundo fructuario ſeruitus debeatur, Marcellus li.8 apud Iulianum 2† ſententiam Labeonis & Neruæ probat, exiſtimantium, ſeruitutem quidem eum vendicare non poſſe: c verum vſum fructum uendicaturum; d ac per hoc uicinum, ſi non patiatur eum ire 3† agere, teneri ei, quaſi non patiatur uti frui.

Quoties diſpoſitioni apponitur aliquid, quod eſt contra naturam rei ſuper qua diſponitur, non ualet diſpoſitio. Bar.

¶ Vſusfructus legatus adminiculis eget, ſine quibus uti frui quis non poteſt. Et ideo ſi uſusfructus legetur, neneſſe eſt tamen, vt ſequatur eum aditus: e uſque adeo, ut ſi quis uſumfructum loci legetita, ne hæres cogatur viam f præſtare, inutiliter hoc adiectum g eſſe 4† uideatur.

¶ Item ſi uſufructu legato iter ademptum ſit, inutilis h eſt ademptio, qua iter 5† ſemper ſequitur uſumfructũ. Sed ſi uſusfructus legatus ſit, ad quem aditus non eſt, i niſi 6† per hæreditarium fundũ, ex teſtamento utique agendo fructuarius conſequetur, ut cum aditu k ſibi præſtetur vſusfructus.l Vtrum m autem aditus tantum & iter, an uero & uia debeatur fructuario, legato ei uſufructu, Pomponius lib. 5 dubitat: & recte putat, prout uſusfructus perceptio deſiderat, hoc ei præſtandum. n Sed an & alias utilitates o & ſeruitutes ei hæres præſtare debeat, puta luminum & aquarum: an uero non? Et puto eas ſolas præſtare compellendum, ſine quib. omnino uti non poteſt: p ſed ſi cum aliquo incõmodo utatur, non eſſe præſtandas. q

Vbi petitur vſusfructus contra hæredem, iudex debet condemnare hæredem ad intereſſe deteriorationis. Bal.

Pompon. li. 5 ad Sabinum.

LEX II.

SI ab hærede ex teſtamento fundi vſusfructus petitus ſit, qui arbores deieciſſet, aut ædificium demolitus eſſet, aut aliquo modo deteriorem uſumfructum feciſſet, aut ſeruitutes r imponendo, aut vicinorum prædia liberando, ad iudicis religionem pertinet, ut inſpiciatur 7† qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit, ut uſufructuario

SI fundo] CASVS. Si fundo in quo habeo vſumfru. debetur ſeruitus, non poſſum illam ſeruitutem vendicare, ſed petam vſum, & per hoc ſeruit. facit.inf.eo.uti.frui.

¶ *Vſusfruc.*] Legati tibi uſumf. habebis illud quo ego utebar.

¶ *Item.*] Licet teſtator dicat cum legat ſerui.ut hæres iter nõ præſtet: nihilominus præſtare tenetur. Itẽ, ſi teſtator adimat iter, inutilis eſt ademptio. Item, hæres tenetur emere uiam, ut fructuarius hẽat viã, ſi alias præſtare non põt. Item, hæres dẽt præſtare omnem ſeruit. ad uſumfru. percipiendum, & debet ẽt præſtare ea ſine quib. fructuarius non poteſt uti. Viuianus.

2† In anti. ſ. ad Iul. ta cũ il le contrariorũ ſcriberet. & l. 2. inf. de no. op. nun. & l. 1. inf. de re miſ.

3† Fl. ire & agere.

c *Non poſſe.*] quia ſoli domino datur confeſſoria pro ſeruitute reali uendicanda, ut infra ſi ſer. ven ſi.l 2. §. hoc autem. Sed ɔ̃ ȷ̃. de remiſ.l. j.§ idem Iulian Sol. directa actione non poteſt, ut hic: ſed utili confeſſoria ſic, ut ibi. uel hic directo non poteſt: ſed p̃ conſequens ſic, puta petendo uſumf. vt hic ſubijcit: & ſic ibi intelligitur. & facit quod dicitur inf. de ope. noui nunc. l. in prouinciali §. pen. in ſi. No ergo, quod principaliter prohibetur per conſequens admittitur.

4† Flo. deeſt, eſſe.

d *Vendicaturum.*] per confeſſoriam competentem pro ſeruitute perſonali, ſi non poſſideat, alias uti poſſi. quaſi nõ poſſit frui, ut no. no. ȷ̃. §. j.

e *Aditus.*] quia ſine aditu nullus eſt uſusfru. ut ȷ̃. de ſeru. urb præd. l binas ædes. l. ne.

f *Viam*] i. aditum per alium fundum hæreditarium.

g *Hoc adiectum.*] inutilis adiectio uitiatur, & non uitiat, ut ȷ̃. de uſu & habit. l. per ſeruum. §. j. in ſi. & ȷ̃. de liber. & poſthum. l. ſi ita. § j. Accur.

h *Inutilis eſt.*] ut arg. ȷ̃. de adi. leg. l. j.

i *Non eſt.*] id eſt non poſſet iri.

k *Aditu.*] ſ. quem emit hæres, ut d. l. ſeruũ filij. §. ſi.

l *Vſusfructus.*] ut & ȷ̃. de vſufruct. lega. l. damnas. §. qui duos. & de leg. j. l. ſeruum filij § ſi. & arg. ȷ̃. de iuriſd. om. iud. l. 2. & ȷ̃. de uſu & hab. l. diuus. j. rñ. ſic ergo in hoc & præmiſſis caſibus uendicabit fructuarius, vſumfruct. itineris uel actus: & ſic ſeruitutem ſeruitutis, quod eſt contra l. ut infra de vſufruct. lega. l j. Sed certe non puto, quod ideo quod impeditur agere, uel ire in ſuperioribus caſib. quando eſt in poſſeſſione uſusfru. petat uſumfr. ſed loquitur cum fructuarius non poſſidebat vſumfructum fundi: tunc ergo vendicabit uſumfructum cum dictis vtilitatib. non ut pro ſeruitutib. ſeruitutis, ſed quaſi ſit pars ipſius vſusfruct. Sed quid ſi alius poſſidet vſumfructum, & alius debet ſeruitutem, & ſic impediatur ire, quando eſt in quaſi poſſeſſione? propon at vtile interdictum quaſi uti poſſidetis, quaſi prohibeatur uti frui, ut & inf. ſi ſer. ven. l. 2 § pen. ſed certe poſſidenti datur, ut ȷ̃. eod. l. pen. §. ult. & ideo dic, ut ſupra in prin. l. in gl. quia ſoli.

5† Flo. deeſt, iter.

6† Flo. deeſt, niſi recte. Du.

m *Vtrum.*] alias hic incipit lex, & alias non.

n *Præſtandum*] vt utilitatem & partem vſusfructus ut ſubijcit.

o Vtilitates.] quando antea ſeruitus fundo non debebatur: quo caſu loquitur principium huius l.

p Non poteſt.] ſine magno incommodo. Accur.

q Præſtandas.] ut & ſupra de uſufr. ſtu. l. ſi is qui binas. argu. eſt ȷ̃. de contrahenda emp. l. in venditionibus § fin. & l. ſequen. Accur.

SI ab hærede.] CASVS. Teſta. legauit mihi vſumfructũ in prędio hęredis, hic hæres antequam tradat mihi rẽ, arbores, aut domos ſubuertit: quæritur, nunquid teneatur mihi ad intereſſe? Et reſpon. quod ſic. Viuianus.

7† alias inſpiciatur.

r *Seruitutes*] ſed uidetur ꝙ non poſſit proprietarius ſeruitutem imponere, ut ȷ̃. de uſufr. ſed & ſi quid. §. ſed nec. quæ eſt ɔ̃ Solu. hic impoſuit ſeruitutem eo tempore quo nondum ceſſerat dies vſusfr. quia relictus erat ſub conditio. vel in diem: hoc non ualet, ut ȷ̃. quemad. ſerui. amit. l. is cui. §. ſi. & ȷ̃. de cond. & dem. l. ſi fundus a teſtatore. Dic ergo melius, hoc prędium erat hæredis, non defuncti. Vel ibi iam conſtituto uſumfr. hic non.

hoc, quod interest, ab eo ser uetur. a

Ius minus validum nõ durat maiori tempore quam ius magis validũ, hoc dicit. Vel sic, Ius utile non est maioris rationis quam ius directum. Bart.

Iulian. lib 35. 1† Digest.

LEX III.

QVi usumfructum * traditum b sibi ex causa fideicommissi desiit in usu habere tanto tempore, quanto, si legitime ejus factus esset, amissurus eum fuerit: actionem ad restituendum eum c habere non debet: est enim absurdum, plus iuris habere eos 2† qui possessionem duntaxat d vsusfructus, non etiã dominium, adepti sunt.

Idem lib 35. Digestorũ.

LEX IV.

FVndus detracto usufructu legatus est Titio, & eiusdem fundi usufructus Sempronio, sub conditione: dixi, interim cum proprietate usumfructum esse: e licet placeat, f cum detracto usufructu fundus legatur, apud hæredem usumfructum esse: quia cum paterfamilias detracto usufructo fundum legat, & alii usumfructum sub conditione, non hoc agit, g ut apud hæredem usufructus remaneat.

Confessoria datur fructuario: nec potest proprietarius ex persona fructuarij agere contra tertium confessoria, quia qs debet intentare ius suum, non ius tertij, sed negatoria competit domino, & sic nec possessor, nec petitor habet ius in re, prævalet tamen possessor, propter modum possessionis. hoc dicit vsque ad §. vtrũ autem. Bal.

Vlpia. lib. 17 ad edictum. 3†

LEX V.

VTi frui * ius sibi esse i solus potest intendere, h qui habet usumfructum: dominus autem fundi non potest: i quia qui habet proprietatem, utendi fruendi ius separatum k non habet: nec enim potest ei suus fundus seruire: l de suo enim, non de alieno iure quemquam 4† agere oportet. m Quamquã enim actio negatoria 5† domino competat aduersus fructuarium, magis tamen de suo iure agere uidetur, quam de alieno, cum inuito se negat n ius esse utendi fruendi fructuario, uel ius sibi esse prohibendi. Quod si forte qui agit, o dominus proprietatis non sit quamuis fructuarius p ius utendi 6† non habet, uincet tamen iure, quo possessores potiores q sunt, licet nullum ius habeat. 7†

Iura realia possunt intentari contra quemlibet, non solum contra eum a quo quis habet causam, hoc dicit, & ad hoc semper allegatur. Bart.

¶ Vtrum autem aduersus dominum duntaxat in rem actio usufructuario competat, an etiam aduersus quemuis possessorem? Quintus Mutius 8† & Iulianus lib. 7. 9† Digestorum scribunt, hãc actionem aduersus quemuis possessorem ei competere, r nam & si fundo fructuario seruitus debeatur, fructuarius non seruitutem, s sed usumfructum uendicare debet aduersus alterius 10† uicini fundi dominum.

¶ Si partis fundi usufructus 11† constituatur, potest de eo in rem agi; siue uendicet t quis usumfructum, siue alii neget.

¶ In his autem actionibus, quæ de usufructu aguntur, etiam fructus u uenire plusquam manifestum est.

a Seruetur.] ut s. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. repeti §. fi. & l. seq. Accur.

QVi vsufructu] CASVS. Si leget mihi testator vsusfr. siue alii, & eidem fideicommisit mihi restituere usumfruct. Primo casu de iure ciuili. Secundo de iure prætorio, quo inducuntur fideicommissa, & in utroque casu perdo, non utendo si non utar. Viu.

b Traditum] a legatario cui fuerat vsusfructus legatus, ideoque non potuit facere fructuarium.

c Eum.] vt sibi fideicõmissario restituat.

d Duntaxat.] quã solũ hñt iure ciuili inspecto: sed de iure prætorio & proprietatem hñt cum vsufructu. vt s. qui. mo. vsufru. amitt. l. j §. j & l. si legatum. & l. Pomponius. §. fin Et est ratio similis ei quæ est hic, & j. de cap. & postli. reuer. l. in bello §. si quis seruum in fin §. vbi dominus factus plus iuris debet habere quam non dominus.

FVndus] CASVS. Testator legauit mihi nudam proprietatem fundi, & sic deduxit vsumfruct. alij vsumfruc. sub conditione, si nauis ex Asia venerit, legauit, quæritur cuius interim sit vsusfruct. dum pendet conditio: an hæredis, an proprietarij? Respond. quod est proprietatij. & est ratio: quia qđ deduxit testator vsumfru. pro fructuario, videt non deduxisse pro hærede vsumfruct. interim. Viuianus.

e Esse.] & ita apud Titium, non apud heredem, ut argu s. de vsufru. l. si Titio fructus. j. respon. Acc.

f Placeat.] s. alias. Accur.

g Non hoc agit.] s. in mente. Sed hęc vř mala ratio, ut arg. s. j. de sta. li. l. qui pecuniam, vbi dicit quod dare iussus videtur hæredi iussus. Sed hic quasi certum est ad hæredem non peruenturum, ut arg. infra.

h VTi frui.] de condi indeb. l. Iulianus.

Vti. frui. Intendere] scilicet per confessoriam.

i Non potest.] scilicet intendere confessoriã: licet ipse petat vsumfructum causalem.

K Separatum] s. quod dicitur seruitus, & dicitur formalis.

l Seruire] idest seruitutem debere, ut inf. de in. dotium. l. cum in fundo in princ. & infra de seruit. rusticorum prædiorum. l. in re communi. hoc tamen quandoq; fallit, ut infra de seruit. rusticorum prædiorum. l. tria.

m Oportet.] nisi haberet mandatum, ut s. de neg. gest. l. si pupilli. §. fina.

n Negat.] idest negando dicit: simile neg. inf. de in diem addi. l. vbi: quandoque ponitur, negat, pro dicit, ut in Auth. de trien. & sem. §. illud. co l. j.

o Qui agit.] negatoria.

p Fructuarius.] quondam, uel qui putatur. Ioan.

q Potiores.] scilicet petitore non implente suam intentionem, etiam si ipse fructuarius qui est in possessione, nihil probet, ut Co. de eden. l. qui accusare & C. de rei vẽ. l. res alienas & Insti. de interd. §. commodum. Cęterum si is qui intendit negatoriam probet se dominum, denegabitur facultas fruendi fructuario: nisi de suo iure probet: quia præsumitur res libera, nisi cõ probetur, ut C. de ser. et a. l. altius & C. de pignorat. act. l. nec creditoris. §. vt autem. Si autem non possidet fructuarius semper, idest siue aduersarius probet se dominum, siue non: semper imponitur ei necessitas probandi.

r Competere.] ideoque dicitur in rem. Io.

s Seruitutem] scilicet directo. & dic ut j. eodem l. j. Azo. Seruitute tamen utetur, ut j. si ser. vend. l. 2. §. 2. Sed arg contra. j. de seru. l. ei qui. Sed ibi nihil dicit de fructuario, licet de similibus dicat. Et est ratio: quia hic esset seruitus seruitutis.

t Vendicet.] per confessoriam, alij per negatoriam.

u Etiam fructus.] vt & j. prox. § fi.

1† Alias, 7.

* ad intellectum huius l. ui Corras. in l naturaliter. §. nihil cõe, nume. 19. de acq. poss.

2† Flor. eius.

3† alias l. 18. ad Sabi.

* Vi Theoph. de act. & Harmenop. ti. ubi nunc locũ interpretatur.

4† Flo. quemque.

5† Fl. negatiua.

6† Alias, utendi fruendi.

7† Flor habeunt, & rectius Duar.

8† Flo. deest, Quin. Mucius.

9† alias li 6.

10† Fl. deest, alterius.

11† alias, vsusfructuary.

Finitus

a *Finitus vsusfructus.*] capitis diminutione.
b *Praeteritorum.*] vt & ff. de rei ven. l. fructus. in fi. & l. seq. & ff. de vsufru. qui vsumfructum. in fi & l. quaesitum. & l. defuncta.

F *Ructuario.*] CASVS. Principium l. planum est. ¶ *Sed & si.*] Egi contra Titium confessoria, q se liti obtulit, cum Maeuius possideat: & sic lite pendente amisi vsumfr. non vtendo: quaeritur quid restituitur? Et respon. vsusfr. mihi de nouo constituendus est per dolosum, qui se liti obtulit. Item de cautione debet mihi promittere: potest enim esse q Maeuius qui praescripsit, obligauit alicui, qui auocabit à me rem per hypothecariam: & sic non permittet me frui, & sic qui se liti obtulit, cauet de euictione, & ita de nouo constituitur vsusfructus.

2† Fl. dandi Pomp lib. 40. scribit.

¶ *Sicut*] Idem dicit quod sup. proxi quia si fructuarius rem in qua habet vsumfr. amittat: & aliquis eã possidebat: potest agere confessoria, non vt res sibi à fru. tradatur, sed vt securius vti possit. Idem si dominus proprieta. possidet, & aget fructuarius. Viu.

3† Fl. of. 5.

c *Fructuario.*] aliàs incipit §. & aliàs lex.
d *Renouare.*] quis non dubitet? Respon. dolosus quidem sine dubio tenetur de dolo, in quo venit vt constituat vsumfr. aliàs iuratur in litem, vt l. arbitrio. ff. de dolo. sed liberatus tenetur in subsidium, vt sup. de dolo. l. pe. & de eo per quem factu. l. fi. in prin.

3 al. aliàs, vsufructuario.

e *Aut fundum*] in quibus est constitutus vsusfructus.
f *Is q.*] scilicet vsufructuarius. Accur.
g *Iure.*] vt quia praescripsit possessor, & sic potuit obligare, vt sup. de rei ven. l. post acceptum.

Si lite pendente moritur fructuarius, pro futuro tẽpore nulla sit condemnatio. h. d. vel sic: Extra litem contestatam non absorbet defensionem superuenientem. Baldus.

¶ Si post litem de vsufructu contestatã fuerit finitus vsusfructus, a an vlterius fructus deberi desinant? Et puto desinere: nam & si mortuus fuerit fructuarius, haeredi eius actionem praeteritorum b duntaxat fructuum dandam. 1 †

Pomponius li. 40. scribit.

LEX VI.

F Ructuario, c 2 † qui vicit, omnis causa restituenda est: & ideo si serui fuerit vsusfructus legatus, quicquid ex re fructuari, vel ex operis suis consecutus est possessor, debebit restituere.

¶ Sed & si forte tempore vsusfructus amissus est, alio quidem possidente, alio autem liti se offerente, non sufficit eũ vsumfructum iterum renouare: d verum cauere quoq; eum de euictione vsusfructus 3 † oportet. Quid enim si seruum aut fundum e is qui possidebat, pignori dedit: isque f ab eo qui pignori accepit, iure g vti prohibetur? Debebit itaque habere cautum.

In confessoria & negatoria quando intentatur à non possidente, veniũt fructus: sed imponitur silentium victo. Baldus.

¶ Sicut fructuario in rem confessoria h 14† agenti fructus praestandi sunt; ita & proprietatis domino, si negatoria actione vtatur: i sed in omnibus k ita demum, si non sit possessor qui agat: nam & possessori competũt: quod si possident, nihil fructuum nomine consequentur. l Quod ergo 5 † officiũ iudicis erit, m quam hoc, vt securus consequatur fructuarius fruendi licentiam: & proprietatis dominus non inquietetur? n

Paulus li. 21. ad edictum.

LEX VII.

Q Vi de vsufructu iudicium accepit, si desierit possidere sine dolo malo, 6† absoluetur. o quod si liti se obtulit, & quasi possessor actionem de vsufructu accepit, damnabitur.

h *Confessoria agenti.*] scilicet directa: item Publiciana, quando à non domino vsusfru. est constitutus, vt supra de Public. l. si ego. § 1. hoc tamen ita si satisdedit: aliàs non facit fructus suos, vt arg. infra de vsufru. leg. l. vxori vsusfructu.
i *Vtatur.*] vt infra de ser. l. loci corpus, § in confessoria.
k *Sed in omnibus*] id est in praedictis duobus.
l *Consequentur.*] quia perceperunt ipsi, vel potuerunt percipere, vt supra de rei ven. l. Iulianus. § pen. patet ergo ex praedictis has actiones etiam possidenti dari: vt Instit. de act. § aeque. & infra si ser. ven. l. & si forte. §. sciendum. licet P. in negatoria dixerit contra.
m *Erit.*] aliud scilicet hoc casu, cum actor possidet, quam hoc, &c.

n *Inquietetur.*] quasi dicat nullum, imo & aliud esse videtur, vt praeteritos fructus faciat restitui, vt supra l. proxi. §. fi. Accur.

Q *Vi de vsufructu.*] CASVS. Si conueni te pro vsufructu, & tu sine dolo desijsti possidere, absolueris. Secundo dicit, quod si rem in qua habeo vsum fructum, possideas, & alius offerat se defensurũ, dicens se eam possidere, & non possidet, cõdemnatur. Viuianus.

4† Fl. confessoriam.

o *Absoluetur.*] vt & supra de rei vend. l. si autem. § j.
p *Damnabitur.*] vt supra de rei vend. l. si autem, primo respon.

TITVLVS VII.

De operis seruorum.

Paulus libro 21. aliàs 2. ad edictum.

LEX PRIMA.

O Pera in actu consistit: q nec ante in rerum natura r est, quàm si is 7† dies venit, f 8† quo praestanda est: quemadmodum cum stipulamur quod ex Arescusa 9 † natum erit. t

DE OPERIS seruorum.

¶ *Forte idem in operis cuiuslibet animalis, vt infra vsusfructu. quemadmodũ caueat. l. huic in fine*] *Vsumfructum imitantur operae seruorum, & ab eo quoque absunt, distantque plurimum: nec tantum amittuntur quibus modis vsusfructus amitti solet, capitis diminutione, non vtendo, morte, & amittuntur vsucapione serui quia tamen vsusfru non amittitur; & individua sunt, & vsusfructus dividuus, & cedunt ex die petitionis, non vt vsusfructus ex die adita haereditatis. non igitur per omnia vsumfructum imitantur, idemque dici de operis quorumcunque animalium quid veta, veluti vecturis iumentorum. Cuiac.*

5† In nummulis exe sic legitur. Quid ergo officium iudicis erit: ĩnẽ per q. securus fructuarius cõsequat fruẽdi licẽtiã, proprietatis dominus inquietetur.

6† Fl. dolo malo.

O *Pera.*] CASVS. Aliquis legauit mihi operas serui, licet mihi ius ipsarum operarum sit factũ, tamen istud legatum incipit deberi die adueniente, vel cum indictae fuerint à me. Et sunt quando in libero vt operetur: sicut cum aliquis promittit mihi partum futurum Arescusae: quia prius non debetur quàm dies venerit. Viuia.

7† Fl. docet in
8† Cõtra inf. de oper. l be. l. cũ patronus.
9† Fl. Arethusa.

q *Consistit.*] est enim diurnum officium, vt infra de oper. libert. l. 1.
r *In rerum natura.*] obligatio operarum, vel opera ipsa.
f *Venit.*] quia venit cum est indicta opera incerta, sed si certa, tunc cum potuit praestari, & non est praestita, vt hic, & ff. de oper. libe. l. quoties. & ff. de vsufr. leg. l. operae q est post aditam haereditatem, non prius, vt infra quando dies leg. ced. l. 2. in fi. Accur.
t *Natum erit.*] nam & hic expectatur natiuitas, vt infra de verb. obl. l. inter stipulantem. § sacram, & l. interdum, & infra de condi. & demonst. l. 1. in fi. Accur.

Ulpianus libro 17. 1 † *ad Sabinum.*

LEX II.

OPeræ serui legatæ, capitis diminutione a 2 † non amittuntur.

Caius libro 7. ad edictum Prouinciale.

LEX III.

IN hominis vsufructu b operæ sunt: & ob operas mercedes. c

Idem lib. 2. 3 † *de liberali causa edicti vrbanici.*

LEX IIII.

FRuctus hominis in operis d consistit: 4 † & retro in fructu hominis operæ sunt. Et vt in cæteris rebus fructus, e deductis necessarijs impensis, intelligitur, f ita, & in operis seruorum.

Terentius Clemens li. 18. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX V.

OPeris serui legatis, 5 † vsum g datum intelligi, & ego didici, & Iulianus existimat.

O *Pera serui*]CASVS. Legasti mihi operas serui, quod si capite minuar, non tamen perdo vsumfru. illarum operarum. Viuianus.

a *Diminutione.*[minima: nam, nec non vtendo, nec morte licet vsucapione proprietatis sic, quod est mirabile: nam secus in vsufr. vt j. de vsufr. leg. l. 2. & s. de vsufru. locum. § proprietarius. Nec ob j. vsufruc. quemadm. caue. l. idem est. vbi dicitur, quod morte extinguitur: quia ad cætera legata, de quib. erat ibi facta mentio, refertur, non ad legatum operæ. Itẽ nec obst. Instit. de acqui. per arrog. §. j. vbi opera perijt capi. dimin. quia ibi de operis libertorũ quæ ius in personam non tribuunt, cum sit liber: hic in seruorum, quæ ius tribuunt: & cum non sit personale, non perit (ut dixi) nisi magna, vel media capi. diminu. quia omnia iura publicantur. Accursius.

1 † *aliàs, li. 18*

2 † *Fl. minutione.*

3 † *aliàs, lib. 6*

I *N hominis.*] CASVS. Aliquando legat mihi aliquis vsumfruc. & aliquando operas serui. In hoc secundo casu locabo operas, & habebo inde mercedem ex operis illius serui, & iste seruus operabitur mihi, & habebo eius operas: & hoc dicit hæc lex. Viuianus

4 † *Fl. cõsistit.*

b *Vsufructu.*] id est commoditate, nam non vsusfructus, sed opera serui fui legaui, quæ differt ab vsufructu, vt supra l. proxi. & sic facit ad titu. & probatur infra l. proxi. vel expone hanc vt illam. Acc.

5 † *Cautum in l. 1. inf. ad l. Falc. aut sine legendum esse vsumfruct.*

c *Mercedes.*] locabit igitur operas serui ille cui legata opera est, vt infra de vsufruc leg. l. 2. Accur.

F *Ructus hominis*]CASVS. Si habeo in seruo vsum operarum, videor pretium lucrari, quod sumptibus deductis restat. Viuia.

d *In operis*]vnitatem quandam voluit notare inter vsumfructum, & operas. vt enim illud dicitur: ego sum in patre, & pater in me est: ita hic in fructu sunt operæ, & in operis est vsusfructus: non est hæc tamen vt illa omnimoda similitudo vt patet ex differentijs multis notatis sup. eod. l. operæ. Accur.

e *Fructus*]. q. d. siue legetur opera in homine, habebit legatarius fructum hominis: & econtra si legetur vsusfrui. in homine, habebit operas. Accur.

f *Intelligitur.*] hoc non ideo dicit vt debeant expensæ restitui illi qui habet operas; vt j. cõmo. in rebus. § po. sunt. sed propter vltimum annum in quo legatum operæ finitur: nam pro quota anni non durauit opera, reddidit æstimationem retentis sumptibus: sicut in dotali prædio. vt infra solu. mat. l. fructus vel lege plane vt sonat, vt j. solu. matr. l. vltim prin. & in fine.

O *Peris*] CASVS. Legasti mihi operas in seruo; videris mihi legasse omne ius quod ex eo percipi potest. Viuianus.

g *Vsum*]. & plus: nam non proprie possunt operæ dici vsus, vel vsusfructus, vt inf. ad leg. Fal. l. j. §. si operis. quod & probari potest per multa dissimilia, quæ not sup. eod. l. operæ.

Paulus 6 † *libro 21. ad edictum.*

LEX VI.

CVm de operis serui artificis agitur, pro modo h restituendæ sunt: i sed mediastini, 7 † secundum ministerium, & ita Mela scribit.

¶ Si minor annis quinque, vel debilis seruus sit, vel quis alius, cuius nulla opera esse apud dominum k potuit, nulla æstimatio fiet. Item voluptatis, vel affectionis æstimatio non habebitur: l veluti si dilexerit eum dominus, aut in delicijs habuerit. Cæterum deductis m necessarijs impensis fiet æstimatio.

TITVLVS VIII.

De vsu, & habitatione.

Caius libro 7. ad edictum Prouinciale.

LEX PRIMA.

NVnc videndum de vsu, & habitatione. n Constitu- 8 † enim & nudus vsus, o idest sine fructu: qui & ipse eisdem modis cõstitui solet, quibus & vsusfructus. p

C *Vm de operis serui.*]CASVS. Titius legauit mihi operas serui: postea egi confessoria, vel actione ex testamento: aduersarius fuit in mora, tenetur mihi ad operas serui, quas amisi. sed æstimationem earum: aliter melioris serui, & deterioris æstimatur opera. Item, si talis est seruus, vt eius opera sit nulla, nulla sit æstimatio: & si alicuius vtilitatis est seruus, non plus æstimatur quam dominus eum seruũ in affectione habuerit. Vlterius dicit, quod dominus deducit sumptus quos fecit in seruum. Viuia.

6 † *Fl. Vlp. lib. 55. ad edic. aliàs, Papi. lib. 15. ad edic.*

h *Pro modo.*] cõgruo arbitrio boni viri.

7 † *Mediastinus quale genus mãcipiorũ, Bu. explicat i e. 2 nam. cau. sup de quo Columella libro 1. c. 9.*

i *Restituendæ sunt.*] scilicet et operæ, id est earum æstimatio: ipsæ n. eadem fieri nõ psũt, vt inf. de condi. indebi. l. si non sortem. § libertus.

k *Apud dominum.*] serui possidẽtem seruum: & facit sup. de rei vend. l. cæteri. A.

l *Non habetur.*] vt rõne affectionis possessoris condemnetur in plus, licet rõne affectionis actoris quãque reus condemnetur, vt j. de tu. & ra. distr. l. 1. & infra man da. l. cum seruus extero. & de ser. expor. l. seruus ea. lo.

8 † *Fl. cõstitui-tur etiam nudus vsus.*

m *Deductis*] factis ab operario in eius alimentis, non ratione temporis quo vsus est opera, sed vltimi anni quo debet ad proprietarium peruenire, vt dixi s. eo. l. fructus, vel planè, vt in prin. huius l. dixi. Accur.

DE VSV, ET HABITATIONE.

Exposita est vna seruitus personarum vsusfructus, hoc titulo explicatur altera vsus, hac indiuidua, illa diuidua, & vt late in hunc tit. explicat Cuiac.

n NVnc videndum. Et habitatione.]Est autem habitatio ius habitandi in aliena domo, quod non est vsus, vel vsusfructus, vt Institu. eo. §. si cui.

o *Et nudus vsus.*] idest non solum vsusfructus. Sed quid est vsus nudus? Resp. nudus dicitur in respectu, quia est sine fructu, & põt ita definiri Vsus est ius vtendi reb. alienis salua rerum substantia: fruendi enim in definitione vsus non ponitur, vt infra l. proxi. 2. respon. licet in vsufructu ponatur, vt s. de vsufruc. l. 1. Ex qua definitione patet, quod usus non potest esse proprie in rebus quæ solo vsu consumuntur: sicut nec vsusfr. cum in eis non possit esse salua substantia: licet uideatur s. de vsuf. ea. re. quæ vsu consu. l. j. & 2. ait. n. vsu consumuntur. unde uidetur quod usus sit in eis: sed certè ibi nõ loquitur de vsu qui est seruitus. Azo.

p *Et vsusfru.*]ut Insti. eo. in prin. sed fallit in casu, ut infra eod. l. usus pars. Accur.

Cui vsus

Vlpianus lib. 18. al. as 17. ad Sabinum.

LEX II.

Cui vsus relictus est, uti pōt: frui verò a 1 † non pōt, & de singulis a videndū est. Domus usus est relictus, aut marito, aut mulieri. si maritus pt illic habitare non solus b 2 † ipse, verum cum familia quoque sua. An & cum libertis, fuit quæstionis: & Celsus scripsit ēē 3 † cum libertis posse hospitem quoque recipere; nam ita lib. 7. 4 † Digest. scripsit: quam sniam & Tubero probat. Sed an * & 5 † inquilinum recipere possit, apud Labeonem memini tractatum esse 6 † libris Posteriorum. Et ait Labeo, eum qui ipse habitat, inquilinum posse recipere: item 7 † & hospites, & libertos c suos.

Paulus lib. 3. ad Sabinū.

LEX III.

Sed 8 † & clientes.

Vlp. lib. 18. ad Sabinum.

LEX IIII.

Caeterum sine eo, ne hos quidem habitare d posse. Proculus aūt de inquilino notat, e non bene inquilinū dici, qui cum eo habitat: f & 9 † sm hæc, & si pensionē habitationis 10 † percipiat, dū ipse quoque inhabitat, non erit ei inuidendū g Quid. n. si tam spatiosæ domus usus sit relictus homini mediocri, ut portiūcula cōtentus sit? Sed & cum his quos loco seruorū in operis habet, habitabit, licet liberi sint, h uel serui alieni.

¶ Mulieri autem, si usus relictus sit, posse eam & cum marito habitare, Quintus Mutius primus admisit, nec ei matrimonio i 11 † carendum foret, cum uti uult domo. Nam per contrarium, quin uxor cū marito k possit habitare, n dubitatum l fuit. 12 † Quid ergo * si uiduæ legatus sit ? an nuptiis cōtractis post constitutum usum mulier habitare cum marito possit ? Et uerū est (ut & Pomponius lib. 5. & Papinianus lib. 19 Quæstionum probat) posse eam cum uiro & postea nubentem habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cum socero habitaturam

Paulus lib. 3. ad Sabinū.

LEX V.

Imò & socer m cum nuru habitabit: hoc 13 † utique, cum uir una sit. n 14 †

Vlpianus lib. 18 alias 17 ad Sabinum.

LEX VI.

Non solum aūt cum marito, sed & cum liberis, libertisque habitare, & cum parentibus poterit; & ita & Aristo notat apud Sabinum: & hucusque 15 † erit procedendum, ut eosdem, quos masculi, recipere 16 † & mulieres possint.

Pompo. li. 5. ad Sabinum.

LEX VII.

Non aliter āt mulier hospitē recipere pt, quam si is sit, qui honestè o cum ea, q usum p habeat, habitaturus sit.

Vlpianus li. 18. alias 17. ad Sabinum.

LEX VIII.

Sed neq; locabunt q seorsū, neque concedent habitationē sine se, nec uēdēt usū. Sed si usus ædium mulieri legatus sit ea conditione; Si à viro diuertisset, remittēdā r ei conditionē, & cū uiro habitaturam, 17 † Pomponius libro quinto probat.

Paulus lib. 3. ad Sabinū.

LEX IX.

Caeterarum quoq; rerū usu legato, dicendū est t uxorē cū uiro in promiscuo u usu eas res habere posse.

Vlpianus li. 18 alias 17. ad Sabinum.

LEX X.

Si habitatio legetur, an perinde sit, atque si usus, quæritur: & effectu quidem idem penè s esse legatum usus, & habitationis, etiam 18 † Papinianus u consensit libro 18. Quæstionum. Denique donare x non poterit: sed eas personas recipiet, quas & usuarius: ad hæredem tamen nec ipsa transit, nec non utendo amittitur, nec capitis diminutione. y

a Cui vsus Singulis.] i. in rebus, vel personis, in quib. hæc ita se habeant.
b Non solus.] immo & solus potest, ergo legatur solus, p solū: & dicat nō solum ipse maritus, verū cū, &c. sic j. & vulg. sub. l. q liberis, vel subaudias tm vel solū. Et dicat, nō tm solus, sed ēt, &c. sic subauditur tm, vel solum, uel simile, ut j. de reb. du. l. si is qui ducēta, §. 1. & j. de p. c. licet in si uel insinuetur nomē, & dicatur, potest habitare nō solus, sic & infra de test. l. qui testamento. § si seruus, & infra de fundo l. dotale prædiū §. si. & j. & in l. j. & ij.
c Et libertos.] posse recipere att. Azo.
d Caeterum Habitare.] ut j. eo. ed nec. Sed cōtra C. e. cū antiquitas. Sol. ibi in habitatione, ut possit locari: hic in vsu.
e Notat] reprehēdit Labeonem, qui inquilinum uocauit eum, q recipiatur ab vsuario gratis, & quod subijcit, non velle, i. est non debere, iuxta illud: Sic volo, sic iubeo, &c.
f Eo habitat.] & est ratio, quia qui mercedē non præstat, domum non conducit, ut infra de don. inter vir. & vxo. l. si vir vxor j. rū sed gratis recipit. Sed q. l si præstet mercedem, vt statim subiicit? Respon. est inquilinus. Accur.
g Inuidendum.] Inuidiosus ego, non inuidus esse laboro. *
h Liberi sint.] ut infra de verb. oblig l si stipulatus fuero per te. Accursius.
i Matrimonio.] i. debito iure matrimonii: matrimonium enim non ideo dissolueretur: nec enim debet afferri impedimentū nuptiis contractis, uel contrahendis, ut C. de inst. & subst. l. reprehendenda, & infra de cond. & demō. l. cum tale. §. si arbitrio. Ac.
k Cum marito.] cui sit vsus legatus.
l Dubitatum.] in vxore dubitabatur, quasi deberet sequi forum & do. ii viri, non uis eius domū, vt inf. ad munic. l. de inte. § fi. & § 2. & C. de digni. l mulieres.
m Imò & socer.] cui vsus legatus s. Ioan.
n Vna sit.] alias cum viro iuncta sit, id ē in simul cū eis patre, & vxore f. vnū sit, id est vna glossa: & ita ponitur, cum, pro q. Nā quæ est ratio in filia, eadē & in nuru, ut in fra sol. mat. l. q. i parētis. vel ponitur, cum, pro quando, & verbū, sit, propriè ponitur nullo a recto.
o Non aliter Honestè.] No. arg. q scholaris socius non possit inducere ganeas sic supra de vsu. l. si pendentes. §. s. in g busda n plane personis nihil sæui criminis existimari natura le fœdus permittit, vt C. de episco. & cl. eum qui. & in Auth. quomo opor. episco. §. quanta igitur, col. let s.
p Vsum.] quasi non voluerit testator. Ac.
q Sed neque locabunt.] vt & j. l. cæterum, in princ. Accursius.
r Remittendam] vt C. de inst. & su. tit. l. reprehendenda.
Caeterarum.] Promiscuo.] uic C. de fur. l quamuis. Accursius.
s Habitatio. Penè.] differt enim in quibusdam, quia potest locari habitatio, sed vsus non, ut supra eo. sed neque, & C. eo. l. cum antiquitas. & in aliis, vt statim dices.
u Etiam Papinianus.] & pro etiam. Accur.
x Donare.] is cui habitatio est concessa: de alio enim non videtur loqui posse: hoc tamen corrigitur quo ad locationē, vt C. eo. l. cum antiquitas.
y Nec capitis diminutione.] vt supra de cap. diminutio. l si legatum, neque legatum operæ, ut infra de vsuf. leg. l. 1.

* Inuidus enim dicitur qui in uidet, inuidiosus cui inuidetur & sic illud actiuè, hoc passiuè capitur.

1 † Flo. deest, verò.
2 † Alias nō solum.
3 † Flor. &
4 † Lib. 18.
* No. secundum Bald. q ille, qui habet simplicem possessionem rei, potest illam locare.
5 † Fl. etiā.
6 † Flo. deest, esse.
7 † Flo. idem & hospite.
8 † Fl. etiam. Duar. deest, sed.
9 † Fl deest, &.
10 † Flor. de est, habitationis.
11 † Alias matrimonio suo carendū.
12 † Dubitandum fuit.
* Ad intellectum §. vide Rip. in l. summa, n. 98. C. de sa. cum. nup.
13 † Flo. deest, hoc
14 † alias cum viro sua sit.
15 † Flor. vsque.
16 † Alias recipierent.
17 † Duar. habitaturam quod, etiam Pompo.
18 † Fl. &.

Sed

Causa finalis arctat, & restringit legatum. Bartolus.

¶ Sed si χρῆσις a *sit relicta, an usus sit, videndū, & Papinia. li. 7. Respo ait, usū esse, nō ēt fructū relictū: sed 2 † & si sic relictus sit, Illi domus usufruc. habitādi cā: utrum habitationem solā, an verò & usumfr. habeat, videndum. Et Priscus 2† Neratius putat solā habitationē legatā: quod est verum. Planè si dixisset testator: Usum habitandi cā, non dubitaremus quin valeret. b

¶ Utrum aūt unius anni sit habitatio, an usque ad vitam, apud veteres c quesitum est. & Rutilius, donec uiuat, habitationem competere ait. quā sententiam, & Celsus li 18. 3 † Digest probat. Si usus fundi sit relictus, minus utique esse, quam fructum: 4 † & lōgè lateque dittare nemo dubitat: sed quid in ea cā d sit, videndum est. Et Labeo ait habitare eum in fundo posse: dnm que e prohibiturum illo venire: sed colonum non prohibiturum: nec familiam f eam, que agri colendi cā illic sit. Cæterum * si urbanā familiam illo mittat, qua rōne ipse prohibetur, & familiam prohibendam eiusdem rōnis eēt Idem Labeo ait, & cella vinaria, & olearia eum solum usurum: dominum vero inuito eo non usurum.

Caius lib. 3. alias 2. re quotid. siue au re.

LEX XI.

DEnique in eo fundo 5 † hactenus ei morari licet, ut neq; dño f fundi molestus sit, neque his, per quos opera rustica fiunt, impedimēto sit. Sed 6† nec ulli alij ius, quod habet, aut vendere, aut locare, g aut gratis cōcedere pt,

Ulp. li. 18. alias 17. ad Sab.

LEX XII.

PLenum āt usū habere dēt, si & villæ, & ptorij h ei relictus est. Venire planè posse 7 † proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicēdum est: & per ipsa 8 † ipa fructuum colligendorum ēt habitare illic posse, admittendum est. Præter habitationē āt, 9 † q̄ habet i is, 10 † cui usus datus ē, deambulādi quoq; & gestādi ius habebit. Sabinus & Cassius scribūt 11 † & lignis ad usum quotidianum & horto, & pomis, & oleribus, & florib. & aqua usurū. ñ usque ad cōpēdiū, k sed ad usum. l. ñ utiq. 12† ad abusū. Idem & Nerua: & adijcit stramentis ēt usurū: l sed naq. folijs, m 13† neque oleo, neq. frumēto, neq. frugibus usurū. Sed Sabinus & Cassius, Labeo, & n Proculus hoc amplius ēt ex his, q̄ in fundo nascuntur quod ad victū sibi suisque 14 † sufficiat, sumpturū: & ex his, q̄ Nerua negauit. o Iubentius p ēt cū conuiuis & hospitib. posse uti: q̄ sñia mihi vera esse 15 † vr: aliquanto 16† n. largius cum usuario agendum est pro dignitate q eius, cui relictus est usus: sed utetur his (ut puto) duntaxat in villa r. Pomis āt, & oleri. & florib. & lignis uidendū, utrū eodem loco utatur dūtaxat, an ēt in oppidum ei deferri possint. Sed melius est accipere, & in oppidum deferendas: neq; n. graue onus est horum, s si abūdent in fundo.

¶ Sed & 17 † si pecoris ei relictus usus sit (puta gregis ouilis) ad stercorandum t usurū duntaxat Labeo ait, sed neq; lana, neq; lacte, neque agnis usurum. h. c enim magis in fructu esse: hoc amplius, etiā modico lacte u usurum puto: neque enim tam stricte x interpretandæ sunt uoluntates defunctorum. Sed & 18 † si boum armenti y usus relinquatur, omnem usum habebit: & ad arandum, & ad cętera, ad quę boues apti sunt.

Nota, quod uerba testatoris debent intelligi secundum conditionem personæ cui datur: seu ad quem dispositio confertur.

¶ z quitij * quoque legato usu uidendum, an & domare 19 † possit: & ad uehēdū sub iugo uti. Et si z forte auriga fuerit is, 20 † cui usus equorū relict a ē, nō puto eū in 21 † Circensibus a *ijs usurū: quia quasi locare eos uf. sed si testator sciens eū huius esse instituti b & uitæ, reliquit: uf de hoc etiam usū sensisse. c

a *Sed si ehr sit.*] i. habitatio, vel utilitas habitationis. Accur.

b *Quin valeret.*] scilicet iure habitationis. Sed arg. j. de au & arg le. l. species, & j. de usufr. ear. re q̄ usu cōsu. l. fi. & de usufr. l. dñs. §. si. & j. de ali. & cib. le. l. pe. in fi. quibus ll. dicitur haec verba: habitatio, ual æquipollētia: quibus hic usus est proprietatem continere. ADDITIO. Sol. fm Bart & dic, quod in illis non erant verba similia, vel æquipollentia istis: quia ipsa res fuit relicta cū adiectione quadā, per quam adiectionem legatū nō minuūtur, neque adimuntur: hic fuit relictus usufructus, vel usus cum adiectione quadam, per quam adiectionem legatū augetur. & sic ubiq; fit interpretatio in beniguiorem partē, ut l. In testamentis, infra de reg. iur.

c *Apud veteres*] cū sipliciter legata ēēt.

d *In ea causa*] id est in usu. Accur.

e *D. minimē*] idest usuarius qui habitat domum, ubi ipse dñs olat, ut inf. §. o l. fundi. §. sicuti.

f *DEnique. Neque domino*] volentem modo colere, nō etiam inhabitare.

g *Locare*] ut ini. l. prox §. operas. & hæc omnia forsum a se concedit his, qui secum inhabitant, ut supra eo. l. 2. l. cæterū, & l sed neq; & inf. l. proxi. §. si vius.

h *Plenum. Prætorij*] locus est, i quo paterfa. residere solebat: & merces & species tāquā in horreis retinere solebat, ut C. de off. rec prouin. l. nulli. & sumitur ex eo prætorium solere dici locus, in quo pretor residet iura. *

i *Quam habet.*] in fundo, ut j. l si habitatio §. ij usus fundi.

k *Ad compendium.*] id ē ad lucrum, ne i. vendat, sic infra famil. erciscun. l. si filia. §. idem Papinianus.

l *Usurum.*] cum ait Nerua. sed male, ut istatim subijcit.

m *Folijs*] Ad vermes qui pariunt sericum. Ioan. vel pro bobus, vel pro vaccis, vel pro myrtus herba, vnde fit tinctura cerdonum, vnde tingunt coria.

n *Et.*] pro etiam.

o *Negauit.*] ergo & de frumento.

p *Iubentius.*] scilicet ait.

q *Pro dignitate.*] & officio, ut & sup. de iu. l. sed & si susceperit. §. sed & si proponas, & inf. ea. l. §. equitij.

r *In villa.*] i. domuncula, quæ gratia fructuum reponēdorum parata ē, & appellatur rusticū prædium, ut j. de ver sig. l. fundi appellatione quod cū intelligo, si commodè ibi morari pōt rōne vicinitatis oppidi, putei, & ecclesiæ: alioquin contra, ut infra eo. l. diuus. Accur.

s *Horum.*] scilicet proprietario.

t *Ad stercorandum*] in quo est utilitas, ut hic & Inst eo. §. pe. & C de cursu pub. li. 2. in omnibus. Accur.

u *Modico lacte.*] utiq; ad usum suum, & idē in cæteris fructibus, ut j e. §. Sabinus. licet alij, ut Pla. in lacte speciale dicant.

x *Stricte*] Immo largè, ut infra de re iur. l. in testamentis. Acc.

y *Sed si boum armenti*] Armēta dicūtur boū, ut hic, & inf de verb. sig l. boues, l prin. A.

z *Et si*]. quāuis, & incipit rñdere. Accu.

a *Circensibus.*] qui a curru aureo pponebatur cum equis suis ad certandum, & ad currū ducēdum, & ad currū ducēdū in certaminibus, ut C. de fer. l. fi.

b *Instituti.*] id est proposti.

c *Sensisse.*] Ex sciētia defuncti interptetur voluntatē, ut hic, & C. de fideic. l. obligata. & if. de reb. du. l. quod habebat. & arg. if. de te iur. l. cuius p etro tē, & j. de iu. l. sed & si susceperit. § 1. Sed arg. cōtra, if. de le. 3. l. 1. §. si, in prin. a. 16. ubi oportet eū ēt specialiter dicere cōtra, ut a prima recedatur voluntate Accur.

Mini

1 Ex tex. not. iuncta glo. quod si alicui utilitas legetur, denotat usus tm, circa cuius tex. materiam adde, quod appellatione usus fructus venit omnis cōmoditas. Bolog.

* Vide Alciat. lib. 2. Parerg. ca 14.

* 2 † Alias, sed si relictus.

2 † Duar Priscus, & Neratius putant.

3 † Alias 18 19.

4 † Plo fruc. longeque nemo dub.

* Iste tex est contra tenendes, secundū Bal bi. ad hoc, quod id, quod non licet domino, non licet familia.

5 † Flor. in eo, In q̄ eo fundo.

6 † Flor. deest, sed.

* *Infra.*] Ante hui. gloss. §. verba ma prædia. Infra de verbo. sig. l. 2. de fer. rusti. l. 13. §. ul. de l... l. 12. de usu, & habita. l. 31. §. pat. t. de le. ubi quid sit prætorium, ... In terminis huius l. & Palla. lib. ...

2 8. Sueton. in Calig. ca pit. 18.

7 † Fl. deest, posse.

8 † Flo deest, ipsa.

9 † Flor. deest autem.

10 † Flor. deest, se.

11 † Flo. deest, scribunt.

12 † Flor. usque.

13 † Dolije emendat. Conar. Cuiac. autem lib. 9. obseruat. c. 37 legit.

14 † Flor. sibi. suis sufficeat.

15 † Flor. deest, esse.

16 † Flor. aliquo: alias, aliquo modo.

17 † Flor. deest, &.

18 † Flor. sed si.

a Equitium equorum est armentum a teste Sypontino, qui et hunc locum citat, & contra l. 1. § si. de u si uend.

19 † alias, nō edomare.

20 † Flo. deest, is.

2 † Flo. deest, in.

a Circenses ludi erant, qui in circo fiebant, hoc est loco muris septo in quo equi pugnabant, ut Sueton. in Claud. & Alexand. ab Alex. lib. 5 c 1.

a *Miniſterij*]ſcilicet ſerui.
b *Conceſiſſe.*]hoc enim facere non poteſt ſeorſum à ſe, ſed ſimul ſic, ut hic, & ſupra l. prox. & C. de vſuf. l. vſusfructus Accurſis.
c *Vſum exigat*]ſ. hmôi legatum: ſed qûo dicit ipſius? Reſpon. ſm R. filij, uel ſerui, qui ſoli utentur, non ét pater, uel dñs, vel alii qui ſunt i eiuſdē poteſtate, vt argu. Inſt. de ſtipu. ſer. §. ſed cum factum. & hoc ſi non contēplatione patris, vel dñi ſit relict⁹. Sed tu dic, patris, vel dñi, ut ipſe tm̄ utat, q. d. non alij, q̄ ſunt in eorū poteſtate, ipſe tñ filius, vel ſeruus, cui fuit legatus, utetur cū patre: & probant hæc oia, ī. eo. l. filio, in fi. & ſic poſito caſu non eſt ꝫ. C. eo. l. fina. quæ eſt ꝫ. vbi dicit, nec patris morte hmôi usūfruc. filio perire, nec econtra: præterea ibi tractat, cuius morte ſi niat hic ad quem non finitus porrigatur.
d *Opera eius vtatur.*] q. d. nihil. & ſic ex opera quærit. Sed ꝯtra, infra eo. l. per ſeruum in prin. Sol. ut ibi. Itē ad huius operam etiā cogere poteſt, ut ſup. de vſuf. l. ſed ſicuti, §. quoniam.
e *Redemerit*]i. conduxerit. vel ideſt de ſuo texendo certum quid accepturus conuenit, vt ſupra de rei vend. l. redemptores.
f *Sententia*]quæ ſcilicet ſequitur.
g *Sibi enim.*]bene dico q̄ non offenditur.
h *Sed & ipſi. Imponi.* Non q̄ ſit locatio, ut ſupra de vſufr. l. ſeruo fructuario, in princ.

1 † *Dua & ad liberorum.*
2 † *Dua. tm ipſius duntaxat vſum exigatur & velle.*
3 † *Vſuarius & inſ. alij vtē do cōcedat. Pl.*
4 † *Flor. deeſt, aut.*
5 † *Flor. deeſt, tantum.*
6 † *Flor. quare & ſi.*
7 † *Alij Seruus.*
8 † *Fl. vſuarij.*
9 † *Fl. deeſt ſ.*
10 † *Fl. mitti.*
11 † *Flo. videtur.*
12 † *Al. expedire.*

¶Si vſus miniſterii a alicui fuerit relictus, ad ſuum miniſterium vtetur, & 1 † liberorum, coniugiſque, nec videbitur alij conceſſiſſe, b ſi ſimul cum ipſis utatur, quamquam ſi filiofamilias vſus ſerui ſit relictus, vel ſeruo, patri domino ve acquiſitus, ipſius duntaxat vſum exigat, c 2† non etiam eorum, qui ſunt in poteſtate. Operas autem ſerui vſuarij 3† non locabit, neque alii vtendas concedet. & ita Labeo ait. 4† Quemadmodum enim concedere alij operas poterit, cum ipſe tantum 5† vti debeat? Idem tamen Labeo putat, ſi fundum conduxerit quis, vſuarium ſeruum ibi poſſe operari. Quid enim intereſt, in qua re opera eius vtatur? d Quare 6† ſi lanam conduxerit vſuarius 7† expediendam, poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere Idemque ſi veſtimenta texenda redemerit, e vel inſulam, uel nauem fabricandam, poterint ad hæc operis vti vſuarius; 8 † nec offendetur illa Sabini ſententia, f ſcilicet 9† ancillæ uſu dato, ad lanificium eam non admitti, 10† necex operis mercedem capi: ſed ſibi lanam facere iure cogere: Sibi enim g facere videbitur, 11 qui non operas eius locabit; ſed opus quod conduxit, expedit. 12† Idem & Octauenus probat.

Caius lib. 7. ad edict. Pro.

LEX XIII.

SEd & 13† ipſi ſeruo, ancillæve pro operis 14† mercedem imponi h poſſe, Labeoni placet.

P *Er ſeruū vſuariū.*] CASVS. Seruus in quo habeo uſum, ex re mea mihi quærit, nō ex operis ſerui.
¶ *Vſusfructus*] Duo æquiparantur, ſ. ſi aliquis legat mihi vſumfructū fundi, uel fructum ſingulis annis: nam utrolibet habeo ius fruendi, ſic quo l vſus commoditas nihil videtur adimere fructui, nec eſt uſusfructus ſine commoditas utendi: ſed econtra eſt vſus ſine uſufructu, quod eſt ius, ſiue commoditas fruendi, quare vſusfructus non eſt ſine uſu: probat argumentum Pomp. Legaſti vſumfructum ſine uſu, nō valet l. gatum quia ſi poſtea ademit fructum, uidetur adimere vſum legatum per hoc, q̄ adimitur fructus, niſi conſenſerit, & voluerit teſtator remanere vſum.

13 † *Flor. ſed ipſi.*
14 † *Fl. operis.*

¶ *Sed ſi*]Legat mihi aliquis vſumfructum, poſtea ex interuallo adimit uſum, non ualet ademptio, ne remaneat vſusfructus ſine uſu.
¶ *Vſu*] teſtator legauit mihi vſum fundi, poſtea legauit mihi vſumfructum, vſus confunditur cum vſufructu, qui eſt in uſu. Secundo legauit mihi vſumfructum, & tibi vſum; & dicit, q̄ ambo habemus uſum: ego quidem formalem, tu vero actualem: ſed fructum habeo, i. qui ſupereſt detracto vſu. Tertio autem, &c. q̄ eſt planum. Viu.
i *Per ſeruum vſuarium.*]vel ex operis eius, ſi ſtipulatus p eum fuero. Accur.

Per ſeruum vſuarium acquiritur ex re, non ex opera, ſed per vſufructuarium acquiritur vtroque modo. Bart.

Vlpianus lib. 18 ad Sabinum.

LEX XIIII.

PEr ſeruum uſuarium i ſi ſtipuler, uel per traditionem accipiam, an acquiram, quæritur, ſi ex re mea, uel ex operis eius, non ualebit: K quoniam nec locare eius operas poſſumus: ſed ſi ex re mea, dicimus ſeruum uſuarium ſtipulantem, uel per traditionē accipientem, mihi acquirere, cum l hac opera eius utar.

Qui legat fructum, videtur legare vſumfructum; quia vſus fruitioni ineſt ex neceſſitate; & ſi teſtator legat vſumfructū ſine vſu, ita quod in legando adimat vſum, qui eſt de ſubſtantia legati, non tenet legatum; ſecus ſi poſt legatum adimat, quia nō tenet ademptio, hoc dicit ſubtiliter. Bald.

¶Vſusfructus, 15† an fructus m legetur, nihil intereſt: nam fructui & uſus ineſt: uſui fructus deeſt. Et fructus quidem ſine uſu eſſe non poteſt: uſus ſine fructu poteſt. n

¶Denique ſi tibi fructus deducto uſu legatus eſt, inutile o eſſe legatum, Pompo. 16† libro 5. ad Sabinum ſcribit:

K *Non valebit.*] immo contra, ut ſupra eod. l. plenum. §. fina. Solut. tribus modis quærit ſeruus ex opera. Primo, ſi locet, & hoc modo non quæritur vſuario, ut hic. Item ſecundo, operando in re vſuarij, puta in agro, & hoc ſic, & dicit lex contraria. Tertio, vt ſi ſtipuletur vel alio modo extrinſecus velit ex opera quærere, & hoc non poteſt, vt hic. Item vt etiam hoc caſu ultimo acquiri vſuario, vt Inſti. per quas perſo. nobis acquir. §. 1. quæ eſt contra Sol. ibi non debet eſſe in littera, vel vſum: ſed tantum de vſufructu loquitur, ut ibi diximus: vel ſi habes ibi, uel vſum dic prout modo diximus. Accur.
l *Cum.*]ideſt quando. & ſic no. hoc caſu mihi acquiri: niſi & hoc caſu proprietario ſtipularetur, nam tunc ei quæreret: ſed per cōditionem ſine cauſa redderet, ut hic, & inf. de ſtipulat. ſeruor. l. penule.
m *An fructus*] cum dico annuos fructus, vel per ſingulos annos, ut ſupra de vſufr. l. ſi quis Accur.
n *Poteſt*]re ipſa namque qui fruitur, & utitur, ſed non conuertitur. Ioan. ſeruitus tamen vna poteſt eſſe ſine alia, ut infra ea. l. §. poterit. & infra titu. 2. l. huic. §. fi. Accur.
o *Inutile.*]Quia vtilitas uſus in fructu continetur, niſi dixiſſet contra, quia tunc nullum eſt, ut hic: unde qui fructum habet, vſum habere uidetur quo ad commoditatē, vt & ſupra de vſufru. ſi alij. ratione autem ſeruitutis, maximè quando diuerſæ perſonæ legauerunt, dicitur eſſe fructus ſine uſu, ut in fine huius legis, & infra, de acceptilatio. & per iuſiurandum, §. ſi quis vſumfructum, ut dixit ſupra prox. § & not. hic mirabile argumentum pro conuerſis, ſi enim in ipſa conuerſione dicat. fac o me conuerſum, his tamen mihi retentis; nulla eſt conuerſio, vt nullum legatum, ut hic, & infra de teſtam. tut. l. certarum. Si autem prius ſtat conuerſi, uel legetur vſusfruct. & poſtea iterum uel uſus adimatur, uel quid ſibi conuerſus reſeruet, nihil ualet ademptio, uel retentio, ut in ultimo reſpon. huius §. & infra, de ſeruit. l. pro parte, §. pro parte, & ſupra ſi uſusfruct. peta. l. 1. §. 1. & infra, de adimen. legat. l. prima, & 3. §. ſi loci poſſet tamen primum dictum ſic expoui, inutile eſt legatum, ſcilicet ſicut

15 † *Al incipit ſi vſusfruct⁹, & de intel huius text. vide Ant. Rub in l. non ſolum, §. morte. nu 554 cum ſequ. de op nou. nunc.*
16 † *Al Paul. & intel huius tex vide Sigon in Authē. ingreſſi, nu 21. C. de ſacroſan. eccleſ.*

sicut adiecit testator, quia non ualuit adiectio: est tamen utile perinde, ac si nil sit adiectum; sed prima sententia verior est, quia vbi verba malè ordinantur in legato, ita quod repugnantiā faciant, vel perplexitatem, non valet, ut infra de condit. insti. l. si Titius, & infra de regiur. l. ubi. & infra eod. l. usus, & infra de ser. l. viæ.

ADDITIO. Dic, quod aliquando inutile adiicitur utili, & tunc non vitiat: aliquando utile & inutile simul proferuntur, & tunc cōstituunt vnū totū: & ideo totū vitiatur, secundum Iaco. Bar. & Bald.

a *Si fortè*] aliàs est lex. Accur.

b *Totum uideri ademptum.*] quia sub eo est.

c *Sed si de fructu*] Alias hic incipit lex, aliàs §. Accursius.

d *Constitutum.*] scilicet remaneret. Accursius.

e *Confundi*] quia unā seruitute habebit fructuarius.

f *Concurrere.*] quia qui fructum habet, & vsum propter causam fruendi: unde id tantum cōsequitur, quod vsuario superest, ut supra de vsufruct. l. si alii.

g *Poterit autem.*] contra, supra l. proxima, §. vsusfructus. Solu. ut ibi. Accur.

h *Apud alium.*] Nec est inter legatarios ius accrescendi, cum diuersis testamentis legata percipiat, ut supra quibus modis vsusfr. amittit. l. si sub conditione. Accur.

FVndi.] C A S V S. Si legas mihi vsū fundi, possum ego vsuarius ultum, vel fœnum habere, etiam si nihil aliud remaneret, sicut vsuarius nō debet prohibere dominum proprietatis uolentem col. re, & econtra proprietarius vsuarium impedire non debet. Viuia.

i *Consumantur.*] Quia ita paucos fructus sed debat p. p. sui paruitatē, vel mediocritatē, & ē soli vsuario non sufficerent. Accur.

& si fortè a vsufructu legato fructus adimatur, totum videri ademptum b scribit.

Paulus.

LEX XV.

SEd 1† si de fructu c sine usu adimendo sensit, quare non dicamus vsum videri constitutum, d qui & ab 2† initio constitui potest? Sed si vsufructu 3† legato, vsus adimatur, Aristo scribit nullam esse ademptionem: quæ sententia benignior est.

¶ Vsu legato, si eidem fructus legetur, Pomponius ait confundi e eum cum usu. Idem ait. Et si tibi vsus, mihi fructus legetur, concurrere f nos in vsum, 4† me solum fructum habiturum.

¶ Poterit g autem apud aliū esse usus, apud aliud fructus sine vsu, apud alium h proprietas: veluti si is, qui habet fundū, legauerit Titio vsum, mox hæres eius tibi fructum legauerit vel alio modo constituerit.

Paulus lib. 3 ad Sabinū.

LEX XVI.

FVndi usu legato, licebit vsuario, & ex fœno, 5† quod in annum duntaxat sufficiat, capere, licet mediocris prædii eo modo fructus consumantur, i quia & domo & seruo ita uteretur, ut nihil alii fructuum nomine superesset.

¶ Sicut is, cui vsus fundi legatus est, quo minus dominus agri colendi causa ibi uersetur, prohibere non potest: K (alioquin & frui dominum prohiberet, 6†) ita nec hæres l quicquam facere debet, quo minus is, cui vsus legatus est, vtatur, vt bonus paterfamilias uti debet.

Pomponius libro 5. ad Sabinum.

LEX XVII.

SI ita legatus esset vsus fundi, ut instructus esset earum 7† rerum, quæ in instrumento fundi 8† essent, perinde vsus ad legatarium pertineret m ac si nominatim ei earum rerum usus legatus fuisset.

¶ Dominus proprietatis etiā inuito vsufructuario, vel vsuario, fundum, vel ædes per saltuarium, n uel insularium custodire poterit. 9† Interest enim eius, fines o prædij tueri: eaque omnia dicenda sunt, quolibet modo constitutus vsusfructus, uel usus fuerit.

¶ Seruo, p cuius vsum duntaxat, non etiam fructum habemus, potest, & 10† a nobis quid donari, q uel etiam ex pecunia nostra negociatio 11† permitti, ut quicquid eo modo acquisierit, in peculio nostro sit.

Africanus libro quinto quæstionum.

LEX XVIII.

FIliofam. vel seruo ædium usu legato, 12† utile r legatum esse existimo. & codē modo persecutionem eius cōpetituram, quo competeret, si fructus quoque legatus esset. Itaque non minus absente, quam præsente filio, seruove, pater, dominusve in his ædibus habitabit.

Paulus lib. 9. ad Plautiū.

LEX XIX.

SI domus usus legatus sit sine fructu, communis refectio 13† est in suis tectis tam hæredis, quam usuarij Videamus tamen, ne si fructum hæres accipiat, ipse reficere s debeat: si uerò talis res sit, cuius usus legatus 14† est, ut hæres fructum percipere non possit, t legatarius reficere cogendus sit. quæ distinctio rationem habet.

Seruitus vsus est essentialiter indiuidua: seruitus vsusfructus est diuidua. Bald.

Idem lib. 3. ad Vitellium.

LEX XX.

VSus pars u legati non potest: nam frui quidem

K *Non potest.*] ut sup. eo. l. si habitatio, §. si. & quod subicit, alioquin, & c. est interpositio. Accur.

l *Hæres.*] i. domus.

m S*I ita legatus. Pertinere.*] vt infra de fund. instr. l. si cui fundum, in fin. Sed contra, infra eodem titu. quæsitum. § sed si fundus. vbi dicit non contineri instrumentum agri hoc legato: fundum ut instructus est, lego. sed ibi subaudi, tantum, quasi dicat, non tantum agri sed & patrisfamil. instrumentum.

n *Per saltuarium.*] hinc trahunt Bonon. vulgare. Accur.

o *Fines.*] idest ipsum prædium, quod confinia habet. sic C. de aquæduc. l. 1.

p *Seruo*] sic ut sup. de vsufru l. ex re.

q *Donari.*] ut nostro, non ut alieno.

r F*ilio. Vtile*] ut & supra eod. l. plenum, §. si vsus.

S *I domus.*] CASVS. Habeo usumfructū domus, quæ indiget refectione, quis reficere tenetur, quæritur. Et prima facie dicitur, quod tam hæredes, quàm fructuarii. Postea adhibet distinctionem, & si talis est domus, in qua possint habere vsum & hæres, & legatarius, tunc refectio pertinet ad utrumque: si est talis, quæ non suffi. iat, pertinet ad vsufructuariū tantum. Viuia.

s *Ipse reficere.*] tunc demum, licet non solus, ut quia testator voluit hæredem simul cum vsuario habitare, vt §. tit. sal usu quoq., aliàs non posset, ut infra eo l. diuus, §. 1. & hoc subiicit: item nō habet hic hæredem pro fructuario: aliàs contra, sup. eod. l. per seruum, § pen.

t *Non possit*] quod est in tribus casibus, ut dices iam in l. diuus. §. 1. in vsufructuario autem quando reficiat. dic ut not. supra de vsufruct. l. cuius, §. fructuarius.

u V*Sus pars.*] Velego tibi ex hoc prædio tertiam partem vsus, & duas partes alij. Vel dic sic: lego tertiam partem

1† *Flor. sed si fructus sine vsu, videri constitutum, qui & ab initio & est. § Connar. sequuntur. vul. hic.*

2† *Al. quia et initio.*

3† *Fl. fructu.*

4† *Fl. in vsu.*

5† *Fl. pomu.*

6† *Fl. prohiberet.*

7† *Al. etiam earum.*

8† *Al. dicti fundi.*

9† *Fl. potest.*

1 Saltuarii dī saltuum custos. Est autem saltus sylua haud facilè peruia à saltādo dicta. Insularius uerò insulæ custos dī. Bud.

10† *Al. potest a nobis.*

11† *Fl. negotiatum, esse, ut quidquid.*

12† *Dua. legato, & utile.*

13† *Dua. refectio est rei in sartis.*

14† *Fl. relegatus*

tem usus necessarii tibi ex hoc prædio, cum prædium ita tum situm neutro casu valet: sed in vsufructu secus, vt subiicit.

a *Pro parte.*]scilicet tali, vt modo diximus: cum enim vsuarius ad suum vsum habere debeat, quandoque minus quandoque plus accipit, ut in secundo: idē in duobus vsuarijs, nā hodie est plus mihi necessarium, quam tibi, vel econtra. Nec ob. si dicas, pone, quod duo habent vsum, quorum nulli fructus sufficerent, nonne pro parte certa diuidunt, id est pro dimidia, ut euenit supra eod. l. fundi. & supra eodem l. diuus, & supra de vsufruct. ear. rer. quæ vsu consum. l. quoniam §. primo, Respond. hoc occasione potius, quā ratione contingit, argumen. infra de ritu. l. Labeo. Item quid si dicat, lego tibi tertiam partem vsus tibi necessarii, non adiecta re, in qua habeat seruitutem? Respon. tunc, pars rerum corporalium ad sui sustentationem necessariarū, non seruitus est legata. Item prædio adiecto, ut lego tibi tertiam partem usus in hoc prædio, id est, utaris ho. prædio pro tertia parte pro indiuiso ad tui sustentationem, non valet, vt in prædiali seruitute: quia & ipsa non recipit diuisionem, ut hic, & infra de ser. l. secunda. & leg. pro parte. Vel ergo totum prædium affi. atur seruituti, uel in nihilum, argumen. infra de lib. caus. l. duobus. Vel, vt dicunt quidam, etiam in parte certa prædii non potest legari usus: quia, cum quandoque minus, quandoque plus, est ei necessarium, quam percipiat de prædio: non autem debet habere plus quam sit ei necessarium, ergo, ut dicunt, etiam in certa parte prædii non legatur, sic hic intelligunt, quod non placet: quia eadem ratione nec in toto prædio posset legari. In vsufructu autem est aliud, quia diuisione recipit ut hic, & infra ad legem Falcidiam, l. prima. §. si vsufructus. Est enim diuiduus ratione iuris: quia ius hoc à singulis pro parte petitur, & quia pro parte diuisa, & indiuisa constituitur, ut supra de vsufruc. l. §. nec inspicitur quid egeam, uel non egeam, quia totum habeo: sed omnes aliæ seruitutes, & ratione iuris, & ratione rei, in qua constituitur, sunt indiuiduæ, secundum Azo. Item et quod dicit, vt pro parte non possumus, est contra, infra commod. l. si vt certo § fin. Sol. ut ibi.

b *S Eruus. Accipiat.*] mihi quærit. Accur.

c *V Sus aquæ.*] CASVS. Titius legauit mihi vsum aquæ, vt ego haberem, & haberem quantum necesse haberem, etiam si in domo mea sit necess. lauare, ... si ...

* *Institor dicitur, qui tabernis, vinis vendendis, vel alii cui alteri negocio est præpositus, ut hic in omni Iurisc. & l. i. de inst. act.*

1† *Flor. desi. præpositus.*

2† *Fl. vsufructuarij.*

3† *Fl. est.*

4† *Flor. tamen eis.*

5† *Flor. desi. partibus.*

pro parte possumus vti, pro parte a non possumus.

Marcellus lib. 12. alias 13. Digestorum.

LEX XXI.

SEruus, cuius mihi vsus legatus est, acquirit mihi, si institor sit * & operis eius vtar in tabernam mercibus vendendis, emendisque præpositus 1† acquirit mihi: sed & si iussu meo per traditionē accipiat. b

Modest. lib. 2. Regularum.

LEX XXII.

VSus aquæ personalis est: & ideo c ad hæredem vsuarij transmitti non potest.

Pomponius libro quinto ad Quintum Mutium.

LEX XXIII.

DIuus Hadrianus, cum quibusdam usus syluæ d legatus esset, statuit, fructum quoque eis legatum uideri: quia nisi liceret legatariis cædere syluam, & vendere, quemadmodum e fructuarijs 2† licet, nihil habituri essent ex eo legato.

Facultas alicui competens non est angustanda, seu arctanda; quia etiam magnum ius in habilitate, & potentialitate consistit, & magnum interesse versatur. Bart.

¶Licet tam angustus sit 3 † legatarius, cui domus vsus legatus est, ut non possit occupare totius domus usum, tamen his 4 † partibus, f 5 † quæ vacabunt, proprietarius non vetetur: quia licebit vsuario aliis, & aliis g temporibus tota domo uti: cum interdum domini quoque ædium (prout temporis conditio exigit) quibusdam vtantur, quibusdam non vtantur 6 †

¶Vsu legato, si plus sit usus legatarius, quam oportet: officio iudicis, qui quemadmodum utatur, iudicat, id 7 † continetur, ne aliter, quam debet, vtatur.

Paulus libro 2. alias 1. ad Nerat.

LEX XXIIII.

NEratius ait: Vsuariæ rei speciem is, cuius proprietas est, nullo modo commutare potest: 8 † deteriorem enim causam usuarij facere non potest. Facit autem deteriorem etiam in meliorem statum h in 9 † commutata. 10 †

TITVLVS IX.

Vsufructuarius quemadmodum caueat.

Vlpianus lib. 79. 11 † ad edictum.

LEX PRIMA.

SI cuius rei vsusfructus legatus sit, æquissimū prætori uisum est, de vtroq; legatariū cauere: & viurū se bo-

... sta seruitus non transit ad hæredes, quia personalis est.

c *Et ideo.*] Bona ratio, ut infra de reg. iur. l. priuilegia. & l. in om. ... Accur.

D *Iuus.*] CASVS. Titius legauit mihi vsum syluæ remotæ, tantum habeo, quantum si mihi usumfructum reliquisset, ut possim vendere.

¶*Licet.*] Habeo vsum alicuius domus licet una camera sufficiat: tamen aliis partibus proprietarius non vetetur: quia aliis vtar forte aliis temporibus, ut faciunt domini ædium, qui secundum diuersitatem temporum diuersis partibus utuntur.

¶*Vsu.* [SI ego vsuarius utar ultra modum, prohibebor statum ponendo: quia fortè illud esset mihi vtilius.

d *Syluæ.*]procul fortè remotæ.

e *Quemadmodum*]id est sicut. Et sic not. casum, ubi tantum habet usuarius quantum fructuarius, ut hic, sic & supra eo. l. fundi & supra de vsufru. ear. rerum, quæ usu consu. l. hoc senatuscons. §. fin. & l. quoniam §. 1.

f *His partibus.*] domus.

g *Aliis, & Aliis.*] sic & infra de act. empt. l. si sterilis, §. fi. Sed argum. contra, infra, de ser. ... cui. sed cur impedit hic usuarius frui dominum: cum hoc non contingat in prædio rusti. ... ut sup. eod. l. fundi, §. 1. Respon. in domo habet secreta, ut no. C. loca. l. certi. Accur.

h N *Eratius. In meliorem statum.*] vt Instit. de ... § præterea & infra, loc. l. item quæritur. §. 1. & ... de vsufr. l. hactenus, §. fi. & l. seq. Sed argu. cōtra, infra si ser. uen. & si fortè, §. fi.

6† *Al. desi. quibus non vtantur.*

7† *Fl. iudicatio quod continetur, ne.*

8† *Duar. post Paulus deteriorem.*

9† *Flor. desi. re*

10† *Al. commutando.*

11† *Al. l. 89.*

¶ VSVFRVCTVARIVS quemadm. caueat.

Idem in vsuario, ut infra eadem l. huius § sed si vsus. Accursius.] *Hic titu. secundum Const. communis est vsus & vsufructus, & simil. vt caueat qui has iura habet, se usurum boni viri arbitratu, & amisso, uel finito iure suo, possessionem dominio restituturum praet.*

S *I cuius.*]CASVS. Fructuarius satisdat propter ... de duobus, scilicet de vtendo arbitrio boni viri. Item quod finito vsufructu restituet rē, siue in re mobili, siue immobili sit relictus vsusfructus, siue relictus sit per fideicommissum, siue per donationem causa mortis, siue inter uiuos.

¶*Cauet.*] Exponit primam clausulam, quā cauetur de vtendo scilicet arbitrio boni viri: nam dicit, quod duo con-

continet, ut non destruat aliquo modo: item quod destrui non permittat: nam facere debet plantationes, & fossata, & sepes. Secundo consulit, quòd tam proprietarius, quam fructuarius describat qualitates rei, vt appareat si deterioratur, quod per hoc apparebit, si non vtatur arbitrio boni viri: nam toties de hoc committitur stipulatio, quoties malè vtitur.

¶ *Habet autem.*] Hæc stipulatio, quam exponit fructuarius, duo continet: de bene vtendo. Item de restituendo finito usufructu: & prima committitur quoties malè vtitur: secunda finito vsufructu. Sed quid restituet, quia dare non posset, id est, facere rem accipientis, cum non esset sua? Restituet igitur quicquid ex eo prouenit. Tertiò dicit, quod in hac secunda clausula de restituendo continetur quasi æstimatio rei, vt si Titius quidam vsucapit rem meam, & tu potuisti impedire usucapioné & non fecisti: teneris mihi ad æstimationé rei, sicut restituere ré promiseras, uel quod inde extabit. Quando ergo fructuarius promisit rem restituere finito vsufruc. quocunque modo amittatur, stipulatio committitur. Viuianus.

a *Restituturum*] similiter cauet legatarius, cui ad tempus est relictum legatum, ut C. de leg. l. fi.

b *Mobilis.*] quo verbo etiam mouentia continentur, & econtra, vt infra de uerb. signi. l. mouentium.

ni viri arbitratu, & cũ vsusfru. ad eum pertinere desinet, restituturum, a quod inde extabit. Hæc stipulatio, siue mobilis b sit res, siue soli, interponi debet.

¶ Illud sciendum est, ad fideicommissa c etiam aptari eam debere. Planè etsi mortis causa donatione vsusfructus constituatur, exemplo legatorum d debebit hæc cautio præstari. Sed & si ex alia quacunque causa constitutus e fuerit vsusfructus, idem dicẽdum est.

¶ Cauere autem debet, boni viri arbitratu perceptum iri 1 † vsumfructum: hoc est, nõ deteriorem se causam vsusfructus facturum: cæteraque facturum, quæ in re sua faceret. f

¶ Rectè autem facient, g & hæres, & legatarius, qualis res sit, cum frui incipit legatarius, si in testatum h redegerint, ut inde possit apparere, an & quatenus 2 † rem peiorem legatarius fecerit. Vtilius i autem uisum est, stipulatione de hoc caueri, vt si quis non boni viri arbitratu k vtatur, committatur stipulatio statim: nec expectandum 3 † sit, ut amittatur vsusfructus.

1 † *Vl. perceptum. & ui Anton. Auge lib. 2 emendat. c. 2.*

2 † *Al. aut. an quatenus.*

3 † *Vl. nec expectabimus ut amittatur.*

c *Ad fideicommissa.*] si vsusfruct. per fideicommiss. sit relictus.

d *Legatorum.*] quibus per omnia ferè connumerantur, quod dic, ut Instit. de donat. § hæ. Accur.

e *Constitutus.*] ut inter viuos Accur.

f *In re sua faceret.*] diligens paterfamil. & ob id solum uidetur cautio necessaria, quod dic, ut supra de usufruct. l. si cuius. § denique.

g *Facient.*] consilium est, sic infra de reli. at si quis impediat § sed interdum, & statim dices. Accur.

h *In testatum.*] id est, in testationem scriptis confectam, æstimando cum quantum ualet communiter tempore cœpti vsusfruct. ut C. de iure dot. l. si inter. & infra de operis noui nunciat. l. non solum. § penult.

i *Vtilius.*] quam non, uel utilius, idest utile.

k *Arbitratu.*] Quod duo continet, vt non omittat facienda, & ut non facienda non faciat, ut supra eodem, leg. cauere.

l *Sæpius committetur*] id est potest committi, ut infra de verbor. obligationib. l. scire. § si à fure. & hoc ideo, quia cõtinet interesse, sicu quælibet prætoria, ut infra rem rat. habe. l. si procurator & rem pupil. saluam fo. l. non qua. § si quis, & infra de uerb. oblig. l. si stipulatus fuerit secus si mera pœna esset, ut supra de arbit. l. si duo, in fi. quæ est contra. Accursius.

m *Sed quid diximus.*] supra in prin.

n *Rem.*] scilicet sibi dari: illud enim non tenet, ut infra de verbor. obligatio. l. stipulatio ... § si à fure. & l. nemo, in princ. Accur.

o *Interdum autem inerit.*] i. inesse videbitur in cautione.

p *Vsucapionem.*] hoc idem imputatur marito, ut infra de fundo dota. l. si fundum, & quod dicit, vsucapionem, pro præscriptione accipe: usucapio enim triennij non interpellatur lit. contesta. ut infra pro emp. l. 2. in fi. Item quod dicit, interpellare, scilicet ciuiliter, vel naturaliter, secundum Ioann. immo secundum Azo. de naturali interruptione non videtur posse loqui: quia aut dices fructuarium deiectum, aut proprietarium, aut imputari fructuario, quòd alium possidenté non deijciat: sic enim fit naturalis interruptio, ut infra de vsucapio. l. naturaliter, si enim ponas fructuarium deiectum esse, verum est quod incontinenti suã naturalem potest recuperare possessioné, ut quilibet alius, ut infra de acquiren. posse. l. naturaliter. & infra de vi, & ui arm. l. 3. § cum igitur qui cum armis. & § unde ui interdictum, hoc autem domino proprietatis in ciuili quæstione non prodest, nec nocet: quia deiecto fructuario non ideo desinit dominus possidere, cum per eum non possideat, licet secus sit in colonis, & inquilinis, ut infra de acqu. possess. peregrè. § quibus explicitis. Cum igitur domino id nec prodesset, nec noceret, fructuario nihil potest imputari à domino, multo minus imputabitur, si dicas dominum deiectum: tunc enim fructuarius, cum uel deiectus non esset, vel aliquid non amisisset, incontinenti, uel ex interuallo alium deijcere de iure non posset: unde nihil potest ei imputari, vt C. de instit. & substit. l. reprehendenda. Eadem ratione nec ei imputabitur, si alium bona fide possidentem non deiecit. Item de ciuili non videtur, quod possit loqui, quia illa fit per lit. contest. ut C. de præscrip. triginta ann. l. cum notissimi. r. respon. & § immo & § illud, hoc autem facere non potest fructuarius, cum actionem non habeat, ut supra de negot. gest. l. si pupilli. § final. Respon. de ciuili intelligitur, & ideo ei imputabitur, quia sibi mandasse uidetur omnem rei custodiam, ut infra l. proxim. uel erat procurator omnium bonorum, uel specialis in hoc: uel erat ex his, qui sine mandato agunt, ut supra de neg. gest. l. fin. § si autem is fuit, & supra de procurator. sed & hæ. primo respon.

¶ Habet autem stipulatio ista duas * causas: unam si aliter quis vtatur, quam vir bonus arbitrabitur: aliam de vsufructu restituendo. Quarum prior statim committetur, quàm aliter fuerit usus: & sæpius committetur: l sequens committetur finito usufructu. Sed quod diximus, m id quod inde extabit restitutum iri; non ipsam rem n stipulatur proprietarius, (inutiliter enim rem suam stipulari videretur) sed stipulatur restitui, 4 † quod inde extabit. Interdum autem 5 † inerit o proprietatis æstimatio, si fortè fructuarius, cum possit usucapionem p interpellare, neglexerit: omnem enim rei curam suscepit. 6 †

* *Cuiac. lib. 9. obser. c. 39.*

4 † *Vl. restitutam.*

5 † *Alias, inerit.*

6 † *Vl. suscipere.*

Paulus lib. 75. ad edictũ.

LEX II.

Nam fructuarius custodiam q præstare debet.

Vlpianus libro 79. ad edictum.

LEX III.

Omnes autem casus continentur hac stipulatione, 7 † quibus vsusfructus

7 † *Vl. huic stipulatione.*

q N*am fructuarius custodiam.*] omnem.

O*mnes autem*] CASVS. Titius legauit mihi vsumfructum sub conditione, qua pendente hæres mihi tradidit, & stipulatus est de restituendo finito vsufructu: extitit postea conditio, committitur stipulatio, quasi defecerit vsusfructus, qui tamen nondum competierat.

¶ *Si vsusfructus.*] Titius legauit mihi vsum, & adiecit, vt quoties amitteretur, quod esset mihi restitutus: hæres dedit

dedit eum mihi, & stipulatus est restitui, finito eo amissi vsumfruct. committitur stipulatio, sed exceptio erit mihi necessaria.

¶ *Sed & si quis.*] Testator legauit mihi vsumfructum, & cum haberem liberos, proprietatem eiusdem rei mihi legauit, hæres mihi tradidit, & stipulatus est sibi restitui eo finito, habui liberos, & sic finitus est vsusfructus formalis: quia iã habeo plenam proprietatem, committitur stipulatio: sed habeo exceptionem.

¶ *Si hæres.*] Titius legauit mihi vsumfructum, & hæres mihi tradidit, stipulatus est restitui sibi finito vsufructu, postea hæres alienauit proprietatem Titio: quæritur an committatur stipulatio eo finito? Et dicit, quod non: nam hæredi non, vel hæredi hæredis: quia non interest: Titio non, quia non fuit stipulatus: sed Titius debuit sibi statim stipulari proprietatem habere: & si hoc non fecit, agat rei vendicat. vel negociorum gest. finito vsufructu. Viuia.

1 † *Fl. amplit.*

2 † *Fl. quotiensque pro quotiescunq. si ut quando que. l. 1. §. 1. sol. matri. & l. si aute. ind. &c. & alibi sæpe.*

3 † *Alias, li. cet.*

4 † *Alias, an et proprietatem, sed restit. est. Pio Duar.*

5 † *Fl. potest.*

6 † *Flerdeest proprietas.*

amittitur. a ¶ Desinere b pertinere vsumfructum accipiemus, etiam si nec cœperit pertinere, quamuis legatus sit: & committetur nihilominus stipulatio, quasi desinat pertinere, quod nec cœperit. c 1 †

¶ Si vsusfructus repetitus erit legato, quotiescunque 2 † amissus fuerit nisi 3 † vtiliter d fuerit cautum, committetur ista stipulatio: sed exceptione opus erit. ¶ Sed & si quis vsumfructum tibi legauerit, & sub conditione, Si liberos habueris, proprietatẽ, 4 † amisso vsufructu e committetur quidem stipulatio: sed exceptio locum habebit. ¶ Si hæres alienauerit proprietatem, & postea amittatur vsusfructus, an ex stipulatu agere possit, videamus. Et fortius dici poterit, f 5 † ipso iure non committi stipulationem: quia neque hæredi, successoribus ve eius restitui potest; neque is, cui potest, g id est, ad quem peruenit proprietas, pertinet ad stipulationem. h Sed is, ad quem peruenit, i proprietas, 6 † tempore quæsiti dominij prospicere sibi

a *Amittitur.*] quia multi sunt, ut Instit. de vsufruct. §. finitur. Accursius.

b *Desinere.*] quamuis legatus sit sub cõditione, & ea pendente sit traditus ab hærede ignorante conditionem, secundum Ioann. sed hoc non placet: quia secum sic hoc translatum esset pendente conditione dominium usufruct. vt ff. de solut. l. sub conditione, & de iure dot. l. sed nisi. Item non potest dici legatarium non esse capacem, quia tunc acciperet, licet non caperet, ut infra, de verbor. signif. l. aliud est, & de his quibus, vt indig. hæredem. tamen potest respondere prædicta esse vera, & quod dicit lex, quamuis nec cœperit, subaudi efficaciter: illud enim negari non potest, traditam esse possessionem: quia ex stipulatione aliter agi non potest.

c *Quod nec cœperit.*] de iure, vel de facto, cum tamen incipere poterit: alioquin quod nondum incœpit, & incipere non potest, ut quia hæreditas non adita non desinit esse, vt ff. de condit. & demon. l. Titio vsusfructus, & supra quibus mod. usufruct. amitt. l. 1. & 3. Item not. hic, desinit, quod non cœpit, & perdatur quod non habetur, ut hic & argum. in decret. 23. quæst. j. §. ex his, circa finem quæst. & dist. 21. quorundam, 1. quæst. 1. si quis confugerit. & 24. quæst. 1. audiuimus, & 5. q. 6. quia iuxta, & distin. 17. concilia. Sed argum. contra, infra de cond. ca. da. l. si extraneus & infra, de reg. iur. l. non potest.

d *Nisi vtiliter.*] idest, nisi expressum fuerit nominatim ut tunc demum stipulatio committeretur, quãtiens amissus fuerit vsusfructus, ut non repetitus videatur. Vel dic, nisi, idest, quia vtiliter cautum est, ut finito vsufructu res restitueretur: ideo committitur quoties amissus fuerit: sed quia in amissione repetitus est, exceptio obijcitur. Ir.

e *Amisso vsufructu.*] consolidatione, quia liberos habuisti, vt & infra eod. l. prox.

f *Dici poterit.*] Cum enim ad proprietatem debet redire, ipse autem proprietatem non habet.

g *Cui potest.*] scilicet committi.

h *Ad stipulationem.*] quia ipse sibi non est stipulatus, & est bona ratio, vt & supra, de eden. l. quædam, §. is autem. & infra, de dam. infec. l. damni. §. emptor. & infra, de verbor. oblig. l. si ita quis, §. fin. & infra, de actio. & obligatio. l. quæcunque. Sed argum. contra, infra, de iure do. l. cum in fundo. § ipsius.

alia cautione k debet: quod & si non fecerit, nihilominus in rem l actione m vti potest.

Venuleius li. 12. 7 † stip.

LEX IIII.

SI fructuarius proprietatem assecutus fuerit, desinit quidem vsusfructus ad eum pertinere propter confusionem: sed si ex stipulatu cum eo agatur, aut ipso iure inutiliter agi dicendum est, si boni viri arbitrium n hucusque porrigitur: o aut in factum excipere p debebit.

Vlpia. lib. 79. ad edictum.

LEX V.

HVic q stipulationi, 8 † Dolum malum abesse: absuturumque r esse continetur. s Et cum in rem sit t doli mali mentio concepta, u omnium dolum comprehendere videtur, successorium, & adoptiui patris. x ¶ Sed & 9 † si usus sine fructu legatus erit, adempta fructus

i *Peruenit.*] scilicet proprietas.

k *Alia cautione.*] scilicet restitui videlicet emptori.

l *In rem*] Not. ergo argumen. quod is qui succedit in locum domini potest postulare vt fiat sibi fidelitas per sacramentum.

m *Actione.*] vel negatoria, vel rei uendic. Accursius.

SI fructuarius.] CASVS. Titius legauit mihi vsumfructũ fundi, & hæres mihi tradidit, & stipulatus est: postea ego fructuarius emi proprietatẽ, & sic finitus est vsusfructus formalis per confusionem: & dicit quod committitur stipulatio, sed except. elidiur, uel ipso iure non committitur. Sic verba illa, arbitrio boni viri, inserta in prima clausula, supra eod. l. 1. in princ. intelligun tur repetita in secunda clausula. Viuia.

n *Arbitrium.*] quod est in prima clausula.

o *Hucusq. porrigitur.*] idest, trahitur ad secundam clausulam, vt subintelligatur repetita in prima.

7 † *Alias, lib. 8.*

8 † *Alias, Hac stipulatione.*

9 † *Fl. deest. &c.*

p *Excipere.*] quod est tutius, vt ff. l. prox. § sed & si quis.

HVic.] CASVS. Hæres stipulatus est a me fructuario, quia utar arbitrio boni viri: dicit, quod videor promittere, quod non committetur dolus ab aliquo extraneo, nec a me, nec ab hærede meo, nec ab eo, cui de nouo darem me in adoptionem, licet ad istos non trãseat vsusfructus.

¶ *Sed & si.*] Vsuarius, sicut fructuarius satisdat de duobus: de vtendo arbitrio boni viri, & de restituendo: sic & ille, qui habitationem, vel operas serui habet, vel alterius animalis, licet non per omnia assimilentur vsufruc. Idem si quis legat mihi annum reditum fundi, quod est ususf. idest, commoditas, non seruitutis. h. d. cum l. seq. Viuia.

q *Huic.*] idest in hac.

r *Absuturumque.*] in re usufruct. nomine retinenda.

s *Continetur.*] interpretatiue continetur ex uerbis in ea positis: certè & de culpa lata & leui tenebitur, cum arbitrio boni uiri debeat frui, siue in faciendo, siue in prætermittendo quid amittatur: sed de dolo tantum suo proprio tenebuntur eius uniuersales successores, cum ad eos non transeat usufructus.

t *Et cum in rem sit.*] quia sic dolum malum abesset, & hoc quantum ad se, & uniuersales successores, non quantum ad extraneos, ut infra, de uerbor. oblig. l. stipulatio ista. §. si quis dolum.

u *Concepta.*] interpretatiuè, ut dixi.

x *Et adoptiui patris.*] li et neque ad hæredem, neque ad patrem adoptiuum fructuarij transeat usufructus, ut diximus supra quibus mod. usufr. amitt. l. repeti. j. responso, & §. 1. Azo.

fruetur.]

a *Cauetatur.*] vt & infra eod. l. vsu quoque.

b *Sine vsu.*] idest sine seruitute vsus: quia sine vtilitate vsus esse non potest, ut supra tit. 1. l. per seruum, §. 1. secundum Irn. Vel dic, hoc casu etiam sine commoditate esse fructum sine vsu vt & supra tit. primo per seruum, §. poterit. secundum Azo. quod non placet.

causa, satisdare iubet prætor. hoc meritò, ut de solo vsu, non &c de fructu 1 † caueatur. a ergo 2 † etsi fructus sine vsu [b] obtinuerit, * stipulatio locum habebit. Sed 3 † & si habitatio, uel operę hominis, uel cuius alterius animalis relictæ fuerint, stipulatio locum habebit, licet per omnia [c] hæc vsumfructum non imitentur.

Paulus lib. 75. ad edictū.

LEX VI.

IDem est, d & in reditu e prædij: sicuti si vindemia legata esset, uel messis: f quamuis ex vsufructu ea percipiantur, 4 † quæ legata g morte legatarij ad hæredem redeunt.

Vlpia. lib. 79. ad edictum.

LEX VII.

SI 5 † vsusfructus nomine tradita re satisdatum non fuerit, Proculus ait posse hæredem rem vendicare: h & si obiiciatur exceptio de re vsusfructus nomine tradita, replicandum esse, 6 † quæ sententia habet rationem: sed & ipsa stipulatio condici poterit. i Cum vsusfructus pecuniæ legatus 7 † est, exprimi debent hi duo casus in stipulatione: Cum morieris, aut capite minueris, dari: idcirco hi duo soli k casus, quoniam pecuniæ vsus aliter amitti non potest, quàm his casibus.

e *Licet per omnia.*] id est, non per omnia: nam vsusfruct. amittitur capit. diminut. operæ autem minime, vt & sup. de oper. ser. l. 2. idem & de habitatione, quia nec tēpore perimitur, nec capit. dimin. vt sup. tit. 1. si habitatio. §. 1. Item sunt & aliæ differentię, vt infra, de vsufruct. leg. l. 1.

d IDem est.] Hęc lex Pauli iungitur alij legi Pauli, quam non habemus, & forte dicebat idē, quod superior Vlpia. & dic idem ut nō imitetur vsumfruct. idest, non sit vsusfruct. & dic annuum reditum dandum de manu hæredis: & sic de uindemia & alijs dādis de manu hæredis, vt ff. de vsuf. l. defuncta, §. 1. & dictio sicuti, similitudinarie, uel exemplatiue ponitur. Vel dic prædicta percipienda a se legatario, cui annuus redditus, vel annua, idest, vindemia. & dic. idē est, ut fiat cautio, quia vsusfruc. est, ut supra de vsufru. l. si quis ita legauerit, & de annu. leg. si in singulos, & de vsufruct. l. patrimonij, & l. fundi Trebatiani, & uerbum, quāuis, ponit pro, quia, vt infra famil. ercisc. l. si maritus, & verbum, sicuti, lege ut primum. Vel tertiò, dic, legatum vsumfr. reditus & vindemię, quo casu æstimabitur sicut cętera, quæ vsu consumuntur, & cauebitur. Accur.

1 † *Flo. vsusfructu.*
2 † *Alias, sed.*
* *Hoc responsum Alci. lib. 2. parer. c. 3. pulchre conciliat cum §. fin. l. per seruum supra de vsu, & habitat. vide Cuia. lib. 22. obseru. c. 11.*
3 † *Fl. deest, sed.*
4 † *Alias, percipientur, morteque legatarij ad hæredem redeant.*
5 † *Flor. & si vsufr.*
6 † *Floren. Duar. erit.*
7 † *Alias, relictus.*

c *Et in reditu.*] scilicet relicto, ut quis eo utatur: sicque erit usufructus ipsius reditus, non fundi: & ideo de eo quod superfuerit, restituendo cauet: vel dic, reditus fundi legato, annuos, ut eos percipiat legatarius. Azo. & tunc est usufructus fundi, ut supra de usufruct. l. si quis ita legauerit. Accursius.

f *Messis.*] nam non est usufructus.

g *Quæ legata.*] præter legatum operæ, ut infra, de usufr. leg. l. 2. Accur.

SI Vsusfructus.] CASVS. Testator legauit mihi usumfructum, hæres tradidit, & oblitus cautionem non exegit, poterit hæres uendicare, nec excipiam, cum non satisdem de prætextis duobus. Item & ista stipulatio de re sti potest peti condict. incerti. §. cum usufructus. cum l. seq. planus est. Viui.

k *Rem vendicare.*] immo non uidetur uendicanda res, ut supra de usufruct. earum rerum, quæ usu consumun. l. hoc senatuscon. §. 1. quæ est contra. Solu. ibi loquitur de re mobili, quæ cōsumitur, ut uestimenta, vasa, & si qua similia, quæ statim fiunt accipientis: vel dic non esse contra, quia ibi non dicit rem non vendicari.

i *Condici poterit.*] incerti condict. vt d. l. hoc senatuscon. §. 1. & hoc idem quod superiori primo respondicitur in emphyteota, vt si non sit soluēdo primus emphyteuta, dominus vendicet rem a secundo, vt aut soluat canonem, aut reddat rem, vt argumen. infra, de pignorat. actio. l. si cum vendicet. & ita vendicabit dominus id quod possidet secūdus emphyteuta, ut infra de priuileg. creditor. l. si ventri §. in bonis.

Paulus lib. 75. ad edictum.

LEX VIII.

SI tibi vsusfructus, & mihi proprietas legata sit, mihi cauendum est. Sed si mihi sub conditione proprietas legata sit: quidam 8 † (vt Marcianus) & hæredi [m] & mihi [n] cauendum esse putant. quæ sententia vera est. Item si mihi legata [o] sit, & cum ad me pertinere desierit, [p] alii: & hic vtrisque cauendum (vt supra) placuit. Quod si duobus coniunctim vsusfructus legatus sit, 9 † inuicem sibi cauere [q] debebunt, & hæredi in casum [r] illum, si ad socium non pertineat vsusfructus, hæredi reddi.

Vlpian. lib. 51. ad edictū.

LEX IX.

SI vsusfructus mihi legatus sit, cumque restituere sim Titio rogatus, videndū est, quis debeat cauere: vtrum Titius: an ego qui legatarius sum? An illud dicemus, mecū hæredem acturū, 10 † vt caueā. & cum fideicommissario me agere deberet? Et est expeditius hoc dicere, si mihi spes aliqua durat vsusfructus. Et cum tu amiseris, potest ad me redire, 11 † hoc est ad legatarium ita rem expediri, ut tu mihi, ego domino proprietatis caueam. [s] Quod si fideicōmissarij causa vsusfructus mihi relictus est, nec est vlla spes ad me reuertendi vsusfructus, recta uia [t] fideicom-

K *Duo soli.*] scilicet exprimuntur.

l *Casibus.*] vt sup. de vsufructu. earum rerum, quæ vsu consumun. l. in stipulatione. & l. quoniam. Accursius.

m SI tibi. Et hæredi.] Propter rem. Accursius.

n *Et mihi.*] propter spem.

o *Legata sit.*] scilicet proprietas. Accursius.

p *Desierit.*] scilicet deficiente conditione, quo casu non potest propriè dici desinere: vel fortè repudiatione desierit ad me pertinere; nam si rem mihi legatam repudio, desinit ad me pertinere cum potui habere. Irn.

q *Sibi cauere.*] qualiter sint vsuri, vt supra de vsufru. l. si cuius. §. sed si inter.

r *In casum.*] vt & supra de vsufruct. earum rerum, quæ vsu consumun. l. si tibi decem.

SI Vsusfructus.] CASVS. planus est vsque ad §. illud. & ibi dicitur, quod semper vsufructu. debet cauere se usurum arbitrio boni uiri, & de restituendo usufruct. eo finito, quoquo modo sit usufructus constitutus.

¶ *Planè.*] Titius legauit mihi usum fundi. & eiusdem fundi proprietas a decennio in antea, non satisdabo: quoniam est uerisimile, quod non male utar, cum sperem proprietat. ad me pertinere.

¶ *Si vestis.*] Titius legauit mihi usumfruc. uestis, & hæres tradidit, & stipulatus est, dicit, quod licet reddā attritam sine dolo, non committetur stipulatio.

¶ *Si plures.*] Legasti mihi usumfructum fundi pluribus hæredibus institutis, decessisti: omnibus illis tuis hæredibus satisdare debeo ego. Viuia.

s *Domino proprietatis caueam.*] hoc propter spem, ut supra. l. prox. & infra, de aqua plu. arcen. l. in diem, §. fin.

t *Recta via.*] de hoc diximus infra, de condict. indeb. l. dominus testamento.

8 † *Flor. quodam, & Marcianus.*
9 † *Duar. sibi & inuicem.*
10 † *Flor. acturum, cū fideicommi.*
11 † *Flo. reddere.*

Iure

a *Iure ipſo.*]ſcilicet ciuili, vt ex teſtamēto, vel inter viuos. b *Prætoris.*]vt in ſuperficie, & fundo emphyteutico, vt j. de ſup. ti. l. j. §. quod autem, & quando per fidei.com. relinquitur, vt ſ. quib. mod. vſusfru. amit. l. ſi legatum. Item & tunc quoties legata valent iure prætorio, vt j. de iniuſt. rup. teſtam. l. poſthumus. & de legat. præſtan. l. j. & inſti. quib. mod. teſt. infir. §. non tamen per omnia.

1† Fl. que gl. c *Aut actiones*]ſcilicet in rem, vt ſ. eo. l. ſi vſusfr. nomine, vel incerti ad præſtādam cautionem, vt ſup. de vſufruc. ea. re. quæ vſu conſu. l. hoc ſenatuſconſultum § j.

d *Hanc cautionem.*] eſt ergo hoc caſu vſusfruc. ſine cautione, & ſic non eſt de ſubſtantia. Idē eſt in patre, vt C. de bonis q̄ lib. l. cum non ſolum. §. a. idem in fiſco, vt j. vt leg. vel fideic. noca l. j §. ad fiſcum. idē in alio caſu, vt cum relicta eſt proprietas, cum vſusfru. ſine pre finiri, eadem ratione qua & iſte qui eſt ex die: arg. ſ. eod. l. omnes. §. ſed & ſi quis. Sed ego quæro quare interim non cauet? Reſpon. quia præſumitur, quòd citius veniet dies proprietatis, quā finiatur vſusfru. certum eſt enim diem exiturum, vt j. de lega. j. l. ſi poſt §. ꝙ ſi iuē, caſum enim aduerſamque fortunam &c. vt infra de verb. oblig. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. Itē eſt alia ratio, qa præſumitur, ꝙ diligēter eam tractabit, cū ſciret ſuā futuram.

2† Fl. decll. iudicis. e *Peruenturam.*] ſed nondum peruenit, vt j. de con. l. fur. l. ſi ſeruus. & eſt ſic j. ad legem Fal. l. ſed ſi nōdum. §. ſi. & ad Treb. l. ſi cui § primo.

f *Si veſtis.*] ſ. ſcenica, in qua vſusfru. legari poſſit, vt ſup. de vſufru. ſed & ſi quid. § & ſi veſti aliquin cū fructuarius ad eius æſtimationem ſe obligaſſet, quod fit in cæteris veſtibus, ut ſ. de uſufr. ea re. l. 3. & 4 & inſtitu. de uſufru. §. conſtituitur, reddere rem deteriorem non poſſet, id eſt in peiori æſtimatione, ut j. de iure dotium. l. plerumque. §. ſi prædijs & § fina.

g *Stipulabitur.*]ut ſ. de uſufru. l. ſi cuius. §. ſed ſi plures.

S *I ſerui.*] CASVS. Si ſeruum habeo tecum communem, poſtea lego tibi uſumfr. meæ partis: & ita proprietas meæ partis heredi meo remanet, ſatiſdabis heredi meo de vtendo arbitrio boni viri, quæ ſatiſd. neceſſaria eſt heredi meo, nam licet habeat communi diuid. ad proprieta. quia illa eſt communis, tamen pro vſufr. non habet: quia ille non fit communis, ſed tantum tuus. Viuian.

h *Quituus.*] ſcilicet vſusfr. q. d. non communis, tūc enim pertinet ad officium iudicis communi diuid. vt ſ. de vſufr. l. ſi cuius §. ſed ſi inter duos.

miſſarium cauere oportet domino proprietatis.

¶ Illud ſciendum eſt: ſiue iure a ipſo quis 1 † vſumfructum habeat, ſiue etiam per tuitionem prætoris, b nihilominus cogendum eſſe fructuarium cauere, aut actiones c ſuſcipere.

¶ Planè ſi ex die proprietas alicui legata ſit, vſusfructus purè, dicendum eſſ. Pomponius ait, remittendum eſſe hanc cautionem d fructuario: quia certum ſit ad eum proprietatem, vel ad hæredem eius peruenturum. e

¶ Si veſtis f vſusfructus legatus ſit, ſcriſſit Pomponius, quanquam hæres ſtipulatus ſit, finito vſufructu veſtem reddi; attamen non obligari promiſſorem, ſi eam ſine dolo malo attritam reddiderit.

¶ Si plures domini ſint proprietatis, vnuſquiſque pro ſua parte ſtipulabitur. g

Paulus li. 40. ad edictum.

LEX X.

SI ſerui, qui nobis communis erat, vſumfructum tibi legauero, neceſſaria erit hæc cautio hæredi meo, quamuis enim de proprietate poſſit communi diuidundo iudicio 2 † experiri, tamen cauſa vſusfructus, qui tuus h proprius eſt, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

Etiam cohabitans cum proprietario debet ei cauere de vtendo arbitrio boni viri. Bald.

Papin libro 7. Reſponſorum.

LEX XI.

VSu quoq; domus relicto, boni viri arbitratu cautionem interponi oportet. i Nec mutatur, 3 † ſi pater hæredes filios ſimul habitare cum vxore legataria k voluit.

Nemo condicit rem ſuam, præterquàm à fure, ad hoc allegatur. Vel ſic: Omnis condictio degenerat contra furem. hoc dicit. Bald.

Vlpianus li. 18. ad Sabinum.

LEX XII.

SI vaſorum l 4 † vſusfructus relictus ſit, non erit cautio m ſenatuſconſulti neceſſaria, ſed illa ſola, boni viri arbitratu ſe 5 † vſurum fruiturum. n Si igitur tradita o ſunt vtendi 6 † fruendi cauſa, nemo dubitat non fieri eius, qui accepit: non enim ideo traduntur, vt dominium recedat ab eo qui tradit, ſed vt vtatur fruatur legatarius: ergo cum non fiant fructuarij vaſa, vendicari p 7 † à proprietario poſſunt, cautione non data.

¶ Videndum eſt de condictione, q an poſſit locum habere, & proditum eſt, neminem rem ſuam niſi à fure, r 8 † condicere poſſe.

Finis Libri ſeptimi.

V *Su.*] CASVS. Titius legauit vxori vſum domus, & filios communes ſ eoſdemq; heredes voluit in ea re permanere, videbatur, quòd vxor non teneretur ſatiſdare: quia non fit veriſimile, quòd malè poſſit vti, cum ſemper illi præſentes ſūt, ſed ſatiſdare debet, & hoc dicit. 3† Fl. mutat.

i *Oportet*]vt ſ. eod. l. huius. §. ſed & ſi vſusf.

k *Legataria.*] ideſt uſuaria. Et no. arg. ꝙ non minus tenetur ſcholaris de equo, quamuis nuncius Bononiæ uadat ſecū. Ac.

l S *I vaſorum*]ſcilicet argentorum, uel aureorum, quæ ipſo vſu nō conſumuntur: alioquin contra, ut inſtitutio. de vſufruc. §. conſtituitur. Azo. 4† Duar Si vaſorū ipſorū vſusfr.

m *Cautio.*] ſ ut uaſa debeant æſtimari, & cautio fiat de tanta pecunia reſtituēda ſi moriatur, uel capite minuatur. Accur. 5† Fl. decll. ſe. 6† Flo. decll. vtendi.

n *Fruiturum.*] quæ uerba, & reſtitutionem rei continent, ut ſ. eo. l. j. §. reſponſo. & §. habet.

o *Tradita.*] ſ. uaſa.

p *Vendicari.*]vt ſ. eo. l. ſi uſusfructus noie. 7† Fl Duar. vendicari.

q *De condictione.*] nō dicit cautionis: quia illa datur, ut ſ. eo. l. ſi uſusfructus nomine, ſed de condictione ipſius rei.

r *Niſi a fure.*]A furibus enim, & ſimilibus poſſum condicere, vt j. de cond. tri. l. j. in ſi. & l. 2 & inſti. de ob. quæ ex male. §. ſi. & j. ſi cer. pet. l. ſi quis nec § fin. & ideo ab eis, quia ideo ſurripiunt, vt faciant ſuam, ſicut dū M. Sed nunquid poſſeſſionem rei meæ quam alius habet poſſum condicere, etiam à non fure? Reſp. poſſum per triticariam: cum enim omnes res condicantur, vt j. de tric. l. j. §. & generaliter, & poſſeſſio eſt res, ut inſti. de corp. & incor. ergo ipſa condicitur, ſed certe quod condicitur, non eſt meum, ſed ipſa poſſeſſio, proprietatem autem quæ eſt mea, non poſſem condicere, ut hic, & inſtitu. de actio. §. ſic itaque. 8† Fl niſi fure.

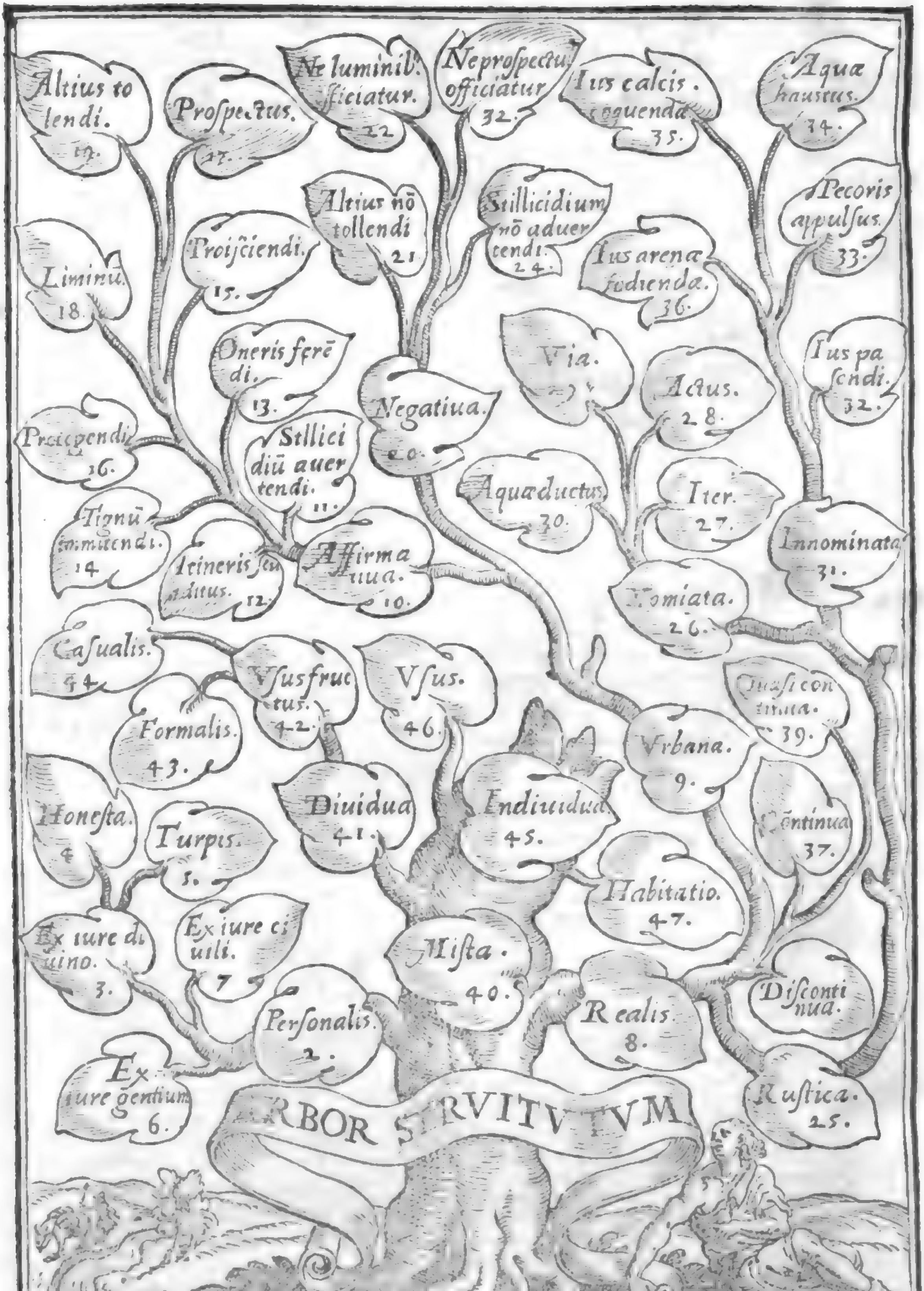
Altius tollendi. 19.
Proſpectus. 17.
Ne luminib. officiatur. 22
Ne proſpectu officiatur 32.
Ius calcis coquendæ 35.
Aquæ hauſtus. 34.
Altius nõ tollendi 21
Stillicidium nõ auertendi. 24.
Pecoris appulſus. 33.
Liminũ. 18.
Proijciendi. 15.
Ius arenæ fodiendæ. 36.
Oneris ferẽdi. 13.
Via.
Actus. 28.
Ius paſcendi. 32.
Negatiua. 20.
Stillicidiũ auertendi. 11.
Aquæductus 30.
Iter. 27.
Tignũ immittendi. 14
Itineris ſeu aditus. 12.
Affirmatiua. 10.
Innominata 31.
26.
Caſualis. 44.
Vſusfructus. 42.
Vſus. 46.
Quaſi continua. 39.
Formalis. 43.
Vrbana. 9.
Diuidua 41.
Indiuidua 45.
Cõtinua 37.
Honeſta. 4
Turpis. 5.
Habitatio. 47.
Ex iure diuino. 3.
Ex iure ciuili. 7
Miſta. 40.
Diſcontinua.
Perſonalis. 2.
Realis. 8.
Ex iure gentium 6.
ARBOR S RVITV TVM
Ruſtica. 25.

DIVISIO SERVITVTVM, CVM DEFINITIONIBVS PROPHASIS.

QVAMQVAM simplex generali significatione SERVITVTIS vocabulum, nempe vna, eademque ratione species suas omnes cõprehendens, ac idcirco, priusquam diuidendum, in genere definiendum esse videatur: Tamen, quia nusquam apud Iurisconsultos legatur seruitutis definitio vniuersalis, quin potius petenda sit ex Aristotelis Politicis, aut aliunde ex Philosophorum libris, quos legales homines, nõ nisi pro suo admittunt arbitrio, ideo a diuisione auspicari libuit. Cuius singulas species in ceratinos ramos, cum paruulis hieroglyphicis distributas exhibet imago Cerui hominem Actrona tegentis, non prorsus inepta. Ceruum etenim pro seruo antiquos, & scripsisse, intellexisse tradit Crinitus. Adeoq; Actionis illa metamorphosis, diminutionem capitis innuit. Sed ad rem.

SERVITVS ergo, Res in vniuersum satis intellecta, in suas species minime hæterogenas est diuidenda, quæ suis singulæ finitionibus explicatæ, ad primum semper genus referri posse reperientur. Hæc autem est Seruitutum summa diuisio.

1 Seruitus omnis est { *Personalis.* / *Mista.* / *Realis.* }

Prima species Seruitutum.

2 PERSONALIS SERVITVS dicitur, quæ debetur a persona personæ. De qua habetur Instit. titu. de iur. perso. & ff de statu homin. & vbicunq; de seruis fit mentio. Porro hæc dicitur mere personalis, ut notat gl. in l. 1. infra de seruitutibus, tit. generali. Ea autem sic definitur a Florentino Iurisc. l. 4 §. 1. de statu homi. Digestorum i.

SERVITVS, est constitutio Iurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Ex qua definitione liquet seruitutem esse de Iure gentium, secundario quidem, non autem illo primario, quod naturale dicitur, ab eo (vt Caius inquit) quod naturali ratione inter homines constet. Tametsi quidam iuri eam naturali adstruant, ut Aristoteles in Politicis. Alij iuri diuino, ut D. Aurelius August. li. 19. De ciuitate Dei, & eam non naturæ, sed culpę impositam confirmat, ex historia Noæ, & filiorum eius, Geneseos 19. Alij demum iuri ciuili, uel canonico. Vnde glossa est eximia in c. ita quorundam. de Iudeis, & Sarracenis, ext. super uerbo, seruos. Quæ oẽs quidem relationes diuersæ, diuersis quoque respectibus esse possunt ueræ, ut in simili dicit glo. de matrimonio. Instit. de iure nat. § j. Quæ res etiam commouit quosdam ex recentioribus eruditos, ut personalem hanc seruitutem rursus ita diuiderent, ut Alia foret

3 *De iure diuino,* & hæc duplex, Nempe
4 *Honesta* &
5 *Turpis.* Alia
6 *De iure gentium.* Alia
7 *De iure ciuili*, Additis etiam singularum definitionibus, Quæ, quam sint conuenientes, ipsi uiderint. Nobis certe, ut miscere sacra profanis nõ est lubitum, nec ea persequi. Τὰ περίεργα, quæ ad hunc titulum nihil pertinerent, ita nec species istas in mistica imagine τοῦ ἐλαφροκέρατος præterire voluimus, ne s. quæ sacra, & mores spectant videremur aspernari.

Secunda species Seruitutum,

8 REALIS SERVITVS est, quæ debetur rei, a re, & non personæ, sed prædio tex. in l. unus ex sociis. ff de serui. rust. præd. Probatissima autem definitio, secundum Bar. in l. 1. infra de seruitutibus hæc est.

REALIS SERVITVS est ius quoddam prædio inhærens, & ipsius utilitatem respiciens, & alterius prædij ius, siue libertatem minuens. Huius duæ sunt species.

Rustica. { Quæ non ab loco Ruris, &
Vrbana. {

Vrbis denominantur, sed ab ipsa rei causa seruiendæ urbis, seruiendi ruris. Earum vero, per interpositam diuisionem.

Alia { *Continua.* / *Quasi continua.* / *Discontinua.* } De quibus suo loco dicetur. Nunc ad priorem diuisionem.

VRBANA SERVITVS est, quæ vrbano prædio debetur secundum Iasonem, in § æquè Instit. de act. Nec refert ab urbano, an ab rustico debeatur, modò vrbano seruiat. Est autem urbanum prædium, omne ædificium habitandi gratia factum, siue rure, siue in ciuitate, l. Vrbana prædia, digestis, de verb. sig. Bar. super l. Seruitutes ff. de seruitutibus tit. generali.

Est autem hæc seruitus duplex. { *Affirmatiua.* / *Negatiua.* }

10 AFFIRMATIVA est, affirmatiuis uerbis concepta, Cuius species sunt nouem, hoc ordine.

- *Stillicidium auertendi.*
- *Itineris seu aditus.*
- *Oneris ferendi.*
- *Tignum immitendi.*
- *Proijciendi.*
- *Protegendi.*
- *Prospectus.*
- *Luminum.*
- *Altius tollendi.*

11 STILICIDIVM AVERTENDI SERVITVS, est ius deriuandi stillicidium domus suæ, in domum uel aream uicini, quod excipere non tenetur, nisi per huius seruitutis constitutionem, l. Seruitutes § si antea. ff. de seruit. vrb. præd. & ibidem Zasius in Para. hanc quoque notauit Cep. in trac. de ser. urb. præd. c. 28.

12 ITINERIS SEV ADITVS, est ius, quo licet in domum cuique suam ire per alienum prædium, l. Seruitutes quæ in superficie § si domo. ff. de seruitu. urba. præd. Et hæc non modo Rustica, sed Vrbana potest esse, si prædio seruiat vrbano, quod colligitur tam ex prædicta l. quam ex l. iter. ff. communia prædiorum, quam d. l. & gl. ibidem, & per Zas. in Para tit. de serui. urb. præd. notatur interdiu tantum seruire, noctu uero ianuam seruitutis claudi, ut adnotauit Pau. & Flor. ibid.

13 ONERIS FERENDI, est Seruitus ferendi onera domus meæ super columnam, aut parietem tuum, ut patet ex l. eum debere. ff. de seru. urb. præd. & Zas. super eodem, necnon & Cæp. sup. eodem tit. c. 37. a quibus discrimen huius ab reliquis egregie tractatur.

14 TIGNVM IMMITTENDI, est ius quo tignum super parietem vicini possum immittere, ut est in l. 1. ff. de seru. vrb. præd. immitti vero tignum dicitur cum vtrinque in meo & alieno impositum est l. malum, § 1. ff. de uerb. sig. & l. quemadmodum ff. ad l. Aquil. Tignum uero hic pro trabe tantum accipi debet, secundum Zas. cum alioqui omnem materiam significet, qua ædificia constant. l. Tigni. ff. de verb. signi.

15 PROIICIENDI, est ius quo ex fundo meo vrbano in solum vicini aquam, aut fimum, aut quisquilias licet proijcere, per tex. & ibi Flo. in l. j. ff. de seru. vrba. præd. & Cæp. in eundem tit. quod & confirmat Zas. Est etiam seruitus proiiciendi eadem, quæ protegendi, unde & protectum, (Labeo ait) quod ita prouehitur, ut nusquam conquiescat, qualia Meniana,* & Subgrundia.* l. Mænianum. ff. de uerb. sig. & ibid. Alciatus.

16 PROTEGENDI, ius est, quo licet ædes suas protendere in solum vicini, & sic in aream proijcere, ac porrigere Menianis subgrundiis, uel pensilibus ambulachris,* ut tamē in uicino solo, uel pariete non insideant, nec conquiescant. Est n. protegere, tectum proiicere, quemadmodum interpretatur Bud. cos in l. si uero. de ijs qui deiecerunt. Et ostendit Scæuola, apud Cicer. in Topicis. Est etiam *Seruitus protegendi*, ius quo ex meo prædio vrbano, super tuum solum, protectum, uel protectum aliquod habere possum, ut notat Cæpo. in tract. de seru. urb. præd. c. 33. Ex quibus patet, quod l *Proijciendi seruitus, & protegendi*, una eademque dici potest, & interdum duæ diuersæ, qua propter, alteram ab altera in enumeratione specierum depescuisse uisum est.

17 PROSPECTVS, est ius prospiciendi, uel claritatis præstandæ, ex inferiori loco, aperta fenestra, rerum faciem, & sparsæ lucis splendorem ostendente, non aūt cœli ipsius aperti lumen, ut hī in l. Lumē. & l. Æd. ff. de serui. urb. præd. & gl. ibi, unde Cæp. in eiusd. tit. c. 32. & Azonem in summa. C. de serui.

18 LVMINVM, est ius acquisitum quo uicinus lumina nostra excipiat l. Luminum ff. de seruit. urba. præd. & ibi egregie Bar.

19 ALTIVS TOLLENDI, est quoddam ius ab uno prædio alteri debitum, quo quis tenetur ædificare, uel sublimius ædes superstruere pp aliquā ex hoc utilitatem uicino depressiori prouenientem, puta pp prospectus aduertionē a domo depressiori, ex uia sublimiori, uel pp uētos, vel pp lucis refractionē, quā ἀντανάκλασιν Vl. uocat l. Si arborem ff de seru. urb. præd. ex quo loco confirmari potest hæc definitio, necnon ex tex. & gl. l. j ff de seruit. urb. præ. Quod autem libertas uideatur, tum Zas. in d. tit. tum aliis, dubium non est quin ius ei, qui habet, sit libertas, ei uero qui debet, sit seruitus ex Dialectica relatorum πρός τι, regula, quæ hanc tam difficilem (ut uideri uolunt) nondum facile soluit.

20 NEGATIVA SERVITVS VRBANA, est, quæ negatiuis concipitur uerbis. Huius autem species sunt quatuor, & hæ fere depositæ superiorum totidem contrariæ.

- *Altius non tollendi.*
- *Ne luminibus officiatur.*
- *Ne prospectui officiatur.*
- *Stillicidium non auertendi.*

21 ALTIVS NON TOLLENDI, est ius quo cui fas non est, ædificium suum inuito uicino extollere, ut l. Altius. Cod. de ser. & aqua.

* Meniana, Festo appellata sunt a Menio Censore, qui primus in foro, vltra columnas, tigna proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula, idē tradit Isido. lib. 15. Ethym. c. 3.

* Suggrunda, suggrundæ, & suggrūda, legitur in P. & est pars tecti, ultra structuram ædium proiecti, & prominens, apud Vitru. li. 2. c. subgrunda vocantur, & suis locis vidimus.

* Ambulacra, Festo, sunt ambulationes.

Viridaria tamen, & arbores lumina non obstruentes illic habere licet. l. quod autem & l. ædificia. ff de ser. vrb. præd.

22 NE LVMINIBVS OFFICIATVR, est ius quo cauetur, ne cuiusquam lumina obscuriora fiant, vel ædificatione, uel arbrum plantatione, vel quauis alia simili ratione, hoc est, ut cœlum libere videatur. l. inter seruitutes. & utraque l. seq. ff de seruit. vrban. præd. & Bart. post glo. eiusdem legis.

23 NE PROSPECTVI OFFICIATVR, est ius quo liberum & gratiorem prospectum grauiorem reddere non licet. l. 2. & 14. ff. eod. vide Cæpol. in eundem tit. c. 44.

24 STILICIDIVM NON AVERTENDI, ius est quo vicino stillicidium suum alio deriuare fas non est, ut ex tex. & glo. tit. d. l. j. & Bart. ibidem.

25 RVSTICA SERVITVS REALIS, est quę rustico prædio debetur. Rusticum autem prædium est, vel colligendorum, uel percipiendorum gratia fructuum, l. eo iure §. Stabula. ff. ex qui. cau. pign. tac. contrahitur. Vide Mont. in Instit. tit. de seruitu. rustic. lib. 2. Ea porro est duplex.

{ *Nominata.*
{ *Innominata.*

26 NOMINATA SERVITVS RVSTICA, est quæ nomen habet a iure impositum, ut habet glo. & Paulus l. j ff de serui. rust. præd. item Bald. in rub. de vsufructu. C. item l. iurisgentium. § j ff. de pact. Et rusticarum quidem seruitutum nominatę sunt.

Quatuor { *Iter.* *Actus.* *Via.* *Aquæductus.*

27 ITER, est ius eundi ambulandi hominis, nō etiam iumentum agendi, vel vehiculum, ut l. 1 in princ. ff. de ser. rust. præd. & eodem institu, lib. 2. Quo etiam iure potest quis equo uel lectica vehi. l. qui sella. ff. de seruit. rustic. præd.

28 ACTVS, est ius eundi ambulandi hominis, agendi iumentum, uel vehiculum, nec refert utro uersum, locis supradictis.

29 VIA, prædicta duo iura complectitur & amplius tignum, aut trabem, aut saxum trahendi, & rectam hastam ferendi, illæsis frugibus prædict. l.

30 AQVÆDVCTVS, est ius ducendi aquam per fundum alienum, siue prius inuentam, siue postea inueniendam. l. j. §. aquæductus. ff. de seruit. rust. præd. & l. Labeo. eo. tit. ascribente Zasio in Para. ff. eo. tit.

31 RVSTICA INNOMINATA, quæ ab actu, non a iure denominatur. gl in eundem tit. l. j §. in prædiis. & ibi Paulus. verius tamen Cæpol. in tract. de ser. rust. præd c. 9.

32 IVS PASCENDI, est ius quo in alieno pascuo pascere licet pecus prædii proprij gratia. eod. tit. l. 1. §. fi. & l. qui seruandarum. §. fi. ff. de præscrip. verb. & sane hæc seruitus merito rustica dicitur, quod ruris opes maxima fint in pascendo pecore. l. pecoris ff. eo. vnde Cato: optimus rusticus, in re rustica primum respondit esse pascere; secundum satis bene pascere: tertium arare.

33 PECORIS APPVLSVS, est ius appellendi ad aquam pecoris per fundum uicini, ut no. §. inter rusticorum. Inst. de serui. rust. & per Azo. C. de seruit. §. Pecoris.

34 AQVÆ HAVSTVS, ius hauriendæ aquæ de fonte uel puteo uicini, secundum Azo. in summa. C. de seru. § haustus. & Cęp in tract. de ser. rust. præd. cap. 7. Quæ seruitus etiam complectitur iter, ut scribit Nerratius l. 3. § qui habet, ff. eod.

35 IVS CALICIS COQVENDAE, est quo in fundo uicini ad propriam utilitatem rustici prædij coquere liceat calcem, de quo l. 1. §. in prædiis. eodem, & Cœp. in d. tract. cap. 10.

36 ARENAE FODIENDAE, ius est quo licet, è uicini fundo arenam effodere ad proprii prædii rustici utilitatem. tex. in l. j. §. in prædiis. ff. cod. uel etiam ad uasa, uel ædificia rustica, ut colligitur ex §. inter rusticorum. Insti. de serui. Huic accidit *Ius cretæ* effodiendæ, & lapidis eximendi, quatenus ad eum ipsum fundum opus sit. l. ergo, & sequen. ff. de serui rust. præd.

INTERPOSITA est, & altera *Realis* seruitutis diuisio, quæ dicitur esse { *Continua.* *Quasi continua.* *Discontinua.*

37 CONTINVA, est, cuius, & caussa, & usus perpetuo durat, uel potentia, uel actu, citra continuam hominis operam, ut aquęductus, tigni immittendi, usus, iurisdictionis, & similium, quæ (tametsi opera hominis quandoque interueniat,) animi intelligentia, (quæ nunquam cessat,) possideri solent, ideoque continuę censentur, quod docet Barto. in l. iusto. §. non mutat. ff. de usucap. & Mont. Instit. de seruit. Harum exempla profert Pau. & Florian. in l seruitutibus. ff. de seruit. titu. 9. Et hæ quidem seruitutes continuæ præscribuntur sine titulo, & longo tempore, nempe decem annis inter præsentes, uiginti annis inter absentes, exemplo rerum immobilium. l. vlt. Cod. de præscrip. & l. secunda. Cod. de seruit. & aqua.

38 DISCONTINVA, contraria continuæ, cuius usus est in hominis actione, quæ cum assidua nec fit, nec esse possit, discontinua dicitur: ut iter, Actus, Aquæ haustus. l. seruitutes. de seruit. Et hę, ne longissimo quidem tempore præscribi possunt, quod earum non sit continua possessio. per d. l. & Bald. in l. 2. C. de seru. & acq. nisi tanto tempore, cuius nulla extat memoria. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quotid. & æsti. Quod tempus in obscuro intelligitur sęculum centum annorum hominis memoria. l. an usufructus. ff. de usufruct. Sunt, & aliæ hypotheses, in quibus fallit, ut ait Cœpol. d. loco, c. 9.

39 QVASI CONTINVA est, cuius usus durat perpetuo, potestate quidem, sed non actu,

ut seruitus stillicidii secundum Cœpol .d.ca.19. Et hæc æquiparantur continuæ quo ad præscriptionem, tex. in l. foramen. ff de ser. urb. præd.

Tertia species seruitutum.

40 MIXTA SEMITVS est, quæ a re debetur personæ. Nam quæ a persona rei debetur, de qua in l. Mæuia. ff. de manu. testamen. & l. Titio centum. §. Titio ff. de cōd. & demonst. seruitus non sest; ed a persona libera susceptum onus. Et duæ sunt mixtę seruitutis species,

{ *Diuidua.*
{ *Indiuidua.*

41 DIVIDVA, est sola seruitus usufructus. l. j. §. si usufructus. ff. ad leg. Falcid. l. stipulationes non diuiduntur. ff de uerb oblig. Ratio autem differentiæ secundum Docto. est, quod tantam vtilitatem adfert vsusfructus, respectu partis eorum, quantam respectu totius, quod non est in aliis seruitutibus.

42 VSVSFRVCTVS, est ius vtendi fruendi alienis rebus, salua rerum substantia. Instit. de vsufructu. & ff. eodem l. 1. & est duplex, ex glo. in l. omnium. ff de usufructu.

{ *Formalis.*
{ *Causalis.*

43 FORMALIS EST, qui a sua proprietate separatur, quæ proprie seruitus est, de quo hic agitur, & de quo per confessoriam agitur actionem.

44 CAVSALIS VERO, cum sua causa, & proprietate coniunctus est. l. si unus. ff. de pact. & is non per confessionem petitur, sed per negationem auertitur. l. si cum testamento argentum. § pen & ibi glos. ff. de vsufruct. Et proprie serui tus non est. Nemini enim res sua seruire, sed eius esse dicitur. Quapropter in definitione additum est: *Alienis rebus.* Et proinde usufructus hic nullam aliam constituit speciem.

45 INDIVIDVA, quæ diuidi non potest: & hæc omnes comprehendit seruitutes, excepto vsufructu: ex mixtis vero duas tantum.

Scilicet { *Vsum.*
{ *Habitationem.*

46 VSVS, est ius alienis rebus vtendi, salua rerum substantia, non etiam fruendi, l. j & 2. ff. de usu, & habitatio gl. & Ferra. Inst. eod tit.

47 HABITATIO, est ius alienas ædes inhabitandi, atque etiam commodandi, & locandi, quod ab usu simplici differt & usufructu. §. sed. si cui. Inst de usu, & habit. & l. cum antiquitas. C. de vsufru. & ibi gl. Habitatio autem constituitur tm in domo, pactionibus, stipulationibus, & in ultima voluntate, vt & aliæ seruitutes Inst. de seru. §. fi.

48 HAE SVNT ciuilium seruitutum species, & descriptiones, quarum fit Epiphonema, *Qui seruitutem asserit, probet eam.* Nam omnes homines a principio liberi nascuntur. Inst. de iure natur. Et omnes res natura esse libera præsumitur, l. Altius. ibique glo. C. de seruit.

Alius, & ab hoc diuersus seruitutum discursus, & alia declaratio huic titulo præmittitur in Veneta editione anni 1584 in folio quæ omnia hic transcribenda fuerant, vt lector variam seruitutum declarationem haberet: sed prolixitas obstitit, & res quodammodo inutilis visa est.

Aliam partitionem, terminorumque declarationem à præmissis (verbis saltem) diuersam, habes in Commentarijs Bartoli: conferas, eligasque quod magis placet.

FINIS.

DE

D E S E R V I T V T I B V S.

Dictum a est supra de seruitutibus personarum, nunc de seruitutibus rerum. & vide Cuiac. in suis paratitlis ad hunc tit.

a Sequūtur hāc cōtinuationē Pau. & Fl. hic. & Bal. in rub. C. eod.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber VIII.

S *Eruitutes.*] seruitutes personales dicuntur vsus, & vsusfr. vt hic, & aliæ similes, vt dixi ī. de vsufru. leg. si quis binas. ideo quia semper cū persona finiuntur, vt inf. de lib. leg. l. non solum. §. tales. reales autem, siue rerum dicuntur rusticæ & vrbanę, vt subijcit, quia ad oēm successorem transeunt, b licet aliqñ obstet exceptio, vt ī. titu. 3. l. pecoris & l. via. §. si fundus. Sunt & aliæ merè ꝑsonales, c de quibus dr ī. de statu homi. sed usus, & vsusfru. & similes sunt mixtum personales, quia a re homini debentur. Est & quartum genus, d ut infra de condit. & demon. l. Titio §. Titio. & de manu. testam. l. Meuia.

b Dic, ꝙ est melior rō ꝗa ei inhęrēt, secundū Bald. hic & adde uidendū tres rōnes, quare dnr reales.

c Istæ & sūt ꝓpriè serui tutes, secundum Bart.

d Scilicet ꝙ dētur à persona rei, ꝙ nō reperitur nisi in libertis, & colonis, & censitis. B. & Fl.

T I T V L V S I.

De seruitutibus.

Seruitutum aliæ personales, aliæ reales. Bart.

Martia. lib. 3. Regularum.

L E X P R I M A.

S Eruitutes, a aut personarum sunt, vt vsus, & vsusfructus: aut rerum, vt seruitutes rusticorum prædiorum, & vrbanorum.

Vlpianus li. 17. ad edictū.

L E X II.

V Nus ex dominis b communium ædium, seruitutem imponere non potest. c

Seruitutes possunt imponi solo, & superficiei. Vel sic: Seruitutes possunt diminuere soli utilitatem, & superficiei. Bart.

V *Nus ex dominis.* CASVS. Tres domini sunt cuiusdā domus, unus eorum concedit mihi, ꝙ liceat mihi ex mea domo immittere tignū. dicit, ꝙ non ualeat sine alijs: sed qui hēt directum dñium domus, iponēt seruitutē ut liceat uicino immittere. Itē q hēt superficiē tantum, potest hoc idem facere. b *Vnus ex dominis.*] scilicet qui pro indiuiso sunt domini.

c *Non potest.*] nisi alij consentiant: uel tunc, uel etiam postea, ut infra de seruit. rustic. præd. l. per fundum. & l. unus, & infra commu. præd. l. fi. Accur.

d S *Eruitutes In solo.*] potest intelligi, id est aliæ rusticæ seruitutes, & aliæ urbanę. Vel uerius, aliæ in solo, id est proprietate soli, & aliæ in superficie, ut infra de superfic. l. 1. §. fi. & dicam tunc ab ipso superficiario constitui idem in emphyteuta, quia sunt quasi domini, licet ꝗdam dicant, ꝙ ipse superficiarius non constituat, sed uerus dominus in solo, cuius superficies est alterius, quasi ipse, cum habeat seruitutem, alij cedere non possit, ut s. de usufr. l. sed & si quid. §. fi. Sed certè e non est seruitus, quam habet superficiarius: sed dominium utile ipsius superficiei, quod est contrarium seruituti: cum sua res nemini seruiat, ut infra tit. 3. l. in re communi.

e Sequitur Bar.

S [*Eruitutes ipso quidem iure.*] CASVS. Si aliquis vult mihi constituere seruitutem urbanam, uel rusticam: purè debet constituere: ex tempore, puta ab anno in annum, uel ad tempus, idest usque ad annum, uel sub conditione, non ualet de rigore iuris: sed de æquitate sic: si uerò ante petat, petat, uel post di[illegible]m, repelletur exceptio.

¶ *Modum*] Concedis mihi seruitutem in fundo eundi, uel agendi hoc modo, ut certæ res inde uehantur in partem, ut certo equo, uno scilicet, uel pluribus, uel tali uehiculo, uel tali: immo uidetur constituta ad tempus, uel ex tempore: & ideo ualet seruitus.

Paulus li. 21 ad edictum.

L E X III.

S Eruitutes prædiorū, aliæ ij in solo, d aliæ in superficie consistunt.

Seruitus nō pōt extingui tēpore, uel conditione, neq; constitui ex tēpore ipso iure, sed ope exceptionis. h. d. Ista est difficilis lex, & subtilis: et ista est vna lect. secundū aliā lect. h. d. Seruitus non pōt constitui sub conditione, vel in diem: & si apponatur, reijcitur, & remanet constitutio pura.

Papin. lib. 7. Quæstionum.

L E X IIII.

iij S Eruitutes ipso quidem iure, e neque ex tempore, f neque ad tempus, neque sub conditione, g neque ad certam conditionem, (verbi gratia, Quamdiu volam) constitui possunt: Sed tamen si hæc adijciantur, ...

¶ *Interualla.*] Seruitus ad tempus constitui non pōt, vt dictum est in prin. huius l. sed constituitur seruitus, vt quis vadat certis diebus in hebdomada: puta tribus, vel certis horis in die, an valeat seruitus ita constituta, quæritur. Et resp. ꝙ sic valet. & hoc dicit iste §. & primus §. l. px. Viu. e *Ipso quidem iure*] i. de subtilitate iuris, aliud aūt est de æquitate, f q̄ pualet, ut ī. px. ibi, sed tñ, &c. & C de iudi. l. placuit. Itē hoc in realib. seruitutib. sec⁹ i vsuf. g vt ī de vsuf. l. 4. & 5. f *Ex tempore.*] vt valeant post tps, vel ad tps, vt valeāt vsq; ad aliqđ tps, vt ī. de ac. & obl. l. obligationū ferè. §. j. & pōt poni exēplū, h vt si ꝯcessi tibi seruitutem alternis horis, vel dieb. licet finiat illud tps, quo, vt vtereris, dictū est, non tamen desinit seruitus esse ipso iure, vt sic incipiat alterno iterum veniēte tpe, durat. n. oi tpe, ex quo est inchoata, & sic est vna, non plures, vt ī. eo. l. §. fin. & ī. l. ꝑ §. fi. & ī. d. ser. rust. præd. l. vna, licet sit arg. ꝯ ꝙ videantur plures, vt inf. de aqua plu. arc. l. si prius 1. rū. Sed certè diuersis vicib. fuerunt constitutæ seruitutes aquæ nocturnæ, & diurnæ: sed tñ qui vult ea alternatim ꝯstituta vti tēpibus exceptis, repellitur excep. doli, vt hic subijcit. Est tamē arg. ꝙ ex die posset ꝯstitui, vt ī. ti j. l. Labeo. sed certè ibi purè ꝯstituitur. Acc. g *Sub conditione.*] Io. ponit exemplū, i vt si purè ꝯstitui tibi seruitutem: dico tñ, ut ita demum utaris ea, uel ita demum possis uendicare, si nauis ex Asia uenerit. Alij uūt, sub cōditione constitui, si nauis ex Asia uenerit, sed ante ī. cōnē k tradidi, uel quasi per patientiam transtuli dñium, l ut ī. de sol. sub conditione. & ī. d. manu. l. sed nisi. si ergo deficiat conditio, nihilominus durat seruitus in primo casu, ſm Io. idem in secundo, ut ī. de leg. j. l. nemo pōt. sed tñ exceptione repellitur, ut hic subijcit, & infra de actio. & oblig. l. obligationū fere. §. placet. Tertij dnt poni exemplum sub hac conditione, si uolā, sub qua et alia obligatio esse non pōt, ut ī. de act. & obli. l. sub hac. & pro hoc facit, quod de modo hic subijcit, quādiu uolā tu di as. m non potest sub conditione constitui extinctiua, qua existente extinguatur seruitus, sed sub conditione, qua existente incipiat, bene potest, sicut & dñium potest sic transferri & possessio, ut ī de acqu. poss. l. qui absentis. § si quis. Quod autem subijcit ad certam conditionem, dic, nisi sit tibi seruitus constituta, donec nauis ueniat, uel dū uolā, & sic modus quidam est, & dr ad certam condōnem constitui. Sed quare non potest constitui prædictis modis? Respon. ſm M. quia nec dñium sic transfertur: hæc falsa, ut dixi per legem, infra de acquir. posses. l. qui absentis. §. si quis. Est & alia ratio, o quia tēpus non est modus tollendæ, uel inducēdæ obligationis, ut in d. l. oblig. [illegible] ferè. § placet. nec cōditio. d. l. de leg. 1. l. nemo pōt. [illegible] tes dicere, p ꝙ ideo est, quia cum quadam perpetuitate uolunt

f Istā gl. approbāt Bar. & Fl. hic.

g Quia ꝑ ipsum nō imprimat characterem in prędio seruienti. B. & P.

h Istud exēplū est bonū, secundū Bar. & Ang. qui sequunē hanc glo.

i Displicet Bar. ꝗa hic Bart. ꝗa hic loquit de ꝯditione conditionali.

k Reprobat, ꝗa nō est ꝯditio conditionalis Bar. tametsi sub ꝯditione promitti [illegible] sint. l. [illegible] mo. de uerb. obl. inter q[illegible] pmulū interest: nā cōstituere est imponere. l. 3. ī. & vide i gl. hic.

l Istud dictū gl. dicit singulariter notā Pa. hic. ꝑ per patiē. ā uū seruitus quasi transita.

m Istam approbant B. Pau. An. Fl.

n Displicet Bar & Pau.

o Approbat per Bar.

p Et male Bar. & [illegible]

voluit lex constitui eas pp vtilitatem prędiorum: sed hoc de subtilitate iuris, secus de æquitate, vt statim dicit.
a *Pacti.*]taciti: nam si conuenio vt valeat ad diem, per cõsequens videor facere, ne teneat post diem, & sic in alijs exemplis. sic & Inst. de verb. ob. §. at si ita. & infra de ver. obl. l. eum qui ita. §. q ita. Doli aũt exceptio locũ hẽt vbicunque alia locũ habet, vt inf. de excep. do. l. 2. §. & generaliter.
b *Contra placitum.*] s. si post condõnem extinctiuam petat, secundum Ald. a nõ licet possit petere, qa perpetuo videtur constituta, tñ exceptione repellitur: vel aliter ante conditionem si petat, q potest, h qa purè constituta videtur, tamen repellitur, etsi adueniente conditione. Vel secũdum Azo. dic, occurretur. i. obuiabitur vẽdicanti ꝯ placitum. i. pactũ, siue vltra tp̃s, siue ante tp̃s siue ante conditionem, siue post: posset etiam attentari, vt sit sensus huius l. prosus alius q̃ diximus. s. vt conditiones, vel dies, vel modi appositi, pro non appositis habeantur, sicut habemus in vltima voluntate de conditione impossibili, vt Insti. de hæ. inst. §. impossibilis. Et q dr̃, occurretur, dicit. succurretur volenti venire cõtra pactũ, sic ponitur ꝭ. de verb. ob. vbi aũt non apparet. § qui verò a Titio. Sed hoc nõ placet, e quia nihil est adeo ꝯueniens quam pacta seruari: & ideo primũ intellectũ approbo, arg. ꝭ. de pact. l. 1. in princ. Accur.
c *Causam.*]vt ad tp̃s, vel ex tpe ꝯstituta videatur, sed perpetua est, & pura, & nõ definit. sic C de cu. fur. l. ũ alijs, & hoc cum semel est constituta, secus si pluribus vicibus, vt ꝭ. de aqua plu. arcen. l si prius. quæ est contra.

1† *Fl. placere.*
a Approbat p Bar Ang. Pau. & Fl.
2† *Flo. veluti quo genere vehiculi agatur, vel vt equo dũtaxat, vel vt certũ pondus vehatur, vel grex ille vñ ſduca tur, aut &c.*
b Reprobat per prædic. scrib.
3† *Flor. dest quoque.*
4† *Fl. ductus aquæ.*
c Et bene Bart. Ang. Paul. & Fl.

per pacti, a vel doli exceptionẽ occurretur cõtra placitũ b 1† seruitutẽ vendicãti. idq. & Sabinum respondisse Cassius retulit: & sibi placere.

Seruitutes & earũ vsus possunt modificari in ipsa constitutione, licet non extingui. Bart.

¶ Modum adijci seruitutibus posse constat: veluti quo 2 † genere vehiculi agatur, vel non agatur: veluti vt equo dũtaxat, vel vt certum pondus vehatur, vel vt resillæ transducantur, aut carbo portetur. ¶ Interualla quoq; 3† dierum, & horarum non ad temporis causam, c sed ad modum pertinent iure constitutæ seruitutis.

Seruitus prædialis potest constitui eisdem modis quibus personalis. Bar.

Caius libro 7. ad edic. prouin.

LEX V.

VIa, iter, actus, haustus aquæ 4† eisdẽ ferè d modis constituuntur, quib & vsũfructum constitui diximus. e ¶ Vsus seruitutum tpibus secerni potest. f fortè vt quis post horam tertiam vsque in horam decimã eo iure vtatur.

Paulus li. 21. ad edictum.

LEX VI.

AD certam partem g fundi seruitus tam remitti, h quàm constitui i potest.

Non põt imponi seruitus prædio, quæ non respicit vtilitatẽ alterius prędij. B.

VIa, iter.] CASVS. Si quis vult mihi seruitutem viæ, & itineris concedere, vel constituere, eisdem modis potest constituere quibus vsumfructum. Viuianus.
d *Ferè.*]qa vsusfructus ex certo d tempore, & ad certum tempus constitui potest, vt ꝭ. fam. ercisc. l. & puto. §. vsus fructus, C. de vsufruct. l. si pater. & pro parte, sed seruitutes non, vt ꝭ. ad leg. Falc. l. 1. §. si vsusfructus. & ꝭ. eo. l. vlt.
e *Diximus*] vt supra de vsufr. l. 3. & Instit. eo. § si.
f *Secerni potest.*] & dicitur tali modo, non ad tempus constitui, vt supra. l. proxi. in fi.

d Istã gl. approbãt Bar. Ang. Pau. & Fl. in l. seruitutes ꝭ. eod.

AD certam.] CASVS. Titius volebat incertę partis fundi sui pro diuiso concedere seruitutem, an possit, quæritur. & resp. quod sic: sed Titius in eo pdio seruit. debebat, an pro parte ei remittere possim, qrit. Et rñ. q sic.
g *Ad certam partem.*] pro diuiso, i. vt seruiat ei, vt ꝭ. tit. l. certo. & sic non est contra, ꝭ. cõm. præd. l. si qs duas. § 1.
h *Remitti.*] scilicet constituta.
i *Constitui.*] scilicet ab initio.

VT pomum.] CASVS. Si concedas mihi seruitutem, vt liceat mihi in fundo tuo spatiari, & ibidem cœnare, &c. quæritur, an valeat talis seruitus? Et respon. q non.

Idem li. 15. ad Plautium.

LEX VII.

VT 5† pomum decerpere liceat, & vt spaciari, & vt cęnare in alieno possimus, 6 † seruitus imponi non potest. k

Pro parte seruitus retinetur, licet ab initio pro parte non constituatur. B.

¶ Si prædium tuum mihi l seruiat, siue ego partis prædij tui dominus esse cępero, m siue tu mei, per partes quidem seruitus retinetur, licet ab initio per partes acquiri non poterat. n

Vlpianus li. 14 ad leg. Iul. & Papiam.

LEX VIII.

IVs 7† Cloacæ immittendæ 8† seruitus est. o

Verba cõtractus debent ciuiliter intelligi; & qui semel locum eligit, variare non potest, h. d. Vel sic; Ius seruitutis respicit fundũ, & quamlibet partẽ eius. Item in eius vsu ab initio; sed cum per certum locum cœperit, non poterit postea variare. Bart.

Celsus libro 10. Digestorum.

LEX IX.

SI cui simplici p 9† vsu via per fundum cuiuspiam cõcedatur, q 10 † vel relinquatur, r in infinito videlicet, per quãlibet eius partem ire agere licebit: s ciuili 11† tamen modo Nam quædam in sermone tacitè excipiuntur. t

¶ *Si prædium.*] Fundo meo fundus Titij seruitutẽ debebat, partem Titij fundi, qui seruitu. meo debebat, emi, vel emisti, cui seruitus debebatur, an retineatur seruitus? Et rñ. q sic, licet ab initio per partes acquiri non possit.
K *Non potest.*] Et est ratio, quia propter necessitatem, non ꝓpter delectationem imponi debet: non. n. ius fauet delicatorũ uotis, vt infra de pig. ac. l. si seruos, in fi. & inf. quæ in frau. patr. l. 1. §. sed si rem. & ꝭ. de oper. seru. l. fi. & inf. de ca. l. 2. sed hæc ratio reprobatur, vt inf. de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure, in princ. & inf quòd vi, aut clam. l. compe. tit. §. 1. quæ sunt contra. Dic ergo melius, non potest imponi seruitus prædialis, sed personalis sic, vt sup. de vsu. l. si qs bi nas. ſm G. Tu dic, e q nec psonalis seruitus est, quodũ pactũ fieri potest de hoc.
l *Si prædium tuum mihi.*] i. prædio meo.
m *Cœpero.*] s. pro indiuiso & sic intelligitur inf. titu. 1. l. si quis ædes. §. 1.
n *Non poterat.*] ut pars tantum tui fundi meo fundo seruiat, vt dices ꝭ. cõm. præd. l. si quis duas. §. 1. & facit ꝭ. de ver. sig. l. pluribus. §. fi. & inf. ti 2. l. vnus.
o *IVs cloacæ Seruitus est.*] s. rustici prædij, vt ꝭ. de seruit rustic. præd. l. 2.

5† *Fl. hæc lex postponitur sequenti, & est ex ordine et ad intel. huius l. vide lo Longoual in l. im perũ n 221. de iurisd om. iu. & cõm ge. l. 16. de seruit. rustic. Duar.*
6† *Possumus Fl. & in archetypo Ant. Aug lib. 3. emẽd c. 1 sed ita mutauit Taurel.*
7† *Fl. hæc lex pponitur l. vt pomũ & est 7*
8† *Fl. mit enda, alias admittenda.*
e Cũ ista gl. trãsit Bar & Fl hic & idẽ gl. & Bar. in l. Mela. §. fi. ꝭ. de ali. & cib. leg ꝯtra Pet. & Cyn. in tub. ď vsu fru. C. idẽ te gl. in l. pecoris. & ibi B. & Bal. ꝭ. de ser. rust. pd. idẽ gl. in § inter rusticorũ. Insti. eo. & ibi Ange. & de vtilitate istius uid Bar. in d. l. Mela.
9† *Fl. simpliciter.*
10† *Fl. cedat.*
11† *Fl. ciuiliter modo.*

SI cui.] CASVS. Concedo seruitutem itineris per fundum meum, nunquid per quamlibet poteris partem ire? Et respon. quòd sic, de scripto iure: sed locus est de æquitate constituendus, quia debes ire per illam partem, quæ minus nocet fundo meo. Sed nũquid si per aliquam partem cœpisti ire: poteris variare? Et respon. quod non, quare nec amplius poteris variare: nam sic in tuo electo est, vt non possis iterum electum tuum mutare.
p *Si cui simplici.*] id est sine certi lo. i definitione.
q *Concedatur.*] inter viuos.
r *Relinquatur.*] in vltima voluntate.
s *Licebit.*] scilicet illi cui est constituta, & sic datur ei electio. sed contra, infra de seruit. rustic. præd. l. si via. Sol. vt ibi.
t *Excipiuntur.*] vt ꝭ si cer. pet. l. cum quid. & infra de ritu nupt. l quanquam. Arg. contra, infra tit 1. si seruitus.

Dem-

a *Detrimento.*]nec enim malitijs, & vt supra de sei ven. l. in fundo.

b *Mutandæ*]non licet ei variare, ut hic, & ī. de acq. quot. & æsti. l. si. & ī. si ser. ven. l & si forte. §. modus, & ar. ī. de tribil qd in hæredē. §. eligere. nisi hoc expresse sit actū a in constituenda seruitute, vt ī quēad. ser a mitt. l. nō satis. § cæterum, quę est cōtra. Aliud in vsu seruatur, vbi pōt mutare, ut ī. § vsu & habi. l. diuus: §. licet, quæ est cōtra. ADDITIO. Dic ꝙ ibi hoc cōtingit ꝓpter commoditatem hominum. Bar.

1 Istam sequitur Bar.

1 † Flo poss. se mitere.

c *Riui.*] relicti vel cōcessi. Accur.

d *Quem.*] s. riuum.

e *Qualibet.*] parte fundi.

2 † Flor. de est, &c.

f *Non liceret.*] in aliā partem fundi: sed dominus potest ex causa mutare sine incōmodo eius cui debet seruitus, ut infra de reli. l. 2. § pen.

3 † Qua liberet.

S*I iter.*] CASVS. Si legas mihi ut eam per fundum tuū quo iri nō pōt nisi opere facto: an possum opus facere vt possim ire: Et respon. quod sic. Vivianus.

** ad intell. huius l. vi. Batigel in l. 4. § Cat nu. 7. de verbo. oblig.*

g *Licere.*] ei cui seruitus debetur.

h *Iter facere.*] sic inf. tit. 2. l. seruitutes, §. si domo.

P*Ro parte.*] CASVS Tria dicit. Primo quia non potest acquiri seruitus partim prędio: vt puta medietatē pro indiuiso: ex hoc autem nascit̄ secūdæ quæstionis solutio, quæ talis est. Stipulatus sum a te seruitutem viæ fundo meo: & antequam seruitus constitueretur, vēdidi medietatem fundi dominanti pro indiuiso: quia primam partē alienaui, sic corrūpitur stipulatio. Tertio dicit, quod testator non potest partē sui fundi afficere seruitute pro indiuiso: & si in totum constituat, quia potuit: & si dimidiam adimat pro indiuiso, non valet adēptio Vivianus.

** Coniunge lampas inf. pro de relo. Duar.*

Non enim per villam ipsam nec per medias vineas ire agere ipse sinendus est: cum id ęquè commodè per alteram partem facere possit, & 1 † minore seruientis fundi detrimento a verum constitit, vt quà primum viam direxisset, eà demum ire agere deberet: nec amplius mutandę b eius potestatem haberet, sicut & 2 † Sabino quoque videbatur: qui argumento riui c vtebatur quem d primo qualibet e 3 † ducere licuisset: postea quam ductus esset, transferre non liceret. f quod & in via seruandum esse verum est.

Licet in prædio seruiente ædificare, ut cōmodè quis possit vti seruitute. Bar.

Idem lib. 18. Digestorum.

LEX X.

SI iter * legatum sit, qua nisi opere facto, iri non possit, licere g fodiendo, substruendo iter facere, h Proculus ait.

Seruitus non potest acquiri pro parte: & actus non perfectus vitiatur, si deuenitur ad eum casum a quo non potuit inchoari. Bartolus.

Modestinus libro 6. Differentiarum.

LEX XI.

PRo parte i * dominij seruitutem acquiri non posse vulgo traditur. k Et ideo si quis fundum habens, viam stipuletur, & partem l fundi sui postea alienet, corrumpit m stipulationem, in eum casum deducendo, a quo stipulatio incipere non possit. n

i *Pro parte dominij.*] prędij dominantis. Accur.

k *Traditur.*] puta vt fundus tuus seruiat medietati mei ꝓdij pro indiuiso: hoc fieri non potest, b ut hic: & ī. de ser. le. l. si is qui duas: circa princip. & infra communia pr æ dio. l. si quis duas. § 1. sed ad certam pro diuiso sic: ut supra eo. l. ad certam.

b Approbatur per Bar Ang. & Flo.

l *Partem.*] dimidiam pro indiuiso, secus pro diuiso: quia tunc etiam a principio sic potest constitui, ut supra eo. l. ad certam. Accursius.

m *Corrumpit.*] loquitur hic in eo casu cum nō erat adhuc in possessione seruitutis: sed tantum stipulatus. c alias esset contra supra eo l. vt pomum. §. si prædium, nam multa impediunt facienda, quæ non impediunt iam facta. vt hic: & dixi supra de his qui sunt sui uel alien iur. l. patre. Accursius.

c Idem Ba.

n *Non possit.*] scilicet sic ut in princ. huius legis, & infra de verborum oblig. l. pluribus. § si. in prin.

¶ Pro parte quoque o neque legari, neque adimi via potest. p & si id factum sit, 4 † neque legatum, neque ademptio valet.

Fundo ciuitatis potest acquiri seruitus. Bart.

Iabolenus lib. 4.

LEX XII.

NOn dubito quin fundo municipum per seruum q rectè seruitus acquiratur.

In seruitutibus realibus si non valet quod ago vt ago, valet, vt valere potest. Bart.

Pompon. lib. 14. ad Quintum Mutium.

LEX XIII.

SI tam * angusti loci (demonstratione facta) via concessa fuerit, ut neque vehiculum, neque iumentum eà ire 5 † possit, iter magis, quam via, r aut actus acquisitus videbitur. Sed si iumentum per eam 6 † duci poterit, non etiam vehiculum, actus uidebitur acquisitus s

Incorporalia quæ nō habent causam continuam, non vsucapiuntur, hoc dicit. Vel sic; Incorporalia non habentia causam continuam, non possunt præscribi. h.d. & subtilis est. Bartolus.

Paulus lib. 15. ad Sabin.

LEX XIIII.

SEruitutes * prædiorum rusticorum etsi 7 † corporibus accedunt, t incorporales tamen sunt: & idcirco 8 † usu non capiuntur, u uel

o *Pro parte quoque.*] dominij scilicet fundi seruientis.

p *Via potest.*] scilicet expressum, vt infr. de lib. leg. l legata. §. fin. sed tacite potest, vt s. eo. l. pomum §. si prædium, & differt hic casus a superiori primo legis: quia hic vetatur constitui in parte fundi seruientis: ibi in parte eius cui seruitur.

4 † Flo. esse.

q N*On dubito per seruum.*] scilicet municipij, sic & infra de acq. possess. l. 2.

S*I tam.*] CASVS. Si concedas mihi viam, ita quod neq. vehiculū possit ire, nec equus aliquis, istud dicitur potius iter, non aūt est actus, nec via: sed si possum ducere iumentum per locum illum, tunc erit etiam actus Vivianus.

** Ad intell. huius l. vi. Alc. in l. 1. §. si quis ita. nu. 27. de ver. obl. & ibidem Iacob. Nigri. num. 47.*

r *Quam via.*] nā via plus continet, vt inf. de ser rust. præd. l. 1. & l. via. in prin.

s *Acquisitus.*] magis quam via: nā via plus ꝯtinet, ut ī. d seruit. rusti ꝓd. l. j. & l. via. sed in vehiculo paria sūt, vt ꝑ dicta l. via. Accu.

5 † Flo. inire potest.

6 † Flor. eo.

S*Eruitutes.*] CASVS An seruitutes vsu capiant̄? dicit ꝙ nō, duplici ratione: quia incorporales sunt, & sicut non possidentur, ita non usucapiuntur. Item, quia non sunt continuę, & ponit exemplum in itinere. Secundo quæritur, an possim acquirere seruitutem itineris per ꝓdium tuum ad sepulchrum meū quod vltra habeo in meo agro? Dicit quod sic, & acquisitā remittere: quia mea priuata est, licet sepulchrum sit religiosum: & sic in bonis nullius personæ. Item si inter meum & tuum prædium erat locus publicus: an possis tu mihi constituere seruitu. quod liceat portare inde aquam per collum? Et respon. quod sic. Vivianus.

** Ad intell. huius l. vi. Io. Longoual in l. Imperiū nu. 221. de iu om. iud.*

7 † Flo. & si.

8 † Flo ideo) & ad hoc an. f. seruitutes vsucapi possit, vi. l. 7. §. vlti de vsuc. & eo tit l. 3. & 25. Inst. de inoffi. & l. sequen. in hoc tit.

t *Accedunt.*] & sine eis esse non possunt: ut infra cōmunia prædio. l. 1.

u *Vsu non capiuntur.*] bene sequit̄. nam si sunt incorporales ut hic, & Instit. de rebus cor. & incor. § fin. ergo nō possidentur, ut infra de acq. possess. l. iij. § res pon. & inf. de acq. rer. do. l. seruus. §. incorporales, ergo non usucapiuntur, ut inf. de usucap. l. sine possessione. Sed uīr usucapi, ut inf. de usuc.

ideo, a quia tales sunt seruitutes, vt non habeant certã b continuamque possessionem. Nemo.n. tam perpetuò tãq; 1 † continenter ire potest, ut nullo momento possessio ei⁹ interpellari videatur. Idem & in seruitutibus prædiorum vrbanorum obseruatur.

Seruitus ad sepulchrum est priuati iuris: & de ea, potest disponi, vt de seruitute priuati. Bart.

¶ Seruitus itineris ad sepulchrum, priuati iuris manet: & ideo remitti domino fundi seruientis potest; c 2 † & acquiri ẽt post religionem sepulchri hæc seruitus * põt.

Locus medius impediens commodum ex vno loco ꝑuenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bartolus.

¶ Publico loco interueniente, d vel via publica, haustus seruitus imponi põt: aquæductus non potest. A principe f tamen 3 † peti.soler, vt per viã publicã aquã ducere sine ĩcõmodo g publico liceat.

¶ Sacri & religiosi loci interuentus ẽt itineris seruitutem impedit: h cum ꝑ ea loca seruitus nulli deberi possit.

Non potest imponi seruitus de eo quod fundi vtilitatem non respicit. Bartolus.

Pompo. lib 33. ad Sabinum.

LEX XV.

QVoties nec hominum, i nec prædiorum seruitutes sunt (quia nihil vicinorum interest) non valent: 4 † veluti ne per fundum tuum eas, aut ne ibi consistas. Et ideo si mihi concedas, ius tibi non esse fundo tuo uti frui, nihil agitur; k aliter atque si mihi concedas, ius tibi non esse in fundo tuo aquã quærere minuendæ aquæ meæ gratia. l

Qui debet seruitutem, cogitur pati non agere. Bartolus.

¶ Seruitutum non ea natura est, vt aliquid faciat quis, ueluti ut uiridaria 5 † tollat: aut amœniorem prospectum præstet: m aut 6 † in hoc, ut in suo pingat: sed ut patiatur, aut non faciat aliquid. 7 †

Creditori & emphyteutæ competit vtilis actio ꝑ seruitute. Bart.

Iulianus lib. 49. Digestorum.

LEX XVI.

EI qui * pignori fundum accepit, non est iniquum vtilem petitionem n serui-

vsuc. l. si aliena. §. j. quæ est contra. Sed ibi cum ædificio possunt, per se non: 1 vt hic. Item videntur possideri: & sic præscribi: vt inf. de itin. actuque priua. l. si. & s. de pet. hæred. l regulariter. & j. communia prædio. l. 2. quæ sunt contra. Solu. quod dicitur, incorporalia possideri, legibus ꝓditis, subaudi quasi: nam verè non: vt infra titu. 1. l. si ædes. §. fin. in si. & sic subauditur Insti. de usufruct. §. constituitur. Accur.

a *Ideo.*] scilicet non usucapiuntur.

b *Certam.*] si hæc secunda bona est ratio, nullum interdictum possessorium ꝓ seruitute dabitur: uel uti possid. uel de itine. actuque priua. cũ possidentibus dentur, ut infra eodem, l. quoties. & infra si ser. uend. l sicuti. §. fi. Et hic dicit, quod nemo habet certam earum possessionem: sed certè hic plus dicit, 2 cõtinuamque: nam potest esse quod tẽpore interdicti quasi possidet: uel illo anno possedit: unde rectè sibi cõpetit interdictum, ut inf. de itine. actuq; priua. l. j. § hoc interdictum. Vt tamen plenè scias quæ seruitutes usucapiantur, uel non: dic, ꝙ seruitus aut habet perpetuam causam, aut quasi perpetuam: aut nec perpetuam, nec quasi perpetuam. Si perpetuam, ut aquæductus: tunc præscribi potest, ut C. eodem, l. 2. item altius tollendi, ut inf. titulo. j. l. sed si iter. i princip. quasi perpetuam eodem modo, ut stillicidium, uel ductus aquæ ex cœlo cadentis, ut infra tit. 2. in l. foramen. Et quod dico, has præscribi, intellige 3 x. ann. inter præsentes, vel xx. inter absentes: exemplo rerum immobilium, ut C. eo. l 2 & fortè etiam sine titu. secundum Azo. certè imò sine forte, 4 vt infra si ser. vend. l. si qs diuturno, quod tẽpus incipit currere ex quo cœpit vti iure seruitutis, non vi, non clam, non precario: vt j. quemadmod. seruit. amitt. l fin. & infra, de itine. actuque priu. l. 1. §. Iulianus. Si autem non habeat perpetuam causam, vel quasi, vt via, & similes: non vsucapiunt. id est non præscribuntur ut hic: nisi tanto tempore cuius nõ sit memoria, ut infra, de aqua plu. arcen. l. 1. §. fin. & l. 2. § antepen. & de seruitute tali intelligitur infra, de aqua quo. & æsti. l. hoc iure, §. ductus, vel ducitur 5 ibi ex flumine publico: & ideo exigitur tantum tempus cuius non extet memoria. Sed quomodo post xxx. ann. intenditur negatoria, quæ iam sublata est, ut C. de præscrip. xxx. ann sicut? Respon. ratione præsentis itionis, vt supra de iudi. l. nõ alias, §. 1 licet autem dixerim, seruitutes quæ non habent perpetuam causam, vel quasi perpetuam, non præscribi: tamen potest dici secundum Io. quod si quis dicat sibi constitutam talem seruitutem ex titulo: nec id possit ꝓbare per testes vel instrumenta: & in adminiculum suæ intentionis inducat coniecturam, quia vsus est seruitute prædij domino sciente, & non contradicente per decem, vel viginti annor. præsumatur seruitus constituta 6 ex causa quæ prætenditur præcessisse, vt j. de aqua plu. arcen. l. j. in fi. & j. de vsu. l. cum de in rem verso. econtra qualiter præscriptione amittãtur, dicet j. quemadmo. ser. amit. l. si sic.

c *Seruientis potest.*] contra uidebatur ꝙ non possunt esse hæ seruitutes nisi inter dominos prædiorum, ut infra communia prædior. l j. Sed certè licet sepulchrum sit nullius: tamen ius sepeliendi est priuatum: cuius causa seruitus constituitur, ut infra si ser. uend. l. 1. Accursius.

d *Interueniente.*] inter prædium seruitutum, & dominatuum.

e *Haustus.*] id est ius aquæ deferendæ super collum, uel super asinum: non traijciendæ aquæ per terram, ut subiicit. Idẽ est in alijs seruitutibus 7 quæ non nocent publico, ut j. eo. l fin. & infra de aqua plu. arc. l. si prius. §. licet. Item non nocet medius locus publicus, id est uia ad augmentum insulæ, ut infra de acquiren do rerum dom. l. maritus.

f *A principe.*] uel a Senatu, ut infra de flum. l. 2.

g *Incommodo.*] maximo: uel dic magno, ut argu. C de preci. Imperato. offer. l. quoties. Accur.

h *Impedit.*] ergo pl⁹ quandoque habent religiosa quam publica, ut ex his duobus §§ colligitur. & inf. de aq. pluuia arcen. l. si prius. §. facio. Accursius.

i QVoties. *Hominum.*] id est personales.

k *Nihil agitur.*] non valet seruitus, quia mea non interest imponi, vt hic: & infra si seruit. vend. l. sicuti. §. fi. nec aliud pactum tale, vt supra de pact. l. penulti. sed videtur contra infra eodem, l ei fundo. Solu. ibi in ipsa traditione fuit appositum, ut C. de pact inter empto. & vendit. l. fin. & supra de pact. l traditionibus secundum quosdam. Tu dic, quod in lege contraria non intererat tunc, quando seruitus imponebatur: sed postea debebat interesse, vel sperabatur, vt supra de vsufructu. l. si infantis. Cæterum si nec tunc nec postea interesset, non valet constitutio vt hic.

l *Gratia.*] quia tunc interest: & sic non valet, vt infra de aqua quoti. & æsti. l. j. §. si quis. Accur.

m *Præstet.*] Non qui seruitutem debet, non facit, sed patitur, vt hic: & infra de aqua pluuia arcen. l. 1. in fine. nisi in casu quando gratia seruitutis alias constitutæ cogaris aliquid facere, ut restituere parietem, vel columnam quæ onus meum sustineat, vt infra tit. primo. l. cum debere & infra si seruit. vend. l. sicuti. §. j. & §. distant. Accursius

n EI qui. *Vtilem petitionem.*] id est efficacem vendicationem per confessoriam, vt hic: & infra de ope. noui

1 Istã glo. sequitur Ba. ꝙ intellige in seruitutibus iam constitutis, alias non.

1 † *Flo. tam continenter.*

2 Approbatur per Bar.

2 † *alias de est, potest.*

* *Non enim efficitur eius dem iuris cuius & locus ipse religiosus l. intantum. §. sacra. de rer. diui.*

3 † *Flor. Aut.*

3 Idẽ Bart. Aug. & Flo.

4 Et bene Paul. post Inno. in c. si diligenti. de præscrip.

5 vterque intellectus placet P.

6 Et sic est longitudine tẽpis ꝓsumitur. & glo. sequitur Bart. Ang. Paul. & Flor.

4 † *Fl. valent*

7 Approbatur ꝑm Pe. & Ange.

5 † *Flo. viridia.*

6 † *aliter, aut.*

7 † *Flor. deest, aliquid.*

* *coniunge. l. 2. & 4. de no. ope. nun. Dnar.*

noui nunciat. l. creditoris: sed fructuario non datur, vt supra si vsusfructus pet. l. vti frui. §. vtrum, quæ est cōtra. Sed illud ideo quia seruitus seruitutis esse non potest. ut infra, de vsufru. leg. l. 1.

a *Vtilis petitio.*] idest efficax hypothecaria.

tutis dari: sicut ipsius fundi vtilis petitio [a] datur. Idemque 1 † seruari conuenit & in eo, ad quem vectigalis fundus pertinet.

Seruitutes sunt indiuidua: & transeunt in hæredes insolidum actiuè & passiuè Bart.

Pomponius libro singulari Regularium.

LEX XVII.

Viæ, itineris, actus, aquæductus pars in obligationem deduci non potest: quia vsus eorum indiuisus est. [b] Et ideo si stipulator decesserit pluribus hæredibus relictis, singuli insolidum 2 † viam petunt. [c] Et si promissor decesserit pluribus hæredibus relictis, à singulis hæredibus solida petitio [d] est.

Seruitus confusa aditione, debet per legatarium restaurari. Bart.

Paulus libro trigesimoprimo Quæstionum. 3 †

LEX XVIII.

Papinianus notat: In 4 † omnibus [e] seruitutibus, quæ aditionibus confusæ sūt, responsum est, doli exceptionem nocituram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

Potest imponi seruitus de eo quod non interest tunc, sed speratur interesse in futurum. Bar.

Labeo libro quarto posteriorum à Iaboleno epitomatorum.

LEX XIX.

Ei fundo, * quem quis vendit, 5 † seruitutem imponi, etsi non sit vtilis, [f] posse existimo; ueluti si aquam alicui 6 † ducere non expediret, nihilominus constitui ea seruitus possit. Quædam enim habere 7 † possumus, quamuis ea nobis vtilia non sunt.

Qui debet seruitutem, debet pati aduersarium vti, quod pro traditione habetur. Bar.

8 † Iabolenus lib. 5. ex posteriorum Labeonis.

LEX XX.

Quoties * via, aut aliquod 9 † ius fundi emeretur, [g] cauendum esse putat Labeo, per te non fieri, quo minus eo iure vti possim: 10 † quia nulla eiusmodi iuris uacua traditio [h] esset. Ergo puto vsum eius iuris pro traditione possessionis accipiendum esse: [i] ideoque & 11 † interdicta veluti possessoria [K] constituta sunt.

Locus medius impediēs commodum ex vno loco peruenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bartol.

Paulus libro vigesimoprimo ad edictum.

LEX XXI.

Si intercedat [l] * solum publicum, vel uia publica, neque itineris [m] actusve, neque altius tollendi seruitutes impedit: sed immittendi, protegendi, proijciendi, 12 † item fluminum, & stillicidiorum seruitutem impedit: quia cœlum, [o] quod supra id solum intercedit, liberum esse debet.

Actio pro seruitute debet intentari contra dominum proprietatis, non contra vsufructuarium. Bar.

¶ Si vsusfructus tuus sit ædium, proprietas mea, quæ [o] onera vicini sustinere debeant, mecum insolidum agi potest: tecum verò 13 † nullo modo. [p]

b *Via. Indiuisus est.*] secus in vsufr. vt inf. ad leg. Falcid. l. 1. §. si vsusfructus.

c *Petunt.*] & obtinēt: sed an utitur qui primo obtinet? Dic ut not. infra, de uerborum obligat. l. 2. §. ex his

d *Petitio*] Not. insolidum transit, ut hic, & infra, de verborum oblig. l. 2. §. penult. & fin. & infra fam. ercis. hæredes, §. an ea, & sic transit ad alium, vt hic: & infra communia prædio. si ei cuius, & infra titu. 2. l. si vnus ex sociis, §. primo, & sic est contra supra eodem, l. pro parte. Sed illud est ideo, quia obligatio seruitutis non potest transire cum quis alienat, nisi cedat: [a] quod ibi esse non potest quia tradita non erat: sed secus in hæredibus, secundum Ioan. nam in omne ius defuncti succedunt.

e *Papinianus In omnibus.*] Pone casum, quòd prædium testatoris seruiebat prædio hæredis: & fundum seruientem testator legauit sub conditione: & sic medio tempore sunt seruitutes extinctæ, ut infra titu. 1. l. si quis ædes. sed debent reponi, ut hic dicit, & prædicta l. si quis ædes; & infra de hæredit. vendi. l. secunda, §. fin. & quod subiicit, legatario, scilicet conditionali. Vel pone [a] econtra prædium hæredis seruire prædio testatoris: & testator legauit prædium hæredis, quod seruiebat: Nam non transit dominium statim in legatarium: & ideo extinguitur seruitus, etiam si purè legauerit, & sic ob. doli exceptio legatario legatum uendicanti. Sic posito casu, non potest opponi, quod non videatur confundi seruitus, quasi recta via transeat dominium in legatarium, ut infra, de fur. l. à Titio. & infra, de pecu. l. sed si damnum §. præterea, quia secundum primum casum pendente conditione dominus erit, ut infra ad Syllanianum. l. 1. §. serui. secundum alium non mansit, cum non fuerit defuncti. Sed in personali seruitute, scilicet vsufru. aliud est: quia irreuocabiliter extinguitur, ut infra de leg. 2. l. is cuius, & l. cum filius, § domini. & facit ĵ. de leg. 1. l. legatarius, § 1. Accur.

Ei *fundo*] CASVS. Habebam duos fundos: vnū uendidi cui seruitutem inutilem imposui propter fundum, retentū: valet seruitus talis, & bene possum talem seruitutem recipere. Viuia.

f *Non sit vtilis.*] sed cōtra supra eo l. quoties. Solu. ut ibi Accursius. Adde nunc quidem posset tamē aliquādo sua natura esse utilis, quod si nullam vnquam vtilitatē allatura est, imponi non potest. l. is supra eo. Ir.

Quoties] CASVS. Si vendas mihi viam, cauere debes mihi, ne me ipedias, & quòd patiaris me ire, quia vsus cum patientia habebitur pro traditione: & si impedias me vti seruitute, potero agere. Viuia.

g *Emeretur.*] quia aliquis a te emit.

h *Traditio*] sed patientia sūt, ut sup. eo. l. quoties, § si. Accur.

i *Accipiendum esse*] ut infr. titu. 2. seruitutes in prin.

K *Veluti possessoria.*] idest quasi possessoria, per quæ tueamur seruitutes, ut ar. ĵ. uti poss. l. si. & de aq. plu. ar. l. fin. Sed quæ sunt hæc? Rñ. dir. & utile de itin. & act. priu. ut inf. de itin. actuque priua. l. 1 & l. in le. §. idem Iulianus. & ĵ. si ser. uend. l. 1 § Pompo. Itē datur interdictum uti pos. ut ĵ. si ser. u. n. l. sicut §. Aristo. ibi, sed interdictum &c. quia & inter fructuarios & vsuarios datur. vt ĵ. uti pos. l. si. Item inter corriuales, ut ĵ. de aq. quo. & æsti. l. 1. §. inter corriuales.

l *Si intercedat.*] inter prædia seruitutum, & dominatorum: & quidam habent hic rubricam de seruitutibus urbanorū prædiorum.

m *Neque itineris.*] sed secus si solum priuatum est in medio, ut infra, de ser. rust. prædio qui sella, §. si. quæ est contra, & facit supra eod. seruitutes. §. publico.

n *Quia cœlum.*] Not. cuius est solum, eius debet esse vsque ad cœlum, ut hic: & infra, quod vi aut clam. l. si. §. pen.

o *Quæ.*] scilicet ædes.

p *Tecum nullo modo.*] No. de seruitute contra dominum tantum agi, ut hic: & inf. si ser. vend. l. si forte. §. hæc autē actio.

1 † Fl. idem seruari.
2 † Flor. singuli solidam.
a Et hoc eo tēpore quo res traditur Pau. Casum ponit.
3 † Fl. Quod Papinianus notat.
4 † Fl. incip. l. In omnibus.
a vtraque est bona secundū B. Ange. P. & Flor.
* Intellige ad hanc l. cū seq. vi. per Cur. in lex. emuneratione. § C. de ser.
5 † Fl. vendat.
6 † Duar. aliui debere ducere.
7 † Duar. debere habere.
8 † Al. Iauolenus.
* Al. legem istam facit l. si a te si ser. uēd. l. 1. & 2. quod ibi not. C. eod. & hac scientia requiritur in præscriptione iuris incorporalium ecclesiasticorū ut no. per Inn. in ca. gratia, de elec.
9 † Fl. aliquid.
10 † Fl. positio.
11 † Al. ideoque interdicta.
* Hoc caput initium facit tituli sequ. in Pand. Flo. ut urbanorū, sit secundum caput. Est & tertium, & sic deinceps, sed secundum rei veritatem, debet esse lex. 1. titu. seq. cuius initium est. Si intercedat.
12 † Fl. prohibendo.
13 † Fl. tecum vero.

actio. & arg. inf. de aqua plu arc. l. apud. §. fi. & hoc ideo, quia fructuarius non prohibebat, alias utili etiam secum agitur, r vt infra de aqua quot. & æst. l. 1. §. competit. & ar. infra de aqua plu arcen. l. fi vsusfru. §. fi. & arg. supra si vsusfru peta. l. 1. vti frui. §. vtrum. Accur.

r vt desistat à turbatione non aũt ad declarationẽ seruitutis. Pau.

DE SERVITVtibus vrb. præd.

Dixit in præcedentibus de seruitutibus in genere: nunc incipit dicere de ipsis in specie. Accursius.] Adde Cuiac. in parat. ad hunc tit.

TITVLVS II.

De seruitutibus vrbanorum prædiorum.

Hic iurisconsultus enumerat seruitutes vrbanorum prædiorum. Bart.

Caius lib. 7. ad edic. Prouin.

LEX PRIMA.

Vrbanorum prædiorum iura talia sunt: altius tollendi, b & 1 † officiendi c luminibus vicini: aut non extollendi. item stillicidium auertendi in tectum vel aream d vicini: aut non auertendi. item immittendi tignum in parietem vicini: e & denique proiiciendi, protegendive: cæteraque istis similia.

1 † Alias, aut.

Vlpian. lib. 29. ad Sabinũ.

LEX II.

Est & hæc seruitus eorũ, 2 † ne prospectui officiat.

2 † Fl. deest, eorum.

Hic ponit differentiam inter seruitutem luminũ, & ne luminibus officiatur. Bart.

Paulus libro secundo Institu.

LEX III.

Luminum in 3 † seruitute constituta, id acquisitum vr, vt uicinus lumina nostra 4 † excipiat. f Cum autem seruitus imponitur ne luminib. officiatur, hoc maximè adepti uidemur, 5 † ne ius sit uicino inuitis g nobis altius ædificare; atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorũ.

3 † Fl. deest, l.

4 † Alias, uti mus.

5 † Aliàs, adeptũ videmur) & de hoc vide inf. l. 15.

Qui non consentit, uidetur contradicere. Bar.

Vlpian. lib. 17. ad edictum.

LEX IIII.

Inuitum h autem in seruitutib. i accipere debemus non solum 6 † qui contradicit, k sed & 7 † qui non consentit. Idem Pomponius lib. 40. & 8 † infantem & furiosũ inuitos rectè dici ait. Non enim ad factum, l sed ad ius seruitutis hæc verba m referunt.

6 † Fl. deest. si lum. & vide Ant. August. li. 2. c. 1.

7 † Flo. sed eũ qui non

8 † Al. deest, &.

Libertas seruitutis vrbanæ non præscribitur, si dominus prædij dominantis solummodo non vtatur: sed requiritur factum præscribẽtis, scilicet ꝙ domus altius eleuetur, vel foramina obturentur. Bart.

Caius lib. 7. ad edic. Prouinc.

LEX V.

Hæc autem iura similiter ut rusticorum quoq; prædiorum, certo tpe non vtẽdo percunt: n nisi ꝙ hæc dissimilitudo est, ꝙ non oĩmodo 9 † pereunt non vtendo: sed ita, si uicinus simul libertatem vsucapiat: ueluti si ædes tuæ ædib. meis seruiant, ne altius tollantur, ne luminibus o

9 † Al. oĩno.

a *Vrbanorũ prædiorũ.* Prædiũ vrbanũ dicitur esse omne ædificium vbicunque positum, inf. communia præd. l. 1.

b *Tollendi*] vel ambo pro uno, uel dic pro diuersis pont & secundũ hoc tollendi, ut prospectui officiatur.

c *Et officiendi*] Quare seruitutes vrbanæ ponuntur in affirmatiua, & negatiua, vt hic: & ita altius tollendi dr seruitus, cũ magis sit libertas, ut inf. eo. l. cuius, sed seruitutes rusticæ tantum in affirmatiua, ut iter, actus, & similes, ut ĩ. titu. 1. l. 1. Rñ fm Io. ideo, quia vrbi ç non admittuntur, nisi quis libertatẽ vsucapiat. sicut. n in seruitute quærenda est necessarium factum vtentis, & bona fides, vt ĩ quemadm. seruit. amit. l. seruitutes. Ita in libertate præscribẽda, vt ĩ eo. l. hoc autem: Et huius similitudinis ratione libertas seruitus appellatur, & hoc illa ratione, quia vr seruire ille qui hucusque habuit seruitutem eo ipso ꝙ amictit. Sed hęc secunda solu. non sufficit: qa idẽ est in rustico. Et secũdum hoc non est verè seruitus altius tollendi: maximè cũ hoc non inuenimus 2 in rusticis, si non licere ite agere esse seruitutem. Vel dic planius, quia hic dicit ꝙ sit seruitus altius tollendi, & stillicidium non auertendi: sed iura, s. libertatis, ut ĩ. eo. l. cũ eo & l. cuius. prout ergo refertur ad seruitutes, propriè ponit iura, ut Insti. de reb. cor. & incor. §. fi. sed ad libertates, dr ius libertatis sic uerbũ, simel, positũ ppriè & impropriè ponit, ut ĩ. de offi. procon. & le. l. 11. Vel tertio 3 dic, ꝙ altius tollendi, & officiendi luminibus, est seruitus, qa licet noceat lumini, tñ in aliis expedit mihi, vt qa plures hoies veniebant ad me, & faciebam expensas plures. Itẽ de stillicidio nõ auertendo põt poni exemplũ in cisterna cũ ex tuo tecto repleri dẽt, & modo uis auertere: licet quidã dicãt ꝙ impropriè idem dñt & in rusticis.

2 Approbat per Ang.

3 Istã tenẽt Bart. Ange. Pau. & Flo.

d *Aream*] arg. ꝙ seruitus denominatur à prędio cui debetur: nam area rusticum prædium est.

e *Vicini*] hæc est vera seruitus.

L *Vminum*] CASVS. Facit hæc lex dñã inter has duas seruitutes, admittis mihi dare lumina, & pmittis nõ nocere luminibus meis? Nam primo casu satis est si quoquo modo per fenestram tuæ domus, vel alio modo das mihi lumen sufficiens. Secundo nil debes facere quo minus habeam totum lumen quod ex cœlo habere possum.

f *Excipiat.*] scilicet quoquo modo, i. vt differat à casu sequenti. Et dic excipiat, idest recipiat: sic vt ad nos possit venire etiam per foramina, vel quocunque modo, & ita minus est dare seruitutem luminum, & plus non nocere luminibus Accur.

g *Inuitis.*] simile inf. de aqu. plu arcen. l. in concedendo.

I *Nuitum*] CASVS. Dr hic, ꝙ si habeo seruitutem per domũ alicuius eo nesciente & nolente mihi constituere seruitutem, ille dr inuitus, nisi expsse consentiat. Secundo apparet ex his, ꝙ furiosi & infantes consentire non possunt, nec seruitutem concedere, ut dictum est.

h *Inuitum.*] in aliquo fortè edicto continebatur, vel 50. 12. tabu. ꝙ nemo constituat seruitutem inuitus.

i *In seruitutibus*] constituendis. Nam licet vadã per pdiũ tuum, vel aquã proiiciam in tuo te sciente, non statim est seruitus 4 nisi pscribã: uel econtra, s. amittẽdis. nã licet altius tollas me sciente, non statim est libera. & ad hoc accedit lex sequens: sed ad primum lex præcedens.

4 Sed hoc est quasi possessio actus introducentis seruitutem. Ang. & Pau.

k *Contradicit.*] s. inf. Et sic no. q s dr inuitus eo ipso quod non consentit expressim quod dic ut supra de procu. l. filius, §. inuitus.

l *Ad factum.*] i. consensum suum qualem qualem interponant: sed uerum exigimus 5 hic consensum qui in eis non est: & factum vocat cõditionem, tius verò seruitutis ipsum consensum quo seruitus cõstituitur. q. d. si non cõsentit expressim, uidetur inuitus.

5 Ista gl. est sin. fm P. ad hoc, ꝙ quotiescunq; in actu requirit consensus requiritur ꝙ sit uerus, & validus & sequitur Bald. Ang. & Flo.

m *Hæc verba*] i. hoc verbum, inuitus, & sic plurale pro singulari. sic supra de peti. hær. l. illius, & §. fi. Acc.

H *Æc aũt iura*] CASVS. Primo ponit regulã, ꝙ tã vrbanæ q̃ rusticæ seruitutes non vsu amittunt. Scdo ꝙ plus est necesse in amissione vrbanæ q̃ rusticæ: quia in rustica sufficit me nõ uti, & in vrbana ãt, & me nõ uti, & te possidentẽ uti libertate. Et de hoc ponit duo exẽpla. Primũ, qa si debes mihi seruitutẽ ne ædes tuas altius tollas: ne luminib. meis noceas: licet ego fenestras meas a parte domus tuæ obstructas habeo per longũ tps; & sic nõ sum vsus seruitute, tñ nõ amitto seruitutẽ, nisi tu ædes, q̃ mihi seruitutẽ debẽt, altius eleuaueris. Scdo ponit exẽplum, ut in textu ibi tẽ si tigni; & clarũ est, & bene dicit, altius exaltatũ habueris in tuo, nã secus si arborẽ posuisses; nam non ideo videris uti libertate propter motum natural. m arboris.

n *Non vtẽdo pereunt.*] s. vrbicæ, s. seruitutes.

o *Ne luminibus.*] potest dici ꝙ exemplificat de seruitute, reddendo

reddendo causam quare sit constituta, nam cui debetur seruitus ne luminibus officiatur, ei debetur ne altius tollatur vt sup. eo. l. luminum §. cum autem.

1 Hec rō nō est bona, qm̄ & in seruitutib. rusticis aliqñ requirit sumptus. l. si inter supra tit. & maximè in seruitute aqueductus, sed alia rō est bona, q̄a seruitutes vrbanę sunt nobiliores rusticis, & ideo difficilius p̄ duntur ita Ba. hic post Ma. Svil.

2† Fl. fixas

3† Fl. debent.

3† Fl. suum.

a *Tuas.*] Ratio diuersitatis est quia in vsu seruitutis vrbanæ sumptus præcedit, quod in rustica secus, & ideo difficilius contra primam præscribitur.

b *Habueris.*] Et sic no. quod in præscribenda libertate necessarium est factum vtentis, ut hic, & sup. quemad. ser. amit. l. si quis alias. §. fi. Accur.

c *Obturaueris.*] Sed quid si quædam foramina habuit ... Vr. fauore libertatis in totum amitti, ut argu. ff. de reg. iu. l. inter pares. Alia rōne vr. q̄ p parte obstructi ... ut infra ... cum ius nos §. fi.

meorum ædium officiatur: & ego per statutum tempus fenestras meas præfixas 1† habuero, uel obstruxero: ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tempus ædes tuas altius sublatas habueris: b alioqui si nihil noui feceris, retineo seruitutem. Item, si tigni immissi ædes tuæ seruiture m debeant, 2† & ego exemero tignum, ita demum amittitur meum, si tu foramen, vnde exemptum est tignum, obturaueris, c & per constitutum tēpus ita habueris, alioquin si nihil noui feceris, integrum ius meum 3† permanet.

Licet arbor altius extollatur, non præscribitur libertas contra seruitutem altius non tollendi. Bart.

Pomponius lib. 16. ad Quintum Mutium.

LEX VI.

QVod autem d ædificio 4† meo me posse consequi, ut libertatem vsucaperē, dicitur e idem me non consecuturum, si arborem in 5† eodem loco sitam habuissem, Mutius ait & rectè: f quia nō ita in suo statu, & loco manet arbor, quemadmodum paries, propter motum naturalem g arboris.

Vnus ex socijs non potest communem parietem destruere causa respiciendi. Bartol.

Caius lib. 7 ad edic. prouinc.

LEX VII.

PArietem, qui naturali h ratione communis est, i alterutri vicinorum demoliendi cum & reficiendi k ius non est: quia nō solus dominus est.

d *Quod autem*] hoc iungitur cum superiori, & mutat personas.

e *Dicitur*] vt supra l. prox. §. pen.

f *Et rectè*] Hoc vbi est constituta seruitus altius non tollēdi, secus si esset de prospectu. Et est ratio, quia contra primam seruitutē nihil facit, cōtra secundā sit, vt inf. e. l. ædificia.

4† Alias, ex ædificio.

5† Flor. deest, in.

ADDITIO. Dic, q̄ hic loquitur quando seruitus erat altius nō tollendi, quo casu ponendo arborem nil fit contra illam seruitutem, ibi fuit constituta seruitus ne prospectui officiatur: quo casu fit contra talem seruitutem, secundū Bar.

g *Naturalem*] immo naturaliter stat, sed ex accidenti vi ventorū illud fit. Respon. ideo dicit, quia arbor est eius naturę, ut facile possit moueri vi uentorum, sed paries non.

P *Arietem.*] CASVS. Si communis paries est inter me, & te, vt puta inter domum tuam, & meam est paries communis qui vtramque domum separat, si uis eum destruere, uel reficere, non potes. Viuia.

h *Naturali*] iure naturali, quod ius gentium appellatur, vt instit. de rerum diui. § singulorum.

i *Communis est.*] Sed contra infra communi diui. l. si ædes. Sol. vt ibi.

k *Reficiendi*] ius seruitutis. Accur.

C *Vm eo*] CASVS. Si habeo domū, possum eam exaltare vsque ad cælum, si non debeo alii seruitutem. Viu.

l *Actio.*] vt inf. eo. l. cuius, & C. eod. altius. Sed contra. C. eo l. fi. Solu. speciale ibi in arce propter fructus. Item contra infra si ipso iure. Solu. ibi speciale in hærede: quia ipse concessisse uidetur alteram, ne fiat inutilem concessionem, ... sicut inter uiuos si alteram vendo, fauore vltimæ uoluntatis. Accur.

Potest quis obscurare domum vicini, si seruitus constituta non fuerit. Bar.

Vlpianus lib. 5. ad edictum.

LEX VIII.

CVm eo, qui tollendo 6† obscurat vicini ædes, quibus non seruiat, nulla competit actio. l 7†

Primò ponit quatuor q̄stiones. Secundò respondet ad primam. Tertiò responsionem extendit ad extraneam quæstionem. Quartò ratiocinatur circa præsentem materiam, ex quo colligitur solutio quartæ quæstionis. Quintò responsionē factam ad primā limitat, & declarat. Secunda ibi, Marcellus respondit. Tertia ibi, Idē dicendū. Quarta ibi, Non autem. Quinta ibi. Sed ita. Et breuiter hoc intendit: Hæres non potest in domo, quæ sibi remanet, ædificare, ita quod vsus ædium legatarum totaliter perimatur, secus si aliter incommodè. Bart.

Marcellus lib. 4. Digestorum.

LEX IX.

BInas m 8† ędes habeo: alteras tibi lego: hēs alteras ædes altius tollit, & luminibus tuis officit, nunquid n 9† cum illo agere potes? Et an interesse putes 10† suas ædes altius tollat, o an hereditarias? sed 11† & de illo quęro, an p alienas æues accessum hęres ad eā rem, quę legatur, præstare dēt, sicut solet q̄ri, p cum vsusfructus loci legatus est, ad quem locum accedi, nisi per

B *Inas.*] CASVS. Habeo domos duas: vnam tibi lego, primo, quæritur an hęres meus possit exaltare retentam, vt auferat lumen legatę. Secūdo si hęres suam uelit exaltare, an possis prohibere. Tertio, an per retentam debeat hæres præstare viam ad legatā: quia lumen nō habeat. quærit. Vr. cū legat. viusfr. q̄ sit dandum ei. Ad primā respon. q̄ potest hæres exaltare retentam, & auferre lumina legatæ. Item si vni leget vsumfr. alteri proprietat. ... dictum alterius lumini ... Primum, vsufr. legato datur iter, ... debetur. Hoc non obstat: quia vsusfr. sine itinere nil ualet, sed domus sine lumine valet, du tamen aliqd luminis relinquatur.

m *Binas*] alias incipit Caius, & alias binas ædes. Et no. quod tres facit quæstiones, sed primæ tantum respō. ibi, Marcellus, &c.

n *Nunquid*] id est an.

o *Tollat.*] & utique nihil Azo.

p *Quæri*] & soluit, s. quæ ... ut infra ead. l. §. non autem. Sed ... istæ quæstioni ... Tu dicas non debere præstari accessum, ut infra titu. primo, l. uia. in fin. 3 vbi dicitur, si vicini patiantur ... nuit, quod qui consti... tur fundi tenetur dare accessum, nisi dicatur, ut infra, de cōtra. empt. l. in uendendo, in princip. Item pro hoc contra. infra ibi, non autem, &c. sed secus in usufru. 4 vel alia seruitute relicta. Vel etiam inter uiuos concessa, quam sequuntur, & alia sine quibus ipsa esse non potest, ut infra ead. l. §. non autem, & infra de contrahen. empt. l. qui fundum § ... & supra si vsusfru. pe. l. 1. §. vsusfru. & est ratio diuersitatis, ut dixi supra de vsufruct. l. sed si quid. §. proprietatis, in iulu. contrariis ibi signati.

ADDITIO. Dic, quod ista ratio non obstat: quia procedit in contractibus, & non in vltimis voluntatibus, secundum Bart.

6† Alias, non tollendo.

7† Et vtitur iure suo & cōtra ... Vuiterana, cum glo. super verbo, interiam, ... de eleo.

8† Fl. Gauius Marcello Vicinas ædes, alias Scaurus Marc. S. Binas.

9† Fl. quid.

10† Al. putes.

11† Fl. deest, sed.

2 Dic, imò p l. si fundū, §. qui fundū ff. de le. 1. & ff. si ser. vēd. & testatrix concor. l. f. ff. e. sm Bar. Bal. & Flo. hic.

3 Ibi loquitur in contractu distrahionis.

4 Imò idē in vsufru. legato, & proprietate.

a *Marcellus respondit.*]s. primæ quæstioni.
b *Ædium*]s. eundem quod iam distinguet.
c *Legauerit.*] vt altera exaltetur, & alterius lumina obscuret.
d *Non autem.*] quidam dicebant deberi lumen ad instar itineris vsufru. legato, quibus nunc respon.

alienum non potest: Marcellus respondit: a Qui binas ædes habebat, si alteras legauit, non dubium est, quin hæres aliàs 1† possit altius tollendo obscurare lumina legatarum ædium. b

¶Idem dicendum est, si alteri ædes, alteri aliarum 2† ædium vsumfructũ legauerit. c

¶Non autem d semper 3† simile est itineris argumentum, e quia sine accessu nullus 4† est fructus legatario: 5† habitare 6† autem potest etiam ædibus obscuratis. f Cæterum g vsufructu loci legato, etiam accessus h dandus est: quia & haustu aquæ 7† relicto, iter quoque ad hauriẽdum præstaretur. i

¶Sed ita K officere luminibus, & obscurare legatas ædes conceditur, ut non penitus lumen recludatur, sed tantum relinquatur, quantum sufficit habitantibus in vsus diurni moderationem. l 8†

Non potest quis ædificare contra formam statutam, ne luminibus vicini officiat. Bar.

Vlpianus lib. 1. de offi. cons.

LEX X.

QVi luminibus vicinorũ officere, aliudve quid facere contra commodum eorum uolet, 9† sciat se formã ac statum m antiquatum ædificiorum custodire debere.

Si dubium est de mensura, recurritur ad arbitriũ. Bart.

¶Si inter n te, & vicinum tuũ non conuenit, ad quam altitudinem extolli ædificia, quæ facere instituisti, oporteat, arbitrum accipere poteris.*

Plantatio arborum non est contra seruitutem altius non tollendi, sed est cõtra seruitutem, ne officiatur prospectui. Bart.

Iauolenus lib. 10. ex Cassio.

LEX XI.

AEdificia, quæ seruitutẽ patiuntur, o ne quid altius tollatur, viridaria 10† superior eam altitudinem habere possunt: p at si de prospectu est, eaque obstatura sunt, non possunt. q

Non licet supra, vel iuxta parietem communem aliquid facere, propter qđ deterioraretur paries. Bartol.

Proculus lib. 2. epistol.

LEX XII.

QVidam liberius 11† nomine, qui habet post horrea mea insulã, r balneariã s 12† fecit * secundum parietẽ cõem. Non licet t autem tubulos habere admotos u ad parietẽ x cõem, sicuti nec parietem 13† quoq; suum super parietem cõem. De tubulis eo amplius hoc iuris y est, quia 14† per eos flãma torretur z 15† paries. Qua de re uolo a cum Ibero loquaris, * ne rem illici ã faciat. Proculus respondit: b Nec Iberum de ea 16† re dubitare puto, quod rem non permissam faciat, tubulos secundum parietem communem c extruendo.

Parietem communem licet incrustare, et pingere, non tamen ex hoc tempore demolitionis plus estimabitur. Bart.

¶Parietem communem incrustare * licet, secũdũ Capitonis sñiam, sicut licet mihi 17 † pretiosissimas picturas habere in pariete communi. Cæterũ si demolitus sit vicinus, d

e *Argumentum.*]u esi cut semper præstatur iter vsufruc. legato, ita & præstet lumen. Accur.
f *Obscuratis*]ut supra de vsufruc. l. si is qui binas.
g *Cæterum*]i. certè.
h *Accessus*]i. iter, sicut in uia testatoris forma seruabatur, ut infra de vsufru. leg. l. damnas. §. 1.
i *Præstaretur.*]ut ᵱ. ti. 1 l. 3. §. qui habet.
K *Sed ita.*] redit ad primum.
l *Moderationem.*] vt neque minimum, neque valde parum, sed congruenter, & moderato modo ad sufficiẽtiam tantum habeant, inspecta etiam legatarii dignitate, ut supra de usu, & habit. l. plenum. § præter. sicut in seruo in genere legato, qui mediocris dandus est, ut infra de legat. 1. l. legato generaliter: Sed nonne videtur, quod in totum potest obscurare, ut supra l. prox. Solut. ut il. 1. Accur.

QVi luminibus. CASVS. Vol bis domum tuã tollere; potes quidem tuam, dummodo serues antiquum statum, & formam.
m *Formam ac statum* potest poni 1 in ea ciuitate, quæ habet statutum, ut vltra certũ modũ ædificia non extollantur, ut Florentiæ, ut C. de ædi pri. l. 1. Alii ponunt 2 in ea seruitute, quæ est acquisita ex tempore, cuius non extat memoria, ut inf. de aqua pluu. arc. l. 1. in fi. & l. 2. in prin. & C. eo. l. si manifestè. Sed nonne seruitus altius non tollẽdi habet perpetuã causam? Certe sic: ergo 10. ann. præscribitur, ut dixi supra tit. 1. seruitutes. Et sic hæc positio non valet: decennium tñ incipit currere ab eo tempore, quo vicinus cepit ædificare, & tu prohibuisti iure huius seruitutis, non prius, vt intra quemad. seruit. amit. l. fi. Vel dic ter tio, formam, ac statum, id est formalem st. tum, qui est seruitus, quia ante diruptionem seruitutem debebat, alioquin si per mille millia annorum in areola mea, quæ iuxta tuũ palatium fuit, non ædificaui: non tamen possum prohiberi, ut C. eo. l. altius, & sup. eod. l. cum 10.

n *Similiter.*]Pone casum, vt infra eo. l. si domus.

A *Edificia.*]CASVS. Plana est, quia facit dñiam inter seruitutẽ altius non tollẽdi, & seruitutem prospectus.
o *Patiuntur.*]s. hanc, ne quid, &c.
p *Possunt.*]quia cum dr, ne quid altius tollatur, de ædificio dictum vr, ut sup. l. quod autem.
q *Non possunt.*] extolli etiam viridaria.

QVidam]CASVS. Iuxta parietem nobis cõmunem balnearias stufas construxisti, ex quarũ vapore paries cõmunis incendebatur, non debes hoc facere, sicut nec facere etiam posses si uelles supra illũ parietem communem ædificare, vel ponere tuum parietem, & si facias, conueniã te inde, ante tamen loqui debeo.
¶ *Parietem.*] Habeo parietem cõmunem, illum pingere bene potero. Secũdo, si vis destruere, & melius reficere, & caues mihi de damno infecto, damnum parietis, & rerũ amissarum veniet in stipulatione, non autẽ pretiositas parietis, & picturam, vel incrustationem.
r *Insulam*]s. distinctã ab horreis meis, communi meo, & suo pariete.
s *Balneariam*]s. illam insulam.
t *Non licet.*]nunc incipit respondere in persona Proculi.
u *Admotos*]id est adiunctos. Et sunt tubuli vasa quædam lapidea inhærentia parieti, p quæ ignis transit ad superiora, uel i balneum immittitur.
x *Ad parietem*] aliis ad parietem, aliis per parietem, id est supra parietem, ut inf. eo. tit. l. sed si inter me. in fi. & inf. eo. l. fistulam, §. iusta. Vel dic, § id est nimis propè, quia intra duos pedes, vel vnum, ut ᵱ fin. l. fi.
y *Hoc iuris*]s. quod eis habere non licet.
z *Torretur*] id est incenditur.
a *Volo.*] dixit Proculus.
b *Respondit.*]id est dixit prædicta.

c *Communem.*] id est iuxta: secus autem in scalis, ut infra eod. fistul. m. §. fina. Et not. ex hac l. magnam humilitatem iurisc. onsult. ubi dicit, qua de re uolo, &c. sic C. de ser. l. fi. Accur.

d *Demolitus sit vicinus.*] s. communem parietem. Et ideo cauit mihi de damno infecto, quia in rebus meis propriis damnum timebam, & domibus meis propriis pictis, nam propter damnum, quod contingeret, uel daretur in pariete

1† Al. deest, alias.
2† L. si alteri ædes, alteri aliarum, qs no sit scinsa sũt. 6. 5. Sed quidam illa delet, ne repugnet l. § hac vŏne. & l. 1. §. item Nerua sup de vsufr. Sed alter hac defi. nas posset lectione retenta cent. vi Cu iac. inc. obser. 7. & li 11. c 11. & vit. adiun in. Fl. deest.
3† Al. deest, semper.
4† Fl. nullũ.
5† Fl. legatarũ.
6† Al. habitari.
7† Flor. deest, aqua.
8† Fl. moderatione.
1 Et bene B. Pau. & Fl.
9† Fl. vellet.
2 Et male P. & Flor.
* Poteritis qa consule dabatur. l. vi. de in dul. sub diuer. fi. ac cond. & dom. n.
3 illi gl. in omnibus sequitur Part & Flor. cui concur gl. in l. 1. C. eo.

10† Fl. viridia sup.
11† Fl. Hiberus, & infra vbique.
12† Fl. Balnearia.
* Balneariã facere siue exercere i balneũ vibus habere paratũ: eadem forma qua dicimus argentariam exercere, qua in re fœde labitur Accur. Et ad le. quod hic iurisc. Balnearia in eo si gnif. appellat, quo & Ge. li. 3. natu. quæst. & lib. de tranquil. vitæ.
a Græcè βαλανεῖον dicitur Iul. Pollux Onomast. lib. 10. c. 17.
13† Fl. ne parietem quidẽ suum.
14† Fl. Quia.
15† Al. inflãmaretur paries.
* De ista loquutione vide Duar. lib. 2. disp. c. 8.
16† Fl. pro ea re.
4 Tubuli, seu tubicanales sunt fictiles variis vsibus accommodati Bud. hic.
5 Istam approbant. B. & Fl.
* Incrustare quid sit, vide Vitru. lib. 7.
17† Al. deest mihi.

ariete communi, vel domo communi culpa soc j, agitur communi diuidundo, & ideo non potest ag ex stipulatione, vt infra, de dam infec. l. si aedibus, & l in pariete. Et vt plenè videas, no. quia aut timetur damnum de communi pariete, & tunc non cauetur, vt d. l. si aedibus. Aut propter damnum in rebus aliis futurum, & tunc aut unus aedificat, & tunc cauetur, vt hic, & infra, de damno infec. l. inter quos. & l. in communi, & l. seq. Aut ambo fo ii, & tunc, aut ambo vltra modum, aut vnus tantum. Primo casu non committit cautio etiam interposita, vt ĩ de dam infe. l. ex dãno. §. quoties. In secundo sic, ut in predic. ti. l. inter quos. Aut nullus vltra modum, & tunc non cauetur, sed si cautum fuerit, committitur vt in eod. tit. l. dãni. §. cũ parietem. & hoc etiam casu potest hic loqui. Vel dic secundo, uicinus nõ socius. qui cauet uicinis quibuslibet, non sociis tantum, & cum commissa est stipulatio, agit qui pinxit non ad aestimationem picturatum. ad quod ĩ. de damno infe. l. ex damni. §. fin. & secundum hunc modum non habent locũ glo. hic positae.

a *Agatur*] hoc ita si culpa reficientium, non suo vitio a corruit, alias contra, ut ĩ. de dam. infec. l. nam & si nõ sit. licet alias in aedificiis cõis parietis tale damnum in hac stipulatione veniat, vt infra, de dam infe. l. fluminum §. praeterea.

b *Vulgaria*] idest quae vulgo habẽtur sine incrustatione, vel pictura, vt infra, de damno infec. l. ex damni, §. respon. hoc in proprijs meis rebus, nõ in ipso pariete, vt mõ dati.

c *Tectoria*] non picturas Accur.

d *IMperatores Posse*] contra. C. eo l. si. § fi. Sol. ibi speciale propter aream.

e *A vicina*] vt si est publica, ad 15. pedes: si priuata, ad 10. pedes, vt C. de aedif priu. l. si cui. & l. Maeniana. Aliàs autem nouum opus nunciabitur, ut infra, de oper no nunc. l 1. § nunciatio. Accur.

INter.] CASVS Plana est. Differentiam facit inter prospectus seru. & illam, ne luminibus officiatur. Et potest intelligi hoc, quod dicit de prospectu, duobus modis. Vno, quod debeatur seruitus prospectus generalis, & sic habet plus seruitus prospectus, quia põt ille cui debet cœlũ & terrã uidere. Vel dic alio modo ut in gl. Accur hic posita, scilicet quando ad certum locum praedicta seruitus debetur.

¶ *Si seruitus*] Si mihi debebatur seruitus, ne luminibus officiatur, & aliquis ibi aedificat, puta in area, quae mihi seruitutem praedictam debebat, possum illi aedificanti nouum opus nunciare, si mihi nocet. Viuia.

f *Quod*] idest, quia, Accur.

g *Habet.*] s hoc ne quid, &c. & not. quod plus est in prohibendo, & non habendo sibi. Qui enim lumen habet, id habet ut cœlum videat. Qui autem prospectum claritatem dici per cœlum directo nõ habet, sed fenestra, aut foramine; unde cum minus habeat, minus offendi debet. Et hac ratione pauper plus habet, quam diues, quia ei seruari debet: & secundum hoc prospectus erat ad certum locum, ut infra l. proxi. Potest & aliter intelligi, quod generalis mihi debetur prospectus, & tunc haec glo. non est bona, & lectura legis est plana, & inferioris similiter.

& ex stipulatu actione damni infecti agatur, [a] non pluris, quam vulgaria [b] tectoria [c] aestimari debent, quod obseruari, & in incrustatione oportet.

Quis potest in suo liberè aedificare, si seruitus non impediat, & lex seruetur. Bartolus.

Papyrius Iustus lib. 1. Const.

LEX XIII.

IMperatores 1 † Verus, & Antoninus Augusti rescripserunt, in ea area, quae nulli seruitutem 2 † debet, posse [d] dominum, vel alium voluntate eius aedificare, intermisso legitimo spacio a vicina [e] insula.

Ponit differentiam inter seruitutes, ne prospectui officiatur, & ne luminibus officiatur. Et legitur glos. duob. modis: vno modo, ne officiatur prospectui simpliciter, & ista mihi plus placet. Bart.

Vlpian. lib. 29. ad Sabinum.

LEX XIIII.

INter seruitutes, ne luminibus officiatur, & Ne prospectus 3 † offendatur; aliud & aliud obseruatur, quod [f] in prospectu plus quis habet, [g] ne quid 4 † ei officiatur ad gratiorem 5 † prospectũ, & liberũ: in luminibus [h] autem, 6 † ne lumina cuiusquã obscuriora fiãt. Quodcunque igitur faciat ad luminis impedimentũ [i] prohiberi põt, si seruitus debeatur, [k] opus quoque 7 † nouũ ei nũciari [l] potest, si modo sic faciat, vt lumini noceat.

Paulus li. 5. Epitomarum Alphe. dig.

LEX XV.

LVmen, * idest, [m] vt cœli videatur. 8 † & interest inter lumen, & prospectum: nam prospectus etiã ex inferioribus [m] locis est: lumen ex inferiori loco esse non põt.

Arbor quae impedit videri cęlum, contra seruitutẽ luminis habetur, secus si impediat venire solẽ, nisi multum impediat, depressio autem aedificij, vel arboris regulariter non est cõtra seruitutẽ luminũ. B.

Vlpian. lib. 29. ad Sabinum.

LEX XVI.

SI arborem ponat, ut lumini officiat, aequè dicendum erit, contra impositam

h *In luminibus.*] idest in seruitute illa, ne luminibus, &c. Accursius.

i *Impedimentum.*] quo minus cœlum videã, vt infra, l. proxi. & l. si arborem, in prin.

k *Debeatur.*] s. in eo loco, in quo aedificat.

l *Nunciare.*] Sed vr, quod pro seruitute nunciari non possit ab eo cui seruitus debetur, siue sit personalis, ut vsusfructus, & vsus, vt ĩ. de oper. no. nun. l 1. § fi. siue realis, ut in eo. tit. l. qui viam. quae sunt contra. Sol. in vrbanis praediis potest denũciari cuicunque, vt hic, in rusticis non, vt in l. illa, qui viã. nam & hic dicit domino nunciari, ac in vsufruc. distingue, extraneo potest, non domino. Sed haec solutio que falsa est, per l. infra fam. ercis. in hoc iudicio, vbi dr, quod in vtrique potest nunciari. Dic ergo, vicino posse denunciari, dño proprietatis non, sed in vsufru. aliud. Nam si vsusfru. deterior fiat, petere vsumfru. debebit, ut infra, de ope. no. nũc. l. 1 & infr. de remiss. l. 1. in fi. l. & loã. vsufructuarius ergo nulli nunciat, quia cum procuratorio nomine nunciat, proprietarius est nunciare. Si verò debeatur seruitus praediaiis, domino non nunciatur, tũ quia suo iure & in suo facit. tum etiam quia personali actione mihi tenetur, quia non est liberatus semel praestando patientiam, quod auxilium contra extraneum non habet. Huic tamen solutioni videtur contra, inf. de ope. no nunc. l. de pupillo §. lictus, nam ibi ẽt proprietario posse nunciari innuitur: sed hoc est falsum, sed ibi de alijs dicit Accursius.

LVmen.] CASVS. Seruitus luminis ex cœlo debet, sed seruitus prospectus debet mihi ex inferiori parte. Vi.

m *Idest.*] duae partes sunt. q. d ea potestas est, quam quis habet ex seruitute luminis, ut cęlum, &c. Et quandoque sufficit, si sine Sole videat, quandoque Sol. ex necessitate praestatur, ut inf eodẽ si arborem. § respon.

m *Inferioribus locis*] inferiora loca vocat omnia quae lisi ite quae inferiora sunt cœlo. quae non praeueniunt oculos in videndo cœlum, siue desuper, siue ex latere, & ideo si per fenestras, vel per quemaliam modum prospicias, cum cœlum non uideas, nõ diceris habere lumẽ, licet oĩs diei claritas ex sole, & per hoc ex cœlo proueniat, potest tñ dici te habere prospectum, qui unq; enim hẽt lumen, hẽt prospectum, sed non econtra. Magis autem videntur vt excedẽtia, & excessa, cum lumini nihil debeat opponi, sed prospectus sic, dummodo possit prospici, & econtra prospectus desuper, & infra, sed lumen tantum ex cœlo.

SI arborem] CASVS. Quatuor dicit vsque ad §. haec lex. Vendidi tibi domum, & dixi, ut stillicidia, vel seruitutes stillicidiorum tibi necessariae nunc sunt, ita remaneant,

1 † Flo. sic. Imp. Antoninus, & Verus Augusti. mec dubiũ, quin hac vera sit lectio, cũ huius leg. auctor scripserit libro XV. de diuer. frat quorum hic alter fuit. Cor.

2 † Vt. an degere possis quae luminũ seruitutẽ debet. Cuiac li. 4. obseruat. c. 4.

* Naturali. Aug.

3 † Flor. prospectui.

4 † Alias, ne quid s ei.

5 † Alias, officiatur contra gratiorem.

6 † Duae in luminibus autem non officere pene lumina.

7 † Flo. quisquis.

* Vide in hanc legem Frã. Dua lib. 1. c. 33. Disput.

8 † Flor. uideatur.

ne tantum aperui, vtrum deberet domus vendita, vel debeatur ei. Et dic interpretandum pactum contra venditorem, vt domui venditæ debeatur seruitus, non verò ipsa debeat; idem de alijs seruitutibus, secundum Placentinum Viuianus.

seruitutem eum facere: 1 nã & arbor efficit quo minus cælum 1 † videri possit. Si tan é id quod ponitur, lumen quidem non a † impediat, Solẽ autem auferat: si quidem eo loci, quo gratum erat eum non esse: potest dici nihil b contra seruitutem fieri. 3 † Sin verò in heliocamino c, vel solario: * dicendum erit, quia vmbrã facit in loco, 4 † cui Sol fuit necessarius, * contra seruitutem impositam fieri. Per contrarium, si deponat ædificium, vel arboris ramos: quo facto, locus opacus quondam, cœpit Solis esse plenus, non facit contra seruitutem: hanc enim debuit, ne luminibus officiat, nunc verò 5 † non luminib. efficit, sed plus æquo d lumen 6 † facit: attendum dici potest eum quoque, qui tollit ædificium, vel ceprimit, e luminibus efficere; si forte κατὰ ἀνάκλασιν 7 † vel prefluxa 8 quodam lumen in eas ædes deuoluatur.

Pactio obscura interpretatur contra proferentem hoc dicit. Bar.

¶ Hæc lex * traditionis, h stillicidia vti nunc sunt, vt ita sint. hoc significat, impositam vicinis necessitatem stillicidiorum excipiendorum: non illuc, vt etiam emptor stillicidia suscipiat ædificiorum vicinorum: hoc igitur pollicetur i venditor: sibi quidem stillicidiorum seruitutem deberi, se autem nulli debere. Quæ de stillicidio * scripta sunt, etiam in cæteris seruitutibus accipienda sunt.

a *Facere.*] hoc quando debetur seruitus, ne luminibus officiatur. Secus si altius nõ tollendi tantum sit seruitus, quia tunc arborem habere potest, vt supra eo. l. ędificia. & l. quod autem.

b *Potest dici nihil.*] cautè dicit nihil, quia sufficiens remanet: impedit tamen, quia facit vmbram, ut statim dicit, unde distingue, nocet. ut ibi, uel non, ut hic.

c *Heliocamino.*] 1 Helios Græcè, Latinè dicitur Sol & est locus in quo patefiant illas moratur ad Solem &c.

d *Æquo.*] quod plus est, vt j. de re in lite iuran. l. antepen ult. & j. de verb. oblig. l. vbi autem. § primo, & infra quemad. seruitu. amitt. l. hæc autem & si seruit. vendic. l. si eo loco. § si.

e *Tollit.*] idest remouet in totum.

f *Reprimit.*] in parte.

g *Refluxa.*] ex repercussione, vñ illud: Refulsit Sol. in clypeos aureos, & replẽduntur montes ab eis.

h *Hæc lex traditionis.*] idest hæc pactio i traditione apposita.

i *Pollicetur.*] vero obscuro eloquio, & sic ad sui periculum obscure loquitur, ut inf. de contr. hent. empt. l. cum in lege. & C. de promiss. l. si in fi. & infra, de euic. l. q. libertatis. §. 1. Sed quo seruitus rei uenditæ debebitur, nisi nominatim actum sit, ut inf. de euic. l. q. libertatis. in fi. & inf. de contrahen. empt. l. in vendendo. & sp. & hoc agi uel in prædictum uenditoris, ut teneatur ad interesse, si non debeatur istæ seruitutes. Et dic hic intelligi sic est. Si autem non debentur, nunquam debebuntur pro actione istorum verborum, vt j. com. præd. l. quicquid. & j. de euic. l. q. libertatis. §. pe. Accur.

Si fistulas.] CASVS. Concessi tibi talem seruitutem, vt liceret tibi per meum parietem quem frangebam, ponere fistulas, ut inde aquam ad tuam domum duceres, & sic debebam tibi seruitutem in recipiendo fistulas, si propter hoc passus sum damnum, agam actione in factũ, vel stipulor de damno infecto pro damno futuro. Viuia.

k *Ædibus meis.*] seruientibus.

l *In factum.*] licet enim debeam tibi seruitutem fistulæ recipiendæ uinc læsione, tamen ex culpa tua v eueniente, vti debes, alias teneris actione in factum subsidiaria legis Aquiliæ, cum detur damnum de non corpore in corpus, ipsa scilicet gestione fistularum, vt hic, & Instit. ad leg. Aquil. §. fin. & infra loca. & conduc. l. qui domum, in fin. contra nam ibi, negat Aquil. vbi possum stipulari de damno infecto. Sed non vñ pro eodem, vel simili damno actioni in factum concurrere cũ stipulatione dãni infec. licet hoc innuit hic, cum actio in factum culpam exerceat, ut Inst. ad leg. Aquil. § iniuria. Stipulatio uerò uitium naturale, non per culpam factum, ut infra de dam. infec. l. fluminum, §. pręterea si furni quæ est contra. ad si huius respõ. & hoc est verum. Et ita hic dicit diuersis casibus dari actionem in factum, & interponi stipulationem damni infecti. Item vitium naturale non præstatur ab eo cui seruitus debetur, ut infra tit. 1. l. si mihi, § seruitus, & sic hæc stipulatio sola non habet locum? Respon non est ita, nam illud naturale damnum non præstatur ab eo, cui seruitus debetur, qđ non contingit propter vitium rei, sed extrinsecus, vt in d. l. si mihi. ponitur exemplũ. Sed tu damnum, qđ contingit propter rei vitium, & debilitatem ex defectu naturæ contingentem præstatur per cautionem damni infecti, & eodem casu confiteor non concurrere actionem in factum, eam ut illa detur, oportet culpam in committente admitti, ut supra de viu fruct. l. si cuius. §. denique.

m *Damni.*] ante damnum: nam ante præstatur, sed & negatoria agere possum, si seruitutẽ non debeo, vt infra si seruit. vend. l. fistulas.

si in contrarium nihil nominatim actum est.

Damnum quod datur ex fistulis, venit in actione in factum, & in cautione damni infecti hoc dicit. et legitur ista lex duobus modis. Primo, quod fistulæ essent applicatæ ædibus meis iure seruitutis: & hoc prosequitur prima gl. magna. Secundo, quod nulla seruitus debeatur, & hoc prosequitur glo. vltima. Bartolus.

Pompo. lib. 10 ad Sabinum.

LEX XVII.

Si fistulæ, per quas aquam ducis, 8 † ædibus meis k applicatæ dãnum mihi dẽt, in factum l actio mihi competit: & 9 † damni m infecti stipulari a te potero.

Ista est lex notabilis, et quotidiana: & breuiter hoc intendit; In pariete communi nõ licet aliquid facere, vel ei aliquid adhibere, per quod paries corrumpatur, & quod subducto pariete stare non posset. Hoc dicit tota lex.

Paulus lib. 6 ad Sabinum.

LEX XVIII.

Fistulam iũctam n parieti communi, quæ aut ex castello, * aut ex cœlo aquam capit, non iure haberi Proculus ait: sed nõ posse prohiberi vicinũ, quo minus balneum habeat sub pariete communem quamuis humorẽ capiat paries: o non magis, quam

Fistulam.] CASVS. Si parietem cõmunem habueris, iuxta illum fistulas, idest instrumenta, per quæ aquæ ducantur, iure habere non potes. Sed an balneũ posses habere, iuxta parietem communem quæritur. Et dicit Paulus, quod sic, nec potes prohiberi, sicut nec prohiberis id in tuo facere. Sed Neratius distinguit, aut nocet, aut non; si nocet, potes prohiberi: si non nocet, non potes prohiberi. Viuia.

n *Fistulam iunctam.*] quasi vnitam, vt ipse paries corrũpatur. Alias ut i. ita ead. l. fi. Et dic, qđ castellum est receptaculum, quod aqua publicam suscipit, vt infra de aqua quotid. & æsti. l. 1. §. antepen.

o *Paries.*] imo vñ qđ sic, vt infra si ser. vend. l. si quã. in § fin.

1 † Fl. cœli.
2 † Fl. nihil.
3 † Fl. facere.
* Solarium hoc in loco est, quo locus ad Solem dimetantur vetusto umbram facientem, vel pinnula, quem gnomonem vocamus.
4 † Fl. locum.
* Exempli gratia, ut est in ipsis... illud exēplũ ponit Philosopho. Pone in § prædiorum. Instit. de seru. rustic. præd.
* Heliocaminus ad uerbum dicitur solaris fornax. Est aũt solar uaporarium in aprico loco situm, ad calorem Solis excipiendũ: Ecci hic.
5 † Fl. at si, verò.
6 † Fl. lumen.
7 † Idest per repercussionẽ, seu refractionem luminis, aut reuerberationem. Vide Auten.
Arg. lib. 4. cap. 16. Alc. li. 2. Parerg. legit. κατὰ ἀνάκλασιν.
* Concord. tex. in l. veteribus. supra de pac.
* Stillicidiũ quid & unde, docet Seruius, Georg. et Var. lib. 4. de lin. lat.
8 † Fl. ducam.
9 † Fl. sed &.
* Castellum aquæ conceptaculum dicitur, ... missarum, qđ locis opportunis sit ut si aqua ex fonte solis ardoribus fuerint, aut venas sitiens terra cõsumpserit, nihilominus de receptaculis hoc est castellis, vel perfali ... Budæ in l. fun. dot. Labeo generaliter inferi de act. empt. vbi per multa exclusicit ... pedis quà ... prosunt ... perpetrunt.

§. fin. Sol. vt ibi, quia ibi in alieno: hic in suo.

a *In cubiculo.*] id est camera, quam habet iuxta communem parietem.

b *Tepidarij.*] id est balnei: quia in eo sæpe est aqua tepida.] & sic Iurisconsultus Tepidarium, & balneum pro eo ponit. Similiter Vitruuius libro quinto, cap. decimo. vbi de balneorum dispositionibus loquitur, primo tepidarium pro ipsa balnei cella ponit, mox pro vase alieno, in quo aqua calefit.

c *Ex figulino.*] idest, lateribus non coctis, & lutosa materia.

d *Retineatur.*] scilicet camera.

e *Maneat.*] Non ergo debet ei incumbere. vt sup eo. l. quidam Iberus. & l. inter.

f *Scalas.*] quia scilicet sine læsione habetur in pariete contingenti, alias nulla esset ratio: quia & si fistula * remoueri potest, non tamen iure habetur: vt supra ea. l. in princip. Sic ergo not. quod aliquid facio in re communi inuito socio, quod mihi prodest, alij non nocet. Sed quid si ambo volumus ponere scalas in turrim communis? Respondeo, quod alteri nocet, potest prohiberi, vt infr. communi diuidundo, lege, Sabinus. Accursius.

S *Eruitutes*] CASVS. Vrbana seruitus potest retineri per possessionem. Et de hoc ponit duo exempla: in quib. si habeo immissum tignum in murum tuum, retineo seruitutem.

¶ *Si domo.*] Dicit quod ille, cui seruitus est concessa, potest facere riuos, & fossas, per quos vel quas vtatur iure. si aliter vti non poterat, vt supra eodem, lege seruitutes.

1† Fl. quam si vel in triclinio.

2† aliàs & idem.

3† Fl. hæc.

*Fistulas di ctas indescri bit Isid. lib. 19. ca. 10. qd aquas emittere, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλειν. qd mittere est. harū differētias osti tuit Frontin. li. de aque duct. formas ponēt, Vitr. li. 8. c. 7. Pa. lib. 9. c. 18.

4† Fl. & ex sue- tudinem.

*Mænianum locus est proie ctus ex pro pe dente: quo in disp. cllarent, qual à Mænio suisse nomen est, vnde Latin ff. de verb. sign. in l. malum Proie cta ea qua sunt in aqua prona bantur, ve nō qua cumque sint, cui simile sunt mœniana & suggrundia, et ve re aliqd habent vbi conquiescat immissa, nō proie cta vocantur, veluti tigna, trabes q imitantur.

5† Fl. aliquid vtor. & si. ahas, aliquid est quo vtor.

si in 1 † triclinio suo, vel in cubiculo a aquam effunderet Sed Neratius ait, si talis sit vsus tepidarij, b vt assiduum humorem habeat, & id 2 † noceat vicino: posse eum prohiberi.

¶ Iuxta communem parietem cameram ex figulino c opere factam, si ita retineatur, d vt etiam sublato pariete maneat, e si modo non impediat refectionem communis parietis, iure haberi licet.

¶ Scalas f posse me ad parietem communem habere, Sabinus rectè scribit: quia remoueri hæ 3 † possunt.

In seruitutibus tigni, uel stillicidij immittendi, immissione facta dicitur quis habere continuam possessionem. Bart.

Idem libro decimoquinto ad Sabinum.

LEX XIX.

SEruitutes quæ in superficie consistunt, possessione retinentur. Nam si fortè ex ædibus meis in ædes tuas tignum immissum habuero, hoc vt immissum habeam, per causam tigni possideo, habendi consuetudine. g 4 † Idem eueniet, & si mœnianum h * in tuum immissum habuero: aut stillicidium in tuum proiecero: quia in tuo aliquo i 5 † vtor, & sic quasi facto quodam possideo. K

Licet alicui facere id, si nè quo seruitute vti non potest. Bart.

¶ Si domo mea altior area tua esset, l tuque mihi per aream tuam in domum meã ire agere concessisses, 6 † nec ex plano m aditus ad domum meam per aream tuam esset, vel gradus, n vel cliuos o propius ianuam meam iure facere possum: dum ne quid vltra, quam quod necessarium esset 7 † itineris causa, demoliar.

Quantum ad iura seruitutum realium, ædificium destructum, & restitutum idem videtur: secus quo ad personales seruitutes. Bartolus.

¶ Si sublatum sit ædificium, p ex quo stillicidium cadit, vt in 8 † eadem specie & qualitate reponatur, vtilitas exigit, vt idem intelligatur. q nam alioquin (si quis 9 † strictius interpretetur) r aliud est, quod sequenti loco ponitur: & ideo sublato ædificio vsusfructus interit, s quamuis area pars t sit ædificij.

¶ Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, u vbi casitare 10 † cœpisset stillicidium.

Dominus domus dominantis non potest facere id, per quod conditio seruitutis fiat deterior, sed melior. Bart.

vel quocunq; alio modo domus tua recipiat stillicidium domus meæ, possum domum meam exaltare: deprimere autem non possum, & est ratio in litera. Item possum facere retro stillicidium, id est possum retrotrahere stillicidium, idest quod cadat tantum ante: sed facere stillicidium plus alte non possum. & est ratio in litera. Viuianus.

g *Consuetudine.*] scilicet ac, vt immissum habeam, quod est supra.

h *Mænianum.*] immissum dicitur, quo in alia parte quiescit: mœnianum non, vt infra de verborum significatio. l. malum. §. primo. & inf. eodem. l. hoc quod.

i *Aliquo.*] id est in partibus quibusdam.

k *Possideo.*] idem & in seruitute stillicidij, & alijs, vt infra, si seruitus vendicetur, l. & si forte. §. Sciendum. Accursius.

l *Esset*] ut si domus in inferiori: area superiori parte montis esset. Azo.

m *Ex plano*] idest per viam planam, & sic tempore aquæ lubrica erat via.

n *Gradus*] scilicet lapideos longos.

o *Cliuos*] fossas terrestres per gyrum. * Et sic not. quod potest operari id, sine quo seruitus esse non valet, vt hic, & supra titulo primo, l. si iter. & infra de itin. actuque priua. l. 3. & infra titulo primo, l. Quintus. Secus si sine eo potest uti, vt infra de aqua plu. arcenda lege secunda in principio, vt hic subijcit.

p *Si sublatum sit ædificium.*] dominans.

q *Intelligatur.*] propter vtilitatem intelligitur idem, quod nō est idem, sed mutatum, vel auctum, vel diminutum, ut hic. & infra de exceptione rei iudicatæ, l. & an eadem. §. idem. & supra de iudicijs. l. proponebatur.

6† Fl. ex solito.

7† Fl. necessarium est.

8† Fl deest. in.

9† Fl. si quid.

*per gyrum nō bene intellexit Accurs. Cliui n. Festo sūt loca ardua, prout & in l. si ex plagis. §. in cliuo. ad l. Aq. qd placuit & Alex. Genial. dier. li. 2. c. 18

10† Fl. casitare. ex duplici, ff & m. x cas sitauerit.

¶ *Si sublatum.*] Si tu debes mihi seruitutem stillicidij recipiendi ex domo mea, & ista domus diruatur: refici debet eadem qualitate & specie, aliàs esset aliud ædificium.

¶ *Si seruitus.*] Area tua debet recipere stillicidium domus meæ, si vis ædificare in illa area, non potes. Hoc est verum si non posset propter ædificium hic stillicidiū cadere: aliàs potes ædificare vsq; ad tectum domus meæ, & hoc cum §. si infra eo.

¶ *Si area.*] Si domus tua recipiat domus meæ stillicidium, non possum mutare tectum meum, scilicet, si est ex tegulis facere ipsum ex tabulis. & est ratio: quia lentius cadit aqua ex tegulis, quàm ex tabulis.

¶ *Stillicidium.*] Siue ex testamento, vel stipulatione,

r *Interpretetur.*] scilicet aliquis.

s *Vsusfructus interit.*] in eo constitutus, vt supra quibus modis vsusfructus amittitur. l. repetitio. §. rei mutatione.

t *Quamuis area pars.*] & quidem maxima, vt infra de solu. qui res. §. aream. in fine. §. sed non est ita in reali seruitute, quæ restituitur, vt hic, & infra eod. l. si testamento. & l. cum. & infra si seruit. ven. l. & si forte. § etiam. & sic æquitas non trahitur ad equinum: quare.

u, *Ibi ædificare.*] scilicet vt non recipiatur stillicidium: alioquin est contra finem huius legis.

a *Casitauerit.*] id est frequenter ceciderit.
b *Non potest.*] si ex ea materia grauatus casitauerit.
c *Stillicidium.*] id est seruitus stillicidij: vel, id est domus cui debetur seruitus stillicidij.
d *Quoquo modo.*] inter viuos, vel in vltima voluntate. Accursius.

mum videor lumen constituisse, & oratio generalis omnia comprehendit. Viuianus.
q *Lumina.*] Domus habebat duas fenestras administrantes lumen intus ad quas habet seruitutem ex domo vicina de lumine Accursius.

¶ Si antea ex tegula casitauerit a 1 † stillicidium, postea ex tabulato, vel ex alia materia casitare non potest. b ¶ Stillicidium c quoquo modo d acquisitum sit, altius tolli potest: leuior n. fit eo pacto 2 † seruitus: cũ quod ex alto cadit, leuius 3 † cadat & interdũ e directum, nec perueniat ad locum seruientem. Inferius demitti non potest, f quia fit grauior seruitus, i. pro stillicidio flumen. g Ea 4 † de causa h retro duci quoque 5 † potest stillicidium, quia in nostro magis incipiet cadere: produci non potest, ne alio loco cadat stillicidium, quàm in quo imposita 6 † seruitus est. Lenius facere poterimus, acrius non. Et omnino faciendum est, meliorem vicini conditionem fieri posse, deteriorẽ ñ posse, nisi aliquid noĩatim in 7 † seruitute imponenda immutatum fuerit.

Dominus domus seu prædij debentis recipere stillicidium, potest ibi ædificare: dummodo stillicidium, seu seruitutem debitam non impediat. Bart.

¶ Qui in area, in qua stillicidium cadit, ædificat; vsque ad eum locum perducere ædificium potest, vnde stillicidium cadit recte. 8 † Sed si in ædificio cadit stillicidium, supra ædificare ei conceditur: i dũ tamen stillicidium recte 9 † recipiatur.

Quando vni competunt plura iura, vno sublato, aliud illæsum remanet. h.d. Vel sic: Quando vni competunt plura iura, si vnum remittit, alind remittere non dicitur. Bart.

Pompo. lib. 33. ad Sabinum.

LEX XX.

SI domus* tua ædificijs meis vtrãq; seruitutẽ deberet, K & 10 † ne altius tolleres, l & vt stillicidiũ ędificiorũ meorum reciperet, 11 † & tibi concessero m ius esse inuito me altius tollere n ædificia tua: quod ad stillicidium meũ attinet, sic statui debebit: vt si altius sublatis ædificijs tuis stillicidia mea cadere in ea nõ possint, ea ratione altius tibi ædificare non liceat: si non impediatur stillicidia mea, liceat tibi altius tollere.

Seruitus, ne luminib. officiatur, porrigitur ad lumina præsentia, vel ad futura si est actũ: & in dubio indefinita locutio æquipollet vniuersali. Bart.

Iulia. libro 1. ex Minutio. 12 †

LEX XXI.

QVi ædificium habet seruitutem vicino imponere potest: ut non solum de his ei 13 † luminibus o quæ in præsentia sunt, 14 † sed ẽt de ijs q̃ postea p fuerint, caueat.

Pomp lib. 33. ad Sabinũ.

LEX XXII.

SI seruitus imposita fuerit, lumina q quæ nunc sunt, vt ita sint: 15 † de futuris luminibus nihil r caueri vr. Quod si ita sit cautũ, ne luminib. s officiatur, quia 16 † ambigua est scriptura, vtrũ ne ijs luminib. officiatur, quæ nũc sunt: an etiam ijs, quæ postea quoque fuerint: humanius est, verbo generali omne lumen significari, siue quod in præsenti, siue quod post tempus conuentionis contigerit.

Aedificio futuro potest seruitus imponi & acquiri. Bartolus.

¶ Futuro * quoque ædificio quod nondũ est, vel imponi t vel acquiri u seruitus potest.

Paulus lib. 15. ad Sabinũ.

LEX XXIII.

CVius ædificium iure superius x est, ei ius 17 † est in infinitum supra suum ædificium imponere: y dummodo 18 † inferiora ædificia non grauiore seruitute oneret, z quam pati debent, 19 †

e *Interdum*] quasi dicat nõ semper. Azo.
f *Non potest.*] illud ædificium, cui debetur seruitus, non potest demitti inferius. Azo.
g *Flumen.*] rectius enim cadit. Accursius.
h *Ea de causa.*] id est eadem ratio: Nam qua ex causa potest tolli altius, quia leuior est seruitus: eadem potest retrotrahi, vt subijcit. Et qua ratione non potest deprimi, quia sic fit grauior, eadem non potest produci vltra, vt subijcit. Accursius.
i *Et conceditur.*] vt supra ea. l. §. si seruitus. contra. Solu. vt ibi.

K SI *domus. Deberet*] & ne &c.
l *Tolleretur.*] propter lumen.
m *Concessero.*] remittendo. Accur.
n *Tollere.*] quia sic remisit, vt hic, & inf. quemadm. ser. amit. l. stillicidij. & infra tit. j l. si mihi. Sed quid est contra, si remisi seruitutẽ stillicidij non recipiendi? resp. 1 & illam altius non tollendi videor remisisse: nam non potest non recipere, nisi altius tollat vt arg. sup. de iurisd. om. iud. l. ij.

o QVi *ædificium. Luminibus.*] id est fenestris, vnde lumen venit.
p *Quæ postea.*] vt de fenestris factis, vel faciendis. Vel dic etiã futuro ædificio, vt j. l. prox §. fin.

SI *seruitus.*] CASVS. Si ex vna parte domus meæ erãt fenestræ, quæ tuæ domui debent seruire: si ex altera parte faciam fenestras, non videor de his cauisse, si ita dictum fuit, vt lumina vti nunc sunt, ita sint: si autem dixit, ne luminibus officiatur: omne lumen significatur, & præsens, & futurum: & sic ad totam do-

r *Nihil.*] Imo videtur, vt infra eodem. l. cum. Sol vt ibi. Itẽ nor. hic contra generalitatem: quia specialia generalibus nõ insunt, vt infra de leg. iij. l. vxorem §. codicillis. & §. felicissimo. & §. legauerat. in fin. & C. ad Velle. l. iubemus. & infra de auro & argen. lega. l. cum aurum. & de contrah. emptio. l. in lege. & infra de verborum o ligat. l. si stipulatus. §. cum stipulamur. & infra de lega. ij. l. cum pater. §. dulcissimis. econtra pro generalitate facit inf. proxi. respon. ibi, & humanius, est, &c. vt supra de in ius voc. l. quique. §. parentes. & inf. de libe & posthu. l. placet. & C. quę res pigno. oblig pos. l. fin. & C. de here. vend. l. fin. & de leg. iij l. cũ hoc legatum. primo respon. & l. quęsitum §. prædia. Solu. hoc est regulare, vt stetur generalitati: & si quandoque est contra, illud speciale ẽ, a ut j. de reg. iu. l. semper. Acc.
s *Luminibus.*] nec est dictũ, quæ nunc sunt, vt ita sint. Accur.
t *Imponi.*] vt seruiat.
u *Vel acquiri*] vt seruiatur ei: non ut fit seruitus, vt inf. cõia pdio. l. 1. sed ut quis obligetur noĩe seruitutis, vt inf. de verborũ oblig. l. existimo. & j. si serui: vẽdi. & j. ti. j. l. Labeo. Acc.

CVius.] CASVS. Dom⁹ mea erat. possum domũ meã quantumcunque velle altius tollere, dũmodo, si tua domus meæ seruiat, non grauetur in plus. Viuianus.
x *Superius.*] puta versus ripã, vt s e. l. seruitutes. §. si domos.
y *Imponere.*] vt sup. eo. l. cum eo. & l. Imperatores. Acc.
z *Oneret.*] vt s̃. eo. l. seruitute. §. stillicidiũ. & j. de acq. plu. arcen. l. j §. item sciendum. Accursius.

1 † Fl. casitauerit, vt sup.
2 † alias, facto.
3 † Fl. lenius cad. & interdũ rectum.
4 † Fl. eadem causa.
5 † Flo. dest, quoque.
6 † Flo. posita sit.
7 † Flo. dest, in.
1 Approbat Bar. Ang. P. & Flor.
8 † Dum cadit recte. Sed & si.
9 † alias deest recte.
* No. bene hãc l. & ad eã ad. de l. si hæres. inst. de cõdi. et de. & istud quod dicit lex venit limitandũ nisi vnum vni necessario dependeat ab altero. l. q̃m. § Lucius inf. de test. m. secundũ Alex. hic ad Bar.
10 † Fl. dest, &.
11 † Flo. reciperet.
12 † Fl. Minicio.
13 † Fl. dest, ei.
14 † Fl. etiam.
15 † Fl. sunt.
a idem P.
16 † Fl. dest, quia.
* Facit ad q̃ne de qua per Bar. tã decis. nẽ q̃ remissione de cuius §. nostri intellec. vnde gl. in non ad dissoluendũ ext. de sponsa.
17 † Flo. eius est in infinitum.
18 † Flo. dum inferiora.
19 † alias debeant.

Hoc quod.] CASVS. Dictum est ȝ. l. j. quod licet immittere tignũ in domũ vicini, i. seruitutem tigni immittendi. Hoc dicit esse uerum, quando habeo domum, ex qua immitto in uicini domum: alias si domum non habeo, sed immitto in alienum ædificium, & cedit solo, non est seruitus.

f *Altere poss.*] vt C. eod. l. parietem. Acc.

g *Prohibere.*] iure s. seruitutis, ut subijcit, nulli enim &c. sed iudicio societatis uel communi diuidundo sic, ut subijcit. & ȝ. communi diuidundo, l. Sabinus, & ȝ. si seruitus vendic. l. an unus.

¶ *Si ex tribus.*] Tu habebas domum ex superiori parte: ego in medio domum meam habebam: Titius autem habebat inferius: ego autem constitui seruitutem ad domum tuam: & inter meam & domum Titii est paries communis: Titius vult altius tollere illum parietem communem, an possit, quæritur. Et respondetur q sic, licet ego dominus medietatẽ ædium non possim altius tollere: nec ego teneor prohibere illum Titium. Viuianus.

a *Hoc quod dictum.*] supra eo. l. 2. & l. seruitutes, in principio. Accur.

b *Aliter.*] i. cessante iure immittendi, secundum Ir. Vel dic, i. si non ex tuo in alienum, sed cum non habeas ædificium, in alieno immittis. nam cedit domui in qua immittitur, ut C. de rei vendicat. l. si inferiorem. Accur.

c *Paries.*] siue dicas parietem communẽ pro diuiso, & tunc quidem non dubitatur 1 q potest ædificare inferior dominus. si pro indiuiso, 2 non debet teneri prohibere: quia natura earum seruitutũ est ea, ut patiatur, non vt aliquid faciat, ut ȝ. tit. 1. quoties, §. 1. Vel dicas, communis, id est melius erat, cum esset inferioris tantum. Accur.

d *Inferiores.*] Opponitur. paries iste est pars domus seruientis: & illa seruit: ergo paries. Respondei non potuit imponi 3 ab uno dominorum. Sed tunc opponitur: ergo dominus etiam seruientis potest ibi ædificare. Respondeo nequaquam, 4 vt ȝ. tit. 1. per fundum. Item opponitur: ergo pro parte constituitur: quod non potest, ut supra ti tu. 1. pro parte, in fine. sed dic hic certa: 5 vt l. ad certam, ȝ de seruitut.

Coniunge l. 2. de aqu. pluu. arcen. Dinar.

2† *alias, habiturum.*

3† *In vetustis legitur, in rem communem.*

1 Est vera & est not. sm Ang.

2 Ista est secunda lectura, quam dicit ueram & no. Ang.

3 Imo per quidam cõsequẽtiam, ex quo totã domũ suam constitue- rat seruire. Ang.

4 Approbatur per Ang.

5 Ista expositio non est necessa- ria. Ang.

Seruitus tigni immittendi potest deberi ei, qui non habet ædificium. Bart.

Pompon. lib. 33 ad Sabin.

LEX XXIIII.

HOc* q̃d dictum a est de immissis, locum hẽt ex ædificio alio in aliud. aliter b enim supra alienum ædificiũ superius habere nemo potest.

Seruitus quæ tibi debetur a domo vicina, non impedit dominum alterius domus ædificare supra parietem communem. Bart.

¶ Si ex tribus ædibus in loco impari positis, ædes mediæ superioribus ædibus seruiat, inferiores aũt nulli seruiant, & paries c cõis qui sit inter ædes inferiores d & medias, altius a dño inferiorũ ædiũ sublatus sit, iure eum altius habiturum 1† Sabinus ait.

In re communi non põt quis aliquid facere uel p hibere iure seruitutis: sed ei per cõi diuidundo iudicium succurritur. Bart.

Paulus lib. 13. ad Sabinum.

LEX XXV.

IN 2† re cõi nemo dominorum iure seruitutis, neq; facere quicquam inuito e altero potest: f neque prohibere g quo minus alter faciat. 3† nulli enim res sua seruit. h Itaque propter immensas cõtentiones i plerunque res ad diuisionem peruenit: sed & 4† per communi diuidundo actionem consequitur socius, quo minus opus fiat: k aut ut id opus, quod fecit, tollat;* si modo toti l societati prodest, id 5† opus tolli.

Pro eo quod fit ex ædibus proprijs in communes, vel econuerso, potest agi negatoria. Bart.

Pompon. lib. 33. ad Sabin.

LEX XXVI.

SEd si 6† inter te & me communes sint Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immissum sit, nempe te cum mihi agere licebit 7† m aut rem perdere.* Idem fiet si ex tuis propriis (ædibus in 8† communes meas & tuas) ædes quid similiter esset proiectum. Mihi enim soli tecum est actio.

h Seruit.] ut ȝ. si vsusfr. peta. l. uti frui.

i *Contentiones.*] quas excitat communio: vt ȝ. de legat. 2. cum pater, § dulcissimis & ȝ. de reb. cor. l. qui neque, in fi.

k *Fiat.*] vt infra, de no. ope. nunc. l. in pro uinciali, §. 1. nisi in casibus in quibus prohibere non potest, vt dices ȝ. communi diuid. l. Sabinus.

l *Toti.*] sic quod omnibus, non quod vni tantũ expedit, ut hic, & infra pro socio, l. actione, §. Labeo. & in Auth. de non alien. §. quia vere simile, iu si. collat. 2. Item ad in qd dicit, opus tolli, est contra infra communi diuidun. l. Sabinus, circa fin. ibi, sed & si in communi &c. sed illa secundum hanc, uel forte & hic eo absente, ut ibi. 6. Accur.

SEd si inter.] CASVS. Hæc lex cõtinuatur cum superiori, & casus est talis. Ego & tu habebamus domum cõmunem, & ex illa domo communi proiicis tignũ super domum meã: agam contra te negatoria, ut tollatur: & idem est, si ex domo tua proiicitur aliquid supra domum communem, quod agam, ut remoueas.

3† *alias, alteri si ant.*

4† *Flo. destit. &c.*

* *Ad quod tamen non cogatur, si cũ prohibere poterat socius, vnc præterea si. l. Sabinus, com. diuid. l. R.*

5† *Flo. dest. id.*

6† *alias, Sed & si. & ad intellec. huius l. uide Ioã. Crot. in l. 1. §. nunciatio. de ope. no nun. nu. 24 & ibid. in Rubrum 40.*

7† *Fl. licet.*

* *Aut rem perdere.] dic, id opus demoliri ac diruere. l. quemadmodum, §. 2. ad leg. Aquil. in qua significatione, perdere, a Cor. usurpatur, &c.*

8† *Flo. ijs non in inclusa desunt, c. 7.*

6 Eo pãte P. & Fl.

¶ *Si in area.*] Habeo tecum aream communem, quæ debet seruitutem Mæuio altius non tollendi. Duplici ex causa eleuari non potest. Vna, quia seruitus est imposita, etiã si a Mæuio tibi concederetur. Alia, quia ego prohibere possum, & licet seruitus remittatur, tamen aliud impedimẽtum subest. Viuianus.

m *Agere licebit.*] per negatoriam actionem, aut scilicet perdam ius prohibendi per prædictam actionem, id est libertatem. Nam acquiritur seruitus rei communis etiã per vnum tantum de socijs, scilicet tempore, 7 vt hic: non autem alio modo, ut infra tit. 1. l. si vnus. Est tamen arg. contra, quia plus uidetur posse fieri per conuentionem, quam per tempus, ut infra quemad. seru. amit. l. nam satis, §. sed si is fundus, ibi, possunt tamen &c. Sed ibi in perdenda, 8 hic in acquirenda. Vel dic 9 perdere, id est destruere, & sua authoritate, ut infra de lege. Aquil. quemadmodum, §. 2. Sed quod dicitur hic, me agere negatoria pro re propria contra socium rei communis, est contra ȝ. finium regundorum, l. sed & loci, §. si commune. Sol. ut ibi. Et est ratio (vt dicunt) quod præscriptio per usum inducitur, nõ per pactum: quia per præscriptionem non quærit persona, sed lex: sic & retinetur sine persona si aqua inflat per se, ut ȝ. quemadmodum serui. amitt. l. qui fundum. Vel si quocunque vadat, ut l. denique, in eod. tit. Sed hæc ratio non uidetur bona: 10 quia lex non quærit sine facto hominis possidentis & præscribentis, ut infra eod. l. si ædes, §. libertas. Item & illæ quemadm. ser. amitt. in retinenda dicunt, quod est facilius: aliam ergo rationem quære. Sed dices

7 Istam lecturã sequitur Bar. A. P. & Flo.

8 Hanc solutionem sequitur Bar.

9 Ista est secunda lectura ad textum q̃ satisfacit. Bar.

10 Imo Ba.

In re.] CASVS. Habeo tecum domum communem: tu uis supra eleuare, quasi in hoc ti i seruiat res communis, quæritur an possis altius tollere. Respondetur non potes ipso iure. idem econtra: nec ego te prohibere ædificare eo iure quasi in hoc seruiat mihi res communis, ut alter me inuito non superædificet: sed alio iure idem prohibere possum, communi s. licet diuidundo, & pro socio, vt non fiat, & factum tollatur. sed si communi expedit, possum, & etiam diuidere. Et coniunge l. seq. quæ plana est. Viuianus.

e *Inuito.*] quia dicam in hoc mihi rem seruire: sed neque prohibere, scilicet per confessoriam, sed per negatoriam sic, ut ȝ. si ser. vend. l. an vnus. Sed opponitur, quod in multis casibus notatis infra commi diuid. l. Sabinus. socius facit inuito socio. sed dic, non iure seruitutis. Item nota quod commune est, meum est. sic infra, de legat. 1. l. seruo electione, §. fin.

dices per l. ÿ. de usucap. l. j. & pro suo, l. fin. & Institut. de vsucap. in prin.

a *Concessum.*] Cui debebatur seruitus ne domus communis tolleretur. Accur.

FOramen.] CASVS. Concessisti mihi tale ius vt in tuo pariete esset foramen quoddam, per quod traheretur aqua vel lauandum familiã domus meæ: quæritur, an sit aquæ ductus. & quæratur tempore? Et respon. refert manu fit, & sic nec flumen est, nec aquæductus, nec tempore quæritur. an naturaliter fiat, ut quando pluit, & tunc quia naturaliter immittitur, licet non continue, habet quasi perpetuã causam, & tunc est proprie seruitus. Secundo dicit, quod omnes seruientes debent habere perpetuã causam: quod non potest esse ex lacu vel stagno: & ideo non potest seruitus aquæductus in eis concedi. Tertio dicit, quod stillicidii seruitus ita demum proprie est seruitus, & tempore quæritur, si naturaliter recipitur, non si manu per canales, uel aliud stillicidium immittitur. Quarto refert & ad primum casum, ut si quidem damnum inferri timeatur rei seruienti, ut parieti, in quo est foramen: habeat locum stipulatio damni infecti. hoc dicit. cum l. seq. Viui.

1† Vl quod. 2† Fl. in iure.

Inuito socio non potest quis ædificare in re communi, licet sibi permittatur a domino prædij seruientis. Bart.

¶ Si in area communi ædificare uelis, socius prohibendi ius habet: quamuis tu ædificãdi ius habeas a uicino concessum: quia 1† inuito socio in re 2† communi non habes ius ædificandi.

Seruitus quæ non habet causam continuam, nõ potest acquiri tempore: & causam continuam non habet omnis seruitus, ad cuius vsum factum hominis requiritur: & damnum quod ex seruitute non iure debita contingit, uenit actione damni infecti. h. d. Diuide, Primo ponit dictum. Secundo illud limitat. Tertio illud probat ꝑ rationem. Quarto ponit tres illationes. Secũda ibi, Hoc ita. Tertia ibi, Neque enim. Quarta ibi, Et ideo. Bart.

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

b *Foramen*] per quod mittebatur aqua ex fonte vicini in pauimentum quibusdam temporibus.

c *Pariete.*] seruiente.

d *Conclauis*] est locus qui multis clauibus firmatur: maxime inter duas domos, ut ÿ. de damno infec. l. quod conclauε. * scd triclinij est, ut infra commo. l. si ut certo, § si de me.

* Conclaue. In edicto ꝑtoris dicitur locus strictior dom⁹. l. j. ff. [illegible] are insp. vn. de Teren. in Eunucho Dum apparatur, virgo in conclaui sedet.

e *Pauimenti*] dominantis. Accur.

f *Flumen.*] Flumen uocat lignum excauatum in quo colligitur aqua pluuialis, uel alia, naturalis tamen, quæ semper fluat.

g *Esse*] & sic non est seruitus, ut ÿ. proxi.

h *Verum est.*] quod tempore non quæratur. Accur.

i *Fit.*] vt immissio aquæ per prædictum foramen, alias fere omnis seruitus non haberet perpetuã causam, cum omnes manu fiãt. unde melius dixisset quod manu fiat, id est vsus, cuius seruitus manu exercetur.

k *Assidue*] & sic dr̃ de aqua quotidiana, quæ quotidie duci põt, licet quotidie non ducatur, ut ÿ. de aqua quotid. & æsti. l. 1. §. quotidiana, & §. quod autem scriptum est. Acc.*

* l. j. infra quemadmo. seru. amitt. & ÿ. de fun. dot.

l *Perpetuo*] & ideo tempore acquiritur, sicut aquæductus: tamen non alias nisi continue ducatur aqua, acquiritur tẽpore, quia & si naturaliter aqua deriuetur, tamen sæpe euenit quod per manu factum rivo [illegible] ducas. porro si continue plueret, continuo de stillicidio caderet. unde aquæductus potest habere & non habere continuationem: sed stillicidium semper habet quasi perpetuum propter aptitudinem.

m *Perpetuas.*] uel quasi, ut in stillicidio, ut in fine huius l. & hoc ad hoc ut possint præscribi, ut dixi supra, de seruit. seruitutes.

n *Debent.*] ad hoc ut possint tempore quæri: & ad hoc ut vere possit dici seruitus, ut ÿ. l. prox. Sed tamen id solũ nõ sufficit: imo oportet ꝙ cõtinue ea fit vsus, vt in aquæductu dixi modo: saluo eo qđ dr̃ de stillicidio uel aliter, oẽs hñt debẽt perpetuas causas ad hoc vt ꝑpetuo eas habeãt, ex quo cõstitutæ sunt, licet perpetuo his nõ vtatur. vnde neque in lacu, neque in stagno sic concedi potest, ut perpetuo fit: quia interdum, imo sæpe exarescunt, unde ipso iure extinguitur seruitus: licet restituatur in pristinum statum, in statu tempore locus vel stagnũ sit restitutũ. Et ẽm hoc iter habet perpetuã causã. uel aliter, ut possit concedi, perpetuam causã & continuã habere debet. Vnde nec in lacum, nec stagnum potest concedi: quia interdum exarescunt, & sæpe. Sed tñ interim dum exstat, ꝓhiberi non debet. secundũ hoc etiam de itinere dicitur, quod habet perpetuam causam: sed non ẽm primam expositionem. Sed nonne & domus sæpe diruitur? non ergo in ea seruitus constitui potest. Respon. non sic sæpe, vt lacus & stagnum.

* ad intell. huius l. vide Io. Longouall. in lamperiũ, num. 112. de iurisdic. omnium iudi.] & consule l. fr. seruitutes, de seruitut. Dum.

* Causas. mn. scit continuationis, exponit Cuia. obs. ordo. 18 cap. 3. Concilium qđ sit.

3† alias l. 30. ad Q. Mutium.

4† Fl. damnum.

LEX XXVII.

FOramen b * in imo pariete c conclauis d vel triclinij, quod esset proluendi pauimenti e causa, id neq; flumen f esse, g neque tempore acquiri placuit. hoc ita verum est, h si in eum locum nihil ex cœlo aquæ veniat. neque enim perpetuam causam habet qđ manu fit: i at qđ ex cœlo cadit, & si non assidue k fit, ex naturali tamen causa fit, & ideo perpetuo l fieri existimatur.

¶ Omnes autem seruitutes ꝓdiorum perpetuas m causas n habere debent: n & ideo neque ex lacu, o neq; ex stagno p concedi aquæ ductus põt.

¶ Stillicidii quoque immittendi naturalis & perpetua causa q esse debet. r

Pompon. lib. 33. 3† ad Sab.

LEX XXVIII.

SI quid igitur s ex eo foramine, ex quo seruitus non consistit, t damni 4† uicinus u sensisset: x dicendum est, damni infecti stipulationem locum habere.

Si ad aliquod prædium seruiens incipiat pertinere insolidum, seruitus extinguitur, secus si ꝑ parte. B.

o *Lacum*] lacus est ꝙ perpetuã habet aquã, non tamen exinde est eundem. Accur.

p *Stagno.*] quod temporalem: quia tempore pluuiæ colligitur, ut infra ut in flum. publ. l. 1. § lacus, & § stagnum. Sed licet seruitus aquæductus non possit ex lacu fieri, tamen seruitus nauigii sic, ut ÿ. de serui. rust. præd. l. via § 1. Sed quæ est ratio? Resp. secundum Io. quia quandoque nauigium currit, quandoque non [illegible] aquæductus continuo, uel fluere nã debet [illegible]. Tu dic ꝙ per nauigium nõ minuitur aqua, sed per aquæductum sic.

q *Causa*] ut possit pr̃ sibi, nõ autẽ si manu aqua [illegible].

r *Debet.*] quia nec in manu consistit usus eius, & perpetuo paratum est ad suscipiendum aquam, & ideo potest præscri. Accur.

s *SI quid igitur.*] illatio superioris legis.

t *Consistit.*] maxime. nam & idem si consistat, ut [illegible] Accur.

u *Vicinus.*] q. [illegible] debere seruitutem ex pariete [illegible]

x *Sensisset.*] [illegible] dic etiam re, & tunc si stipulatio est interposita damni infecti, agit ex ea: alias agit in factum de damno dato, ut ÿ. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum, § si furnum. Quidam tamen dicunt ex stipulatione agi quasi de fuit interposita: sed si finita fuit dies eius dum secundo non cauetur, esse utili, a si esset interposita stipulatio, ut ÿ. de da. infec. l. si finita, in princ.

SI quis.] CASVS. Ædes tuæ meis seruiebant: emi illas tuas ædes, & sic extincta est seruitus: si eas postea alij vendo, liberæ uendi videntur, nisi seruitutem imponerem.

¶ *Si partem.*] Hunc casum dic, ut ÿ. de seru. ut pomiũ, § seruitutes

a *Seruitus.*] ut]. communia prædio. l. qui quid.
b *Retinetur.*] ut] tit. j. l. vnus ex in pr. ac seruit. l. ut pomum. § si prædium. Accur.
c *In alterutris.*] s. in dominanti, uel seruienti.
d *Non interrumpit.*] s. hæc personalis seruitus.
e *Seruitutem.*] s. prædialem.

q *Statutum*] ad usucapiendam seruitutis libertatem. quę est x. uel xx. annorum, ut dices infra quemadmodum ser. amitt. l. hæc.
r *Interpellata*] naturali interruptione, ut]. de vsucap l. naturaliter.

S *I testamento.*] CASVS. Hæredē meū damnaui, ne domus tuæ luminibus officeret, si hæres destruxit illam domū, ex qua debebatur seruitus, & postea reficere uelit: competit tibi utilis actio, ut hæredem prohibeas altius reædificare. Viuia.

f *Ædificium.*] in quo seruitus legata erat, & aliud nouum sustulit, ut infra colligitur.

g *Legatario*] cui seruitus legata erat.

h *Vtilis*] non directa: quia non est illud ædificium cui seruitus imposita est, secundum Azo. ut s. eod. l. seruitutes. § si sublatum.

i *Ædificium.*] scilicet nouum.

S *I ædes.*] Casus planus est usque ad §. libertas. Si debeo seruitutem altius nō tollendi, præscribo libertatem, si teneam exaltatam illam domum seruientē. Sed pone quod incepi possidere ut liberā, & postea cecidi a possessione, interrupta est usucapio: sed is ad quē post deuenit, usucapit libertatem si legitimo tēpore possedit. Viuianus.

k *Vsucapiam.*] ignoraui seruitutē ad aliū pertinere, & sic bonam fidem habui, ut]. quemadmo. ser. amitt. l. si. Vel si sciui, non tñ ui aut clam, uel p̄cario: sed quod permisit precario, reuocabit qñ volet, ut inf. cōia præd. l. pe. Et sic nota hic, quod sine titulo apto præscribitur libertas, ut dixi supra tit. r. l. seruitutes.

l *Vna seruitus*] quod si esset, non posset aduersus alterum tantum vsucapi libertas. Itē.

Paulus lib. 25. alias 15. ad Sabinum.

LEX XXIX

SI quis ædes, quæ suis ædibus seruirent, cum emisset, traditas sibi accepit, confusa, sublataque seruitus a est: & si rursus vendere vult, nominatim imponēda seruitus est: aliequin liberæ veneunt. 1† ¶ Si partem prædii nactus sim, quod mihi, aut cui ego seruiebam, 2† non confundi seruitutem placet: quia pro parte 3† seruitus retinetur. b Itaque si prædia mea prædiis tuis seruiant, & tu tuorū partem mihi, & ego meorum partem tibi tradidero, manebit seruitus.

¶ Item vsusfructus in alterutris c prædiis acquisitus non interrumpit d 4† seruitutē. e

Domus destructa potest vsque ad statum pristinū restaurari, non obstante seruitute ne luminibus officiatur.

Idem lib. 45. alias 48. ad edi.

LEX XXX.

SI testamēto damnatus hęres ne officeret vicini luminibus seruitutem que præstaret, deposuit ædificium, f concedenda erit legatario g actio utilis, h qua prohibeatur hæres, si postea extollere supra priorem modum ædificium i conabitur.

Potest aduersus vnum præscribi libertas, aduersus alium non, ex eadem ædificatione. Bar.

Iulianus lib. 7 Digestorum.

LEX XXXI.

SI ædes meæ * seruiant ædibus Lucii Titij & ædibus Publii Mæuii, ne altius ædificare mihi liceat, & a Titio precario petierim, ut altius tollerem, atq; ita per constitutum tempus ædificatū habuero, libertatem aduersus Publium Męuium usucapiam. k non n. seruitus l Titio & Męuio debebatur, sed duæ m argumentum rei n præbet, quod si alter ex his seruitutem mihi remisisset, o ab eo solo liberarer: alterius 5† nihilominus seruitutem deberem.

Nisi prædia urbana possideantur continue, eorum libertas non pręscribitur. Bar.

¶ Libertas seruitutis vsucapitur, si ædes possideantur. p Quare si is qui altius ædificatum habebat, ante statutum q tempus ædes possidere desijt, interpellata r usucapio est: is autem qui easdē ædes postea possidere cœperit, integro s statuto tempore libertatem vsucapiet. Natura n. seruitutum t ea est, ut possideri nō possint: u sed intelligatur possessionem earum habere, qui ædes possidet. x

Nihil hoc seculō potest esse perpetuum, nisi per surrogationem. Bar.

Paul. li. 5 epito Alphæni Dig.

LEX XXXII.

EVm debere columnam restituere, quæ onus uicinarum ædium ferat, 6† cuius essent ædes quæ seruirent: non eum qui uellet y imponere: nam cum in lege ædium ita scriptum esset. Paries oneri ferundo uti nunc est, ita sit: satis aperte significari, in perpetuum parietē z

s *Integro*] hoc si non habuit causam a priore uel habet, alius in medio posse...: alias coniunguntur tempora, ut Insti. de vsuc. § inter &]. de usu. p. mp. l. ij. § pe.
t *Seruitutum.*] mel. ... libertatum.
u *Possint.*] ab eo qui debet.
x *Possidet*] altius ædificatas, qui præscribit, & occidit alterius seruitutem præscribendo, sicut & in re corporali * qui possidet, præscribit, & occidit dominum alterius: & sic possidendo seruitutem acquirit libertatem.

E *Vm*] CASVS. Ille qui debet seruitutem oneris ferendi super murū suum, ille sibi columnam suam debet reficere, & non ille cui debetur seruitus, siue sic ita dictū, uti nunc sunt, ita sint, vel alio modo, & hoc dicit hac l.

y *Vellet*] aliter est, cum quis ex uoluntate sibi aliunt seruitutem: tunc enim aduersarius non tenetur, ut infra de aqu. pluuia arcen. l. r §. fina. uel hic speciale.

z *Parietem.*] id est hunc ... sed uidetur quod de præsenti tantum intelligatur, ut supra eodem, l. si seruitus. in principio, quæ est contra. Sol. hic non possit intelligi de præsenti columna tantum, quæ in conuentionem deuenerat, unde etiam de futura uidetur cautum: sed ibi etiam de præsenti lumine tantum oportet intelligi. Item videtur, quod sufficiat semel posuisse, licet desinat, ut arg. inf. loc. l. mutuus & inf. de poll. l. r in fin. Sed

m *Duæ.*] hic nota quod usucapio prodest, & non prodest: sic conditio est conditio & non conditio, ut] de manu. test. l. si ita scriptum & s. te ... l. vsuf.
n *Argumentum rei.*] quod non una seruitus sit, sed duæ. Vel dic, quod aduersus Mæuium usucapiam est tñ huic dicto argum. s.] quemadmo. ser. amit. l. nam satis. § sed si fundus ibi possunt tamen &c.
o *Remisisset.*] per pactum.
p *Possideantur.*] tanquam liberæ. Acc.

]. ut lega. uel fideicom. l. r. § si is. &]. de l. g. 3 l. fidei com missa. § si decem. quæ sunt contra. Sol. hic fuit actum ut uti nunc est, in perpetuum esset. Et sic expresse exigitur, ut alius semper reponatur si præcedens deficiat. Item non. quod hoc est speciale in seruitute oneris ferendi, ut ille cuius præ... seruit, ... ut]. si seruit. uen. & si forte §. et & l. sicut, §. ... contra s. de seru. quoties §. seruitutum. Item contra s. eo l. si arborem. § ult. sed hic non est ambiguitas. 2

Margin notes:
1† Fl. gemini.
2† Fl. seruiā.
3† alias, per partem.
4† Alias non interrumpit.
5† Fl. altero. * Specialle in hac seruitute l. 6. §. et si ser. uen. l.
* De huius l. intellectu uide per Bar. in l. 1. de seruit. & aq. in pe. co lum.
6† Fl. ferebat.
a Alias incerti.

a *Aeternus.*] id est sempiternus: nam æternum dicitur qđ semper fuit, & est: ut Deus: sempiternum dicitur qđ incepit, & non desinet: ut anima: & angelus, & hæc seruitus. *
b *Eiusdem modi.*] id est, hæc uel similis duabus.
c *Cauisset.*] his uerbis quæ sequũtur: ubi minus dubii est.

* *seruitus*] cum Iurisc. seipsum declaret, poterat Acc. melius dicere, æternus esset, i. i. idoneus ad usũ seruitutis. in xta l. j §. hoc interdictum ff. de fonte. & ut ibi perpetuo maneat l. 17 §. Labeo. ff. de act. emp.
1† *Fl. deest.*
2† *aliter qua.*

d *Et qui duas.*] nisi simul tradat ei dẽ uel diuersis. ut ĵ. communia præd. l. si quis duas. §. duas aũt.
e *Tradendo.*] sed quõ potest apponi in traditione, cum ipsa traditione sit dñs adhuc qui ea tradit? Rñ. p nimiam uincitatem quæ hẽt pactum cum amissione dñij, iam, amisso dominio factum vř. Conferri. n. vř pactũ in id tps quo desinit esse domus sua, ut ĵ. ti. l. fundus. in fi. Azo. & facit ĵ. communia prædio. l. si quis duas j respon. ADDITIO. Dic sm Bar. hic, q istud debet intelligi qñ fuit facta traditio ex magno interuallo, uel uſ ipsum pactum in traditione ipsa repetitũ, ut l. item quia in fi. ſ. de pact.

* *nec dici debet ei res sua seruire l. 26. sup. eo. cum tradendo alteram, eius dominium a se alienet. l. si quis duas com. præd.*
3† *Alias, incerti.*

f *Sibinarum*] CASVS. si duas habui ædes: & unam vẽdidi, cui imposui seruitutem: & cum tradidi, nihil dixi, agetur ex uendito ut imponatur seruitus, uel condictione incerti.
f *Ex uendito*] ut inf. de act. empt. l. si tibi liberum & argu. ſ. de pac. l. item quia conuentiones.
g *Incertum*] i. per condictionem incerti, quæ est proprium nomen actionis, ut no. ĵ. de condi. inde. l. sed & si me putem. §. fin.

Binas] CASVS. Duas domos habebam, una tñ contignatione cõtextas: vnam vni legaui: aliam alii. Dicit: si contignatio diuisa est p partes, est cuiuscunque, quatenus, s. domus cuiuscumque extenditur: & hoc siue vtrique pure, alteri sub conditione legata est. Ideas si inter viuos concessi, nec potest agere unus contra alium ut remoueat. Viuianus

4† *Fl. Placet.*
5† *Fl. sunt.*

h *Legauit*] puta unam uni, alteram alteri.
i *Mag.*] quam contrarium.
k *Partes.*] pro diuiso etiam, prout regio cuiusque domus extenditur, ut ĵ. pro soc. l. p.. & ĵ. cõi diui. l. arbor. & ĵ de acqu. rer. do. l. pro regione. Sed contra. ſ. de rei uen. l. Pomponius. in fi. Solũ dicit de re mobili, ut equo & asino, & similibus quę diuidi cõmode non pñt, ut Insti. de off. iud.

esse dr. nõ. n. hoc his uerbis dicitur, 1† ut in perpetuum idem paries æternus a esset, (qđ ne fieri quidem posset) sed ut eiusdem modi b paries in perpetuum esset, qui 2† onus sustineret: quemadmodum si quis alicui cauisset, c ut seruitutem præberet, quæ suum onus sustineret: si ea res quæ seruiret & tuum onus ferret, perijsset, alia in locum eius dari debeat.

Rei suæ non potest quis seruitutẽ imponere, nisi in actu quo alteri tradidit. h. d. cum l. seq. Bar.

Iulianus lib. 2 ex Minicio,

LEX XXXIII.

Et qui duas d areas habet, alteram tradendo, e seruã alteri efficere potest. *

Martianus lib. 3. ad Reg.

LEX XXXIIII.

Si binarum ædium dominus dixisset, eas, quas uenderet, seruas fore, sed in traditione non fecisset mentionẽ seruitutis, uel ex uendito f agere potest, uel incertum g 3† condicere, ut seruitus imponatur.

Si ædes legantur, uel venduntur, videtur actum vt cõtignationes uti stant, ita stent. Bart.

Papinianus lib. 7 Quæstio.

LEX XXXV.

Binas quis ędes habebat, una contignatione tectas: utrasq; diuersis legauit. h Dixi, quia magis i placet, 4† posse duorum tignũ esse, ita ut certæ partes k cuiusque sunt 5† contignationis, ex regione cuiusq; dñi tigna fore: nec ullam inuicem habituros actionem, ius non esse immissum habere, nec interest pu-

re utrisque, an sub conditione alteri ædes legatæ sunt.

Paulus l. 2. Questionũ. 6†

LEX XXXVI.

Idemque esse & si duobus ædes cesserint. l

Aedificia quæ inuicẽ non videntur, non possunt inuicem seruire. Bar.

Iulianus li. 7. Digestorum. 7†

LEX XXXVII.

Si ædes meæ a tuis edibus tantum distent, ut prospici non possint, aut medius mõs earum conspectum auferat, seruitus imponi non potest. m

Paulus lib. 1. Manualium.

LEX XXXVIII.

Nemo enim propriis ædificiis seruitutẽ imponere potest, nisi & is qui cedit, & is cui ceditur, in conspectu habeant ea ædificia, ita ut officere alterum alteri possit.

In pariete communi non potest quis fenestras facere nisi fuerit concessum. Bar.

Idem lib. 3. Responsorum.

LEX XXXIX.

Eos qui ius immittendi luminis non habuerunt: aperto pariete communi, * nullo iure fenestras amisisse n rñdi.

Si res legatur ad vitam, in dubio non uidetur imposita ei seruitus, licet duret facultas eundi. Bar.

Sceuola li. j Responsorum.

LEX XL.

Olympico habitationem & horreum, quod in ea domo erat, quoad uiueret, o legauit: p iuxta eandem domum hortus & cœnaculum, quod Olympico legatum nõ est, q fuere. ad hortum autem & cœnaculum semper per

§. q. s. commode. hic in aliis, puta tigno. Vel melius non est contra: nam hic nõ dicit qđ possit pro parte possideri, imo nullus possidet, ut ĵ. de usuc. l. eum qui. & de acqui. pos. l. q. uniuersas. in prin. Sed demũ eo rupto possidet, s. p indiuiso: ut ĵ. pro soc. l. pe. Sed dic hic pro parte dñium quæri, quarundam enim rerum dominium quærimus, quarum nequimus quærere possessionem, ut ĵ. de acq pos. l j. §. sed & cum. ĵ. de aqu. rer. dom. l. homo liber. §. quicqnid. ADDITIO. Pro declaratione istius glo. dic sm Bar. q tignũ donec cohæret domui, non censetur mobilis, sed immobilis: & ideo potest esse cõis pro indiuiso, scilicet cuiusque pro regione sua: sed si fuerit exemptum a domo, esset communis pro diuiso, ut l. arbor. in fi. ĵ. communi diuid.

6† *Fl. Iulianus lib. 7. Digest.*
7† *Fl. Paulus 2. quæst.*

l *Idem Cesserint*] scilicet inter uiuos.
m *Si ædes. Non potest.*] imo vř ĵ. ĵ. cõia prædio. l. si quis duas. in prin. Solu ut ibi. & facit huic ĵ. si ser. uend. & ideo.

Eos qui] CASVS. Habeo tecum parietem communem, quem aperis, ut lumen intret ad domũ tuam propriam quã ibi iuxta habes. Dicitur hic q nõ potes.
n *Immisisse.*] immittere lumen tibi: aut a me transfusum ad te, aut ex aduersa parte ad me trãsfundẽdũ, & neutrũ fieri põt. & si d. hæc l. Ir. & sic duob. modis põt poni. & pone plane exẽplũ, ut ſ. eo. l. sed si inter me, j. respon.

* *ut Harmenop. lib. tit. 31. Cuiac. obseru. lib. 1 c. 31.*

Olympico] CASVS. talis est Legaui tibi habitationẽ cuiusdã domus per quam ibam ad hortũ meũ: hæres meus vult per illã domũ, quã tibi legaui, ad prædictũ hortũ ire, sicut ego ibã, quæritur, an possit. Et tñ q bene põt, eo tñ tempore quo tibi nihil noceat.

¶ *Lumen.*] Ianuæ domus meæ aperiebant versus uiã, ut liquebat uidere in domum Matthei Rhegin. quæritur utrũ uicinus habeat ĵ me actionem, cum nullum ex hoc incõmodũ patiatur. Et rñ. q nõ habet: nec ego ei tenebor. hoc patet. Viuo

o *Quod uiueret.*] s. Olympicus.
p *Legauit.*] scilicet Testator.
q *Legatum non est*] s. expressim q. non erat hortus eis domo emptus, vel ad vsum dom. alias tacite sequitur legatũ domus, ut ĵ. de leg. j. §. eius. & preta si. & l. cui sues. Acc.

ADDI.

domum, cuius habitatio relicta erat, aditus fuit. quæsitum est, an Olympicus aditū præstare deberet? R. fidi, seruitutē quidem non esse, [a] sed hæredem transire per domū ad ea quæ cōmemorata sunt, posse, [b] dum ne 1 † noceat legatario.

Potest qs aperire ianuā versus viā, quatenus se extendit stillicidij rigor. Bar.

¶ Lucius * Titius aperto pariete domus suæ, quatenus stillicidij rigor, [c] & tignorum proiectus 2 † competebat, ianuam in publico * aperuit. [d] quæro, cum neque luminibus Publij Mæuij [e] * vicini, neque itineri 3 † officeret, neq; stillicidium in vicini 4 † domum caderet, an aliquam actionem Publius Mæuius vicinus ad prohibendum haberet? Respondi secundum ea quæ proponerentur, nullam [f] habere.

TITVLVS III.

De seruitutibus rusticorum prædiorum.

Iurisconsultus nominat hic seruitutes rusticorum prædiorū: inter quas gl. dicit, q̄ sunt quædam seruitutes nominatæ: quædam innominatæ. Primò ponit nominatas. Secundò innominatas. Secunda ibi, In prædijs. & hoc facit usque ad l. item, §. qui habet, infra eod. vers. traditio.

Vlpian lib. ij. Institutionum.

LEX PRIMA.

SEruitutes rusticorum prædiorum sunt hæ: iter, actus, via, aquæductus.

¶ Iter est ius eundi [g] ambulandi hoīs, 5 † non ēt iumentū agendi, [h] vel vehiculū. ¶ Actus est ius agendi, vel iumentum, vel vehiculum. Itaque qui iter [i] habet, actum non habet: qui actum habet, iter 6 † habet; eoque vti potest & sine iumento. [k]

¶ Via est ius eundi, & agendi, & ambulandi: nam iter & actum in 7 † se via cōtinet. [l]

¶ Aquæductus * est ius aquæ ducendę 8 † per fundū alienū.

¶ In p̄dijs [m] 9 † rusticis cōputanda ēt sunt [n] hæc; 10 † aquę haustus, pecoris [o] ad aquam appulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, [p] arenæ fodiendæ.

¶ Traditio planè & [p] patientia [q] seruitutum inducet officium prætoris.

Neratius li. 4. Regularū.

LEX II.

RVsticorum etiā 11 † prędiorū seruitutes sunt, licere altius [r] tollere, & offi-

ADDITIO. Intellige istam gl. q̄ testator expresserat q̄ hortus non veniret, vel separatim emerat, secundum Bar.

a *Non esse.*] q̄ esse non potest: cum dominus remansit hęres, & res sua nemini seruit, vt sup. eo. l. in re communi, & ī. si vsusf. peta. l. vti frui. Aliter ergo si proprietas esset legata, vt infra si seruit. vend. l. testatrix, j. rñ. quæ est contra. & infra, de vsufruct. lega. l. damnas, §. j. Accur.

ADDITIO. Ideo hic non videtur seruitus imposita, sed facultas eundi: quia prædia non erant relicta perpetuo: aliàs haberet locum quod dictum est in l. binas, supra eo. Bart.

b *Posse.*] forma n. patrisfa. seruanda est, vt j. de legat. j. l. si fundum, §. qui fundum, & l. seruum, §. fin. de vsufru. leg. l. damnas esto, §. esto. Accur.

c *Rigor.*] idest rectitudo. à rego, gis: vel dicit a rigo, vel die à rigo, vt ponatur p̄ deguttatione aquæ. Azo.

d *Aperuit.*] extra domum, vt faciunt omnes Veronenses. Acc.

e *Mæuij.*] maximè ī. eod. l. cum eo. Azo.

f *Nullam.*] negatoriam de seruitute: sed neque interdictum vt tollat: cum neque suæ priuatæ, neque vtilitati publicæ noceat, & sibi prodest, neque in via publica factum est, vt infra ne quid in loco publ. l. ij. §. merito. Accur.

DE SERVITVtibus rusticorum prædiorum.

Dixit de vrbanis seruitutibus in specie: nūc de rusticis eodem modo] supple. m per Cuiac in suis paratitlis ad hunc titulum.

SEruitutes.] CASVS. Quatuor sunt principales seruitutes, & sunt nominatæ, & eas ponit in princip. huius l. & postea ponit de vnaquaque, & sic sunt & aliæ seruitutes rusticæ innominatæ, & v. icili. et quas ponit in § in prædijs.

¶ *Traditio*] Constituisti mihi seruitutem itineris, qualiter inducar in possessionem? Respon. offic. iudicis, i. q̄ præcipiat præstari, mihi faciendo præstari cautionem de præstando in futurum. Viuianus.

g *Ius eundi.*] solus: sed ambulandi cum alio. Vel dic, eundi planè, ambulandi currendo, & hoc scilicet in omnibus prædictis seruitutibus, siue pedes, siue eques, vt j. eod. qui sella, in princ. & l. iter. Accur.

h *Agendi.*] id est ducendi ad manus, vel ante se.

i *Iter.*] eo ipso, & hoc quantū ad cōmoditatē, non quantum ad seruitutē, vt j. si seru. vend. loci. §. j. nam si essent duæ seruitutes, constituto actu, posset vna adēpta altera remanere, vt ī. tit. j. si ædes, in prin. quod lex negat. nā adem pro itinere nihil amittit, vt j. de adim. leg. l. j. quę est ȝ.

k *Iumento.*] supra, de serui. l. si tam.

l *Via continet.*] inspectis his definitionibus nihil plus repetitur in via quàm in actu: sed certè plus est, vt patet j. eo. l. qui sella, j. respon. & §. qui viam. Item si vię latitudo non fuerit designata, designatur per legem: sed actus non, vt j. eo. l. viæ, & l. certo, §. latitudo.

m *In prædijs.*] id est seruitutibus rusticis prædiorum.

n *Computanda etiam sunt.*] supradictę sunt noiatę: hę posuit innoiatæ dici, & hēs de his j. e. l. ergo. §. Neratius. Sed q̄rit, quare hæ & superiores dñr p̄diorū? Rñ. quia cōstituunt ius in re q̄ debet seruitutem, sm Placen. sed hęc rō nō est bona: q̄a & vsufructuarius habet ius in re: vtpote cū ȝ quem libet possi. lētē agat, vt s. si vsusf. pet. l. vlt. §. vtrū. non tñ est prædialis: sed personalis: vt s. de serui. l. j. Alij dicūt ideo, q̄a tantū in p̄dijs cōstituūtur: sicut ipsum denotat nomē, quod pro immobili re accipitur, vt j. de verb. sig. l. qō est. & tñ habenti vicinum prędiū cōstituuntur. licet ergo cōmoditas p̄sonæ quæratur, prædij tñ dicitur: vnde & potius ius prædij q̄ personæ consideratur, vt s. de neg. gest. qui aliena, §. vno & j. eod. l. via, §. si fundus. Itē quia fundo, vltra quàm ei opus sit, constitui nō possunt, vt j. eo. l. ergo, §. Neratius.

o *Pecoris.*] hoc si prædio debeatur. aliàs contra, sup. de vsufr. l. si quis binas.

p *Et.*] pro id est. Ac.

q *Patientia.*] quæ fieri dēt, vt s. de vsuf. l. 3 §. dare. & de public. l. si ego, & j s. de s. ru. l. quoties, §. si. hęc q̄dem patientia prętā da inducit officiū prętoris petente eo cui debetur, ad hæc duo; vt nunc, & in futurum præstetur patientia, & etiā fiat cautio ne desit illa patientia, vt infra si seru. vend. l. egi. & s. de serui. l pen. Et ex hoc reperis plerūque seruitutem dici debere, licet iam sit tradita, vt Inst. eod. §. ideo autem. sed in corporalibus rebus officium iudicis non prospicit in futurum, vt j. de vsu. l. j. §. j. & j. de ædil. edic. l. ædiles, § itē sciendum. Vel inducit officium, si vendicetur ab eo cui est constituta, vt absoluatur. Vel dic, traditio inducit officium prætoris inducentis vti poss. si inquietetur, vt supra de serui. l. pen. vel conuerte hanc literam, id est officium prætoris inducit traditionem & patientiam. Accur.

RVsticorum.] CASVS. Dixit supra l. proxi. multas esse seruitutes rusticorum prędiorum. hic addit Iurisc. tres seruitutes quę sunt rusticę.

¶ *Aquæductus*] Seruitus haustus, & aquęductus potest pluribus concedi, si sufficere possit. Viuianus.

r *Altius.*] domūculā gratia fructuū paratam: arg. j. quib. mod. pig. tac. ɔ̄hitur, l. hoc iure, §. stabula. Sed nonne licet eam mihi altius tollere inuito vicini agri, seu p̄dij dño, vt s. tit. j. l. Imperatores. & l. cum eo. q̄ si est, nulla est impositio seruitutis, vt s. ti. j. l. si ędes, & l. nemo? Rñ. hic esse

1 † Fl. noceat.

* Vide in hūc §. Francisc. Dua. lib. 1. c. 32. disputatio.

2 † Fl. protectus.

* Vi Cuiac. obseru. lib. 13. cap. 29.

3 † Dum etiam vicini officer.

4 † Fl. stillicidiū ne vicini domu cadat, an aliquam.

5 † Fl. hominis.

6 † Fl. & iter habet etiam sine iumento.

7 † Fl. &.

* De aquæductu, vid. Var. lib. 8. cap. 7.

8 † Fl. aquam ducendi.

9 † Flo. dest. prædijs.

10 † Fl. dest. etiā, & hæc.

* Inquantum iste tex. meminit de seruitute calcis coquendæ, & arenæ fodiendæ, de ea prætica, & varie lectu differē a ab alijs, vide p̄ Bar. in l. si prius, in 3. op. pos. prima partis, & vers. nunc inf.

11 † Fl. dest. etiam.

secus, propter vtilitatem segetum vicini agri, ne pereant: ideoq; licet vrbano, non tñ sic rustico prædio possunt offi cere, vt arg. C. eo. l. fi. in fi. Vel dic, q prius debuerat seruitutẽ, vt not. s. tit. j l. j. Vel dic, q in alieno iure seruitutis submitto. Sed nõne est seruitus vrbana? Respõde hoc fieri pro prędio rustico: quia prætorium vel villa, vt s. de vsu & habit. l. plenum.

cere prætorio 1 † vicini, vel cloacam a hĩc licere per vicini domum b vel prętoriũ: vel protectum c habere licere.

¶ Aqueductus vel 2 † haustus aquæ per eundem locum vt ducatur, ẽt pluribus concedi põt, d potest 3 † ẽt vt diuersis dieb. e vel horis ducatur.

¶ Si aquæductus, vel haustus aquæ sufficiens est, potest etiã pluribus per eundem locum concedi, vt & eisdem diebus f vel horis ducatur.

Vlpian. li. 17. ad edictum.

LEX III.

Item sic possunt seruitutes imponi, vt & boues, p quos fundus colitur, in vicino agro pascantur quã seruitutem imponi posse Neratius li. 2. mẽbranarum scribit. Idem Neratius etiam, vt fructus in vicini villa cogantur, coactique hẽbeantur: & vt 4 † pedamenta ad vineam ex vicini prędio sumantur, constitui posse scribit. Eodem libro ait, vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, g posse te cedere, 5 † ius esse ei terram, rudus, saxa in fundum tuum 6 † iacere, positaq; 7 † habere: & vt lapides prouoluantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur.

Cui cõceditur aliquid, uidetur concedi id sine quo illud esse nõ põt, & si non valet expressũ, non valet tacitũ. h. d. notabiliter. B.

a (Cloacam.) * ad quã coloni agri mei pp necessitatẽ sui corporis accedãt: qd agro meo expedit: ideoq; dicitur rustica seruitus, vt infra l. prox. §. idem ait. Accursius.

b Domum.] quam habet ibi vicinus gratia fructuũ. vel dic, causa habitandi: & sic dicitur vrbanũ prædium seruire rustico.

c Protectũ.] i. in agro vicini, vt ibi recipiantur coloni agri mei.

d Concedi potest.] non tamen pro parte, sed insolidũ quilibet dicitur habere, vt supra de seruitutib. l. viç. & si non conueniant de vtendo, vtile redditur interdictũ, vt j. de aqua quot. & æsti. l. Lucio. Accur.

e Diebus.] s. simul, vt infra, de aqua quotidia. & æsti. l. Lucio. Et idem de itinere, vt ibidem dicit.

f Eisdem diebus.] simul, vt not. s. prox. §. Accursius.

Item.] CASVS. Si concedas mihi vt bos per quẽ fundus meus colitur, pascatur in suo fundo: valet seruitus rustica, & constitui potest. Item potest constitui seruitus, vt fructus reponantur in domuncula agri tui. Item potest cõstitui seruitus, vt liceat mihi proijcere lapides in fundum tuum ex fundo meo. Viuianus.

g Immineant.] i. sint iuxta tuum agrum ex parte superiori.

h Ad hauriendum.] sed quid si iui per aliam viã ad hauriendũ per x. annos, non per constitutam, an vtrumque sit permissum? Resp. si haustus est accessorius itineri, quod esse potest, vt hic subijcit. sic. si econtra, non, vt ar. C. si pẽ den. app. l. 3. si autem vtrumque principaliter, retinetur iter etiam per haustum, vt inf. subijcit: siue hauriendi, &c. vt argum. C. de agric. & censi. l. cum satis, §. fin. lib. 11.

i Aditum.] non tamen seruitutem. Et sic huiusmodi accessione dixi s. de seruit. vrb. præd. l. binas.

K Agere.] quia expressum est inualidũ, neq; valet tacitũ, ut j. de don. inter vir. & uxo. l. si sponsus, §. si maritus. & j. de bon. auth. iud. poss. l. cũ unus & C. si pend. app. l. si in- sed arg. s. inf. de leg. 2. l. si fideiussor. & j. quib. m. o. l. pig. vel hyp. sol. l. j. §. j. & inf. de hered. inst. l. quæ filio. Accu.

l Pecoris pascendi (consistat.)] puta prætorium habeo, ex quo aliud ... mihi fructum percipere ... ut ... pecora mea, iaceant, recipiantur, &

reducant: acquiro seruitutẽ in alieno agro, ut in eo pascãt pecora agri mei: cũ ager meus non ferat herbam ... ius sufficiẽter, tenet seruitutis acquisitio, & est prædialis: q ob utilitatem agri mei est imposita: q aliter percipi non potest, ut s. eo l. 3 § idẽ ait. Idem tñ esset si aliter perc. ipi posset, ut colligitur ex illo uerbo, maximè, uel impinguabũt agrum meum. Acc.

¶ Qui habet * haustum, iter quoque habere vr̃ ad hauriendum. h Et (vt ait Neratius lib 3 membranarum) siue ei ius hauriendi, & adeundi concessum g † sit, vtrumq; habebit: siue tm̃ hauriendi, inesse & aditum: i siue tantum adeundi ad fontem, inesse & haustum: hæc de haustu ex 9 † fonte priuato. Ad flumen autem publicum idem Neratius, eodem lib scribit, nec debere cedi haustum non oportere: & si quis tantum haustum cesserit, nihil eum agere. K

Seruitus pecoris pascendi, & ad aquam appellendi, est prædialis, & potest finiri cum persona, si hoc est actum. Bart.

Papin. libro 2. Responsorum.

LEX IIII.

Pecoris pascendi l seruitus, 10 † item ad aquam appellendi (si prędij fructus maximè in pecore consistat l) prędij magis quàm personæ videtur. 11 † Si tamen testator personam demonstrauit, cui seruitutem præstari voluit, emptori, vel heredi eius 12 † non eadem m prestabitur seruitus.

Seruitus realis nõ potest imponi, nisi quatenus exigit vtilitas prædij dominantis. h. d. cum l. seq. Bar.

Vlpian. libro 16. ad edictum.

LEX V.

Ergo n * secundũ eum o & vendicari poterit.

m Non eadem.] di. q seruitus prædialis semper transit ad heredem & ad emptorẽ sui natura, ut j. eo. l. si mihi, §. fi. & l. uia, §. si fundus. & j. quemad. seru. amitt. l. uj. Et fallit hoc qñ in contrariũ expressè fuit dictũ, ut hic. itẽ ex affectione personæ cui relinquitur, ut filia, ut j. de seru. leg. l. pr. 2 Item, qñ his uerbis testator dixit: lego ... uel usũ talis rustica, uel urbanæ seruitutis, ut j. de usufr. leg. l. j. His casibus, licet sui natura transeãt, tamen per exceptionem defenditur dñs proprietat. quo minus patiatur. Sed qualis seruitus erit his casib⁹, cũ non transeat quo ad effectum? Respõ. quidam, personalis, ut j. de alim. & cib. leg. l. Mela, quidã, in fi. & de lib. leg. l. non solum, §. tale. sed potius dicas prędialem, cũ ipso iure transeat, licet exceptione repellat agentis, ut ar. j. eo. l. si mihi, §. fi. alias nisi esset seruitus, non posset uendicari: quòd tamen dicitur infra l. proxi. Nec obstat illa l. Mela, quia dicit nõ personalem, & hic dicit prædialẽ est. Item, quid si illi cui tales seruitutes conceduntur, cuiusdam habeat prętiũ? Adhuc dicunt Re. & alij, quòd est seruitus personalis: sed potius dicam esse ius personale, non seruitutem, ut sup. de seruit. ... ne pomum ... sicut si decem mihi stipuler, & sic agam ex contr. ... si patientia non præstatur. Accu.

Ergo.] CASVS. Primo dicit non posse esse ser. rusticã, nisi prædium habeatur in proximo. Secũdo dicit, q ad necessitatẽ tantum: non q superfluat aliquid, vt hoc exemplo. Habeo seruitutem in uicino prædio, ut ex fornace, quæ est ibi, habeam uasa, non ad necessitatem agri, nõ est seruitus rustica, sed est magis usufructus. Item in seruitute palorum cædendorum ex uicina sylua, ut si uendendi est usus tuo. sed si ad uineam colẽdam, est rustica seruitus. Item si habeo ius pascẽdi pecoris, uel appellẽdi ad aquã, potest mihi concedi ut habeam tugurium in quo me recipiam propter hyemem in eodem fundo. Viuianus.

n Ergo.] quia potest constitui seruitus etiam personæ certo, &c.

o Secundum eum.] scilicet Paulum.

In alieno]

1 † alias, pdio ... de prætorio vide not. sup. ad l. 12. de usu & hab.

2 † Fl. iter.

* Cloacã a cõluẽdo dictã Festus putat li. 3. uide Cassiodo. li. 3. uariar. ad Argol. Alex. Genial. li. 3. c. 4. & locus etiã j. tit. de cloacis.

3 † alias, deest, potest.

1 Protecta (inquit Budæus) partes domus sunt prominẽtes: qualia sunt mæniana, & podia, pensilia; unde aspectus est nobis in uicos & plateas.

4 † Fl. & pedamenta.

5 † alias, concedere.

6 † Fl. deest, in fundum tuum.

7 † Fl. deest, que.

* Concord. l. 3 sup. de iurisd. omn. iud. & not. l. 3 ... ex illo ... concess. antecedẽti concedi tur accessorium ad illud, de quo vide per Bar. plenè in l. quamuis, de fideicom. C.

g † al. cessum.

9 † l. & fonte.

a Adde aliũ ... l. Lucius ... exclamatio ... gul. Franc. Cremen. suis sing. 60. ... aliũ adde in l. si fuisset ... §. 1. ff. de uer. oblig.

10 † Fl. seruitute.

11 † Fl. uidetur.

12 † Fl. deest eius.

* Inscriptio mouet hanc l. esse coniũg. cũ l. 3. sup. et sensus sit ... ad publicum flumẽ cessum p esse vendicari.

a In alieno.] vt sit seruitus prædialis, erit tamen ius hominis, vt supra proxi. notatur. Accursius.
b Habeat.] scilicet ille cui constituitur.
c Opus sit.] & non plus, vt infra eodem, l. ex meo. & l. qui duo prædia. Accursius.
d Veluti. Figlinas.] id est, fornacesa figulo sic dicta. Azo.
e Haberet.] sum ius seruiens.
f Eius fundi.] cui seruitur.
g In quibusdam.] prouinciis, vel locis.
h Exercerentur.] & post est mihi cõstitutum ius, vt habeam illas figlinas uenales.
i Vsusfructus.] id est vtilitas quædã fruendi: non tamen est vsusfructus, quia sic haberet omnem fructum rei, quem hic non habet: non est etiam prædialis: quia uler. necessitate prædij. Item nec personalis ususfructus, ut dixi: sed dicitur utilitas fruendi, ut dixi: quod ideo dicitur, quia magis est ei substantialis quam prædialis seruitus: sed tamen personale ius est, ut not. in l. pecoris, supra.
k Item longè recedit.] id est distat, scilicet quando ad necessitatem tãtum agri mei: hoc facit: nam hæc est prædialis seruitus, sed ususfructus personalis, ut supra, de seruit. l. pen. Sed si facto ad vendendum & alibi portandum: tunc non recedit ab vsufruct. sed est vsusfruc. vt supra proxi. responso. ut ibi not. Sed quidã dicunt has personales seruitutes. Et sic eum tum eos dic. longe recedit ab vsufructu, scilicet magis quam seruitus rustica. Accur.
l Ædificandi.] ad claudendum & muniendum ab aquis.
m In fundo est.] scilicet ad necessitatem. Accur.
n Item sylua.] scilicet ius longe recedit ab vsufruc.

¶ Neratius li. 7 ex 1 † Plautio ait, nec haustum, nec appulsũ pecoris, nec cretæ eximendæ, calcisque coquendæ ius posse in alieno a esse, nisi fundum vicinum habeat. b & hoc Proculum & Attilicinum existimasse ait: Sed & 2 † ipse adijcit, vt maximè calcis coquendæ & cretæ eximendæ seruitus constitui possit: non vltrà posse, quam quatenus ad eum ipsum fundum opus sit. c

Paul. lib. 15. ad Plautium.

LEX VI.

VEluti si figlinas d 3 † haberet, e 4 † in quibus ea vasa fierent, quibus fructus eius fundi f exportarentur (sicut in quibusdam g fit, vt amphoris vinum euehatur) aut 5 † dolia fierent, uel tegulæ ad villam ædificandam. Sed si, ut vasa venirent, figlinę exercerentur, h vsusfructus i erit. ¶ Item 6 † longè recedit k ab vsufr. ius calcis coquendæ, & lapidis eximendi, & arenæ fodiendæ: (vt lapides 7 † eximãtur, & calx coquatur) ædificandi l eius gratia, qđ in fundo est. m Item syluę n cædux, vt pedamenta o in uineis 8 † non desint. Quid ergo, p si prædiorum meliorem causam hæc faciant? Non est dubitandum quin seruitus 9 † sit: & hoc Mętianus probat, in tantum, ut & talem seruitutẽ constitui posse putet, ut tugurium mihi habere liceat 10 † in tuo: s. si habeam q paleui seruitutem, aut pecoris appellendi, r vt si hyems ingruerit, habeam quo me recipiam.

o Pedamenta.] id est, pali, quasi apodiamenta uitis, & sic ad necessitatem tantum. Accur.
p Quid ergo.] quasi dicat, si prædicta longe recedunt ab vsufr. quid erit? Respon. seruitus, scilicet rustica, si faciant utilitatem agro meo: alias non esset seruitus, cum non intersit agri, ut hic, & supra, de seruit. l. quoties, in princip. sed ius aliud: ut no. in l. pecoris, supra.
q Si habeam.] s. maxime. Nam & idem si non habeã, ut si fuerit constituta seruitus propter colentes agrum meũ, quatenus in tugurio agri tui recipiantur. & facit infra, de verb. sign. l. tugurium.

r Appellendi.] scilicet habeam seruitutem.

QVi sella.] CASVS. Qui vadit super equum, vel super sellam, vel quadrigam: videtur habere iter, & non actum: quod postea subijcit, planum est.

s In rusticis.] si prædium Titij est inter meum & tuũ non potest constitui seruitus, nisi prædium Titij seruiat.

Idem lib. 39. ad edictum.

LEX VII.

QVi sella s t aut lectica t 11 † vehitur, ire, non agere dicitur. Iumentum uerò ducere non potest, qui iter u tantum habet. Qui actum habet, & plaustrum ducere, & iumenta agere pôt. Sed trahendi lapidem aut tignum, neutri eorum ius est. Quidam nec hastam rectam ei ferre licere: quia neque eundi neque agendi gratia id faceret: & possent x fructus eo modo lædi. Qui uiam habent, eundi, agendique ius habent: plerique & trahendi quoque, & rectam hastam ferendi, 12 † b modo fructus non lædant. y 13 †

Medium prædium impedit seruitutem rusticam, hoc dicit notanter. Bartolus.

¶ In rusticis z autem prædijs impedit seruitutem medium prædium, quod non seruit.

Caius lib 7. ad edictum Prouinciale.

LEX VIII.

VIæ latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes a habeat: in anfractum, id est vbi flexũ est, sedecim.

Paulus lib. 1. sententiarũ.

LEX IX.

SEruitus aquæ ducendę vel hauriendæ, nisi ex capite, b uel ex fonte, constitui nõ poterat: c hodie tamẽ ex quocunque loco constitui solet.

t Qui sella.] in equo.
t Lectica.] in curru vehiculũ tamen non ducit cũ aliis rebus, vt j. eod. l. inter.
u Qui iter.] & nisi ascendat equum: tunc enim ire dicetur, ut Iterum dicit, infra eod. l. inter.
x Et poss. vt.] inspicitur quod fieri potest: de quo dic. ut supra, de iurisdic omnium iud. l. si idem, § fin.
y Non lædant.] hæc hoc facere non possunt, ut infra eod. l. si mihi, § seruitus.
z In rusticis.] idem in urbanis secundum quosdam, ut dicunt per l. vsufr. et c. s. l. in tradendis, §. int. epositis. ibi, ita ut conualescat, & c. nam ad utramque referunt. Tu dicas aliud in urbanis, quia nihil impedit, medium prædium rusticũ sit, uel urbanum, ut j. titu. j. l. si ædes, & l. seq. & j. si seruit. uin. l. tucii, § fin. & l. sequenti. & infra eodem, l. si mihi, § penultimo. & infra titu. primo, l. in tradendis, § interpositus. cum illa dictio, ita, quæ ibi ponitur, referatur ad iter. Item quod dicit hic impedit, uerum est in ipsa impositione: si autem postea, tunc non impedit, ut tollat, sed interpellat, ut inf. eo tem. l. tria. quæ est contra. & j. tit. j. in tradendis, in fine. a Item quod dicit, medium prædiũ, scilicet priuatum: nam publicum non impedit: dum modo non impediat publicum usum, ut s. de seruit. l. seruitutes, § pouli co. Et no. hic, quod medium trahit duo extrema, ut hic: quandoque finis trahit ad se principium, vt j. de adim. lega. l. 3. quandoque econtra principium trahit finem, ut j. de leg. 3. l. si quis, in princ.

a VIa latitudo. Octo pedes.] si non fuit expressa a concedente, vt j. eo. uta. Accur.

SEruitus.) CASVS. Iure veteri ita erat, quod seruitus aquæ constitui non poterat, nisi ubi aqua nascitur, uel ex fonte: ipso hodie potest constitui ex quocumque loco.
b Capite.] caput aquæ est, vnde aqua nascitur, vt j. de aquæ quotid. & æsti. l. j. hæc interdicta. Azo.
c Non poterat.] iure veteri, sed nouo sic, vt subijcit.

1 † Duaret. Nerat. libris ex Plauti.
2 † Flor. deest. & et lo loco, adijcit, Fis. esse, dicit.
3 † Florem figulinas.
4 † Haberet.
5 † Duaret au vt dolia.
6 † alias, ité si longe.
7 † Flo inclusa () desunt.
8 † Florem. uineas.
9 † Flo seruitutis.
10 † Flor di tuo.

1 Budæus & sella curuli locum hunc vult intelligi, qua magistratus Romæ vehi solebant. Sella, n. curulis vectabulum erat; quo sedentes magistratus gestabantur, & vt ait Isid. li. 20. ethymo c. erat in qua magistratus se dens iura reddebat. Dic tamen quod iste tex. de sella gestatoria, de qua Suet. in Nero. ca. 26.
a Per istam l. dicit i. Bas. se consuluisse in factis contingente in castro Plebis. & incipit etiã tõ fil. castro Plebis.
11 † alias aut in lectura.
12 † Flo vel ferendi. alias de ferendi.
13 † Flo. lædat. alias lædatur.

a Vltra adde, quando locus impedit seruitutem ponit tex. & ibi not. per Bar & alios in l. non in lõ, in prin. j. alieno opere nunc. & in l. si prius, §. fin. inf. de aqua plu. arcen.

LAbeo.] CASVS. Si constituas mihi seruitutem, vt liceat mihi quærere in tuo fundo aquam, & ducere, valet talis seruitus: & ad hoc probandum inducit simile, quod in futuro ædificio potest seruitus constitui. Viuia.

a *Constituere.*] vt supra tit. j. l. si seruitus, §. fin.

ADDITIO. Dic, quod speciale est ibi. ratio: quia ibi consensus maioris partis præiudicat alijs, sicut in consensu vniuersitatis, secundum Barto. hic. Ad l. si duo, & l. qui scit, supra alleg. Responde breuiter, & dic, quod in indiuiduis non procedit argumentum de toto ad partem, quoniam indiuiduum in partes diuidi non potest, ut l. pro parte, supra tit. 2. ita loquitur hic. In his vero, quæ sunt diuidua, bene procedit, ut quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quoad partem, vt l. quæ de tota, de rei vēd. & d. l. qui scit in prin. non aūt procederet hoc argumentum, quod iuris e de toto quo ad totum, &c. vt in casu l. an pars, infra pro derelicto.

Idem li. 49. 1 † ad edictū.

LEX X.

LAbeo ait, & a † talem seruitutem constitui posse, ut aquam quærere, & inuentam ducere liceat. Nam si licet nondum ædificato ædificio 3 † seruitutem cōstituere, a quare non æquè liceat nondum inuenta aqua itidem 4 † constituere seruitutem? Et si, ut quærere liceat, cedere possumus: etiam ut inuenta ducatur, cedi potest. b

In ijs quæ sunt cōia plurib. vt singulis, requiritur consensus omniū, qui potest separatim adhiberi, h. d. Vel sic; Quando requiritur consensus pluriū vel singulorū, potest separatim adhiberi. Item, licet vnius concessio non trāsferat ius reale, concedentē tamen obligat personaliter. Bart.

Celsus lib. 27. 5 † Digest.

LEX XI.

PEr fundum, * qui plurium est, ius mihi esse eundi agendi pōt separatim cedi: c ergo subtili rōne d non aliter meum fiet ius, quam si omnes cedant: e & nouissima demum cessione superiores omnes confirmabuntur. Benignius tamen dicetur, & antequam nouissimus cesserit, eos qui antea cessere, uetare uti cesso iure non posse. f

Modest. lib. 9. Different.

LEX XII.

INter actum & iter nonnulla est differentia. Iter est enim, quo 6 † quis pedes, uel eques cōmeare potest: g actus verò vbi & armenta h traijcere, 7 † & uehiculum ducere liceat.

Appellatio vineæ in dubio refertur ad solum, non ad superficiem. Bar.

Iabolenus lib. 10. ex Cassio.

LEX XIII.

CErto generi agrorum acquiri seruitus pōt, i veluti uineis: quod 8 † ea k ad solum magis, quam ad superficiem pertineat: ideo sublatis uineis seruitus manebit. Sed si in contrahenda seruitute aliud actum erit, l doli mali exceptio erit necessaria.

1 † alias, lib. 39.
2 † Flo. deest, fer.
3 † alias, deest, ædificio.
4 † Flo. condicere.
5 † alias, lib. 25.
* Concord. gloss. 1. circa med. in c. cū omnes extra, de consti.
6 † Flo. quā
7 † alias, agere.
8 † alias, quā, que.

b *Potest.*] hic Labeo sibi ipsi dicit contra, infra si ser. vend. l. si. Sol. variauit quandoque; sed hoc seruatur, sicut alias facit Iurisconsultus, vt C. de furt. l. fina. §. sed cum. Vel dic, potest, vt hic, vt valeat tunc demum quandocumque erit inuenta, non prius, vt ibi.

PEr fundum.] CASVS. Plures habebant fundum communem, si volo mihi acquirere per fundū illum seruitutem, quilibet concedere debet. Alioquin si vnus concedit mihi, alij possunt me prohibere: sed ille, qui concessit mihi, non potest me prohibere, & non valet concessio ab vno facta, nisi alij cedant: vnde ista cessione priores cessiones confirmantur. Viuianus.

c *Cedi.*] secundum modum qui sequitur. Accursius.

d *Ratione.*] quæ est, ne ignorans dominus iniuriam accipiat, ut ff. de aqua pluuia arcen. l. si in autem. Vel quæ est, quod dominus imponat: sed omnes sunt domini: ergo omnes imponunt.

e *Cedant.*] vt sup. de seruit. l. 2. & ff. tit. 1. l. fin. & infra eo l. si vnus ex. & argu. supra, de arbit. l. non distinguemus, §. cum in plures.

f *Non posse.*] immo qui cessit, de euictione tenetur, si alij non cedant, si modo cessit quasi solus dominus, alias non, vt infra, de euictio. l. si quis per fundum. Et no. ex hac l. §. argum. primum hic in fi. quod quis contra suum factum venire non possit, licet de iure non teneat, ut infra titu. 1. l. venditor, in principio. Argum. contra, C. de agric. & cens. l. quemadmodum, lib. 11. de quo generaliter dicas, vt dixi supra, de adoption. l. post mortem. Aliud collige in eo, quod dicit, cessione nouissima confirmantur priores cessiones. vbi no. quod ab initio non ualuit, tractu temporis confirmatur, vt sup. de adop. l. adoptio. & C. si maior fac. l. 1. Sed argum. contra, infra de regu. iur. l. quod ab initio. & Instit. de inut. stipul. §. j. Sol. solus tractus temporis non facit valere, ut sicut non est modus tollendæ, vel inducendæ obligationis, sic nec modus dandi ei effectum, vt infra, de actio. & obligat. l. obligationum ferè, §. placet. & Instit. de leg. §. an seruo. & infra, de ser. expot. l. si minor. Aliud, quia retro facta trahuntur ad præsens, vt infra titu. 1. l. fin. & infra ad Macedonia. l. si filius, §. fin. & infra ad Trebellian. l. sed si ante, in fi. & infra, de leg. 3. l. j. §. j. Argum. contra, C. ad Maced. l. fin. & de donatio. inter vir. & vxorem, l. donationes. Item aliud, quod non est idem iuris de parte quo ad partem, quod in toto quo ad totum. Argum. contra, infra, de admini. tutor. l. si duo. & de hoc dic, vt infra, de vsur. qui scit, in princip. Item aliud, quod nō statur iudicio maioris partis. sic C. de ser. commu. ma. l. 1. Sed argum. contra, supra, de pact. l. & suum, §. fin. & l. maiorem. Accur.

g INter actum. Potest.] vt sup. eod. qui sella, in princ.

h *Armenta.*] alias armamenta, id est instrumenta agrorum. Accursius.

CErto.] CASVS. Habeo magnum agrum, qui in parte est uinea, cui ager vicini debet seruit. & licet vinea remoueatur, remanet seruitus, nisi aliud actū sit in constituenda seruitute, videlicet, ut non duret seruitus, si vinea remoueatur.

¶ *Si certus.*] Constituisti mihi seruitutē itineris, vel actus per fundum tuum: refert, an constituisti, vt omnes partes fundi mihi seruiant, & tunc possum mutare quando velim: & tunc toto agro uti. Si verò constituta sit seruitus simpliciter: tunc per certum locum terminabit iter vel actus per iudicem, & cæteræ partes liberæ manent.

¶ *Si locus.*] Constituisti mihi iter per partem agri tui, sed licet per pratum: potero eligere per quam partem prati velim: sed si per totum agrum eligam, & per totum via vti volui, uel si velim per loca pretiosiora, iudex statuet vbi vadam. Viuianus.

i *Potest.*] vt ff. de seruit. l. ad certam.

k *Quod ea.*] planius legitur: si dicas, ideoque sublatis uineis seruitus manet. ut quod, id est quia ea, &c.

l *Actum erit.*] scilicet expressim, ut sublatis uineis seruitus non duret, uel tacitè, puta quia gratia fructuum vineæ tantùm erat quæsita, puta ut pedamenta in ea inmantur, vt supra eodem, l. ergo, §. Neratius, & l. veluti. Si vero nec expressè, nec tacitè, tunc sublata vinea seruitus manet: & ideo fuit facta nominatio vineæ, ut designaretur cui parti eundi esset quæsita, non ut gratia uineæ tantum, ut in primo respon. huius legis. sic & infra, de ann. lega. l. annua. §. fin. Item ex eo, quod in princ. dicit, veluti uineis. No. quod nomen uineæ ponitur hic pro prædio, in quo ipsa plantata est, & ita ponitur contentum pro continente, sicut & pactum pro paciscente, vt C. de ser. l. si. & econtra continens pro contento, & nomine ventris, quod est in ventre, uel custodia pro custodita persona, ut supra, de officio procons. solent, in princ. Item nomine uineæ continetur quandoque uites tantum, ut hic, cum dicit, & ideo sublatis uineis, &c. & supra quib. mo. l. vsusfr. amitt. quid tamen. §. 2. Et proficit hæc scire in quæstione rustici, qui conuenit domino dare quartam partem fructuum vineæ,

& sublatum

& rusticus habeat tres: rusticus plantauit arbores in eadem uinea, & de fructibus arborum nil uult dare domino: nam si nomine fructuum uineę, omnes fructus soli continentur: ergo dominus habebit quartam partem, hac ratione, & alia quia quodem principali statuitur, & in accessorijs, ut infra de legat. tertio, l. nomen, in princ. & aliæ quæ in primis, & in sequentibus, ut infra de pac. dot. l. inter socerum. § cum inter. Si uero nomine uineæ, continentur uites tantum? ergo dominus debet habere omnes fructus arborum: colonus nihil. Accurs.

ADDITIO. Pro intellectu istius glo. dic secundum Bart. quod sic debet intelligi, fructuum uineę: hoc est illius terrę uineatę, hoc est, ut debeantur fructus arborum, ut p. istam legem.

a *Si totus.*] quia dictū est, ut possit mutare.

b *Impediatur.*] ut & infra si seruit. uend. l. loci. §. si quis mihi. Azo. nec ecōtra, ut infra eo. l. Quintus. in fi. & sup. titu. i. l. seruitutes. § si antea.

c *Si iter actusue.*] uel alia similis seruitus, ut j. de serui. si cui.

d *Vtroque.*] id est in itinere & in actu.

e *Viam.*] id est iter, uel actum: uel primo loquitur: cum quæritur, de latitudine & loco, hic de latitudine tantum.

f *Debet.*] ut infra eodem § fin. & l. si mihi concesseris. & l. sequenti.

g *Si locus.*] quasi dicat, non totus, sed pars eius tantum designata, per quam sit eundum, ut infra de uer. signi. l. locus. Accursius.

h *Latitudine.*] actus itineris.

i *Prætermissus.*] quia nec pars fundi, ut supra fuit designata, nec etiam latitudo viæ, ut subiicit.

k *Dubitabitur.*] qua parte sit eundum, & via eligenda.

l *Officium.*] ut supra ead. l. 4. si totus in fi.

* Iste § secū dum Bal. hic est allegabilis ad multa. & ideo not. bene eū & tamen ... & not. text. i. l. hodie. & l. si ... ge ... infra de ... 1 ... ... 2 † alias, ... 3 † Fl. ... 4 † Fl. quam. 5 † Fl. ... 6 † Fl. qualibet. alias qua ... parte. 7 † alias, prætermissum. 8 † Fl. lib. 32. ad Quintum Mutium. 9 † Fl. ...

Seruitus respicit totum fundum, antequam certus vsus certo loco limitetur, quæ limitatio fiet per iudicem secundum legem, nisi aliter actum sit, hoc dicit, vsque ad finem legis. Bartolus.

¶ Si totus a * ager itineri aut actui seruit, dominus in eo agro nihil facere potest, quo seruitus impediatur: b quæ 1 † ita diffusa est, ut omnes glebæ seruiant. 2 † At si iter actusue c sine ulla determinatione legatus est, modus 3 † determinabitur: & quum 4 † primum iter determinatum est, ea seruitus constitit: 5 † cęteræ partes agri liberæ sunt. Igitur arbiter dandus est, qui utroque d casu via e determinare dēt. f ¶ Latitudo actus itinerisque ea est, quæ demonstrata est: quod si nihil dictum est, hoc ab arbitro statuendum est. In via aliud iuris est, nam si dicta latitudo non est, legitima debetur.

¶ Si locus, g non adiecta latitudine, h nominatus est, per eum, quà libebit, 6 † iri poterit. Sin autē prætermissus 7 † i est, i æquè latitudine non adiecta, per totum fundum una poterit eligi uia, dūtaxat eius latitudinis, quæ lege comprehensa est: pro quo ipso, si dubitabitur, k arbitri officium l inuocandum est.

Si vni conceditur seruitus vna, non potest alij cōcedi alia, per quam seruitus primi impediatur. B.

Pomp. lib. 33. 8 † ad Sabinū.

LEX XIIII.

Per quem locū uiam alij m cessero, per eundē & 9 † alii aquæ ductum cedere non potero. m Sed & si aquæductum alij concessero, alij iter per eundem locum uendere, vel alias cedere non potero.

Qui habet ius aquæductus, potest facere in riuo quicquid vult, si prædij domino non noceat. Bart.

Idē lib. 32. 10 † ad Q. Mutiū.

LEX XV.

Quintus Mutius scribit: cum iter aquæ, uel quotidianæ, uel æstiuæ, quæ longiora interualla habeat, per alienum fundum erit, n licere fistulam suam, vel fictilem, uel cuiuslibet generis o in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret: & quod uellet in riuo facere, licere, dum ne p domino prædij aquarium 11 † faceret deterius.

Callistratus li. 3. de cogni.

LEX XVI.

Diuus Pius aucupibus q ita rescripsit: οὐκ ἔστιν εὔλογον, ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν. i. Non est consentaneum rationi, ut per aliena prædia inuitis dominis aucupium faciatis.

Aqua ex flumine publico ad irrigandos agros secundum mensuram diuiditur, nisi alicui aliter sit cōcessum. Bart.

Papirius Iustus li. 1. de const.

LEX XVII.

Imperatores Antoninus, & Verus Augusti rescripserunt, aquā de flumine publico r pro modo possessionū ad irrigandos agros diuidi oportere. s nisi proprio quis iure plus sibi datū esse t ostenderit. 12 † Itē rescripserūt, aq. ita demū permitti duci, u si sine iniuria alterius id fiat.

re, dummodo non deterioretur riuus, uel ... aqua ducitur fundo tuo.

n *Erit.*] scilicet constitutum.

o *Generis.*] solitiet consueti, de hoc consueuerunt talia fieri, non autem de insolito, nisi hoc actum sit, ut infra de aqua pluu. arcen. l. si prius. § placuit. quæ est contra. Accur.

p *Dum ne.*] ut hic, & infra titu. primo, qui per certum. & infra de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. is qui. & l. fin.

D *Iuus.*] CASVS. Si uolo aucupari in fundo tuo contra tuam uoluntatem, nō possum, & ita quidam Imperatores responderunt. Viuia.

q *Diuus Pius aucupibus.*] idem in uenatione: sed cum aucupatio in alieno prohibeatur hac l. ergo id, quod capitur, non fit accipientis, ut C. de leg. consti. l. non dubium, & si fiat, uidetur, quod debeat restitutere, argum. supra de procurat. l. qui proprio. §. procurator ut in cęteris. & de pet. hę red. Sed tamen contra dico, ut Institu. de rerum diuis. §. feræ. & §. illud. & §. plane. & argumen. C. de furt. l. fina. §. sed cum in secunda. Sed an poterit uenator adhuc in fundo retineri, ut reddat quod cœperit? Dic quod non, per prædict. il. et argumen. In Auth. ut nulli iud. §. quia autem coll. 9. & huius leg. f. d. age ... iniuriarum si intrauerit eo prohibente, ut inf. de iniur. l. iniuriarum. § si quis.

I *Mperatores.*] CASVS. Plures habent prædia iuxta flumen publicum, quilibet potest inde aquam sumere ad irriganda sua prædia, dummodo non plus ducat quam necesse prædium habet, nisi per priuilegium ostendat sibi plus licere. Item ita demum possum ducere si sine alterius incōmodo possum id facere. Accursius.

10 † Fl. lib. ... 11 † Fl. Aquam ... sic apud Festum, qua... si aqua agitur. l. hoc iure, §. pen. infra de aqua quo. & æsti. l. aqua si quemad. ... amit. 12 † Fl. disse ... rit debere.

m P*Er quem. Non potero.*] In utroque casu intellige, si impeditur seruitus possessoris, alias possum uel eisdē, uel diuersis temporibus, ut supra eo. l. 2. §. si aquæductus. & infra de aqua plu. arcē. in concedendo. & j. de aq. quot. & æsti. l. hoc iure. §. is cui. & l. Lucio. & l. fi. Accur.

QVintus.] CASVS. Si habeo iter per fundum tuum, vel aquæ ductum, possum ibi ponere fistulam, uel canales, ut per eam ducatur aqua magis libe-

r *Pro mo.*] ... discutitur, an sit nauigabile, uel per illud fiat aliud, tunc non possit ducere, alias sic, ut infra de aqua pluuia arcen. l. si autem. §. fi. & infra de flumin. l. quo minus. Acc.

s *Ostenderit.*] ab eo qui ius dandi habuerit, ut princeps, uel senatus, ut prædicta l. quo minus. infra de flumin. uel consuetud. ne, cuius non extat memoria, ut inf. de aqua quotid. & æsti. l. hoc iure. §. ductus aquę.

t *Duci.*] Ex flumine publico. Accursius.

Vna] CASVS. per plura prædia unius, vel plurium habeo uiam ad fundum meum. Dicitur, quia est una, uia vtilis, & tota amittitur non utendo, vel tota retinetur per vnum de prædijs utendo.

a *Fundos.*] vel vnius, vel plurium dominorum.

b *Vna seruitus sit.*] immo & plures possunt esse, ut plene dicetur infra quemad. seruit. amitt. l. nam satis. §. sed si is fundus. & §. ceterum. Accur.

ADDITIO. Dic, quod hic sunt plura prædia seruientia, & unum dominans: ibi plura prædia dominantia, vt per Bart. d. l. nam satis.

c *Seruatur.*] ut infra si seruit. vend. l. si eo. §. fina. & quemadmo. seru. amitt. l. stillicidij §. si in si.

S*I vnus.*] CASVS. Si ego & tu fundū communem habemus, & ego viam ad illum fundum stipulor, nō valet tamē stipulatio: sed si ego & tu stipulemur seruitutem pro fundo cōmuni, ualet stipulatio. si de seruit. communis noster seruus stipuletur, qui stipulari pōt, idem est.

¶ *Si stipulator*] Si stipulor viam per fundum tuum, & decedam pluribus hæredibus relictis, vtilis erit stipulatio. Viuia.

d *Stipuletur*] ut infra titu. i.l. proprium, in fine.

e *Communis seruus*] nam per seruum talis seruitus acquiritur, ut infra de stip. seru. l. si communis seruus meus. Sed contra, infra de seruit. legat. l. & si maxime, in fin. Solut. secundum R. ibi in vltima uoluntate, hic in stipulatione, quæ fit inter uiuos.

f *Vtilis.*] si habes in littera, utilis, dic sic, id est, remanebit, ut infra, de verbo. obliga. pluribus, §. & si placeat sic ponitur, fieri, idest remanere, supra de iudic. l. Iulia. & vnusquisque insolidum hic ager, ut infra famil. ercisc. un. & l. hæredes §. an ea & supra de seruit. l. viæ. Si vero habes, inutilis, dic scilicet donec de loco consentiant, ut infra eo. l. iti- ner. Accur.

S*I mihi.*] CASVS. Planus est usque

Si per plures fundos iter ad vnum, seruitus vna est: & per vsum in parte retinetur seruitus tota. Ba.

Vlpia. lib. 14. ad Sabinum.

LEX XVIII.

VNa est uia, & si per plures fundos a imponatur, cum una seruitus sit: b Denique quæritur, si per unum fundum iero, per alium non, per tantum tempus, quanto seruitus amittitur, an retineam seruitutem? Et magis est, ut aut tota amittatur, aut tota retineatur. Ideoque si nullo vsus sum, tota amittitur; si vero 1† vno, tota seruatur. c

Seruitus non potest acquiri pro parte, sed per plures potest acquiri: & per vnum potest perueniri ad plures. Bart.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XIX.

SI vnus ex sociis stipuletur d iter ad communem fundum, inutilis est stipulatio; quia nec ei dari potest. Sed si omnes stipulentur, seu si communis seruus, e singuli ex sociis sibi dari oportere, petere possunt, qui ita dari eis potest 2†

¶ Si stipulator viæ plures hæredes reliquerit, vtilis f stipulatio fiet.

Qui habet duo iura, remittendo vnum, non videtur remittere aliud. Bart.

Pomp. lib. 33 ad Sabinum.

LEX XX.

SI mihi eodem tempore concesseris, & ut 3† agere per tuum locum, & uti frui eo tuis esse, deinde ego tibi cōcessero, ius mihi uti frui non esse, non aliter eo loco uteris frueris, quam ut me agere mihi recte liceat. Item si & ducere 4† per tuum fundum aquam iure potuero, & in eo tibi ædificare inuito me ius nō fuerit, g si tibi concessero h

ad §. seruitus. Debebatur mihi ius per prædium tuum, feci aquæductum manu, postea naturaliter creuit aqua ex uicinis prædiis, vel ex fonte ibi nato, non teneor domino seruitutis prædij.

¶ *Si fundo.*] Quidam fons erat in agro Titij, ex quo fonte aquam per fundum Seii ad fundum meum ducebam: postea acquisiui fundū Seianū, an remaneat seruitus in fundo Titii? Et resp. quod sic.

¶ *Hauriendi.*] ex prædio meo ad vicinum prædium quæsiui seruitutem aquæ hauriendę, ut biberent coloni agri mei, prædialis seruitus est, non personalis. Viuia.

g *Non fuerit.*] quia antea constituta fuerat seruitus altius nō tollendi.

h *Concessero.*] & sic vna remissa, altera remanet ut hic & supra tit. i. l. si domus. Sed contra quemadm. ser. am. l. si stillicidij. Sed certe ibi una seruitus tantum debebatur, hic autem duę. Accur.

i *Secundum.*] iuxta, & sic no. quod sustinetur, quod naturaliter fit. sic infra de aqua plu. arcen. l. i. § item sciendum. Sed at contra. ¶. e. tit. l. 2. §. apud manu missam. Sed ibi de æquitate, quæ præualet, ut C. de iudic. l. placuit.

k *Fuerit*] s. in tertio prædio, quod ponebat Titij, & acquisiui seruitutem per Seianum, alias nec in fundo ubi est fons, posset esse seruitus, ut supra eod. l. qui sella. §. fin.

l *Sed prædij.*] id est prædialis: hoc tamen nisi dictum est ut sit personalis, secundum quosdam quod nō placet, ut dixi sup. eod. l. pecoris. in fi. Acc.

m S*I mihi.*] facit supra eod. l. cet to, § si totus. & §. si locus. & sup. de ser. l. si cui. & int eo. si via.

n *Seruient.*] de iure. Accursius.

o S*Ed quæ Seruient.* de iure & d. §. ō.

V*ia.*] CASVS. Hec lex respicit illā quæ est ¶. eod. viæ & dicit. Certa debet esse uiæ latitudo. id uerum est, quando non est actum, nisi aliud fuit dictum: alias minor & maior, quam ibi ducatur, posset constitui, ut dicit.

ius esse ædificare, nihilominus hanc seruitutem mihi præstare debebis, ne aliter ædifices, quàm vt ductus aquæ meus maneat: totiusque eius rei cōditio talis esse debet, qualis esset, si vna duntaxat in initio concessio facta esset.

Pro læsione ex seruitute naturaliter contingente non tenetur dominus. B.

¶ Seruitus naturaliter nō manu facto opere, 5† lædere potest fundum seruientem: quēadmodum si imbribus 6† crescat aqua in riuo, aut ex agris in eū confluat, aut aquæ fons secundum i riuū oriatur, 7† uel si eo ipso inuēt* postea fuerit.

Licet fundum meum redimam, non extinguitur seruitus, quæ a tertio fundo debetur. Bar.

¶ Si fundo Seiano cōfinis fuerit k fons, ex quo 8† per fundum Seianum aquam iure ducebam, meo facto fundo Seiano, manet seruitus.

¶ Hauriendi ius nō hominis, sed prædij l est.

Licet totus fundus debeat seruitutem, tamen debet quis vti per eam partem, quæ mihi læditur. B.

Paulus lib. 15 ad Sabinum.

LEX XXI.

SI mihi m cōcesseris iter aquæ p fundū tuū, nō destinata parte, p quā aquā 9† ducere, tot* fundus tu* i seruiet. n

Pomp. lib. 33. ad Sabinū.

LEX XXII.

SEd quæ eius fundi loca tunc, cum ea fiet 10 † cessio, ędificijs arboribus, vineis vacua fuerint, ea sola eo nomine seruient o

Paulus lib. 15. ad Sabin.

LEX XXIII.

VIa cōstitui, uel latior octo pedib. uel angustior pōt, ut tñ eā latitudinē hēat, qua vehiculū ire poterit: 11†

1† Flor. si uel vno.

2† Flo. potesta te, ne si stipulator viæ plures hæredes reliquerit inutilis stipulatio fiat.

3† alias, iter et agere.

4† alias, educere.

5† Flo. desit, opere.

6† Fl. imbri, alias, natura.

7† Flor. desit, oriatur.

8† Duar. ex quo fonte per fundum.

9† Flo. desit, aquam.

* Nō sic voluit dum Bal. quod indefinita permissio restringitur ad locum minus dānosum, contra textum l. si cui si p. de seruit.

10† Fl. fieret.

11† Fl. poterit.

¶ *Si lacus*] Lacum perpetuum habes in tuo fundo, si cōcedas mihi seruitutem quod ego possim ire ad fundum meum per illum lacum, ualet seruitus: & potest talis seruitus imponi §. sequens planus est.

¶ *Quacumque*] Per fundum tuum mihi constituisti seruitutē pro fundo meo ꝙ proximus tuo fundo erat: si uendo istū meū fundū particulatim, quilibet emptor prędictā seruitutē habebit: & agere ēt potest. & si vnus hēt vnā partem mei fundi iuxta tuum fundū seruientem, & alter non, sed remotam habet a tuo fundo: poterit uenire ad fundum tuum, si isti alii, qui hñt proximas partes fundo tuo, patiantur: alias non.

a *Non uia.*] sic no. ꝙ licet intendam viam constituere, erit tamē iter. & sic quod non ualet vt ago, valet, vt valere potest, ut ī. de seru. l. si tam angusti. Sed argum. contra, ȷ. de iure codic. l. 1.

b *Lacus perpetuus.*] maximè.

c *Nauigandi*] quia nauigium non minuit aquā, sed aquæductus sic: & ideo constitui non potest, ut supra titu. 1. l. foramen.

d *Sua conditione.*] sequitur seruitus fundum, ut hic, & ȷ. eod. l. cum fundo, & ȷ. ti. j. cū fundus. & ī. quib. mo. vsusfr. amit. l. neque. C. de ser. & aqua, l. & in prouinciali, hoc fallit in trib. casibus, vt ī eo. l. pecoris, dixi. & qualibet alia eius conditio, ut ȷ. de acq. rer. dom. l. traditio. & infrà, de contrahen. empt. l. alienatio. & sup. de vsufruc. l. hactenus, & C. de distr. pig. l. si debitor.

e *Venierit.*] pro diuiso, uel indiuiso, s. fundus dominans.

f *Sequitur.*] sic & infra si seruit. uend. l. 2. in fi. & l. 3.

g *Diuisus est.*] sicq; vna seruitus fient duę, ut infra quemadmo. seruit. amit. l. nam satis, §. si ego. & ibi plenè dicet.

h *Iure.*] hoc est, quòd sit ei constituta, non quod teneantur, nisi uelint constituere, ut hic, & infra quemadmodum seruit. amitt. l. si quis ex. Sed argum. contra, infra de lega. 1. l. si fundum sub conditione. § 3. Sed ibi tenetur constituere ex uoluntate testatoris qui legauerat fundum excepta domo.

E *X meo.*] CASVS. Si habeo aquæductum in fundo tuo, cuicumque volo possum concedere uicino. & hoc dicit Labeo, & malè, quia corrigitur per Proculum ꝑ simile. Pone ergo, quod constituisti certæ parti fundi mei prædictam seruitutem, nunquid ad aliam partem fundi mei possim ducere? Et respon. ꝙ non, ergo multo fortius nec alij concedere possum.

b *Adde l. 3. & quod ibi no. Bal. C. de seruit. in prin. & iste tex. al legatum per Ang. in §. fi. Insti. eo. ubi ꝙ se decidit unam pulchrā & meriti tenendā quæstionem, quā vide.*

1† *Fl. publicabitur.*

2† *Fl. publicabitur.*

3† *alias desi. &.*

4† *Fl. esse fundi.*

5† *Alij omittunt: Diuisio dus iure.*

6† *alias, ut.*

alioquin iter erit, non uia. a

Per lacum perpetuum potest constitui seruitus nauigandi. Bart.

¶ Si lacus perpetuus b in fundo tuo est, nauigandi c quoque seruitus, ut perueniatur ad fundum vicinum, imponi potest.

Si fundus publicetur, non extinguitur seruitus. Bartol.

¶ Si fundus seruiens, * vel in cui seruitus debetur, publicetur, 1† vtroque casu durant seruitutes: quia cum sua conditione d quisque fundus publicatur. 2†

Ius seruitutis totum est in toto, & totum est in qualibet parte totius: nisi vsum eius aliquid impediat. Bart.

¶ Quacumque seruitus fundo debetur, omnibus eius partib. debetur: & ideo quamuis particulatim venierit, e omnes partes seruitus sequitur. f & 3† ita, ut singuli rectè agant, ius sibi esse fundi. 4 † Si tamen fundus, cui seruitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuisus g est, quamuis omnibus partibus seruitus debeatur, tamen opus est ut ij, qui non proximas partes seruienti fundo habebunt, transitum per reliquas partes fundi diuisi iure h 5† habeant, aut 6† si proximi patiantur, transeant.

Non potest quis concedere aquam ex suo aquæductu, quam habet ex fundo alieno Bart.

Pomp. lib. 33. ad Sabinum.

LEX XXIIII.

EX meo aquæductu Labeo scribit cuilibet me posse vicino commodare: Proculus contra: 7† ut ne in meam partem fundi aliam, quam ad quam seruitus acquisita sit, uti ea possim. i 8 † Proculi sententia verior est.

Diuisio aquæ fit ad mensuram prædij dominantis, non inspecta partium bonitate, vel necessitate. Bartolus.

Idem libro 34 ad Sabinum.

LEX XXV.

SI partem fundi mei k certā tibi vendidero, aquæductus l eius, 9† etiā si alterius m partis causa plerūq; ducatur, te quoq; sequetur: neq; aut ibi bonitatis n agri, aut vsus o eius aquæ rō habenda est: ita vt eam solam partē fundi, q̄ pretiosissima sit, aut quę 10† maximè vsum eius aquæ desideret, ius eius ducēdæ sequatur, sed pro modo p agri detenti aut 11 † alienati, fiat eius aquæ diuisio. q

Hæres potest eligere per quam partem fundi viam constituat, sine captione legatarij. Bar.

Paul. lib. 47. ad edictum.

LEX XXVI.

SI via, iter, actus, aquæductus legetur simpliciter ꝑ fundū, facultas est heredi r per quam partem fundi velit cōstituere seruitutē: si m.ō nulla captio legatario in seruitute fit. 12†

i *Possim.*] non n. modus &c. vt C. eo l. non modus. & sup. eod. l. ergo. §. Neratius, in fi. & ȷ eod. l. cum essent, in fi. Et hoc est verum antequam ingressa sit eam partem cui seruitus est statuta. postquam autem ingressa est, ad alias partes duci potest: nisi nocitura sit ei fundo cui inducit, ut ȷ. de aqua quoti. & esti. l. 1. §. illud. q̄ est cōtrar.

S *I partem.*] CASVS. prædio totali seruitus aquæ ducendæ debebatur, si postea vendam dimidiam huius fūdi mei, an illo aquæductu vtar insolidum, an ista seruitus sequatur emptorem? Et rñ. ꝙ sequatur emptorē. Vnde aqua inter me, & emptorem diuiditur: sed ad eam partē ad quam mittitur, uti bene potero; nec refert magis sit necessaria vni quam alteri. Item nec refert q̄ sit pretiosior, retenta, vel vendita pars. facit sup. eo. viæ, §. quacumque.

K *Fundi mei*] scilicet dominantes.

l *Aquæductus*] s. toti fundo constitutus.

m *Alterius*] quæ apud me remansit.

n *Bonitatis.*] aliàs inspicitur bonitas rei, ut arg. contra, ȷ. de acqu. rer. dom. l. quicquid.

ADDITIO. Dic, ꝙ quando vna res non potest accedere duob. accedit pretiosiori, ut ibi, sed hic potest accedere duobus, ideo pretiositas non inspicitur secundum Bart.

o *Vsus*] alias inspicitur vsus patrisfam. vt argum. contra, infra de fundo instruc. l. Seiæ, §. Tyranna:

ADDITIO. Dic secundum Bart. hic, ꝙ istud est ius reale competens prædio magis quam personæ, ut l. si mihi, in fi. ī. eo. & qui in aliena, de neg. gest. & ideo vsus patrisfamilias non inspicitur: præterea vsus si fiat pro parte, respicit totum, vt l. vna est via, supra eodem. ideo vsus partis non inspicitur.

7† *alias desi. contra.*

8† *Fl. possit.*

9† *Fl. item.*

10† *Fl. desiderat quæ.*

11† *al. & alienati. alias alieno.*

12† *Fl. sit.*

p *Pro modo*] id est pro quantitate.

q *Diuisio.*] Sic ergo diuiditur seruitus prædialis. Sed contra, supra de seruit. l. viæ. & infra ad legem Falcid. l. prima, §. si vsusfructus. Solu. speciale in aquæductu secundum quosdam. Tu dic, quod non seruitus, sed aquę commoditas diuiditur.

S *I uia*] CASVS. Si testator simpliciter seruit. legauit, hæredi datur electio, vt constituat seruitutem unde velit, dum tamen malitiosè non constituat hæres.

r *Heredi.*] & sic datur electio hæredi. Sed contra, supra de seru. l. si cui. Solu. semper a principio habet hęres electionem; sed si non eligat, trāsit res in legatarium, argum. infra, de solut. l. 2. & 3. & C. de donat. l. sancimus, §. cum autem. 2. respon. Vel melius est electio ipsius legatarii,

vt in legatis in genere relictis, vt Institut. de leg. §. sed generaliter. Quod autem hic dicitur, obseruatur, quando nulla electa via legatarius per quamlibet partem incedit: & si inter eos dubium oriatur, arbiter eligitur, ut supra eod. certo, §. 1. & §. fi.

SI communi.] CASVS. Ego & tu habemus fundum communem, cui fundo: communi seruiebat vicinum prædium. si emamus illum fundũ, seruitus extinguitur: sed si non habemus fundum communem, sed ego proprium meum, & tu tuum, & postea emamus communem fundum seruientẽ, nõ extinguitur seruitus.

a *Extinguitur.*] aliter si duorum duo prædia fuerunt communicata: tunc enim seruitus remanet, ut inf. eo. l. vnus. §. 1. Et est ratio vt ibi dicam.

b *In vtroque.*] i. in seruiẽte, & cui seruitur.

c *Idem.*] s. fundus Sẽpronianus, quem in cõmune redemimus.

d *Deberi potest.*] quæ tamen non fuit cõis tẽpe seruitutis constitutæ: aliàs non potest, ut j. tit. 1. l. si quis, §. itẽ si duo. in fi. §. Et ut plenè circa hanc l. vidras, dic sm Ioann. debet proprius tuus fundus meo proprio seruitutem, cõicatur alternatim: non extinguit seruitus, ut s. de serui. l. vt pomum, §. si prçd. ũ. cõicatur vterq. simul vel diuersis tẽpibus non extinguitur seruitus, vt s. de ser. urban. prd. l. si quis ædes, §. si partẽ, & j. eo. l. vnus, §. 1. Item debet alienus meo proprio seruitutem, in cõe alienum redemimus: non extinguitur seruitus. multo magis si meũ dominantem tibi cõicauero, non extinguitur, arg. huius l. in fi. Itẽ redemimus prius seruititutem: post meũ cõicaui tibi: extinguitur seruitus. Item, cõicaui tibi meum, post, in cõe redemimus seruitutem, extinguitur seruitus, ut arg. huius l. 1. respon & j. eo. l. vnus, §. 1. item, fundus Mæuij seruitutem debet fundo Titij: redemimus unum: non extinguitur seruitus, ut s. eo. l. uia §. si fundus, & §. fi. & C. eo. l. & in prouinciali, redemimus alterum, vel utrumque simul, extinguitur seruitus, vt j. eo. l. vnus, §. 1. sic ergo vnius vel vtriusque communicatio nunquam extinguit seruitutem, vnius redemptio & alterius communicatio extinguit, & econuerso. Item extinguit utriusque redemptio. Ioan. sic diligenter prosequitur, quando tuus meo, quando non tuus, sed alienus meo, & quando alienus alieno debet seruitutem. Accur.

1† Fl. decis. fundo.

* ad intell. huius l. vide Gabriel in l. 4. & Cato p. 114 de ver. obl.

2† Flor. incip. Qui duo.

* Bal. hic no. q concessio determinata hoc operatur, q quis non potest uti, nisi secundum formã limitationis sine alia admixtione, alias mixtione q̃ confert ad scholarem.

Si à socijs fundi dominantis emitur communiter fundus seruiens, seruitus extinguitur: secus si fundis dominantibus non potest esse communis. B.

Iulianus lib. 7. Digestorum.

LEX XXVII.

SI communi fundo meo & tuo seruiat fundus Sempronianus & eundem in commune redemerimus, seruitus extinguitur: a quia per vtriusque domini ius in vtroque b fundo esse incipit. At si proprio meo fundo, 1 † & proprio tuo idem c seruiat, manebit seruitus: quia proprio fundo per communem seruitus deberi potest. d

Nisi plures domini de loco itineris consentiant, seruitus effectualiter non acquiritur. Bart.

Idem lib. 34. Digestorum.

LEX XXVIII.

ITinere* ad prædium commune duorum legato, nisi vterque de loco itineris consentiat, seruitus neque acquiritur, e neque deperit.

Seruitus aquæ immittendæ intelligitur de ea quæ in fundo colligitur. Bar.

Paul lib. 2. epit. Alpheni Dig.

LEX XXIX.

IS qui 2† duo* prædia confinia habuerat, superiorem fundum vendiderat, & 3 † in lege f ita dixerat: vt aquam sulco aperto emptori educere in fundum inferiorem rectè liceat, si emptor ex alio fundo aquam acciperet, & eam in inferiorem ducere vellet: quæsitum est, an possit id suo iure facere, necne? Respondi, nihil h amplius, quam qđ ipsius fundi siccandi causa deriuaret, uicinum in inferiorẽ recipere debere.

ITinere.] CASVS. Prædio communi meo & tuo Titius simpliciter seruitutem legauit. si non consentiamus de loco itineris: non acquiremus seruitutem. Viuia.

e *Acquiritur.*] propter dissensum non acquiritur, ut hic: & supra, de vsufruc. l. quoties. sed hodie uel forte consentiunt, ul C. communia de leg. l. fi. in prinс. Vel alio modo Iudex imminet vt faciat eos consentire, ut infra, de leg. 1. l. huiusmodi, §. fin. quæ est contra. Item, quod dicit, non deperit: ideo est, quia quod non est, deperire non potest: ut infra quemadmodum seruitus amitt. l. si partem, primo respon. & supra quibus modis vsusfructus amittatur, l. j. circa principium. Accur.

Quod seruituti accedit, iure seruitutis accedit. Bartol.

Idem lib. 3. epit. Alpheni ff.

LEX XXX.

QVi duo prædia habebat in vnius venditione aquam, h quæ in fundo i nascebatur, & circa eam aquam latè decem pedes exceperat. quæsitum est, utrum dominium loci ad eum pertineat, an ut per eum locum accedere possit? Respondi, si ita k excepisset, l 4 † circa eam aquã latè decem pedes, iter dumtaxat m uideri uẽditoris esse.

Redemptione partium etiam pro indiuiso seruitus non extinguitur, nisi omnes redimantur. Bartolus.

Iulian. lib. 2. ex Minutio. 5†

LEX XXXI.

TRia prædia continua

IS qui duo.] CASVS. Duos fundos habebam: vnum versus mõtem: alium magis inferius: confines tamẽ erant. vendidi illum fundum qui erat versus montem, id est, superiorem fundum, cõstitui tibi seruitutem, vt sulco aperto superioris fundi aquam tibi liceat immittere in agrum inferiorem, non licet tibi recipere aquam vicinorum. Viuianus.

f *In lege.*] i. in pacto conuentionis.

g *Nihil.*] non enim modus, &c. vt C. eod. l. non modus. & sup. eod. l. ergo, §. fina. & l. ex meo.

QVi duo.] CASVS. Habebã duo prædia cõfinia, & in vno nascebat aqua, & ea vtebar ad aliud prædium: vendidi prædium, in quo aqua nascebatur: ego excepi aquam pro fundo retẽto, & etiam circa eam aquam 10. pedes: ex eo quò possem purgare riuũ, vbi illa aqua nascebatur. Dicitur hic, q seruit. itineris tantum videor excepisse. Viuia.

h *Aquam.*] id est, seruitutem aquæ.

i *In fundo.*] vendito.

k *Si ita.*] si, id est, quamuis.

l *Excepisset.*] id est, recepisset.

m *Iter dumtaxat.*] non dominium, ut j. si ser. vend. l. o. Sed argu. contra, j. de au. & argen. leg. l. species. & j. de usufr. ea. re. quæ vsu consu. l. fi. & j. de leg. 1. l. si fundus sub conditione, §. 3. His enim legibus appellatione vsusfr. & vsus, & ædificij & soli proprietas intelligitur.

ADDITIO. Dicit Dyn. quod hic 10. pedes fuerunt excepti, propter seruitutem aquæ: ideo iure seruitutis videtur excepti: ibi secus. & hoc innuit glo. 1. quæ exponit aquã id est seruitutem aquæ. Nec intelligas, q isti decem pedes debeantur iure seruitutis ad aquam: quia sic esset seruitus seruitutis quod esse non potest. sed illi 10. pedes seruiunt ipsi prædio dominanti cui debetur seruitus aquæ, secundũ Bartolum.

TRia.] CASVS. Ego & tu & Titius habebamus tria prædia: tuum erat superius: prædium Titij erat medium: prædium meum erat inferius. acquisiui seruitutem aquæ ducendæ ex agro tuo superiori, & per fundum Titij ad fundum meum. postea emi fundum tuum superiorem. nunc quæritur, si vendo prædium meum inferius tan seruitus quam habebam, sequatur emptorem? Et respon. quod sic, videbatur q seruitus sit amissa: quia vtraque prædia unius facta fuerunt. sed dicit auctor huius l. quod non est amissa. & probat hoc modo: quia ego ducere aquam

3† Fl. densis &.

4† Fl. excepisset.

5† Fl. Dnus. de Minucio, & sic semper in omnib. locis Minutij le. Minucij.

non po

non potuissem, nisi prædium Titij, qđ medium erat, serui tutẽ deberet: sic ergo postquam acquisiui, nõ potest amitti seruitus, nisi desinam habere per fundum Titij.

a *Trium dominorum.*] ita quod quilibet suum habet.
b *Obiecta*] id est, simul coniuncta.
c *Vnius.*] scilicet inferioris.
d *Summo.*] idest superiori.
e *Imo.*] idest iferiori
f *Concedente.*] scilicet seruitutem: nam alia non posset, ut sup. e. l. qui sella. §. fi.
h *Idem.*] scilicet dominus inferioris. Accursius.
g *Amisisset.*] uidetur quod sic. Accur.
i *Per quod.*] scilicet medium.
k *Alterius.*] secus si eiusdem cui seruitus debebatur, ut infra tit. j. l. in tradendis. §. interpositis. & l. quicquid. Io. n. & inf. quemadmod. ser. amit. l. si cõ seruitus.
l *Duci desiisset.*] s ilicet tpe. Et sic no. qđ si aliqua sunt necessaria in acquisitione, quælibet eorum contraria sunt necessaria in amissione, sic infra de re. iu. l. nihil. & de verb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram. & de acqui. poss. quemadmodũ. & l. quamuis.

F*Vndus*] CASVS Ego & tu cõmunem fundum habebamus pro indiuiso: postea egimus diuisorio iudicio: & mihi tua pars adiudicata fuit, & ego tuã partem emi: postea prædicto fundo seruitutem acquisiui per prædium tuum: bene possum talem seruitutem acquirere. Nec obstat quod dicitur quod seruit[9] pro parte acquiri nõ potest: quia nunc sũ dominus totius fundi, & ideo possum acquirere per partes, scilicet indiuisas, ut sup. de ser. l. ꝓ parte infra tit. I. l. si quis duas. §. si quis partem. Viuianus.
m *Communis*] pro diuiso.
n *Partem tuam.*] q̄ pro indiuiso habe.
o *Proprium.*] s fundũ & repete tradidisti.
p *Ait.*] scilicet Africanus.
q *In id tempus.*] sic & econtra, ut Inf. de vsufr. l. Titio eñ.
r *Meus.*] totus. Accursius.

1 † *Flo.: Ad. illa erant, imo prædij domini ex summo. Alias, ex suo fundo in imũ fundũ seruitutem aquæ quæsierat.*
2 † *Alias, deinde & imũ.*
3 † *Alia, & quia.*
4 † *Alias, omnia.*
5 † *Flor. per partem.*
6 † *Alias, ut puta.*

trium dominorũ a obiecta b erant: vnius c prædij dñs ex summo d fundo 1 † imo e fundo seruitutem aquæ acquisierat, & per medium fundum dño concedente f in suum agrum ducebat: postea idẽ g summum fundum emit: deinde 2 † imum fundum, in quem aquam induxerat, uendidit. quæsitum est, num imus fundus id ius aquę amisisset: h quia 3 † cum utraq; prædia eiusdem domini facta essent, ipsa sibi seruire non potuissent? Negaui amisisse seruitutem: quia prædium, per quod i aqua ducebatur, alterius k fuisset. Et quemadmodum seruitus summo fundo, ut in imum fundum aqua ueniret, imponi aliter non potuisset, quam ut per mediũ quoque fundum duceretur; sic eadem seruitus eiusdem fundi amitti aliter non posset: nisi eodem tempore etiam per medium fundum aqua duci desiisset: l aut omnium 4 † tria simul prædia vnius domini facta essent.

In concessione partis facta socio potest concedens fundum propriam seruitutem facere. Bart.

Africanus lib. 6. Quæstionũ.

LEX XXXII.

FVndus mihi tecum communis m est; partẽ n tuã mihi tradidisti: & ad eundum uiam per uicinum tuum proprium.o Rectè eo modo seruitutem constitutam ait: p neque, quod dici soleat, per partes, nec acquiri, nec imponi seruitutes posse, isto casu locum habere. Hic. n. non pro parte 5 † seruitutem acquirit: ut pote 6 † cum in id tempus q acquiratur, quo proprius meus r fundus futurus sit.

Tempore diuisionis potest agi, ut fundus qui obuenit vni seruiat fundo, qui obuenit alteri. Bartol.

Idem libro 9. Questionum.

LEX XXXIII.

CVm essent mihi & tibi fundi duo cões, Titianus & Seianus, & in diuisione s conuenisset, ut mihi Titianus, tibi Seianus 7 † cederet, inuicem partes eorum tradidimus: & in tradendo dictum est, ut alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè esse seruitutem impositam ait: maximè t si pacto stipulatio sublata sit.

Qui habet seruitutem aquæductus, non potest cõcedere haustum aquæ ex riuo, nisi hoc pepigerit cum domino fundi seruiẽtis. B.

¶ Per plurium * ꝓdia aquã ducis, u quoquo mõ x imposita seruitute: nisi pactum, vel stipulõ de hoc y etiam subsecuta est: neque eorum cuiuis, neque alii uicino poteris haustum ex riuo cedere: 8 † Pacto n. uel stipulatione interueniẽtib. & hoc concedi solet: a quãuis nullũ ꝓdiũ ipsũ sibi seruire, neque seruitutis fructus cõstitui p̃t.

Vnus ex socijs non potest fundum cõmunem seruum facere; nec ei libertatem acquirere a socio, uel extraneo hoc dicit. Primo ponit vnum dictum. Secũdo vnam illationem. Tertio respondet cuidam argumento contrario. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi. Quamuis. Bart.

Papin. lib 7. Quæstionum. 9 †.

LEX XXXIIII.

VNus ex sociis fundi con-

magis superius, quam tuus esset, acquisiui seruit aquæ ducendæ per oia illa prædia ad fundũ meum, postea volo cõcedere: an possim, quæritur. Et distinguit, qa multũ refert aut ab initio, i. tpe constitutæ seruit. actũ fuit, ut mihi alii cõcedere liceret, & concedere potero: aut non fuit actum. & non possum. facit ad hunc §. supra eodem, ex meo. Viuia.
s *In diuisione*] repete & cum &c.
t *Maxime.*] vnũ idẽ si stipulatio non fit, vt supra de pac. l. in traditionibus.
u *Ducis*] si habes ducis, planũ est, ut dicit Ioan. si duci, quasi dicat, imposita hac seruitute aquam duci.
x *Quoquo modo.*] siue in ultima uoluntate: siue inter viuos.
y *De hoc.*] scilicet, ut liceat tibi cedere alij. Azo.
z *Neque eorum.*] id est alicui eorum per quorum ꝓdia aquã ducis.
a *Solet.*] No. ex vi pacti hoc ueri posse, ut hic, & inf. de riuis. Labeo. in fi. Sed duplici rõne vr̃ q̃. Prima, quia si cedo illi, ꝑ cuius ꝓdium aquã duco in id qđ mihi seruiebat, seruiet sibi quod est absurdum, ut subiicit: cum nec etiam suo dño possit seruire, uel alteri rei eiusdem dñi, nedum sibiipsi, ut ĩ. si vsusf. peti. l. vti. Scđa qa in seruitute mea cõstituo alii seruitutẽ qđ esse nõ potest, ut ibi subiicit. & infra de usufr. leg. l. 1. quæ est q̃. Sol. ad vtrãque. qa hic nec ipsũ sibi seruiet: nec erit seruitus seruitutis: sed ꝓdiũ in quo aqua nascebat hãc seruitutẽ ꝓstabit quã ego possum cõstituere, licet ñ sim dñs qa facio dñi uoluntate: vñ dñs facere videtur, ut sup. de publi. l. si qs ꝓhibuit.* Pacto aũt nõ apposito non potero hoc facere, nisi postquam agrum meum fuerit aqua ingressa, ut infra de aqua quot. & æsti. l. j. §. illud. Et no. ar. q̃ possũ facere procuratorẽ ad faciẽdum procuratorem. Accursius.

7 † *Esse, &c.*
* *Lu. Rom. suis singu. 469 meminit de isto tex. & alle. eum pro sing. tamen si subtiliter videatur, non valet id ad quod põderatur per Lud. So. vide q̃ dicuntur hic in meis interpret. Boleg.*
8 † *alias, non cedere.*
* lex, si quis probibuit ẽ que in hac glo. in Fl. incipit Papin. lib.
9 † *Alias incipit. Papinianus libro 6. quæ sic scribit.*

CVm essent.] CASVS. per plurium. talis est. ego habebam fundũ meum in quadam valle, & iuxta meũ habebas tuum magis superius, & Titius et habebat suum

VNus] CASVS. Plures sunt domini vnius fundi, vnus eorum non potest seruitu. imponere fundo communi, & ideo nec remittere ei debitam, ut hic in exẽplo. Habeo meum prædium proprium: tuum mihi seruit, puta in viat meum tibi seruit, ut in aquæductu; postea cõicamus, ego tibi meũ, & tu mihi tuum: quæritur, an seruitus remit-

remittatur hincinde? Et dicit quod non: nam ſeruitus quæ debebatur tuo fundo ad meum primum, remanet ei debita etiam poſtquam communicaſti mihi tuum licet in parte ſeruitus fiat mea, & ſic videatur extingui: quia ſic vnus ſociorum remitteret: quod eſſe non poteſt. & ſeruiens factus eſt communis: hic autem neuter erat communis, & in vtroque erat ſeruitus: ideoque retinetur in vtroque. Vel dici poteſt, quod facilius in retento prædio ſeruiente retinetur ſeruitus quam in acquiſito. Tu dic differentiam eſſe inter redemptionem, ut ibi, & communicationem, vt hic. nam in redemptione vendens & emens loco unius habentur, ut infra de contrahen. emp. dolia. §. eum qui. & plures ementes loco unius ſunt, ut inf. de condit. & demo. l. cui fundus. vnde ſicut vno redimente fundum ſibi ſeruientẽ extinguitur ſeruitus, vt ſ. tit. j. l. ſi quis ædes. in princ. ita hic: ſed hoc non põt dici in cõicatione, ut uice vnius fungantur: quis. n. ille eſt, cuius vice illi ambo fungãtur: verũ eſt tũ hunc ꝓ parte vice alteri⁹ & cõtra fungi, ratio ne communicationis. Accur.

munis permittendo [a] ius eſſe ire agere, nihil agit. [b] Et ideo ſi duo prædia quæ mutuo ſeruiebant, inter eoſdem fuerint communicata (quoniam ſeruitutes per partes 1 † retineri placet [c]) ab altero ſeruitus alteri remitti non poteſt. Quamuis enim unuſquiſque ſociorum ſolus ſit, cui ſeruitus debetur, [d] tamen quoniam non perſonæ, ſed prædio [e] 2 † debetur, neque acquiri libertas, neque ſeruitus remitti pro parte 3 † poterit.

Qui non vtitur iuſto impedimento congruo tempore, ſeruitutem amittit: ſed ei reſtituitur ex clauſula generali. h. d. cum l. ſeq.

¶ Si fons exaruerit, ex quo ductum aquæ habeo, isq; poſt ſtatutum [f] 4 † tempus ad ſuas venas redierit, an aquæductus amiſſus erit, quæritur. [g]

Paulus lib. decimoquinto ad Plautium.

LEX XXXV.

ET Attilicinus ait, Cæſarem Statilio 5 † Tauro reſcripſiſſe [h] in hæc verba: Hi qui ex fundo Satriano 6 † aquam ducere ſoliti ſunt, adierunt me: propoſuerũtque aquam, qua per aliquot annos vſi ſunt, ex fonte qui eſt in fundo Satriano, ducere non potuiſſe, quod [i] fons exaruiſſet: [k] & poſtea ex eo fonte aquam fluere cœpiſſe: petieruntque a me, ut quod ius non negligentia aut culpa ſua amiſerant, ſed quia ducere non poterant, his 7 † reſtitueretur. Quorum mihi poſtulatio, cum non iniqua uiſa ſit, ſuccurrendum his putaui. Itaque quod ius habuerunt 8 † primum, cum [l] ea aqua ad eos peruenire non potuit, id eis reſtitui [m] placet.

Stipulatio pœnalis ad perſonam relata, nõ facit præſumi ſeruitutẽ impoſitam. Bartolus.

Papinianus, alias Pau. lib. ſecundo Reſponſorum.

LEX XXXVI.

CVm fundo, quem ex duobus retinuit [a] venditor aquæ ducendæ ſeruitus impoſita ſit, empto prædio quæ ſita ſeruitus, diſtractum [o] 9 † denuo prædium ſequitur. Nec ad rem pertinet, quod ſtipulatio, qua pœnam promitti placuit, ad perſonam emptoris, ſi forte ei frui

¶ *Si fons.*] Ex fonte qui erat in fundo tuo, aquæductum habebam: qui fons fuit poſtea deſiccatus: vnde ſteti per decem vel xx. ann. quod vſus non fui prædicta ſeruitute. Si poſtea redeat ad venam ſuam ille fons, & aqua ibi ſit rurſum in integrum reſtituendus, ut iterũ utar. & hoc dicit cũ l. ſequen. quæ continuatur.

1 † *Flor. pro parte.*

a *Permittendo*] vicino, Accur.

2 † *Flo. prædio deberent.*

b *Nihil agit.*] ut ſupra de ſeruit. l. 2. niſi alij poſtea cedant, ut infra eodem, l. per fundum ſed ſecus in perſonali ſeruitute, quæ ab vno cedi poteſt, ut ſupra vſusfruc. quemadm. caue. l. antepen.

3 † *Flor. per partem.*

c *Placet.*] ſi enim tu mihi tuum, & ego tibi meum communicauimus, ſeruitutes retinentur, quæ inuicem debebantur: ſiue eodem tempore hanc communicationem faciamus: ut hic: ſiue diuerſis temporibus, vt ſupra titulo primo. l. ſi quis ædes. §. fina. Sed an inſolidum: an vero pro parte detinentur, ꝓ qua remanet dominus prædij cui ſeruitut? Quidam dicunt inſolidum. & hanc literam ſic legunt, quoniam ſeruitutes retineri placet, ſcilicet inſolidum, per partes, ſcilicet fundi, quaſi dicat occaſione partis fundi totaliter ſeruitus retinetur. Arg. pro eis, infra de in diem adiec. l. quod ſi vno. §. fin. Sed tu dic pro parte tantum retineri, ut hic dicit. & aperte habes ſupra de ſerui. l. vt pomum §. j. Si autem quæris cur non poſſit ſeruitus remitti, ut hic ſubiicit: cum pro parte tantum indiuiſa debeatur? Reſpon. ipſa lex, quia non poteſt vnus ſolus imponere, ut in princip. huius l. unde ſequitur, quod nec liberare. nam quæ ſunt neceſſaria in acquirenda ſeruitute, ſunt item & in ea amittenda, ut ſupra eod. l. tria. eſt & alia ratio naturalis: quia licet pro parte tua quam habes in prædio dominanti, debeatur: verum eſt tamen communi prædio deberi. & ideo quia vel mihi ſoli poſſet totus fundus adiudicari. ſicque ad me tranſiret ſeruitus, ſi prius prædium meum alienaſſem, dicimus ſeruitutem non poſſe remitti, h. bito reſpectu ad id quod fieri poteſt, ut ſupra de iuriſd. omn. iu. l. ſi idem. §. fin. & facit ſupra titu. j. l. ſi quis ædes. & infra ti. j. l. quicquid. Sed opponitur, quare extinguitur quando prius erat communis fundus cui ſeruiebatur, & poſtea ſeruiens emitur in commune, ut ſup. eod. l. ſi communi. quæ eſt contra. & non eſt hic quando ambo ſimul communicantur? Reſpond. ſecundum quoſdam, quia ibi competat par ius eſſe vtrique, quia & prior erat communis,

4 † *Flor. conductum.*

5 † *Quidam legunt. Seuero. Vigl. & Cuiac. Inſt. de mil. teſtam.*

6 † *Flo. Satri no. alias Sabina.*

d *Debetur.*] q. d. huic pro ſua parte.

e *Prædio.*] communi

f *Statutum tẽpus.*] ad amittendã ſeruitutẽ.

g *Quæritur.*] & ſoluit ſtatim. l. ſeq.

h ET *Attilicinus. Reſcripſiſſe.*] ad quõnẽ ſ. prox. factam, dando etiã exẽplum de facto. Acc.

i *Quod.*] id eſt, quia. Accurſius.

k *Exaruiſſet.*] i. deſiccatus fuiſſet. Accur.

l *Cum.*] i. quã. ſic ſupra de mino l. ſi.

m *Reſtitui.*] non ipſo iure, ut j. quema. ſer. amit. l. ſi locus. & l. ſi quis alia. ſed ex illa gñali clauſula. ſ. ex q. b. cau. ma. l. j. §. ſi. & ſic amitit, licet reſtituatur. Sed vr nõ amitti, cũ ex vti nõ potuerũt, ut C. de ann. excep. l. j. §. j. cum ẽ deſides tñ præſcriptiones ſint inductæ, vt inf. eo. tit. l. pen. in fi. quæ ſimiliter ẽ. hic aũt ñ fuit deſes. Sol. aliud in præſcriptione ſeruitutum, quam in poſſeſſione rerũ corporalium, in quib. exigitur bona fides & titulus, & poſſeſſionẽ ab alio eſſe detentã, & a ſe neglectam: ſed in his corporalibus ſufficit ꝙ non petiit ſeruitutem, & ſic non fuit ea vſus vſq; ad xx ann. ut infra quemadmo. ſeruitus amit. l. ſi partem. §. ſi per fundum. Itẽ no. hic, quod reſtituta re in priſtinum ſtatum, & priſtina iura reſtituenda ſunt, ut ſupra de re. di. l. in tantum. & inf. ſi ſer. vend. l. & ſi forte. §. etiã. & l. ſicuti. §. diſtant. & ſup. tit. j. l. cum. & inf. de ſolu. l. qui res. §. aream. in fi. ibi, diuerſum dicemus &c. & inf. quib. mod. pig. uel hypo. ſol. l. uolũtate. & infra quemad. ſer. amit. l. ſi locus.

7 † *Aliãs ſibi.*

8 † *Dua. habuerunt tunc cum primo ea aqua.*

9 † *alias, diſtracto demo prædio.*

CVm fundo.] CASVS. Habebã duo prædia: vnum tibi uẽdidi, & conſtitui tibi ſeruit aquæ ducendæ per retentum. certe recte ſeruitus conſtituta eſt: unde ſi poſtea Titio uendis prædium qđ tibi uendidi, ſequitur Titium emptorem ſeruitus. Nec obſtat quod tibi ſoli pœnam promitti ſi facerem contra ſeruitutem impoſitam. Viuia.

a *Retinuit.*] nam cum duos haberet fundos, & vnum venderet, dixit, ut retentus alienato ſeruiret.

o *Diſtractum.*] ab eo qui emit.

Rolat

non licuisset, relata est. a

Ex indeterminata concessione respectu fundi dominantis, præsumitur concessio personalis, hoc dicit, quam l.no.cum l.seq.

Paulus libro 3. Respons.

LEX XXXVII.

VOúκιος Τίτιος Γαΐω]ῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν ὕδατος τοῦ ῥέοντος εἰς]ὴν κρήνην]ὴν κατασκευασθεῖσαν ἐν ἰσθμῷ ὑπὸ τοῦ πατρός μου δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δάκτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν ἰσθμῷ, ἢ ὅπου δ' ἂν βούλῃ. * id est.

LVcius Titius Caio Seio fratri 1 † plurimam salutem. De aqua fluente in fontem 2 † quem pater meus in Isthmo b instruxit, do, concedoque tibi gratuito digitum c siue ad domum, quam in Isthmo tenes, siue quacunque 3 † d tandem volueris. Quæro, an ex hac scriptura e vsus æque 4 † etiam ad hæredes Caij Seij 5 † pertineat; Paulus respódit, vsum f aquę personalem ad hæredem Seij quasi vsuarij transmitti non oportere.

A flumine, quod transitur ponte, vel vado, potest incipere seruitus viæ: secus si pontonibus, vel nauiculis transeatur; licèt tale flumen seruitutem itineris aliàs cæptam non interrumpit. Bart.

Idem libro 1. Manualium.

LEX XXXVIII.

FLumine g publico 6† interueniente, via constitui potest, si aut vado h transiri potest, aut pontem habet: 7† diuersum est si pontonibus i traijciatur. Hæc ita, K si per 8 † vnius l prædia flumen currat: alioquin si tua prędia mihi m vicina sint, deinde flumen, deinde Titij prędia, demum 9 † via publica, in quam mihi iter acquiri volo, dispiciamus, ne n nihil vetet, à te mihi dari viam vsque ad flumen: deinde à Titio vsque ad viam publicam. o Sed & 10 † videamus, non 11 † & si tu eorum prædiorum dominus sis, quæ trans flumen p intra viam publicam sint, idē iuris q sit: r quia 12 † via consumari solet, vel vsque ad ciuitatem, 13 † vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen, in quo pontonibus traijciatur, s vel vsque ad proprium, t vel 14 † aliud eiusdem domini prædium. Quod si est, u non videtur interrumpi seruitus, quamuis inter eiusdem domini prædia flumen publicum intercedat.

a *Relata est.*] hoc faciebat quæstionem. nam quia pœnæ stipulatio interposita erat in persona emptoris primi, videbatur seruitus personalis: & ideo non transire debet ad secundum emptorem, vt infra l. proxim. quæ est contra. sed tamen non est ita: quia mens fuit, vt prædio quæreretur, quæ in pactis inspicitur, vt supra de pac. l. iurisgentium. §. verum. & facit infra de pb. l. pactum.

L *Veius.*] CASVS. Si concedo tibi ducere ratam aquæ de fonte meo, quantum potest per riuū duci, vel exire: ista seruitus est personalis: & ideo ad hæredes tuos non transmittitur. & hoc dicit cum l. seq. quæ continuatur, & dic, vt in ea, & in apparatu seq.

b *In Isthmo*] id est, terra angusta, oblonga, ceruicis instar obtinens, quæ est inter duo maria. Azo.]G. I lis. Destroit.

c *Digitum.*] a Idest quantum fluit per digitū statuę, vel imaginis, per cuius foramē stillat aqua: quandoque enim per rostrum: quandoq; per digitum fluit.

d *Quacunque.*] ex hoc apparet, quod est personale ius: quia non alicuius prædij contemplatione fuit tradita. & sic non est contra sup. l. proxi. quia ibi ad certum prædium constituebatur. Accur.

e *Scriptura.*] supradicta Græca, quæ est translata in Latinum.

f *Vsum.*] id est: potestatem. Accursius.

g F*Lumine.*] pone casum, vt distinguas, aut mihi constituis seruitutem in prædio, quod habes vltra flumen: per quod volo ad ecclesiam forte ire: quo casu potest fieri, si flumen, in quo quasi incipit seruitus, transeatur.

h *Vado.*] id est, per gradus quosdam lapideos. siue ponte, scilicet lapideo, vel ligneo. Accurs.

i *Si pontonibus.*] b idest lignis, vel nauiculis traijciatur: si autem ex hac, & ex illa prædium habeas: vel ex hac tantum, sed ex illa habet alius: tunc quocunque modo flumen transeatur, etiam pontonibus, potest constitui seruitus, & secundum hunc prosequere literam vsque in fin. Alij dicunt, quod hæc distinctio quæ fit in princip. transeatur vado, siue ponte, an verò pontonibus, tollitur in fin. l. ibi: quod si est, &c. & secundum hoc legitur suspensiue litera vsque ibi, & quòd dicit, si per vnius id est, iusta. sed secundum quod prius exposui, placet.

k *Hæc ita.*] id est, viam constitui non posse si pontonibus traijciatur.

l *Si per vnius.*] id est, iuxta vnius prædia, puta ab una parte tantum, non vtraque. hoc enim statim ponetur, & hoc secundum primum modum ponendi casum: vel secundum alium dices, hoc ita, scilicet viam constitui posse indubitanter, si per vnius, id est, inter vnius præd. &c. quia habes ex vtraque parte tua prædia: ideo dixi, indubitanter: quia & si alterius sint ex altera parte, idem est, vt infra statim subijcit. Accursius.

m *Mihi.*] id est, prædio meo dominaturo, in quo coloni mei stare nolunt, nisi acquiram eis viam ad ecclesiam, vel ciuitatem.

n *Ne.*] id est, an.

o *Ad viam publicam.*] & certè non est vetandum, quin à pluribus ita constitui possit. Accursius.

p *Trans flumen.*] id est, vltra.

q *Idem iuris.*] vt via constitui possit. Et respon. quod sic, vt in fin. soluitur, vbi dicit, quod si est, &c. & continua hic bene dixi quod ad viam publicam mihi seruitutem quærebam, vt supra proxi. nam vltra non est opus viam extendi, quia finitur ab eo loco quo incipit via publica, vel ciuitas, vt subjicit, & infra de loc. & itin. pu. l. fi. & ad vtramque expositionē conuenit, & hic tacitæ obiectioni respondit sic: & caue, quia non est hæc via seruitus prædialis.

r *Sit.*] vt hoc casu possit constitui, licèt pontonibus traijciatur: vel dic, vt & hic non possit constitui, licèt vado, vel ponte possit transiri.

s *Traijciatur*] cum loquatur hic, quando priusquam peruentretur ad flumen, inceperat seruitus: quare finitur, siue traijciatur pontonibus, vel alio modo? Respond. non ob hoc dicit hoc, vt vltra constitui non possit: sed sic consueuit. Nam & publica via interueniente vltra potest constitui. vt sup. de ser. l. seruitutes. § publico. tamen hic dicit ibi finiri

t *Ad proprium.*] cui debetur seruitus.

u *Quod si est.*] scilicet, vt prædia trans flumen sint eiusdem: & hic respondet tantum illi quæstioni quę fit ibi: sed videamus, &c. & quod subijcit, quamuis, sic construe: quamuis flumen publicum intercedat inter prædi. &c. & quod flumen transeatur vado, vel pōtonibus, vel quocunque modo, hoc secundum primum casum. & quod dicit quamuis, &c. ergo multo magis non interrumpitur si prædia sunt diuersorum. secundum alium dic, quod si est, &c. & corrige distinctionem in princip. l. factam. Sed & sic secundam positionem sunt duo casus tantum: quia deest primus de prima positione. secundum primam sunt tres.

a Aldatus li. dispūctio. c. 7. de gēbus mare. pont. simul et vertit. in illā vidētur. de in ted. aūt. & rō ne huius vid. Io. Longoual. in leg. impe. riān. 123. & seq. de inr. vna vnd.

a Digit. hoc loco fistulā digitariā significat, aut et vnciariā, seu modulū, aquariū, cuius diametros digitalis est. Bub. hic.

1 † Fl. Duar. fra. S.P.

2 † Flo. pater meus.

3 † Fl. quacunque.

4 † Fl. aquæ.

5 † Fl. deest, Seij.

b Pontones naues sūt, quibus in traijciēdis fluminibus loco pōtium vtimur, à quibus sic nūcupati sūt Cęsar. in commēt. in trāsitus Araris ꝗ Helmet. li. 1. i trāsitu Rheni ꝗ germaos li. bro 4. & li. 6 Alci. li. 6. pa rer. c. 13. vbi de his.

6 † Fl. deest, publico.

7 † Fl. habet diuersum si.

8 † Alias ꝗ ꝗ.

9 † Fl. deinde.

10 † Fl. deest, &.

11 † Fl. num.

12 † alias, qui

13 † Fl. vel ciuitatem tenus

14 † Fl. deest, vel.

COMMVNIA PRÆDIORVM, tam vrbanorum, quam, &c.

a Poſtquam ſpecialia ſeruitutum vrbanarum, & ruſticarum dixit: nunc dicit quæ ſunt communia. ſic facit C. communia utri. iudi. Sed in quo differt hic tractatus ab alio ſup. de ſeruit. Reſpon. ibi magis intendit aliqua regulariter dicere: hic autem in caſibus quibuſdam communionem deſignare. quibus adiunge Cuiac. in ſuis paratitlis ad hunc titu.

TITVLVS IIII.

Communia prædiorum, tam vrbanorum, quam ruſticorum.

Hic ponitur quæ dicantur ædificia ruſtica, & quæ vrbana. Bart.

Vlpianus li. 2. Inſtitutionum.

LEX PRIMA.

Ædificia, vrbana quidem prædia appellamus. Cæterum a & ſi in villa b ædificia ſint, æque ſeruitutes vrbanorum prædiorum conſtitui poſſunt. Ideo autem hæ ſeruitutes prædiorum appellantur, quoniam ſine prædijs conſtitui non poſſunt. c Nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere * vel vrbani, vel ruſtici prædij, niſi qui prædium habet, [nec quiſquam 1† debere, niſi qui habet prædium.] d

Ius hauriendi, vel ducendi aquam ex flumine per caſtellum, non eſt ſeruitus propriè: ſed in hoc iure quis tanquam in ſeruitute defendetur. Bart.

Idem libro 17. ad edictum.

LEX II.

De aqua e per rotam* tollenda ex flumine, vel haurienda, vel ſi quis ſeruitutem caſtello impoſuerit: quidam dubitauerunt ne f hæ ſeruitutes non eſſent. Sed reſcripto Imperatoris Antonini ad Tullianum adijcitur: licèt ſeruitutis iure non valuit, ſi tamen hac lege comparauit, g ſeu alio quocunque legitimo modo ſibi hoc ius acquiſiuit, tuendum eſſe eum, qui hoc ius poſſedit.

Caius li. 7. ad edic. prouin.

LEX III.

Duorum prædiorum i dominus ſi alterum ea lege tibi dederit, vt id prædium quod datur, ſeruiat ei quod ipſe retinet, vel contra, iure impoſita ſeruitus intelligitur.

Poſt monumentum conſtructum non poteſt limitari menſura, vel numerus ſepeliendorum. Bar.

Iabolenus lib. 10. ex Caſſio.

LEX IIII.

Caueri, vt ad certam altitudinem monumentũ K ædificetur, non poteſt: quia id quod humani iuris eſſe deſijt, ſeruitutem non recipit: l ſicut ne illa quidem ſeruitus conſiſtere poteſt, vt certus numerus hominum in loco m vno humetur.

In contractibus eſt locus iuri non decreſcendi. Bar.

Idem libro 2. ἐπιστολῶν.

LEX V.

Proprium ſolum vendendo* an ſeruitutẽ talem iniungere poſſim, vt mihi & vicino ſeruiat. Similiter ſi cõmune ſolum vẽdo, vt mihi & ſocio ſeruiat, an cõſeq. poſſĩ:

Ædificia.] CASVS. Prædiorũ, alia ſunt vrbana, & alia ruſtica. vrbana ſunt, quæ ſunt in ciuitate, vel in villa, ſi ibi ſunt domus. Secundo dicit, quòd nullus poteſt acquirere ſerui. niſi qui habet proximum prædium. Item, nullus concedere poteſt niſi habeat prędium. de quo dic, vt in apparatu. Accur.

a *Cæterum.*] id eſt, certè.

b *Villa.*] vt C. de ſũd. ru.l. ſi prædium. Sed pone ſupra, titu. j. l. 2. Solut. ibi gratia fructuum: hic habitãdi.

c *Non poſſunt.*] vt hic, & inſti. eo. §. ideo. & j. e. l. ſi quis duas. §. j. & hoc intellige quãtum ad præſentem exiſtentiam, vt ſint, promitti tamen poſſunt, vt ſint debitæ per ſtipulationẽ, vel pactum, aliud etiam ab eo, & ei, qui non habet prędium, & ſic loquuntur contraria: vt inf. fam. erciſc. hæredes. §. an ea. & j. ti. j. l. Labeo. & l. ſeruitutes. §. futuro. & inf. de cui. l. fundum, §. ſi per alienum: quæ ſũt contra.

d *Habet prædium.*] vel quaſi habeat, vt ſeruus, filiusfamilias, tutor, curator, adminiſtratores eccleſiarũ, vel vniuerſitatum, & qui habet ius inferendi ad ſepulchrum, vt inſti. de ſtipu. ſer. §. ſed cum factum. & inf. tit. j. l. j. §. ſepulchra. & ſ. de ſer. non dubito.

e *De aqua.*] pone caſum in flumine publico, vel caſtello publico, ex quibus ſeruitus iure non valet, cũ ſint publica, vt j. de aqua. quot. & æſti. l. j. §. antepen. qualiter ergo defenditur priuato concedente, cum ſolus princeps poſſit concedere, vt d. § dicitur? Reſpondeo. defenditur niſi contra cedentem, vt ſup. tit. j. per fundum. & inf. eo. l. venditor. & ſecundum hoc tuebitur eum tã actione, quàm exceptione, in ſi. huius legis, & inf. de acqui. re. do. ſtatuas. Vel pone ſecundo caſum in flumine, & caſtello priuato: quia qui ceſſit, non tradidit per patientiam, ſed conſentiente accepit, vt inf. tit. j. ſi à te emero. ſed hic cõtra omnes defenditur, tam per actionem, quàm per exceptionem. Vel tertio dic in flumine, & caſtello priuato, ſed non perenni: vt ſup. tit. j. l. foramẽ. §. omnes. & ideo tenet ex æquitate, & tuitione prætoris: ſicut & alias aliquid de iure non valet: ſed de æquitate prætoris ſic, vt inf. quod fal. tut. au. l. j. §. pe. Vel dic ideo iure non valet, quia non cohæret ſolo tota, & dic, quòd aqua trahebatur ab inferiori parte ad ſuperiora. Accur.

f *Ne.*] pro an.

g *Comparauit.*] ſcilicet ſeruitutem, ut poſsit uti prædictis modis.

h *Poſſedit.*] id eſt quaſi poſſedit. nam verè non poſsidentur huiuſmodi ſeruitutes: ut dixi ſupra de ſeruitu. l. ſeruitutes. Accur.

Duorum.] CASVS. ut ſeruiat, retenta ualet ſeruitus.

i *Duorum prædiorum.*] concordat inf. eod. l. ſi quis duas. & ſupra titulo ſecundo, l. & qui.

Caueri.] CASVS. Si conſtituas mihi talẽ ſeruitut. ut non liceat tibi ſepulchrũ altius exaltare; uel ſi conſtituas talem ſeruitu. ut tantum certi homines ſepeliantur; non ualet utroque caſu prædictis modis ſeruitus conſtituta. Vidian.

K *Monumentum.*] monumentũ dicitur locus purus ad ſepulchrum paratus; ſed ſepulchrum, ubi eſt aliquis iam ſepultus, ut C. quæ res pig. ob. poſſ. l. ſi monumẽto. ſed hic impropriè ponitur, ſcilicet monumẽtum pro ſepulchro, ut probatur; ibi quia id quod, &c. Sic impropriè ponit C. de relig. l. ſi ſepulchrum. Accur.

l *Non recipit.*] recipit tamen ad ſe; ut infra titulo primo, lege j. § j.

m *Loco.*] paciſci uerò poteſt quis per ſtipulationem, ut locus profanus certum numerum perſonarum recipiat, ut infra de relig. l. quod ſi locus. nec mirum; quia priuatus eſt adhuc.

Proprium.] CASVS. Duo dicit. primum; Habebam duo prędia, unum uendidi; & dixi, quòd ſeruiret meo retento prædio, & etiam tuo; non ualet tibi ſeruit. quo ad te, ſed quo ad me bene ualet; & mihi toto acquiritur; Secundo dicit, pone; ego & tu habebamus duo prædia communia; & uendidi unum, & aliud retinui, an poſſim illi prædio retento communi acquirere ſerui. per illud quod uendidi? Et reſpon. quòd non. Vivian.

* Poſſunt. hic non.... unã regulã neminẽ poſſe ſeruitutem acquirere, vel cõſtituere, aut imponere, niſi ſit dominus, & ut ... doct. hic in ſoli... cõtr. tex. & in Ang. in §. ideo autẽ. inſti. de ſer.

1† Al. incluſa his notis [] deſũt. ut in Fl. Duar.

* Vi. Cuia. li. 13. obſerua. ca. 33. Caro. de re vuſt. c. 21. Vo... ... Roca... ... dicitur ... quaſi ... eſt. n. machina quæ ex flumine aqua extrahitur Lauret ... in flumine ... & de caſtello ... ad ... apud ... Contium.

* ad intel. huius l. vi. Al. ... l. 1. §. ſed ſi mihi. n. 2 ... de verb. oblig. & coniunge l. ſi fundus ille. de cõtrahen. emp.

Rurſum

Respodi, a seruitutem recipere, 1† b nisi sibi nemo potest. Adiectio itaque vicini, pro superuacuo habenda est ita, ut tota seruitus ad eũ qui receperit, 2† pertineat. c Solum autem commune vendẽdo, ut mihi, & socio seruiat, efficere non possum, quia per vnum socium d communi solo seruitus acquiri non potest. e

In tradendo potest quis facere vt prædium, quod traditur, seruiat ei, quod retinetur, uel econuerso. Bar.

Vlpianus lib. 26. 3† ad Sabi.

L E X VI.

SI quis duas 4† ædes habeat, & alteras tradat, potest f legem traditioni dicere, ut uel istæ, quæ non traduntur, seruæ sint iis quæ traduntur, uel contra, vel traditæ retentis ædibus seruiant: paruique refert, uicinæ sint ambæ g ædes, an non. Idem erit & in prædiis rusticis, nã & si quis duos fundos habeat, alium alii potest seruũ facere tradendo. h

Diuersas res simul tradendo diuersis, non potest quis inuicem seruas facere. Bar.

¶ Duas autem ædes simul tradendo, non potest i efficere alteras alteris 5† seruas, quia neque acquirere alienis ædibus seruitutem, neque imponere potest. k

Tradendo partem pro diuiso potest vnam partẽ alterius seruam facere. Bartolus.

Si quis partem l ædium tradat, 6† vel partem fundi, non potest seruitutem imponere: quia per partes m seruitus imponi non potest, sed 7† acquiri. n Plane, si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit, potest 8† p diuiso alterutri seruitutem imponere, o quia non est pars fundi, sed fundus. p Quod & in ædibus potest dici, si dominus pariete medio q ædificato unam domum in duas diuiserit; ut plerique faciunt. nam & hic pro duabus domibus 9† accipi debet. r

Plures tradẽdo simul, vel separatim id efficere possunt, quod vnus solus insolidum, sit dominus: secus si pro parte dominus fuerit. Bart.

Item si duo homines binas ędes communes habeamus, simul tradendo id 10† efficere s possumus, ac si ego solus proprias binas ædes haberem. Sed & si separatim tradiderimus, idem fiet: sic tamem, ut nouissima traditio efficiat etiam præcedentem traditionem t efficacem. Si tamen alteræ vnius propriæ sint ædes, alteræ communes, neutris u seruitutem, uel acquirere, vel imponere me 11† posse.

1† alias excipere. Est aũt recipere exceptum facere, ut ait Nonius. Itaq; Flo. rectior est. Dua.

2† Fl. excepto.

3† Flo. li. 12.

4† alias binas.

5† Flor. alteras.

6† Fl. tradat.

7† Fl. Sed nec.

8† Fl. Duar. leger, pro diuiso potest alterutri.

9† Ædes ab his.

10† Fl. idem.

11† Posse Pompo. li. 8. ex Sabino scripsit Flo Hal... autem ... non posse. & male. ... An 14 c. 17.

a *Respondi.*] Sol. hæc est primæ quæstionis.

b *Recipere.*] alias excipere, & primo respon. primæ quæstioni, secundo secundæ.

c *Pertineat.*] sic ĩ. de contrah. empt. l. fundus. Sed hæc est ratio: quia alieno prædio, &c. ut s. l. 1. sed ibi est ratio, ne venditor grauetur.

d *Socium.*] ergo duo erant prædia cõia, vnum vendebatur, alterum retinebatur, quid ergo si suo tantum excepit de cõi vẽdito? Rñ. idem, quia non erat dominus totius venditi.

e *Non potest.*] ut s. ti. j. l. si vnus. & ĩ. eo. l. si quis duas. §. duas autem. fallit tamen in casu, ut s. tit. 2. l. sed si inter te. sed ibi tempore fit, ut hic pacto fieri negatur. Item no. per hanc l. q̃ adiectio socij vitiat stipulationem, sed adiectio extranei pro superuacuo hr. Accur.

SI quis] CASVS. Habebam duas domos, unam vendebã eo pacto, ut seruiret, valet talis cõstitutio seruitutis. Secundo dicit, q̃ non refert uicinę sint ambæ istæ domus, s. vendita, & retenta, uel non sint. Tertio dicit, q̃ idem est in rusticis prędiis, vt si habeo duo prędia, & unum uendo, possum imponere seruitutem retento, ut seruiat uendito, uel econtra. ut s. eo. duorum. Quarto dicit, q̃ si habeo duas domos, & ambas uendo, non possum per pactum id facere, ut vna alii seruiat, ratio, quia neque, &c.

¶ *Si quis.*] Si alieno partem domus pro indiuiso, non possum ei acquirere seruit. nec etiam imponere socijs: si vendidi fundi partem pro diuiso, tunc bene possum imponere seruit. venditæ retentæ. Secundo dicit, q̃ idem est in domo pro diuiso alienata pariete medio: ad quod facit ĩ. si. reg. l. 3. §. si. in prin.

¶ *Item si.*] Si ego, & Titius habeamus duas domos communes, & alteram vendidimus eo pacto, ut seruiat retentæ. bene possumus, ac si ego solus haberem duas domos & alteram venderem prædicto pacto s. ea. l. in prin. Secũdo dicit, q̃ si ego vnus ex dominis primo uendo partem, quam in una habeo, sub pacto prædicto, secundo vendidit socius meus suam partem, quam habet in prædicta domo eodem pacto, idem est, quod scilicet pactum seruitutis ualeat. Viuia.

f *Potest legem.*] ut s. eo. l. duorum. & s. tit. 2. l. & qui duas. & s. de usuf. l. Proculus.

g *Ambæ ædes.*] dum tamen in conspectu sint, alias non, ut s. tit. 2. l. si ædes. & l. nemo. sed in rustica, etiam si non sint in conspectu, ut ĩ. eo. l. in tradendis. Accur.

h *Tradendo*] diuersis.

i *Non potest.*] & est ratio: quia nõ potest dici, quod teneat impositio seruitutis postquam tradidit, uel ante: post nõ, quia desijt esse dominus eius rei cui imponere seruitutem voluit: & eius cui uoluit acquirere, ante non: quia suæ rei ab alia re sua non potest seruitus deberi, vt inf. eo. quicquid. & hoc si simul tradam. ut hic. secus si separatim, ut ĩ. eod. si cum duas.

k *Potest.*] vt dixi s. eo. l. j. Accur.

l *Si quis partem.*] quotam pro indiuiso.

m *Per partes.*] s. quotas, ut dixi. Acc.

n *Sed nec acquiri.*] ut sup. de seru. l. pro parte. & l. vt pomum. in fine.

o *Imponere.*] ut infra de seruit. lege, ad certam.

p *Sed fundus.*] no. q̃ fundus constituitur ad arbitrium patrisfamilias, ut hic, & infra de lega. 1. l. q̃ in rerum. §. si quis post. & ĩ. de uerb. sig. l. recte. in si. & l. locus. & inf. communi diuidũdo. §. j. Idemque in domibus: si tamen paries medius ponatur, ut hic subiicit. Accursius.

q *Medio.*] ut ĩ. finiũ regundorum. l. 4. §. penul.

r *Accipi debet.*] plus facti in domo diuidenda, quam fundo est opus. & hac occasione dic, q̃ refert, legetur, uel promittatur homo, uel domus, uel fundus. Primo tenet indistincte, quia certis finibus circumscribitur, qui mutari non possunt, ut ĩ. de le. 2. l. Mæuius. §. duob. In tertio indistincte non tenet, quia derisorium: cum facile nullum possit constitui, vel, quasi ut unus sit digitus terræ. In domo distinguitur, an habeat testator domũ, & ualet: an non, ut ĩ. de legat. j. l. si domus. & no. hoc ĩ. de iur. do. l. cum post. §. gener.

s *Id efficere*] ut quæramus seruitutem communi prædio, uel domui retentæ. Sed quomodo potuimus simul tradere? si enim dicas simul, id est eodem momento, stare non potest, quia natura non permittit, ut s. de sta. ho. l. Arethusa. & ĩ. de uerb. ob. continuus. j. resp. Si dicas, fieri simul, etiam quod fit parum post traditionẽ, maxime inter traditionẽ unius & alterius, dici hoc potest. ar. ĩ. si cer. pet. l. lecta. Sed sine scrupulo potest dici simul, quando tradimus ambo possessionem per uisum, ut ĩ. de acquir. poss. l. quod meo. §. si per uenditorem.

t *Traditionem.*] id est legem, siue pactum seruitutis in traditione appositum. alias primum pactum non ualet, ut s. eo. l. proprium, in si.

u *Neutris.*] Noc. rẽ propriam cõi non seruire, & econtra.

sed contra. ṡ. ti. j. l. si communi. in fi. Sol. ibi seruitus acquisita fuit antequam res esset cõis: quare, licet postea fiat cõis, nihilominus retinet: hic autẽ dicit a principio non posse imponi. quod verum est. Item ṡ ṡ. de ser. vrb. prædi. l. & si inter te & me. in prin. vbi etiam constitui dicit: sed illud fit tpe: non autem pacto, vel ultima uoluntate, ut hic. Accur.

S *I in venditione.*] CASVS. Hæc l. quinq; dicit: primo vendo tibi, & dixi, q non uendebam casam liberam, non teneor tradere liberam, imo possum eam facere seruam dupliciter, i. vt mihi, uel alii seruiat. secundo dicit, q si dixi me excipere seruitutem pro Titio: non teneor, si Titio concessi: si autem alii concessi, teneor tibi ad interesse. Tertio dicit, quod si tibi domum uendidi: & cum tibi traderẽ eã, dixi, q debet seruitutem Titio: possum agere ex uendito, ut seruitus Titio constituatur. & hæc vera sunt, si eram Titio obligatus, ut q a Titio uendidi seruitutẽ, agam similiter ex vẽdito, ut seruitus constituatur. Quinto dicit: & hæc uera sunt, si eo animo seruitutem excepi, ut Titio debeatur: si autem timebam ne seruitus deberetur Titio, & ideo excepi, dicit q ego uenditor non possum ex uendito agere, ut seruitus constituatur.

1† Fl. esse. ṡ.
2† Fl. absolutum.
3† alias liqit.
4† aliter, & ut posse.

Si aliqus dixerit, rem venditã esse seruam simpliciter, potest quam vult seruitutem imponere, secus respectu certæ personę. Item secus si hoc dixerit dubitans de seruitute iam constituta. Bar.

Pompon lib. 8. ex Sabino.

LEX VII.

SI in venditione, 1† a quis dixerit, seruas fore ædes, b quas vendit, necesse non habet liberas tradere. quare uel suis ædibus eas seruas facere potest, c uel uicino concedere seruitutem, s. d ante traditionem. Plane si Titio seruas fore dixit: e si quidem Titio seruitutem concesserit, absolutus 2† est. si vero alii f concesserit, g ex empto tenebitur. h A quo non abhorret qđ Marcellus lib. 6. 3† Dig. scribit. Si quis in tradendo dixerit fundum Titio seruire, cum ei non seruiret, esset autem obligatus venditor Titio ad seruitutem præstandã, an agere possit i ex uendito, vt emptor seruitutem imponi patiatur prædio qđ mercatus est? magisque putat permittendum agere. Idemque ait: & si 4† possit venditor Titio seruitutem uendere, æque agere k permittendum. hoc 5† ita demum, l si excipiendæ 6† seruitutis gratia id in traditione expressum est. Cęterum si quis (inquit) veritus m ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit, non erit ex vendito actio, si nullam seruitutem promisit. n

Qui vult seruitutem excipere, debet eam certam excipere.

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX VIII.

IN tradendis 7† vnis o ędibus ab eo, qui binas habet, p species seruitutis q exprimenda est: ne si generaliter seruire dictum erit, aut nihil valeat (quia incertum est quę seruitus excepta sit,) aut 8† oīs seruitus imponi debeat. r

Domus, vel prædium medium non impedit seruitutem cõstitui, si postea per medium acquiratur; & si per medium desinit, seruitus non extinguitur, sed interpellatur. Bar.

¶ Interpositis quoque alienis ædibus seruitus 9† imponi potest: s uelut 10† vt altius tollere, uel non tollere liceat: vel etiam si iter debeatur, ut ita demum 11† conua-

I *N tradendis.*] CASVS. Habebã duas domos (alias 4) vẽdidi vnam de duab. vel duas de 4. hoc pacto, ut vendita seruiret retentæ. debeo exprimere quæ seruitus retineatur: alias nulla uidetur imponi, uel omnes: uel nil valeat, quod actum est.

¶ *Interpositis.*] Sex dicit. Primo, q una domus potest alteri seruire in serui. altiu nõ tollẽdi, et si qdã domus sit in medio quę non seruiat. Scđo, habeo pdium, & ibi iuxta domum Titii, est pdiũ Sei, p q volo ẽ tere seruitutem itineris ad meũ pdium, licet Titii non us sit in medio, possum. q dicitur p eã domus seruitus quatur, alias nõ. Tertio dicit idem. si rusticum sit pdiũ Titii, & est in medio. Quarto, hẽo tria pdia q uinaa: pdiũ primum, mediũ, extremũ vendo tibi, vel tradidi tibi ex uenditione, puta, hñ possum vendito tra lito imponere seruitutem, ut seruiat retento: uel cõ ut retenta seruiat tradito inuito. Quinto addicit hoc esse verum vt traditum possit tacere seruitutẽ mihi proximo: quia medium pdium p ẽ dñi dñatus pdii, non impedit seruitutẽ. Sexto seq, q si alieno vltimum, i. mihi proximum, cui acq... fuit seruitus, cessat seruitus, q a mediũ est non seruit. i. prius, uel si mediũ vendo, idem erit: q a mediũ iã uenditũ mihi nõ seruit, donec medio iponatur. Viu.

o *Vnis.*] alias binis: & alias vnis. Acc.

5† Fl. hoc.
6† Fl. recipiẽdo.
7† Fl. ...
8† Ei, ...
9† Fl. desit seruitus.
10† aut, deest, vel ...
11† Fl. desit domum.

a *Si in venditione.*] alias incipit hic lex: & alias ṡ.
b *Ædes.*] i. dixit se nolle liberas præstare.
c *Facere potest.*] post traditionem, non ante. Sed nõne fuit hic pactum obscurum? sed dic, ut ṡ. l. prox.
d *Scilicet.*] proximum tantum restringit.
e *Dixit.*] i. dixit se uelle seruitutem Titio excipere.
f *Si uero alij.*] puta Meuio.
g *Concesserit.*] ante traditionem.
h *Tenebitur.*] ad interesse. sic ṡ. de act. emp. l. qui per collusionem. forte enim grauiore seruitute oneratur Meuius quam Titius, ut quia suus fundus magis indiget seruitute. Ob aliud enim non uidetur agi posse, ut ṡ. de act. emp. l. fundum. & ṡ. de euict. l. minor ṡ fi. Acc.
i *Possit.*] maxime, Azo. nam si non potest Titio vendere, ut quia non habeat prædium sibi proximum, tñ sibi poterit retinere, ut d. l. de act. emp. fundum, uel ibi in usufr. Acc.
k *Agere.*] contra emptorem. q. d. sicut potest retinere, ita traditam repetere condictione, uel actione ex uendito, ut sup. tit. 2. l. si binorum. Vel dic, q dixit ṡ. si seruit excepta erat Titio constituta: uel creditor obligatus ad constituendum: idem si neutrum eorum erat, sed poterat Titio constitui ex uenditione facienda: uel alio modo, cum uenditor domus exciperet seruitutem pro Titio. Acc.
l *Hoc ita demum.*] indubitanter.
m *Veritus.*] i. timens. & no. cautam uerborum, & mentem sententium insut tendã, & nõ tñ uerborũ significationem.
n *Promisit.*] s. Titio.

p *Habet.*] i. retinet si habeas ṡ. binis. & sic dices, q quatuor domos hab. tñ si aut m habes, vnis, proprie stat verbum habeat: & sic dices, q habet duas domos.
q *Species seruitutis.*] quam uelit retentę domui quærere, siue altius non tollendi, siue tigni, uel similis.
r *Debeat.*] sed q erit horũ, si nõ fuit specificata? q dam q sit nulla, probat hoc arg. ṡ. de test. tu. l. duo. & ṡ. de man. test. l. cum ex pluribus. & ṡ. de acq. hær. l. si q s mihi ṡ. sed utrũ. & de ure fit ita fidei. in fi. & ṡ. ad leg. Cor. de fal. l. diuus ṡ 1. & ṡ nec qualiter. & ṡ. de proc. Pop. Quidam hoc q ois uĩ excepta, s habilis. ptat C. de an. excep. l fi. & ṡ pro soc. l. actione. ṡ renũtiare. & in hãc partẽ inclino, ut ṡ. l. px. in prī. Nec ob. q posset dici, q sit obscurũ, & iõ ṡ uenditorẽ interpretãdũ: q a illud qñ aliqd remanet: hic aũt nil remãeret, ut ar. ṡ. de re. dub. l. quoties & hoc qñ fuit sic dictũ eas seruire, uel seruas fore. Sed qđ si in numero singulari fuit dictũ seruitutẽ dẽe. Vt q nulla sit excepta ut ar. ṡ. de lib. & posth. l. 2 maxime, q a libertas fauorabilis est. ut ṡ. de m. lu. l. libertas. & l. quoties dubia. sed dicũ ṡ. ne res pereat ut dixi ṡ. per l. de reb. dub. l. quoties. Ac.
s *Imponi potest.*] hic no duas regulas. Prima i urbanis seruitutib. mediũ pdiũ q non fuit, nõ ipedit seruitutẽ, ut hic, & ṡ. ti. j. & sõ. & l. & si forte & ṡ. e. l. si q s duas ṡ. patui. & ṡ. ti. 2. l. si ædes. & l. nemo. Scđ e, i pdijs rusticis, mediũ pdiũ q non fuit, ... sit seruitutẽ, ut hic subiicitur ita demũ si conuenit, & tantum tãti refert, ut ṡ. de ser. ru. præd. l.

quia

qui sella. §. fin. nec mireris si rustica seruitus debeatur per prædium vrbanum: quia hoc esse pōt, ut j. eo. l. iter. sicut si aliud rusticū esset in medio qđ seruiret: ut hic subiicit. Alij dñt, ꝙ tam in rusticis, quam vrbanis, hēt locum hæc regula, ut medium prædium impediat. & ſm hoc hanc literam, ut ita, &c. referunt ad utramque seruitutem: & omnia iura quę dñt, ꝙ in remota domo pōt constitui seruitus, intelligunt qñ ēt medium seruit, qđ non placet, ut j. tit. j. & si forte uel etiam loquitur hic in seruitute rustica.

lesero, si medij ædibus a seruitus postea imposita fuerit: sicuti per plurium prædia seruitus imponi etiam diuersis temporibus potest. Quamquam dici potest, si tria prędia continua habeam, & extremum tibi tradam, uel tuo, b vel meis c prædijs seruitutem acquiri posse. Si vero extremo, quod retineam: d quia & medium meum sit, seruitutem consistere. Sed si rursus aut id, cui aquisita sit seruitus, aut medium alienauero, interpellari e eum donec medio prædio seruitus imponatur. f

Si duobus eodem momento diuersarum rerum fiat traditio, non valet seruitus alteri imposita: secus si separatim traditur. Bar.

Pomponius lib. 8. ad Sabin.

L E X IX.

SI cum duas haberem insulas, duobus eodem momento g tradidero, videndum est, an seruitus alterutris imposita ualeat: quia h alienis quidem ædibus nec imponi, nec acquiri seruitus potest. Sed ante traditionem peractam i suis magis acquirit, uel imponit is, qui tradit: ideoque ualebit seruitus.

Vendita hęreditate seruitutes confusæ aditione debent restitui. Bar.

Idem lib. 10. ad Sabinum.

L E X X.

SI ei, cuius prædium mihi seruiebat, hæres extiti & eam 1† tibi hæreditatem uēdidi, restitui in pristinum statum seruitus debet: quia id agitur, k ut quasi tu hæres uidearis extitisse.

a *Ædibus*] ergo & circumstrca erant ædes. s. d dic, i. medijs, idest ædib. quæ mediæ inter duo prædia erant. Vel dic, quod erant ædes, gratia rusticorum.

b *Vel tuo*] i. quod tibi trado.

c *Meis*] i. retentis ambobus, ut differat a sequenti.

d *Quod retineam.*] s. seruitutem excipiā, & non medio: tamen nō impedit, ut dicit: quia per eum ibo, non iure seruitutis, sed quia meum est: ut inf. quemadmod. ser. amit. l. si cum seruitus.

e *Interpellari.*] sed nō sic amittitur. s. tit. j. l. Titia. & est ratio: quia si alienaui medium, remanet mihi seruitus in extremo, qua tñ uti non possum, quia medium prędiū qđ est alterius, impedit, & econtra si alienaui mihi proximū, emptor, qui habet a me, nō poterit vti per medium, qđ non est suum, nec sibi seruitutem det: sed nonne transit, uel medium, vel mihi proximum cum sua causa, ut s. ti. j. l. via. § si fundus. ergo ut prius utebar medio, & tunc utroque? Respond. nulla causa erat in medio: cum seruum prędium sibi seruire non potuit. ut infra eodem, l. quicquid.

f *Imponatur.*] vel recuperetur alienatus.

SI cum] C A S V S. Habeam duas domos, unam tibi, alteram Titio vendidi, si imposui serui. vt alienata seruiat alii alienatæ domui, ualet, si utraq; simul, non possū, neq; valet seruitus. si diuersis tpib. ut quia prius uendidi unam Titio, & ei imposui ut alij retentæ seruiret: & illā retentam postea tibi vendidi: transibit ad te cum sua causa, & ualet seruitus, & imponi pōt. Vel dic, ꝙ eodē momēto tibi, & Titio tradidi, vendidique, sed simul utraq; non tradidi, sed diuersis tpib. & imposui seruitutē alij, quam prius tradidi: ualet seruitus, imo & si simul vendiderit, & tradiderit, valet seruitus: & ratio probatur in litera.

g *Eodem momento.*] primo unam vni, mox alteram alteri. & sic vī fieri eodē momento: qa sic fit incōtinēti. ſm Io. & sic ualet. Vel dic, ut dixi s. e. l. si qs duas. §. item si duo, s. qñ iuste simul tradidi: & nō ualet. hoc placet: & sic utroque casu non valet, ut in pdicta l. si qus duas. §. duas aūt.

Venditor rei venditę debet nominatim seruitutem imponere, nec valet exceptio generalis. Bar.

Vlpianus lib. 10. ad Sabinum.

L E X XI.

QVicquid uenditor seruitutis nomine sibi recipere vult, nominatim recipi oportet. l nam illa generalis receptio, Quibus est seruitus, ut ita sit, 2† ad extraneos m pertinet: nec ipsi uenditori 3† proficit ad iura eius conseruanda; nullam 4† enī habuit: quia nemo ipse sibi seruitutem debet. n quinimo & si debita fuisset 5† seruitus, deinde dominium rei o seruientis peruenisset 6† ad me, consequenter diceretur, 7† extingui seruitutem.

Concessa seruitute, videntur concessa omnia, sine quib. quis seruitute uti nō potest, & sicut quis non potest facere contra seruitutem; ita nec contra ea quæ ei tacite accidunt. Ba.

Pomp. lib. 33. ad Sabinum.

L E X XII.

REfectionis gratia accedendi ad ea loca, quæ non seruiant p facultas tributa est ijs, q b. seruitus debetur: qua tamen accedere eis sit necesse, n si in cessione seruitutis, noiatim pfinitū sit, qua

h *Quia*] & uidetur, quod non.

i *Peractam*] qa vna tantum erat tradita, altera nō. Vel in ipsa traditione vnius, non dico vtriusque, ut s. eo. l. 3.

SI ei] C A S V S. Prædium tuum meo seruiebat: decessisti me hærede instituto, seruitus est extincta: sed si hanc hæreditatem postea vendidi, debet pati ille emptor hæreditatis eam de nouo constitui. simile per omnia ut habetur in legatario supra de seruit. lege Papinianus, & infra de legatis 1. l. legatum est §. fi. & infra de hære. uend. lege secunda. §. penultimo.

k *Agitur.*] tacite. sic infra de hæred. uend. lege secunda. §. penult. & supra de ser. l. Papin.

QVicquid.] C A S V S. Habeo duas domos. una ab alia sustentatur, alteram, puta sustentantem, vendo hoc pacto, ut seruitus ita sit: certe nihil uideor excipere: quia una non seruiebat alteri iure ser. cū etsi ante esset diuersorum, cum alteri iure serui. seruisset: tamen cum incipiunt esse meius, extinguitur seruitus, ideo nominatim oportet imponi seruitutem. Viu.

l *Oportet.*] sic, infra de uerborum obligation, lege, quicquid. Accur.

m *Ad extraneos*] sed videtur, ꝙ nec ad extraneos, ut supra de ser. urb. prædio. lege, si arborem. §. fin. sed hoc sciuit emptor uel per se, vel quia uenditor dixit ei. uel dic, vt ibi.

n *Debet.*] vt supra titulo secundo, in re communi.

o *Rei seruientis*] scilicet totius, alias secus, ut supra de ser. l. ut pomum. § finali, & si per plurium prę dia debeatur, oportet omnia effici mea, ut sup. titulo primo, l. tria. in fine.

R *Refectionis*] CASVS Per prædium vicini debetur mihi seruitus aquæ du endæ, quæritur si velim iter aquæ reficere, an possim ire, quatenus opus est pro reficiendo? Et dicit, quod possum.

p *Quæ non seruiant.*] quæ sunt tamen contigua seruientium.

1† Fl. uendi.

2† Fl. utique est vide Anton. August. l. 3. e. 6.

3† Fl. ipsi nihil prospicere venditoro.

4† Fl. nullo.

5† Fl. fuit.

6† Fl. perue nit.

7† Fl. dicetur

accederetur. a Et ideo nec secundum b riuum, nec supra eum (si forte sub terra aqua ducatur) locum religiosum dominus soli facere potest: ne seruitus intereat. & id verum est. Sed & depressurum, vel alleuaturum c riuum, per quem aquam iure duci d potestatem e habes; nisi si ne id faceres, cautum sit.

¶ Si per 1† tuum fundum ius mihi est aquam riuo ducere, tacite hæc iura sequuntur: f ut reficere mihi riuum liceat; ut adire quam proxime possim ad reficiendum eum ego, fabrique mei: item ut spatium relinquat mihi dominus fundi, quod extra 2† & sinistra ad riuum eam: 3† & quo terram, linum, lapidem, arenam, calcem iacere possim.

Paulus lib. 5. 4† ad Sab.

LEX XIII.

CVm fundus fundo g seruit, vendito quoq; fundo seruitutes sequuntur. Ædificia quoque fundis, & fundi ædificiis eadem conditione seruiunt. h

Potest quis se & suos hæredes obligare, ne in certa parte maris piscari liceat, non tamen erit seruitus realis. Bar.

Vlpianus li. 6. opinionum.

LEX XIIII.

VEnditor fundi Hieroniani fundo Botriano, quem retinebat, legem dederat, ne contra 5† eum i piscatio thynnaria k 6† exerceretur: quamuis mari (quod natura omnibus patet) seruitus imponi priuata m lege non potest: quia tamen bona fides contractus lege seruari uenditionis exposcit, personæ possidentium, aut in ius eorum succedentium, n per stipulationis, uel venditionis legem obligantur.

Id quod nostrum est, absque facto nostro a nobis auferri non potest; nisi in contrariũ sit consuetudo. Bart.

¶ Si constat * in tuo agro lapidicinas esse, inuito te, nec priuato, nec publico nomine quisquam lapides inde 7† cædere potest, cui id faciendi ius non est: o nisi talis consuetudo p in illis lapidicinis consistat, ut si quis uoluerit ex his cædere, q non aliter hoc faciat, r nisi prius solitum pro hoc salarium s 8† domino præstet. Ita tamen lapides cædere debet, postquam satisfecit 9† domino, ut neque vsus necessarij lapidis intercludatur, t neque commoditas rei iure u domino adimatur.

Iulia. lib. 41. alias, 40. dig.

LEX XV.

ITer x 10† nihil prohibet sic constitui, ut quis interdiu duntaxat eat: quod facere 11† circa prædia vrbana etiã necessarium y est.

Per eundem locum potest seruitus plurib. constitui. Bar.

a *Qua accederetur.*] & non vltra, etiam causa refectionis.
b *Secundum.*] idest iuxta riuum.
c *Alleuaturum.*] idest alleuando in altum, & deprimendo hoc.
d *Duci.*] alias duci: alias ducis. Sed vr quod hæc potestas non datur huic, cui debetur seruitus: vt j. de riuis l. j. §. si. & j. de itin. actu. pri. l. 3. §. penul. quæ sunt §. Sol. p̃sumã semper actum vt liceat: vt hic, nisi 3̃ probetur: & sic intelligo qđ hic subijcit, argu. j. de iu. do. l. sed nisi. Vel dic. potest si dño non noceat: ut hic, non aũt alias, ut ibi: arg. j. de riuis. l. pen. § j. Vel dic, põt facere si sibi sunt hæc necessaria: non alias, ut e. tit. de riuis. prædicta l pen §. si. & s. proxi.
e *Potestatem.*] aliud si habes, ducis: si autem duci, tunc proprie. Accur.
f *Sequuntur.*] no. cui aliquid cõceditur, & ea sine quib. esse non põt id, concedi vñr. vt in simili casu j. de itin. actuq; priu. l. veteres & j. tit. j. loci. §. si quis mihi. & s. in prin hui⁹ leg. & dixi s. de iuris. om. iu. l. 2.
CVm fundus.] CASVS. Fundus tu⁹ seruiebat meo rustico, uel domus tua seruiebat fundo meo, vel econtra, siue ego vẽdam, siue tu tuum: semper seruitus emptorem sequitur. Viu.
g *Fundo.*] seruiente vel dominante.
h *Seruiunt.*] vt s. tit. j l. via. §. si fund⁹. Ac.
VEnditor.] CASVS. Duo prædia habebam iuxta mare, vnum vendo eo pacto apposito, ut emptor non exerceat piscationem circa fontem retenti; quæritur an valeat seruitus? Et dicitur q̃ non, qa mare non potest seruitutem debere: sed tamen iure pacti, uel stipulationis si intercessit, tenetur paciscentes obseruare, & ualet pactum.
¶ *Si constat*] In agro tuo erat lapidicina, quæritur an aliquis te inuito possit inde lapides cædere? Et dicitur quod non, nisi alicui talis seruitus debeatur, uel aliter consuetum: quæ in hoc seruetur, tam in cædendo, quam salario tibi præstando a quolibet cædente, & si de hoc sit consuetudo, non ergo excluditur cædere uolens, nec domino aufertur utilitas salarij. Viu.
i *Contra eum*] s. Botrianum, idest fontem eius, cum esset iuxta mare. Accur.
k *Thynnaria.*] a piscium genere sic dicta: uel qa per tignũ quẽdã sic exercebatur. & tunc dicit dignaria. Alij habẽt tertiã literã r triariã. & dic similiter a gñe pisciũ. Ac.
l *Exerceretur.*] ab emptore, uel dic a uenditore.
m *Priuata.*] Sed princeps potest: ut s. de seruitutibus. lege, seruitutes. §. publico.
n *Succedentium.*] noli ita legere, personæ succedentium, scilicet per legem stipulationis, uel obligationis obligãtur, &c. quia singulares successores personali obligatione non adstringuntur. j. ad Treb. l. j. §. si hæres & C. de hæred. insti. l. quoties. Sed dicas, obligãtur personæ in ius. s. hæreditarium iure succedentium: obligantur quidem per legem venditionis, uel per legẽ stipulationis: & collige ex hac lege, quia si concedam tibi seruitutem, distingue, an talem per quam publicus usus nõ impeditur: & tunc saltem ego uel mei hæredes non debemus cõtrauenire: ut s. tit. j. l. per fundum. an p quam impediatur, & tunc etiam ego potero conuenire: ut s. de pactis, l. iurisgentium. §. si paciscar. Item no. hic, q̃ non debet quis contra factum suum uenire, etiam si de iure non tenet: ut s. de adop. l. post mortem. & s. titu. j. l. per fundum.
o *Ius non est.*] s. seruitutis, alias nulla esset exceptio, quæ sequitur. Acc.
p *Consuetudo*] lex est, ut nulli dominorum ius suum auferatur: ut s l proxi. & s. de ijs qui sui, uel ali. iu. sunt. l. 2. §. dñorum. & C. de pac. l. fi. in fi. cui derogatur, ut hic. sic derrogatur, & alibi: ut s. quod cuiusque uniuer. l. item. i. fi. Sed arg. contra C. quæ sit long. consue. l. consuetudinis. sed de his dixi s. de leg. & senatus. cons. l. quib in fi.
q *Cædere.*] scilicet cædat.
r *Non aliter hoc faciat.*] idest cædat, nisi, &c.
s *Salarium*] alias solarium, & alias solatium, quod est decima domino: & decima fisco: ut C. de metal. l. coniuncti. lib 11 Et no. hic. q̃ a prin. est salarium dandum aduocato. sic C. de iud. l. properandum § penul. Accur.
t *Intercludatur.*] s. cædentibus.
u *Iure*] i occasione iuris consuetudiuarij.
ITer.] CASVS. Volebas q̃ seruitu. itineris tibi concederem per domum meam ad tuam: concessi ut de die uadas, non de nocte: & dicit, q̃ bene est modus & consuetudo, ut hoc modo seruitus constituatur: ideoq; ualebit hoc casu. Viuian.
x *Iter.*] alias item, & alias, iter i. seruitutem nihil, &c. ut hic, & s. de seruitu. l. 4 §. si & s. eod. l. in tradendis. §. interpositis.
y *Necessarium.*] per quæ non decet ire de nocte,

1† Flo. Si propr. & inf. taci ta hac iura in fr adire qua proxime.
2† Fl. Dnar. quo dextra.
3† Fl. adeam.
4† Flo. lib. 15. Dnar. Pomp. lib. 38.
5† Alias, circa.
6† Thynnaria piscatio legit hic Budæus antica legitur, signaria, & dicitur piscatio earum piscatio quibus thynni thunique dicuntur de quibus Pli. li. 10. nat. histor. alias. lib. 9. c. 15. Vide Dn.
* Quantum ad illam materiam s princ ipem, vel ciuitatem non posse alicui res sua dominium auferre sine causa, est §. iste sing. secundum Bar. in proœm. ff. in 3. colũ. circa med. & magis quam alius qui sit in mundo.
7† Fl. deest, inde.
8† solatium, alias, solariũ.
9† Flo satisfecerit.
10† alias, incip. Item nihil prohibet iter sic constitui
11† Fere circa, alias, fere.

Pau. li. 1. Epi. Alphe. Dig.

LEX XVI.

QVI * per certum 1 † locum iter aut actum alicui cessit, 2 † eum pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere posse, a verum est: quemadmodum si quis vicino suas ædes seruas fecit, 3 † nihilominus alijs (quot 4 † volet) multis easdem 5 † ædes seruas facere potest.

Seruitus rustica, & vrbana potest ex testamento constitui. Bart.

Caius lib. 2. rerum quotidianarum, siue aureorum. 6 †

LEX XVII.

POtest etiam in testamento hæredem suũ quis dãnare, ne altius ædes suas tollat, ne luminibus ædium vicinarum officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, stillicidia ve aduersus eum habere: vel vt patiatur vicinum per fundum suum, vel hæredis b ire agere, aquam ve ex eo ducere.

De eo quod quis precario habet in loco tuo, non est locus interdicto de precario; nec seruitus videtur imposita. de eo verò quod precario habet in suo loco seruiente, habet locum interdictum de precario; & si donata fuerit seruitus, videtur remissa. Bart.

Vlpianus 7 † lib. 7. Quæst.

LEX XVIII.

SI precario c vicinus in tuo d maceriam duxerit, interdicto, quod precario habet, 8 † agi non poterit: e nec maceria posita, donatio seruitutis perfecta intelligetur: f nec vtiliter intendetur ius sibi esse inuito te g ædificatum habere, cum ædificiũ soli conditionem secutum, h inutilem faciat intentionẽ. i Cæterum si in suo maceriam precario, k qui seruitutem tibi debuit, duxerit, neque libertas vsucapietur: l & interdicto, quod precario habet, 9 † vtiliter cum eo agetur. Quod si donationis caussa permiseris, m hoc 10 † interdicto agere non poteris, & seruitus donatione tolletur.

Si plures domini separatim seruitutẽ constituunt, nouissima cõstitutione seruitus confirmatur, nisi mutatio contigerit in persona constituentis, vel acquirentis, vel alterius ex socijs. Bartolus.

Paulus lib. 1. Manualium.

LEX XIX.

REceptum est, n vt plures domini, & non pariter cedentes, seruitutes imponant, vel acquirant: vt tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur: perindeque sit, atque si eodem tempore o omnes cessissent. Et ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere, 11 † vel alio modo partem suam alienauerit, post deinde socius cesserit, nihil agetur. p cum enim postre-

QVi per certum.] CASVS. Constitui tibi seruitutẽ per agrum meum: possum alij & pluribus concedere, si volo, idem in domo. Viuia.

a *Posse.*] ita tamen, vt potior sit causa prioris: vt non impediatur à posteriorib. vt j. de aqua quot. & æsti l. Luc. & sup. tit. j. l. per quem. & l. 2. §. fi. Accur.

b *POtest etiam. Vel hæredis.*] sic & initi. eo. §. fi. siue credat suam, siue sciat hæredis: licet secus in re aliena, non hæredis. sunt. n. &c. vt infra de leg. 2. l. vnum ex §. si tem. & de manu. testa. si quis ita. §. 1. Accur.

* *Coniunge l. Lucio. de aqua quot.*
1 † *Fl. certi.*
2 † *Fl. cessisse.*
3 † *Fl. fecisset.*
4 † *aliàs, quot vellet.*
5 † *Fl. eas.*

SI.] CASVS. Tres ponit casus hæc l. Primo concessi, vt ad præsens quosdam lapides poneres in area mea, nunc volo vt remoueas, quæritur an ad hæc possim te cogere. Et dicit quòd non hẽo interdictum de precario: quia habet locũ qñ cõcessi precario. Item nec videor cõstituisse seruitutem. Itẽ põt ille cui concessi, ędificare me inuito, sed mea authoritate eum deijciam. Scd͞us est, cõcessi tibi ponere lapides in loco mihi seruienti, an videar seruitu. remittere? Et dicitur quòd non: & agam interdicto de precario vt remoueas. Tertiò, vt retento eodem casu, si concessi animo donandi seruit. seruitus tollitur nec interdicto, nec alio iure agã, vt tollas.

6 † *aliàs, deest, siue aureorũ.*

c *Si precario.*] tres ponit casus hæc lex. Primus, qñ in tuo precario concessisti vicino habere maceriã. Scd͞s, qñ in suo loco tñ qui tibi seruiebat: non autem animo remittendæ seruitutis. Tertio quãdo animo remit ende. Accur.

7 † *Flo. Papinia. aliàs, Paulus.*

d *In tuo.*] s. solo: cum nullã debeat seruitutem, sed nec ob hoc videris concessisse: vt subijcit, nec maceria, &c. Et est maceria paries, vel murus de lapidibus sine cæmento: vt infra. de verb. sign. quæ pertinent. §. paries. *

* *paries.*] Var. li. de re rust. j. c. 14. docet q d sit maceria, & eius species quatuor ponit.

e *Agi non poterit.*] vt maceria remoueatur. & est rõ: quia ipse qui proponit interdictum, habet penes se, quod precario dedit: non aũt habet qui rogauit, quod est necesse, vt hoc interdictum locum habeat: vt j. de preca. l. quæsitum. §. 1. ibi, attamen, &c. Quid ergo poterit facere. Rñ. sua authoritate remouere potest: vt j. ad leg. Aq. quẽadmodum. § 2.

f *Intelligetur.*] idest constitutio seruitutis ex causa donationis.

g *Inuito te.*] si ex maceria in tuo ædificat.

h *Secutum.*] vt C. de ædi. pri. l. si ut contra quem. & C. de rei vend. l. 2.

i *Faciat intentionem.*] vtramque, s. domini proponentis interdictum, & huius qui precario posuit maceriam, confessoriam intentantis.

k *Precario.*] cũ tamen nolles remittere seruitutem, quod patet eo ipso quod precario dabas, secus si non hoc patet: quia remittere videris. j. quemadmodum seru. amit. si stillicidij. in princip. quæ est contra.

l *Vsucapietur.*] quia malam fidẽ, vel sciẽtiã seruitutis hẽt: vt j. quẽad. ser amit. l. fi. & C. de pscr long. tẽp. quæ pro lib. l. 2.

8 † *aliàs, deest, habet.*

m *Permiseris.*] s. ponere maceriam in loco seruienti.

REceptum.] CASVS. Ponit regulam, quod si duo, vel plures sumus domini alicuius prædij, & volumus ei imponere seruit. quod possum *, & si diuersis tpib. imponat: & postea valet seruitutis impositio, vt vltima confirmet primam, vel plures. idẽ est si volumus pdio cõi quærere seruitutẽ, & diuersis tpib. imponere, qd possumus, vt per acquisitionẽ vltimi cõfirmet prima. Scd͞o decessi, hr͞des reliquit vel ẽt vendidi partẽ mei fundi, q̃ritur an cessio socij cõfirmet? Et dicit quod non: quia tñ prima ad vltimã trahit: & nõ inueniẽ hic prima q̃ possit cõfirmari tũc, qñ fit vltima: & iõ pendebit donec nouus socius cesserit. Tertio ponit quod si qs acq̃siuit seruit. pdio cõi: & anteqũ socius q̃rat, decessit, vel ẽt suã partẽ vendidit, certè expectatur acq̃sitio cõsortis eius, vel emptoris. Quarto est. si ego imposui seruitutẽ pdio cõi, & anteq̃ socius me p imponat (& sic cõfirmet meã impositionem) decedit: vel ẽt partẽ vẽdidit, dr͞ quod expectat, quod cohæres vel emptor cedat, vt mea cõfirmet cessio: hęc. n. est concessa in impositione seruitutis, vel acquisitione seruitutis communis communi prædio: vt sic diuersis tpib. possit fieri: non autem vt altera cessio trahatur ad primam, sed prima ad vltimam. Quinto dicit idem esse, vbi prima ad vltimam trahitur, etiam in hoc casu. Item, si concessi, deinde socius meus leget serui. ex cõi prædio diuersis tpib. q̃ritur an per vltimam cõfirmetur prima. Et disting. aut eodem tpe aditur hr͞ditas, & nihilominus valet: aut non, & tunc non valet, & redditur ratio, quia actus, &c. Viui.

9 † *aliàs, deest, habet.*

10 † *Fl. &.*

11 † *aliàs, deest, vel alio genere.*

n *Receptum est.*] s. à iure: vt s. tit. 1. l. per fundum.

o *Eodem tempore.*] i. eo tpe quo postremus cedit: vt s. de offic. pc. l. 4. §. fi. Et sic pteritũ trahit ad psẽs. vt ar. j. de mili. test. l. trib. §. cũ aliqs. & plene dixi s. ti. j. l. per fund. Acc.

p *Nihil agetur.*] sed si mortuus est cedens, nonne hr͞s eius tenet habere ratum quod fecit defunctus: vt s. eo. l. venditor?

Respon. sic: sed ob hoc non confirmatur cessio prima, vt sit seruitus: licet prohiberi non valeat. Accur.

a *Cessissent.*] s. priores domini, sed ipsi nunc cedere non possunt: vel quia alienauerunt partes vendendo: vel quia mortui sunt. ergo eorum cessiones inutiles factæ sunt.

mus cedit, 1 † non retro acquiri seruitus videtur: sed perinde habetur, atque si post 2 † cum postremus cedit, omnes cessissent. [a] Igitur rursus hic actus pendebit, donec nouus socius [b] cedat. Idem iuris est, [c] & si vni ex dominis cedatur: deinde in persona socij aliquid horum acciderit. [d] ergo & ex diuerso: si ei, qui non cessit, [e] aliquid 3 † eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt. Tantum enim [f] tempus eis remissum est, quo dare [g] facere possunt: 4 † vel [h] diuersis temporibus possint. & ideo [i] non potest vni, [k] vel vnus [l] cedere. Idemque dicendum [m] est, si alter cedat, [n] alter leget seruitutem. 5 † [o] Nam si omnes socij legent seruitutem, & pariter eorum adeatur hæreditas, potest dici vtile esse legatum: si diuersis temporibus, inutiliter dies legati cedit. Nec enim sicuti viuentium, [p] ita & defunctorum [q] actus suspendi receptum [r] est.

1 † Fl. cedat.

2 † aliàs, deest post.

3 † Dua. aliquid tale eorum.

4 † aliàs, Acciss. possunt.

5 † Fl. seruitutem.

b *Socius.*] s. emptor, vel hæres eius.

c *Idem iuris est.*] vt prima ad vltimã trahatur, & ponit casum econtra.

d *Acciderit.*] vt quia is cui facta cessio nõ est, desijt esse dominus: pendet enim facta cessione, donec dominis nouis cedatur. Et quod dicit, aliquid horum, dic, vt quia moriatur, vel vendat.

e *Non cessit.*] & qui hodie viuit: sed omnes de nouo facti domini: vt dixi in simili casu supra proxi. ibi, donec socius nouus, &c. Et ex eo quod dicit, hic ergo, &c. & ex diuerso, &c. no. ar. quòd si aliquid in aliquo statuitur, idem & in eo quod est ei simile, statuendum est. sic infra de noxa. l. elec. §. si is quem. & inf. de præscr. verb. l. naturalis §. sed si facio. & ꝶ. depo. l. 1. §. in conducto.

f *Tantum enim.*] duobus mo. expone. vel tantum tempus, i. sufficiens. vt vel simul, vel diuersis tẽporib. fiat cessio: & sic plana. Secundo, tantum tempus, i. solum hoc est concessum à iure, vt simul, vel diuersis temporibus possit fieri cessio: non autem, vt vltima trahatur ad primam, & secundum primum dictio, tantum, est adiectiuum, secundum alium, substantiuum.

g *Dare.*] i. seruitutem constituere per patientiam.

h *Vel.*] pro etiam.

i *Et ideo.*] quia non valet cessio nisi per vltimum confirmetur, ideo, &c.

k *Vni.*] hoc in acquirendo.

l *Vel vnus.*] in opponendo.

m *Idemque dicendum.*] s. vt non valeat prior cessio, nisi omnes hæredes legantis de nouo consentiant: nam qui non cessit, sed legauit, morte desijt esse dominus. Alij dicunt idem, scilicet, vt valeat, quia legando videtur cedere, licet seruitus non sit adhuc; sed demum hæreditate adita, nam si non fingeretur sic cessisse, oporteret eius hæredem de nouo cedere, vt suprà ea l. in respon. Secus autem si prius legauit, cum postea cedit, s. post aditam hæreditatem: nec enim actus, &c. vt subijcit in simili casu.

n *Cedat.*] s. primus, qui & viuit.

o *Seruitutem.*] eidem.

p *Viuentium.*] actus viuorum suspendi possunt, vt multis patet exemplis. Primo sup. de ser. rust. præd. l. per fundũ. & supra hac l. in princ. Item insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib. & ꝶ. de vulg. subst. l. lex Cornel. Item in qualibet conditionali obligatione, sed non sic in iudicio, vt sup. de iud. l. cum quemadmodum.

q *Defunctorum.*] imò econtra videtur plus suspendi actus defunctorum, nam nec seruitus valet ante aditam hæreditatem, vt ꝶ. de serui le. l. 3. quare quod hic dicitur, intelligas ex quo cessit legatum, nam aut statim valet, aut nõ. vt ꝶ. de le. 2. cum filius §. seruus. Azo. & eodem modo resp. infra de don. causa mor. l. 2. in fi. quia ibi statim valet donatio, licèt dominij translatio differatur vt ibi dicit.

r *Receptum.*] refert ergo, an cedant omnes inter viuos, vel acquirant etiam diuersis temporibus, & tunc valent: & primæ suspenduntur vsque ad vltimũ. an omnes consortes cedant in vltima voluntate, & tunc si omnium simul adeatur hæreditas, valet: si verò diuersis temporib. non. & est rõ: quia actus morientiũ, &c. sed si verò vnus consortiũ cedat inter viuos, alius in vltima volũtate: refert quis prius: nã si cessio inter viuos fiat prius, confirmatur per sequentẽ, & suspenditur. sine expectat eam. si prius per vltimam voluntatẽ, & post aditam hæreditatem legatis alius cedat inter viuos, nõ valet: quia prius non potest suspendi, nec expectare sequẽtem. & est ratio, quia actus morientium, &c. Fran.

TITVLVS V.

Si seruitus vendicetur, 6 † vel ad alium pertinere negetur.

6 † Fl. vindicetur, & vbique inf.

Vlpianus libro 14. ad edictum.

LEX PRIMA.

ACtiones [a] de seruitutibus, siue rusticis, siue vrbanis, eorum sunt, quorum prædia sunt. [b] Sepulchra autem nostri dominij non sunt: atquin [c] viam ad sepulchrum possumus vendicare. [d]

a Ex tit. de petit. hær. vi. l. & nõ tãtũ. § seruitutes. eo. tit.

Confessoria & negatoria competit domino, non alij. Bartolus.

SI SERVITVS vendicetur, vel ad alium pertinere negetur.

Dictum est sup. de prædialibus seruitutib. sed quia parũ esset seruitutem habere, nisi eius nomine possit mihi esse actio: ideo de actionib. nomine seruitutum vel occasione seruitutum competentibus videamus quæ sint, quæ competant, quod dic: vt infra eodem, l. 1. in princip. & §. Pomponius & § hæc interdicto & l. si eius. §. Aristo & de ui aliquæ prim. l. prima, in princip. Quibus & in quo dentur, & quanto tempore durent, dic vt no. in summa C. de vsufruct. Item quid veniat, & quod sit in eis iud. offic. dic, vt infra eod. l. sicut § in confessoria & l & si forte. § si & l. harum. & l agi. Ac. & iunge summam de suis paratulis in summa C. de.

Idem lib. 17. ad edictum.

LEX II.

DE seruitutib. in rẽ actiones cõpetunt nobis ad

ACtiones.] CASVS. Actio competit pro seruitute ei, qui dominus est prædij, cui seruit.[us] debetur, quæ etiam non domino datur, quando ad sepulchrum debetur, neque alienum prædium est: nam sepulchrum in bonis nullius est: & ideo nullius est; & tamen actio datur pro seruitute. Viuia.

b *Prædia sunt.*] quibus seruitur.

c *Atquin.*] i. sed tamen.

d *Vendicare.*] i. se tñ nõ recipit seruitutes; vt s. ti. j. l. q. Ac.

DE seruitutibus.] CASVS. Dico me habere seruitutẽ ex prædio tuo ad meum. pro illa seruitute petenda habeo actionẽ confessoriam. Item, si tu negas seruitutem mihi debere, competit tibi negatoria actio. Hæc autem confessoria cõpetit soli dño prædij dominantis, & nulli alij. Sed pone, quod legasti mihi vsumfr. certè oportet, quod habeam iter per aliud prædium ibi iuxta positum. & illud iter non est, vt seruitus, sed commoditas quædam, sed si prædio in quo habeo vsumfr. debetur, vtar pro seruitute in prædio tuo, quasi debeatur, non quasi mihi debita sit.

§ *Pomp.*] Habeo vsumfr. in fundo; & vsus sum itinere gratia vsusfr. 30 vicibus agere potero de itinere actuq; priuato; nam sufficit me probare satis de facto 30. vicib. vsum esse. Sed si volo agere confessoria, oportet me probare seruitutem ad iure mihi competere. Sed probat quod fructuario competit.

cōpetit interd. vt dixi: quia si testator mihi legauit vsumfru. & vsus sum itinere pro fundo 30. vicib. cōpetit mihi legatario. Item si venditor fundi fuit vsus, cōpetit empt. siue totum, siue partem fundi emerit: ergo multo magis competit fruc. pro suo proprio vsu. Viuianus.

exemplum earum, quæ ad vsumfructum a pertinent, tā confessoria, quam negatoria: confessoria ei, qui seruitutem sibi competere contendit; negatoria domino, qui negat. b Hæc autem in rem actio confessoria 1 † nō alii, quam domino fundi c competit. Seruitutem enim nemo alius 2 † vendicare potest, d quam is, qui dominium in fundo vicino hēt, cui seruitutem dicit deberi.

Fructuarius habet facultatem eundi per fundum domini, per quem ibat dominus, non iure seruitutis Bartolus.

¶ Rectè * Neratius scribit: si medii loci vsusfructus legetur, iter quandoque 3 † sequi, per ea scilicet loca fundi, per quæ, qui vsumfructum concessit, 4 † constitueret, e quatenus est ad fruendum necessarium. Namque sciendum est, iter, quod fruendi gratia fructuario præstatur, f non esse seruitutem. neque enim potest soli fructuario seruitus deberi: sed si fundo debeatur, & ipse fructuarius ea vtetur. g

Fructuario competit iudicium possessorium pro seruitute, sicut domino. Bartolus.

¶ Pompo. dicit fructuarium interdicto h de itinere vti posse, si hoc anno vsus i est. Alibi enim de iure, k idest in confessoria actione, & alibi de facto, vt in hoc interdicto, l quæritur. Quod & Iulian. lib. 48. 5 † Digestorū scribit. pro sententia Iuliani m facit quod Labeo scribit: etiam si testator usus sit itinere, 6 † qui legauit vsum fructum, debere vtile interdictum fructuario dari: quemadmodum & 7 † hæredi, vel emptori competunt hæc interdicta. n

Idem li. 72. 8 † ad edictū.

LEX III.

SEd & si partem fundi quis emerit, idem dicendum est. o

Idem lib. 17. ad edictum.

LEX IIII.

LOci corpus p * non est domini ipsius, cui seruitus debetur: sed ius eundi habet. q

a *Vsumfructū.*] patet ergo φ primo circa vsūfructū huiusmodi actiones inuentę sunt quam circa has seruitutes, vt supra si vsusfruc. peta. l. 1.

b *Qui negat.*] & est officium iudicis in confessoria: scilicet ut possessor iubeatur præstare patientiam actori, vt seruitute vtat: & de hoc ipso etiā cautio exponitur: & econtra in negatoria est eius officium, ut iubeat ne ille inquietetur ratione seruitutis quam in negatoria obtinet, & de hoc ipso cautio exponitur, ut ī. eod. l. harum, & l. egi. Item quare dicitur confessoria, & quare negatoria? Respond. secundum P. quia prima affirmatiuis, secūda negatiuis verbis proponitur, quod falsum est, vt patet i seruitute altius non tollendi, ut Insti. de action. §. æque. Sed magis sensu suspecto hæc nomina sunt imposita. Item no. quod dixit idem Pla. quod negatoria non habet locum, nisi seruitus quandoque competijt, & postea est amissa remissione: vel tempore interueniente. Sed nos contra nam licet publico loco interueniente seruitus aquæductus esse non possit, vt sup. de ser. l. seruitutes, §. publico. tñ copetit negatoria, ut ī. eo. l. si ī. ut, & l. si & uti. § . th. Itē gñaliter dicit hæc l. negāti negatoriā dari: gñ. litigi ergo itelligat, vt ī. de ser. vr. pd. l. si seruitus.

c *Fundi.*] dominantis.

d *Potest.*] s. iure directo, sed vtili sic: datur. n. vtilis ēt creditori, ut ī. de serui. l. si qui. Item usufructuario, ut inf. de remiss. l. 1. §. item Iuliano. Item superficiario, ut inf. de superfi. l. i. §. fi. Itē bo. fi. emptori, ut ar. ī. re pig. l. si ab eo. cui fructuario etiā Publiciana dat, ut ar. ī. de pub. l. si ego. fu.

e *Constitueret.*] s. coactus post concessionem usufruc. Vel di. prout ipse paterfam pro se constituebat, ut ī. eodē serui. urba. præd. l. olympico & hīc non ut seruitus, sed accessio, & hoc subiicit, namque &c. Accursius.

f *Præstatur.*] scilicet nunquam hoc, uel alio casu:

g *Vtetur.*] nō tamen seruitutem uendicare potest directo sed utiliter potest, ut sup. si usufr. pet. l. 1. & l. pen. & diximus supra proxi. §. Vel dic, ut d. l. 1.

h *Interdicto.*] scilicet primo: duo enim sunt, ut statim dicet.

i *Vsus.*] scilicet triginta diebus, ut statim dicet.

k *De iure.*] scili. ēt an ei qui agit, debetur seruitus, uel eius fundo quæ soli dñō debetur, ut sup. eo. §. hæc aūt, sed cum utile interdictū det, ut hīc subiicit; & vtilis actio pro seruitute. qd refert de iure, uel de facto agatur? Rñ. pro facto suo habet directum interdictum, pro facto auctoris vtile, ut hic subiicit. Vel dic, ubi utile, idest efficax.

l *Interdicto.*] scilicet primo de itin. actuq; priu. Sunt enim duo eius capita: primum, quo quæritur solum, an eo anno fuerit vsus modico tpe, idest triginta diebus, vt inf. de iti. actuq; priua. l. 1. in prin. & §. hoc interdicto. secundo agitur de itinere reficiendo, & differt a primo: quia in secundo debet probare actor, se seruitutem sibi competere, & se vsū vt dictū est, ut ī. de iti. actuq; priu. l. 3. §. hoc aūt. an aūt hoc sm̄ iterdictū fructuario detur? Respo. vtile, vt confessoria.

m *Pro sntia Iuliani.*] vt fructuarius habeat interdictum.

n *Interdicta.*] de iti. actuq; pri. & ex secundo capite si vsus fuit testator, vel venditor. Accur.

o *SEd & si Est.*] vt emptor vtile habeat interdictū: nā & seruitus fundo debita competit ēt partis emptori, ut ī. de ser. rust. pd. l. uia. §. q. sq; vnde non mirū si det fructuario: cū vsusfructus sit pars dominii.

p *Loci.*] CASVS. Si aliqs cōcedat mihi seruit. siue rusticā siue urbanā, non pp hoc dñiū loci seruientis transit ad me: sed ego cui seruit. eūdi debetur, habeo ius eūdi. ¶ *Qui iter.*] Si habeo iter, uel actum tm̄, vel iter tm̄, quia ita fuit actū in seruitute constituenda: habeo actionem confessoriam: & vti potero cōfessoria.

¶ *In confessoria.*] in ɔfessoria veniūt, fructus & interesse illi, cui seruitus debetur. Item in act. similiter ueniūt & fructus interesse illius qui negat seruitutem deberi.

¶ *Si fundus.*] Plures sumus prædij dñi dominantis, cuique nostrum datur insolidum actio cōfessoria: & unius lucrum alteri nō prodest licet uictoria prosit in seruitute obtinenda: s. d. p pactum non potest acquiri per unum, nisi & alii acquiratur: uerū tamen licet ad seruitutem insolidum agamus, si tamē seruitus non præstatur, ad interesse agitur: nisi plus quā cuiusque interest, aliquis nostrum consequitur. Idem econtrā, si fundi plurium dicuntur seruire: quia contra quemlibet insolidum cuilibet confessoria datur.

Si quis.] Viam mihi debebas per agrum tuum, licet nō prohibebas me ire per agrum tuum, sed reficere, potero agere act. confessoria ad reficiendum. Idem si uolo reficere, & nō permittas, ago ex interdicto de itin. actuq; priu. ex secundo capite, si in eo loco uolo reficere: si uero qs statuere uelit, quod non licet, nisi actum fuisset in imponendo seruitutem, non ago impeditus.

¶ *Competit.*] Domus mea debet seruit. altius nō tollēdi duab. aliis domibus, & ab una liberata est: uolo domum meā altius tollere, ille impedit me, cui seruitutē non debeo, i. a quo liberata est domus mea: alter uero cui debeo, non impedit me: agam quidem negatoria contra illum qui me impedit, & a quo liberata est domus mea. Viuia.

p *Corpus.*] quod scilicet seruit.

q *Eundi habet.*] vt supra de ser. rust. præd. l. qui duo.

Margin notes:
1 † Nulli alij, &c.
2 † Flo. desi. alios.
* ad intell. huius §. & seq. vi. lo. Longo. in l. Imperium num. 241. de iur. omn. iud.
3 † Flo. quoque.
4 † Flo. consti.
5 † Alias, lib. 17.
6 † Flo. desi. munere.
7 † Flor. desi. &c.
8 † Flor. lib. 70.
* Limita hāc l. secundū Baldum vult, illum non habere dominium qui hēt seruitutē, dic hoc verum habita relatione ad corpus, sed ad ipsum ius bene habet dominium sui iuris. facit l. 3 § vsusfru. pete supra.

¶ Qui iter sine actu, vel actum sine itinere a habet, actione de seruitute vtetur.

In confessoria & negatoria habetur ratio interesse agentis. Bart.

¶ In confessoriam actionem 1 † quæ de seruitute mouetur, fructus etiam veniunt. b Sed videamus qui possunt esse fructus seruitutis. & est uerius, id demum fructuum nomine computandum, si q d sit quod interfit agentis, seruitutem 2 † non prohiberi. c Sed & in negatoria actione (vt Labeo ait) fructus computantur, quanti interest petitoris, non vti d fundi sui itinere aduersarium. & hanc sententiam & Pomponius e probat.

Hæ actiones competunt cuilibet contra quemlibet ex dominis insolidum; sed si deuenitur ad interesse, habetur respectus ad interesse agentis. Bart.

¶ Si fundus, cui iter debetur, plurium sit, vnicuique in solidum competit actio. & ita & Pomp. li. 41. scribit. sed in æstimationem f 3 † id, quod interest, ueniet, scilicet quod eius interest qui experietur. Itaque de iure g quidem ipso singuli experientur: h & victoria 4 † vnius alijs proderit: i æstimatio autem ad id, quod eius interest, reuocabitur, quamuis per vnum seruitus acquiri non possit. k

¶ Sed & si * duorum fundus sit, qui seruit, aduersus vnum quemque eorum poterit ita agi, l & (vt Pompo. lib. eodem scribit) quisquis defendit, solidum debet restituere: quia diuisionem hæc res non recipit.

Confessoria competit contra eum qui refectionem impedit; sicut cōtra eum qui seruitutem denegat. Bartolus.

¶ Si quis mihi itineris, vel actus, vel viæ controuersiam non faciat, sed reficere, vel 5 † sternere non patiatur, Pomponius scribit eodem libro, confessoria actione mihi vtendum. Nam & si arborem impendentem m habeat vicinus, quæ 6 † viam, vel iter inuium, vel inhabile faciat, Marcellus quoque apud Iulianum notat, iter petendum, n vel viam vendicandam. Sed de refectione viæ & interdicto vti possumus, quod de itinere o actuq; reficiendo competit: non tamen, p 7 † si silice quis sternere velit: nisi nominatim id conuenit. q Sed & de haustu (quia seruitus est) competūt nobis in rem actiones.

Non potest quis excipere de iure tertij, quod non est exclusiuum iuris agentis. Bart.

¶ Competit etiam de seruitute actio domino ædificij neganti seruitutem se vicino debere, cuius ædes r non in totum liberæ sunt: sed ei, cum quo agitur, seruitutem non debent, verbi gratia: habeo ędes, quibus sunt vicinę & 8 † Seianæ & Sempronianæ, 9 † & Sempronianis seruitutem debeo si 10 † aduersus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem, in rem actione s experiar: licet enim seruiant ędes meę, t ei tamen cum quo agitur, non seruiunt. hoc igitur intendo, habere me ius altius u tollendi inuito eo, cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo. x

Media domus depressa non impedit seruitutem deberi: sed media eleuata seruitus interpellatur, quoad eleuata steterit. Bartolus.

¶ Si cui omnino altius tollere non liceat, y aduersus eum rectè agetur, z ius ei non esse tollere. ¶ Hæc seruitus a & ei qui ulteriores ędes habet, deberi poterit.

a *Itinere.*] quia est seruitus, nā iter & actus sūt diuersę seruitutes: nec vna ē alia, vt j. de adi. le. l. 5. q tñ hēt actū, hēt cōmoditatē itineris, vt s. de ser. rustic. pd. l. 1. & de ser. verba. pd. l. fin. Vel dicas hic habere vnū sine alio īdubitāter, & quo ad cōmodū, vtq; sic in cōstituēda seruitute fuit actū, vt vl solus tm iret, vel tm cū socio, vel cū equo, vel vehiculo tm. Adeo aūt sunt diuersæ seruitutes, iter, & actus, vt si primo petij iter, & amisi, nihilomin⁹ petā actū, ut inf. de except. rei iud. l. si mē. §. si quis iter. Acc.

b *Veniunt*] sic & ī ea q p vsufr. vt s. si vsufru. pet l. vti frui. §. in his, & §. pen. & §. fi. & no. fructus, & si vsumf. dēt: ne sit cōtra j. & vsuf. leg. l. 1. & s. ti. 2 l. cū esset. Itē no. q nō possidet q agit alias non venirēt fructus, vt sup. si vsusfr. peta l pen.

c *Non prohiberi.*] no. interesse p fructu cōputari, q alias æstimari nō pōt, vt inf. de vsu. l. videamus, an in omnibus, in fine.

d *Non vti.*] idest non fuisse vsum. Azo.

e *Et Pomponius.*]non solum Labeo.

f *In æstimationem.*] i. dū æstimat interesse qd mihi præstatur cū esset constituta, vel, i. fructus: quia non fuit præstita, & facit infr. de aqua pluuia arcē. l. supra §. quod si ss. & §. item si opus.

g *De iure.*] i. de seruitute. Azo.

h *Experientur.*] s. insolidum.

i *Proderit.*] sed non nocet: quod est mirabile, vt infra eo. l. sed si de oīi, vel potest dici nocere, vt ibidē no. Az. Item no. q statuitur in vno, & i eius similí statui videtur, vt C. de diuer. rescri. l. si libellum.

k *Non possit.*] no. vēdicat aliqs insolidū, licet p vnum nō q̄ratur pluribus, vt supra cōmunia pdio. l. fi.

l *Ita agi.*] s. insolidū: arg. inf. de aqua plu. arc. l. supra iter. §. Cassius. Sed contra infra eod. & si forē §. si ædes. Sol. dicas ibi specialē in ea seruitute, vel dicas inferri ad id quod dixerat de vsuf.

m *Impendentem.*] idest valde pendentem.

n *Petendum.*] s. cōfessoria. sic, & si habet actū qui seruitutem inhabilē faciat, vt j. de aqua plu. arc. l. supra iter. in princ.

o *De itinere.*] scilicet secundo capite. quod est inf. de iti. actuque priua. l. 3. §. ait ptor. & no. q ī isto interdicto duo pbari oportet: vt ibi dicit. in confessoria vnum sufficit scilicet seruitutē debitam, vt hic: & sic habet naturā proprietatis, vt & quædā alia, vt j. de interdic. l. 2. §. quædā. Itē non impedit vsum seruitutis q reficere phibet, vt infra de acq. pos. l. pē. §. 1. & inf. de vi & vi arma. l. uim facit, & ideo refectio est gmittenda, ut hic: & s. de ser. rustic. præd. l. certo §. si totus. & leg. Quintus, & sup. tit. 1. l. refectionis.

p *Non tamen.*] s. proponetur interdictum, uel confessoria.

q *Conuenit.*] nam sic non dēt quis reficere locum seruientē, ut j. de aqua plu. arcen. l. si prius. §. 1.

r *Cuius ædes.*] etiā ei cuius ædes non in totum liberæ sunt. Az.

s *In rem actione.*] id est negatoria.

t *Ædes meæ.*] s. Sempronianis ædibus.

u *Altius.*] sicut min⁹ tribuit q mihi tribuit ut j. de tribu. illud. ul debatur enim, quod posset altē: q phibitū fuit hoc tm ne altius tolleret. Azo. hic no. q quo ad certā psonam agere phibet. sic & intra qui pot. in pign. habe. l. si prior. §. sed simpliciter, & C. res inter ali. & c. ac. cōtra j. de excep. do. l. 2. §. plane.

x *Ædes habeo.*] argu. C. de rei uendi. l. res alienas. Accur.

y *Non liceat.*] quia testator phibuerat gratia uicinorum omnium.

z *Agetur.*] a quocunque, cuius interest.

a *Hæc seruitus.*] altius non tollendi: de qua modo supra proxi. dicit.

1 † *Fl. in confessoria actione.*

2 † *Flo. seruitute.*

3 † *Alias, æstimatione.*

4 † *Flo. & victoria ut alijs.*

* *ad intell. huius text. vid. Soc. in l. 4. §. Cato. nu. 119. de verb. obl.*

5 † *Flor. del. est, vel.*

6 † *Flo. quod*

7 † *Non competit tamen si silice.*

8 † *Flor. dee. est, &c.*

9 † *Flo. deest, &c.*

10 † *Flor. de est si.*

Et idem

a ET ideo. Tuæ.] idest, mediæ Azo.
b Ædibus.] vlterioribus.
c Tuis] idest, mediis.
d Non extollis.] medias. Azo. vt supra tit. 1. l. in tradendis. §. interpositis.

e ET si fortè ut iam ego.] qui debeo seruitutem, & sic mutat personas. Accur.
f Statutum.] ad amittendam seruitutem. x. vel xx. ann. ut infra de vsufru. l. si in area. Sed quid si post. Respon. adhuc erit restituenda. quod dic, ut dixi supra de seruitut. rust. prædio. l. & Atilicinus.
g Renascetur.] quo ad effectum, nec enim perit ipso iure, ut sup. tit. 1. l. in tradendis. in fi. sed si post, tunc renouatur, vt ꝑ. tit. 2. l. si locus. Item ubi intra tempus, verè amittitur, vt per flumen: ita restaurata ipso iure restituitur. sed si post tempus restauratur, tunc per officiũ iudi. renouatur, ut d. l. si locus, & ī. quibus mo. vsusfru. amitt. l. repeti. & l. nisi sublato.
h Iuris.] idest, seruitutis, & de hoc ponit exemplum, & si fortè, &c. & adde q̃ est supra si usufruct. pet. l. penul. §. sicut.
i Possessor est.] idest, quasi possessor seruitutis: nec enim est vera possessio in incorporalibus: ut inf. de acq. rer. dom. l. seruus. §. incorporales. Acc.
k Et ciuili actione.] confessoria. Azo. & q̃ ui aut clam, ut subijcit: quod non domino rõne iuris datur, ut ꝑ. quod vi aut clam. l. denique. in princ.
l Quod vi aut clam.] idest per metum interdicti futuri: nam ꝑ opere facto tantum cõpetit, ut ꝑ. de oper. no. nunc. l. 1. §. 1. habet autem locum siue præcessit nunciatio, siue non: modo clam fecit vt infra quod ui aut clam. seruitus. & l. prohibere. §. fi.
m Lapilli.] ut retineatur pos. iactus enim lapilli possessionem retinere, non aũt amittere facit, ut ꝑ. de oper. nou. nunc. l. de pupillo. §. meminisse. Item per usum, ut ī. l. prox. & ī. de ser. urb. præd. l. seruitutes quę in superficie, in fin. Sed videtur quod ꝑ seruitute non fiat nunciatio, ut inf. de ope. no. nunc. l. qui viam. q̃ est cõtra Sol. hic in vrbica seruitute loquitur, in qua aliud est quam in rustica: ut supra de ser. urb. præd. l. inter seruitutes. §. si. uel dic ut ibi.
n Effectu.] sic ergo patientia præiudicat, C. ad Vell. l. si fine. §. qd si patientiã, & ꝑ. de aqu. plu. arc. l. Sabinus. in princ.

1† Duar. tua ædes intercedant.

2† Fl. utilitas seruitutis.

3† Alias, obstructuras.

Paulus libro vigesimoprimo ad edictum.

L E X V.

ET ideo si inter meas & Titij ædes, tuæ a 1† intercedant, possum Titij ædibus b seruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis c non imponatur: quia donec tu non extollis, d est utilis seruitus. 2†

Vlpianus libro decimoseptimo, ad edictum.

L E X VI.

ET si fortè, qui medius est (quia seruitutem non debebat) altius extulerit ædificia sua, ut iam ego e non videar luminibus tuis obstaturus 3† si ædificauero: frustra intendes ius mihi non esse, ita ædificatum habere inuito te. Sed si intra statutum f tempus rursus ædificium suum deposuerit vicinus, renascetur g tibi vendicatio.

Istæ actiones competunt etiam quasi possidenti seruitutem: & quasi possessio dicitur, si domus detinetur depressa: secus si fuerit eleuata. Bart.

¶ Sciendum tamen, in his seruitutibus possessorem eundem esse iuris, h & petitorem. Et si fortè non habeam ædificatum altius in meo, aduersarius meus possessor est. i Nam cum nihil sit innouatum, ille possidet: & ædificantem me prohibere potest, & ciuili actione, k & interdicto, Quod ui aut clam. l Idem & si lapilli m iactu impedierit. Sed & si patiente eo ædificauero, ego possessor ero effectus. n

Hic Iurisconsultus vsque ad l. sicuti. §. Aristo, loquitur de seruitute oneris ferendi, & tigni immittendi. & breuiter hoc intendit; Pro seruitute oneris ferendi competit hæc actio, etiam vt reficiatur paries, qui debet sustinere onus; quæ actio est in rem, & competit cuilibet ex dominis insolidum, sicut in alijs seruitutibus. Bart.

¶ Etiam de seruitute, quæ oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit: vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui in seruitute imposita comprehensus est. Et Gallus putat, non posse ita seruitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur: sed ne o me facere prohiberet. Nam in omnibus seruitutibus refectionem 4† ad eum pertinere, qui sibi seruitutem asserat: p non ad eum, cuius res seruiat. Sed præualuit 5† Seruij sententia in proposita specie: q ut possit quis defendere, ius sibi esse cogere aduersarium reficere parietem ad onera sua sustinenda.

¶ Labeo autem hanc seruitutem, non hominem debere, sed rem: denique licere domino rem derelinquere, r scribit. s

¶ Hæc etiam 6† actio t in rem magis est quàm in personam: & non alij competit, u quam domino ædium, & 7† aduersus dominum: x sicuti cæterarum seruitutũ intentio. y

¶ Si ædes z plurium dominorum sint, an insolidum agatur, a Papinianus libro 3. Quæstionum tractat: & ait singulos dominos insolidũ b agere, sicut 8† in cæteris seruitutib⁹ excepto c vsufructu: sed non idẽ respõdendum esse 9† inquit, d si communes ædes essent, quæ onera vicini sustinerent. ¶ Modus autem

4† Fl. refectio ad eum pertinet qui.

5† Fl. analoin.

6† Fl. autem

7† Flor. dedit

8† Flor. da.

9† Flor. dedisse.

o Sed ne] i. sic imponi potest ne &c. nam hæc est seruitutum natura, vt supra de ser. l. quoties.
p Asserat] inf. eod. l. 1. in fi. Accur.
q Proposita specie.] secus in alijs speciebus ut dixi modo. per l. ꝑ. de ser. l. quoties, & sic in hac speciale, vt hic, & inf. eo. l. prox. & l. sicuti. 4. tñ. & § dist. 4. & supra de ser. urban. pręd. l. cum debere.
r Derelinquere.] idem in usufru. ut supra de vsufr. l. cum fructuarius, & l. sed cũ. Azo.
s Scribit.] & sic no reficere, quod non liceret, si persona esset obligata. Sed ob. in causa noxali, vbi est obligatio personalis: & tñ potest rem relinquere: sed & ibi in rẽ dirigitur supra est. Accur.
t Hæc enim actio.] confessoria, quæ proponitur pro seruitute oneris ferendi.
u Competit.] directa, sed vtilis sic, ut not. supra eo. l. 2.
x Et aduersus dominum] noli repetere nõ: sed dicas, quod aduersus quemlibet qui seruitutem impedit, datur confessoria, vt infra eo. l. l. si quis diuturno, §. fin.
y Intentio.] i. actio.
z Si ædes] quibus seruitur.
a Agatur.] pro seruitute oneris ferendi.
b Insolidum.] licet æstimatio ad id, quod interest reuocetũ, ut supra eod. l. loci, §. si fundus. Accur.
c Excepto vsufructu.] qui est diuiduus, idq; pro partibus petitur: sed aliæ seruitutes sunt indiuiduæ, ut infr. ad leg Falcid. l. prima. §. si vsusfruct. & supra de vsufru. vsusfructus & ab initio. Accur.
d Inquit.] quod supradictum est in usufru. si communes ædes. idem tamen quod in cæteris seruitutibus, ut supra eodem, l. loci. §. sed si dominorum, quæ est contra. vel ut ibi.

Refectionis

a *Refectionis.*] Parietis pro onere ferendo. Accur.
b *Actione.*] qua agitur pro hac seruitute, vel opere, ut fiat. Accursius.

* De lapide quadrato pulchrè Bu. Decati. J.c.

c *Lapide quadrato.*] a alias lapide quadrato. & aliàs lapide manu strato.
d *Dictum.*] seruatur ergo dictum, ut hic: & supra eo.l.l. loci. §. si quis mihi. si nihil est dictum, seruatur consuetudo, ut infra, de aqua pluu. arc. l. si prius. §. placuit.
e *Prohibetur.*] & hæc nunciatio habet causam impositiuam, ut inf. de ope. noui nunc. l. de pupillo. § sextus, secus in rustica, ut ℑ. de no. oper. nun. l. qui viam Accur.

Harum.] CASVS. Debes mihi onus ferendi seruitutem, teneris quidem ad duo, ut reficias parietem, & patientiam præstes. Item uteris de tenendo in futuro & patiendo: sed si non præstes, iurabo in litem.

¶ Fl. fact.

f *Harum.*] adhuc superiorem materiam prosequitur.
g *Actionum.*] quibus agitur de pariete, faciendo, & quibus agitur de patientia præstandi.
h *Officio iudicis.*] hoc post lit. contest. secus si ante, vbi tantum cautio interponitur, ut ℑ. de oper. nou. nunc. l. si prius. Accur.
i *Aut.*] pro &.
k *Iubeat.*] scilicet præcisè, ut supra l. proxim. §. etiam. & supra de rei uen. l. qui restituere.
l *Altius tollere*] scilicet parietem, etiam imponere ei, & ibi tenere onera, ut ℑ l. px. §. 2. vel altius tollere ædificium cui debet seruitus, nisi plus grauet ut supra de ser. urba. prædi. l. seruitutes. §. si sublatum.
m *Tollere.*] similis cautio est supra de vsufr. l. cuius unque. §. si fundus sed an hic utramque simul præstet. l. de reficiendo, & quod non prohibeat? Respon. simul utramque à princ. præstat, licet à princ. non uenerit dies reficiendi, ut argum ℑ. de vsusfruct. quemad. cau. l. 1. & §. an abs. & ℑ. de iud. ... tubes.
n *Absoluatur.*] 2 fnia interlocutoria a cautione: vnde omne iudicium absolutorium dr, si ante sententiam definitiuam cauerit, ut Inst. de perpe. & temp. ac. §. fin.
o *Condemnet.*] scilicet iudex. Item dicas et si cautio prestet, res autem non superest: est enim in rem actio pro seruitute, in qua iurat in litem: ut ℑ. de in lit. iur. l. 2 & l. in actionibus. Sed quid econtra si res, non cautio prestat, an pp cautio nem iuretur in litē? R. nō, sed captis pignoribus coercebitur ad cautionem iud. officio, vt Instit. de satisd. tut. §. sciendū,

* Glo. 2. in si dam simul ext de offi. iud. vr. adducit hanc l. in arg. quod q. est in poss. alicuius rei, dēt in ea defendi Bologn.

2† Duar eam tio est ve eū.
3† Al eius.
4† Al. abso. uetur.

5† Alias condemnabitur.

2 Collige ex ista glo. sm Bald. quod absolutoria ab observatione iudicii est interlocutoria: ad hoc semper allegatur & facit inf. de ac cus. l. cum Titio.

refectionis a in hac actione b ad eum modum pertinet, qui in seruitute imposita continetur: fortè ut reficiat lapide quadrato, c vel lapide structili, uel quouis alio opere: quod in seruitute dictum d est.

In hac actione veniunt fructus; Item paries potest effici melior, non deterior. Bart.

¶ Veniunt & fructus in hac actione: idest commodum quod haberet, si onera ædium eius vicinus sustineret.

¶ Parietem autem meliorem quidem, quam in seruitute impositum est, facere licet: deteriorem si faciat, 1 † aut per hanc actionem, aut per operis noui nunc. prohibetur. e

In hac actione per officium iudicis fit restitutio rei, & præstatur cautio, & contra non restituentē iuratur in litem. Bart.

Paulus lib. 21. ad edictum.

LEX VII.

Harum f actionum g * euentus hic est, ut victori officio iudicis h aut i res præstetur, aut cautio. Res ipsa hæc est: ut iubeat k iudex aduersarium emendare vitiū parietis, & idoneum præstare. Cautio autem 2 † hæc est, vt eum iubeat de reficiendo pariete cauere: neque se, neque successores suos 3 † prohibituros altius l tollere, m sublatumque habere. Et si cauerit, absoluatur n 4 † Si uerò neque rem præstet, neque cautionem, tanti condemnet, o 5 † quanti actor in litem iurauerit.

non. n. iurati pōt in litem, quia ad cautionem neque actio, neque in rem agi potest: sed iudicis officio tantum.

Sicuti.] CASVS. Debes mihi seruit. oneris ferendi. sicuti debes reficere, sic interim dum reficis parietem, debes prouidere mihi ne ruat domus mea: & contra me ages, vt interim non te impediam cogendo te ad fulturam, vel ages contraria, ne te de seruitute tali inquietem dum reficis.

Quando paries seruiens reficitur, fultura ne domus dominans corruat, ad dominum eius pertinet. hoc dicit & est notabilis casus. Bart.

Vlpianus lib. 17. ad edictum.

LEX VIII.

Sicuti autem refectio parietis ad vicinum p pertinet, ita fultura ædificiorum vicini, cui seruitus debetur, quamdiu paries reficitur, 6† ad inferiorem i vicinum non debet pertinere. q Nam si non vult superior fulcire, deponat & restituat, r * 7 † cum paries fuerit restitutus. Et hic quoque, sicut in cæteris seruitutibus, contraria actio dabitur: hoc est, ius tibi non esse me cogere. s

Iurisconsul. hic aliqualiter mutat materiam, & breuiter hoc intendit. Actio confessoria competit pro seruitute tigni immittendi; in qua dominus non cogitur reficere parietem, & in hoc differt à seruitute oneris ferendi. Bartol.

¶ Competit mihi actio t aduersus eum, qui cessit mihi talem seruitutem, ut in parietem u eius tigna immittere mihi liceat: superq; 8 † ea tigna, (v. g.) porticum ambulatoriam facere: superq, eū parietem columnas structiles * imponere, quæ tectū portic* ambulatoriæ sustineant.

¶ Distāt aūt hæ actiones x inter se, quod superior quidem locū habeat, et ad cōpellēdum vi

¶ *Competit.*] constituisti mihi seruitutem, vt in pariete tuo apponerem tigna, super quibus facerem porticum coopertam super columnis, bene valet, & agere contra te potero, si ego meis sumptibus hoc faciā, licet in superiori seruitute, idest oneris ferendi, sit secus: quia reficit qui debet onera sustinere. §. sequens planus est.

6† Fl. refici tur.

¶ *Aristo.*] Neque dominus interioris domus fumum, neque dominus superioris aquam in domum inferiorem potest immittere iure seruitutis, nisi constituta sit, neque fragmenta lapidum. Si ergo aliquis a lem inferiorē conduxit, quatenus liceat iure seruitutis ei immittere fumum, agit contra locatorem ad interesse, & fumum immittere prohibetur actione negatoria: sicut & si debetur, confessoria agitur contra superiorem, nisi patiatur immiti. Itē si quis sit in poss. talis seruitutis. s. immittendi, agit uti possidetis, ut qui melius phabit se possidere, ille obtineat.

* Per ironiā hoc dici quidam putant, ut in l. cū quidam. infr. de lega. 3. Alc l. 4. de ver. sig. & Ac hic.
7† Flor. restituat.

¶ *Ad Pomponiū.*] Si cōuenerit inter me & titiū per pactum, ut in meo (de quo sua non interest) liceat facere fumum, nō valet seruitus: sicut si concessi, vt liceat sedere, uel lauare mihi in meo, vel non liceat: sed ꝯ hoc valet, ut per fundum tuum viam habeam, uel cuniculum, i. riuū coopertum. Viuta.

8† Fl. supra que.

* De colūnis structilib. quid scri Bud. hic.

p *Ad vicinum*] qui debet seruitutem, ut supra eod. l. & si fortè. § etiam.
q *Pertinere*] non ergo dabit ei columnam ad fulciendum interim domum suam Accur.
r *Et restituat*] idest reficiat. Et no. quod ironicum consilium dare uidetur. Accur.
s *Cogere.*] fulcimenta præstare ad sustinendum. Accur.
t *Competit mihi actio.*] i. confessoria. Accur.
u *Parietem.*] idest in quem tignum immisi.
x *Hæ actiones*] idest confessoria de ædificio, uel onere sustinendo in pariete tuo, ut supra in princ. huius legis. & l. & si fortè. § etiam. & confessoria de tigno immittendo in parie-

parietem, uel ædificium tuum. nam licet vtrobique sustineatur onus, tamen quia in prima specialiter de sustinere seruendo dicitur, non in secunda, in prima seruitutem reficere, in secunda pati immissionem, si ædificatum habet, cogitur. Azo.

præscribitur post litem contesta. ut C. de rei vendi. l. mota, l. et vsucapio finiatur iure isto, ut supra de rei vendi. si post? Respond. a hic fuit contestata in alium, non contra præscribentem, quem supposuit præscribens, vt & supra de dolo. l. fin. Accursius.

a Istam gl. approb. Bar.

cinum reficere parietē meū: a 1 † hæc verò locum habet ad hoc solum, ut tigna suscipiat: quod non est contra genera seruitutum. b

Si tigna sint immissa, dicitur quis esse in quasi possessione seruitutis: sin autem, dicitur esse aduersarius in quasi possessione libertatis.

¶ Sed si quæratur quis possessoris, c quis petitoris partes sustineat: sciendum est, possessoris partes sustinere (si quidem tigna immissa sint) eum qui seruitutem sibi debe ri ait: si verò immissa non sint, eum qui negat. Et si quidem is obtinuerit, qui seruitutem d sibi defendit, e non debet ei seruitus cedi: siue recte pronunciatum est, quia habet: siue perperam, quia per sententiam non debet seruitus constitui: sed quæ est, declarari. f Plane si non vtendo 2 † amisit g dolo malo domini ædium, post litem contestatam ei restitui oportet: quemadmodum placet in domino ædium. h

Dominus partis inferioris non potest in superiores iure seruitutis fumū immittere: et dominus partis superioris non potest in inferiores immittere aquam, nisi aliud actum sit: & pro his competunt hæ actiones, & etiam interdicta possessoria. Bartolus.

¶ Aristo * Cerelio 3 † Vitali respondit, non putare, se ex taberna casearia i fumum in superiora ædificia iure k immitti l posse, nisi eius rei seruitutem talē admittat. m 4 † Idem 5 † ait, & ex superiore inferiora non aquam, non quid aliud immitti licere. In suo enim alicui 6 † eatenus facere licet, n quatenus nihil in alienum immittat. Fumi autem, sicut aquæ, immissionem o esse. Posse igitur superiorem cum inferiore agere, ius illi non esse id ita facere. p Alphenū denique scribere ait, q posse ita agi r ius illi non esse in suo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmenta cadant.

¶ Dicit igitur Aristo eum, qui tabernā casearium à Minturnensibus conduxit, a superiore 7 † prohiberi posse fumū immittere: sed Minturnenses ei ex conducto s teneri, agique t sic posse dicit cum eo, qui eū fumum immittat, ius ei non esse fumum immittere. u Ergo & 8 † per contrariū x agi poterit, y ius sibi 9 † esse fumum immittere. Quod & ipsum videtur Aristo probare.

1 † Al. deest, meum.

a *Meum*] idest mihi seruitutem, & ita aliquid dicitur meum, sic infra eodem, quod cum eo. l. 1. in princ. Accur.

b *Seruitutum*] i. generalitatem, vel regulā. sed prima sic, ut supra de seru. l. quoties, & sup. eodem l. & si fortè. § etiam.

c *Possessoris*] prodest autem ad multa haberi pro possessore. Primo, quia habebit maiores inducias: ut sup. de ser. l. fin. Secundo, quia non iurabit prius de calumnia, ut C. de iur. cal. l. 2. in princip. Item, quia non habet necesse prouocare ad iudicium: sustinet uerò partes actoris, ut debeat probare sibi constitutam seruitutem: cum enim constet hāc domum aliquādo fuisse liberam, & nunc præsumitur, nisi contra probetur, ut C. de prob. l. siue possidetis, & C. de pignor. actio. l. nec creditores § final. Sed contra est argumen. infra de prob. l. circa. ubi probat se ingenuum qui possidetur vt libertus, quare ergo secus? posset etiam dici, ipsum esse loco possessoris, si quæratur, an dominus fuerit necne qui constituit, vt supra, si vsusfruct. pet. l. uti frui. ibi, quod si forte, &c. Item si quæratur, an sit dominus eius rei cui dicit debeti seruitutem, non tenebitur probare, quam quam si non esset in possessione seruitutis, id probare cogeretur, ut supra eodem l. 2. hæc autem secundum Azo.

2 † Al. utendo post lit. contestatam.

d *Seruitutem*] dicens ad se pertinere.

e *Defendit*] per confessoriam, non personali

f *Declarari*] sed nonne vbicunque agitur personali actione pro seruitute, agitur vt constituatur per sententiam: & sic constituitur quæ non erat, ut supra de seru. l. Papinianus. 2 & de seruitutibus rusticorum prædiorum, l. & Attilicinus, in fine & infra eodem, l. is cuius, quæ sunt contra. Solu. hic defendebat se habere seruitutem, non sibi de nouo constitui: sicut & qui dicit se dominum rei, ut supra de rei uend. l. ex diuerso. §. primo, secus autem si nouam constitui prætenderet, ut dixi: & argum. supra de iud. l. qui se.

1 aliâs, illa lex incipit, sitā angust: Aliàs, Pōpo.

g *Amisit*] i. seruitutem. Accur.

h *In domino ædium.*] Scilicet restituendo finito tempore præscriptionis post litem contest. ut Instit. de officio iudicis § si ad exhibendum, & C. de præscriptio. long. temp. nec bona. Sed quomodo seruitus quæ censetur immobilis, vt C. de seru. l. secunda, uel dominium rei immobilis

i *Casearia*] in qua fiebant casei *

k *Iure*] scilicet seruitutis, ut superior cogatur suscipere fumū, & propter hoc fenestras dimittere: suscipit tamen sicut naturaliter ascendit: nisi inferior faciat animo iniuriandi, ut infra de iniu. l. fina. & muniat se sicut potest, sed nō sic econtra de aqua quæ rectè proijcitur: at fumus naturaliter diminuitur.

l *Immitti.*] non iure, quia illi licet se munire, & quod infra dicit, agique, &c. scilicet se muniendo, secundum R. et in dubio agi negatoria utili & ideo utilis, quia nulla fuerat seruitus constituta. Ad quod supra de seruitutibus urbanorum prædiorum, l. quidam, & infra eodem, l. fistulas & l. si quando Ioan. dixit etiam directam dari. licet nunquam vlla fuerit: & magis nunc, quam tunc, quando aliquando fuit seruitus. Accur.

m *Admittat*] scilicet superior domus: nam tunc & fenestras dimittere, & aliis modis debet recipere, sicut in seruitute constituenda actum est.

n *Facere licet.*] Non in suo facit quod uult quilibet, non in alieno, ut hic: & C. de religio. sumptibus, & supra de seruitutibus urbanorum prædiorum, l. fistula. circa principium, & infra de aqua pluuia arcenda, l. prima. §. de eo opere. Sed contra infra, de dam. infec. l. fluminum. §. si ubi etiam alienam aquam aufert. Solu. ibi in suo tantum fodiebat, non in alieno, & non animo nocendi, sed sibi proficiendi, ut infra de aqua pluuia arcenda, l. prima. §. idem ait aquam.

* Casearia sue casiaria, ut in P. T. taberna dicebatur, i qua casei fumigari solebant. Colu. li. 7. ca. 8. Pli. li. 11. c. 42. nō impro bat tñ & Accursij expositio improbatur aūt Haloā. dum & his, & ij. in § dicit, casaria, pro casearia legit.

* Vide in hūc § Francisc. Duaren. disp. primo. c. 14.

3 † Al. Cerealio.

4 † Al. nisi ei rei seruitutem talē admittatur.

5 † Fl. idemq; ait. Alias, idem ait quā & eas.

6 † Flo. aliq.

7 † Al. ad superiora.

8 † Fl. deest, &.

9 † Fl. deest, sibi, deest esse.

o *Immissionem*] vt neutrum liceat iure seruitutis: sed alterum licet naturaliter: alterum non.

p *Id ita facere.*] id est iure seruitutis. Accur.

q *Scribere ait*] similitudinem ponit.

r *Agi.*] per pactum, uel dic, actione negatoria.

s *Ex conducto*] quia cum eo conuenerunt, vt ei præstarent facultatem immittendi fumum in superiores ædes.

t *Agique.*] quia locatores agent, non conductores. Acc.

u *Fumum immittere*] quando seruitutem non debet: sed etiam iniuriarum poterit agere, ut infra, de iniur. l. final. Accur.

x *Per contrarium.*] quando, scilicet debet seruitutem, nam sicut potest agi negatoria, seruitute non constituta: ita & confessoria, ea constituta.

y *Agi poterit*] per pactum. Accur.

a *Actione*] scilicet tutelæ.
b *Non debuit.*] multo magis: quod est notabile, vt C. de in lit. dã. tu. l. an tibi, & in dec. dist. 87 ca. diuinæ. & dixi ꝟ. de condic. indeb. l. frater a fratre §. porro.
c *Possidentem*] tutorem, vel curatorem.

que nomine actione a ipse, hæredesque teneantur; (quia quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit b) tamen & aduersus possidentem c easdem ædes danda est impuberi, vel minori actio: d vt quod non iure factum est, tollatur.

Ex titulo & quasi possessione seruitutis, cõsequitur quis actionem & exceptionem. Bartolus.

Iulianus lib 7. Digestorum.

LEX XVI.

SI a te* emero, vt mihi liceat ex ædibus meis in ędes tuas stillicidium immittere, & postea, te sciente ex causa emptionis e immissum f habeam: quæro an ex hac causa actione quadam, vel exceptione tuendus sim? Respondi, vtroque auxilio me vsurum. g

Si ædificium vicini super meum inclinatur, per negatoriam actionem tollere cogetur. Bar.

Alphenus lib. 2. Digestorum.

LEX XVII.

SI quando inter ædes binas h paries esset, qui ita ventrem * faceret, vt in uicini domum semipedem, aut amplius procumberet agi oportet ius non esse illũ parietẽ ita proiectũ in suum esse, inuito se. i

In loco qui debet seruitutem nihil faciendi, non possunt syluæ, vel herbæ excrescentes poni. Bart.

¶ Cum in domo Caij Seii locus k quidam ædibus Annij ita seruiret, ut in eo loco positum habere ius ei 1 † non esset, l & Seius in eo syluã m seuisset, in qua labra, n & ænea, 2 † cucumellas o positas haberet. Annio consilium omnes p iurisperiti dederunt, vt cum eo ageret, q ius ei non esse, in eo loco ea posita hẽre inuito se.

Non licet parieti alterius aliquid imponere, propter quod paries deterior fiat. Bart.

¶ Secundũ r cuius s parietem vicin* sterquiliniũ 3 † fecerat, ex quo paries madescebat: cõsulebat 4 † quemadmodum posset vicinum cogere, vt sterquilinium tolleret. Respondi: si in loco publico id fecisset, per interdictum t cogere 5 † posse. sed si in priuato, u de seruitute agere x oportere: 6 † vel 7 † si damni infecti stipulatus esset, posse 8 † per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datũ esset, seruare.

Lex ista legitur duobus modis. Vno modo, quando agebatur actione personali & istam lectu. tangit secũda glo. hic posita. Alio modo quando agebatur reali, & istam tangit gloss. maior hic posita, & ista secunda est vera; secundum quam breuiter hoc intendit; Qui agit confessoria pro seruitute et interesse, reo contumace mittitur in possessionem omnium bonorum; a qua non recedit, nisi fuerit sibi integre satisfactum. hoc dicit. Diuide, primo ponit quod sit officium iudicis cõtra reum contumacẽ in confessoria. secundo respon. tertio quod sit officiũ iudicis, postea reo reuertẽte ad purgandam contumaciam. Secunda ibi, Respõdi. Tertia ibi; Et non ante. Bart.

d *Actio*] scilicet negatoria, ut hic scripserunt quidam. Sed certè imò danda est confessoria: quia minori seruitus debebatur, ut supra eodem l. si eo. Et dabitur in hac causa contra tutorem, uel curatorem quicũm curator pupillo, uel adulto. ut Instit. de autho. tu. §. fin. Accur.

SI a te.] CASVS. Concessisti mihi seruitutem stillicidii pro eo, quia dedi tibi x. & te patiente habeo act. & exc. propter dictam seruitutem.

e *Emptionis.*] prædictæ, uel similis causa: alioquin si nulla esset causa, repellar, ut supra eodem, l. si cum meum nisi longo tẽpore habuerim, vt supra eod. l. si quis diuturno.

f *Immissum.*] scilicet stillicidium. Accursius

g *Usurum.*] ut C. de acqui. poss. l. 2.

SI quãdo.] CASVS. Inter meam, & tuam domum erat paries communis: qui opere a te facto inclinabat super me. agam contra te, ut non facias incliuare.

¶ *Cum in domo*] Ad fenestram ubi legebas, ibi iuxta erat area tua, tu concessisti mihi seruitutem ut non ponas ibi aliquid: agam, etiam si turbes, uel molestes ibi.

¶ *Secundum*] iuxta parietem meum fecisti opus, aut in publico: & agam interdicto ne quid in loco publico fiat, & quod factum est tollatur: aut in loco priuato. & agam negatoria si quid passus sum, & etiam si fuetam stipulatus de dãno infecto, agam ad damnum ex prædicta stipulatione. Viuianus.

h *Binas.*] duarum quarum una vnius, altera alterius.

i *Inuito se*] vt & supra eo. l. si cum meus. §. 1. Accur.

K *Locus*] id est, quædam pars domus.

l *Non esset*] vt si luminibus admittendis non officiatur: & ideo nec ædificando, nec serendo nocere det, vt hic: & ꝟ. de ser. vrb. præd. l. ædificia. & l. si arborẽ. Si vero hoc tñ esset dictum, ne in certo loco quid positum habere quod alterius non interesset, non valet, vt sup. eo. l. sicuti, §. apud. & supra de ser. l. quoties, quæ sunt contra. Accur.

m *Syluam.*] hortulariam.

n *Labra.*] loca vnde extrahebatur aqua, vel genus herbæ q̃ dicitur labrum asininum. Accur.

o *Cucumellas.*] i. cucurbitas, vel melones, & similia.

p *Omnes iurisperiti.*] ab eis consulto. & sic supra qui satisd. cog. l. inter omnes.

q *Ageret.*] s. actione confessoria. Et not. sic contra P. quia hic proponitur confessoria verbis negatiuis.

r *Secundum.*] idest, iuxta. Accur.

s *Cuius.*] idest, alicuius. Accur.

t *Per interdictum.*] scilicet, Ne quid in loco publico fiat, vt infra, ne quid in loco public. l. 2. secundum quosdam. Immo per secundum, quod est, vt factum destruatur, vt infra, ne quid in loco publico, l. secunda, §. ait prætor, quod in via.

u *Sed si in priuato.*] scilicet eius nocetur. Accursius.

x *Agere*] scilicet negatoria: & in hoc nihil est contra. Sed in eo quod subiicit, stipulationem damni infecti committi si fuerit interposita ꝑpter huiusmodi factum, est contra. infra, de aqua pluui arcen. l. 3. §. si vicinus, vbi dicit, ꝙ propter damnum, quod euenit ex assidua irrigatione: non committitur hæc stipulatio. Solu. ibi agrũ suum irrigabat: hic autem uidetur in alienum humorem immittere: ex quo madescit paries, secundum quosdam. sed certè immo secundum Azon & est verum. hic in alieno fecerat sterquilinium: alioquin in suo liceret, licet alius inde sentiret humorem, ut infra eodem, l. ficuti, §. idem ait. & supra de seruitutibus vrba. pręd. l. fistula. r. rñ. Potes etiam dicere, ideo in l. contraria non committi stipulationem damni infecti quia uitio hominis, non loci, damnũ dari vr̃, ut ꝟ. de dam. infe. l. fluminum, §. pterea. hic aũt uitio mali parietis. Sed media solutio verior est: agitur etiam locati si conductor talia facit, ut inf. loc. qui domum.

* *Ad istam l. vi. Bart. in l. 3. in princ. in 3. colu. in 3 ¶ princ. C. de pign.*

* *Venter quo modo accipiatur. Alci. lib. 6. parer. ca. 7.*

1 † *Flor. ius Seii non esset.*

2 † *Flo. tenes alias, sen vas. Petro Castellionus Citta in memorialibus sutslegit, terreas*

Ant. vero Nebrissensis in Lexi to sui iuris ciuilis, in verbo cucumella, legit labra, & cratteras & cucumel, &c. Nos in uetusto exemplari Victoriano reperimus scriptum, & teneas, ut aeneas legendũ suspicati fuimus, ut vascula quadã area cucumellas aeneas intelligamus. tu nũc quod voles sequere ac vide si lubet, Baptistã Piũ in annota. posterio. ca. 61. & Ange. Polit. miscel ca. 30. & Alci lib. 13. parer c. 2.

3 † *Flo. sterculinium, & infra.*

4 † *Flo. r consulebatur.*

5 † *Flo. cogi*

6 † *Florẽ. oportet.*

7 † *Flo. deest, vel alias, sed si damni*

8 † *Flo. posse.*

Is autem.

Iulianus libro 6. ex Minitio.

LEX XVIII.

IS, cuius * familia vicinum prohibebat a aquam ducere, sui potestatem non faciebat: ne 1 † secum agi posset: quærit actor, quid sibi faciendum esset? Respondi, oportere prætorem causa cognita b iubere bona c aduersarij possidere: 2 † & non ante inde discedere, quàm is actori ius aquæ d ducendæ constituisset: e 3 † & si quid, f qui 4 † aquam ducere prohibitus esset, siccitatibus g detrimenti cæpisset, restituisset, 5 † veluti si prata, arboresve exaruissent.

Sententia lata cõtra vnũ ex socijs, non præiudicat cæteris, si eius culpa acciderit: secus si dolo. Bart.

Martianus lib. 5. Regularum.

LEX XIX.

SI de communi seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo modo litem perdidit culpa sua: non est æquum hoc cæteris damno h esse. Sed si per collusionem cessit 6 † litem aduersario, cæteris quoque 7 † dandam esse actionem de dolo, i Celsus scribit: 8 † idque ait Sabino placuisse.

Qui negat rem, videtur velle, vt ei concedatur seruitus per aliam rem propriam, prout ipse vtebatur. Bartolus.

Scæuola libro 4 Digestorum.

LEX XX.

TEstatrix fundo, k quem legauerat, casas iunctas habuit: quæsitum est, si hæ fundo legato non cederent, cumque 1 9 † legatarius vendicasset, an ille fundus aliquam seruitutem casis deberet: aut si ex fideicommissi m causa cum 10 † sibi dari legatarius desideraret, hæredes seruitutem aliquam casis excipere deberent? Respondi, 11 † debere. n 12 †

Prædium vniuersitatis potest seruire prædijs singulorum: & ius seruitutis transit cum prædio dominanti, quocunque titulo cõcedatur; nisi specialiter sit exceptum. Bart.

¶ Plures ex municipib. o qui diuersa prædia possidebant, saltum communem, vt ius compascendi haberẽt, p mercati sunt: idque etiam à successorib. eorum est obseruatum. Sed nonnulli ex ijs, qui hoc ius habebant, prædia 13 † sua propria venundederunt. Quæro, an in vẽditione etiam ius illud secutum sit prædia, cum eius voluntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent? Respondi, id obseruandum quod actum inter contrahentes esset: sed si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire. q

¶ Item quæro, an cum pars illorum propriorũ fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit? Respondi, cum 14 † id quoque ius fundi, qui legatus esset, videretur, id quoque cessurum legatario. r

IS cuius.] CASVS. Testator legauit seruitutem aquæ, & cũ agerem ꝯ hęredem, vt pateretur me ducere, absentabat se, & me impediebat eius familia, quæritur quid mihi sit faciendũ? Et rñ. q sum mittendus in possessionem bonorum absentis: nec ante discedam q̃ seruitus cõstituatur, & damnum restituatur quod habui pp siccitatem. Viui.

a *Prohibebat.*] domini voluntate. Accur.

b *Causa cognita.*] scilicet summatim, vt argu. ĩ. de Carbonia. edic. l. 3. §. causæ.

c *Bona.*] oĩa olim, vt ĩ. quib. ex cau. in poss. ea. l. j. hodie verò pro mẽsura debiti declarati in personalibus, vt in Authen. de exhib. §. si verò. col. 5. hic aut in possessione seruitutis, si ageretur confessoria, sicut in actione in rẽ in possessionem rei petitæ, vt C. de præscrip. 30. annor. l. si quis emptionis § fi. licet ibi personali, non reali fuit actum.

d *Aquæ.*] quam constitui sibi actor petebat actione ex stipulatu, vel ex testo, vt statim subijcit. vbi dicit ꝙ de nouo constituitur.

e *Constituisset.*] s. de nouo. & sic est ꝯ. ṡ. e. l. sicuti. §. sed si quæratur. Sol. vt ibi. Itẽ hæc cõstitutio fit ad tẽps, & cautio de non impediendo, s. donec egerit negatoria, & probauerit ius nõ esse ducendi, vt inf. de ope. no. nũ. l. fi. prius. & ĩ. de dam. infec. l. à quo fundus. Item cauebit de damno si quod post cautionẽ contingat.

f *Et si quid.*] supple, resarcire, si quid &c. Accursius.

g *Siccitatibus.*] primũ aũt debet restitui statim anteq̃ ad agendum negatoria admittatur, vt hic subijcit. Et sic no. ꝙ efficitur de possessore petitor propter contumaciam, vt C. quomodo & quando iud. l. consentaneum.

SI de communi.] CASVS. Ego & Titius habebamus fundum communem, cui seruitus debebatur ex prædio vicini: egi pro seruitute, & succubui, si quidem mea culpa, non nocet Titio: an dolo, & non nocet similiter? quia de dolo teneor ei ad omne damnum. Viuianus.

h *Damno.*] propter culpam agentis: & victoria prodest, & amisso nocet etiam alijs, vt ṡ. eo. l. loci. §. si fundus. & de aqua plu. arc. l. ĩ § Cassius.

i *De dolo.*] s. ꝯ socium. nam ꝯ aduersarium pdicat snĩa, vt ĩ. de aq. plu. ar. l. ĩ § Cassius. nisi in subsidium, vt arg. ĩ. de eo per quem fac. erit l. fi. Et ꝙ dicit de dolo: dic. i. communi diuid. noĩe doli, vt d. §. Cassius. & ĩ. fam. erc. l. & puto. §. sed si dolo. Alij dñt neg. gest. noĩe doli, vt ṡ. de neg. gest. l. qui aliena. §. vno & ĩ. cõi diuid. l. arbor. §. si cunoẽ. Alij dñt, cum qui egit hic, alterius procur. fuisse, nam eo existente non soluendo, agitur ꝯ aduersarium de dolo, vt ṡ. de do. l. & eleganter. §. pen. Vel dic fm R. dari ꝯ victorem actionem de dolo, id est replicationem, intentata actione prima. hæc placet. Accur.

TEstatrix.] CASVS. Mulier habebat domos, & fundum, per quem consueuit ire ad domũ: habeo legatum directum, vel fideic. fundi, & si domus remansit hęredi, poterit hæres seruitutem in fundo retinere, vt ad eas vadat per eundem.

¶ *Plures.*] Cuiusdam villæ hoĩes à quodã magnate ius sibi seruitutis tale emerunt, vt liceat singulis de villa pascere in nemore magnatis bestias suas: postea aliqs de villa vendidit omnes possessiones quas hẽbat in villa, vel tibi legauerat: q̃ritur an ius comitatẽ emptores & legatarios? Et dicit ꝙ sic, siue sit actum, siue non actum in contrarium. Viuianus.

k *Testatrix fundo.*] s. quem solebat ire ad casas. Im.

l *Eumq.*] s. fundum.

m *Aut si ex fideicommissi.*] s. ergo directo, hic per fideicom fuit relictus. præterea & ṡ. vẽdicauerat viam ꝫ hic petit nunc.

n *Debere.*] ad vtrumque rñ. let, & facit ĩ. de leg. j. l. seruũ. §. fi. Sic est arg ꝯ ṡ de ser. rustic præ. l. fi. Solu. ibi nõ legauerat fundi proprietatem, sed in eo seruitutem: vnde nõ potest dici habere seruitutem alij rei eiusdem domini. Accursius.

o *Plures ex municipibus.*] vt quia illi qui præerant municipibus, scilicet consules, vel similes.

p *Haberent.*] scilicet singuli de vniuersitate, vt hęc seruitus debeatur prædijs.

q *Transire.*] transit ergo siue sit dictum, siue in contrariũ non sit dictum. ut hic: & infra de act. emp. l. creditor. §. fi. & de contrahẽ. emp. l. in vendendo. §. j. & supra de vsufru. l. si pendentes. § fi. & C. de reli. l. si sepulchrum. §. pro fana. & supra eo l. 2. in fi. & l. 3. & de ser. rustic. præd. l. via. §. si fundus. Accursius.

r *Legatario.*] sed quale est hoc ius? nam aut est seruitus

* Bar. hic in his. nota vbi habet pro dif. sedi: pro eius intelligentia vide Bal. in auth. et 6, C. de bõ auth. iudic. pos. in ver. quo quali ter fiat missio in seruitutib in q. col. i ver. quo de imelle ibi l. in casus.

1 † alias, ve.

2 † Fl. ps fudo.

3 † alias resti tuisset.

4 † Fl. quia.

5 † Fl. deest, velut.

6 † Fl. cessit h.

7 † Fl. deest, quoque.

8 † Fl. scripsit.

9 † Alias, cumque.

10 † Dua cũ.

11 † Fl. Respondit.

12 † Fl. debere.

13 † Fl. prædiolla sua.

14 † alias, respondit cum id quoque ius fundi, qui legatus videretur, id quoque cessurum legatario.

accederetur. a Et ideo nec secundum b riuum, nec supra eum (si forte sub terra aqua ducatur) locum religiosum dominus soli facere potest: ne seruitus intereat. & id verum est. Sed & depressurum, vel alleuaturum c riuum, per quem aquam iure duci d potestatem e habes; nisi si ne id faceres, cautum sit.

¶ Si per 1† tuum fundum ius mihi est aquam riuo ducere, tacite hæc iura sequuntur: f ut reficere mihi riuum liceat; ut adire quam proxime possim ad reficiendum eum ego, fabrique mei: item ut spatium relinquat mihi dominus fundi, quod extra 2† & sinistra ad riuum eam: 3† & quo terram, linum, lapidem, arenam, calcem iacere possim.

Paulus lib. 5.4† ad Sab.

LEX XIII.

CVm fundus fundo g seruit, vendito quoq; fundo seruitutes sequuntur. Ædificia quoque fundis, & fundi ædificiis eadem conditione seruiunt. h

Potest quis se & suos hæredes obligare, ne in certa parte maris piscari liceat, non tamen erit seruitus realis. Bar.

Vlpianus li. 6. opinionum.

LEX XIIII.

VEnditor fundi Hieroniani fundo Bottriano, quem retinebat, legem dederat, ne contra 5† eum i piscatio thynnaria k 6† exerceretur: quamuis mari (quod natura omnibus patet) seruitus imponi priuata m lege non potest: quia tamen bona fides contractus lege seruari uenditionis exposcit, personæ possidentium, aut in ius eorum succedentium, n per stipulationis, uel venditionis legem obligantur.

Id quod nostrum est, absque facto nostro a nobis auferri non potest; nisi in contrariũ sit consuetudo. Bart.

¶ Si constat * in tuo agro lapidicinas esse, inuito te, nec priuato, nec publico nomine quisquam lapides inde 7† cædere potest, cui id faciendi ius non est: o nisi talis consuetudo p in illis lapidicinis consistat, ut si quis uoluerit ex his cædere, q non aliter hoc faciat, r nisi prius solitum pro hoc salarium s 8† domino præstet. Ita tamen lapides cædere debet, postquam satisfecit 9† domino, ut neque vsus necessarij lapidis intercludatur, t neque commoditas rei iure u domino adimatur.

Iulia. lib. 41. alias, 40. dig.

LEX XV.

ITer x 10† nihil prohibet sic constitui, ut quis interdiu duntaxat eat: quod facere 11† circa prædia vrbana etiã necessarium y est.

Per eundem locum potest seruitus plurib. constitui. Bar.

a *Qua accederetur.*] & non vltra, etiam causa refectionis.
b *Secundum.*] idest iuxta riuum.
c *Alleuaturum.*] idest alleuando in altum, & deprimendo hoc.
d *Duci.*] alias duci: alias ducis. Sed vr quod hęc potestas non datur huic, cui debetur seruitus: vt j. de riuis l. j. §. fi. & j. de itin. actu. pri. l. 3. §. penul. quæ sunt j. Sol. p̃sumã semper actum vt liceat: vt hic, ni si j̃ probetur: & sic intellige qđ hic subijcit, argu. j. de iu. do. l. sed nisi. Vel dic. potest si dño non noceat: ut hic, non aũt alias, ut ibi: arg. j. de riuis. l. pen. § j. Vel dic, põt facere si sibi sunt hæc necessaria: non alias, ut e. tit. de riuis. prædicta l pen §. fi. & s. proxi.
e *Potestatem.*] aliud si habes, ducis: si autem duci, tunc proprie. Accur.
f *Sequuntur.*] no. cui aliquid cõceditur. & ea sine quib. esse non põt id, concedi vñr. vt in simili casu j. de itin. actuq; priu. l. veteres & j. tit. j. loci. §. si quis mihi. & s. in prin. hui⁹ leg. & dixi s. de iurisd. om. iu. l. 2.
C*Vm fundus.*] CASVS. Fundus tu⁹ seruiebat meo rustico, uel domus tua seruiebat fundo meo, vel econtra, siue ego vẽdam, siue tu tuum: semper seruitus emptorem sequitur. Vin.
g *Fundo.*] seruiente vel dominante.
h *Seruiunt.*] vt s. tit. j l. via. §. si fund⁹. Ac.
V*Enditor.*] CASVS. Duo prædia habebam iuxta mare, vnum vendo eo pacto apposito, ut emptor non exerceat piscationem circa fontem retenti, quæritur an valeat seruitus? Et dicitur ꝙ non, qa mare non potest seruitutem debere: sed tamen inter se pacti, uel stipulationis si intercessit, tenetur paciscentes obseruare, & ualet pactum.
¶ *Si constat.*] In agro tuo erat lapidicina, quæritur an aliquis te inuito possit inde lapides cædere? Et dicitur quod non, nisi alicui talis seruitus debeatur, uel taliter consuetum: quæ in hoc seruetur, tam in cædendo, quam salario tibi pręstando a quolibet cædente, & si de hoc sit consuetudo. non ergo excluditur cædere uolens, nec domino aufertur utilitas salarij. Viu.
i *Contra eum.*] s. Bottrianum, idest fontem eius, cum esset iuxta mare. Accur.
k *Thynnaria.*] a piscium genere sic dicta: uel qa per tignũ quẽdã sic exercebatur. & tunc dicit dignatia. Alij habẽt tertiã literã s triatiã. & dic similiter a gñe pisciũ. Ac.
l *Exerceretur.*] ab emptore, uel dic a uenditore,
m *Priuata.*] Sed princeps potest: ut s. de seruitutibus. lege, seruitutes. § publico.
n *Succedentium.*] noli ita legere, personæ succedentium, scilicet per legem stipulationis, uel obligationis obligãtur, &c. quia singulares successores personali obligatione non adstringuntur. j. ad Treb. l. j. §. si hæres & C. de hæred. insti. l. quoties. Sed dicas, obligãtur personæ in ius. s. hæreditarium iure succedentium: obligantur quidem per legem venditionis, uel per legẽ stipulationis: & collige ex hac lege, quia si concedam tibi seruitutem, distingue, an talem per quam publicus usus nõ impeditur: & tunc siltem ego uel mei hæredes non debemus cõtrauenire: ut s. tit. j. l. per fundum. an per quam impediatur, & tunc etiam ego potero conuenire: ut s. de pactis, l. iurisgentium. §. si paciscar. Item not. hic, ꝙ non debet quis contra factum suum uenire, etiam si de iure non tenet: ut s. de adop. l. post mortem. & s. titu. j. l. per fundum.
o *Ius non est.*] s. seruitutis, alias nulla esset exceptio, quæ sequitur. Acc.
p *Consuetudo.*] lex est, ut nulli dominorum ius suum auferatur: ut s l proxi. & s. de ijs qui sui, uel ali. iu. sunt. l. 2. §. dñorum. & C. de pac. l. fi. in fi. cui derogatur, ut hic. sic derrogatur, & alibi: ut s. quod cuiusque uniuer. l. item. i. rñ. Sed arg. contra C. que sit long. consue. l. consuetudinis. Sed de his dixi s. de leg. & senatusc. onf. l. quib in fi.
q *Cædere.*] scilicet cędat.
r *Non aliter hoc faciat.*] idest cædat, nisi, &c.
s *Salarium.*] alias solarium, & alias solatium, quod est decima domino: & decima fisco: ut C. de metal. l. coniuncti. lib 11 Et no. hic. ꝙ a prin. est solarium dandum aduocato. sic C. de iud. l. properandum § penul. Accus.
t *Intercludatur.*] s. cædentibus.
u *Iure.*] i. occasione iuris consuetudinarij.
I*Ter.*] CASVS. Volebas ꝙ seruitu. itineris tibi concederem per domum meam ad tuam: conc. ssi ut de die uadas, non de nocte: & dicit, ꝙ bene est modus & consuetudo, ut hoc modo seruitus constituatur: ideoq; ualebit hoc casu. Viuian.
x *Iter.*] alias item, & alias, iter i. seruitutem nihil, &c. ut hic, & s. de seruitu. l. 4 §. fi & s. eod. l. in tradendis. §. interpositis.
y *Necessarium.*] per quæ non decet ire de nocte,

1† *Flo: Si per te, & inf. tacita hac iura in fr adire quam proxime.*
2† *Fl. Duar. quo dextra.*
3† *Fl. adeam.*
4† *Flo. lib. 15. Duar. Pomp. lib. 38.*
5† *Alias, circa.*
6† *Thynnaria piscatio legit hic Budæum antica legitur signaria, & dicitur piscium earum piscatio qui thynni thunique dicuntur de quibus Pli li 10. nat. histor. alias. lib. 9. c. 15. Vide Du.* * *Quantum ad illam materiam s. principem, vel ciuitatem non posse alicui res sua dominium auferre sine causa, est §. iste sing. secũdum Bar. in procem. ff. in 3. colũ. circa med. & magis quam alius qui sit in mundo.*
7† *Fl. decst. inde.*
8† *solarium, alias. solariũ.*
9† *Flo satisfecerit.*
10† *alias, incip. Item nihil prohibet iter sic constitui.*
11† *Pere circa, alias, fere.*

QVi per certum.] CASVS. Constitui tibi seruitutẽ per agrum meum: possum alij & pluribus concedere, si volo, idem in domo. Viui.

a Posse.] ita tamen, vt potior sit causa prioris: vt non impediatur à posteriorib. vt j. de aqua quot. & æsti l. Luc. & sup. tit. j. l. per quem. & l. 2. §. fi. Accur.

b POtest etiam. Vel hæredis.] sic & insti. eo. §. fi. siue credat suam, siue sciat hæredis: licet secus in re aliena, non hæredis. sunt. n. &c. vt infra de leg. 2. l. vnum ex §. si rem. & de manu. testa. si quis ita. §. 1. Accur.

SI.] CASVS. Tres ponit casus hæc l. Primo concessi, vt ad præsens quosdam lapides poneres in area mea, nunc volo vt remoueas, quærit an ad hæc possim te cogere. Et dicit qd non hẽo interdictum de precario: quia habet locũ qñ concessi precario. Item nec videor constituisse seruitutem. Itẽ pôt ille cui concessi, ędificare me inuito, sed mea authoritate eum deijciam. Scđus est, cõcessi tibi ponere lapides in loco mihi seruienti, an videar seruitu. remittere? Et dicitur quòd non: & agam interdicto de precario vt remoueas. Tertiò, vt retento eodem casu, si concessi animo donandi seruit. seruitus tollitur nec interdicto, nec alio iure agã, vt tollas.

c Si precario.] tres ponit casus hæc lex. Primus, qñ in tuo precario concessisti vicino habere macerið. Scđs, qñ in tuo loco tñ qui tibi seruiebat: non autem animo remittendæ seruitutis. Tertio quãdo animo remittendæ. Accur.

d In tuo.] i. solo: cum nullã debeat seruitutem, sed nec ob hoc videris concessisse: vt subijcit, nec maceria, &c. Et est maceria paries, vel murus de lapidibus sine cæmento: vt infra de verb. sign. quæ pertinent. §. paries. *

e Agi non poterit.] vt maceria remoueatur. & est rõ: quia ipse qui proponit interdictum, habet penes se, quod precario dedit: non aũt habet qui rogauit, quod est necesse, vt hoc interdictum locum habeat: vt j. de preca. l. quæsitum. §. 1. ibi, attamen, &c. Quid ergo poterit facere. Rñ. sua authoritate remouere potest: vt j. ad leg. Aq. quẽadmodum. § 2.

f Intelligetur.] idest constitutio seruitutis ex causa donationis.

g Inuito te.] si ex maceria in tuo ædificat.

h Secutum.] vt C. de ædi. priu. l. si is contra quem. & C. de rei vend. l. 2.

i Faciat intentionem.] vtramque, s. domini proponentis interdictum, & huius qui precario posuit maceriam, confessoriam intentantis.

k Precario.] cũ tamen nolles remittere seruitutem, quod patet eo ipso quod precario dabas, secus si non hoc patet: quia remittere videris. j. quemadmodum seru. amit. si stillicidij. in princip. quæ est contra.

l Vsucapietur.] quia malam fidẽ, vel sciẽtiã seruitutis hẽt: vt j. quẽad. ser. amit. l. fi. & C. de præscr. long. tẽp. quæ pro lib. l. 2.

m Permiseris.] s. ponere maceriam in loco seruienti.

* paries.] Var. li. de re rust. j. c. 14. docet qd sic maceria, & eius species quatuor ponit.

1 † Coniunge l. Lucius de aqua quot.
2 † Fl. certi.
3 † Fl. cessisset.
3 † Fl. fecisset.
4 † alias, quot vellet.
5 † Fl. eas.
6 † alias, deest, siue aureorum.
7 † Flo. Papinianus, alias, Paulus.
8 † alias, deest, habet.
9 † alias, deest, habet.
10 † Fl. &.
11 † alias, deest, vel alio genere.

Pau. li. 1. Epi. Alphe. Dig.

LEX XVI.

QVi * per certum 1 † locum iter aut actum alicui cessit, 2 † cum pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere posse, a verum est: quemadmodum si quis vicino suas ædes seruas fecit, 3 † nihilominus alijs (quot 4 † volet) multis easdem 5 † ædes seruas facere potest.

Seruitus rustica, & vrbana potest ex testamento constitui. Bart.

Caius lib. 2. rerum quotidianarum, siue aureorum. 6 †

LEX XVII.

POtest etiam in testamento hæredem suũ quis dãnare, ne altius ædes suas tollat, ne luminibus ædium vicinarum officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, stillicidiave aduersus eum habere: vel vt patiatur vicinum per fundum suum, vel hæredis b ire agere, aquamve ex eo ducere.

De eo quod quis precario habet in loco tuo, non est locus interdicto de precario; nec seruitus videtur imposita. de eo verò quod precario habet in suo loco seruiente, habet locum interdictum de precario; & si donata fuerit seruitus, videtur remissa. Bart.

Vlpianus 7 † lib. 7. Quæst.

LEX XVIII.

SI precario c vicinus in tuo d maceriam duxerit, interdicto, quod precario habet, 8 † agi non poterit: e nec maceria posita, donatio seruitutis perfecta intelligetur: f nec vtiliter intendetur ius sibi esse inuito te g ædificatum habere, cum ædificiũ soli conditionem secutum, h inutilem faciat intentionẽ. i Cæterum si in suo maceriam precario, k qui seruitutem tibi debuit, duxerit, neque libertas vsucapietur: l & interdicto, quod precario habet, 9 † vtiliter cum eo agetur. Quod si donationis caussa permiseris, m hoc 10 † interdicto agere non poteris, & seruitus donatione tolletur.

Si plures domini separatim seruitutẽ constituunt, nouissima cõstitutione seruitus confirmatur, nisi mutatio contigerit in persona constituentis, vel acquirentis, vel alterius ex socijs. Bartolus.

Paulus lib. 1. Manualium.

LEX XIX.

REceptum est, n vt plures domini, & non pariter cedentes, seruitutes imponant, vel acquirant: vt tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur: perindeque sit, atque si eodem tempore o omnes cessissent. Et ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere, 11 † vel alio modo partem suam alienauerit, post deinde socius cesserit, nihil agetur. p cum enim postre-

REceptum.] CASVS. Ponit regulam, quod si duo, vel plures sumus domini alicuius prædij, & volumus ei imponere seruit. quod possum᷒, ẽt si diuersis tpib. imponat: & postea valet seruitutis impositio, vt vltima confirmet primam, vel plures. idẽ est si volumus prædio cõi quærere seruitutẽ, & diuersis tpib. imponere, qd possumus, vt per acquisitionẽ vltimi confirmet prima. Scđo decessi, hẽdes reliquit vel ẽt vendidi partẽ mei fundi, quæritur an cessio socij confirmet? Et dicit quod non: quia tñ prima ad vltimã trahit: & nõ inuenit hic prima quæ possit confirmari tũc, qñ fit vltima: & iõ pendebit donec nouus socius cesserit. Tertio ponit quod si qs acquisiuit seruit. prædio cõi: & antequã socius quærat, decessit, vel ẽt suã partẽ vendidit, certè expectatur acquisitio confirmatio hæredis eius, vel emptoris. Quarto est, si ego imposui seruitutẽ prædio cõi, & anteq̃ socius me᷒ imponat (& sic confirmet meã impositionem) decedit: vel ẽt partẽ vẽdidit, dr quod expectat, quod coheres vel emptor cedat, vt mea confirmet cessio: hęc. n. est concessa in impositione seruitutis, vel acquisitione seruitutis communis communi prædio: vt sic diuersis tpib. posse fieri: non autem vt altera cessio trahatur ad primam, sed prima ad vltimam. Quinto dicit idem esse, vbi prima ad vltimam trahitur, etiam in hoc casu. Item, si concessi, deinde socius meus leget seruit. ex cõi prædio diuersis tpib. quæritur an per vltimam cõfirmetur prima. Et disting. aut eodem tpe aditur hẽditas, & nihilominus valet: aut non, & tunc non valet, & redditur ratio, quia actus, &c. Viui.

n Receptum est.] s. à iure: vt s. tit. 1. l. per fundum.

o Eodem tempore.] i. eo tpe quo postremus cedit: vt s. de offic. proc. l. 4. §. fi. Et sic præteritũ trahit ad præsẽs. vt ar. j. de mili. test. l. trib. §. cũ aliqs. & plene dixi s. ti. j. l. per fund. Acc.

p Nihil agetur.] sed si mortuus est cedens, nonne hẽs eius tenet habere ratum quod fecit defunctus: vt s. eo. l. venditorẽ

Respon. sic: sed ob hoc non confirmatur cessio prima, vt sit seruitus: licet prohiberi non valeat. Accur.

a *Cessissent.*] s. priores domini, sed ipsi nunc cedere non possunt: vel quia alienauerunt partes vendendo: vel quia mortui sunt. ergo eorum cessiones inutiles factæ sunt.

b *Socius.*] s. emptor, vel hæres eius.

c *Idem iuris est.*] vt prima ad vltimã trahatur, & ponit casum econtra.

d *Acciderit.*] vt quia is cui facta cessio nõ est, desijt esse dominus: pendet enim facta cessione, donec dominis nouis cedatur. Et quod dicit, aliquid horum, dic, vt quia moriatur, vel vendat.

e *Non cessit.*] & qui hodie viuit: sed omnes de nouo facti domini: vt dixi in simili casu supra proxi. ibi, donec socius nouus, &c. Et ex eo quod dicit, hic ergo, &c. & ex diuerso, &c. nota. quòd si aliquid in aliquo statuitur, idem & in eo quod est ei simile, statuendum est. sic infra de noxa. l. elec. §. si is quem. & inf. de præscr. verb. l. naturalis §. sed si facio. & ℸ. depo. l. 1. §. in conducto.

f *Tantum enim.*] duobus mo. expone. vel tantum tempus, i. sufficiens. vt vel simul, vel diuersis tẽporib. fiat cessio: & sic plana. Secundo, tantum tempus, i. solum hoc est concessum à iure, vt simul, vel diuersis temporibus possit fieri cessio: non autem, vt vltima trahatur ad primam, & secundum primum dictio, tantum, est adiectiuum, secundum alium, substantiuum.

g *Dare.*] i. seruitutem constituere per patientiam.

h *Vel.*] pro etiam.

i *Et ideo.*] quia non valet cessio nisi per vltimam confirmetur, ideo, &c.

k *Vni.*] hoc in acquirendo.

l *Vel vnus.*] in opponendo.

m *Idemque dicendum.*] s. vt non valeat prior cessio, nisi omnes hæredes legantis de nouo consentiant: nam qui non cessit, sed legauit, morte desijt esse dominus. Alij dicunt idem, scilicet, vt valeat; quia legando videtur cedere, licet seruitus non sit adhuc; sed demum hæreditate adita, nam si non fingeretur sic cessisse, oporteret eius hæredem de nouo cedere, vt suprà ea l. in respon. Secus autem si prius legauit, cum postea cedit, s. post aditam hæreditatem: nec enim actus, &c. vt subijcit in simili casu.

n *Cedat.*] s. primus, qui & viuit.

o *Seruitutem.*] eidem.

p *Viuentium.*] actus viuorum suspendi possunt, vt multis patet exemplis. Primo sup. de ser. rust. præd. l. per fundũ. & supra hac l. in princ. Item insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib. & ℸ. de vulg. subst. l. lex Cornel. Item in qualibet conditionali obligatione, sed non sic in iudicio, vt sup. de iud. l. non quemadmodum.

q *Defunctorum.*] imò econtra videtur plus suspendi actus defunctorum, nam nec seruitus valet ante aditam hæreditatem, vt ℸ. de serui le. l. 3. quare quod hic dicitur, intelligas quo cessit legatum, nam aut statim valet, aut nõ, vt ℸ. de le. 2. cum filius §. seruus. Azo. & eodem modo resp. infra. de don. causa mor. l. 2. in fi. quia ibi statim valet donatio, licèt dominij translatio differatur vt ibi dicit.

r *Receptum.*] refert ergo, an cedant omnes inter viuos, vel acquirant etiam diuersis temporibus, & tunc valent: & primæ suspen duntur vsque ad vltimũ. an omnes consortes cedant in vltima volun tate, & tunc si omnium simul adeatur hæreditas, valet: si verò diuersis temporib. non. & est rõ: quia actus morientiũ, &c. cũ verò vnus consortiũ cedat inter viuos, alius in vltima volũ tate: refert quis prius. nã si cessio inter viuos fiat prius, confirmatur per sequentẽ, & suspenditur. sine expectatẽ eam. si prius per vltimam voluntatẽ, & post aditam hæreditatem legitis alius cedat inter viuos, nõ valet: quia prius non potest suspendi, nec expectare sequẽtem. & est ratio, quia actus morientium, &c. Fran.

1† Pl. cedat.
2† aliàs, decess. poss.
3† Duo. aliquid tale eorum.
4† aliàs, decess. possunt.
5† Pl. seruitutem.

mus cedit, 1† non retro acquiri seruitus videtur: sed perinde habetur, atque si post 2† cum postremus cedit, omnes cessissent.[a] Igitur rursus hic actus pendebit, donec nouus socius[b] cedat. Idem iuris est,[c] & si vni ex dominis cedatur: deinde in persona socij aliquid horum acciderit.[d] ergo & ex diuerso: si ei, qui non cessit,[e] aliquid 3† eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt. Tantum enim[f] tempus eis remissum est, quo dare[g] facere possunt: 4† vel[h] diuersis temporibus possint. & ideo[i] non potest vni,[k] vel vnus[l] cedere. Idemque dicendum[m] est, si alter cedat,[n] alter leget seruitutem. 5† [o] Nam si omnes socij legent seruitutem, & pariter eorum adeatur hæreditas, potest dici vtile esse legatum: si diuersis temporibus, inutiliter dies legati cedit. Nec enim sicuti viuentium,[p] ita & defunctorum[q] actus suspendi receptum[r] est.

TITVLVS V.

Si seruitus vendicetur, 6† vel ad alium pertinere negetur.

6† Pl. vindicetur, & vide quæ inf.

Vlpianus libro 14. ad edictum.

LEX PRIMA.

Actiones[a] de seruitutibus, siue rusticis, siue vrbanis, eorum sunt, quorum prædia sunt.[b] Sepulchra autem nostri dominij non sunt: atquin[c] viam ad sepulchrum possumus vendicare.[d]

*Ex tit. de pe ti har vi. l. & nõ tãtũ. § sed ea nitea. ve. th.

Confessoria & negatoria competit domino, non alij. Bartolus.

Idem lib. 17. ad edictum.

LEX II.

De seruitutib. in rẽ actiones cõpetunt nobis ad

Dictum est sup. de prædialibus seruitutib. sed quia parũ esset seruitutem habere, nisi eius nomine posset mihi esse actio: ideo de actionib. nomine seruitutum vel occasione seruitutum competentibus videamus & scilicet quæ competant quod dic: vt infra eodem, l. 2. in princip. & §. Pompon. & § hoc interdicto & l. sicuti. §. Aristo. & de sti. aliquis prius. l. prima, in princip. Quibus & in quod dentur, & quanto tempore durent, dic vt no. in summa C. de vsufruct. Item quid veniat, & quod sit in eis iud. offic. dic, vt infra eod. l. loci § in confessoria & l & si forte. § p & l. seruitut. & l. agi. Ac. & iungit sucas in suis paratulis in hunc tit.

Actiones.] CASVS. Actio competit pro seruitute ei, qui dominus est prædij, cui seruit.[a] debetur, quæ etiam non domino datur, quando ad sepulchrum debetur, neque alienum prædium est: nam sepulchrum in bonis nullius est: & ideo nullius est; & tamen actio datur pro seruitute. Viuia.

b *Prædia sunt.*] quibus seruitur.

c *Atquin.*] i. sed tamen.

d *Vendicare.*] i. se tñ nõ recipit seruitutes; vt s. ti. j. l. q. Ac.

De seruitutibus.] CASVS. Dico me habere seruitutem ex prædio tuo ad meum. pro illa seruitute petenda habeo actionẽ confessoriam. Item, si tu negas seruitutem mihi debere, competit tibi negatoria actio. Hæc autem confessoria cõpetit soli dño prædij dominantis, & nulli alij. Sed pone, quod legasti mihi vsumfr. certè oportet, quod habeam iter per aliud prædium ibi iuxta positum. & istud iter non est, vt seruitus, sed commoditas quædam, sed si prædio in quo habeo vsumfr. debetur, vtar pro seruitute in prædio tuo, quasi debeatur, non quasi mihi debita sit.

[*Pomp.*] Habeo vsumfr. in fundo; & vsus sum itinere gratia vsusfr. 30 vicibus agere potero de itinere actuq; priuato; nam sufficit me probare satis de facto 30. vicib. iuisse. Sed si volo agere confessoria, oportet me probare seruitutem de iure mihi competere. Sed probat quod fructuario competit.

cōpetit interd. vt dixi, quia si testator mihi legauit vsumfru. & vsus sum itinere pro fundo 30. vicib. cōpetit mihi legatario. Item si venditor fundi fuit vsus, cōpetit empt. siue totum, siue partem fundi emerit: ergo multo magis competit fruc. pro suo proprio vsu. Viuianus.

exemplum earum, quæ ad vsumfructum a pertinent, tā confessoria, quam negatoria: confessoria ei, qui seruitutem sibi competere contendit; negatoria domino, qui negat. b Hæc autem in rem actio confessoria 1 † nō alii, quam domino fundi c competit. Seruitutem enim nemo alius 2 † vendicare potest, d quam is, qui dominium in fundo vicino hēt, cui seruitutem dicit deberi.

Fructuarius habet facultatem eundi per fundum domini, per quem ibat dominus, non iure seruitutis. Bartolus.

¶ Rectè * Neratius scribit: si medii loci vsusfructus legetur, iter quandoque 3 † sequi, per ea scilicet loca fundi, per quæ, qui vsumfructum concessit, 4 † constitueret, e quatenus est ad fruendum necessarium. Namque sciendum est, iter, quod fruendi gratia fructuario præstatur, f non esse seruitutem. neque enim potest soli fructuario seruitus deberi: sed si fundo debeatur, & ipse fructuarius ea vtetur. g

a *Vsumfructū*] patet ergo quod primo circa vsūfructū huiusmodi actiones inuentę sunt quam circa has seruitutes, vt supra si vsusfruc. peta. l. 1.

b *Qui negat.*] & est officium iudicis in confessoria: scilicet ut possessor iubeatur præstare patientiam actori, vt seruitute vtat: & de hoc ipso etiā cautio exponitur: & econtra in negatoria est eius officium, ut iubeat ne ille inquietetur ratione seruitutis quam in negatoria obtinet, & de hoc ipso cautio exponitur, ut ꝗ. eod. l. harum, & l. egi. Item quare dicitur confessoria, & quare negatoria? Respond. secundum P quia prima affirmatiuis, secūda negatiuis verbis apponitur, quod falsum est, vt patet i seruitute altius non tollendi, ut Insti. de action. §. æque. Sed magis sensu inspecto hæc nomina sunt imposita. Item no. quod dixit idem Pla. quod negatoria non habet locum, nisi seruitus quandoque competijt, & postea est amissa remissione vel tempore interueniente. Sed nos contra nam licet publico loco interueniente seruitus aquæductus esse non possit, vt supra de ser. l. seruitutes, §. publico. tñ competit negatoria, ut ꝗ. eo. l. si stillas, & l. si cui. s. rhoitē gnāliter dicit hæc l. negāti negatoriā dari. gh. lit. r ergo itelligat, vt ꝗ. d ser. vr. pd. l. si seruié

1 † *Nulli alij, &c.*

2 † *Flo. desi, dunt.*

* *ad intell huius. §. & seq vi. lo. Longouai. in l. Imperium num 241. de iur. om. iud.*

3 † *Flo. quoque.*

4 † *Flo. instit.*

c *Fundi.*] dominantis. (tur.

d *Potest.*] s. iure directo, sed vtili sic datur. n. vtilis & creditori, ut ꝗ. de serui. l. si qui. Item usufructuario, ut inf. de remis. l. 1. §. item Iuliano. Item superficiario, ut inf. de superfi. l. 1. §. fi. Itē bo. fi. emptori, ut ar. ꝗ. de pig. l. si ab eo cui fructuario etiā Publiciana dat. ut ar. ꝗ. de pub. l. si ego. §. si.

e *Constitueret.*] s. coactus post concessionem usufruc. Vel di... prout ipse paterfam pro se constituebat, ut ꝗ. eodē serui. urba. præd. l. oly. npi... & hic non est seruitus; sed accessio, & hoc subiicit, namque &c. Accursius.

f *Præstatur*] scilicet nunquam hoc, uel alio casu:

g *Vtetur.*] nō tamen seruitutem uendicare potest directo sed utiliter potest, ut sup. si ususfr. pet. l. 1. & l. pen. & diximus supra proxi. §. Vel dic, ut d. l. 1.

h *Interdicto.*] scilicet primordio eni sunt, ut statim dicet.

i *Vsus.*] scilicet triginta diebus, ut statim dicet.

k *De iure.*] scili. et an ei qui agit, debeatur seruitus, uel eius fundo quæ soli dñō debetur, ut sup. eo. §. hæc aūt, sed cum utile interdictū det, ut hic subiicit; & vtilis actio pro seruitute. quid refert de iure, uel de facto agatur? R. si. pro facto suo habet directum interdictum. pro facto auctoris vtile, ut hic subiicit. Vel dic, ibi utile, idest efficax;

l *Interdicto*] scilicet primo de itin. actuq; priu. Sunt eñ duo eius capita: primum, quo quæritur solum, an eo anno fuerit vsus modico tpe, idest triginta diebus, vt inf. de iti. actuq; priua. l. 1. in prin. & §. hoc interdicto. secundo agitur de itinere reficiendo, & differt a primo, quia in secundo duo debet probare actor, s. seruitutem sibi competere, & se vsū vt dictū est, ut ꝗ de iti. actuq; priu. l. 3. §. hoc aūt. an aūt hoc secūdum interdictū fructuario detur? Respo. vtile, vt confessoria.

Fructuario competit iudicium possessorium pro seruitute, sicut domino. Bartolus.

¶ Pompo. dicit fructuarium interdicto h de itinere vti posse, si hoc anno vsus i est. Alibi enim de iure, k idest in confessoria actione, & alibi de facto, vt in hoc interdicto, l quæritur. Quod & Iulian. lib. 48. 5 † Digestorū scribit. pro sententia Iuliani m facit quod Labeo scribit: etiam si testator usus sit itinere, 6 † qui legauit vsumfructum, debere vtile interdictum fructuario dari: quemadmodum & 7 † hæredi, vel emptori competunt hæc interdicta. n

Idem li. 72. 8 † ad edictū.

LEX III.

SEd & si partem fundi quis emerit, idem dicendum est. o

Idem lib. 17. ad edictum.

LEX IIII.

LOci corpus p * non est domini ipsius, cui seruitus debetur: sed ius eundi habet. q

m *Pro sñia Iuliani.*] vt fructuarius habeat interdictum.

n *Interdicta.*] de iti. actuq; pri. & ex secundo capite si vsus fuit testator, vel venditor. Accur.

o *Sed & si Est*] vt emptor vtile habeat interdictū: nā & seruitus fundo debita competit ēt partis emptori, ut ꝗ. d ser. rust. pd. l. uia. §. q. eq; vnde non mirū si det fructuario: cū vsusfructus sit pars dominii

5 † *Alias, lib. 17.*

6 † *Flo. desi, mere.*

L *Oci.*] CASVS. Si aliqs cōcedat mihi seruit. siue rusticā siue urbanā, non per hoc dñiū loci seruientis transit ad me: sed ego cui seruit. eūdi debetur, habeo ius eūdi.

7 † *Flor. de est, &c.*

8 † *Flor. lib. 70.*

¶ *Qui iter.*] Si habeo iter, uel actum tm, vel iter tm, quia ita fuit actū in seruitute constituenda: habeo actionem confessoriam: & vti potero cōfessoria.

¶ *In confessoria.*] in ꝯfessoria veniūt, fructus & interesse illius cui seruitus debetur. Item in act. similiter ueniūt & fructus interesse illius qui negat seruitutem deberi.

¶ *Si fundus*] Plures sumus prædij dñi dominantis, cuique nostrum datur insolidum actio cōfessoria: & unius lucrum alteri nō prodest licet uictoria prosit in seruitute obtinenda: sed per pactum non potest acquiri per unum, nisi & alijs acquiratur: uerū tamen licet ad seruitutem insolidum agamus, si tamē seruitus non præstatur, ad interesse agitur: nisi plus quā cuiusque interest, aliquis nostrum consequitur. Idem econtrā, si fundi plurium dicuntur seruire: quia contra quemlibet insolidum cuilibet confessoria datur.

* *Limita hāc l secundū Bartolum vult, illum non habere dominium qui hēt seruitutē, dic hoc uerum habita relatione ad corpus, sed ad ipsum ius bene habet dominium sui iuris. facit l. 3 § vsusfru. petit. supra.*

Si quis.] Viam mihi debebas per agrum tuum, licet nō prohibebas me ire per agrum tuum, sed reficere, potero agere act. confessoria ad reficiendum: Idem si uolo reficere, & nō permittas, ago ex interdicto de itin. actuq; priu. ex secundo capite, si in eo loco uolo reficere: si uero quis statuere uelit, quod non licet, nisi actum fuisset in imponendo seruitutem, non ago impeditus.

¶ *Competit*] Domus mea debet seruit. altius nō tollēdi duabus alijs domibus, & ab una liberata est: uolo domum meā altius tollere, ille impedit me, cui seruitutē non debeo, ita quo liberata est domus mea: alter uero cui debeo, non impedit me: agam quidem negatoria contra illum qui me impedit, & a quo liberata est domus mea. Viuia.

p *Corpus.*] quod scilicet seruit.

q *Eundi habet.*] vt supra de ser. rust. præd. l. qui duo-

¶ Qui iter sine actu, vel actum sine itinere a habet, actione de seruitute vtetur.

In confessoria & negatoria habetur ratio interesse agentis. Bart.

¶ In confessoriam actionem 1 † quæ de seruitute mouetur, fructus etiam veniunt. b Sed videamus qui possunt esse fructus seruitutis. & est uerius, id demum fructuum nomine computandum, si quid sit quod intersit agentis, seruitutem 2 † non prohiberi. c Sed & in negatoria actione (vt Labeo ait) fructus computantur, quanti interest petitoris, non vti d fundi sui itinere aduersarium. & hanc sententiam & Pomponius e probat.

Hæ actiones competunt cuilibet contra quemlibet ex dominis insolidum; sed si deuenitur ad interesse, habetur respectus ad interesse agentis. Bart.

¶ Si fundus, cui iter debetur, plurium sit, vnicuique in solidum competit actio. & ita & Pomp. li. 41. scribit. sed in æstimationem f 3 † id, quod interest, ueniet, scilicet quod eius interest qui experietur. Itaque de iure g quidem ipso singuli experientur: h & victoria 4 † vnius alijs proderit: i æstimatio autem ad id, quod eius interest, reuocabitur, quamuis per vnum seruitus acquiri non possit. k

¶ Sed & si * duorum fundus sit, qui seruit, aduersus vnum quemque eorum poterit ita agi. l & (vt Pompo. lib. eodem scribit) quisquis defendit, solidum debet restituere: quia diuisionem hæc res non recipit.

Confessoria competit contra eum qui refectionem impedit; sicut cōtra eum qui seruitutem denegat. Bartolus.

¶ Si quis mihi itineris, vel actus, vel viæ controuersiam non faciat, sed reficere, vel 5 † sternere non patiatur, Pomponius scribit eodem libro, confessoria actione mihi vtendum. Nam & si arborem impendentem m habeat vicinus, quæ 6 † viam, vel iter inuium, vel inhabile faciat, Marcellus quoque apud Iulianum notat, iter petendum, n vel viam vendicandam. Sed de refectione viæ & interdicto vti possumus, quod de itinere o actuq; reficiendo competit: non tamen, p 7 † si silice quis sternere velit: nisi nominatim id conuenit. q Sed & de haustu (quia seruitus est) competūt nobis in rem actiones.

Non potest quis excipere de iure tertij, quod non est exclusiuum iuris agentis. Bart.

¶ Competit etiam de seruitute actio domino ædificij neganti seruitutem se vicino debere, cuius ædes r non in totum liberæ sunt: sed ei, cum quo agitur, seruitutem non debent, verbi gratia: habeo ędes, quibus sunt vicinę & 8 † Seianæ & Sempronianæ, 9 † & Sempronianis seruitutem debeo si 10 † aduersus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem, in rem actione s experiar: licet enim seruiant ędes meę, t ei tamen cum quo agitur, non seruiunt. hoc igitur intendo, habere me ius altius u tollendi inuito eo, cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo. x

Media domus depressa non impedit seruitutem deberi: sed media eleuata seruitus interpellatur, quoad eleuata steterit. Bartolus.

¶ Si cui omnino altius tollere non liceat, y aduersus eum rectè agetur, z ius ei non esse tollere. ¶ Hæc seruitus a & ei qui ulteriores ędes habet, deberi poterit.

a *Itinere.*] quod est seruitus, nā iter & act⁹ sūt diuersę seruitutes: nec vna ē alia, vt j. de adi. le. l. j. q tn̄ hēt actū, hēt cōmoditatē itineris, vt s. de ser. rustic. pd. l. 1. & de ser. vrba. pd. l. fin. Vel dicas hic habere vnū sine alio idubitāter, & quo ad cōmodū, vt qa sic in cōstituēda seruitute fuit actū, vt vl solus tm̄ iret, vel tm̄ cū socio, vel cū equo, vel vehiculo tm̄. Adeo autē sunt diuersæ seruitutes, iter, & actus, vt si primo petij iter, & amisi, nihilomin⁹ petā actū, ut inf. de except. rei iud. l. si mē. §. si quis iter. Acc.

3 † *Fl. in confessoria actione.*

2 † *Flo. seruitutē.*

b *Veniunt*] sic & in ea quę p vsufr. vt s. si vsufru. pet l. vti frui. §. in his, & § pen. & §. fi. & no. fructus, & si vsumf. dētur: ne sit cōtra j. de vsuf. leg. l. 1. & s. ti. 2 l. cū esset. Itē no. quod nō possidet q agit alias non veniret fructus, vt sup. si vsusfr. peta l pen.

c *Non prohiberi.*] no. interesse p fructu cōputari, qa alias ęstimari nō pōt, vt inf. de vsu. l. videamus, an in omnibus, in fine.

d *Non vti.*] idest non fuisse vsum. Azo.

e *Et Pomponius.*] non solum Labeo.

3† *Alias, æstimatione.*

f *In æstimationem.*] i. dū æstimat interesse qd mihi præstatur cū esset constituta, vel, i. fructus: quia non fuit præstita, & facit infr. d aqua pluuia arcē. l. supra §. quod si 11. & §. item si opus.

4 † *Flo. & victoria et alys.*

g *De iure.*] i. de seruitute. Azo.

h *Experientur.*] s. insolidum.

* *ad intell. huius text. vid. Soc. in l. 4. §. Cato. nu. 219. de verb. obl.*

i *Proderit.*] sed non nocet: quod est mirabile, vt infra eo. l. sed si de oīi, vel potest dici nocere, vt ibidē no. Az. Item no. quod statuitur in vno, & in eius simili statui videtur, vt C. de diuer. rescri. l. si libellum.

k *Non possit.*] nō. vēdicat aliqs insolidū, licet p vnum nō q̄ratur pluribus, vt supra cōmunia pdio. l. fi.

l *Ita agi.*] s. insolidū: arg. inf. de aqua plu. arc. l. supra iter. §. Cassius. Sed contra infra eod. & si forē. §. si ædes. Sol. dicas ibi specialē in ea seruitute, vel dicas inferri ad id quod dixerat de vsuf.

5 † *Flor. deest, vel.*

m *Impendentem.*] idest valde pendentem.

n *Petendum.*] s. cōfessoria. sic, & si habet actū qui seruitutem inhabilē faciat, vt j. de aqua plu. arc. l. supra iter. in princ.

6 † *Flo. quæ*

o *De itinere.*] scilicet secundo capite. quod est inf. de iti. actuque priua. l. j. §. ait prętor. & no. quod in isto interdicto duo pbari oportet: vt ibi dicit. in confessoria vnum sufficit scilicet seruitutē debitam, vt hic: & sic habet naturā proprietatis, vt & quędā alia, vt j. de interdic. l. 2. §. quędā. Itē non impedit vsum seruitutis q reficere phibet, vt infra de acq. pos. l. pē. §. 1. & inf. de vi & vi arma. l. uim facit, & ideo refectio est pmittenda, ut hic: & s. de ser rustic. præd. l. certo §. si totus. & leg. Quintus, & sup. tit. 1. l. refectionis.

7 † *Non conueniet tamen si silice.*

p *Non tamen.*] s. proponetur interdictum, uel confessoria.

q *Conuenit.*] nam sic non dēt quis reficere locum seruientē, ut j. de aqua plu. arcen. l. si prius. §. 1.

8 † *Flor. deest, &c.*

9 † *Flo. deest, &c.*

10 † *Flor, deest si.*

r *Cuius ædes.*] etiā ei cuius ædes non in totum liberæ sunt. Az.

s *In rem actione.*] id est negatoria.

t *Ædes meæ.*] s. Sempronianis ædibus.

u *Altius.*] sicut min⁹ tribuit q nihil tribuit ut j. de tribu. illud. ul debatur enim, quod posset altē: qa phibitū fuit hoc tm̄ ne altius tolleret. Azo. hic no. quod quo ad certā psonam agere phibet. sic & infra qui pot. in pign. habe. l. si prior. §. sed simpliciter, & C. res inter ali. &c. ar. cōtra j. de excep. do. l. 2. §. plane.

x *Ædes habeo.*] argu. C. de rei uendi. l. res alienas. Accur.

y *Non liceat.*] quia testator phibuerat gratia uicinorum omnium.

z *Agetur.*] a quocunque, cuius interest.

a *Hæc seruitus.*] altius non tollendi: de qua modo supra proxi. dicit.

Et idem,

a ET *ideo. Tuæ.*]idest, mediæ Azo.
b *Aedibus.*]vlterioribus.
c *Tuis*]idest, mediis.
d *Non extollis.*]medias Azo. vt supra tit. 1. l. in tradendis. §. interpositis.

Paulus libro vigesimoprimo ad edictum.

LEX V.

ET ideo si inter meas & Titij ædes, tuæ a 1† intercedant, possum Titij ædibus [b] seruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis c non imponatur: quia donec tu non extollis, [d] est utilis seruitus. 2†

Vlpianus libro decimoseptimo, ad edictum.

LEX VI.

ET si fortè, qui medius est (quia seruitutem non debebat) altius extulerit ædificia sua, ut iam ego e non videar luminibus tuis obstaturus 3† si ædificauero: frustra intendes ius mihi non esse, ita ædificatum habere inuito te. Sed si intra statutum f tempus rursus ædificium suum deposuerit vicinus, renascetur g tibi vendicatio.

Istæ actiones competunt etiam quasi possidenti seruitutem: & quasi possessio dicitur, si domus detinetur depressa: secus si fuerit eleuata. Bart.

¶ Sciendum tamen, in his seruitutibus possessorem eundem esse iuris, [h] & petitorem. Et si fortè non habeam ædificatum altius in meo, aduersarius meus possessor est. i Nam cum nihil sit innouatum, ille possidet: & ædificantem me prohibere potest, & ciuili actione, K & interdicto, Quod ui aut clam. l Idem & si lapilli [m] iactu imposuerit. Sed & si patiente eo ædificauero, ego possessor ero effectus. n

Hic Iurisconsultus vsque ad l. sicuti. §. Aristo, loquitur de seruitute oneris ferendi, & tigni immittendi. & breuiter hoc intendit; Pro seruitute oneris ferendi competit hæc actio, etiam vt reficiatur paries, qui debet sustinere onus; quæ actio est in rem, & competit cuilibet ex dominis insolidum, sicut in alijs seruitutibus. Bart.

¶ Etiam de seruitute, quæ oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit: vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui in seruitute imposita comprehensus est. Et Gallus putat, non posse ita seruitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur: sed ne [o] me facere prohiberet. Nam in omnibus seruitutibus refectionem 4† ad eum pertinere, qui sibi seruitutem asserat: p non ad eum, cuius res seruiat. Sed præualuit 5† Seruij sententia in proposita specie: q ut possit quis defendere, ius sibi esse cogere aduersarium reficere parietem ad onera sua sustinenda.

¶ Labeo autem hanc seruitutem, non hominem debere, sed rem: denique licere domino rem derelinquere, r scribit. s

¶ Hæc etiam 6† actio t in rem magis est quàm in personam: & non alij competit, [u] quam domino ædium, & 7† aduersus dominum: x sicuti cæterarum seruitutum intentio. [y]

¶ Si ædes [z] plurium dominorum sint, an insolidum agatur, a Papinianus libro 3. Quæstionum tractat: & ait singulos dominos insolidū [b] agere, sicut 8† in cæteris seruitutibus excepto c vsufructu: sed non idē respōdendum esse 9† inquit, [d] si communes ædes essent, quæ onera vicini sustinerent. ¶ Modus autem

1† Duar. tuæ ædes interced.

e ET *si fortè ut iam ego.*] qui debeo seruitutem, & sic mutat personas. Accur.

f *Statutum.*]ad amittendam seruitutem. x. vel xx. ann. ut infra de vsufru. l. si in area. Sed quid si post. Respon. adhuc erit restituenda. quod dic, ut dixi supra de seruitut. rust. prædio. l. & Atilicinus.

2† Vt vtilitas seruitutis.

g *Renascetur.*]quo ad effectum, nec enim perit ipso iure, ut sup. tit. 1. l. in tradendis. in fi. sed si post, tunc renouatur, vt ī. tit. 1 l. si locus. Item ubi intra tempus, verè amittitur, vt per flumen: ita restaurata ipso iure restituitur: sed si post tēpus restauratur, tunc per officiū iudi. renouatur, ut d. l. si locus, & ī. quibus mo. vsusfru. amitt. l. repeti. & l. nisi sublato.

3† Alias, obstaturus.

h *Iuris.*] idest, seruitutis, & de hoc ponit exemplum, & si fortè, &c. & adde quod est supra si usufruct. pet. l. penul. §. sicut.

i *Possessor est.*] idest, quasi possessor seruitutis: nec enim est vera possessio in incorporalibus ut inf. de acq. ver. dom. l. seruus. §. incorporales. Acc.

K *Et ciuili actione.*] confessoria. Azo. & quod ui aut clam, ut subiicit: quod non domino sōne iuris datur, ut ī. quod vi aut clam. l. denique. in princ.

l *Quod ui aut clam.*] idest per metum interdicti futuri: nam post opere facto tantum cōpetit, ut ī. de oper. no. nunc. l. 1. §. 1. habet autem locum siue præcessit nunciatio, siue non: modo clam fecit vt infra quod ui aut clam. seruitus. & l. prohibere. §. fi.

m *Lapilli.*]ut retineatur possessio: is enim lapilli possessionem retinere, non aūt amittere facit, ut ī. de oper. nou nunc. l. de pupillo. §. meminisse. Item per usum, ut ī. l prox. & ī. de ser. urb. præd. l. seruitutes quę in superficie, in fin. Sed videtur quod post seruitute non fiat nunciatio, ut inf. de ope. no nunc. l. qui viam. quod est cōtra. Sol. hic in vrbica seruitute loquitur, in qua aliud est quam in rustica: ut supra de ser. urb. præd. l. inter seruitutes. §. fi. uel dic ut ibi.

n *Effectus.*] sic ergo patientia præiudicat, C. ad Vell. l. si fine. §. qd si patientiā, & ī. de aqu. plu. arc. l. Sabinus. in princ.

o *Sed ne*]. sic imponi potest ne &c. nam hæc est seruitutum natura, vt supra de ser. l. quoties.

p *Asserat*] inf. eod. l. 1. in fi. Accur.

q *Proposita specie.*] secus in aliis speciebus vt dixi modo. per l. ī. de ser. l. quoties, & sic in hac speciale, vt hic, & inf. eo. l. prox. & l. sicuti. i. resp. & § dist. & supra d. ser. urban. præd. l. cum debere.

r *Derelinquere.*]idem in usufru. ut supra de vsufr. l. cum fructuarius, & l. sed cū. Azo.

s *Scribit.*]& sic no reficere, quod non liceret, si persona esset obligata. Sed ob. in causa noxali, vbi est obligatio personalis: & tamen potest rem relinquere: sed & ibi in rē scripta est. Accur.

t *Hæc enim actio.*]confessoria, quæ proponitur pro seruitute oneris ferendi.

4† Vt refectio ad eum, pertinet qui.

u *Competit.*] directa, sed vtilis sic, ut not. supra eo. l. 2.

x *Et aduersus dominum*] noli repetere nō: sed dicas, quod aduersus quemlibet qui seruitutem impedit, datur confessoria, vt infra eo. l. l. si quis diuturno, §. fin.

5† Vt. [illegible]

y *Intentio.*] i. actio.

z *Si ædes*]quibus seruitur.

a *Agatur.*] pro seruitute oneris ferendi.

b *Insolidum.*] licet æstimatio ad id, quod interest reuocēt, ut supra eod. l. loci, §. si fundus. Accur.

6† Vt. [illegible]

c *Excepto vsufructu.*] qui est diuiduus, ideoq; pro partibus petitur: sed aliæ seruitutes sunt indiuiduæ, ut infr. ad leg. Falcid. l. prima. §. si vsusfruct. & supra de vsufru. vsusfructus & ab initio. Accur.

7† Vt. [illegible]

d *Inquit.*] quod supradictum est in usufru. si communes ædes. idem tamen quod in cæteris seruitutibus, ut supra eodem, l. loci. §. sed si dominorum, quę est contra. vel ut ibi.

8† Vt. [illegible]

9† Vt. [illegible] esse.

Refectionis

a *Refectionis.*] Parietis pro onere ferendo. Accur.
b *Actione.*] qua agitur pro hac seruitute, vel opere, ut fiat. Accursius.
c *Lapide quadrato.*] i. alias lapide quadrato. & aliâs lapide manu strato.
d *Dictum.*] seruatur ergo dictum, ut hic: & supra eo. ti. l. loci. §. si quis mihi. si nihil est dictum, seruatur consuetudo, ut infra, de aqua pluu. arc. l. si prius. §. placuit.
e *Prohibetur.*] & hæc nunciatio habet causam impositiuam, ut inf. de ope. noui nunc. l. de pupillo, § sextus, secus in rustica, ut ℸ. de no. oper. nun. l. qui viam Accur.

¶ De lapide quadrato pulchrè Bu. l. secuti. I. c.

refectionis a in hac actione b ad eum modum pertinet, qui in seruitute imposita continetur: fortè ut reficiat lapide quadrato, c vel lapide structili, uel quouis alio opere: quod in seruitute dictum d est.

In hac actione veniunt fructus; Item paries potest effici melior, non deterior. Bart.

¶ Veniunt & fructus in hac actione: idest commodum quod haberet, si onera ædium eius vicinus sustineret.

¶ Parietem autem meliorem quidem, quam in seruitute impositum est, facere licet: deteriorem si faciat, 1 † aut per hanc actionem, aut per operis noui nunc. prohibetur. e

In hac actione per officium iudicis fit restitutio rei, & præstatur cautio, & contra non restituentē iuratur in litem. Bart.

Paulus lib. 21. ad edictum.

LEX VII.

Harum f actionum g eventus hic est, ut victori officio iudicis h aut i res præstetur, aut cautio. Res ipsa hæc est: ut iubeat k iudex aduersarium emendare vitiū parietis, & idoneum præstare. Cautio autem 2 † hæc est, vt eum iubeat de reficiendo pariete cauere: neque se, neque successores suos 3 † prohibituros altius l tollere, m sublatumque habere. Et si cauerit, absoluatur n 4 † Si uerò neque rem præstet, neque cautionem, tanti condemnet, o 5 † quanti actor in litem iurauerit.

Harum.] CASVS. Debes mihi onus ferendi seruitutem, teneris quidem ad duo, ut reficias parietem, & patientiam præstes. Item ut caueas de tenendo in futuro & patiendo: sed si non præstes, iurabo in litem.

1 † Fl. fiunt.

f *Harum.*] adhuc superiorem materiam prosequitur.
g *Actionum.*] quibus agitur de pariete, faciendo, & quibus agitur de patientia præstandi.
h *Officio iudicis.*] hoc post lit. contest. secus si ante, vbi tātum cautio interponitur, ut ℸ. de oper. nou. nunc. l. si prius. Accur.
i *Aut.*] pro &.
k *Iubeat.*] scilicet præcisè, ut supra l pro xim. §. etiam. & supra de rei uen. l. qui restituere.
l *Altius tollere.*] scilicet parietem, etiam imponere ei, & ibi tenere onera, ut ℸ l. px. §. 2. vel altius tollere ædificium cui debet seruitus, nisi plus grauet ut supra de ser. urba. prædi. l. seruitutes. §. si sublatum.
m *Tollere.*] similis cautio est supra de vsufr. l. cuiuscunque. §. si fundus sed an hic utramque simul præstet. f. de reficiendo, & quod nō prohibeat? Resp. simul utramq; à princ. præstat, licet à princ. non uenerit dies reficiendi, ut argum ℸ. de vsufruct. l. quemad. cau. l. 1. in fi. & §. an aūt. & ℸ. de iud. l. ... orbis.
n *Absoluatur.*] a snia interlocutoria a cautione: unde omne iudicium absolutorium dr, si ante sententiam definitiuam cauerit, ut Insti. de perpe. & temp. ac. §. fin.
o *Condemnet.*] scilicet iudex. Idem dicas et si cautio pstet, res autem non superest: est enim in rem actio pro seruitute, in qua iurat in litē. ut ℸ. de in litem iur. l. 2. & l. in actionibus. Sed quid econtra si res, non cautio pstat, an q cautionem iuretur in litē? R. nō, sed captis pignoribus coercebitur ad cautionem iud. officio, ut Instit. de satisd. tut. §. licendo,

* Glo. 2. in c. dum simulexi de offi. iud. or. adducit hanc l. in arg. q. q. est in poss. als cuius rei, dēt in ea defendi. Dolegn.

2 † Duas cautio est ut tū.
3 † Al eius.
4 † Al. absolua tur.
6 † Alias condemnabitur.

a Collige ex ista glo. sm Bald. q absolutoria ab obseruatione iudicii est interlocutoria. ad hoc semper allegatur & facit inf. de ac tu. l. cum Ti tio.

non. n. iurari pōt in litem, quia ad cautionem neque agi, neque in rem agi potest: sed iudicis officio tantum.

Sicuti.] CASVS. Debes mihi seruitutem oneris ferendi. sicuti debes reficere, sic interim dum reficis parietem, debes prouidere mihi ne ruat domus mea: & contra me ages, vt interim non te impediam cogendo te ad fulturam, vel ages contraria, ne te de seruitute tali inquietem dum reficis.

Quando paries seruiens reficitur, fultura ne domus dominans corruat, ad dominum eius pertinet. hoc dicit & est notabilis casus. Bart.

Vlpianus lib. 17. ad edictum.

LEX VIII.

Sicuti autem refectio parietis p ad vicinum p pertinet, ita fultura ædificiorum vicini, cui seruitus debetur, quam diu paries reficitur, 6 † ad inferiorem q vicinum non debet pertinere. ¶ Nam si non vult superior fulcire, deponat & restituat, r 7 † cum paries fuerit restitutus. Et hic quoque, sicut in cæteris seruitutibus, contraria actio dabitur: hoc est, ius tibi non esse me cogere. s

Iurisconsul. hic aliqualiter mutat materiam, & breuiter hoc intendit.

Actio confessoria competit pro seruitute tigni immittendi; in qua dominus non cogitur reficere parietem, & in hoc differt à seruitute oneris ferendi. Bartol.

¶ Competit mihi actio t aduersus eum, qui cessit mihi talem seruitutem, ut in parietem u eius tigna immittere mihi liceat: superq; 8 † ea tigna, (v.g.) porticum ambulatoriam facere: superq, eū parietem colūnas structiles * imponere, quæ tectū portic* ambulatoriæ sustineant.

¶ Distāt aūt hæ actiones x inter se, quod superior quidem locū habeat, et ad cōpellēdum vi

¶ *Competit.*] constituisti mihi seruitutem, vt in pariete tuo apponerem tigna, super quibus facerem porticum coopertam super columnis, bene valet, & agere contra te potero, si ego meis sumptibus hoc faciā, licet in superiori seruitute, idest oneris ferendi, sit secus; quia reficit qui debet onera sustinere. §. sequens planus est.

¶ *Aristo.*] Neque dominus inferioris domus fumum, neque dominus superioris aquam in domum inferiorem potest immittere iure seruitutis, nisi constituta sit, neque fragmenta lapidum. Si ergo aliquis ædem superiorē conduxit, quat. liceat iure seruitutis ei immittere fumum, agit contra locatorem ad interesse, & fumum immittere prohibetur actione negatoria: sicut & si debetur, confessoria agitur contra superiorem, nisi patiatur immitti. Itē si q̄s sit in poss. talis seruitutis. s. immittendi, agit uti possidetis, ut q. melius phabit se possidere, ille obtineat.

¶ *Ad Pomponiū.*] Si cōuenerit inter me & titiū per pactum, ut in meo (de quo sua non interest) liceat facere fumum, nō valet seruitus: sicut si concessi, vt liceat sedere, uel lauare mihi in meo, vel non liceat: sed q̄ hoc valet, ut per fundum tuum viam habeam, uel cuniculum, i. iter coopertum. Viuia.

6 † Fl. reficitur.

* Per ironiā hoc dici quidam putant, vt in l. cū quidam. infr. de lega. 3. Alc. l. 4. de ver. sig. & Ac hic.
7 † Flor. restituat.

8 † Fl. superque.

* De colūnis structilib. pulcre Bud. hic.

p *Ad vicinum.*] qui debet seruitutem, ut supra eo. l. & si fortè. § etiam
q *Pertinere.*] non ergo dabit ei columnam ad fulciendum interim domum suam Accur.
r *Et restituat.*] idest reficiat. Et no. q ironicum consilium dare uidetur. Accur.
s *Cogere.*] s. fulcimenta præstare ad sustinendum. Accur.
t *Competit mihi actio.*] s. confessoria. Accur.
u *Parietem.*] idest in quem tignum immisi.
x *Hæ actiones.*] idest confessoria de ædificio, uel onere sustinendo in pariete tuo, ut supra in princ. huius legis. & l. & si fortè. §. etiam. & confessoria de tigno immittendo in parie-

parietem,uel ædificium tuum. nam licet vtrobique sustineatur onus, tamen quia in prima specialiter de onere ferendo dicitur, non in secunda, in prima seruitutem reficere, in secunda pati immissionem, si ædificatum habet, cogitur. Azo.

a *Meum*] idest mihi seruientem, & ita aliquid dicitur meum, ut infra eodem, quod cum eo. l. 1. in princ. Accur.

1† Al. decst, meum.

b *Seruitutem*]i. generalitatem, vel regulā. sed prima sic, ut supra de seru. l. quoties, & sup. eodem l. & si fortè. §. etiam.

c *Possessoris*] prodest autem ad multa habe ti pro possessore. Primo, quia habet maiores inducias: ut sup. de ser. l. fin. Secundo, quis non iurabit prius de calumnia, ut C. de iur. cal. l. 2. in princip. Item, quia non habet necesse prouocare ad iudicium sustinet uerò partes actoris, u. de beat probare sibi constitutam seruitutem: cum enim constet hāc domum aliquādo fuisse liberam, & nunc præsumitur, nisi contra probetur, ut C. de prob. l. fine possidetis, & C. de pignor. actio. l. nec creditores. §. final. Sed contra est argumen. infra. de prob. l. circa. ubi probat se ingenuum qui petit. de tur vt libertus, quare ergo sicut? posset etiam dici, ipsum esse loco possessoris, si quęratur, an dominus fuerit necne qui constituit, ve supra, si vsusfruct. pet. l. vti frui. ibi, quod si fortè, &c. Item si quæratur, an sit dominus eius rei cui dicit debe ri seruitutem, non tenebitur probare, quamquam si non esset in possessione seruitutis, id probare cogeretur, ut supra eodem l. 2. hæc autem secundum Azo.

1† Al. vendo post lit. contestatam.

cinum reficere parietē meū: a 1 † hæc verò locum habet ad hoc solum, ut tigna sustipiat: quod non est contra genera seruitutum. b

Si tigna sint immissa, dicitur quis esse in quasi possessione seruitutis: sin autem, dicitur esse aduersarius in quasi possessione libertatis.

¶ Sed si quæratur quis possessoris, c quis petitoris partes sustineat: sciendum est, possessoris partes sustinere (si quidem tigna immissa sint) eum qui seruitutem sibi debe ri ait: si verò immissa non sint, eum qui negat. Et si quidem is obtinuerit, qui seruitutem d sibi defendit, e non debet ei seruitus cedi: siue recte pronunciatum est, quia habet: siue perperam, quia per sententiam non debet seruitus constitui: sed quæ est, declarari. f Plane g non vtendo 2 † amisit g dolo malo domini ædium, post litem contestatam ei restitui oportet: quemadmodum placet in dominio ædium. h

Dominus partis inferioris non potest in superiores iure seruitutis fumū immittere: et dominus partis superioris non potest in inferiores immittere aquam, nisi aliud actum sit: & pro his competunt hæ actiones, & etiam interdicta possessoria. Bartolus.

¶ Aristo * Cerelio 3 † Vitali respondit, non putare, se ex taberna casearia i fumum in superiora ædificia iure k immitti l posse, nisi eius rei seruitutem talē admittat m 4 † Idem 5 † ait, & ex superiore inferiora non aquam, non quid aliud immitti licere. In suo enim alicui 6 † catenus facere licet, n quatenus nihil in alienum immittat. Fumi autem, sicut aquæ, immissionem o esse. Posse igitur superiorem cum inferiore agere, ius illi non esse id ita facere. p Alphenū deniq; scribere ait, q posse ita agi r ius illi non esse in suo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmē ta cadant.

¶ Dicit igitur Aristo eum, qui tabernā casearia à Minturnensibus conduxit, a superiore 7 † prohiberi posse fumū immittere: sed Minturnenses ei ex conducto s teneri, agique t sic posse dicit cum eo, qui eū fumum immittat, ius ei non esse fumum immittere. u Ergo & 8 † per contrariū x agi poterit, y ius sibi 9 † esse fumum immittere. Quod & ipsum videtur Aristo probare.

præscribitur post litem contestatam, ut C. de rei vendi. l. mota, licet vsucapio finiatur iure isto, ut supra de rei vendi. si post? Respond. a hic fuit contestata in alium, non contra præteriorenter, quem supposuit præscribens, vt & supra de dolo. l. fin. Accursius.

a Itam gl. approb. Bar.

i *Casearia*]in qua fiebant caseï. *

k *Iure*] scilicet seruitutis. ut superior cogatur suscipere fumū, & propter hoc fenestras dimittere: suscipit tamen sicut naturaliter ascendit: nisi inferior faciat animo iniuriandi, ut infra de iniu. l. fina. & muniat se sicut potest, sed nō sic contra de aqua quæ rectè proijcitur: at fumus naturaliter dimittit.

l *Immitti.*] non iure, quia illi licet se munire, & quod infra dicit, agique, &c. scilicet se muniendo, secundum R. aliud dicunt agi negatoria utili, & ideo utilis, quia nulla fuerat seruitus constituta. Ad quod supra de seruitutibus urbanorum prædiorum, l. quidam, & infra eodem, l. fistulas. & l. si quando Ioan. dixit etiam directam dari, licet nunquam vlla fuerit: & magis nunc, quam tunc, quando aliquando fuit seruitus Accur.

m *Admittat*] scilicet superior domus: nam tunc & fenestras dimittere, & alias modo debet recipere, sicut in seruitute constituenda actum est.

n *Facere licet.*] Non in suo facit quod vult quilibet, non in alieno, ut hic. & C. de religio. stattas, & supra de seruitutibus urbanorum prædiorum, l. fistula. circa principium, & infra de aqua pluuia arcenda, l. prima. §. de eo opere. Sed contra. infra. de dam. infec. l. fluminum. §. si ubi etiam alienam aquam aufert. Solu. ibi in suo tantum fodiebat, non in alieno, & non animo nocendi, sed sibi prosciendi, ut infra de aqua pluuia arcenda, l. prima. §. idem ait aquam.

* Casearia siue casiaria, ut in P. T. taberna dicebatur, i qua casei fumigari solebant. Co li. li. 7. ca. 8. Pli. li. 11. c. 42. a. nō improbat Iū & Accursii exposi tio improbatur aūt Haloā. dum & hic, c. in § dicit, rosaria, pro casearia legit. *Vide in hūc § Francisc. Duareni disp. prima c. 14.

3† Al Cerealio.

4† Al. nisi ei rei seruitus talis admittatur.

5† Fl. idemqz ait alias, idem ait qa & cum

6† In aliq.

7† Al. ad superiora.

8† Fl. deest, &.

9† Fl. deest, ibi, sibi ius esse.

d *Seruitutem*] dicens ad se pertinere.

e *Defendit*] per confessoriam, non personali

f *Declarari*] sed nonne vbicunque agitur personali actione pro seruitute, agitur vt constituatur per sententiam: & sic constituitur quæ non erat. ut supra de seru. l. Papinianus. & de seruitutibus rusticorum prædiorum, l. & Attilicinus, in fine & infra eodem, l. is cuius, quæ sunt contra Solu. hic defendebat se habere seruitutem, non sibi de nouo constitui: sicut & qui dicit se dominum rei, ut supra de rei uend. l. ex diuerso. §. primo. secus autem si nouam constitui prætenderet, ut dixi: & argum. supra de iud. l. qui se.

l aliàs, illa lex incipit, sitā angusti. Aliàs, Pōpo.

g *Amisit*] s. seruitutem. Accur.

h *In dominio ædium.*] scilicet restituendo finito tempore præscriptionis post litem contest. ut Institu. de officio iudi. is §. si ad exhibendum, & C. de præscriptio. long. temp. nec bona. Sed quomodo seruitus quæ censetur immobilis, vt C. de seru. l. secunda, uel dominium rei immobilis

o *Immissionem*] vt neutrum liceat iure seruitutis: sed alterum licet naturaliter, alterum non.

p *Id ita facere.*] id est iure seruitutis. Accur.

q *Scribere ait*] similitudinem ponit.

r *Agi.*] per pactum, uel dic, actione negatoria.

s *Ex conducto*] quia cum eo conuenerunt, vt ei præstarent facultatem immittendi fumum in superiores ædes.

t *Agique.*] quia locatores agent, non conductores. Acc.

u *Fumum immittere*] quando seruitutem non debet: sed etiam iniuriarum poterit agere, ut infra, de iniur. l. final. Accur.

x *Per contrarium.*] quando, scilicet debet seruitutem, nam sicut potest agi negatoria, seruitute non constituta: ita & confessoria, ea constituta.

y *Agi poterit*] per pactum. Accur.

a *Vti possidetis.*] scilicet utile, ut supra de ser. l. pe. Et ar. infra de iniur. l. sanè. & inf. de vi & vi ar. l. vim facit. & ℸ. uti pos. l. si duo. § hoc interdictum. Hic ergo datur pro quasi possessione seruitutis, uel libertatis. Vel dic, quod pro uera possessione rei quæ inquietatur pro seruitute quam non debet. Et econtra pro vera possessione rei dominantis, quæ inquietatur, eo quod seruitute debita uti non permittitur.

b *Suo uti.*] i. seruitute debita. Vel dic, possessione vera rei, ut referas ad eum qui non debet seruitutem.

c *Agere.*] per pactum.

d *Non grauem.*] i. hoc videtur seruitus.

e *In suo*] scilicet eius qui promittit seruitutem quod non dirigatur in tuum.

f *Non licere.*] scilicet econtra ullo modo, & neutro casu interest: quia non immittebatur in eum.

g *Ait.*] scilicet contra Accur.

h *Non posse.*] contra Ins. eo. l. si quando. §. l. Solu. ut ibi: Item hoc nisi aliquis me prohibeat: quia tunc ago etiam iniuriarũ, ut inf. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis me prohibeat.

i *In suo.*] alij non domino, vel dic domino: quia neutrum ualet iure seruitutis.

K *Aut lauare.*] quia magis personales, quã prædiales seruitutes dicerentur: uel nullæ, si agam, ut facias, uel nõ facias grauem, uel non grauem fumum in tuo: nec enim aliquid eorum mihi expedit. ut sup. de serui. l. quoties, agi tamen potest, ut non immittas ignem, vel fumum, uel quid aliud in meum, ut s. ea. l. § idemque.

l *Idem.*] i. Pomp. non dicas idem ius, quia hoc falsum esset.

m *Probat.*] quod sequitur: probat quidem in contrario casu, contrarium ponendo ad primum, si mihi permittas, ut in tuo quid faciam: tenet enim seruitus, licet supra ubi in meo promitto me facturum, uel non facturum, non teneat. & hoc quia interest, ne contradicat præcedentibus.

1† Fl. lib. 41.

2† Fl. in balneis. alias, ut balneis.

3† Flor. deest, hortos, & vi. Ant. & Am. lib. 2. c. 1.

4† Flor. tales seruitutes.

* Hæc l. allegat quis inter pre. cap. 1. de commun. eccle. Bing.

5† Fl. Al. reci peretur.

¶Sed & interdictum, uti possidetis, a poterit locum habere, si quis prohibeatur, qualiter velit suo vti. b

Non valet pactum, vt alicui liceat facere, quod de iure communi facere poterat: secus si de iure communi facere non poterat. Bart.

¶Apud Pomponium dubitatur libro duodecimo 1 † lectionum, an quis possit ita agere, c licere fumum non grauem d (puta ex foco) in suo e facere: aut non licere. f Et ait, g magis non posse h agi: sicut agi non potest, ius esse in suo i ignem facere: aut sedere, aut lauare. K Idem l in diuersum probat: m nam & balinei 2 † (inquit) vaporibus n cum Quintilla o cuniculum pergentem p in hortos 3 † Iulij Vrsi instruxisset, placuit potuisse talem seruitutem 4 † imponi.

Natura confessoriæ est, vt per eam destruatur quicquid est factum contra debitam seruitutem: sed si ædificium ius seruitutis extinxit, de dolo agitur. Bartol.

Paulus lib. 21. ad edictum.

LEX IX.

SI eo loco * per quem mihi iter debetur, tu ædificaueris, possum intendere ius mihi esse ire agere: q si probauero, inhibebo opus tuum.

¶Item Iulianus scribit, si vicinus ædificando in suo effecerit, ne stillicidium meum reciperet, 5 † posse me agere de iure meo, id est, ius mihi 6 † esse immittendi stillicidium, sicut in uia q diximus. Et si quidem nondum ædificauit, r siue vsumfructum, siue uiam habet, s ius sibi esse ire agere, vel frui, intendere potest. Quod si iam ædificauit dominus, is qui iter & actum habet, adhuc potest intendere, ius sibi esse. Fructuarius autem non potest: quia amisit t vsumfructum: & ideo de dolo actionem dandam u hoc casu Iulianus ait. Contra, si in itinere, quod per fundum tibi debeo, ædifices, rectè intendam ius tibi non esse ædificare, vel ædificatum habere: quemadmodũ si in area mea x quid ædifices.

Per vsum partis, retinetur seruitus tota. Bart.

¶Qui latiore via, vel angustiore vius est, retinet seruitutem: y sicuti, qui aqua ex qua ius habet utendi, alia z mixta vsus est, retinet ius suum.

In præscriptione seruitutum realium non requiritur titulus. Bart.

Vlpianus lib. 53. ad edictum.

LEX X.

SI quis * diuturno usu & a longa quasi possessione ius aquæ ducendæ nactus 7 † sit, non ei necesse est docere a de iure b quo aqua constituta est: ueluti ex legato, uel alio modo: sed utilem habet actionem, ut ostendat per annos fortè tot c usum se, non vi, non clam, non precario possedisse. 8 †

n *Vaporibus.*] id est flammis. Accur.

o *Quintilla.*] proprium nomen dominæ loci seruientis.

p *Pergentem.*] id est, deriuatum.

SI *iter.*] CASVS. Per agrum tuum debetur seruitus mihi itineris, tu ędificas, in loco seruiente, possum te phibere, ne ædifices, si probem dictam seruitutem, agendo confessoria. Idem in seruitute urbana quam mihi debes: quia similiter agam contra te, ne in loco seruiente ædifices: ergo in utraque seruitute, si ædificet dominus loci seruientis, potest agi confessoria ne opus faciat. Idem in seruitute personali. l. vsusfr. quia agi potest contra dominum ędificij confess. Et si ædificas tu dominus loci seruientis, agitur ut destruas in primis duobus casibus. in tertio uero agitur de dolo: quia vsusfructus extinctus est.

¶ *Item Iulianus.*] Nunc ponit contra. ponè: Debebam tibi seruitutem, tu ędificas in loco tibi seruien. possum te prohibere, agẽdo negatoria, & addicit simile: quia si ædificares in area mea, quæ tibi seruit non debet, possum te prohibere.

¶ *Qui latiore.*] Lex statuit qualiter debet esse modus uiæ sup. de ser. rustic. præd. l. via. Si ergo vtar maiore aqueductu quam mihi debeatur, utroque casu retineo mihi seruitutem.

q *Sicut in via.*] i. itinere, ut in princ. huius l.

r *Ædificauit.*] dominus loci seruientis.

s *Habet.*] quidã alius.

t *Amisit.*] rei mutatione. Accur.

u *Dandam.*] De hoc plenè dixi sup. quibus mod. vsusfruc. amit. l. repeti. §. fi.

x *Mea*] non seruiente.

y *Retinet seruitutem.*] qa nisi tota perdi non potest, ut supra de ser. rust. præd. l. una.

z *Alia.*] cum ea quæ seruit, alias amittitur, ut infra titu. 2. l. 1. in cas. Accur.

SI *quis.*] CASVS. Duxi aquam per agrum tuum 10. ann. acquiro mihi serui. & agere potero amodo confessoria: nec teneor titulum demonstrare, satis est. n. me præscripsisse, quia hoc præsumitur, nisi contra probetur, ut supra de seruis urb. præd. l. ædes.

¶ *Ag.*] Per agrum tuum debebas mihi seruitutem aquæ ducendæ, si impedias me que minus mihi liceat aquam ducere, agam contra te, & contra alium prohibentem. Viuia.

a *Et.*] pro, id est.

b *De iure.*] i. tit. ut subiicit. Et sic no. speciale in seruitutibus, ut sine tit. 1. præscribantur, vt hic, & infra de aq. plu. arc. l. 1. §. fi. & l. fi. & inf. de iti. actuque pri. l. 1. apparet. & ar. inf. de usur. l. cum de in rem ver. Alij dicunt, quod est necessarium allegari titulum: non autem necesse est probari directo: sed per vsum x. ann. arg. de vsur. l. cum de in rem verso. Item in eo quod dat utilem post præscrip. no. arg. quod præscriptione non quæritur dominium, ut & C. de præscr. 30. ann. l. si quis emptionis. §. 1.

c *Forte tot.*] Sed quot? Rñ. x. inter pñtes, & 20. inter absentes, exemplo rerum immobilium, vt C. de ser. & aq. l. 2. habet

6† Flor. deest, hi.

* Ad hanc l. uti. Io. Langenal. in l. Imperium. n. 24. de iu. om. iu.

7† Nanctus Duar.

* Vi. Duar. li. 1. disput. c. 24. ubi docet. tit. esse necessariũ ad seruitutem acquirendam.

8† Al. deest, possedisse.

a Ioc volsit, & cõcor. gl. primo. gl. in l. 3. C. de ser. gl. in l. 1. §. si qs sũt. & §. si tibi fundi. ff. de iti. actuque pri. gl. fi. l. fi. de acqu. pl. arc. gl. in l. seruitutem. ff. de seruit.

bet enim perpetuam causam, vt supra de ser. rust. præd. l. foramen § fi. Alij dicunt tanto tpe vt nō extet memoria, vt arg. infra, de aqua plu. arcen. l. 1. § pe. sed prima ver. or est. Item contra, inf. de aqua quot. & æsti. l. hoc iure. § ductus. sed ibi in ea quæ non habet perpetuam causam: hic sic. Vel ibi in ea quæ ex flumine publico: hic ex loco priuato.

a *Impediunt.*] scilicet me. Et no. ꝙ quidam libri habent, non ducere, i. impediunt, ut non possim ducere. Alij sine non, ut hic. & tunc plana est.

b *Potero.*] non refert ergo sit dominus rei qui prohibet, vel non vt infra. de itin. actuque priu. l. 3. §. idem Iulia. & inf eo. de aq. quot. & æsti. l. 1. § cōpetit. Accursius.

1 † Fle. cum omnibus agi potest, quicunque.
2 † Duare. non ducere cum p.d.
3 † Florent. Tiuar. deest, scilicet.
4 † Alibi, ser. uitutum.
5 † Duare. Quicunque aquam duce. impedit.

AN vnus.] CASUS. Duo sumus socij fundi, quæritur, si vnus vult ædificare, & alter vult prohibere, an possit? Et dicitur, ꝙ potest prohibere, quia potior est conditio prohibentis, ꝙ facere volentis. Secundo, si iā ædificauit, an possit alter agere vt remoueat? Et dicit quod non.

c *An possint.*] Quidam libri hāt, num possint, & tunc plana: alij habent, non possint. & tunc lege similiter interrogatiuè, propter id quod dicit, quæritur. Non soluitur hæc secunda quæstio. Tamen dicas non posse agi, vt deponatur, ut infra communi diuidun. Sabinus.

6 † Alias, de ef. cus.
7 † Flor. non posse.
8 † Flo. tibi.

d *Prohibendi.*] non tamen seruitutis iure, vt sup. de ser. vrb. prædio. l. in re communi.

9 † Duare. quia magis ille.
10 † Alias deest, vt dixi.
11 † Alias præcipit.
12 † Flo. desi, sit.
13 † Alias Iauolenus.

e *Velit.*] reficere tamen inuito alio potest, vt C. de ædi. priu. l. si vt. Accur.

EGi ius.] CASUS. Quidam habebat tigna sua immissa in pariete meo indebite possum agere ut remoueat, & vt caueat de non immittendo deinceps. Viuia.

f *Debeat.*] caue ꝙ ergo pro futuro, vt sup. de seru. vrba. præd. l. qui ædificiū. Idem in vsuf. ut etiam in futuro bene utatur, ut inf. de vsufructu. l. si cuius, §. sed si plures. Idem in actio. aquæ plu. arcen. vt inf. de aqua plu. arcen. l. Atterius, § penul. Idem in actione arbitraria quandoque, vt infra, de eo quod cer. lo. l. quod si Ephesi. §. interdum.

Nota, ꝙ ad cautelam futurorum ꝑ ius de pōt ꝑ pōas caueri. concor. tex. in c. licet. de elec. tex. in c. f. de fer. nō ordi. ext. tex. in l. Iurgum. §. ca.

Confessoria competit contra quēlibet, qui usum seruitutis impedit. Bar.

¶ Agi autem hac actione poterit non tantum cum eo, in cuius agro aqua oritur, vel per cuius fundum ducitur, verum etiam cum omnibus, 1 † quicunque aquam ducere impediunt, 2 † exemplo scilicet 3 † cæterarum seruitutū. 4 † Et generaliter quicunque aquam ducere impediet, 5 † hac actione cum eo experiri potero. b

Vnus ex socijs pōt alium ædificantem impedire iure coniunctionis, non iure seruitutis. Bart.

Marcellus lib. 7. Digestorum.

LEX XI.

AN vnus ex sociis in communi loco inuitis cæteris iure ædificare possit, i. an si prohibeatur a socijs, possit cum ijs ita experiri, ius sibi esse ædificare: & an socij cum eo ita agere possint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius 6 † ædificandi non esse: & si ædificatum iam sit, an possint c 7 † cum eo ita experiri, ius illi 8 † non esse ita ædificatum habere, quæritur. Et magis dici potest, prohibendi, d potius quam faciendi ius socio esse: quia 9 † ille qui facere conatur (vt dixi 10 †) quodammodo sibi alienum quoque ius præripit: 11 † si quasi solus dominus sit, 12 † ad suum arbitrium vti iure Communi velit. e

In negatoria cogitur victus cauere, quod in futurum seruitute non utatur. Bartol.

Iabolenus 13 † lib. 2. Epistol.

LEX XII.

EGi, ius illi non esse, tigna in parietem meum immissa habere, an & de futuris non immittendis cauendum est? Respondi: iudicis officio contineri puto, vt de futuro quoque opere caueri debeat. f

Non potest quis habere canalem in suo, per quem aqua proijciatur in alieno. Bartolus.

Proculus lib. 5. Epistolarum.

LEX XIII.

FIstulas, quibus aquam duco, in via publica habeo: g & hæ ruptæ inundant parietem tuum: puto te posse recte h meecum agere, i ius mihi non esse, flumina ex meo in tuum parietem fluere. i

Qui tigna immittit ultra quam statutum sit, actione negatoria tollere cogitur. Bartolus.

Pompo. lib. 33. ad Sabinum.

LEX XIIII.

SI cum meus proprius paries esset, passus sim te immittere tigna, k quæ antea l habueras, 14 † si noua uelis immittere, prohiberi a me poteris: immo etiam agere tecum potero, vt ea quæ noua m immiseris, tollas.

¶ Si paries communis, opere abs te facto, in ædes meas se inclinauerit, potero tecum agere, ius tibi non esse, parietem illum ita habere. n

Si administrator minoris faciat contra debitam seruitutē, tenetur tutelæ, et ēt competit confessoria. B.

Vlpianus lib. 6. Opinionum.

LEX XV.

ALtius ędes suas extollendo, o si quis, vt luminibus domus p minoris annis xxv. vel impuberis, cuius curator vel tutor erat, officiatur, efficit: quamuis hoc quo-

Idem in colono, vt C. in qui. cau. co. l. 1. Sed contra, inf. de vsuf. et vbi dicit, pro vsufuris futuris non cauendū. Sol. istud est hic idem, quia nunc mihi ius competit, vt non immittas nunc, nec in futurum: at pro vsuis futuris nullum ius habeo.

FIstulas.] CASUS. Si instrumenta quibus aquam duco per viam publicam, habeam, & tuum parietem inundem: negatoria poteris agere contra me.

g *Habeo.*] scilicet pro me. Azo.

h *Agere.*] Argu. pro nobis in eo quod no. supra eod. l. 2. in fin. & re pon.

i *Fluere.*] vt supra de ser. urb. præd. l. fistulam.

SI cum.] CASUS. precibus tuis fui passus te immittere quædam in pariete meo quamdiu velim: & ideo nec noua imponere potes, nec me inuito, primis remotis, alia substituere potes.

¶ *Si paries.*] Dic hic casum, vt supra infra eo si qū. in princ.

k *Immittere tigna.*] Ideoque tu in quasi possessione seruitutis es, ut & sup. eod. & si forte, §. sciendum.

l *Antea.*] hæc tigna concedo immitteres secus si dicas, seruitutem tigni immittendi concedo, non addendo numerum.

14 † Flo. habueris.

m *Noua.*] addendo numerum, vel alia supponendo, & hæc detrahendo: nam sufficit si cui, vel in paucis seruire, &c. vt C. de neg. ge. l. tutori.

n *Ita habere.*] f. negatoria. si tū so ius contendat iure seruitutis ita habere: alias qualiter haberet locum negatoria? sic J. eo. l. si qū, in prin. & supra de ser. vrban. præd. l. sed inter. Accur.

ALtius.] CASUS. Domus mea debebat seruitutem altius non tollendi, vel ne luminibus officeret domui illius, cuius tutor, uel curator erā: & si exalto illam domū meā, competit illi pupillo actio confessoria, & pupillo actio tutelę teneor, & statim pōt agere confessoria pupillus contra me. Viuia.

o *Extollendo.*] scilicet tutor, vel curator, vt subijcit.

p *Luminibus domus*] cui seruitutem debebant ædes tutoris, vel curatoris.

alium

a *Attinet*] scilicet tutelæ.
b *Non debuit.*] multo magis quod est notabile, vt C. de in lit.dā.tu.l.an tibi,& in dec.dist.87 ca.diuinæ.& dixi ʒ. de condic.indeb l.frater a fratre.§.porro.
c *Possidentem*] tutorem, vel curatorem.
d *Actio*]scilicet negatoria, ut hic scripserunt quidam. Sed certè imò danda est confessoria: quia minori seruitus debebatur, ut supra eodem l.si eo. Et dabitur in hac causa contra tutorem, uel curatorem quidem curator pupillo, uel adulto. ut Instit.de autho. tu t. §.fin. Accur.

SI ate.] CASVS. Concessisti mihi seruitutem stillicidii pro eo, quia dedi tibi x. & te patiente habeo act. & exc. propter dictam seruitutem.
e *Emptionis.*] prædictæ, uel simili causa: alioquin si nulla esset causa, repellar, ut supra eodem, l. si cum meus nisi longo tēpore habuerim, vt supra eod. l. si quis diuturno.
f *Immissum.*] scilicet stillicidium. Accursius
g *Vsurum.*] ut C. de acq.ui.poss.l.2.

SI quādo.]CASVS. Inter meam, & tuam domum erat paries communis: qui opere a te facto inclinabat super me.agam contra te, ut non facias inclinare.
¶ *Cum in domo*] Ad fenestram ubi legebas,ibi iuxta erat area tua, tu concessisti mihi seruitutem ut non ponas ibi aliquid: agam, etiam si turbes, uel molestes ibi.
¶ *Secundum*] iuxta parietem meum fecisti opus, aut in publico: & agam interdicto ne quid in loco publico fiat, & quod factum est tollatur: aut in loco priuato. & agam negatoria si quid passus sum, & etiam si fuerim stipulatus de dāno infecto, agam ad damnum ex prædicta stipulatione. Viuianus.
h *Binas.*] duarum quarum una uetus, altera alterius.
i *Inuito se.*] vt & supra eo l.si cum meus.§.1. Accur.
k *Locus*] id est,quædam pars domus.
l *Non esset*]vt si luminibus admittendis non officiatur: & ideo nec ædificando, nec serendo nocere det, vt hic: & ʒ.de ser.vrb.pd.ædificia.& l.si arborē.Si vero hoc tm esset dictum,ne in certo loco quid positum habere quod alterius non interesset,non valet,vt sup. eo.l.sicuti,§.apud.& supra de ser.l.quoties,quæ sunt contra.Accur.
m *Syluam.*] hortulariam.

que nomine actione [a] ipse, hæredesque teneantur; (quia quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit,id ipse committere non debuit [b]) tamen & aduersus possidentem [c] easdem ædes danda est impuberi, vel minori actio: [d] vt quod non iure factum est,tollatur.

Ex titulo & quasi possessione seruitutis,cōsequitur quis actionem & exceptionem.Bartolus.

Iulianus lib 7. Digestorum.

LEX XVI.

SI a te [*] emero, vt mihi liceat ex ædibus meis in ędes tuas stillicidium immittere, & postea,te sciente ex causa emptionis [e] immissum [f] habeam: quæro an ex hac causa actione quadam, vel exceptione tuendus sim? Respondi, vtroque auxilio me vsurum. [g]

Si ædificium vicini super meum inclinatur, per negatoriam actionem tollere cogetur.Bar.

Alphenus lib.2. Digestorum.

LEX XVII.

SI quando inter ædes binas [h] paries esset, qui ita ventrem [*] faceret, vt in uicini domum semipedem, aut amplius procumberet agi oportet ius non esse illū parietē ita proiectū in suum esse, inuito se. [i]

In loco qui debet seruitutem nihil faciendi, non possunt syluæ,vel herbæ excrescentes poni.Bart.

¶ Cum in domo Caij Seii locus [k] quidam ædibus Annii ita seruiret, ut in eo loco positum habere ius ei 1 † non esset, [l] & Seius in eo syluā [m] seuisset,in qua labra,[n] & ænea, 2 † cucumellas [o] positas haberet. Annio consilium omnes [p] iurisperiti dederunt,vt cum eo ageret, [q] ius ei non esse, in eo loco ea posita hēre inuito se.

Non licet parieti alterius aliquid imponere, propter quod paries deterior fiat.Bart.

¶ Secundū [r] cuius [s] parietem vicin[*] sterquiliniū 3 † fecerat, ex quo paries madescebat cō sulebat 4 † quemadmodum posset vicinum cogere,vt sterquilinium tolleret. Respondi: Si in loco publico id fecisset per interdictum [t] cogere 5 † posse.sed si in priuato, [u] de seruitute agere [x] oportere: 6 † vel 7 † si damni infecti stipulatus esset, posse 8 † per eam stipulationem,si quid ex ea re sibi damni datū esset, seruare.

Lex ista legitur duobus modis. Vno modo, quando agebatur actione personali & istam lectu. tangit secūda glo.hic posita Alio modo quando agebatur reali, & istam tangit gloss.maior hic posita, & ista secunda est vera; secundum quam breuiter hoc intendit; Qui agit confessoria pro seruitute et interesse,reo contumace mittitur in possessionem omnium bonorum; a qua non recedit,nisi fuerit sibi integre satisfactum. hoc dicit. Diuide, primo ponit quod sit officium iudicis cōtra reum contumacē in confessoria.secundo respon. tertio quod sit officiū iudicis, postea reo reuertēte ad purgandam contumaciam.Secunda ibi,Respōdi. Tertia ibi;Et non ante.Bart.

n *Labra.*] loca vnde extrahebatur aqua, vel genus herbæ quæ dicitur labrum asininum.Accur.
o *Cucumellas.*] i. cucurbitas, vel melones,& similia.
p *Omnes iurisperiti.*] ab eis consulto. & sic supra qui satisd. cog. l.inter omnes.
q *Ageret.*] s. actione confessoria. Et not. sic contra P. quia hic proponitur confessoria verbis negatiuis.
r *Secundum.*] idest, iuxta.Accur.
s *Cuius.*] idest, alicuius.Accur.
t *Per interdictum.*]scilicet,Ne quid in loco publ co fiat, vt in fra, ne quid in loco public.l.2. secundum quosdam. Immo per secundum,quod est, vt factum destruatur, vt infra, ne quid in loco publico,l.secunda,§.ait prætor, quod in via.
u *Sed si in priuato.*]scilicet eius nocetur.Accursius.
x *Agere*]scilicet negatoria:& in hoc nihil est contra. Sed in eo quod subiicit, stipulationem damni in f[illegible] committi si fuerit interposita, ppter huiusmodi factum, est contra. infra, de aqua pluui arcen.l. 3. §.si vicinus,vbi dicit, quod propter damnum, quod euenit ex assidua irrigatione: non committitur hæc stipulatio. Solu. ibi agrū suum irrigabat: hic autem uidetur in alienum humorem immittere: ex quo madescit paries, secundum quosdam. sed certè immo secundum Azon & est verum.hic i alieno fecerat sterquiliniumz alioquin in suo liceret, licet alius inde sentiret humorem,ut infra eodem,l. sicuti, §.idem ait. & supra de seruitutibus vrbe. præd.l fistula.r.rñ. Potes etiam dicere,ideo in l.contraria non committi stipulationem damni infecti quia uitio hominis,non loci,damnū dari vř,ut ʒ.de dam. infe.l.fluminum,§.pterea.hic aūt uitio mali parietis. Sed media solutio verior est agitur etiam locati si conductor talia facit,ut inf.loc.qui domum.

* *Ad istam l.vi. Bart. in l. 3. in princ. & in 3. colu in § ¶ princ. C. de pign.*

Venter quot modis accipiatur.Alci. lib. 6.parer.ca.7.

1 † *Flor. ius Seio non esset.*

2 † *Flo. tenet alias,sen ras. Porro Castellanus Cotta in memorialibus sua legit, terreas.*

Ant. vero Nebrissensis in Lexi co sub iuris ciuilis, in verbo cucuma, legit labra, & crateras & cucumel, &c. Nos in utroque exemplari Victoriano reperimus scriptum, & teneas, ut aeneas legendū suspicati fuimus, vt vasculaque quadā area cucumellas aneas intelligamus. tu nunc quod voles sequere ac vide si lubet, Baptist. à Prato in annotationes ca. 61. & Ange. Polit. miscel ca.30. & Alci lib. 23. parer c.2.

3 † *Flo. sterculinium, & infra.*

4 † *Flo. consulebatur.*

5 † *Flo. cogi*

6 † *Floren. oportet.*

7 † *Flo. deest, vel alias, sed si damni*

8 † *Flo. posse.*

IS cuius] CASVS. Testator legauit seruitutem aquæ, & cũ agerem ꝯ heredem, vt pateretur me ducere, absentabat se, & me impediebat eius familia, quæritur quid mihi sit faciendũ? Et rñ. ꝙ sum mitten. ius in possessionem bonorum absentis: nec ante discedam q̃ seruitus cõstituatur, & damnum restituatur quod habui pp siccitatem. Viuia.

a *Prohibebat*] domini voluntate. Accur.

b *Causa cognita*] scilicet summatim, vt argu. ĩ. de Carbonia. edic. l. 3. §. causæ.

c *Bona.*] oĩa olim, vt ĩ. quib. ex cau. in poss. ea. l. j. hodie verò pro mẽsura debiti declarati in personalibus, vt in Authen. de exhib. §. si verò. col. 5. hic aut in possessione seruitutis, si agetur confessoria, sicut in actione in rẽ in possessionem rei petitæ, vt C. de præscrip. 30. annor. l. si quis emptionis §. fi. licet ibi personali, non reali fuit actum.

d *Aquæ*] quam constitui sibi actor petebat actione ex stipulatu, vel ex testã., vt statim subijcit. vbi dicit ꝙ de nouo constituitur.

e *Constituisset.*] s. de nouo. & sic est ꝯ. s. e. l. sicuti. §. sed si quæratur. Sol. vbi. Itẽ hæc cõstitutio fit adtps, & cautio de non impediendo, s. donec egerit negatoria, & probauerit ius nõ esse ducendi, vt inf. de ope. no. nũ. l. fi. prim. & ĩ. de dam. infec. l. à quo fundus. Item cauebit de damno si quod post cautionẽ contingat.

f *Et si quid.*] supple, resarcire, si quid &c. Accursius.

g *Siccitatibus.*] primũ aũt debet restitui statim anteq̃ ad agendum negatoria admittatur, vt hic subijcit. Et sic no. ꝙ efficitur de possessore petitor propter contumaciam, vt C. quomodo & quando iud. l. consentaneum.

Iulianus libro 6. ex Minitio.

LEX XVIII.

IS, cuius * familia vicinum prohibebat a aquam ducere, sui potestatem non faciebat: ne 1 † secum agi posset: quærit actor, quid sibi faciendum esset? Respondi, oportere prætorem causa cognita b iubere bona c aduersarij possidere: 2 † & non ante inde discedere, quàm ei actori ius aquæ d ducendæ constituisset: * 3 † & si quid, f qui 4 † aquam ducere prohibitus esset, siccitatibus g detrimenti cæpisset, restituisset, 5 † veluti si prata, arboresve exaruissent.

Sententia lata cõtra vnũ ex socijs, non præiudicat cæteris, si eius culpa acciderit: secus si dolo. Bart.

Martianus lib. 5. Regularum.

LEX XIX.

SI de communi seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo modo litem perdidit culpa sua: non est æquum hoc cæteris damno h esse. Sed si per collusionem cessit 6 † litem aduersario, cæteris quoque 7 † dandam esse actionem de dolo, i Celsus scribit: 8 † idque ait Sabino placuisse.

Qui negat rem, videtur velle, vt ei concedatur seruitus per aliam rem propriam, prout ipse vtebatur. Bartolus.

Scæuola libro 4 Digestorum.

LEX XX.

TEstatrix fundo, k quem legauerat, casas iunctas habuit: quæsitum est, si hæ fundo legato non cederent, cumque l 9 † legatarius vendicasset, an iste fundus aliquam seruitutem casis deberet: aut si ex fideicommissi m causa cum 10 † sibi dari legatarius desideraret, hæredes seruitutem aliquam casis excipere deberent? Respondi, 11 † debere. n 12 †

Prædium vniuersitatis potest seruire prædijs singulorum: & ius seruitutis transit cum prædio dominanti, quocunque titulo cõcedatur; nisi specialiter sit exceptum. Bart.

¶ Plures ex municipib. o qui diuersa prædia possidebant, saltum communem, vt ius compascendi haberẽt, p mercati sunt: idque etiam à successorib. eorum est obseruatum. Sed nonnulli ex ijs, qui hoc ius habebant, prædia 13 † sua propria venundederunt. Quæro, an in vẽditione etiam ius illud secutum sit prædia, cum eius voluntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent? Respondi, id obseruandum quod actum inter contrahentes esset: sed si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire. q

¶ Item quæro, an cum pars illorum propriorũ fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit? Respondi, cum 14 † id quoque ius fundi, qui legatus esset, videretur, id quoque cessurum legatario. r

S I de communi.] CASVS. Ego & Titius habebamus fundum communem, cui seruitus debebatur ex prædio vicini: egi pro seruitute, & succubui, si quidem mea culpa, non nocet Titio: an dolo, & non nocet similiter: quia de dolo tenetur ei ad omne damnum. Viuianus.

h *Damno.*] propter culpam agentis: & victoria prodest, & amisso nocet etiam alijs, vt s. eo. l. loci. §. si fundus. & de aqua plu. arc. l. 1. § Cassius.

i *De dolo.*] s. ꝯ socium, nam ꝯ aduersarium ꝑiudicat sñia, vt ĩ. de aq. plu. ar. l. 1. § Cassius. nisi in subsidium, vt arg. s. de eo per quem fac. erit l. fi. Et ꝙ dicit de dolo: dic. i. communi diuid. noĩe doli, vt d. §. Cassius. & ĩ. fam. erc. l. & puto. §. sed si dolo. Alij dñt neg. gest. noĩe doli, vt s. de neg. gest. l. qui aliena. §. vno & ĩ. cõi diuid. l. arbor. §. si cunctæ. Alij dñt, eum qui egit hic, alterius procur. fuisse. nam eo existente non soluendo, agitur ꝯ aduersarium de dolo, vt s. de do. l. & eleganter. §. pen. Vel dic fm R. dari ꝯ victorem actionem de dolo, id est replicationem, intentata actione prima. hæc placet. Accur.

TEstatrix.] CASVS. Mulier habebat domos, & fundum, per quem consueuit ire ad domũ: habeo legatum directum, vel fideic. fundi. & si domus remansit heredi, poterit hæres seruitutem in fundo retinere, vt ad eas vadat per eundem.

¶ *Plures*] Cuiusdam villæ hoĩes à quodã magnate ius sibi seruitutis tale emerunt, vt liceat singulis de villa pascere in nemore magnatis bestias suas: postea aliqs de villa vendidit omnes possessiones quas hẽbat in villa, vel sibi legauerat: q̃ritur an ius comitaẽ emptores & legatarios? Et dicit ꝙ sic, siue sit actum, siue non actum in contrarium. Viuianus.

k *Testatrix fundo.*] s. quem solebat ire ad casas. Irn.

l *Eumq.*] s. fundum.

m *Aut si ex fideicommissi*] s. ergo directo, hic per fideicom fuit relictus. præterea & s. vẽdi. aueat viam hic petit nunc.

n *Debere*] ad vtrumque rñ. et, & facit ĩ. de leg. j. l. seruũ. §. fi. Sic est arg ꝯ s. de ser. rustic præd. l. 6. Solu. ibi nõ legauerat fundi proprietatem, sed in eo seruitutem: vnde nõ potest dici habere seruitutem alij rei eiusdem domini. Accursius.

o *Plures ex municipibus.*] vt quia illi qui præerant municipibus, scilicet consules, vel similes.

p *Haberent.*] scilicet singuli de vniuersitate, vt hęc seruitus debeatur prædijs.

q *Transire.*] transit ergo siue sit dictum, siue in contrariũ non sit dictum. ut hic: & infra de act. emp. l. creditor. §. fi. & de contrahẽ. emp. l. in vendendo. §. j. & supra de vsufru. l. si pendentes. § fi. & C. de rel. l. si sepul. hrum. §. pro fana. & supra eo l. 2. in fi. & l. 3. & de ser. rustic. præd. l. via. §. si fundus. Accursius.

r *Legatario.*] sed quale est hoc ius? nam aut est seruitus

* Bar. hic in hoc nona võ bãt l pro dif. soli: pro eius intel. agem tia vide Bal. in auth. et q. C. de bõ auth. iudic. pos. in ver. q̃ro quali ter si at in pos. in seruitutib in 7. col. i ver. q̃ro de intelle. hu l. i. cuius.

1 † alias, vt.

2 † Fl. p. sunde. re.

3 † abãs restituisset.

4 † Fl. quo.

5 † Fl. deest, restituisset.

6 † Fl. cessit h re.

7 † Fl. deest, quoque.

8 † Fl. scripsit.

9 † Aliàs, eumque.

10 † Dua. eũ.

11 † Flo. Respondit.

12 † Fl. debere.

13 † Fl. prædia, distilla sua.

14 † alias, respondit ... legatario ...

prædialis: aut personalis. prædialis non: quia saltus iste erat municipum, & sic res sua ei seruire nō poterat, eadem ratione nec personalis, vt supra si vsusfruct. pet. l. vti frui. non ergo aliquod ius debet sequi emptorem? Respond. duobus modis. Primò, quia saltus municipum licet sit municipum, non tamē est cuiuslibet de municipio, vt i liberto vniuersitatis dicit: vnde singulis de municipio poterat debere seruitutem: arg. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege §. qui manumitti t. & ff. de qō. l. j. § seruum. Vel dic secundo, saltum non fuisse etiam municipum: sed ius pascendi in saltu. Et qđ dicit saltum communem, dic, id est ius pascendi in saltu, arg. ff. de seruit. rusticorum prædiorū l. qui de lo.

S Si qua.] CASVS. Concessisti vt aquā initio quærerem, & postea ducerem, quæritur, an teneat concessio? Et ait qđ sic: sed Paulus, & alij ḡ.

a Si qua aqua] alias incipit lex, & alias non.

b Constitui nō potest.] hoc dicit Labeo: sed sibi vř esse ḡrius, vt ff. de ser. rust. præd. l. Labeo. quæ est ff H. Sol. hoc intelligitur, si vt statim valeat, & sic seruitus: in futuro aūt esse poterit, vt ibi: & hic subijcit, & ff de ser vrb pred. l. si seruitus. § fi. & ideo minus bene à Paulo reprehenditur.

1† Aliàs, est aqua ductus.

2† Fl. non est lex, sed continuatiua legis.

3† Dua. amittuntur.

Potest agi, vt aqua inueniatur, & inuenta ducatur. Bartolus.

Labeo, libro 2. Pithanon, à Pau. epitomatorum.

LEX XXI.

SI qua aqua a nondum apparet, eius 1 † iter ductus constitui non potest. b

Paulus.

LEX XXII.

IMò 2† puto idcirco id falsum esse, quia cedi potest, vt aquam quæreres, sed & inuentum ducere liceat.

QVEMADMODUM seruitutes amittantur.

Nunc de modo amittendi seruitutes, quæ confusione tantum intereunt, id est acquisitione dominij vtriusque prædij, & non vtendo, sicut i fin. [...]

4† Fl. deest, vel.

TITVLVS VI.

Quemadmodum seruitutes amittantur. 3 †

Ratione dominij confunditur seruitus. Bald.

LEX PRIMA.

SEruitutes prædiorum confunduntur, si idē c vtriusque prædij dominus esse cœperit.

Propter vsum partis quo ad commoditatem tota seruitus retinetur. Bart.

Paulus libro 21. ad edictum.

LEX II.

QVi iter d & actum habet, si statuto tempore tantum ierit e non perijsse actum, sed manere Sabinus, Cassius & 4 † Octauenus

spond. quòd non, quia qui actum habet, iter habere videtur quo ad commoditatem. Viuian.

d Qui iter] quo ad commoditatem: nam statim qui habet actum, & itineris commoditatem, vt Insti. de ser. § j.

e Iere.] tenens se actum habere, alias periret, vt sup. quib. mod. vsusfru. amit. l. is qui vtum fructum.

aiunt: nam ire quoque per se eum posse, qui actum hēt. 5†

Caius li. 7. ad edic. prouin.

LEX III.

IVra prædiorum f morte & capitis diminutione non perire vulgò traditum est.

Paulus li. 17. ad edictum.

LEX IIII.

ITer sepulchro debitū, non vtendo nunq̄ amittitur. g

Seruitus retinetur per quemcunque retinentem nomine fundi. Bart.

Idem lib 12 6 † ad edictum.

LEX V.

SEruitus, h & per socium, & fructuarium, & bonæ fidei i possessorē nobis retinet.

Si vna est via indiuisibilis, tunc, vel tota amittitur, vel tota retinetur: sed si de vna fiant duæ, potest vna amitti, & alia retineri, & econtra. Bart.

Celsus libro 5. Digestorum.

LEX VI.

NAm satis est fundi nomine k itū esse. Si via, q̄ nobis per vicini fundum debebatur, vsus fuero, tu autem constituto tempore cessaueris, l an ius tuum amiseris? m Et econtrario, si vicinus, cui via per nostrum fundum debebatur, per meam partem ierit, egerit, tuam partem ingressus non fuerit, an partem tuam liberauerit? n Celsus 7† rńdit. o 8† Si diui-

IVra.] CASVS. Licet moriatur, vel capite minuatur dñs prædij dominantis: non ideo extinguitur seruitus rustici, vel vrbani prædij. Item si quis non vtat itinere ad s. pulchrum, nō ideo extinguitur seruitus illa. Viuian.

f Iura prædiorum.] scilicet rusticorum, & vrbanorum. & facit sup. de ser. rust. præd. l. pecoris. Accur.

g Iter. Amittitur.] specialis, sicut & in via publi. quæ similiter non perit vtēdo. vt inf. de via publi. l. viam. sed per pactum fit, vt supra de ser. l. seruitutes. §. j. Accursius.

SEruitus.] CASVS. Si mihi seruitus debebatur: quicunq; vtitur, non amittitur seruitus: sed retinetur. Sed opponitur ad l. istam ff. eo. l. vlt. Sol. illa loquitur quo ad seruitutem acquirendam, vel quo ad retinendam. Vel dic quòd i illa se vrdum istam intelligitur. Viuian.

h Per socium.] vt ff. eo. l. aqui § si plurium. & ff. de vsufru. l. arborib. §. vsusfru.

i Bonæ fidei.] sed & malæ fid. vt infra eo. l. penult.

k NAm satis. Nomine.] opponitur. ff. l. fi. Sol. ibi in acquirendo: hic in retinendo.

l Tempore cessaueris.] x. vel xx. ann. Accur.

m Amiseris.] & certè non, vt supra l. prox. & hoc si indiuisus erat fundus, cui seruitus debebatur: alioquin secus, vt inf. su. ij it, ibi, si diuisus, &c.

5† Fl. hæres.

6† Fl. [...]

Ipse tenet. est arg. secundum Bal. hic, quod si vnus coheredum vel vniuersitatis [...] esse in quasi pos.

7† aliàs deest Celsus.

8† aliàs, respondit.

SEruitutes.] CASVS. Quidam Titius cœpit esse dominus illius fundi cui seruitus debebatur, & ei seruientis. quæritur an seruitutes confundantur, & extinguantur? Et respō. quòd sic confunduntur, id est confusione quadam amittuntur. Viuian.

c Si idem] qui deberat alij seruitutem, vel econtra cui debebatur. Vel tertius quidam cœpit esse vtriusque prædij dominus, seruientis, scilicet, & eius cui seruitur, & hoc siue simul, siue separatim: dummodo insolidum, secus si pro parte, quia tunc non extinguitur seruitus, vt supra de seruit. l. vt pomum § j. Item contra supra de seruit. rustic. prædio. l. tria. Vel ibi non amittitur, sed in medio tantum retinetur. Accursius.

QVi iter.] CASVS. Habebam iter quantum ad commoditatem, quod est intelligendum, nō quo l haberem actum [...] tantum. quæritur si x. ann. vsus fuit itinere [...] actum? Et re-

n Liberauerit.] hanc quæstionem soluit ff ibi. sed si is fundus, &c.

o Respondit.] prosequitur primam quæstionem, quando seruitus debetur fundo plurium. Et vt totum §. planè intelligas, dic, quod via debetur quandoque ab vno plurib. quandoque a pluribus vni. Si ab vno plurib. aut hi plures diuiserunt, aut non: si non, vna seruitus est vni prædio plurium debita: & aut tota amitti, si nullus fuerit vsus: aut tota retinetur, si omnes fuerint vsi, uel etiam si unus solus, ut supra l. prox. in princip. huius ff. Si autem diuiserunt. quæ erat seruitus vna ab initio, spargitur in duas, vt supra de seruitutib. rusticorum prędior. l. via constituī, & quæcumque. Nec poterit quæri qui prius unam, nunc autem plures dēt seruitutes: quia in alio releuatur: nam ante diuisionē et [...] unum sociū, ut diximus, seruitus retinebatur: nam

turnon aũt post diuisionem. sed vnusquisq; sibi vsurpat. & deperdit, vt hic. cũ aũt a pluribus uni debetur: si quidem plures non diuiserunt, una seruitus est. & aut tota amittit, si in nullo est usus: aut tota retinebat, ut s. l. prox. Si aũt diuiserunt, aut uia erat cõstituta p certũ locum, aut ita habebat seruitutem vbicunque uellet, & quacunque uellet mutare, ꝑ posset. Si per certum locũ cẽbat via, & diuisio fundi facta est: aut hæc diuisio facta est per longitudinem viæ, aut p latitudinẽ: p longitudinem fit, qñ totius lõgitudinis viæ vnusquisq; sociorum partem hẽt a principio viæ usque ad finem: per latitudinem, qñ vnus solus solidam uiam hẽt vsq; ad certum terminum æqualiter, uel inæqualiter positum, & alter ab eo termino vsq; ad finẽ, sic fit diuisio per longitudinẽ, ut s. & p latitudinem ita. Alij vero dñt cõtrium. fieri p latitudinẽ, qñ ipsa longitudo diuidit. Itẽ p latitudinẽ qñ latitudo. Si illa uia per lõgitudine (sicut diximus) diuisa fuerit: aut tñ est spatii in cuiuslibet prædio ꝙ sufficit ad uiam, aut non. Primo casu duæ erunt seruitutes: perinde: ac si in duob. fũdis cõstitutæ essent ab initio. Scdo casu vna tñ remanebit. Si uero vero p latitudinem, una remanet seruitus. Rõ diuersitatis, quarẽ hic dicat unam superiori casu dicanẽ duç, in prõptu est: q a ubi p latitudinẽ diuisa est, in certa parte õ, prima eẽt fundo cui seruitus debet, non põt esse seruitus nisi esset in sequenti: nã in tutis ptijs, & c. ut s. de ser. rust. pd. l. q sel la. in fi. iõq; cũ vũ ius sine altero esse nõ possit: metico ia vnu corpus & aia creant. Vbi vero p longitudinẽ est facta diuisio, nullũ mediũ ſpaciũ impedit seruitutẽ: & in vna parte põt seruitus cõsistere, ẽt si nõ cõstat in altera. iõq; merito duæ appellat. pñt. Cũ uero cõstituta est seruitus, ut per quãlibet partẽ fundi viã hẽet, & ut ẽt mutet, nõ facta diuisiõe, eũdo p vnã partẽ, retinet seruitute in oib. alijs partib. fũdi. Cũ uero facta fuit diuisio, pinde obseruat ac si a duob. fundis duç seruitutes eẽnt cõstitutæ: iõ pt altera ammitti, tp altera vsurpari. Nec lugeat rusticus cui seruit debeat, ꝙ facto dñorũ sit cõdõ sua facta deterior: cũ pri⁹. i. añ diuisionẽ, una pte vtẽdo, toti⁹ fundi retineret seruitutẽ: q a hoc cõmodũ ei obuẽit, ut nũc duas hẽat vias, & earũ cõmoditatẽ.

sus est fundus a inter socios regionibus, qd ad seruitutem attinet, quæ ei fundo debebatur, perinde est, atque si ab initio duob. fundis debita b sit: & sibi quisque dominorum vsurpat c seruitutem, & 1† sibi non vtendo deperdit: nec amplius d in ea re causæ eorum fundorum 2† miscentur: e nec fit 3† iniuria f ei, cuius fundus seruit: g qui fit 4† eo melior: h quoniam alter dominorum vtendo, sibi, non toti fundo proficit. i Sed si is k fundus, qui seruierit, ita diuisus l est, * pusillum dubitationis ea res habet. Nam, si certus ac finitus uiæ locus m est, tunc si per longitudinem eius, n fundus diuisus est, eadem nomina seruanda erunt quasi in 5† initio constituendæ eius seruitutis similiter hi duo o fundi p fuissent.

¶ Si uero per latitudinem q viæ fundus diuisus est, (nec multum r refert, æqualiter id factũ sit, an inæqualiter) tunc manet idem ius seruitutis qd fundo indiuiso fuerat: nec aut vsu detineri, aut non utendo deperire, nisi tota s via poterit: nec si forte inciderit t ut semita, quæ per alterum duntaxat fundum erit, 6† vteretur: idcirco alter fundus u liberabitur: qaoniam unum atque eo. modo x indiuiduum viæ ius est. Possunt tamen y alterutrum fundum liberare, si modo hoc specialiter conuenit,

¶ Certe z si is, cui seruitus debebatur, alterum ex ea diuisione fundum redemerit, nõ iõ minus ea re a fundi alterius seruitus permanebit.

¶ Nec uideo quid absurdi 7† consecuturum sit eam sententiam, fundo altero manente seruo: si modo b & ab initio potuit angustior constitui via, quam lege c finita est: & adhuc id loci superest in eo fundo, cui remissa seruitus non est, ut sufficiat uiæ. d qd si minus loci superest, quam viæ sufficiat, vterque fundus liberabitur: alter pp redemptionem: alter quia per eum locũ, qui superest, via cõstitui nõ pt.

¶ Ceterum f si ita constitutum est ius viæ, ut per quamlibet partem fundi ire agere liceat: idque 8† velit g subinde mutare: nihil prohibet. 9†

a *Fundus.*] primo dominans. Acc.

b *Debita.*] primo erat una: modo sunt duæ, siue a duobus diuersis debentur, siue ab eodem, ut s. de ser. rust. præd. l. 2. §. pen. & de ser. l. viæ.

c *Vsurpat.*] i. per vsum retinet, ut j. de usuc. l. 2. Azo. sic & alias vnus tenet & alter repudiat, ut in hæredibus unius legatarij, ut j. de leg. 1. l. legatarius.

d *Nec amplius.*] i. ex tempore diuisionis.

e *Miscentur*] i. non coniunguntur ut per unam partem retineatur, & in alia seruitus, ita ut fiebat ante diuisionem.

f *Iniuria.*] i. deterior conditio.

g *Seruit.*] quod uidetur quia duas debet seruitutes.

h *Melior.*] non dicas iniuria, sed id quod nomine iniuriæ inclusit, scilicet conditio.

i *Proficit.*] s. post diuisionem: quod non esset ante diuisionem, ut s. l. prox. & hac ea l. in prin. §. 1.

k *Sed si is.*] nunc secundæ quæstioni respondet.

l *Ita diuisus*] vt diximus in dominante. Acc.

m *Locus.*] i. locus ita determinatus est, ut mutari non possit inuitis dominis prædii seruientis.

n *Eius*] s. uiæ.

o *Duo*] non tñ sequitur: ergo duæ sint uiæ, ut s. de ser. rust. pd. vna est: sed oportet ad hoc, ut duæ sint uiæ, ꝙ utrũq; pdiũ sit proximũ ei cui seruitus debetur, & ꝙ tñ spatium vtriusq; ex diuisione cedat, ꝙ sufficiat ad uiã, ut j. ea. l. §. certe. Azo. & sic cõiungitur illa lra cum ista vsque illuc, cæterum &c.

p *Fundi.*] ex quibus debetur seruitus.

q *Per latitudinem.*] quia uia diuiditur.

r *Nec multum.*] interpositio est.

s *Nisi tota*] Sed tota & amitti, & detineri potest.

t *Inciderit*] i. contigerit. Accur.

u *Alter fundus*] per quem non iuit.

x *Eodem modo.*] sicut & ante diuisionem.

y *Possunt tamen*] s. alter ex ijs q dent seruitutem, & cui debet. Sic Azo. Et sic no. hic ꝙ aliquid est ꝙ nõ põt tpe acqri: põt tñ per cõuentionem remitti, sic eõ. C. de agric. & censi. l. quemadmodum li 11. & j. de diuer. & temp. præscr. l. longe. & C. de ser. fug. l. j. etiam in eo quod non utatur longissima præscriptione, sed alienatione sic, ut C. de pla. l. in fuga & s. de seruitu. vrba præd. l. sed si inter me. Argum § in eo tit. l. si ædes.

z *Certe.*] hoc quod subiicit, melius refertur ad præcedentem casum, ubi s. per longitudinem viæ fit diuisio, secundum Io. alij ad alium. Accur.

a *Ea re*] i. per eam rem.

b *Si modo.*] si i. quia, uel melius proprie, si exponas lege, idest pacto. Azo.

c *Lege*] i. pacto, ut j. deposi. l. 1. §. si cõueniat. uere minor: q a hic sic fuit magna cõstituta, ꝙ ex ea fiunt duæ. Quod autem dicit, quod minor potuit constitui: verum est, dummodo uehiculum in se ire possit: alioquin iter erit, nõ via, vt s. de seruit. rustic prædio. l. via constitui. Vel dic l. 12. tabul. ut s de seruit. rustic. præd. l. viæ.

d *Sufficiat via.*] quæ est octo pedum in porrectum, & 16. in anfractum, ut s de ser. præd. l. uiæ.

e *Liberabitur.*] quantum ad commodum uiæ. in eo autem quod superest, an habeat iter, si potest ire vel agere? Resp. videtur quod non, ut s. quib. mod. usufru. amitt. l. is qui. Sed respon. aliud in seruitute rerum, ut supra titu. 3. l. si eo. § finali.

f *Ceterum.*] quasi dicat, hoc quod dixi s uerum est, quando uia erat certa constituta, & diuisio fundi per longitudinem: & in residuo non superest spatium sufficiens ad uiam, cæterum &c. Azo.

g *Idque uelit*] alias uelit, & alias si velit & subaudi & constitutum sit, vt si uelit &c. & quod subijcit, nihil prohibet quo minus mutet sicut & mutat ubi nisi non fuit data expresse potestas ut statim subiicit.

1† Flo. deest, &.
2† Flo. deest eundorum.
3† Flo. nec fit ulla iniuria.
4† Fl. seruit. tamen si quo melior. alias, in hoc quoque melior.
* Vi Cuia li. 14. obseruationum. 11.
5† Fl. quasi ini tio.
6† alias, in ea Flo. erit, vtetur.
7† Fl. absurde.
8† alias, si certe, uel subinde mutare; aut si ita diuisus sit, &c. Flo. 11. uel subinde.
9† alias, deest, nihil prohibet.

a *Atqui*.] i. sed si ita &c. Sed ꝫ. s. de ser. l. si cui. ubi dicit quotidie non posse mutare qn̄ simpliciter est constituta. Sol. hic de rigore ſm Or. Vel s. simpliciter via fuit ꝯcessa: hic aūt qn̄ fuit dictum, ut per quālibet partē possit ire, licet non fuerit dictum hoc a. rñ. ꝙ possit mutare. Sunt ergo tres casus: q aut simpliciter cōstituitur. & tunc non pōt mutare, ut ibi. Aut est dictum, ut ꝑ quamlibet partem possit ire, & ꝙ possit mutare. Item quando solū fuit dictum post ꝯſtōnē, ut possit per partē quamlibet ire, ut hic.

vna, & uno t pe. Itē ꝙ hic dicit, vnam ꝓſcriptionē sufficere, est secus in vsufr. vt s. quib. mo. vsufr. amit. l. j. §. vsque. Sed illud ideo. q̄ pōt constitui ex t pe, & ad tps. & sic sūt plures vsusf. vt s. de usur. l. 4 aliæ seruitutes non ut s. de seru. l. seruitutes. & iō quasi pura sit, cōtinua currit ꝓſcriptio.

At qui a si ita diuisus est fundus, b vt ꝑ quamlibet eius partem æque iri 1† atque agi possit: tunc perinde obseruabimus, atque si ab initio duobus fundis duæ seruitutes iniunctæ fuissent, ut altera retineri, altera non utendo possit deperire. c Nec me fallit, d alieno 2† facto ius alterius immutatum iri: e quoniam ante satius fuerat, per alteram partem f fundi ire agere, ut idem ius ei in alteram partē 3† fundi retineatur. Contra, g illud comodum accessisse ei, cui uidebatur, quod per duas pariter h vias ire agere possit, pedes octonos 4† in porrectum, senosque denos in anfractum.

Seruitus quæ non habet quotidianum vsum, amittitur tempore constituto duplicato. Bar.

Paulus lib. 13. ad Plautium

LEX VII.

SI sic,* constituta sit aqua, vt vel æstate tantum ducatur, vel uno mense, queritur, quemadmodum non vtendo amittatur; quia non est continuum tempus, quo, cum vti non potest, nō fit vsus. Itaque & si i alternis annis, vel mensibus quis aquam habeat, duplicato constituto k tempore amittitur. Idem & de itinere custoditur. Si vero alternis diebus, aut die l tantum, 5† aut nocte tantum, statuto legibus tempore amittitur: qa vna seruitus est. m Nam & si alternis horis, vel vna hora quotidie n seruitutem habeat, Seruius scribit perdere eum, non vtendo seruitutem: quia id, quod habet, quotidianum sit.

Qui permittit ædificari in loco seruiente, ius seruitutis amittit. Bar.

Idem lib. 15. ad Plautium.

LEX VIII.

SI stillicidii immitendi ius habeam in aream tuam, & permisero ius tibi in ea area ædificandi, stillicidii immittendi ius amitto: * & similiter si per tuum fundum via mihi debeatur: & permisero o tibi in eo loco, per quem mihi via debetur, aliquid facere, amitto ius p viæ.

Per vsum partis loci seruientis, uel ad partem loci, dominantis tota seruitus retinetur, hoc dicit, cum lege sequenti.

IS qui partem itineris it, q totum ius vsurpare r videtur.

Iabolenus l. 3 ex Plautio.

LEX IX.

SI in partem agri f 6† aqua influxit, etiam si non ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus vsurpatur. 7†

In diuiduis retinet quis per socium, quod per se nō potest Bart.

Paulus li. 15. ad Plautium.

LEX X.

SI communem fundum ego & pupillus haberemus,

b *Fundus*. i. supple. ille, qui seruitutem debet talem, ut per quālibet &c. alias & si ꝑ quamlibet.

c *Deperire*] nec distinguitur à Celio, ꝑ longitudinem, uel latitudinem distinguatur ager hoc casu.

d *Fallit*.] quia illud scio: non autem deceptus vt &c. vt inf. de act. emp. l. a. in fi.

e *Immutatum iri*.] non enim in deterius mutatur ius eius cui debetur seruitus: quod videbatur: quoniam ante &c.

f *Per alteram partē*] nam in hoc magis quam in illo non potuit retineri: est ergo melius in vtroq; uel vtraque parte retineri quam in nulla, vt arguit. int. de fideicom. liber. l. generaliter. Accursius.

g *Contra*.] i. contra illud incommodū hoc commodum ꝯtingit ꝓpsꝯstatur. Vel contra, i. econtrario Accur.

h *Pariter*.] id est simul, ꝙ non poterat ante diuisionem: & hoc ex vi pacti, ut possit mutari. Accur.

SI *sic*.] CASVS. Concessisti mihi vt ex fundo tuo liceat mihi aquam æstate ducere, uel uno mense tantum anni: quæritur quanto tpe perdā non vtendo? Et dicit duplicato, ut ꝑ 10. ann. 20. ponanī inter pñtes, & ꝑ 20. ann. 40 ponanē inter absentes: secus est si modicū est interuallū puta si alternis dieb. uel horis, tunc non duplicatur, sed 10. ann inter pñtes & 20. inter absentes sufficiant. Viuia.

i *Et si*] ex hac culpa, & colligo sic tondere ad quem præmissam, sicut ad similis statim rñdet, ut f tps duplicetur.

k *Constituto*] i. vicennio inter pñtes, & absentes quoque, vt hic: & C. eo. l. fi. nam nulla ꝑter hypothecariā extendit ad 40. ann ſm loa. alii in vtroq; casu dñt duplicari tēpus.

l *Die*] quasi diceret non recte.

m *Vna seruitus est*.] melior esset rō, quia in tāntulla breuior habet, vt e muta e ꝯ gentra fuit petentes, q̄ tñ ubi sūt longiora interualla, ut coniungere tamen una seruitus est, ut hic, & ꝫ de usufr. le. l. in vsufr. Sed ꝫ s. si le aq. plu. arc. l. si prius in principio, & altera est seruitus aquæ æstiuæ, & alia hyematis. Sol. a diuersæ fuerant concessiones; hic

Nec distinguo, an ille, cui debetur via, sciuerit vel nesciuerit istam sibi debitam, vel non, ut ꝫ. eod. l. si partē §. j. vnde patet, ꝙ amittitur, et si non possit alicui imputari negligentia: licet de æquitate forte per restōnem subueniatur, vt s. de seruitutibus rusticorum præd. l. & Attilicinus. Item hoc in rusticis seruitutibus. In vrbanis aūt non sufficit me nō vsum sed te præstare impedimentum, ut s. de seruit. rusti. præd. l. hoc autem. Acc.

n *Hora quoti die*.] Sed quid si in septimana? Respon. potius idem quod in mense, quam in die, quia odia restringēda sūt vt infra de liber. & posthum l. cum quidam.

SI *stillicidij*.] CASVS. Ius stillicidii recipiendi in area tua, vel ius eundi per fundum tuum mihi permisisti, si ædificas in area, uel in fundo me uolente & permittente, seruitutem amitto tacite, & remittere, uideor: secus est si parte itineris vtor, quia totum ius retineo. Viuianus.

o *Permisero*.] animo donandi, ut s. com munia prædio. l. si precario.

p *Amitto ius*.] sola concessione. Sed contra s. de seruitu. vrba norum præd. si domus. Solu. ut ibi. Accur.

q *It*] id est, uadit.

r *Vsurpare*.] id est retinet: hoc autem verum si unus est dominus vię, idem si plures pro indiuiso: secus pro diuiso distinguitur, ut s. eod. l. nam satis. §. sed si fundus.

SI *in partem*. CASVS. Acquisiui totali fundo meo seruitutem aquæductus, quamuis in aliqua parte agri fluxit illa aqua, nihilominus aliis partibus, quibus seruitus debebatur, retinetur ius aquæ ducendæ.

f *Sin partem agri*.] non diuisi: alioquin ꝫ s. nam satis.

t *Vsurpatur*.] i. vsu retinetur: & hoc quo ad seruitutem, vel quo ad possessionem, ut hic: & s. l. prox. in fi. & arg. ꝫ. de acqui poss. l. 3. §. non aut. in quo ad possessionem iudicium, quod pro seruitute datur, ut ꝫ. de iti. actuque priui. l. §. 1. in alterius quæ est contra.

SI *communem*] CASVS. Ego & pupillus hēmus fundū communem nōm utitur ho. ꝑ ætatem nō perdit non vtendo, & per eū & e ꝯs auxil non perdam non vtendo.

&c

1† Fl. iri.

2† Al. alio.

3† Fl. in altera parte.

4† Fl. bis q; octones in porrectum. & bis senos in anfractum.

* De ipsa seruitutis ꝓscriptione te remitto ad ea q̄ plene uoluit Ioan. in c. de ꝓ. scri. & comū. ge. l. §. porro. de aq. pl. arc.

5† Fl. tantum.

* Per actū cōtrarium uidetur quis eā sibi deserere, secundum Bal. hic q refert Inno. ad hoc alleg. istum tex. in c. super hoc de renunc. ad q f concor. & facit tex. in c. cum M. Ferr. extra de constit.

6† Fl. ins. A. quasi in partem aquagi influxit.

7† Fl. V. surpatur.

¶ *Si is.*] Aliquis forte constituit talem seruitutem, ut liceret ei ducere aquā tm̄ in nocte, ille vsus fuit per xān. in die, non in nocte: amittit seruitutem. Viuianus.

a *Vterque.*] id est, neuter. Azo.

b *Et ego.*] quia indiuiduum est: id eoque aut tota retinet, aut tota amittitur, ut hic: & ī. de ser. rusti. præd. l. vna. Pars. n. pupilli est insusc. ap. vt ī. de acq. re. do. l. bo. §. Itē. no. hic, φ nō possum p me, possim per aliū. ut inf. quæ res pign. obli. poss. l. Aristo. Acc.

c *Interdiu.*] i. in die.

d *Seruitutem.*] nec si hi tge ḡuit seruitutem diurnā: q̄a non hēt perpetuā causā: sed vt qd̄ nec amittat, ut ī. de aq. quotid. & æsti. l. cū cōstet. §. iter duos. Sed aliud in uno, ut hic: aliud i plurib. quorū q̄libet vtit p alio eius volūtate: nā ille vt uti, cū pro eo alius utatur, vt in ar. ī. co. l. vsu.

e *Nec ulla.*] vt ī. eo. l. si quis alia. si autē illa eadem, tunc retinet, ut ī. l. proxi. Accursius.

S I is cui.] CASVS. Certo modo habebam seruitutis actum per agrū tuū: puta biga: sed decennio vsus fui quadriga, an perdā non utendo: quia decennio nō fui usus biga? Et dicit qd̄ nō: quia fui usus plus, nō alia seruitute: & addit similia.

¶ *Heres.*] Decessisti, & me hæredē instituisti, & tuum fundum sub conditione legasti, an possum illi fundo sub conditione legato seruitutē imponere, quærit. Et rñ. φ nō, quin extinguatur conditione adueniente: secus est contra: q̄a bene possū seruitutē illi acquirere fundo sub conditione legato: & conditione existente sequitur legatum. Vi.

f *Certo genere.*] puta biga, uel trigam: * & hoc pertinet ad modū cōstituēdæ seruitutis, ut ī. de seruit. l. 3. § modū. & § fin.

g *Seruitutē.*] rñ. sic, ut ī l. prox. Acc.

h *Magisq; hic.*] qui amplius quam licuerit oneris uexit.

i *Quam.*] No. ergo, φ cum fit plus quam fieri debet, uidetur et ipsum fieri φ est faciendum vt hic, & ī. de re iu. l. si se. §. sed & si pigno. & ī. de sta. ho. l. non sunt liberi. & ī. de ser. urb. præd. l. si arborem. § per contrarium, & ī. de aq. quot. & æsti. l. j. § item quæritur. & l. cum constet. Sed ag. ī. ī. mand. l. diligenter. in prin.

1† *Fl. decsit, vsus est.*

2† *Fl. is cui.*

3† *Fl. fuerat.*

4† *Fl. esset.*

* Triga dicitur currus qui a tribus equis trahitur, l. ædiles. ff. de ædil. edi. hinc, Trigarium, curule certamen. Pli. lib. 37. ca. 13.

licet uterque a non vteretur, tamen propter pupillum, & ego b viam retineo.

Qui utitur alio tempore quam quo sibi debetur seruitus, seruitutem non vtendo amittit. Bar.

¶ Si is, qui aquā nocturnam habet, interdiu c per constitutum ad amissionem tp̄s vsus fuerit, amisit nocturnam seruitutem, d qua vsus non est. Idem est in eo qui certis horis aquæ ductum habens, aliis vsus fuit, nec ulla e parte earum horarum vsus est. 1†

Qui utitur seruitute plus debito, seruitutem retinet. Bart.

Marcellus lib. 4. Digestorum.

LEX XI.

S I is, 2† cui via, uel actus debebatur, ut uehiculi certo gñe f uteretur, alio genere fuerit 3† usus, uideamus ne miserit seruitutem, g & alia sit eius conditio, qui amplius oneris, quam licuit, uexerit, magisque h hic plus, quam i aliud egisse uideatur: sicuti si latiore itinere usus sit, 4† aut si plura iumenta egerit, quam licuit: aut aquæ immiscuerit aliam. Ideoque in omnibus istis quæstionibus k seruitus quidem non amittitur: quam pactum est, in seruitute habere.

Resoluti iure concedentis, resoluitur ius seruitutis concesse ab eo. Bar.

¶ Heres, cum legatus esset fundus sub conditione, imposuit ei seruitutes, l extinguetur, m si legati conditio exstitit. Videamus, an acquisitæ sequantur legatarium: & magis dicendum est, ut sequantur.

k *Quoddamodo.*] quib. plus facit, non aliud. Accur.

l *Imposuit ei seruitutes.*] nam & alienare & obligare potest iure ueteri, ut ī. de de pig. l. grege. §. j. & ī. de fideicō. li. l. generaliter. in fi.

m *Extinguetur.*] quasi olim facto dño legatario, ut ī. de peri. & cōmo. rei ven. l. q̄ si pendēte. & facit ī. de cond. & demō. l. si fundum a te.

Seruitus retinetur per quemcunque vtentem: & etiam per aquam naturalem currentem. Bar.

Celsus lib. 23. Digestorum.

LEX XII.

Q Vi fundum * alienum bona fide emit, si 5† itinere, quod ei fundo debetur, usus est, retinet n 6† id ius itineris: o idque n 7† & si precario, aut ui deiecto domino possidet: fundus enim qualiterqualiter 8† se hñs, p si ita in suo habitu q possessus est, ius eius non deperit. 9† Nec refert, iuste necne 10† possidet, qui talem eum possidet. Quare fortius, & si aqua per riuū sua sponte profluxit, 11† ius aquæ ducendæ retinetur. r quod & Sabino recte placuit, ut apud Neratium li. 4. membranarum scriptum est.

Medius locus non seruiens seruitutem interpellat, non extinguit: & ideo ante finitum tempus præscriptionis potest restaurari. Bar.

Marcellus lib. 17 Digestorū.

LEX XIII.

S I quis ex fundo, cui s uiā uicinus deberet, uendidisset locum proximum seruienti fundo, non imposita seruitute, t & intra legitimum tempus, quo seruitutes pereunt, rursus eum locum aquisisset, habiturus est seruitutem, quā uicinus debuisset. u

Si fundo flumine occupato alluuione seruitus extinguatur, seruitus restituitur. Bar.

Iabolen. li. 10. 12† ex Cassio.

LEX XIIII.

S I locus, x per quem uia, aut iter, aut actus debebatur

Q Vi fundum.] Casus. Possideo fundū aliēantem, & vtor seruitute, non q̄dem perditur nō utendo, siue sim dñs fundi dominantis, siue bona fi. pos. siue malafid. posnam & si erat seruitus aquæ, ut influat per se, semper retinetur. Viuianus.

n *Retinet.*] per bon. poss. istum, ut sup. eodem, l. seruitus. nā & per ma. fi. j. retinetur, ut subiicit, & inf. eodem, l. penultima. Accur.

o *Idque.*] s. uerum est, ut retineatur.

p *Se habens.*] id est, qualitercumq; possideatur, uel qualitercumque sit ei constituta s. ruit. Azo. uel, idest qualitate seruitutis habens se qualem, nam seruitus facit fundum qualem.

q *In suo habitu.*] id est sua habitudine ad est seruitutis qualitate.

r *Retinetur.*] vt infra de qua quotid. & æstiua. l. j. §. quæsitum. Accur.

S I quis.] CASVS. Vendidi vnū iugerum de fundo meo quod erat proximum seruienti, & non imposui ei iugero seruitutem, certe non possum vti seruitute q̄n medium quod non seruit, impediat seruitutem: sed si rem iterum emi antequā labatur decennium: reuertitur seruitus in pristinum statum.

s *Cui.*] s fundo.

t *Seruitute.*] Ei parti quam uendidit Azo. & sic non potuit uti interim seruitutē, ut ī. de seruitutib. vrbanorum prædiorum, l. qui sella. §. fi. & de ser uit. rusticorum prædiorum, l. uia. §. fin. Accur.

u *Debuisset.*] Essauit enim seruitus non fuit extincta, ut ī. de seruitutib. rust. præd. l. tria. & ī. ti. j. & si forte, circa prin. Sed quid si post tempus? Respon. non restituitur: quia sua culpa: alias secus, ut ī. l. proxi.

x *S I locus. Restituitur.*] ipso iure, & supra quib. mod. vsusfruct. amitt. l. cum vsumfructum. & l. si ager cuius. Azo.

* *Ad intellectum illius l. vide Bar. in l. cū seruus. in fin inf. de verb. ob. & qd̄ no. per eūdem in l. j. §. si tibi fundū inf. de tit. a sin prin.*

5† *Fl. decsit fi.*

6† *Fl. retinetur.*

7† *Fl. & & inf. qua liter se habens ita cū in fo.*

8† *Fl. qualiter alias qualitercunque, sed rectius est Flo. Duar.*

9† *Flo. nō deperit.*

10† *alias nec ire possit, quo.*

11† *Flo perfluxit.*

12† *Iauol. li. Duar.*

a *Cogendus est.*] s. ille accreuit, & hoc per restitutionem in integrum, ut s. de ser. rust. præd. l. & Attilicinus. in fin. & j. de itin. actuq; priua. l. j. §. si quis.

b *Præstare debet.*] cuilibet de populo, ut in fossatis huius ciuitatis fit, scdm Azo. Sed an dato pretio a fisco? Videtur q sic, ut C. de ser. qui pro præmio li. ac. l. 2. § tñ obseruaretur.

est hic, quia dominus proprietatis præscripserat sibi libertatem, secundum Azo. Item illud ab initio: hic postea, ut supra de usufructu accrescen. l. prima, in fi. ibi, non ut proprietas, &c.

i *Patris*] respectu aliarum, sed tamen integre remanent.

S *I cum.*] CASVS. Quatuor erant prædia cōtinua quatuor dñorum, quorum vnum erat meum: per alia tria seruitutem eundi ad meum vltimum habebam: emi mediū illorum triū: & sic seruitus medii est extincta, qritur an impediar in aliis quę non emi, quo minus nó habeam. Et rñ qd non est extincta seruitus. Videbatur ꝫ quia medium prædium, q non seruit, impedit seruitutem ꝫ. de seru. vrb. præd. qui sella §. fin. & ꝫ. communia præd. l. in tradendis. Sed uerius videtur id quod non est, vt dixit Viuianus.

c *Si cum seruitus.*] quatuor pone prędia, tria aliena, & ultimū meū, cui debetur seruitus, & ego emi mediū de tribus: licet nō seruiat iure seruitutis, tñ seruitutem nō impedit & facit supra de ser. rust. pręd. tria & j. de aqu. plu. ar. l. si prius §. si.

A *Quā.*] CASVS. Tres eramus qui habebamus aquā ex fundo vicini, & quilibet ad suum predium trahebat, quæritur, an si unus non utatur aliis vtentib. retineat seruitutem? Et rñ. q non, sed bene amittit nō utendo. Sed cui accrescit: nunquid alijs sociis vtentib. accrescit? Et rñdet q nō: sed accrescit dño prędii seruientis. Viuia.

d *Per eundem riuū.*] id est in principio aquæ. Accur.

e *Proprio riuo*] s. ex quo ducebat aquam.

f *Vsurpatum esse.*] id est vsu retentum esse.

g *Riuum*] i. si quis eorum qui per eundem riuum &c.

h *Ius aquæ*] ... debebatur & facit j. de bo. lib. l. cū liberto. arg. ꝫ. Sed nūquid habet locum ius accrescendi inter, eos quibus idem aquæductus est relictus? Respon. esse ius accrescendi, quia in C. de cadu. tollen. generaliter dicitur, in §. vbi autem. esse ius accrescendi inter collegatarios: & aliud hic, & ꝫ. de ser. vrb. pręd. l. l. hæc autem iura. secus in rusticis, ubi sufficit solum quod non utatur, ut s. eo. l. si locus. Accursius.

tur, impetu fluminis occupatus est f & intra tps, qd ad admittendam 1† seruitutem sufficit, alluuione facta restitutus est: seruitus quoque in pristinum statum restituitur. Quod si id tps præterierit, ut seruitus amittatur, renouare eam cogendus est. b

¶ Cum via publica, uel fluminis impetu, uel priuata amissa est, uicinus proximus viam præstare debet.

Redemptione vnius ex fundis seruientibus non extiguitur seruitus debita per alios Bar.

Idem lib. 2. ἐπιστολῶν.

LEX XV.

SI cum seruitus c mihi per plures fundos deberetur, medium fundū acquisiui, manere seruiturē puto: quia toties confunditur seruitus, quoties uti ea is, ad quem pertinet, nō pōt. medio aūt fundo aquisito, pōt consistere, ut per primū & vltimū iter debeatur.

Si per eundem riuum aqua ad plura predia ducitur, plures seruitutes sunt: & potest vna amitti, altera remanente, & qd unus perdit, alteri non accrescit. Bar.

Proculus lib. 1. ἐπιστολῶν.

LEX XVI.

AQuam, quæ oriebatur in fundo uicini, plures per eundem riuum d iure ducere soliti sunt, ita ut suo quisque die a capite duceret: primo per eundem riuum, cumq; cōmunem: deinde ut quisq; inferior erat, suo quisq; pprio riuo: e 2† unus statuto tpe quo seruitus amittit, non duxit. existimo eum ius ducendæ aq amisisse, nec per cęteros, qui duxerūt, eius ius usurpatum esse: f proprium. n. cuiusque eorū ius fuit: neq; p alium vsurpari potuit. Quod si plurimi fundo iter aquæ debitum esset per unum eorum omnibus ijs, inter quos is fundus communis fuisset, vsurpari potuisset.

¶ Item si quis eorum, quibus aquæductus seruitus debebatur, & per eundem riuum g aquam ducebant, ius aquæ h ducendæ non ducendo eam amiserit, 3† nihil iuris eo nomine cęteris, qui riuo utebantur, accreuit: idque cōmodum eius est, per cuius fundū id iter aquæ est, 4† quod non vtendo pro parte vnius amissum est: a libertate eiu huius partis i seruitutis fruitur.

Qui perdit principale, perdit accessorium.

Pomp. lib. 11. ex variis lectio.

LEX XVII.

LAbeo ait. Si is q haustū hēt, per tps, quo seruitus amittitur, ierit k 5† ad fontem, nec aquam hauserit, iter quoque cum amisisse.

Paulus li. 15. ad Sabinū.

LEX XVIII.

SI quis alia aqua l vsus fuerit quam de qua in seruitute imponenda actum est, seruitus amittitur.

Tempus negligentiæ authoris coniungitur cum negligentia successoris. B.

¶ Tempus quo non est vsus præcedens fundi dñs, cui seruitus debebatur, 6† imputatur ei, q in eius locū successit. m

Non præscribitur libertas in vrbanis seruitutib. nisi factum domini prædij seruientis interuenerit. B.

¶ Si cū ius haberes immittēdi, vicin. statuto tpe ędificatū non habuerit, ideoq; nec tu immittere potueris, 7† nō ideo magis seruitutem amittes, quia non potest videri vsucepisse vicinus tuus libertatem ædium suarum, qui ius tuum non interpellauit. n *

L *Abeo.*] CASVS. Concessisti ius hauriendi aquam in fundo tuo, & ea vsus non sui tanto tempore, quanto seruitus amittitur, nunquid & iter videor amisisse. Et respon. quod sic.

k *Ierit.*] alias est, non ierit: & alias, non est, non: & tunc dic, quod iuit tantum, sed aquam non hausit.

S *I quis*] CASVS. Mihi concessisti ius aquæductus, & non illa, sed alia vsus sum, an videar seruitutem amisisse? Et rñde sic.

¶ *Tempus*] Concessisti seruitutem fundo meo per fundum tuum, sicut per quinque annos quod vsus non sui ea seruitute: & intra illud tempus vendidi & ille emptor stetit per alios quinque quod non fuit usus ea. quæritur an obsit eidē tempus quo vsus non fui. Et respon. quod sic: quia computatur illud quinquennium cum illo alio quinquennio, & sic seruitutem amittit emptor.

¶ *Si cum*] Titius seruitutem tigni immittendi in parietem suum mihi constituit, & sicut per tempus quod non immisi: quia non potui: quia ille non ædificauit: an videor amisisse seruitutem, & ille eam vsucepisse, quæritur. Et respon. quod non. Viuianus.

l *Aqua*] vt supra eodem, l. si communem. §. primo. & facit infra de aqua quotidiana & æstiua l. j. §. illud autem. Accursius.

m *Successit.*] ut Institu. de usucap. §. inter emptorem. Accursius.

n *Interpellauit.*] scilicet ædificando, hoc enim est necesse in vrbanis seruitutib. ut

1† Fl. amittendam.

2† Dixerit & unus.

3† Fl. amissum.

4† Fl. deesset.

5† Haloand. ierit, q.d. nullus esset dubitationi. Ant. August. li. 4. cap. 17. circa prine.

6† Fl. deleatur.

7† Fl. poteris.

* interpellare hic accipitur pro interrumpere, ut & sup. de ser. l. seruitute prædiorum.

Si partem.

S *I partem*]CASVS. Titius cõcessit seruitutem per fundum suum meo: & partem mei fundi dominantis suã dam fundo qui mihi seruitutem debet, vendidi eo pacto vt mihi aquam ducerem ad meum fundum per partem ei venditam post de fundo Titij. Ideo per statutum tempus a lege q riuum non feci, & ita aquã nõ duxi. quæritur an amittere videar seruitutem per partẽ venditã ei? Resp. q non: & hæc vera sunt quãdo nondum riuum feceram: sed si fecissẽ, & eo vsus non essem: tũc bene amisissem. Vel potes ita de plano ponere hic casũ: quia vendidi prædiũ eo pacto, vt seruiret meo prædio, retentã dist. ut supra in proxi. alio casu.

¶ *Si per fundum.*] Titius aliquem hæredem instituit, & mihi ignoranti seruitutem viæ legauit, adita hæreditate per hæred. Ideo per statutũ tempus q non fui vsus via: an amittam seruitutem? Et resp. q bene amitto. Secũdo dicit, pone q intra illud tempus vẽdidi meum fundum cui erat legata via: & hoc ignorabam: & emptor vsus fuit reliquo tempore via, an ad emptorem via pertinet, quæritur? Et respon. q sic. Vi.

a *Si partem*] scilicet venditam.

b *Quia nullum*] bona ratio: non enim desinit quod nõ fuit, vt sup. quib. modis vsusfr. amit. l. 1. § fi. & i. de seruitutibus rusticorum præd. l. itinere. Sed arg. contra infra de cond. & demon. l. si quis ita.

c *Ius.*] id est actio personalis ex vendito: quæ tanto tempore, scilicet decem, vel viginti annorum nõ tollitur, sed xx. tantum, C. de constitu. pecu. l. 2. § primo. Sed videtur etiam personalẽ actionem perire sicut seruitus, vt C. de vsufru. l. corruptionem. quæ est contra. Sol. ibi loquitur quando iam cœperat seruitus vsusfru. hic non.

d *Non vtendo*] sed restitueris in integrum, vt s. de seruit. rustic. præd. l. 1. & Attilicinus. Accursius.

e *Cœperat.*] sic ergo legatum ignoranti acquiritur, vt hic: & C. quando dies leg. ced. l. fi. & infra de actio. & obliga. l. ti a furioso §. itemque. & infra de lega. 2. l. cum pater. § surdo, & inf. de testa. l. filiusfamilias. in fi. & l. qui in domini. Item no. dominium in legatis etiam sine possessione quæri, vt inf. de fur. l. a Titio. & infra de pec. l. sed & si damnum § 1. & dixi supra de rei vend. l. si ager. Accur.

V *Su retinetur*] CASVS. Per fundum Titij mihi seruitus est relicta, vnde, siue ego cui seruitus debetur, vadam, siue alius meo nomine, vel mei occasione vadat, retineo seruitutem. Et multas personas enumerat, per quas seruitus potest retineri, vt patet in l. seq. vsq; ad l. fi. quæ continuatur cum ista. Viuianus.

Actio personalis pro seruitute non tollitur tempore, quo amittitur seruitus constituta. Item sola promissione inter viuos seruitus non constituitur, sed legato sic, aditione secuta: nec potest repudiari si ad alium transitum fecerit. Bartolus.

Pomponius lib. 33. ad Sabin.

LEX XIX.

SI partem a fundi vendendo, lege cauerim, vt per eam partem in reliquum fundum meum aquam ducerem, & statutum tempus intercesserit, antequam riuum facerem, nihil iuris amitto: quia nullum b iter aquæ fuit: sed manet mihi ius c integrum: quod si fecissem iter, nec vsus essem, amittam.

¶ Si per fundum meum viam tibi legauero, & adita mea hæreditate, per constitutum tempus ad amittendam seruitutem, ignoraueris eam tibi legatam esse, amittes, via 1 † non vtendo: d quod si intra id 2 † tempus, antequam scires 3 † tibi legatam seruitutem, tuum fundum vendideris, ad emptorem via pertinebit, si reliquo tempore ea vsus fuerit, scilicet quia tua esse cœperat, e vt iam nec ius repudiandi 4 † legatum tibi possit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

1† aliàs illã.

2† aliàs, intra idẽ alias, q si intra tẽpus.

3† Fl. nescires

4† aliàs, recuperandi.

Per quemcunque nomine fundi utentem seruitus retinetur. Bart.

Scæuola libro 1. Regularum.

LEX XX.

VSu retinetur seruitus, cum ipse, cui debetur, vtitur: quive in possessione eius nomine 5 † est: f aut mercenarius, aut hospes, 6 † aut amicus, vel medicus: g qui ad visitandum dominum venit: vel colonus, vel fructuarius. h

5† Fl. in possessionẽ eius est.

6† Fl. hospes aut, medicus qui ad visit.

Paulus li. 5. Sententiarũ.

LEX XXI.

FRuctuarius 7 † licet suo nomine. i

7† Frustra hic repeti videtur dictio, Fructuarius in nõnullis exemp. Licet suo nomine, lex est integra.

Scæuola li. 1. Regularum.

LEX XXII.

DEnique quicunq; quasi debita via vsus fuerit.

Paulus li. 5. Sententiarũ.

LEX XXIII.

SIue ad fundum k nostrum facit, vel ex fundo. l

Scæuola li. 1. Regularum.

LEX XXIIII.

LIcet malæ fidei possessor sit, retinebitur seruitus.

In præscribenda seruitute, requiritur quod bona fide quis vtatur iure seruitutis. Bartolus.

Paulus libro 5. Sententiarum.

LEX XXV.

SEruitute vsus non videtur, nisi is qui suo iure vti se crediderit; m ideoque si quis pro via publica, uel pro alterius seruitute vsus sit, nec interdictum, n nec actio vtilis o 8 † competit.

8† Fl. vtiliter a Con... bu fa... si qs dicitur... si serui ue... no p gl... Go tex. in ... 1. §. hæc ... dicta de aq. quoti. & æsti.

f *Nomine est.*] vt de vsufructu dicitur, vt s. quib. mod. vsufru. amit. l. si mulieri. & i. de itine. actuque pri. l. j. §. is cuius. & §. penul.

g *Medicus.*] aliàs amicus] & lege vt in tex. cũ apostil nu 6.

h *Fructuarius.*] scilicet retinet.

i F*Ructuarius Suo nomine.*] s. vtat rõne iuris qd habet.

k S*Iue ad fundũ.*] secundo. Azo.

l *Ex fundo.*] s. recedendo. Ioan.

S*Eruitute*] CASVS. Si vsus fui uia per fundum Titij ad meum per decẽ, vel 20. ann. an præscripserim seruitutem, quæritur? Et distinguitur, an vtebar, vt mihi debita: & tunc præscribo: an non, vt debita, sed quia credens viam publicã: & tũc non præscribo. Viuian.

m *Crediderit.*] inspiciẽ ergo opinio vtentis. sic & i. q vi aut clã. l. si opus 6. si iussero. & de aqua quot. & æstiua, l. j. §. Arist. & i. pro emp. l. 2. § Celsus. Et qd dicit, suo iure, i. debito fundo. & sic est plana. Vel dic, suo iure, i. q competat vtenti: & tunc restringes vtroque casu quantum ad acquirendam seruitutem. Retineri autem potest etiam si ille qui vtitur, non vtatur nomine eius cui competit, sed suo, vt quia sit socius, vel fructuarius, vel similes, qui suo nomine vtuntur: & bo. fi. pos. vt s. eo. l. seruitus. & l. nam satis. in princ. & sup. prox. l. vsu. cũ seq. ad eam autem quærendam bona fides est necessaria, vt dictũ est. & habes i. de iti. act. pri. l. j. §. pen. a in fi. vbi de vsuc. ser. dicit. Et econtra præscribenti libertatem bona fides est necessaria: tum ex eo q dicitur in vsuc. rerum corporalium, vt Insti. de vsuc. § nouissimè. in fi. quib. æquiparantur hæc incorporalia, vt C. de præscr. lon. temp. l. fi. in fi. tum ex eo q expressè s. cõia præd. l. si precario. § cæterum. Item facit pro hoc, q bona fides sit necessaria. C. de præsc. lon. temp. quæ pro li. l. j. & 2. Item facit bene i. de itine. actuq; pri. l. j. § si qs aũt. Et hoc in pscriptione libertatis vrbanæ seruitutis. in præscribenda autem libertate seruitutis rusticæ forte aliud est: qa in ea non exigitur, vt qs aliquid fa. it, vt s. de ser. vrb. præd. l. hæc autem iura.

n *Nec interdictum*] vt inf. de iti. actuque priu. l. fi. Accur.

o *Vtilis.*] id est efficax.

SI QVADRVPES PAVPERIEM fecisse dicatur.

Dictum est de actione in rem, sequitur de iis, quæ naturā rei dium mutantur, licet sint personales. Sed quia de pauperie est antiquior q. a exti. duodecim tabu. vt infra eo. in prin. ideo de ea dicit prius, vt Inst. de rer. diuis. §. singulorum. non autem hic de maleficiis generaliter tractabit: quia specialiter ponitur liber de eis infra de pri uat. delic. Actur.] supple. vt per Cuia. in paratit. ad hunc titulum.

DIGESTORVM,

SEV PANDECTARVM,

Liber IX:

TITVLVS I.

Si * quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

Actio de pauperie competit, si animal nocuit, non culpa hominis, & contra naturā sui generis: sed si culpa hominis, habet locū actio legis Aquiliæ; sed si secundū naturalē feritatem sine culpa hominis, omnis actio cessat. h.d. vsque ad §. cum arietes. B.

Vlpianus lib. 18. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI quadrupes pauperiem fecisse dicatur, a 1 † actio [b] ex lege duodecim tabularum descendit: quæ lex voluit, aut dari, 2 † quod nocuit, id est, id animal, quod noxiam commisit: aut æstimationem noxiæ offerri. [c] 3 † Noxia autem 4 † est ipsum delictum. [d] Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet.

¶ Ait 5 † prætor: Pauperiem fecisse. Pauperies est damnum sine iniuria [e] facientis datum: nec enim dici 6 † potest animal iniuriam 7 † fecisse, quod sensu caret. [f] Itaque (vt Seruius scribit) tunc hæc actio locum habet, cum commota feritate [g] nocuit quadrupes: puta si equus calcitrosus [h] calce percusserit: aut bos cornu petere

* Harmenop. l. 6 ti. 1. tom. 3. & 4.

S *I quadrupes.*] CASVS. Equus tuus dedit mihi damnum, quia seruum meū percussit. equū, vel eius æstimationem præstare debes. Secundò dicit, quòd noxia est ipsum delictum, vnde versus.

Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

Tertiò dicit, quòd hæc actio, quæ est in factum, aduersus quadrupedes pertinet, si damnum dederunt.

¶ *Ait prætor.*] Primò vult exponere quid sit pauperies. Secundò dicit, quod ad hoc, quòd detur hæc actio directa de pauperie, oportet, quod tria interueniant, scilicet vt sit quadrupes, & quod fecerit contra naturam sui generis, & quòd hominis culpa non interueniat: si autem hominis culpa interueniat, cessat hæc actio: sed mutum ille actio in factum, siue Aquil. tenetur. qualiter hominis culpa fiat, ponit exempla, de quibus vide vt in littera. Postea exponit quid sit pauperies: & dicit quod est damnum datum sine culpa facientis: * nec enim animal irrationale committit culpā: & ponit exemplū. quid autem si culpa in homine deprehenditur, vt quia per loca aspera ducebat mulos, vel nimis onerauit? & dicit, quod non agitur ex hoc edicto, sed habet locum Aquil. Simile exemplum ponit de cane, & est culpa in homine, siue infirmus fuerit, siue per eum locum ducere non debuit, siue instigauit. Et aliud exemplum addit, vbi est, vt in homine qui equum instigauit: sed si suus equus meum concitauit, & ita percussit bouem meum, & ita damnum mihi dedit, quis teneatur, quæritur? Et respon. quod Titius. i. dominus illius bestiæ, quæ aliam concitauit.

2 † Fl. dicere.

* *Facientis.*] concor. Paul. li. 1. Sen. tit. 15. Festus li. 14. qui pauperiē dānū esse diffinit, quod quadrupes facit.

¶ *Siue.*] Titius bouem habebat, mihi damnum dedit, cuius est bos, mihi tenetur hac act. siue ille bos mihi damnum directo dedit sua propria persona, siue tetigit aliqd, & id quod tetigit, damnum dedit, vt ecce, si bos plaustrum euertit, & aliquod damnum dedit, &c.

¶ *In bestiis.*] In hoc §. quæritur, si fera bestia dederit mihi damnum, an hæc act. locum habeat? Et resp. quod non. vt ecce, si &c.

¶ *Cum arietes.*] Titius bouem, vel berbicem habebat: ego similiter bouem, vel berbicem: ibi boues isti fecerunt luctam ad pugnam adinuicem cū cornibus: & sic bos Titii meum occidit. quæritur, an mihi teneatur hac actione? Et certè est distinguendum, an qui mortuus est, primo incœperit: an qui superstiti ille qui superest, dominus viuentis animalis tenetur.

¶ *Et cum.*] Equus Titii mihi damnum dedit, & alterius factus est, quæritur quis eum debeat habere? Et dicitur, quod ille cuius interest, quoniam noxa caput sequitur.

¶ *Planè.*] Equus alicuius mihi damnum dedit, & antequā agam, mortuus est equus, an hæc actio sit extincta, quæritur? Et respon. quod sic.

¶ *Si commune.*] plures animal habebant: dedit damnum, an quilibet insolidū teneatur, quæritur? Et respon. quod sic.

¶ *Interdum.*] Regula est quæ dicit, quod ille cuius animal damnum dedit, potest illud dare pro noxa, si vult, quæ regula in hoc casu fallit, vt ecce, animal alicuius dedit mihi damnū, agebam noxaliter contra eū: ipse inficiatus fuit animal esse suū, cum interrogaui eum, apparuit postea eius esse, an possit se liberare, dando postea animal pro noxa, quæritur? Et rn. quod nō, imò insolidum tenetur.

a † Duar. dari id quod.

3 † Fl. offerri.

4 † alias, enim.

¶ *Si post lit. contest.*] Equus tuus mihi dānum dedit, ago contra te ex hoc edicto. & lit. conte. & pendente lite quidā occidit equum prædictū. Dicit, quod tu agis Aqui. & venit totum tuū damnum, quod est in eo: quia tūc teneris præcise emendare damnū, vel liberaris tu cedendo actione.

5 † alias, ait, anti prætor.

6 † Fl. desiit dici.

7 † Fl. iniuria fecisse. & vide. Duar.

¶ *Hanc.*] Animal tuū meū occidit, decessi, an hæc actio cōpetat hæredi meo, quæritur? Et respond. quod sic: si autem tu decessisti, an econtra contra hæredes meos detur hæc actio? Et rn. quod sic, si animal ad eos peruenit: & sic habent facultatem dandi animal pro noxa, non autem ex eo tenentur, quod hæredes sint, sed quod domini. Viuia.

a *Dicatur.*] & verum sit. sic & supra de dolo, l. j. §. r.

b *Actio.*] i. in factum, vel actio de pauperie dicatur, quæ actio pro quadrupede directa, vtilis pro bipede datur, vt infra eod. l. pe. cessat tamen vtraque in feris, vt inf. ea. l. §. in bestiis. quæ est contra.

c *Offerri.*] damnum tñ tm est in obligatione, sicut & in seruis delinquentibus dr, vt j. de re iud. l. miles. §. 1. licet vbi sub alternatione aliquid debeatur, est in obligatione vtrumque, vt dixi j. de consti. pec. l. illud. Item ex eo quod dicit, ex l. duodecim tabul. collige, quod sit ciuilis, licet prætor super ea tractauerit, vt infra proxim. §. Item ex eodē no. secundum Azo quod non est ex ma. fid. vel quasi, vel ex contractu, vel quasi, sed datiua à lege propter pauperiem.

d *Ipsum delictum.*] noxa autem animal delinquens, vt inst. de noxal. §. 1. Vnde versus.

Noxa delictum, delinquens noxa vocatur. Azo.

e *Iniuria.*] i. culpa. & sic bene sequitur, itaque, quia in fine dicit, quando culpa fuit in homine.

f *Caret.*] naturaliter, vt in brutis, & pro talibus habet locum hæc actio. Cæterum si casu, vel imbecillitate carent sensu, non habet locum, vt in furioso, & in pupillo, vt infra ad legem Corn. de Sicar. l. infans, in fi. Quandoque tamen res inanimata dicitur committere iniuriam, siue culpam, infra com. nod. l. si vt certo. §. planè. Accur.

g *Feritate.*] id est crudelitate contra naturam sui generis, vt subiicit in exemplis. Cæterum si secundum naturam est crudele animal, cessat hæc actio, & habet locum vtilis, vt Instit. eod. §. 1. & § fina. & infra titu. 1. l. Quintus. & de præscrip. verb. l. qui seruandarum. §. fi. & C. ad legem Aquil. l. Arcurius.

h *Calcitrosus.*] subaudi etiā propria sua natura: sed e contra

rum genus mansuetum est, & idem in boue dicas, & mulis.] Aide, & hoc si dominus ignorauit, alias ipse videtur damnum dare, non animal.

a *Nimiam ferociam*] i. propriam crudelitatem, & subaudi, etiam: nam multo magis hæc actio habet locũ, si etiã propria natura sit mã

communem naturam sui generis, & cõuenietur ædili. edi. similiter, ut ibidem dicitur, & inf. de æ dil. ed. l. hi enim. §. deinde, in cæteris autem animalibus alius est: ut hic. Sed prima uerior est. Vel hic fugerat animal, ut subijcit ibi non.

solitus poterit: aut mula, 1 † propter nimiam ferociã. a 2 † Quod si propter loci iniquitatem, b aut propter culpam mulionis, aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquem onus euerterit, hæc actio cessabit: damnique iniuriæ c agetur. 3 † ¶ Sed & si canis, cum duceretur ab aliquo, d asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit, si contineri firmius ab alio e potuit, 4 † vel si per eum locum duci 5 † non debuit, hæc actio cessabit: & tenebitur qui canem tenebat. f Sed & si instigatu alterius fera damnum dederit, cessabit hæc actio. g Et generaliter locum habet hæc actio, quoties contra naturam h fera mota pauperiem dedit. Ideoque si equus dolore concitatus i calce petierit, cessare istam actionem: sed eum qui equum percusserit, k aut vulnerauerit, l in factum magis, quam lege Aquilia teneri. vtique ideo, quia non ipse suo corpore m damnum dederit. At si cum equum permulsit n 6 † quis, vel palpatus est, 7 † calce eum percusserit, erit actioni locus.

¶ Et si alia quadrupes aliam concitauit, vt damnum daret: eius, quæ concitauit, nomine agendum erit. o

¶ Siue * autem corpore suo pauperiem quadrupes dedit, siue per aliam rem, quam tetigit quadrupes, hæc actio locum habebit, vt puta si plaustro bos obtriuit aliquem vel qua 8 † alia re deiecta.

¶ In bestijs autem propter naturalem feritatẽ hæc actio locum non habet: p & ideo si vrsus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri: quia desinit dominus esse, ubi fera euasit: & ideo 9 † si eum vrsum occidero, meum corpus est.

¶ Cum arietes 10 † vel boues commisissent, q & alter alterum occidisset, 11 † Quintus Mutius distinxit: ut si quidem is perijsset qui aggressus erat, cessaret actio: si is, qui non prouocauerat, competeret actio: quamobrem eum r sibi s aut noxiam 12 † sarcire, aut in noxam t dedere oportere.

Noxales actiones sequuntur possessorem: & animal debet dari pro noxa viuum; & ratione mendacij perditur beneficium. Baldus.

¶ Et cum etiam in quadrupedibus noxa caput sequatur, aduersus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cum noceret, sed cuius nunc u est.

¶ Planè si ante litem contestatam x decesserit animal, extincta y erit actio.

¶ Noxæ autem dedere, est animal tradere viuum demum. z † 13.

¶ Demum si commune plurium sit animal, aduersus singulos erit insolidum a noxalis actio: sicuti est 14 † in homine.

¶ Interdum autem dominus in hoc non conuenietur, vt noxæ dedat, sed etiam insolidum: vt puta, si in iure interrogatus, an sua quadrupes esset, b responderit, non esse suam. c nam si constiterit eius esse, insolidum condemnabitur.

Interitus animalis, pro quo est in alium regressus, non liberat dominum ab actione de pauperie; sed tenetur cedere iura, hoc dicit, vel sic; Interitus speciei, quæ non est in obligatione, sed in beneficio soluendi, non liberat debitorem post litem contestatam. hoc dicit. cum glos. sequen. & est §. notabilis; ideo summaui. Baldus.

sueta. Accur.

b *Iniquitatem.*] i. asperitatem, & duritiem, & sic culpa hominis ducentis.

c *Iniuriæ.*] id est in factum, vel vtili Aquilia contra mulionẽ, vel eum cuius culpa damnum est datum, qui enim occasionẽ &c. ut infra titu. e. l. qui occidit §. in hac. & l. qua actione, §. si quis plus iusto. Azo.

d *Ab aliquo.*] qui neque fortis esset, ne que nimium debilis: argum. infra, de leg. 2 l. legato generaliter.

e *Ab alio.*] & sic est culpa in homine.

f *Tenebat.*] cuius debilitas, vel prouisio deficiens interuenit, & sic in actione subsidiaria legis Aquiliæ, vel vtili Aquiliæ.

g *Hæc actio.*] & dat Aquil. vel in factum, vt infra tit. e. l. item Mela. §. item & cũ eo. Sed videtur de dolo danda, ut sup. de dolo, l. & eleganter, §. si quadrupes, quæ est contra. Sol. ut ibi.

h *Naturam.*] i. sui generis: a se tamen cõmota. nõ ab alio culpabiliter, ut subijcit.

i *Concitatus.*] ab aliquo alio.

k *Percusserit.*] & sic culpa est in homine.

l *Vulnerauerit.*] propter quod alij dedit damnum.

m *Suo corpore.*] & ideo datur in factum, vt hic, & insti. ad leg. Aquil. § fi.

n *Permulsit quis, vel palpatus est.*] hæc nõ est culpa. Accur.

o *Erit.*] etiã directa: sed secus si ab homine: vbi altero casu directa, altero Aquil. vtilis, uel in factũ datur, ut not. supra ead. l. §. sed & si instigatu.

p *Locum non habet.*] vt institut. eodem, §. primo, sed contra institut. eodem, §. fi. Sol. ibi vtilis datur, non directa, vt hic, vel potest dari directa in cane, si commotus fuerat contra

q *Commisissent.*] cornua.

r *Eum.*] cuius est bos aggrediens Accur.

s *Sibi*] domino bouis ab alio aggressi, similis distinctio est.]. ti. e. l. si ex plagis. §. tabernarius. Sed quid si non apparet quis fuerit aggressus? Respon. neuter alteri tenetur: argumen. inf. ad legem Aquiliã l. scientiam. §. cũ stramenta.

t *Aut in noxam.*] id est delictum, seu delicti æstimationem.

u *Nunc.*] sic & in seruo delinquente, ut institut. de noxa. §. omnis autem. Accur.

x *Ante lit. contest.*] secus si post: quia tũc non liberatur, ut infra, de noxa. l. si plurium, §. final. ibi, & mortuo quoque seruo, &c. Et maxime quando ex eius morte habet contra aliũ actionem leg. Aquil. vt infra, ead. l. §. si post.

y *Extincta.*] hoc intellige, cum nõ fuit in mora, uel sine dolo eius perijt, vt inf. de noxa. l. electio. §. si is quem, & sup. §. proxi.

z *Viuum demũ*] alio quin si mortuũ sit, aut nullo modo agitur: aut si agitur, dedi non expedit.

a *Insolidum*] vt infr. familiæ erciscundæ, l. hæredes, § si venus.

b *Esset.*] ad hanc quæstionem debet respõderi, ut infra, de inter. act. l. si quis in iure, & si falsum dixerit, tenetur insolidũ, ut hic subijcit, & infra, de interrogatoriis actionibus, lege, si ser uus, sic ergo ex suo mẽdacio punitur, ut inf. de re iudica. l. sed hoc ita, & sup. de rei vend l in rem.

c *Non esse suam*] si non possidet, videtur quærendum, an uelit defendere, aliàs enim non tenetur, ut infra de noxal. le. quoties. §. in potestate, & de damno infecto. l. prætor. §. i. Accursius.

1 † Fl. muli.
2 † Aliam feroicatem.
3 † Supple, utiliter.
4 † Flo. poterit.
5 † Flo. induci.
6 † Flor. permulsisset.
7 † Addunt aliqui. vel strigilasset.
* Iste text. est secundum Bald. ad hoc, quod si aliquis cadẽs de super equo occidit aliquem, perinde punitur ac si occidisset gladio, vel suis manibus interemisset.
8 † Fl. decis. qua.
9 † Flo. & ideo & si eum occidi meum.
10 † Idem videbatur inl. si ex plagis §. tabernarius inf. eo. tit. & conuenit in argument. in c. latores. extra de homi. adde uidend. in glo. in c. si quis. extra de furtis.
11 † Flo. occidit.
12 † Flo. noxam.
13 † Flo. dedi, demum.
14 † Flo. solidum, est.

¶ Si post litem a contestatam ab alio sit animal occisum: quia domino legis Aquiliæ actio competit, ratio in iudicio b habebitur legis Aquiliæ: quod noxæ dedendæ facultatem dominus amiserit: ergo ex iudicio proposito c litis æstimationem offeret; nisi paratus fuerit actionem mandare d aduersus eum qui occidit.

¶ Hanc actionem nemo dubitauerit hæredi dari, cæterisque successoribus. Item ad uersus hæredes, cæterosque successores 1 † non iure e successionis, sed eo iure quo domini sunt, competit.

Paulus libro 22. ad edict.

LEX II.

HAec actio non solum domino, sed etiam ei cuius interest, competit: veluti ei cui res commodata f est: item fulloni: quia eo quod tenentur, damnum videntur pati.

¶ Si quis aliquem euitans (magistratum fortè) in tabernam proximam 2 † se immisisset, ibique a cane feroce læsus esset, non posse agi canis nomine quidam putant; g at si solutus fuisset, contra.

aius li. 7. ad edic. prouin.

LEX III.

EX hac lege iam non dubitatur, etiam liberarum personarum nomine agi posse: fortè si patremfa. aut filiumfa. vulnerauerit quadrupes: non scilicet, vt deformitatis ratio habeatur (cum liberũ corpus æstimationem non recipiat h) sed impensarum i in curatione factarum, & operarum amissarum, quasque amissurus quis esset, inutilis factus.

Paulus lib. 22. ad edict.

LEX IIII.

HAec actio vtilis competit, & si non quadrupes, sed aliud animal k pauperiem fecit.

Alphenus lib. 2. Digest.

LEX V.

AGaso l cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit, m mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit. consulebatur, possetne cum domino mulæ agi, n quod ea pauperiem fecisset. Respondi posse.

TITVLVS II.

Ad legem Aquiliam.

Not. quod lex posterior derogat legibus prioribus. Bartolus.

Vlpianus lib. 18. ad edictum.

LEX PRIMA.

LEx Aquilia * omnibus legibus, quę ante se de damno o iniuria locutę sunt, derogauit. p siue duo-

a *Si post litem*] secus si ante: quia tũc liberatus est interitu speciei, vt sup §. plane, & ꝗ. de noxa. l. electio. §. si is quẽ.

b *Ratio in iudicio*] q. d. in iudicio leg Aqui. habetur ratio damni, quod dedit quadrupes, vt in tantum condemnetur conuentus Aquil. inquantum tenetur actor alij, à quo conuenitur de pauperie.

c *Proposito.*] scilicet de pauperie.

d *Mandare.*] tunc enim liberaŧ cedendo vt & ꝗ. de pecu. l. qđ debetur, in fi. & i hac actione. l. Aql. nõ ad corp' mortuũ fit ęstimatio tãtum, sed ad damnũ, quod intulit quadrupes, vt ꝗ. ti 1. l. liber homo. §. 1.

e *Non iure.*] vt inf. đ noxa. l. pe. §. fi. sic in actione in rem: & ad exhibendum, vt ꝗ. ad exhiben. l. de eo §. fi.

HAec actio.] CASVS. Hæc lex generaliter loqũ primo, secũdo descendit ad speciem. Primo dicit, quod non solum nõ domino hęc actio cõpetit, sed ẽt ei cuius interest: ut ecce si aliqd cõmodaui, vel fullo vestimẽta mea pdat: an dãda sit hęc actio cõtra illũ cuius est animal. quod dãnũ dedit? Et respon. quod sic.

¶ *Si quis*] Aliquis terrore magistrat', q eũ sequebatur, fugit, & intrauit locũ quẽdã, vbi canis erat: qui canis illum momordit, quæritur an hæc actio nomine illi' canis cõpetat? Et distinguiť, an erat ligatus, vel nõ, primo casu ñ potest agere: secundo põt agere. Viuianus.

f *Commodata*] aliud est in actione legis Aql. vt ꝗ. ti. 1. l. item Mela. §. com cui. q̃a illa soli domino: vt i ead. l. § legis. Vel dic vtilis dat, vt hic, ñ directa, vt ibi: seu prima verior est.

g *Putant*]& bene, & est ratio: q̃a li. ei sic publice tenere canẽ in taberna. Vel illa est ratio: quia non videtur fecisse canis contra naturam, cum est ligatus: est enim tunc ipsa natura ferocior, quam si esset solutus: ut hic: puto tamen agi vtili actione: quia & pro viso ligato agitur, vt insti. e. § fi.

EX hac] CASVS. Titius animal habebat, quod aliquem liberum hominem vulnerauit, quæritur an ille potuit agere hac actione? Videbatur quod non: quia liberum corpus non recipit æstimationem: sed potest agere, non pro æstimatione personæ, sed ratione expensarum & amissarum. Viuianus.

h *Non recipiat*] vt infra de ijs qui deiec. uel effu. l. fin. & insti. de obl. ex quasi delic. §. ob hominem. Sed quid si est ei offensus a quadrupede? Respon. item quod in vulneratione sui corporis non fiat æstimatio. & c. arg. inf. tit. 1. l. qua actione. §. si quis in colluctatione, & l. liber homo. in prin. P.

i *Impensarum.*] hæ redduntur, vt inf. tit. 2. qua actione. in responso. Operarum autem amittẽdarum fit computatio secundum legem inf. ad le. Fal. l. hæreditatum.

HAec actio.] CASVS. Gallina aliqua intrauit domũ alicuius scholaris, ascendit librum illius scholaris: & cum in decem deteriorauit, quæritur an scholaris possit hac actione agere? Et respõ. q sic: ut aut ille, cuius est gallina, det ei gallinam, vel damnum emẽdet a gallina datũ. Vel pone in vna gallina, q̃ aliã interfecit: vel ansere q aliũ interfecit, & idẽ est, quod sup. Viuia.

K *Animal.*] vt bipes.

AGaso.] CASVS. Titius mulio equum ducebat: intrauit domum aliquam in qua erãt iumẽta, equus posuit nasum ad caudã alterius iumẽti: quod in ipsum reiecit pedẽ. & percussit illum Titiũ: & fregit ei cr', an cũ domino agi possit? Et respõ. quod sic. Viuia.

l *Agaso.*] id ẽ mulio, sic dictus quia agit. i. ducit mulos seu alia animalia.

m *Olfecit.*] id est nasum ad culũ posuit.] Adde, Gl. hic inhoneste loquens, nõ intellexit iurisc. honestẽ loquẽtẽ, dum, Olfecit, pro, coitũ appetiuit, dixit: modestius tñ locutus est. Viuia.

n *Agi.*] scilicet ab agatone: vł eius domino si seruus est.

AD LEGEM Aquiliam.

Habito tractatu actionis in factum de pauperie, supponit de lege Aquil. non quia naturã actionis in factũ sortiatur sed quia dãnũ psequitur, vt superior. Accursius. Horus tit. materiam, eiusque continuationem latius in hunc locum in suis paratit. ꝓsequitur Cuiac.

LEx Aquilia] CASVS. Multæ leges de damno dato tractauerunt: sed omnibus derogauit l. Aquil. idest sui tractatus, quæ lex Aquilia est plebiscitum, lex autem Aquil. tria habet capita, ut hic innuit, & insti. eo. in prin. & caput primum & tertium est in viu: secundum non in primo continetur, quod si aliquis seruum, vel ancillam meam occidit: quod tenetur quanto pluris fuit in anno retro. Item datur aduersus inficiantem hæc actio in duplum: vt hic, & infra, eo inde Neratius § hæc actio. Secundo dicit, quod ita pro seruis nostris occisis agitur ex primo capite, sicut pro quadrupede agitur; Aquil. ex. j. capite: hoc est verum, si contineantur appellatione pecudis, & quæ contineantur, vel non, dicit plane. Vi.

o *Damno*] s. dato.

p *Derogauit*] sui tractatus excellentia.

1 † *Flo. decst, successores.*

2 † *Flo. inta berna. proxima.*

* *Vi. Aris. lib. 2. pohr. c. 6. & Zasi. in catal. l. antiq.*

a *A plebe.*] interrogauit enim plebē, an ei placeret: ut hic, & instit. eo. §. ... & sic ... §. ... pl. z. §. ...

L *Egis Aquiliæ primo capite.*] Olim tria erant capitula ... capitula huius legis ... tamen ... sic ... primum & tertium ... secundum autem in desuetudinem abiit, tertio in eius locum posito, ut instit. eo. in princip. & § caput. & § capite. & de primo capite agitur hic, & de secundo, & tertio agitur infra eo. l. si seruus seruum, §. huius legis. lo.

decim tabularum, 1 † siue aliæ quæ fuerunt: quas nunc referre non est necesse. Certè 2 † lex Aquilia plebiscitum est: cum eam Aquilius tribunus plebis a plebe [a] rogauerit.

Nota quod quando alternatiua ponitur inter genus & speciem, exponitur pro idest, & sic ponitur restrictiuè. Bart.

Caius lib. 7. ad edict. Prouin.

LEX II.

L Egis Aquiliæ capite primo [b] cauetur: Vt 3 † qui seruum seruamve alienum alienamve, quadrupedem uel pecudem [c] iniuria occiderit, quanti id in eo anno [d] plurimi fuit, tantum æs * dare domino damnas esto. Et infra [e] deinde cauetur, ut aduersus inficiantem in duplum [f] 4 † hæc actio sit. Vt igitur apparet, seruis nostris exæquat quadrupedes, quæ pecudū numero sunt, & gregatim habētur: veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini. Sed an & 5 † sues pecudum appellatione continentur, quæritur. & rectè Labeoni placet contineri. Sed canis inter pecudes [g] nō est. Longè magis [h] bestiæ in eo numero non sunt: ueluti vrsi, leones, pantheræ. Elephāti autem & cameli, quoniam 6 † mixti sunt, (nam & iumentorum [i] operam præstant, & natura eorum fera est) & ideo [k] primo capite [l] contineri eos 7 † oportet.

Vlpianus li. 18. ad edictū.

LEX III.

S I seruus seruave * iniuria [m] occisus occisave fuerit,

c *Vel pecudem.*] uel pro idest, ut probatur hic, & infra eo. l. quēadmodum. §. hac actione.

d *Anno.*] sed quæ est ratio, quod ex primo capite fit computatio retro per annū, ex tertio intra 30. dies tantum, ut infr. eo. l. si seruus, §. 3. Respon. secundum Ioan. soluat Apollo. sed certè immo potest solui secundum Azo. quia acrius est puniendus, qui magis de inquit, ut sup. de offic. præto. l. diuus. Constat autem quod magis delinquit & magis dat damnum is qui occidit, quam is qui duntaxat vulnerat: & ideo maioris fit temporis repetitio secundum Azo.

e *Et infra.*] idest in inferiori parte primi capitis. Azo.

f *In duplum.*] ut & C. eo. l. cōtra negantē. & ĩ de ser. cor. l. doli. §. hæc actio. & dupla tot quicquid erat simpliadum, ut & ĩ. quod met. cau. l. si cum ex. §. 1. Probatio autem habet fieri per testes, non per iusiurandum: ut in duplum teneatur inficians, ut infra de iureiur. l. cum qui. in princ.

g *Inter pecudes.*] & ideo nec primo capite continetur: inf. eo. l. quemadmodum. §. hac actione.

h *Longe magis.*] longe intelligas magis quam canis.

i *Iumentorum.*] quod nomen strictius quam pecudum accipitur, ut infra, de ædil. edic. l. ædiles. §. iumentorū.

k *Et ideo.*] quia iumentorum præstant operam.

l *Primo capite.*] præualente natura benigniore. Ir. est tamē arg. contra supra e posit. l. 1. §. bestias. imo est sic. Accur.

m S *I seruus. Iniuria.*] idest, non iure, vt instit. eod. §. iniuria, & ĩ eo. l. si quis fumo. §. 1. Accur.

I *Taque.*] CASVS. Hæc lex superioribus pendet. Pone ergo, quod seruus tuus mihi insidiabatur diurnus latro, ni eum occidi, non teneor. sed lex distinguit hic: aut fuit nocturnus fur, aut diurnus. si nocturnus est, sufficit quod clamet, & si sufficit quocunque modo se defendat: si diurnus, ... si telo defendat, & cum clamore. Vi.

n *Latronem insidiantem.*] Sic in persona, item in rebus, ut ... ... infr. & inf. l. ... vim.

o *Naturalis ratio.*] ius gentium, ut & ponitur ĩ. de iustit. & i. z. l. omnes. §. quod vero. permittit enim ius gentium cuilibet sui defensionem, ut supra de iust. & iur. l. 3. & C. ut vim ui li. 1.

p *Permittit se.*] idest quemlibet ... periculum imminet. Acc.

q *Defendere.*] idest pre hen... ... occidere.

r *Permittit.*] si est talis, cui sine periculo parcere non potuit: siue telo, siue alio modo se tueatur, alias nō, vt ĩ. eo. l. si ex plagis, §. tabernarius, in fin. & ĩ. ad l. Cor. de sic. l. furem quæ sunt contraria, uel plenius, ut in d. l. furem.

s *Vt tamen.*] non est ergo differentia: nisi quod in nocte quocunque modo se defendat, ut nō capiatur. potest occidi sed in die ita demum si telo. Et est ratio, quia in die pōt cognosci, & sic dimitti debet & post accusari, ut ĩ de fur. & bal. l. 1. Ex hac sequitur aliqua in die quod potest ... periculum ... potest occidi, licet cum rebus fugiat sed in nocte ... l. inf. ad l. Cor. de sic. l. furem.

t *Idipsum.*] quod si capit & occidit puta dicendo, quilibet curat ... furem similis protestatio & conuocatio hominū est inf. ad l. Iul. de adul. l. capite.

u *Interdiu.*] in die, sic & ĩ quod ... l. si ... §. ...

x *Occidere.*] furem.

y *Telo.*] sed in nocte, & si alio modo se tueatur ut dixi. & facit inf. de fur. l. si pignore. §. furē & ĩ. quod met. cau. l. nec timo. ē. §. 1. Acc.

z S *Ed & si Petentē.*] etiam si prius me non percussit, nam sufficit terror armorum, ut ĩ. de vi & vi ar. l. idem. si qui armati. licet alij quid. in cōtra, & de hoc not. C. vnde vi. l. 1.

lex Aquilia locum habet. Iniuria 8 † meritò adicitur, non enim sufficit occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

Caius li. 7. ad edic. proui.

LEX IIII.

I Taque * si seruum tuum latronem [n] insidiantem mihi occidero, securus ero: nam aduersus periculum naturalis [o] ratio permittit [p] se defendere. [q]

Nota quod furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum, si se telo defendat. Bart.

¶ Lex 12. tab. furem noctu * deprehensum occidere permittit: [r] vt tamen [s] id ipsum [t] cum clamore testificetur. Interdiu [u] autem deprehensum ita permittit occidere, [x] si is se telo [y] defendat: ut tamen æquè cum clamore testificetur.

Vlpian lib. 18 ad edictū.

LEX V.

S Ed & si quemcumque [z] alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse. [a] Et si metu quis mortis furem [b] occiderit, non dubitabitur, quin lege Aquilia non teneatur. Sin autem cum posset apprehendere, maluit occidere: magis est ut iniuria [c] fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur.

¶ Iniuriam autem hic accipere nos oportet, non quemadmodum circa iniuriarum actionem, contumeliam [d] quandam: sed quod non iure factum est: hoc est, [e]

a *Occidisse.*] vim enim vi, &c. ut ĩ. eo. l. scientiam. §. pen.

b *Furē.*] nocturnū uel diurnū, ut differat à ... l. allegato.

c *Iniuria.*] id non iure, sed dolo. & ideo bene infert, quod Cornelia teneatur: quia solus ille qui est in dolo, tenetur, nō qui in culpa, ut ĩ ad leg. Cor. de sic. l. in lege eod in Aquilia venit culpa etiam leuissima, ut inf. eod. l. in l.

d *Cōtumeliā.*] cū dāno, uel sine dāno, ut ĩ. de iniur. l. 1. ĩ. pr.

e *Hoc est.*] sola est iniuria quæ est contra iustitiam, dicat apostolus: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Accur. *

Contu-

1 † Fl. tabulis. hac dua quæ fuer.

2 † Flor. Quæ lex &c.

3 † Al. dedit, &c.

* Ex hoc verbo æs, & vir. verò quod usa est lex non aurē, &nimo, quod a se est additum, liquet vetustissimā esse legem, & eo tempore factā quo plebs tamen cum patribus contendebat, ut & Timphulus velle monet in iustin. Cont.

4 † Flor. in duplum actio esset.

5 † Flor. dedit. sues.

6 † Fl. quasi & veteres. Duar.

7 † Flor. as.

* Iste tex. est arg. ad statutum disponēs, quod homicida priuatus omni offic. ... locum habeat in 10. quoreta ... iustitia exequendo. de quo per Baldum.

8 † Dum. Iniuria si consum esse meritò.

* Itaq. Hūc locum fac lex plinae. Cic. in Orat. pro Milon.

* Noctu. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. et Gell. li. 11. c. vlt. ubi referunt verba legis 12. tabul.

* Accu. vult sæpe ostēdere se scriptum ristam, sed melius fecisset stare in terminis legalibus cum terminis l. aquiliæ dicamus, dānum iniuria datū si quis iniuria, hoc est culpa occiderit iniuria .n. dī omne quod non iure fit. l. 1. ff. de iniur.

a *Contumelia.*] quantum actor iurauerit taxatione facta, vt instit. de iniur. §. pœna. Sed uidetur quod etiam in act. iniur. habeatur ratio damni, & sic una tantum fiat condẽnatio, vt C. de iniur. l. dominum. quæ est contra. Sol. ibi habetur ratio damni: sed non, ut damni, sed vt contumeliæ. Vel dic, quod pro attroci iniuria agitur ex lege Aquil. ut hic, & d. l. dominum. & agitur iniuriarum, ut ibi, & inf. de iniur. l. item apud. §. si quis seruo. & sic est ibi simplex relatio.

titulo primo l. ex hac.

¶ *Sed & si quis.*] Si quis portabat crosellum ita magnum, quod postea deiecit, tenetur Aquilia, siue iuit cum illo crosello per viam malam & labilem, similiter tenetur Aquil. Item tenetur impellens, in factum, non directa: sed non impulsus.

si 1† contra ius, & culpa quis occiderit. Et ideo interdum concurrit actio legis Aquiliæ & iniuriarum: sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ. a Igitur iniuriã hic accipiemus, damnum culpa datum etiam ab eo qui nocere noluit. * b Et ideo quærimus si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliæ actio sit? & Pegalus negauit: quæ enim in eo culpa sit, qui 2† suæ mentis non est? 3 † & hoc uerissimum c est. Cessabit igitur Aquiliæ actio: quemadmodum d si quadrupes damnum dederit, Aquilia cessat: 4† aut si regula ceciderit. * Sed & si infans damnum dederit, idem erit dicendum. Quod si impubes e id fecerit, Labeo ait, quia furti tenetur, f teneri & Aquilia eum: & hoc puto uerum si sit iam iniuriæ capax. ¶ Si magister h * in disciplina vulnerauerit seruum, uel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnum iniuria dederit? & Iulianus scribit, Aquilia teneri eum, qui eluscauit 5† in disciplina discipulum. multò magis igitur de 6 † occiso idem erit dicendum. Proponitur autem apud eum species talis: Sutor, inquit, puero discenti ingenuo filiofamil parum bene facienti i quod demonstrauerat, 7† K forma calcei ceruicem ita 8 † percussit, ut oculus l puero perfoderetur. 9 † Dicit igitur Iulianus * iniuriarum quidem actionem non competere, quia non faciendæ iniuriæ causa percusserit, sed monendi & docendi causa. An ex locato, dubitat: m quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti. n Sed lege Aquilia posse agi non dubitat. 10†

Paulus libro 22. 11† ad edictum.

LEX VI.

PRæceptoris enim nimia o sæuitia, culpæ assignatur. *

Vlpian. lib. 18. ad edictũ.

LEX VII.

QVa actione patrem consecuturum ait, quod minus ex operis filij sui, propter vitiatum oculum sit habiturus: p & impendia quæ pro eius curatione fecerit.

¶ Occisum q autem accipere debemus, siue gladio, siue etiam fuste, vel alio telo, uel manibus, si fortè strangulauit eum, uel calce petiit, uel capite, uel qualiterqualiter. 12 †

¶ Sed & 13 † si quis plus iusto oneratus, deiecerit onus, & seruum occiderit, Aquilia locum habet. Fuit r enim in 14† ipsius arbitrio, ita se non onerare. Nam & si lapsus aliquis seruum alienum onere presserit, Pegasus ait, lege Aquilia eum teneri ita demum, si uel plus iusto se onerauerit, uel negligentius per lubricum transierit.

¶ Proinde si quis alterius impulsu damnum dederit: Proculus scribit, neque eum, qui impulit, teneri, quia non occidit: neque eum qui impulsus est, quia damnum non iniuria dedit: secundum quod in factum s actio erit danda in eum, qui impulit.

Non punitur ille, qui in publica pugna percutit pugnantem; secus si non pugnantem, uel extra locum pugnæ. Bald.

¶ Si quis 15 † in collucatione, t vel pancratio, * uel pugiles, dũ inter se exercẽtur, u alius aliũ occiderit, 16 † si quidem in publico x certamine

b *Noluit.*] ut inf. eo. l. si seruus seruum. §. si quis insulam. & §. si fornacarius. & l. sciẽtiã. §. sed si defendẽdi. & § si meum. & l. si ex plagis. §. in cliuo.

c *Verissimum*] imputatur enim casui, ut inf. de admin. tuto. l. fina. satis enim ipso furore punitur, ut supra de offi præsi. l. diuus. Azo.

d *Quemadmodum.*] non per omnia similis est furiosus quadrupedi: cum pro quadrupede detur actio de pauperie: pro furioso nulla, ut sup. de rei vẽ. l. quod infans.

e *Quod si impubes.*] non tamen infans.

f *Tenetur.*] idest teneri potest Azo.

g *Capax*] veluti si sit proximus pubertati, ut inf. de re. iur. l. pupillum. & inf. de fur. l impuberem, & insti. de obl. ex de. §. fina. & sup. de mino. l. si ex causa. § nunc uidendũ.

h *Si magister.*] sutor, vel cerdo scilicet. Accur.

i *Parum bene facienti.* i. nõ bene facienti. &c.

K *Demonstrauerat.*] scilicet magister. Accursius.

l *Oculus.*] consecutiuè.

m *Dubitat.*] sed inf. lo. non dubitat Iul. l. item quæritur. §. item Iul. quia dixit competere, uel si dubitauit, pro constanti posuit. Ir.

n *Docenti.*] sic & marito, ut ĩ. sol. mat. l. si constãte. §. si maritus. & fructuario. ut & ĩ. de vsuf. l. locũ. §. si. & creditori, ut infra de pigno actio. l. elegantem §. plane. Accur.

o PRæceptoris. Nimia] & etiam domini, ut sup. de ijs qui sunt sui, vel alien. iur. lege 2. sic & nimia negligentia, vt supra de off præsi. l. diuus in fi. Accur.

QVa actione] CASVS. Pater pueri aget pro æstimatione operarum amissarum, & pro impensis, ut sup.

¶ *Si quis in collucatione.*] in torneamento unus males occidit alium, non tenetur, quia gratia virtutis fecit. Secundo dicit, serui non solent pugnare in talibus, sed ingenui tantum. Tertio, quòd filii famil. solẽt pugnare. Quarto, quod si vnus mikas alium iam cedentem, & pugnare nolentem uulneret, tenetur. Item qui seruum extra certamen occidit, nisi dominus suus præbuit causam, & quod sic occisus seruus fuit, vel casus, interest quantum ad actionem, non quantum ad pœnam, quia nihil interest. Cætera sont plana, vsque ad l. item si obstetrix. Vlpianus.

p *Habiturus.*] ut sup. titu. 1. ex hac. & infra de ser. cor. l. ut tantũ. §. de filio.

q *Occisum.*] exponit principium secundæ l. & facit inf. de liber. agnos. l. necare.

r *Fuit.*] quasi dicat, potuit prævidere: ergo fuit in culpa si non fecit, ut infra eo. l. si putator. & l. si ex plagis. §. in cliuo. & supra titulo primo, lege 1. §. quod si propter loci. Accur.

s *In factum.*] scilicet subsidiaria leg. Aquiliæ, ut insti. eod. §. fin. impulsus autem non tenetur, quia non sua sponte fecit, ut infra eod. l. si ex plagis. §. in cliuo. Accur.

t *Si quis in collucatione.*] idest dum simul luctabantur cum pugnis, uel calcibus: sed pancratium quando cum fustibus. Vel uerius dic, colluctatio est, quando pugnãtes non stant certo loco: sed pancratium fit locus lignis circũdatus, in quo loco stant pugnantes; ut in pugilibus videmus, de quibus subiicit.

u *Exercentur.*] scilicet armis. Accursius.

x *In publico.*] publicum appellamus quod gratia publicæ lætitiæ fit: ut ludus gratia colorum, & ludus torneamentorum. si autem non sic fieret, & in eo prælio aliquis occideretur, ille patitur pœnam supplitii, qui dedit occasionem.

1† Fl. hoc est, contra ius, id est culpa quis.

* Ergo in hac lege punitur crimen inuoluntarium, sic secundum l. 2. supra de leg.

2† Fl. cum.

3† Fl. sit.

4† Al. deest, Aquilia cessat.

* Et tunc agetur in factũ. l. 3. §. pen. infr. sic proxi.

* Adde quod potestatem habeat pater in filiũ corrigendi: vide per do. Au. in c. cum contingat. de foro cõpet. & ibi ẽt quod cum de potestate domini in suam familiam: & de potestate mariti in uxorem. vide ca. placuit. 33 q. 2.

5† Fl. eluscauerat.

6† Flor. in.

7† Al. demonstratum erat.

8† Flor. deest, ita.

9† Fl. perfoderetur.

* Iulian.) vt l. item quæritur §. itẽ Iulian. inf. de loc. & cond.

10† Fl. nõ dubitat.

11† lib. 12.

* Assignatur.) in hanc sententiã pul chre Quintil. li. 1. instit. orator. ac usq., discipulos non esse verberibus cogendos.

12† Fl qualẽ cumque.

13† Fl. deest, &.

14† Al. deest, in.

* Pancratiũ certaminis genus est, ex eo dictum, quod ad mecatis oibus corporis uiribus, omnique uerurum cõtentione transigitur. Calcibus n etiam, & cubitis, nõ modo pugnis pãcratiastæ utebantur, eique impetendi & prehendẽdi, mõ Bud. Plutar. in Sympos. li. 2 c. 4. Aris li. 1. Rhetor. Plato lib. 8. de legi. De Pãcratio, & pãcratiastis Gel. lib. 13 c. 26

15† Al deest, qui s.

16† Al. deest, alius aliũ occiderit.

sionem

alius alium occiderit, cessat Aquilia: quia glorię causa [a] & uirtutis, non iniuriæ gratia videtur damnum datum. Hoc autem [b] in seruo non procedit, [c] quoniam ingenui solent concertare: 1 † in filio famil. vulnerato procedit.

¶ Plane si cædentem [d] vulnerauerit, erit Aquiliæ locus: aut si 2 † non in certamine [e] seruum occiderit, nisi domino committente [f] hoc factũ fit, tunc enim Aquilia cessat.

¶ Sed & 3 † si quis seruum ægrotum leuiter 4 † percusserit, & is obierit, rectè Labeo ait, 5 † lege Aquilia eum teneri, quia aliud alij mortiferum esse soleat. [g] Celsus autem multum interesse [h] dicit, 6 † occiderit, an mortis causam præstiterit, ut qui mortis causam præstitit, non Aquilia, sed in factum 7 † actione teneatur. Vnde asserit [i] 8 † eum qui venenum pro medicamento dedit, & 9 † causam mortis præstitisse, [k] quemadmodum eum, qui furenti gladium porrexerit Nam neque hunc lege Aquilia teneri, sed in factum. [l]

¶ Sed si quis de ponte aliquẽ præcipitauerit, Celsus ait, siue ipso ictu perierit, aut continuò submersus est, aut lassatus [m] vi fluminis victus perierit, lege Aquilia teneri, quemadmodum si quis puerum saxo illisisset.

¶ Proculus ait: Si medicus seruum imperitè secuerit, vel ex locato, uel ex [n] lege Aquilia actionem competere.

Nota quod culpa potest committi tribus temporibus: ante factum, quãdo non inspicitur quod euenire potest; in facto, & post factum: vt si quis non prosequitur factum quod debet prosequi: nec vtitur eo, vt debet vti. Baldus.

Caius lib. 7. ad edict. prouinc.

LEX VIII.

Idem iuris est, si medicamẽto perperam vsus fuerit. Sed & qui bene secuerit, & dereliquit curationem, securus non erit, sed culpæ reus [o] intelligitur.

Nota quod non debet quis attentare id, ad quod est insufficiens, vel imperitus. Baldus.

¶ Mulionem quoque si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, [p] & 10 † eæ alienum hominem obtriuerint, vulgò dicitur culpæ nomine teneri. Idem dicetur & si propter infirmitatem sustinere mularum impetum non potuerit. Nec videtur iniquum, si infirmitas culpę annumeretur: cum affectare quis 11 † non debeat, in quo vel intelligit, uel intelligere debet infirmitatem suã alii periculosam futuram. [q] Idem iuris est in persona eius, qui impetum equi, quo vehebatur, propter imperitiam * uel infirmitatem retinere non potuit. [r]

stionem tanto negotio, ut C. ad leg. Iul. de vi publ. vel pri. l. quoniam.

a *Gloria causa.*] per gloriam quis occiditur, ut hic: & ideo post per gloriam viuere potest ... et sic mortuus dicitur, ut insti. de excusat. §. 1. Sed quid si data opera in publico certamine vnus alium occidit? Respond. tenetur, ut & sup. eo. l. sed & si quemcumq; circa prin. ibi, sin autem cum posset, &c. & inf. eo. l. Item si ouster... § si. item si in publico certamine aliquo libero occiso, cessat Aquilia, ut hic dicit; an si aliti occidatur, uel vulneretur, habet locum pro libero homine? Bul. quod non. & pro eo. inf. eo. l. huic. §. si. & inf. de ædil. edict. l. quæ uulgo quibus dicitur non fieri hominis liberi mortui æstimationem. sed R. & Azo contra: & dicunt quod habet locum etiam libero homine mortuo & vulnerato vtilis Aquil. ut infra eod. l. liber homo. in princ. & hic sumitur argum. à contrario sensu: ut supra titu. 1. l. ex hac. & quod in legibus à Bulando... dicitur, intelligas pro æstimatione ipsius corporis liberi hominis, pro qua non agitur l. Aquil. sed ad cętera damna sic.

b *Hoc autem.*] s. q si seruus vulneret, vel vulneretur: licet in publico certamine, quod Aquilia cesset: nã non cessat, quia immiscuit se rei non pertinenti ad seruu: hic sufficit, quia, &c. & j. de regu. iu. l. culpa. & hoc secundum quosdã. Tu dic hoc autem, &c. s. pugnare in publico certamine. Accur.

c *Non procedit.*] id est non solet procedere: vt subijcit hic, quoniã &c. si tamen seruus interueniat, idem q in libero homine dicam, ut cesset Aquilia, ve innuit infra à contrario sensu: ibi, aut si non in certamine, & item quia difficile dignosci potest liber à seruo, ut infra de contrah. emp. l. quæ si uelis tueri primam, dic q loquitur hic quando à sciente seruum fit. Accur.

d *Cædentem*] id est recedentem, & ulterius pugnare nolentem. & ad hoc infra de A... l. si...

e *Aut si non in certamine.*] sed extra certamen: ergo à contrario sensu si in certamine vulneratus, uel occisus esset, cessaret Aquil. vnde male exponunt quidam literam superiorem, hoc autem, &c. ut ibidem diximus.

f *Committente.*] hoc referunt quidam ad id quod dixit, hoc autem in seruo, scilicet cesset Aquil. nisi domino committente, i. permittente seruus pugnet: quia tunc seruo occiso cessaret Aquil. sed tu referas ad proximum dictum. Dixit enim, quod habet locum Aquil. seruo occiso extra certamen: hoc est verum, nisi dominus præstitit causam, mortis scilicet sui, quia ipse causam aggressionis præstitit ex qua secuta est occisio, vt d. l. ad l. Iul. de vi pub. l. quoniam: & §. tit. l. 1. §. cum arietes. Item not. q ex hoc §. colligunt quidam, q iure Romano duella non sunt prohibita, & per id quod dicitur C. quæ res pign. l. pem. & in ... de re iud. l. commodis & C. de athletis per totum. sed hoc quando gratis: at ipsi non faciunt gratis. Item faciunt contra Deum, qui dicit: Non tentabis dominum Deum tuum. Item, quia & ius Lombardorum dicit, Multos vidimus sub iusto clypeo perire: ut in Lombarda, qualiter quis se defen. pro pub. l. 3.

g *Soleat.*] vt infra ad leg. Iuliam de adult. l. nihil interest. in princ.

h *Interesse.*] quantum ad subtilitatem iuris, non quantum ad effectum, vt inf. eod. l. qui occidit § in hac.

i *Vnde asserit.*] scilicet Celsus.

K *Præstitisse.*] scilicet dixit.

l *Sed in factum*] vtrobique tamen ita, si dãnum secutum sit.

m *Lassatus.*] id est fessus.

n *Vel ex lege.*] vel pro, &, nam vtraque tenetur, ut hic, & institu. eod. §. præterea, & §. imperitia. & supra de offi. præsi. l. illicitas. § sicuti. & inf. locati. l. si quis fundũ. §. Celsus.

o *Idem iuris. Sed culpæ reus.*] Culpa ergo quandoque inest facto: ut sup. eod. l. qua actione. §. pen. & si. quandoque præcedit factum, ut infra eo. l. qui foueas. & inf. de actio. & obl. l. 1. §. is quoque. quandoque sequitur factum, ut hic dicitur. Item not. quod loquitur hic de medico, qui locauit operas suas, qui de culpa leui tenetur. Sed quid si gratis operam dabat? Ioan. respon. vel ut quasi procurator de leuissima, vt. C. man. l. à procuratore. vel quasi gestor de leui, ut insti. de obl. ex quasi contractu. § sicut autem. secundum Azo. quod est verius, vt argu. infra de reg. iur. l. contractus. Item nunquid si amittat, tenetur qui gratis facit. Videtur quod non, vt C. de neg. gest. tutori. sed dic eum teneri: argu. infra de admin. tut. l. tres. § item. & l. tutores. § qui se. secundum Azo.

p *Non potuerit.*] si alius firmior retinuisset, ut insti. eo. §. impetu.

q *Futuram*] ro. sic, & C. de assess. l. si & instit. eo. §. iniuria. & inf. locati l. cum plures § seruum. & inf. de dam. infec. l. damni & inf. de reg. iur. l. imperitia.

r *Potuit.*] sed alius firmior retinuisset. Accurs.

1 † Certare.

2 † Al. vel si in certamine seruum occiderit. sed Fl. vel lectior est. Tu a.

3 † Flo. deest, &c.

4 † Addunt quidã in ore.

5 † Fl. dicit.

7 † alias deest dicit.

7 † Supplent aly. vtili.

8 † Fl. adsert.

9 † Duar. & eius causam.

10 † Fl. si.

11 † Fl. quis sit non.

* Non secundum dom. Bal. q alle qui nescit equitare, non debet equum ascendere.

Item

Item si obstetrix.] C A S V S. Aut obstetrix suis manibus supponit, & tenetur leg. Aquil. directa: ubi autem dedit, vt mulier sibi offerret, tenetur in factum.

¶ Si seruum.] Seruus meus equitabat; quis concitauit eius equum: & ita cecidit de equo: & fregit sibi crus: an teneatur Aquil. quaeritur? Et respond. quod sic, in factum scilicet: & hoc probat per simile. Sed & si per lusum quidam iaculabantur, & proijciebant palos, & lapides, & seruum meum interfecerunt, an sit locus Aquil? Et respond. quod sic. Secundo determinat hic, quod dicit statim, pone, in campo in quo consuetum erat ludere, ludebant, & seruum meum interfecerunt trahendo palos, vel lapides, quaeritur an sit locus Aquil.? Et respond. quod non. ergo est distinguendum, an in tali loco est consuetum ludere, aut non. primo casu non tenetur, secundo tenetur. Viuia.

a Item si obstetrix.]
b Vt sibi mulier.] sc. ipsamet.
c In factum.] huic est contra. C. eo. l. de pecoribus, ubi datur utilem Aquil. Solu. ibi inclusit, ut fame necaret, hic non. Vel uerius haec cum illa concurrit. Accur.
d In factum.] & utilē Aquil. ut instit. eo. §. penult.
e A iaculantibus.] scilicet alii ubi non consuetum non est, & dicas, quod ibat ille seruus per alium locum, non per campum iaculatorium, alias haberet locum inferior. §. sed, & si cum alii.
f Seruus.] qui non erat de ludo, alias secus ut infra eodem titulo. l. si ex plagis. § fin. Itē in non solito loco ad ludum.
g Non debuit.] ergo culpae culpa compensata dissoluitur, ut infra de compen l. si am l. o. & infra solu. matr. viro. so.

Vlpian. lib. 18. ad edictū.

LEX IX.

Item si obstetrix a medicamentum dederit, & inde mulier perierit, Labeo distinguit, ut si quidem suis manibus supposuit, videatur occidisse: sin uerò dedit, vt sibi 1† mulier b offerret, in factum actionem dandam, quae sententia vera est: magis enim causam mortis praestitit, quam occidit.

¶ Si quis per vim, uel per 2 † suasum alicui medicamentum infundit, vel ore, uel clystere, 3† vel si eum unxit malo veneno, lege Aquilia eum teneri, 4 † quemadmodum obstetrix supponens tenetur.

¶ Si quis hominem fame necauerit, in factum c actione teneri Neratius ait.

¶ Si seruum meum equitantem concitato equo effeceris in flumen praecipitari, atque ideo perierit, in factum d esse dandam actionem Offilius scribit: quemadmodum si seruus meus ab alio in insidias deductus, ab alio occitus esset. Sed & 5 † si per lusum à iaculantibus e seruus f fuerit occisus, Aquiliae locus est.

¶ Sed si cum alii in campo iacularentur, seruus per eum locum transierit, Aquilia cessat: quia non debuit g per campum iaculatorium iter intempestiuè facere. Qui tamen data opera in eum iaculatus est, utique Aquilia tenebitur. h

1† Fl. illi.
2† Flor. deest. per.
3† Fl. clystere, alias, clystere.
4† Al. deest, hominem eum teneri.
5† Flor. sed si per lusum.

Paulus lib. 22. ad edictū.

LEX X.

Nam ludus i quoque noxius * in culpa est.

Vlpian. lib. 18. ad edictū.

LEX XI.

Item Mela scribit: si cum pila quidam luderent, vehementius quis pila K percussa, in tonsoris manum eam deiecerit: & sic serui, quem tonsor radebat, 6† gula sit praecisa acto 7† cultello: in quocunque eorum culpa sit, eum lege Aquilia teneri. l Proculus ait 8† in tonsore esse culpam. Et sanè, si ibi tondebat, vbi ex consuetudine ludebatur, vel ubi transitus frequens erat, est quod ei imputetur, quamuis nec illud malè dicatur, si in loco periculoso sellam habenti tonsori se quis commiserit, ipsum de se queri debe e. m

¶ Si alius tenuit, alius interemit, is qui tenuit, quasi mortis causam praebuit, in factum actione tenebitur.

Ex pluribus qui homicidio interfuerunt, ille tenetur Aquilia, cuius ictu quis periji: sed si non apparet, omnes tenentur; & vno soluente alter non liberatur in poena; sed si ex interuallo plures percusserunt; vltimus solum de occiso tenetur, hoc dicit, quandoq; percusserunt eo

cidit gulam seruo meo: & eum interfecit, quaeritur quis teneatur: percutiens cum pila uel barberius? Et respondeo, quod ille tenetur qui percussit cum pila: nisi ille qui radebat, sit in culpa: quia tunc non agitur.

¶ Si alius.] Si unus tenet, & alius interficit, an poena Aquili teneantur? Et respond. quod sic, vnde hic not. quod consentienti, & facienti par poena incumbit.

¶ Sed si plures.] Planus est.

¶ Si alius mortifero.] Aliquis seruum ad mortem vulnerauit; & incertum erat an mori deberet; vel non, & alius eundem seruum interfecit, quaeritur quis teneatur? Et respond. qui interfecit, tenetur, prior non, nisi de vulnere.

¶ Si plures.] Erant plures, qui trabem portabant, & deiecerunt, & seruum interfecerunt; omnes Aquili. tenentur.

¶ Item & cum eo.] Aliquis canem irritauit, uel incitauit, tenetur in f. ctum, scilicet utili Aquil. legis, quaeritur cui competat actio legis Aquil. Et respon. quod domino.

¶ Si in eo.] Vendidisti mihi seruum vitiosum: & aliquis in eo damnum dedit in decem, ago redhibitoria contra te, quaeritur, an illa decem debeam praestare, uel restituere, vel actione legis Aquiliae, quam habeo contra illum, praestare debeā. Et respondeo, quod sic.

¶ Sed & si seruus.] Seruum bona fide possidebam, qui vulneratus est, quaeritur an mihi possessori Aquil. directa competat? Et respon. quod non, sed in factum.

¶ Eum cui.] Si commodo tibi vestes, & postea scindantur, mihi, non tibi, competit act. Aquil.

¶ An fructuarius.] Fructuario, & vsuario datur utilis Aquil. non directa viuian.

* Dissimilis, quae, & ... tradit Cic. lib. 1. Offic.

6† Fl. & male ... habebat, sed ... radebat, ... lib. 60. βασιλ. tit. 1 c. 1..

7† Fl. adest ...

8† Flor. deest, at.

h Tenebitur.] quia dolus praeponderat. Azo. Et sic not. quod hoc casu soles dolus venit in Aquil. non culpa, ut infra eodem, l. si putator. & infra de acquiren. rer. dom. l. homo lib. § item. & est ratio, ut dixi, quia culpa culpam abolet, sed non dolum, ut infra, eod l. qui foueas. §. haec a ... secundum Ioan.

i Nam ludus.] Immo non est ludus, ex quo crimē oritur, ut supra in prooemio. circa fi. ... alias ... sit per ludum noxium, dummodo ei qui est de ludo, ludo im ... utatur, ut infra eod. m, l. si ex plagis. §. fina. Accursius.

Item Mela.] C A S V S. Titius & Maeuius ludebant ad pilam: & ita vnus illorum percussit manum cuiusdam barbitonsoris qui radebat seruum meum, & ita barberius inci-

K Pila.] illud quod proijcit unus alij, dicitur pila. Vnde uersus. Pila terit pultes, in bellis pila geruntur. Est pila pes pontis, pila ludus: pila taberna. Qui terit, est pilus: pilus est in fronte capillus. Ad tractum pili, mille ... pili.

l Teneri.] idest quicunque fuerit culpabilis, ille tenetur.

m Queri debere.] cum ipse hoc sciuit, non ita si ignorauit, ... caecus forte, uel peregrinus. Io. Nota etiam hic, quod imputatur ei qui se posuit in periculum; ut infra commo. l fina.

Plures.

dem tempore, diuersis tamen ictibus; & hoc primo quandoque percusserũt diuersis temporibus; et hoc secundo. quãdoque plures vna percussione: & hoc tertiò. secunda ibi, Si alius. tertia ibi, Si plures. Baldus.

¶ Sed si plures seruum percusserint, a vtrum omnes quasi occiderint, teneantur, videamus. Et si quidem apparet cuius ictu b perierit: ille quasi occiderit tenetur. c quod si non apparet, omnes * quasi occiderint teneri Iulianus ait. d Et si cum vno agatur, cæteri non liberantur. nam ex lege Aquilia, quod alius præstitit, alium nõ liberat, 1 † cum sit pœna. e

¶ Celsus scribit, si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea examinauerit: 2 † priorem quidem nõ teneri f quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit, quia ex alio vulnere periit: sed 3 † posteriorem teneri, quasi 4 † occiderit quod & Marcello videtur: & est probabilius.

¶ Si plures g trabem deiecerint, & hominem oppresserint, æquè veteribus placet omnes lege Aquilia teneri.

¶ Item & cum eo qui canem irritauerat, & effecerat, vt aliquem morderet, h quamuis cum non tenuit, i Proculus respondit Aquiliæ actionem esse. Sed Iulianus eum demum Aquilia teneri ait, qui tenuit & effecit, vt aliquem morderet: cæterum si non tenuit, in factum agendum. ¶ Legis autem Aquiliæ actio hero * k competit.

¶ Si in eo homine, quem tibi redhibiturus essem, damnum iniuria datum l esset, Iulianus ait, legis Aquiliæ actionem mihi competere meque cum cepero redhibere, tibi (quicquid 5 † fuero consecutus,) restituturum. m

¶ Sed etsi 6 † seruus bona fide alicui n seruiat, an ei o cõpetat Aquiliæ p actio? & magis in factum q 7 † erit danda.

¶ Eum, cui vestimenta commodata sunt, non posse, r si scissa fuerint, lege Aquilia agere, Iulia. ait: sed domino eam competere.

¶ An fructuarius, vel vsuarius legis Aquiliæ actionem haberet, Iulia. tractabat. 8 † Et ego puto melius, vtile s iudicium ex hac causa dandum.

Paulus li. 10. ad Sabinũ.

LEX XII.

SEd & si proprietatis dominus vulnerauerit seruum, vel occiderit, in quo vsusfructus meus est, danda est t mihi ad exemplum legis Aquiliæ actio in eum pro portione u vsusfructus, vt etiam ea pars anni in æstimationem veniat, qua nondum vsusfructus meus x fuit:

1 No. quod ubi unus est interfectus ab uno de trib. si dubitetur a quo, ratione dubitationis oés debent euadere. cõtra in c. nõ ẽ dimem*. xiij. q. ij. tex. in c. sacris. extra de sepul. uide q̃d no. in c. nolite. xj. q. iij.

a *Plures percusserint.*] Sed quid 1 si vnus, & non apparet quis? Respon. nullus: arg. ṡ. de pœnis. l. abs. item. tol. tanctius enim, &c.

b *Cuius ictu.*] ictus enim cuiuslibet contemplari oportet: vt ṡ. ad legem Corn. de sica. l. si. lr.

c *Tenetur.*] alij autẽ tenent, vt de vulnerato, vt ṡ. prox. §., Accu.

d *Iulianus ait.*] in solidum, in q cst notandum. sicut & in actio. arbo. fur. cæ. & ut ṡ. ar. fur. cæ. l. si plures, & in act. q met. cau. vt sup. quod met. cau. l. si cum exceptione, § si. & in actio. fur. vt C. de condic. fur. l. 1. Sed contra videtur, scilicet in dubio neminem teneri, vt inf. eod. l. scientiam. §. cũ stramenta. quæ est cõtra. Sol. ibi quando plures inter se damnum dederunt: hic quando alij.

e *Pœna.*] bona ratio, quod non liberet vnus alium: vt hic, & sup. ne quis eum qui in ius vo. l. si. & supra de iurisdictio. om. iud. l. si quis id. §. fin. & l. seq. & ṡ. de lib. ca. l. vtiq; & ṡ. si quis test. lib. esse ius. l. j. §. fin. Sed contra videtur. q vno soluente alij liberentur. Azo. vt sup. de eo per quẽ fac. erit. l. j. § si plures. quæ est contra. vbi de plurib. qui dolo fecerunt quo minus in iudicium quis veniat, dicit. Sol. ibi prosequitur & agitur ad interesse: & ideo cæteri liberãtur, cum amplius actoris non intersit: hic prosequitur pęnam. nam hæc actio est pęnalis, tã in duplo, quod per inficiationem crescit, quam ex eo quod crescit ex repetitione facta retro: vt inf. eo §. his autẽ verbis. & in tali pœna intellige hic, quod vnus alium non liberat. de simplo autem sic, vt in condictione furtiua, vt C. de condi. fur. l. 1. multo magis hic, sicut & argumentatur inf. eo. l. illud. Sic ergo etiam non ob. quod est infra eo. l. si vulnerauerit, quæ est cõtra: vbi Io. ait actio per hanc tollitur, & econtra. nec ob inf. cõmo. l. vnde quæritur. in fi. q est contra. Nam quantum ad pœnam vnus alterum non liberat. sed in eo, q est rei persecutio, sic. præterea in l. illa loca. vnus fuerat qui damnum dederat. Item contra. ṡ. si fami. fur. fec. di. l. j. in fi. Sol. ibi familia pro vno habetur: vnde tanquam vnus nomine dominus tenetur: ut inf. e. illud. Item contra. ṡ. de act. & obl. l. qui seruum. §. si vbi eundem commodatarium commodati & l. Aquil. conueniri dicit: & alteram tolli per alteram. Sol. ibi damnũ erat ab vno datum. & ideo simplo præstito releuatur a pœna. qa simplum præstitit hic alius: & ideo præstito simplo, & pęna nihilominus alius tenetur, vel hic tantum pœna pręstita fuit. Item contra inf. eo. tit. l. & quidem in solidum. Sol. ibi non est pœna respectu accipientis.

f *Non teneri.*] infra eo. l. item vulneratus. § j. contra. Sol. vt ibi.

g *Si plures.*] de hoc dixi plene ṡ. § sed si plures. Accur.

h *Aliquem morderet.*] quia suo corpore damnum dedisse videtur. & facit supra tit. 1. l. 1. §. sed & si. Sed contra. sup. de dolo. l. & eleganter. & si quadrupes. Sol. vt ibi.

i *Tenuit.*] dum mordebat, vel cum immisit telat. Accur.

k *Hero.*] hoc est domino, ut infra eo. l. ob id. & ab hero dicitur hæres. i. dominus. vt insti. de hær. qua. & diff. § item extraneus & quod hic dicit dari, domino scilicet directa: utilis autem etiam non domino: vt infra eadem lege, § fin.

l *Datum esset.*] a quodam tertio. Accur.

m *Restituturum.*] alias enim non admittitur ad redhibitoriam, vt infra de ædil. edic. l. cum autem. §. si & l. seq.

n *Alicui.*] habenti in eo titulum.

o *Ei.*] scilicet possessori.

p *Aquiliæ.*] pro eo quod seruus est vulneratus. Azo.

q *In factum.*] vt infra eodem, l. si dominus. quæ pro... operas quas bo. fi. poss. amisit, datur, ut argu. inf. de ædil. edic. l. iustissime. § si. Sed contra aduersus bo. fi. poss. datur directa domino, vt sup. de peti. hære. l. si a patre. §. si poss. stor. & infra eo. l. si eo. Quid autem si hic poss. stor. nõ habet an ei dabitur? Respon. non videtur. vt argu. inf. de reli. l. ij. §. 1. & de ser. cor. l. j. §. 1. Accursius.

r *Non posse.*] aliter de pauperie, de qua agitur, si intersit commodatarii: ut supra si quadru. pau. fe. di. l. ij. Alij dicunt, quod hic agit si intersit argu. dictæ legis. Sed hæc lex expresse est contra eos.

s *Vtile.*] vt supra de vsufr. locum. § fin etiam si dominus fecerit damnum ut inf. l. prox. & supra de dolo, arbitrio. § si dominus. & inf. de vi & vi ar. l. si plures. § deiectum. Sed contra inf. arbo. fur. cæ. l. cedere § is cuius vbi simpliciter fructuario actio denegatur. sed ibi de directa intelligitur: vtilis autẽ actio dabitur, ut hic. & inf. de aqua plu. arc. l. si usufr. Accur.

SEd & si] CASVS. Dominus proprietatis interfecit seruum, in quo habeo usumfr. an mihi danda sit actio contra dominum? Et respon. quod sic in factum, ad exemplum l. Aquil. s. pro parte mea, i. pro eo, quod habeo in seruo. & non solum damnum meum debet obseruari: sed etiam in usufr. futuri temporis. Viuianus.

t *Danda est.*] vtilis scilicet ad exemplum directæ.

u *Pro portione.*] i. non habita æstimatione proprietatis. Acc.

x *Meus.*] quamuis etiam prius ualuisset usumfr. in seruo,

Sed

* Si sunt liberi serui, si cuius seruus, ut l. illud q̃ suum inf. eo.

1 † Flo. velemus.

2 † Alias. examinauerit.

3 † Flo. deest, sed.

4 † Flo. quia tenuit.

* Vt in fusH ad l. §. super ver. &.

5 † Flo. inclusa desunt.

6 † Fl. sed si.

7 † Dnar. in factum, actio erit.) id est vtilis, quia nondum est dominus effectus.

8 † Flo. tractat.

Sed cur in infantem non fit æstimatio retro ante natiuitatem, vt inf. eo. l. inde Neratius § si infans? Respond. q a ibi nulla in id tempus posset fieri æstimatio.

immature collecto, vt infra eod. l. si seruum. §. si olicam. nam habetur ratio futuri commodi, etiam in seruo instituto hærede, qui occiditur ab alio, vt infra eod. inde Neratius in princ. Item in opera etiam videtur idem, quod agatur ex futura opera: vt sup. tit. 1. ex hac.

L*iber.*] CASVS. vsque ad l. si dominus, sic ponitur, Homini libero manus incisa est, an ei directa Aquil. competat? Et resp. q non: sed vtilis sic.

Vlpia. lib. 18. ad edictum.

LEX XIII.

Liber homo suo nomine vtilem Aquiliæ habet actionem: a directam enim non habet, quoniam * dominus membrorum suorũ nõ b 1 † videtur. Fugitiui c autẽ nomine dominus habet actionem. 2 † Iulianus scribit, si homo liber bona fide mihi seruiat, ipsum lege Aquilia mihi teneri. d

¶ Si seruus hæreditarius occidatur, quæritur quis Aquilia agat, cum dominus nullus sit huius serui. Et ait Celsus, legem e domino damna salua esse voluisse: dominus f ergo hæres habebitur, qua re adita hæreditate hæres poterit experiri.

¶ Si seruus legatus post aditã hæreditatem sit occisus, competere legis Aquiliæ actionẽ legatario, 3 † si modo post mortem serui agnouit legatum: quod si repudiauit, consequens esse ait Iulianus dicere, hæredi competere.

Paulus libro 22 ad edict.

LEX XIIII.

SEd si ipse g hæres eum occiderit, dicendum 4 † est dandam in eum legatario actionem.

Vlpia. lib. 18. ad edictum.

LEX XV.

HVic scripturæ consequens est dicere, vt si ante aditam hæreditatem occidatur legatus h seruus, apud hæredem remaneat Aquiliæ actio per hæreditatem ei acquisita. i 5 † Quod si vulneratus sit ante aditam hæreditatem, in hæreditatem quidẽ actio remansit: sed cedere k eam 6 † legatario hæredem oportet. ¶ Si seruus * vulneratus mortiferè, l postea ruina, uel naufragio, vel alio ictu maturius m perijt: 7 † non quasi de occiso agi posse, sed quasi de vulnerato. sed si manumissus, uel alienatus ex vulnere perijt, de 8 † occiso agi posse, & 9 † Iulianus ait. Hæc ita tam variè, quia verum est eum 10 † a te occisum tunc, n cum eum vulnerabas, quod mortuo eo demũ apparuit. at 11 † in superiore non est passa ruina apparere, an sit occisus. ¶ Sed si vulneratum mortifere, liberum & hęrẽdẽ esse iusserit, o 12 † deinde decesserit, p hęrẽdem eius q agere Aquil. non posse. r

Martianus li. 4. regularũ.

LEX XVI.

QVia in eum casum s res peruenit, a quo incipere non potest.

compet. Et resp. q non: sed vtilis sic.

¶ *Fugitiui.*] Seruus meus fugit a me ad te, & tu eum possidebas: quidam illum seruum vulnerauit, an mihi, vel tibi detur actio, quæritur? Et respõ. quod mihi.

¶ *Si homo.*] Possidebam aliquem bona fide, & ipse mihi damnum dedit in re mea. quæritur an mihi Aquil. competat? Et respon. q sic. Sed pone, Titius decessit: hæredem instituit: hæreditas nondum adita erat. seruus qui erat in hæred. vulneratus fuit, cui competit Aquil.? Et respon. quod hæreditati, cum vicem domini sustineat: postea hæredi adita hæreditate: sed ante non: cum non sit dominus nisi adita hæreditate.

¶ *Si seruus.*] In testamento tuo seruum tuum mihi legasti, post aditam hæreditatem fuit occisus, an mihi competat actio leg. Aquil.? Et rñ. q sic, si volo eum habere. Secundo dicit, q si repudiauit legatum an hæredi detur? Et rñ. quod sic. Tertio dicit, quod si hæres occidit, an mihi legatario cõtra hæredem detur actio? Et rñ. q sic. Quarto dicit, q si mortuus fuit ante aditam hæreditatem an competat hæredi? Et rñ. q sic. Quinto dicit, quod si vulneratus fuit ante aditã hæreditatem an hæredi tantum competat? Et respon. quod hæredi: sed hæres debet eam cedere mihi legatario.

¶ *Si seruus vulneratus.*] Seruum meum vulnerasti: q postea ruina, vel naufragio perijt, de vulnerato, non de occiso teneris: sed si illum seruũ quem vulnerasti, vel alienaui, vel manumisi: & postea periit ex tali vulnere: quæritur an mihi de occiso actio cõpetat? Resp. quod sic. Secus superiori casu: quia propter ruinam non potui scire, an sit occisus ab illo qui vulnerauit, an a ruina.

¶ *Sed si vulneratum.*] Seruum meum mortifere vulnerasti: ipsum institui, & hæredem, & liberum: & me mortuo fuit hæres, & liber, quæritur an possit agere pro damno sui ipsius? Et dicit, quod non: nec etiam hæres liberti: quia si liber esset vulneratus, non agetur: nec modo agitur, licet seruus erat cum fuit vulneratus: quia est liber cum agere vult: & sic deuenit in eum casum, &c. Viuianus.

a *Habet actionem.*] vt supra eo. l. quia actione. § si quis in colluctatione. Sed an agetur hic ob futuras operas? Respondeo non, secundum quosdam, vt arg. infra eod. l. quem admodum. §. idem. Labeo. sed hoc cessat in fructu

b *Non.*] quia liber homo non recipit æstimationem, vt infra de his qui deie. l. j. §. sed cum homo. Accursius.

c *Fugitiui.*] de fugitiuo ideo statim supponit, quia videbatur ipsum posse agere quasi liber sit, ut infra de ædil. edict. l. qui sit. §. idem recte ait.

d *Teneri.*] tamẽ non de leui culpa, ut infra de acqui. re. do. l. liber homo.

e *Legem.*] scilicet Aquiliam. Accursius.

f *Dominus.*] id est pro domino.

g SEd si ipse.] facit supra de dolo. lege, & eleganter. §. item si. Accur.

h HVic scriptura. Legatus.] & sic nondum erat legatarij, vt d. l. de dolo. & de leg. j. l. si seruus legatus. §. cũ homo, & ideo nec actio ei competere potest, & hæres liberatus est, si sine dolo suo hoc faciat.

i *Acquisita.*] & sic cum lucro hæredis moritur, ut infra de leg. 1. filiusfamil. in fin.

k *Sed cedere.*] in superiori casu nõ quia interitu speciei sit liberatus, nisi hæres occidat, ut infra de leg. 1. l. quid ergo. §. si hæres. tunc enim distinguitur: merentem vel non: vt ibi dicit. hic aũt tenetur, quia vulneratum præstare debet quem hẽt.

l *Mortifere.*] vt putabatur, non tamen erat certum. & sic non est contra. infra eodem, lege, ita vulneratus.

m *Maturius.*] quam ex priore vulnere moriturus putabatur. Azo.

n *Tunc cum eum.*] sic postea factum retrotrahitur: vt infra eodem, l. ait. § 2. & inf. de sol. l. qui res. §. 1. & infra de dam. infect. l. damni. §. Sabinus.

o *Iusserit.*] s. dominus.

p *Decesserit.*] scilicet dominus. uel dic, scilicet vulneratus.

q *Hæredem eius.*] si libertum ipsum. Vel dic hæredem liberti, vt infra eo. l. nam sicut. §. si dominus. & tunc dic, decesserit. s. vulneratus. Accur.

r *Non posse.*] ad æstimationem forte. aget tamen ob impensas & operas. vt diximus, sup. eo. l. qua actione. §. si quis in colluctatione.

s QVia in eum casum.] m[illegible]rario secundum quosdam, quia non est generalis, ut infra de act. & obl. l. quæcunque. & erit sensus: venit quidem in eum casum: quia decessit vulneratus: qui si vulneraretur hodie,

* Concor. text. inc. si non licet, 22 q. 5. & hanc sententiã latè explicat August. li. 1. de ciuit. Dei & lib. 19. c. 6.

1 † Flo. nemo.

2 † Flo. de eis, actionem.

3 † Flo. si non post mortem serui, &c.

4 † Flo. dicendum.

5 † Adde, ad quæsitam.

6 † Flor. eam.

* Dion hic Bald. quod Odof. molestè [illegible] nostro morte fere dum esset potestas Florentiæ q a decapitari fecit vulneratum, antequã ipse vulneratus esset mortuus. & debuisset ipse de homicidio puniri. arg. huius legis: & ita fuisset, nisi quia postea dux venit Florentiam, q eũ liberauit.

7 † Flor. perierit, de occiso agi non posse.

8 † Fl. quasi de occiso.

9 † Flor. de eo, &.

10 † Flor. de eo, eum.

11 † Fl. dees, at.

12 † Flor. insseris.

die, post mortẽ tunc agi non possit. Vel dic, ꝙ si liber occideret, vel vulneraret, sicut hic fuit, post vulnera hæres eius non agit, sm lo & ambæ secundũ secundã positionẽ casus, vel secũdũ primã positionẽ optima est rõ. & sic sensus, vt diximus: q̃a liber sui æstimationẽ petere non possit. Est.n. impossibile, ꝙ quis seruus, vel liber aliquo casu, vel tpe, vel mõ possit petere æstimationẽ sui ipsius. & sic non reprobat hęc rõ p̃ l. illam, quæ. unque. q̃a seruo meo vulnerato, & manumisso, licèt tũc nõ posset incipere mihi competere actio p̃mi statu inspecto, nõ est tñ impossibile: quia posset redigi in meã seruitutẽ iterũ. & sic ibi loquit in l. q̃cuq; & sic ibi hoc decesserit, s. dñs. Posset & alia rõ assignari, si hæc dicat insufficiẽs: q̃a fit absurdũ, ꝙ aliquis interpetat æstimationẽ, vt ĩ eo. l. nam sicut, ꝗ si dñs seruum. & ita hic subauditur maximè. Itẽ not. hic arg. ꝙ est hic expressum, vt ĩ. de f rui l. pro parte. & ĩ. de reg. iur. l. in ambiguis, §. 1. Sed arg. ꝫ, Inst. d. l. g §. eõrio. & ĩ. de contr. pecun. l. item illi, §. quod l ad jectur Acc.

* Vl. Aut. Aug. libro 3. emend. c. 1.

Vlpianus lib. 18. ad edict.

LEX XVII.

SI dominus seruum suum occiderit, bonæ fidei possessori, a vel ei, qui pignori accepit, in factũ actione tenebitur. b * ¶ Si coniunctim duob. legetur Stichus, & alter eorum occisum c repudiauerit, puto coniunctum solum posse Aquilia agere: quia retro accreuisse d dñium ei vr.

Paulus lib. 10. ad Sabi.

LEX XVIII.

SEd & si is, qui pignori seruum accepit, occiderit eũ, vel vulnerauerit, lege Aquilia & pignoratitia conueniri potest: sed alterutra contentus esse debebit actor.

Vlp. lib. 18. ad Sab. 1 †

LEX XIX.

SEd & si cõem seruum occiderit quis, lege Aquilia teneri eum Celsus e ait. idem est, & si vulnerauerit.

1† Fl. ad edictum.

Idẽ li 18. ad edictum. 2 †

LEX XX.

SCilicet pro ea parte p̃ qua dominus est, qui agit.

2† Lib. 42 ad Sabinum.

Idem lib. 18. ad edictum.

LEX XXI.

AIt lex: Quanti 3 † in eo anno plurimi fuit. f 4 † quæ clausula æstimationem habet g damni, quod datum est. Annus autem retrorsum computatur, ex quo quis occisus est. Quòd si mortiferè fuerit vulneratus, h & postea post longum interuallũ mortuus sit: inde annum numerabimus secundum Iulianum, ex quo vulneratus est: licèt Celsus contra scribat. i ¶ Sed vtrum corpus eius solũ æstimamus, quanti fuerit, cũ occideretur: an potius quanti interfuit k nostra, non esse occisum? & hoc iure vtimur, vt eius quod interest l fiat æstimatio.

3† Dua. quanti is homo i eo. 4† Fl. fuisset.

Paulus li. 22 ad edictum.

LEX XXII.

PRoinde m si seruum occidisti, quem sub pœna tradendum promisi, vtilitas n venit in hoc iudicium. Item causæ corpori cohærentes ęstimantur: o veluti 5 † si quis ex comœdis, aut symphoniacis, aut gemellis, 6 † aut quadriga, aut ex pari mularum vnum, vel vnã occiderit. non solum enim perempti corporis æstimatio facienda est: sed & eius p̃ ratio haberi debet, quo q cętera corpora depretiata sunt.

5 † Fl. deest, veluti
6 † Tinmelicis] & ῦ a pud Suidam sũt q̃ p̃secãte arte exercẽt. est enim. θυμέλη loc⁹ editior vbi actores saltabãt. Iulius Poll. li. 4. vide not. ad l. Athletas sin. de ys qui not. infam.

Vlpianus lib. 18. ad edict.

LEX XXIII.

INde 7 † Neratius scribit, *

7 † alias. vnde.

* Nõ tãtũ p̃ sẽt lucrũ. sed ẽt futurũ dãnũ hic æstimatur at in tota lege Falcid. p̃sẽs tatũ æstimatio spectatur. lege 63. ad leg. Falc.

Casus: Si dominus.] CASVS. Ex causa donationis, quia tibi fuit donatus, vel quia tibi fuit obligatus, & sic iusto titulo seruũ meũ possidebas. illũ ego interfeci; an tibi tenear? Et respon. ꝙ sic in factum actio.

¶ Si coniunctim] Mihi & tibi Stichum legauit aliquis: Titius interfecit: tu repudiasti, mihi insolidum Aquil. competit.

a Possessori.] qui habet titulum. Accursius.

b Tenebitur] s. ad interesse, & sic non meruit occidi, vt ĩ. de pig. l. seruum. & ĩ. eo. tit. l. item Mela, §. si in co. in fi. secus si meruit, vt ĩ. e. l. qui occidit. Itẽ in actione furti, vt competat creditori, vt ĩ. de fur. l. itaque, §. sed & si res. Ac.

c Occisum.] s. Stichum. Azo. post aditam hæreditatem, vt sup. eod. l. liber homo, §. vlt. Accur.

d Accreuisse.] vt & ĩ. eo. l. Titio. & l. nam sicut. sed certè imò magis non decreuisset, vt C. de cadu. toll. §. pen. Ac.

SEd & si.] CASVS. Creditor occidens seruum sibi obligatum, tenetur Aquil & pignoratitia. Item socius tenetur pro parte socij sui.

e Celsus.] vt ĩ. eod. l. si seruus seruum, §. 1. & ĩ. pro socio, l. sed si ex furtiua causa, §. 1. & ĩ. comm. diuid. l. & si non. §. venit. Sed argum. contr. ĩ. de iniur. l. item apud Labeonem, §. si communem. sed ibi in iniuria dicit. Accur.

AIt lex] CASVS. In primo suo capite loquitur l. Aql. quid teneatur occidens dare: & dicit, ꝙ tenetur dare quanti plurimi fuit in anno retro: computatur autem annus à tempore, vel die occisionis, vel vulneris.

¶ Sed vtrum.] Et fit æstimatio, ꝙ nostra interest, & de hoc ponit exemplum. Ecce vendidi seruum: & promisi illum sub pęna 20. tradere: & anteq̃ traderẽ, mortuus fuit: certè æstimantur corporis cohęrentia, vt puta vnũ ex comœdis meis, qui simul cantabãt, & vnus sine alio cantare nesciebat, occidisti: an non solum illius occisi, sed etiam alterius facienda sit æstimatio, quæritur? Et rñ. ꝙ sic. Viuianus.

f Fuit.] tantũ dare domino damnas esto, vt ĩ. eo. l. ij. Ac.

g Habet.] id est continet.

h Vulneratus] q̃a tũc fingit occisus, vt ĩ. e. l. huic, §. si seruus. ibi, hoc ita tam variè &c.

i Scribat.] sed malè. Azo.

k Interfuit.] s. tempore occisionis.

l Quod interest.] t p̃ quo occidit, vel intra annũ, vt ĩ. eod. l. pen.

m PRoinde.] Sed an stipulatori hęc actio cedit, s. Aqlia, & cedẽdo liberetur? Vr ꝙ sic, vt ĩ. e. huic. Sed illa de vulnerato tm̃ loquit: sed seruo occiso ante aditã hęreditatẽ si cedit, vt ibidẽ dr: q̃a hęres liberat interitu rei: & sic hic. Sed q̃d si post ea occidat seruus hæredis legatus, ñ testatoris: an cedit actio? Nihil ita dicit: puto tñ ꝙ non: quia interitu speciei est liberatus, secus si vulneratus tm̃: quia tunc cedet, sicut & in re vendita cõtingit, vt ĩ. de actio. emp. Iulianus, § si fructibus. & facit ad hanc l. ĩ. de furt. infitiando, §. si tibi. & de verb. obl. liber homo, §. fin. & ĩ. de ser. export. seruus.

n Vtilitas.] quæ mihi deficit ex eo, q̃d seruum nõ possũ soluere, & ideo ad pœnã teneor. & dic, ꝙ fuit occisus post morã: sed ab anno citra nõ fuerat in mora, vt euitet oppositio; quod non videat habere locũ, quod hic dicit, aut est in mora, aut non: si est in mora tempore occisionis, non cadit in pœnam: ideo quia iam occiderat post moram: nec liberari poterat dando seruum: quia in mora fuit: si non fuit in mora, interitu speciei liberatus videtur. Accur.

o Æstimantur.] vt statim subjicit exempla, si quis &c.

p Sed & eius. s. cui⁹ seru⁹ est occis⁹. vel ẽ neutri dictiõ ei⁹.

q Quo] i. inquantum. & facit in hoc ꝙ habetur ratio deteriorationis aliorum. ĩ. de ędil. edic. l. ędiles aiunt, §. si. & l. seq. & Inst. eo. §. item si quis. Sed contra, ĩ. ad leg. Fal. l. pretia. & ĩ. eod. l. si seruus. vbi non ex affectione fit æstimatio. Sol nec hic fit. sed dicit haberi rationem eius.

INde Neratius. CASVS Hęc lex ex superiorib. pẽdet, & pone, seruum meum Titius instituit aliquis eũ & interfecit anteq̃ per eum hæred. acquirerem, i. ante aditã hered. Dr hic, ꝙ corporis sui, & hæred. acquirendæ fit ęstimatio.

¶ Iulianus ait.] Stichum seruum meũ institui hęredem, & liberum: quod si hæres non esset, Titium vel Mæuiũ sobstitui. Titius erat mihi agnatus proximus: & si nõ fecissẽ testamentum, Titius mihi ab intestato succederet, & anteq̃ decederẽ, quidã occidit dñm Stichi. tãnẽ ego decessi, quæritur an substitutus, vel legitimus possit agere? Dicit, ꝙ non pro æstimatione hæred. & hoc, quia eam habent: sed certè, nec pro pretio serui: quia est potius proficuum quàm damnũ substituto, vel legitimo de morte Sti. hi.

¶ *Idem Iulianus.*] Institutus fui, si Stichum seruum meum manumitterem, & antequam manumisissem, occisus fuit. Distinguitur, aut post mortem testatoris, & tunc non solum corporis, sed etiam hæred. sit æstimatio: si ante, tantum corporis.

f *Quæ.*] scilicet actio Aquil. vel quæ hæreditas, vt ĩ. eod. §. quod si viuo.

g *Vera est.*] iure ergo communi habebit institutus, vel legitimus, non per Aquiliam.

h *Pretij.*] scilicet serui.

¶ *Idem Iulia.*] Seruo meo pictori pollicẽ præscidisti: intra annũ, & antequã finiretur annus, fuit occisus. Dicitur hic, quòd æstimatur pro eo tpe, qui fuit pretiosior.

¶ *Sed & si.*] Si seruus meus negotia mea gessit, & malè, & antequam subijcerem eũ quæstionibus, fuit occisus: dicitur hic, quòd non solũ corpus serui æstimatur, sed etiam interesse serui venit, quod habeo ex eo, quòd non potuit scire participes fraudis. Cætera sunt plana vsque ad §. si dolo.

¶ *Si dolo.*] Non solũ l. Aquil. punitur, sed etiam l. Corn. agere possũ pro seruo meo dolo occiso, vt hic, & Instit. eod. §. liberi.

¶ *Hac actio.*] Si occidisti seruum, & confiteris, teneris: & iudex ammodo nõ inquiret vtrum debeat condẽnare, vel absoluere: sed examinabit quantum seruus valebat.

¶ *Si quis hominem.*] Audiui rumores, quòd Titius occiderat vnũ seruum meum, veni, & conueni Titium Aquil. & cõfessus est se occidisse. tandem offert seruum: quæritur, an teneat Aquil. Et dicit quòd nõ in hoc, quòd sit ab aliquo occisus: non. n. omnimodo cõdemnandus est, sed oportet eum esse occisum ab aliquo. Secundo dicit, idem in vulnerato. Tertio dicit in mortuo sua morte, quem Titius fuit cõfessus occidisse, non tenetur.

1† Vl. solum.
2† Vl. videremus.

si seruus hæres institutus a occisus sit, etiam hæreditatis æstimationem b venire. c

¶ Iul. ait: Si seruus liber & hæres esse iussus, occisus fuerit, d neque substitutum, neque legitimũ e actione legis Aql. hæreditatis æstimationẽ consecuturum, quę f seruo competere non potuit. quæ sententia vera est. g Pretij igitur solummodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solũmodo 1 † substituti videatur. 2 † Ego autem puto nec pretij h fieri æstimationem: quia si hæres esset, & liber i esset.

Conditio potestatiua quando impeditur per factum hominis, non habetur pro impleta: secus si impediretur per factum naturæ. Bald.

¶ Idem Iulianus scribit: Si institutus fuero sub conditione, si Stichum manumisero: & Stichus sit occisus post mortem testatoris: in æstimatione k etiam hæreditatis pretium me consecuturum. Propter occisionem enim defecit l conditio. Quod si viuo testatore occisus sit, hæreditatis æstimationem cessare: quia retrorsum, m quanti plurimi fuit, inspicitur.

¶ Idem Iulianus scribit, æstimationem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. Et ideo si pretioso pictori pollex fuerit præscisus, & intra annum, quo prescinderetur, fuerit occisus, posse 3 † Aquilia agi: eoque pretio æstimandum, quanti fuit prius, quàm artem cum pollice amisisset.

¶ Sed & si seruus, qui magnas fraudes in meis rationib. cõmiserat, fuerat occisus; de quo quæstionem habere destinaueram, vt fraudum participes eruerentur: n rectissimè Labeo scribit, tanti æstimandum, quanti mea intererat, fraudes serui per eum commissas detegi: non quanti noxa o ipsius serui valeat.

¶ Sed & si bonæ frugi seruus intra annum mutatis moribus occisus sit: pretium id æstimabitur, quanti 4 † valeret prius, quàm mores mutaret.

¶ In summa, omnia commoda, quæ intra annum, quo interfectus est, pretiosiorem seruum facerent, hæc accedere ad æstimationem eius dicendum est.

¶ Si infans sit occisus nondum anniculus, verius est sufficere hanc actionem, vt æstimatio referatur ad id tempus, quo intra annum vixit. p

¶ Hanc actionem & hæredi, cæterisque successoribus dari constat: q sed in hæredẽ, vel 5† cæteros hæc actio non dabitur, cum sit pœnalis, nisi fortè ex damno r locupletior hæres factus sit.

¶ Si dolo seruus occisus sit, & lege Cornelia s agere dñm posse constat: & si lege Aqui

i *Liber.*] maius suũ damnũ esset, non esse occisũ, quia si viuus esset, liber, & hæres esset. & sic hoc casu, nec legitimi, nec substituti interest: secus si in partem tantum sit hæres, vt ĩ. eo. l. nã sicut, in fi. Accur.

K *In æstimatione.*] s. damni, vt ĩ. de cond. furt. l. 3.

l *Defecit conditio.*] quid si occisor solu ndo non fuerit, an habeatur pro impleta? arg. quòd sic. supra, de eo per quem fac. erit. l. fi. 1. respon. Azo.

m *Quia retrorsum.*] & quia mihi non videtur quæsitum, vel amissum, quod ex alieno pendet arbitrio. posset enim testator mutare voluntatem, sm Azo. secus aũt si naturaliter mortuus esset, cũ per eum non stetisset, quo minus conditio impleretur: quia habebit hæreditatem: non tamen ab interfectore, vt ĩ. de cond. instit. l. quæ sub cõditione, §. quoties. quę est cõtra ad hoc, & superius responsũ: secus tamen est, quãdo mihi est relictũ, & alij imposita est condi. ita scilicet, lego tibi centum si tibi nupserit filia, aut illi. tunc enim morte interueniente nihil cõsequor: secus si stet per factũ suũ: vt quia nolit, vt C. de condi. inser. l. legatum. & de insti. sub condi. fa. l. j. secundum Ioan.

n *Eruerentur.*] id est indicarentur. Accur.

o *Noxa.*] i. ipse seruus, qui est noxa. sed hoc si velim cõsequi,

3† Vl. posse cũ Aquilia agere pretioq.
4† Vl. quanti.
5† aliàs cæteros successores.

¶ *Si procurator.*] Titium ad ius vocaui. Seius procurator Titij confessus est Titium occidisse. certè ex hac confessione non fit præiudicium domino per procuratorem. Idem in tutore vel curatore: quia ipsi sunt, qui tenentur, si modo constat seruum per aliquem occisum. Postea addit, ex quo confiterur quis se occidisse, iudex non quærit quis occiderit, nec super hoc probationes exiguntur: sed bene inquirit quantum valebat. Viuianus.

a *Institutus.*] ab extraneo.

b *Æstimationem*] nam ipsam hæreditatem iure communi habet.

c *Venire.*] vt Inst. eo. §. illud. & ĩ. de furt. l. si quis vxori, §. si seruus. & ĩ. ad exhib. l. sed & si. in princ. Accur.

d *Fuerit.*] sin vita domini, aliàs statim esset hæres, & liber, & cessaret substitutus, & legitimi testatoris, vel dic quòd sit sub conditione institutus.

e *Legitimum.*] scilicet testatoris.

nonne probabo, & alios fraudem participasse? sed si hoc est, quare non agam contra illos, qui fraudem participarunt? Respon. licet probem quosdam fraudem participasset non tamen conuenio eos, qui decesserunt: & seruus mihi eos indicasset antequàm decederet, vt ĩ. de eden. l. argentarius, § fin. secundum Azo.

p *Vixit.*] supra eod. l. sed si proprietatis. argum. contra. Solue vt ibi.

q *Dari constat.*] nisi in casibus, vt ĩ. ead. l. §. j. & ĩ. eod. l. nam sicut, §. n dominus.

r *Ex damno.*] vt puta bouem occidisti, & eius carnes hæres tuus comedit.

s *Lege Cornelia.*] s. de sicarijs. Et sic not. etiam pro seruo habere locum l. Corn. de sica. vt hic, & Inst. eo. § liberum. & ĩ. ad leg. Corn. de sica. l. j. §. j. & ĩ. de præscr. verb. l. qui seruum dandum, § j. Item not. non tolli criminalem per ciuilem, vt hic subijcit, & C. quando ciuic. præ. crim. l. j. & si est

contra.inf.de pub.iud.l.interdum. Sol.interim dum vna agitur, altera non intenditur, ut in l.contraria, & ʒ.vi bo.rap.ij.§.hoc edicto.eo autem finito sic, ut hic dicitur.

a *In duplum.*] quia autem duplatur? Respon.quicquid erat simplandum, ut ʒ.eo.l.ait.in fi.& ʒ.quod met.cau.fi cum §. quadruplabitur. & infra de ser. cor. l. in hoc.& inf.de lib.cau. l.non tamen. Sed ar. contra. ʒ. de fur.l.in actione fur.j.res. Dic, ut ibi. Itē nūquid pœnitere potest reus? Resp. quod sic usque ad lit. conte. ut ʒ. de noxa. l.electio §. neque in plus. item no. hic ex mēdacio quem puniri in plus, ut ʒ. de in rem vers. l. cum qui. in prin & C.eo.l.contra negantem: & de condi.inde. l.ea quæ. & ʒ ψ cum eo.l. sed & si ex.§. interdum. & in auth. de trien. & se. §.si quis aūt. & §. illud quoque. col. 3. & ʒ de interr.act l.de ætate. § si cum esset. Itē an idem in actione in factū, uel vtili Aquil. ut infitians teneatur in duplum? Respon. sic, vt C. e.l. pe.& in auth. de triē. & §. studium, co.3.

b *Confiteatur.*] s. in iudicio:alias non ualet:quod dic, ut ʒ.de inter.actio.l.j.in fin. Accur.

c *Confessus.*] quasi sit cōfessio contra naturam, uel impossibilis, vale nō ualet, ut hic, & ʒ. de inter.act.l.cō fessionibus & l.si is.

d *Confessoriam actionē.* idest actum confessi, vel confessio ipsa remittit actori hoc ius, ut non cogatur probare eum conuentum occidisse:cogitur probare eum occisum a quocumque: si alter probet eum uiuum, alias satis erit si confitetur occisum, & a se, ut hic. & ita actio ponitur pro actu, ut in auth.de non alie.§.si minus.col.2.& ʒ.de.do.inter uir. & uxo.l.3.§.si. Aliter autem accipitur actio cōfessoria in seruitutib. ut ʒ. si ser. uen.l.2.in prin. Vel dic, quod actio cōfessoria dicitur actio legis Aquiliæ:quæ datur in confitentem ex confessione sua.illa enim actio remittit actori, i.confitenti & agenti:nunc etiam probanti hominem uiuum esse. Et ita soli probanti, ut sic qui agit Aquilia, non habeat necesse probare eum occidisse qui confessus est, & quod dicit hoc solum, i. hoc casu tantū quo probare paratus est hominē uiuum. Sed an idem sit in contractibus, ut ita demū obligetur si alius contraxit. Item an idem in legato:ut sit necesse probare ab aliquo relictum, quod quis confessus est se debere illo probante se non contraxisse, uel legatū nō esse? M.sic, arg.huius §.& ʒ.de interro. act.l.confessionibus. Sed Bul.& Io. dicunt aliud in istis quam in l. Aquil. ut C.de non nu. pecu.auth.cōtra qui propriam, ibi enim a nullo erat debitum: quia erat solutum, & tamen crescit pœna per inficiationem: sicut & in casibus propositis datur ex confessione, ut non possit probare contrarium. & sic non est opus ab alio probari debitum. & facit pro eis ʒ.de confess. l. 3. Item si ex hac actione sit solutum, uel ex alia, quæ crescit per inficiationem:dicit lex non repeti, ut C.de condi.inde.l.ea quæ.& Inst.de oblig. ex quasi contrac.§.si quod non potest repeti:licet soluens non dederit damnum:dummodo ab aliquo sit datum ut hic in confessione.dicitur. Sed quid est, quod non repetitur? Respon. secundum M.illud, quod erat duplandum, ut si erat damnum decem, & ea soluit, non possit repetere: sed si erat damnum decem, & soluerit quindecim ignorans, repetit quinque: quia ista quinque non erant duplanda. Sed Ioan. dicit nil etiam hoc casu repeti, cum duæ dictæ leges dicāt simpliciter, soluta ex causa, quæ crescit per inficiationem, nō posse repeti. Item an liberet occidens? Dic ut infra de interrog. actio. l. quin seruum.

e *A quocunque.*] cum quo tamen per occisionem erat actio. ut infra de interr. actio. l.confessionibus. Et ideo si a furioso occisum confitear me occidisse, nō teneor, sm Ioan. licet sit argum. contra, ex hac l. Quid ego si seru⁹ meus occidit seruum suum, & tu confiteris etiam in iudicio te occidisse? Respon. te teneri, nisi possis probare contrariū, quia licet seruus meus nō sit mihi ciuiliter obligatus: est tamē naturaliter. Item no. hic, non audiri probantem contra confessionem suā erroneam, argu. C.de iu. & fac. ignor. l.error. Sol. hic speciale, vt & alia multa. Acc.

f *Hoc apertius circa.*] quæ dicta est, in eo qui viuit, quem confiteor me occidisse. Accur.

g *Proinde mortuus.*] ergo nō omnis mortuus est occisus: sed quilibet occisus est mortuus, ut hic, & instit.eod.§ præterea si ine. Azo.

h *Quivis alius.*] vt defensor sine mandato.

i *Confiteatur.*] falso. Quid autem si uerum? Respon. datur in dominum utilis, ex confessione, nisi sit procurator sine mandato.

K *Absentem.*] s. dominum vel pupillum, adultum, uel furiosum: nam tunc dabitur in cons. tut.uel cura.uel procur. vt hic:non autem fit præiudicium defenso, ut ʒ. de interr. actio.l.si defensor.& ʒ de confess.l.certum.§. sed an nisi mandatum fuerit specialiter de confitendo, uel ratum habitum, ut ʒ.de interrog.actio.l.qui seruum.

l *Non rei iudicandæ.*] idest ut iudicet damnum sit datum, uel non cum præcedenti probatione, nullæ enim, &c.

m *Sed æstimandæ.*] idest ut æstimet damnum datum quātum sit. Quid enim si ille qui agit, malit probare damnū datum, & magni litem facit: reus uero fatetur se occidisse, & paratus est soluere æstimationem: Certe de hoc cognoscit, ut infra l.proxim. Vel dic magni, id est pro magno onere habet litigare, & probare: certe non auditur, ex quo alius confitetur. An autem sententia sit danda in confessum criminali causa? Constat quod sic, ut infra de custo.reor.l.si confessus.& C.de pœn.l.qui sententiam. In ciuili autem non, sm quosdam, ut hic, & infra de confess. l. 1. uel dic etiam in ciuili confessum damnandum, ut ʒ.de confess.l.Iulianus. & quod hic dicit, non dari rei iudicatæ: intelligi, ut dixi cum præcedenti probatione, & cognitione: nec enim est opus, cum reus sit confessus,

---

...lia egerit, præiudicium 1† non debere fieri Corneliæ.

¶ Hæc actio aduersus confitentem competit in simplū: aduersus negantem in duplum.a

¶ Si quis hominem viuum falsō confiteatur b occidisse, & postea paratus sit ostendere hominem viuum esse, Iulianus scribit cessare Aquiliam: quamuis confessus c sit se occidisse. hoc enim solum remittere actori confessoriā d actionem, ne necesse habeat docere eum occidisse: cæterum occisum esse hominem a quocumque e oportet.

Paulus lib.22.ad edictū.

LEX XXIV.

HOc apertius est circa f vulneratum hominem. nam si confessus sit vulnerasse, nec sit vulneratus: æstimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recuremus.

Vlpianus li.18.ad edictū.

LEX XXV.

PRoinde si occisus quidē non sit, mortuus g autem sit: magis est, ut non teneatur de 2† mortuo, l3 3† fessus sit.

Falsa confessio procuratoris super crimine, non afficit dominum. Bald.

¶ Si procurator * aut tutor, aut curator, aut quis alius h confiteatur i absentem k vulnerasse, confessoria in eos vtilis actio danda est.

Quando quis confiteatur de plano crimen, potest sibi ciuiliter fieri præceptum, nec est opus diffinitiua: & si confitetur dānum, sed est contentio de quantitate damni, hæc sola quantitas erit discutienda. Baldus.

¶ Notandum est, 4† quod in hac actione, quæ aduersus confitentem datur, iudex non rei iudicandæ, l sed æstimandæ m datur. nam nullæ sunt partes iudicis in confitentes.

Paulus l.22.ad edictum.

LEX XXVI.

PVta enim, quod qui conuenitur, fateatur se occidisse: & paratus sit æstimationē soluere: & aduersarius magni litem æstimet. 5†

Vbi concurrunt plura delicta, ibi concurrunt plures actiones. Baldus.

1† Fl. præiudicium Corneliæ fieri non debet.

2† Flor. in.

3† Confessus fit.

* Lud. Rom. singul. 31. meminit de isto tex. & eum ibi exclamat singul. de eius vero mente vide hic in marg. per. Bal.

4† Flo descr. est.

5† Æstimat. Duar.

tamen datur rei iudicatæ, idest ut pronunciet damnum datum esse, & declaret eius æstimationem. Vel dic, non datur iudex rei iudicandæ, cum sine libello simpliciter ad instantiam actoris iudice interrogante reus confitetur se damnum dedisse, ut sup. de iudit. l. si debitori. cum autem solenniter inchoatur, & solenniter est per sententiam finienda.

SI seruus seruum.] CASUS. hic est planus.

¶ *Item si seruus, &c.* est clarus: quia litis æstimatio pro parte solui pōt, noxæ autem pro parte non pōt dari seruus occidens, sed solidum datur pro noxia. & est simile §. si serui vend. l. loci. §. si fundus.

¶ *Serui*] Seruus meus seruū Titio occidit teneor eum dare pro noxia, aut damnū emendare. Sed si possidebā eum bo. fid. & det dānum, an teneat Aquil. ut illū dem pro noxia uel emendem dānum? Et respon. quod non; text huius legis planus est usq; ad §. Si fornacarius.

¶ *Si fornacarius*] Locaui fundum alicui in quo erat fornax: & sic cum fornace locaui, conductor apposuit seruum, qui ignem immisit fornaci & custodiam reliquit: ita quod fornax combusta est quæritur an dominus teneatur. Et dicit, quod sic, ex locato, & quia fuit negligens in eligendis ministris, tenetur. Sed si duo fuerunt conductores, & unus immiserit ignem: & alius negligenter custodiuit uidetur neuter teneri: sed tenetur qui obdormiuit: ut ipso casu l. dominus serui nomine. Itē eum negligenter custodiuit: ut ipso casu non obstante teneatur etiam qui negligenter custodiuit.

1† *Fl. sciit.*

2† *Fl. aliorū.*

Vlpianus lib. 17 ad Edictum.

LEX XXVII.

SI seruus seruum alienum surripuerit, & occiderit, & Iulianus, & Celsus scribunt, & furti, & dāni a iniuriæ actionem competere.

¶ Si seruus communis, idest meus, & tuus, seruum meum occiderit, legi Aquiliæ locus est b aduersus te, si tua uoluntate fecit. & ita Proculum existimasse Vrseius refert. Qđ si non uoluntate tua fecerit, 1† cessare noxalem actionem: ne sit in potestate c serui, ut tibi soli seruiat d quod puto uerum esse.

Nota quod licet actio intentata sit diuidua, tamen beneficium domini pro noxa est indiuiduum: & non potest fieri nisi cuilibet insolidum. quandocunque ergo principale est diuisibile, & accessorium est diuisibile. Bald.

¶ Item si seruus communis meus & tuus sit occisus a seruo Titii, Celsus scribit alterutrum 2† ex dominis agentem, aut litis æstimationem cōsecuturum pro parte, aut noxæ dedi ei insolidum oportere: quia hæc res e diuisionem non recipit.

Ex delicto serui obligatur dominus, non ille qui iam possidet. Bal.

¶ Serui autem occidentis nomine dominus tenetur: is vero, cui bona fide seruit, non tenetur. f ¶ Sed an is, qui seruum in fuga habet, nomine eius teneatur Aquiliæ actione, quæritur. & ait Iulianus teneri: g & verissimum est: cum 3† & Marcellus consentiat.

¶ Huius legis secundum quidem caput 4† in desuetudinem abiit. ¶ Tertio autem capite, ait eadem lex Aquilia, h Ceterarum rerum præter hominem, & pecudē occisam, 5† si quis i alteri damnum fecerit 6† quam usserit, fregerit, ruperit iniuria: k quanti ea res erit in diebus 30. proximis, l tantum æs domino dare dānas esto. Si quis igitur non occiderit hominem, uel pecudem, sed usserit, 7† fregerit, ruperit, sine dubio ex his uerbis legis agendum erit. Proinde si facem m in seruo meo obieceris, & eū adusseris, n teneberis o mihi. Itē si arbustum meum, vel villam meam incenderis, Aquiliæ actionem habebo.

Quando factum excedit voluntatem, tenetur quis de toto facto, non inspecto proposito voluntatis. Bald.

¶ Si, quis insulā meā uoluerit exurere, & ignis ad uicini insulā peruenerit, Aquilia tenebitur etiam uicino: nō minus etiam inquilinis p tenebit ob res eorū exustas.

¶ Si fornacarius q 8† seruus

nam furti propter damnū, sed certe non adijcitur, ut illa actio augeatur: datur tamen alia, ut hic dicitur. Acc.

b *Locus est*] etiam tuo nomine: ex quo tua voluntate fecit.

c *Ne sit in potestate.*] mala ratio, ut institu. de nox. §. si in summa. & ff. de ui & vi. arm. l. 1. §. quod igitur adijcitur. nam nonne idem si agitur communi diui. ideo alia ratio est redden da, scilicet quia ipse alij tenetur noxali: vnde agere nō debet, vt infra de nox. l. cum seruus. & C. de fur. l. apud antiquos. iudicium ergo communi diui. intenditur, ut infra de noxa. d. l. cum seruus communis alteri, & arbitrio iudicis continetur, vt aut præstes damnum, aut partem cedas, ut infra ut fur. l. si seruus communis. Item nec nascitur ex facto, sed propter factum: nam ex quasi contractu oritur communi diui. actio non ex maleficio. Et sic nota, quod parum prodest non dari noxalem. Item no. quod aliqui referunt hoc, ne sit, &c. ad primum casum quando tua uoluntate fecit.

d *Seruiat.*] vel ne seruiat. Acc.

e *Res.*] i. noxæ deditio, ut inf. eo. tit. §. si seruus communis. & facit supra si ser. ven. l. loci corpus §. si fundus.

f *Non tenetur.*] Contra. inf. de noxali. l. non solum. Solu. hic non possidebat cum conueniebatur, licet tempore delicti possidebat. ibi possidebat. vel speciale est in l. Aquilia. Et est ratio, quia nō domino, itē & contra dominū directa non dat, sed utilis: pro prima solutione est C. de fur. l. pen.

3† *Cui & Marc. consentit.*

4† *Fl. capitulum.*

5† *Fl. occisos.*

6† *Fl. fuxit, qđ usserit. Duo quia vsserit.*

7† *Fl. vserit.*

8† *Fl. fornicarius seruus, monet Bud. hoc loco, idem est qui pistor servus, vel pistor.*

¶ *Si furnum*] Planus est usque ad §. Si calicem.

¶ *Si calicem.*] Si calicem meum, qui refectione egebat, tibi artifici ad reficiendum dedi, & eum fregeris aut imperitia tua, & teneberis Aquil. si aūt nō tua imperitia, sed vitio calicis, non teneris. Idem si recepisti eo pacto, ut non tenereris. Cætera plana sunt usque ad § item.

¶ *Item si usseri.*] Dolium vel aliquod aliud uas habebam plenum uino, in quo uase uolui circulum ponere vel ad sui reparationem, & ad faciendum dedi hoc cuidam: qui imperite faciens fecit uinū effundi, tenetur mihi in factum. Lex seq. est clara. Vuianus.

a *Et damni.*] nec una per alteram tollitur: cum sint delicta diuersa, ut infra de priua. delic. l. nunquam. secus si ex vno facto vel delicto competant plures, quia tunc tolluntur, nisi in id quod excedit, ut infra loca. l. si vulnerauerit. & infra de actio. & obligatio. l. qui seruum. in fin. & infra, pro soc. sed si ex furtiua quæ sunt contra. Item est contra infra de fur. l. sed & si potuit ubi dicit non adijcit ad poenam furti propter damnū...

g *Tenetur.*] cum ei erat facile apprehendere: alias non, ut ff. de noxa. l. si seruus. §. j. & l. quoties. § in potestate [tenetur tamen ut caueat, ut ff. ad exhi. l. Celsus. § fi. Acc.

h *Aquilia.*] nomine damni subaudi cæterarum, &c. & sup ff. scilicet dabitur.

i *Si quis*] Hic incipiunt verba legis. Accur.

k *Iniuria.*] id est culpa, ut §. eod. l. sed & si quemcumque. §. iniuriam.

l *Proximis*] scilicet retro, ut insti. eo. §. cæterum. & hæc uerba, si quis alteri, &c. sunt uerba legis, & quod subiicit, si quis igitur, &c. sunt verba Vlpi.

m *Si facem*] scilicet ardentem.

n *Adusseris.*] non tamen est occisus: tunc enim ex primo capite agetur.

o *Teneberis.*] s. hoc capite.

p *Inquilinis.*] s. vicinorum. Acc.

q *Si fornicarius.*] a fornace hoc dicitur, alias dicit a fornice id est a lupanario, uel a fornice i. arcu lapideo construendo, qui dicitur fornix, & profertur in plurali, pē. correpta.

Solent

a *Coloni*] qui totalem fundum conduxit in quo esset fornax.
b *Praestare.*] scilicet aestimationem, ut infra ead. l. §. Proculus. Accur.
c *Fuerit.*]& hoc quando idem immisit ignem, & custodiuit dormiendo.

cum ibi interuenerit postea culpa furnarij: uel ibi tantum culpa furnarij: hic uitio furni tantum vel hic expresse de facto seruorum.
o *Locato*] suo nomine, cum non praeuiderit ignem, & sic fuerit in culpa.

1† Fl fuerit.
2† Fl immisse eys fuit.
3† Fl. quid ergo est.
4† Fl. custodijt.
5† Fl. in eo.
6† F. rem eq.
7† Euagetur. Duar.

coloni a ad fornacem obdormisset, & villa fuisset 1† exusta, Neratius scribit ex locato conuentum praestare b debere, si negligens in eligendis ministris 2† fuerit. c Ceterum d si alius ignem subiecerit fornaci, alius negligenter custodierit, an tenebitur, qui subiecit? e nam qui custodijt, nihil fecit: f qui recte ignem subiecit, non peccauit. g Quid ergo? 3† puto vtilem actionem competere tam in eum, qui ad fornacem obdormiuit, h quam in eum, qui negligenter custodiuit. i 4† Nec quisquam dixerit eum, 5† qui obdormiuit rem 6† humanam & naturalem passum; cum deberet, vel ignem k extinguere, uel ita munire, ne euagaretur. 7†

Ratione damni facti occasione furni agitur in factum: & ratione furni petitur cautio damni infecti. Baldus.

¶ Si furnum l secundum parietem communem habeas 8† an damni iniuria tenearis? 9† Et ait Proculus agi non posse: quia nec cum eo, qui focum m haberet. & ideo aequius puto, in factum actionem dandam, scilicet si paries exustus sit. Si autem nondum mihi damnum dederis, sed ita ignem habeas, vt metuam ne mihi damnum des, damni infecti puto sufficere cautionem n

¶ Proculus ait, cum coloni serui villam exussissent, colonum, uel ex locato, o vel ex lege Aquilia teneri; p ita ut colonus q possit seruos 10† noxae dedere: & si uno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendum: sed haec ita, si culpa colonus careat. Caeterum si noxios r seruos habuisset; s 11† damni eum iniuria teneri, t qui 12† tales habuerit. Idem seruandum, & circa inquilinorum u insulae personas scribit, quae sententia habet rationem.

¶ Si cum apes meae ad tuas aduolassent, 13† tu eas exusseris, legis Aquiliae actionem competere Celsus ait.

No. quod corrumpens segetem seminando zizaniam, siue lolium, tenetur domino & colono. Baldus.

¶ Inquit lex, x ruperit. quod 14† verbum fere omnes veteres sic intellexerunt, corruperit. Et ideo Celsus quaerit, si lolium, aut auenam in segetem y alienam inieceris, quo eam tu inquinares; non solum, quod vi aut clam dominum posse agere, uel (si locatus fundus sit) colonum: z sed & in factum agendum. & si colonus eam exercuit, cauere eum debere, amplius non agi, scilicet ne dominus amplius inquietet. a nam b alia c quaedam species damni est, ipsum quid corrumpere & mutare, vt lex Aquilia locum habeat: alia, nulla ipsius d mutatione e applicare aliud, cuius molesta separatio sit. f

¶ Cum eo plane, qui vinum spurcauit, g * vel effudit, uel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, agi posse h Aquilia Celsus ait, quia & 15† effusum, vel 16† acetum factum, corrupti appellatione continetur. Et non negat, fractum, & vstum contineri corrupti appellatione: sed non esse nouum, i vt lex specialiter quibusdam enumeratis generale subijciat verbum, quo specialia complectatur. quae sententia vera est.

¶ Rupisse autem 17† eum utique accipiemus, qui vulnerauerit: vel uirgis, uel loris, vel pugnis ceciderit, uel telo, uel quo alio sciderit 18† alicui

d *Ceterum*] pro sed.
e *Subiecit*] & bene.
f *Nihil fecit.*] vnde non tenetur Aquilia directa.
g *Non peccauit.*] unde non tenetur Aquilia directa, uel utili.
h *Obdormiuit.*] vt in primo casu.
i *Custodiuit*] vt in isto vltimo.
k *Vel ignem*] quasi dicat non tenetur propter obdormitionem: sed quia culpa praecessit, ut infra ead. l. § si ex plaustro. & argum. infra, de peri. & commo. rei uend. l. si vendita. alias nisi ex culpa diceres eum teneri, esset contra. supra, de vsufruc. l. si cuius, §. denique. Item no. hic naturae non parci, siue vitio naturali, ut in Authen. de restitut. & ea quae §. vnum ibi, porro, &c. Sed argumen. contra, infra, de damno infecto. l. fluminum, §. vitium. & C. de uete. iure enucle. l. ij. §. sed & si quid. Item nota unius factum non debere alios in periculum trahere, ut supra, de offi. pro praesi. l. illicitas, §. sicuti. Accur.
l *Si furnum.*] quia haec ratio non uidetur bona, quia potuit esse in culpa: quia non praeuiderat ignem: sed certe imo videtur bona, quia non suo corpore dedit damnum. secundum Ioann. nisi ponas quod fuit praesens adustioni. nam tunc directa: quia praesentia pro consensu habetur: ut infra, de furtis, l. Falsus, §. is qui. Accur.
m *Qui focum.*] s. agi posset, ut remoueat si non interfit: ut & supra si serui. uend. l. sicuti, §. fin. & §. pen. nisi sic habeat, ut quotidie flammescat paries, ut ff. de seruitut. urban. praed. l. quidam, & l. fistulas.
n *Cautionem.*] imo uidetur haec cautio cessare, ut infra, de dam. infecto, l. fluminum, §. praeterea. quae est contra. Sol. ibi nomine furni fuit cautum: hic nomine ignis prouenientis vitio furni: nec fuit culpa furnarij. vnde hic ualet, ibi non,

8† Fl. haberes.
9† Adijcit hoc loco quidam si damnum dederit.
10† Fl. seruum.
11† Flor. habuit.

p *Teneri.*] noxali.
q *Colonus.*] noxali conuentus, ita scilicet, quod noxalis detur.
r *Noxios.*] scilicet suos, ut dixi.
s *Habuisset.*] scilicet in ministerio, est enim haec culpa, ut Institut. de obligat. quae ex quasi ma. §. item. & infra loca. l. uideamus, circa principium. & l. qui insulam, §. qui multas. & sup. eadem l. §. si fornacarius. ibi, si negligens &c.
t *Teneri.*] scilicet sine noxae deditione.
u *Et circa inquilinorum.*] quibus locaui domum
x *Inquit lex.*] ut supra ea l. §. tertio autem capite,
y *Segetem.*] seminando, alias si iam collectis fructibus, cessat interdictum, vt infra, quod vi aut clam, l. si alius, §. notauimus.
z *Colonum.*] scilicet posse agere, quod ui aut clam nomine fructuum, ut infra quod vi aut clam, l. quamquam.
a *Inquietet.*] scilicet eum, qui damnum dedit. sic & ff. de iure dotium, l. cum pater dotem. bene autem dico in factum agere, & non Aquilia. nam pro, quia &c. secundum Ioan.
b *Nam.*] bene dico in factum, non Aquilia &c.
c *Alia*] scilicet species damni est.
d *Ipsius.*] s. rei.
e *Mutatione.*] s. interueniente.
f *Separatio fit.*] ut sic habeat locum in factum actio: ut dictum est. Accursius.
g *Spurcauit.*] spurcum dicit id quod ex ore porci cadit.
h *Agi posse.*]quia hic corpus ipsum corruptum est, ut ff. eod. §. item si quis. in superiori non ita. Accur.

12† Fl. cap.
13† alias, aduolassent.
14† Duae rupit. Rupisse verbum.
* Spurcum vinum dicetur, aut aqua mistum, aut igne calefactum, aut mistum antequam deferuescant. inde spurcare uinum, i. aqua infusa vitiare, vide Budaeum hic.
15† Fl etiam.
16 Fl &
17† Fl. deest autem.
18† Flor. ut scinderet.

i *Sed non esse nouum.*] sic uides Co. de sacrosanctis eccles. l. generali. Sed argumen. contra, ff. de verb. obligat. l. doli. Accursius.

corpus: vel tutorem fecerit: a sed ita demum si damnum iniuria datum est.

¶ Cæterum si nullo seruum pretio viliorem b deterioréve c fecerit, Aquilia cessat d iniuriarumque erit agendum duntaxat. Aquilia. n. eas ruptiones, e quæ damna dant, persequitur. Ergo 1† pretio quidem non sit deterior seruus factus, uerum sumptus in salutem eius, & sanitatem facti sunt, in hæc mihi uidebitur 2† damnum datum: atque ideo lege Aquilia agi posse. f

¶ Si quis uestimenta sciderit vel inquinauerit, Aquilia, quasi ruperit, tenetur.

¶ Sed & si quis milium, vel frumentum meum effuderit in flumen, sufficit Aquiliæ actio. g

¶ Item si quis h frumento arenam, vel aliud immiscuerit, vt difficilis separõ sit, quasi de corrupto agi poterit.

No. in ver. quod si ad aliquem, quod punitur ille, qui dat opem mediate: non solum si immediate. Bald.

¶ Si quis de manu mihi nummos excusserit, Sabinus existimat damni iniuriæ esse actionem, i si ita perierint, ne ad aliquem peruenirent: puta si in flumen, vel in mare, vel in cloacam ceciderint. Quod si ad aliquem peruenerint 3† ope & 4† consilio, furti 5† agendum. k quod & antiquis placuit. l Idem etiam in factum dari posse actionem ait.

¶ Si mulier m pugno, vel equa ictu a te percussa eiecerit, n 6† Brutus ait Aquilia teneri quasi de rupto. 7†

¶ Sed 8† & si mulum plus iusto onerauerit, & aliquid membri ruperit: Aquil. locum fore.

¶ Si nauem uenalitiarum 9† mercium perforasset quis, Aquiliæ actionem esse, quasi ruperit, Iulianus 10† scribit.

Allegatur iste tex. quod aliud est damnum, aliud est furtum: damnum est cum rei corruptione, furtum est cum amotione. Bald.

¶ Si oliuam immaturam decerpserit, vel segetem desecuerit immaturam, uel vuas 11† crudas, Aquilia tenebitur. ¶ Quod si iam maturas, cessat Aquilia. Nulla enim iniuria est, cum tibi etiam impensas donauerit; r quæ in collectione 12† huiusmodi fructuum impenduntur. at 13† si collecta hæc intercepit, furti tenetur. Octauenus in vuis adijcit, nisi (inquit) in terram vuas proiecerit, ut effunderentur. s Idẽ 14† in sylua cædua scribit, ut si immaturam, 15† Aquilia: quod si maturam interceperit, furti teneri eum, & arborum furtim cæsarum. t Si salictum maturum ita, ne stirpes læderes, tuleris: cessare Aquiliam.

Nota, quod conuentio facit cessare actionem legis Aquiliæ sicut actionem ex contractu.

¶ Et si puerum quis castrauerit, & pretiosiorem fecerit, u Iulian. 16† scribit cessare x Aquiliam: sed iniuriarum y erit agendum, aut ex edicto ædilium, z aut in quadruplum a (ex lege 17† duodecim tabularum.

Nota, quod conuentio facit cessare actionem legis Aquiliæ sicut actionem ex contractu.

¶ Si calicem diatretum b faciendum c dederit, si quidem imperitia fregit, damni iniuria tenebitur: si uero non imperitia fregit, sed rimas habebat uitiosas, sic 18† poterit esse excusatus; & ideo plerumque artifices conuenire solent, cum huiusmodi materiæ dantur, non periculo suo se facere, quæ d res ex locato tollit e actionem, & Aquiliæ.

a. *Tumorem fecerit.*] facit j. ad Syllan. l. j. §. occisorum.

b *Viliorem.*] quantum ad uires Accur.

c *Deteriorem.*] quantum ad uendendum. Accur.

d *Cessat.*] ut j. ead. l. §. Vlpianus. Accur.

e *Ruptiones.*] s. tantum.

f *Agi posse.*] ut j. eod. l scientiam, § j. & s. tit. j. l hæc actio. & j. tit. j. l. fin.

g *Actio*] utilis, nec. n. corpus est læsum.

h *Item si quis.*] facit s. ea. l. §. inquit. immo. ibi contra.

i *Actionem.*] l. Aqui. vtilem. & in factum nihilominus, ut hic subijcit, & s. de præscript. uerb. l. qui seruandarum, §. sed & si calicem. & instit. de oblig. quæ ex delic. §. interdum.

K *Agendum.*] s. erit, vel repete, Sabinus existimat, quod est s.

l *Placuit.*] vt j. de fur. si quis uxorem, in pr. & §. si quis.

m *Idem etiam.*] hoc refertur ad primum casum.

n *Si mulier.*] s. ilicet prægnans.

o *Eiecerit.*] scilicet partum.

p *Et si multum.*] sibi locatum. & facit infra loc. l qui insulam, §. qui mulas.

q *Aquilia tenebitur.*] idem si virginem immaturam stuprauerit, quod teneatur Aquilia, ut j. de iniur. l. si stuprũ, in fine. Sed cum oliua immatura plus reddat fructuum quam matura, ut j. de vsufr. leg. l. pen. quomodo agitur? Respon. quia nõ ita sanum, uel bonum fructum reddit. Item cuius temporis fiet æstimatio? Resp. idem quod in infante, ut sup. eod. l. Neratius. §. si infans. Imo etiam ad futurum, ut s. eo. l. liber homo.

r *Donauerit*] No. uideri quem donare, vt Inst. de rerum diui. §. ex diuerso. Sed cõtra, s. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Sol. ibi animo lucrandi hic animo damnum dandi tantum, vel ibi nomine dñi. hic suo. Item contra, j. fami. ercis. l. si fundus qui. & j. solut. matr. l. fructus. Sol. ibi quando erat in retentione: hic datem petere volebat, secundum Io. Item contra, C. de rei vendic. l. domum: sed ibi in expẽsis circa rẽ factis: hic circa fructus. Item ibi erat in retentione.

s *Vt effunderentur.*] & sic non tenetur furti. cũ animum iactandi non habuerit, j. eod. l. si quis te §. si. Accur.

t *Cæsarum.*] simili distinctione tenetur, & interdicto, quod ui aut clam, ut j. quod vi aut clam, l. si immaturam

u *Pretiosiorem fecerit.*] quod intelligo secundum diuersitatem locorum, ut in Appulia. sed in Italia minoris est pretii.

x *Cessare.*] vt argu. s. ea. l. § rupisse. Accur.

y *Sed iniuriarum.*] Sic ergo no. quod etiam bonum quis mihi faciendo facit mihi iniuriam, ut hic, quod est notandum. tenetur etiam iste l. Corn. de sicar. ut j. ad le. Corn. de sicar. l. 3. §. qui hominem. & l. 4. §. idem diuus. Item & hodie maior pœna imponitur, scilicet capitalis, ut C. de eunuchis, l. j & 2. Accur.

z *Ædilium.*] si quis talem vendat, nam est morbosus, ut infra, de ædil. ædicto, l. si autem. licet alia animalia non sint uitiosa propter hoc, ut j. de ædil. edicto, l. ædiles, §. enim.

a *In quadruplum ex lege xij. tabul.*] scilicet actione in factum, ut & sup. si quam, l. 1. in princ. & prompte dicas, hoc casu dari actionem in quadruplum, licet quidam dubitent. An autem vna prædictarum tollatur per aliam? Res. non ciuilis per criminalem, ut C. quando ci. ac. cri. præ. l. 1. Sed vna criminalis per aliam sic, ut infra, de ac. l. senatus. Itẽ vna ciuilis per aliam, nisi in id, quod excedit, vt infra ui bono. rap. l. 1. Accursius.

b *Si calicem diatretum.*] forsitan a loco, uel ideo diatretum, quia duas capit mensuras.

c *Faciendum.*] id est reficiẽdum: alioquin cur de facturis quæritur? Azo.

d *Quæ res.*] id est, quæ pactio.

e *Tollit.*] id est facit non incipere. sic & non obligatus dicitur

1† alias si.
2† Fl. uideri.
3† Fl. peruenirint.
4† F. deest, &c.
5† Flo. furtũ factum.
6† Alij egesserit, rectius tamen hic, est n. ac si diceret abortum fecerit, hoc enim uerè est ad immaturũ partum accõmodatum vnde Bud. ectitus partus pro abactos dicit.
7† alias, quasi ruperit. Duare. quasi rupto.
8† Flo. deest, sed.
9† alias venalium.
10† alias, Vlpianus idem.

o Eijcere, inquit Budæus, uerbum est ad immaturũ partum accommodatum, unde proiecti partus dicuntur abacti.

11† F. vitiis.
12† Collectionem Duar.
13† Sed D.
14† Fl. idem &.
15† Fl. Aquilia teneatur, quod si maturam interceperit.
16† alias, Vlpianus.
17† Flo. Duodecim desunt.
18† Fl. deest, sic.

a Diatretus calix tornatilis est & cælatus. Tretũ. n. & diatretum Græce, foratile, pertusum, tornatile, aut torno factum significat.

citur liberari, quandoque, impropriè scilicet, vt ℥. de ver. oblig. l. decem. Nos tamen quod semper à periculo contingenti vitio materiæ est excusatus. nisi contra dictum fuerit, vt infra, loca. l. item quæritur. §. si gemma. & l. si quis fundum. §. si quis vitulos. & l. fin. Accursius.

b † Extricatas margaritas hoc loco Vlp. eas intelligit, q ex rudi, & natiuo habitu arte gemmarij polite sunt. Bud. hic.

1 † Perfuss.

a *Extricatas.*] i. desertas, vel separatas ab inuicem. Accur.
b *Pertusis.*] i. perforatis.
c *Lege Aquilia.*] ex eo, quod dicit dari Aquiliam viro in vxorem, & idem dicitur, infra de dona. inter vir. & vxor. l. si mulier dolo. & infra eo. l. pe. collig. quod hæc actio non est famosa. nam si esset, non daretur in vxorem, vt C. re. am. l. diuortij. Sed cur datur constante matrimonio, vt hic dicit, cum sit pœnalis, vt C. rer. amot. l. 3. Rñ. hic dabitur in simplum tantum, vt infra de ser. corr. l. 6.
d *Fores.*] idem ostia siue portas.
e *Commendauerit.*] idest commodauerit alicui seruum cum mulo. Vel dic idest deposuit. s. seruum & mulum similiter, vt subijcit, vel dic plane, vt sonat.
f *Loro.*] id est freno siue chamo. Accur.
g *Præcipitaret.*] scilicet mulus.
h *Si pro perito.*] quod est, vbi ad mulum regendum seruum petij, & ipse eum mihi obtulit, vt & inf. lo. l. cum plures. §. seruum.
i *Imperitus*] scilicet seruus Azo.
k *Terrore.*] scilicet extranei.
l *Ex locato.*] idest ex conducto, vt supra posuit.
m *Actio*] vtilis, cū nō corpore dedit damnū vt instit. eodem. §. fi.
n *Actionem Aquiliæ.*] s. noxalem, vt seruus cui pollex est abscissus, detur pro noxa.
o *Item si uietori.*] s. vetus lectio est, tectori, id est artifici. Azo.
p *Lacum*] genus vasis, torcular forte erat.
q *Pertuderit.*] id est perforauerit.
r *In factum*] non enim vinum tetigit, sed causam effusionis præstitit, vnde non tenetur directa Aquilia, sed in factū, vt infra eo. l. qui occidit. §. p. nul. Accur.

2 † Confregerit, vel Fur.

3 † Nisam.

4 † Fit ductū, habent.

5 † Fi. ducti, &c.

6 † Fit &c.

7 † Dnar. competere etiam Aquiliæ.

8 † Tectori, a Victori legit Bud. pro eo, qd erat i Plo. tectori, & recte; qa victores cuparij sūt, q. vtilib. cupas farciunt, vinitūtq. vinilia āt sūt, q fic tēta sūt, vt cōmode flectant. Et est viere, vitire, & i flectere hæc illic.] Si āteā, tectori, &c, q tector est q tectoris facit, qui & albarius vē appellatur, vide l. 1. C. de excus. artif. lib 10. Cuiac. li. 10 obserua. ca. 9. legit, victo. ri.

Actio legis Aquiliæ redditur inter virum, & vxorem. Bald.

¶ Si cum maritus vxori margaritas extricatas ᵃ dedisset in vsum, 1 † eaq; inuito, vel inscio viro perforasset, vt pertusis ᵇ in linea vteretur, teneri eam lege Aquilia, ᶜ siue diuertit, siue nupta est adhuc.

¶ Si quis ædificij mei fores ᵈ 2 † refregerit, aut si ipsum ædificium diruerit, lege Aquilia tenetur.

¶ Si quis aquæductum meum diruerit, licet cæmenta mea sint, 3 † quæ diruta sunt, tamen quia terra mea non sit, qua aquam duco, melius est dicere, actionem vtilem dandam.

¶ Si ex plaustro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit, Aquiliæ actione plaustrarium teneri placet, si male composuerit lapides, & ideo lapsi sint.

¶ Si quis seruum conductum habens 4 † ad mulum regendum, commendauerit ᵉ ei mulum, & 5 † ille ad pollicem suū eū alligauerit loro, ᶠ & mulus eruperit sic, vt pollicē auelleret seruo, & se præcipitaret: ᵍ Mela scribit, si pro perito ʰ imperitus i locatus sit, ex conducto agendum cum domino ob mulum ruptum, vel debilitatum: sed si ictu, aut terrore ᵏ mulus turbatus sit, tūc dñm eius, id est muli, aut 6 † serui cū eo, qui turbauit, habiturum legis Aquiliæ actionē. Mihi autem vr & eo casu quo ex locato ˡ actiō ᵐ est, competere actionem 7 † Aquiliæ. ⁿ

¶ Item si 8 † uietori ᵒ locaueris lacum ᵖ vino plenum curandum, & ille eum pertuderit, ᵠ vt vinum sit effusum,

Labeo scribit in factum ʳ esse agendum.

Paulus li. 10. ad Sabinū.

LEX XXVIII.

Qui foueas vrsorum ceruorumque capiēdorum causa faciunt, si in itineribus fecerint, eoque aliquid deciderit, ˢ factumque sit deterius, lege Aquilia ᵗ obligati sunt. ᵘ at si in alijs locis vbi fieri solent, fecerint, 9 † nihil ˣ tenentur. Hæc tamen actio ex causa danda est: idest, si neque denunciatum ʸ est, neq; scierit, aut prouidere 10 † potuerit. Et multa huiusmodi deprehenduntur, quibus submouetur petitor, si euitare periculum potuerit. 11 †

Vlpia. li. 18. ad edictum.

LEX XXIX.

Quemadmodum si laqueos eo loci posuisses, quo ius ponendi non haberes, ᶻ & pecus vicini in eos 12 † incidisset.

Non possum mea authoritate tollere, quod supra meum pendet, sed quod in meo est. Bal.

¶ Si protectum ᵃ meum, quod supra domum tuam, & 13 † nullo iure habebam, recidisses, posse me tecum dāni iniuria agere Proculus scribit. Debuisti enim 14 † mecū, ius mihi non esse protectum ita 15 † habere, agere. ᵃ Nec æquum 16 † est damnum me pati, recisis a te meis tignis. Aliud ᵇ est dicēdū ex rescripto Imperatoris Seueri, qui ei, per cuius domum traiectus erat aquæductus circa seruitutem, rescripsit suo iure posse cū intercidere: & merito: interest enim, quòd hic suo protexit, ᶜ ille in alieno fecit.

¶ Si nauis tua impacta ᵈ in

s *Qui foueas. Deciderit.*] puta bos.
t *Aquilia.*] vtili, vel in factum quia non suo corpore dedit damnum, vt instit. eo. §. fin.
u *Obligati sunt.*] sed & interdicto, quod vi aut clam, vt ℥. quod vi aut clam. l. si alius. § penul.
x *Nihil.*] idest non. Accur.
y *Denunciatum est.*] nam tunc cessat, vt infra eod. l. si prætator. Accursius.

Quemadmodum.] Casus vsque ad § si protectū. planus est.
¶ *Si protectum.*] Tigna mea extendi super domum tuam, an possis tua authoritate rescindere: & dic, sic in. quia aut protectum sustentatur domo mea, & non potes, sed cum iudice: si in tuo tantum sustentatur, tunc potes rescindere, & non teneris. hoc probatur exemplo.
¶ *Si nauis.*] Planus est. Si nautæ fuerunt in culpa, tenentur l. Aquil. alias non tenentur nautæ, neque dñs nauis. Item Labeo eandem distinctionem facit quā facit ℥. proxi. §. hic, & insequentib. §. vsque in fin. l. Viuianus.
z *Non haberes.*] s. teneris, nisi denunciaueris, vt & sup. l. proxima diximus.
a *Habere.*] agere s. negatoria. Et sic no. hic argumen. contra eos qui dicunt, negatoriā habere locum demū seruitute amissa, ut infra arb. fur. cæ. l. si. Cauebit tamen mihi inferiori hic destruēs, ut infra ad exh. l. thesaurus, & de glā. legen. l 1. Accurs.
b *Aliud est.*] i. diuersum est Azo.
c *Protexit.*] i. caput protectus est in suo qui immittebat, licet super alterius domum protēdatur, vt & ℥. vti pos. l. si duo. §. item videamus. & §. sed & si hic autem alius fecit in alieno. & ideo iure præcidi. tur etiam sua authoritate, vt hic, & ar C. de decur. l. generali. & ℥. de seruit. vrban. prædio. l. sed si inter me. nā nō debet quis in alienū sic quęrere, vel facere, vt & C. de me. & metal, lib. xj. l. quosdam. Sed contra de relig. l. ossa. in princ. vbi etiam de suo monumento non potest ossa mouere sine authoritate maioris ab alio illata. Solū specialē ibi fauore religionis, vt & infra eod. tit. l. sunt personæ.
d *Impacta.*] vt. n. pactum alterum alteri adstringit, ita & hic quoque altera ab altera tenebatur, uel id est impulsa, Accursius.

9 † P. fecerit.

10 † aliàs, prouidero.

11 † Fl potuerit.

12 † Laqueos Duar.

§. Ad intellec. huius text. vi de Ruin. in l. hoc edicto. §. nūciatio. n. 8. & 30. de ope. no. nun.

13 † Fl. direcl, &c.

14 † aliàs, debuisti n. mecum ius mihi nō esse protectum habere, agere, nec æquū esse damnū, &c.

15 † Fl. desp. ina.

16 † Esse damnum, &c.

a *Gubernaculum.*] id est instrumentum quo recte ducitur nauis.
b *A naue ducendo.*] aliàs a naue ducendo, idest remouendo, alias ad nauem ducendo, idest ante nauem, cum recto ire debeat.

meam scapham damnum mihi dedit, quæsitum est, quæ actio mihi competat? 1 † Et ait Proculus, si in potestate nautarum fuerit 2 † ne id accideret, & culpa eorum factũ sit, lege Aquilia cum nautis agendum, quia parui refert, 3 † nauem immittendo, aut gubernaculum a 4 † a naue ducendo, b an tua c manu damnum dederis: quia omnibus his modis per te damno afficior. Sed si fune rupto, aut cum a nullo regeretur, nauis incurrisset, cum domino agendum non esse. d

¶ Item Labeo e scribit: Si cum vi ventorum nauis impulsa esset in funes f anchorarum alterius, 5 † nautæ funus præcidissent, si nullo alio modo, nisi præcisis funibus, explicare se potuissent, 6 † nullam g actionem dandam. Idemque Labeo, & Proculus 7 † circa retia piscatorum, in quæ nauis 8 † inciderat, existimauerunt. Plane si culpa nautarum id factum sit, 9 † lege Aquilia agẽdum: sed vbi damni iniuria agitur, ob retia, non piscium, qui ideo capti non sunt, fieri æstimationem, h cum incertum fuerit, an caperentur. Idemque & in venatoribus, & aucupibus est probandum. i

¶ Si nauis alteram contra se venientem obruisset, k aut in gubernatorem, l aut in ductorem 10 † actionẽ competere damni iniuriæ Alphenus ait. Sed si tanta vis nauti facta sit, quæ temperari nõ potuerit, nullam in dominum m dandam actionem: si autem culpa nautarum id factum sit, puto Aquiliæ 11 † sufficere. n

¶ Si funem quis, quo religata nauis erat, præciderit, de naue quæ perijt, in factum erit agendum.

¶ Hac actione 12 † ex hoc legis capite de oĩbus animalibus læsis & occisis, 13 † quæ pecudes o nõ sũt, agendũ est, vt puta 14 † de cane. Sed & de apro, & leone, ceterisq; feris & auibus 15 † idẽ erit dicẽdũ.

Etiam magistratus tenetur de damno dato, nisi id fecerit iuridice suũ officiũ exequendo, præsertim contra rebellem seu resistẽtẽ sibi seu iurisdictioni. Bald.

¶ Magistratus municipales, si damnum iniuria dederint, possunt 16 † Aquilia teneri. Nã & cum pecudes aliquis p pignori cepisset, q & fame eas necasset, dum non patitur te eis cibaria afferre, 17 † in factum r actio danda est.

¶ Item si dum putat s se ex lege pignus capere, non ex lege ceperit, & res tritas corruptasque reddat, dicitur legẽ Aquiliam locum habere. Quod dicendum est, & si ex lege pignus ceperit. 18 †

¶ Si quid tamen magistratus aduersus resistentem violentius fecerit, nõ tenebitur Aquilia. Nam & si 19 † cũ pignori seruum cepisset, ille se suspenderit, nulla datur actio. t

Dicta in vno capite legis, intelliguntur tacite repetita in alio capite eiusdem legis. Bal.

¶ Hæc verba, Quanti in xx. diebus proximis fuit, etsi nõ habẽt 20 † verbũ, plurimi, sic tñ esse accipienda t constat.

Paulus lib. 22. ad edictũ.

LEX XXX.

QVi occidit u adulterũ deprehensum seruum alienum hac lege nõn tenebitur.

¶ Pignori x datus seruus si occisus sit, debitori actio competit: sed an & creditori dandã sit vtilis: quia possit 21 † interesse eius, qđ debitor soluendo non sit, aut qđ litem

c *An tua.*] mutatio personarum. Azo.
d *Non esse.*] vt infra de pub. l. fi. §. si propter. nam nec pro rebus inanimatis agitur noxaliter, vel l. Aquil. nisi in casu, vt inf. de dam. infec. l. prætor ait. §. hoc edictum.
e *Item Labeo*] supra posuit cum dominus nauis vim inferentis dedit damnum, hic cum dominus nauis in patientis.
f *Funes.*] s. nauis impulsæ.
g *Nullam actionem.*] vt ar. inf. eo. l. si quis fumo. §. fin. & inf. de aqua plu. arcen. l. j. §. de eo. ibi, quod si aliter, &c. & inf. de inc. l. quo naufragium. §. quod ait prætor. & inf. de præscrip. verb. l. qui seruandarum. & infra de bo. lib. l. qui cũ. §. si libertus. in fi. & inf. de aqua plu. arc. l. si in meo. Accursius.
h *Fieri æstimationem.*] imò videtur fieri quasi spei, vt & infra de act. emp. l. si iactum. quæ est contra: Solu. hæc actio stricti iuris est: illa bon. fid. & ideo patet latius in ea iudi. offi. Vel melius, hæc actio nõ datur nisi pro præterito damno, & idcirco nõ æstimatur futurum, infra de priua. deli. l. nunquã. § item quæsitum. Sed argu. contra. ne sup. eo. l. liber homo j respon. Azo.
i *Probandum.*] si instrumentum eorum, veluti indago fuerit ab aliquo incisum, nã non æstimatur. Accur.
k *Obruisset.*] s. culpa nautarum.
l *Gubernatorem.*] nihilominus, & in exercitorem, vt instit. de oblig. quæ ex quasi deli. §. item exercitor. Et dic, gubernatorem, qui scilicet ante vadit ducendo nauem.
m *In dominum.*] nec aliam. Et sic colligebatur a contrario, in dominum dari quando non fuit fortuitus casus.
n *Sufficit.*] vt sic in ex intentata non detur in factu⁊ contra exercitorem. Accur.

o *Pecudes.*] s. occisæ, sed si vulneratæ, agitur ex hoc tertio capite, vt sup. eod. l. si seruus seruum. §. si quis alteri. & §. rupisse & insti. eo. §. capite.
p *Aliquis*] scilicet magistratus.
q *Cepisset.*] non iure, & sciens, vt differt a sequentib. Accursius.
r *In factum*] & nihilominus vtilis Aquil. quia vtraque ex æquitate datur: vt C. eo. l. de pecoribus. & ĩ. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus & est simile ĩ. de noxa. l. sed & eo nomine. No. ergo ex hoc §. magistratus conueniri, vt sup. qđ met. cau. l. j. & ĩ. de peri. & cõ. rei vẽd. l. cũ q. sed si iure fecisset, nõ iniu. l. iniuriarũ § j. & ĩ. de dam. l. si finita §. si publice. nam qđ sunt arg. contra. Item cõtra inf. quod vi aut clam. l. si alias. §. est & alia. Solu. vt dices infra eo. l. si quis fumo. §. j. Accur.
s *Item si dum putat.*] non tenebitur, cum iure fecit, & sic non fuit in culpa, vt ĩ. de iniur. l. iniuriarum. §. j. Accur.
t *Accipienda.*] ex vi repetitionis, vt plene in insti. eo. §. denique.

u *Qui occidit.*] CASVS. Inueni servum alienum cum vxore mea iacentem, & eum interfeci, an teneor Aquil. quæritur? Et dic qđ non.
¶ *Pignori.*] Titius obligauit mihi pignori librũ suũ, in quo aliquis dedit dãnũ, quæritur an competat mihi Aquil. vel Titio? Resp. qđ debitori datur, qđ domino: sed certe mihi creditori datur in duobus casibus solũmodo, in quãtum est meum debitũ, in residuum debitori datur.
¶ *Si quis.*] Planus est.
¶ *In hac.*] Siue ab initio interueniat culpa, siue ex post facto, tenetur qui ignẽ immisit l. Aquil. aliàs non tenetur.
¶ *Si vulneratus.*] Planus est cũ l. seq. Vin.
u *Qui occidit.*] sicut pater pt quẽlibet occidere quem in opere veneris cum filia sua inuenerit, vt ijcumque vt inf. ad leg. Iul. de adul. l. patri. & l. seq. & l. quod ait. Maritus verò non omnẽ, nec vbique, vt eod. tit. l. Marito. in prin. & §. 1. aliàs autem punitur occidens, vt C. ad leg. Iul. de adul. l. Gracchus. Azo.
x *Pignori.*] Casus est, Dedit aliquis damnum in re mihi obligatæ

1 † Fl. competeret.
2 † Fl. fuit.
3 † Fl. referet.
4 † Fl. seruaculũ aliàs scarulũ (uta. lib. 9. obser. c. 10. & aliàs, verriculum. Nom. senũen sa. Gel. li. 10. c. 5 remulcium.
5 † Fl. &.
6 † Fl. potuit.
7 † Fl. & circa.
8 † Dua. hic q manu piscatorũ inciderat, æstimauerũt.
9 † Fl. esse.
10 † Fl. data parem.
11 † aliàs Aquiliam.
12 † aliàs dedit, hac actione.
13 † Fl. desit. & occisis.
14 † Fl. puta ut.
15 † aliàs apibus.
16 † Fl. posse.
17 † aliàs, asferri.
18 † Fl. capit.
19 † Fl. deest. si.
20 † Fl. hic. & deest, verbũ. Supple. & Sabino placet. Dest in. 6. mutuaria vet ac me.
21 † Fl. possit.

obligata a Sempronio: an creditori uel debitori, uel vtrique competat Aquilia? debitori autem constat dari, quia domino, vt supra eodem. l. item Mela. § legis. sed & creditori datur in duobus casibus, scilicet si amisit personalem actionem. Item si debitor non sit soluendo. quibus duobus casibus solum inquantum est suum debitum, ei datur. in residuum si quid est, debitori datur.

a *Amiserit.*] per 30. ann. tacens: quia licet non possit vltra debitum petere, potest tamen per pignoris retentionem seruare: sed hoc non ualet, quia hæc præscriptio tempore harũ legum nõ erat: ideo pone in istis actionibus, quæ iure isto certo tempore finiebantur, ut redhibitoria, & quanto minoris, hypotheca vero in perpetuum.

b *Putauerit.*] scilicet melius.

c *Passurum.*] in eo, quod erat debitum. Accur.

d *Quantitatem.*] vt inf. de pig. act. l. si pignore.

e *Amiserit.*] scilicet creditor. Azo.

f *Vtilis.*] quia actio legis Aquiliæ, pro corruptis locũ habet hoc autẽ non videtur corruptum, cum eo vsu consumatur ad quem est inuentum, vt infra de præscrip. verbis. l. qui seruanda rum. in fine. Accursius.

g *Fecisse videtur.*] Not. hanc regulam, vt hic, & infra vi bonorum rapt. l. ante pe. §. si cum seruum, & supra eodem. l. si seruum. §. si quis insulam. in fi. & infra ad leg. Corneliam de sicar. l. nihil. & infra loca. l. videamus. §. fina. & l. qui domum. in fine argumen contra. infra de ser. corr. l. Neratius. §. sunt enim. &c. & supra eodem. l. qua actione. §. Celsus. Item not. quod generalitas restringitur cũ culpa alicuius in faciendo præcessit, propter quam damnum est secutum. Item not. ex hoc §. quod vbicumque habet locum actio, qd met. cau vel dolo & hæc videtur locũ habere: quia & illæ exigunt damnum, sicut ista. vt su. quod met. causa, illud. §. fina. &

1 † Flor. & quod sit amplius.

2 † Flo. dandam esse.

3 † Flo. capitulo.

4 † Fl. nā si dic ventosus.

* Concord. text in c. placet. 1. q. 1.

* Hic habemus text. optimum, & secundum mẽtẽ, & quando quis dicatur perire sua negligentia, siue culpa: dic, qd illud est secundum Bal. quando non permittit se curari, vel si concubuit cũ vxore, vel alia qua muliere: vel si noluit medicis obedire.

tempore amiserit: a quæritur. Sed hic iniquum est, & domino, & creditori eum teneri: nisi si quis putauerit b nullam in ea re debitorem iniuriam passurum, c cum prosit ei ad debiti quãtitatem, d & quod 1 † amplius consecutus sit ab eo: vel ab initio in id, quod amplius sit, quam in debito debitori dandam esse 2 † actionem. Et ideo in his casibus, in quibus creditori danda est actio propter inopiam debitoris, vel quod litem amiserit, e creditor quidem vsque ad modum debiti habebit Aquiliæ actionem, ut prosit hoc debitori. Ipsi aũt debitori in id, quod debitum excedit, competeret Aquiliæ actio.

¶ Si quis alienum vinum, uel frumentum consumpserit, nõ vĩ damnum iniuria dare: ideoque vtilis f danda est actio.

Nota quod ille, qui non prævidet quod prævidere debuit, est in culpa. Bald.

¶ In hac actione quæ ex hoc capite 3 † oritur, & dolus, & culpa punitur. Ideoque si qs in stipulam suam, vel spinam comburendæ eius cã ignem immiserit, & vlterius euagatus, & progressus ignis alienam segetem, vel vineam læserit, requiramus num imperitia eius aut negligentia id acciderit. Si quidem 4 † die ventoso id fecit, culpæ reus est, nam & qui * occasionem damni præstat, damnũ fecisse vr. g In eodem crimine est, & qui non obseruauit, ne ignis lõgius procederet. At si omnia, quæ oportuit, obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa.

¶ Si vulneratus * fuerit seruus non mortifere, negligentia aũt perierit, de vulnerato actio erit, non de occiso.

Nota clamãtem excusari & facit cõtra currentes equos: nam debẽt dicere, guarda, guarda. Bal.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX XXXI.

SI putator h cum ex arbore ramum deiiceret, vel machinatius hominem prætereuntem occidit, 5 † ita tenetur, si is i in publicum decidat, nec ille proclamauerit, k 6 † ut casus eius euitari posset. Sed Mutius dixit, etiam si in priuato l idem accidisset, posse de culpa agi. Culpam autem esse, cum qd diligenter 7 † prouideri poterat, non esset prouisum: m aut tunc denunciatum esset, cum periculum euitari non posset. n Secundum quam rationem non multum refert 8 † per publicum, an per priuatum iter fiet: cum plerumque per priuata vulgo loca iter fiat. o Quod si nullum iter erit, dolum duntaxat præstare debet: ne immittat in eum, quem viderit transeuntem. Nam culpa ab eo exigẽda non est: cum diuinare non potuerit, p an per eum locũ aliquis transiturus sit.

Basus quos nectit paritas æquitatis, et idẽtitas rationis, non sunt quo ad iuris dispositionem separandi. Oldr.

Caius lib. 7. ad edic prouin.

LEX XXXII.

ILlud quæsitum est, * an quod procõsul in furto obseruat, quod a familia factum sit: id est, vt nõ in singulos q detur pœnæ persecutio, sed sufficiat 9 † id præstari, quod præstandũ foret, si id furtum vnus liber fecisset, r debeat & in actione damni iniuriæ s obseruari. Et 10 † magis vsũ est, idem esse obseruandũ: t & merito. Cũ.n. circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat, eaque rõ similiter in hac actione 11 † dãni iniuriæ interueniat, sequitur vt idẽ debeat æstimari, u 12 †

de dolo. l. cum quis. & hic: sed certè hic accipitur damnum pro destructione tantum: ibi autem largius: vnde non concurrit hæc cum illis semper. Accursius.

h S *Crescit.*] cum dolo præsumpto.

i S *I putator. Si is.*] scilicet ramus. Azo.

k *Proclamauerit.*] nõ impune immittitur denũciatio. vt hic, & institut. eodem. §. item. & infra mãda. inter, §. qui suscepit. & l. si fideiussor §. si cum debitor & supra eod. l. qui foueas. Ac.

l *Si in priuato.*] si per eum locum iter erat, vt infra dicitur.

m *Prouisum.*] sic & infra loca. l. si merces §. penul.

n *Non posset.*] sic & infra de euic. l. & si rem quàm. §. fi. in fi.

o *Vulgo localiter fiat.*] sic & infra titulo primo. l. 1. §. 2.

p *Non potuerit.*] nec debuerit, ut & infra manda. l. si fideiussor. §. si cum debitor. Accur.

I *Llud.*] CASVS. Siue collectio seruorũ tuorũ n det mihi damnum, siue faciant mihi furtum, liberaris dando tantum, quantum si vnus homo liber fecisset: quia in vtroque casu est eadem ratio: igitur & idẽ ius. Vi.

q *Singulos.*] id est nomine singulorum.

r *Fecisset.*] vt & inf. si fa. fur. fecisse dica. l. 1.

s *Damni iniuria.*] idest actione l. Aquiliæ.

t *Obseruandum.*] imò videtur quod non, ut sup. de iurisd. om. iud. l. si familiæ. quæ est contra Sol. ut ibi. Item contra infra de iniu. l. si plures. ubi plures iniuriæ censentur, vbi sunt plures in familia. Sed forte ibi loquitur, de seruis plurimũ. Vel potest dici, quamuis dicantur plures iniuriæ vna tamẽ fiat æstimatio, ut hic dicitur, secundum Azo. præterea ibi dicitur in actione iniuriarũ, in actione damni iniuriæ.

u *Æstimari.*] Not. quod vbi est eadẽ ratio, & idẽ ius, sic infra, de fonte. l. 1. §. interdum. & infra, de adult. l. postulauerit. §. 1õ. & arg. c. de eden. l. quidam. §. nummularios. & inst. qd cum eo. §. Igitur. ver.

5 † Flo. acciderit, & huc pertinet. c. Deutero. 19.

6 † Flo. clamauit.

7 † Flo. quod cum a diligẽte prouideri poterit.

8 † Alias fit fiert.

* Ille text. allegatur, qd vbi est eadẽ rõ, vel æquitas, sacra ... tur debet concor. text. in §. pari rõne. inst. qui. mod. ius pa. po. sol. text. in §. si igitur. inst. qd cum eo qui in alie.

9 † Flo. sufficeret. aliam sufficere.

10 † Flo. sed.

11 † Flor. in hanc actionem.

12 † Fl. æstimari.

ner.istas & sup.nau.cau l.natura.§.fi.inf.de bo.pos.ex testa.milit.l.1.circa princip. Sed arg.contra inf.de coll bo. si quis in fi.j.re spon. Item contra est, ubicumque inuenis, maximę in aliqua lege, denotat enim quod alia ratio in altera, tamen idem statuitur ius secundum. Azo.

a *Non dolo.*] furtum autem non fit sine dolo. Accur.

b *Deinde.*] idest ex interuallo. Accur.

c *Delicta.*] ut & infra de priua. deli. l. nunquam.§ j.

d *De occiso.*] No. quod propter continuationem vnum est delictum, licet plura vulnera: nam econtrario quandoque vnum est factum, & tamen plura delicta, vt furtū, rapina, dānum, iniuria, ut infra de priua. delic. l. nunquam §.j. & facit inf. de iniur. l. prætor.§.si plures.

e *SI seruum. Tuum.* mutat personas.

f *Fungi.*] i. æstimari faciendo æstimationem secundum eū locum ubi quis cogitur respondere. sunt enim uaria pretia rerum, vt infra de eo, quod certo lo. iō. & s. de ac. emp. l. rō. §. fi. & j. ad l. Fal. l. pretia rerum. & l. in le. Falcidia. & l. iij. §. fi.

1 † *Li. 2. ad Plautium.*

g *Redempturus esset*] quod ergo dicitur, res tōi valet quātum vēdi pōt, intellige cōiter, ut inf. de iur. fis. l. non intelligitur. §. diui fratres, &. infra ad l. Fal. l. iij. in prin. ad l. quærebatur. & inf. ad Trebel. l. 1. §. si hæres.

2 † *Flo. affectionem æstimandas.*

3 † *alias, magno pretio.*

4 † *Flo. valeret.*

h *Damnum.*] idest dāni æstimationem.

i *Tenemur.*] scilicet communiter. Et sic not. in l. Aquilia lucrum uenire. sic infr. ne quid in lo. pub. l. ij. §. merito. & inf. rē ra. habe. l. si commissa. & sup. eo. l. inde Neratius. in princip. Sed argumen. contra inf. de aqua plu ar. ē. l 1. §. sicut. & inf. quæ in fraudem creditorum. l. pattem & l. q autem, in princ & infra de fur. l. si in §. fi.

5 † *Flor. non locupletem.*

6 † *alias, plurimi.*

7 † *Flo. fuit.*

8 † *Flor. dictum.*

k *Cogimur*] vt impēsas vulnerato seruo. Accursius.

9 † *Flor. tenemur.*

l *Lege Aquilia.*] l. directa, vel utili, vt infra de presc. ver. l. quia. et hoc si æquitas suaderet actionē dari, alioquin contra, ut sup ra e. quemadmodum. §. sed & si tanta. Accur.

10 † *Flor. liberante.*

præsertim cum interdum leuior sit hæc causa delicti: ueluti si culpa, & non dolo a damnum det ur.

Quando plura delicta diuersis temporibus sunt facta, de quolibet venit imponenda pœna: sed quando fiunt eodem tempore, de vno punitur. Bart.

¶ Si idem eundem seruū uulnerauerit, postea deinde b et occiderit, tenebit & de uulnerato, & de occiso. Duo. n. sunt delicta c aliter atque si quis uno impetu plurib uulnerib. aliquem occiderit, tūc. n. vna erit actio de occiso. d

In actione legis Aquiliæ venit interesse cōe, non interesse affectionis; & pretia rerum non metimur ex singulari affectione, sed ex æstimatione communi. Bal.

Paulus libro 3. 1 † ad Sabin.

LEX XXXIII.

SI seruū meū occidisti, non affectionem æstimandam 2 † esse puto, ueluti si filium tuum e naturalē quis occiderit, quē tu magno 3 † emptū uelles: sed quāti oībus ualet. 4 † Sextus quoq; Pædius ait pretia rerū nō ex affectione, nec utilitate singulorū, sed cōiter fungi. f Itaq; eum, qui filiū naturalē possidet, nec 5 † locupletiorem esse, quod eum plurimo, 6 † si alius possideret, redempturus g esset: 7 † nec illū, qui filiū alienū possidet tātū habere, quāti eū patri uendere posset. In lege enim Aquilia dānū h cōsequimur: & amisisse dicimur, 8 † quod aut cōseq. potuimus, i aut erogare cogimur. k ¶ In dānis quæ lege Aquilia l non continētur, 9 † in factū datur actio.

Marcellus lib. 21. Digest.

LEX XXXIIII.

TItio & Seio Stichum legaui. deliberante 10 † Seio, cum Titius uendicasset legatum, Stichus occisus est, deinde Seius repudiauit legatum. Perinde Titius agere poterit, 11 † ac si ei soli legatus esset.

Ius accrescendi fingit retro, sicut aditio hæreditatis etiam super re perempta. Bal.

Vlpianus li. 18. ad Edictum.

LEX XXXV.

QVia retro accreuisse m dominium ei videtur. 12 †

Marcel. li. 21. Digest. 13 †

LEX XXXVI.

NAm sicut, repudiante legatario n legatum hæredis est actio, perinde ac si legatum 14 † non esset, o ita huius quoque 15 † actio est, acsi ei soli legatus esset.

Hæres non potest agere actione legis Aquiliæ pro testatore occiso, nam actio impossibilis testatori, est impossibilis hæredi. Bal.

¶ Si dominus seruum quem Titius mortifere uulnerauerat, liberum & hæredem esse iusserit, eique p postea Mæuius extiterit hæres, non habebit Mæuius cum Titio legis Aquiliæ actionem: scilicet secundum Sabini opinionem: qui putabat ad hæredē actionem non transmitti: quæ defuncto competere non potuisset. q 16 † Nam sane absurdum accideret, r 17 † ut hæres pretium quasi occisi consequeretur eius, cui 18 † hæres extitit. Quod si ex parte eum dominus hæredem cum libertate esse iusserit, cohæres eius mortuo eo aget lege Aquilia. s

Obedientia debita vel promissa excusat a delicto. Bal.

Iabolenus lib. 14. ex Cassio.

LEX XXXVII.

LIber homo si iussu alterius damnum iniuria 19 † dedit, actio legis Aquiliæ cū eo est, qui iussit, t si modo

m *QVia retro accreuisse.*] Idest non diminutum esse. Accursius.

n *NAm sicut repudiante legatario*] qui solus est. Ioan.

o *Non esset.*] repudiatum ergo legatum pro nō legato est, ut hic, & inf. si cert. peta. proinde. §. j. in fine. & sup. eodem. si dominus. §. primo. & infra de legat. 1. l. seruum filij. §. 1. in fine & l. si tibi homo. §. cum seruus, & l. legatarius. §. si legatum. Accur.

11 † *Fl. possit.*

p *Eique.*] scilicet seruo instituto: at nunc liberto. Accursius.

q *Competere non potuisset.*] quomodo enim viuens æstimationē sui, vt mortui peteret? & sic est iuris impossibilitas. Accursius.

r *Accideret.*] vt sup. e. l. huic. §. fi. & l. quia & facit infra, de his qui deie. uel effude. l. si vero. §. hæc autem actio. in fine.

12 † *Flo. ei videtur.*

13 † *aliàs ad edictum.*

s *Lege Aquilia.*] pro hereditaria portione qua hæres est, nec ob. s. e. l. inde Neratius quia ibi substitutus, hic cohæres.

14 † *Flor. legatus.*

15 † *Flo. de eo quoque.*

LIber homo.] CASVS. Libero homini iussi vt alicui damnū darer, si habeo ius imperandi, ego teneor: si non habui ius imperandi, ille homo tenetur qui fecit.

¶ *Si quadrupes.*] Hūc §. habuimus. supra tit. 1. l. 1. si post litt. Viuia.

t *Cum eo est qui iussit.*] & nihilominus cum eo qui paruit, secundum quosdam, vt infra. de actio. & obliga. l. seruus. sed secundum nos non tenetur obediens, ut infra, de regulis iuris l. ad ea. Et ut hoc plene uideas: quæro qualiter tenetur obediēs si habuit ius imperādi: cum secūdum hoc iure fiat, non iniuria: si in ca re imperandi ius habuerit, ut quia seruum alienū cū sua uxore inuenerit, ut supra l. 4 & l. qui occidit. aut si habuerit ius imperandi aliud, non hoc: vterque debet teneri: non solus qui iussit: cum ei in damno dando, sicut i piratica faciēda, parere non teneatur, ut d. l. infra, de actio. & obliga. l. seruus. nam cum seruus non tenetur dño in talibus parere: ergo nec eius magistratui, ut filius

16 † *Flo. potuisset.*

17 † *Flo. accideret.*

18 † *Flo. ejus.*

19 † *Flo. iussu alterius iniuria damnum dedit.*

alius patri, vt ℸ. de arbit. l. si cum dies §. in compromisso. vnde si paruit, magis q̃ seruus debet teneri. Rursus si ius imperandi non habet, cur non tenetur, ut ℸ quod ui aut clam, aut qui §. si quid. maximè cum al.às facturus nõ erat ut ℸ. de iniur. l. non solum, §. Proculus. Idem si aliàs facturus erat, quia nõ oportet eius malitiam augeri mandando, ut ℸ. de ser. cor. l. 1. §. pſuadere. & sic huius legis distinctio nulla esse vr. Sol. ad pdicta. hic pr, vel magistratus ius imperãdi aliàs habebat, nõ in ea re quã iussit fieri: obedienti autẽ ideo succurritur, quia nõ erat atrox delictũ. nec. n. occidere hominem, vel liberum, vel seruum alienũ iussit, uel furtum facere magnæ rei vel rapinam. Est. n. grauius delictũ rapina, q̃ damnum datum iniuria, cum ex ea quis criminaliter accusetur, item pecuniariter i quadrupl sit. Item ex furto in duplũ, vel quadruplum, sed ex damno ab initio in simplum tantum est actio. Item ex furto, uel rapina, vel iniuria non agitur, nisi dolus interce dat: hic, verò secus, ut sup. eod. l. illud. huius autem qui paruit, dolus non adfuit nec culpa, vnde non tenetur, ut hic & infra de regu. iur. l. non uidetur, §. qui iuſſu. & l. is damnum, & inf. quod vi aut clã, l. is qui in puteum, §. si tutoris. Item ex ptetio rei minus, vel maius videtur delictũ ut ℸ. de incen. rui. nau fra. l. Pædius, §. 1. & ien dum est ergo, quod quędam sunt in quibus omnino parere debet filius patri, vel seruus domino, vt ea in quibus nullum delictum versatur. alia sunt in quibus non cogitur parere filius, vel seruus, vel ciuis magistratui, si tamen pareant, excusantur, ut in actione l. Aquiliæ, & interdicto, quod vi aut clam. alia sunt in quibus omnino parere non debent, ut in atrocioribus, in quibus si pareant, vterque tenetur. Item quod subicit, quod si non habuit ius imperandi, quod tenetur, qui fecit, supple & nihilominus, qui iussit, ut ℸ. de iniur. l. non solum, §. proculus. & ℸ de aqua plu. arcen. l. si colonus, in fi. & ℸ. de dam. infe. l. damni, §. si mandato quæ sunt contra. & de reg. iur. l. ad ea. & l. non videtur, §. qui iussu.

8† alias, ad. sum.

ius imperandi habuit: quod si non habuit, 1 † cum eo agendum est, qui fecit.

In l. Aquilia venit intereſſe in rem, & casus superueniens post litem contestatam in re, quæ erat in facultate soluendi, non excusat debitorem. Bald.

¶ Si quadrupes, cuius nomine actio esset a cum domino g pauperiem fecisset, ab alio occisa est, & cum eo lege Aquilia agitur: b æstimatio non ad corpus c quadrupedis, sed ad causam d eius, e in quo f de pauperie actio est, referri debet: & tanti damnandus est is, qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris interest noxæ potius deditione fungi, 2 † quam litis æstimatione. 3 †

2† Fl. de fung.

3 † alias, æstimationem præstaro.

Idem libro 8. ἐπιστολῶν.

LEX XXXVIII.

Si eo tempore quo tibi seruus meus, quem bona fide emisti, seruiebat, ipse a seruo g tuo vulneratus est, placuit omnimodo 4† me tecum rectè h lege Aquilia experiri.

4† alias omnino.

Pomponius libro 14. ad Quintum Mut.

LEX XXXIX.

Quintus Mutius scribit: Equa cum in alieno pa

a *Actio esset*]scilicet contestata Accur.
b *Agitur*.]à domino quadrupedis. & dic post litem contestatam super pauperie, fuit occisa, ut ℸ. tit. 1. l. 1. §. si post.
c *Ad corpus*.]scilicet tantum.
d *Ad causam*]id est ad utilitatem.
e *Eius*]pecudis.
f *In quo*]id est propter quod.

Si eo]CASVS. Si seruum meum quem bona fide possides, tuus proprius interficiat, an Aquil. mihi tenearis? Et respon. quod sic. Viuia.

g *A seruo*]quid si à te? Resp. vt ℸ. de rei vend. l. si hom.
h *Rectè*]secus in petitione hæreditatis, ut ℸ. de pet. hær. l. & si lege. § consuluit. & in ser. corr. ut ℸ. de ser. corr. l. 1. §. qui bona. Accur.

Quintus]CASVS. Si consulto equam meã prægnantẽ vt eiiceret pullum, coegisti, Aquil. mihi teneris. Viuia.

i *In cogendo*]i. dum cogeretur in quadam strictura.
K *Eiecit*.]scilicet illud, & abortum fecit.
l *Posse*]scilicet Aquilia directa, vt iussit §. cæterum. si autem non tetigit, tunc in factum, ut ℸ eo. l. si boues, & l. si.

sceretur, * in cogendo, i quo 5† prægnans erat, eiecit: K quærebat dominus eius, possetnè cum eo, qui coegisset. 6† lege Aquilia agere, quia equam eiiciendo 7† rupe rat? si percussisset, aut consultò vehementius egisset, uisum est agere posse. l

* Huc spectat Exod. c. 21. 25 Deut. c. 22.
5† alias, quod.
6† alias, egisset.
7† Fl. in ficiendo.

Quamuis.]CASVS. Si inuenias animal alterius in agro tuo, ipsum occidere non debes, sed expellere debes extra, uel denunciare domino, ut recipiat animal. Viuia.

m *Quamuis*.]alias incipit lex, quamuis 1 alias non, sed §. Pomponius quamuis &c.
n *Si suum*.] Non in re aliena debere quem facere, ut in sua, ut ℸ. de solut. l. 1.
o *Ceperit*.] id est passus fuerit.
p *Actiones*.]s. de pastu pecoris, ut & infra, de præscrip. uerb. l. qui ser uandarum. in fi.
q *Includit*.] animo celandi.
r *Abigere*.] id est deducere.

Idem lib. 4. ad edictum.

LEX XL.

Quamuis, m 8 † alienum pecus in agro suo quis deprehenderit, sic tamen 9† illud expellere debet, quomodo si suum n deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damni ceperit, 10 † o habet proprias actiones. p Itaque qui pecus alienum in agro suo deprehenderit, non iure id includit: q nec agere illud aliter debet, quam (ut suprà diximus) quasi suum: sed uel abigere r debet sine damno, uel admonere dominum, vt suum recipiat.

8† Fl. est §. & in pr. Pomponius quamuis.
9† Fl. droit ſa men.
10† Fl. damnum cepit.

Paulus lib 4. ad edictum.

LEX XLI.

In lege ** Aquilia, si deletum chirographum mihi esse dicam, in quo sub conditione mihi pecunia debita fuerat, & interim testib. quoq; t

In lege.] CASVS. Titius debebat mihi centum sub conditione, si nauis ex Asia veniret, uel ad decennium, & hoc debitũ probare poteram per instrumentum, uenit Seius, & deleuit instrumentum, ita quod nõ potest legi, quæritur, an statim possim conuenire Titium l. Aquiliæ ad tantam pecuniam quanta per instrumentum probari poterat? Et dicit, quod si possum probare tria, duo s. plenè, unũ semiplenè: potero agere & uincere, sed exactio seu executio sententiæ differtur: & aut existet conditio primæ obligationis, & fiet executio, aut non existet conditio, & tunc non fiet executio. Tria prædicta sunt ob deletionem talis instrumenti, in quo sic continebatur. Item ob contractum primum qualiter fuit factus. Tertium, quod testes instrumenti per quos possum nunc probare contractum, timentur non superesse tempore quo speratur existere conditio, ut quia senes, uel regressuri, uel morituri. Sed hoc tertium probabit summatim.

** Ista l. est vel de sing. & habet tres lecturas secundũ Bar.

s *In lege*.]i. in actione legis Aquiliæ, secundum Azo.
t *Quoque*.] id est, quod pecunia sub conditione fuerit debita: quia promissioni interfuerunt, quasi dicat, non tantum probare possum deletionem, & quod ita erat ibi scriptum, sed etiam hoc, id est principale debitum, si enim ita esset ibi scriptum, & deletionem tantum possem probare, sine dubio non ageretur Aquilia, quia non sequitur, si ita probo deletum, & ita prius scriptum, quod ita fuerit debitum: quia quasi exemplum est, argumen. infra, de fide instrument. quicumque. & C. de eden. auth. si quis in aliquo documento. Sed contra, C. de probatio. si de possessione. sed ibi aduersario suscipiebat, & quia de ipsa promissione conditionali habebam testes, videbatur me non posse Aquilia agere. Sed contra est, si tamen præsumatur à iudice eos non esse futuros existente conditione, ut subiicit.

Qui.

a *Qui.*] i. quos verisimile est, quod non sint eo tempore: verbi gratia, si sint senes, vel aduenæ cito recessuri, ut infra ad Carb. l. 1. §. quæ & hoc summatim debet exponi: 1 & si non petatur calumniosè, condemnabitur reus. nam si ve risimile est, quod per testes tempore existentis conditionis posset probare, nō ageret. Illud autem summatim non probatur: sed plenè fit pecunia debita sub conditione eo chirographo, uel non. Et no. de summaria cognitione similium, ut dices infra ad exhibē. l. 3. §. sciendum est. regulariter autem contra: ut C. de iud. l. iudices.

ADDITIO. Dic secundum Bart. quod regulariter de omni casu plenariè cognoscitur. fallit in casibus in l. 3. §. hæredum, inf. ad exhib.

b *Debebo quidem vincere.*] immo videtur quod non, tribus rationibus. Prima, quia si tempore conditionis existentis iam superfint testes, non agam tunc Aquilia, quia probationes alias habeo: ut infra, de furt. l. qui tabulas, §. inde potest. & §. apo. ha. & supra de eden. l. argentarius, §. cum autem. & supra eodem l. qui occidit, §. 1. si autem nō superfint: nec tunc agam, quia potueram petere eos publicari ad æternam rei memoriam: ut in Authen. de testibus §. pen. coll. 7 & infra, de testib. l. curent. quæ sunt contra. unde non uideor pati damnum hac ratione. & si pendente conditione agam, similiter videor excludi, cum habeam aliud auxilium, quia possum petere publicari testes. Sed respond. quod hic loquitur, quando pendente conditione agitur Aquil. quod potest licet probationes alias habeat, si verisimile est, quod non superfint existente conditione: quod summatim iudex perpendet, habita cognitione: nec delictor poterit obicere agenti, quod non possint publicari testes propter delictum suum, ut dicitur infra eodem l. antepenul. & ibidem notaui. uel, hoc auxilium publicandi habet actor quod in suo extraordinario iure. Quidam tamen dicunt, quod nihilominus existente conditione aget Aquil. licet alias probationes habeat: mirus tamen consequitur agendo quia minus damnum est, quā si nullas alias haberet & quod dicitur in d. §. apo. ha. in fi. ibi, nihil mihi videtur interesse, ita exponunt, id est non videtur differentia esse si fint etiam aliæ probationes &c. Sed hoc non ualet, quia quare tunc differentur exactio? certè imò non differtur, ut & infra, de cond. furt. l. si seruus, §. quod si pendente. & infra de tabul. exhiben. l. lucum, §. condemnatio. Prima ergo uerior est, & sic exactio differatur, & est speciale, ne contradi ant duæ modo istæ leges. Secunda est ratio, quare non videat debere vincere: quia quomodo uincam, cum ante conditionem nihil agere, ut supra quando dies ususfruc. lega. ced. l. 1 in fine? Sed dic, agi hic propter præsens damnum, ut & statim dices in solutione contrarij. Item tertia est ratio, quod non uincā: quia iudicium non est de futuris, ut supra, de iudic. l. non quemadmodum, quæ est contra. Solut. hic præsens damnum, & præsens obligatio, & præsens actio est, & præsens causa, idest factum, & præsens sententia, sed non exactio, uel executio. Vel dic, quod est mirabile, & speciale, & nombile in Aquilia sunt & alia, ut pœna inficiationis, & solutum indebitum ex ea causa. Item quod ueniat culpa leuissima. Tertia positio: quidam tamen dicunt, quod hic inducuntur testes, ut publicentur, quod non placet Azo. quia sic se actor excluderet ab Aquilia, parando sibi alias perpetuas probationes, vt & modo notaui: sed ipsi dicunt non agi hic Aquil. lia, nec hoc hic dicitur. & quod dicit in fine condemnationis, & condemnatio scilicet faciendæ & faciendæ. & in princip. l. in l. Aquilia non dices, id est in actione, sed in tractatu Aquil. & est plena hæc lectura, & dicito uincere in eo quod peto. peto autem fieri probationem, & sic fertur interlocutoria super hoc. Ex prædictis patet tribus modis intelligi hanc legem, vt ex hac glo. colligitur. Accur.

c *Exactio*] Non mirabile, scilicet actionem in factum te iudic. ul tra quadrimestre, uel bimestre tempus extendi: aliàs contra, ut C. de vsur. rei iudic. l. 2 & infra de re iudic. l. debitoribus. & facit supra, de petitio. hære. l. quod si in diem. Accur.

d *Defecerit.*] s. conditio. Accur.

id probare possim, qui a testes 1 † possunt non esse eo tempore, quo conditio existat, 2 † & summatim re exposita, ad suspicionem iudicem adducam, debebo 3 † quidem vincere: [b] sed condemnationis exactio c tunc competet, cum debiti conditio extitit: 4 † quod si defecerit, d condemnatio nullas vires habebit.

Pro testamento deleto, non competit actio legis Aquiliæ testatori, sed hæredi, vel legatario. h. d. Bald.

Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

LEX XLII.

Si quis testamentum deleuerit, an damni iniuriæ actio competat, videamus. Et Marcel. lib. 5. Digest. dubitans negat competere. quemadmodum enim (inquit) æstimatio inibitur? e * Ego 5 † apud eum notaui, in testatore quidem hoc esse verum: quia quod eius interest, f æstimari non potest: verumtamen in hærede. vel legatariis diuersum: g quibus testamenta penè chirographa h sunt. Ibidem autem 6 † Marcellus scribit, chirographo deleto competere legis Aquiliæ actionem.

Secretarius tenetur ad interesse, si reuelat secretum. Baldus.

¶Sed & si quis tabulas testamenti apud se depositas deleuerit, i vel pluribus præsentibus legerit, vtilius est in factum, & iniuriarum agi, si iniuriæ faciendæ causa secreta iudiciorum publicauerit k 7 †

¶Interdum euenire Pomponius eleganter ait: ut quis tabulas delendo, furti non teneatur: sed tantum damni, l iniuriæ: vt puta si non animo furti faciendi, sed tantū damni dandi, deleuit. nam furti non tenebitur: cum facto m enim etiam animum furis furtum exigit.

Si quis testamentum. CASVS. Quidam deleuit testamentum alterius. Aquil. non tenetur quo ad testatorem: sed hæredes, & legatarij agere possunt Aquil. Cætera plana sunt vsque ad l. ad. Viuia.

e *Inibitur.*] aliàs habebitur, aliàs habetur. & aliàs inhibetur. Accur.

f *Interest*] quod dicitur non interesse testatoris, uerum est propter relicta: sed nonne potest interesse propter liberos & ceram: filum, & similia? Respond. sic, propter quæ agitur Aquilia.

g *Diuersum.*] ideo diuersum, quia eorum interest, non tamen apparet quod Aquilia detur est tamen verum, quod datur hæreditate adita: sed prius facta deletione datur de dolo, ut inf. eod. l. qui tabulas in fi. & ī. de dolo, l. si quis tabulas. in fi. Accur.

h *Penè chirographa.*] non uerè, nam chirographum dicitur scriptura, quam quis sua manu emittit in suum præiudicium quod testator non facit. Vel largius accipe chirographum pro quolibet instrumento, & dic, quod penè dicit, quia hæres neminem habet obligatum: magis autem ipse obligatur, creditor uero habet. Item quia in chirographo vertitur lucrum tantum, in testamento, & onus, secundū Azo. etc. & secundum hoc dictio, quibus, ad hæredes tantum refertur Accursius.

i *Deleuerit.*] post aditam hæreditatem.

k *Publicauerit.*] propter uoluntatem testatoris manifestando: ut C. quando & quib. quarta pars, l. 2. §. sed ubi. Azo. & lege Cornelia, de falsis tenetur, ut ī. de pen. l. si quis aliquid, §. qui viui. & etiam iniuriarū, ut ī. depos. l. j. §. si quis tabul.

l *Damni*] sed & si non habuit animum damni dandi, tenetur, ut sup. eod. l. sed & si §. iniuriam, & l. si seruus seruus, §. si fornacarius. & in puero, ut in §. si puerum, in l. si seruus seruum.

m *Cum facto*] i. cum contrectatione.

n *Exigit.*] i. vt sit furtum, cū furtum sine affec. & c. ut Inst. de obl. ex delic. §. placet, ut quia erat debitor qui surripuit.

Qui.

1 Bart. hic in pe. col. i ver. quæro quid faciat iudex. dicit hāc gl. no. & singu. & vide remissiones, quæ traditur hic in nouis interpreta. Bo leg.

1 † aliàs deest, testes.

2 † Fl. extitit, & si summatim.

3 † Fl. debeam vincere.

4 † Fl. extiterit.

* Inire æstimationem dicimus, ut inire rationē. hoc est inuenire modum & ratio nem alicuius rei æstimāda. Buda. luc.

5 † alias, ego autem.

6 † Flor. deest, autem.

7 † Fl. publicauerit.

a QVi tabulas. Ad exhibendū] Hac actione videtur non teneri: primo per legem C. ad exhibē. l. exhibitionis. quæ est cōtra. Sol. ibi non mutata forma rei, sic argu. infra ad exhiben. l. Iulianus scribit. §. sed & si quis. Secundo, quia alibi dicitur dari de dolo, quod non esset, si hic daretur, ut supra de dolo. si quis tabulas, quæ est contra. Solu. hic depositæ erant vt hæredi restituerentur: ibi vt perpetuo essent apud depositarium. vel hic tabularum dominus, ibi nō: vel hic hæreditatem adiit, ibi non: uel sol. ne ut ibi.

1† Iulianus lib. 86. Digestorum.

b Aquilia actio.] scilicet utilis, uel in factū, ut supra l. proxim. §. penul.

2† Fl. quia corruptam rem.

Iulianus lib. 86. 1 † Digestorum.

LEX XLIII.

QVi tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, ut legi non possit, depositi actione & ad exhibendum [a] tenetur: quod 2† si corruptam rem restituerit, aut exhibuerit, legis quoque Aquiliæ actio [b] ex eadem causa competit. Corrupisse n. rectè dicetur tabulas, & qui eas interleuerit. 3†

c Ob id.] CASVS. Titius instituit me hæred. & antequā adirem, Seius dedit damnum in hæredit. postea obiit: quæritur an competat mihi l. Aquil. Actio? Et dicitur quod sic, cum sim dominus illarum rerum in quibus fuit damnū illatum: licet tunc nō eram. si aliter dicas, tria sequerentur inconueniētia. Primo, quia si de hæredit. ad hæredem actio non transiret, eadem ratione nec de eo cui cœpit competere, ad hæredem transiret, quod est falsum, quia transit. Item secundo, quia si damnum daretur in rebus capti ab hostibus, non daretur ei actio reuerso, quod iniquum esset. Tertio, quia si daretur damnum in rebus Titii quondam, antequam posthumus futurus hæred. adiret, posthumo postea nato act. l. Aquil. non daretur, quod esset iniquum igitur oportet, ut ad hæredem transeat hæc actio: hoc autem duobus probat exemplis. vnum est in actione arborum furtim cæsarum, aliud est in act one, seu interdicto, quod ui aut clam, quod competit hære. pro eo quod iacēte hære. factum est. Viu.

3† Al. qui eas interdum deleuerit.

In lege Aquilia uenit damnum datum etiam hereditate iacente. Bart.

Pomponius lib. 19. ad Sabin.

LEX XLIIII.

OB id, quod antequam hereditatem adires, damnum admissum in res hæreditarias est, [c] legis Aquiliæ actionem habes, quod post mortem eius, cui hæres sis, acciderit Dominum. n. lex Aquilia appellat, [d] non vtique [e] eum, qui fuerit tunc, cum damnum daretur: nam isto modo, [f] ne ab eo quidem, cui hæres quis erit, transire ad eum [g] actio ea poterit: [h] neque ob id, [i] quod tunc commissum fuerit, cum in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris: & hoc aliter [k] constitui sine magna captione posthumorum liberorum, qui parentibus hæredes erunt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse, & 4† de actione, Quod ui aut clam, si modò quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eum intelligere debuisse, [l] ab eis se, 5† ad quos ea hæreditas pertineret, si rescissent prohibitum iri.

4† Flo. etiam de hac actione.

e Est.] id est ob id dāmnum quod &c. Azo. Sed videtur non dati occasione talis rei hæredi actio furti. ut infra de furt. l. hæreditariæ. quæ est contra. Sol. aliud in actione furti, & aliud in actione ista.

5† Fl. descissæ.

Vlpianus li. 41. alias 42. ad Sabinum.

LEX XLV.

IN lege Aquilia etiam 6† leuissima [m] culpa venit.

¶Quoties sciente domino seruus vulnerat, uel occidit, Aquilia dominum teneri, [n] dubium non est.

Paulus lib. 10. ad Sabinū.

LEX XLVI.

SCientiam hic pro patientia accipimus, ut qui prohibere potuit, [o] teneatur, si non fecerit.

Nota quòd licet vulneratus sit liberatus, tamen pōt agi de vulnere, quod no. & tene menti. Bald.

¶Lege Aquilia agi potest, & sanato vulnerato seruo. [p]

¶Si meum seruum, cum liberum q putares, occideris, lege Aquilia teneberis.

¶Si 7† cum stramenta ardentia transilirēt, duo [r] concurrerint, amboq; ceciderint, & alter flāma cōsumptus sit: nihil eo noīe agi poterit. 8† si no ītelligit uter ab vtro euers' sit. [s]

Quod fit ad defensam, penam non meretur. Bal.

¶Qui cum aliter tueri se nō possent, damnū 9† culpa dederunt, innoxij sunt. Vim. n. vi [t] defendere, [x] omnes leges, omniaq; iura permittunt. [u]

¶Sed si defendendi mei causa lapidē in aduersariū misero, & 10† non eum, sed prætereuntem percussero, lege Aquilia tenebor. [x] Illum n. solum, qui uim infert, ferire, cōceditur: & hoc si vtēdi duntaxat, nō etiā vlciscendi [y] causa factum sit.

¶Qui idoneum parietem sustulit, damni iniuria domino eius tenetur.

salem, non specialem successorem transit, sicut nec aliæ, præter duas, id est actionē, quæ oritur ex interdicto de itin. actuque priu. ut infra de itin. actuque priua. l. 3. §. hoc interdictum. & §. sed & si quis. Et præter illam, quæ oritur ex interdicto, quod vi aut clam, ut infra, quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. sed & si postea. secundum Azo

i Ob id.] s. damnum.

K Et hoc aliter.] scilicet quam diximus. Accursius.

l Debuisse.] ne melioris conditionis, &c. ut infra quod ui, aut clā. l. seruus.

6† Flor. &c. Λ

IN lege.] CASVS. Propter leuissimā culpam, qua hac actio. tenetur, si damnum det. Cætera plana sunt usque ad l. ita vulneratus. Viuia.

m Leuissima.] nisi in duobus casibus, ut supra eod. l. si putator, & inf. de acq. rer. do. l. homo liber. §. 1. Acc.

n Teneri.] & insolidum.

o SCientiam. Patiens & C. de noxa. si seruus ign. & hoc siue de iure, siue de facto potuit prohib. ri, ut infra de noxal. l. in omnibus. secundum Az.

p Vulnerato seruo] scilicet ratione expensarum & operarum, vt supra eod. l. si seruum. §. rupisse.

7† Fl. desil. Λ

q Cum liberum putares. forte idem facturus si sciisset, vt in iniuria, ut infra de iniur. l. item apud. §. interdum.

8† Flor. potest agi.

r Duo.] scilicet homines

s Euersus sit.] argum. contra, supra eo. l. itē Mela §. sed si plures. & infra tit. 1. l. 1. in fi. & l. 2. Accur.

9† Plo damnū culpā dederint

t Vim enim vi.] supra l. vt vim. & supra de iusti. & iure l. ut uim. & supra quod met. cau. l. sed & partus. § 1.

* Non indistincte, sed intra duas horas, aiunt Græce ad hunc locū & hoc habetur ex optimo, & adde. Ang. in l. 1. inf. ad leg. Cornel. de sica. & cōtra. text. in c. quæ 64. dist. ne.

u Permittunt.] eo ipso, quod non prohibent, ut supra ex qui cau. maio. l. nec non. §. sed quod eis. Azo.

x Tenebor] veritate inspecta potius quam meo cogitatu, ut infra de iniu. l. cum. qui §. si iniuria. & infra quod ui aut clam. l. aut. §. & si quis dum, & supra de set. corr. l. doli. §. si quis dolo. Sed ar. contra, infra de iniur. l. item apud. §. interdum. & l. si cum seruo. sed illud in illa actio. iniuriarum; secus in ista uel dic, ut no. in d. §. si iniuria. Item arg. contra, infra de his, quæ in testa. delē. iniuria l. 2. ibi, non magis, quam si, &c. Accur.

10† Fl. sed.

d Appellat.] ut supra eod. l. item Mela. §. legis.

e Non vtique.] scilicet tantum. Ioan.

f Modo.] si præsentem dominum tantum appellaret.

g Ad eum.] s. hæredem. Ioan.

h Poterit.] est enim hæc actio personalis, unde ad uniuersalem, non specialem successorem transit (continued above).

y Vlciscendi.] No. quod incontinēti licet uim ui repellere, & eodem modo, item non ad vltionem, sed ad defensionē ut hac,

si seruus hæres institutus a oc cisus sit, etiam hæreditatis æstimationem b venire. c

¶ Iul. ait: Si seruus liber & hæres esse iussus, occisus fuerit,[d] neque substitutum, neque legitimũ e actione legis Aql. hæreditatis æstimationẽ consecuturum, quę [f] seruo competere non potuit. quæ sententia vera est. g Pretij igitur solummodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solũmodo 1 † substituti videatur. 2 † Ego autem puto nec pretij h fieri æstimationem: quia si hæres esset, & liber i esset.

Conditio potestatiua quando impeditur per factum hominis, non habetur pro impleta: secus si impediretur per factum naturæ. Bald.

¶ Idem Iulianus scribit: Si institutus fuero sub conditione, si Stichum manumisero: & Stichus sit occisus post mortem testatoris: in æstimatione [k] etiam hæreditatis pretium me consecuturum. Propter occisionem enim defecit l conditio. Quod si viuo testatore occisus sit, hæreditatis æstimationem cessare: quia retrorsum, m quanti plurimi fuit, inspicitur.

¶ Idem Iulianus scribit, æstimationem hominis occ[isi] ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. Et ideo si pretioso pictori pollex fuerit præscisus, & intra annum, quo pręscinderetur, fuerit occisus, posse 3 † Aquilia agi: eoque pretio æstimandum, quanti fuit prius, quàm artem cum pollice amisisset.

¶ Sed & si seruus, qui magnas fraudes in meis rationib. cõmiserat, fuerat occisus: de quo quæstionem habere destinaueram, vt fraudum participes eruerentur: [n] rectissimè Labeo scribit, tanti æstimandum, quanti mea intererat, fraudes serui per eum commissas detegi: non quanti noxa o ipsius serui valeat.

¶ Sed & si bonæ frugi seruus intra annum mutatis moribus occisus sit: pretium id æstimabitur, quanti 4 † valeret prius, quàm mores mutaret.

¶ In summa, omnia commoda, quæ intra annum, quo interfectus est, pretiosiorem seruum facerent, hæc accedere ad æstimationem eius dicendum est.

¶ Si infans sit occisus nondum anniculus, verius est sufficere hanc actionem, vt æstimatio referatur ad id tempus, quo intra annum vixit. p

¶ Hanc actionem & hæredi, cæterisque successoribus dari constat: q sed in hæredẽ, vel 5 † cæteros hæc actio non dabitur, cum sit pœnalis, nisi forte ex damno [r] locupletior hæres factus sit.

¶ Si dolo seruus occisus sit, & lege Cornelia [s] agere dñm posse constat: & si lege Aqui

¶ *Idem Iulianus.*] Institutus fui, si Stichum seruum meum manumitterem, & antequam manumisissem, occisus fuit. Distinguitur, aut post mortem testatoris, & tunc non solum corporis, sed etiam hæred. fit æstimatio: si ante, tantum corporis.

¶ *Idem Iulia.*] Seruo meo pictori pollicẽ præscidisti: intra annũ, & antequam finiretur annus, fuit occisus. Dicitur hic, quòd æstimatur pro eo tpe, qui fuit pretiosior.

¶ *Sed & si.*] Si seruus meus negotia mea gessit, & malè, & antequam subijcerem eũ quæstionibus, fuit occisus: dicitur hic, quod non solũ corpus serui æstimatur, sed etiam interesse serui venit, quod habeo ex eo, quod non potuit scire participes fraudis. Cætera sunt plana vsque ad §. si dolo.

1 † Al. solum.
2 † [Al.] l. videretur.

¶ *Si dolo.*] Non solũ l. Aquil. punitur, sed etiam l. Corn. agere possũ pro seruo meo dolo occiso, vt hic, & Instit. eod. §. liberi.

¶ *Hac actio.*] Si occidisti seruum, & confiteris, teneris: & iudex a[d]modo nõ inquiret vtrum debeat condẽnare, vel absoluere: sed examinabit quantum seruus valebat.

¶ *Si quis hominem.*] Audiui rumores, quod Titius occiderat vnũ seruum meum, veni, & conueni Titium Aquil. & cõfessus est se occidisse. tandem offert seruum: quæritur, an teneat Aquil. Et dicit quod nõ in hoc, quod sit ab aliquo occisus: non. n. omnimodo cõdemnandus est, sed oportet eum esse occisum ab aliquo. Secundo dicit, idem in vulnerato. Tertio dicit in mortuo sua morte, quem Titius fuit cõfessus occidisse, non tenetur.

¶ *Si procurator.*] Titium ad ius vocaui. Seius procurator Titij confessus est Titium occidisse. certè ex hac confessione non fit præiudicium domino per procuratorem. Idem in tutore vel curatore: quia ipsi sunt, qui tenentur, si modo constat seruum per aliquem occisum. Postea addit, ex quo confitetur quis se occidisse, iudex non quærit quis occiderit, nec super hoc probationes exiguntur: sed bene inquirit quantum valebat. Viuianus.

a *Institutus.*] ab extraneo.

b *Æstimationem.*] nam ipsam hæreditatem iure communi habet.

c *Venire.*] vt Inst. eo. §. illud. & ĩ. de furt. l. si quis vxori, §. si seruus. & ĩ. ad exhib. l. sed & si. in princ. Accur.

d *Fuerit.*] scilicet viuo domino, aliàs statim esset hæres, & liber, & cessarent substituti, & legitimi testatoris, vel dic quòd fuit sub conditione institutus.

e *Legitimum.*] Scilicet testatoris.

f *Quæ.*] scilicet actio Aquil. vel quæ hæreditas, vt ĩ. eod. §. quod si viuo.

g *Vera est.*] iure ergo communi habebit institutus, vel legitimus, non per Aquiliam.

h *Pretij.*] scilicet serui.

i *Liber.*] maius autẽ damnũ esset, non esse occisũ, quia si viuus esset, liber, & hæres esset. & sic hoc casu, nec legitimi, nec substituti interest: secus si in partem tantum sit hæres, vt ĩ. eo. l. ñã sicut, in fi. Accur.

k *In æstimatione.*] scilicet damni, vt ĩ. de cond. furt. l. 3.

l *Defecit conditio.*] quid si occisor solu[s] non fuerit, an habeatur pro impleta? arg. quòd sic. supra, de eo per quem fac. erit. l. fi. 1. respon. Azo.

m *Quia retrorsum.*] & quia mihi non videtur quæsitum, vel amissum, quod ex alieno pendet arbitrio. posset enim testator mutare voluntatem, secundum Azo. secus aũt si naturaliter mortuus esset, cũ per eum non stetisset, quo minus conditio impleretur: quia habebit hæreditatem: non tamen ab interfectore, vt ĩ. de cond. instit. l. quæ sub cõditione, §. quoties. quę est cõtra ad hoc, & superius responsũ. secus tamen est, quãdo mihi est relictũ, & alij imposita est condi. ita scilicet, lego tibi centum si tibi nupserit filia, aut illi, tunc enim morte interueniente nihil cõsequor: secus si stet per factũ suũ: vt quia nolit, vt C. de condi. inser. l. legatum. & de insti. sub condi. fa. l. j. secundum Ioan.

3 † Al. posse eũ Aquilia agere pretiumq. eius

4 † Al. quanti

5 † aliàs cæteros successores

n *Eruerentur.*] id est iudicarentur. Accur.

o *Noxa.*] i. ipse seruus, qui est noxa. sed hoc si velim cõsequi, nonne probabo, & alios fraudem participasse? sed si hoc est, quare non agam contra illos, qui fraudem participarunt? Respon. licet probem quosdam fraudem participasse: non tamen conueniο eos, qui decesserunt: & seruus mihi eos indicasset antequam decederet, vt s. de eden. l. argentarius, § fin. secundum Azo.

p *Vixit.*] suprà eod. l. sed si proprietatis. argum. contra. Solue vt ibi.

q *Dari constat.*] nisi in casibus, vt s. ead. l. §. j. & ĩ. eod. l. [illegible] §. [illegible] dominus.

r *Ex damno.*] vt puta bouem occidisti, & eius carnes hæres tuus comedit.

s *Lege Cornelia.*] s. de sicarijs. Et sic not. etiam pro seruo habere locum l. Corn. de sica. vt hic, & Inst. eo. §. liberum. & ĩ. ad leg. Corn. de sica. l. j. §. j. & ĩ. de præscr. verb. l. qui s[e]ruandata [illegible] §. j. Item non non tolli criminalem per ciuilem, vt hic subijcit, & C. quando ciuil. actio crim. præiud. l. j. & si est

contra

lia egerit, præiudicium 1† non debere fieri Corneliæ.

1† Vl. præiudicium Corneliæ fieri non debet.

¶ Hæc actio aduersus confitentem competit in simplũ: aduersus negantem in duplum. a

¶ Si quis hominem viuum falsō confiteatur b occidisse, & postea paratus sit ostendere hominem viuum esse, Iulianus scribit cessare Aquiliam: quamuis confessus c sit se occidisse. hoc enim solum remittere actori confessoriā d actionem, ne necesse habeat docere eum occidisse: cæterum occisum esse hominem a quocumque e oportet.

Paulus lib. 22. ad edictũ.

LEX XXIV.

HOc apertius est circa vulneratum hominem. nam si confessus sit vulnerasse, nec sit vulneratus: æstimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recuremus.

Vlpianus li. 18. ad edictũ.

LEX XXV.

PRoinde si occisus quidē non sit, mortuus g autem sit: magis est, ut non teneatur de 2† mortuo, licet 3† fassus sit.

2† Plur. in. 3† Confessus sic.

Falsa confessio procuratoris super crimine, non afficit dominum. Bald.

¶ Si procurator * aut tutor, aut curator, aut quis alius h confiteatur i absentem k vulnerasse, confessoria in eos vtilis actio danda est.

* Lud. Rom. singul. 31. meminit de isto tex. & eum ibi exclamat singul. de eius uero intellectu vide hic in nouo repet. Bol.

Quando quis confiteatur de plano crimen, potest sibi ciuiliter fieri præceptum, nec est opus diffinitiua: & si confitetur dãnum, sed est contentio de quantitate damni, hæc sola quantitas erit discutienda. Baldus.

¶ Notandum est, 4† quod in hac actione, quæ aduersus confitentem datur, iudex non rei iudicandæ, l sed æstimãdæ m datur. nam nullæ sunt partes iudicis in confitentes.

4† Flo dorsi. est.

Paulus l. 22. ad edictum.

LEX XXVI.

PVta enim, ꝙ qui conuenitur, fateatur se occidisse: & paratus sit æstimationē soluere: & aduersarius magni litem æstimet. 5†

5† Æstimat. Dnar.

Vbi concurrunt plura delicta, ibi concurrunt plures actiones. Baldus.

contra. Inst. de pub. iud. l. interdum. Sol. interim dum vna agitur, altera non intenditur, ut in l. contraria, & ʒ. vi bo. rap. l. ij. §. hoc edicto, eo autem finito sic, ut hic dicitur.

a *In duplum.*] quia autem duplatur? Respon. quicquid erat simplandū, ut ʒ. eo. l. ait. in fi. & ʒ. quod met. cau. l. si cũ. §. quadruplabitur. & infra de ser. cor. l. in hoc. & Inst. de lib. cau. l. non tamen. Sed ar. contra. ʒ. de fur. l. in actione fur. j. res. Dic, ut ibi. Itē nũquid pœnitere potest reus, ut quod sic usque ad lit. conte. ut ʒ. de nox. l. electio §. neque in plus. item no. hic ex mēdacio quem puniri in plus, ut ʒ. de iureiur. l. cum qui. in prin. & C. eo. l. contra negantem: & de condi. inde. l. ea quæ. & ʒ. cum eo. l. sed & si ex. §. interdum. & in auth. de trien. & se. §. si quis aũt. & §. illud quoque. col. 3. & ʒ. de inter. act. l. de ætate. § si cum esset. Itē an idem in actione in factū, uel vtili Aquil. ut infitians teneatur in duplum? Respon. sic, vt C. e. l. pe. & in auth. de triē. & se. § studium, co. 3.

b *Confiteatur.*] s. in iudicio: alias non ualet: quod dic, ut ʒ. de inter. actio. l. j. in fin. Accur.

c *Confessus.*] quasi sit cõfessio contra naturam, uel impossibilis, vnde nō ualet, ut hic, & ʒ. de inter. act. l. cõfessionibus. & l. si is.

d *Confessoriam actionē.*] id est actum confessi, vel confessio ipsa remittit actori hoc ius, ut non cogatur probare eum conuentum occidisse: cogitur probare eum occisum a quocumque: si alter probet uiuum, alias satis erit si confitetur occisum, & a se, ut hic. & ita actio ponitur pro actu, ut in auth. de non alie. §. si minus. col. 2. & ʒ. de do. inter uir. & uxo. l. 3. §. si. Aliter autem accipitur actio cõfessoria in seruitutib. ut ʒ. si ser. uen. l. 2. in prin. Vel dic, quod actio cõfessoria dicitur actio legis Aquiliæ: quæ datur in confitentem ex confessione sua: illa enim actio remittit actori, i. confitenti & agenti: nunc etiam probanti hominem uiuum esse. Et ita soli probanti, ut sic qui agit Aquilia, non habeat necesse probare eum occidisse qui confessus est, & quod dicit hoc solum, i. hoc casu tantũ quo probare paratus est hominē uiuum. Sed an idem sit in contractibus, ut ita demū obligetur si alius contraxit. Item an dicem in legato: ut sit necesse probare ab aliquo relictum, quod quis confessus est se debere illo probante se non contraxisse, uel legatũ nō esse? M. sic, arg. huius §. & ʒ. de interro. act. l. confessionibus. Sed Bul. & Io. dicunt aliud in istis quam in l. Aquil. ut C. de non nũ. pecu. auth. cõtra qui propriam, ibi enim a nullo erat debitum: quia erat solutum, & tamen crescit pœna per infitiationem: sicut & in casibus propositis datur ex confessione, ut non possit probare contrarium. & sic non est opus ab alio probari debitum. & facit pro eis ʒ. de confes. l. 3. Item si ex hac actione sit solutum, uel ex alia, quæ crescit per infitiationem: dicit lex non repeti, ut C. de condi. inde. l. ea quæ. & Inst. de oblig. ex quasi contrac. § fi. quod non potest repeti: licet soluens non dederit damnum: dummodo ab aliquo sit datum ut hic in confessione dicitur. Sed quid est, quod non repetitur? Respon. secundum M. illud, quod erat duplandum, ut si erat damnum decem, & ea soluit, non possit repetere: sed si erat damnum decem, & soluerit quindecim ignorans, repetit quinque: quia ista quinque non erant duplanda. Sed Ioan. dicit nil etiam hoc casu repeti, cum duæ dictæ leges dicāt simpliciter, soluta ex causa, quæ crescit per infitiationem, nō posse repeti. Item an liberet occidens? Dic ut infra de interrog. actio. l. qui seruum.

e *A quocumque.*] cum quo tamen per occisionem erat actio. ut infra de interr. actio. l. confessionibus. Et ideo si a furioso occisum confitear me occidisse, nō teneor, sm Ioan. licet sit argum. contra, ex hac l. Quid ergo si seruus meus occidit seruum suum, & tu confiteris etiam iudicio te occidisse? Respon. te teneri, nisi possis probare contrarium, quia licet seruus meus nō sit mihi ciuiliter obligatus: est tamē naturaliter. Item no. hic, non audiri probantem contra confessionem suã erroneam, argu. C. de iu. & fac. ignor. l. error. Sol. hic speciale, vt & alia multa. Acc.

f *HOc apertius Circa.*] quæ dicta est in eo qui viuit, quem confiteor me occidisse. Accur.

g *PRoinde mortuus.*] ergo nō omnis mortuus est occisus: sed quilibet occisus est mortuus, ut hic, & instit. eod. § præterea si ne. Azo.

h *Quiuis alius.*] vt defensor sine mandato.

i *Confiteatur.*] falso. Quid autem si uerum? Respon. datur in dominum utilis, ex confessione, nisi sit procurator sine mandato.

K *Absentem.*] s. dominum vel pupillum, adultum, uel furiosum: nam tunc dabitur in eos, s. tut. uel cura. uel procur. vt hic: non autem fit præiudicium de furioso, ut ʒ. de interr. actio. l. si defensor. & ʒ de confess. l. certum. §. sed an. nisi mandatum fuerit specialiter de confitendo, uel ratum habitum, ut ʒ. de interrog. actio. l. qui seruum.

l *Non rei iudicandæ.*] id est ut iudicet damnum sit datum, uel non cum præcedenti probatione, nullæ enim, &c.

m *Sed æstimandæ.*] id est ut æstimet damnum datum quantum sit. Quid enim si ille qui agit, mauit probare damnū datum, & magni litem facit: reus uero fatetur se occidisse, & paratus est soluere æstimationem: Certe de hoc cognoscit, ut infra l. proxim. Vel dic magni, id est pro magno onere habet litigare, & probare: certe non auditur, ex quo alius confiteatur. An autem sententia sit danda in confessum criminali causa? Constat quod sic, ut infra de custo. reor. l. si confessus. & C. de pœn. l. qui sententiam. In ciuili autem non, sm quosdam, ut hic, & infra de confess. l. 2. uel dic etiam in ciuili confessum damnandum, ut ʒ. de confess. l. Iulianus. & quod hic dicit, non dari rei iudicandæ: intelligi, ut dixi cum præcedenti probatione, & cognitione: nec enim est opus, cum reus sit confessus,

tamen datur rei iudicatæ, idest ut pronunciet damnum datum esse, & declaret eius æstimationem. Vel dic, non datur iudex rei iudicandæ, cum sine libello simpliciter ad instantiam actoris iudice interrogante reus confitetur se damnum dedisse, ut sup. de iudit. l. si debitori.. cum autem solenniter inchoatur, & solenniter est per sententiam finienda.

Si seruus seruum.] CASVS. hic est planus.

¶ *Item si seruus, &c.* est clarus: quia litis æstimatio pro parte solui pôt. noxæ autem pro parte non pôt dari seruus occidens, sed solidum datur pro noxia. & est simile §. si serui. vend. l. loci. §. si fundus.

¶ *Serui*] Seruus meus seruũ Titio ocidit teneor eum dare pro noxia, aut damnũ emendare. Sed si possidebã eum bo. fid. & dedi dãnum, an teneat Aquil. ut illũ dem pro noxia, uel emendem dãnum? Et respon. quod non: text. huius legis planus est usq; ad §. si fornacarius.

¶ *Si fornacarius*] Locaui fundum alicui in quo erat fornax: & sic cum fornace locaui, conductor apposuit seruum, qui ignem immisit fornaci: & custodiam reliquit: ita quod fornax combusta est quaeritur an dominus teneatur. Et dicit, quod sic, ex locato, & quia fuit negligens in eligendis ministris, tenetur. Sed si duo fuerunt conductores, & unus immiserit ignem: & alius negligenter custodiuit, dicitur neuter teneri: sed tenetur qui obdormiuit: vel ipso casu. domi nus serui nomine. Itẽ eum negligenter custodiuit: ut ipso casu non obstante teneatur etiam qui negligenter custodiuit.

1† *Fl. fecit.*

2† *Fl.* [illegible]

Vlpianus lib. 17. ad Edictum.

LEX XXVII.

Si seruus seruum alienum surripuerit, & occiderit, & Iulianus, & Celsus scribunt, & furti, & dãni a iniuriæ actionem competere.

¶ Si seruus communis, idest meus, & tuus, seruum meum occiderit, legi Aquiliæ locus est b aduersus te, si tua uoluntate fecit. & ita Proculum existimasse Vrseius refert. Qd si non uoluntate tua fecerit, 1† cessare noxalem actionem: ne sit in potestate c serui, ut tibi soli seruiat d quod puto uerum esse.

Nota quod licet actio intentata sit diuidua, tamen beneficium domini pro noxa est indiuiduum: & non potest fieri nisi cuilibet insolidum. quandocunque ergo principale est diuisibile, & accessorium est diuisibile. Bald.

¶ Item si seruus communis meus & tuus sit occisus a seruo Titii, Celsus scribit alterutrum 2† ex dominis agentem, aut litis æstimationem cõsecuturum pro parte, aut noxæ dedi ei insolidum oporte re: quia hæc res e diuisionem non recipit.

Ex delicto serui obligatur dominus, non ille qui iam possidet. Bal.

¶ Serui autem occidentis nomine dominus tenetur: is vero, cui bona fide seruit, non tenetur. f ¶ Sed an is, qui seruum in fuga habet, nomine eius teneatur Aquiliæ actione, quæritur. & ait Iulianus teneri: g & verissimum est: cum 3† & Marcellus consentiat.

¶ Huius legis secundum quidem caput 4† in desuetudinem abiit. ¶ Tertio autem capite, ait eadem lex Aquilia. h Cæterarum rerum præter hominem, & pecudẽ occisam, 5† si quis i alteri damnum fecerit 6† quam usserit, fregerit, ruperit iniuria: k quanti ea res erit in diebus 30. proximis, l tantum æs domino dare dãnas esto. Si quis igitur non occiderit hominem, uel pecudem, sed usserit, 7† fregerit, ruperit, fine dubio ex his uerbis legis agendum erit. Proinde si facem m in seruo meo obieceris, & eũ adusseris, n teneberis o mihi. Itẽ si arbustum meum, vel villam meam incenderis, Aquiliæ actionem habebo.

Quando factum excedit voluntatem, tenetur quis de toto facto, non inspecto proposito voluntatis. Bald.

¶ Si, q̃s insulã meã uoluerit exurere, & ignis ad uicini insulã puenerit, Aqlia tenebit̃ ẽt uicino: nõ min' ẽt inquilinis p ten bit ob res eorũ exustas.

¶ Si fornacarius q 8† seruus

nam furti propter damnũ, sed certe non adijcitur, ut illa actio augeretur: datur tamen alia, ut hic dicitur. Acc.

b *Locus est.*] etiam tuo nomine: ex quo tua voluntate fecit.

c *Ne sit in potestate.*] mala ratio, ut institu. de nox. §. si in summa. & ℣. de ui & vi. arm. l. 1. §. quod igitur adijcitur. nam nonne idem si agitur communi diui. ideo alia ratio est redden da, scilicet quia ipse alij tenetur noxali: vnde agere nõ debet, vt infra de nox. l. cum seruus. & C. de fur. l. apud antiquos. indicium ergo communi diui. intenditur, ut infra de noxa. d. l. cum seruus communis alteri, & arbitrio iudicis continetur, vt aut præstes damnum, aut partem cedas, ut infra ut fur. l. si seruus communis. Item nec nascitur ex facto, sed propter factum: nam ex quasi contractu oritur communi diui. actio non ex maleficio. Et sic not. q parum prodest non dari noxalem. Item no q aliqui referunt hoc, ne sit, &c ad primum casum quando tua uoluntate fecit.

d *Seruiat.*] vel ne seruiat. Acc.

e *Res.*] s. noxe dedi tio, ut inf. eo. tit. s. si seruus communis. & facit supra si ser. ven. l. loci corpus §. si fundus.

f *Non tenetur.*] Contra. inf. de noxali. l. non solum. Solu. hic non possidebat cum conueniebatur, licet tempore delicti possidebat. ibi possidebat vel speciale est in le. Aquilia. Et est ratio, quia nõ domino, itẽ & contra dominũ directa non dat, sed utilis: pro prima solutione est C. de fur. l. pen.

3† *Cui & Marc. consentiat.*

4† *Fl. capitum* [illegible]

5† *Fl. occisam.*

6† *Fl. fuxit, q̃ usserit. Duo quidem usserit.*

7† *Fl. usserit.*

8† *Fl. fornicarius seruus. monet Buda hoc loco, idem est qui pistor seruus, vel pistor.*

Si furnum] Planus est usque ad §. si calicem.

¶ *Si calicem.*] Si calicem meum, qui refectione egebat, tibi artifici ad reficiendum dedi, & eum fregeris aut imperitia tua, & teneberis Aquil. si aũt nõ tua imperitia, sed vitio calicis, non teneris. Idem si recepisti eo pacto, ut non tenearis. Cætera plana sunt usque ad § item.

¶ *Item si vitteri.*] Dolium vel aliquod alius uas habebam plenum uino, in quo uasi uolui circulum ponere vel aliã reparationem, & ne faciendum dedi hoc cuidam: qui imperite faciens fecit uinũ effundi, tenetur mihi in factum. Lex seq. est clara. Vtuianus.

a *Et damni.*] nec una per alteram tollitur: cum fine delicta diuersa, ut infra de priua. delic. l. nunquam. secus si ex vno facto vel delicto competant plures, quia tunc tolluntur, nisi in id quod excedit, ut infra loca. l. si vulnerauerit, & infra de actio. & obligatio. l. qui seruum. in fin. & infra, pro soc. sed & ex furtiua quæ sunt contra. Item est contra infra de tibi le sed surripuit: vbi dicit non adijcit ad poe-

g *Teneri.*] cum ei erat facile apprehendere: alias non, ut ℣. de noxa. l. si seruus. § j. & l. quoties. § in potestate tenetur tamen ut caueat, ut ℣. ad exhi. l. Celsus. § si. Acc.

h *Aquilia.*] nomine damni subaudi cæterarum, &c. & sup ℣e. scilicet dabitur.

i *Si quis*] Hic incipiunt verba legis. Accur.

k *Iniuria.*] id est culpa, ut i. eod. l. sed & si quemcunque. § iniuriam.

l *Proximis*] s. retro, ut insti. eo. §. cæterum. & hæc uerba, si quis alteri, &c. sunt uerba legis, & quod subiicit, si quis igitur, &c sunt uerba Vlpi.

m *Si facem*] scilicet ardentem.

n *Adusseris.*] non tamen est occisus: tunc enim ex primo capite agetur.

o *Teneberis.*] s. hoc capite.

p *Inquilinis.*] s. vicinorum. Azo.

q *Si fornicarius.*] a fornace hoc dicitur, alias dicit a fornice id est a lupanario, uel a fornice. i. ar. u. lapideo construendo, qui dicitur fornix, & profertur in plurali, pẽ. correpta.

Colona

a *Coloni*] qui totalem fundum conduxit in quo esset fornax.

b *Præstare.*] scilicet æstimationem, ut infra ead. l. §. Proculus. Accur.

c *Fuerit.*] & hoc quando idem immisit ignem, & custodiuit dormiendo.

cum ibi interuenerit postea culpa furnarij: uel ibi tantum culpa furnarij: hic uitio furni tantum vel hic expresse de facto seruorum.

o *Locato*] suo nomine, cum non præuiderit ignem, & sic fuerit in culpa.

d *Cæterum*] pro sed.

e *Subiecit*] & bene.

f *Nihil fecit.*] vnde non tenetur Aquilia directa.

g *Non peccauit.*] unde non tenetur Aquilia directa, uel utili.

h *Obdormiuit.*] vt in primo casu.

i *Custodiuit*] vt in isto ultimo.

k *Vel ignem*] quasi dicat non tenetur propter obdormitionẽ: sed quia culpa præcessit, ut infra ead. l. §. si ex plaustro. & argum. infra, de peri. & commo. rei uend. l. si venditaalias nisi ex culpa diceres eum teneri, esset contra. supra, de vsufruc. l. si cuius, §. denique. Itẽ no. hic naturæ non parci, siue vitio naturali: ut in Authen. de restitut. & ea quæ §. vnum illud, porro, &c. Sed argumen. cõtra, infra, de damno infecto. l. fluminum, §. vitium. & C. de uetere iure enucle. l. 1. §. sed & si quid. Item nota unius factum non debere alios in periculum trahere, ut supra, de offi. procõ præsi. l. illicitas, §. sicuti. Accur.

l *Si furnum.*] quia hæc ratio non uidetur bona, quia potuit esse in culpa: quia nõ præuiderat ignẽ: sed certe imo uidetur bona, quia non suo corpore dedit damnum, secundum Ioann. nisi ponas quod fuit præsens adustioni. nam tunc directa, quia præsentia pro consensu habetur: ut infra, de furtis, l. falsus, §. si is qui. Accur.

m *Qui focum.*] si agi posset, ut remoueat si non interiit: ut & supra si serui. uend. l. si cuti, §. fin. & §. pen. nisi sic habeat, ut quotidie flamme iniiciat paries, ut j. de seruitut. urban præd. l. quidam, & l. fistulas.

n *Cautionem.*] imo uidetur hæc cautio cessare, ut infra, de dam. infecto, l. fluminum, §. præterea. quæ est contra. Sol. ibi nomine furni fuit cautum: hic nomine ignis prouenientis uitio furni: nec fuit culpa furnarij, vnde hic ualet, ibi non,

8† Fl. fuerit.

2† Fl. ministri fuit.

3† Fl. quid ergo est.

4† Fl. custodijt.

5† Fl. in eu.

6† F. rem et.

7† Euagetur. Duar.

8† Fl. haberes.

9† Adijcit hoc loco quidã si damnum dederit.

10† Fl. seruum.

11† Flor. habuit.

coloni a ad fornacem obdormisset, & villa fuisset 1† exusta, Neratius scribit ex locato conuentum præstare b debere, si negligens in eligendis ministris 2† fuerit. c Cæterum d si alius ignem subiecerit fornaci, alius negligenter custodierit, an tenebitur, qui subiecit? e nam qui custodijt, nihil fecit: f qui recte ignem subiecit, non peccauit. g Quid ergo? 3† puto vtilem actionem competere tam in eum, qui ad fornacem obdormiuit, h quam in eum, qui negligenter custodiuit. i 4† Nec quisquam dixerit eum, 5† qui obdormiuit rem 6† humanam & naturalem passum; cum deberet, vel ignem k extinguere, uel ita munire, ne euagaretur. 7†

Ratione damni facti occasione furni agitur in factum: & ratione furni petitur cautio damni infecti. Baldus.

¶ Si furnum l secundum parietem communem habeas 8† an damni iniuria tenearis? 9† Et ait Proculus agi non posse: quia nec cum eo, qui focum m haberet. & ideo æquius puto, in factum actionem dandam, sed si paries exustus sit. Si aũt nondum mihi damnũ dederis, sed ita ignem habeas, vt metuam ne mihi damnum des, damni infecti puto sufficere cautionem n

¶ Proculus ait, cum coloni serui villam exussissent, colonum, uel ex locato, o vel ex lege Aquilia teneri; p ita ut colonus q possit seruos 10† noxæ dedere: & si uno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendum: sed hæc ita, si culpa colonus careat. Cæterum si noxios r seruos habuisset; s 11† dam-

ni eum iniuria teneri, t qui 12† tales habuerit. Idem seruandum, & circa inquilinorum u insulæ personas scribit, quæ sententia habet rationem.

¶ Si cum apes meæ ad tuas aduolassent, 13† tu eas exusseris, legis Aquiliæ actionem competere Celsus ait.

No. quod corrumpens segetem seminando zizaniam, siue lolium, tenetur domino & colono. Baldus.

¶ Inquit lex, x ruperit. quæ 14† verba fere omnes veteres sic intellexerunt, corruperit. Et ideo Celsus quærit, si lolium, aut auenam in segetem y alienam inieceris, quo eam tu inquinares; non solum, quod vi aut clam dñm posse agere, uel (si locatus fundus sit) colonum: z sed & in factum agendum. & si colonus eam exercuit, cauere eum debere, amplius nõ agi, sed ne dñs amplius inquietet. a nam b alia c quędam species damni est, ipsum quid corrũpere & mutare, vt lex Aquilia locum habeat: alia, nulla ipsius d mutatione e applicare aliud, cuius molesta separatio sit. f

¶ Cum eo plane, qui vinum spurcauit, g * vel effudit, uel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, agi posse h Aquilia Celsus ait, quia & 15† effusum, vel 16† acetum * factum, corrupti appellatione continetur. Et non negat, fractum, & vstum contineri corrupti appellatione: sed nõ esse nouum, i vt lex specialiter quibusdam enumeratis gñrale subijciat verbum, quo specialia complectatur. quæ sententia vera est.

¶ Rupisse aũt 17† eum utiq; accipiemus, qui vulnerauerit: vel uirgis, uel loris, vel pugnis ceciderit, uel telo, uel quo alio sciderit 18† alicui

p *Teneri.*] noxali.

q *Colonus.*] noxali conuentus, ita scilicet, quod noxalis detur.

r *Noxios.*] scilicet suos, ut dixi.

s *Habuisset.*] scilicet in ministerio, est enim hæc culpa, ut Institut. de oblig. quæ ex quasi ma. §. item. & infra loca. l. uideamus, circa principium. & l. qui insulam, §. qui multas. & sup. eadem l. §. si fornacarius. ibi, si negligens &c.

t *Teneri.*] scilicet sine noxæ deditione.

u *Et circa inquilinorum.*] quibus locaui domum

x *Inquit lex.*] ut supra ea l. §. tertio autẽ capite.

y *Segetem.*] seminando, alias si iam collectis fructibus, cessat interdictum, vt infra, quod vi aut clam, l. si alius, §. notauimus.

z *Colonum.*] scilicet posse agere, quod ui aut clam nomine fructuum, ut infra quod vi aut clam, l. quamquam.

a *Inquietet.*] scilicet eum, qui damnum dedit. sic & j. de iure dotium, l. cum pater dotem. bene autem dico in factum agere, & non Aquilia. nam pro, quia &c. secundum Ioan.

b *Nam.*] bene dico in factum, non Aquilia &c.

c *Alia*] scilicet species damni est.

d *Ipsius.*] scilicet rei.

e *Mutatione*] s. interueniente.

f *Separatio fit.*] ut sic habeat locum in factum actio: ut dictum est. Accursius.

g *Spurcauit.*] spurcũ dicit id quod ex ore porci cadit.

h *Agi posse*] quia hic corpus ipsum corruptum est, ut j. eod. §. item si quis. in superiori non ita. Accur.

12† Fl. rup.

13† alias, aut lusseris.

14† Duar. rupisse verbum.

* Spurcatum vinum dicitur, aut aqua mistum, aut igne calefactum, aut mustum antequã deferuescant. inde spurcare uinum, i. aqua infusa vitiare, vide Budaeum hic.

15† Fl. etiam.

16 Fl. &

17† Fl. des. autem.

18† Flor. uel secuerit.

i *Sed non esse nouum.*] sic uides Co. de sacrosanctis eccles. l. generali. Sed argumen. contra, j. de verb. oblig. l. doli. Accursius.

corpus: vel tutorem fecerit: a ſed ita demum ſi damnum iniuria datum eſt.

¶ Cæterum ſi nullo ſeruum pretio viliorem b deterioremve c fecerit, Aquilia ceſſat d iniuriarumque erit agendum duntaxat. Aquilia. n. eas ruptiones, e quæ damna dant, perſequitur. Ergo 1† pretio quidem non ſit deterior ſeruus factus, uerum ſumptus in ſalutem eius, & ſanitatem facti ſunt, in hæc mihi uidebitur 2† damnum datum: atque ideo lege Aquilia agi poſſe. f

¶ Si quis ueſtimenta ſciderit vel inquinauerit, Aquilia, quaſi ruperit, tenetur.

¶ Sed & ſi quis milium, vel frumentum meum effuderit in flumen, ſufficit Aquiliæ actio. g

¶ Item ſi quis h frumento arenam, vel aliud immiſcuerit, vt difficilis ſeparatio ſit, quaſi de corrupto agi poterit.

No. in ver. quod ſi ad aliquem, quod punitur ille, qui dat opem mediate: non ſolum ſi immediate. Bald.

¶ Si quis de manu mihi nummos excuſſerit, Sabinus exiſtimat damni iniuriæ eſſe actionem, i ſi ita perierint, ne ad aliquem peruenirent: puta ſi in flumen, vel in mare, vel in cloacam ceciderint. Quod ſi ad aliquem peruenerint 3† ope & 4† conſilio, furti 5† agendum. k quod & antiquis placuit. l Idem etiam in factum dari poſſe actionem ait.

¶ Si mulier m pugno, vel equa ictu a te percuſſa eiecerit, o 6† Brutus ait Aquilia teneri quaſi de rupto. 7†

¶ Sed 8† & ſi mulum p plus iuſto onerauerit, & aliquid membri ruperit: Aquil. locum fore.

¶ Si nauem uenalitiarum 9† mercium perforaſſet quis, Aquiliæ actionem eſſe, quaſi ruperit, Iulianus 10† ſcribit.

Allegatur iſte tex. quod aliud eſt damnum, aliud eſt furtum: damnum eſt cum rei corruptione, furtum eſt cum amotione. Bald.

¶ Si oliuam immaturam decerpſerit, vel ſegetem deſecuerit immaturam, uel vuas 11† crudas, Aquilia tenebitur. q Quod ſi iam maturas, ceſſat Aquilia. Nulla enim iniuria eſt, cum tibi etiam impenſas donauerit; r quæ in collectione 12† huiuſmodi fructuum impenduntur. at 13† ſi collecta hæc intercеperit, furti tenetur. Octauenus in vuis adijcit, niſi (inquit) in terram vuas proiecerit, ut effunderentur. ſ Idem 14† in ſylua cædua ſcribit, ut ſi immaturam, 15† Aquilia: quod ſi maturam interceperit, furti teneri eum, & arborum furtim cæſarum. t Si ſalictum maturum ita, ne ſtirpes læderes, tuleris: ceſſare Aquiliam.

Nota, quod conuentio facit ceſſare actionem legis Aquiliæ ſicut actionem ex contractu.

¶ Et ſi puerum quis caſtrauerit, & pretioſiorem fecerit, u Iulian. 16† ſcribit ceſſare x Aquiliam: ſed iniuriarum y erit agendum, aut ex edicto ædilium, z aut in quadruplum a (ex lege 17† duodecim tabularum.

Nota, quod conuentio facit ceſſare actionem legis Aquiliæ ſicut actionem ex contractu.

¶ Si calicem diatretum b faciendum c dederit, ſi quidem imperitia fregit, damni iniuria tenebitur: ſi uero non imperitia fregit, ſed rimas habebat uitioſas, ſic 18† poteſt eſſe excuſatus; & ideo plerumque artifices conuenire ſolent, cum huiuſmodi materiæ dantur, non periculo ſuo ſe facere, quæ d res ex locato tollit e actionem, & aquiliæ.

a. *Tumorem fecerit.*] facit ǰ. ad Syllan. l. ſ. §. occiſorum.

b *Viliorem.*] quantum ad uires Accur.

c *Deteriorem.*] quantum ad uendendum. Accur.

d *Ceſſat.*] ut ǰ. ead. l. §. Viuianus. Accur.

e *Ruptiones.*] ſ. tantum.

f *Agi poſſe.*] ut ǰ. eod. l. ſcię. iam, § j. & ſ. tit. j. l. hæc actio. & ǰ. tit. j. l. ſin.

g *Actio*] vtilis, nec. n. corpus eſt læſum.

h *Item ſi quis.*] facit ſ. ea. l. §. inquit. immo. ibi contra.

i *Actionem.*] l. Aqui. vtilem. & in factum nihilominus, ut hic ſubijcit, & ſ. de præſcript. uerb. l. qui ſeruandarum, §. ſed & ſi calicem. & inſtit. de oblig. quę ex delic. §. interdum.

k *Agendum.*] ſ. erit, vel rapere, Sabinus exiſtimat, quod eſt ſ.

l *Placuit.*] vt ǰ. de fur. ſi quis uxorem, in pr. & §. ſi quis.

m *Idem etiam.*] hoc refertur ad primum caſum.

n *Si mulier.*] ſcilicet prægnans.

o *Eiecerit.*] ſcilicet partum. t

p *Et ſi mulum.*] ſibi locatum. & facit infra loc. l. qui inſulam, §. qui mulas.

q *Aquilia tenebitur.*] idem ſi virginem immaturam ſtuprauerit, teneatur Aquilia, ut ǰ. de iniur. l. ſi ſtupro, in fine. Sed cum oliua immatura plus reddat fructuum quam matura, ut ǰ. de uſufr. leg. l. pen. quomodo agitur? Reſpon. quia nō ita ſanum, uel bonum fructum reddit. Item cuius temporis fiet æſtimatio? Reſp. tē[illegible] in infante, ut ſup. eod. l. Netatius, §. ſi infans. Imo etiam ad futurum, ut ſ. eo. l. liber homo.

r *Donauerit.*] No. uideri quem donare, vt Inſt. de rerum diui. §. ex diuerſo. Sed cōtra, ſ. de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. ſed & ſi quis. Sol. ibi animo lucrandi: hic animo damnum dandi tantum, vel in no[illegible] dñi: hic ſuo. Item contra, ǰ. famil. erciſ. l. ſi fundus qui. & ǰ. ſolu. ma. l. fructus. Sol. ibi quando erat in retentione: hic autem petere volebat, ſecundum Io. Item contra, C. de rei vendit. l. domum: ſed ibi in expēſis circa rē factis: hic circa fructus. Item ibi erat in retentione.

ſ *Vt effunderentur.*] & ſic non tenetur furti. cū animum incrandi non habuerit. ǰ. eod. l. ſi quis te §. ſi. Accur.

t *Cæſarum.*] ſimili diſtinctione tenetur, & interdicto, quod ui aut clam, ut ǰ. quod vi aut clam, l. ſi immaturam

u *Pretioſiorem fecerit.*] quod intelligo ſecundum diuerſitatem locorum, ut in Appulia. ſed in Italia minoris eſt pretii.

x *Ceſſare.*] vt argu. ſ. ea. l. § rupiſſe. Accur.

y *Sed iniuriarum.*] Sic ergo no. quod etiam bonum quis mihi faciendo facit mihi iniuriam, ut hic, quod eſt notandum. tenetur etiam iſte l. Corn. de ſicar. ut ǰ. ad le. Corn. de ſicar. l. 3. §. qui hominem. & l. 4. §. idem diuus. Item & hodie maior pœna imponitur, ſcilicet capitalis, ut C. de eunuchis, l. j & 2. Accur.

z *Ædilium.*] ſi quis talem vendat, nam eſt morboſus, ut infra, de ædil. edicto, l. ſi autem. licet alia animalia non ſint uitioſa propter hoc, ut ǰ. de ædil. edicto, l. ædiles, §. enim.

a *In quadruplum ex lege xij. tabul.*] ſcilicet actione in factum, ut & ſup. ſi quam, l. 1. in princ. & prompte dicas, hoc caſu dari actionem in quadruplum, licet quidam dubitent. An autem vna prædictarum tollatur per aliam? Reſ. non ciuilis per criminalem, ut C. quando ci. ac. cri. præ. l. 1. Sed vna criminalis per aliam ſic, ut infra, de ac. l. ſenatus. Itē vna ciuilis per aliam, niſi in id, quod excedit, vt infra ui bono. rap. l. 1. Accurſius.

b *Si calicem diatretum.* a] forſitan a loco, uel ideo diatretum, quia duas capit menſuras.

c *Faciendum.*] id eſt reficiēdum: alioquin cur de facturis quæritur? Azo.

d *Quæ res.*] id eſt, quæ pactio.

e *Tollit.*] id eſt facit non incipere. ſic & non obligatus dicitur.

1† al. & ſi.
2† Fl. uideri.
ſ Eijcere, inquit Budæus, uerbum eſt ad immaturū partum accommodatum, unde proiecti partus dicuntur abacti.
3† Fl. peruenirent.
4† F. deeſt, &c.
5† Flo. furtū factum.
6† Alij egeſſerit, rectius tamen hic, eſt n. ac ſi diceret abortum fecerit, hoc enim verb. eſt ad immaturū partum accōmodatum unde Bud. rectius partus pro abactos dicit.
7† alias, quaſi ruperit. Du aret. quaſi rupto.
8† Flo. deeſt, ſed.
9† alias vena lium.
10† alias, Viuianus ſcri.
11† F. [illegible]
12† Collectionem Duar.
13† Sed D[illegible]
14† Fl. idem &.
15† Flo. Aquilia tenetur, & ſi maturam interceperit.
16† alias, Viuianus.
17† Flo. Duo. meinſo deeſt.
a Diatretus calix tornatilis eſt & cęlatus. Tretū. n. & diatretum Græce, foratile, pertuſum, tornatile, aut torno factum ſignificat.
18† Fl. deeſt, ſic.

citur liberari, quandoque, improprie scilicet, vt ĵ. de ver. oblig. l. decem. Not. tamen quod semper à periculo contingenti vitio materiæ est excusatus. nisi contra dictum fuerit, vt infra, loca. l. item quæritur. §. si gemma. & l. si quis fundum. §. si quis vitulos. & l. fin. Accursius.

w *Obligati sunt.*] sed & interdicto, quod vi aut clam, vt ĵ. quod vi aut clam. l. si alius. § penul.

x *Nihil.*] idest non. Accur.

y *Denunciatum est.*] nam tunc cessat, vt infra eod. l. si putator. Accursius.

Actio legis Aquiliæ redditur inter virum, & vxorem. Bald.

¶Si cum maritus vxori margaritas extricatas a dedisset in vsum, 1† eaq; inuito, vel inscio viro perforasset, vt pertusis b in linea vteretur, teneri eam lege Aquilia, c siue diuertit, siue nupta est adhuc.

¶ Si quis ædificij mei fores d 2 † refregerit, aut si ipsum ædificium diruerit, lege Aquilia tenetur.

¶ Si quis aquæductum meum diruerit, licet cæmenta mea sint, 3 † quæ diruta sunt, tamen quia terra mea non sit, qua aquam duco, melius est dicere, actionem vtilem dandam.

¶ Si ex plaustro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit, Aquiliæ actione plaustrarium teneri placet, si malè composuerit lapides, & ideo lapsi sint.

¶ Si quis seruum conductum habens 4† ad mulum regendum, commendauerit e ei mulum, & 5 † ille ad pollicem suũ eũ alligauerit loro, f & mulus eruperit sic, vt pollicẽ auelleret seruo, & se præcipitaret: g Mela scribit, si pro perito h imperitus i locatus sit, ex conducto agendum cum domino ob mulum ruptum, vel debilitatum: sed si ictu, aut terrore k mulus turbatus sit, tũc dñm eius, id est muli, aut 6 † serui cũ eo, qui turbauit, habiturum legis Aquiliæ actionẽ. Mihi autem vĩ & eo casu quo ex locato l actio m est, competere actionem 7 † Aquiliæ. n

¶ Item si 8† uictori o locaueris lacum p vino plenum curandum, & ille eum pertuderit, q vt vinum sit effusum, Labeo scribit in factum r esse agendum.

Paulus li. 10. ad Sabinũ.

LEX XXVIII.

QVi foueas vrsorum ceruorumque capiẽdorum causa faciunt, si in itineribus fecerint, eoque aliquid deciderit, s factumque sit deterius, lege Aquilia t obligati sunt. u at si in alijs locis vbi fieri solent, fecerint, 9† nihil x tenentur. Hæc tamen actio ex causa danda est: idest, si neque denunciatum y est, neq; scierit, aut prouidere 10† potuerit. Et multa huiusmodi deprehenduntur, quibus submouetur petitor, si euitare periculum potuerit. 11 †

Vlpia. li. 18. ad edictum.

LEX XXIX.

QVemadmodum si laqueos eo loci posuisses, quo ius ponendi non haberes, z & pecus vicini in eos 12 † incidisset.

Non possum mea authoritate tollere, quod supra meum pendet, sed quod in meo est. Bal.

¶Si protectum* meum, quod supra domum tuam, & 13 † nullo iure habebam, recidisses, posse me tecum dãni iniuria agere Proculus scribit. Debuisti enim 14 † mecũ, ius mihi non esse protectum ita 15 † habere, agere. a Nec æquum 16 † est damnum me pati, recisis a te meis tignis. Aliud b est dicẽdũ ex rescripto Imperatoris Seueri, qui ei, per cuius domum traiectus erat aquæductus circa seruitutem, rescripsit suo iure posse eũ intercidere: & merito: interest enim, quòd hic suo protexit, c ille in alieno fecit.

¶ Si nauis tua impacta d in

1† Extricatas margaritas hoc loco Vlp. eas dicit ligit, q̃ ex rudi, & natiuo habitu arte gemmarij politæ sunt. Bud. hic.

1† Fl. vsu.

a *Extricatas.*] i. desertas, vel separatas ab inuicem. Accur.

b *Pertusis.*] i. perforatis.

c *Lege Aquilia.*] ex eo, quod dicit dari Aquiliam viro in vxorem, & idem dicitur, infra de dona. inter vir. & vxor. l. si mulier dolo. & infra eo. l. pe. collig. quod hæc actio non est famosa. nam si esset, non daretur in vxorem, vt C. re. am. l. diuortij. Sed cur datur constante matrimonio, vt hic dicit, cum sit pœnalis, vt C. rer. amot. l. 3. Rñ. hic dabitur in simplum tantum, vt infra de ser. corr. l. si.

2† Confregerit, vel Bar.

d *Fores.*] idem ostia siue portas.

3† Fl. sunt.

e *Commendauerit.*] idest commodauerit alicui seruum cum mulo. Vel dic idest deposuit. s. seruum & mulum similiter, vt subijcit, vel dic plane, vt sonat.

4† Fl. ductũ habent.

f *Loro.*] id est freno siue chamo. Accur.

5 † Fl. ductũ, &c.

g *Præcipitaret.*] scilicet mulus.

6† Fl. &c.

h *Si pro perito.*] quod est, vbi ad mulum regendum seruum petij, & ipse eum mihi obtulit, vt & inf. lo. l. cum plures. §. seruum.

7† Duas cõpetere etiam Aquilia.

i *Imperitus*] scilicet seruus Azo.

8† Tectori.

k *Terrore.*] scilicet extranei.

o Victori legit Bud. pro eo, qđ erat i Flo. tectori, & rectè; q̃a victores cuparij sũt, q̃ vitilib. cupas sarciunt, vincsũtq; vitilia ãt sũt q̃ sic tẽta sũt, vt cõmode flectanẽ. Et est vicre, vitire, & i flectere. hæc ille.] Si ãt legas, tectori, dic, q̃ tector est q̃ tectoria facit, qui & albarius vñ appellati, vide l. 1. C. de excus. artif. lib 10. Cuiac. li 10 obseru. ca. 9. [r] legit, victori.

l *Ex locato.*] idest ex conducto, vt supra posuit.

m *Actio.*] vtilis, cũ nõ corpore dedit damnũ vt instit. eodem. §. fi.

n *Actionem Aquiliæ.*] s. noxalem, vt seruus cui pollex est abscissus, detur pro noxia.

o *Item si victori.*] a] vetus lectio est, tectori, id est artifici. Azo.

p *Lacum*] genus vasis, torcular forte erat.

q *Pertuderit.*] id est perforauerit.

r *In factum*] non enim vinum tetigit, sed causam effusionis præstitit, vnde non tenetur directa Aquil. sed in factu, vt infra eo. l. qui occidit. § p. nul. Accur.

s QVi foueas. Deciderit.] puta bos.

t *Aquilia.*] vtili, vel in factum quia non suo corpore dedit damnum, vt instit. eo. §. fin.

QVemadmodum.] Casus vsque ad § si protectũ. planus est.

¶*Si protectum.*] Tigna mea extendi super domum tuam, an possis tua authoritate rescindere: & distin. quia aut protectum sustentatur domo mea, & non potes, sed cum iudice: si in tuo tantum sustentatur, tunc potes rescindere, & non teneris. hoc probatur exemplo. 9† F. fecerĩt.

¶*Si nauis.*] Planus est. Si nautæ fuerunt in culpa, tenentur l. Aquil. aliàs non tenentur nautæ, neque dñs nauis. Item Labeo eandem distinctionem facit quã facit ĩ. proxi. §. hic, & in sequentib. §. vsque in fin. l. Viuianus. 10† abiis, prouidere.

11 † Fl. poterit.

z *Non haberes.*] s. teneris, nisi denunciaueris, vt & sup. l. proxima diximus.

a *Habere.*] agere s. negatoria. Et sic no. hic argumen. contra eos qui dicunt, negatoriã habere locum demũ seruitute amissa, vt infra arb. fur. cæ. l. si. Cauebit tamen mihi iferiori hic destruẽs, vt infra ad exh. l. thesaurus, & de glã. legen. l 1. Accurs. 12† Laqueos Duar.

b *Aliud est.*] i. diuersum est Azo.

c *Protexit.*] i. caput protectus est in suo qui immittebat, licet super alterius domum protẽdatur, vt & ĵ. vti pos. l. si duo, §. item videamus. & §. sed & si hic autem alius fecit in alieno, & ideo iure præciditur etiam sua authoritate, vt hic, & at C. de decur. l. generali. & ĩ. de seruit. vrban. prædio. l. sed si inter me. nã nõ debet quis in alienũ sic quærere, vel facere, vt & C. de me. & metal, lib. xj. l. quosdam. Sed contra de relig. l. ossa. in princ. vbi etiam de suo monumento non potest ossa mouere sine authoritate maioris ab alio illata. Solu. speciale ibi fauore religionis, vt & infra eod. tit. l. sunt personæ.

§ Ad intellec. huius text. vi de Ruin. in l. hoc edicto. §. nũciatio. n. 8. & 30. de ope. no. nun.

13† Fl. decẽs, &c.

14† aliàs, debuisses n. mecum ius mihi esse protectũ habere, agere, nec æquũ esse damnũ, &c.

15† Fl. desĩ. ita.

16† Esse damnum, &c.

d *Impacta.*] vt. n. pactum alterum alteri adstringit, ita & hic quoque altera ab altera tenebatur, uel id est impulsa, Accursius.

meam scapham damnum mihi dedit, quæsitum est, quæ actio mihi competat? 1 † Et ait Proculus, si in potestate nautarum fuerit 2 † ne id accideret, & culpa eorum factũ sit, lege Aquilia cum nautis agendum, quia parui referret, 3 † nauem immittendo, aut gubernaculum a 4 † a naue ducendo, b an tua c manu damnum dederis: quia omnibus his modis per te damno afficior. Sed si fune rupto, aut cum a nullo regeretur, nauis incurrisset, cum domino agendum non esse. d

¶ Item Labeo e scribit: Si cum vi ventorum nauis impulsa esset in funes f anchorarum alterius, 5 † nautæ funes præcidissent, si nullo alio modo, nisi præcisis funibus, explicare se potuissent, 6 † nullam g actionem dandam. Idemque Labeo, & Proculus 7 † circa retia piscatorum, in quæ nauis 8 † inciderat, existimauerunt. Plane si culpa nautarum id factum sit, 9 † lege Aquilia agẽdum: sed vbi damni iniuria agitur, ob retia, non piscium, qui ideo capti non sunt, fieri æstimationem, h cum incertum fuerit, an caperentur. Idemque & in venatoribus, & aucupibus est probandum. i

¶ Si nauis alteram contra se venientem obruisset, k aut in gubernatorem, l aut in ductorem 10 † actionẽ competere damni iniuriæ Alphenus ait. Sed si tanta vis naui facta sit, quæ temperari nõ potuerit, nullam in dominum m dandam actionem: si autem culpa nautarum id factum sit, puto Aquiliæ 11 † sufficere. n

¶ Si funem quis, quo religata nauis erat, præciderit, de naue quæ perijt, in factum erit agendum.

¶ Hac actione 12 † ex hoc legis capite de oĩbus animalibus læsis & occisis, 13 † quæ pecudes o nõ sũt, agendũ est, vt puta 14 † de cane. Sed & de apro, & leone, cęterisq; feris & auibus 15 † idẽ erit dicẽdũ.

Etiam magistratus tenetur de damno dato, nisi id fecerit iuridice suũ officiũ exequendo, præsertim contra rebellem seu resistẽtẽ sibi seu iurisdictioni. Bald.

¶ Magistratus municipales, si damnum iniuria dederint, possunt 16 † Aquilia teneri. Nã & cum pecudes aliquis p pignori cepisset, q & fame eas necasset, dum non patitur te eis cibaria afferre, 17 † in factum r actio danda est.

¶ Item si dum putat s se ex lege pignus capere, non ex lege ceperit, & res tritas corruptasque reddat, dicitur legẽ Aquiliam locum habere. Quod dicendum est, & si ex lege pignus ceperit. 18 †

¶ Si quid tamen magistratus aduersus resistentem violentius fecerit, nõ tenebitur Aquilia. Nam & si, 19 † cũ pignori seruum cepisset, ille se suspenderit, nulla datur actio.

Dicta in vno capite legis, intelliguntur tacite repetita in alio capite eiusdem legis. Bal.

¶ Hæc verba, Quanti in xxx. diebus proximis fuit, etsi nõ habẽt 20 † verbũ, plurimi, tamen esse accipienda t constat.

Paulus lib. 22. ad edictũ.

LEX XXX.

QVi occidit u adulterũ deprehensum seruum alienum hac lege nõn tenebitur. ¶ Pignori x datus seruus si occisus sit, debitori actio competit: sed an & creditori danda sit vtilis: quia possit 21 † interesse eius, qđ debitor soluendo non sit, aut quia litem

a *Gubernaculum.*] id est instrumentum quo recte ducitur nauis.

b *A naue ducendo.*] aliàs a naue ducendo, idest remouendo, aliàs ad nauem ducendo, idest ante nauem, cum recto ire debeat.

c *An tua.*] mutatio personarum. Azo.

d *Non esse.*] vt infra de pub. l. si. §. si propter. nam nec pro rebus inanimatis agitur noxaliter, vel l. Aquil. nisi in casu, vt inf. de dam. infec. l. prætor ait. §. hoc edictum.

e *Item Labeo*] supra posuit cum dominus nauis vim inferentis dedit damnum, hic cum dominus nauis in patientis.

f *Funes.*] s. nauis impulsæ.

g *Nullam actionem.*] vt ar. inf. eo. l. si quis fumo. §. fin. & inf. de aqua plu. arcen. l. j. §. de eo. ibi, quod si aliter, &c. & inf. de inc. l. quo naufragium. §. quod ait prætor. & inf. de præscrip. verb. l. qui seruandarum. & infra de bo. lib. l. qui eũ. §. si libertus. in fi. & inf. de aqua plu. arcen. l. si in meo. Accursius.

h *Fieri æstimationem.*] imò videtur fieri quasi ipsi, vt & infra de act. emp. l. si iactum. quæ est contra: Solu. hæc actio stricti iuris est: illa bon. fid. & ideo patet latius terra iudi offi. Vel melius, hæc actio nõ datur nisi pro præterito damno, & idcirco nõ æstimatur futurum, infra de priua. deli. l. nunquã, § item quæsitum. Sed argu. contra. no sup. eo. l. liber homo j respon. Azo.

i *Probandum.*] si instrumentum eorum, veluti indago fuerit ab aliquo incisum. nã non æstimatur aucu. Accur.

k *Obruisset.*] s. culpa nautarum.

l *Gubernatorem.*] nihilominus, & in exercitorem, vt instit. de oblig. quæ ex quasi deli. §. item exercitor. Et dic, gubernatorem, qui scilicet ante vadit ducendo nauem.

m *In dominum.*] nec alium. Et sic colligitur hic a contrario, in do minum dari quando non fuit fortuitus casus.

n *Sufficit.*] vt sic in ea intentata non detur in factum contra exercitorem. Accur.

o *Pecudes.*] s. occisæ, sed si vulneratæ, agitur ex hoc tertio capite, vt sup. eod. l. si seruus seruum. §. si quis alteri. & §. rupisse & insti. eo. § capite.

p *Aliquis*] scilicet magistratus.

q *Cepisset.*] non iure, & sciens, vt differt a sequentib. Accursius.

r *In factum*] & nihilominus vtilis Aquil. quia vtraque ex æquitate datur: vt C. eo. l. de pecoribus. & j. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus & est simile j. de noxa. l. sed & eo nomine. No. ergo ex hoc §. magistratus conueniri, vt sup. quod met. cau. l. 3. & j. de peri. & cõ. rei vẽd. l. cũ q. sed si iure fecisset, nõ iniu. l. iniuria est § j. & j. de dam. l. si finita §. si publicanus. quæ sunt arg contra. Item cõtra inf. quod vi aut clam. l. di... §. est & alia. Solu. vt dices inf. eo l. si quis fumo. §. 1. Accur.

s *Item si dum putat.*] non tenebitur, cum iure fecit, & sic non fuit in culpa, vt j. de iniur. l. iniuriarum. §. j. Accur.

t *Accipienda.*] ex vi repetitionis, vt plene no. insti. eo. §. denique.

u *QVi occidit.*] CASVS. Inueni Titius alienum cum vxore mea iacẽtem, & eum interfeci, an tenear Aquil. quæritur? Et rñ. quod non.

¶ *Pignori.*] Titius obligauit mihi pignori libertum suũ, in quo aliquis dedit dãnũ, quæritur an competat mihi Aquil. vel Titio? Rñ. quod debitori datur, quia domino: sed certe mihi creditori datur in duobus casibus solũmodo, inquãtum est meum debitũ, in residuum debitori datur.

¶ *Si quis.*] Planus est.

¶ *In hoc.*] Siue ab initio interuenerat culpa, siue ex post facto. tenetur qui ignẽ immisit l. Aquil. aliàs non tenetur.

¶ *Si vulneratus.*] Planus est cũ l. seq. Vi.

u *Qui occidit.*] sicut patet pt quẽlibet occidere quem in opere veneris cum filia sua inuenerit, vbicumque vt inf. ad leg. Iul. de adul. l. patri. & l. seq. & l. quod ait Maritus. verò non omnẽ, nec vbique, vt eod. tit. l. Marito. in prin. & §. 1. aliàs autem punitur occidens, vt C. ad leg. Iul. de adul. l. Gracchus. Azo.

x *Pignori.*] Casus est, Dedit aliquis damnum in re mihi obligatæ

1 † Fl. competeret.
2 † Fl. fuit.
3 † Fl. refert.
4 † Fl. seruaculũ aliàs serraculũ (cuia. lib. 9. obser. c. 10. & aliàs, verriculum. Non. senñcum. Gel. li. 10. c. 25 temunculum.)
5 † Fl. &.
6 † Fl. putauit.
7 † Fl. & circa.
8 † Dua. in quæ nauis piscatorũ inciderat, æstimauerũt.
9 † Fl. esset.
10 † Fl. datã putauit.
11 † aliàs Aquiliam.
12 † aliàs deest, hac actione.
13 † Fl. deest, & occisis.
14 † Fl. puta ve.
15 † aliàs, apibus.
16 † Fl. posse.
17 † aliàs, afferri.
18 † Fl. cepit.
19 † Fl. deest, si.
20 † Fl. hic, & deest, verbũ. ^ Supple. & Sabino placet. inest enim memoria ver ac ....
21 † Fl. possit.

obligata a Sempronio: an creditori uel debitori, uel vtrique competat Aquilia? debitori autem constat dari, quia domino, vt supra eodem. l. item Mela. § legis. sed & creditori datur in duobus casibus, scilicet si amisit personalem actionem. Item si debitor non sit soluendo. quibus duobus casibus solum inquantum est suum debitum, ei datur: in residuum si quid est, debitori datur.

a *Amiserit.*] per 30. ann. tacens. quia licet non possit vltra debitum petere, potest tamen per pignoris retentionem seruare: sed hoc non ualet, quia hæc præscriptio tempore harũ legum nõ erat: ideo pone in istis actionibus, quæ iure isto certo tempore finiebantur, ut redhibitoria, & quanto minoris, hypotheca vero in perpetuum.

b *Putauerit.*] scilicet meliàs.

c *Passurum.*] in eo, quod erat debitum. Accur.

d *Quantitatem*] vt inf. de pig. act. l. si pignore.

e *Amiserit*] scilicet creditor. Azo.

f *Vtilis.*] quia actio legis Aquiliæ, pro corruptis locũ habet hoc. autẽ non videtur corruptum, cum eo vsu consumatur ad quem est inuentum, vt infra de præscrip. verbis. l. qui seruandarum. in fine. Accursius.

g *Fecisse videtur.*] Not. hanc regulam, vt hic, & infra vi bonorum rapt. l. antepe. §. si cum seruum, & supra eodem. l. si seruum. §. si quis insulam. in fi. & infra ad leg. Corneliam de sicar. l. nihil. & infra loca. l. videamus. §. fina. & l. qui domum. in fine argumen contra infra de ser. corr. l. Neratius. §. sunt enim. &c. & supra eodem. l. qua actione. §. Celsus. Item not. quod generalitas restringitur cũ culpa alicuius in faciendo præcessit, propter quam damnum est secutum. Item not. ex hoc §. quod vbicumque habet locum actio, quod met. cau vel dolo & hæc videtur locũ habere: quia & illæ exigunt damnum, sicut ista. vt su. quod met. causa. illud. §. fina. &

tempore amiserit: a quæritur. Sed hic iniquum est, & domino, & creditori eum teneri: nisi si quis putauerit b nullam in ea re debitorem iniuriam passurum, c cum prosit ei ad debiti quãtitatem, d & quod 1 † amplius consecutus sit ab eo: vel ab initio in id, quod amplius sit, quam in debito debitori dandam esse 2 † actionem. Et ideo in his casibus, in quibus creditori danda est actio propter inopiam debitoris, vel quod litem amiserit, e creditor quidem vsque ad modum debiti habebit Aquiliæ actionem, ut prosit hoc debitori. Ipsi aũt debitori in id, quod debitum excedit, competeret Aquiliæ actio.

¶ Si quis alienum vinum, uel frumentum consumpserit, nõ vĩ damnum iniuria dare: ideoque vtilis f danda est actio.

Nota quod ille, qui non præuidet quod præuidere debuit, est in culpa. Bald.

¶ In hac actione quæ ex hoc capite 3 † oritur, & dolus, & culpa punitur. Ideoque si qs in stipulam suam, vel spinam comburendæ eius cã ignem immiserit, & vlterius euagatus, & progressus ignis alienam segetem, vel vineam læserit, requiramus num imperitia eius aut negligentia id acciderit. Si quidem 4 † die ventoso id fecit, culpæ reus est, nam & qui * occasionem damni præstat, damnũ fecisse vĩ. g In eodem crimine h est, & qui non obseruauit, ne ignis lõgius procederet. At si omnia, quæ oportuit, obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa.

¶ Si vulneratus * fuerit seruus non mortiferè, negligentia aũt perierit, de vulnerato actio erit, non de occiso.

Nota clamãtem excusari & facit cõtra currentes equos: nam debẽt dicere, guarda, guarda. Bal.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX XXXI.

SI putator cum ex arbore ramum deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit, 5 † ita tenetur, si is i in publicum decidat, nec ille proclamauerit, k 6 † ut casus eius euitari posset. Sed Mutius dixit, etiam si in priuato l idem accidisset, posse de culpa agi. Culpam autem esse, cum quod diligenter 7 † prouideri poterat, non esset prouisum: m aut tunc denunciatum esset, cum periculum euitari non posset. n Secundum quam rationem non multum refert 8 † per publicum, an per priuatum iter fiet: cum plerumque per priuata vulgo loca iter fiat. o Quod si nullum iter erit, dolum duntaxat præstare debet: ne immittat in eum, quem viderit transeuntem. Nam culpa ab eo exigẽda non est: cum diuinare non potuerit, p an per eum locũ aliquis transiturus sit.

Basus quos nectit paritas æquitatis, et idẽtitas rationis, non sunt quo ad iuris dispositionem separandi. Oldr.

Caius lib. 7. ad edic. prouin.

LEX XXXII.

ILlud quæsitum est, * an quod procõsul in furto obseruat, quod a familia factum sit: id est, vi nõ in singulos q detur pœnæ persecutio, sed sufficiat 9 † id præstari, quod præstandũ foret, si id furtum vnus liber fecisset, r debeat & in actione damni iniuriæ s obseruari. Et 10 † magis vsũ est, idem esse obseruandũ: t & merito. Cũ n. circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat, eaque rõ similiter in hac actione 11 † dãni iniuriæ interueniat, sequitur vt idẽ debeat æstimari, u 12 †

de dolo. l. cum quis. & hic: sed certè hic accipitur damnum pro destructione tantum: ibi autem largius: vnde non concurrit hæc cum illis semper. Accursius.

h *Criminе*] cum dolo præsumpto.

i *SI putator Si is.*] scilicet ramus. Azo.

k *Proclamauerit.*] nõ impune immittitur denũciatio. vt hic, & institut. eodem. §. item. & infra mãda. inter, §. qui suscepit. & l. si fideiussor §. si cum debitor & supra eod. l. qui foueas. Ac.

l *Si in priuato.*] si per eum locum iter erat, vt infra dicitur.

m *Prouisum.*] sic & infra loca. l. si merces §. penul.

n *Non posset.*] sic & infra de euic. l. & si rem quàm. §. si. in fi.

o *Vulgo localiter fiat.*] sic & infra titulo primo. l. 1. §. 2.

p *Non potuerit.*] nec debuerit, ut & infra manda. l. si fideiussor. §. si cum debitor. Accur.

ILlud.] CASVS. Siue collectio seruorũ tuorum det mihi damnum, siue faciant mihi furtum, liberaris dando tantum. quantum si vnus homo liber fecisset: quia in vtroque casu est eadem ratio: igitur & idẽ ius. Vi.

q *Singulos*] id est nomine singulorum.

r *Fecisset.*] vt & inf. si fa. fur. fecisse dica. l. 1.

s *Damni iniuria.*] idest actione l. Aquiliæ.

t *Obseruandum.*] imò videtur quod non, ut sup de iurisd. om. iud. l. si familię. quæ est contra Sol. ut ibi. Item contra infra de iniu. l. si plures. ubi plures iniuriæ censentur, vbi sunt plures in familia. Sed forte ibi loquitur de seruis plurimũ. Vel potest dici, quamuis dicantur plures iniuriæ vna tamẽ fiat æstimatio, ut hic dicitur, secundum Azo. præterea ibi dicit in actione iniuriarũ, in actione damni iniuriæ.

u *Æstimari*] Not. quod vbi est eadẽ ratio, & idẽ ius, sic infra, de fonte. l. 1. §. interdum. & infra, de adulr. l. postulaue rit. §. nõ. & arg. s. de eden. l. quidam. §. nummularios. & inst. quod cum eo. §. igitur.

ver.

1 † *Flor. & quod sit amplius.*

2 † *Flo. deest esse.*

3 † *Flo. capitulo.*

4 † *Fl. nã si sit ventos.*

* *Concord. textus in c. placet. 1. q. 1.*

* *Hic habemus text. optimum, & tenendum mẽ ti, & quando quis dicatur perire sua negligentia, sine culpa: dic, quod illud est secundum Bal. quando non permittit se curari, vel si concubuit cũ uxore, vel aliqua muliere: vel si noluit medicis obedire.*

5 † *Flo. ceciderit, & huc pertinet. c. Deutero. 19.*

6 † *Flo. clamauit.*

7 † *Flo. quod cum a diligẽte prouideri poterit.*

8 † *Alias refert.*

* *Iste text. allegatur, quod vbi est eadẽ rõ, vel aequitas, idem ius. Item debet concor. text. in §. pari rõne. inst. qui. mod. tus pa. po. sol. text. in §. si igitur inf. quod cum eo qui in alie.*

9 † *Flo. sufficeret. aliam sufficere.*

10 † *Flo sed.*

11 † *Flor. in hanc actionem.*

12 † *Fl. æstimari.*

uer.istas & sup.nau.cau.l.natura.§.fi.inf.de bo.pos.ex testa.milit.l.1.circa princip.Sed arg.contra inf.de coll bo. § quis in fi.j.respon. Item contra est, ubicumque inuenis, maxime in aliqua lege, denotat enim quod alia ratio in alte ra, tamen idem statuitur ius secundum. Azo.

m *Quia retro accreuisse.*] idest non diminutum esse. Accursius.

n *Nam sicut repudiante legatario*] qui solus est. Ioan.

o *Non esset.*] repudiatum tergo legatum pro nō lega to est, ut hic, & inf.si cert.peta.proinde.§.j.in fine.& sup. eodem.si dominus.

praesertim cum interdum leuior sit haec causa delicti: ueluti si culpa, & non dolo a damnum det ur.

Quando plura delicta diuersis temporibus sunt facta, de quolibet venit imponenda pœna: sed quando fiunt eodem tempore, de vno punitur. Bart.

¶ Si idem eundem seruū uul nerauerit, postea deinde b et occiderit, tenebit & de uulnerato, & de occiso. Duo. n. sunt delicta c aliter atque si quis uno impetu plurib uulnerib. aliquem occiderit, tūc. n. vna erit actio de occiso. d

In actione legis Aquiliæ venit interesse cōe, non interesse affectionis; & pretia rerum non metimur ex singulari affectione, sed ex æstimatione communi. Bal.

Paulus libro 3. 1 † ad Sabin.

LEX XXXIII.

SI seruū meū occidisti, non affectionem æstimandam 2 † esse puto, ueluti si filium tuum e naturalē quis occiderit, quē tu magno 3 † emptū uel les: sed quāti oībus ualet. 4 † Sextus quoq; Pædius ait pre tia rerū nō ex affectione, nec utilitate singulorū, sed cōiter fungi. f Itaq; eum, qui filiū naturalē possidet, nec 5 † locupletiorem esse, quod eum plurimo, 6 † si alius possideret, redempturus g esset: 7 † nec illū, qui filiū alienū possidet tātū habere, quāti eū patri uendere posset. In lege enim Aqlia dānū h cōsequimur: & amisisse dicimur, 8 † quod aut cōseq. potuimus, i aut erogare cogimur. k ¶ In dānis quæ lege Aquilia l non continetur, 9 † in factū datur actio.

Marcellus lib. 21. Digest.

LEX XXXIIII.

TItio & Seio Stichum legaui. deliberante 10 † Seio, cum Titius uendicasset legatum, Stichus occisus est, deinde Seius repudiauit legatum. Perinde Titius agere poterit, 11 † ac si ei soli legatus esset.

Ius accrescendi fingit retro, sicut aditio hæreditatis etiam super re perempta. Bal.

Vlpianus li. 18. ad Edictum.

LEX XXXV.

QVia retro accreuisse m dominium ei videtur. 12 †

Marcel. li. 21. Digest. 13 †

LEX XXXVI.

NAm sicut, repudiante legatario n legatum hæredis est actio, perinde ac si legatum 14 † non esset, o ita huius quoque 15 † actio est, acsi ei soli legatus esset.

Hæres non potest agere actione legis Aquiliæ pro testatore occiso, nam actio impossibilis testatori, est impossibilis hæredi. Bal.

¶ Si dominus seruum quem Titius mortifere uulnerauerat, liberum & hæredem esse iusserit, eique p postea Mæuius extiterit hæres, non habebit Mæuius cum Titio legis Aquiliæ actionem: scilicet secundum Sabini opinionem: qui putabat ad hæredē actionem non transmitti: q defuncto competere non potuisset. q 16 † Nam sane absurdum accideret, r 17 † ut hæres pretium quasi occisi consequeretur eius, cui 18 † hæres extitit. Quod si ex parte eum dominus hæredem cum libertate esse iusserit, cohæres eius mortuo eo aget lege Aquilia. s

Obedientia debita vel promissa excusat a delicto. Bal.

Iabolenus lib. 14. ex Cassio.

LEX XXXVII.

LIber homo si iussu alterius damnum iniuria 19 † dedit, actio legis Aquiliæ cū eo est, qui iussit, t si modo

a *Non dolo.*] furtum autem non fit sine dolo. Accur.

b *Deinde.*] idest ex interuallo. Accur.

c *Delicta.*] ut & infra de priua. deli. l. nunquam. § j.

d *De occiso.*] No. quod propter continuationem vnum est delictum, licet plura vulnera: nam econtrario quandoque vnum est factum, & tamen plura delicta, vt furtū, rapina, dānum, iniuria, ut infra de priua. delic. l. nunquam § j. & facit inf. de iniur. l. prætor. §. si plures.

e *SI seruum. Tuum.*] mutat personas.

f *Fungi.*] i. æstimari faciendo æstimationem secundum cō locum ubi quis cogitur respondere. sunt enim uaria pretia rerum, vt infra de eo, quod certo lo. iō. & ī. de ac. emp. l. rō. §. fi. & j. ad l. Fal. l. pria rerum. & l. in le. Falcidia. & l. iij. §. fi.

g *Redempturus esset.*] quod ergo dicitur, res tātū valet quātum vēdi pōt, intellige cōlter, ut inf. de iur. fis. l. non intelligitur. §. diui fratres. & infra ad l. Fal. l. iij. in prin. ad l. quærebatur. & inf. ad Trebel. l. 1. §. si hæres.

h *Damnum.*] idest illi æstimationem.

i *Potuimus.*] scilicet communiter. Et sic not. in l. Aquilia lucrum uenire. sic infr. ne quid in lo. pub. l. ij. §. merito. & inf. rē ra. habe. l. si commissa. & sup. eo. l. inde Neratius. in princip. Sed argumen. contra inf. de aqua plu. ar. ē. l 1. §. sicut. & inf. quæ in fraudem creditorum. l. patrem & l. quod autem. in prin. & in fra de fur. l. si is §. fi.

k *Cogimur.*] vt impēsas vulnerato seruo. Accursius.

l *Lege Aquilia.*] si directa, vel vtili, vt infra de præsc. ver. l. quia. et hoc si æquitas suadeat actionē dari, alioquin contra, ut sup ra e. quemadmodum. §. sed & si tanta. Accur.

eodem. si dominus. §. primo. & infra de legat. 1. l. seruum filij. §. 1. in fine & l. si tibi homo. §. cum seruus, & l. legatarius. §. si legatum. Accur.

p *Eique.*] scilicet seruo instituto: at nunc liberto. Accursius.

q *Competere non potuisset.*] quomodo enim viuens æstimationē sui, vt mortui peteret? & sic est iuris impossibilitas. Accursius.

r *Accideret.*] vt sup. e. l. huic. §. fi. & l. quia & facit infra, de his qui deie. uel effunde. l. si vero. §. hæc autem actio. in fine.

s *Lege Aquilia.*] pro hereditaria portione qua hæres est, nec ob. ē. e. l. inde Neratius quia ibi substitutus, hic cohæres.

t *Liber homo.*] CASVS. Libero homini iussi vt alicui damnum daret, si habeo ius imperandi, ego teneor: si non habui ius imperandi, ille homo tenetur qui fecit.

¶ *Si quadrupes.*] Hūc §. habuimus. supra tit. 1. l. 1. si post lict. Viuia.

t *Cum eo est qui iussit.*] & nihilominus cum eo qui paruit, secundum quosdam, vt infra. de actio. & obliga. l. seruus. sed secundum nos non tenetur obediens, ut in fra, de regulis iuris l. ad ea. Et ut hoc plene uideas: quæro qualiter tenetur obediēs si habuit ius imperādi cum secūdum hoc iure fiat, non iniuria: si in ea re imperandi ius habuerit, ut quia seruum alienū sua uxore inuenerit, ut supra l. 4 & l. qui occidit aut si habuerit ius imperandi aliud, non hoc vterque debet teneri: non solus qui iussit: cum ei in damno dando, sicut i piratica faciēda, parere non teneatur, ut d. l. infra, de actio. & obliga. l. seruus. nam cum seruus non tenetur dño in talibus parere: ergo nec eius magistratui, ut filius

1 † Li. 2. ad Plautium.

2 † Flo. affectionem æstimandam.

3 † alias, magno pretio.

4 † Flo. valebat.

5 † Flor. non locupletior.

6 † alias plurimi.

7 † Flo. fuit.

8 † Flor. dictum.

9 † Flor. tenentur.

10 † Flor. liberante.

11 † Fl. possit.

12 † Flo. uideretur.

13 † alias ad edictum.

14 † Flor. legatus.

15 † Flo. de eo quoque.

16 † Flo. potuit.

17 † Flo. accideret.

18 † Flo. eius.

19 † Flo. mali ut interim dedit.

ius imperandi habuit: quod si non habuit, 1 † cum eo agendum est, qui fecit.

In l. Aquilia venit interesse in rem, & casus superueniens post litem contestatam in re, quæ erat in facultate soluendi, non excusat debitorem. Bald.

¶ Si quadrupes, cuius nomine actio esset a cum domino quod pauperiem fecisset, ab alio occisa est, & cum eo lege Aquilia agitur: b æstimatio non ad corpus c quadrupedis, sed ad causam d eius, e in quo f de pauperie actio est, referri debet: & tanti damnandus est is, qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris interest noxæ potius deditione fungi, 2 † quam litis æstimatione. 3 †

Idem libro 8. ἐπιστολῶν.

L E X XXXVIII.

SI eo tempore quo tibi seruus meus, quem bona fide emisti, seruiebat, ipse a seruo g tuo vulneratus est, placuit omnimodo 4 † me tecum rectè h lege Aquilia experiri.

Pomponius libro 14. ad Quintum Mut.

L E X XXXIX.

QVintus Mutius scribit: Equa cum in alieno pasceretur, * in cogendo, i quo 5 † prægnans erat, eiecit: K quærebat dominus eius, possetnè cum eo, qui coegisset. 6 † lege Aquilia agere, quia equam eiiciendo 7 † ruperat? si percussisset, aut consultò vehementius egisset, uisum est agere posse. l

Idem lib. 4. ad edictum.

L E X XL.

QVamuis, m 8 † alienum pecus in agro suo quis deprehenderit, sic tamen 9 † illud expellere debet, quomodo si suum n deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damni ceperit, 10 † o habet proprias actiones. p Itaque qui pecus alienum in agro suo deprehenderit, non iure id includit: q nec agere illud aliter debet, quam (ut suprà diximus) quasi suum: sed uel abigere r debet sine damno, uel admonere dominum, ut suum recipiat.

Paulus lib 4. ad edictum.

L E X XLI.

IN lege s * Aquilia, si deletum chirographum mihi esse dicam, in quo sub conditione mihi pecunia debita fuerat, & interim testib. quoq; t

---

Alius patri, ut ꝟ. de arbit. l. si cum dies §. in compromisso. vnde si paruit, magis quam seruus debet teneri. Rursus si ius imperandi non habet, cur non tenetur, ut ꝟ. quod vi aut clam, aut qui. §. si quid. maximè cum aliàs facturus nō erat ut ꝟ. de iniur. l. non solum, §. Proculus. Idem si aliàs facturus erat, quia nō oportet eius malitiam augeri mandando, ut ꝟ. de ser. cor. l. 1. §. persuadere. & sic huius legis distinctio nulla esse vr. Sol. ad prædicta. hic pr, vel magistratus ius imperādi alias habebat, nō in ea re quā iussit fieri: obedienti autē ideo succurritur, quia nō erat atrox delictū. nec. n. occidere hominem, vel liberum, vel seruum alienū iussit, uel furtum facere magnæ rei vel rapinam. Est. n. grauius delictū rapina, quam damnum datum iniuria, cum ex ea quis criminaliter accusetur, item pecuniariter in quadrupl ū. Item ex furto in duplū, vel quadruplum, sed ex damno ab initio in simplum tantum est actio. Item ex furto, uel rapina, vel iniuria non agitur, nisi dolus interced at: hic verò secus, ut sup. eod. l. illud. huius autem qui paruit, dolus non adfuit nec culpa, vnde non tenetur, ut hic & infra de regu. iur. l. non uidetur, §. qui iussu. & l. is damnum, & inf. quod vi aut clā, l. is qui in puteum, §. si tutoris. Item ex pretio rei minus, vel maius videtur delictū ut ꝟ. de incen. rui. nau fra. l. Pædius, §. 1. & . tenendum est ergo, quod quędam sunt in quibus omnino parere debet filius patri, vel seruus domino, ut ea in quibus nullum delictum versatur. alia sunt in quibus non cogitur parere filius, vel seruus, vel ciuis magistratui, si tamen pareant, excusantur, ut in actione l. Aquiliæ, & interdicto, quod vi aut clam. alia sunt in quibus omnino parere non debent, ut in atrocioribus, in quibus si pareant, vterque tenetur. Item quod subiicit, quod si non habuit ius imperandi, quod tenetur, qui fecit, supple & nihilominus, qui iussit, ut ꝟ. de iniur. l. non solum, §. proculus. & ꝟ de aqua plu. arcen. l. si colonus. in fi. & ꝟ. de dam. infe. l. damni, §. si mandato quæ sunt contra. & de reg. iur. l. ad ea. & l. non videtur, §. qui iussu.

a *Actio esset*] scilicet contestata. Accur.

b *Agitur*] à domino quadrupedis. & dic post litem contestatam super pauperie, fuit occisa, ut ꝟ. tit. 1. l. 1. §. si post.

c *Ad corpus.*] scilicet tantum.

d *Ad causam*] id est ad utilitatem.

e *Eius*] pecudis.

f *In quo*] id est propter quod.

SI *eo*] CASVS. Si seruum meum quem bona fide possides, tuus proprius interficiat, an Aquil. mihi tenearis? Et respon. quod sic. Viuia.

g *A seruo*] quid si à te? Resp. ut ꝟ. de rei uend. l. si hom.

h *Rectè*] secus in petitione hæreditatis, ut ꝟ. de pet. hær. l. sed & si lege. § consuluit. & in ser. corr. ut ꝟ. de ser. corr. l. 1. § qui bono. Accur.

QVintus] CASVS. Si consulto equam meā prægnantē ut eiiceret pullum, coegisti, Aquil. mihi teneris. Viuia.

i *In cogendo*] i. dum cogeretur in quadam strictura.

K *Eiecit*] scilicet illud, & abortum fecit.

l *Posse*] scilicet Aquilia directa, ut Instit. §. cæterum. si autem non tetigit, tunc in factum, ut ꝟ eo. l. si boues, & l. si.

QVamuis.] CASVS. Si inuenias animal alterius in agro tuo, ipsum occidere non debes, sed expellere debes extra, uel denunciare domino, ut recipiat animal. Viuia.

m *Quamuis.*] aliàs incipit lex, quamuis: aliàs non, sed §. Pomponius quamuis &c.

n *Si suum.*] No. in re aliena debere quem facere, ut in sua, ut ꝟ. de solut. l. 1.

o *Ceperit.*] id est passus fuerit.

p *Actiones.*] s. de pastu pecoris, ut & infra, de prescrip. uerb. l. qui seruandarum. in fi.

q *Includit.*] animo celandi.

r *Abigere.*] id est deducere.

IN *lege.*] CASVS. Titius debebat mihi centum sub conditione, si nauis ex Asia veniret, uel ad decennium, & hoc debitū probare poteram per instrumentum, uenit Seius, & deleuit instrumentum, ita quod nō potest legi, quæritur, an statim possim conuenire Titium l. Aquiliæ ad tantam pecuniam quanta per instrumentum probari poterat? Et dicit, quod si possum probare tria, duo s. plenè, unū semiplenè: potero agere & uincere, sed exactio seu executio sententiæ differtur: & aut existet conditio primæ obligationis, & fiet executio, aut non existet conditio, & tunc non fiet executio. Tria prædicta sunt ob deletionem talis instrumenti, in quo sic contineretur. Item ob contractum primum qualiter fuit factus. Tertium, quod testes instrumenti per quos possum nunc probare contractum, timentur non superesse tempore quo speratur existere conditio, ut quia senes, uel regressuri, uel morituri. Sed hoc tertium probabit summatim.

s *In lege.*] i. in actione legis Aquiliæ, secundum Azo.

t *Quoque id.*] id est, quod pecunia sub conditione fuerit debita: quia promissioni interfuerant, quasi dicat, non tantum probare possum deletionem, & quod ita erat ibi scriptum, sed etiam hoc, id est principale debitum, si enim ita esset ibi scriptum, & deletionem tantum possem probare, sine dubio non ageretur Aquilia, quia non sequitur, si ita probo deletum, & ita prius scriptum, quod ita fuerit debitum: quia quasi exemplum est, argumen. infra, de fide instrument. quicumque. & C. de eden. auth. si quis in aliquo documento. Sed contra, C. de probatio. si de possessione. sed ibi aduersario surripuerat, & quia de ipsa promissione conditionali habebam testes, videbatur me non posse Aquilia agere. Sed contra est, si tamen præsumatur à iudice eos non esse futuros existente conditione, ut subiicit.

---

1 † alias, adsum.

2 † Fl. de fungi.

3 † alias, æstimationem præstare.

4 † alias omnimodo.

* Hæc spectat Exod. c. 21. 23 Deut. c. 12.

5 † alias, quod.

6 † alias, egisset.

7 † Fl. iniquitando.

8 † Fl. est §. in princip. Pomponius quamuis.

9 † Fl. debet tamen.

10 † Fl. damnum cepit.

* Ista l. est vel de fung. & habet tres lecturas secundum Bartolum.

Qui.

a Q*Vi tabulas. Ad exhibendū*] Hac actione videtur non teneri: primo per legem C. ad exhibē. l. exhibitio-nis quæ est cōtra. Sol. ibi non mutata forma rei, sic argu. infra ad exhiben. l. Iulianus scribit. §. sed & si quis. Secundo, quia alibi dicitur dari de dolo, quod non esset, si hic daretur, ut supra de dolo. si quis tabulas, quæ est contra. Sol. hic depositæ erant ut hæredi restituerentur: ibi ut perpetuo essent apud depositarium. vel hic tabularum dominus, ibi nō: vel hic hæreditatem adiit, ibi non: uel solne ut ibi.

1† *Lib. 48.*

b *Aquilia actio.*] scilicet utilis, uel in factū, ut supra l. proxim. §. penul.

2† *Fl. quia corruptam rem.*

O*B id.*] CASVS. Titius instituit me hæred. & antequā adirem, Seius dedit damnum in hæredit. postea obiit: quæritur an competat mihi l. Aquil. Actio? Et dicitur q; sic, cum sim dominus illarum rerum in quibus fuit damnū illatum: licet tunc nō eram. si aliter dicas, tria sequerentur inconuenientia. Primo, quia si de hæredit. ad hæredem actio non transiret, eadem ratione nec de eo cui cœpit competere, ad hæredem transiret, quod est falsum, quia transit. Item secundo, quia si damnum daretur in rebus capti ab hostibus, non daretur ei actio reuerso, quod iniquum esset. Tertio, quia si daretur damnum in rebus Titii quondam, antequam posthumus futurus hæred. adiret, posthumo postea nato act. l. Aquil. non daretur, quod esset iniquum igitur oportet, ut ad hæredem transeat hæc actio: hoc autem duobus probat exemplis. vnum est in actione arborum furtim cæsarum, aliud est in actione, seu interdicto, quod vi aut clam, quod competit hæte. pro eo quod iacēte hę re. factum est. Viu.

3† *Al. qui eas interdum deleuerit.*

c *Est.*] id est ob id dāmnum quod &c. Azo. Sed videtur non dari occasione talis rei hæredi actio furti, ut infra de furt. l. hæreditariæ, quæ est contra. Sol. aliud in actione furti, & aliud in actione ista.

4† *Flor. etiam de hac actione.*

5† *Fl. heres sit.*

Iulianus lib. 86. 1 † Digestorum.

LEX XLIII.

QVi tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, ut legi non possit, depositi actione & ad exhibendum [a] tenetur: quod 2† si corruptam rem restituerit, aut exhibuerit, legis quoque Aquiliæ actio [b] ex eadem causa competit. Corrupisse n. rectè dicetur tabulas, & qui eas interleuerit. 3†

In lege Aquilia uenit damnum datum etiam hęreditate iacente. Bart.

Pomponius lib. 19. ad Sabin.

LEX XLIIII.

OB id, quod antequam hęreditatem adires, damnum admissum in res hæreditarias est, [c] legis Aquiliæ actionem habes, q; post mortem eius, cui hæres sis, acciderit Dominum. n. lex Aquilia appellat, [d] non utique [e] eum, qui fuerit tunc, cum damnum daretur: nam isto modo, [f] ne ab eo quidem, cui hæres quis erit, transire ad eum [g] actio ea poterit: [h] neque ob id, [i] quod tunc commissum fuerit, cum in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris: & hoc aliter [k] constitui sine magna captione posthumorum liberorum, qui parentibus hæredes erunt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse, & 4† de actione, Quod ui aut clam, si modò quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eum intelligere debuisse, [l] ab eis se, 5† ad quos ea hæreditas pertineret, si rescissent prohibitum iri.

Vlpianus li. 41. alias 42. ad Sabinum.

LEX XLV.

IN lege Aquilia etiam 6† leuissima [m] culpa uenit.

¶Quoties sciente domino seruus vulnerat, uel occidit, Aquilia dominum teneri, [n] dubium non est.

Paulus lib. 10. ad Sabinū.

LEX XLVI.

SCientiam hic pro patientia accipimus, ut qui prohibere potuit, [o] teneatur, si non fecerit.

Nota quòd licet vulneratus sit liberatus, tamen pōt agi de vulnere, quod no. & tene menti. Bald.

¶Lege Aquilia agi potest, & sanato vulnerato seruo. [p]

¶Si meum seruum, cum liberum [q] putares, occideris, lege Aquilia teneberis.

¶Si 7† cum stramenta ardentia transilirēt, duo [r] concurrerint, amboq; ceciderint, & alter flāma cōsumptus sit: nihil eo noīe agi poterit. 8† si no ītelligiťuter ab vtro euers[s] sit.

Quod fit ad defensam, pęnam non meretur. Bal.

¶Qui cum aliter tueri se nō possent, damnū 9† culpa dederunt, innoxij sunt. Vim. n. vi [t] defendere, [*] omnes leges, omniaq; iura permittunt. [u]

¶Sed si defendendi mei causa lapidē in aduersariū misero, & 10† non eum, sed prætereuntem percussero, lege Aquilia tenebor. [x] illum n solum, qui uim infert, ferire, cōceditur: & hoc si vtēdi duntaxat, nō etiā vlciscendi [y] causa factum sit.

¶Qui idoneum parietem sustulit, damni iniuria domino eius tenetur.

falem, non specialem successorem transit, sicut nec aliæ, præter duas, id est actionē, quæ oritur ex interdicto de itinere actuque priuato, ut infra de itin. actuque priua. l. 3. §. hoc interdictum & §. sed & si quis. Et præter illam, quæ oritur ex interdicto, quod vi aut clam, ut infra, quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. sed & si postea. secundum Azo

i *Ob id.*] s. damnum. K. *Et hoc aliter.*] scilicet quam diximus. Accursius.

l *Debuisse.*] ne melioris conditionis, &c. ut infra quod ui, aut clā. l. seruus.

6† *Flor. deest.*

IN *lege.*] CASVS. Propter leuissimā culpam, qua hac actio. tenetur, si damnum det. Cætera plana sunt usque ad l. ita vulneratus. Viuia.

m *Leuissima.*] nisi in duobus casibus, ut supra eod. l. si putator, & inf. de acq. rer. do. l. homo liber. §. 1. Acc.

n *Teneri.*] & insolidum.

o SCientiam. *Potuit.* & C. de noxa. si seruus ign. & hoc siue de iure, siue de facto potuit prohib. ri, ut infra de noxal. l. in omnibus. secundum Az.

p *Vulnerato seruo*] scilicet ratione expensarum & operarum, ut supra eod. l. si seruum. §. rupisse.

7† *Fl. deest, &*

q *Cum liberum putares.* forte idem facturus si sciisses, ut in iniuria, ut infra de iniur. l. item apud. §. interdum.

8† *Flor. potest agi.*

r *Duo.*] scilicet homines

s *Euersus sit.*] argum. contra, supra eo. l. itē Mela §. sed si plures. & infra tit. 1. l. 1. in fi. & l. 2. Accur.

t *Vim vi*] supra l. ut vim. & supra de iusti. & iure. l. ut uim. & supra quod met. cau. l. sed & partus. §. 1.

9† *Flo. damnū culpā dederit* [*] *Non indistincte, sed intra duas horas, aiunt Græci ad hunc locū & hic habetur textus optimus. & adde Ang. in l. 1. inf. ad leg. Cornel. de sica. & contra textum e. qua 64. dist. n.*

u *Permittunt.*] eo ipso, quod non prohibent, et supra ex qui cau. maio. uel nō. §. sed quod eis. Azo.

10† *Fl. sed.*

x *Tenebor.*] veritate inspecta potius quam meo cogitatu, ut infra de iniu. l. cum, qui §. si iniuria. & infra quod ui aut clam. l. aut. §. & si quis dum, & infra de sep. corr. l. doli. §. si quis dolo. Sed arg. contra, infra de iniur. l. item apud. §. interdum. & l. si cum seruo. sed illud in illa actio iniuriarum, secus in ista uel dic, ut no. in d. §. si iniuria. Item arg. contra, infra de his, quæ in testa. delen. iniuria l. 2. ibi, non magis, quam si, &c. Accur.

y *Vlciscendi.*] No. quod incontinēti licet uim ui repellere, & eodem modo, sed non ad vltionem, sed ad defensionē ut hic,

d *Appellat.*] ut supra eod. l. item Mela. §. legis.

e *Non utique.*] scilicet tantum. Ioan.

f *Modo.*] si præsentem dominum tantum appellaret.

g *Ad eum.*] s. hæredem. Ioan.

h *Poterit.*] est enim hęc actio personalis, unde ad uniuer-

Vlpianus libro 41. 1 † ad Sabinum.

LEX XLVII.

SI vulnerato seruo, lege Aquilia actum sit, a postea eo 2 † mortuo ex eo vulnere, agi lege Aquilia nihilominus potest.

Iulianus libro 86. Digestorum.

LEX XLVIII.

SEd si priore iudicio aestimatione facta, postea mortuo seruo de occiso agere dominus instituerit, exceptione doli mali opposita compelletur; ut ex vtroque iudicio nihil amplius consequatur, quã consequi deberet, si initio occiso homine egisset. b

Diuersitas factorum exigit diuersitatem pęnarũ. Bald.

Paulus lib. 30. ad Edictum. c

LEX XLIX.

SI seruus ante aditam hæreditatem damnum in rẽ hęreditariam 3 † dederit, e & liber factus in eandem rem damnum det, utraque actione t nebitur: d quia alterius e & alterius facti hæres f sunt.

Vlpianus lib. 9. disputationum.

LEX L.

SI quis fumo g facto apes alienas fugauerit, uel etiã necauerit, magis causam mortis præstitisse videtur, quam occidisse: & ideo in factum actione tenebitur.

Nota quod quis põt destruere alienũ, ne destruatur suum: quia hoc videtur facere magis causa defensionis, quam offensionis. Bald.

¶ Quod dicitur, damnum iniuria datum Aquiliam 4 † persequi, sic erit accipiendum, ut videatur h damnum iniuria i datum, quod cum damno iniuriam attulerit: K nisi magna vi cogente fuerit factũ: vt Celsus scribit circa eum, qui incendii arcendi gratia vicinas ædes intercidit. nam hic scribit cessare legis Aquilię actionem. iusto enim metu duci, 5 † qui ne ad se ignis perueniret, uicinas ædes intercidit. & siue peruenerit ignis, siue ante extinctus l sit, existimat legis Aquiliæ actionem cessare.

Idem lib. 6. opinionum.

LEX LI.

QVi domum alienam inuito domino demolitur, 6 † & eo loco balnea 7 † exstruxit, præter naturale ius, m quo 8 † superficies ad dominum soli pertinet, etiam dati damni nomine actioni subiicietur. n

Iulianus lib. 36. Digestor.

LEX LII.

SI ita 9 † vulneratus est seruus, ut eo ictu certum esset eum 10 † moriturum: medio deinde tempore hæres institutus est: & postea ab alio ictus o decessit: quæro, an cũ vtroque de occiso lege Aquilia agi possit? Respondi: p Occidisse quidem uulgò dicitur, qui mortis causam quolibet q modo præbuit: sed lege Aquilia r is demum teneri uisus s est, qui adhibita ui, & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta uidelicet interpretatione uocis a cædendo, & a cæde.

¶ Rursus lege Aquilia teneri t existimati sunt, non solum qui ita uulnerassent, ut confestim uita priuarent: sed hi etiam, quorum 11 † uulnere certum esset aliquem uita excessurum. Igitur si quis seruo mortiferum uulnus inflixerit, eundemq; alius ex interuallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quam ex priore uulnere moriturus fuerat, statuendum est utrumque eorũ l. Aquilia teneri. Idq; cõsequẽs est authoritati veterũ, qui cũ a pluribus idẽ seruus ita uulneratus esset, ut nõ appareret, cuius ictu periisset, oẽs l. Aquilia teneri indicauerũt. u

¶ Aestimatio autem perempti non eadem in vtriusque per-

vt hic, & infra eod. l. si ex plagis. §. 1 & C. vnde vi. l. 1. & T. eod. l. sed & si quemcunque, circa princ. Sed videtur etiam ad vltionem permittit: vt C. de metat. l. deuotum lib. 12. quę est contra. Sed certè nomen vltionis ponitur ibi pro defensione: sicut in psalterio ponitur in quibusdam libris, defensorem: & in aliis, vltorem. & ponitur ita in Esaia. & sic etiam in C. quando vnicuique se vin. l. prima, in fi. ibi, nostram & cæt. secundum Io. Item ad idem contra. infra de bon. lib. l. qui cum maior. §. si libertus. in fin. §. sed ibi ciuiliter, scilicet coram iudice reconueniendo cum se vlciscebatur. Azo.

a SI vulnerato. Actum sit.] de vulnerato. Acc.

b SEd si priore. Egisset.] sic inf. de act. empt. l. ex empt. §. etiam in fi. & inf. de euict. l. qua dicitur. Ac.

c SI seruus. Dederit.] dolo vel lata culpa, de quo solo tenetur liber factus actione in factum in duplum postquã fuerit liber factus, ut inf. si quis test. lib. esse iussus fue. l. 1. in princ. & §. 1. ex alio autem facto tenetur l. Aquil. ut subiicit:

d Tenebitur.] de culpa leuissima.

e Alterius] primum enim parit actionem in factum, ut dixi: secundum actionem l. Aquiliæ.

f Hæres.] scilicet actiones.

g SI quis fumo.] quod dicitur persequi, in uim passiui. Accur.

h Videatur.] i. præsumatur.

i Iniuria.] i. con iure. Accur.

K Attulerit.] idest vt damnum datum hoc ipso, quod non est iure datum, uideatur, idest præsumatur, qđ attulit iniuriam, idest culpam cum ipso dãno, secundum Io. & sic culpa præsumitur. Vel dic secundum Azo. planius, sed in idẽ recidit, ut hoc ipso qđ est damnum datum, præsumatur non iure datum, nisi contra probetur, vt in exemplo, quod subiicit: nisi magna &c. & sic culpa præsumitur: & fallit, quod dicitur qui culpam dicit &c.

l Extinctus.] imo videtur teneri, si ante extinguatur, ut infra quod vi aut clam. si aliud. §. est & alia. quæ est contra. Solut. hic erat iustus metus, ibi non vt argum. infra l. habitatores, in fin. & infra de incen. ruin. nau. l. tertia, §. penult. erat. n. hic iam ortum incendium: & sic putabatur illuc peruenturum. vnde versus: Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet. Et neglecta solent incendia sumere vires. Item facit ad hunc §. supra eodem, l. qui occidit. §. in hac. & C. eodem l. prima. Accursius.

m QVi domum. Præter naturale ius.] scilicet quo ædificium cedit solo.

n Subiicitur.] pro domo destructa. Accur.

SI ita vulneratus.] CASVS. Vnus seruum vulnerauit: & alius postea occidit. ambo tenentur de occiso. Litera est plana usque ad finem l. Vlpianus.

o Ictus.] idest percussus. Accur.

p Respondi.] non respondet quęstioni modo: sed altius exorditur.

q Quolibet.] manibus uel corpore, uel sine manibus, & sine corpore, præbita aliter occasione mortis. Accur.

r Aquilia] scilicet directa: alias autem tenetur in factum qui non suo corpore fecit.

s Visus.] ex primo capite.

t Teneri.] vt de occiso: nam uterque tenetur quanti plurimi in an. proximo fuerit a tempore sui vulneris, ut hic subiicit, æstimatio autem &c. & infra de damn. infect. l. fluminum. §. idem seruitus. in fi. & supra eodem, l. ait lex. de vulnerato autem fieret æstimatio intra 30. dies ex tertio capite, nec est contra supra eodem, l. huic. §. si seruus. & l. item Mela. §. Celsus. ubi dicit primum vt de vulnerato teneri, licet esset uulnus mortiferum: quia non erat certum ex eo uulnere moriturum.

u Indicauerunt.] ita ergo & in proposito, ut inf. tit. 1. in fi. & l. 2. & i. eo. l. itẽ Mela. §. sed si plures. Sed ergo contra. s. de rei ven. l. si frumentum, in fi.

Trecent ita

1 † Lib. 50.
2 † Fl. deuß. eo.
3 † Fl. re hæreditaria et inf. o tare.
4 † Fl. Aquiliã.
5 † Fl. dud... ne ad se.
6 † Fl. demol...
7 † Fl. Balnea
8 † Fl. quod.
9 † Fl. incipit. Ita vulneratus est seruus
10 † Fl. decess. eum.
11 † Fl. quoru ex.

sona fiet. nam qui prior vulnerauit, tāti præstabit, quanti 1 † in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecētis a 2 † sexagintaquinque diebus. posterior uerò 3 † in id tenebitur, quanti homo plurimo 4 † venit b potuerit in anno proximo, in quo vita excessit: in quo pretiū c quoq; hæreditatis erit. Eiusdem ergo serui occisi nomine alius maiorē, alius minorem æstimationē præstabit. nec mirum: cum vterque eorū ex diuersa causa, & diuersis qb. occidisse hominē intelligatur. Quod si quis absurdè d a nobis hæc constitui putauerit, cogitet longè absurdius constitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut alterū e potius: cū neque impunita f * maleficia esse oporteat: nec facilè cōstitui possit, vter potius lege Aquilia 5 † teneatur. Multa autem iure ciuili contra strictam 6 † rationem disputandi g pro vtilitate cōi recepta esse, innumerabil.b. rebus probari potest. Vnum interim h proposuisse 7 † contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quā singuli ferre non possent, furti actione omnes teneri existimantur: i quamuis subtili ratione dici possit, neminem eorum teneri: quia neminem uerum sit eam sustulisse.

Imperitia medici, vel negligentia infirmi nō imputatur percussori: nec auget delictum. Bald.

Alphenus li. 2. Digestorum.

LEX LIII.

SI ex plagis seruus mortuus esset, neque id medici inscientia 8 † aut dñi negligentia accidisset, rectè de iniuria occiso k eo agitur.

Ille qui immediate percutit percussorem suum, videtur facere ad defensā. Bald.

¶ Tabernarius in semita l noctu supra lapidem lucernam posuerat: 9 † quidam prætericns eam sustulerat: tabernarius cum consecutus lucernā reposcebat, & fugientem retinebat: ille flagello, quod in manu habebat, in quo dolon 10 † inerat, m verberare tabernarium cœperat, vt se dimitteret: 11 † & ex eo maiore rixa facta, tabernarius ei, qui lucernam sustulerat, oculum effoderat. consulebatur 12 † num damnum iniuria non videretur dedisse, quoniam prior flagello percussus esset? Respondi, ni data ad hoc 13 † opera n effodisset oculum, non videri damnum iniuria fecisse: culpam.n. penes eum, qui prior flagello percussisset, residere. Sed si ab eo 14 † non prior vapulasset, o sed cum ei lucernam eripere vellet, p rixatus esset, q tabernarij culpa factum videri.

Nota quod ius ex facto oritur, & ius est implicitum facto. Bart.

¶ In cliuo r Capitolino duo plaustra onusta mulæ ducebant: s prioris t plaustri muliones u conuersum plaustrū subleuabāt, quo x facilius 15 † mulæ ducerent: interim superius y plaustrum 16 † cessim z ire cœpit: & cum muliones, a qui inter duo plaustra fuerāt, è medio excessissent, 17 † posterius b plaustrū a priore c percussum retro redierat: & puerum cuiusdam obtriuerat. dñs pueri consulebat, cum quo d se agere oporteret. Respondi, in causa e ius esse positum. Nam si muliones, qui superius plaustrum sustinuissent, sua sponte se subduxissent, & ideo factum esset, vt mulæ plaustrum retinere nō possent, atque ipso onere retraherentur, cum dño f mularum nullā esse actionē, sed 18 † cum hominibus, g qui conuersum h plaustrum sustinuissent, lege Aquilia agi posse. Nam nihilominus eum damnum dare, qui sustineret, dimitteret 19 † sua voluntate, i vt id k aliquem feriret: veluti si quis cum asellū agitasset, non retinuisset. Aeque si quis ex manu telū,

a Trecentis.] nō tot dies habet annus: vt hic, & inf. d. sta. li. l. cū heres, §. Stichus.
b Venire] i. vendi. Accursius.
c Pretium quoque hæreditatis.] & sic lucrū venit: ut infra de eo, quod cer. lo. l. ij. in fi.
d Absurdè.] ex e. s. q pro homine quondam præsumpto mortuo, nunc quasi mortuus tenetur: & sic bis videtur mortuus, & diuersis tēporibus. quod videtur absurdum: sed eius contrarium esset absurdius, vt subijcit. Accur.
e Alterum potius.] s. quam alium.
f Impunita.] No. maleficia non esse impunita dimittenda: vt hic, & sup. de iud. l. si longius, §. j. & j. de noxa. l. 4. §. cum dñs. & j. de si ceinsso. l. si a reo, §. fin. & C. de pœn. l. si operis. & j. de sol. l. Stichum aut Pamph. in fi. j. respo. & j. de interrog. act. l. qui seruum, in fi. j. resp. & C. de defen. ciui. l. per omnes.
g Disputandi.] i. contra rigorē iuris, nam de rigore iuris neuter tenetur, prior nō, quia non occidit: secundus non, quia & sine eius vulnere esset mortuus.
h Vnum interim.] s. exemplum.
i Existimantur.] tot autē sunt maleficia, quot personæ: ut j. de iniur. l. si plures. & omnes in solidum tenentur, ut j. de fur. l. vulgaris. §. pen. Sed arg. contra, sup. quod cuiusque vniuer. no. l. si municipes. & j. de dam. infec. l. damni, in fi. 2. respon.
k SI ex plagis. De occiso] si enim negligentia periisset non ageretur de occiso, ut s. eod. l. qui occidit, §. fin. Azo.
l In semita.] i. in via.
m Inerat.] No. q dolor dicitur inesse flagello, ex eo, q aliis infert dolorem.
n Ni data adhoc opera] i. ad uin dictam. & sic ex quo incontinenti fecit, præsumitur q ad sui defensionem fecerit, ut aggressor interim eum nō inuadat, nisi contra probetur, vt hic, & j. si quadrup. pau. fec. dic. l. j. §. cū arietes, sm quosdam. Et sic potest contra probare, vt hic, secūdum Ioann. licet quidam contra & adde quod no C. vn. de vi, l. j.
o Vapulasset.] i. verberatus esset.
p Vellet.] per quod vides, q icepit tabernarius rixam: ergo nō licet ob tutelam rerum mearum inferre vim? Respō. hoc, qa non fuit cum moderamine. Accur.
q Rixatus esset.] & sic eū prius percusserit. collige ergo hic, & ex superiori respo. ar. q non debet aliquē percutere ad defendendum, nisi prius te feriat. Sed contra est vt j. de vi. & vi arm. l. 3. §. eū igitur. & hic sic euenit de facto.
r In cliuo.] Cliuus locus est quidam angustus, in altum ascendens, & arduus.
s Ducebant.] ascendendo. Azo.
t Prioris.] i. superiori. Accur.
u Muliones.] quorū tamen mulæ non erant. Accur.
x Quo] pro ut. Azo.
y Superius] i. prius. Azo.
z Cessim.] i. retro.
a Muliones] superiori s plaustri.
b Posterius.] post q8 nullum erat.
c A priore.] i. superiore. Azo.
d Cum quo.] uel cum domino mularum: vel cum plaustrariis.
e In causa] id est dicere, ut ille teneatur, qui causam mortis pbuit. uel causam dicit, factum ipsum, cum quo ius est, implicitum. facti ergo potius est quæstio, q iuris. Accursius.
f Cum domino] inferioris, uel superioris plaustri.
g Cum hominibus.] i. cum mulionibus.
h Conuersum.] scilicet nunc. Accur.
i Sua voluntate.] non iusta necessitate. ita.
k Vt id.] i. consecutiuo, ut duobus probat exemplis.
Emisisset.]

1 † Florentin. quanto.
2 † Flor. trecentum.
3 † Flo. deest, vero.
4 † Flo. plurimi venire potuerit.
* Nota quod delicta non debent remanere impunita nam expediens est reipu. ut maleficia puniantur concord. tex. in l. ita vulneratus. § quod illicite, inf. de publ.
5 † Flor. add. est, Aquilia.
6 † Flo. deest, strictam.
7 † Flo. posuisse.
8 † inscitia.
9 † Flo. deest &.
10 † Flo. dolor dolon. tamen legendū putat B. rodolon, non dolor. id quod & Bud. probat hoc. Est verò dolon flagellū intra cuius uirgam latet pugio a dolo dictus pro decipiat ferro, cum speciem ligni præferat Seru. in 7. Æn. Alex. li. 4. Gen. ca. 25.
11 † Flor. mitteret ex eo.
12 † Consuleretur num dānum iniuriā videretur dedisse &c.
13 † Fl deest ad hoc, & loco ni, pōnit, nisi.
14 † Flo. percussus.
15 † Flor. facilius.
16 † Flo. plaustrum.
17 † Flo. cessissent.
18 † Flor. deest, sed.
19 † Flor. emisit eum.

aut

a *Emisisset.*] etiam sine voluntate, vt ĩ. eod. l. sicentiam, §. sed si defendendi. Azo.
b *Reformidassent.*] scilicet sine causa.
c *Cum domino.*] superioris plaustri.
d *Conarentur.*] alias conarentur, alias corruerent, & alias continerentur.

e *Neque cum hominibus.*] ob hoc quod de medio exiuerint: sed ex eo quod nimis onerauerunt, tenẽtur: vel si per malum locum duxerint, vt sup. eod. l. qua actione, §. sed si quis plus.
f *Certum est.*] siue culpa mulionum, vel alterius damnum acciderit, vel vitio superiorum mularum.
g *Retro redissent.*] ar. contra, j. de dam. j. l. q bona, §. cũ inter. sed ibi mult⁹ poterat sibi cauere ab alio: & ideo mihi cauet
h *Debere.*] cum enim venditor bouem recipit, omnia retro agũt: nisi tñ vellet, posset pro noxia dimittere, vt ĩ. de alien. iudic. l. quia redhibito. & j. de ædil. edi. l. qđ si nolit, in principio.
i *Seruulum.*] cũ aliis ludentem. Accur.
K *Cum casu magis.*] non data opera id fecit, vt sup. eo. l. item Mela, in princ. est. n. de natura ludi vnũ, aliũ impellere. Acc.
l SI *boues.*] i. vaccas alienas, vt bene conueniat, quod sequitur. * Accur.
m *In factum actio.*] vt & Inst. eo. § fin. Accur.

LEgis *Aquiliæ.*] CASVS. Si promisisti mihi animal & ipsum ante moram occidi, uel vulneraui, an Aquil. teneat, quæritur? Et respon quod sic: sed si post moram occidi, non teneor.
n *Vulnerauerit.*] & sic lucro mortitur debitoris, vt j. de leg. 1. l. si filiusfamilias, §. ¶ sed contra id, quod dicit hic dari Aquil. est supra, de dolo, l. arbitrio, § si Sol. hic sub conditione promisit, vel in diem incertã, vbi conditione, vel die incerta deficiente apud promissorẽ remaneret: supra verò purè promiserat, vel in diem certam. Vel dic illam determinari per istam, vel ibi occidit alius, vt daret damnum creditori: hic non: & hoc

1 † Flor. immisisset.
2 † Florent. daret.
3 † Flo. ideo est, ea
4 † Flo. continerentur, alias contineventur.
5 † Aliter, & quod conuersum fuisset onus.
6 † Flo. velle quoquo modo res se hab.
* Iste tex. est secundum Bald. quod non est culpa in percusso, si recrocedit, secus in percussore.
* Ex hac glo. Accu. datur intelligi, quod vbi in tit. legis tanta deijcerentur, debet legi eijcerent, id est, abortum facerent, & sic staret eius declaratio, boues, i. vaccas, alias non & vide l. si seruus seruum, §. si quis de mansu sup. eod.
7 † Flo. tum.
8 † alias, de est, præstari
9 † Flo. percipere.

aut aliud quid emisisset, a 1 † damnũ iniuria dari. 2 † Sed si quia mulæ aliquid reformidassent, b & muliones timore permoti, ne opprimerentur, plaustrum reliquissent, cum hominib. actionẽ nullã esse, cum dño c mularũ esse. Quod si neque mulæ, neque homines in ea 3 † causa essent, sed mulę retinere onus nequissent, aut cum conarentur, d 4 † lapsæ concidissent: & ideo plaustrum cessim redisset, atque hi, quo conuersum fuisset, 5 † onus sustinere nequissent, neque cũ dño mularum, neque cũ hominibus e esse actionem. Illud quidẽ certum 6 † est, f quoquo modo res sese haberet, cum domino posteriorũ mularum agi non posse: quoniam non sua spontè, sed percussæ retro redissent. g *
¶ Quidam boues vendidit ea lege, vt daret experiundos, postea dedit experiundos, emptoris seruus in experiundo percussus ab altero boue cornu est, quærebatur, num venditor emptori damnum præstare deberet: Respondi, si emptor boues emptos haberet, non pstare debere: h sed si non haberet emptos, tamen 7 † si culpa hominis factum esset, vt a boue feriretur, non debere præstari: 8 † si vitio bouis, debere.

Si ludentes adinuicem se spingant, & spinctus in terram percutit caput, vel crus frangit, spingens non tenetur, nisi studiosè fecißet, & extra naturam ludi, hoc dicit tex. cũ glos. Bald.

¶ Cum pila complures luderent, quidam ex his seruulum, i cum pilam recipere 9 † conaret, impulit, seruus cecidit, & crus fregit: quærebatur, an dñs seruuli lege Aquilia cum eo, cuius impulsu ceciderat, agere posset: 10 † Respondi, non posse. cum magis casu K quam culpa videretur factum.

Neratius lib. 1. Membranarum.

LEX LIIII.

SI 11 † boues l alienos in angustum locum coegisti, eoque effectum est, vt deijcerentur, 12 † datur in te ad exemplum legis Aquilię, in factum actio. m

De iniuria quam quis facit sibi, nemo agit, ad hoc allegatur ista lex. Bald.

Papinianus lib. 27. Quæst.

LEX LV.

LEgis Aquiliæ actio & debitori competit, cũ reus stipulandi ante moram promissum animal vulnerauerit n Idem est & si animal occiderit. Quod si post moram promissoris, is, qui stipulatus fuerat, occiderit, debitor quidem liberatur: lege autem Aquilia hoc casu non rectè experitur: nam creditor ipse sibi potius, o quam alij iniuriam fecisse videtur.

Nota, quod in actione legis Aquilia, licet minuatur interesse, tamen non minuitur actio: quia habet oculos retrò, & non est merè persecutoria. Bald.

Paulus lib. 22. Quæstionum.

LEX LVI.

STichum aut Pamphilum pmisi Titio, cum Stichus esset p decem millium, Pamphilus viginti millium, stipulator Stichum ante moram occidit: quæsitum est de actione legis Aquiliæ. q Respondi, cum viliorem occidisse proponatur, 13 † in hunc tractatum nihil 14 † differt ab extraneo r creditor. Quanti igitur fiet æstimatio: vtrum decem millium, quanti fuit occisus: an quanti est, quem necesse habeo dare, s id est quanti mea interest: t

fm Irn. sed arg. contra huic sol. ĩ. eo. l. in lege, §. fi. Azo.
o *Sibi potius.*] sic j. ad leg. Rhod. de iac. l. nauis, in fi. & infra sol. matr. l. ex diuerso, §. licet.
STichum.] CASVS. Promisi Titio Stichũ, aut Pãphilũ alternatiuè, Pãphilus 20. valebat, & Stich⁹ 10. deinde stipulator occidit Stichũ ante morã, vel ẽt extraneus aliqs occidit ante morã debitoris: & sic cõpetit actio l. Aquil. tria hic q̃ro. Primo, nũquid cõpetat in pmisso casu, vel in ptiũ Stichi occisi, vel in pretiũ Pãphili Scđo morit Pãphil⁹ sua morte: & sic liberat ꝑ interitu vtriusque, an actio l. Aquil. nata intereat in ptiũ Pamphili? & dicit, ꝙ nõ interit, cũ semel victus fuit: nã suffi it semel interfuisse tpe damni dati, vel retro inf. annũ. Tertio, ꝙ ex secundo nascit, tale: pone, q Pãphilus sua morte decessit ab anno citra, nunc occidit Stichus vilior: q̃rit, an & inquantum agat Aquil. & dicit agi in pretiũ Pãphili, ac si Stichus retro fuisset occisus, ab anno scitra a morte.
p *Esset.*] valeret: & sic in sequenti.
q *Aquilia.*] inquantũ detur. certũ est enim dari, vt s. l. proxi.
r *Ab extraneo.*] interfectore
s *Habeo dare.*] innuit me ad viuũ pręcisè teneri, qđ est verum, vt j. de sol. l. Stichũ aut Pamphilum, in prin. Sed ꝯ j. de le. j. l. cũ res, §. sed si Stichus. vbi pmittit dari ptiũ mortui Sol. hic de līa quãs stipulator promissori pp delictum suũ obijcere non põt ꝙ soluere potest mortui æstimationẽ, quo minus soluat Pãphili æstimationẽ ꝯuentus l. Aquil. si velit debitor vel verius, ibi est forsan, quod est philosophicũ temperamentum, fm Azo.
t *Quãti mea interest.*] qđ verũ est: si enim Stichum soluerem, liberarer, & haberem Pamphilũ, qui est viginti milliũ: nũc ergo si velim Pamphilũ soluere, repetã viginti millia: nec deducetur pretium Stichi, cũ lucro debitoris sit mortuus, ar. s. l. px. Alij dicũt, ꝙ si volo me contendere liberatum morte Stichi,

10 † Flor. posset.
11 † Flo. incipit, Boues alienas.
12 † alias, eijcerentur, alias, præcipitarentur.
13 † Flo. proponatur.
14 † Flo. absolutum.

quod possum: & sic me non teneri ad viuum præcisè, quod est falsum. quia hic dicit, quem necesse, &c.

a *Sine mora.*] s. post mortẽ Stichi. vt differat ab inferiori responso.

b *Num.*] aliàs iam. & alias num. & semper interrogatiue lege. & quod dicit pretium Stichi, quod s. erat in actione l. Aquil. viginti millia: licèt verum fuerit x. millia tantum.

c *Liberatus*] ab vtroque.

d *Vel.*] ponitur pro saltem.

e *Intra annum.*] sic ergo non minuetur pretium Stichi, nam præstari debet quanti fuit cum occideretur in anno primo: hic autem fuit pluris, cum occidebatur propter Pamphilum qui viuebat, in quem solidũ remanebat debitor obligatus.

f *Occidatur.*] s. Stichus. Azo.

g *Fuisse.*] intra annũ. & ideo xx. millia præstabuntur. hẽt ergo lex Aquil. oculos retro. sic & ff. de seruo cor. l. doli §. fi. Accu.

h *Mulier Aquiliæ.*] i. actione in factum. vt C. rerum amo. l. 1. Azo. & facit sup. e. l. si s. seruus s. uum. §. si cum maritus.

i *Equum tibi. Et vna.*] idest simul cum suis equis.

k *Crura equi.*] tibi commodati.

l *Sed si equitis.*] s. irruentis. Accur.

m *Agi posse.*] cũ culpa equitantis sit factum: secus si vitio equi.

DE IIS QVI deiecerint, &c.

a *Id est de ijs ex quorum domo aliquid est deiectum, vel effusum, vt inf. eo. l. 1. primo responso, & Instit. de ob. ex quasi delic. §. 1. Accursiatus ...*

n *Prætor ait Vel effuderit.* verba Vlpiani sed sequẽtia vsque ad §. summa, sunt prætoris & con...

1† Duar. & Pamphil.
2† Fl. num.
3† Duar. semper pro. Iabolenus legit Iauolenus.
4† Fl. cũ pluris.
1† Ex more, addit ex Vaticano.
Habet Gr. ...

Et quid dicemus si Pamphilus 1† decesserit sine mora? a Num b 2† pretium Stichi minuetur, quoniam liberatus c est promissor? Et sufficiet fuisse pluris cum occideretur, vel d intra annum. Hac quidem ratione, etiam si post mortem Pamphili intra annum e occidatur, f pluris fuisse g videbitur.

Idem lib. 2. sententiarum.

LEX LVII.

Mulier ‖ in rem viri dãnũ dederit, pro tenore legis Aquiliæ h conuenitur.

Nota, quòd commodatarius equi non tenetur, si ille equus est ab alio equo percussus sine culpa sua. quod no. Baldus.

Iabolenus, 3† lib. 6. ex posterioribus Labeonis.

LEX LVIII.

Equum tibi commodaui: in eo cum tu equitares, & vna i complures 4† equitarẽt, vnus ex his irruit in equũ, teque deiecit: & hoc casu crura equi k fracta sunt. Labeo negat vllam tecum actionem esse. Sed si equitis l culpa factum esset, cum equite sanè, non cum equi domino agi posse, m verum puto.

TITVLVS III.

De ijs qui deiecerint, vel effuderint.

Not. quòd si quis proijcit lauaturam super pannos tuos, debet tibi emendare in duplum. Bald.

Vlpian. libro 23. ad edictum.

LEX PRIMA.

Prætor ait de his, qui deiecerint, vel effuderint: n Vnde in eum locum quo vulgo o iter fit, vel in quo consistetur, 5† deiectum vel effusum quid erit, quantum 6† ex ea re damnum datum, factumve p erit: in eum, qui ibi habitauit, in duplum q iudicium dabo. si eo ictu homo liber perisse 7† dicetur, quinquaginta aureorum iudicium dabo. si verò 8† viuet, nocitumq; ei esse dicetur, quanti ob eam rem æquum iudici videbitur, r eum, cum quo agetur, condemnari, tanti iudiciũ dabo. si seruus s insciente domino fecisse dicetur, in iudicio addicam: t 9† aut noxæ dedere iubebo.

Not. quòd viæ debent esse securæ. Baldus.

¶ Summa cum vtilitate id prętorem edixisse, nemo est qui neget. publicè enim vtile est, sine metu & periculo per itinera commeari. u Parui autem interesse x debet, vtrum publicus locus sit, an verò priuatus: dummodo per eum vulgò iter fiat: quia iter facientibus prospicitur, non publicis vijs studetur. Semper enim ea loca, per quę vulgo iter fieri solet, eandem securitatem y habere debent. Cæterum si aliquando vulgus in illa via non commeabat, & tũc deiectum quid, vel effusum sit, 10† cũ adhuc secreta loca essent, & 11† mò cœpit commeari: z non debet hoc edicto teneri.

¶ Quòd cum suspenderetur decidit, magis 12† deiectum videtur. a 13† Sed & quod suspensum decidit, pro deiecto haberi magis est. Proinde & si quid pendens effusum sit, quamuis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum est.

¶ Hęc in factum actio in eum datur, qui inhabitauit, 14† cum 15† quid deijceretur, b vel effunderetur, non in dominum ædium: culpa enim penes eum c est. Nec adijcitur culpæ d mentio, vel infitiationis, vt in duplũ e det hęc 16† actio, quamuis damni iniuriæ vtramque exigat. 17†

¶ Sed cum liber homo perijt, damni æstimatio, f non in duplum, quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest: sed quinquaginta aureorum condemnatio fit.

strue, in eum qui ibi inhabitauerit, vnde deiectum, vel effusum quid erit in eum locum, &c.

o *Quo vulgo.*] hoc verbum exponitur infra eod. l. hoc edicto. Accursius.

p *Factumve.*] pro eodem ponitur datum & factum. Vel dic, datum statim, factũ, scilicet post. vt infra ne quid in lo. publ. l. 3. §. deinde ait prætor.

q *In duplum.*] scilicet eius damni quod erit. Azo.

r *Iudici videbitur.*] hoc determinatur in vlt. lege huius tituli. Azo.

s *Si seruus.*] scilicet inhabitantis: quia in suis venia dignus est, vt liberetur dando pro noxa, vt sup. nau. caup. sta. l. fin. §. hanc autem. in alijs autem tenetur insolidum: cum ipse dominus eorum vtitur opera. vt Instit. de obl. ex quasi delict. §. pen. & prædicto §. hanc autem. nam inspecto iure communi cum pro suo quasi delicto conuenitur, non debeat liberari dando pro noxa.

t *Addicam.*] s. insolidum, aut noxæ. &c.

u *Commeari.*] vt ff. titu j. l. si putator.

x *Interesse.*] quantũ ad hoc edictum.

y *Securitatem.*] quam habent viæ publicę. Accursius.

z *Commeari.*] & nunc nihil dicitur. Accur.

a *Videtur.*] vtilis his casibus, & sequentibus locum habet, vt ff. de iurisd. om. iud. l. si quis id.

b *Cum quid deijceretur.*] vel lapis.

c *Penes eum.*] i. inhabitantem.

d *Culpa*] nam non exigitur culpa in facto: sed ante factum fit, quia vtitur opera malorum hominum inhabitans.

e *In duplum.*] tunc demum.

f *Æstimatio*] vt inf. eo. l. fina. §. fi. & ad l. Rhod. de iact. l. 2. §. corporum. & supra si quadru. pau. fe. di. l. ex hac. sic nec in re sacra, vt sup. de re. di. l. sacra. §. fi.

7† aliàs perisse.
8† Fl. Sic, debe si viuet.
9† Fl. alij sit aut noxæ dedere.
10† Fl. deest, sit.
11† Fl. deest, &.
12† aliàs deiectum, magis.
13† Fl. videtur.
14† Fl. inhabitat.
15† ea ipsa verba Græca
16† Fl. deest, hæc.
17† Fl. exigeret.

Dictio tamen, denotat inhærentiam. Baldus.

¶ Hæc autem verba, si viuet, nocitumque ei esse dicetur, non pertinent ad damna quæ in rem hominis liberi facta sunt, si fortè vestimenta eius, vel quid aliud scissum, corruptumve est, sed ad 1 † ea quæ in corpus a eius admittuntur.

¶ Si filiusfa. cęnaculum conductum habuit, & inde deiectum effusumve quid sit, 2 † peculio in patrem non dat b actio, quia non ex contractu c venit. in ipsum itaque filium hæc actio d competit. 3 †

¶ Cum seruus habitator est, vtrum noxalis actio danda e sit, quia non est ex negotio gesto: f an de peculio, quia non ex delicto serui venit? neque enim rectè dicitur serui noxa, cum seruus nihil nocuerit. Et ego puto, seruum impunitum esse nō oportere: sed extra ordinem officio iudicis corrigendum. g

¶ Habitare h autem dicimus, vel in suo, vel in conducto, vel gratuito.

¶ Hospes i placet non tenebitur, qui ibi 4 † non habitat, sed paulisper hospitatur: sed is tenetur, qui hospitium dedit. Tantum 5 † autem interest inter habitatorem, & hospitem, quantum k interest inter domicilium habentem, & peregrinantem.

¶ Si plures in cęnaculo eodem habitent, vnde quid 6 † deiectum est, in quemuis hæc actio l dabitur.

Nota, ꝙ in hac actione non oportet arguere certi hominis factum. quod no. Baldus.

Caius lib. 7. 7 † ad edict. pu.

LEX II.

CVm sane impossibile m est scire, quis deiecisset, vel effudisset. n

Vlpianus li. 23. ad edictū

LEX III.

ET quidem insolidum: sed si cum vno fuerit actum, cæteri liberabuntur. o

Nota quòd quando plures tenentur ex quasi delicto, vnus soluens repetit partem ab alio. Bart.

Paulus libro 19. ad edictum.

LEX IIII.

PErceptione, p non litis contestatione, præstaturi partem damni, societatis iudicio, vel vtili q actione, ei qui soluit.

Vlpianus li. 23. ad edictū.

LEX V.

SI verò plures diuiso inter se cœnaculo habitēt, actio in eum solum datur, qui inhabitat 8 † eam partem, vnde effusum est.

¶ Si quis gratuitas habitationes dederit liberis, & clientibus, vel suis, vel vxoris, ipsum eorum nomine teneri, r Trebatius ait. quod verum est.

¶ Idem erit dicendum, & si quis amicis suis modica hospitiola s distribuerit. Nam & si quis cœnaculariam* exercens, t maximam ipse partē cœnaculi habeat, solus tenebitur. u Sed & si quis hospitalia * habeat, æquè solus tenebitur. x 9 †

¶ Sed si quis cęnaculariā exercens, modicū sibi hospitiū retinuerit, residuum pluribus

a *In corpus.*] & ēt operarum, quæ ex persona proueniunt, vt ī medicis: vt j. e. l. fi. & Inst. de ob. ex deli. §. ob hoiem.

b *Non datur.*] vt inst. eo. §. si filius. sed ꝯ s. de iud. l. si filius. sed ibi dicit teneri. s filium, vt ibi dixi.

c *Non ex contractu.*] bona ratio, vt inf. de aleatorib. l. fi. §. item si seruus. & j. de reg. iur. l. ex pœnalib. Accur.

d *Hæc actio.*] hoc dic vt s. de iud. l. tam ex contractibus. Accur.

e *Danda sit.*] quod vi detur.

f *Ex neg. gest.*] sed ex ꝯtu, vel quasi, non daretur noxaliter, vt j. de act. & oblig. l. ex ꝯtibus. similis est enim actio, quæ ex quasi contractu datur, ei quæ ex vero cōtractu datur: vtraque enim datur de peculio. vt & s. d ne gest. si filius. dissimiliter tn̄ quandoq; dantur in hæredes, vt C. de hære. tu. l. 2. Itē quæ datur ex delicto, similis est ei quæ datur ex quasi deli. quia vtraque datur noxaliter, vt j. e. l. si verò. §. prætor. & s. e. §. si seruus. & sup. nau. cau. sta. l. vlt. § seruorum. Nec ob. quod in eo. tit. dicitur, l. idem § pe. qa ibi loquitur de actione in factum, quæ datur ex ꝯtu. i. de recepto, non de ea, quæ datur in duplum ex quasi malef. Itē nec ob quod dr̄ j. de fur. l. si seruus nauem, qa & ibi loquitur de ea, quæ datur ex ꝯtu. i. de exercitoria. Item hoc regulariter. qn̄q; enim ex maleficio, vel quasi non agitur noxaliter: sed vt castigetur, vt hic, & s. de min. l. ꝙ si minor. §. si seruus. Alij dīt hic etiam de peculio agi. arg. d. l. sup. nau. cau. sta. l. idem. §. itē si seruus exercitoris. & j. de fur. l. si seruꝰ nauem. §. fin. & j. de furt. l. si in re communi. & inf. de exer. l. si seruus volūtate. & l. j. §. si is qui nauem, & sic concordat cum quasi contractu secundum eos: & ita secundum eos pro quasi delicto non agitur noxaliter. Sed tu dic hic speciale, vt dixi. vel etiam noxaliter hi. potest agi. Porro in hoc dissimile secundum eos est quasi delictum à quasi contractu: quia propter quasi contractum non puniuntur corporaliter: datur tamen actio de peculio, vt s de neg. gest. l. si filiꝰ. sed ex quasi delicto extraor. corrigitur: vt hic. sed prima verior est secundum Ioan. & facit j. de exer. l. j. §. si is qui nauem. & l si seruus.

g *Corrigendum*] imò noxalis, vt supra ead. l. in princip. vers. si seruus. Sol. ibi seruus inhabitantis, hic inhabitans. Accursius.

h *Habitare.*] facit insti. de iniur. §. sed & lex.

i *Hospes.*] qui recipitur à conductore.

k *Quantum.*] verè multum, quia tantum, &c.

l *Actio.*] vt & j. de exer. l. j. in fi. & l. 2. & l. si tm̄.

m CVm sane impossibile.] id est, difficile, sic C. d cu. fur. l. cum alias, & inf. lo. l. cum plures §. vestimenta. sic econtra. j. pro so. l. de illo. & s. de pet. hæred. l. sed & si le. §. si quis re, & inf. rem rat. hab. l. si fine. Accursius.

n *Vel effudisset.*] sed quid si certum est vnū deiecisse, an aget contra alios? Respon. non: arg. inf. eo. l. si verò §. interdum. Itē est huic l. ꝯtra. su. de rei ven. l. si frumentum. § fi. Sol. vt ibi.

o ET *quidem insolidum Liberabuntur*] contra. supra ad l. Aquil. l. itē Mela. §. si plures. vbi dicitur, in l. Aquil. vnus alium non liberat. Sol. secus est hic: qa cum vnus conuenitur, cæteri intelligun tur conueniri, sicut intelligitur reus conueniri vbi fideiussor conuenitur: ideo qa habet cōtra reum postea actionem: quia si iterum conuenirētur, sæpius quæreretur de delicto eiusdē hominis: quod esse non debet, vt supra nau. cau. sta. l licet, §. fi. sed ibi plures percusserunt. Vel hic est quasi maleficium, ibi maleficium.

p P*Erceptione.*] i. ipsius pęnæ datione, non litis contesta. vt hic, & inf. de constit. pec. l. item il la. §. verus. & inf de duo. reis. l. 2. & infra depos. l. j. §. si apud. sed arg. contra. infra de nox. electio. & C. de fideius. liberum. Accursius.

q *Vel vtili.*] in factū, vel pro socio. Accur.

r S*I vero plures Teneri.*] hoc intelligas cum habitanc simul cum dn̄is, alioquin ipsi tantum tenerentur, vt s. e. l. j. §. pen. & fi. & est ratio: qa eorum operis, vt suis familiaribus, in plerisq; vtebāt.

s *Hospitiola*] remanendo ipse ibi.

t *Exercens*] vsu suo, & suorum. Accur.

u *Tenebitur.*] Pro eo qđ ex maxima parte est deiectum, quia ipse inhabitat, secus si aliunde proijciatur, vt infra subijcit. Azo. vel forte secundum Al. distingue, concedat amicis, & tunc quantamcunque partem sibi retineat, habet locum quod supra dicitur. vbi verò non amicis, tunc si magnam sibi partē retinet, pro omnibus tenetur: aliàs pro sua parte tantum.

x *Atque tenebitur.*] propter inhabitantes secum, & non propter

1 † Fl. deiect. ad.

2 † Fl. de peculio. & inf. de actio. deiect.

3 † Addūt q. dā. Sed modicati agetur in partē de peculio.

4 † Fl. qui non ibi inhabitat, sed tantisper.

5 † Fl. multū.

6 † Fl. deiect. quid.

7 Lib. 6.

8 † Fl. inhabitabat.

* Ad hunc locū. q. cœnacularius appellatur in l. 1. inf. de pign. actio. vi. Alc. lib. 4. Part. c. 12.

* Ad loci huius intelligentiā vide Bud. hic.

9 † Fl. additur, sed si qa cœnaculi ipse solus æque tenebitur, sed tamē obelo re. in fixum. v. superuacaneū.

locauerit, omnes tenebunt, a qui 1† in hoc cœnaculo habitant, unde deiectum effusumve est. Interdum tamen (q̃d sine captione actoris fiat) oportebit prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo, uel exhedra b deiectum est, licet plures in eodem cęnaculo habitent. Quod si ex mediano 2† cęnaculi quid deiectum sit, uerius est omnes teneri.

¶ Si horrearius aliquid deiecerit, vel effuderit, 3† (aut conductor apothecæ,) vel qui in hoc duntaxat conductum locum habebat, ut ibi opus faciat, uel doceat, in factum actioni locus est, etiam si quis operantium deiecerit, uel effuderit, vel si quis 4† discentium. Cum autem legis Aquiliæ actione c 5† propter hoc quis condemnatus est, merito ei, qui ob hoc quod hospes, vel quiuis alius de cænaculo deiecerit, damnatus est, 6† in factum d dandam esse Labeo dicit aduersus deiectorem. quod verum est. e Plane si locauerat deiectori, f etiam ex locato habebit actionem.

¶ Hæc autem actio, quæ competit de effusis. & deiectis, g perpetua h est, & hæredi competit: in hæredem vero non datur. Quæ autem de eo competit, quod liber periisse dicitur, intra annum duntaxat competit: i [neque 7† in hæredem, sed nec hæredi k similibusque personis datur.] Nam & pœnalis l est & popularis: dummodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionē, ei potissimum dari debere, cuius interest: m vel qui affinitate cognationeve defunctum contingit. Sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit hæc 8† actio: sed si alius uelit experiri, n annua erit: nec enim o hæredibus iure hæreditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario transire ad successores non debet. p quasi sit damnum pecuniarium: nā ex bono & æquo q oritur.

Nota quod vbi lex cōsiderat quod potest euenire, non debemus requirere, quod actualiter euenerit. Bart.

¶ Prætor ait. Ne quis in suggrunda r 9† protectove, supra eum locum, quà vulgo iter fiet, uel in 10† quo consistetur, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit. s Qui aduersus ea fecerit, in eum solidorum x. in factum iudicium dabo: si seruus insciente domino fecisse dicetur: aut æstimationem dari, aut noxe dedi iubebo.

¶ Hoc edictum superioris portio t est. Consequens etenim fuit prætorem etiam in hunc casum prospicere: vt si quid in his partibus u ædium periculose positū esset, ne noceret.

Ait prætor, ne quis in suggrunda protectove; hæc verba, ne quis, ad omnes pertinent, uel inquilinos, vel dominos ædium, siue inhabitent, siue non: x habeant tamen aliquid in 11† his locis y expositum. Supra z eum locum qua vulgo iter fiet, 12† vel in quo consistetur, id positum habeat, &c. Accipere debemus, positum habet, 13† siue in habitationibus 14† vel cęnaculis: a siue etiā in horreis, vel cuiusuis alterius ędificii. b

¶ Positum habere etiam is recte videtur, qui ipse quidem non posuit, verum ab alio positum patitur. Quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur, non noxali iudicio dominus, sed suo nomine c tenebitur.

¶ Prætor ait: Cuius casus nocere d cui possit. 15† Ex his verbis manifestatur, non omne quod 16† positum est, sed quicquid sic positum est, ut nocere possit, hoc solum prospicere prætorem, ne possit nocere: nec expectamus, e 17† ut noceat; sed omnino, si nocere possit, edicto locus sit. Coercetur autem qui positum habuit, siue nocuit id quod positum erat; siue non nocuit. f ¶ Si id quod posi-

propter alios. & no. q̃ quædam litera dicit in princ. §. sed & si quis cęnaculariam: & alia, sed & si hospitalia, quia hospitandi causa recipiat homines.

a *Omnes tenebuntur.*] pro eo q̃ deiectū est ex eo q̃ est eis concessum: sed & ipse pro parte retenta.

b *Exhedra.*] id est, fenestra. *

c *Actione.*] id. hac actione in factum, quę inuenta est a prætoreciius exemplo. Et fm hoc dic, cōdemnatus proprie, uel aliter cū is q. deiecit l. Aqui. teneat, q̃quū est ut cū ex facto ei alios teneatur, ipse ei damnum resarciat, & secundū hoc dic cō demnatus pro condēnandus.

d *In factum.*] s. gñalem forte, nō ex hoc edicto, quæ datur semper æquitate suadente.

e *Verum est.*] vt inf. ad l. Rho. l. 2. in prin. & j. de exer. l. 2. §. est autem. & supra. nau. cau. sta. l. licet. §. 1.

f *Deiectori.*] ex cuius deiectione conuentus est locator. Acc.

g *Deiectis.*] ex primo capite. Accur.

h *Perpetua est.*] forte in eo, q̃ cōtinet rei persecutionem: annalis aūt est pœna, ut Insti. de perpe. & tem. act. in prin. & j. de calu. l. j. vel speciale est in hac pp publicam transeuntium vtilitatem.

i *Competit.*] ex capite secundo. Acc.

k *Sed nec hæredi.*] iure hæreditario forte, quia popularis est.

l *Pœnalis.*] An hæc pœna sua aut agenti, vel fisco applicabit? Tū diuidit. ut j. ad Syll. l. lege. § fi. Acc.

m *Cuius interest.*] saltem rōne affectionis: vt q̃a alōnus erat. sic & j. man. l. cum ser. uus. Azo. sic & in quibusdam aliis. ut j. de le. 2. l. peto §. fratre. & de col. dotis. l. fi. in fi. & j. de li. ho. exhi. l. j. §. pe. & j. de popu. act. l. fi. l. j. §. fin. & j. de sepul. viola. l. prætor ait, & C. de metb. signi. l. fi. & in decr. 31. q. 4. c. 1. & inf. de pecu. & instit. l. si plures. Accur.

n *Experiri.*] homine libero occiso.

o *Enim.*] quo certo.

p *Non debet.*] ut j. ad l. Aquil. nā sicut. sed opponitur, si in persona liberi hominis datur damnum, datur Aquilia, & datur hæredi, ut not. j. tit. j. l. liber homo. cur nō hic? Respon. Bul. quia hic opus non est, q̃a potest agere hæres, ut quilibet de populo, ibi non.

q *Ex æquo.*] id est nō ex damno pecuniario: quod dic. ut j. l. fi. Accur.

r *Suggrunda.*] i. suggrunda dicitur stillicidium extensum, sed protectum dicitur solarium.

s *Nocere cui possit.*] s. facile. Accur.

t *Portio est.*] i. simile sic, & alias domini pars est vsusfru. nam vtrunque publica utilitate itinerum & viarum est inductum. Accur.

u *Partibus.*] suggrunda, uel protecto.

x *Siue non.*] inhabitent, nunc cum conueniuntur. Io. si tamen inhabitent, cum posuerunt. Vel dic q̃ siue inhabitent, siue non, tantum ad dominum adiū refertur. Accur.

y *In his locis.*] scilicet in suggrunda, uel protecto.

z *Supra.*] hæc uerba hic materialiter ponuntur.

a *Cœnaculis.*] vbi cęnatur.

b *Ædificii.*] s. parte, idest in parte qualibet ædificij.

c *Suo nomine.*] vt & inf. mand. l. qui patitur. & if. de exerc. l. 1. §. magistrum aūt. & inf. de flumi. l. j. §. fin. & infra vbi bon. rapto. l. 2. §. dolo. Sed argu. contra. Cod. ad l. Cor. de fal. l. si falsos. Azo.

d *Nocere.*] scilicet facile.

e *Nec expectamus.*] s. tantum.

f *Non nocuit.*] inspecto, quod nocere potuit, ut hic, & supra de iuri. omn. iud. l. si itēm, & j. quod quisque iur. l. 3. in prin. & j. de ui & ui arma. l. j. §. j. & j. de iniu. l. item apud. §. 1.

1† Fl. quasi in hoc cœnaculo habitantes & infra quo fuit expositum, &c.

* Quidnam sit exhedra, pulchre hic Bud. & Cic. li. 3. de Orat.

2† *Medianū, verbum, est architectorū. Bud. hic.*

3† *Hæc verba inclusa in nōnullis desunt.*

4† *alias, decst, si quis.*

5† *alias, Cum autem hac actione,*

6† *Fl. deest, damnatus est.*

7† *Hæc inclusa plerisque desunt. in Fl. autem Duā. sic inclusa habentur (in hæredem. sed nec hæredi, similibusque.)*

8† *Fl. deest, hæc. & inf. post sed, est si.*

9† *Fl. suggrundā. Vide Bud. hic.*

10† *in vo quo & inf. sic.*

* Suggrunda quid dicitur. Bu. l. hic, suggrundas & suggrundias partes tecti prominentes affectu vocari qb. stillicidia a parietibus arcentur. Protecta aūt & protecta partes sūt domus prominentes, unde aspectus est nobis in vicos & plateas.

11† *Fl. deest, in.*

12† *Fl. fieret.*

13† *Fl. deest, habet.*

14† *Fl. inhabitationis vel cœnaculi, siue etiam in horreis.*

15† *Fl. nocere posset.*

16† *Fl. quoquod.*

17† *Fl. deest.*

tum erat, deciderit & nocuerit, in eum competit actio,^a qui posuit, non in eum, qui habitauit: quasi hæc actio nõ sufficiat: quia positum habuisse non utique^b uidetur, qui posuit, nisi dominus fuit ædium, vel inhabitator. Nam^c cum pictor in pergula* clypeum, uel tabulam expositã habuisset, eaque excidisset, & transeunti damni quid dedisset, Seruius respondit, ad exemplum huius actionis dari oportere actionem. Hanc enim non competere palam esse: quia neque in suggrunda, neque in protecto tabula fuerat posita. Idem seruandum respondit & si amphora ex reticulo 2† suspensa decidisset, & damnum 3† dedisset; quia & legitima,^d & honoraria^e actio deficit.

¶ Ista autem actio popularis est, & hæredi^f similibusque competit: in hæredem autem non competit,^g quia pœnalis est.

Paulus li.19. ad edictum.

L E X VI.

HOc edictum^h non tantum ad ciuitates, & uicos,^i sed & ad uias,^k per quas vulgo iter fit, pertinet.

Nota, quod si deijcitur in illum qui uadit de nocte, non punitur deijciens: & nota bene, quia contingit sæpe de facto. Bald.

¶ Labeo ait locum habere hoc edictum si interdiu^l deiectum sit, non nocte;^m sed quibusdã locis, & nocte iter fit.

a *Competit actio.*] in eum qui posuit, datur utilis, ut hic, quia non inhabitat: sed contra inhabitantem datur directa in 50 aureos, ut sup ea. l. §. prętor ait. Alij dicunt hic loqui de actione in factum subsidiaria l. Aquil. quę datur contra eum qui posuit: quasi non sufficiat ex hoc edicto: quæ in 10 aureos tãtum datur, cum forte in plus nocitum sit: ad quod totum datur dicta actio subsidiaria contra ponẽtem qui causam damni præstitit. Sed primũ verius est: nam hic utilis, ad exemplum directæ inducitur, ut hic subijcit. Et quod hic dicit, quasi non sufficiat subaudi tñ, si tñ sciuit & passus est. alioquin non tenetur. sed ẽm hoc ꝙ int. illigo loq in actione, q. est hoc edicto detur, quare posuit de deiecto, qđ nocuit, cum satis sit quoad hanc actionẽ ꝙ nocere potuit? Rñ. non posuit ideo, ꝙ in hac actione sit necesse hoc allegare, s. damnum datum, sed quia damno dato apparet eius casum periculosum fuisse, quod erat positum, & idem tñ. in simili casu sequenti de pergula. Item quęro, si quid positum habuit, & postea deciderit in iuuenitur possit, qui positum habuit, in decem aur. & quia deciderit, ex primo edicto? qđ dici põt: quia diuersæ sunt causæ, ut ĩ. eo. l. 2. §. quod cum suspenderetur.

* *Pergulam hoc loco pro parte domus exporrecta & pro pendente accipi debere ait Bud. eiusque generis quæ nunc fenestras, aut species appellãt.*

2† *alias, reticulo Sic inf. l. fundi de act. emp.*

3† *El. damnum.*

b *Non utique*] ut directa competat.

c *Nam.*] simile adducit, ubi utilis datur. Accur.

d *Et legitima.*] ut Aquilia.

e *Et honoraria.*] i. in factum. Acc.

f *Hæredi.*] non ut hæredi, sed ut cuilibet de populo, ut sup. si qua pau. fecis. di. l. j. § si alioquin ⁊. ĩ. eo. l. 2. §. hæc aũt. Acc.

g *Non competit.*] nisi & ipse habeat actionem: tunc enim ex sua, non defuncti persona, tenetur. Accur.

h HOc *edictum.*] Et de primo & de secundo dici potest.

i *Vicos.*] i. suburbia.

k *Vias.*] omnes vbicunque sint, in ciuitate, uel extra.

l *Interdiu.*] id est in die. Accur.

m *Non nocte.*] Nam propter transeuntes tantum est inductum: si ergo non transeunt homines, cessat. Accursius.

n *Si de naue.*] hoc primum edictum spectat, ut si damnũ sit datum transeuntibus iuxta nauim. Accur.

o CVm *liberi Corpus.*] ut ĩ l. 1. § sed cum, & ĩ. si quad. paup. fecisse dicat. ex hac.

¶ Habitator suam suorumq; culpam præstare debet.

¶ Si de naue^n deiectum sit, dabitur actio utilis in eum, qui naui præpositus sit.

Caius l.7. 3† ad edic. prou.

L E X VII.

CVm liberi hominis corpus^o ex eo quod deiectum effusumve erit, læsum fuerit, iudex computat mercedes medicis præstitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operas 4† quibus caruit, & cariturus est ob id quod inutilis factus est. Cicatricum autem & 5† deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

TITVLVS. VI.

De noxalibus actionibus.

Caius lib. 2. ad edict. prou.

L E X PRIMA.

NOxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxa, atque maleficio seruorum aduersus nos instituũtur, quarũ actionũ vis 6† & põtas hęc est, vt si damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipsius corporis, quod deliquit, euitare p litis æstimationem.

Vlpianus li. 18. ad edictũ.

L E X II.

SI seruus sciente dño^q occidit, insolidũ dñm obli-

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Post noxales actiones de pauperie, & de damno, datur generalis tractatus de noxalibus actionibus (fuisset enim immẽsum, neq; aliis numerum omnes enumerare) quarum definitionem tradit tex. i. ut sic definitionem legis, & magistratus. Vtilitas autem earum actionum hæc est, ne multiplicetur dominus ultra deditionem noxæ, s. dedere malit, qua facultas ei leg. xij. tabul. tribuitur. Vinia.

NOxales.] CASVS. Duo dicit. primo, quærit quæ appellẽtur noxales actiones, ⁊ plana est. Secundo dicit, quod natura earum actionum est, ꝙ ille, qui dñs est illius serui, qui damnum dedit, potest eum dare pro noxa, uel æstimationem damni emendare. Viuia.

p *Euitare.*] vt & C. eo. l. 2. & ĩ. de pign. actio. l. si seruus. Hoc autem beneficium amittit ratione sententiæ, si postea currant tempora condemnationis. ut s. de pet. hæ. l. sed etsi. §. ait. item rõne mendacij, ut ĩ eo. l. si seruus depositus. § vlt. item rõne patientiæ, & consensus, ut infra eodem titu. l. 2.

SI seruus.] CASVS. Si seruus tuus dãnum dederit te sciente, & prohibere ualente, insolidũ teneberis: si te ignorante, tunc illum p noxa dar. uel æstimatione damni emendare poteris.

¶ *Is qui*] Seruus tu^s delinqt te uidente, & prohibere ualẽte: quem postea alienasti: quęritur an teneatis eius nomine, quasi tu autor delinqueris: non uero nouus dñs, quasi seruus no delinquerit ne iussus vel patientia dñi primi eũ ex ulce: & sic nouũ dñm non teneri: & distingue inter iussum & patientiã, ut s. h. iudicij, tenearis tu primus dñs, nõ nouus, quasi non deliquerit qui iubenti paruit. Si uero fuisti tñ passus, nouus dñs teneatur, nõ tu. sed licet sic uideaẽ distinguendũ, Celsus tñ aliter distinxit. s. an indirecto serui adfuit dolus: ut in furto: q puniĩ p l. 12. tab an culpa tñ: q punit p l. Aq. l. In primo uideat seru^s delinquere, nõ dñs sed ẽ. iubẽs In scdo videẽ dñs delinquere, nõ seruus, quasi seruus in talibus habuerit necesse parere, quẽ dñs verberasset, nisi paruisset. sed reiecta prima & secunda distinctione soluit Vlp. dicẽs, ꝙ siue dolus affuit, siue culpa cũ delicto serui, q cõmittit dño iubẽte, uel patiẽte, ẽt teneaẽ dñs pr mox & secundo seruus, nõ nouus dñs: & ista est sententia Iuliani uera. Viuia.

q *Sciente domino.*] & non prohibente, cum potuerit prohibere, ut ĩ. l. proxi. Accur.

3† *libro*

4† *Operarũ.*

5† *Fl. aut.*

6† *Cuiac. legit. vis hæc est.*

a *Prohibeat.*] cum prohibere poterat: ut ℸ. l. proxi. & ℸ. ne quis eum qui in ius voca. l. 2. Accur.
b *Iubente.*] vel scienti, uel scientia praecepti loco habetur. Accur.
c *Obtemperavit*] ut inf. de reg. iur. l. non videatur uelle. & l. eius est nolle. & de act. & obli. l. si seruus. Accur.
d *Dici*] sed male.
e *Celsus tamen.*] excusans se in eo, quod simpliciter dixerat, manumissum non teneri: quia se intellexisse dicit quando in maleficio non erat dolus.
f *Differentiam facit.*] in illo. s. casu quando iussit: sed mala est differentia.
g *Inter legem Aquiliam.*] quae seruum excusare uoluit: & dominum suo nomine teneri, ut infra hac l.
h *Quasi sciente.*] id est, non simpliciter sciente: nam iusserat. sed alias deest quasi, & subaudi, & tandem participante: sic & ponitur ℸ. eod. communis familia. & hoc idem probatur ℸ. vbi dicit, quasi voluerit seruos, &c.
i *Commisit.*] in qua fit dolus.
k *Nec dominus*] quia et paruit in tali delicto: quod sine dolo committi non potest: vnde male fecit, quod paruit, quare ipse tenetur, non dominus, secundum Celsum: sed hoc corrigitur infra per Iulianum in illo ver. sed si placeat, &c. quia suo nomine tenetur, & etiam nomine serui. Item seruus manumissus directo tenetur, uel etiam dominus. Accursius.
l *Reddit.*] s. Celsus. Accur.
m *In hac.*] committendo noxiam cum dolo.
n *Obtemperare.*] in atrocibus enim non debet parere: si tamen pareat, mitius punitur, ut C. de sepul vio l. 2.
o *Sed si placeat.*] nunc corrigit praedicta.
p *Noxam ve*] s. committendo.
q *Ad posteriores*] qualiter ad l. posteriorem pertinet? Respon. lex xij. tab antiquior est, Aquilia posterior. in l. xij tab continebatur, ut dominus non teneretur: at lex Aquil. dominum teneri uoluit. lex ergo antiqua pertinet ad posteriorē: quia dūs qui iussit furtum fieri, uel rapinā, tenebitur, sic & ℸ. de lege. & si natur. l. non est nouū. sed & lex Aqui. pertinet ad priorem. s. ad l. 12. tab. quia potest agi noxaliter statim subijcit, ubi dicit etiam, &c. & videtur cū dicit, eum teneri liberum factum, in tali casu Aquil. loqui in quo committitur dolus, uel etiam culpa: sed est graue delictum: alias excusat seruus, ut no. ℸ. tit. a. l. liber homo.
r *Cum domino.*] facto post delictum. Accur.
s *Dominum.*] s. antiquum, ut tam pro se, q̃ ꝑ seruo teneat.
t *Excuset.*] vel eius nouum dñm: * quod subijcit, sed dominum, &c. s. cuius erat tempore delicti.

* Nota. secundum Bal. ꝙ ille qui non impedit male faciendum, videtur ipsum ꝑpetrare: quod est uerum quando ad eū spectat prohibere.

gat. ipse enim dominus occidisse videtur. * si aūt insciente eo, noxalis est actio: nec enim dēt ex maleficio serui in plus teneri, quam ut noxae cum dedat.

Primo ponit vnum dictum in quo refert dictum Celsi. Secundo illud limitat. Tertio ponit dictum Iul. contradicentis Celso. & illud declarat. Secunda ibi, & sane. Tertia ibi, Celsus tamen. Quarta ibi, Sed si placet. Bar.

¶ Is qui non prohibuit, siue dominus manet, siue desijt esse dominus, hac actione tenetur. sufficit enim si eo tempore dominus fuit, quo non prohibebat: a intantum, ut putet Celsus, si fuerit alienatus seruus in totum, uel in partem, vel manumissus, noxam caput non sequi. nam seruum nihil deliquisse, qui 1† domino iubenti obtemperauit. Et sane si iussit, potest hoc dici. d si autē non prohibuit, quemadmodum serui factum excusabimus? Celsus tñ e dfam f facit inter legem Aquiliam, g & legem 12 tabularum. Nam in lege antiqua 12. tab. qñ seruus quasi sciente h domino furtum fecit, 2† vel aliam noxam commisit, i serui nomine actio est noxalis: nec dominus k suo nomine tenetur. At in lege Aquilia (inquit) dominus suo nomine tenetur, non serui. vtriusque legis reddit l rationem: 12. tabular quasi uoluerit, seruus dñis in hac m re non obtemperare. n Aquiliae, quasi ignouerit seruo, qui domino paruit, periturus si non fecisset. Sed si placeat, o qd Iulianus lib. 86. scribit: Si seruus furtum fecit, 3† noxamve p nocuit, etiam ad posteriores q leges pertinere, poterit dici, etiam serui nomine cum domino r agi posse noxali iudicio, ut quod detur Aquilia aduersus dominum, s non seruum excuset, t sed dominum oneret. u Nos autem 4† sententiam Iuliani probauimus: quia habet rationem, & a Marcello apud Iulianum probatur. x

1† Pl. deest. qui.

2† Ph. nam in lege antiqua si seruum sciente domino furtum fecit.

3† Pl. facit.

4† Pl. nos autem secundū Iulianum ꝑbauimus: & sententia habet.

Idem lib. 13. ad edictum.

LEX III.

In omnibus noxalibus actionibus, vbicunque exigitur scientia domini, sic accipienda est: si cum prohibere posset, non prohibuit. y aliud est z enim authorem esse seruo delinquenti, aliud pati delinquere. a

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX IIII.

In delictis seruorum scientia domini quemadmodū accipienda est? utrum cum consilio, b an & si viderit tātum, quamuis prohibere non potuerit? quid enim si ad libertatem proclamans domino sciente faciat? quid si 5† contemnat dñm: vel cum trās flumen sit seruus, vidente quidem, sed inuito dño noxam noceat? c Rectius itaq; dicit, scientia eius accipienda, qui prohibere potest: d & hoc in

5† Pl. aut qui contemnat.

u *Oneret.*] hoc uerum est cum dño sciente, & permittente seruus deliquit, uel iubente, ut ℸ. l. 3 §. cum dominus.
x *Probatur.*] vt ℸ. l. in delictis. §. 2.
In omnibus] CASVS. Dixit l. proxi. in princ. quod ubi seruus delinquit domino sciente, dominus tenetur insolidum: nisi liberetur ditione noxae. quē dicemus dominum scientem? hic exponit. s. si potuit prohibere. nam aliud est authorem esse dominum delicti, scilicet cum possit prohibere: aliud, &c. Viuia.
y *Non habuit.*] vt & ℸ. si fa. fur. fe. di. l. 2. & §. & ℸ. ad l. Aquil. l. scientiam, in prin. & ar. C. de commer. & merca. l. 2. in §. & ℸ. de his qui no. infa. quod ergo. §. certe. & ℸ. de re iud. l. saepe. §. cum autem.
z *Aliud est.*] potest legi, uere distinguitur hic in sciente domino, potuerit an non potuerit prohibere: sed in iubente non ita distinguitur. hinc est, quod dicit aliud est, &c. Az. Vel dic, aliud est enim authorem, &c quod est quando prohibere potuit: & aliud quando scilicet prohibere nō potuit. Accurs.
a *Delinquere.*] cum nō possit prohibere.
In delictis] CASVS. est planus in prin.
¶ *Si extraneus*] si me sciente seruus tuus dānū dedit, & cū a te emero: nō isolidū sed noxaliter teneor: licet pp hoc, ꝙ serui, uidebar isolidū teneri: sed contrariū est, ut dicit, cum seruus tuus delinquit te sciēte, & prohibere ualente quem postea uendidisti, quaeritur, an nouus dominus teneatur. Iulia. dixit vtrumq; teneri: vno tamen satisfaciente alter liberatur Vel dic. ꝙ Iulia. dicit, ꝙ dominus suo nomine teneatur: quia & passiua est, & nomine serui noxaliter: sed una exacta, altera tollitur.
¶ *Si detracta.*] Seruus meus tibi damnum dedit, & aduersum me i solidum egisti: & succubuisti. Si vis postea agere contra me, cum non fui conscius: cum noxae deditione, si hoc actas lite pendente. potes: sed post sententiam diffinitiuam nō potes idem in contrario casu. Viuia.
b *Cum consilio.*] s. demum. Azo.
c *Noceat*] committendo. Azo.
d *Qui prohibere potest.*] & de facto, ut hic, & infra de reg. iur.

fur. nullum. & de iure: vt j. proxi. §. Accur.

a *Dabitur.*] non insolidum: quia non vt, &c. Acc.

b *Non fuerim.*] ut j. eo. l. qd ait. § Iulianus. & arg. j. de he re. insti. l. si alienum. & j de tri. de peculio. & j. ad Syl. l. 3. §. 3. & j qd iussu l. si tutoris. §. si. sed arg. ꝯ s. de postu. l. 3. § affinitates. Accur.

c *Videndum est.*] & certe datur vtraque, nisi, &c. Accur.

d Serui] si noxalis actio nō competeret: quia manumissus nō teneretur, uel etiam nouus dominus.

e *Quod est iniquum.*] s. maleficium esse impunitum: ut s. ad le. Aqui. ita vulneratus. Accur.

f *Tenebitur.*] vt & s. e. l. 2. in fi. Accur.

g *Tollitur*] ꝯ eum quem conuenit: arg. j. eo. l. si ex duob. sed ꝯ j. si fa. fur. fe. di. l. j. §. j. vbi vna per aliā non tollitur. So. in familia forte est specialer, cum iussu dñi deliquit, ut una pena ex acta ab alia non liberetur: cum maius delictum videatur, qd a tota familia cōmittitur q̄ qd ab uno seruo. Ito. Vel dic, q hic dicit, qñ tñ non prohibuerit: ibi autem etiam iussit.

h *Amplius*] in dñm, ne sepius de amissio ne eiusdem hominis queratur, ut s. nau. ca. licet gratis sed vr nō obstare exceptio rei iu. nec hic nec superiori casu, cum ex alia causa agit, ut j. de exce. rei iu. l. & an eadem, § actiones. Sol. aliud in his personalib. actionibus, quæ formam realiū hñt: dantur enim noxaliter ꝯ quemlibet possidentem, sicut in rē actio, ut insti. e. §. omnis. uel melius. agi non pōt, quia agit ex eadem causa. s. delicto serui, ut in iussu: sed prætem noxę deditionis amittit sciens: sed & noxali actione agere pōt, ut s. proxi. §. sm Azo. Item quid si ignorabat dñm scire, & agē do consecutus est noxam serui: postea comperit dominum scisse, & damnum erat longe plusquam valeat seruus: an pōt agere quasi min' pe titū? Vr q si. Put in sti. de actio. § si minus. sed dic sm Io. ꝯ, ut hic. Item nō, q eo idem iudi. in pendente pōt mutare libellum, & sic pōt lit. cont. & ita est ꝯ C. de e lan. l. edita. & C. quo & qñ iu. in auth. qui semel. Sol. hic speciale quia hec mutatio

toto edicto intelligendum est circa scientiæ verbum.

Qualitas iuncta verbo intelligitur secundum tps verbi, ad hoc allegatur. Bald. uel sic: Qualitas quę non fuit tpe maleficij, non habet aggrauare maleficium. Bal.

¶ Si damnum 1† extraneus seruus sciente me fecerit, eum que redemero, noxalis actio in me dabitur: a quia non videtur domino sciente fecisse, cum eo tempore dominus nō fuerim. b

Ex eodem facto erit duplex agendi forma, insolidum, & alias ex noxali, hoc dicit, quia licet qualitas aggrauet maleficium, non tamen facit quin possit agi de simplici facto: vt infra ea. l. si detracta. Bal.

¶ Cum dominus ob scientiā teneatur, an serui quoque nomine danda sit actio, videndum est. c nisi forte prætor vnam penam a domino exigi voluerit ergo dolus serui d impunitus erit: quod est iniquū. e imo utroque modo dominus tenebitur. f vna autem pęna exacta quam actor elegerit, altera tollitur. g

Absolutoria lata in actione parit exceptionem rei iudicatæ, si iterum eadem actione cum additione alterius qualitatis agatur. Item qualitas per quā condemnatio augetur, vel minuitur, potest pendente iudicio addi, vel detrahi de libello. Bal.

¶ Si detracta h noxę deditione, quasi cum conscio domino actum sit, hic non erat conscius, absolutione facta, & finito iudicio, amplius h agens 2† cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ submonebitur q a res in superius iudicium deducta, & finita est. Donec aūt prius iudicium agitatur, licentia est agenti, si eū de scientia dñi arguenda peniteat, tunc ad noxalem cām trāsire. Contra quoque si cum eo qui scit, cum noxæ deditione actum sit: amplius in dñm detracta noxæ deditione, danda actio non est. In ipso aūt iudicio si uoluerit & scientiam domini arguere, non est prohibendus.

Vlpianus li. 3. ad edictum.

L X V.

SI plurium seruus deliq̄rit omnibus ignorantibus, noxale iudicium in quēuis dabitur. i sed si omnib scientibus, quiuis eorum tenebitur, detracta noxæ deditione: k quemadmodum si plures deliquissent: nec, altero l conuento m alter liberabitur. Sed si alter scit, alter ignorat: qui scit, detracta noxæ deditione: qui nescit, conuenitur 3† cum noxæ deditione.

¶ Dfīe aūt harum actionum n non solum illa est, q is 4† qui scit, insolidum tenetur, verū illa quoque, q siue alienauerit seruum, qui scit, siue manumiserit, siue decesserit seruus dominus eius 5† tenetur. sed si ipse dominus decesserit, hæres eius non tenebitur. o

Idem lib. 18. ad edictum.

L X VI.

SEd & ipse seruus manumissus tenetur.

Idem lib. 3. ad edictum.

L X VII.

NOxalis autem p non alias datur, q nisi apud me sit seruus: & si apud me sit, licet eo tempore nō fuit r quo delinquebat, teneor: sed 6† & hæres meus tenetur,

reo non nocet: rum eadem deliberatio fit semper, uel hic. nec res, nec causa, nec actio mutatur. Accur.

SI plurium.] C A S V S. Si seruus plurium deliquit, si eis ignorantibus, tenentur noxaliter: alias si scientes, tenentur sine noxæ deditione & ita insolidum. Quod sequitur planum est.

n Differentia.] Quid sit teneri insolidū, dicit. Cætera sunt plana usq; ad l. si seruus.

i *Dabitur.*] insolidū. ut j. eo. l. seruus communis. Accur.

k *Deditione*] tenetur enim quilibet ex sua scientia.

l *Altero.*] dominorum serui.

m *Conuento.*] & etiā exacto, sed m. Io quia plura delicta sunt, licet vnum factū: secus in familia est; ubi vnum factum: & plura delicta: quia sufficit præstare quantum si vnus liber deliquisset, vt s. de iurid. om. iud. l. si familia. qa familia pro uno reputatur. Idem q dr, alterum non liberari, intellige in eo, qd est s æstimationē l: r ut non si i medietate ptis, relaxatur ab ignorante, ut j. e. l. si ex duobus. multo ergo magis si a sciēte, sm Io. sed Al. ꝯ. quia si seruarent. eius. s. Io. opinio delictum remaneret impunitū quantū ad dimidiā ptij serui, altero soluente totū damnū: qd ē iniquū, vt s. l. prox. § cū dñs, & s. ad l. Aqi. l. ita vulneratus. sed Azo dicit vno cōuēto alterū nō liberari, sed altero exato bñ dicit alterū liberari: ut s. l. pr. § cū dñs N. eo. ob. j. eo. l. si ex duob. qa ibi facta noxæ deditione nō liberat sciēs, quasi min' percepisset actor: secus si pcepisset solidā debitā quātitatē: ut j. e. l. noxalis. § Pōponius. itē vr ꝯ. qd est j eod. l. si in re cō. num. § si. sed expone, ut ibi dicet, secundum Azo.

n *Actionum.*] q propter sciētiā, & ignorātiā proponuntur.

o *Non tenebitur*] nisi noxaliter: quia ex delicto non tenetur hæres, nisi lite contestata, uel ali quid ad eū peruenerit, ut j. eo. l. a. Azo.

p NOxalis autem.] autem p to, sed: & aduersatur illi §. differentia. Accurtius.

q *Datur*] contra me dominum.

r *Non fuit.*] hoc si agat quasi cū ignorante: secus si quasi cum

eum sciente, vt sup. eo. tit. l. in delictis. §. si extraneus.

a *Viuat*] & sic apud eum. Accur.

b *Conuentus*] & exactus insolidum. Accur.

S*I seruus.*] CASVS. Seruus duorũ deliquit dñis ignorantibus: vterque eorum tenetur insolidũ. f. vt quilibet eorum teneatur ad seruum dandũ pro noxa, vel ad solidã æstimationẽ: nec aliquis eorũ liberatur dando partẽ suã. Secũdo quæritur, quid ergo si vnus cõuentus noluit insolidũ dare pro noxa: & quia alter non promisit, conuentus solidam æstimationẽ litis soluere compulsus est? Dicit q̃ aget contra sociũ cõi diui. vel famil. ercis. vt seruetur indemnis. Tertio redit, & dicit quẽlibet insolidum teneri: hoc verũ post litis ↄtest. Sed pone q̃ cedatur ꝯ aliũ, tũc non remanet actio nox. & passus dãnũ efficitur dñs serui pro parte, sed non habet noxalem. Itẽ nec cõi diui. delicti noĩe, cũ ante cõionẽ factum est. & sic est iniquũ: quare dat vtile cõi diui. de æquitate. Viuia.

1† Fl. docet, in dom.

c *Insolidum.*] vt & infra de ser. cor. l. vt tantũ. §. si seruus. & inf. cõi. diui. l. sed postq̃.

2† Fl. ferendus & si partem.

3† Fl. propter.

d *Noxa dediderit.*] sed nũquid põt alijs inuitis, vel ignorantibus? Rñ. non. vt statim colligitur ibi, plane, &c. Accur.

e *Fuerit paratus.*] s. post lit. cont. Sed cõtra ꝟ. de publica. hoc edicto. Sed ibi spãle vt ẽt post lit. ↄt. purgetur pœna. Accur.

4† Fl. sua parte cedendo. & inf. ne necesse habeat.

f *Eos experietur.*] quãti sua interest eum noxæ dedisse. Sed & ante potest, dummodo caueat de reddendo, si noxæ non dederit, vt infra communi l. si so. int.

g *Consequi*] vt s. de vsufr. l. cum vsufructuarius.

5† Flo. dedit, indicio.

h *Ei cedatur.*] cui damnum datum fuerat per seruum. Accursius.

si noxius viuat. a ¶Pomponius ait: Si emptor serui noxali iudicio 1 † conuentus b sit, venditorem, quo sciente factum est, conueniri iam non posse.

Nota in ista l. q̃ potest aliquis cedere liti ante litem contestatam. & post litem contestatam non potest cedere. Bart.

Idem lib. 17. ad edictum.

LEX VIII.

SI seruus communis furtum fecerit, quiuis ex dominis insolidum c noxali iudicio tenetur: eoq; iure vtimur. sed non aliàs poterit, qui conuentus est, euadere litis æstimationem, nisi insolidum noxæ dediderit d seruum. nec ferendus est 2 † si partem dedere fuerit paratus. e

¶Planè si 3 † hoc, quod socij dedere parati non fuerint, insolidum fuerit condemnatus, communi diuidundo, vel familiæ ercis. iudicio aduersus eos experietur. f Ante noxale sanè iudicium acceptum, poterit suam partem 4 † cedendo securitatem consequi. g nec necesse habebit suscipere iudicium. quãquam equis possit dicere euenire, vt dum pars ei cedatur, h amittat actionem. Dominus enim pro parte factus, non potest cum socio noxali experiri: i fortasse, nec communi diuidundo iudicio 5 † agere possit eius maleficij nomine, quod ante communionem amissum est.

distinguit vtrũ quis aut remanserunt aliæ res communes, & tunc agitur contra socium scientem cõi di. q̃ illius negligentia seruus fuit factus deterior, aut nihil remansit commune: & tunc agitur in factum, vel pro socio, vel pro eadem deterioratione, hoc dicit, cum l. seq. Viuia.

quod si non potest, euidenti iniuria afficiet. Sed melius k est dicere, competere ei communi diuidundo iudicium. l

Soluens pro suo maleficio vel pro sua culpa, non repetit ab alio. Bald.

Paulus li. 38. 6 † ad edictum.

LEX IX.

SI cõis familia, vel cõis seruus furtum fecerit, altero ex dñis sciente, is qui scit, omnium nomine tenebitur: & cõuentus alterum quoque liberabit: m 7 † nec à socio quicq̃ debebit consequi: n sui enim facti nomine pœnã meruit. o Quod si is qui ignorauit, duplum p præstitit, à socio simplum consequetur.

Idem lib. 22. ad edictum.

LEX X.

SEd & eo nomine agere cũ socio poterit, q q̃ seruum cõem deteriorem fecit, quemadmodum quolibet alio, r qui rem communem deteriorem fecisset. Cæterum si nihil præterea post noxæ deditionem commune habebit, s pro socio: t vel (si socij non fuerint) in factum agi poterit. u

Vlpianus li. 7. ad edictum.

LEX XI.

BOna fide serui possessor eius nomine actione furtu tenetur: x 8 † dominus non tenetur: licèt 9 † noxæ dedendo non faciat eum actoris: Cũ autem cœperit istum seruum dominus vendicare, y doli exceptione submouebitur: vel officio z iudicis consequetur, vt indemnis maneat.

m *Liberabit.*] sicut in duobus reis debendi euenit.

n *Consequi.*] imò vt q̃ sic, quantum valet dimidia pars serui, vt ꝟ. eo. l. si ex duob. 2. rñ. & ꝟ. si fa. fur. fe. di. l. pe. 2. rñ. Sol. dñs qdam hanc corrigi p illas l hoc. Tu dic, q̃ hic nõ tñ sciuit, sed ẽt iussit. & dic, sciente, & ẽt iubente. sic & ponit sciens. s. eo. l. 2. §. is ãt. ibi, Celsus, &c. sed in legib. contrarijs tñ sciuit.

6† Lib. 39.

o *Meruit.*] vnde non repetit, vt s. de pecu. l. qui proprio. §. pœnam. & s. de ne. ge. si ve hæreditatis & inf. fa. ercisc. inter cohæredes. §. ex facto.

7† Fl. liberam.

p *Duplum.*] pro furto serui non manifesto. Accur.

q S*Ed & eo nomine. Poterit.*] vtili iudicio cõi diui. imò directo, vt ꝟ. eo. l. si ex duob. Et no. q̃ hæc lex in princ. loquitur, qñ dñs qui fuit ignorans, non dedit pro noxa. & hoc idicat sequẽs litera, cæterum si nihil, &c.

r *Cum quolibet alio.*] qui mecum aliã rem cõem haberet, ut inf. communi diu. & si non omnes. §. venit.

s *Habebit.*] vnde communi diui. non potest agi.

t *Pro socio.*] vt ꝟ. cõi diuid. l. in summa.

u *Poterit.*] nec dico, q̃ hęc subsidiaria excludat cõi diui. vtilẽ, q̃ similiter dat ex æquitate, vt d. l. ex duob. simile s. ad le. Aquil. quemadm. §. magistratus. & C. ad legem. Aquil. de pecoribus, & infra de ser. cor. l. si quis seruum. Accurs.

8† Fl. tenebitur.

9† Fl. Sed noxæ dedendo nõ facit quidem actoris.

i *Experiri.*] peruenit enim in eum casum à quo incipere non potest, vt sup. tit. j. l. si seruus seruum. §. 1. Azo.

k *Sed melius est.*] s. de æquitate.

l *Iudicium.*] vtile. & facit ad l. ꝟ. in. sol. si ex duob. 2. rñ. & de aqua plu. ar. l. supra iter. ꝟ. de fur. l. falsus. §. fin. & ꝟ. de pu. l hoc edicto.

S*I communis familia.*] CASVS. Seruus duorũ fecit furtũ altero sciente: & altero ignorante. sciens insolidum tenetur, & soluendo liberat aliũ: non tñ ab eo repetit. sed pone, ignorantẽ ↄuentũ in duplũ: puta de furto nõ manifesto, & dãnũ passus est. qualiter consequatur à sciente? Et distin. aut præstitit pœnam dupli, & repetit simplum tantum de duplo. aut dedit seruum pro noxa, & tunc sub-

B*Ona fide.*] CASVS. Seruus meus quem bon. fi. poss. furtum fecit: nunquid teneris eum dare pro noxa? Et respon. quod sic, sed ego nõ teneor, quia non habeo eum, nec tu etiam possessor facis eum illius, cui das eum pro noxa. Et si ego verus dominus vendicabo eum, obstabit exceptio; aut seruabo illum indemnem cui damnum datum est. Viuia.

x *Tenetur.*] vt & C. de fur l. apud antiquos. diuersum est in leg. Aquil. quia bo. fi. pos. non tenetur, sed dominus, vt sup. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. serui.

y *Vendicare.*] ab eo cui datus fuit noxæ; uel etiam contra primum, qui fortè damnum de suo restituit. Accursius.

z *Vel officio.*] correctiuè, vel diuisiuè. Azo. & hoc idem

 habes

habes, inf. eo. l. si noxali. in fi. & l generaliter. & argu. ff. de rei. vend. l. finautem. §. in re petita.

SI bona fide.] CASVS. Titius possidebat seruũ meũ bona fide: qui seruus furtum fecit: ille Titius postea illũ distraxit ne teneretur actione noxali, quæritur, nunquid detur actio noxalis contra eum, ac si possideret? Et resp. quòd sic. Viuianus.

a Dimiserit.] s. ideo. Accurs.

b NOn solum. Actio dabitur.] aliud est in homine libero, bona, vel mala fide pos. pro quo noxalis non datur, vt ff. eo. l. si ad libertatem, & ff. de interro. act. l. confessionibus in fi. l. itẽ aliud in leg. Aquil. vt ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. si serui. Itẽ aliud in actione serui cor. vt ff. de ser. cor. l. 1. §. qui bona. quæ sunt contra. Accur.

c Excipere.] i. accipere. Azo.

d Prædones.] no. quod non debet esse melioris condõnis malus quam bonus, vt & ff. de do. inter. vi & vi armata l. 3. §. 1. & inf. quod vi aut clam. l. Semper & ff. de pe. hær. l. si à patre §. si p̃ do. Acc.

SI quis à multis.] CASVS. Si diuersis horis, vel diebus seruus me⁹ dãnũ dederit, vel ẽt vni pluribus vicib. certè hoc casu melior est conditio illius qui occupauit: nec alijs ego dominus teneor.

¶ Sed & si.] Quatuor dicit. Primo, testator Stichum seruum liberum esse iussit sub conditione, vel legauit eum sub conditione, hic deliquit, & hæres fuit conuentus noxaliter, lite pendente extitit cõditio, & iustis iam eum non habet: dicit quod est absoluendus hæres. Secundo dicit, quod translatio iudicij fit in eum liberum factum, vel legatarium, qui est nouus dñs. Tertio, quod si pendente lite nõ extitit conditio, sed adhuc statuliber est cum iudicatur, dando seruum pro noxa, dicit liberari hæredem talem dando qualis est. Quarto accipe ff. l. si quis à multis vt caueat hæres de euictione contingente per factum suum, ne medio tempore obligauerit, hoc dicit cum l. seq. Viui.

e Vel cauere debeat.] is cui dederit: quod videbatur, vt arg. sup. de rei vend. l. is à quo.

f Meliorem.] imò in aliquo est deterior occupantis eiusdẽque possidentis conditio, quia posterior semper auocat à priori: sed forte probare non poterit posterior, sicque erit melior possidentis conditio. Azo. Et no. conditionem occupantis meliorem, vt sup. de pro. a. l. pluribus

1† Fl. bona fi.

2† Fl. bona fi. de possessionem, fide eam.

3† Fl. quid ergo.

Qui facit quo minus possit, videtur posse. Bart.

Paulus lib 6. ad edictum.

LEX XII.

SI bonæ fidei 1† possessor eum seruum, quem bona fide possidebat, dimiserit, a ne agi cum eo ex noxali causa possit: obligari eum actione, quæ datur aduersus eos, qui seruum in potestate habeant, aut dolo fecerint quo minus haberent: quia per hoc adhuc possidere videntur.

Non debet esse melioris conditionis prædo, quàm iustus possessor. Bald.

Caius lib. 13. ad edic. prouin.

LEX XIII.

NOn solum aduersus bonæ fidei 2† possessores, sed & aduersus eos, qui mala fide possident, noxalis actio dabitur, b nam absurdum videretur eos quidem, qui bona fide possiderent, excipere c actionem: prędones d verò securos esse.

Melior est conditio occupantis in pari causa: & dicitur occupaße qui prius meruit sententiam. Bald.

Vlpianus lib. 18. ad edictum.

LEX XIIII.

SI quis à multis conueniatur ex noxa eiusdem serui, vel si ab vno, ex pluribus tamen delictis, non necesse habet (quia omnibus dedere non potest) litis æstimationẽ offerre his, quibus dedere non potest. Quid ergo, 3† si à pluribus conueniatur? & si quidem vnus occupauerit, an melior sit eius conditio, vt ipsi soli dedatur? an verò, vel omnib. dedi debeat, vel cauere debeat e defensum iri 4† aduersus cæteros? Et verius est, occupantis meliorem f esse conditionem. Ei itaque dedetur non qui prior egit, sed qui prior ad sententiam g peruenit: & ideo ei qui postea vicerit, h actio 5† iudicati denegabitur. ¶ Sed & si statuliber i sit, & ante deditionem extiterit conditio, vel 6† per fideicommissum libertas fuerit ante præstita, vel existente conditione legati dominium fuerit translatum, k arbitrio iudicis absolui l eum oportet. Et officium 7† iudicis hoc quoque erit, vt caueatur ei cui m deditur, n ob euictionem ob suum o factum contingentem.

Etiam ex sententia sufficit præstare rem qualis est. Baldus.

Caius li. 6. 8 † ad edict. prou.

LEX XV.

PRætor 9† decernere debet translationem iudicij in statuliberũ p fieri. Si verò rei iudicandæ 10 † tempore adhuc in suspenso sit statuta libertas, Sabinus, & Cassius liberari hæredem putant tradendo seruũ: quia toto suo iure crederet. quod & verum est.

Dolus casu non purgatur. Baldus.

Iulianus lib. 22. Digestorum.

LEX XVI.

SI hæres dolo malo fecerit, q ne statuliberum in potestate r haberet, & propter hoc iudicium sine no-

g Ad sententiam.] sic & in actione de peculio, vt infra de peculio. l. si verò & l. summa. §. 1. Sed argum. contra infra de lega. 1. l. si pluribus. in fin. vbi inspicitur litis contest. Accursius.

h Vicerit.] illum qui iam victus est: secus autem vbi ab vno noxali, ab altero rei ven. conueniretur: quo casu cauetur à primo vincente, vt sup. de rei vend. l. is a quo. Itẽ secus vbi sine dolo, & culpa: aliàs desinit possidere post lit. contest. vt ff. eod. l. electio. §. in quem. & l. si pluriũ. in fi. sed hoc iõ hic euenit, quia ex eadẽ causa eis debetur. ar. infra de reg. iu. l. inter cos. Accur.

i Sed & si statuliber.] s. is, cuius nomine conuenitur.

k Translatum sit.] s. in aliũ. Azo.

l Absolui.] quia neque possidet, neque dolo fecit quo minus possideret: sed si quid a statulibero hæres percipiet, non de suo peculio, debet hoc dare actori, vt infra de fur. l. si seruus communis. § si. Accursius.

m Ei cui.] s. legatario, secundum M. vel dic, ei cui noxæ deditur. quod melius est: quia de euictione nõ tenetur legatario, vt infra de lega. 1. l. si à substituto § fin. Si quæras, cur cauetur ei cui deditur, cum existente cond. factum hæredis ei non noceat, sed vltima voluntas tãn. cauet, quia potest esse, quod deficiat conditio. Item quia & ea pendente posset euinci per factum hæredis: vt per hypothecariam. Accursius.

n Deditur.] quod est pendente conditione.

o Ob euictionem ob suum.] si forte eum pignerauerit Acc.

p PRætor decernere. In statuliberum.] noxa caput sequente.

4† Fl. defensum iri. Ant. Ang. libro 11 tamen. c. a.

5† Fl. actio denegari iudicati.

6† Fl. dedit, vel Aliq. vel p fideicommissum, vel fideicommissaria.

7† Fl. Et officium. alias Sed & officiũ iudicis erit, vt caueatur ei cui dedidit, & cui dicione ob suum factum contingente.

8† alias di 6.

9† Vt liberum scribendũ, pro re sui, et manet inscriptum. Vin Ant. Ang. li. 1. c. 4.

10† alias iudicandæ.

SI hæres.] CASVS. Statuliberum sub conditione manumisit ante conditionem, sciens se conueniendum noxaliter, non minus quam insolidum est condemnandus. Idem si defecit seruus prædictus post lit. contest. secus si ante. Viuia.

q Fecerit.] ante litem contestatam.

r In potestate.] quia manumisit eum: & ideo certum erit, quod ipsum præstare non poterat, ut sup. de dolo. l. arbitrio Sed quid si adhuc potest præstare, puta redimere potest quem dolo malo alienauit? non sine noxæ deditione condemnabitur, vt inf. eo. l. de illo. & inf. de leg. 1. l. si fundus. & l. si quando quis. §. hæres

Accursius

a *Acceperit.*]ergo ante lit. contest. manumisit. Accursius.
b *Mortuo*]si fortè distractus erat actori:idem esset eo aliènato post lit. contesta. sicut hic erat lite contest. vt inf. eo. l. quemad. & l. si plures, §. 1 non ita si decedat ante lit. contest. nondum distrahendus, vt infra eo. l. electio. §. si is qui m. quæ est contra vel si alienetur prius vt modo in princ. huius l. dixi.

1 † Plena. acceperit, & im... [margin note]

c *Seruo*] post morã accipiendi iudicij: post lit. contest. quia lit. contest. fuerat manumissus.

Si ex duobus.] CASVS. Quatuor dicit. primo, seruus duorum valens quinque damnum dedit in xx. altero sciente, altero ignorante: agitur contra ignorãtem, & dat pro noxa, an liberet sciens? & dicit quod non: sed adhuc tenetur ad xx. soluenda. Secundo dicit, quod si soluat xx. sciens: an ab ignorante quicq̃ petet communi diui. & dicit q̃ sic. i. quantũ valet dimidia serui eo c. su quando seruus non est noxæ deditus. Tertio dicit, si ignorans conuentus, soluit xx. licet sibi si expediret: & dicit, quod repetet partem. Quarto dicit, q̃ si iussit, & aliquid soluat, non repetit: quia pro suo delicto soluit.

2 † Pla. de ... [margin note]

¶ *Si plures.*]Ego habeo nudam proprietatẽ in seruo & tu vsumfr. serui nomine conuenior noxaliter pro delictis eius ab vno: alias a pluribus. certè, aut litis æsti. aut pleno iure debeo dare pro noxa: & ego a fructuario cõsequar, vt vel lit. æsti. conferat fructuarius: aut careat vsufr. Secundo quod si ego uolo defendere, & permittatur fructuario defensio, & defendo, eum. s. pro noxa tradẽdo: non tenẽ mihi domino proprietatis restituere vsumfructũ. Viuianus.
d *Vilissimi.*]sicut in actione de dolo, quæ non datur si alio modo res seruari potest: & idcirco tam famosa actio non competit in dolosum, etiam in eo quod deficit post noxiam, ut supra de dolo. l. & eleganter. §. si quadrupes, quæ est contra. Azo.
e *Consequetur.*]imò videtur rei iud. excep. repelli: nisi adhu. pendeat primum iudicium, ut supra e. l. in delictis. §. si detracta: quæ est contra. Sol. ibi loquitur quando agebatur contra eundem, hic quando contra alium.
f *Quo sciente.*] non tamen iubente.
g *Præstiterit*] totum damnum. Accursius.
h *Totius.*]scilicet æstimationis damni, sed partẽ pretij serui, vt subijcit: quia & ignorans saltem noxæ dedere necesse habebat: si ergo seruus ualeat x. satisfaciat soluẽtis in quinque, si communis erat, utrique pro dimidia. Sed contra supra. eo l. si communis, vbi dicit nihil scienti debere reddi. Sol. ibi etiam iussit, quod potes etiam ibi percipere ex eo, quod conuenitur pro s. suo deteriorato, in l. ibi proxima, s. d & eo.
i *Eius.*] scilicet totius.
k *Patiatur.*] vt & supra de procur. l. qui proprio. § pœnam, & infra de tut. & ra. distr. l. prima. §. nũc tracte. uius. Et no. diligenter hic secundum quosdam, quod si seruus domino sciente deliquit, & prohibere potuit, tale est ac si iussisset: sed Ir. dicit hoc falsum, & bene: nam si iussit, & aliquid præstitit: nihil recuperat. vt hic dicit: si autem sciuit: quamuis prohibere potuerit, tamen recuperat partem æstimationis serui a Seio ut supra proxi. respon. Tu dic secundum Azo. quod tantum facit scientia quantum iussus, qñ seruus proprius est, & sic seruo opi. primam in hoc: si autem cõis, tunc plus facit iussus quam scientia. Et vt apertè omnia quæ de maleficiis a seruo plurium com

xæ deditione acceperit, a 1 † impleta conditione statuæ libertatis condemnari debebit, sicuti mortuo [b] seruo [c] condemnaretur.

Beneficium unius non extenuat maleficium alterius Bald.

Paulus lib. 20. ad edictum.

L E X XVII.

SI ex duobus dominis vno sciente, & 2 † altero ignorante, seruus deliquerit: si an tecum altero, qui nesciebat, actum sit, & noxæ dediderit seruum, iniquum est vilissimi [d] hominis deditione, alterum quoque liberari: agetur igitur & cum altero: & si quid amplius est in damni persecutione, consequetur, [e] cõputato pretio hominis noxæ dediti: ipsi tamen inter se sic pensare debent id 3 † cõmuni diuidũdo iudicio, 4 † vt si ille, quo sciente [f] fecit, præstiterit, [g] nõ totius [h] partem ferat. sed partem eius [i] quanti seruus est: & si alter aliquid præstiterit, eius partem ferat: 5 † Illud iniquum est, cum qui iussit seruum facere, consequi aliud a socio, cum ex suo delicto damnum patiatur. [k] ¶ Si plures eiusdem serui nomine noxali mecum agere velint, uel vnus pluribus iudicijs eiusdem serui nomine agat, [l] in quo vsusfructus tuus, proprietas mea sit: officio iudicis continebitur, cum eum noxæ dedidero vt etiã vsumfructum actoris

missi dicuntur, intelligãtur: sic distinguendum est, aut oẽs dñi fuerunt ignorantes, aut oẽs scientes, aut oẽs iubentes, aut unus iubens, & alius ignorans, aut vnus sciens, & alius ignorans, aut vnus iubens, & alius sciens. si autẽ oẽs ignorantes, unus conuentus noxaliter ante lit. cont. suam partem cedendo se liberat tũ, nõ alios, ideoq; nihil consequetur ab alijs, vẽ alij ab eo post lit. cõtesta. oẽs dedere debent insolidũ, aut restituere dãnũ: & tunc si socij cõsentiunt, vel ratũ habent qđ dederat, vel fuerit deditum ab vno, nil consequeť cõuentus a socijs, vel socij ab eo si aũt præstitit æstimationẽ damni, partem eius qđ præstitit, a socijs recuperabit, vt ĩ cõi di. l. si socius, & ĩ e. tit. in l. si seruus cõis, hic tñ subaudias, si expediebat societati soluere litis æstimationẽ, alias nõ præstabit, nisi partẽ æstimationis serui vt ĩ. cõi diui. si qs putans §. Veterius. Quid ergo si ratũ ñ hñt qđ dederat insolidum pro noxa? nũquid partes suas vẽdicare poterũt? Rñ. poterũt equidẽ: qd n. impediat eos? sed is a quo vẽdicať, poterit agere contra eũ, qui pro noxa tradidit, vt soluat litis æstimationẽ, quia debuit aut noxæ dedere insolidũ, aut soluere litis æstimationẽ, vt ĩ. eo. l. si seruus communis, & ille exactus conueniet eos cõi diui. uel fami. erc. ut e. l. si uero fuerũt omnes scientes, singuli tenentur dupliciter, noxaliter, & directo suo nomine etiam seruo mortuo, ut sup. eo. l. si seruus plurium, & tunc si unus conueniatur, si quidem noxaliter, & seruum pro noxa dederit, inquantum ualet pretium serui & se, & socium liberat: ignorans enim socius scientem liberat inquantum ualet seruus: sed non idem facit sciens dedendo noxæ, ut hac l. si ex duobus in prin. in id autẽ q̃ excedit pretium serui, quilibet tenet insolidũ: & si quis illud soluerit, & se & socium liberat & puto soluentem pro parte agere contra alium scientem, qđ autem dr supra eo. l. si plurium seruus altero conuento alterum non liberari, expone, sed non exactio: exactione uero facta liberatur uterq. nec per omnia perinde debet haberi ac si scientes fecissent. i. ipsi deliquissent, qui scientes fuerunt: sic enim non liberatur unus per alium, ut supra. tit. ij. l. ita vulneratus, in fi. Item quod dicitur, non debere esse impunitum factũ serui, uerũ est: quia eius facti nomine datur noxalis: quia potest . facti directa eo manumisso: si tamen actũ fuerit uno modo, altera tollitur: nisi in eo quod est ultra, ut sup eo. l. in delictis, §. cum dominus. si uerò unus sciens conueniatur directo, & insolidum soluat. similiter, vt in casu supra dicto, alterum liberat: si uero iubentes fuerunt omnes, si quidem parere seruus debebat, non est actio noxalis: si uero non debuit, quia atrox erat factum domini, tenentur directo & noxaliter, & uno soluente non liberantur alii, nisi actio rei persecutionem contineat, ut condictio furtiua noxaliter data. nam eo solo quod rem persequitur, liberatio in omnes contingit: nec repetit alter ab altero, ut hic. Idem est cũ alter iubens, alter ignorans fecit, nam & tũc iubens nec ab ignorante repetit: nisi in eo forte quod actio rem persequitur. Si uero ignorans soluisset, repetit, ut hic. Si uero unus fuit sciens, alter ignorans, exponitur hac l. si ex duobus. Si uerò unus iubens, alius sciens: iubẽs (ut sæpe dictum est) non repetit sciens uerò repetit a iubente, quia repetit ab ignorante, ut in l. ista, si ex duobus: Item a sciente, ut diximus: ergo multo magis a iubente. Azo.

3 † Pla. ... [margin note]
4 † Pla. ... [margin note]

l *Agat.*] idem si unus ex eodem delicto. Accursius.

Faciam

habes, inf. eo. l. si noxali. in fi. & l generaliter. & argu. ꝟ. de rei. vend. l. sin autem. §. in re petita.

S*I bona fide.*] CASVS. Titius possidebat seruũ meũ bona fide: qui seruus furtum fecit: ille Titius postea illũ distraxit ne teneretur actione noxali, quæritur, nunquid detur actio noxalis ꝯ eum, ac si possideret? Et resp. quòd sic. Viuianus.

a *Dimiserit.*] s. ideo. Accurs.

b N*On solum. Actio dabitur.*] aliud est in homine libero, bona, vel mala fide pos. pro quo noxalis non datur, vt ꝟ. eo. l. si ad libertatem, & ꝟ. de inter. ro. act. l. confessionibus in fi. l. itẽ aliud in leg. Aquil. vt ꝟ. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. si serui. Itẽ aliud in actione serui cor. vt ꝟ. d. ser. cor. l. 1. §. qui bona. quæ sunt contra. Accur.

c *Excipere.* [i. accipere. Azo.

d *Prædones.*] no. ꝙ non debet esse melioris condõnis malus quàm bonus, vt & ꝟ. de do. inter. vi & vi armata l. 1. §. 1. & inf. ꝙ vi aut clam. l. Semel. & ꝟ. de pe. hær. l. si à patre §. si ꝑ do. Acc.

S*I quis à multis.*] CASVS. Si diuersis heris, vel diebus seruus me⁹ dãnũ dederit, vel ẽt vni pluribus vicib. certè hoc casu melior est conditio illius qui occupauit: nec alijs ego dominus teneor.

¶*Sed & si.*] Quatuor dicit. Primo, testator Stichum seruum liberum esse iussit sub conditione, vel legauit eum sub conditione. hic deliquit, & hæres fuit conuentus noxaliter, lite pendente extitit cõditio, & ita alijs iam eum non habet: dicit ꝙ est absoluendus hæres. Secundo dicit, ꝙ translatio iudicij fit in eum liberum factum, vel legatarium, qui est nouus dñs. Tertio, ꝙ si pendente lite nõ extitit conditio, sed adhuc statuliber est cum iudicatur, dando seruum pro noxa, dicit liberari hæredem talem dando qualis est. Quarto accipe si l. si quis à multis vt caueat hæres de euictione contingente per factum suum, ne medio tempore obligauerit, hoc dicit cum l. seq. Viuia.

1† Fl. bonæ fi.

2† Fl. bonæ fidei possessores, sed adversus eos.

3† Fl. quid ergo si.

Qui facit quo minus possit, videtur posse. Bart.

Paulus lib. 6. ad edictum.

LEX XII.

S*I bonæ fidei* 1† possessor eum seruum, quem bona fide possidebat, dimiserit, a ne agi cum eo ex noxali causa possit: obligari eum actione, quæ datur aduersus eos, qui seruum in potestate habeant, aut dolo fecerint quo minus haberent: quia per hoc adhuc possidere videntur.

Non debet esse melioris conditionis prædo, quàm iustus possessor. Bald.

Caius lib. 13. ad edic. prouin.

LEX XIII.

N*On solum aduersus* bonæ fidei 2† possessores, sed & aduersus eos, qui mala fide possident, noxalis actio dabitur, b nam absurdum videretur eos quidem, qui bona fide possiderent, excipere c actionem: prædones d verò securos esse.

Melior est conditio occupantis in pari causa: & dicitur occupasse qui prius meruit sententiam. Bald.

Vlpianus lib. 18. ad edictum.

LEX XIIII.

S*I quis à multis* conueniatur ex noxa eiusdem serui, vel si ab vno, ex pluribus tamen delictis, non necesse habet (quia omnibus dedere non potest) litis æstimationẽ offerre his, quibus dedere non potest. Quid ergo, 3† si à pluribus conueniatur? & si quidem vnus occupauerit, an melior sit eius conditio, vt ipsi soli dedatur? an verò, vel omnib. dedi debeat, vel caueri debeat e defensum iri 4† aduersus cæteros? Et verius est, occupantis meliorem f esse conditionem. Ei itaque dedetur non qui prior egit, sed qui prior ad sententiam g peruenit: & ideo ei qui postea vicerit, h actio 5† indicati denegabitur. ¶Sed & si statuliber i sit, & ante deditionem extiterit eo: ditio, vel 6† per fideicommissum libertas fuerit ante præstita, vel existente conditione leg. ti dominium fuerit translatum, k arbitrio iudicis absolui l eum oportet. Et officium 7† iudicis hoc quoque erit, vt caueatur ei cui m deditur, n ob euictionem ob suum o factum contingentem.

Etiam ex sententia sufficit præstare rem qualis est. Baldus.

Caius li. 6 8† ad edict. prou.

LEX XV.

P*Rætor* 9† decernere debet translationem iudicij in statuliberũ p fieri. Si verò rei iudicandæ 10† tempore adhuc in suspenso sit statuta libertas, Sabinus, & Cassius liberari hæredem putant tradendo seruũ: quia toto suo iure crederet. quod & verum est.

Dolus casu non purgatur. Baldus.

Iulianus lib. 22. Digestorum.

LEX XVI.

S*I hæres dolo malo fecerit,* q ne statuliberum in potestate r haberet, & propter hoc iudicium sine noxæ deditione condemnabitur...

e *Vel cauere debeat.*] is cui dederit: quod videbatur, vt arg. sup. de rei vend. is à quo.

f *Meliorem.*] imò. in aliquo est deterior occupantis: quæ possidentis conditio, quia posterior semper auocat à priori: sed forte probare non poterit posterior, ideque erit melior possidentis conditio. Azo. Et no. conditionem occupantis meliorem, vt sup. de proc. l. pluribus.

g *Ad sententiam.*] sic & in actione de peculio, vt infra de peculio. l. si verò & l. summa. §. e. Sed argum. contra infra de lega. 1. l. si pluribus. in fin. vbi inspicitur litis contest. Accur sius.

h *Vicerit.*] illum qui iam victus est: secus autem vbi ab vno noxali, ab altero rei ven. conuenitur: quo casu cauetur à primo vincente, vt sup. de rei vend. l. is a quo. Itẽ secus vbi sine dolo, & culpa: aliàs desinit possidere post lit. contest. vt ꝟ. eod. l. electio. §. in quem. & l. si pluriũ. in fi. sed hoc iõ hic euenit, quia ex eadẽ causa eis debetur. ar. infra de reg. iu. l. inter eos. Accur.

i *Sed & si statuliber*] s. is, cuius nomine conuenitur.

k *Translatum sit*] s. in alium. Azo.

l *Absolui*] quia neque possidet, neque dolo fecit quo minus possideret: sed si quid a statulibero hæres percipiet, non de suo peculio, debet hoc dare actori, vt infra de fur. l. si seruus communis. § fi. Accursius.

m *Ei cui*] s. legatario, secundum M. vel dic, ei cui noxæ deditur, quod melius est: quia de euictione nõ tenetur legatario, vt infra de lega. 1. l. si à substituto § fin. Si quæras, cur cauetur ei cui deditur, cum existente cond. factum hæredis ei non noceat, sed vltima voluntas? r̃n. cauet, quia potest esse, quod desic at conditio. Item quia & ea pendente posset euinci per factum hæredis: vt per hypothecariam. Accursius.

n *Deditur.*] quod est pendente conditione.

o *Ob euictionem ob suum.*] si forte eum pignerauerit Acc.

p P*Rætor decernere. In statuliberum.*] noxa caput sequatur.

4† Fl. defensum iri. Aug. libro 1. emen. c. 2.

5† Fl. actio iudicati denegabitur.

6† Flo. deest, vel Aug. vel p. fideicommissum, vel si fideicommissaria.

7† Fl. Et officium, alias Sed & officium iudicis erit, vt caueatur ei cui dedetur, & cui ob suum factum contingente.

8† aliàs li. 7.

9† Videbatur scribendũ, ꝙ consul, vt monet inscriptio. Vid. Ant. Aug. li. 1. c. 8.

10† aliàs, tempore.

S*I hæres.*] CASVS. Statuliberum sub conditione manumisit ante conditionem, sciens se conueniendum noxaliter, non minus quam insolidum est condemnandus. Idem si decessit seruus prædictus post lit. contest. secus si ante. Viuia.

q *Fecerit.*] ante litem contestatam.

r *In potestate.*] quia manumisit eum: & ideo certum erat, quod ipsum præstare non poterat, ut sup. de dolo. l. arbitrio Sed quid si adhuc posset præstare, puta redimere potest quem dolo malo alienauit? non sine noxæ deditione condemnabitur, vt inf. eo. l. de illo. & inf. de leg. 1. l. sed fundus. & l. si quando quis. §. hæres.

Acquilius

1 † Dna. accepto, & im pleta.

xæ deditione acceperit, a 1 † impleta conditione statutæ libertatis condemnari debebit, sicuti mortuo b seruo c condemnaretur.

Beneficium unius non extenuat maleficium alterius Bald.

Paulus lib. 20. ad edictum.

L E X XVII.

SI ex duobus dominis vno sciente, & 2 † altero ignorante, seruus deliquerit: si ante cum altero, qui nesciebat, actum sit, & noxæ dediderit seruum, iniquum est vilissimi d hominis deditione, alterum quoque liberari: agetur igitur & cum altero: & si quid amplius est in damni persecutione, consequetur, e computato pretio hominis noxæ deditii: ipsi tamen inter se sic pensare debent id 3 † communi diuidundo iudicio, 4 † vt si ille, quo sciente f fecit, præstiterit, g non totius h partem ferat, sed partem eius i quanti seruus est: & si alter aliquid præstiterit, eius partem ferat: 5 † Illud iniquum est, eum qui iussit seruum facere, consequi aliud a socio, cum ex suo delicto damnum patiatur. k ¶ Si plures eiusdem serui nomine noxali mecum agere velint, uel vnus pluribus iudicijs eiusdem serui nomine agat, l in quo vsusfructus tuus, proprietas mea sit: officio iudicis continebitur, cum eum noxæ dedidero vt etiam vsumfructum actoris

2 † Fh. de ...

3 † Ffs. iudicium.

4 † Ffs. facti.

a *Acceperit.*] ergo ante lit. cont. est manumisse. Accursius.

b *Mortuo*] si fortè distractus erat actor: idem esset eo alienato post lit. contesta. sicut hic erat lite contest. vt infra eo. l. quemad. & l. si plurium. §. i. non ita si decedat ante lit. contest. nondum distrahendus, vt infra eo. l. electio. §. si is qui m. quæ est contra vel si alienetur prius vt modo in princ. huius l. dixi.

c *Seruo*] post morã accipiendi iudicij: post lit. contest. quia lit. contest. fuerat manumissus.

SI ex duobus.] CASVS. Quatuor dicit. primo, seruus duorum valens quinque damnum dedit in xx. altero sciente, altero ignorante: agitur contra ignorantem, & dat pro noxa, an liberet scientem? & dicit quod non: sed adhuc tenetur ad xx. soluenda. Secundo dicit, quod si soluat xx. sciens: an ab ignorante quicquam petet communi diui. & dicit quod sic. i. quantum valet dimidia serui eo c. su quando seruus non est noxæ deditus. Tertio dicit, si ignorans conuentus, soluit xx. licet sibi si expediret: & dicit, quod repetet partem. Quarto dicit, quod si iussit, & aliquid soluat, non repetit: quia pro suo delicto soluit.

¶ *Si plures.*] Ego habeo nudam proprietatẽ in seruo & tu vsumfr. serui nomine conuenior noxaliter pro delictis eius ab vno: alias a pluribus. certè, aut litis æsti. aut pleno iure debeo dare pro noxa: & ego a fructuario cõsequar, vt vel lit. æsti. conferat fructuarius: aut careat vsufr. Secundo quod si ego uolo defendere, & permittatur fructuario defensio, & defendo eum. si pro noxa tradẽdo: non teneor mihi domino proprietatis restituere vsumfructũ. Viuianus.

d *Vilissimi.*] secus in actione de dolo, quæ non datur si alio modo res seruari potest: & idcirco tam famosa actio non competit in dolosum, etiam in eo quod deficit post noxiam, ut supra de dolo. l. & eleganter. §. si quadrupes, quæ est contra. Azo.

e *Consequetur.*] imò videtur rei iud. excep. repelli: nisi adhuc pendeat primum iudicium, ut supra e. l. in delictis. §. si detracta: quæ est contra. Sol. ibi loquitur quando agebatur contra eundem, hic quando contra alium.

f *Quo sciente.*] non tamen iubente.

g *Præstiterit*] totum damnum. Accursius.

h *Totius.*] scilicet æstimationis damni, sed partẽ pretij serui, vt subijcit: quia & ignorans saltem noxæ dedere necesse habebat: si ergo seruus ualeat x. satisfaciat soluẽti in quinque, si communis erat, utrique pro dimidia. Sed contra supra eo l. si communis, vbi dicit nihil scienti debere reddi. Sol. ibi etiam iussit, quod potes etiam ibi percipere ex eo, quod conuenitur pro seruo deteriorato, in l. ibi proxima, sed & eo.

i *Eius.*] scilicet totius.

k *Patiatur.*] vt & supra de procur. l. qui proprio. § pœnam, & infra de tut. & ra. distr. l. prima. §. nũc tractemus. Et no. diligenter hic secundum quosdam, quod si seruus domino sciente deliquit, & probibere potuit, tale est ac si iussisset: sed Ir. dicit hoc falsum, & bene: nam si iussit, & aliquid præstitit: nihil recuperat, vt hic dicit: si autem sciuit: quamuis prohibere potuerit, tamen recuperat partem æstimationis serui a Scio ut supra proxi. respon. Tu dic secundum Azo. quod tantum facit scientia quantum iussus, qñ seruus proprius est, & sic teneo opi. primam in hoc: si autem cõis, tunc plus facit iussus quam scientia. Et vt aperiã omnia quæ de maleficijs a seruo plurium commissis dicuntur, intelligãtur: sic distinguendum est, aut oẽs dñi fuerant ignorantes, aut oẽs scientes, aut oẽs iubentes, aut unus iubens, & alius ignorans, aut vnus sciens, & alius ignorans, aut vnus iubens, & alius sciens. si autẽ oẽs ignorantes, unus conuentus noxaliter ante lit. cont. suam partem cedendo se liberat tñ, nõ alios, ideoq; nihil consequetur ab alijs, vel alij ab eo post li. cõtesta. oẽs dedere debent insolidũ, aut restituere dãnũ: & tunc si socij cõsentiunt, vel ratũ habent qđ dederat, vel fuerit deditum ab vno, nil consequetur cõuentus a socijs, vel socij ab eo si ab eo præstitit æstimationẽ damni, partem eius qđ præstitit, a socijs recuperabit, vt ĩ cõi di l. si socius, & ĩ e. tit. in l. si seruus cõis, hic tñ subaudias, si expediebat societati suffere litis æstimationẽ, alias nõ præstabũt, nisi partẽ æstimationis serui vt ĩ. cõi diui. si qs putans §. Vrseius. Quid ergo si ratũ ñ hñt qđ dederat insolidum pro noxa? nũquid partes suas vẽdicare poterũt? Rñ. poterũt equidẽ: qđ n. impediat eos? sed is a quo vẽdicat, poterit agere ꝯ eũ, qui pro noxa tradidit, vt soluat litis æstimationẽ, quia debuit aut noxæ dedere insolidũ, aut soluere litis æstimationẽ, vt ĩ. eo. l. si seruus communis, & ille exactus conuenit eos cõi diui. vel fami. ercis. ut e. l. si uero fuerũt omnes scientes, singuli tenentur dupliciter, noxaliter, & directo suo nomine etiam seruo mortuo, ut sup. eo. l. si seruus plurium, & tunc si unus conueniatur, si quidem noxaliter, & seruum pro noxa dederit, inquantum ualet pretium serui & se, & socium liberat: ignorans enim socius scientem liberat inquantum ualet seruus: sed non idem facit sciens dedendo noxæ, ut hac l. si ex duobus in prin. in id autẽ quod excedit pretium serui, quilibet tenetur insolidũ: & si quis illud soluerit, & se & socium liberat & puto soluentem pro parte agere ꝯ alium scientem, qđ autem dr supra eo. l. si plurium seruus altero conuento alterum non liberari, expone, sed non exacto: exactione uero facta liberatur uterq. nec per omnia perinde debet haberi ac si scientes fecissent. i. ipsi deliquissent, qui scientes fuerant: sic enim non liberatur unus per alium, ut supra ad tit. ij. l. ita vulneratus, in fi. Item quod dicitur, non debere esse impunitum factũ serui, uerũ est: quia eius facti nomine datur noxalis: quia potest fieri directa eo manumisso: si tamen actũ fuerit uno modo, altera tollitur: nisi in eo quod est ultra, ut sup. eo. l. in delictis, §. cum dominus. si uerò unus sciens conueniatur directo, & insolidum soluat, similiter, vt in casu supra dicto, alterum liberat: si uero iubentes fuerunt omnes, si quidem parere seruus debebat, non est actio noxalis: si vero non debuit, quia atrox erit factum domini, tenentur directo & noxaliter, & uno soluente non liberantur alij, nisi actio rei persecutionem contineat, ut condictio furtiua noxaliter data. nam eo solo quod rem persequitur, liberatio in omnes contingit: nec repetit alter ab altero, ut hic. Idem est cũ alter iubens, alter ignorans fecit, nam & tũc iubens nec ab ignorante repetit: nisi in eo forte quod actio rem persequitur. Si uero ignorans soluisset, repetit, ut hic. Si uero unus fuit sciens, alter ignorans, exponitur hæc l. si ex duobus. Si uerò unus iubens, alius sciens: iubẽs (ut sæpe dictum est) non repetit: sciens uerò repetit a iubente, quia repetit ab ignorante, ut in l. ista, si ex duobus: item a sciente, ut diximus: ergo multo magis a iubente. Azo.

l *Agat.*] idem si unus ex eodem delicto. Accursius.

Faciam

a *Faciam.*] vt & inf.de sol.l.si hominē.consulitur tamē mihi proprietario,vt hic subijcis,& supra de vsufru.l.locum.§.proprietarius.

b *Ad litis.*] scilicet valentia serui,non totius damni:ut cū fuerint ignorantes.

si seruus & inf.fam.erc item ex diuerso.& inf.de iur. deorum in fundo.§.si fundus communis.

m *Peruenerit.*] vt & ar.infra si cer.pet.si & mo.& inf.fam. ercifcun.l.si heres.

n *Verba edicti.*] quod non habemus.

faciā: a sed per prætorem id consequar ego dñs proprietatis,ut aut cogat prætor te pro æstimatione vsusfructus cōferre ad litis b æstimationē: c aut vsumfructum 1 † cedere si hoc expediat. d sic si ego dñs proprietatis cum seruum nolui defendere, de sensu tibi e permittenda est:& si damnatus hominem tradas, 2 † aduersum me tueberis f 3 †

Pompo.li. 18.ad Sabinū.

LEX XVIII.

IS qui vsumfructum in seruo habet,perinde cū dño habet actionem furti, atq; si quilibet alius g esset: h sed cū eo non est, i quamuis seruiat ei: & ideo, k dominus damnatus fructuario noxæ dedens liberatur.

Quod vnus ratione rei communis consequitur,alteri communicare tenetur.Bal.

Paulus lib.22.ad edictum.

LEX XIX.

SI in re cōi mea & tua damnum nobis dederit Titij seruus,si cum eo agamus, erit noxali Aquiliæ actioni locus ne dānatus insolidū singulis noxę dedere cogat. Sed potest dici,quasi dānū vnū 4 † sit,& vna obligatio,aut vtrisque pecuniā l offerēdā, 5 † aut cōfō iudicis simul utrisq. noxę dedēdū. Sed & si alterutri nrm insolidum noxæ deditus fuerit, & ob id ab vtroq; dominus sit absolutus, recte dicetur eum, cui noxæ deditus sit, alteri teneri communi diuidundo iudicio: vt cōicet seruum noxæ sibi deditū:cū ob rē cōem aliquid ad socium peruenerit. m ¶ Si serui ī quo vsusfructus alienus est,dominus proprietatis operas conduxerit, verba edicti n 6 † efficiūt, vt cū noxa deditione condemnetur. o

Ex delicto vicarij datur pro noxa vicarius;ex delicto ordinarij, datur pro noxa ordinarius.Bald.

¶ Si seruus tuus nauem exercuerit, p eiusque vicarius,* & idem q nauta in eadem naue damnum dederit, perinde in te actio r danda s est, ac si is exercitor liber,& hic vicarius seruus eius esset,ut de peculio serui tui ad noxam dedere vicarium damneris;vt tñ si serui tui iussu, vel sciente eo & patiente damnum vicarius dederit: noxalis actio serui tui noīe t esse debeat: idemque sit,etiam si nautam u facere iusserit. x

Caius li. 7.ad edic.prouin.

LEX XX.

QVi ex plurib. noxis diuersis tpibus experitur, ex vna noxa serui dominiū nactus,nullam amplius actionem hēt aduersus eum,q dominus fuerat,cum actio noxalis caput sequatur. At si maluit dominus priore iudicio litis æstimationem sufferre, vel eidem,ut alij ex alio maleficio agenti, nihilominus tenetur. y

c *Æstimationem.*] vt ar.inf.de tute. & ra. distra.l.j.§.nunc tractemus.

d *Expediat.*] id est si non habet vnde conferat ad litis æstimationem,vt dicitur de debitore, qui non habet facultatem recipiendi seruos pignoratos,vt infra eo. l.si seruus.

e *Tibi.*] s.fructuario, nec enim cogeris, vt inf.l prox.

f *Tueberis.*] i. defenderis, si agā tecū ex illa clausula, vt finito vsufructu hoīem restituas. & facit ad hoc ff.de dam.infec. l. hoc amplius.§ fin. & l. quamuis. & l. proprietarius.

IS qui.] CASVS. Si seruus furtum fecit,vsufr.pōt agere contra proprietariū: sed si facit furtū proprietario, non tenetur. Viuianus.

g *Alius.*] scilicet fructuarius.

h *Esset.*] vt & ff. de fuiut.l.sed & si vni.§.si seruus in quo.

i *Non est.*] nisi quatenus deneget vsufr. prosecutio,si nō defendat, vt inf.eo l. si noxale.

k *Ideo.*] redit ad primum.

SI in re.] CASVS. Si cōmunē equū meū & tuum seruus Titij occidit, tenetur Titius vtrique nrm, vel dare seruum, vel emendare dānū,dum teneatur Aql. noxali:alias si tibi seruum tantum dedit, tu mihi eū cōmunicabis.

¶ *Si seru.*] Ego dñs nudæ proprietatis cōduxi a fructuario serui operas: serui noīe nihilominus teneor, noxaliter,si in alium delinquit,ut in ipsum fructuarium.

¶ *Si seruus.*] habebam Stichū seruum vicariū: Stichus habebat nauem peculiarē quā exercebat per Pāphil. in ea naui dedit damnū,vel fecit furtū mercatorib. Pamphi.quæritur qualiter tu dñs tenearis? Et dicit dām teneri, vt de peculio Stichi accipias Pamphi.& eū pro noxa des:vel de eodē peculio accipias,sicut prodest,& soluas.sic.n.fieret si Stichus esset liber,& Pāph.esset seruus suus:& hoc si Pāphi.deliquit ignorante Sticho:alias si sciuit,vel iussit,tūc teneris ipsū Stichū dare pro noxa ante lit.æsti.de tua bursa,sicut si liberum hominem iussisset delinquere,quia qui per alium delinquit, per se videtur delinquere.

l *Vtrisq. pecuniam.*] cum insimul agunt domini, nō sūt vni dimidiam æstimationis,alii dimidiam serui, vt & ff. de condi.inde.l.si non fortē.§.si.& ar.inf communi diui. hubi diuidūdo.§.si.& ē.ad l.Aquil.l.si seruus seruū §. sed

o *Condemnetur.*] non ideo minus tenetur, q̄a conduxit seruum vel operas eius: ĝ ll q̄ d putabat non teneri, sm Io. tñ tenetur fructuario, si seruus ei, vel alii dederit damnum. Accur.

p *Exercuerit.*] te neque sciente, neq; volente.

q *Et idem.*] nam vicarius erat & nauta.

r *Actio.*] in factum ex quasi maleficio in duplum: quia opera malorum hominum vtebatur.

s *Danda est.*] sicut daret in exercitorē si is exercitor esset liber:hoc est, vt de peculio,&c. Et not. q duplex est hæc lfa, vna, aut ad noxam, &c. q.d. aut pstet de peculio ordinarij ser ui cōuētus actione in factū ex quasi maleficio litis æstimationē: aut dēt eū vicariū pro noxa, vt & infra de fur.si seruus nauem. alia est, ad noxā,&c. & tunc lege, vt facta deductione serui delinquentis de peculio serui ordinarii nō condemnetus is ad noxam. i. ad vicariū delinquentē dedere si nolit soluere litis æstimationē conuentus actione in factū ex quasi maleficio ordinarii serui tui: sicut ipse teneretur si esset liber.Tertio modo dñt etiam quidā, vt si habeas, aut noxam, &c. vt prima clausula loquat, q̄ actione in factum ex contractu de recepto agitur: & tunc propriè de peculio, vt supra nau.cau. l. j. & quando ex quasi maleficio,& sic non de peculio.

t *Tui nomine.*] i.ordinarii cum iussit,quia eius iussu actio est nata,vel vicarii cum delinquit sciente ordinario. nec enim ex sola scientia & patientia ordinarii agi potest de eo noxaliter. quia nec liber obligaretur,vt no. supra cod. In delicti.§.si detracta. in solutione contrarii:nisi ratum habeat suo nomine gestum.Accur.

u *Nautam.*] fortè liberum aliquem.

x *Iusserit.*] scilicet ordinarius seruus. Accur.

QVi ex pluribus.] CASVS. Seruus tuus fecit mihi furtum,item dedit mihi damnum, item mihi rapinā egit,an possim agere pro omnibus. Et dicit,aut in primo dedisti seruum pro noxa,& tunc amplius non teneris,aut lit æstima.& tunc teneris adhuc. Vibianus.

y *Tenetur.*] vt & supra si ex noxa.causa aga.l.2.& l.j.in fi.ar.infra de libe.ho.exhi.l.2.& l.antepen. Accur.

1 † Flo. vsufructu.

2 † Dn̄ats. tradas, & aduersus.

3 † Flo. tuerio rollius vpare.

4 † Flo. sit. vnus.

5 † Flo. fusse. rendam.

6 † Flo. de ed.edicti.

* Vicarius hic dicitur servus alie, qui in familia Atticensi servus, t. mauri servus & concord.l.seruus. 73.de leg. 3.

Q*Voties.*]CASVS. Seruus tuus fecit mihi damnũ: teneo te noxaliter, i. vt emendes damnum: aut seruũ des pro noxa: si seruus præsens est, vel si non est præsens, compellitur dominus suscipere iudicium, & non aliter dãnandum dominum defendẽtem seruum, nisi habeat in potestate.

Istud principium allegatur, ꝙ reus præcisè cogitur litem contestari. Bar.

Vlpianus lib. 23. ad edictum.

L E X XXI.

QVoties dominus ex noxali cã conuenitur, si noluerit 1† suscipere iudicium, ĩ ea causa res est, vt debeat noxæ dedere eum, cuius nomine iudicium non suscipit, a 2† aut si id non faciat, iudiciũ suscipiet b oĩmodo, c sed non alias condemnabitur, d quam si in potestate habet, dolove malo fecit, quo minus haberet.

In causa noxali non potest quis defendere eum, in quem nõ habet ius, nec possessionem: ratio, quia non posset dare pro noxa. Bald.

¶Eos, quorum e noie noxali iudicio agitur, etiam absentes defendi posse placuit, sed hoc ita demum, si proprii sint serui. Nam si alieni, præsentes esse f oportet: g at 3 † si dubitetur h vtrum proprij sint, an alieni, i (quod ita puto accipiẽdum, vt si constet, vel bona fide ei 4 † seruire) etiam absentes possunt defendi.

Cogitur quis se purgare per suum iuramentum: ad hoc allegari debet text. iste secundum Bald.

¶Prætor ait: Si is, in cuius potestate esse dicetur, negauerit se in sua ptãte seruum hẽre, vtrũ actor volet, vel deierare, iubebo k in ptãte sua nõ esse: neq; se dolo malo fecisse quo minus esset, vel iudicium dabo sine noxæ l deditione.

¶In potestate, sic accipere debemus, vt facultatẽ & potestatem exhibendi eius habeat. cæterum si in fuga sit, vel peregrè, non uidebitur esse in potestate. m

Iste text. allegatur per gl. ĩ auth qui semel. C. quomodo & quando iud. ꝙ si iudex præcepit contestari litem, & non contestetur, ꝙ ex hoc potest procedi ad missionem in possessionem ex primo decreto contra eum, tanquam contra contumacem l. non videtur. infra de re iud. Bar.

¶Quod si reus iurare noluit, similis est ei, qui neque defendit absentem, neque exhibet: qui condemnatur n quasi contumax. o 5 †

Nota quod in generali mandato non continetur iuramentum. Bald.

¶Si tutor uel curator exigẽt, ipsi iurare debẽt, p in ptãte dñi nõ esse: si aũt, pcurator sit, vt 6 † dñs ipse iuret, necesse est. q

¶Si iusiurandũ exegit actor, reusq; iurauerit, deinde postea noxali iudicio 7 † uelit actor experiri, uidendum est, an exceptio iusiurandi debeat aduersus actorẽ dari. Et Sabinus putat non esse dandam: quasi de 8 † alia re r iuratum sit: hoc est, tunc non fuisse in ptãte deprehendatᵣ, de facto eius agi posse, Neratius quoq; dicebat, post exactum iusiurandũ posse actorẽ detracta noxæ deditione s experiri: si modò hoc contendat, posteà quã iuratũ sit, ca pisse ĩ potestate habere.

¶*Eos*] si seruus meus alicui damnum det: si est absens, nunquid possum eum defendere? Et respon. ꝙ sic. Si autẽ alienus esset seruus nunquid si est absens, possum eum defendere? Rñ ꝙ non in dubio defendi debet propter dubitationẽ. Itẽ seruum qui bo. fi. mihi seruit. possum absentem defendere.

Prætor.] si seruus tuus mihi damnum det: & ego ꝯ te, & tu negas in tua potestate esse: tenẽberis mihi noxæ deditione.

In potestate.] in princ. huius legis ibi, sed nõ aliàs, &c. quia dominus damnatur si hẽt seruum in ptãte: quido aũt est hẽre, dĩ hic.

Quod si reus] Hic §. continuatur cum l. ĩ. eo. prætor.

Si tutor.] Si minor habeat seruum, qui mihi damnũ det, tutor, uel curator iurabit: si autem sit procur. alterius maioris, dominus non procur. iurabit.

Si iusiurandum] Seruum habebas qui dedit mihi damnũ: egi ꝯ te, & iurasti te non possidere seruum: & sic fuisti absolutus, cepisti postea eum possidere: a. i. si iterum ꝯ te ago, obstet mihi exceptio? Et rñ. ꝙ nõ: rerum eum iterum possideas. Viuia.

a *Non suscipit.*] idest, non vult suscipere, & hoc si præsens est seruus, & in potestate: aliàs non, ut hic subiicit, & supra si ex nox. cau. aga. l. 2. §. 2.

b *Suscipiet.*] scilicet litem contes. præcisè.

c *Omnimodo.*] respondendo pro seruo.

d *Non alias condemnabitur.*] imò, & si non habeat in potestate, vt infra, de Public. l. 1. §. fin. quæ est contra. Solu. ibi speciale est in familia publicanorum], ut licet non sit in potestate, teneaturtut & ibi dicitur.

e *Eos quorum*] quattuor casus ponit. Accur.

f *Esse.*] nam alias pro noxa dare non posset, cum sint alieni: nec esset iusta causa cauendi.

g *Oportet.*] argum. contra. supra de procurat. l. seruum. §. Publiciana. ubi dicit generaliter esse utile etiam absentes defendi: sed ibi in liberis, & non in maleficiis.

h *Et dubitetur.*] subaudi, debet. suscipere iudicium propter dubitationem, vt ex postfacto declaretur, tenuerit deiciendo, uel non, ut supra de iudiciis l. secunda. §. sed si dubitetur. quod autem subiicit, quod ita puto, &c. alius casus est, quando scilicet constat quod non est dominus: sed tamen possidet bona fide: quia bo. fi. possessor est pro domino, ut hic subiicit & infra, de rebus cor. l. magis. §. primo, & infra, de adulte. l. si postulauerit, § ergo, sed & argumen. contra, infra ad Syll. l. 1. §. 1.

i *Alieni.*] scilicet præsentes esse oportet: quod est verum quantum ad effectum: ne contradicat hæc glo. superiori. Accur.

k *Iubebo.*] prætor ergo defert iusiurandũ. sic C. de iure delib. l. fin. §. licentia. & C. de fide instrumen. l. fina.

l *Sine noxa.*] probato quod possideat: & sic dicebat falsum: ut inf. eodem. si seruus depositus, §. finali. & supra si ex noxali cau. agat. l. 2. §. 1. vel quia non iurat.

m *In potestate.*] non videbitur esse in potestate: ut & infra de verborum significatione. l. potestatis, & infra ad exhiben. Celsus, §. item si quis, & infra de pec. l. prima, §. potestatis, & infra de furt. serui, & filij, §. illud. Sed argumentum contra infra, de bonorum posses. secũdum tabul. l. prima, §. suffi. it, & infra de vsucapio. l. sequitur, §. tunc.

n *Condemnatur*] sine noxæ deditione, ut supra proxim. §. vel verius ex edicto, si quis ius dicen. non obtemper.

o *Contumax.*] vt & infra l. proxim. § domitius. nisi caueat de exhibendo hunc absentem cum poterit, ut supra si ex noxa. cau. agat. l. 2. §. 1. Accursius.

p *Debet.*] sic & in iuramento quod fit de re, si certi sunt de facto, vt C. de reb. cred. l. cum etiam. & de calumnia, vt C. de iuramen. calum. l. secunda § sin autem. secus in iuramento in litem, vt infra, de in lit. iurã. videamus.

q *Necesse est.*] Con esse in potestate sua. & sic not. dominũ non procuratorem iurare, ut & in iuramento calum. ut C. de iuram. calum. l. 2. §. si autem.

r *De alia re.*] ut & infra eod. l. si postea. sic & in actione de peculio, ut infra, de iureiu. l. qui iurasse. §. si pater. & in actione ad exhib. ut inf. de excep. rei iudi. si quis ad exhib. & C. ad exhiben. l. 3. item & in actione in rem, ut infra de excep. rei iud. si quis rem.

s *Noxæ deditione.*] in odium periurantis, secundum hoc dices, iuramentum a iudice delatum: alias si à parte, nõ recte ꝯtenetur periurii, vt ĩ. de iur. iud. l. admonẽdi. quæ est contra.

1† Pl. [illegible]
2† Pl. suscipi nec & casu suscipiuntur eo modo.
3† Pl. [illegible]
4† Pl. de [illegible]
5† Pl. eundem notatur quasi contumacem.
6† Pl. [illegible]
7† Pl. [illegible]
8† [illegible]

contra. & quod subiicit, si modo hoc contendat, &c. q.d. si postea hoc contendat actor, & probat eum cępisse s. prius, habere in potestate. Vel secundo di., q Neratius eodem casu dicit, quo superius responsum. s. qñ post cępit hre in potestate & quod dicit, sine noxæ deditione. s. ni aliquid facit reus quare sic debeat condemnari, ut quia postea negabat se habere & contra eum pbatum est, & secundū hoc litera est plana.

S*I seruus*]CASVS. Deponens tenetur noxali act. non depositi. Itē depositor, vel qui precario concessit, tenetur, non creditor, vel qui precarium habet, & hoc vsque ad §. si negauerit.

Si negauerit.] hic idem dicit cum l. se. quod ī. eod. quoties, § ptor. & §. si. Viuia.

a *Maxime.*] abundat, vt C. de test. ma. l. fin. §. 1. aliàs §. ī. eo. l. quoties, §. in potestate.

b *Habeat.*] alioquin tenetur ut caueat, vt s. si ex noxa. cau. aga. l. 2. §. 1.

c *Non tenetur.*] si seruus pignoratus, uel precario concessus deliquerit.

d *Possideant.*]quia domini uoluntate: non tamen propriè dicuntur possidere, ut sup. de publi. l. quæcunq;.

1† Flor. deest, autem.

e *Si habeat.*] subaudi, respondeo. Accur.

2† Fl. deest, si.

f *Seruum.*]non. n. videtur posse fieri, quod non commodè fieri potest: ut infra. de uerbo. sig. l. nepos Proculo, & hoc casu conuenitur fructuarius, vel creditor ut infra eod. si noxale, §. si.

g *Absentem defendere* in iudicio.

h *Punitur.*] ut contumax officio iudic. ex edi. si quis ius di. non obtemp. & facit inf. e. l. is qui in aliena. & ī. eo. l. quoties, §. prætor. in si. Azo. nisi caueat, ut sup. si ex noxa cau. agat. l. 2. § 1. Vel dic, ut damnetur sine noxæ d ditione. Acc.

i *Præsentem.*] in iudicio Accur.

3† Fl. qui.

K S *Ed & si postea.* Ex noua] ut infra eo. l. quoties, § fin. s. r. spon.

D *Esse.*] CASVS. Vetus & nouus dominus tenetur: sed vnus liberatur per alium conuentum: & continua duas leges sequentium illa. Viuia.

l *Habeat noxalis.*] scilicet, utilis. Azo.

No. quod non dicitur habere facultatem soluendi ille, qui non babet pecuniam ad manus, licet babeat multas possessiones. facit infra de leg. 3. l. qui habebat. & l. si Titius. §. 1. Bald.

Paulus lib. 18. ad edictum.

LEX XXII.

SI seruus depositus uel commodatus sit, cum domino agi potest noxali actione: ei quod seruire intelligitur. Et (enim ad hoc edictum attinet) in potestate eius est: maximè [a] si copiam habeat recuperandi hominis.

¶ Is qui pignori accepit, vel qui precario rogauit, non tenetur [c] noxali actione. Licet. n. iustè possideant, [d] non tamen opinione domini possident: sed hos quoque in potestate domini intelligi, si facultatem repetendi eos dñs habeat. [e] Quid est autem 1† habere facultatem repetendi? Si 2† habeat pecuniam ex qua liberari possit: nam non debet cogi vendere res suas, vt soluat pecuniam & repetat seruum. [f]

¶ Dominus qui seruū in sua potestate esse confitetur, aut exhibere eum debet, aut absentem [g] defendere: quod nisi faciat, punitur [h] atque si præsentem [i] non noxæ dederet.

¶ Si negauerit dominus in sua potestate seruum esse, permittit prætor actori arbitrium, utrum iureiurando id decidere, an iudicium dictare sine noxæ deditione velit: per qd̄ uincet, si probauerit eum in potestate esse, vel dolo eius factum quo minus esset: si 3 † autem non probauerit in potestate aduersarij esse seruum, rem amittit.

Caius libro 7. aliàs 6. ad edictum Prouinciale.

LEX XXIII.

SEd & si postea aduersarius eius in potestate habere cęperit seruū, tenetur ex noua [K] post denegata ei exceptione.

m *Esset noxalis.*] s. directa. Accursius.

n *Cum alio.*] qui cæpit possidere.

o *Verius.*] q cum vtroque agi possit.

p *Manumisit.*] ut & infra eodem si plurium, §. si. Idē econtra, ut si dominus prior fuerit consentus, ut manumisso competat exceptio, vt infra ui bon. rap. si seruus, sed quid si vnus fuerit tempore liberatus, interruptione facta contra alterum tantum? Respō. soluisse uidetur, ut infra de admi. tut. si pupillus alterum, in fin. Item not. de spontanea oblatione, ut & sup. de alie. iudi. l. qa etiam, §. fin.

Ille qui dolo desiit possidere, tenetur etiamsi in alium sit regressus; & vno electo aliter liberatur. B.

Paulus lib. 18. ad edictum.

LEX XXIIII.

DE illo videndum est, 4† vtrum aduersus eum tātum qui dolo fecit, quo minus in potestate haberet, actio locum habeat noxalis, [l] si ex dolo eius acciderit, ut esset noxalis [m] actio, fortè si seruo suo fugam mandauit: an 5† & possit nihilominus cum alio [n] agi: quod accidit, cum alienatus, manumissusve est. qd̄ est uerius: [o] in quo casu electio est actoris, cum quo uelit agere. Iulianus autem ait de eo qui manumisit; si paratus sit defendere se manumissus, exceptionē dandā ei, q manumisit. [p] hoc & Labeo ait. 6†

4† Fl. addidit dum uerum.

5† Fl. & M]

Caius lib. 7 7 † ad edict. Prouinciale.

LEX XXV.

IDem est [q] & si nouus dñs serui iudicium patiatur.

q I *Dem est.*] scilicet vt exceptio detur priori domino Accursius.

Paulus lib. 18. ad edictū.

LEX XXVI.

ELectio verò [r] alterum liberabit: [s] id [n] prætor introduxit, [t] ne illuderetur 8 † actor, non ut etiam lucrum faceret: ideoque exceptione à sequentibus 9 † submouebitur. [u]

r E *Lectio verò*] qñ non offert se aliquis.

s *Liberabit.*] alias sola perceptio, vt supra eodem l. 3. §. cum dominus, & infra codē, §. si seruum. Sed argu. contra. infra, de interrog. actio. l. qui seruum.

t *Prætor introduxit.*] vt cum vtroque agi posset, ut ī. eod. l. de illo. & infra quod vi aut clam. l. si alius. in princ. Accur.

6† Flor. deest. aut.

7† Lib. 6.

¶ His consequens est, ut si plures dolo fecerint quo minus in potestate haberent, eligere debeat actor, quem uelit conuenire Item si ex pluribus dominis, quidam dolo malo partes suas deserint possidere, electio erit actoris, vtrum directò agere uelit cū eo qui possidet: an prætoria [x] 10 † cum eo qui desiit possidere.

¶ Si seruum alienum alius in iure suum esse responderit: altero soluente, alter liberatur. [y]

Magis perpetuat actionem mora, quam culpa. Baldus.

¶ Si is quem deseris dolo possidere, decesserit prius, quam

u *Submouebitur.*] imò si prius contra priorē dominum, qui dolo desiit possidere, egit, & etiam exegit, non liberatur possessor, ut supra de peti. hæred. l. etiam, §. fin. quę est cōtra. Solu. ibi loquitur in reali, hic in personali: licet in quibusdam hæc habeat naturam realium: sicut est in actione, quod met. causa, ut supra quod met. cau. l. metum. §. autem. Accur.

8† Fl. eluderetur.

9† Fl. sequentibus.

x *Prætoria.*] quæ & ciuilis dici potest. sed propter extensionem dicitur prætoria, ut & ī. eod. si plurium. in princ. & sic not. quod in ea persona tantum dolus commissus aliquid operatur, quæ dicitur commisisse. sic & infra. de his quæ in frau cre. l. ait prætor. §. illud, & in l. si quis cum. & ī. ex quib. cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. quid si aduersus, & inf. eod. l. quemadmodum, & ī. sol. matr. l. etiam, § licet.

10† Alias & prætoria.

y *Liberatur.*] ut & ī. eo. si plurium, §. si. & ī. de interr. ac. l. qui seruum. in princ.

Libera-

hac actione conueniteris, liberaris: a quia hæc actio in locum directæ actionis succedit. b Diuersum dicemus, si moram feceris in iudicio accipiendo. c

Mendacium defuncti non nocet hæredi: nec sibi, si reuocat mendacium ante litis contestationem. Baldus.

¶Neque hæredi, neque in hæredem de eo 1 † quod defunctus mentitus d est, actio danda est: e nec in ipsum f quolibet tempore: nam liberum esse debet defendenti absentem seruum, huius edicti pœnam euitare, scilicet 2 † vt sine noxæ deditione conueniatur. & ideo si negaueris seruum in tua potestate esse, postea fateri poteris, g nisi si iam lis aduersus te contestata est: nam tunc audiri non debebis, vt Labeo ait. Octauenus ex causa etiam lite contestata tibi succurrendum ait: 3 † vtique si ætas tua ea sit, vt ignosci tibi debeat.

Decretum interpositum ex contumacia vnius, non officit alteri, quin non debeat contumax reputari. Baldus.

¶Si absente domino ductus h sit seruus, uel etiam præsente, & in ea 4 † causa sit vt in integrum restitui possit, i defensio permittitur eius nomine qui ductus est. Postulantibus k enim exhiberi eum ad defendendum indulgere l debet prætor. Idem m concedendum est fructuario, vel cui pignoris nomine obligatus est, si præsens dominus defendere nolit: neque enim alterius dolus aut desidia alii nocere debeat. n Idem præstandum o est in seruo communi, quem alter ex dominis præsens 5 † noluit defendere. Sed & actori his casibus succurrendum est: p quia placet dominii acquisitione extingui actionem. sullu enim prætoris ductus in bonis fit eius qui duxit.

In iudicio noxali potest se opponere tertius cuius interest: & hoc colligitur à cõtrario sensu illius verbi; voluerit. Bald.

Caius libro 7. aliàs 6. ad edictum Prouinciale.

LEX XXVII.

SI noxale iudicium q 6 † agitur de seruo, qui pignoris iure tenetur, aut cuius 7 † vsusfructus alterius est: admonendi sumus, si creditor vel vsufructuarius præsens defensionem suscipere noluerit, proconsulem int... : & pignoris persecutionem, uel vsusfructus actionem negaturum: r quo casu dici potest ipso iure pignus s liberari: nullum enim pignus est, cuius persecutio negatur. Vsusfructus autem, etiam si persecutio eius denegetur, ipso iure durat t eo vsque, donec non vtendo constituto tempore pereat.

¶Ex his, quæ diximus u de seruo, qui alicui pignoris iure obligatus est, deque statulibero, & de eo cuius vsusfructus alienus est, apparet, eum, qui alienum seruũ x

a *Liberaris.*] ut infra eod. si plurium. in fi. & supra de ali. iu. l. non solum. § hæc actio. & infra de interrog. act. l. si ante. § mortuo. & infra de hær. uel act. vend. l. venditor ex hæreditate.

b *Succedit.*] vt & infra si quis omi. cau. test. l. duo, in prin.

c *Accipiendo.*] quia tunc teneris, ac si iam cõtestatum est iudiciũ, ut su. si quis cau. eum. § fi. Ioan.

d *Mentitus.*] non esse in potestate ... sit.

e *Danda est.*] scilicet insolidum, nam in delictis hæredes non tenentur: vt Instit. de perpe. & tempo. act. § non autem. Accursius.

f *Nec in ipsum.*] scilicet pœnitentem, ut subiicit.

g *Poteris.*] & sic est locus pœnitentiæ ante lit. contest. non post, ut hic: & supr. de rei vend. l. is qui. & l. sequ. & de ho... vt infra de interrog. act. de ætate. § final.

h *Ductus sit.*] iussu prætoris, ut supra si ex noxa. causa agat. l. 2. § 1. Accur.

i *Possit.*] Nam & præsentes iustis ex causis restituuntur, ut supra quibus ex cau. l. 1. Accursius.

k *Postulantibus.*] scilicet dominis.

l *Indulgere.*] i. permittere. Accur.

m *Idem concedendum.*] vt liceat defendere, ut infra l. proxi. in prin. Accur.

n *Nocere.*] non negligentiam vnius alteri non nocere, ut ... uic. l. rẽ hæreditariam, in fi. & s. de transa. l. 3. & ... ad Syll. l. fi. & ... qs aliquẽ testa. ... l. 2. in fi. Sed arg. C. de pa... l. fin. & pro hoc, & ... hoc sunt arg. C. de ... l. ... qs in suo §. fi. Itẽ ne factum vnius alteri nocere dẽt, ut ... ad Trebel. quotiam, § si quis ... Itẽ nec absẽtia, uel pẽtia, ut C. de ann. except. l. 2. & hæc oĩa vera sunt, nisi inquantum ad alium peruenerit, ex dolo vel facto alterius, vt in tutore & curat. & procur. vt sup. de dolo. § sed ex dolo. & inf. de tri... l. 3. & infra de instit. l. cuicunque § fi. de doli ex. cep. l. apud. § quæsitum. Accur.

o *Idem præstandum.*] vt liceat defendere alteri dominorũ.

p *Succurrendum est.*] scilicet ut pristina actio restituatur ei, ut supra si ex noxa. causa agat. l. 2. in fi. & argum. C. si aduer. transac. l. 2. Accur.

SI noxale.] CASVS. Creditor ipso iure, vel vsufructarius ius amittunt, si non defendunt seruum, cum dominus non vult defendere: & dabitur ille actori.

¶Ex his.] Quæritur, si bon. fi. possess. serui, conuentus dederit, eum pro noxa, an ipso iure liberatur? & vĩ quod non, quia nullum ius, idest dominium transfert in actorem: & hoc videtur ... quod dicitur de ... prenominato, ... quem dominus non plene liberatur dando pro noxa & ideo credito ... pignus, non satisfacit ... Item apparet ex eo quod dicitur de seruo fructuario quem dando proprietarius non plenè liberatur: & ideo fructuario ... negatur ... Vi...

q *Iudicium agitur.*] contra creditorem uel proprietarium qui nõ vult defendere.

r *Negaturum.*] vt ... de dam. infe. si finita. ... item quæritur & s. si ex noxali cau. agit. l. si ... & supra de usufr. l. loci. § non. Accur.

s *Ipso iure pignus.*] infra de solu. l. si hominẽ. contra, vbi datur intelligi, quod nec ipso iure, sicut nec vsufr. perit pignus sol. hic poterat aliquantulum imputari creditori, quia præsens erat, ibi nihil.

t *Ipso iure durat.*] vt enim facilius ..., id est nudo pacto constituitur ita & tollitur pignoris obligatio eodem iure, secundum ... aut vsusfructus constituitur pacto & stipulatione demum: & tunc etiam non fit plenissima cõstitutio, nisi fiat ... ut ... de vsufr. leg. l. uxori & hæc ratio etiam assignatur in libertate, vt difficilius detur, quia grauior ... reu... & infra qui & à qui l genera liter. § sub cõditione.

u *Ex his quæ diximus.*] scilicet sup. ... ex duobus ... vbi proprietarius debet plene facere actoris etiam vsum fru. & ubi vsu ... non tenetur, quia non potest facere actoris, ut sup. eo. l. is qui. & l. si quis à multis. §. fi. ubi non liberatur nisi caueat, quia non liberè facit actoris statuliberũ & apertius dicitur ... de solu. l. si hominem, & forte ... liberis dixerat ... quod de pignore dr. ... ei si seruus depositus, vbi non tenetur creditor, quia non potest facere actoris: sed in statulibero vt ... supra eo. l. prætor. in fine. Rñ. in statulibero liberatur, quia interim pleno iure facit hominem actoris, unde alienatione facta debet liberari: quia noxa caput sequitur. Item cauet reus, ut ibi dr: sed hic creditor uel fructuarius non tenet noxali, quia ab eo non fit alienatio, licet habeat ius in re: ... nõ põt dici noxam caput sequi: remanet ergo noxalis actio in personam eius qui tenebat primo: sed quia in statu libero, licet fiat interim alienatio, tñ necesse est vt caueat: patet ꝙ hic dicit uerũ esse, quia non sufficit rem fieri accipientis. Azo. nisi plenè fiat cum cautione.

x *Seruum.*] qui bona fide ei seruiebat.

1 † Nec in hæredem, quod defunctus.

2 † Fl. idest.

3 † Vbi... decl... ...

4 † Fl. eadem.

5 † Fl. decl. præsens.

6 † Fl. noxali iudicio.

7 † Fl. aut de ... cuius.

a *In iure.*] scilicet de rigore: sed per exceptionem doli mali liberatur, ut infra innuit. Accur.

b *ET generaliter. Iusta seruitute.*] Secus ergo si malæ fidei possess. fuit secundum quosdam: uel subaudi hic maximè: nam & dominus erat idem necessario facturus: & quia iam inuenitur locuples aliena iactura, si non haberent locum sequentia. Accursius.

c *æstimationem*] hoc si constabat seruum deliquisse, alioquin domini conditio grauaretur ex eo, quod alius est conuentus, vt infra eodem, l. in noxalibus.

d *Puto.*] ut supra eod. l. bona fi. serui. possessor. Accur.

e *Excipientem.*] hæc est exceptio, quia dominus sum, nō potest agere. Azo.

f *Profuturam*] Et sic no. Publicianam contra dominum dari, quod est speciale: regulariter autem contra, vt supra de Publicia. leg. penult. & fin. Accursius.

g *Vsu quoque me capturum.*] Not. etiam scientem vsucapere: quod est speciale, alias contra, ut Instit. de usucap. in princip. habet enim titulum: & ideo usucapit. ut supra de Publicia. l. itē si.

h *Imponatur.*] postea ex regressu.

i *Eademque.*] scilicet vt possim vsucapere, & habeam exceptionem, & Publicianam, si ceciderim à possessione.

K *Ab eo.*] bonæ fidei poss. retento eodem casu. Accur.

l *Possidendi.*] quia iustè possideo. Azo. ut & infra de acquiren. possessio. l. iustè. Accursius.

m *NOn solum. Habet.*] fugitiuū puta.

n *Transferre.*] Item illud est necesse, vt caueat se exhibiturū cum primum potuerit, cum fortè sit in uilla: sed tamen dicitur in potestate quia habet possibilitatem habendi eum quando vult, ut supra si ex

in iure [a] suum esse responderit, quamuis noxali iudicio teneatur, non tamen posse noxæ deditione ipso iure liberari: quia nullum ad actorē dominium transferre possunt, cum ipsi domini non sint. Certè tamen si ex ea causa traditum postea dominus vendicet, nec litis æstimationem offerat, poterit per exceptionem doli mali repelli.

Secundum decretum affert conditionem vsucapiendi: & facit Publiciana præferri vero domino: & inducit ius præscribendi, etiam malæ fidei possessori, & est not. In tit. ergo sententiæ, vel adiudicationis non requiritur bona fides ad præscribendū, & ad hoc allegatur quotidie. Bald.

Africanus lib. 6. Quæstionū.

LEX XXVIII.

ET generaliter: si alieni serui nomine, qui tibi iusta seruitute [b] 1† seruiret, noxali tecum egerim, tuque mihi eum noxæ dederis, 2† sine me possidente dominus eum vendicet, exceptione doli mali, nisi litis æstimationem [c] offerat, eum submoueri 3† puto [d] sine ipse possideat, 4† Publicianam mihi dari, & aduersus excipientem. [e] Si dominus eius non sim, vtilē mihi replicationem doli mali profuturam: [f] & secundum hæc vsu quoque me capturū, [g] quamuis sciens alienum possideam: alioquin si aliter constituatur, futurum, ut summa iniquitate bonæ fidei possessor afficiatur: si quum ipso iure noxalis actio aduersus eū competit, necessitas ei imponatur, [h] ut litis æstimationē sufferat. 5†

¶ Eademque [i] dicenda sunt, & si cum ab eo K non defenderetur, iussu prætoris eum duxerim: quoniam isto quoque casu iustam causam possidendi [l] habeo.

Caius libro 7. alias 6. ad edictum prouinciale.

LEX XXIX.

NOn solum autem qui in potestate non habet [m] seruū, 6† recusare potest noxale iudicium: uerum etiam habenti in potestate liberum est euitare iudicium, si indefensam eā personam relinquat: sed huic necesse est ius suum ad actorem transferre, [n] perinde ac si damnatus esset. [o]

Decretum interpositū contra vnum non præiudicat absentibus habentib. ius in re. Bart.

Idem lib. 3. ad edictum prætoris vrbani, titulo de damno infecto.

LEX XXX.

IN noxalibus [p] actionibus, eorum, qui bona fide absunt, ius non corrumpitur: sed reuersis defendendi ex bono & æquo [q] potestas datur, siue 7† domini sint, siue aliquo 8† in ea re ius habeāt: qualis est creditor, & fructuarius.

Paulus lib. 7. ad Plautiū.

LEX XXXI.

QVod ait prætor: Cum familia furtum faciat, ad eum modum se actionem daturum, ut tantum actor consequatur, [r] quantum si 9† liber fecisset, cōsequeretur: quæritur vtrum ad pecuniæ præstationem respiciat, an etiam ad noxæ deditionem: ut puta [s] si ex pretiis noxæ deditorū [t] duplum [u] colligatur, sequentes actiones [x] inhibeantur. Sabinus & Cassius putant p̄tium quoque noxæ deditorū imputari debere, quod & 10† Pomponius probat: & est verum. Nam & si seruus indefensus ductus sit, æstimatio [y] eius imputanda est. Certe non tantum duplationis, sed & conditionis [z] rationem habendā Iulianus putat. Sed & 11† finiti faciendi tempus spectandum esse, an eiusdem familiæ sint seruitnam si hi qui plurium dominorum erant, vnius esse postea cæperint, locum 12 † edicto a non fore.

noxa. cau. agat. l. secunda. §. si absens. Accursius.

o *Damnatus esset.*] noxali iudicio: ut ergo de damnato agi potest euicto seruo per hypothecariam, ita & hic: vt infra de solu. si hominem. Accur.

p *IN noxalibus. Non corrumpitur.*] ius, licet dominium ad actorem peruenit. Azo. & hoc ideo quia eis reuersis permittitur defensio, ut subijcit, & supra si ex noxa. cau aga. l. secunda §. in fin. & supra eod. l. electio. §. absente. Accursius.

q *Æquo.*] iure, scilicet prætorio, quod est æquum. Accur.

r *QVod ait. Consequatur.*] ut & infra si fa. fur. fec. dica. §. 1.

s *Puta.*] ad hoc, scilicet, ut, &c.

t *Deditorum.*] scilicet quos dedit dominus familiæ pro pretio, seu pecunia, quæ daretur à libero. Sed quid si dominus dare uelit, actor nolit recipere? Respond. quod satis est si dominus patiatur duci unum, vel duos, ut & si plus sit in in eis, ipse repetat, ut infra dicitur. Accur.

u *Duplum.*] si furtum fuit factum.

x *Sequentes actiones.*] propter cæteros seruos competentes. Accursius.

y *Æstimatio.*] hoc seruatur in eo qui est defensus, quia & in eo seruatur qui non defenditur. Accur.

z *Conditionis.*] furtiuæ.

a *Edicto.*] scilicet tantum dando, quantum si vnus liber fecisset.

b *IS qui in aliena. Dolo malo.*] quod eum obligauerat, alioquin nisi hoc faciat, punitur, ut supra eo. si

Callistratus libro 2. edicti monitorij.

LEX XXXII.

IS, qui in aliena potestate est, si noxam commisisse dicatur, & 13 † non defendatur, ducitur: & si præsens est dominus, tradere eum, & de dolo malo [b] promittere debet.

1† Fl. iusta seruitutem. 2† Fl. dediter. 3† Fl. submouere possum. 4† Fl. Publicianam mihi dari, & aduersus excipientē, si dominus eius non sim utilem. 5† Alias, sufferat. 6† Fl. hoc dein seruum. 7† Fl. si. 8† Fl. aliquid. 9† alias, si unus liber. 10† Fl. desit, &. 11† Fl. desit, sed &. 12† Fl. hoc edicto non fore. 13† Fl. [illegible] * Coniunge & eorum, de dān. infe.

eo l. si i. cutis deposi tus, §. dominus qui seruum.

a NOxali. Danda est.] vt Insti. de noxa. actio. § fin. Accursius.

1 † Flo. sed carere dãt eo, quem non defendit si seruus est.

b ET si condemnatus. Debet.] de castrensi, vel quasi peculio, vel fortè de aduentitio consentiente patre, quia fit hoc ex necessitate. Accursius.

2 † Flo. qui in potest.

c Condemnationem.] si nec enim propter contractum, siue delictum filius condemnetur, tenetur postea pater de peculio profectitio, vt hic: & infra de pecu. l. licet, §. ex furtiua causa, & supra de iudi. l. cum ex contractibus.

3 † Plinus.

SI quis seruum.] CASVS. Si debitor surripuit creditori seruum quem sibi obligauit, & vendidit, puta Titio: Titius tenetur si furtum faciat alicui extraneo hic seruus, & liberatur dando pro noxa. Idẽ in duobus sequ. casibus vt si furtum faciat, tenetur, & liberatur dando pro noxa: licet auocari possit dominium rei cũ restituto a creditorib. vel per Paulianam, vel per hypothecariam.

4 † pignoratum. Lux.

d Si quis.] non creditor.

e A debitore.] quia debitor surripuit creditori, & hũc vendidit, & tradidit.

5 † Flo. p. ẽt.
6 † Alias, is.

f A debitore.] post furtum. Accur.

g Tenebitur.] si alicui extraneo fecerit furtum hic seruus.

h Seruiana.] id est hypothecaria: vt Instit. de act. § item Seruiana, & sic propriè quasi Seruiana.

i Auocari] ab eo q. eũ pignori hab. bat. Accur.

k Emerit.] itaquod teneat venditio: & cũ decreto, si necesse fuerit interponi: alias nec interim emptor esset dominus vt infra de rebus eod. l. 2. Accursius.

7 † Alias, §. 5.

l Sciens.] nam ignorans non tenetur qñ est titulus non lucratiuus, vt hic erat seruus si lucratiuus, vt hic: & infra quæ in fraudem cred. l. qui autem, §. hoc edictum.

ẽpo n. li. 14. ad Sabinũ.

LEX XXXII.

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur alium defendere: sed carere debet eo, quem non defendit, verius est. 1 † Quod si liber est, quãuis 2 † in ptãte sit, indistincte ipsi sui defensio danda est. a

Iulianus li. 4. ad Vrseiũ Ferocem.

LEX XXXIII.

QVoties enim nemo filiumfam. ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur.

Vlpian. li. 40. ad Sabinum.

LEX XXXV.

ET si condẽmatus fuerit 3 † filius, iudicatum facere debet: b tenet enim condemnatio: quinimo ẽt illud dicẽdum est, patrem quoque post cõdẽnatione c filij, duntaxat de peculio posse conueniri.

Dominus onera realia nõ potest recusare, licet res possit ab eo auferri. Bal.

Idem libro 37 ad Edictum.

LEX XXXVI.

SI quis d seruum pignoratum, 4 † deinde a debitore e surreptum, emerit a debitore, f eius nomine furti tenebitur, g dominio serui acquisito: nec oberit q Seruiana h poterit 5 † ei 6 † homo auocari. i Idemque & si a minore quis 25. ann. emerit, k vel in fraudem creditorum sciens: l hi enim, quamuis auferri eis dominium possit, m interim tñ conueniendi sunt.

Exceptio superueniẽs post lit. contest. nil operatur: secus si ante oriatur: facit de rei vendi. l. si post acceptum. dic vt ibi. Bald.

Triphonius lib. 15 7 † Disputationum.

LEX XXXVII.

SI alienus seruus furtum mihi fecerit, qui postea in meum dominium peruenit: extinguitur furti actio, quæ mihi competierat, nondum in iudicium deducta: nec si postea alienauero eum, quem ante litem contestatam emeram, furti actio restaurabit: n quod si post litem contestatã eum redemero, condemnandus erit venditor.

Vlpianus li. 37. ad edictũ.

LEX XXXVIII.

QVemadmodum si alij vendidisset: parui enim refert, cui vendiderit: aduersario, an alij: suaque culpa o litis æstimationẽ subiturus 8 † est, qui vendendo noxæ deditionem sibi ademit.

Argumentum, quod sunt paria, possessionem tradere, vel causam dimittere vacuam. Bal.

¶ Iulianus autem lib. 22. 9 † Digestorum scribit, si seruum 10 † pro derelicto hẽam, qui tibi furtum fecerat, liberari me: quia statim meus esse desinit: p ne eius 11 † nomine, qui sine domino sit, furti sit actio.

Non licet furari pecuniã redactam ex re furata. Baldus.

¶ Si seruus meus rem tuam subtraxerit, & vendiderit, tuque nũmos, quos ex pretio habebat, ei excusseris, q locus erit furti actioni vltrò citroque: nam & tu aduersus me furti ages noxali serui nomine: & ego aduersus te nũmorum nomine. r Sed & si seruo s creditoris mei soluerim nũmos, vt is eos domino suo det, æque locus erit furti actioni, t si is nũmos acceptos interceperit. u

Iulianus lib. 9. Digestorum.

LEX XXXIX.

SI plurium 12 † seruus furtum fecerit, & omnes domini 13 † dolo fecerint quominus eũ in potestate haberent, subsequi x debet prætoriura similis actionẽ; y 14 † & iudicium honorariũ, quod ex hac causa pollicetur, in eum dare, quem actor elegerit. Neque enim amplius præstari actori debet, quam vt de tracta z noxæ deditione agere possit cum eo, cũ quo 15 † noxali iudicio experiri potuisset si seruus exhiberetur.

& §. simili modo dicimus.

m Tãen.] primo casu p hypothecariam. Secundo iure in integ. restitu. Tertio p Paulianam: interim tamen erant domini vt hic: & inf. de contrah. empt. l. si filiẽs. & C. de in integ. restitu. si curato. & ar. supra de rei vendic. non ideo.

n SI alienus. Restaurabitur] vt & infr. de fur. l. quod dicitur. & Insti. u. eo l. § seruus domino. & ar. contra infra de here. vel act. ven. l. 2. §. penult.

8 † Flo. subiturũ qui.

o QVemadmodum. Suaq. culpa.] no. de culpa. lo. sic & infra, de pec. l. postea. & sup. eo. l. si hæres. & facit inf. eod. l. si plurium.

9 † Alias, lib. 23.

p Desinit]vt & infra pro derelicto. l. 1. & 2. & inf. de stip. ser. l. quod seruus.

10 † Alias est lex.

q Excusseris] animo furandi & lucrandi, nam qũq; hoc fit tantũ animo damni dandi, vt sup. ad leg. Aqui. l. si seruus, §. si quis de manu.

11 † Alias nec eius no. qui si do. sit furti. actio non esse.

r Nũmorum nomine.] sed nonne hic excussor, sicut creditor, a suo iure per edictum Marcianum cadit? Rñ. non: quia per edictũ amittit ius tantum quod habet in re, vel propter rem: hi autẽ nũmi, neque obligati, neque debiti erãt, vt infr. de fur. l. qui, vas. §. fin. Sed ar. contra in authen. ut non fiant pign. col. 5. §. 1. & in auth. vt nulli iudi. §. q a vero. colla. 9.

s Sed & si seruo.] Furti actioni noxali mihi debitori, & ego remaneo sibi obligatus. Accur.

12 † Alias, est §.

t Si is.] scilicet seruus.

u Intercepetit.] hoc si non eperit numerando, vt fierent sui: q a tunc nõ ageretur furti. vt C. de condi. indebi. l. creditoris. Accursius.

13 † Fl. deest, domini.

x SI plurium. Subsequi.] id est subsequentur dare. Acc.

14 † Flo. aestimẽ, alias aestimes.

y Aliorum] s. noxalẽ prostiãq in locum cuius directe datur, vt sup. eo. l. electio. §. 1. & §. si is.

15 † Flo. deest, si.

z Detractatione.] vt & in-

Prore aliena debet quis ſatiſdareiudicatum ſolui: pro propria non expedit ſatiſdare. Bald.

¶ Qui alienum ſeruum ſuum eſſe fatetur, quamuis noxali actione obligetur, nihilominus cauſa cognita a ſatiſdare debet: b qui autẽ pro ſuo 1 † ſeruo conuenitur, ſatiſdatione onerandus non eſt: c non enim offert ſe defenſioni alieni ſerui.

Doloſus poteſt defendi a quolibet poſſeſſore. Bal.

¶ Si quis dicat dominum dolo feciſſe quo minus in poteſtate eius ſeruus eſſet: ille autem contendat eum ſeruum ab alio defendi: cum ſatiſdatione d doli mali exceptioni locus e erit ¶ Sed & ſi poſt iudicium cum domino acceptũ ſeruus apparuit: f & quia nõ defendebatur, ductus eſt: exceptioni doli mali g oppoſita 2 † dominus abſoluet. Sed mortuo ſeruo h ante quam accipiatur iudicium, omnimodo 3 † hac actione non tenebitur dominus. i

Idem lib. 22. Digeſtorum.

LEX XL.

SI ſeruus legatus ante aditam hæreditatem rẽ hæredis futuri ſubtraxerit, põt 4 † is cum legatario, qui legatũ agnouerit, furti agere. Sed ſi idem ſeruus hæreditariam rem ſubtraxerit, furti actio ceſſabit: quia huiuſmodi rerum furtum non fit k ad exhibendum autem actio competit.

Idem lib ij. ad Vrſeium Ferocem.

LEX XLI.

CVm ſeruus communis alteri dominorum dãnũ iniuria dedit, idcirco legis Aquiliæ actio non eſt: l quia ſi extraneo dãnũ dediſſet, cum altero inſolidum lege Aquilia agi poſſet: ſicuti & 5 † cum ſeruus communis furtũ fecit, m cum altero domino furti agi non poteſt: ſed communi diuidundo n agi põt.

Vlpian. li. 18. ad edictum.

LEX XLII.

SI ad libertatem proclamauerit is, cuius nomine noxale iudicium ſuſceptum o eſt, ſuſtineri debet p id iudicium quoad de ſtatu eius iudicetur: & ſic, 6 † ſi quidẽ ſeruus fuerit pronuntiatus, noxale iudicium exercebitur; ſi liber, inutile q videbitur. ¶ Si quis pro ſeruo mortuo, r ignorans eum deceſſiſſe, noxale iudicium acceperit, abſolui debet; quia deſiit verũ eſſe, propter eum dari s 7 † oportere. t ¶ Hæ actiones perpetuæ ſunt: u locumque habent 8 † tandiu, quandiu ſerui debendi facultatem habemus. Nec tantum nobis, verum etiam ſucceſſoribus noſtris competunt: item aduerſus ſucceſſores: x ſed non quaſi in ſucceſſores, 9 † ſed iure dominij. Proinde & ſi ſeruus meus 10 † ad alium perueniſſe proponatur iure dominij, noxali iudicio, nouus dominus conuenietur. y

Ibi ſeruus debet defendi, vbi deliquit. Bald.

Pomponius li. 8. ἐπιστολῶν

LEX XLIII.

SErui, quorum noxa caput ſequitur, ibi defendendi ſunt, vbi deliquiſſe arguentur: itaque ſeruos dominus eodem loco exhibere debet, vbi vim intuliſſe dicuntur: z & carere omnium dominio poterit, 11 † ſi eos non defendat.

& infra de interrog. actio. l. ſi ſeruus. Accur.

a *Cauſa cognita*] ſcilicet ſi appareat alienus.

b *Debet*] iudicatum ſolui.

c *Non eſt.*] ſcilicet iudicatũ ſolui: ſed iudicio ſiſti cauet vel iurat, vel ſuæ promiſſioni committitur, vt Inſt. de ſatiſd. §. ſed hodie, & ſupra ſi ex nox. cau. aga. l. 1. Et nota quod hic §. ſecundum noua iura loquitur: imò etiam ſecundum vetera non ſatiſdabat conuentus actione perſonali ſuo nomine, vt ibidem Inſti. de ſatiſdat. Accur.

d *Satiſdatione.*] iudicatum ſolui.

e *Locus erit.*] contra actorem, vt ſupra eodem, l. de illo §. Iulianus.

f *Apparuit.*] ſcilicet alicubi. Azo.

g *Doli mali.*] Sed an qui dolo deſijt poſſidere, ſi poſt conuentionem velit noxę dedere, liberet, cum ea detracta teneatur, ut in prin. huius legis? Reſpon. diſtinguitur an ita deſiit habere, vt eũ iuſtè recuperare poſſit: quo caſu ſtatim condemnatur, vt ſupra eo. l. ſi hæres & l. de illo in princ. ibi vel manumiſit. & ar. ſupra de dolo. l. arbitrio, an ita, ut in poteſtatẽ alterius perueneritquo caſu, præſtando cum noxæ, liberatur, ut ſup. eod. de illo, & l. electio. & infra, de leg. 1. ſi fundum per fideicommiſſum, & l. ſi quando quis, §. hæres, ſecundum Iõã & infra depo. l. plane. Azo & facit ſup. eodem, l. ſi alienus. & l. quemadmo. & C. eo. l. 3. §. ſi quis Accur.

h *Seruo.*] ante litem conteſ. vel etiã poſt, cum tamen in mora non fuit: quia non credebat ſe teneri, vt ſ. de vſu. l. ſi tẽ ſum. Et ſecundum hoc ſic ſuſtineri, id eſt vltra in lite non procedi. & hic eſt caſus qui ſe quitur. Vel dic, quod fuit in mora añ. litẽ conteſta. vel poſt, & ſecundum hoc, ſic, ſuſtineri, i. durare, vt ar. ſupra eo. l. electio, §. ſi is, & l. ſi hæres. Vel dicas, quod ſi habet bonam fidem etiam poſt litem conteſtatam, quod liberetur. Accurſius.

i *Dominus*] ſeruo mortuo, ſi non fuit in mora accipiendi iudicij, vt ſupra eo. l. electio, §. ſi in. Accurſius.

SI *ſeruus*] CASVS. Seruus legatus ſurripuit aliquid hæredi futuro, an de re hæredis, & datur furti actio cõtra legatarium: an de re hæreditaria, & tunc non furti: ſed ad exhibendum.

k *Furtum non fit.*] niſi in caſu, vt rei pignoratæ, commodatæ, vel eius in qua vſumfructum habet aliquis, vt infra, de fur. l. hæreditariæ.

l CVm *ſeruus communis. Actio non eſt.*] niſi volente alio dedit, ut ſup. ad legem Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. 1. quæ eſt contra. Accur.

m *Fecit.*] vni dominorum.

n *Sed communi diuidundo.*] ſcilicet ad ſimplum, vt infra familię erciſcundę l. & puto §. fin. & pe. & ſ. de furt. l. ſi ſeruus cõmunis. in principio. & infra de ſer. corr. l. vt tantum, §. ſi ſeruus. & ſupra nau. caupo. l. licet, §. primo, & hoc intelligas in vtro que præ dictorũ duorum caſuum. nam cũ eius nomine teneat, noxali eiuſdem nomine agere non debet, vt C. de fur. l. apud antiquos. Accur.

o SI *ad libertatem Suſceptum.*] per litem conteſtatam.

p *Suſtineri debet*] quia præiudiciales ſunt ta les actiones inter om nes, vt Inſti. de actio. § præiudiciales. & infra de libe. cau. l. ordinata.

q *Inutile*] contra eũ qui dominus dicebatur Azo ſed contra ipſum delinquentem agitur.

r *Pro ſeruo mortuo.*] ante lite conteſtatam.

ſ *Dari.*] i. æſtimationem damni. Accurſius.

t *Oportere*] vt & ſ. eo. l. ſi plurium, §. ſi

u *Perpetuæ ſunt.*] id eſt eẽ perpetuæ: ſic & ſ. de aq. plu. ar. l. Labeo & l. 1. nam cum deſcẽdunt ex ea actione quæ eſt perpetua: ipſæ ſunt perpetuæ: alioquin ſunt annales, ſi in locum annalis, vt vi bo. rap. ſuccedãt. Si. & ponit ſ. ad Velleia. hæ actiones. & ſ. de capi. dimin. l. 2 in fin.

x *Aduerſus ſucceſſores*] vt & ſup. ſi quadrupes. l. 1. §. 1.

y *Conuenietur*] q. d. non hæres Accur.

z SErui. *Dicuntur.*] vt & C. vbi de crimi. agi opor. l. 1 & 2. & in auth. qua in prouincia.

1 † Flo. deeſt, ſuo.
2 † Flo. poſita.
3 † Flo. omnimo.
4 † Flo. poteſt.
5 † Flo. deeſt, &c.
6 † Alias, deeſt ſic.
7 † Flo. dare.
8 † Flo. habebant, & inf. competente.
9 † Alias, ſed nonquaſi iure dominij: & alibi, quaſi iure ſucceſſionis.
10 † Flo. deeſt, meus.
11 † Flo. poteſt.

FINIVM

FINIVM REGVNDORVM.

Cur vendicationibus subiectæ sint actiones reales, dixit iam supra: cur modo subijciantur mixtæ actiones, dicere necesse non habeo: id enim satis nomen ipsum admonet, quod significat esse eas tam pro rei vend. quàm in personam. Ex his prima est actio finiũ reg. quæ inter confines redditur de agrorum finibus regund. nam inest huic actioni etiam petitio rei. & hoc est quod ait l. 3. C. eo. Hanc actionem inkarere proprietatis controuersia. Cuiac.

dicit dari vtilem, licet interueniat ædificium: non aũt directam, vt ibi. vel hoc ædificium non erat hic cã habitandi, vt ĩ. quib⁹ mo. pig. tac. ꝯt. i. l. hoc iure. §. si. vel hic vnus hẽt prædium, alter ædificium, & sic datur vtile: ibi vtrũque ædificium, vñ non datur. Vel dic vtrumq; rusticum, sed loco termini erat ædificium.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber Decimus.

TITVLVS I.

De iudicio 1 † finium regundorum.

Actio finium regundorum est mixta: quia in ea veniunt reales & personales præstationes. h.d. tex. cum glo. Bart.

Caius libro 7. ad edictum prouinciale. 2 †

LEX PRIMA.

Finium regundorum actio in personam est: a licet per vendicationem b 3 † rei est.

Vlpianus li. 19. ad edictũ.

LEX II.

Haec actio pertinet ad prædia rustica, quamuis ædificia interueniãt: nec enim multum interest, arbores c quis in confinio, an ædificium d ponat.

¶ Iudici finium regundorum permittitur, vt ibi 4 † nõ possit dirimere e fines, adiudicatione f controuersiam dirimat. Et si fortè 5 † amouẽdæ veteris obscuritatis gratia per aliã regionem fines iudex dirimere velit, potest hoc facere per adiudicationem g 6 † & condemnationem.

Caius lib. 7. ad edictum prouinciale.

LEX III.

Quo casu opus est, vt ex alterutrius prædio alij adiudicandum sit: h quo nomine is, cui adiudicatur, [inuicem 7 † pro eo quod ei adiudicatur,] certa pecunia condemnandus est.

Paulus lib. 23. ad edictũ.

LEX IIII.

Sed & loci i vnius controuersia in partes scindi 8 † adiudicationibus potest, prout cuiusque dominium in eo loco iudex compererit.

¶ In iudicio * finiũ regundorũ eius ẽt rõ fit quod interest. Quid enim si qs aliquã vtilitatem ex eo loco percepit, K

1 † Flo. deest, de iudicio. & in hũc tract. vid. Iulij Frõtinibel. & in ipsum Aggeni Vrbici cõmentarium.

2 † Fl. Pau. li. 23. ad edictũ.

3 † Fl. pro vindicatione.

4 † Fl. vbi.

5 † in lib. de limitib. est l. 3. Pau. lib. 23. ad edic. Et si forte &c.

6 † Fl. iudicationem.

7 † inclusa his notis [] alias desunt.

8 † Rescinde. in lib. de limit.

* No. secundũ Bal. quod quilibet vtilitas dicit interesse con. cor. & facit l. loci corpus. §. 1. sup. si seru. vendic.

a *Finium regundorum.*] in personã &. quantũ pertinet ad personales præstationes, quæ sũt in eo, quòd de tuo fiat meum: vt si ex tuo adiudicatur mihi, fit meum de nouo, vt infra l. 3. Item propter fructus factos tuos, quos mihi reddis, si percepisti de meo, vt infra l. 4. §. j. Item de eo quod datum est agrimensori, vt in ea. l. § sed & si. sed naturam talem habet: quia reddit mihi quod meũ tenebat. vt inf. eod. l. de modo. & l. si irruptione. est enim mixta in rem, & in personam, vt subijcit, vt Insti. de act. §. quædam. Sed nunquid bonæ fidei? Respon. stricti iuris, cum non inueniam bonę fidei, vt Inst. de act. §. actionum. Item nunquid ex ꝯtractu vel quasi? Rñ. non, sed datiua, vt ĩ. eo. l. fi. Item quãdo nascitur? Rñ. ex quo fines turbari cœperunt: & ex tunc currit præscriptio, vt C. de ann. exce. l. j. §. fi. Item quæ præscriptio. Rñ. 30. ann. cum sit mixta, vt C. d. pet. hær. l. hæreditatem. & tamen si quid de meo agro possedisti 10. anno. vel 20. præscripsisti, vt quia in vendendo maiores fines demonstrati sunt, vt ĩ. pro emp. l. 2. § sed & si fundus. & l. qui fundum. § si fundum. & tamen agitur hoc iudicio: & quia si à principio fuisset tuum quod præscripsisti, tamen agerem, vt meliùs termini ponantur.

b *Vendicationem*] ut si termini non sunt positi prout occupatur terra mea, & velim commodius agros terminari, vt partem mei fundi quam possides, restituas, & in eius finibus commodius ponantur termini, vt C. eod. l. si quis.

Haec actio.] CASVS. est planus vsque ad §. iudici. ¶ *Iudici.*] Prædium meum & tuum sunt contigua: sed in extremitatibus inter me, & te est discordia in aliquibus locis, vel forte in tota extremitate: cum egõ dicam plus ad me pertinere hæc act. erit necessaria, siue termini erant in confinibus, siue, nõ diuidet iudex limitem, retinendo veteres terminos, vel remoueat illos, & ponat alios, & de prædio vnius alteri adiudicet, & illum cui adiudicat, condemnet in aliqua pecunia. Viuianus.

c *Arbores.*] quas interest succidi propter vmbram arboris forte, vt ĩ. l. 4. §. sed & si quis.

d *Ædificium.*] hic est ꝯ. ĩ. eod. l. sed & loci. §. pen. sol. hic

e *Possit dirimere.*] cõmode, videlicet eis existentib. vt prius: & differt hic à proximo: hic ex cuiuslibet agro alteri adiudicat: sed ibi tantum de vno alteri.

f *Adiudicatione.*] facienda vni ab altero, & econtra.

g *Per adiudicationẽ.*] in alterum. Azo. vt Insti. de off. iud. §. fin. sed superiori ab vtroque. Accur.

Quo casu.] CASVS. Inter me, & te est quæstio de finibus, iudex qui super hoc cognoscit, si non põt commodè diuidere, relinquẽdo cuilibet suũ solũ, põt adiudicare de solo meo tibi: & te põt ẽt condemnare, vt mihi pecuniam des: & hoc quando de toto erat discordia. idem si de parte: & hoc vsque ad §. in iudicio.

¶ *In iudicio.*] Si fit q̃o de finib. inter me, & te, habet rõ q̃d mea interest. vt quia alter nostrum in solo alterius seminauerit, vñ illud interesse restitui debet. Item debes mihi reddere partem mercedis, quam dedi agrimensori. in fructibus tñ distingue, aut percepit ante litẽ contesta. & non veniẽt si post, veniẽt.

¶ *Sed & si quis.*] Vicin⁹ pdij si ñ incidat arborẽ in ꝯfinio positã: ad iudicis pceptũ põt puniri, & dẽt.

¶ *Si dicantur.*] Si quæstio est inter me, & te de finib. & tu amoueas terminos, & accuso te criminaliter: an iudex possit cognoscere de vtraque quæstione? Et respon. quòd sic.

¶ *Si cõem.*] Si vnus fundus sit duorum, alter trium: potest iudex adiudicare, vel nobis ex illo fundo: vel ex nostro illis: vel si quæstio est de finib. & id q̃d adiudicatur, fit cõe illorum quib. adiudicat, dñi tñ pro suis partib. conferent.

¶ *Finiũ.*] Si habeo tecum fundũ cõem: & aliũ ego habeo solus, non cõem: non possũ agere fi. re. ꝯ te, pro illo fundo meo: nisi aliẽnẽ partẽ q̃ hẽo in fundo tecũ cõi, q̃a [illegible] tũc agere possũ. Itẽ similiter si tres sunt dñi q̃ iuxta fundum meũ hẽnt pdia. i. vnusq; hẽt pdia, possũ agere fi. regũ.

¶ *Finium.*] Si hẽo fundũ in emphyteusim, & tu aliũ iuxta habes, si tu habes vsumfr. in vno, & ego in alio, vel si habeo proprietatẽ, & tu vsumfr. vel si habes meũ obligatũ, & ego alium, in his agere possumus finium regũdorum.

¶ *Hoc iudicium.*] Plana sunt vsque ad l. de modo. Viuian.

h *Adiudicandum*] idest adiudicetur. Accursius.

i *Sed & loci.*] non solum si circa fines totius agri, sed etiam loci. i. partis fundi, vt ĩ. de verb. sig. l. locus. etiam q̃nque pedum tñ, ut C. eo. l. quinq; pedum. Accur.

K *Percepit.*] puta fructus naturales: sed de industrialibus dic, ut infra §. proxi. Accursius.

quē vicini esse apparebat: 1 † an inique condemnatio eo nomine fiet? a

¶ Sed & si mensor ab alterutro 2 † solo conductus b sit, condemnatio erit facienda eius, c qui non conduxit in partem mercedis.

¶ Post litem autem contestatam d etiam fructus venient in hoc iudicium: e 3 † nam & culpa f & dolus exinde præstantur: sed ante iudicium percepti g non omnino 4 † in hoc iudicium veniēt: nam aut 5 † bona fide percepit & lucrari h eum oportet, si eos consumpsit: aut mala fide, & condici i oportet.

Nota q; vbicumq; quis non paret iudici, potest deferri iuramentū in litem, ad quod l. restituere. de rei ven. Bald.

¶ Sed & si quis iudici non pareat in succidenda arbore, k vel ædificio in fine l posito deponendo, m parteve eius, condemnabitur. n

Nota q; iudex maleficiorum potest cognoscere ciuiliter. Bart.

¶ Si dicantur * termini deiecti, vel exarati, iudex qui de crimine o cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest.

¶ Si alter fundus duorum, alter trium sit, p potest iudex vni parti adiudicare locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat: q quoniam magis fundo quam personis adiudicare fines, vel partes 6 † intelliguntur. r Hic autē, cum sit adiudicatio pluribus, vnusquisque s horum t 7 † portionem u in fundo habet, quam & pro indiuiso habebat.

¶ Qui communem fundū 8 † inter se habent, non condemnantur: x neque enim inter ipsos accipi iudicium y vē.

Ego & socius meus aduersarij esse non possumus, sed vnus loco alterius habetur. Baldus.

¶ Si communem fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego solus: quæritur, 9 † an finium regundorum iudicium accipere possumus? Et scribit Pomponius nō posse z nos accipere: 10 † quia ego & socius meus in hac actione aduersarij esse non possumus: sed vnius loco habemur. Idē Pomponius, ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum possit, qui propriū habet, vel communem vel propriū fundum alienare: & sic experiri. a

¶ Non solum aūt inter duos b fundos, verum etiam inter tres, pluresve fundos accipi iudicium finium regundorum potest: vt puta si 11 † singuli c plurium fundorum confines sunt, 12 † trium forte, vel quatuor.

Emphyteuta potest agere finium regundorum, si valet declaratio facta cū emphyteuta. Bald.

¶ Finium regundorum actio & in agris vectigalibus, d & inter eos qui vsumfructum e habent, vel fructuarium & dominū proprietatis vicini fundi, & inter eos, q iure pignoris possident, competere potest.

¶ Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum rusticorum: in 13 † vrbanorū displicuit: f neque enim confinia g hæc sunt: sed magis vicina dicuntur 14 † & ea communibus parietibus plerumque determinantur. Et ideo etsi in agris ædificia iuncta sint, huic actioni locus non erit. Et in vrbe hortorum latitudo efficere 15 † potest, vt etiam finiū regundorum agi possit. Si 16 † verò flumen, vel via publica interuenit, h confinium non intelligitur: ideo confinium regundorum agi non potest. i

Confines dicuntur mediati, non immediati. Bal.

Idem libro 15. ad Sabinum.

L E X V.

Q Via magis k in cōfinio meo via publica, vel flumen sit, quām ager vicini.

1 † Fl. sic, apparent, inīq; cōdānatio. in libro & limitib. [illegible] 2 † Fl. alteru.

a *Fiet.*] q.d. non.
b *Conductus*] improprie. dicitur conductus, vt j. si mensor fal. mo. dixe. l. j. §. ideo.
c *Eius.*] in persona eius, &c. Accursius.
d *Post litem autē contestatam.*] autem, id est, certè. nec enim §. [illegible] it superioribus.
e *Iudicium.*] vt & j. tit. j. l. pen. Accur.

3 † Fl. indebito.

f *Culpa.*] etiam l. vis, vt j. de preca. l. quæ situm. §. si in seruitutem. & §. illud. & s. de rei vendic. l. si homo Accur.

4 † Fl. in modo.

5 † Fl. aut. b. bona.

g *Percepti.*] s. fructus industriales. Accur.
h *Lucrari.*] vt nihil omnino restituat, vt Instit. de rer. diu. §. si quis à non dño. quāque tū dr̄ quis lucrari, qd tū restituit, sub cōditione tñ, vt j. de in diem addi. l. 2. & §. item qd dictū est.
i *Condici.*] vt & j. de cond. indeb. si vrbana. in fi.
k *Arbore.*] cum intersit vicinorum eā succidi, & commodius agros terminari. Accursius.
l *In fine.*] scilicet agri vicini. Accur.
m *Deponendo*] s. in totum part[illegible]ve, &c.
n *Condemnabitur.*] q̄si in litem iurauerit aduersarius: quia licet sit stricti iuris, tñ per iudi[illegible] authoritatem defendendū deferatur, vt arg. Insti. de offi. iud. §. cōtumacia. & j. ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat. l. pen. §. j.

* Qualiter iudex maleficiorū pōt ipse ciuiliter cognoscere, vltra B. hic, adde gl. & ibi Ang. i prœm. Insti. in prin. in ver. legitimos tramites. in fi.

o *De crimine*] quasi dicat idem iudex tā criminaliter q̄ ciuiliter poterit cognoscere. Agitur enim criminaliter per accusationem ex l. agraria, qua constituta est pœna quinquaginta aureorum de publico inferenda in singulos terminos deiectos, vel amotos, vt j. de termi. moto l. tertia, nec vna tollit aliam, quia competunt de re familiari, vt hic, & C. qñ ciuil. ac. præiud. cri. l. prima. donec tñ vna agitur, altera cessat quo ad exercitiū vt j. de pub. iudi. l. 4. & infra, vi bon. rap. l. 2. § j.

6 † Flor. decst, vel partes.

7 † Fl. vnusquisq; que portionē hēbit q̄ in fundo habet, & p indiuiso.

8 † Fl. fundū hēnt, inter se nō condemnantur.

p *Sit.*] [illegible] indiuiso.
q *Dominos habeat.*] [illegible] ager, quamuis [illegible]lius. Accursius.
r *Intelliguntur.*] alias intelligūtur, scilicet fines: & aliàs intelligitur, scilicet iudex. & tunc habes adiudicare. *
s *Vnusquisque.*] scilicet dominorum fundi cui fit adiudicatio.
t *Horum.*] naturaliter.
u *Portionem.*] in parte adiudicata. Accur.
x *Cōdemnantur.*] hoc iudicio: quia non potest agi, vt sub ijcit.
y *Iudicium*] quia fines non possunt distingui, donec diuidantur.
z *Non posse.*] vt supra de ser. vrb. præd. l. sed si inter me. contra Sol. aliud in negatoria quam quis pro re propria intendit contra alium sociū, vt ibi: aliud in hac actione.
a *Experiri*] cum emptore.
b *Non solū inter duos.*] id est, pro duobus fundis.
c *Singuli*] fundi puta vnus habet plures confines. Accur.
d *Vectigalibus*] vt & j. eodem tit. l. cædere. § fin.
e *Vsumfructum.*] cū vicino. Accursius.
f *Displicuit*] sup. eodem, l. a contra Sol. vt ibi.
g *Confinia.*] Confinia dicuntur prædia rustica, quæ ita sibi proxima sunt, vt nullius partes ædibus sistat, & vrbana confinia non distingui parietibus. Item facit ad id qd legitur infra de verborum significatione l. villa.
h *Si vero via publica interuenit.*] inter me, & eum contra quem ago finium regundorum.
i *Non potest*] an ergo poterit agi finiū regundorum, vt distinguantur fines viæ meæ, vel tuæ possessionis: & contra quē agitur? Azo. Respon. vtili hoc iudicio forte agetur: nam & periculum illius viæ ad nos pertinet, vt sup. quemad. serui. amitt. l. si locus. §. cum via publica. Accursius.

9 † Fl. deest, quæritur.

* Adiudicare.] Hic vide re licet locū Cic. lib. 1. Offic. vbi improbat factū arbitri cōstituti pro limitandis agris inter Nolā. & Neapol. Decipere, inquit, hoc quidem, non iudicare est.

10 † alias deest, nos accipere.

11 † Fl. deest, si.

12 † alias confines hi sūt.

13 † Fl. deest, in.] in lib. de limit. b. [illegible] in cōfinio prædiorū vrbanorum, &c.

14 † Fl. neq; confines hi sūt, sed magis vicini dicuntur & ea, &c.

15 † Fl. contingere.

16 † Flor. siue via publica] in lib. de limit. siue flumen, siue via publica.

k Q *Via magis*] electiue ponitur. Azo.

Sed

a Sed si riuus. Agi potest.] contra dominum riui.

E modo] CASVS. Si ciues alicuius ciuitatis fundum inter se cōem diuidant, & unus decipiatur in mensuratione, iudex dēt facere, ꝙ ille nō decipiatur, imo hēat integrā partē suam.

b Arbitri.] Hæc lex locū hēt, cū ager alicuius ciuitatis inter ciues æqualiter diuiditur, uel ēt in quolibet castro uel uilla. & ꝙ subijcit, maiorem, dic s quam debeat habere, arg Co. eod. l. si quis.

c Dicitur] quia occupauit plus quam cum tangeret.

d Assignare.] qui est alterius. Acc.

S Irruptione.] CASVS. Si flumen occupauit prædia uicina, & postea decessit, dñi illorū pdiorum reaccipiant prædia sua, & si plus ēt habeant quā debeant ex eo ꝙ fines non apparent, iudex faciat restitui ꝙ est alienum, quia etiam quilibet debet esse contentus iure suo.

¶ Ad officium.] Iudex postquam dicta testium audierit, ire debet ad fundos de quorum finibus cognouerit, vel etiam mittere debet agrimensores.

e Abstinere] qñ ab initio volebat occupare: nam si possedit ea aliquo tpe, conuenitur tñ tñ. quilibet enim sit suo iure contentus, ut hic, & Co. eod. l. si constiterit. Accur.

f Declarari] act. fin. regundorum. Accur.

g Mittere.] vt C eo. l. si quis. Sed quomodo mittet? certe hoc modo: quilibet nō cōfitebatur alium habere x. iugera pro diuiso: sed quilibet dicebat alterum occupasse de suo: mensurabit, & r. fere sua, & si necesse erit, etiam iudex vel cum agri mensore vel postea ibit, & postea iudicauit.

h Subiectis] & ita secundū ꝯ ... ppriam faciet ... de ... in fi. ... & hic, ut iudex cognoscit Acc.

i Locis] i. d. ... expensis? Certe expēsis illorum, inter quos lis est cōtestata.

Idem lib. 23. ad edictum.

LEX VI.

Sed si riuus priuatus interuenit, finium regundorum agi potest. a

Ille qui occupat territorium alterius, debet illud dimittere: quod facit contra occupantes iurisdictionem alienam. h. d. Bal.

Modesti. lib. 19. πανδεκτῶν.

LEX VII.

De modo etiam 1† agrorum arbitri b dantur: & is qui maiorem locum in territorio habere dicitur, c cæteris, qui locum minorem possident, integrum locum assignare d compellitur: idque ita rescriptum est.

Not. tex. quod præses debet iubere, ut quis abstineat ab alieno, & stet contentus suo; ergo imponit silentium, & facit infra de libe. lc. l. Aurelius. §. centum. Bald.

Vlpianus lib. 6. de officio procons. alias, opinionum.

LEX VIII.

Si irruptione fluminis fines agri confudit inundatio, ideoque vsurpandi quibusdā loca, in quibus ius non habent, occasionem præstet: præses prouinciæ alieno eos abstinere e & domino suum restitui, terminosque per mensorem declarari f iubet.

Nota hic, quod quando expedit, iudex debet personaliter accedere ad locum; & creditur hic iudici in eo quod videt. Bal.

¶ Ad officium iudicis 2† de finibus cognoscentis, pertinet & mensores mittere: g 3† & per eos dirimere ipsam finium regundorum quæstionem, ut æquum est; & (si ita res exigat) oculis 4† etiam suis subiectis h locis. i

I Vdicium.] CASVS. Si ego & tu habebamus fundum communem, non minus uicinus potest agere fin. reg. Viuianus.

K Manet.] vicino.

l Socij.] alterius fundi.

Iulianus lib. 8. Digestorū.

LEX IX.

Iudicium finium regundorum manet, k quamuis socii l communi diuiduudo egerint uel fundum alienauerint.

Idem li. 51. alias 50. Dig.

LEX X.

Iudicium communi diuidundo, familiæ erciscundę, finium regundorum tale est: vt in eo singulæ personæ duplex ius habeant, & 5† agentis, & eius qui cum agitur. m

Non præsumuntur fines antiqui mutati, nisi probetur. Bald.

Papinianus lib. 2. Responso.

LEX XI.

In finalibus * quæstionibus vetera monumenta, n & cēsus authoritas ante litem inchoatam ordinatim sequenda est, si modo non varietate successionum, & arbitrio possessorum fines, additis vel detractis agris, postea permutatos probetur. o

Terminus restringit terminatum, & author testificatur in quæstione terminorum, quod est no. & intelligendum, quando in eum non resultat præiudicium. Bald.

Paulus lib. 3. Responsorum.

LEX XII.

Eos terminos, quantum ad dominii qōnem p pertinet, obseruari oportet 6† fundorum, quos demonstrauit is, qui vtriusque prædii dominus fuit, p cum alterum eorum venderet: non. n. termini, qui singulos fundos separabant, obseruari debent: sed demonstratio confinium 7† nouos fines inter fundos constituere q debet.

Caius lib. 4. ad legem duodecim tabularum.

LEX XIII.

Sciendū est in actione 8† finiū regūdorū illud obseruādū esse, ꝙ ad exēplū quodāmodo eius legis scriptū est,

I Vdicii.] CASVS. In his tribus iudicijs quilibet est actor & reus.

m Agitur] ut infra tit. j. l. inter. §. qui familiæ. & hoc quo ad satisdationem, & similia, ut s. de pcu. l. si defunctus. §. fin. non ad ordinem quia sit certum qs prius de calumnia iuret, quia qui prouocauerit, uel quem sors prætulerit, ut s. de iudi. l. in tribus.

I N finalibus.] CASVS. Iudex qui cognoscit de finib. debet sequi antiquos terminos.

n Monumenta.] id est, termini.

o Probatur.] statur vetustati, nisi ꝯ probetur: vt hic, & C. e. l. 2. & in auth. de ad mi. offic. in fi. coll. 3. & C. de prob. l. fin. possi. & de app. l. ꝑcipimus. in fine. Accursius

E Os.] CASVS. Duo prædia confinia emi terminata scilicet vnū ab alio aliud ab alio vendi di, & in venditione assignaui alios terminos quam fuerant prius, certe his nouis terminis statur inter me & emptorem, & si de his sit dubiū, ipse qui vēdidit, declarabit. Viu.

p Dominus fuit.] nō tā ut simpliciter credatur assertioni eius. Sed hoc dēt liqde pbari: & sic testis est vēditor. s. emptoris. Sed ꝯ est, ... diximus C. de testi. l. oib. Sed hic quo ad fines inter emptores: ibi in cā euictionis: & adde ꝙ est C. de testi. l. omnibus Accu.

q Constituere.] s. debet. Et ... not ꝙ & qui tenet & qui vendit prædia, pōt prædia diuidere, ut uolt, ut hic, & C. e. l. j. & s. de leg. 1. l. ꝙ in totum natura ... Accur.

r Sciendum est.] Scriptum est in L... tino ... ... Sed ... ... Accur.

1† Fl. deest, etiam.

2† Fl. ad officium de finibus & ista littera est in ar. ꝙ si iudex a liquid videt arma ... ꝙ pi ... ... armorum ... secundū hic.

3† Fl. deest, &.

4† Fl. oculis suis.

5† Fl. deest, &.

* Potest ex l. ista no. ꝙ quotiescunque ... hēt duo extrema, & dubitatur cui attribui debeat: semper uetustiori attribuendū est. Adde ... & facit tex. in l. si inf. de ... & Angel. in prin. ... istud inferunt ex l. nostra.

6† Fl. oportere.

7† Fl. fines demonstratio ad finium ... fines in ... fundo constituere.

8† al. actione.

a *Ita est.*] ecce lex Solonnis in Græco, sequitur interpretatio Bul. in Latino, si quis quis sepem, &c. Accur.
b *Maceriam.*] cum calce.
c *Domum.*] iuxta agrum alterius. Accur.
d *Duos pedes.*] imo videtur quod in ædificatione qualibet quæ fit a priuato iuxta priuatum, debet spatium 10. pedum libertatis relinqui: si autem iuxta horrea publica, 15. pedum, alias domus destruitur, & solum fisco applicat, ut C. de ædi. priua. l. Mauiana. quæ est contra. Solu quidam dicunt hanc corrigi per illam. Alij dicunt, quod illa loquitur in Mænianis, siue solariis: hæc autem in cæteris ædificationibus, uel constructionibus, quod est verius, cum non deteamus sic prompte legem corrigere ut in authen. quibus mod. nat. effi. sui. §. tribus. col. 6 vel ut ibi. vel hic non ista habetur differentia. ibi sic.
e *Tantum.*] s. quantum extenditur fouea inferius.

1† Flo. Solonē. * *Alc. lib. dispũ. c. 6. ita legem hanc uelu reponat, quod etsi non satis proprie sideliter tamē versam est, nisi quod in fine, dum dicitur, alia autem ligna, quinque pedes, scribendum erat, aliis autem arbores duo pedes. tu si quid amplius desideres, uideri mi. li. de bone. disci. 25 c. 4. & Caliũ Rhodiginum lib. 13 c. 41. & Alc. in l. quidam ignaui. C. d. dicm. lib. 10. Plutarc. in Solon. Fl. ὀργυιάν. Hæc dicitur sex pedum mensura Herodoto. Suidas inter expensas manus accipit passũ uertit Bulg. qui & a posidis manib. creditur a quibusdam, passus tamen quinque pedes tantum continet, non sex. sed in his di limi. ag. dicitur dupli inter accipi, & posteriore mō pro spatio quod est inter expansas manus.*
m† Floren. ἐλαίαν.

Athenis Solon 1† dicitur tulisse: nam illic ita est. a*

Ἐάν τις αἱμασιὰν παρ᾽ ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ τοσοῦτον ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν. ἐλαίαν † δὲ καὶ συκῆν ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. idest, Si quis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitque; terminum ne excedito: si maceriam, b pedē relinquito: si vero domum, c pedes d duos: si sepulchrũ, aut scrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum e spatii relinquito. At vero oleam, aut ficum ab alieno ad nouem pedes plantato: cæteras arbores ad pedes quinque.

FAMILIÆ erciscundæ.

Hæc rubrica est forte Græca, scilicet erciscunda. & dicitur familia, idest hæreditas, ut C. de verborum signif. l. fin. & ercisio i. diuido. unde famil. erciscundæ, idest hæreditatis diuidendæ. Accur.] supple ut per Catac. in paratitl. ad hunc tit.

TITVLVS II.

Familiæ erciscundæ.

Possessor 1 hæreditatis potest agere contra cohæredem diuisorio: sed si non possessorio agit, potest sibi obijci exceptio præposterationis, si negetur hæres. h. d. & est ista lex singularis. Bar.

Haec actio.
CASVS.
Ego Titius & Seius sumus cohæredes in quadam hære. uolo petere diuisionem, ipsi nolunt diuidere, an possum eos cogere, & qua act. quæritur? Et dicitur quod cogam eos act. fam. ercisc. un. quæ ex l. 12. tabularum descendit. Secundo pone, quod ego non possideo, & cohæred. mei totam hæreditatem possideant, an tunc agere possum hoc iudicio, quæritur. Et disting. an fatentur me cohæredem, & potero agere: aut non, & non potero agere: & sic potero agere petit. hæred. quia etiam fieret præiudicium, si primo diuisorio agerem quam petitorio. Tertio dicit, quod si possideo partem meam, ago hoc iudicio, licet negent me cohæredem cohæ[re]des mei. Sed ad hoc ut agamo, portet me probare cohæredem; non enim aliter ad diuisionem admittar, nisi me cohæredem probauero. Viuianus.
f *Hæc actio.*] scilicet familiæ ercisc. undæ.
g *Duodecim tabul.*] & sic est ciuilis, ut instit. de perpet. & tēporal. actio. in princ.
h *Cohæredibus.*] sed si vnus tantum vult recedere, poterit agere contra alios, ut infra eod l. arbitrum. Item not. ex eo quod dicitur uolentibus, quod M. & Pia. dixerunt eam nasci ex uoluntate, non prius. Item dixerunt ei non currere præscriptionem prius quam voluerint diuidere, cum prius non esset nata sed tu dic nasci eam ex quasi contractu, vt Instit. de obli. quæ ex quasi contrac. §. idem iuris. potuit ergo intentari a tempore communionis, & cum effectu non obstante exceptione: igitur ab eo tempore debet currere præscriptio, ut C. de an. except. l. prima, § ad hæc. non obstat, quod ambo possident, & fructus percipiunt communiter: nam non dico præscribi dominio vel possessioni rei, sed ipsi diuisioni, ne fiat. Nam & alias detinetur quis in communione inuitus, ut supra de alie. iud. l. si. Item non obstat infra titulo primo. in hoc. §. si conuenit. quia plus operatur præscriptio, quam pactum.

Caius lib. 7. ad edic. Prouin.

LEX PRIMA.

HÆc actio f proficiscitur ex lege duodecim tabularum: g namque cohæredibus h uolētibus a cōmunione discedere, necessarium videbatur aliquam actionem constitui, qua inter eos res hæreditariæ distribuerentur. Quæ quidem actio nihilominus ei quoque ipso iure competit, i qui suam partem non possidet. Sed si is qui possidet, neget eum sibi cohæredem esse, potest eam excludere per hanc exceptionem K Si non 3† in ea re, l de qua agitur, præiudicium hæreditati fiat. Quod si possideat eam partem, licet negetur esse cohæres, non nocet m talis exceptio: quo fit, ut eo casu ipse iudex, apud quem hoc iudicium agitur, cognoscat, an cohæres sit. Nisi enim cohæres sit, neque adiudicari ei quicquam oportet. n neque aduersarius ei condemnandus est.

i [*Iure competit*] & cum effectu, nisi negetur cohæres a possidente, ut hic subijcit, & infra eod. l. hæredes. § quantum. & l. si id quod contendis. & l. fundus. §. si ego. Accursius.
K *Exceptionem.*] s. licet recte ageres, si non in ea re &c. sed quia hic fit præiudicium in eo quod prius hoc intenderetur, ideo recte non agis: nec alia debet proponi cum separatur petit. hæred. l. fina. in princ. nisi in casu Liciniani, ut supra de pet. hæred. l. si quis litteratem. §. 1. in fin. ubi post modicum tempus proceditur in causa liberali, non expectato iudicio petitionis hæreditatis: sed an idem in communi diuidundo, ut non intentetur donec rei vendicatio speratur? uidetur nō idem: quia pro hoc priuilegio datur pet. hær. sed tamen ibi dicas, idem, vt infra eodem. l. si id quod. nam ibi cessabat pet. hær. quia prætendebatur tit. & est expressum infra de excep. rei iud. l. fundi.

3† Flo. desi[derant].

l *Si non in ea re.*] verba sunt exceptionis. Acc.
m *Non nocet.*] nō forte qui conuenitur & possidet, famil. ercis. ab eo qui secum possidet, dicat se petiturum totam hæreditatem: tunc enim si iudex perpendat eum facere bona fide, auditur: sed facilius qui se ab alio dicit conueniendum petitione hæredit. ut s. de petitio. hæred. l. si quis liber. §. 1. Item huic dicto est contra s. si pars hær. pet. l. 1. §. proinde. Solu. ut ibi. Sed quare utroque possidente non repellitur, sicut & quando non possidet? Respon. pet. hære. possidenti non datur, cum non sit duplex iudicium, sed fami. ercisc. sic.
n *Quicquam oportet.*] imo, ut s. eo. l. cum putarem. quæ est contra. Solu. ibi non negabatur esse cohæres.

P*Er si mil.*] CASVS. principalis planus est.
¶ *Si quarta*] Titius arrogauit Seium: decessit Titius testatus ad hæredem Titij venit hæreditas; Seius arrogatus quartam petit. nunquid ei hoc iudicium competat? Rñ quod non directum, sed utile sic. Est sciendum ad euidentiam casus, quod hæc quarta debetur ei, siue emancipauerit, siue exhæredauerit eum arrogator sine iusta causa: siue emancipauerit ex iusta causa non tamen contra se, idest filium, siue testatus, siue intestatus decesserit.

Item

¶ *Item ſi filij*] Titius filiusfam. cum eſſet miles in exercitu fecit teſtamentum, quæritur an ualeat? Et reſpond. quod ſic.
¶ *In familia.*] Planus eſt.
¶ *Dubitandum*] Si tres ſunt cohæredes, & unus eſt abſens illi duo præſentes bene poſſunt hoc iudi. agere.

Item hoc quod fecit teſtā: ſi ſic decedit ab inteſtato, non erit locus huic iudicio iure iſto: ſed occupabitur a patre iure pecu. vt ff. de caſtren. pecu. l. 2. ſecus aut eſt iure authenticorum, quia hēt hæredes ab inteſt. ſ. aſcendentes & deſcendentes. ſ. patrem & matrem: auos & auias, inter quos pōt hoc iudicium locum habere: ut in authen. de hæred. ab inteſt. §. j. coll. 9.

¶ *In hoc.*] Ego, & duo alij ſumus cohæredes: In ea hære. ſunt debitores tres, quoniam quilibet dē: centum hæreditati. quæritur an nomina ueniant in iudic. familiæ erciſcun. & dicit quod non diuiditur, quia ipſo iure diuiſa ſunt per l. 12. tabularum: quia cuilibet hæredi cōtra quemlibet hæredem pro hæred. portione competit actio: quāq; tñ hæc nomina aſſignantur, ut unū uni, ſecundum ſecundo, tertium tertio hæredi: hoc aūt fit per ſtipulationem cedendo, ſcilicet inter ſe cohæredes actio. & promittendo non uenire contra: ſed & ſic ſunt facti proc. in rem ſuam, ſ. vt unus cedat alijs, alij ſibi: & hoc ideo quia ex actio particularis incommodum affert non modicum: ſed licet ego cohære. & ipſi mihi cedant, tñ ego remaneo creditor vt prius, & ipſi debitores ut prius, contra quos ceditur: igitur partim iure ceſſo agunt cohæredes mei, & ego partim proprio: hoc dicit cum l. ſeq. Viuianus.

a *Ab inteſtato.*] hoc membrum ſubdiuidetur, u. ſupra de peti. hæred. l. prima & ſecunda.

b *Duodecim tab.*] vt agnatis, ut Inſt. de legi. agna. ſucceſ. in princ. Accur.

c *Lege deferatur.*] ut l. Corn. uel quod me ſineſt, dic l. Papia, ut Inſti. de ſucceſ. li. §. poſtea. nam lex Cornel. non defert, ſed . . elatam conſeruat: Inſtitu. quibus non eſt per militum fa. teſta. §. fin.

d *Senatuſconſulto*] Tertul. & Orfic. ut Inſtit. ad Tertul. in princip. & ad Orfic. in princ.

e *Etiam conſtitutione.*] ex qua uocatur nepos ad ſucceſſionem auiæ. ut C. de leg. hær. ſi defunctus. Item & alia ſunt exempla. ut Inſtit. de leg. agn. ſucc. §. hoc etiam.

f *Hæres.*] neque enim poteſt dici magis ex teſtamento quam ab inteſtato, uel econtra debeatur quarta. Et nota, quod quidam dicunt, ex eo quod hic dicitur, quod directum iudicium fam erciſ. competit etiam bonorum poſſeſſori: ſed tu dic, quod non: ſed utile tantum, cum ipſe non ſit de numeratis in princ. huius legis. Nec obſt quod hic dicit, neque bon. poſ. &c. quia non vult dicere ut his detur directum: ſed ſolum diſſimilitudinem notare inter hunc cui debetur quarta, & bon poſſeſſ. ſimile namque eſt infr. ad l. Falcid. l. j. §. ſed e peris.

g *Effectam.*] poſt aditionem, ut ff. de ſtip. ſer. ſi ſeruus cōis,

Ulpianus li. 19. ad edictū.

LEX II.

Per familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, a ſiue ex lege duodecim tabularum, b ſiue ex alia 1† lege deferatur c hæreditas, uel ex Senatuſconſulto, d vel etiam conſtitutione: e & generaliter eorum duntaxat diuidi hæreditas poteſt, quorum & 2† peti poteſt.

¶ Si quarta ex conſtitutione diui Pij ad arrogatum aliquem deferatur: * quia hic neque hæres, f neque bonorum poſſeſſor ſit: utile erit familiæ erciſcundæ iudicium neceſſarium.

¶ Item ſi filiifamilias militis peculium ſit, fortius defendi poteſt hæreditatem effectam g per conſtitutiones: & ideo huic 3† iudicio locus erit.

¶ In familiæ erciſcundæ iudicio vnuſquiſque hæredum, & rei, & actoris partes ſuſtinet. h

¶ Dubitandum autem non eſt quin familię erciſcundæ iudicium & inter pauciores i hæredes ex pluribus accipi poſſit.

¶ In hoc iudicium & ſi nomina non veniunt, k tamen ſi ſtipulationes interpoſitæ fuerint l de diuiſione eorum, 4† vt ſtetur ei, & alter alteri mādet actiones, procuratoremque, eum in rem ſuam faciat, ſtabitur diuiſioni.

In tex. debeatur. no. expreßim qd̄ ceſsionarius non dicitur proprie creditor: quia nec aduerſarius eſt proprie debitor. Bar.

LEX III.

Plane ad offm m iudicis nonnunquam pertinet, vt debita & credita ſingulis pro ſolido, alijs alia attribuat: quia ſæpe & ſolutio & exactio partium non minima n incommoda habet: nec tamen ſcilicet hæc attributio illud efficit, ut quis totum ſolus debeat, o uel totum alicui ſoli debeatur: ſed ut ſiue agendum ſit, partim ſuo, partim procuratorio nomine agatur: 5† ſiue contra eum eo agatur partim ſuo, partim procuratorio 6† conueniatur: nam licet libera ptās maneat creditoribus cum ſingulis experiundi, tamen & his libera ptās eſt ſuo loco p ſubſtituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis tranſlata ſunt.

Vlpianus li. 19. ad edictū.

LEX IIII.

Cæteræ itaque res præter nomina q veniunt in hoc iudicium: ſinautem nomen vni ex hæredibus legatum ſit, iudicio familiæ erciſcundæ hoc hæres conſequitur. r

¶ Mala medicamenta ſ 7† venena venīūt t quidē i hoc 8† iudicium: ſed iudex oīno in-

h *Sustinet.*] vt & ff. tit. j. l. iudicium.

i *Pauciores*] vt & ff. eo. l. arbitrium. & ff. titu. j. l. ſed & ſi non oēs. & hoc forte per damna & expēſas, uel alias perſonales præſtationes, quas ab unoquoque pro parte peti & exigi neceſſe eſt, non quantum ad rei diuiſionem: nam tunc non oēs inter oēs, ut ff. eo. l. in hoc. & C. eod. l. cohæredibus. quæ ſunt contra: uel dic & ad diuiſionem, ſed ad præiudicium pñtium tm, ut ff. eo. cum putarem. Acc.

k *Veniunt.*] ſ. per ſe, vt ff. eo. l. hæredes. §. j. Accur.

l *Fuerint.*] inter eos volētes añ iudicium inchoatum. Accur.

m *Plane ad officiū.*] Et ſi ſtipulatio non interueniat. Ac.

n *Non minima.*] ut ff. de tranſac. l. cum hi, §. cauſa. & ff. de lega. j. l. ſi. & ff. cōi diuid. l. cōi diuid. in prin. & ff. de uſur. l. tutor. §. Lucius. & ff. commo. l. in commodato. §. duabus. Acc.

o *Debeat.*] ut & Co. e. l. licet. & C. de pac. l. debitorum? Et ſic no. quod licet tibi cedā actionem, nō tñ tibi debetur, ſed mihi: ergo & ſi cedā rei uēdi. non tñ tu es dñs, ſed ego, arg. ff. de iu. do. l. ſi ſponſ. §. ſi vel ſubaudi, directo: utiliter aūt debetur. ſm Azo.

p *Suo loco.*] Et ſic non quod ſit procurator in rē ſuam ex parte rei etiā actore inuito, ut hic, & ff. de inſur. l. ſed ſi unus. §. idem ait, & ſi nepoti. & ff. de pet. hær. d. ſed ſi lege. § quid tñ ſi is. & l. et §. pen. & ff. de noxa. de illo. §. ſi. & l. idem. Azo. & Inſtit. per quas perſonas acqui. §. ſi. & C. de ſideiuſ. l. fanctmus §. ſed & ſi quid, & ff. de alie. iu. mu. cauſa fac. l. non ſolum. §. ſi quis. Sed contra ff. de procu. l. ſi actor. Sol. ibi dominus erat præſens ſm quoſdam, hic non, uel hic dominus volebat ſe conueniri, ibi non patiebatur. Vel dic, quod ibi erat perſona domini legalior; hic eſt ut ibi dixi. arg. C. de procur. l. ſi.

Cæteræ.] CASVS. eſt planus vſq; ad §. Sed & tabulas. Domum hæres vendidit, pōt emptor agere, ut ei exemplar teſtamenti det, ut apud ſe hēat, aut deponat. Vi.

q *Præter noīa.*] quia hæc ipſo iure diuiſa ſunt, ut C. e. l. ea quæ.

r *Conſequitur.*] vt & C. eo. l. ſi qua fideicommiſſorum.

ſ *Mala medicamenta.*] hoc ideo, quia quædam ſunt bona venena. ut ff. de verb. ſign. l. qui venenum.

t *Veniunt.*] ſ. cum expenda, non diuidenda.

Marginal notes:

1† *Pl. aliqua*

2† *Duo quorum peti pōt hæredit.*
* *Deferat.*] *non. n. ex cōſtitutione Di ui Pij arroga to eſt pfecta, ſed ex ea dota ta eſt illa quarta i ſ ar rogator. ſup. de adopt. l. Papinianus. §. ſi quis impubes. ſup. de inof. teſta.*
3† *Fin. hoc.*

4† *alias, vt tamē*

5† *Fl. Duar. agat, ſiue cū eo agatur.*
6† *Fl. nōīe. & Bal. dicit idē tex ſin. ad hoc. qd̄ libell ad mittitur, quo quis agit partem noīe ſuo, & partim nomine procuratorio, prout facit tex in l. Tutia (de his quibus vt indign. Bologn.*

7† *Fl. &.*
8† *Fl. decſt. hoc.*

a *Quæsitum erit.*] a defuncto. Accur.
b *Non diuidetur.*] nã nec in societate confertur, ut infra pro socio l. nec per me ttendum.
c *In ædem*] s. sacram. Accursius.*
d *Hæredem.*] qui est venditor. Accur.
e *Ædem.*] s. sacram.

* Aedium enim duo genera constituit Varro lib 4. de lin. latin. sacras, s. & publicas de primis hic, ut patet ex l. sequen.
1† *alias deest. &*
2† *Duar vel hu.*
* *sunt*] *ut i all. Apo. lo. c. 19. & in bul. la Sixti V. Pont. Max. anni 1585. Nonis Ianuarij.*
3† *Flo. deest, aut clam.*
4† *In æde, & sus. aut in æde deponere.*
5† *alias, tene re.*
6† *Fl. æde.*

S*I quæ*] CASVS. In hæreditate Titiana inuẽta sunt instrumenta, in quibus debebatur defuncto, vel ipse debebat, hæc instrumenta manebũt apud illũ, qui maiorẽ partem hæreditatis habet: sed ipse cauere debet, ut si expediat, aliis exhibeantur. & hoc usque ad l. si hæres Viuianus.
f *Exhibeantur.*] ut & C. de edend. l. procuratot. & C. de libe. cau. l. si. ut datam. & ff. de si instru l. 2.
g *Sortiri*] per sortẽ. Vel dic , ut vna vice, alia alii.
h *Consensu.*] sine scriptis. Item contra. infra de fide instrum. l. si sol. hæc per illam. Accursius.
i *Suffragio.*] id. consensu in scriptis.
k N*Am ad licitationem. Neque. Pomponio.*] Abundat primum, neque. sic & inf. de tabul. l. procuratoris, primo respõ. & in authen. de hær. & Fal. §. inordinatum. colla. prima. Accursius.

7† *Flo. caeteri descri. & recogn faciat.*
8† *Flor. deest, autem.*
9† *Fl. in æde sacra.*
10† *Fl. Nam.*
11† *Fl. vicit, hic habet.*

S*I hæres.*] CASVS. Testator instituit duos hæredes: unum simpliciter: alius autẽ fuit institutus sub conditione expressa, vel erat apud hostes: & sic inerat tacita cõditio, si reuersus fuerit, uel etiam non erat natus ille alius. & sic inerat tacita condõ, scilicet si nasceretur: hic testator decessit: hæres simpliciter institutus egit cõtra detentores hæreditatis: hic vicit, post a existit conditio, aut ille cohæres reuersus est ab hostibus: quæritur, utrum debeat hæres commodum victoria sicut suas cohæres, qui vicit in causa? Et dicitur q datur electio vincenti, utrum v. lit communicare victoriã in toto, vel cedere iudicata pro parte, ac si facere q d. Idi

tempore se in iis non debet: boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantundem debebit facere & 2† in libris improbatæ lectionis, magicis forte, & 1† his similibus: hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt.* ¶ Sed & si quid ex peculatu, vel sacrilegio quæsitum erit,a vel ui, aut clam, 3† aut latrocinio, aut aggressura, hoc nõ diuidetur.[b]

¶ Sed & tabulas testamenti debebit aut apud eum, qui ex maiore parte hæres est, iubere manere: aut in ædem [c] 4† deponi. Nam & Labeo scribit uendita hæreditate tabulas testamenti descriptas deponi oportere. Hæredem d enim exemplum debere dare: tabulas vero authenticas ipsum retinere: 5† aut in ædem e 6† deponere.

Nota q propter discordiam consortium, peruenitur ad sequestrum de indiuisibili. Bar.

Caius lib. 7. ad edict. prouin.

LEX V.

SI quæ sunt cautiones hæreditariæ, eas iudex curare debet, vt apud eũ maneant, qui maiore ex parte hæres sit: cæteris 7† descriptum & recognitum faciat, cautione interposita, ut cum res exegesit, ipsæ exhibeantur. f Si autem 8† omnes ijsdem ex partibus hæredes sint, nec inter eos conueniat, apud quem potius esse debeant, sortiri g eos oportet: aut ex consensu h vel suffragio [i] eligendus est amicus, apud quem deponantur: vel in ædem sacram 9† deponi debent.

Vlpianus lib. 19. ad edic.

LEX VI.

NAm 10† ad licitationẽ rem deducere, ut qui licitatione vicerit, 11† hic habeat instrumenta hæreditaria: non placet neque mihi, neque Pomponio. K

Victoria eius qui putatur esse hæres insolidum, prodest ei, ad quem apparet hæreditatem ex post facto pertinere. Bar.

Venuleius lib. 7. Stipulatio.

LEX VII

SI hæres vnus cum sub conditione, 12† aut apud hostes addictum cohæredem haberet, dixerit se hæredem esse, & actione expertus [l] vicerit: deinde conditio hæredis extiterit, uel postliminio redierit, an victoriæ commodũ debeat cum eo cõmunicare? m an 13† indubitate iudicati actio ei n insolidum competat 14† & putat electionẽ o cohæredi dandam: id est, aut communicandam eam, p aut exp riundi faciendam potestatem q huic, qui post victoriã cohæredis est eius sit hæres, aut reuersus sit in ciuitatem. Idem que obseruandum si postea natus sit posthumus: non enim his personis r silentiũ s imputari potest, cum ad hæreditatem post uictoriam t cohæredis peruenerint.

Vlpianus lib. 19. ad edic.

LEX VIII.

POmponius scribit: si vni ex hæredib prælegatæ u fuerint rationes, non prius ei tradendas, quam cohæredes descripserint. x Nam & si seruus actor (inquit) fuerit prælegatus: y 15† non alius tradendus est, quam rationes reddiderit.

¶ Nos videbimus, nunquid etiam 16† cautio sit interponenda, ut quoties desideratæ fuerint rationes, uel actor prælegatus, z copia eorum fiat; plerunque enim authenticæ rationes sunt necessariæ a actori 17† ad instruenda ea, que postea emergunt, ad notitiam eius spectantia: & necessarium est, cautionem ab eo b super hoc cohæredib. præstari.

¶ Idem Pomponius ait & 18† columbas, quæ emitti solent

tor rñdeat p sua parte ac si adhuc sit cõsẽ natus, secundũ quosdã. Cætera plane sunt vsque ad l. & post litem. Viuianus.
l *Et actione expertus.*] contra hæreditarium debitorẽ insolidũ, & sic non iure, cum ex parte esset institutus tñ ut inf. de bo. pos. contrab. l. j §. si ex tri b & inf. de sol. l. ex parte. & supra si pars hære. pe. l. 2. & inf. de acquir. hære. si solus. Sed ar. contra. inf. de assig. lib. l. sub conditione. in princ. & §. j. & de bon poss. secundum tab l j. §. j
m *Communicare*] & videtur q sic: uã &c. Accur.
n *Et*] s. qui vicit. Accursius.
o *Electionem.*] Nunc respondet sed quem dicit habere hanc electionem? Rñ. eum, qui erat absens secundum quosdam. Iu dic eum, qui vicit ex generali regul. ut ff. de iure do. l. plerunq; in fi.
o *Eam*] i. victoriam.
p *Potestatem.*] exhibẽdo debitorem, qui forte non comparet, & non conuiniendo eum iudicati, nisi p parte sua. Alij dicunt: experiendi, id est ut cedat actionem iudicati.
r *Personis*] de quibus loquitur hæc lex.
s *Silentium.*] id est negligentia, quæ deprehenditur ex silentio, ut ff. de condictio. indeb l. 3.
t *Victoriam.*] idem esset & si ante peruenisset, ut & ff. de regul iu l sæpe.
u P*Omponius. Prælegatæ.*] vt sint penes eum rationes, in quibus debita & credita continebantur, ut s. de edẽ. l. si quis ex argentarijs. §. rationem
x *Descripserint.*] scilicet eas in exemplis. Accur.
y *Fuerit prælegatus*] alias legatus. & facit C. de pet. hæred. l fin. Accursius.
z *Prælegatus.*] fuit desideratus Azo.
a *Sunt necessaria.*] modo solute Acc.
b *Abeo*] cui ratio nes, uel seruus fuerit prælegatus, ut infra quemad. testam. aper. l. ĩq. & C. de donat. inscrip. l. sanctimus. Sed nonne hoc

12† *Flo. cum sub conditione adiectum cohæredem aut apud hostes adictum haberet, dixe.*
13† *Fl. natu.*
14† *Fl. compet. & ibi deest, & putat electionem, et pro electionem cohæredi dandam aut vindicandam aut experiendi potestem fecit adhuc, & c.*
15† *Fl. legatur, non alius eum tradendum quam ras red.*
16† *Flor. &c.*
17† *Cuiac. ib. i. observat c. 18. legendum & putat. actor.*
18† *Fo deest, & c.*

de columbario, venire in familiæ erciſcundæ iudicium, cum noſtræ ſint tamdiu, quamdiu conſuetudinem habeant ad nos reuertendi: quare ſi quis eas apprehendiſſet, furti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio noſtro computantur. a

¶ Sed & ſi quid de 1 † pecoribus noſtris à beſtia b ereptum ſit, venire in familiæ erciſcundæ iudicium putat, ſi feram euaſerit: c nam magis eſt, 2 † vt non deſinat noſtrum eſſe, inquit, quod à lupo eripitur, vel ab alia beſtia, tamdiu, quamdiu ab eo non 3 † fuerit conſumptum. d

Paulus lib. 23. ad edictū.

LEX IX.

Veniunt in hoc iudicium res, quas hæredes vſuceperunt, cum e defuncto traditæ f eſſent hæ quoque res, quæ hæredib. traditæ ſunt, 4 † cum defunctus emiſſet.

Nota quod cohæredes poſſunt inter ſe diuidere rem emphyteuticam, etiā irrequiſito domino. Bald.

Vlpianus lib. 19. ad edictum.

LEX X.

Item prædia, quæ noſtri patrimonij ſunt: ſed vectigalia vel ſuperficiaria g nec minus quoque hæ res, quas alienas defunctus bona fide poſſedit. 5 †

Paulus li. 23. ad edictum.

LEX XI.

Partum quoque editum 6 † & poſt aditam hæreditatem.

Vlpianus li. 19. ad edictū.

LEX XII.

Et poſt litem conteſtatam Sabinus ſcribit in familiæ erciſcundæ iudicium venire, & iudicari 7 † poſſe. Idem erit & ſi ſeruis hæreditarijs ab extraneo aliquid datum ſit.

Nota quod ſententia intelligitur ſaluo iure tertij, vt ex ea transferatur res cum ſua cauſa, id eſt, talis qualis eſt.

¶ Res quæ ſub conditione legata eſt, interim hæreditatis h 8 † eſt: & ideo venit in familiæ erciſcundæ iudicium: & adiudicari i poteſt, cum ſua ſcilicet cauſa: vt exiſtente conditione eximatur ab eo, cui adiudicata eſt: aut deficiente cōditione, ad eos reuertatur, K à quibus relicta eſt. Idem etiā 9 † in ſtatulibero dicitur: qui interim eſt hæreditatis, 10 † donec exiſtente conditione l ad libertatem perueniat.

In iudicijs alienationes voluntariæ prohibitæ ſunt: ſecus in neceſſarijs, & hoc ſtatim poſt controuerſiam motam. Bartolus.

Papinianus libro 7. Quæſtio.

LEX XIII.

Alienationes enim poſt iudicium acceptum interdictæ ſunt, m duntaxat voluntariæ, 11 † non quæ vetuſtiorem cauſam, & originē iuris habent neceſſariam.

Vlpian. li. 19. ad edictum.

LEX XIIII.

Sed & ſi vſucapio fuerit cœpta ab eo, qui hæres non erat ante litem conteſtatā, o & poſtea p impleta fuerit, rem de iudicio ſubducit. q ¶ Vſusfructus an in hoc 12 † iudicium deducatur, quæritur: r vt puta ſi deducto vſufructu fundus ſuit ab hæredibus legatus.

Paulus li. 23. ad edictum.

LEX XV.

Vel ſi ſeruo hæreditario vſusfructus legatus ſit, nec enim à perſonis diſcedere ſine interitu ſui poteſt.

hoc ipſo quod legat rationes, vt etiam id legare, quod in rationibus continetur, vt infra de leg. 1. l. ſeruum ſi. §. cum qui chirographum, & ſupra de pact. l. Labeo. Cur ergo petunt alij exhiberi, cum eorum non interſit? Rñ. hic conſtabat §. 1. quia voluerat rōnem vnius, vel apud eum eſſe, ſed iura ibidem contenta eſſent communia.

a *Computantur.*] vt & Inſtit. de rerum diui. §. pauonum.

b *A beſtia*] i. à fera.

c *Euaſerit.*] i. ipſum pecus. Accur.

d *Conſumptum.*] vt ei non poſſit auferri vt infra de acqui. rerum do. l. Pomponius. Accurſius.

e *Veniunt. Cum.*] ponitur pro quando.

f *Traditæ*] ſecus in peti hæred. vt ſupra de pe. ti hæred. l. & nō tantum.

g *Item prædia Superficiaria*] facit infra de ſuperfi. l. 1. §. quod autem etiā. Accur.

Et poſt litem.] CASVS. clauſa eſt, vſque ad § res. quæ.

¶ *Res quæ*] Teſtator inſtituit duos hæredes: & fundum cuidam ſub conditione legauit: quæritur, an poſſit interim in hoc iudicium venire, vt adiudicetur alteri ex hæreditate? Et dicit quòd ſic: & quando extitit conditio, auſertur ei cui adiudicatus erat, & dabitur legatario. Si vero defecerit, ad eos reuertitur, à quibus fuit relictus, idem in ſtatulibero. Viuianus.

h *Hæreditatis eſt*] vt & ſupra de vſufru. ſi fur. & de rei vend. l. non ideo. & infra ad Syllanianum. l. j §. ſerui appe. ll. & arg. ℨ. de verb. ſig. l. ea ... C. de cadu. toll. l. j. §. ſin autem. Accur.

i *Adiudicari poteſt.*] ſ. à iudice vni ex hæredibus. vt interim pendente percipiat fructus: & aliquid in pecunia cohæredib. præſtet. Et tenet hæc adiudicatio, & etiam alienatio: quia neceſſario fit, vt & infra eo. l. ſi pignori. voluntarie autē non poſſet fieri, vt communia de leg. l. ſi §. pen. Vel dic, adiudicationem hic factam ab ipſo teſtatore, quod non placet. Accurſius.

K *Reuertatur.*] quantum ad commodum, vel proprie quod conuenit inter omnes in diuiſione. Accur.

l *Conditione.*] poſt finitur iudicium. Sed quid ſi pendente eo iudicio? ſubijcit infra l. prox.

m *Alienationes. Interdictæ ſunt.*] vt C. de lit. l. ſecunda. quinimò & poſt controuerſiam motam, vt ℨ. de pet. hær. l. diuus. & l. itē veniunt. §. petitam. ſecus in communi diuid. vel alio ſingulari iudicio. vt C. cōmuni diuidundo. l. 1. in fi. ante controuerſiam aūt motam ſemper poteſt fieri: vt & C. de do. l. portionem. niſi fiat cauſa mutandi iudicij, vt ℨ. de alie. iu. l. j. Accurſius.

n *Neceſſariam*] vt ſi ſub conditione legauit teſtator, quæ extitit pendente cauſa, vt ℨ. l. ſi. §. ſi. & arg. ℨ. de fun. do. l. 1. Acc.

o *Sed ſi vſucapio. Conteſtatam*] in iudicio famil. erciſcundæ. Accur.

p *Et poſtea.*] i. poſt litis conteſtationem. Accurſ.

q *Subducit.*] vt & infra de fun. dot. l. ſi fundus & ℨ. tit. 1. §. 1. Et no. hic mirabile, quod in hac actione venit id quod à neutro poſſidetur, vt & infra titu. 1. l. pen. & ℨ. eod. l. hæredes. §. quantum. & l. item Labeo. §. ſi & l. ſeq. Sed vſucapio ſi non fuerit completa vſucapio: tamen res de iudicio ſubducatur, vt ℨ. eo. l. hæredes. §. quod pro empt. quæ eſt contra Sol. vt ibi.

r *Quæritur: vt puta*] Hic eſt Piſana litera vt puta, &c. Sed cōis eſt, vt ſi fundus fuerit. Item quidam habent hæredibus, & tunc ſubaudi, etiam q. d. non ſolum, defuncto, ſed etiam hæredibus, & ita hæredes alium habebunt vſumfructum: vt inf. de verb. obl. l. ſtipulatio. iſta, §. ſi quis. Secus ſi hæredi tantum relinquitur: quia tunc non veniret hoc iudicio: vt ℨ. eod. l. hæredes. §. quod pro emptore. ſicut nec in petitione hæreditatis, vt ℨ. de pet. hær. l. quod ſi in diem. §. non ſolū. Alij pro Piſana litera tantum habent, hæredibus: & tunc plana eſt. Accur.

1 † Fl. loco Accurſ.
2 † Fl. eſſe.
3 † Fl. deſt. non.
4 † aliàs cum defunctus bona fide emiſſet.
5 † Flo. poſſedit.
6 † Et poſſidet poſt aditā, etc.
7 † Fl. adiudicare.
8 † Flor. hæreditatis. & infra alternatim neceſſariam tamen.
9 † Fl. &.
10 † Fl. hæredū exiſtente autē conditione.
11 † Nō quia.
12 † Fl. deeſt. hoc.

Vlpianus li. 19. ad edictũ.

LEX XVI.

ET puto officio iudicis contineri, vt si volent hæredes à communione vsusfructus discedere, morem a eis 1 † gerat, cautionibus b interpositis.

¶ Iulianus c ait: si alij fundum, alij vsumfructum fundi iudex adiudicauerit, nõ communicari d vsumfructum.

¶ Vsusfructus & ex certo tempore, & vsque ad certum tempus, & alternis annis adiudicari potest. e

¶ Id quod annis fundo post litem contestatam alluit, f 2 † æquè venit g in hoc iudicium.

¶ Sed & si dolo, vel 3 † culpa quin in vsufructu h ab vno ex hæredibus factum sit, hoc quoque in iudicio venire Põponius ait. Nam & 4 † omnia, quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecit, in iudicium familiæ erciscundæ veniunt: i sic tamen si quasi hæres fecerit. K Et ideo si viuo l testatore vnus ex hæredibus pecuniam sustulerit, in familiæ erciscundæ iudicium ea non venit: quia tunc nondum hæres erat. Vbi autem quasi hæres fecit, etsi aliam præter eam 5 † quis actionem habeat, tamen teneri eum familiæ erciscundæ iudicio Iulianus scribit. Idemque m 6 † etsi vnus ex hæredibus rationes hæreditarias deleuerit, vel interleuerit, 7 † teneri quidem lege Aquilia n quasi corruperit; non minus o autem & familiæ erciscundæ iudicio.

¶ Itẽ si seruus hæreditarius p proprium rem hæredis 8 † vnius surripuerit, q Ofilius ait, esse familiæ erciscundæ actionem, & communi diuidundo, furtique actionem cessare: r quare agentem familiæ erciscundæ iudicio consequuturum, vt aut ei seruus adiudicetur, aut lis æstimatio in simplum offeratur.

Caius lib. 7. ad edictum Prouinciale.

LEX XVII.

DAmno commisso f ab vno hærede conueniens 9 † esse debet, simpli habendã æstimationem familiæ erciscundæ iudicio.

Contra agentem familiæ erciscundæ nõ potest obijci q hæreditas pertineat ad fiscũ: quia ipse est indignus per cohæredem. B.

Vlpianus lib. 19 ad edictum.

LEX XVIII.

HIs consequenter Iulianus ait: Si ex plurib hæredibus vni seruus sit generaliter per optionem legatus: t & hæredes Stichum tabulas hæreditarias interleuisse dicant, vel corrupisse: & propter hoc denuntiauerint u 10 † ne optaretur seruus: deinde optatus vendicetur: poterunt, si ab eis vendicetur, doli mali exceptione vti: & de seruo quæstionem habere.

Hæres dignus cohæredi indigno eo q non vendicauit necem defuncti, non potest de hoc opponere, nec impedire iudicium diuisorium motum. Baldus.

¶ Sed an * in familiæ erciscu iudicium vel 11 † de morte testatoris, vel de morte vxoris, liberorumque suorum x habebunt quæstionem hæredes, quæritur. Et rectissimè Põp. ait, hæc ad diuisionem rerum hæreditariarũ nõ pertinere. y

¶ Idemque ait, 12 † & si quis testamento cauerit, vt seruus exportandus veneat, officio iudicis familiæ erciscundæ contineri, vt voluntas defuncti non intercidat. z

¶ Sed & cum monumentum iussit testator fieri, familiæ erciscundæ a agetur 13 † vt fiat. Idem tamen temperat 14 † (quia hæredum interest, quos ius monumẽti sequitur) præscriptis verbis b pos-

a *ET puto. Morem eis.*] vt infra tit. 1. l. cõmuni diuidundo § cum de vsufructu. & l. item quamuis. § 1. Ac.

b *Cautionibus*] vt non impediatur vti ille, cui fuerit adiudicatus, vt & supra de vsufr. l. si cuius. §. sed & si inter.

c *Iulianus.*] aitalias l. si alij.

d *Non communicari.*] imò videtur q sic, vt supra de vsufr. accrescen l. item. § non solum. quæ est contra. Sol. ibi verba in sua significatione retinentur, & ambo in vsufructu concurrũt: quia & hoc testator expressè velle potuit: at hic si pprie accipiatur, nulla erit sententia: quia hic ei commissum non est, vt communicet, sed vt diuidat, vt infra de reb. co. l. qui neque. in fi. secundum Azo.

e *Potest.*] secus in alijs seruitutibus vt supra de s. r. l. seruitutes Azo.

f *Alluit.*] idest per alluuionem accreuit.

g *Venit.*] & sic crescit iudicium, sicut & crescit pignus, vt infra de pig. l. si fundus in prin.

h *In vsufructu.*] scilicet hæreditario.

i *Veniunt.*] vt & infra eodem, l. hæredes, § non tantum. & inf tit. 2. l. si quis po. § j.

k *Quasi hæres fecerit.*] sicut enim hæres esset vt hic. & infra de hæred. vel act. ven. l. si ex pluribus.

l *Si viuo*] secus si mortuo ante aditam hæreditatem, vt infra eo. hæredes. §. si filius. & l. qui erat. & l. item. § fructus. quæ sunt contra vel in § si filius. expone vt ibi.

m *Idemque*] aliàs lex, & alias non. Accursius.

n *Lege Aquilia.*] vt & supra ad leg. Aquil. qui tabulas. Accursius.

o *Non minus*] vt argumen. infra titu. 2. l. 3. Accur.

p *Item si seruus hæreditarius.*] secus in hærede surripiente, vel seruo proprio vnius hæredum: quia tunc hæres solum habet noxalis, vt infra eo. l. si id qd contendis §. solus. & arg. sup eo. l. §. prox. Accursius.

q *Surripuerit.*] idem in contractu, vt socij inter se de peculio non agant, vt inf. de pec. l. hinc quæritur. §. si. & l. nã. & infra de fur. l. si seruus communis. Accur.

r *Cessare.*] vt & s de nox. l. cum seruus & infra de ser. cor ru. l. vt tantum. § 1.

f *DAmno commisso.*] si post aditam hæreditatem. Nã si ante damnum detur, vtilis fortè dabitur, vt supra de nox. l. si seruus cõis. in fi. Azo. & facit ad l. supra de pet. hæred. l. item ve. § cum prædiximus Accur.

t *His consequenter Legatus.*] sine nominis adiectione. Accur.

u *Denuntiauerint.*] maxime. Nam idem & si non denuntiauerint, & facit ad inferius respon. C. de donatio. inter vi. & vxo. l. maritus. Accur.

x *Suorũ.*] testatoris.

y *Non pertinerẽ.*] Sed nonne amittit portionem suam is, qui vel interfecit, vel ab alio interfectum non vendicat, vt & C. de ijs, quib. vt indi. l. 1. & s. de ijs qbus vt indig. l. indignum. Potest ergo repelli exceptione, si agat fam. ercis. Respon. portio non ipso iure amittitur: quia interim est hæres: sed per sententiam applicatur fisco, vt inf. de vulg. sub. l. ex facto. §. Iulianus & C. de ijs quib. vt indig. l. hæredib. Ergo ante sententiam a eo hæredib. non repellitur: licet repellatur à fisco vt & sup. si her. ven. l. loci. §. competit Accur.

z *Non intercidat.*] nisi pœnituerit, vt C. eo. l. in ipsius.

a *Familia erciscũda.*] Imò vr cessare, vt s. de pet. hær. l. hæreditas. quæ est contra. Sol. ibi vnus erat hæres, vt argu s. de an. le. l. Quintus. §. Pomponius. Accur.

b *Præscriptis verbis*] ex illo articulo, do, vt facias, quæ vr esse inter testatorẽ & hæredem: sed hoc non vr, quia verba, &c. vt inf. de ver. sign. l. verba Sed tñ hic non esse cõtractum, sed quasi contractum pp iuris necessitatem: ar. infra eo. l. si filia. §. si pater. & Insti. de obli. quæ ex quasi contrac. nasc. §. idem iuris.

1 † Fl. & i. a Illa gl est no secũdum Bal. in ca. fi. de transla. episc. ext. ad hoc, q verba q pprie nõ põt cũ snia saluari, dẽt ipropriari, & cõ reputat fin. Ang. in § j. Insti. de act. 8. col.

2 † Fl. & il. lud. forte legẽdũ attulit. Duare. vt l. adeo §. præterea insf. d acq. rer. dom. & §. præterea. Insti. de rer. diuisio. dareusculũ n essellent L. R. velle tamẽ Fl. sent.

3 † alias, &c.

4 † alias de ast. &c.

5 † Fl. præterea.

6 † Fl. Denique.

7 † aliàs, deessi, vel interleuerit.

8 † Fl. hæredis.

9 † Fl. conuenienter esse dicere.

10 † Fl. denuntiauerint.

* Bal in l cũ hæreditas C. de his, q. vt in dicat hic esse casũ singularem reserrt Rom. in sins sin. 451. de casu tex. vers. & notes intollerabilem dicitur hic in in. inter pre. Bla.

11 † Fl. desse, vel.

12 † Fl. Idem quæro: Si q.

13 † Fl. agi, & vel. hæreditas & in Fl. supra de pet. hær. cũ sli ner.

14 † Fl. Ibidem

Consequi

se eos experiri, ut monumentum fiat.

¶ Sumptuum, 1 † quos vnus ex hæredib. bona fide fecit, vsuras quoque consequi põt [a] a cohærede ex die moræ, secundum rescriptum Imperatorum Veri, 2 † & Antonini.

Nota libellum, ago vt soluas tertio, quia mea interest. Bald.

¶ Celsus etiam illud eleganter adijcit: cohæredem, etsi non soluit, habere familiæ erciscundæ iudicium: vt cogatur cohæres soluere: cum alias non sit liberaturus rem creditor, nisi insolidum ei satisfiat. [h] ¶ Si filiusfamil. cum 3 † patri hæres pro parte extitisset, & a creditorib. peculiarib. 4 † conueniretur, 5 † paratus sit soluere id omne quod debetur: per doli exceptionem consequetur a creditorib. mandari sibi actiones: [c] sed etiam familiæ erciscundæ [d] iudicium cum co hæredib. habebit. Sed & 6 † cum unus ex hæredib. legatum exsoluit ei, qui missus fuerat in possessionem legatorum seruandorum causa, putat Papinianus (& verum est) familiæ erciscundæ iudicium ei competere aduersus cohæredes: quia non alias discederet legatarius a possessione, quam vice pignoris eam consecutus, quam si totũ ei legatum fuisset exsolutũ. Sed & si quis Titio debitum soluerit, ne pignus ueniret, Neratius scribit familiæ erciscundæ iudicio posse eum experiri.

Caius li. 7. ad edic. proui.

LEX XIX.

Item ex diuerso similiter prospicere iudex debet: ut quod unus ex hæredib. ex hæreditaria re percepit, stipulatus ue est, non ad eius solius [e] lucrum pertineat q ita [f] 7 † scilicet consequetur iudex, si aut reputationes inter eos fecerit: aut 8 † curauerit cautiones interponi, quibus inter eos communicentur [g] commoda & incommoda.

Qui onera matrimonij sustinet, debet dotem percipere. Bart.

Vlpianus lib. 19. ad edictum.

LEX XX.

Si filia nupta, quæ dotem conferre debuit, per errorẽ coheredũ [i] ita cauit, vt quod a marito recuperasset, [i] pro partib. hereditarijs solueret: nihilominus arbitrũ fam. ercis. sic arbitraturum Papinianus scribit, vt etiã si constante matrimonio ipsa diem suum obierit, conferatur dos. Nã imperitia (inquit) coheredũ 9 † iurisdictionis formam immutare 10 † non potuit. [k]

Nota quod si plures sunt fratres, & vnus habet vxorem, quod debet percipere dotem datam patri pro nuru filij, vel sibi viuente patre. Bart.

¶ Si filiusfamilias iussu patris obligat[us] sit, debebit hoc debitum præcipere. [l] Sed & si in rem patris vertit, idẽ placet. & si de peculio, peculium præcipiet [m] & ita Imperator noster rescripsit. Hoc amplius filiusfa. hæs institutus [n] dotem vxoris suæ præcipit, [o] nec immeritò: quia ipse onera matrimonij sustinet. [p] Integrã igitur dotem præcipiet: & cauebit defensum iri cohæredes: qui ex stipulatu possunt conueniri. [q] Idem 11 † si alius dotem dedit, & stipulatus est. [r] Nec solũ vxoris suæ dotẽ, sed etiã filij suæ 12 † vxoris, quasi huius 13 † quoq; matrimonij onus ad ipsum spectet: quia & filij onera, & nurus ipse agnoscere necesse habet. Præcipere autem non solum patri [s] datam dotem filium oportere, verum etiam ipsius 14 † filio Marcellus scribit: sed filio datam tamdiu [t] quamdiu peculium patitur, [u] vel in rem [x] patris versum est. 15 †

Diuisio patris inter filios habet vim vltimæ voluntatis, non vim simplicis donationis. Baldus.

¶ Si pater inter 16 † filios sine scriptura bona diuisit, & onera æris alieni pro modo possessionum distribuit, non uideri simplicem donationem, [y] sed potius supremi iudicij diuisionem Papinianus ait. Planè (inquit) si creditores eos pro portionib. hæreditarijs [z] conueniant, & vnus placita detrectet, poterit 17 † cum eo præscriptis verbis agi: quasi certa lege permutationem fecerit: scilicet si omnes res diuisæ sint. [a]

Nota, quod est magis vniuersalis actio fam. ercisc. quam petitio hæreditatis: cum petitio

a *Consequi potest.*] & sic veniunt personales præstationes, vt inf. eo. l. Labeo. §. familiæ. Accur.
b *Satisfiat*] vt infra eo. hæredes, §. idem iuris, in fi.
c *Actiones.*] vt inf. de pecu. l. quæsitum. §. 1.
d *Sed & familiæ erciscundæ*] vt & infra de condic. inde. l. frater a fratre. Accur.
e *Item ex diuerso. solius.*] alias solidum alias solius.
f *Quarta*] s. vt vnus totum commodũ nõ habeat, & alter totum incommodum nõ patiatur, vt sup. de nox. l. si in re communi. in fi. respon.
g *Communicentur.*] pro diuiso vnoquoq; s. licet portionẽ suam soluente, nec enim per hanc actionem cõmunicatur, quid pro indiuiso: sed indiuisum diuiditur, vt sup. l. ij. Azo.
h *Si filia. cohæredum.*] stipulantium.
i *Recuperasset.*] ipsa tantum, non etiam de hærede eius dictum est. Accur.
k *Non potuit.*] quæ est, ut dos ab ea, vel etiam suis hæredibus conferatur, vel tanto minus de hæreditate accipiat, ut C. de col. l. dotis quidem. & facit supra de offi. præsi. l. illicitas, §. veritas.
l *Præcipere.*] vt & infra ead. leg. §. idem scribit. & §. Neratius.
m *Præcipiet.*] vt & sup. eo. l. his consequẽter. §. si filius. Accursius.
n *Institutus.*] idem & si exhæredatus, vt inf. de do. præle. l. 1. §. Celsus. Azo.
o *Præcipit.*] propter rationem, quæ sequitur vt & inf. de co. bo. l. iij. §. emancipati, & C. e. l. vxor. & inf. eo. si maritus, in fi. & l. fundus qui in princ.
p *Sustinet*] vt inf. de iure do. l. si is qui. §. ibi.
q *Conueniri.*] ab vxore, vel eius patre. Accur.
r *Et stipulatus est.*] alias mulieri donare videtur, vt & C. de rei vxo. act. §. accedit.
s *Patri datam*] vt & infra ad l. Falcid. l. si dos socero.
t *Tamdiu*] i. intantum. Accur.
u *Patitur.*] Nam & sic teneretur pater, vt inf. solu. matr. l. si cum dotem, §. transgrediamur. Accur.
x *In rem.*] Vel quatenus est iussum, vel ratum habitum. Accursius.
y *Donationem.*] sed cũ cautela collocatam, idest vt soluat creditoribus, & ideo agitur præscriptis uerbis, ut C. de don. l. cum res. Azo. & hic subijcit. Accur.
z *Hæreditarijs.*] pro quibus solis tenentur vt inf. de hære. insti. l. ex facto. licet vnus sit grauatus, ut inf. de l e. l. sermo legato. §. si testator. nisi in casu, ut quando animo compensandi dotem ab vno hæredum legatum reliquit maritus vxori: nam si mallet dotem, cum eliget hæredem, qui fuit legato grauatus: nisi in id, quod esset maius legatum, ut infra de legat. ij. l. cũ ab vno. in principio.
a *Diuisæ sint.*] alioquin ageretur familiæ erciscundæ, & nihilominus præscriptis verb.

Non

1 † Sumptus quos vnus quoque, &c.
2 † Flor. Se. vero.
3 † Flor. deest, cum.
4 † Alias hæreditarijs.
5 † Du... conueniretur: cũ paratus.
6 † Flo. deest, Sed &. To aũt ad intelle. huius litera vi Ve. ... l. si fi... §. Iulia... 165. & ibi. de dona. insti.
7 † Flor. quare
8 † Fl. aut si
9 † Idest propria stipulationis, & edicti de collatione. l. si is qui de in... l. ij. C. eo.
10 † Flo. mutare.
11 † Duae... & si
12 † Flo. sui
13 † Flo. huc.
14 † Flo. ipsi.
15 † Flo. &c.
16 † Flo. in.
17 † Flor. posse.

a *Non potest.*] imò pluries, vt C. eo l. 1. quę est ſ. sol. ibi fuit prima diuisio sine iudice, & iõ non impedit aliã fieri cũ iudice. Sed quæ est rõ, q nõ pluries? Rñ. secũdũ Io. quia omnia veniũt in prima petitione. Sed si hoc est: ergo & si alia actione agat, ob. except. rei iu. vt ĩ. de exce. rei iu. l. iiij. & 5. qđ hic negatur, vnde adhuc remanet qõ. Itẽ plus auget qõnẽ: quia pet. hẽ. quæ est vniuersalis, pluries intẽditur, quare ergo nõ hæc? Rñ quia hæc est vniuersalis natura, & habilitate, & necessitate, & effectu. nã pro vna re, vel quibusdã ĩtẽtari cõ põt, vt ĩ. eo. l. fundus mihi. Cũ ergo semel sit dictatũ, nõ intentaĩ postea: quia nec p eis q remanserũt potest agi, vtpote certis reb. cũ vniuersitas sit diuisa: nec pro primis, quia semel diuisa sunt, vel adiudicata at pe. hẽ. natura ẽ vniuersalis: sed non effectu semp: quia pro vna re intẽditur. & iõ pluries intendiĩ. sed si actũ sit primo fa. er. & postea p quibusdã in diuisis agere velit cõi di. põt: quia p istis specialiter nõ potuit agi iudicio fa. er. & licet p his, & p aliis actũ sit vniuersaliter, si tñ psecutus est efficaciter actionẽ fa. er. in istis. Vnde non ob. exce. sĩ agatur cõi diu. vt arg. C. de iud. l. licet. secundum Azo.

1 † Flor. est §. fin vers. §. praeced.

b *Cognita.*] f. rõne ætatis, ar. inf. eo. in l. fin. Sed nõ est bonũ ar. quia ibi facta fuit diuisio sine iudice: satis tamen ratio est bona: nã minor cõtra sententiã restituitur: & ẽt maior qñq;, vt ĩ. de iu. l. si p tor. Vel dic, ex causa hic agi fa. er. pro personalib. præstationib. faciendis p rebus diuisis: pro alijs præstationib. q̃ pet. rẽtur p indiuisis, ageretur in f. ctum, ut ar. inf. de rei. l. at si quis. §. Labeo Az. Item propter quasdam alias præstationes agit præst. r. verb. ut sup. §. prox. Item quandoq; fa. er. vt sup. eo. his consequenter §. sumptuum, & inf. eo l. item. §. fa. er. Azo. & facit inf. tit. 3. l. iiij §. 1. Accur.

2 † Duar. idem scribit, et si filius.

3 † Flor. reliquatus est.

4 † Flor. respondit.

5 † Alias.

hæreditatis possit pluries intẽtari: sed nõ actio fam. ercisc. & ratio no. hic, & in glo. vlti. l. 1. C. eo. tit. Baldus.

¶ Familiæ ercis. iudicio amplius quam semel agi nõ potest, [a] nisi causa cognita. [b] Quod si quædam res indiuisæ relictę sint, communi diuidundo de eis agi potest.

Papinianus ait.
LEX XXI.

SI vni [c] 1 † ex hæredibus onus æris alieni iniungatur citra speciem [d] legato, officio iudicis familiæ erciscundæ cognoscentis suscipere eum id oportere: sed nõ vltra dodrantẽ portionis suæ vt quadrantem illibatum habeat. Indemnes igitur cohæredes suos præstare cauebit.

Onera quæ filius patris destinatione suscepit, efficiunt, ne percipiatur id qđ eo nomine debetur. Bal.

¶ Idem scribit: 2 † Si filius in munerib. publicis, in quib. pater ei consensit, obligatus [e] est, 3 † & pro parte hæres scriptus est, hoc quoque debere præcipere: quia & hoc patris æs alienum fuerit. [f] Sed si qua munera post mortem patris susceperit, ab his patris hæredes soluti sunt.

¶ Neratius ãt retulit, [g] 4 † eũ qui plures filios haberet, vnũ ex filijs τυ ταρχεῖν. [h] 5 † susceptură [i] pfessũ esse: [k] & priusquam munere 6 † fungeretur, [l] mortuum esse [m] omnibus filiis hæredib. institutis: & quæsitum esse, an is filius, q in eam rem impendisset, familię erciscundæ iudicio 7 † consequatur: eique respondisse nulla actione id 8 † consequi posse. quod meritò displicet: debet itaque hoc in familiæ erciscundæ iudicium venire. [n]

Nota ibi, iudicis officio, quod si quis faciens testamentum pro remedio suorum peccatorum legat ecclesiæ, vbi sibi eligit sepulturam: & postea eligit sepulturam alibi, quod videtur ademisse legatum secundum R. arg. de adimẽ. leg. in l. alumnæ. §. Seia. hoc verum, si prætextu sepulturæ: secus si simpliciter pro remedio peccatorũ suorum. Bald.

¶ Idẽ 9 † Papinianus scribit: Si maritus alterũ [o] ex hæredibus onus dotis soluẽdę, q̃ in stipulationẽ venit, suscipere iussit: & mulier aduersus vtrũque dirigat dotis petitionem cohẽdẽ esse p defendendũ ab eo qui suscipere onus iussus ẽ. Sed legata, [q] q̃ ab vtroq; p dote data electa [r] dote retinent, [s] in cõpendio cohæredis, [t] 10 † q debito [u] leuat,

illius totus: si nihil aliud testator dixit.

¶ *Idem.*] Si testator duob. hæredib. institutis iussit seruũ esse liberum si daret cẽtum vni ex hær. quod factũ est an hæres hoc teneatur cõicare in fa. erc. vel communi. diui. Dicit, quod non; quasi sint ei prælegata. Viuian.

c *Si vni.*] alias. l. si vni. & alias § Papini.

d *Citra speciem.*] i. nõ legauit expressim liberationẽ cohæredib. Vel dic, citra speciem legati: quia ei quẽ onerat, nõ relinquit legatũ, secũdum Io. Tu dic ẽm Az. citra speciem legati: quia non relinqt ita vt creditorib. actio cõpeteret, vt inf. de l. 1. l. seruo legato. §. si testator. & iõ dubitabatur, an falcidia locum haberet? Et dic, q sic, ut inf. de l. ij. l. cũ ab vno. & cohæredes agũt: ut d. l. seruo legato. §. si testator & inf. de leg. iij §. deicõmissa. §. interdũ & inf. de hære. inst. l. ex facto proponebatur. Accur.

τυπυ ταρχεῖν. Flor. ἀγωνοθετεῖν. Intellige agonotheta, munus, de quo Alci. li. 1. par. c. 12.

6 † Flo. fungeretur.

7 † Flor. deest, iudicio.

8 † Flo. idem quadam legũt diuisis vocib. ad eum.

e *Obligatus est*] quia promisit pro habẽda dignitate, vt ĩ. de col. bo. l. 1. §. sed an id q vel aliis modis, ut infra ad municip. l. ij. §. 1. Accur.

f *Fuerit.*] quasi fideiussor est filii pr consentiendo. ut ĩ. ad mu ni. l. quoties in princ.

g *Neratius autem retulit.*] f. in illa q̃stione in qua proponebatur eum qui, &c. Azo.

9 † Flo. [illegible]

h *Archin.*] nomẽ est publici muneris.

i *Suscepturum.*] cũ esset ia electus, alias secus, ut ĩ. de mu. et. & honorib. l. & si filium Accur.

k *Professum esse*] ex hac pfessione, vel cõsensu adhibito in electione filij pater, ut si deiussor obligatur, ut inf. ad muni. l. quoties quare vnũquemq; hæredum pro parte hæreditaria reliquit obligatum Azo. vt inf. de mu. & hono. l. si filium. Accur.

10 † Flor. Duar. esse quĩ debito.

l *Fungeretur.*] f. filius. præcedebat enim electio professionem, vt de conci. & demon. Publius. Accur.

m *Mortuum esse*] scilicet patrem. Azo.

n *Venire.*] hoc propter patris professionẽ, alias non tenentur cohæredes, ut inf. eo. l. ex parte. § filius, quæ est contra, & ad muni l. Lucius. §. idem respond. hæredes. Sic ergo præcipuum erit filij, quod suæ dignitatis causa est datum, vt hic, & inf de col. bo. l. 1. §. sed an id quod dignitatis, & sup. ea. l §. proxi. Accur.

o *Alterum.*] f. primum. Azo.

p *Cohæredem esse.*] f. secundum. nam aget contra primũ, vt defendatur, vt hic, & inf. de lib. leg. l. non solum. §. sed si duob. & inf. de leg. ij. l. cum ab vno. Accur.

q *Sed legata.*] f. relicta mulieri pro dote.

r *Electa*] i. à muliere.

s *Retinentur*] ab hæredibus.

t *Cohæredis*] i. secundi.

u *Debito.*] f. dotis.

SI *vni.*] CASVS. Testator instituit tres hæredes: & vni iniunxit, vt solueret æs alienum. & hoc fecit non legando creditoribus quib. nihil plus debetur, quam si nõ esset hæres grauatus. Et dicitur hic, quod hæres grauatus compellitur onus susceptum implere. Item dicit: cũ iudex diiudicet, faciet subire onus, ita tamen quod quarta suæ institutionis sibi reseruetur.

¶ *Idem scribit.*] Si pr consentit, filius suscipit, alias non.

¶ *Neratius.*] Plana sunt vsq; ad §. idem Papinianus.

¶ *Idem Papinianus.*] Testator, qui x. in dotẽ ab vxore habuit, instituit duos hæredes, & mulieri legauit fundũ loco dotis: & si nollet fundum vnũ ex hẽ onerauit de dote reddenda. si mulier eligat fundũ, expeditum est, qđ si mulier dotẽ eligat, & vtrũq; hær. conueniat, oneratus debet aliũ defendere: & fundus qui remanet electa dote, debet esse

Non

esse non oportere: a videlicet b vt cohæres, qui onus æris alieni ſuſcepit, c officio iudicis legatum d conſequatur & verum eſt hoc, niſi aliud teſtator edixit.

¶ Idem ſcribit, quod vni ex cohæredibus ſtatuliber conditionis e implendæ nomine dedit de peculio, f in hoc iudicium non uenire, nec communicari debere. g

Paulus li. 23. ad edictum.

LEX XXII.

IDem eſt 1† & in communi diuidundo. h

Vlpianus li. 13. ad Sabinum.

LEX XXIII.

ITem Labeo 2† ſcribit: Si vnus hæredum theſaurum i relictum à teſtatore effodit, familiæ erciſcun. iudicio eum teneri, etſi cum extraneo conſecio partitus ſit. K

¶ Item 3† familiæ erciſc. iudex 4† poteſt pluribus l eandem rē adiudicare, * ſi aut plurib. fuerit vnius rei præceptio relicta, (ubi etiam neceſſitatem facere Pomponius ſcribit, ut pluribus adiudicetur) uel ſi certum partem unicuique cohæredum aſſignet: m ſed poteſt etiam licitatione admiſſa unirem adiudicare. Sed & regionibus diuiſum n fundum poſſe adiudicare ſecundum diuiſionem o nemo dubitauerit. Sed etiam cum adiudicauerit, 5† poterit imponere aliquā ſeruitutem, ut alij alium ſeruum faciat p ex iis, quos adiudicat. Sed ſi purè q alii adiudicauerit fundū, alii 6† adiudicādo; r amplius ſeruitutem imponere non poterit. s

¶ Famil. erciſcun. iudicium ex duobus conſtat. i. rebus, atque præſtationib. t quæ ſunt u perſonales actiones.

¶ Papinianus de re, quæ apud hoſtes eſt, Marcellum reprehēdit, quod non putat x præſtationes y 7† eius rei uenire in famil. erciſcun. iudicium, quæ apud hoſtes eſt. quod 8† enim impedimentum eſt rei præſtationem uenire, cum & ipſa ueniat.

Paulus lib. 23. ad edictū.

LEX XXIIII.

PRopter ſpem poſtliminii: z ſcilicet cum cautione; a quia habent 9† non 10† reuerti, b niſi ſi tantum æſtimatus ſit dubius euentus.

Vlpianus lib. 19. ad edic.

LEX XXV.

SEd & eius rei, quæ in reb. humanis eſſe deſijt, 11† ueniunt præſtationes, & ego Papiniano conſentio. c

¶ a Familiæ erciſcundæ iudicium, d & inter bonorum poſſeſſores, & inter eum, cui reſtituta eſt hæreditas e ex Trebelliano ſenatuſconſulto & cæteros honorarios ſucceſſores f locum habet. g

Nota, quod iudicium diuiſorum habet locum pro diuiſione fienda: non pro diuiſione facta ipſo iure, vel ipſo facto. Bald.

Paulus lib. 23. ad edictum.

LEX XXVI.

HAeredes * eius, qui apud hoſtes deceſſit, hoc iudicio 12† experiri h poſſunt.

¶ Si miles alium caſtrenſium, alium cæterorum bonorū hæredem fecerit, non eſt locus famil. erciſc. iudicio diuiſum i eſt enim per conſtitutiones K inter eos patrimonium: quemadmodum ceſſat famil. erciſc. iudicium, cum nihil in communi ...

a *Non oportere.*] Imò uidetur, quod ſic, ut inf. de ali. & ci. le. l. pecuniæ. quæ eſt contra. Sol. ib. non uti hæres, ſed ut miniſter, uel commiſſarius eſt grauatus. at hic, ut hæres, ideoque commodo non priuatur. Accur.
b *Videlicet.*] ſic oportet. Io.
c *Suſcepit.*] ſ. ex voluntate teſtantis. Io.
d *Legatum.*] quia is debet habere commodum, qui grauatus eſt in onere, ut inſtit. pro ſoc. §. illud.
e *Conditionis.*] fuit enim impoſita conditio ſi daret vni ex hæredibus vnde videtur ei prælegatum.
f *De peculio.*] quod ei licet, vt infra, de condi. cau. da. dedi. §. fin. & inf. de ſtatuliber. l. 3. §. 1.
g *Debere.*] quia licet fuerit hæreditarium: & quis acceperit tanquam hæres, pro ſua parte, vt infra ad l. Fal. l. id autem quod & infra, de do. cauſa mor. l. quod ſtat. & ſup. de pe. hær. etiam, §. idem erit dicendū, in ſi. quæ ſunt contra. tamen non venit in actis. ſaluater iſ quia nō videtur vo uiſſe teſtator id communicari. Accur.
h I*Dem eſt. Diuidun do.*] ſi dictum fuerit famil. erciſcun. vt ſcilicet præſtita nō veniant.
i I*Tem Labeo Theſaurum.*] impropriè ponitur, ut infra de acq. rer. dom. l. nunquam. §. theſaurus.
K *Partitus ſit.*] & ſic ſolam ſuam partem habet. & ita eſt cōtra. infra co. l. Lu. Solu. hic de iure ſtricto: ibi de æquitate ſecundum quoſdam. Vel hic pecunia cōis erat: ibi pretium nunquam fuit commune. Accur.
l *Pluribus*] non tamen omnibus. Azo. quia ſic non diuideretur.
m *Aſſignet.*] ſi iudex & hoc caſu etiam omnibus, quia diuidit.
n *Diuiſum.*] a teſtatore, ut differat à præcedenti reſpon. ibi, uel ſi, &c.
o *Diuiſionem.*] à teſtatore factam inter cohæredes.
p *Seruum faciat.*] ut & infra tit. 1. communi diuid. §. a. & l. ut fundus.
q *Si purè.*] quia non dixit ſaluo, quod inf. dicam.
r *Adiudicando.*] eundem fundum, & tunc eſt ratio. Vel dic, alium fundum: & dic ex interuallo. ar. cōtra inf. ſi certpet. l. lecta eſt in auditorio. Accur.
s *Non poterit.*] vt infra de re iudicata, l. quod iuſſit, in fine.

1† *Flor. deeſt. eſt.*
2† *Al. incipit, de Vno.*
3† *Flor. deeſt, item.*
4† *Duas index ita poteſt.*
* *Nota quod illud verbum iudicare, propter pertinet ad iſta iudicia, ut dicit gl. no. in l ſed & ſi rei. ſup. de publ. in rē actio. quā gl. dicit no. la in § quadam. de actis inſt. in 1. col.*
5† *Fl. adiudicatio.*
6† *Fl. alium.*

t *Præſtationibus.*] & ſup eo. his conſequitur. §. ſumptus. & litem ex diuerſo. Accur.
u *Quæ ſunt.*] propter quæ competunt.
x *Putat.*] Marcellus.
y *Præſtationes.*] perceptas antequam res eſſet capta ab hoſtibus.
z PRopter ſpem poſtliminij.*] quod eſt magni effectus: nam patronus apud hoſtes impedit filium ſuum petere bonor. poſſeſſ. in bonis liberti propter ſpem reuertendi, quæ eſt de ipſo, ut infra de bono. lib. ſi neceſſe. §. ſi deportatus.
a *Cum cautione.*] ſcilicet tali, vt ſi non reuertatur ab hoſtibus reddatur pecunia ei, cui fuit res adiudicata, niſi tantum, & cæt. tunc enim nihil redditur, quaſi ſpes empta fuerit, ut infra de act. empti. l. ſi iactum. & infra de hære. vel act. vend. nam hoc modo.
b *Reuerti.*] vt & infr. de interro. actio. ſi ſeruus ab hoſtibus.
c SEd & eius. Conſentio.*] & infra, titu. 1. in ſumma.
d *Familiæ erciſcundæ iudicium.*] utile.
e *Hæreditas.*] pro parte. alias cum nullo diuiderent. Accurſius.
f *Succeſſores*] Trebelliano. Accur.
g *Locum habet*] Quid autem ſi unus eſt hæres, alter bon. poſ. an cuilibet directa, an vtilis datur? Reſpond. hæredi datur directa, bonor. poſſeſſ. utilis, & eſt eadem, licet in qualitate differant: ut dicitur in nomine vendito, vbi venditori directa, & emptori utilis datur. Vel dic, vtrique dari vtilem, ut infra eodem, l. ſi ex aſſe. ſecundum Azo.
h H*Æredes. Experiri.*] Sunt enim hæredes propter fictionem legis Cornel. ut inf. de vulgari & pupillari ſubſtitutione l. lex Cornelia.
i *Diuiſum.*] ac ſi cuilibet certas res aſſignaſſet, vt infra de teſta. mili. ſi certarum. circa princ. & infra ad Trebellia. l. cogi. §. ſed & ſi miles. & C. de teſt. mil. l. 1. & 2. Accur.
K *Per conſtitutiones.*] id eſt, diuiſionem teſtatoris. Vel dic, per conſtitutiones imperiales, ut C. de inofficioſo teſtamento, lege finali, & de bonis quæ liber. l. penult.

7† *Fl. in præſtationes. quod & legunt inter præſtationes. alij inter præſtationes.*
8† *Fl. quid.*
9† *Fl. poſſunt.*
10† *Alias ad nos reuerti.*
11† *Fl. deſijt.*
* *Cur. hic dicit iſtam l. eſſe ſingularisſimam a capite uſque ad finem: & quod plus habet in quā totus iſte titu. & eſt caſus clarus iſtius legis, nec eget aliqua nota interpr. Bal.*
12† *Fl. iudicium.*

Nunc

a *Nominibus.*] vbi cessat, ut C. eo. l. ex.
b *Quantum verò ad accipiendum.*] vt inf tit. e. l. pen. & ī. eo. l. item Labeo, §. fi. Sed quantum ad agendum interest: qa distinguitur, negetur cohæres, uel non: ut sup. eo. l. 1.
c *Iudicium.*] i. actio. ut C. eo. bona. sicut & pro plurib. societatibus vna pro socio actione agi potest, ut infra pro socio. l. cum duobus. §. si plures. & hoc causa diri mendatum litium: ut infra de actio empti. l. non est nouum. Vel dic plures esse actiones, & intentari, & competere: sed vnum dicitur iudicium, & vna instantia: quia apud vnum iudicē de vtraque hæreditate debet agi, ut infra, de qui. re. ad eundem iu. ex. l. 1. Vel dicitur vnum iudiciū, idest una actio in genere: puta famil. ercis. sicut ex empto. plures tamen sunt: qa diuersæ sunt causæ, ex quibus oriuntur: sicut probat lex illa, nō est nouum. inst. de actio. emp. Nec enim actio, quæ datur ex hac emptione, est illata alioquin tua mihi, & mea tibi competeret actio. quod est falsum.

1† Fl. fin.

d *Vnum iudicium.*] s. Seiana hæreditate, & pro Titiana hæreditate inter duos.
e *Si testator.*] Potes dicere, ut sint tria responsa Primum, quādo testator rem communem habēs cum alio, eam non legat. Secundum, quando vni hæredum legat. Tertium est, quando illi hæredi, cum quo habebat communem, alienauit, quibus tribus casibus pars testatoris veniet in iudicio familiæ erciscundæ, & adiudicabitur, si commodè diuidi non potest. Vel potes dicere secūdum Ioann. quod sit vnus casus. Sed diuiditur hoc modo. Rem communem habeo cum Titio: decedo ego instituto hærede Titio, & Seio: cui Seio partem meam lego, uel partem partis, certè adiudicabitur sibi prælegatum, nam & si non prælegassem, adiudicaretur vni, si commode non posset diuidi. Si uerò hæres, cum quo erat communis, alienauit, idē erit, ut pars testatoris vni hæredum adiudicetur, si commodè diuidi non potest. Et secundum hanc secundam positionem expone literam. si testator, &c. Accur.

2† Fl. iudiciū.
3† Fl aut.

f *Rei suæ.*] i. partem suam rei, uel partem partis. Accur.
g *Alicui.*] ex hæredibus, s. Seio.
h *Legauit.*] i. prælegauit. & subaudi, siue non legauit: ne insufficiens videatur distinctio. & idem in seq. distin. secundum. Azo.
i *Siue hæres.*] hic extraneus cum quo testator rem communem habebat. Io. & subaudi, siue non alienauit.
k *Alicui.*] s. cohæredi, cui prælegauit testator, quando testator prælegauit, vt supra eod. l. item Labeo, §. familiæ. Vel si non prælegauit, adhuc erit idē, ut adiudicet, si commodè diuidi non potest, vt insti de offi. iud. §. quod si commodè. Si autem vnus hæredum partem quam habet iure hæreditario in re hæreditaria alienat, non potest amodo venire in iudicium, nec pars alienata, nec illa, quæ non est alienata, ut infra eodem l. ex hæreditate.

corporibus, sed omnia in omnibus a sunt.

¶ Quantum verò ad accipiendum b familiæ erciscundæ iudicium, nihil interest, possideat quis hæreditatem, necne.

Nota hic, & in §. sequē. quòd in eodem libello possunt cumulari plures actiones numero eiusdem generis, & formæ, facit infra de act. emp. l. non est nouum. Bald.

¶ De pluribus hæreditatibus quæ inter eosdem ex diuersis causis communes sunt, 1 † vnum familiæ erciscundæ iudicium c sumi potest.

¶ Si inter me, & te Titiana hæreditas communis sit, inter me autem, & te & Titium Seiana, posse vnum d iudicium accipi inter tres Pomponius scribit.

¶ Item si plures hæreditates inter nos communes sunt, possumus de vna familiæ erciscundæ iudicio, 2 † experiri.

¶ Si testator e rem communem cum extraneo habebat, siue rei suæ f partem alicui g legauit, h siue 3 † hæres i ante iudicium familiæ erciscundæ acceptum, partem suam alienauit: ad officium iudicis pertinet, vt eam partem quæ testatoris fuit, alicui k iubeat tradi.

Titulus singularis excludit iudicium familiæ erciscundæ, sicut excludit petitionem hæreditatis. Bartol.

¶ Quod pro emptore, vel pro 4 † donato (puta) cohæres possidet, l in fam. ercis. m iudicium venire negat n Pompo. Idem scribit, cum ego, & tu heredes Titio extitissemus, si tu partem fundi, quem totum hæreditarium dicebas, 5 † à Sēpronio petieris, o & victus fueris: mox eandem partē à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit: p agente te fam. ercisc. iudicio, non solum 6 † non veniet hoc, quod pro hærede possidetur, sed nec id, qd pro emptore. Cum. n. per iudicem priorem apparuit q totā 7 † rem r non esse hæreditatis, quemadmodum in famil. ercis. iudicium veniet? s 8 †

¶ An ea stipulatio, qua t singuli hæredes insolidum habent actionem, ueniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti si is, q. viam, iter, actum stipulatus erat, u decesserit: x quia y talis stipulatio per legem 12. tabu. non diuiditur, quia nec potest: Sed verius est non venire eam in iudicium, sed omnib. insolidum competere actionem: z & si 9 † non præstetur via, pro parte a hereditaria cōdemnationem b fieri oportetere, 10 † Contra si promissor uię decesserit, pluribus hęredibus institutis, nec diuidi obligationem, 11 † nec dubiū 12 † quin duret, c quoniam viam promittere d & eis pōt,

l *Possidet.*] s. cum ipse emerit, vel ei donatū fuerit alioquin si testator emerit, uel ei donatū fuerit, q̄uis cohæredes pro hærede, vel pro donato possideant, vt j. de acq. pos. l. 3. §. ex plurimis. nihilominus intenditur fa. erc. actio. ut s. e. l. veniūt. Sed & qūq; licet cohæres emerit, venit i hoc iudicium quod emit: ut si emerit à creditore rē cohæredi prælegatā, vt j. de le. 2. l. fi. §. quatuor. Sed hoc iō, qa constabat hæreditarium eē, quod tu emeras: & ex cā perceptionis, uel prælegationis mihi debitum, sm Azo. Sed contra hunc §. est s. eo. sed si vsucapit. vbi res titul. possessa venit in hoc iudicio. Sol. ibi extraneus possidebat. Vnde si dicat venire iudiciū fa. erc. nō est absurdū, qa nō præiudicat ex toto: sed vbi cohæres possidet, contra est; qa fieret præiudiciū in rei vē. qua primo est conueniendus: sicut & ubi agit fa. erci. ille quē non cōfiteor cohæredem, ut s. eod. l. 1. & j. eo. si id quod.
m *Familia erc.*] forsan rei vend potest peti.
n *Negat.*] licet erat res hereditaria, sed agitur rei ven. for. s. n. Et nota, quod nō dat contra ti. possidentem, sicut nec petitio hereditatis.
o *Petieris.*] actione in rem. Accur.
p *Fuerit.*] s. totus, parti iure emptionis, parti petitione hæreditatis.
q *Apparuit.*] ut & j. de lib. le. Aurelius. §. fi.
r *Totā rem.*] i. nullam eius partem, & sic res inter alios acta prodest.
s *Veniet.*] certè nullo modo, imò submouebitur excep. rei iud. ut j. de except. rei ind. l. si mater. § item Iulianus. Et sic est hic casus, ubi res inter alios acta aliis prodest. sic & j. de cri. expi. hære. l. res hæreditarias. regulariter contra, vt habetur C. res inter alios acta, per totum ti.
t *Qua.*] i. propter aquam.
u *Stipulatus erat.*] pro qb. insolidum actio cuilibet hæredi cōpetit, ut hic, & sup. de ser. l. pro parte. & de ser. rust. præd. l vna in fi. & j. de verb. oblig. l. 2. in fi. & l. 3. Accur.
x *Decesserit.*] pluribus relictis hæredibus
y *Quia.*] videtur quod non.
z *Actionem.*] si omnes habeant partes in fundo domināti.
a *Pro parte.*] i. propter partem hæreditariam, quam quilibet habet vel propriè. Accur.
b *Cōdēnationē.*] ad interesse singulorū sm scdam, ut & s. si ser. vē. l. lo. in §. si fundus. Vel in ipsa seruitute sm primam expositionem.
c *Duret.*] s. fundo vni adiudicato.
d *Promittere.*] sup. communia prædio. l. j. & instit. de seru. §. ideo

4† Flor. deest, pro.
5† Alias, dict. nat.
6† Fl. non ueniet non solū hoc.
7† Al. tam rē non esse, & in Fl. deest, rem.
8† Fl. ueniat.
9† Al. sed & si.
10† Flo. oportet.
11† Fl diuiditur obligatio.
12† Id. est.

poteſt, qui fundum non habet. Igitur quia ſinguli inſolidum tenentur, officio iudi. cautiones interponi debere: 1 †ut ſi quis conuentus ex his litis æſtimationem præſtiterit, a id pro parte à cæteris conſequatur. Idem dicendum eſt b & ſi teſtator viam legauerit.

¶ In illa quoque ſtipulatione proſpiciendum eſt c cohæredibus, ſi teſtator promiſerit 2† neque per ſe, neque per heredem ſuum fieri quo minu ire agere poſſit: d quoniam vno prohibente, inſolidum e committitur ſtipulatio, ne vnius factum cæteris damnoſum ſit. Idem iuris f eſt in pecunia, ſi à teſtatore ſub pœna g promiſſa ſit. nam licet hęc obligatio h diuidatur per legem duodecim tabularum: tamen (quia nihil 3 † prodeſt ad pœnam euitandam partem ſuā i ſoluere) ſiue nondum ſoluta ē pecunia, nec dies venit, proſpiciendum eſt per cautionē, ut de indemnitate caueat, per quem factum fuerit, ne omnis pecunia ſolueretur: aut vt caueat ſe ei, qui ſolidū 4 † ſoluerit, partē præſtaturum: ſi ue iam 5 † ſoluit unus uniuerſam pecuniam, quam defunctus promiſit, ne pœna committeretur, familiæ erciſc. iudicio k à cohæredibus partes recipere poterit. Idem obſeruatur l in pignoribus luēdis. 6† Nam niſi vniuerſum quod debetur, offeratur, iure pign. cre ditor vendere poteſt. m

Ea quæ non poſſunt pro parte expediri, veniunt in iudicio diuiſorio; ſecus in ijs, quæ poſſunt expediri pro parte. Bar.

¶ Si vnus n ex cohęredib. noxali iudicio ſeruum hērditarium defenderit, & litis æſtimationem obtulerit, cum hoc expediret, id o pro parte p hoc iudicio conſequetur. Idē eſt & ſi vnus legatorum nomine cauerit, ne in poſſeſſionem mitteretur. p 7† Et omnino quæ pro parte expediri non pñt, q ſi vnus cogente neceſſitate r fecerit, fa. er. iudicio locus eſt.

Nota quod in rebus proprijs & communibus qs eſt minus adſtrictus quam alienis. Bal.

¶ Non tm̄ dolum, ſed & culpā in re hērditaria præſtare debet s cohæres: qm̄ cum coherede non contrahimus, ſed incidimus in eum. Non tamen diligentiam præſtare dēt cohęres 8† qualem diligens paterfamilias: qm̄ hic propter ſuam partem cauſam habuit gerendi: & ideo negotiorum geſtorū ei actio non competit: t talem igitur diligentiā præſtare debet, qualē in ſuis rebus u Eadem ſunt ſi duob. res legata ſit: nā & hos cōiūxit ad ſocietatem, nō conſenſus, ſed res. x

¶ Si incerto y homine legato, & poſtea defuncto legatario aliquis ex hæredibus legatarij non conſentiendo y impedierit legatū: is, qui impedit, hoc iudicio cæteris, quanti intereſt eorum, damnabitur. Idē eſt, 9 † ſi econtrario vnus ex hæredib. a quib. generaliter hō legatus eſt, quē ipſi elegerint, noluerit cōſentire, ut pſtetur quē ſolui oīb. expediebat.

§. ideo autem, contra Sol. promittitur, non tamen eſt.
a *Præſtiterit.*] totam.
b *Idem dicendum eſt*] ſ. ut pręſtentur cautiones, nam hic quoque hæredes tenentur inſolidum. Accur.
c *Proſpiciendum eſt*] ſ. per cautiones.
d *Agere poſſit.*] ſtipulator ſeruitute iam cōſtituta.
e *Inſolidum.*] ut & infra de uerb. obl. l. 2. §. ſi. & l. ſeq.
f *Idem iuris.*] ſ. ut cautiones præſtentur.
2† *Al. debent.*
g *Sub pœna.*] ſic C. quæ res pign. ob. poſ. l. fin.
h *Obligatio.*] ſ. ſortis & pœnæ, ut inf. eo. inter, §. ſi quis, & inf. ad leg. Falc. l. penales. §. ult. & infra de verb. obl. l. eadem, §. 1. Azo.
3† *Fl. promiſerat, et ad istl. huius tex. vi. hoc Bart. in l. 4. §. Cato n. 85. de uer. ob. & ibidem per Decium. nu. 78. & 80.*
i *Partem ſuam.*] ſ. ſi à cohærede fuit ceſſatū, & habet hoc locum i contractib. ut hic, & ī de verb. obl. l. ſtipulationum, §. fin. ſed non in iudicijs: vbi quidē inſolidum committitur, ſed pro parte tantum: quia non eſt paritum, ut ſ. in ius uo. vt caue. l. qui duos, & ſup. ſi quis caut. ſi ſeruus, §. ſi plurium, ſecūdum Io. ſed M. ſemper dicebat ex æquitate obſtare exceptionē in parte, in qua eſt paritum, ſed ſecundum opin. Io. nunquid creditor partem ſortis ſolutam retinebit: & pœnam integram petet? Reſpon. ſm Azo. pecuniam ſolutam debere imputari in pœnā: cum non ſit dictum, rato manente pacto.
8† *Fl. nihil.*
4† *Al. inſolidum.*
5† *Fl. etiam.*
k *Familiæ erciſcundæ iudicio.*] ut & inf. eo. inter cohæredes, §. fina. Accur.
l *Idem obſeruatur.*] ſ. ut cautio præſtetur, & meritò: nam, & cæ. Accur.
6† *Fl. ſeruādis.*
m *Poteſt.*] ut ſupra eodem l. is cum. §. Celſus, & § fin. & infr. de pigno. actio. ſi neceſſarias, § ſi unus.
n *Id.*] quod præſtitit.
o *Pro parte*] ſ. hæreditaria. Accur.
p *Mitteretur.*] ſ. impersonaliter dicit, idem ſi aliquid præſtitit, ut de poſſeſſione tali diſcedatur, ut ſup. eo. his conſequenter, §. ſi cum vnus. Accur.
q *Non poſſunt.*] ut dictum eſt de pœna, & de pignore, ſupra. §. prox. & de ſeruo noxali, ut in iſto §. & ſupra ſi ex noxa. cau. l. antepenult. & ſupra ſi qua pau. fe. dic. a. l. 1. §. ſi commune. Item not. quòd hanc regulam intelligit Io. ſi velit ille experiri qui egit aliquid ad profectum hæreditatis. Secus econtra ſi agatur contra eum, qui agit aliquid, vt quia rem hæreditariam vendidit, & habet pretium: quia tunc agitur hoc iuditio, etiam ſi pro parte potuit expedire. Nec obſt. C. eod. l. familiæ: quia ideo ibi non datur hæc actio de re hæreditari vendita, quia iam erat intentata, vt C. de nego. geſt. l. ſiue, & ſupra eod. ſi filia, §. familiæ.
r *Neceſſitate.*] vel iuris, vt in prædictis exemplis ſup. eod. §. vel etiam ipſius rei, ut ſup. tit. 2. ſi quis putans. §. 1.
s *Præſtare debet.*] vt & ſupra eod. l. & puto. §. & ſed & ſi. & hoc eſt verum, licet non ſit ſocius, quoniam, &c.
t *Non competit.*] ſi tale fuit negotium, qđ non potuit expediri pro parte: alioquin bene agitur, neg. geſt. ut inf. tit. 2. ſi quis putās, § ſiue. Sed videtur etiam cum hoc iudicio competere nego. geſt. vt C de neg. geſt. ſiue. Sed dic, quod in eo, q ibi datur actio illa nego. geſ. quod iam erat intentatum hoc indicium, uel deſierat eſſe communis, ut infra titu. 1. l. 1.
a *Hic habemus text. facientē pro deciſione illius q̄ſtionis poſita p Bar. i l. 4. inf. de impen. in reb. dot. fa. ubi ipſe allegat iſtum tex.*
7† *Fl. committentur.*
u *In ſuis rebus.*] præſtat nunc tempore cōmunionis: ſed in ſocietate attenditur tempus præcedens: vt Inſti. pro ſocio. §. ſi.
x *Sed res.*] vt Inſti. de obl. ex quaſ. contractu §. item ſi inter.
y *Non conſentiendo.*] vt & C. communia de lega. l. ſi. & Inſt. de leg. §. ſi generaliter. Si autem quæras cuius ſit electio homine in genere legato, uel aliāte, dic, quod triplex eſt opinio. Ait enim R. q eſt heredis electio in princip. ſed ſi differat eligere, transfertur electio in legatarium, ut ar. ī. de ſe. c. cui. & inf. de ſol. l. 1. Bul. autem dixit contra, ſ. legatarium à princ. habere electionem, cum de incertis incertum legauit teſtator. Tu uero dic ſecundum Ioan. aut reliquit teſtator ſeruos in ſuo patrimonio: & tūc legatarius eligat, ut tamen non eligat actorem, uel alium meliorem, ut infra, de legat. primo, l. legato. aut non reliquit: & tunc hæres habet electionem, ne legatario eligente ſeruum, qui in remotiſſimis partibus eſt, neceſſe habeat quærere, ut infra de tritic. uino, & oleo leg. l. 3. 1. reſpon. & l. 4. Si autem de certis incertum reliquit, aut ſenſit de certo, quod patet, quia proprium nomen in legando expreſſit: & tunc hæres habet electionem, quia cum ſit uniuerſalis ſucceſſor, magis ei conceditur interpretari uoluntatem teſtatoris: aut non ſenſit de certo, puta legauit unum de ſeruis ſuis: & tunc legatarij eſt electio, ut infra de lega. primo, l. qui duos, & l. ſi quis à filio, §. ſi quis plures, & l. ſi domus, 1. reſponſo & l. legato, §. 1. In ſtipulatione autem hominis debitor uidetur habere electionem ſemper, ut ſupra de pact. l. ueteribus. & inf. de ſol. qui decem, §. Stichum. Azo. & Inſtit. de act. §. præterea.
8† *Fl. deceſſ. in harum.*
a *ad in eiſ hu tus l. vt, Bal. i l. 4 §. Cato n. 131. de verb. oblig.*
9† *Al. idem erit an & ſi.*

a *Ita est.*] ecce lex Solonis in Græco, sequitur interpretatio Bul. in Latino, si quis quis sepem, &c. Accur.

b *Maceriam.*] cum calce.

c *Domum.*] iuxta agrum alterius. Accur.

d *Duos pedes.*] imo uidetur quod in ædificatione qualibet quæ fit a priuato iuxta priuatum, debet spatium 10. pedum liberi earis relinqui: si autem iuxta hortea publica, 15. pedum, alias domus destruitur, & solum fisco applicat, ut C. de ædi. priua. l. Mauiana. quæ est contra. Solu quidam dicunt hanc corrigi per illam. Alii dicunt, quod illa loquitur in Mænianis, siue solariis: hæc autem in cæteris ædificationibus, uel constructionibus, quod est verius, cum non debeamus sic prompte legem corrigere ut in authen. quibu mod. nat. effi. sui. §. tribus. col. 6 vel ut ibi. vel hic non ista habetur differentia. ibi sic.

e *Tantum.*] s. quantum exceditur ioucæ inferius.

† Flo. selonē.

** Ale lib de sēpu. c 6. ita legem hanc nolu exponat, quod etsi non satis pelite si deiter tamē versam est, nisi quod in fine, dum dicitur, alia autem ligna, quinque pedes, scribendum erat, aliae autem arbores duo pedes, & si quid amplius desideres, vi. erit. l. de bone. disci. 25. c. 4. & Calū Rhodiginum lib. 13 c. 41. & Ale. in l qui dam ignani. C. d dicu. lib. 10. Plutarc. in Solon. Fl. ὀρύγῃ.*

Hæc dicitur sex pedum mensura Herodoto. Suidas inter expensas manus accipit passū uertit Bulg. quod & a pas. & manib cre ditur a quibdam, passus tamen quinque pedes tantum continet, non sex. sed in l. di limi. ag. dicitur dupli inter accepi, & posteriore mō pro spatio quod est inter expensas manus.

‡† Flor. ἐλαίαν.

FAMILIÆ erciscundæ.

Hæc rubrica est sumpta Græca, scilicet erciscunda. & dicitur familia, idest hæreditas, ut C. de verborum signif. l. fin. & erciscor. diuido. unde famil. erciscunda, idest hæreditatis diuidenda. Accur.] supple ut per Iustac. in parat. l. ad hunc tit.

Athenis Solon 1† dicitur tulisse: nam illic ita est. a*

Ἐ' ἄν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας· ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ἦ, τοσοῦτον ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν· ἐλαίαν † δὲ καὶ συκῆν, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. idest, Si quis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitque; terminum ne excedito: si maceriam, b pedē relinquito: si vero domum, c pedes d duos: si sepulchrū, aut scrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum e spatii relinquito. At. vero oleam, aut ficum ab alieno ad nouem pedes plantato: cæteras arbores ad pedes quinque.

idem iuris. potuit ergo intentari a tempore communionis, & cum effectu non obstante exceptione: igitur ab eo tempore debet currere præscriptio, ut C. de an. except. l. prima, § ad hæc non obstat, quod ambo possident, & fructus percipiunt communiter: nam non dico præsi sibi dominio vel possessioni rei, sed ipsi diuisioni, ne fiat. Nam & alias detinetur quis in communione inuitus, ut supra de alie. iud. l. fi. Item non obstat infra titulo primo. in hoc. §. si conuenit. quia plus operatur præscriptio, quam pactum.

potest sibi obijci exceptio præposterationis, si negetur hæres. h. d. & est ista lex singularis. Bar.

Caius lib 7. ad edic. Prouin.

LEX PRIMA.

Hæc actio f proficiscitur ex lege duodecim tabularum: g namque cohæredibus volētibus a cōmunione discedere, necessarium videbatur aliquam actionem constitui, qua inter eos res hæreditariæ distribuerentur. Quæ quidem actio nihilominus ei quoque ipso iure competit, i qui suam partem non possidet. Sed si is qui possidet, neget eum sibi cohæredem esse, potest eam excludere per hanc exceptionem K Si non 3† in ea re, l de qua agitur, præiudicium hæreditati fiat. Quod si possideat eam partem, licet negetur esse cohæres, non nocet m talis exceptio: quo fit, ut eo casu ipse iudex, apud quem hoc iudicium agitur, cognoscat, an cohæres sit. Nisi enim cohæres sit, neque adiudicari ei quicquam oportet. n neque aduersarius ei condemnandus est.

i [*Iure competit*] & cum effectu, nisi negetur cohæres a possidente, ut hic subijcit, & infra eod. l hæredes. § quantum. & l. si id quod contendis. & l. fundus. §. si ego. Accursius.

K *Exceptionem.*] s. licet recte ageres, si non in ea re &c. sed quia hic fit præiudicium in eo quod prius hoc intenderetur, ideo recte non agis: nec alia debet proponi cum separatur petit. hæred l. fina. in princ. nisi in casu Liciniani, ut supra de pet. hæred. l. si quis libertatem. §. 1. in fin. ubi post modicum tempus proceditur in causa liberali, non expectato iudicio petitionis hæreditatis: sed an idem in communi diuidundo, ut non intentetur donec rei vendicatio speratur? uidetur nō idem: quia pro hoc priuilegio datur pet. hær. sed tamen ibi dicas, idem, vt infra eodem. l. si id quod. nam ibi cessabat pet. hær. quia prætendebatur ut. & est expressum infra de excep. rei iud. l. fundi.

3† Flo. desi. non.

TITVLVS II.

Familiæ erciscundæ.

Possessor hæreditatis potest agere contra cohæredem diuisorio: sed si non possessorio agit,

Hæc actio. CASVS.

Ego Titius & Seius sumus cohæredes in quadam hære. uolo petere diuisionem, ipsi nolunt diuidere, an possum eos cogere, & qua act. quæritur? Et dicitur quod cogam eos act. fam. ercisc. un. quæ ex l. 12. tabularum descendit. Secundo pone, quod ego non possideo, & cohæred. mei totam hæreditatem possideant, an tunc agere possum hoc iudicio, quæritur. Et disting. an fatentur me cohæredem, & potero agere: aut non, & non potero agere: & sic potero agere petit. hæred. quia etiam fieret præiudicium, si primo diuisorio agerem quam petitorio. Tertio dicit, quod si possideo partem meam, ago hoc iudicio, licet negent me cohæredem cohæredes mei. Sed ad hoc vt agamo, portet me probare cohæredem; non enim aliter ad diuisionem admittat, nisi m. [illegible] dem probauero. Viuianus.

f *Hæc actio.*] s. hæc familiæ erciscundæ.

g *Duodecim tabul.*] & sic est ciuilis, ut instit. de perpet. & temporal. in princ.

h *Cohæredibus.*] sed si vnus tantum vult recedere, poterit agere contra alios, ut infra eod l. arbitrum, Item not. ex eo quod di itur uolentibus, quod M. & Pla. dixerunt eam nasci ex uoluntate, non prius item dixerunt ei non currere præscriptionem prius quam voluerint diuidere, cum prius non esset nata. sed tu dic nasci eam ex quasi contractu, vt Instit. de obli. quæ ex quasi contrac. §.

l *Si non in ea re.*] verba sunt exceptionis. Acc.

m *Non nocet.*] nisi forte qui conuenitur & possidet, familiæ ercisc. ab eo qui secum possidet, dicat se petiturum totam hæreditatem: tunc enim si iudex perpendat eum facere bona fide, auditur: sed facilius qui se ab alio dicit conueniendum petitione hæredit. ut ꝭ. de petitio. hæred. l. si quis liber §. 2. Item huic dicto est contra ꝭ. si pars hær. pet. l. 1. §. proinde. Solu. ut ibi. Sed quare utroque possi lente non repellitur, sicut & quando non possidet? Respon pet. hære. possidenti non datur, cum non sit duplex iudicium, sed fami. ercisc. sic.

n *Quicquam oportet.*] imo, ut ꝭ. eo. l. cum putarem. quæ est contra. Solu. ibi non negabatur esse cohæres.

P *Er fa mil.*] CASVS. principalis planus est.

¶ *Si quarta.*] Titius arrogauit Seium: decessit Titius testatus: ad hæredem Titij venit hæreditas: Seius arrogatus quartam petit. nunquid ei hoc iudicium competat? Rñ quod non directum, sed utile sic. Est sciendum ad euidentiam casus, quod hæc quarta debetur ei, siue emancipauerit, siue exhæredauerit eum arrogator sine iusta causa: siue emancipauerit ex iusta causa non tamen contra se, idest filium, siue testatus, siue intestatus decesserit.

Item.

¶ *Item ſi filij*] Titius filiusfam. cum eſſet miles in exerci. fecit teſtamentum, quæritur an ualeat? Et reſpond. q ſic.
¶ *In familiæ*] Planus eſt.
¶ *Dubitandum*] Si tres ſunt cohæredes, & unus eſt abſens illi duo præſentes bene poſſunt hoc iudi. agere.
¶ *In hoc.*] Ego, & duo alij ſum* cohæredes: in ea hære. ſunt debitores tres, quoniam quilibet dēt centum hæreditati. quæritur an nomina ueniant in iudi. familiæ erciſcun. & dicit q non diuiditur, quia ipſo iure diuiſa ſunt per l. 12. tabularum: quia cuilibet hæredi cōtra quemlibet hæredem pro hæred. portione competit actio: quāq; tñ hæc nomina aſſignantur, ut unū uni, ſecundum ſecundo, tertium tertio hæredi: hoc aūt fit per ſtipulationem cedendo, ſcilicet inter ſe cohæredes actio. & promittendo non uenire ꝯ: ſed & ſic ſunt facti proc. in rem ſuam, ſ. ut unus cedat aliis, alii tibi: & hoc ideo quia ex actio particularis incommodum ſuum affert non modicum: ſed licet ego cohære. & ipſi mihi cedant, tñ ego remaneo creditor ut prius, & ipſi debitores ut prius, ꝯ quos ceditur: igitur partim iure ceſſo agunt cohæredes mei, & ego partim proprio. hoc dicit cum l. ſeq. Vlpianus.

Item hoc qñ fecit teſtñ: ſi aūt decedit ab inteſtato, non erit locus huic iudicio iure iſto: ſed occupabitur a patre iure pecu. ut ꝟ. de caſtren. pecu. l. 2. ſecus aūt eſt iure authenticorum, quia hēt hæredes ab inteſt. ſ. aſcendentes & deſcendentes. ſ. patrem & matrem: auos & auias, inter quos pōt hoc iudicium locum habere: ut in authen. de hæred. ab inteſt. § j. coll. 9.

Vlpianus li. 19. ad edictū.

LEX II.

Per familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, a ſiue ex lege duodecim tabularum, b ſiue ex alia 1† lege deferatur c hæreditas, uel ex Senatuſconſulto, d vel etiam conſtitutione: e & generaliter eorum duntaxat diuidi hæreditas poteſt, quorum & 2† peti poteſt.

¶ Si quarta ex conſtitutione diui Pij ad arrogatum aliquem deferatur: * quia hic neque hæres, f neque bonorum poſſeſſor ſit: utile erit familiæ erciſcundæ iudicium neceſſarium.

¶ Item ſi filijfamilias militis peculium ſit, fortius defendi poteſt hæreditatem effectam g per conſtitutiones: & ideo huic 3† iudicio locus erit.

¶ In familiæ erciſcundæ iudicio vnuſquiſque hæredum, & rei, & actoris partes ſuſtinet. h

¶ Dubitandum autem non eſt quin familię erciſcundæ iudicium & inter pauciores i hæredes ex pluribus accipi poſſit.

¶ In hoc iudicium & ſi nomina non veniunt, k tamen ſi ſtipulationes interpoſitæ fuerint l de diuiſione eorum, 4† ut ſtetur ei, & alter alteri mādet actiones, procuratoremque, eum in rem ſuam faciat, ſtabitur diuiſioni.

In tex. debeatur. no. expreßim qđ ceſsionarius non dicitur proprie creditor: quia nec aduerſarius eſt proprie debitor. Bar.

LEX III.

Plane ad offm̄ m iudicis nonnunquam pertinet, ut debita & credita ſingulis pro ſolido, aliis alia attribuat: quia ſæpe & ſolutio & exactio partium non minima n incommoda habet: nec tamen ſcilicet hæc attributio illud efficit, ut quis totum ſolus debeat, o uel totum alicui ſoli debeatur: ſed ut ſiue agendum ſit, partim ſuo, partim procuratorio nomine agatur: 5† ſiue contra eum eo agatur partim ſuo, partim procuratorio 6† conueniatur: nam licet libera ptās maneat creditoribus cum ſingulis experiundi, tamen & his libera ptās eſt ſuo loco p ſubſtituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis tranſlata ſunt.

Vlpianus li. 19. ad edictū.

LEX IIII.

CÆteræ itaque res præter nomina q veniunt in hoc iudicium: ſinautem nomen vni ex hæredibus legatum ſit, iudicio familiæ erciſcundæ hoc hæres conſequitur. r

¶ Mala medicamenta ſ 7† & venena veniūt t quidē ī hoc 8† iudicium: ſed iudex oīno in-

a *Ab inteſtato.*] hoc membrum ſubdiuiditur, u. ſupra de pet. hæred. l. prima & ſecunda.
b *Duodecim tab.*] ut agnatis, ut Inſt. de leg. agna. ſucceſ. in princ. Accur.
c *Lege deferatur.*] ut l. Corn. uel quod me iuſſeſt, dic l. Papia, ut Inſti. de ſucc. l. § poſtea. nam lex Cornel. non defert, ſed delatam conſeruat: Inſtitu. quibus non eſt per miſſum fa. teſta. § fin.
d *Senatuſconſulto*] Tertul. & Orfic. ut Inſtit. ad Tertul. in princip. & ad Orfic in princ.
e *Etiam conſtitutione.*] ex qua uocatur nepos ad ſucceſſionem auiæ. ut C. de leg. hær. ſi defunctus. Item & alia ſunt exempla, ut Inſtit. de leg. agn. ſucc. § hoc etiam.
f *Hæres.*] neque enim poteſt dici magis ex teſtamento q̄ ab inteſtato, uel econtra debeatur quarta. Et nota, quod quidam dicunt, ex eo quod hic dicitur, q directum iudicium fam. erciſ. competit etiam bonorum poſſeſſori: ſed tu dic, quod non: ſed utile tantum, cum ipſe non ſit de numeratis in princ. huius legis. Nec obſt quod hic dicit, neque bon. poſ. &c. quia non vult dicere ut his detur directum: ſed ſolum diſſimilitudinem notare inter hunc cui debetur quarta, & bon. poſſeſſ. ſimile namque eſt inf. ad l. Falcid. l. j. § ſed operis.
g *Effectam.*] poſt aditionem, ut ꝟ. de ſtip. ſer. ſi ſeruus cōis,
h *Suſtinet.*] ut & ꝟ. tit. j. l. iudicium.
i *Pauciores*] ut & ꝟ. eo. l. arbitrium. & ꝟ. titu. j. l. ſed & ſi non oēs. & hoc forte pp damna & expenſas, uel alias perſonales præſtationes, quas ab unoquoque pro parte peti & exigi neceſſe eſt, non quantum ad rei diuiſionem: nam tunc non niſi inter oēs, ut ꝟ. eo. l. in hoc. & C. eod. l. cohæredibus. quæ ſunt ꝯ uel dic ſt ad diuiſionem, ſed ad præiudicium pñtium tm̄, ut ꝟ. eo. cum putatem. Acc.
k *Veniunt.*] ſ. per ſe, ut ꝟ. e. l. hæredes. § j. Accur.
l *Fuerint.*] inter eos volētes añ iudicium inchoatum. Accur.
m *PLane ad officiū.*] & ſi ſtipulatio non interueniat. Ac.
n *Non minima.*] ut ꝟ. de tranſac. l. cum hi, § cauſæ. & ꝟ. de lega. j l. ſt. & ꝟ. cōi diuid. l. cōi diuid. in prin. & ꝟ. de uſur. l. tutor. § Lucius. & ꝟ. commo. l. in commodatu. § duabus. Acc.
o *Debeat.*] ut & Co. e. l. licet. & C. de pac. l. debitorum? Et ſic no. q licet tibi cedā actionem, nō tñ tibi debetur, ſed mihi. ergo & ſi cedā rei uēdi. non tñ tu es dñs, ſed ego, arg. ꝟ. de iu. do. l. ſi ſponſ. § ſi vel ſubaudi, directo: utiliter aūt debetur. ſ. m Azo.
p *Suo loco.*] Et ſic no. q ſit procurator in rē ſuam ex parte rei etiā actore inuito, ut hic, & ꝟ de iniur. l. ſed ſi unus. § idem ait, & ſi nepoti. & ꝟ. de pet. hær. d. ſed ſi lege. § quid tñ ſi is. & l. ſt § pen. & ꝟ. de noxa. de illo. § fi. & l. idem. Azo. & Inſtit. per quas perſonas acqui. § fi. & C. de fideiuſ. l. ſancimus § ſed & ſi quid, & ꝟ de alte. mu. cauſa fac. l. non ſolum. § ſi quis. Sed contra ꝟ. de procu. l. ſi actor. Sol. ibi dominus erat præſens ſm quoſdam, hic non; uel hic dominus volebat ſe conueniri, ibi non patiebatur. Vel dic, q ibi erat perſona domini legalior; hic eſt: ut ibi dixi. arg. C. de procur. l. fi.
CÆtera.] CASVS. eſt planus vſq; ad §. Sed & tabulas. Domum hæres vendidit, pōt emptor agere, ut ei exemplar teſtamenti det, ut apud ſe hēat, aut deponat. Vi.
q *Præter noia.*] qa hæc ipſo iure diuiſa ſunt, ut C. e. l. ea q̄.
r *Conſequitur.*] ut & C. eo. l. ſi qua fideicommiſſorum.
ſ *Mala medicamenta.*] hoc ideo, quia quædam ſunt bona venena, ut ꝟ. de verb. ſign. l. qui venenum.
t *Veniunt.*] ſ. corrumpenda, non diuidenda.

1† Pl. aliqua
2† Dua quorum peti pōt hæreditas.
* *Deferat.*] non. n. ex conſtitutione Diui Pij arrogato eſt perfecta, ſed ex ea data eſt illa quarta l. ſi arrogator. ſup. de adopt. l. Papinianus. § ſi quis impubes. ſup. de inoſ. teſta.
3† Fl. hoc.
4† aliis, ut Pl.
5† Fl. Dat. agat, ſiue cum eo agatur.
6† Fl. noīe. & Bal. dicit tūc tex. fin. ad hoc, qđ libell.⁹ admittatur, quo quis agit partem noie ſuo, & partim nomine procuratorio, pro quo facit tex. in l. Tollā C. de his quibus vt in dign. Bologn.
7† Pl. &.
8† Fl. decſt. hoc.

terpore se in iis non debet: boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantundem debebit facere & 2† in libris improbatę lectionis, magicis forte, & 2† his similibus: hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt.*

¶ Sed & si quid ex peculatu, vel sacrilegio quæsitum erit,ª vel ui, aut clam, 3† aut latrocinio, aut aggressura, hoc nō diuidetur.ᵇ

¶ Sed & tabulas testamenti debebit aut apud eum, qui ex maiore parte hæres est, iubere manere: aut in edem ᶜ 4† deponi. Nam & Labeo scribit uendita hæreditate tabulas testamenti descriptas deponi oportere. Hæredem ᵈ enim exemplum debere dare: tabulas vero authenticas ipsum retinere: 5† aut in ædem ᵉ 6† deponere.

Nota ꝙ propter discordiam consortium, peruenitur ad sequestrum de indiuisibili. Bar.

Caius lib. 7. ad edict. prouin.

LEX V.

SI quæ sunt cautiones hæreditariæ, eas iudex curare debet, vt apud eū maneant, qui maiore ex parte hæres sit: cęteris 7† descriptum & recognitum faciat, cautione interposita, ut cum res exegerit, ipsæ exhibeantur.ᶠ Si autem 8† omnes iisdem ex partibus hæredes sint, nec inter eos conuenerit, apud quem potius esse debeant, sortiri ᵍ eos oportet: aut ex consensu ʰ vel suffragio ⁱ eligendus est amicus, apud quem deponantur: vel in ædem sacram 9† deponi debent.

Vlpianus lib. 19. ad edic.

LEX VI.

NAm 10† ad licitationē rem deducere, ut qui licitatione vicerit, 11† hic habeat instrumenta hæreditaria: non placet neque mihi, neque Pomponio.ᴷ

Victoria eius qui putatur esse hæres insolidum, prodest ei, ad quem apparet hæreditatem ex postfacto pertinere. Bar.

Venuteius lib. 7. Stipulatio.

LEX VII

SI hæres vnus cum sub conditione, 12† aut apud hostes addictum cohæredem haberet, dixerit se hæredem esse, & actione expertus ˡ vicerit: deinde conditio hæredis extiterit, uel postliminio redierit, an victoriæ commodū debeat cum eo cōmunicare? ᵐ an 13† indubitate iudicati actio ei ⁿ insolidum competat 14† & putat electionē ᵒ cohæredi dandam: id est, aut communicandam eam, ᵖ aut experiundi faciendam potestatem q huic, qui post victoriā cohæredis est ctus sit hæres, aut reuersus sit in ciuitatem. Idem que obseruandum si postea natus sit posthumus: non enim his personis ʳ silentiū ˢ imputari potest, cum ad hæreditatem post uictoriam ᵗ cohæredis peruenerint.

Vlpianus lib. 19. ad edic.

LEX VIII.

POmponius scribit: si vni ex hæredib prælegatæ ᵘ fuerint rationes, non prius ei tradendas, quam cohæredes descripserint.ˣ Nam & si seruus actor (inquit) fuerit prælegatus: ʸ 15† non alias tradendus est, quam rationes reddiderit.

¶ Nos videbimus, nunquid etiam 16† cautio sit interponenda, ut quoties desideratæ fuerint rationes, uel actor prælegatus, ᶻ copia eorum fiat; plerunque enim authenticæ rationes sunt necessariæ ª actori 17† ad instruenda ea, que postea emergunt, ad notitiam eius spectantia: & necessarium est, cautionem ab eo ᵇ super hoc cohæredib. præstari.

¶ Idem Pomponius ait & 18† columbas, que emitti solent

a *Quæsitum erit.*] a defuncto. Accur.

b *Non diuidetur.*] nā nec in societate confertur, ut infra pro socio l. nec permittendum.

c *In ædem*] s. sacram. Accursius.*

d *Hæredem.*] qui est venditor. Accur.

e *Ædem.*] s. sacram.

SI qua] CASVS. in hæreditate Titiana inuēta sunt instrumenta, in quibus debebatur defuncto, vel ipse debebat, hæc instrumenta manebūt apud illū, qui maiorē partem hæreditatis habet: sed ipse cauere debet, ut si expediat, aliis exhibeantur, & hoc usque ad l. si hæres Viuianus.

f *Exhibeantur.*] ut & C. de eden. l. procurator. & C. de libe. cau. l. si ut datam. & ᵮ. de fi instru l. 2.

g *Sortiri*] per sortē. Vel dic, ut vna vni, alia alii.

h *Consensu.*] sine scriptis. Item contra. infra de fide instrum. l. si sol. hæc per illam. Accursius.

i *Suffragio.*] id. consensu in scriptis.

K NAm ad licitationem Neque Pomponio.] Abundat primum, neque: sic & inf. de tabul. l. procurator. 2. primo respō. & in authen. de hær. & Fal. §. inordinatum. colla. prima. Accursius.

SI hæres.] CASVS. Testator instituit duos hæredes: unum simpliciter: alius autē fuit institutus sub conditione expressa, vel erat apud hostes: & sic inerat tacita cōditio, si reuersus fuerit, uel etiam non erat natus ille alius: & sic inerat tacita condō, scilicet si nasceretur: hic testator decessit: hæres simpliciter institutus egit cōtra detentores hæreditatis: hic vicit, post extitit conditio, aut ille cohæres reuersus est ab hostibus: quæritur, utrum debeat hæc dicere commodum uictoria efficere suos cohæres, qui vicit in causa? Et dicitur ꝙ datur electio vincenti, utrum velit communicare victoriā in toto, vel cedere actionem iudicati ex se iudicata pro parte, ac si actore ꝙ d. hi tor rideat ꝓ sua parte ac si adhuc sit cōditionatus, secundū quosdā. Cętera plane sunt vsque ad l. & post litem. Viuianus.

l *Et actione expertus.*] contra hæreditarium debitorē insolidū, & sic non iure, cum ex parte esset institutus tm ut ios de bo. pos. contrab. l. j §. si ex tri b & inf. de sol. l. ex parte & supra si pars hære. pe. l. 2. & inf. de acquir. hære. si totus. Sed ar. contra. inf. de assig. lib. l. sub conditione. in princ. & §. j. & de bon. poss. secundum tab. l. j. §. j

m *Communicari*] & videtur ꝙ sic: uā &c. Accur.

n *Ei*] s. qui vicit. Accursius.

o *Electionem.*] Nunc respondet ad quem dicit habere hanc electionem? Rñ. cum, qui erat absens secundum quosdam. Tu dic eum, qui vicit ex generali regula, ut ᵮ. de iure no. l. plerunq; in fi.

o *Eam*] i. victoriam.

p *Potestatem.*] exhibēdo debitorem, qui forte non comparet, & non conueniendo eum iudicati, nisi ꝓ parte sua. Alij dicunt: experiundi, id est ut cedat actionem iudicati.

r *Personis*] de quibus loquitur hæc lex.

s *Silentium.*] id est negligentia, quæ deprehenditur ex silentio, ut ᵮ de condictio. indeb. l. 2.

t *Victoriam.*] idem esset & si ante peruenisset, ut & ᵮ de regul. iu. l sæpe.

u POmponius. Prælegatæ.] vt sint peties ipsum rationes, in quibus debita & credita continebantur, ut ᵮ. de edē. l. si quis ex argentarijs. §. rationem

x *Descripserint.*] scilicet eas in exemplis. Accur.

y *Fuerit prælegatus*] alias legatus. & facit C. de pet. hæred. l. fin. Accursius.

z *Prælegatus.*] fuit desideratus Azo.

a *Sunt necessaria.*] modo soluit Acc.

b *Ab eo*] cum rationes, uel seruus fuerit prælegatus, ut infra quemad. testam. aper. l. sig. & Co. de diuer. rescrip. l. sanctimus. Sed nonne hoc

* Aedium enim duo genera constituit Varro lib. 4. de lin. latin. sacras, s. & publicas de primis hic, ut patet ex l. sequen.

1† alias deest. &

2† Duæ vel hæ.

* sunt] ut i aut. Apo. to. 6. 19. & in bulla Sixti V. Pont. Max. anni 1585. Nonis Ianuarij.

3† Flo. deest, aut clam.

4† In ade, & Pis. aut in æde deponere.

5† alias, tenere.

6† Fl. ade.

7† Flo. ceteri describere, & recogn faciat.

8† Flor. deest, autem.

9† Fl. in ade sacra.

10† Fl. Nam.

11† Fl uicit, hic habet.

12† Flo. cum sub conditione adiectum cohæredem, aut apud hostes adiectum haberet, dixit

13† Fl. nam.

14† Fl. competit. & ibi deest, & putat ea, et pu. to electionem cohæredi dandam, aut cōmunicandā, aut experiundi potestatem faciendi huic, & c.

15† Fl legatur, non alias eum tradendum quam rat red.

16† Flor. &

17† Cuiac. ib. 1. obseruat. c. 11. legendum & putat. actor.

18† Fo desit & c.

hoc ipſo quod legat rationes, vt etiam id legare, quod in rationibus continetur, vt infra de leg. 1 l. ſeruum ſi. §. cum qui chirographum, & ſupra de pact. l. Labeo. Cur ergo petunt alij exhiberi, cum eorum non interſit? Rn. hic conſtabat §. i. quod voluerat rationem vnius, vel apud eum eſſe, ſed iura ibidem contenta eſſent communia.

a *Computantur.*] vt & Inſtit. de rerum diuiſ. §. pauonum.

b *A beſtia.*] i. à fera.

c *Euaſerit.*] ſ. ipſum pecus. Accur.

d *Conſumptum.*] vt ei non poſſit auferri vt infra de acquir. rerum do. l. Pomponius. Accurſius.

e *Veniunt. Cum.*] ponitur pro quando.

f *Traditæ.*] ſecus in peti. hæred. vt ſupra de pet. hæred. l. & nō tantum.

g *Item prædia ſuperficiaria.*] facit infra de ſuperfi. l. 1. §. quod autem etiā. Accur.

Et poſt litem.] CASVS. clarus eſt, vſque ad § res. quæ.

¶ *Res quæ.*] Teſtator inſtituit duos hæredes: & fundum cuidam ſub conditione legauit: quæritur, an poſſit interim in hoc iudicium venire, vt adiudicetur alteri ex hæreditate? Et dicit quòd ſic: & quando extitit conditio, aufertur ei cui adiudicatus erat, & datur legatario. Si verò defecerit, ad eos reuertitur, à quibus fuit relictus, idem in ſtatulibero. Viuianus.

h *Hæreditatis eſt.*] vt & ſupra de vſufru. ſi ſur. & de rei vend. l. non ideo. & infra ad Syllanianum. l. j §. ſerui appell. & arg. ff. de verb. ſig. l. recte. C. de cadu. toll. l. j. §. ſin autem. Accur.

i *Adiudicari poteſt.*] ſ. à iudice vni ex hæredibus, vt interim pendente percipiat fructus: & aliquid in pecunia cohæredib. præſtet. Et tenet hæc adiudicatio, & etiam alienatio, quia neceſſario fit, vt & infra eo. l. ſi pignori. voluntaria autē non poſſet fieri, vt communia de leg. l. ſi §. pen. Vel dic, adiudicationem hic factam ab ipſo teſtatore, quod non placet. Accurſius.

1† Fl. loco dicti, *a.*

2† Fl. eſſe.

3† Fl. deeſt, *non.*

4† alibi, cum defunctus bona. emiſſet.

5† Fl. poſſedit.

6† Et poſſidet poſt aditā, etc.

7† Fl. adiudicari.

de columbario, venire in familiæ erciſcundæ iudicium, cum noſtræ ſint tamdiu, quamdiu conſuetudinem habeant ad nos reuertendi: quare ſi quis eas apprehendiſſet, furti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio noſtro computantur. a

¶ Sed & ſi quid de 1 † pecoribus noſtris à beſtia b ereptum ſit, venire in familiæ erciſcundæ iudicium putat, ſi feram euaſerit: c nam magis eſt, 2 † vt non deſinat noſtrum eſſe, inquit, quod à lupo eripitur, vel ab alia beſtia, tamdiu, quamdiu ab eo non 3 † fuerit conſumptum. d

Paulus lib. 23. ad edictū.

LEX IX.

Veniunt in hoc iudicium res, quas hæredes vſuceperunt, cum e defuncto traditæ f eſſent hæ quoque res, quæ hæredib. traditæ ſunt, 4 † cum defunctus emiſſet.

Nota quod cohæredes poſſunt inter ſe diuidere rem emphyteuticam, etiā irrequiſito domino. Bald.

Vlpianus lib. 19. ad edictum.

LEX X.

Item prædia, quæ noſtri patrimonij ſunt: ſed vectigalia vel ſuperficiaria g nec minus quoque hæ res, quas alienas defunctus bona fide poſſedit. 5 †

Paulus li. 23. ad edictum.

LEX XI.

Partum quoque editum 6 † & poſt aditam hæreditatem.

Vlpianus li. 19. ad edictū.

LEX XII.

Et poſt litem conteſtatam Sabinus ſcribit in familiæ erciſcundæ iudicium venire, & iudicari 7 † poſſe. Idem erit & ſi ieruis hæreditarijs ab extraneo aliquid datum ſit.

k *Reuertatur.*] quantum ad commodum, vel proprietatem ut conuenit inter omnes in diuiſione. Accur.

l *Conditione.*] poſt finitur iudicium. Sed quid ſi pendente eo iudicio? ſubijcit infra l. prox.

m *Alienationes. Interdictæ ſunt.*] vt C. de lit. l. ſecunda.

Nota quod ſententia intelligitur ſaluo iure tertij, vt ex ea transferatur res cum ſua cauſa, id eſt, talis qualis eſt.

¶ Res quæ ſub conditione legata eſt, interim hæreditatis h 8 † eſt: & ideo venit in familiæ erciſcundæ iudicium: & adiudicari i poteſt, cum ſua ſcilicet cauſa: vt exiſtente conditione eximatur ab eo, cui adiudicata eſt: aut deficiente cōditione, ad eos reuertatur, k à quibus relicta eſt. Idem etiā 9 † in ſtatulibero dicitur: qui interim eſt hæreditatis, 10 † donec exiſtente conditione l ad libertatem perueniat.

In iudicijs alienationes volūtariæ prohibitæ ſunt: ſecus in neceſſarijs, & hoc ſtatim poſt controuerſiam motam. Bartolus.

Papinianus libro 7. Quæſtio.

LEX XIII.

Alienationes enim poſt iudicium acceptum interdictæ ſunt, m duntaxat voluntariæ, 11 † non quæ vetuſtiorem cauſam, & originē iuris habent neceſſariam.

Vlpian. li. 19. ad edictum.

LEX XIIII.

Sed & ſi vſucapio fuerit cœpta ab eo, qui hæres non erat ante litem conteſtatā, o & poſtea p impleta fuerit, rem de iudicio ſubducet. q ¶ Vſusfructus an in hoc 12 † iudicium deducatur, quæritur: r vt puta ſi deducto vſufructu fundus ſint ab hæredibus legatus.

Paulus li. 23. ad edictum.

LEX XV.

Vel ſi ſeruo hæreditario vſusfructus legatus ſit, nec enim à perſonis diſcedere ſine interitu ſui poteſt.

gnimò & poſt controuerſiam motam, vt ff. de pet. hær. l. diuus. & l. hæ venient. §. petitam. ſecus in communi diuid. vel alio ſingulari iudicio. vt C. cōmuni diuidundo. l. 1. in fi. ante controuerſiam aūt motam ſemper poteſt fieri: vt & C. de do. l. portionem. niſi fiat cauſa mutandi iudicij, vt ff. de alie. iu. l. j. Accurſius.

n *Neceſſariam.*] vt ſi ſub conditione legauit teſtator, quæ extitit pendente cauſa, vt ff. l. § 1. §. fi. & arg. ff. de fun. do. l. 1. Acc.

o *Sed ſi vſucapio. Conteſtatam.*] in iudicio famil. erciſcundæ. Accur.

p *Et poſtea.*] i. poſt litis conteſtationem. Accurſ.

q *Subducet.*] vt & infra de fun. dot. l. ſi fundus & ff. tit. 1 l. 1. Et no. hic mirabile, quod in hac actione venit id quod a neutro poſſidetur, vt & infra titu. 1. l. pen. & ff. eod. l. hæredes. §. quantum. & l. item Labeo. §. ſi & l. ſeq. Sed vt etiam ſi non fuerit completa vſucapio: tamen res de iudicio ſubducatur, vt ff. eo. l. hæredes. §. quod empt. quæ eſt contra Sol. vt ſol.

r *Quæritur: vt puta.*] Hic eſt Piſana litera vt puta, &c. Sed cōis eſt, vt ſi fundus fuerit. Item quidam habent hæredibus, & tunc ſubaudi, etiam q. d. non ſolum, deducto, ſed etiam hæredibus, & ita hæredes aliumue habebunt vſumfructum: vt inf. de verb. obl. l. ſtipulatio. iſta, §. ſi quis. Secus ſi hæredi tantum relinquitur: quia tunc non veniret hoc iudicio: vt ff. eod. l. hæredes. §. quod pro emptore. ſicut nec in petitione hæreditatis, vt ff. de pet. hær. l. quod ſi in diem. §. non ſolū. Alij pro Piſana litera tantum habent, hæredibus: & tunc plana eſt. Accur.

8† Fl. hæreditatis. & infra alternatiam neceſſariam venit.

9† Fl. &.

10† Fl. hæreditatis exiſtente autē conditione.

11† Nō quæ.

12† Fl. deeſt, hoc.

a *ET puto. Morem eis.*] vt infra tit. 1. l. communi diuidundo §. cum de vsufructu. & l. item quamuis. §. 1. Ac.
b *Cautionibus*] vt non impediatur vti ille, cui fuerit adiudicatus, vt & supra de vsufr. l. si cuius. §. sed & si inter.
c *Iulianus.*] ait: alias l. si alij.

q *Surripuerit.*] idem in contractu, vt socij inter se de peculio non agant, vt inf. de pec. l. hinc quæritur. §. fi. & l. nã. & infra de fur. l. si seruus communis. Accur.
r *Cessare.*] vt & ſ. de nox. l. cum seruus & infra de ser. corru. l. vt tantum. §. 1.

d *Non communicari.*] Imò videtur q fic, vt supra de vsufr. accrescen. l. item. § non solum. quæ est contra. Sol. ibi verba in sua significatione retinentur, & ambo in vsufructu concurrũt: quia & hoc testator expressè velle potuit: at hic si ppriè accipiatur, nulla erit sententia: quia hic ei commissum non est, vt communicet, sed vt diuidat, vt infra de reb. co. l. qui neque. in fi. secundum Azo.
e *Potest.*] secus in alijs seruitutibus vt supra de s. r. l. seruitutes Azo.
f *Alluit.*] idest per alluuionem accreuit.
g *Venit.*] & sic crescit iudicium, sicut & crescit pignus, vt infra de pig. l. si fundus in prin.
h *In vsufructu.*] scilicet hæreditario.
i *Veniunt.*] vt & infra eodem, l. hæredes, § non tantum. & infra eo. l. si quis pu. § j.
k *Quasi hæres fecerit.*] [illegible] cum hæres esset vt hic. & infra de hæred. vel act. ven. l. si ex pluribus.
l *Si viuo*] secus si mortuo ante aditam hæreditatem, vt infra eo. hæredes. §. si filius. & l. qui erat. & l. item. § fructus. quæ sunt contra vel in § si filius. expone vt ibi.
m *Idemque*] aliis lex, & alias non. Accursius.
n *Lege Aquilia.*] vt & supra ad leg. Aquil. qui tabulas. Accursius.
o *Non minus*] vt argumento infra titu. 1. l. 3. Accur.
p *Item si seruus hæreditarius.*] secus in hærede surripiente, vel seruo proprio vnius hæredum: quia tunc [illegible] locum habet noxalis, vt infra eo. tem l. si al. qd contendis §. Iulius. & arg. sup. eo. l. §. prox. Accursius.

1† Fl. ci. Illa gl. est no. secũdum Bal. in ca. si. de transla. episc. ext. ad hoc, q verba q ppriè nõ pnt cũ sniã saluari, dẽnt ipproptiari, & eã reputat fin. Ang. in § j. Insti. de act. 8. col.
2† Vi. & il. Inst. fort è legẽdũ attulit. Duare. vt l. adeo §. pterea inf. d acq. rer. dom. & §. pterea. Insti. de rer. diuisio. dunaxat certũ. [illegible] Fl. sent.
3† alias, &.
4† alias de ast. &.
5† Fl pterea.
6† Fl. Denique.
7† alias, deest, vel interleuerit.
8† Fl. hæredũ.

Vlpianus li. 19. ad edictũ.

LEX XVI.

ET puto officio iudicis contineri, vt si volent hæredes à communione vsusfructus discedere, morem [a] eis 1† gerat, cautionibus [b] interpositis.

¶ Iulianus [c] ait: si alij fundum, alij vsumfructum fundi iudex adiudicauerit, nõ communicari [d] vsumfructum.

¶ Vsusfructus & ex certo tempore, & vsque ad certum tempus, & alternis annis adiudicari potest. [e]

¶ Id quod annis fundo post litem contestatam alluit, [f] 2 † æquè venit [g] in hoc iudicium.

¶ Sed & si dolo, vel 3 † culpa quin in vsufructu [h] ab vno ex hæredibus factum sit, hoc quoque in iudicio venire Pomponius ait. Nam & 4 † omnia, quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecit, in iudicium familiæ erciscundæ veniunt: [i] sic tamen si quasi hęres fecerit. [k] Et ideo si viuo [l] testatore vnus ex hæredibus pecuniam sustulerit, in familiæ erciscundæ iudicium ea non venit: quia tunc nondum hæres erat. Vbi autem quasi hæres fecit, etsi aliam præter eam 5 † quis actionem habeat, tamen teneri cum familiæ erciscundæ iudicio Iulianus scribit. Idemque [m] 6 † etsi vnus ex hæredibus rationes hæreditarias deleuerit, vel interleuerit, 7 † teneri quidem lege Aquilia [n] quasi corruperit; non minus [o] autem & fami hæ erciscundæ iudicio.

¶ Itẽ si seruus hæreditarius [p] propriam rem hæredis 8 † vnius surripuerit, [q] Ofilius ait, esse familiæ erciscundæ actionem, & communi. diuidundo, furtique actionem cessare: [r] quare agentem familiæ erciscundæ iudicio consecuturum, vt aut ei seruus adiudicetur, aut lis æstimatio in simplum offeratur.

Caius lib. 7. ad edictum Prouinciale.

LEX XVII.

DAmno commisso [s] ab vno hærede conueniens 9 † esse debet, simpli habendã æstimationem familiæ erciscundæ iudicio.

Contra agentem familię erciscundæ nõ potest obyci q hæreditas pertineat ad fiscũ: quia ipse est indignus per cohæredem. B.

Vlpianus lib. 19 ad edictum.

LEX XVIII.

HIs consequenter Iulianus ait: Si ex plurib hæredibus vni seruus sit generaliter per optionem legatus: [t] & hæredes Stichum tabulas hæreditarias interleuisse dicant, vel corrupisse: & propter hoc denuntiauerint [u] 10 † ne optaretur seruus: deinde optatus vendicetur: poterunt, si ab eis vendicetur, doli mali exceptione vti: & de seruo quæstionem habere.

Hæres dignus cohæredi indigno eo q non vendicauit necem defuncti, non potest de hoc opponere, nec impedire iudicium diuisorium motum. Baldus.

¶ Sed an * in familiæ ercisc. iudicium vel 11 † de morte testatoris, vel de morte vxoris, liberorumque suorum [x] habebunt quæstionem hæredes, quæritur. Et rectissimè Põp. ait, hæc ad diuisionem rerum hæreditariarũ nõ pertinere. [y]

¶ Idemque ait, 12 † & si quis testamento cauerit, vt seruus exportandus veneat, officio iudicis familiæ erciscundæ contineri, vt voluntas defuncti non intercidat. [z]

¶ Sed & cum monumentum iussit testator fieri, familiæ erciscundæ [a] agetur 13 † vt fiat. Item tamen temperat 14 † (quia hæredum interest, quos ius monumẽti sequitur) præceptis verbis [b] pos-

s *DAmno commisso.*] si post aditam hæreditatem. Nã si ante damnum detur, vtilis fortè dabitur, vt supra de nox. l. si seruus cõis. in fi. Azo. & facit ad l supra de pec. hæred. l. item ve. §. cum prædiximus Accur.
t *HIs consequenter Legatus.*] sine nominis adiectione. Accur.
u *Denuntiauerint.*] maximè. Nam idem & si non denuntiauerint, & facit ad inferius respon. C. de dona. inter vi. & vxo. l. maritus. Accur.
x *Suorũ.*] testatoris.
y *Non pertinerẽ.*] Sed nunc amittit portionem suam is, qui vel interfecit, vel ab alio interfectum non vendicat, vt & C. de ijs, quib. vt indi. l. 1. & ſ. de ijs qbus vt indig. l. indignum. Potest ergo repelli exceptione, si agat fam. ercis. Respon. portio non ipso iure amittitur: quia interim est hæresis sed per sententiam applicatur fisco, vt inf. de vulg. sub. l. ex facto. §. Iulianus & C. de ijs quib. vt indig. l. hæredib. Ergo ante sententiam a co hærede non repellitur: licet repellatur à fisco vt & sup. si ser. ven. l. loci. §. competit. Accur.
z *Non intercidat.*] nisi pœnituerit, vt C. eo. l. in ipsius.
a *Familia erciscũda.*] Imò vr cessare, vt s. de pec. hær. l. hæreditas. quæ est contra. Sol. ibi vnus erat hæres, vt argu ſ. de an. le. l. Quintus. §. Pomponius. Accur.
b *Præceptis verbis*] ex illo articulo, do, vt facias, quæ vr esse inter testatorẽ & hæredem: sed hoc non vr, quia verba, &c. vt inf. de ver. sign. l. verba Sed tñ hic non esse [illegible], sed quasi contractum pp iuris necessitatem. ar. infra eo. l. si filia. §. si pater. & Insti. de obli. quę ex quasi contrac. nasc. §. idem iuris.

9† Fl. conueniens est dicere.
10† Fl. renunciauerint.
* Bal in l. cũ hæreditas C. de his, q. vt in dudicen hic esse casũ sing. quem refert Rom. in sysis sin. 461. de cõtinentia. vtrũ & nono intelligendũ dicat vt hic in no. inter pre. Bar.
11† Fl. deest vel.
12† Fl. Idem quæritur: Si q.
13† Fl agi & vel. hæredes & in Fl. supra. de pec. hær. cõ ibi nec.
14† Fl. Item

Consequi

a *Conſequi poteſt.*] & ſic veniunt perſonales præſtat ones, vt inf. eo. l. Labeo. §. familiæ. Accur.

1 † *Sumptus quos vnus quisque, &c.*

b *Satisfiat*] vt infra eo. hæredes, §. idem iuris, in fi.

c *Alimnes.*] vt inf. de pecu. l. quæſitum. §. 1.

2 † *Flor. Se. tum.*

d *Sed & familiæ erciſcundæ.*] vt & infra de condic. inde. l. frater a fratre. Accur.

e *ITem ex diuerſo ſolitus.*] alias ſoli dum alias ſolius.

f *Quærita*] ſ. vt vnus totum commodũ nõ habeat, & alter totum incommodum nõ patiatur, vt ſup. de nox. l. ſi in re communi. in fi. 1. reſpon.

g *Communicentur.*] pro diuiſo vnoquoq; ſ. licet portionẽ ſuam ſoluente, nec enim per hanc actionem cõmunicatur, quid pro indiuiſo: ſed indiuiſum diuiditur, vt ſup. l. ij. Azo.

3 † *Flor. deeſt cum.*

4 † *Alias hæreditarijs.*

5 † *Du . . . communicetur: cũ paratus.*

6 † *Flo. deeſt, Sed &. Tu aũt ad intelle. huius litera vi Vt. cur. in l ſi ſi mea. §. Iulianus nu. 161. & 168. de dam. inſe.*

h *SI filia. cohæredum.*] ſtipulantium.

i *Recuperaſſet.*] ipſa tantum, non etiam de hærede eius dictum eſt. Accur.

k *Non potuit.*] quæ eſt, ut dos ab ea, vel etiam ſuis hæredibus conferatur, vel tanto minus de hæreditate accipiat, ut C. de col. l. dotis quidem. & facit ſupra de offi. præſi. l. illicitas, §. veritas.

l *Præcipere.*] vt & infra ead. leg. §. idem ſcribit. & §. Neratius.

m *Præcipit.*] vt & ſup. eo. l. his conſequẽter. §. ſi filius. Accurſius.

n *Inſtitutus.*] idem & ſi exhæredatus, vt inf. de do. præle. l. 1. §. Celſus. Azo.

o *Præcipit.*] propter rationem, quæ ſequitur vt & inf. de co. bo. l. iij. §. emancipati, & C. e. l. vxor. & inf. eo. ſi maritus, in fi. & l. fundus qui in princ.

p *Suſtinet*] vt inf. de iure do. l. ſi is qui. §. ibi.

q *Conueniri.*] ab vxore, vel eius patre. Accur.

7 † *Flor. quæra*

8 † *Fl. aut ſi*

r *Et ſtipulatus eſt.*] alias mulieri donare videtur, vt & C. de rei vxo. act. §. accedit.

ſe eos experiri, ut monumentum fiat.

¶ Sumptuum, 1 † quos vnus ex hæredib. bona fide fecit, vſuras quoque conſequi põt[a] a cohærede ex die moræ, ſecundum reſcriptum Imperatorum Veri, 2 † & Antonini.

Nota libellum, ago vt ſoluas tertio, quia mea intereſt. Bald.

¶ Celſus etiam illud eleganter adijcit: cohæredem, etſi non ſoluit, habere familiæ erciſcundæ iudicium: vt cogatur cohæres ſoluere: cum alias non ſit liberaturus rem creditor, niſi inſolidum ei ſatisfiat.[b] ¶ Si filiusfamil. cum 3 † patri hæres pro parte extitiſſet, & a creditorib. peculiarib. 4 † conueniretur, 5 † paratus ſit ſoluere id omne quod debetur: per doli exceptionem conſequetur a creditorib. mandari ſibi actiones:[c] ſed etiam familiæ erciſcundæ[d] iudicium cum cohæredib. habebit. Sed & 6 † cum unus ex hæredib. legatum exſoluit ei, qui miſſus fuerat in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa, putat Papinianus (& verum eſt) familiæ erciſcundę iudicium ei competere aduerſus cohæredes: quia non alias diſcederet legatarius a poſſeſſione, quam vice pignoris erat conſecutus, quam ſi totũ ei legatum fuiſſet exſolutũ. Sed & ſi quis Titio debitum ſoluerit, ne pignus ueniret, Neratius ſcribit familiæ erciſcundæ iudicio poſſe eum experiri.

Caius li. 7. ad edic. proui.

LEX XIX.

[e]ITem ex diuerſo ſimiliter proſpicere iudex debet: ut quod unus ex hæredib. ex hæreditaria re percepit, ſtipulatus ue eſt, non ad eius ſolius[f] lucrum pertineat: quod ita[f] 7 † ſieri licet conſequetur iudex, ſi aut reputationes inter eos fecerit: aut 8 † curauerit cautiones in terſonis, quibus inter eos communicentur[g] commoda & incommoda.

Qui onera matrimonij ſuſtinet, debet dotem percipere. Bart.

Vlpianus lib. 19. ad edictum.

LEX XX.

[h]SI filia nupta, quæ dotem conferre debuit, per errorẽ cohęredũ[h] ita cauit, vt quod a marito recuperaſſet,[i] pro partib. hęreditarijs ſolueret: nihilominus arbitrũ fam. ercis. ſic arbitraturum Papinianus ſcribit, vt etiã ſi conſtante matrimonio ipſa diem ſuum obierit, conferatur dos. Nã imperitia (inquit) cohęredũ 9 † iuriſdictionis formam immutare 10 † non potuit.[k]

Nota quod ſi plures ſunt fratres, & vnus habet vxorem, quod debet percipere dotem datam patri pro nuru filij, vel ſibi viuente patre. Bart.

¶ Si filiusfamilias iuſſu patris obligat[a] ſit, debebit hoc debitum præcipere.[l] Sed & ſi in rem patris vertit, idẽ placet. & ſi de peculio, peculium præcipiet[m] & ita Imperator noſter reſcripſit. Hoc amplius filiusfa. hæs inſtitutus[n] dotem vxoris ſuę præcipit,[o] nec immeritò: quia ipſe onera matrimonij ſuſtinet.[p] Integrã igitur dotem præcipiet: & cauebit defenſum iri cohæredes: qui ex ſtipulatu poſſunt conueniri.[q] Idem 11 † ſi alius dotem dedit, & ſtipulatus eſt.[r] Nec ſolũ vxoris ſuæ dotẽ, ſed etiã filij ſuę 12 † vxoris, quaſi huius 13 † quoq; matrimonij onus ad ipſum ſpectet: quia & filij onera, & nurus ipſe agnoſcere neceſſe habet. Præcipere autem non ſolum patri[s] datam dotem filium oportere, verum etiam ipſius 14 † filio Marcellus ſcribit: ſed filio datam tamdiu[t] quamdiu peculium patitur,[u] vel in rem[x] patris verſum eſt. 15 †

Diuiſio patris inter filios habet vim vltimæ voluntatis, non vim ſimplicis donationis. Baldus.

¶ Si pater inter 16 † filios ſine ſcriptura bona diuiſit, & onera æris alieni pro modo poſſeſſionum diſtribuit, non uideri ſimplicem donationem,[y] ſed potius ſupremi iudicij diuiſionem Papinianus ait. Planè (inquit) ſi creditores eos pro portionib. hæreditarijs[z] conueniant, & vnus placita detrectet, poterit 17 † cum eo præſcriptis verbis agi: quaſi certa lege permutationem fecerit: ſcilicet ſi omnes res diuiſæ ſint.[a]

Nota, quod eſt magis vniuerſalis actio fam. erciſc. quam petitio hæreditatis: cum petitio

ſ *Patri datam*] vt & infra ad l. Falcid. l. ſi dos ſocero.

t *Tamdiu*] i. in tantum. Accur.

u *Patitur.*] Nam & ſic teneretur pater, vt inf. ſolu. matr. l. ſi cum dotem, §. tranſgrediamur. Accur.

x *In rem.*] Vel quatenus eſt iuſſum, vel ratum habitum. Accurſius.

y *Donationem.*] ſed cũ cauſa collocatam, ideſt vt ſoluat creditoribus, & ideo agitur præſcriptis uerbis, ut C. de don. l. cum res. Azo. & hic ſubijcit. Accur.

9 † *Ideſt propria ſtipulationis, & edicti de collatione. l. ſi is qui de in. do. l. ij. C. eo.*

10 † *Flo. mutare.*

z *Hæreditarijs.*] pro quibus ſolũ tenentur vt inf. de hære. inſti. l. ex facto. licet vnus ſit grauatus, ut inf. de l. 1. l. ſeruo legato. §. ſi teſtator. niſi in caſu, ut quando animo compenſandi dotem ab vno hæredum legatum reliquit maritus vxori: nam ſi malit dotem, cum eliget hæredem, qui fuit legato grauatus: niſi in id, quod eſſet maius legatum, ut infra de legat. ij. l. cũ ab vno. in principio.

a *Diuiſa ſint.*] alioquin ageretur familię erciſcundæ, & nihilominus præſcrib. verb.

Non

11 † *Duar. . . . & ſi*

12 † *Flo. ſui*

13 † *Flo. huius.*

14 † *Flo. ipſi.*

15 † *Flo. &c.*

16 † *Flo. in.*

17 † *Flo. poſſe.*

hæreditatis possit pluries intẽtari: sed nõ actio fam. ercisc. & ratio no. hic, & in glo. vlti. l. 1. C. eo. tit. Baldus.

¶ Familiæ ercis. iudicio amplius quam semel agi nõ potest,[a] nisi causa cognita.[b] Quod si quædam res indiuisæ relictę sint, communi diuidundo de eis agi potest.

Papinianus ait.

LEX XXI.

SI vni[c] 1 † ex hæredibus onus æris alieni iniungatur citra speciem[d] legato, officio iudicis familiæ erciscundæ cognoscentis suscipere eum id oportere: sed nõ vltra dodrantẽ portionis suæ vt quadrantem illibatum habeat. Indemnes igitur cohæredes suos præstare cauebit.

Onera quæ filius patris destinatione suscepit, efficiunt, ne percipiatur id qđ eo nomine debetur. Bal.

¶ Idem scribit: 2 † Si filius in munerib. publicis, in quib. pater ei consensit, obligatus[e] est, 3 † & pro parte hæres scriptus est, hoc quoque debere præcipere: quia & hoc patris æs alienum fuerit.[f] Sed si qua munera post mortem patris susceperit, ab his patris hæredes soluti sunt.

¶ Neratius aũt retulit,[g] 4 † eũ qui plures filios haberet, vnũ ex filijs ὑπογραφευτὴν.[h] 5 † suscepturũ[i] ꝓfessũ esse:[k] & priusquam munere 6 † fungeretur,[l] mortuum esse[m] omnibus filiis hæredib. institutis: & quæsitum esse, an is filius, qui in eam rem impendisset, familię erciscundæ iudicio 7 † consequatur: eique respondisse nulla actione id 8 † consequi posse, quod meritò displicet: debet itaque hoc in familiæ erciscundæ iudicium venire.[n]

Nota ibi, iudicis officio, quod si quis faciens testamentum pro remedio suorum peccatorum legat ecclesiæ, vbi sibi eligit sepulturam: & postea eligit sepulturam alibi, quod videtur ademisse legatum secundum R. arg. de adimẽ. leg. in l. alumnæ. §. Seia. hoc verum, si prætextu sepulturæ: secus si simpliciter pro remedio peccatorũ suorum. Bald.

¶ Idẽ 9 † Papinianus scribit: Si maritus alterũ[o] ex hæredibus onus dotis soluẽdę, quę in stipulationẽ venit, suscipere iussit: & mulier aduersus vtrũque dirigat dotis petitionem cohęrẽdẽ[p] esse ꝓ defendendũ ab eo qui suscipere onus iussus ẽ. Sed legata,[q] quę ab vtroq; ꝓ dote data electa[r] dote retinent,[s] in cõpendio cohæredis,[t] 10 † q. debito[u] leuat,

a *Non potest.*] imò pluries, vt C. eo l. 1. quę est ꝫ. sol. ibi fuit prima diuisio sine iudice, & iõ non impedit aliã fieri cũ iudice. Sed quæ est rõ, quare nõ pluries? Rñ. secũdũ Io. quia omnia veniũt in prima petitione. Sed si hoc est: ergo & si alia actione agat, ob. except. rei iu. vt ĩ. de exce. rei iu. l. iiij. & §. qđ hic negatur, vnde adhuc remanet qõ. Itẽ plus auget qõnẽ: quia pet. hẽ. quæ est vniuersalis, pluries intẽditur, quare ergo nõ hæc? Rñ quia hæc est vniuersalis natura, & habilitate, & necessitate, & effectu. nã pro vna re, vel quibusdã intẽtari cõ põt, vt ĩ. eo. l. fundus mihi. Cũ ergo semel sit dictatũ, nõ intentat postea: quia nec ꝓ eis quę remanserũt potest agi, vtpote certis reb. cũ vniuersitas sit diuisa: nec pro primis, quia semel diuisa sunt, vel adiudicata at pe. hẽ. natura ẽ vniuersalis: sed non effectu semp: quia pro vna re intẽditur. & iõ pluries intendit. sed si actũ sit primo fa. er. & postea ꝓ quibusdã indiuisis agere velit cõi di. põt: quia ꝓ istis specialiter nõ potuit agi iudicio fa. er. & licet ꝓ his, & ꝓ aliis actũ sit vniuersaliter. si cũ ꝓsecutus est efficaciter actionẽ fa. er. in istis. Vnde non ob. exce. si agatur cõi diu. vt arg. C. de iud. l. licet. secundum Azo.

b *Cognita.*] s. rõne ætatis, ar. inf. eo. in l. fin. Sed nõ est bonũ ar. quia ibi facta fuit diuisio sine iudice: satis tamen ratio est bona: nã minor cõtra sentẽtiã restituitur: & ẽt maior quandoq;, vt ſ. de iu. l. si ꝓ tor. Vel dic, ex causa hic agi fa. er. pro personalib. præstationib. faciendis ꝓ rebus diuisis: pro alijs præstationib. quę peterẽtur ꝓ indiuisis, ageretur in f. cum, ut ar. inf. de re. l. l. at si quis. §. Labeo Az. Item propter quasdam alias præstationes agit præs. r. verb. ut sup. §. prox. Item quandoq; fa. er. vt sup. eo. his consequenter §. sumptuum, & inf. eo l. item. §. fa. er. Azo. & fac: inf. tit. 1. l. iiij. §. 2. Accur.

illius totus: si nihil aliud testator dixit.

¶ *Idem.*] Si testator duob. hæredib. institutis iubet seruũ esse liberum si daret cẽtum vni ex hær. quod factũ est an hæres hoc teneatur cõicare in fa. erc. vel communi. diui. Dicit, quod non; quasi sint ei prælegata. Viuian.

c *Si vni.*] alias. l. si vni. & alias § Papini.

d *Citra speciem.*] i. nõ legauit expressim liberationẽ cohæredib. Vel dic, citra speciem legati: quia ei quẽ onerat, nõ relinquit legatũ, secũdum Io. Tu dic ſm Az. citra speciem legati: quia non reliquit ita vt creditorib. actio cõpeteret, vt inf. de l. 1. l. seruo legato. §. si testator. & iõ dubitabatur, an falcidia locum haberet? Et dic, quod sic, ut inf. de l. ij. l. cũ ab vno. & cohæredes agũt: ut d. l. seruo legato. §. si testator. & inf. de leg. iij. & de fideicõmissa. §. interdũ & inf. de hære. inst. l. ex facto proponebatur. Accur.

e *Obligatus est*] quia promisit pro habẽda dignitate, vt ĩ. de col. bo. l. 1. §. sed an id quod vel aliis modis, ut infra ad municip. l. ij. §. 1. Accur.

f *Fuerit*] quasi fideiussor est filii pr consentiendo. ut ĩ. ad muni. l. quoties in princ.

g *Neratius autem retulit.*] i. in illa q̃stione in qua proponebatur eum qui, &c. Azo.

h *Archon*] i. nomẽ est publici muneris.

i *Suscepturum.*] cũ esset ia electus, alias secus, ut ĩ. de mu. et. & honorib. l. & si filium Accur.

k *Professum esse*] ex hac ꝓfessione, vel cõsensu adhibito in electione filij pater, ut si defussor obligatur, ut inf. ad muni. l. quoties quare vnũquemq; hæredum pro parte hæreditaria reliquit obligatum. Azo. vt inf. de mu. & hono. l. si filium. Accur.

l *Fungeretur.*] s. filius. præcedebat enim electio professionem, vt de conui. & demon. Publius. Accur.

m *Mortuum esse*] scilicet patrem. Azo.

n *Venire.*] hoc propter patris professionẽ, alias non tenentur cohæredes, ut inf. eo. l. ex parte. § filius, quæ est contra, & ad muni. l. Lucius. §. idem respond. hæredes. Sic ergo præcipuum erit filij, quod sua dignitatis causa est datum, vt hic, & inf. de col. bo. l. 1. §. sed an id quod dignitatis, & sup. ea. l. § prox. Accur.

S*I vni.*] CASVS. Testator instituit tres hęredes: & vni iniunxit, vt solueret æs alienum, & hoc fecit non legando creditoribus quib. nihil plus debetur, quam si nõ esset hæres grauatus. Et dicitur hic, quod hæres grauatus compellitur onus susceptum implere. Item dicit: cũ iudex diiudicet, faciet subire onus, ita tamen quod quarta suæ institutionis sibi reseruetur.

¶ *Idem scribit.*] Si pr consentit, filius suscipit, alias non.

¶ *Neratius.*] Plana sunt vsq; ad §. idem Papinianus.

¶ *Idem Papinianus.*] Testator, qui x. in dotẽ ab vxore habuit, instituit duos hæredes, & mulieri legauit fundũ loco dotis: & si nollet fundum vnũ ex hẽ onerauit de dote reddenda. si mulier eligat fundũ, expeditum est, qđ si mulier dotẽ eligat, & vtrũq; hær. conueniat, oneratus debet aliũ defendere: & fundus qui remanet electa dote, debet esse

o *Alterum.*] s. primum. Azo.

p *Cohæredem esse.*] s. secundum. nam aget contra primũ, vt defendatur, vt hic, & inf. de lib. leg. l. non solum. §. sed si duob. & inf. de leg. ij. l. cum ab vno. Accur.

q *Sed legata.*] s. relicta mulieri pro dote.

r *Electa*] s. à muliere.

s *Retinetur*] ab hæredibus.

t *Cohæredis*] i. secundi.

u *Debito.*] s. dotis.

Non

1 † Flor. est §. fin. vers. §. praeced.

2 † Duar. idem scribit, et si filius.

3 † Flor. reliquatus est.

4 † Flor. respondit.

5 † Alias, ἀγωνοθέτην. Florent. Intelligit agonotheta, munus, de quo Alci. lib. 2. par. c. 12.

6 † Flor. [illegible]

7 † Flor. de esse, iudicio.

8 † Flor. idem quedam legũt deinsis verb. id eum.

9 † Flor. [illegible]

10 † Flor. Duar. esse quis debeat.

eſſe non oportere: a videlicet b vt cohæres, qui onus æris alieni ſuſcepit, c officio iudi legatum d conſequatur & verum eſt hoc, niſi aliud teſtator edixit.

¶ Idem ſcribit, quod vni ex coheredibus ſtatuliber conditionis e implendæ nomine dedit de peculio, f in hoc iudicium non uenire, nec communicari debere. g

Paulus li. 23. ad edictum.

LEX XXII.

IDem eſt 1† & in communi diuidundo. h

Vlpianus li. 13. ad Sabinum.

LEX XXIII.

ITem Labeo 2† ſcribit: Si vnus hæredum theſaurum i relictum à teſtatore effodit, familiæ erciſcun. iudicio eum teneri, etſi cum extraneo conſcio partitus ſit K

¶ Item 3† familiæ erciſc. iudex 4† poteſt pluribus l eandem rē adiudicare, * ſi aut plurib. fuerit vnius rei præceptio relicta. (ubi etiam neceſſitatem facere Pomponius ſcribit, ut pluribus adiudicetur) uel ſi certam partem unicuique cohæredum aſſignet: m ſed poteſt etiam licitatione admiſſa uni rem adiudicare. Sed & regionibus diuiſum n fundum poſſe adiudicare ſecundum diuiſionem o nemo dubitauerit. Sed etiam cum adiudicauerit, 5† poterit imponere aliquā ſeruitutem, ut alij alium ſeruum faciat p ex iis, quos adiudicat. Sed ſi purè q alii adiudicauerit fundū, alii 6† adiudicā do; r amplius ſeruitutem imponere non poterit. s

¶ Famil. erciſcun. iudicium ex duobus conſtat. i. rebus, atque præſtationib. t quæ ſunt u perſonales actiones.

¶ Papinianus de re, quæ apud hoſtes eſt, Marcellum reprehēdit, quod non putat x præſtationes y 7† eius rei uenire in famil. erciſcun. iudicium, quæ apud hoſtes eſt. quod 8† enim impedimentum eſt rei præſtationem uenire, cum & ipſa ueniat.

Paulus lib. 23. ad edictū.

LEX XXIIII.

PRopter ſpem poſtliminii: z ſcilicet cum cautione; a quia habent 9† non 10† reuerti. b niſi ſi tantum æſtimatus ſit dubius euentus.

Vlpianus lib. 19. ad edic.

LEX XXV.

SEd & eius rei, quæ in reb. humanis eſſe deſijt, 11† ueniunt præſtationes, & ego Papiniano conſentio. c

¶ Familiæ erciſcundæ iudicium, d & inter bonorum poſſeſſores, & inter eum, cui reſtituta eſt hæreditas e ex Trebelliano ſenatuſconſulto & cæteros honorarios ſucceſſores f locum habet. g

Nota, quod iudicium diuiſorium habet locum pro diuiſione fienda: non pro diuiſione facta ipſo iure, vel ipſo facto. Bald.

Paulus lib. 23. ad edictum.

LEX XXVI.

HAeredes * eius, qui apud hoſtes deceſſit, hoc iudicio 12† experiri h poſſunt.

¶ Si miles alium caſtrenſium, alium cęterorum bonorū hęredem fecerit, non eſt locus famil. erciſc. iudicio diuiſum i eſt enim per conſtitutiones K inter eos patrimonium: quemadmodum ceſſat famil. erciſc. iudicium, cum nihil in communi eſt.

a *Non oportere*] Imò videtur, quod ſic, ut inf. de alt. & ci. ſe l. pecuniæ. quæ eſt contra. Sol. ibi non uti hæres, ſed uti miniſter, uel commiſſarius eſt grauatus. at hic, ut hæres, ideoque commodo non priuatur. Accur.

b *Videlicet.*] ſic oportet. Io.

c *Suſcepit.*] ſ. ex voluntate teſtantis. Io.

d *Legatum.*] quia is debet habere commodum, qui grauatus eſt in onere, ut inſtit. pro ſoc. §. illud.

e *Conditionis.*] fuit enim impoſita conditio ſi daret vni ex hæredibus vnde videtur ei prælegatum.

f *De peculio.*] quod ei licet, vt infra, de condi. cau. da. dedi. §. fin. & inf. de ſtatuliber. l. 3. §. 1.

g *Debere.*] quia licet fuerit hæreditarium: & quis acceperit tanquam hæres, pro ſua parte, vt infra ad l. Fal. l. id autem quod & infra, de do. cauſa mor. l. quod ſtat. & ſup. de pe. hær. etiam, §. idem erit dicendu, in ſi. quæ ſunt contra. tamen non venit in acti. famil. er. iſ quia nō videtur vo uiſſe teſtator id communicari. Accur.

h IDem eſt. *Diuidundo*] ſi diuiſum fuerit famil. erciſcun. vt ſcilicet præ iſta nō veniant.

i ITem Labeo Theſaurum] improprie ponitur, ut infra de acq. rer. dom. l. nunquam §. theſaurus.

K *Partitus ſit*] & ſic ſolam ſuam partem habet. & ita eſt cōtra. infra eo. l. La. Solu. hic de iure ſtricto: ibi de æquitate ſecundum quoſdam. Vel hic pecunia cōis erat: ibi pręcium nunquam fuit commune. Accur.

l *Pluribus*] non tamen omnibus. Azo. quia ſic non diuideretur.

m *Aſſignet.*] ſ. iudex & hoc caſu etiam omnibus, quia diuidit.

n *Diuiſum.*] a teſtatore, ut differat à præcedenti reſpon. ibi, uel ſi, &c.

o *Diuiſionem.*] à teſtatore factam inter cohęredes.

p *Seruum faciat.*] ut & infra tit. 1. communi diuid. §. 1. & l. ut fundus.

q *Si purè.*] quia non dixit ſaluo, quod inf. dicam.

r *Adiudicando.*] eundem fundum, & tunc eſt ratio. Vel dic, alium fundum: & dic ex interuallo. ac. cōtra. inf. ſi certpet l. lecta eſt in auditorio. Accur.

ſ *Non poterit.*] vt infra de re iudicata, l. quod iuſſit, in fin.

t *Præſtationibus.*] & ſup eo. his conſequitur. §. ſumptuū. & l. item ex diuerſo. Accur.

u *Quæ ſunt*] propter quæ competunt.

x *Putat*] Marcellus.

y *Præſtationes.*] perceptas antequam res eſſet capta ab hoſtibus.

z PRopter ſpem poſtliminij.] quæ eſt magni effectus, nam patronus apud hoſtes impedit filium ſuum petere bonor. poſſeſ. in bonis liberti propter ſpem reuertendi, quæ eſt de ipſo, ut infra. de bono. lib. ſi neceſſe. §. ſi deportatus.

a *Cum cautione*] ſcilicet tali, vt ſi non reuertatur ab hoſtibus reddatur pecunia ei, cui fuit res adiudicata, niſi tantum, & cæt. tunc enim nihil redditur, quaſi ſpes empta fuerit, ut infra de act. empti. l. ſi iactum. & infra de hære. vel act. vend. nam hoc modo.

b *Reuerti.*] vt & infr. de interro. actio. ſi ſeruus ab hoſtibus.

c SEd & eius. *Conſentio.*] & infra, titu. l. in ſumma.

d *Familiæ erciſcundæ iudicium.*] utile.

e *Hæreditas.*] pro parte. alias cum nullo diuiderent. Accurſius.

f *Succeſſores.*] Trebelliano. Accur.

g *Locum habet*] Quid autem ſi unus eſt hæres, alter bon. poſ. an cuilibet directa, an utilis datur? Reſpond. hæredi datur directa, bonor. poſſeſſ. utilis, & eſt eadem, licet in qualitate differant: ut dicitur in nomine vendito, vbi venditori directa, & emptori utilis datur. Vel dic, vtrique dari vtilem, ut infra eodem, l. ſi ex aſſe. ſecundum Azo.

h HÆredes. *Experiri.*] Sunt enim hæredes propter fictionem legis Cornel. ut inf. de vulgari & pupillari ſubſtitutione l. lex Cornelia.

i *Diuiſum.*] ac ſi cuilibet certas res aſſignaſſet, vt infra de teſta. mili. ſi certarum. circa princ. & infra ad Trebellia. l. cogi. §. ſed & ſi miles. & C. de teſt. mil. l. 1. & 2. Accur.

K *Per conſtitutiones.*] id eſt, diuiſionem teſtatoris. Vel dic, per conſtitutiones imperiales, ut C. de inofficioſo teſtamento, lege finali, & de bonis quæ liber. l. penult.

1† Flor. deeſt. eſt.

2† Al. incipit, ſi vnus.

3† Flor. deeſt, item.

4† Duas iudex ita poteſt.

* Nota quod iſtud verbum iudicare, propter pertinet ad iſta iudicia, ut dicit gl. no. in l. ſed & ſi ref. ſup. de publ. in rē actio. quā gl. dicit no. La. in §. quadam. ac ſti. inſt. in 1. col.

5† Fl. adiudicat.

6† Fl. alium.

7† Fl. in præſtationes. quidā legunt, inter præſtationes. alij inter præſtationes.

8† Fl. quid.

9† Fl. poſſunt.

10† Alias ad nos reuerti.

11† Fl. deſijt.

* Cau. hic dicit iſtam l. eſſe ſingulariſſimam a capite uſque ad finem: & quod plus habet in quā totus iſte textus & eſt caſus clarus in ſtima legis, ute eget aliquaui interpr. Bo. ſeg.

12† Fl. iudicium.

corporibus, sed omnia in omnibus a sunt.

¶ Quantum verò ad accipiendum [b] familiæ erciscundæ iudicium, nihil interest, possideat quis hæreditatem, necne.

Nota hic, & in §. sequē. quòd in eodem libello possunt cumulari plures actiones numero eiusdem generis, & formæ, facit infra de act. emp. l. non est nouum. Bald.

¶ De pluribus hæreditatibus quæ inter eosdem ex diuersis causis communes sunt, 1 † vnum familiæ erciscundæ iudicium [c] sumi potest.

¶ Si inter me, & te Titiana hæreditas communis sit, inter me autem, & te & Titium Seiana, posse vnum [d] iudicium accipi inter tres Pomponius scribit.

¶ Item si plures hæreditates inter nos communes sunt, possumus de vna familiæ erciscundæ iudicio, 2 † experiri.

¶ Si testator [e] rem communem cum extraneo habebat, siue rei suæ [f] partem alicui [g] legauit, [h] siue 3 † hæres [i] ante iudicium familiæ erciscun. acceptum, partem suam alienauit: ad officium iudicis pertinet, vt eam partem quæ testatoris fuit, alicui [k] iubeat tradi.

Titulus singularis excludit iudicium familiæ erciscundæ, sicut excludit petitionem hæreditatis. Bartol.

¶ Quod pro emptore, vel pro 4 † donato (puta) cohæres possidet, [l] in fam. ercis. [m] iudicium venire negat [n] Pompo. Idem scribit, cum ego, & tu heredes Titio extitissemus, si tu partem fundi, quem totum hæreditarium dicebas, 5 † à Sempronio petieris, [o] & victus fueris: mox eandem partē à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit: [p] agente te fam. ercisc. iudicio, non solum 6 † non veniet hoc, quod pro hærede possidetur, sed nec id, quod pro emptore. Cum. n. per iudicem priorem apparuit [q] totā 7 † rem [r] non esse hæreditatis, quemadmodum in famil. ercis. iudicium veniet? [s] 8 †

¶ An ea stipulatio, qua [t] singuli hæredes insolidum habent actionem, ueniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti si is, qui viam, iter, actum stipulatus erat, [u] decesserit: [x] quia [y] talis stipulatio per legem 12. tabu. non diuiditur, quia nec potest: Sed verius est non venire eam in iudicium, sed omnib. insolidum competere actionem: [z] & si 9 † non præstetur via, pro parte [a] hæreditaria cōdemnationem [b] fieri oportere, 10 † Contra si promissor uiæ decesserit, pluribus hæredibus institutis, nec diuidi obligationem, 11 † nec dubiū 12 † quin duret, [c] quoniam viam promittere [d] & eis pōt,

[a] *Nominibus.*] vbi cessat, ut C. eo. l. ex.
[b] *Quantum verò ad accipiendum.*] vt inf. tit. 1. l. pen. & s. eo. l. item Labeo, §. fi. Sed quantum ad agendum interest: quia distinguitur, negetur cohæres, uel non: ut sup. eo. l. 1.
[c] *Iudicium.*] i. actio. ut C. eo. bona. sicut & pro plurib. societatibus vna pro socio actione agi potest, ut infra pro socio. l. cum duobus. §. si plures. & hoc causa dirimendarum litium: ut infra de actio. empti. l. non est nouum. Vel dic plures esse actiones, & intentari, & competere: sed vnum dicitur iudicium, & vna instantia: quia apud vnum iudicē de vtraque hæreditate debet agi, ut infra, de qui. re. ad eundem iu. ea. l. 1. Vel dicitur vnum iudiciū, idest una actio in genere: puta famil. ercis. sicut ex empto. plures tamen sunt: quia diuersæ sunt causæ, ex quibus oriuntur: sicut probat lex illa, nō est nouum. inst. de actio. emp. Nec enim actio, quæ datur ex hac emptione, est illa: alioquin tua mihi, & mea tibi competeret actio. quod est falsum.

1 † Fl. sunt.

[d] *Vnum iudicium.*] pro Seiana hæreditate, & pro Titiana hæreditate inter duos.
[e] *Si testator.*] Potes dicere, ut sint tria responsa. Primum, quādo testator rem communem habet cum alio, eam non legat. Secundum, quando vni hæredum legat. Tertium est, quando illi hæredi, cum quo habebat communem, alienauit, quibus tribus casibus pars testatoris veniet in iudicio familiæ erciscundæ, & adiudicabitur, si commodè diuidi non potest. Vel potes dicere secū dum Ioann. quod sit vnus casus. Sed diuiditur hoc modo. Rem communem habeo cum Titio: decedo ego instituto hærede Titio, & Seio: cui Seio partem meam lego, uel partem partis, certè adiudicabitur sibi prælegatum, nam & si non prælegassem, adiudicaretur vni, si commodè non posset diuidi. Si uerò hæres, cum quo erat communis, alienauit, idē erit, ut pars testatoris vni hæredum adiudicetur, si commodè diuidi non potest. Et secundum hanc secundam positionem expone literam. si testator, &c. Accur.

2 † Fl. iudiciū.

3 † Fl aut.

[f] *Rei suæ.*] i. partem suam rei, uel partem partis. Accur.
[g] *Alicui.*] ex hæredibus, s. Seio.
[h] *Legauit.*] i. prælegauit. & subaudi, siue non legauit: ne insufficiens videatur distinctio. & idem in seq. distin. secundum. Azo.
[i] *Siue hæres*] hic extraneus cum quo testator rem communem habebat. Io. & subaudi, siue non alienauit.
[k] *Alicui.*] s. cohæredi, cui prælegauit testator, quando testator prælegauit, vt supra eod. l. item Labeo, §. familiæ. Vel si non prælegauit, adhuc erit idē, ut adiudicetur, si commodè diuidi non potest, vt insti. de offi. iud. §. quod si commode. Si autem vnus hæredum partem quam habet iure hæreditario in re hæreditaria alienat, non potest à modo venire in iudicium, nec pars alienata, nec illa, quæ non est alienata, ut infra eodem l. ex hæreditate.
[l] *Possidet.*] s. cum ipse emerit, vel ei donatū fuerit: alioquin si testator emerit, uel ei donatū fuerit, quamuis cohæredes pro hærede, vel pro donato possideant, vt j. de acq. pos. l. 3. §. ex plurimis. nihilominus intenditur fa. erc. actio. ut s. e. l. veniāt. Sed & quandoque licet cohæres emerit, venit in hoc iudicium quod emit: ut si emerit à creditorē cohæredi prælegatā, vt j. de le. 2. l. si. §. quatuor. Sed hoc idō, quia constabat hæreditarium esse, quod tu emeras: & ex cā perceptionis, uel prælegationis mihi debitum, secundum Azo. Sed contra hunc §. est s. eo. sed si vsucapit. vbi res titul. possessa venit in hoc iudicio. Sol. ibi extraneus possidebat. Vnde si dicat venire iudiciū fa. erc. nō est absurdū, quia nō præiudicat ex toto: sed vbi cohæres possidet, contra est; quia fieret præiudiciū in rei vē. qua primo est conueniendus: sicut & ubi agit fa. ercis. ille quē non cōfiteor cohæredem, ut s. eod. l. 1. & j. eo. si id quod.

4 † Flor. deest, pro.

5 † Alias, dicē nat.

6 † Fl. non veniet non solū hoc.

7 † Al. tam rē non esse, & in Fl. deest, rem.

8 † Fl. veniat.

[m] *Familiæ erc.*] forsan rei vend. potest peti.
[n] *Negat.*] licet erat res hæreditaria, sed agitur rei ven. forsan. Et nota, quod nō datur contra ti. possidentem, sicut nec petitio hæreditatis.

9 † Al. sed & si.

[o] *Petieris.*] actione in rem. Accur.
[p] *Fuerit.*] s. totus, parti iure emptionis, parti petitione hæreditatis.

10 † Flo. oportet.

[q] *Apparuit.*] ut & j. de lib. le. Aurelius. §. fi.

11 † Fl diuiditur obligatio.

[r] *Totā rem.*] i. nullam eius partem, & sic res inter alios acta prodest.

12 † Fl. d. q.

[s] *Veniet.*] certè nullo modo, imò submouebitur excep. rei iud. ut j. de except. rei iud. l. si mater. § item Iulianus. Et sic est hic casus, ubi res inter alios acta alijs prodest. sic & j. de cri. expi. hære. l. res hæreditarias. regulariter contra, vt habetur C. res inter alios acta, per totum ti.
[t] *Qua*] i. propter aquam.
[u] *Stipulatus erat.*] pro quibus insolidum actio cuilibet hæredi cōpetit, ut hic, & sup. de ser. l. pro parte. & de ser. rust. præ. l. vna in fi. & j. de verb. oblig. l. 2. in fi. & l. 3. Accur.
[x] *Decesserit*] pluribus relictis hæredibus
[y] *Quia*] videtur quod non.
[z] *Actionem.*] si omnes habeant partes in fundo dominātī.
[a] *Pro parte.*] i. propter partem hæreditariam, quam quilibet habet vel propriè. Accur.
[b] *Cōdemnationē.*] ad interesse singulorū secundum secūdam, ut & s. si ser. vē. l. loci. §. si fundus. Vel in ipsa seruitute secundum primam expositionem.
[c] *Duret.*] et fundo vni adiudicato.
[d] *Promittere*] sup. communia prædio. l. j. & instit. de seru. §. ideo

poteſt, qui fundum non habet. Igitur quia ſinguli inſolidum tenentur, officio iudi. cautiones interponi debere: 1 † ut ſi quis conuentus ex his litis æſtimationem præſtiterit, a id pro parte à cæteris conſequatur. Idem dicendum eſt[b] & ſi teſtator viam legauerit.

¶ In illa quoque ſtipulatione proſpiciendum eſt[c] cohæredibus, ſi teſtator promiſerit 2 † neque per ſe, neque per heredem ſuum fieri quo minus ire agere poſſit:[d] quoniam vno prohibente, inſolidum[e] committitur ſtipulatio, ne vnius factum cæteris damnoſum ſit. Idem iuris[f] eſt in pecunia, ſi à teſtatore ſub pœna[g] promiſſa ſit. nam licet hęc obligatio[h] diuidatur per legem duodecim tabularum: tamen (quia nihil 3 † prodeſt ad pœnam euitandam partem ſuã[i] ſoluere) ſiue nondum ſoluta ē pecunia, nec dies venit, proſpiciendum eſt per cautionē, ut de indemnitate caueat, per quem factum fuerit, ne omnis pecunia ſolueretur: aut vt caueat ſe ei, qui ſolidũ 4 † ſoluerit, partē præſtaturum: ſiue iam 5 † ſoluit unus uniuerſam pecuniam, quam defunctus promiſit, ne pœna committeretur, familiæ erciſc. iudicio[k] à cohæredibus partes recipere poterit. Idem obſeruatur[l] in pignoribus luēdis. 6 † Nam niſi vniuerſum quod debetur, offeratur, iure pign.[*] creditor vendere poteſt.[m]

Ea quæ non poſſunt pro parte expediri, veniunt in iudicio diuiſorio; ſecus in ijs, quæ poſſunt expediri pro parte. Bar.

¶ Si vnus[*] ex cohęredib. noxali iudicio ſeruum hr̃ditarium defenderit, & litis æſtimationem obtulerit, cum hoc expediret, id[n] pro parte[o] hoc iudicio conſequetur. Idē eſt & ſi vnus legatorum nomine cauerit, ne in poſſeſſionem mitteretur.[p] 7 † Et omnino quæ pro parte expediri non p̃nt,[q] ſi vnus cogente neceſſitate[r] fecerit, fa. er. iudicio locus eſt.

Nota quod in rebus proprijs & communibus ys eſt minus adſtrictus quam alienis. Bal.

¶ Non tm̃ dolum, ſed & culpã in re hr̃ditaria præſtare debet[s] cohæres: qm̃ cum cohęrede non contrahimus, ſed incidimus in eum. Non tamen diligentiam præſtare dēt cohęres 8 † qualem diligens paterfamilias: qm̃ hic propter ſuam partem cauſam habuit gerendi: & ideo negotiorum geſtorũ ei actio non competit:[t] talem igitur diligentiã præſtare debet, qualē in ſuis rebus[u] Eadem ſunt ſi duob. res legata ſit: nã & hos cõiũxit ad ſocietatem, nõ conſenſus, ſed res.[x]

¶ Si incerto[*] homine legato, & poſtea defuncto legatario aliquis ex hæredibus legatarij non conſentiendo[y] impedierit legatũ: is, qui impedit, hoc iudicio cæteris, quanti intereſt eorum, damnabitur. Idē eſt, 9 † ſi econtrario vnus ex hæredib. a quib. generaliter hõ legatus eſt, quē ipſi elegerint, noluerit cõſentire, ut pſtetur quē ſolui oĩb. expediebat:

§. ideo autem, contra Sol. promittitur, non tamen eſt.
a *Præſtiterit.*] totam.
b *Idem dicendum eſt.*] ſ. ut præſtentur cautiones, nam hic quoque hæredes tenentur inſolidum. Accur.
c *Proſpiciendum eſt.*] ſ. per cautiones.
d *Agere poſſit.*] ſtipulator ſeruitute iam cõſtituta.
e *Inſolidum.*] ut & infra de uerb. obl. l. 2. §. fi. & l. ſeq.
f *Idem iuris.*] ſ. ut cautiones præſtentur.
g *Sub pœna.*] ſic C. quæ res pign. ob. poſ. l. fin.
h *Obligatio.*] ſ. ſortis & pœnæ, ut inf. eo. inter, §. ſi quis, & inf. ad leg. Falc. l. penales. §. ult. & infra de verb. obl. l. eadem, §. 1. Azo.
i *Partem ſuam.*] ſ. ſi à cohærede ſuet ceſſatũ, & habet hoc locum ĩ contractib. ut hic, & ĩ de verb obl. l. ſtipulationum, §. fin. ſed non in iudicijs: vbi quidē inſolidum committitur, ſed pro parte tantum: quia non eſt paritum, ut ĩ. in ius uo. vt caue. l. qui duos, & ſup. ſi quis caud. ſi ſeruus, §. ſi plurium, ſecũdum Io. ſed M. ſemper dicebat ex æquitate obſtare exceptionē in parte, in qua eſt paritum, ſed ſecundum opin. Io. numquid creditor partem ſortis ſolutam retinebit: & pœnam integram petet? Reſpon. ſm Azo. pecuniam ſolutam debere imputari in pœnã: cum non ſit dictum, rato manente pacto.
k *Familiæ erciſcundæ iudicio.*] ut & inf eo. inter cohæredes, §. fina. Accur.
l *Idem obſeruatur.*] ſ. vt cautio præſtetur, & meritò: nam, & cæ. Accur.
m *Poteſt.*] ut ſupra eodem l. is cum. §. Celſus, & § fin. & infr. de pigno actio. ſi neceſſaria, §. ſi unus.
n *Id.*] quod præſtitit.
o *Pro parte.*] ſ. hæreditaria. Accur.
p *Mitteretur.*] ſ. impersonaliter dicit, idem ſi aliquid præſtitit, ut de poſſeſſione tali diſcedatur, ut ſup. eo. his conſequenter, §. ſi cum vnus. Accur.
q *Non poſſunt.*] ut dictum eſt de pœna, & de pignore, ſupra. §. proxi. & de ſeruo noxali, ut in iſto §. & ſupra ſi ex noxa. cau. l. antepenult. & ſupra ſi qua pau. fe. dica. l. 1. §. ſi commune. Item not. quòd hanc regulam intelligit Io. ſi velit ille experiri qui egit aliquid ad profectum hæreditatis. Secus econtra ſi agatur contra eum, qui agit aliquid, vt quia rem hæreditariam vendidit, & habet precium: quia tunc agitur hoc iuditio, etiam ſi pro parte potuit expediri. Nec obſt. C. eod. l. familiæ: quia ideo ibi non datur hæc actio de re hæreditari vendita, quia iam erat intentata, vt C. de nego geſt. l. ſiue, & ſupra eod. ſi filiũ, §. ſimiliæ.
r *Neceſſitate.*] vel iuris, vt in prædictis exemplis ſup. eod. §. vel etiam ipſius rei, ut ſup. tit. 3. ſi quis putans. §. 1.
s *Præſtare debet.*] vt & ſupra eod. l. & puto. §. & ſed & ſi. & hoc eſt verum, licet non ſit ſocius, quoniam, &c.
t *Non competit.*] ſi tale fuit negotium, quod non potuit expediri pro parte: alioquin bene agitur, neg. geſt. ut inf. tit. 2. ſi quis putãs, § ſiue. Sed videtur etiam cum hoc iudicio competere nego. geſt. vt C de neg. geſt. ſiue. Sed dic, quod in eo, quod ibi datur actio illa nego. geſ. quod iam erat intentatum hoc iudicium, uel deſierat eſſe communis, ut infra titu. 1. l. 1.
u *In ſuis rebus.*] præſtat nunc tempore cõmunionis: ſed in ſocietate attenditur tempus præcedens: vt Inſtit. pro ſocio §. fi.
x *Sed res.*] vt Inſti. de obl. ex qua. contractu §. item ſi inter.
y *Non conſentiendo.*] vt & C. communia de lega. l. fi. & Inſt. de leg. §. ſi generaliter. Si autem quæras cuius ſit electio homine in genere legato, uel aliare, dic, quod triplex eſt opinio. Ait enim R. quod eſt heredis electio in princip. ſed ſi differat eligere, transfertur electio in legatarium, ut ar. ĩ. de ſe. c. cui. & inf. de ſol. l. 1. Bul. autem dixit contra, ſ. legatarium à princ. habere electionem, cum de incertis incertum legauit teſtator. Tu uero dic ſecundum Ioan. aut reliquit teſtator ſeruos in ſuo patrimonio: & tũc legatarius eligat, ut tamen non eligat actorem, uel alium meliorem, ut infra, de legat. primo, l. legato. aut non reliquit: & tunc hæres habet electionem, ne legatario eligente ſeruum, qui in remotiſſimis partibus eſt, neceſſe habeat quærere, ut infra de tritic. uino, & oleo leg. l. 3. 1. reſpon. & l. 4. Si autem de certis incertum reliquit, aut ſenſit de certo, quod patet, quia proprium nomen in legando expreſſit: & tunc hæres habet electionem, quia cum ſit uniuerſalis ſucceſſor, magis ei conceditur interpretari uoluntatem teſtatoris: aut non ſenſit de certo, puta legauit unum de ſeruis ſuis: & tunc legatarij eſt electio, ut infra de lega. primo, l. qui duos, & l. ſi quis à filio, §. ſi quis plures, & l. ſi domus, 1. reſponſo & l. legato, §. 1. In ſtipulatione autem hominis debitor uidetur habere electionem ſemper, ut ſupra de pact. l. ueteribus. & inf. de ſol. qui decem, §. Stichum. Azo. & Inſtit. de act. §. præterea.

1 † Al. debent.
2 † Al. promiſerit, et ad intel. huius tex. vi. hoc Bart. in l. 4. §. Cato n. 83 de uer ob. & ibidem per Doctores. nu. 78 & 80.
3 † Al. nihil.
4 † Al. inſolidum.
5 † Al. etiam.
6 † Al. ſoluendis.
* Hic habemus text. facientẽ pro deciſione illius quæſtionis poſitæ per Bar. in l. 1. inf. de impen. in reb. dot. fa. ubi ipſe allegat iſtum tex.
7 † Al. neceſſe erat.
8 † Al. diligens, ut hæres.
* ad intellectum huius l. vi. Bal. in l. 4. §. Cato n. 121. de verb. oblig.
9 † Al. idem erit an & ſi.

No-

a *Non utendo*]nisi paucissimi dies supererant ad amittenda n seruitutem ipso adeunte, ut inf. de fun. do. l. si fundus quem Titius.

b *Si filius.*]s. emancipatus, & iussu patris secundum Pla. er go idem in suo: & idem si sine iussu fuit, si tamen pater erat debitor, ut sup. eo. si filia. §. 1. secundum Azo. Item quod hic subiicit, uiuo eo, &c. est contra. sup. eo. l. & puto. §. id quod. ibi, Et ideo. sol. hic de æquitate speciale est in filijs, ut & supra e. l. si filia. §. si filius.

c *In familia.*]ercis cundæ: alias est hic. § in familiæ ercis cun. & tunc non est infra a lius. § nihil.

d *Relinquere*]cum totam causam debeat definire, ut supra de arb. l. dicere.

e *De euictione.*] quod & si non fecerit, tamen agitur præscr. ver. nisi dictum est in contrarium, i. ut unusquisq; euentum rei suscipiat, ut C. eo. familiæ. Idem in communi diuidundo, ut inf. eo. l. itē quãuis. §. fi. Os tñ dixit, non agi, nisi caueatur quan do per iudicem fit adiudicatio, ut inf. de leg. 1. l. si domus. §. de euic. Et not. i. de act. empt. l. Iulianus. §. idem Celsus, quod non placet secundum Azo. Sed adde, quod not. inf. de uerb. obl. qui Romæ § fi.

f *Si pecunia quæ*]hoc uerbum, quæ, refertur ad genus, non ad corpus pecuniæ.

g *Præstanda sit*]pro parte uirili, an pro parte, &c. Nam constat ualere legatum, siue sit domi pecunia legata, siue non: quia ex uenditione rerum redigeretur, ut hic, & infra de leg. 2. si pecunia, & infra l. proxi.

h *Inuenta.*]s. in domo testatoris. i. pro partibus hæreditariis: quod enim iuris est ea inuē ta, idem & ea non inuenta, ut hic, & inf. de adim. lega. l. pater, & continua hic l. proxi. officio cum ista. Accur.

1† *Flor potest æquius.*
2† *Flo habere petitionem a cohærede i fa. erc. iudicio.*

& ideo cōuenti à legatario iudicio, pluris damnati fuerint. ¶ Item culpæ nomine tenetur, qui cum ante alios ipse adiisset hæreditatem, seruitutes prędiis hæreditariis debitas passus est, non utendo, a amitti.

Nota, quod solutum, vel soluendum pro condemnatione patris, debet detrahi de communi portione omnium fratrum. Bald.

¶ Si filius, b cum patrem defenderet, condemnatus soluerit, uel uiuo eo, uel post mortem, poterit 1 † æquius dici habere eum repetitionem a cohærede. 2 †

¶ In familiæ ercisc undæ c iudicio nihil debet iudex indiuisum relinquere. d Item curare debet, ut de euictione e caueatur iis, quibus adiudicat.

¶ Si pecunia, quæ f domi relicta non est, per præceptionē relicta sit, utrum uniuersa a cohæredibus præstanda sit, g an pro parte hæreditaria, quemadmodum si pecunia in hæreditate relicta esset, dubitatur. Et magis dicendum est, ut id præstandum sit, quod præstaret, si pecunia esset inuenta. h

Caius li. 7. ad edic. prouin.

LEX XXVII.

Officio i autem iudicis conuenit, iubere hæreditariam rem uenire, unam, pluresve: & pecuniam ex pretio redactam ei numerari, cui legata k sit.

Sententia non potest pro parte valere, & pro parte non valere; & tam instantia quam sententia censentur esse indiuidua. ad hoc allegatur. Bal.

Paulus li. 21. 3 † ad edictum.

LEX XXVIII.

IN hoc iudicio condemnationes, & absolutiones in omnium l personas faciendæ sunt: & ideo si in alicuius persona omissa sit condemnatio, 4 † in cæterorum quoque persona quod fecit iudex, non ualebit: quia non potest ex uno eodemque 5 † iudicio res iudicata in parte ualere, in parte non ualere. m

Caius li 7. ad edic. prouin.

LEX XXIX.

REm pignori creditori datam, si per præceptionē * legauerit testator, officio iudicis continetur, ut ex communi pecunia soluatur: n 6 † eamque ferat is, cui eo modo fuerit 7 † legata.

Res pignorata defuncti venit in diuisorio per modum adiudicationis: & ille, cui hoc ius pignoris adiudicatur, cohæredi in parte debiti cōdemnatur: nec eidem de indemnitate cauetur; sicut nec priori offerenti in hypothecaria: & per illam adiudicationem consequitur ius excipiendi, & agendi contra debitorem: & est potior, quàm si à cohærede emisset: quia totū, quod pro licitatione pstitit, petit, nisi quatenus excessisset modū in licitatione. Accursius

l *In omnium*]imò uidetur, quod etiam inter pauciores ex pluribus possit, ut sup. e. l. 2. § dubitandum, quæ est contra. Sol. hoc obtinet in actio fam. er. & in aliis q̃ denotant communionem, & societatem inter plures ess. personas, ut hic. Secus si ego te pro boue, & Titium pro asino conuenero: si enim pro uno fertur sententia, præsēte altero eorū, & altero absente: non præiudicatur absenti, ut in l. contraria. Vel hic non dicit, quod de parte absentis aliquid dicatur: nec dēt dici, ut C. eo. l. cohæredib. sed de reb. dimitti pōt, ut s. e. l si filia. §. familiæ: prima tamen verior est. Accur.

m *Non valere.*] No. totam quæstionem debere terminari, ut su. de arb. l. dicere. & nō sufficit particulariter, ut sup. de arbit. si cū dies. §. pe. in fi. & C. de sen. & inter. l. præses. & ad Syll. l. cum Syllanian. in fi. & inf. de ope no. nun. l. de pupillo. § si plurium. Sed contra: sup. de mino l. etiam. §. 1. Sol. cum una species alteri nō cohæret, non dr res iudicata pro parte ualere: imo in totum, quia tot sunt sententiæ, quot diuersæ species, sicut in stipulationib. dicitur, ut sup. de arbit. quid tamen. s. resp. & l. Lab. o. & inf. de uerb. obl. scire debemus. Vel ibi totū ualuit: & eodem modo primo potest solui. inf. eo. quæ iam in si quæ est contra. Nā & ibi, quædam species est diuisio libertorū. Vel dic, quod hæc lex loquitur in iis, quæ sunt de bonis de quib. agitur at liberti, cum sint liberi, non sunt de bonis. Item not. quod aliud est in stipulatione, quæ potest pro parte ualere, pro parte non, ut infra de verbo. obl. l. si mihi. & l. si duo. in fi. Item quæritur secus est in iud. hæreditatis, non omnibus diuisis. ut supra eo. l. filia. §. familiæ: & in communib. quocunque modo alio quam hæreditario, ut inf. tit. e. l. 4. §. hoc iudicium? Resp. quia personæ sunt certæ: res

3† *ff. 23. Fb.*
4† *Fl. damnatio.*
5† *Fl. deest, eodemq.*
* *per præceptionem, s. præter hæreditatis partē. Vel, ut ex causa præceptionis possident.*
6† *Fl. luatur.*
7† *Fl. fuerat.*

i *Officio*]hæc l. cum superiori §. continuatur.

k *Legata.*]i. prælegata.

IN *hoc*]CASUS. Tres vel plures agebāt ad diuisionē hæreditatis cōis: & lite inter eos contestata pronunciauit iudex: sed de uno eorū nihil dicit, certè tota sua nihil ualet. Viu.

l *In omnium*]imò uidetur, quod etiam inter pauciores ex pluribus possit, ut sup. e. l. 2. § dubitandum, quæ est contra. Solu. in omnium persona sunt faciendæ, quæ tñ interfuerunt iudicio siue contestationi litis, nō aūt est necesse oēs adesse, ut ibi v. l. dic, ut ibi. Itē nunquid de parte absentis? Resp. ex eo quod hic dicit omnium, innuit quod etiam si quis esset absens qui non fuit contestatus, quod ibi, uel contra eum fiet, deas adiudicatio, & sic est quod de re sua l. de vnoquoq;

n *Rem pignori Soluatur.*]alias luatur. & aliàs soluatur, hoc autem intell. ge si testator sciuit obligatam, ut infra de lega. 1. si res. & tacit infra eo. l. pater.

S *I pignori.*]CASUS. Testatori erant res obligatæ pro too. hic instituit duos hæredes, quæritur, an hæ res veniāt in hoc iudiciū? Et dicit, quod sic. hoc mō, ut adiudicetur uni: & ipse alteri cōdemnetur in medietate debiti. Sed ò dicit, si tradatur pecunia, non tenetur ad indemnitatē illi, apud quē res remanet, ex eo quod debitor aufert rē illi, cui adiudicatur. Et est hoc duplici ratione: quia non est gratiatorius qui accepit pecuniam: sic nec ille q. agit, & consequitur æstimationē litis, gratiæ ut teneret illū indēne apud quē res remanet extra ... uenientē tñ dñs offerat litis æstimationem.

Tertiò, pone q̃ ille, cui adiudicata eſt res, licitatione obtinuit rē, vel vltra dimidiam celeriter debere alteri, vt ſibi adiudicetur res: quæritur an agere poſſit actione neg. g. ſtrenſe ſolidum ad id, quod dedit, contra debitorem. Et dicit, q̃ ſic: quia ex quadam vtilitate facit, quia fortè n ad alium deuenniſſet, eam retinuiſſet. Videndum tñ eſt, an pro bono debitoris licitatus eſt vltra dimidiam: ſi enim ſi animoſè, & ſtultè feciſſet, & pro nulla vtilitate debitoris, eſt.n. idē quod in procu. in quo inſpicitur, an bo. ſi feciſſet, & vtiliter, ne.ne. aliter autem ſi emiſſet ſponte a cohærede vt enim q̃ non poſſit repetere vltra dimidiū debiti: quia ſponte fecit: & tñ, & ibi idem, ſi p vtilitate debitoris fecit. Viuianus.

a *Pro parte.*] ſ. illa, q̃ debetur cohæredi: & pro qua cohæredi erat pignus obligatū, nec enim æſtimatio istius rei partē præſt. re debet: quia debitū, nō rei p tiū æſtimatur, vt no. ſ. cōi diui. l. cōi diuidū. do § inter eos.

b *Nec cauere debet*] ſ. cohæres, q accepit pecuniā, vt bona ſit ſimilitudo ſequentis, q̃ q pro eo, & c Et q̃ ſubij it, aduerſus eū ſ. debitorū, hoc eſt, repetere poſſit quod modo ſoluit: ſed ſi hic creditor dānum dediſſet, eius nomine teneretur debitori: melius tamen ſtaret litera, ab eo qui pignori, &c. Alij dicunt hoc intelligi de cohære de q. pecuniam dedit, vt non caueat accipienti: ne conueniatur pignoratitia, hoc placet.

do. hoc dicit hæc lex. & quia nimis breuis, ideo obſcura. Baldus.

Paulus lib. 23. ad edictum.

LEX XXX.

SI pignori res data defuncto ſit, dicendum eſt eam in familiæ erciſcundæ iudicium venire: ſed is, cui adiudicabitur, in familiæ erciſcundæ iudicio pro parte a cohæredi erit damnandus: nec cauere debet b cohæredi indemnem eum fore aduerſus eum, qui pignori dederit; quia pro eo c dedit 1 † ac ſi hypothecaria, vel Seruiana actione petita litis æſtimatio oblata ſit: vt & is, qui obtulerit, d aduerſus dominum vendicantem exceptione tuendus ſit. Contra e quo que ſi is hæres, cui pignus adiudicatum eſt, velit totū f reddere, 2 † licet debitor non ſit, audiendus eſt. Non idem dici poteſt, ſi alteram partem g creditor emerit: (adiudicatio enim neceſſaria eſt, emptio voluntaria) niſi obijciatur creditori, quod animosè licitatus ſit 3 † ſed huius h rei ratio habebitur: quia quod creditor i egit, pro eo habendum eſt, ac ſi debitor per procuratorem egiſſet: vt 4 † & eius, quod propter neceſſitatem, K 5 † vel vltra impendit, ſit actio creditori. l

Fundus in quo eſt locus religioſus, venit in diuiſione, loco religioſo excepto. Bartolus.

Modeſtinus libro 6 reſpon.

LEX XXXI.

FVndus mihi cōis eſt, & 6 † pupillæ cohæredi: m in eo fundo reliquiæ cōditæ ſunt, q b. religio n ab vtriſq; partibus 7† debet nam parētes quoque eiuſdē pupillæ ibi ſepulti ſūt. ſed tutores diſtrahere fundū

ratio infra qui po in pig. ha. l. j. ibi, nec probe, &c. Alij ſic exponūt: tūc reddere velit, ſ. debitorē, q ei debetur ex ſua perſona & q o l ſoluit cohæredi: & etiam plus ſi plus dedit ſed qu propoſita actione contra debitorem? Reſpon. neg. g. ſt quia ipſo geſtu eſt hoc negotiū debitoris, vt modo dixi ratione partis cohæredis. contrariā autē pignoratitiā nō habet: quia in rē conſeruandā, vel reficiendam nihil eſt impenſum, pro quib. & ſimilib. cōtraria pignoratitia dat, vt infra de pig. act. l. ſi tutor. §. cōtrariū. ſed antiqua ex mutuo forte.

f *Totum.*] etiā ſi vltra dimidiam dedit.

g *Alteram partem*] ſ. pignoris. Az. Et noē. hanc vltimam partē intelligūt quidā etiā in alio caſu quam prædicto, ſcilicet quādo creditor emit à ſocio debitoris: vel eſt ei adiudicata a ſocio debitoris prouocante ad diuiſionem, quod fieri poteſt, vt infra cōmuni diuidu. do § fin. Et inter iſtos duos caſus ſit hic differentia. Vel dic (quod eſt verius) ad prædicta referri. Et dic, quod creditor idēq; cohæres a cohærede ſuo emit, & ſecūdum hoc expones tribus modis. Primo, quia vbi emit, non experitur niſi pro eo, quod ſibi debetur ex ſua perſona: ſed quando per adiudicationem, tunc in totum quod fuit defuncto debitum: & pro toto erit res obligata. hoc non valet: quia & vbi emit, habet ex ceptionem pro eo, quod ei ex alterius perſona debetur, ut de rei vend. l. emptor. C. de pig. act. l. in ſumma. Secundo dic non idem: quia cū emit ceſſat, ius quod eſt in re, pro eo ſolo igitur, & res eſt obligata, quod defuncto fuit debitum. ſed vbi adiudicatio ne facta ſoluit, etiam ultra quam debetur cohæredi, totū repetit, niſi i immenium excedat, quod pro animoſitate ſolutum eſt quod iudex debet etiam conſiderare, & hæc eſt vera. Tertio dicas, quod hic dicit diſputando, q. d. poteſt non idem, &c. quod videtur, ſcilicet non idem talib. rationib. adiudicatio enim, &c. & ſimilis ratio eſt, vt infra eo. qui hæres erat. & dices imo idem.

h *Sed huius*] i. an ex animoſitate ſoluerit cohæredi vltra quam ei debeatur ab eo emendo, uel per adiudicationem accipiendo, vt tunc non totum repetat, an ex vtilitate debitoris, vt ſi cohæres erat diſſipator ſuarum, & alienarum rerū, propter quod voluit iſte prouidere debitori, ne rem amitteret: unde ut rem haberet, ſoluit vltra quam debeatur cohæredi, repetet certè totū per actionem neg. geſt. Poteſt etiam dici illud ſecundum. Azo quod vbi emit a cohærede qui habet ius diſtrahēdi, cōſequitur dominium, deſinit ergo ſibi eſſe obligata: ſed tñ ſicut cohæres neceſſe haberet reddere per pignoratitiam actionem, ita & iſte ad inſtar fideiuſſoris ementis. remanet ergo ei hypothecaria ex ſua pſona, ut infra ad Treb. debitor. ex perſona cohæredis habet exceptionem, ſ. pro eo, quod ſoluit. Accur.

i *Creditor.*] qui eſt vnus de hæredib. creditoris: debitor cui eſt adiudicatum Accurſius.

K *Neceſſitatem.*] vel, ſcilicet vtilitatem.

l *Creditori.*] ſ. cohæredi.

FVndus.] CASVS. Iudex datus in fin. reg. iud. diuidet hunc fundū, non habita mentione aliarum rerū. Viu.

m *Cohæredi*] ſ. meo.

n *Religio.*] i. ſententia propter religionem.

c *Quia pro eo*] i. pro eo eſt habēdū, q̃d eſt datū, ac ſi eſſet præſtita rei æſtimatio à poſſeſſore alicuius rei cōuento hypothecaria, vel rei vendicatione: quia ſicut illi non cauetur nomine euictionis, ita nec hunc de præſtando eū indemnē: ut hic, & ſupra de rei ven. l. ex diuerſo. §. petitor. & infra de condi. fur. l. ſi ſeruum §. caucte. itē ſicut ille qui hypothecaria agenti pſtitit litis æſtimationem, habet in eo, d ſol uit exceptionē, ſi a dño rei poſtea conueniat: ita & iſte, q̃ obtulit pecuniā, habet exceptionē, vt pignus nō reddat, niſi quod ſolui tinci, reſtituatur, ut hic ſuonerit, & ſupra de rei ven. l. emptor & inf qui mo. pig. vel hyp. ſolul l ſi creditor. habet iſte etiam actionem neg. geſt contra debitorem cum ipſo geſtu geſſerit debitoris negotium, vt ſup. de neg. geſt. ſoluēdo. & l. ſi. & hic ſubij it, cōtra quoque, &c.

d *Obtulerit.*] pretium pecuniæ cohæredi.

e *Contra.*] i. econtrario ad prædicta. Nā ſup. dixit offerēti pecuniā non eſſe actionem q̃ eum, cui eſt oblata, ut ei caueat: vel ad aliud: nunc dicit eſſe, ſ. contra debitorem actionem offerenti: ſed ad quid eſt hæc l. x, non aperit, ſed dicit ſi velit totū reddere. Vnde dīt quidam, totum, ſ. pignus, q. d. ſi agat hypothecaria pro toto pignore, pōt eum poſſeſſione ceciderit, & pro vtraq; pecunia exoluenda, ut ſ. qui potior in pig. ha. ſi prior §. ſciendū, & de diſtra pignorū ſeruus. & C. de pign. l. in ſumma. maximè quia & is hæres, qui habebat hypothecariam, videtur eam cedere per adiudicationem: & ad ceſſionem & expreſſam compellendus eſt hoc iudicio. Sed an perſonalem cedat eidem ſo hypothecariā: nā illud eſt certum, perſonali ceſſa & hypothecariā trāſire, ut C. de ac. & obl. l. ſi a creditore & l. ſi inſolutū? Sed q̃ forte non eſt idem: vt tñ, vt ità perſonalis tranſeat p. adiudicationem, ut C. de annis et l. fi. & ſecūdū hoc ad id, quod dicit, totū reddere, &c. eſt ſimilia

1 † Flo. rei. *(margin)*

2 † Alias, red. de. *(margin)*

3 † Flor. licitatus eſt pro eo autē qd hu dit concord. nā ad ita. *(margin)*

4 † Flo. deeſt vt. *(margin)*

5 † Flo. neceſſitatem impendit, etiam vltro ſit actio. *(margin)*

6 † Flo. deeſt. & *(margin)*

7 † Flor. vtriuſque partib. debebatur. *(margin)*

Vnde-

a *Vniuersitatem.*] scilicet totum prædium.
b *Arbitrum.*] s. specialem, quasi non sufficiat ille generalis, qui est aditus ad iudiciũ fam. erci. quasi nõ sit in bonis Ac.
c *Cæteris corporibus.*] vt & j. cõi di. l. 3. §. pe. vt sic nihilominus in cõi remaneat vniuersitas, i. alia bona, i. non solum ꝓ al. js, & sm hoc lege rectè sm primam constructionem. Acc.
d *Eius fundi.*] ergo ꝓ illo tm̃ ñ adit iudex.
e *Hæredibus.*] si modo iter publicum ad sepulchrum transit: alioquin illi cede sepulchrũ, nõ ex causa diuisionis, sed sequitur rẽ diuisam, uel adiudicatã, in cuius partẽ sepulchrũ obuenerit, vt j. de cõtrahẽ. emp. l. in modicis. & j. de acti. empt. l. si mercedẽ. §. si eũ. Accursius.

1 † Flor. de reli. & sum. fun.
2 † Flor. exem. pto cæteris.
3 † Flor. cui q̃ nobis. & inf. addit: ar bit.

SI seruus.] CASVS. Seruũ tibi obligaui: decessi duob. hæredib. institutis, vnus de sua pecunia tibi soluit. & sic luit seruum an partẽ ab alio recuperare possit, licet seruus decedat? Et respõ. quod sic. Viuia.
f *Durat.*] ut iubeat partem pecuniæ præstare ei, qui luit. sic & infra ti. j. l. sed postquam. Accursius.

QVæ.] CASVS. Paterfa. duos habẽs filios, bona omnia q̃ in Italia habebat, diuisit inter eos: vni duas partes, alij tertiam assignando. erãt autẽ quædã res testatoris in ꝓuincia, de quibus nihil diuit. Certè istæ diuidentur eo modo, vt aliæ, nisi res istæ vni eorum tantum fuerint assignatæ, uel nisi forte erant accessoriæ. Viuia.

4 † Flor. com munis.

g *Filios.*] primo inæqualiter instituit: & postea assignauit alia vni, & alia alij: & quædam nullĩ.
h *Post datas.*] i. assignatas vni. uiq; a testatore: & sic legitur cõ præcedẽti. uel post datas actiones uice diuisionis ex l. xii. tabu. pro hæreditariis portionib. ut hic, & C. eo. l. ea quæ. & sic legitur cum sequenti. sed videtur pro virili, nõ pro hæreditaria portione hic diuidi, vt & C. e. l. si cogitatione. quæ est contra. Sol. eadem est ibi portio virilis, quæ hæreditaria: quia ibi æqualiter erant ante instituti hæredes. Accursius.

5 † aliàs, inter

i *In vnum.*] scilicet hæredum. & ratione talium rerum vni ex filijs prælegatarum, si euictæ fuerint, de euictione non agitur, ut infra de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Sed aliud in aliis a iudice, vel inter se diuisis, ut supra eo. l. hæredes § penult.
k *Datas.*] vni. hæredum, vt pullus equam. Accursius.

volunt. ego non consentio: sed portionem meã possidere malo: cum vniuersitatem a emere non possim, & velim pro meo arbitrio exequi ius religionis. Quæro, an rectè arbitrum b communi diuidũdo iudicio 1 † ad hunc fundũ partiendum petam? an etiam is arbiter, qui familiæ ercisc. datur, ijsdem partibus fungi possit, vt hanc possessionem exceptis 2 † cæteris c corporibus hæreditarijs pro iure cuiusque 3 † nobis partiatur? Herennius Modestinus respondit nihil proponi, cur fam. ercisc. iudicio aditus arbiter officium suum etiam in eius fundi, d de quo agitur, diuisionem interponere non possit: sed religiosa loca in iudicium non deduci, eorumque ius singulis hæredibus e insolidum competere.

Papinianus li. 7. Quæstio.

LEX XXXII.

SI seruus pignori obligatus, ab vno ex hæredibus luatur, quamuis postea decedat, officium tamen arbitri durat. f sufficit enim communis 4 † causa, quæ præcessit, quæque hodie duraret, si res non intercidisset.

Ea quæ non sunt diuisa in vita, veniunt diuidẽda post mortem. Bart.

Idem libro 2. responsorum.

LEX XXXIII.

QVæ pater inter 5 † filios g non diuisit, post ditas h actiones vice diuisionis ad singulos pro hæreditaria portione pertinent: modo si cætera, quæ non diuisit, in vnum i generaliter non cõtulit, uel res datas k non sequuntur.

Quod vni ex cohæredib. obuenit ex diuisione, si est obligatum pro omnibus, est luendum. Bart.

Idem libro 7. responsorum.

LEX XXXIIII.

SI paterfamilias singulis hæredibus fundos legando, diuisionis arbitrio fungi voluit, non aliter partem suam cohæres præstare cogetur, quam si vice mutua partem l a 6 † non pignoris liberam consequatur. m

Aestimatio quæ fit tempore diuisionis, nõ facit petitionem. Bart.

Idem libro 8. responsorum.

LEX XXXV.

SEruos n inter cohæredes tempore diuisionis æstimatos, non emendi, o sed diuidendi p animo pretijs ascriptos videri placuit. quare suspensa conditione mortuos tam hæredi, q quam fideicommissario deperijsse.

Inter patrem & filium ex causa dotis consistit donatio. Bart.

Idem lib. 11. responsorum.

LEX XXXVI.

POmpon. Philadelphus r dotis causa prædia filiæ, quam habebat in potestate, s tradidit: & reditus eorum genero solui mandauit. an ea ꝓcipua filia retinere possit, cum omnes filios hæredes instituisset, quærebatur. Iustam causam t retinendę possessionis habere filiam: quoniam præter prædia, de quibus quærebatur, dotis esse voluit: & matrimonium post

SI pater familias.] CASVS. Paterfamilias duos habens filios, & duos fundos: quorũ vnus erat obligatus ꝓ ambobus assignauit vnũ fundorũ vni, aliũ alteri, isti quidẽ filij æqualiter sunt hæredes, etiam in his fundis: veruntamen quilibet tenet alteri assignatio, quasi ex causa fideicõmis. Ille ergo cui assignatũ est prædiũ obligatũ: nõ aliter partẽ, quã in altero hẽt iure hẽditario, dabit fratri, nisi frater conferat ad liberationem prædij huic assignati. Viuianus.
l *Partem.*] s. alterius. Azo. & facit sup. eo. l. rem.
m *Consequatur.*] de cõi omnium est luenda, vt sup. eod. l. rem.

SEruos.] CASVS. Testator pendente conditione legati, hoc modo, q̃a vni sũt adiudicati, & ille est alteri cõdemnatus in medietate, s. æstimationis seruorũ, ac si legati nõ fuissent: tandẽ ante solutam pecuniã serui dicti decesserũt. quæritur, cuius periculo? Et dicit, legatarij, & etiam eius cui pecunia erat soluenda: vt ammodo ei non debeat solui.

6 † Flor. deest, a.

n *Seruos.*] s. legatos sub cõditione, vt inf. innuit. Azo. & sic interim possunt venire in iudiciũ, vt sup. eo. l. & post. §. res quæ.
o *Emendi.*] s. species tunc. n. esset soluẽda pecunia illi, cui esset cõuẽta, q̃ j. negat: secus si rẽ. tũc. n. s. rẽ emisset vnus heredũ, idẽ placuit q̃ i hac diuisione hic d?, vt j. de peri. & cõm. rei vẽ. l. quod si pendente.
p *Diuidendi.*] vt cõditione deficiẽte valeat & tũc alteri dei pecunia ꝓ adiudicatione.
q *Tam hæredi.*] cui erat pecunia soluenda. nam nihil habebit: nec etiam legatarius siue fideicõmissarius, sicut subiicit, & hoc nisi fuerit (vt dixi) dubius æstimatus euentus, vt supra e. l. propter. Accur.

POmponius.] CASVS. Pro filia, q̃ habebam in potestate, fundum in dotem dedi: postea decessi & eam cũ alijs suis fratrib. heredem institui: an ista filia teneatur fundum illum in dotem datum sibi conferre fratrib. suis, quæritur? Et respon quod nonimo præcipuum habeat, & iuste retinebit. Viuianus.
r *Philadelphus.*] nomen loci est.
s *In potestate.*] hoc faciebat quæstionem, quod erat in potestate: quia non videbatur dominium in eam trãsisse. & ideo subtilè respõ. cũ dicit, filiã etenim, &c. secũdũ Azo.
t *Iustam causam.*] accipe respondi, quod est infra. Accur.

Naturaliter

a *Naturaliter.*] dicitur naturaliter tenere, cum eorum fructibus alatur a viro: vt C. qui pot. in pig. ha. l. aſſiduis. & ſ. qui ſatiſ. cog. l. ſciendum. §. ſi fundus. Antequam tñ in dotẽ det, naturaliter & ciuiliter poſſidet: ſicut. n. eſt ſpeciale, vt dñium trãsferat in filiã, ita & poſſeſſio: alias. n. niſi in caſu iſto dotis, nec poſſeſſio tranſit, licet tenere dicantur, qui ſunt in poteſtate: vt ſ. de ver. obl. l. ſtipulatio iſta. §. hi ſecundum Azo.

b *Defendi.*] fauore dotis: ſed vſ cãm conferre debere: vt C. de colla. l. filiæ dotem. quæ eſt contra. Solu. hic ceſſat collatio: quia factum fuit teſtamentum: nec hic pater cauerat, vt conferret: ſecus hodie, quia ſemper fit collatio, tam ex teſtamento, q̃ ab inteſtato, vt C. de colla. l. j. & in auth. ex teſtamento.

C *Vm.*] CASVS. Tria dicit. Primo, heres cũ Titium ſibi ſe crederet, quaſi cũ coheręde diuiſit p iudicẽ, ſtat diuiſio ol. Secundo, duo non cohędes diuiſerunt p iudicem credentes ſi cohær. idẽ eſt. Tertio ſine iudice facta eſt diuiſio inter prędictos, reuocatur. Vivi.

c *Iudicati*] vt & inf. man. l. fideiuſſor §. in oib. ſecus ſi non eſſet lata, licet ſolutio ſecta, vt in fi huius l. & C. de iur. & f. c. igno. l. ſi poſt. Item ſecus ſi tantum verba interuenerunt, non aũt ſententia, nec ſol. ut ſ. de pac. l. epiſtola.

d *Iudicium.*] i. actio. ſ. verẽ, vt ſ. eo. l. j. ſed tam ẽ lis eſſe poteſt.

e *Condemnatum.*] ſ. cohæredi. & ſic eſt iſti. de vulg. ſub. §. fi. Az. tamen cõtra eſt huic dicto inf. ſi cer. pe. l. ſi & me. in fi. Azo. Itẽ contra. C. de iur. & fac. ign. l. ſi poſt di. Solu. ibi ſine iudice facta fuit. Accur.

f *In alterutro*] vt neuter ſoluens repetat.

g *Condictio.*] ſ. indebiti pro vna dimidia, ſ. parte mea, q̃ volui in eum transferre, & tráſtuli: pro alia verò dimidia, q̃ putabã eẽ ſuam, dabitur condictio reſpectu poſſeſſionis, nõ dominij: nã cum rem meam quaſi tuam trado, non transfertur dñium, vt inf. de cond. câ da. l. dedi. ſ. ſi quis quaſi ſtatuliber. Et pro hac ergo ea dẽ dimidia datur mihi rei ven. ex quo dñium nõ tranſiit. Nec ego teneor de euictione: nam tunc non euincerẽ, vt ſ. de euic. l. vendicantem. Et de hac euictione diximus ſ. eo. l. cohæredes. §. pe. & ſ. de verb. obl. l. qui Romę in fi. Ac.

1 ¶ *Fl. ſuerat.*

2 ¶ *Fl. accepto.*

¶ *Fl. q d. diximus in alterutro. Planè ſi ſine iudice diuiſerint res, & condẽnatũ verũ, q ei tradita, quę cohæredẽ eſſe putauit, qui ſuit hæres ex parte dictã potuit nõ tradi, cum faliut intelligi, cũ illi cohæredẽ eſſe putauit. vt ... dicta ... l. eo. ...*

mortem quoque patris ſtetit: 1 † reſpondi; filiam etenim quæ naturaliter a agros tenuit, ſpecie dotis, cuius capax fuit, defendi. b

Hæc exceptio, tibi non competit ius agendi, non poteſt opponi poſt ſententiam: nec reddit iudicium retro nullum: & ſolutũ authoritate ſententiæ non repetitur, vt indebitum. Bar.

Paulus libro 2. Quæſtionum.

LEX XXXVII.

Cvm putarem te cohæredem meum eſſe, idque verum nõ eſſet, egi tecũ fam. erciſ. iudicio: & a iudice inuicem adiudicationes, & condemnationes factæ ſunt. quæro, rei veritate cognita, vtrum cõndictio inuicem competat, an vendicatio? & an aliud in eo, qui hæres eſt, aliud in eo, qui hæres non eſt, dicendum ſit? Reſpondi: Qui ex aſſe hæres erat, ſi cum putaret ſe Titium cohæredem habere, ſuſceperit 2 † cum eo famil. erciſ. iudicium: & condemnationib factis ſoluerit pecuniã: quoniam ex cauſa iudicati c ſoluit, repetere non poteſt. Sed tu videris eo moueri, q non eſt iudicium d familiæ erciſcundæ niſi inter cohæredes acceptum. Sed quamuis non ſit iudicium, tamen ad impediendam repetitionem ſufficit, quòd quis ſe putet cõdemnatum. e Quod ſi neuter eorum hæres fuit, ſed qua ſi hæredes eſſent, acceperint familiæ erciſcũdæ iudicium: de repetitione idẽ in vtriſque dicendũ eſt, quod diximus 3 † ſupra in alterutro. f Planè ſi ſine iudice diuiſerint res, etiã cõdictio g eſt earum rerum,

Q *Vi familiæ.*] CASVS. Si voco te ad iudicium quaſi cohæredem, vt bona diuidamus, non propter hoc confiteor te cohæredem, ſi aliàs non es. Viuian.

h *Non confitetur.*] ſ. eo ipſo, vt ſibi ſ. præiudicet perinde ac ſi confeſſus eſſet in iure: niſi in cauſa perſiſtat vſq; ad ſententiam, vt ſup. l. proxi. quę eſt contra. Vel non confitetur ſi probet cõtrarium eſſe, vt inf. de confeſ. l. non fatet. Vel lis hic non erat conte. & ſic porrigẽs libellũ non præiudicat ſibi. Acc.

quæ ei ceſſerint, quem cohæredem eſſe putauerint.

Verba enunciatiua propter aliud emiſſa, vim irreuocabilis confeſſionis nõ habent. h. d. iſta l. no. Bar.

Scæuola libro 12. Quæſt. *

LEX XXXVIII.

Qvi familiæ erciſcundæ iudicio agit, non confitetur h aduerſarium ſibi eſſe cohæredem.

Iſta lex allegatur, q minores poſſunt inter ſe diuidere prædia quo ad culturam, & reditus: licet non quo ad proprietatem. & ſi fuit æqualitas ſeruata, debet eſſe diuiſio firma. Bal.

Paulus libro 3. Reſponſorum.

LEX XXXIX.

Lvcius & Titia a fratres i & 4 † emancipati a patre, & adulti curatores acceperunt: hi k communes pecunias ex reditibus redactas, ſingulis l ſubminiſtrauerunt: poſtea omne patrimonium m diuiſerũt. n poſt diuiſionem Titia ſoror Lucio fratri ſuo cœpit quæſtionem mouere, quaſi amplius accepiſſet, o quam ipſa acceperat: cum Lucius frater eius non amplius ſua portione, imò minus dimidia conſecutus ſit. Quæro, an Titiæ cõpetat aduerſus fratrẽ actio? Paulus reſpondit, ſecundum ea quæ proponuntur, ſi Lucius non amplius ex reditu prædiorum communium accepit, q̃ pro hereditaria portione ei competeret, nullam p ſorori eius aduerſus eum competere actionem. Idem reſpondit, cum ex decretis alimentis a ptore q amplius fratrẽ accepiſſe diceretur q̃ ſororem, nõ tamen vltra partẽ dimidiam,

L *Vcius*]CASVS. Si ego & ſoror mea emãcipati à patre curatores habeamus, cũ ſimus adulti: qui curatores diuiſerũt patrimoniũ quo ad geſtionẽ: vel fecimus nobis alimenta cõſtitui à iudice: nũc ſoror dicit me plus de alimentis, vel de alijs rebus, puta ex reditu prędiorũ cõiũm percepiſſe: an tenear ſorori, quæritur? Et reſpondetur, quod non, ſi plus mea parte non percepi, licet ſoror mea minus ſua parte habeat. Viuia.

i *Fratres*] maſculinum concipit fœmininum, nam appellatione fratris ſoror continetur, vt inf. de leg. 3. l. Luc. § quæſitũ. & ſ. de pac. l. tres fratres. Accur.

k *Hi.*] ſ. curatores.

l *Singulis.*] adultis.

m *Patrimonium.*] ſ. eo. ſ. bona. nec enim eorum pater deceſſerat, alioquin fruſtrà poneret de emancipatione. Et quod dicit, diuiſerunt, ſcilicet quo ad geſtionem & fructuum perceptionem: & ita pro nulla habetur in præiudicium minorum. vt C. de adm. tut. l. 2. nã & inf ſubijcit, prædiorum communiũ, vnde apparet, quod proprietatem noluerunt diuidere. Vel dic, noluerunt, ſed non potuerunt: vt C. de admi. tu. l. lex quæ ſecundum Azo.

n *Diuiſerunt.*] curatores.

o *Accepiſſet.*] de reditu prædiorum.

p *Nullam.*] imo videtur, quòd ſic vt ſup. e. l. item Labeo. cũ. quæ eſt ſ. Solu. hic ſoror partem ſuam conſecuta erat, ideoque non aget, cum frater ſua portione plus non habuit, uel ibi plus ſua parte habuit; hic non. Hoc valet. vel ſpeciale hic in pecunia ut & illud inf. ſi cer. pet. l. nam & ſi. §. fi. ſecus in alio theſauro. Vel ſol. ut ibi.

q *A pretore.*] qd plerũq; poſtulatur, vt C. de ali. præ. l. ſi.

* *quæſ. vi. Cuiac. lib. 9. obſeru. c. 36.*

4 ¶ *Bal. in l. 1. in fi. verſic ſunt allegat iſtũ tex. p ſingularis notab. l. iubemꝰ nulli poſt prin. C. de ſacroſ. ec. cl. ſed ſalua pace & reuerẽtia tãti viri, ſi iſte tex. bene cõſideretur, nõ probat illud ad qđ eum põderat Bal. vt dicit hic in nouis interpre. Bo.*

4 † *Fl. deeſt.*

Qui obtinuit in causa cõmuni, repetit expensas pro rata. h. d. Intellige si in causa propria nõ erat aliàs tãtum expensurus: quia tũc repetit, aliàs non. Bart.

Scæuola lib j. Responsorum.

LEX XL.

EX parte hæres institutus causam de totis bonis, q̃ omnes hæredes patiebantur a ob inultam mortẽ 1† suscepit, & obtinuit. b cohæres partẽ suam ab eo petebat: nec partẽ sumptuũ factorum in litem præstare volebat. Quæsitum est, an doli exceptio noceret? Rñdi, si idcirco amplius c erogatum esset, q̃ ipsius quoque causa defensa esset, habendam rationem sumptuũ. Sed & si omiserit doli exceptionem, agere posse de recipienda portione sumptuum.

Pater qui contemplatione dotis relinquit minorẽ partem filio, quam filiæ, ui detur eam liberare a dotis collatione. h. d. & est notandũ. Bal. secundum Bar. sic summatur. Quo ad collationem testatus videtur decedere, qui in codicillis de omnibus bonis disponit. Bartolus.

¶ Intestato moriens codicillis prædia sua omnia, & patrimonium inter liberos diuisit, ita vt longè amplius filio quam filiæ relinqueret: quæsitum est, an soror fratri dotem conferre deberet. Respondi, secundum ea, quæ proponerentur, si nihil indiuisum d reliquisset, rectius dici ex voluntate defuncti collationem dotis cessare.

¶ Seruo 2 † libertatem dedit qui erat annorum 15. cũ erit e annorum 30. f eidem ex die mortis suæ, g quoad viueret h cibariorum nomine denarios denos; vestiarij, denarios vicenos, qui nos 3 † præstari se velle significauit quæsitũ est, an vtile esset cibariorum, & vestiariorum legatum, cum Stichus ante libertatis tempus decessisset? & an, si non est vtile, hæres, i qui præstiterat, k a cohærede repetere possit, apud quẽ morabatur? Respondi, non quidem debita fuisse; l sed si id, quod datum est in alimenta, consumptum sit, repeti non posse. m

Debita contracta per vnum ex fratribus communem hæreditatem possidentibus, non veniunt de communi soluenda. h. d. iste notabilis §. Bart.

¶ Filius reipublicæ debita, quæ post mortem patris contraxit, fratri suo pro parte hæreditaria reputare non põt, n si non in oĩb. socij sint: o 4 † licèt hæreditatem paternam cõem haberent, & pater p pro altero filio in patria magistratu functus q 5 † decessit.

EX parte.] CASVS. Si Titi[a] me & te hæred. instituit, & Seius contra nos hæred. possidentes agit. & ego defendi: & absolutus fui, potero tibi pro tua parte hæred. agenti excep. doli objicere, si soluere nolis partem sumptuum: & si omisi excep. doli pro parte, quam tibi tradidi, agere potero contra te hæredem petitione hæreditatis.

¶ Intestato] Titius in codicillis suis prædia, & bona alia inter filios diuisit: adeo quod nihil fuit indiuisum: & plus etiã reliquit filio quam filiæ: nũquid confert filia dotem? Et rñ. quod non. s. d. cessat collatio. Item dicitur hic decedere intestatus, quia non fecit testamentum: sed codicillos: vt instit. de fidei commiss. hære. § ante.

¶ Seruo.] duos scripsi hære. seruo, qui habebat 15. an. libertatem reliqui, vt esset liber post 30. annos, non ante. Item eidem alimenta legaui, unus hæres præstitit legata: tandem decessit seruus, nũquid iudicio familiæ erciscundæ consequetur a cohærede partem eorum, quæ solui seruo? Et respond. quod non; quia non voluit legatum: cum seruo suo dominus legauit.

¶ Filius.] Ego & Titius frater meus hære. communem habebamus. Titius ast sumptus in officio debitor reipub. factus est, vult iste Titius ex bonis communibus soluere: quæritur, an possit? Et respon. quod non videtur quod possit: quia pater dum viuebat, hoc fecit. tamen est secus, vt dixi.

¶ Duos.] institui duos seruos meos hæred. cuilibet seruum prælegaui cum peculio; & ante quam decederem, seruum vni prælegaui; prælegatum manumisi; an peculium inter eos debeat diuidi, quæritur. Et respon. q̃ diuidi debet, non autem esse illius, cui prælegatus seruus fuit.

¶ Intestato.] in codicillis bona inter filios meos diuisi, & postea testamento condito confirmaui codicillis, illis hære in testamento institutis relinquendo. Item præcepi, quod vnusquisque onus etiã aliem, quod habet, vel habuit, sustineret. Vnus filiorum me patre præsente pecuniam accepit mutuam, & creditori prædia sibi assignata obligauit, postea soluit creditori; iste filius, uel creditor illa prædia distraxit, certe alter filius non tenetur ad aliquid.

a Patiebantur.] a quodam, qui agebat contra omnes petit hæred.

b Et obtinuit.] secus si perdiderit; quia tunc sumptus non repetit, vt inf. 10. d. sol. l. iam tamen. §. in hac. Sed procurator cum mãdato indistinctè repetit, vt C. man. l. & si contrariam. Quidam tñ dicunt etiam gestorem succumbentem repetere, si vtiliter cœpit defendere, licet inutilis exitus sit secutus: vt sup. de neg. gest. l. sed an vltro. §. is qui. secus si non vtiliter fuit cœptum: vt fuit in d. l. iudicatum solui. iam tñ. §. in hac, sed prima placet.

c Amplius.] põt. n. esse, quod non: ut si prius quam communem causam susciperet pro se salaria promiserit, & expensas fecit: nec oportuit cũ aliquid plus expenderet aliàs repetit: vt hic & s. de neg. gest. l. qui aliena. § fi. & arg. inf. pro soc. l. cum duobus § quidam.

d Indiuisum.] quid autem si aliquid remansit indiuisum? Respon. non cessaret collatio: vt C. de col. l. filiæ dotem. sed hic præsumitur contra, tum quia nihil remansit indiuisum: tum quia plura filio reliquit: & hoc etiam expressit, q̃ ideo maiorem partem filio assignabat, quòd filiæ dotem concederet: vt hic innuit statim, & dicitur supra de rei vendica. l. emptor. § fi. aliàs autem esset contra. quod est C. de col. l. secunda. & in authen. ex testamento.

e Cum erit.] tunc petendam, cum erit, & c.

f Triginta.] dominus, vel seruus, scilicet seruus.

g Mortis suæ] scilicet testatoris.

h Viueret] scilicet seruus, cui libertas imposita fuerat. Accursius.

i Hæres] apud quem non morabatur.

k Præstiterat.] cohæredi. partem enim sumptuum dabat ei: & ille retinebat seruum apud se. Accursius.

l Debita fuisse.] scilicet ciuiliter: debita tamen sunt ex voluntate defuncti naturaliter. vnde offic. iudic. seruus alimenta petere potest, vt infra de alim. leg. l. seruos. & supra de vsufructu l. dominus. §. fin. & facit infra de annu. lega. l. seruus.

m Non posse.] scilicet a cohærede apud quem morabatur vt sup. quæsitum.

n Non potest] imò videtur quòd sic: vt supra eodem. l. si filia. §. Nouatius. quæ est contra: sol. ibi fuerat pater professus.

o Socij sint.] ex conuentione, vt infra pro soc. l. cum duobus. §. Papinianus. & §. idem Papinianus.

p Et pater.] repete, & licet.

q Functus] quia pro eo soluit reipublicæ, vel gessit quædam pro eo in magistratu; vnde pro hoc videbatur velle facere tantundem; sed non est ita, vt hic dicit. Accursius.

1† Seruum vult his excip'a defunt ha vnc. obmulcã [illegible]

2† Aliàs Michi. Hales.

3† Vl. vigintiquinque.

4† Fl. effent.

5† Aliàs magistratum [illegible].

Caus.

a *Cum peculio.*] ſ. prælegauit. Azo.
b *Viuo teſtatore.*] ſi vero teſtatore mortuo, remanet prælegatum in peculio, ut ĩ. pe pecul. leg. l. tunc inutile.
c *Deinde pater.*] ſ. deceſſerit.
d *Ad utroſque*] nam cum ſit acceſſio, extincto principali, & acceſſorium extinguitur, ut infra, de pecu. leg. l. j. & ij. & Inſt. de lega. §. ſeruos. Accur.
e *Diuiſit.*] ſ. in codicillis Azo.
f *Non eſſe præſtandum*] nam non mutatur poſtea uoluntas, niſi expreſſe hoc dicatur, ut infra de legatis 3. l. ſi quis in principio.

SI ex aſſe.] CASVS. Fideicommiſſario vtile iudicium familiæ erciſcũdæ competit ad petẽdum ſibi relictum. Viuianus.
g *Si ex aſſe*] idem ſi ex parte. & facit infra ad Trebellia. l. cum tamen, §. ſi ex Treb. in fine.

QVædam.] CASVS. Ego hæreditatem communem cum muliere habebam. agimus hoc iudicio: & iudex, qui de hoc cognoſcit, inter nos diuiſit libertos, & alimenta. nunquid valet diuiſio? Dicitur quod ſic. & videtur, quod non, quia aliud fecit, quam deberet. Item videtur, quod ualeat, quia ratam videmur diuiſionem habere ſoluendo alimenta. ſecundo eſt, quia præſtatio alimentorum valet: ſed libertorum diuiſio non ualet. Viuianus.
h *Et alimenta.*] ſcilicet diuiſiſſe. & in hoc bene: ſed in libertis male. vt hic mulier allegat: & bene, ut infra, de iure patro. l. fin. & de alimen. lega. l. 3. §. ſolent. Acc.
i *Nullo.*] & ita appellauit a certo capitulo de libertis. Accurſius.
k *Feciſſe.*] quia non ſunt in bonis.
l *Nullum eſſe.*] non ergo appellatio confirmauit ſententiam, ut infra, de appell. l. ſi expreſſim. Sed quomodo pro parte uadet, & pro parte non res iudicata, ut ſupra eo. l. in hoc iudicio. quæ eſt contra? Sol. ut ibi.

1† Flo. deceſſ. pater.
2† Fl. ex.
3† Flo. deeſſ. pertinere.
4† Flor. in.
5† Fl. non.

Perempto principali facto teſtatoris, perimitur acceſſorium. Bar.

¶ Duos filios pater 1† ſcripſit hæredes, & certos homines unicuiq; eorum prælegauit: ex 2† quibus uni Stephanum cum peculio.[a] is uiuo teſtatore[b] manumiſſus deceſſit: deinde pater.[c] Quæſitum eſt, an id, quod in peculio habuit Stephanus prius quam manumitteretur, ad utroſque filios pertineat: an uero ad eum ſolum, cui cum peculio prælegatus fuerat? Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, ad vtroſque[d] pertinere. 3†

¶ Pater inter 4† filios diuiſit[e] bona: & eam diuiſionem teſtamento confirmauit, & cauit, ut æs alienum, quod vnuſquiſque eorum habet, ſiue habebit, ſolus ſuſtineret. poſtea vnus ex filiis cum pecuniam mutuaretur, interuenit pater, eiuſque conſenſu prædia, quæ filio aſſignauerat, pignori data ſunt. poſt mortem patris eadem prædia idẽ filius poſſedit: uſuras ſoluit: quæro, an familiæ erciſcundæ iudicio, ſi prædia pignori data diſtrahat creditor, aliquid ei a cohærede præſtandum ſit? Reſpondi ſecundum ea, quæ proponerentur, nihil 5† eſſe præſtandum.[f]

Caius lib. 2. fideicom.

LEX XLI.

SI ex aſſe[g] hæres inſtitutus, rogatus ſit mihi partem aliquam reſtituere (ueluti dimidiam) vtile familiæ erciſcundæ iudicium recte inter nos agetur.

Cauſa nullitatis pertinet ad iudicem appellationis: qui poteſt ſententiam pro parte confirmare, & pro parte nullam pronunciare. Bar.

SI ita.] CASVS. Si te debitorem meum, & Titium hæredes inſtituam, & tibi debitum prælego: nihil Titius a te poteſt exigere: quia & ſi tibi hæredi legaui, quod alius extraneus mihi deberet, cohæres teneretur tibi cedere actionem pro ſua parte.

Paulus lib. 1. Decretorũ.

LEX XLII.

QVædam * mulier a iudice appellauerat, quod diceret eum in 6† diuidenda hæreditate inter ſe, & cohęredes, non tantum res, ſed etiam 7† libertos diuiſiſſe, & alimẽta,[h] quæ dari teſtator certis libertis iuſſiſſet. nullo[i] enim iure id eum feciſſe.[k] Ex diuerſo reſpondebatur, conſenſiſſe eos diuiſioni, & multis annis alimenta ſecundum diuiſionem præſtitiſſe. Placuit ſtandum eſſe alimentorum præſtationi. Sed & illud adiecit, nullam eſſe[l] libertorum diuiſionem.

Debitum ab uno ex hęredibus poteſt prælegari. Bald.

Pomponius lib. 6 ad Sabin.

LEX XLIII.

SI ita legatum fuerit uni ex hæredibus, Quod mihi debes, 8† præcipito: officio iud. fam. erciſ. continetur, ne ab eo quid 9† cohæredes exigant. Nam & ſi quod alius deberet, percipiue unus[m] iuſſus fuerit: offi. iud. actionẽ 10† ei præſtare debebunt pro portione cohæredes.[n]

Licet maior pars hæredum diſſentiat, unus ſolus ad diuiſionẽ prouocat. Ba.

Vlpianus lib. 30. ad Sabin.

LEX XLIIII.

ARbitrum[o] familiæ erc. vel unus petere poteſt.[p] nam prouocare ad 11† iudicẽ, vel unum hæredem poſſe,[q] palam eſt. igitur & pñtibus[r] cæteris & inuitis, poterit, uel unus arbitrum 12† poſcere.

In iudicio communi diuidundo requiruntur magis exactæ probationes dominij, vel quaſi, quam in iudicio familiæ erciſcundæ. Baldus.

Paulus lib. 6. 13† ad Sabin.

LEX XLV.

INter cohæredes etiam communi diuidundo iudi-

m *Vnus.*] ſcilicet hæredum a teſtatore. Accurſius.
n *Cohæredes.*] quod enim in alterius perſona, hoc & in tua præſtat, ut infra, de condic. indeb. l. frater a fratre. & facit infra eod. l. inter. §. j. & C. eo. l. ſi quis.

ARbitrum.] CASVS. Cohæredes mei nolebant facere diuiſionem bonorum, quæritur, an cogere eos poſſim? Et reſpondeo quod ſic, & quamuis maior pars hæredum diſſentiat, ego tamen ſolus ad dictam diuiſionem poſſum prouocare. Viuia.
o *Arbitrum*] id eſt, iudicem delegatum, uel ordinarium.
p *Poteſt.*] ſ. cæteris ſcientibus, & conſentiẽbus. Accur.
q *Poſſe.*] etiam ignorantibus cæteris, ut addat prædictis.
r *Præſentibus.*] infert, ſi ignorantibus.* ergo inuitis, ut ĩ de ritu nup. l. in eo iure §. deinde. in caſu tamen nõ datur iudex aliis inuitis, ut inſ. tit. j arbor. §. de ueſtibulo. quæ eſt contra. Sed ibi ſpeciale, ne res non diuidenda diuidatur.

INter.] CASVS Si ego & tu ſumus hęredes: nunquid poſſumus agere communi diuidundo? Et reſpõdetur, quod ſic: & familiæ erciſcundæ.
¶ *Si familia*] Pone caſum, ut ſ. eod. l. ſi ita legat.
¶ *Si cohæredes.*] Tres erant hæredes: vnus abſens: duo præſentes. rem hæredi. vendiderunt pro 20. & dicebant ſe tantũ vendidiſſe pro de 10: poterit ipſe, qui fuerit abſens, agere, ut alia decem communicentur.
¶ *Fructus.*] Tres erant hæredes, unus fructus hæredi. percepit. ſi ſciuit, tenetur hoc iudicio directo. ſi ignorabat, tenetur vtili.
¶ *Qui familia.*] Planus.

* Hæc lex eſt uenie. cum l. vlt. infra de iure patro inſcriptio enim & res ipſa oſtendit eandẽ ſpeciem utrobique hoc tractari L. R.
6† Fl. de.
7† Fl. ſed &.
8† Fl. debes.
* Ad hanc gloſ. vide Cuia. l. 9 obſeruat. c. 14.
9† Flo deeſt. quid.
10† Fl. actiones ei præſtari debebunt, proportione hæredes.
11† Fl. apud.
12† Fl. aliu, arbitrum.
13† alias, l. 7.

¶ *Quod ex facto.*] Si cohæres meus impediat illum quo minus agat: quia testator sub pœna decem promisit, quod non impediat eum, & solueris pœnam: non recuperabis a me partem eius: immo & si ego propter tuum factum soluero, tu mihi hoc iudicio teneberis.

directa, quia non fecit sicut hæres: ut supra eod. l. & po... § 2. & infra eod. qui erat nam cum hæc actio imitetur hæreditatis pet. & in illa teneatur bonæ fidei poss. inquantum est locupletior, ut supra, de petit. hæred. l. sed & si lege, § pen. & § fin. & l. illud, § præterea & in ista idem dici potest. secundū Azo.

cio 1† agi potest: ut eæ 2† res dumtaxat, quæ eorum cōmunes sunt, a & causæ ex his rebus pendentes, in iudicium veniant: de cæteris b uero integrum 3† sit familiæ erciscundæ iudicium.

Prætor debet tueri suam adiudicationem. Ba.

¶ Si familiæ erciscundæ, uel communi diuid. actum sit, adiudicationes c prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando.

¶ Si cohæredes absente uno cohærede rem vendiderunt, & in ea re dolo malo fecerūt, quo plus d ad eos perueniret, vel familiæ erciscundæ iudicio præstabunt ei, qui abfuit, uel hæreditatis e petitione.

¶ Fructus, quos ante aditam hereditatem ex fundo hæreditario hæres cepit, non aliter famil. erciſ. iudicio præstare eum Iulianus ait, quam si, cū sciret f hæreditarium fundum esse, eos perceperit 4†

¶ Qui familiæ erciscundæ, & communi diuidundo, & finiū regundorum agunt, & actores sunt, & rei: g & ideo iurare debent non calumniæ causa litem intendere: h & non calumniæ causa inficias 5† ire.

Quod hæres sentit ex suo facto, sibi imputari debet. Bald.

¶ Quod ex facto * suo vnus ex cohæredib. ex stipulatione hæreditaria præstat, a cohærede non repetet: i ueluti, si a se hæredeque suo dolum malum abfuturum defunctus spopondit: uel neque per se, neque per hæredem suum fore, quo minus quis eat agat: k imo 6† si reliqui propter factum vnius teneri cœperint, quia 7† conditio stipulationis hæreditariæ extiterit, habebunt l familiæ erciscundæ iudicium cum eo, propter quem commissa est stipulatio.

Stipulatio facti diuidui contra hæredē contra facientem tātum committitur. Bar.

¶ Si quis stipulatus fuerit, m Titium n hæredemque eius ratum habiturum, & Titius pluribus hæredibus relictis decesserit, eum solum 8† teneri, o qui non habuit ratum: & solum ex hæredibus stipulatoris acturum, a quo fuerit petitum. p

Nota casum, quod soluēdo pro hærede, si non soluat, ab eo repetitur. Bar.

¶ Vsufructu uxori legato, donec ei dos soluatur, per arbitrum familiæ erciscundæ tam id, quod cohæredis nomine ex dote solutum sit, recuperare potest; q 9† quam ut cohæres soluat, effici posse Cassius ait: & uerum est. r

¶ Si duo cohæredes damnati sint statuam ponere, & altero cessante alter eam fecerit: nō esse iniquum, Iulianus ait, famil. ercis. iudicium dari 10† vt pars impendiorum boni uiri arbitratu præstetur.

Pomp. lib. 13. ad Sabinū.

LEX XLVI.

SI 11† q̄d contendis ex hæreditate mihi tecum com-

¶ *Si quis.*] Titius volens a me centum petere, constituit Seium procuratorem: & cauit se ratum habiturum, & hæredes suos. tandē fui absolutus, & Titius decessit postea. Certe si unus hæredum eius contrauenit, ille solus tenebitur: & si ab aliquo hærede meorum interim fuerint petita dicta centum, ille solus aget.

¶ *Vsufructum.*] Duobus hæredib. institutis ue esse. Item legauit vxori meæ usumfructum in quodam fundo, ut eum habeat, donec dos ei soluatur. unus hæredum dotem soluit: & recuperauit usumfructum cum fundo: nunquid potest agere pro parte cū cohærede, ut cohæres soluat partem? Et respondeo quod sic: unde audietur in utroque casu.

¶ *Si duo.*] Præcepit testator duob. hæredibus suis, ut statuā in suum honorem ponerent, & unus posuit: & alius non: potest qui posuit, pro parte sumptuum recuperanda agere. Viuianus.

a *Communes sunt.*] ex hæreditaria causa uel aliunde. Patet ergo res commodatæ & depositæ nō ueniunt in communi diuidundo iudicium: quia non sunt ex hæreditate, ut hic, & ǰ. tit. j. l. 4. ǰ. de respon. & §. j. & ǰ. pro soc. l. quibus casibus. Sed contra, ǰ. eo. l. & puto, §. fin. Sol. ibi de pto hæreditario seruo, siue maleficio ab eo commisso agitur communi diui. & ad de quod est ǰ. pro socio, l. quibus.

b *De cæteris*] scilicet quæ non sunt hæreditaria: licet sint ex hæreditate, ut res commodatæ, & depositæ, ut ǰ. de pet. hær. & non tantum. Accur.

c *Adiudicationes.*] i. prælegationes quas testator adiudicauit alicui hæredum. uel dic ut sonat. Acc.

d *Quo plus.*] vendiderunt pro 20. dixerunt se uendidisse pro decem.

e *Hæreditatis.*] si diffiteatur eum cohæredem: ut s. e. l. j. & C. eod. in familiæ. Accur.

f *Sciret.*] alioquin si putaret suum fundum, & consumpsisset fructus, ut bo. fid. pos. non teneretur, ut supra titu. j. l. iiij § post litem. & infra eod. l. fundus qui. Vel quod uerius est, imo teneretur vtili actione familiæ erciscundæ, licet perceperit bona fide, nesciens se cohæredem: nam

g *Rei.*] vt & ǰ. titu. j. l. iudicium. Sed qui prouocatur, est pro actore, ut infra titu. j. l. ij. § fi. & ǰ. de iudi. in tribus.

h *Intendere.*] vel intendisse, ut C. de iuram. calum. l. ij § j. Accur.

i *Non repetet.*] sic & ǰ. de reg. iur. l. quod quis. & supra, de noxa. l. si communis familia.

k *Agat.*] id est actu vtatur.

l *Habebunt*] ut & ǰ. de ædil. edi. l. quod si nolit, § Pomponius. & ǰ. de uerb. obl. l. ij. § item si ex facto. Accursius.

m *Si quis stipulatus fuerit.*] scilicet a procuratore, uel ab ipso Titio: quod cum procuratore eius factum est.

n *Titium.*] scilicet eum, cuius nomine procurator agebat: vel aliter, vt modo dixi.

o *Teneri.*] scilicet procuratori. uel dic stipulatori secundum primam.

p *Petitum.*] ut & inf. de uerb. obl. l. eadem, § Cato, in fi. & idem in aliis prætoriis similibus, ut ǰ. ad l. Falc. pœnales, § Iulianus. Accur.

q *Potest.*] s. cohæres a cohærede.

r *Et uerum est.*] imo non est uerum: quia suam partem poterat liberare etiam sine parte cohæredis, ut ǰ. de usufruc. leg. l. cui vsusfructu. quæ est contra. Sol. hic de rigore iuris: ibi de æquitate secundum R. arg. ǰ. de cond. & demon. l. pen. § de illo. Vel melius potest dos pro parte solui: & vsusfr. pro parte desinere esse, ut ibi: sed tamen non commode liberatur una pars sine reliqua: cum facta diuisione proprietatis inter cohæredes obtingentem portionem pro parte liberare commode non poterunt. Vel dic tertio, agis familiæ ercis. unde quia res pignori obligatas liberare pro parte non poterat. ut hic, & supra eodem, l. hæredes. § ad iuris. licet ab usufructu posset pro parte liberari: ut in l. contraria. Accur.

SI *quid contendis.*] CASVS. Ego & tu eramus cohæredes, agis contra me famil. ercisc. quendam fundum, quem ego solus possideo, petis diuidi: quia est hæreditarius: ego nego eum hæreditarium: sed me emisse dico certe non uenit in hoc iudicio, sed rei uend. petas si uis totum, uel partem.

1† Fl. desit, iudicio.
2† Fl. desit, ea.
3† Fl. in integrum.
4† Fl. fundū esse cœperit. & intra. Duar.
5† aliter, ad infitiationem Flor. inficias ire.
* ad intell. huius. §. uide Alcia. in l. 4. § Cato, num. 35. de uerb. obl. & ibidem Duaren. num. 35.
6† Fl. imo & si.
7† Fl. quasi.
8† alias, eum solum.
9† alias, recuperare: quā.
10† Fl. dari.
11† alias, si id

Communem.]

a *Commune.*] cum tu poſſideres.
b *Non venit.*] ideo quia diſſiteor mihi eſſe cõe ex hæreditaria cauſa: quare ag. cur uel rei uen. uel Publiciana: ut ar. ĩ. de exc. l. fundum. & l. fundi. & ſ. eo. l. 1. Acc.
c *Non venit.*] vt damnari poſſit, ut ex ſuo proprio cõmiſſo, venit tñ ut damnetur ex ſerui delicto, non dico ſa. er. ut ſ. eo. & puto §. ſi. & no ĩ. pro ſocio de illo. & ſ. de no. cũ ſeruus. Vel non uenit mortuo ſeruo, uel alienato: ut ĩ. de fur. ſi ſeruus cõis.
d SI maritus.] diſtiguitur, an fuerit factũ diuortium in vita patris: quo caſu cœperit perſonalis actio ꝯ patrem, quæ ꝯ hæredes dabitur, cum hæredes erũt, an poſt, & tunc incipit ꝯ filiũ cũ ipſe poſſit dotem ꝑcipere: ſed primo caſu non: cũ non habebat onus poſt mortẽ.
e *Alter.*] nata in uita soceri. Acc.
f Pendet.] quia neſcit vtrũ poſſit conuenire maritũ, an non. Nã ſi hæres erit, ipſũ pro hæreditaria parte & cæteros conueniet. ſi non erit, non poterit conuenire. ut inf. de do. ꝑle. l. pr̃ dotẽ. §. ſi prius. quæ eſt ĩ. Non autẽ pẽdet, q̃tũ ad hoc, ut non habeat locum. Itẽ quantũ ad hoc, q̃ n alii teneantur ſtatim & cõueniãtur pro hæreditaria parte ut ĩ. ſol. mat. l. ſi marito. §. cum pater. Az. & hoc facto diuortiu ante mortem ſoceri plane, &c.
g *Vt tutelæ.*] ut C. e. l. ij. & ſ. eo. l. filia. §. j. & inſ. de iu. dot. l. is qui. §. 1. & l. dotis fructus. in prin. ſit quod dixit, tutelæ, ſ. legitimæ, ut inſ. de tute. l. antepe. Tutela aũt teſtamentaria daretur etiam filioſam. ut in ſti. qui da. tu. poſ. in prin. Accur.
h *Ergo.*] quia ſentit onera. Azo.
i *Quia.*] alias qui. & alias quamuis.
K *Suſtinuit.*] alias qui. & alias ſuſtinuit. Et dic etiam modico tempore, uel ponitur quamuis pro quia: ut C. e. l. ij. ſecundum. Azo.

IN *iudicio.*] CASVS. Quatuor dicit. Primo, Ego & cohæredes mei egimus fam. erc. & lite pendente extraneꝰ quidam facit opus contra ſeruitutem debitã prædio hære. dico ego, ꝙ oẽs agere poſſumus confeſſoria, & nũciare, i. prohibere. Secundo, quod ſi fundus dominans fuerit mihi adiudicatus, cohr̃des mei mihi cauebunt, ꝙ quæ fuerunt conſecuti per confeſſoriã, puta aliquod intereſſe, totũ mihi reſtituent, ut & ego eis caueã de impenſis ab eis factis, qđ reſtituam. Tertio, ꝙ ſi non ſit cœptũ agi confeſſoria ab aliquo nr̃m pendente lite in actio. fam. er. ꝙ mihi cauebũt, ſi adiudicetur fundus mihi: huic ſoli cui adiudicatus eſt fundus, cõpetit cõfeſſoria: Quarto dicit ꝙ ſi lite pendente in iudicio fam. erc. res quædam mobiles ſurreptæ

mune [a] eſſe, quod ego ex alia cauſa meum proprium eſſe dico, id in fam. erc. iudicium nõ venit. [b]

¶ Dolus, quem ſeruus hæredis admiſit, in iudicium fam. erciſ. non uenit: [c] niſi domini culpa in hoc erat, qui 1† non idoneum ſeruum rei communi applicauerat.

Actio de dote datur cõtra heredes ſoceri recipientis dotem: & licet maritus non ſit hæres, ei ſubuenitur, ut apud eum ſit dos, qui ſuſtineat onera matrimonij. Bart.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

L E X XLVII.

SI maritus [d] * ſub condõne a patre hr̃s inſtitutus ſit, interim de vxoris dote actio [e] pendet. [f] 2 † Plane ſi poſt mortem ſoceri diuortium factum ſit, quamuis pendente conditione inſtitutionis, dicẽdum eſt præceptioni dotis locum eſſe: quia mortuo patre quædam filios ſequuntur, etiã antequam fiant hæredes, ut matrimonium, ut liberi, ut tutelæ. [g] 3† Ergo [h] & dotem præcipere debet: quia [i] 4† onus matrimonij poſt mortem pr̃is ſubſtinuit, [k] & ita Scæuolæ quoque noſtro viſum eſt.

In ſucceſſorem ſingularem ex neceſſitate tranſit inſtantia iudicij. Bar.

ſunt, omnes agimus furti: quia omnium interfuit tẽpore furti facti licet illæ res fuerunt adiudicatæ uni noſtrum.
l *In arbitrio.*] ſ. iudicis: ut diuidat, uel adiudicet. Acc.
m *De iure.*] i. de ſeruitute. ſic accipitur inſti. de re. cor. & incor. in ſi.

Pomponius lib. 21. ad Sab.

L E X XLVIII.

IN iudicio * fam. erciſ. uel cõi diui. ſi dum res in arbitrio [l] eſt, de iure [m] prædij controuerſia ſit, placet oẽs eos, inter quos arbiter ſumptus fuit, 5† & agere, [n] & opus nouum nunciare [o] pro ſua quemque parte poſſe. & cum adiudicationes ab arbitro fiunt, ſi uni adiudicetur totus fundus, caueri oportere ut quæ ex his actionibus recepta [p] fuerint, reddantur: [q] aut [r] quæ in eas impenſæ factæ fuerunt, præſtentur: [s] & ſi, cum res in iudicio [t] eſſet, eo nomine [u] actum [x] non fuerit eum conſequi 6† integram actionem, cui totus 7† fundus, aut pro quacunque parte adiudicatus [y] erit. Item quæ res moueri [z] poſſunt, & in ea iudicia [a] ueniunt: ſi interea ſurreptæ ſint, furti eos agere, [b] quorum 8† periculo hæ res fuerunt, poſſe.

Plures hæredes unius hæreditatis, debent unum procuratorem conſtituere, non ſeparatim agere. Bar.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

L E X XLIX.

SI familiæ * erciſcundæ, vel cõi diui. vel finium regundorum actũ ſit, & unus ex litigatoribus deceſſerit plurib. hæredib. relictis, non põt in partes iudicium [c] ſcindi: ſed

n *Agere.*] confeſſoria, ut ſ. ſi ſerui. vẽ. l. loci §. ſi fundus. & l. & ſi forte. §. ſi ædes.
o *Nunciare.*] rõne ergo ſeruitutis ſit nunciatio, ut hic. aed ꝯ. ĩ. de ope. no. nun. l. qui uiam. Sol. hic in ſeruitute urbana. ibi in ruſtica. Vel nunciatur non dño prędii debentis ſeruitutẽ, ſed alii, ut ĩ. de remiſ. l. 1. §. idem Julianus. pro ꝑſonali aũt, ut pro v. ſufr. cõſtat non poſſe nunciari ut ĩ. de ope. no. nun. l. j. §. ſi. & l. ij.
p *Recepta.*] ſ. a cohæredib. Sed non in rem ſuã debet cõſtitui procurator, uel hẽbit ſuo nõie vtilẽ. ut ſup. e. l. plane. & l. pignori res, nec. o. imminet litigioſi uitiũ, ut C. đ litig. l. fin. Rñ hoc eſt in arbitrio eiꝰ cui res eſt ad iudicata, agat an ipſe, an is ꝑficiat cauſã, q eã inchoauit, qa merita cauſæ nouit: ſed in l. ſi pignori cohæres non cœperat agere cui erat ꝓlita pecunia ſecundum Azo.
q *Reddantur.*] ſ. ei cui fundus eſt adiudicatus. Azo.
r *Aut*] pro &
ſ *Præſtentur.*] ab illo cui eſt fundus adiudicatus. Azo. Vel dic expenſas fuiſſe factas in lite, qua proponũtur confeſſoriæ actiones ab unoquoque inquantũ intereſt uniuſcuiuſque contra ſeruitutem nõ fieri, ut ſ. ſi ſer uen. l. loci. §. ſi fundus. & l. & ſi forte. §. ſi ædes.
t *In iudicio*] ſ. fam. erciſ. vel cõi di. Azo.
u *Eo nomine.*] quia fiebat contra ſeruitutem ſoicis, uel cohæredibus debitã. Acc.
x *Actum*] ſ. confeſſoria a cohæredibus.
y *Parte adiudicatus.*] ſ. alicui, agi ipſe. Sed contra infra de actionibus. & oblig. l. quæcumque. & ĩ. de no. ope. nun. l. non ſolum. §. ſi. & diuerſimode contradicunt. Sol. aliud in voluntaria alienatione, ut ibi, aliud in neceſſaria, ut hic, ſecundum Ioan.
z *Moueri.*] nam immobiles non cadunt in furti uitium, vel rapinæ, ut inſti. de uſucap. §. quod autem.
a *In ea iudicia*] fam. erciſ. & in communi diuid.
b *Agere.*] ſ. licet omnes dominos, etiam ſi uni tantum fuerit adiudicata: nec enim ſpectatur interſit mea uel non eo tempore ago, ſi interfuit eo tempore quo furtum fuit factum. ut infra de fur. l. inter omnes. j. reipon. & §. hac actio.
c SI *fam erciſc. Iudicium.*] i. ſententia, ut unicuique eorum portio ſua adiudicetur: quia omnes pro una parte computantur.

1† Fl. quod.
* Hanc l. explicat Cuiac. lib. 14. obſer. c. 31.
2† Fl. actionẽ pendere.
3† Fl. ut tutela igitur.
4† Fl. quamuisꝰ.
* ad huius l. intell. vi. De ſtum Florentumin l. non ſ lum. §. morte nume. 15. & 18. de ope. no. nũ. & Bo. in l. qui uiam nu. 9. in ſi eo. tem. & nu. 18.
5† Flo. ſit.
6† Flo. ſequi.
7† Flor. totus fundus adiudicatus fuerit, aut pro.
8† Fl. quorũ illa res periculo fuerunt.
* De huius l. intel. vide Doc. in l. 4. §. Cato. de ver. obl. vbi præcipue Bal. nu. 188 Dec. nume. 478 Dec. nume. 47 & Galiaul. nu. 510. So. in. nume. 145.

a *Hæredes.*] scilicet cohæredis decendentis loco unius personæ.
b *Procuratorem.*] vt supra de procur. l. licet. §. si plures. Accur.

Q*Vi hæres erat.*] CASVS. Testator duos instituit hæredes, & seruo libertatem reliquit, antequam adirent, præcepit iudex vni hæredum, ut sepeliret testatorem: & ideo vendidit directum seruum, & cauit de dupla si euinceret: seruus euincit se in libertatem cum stipulatione: quærit, an possim hoc iudicio recuperare a cohærede: sed antequam hãc quæstio. soluat, proponit aliã, scilicet an debuerit cauere de dupla: Et dicit quod non: quia ex necessitate uendit, sicut ille non tenetur cauere, qui exequitur sententiam alicuius iudicis. Post a soluit primã, dicens an hoc fecit hæres errans ante aditam hæreditatem, & non venit iudicio illo directo: quia ad hoc vt directum habeat locũ, oportet ut esset institutus: & quod adierit, sed venit in utile, quod eiusdem est effectus: aut fecit post aditam, & tunc venit in directo. Vlpianus.

c *A prætore.*] quod fieri debuit, ut infra de relig. l. at si quis. §. si cui. sed pro ipso monumento faciẽdo agitur mandati cõtra eum, cui testator mandauit, ut infra mandati, l. si vero nõ remunerandi §. fina. & intellige hunc iussum ante aditam hæreditatem, ut ex sequentibus apparet.

d *Distraxit.*] vt ex præcepto prætoris sepeliretur.

e *Duplamque.*] alias dupli, s. promittendo: & alias supra an.

f *Conuentus.*] qua euicit se in libertatem.

aut omnes hæredes a accipere id debent; aut dare unum procuratorem, b in quem omnium nomine iudiciũ agatur.

Qui vendit, ex necessitate, non tenetur de dupla promittere: & cautio, quæ non debet interponi, interposita committitur. Item, quod qui facit ante aditã hæreditatem, in directum erciscundæ iudicium non venit. Item, pro sepeliẽdo defuncto ante aditam hæreditatem iussu iudicis res hæreditariæ possũt vẽdi.

Vlpianus lib. 1 Disputatio.

L E X I.

QVi hæres erat ex parte institutus, testatorem 1† iussus a prætore c sepelire, seruum cui erat testamento data libertas, ideo distraxit, d duplamque e promisit: & ex ea cautione conuentus f præstitit. Quæsitum est, an familiæ erciscundæ iudicio consequatur, quod ex duplæ stipulatione abest? Primo uideamus, an hic debuerit de dupla 2† cauere. & mihi uidetur non debuisse. Hi. n. demum ad duplæ cautionem compelluntur qui sua sponte distrahunt. Cęterum si officio distrahentis fungitur, 3† non debet adstringi, non magis quam si quis ad exequendam sententiam a prætore datus, distrahat: nam & hic in ea conditione est, ne cogatur implere g id 4† quod cogãtur hi, qui suo arbitrio distrahunt: Nam inter officium suscipientis, h 5† & uoluntatem i distrahentis, multum interest. Quapropter re quidem integra stipulationem duplæ interponere non debuit: sed decernere prætor debet, k esse emptori 6† aduersus hæredem existentem actionem ex empto, si res distracta fuisset euicta. Si autem hæres errauit, & cauit, l & seruus peruenit ad libertatem, stipulatio committitur. m quæ si fuerit commissa, æquum erit utilẽ actionem ei aduersus cohæredem dari, directo 7† iudicio familiæ erciscundæ cessante, ne in damno moretur. Nam ut fam. erc. iudicio agere quis possit, non tantum hæredem esse oportet, n verum ex ea causa agere, vel conueniri quam gessit, quamque 8† admisit postea quam hæres effectus sit. o cæterum cessat familiæ erciscundæ actio. Et ideo si antequam quis sciret se hæredem esse, in hæreditate aliquid gesserit, famil. erc. iudicio p non erit locus. quia non animo hæredis gessisse uidetur. Quare qui ante aditam hæreditatem quid gessit, 9† veluti si testatorẽ sepeliuit. q fam. ercis. iudicium non habet. r Sed si post aditam hæreditatem id facit, consequenter dicemus, 1 familiæ erciscundæ iudicio

iur. & facti igno. l. iur. & l. error. quibus omnibus dicitur, quod ex erronea cautione cum effectu non agitur. Solu. potes dare speciales responsiones. ut in illa, si quis cau. fit circa iudicia speciale. Item in illa de don. sit facta promissio a patrono uiuente adhuc liberto, in cuius bonis fiebat pro misso. Item in illa de fideius. nulla erant res quia principalis: vnde accessoria nasci nõ potest. Item in illa, ut in pos. leg. sit speciale ratione ultimæ volũ. Item in illa de iur. & fact. ign. dicas, quod nec uidetur prodesse alicui, nec nocere iuris error: cum emptori non fiat nisi quod fieri est consuetum emptoribus. Vel dic secundum Azo. quod uno uerbo possunt tolli omnes istæ contrarietates, sic dicas, committitur stipulatio in tantum, in quantum ageretur ex empto, nulla interposita cautione. s. ad interesse, ut dicta l. si quis cautionib. vel si in nihilum poterat agi, non agetur interposita cautione: ut dicta l. de donatio. si patronus. & de fideiussor. si quis post. & contra cum agi debet, qui teneretur nulla interposita cautione, idest contra debitorem: non contra fideiussores per errorem iuris datos: vt in dicta l. ut in pos. legato. & secundum hoc nullus damnificatur vel lucratur ex iuris ignorantia; & sic non obstat l. de iur. & facti ignorantia. Et hæc omnia quando uendidit tãquam executor merus præcepto prætoris non tanquam hæres, vel dominus, si autẽ vendidit, ut quilibet vendit rem suam, tenetur cauere, & ex cautione conuenitur in duplum. & repetit a cohærede: quia probabiliter errauit credens se teneri ad duplum etiam si ut executor vendidit, idest iussu prætoris. & ita intelligitur ille uersiculus. si autem &c. sed in primo casu, quando non ut proprium, sed ut merus executor, non repetet partem dupli per actionem familiæ erciscundæ, qua non teneretur nisi pro parte hæreditaria. haberet enim exceptionem ut probatur per leges contrarias.

g *Implere.*] idest cauere de euictione: ut & infra de euict. l. si pignoris. sed ille tenetur, cui solutio proficit. ut in eodem titu. l. si plus §. primo. & Cod. de euict. l. ob causam.

h *Suscipientis*] scilicet ex necessitate rem uendere. Accursius.

i *Voluntatem.*] i. uoluntarie distrahentis. sic & Cod. de neg. g. l. 1. tutori. & ff. eo. l. in pignori. circa fi. & ff. de alie. iu. mu. cau. fa. qui reahibitio.

k *Prætor debet*] 3. nulla facta permissione.

l *Cauit*] vendens, ut merus executor, secundum primas solutiones, ubi uenditus ut suus, licet iussu prætoris, secundum Azo. & secundum eum non tenetur.

m *Committitur*] Nota hic erroneam cautionem committi. & ... contra ... si q. ... & ... & ... petitionis. & infra de ... si quis ... & infra des

n *Oportet.*] s. institutum.

o *Effectus sit.*] adeundo, ut supra eodem, l. puto. §. sed si dolo. sic & infra pro soc. l. si id quod. in princip. ot & §. j.

p *Iudicio.*] directo.

q *Sepeliuit*] ut in nostro casu.

r *Non habet.*] directum.

s *Dicemus.*] quia fecit quasi hæredes: unde habet locum directum, ut hic dicitur at supra directum cessat, ut hic dicitur. Accurs.

1† alias insti. tutus ex parte, iussus a prætore distrahere seruum, &c.

2† Fl. deberet dupla.

3† Alias fun. gitur non debet.

4† Fl. decet. id.

5† alias, suscipientes, & voluntate distrahentis.

6† Fl. alteri aduersus.

7† Fl. distributo iudicio fam. erc. ne in damno moretur.

8† Flo. quod quo.

9† Fl. gesserit.

Qui

QVæ]CASVS. Pater mihi filio emancipato cum essem in scholis, necessaria subministrauit, pater decessit, nunc ago fam. ercisc. cum fratribus meis: quæritur, an debeam illa, quæ pater contulit mihi in scholis, in portionem meam computare? Et rñ. ꝙ non, nisi probetur, ꝙ pater animo illo contulit mihi, vt computarem: aliàs si non probetur, tunc videtur fecisse causa pietatis, & sic donasse videtur. Viuianus.

a *Comprobatus*]ex eo qđ hic dicit, si ñ credendi, &c. colligunt quidã, ꝙ præsumatur in dubio pr̄ donare: sed quod ó obijcitur, sed pietate, & innuit ꝫ dic ergo, ꝙ donare p̄sumit, siue alimenta, siue libros, siue arma, vel qđ simile mittit & ponit filio suo emancipato, vt C. eo. l. filiæ. & ĩ de liber. agn. l. si q̃s a liberis, §. si mr. & ĩ de don. l. donationes. §. species. & arg. ĩ de don. inter vi. & vx. l. verũ. & s̃. de neg. gest. l. Nesennius. & C. de pe. suc. paren. l. j. lib. 10. Sed ꝯ. ĩ. de mune. & hon. & si filium. Sol. ibi loquit de eo, qđ impẽdit ꝑ ꝑ filij honorẽ post morte patris: hic ĩ vita patris: vt ĩ. ad mun. Lucius. § idem item no. ꝙ q̃dam dicunt (vt Pla.) hãc l. corrigi ꝑ auth. ex testamẽto. Sed dic cõtra: quia simplices donationes non conferuntur, vt ibi not.

b *Non patitur*] præsumptã ratione pietatis sicut & aliás inf. manid. si verò non re. §. contrario. Accur.

FVndus]CASVS. Pater filiam decessit instituto filio hærede cu alijs, licẽt p̄ recepera fundũ i dotẽ pro filio: filius tñ ante patrem hrẽdẽr. Sed q̃ t de fructibus? & dr ꝙ restituendi sunt non omnes pcepti post lit. cont. it. in iudicio fam. ercis. & ipse filius reddet impẽsas cohæredib. quæ fuerunt factæ pro fructibus. ante autẽ lit. contest. percepti non veniunt. cætera sunt plana. Viuianus.

1† Fl. arbitrũ.
2† Fl. in qua
3† Fl. deest si in.
4† Fl. deest. sed.

consequi eum posse sumptum quem fecit in funus.

Expensæ, quas pater fecit pro filio in studio nõ debent filio imputari tpe diuisionis: nisi animo repetẽdi patrẽ fecisse constat. B.

Idem libro 6 Opinionum.

LEX LI.

QVæ pater filio emancipato studiorum causa peregrè agenti subministrauit: si non credendi animo pater misisse fuerit comprobatus, a sed pietate debita ductus, in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computata æquitas non patitur. b

Si fratres sustinẽt cõiter onera matrimonij, fructus veniunt in cõi: secus si post diuisionem. h. d. Vel breuius; Fructus dotis debent esse fratrum existentium in communione; secus si facta fuerit diuisio. Bart.

Iulianus libro 8. Digestorum.

LEX LII.

FVndus, qui dotis nomine socero traditus fuit, cũ socer filium ex aliqua parte hæredem instituerit, c per arbitrum 1 † familiæ ercisc. præcipi ita debet, d vt ea causa filij sit, quæ 2 † futura esset, si dos per præceptionem filio 3 † legata fuisset. e Quare fructus post litem f contestatam percepti, ad eum redigendi sunt habita ratione impẽsarum qui verò ante litem contestatã percepti g fuerint, æqualiter ad omnes hæredes pertinebunt: h sed 4 † & impensarum i ratio haberi debet: K quia nullus casus interuenire, potest, qui hoc l genus deductionis impediat.

c *Instituerit.*]idem & si exhæredasset pater filium, vt inf. de dote præleg. l. j. § Celsus

d *Debet*] vt & infra eo. l. si filia, § 1.

e *Legata fuisset.*] non dicit ꝙ possit prælegari, cum tantumdem in vno legato quantu in alio, i in dote ꝯtinetur: vnde non valet legatũ, vt Inst. de leg. §. ex contrario. Acc.

f *Post litem.*] vel post moram interpellatione congruo loco, & tempore facta, vt ĩ de vsu. l. mora, in prin. & ĩ. de leg. 2 l. Titia Seio, § vsure. & C. de vsu. & fruc. l. j. & ij. in fi. & l. fin. Accursius.

g *Percepti.*] & consumpti.

h *Pertinebunt.*] cum. n. cæteri cohæredes bona fide possideant, suos faciunt: & si consumpserint ante lit. conte. non tenebuntur. cæterum post lit. cõte. fructus percepti ab eis oĩno restituuntur, extent, vel non: quia male fide percipiuntur, vt Inst. de offi. iud. § illorum, secundũ Azo. Vel dic, vt supra eod. l. inter, §. fructus.

i *Et impensarum.*] Vel iunge cum casu præcedenti, s. quando post lit. conte. percipiuntur. Vel dic, si vnus hæredũ impẽdit: recuperat ab alijs.

k *Debet*]s. cum post lit. conte. percipiunt.

l *Hoc genus*] s. quod ꝓ fructib. fit, vt hic, & ĩ. sol. mat. fructus. & s̃. de pet. hæred. l. si à patre, §. fin. & si pars hę. pe. l. sorori. §. sumptus. & ĩ. de vsu. l. videamus, § pen.

m *Nam si ego*]mutat personas. Accur.

n *Confiteor*]tu verò i confiteris me hęredẽ in nihilum.

o *Debeo*] quia possideo, vt s̃. eod. l. j.

p *Debui.*] quia noĩa non veniunt. vt s̃. eo. l. 2. § fin. Et sic no. q̃dã venire in vno horum iudiciorum, quę in alio non veniũt, vt & §. si pars hære. pe. l. non possumus. Sed contra, s̃. de pet. hær. l. sed & si lege, §. hoc senatusc. Sol. vt ibi.

Si iudicium diuisorium non facit præiudicium petitorio, admittitur ipsorum concursus. Bart.

¶Si ego à te hæreditatem petere vellem, tu mecum famil. ercisc iudicio 5 † ageres, ex causa vtriq; nostrum mos gerendus est. Nam si ego m totã hæreditatem possideo, & te ex parte dimidia hæredem esse confiteor, n sed à communione discedere volo, impetrare debeo o familiæ ercisc. iudiciũ: quia aliter diuidi inter nos hæreditas non potest.

¶Item si tu iustam causam habeas, ꝓꝑ quam per hęreditatis petitionem, potius q̃ per 6 † familiæ erciscundæ iudicium negotium distrahere velis, tibi quoque permittendum erit hęreditatem petere. Nam quędam veniunt in hæreditatis petitionem, quæ in familiæ erciscundæ iudicium 7 † non deducuntur: veluti si ego debitor hæreditarius sim, iudicio fam. ercisc. non consequeris id, quod defuncto debui: p sed 8 † per hæreditatis petitionem consequeris.

5† Fl. deest iudicio.
6† Fl. deest. sed. Istã gl. approbat hic.
7† Fl. iudicium.
8† Fl. deest. sed.

Quod fuit defuncti, vel eius occasione obuenit, in hoc iudicium venit. Bart.

Idem lib. 2. ad Vrseiũ Ferocẽ.

LEX LIII.

MAeuius, qui nos hęredes fecit, rem communem habuit cum Attio: si cum Attio cõi diuidundo egissemus, & nobis ea res adiudicata esset, venturam eam in familiæ q erciscundæ iudicium 9 † Proculus ait. ¶ Seruus liber, & hæres esse iussus, id quod

9† Fl. iudicium.

MAEuius]CASVS. Attius habebat fundum cõem cũ Mæuio: qui Attius decessit nobis hęr. institutis: egimus cum Męuio: & nobis fundus est adiudicatus: & condemnati sumus Mæuio in pecuniam. Certè si agam fam. ercisc. de hære. Attij pro eo fundo agere possumus.

¶ *Seruus*]Seruũ meũ cũ libertate hęredẽ institui, & cum eo ẽt institui Titium & Seium: & sic tres erant hæredes: & ille seruus negotia mea gesserat, quæritur an Seius & Titius eum hoc iudicio possint conuenire: vt id, qđ habet penes se, reddat? Et respo. quod sic, videbatur quod non, cum seruus ex ante gesto non teneatur.

¶ *Cum familia.*]Si iudex admisit hæredes ad licitationem rei hære. iudex pro tota re debet licitationem facere, non pro parte: quia forte nihil valet.

q *In familia.*] scilicet insolidum: quia propter hæreditatem ad nos peruenit tota.

a *Praestabit.*] videbatur quòd non, quia non tenetur ex ante gesto: vt C. an seruus ex suo fac. post ma. l. quamuis. Sed hic nō conuenitur rōne gestionis: sed quia rem communē possidet. Item non vr̄ actio. f. famil. ercis. dari: sed neg. gest. vt ī. si cer. pet. l. eius qui in prouincia, §. j. quæ est cōtra. Sol. hic nō loquitur, nisi de his rebus quę testatoris fuerūt: ibi de ijs, quæ non fuerunt eius: sed ei debebantur. Vel hic de acquisitis ante mortē, ibi de post acquisitis: qd̄ in idē recidit.
b *Sumptus*] idest electus.
c *Compensatione.*] per cōdemnationem tali modo fit cōpensatio: quia si tibi adiudicat rem vnam valentem pro mea parte 15. & te condemnat in 15. & sic 30 & mihi postea rē vnā adiudicat: & me condemnet in 10. p tua parte: ideoque cum videat tali modo compensationem hincinde admittitte solum in quinq; cōdemnate debebit, vt hic, & C. de iure dot. l. fin §. pen. & argum. inf. tit. r. si quis putans, §. si fundus, & §. idem Iulianus, & C. communi diuid. l. pen. Accur.
d *Partes.*] maior. n. fit æstimatio partis dimidiæ re tota æstimata, q̄ si per se separata pars dimidiæ æstimetur: vt hic, & C. cōm diui. l. j. §. j.
e *PEcuniam Soluer etur.*] mandauit n. filius cum crederet patri solui pecuniā: ex tali mādato nulla competit actio patri. Quod. n. dicitur ī. si cer pet. l. certi cōdictio. §. si nummos. locū hăbet, cū persona alicuius est adiecta, vt tibi quæratur obligatio. at hic persona patris est adiecta ad solutionem tātum, sic: si ti. pulatus mihi [illegible] aut Seio, vt ī de ver. obl. l. eum qui § qui ibi.
f *Actio*] s rei vendi. vt quia pecunia est patris.
g *EX hæreditate.* Neque tua]. vt dimidiatur: sed vt

1† Fl. desi. &.
2† Fl. condemnandos.
3† Fl. vltrò citroque condemnationis facta, nō solū.
4† Fl. desi. in diuis.

id quod ex rationibus, quas patrifamilias gessisset, & penes se retineret: iudicio familiæ ercifcundæ cohæredibus suis præstabit. a

Valet sententia, si portiones inuicem compensantur seu adæquantur: & in aliquo superfluo alter tantū modo condemnatur. Bar.

¶ Arbiter familiæ ercifcundæ inter me & te sumptus,[b] quędam mihi, quædam tibi adiudicare volebat: & 2 † pro his rebus alterum alteri condemnandum 2 † esse intelligebat. Quæsitum est, an posset, compensatione c vltrocitroque 3 † facta, condemnatione eum solum, cuius summa excederet, eius dumtaxat summæ, quæ ita excederet, damnare? & placuit posse id arbitrū facere.

Res est æstimanda prout valet vnita: non prout valet diuisa. Bart.

¶ Cum familiæ ercifcundæ, vel communi diuidundo iudicio 4 † agitur, vniuersæ res æstimari debent, singularum rerum partes. d

Vlpianus lib. 2. Respons.

LEX LIIII.

PEcuniam, quā filius emancipatus, ita credidit, vt patri solueretur, e ita demum in hæreditatem patris numerari, si patri aduersus filium eiusdem quantitatis nomine actio f competebat.

Si vnus ex hæredib. vendidit partem suam certæ rei, non venit illa res in iudicio familiæ ercisc. Bald.

Neratius libro 3 Membran.

LEX LV.

EX hæreditate Lucij Titij, quæ mihi & tibi communis erat, fundi partem meā alienaui: deinde familiæ ercisc. iudicium inter nos acceptum est: neq; ea pars, quæ mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hæreditate exierit: neque tua: g quia etiam si remanet in pristino iure, hæreditariaque esset tamē alienatione meę partis exit de communione. Vtrum autem vnus hæres partem suam non alienauerit, an plures, nihil interest: si modo aliqua portio alienata ab aliquo ex hæredibus, hæreditaria esse desijt.

Vlpianus li. 2. ad edictum.

LEX LVI.

SI familiæ ercifcundæ, vel communi diuidundo iudicio 5 † agatur: & diuisio tam difficilis sit, vt penè impossibilis esse videatur, potest iudex in vnius personam totam condemnationem conferre, & adiudicare [h] omnes res ei. 6 †

Paulus li. 20. ad edictum.

LEX LVII.

NOn solum in finium regundorum, sed in 7 † fam. erc. iudicio præteriti quoque temporis fructus i veniunt.

Si diuisio fiat iudicio pendente, iudicis officium euanescit. Bart.

Papinianus libro 2. Respons.

LEX LVIII.

ARbitro quoque accepto, fratres, K communem hæreditatem consensu diuidentes, pietatis officio funguntur: quam reuocare non oportet, licèt arbiter sententiam iurgio perempto non dixerit, si non intercedat ætatis auxilium.

TITVLVS III.

De communi diuidundo.

Paulus li 23. ad edictum.

LEX PRIMA.

COmmuni diuidundo iudicium ideò necessariū fuit, quòd pro socio actio magis l ad personales inuicē præstationes pertinet, quàm ad cōium rerum diuisionem. Denique cessat communi diui-

tibi solidetur, vt sup. cohæredes, §. si testator quæ est contra.
SI familiæ.] CASVS. Si diuidi hæreditas commodè nō pōt, nunquid pōt iudex vni totam adiudicare, & illum cui adiudicat, condemnare alij in pecuniā? & respon. quòd sic.
h *Adiudicare.*] vt C. communi diuid. l. ad officium.
i *NOn solum. Fructus.*] vt & sup. ti. j. l. iij. §. post litē autem contest.
K *ARbitro. Fratres.*] hic coram arbitro fuit lis conte. & sic lite contesta. diuiserunt suo consensu, non expectata arbitri sententia. hæc quidem diuisio non rescinditur nisi ætatis ratione, secundum Azo.
Tertia actio mixta est communi diuid similima superiori, vt societas hæreditati simillima, & maximè gemina est: vtraq; enim est duplex, & quiuna, bonæ fidei, perpetua, quasi ex contractu, de diuisione, & idem in vtraq; officium iudicis, & redditur hæc etiā inter cohæredes, sicut inter alios quosĩcunque socios, sed hoc plus est in actione familiæ ercifcundæ, quòd veniūt in eam etiam res non communes, & nō est de re vna, & non iteratur, nisi ex magna causa, hæc verò Græci Ἐ[illegible] vocant, τὰ εἰς δὸ[illegible]. Cuias.

5† Fl. iudicio.
6† Fl. desi. et.
7† Fl. &.

DE COMMVNI diuidundo.

COmmuni.] CASVS. Ego & tu habemus rem communem ex causa societatis, volo diuidere, certè agam communi diuid. non pro socio: pro socio enim agitur ad hoc si percepisses fructus ex re communi. Sed pone, quòd vnus nostrum suam partem vendidit, certè iam non agitur communi diuid. cum non est, quod diuidatur: sed agitur cum nouo consorte. Viuia.
l *Magis.*] electio ponitur

ponitur hæc dictio, magis, non cõparatiue: vt & illud, magis volo esse diues q̃ pauper. Non.n. ad diuisionẽ ꝓ socio intenditur, ut hic, & ĩ. pro soc. l. actione, §. si post. in fine. Item pro socio actio intenditur, vt res non cõis cõmunicetur, ut ĩ. pro soc. l. si quis societatem, & vt no. ĩ. tit. j. ite ex diuerso, in fine.

pro ea agere adhuc cõi diuidundo? Et respon. quod sic.

¶ *Sicut.*] Si habeam rem cõem, & tu impensas facias: & ꝓ ea hoc iudicio agamus, nũquid partẽ impensæ a me consequeris? Et resp. ꝙ sic. Item si tu decessisti, postquam & alia de re cõi perceperas: nunquid cum hæredibus tuis agi potest? Et respon. quod sic. Viuianus.

a *Iudicium.*] s. directũ, vtile verò habet locum quãque, etiam si res non sit cõis, vt ĩ. eod. l. si quis putans, in prin. & l. sed postquã. & l. in summa. quæ sunt 3. Vel dic, ꝙ cessat directum & vtile: si nec est, nec fuit cõmunis, vt hic. cæterum si fuit, sed non est, habet locũ vtile; si verò fuit & est, tunc directum.

b *Nihil autẽ. Emerunt.*] animo ineundæ societatis. & est simile per omnia. Inst. de obli. ex quasi cõ. §. itẽ si inter. Acc.

c *Videtur.*] vt ĩ. tit. j. l. inter. § ꝗ familiæ.

d *Prouocasset.*] quod si non appares, forte dirimitur, vt supra, de iud. l. in tribus.

IN cõi] CASVS. Ego & tu habebamus rẽ cõmunem, si hoc iudicio agamus, qd veniat in hoc iudicio, quæritur? Et rñ. ꝙ nihil vltra diuisionem rei & præstationes, puta, si quis fructus cepit, vel aliud: vel damnũ dedit, uel impendit aliquid.

¶ *Si quid.*] Si aliq. qui habent rem communẽ, pactum inter se fecerint, iudex debet illud pactum seruare, si sine dolo fecerunt. Viuianus.

e *Damni*] vt & ĩ. eo. & si nõ. 4 venit. Acc.

f *Eo nomine.*] i. occasione communionis, vt & supra, de noxal. si in re communi.

g *Sociorum*] vt q. a impendit in re cõi. Acc.

h *Peruenit*] vt quia fructus ex re cõmuni percepit, & subaudi, venit in iudiciũ communi diuidundo.

dundo iudicium, a si res communis non sit.

Caius li. 7. ad edi. prouin.

LEX II.

NIhil aũt interest, cum societate, an sine societate res inter aliquos communis sit; nam utroq; casu locus est cõi diuidundo iudicio. Cũ societate res cõis est 1 † inter eos, qui pariter eandem rem emerunt: b sine societate cõis est 2 † inter eos, quibus eadem res testã legata est.

¶ In tribus istis 3 † duplicib. iudicijs, familiæ ercisc. cõi diuidundo, finium regũdorũ, quæritur quis actor intelligatur: quia par causa omnium videtur? c sed magis placuit eum videri actorem, qui ad iudicium prouocasset. d

Vlpianus lib. 30. ad Sabi.

LEX III.

IN communi diuidundo iudicio nihil peruenit 4 † vltra diuisionem rerum ipsarũ, quæ communes sunt, quã 5 † si quid, vel in his damni e datum factumque est: vel 6 † quid eo nomine, f aut abest alicui sociorum, g aut ad eũ peruenit h ex re communi.

¶ Si quid ipsi inter se sine dolo malo pepigerunt, id in primis, & familiæ erciscundæ, & communi diuidundo iudex seruare debet. i

Idem lib. 19. ad edictum.

LEX IIII.

PEr hoc iudicium K corporalium rerum fit diuisio, quarum rerum dñium habemus, non etiam hæreditatis. l

¶ De puteo quæritur, an cõi diuid. iudicio agi possit? Et ait Mela ita demum posse, si solum eius commune sit. m

¶ Hoc iudicium bonæ fidei e: quare & si vna res indiuisa relicta sit, valebit vtique 7 † cæterarum diuisio: & poterit iterum n cõi diuidun. agi de ea, quæ indiuisa remansit.

¶ Sicut aũt ipsius rei diuisio venit in cõi diuidundo iudicio, ita etiam præstationes veniunt: & ideo si quis impensas fecerit, consequetur. 8 † Sed & si non cum ipso socio agat, sed cum hærede socij, Labeo rectè existimat, impensas & fructus a defuncto perceptos uenire.

¶ Planè fructus ante percepti, quam res cõis esset, uel sumptus ante facti, in cõi diuidundo iudicium nõ veniũt. o Ea propter scribit Iulianus, si missi in possessionem damni infecti simus, p & antequam possidere iubeamur, q 9 † ego insulam fulsero, sumptum illum cõi diuidundo iudicio consequi me non posse. r

Iulianus li. 2. ad Vrseium Ferocem.

LEX V.

SEd si res non defenderetur, & ideo iussi simus a prætore eas ædes possidere, & ex hoc dñium s earum 10 † nanciseremur: rñdit Proculus, cõi diuidundo iudicio partem eius impensæ t me secuturum esse.

K *Per hoc iudicium.*] directum. Nam vtile etiam pro incorporalibus, ut infra eod. l. arbor. §. fi.

l *Hæreditatis* [id est rerum quarum dominiũ habemus ex hæreditaria causa prius nondum intentato iudicio famil. ercisc. sm Az. Vel dic hæreditatis, ideo quia ius est: & sic pro diuiso in eo, ꝙ ius possideri non potest, vt ĩ. de rei ven di. l. Pomponius si ex æquis, in fi. Itẽ, quia in ea sunt res, quarũ dominium non habemus, ut sup. de petit. hære. & non tantum quod est necesse, s. vt simus domini rei diuidendæ per hoc iudicium, ut hic, & infra proxi. § & ĩ. titu j. l. inter. e respon. Acc.

m *Commune sit.*] vt & ĩ. proxi. respon. dixi modo. Et subaudi hic, vel quasi cõe, vt quia emerit a non domino. Vel alias competit actio, si non simus domini, ut infra eod. l. communi diuidundo. §. 1. Hoc. n. tantũ remouetur, ne competat, si ius hauriendi solummodo habent, secundum Azonem.

n *Iterum.*] Secus in actione familiæ erciscundæ, ut ĩ. tit. j. l. si filio. § familiæ. quæ est contra. Accur.

o *Non veniunt.*] sicut nec in familiæ erciscundæ, ut supra titu j l. & puto, §. [illegible] & n dolo.

p *Simus.*] & sic simus plures.

q *Iubeamur.*] ex secundo decreto.

r *Non posse*] s. directo, sed vtili, vt statim dices ĩ. l. proxi. & sic non obst. ĩ. de noxal. l. si seruus communis, in fi. quæ est contra Accursios.

1 † *Duæ res est veluti inter eos.*
2 † *Duarum communis est, veluti inter eos.*
3 † *Flor. de iisd. illu.*
4 † *aliàs, venire.*
5 † *Flor. & si quid in his damni.*
6 † *Flo. fiat.*
7 † *Duo. vtique, et cæterarum.*
8 † *Flor. consequatur a sed si.*
9 † *Flor. iubeamur.*
10 † *aliàs nanciseremur.*

i *Seruare debet.*] vt & ĩ. tit. j. l. si. Vel pone exemplum, infra eo. l. iudicem, quod intellige, nisi sit specialiter pactũ inhibitum, vt ĩ. eo. l. in hoc iudicium, §. si conuenit. Item intellige esse seruandum, vel ad actionem, vel ad exceptionem: nec enim semper agi potest quasi fiat incontinenti eo ipso, quod fit communione durante: vnde non statur pacto, si est nudum, ad actionem pariendam, ut C. famil. ercisc. si post diuisionem, quæ est contra Accursius.

PEr hoc] CASVS. Ego & tu habebamus rẽ corporalẽ in cõi: & eius dñium nostrũ erat: nunquid venit in hoc iudicio? Et rñ. ꝙ sic: sed hæreditatis non, cum sit incorporalis. Itẽ si habemus puteum cõem, venit in hoc iudiciũ, si terra sit cõis illius putei. Tertiò dicit. Pone, ꝙ ego & tu habemus multas res cões, eas diuidimus, quædam res adhuc remansit in communi, & indiuisa: nunquid possumus

SEd si res] CASVS. Ego & tu habebamus domum, & Maeuius habebat domum ruinosam iuxta, noluit cauere: & ideo positi sumus in possessione: nunquid hoc iudicio possum partem sine totum recuperare a te socio. Et certe sic, vtilis, & non directa. Si autem feci impensas tempore quo sumus domini & sumus missi ex secundo decreto, nunc directo iudicio possum recuperare a te, vt in l. se. quæ continuatur cum ista. Viuianus.

s *Dominium earum*] no. pro sententia Io. ꝙ missus ex secundo decreto fit dominus, si erat prior possessor dominus, vt dixi plene ĩ. si ex nox. cau. aga. l. 2. in fi. Accur.

t *Impensæ*] scilicet factæ, postquam dominium sumus nacti: si verò ante secundum decretum, post primum tamen, & sic

& sic post missionē factæ sunt, non directū, sed vtile locū habet, vt ī. de dam. infec. l. si finita, §. cum aūt plures. & d. l. ī. de noxal. l. si seruus communis. quæ sunt contra. Accur.

SI quis.] CASVS. Habebam rem communem cum Titio purè, & credebam eam habere cōem cum Titio filio: vnde fructus percepi, vel sumptus feci, nunquid possum agere cum Titio patre, cū quo res est cōmunis, qui alienauit partē suam, nunquid adhuc erit communi diuidundo iud. Et respon. quod sic, utile.

¶ Sine autem] Planus est cum §. sequen. vsque ad §. si fundus.

¶ Si fundus.] Ego & tu habebamus fundum communē, ego obligaui partē meam creditori meo, quæritur, an possumus diuidere nihilominus? Et dicit, quod creditori remanet hypothecaria in parte mea etiam si fundus fuerit tibi totus adiudicatus: idem si fuit diuisus regionibus inter nos, ut pars quondam mea pro indiuiso remaneat obligata: sed si tibi adiudicat, partem meā minus æstimat iudex, & quia obligata est, & quia creditor vendere potest.

¶ Idem] Tria dicit. Ego & tu habemus seruum communem, qui valet decem, tu obligasti mihi partē tuā pro tribus, nunc agis communi diuidundo. certè repellā te except. quia facis id per quod uis extinguere pignus meum, puta, si mihi adiudicatur pars tua. Secundo pone, quod non fui vsus exceptio. certè, aut iudex tibi debitori adiudicat totum, & condemnat in æstimatione partis meæ: & in tua remanet mihi ius pignoris. aut mihi, & tunc cōdemnat me tibi in eo, quod plus valet tua pars, quam summa debiti.

¶ Versus] Ego & tu locum cōmunem habemus, in quo ædificaui: qui iam vicinus nunciauit nouum opus: ego nihilominus ædificaui, cum hoc expediret mihi & socio, licet de non ædificando fortè sub pœna promiseram, & quia contra prohibitionem feci, fui condemnatus ad interesse nuncianti, an hoc recuperem a te pro parte, quæritur? Et respon. quod sic. Viuia.

Vlpia. lib. 19. ad edictū.

LEX VI.

SI quis putans sibi cum Titio fundum communem esse, fructus perceperit, vel sumptum fecerit, cum esset cum alio cōis: agi poterit vtili a 1 † communi diuidūdo iudicio. b Quare etsi fundum Titius c alienauerit, licet hic cōi diuidundo iudicio locus non sit, d quia a communione discessum est, vtili tamen locus 2 † est futurus, quod datur de præstationibus, quoties res 3 † communis 4 † esse desijt.

Fructus veniūt in hoc iudicio, siue immediate percipiuntur a socio, siue locentur colono nomine communi; si vero locentur nomine proprio, damnum ad locantem spectabit; interim verò erit commune. Bartolus.

¶ Siue aūt locando fundum cōem, siue colendo, de fundo communi, quod socius consecutus sit, communi diuidundo iudicio tenebitur. Et si quidem communi nomine id fecit, neque damnum, neque lucrum sentire eum oportet. Si verò non cōi nomine, sed vt lucretur solus, magis esse oportet, vt damnum ad ipsum e respiciat.

¶ Hoc aūt ideo præstat cōi diuidundo iudicio: f quia videtur partem suam non potuisse expedite g locare. Cæterum non alias communi diuidundo iudicio locus erit (vt & Papinianus scribit) nisi id demū gessit, sine quo partem suā recte administrare non potuit: alioquin si potuit, h habet negotiorum gestorum actionē, eaq; tenetur.

¶ Si quid post acceptum cōi diuidundo iudicium fuerit impensum, Nerua recte existimat etiam hoc venire: sed & partum i venire, Sabinus & Attilicinus rñderunt: sed & accessionem, k & decessionem l hoc iudicium accipere ijdem existimauerunt.

¶ Si quis in cōem locum m mortuum intulerit, an religiosum fecerit, videndum est. Et sane 5 † ius inferendi in sepulchrum, n vnicuique insolidum competit: locum autem purum alter non pōt religiosum facere. Trebatius autem & Labeo quanquam putant nō esse locum religiosum o factum, tamen putant in factum p agendum. q

¶ Si damni infecti insolidum pro ædib. 6 † caueris, Labeo ait cōi diuidundo iudicium tibi non esse: cum necesse tibi non fuerit insolidum cauere, sed sufficere 7 † pro parte r tua, quæ snīa uera est.

¶ Si fundus cōis nobis sit, sed pignori datus a me, s venit quidem in cōi diuidundo iudicio, 8 † sed ius pignoris creditori t manebit, etiam si adiudicatus u fuerit: nam & si pars socio tradita fuisset, integrum maneret. x

¶ Arbitrum autem communi diuidundo ob 9 † hoc minoris y partem z æstimare debere, a quod ex pacto vendere eam b rem creditor potest, Iulianus ait.

¶ Idem 10 † scribit: Si is, cū

a Vtili.] id est efficaci, ut innuitur in secundo respon. huius legis. Accursius.

b Iudicio.] [illegible] cum eo cumquo re vera cōmunis erat, ut hic, & infra eod. l. si quis cum, & l. in hoc iudicio, circa princ.

c Titius] [illegible] quo erat communis.

d Non fit.] s. directo. sic ī. eod. l. j. quæ est contra, & ī. eo. in summa. Accursius.

e Ad ipsum.] lucrum verò commune sit, vt Inst. de societate, §. manet. & C. de ædif. priua. l. si is contra quem.

f Iudicio.] non neg. gest. vt ī. fam. ercisc. l. hæredes, §. non tantum. Sed contra, C. de negot. gest. l. siue pro fratre, in princip. Sol. vt diximus in dicto §. non tantum.

g Expedite.] vt & Instit. de off. iudic. §. quod si commode. Accur.

h Potuit.] vt s. de neg. gest. l. si cōmunes, & l. qui aliena, § fi. Nec fam. ercisc. vt s. titu. j. l. hæredes, §. si vnus.

i Sed & partum.] vt & in fam. ercisc. vt s. tit. j. l. partū. nam omnia veniunt etiam ex officio post lit. contesta. vt infra de ædil. edic. l. ædiles, §. item sciendum. Accur.

k Accessionem.] id est lucrum.

l Decessionem] scilicet damnum.

m In communem locum] s. purum.

n In sepulchrum] cōmune, & inuitis socijs. vt Inst. de rerum diuis. §. in commune.

o Religiosum.] nisi vnus socius inferatur, vt infra, de relig. l. si plures. Accur.

p In factum.] quia aliquid religiositatis habet.

q Agendum.] s. vt aut corpus tollatur, aut ut pretiu suæ partis præstetur. nec tñ prohibet cōi diui. agi ut res dipidat, & eam vnū faciatur, ut ī. de religio. l. 2. § an socius. & l. is qui quæ [illegible] Sed & si ad hoc ut tollatur, agitur cōi diuid. non puto absonum.

r Pro parte] vt ī. de interrog. act. non aliter num Sed contra, ī. de dam. infec. l. in stipulatione [illegible]. Sol ut diximus s. de negot. gest. l. si cōmunes. Azo.

s A me] extraneo creditori.

t Creditori manebit.] in parte, quæ fuit obligantis, & pro indiuiso adhuc, ut ī. quib. mod. pig. vel hyp. sol. l. si consenserit, §. fin.

u Adiudicatus] s. vni soli. Sed nunquid si debitori fuit tota res adiudicata, partē tantū creditor habebit obligatam? Respon. utique secundum Ioan. ut ī. quib. mod. pig. vel hypot. sol. l. si consenserit, §. fin. Arg. contra, ī. de act. emp. l. Iulianus, § idem Celsus.

x Integrum maneret.] ius creditori.

y Minoris.] scilicet pretij Azo.

z Partem] s. eius, qui obligauit. Azo.

a Debere] [illegible] æstimatione habita, ut supra tit. j. l. Meuius. §. [illegible] Azo.

b Eam] [illegible] Azo & [illegible] dubius [illegible].

1 † alias, deest, vtili, & non recte. Duar.

2 † Flor. locum futurū quod dat.

3 † Flo deest, res.

4 † alias, communio.

5 † Flor. sane ius quidem.

6 † Flor. insolidum prædibus.

7 † alias. suffecerit.

8 † Flo in iudicio, deest.

9 † Flor. deest, ob.

10 † Duaren. Idem Iulianus scribit.

Tune

a *Pignoratitia.*] s. quia pignori mihi fit. id enim agit, propter quod desinere esse pignori potest, sc. adiudicata creditori. Azo.

b *Partis.*] s. meæ, quæ pignori non fuit.

c *Manere.*] nec ob hoc, quod alteri adiudicatur, perit pignus: manere enim, &c. Azo.

d *Ne condemnet.*] compensatione habita, ut sup. tit. l. Maximus. §. arbiter.

e *Tractauimus.*] ubi diximus, quia nec erit communis vsusfr. ut sup. ti. j. & puto. §. Iulianus. & sic no. hic quod iura, quæ seruantur in act. fam. erc. & in hoc iudicio, sunt seruanda regulariter. ut & inf. eo. l. arbor. in fi. Fallit autem in multis, ut & sup. eo. l. per hoc iudiciu. quæ sunt côtra.

f *Nuntiauit.*] & sic omnibus: quia ipsi res fit.

g *Si vnus,*] qui post nunciationem fecit. Azo.

h *Damnatus fuisset.*] s. ad interesse: quod quidem esse potest si actori placuerit, ut j. de no. oper. nun. l. ante pen. §. fin.

i *Hoc fieri.*] i. ædificari, uel refici magis in te[illegible] sociorum, quã ê[illegible] nunciationem, vnde agitur ut supra de pe. hæreditatis. & sic non est contra j. de op. nou. nun. l. de pupillo. §. si plurium. ubi de[illegible] tantum de sociis propter factum alterius damnû nô pati.

Communi.] CASVS. Duo habebant fundum in emphyteusim, volebant agere pro eo hoc iudicio, an possint, quæritur? Et respon. quod sic: sed non vt diuidatur inter eos, sed ad iudicetur: alioquin si posset diuidi, tam destrueretur præstatio pensionis quia id quod datur integrum pro fundo, tam datetur immutatum.

quo seruum communem habebam, partem suam mihi pignori dederit, & communi diuidundo agere cæperit, pignoratitia [a] exceptione eum submoueri debere. Sed si exceptione vsus non fuero, officium iudicis erit, ut cum debitori totum hominem ad iudicauerit, in 1 † partis [b] æstimatione eum condemnet. manere [c] enim integrum ius pignoris. Quod si mihi iudex adiudicauerit, tanti duntaxat me condemnet, [d] quanto pluris pignus sit, quam pecunia credita: & debitorem a me iubeat liberari.

¶ Officio iudi. etiam talis adiudicatio fieri potest, ut alteri fundum, alteri usumfructum ad iudicet. Cætera eadem sunt [e] in familiæ erciscundæ iudicio tractauimus. e Veterus ait cum in communi ædificio 2 † vicinus nunciauit, [f] ne quid operis fieret, si vnus [g] ex sociis ex hac causa damnatus fuisset, [h] posse eam pœnam à socio pro parte seruare. Iulianus autem rectè notat ita demum hoc verum esse, si interfuit ædium hoc fieri. [i]

Fructus vectigalis venit in hoc iudicio non diuidendus, sed adiudicandus. Bartol.

Idem lib. 30. 3 † ad Sabinum.

bis[s] alter non, ego dico neminem posse soluere partem: sicut Titius non potuit: & ita elapso triennio vtrunque repellere volo, ne confundatur præstatio vectigalis, ut hic: sed illud considera econtra, quia obligatio pensionis in vnumquemque pro hæreditaria parte diuiditur, licet defunctus ita se liberare non potuit, vt j. de verb. obl. l. in executionibus, & C. de pact. l. pacto. sed pœnam nullus eorum euitat, quin contra vnumquemque eorum pro parte hæreditaria committatur, ut s. cadat a suo iure. licet qui pro parte soluat, vel soluere paratus sit: sicut in conuentionali pœna dicitur, vbi erat datio in obligatione et secus si factum erat diuiduum, ut infra de verb. oblig. l. stipulationum aliæ. §. fi. & l. eadê § 1. & 3 tit. 1. hæredes. § an ea tra & in hac legali dico. Pla. dominium dicit sibi præiudicasse accipiendo partem, tam in renouatione, quam in pœna. Dicas ergo sic. accepto falso iure suo, ut si nouum seruetur opinio arg. inst. quib. mod. pigno. vel hyp. solu. l. si debitor, § in venditione. & hoc est arg. ad secundum, ut nô diuidatur inter hæredes Vatilli.

LEX VII.

COmmuni diuidundo iudicium locum habet & in vectigali agro. [k] sed 4 † vectigalis ager an regionibus diuidi possit, videndum est. Magis autem debet iudex abstinere ab eiusmodi diuisione: alioquin præstatio vectigalis confunderetur. [l] 5 †

¶ Neratius scribit, arbitrum, si regionibus fundum non vectigalem [m] diuisum duobus adiudicauerit, [n] posse quasi in duobus [o] fundis seruitutem imponere.

¶ Qui in rem Publicianam habent, etiam côi diuidundo iudicium possunt exercere. Ex quibusdam autem [p] causis [*] vendicatio cessat. Si tñ iusta causa est possidendi, vtile côi diuidundo iudicium 6 † competit: puta si ex causa indebiti soluti q res possideatur.

Inter eos, qui non habent iustam possessionem, non competit hoc iudicium. Item si petitor tantum iniuste possidere dicatur, ab hoc iudicio remouetur. Baldus.

¶ Inter prædones aût hoc iudiciû locum non hêt: [r] nec si pcario possideât, locû habebit: nec si vi, 7 † aut clam, quia iniusta 8 † causa est: precaria uero iusta quidê est; 9 † sed quæ non pgat ad huius iudicij i vigorem. ¶ Iulianus scribit:

m *Non vectigalem*] secus si vectigalis esset, non valeret diuisio, vt sup. proxim. respô. Accur.

n *Adiudicauerit*] quod potest, ut & sup. tit. eo. item Labeo § 1.

o *Duobus*] duo enim sunt post diuisionem, vt & sup. communia prædio. l. si quis duas. § 1. & inf. de leg. 2. l. pla[illegible] n. § 6.

p *Ex quibusdam autem.*] Melius diceret enim, ut illa esset ratio præcedentium: qui hanc actionem [illegible] emit a non domino. Vel dicit debeat iure prætorio utilem rei vend. sed si de iure ciui. [illegible] utilem rei vendicatio. [illegible] est quod habet locum hæc actio. & hic dicit quando a non domino soluta. & cessat Publiciana, quia non ex iusta causa tradita. Accu.

q *Soluti.*] ab eo, qui non erat dominus & tunc qui bon. fi. accepit, usucapit, ut inf. pro suo, l. non. item. Azo. & habet locum utilis actio hoc casu.

r *Non habet.*] sed quid si tñc côfuerint duo bo. fi. pos. Respo. non agunt côi diuid. sup. fam. erc. inter cohæredes. respon. licet in eo, [illegible] item præ [illegible] contra Item etiam aliud arg. contra in ea. l. § si duo, in fi. Sed [illegible] qualem habêt causam missi. Vel dic, ubi non agunt [illegible] interpositio decreto. vel pro eo quod expendit ante secundum decretum, agitur utili: vel pro eo quod exp. [illegible] post, directa, ut j. de dã inf. l. si finita. § cû aût prætor. & hoc idê probatur sup. e. l. 3. j. tit. & l. 4. j. tit. & §. de puteo. posset êt dici alia ratione côpetere hãc actionê missis in pos. quia ius pignoris habent, vt C. qui po. in pig. hab. l. si fundus & sit decreto.

s *Iudicij.*] vel êt Publicianæ, ut j. de publ. quicumque: §. interdû. Sed pertinet ad usucapionem, ut j. uti. possi. [illegible]

¶ *Ex ratione.*] Duo habebant fundû communem, & non vectigalem, ne obstaret prin. huius l. quia vectigal non diuiditur, volunt ipsi agere inter se hoc iudicio, unde iudicem adducunt, iste iudex uult diuidere hunc fundum & partiri, & vni parti seruitutem imponere, & alii non, nunquid potest? Et resp. quod sic.

¶ *Qui in rem.*] Duo emerunt rem a non domino, licet non domini, tamen agent communi diui. Item si duo a non domino indebitum sibi credentes deberi acceperunt: idem est ut possint diuidere hoc iudicio utili.

¶ *Inter prædones.*] Plani sunt isti ambo §§. sed primus loquitur qñ ambo erãt malæ fidei: §. Iul. loquit. qñ vn[us] erat malæ fid. & alius b. fid. & utrumque cessat hoc iu. com. diuid.

k *Agro.*] sicut & familiæ ercisc. sup. eo. t. item præ[illegible].

l *Confunderetur.*] quia plures præstationes, quod non expedit, vt s. ti. 1. l. 3 in prin. & j. de alim. le. l. 2. §. no. hic arg. op[illegible] in q[uæsti]ône tali Sabbatina Titius conduxit a me prædium in emphy. sub annua pensione: decessit duob. relictis hæredibus, unus soluit, uel soluere paratus est partê suam pensio-

[*] Al. & quibus etiã cautis vindicatio cessat. si tamê iusta causa ê possidendi, &c.

1 † Fl. adiudicauerit partis æstimatione.

2 † Fl. adifici[illegible]

3 † Fl. lib. 20. ad edictum.

4 † Flor. desid. sed alias, & vectigalis.

5 † Fl. confunderetur.

6 † Fl. [illegible] esset.

7 † Fl. desid. [illegible]

8 † Fl. quia iniusta est possessio.

9 † Fl. desid. est.

* eadê est, nomina hæreditatis, & caussis [illegible] elegã[illegible] cois, vt eleganter [illegible] Cic. in Orat. pro Q. R[illegible] C[illegible] mod. [illegible]

Possidenti

si alter possessor a prouocet, alter dicat eum vi possidere, non debere hoc iudicium dari, nec post annum quidem: quia placuit etiam post annū in eum, qui vi deiecit, interdictum 1† reddi. b Et si precario (inquit) dicat eum possidere, c adhuc cessabit hoc iudicium: quia & de precario interdictum datur. Sed & si clā dicatur possidere, qui prouocat, dicendum esse ait cessare hoc iudicium. nam & 2 † de clandestina d possessione cōpetere interdictum e inquit.

¶Si duo sunt, qui rem pignori acceperunt, æquissimum est utile communi diuidun. iudicium dari. f

¶ Sed & si de vsufruct. sit inter duos controuersia, dari debet. g Item si duo a prætore missi sint in possessionem legatorum: h est enim iusta causa possidendi custodiæ gratia. Ergo & si duo uentres; i idem erit dicendum, quod habet rationem. Planè si 3† causa damni infecti missus iussus sit possidere, k non erit huic vtili iudicio locus, cum vendicationem l habere possit.

¶ Cum de vsufruct. communi diuid. iudicio 4† agitur, m iudex officium suum ita diriget vt uel regionibus eis uti frui permittat, uel locet vsumfruc. vni ex illis, uel tertiæ personæ, vt hi pensiones sine ulla controuersia percipiant, uel (si res mobiles sint) etiam sic poterit, n vt in se 5† conueniant, caueantque per tempora se vsuros fruituros, hoc est, vt apud singulos mutua uice certo tempore sit vsusfructus. o

¶ Neque colonis, neque iis, qui depositum susceperunt, hoc iudicium competit, quamuis naturaliter possideant. p Inter eos qui pignori acceperunt, talis diuisio fieri debet, ut non uero pretio æstimetur pars, q sed in tantum duntaxat, quantum pro ea parte debetur: & si 6 † assignetur quidem pignus uni ex creditoribus, licentia tamen non denegetur debitori debitum offerre, r & pignus suum luere. Idemque s dicitur & si possessor pignoris, litis æstimationem pignoratitia t 7 † in rem agenti offerat. u

Debitor certę partis pro indiuiso, si in diuisione tota res sibi fuerit adiudicata, totum dare debebit, & habere, q pro adiudicatione dedit: sed si tota alteri fuerit adiudicata, liberabitur soluendo: & pretium, quod pro adiudicatione dedit, recipit. Bart.

¶Si debitor communis prędii partē pignori dederit, & vel 8† a domino alterius partis ꝓuocatus creditor eius, x aut ab alio creditore alterius y debitoris licitando superauerit; 9† & debitor eius, z cui res fuit adiudicata, uelit partem suam prædii recuperare, soluto eo, a quod ipse debuit, eleganter dicitur esse eum audiēdum, nisi & eam partem paratus sit recuperare, quam creditor per adiudicationem emit. Nam & si partem rei uendideris, & prius, quam traderes emptori, commu. diuid. iudicio ꝓuocatus fueris, alteraque 10 † pars tibi adiudicata sit, consequentes dicitur ex empto agi non posse, nisi totam rem suscipere paratus fuerit, quia hęc pars beneficio alterius venditori accessit, quinimo & 11† ex vendito posse cōueniri emptorem, ut recipiat totum; solum illud spectandum erit, nū forte fraus aliqua uenditoris interuenit. Sed si distracta parte cesserit victus licitatione venditor, æquè vt pretium restituat, ex empto tenebitur. c

¶Hæc eadem & in mandato, d cæterisque huius generis iudiciis seruabuntur. 12†

Vnus ex socijs volens diuidere, potest alios ad diuisionem etiam inuitos prouocare: item propter dubium admittitur petitio incerta, tam in hac actione, quam in rei vendicatione. h.d. ista lex.

Paulus lib. 23. ad edictum.

LEX VIII.

ET si non omnes, qui rem communem habent, sed

a *Te sesse.*] scil. Azo.
b *Inter directū reddi.*] inquantum peruenit ad violentum, ut inf. de ui, & vi ar. l. 1. in princ. uel habet locū perpetuo ut excipiat vt C. excep. l. licet. Accursius.
c *Dicat eum possidere.*] qui prouocat. Azo.
d *De clandestina.*] vt de precaria superiori casu.
e *Interdictum.*] quod vi aut clam, uel' uti possid. Azo.
f *Dari.*] Not. duos creditores communi diuid. iud. agere. sic & supra famil. ercisc. si pignori. Azo.
g *Dari debet.*] ut & supra de vsufr. l. si cuius rei. §. sed si inter duo.
h *Legatorum.*] scilicet dari debet.
i *Duo uentres.*] fortè diuerterat ab uxore prægnante, & aliam duxit, q̄ ex eo similiter concepit, posteaq; decessit, ambæ mitti debent in possessionē. Vel fortè duæ uxilæ sunt ideo, quia dubitabat q̄ legitima eēt. A.
k *Possidere.*] ex secundo decreto, ut inf. de dam. infec. l. si finita. §. Iulianus scribit. A.
l *Vendicationem.*] s. directam: & ideo directum iudicium locum habet, ut supra eod. l. s. d si res.
m *Agitur.*] siue sint socii in usufructu, siue non, quod esse potest, vt infra de peru. l. sed si duo. § idem. & sup. tit. 1. l. & puto, in prin. & §. vsusfructus.
n *Sic poterit.*] s. diuisio fieri. Accur.
o *Sit vsusfructus*] i. commoditas vsusf. ius, n. durat donec legitimo modo pateat. Azo.
p *Possideant*] s. alij, nō fisc, uel possideant, i. detineant; nec enim naturalem, uel ciuilē habent possessionē, ut infra de præcar. l. certe. §. is qui rogauit. & sic expones ℸ. de usu. l. uideamus. §. si possessionem. & C. de præscrip. 30. ann. l. 2. pro hac tñ detentatione tenetur rei uendi. ut ℸ. de rei vend. l. officium. licet possit dñm in iudicio nominare, ut C. ubi in rem act. l. 1.
q *Pars.*] si iudex alteri creditori rem adiudicari vult. sic sup fa. erc. l. si pignori. Acc.

1† Fl. interdictum.
2† Flor. dessi, & l.
3† Fl. planè, si tam damni.
4† Fl. iudicis.
5† Flor. inter eos conueniant.
6† Fl. dess. s.

r *Debitum offerre.*] sci licet prius, q̄ postea solutum est, ut infra qui pot. in pig. hab. l. si prior. §. s. iendum. & de distr. pig. l. cum posterior. Azo.
s *Idemque.*] vt debitor possit luere.
t *Pignoratitia.*] id est hypothecaria, ut l. 3. §. est aūt, ℸ. ad exhib.
u *Offerat.*] ut infra de pign. act. l. si creditor qui rem. Accur.
x *Creditor eius.*] quod fieri potest, ut C. eo. l. si probatum. Accu.
y *Alterius debitoris*] ergo duo qui rē cōem habebant pignori obligauerunt creditoribus forte, non simul.
z *Et debitor eius.*] s. postmodum.
a *Soluto eo.*] scilicet cētum. Accur.
b *Res.*] s. communis tibi & alij
c *Exempto tenebitur.*] vt hic habes, & infra de act. emp. Iulianus. § idem Celsus.
d *In mandato.*] De mādato da exemplum: mandasti mihi ut rē meam tibi uenderem, quam cum alio cōem habeo: ante traditionē tibi factam aliam partem consecutus sum totum habes ut infra man. l. si mandauero. §. Iulianus. & l. qui negocia. §. cum hæres. Vel dic mandasti ut tibi emerem partē cu iusdā rei quod feci antequam traderē, alia pars est adiudicata mihi communi diuid. iudicio: cōpelleris quidē totā accipere. Eodem modo in tutore, & gestore negociorū, qui emerunt nomine pupilli, uel dñi partē rei: tñ postea totam oportuit eos accipere per hoc iudiciū nam in totū dñs & pupillus accipere tenentur, & hoc subiicit, cæterisq; huius generis, &c. Bul.

ET si non omnes.] CASVS. In prin. est planus.

¶ *Si incertum.*] Testator legauit mihi fundum, hæres detrahere vult Falcidiā: sed nescit quantum: interim tñ possum agere cum hærede iudicio cōmuni diuidundo. Itē rei vēd pro parte incerta. Secundo, testator legauit seruum, in suo peculio erat fundus, hæs vult ex eo fundo, q domino

7† Fl. pignoratitiam.
8† Flor. desiit, vel.
9† Fl. licendo superauerit.
10† Fl. alieque.
11† Fl. et ita.
12† Fl. seruātur.

certi ex his diuidere desiderant, hoc iudicium inter eos [a] accipi potest.

¶Si incertum sit, an lex Falc. locum habeat inter legatariũ & hæredem, communi diuidundo agi potest: aut incertæ partis vendicatio datur. [b] Similiter fit, & si peculium legatum [c] sit: quia inquantum res peculiaris diminuit id, quod domino debetur, [d] incertum est.

¶Venit in communi diuidũdo iudicium, etiam si quid rẽ communem deteriorem fecerit: [e] fortè seruum vulnerando, [f] aut animum eius corrumpendo, [g] aut arbores ex fundo excidendo. [h]

¶Si communis serui gratia, noxæ nomine plus præstitit [i] socius, 1† æstimabitur seruus & eius [K] partem [l] consequetur. Item si vnus insolidum [m] de peculio conuentus, & damnatus sit, est cum socio communi diuidundo actio, ut partem peculii consequatur. [n]

Africanus lib. 7. Quæstio.

L E X IX.

SEd 2† postquam socius serui communis nomine de peculio insolidum damnatus est, si apud socium res peculiares [o] intercidant: nihilominus vtile erit iudicium communi diuidundo ad recuperandam partem pecuniæ [p] alioquin iniquum foret, ut 3† tota ea res ad damnum eius, qui iudicium acceperit, pertineat, cum vtriusque 4† domini periculum in rebus peculiaribus esse debeat. Nã & eum qui mãdato 5† domini defensionẽ serui susceperit, omne quod bona fide præstitit, seruaturum, quamuis peculium postea interciderit. Hæc ita, si neutrius [q] culpa interuenerit. Etenim [r] dominum, cum quo de peculio agitur, [s] si paratus sit rebus peculiaribus petitori cedere, ex causa audiendum putauit, s. si sine dolo malo, & frustratione id faciat.

Delictum defuncti si purgatur per actionem descendentem ex delicto, non nocet hæredibus: secus si purgatur per actionem desiẽdentem ex contractu, uel quasi. Bart.

Paulus lib. 23. ad edictum.

L E X X.

ITem quamuis legis Aquiliæ actio in hæredem non competit, 6† tamen hoc iudicio hęres socij pręstat, si q̃d defunctus in re communi admisit, [t] quo nomine legis Aqliæ actio nascitur.

¶Si vsus [u] tantum noster sit,

---

domino debebatur, detrahere: sed adhuc ne scit quantum illud sit: certè interim cum hærede agetur communi diuidundo, & rei vendic. pro incerta parte.

Si communis.] Ego & tu habemus seruum, qui valet decem, fecit autem furtum extraneo in viginti, ego conuentus noxaliter dedi, cum magis seruum dare debebam: certè non consequar à te nisi dimidiam eius, s. quod valet seruus. Secundò dicit idem, si seruus communis, qui est in peculio apud me in quinque, & quinque apud socium, contraxit cum extraneo, & in viginti se obligauit: & ego conuentus dedi viginti creditori peculiari, cum nõ nisi quinque dare debui: nam non repetam à te nisi quinque, quæ sunt apud te de peculio eius: hæc quidem petam, & si illa quinq; perierunt postquam fui damnatus: hoc autem probat tali simili: nam si mandet dominus procuratori suo defensionem serui, si dominus de peculio conueniatur ratione serui, & procur. damnetur: certè dominus tenetur, & etiam si res peculii pereant post condemnationem procurat. nisi procurator fuisset in culpa, ut quia dominus volebat cedere rebus peculiaribus creditori, & procurator noluit: sed magis voluit damnari. Viui.

1† Fl. dedit si eius.

2† alias. sed & postquam.

a *Inter eos.*] & alios etiam inuitos, vt infra eod. l. antepenult. §. fina. sic enim est & in pluribus hæredibus, ut supra tit. 1. l. 2. §. dubitandum, & l. arbitrum. sed inter quosdam non potest accipi, nisi pro adiudicatione unius partis ad alteram, ut supra titu. primo, l. hæredes, §. si testator vel nisi propter personales præstationes, secundum quosdam, ut not. in d. §. dubitandum. Accur.

b *Vendicatio datur.*] ut & sup. de rei vendicat. l. quæ de tota, §. incertæ. Accur.

c *Legatum sit.*] s. vt legatarius cum hærede cõmuni diuid. agat, & incertæ partis detur vendicatio in corporalibus, vt hic, & j. de pecu. l. si peculium, 2. respon. pro ipsa verò vniuersitate peculij legata incertæ partis actio ex testamento datur, vt s. si pars hæred. pet. l. j §. fin. Accur.

d *Debetur.*] quod debitum semper est deducendum, ut j. de pecul. l. sed & si damnum, §. peculium, & l. si ex noxa. §. quod autem. Nisi specialiter corpora peculiaria legentur, vt j. de pecul. leg. l. si peculium lerao.

e *Deteriorem fecerit.*] vt sup. de noxalib. l. sed & eo nomine. Azo. sed an propter huiusmodi personales præstationes possit agi communi diuidundo durante commune? Respon. sic, ut arg. infra eod. l. fina. & l. si socius serui. & expressè dicitur ead. l. in hoc iudicium. ibi, manente rei communione, &c. Accurs.

f *Vulnerando.*] ut j. eod. l. item quamuis, & s. ad legem Aquil. l. sed si communem.

g *Corrumpendo.*] vt infra, de ser. corrup. l. si quis seruum. Accursius.

h *Excidendo.*] quo casu etiam interdictum quod vi, aut clam, locum habet, vt infra quod vi aut clam, l. denique, §. si ex socijs.

i *Præstitit.*] plusquam sit secundum pretiũ.

3† Fl. si.

K *Et eius.*] s. æstimationis. Accur.

l *Partem.*] scilicet dimidiam, uel tertiam, vel aliam, quæ contingat socio ex communione serui.

4† Haloa. non erius. Flo vecitur. Ant. Augu. lib. 1. c. 3.

m *Insolidum.*] quod fieri potest, siue de peculio agatur, ut hic, & infra, de pecul. l. & ancillarum, §. si. siue noxali, ut supra si ex noxa. cau. l. si cũ vno. Accursius.

5† Fl. mandatu.

n *Consequatur.*] quatenus apud eum est: quia in tantum eum liberare videtur, vt j. de pecu. l. & ancillarum, in fi.

o SEd postquam. Res peculiares] omnes. s. uel pars, vt & j. eod. l. si Stichus. vel etiam ipse seruus, cuius nomine est actũ, ut infra eo in summa, & argu. supra tit. j. l. si seruus pignori. & arg. mandati, l. hominem, in princ.

p *Partem pecuniæ.*] præstitæ pro parte peculii. Azo.

q *Si neutrius.*] s. defendentis, vel defensi: nam si defendentis culpa interueniat, secus est, vt statim dicit. Accur.

r *Etenim.*] bene dixi, postquam insolidum damnatus est: aliud enim esset, si damnatus non esset, nec defensus: quia tunc liberatur cedendo partem, ut & supra si ex noxa. causa agat. l. si cum vno, & de noxalibus. l. si seruus. vel melius ideo dixi, neutrius, quia si alterius tantum, puta defendentis, interueniat culpa, vt quia dominus defensus maluit cedere rebus peculiaribus, quàm defendi, repellitur defendens. Azo. Idem si non fuit paratus, culpa tamen defendentis perierunt: econtra, si defensus tantum fuit in culpa, non releuatur, vt supra, de negot. gest. siue hæreditaria si autem vterque compensatur, sic neuter ageret, ut j. de compensat. l. si ambo. & infra, de verb. oblig. l. si seruum, § sequitur.

6† Fl. competat.

s *Agitur.*] re integra, & si per procuratorem defendit, vt proximè dixit.

ITem.] CASVS. Si tu socius meus dedisti damnum in re communi, & decessisti, si agam communi diuid. cũ hærede tuo, veniet damnum, licet non possum hæredem tuum conuenire l. Aquil. quæ non datur in hæredem.

¶ *Si vsus.*] planus est.

¶ *In commum.*] Ego & tu habemus rem communem, q̃ commodè diuidi non potest, adiudicatur mihi: & ego tibi in pecuniam condemno: certè debes cauere mihi de euictione pro parte tua, quæ mihi adiudicatur. Viuia.

t *Admisit.*] ut & s. eod. l. & si non omnes, §. venit.

u *Si vsus tantum*] non vsusfructus.

Venit.

a *Venire.*]i.uendi,ut Instit.de usu,& habit.§ 1. & quod de locatione dicit,intellige s.separatim à se,ut sup.de vsu, & habit.l 2 in fi & l.cæterum. Accur.

b *Non uti.*]sed frui:& hoc est quasi &c.

c *Frui.*]ut supra,de vsustuc.quia qui pretio.

d *Necessitatem*] quia aliter diuidi non potest, sicut ex necessitate fit quandoque vēditio vsusfructus, vt ff. de iu.dot. l. si vsusfructus ea autem,quæ sunt ex necessitate,cu[m]moda siue emendanda sunt, ut in Authen. quibus mod.natu.effi. sui.circa princ ibi, nō enim, &c. secundum Azo Melius verò notabis,si dixeris, necessitatem non habere legem, * ut dixi sup. de offi.consu. l.1.

e *Et de euictione.*] ut supra titu.1 l. hærede, § penul.& C.commu. vtriusque iudic. l. si fratres.

1† Fl. patest.
2† Fl. patest.

qui neque venire,a neque locari debeat, 1† quemadmodum diuisio possit 2† fieri in communi diuidundo iudicio, videamus. Sed prætor interueniet,& rem emendabit: ut si iudex alteri usum adiudicauerit, non videatur alter, qui mercedem accepit,non uti, b quasi plus faciat,qui 3† uidetur frui, c quia hoc propter necessitatem d fit.

3† aliter.fru.

¶In communi diuidundo iudicio iusto pretio rem æstimare debet 4† iudex, & de euictione e quoque cauendum erit.

* Necessitas non habet legem.c.quanto.de cōsue. l.vni.de consuet.l.nō solum,§.fi. de excu.tu. gl.i c.licet,i ver. à duab.partibus de elect.

Caius li.7.ad edic.prouin.

L E X XI.

IN summa admonendi sumus,quod si post interitū rei communis,is, cui aliquid ex communione præstari oportet, eo nomine agere uelit, communi diuidundo iudicium utile datur: f veluti si actor impensas aliquas in rem communem fecerit, siue socius eius 5† aliquid ex ea re lucratus est, ueluti operas serui, mercedesve, hoc iudicio eorum omnium ratio habebitur. g 6†

4† Fl.debebit.

IN *summa.*] CASVS.Ego & tu habemus rem communem,& ego feci impensas, postmodum res illa perijt: nunq[ui]d possumus hoc iudicio agere pro expēsis, aut pro lucris, ut inter nos diuidantur? Et respon. quod sic vtili.

f *Vtile datur.*]non directum, vt supra eod. l.1.quę est contra.

5† Fl. eius socius.

g *Habebitur.*]sic ergo pro præstationib.personalibus agitur, licet res desierit esse,ut hic & sup.tit.1.l.sed & eius. Accur

6† Fl.habetur.

Vlpianus li.71. ad edict.

L E X XII.

SI ædes communes sint, aut paries communis: & eum reficere, vel demoliri, 7† vel in eum immittere h

SI *ædes.*] CASVS. Si habeo tecum communem domum, quam volo reficere: & tu non permittis: nunquid interdicto, vel communi diuidūdo possim agere? Et respon.quod sic. Viuia.

7† Fl. domesti.

h *Immittere.*]vt scalas vel tigna. Azo.

i *Aut interdicto*]aut pro,& :ideo enim agitur hoc interdicto,quia non pateris me vti liberè re communi, vt infra, de ui, & vi armata,l.vim facit. Sed quid est,quod dicitur prohibendi ius esse socio,ut intra eodem,l. Sabinus. quæ est contra? Solu.illud verum est,cum incidimus in communionem:alioquin si ad aliquē usum rem communem quæsierimus,ueluti parietem, ut in eum vterque nostrum immitteret:quis non dicet legem inter nos habitam seruari debere,& communi diuidundo agere posse, ut mihi immittere liceat? cum ob hoc solum quæsierimus, ut eo uteremur,secundum M.argumen.supra,de vsufructu,l. arboribus,§.nauis. Azo. Item est contra,supra de seruitutibus vrbanorum prædiorum, l.parietem, ubi prohibet quicquid hic permittit. Solu. secundum quosdam hic volebant demoliri, uel reficere in eo,in quo erat communis utilitas: ibi non,ut infra pro socio,l.cum duobus,§.item Mela. Vel hic conuentum erat, vt unicuique liceret immittere, ibi non. Præterea & ibi iure seruitutis contendebat sibi illa licere,quod non potest,ut ibi dicitur:hic iure societatis. Accursius.

k IN *iudicium. Res ueniunt.*]corporales. & dic, quæ possunt claudi sub petitione actoris.

l *Nominatim.*]an idem in vniuersali iudcio,s.familæ erciscundæ,& petitione hæreditatis, ut aliquid excipi possit? quod videtur,ut sup.fam.ercisc.l. fundus communis & ff. de indic.l.solemus. Accur.

IN *hoc iudicium.*]CASVS.Ego & tu habemus rem cōmunem, si impensam fecisti communi nomine,teneor tibi. Itē si non fuisti usus seruit. & ideo est amissa teneris mihi. Secūdo pone, q[uod] impendi, credens meam propriam, tē communē: postea agis mecum communi diuidundo, an per exceptionem possum retinere impensas? Et dicitur q[uod] sic:sicut bonæ fid.pos. qui credens suam in eam impendit, habet excep. contra dominum vendicantē. Tertio,si ego impēdi credens totam meam alienam rem,& sic iam non possum conuenire communi diui. vel rei uend.his ergo duobus casibus habet locum excep pro impēsis, quamuis neminē volui mihi obligare: igitur si aliquem uolui obligare:licet non illum præcisè, cum quo erat mihi communis, habeo etiam act.pro impensis: si q[ui]dem potest esse,quod credebam cum alio communem quàm tecum: uel nesciebam cum quo:at in superioribus non habeo acti. sed excep. & hoc in quarta. Quinto adducit simile:quia sicut si geram alterius negocia,& alterius credebam quam sint, cum habeo obligatum, cuius verè sunt negocia: ita in p[ro]posito habeo eum obligatum communi diuidundo, cum quo verè est communis, licet non proponam eum obligare:& si alienem partem meam,adhuc remanet mihi actio vtilis pro impensis.

quid opus sit, communi diuidundo iudicio erit agendum: aut interdicto, i Vti possidetis,experiemur.

Idem lib.75.ad edictum.

L E X XIII.

IN iudicium communi diuidundo omnes k ueniūt, nisi si quid fuerit ex communi consensu exceptum nominatim, l ne veniat.

Quod quis fecit in fundo, quem scit communem cum aliquo, quem cognoscit, venit in hoc iudicio: sed quod quis facit in fundo, quem scit proprium, qui verè communis est, non venit in hoc iudicio, sed possessori retentio dabitur: quæ etiam ad singularem successorem transibit. sed quod quis facit in fundo, quem putat cōmunem cum eo cum quo non est, venit in hoc iudicio. Bart.

Paulus lib.3 ad Plautium.

L E X XIIII.

IN hoc iudicium m venit, quod communi nomine actum est,aut agi debuit n ab eo, qui scit se socium o habere. Impendia autem, quæ dum proprium meū fundum

¶[*Si conueniat.*] Si faciamus pactum, ne vnquam rem communem diuidamus,non ualet pactum: sed si ad tempus fiat,bene valet.

¶[*Si inter.*]Duo socij pactum fecerunt,ne societas vsque ad certum tempus diuideretur.quæritur,an ualeat? Et respon. q[uod] sic:sed emptor poterit summoueri exceptione illa qua submouebatur venditor,si agat communi diuid.

¶[*Si paciscatur*]Ego & tu communem fundū habebamus, fecisti mihi pactum ut pars tua esset mea,finitur societas: si agas postea communi diuidundo, remouebo te except. quia ipso iure non finitur societas. Viuianus.

m *In hoc iudicium.*] tres casus prosequitur hæc lex: nam aut scio,cum quo rem communem habeo in quam impendo, & communi nomine impendo, ut in princ l aut nescio,sed credo meam propriam,ut vsque illuc, quæ cum ita &c. aut scio cum alio communem, sed nescio cum quo, ut abinde liquet; & postea reassumat mediam partem,ut cum &c.

n *Debuit.*]vt i seruitutibus ne perdantur,ut sup.fam.ercisc. l.hæredes,§.item culpæ. Accur.

o *Socium.*]s.aliquem certum.

Mecin

a *Magis puto*] quam rei vendic. vt s. possim retinere, cum illud stricti iuris. hoc bonæ fidei sit, ut hic, & Inst. de actio. §. actionum.

b *An retinere*] s. si conueniatur rei vendic. vel communi diuidundo pro indiuiso.

q *Valet.*] sic & conditio legato imposita mulieri, ne discedat a liberis, non valet: sed ad tempus imposita valet, ut infra de condit. & demon. l. sed & si hoc. § fina. sed in conditione libertæ imposita ne nubat, distinguitur, vt infra, qui, & a quibus. l. pen.

existimo, feci: quæ scilicet, si vendicaretur fundi pars, per exceptionē doli mali 1 † retinere possem: an etiā si cōi diui. iudicio mecum agatur, æquitate ipsius iudicij retinere possim, considerandum est. Quod quidem magis puto [a] quia bonæ fidei iudicium est cōi diuidundo: sed hoc ita, si mecum agatur. Ceterum si partem meam alienauero, non erit vnde retinere possim: sed is qui a me emit, an retinere [b] possit, videndum est. nam 2 † si vēdicaretur ab eo pars, impendiorum noīe, quę ego fecissem; ita vt ego, poterat ipse 3 † retentionem [c] facere. Et verius est, vt & in hac specie expensæ retineantur. [d] Quæ cum ita sint, [e] rectissimē dicitur etiā impendiorum nomine vtile [f] iudicium dari dēre mihi in socium, etiā manente rei communione. Diuersum [g] est enim, cum quasi in rem meam impendo, quæ sit aliena, aut communis: hoc enim casu, vbi quasi in rem meam impendo, tantum retentionem habeo: [h] quia neminem mihi obligare volui. [i] At cum [k] puto rem Titij esse, quæ sit Mæuij, [l] aut esse mihi communem cum alio quā est, id ago, vt alium mihi obligem. Et sicut negociorum gestorum actio datur aduersus eum, cuius negocia curaui, cum putarem alterius ea esse: [m] ita & in proposito. [n] Igitur & si alienauero prædium, [o] (quia in ea causa fuit, vt actio mihi dari dēret) danda mihi erit (vt Iulianus quoque scribit), negociorum gestorum actio. [p]

Pactum ne perpetuo diuidatur, non valet. Bart.

¶ Si cōueniat, ne omnino diuisio fiat, hmōi pactum nullas vires habere manifestum est. Si autem, ne 4 † intra certum tempus, quod etiā ipsius rei qualitati prodest, ualet. [q]

Jus expediendi transit contra singularem successorem. Bart.

¶ Si inter socios conuenisset, ne intra certum tempus societas diuideretur: quin vendere liceat ei, qui tali conuentione teneretur, non est dubium. Quare emptor, quoque communi diuidundo agendo, eadem exceptione submouebitur, qua author eius submoueretur. [r]

¶ Si paciscatur socius, ne partem suam petat, [s] effectu [t] tollitur societas.

Idem li. 5. ad Plautium.

L E X X V.

SI socius serui cōis nomine conuentus, [u] & condēnatus sit, aget cōi diuid. &c 5 † antequam [x] præstet. Nam & si noxali iudicio cum vno actū sit, [y] statim aget cum socio, ut ei pars [z] tradatur, cautionibus interpositis, ut si non dederit, [a] 6 † reddat.

Idem li. 6. ad Plautium.

L E X X V I.

CUm socij diuidunt societatem, de eo quod sub conditione debetur, [b] cautiones interuenire solent.

Modestinus lib. 9. Regul.

L E X X V I I.

QVi cohæredes habet, si fundum pignori datum a testatore suo, comparauerit

1 † Flo. decl. mali.

2 † Dum. nā & si.

3 † Flor. de. est ipso.

c *Retentionem.*] vt & infra de act. emp. l. idemque. § j.

d *Retineantur.*] ut & inf. man. idemq; §. 1.

e *Quæ cum ita sint*] mutat casum quando sciebam esse cū alio coēm: sed errabā in p̄sona socij, ut patet infra statim, diuersum &c. & 7 co. si quis cū in prin. Alij dāt, qd̄ loquitur, qū impendi sciens cū Titio: rem esse communem. Sed prima verior est, & dic, quæ cum ita sint. similes rei vend. & communi diuid. secūdum quosdam. Vel dic, φ hæc cōtinuatio fit ad superiora, & verior est: quia datur retentio, qū nolui aliquem mihi obligare: igitur multo magis actio, vbi uolui aliquem obligare mihi.

f *Vtile.*] immo directum, ut sup. e. l. si qs putās. in prin. Sed dic vtile. i. efficax. Vel dic, φ hic alienaueră partem meam antequam intēderē hoc iudicium, ut supra eod. l. si quis putans. 2. respon. sed prima uerior: quia & hic dicit manente rei communione. Acc.

g *Diuersum.*] reddit ad superiora. Acc.

h *Retentionem habet.*] non actionem, ut & infra de doli excep. l. Paulus. & infra de condict. indeb. si in area in fi. quæ est contra M. ut e b. diximus.

i *Volui*] hæc non videtur bona ratio, quia hæres sepeliendo defunctum, neminē sibi obligare intēdit: & tamen agit, si appareat eum postea non esse hæredem, ut infra de relig. at si quis. & l. possessor. quæ sunt cō tra. Solu. ibi speciale.

k *At cum puto.*] reddit ad tertium. Accu.

l *Mang.*] gratia similitudinis hoc ponit.

m *Alterius ea esse.*] ut supra de negot. gest. item si cum in fine.

n *Proposito*] s. detur actio communi diuidundo, ut infra eo. si quis cum, in prin.

o *Prædium.*] id est partem meam prædij. Accur.

p *Negociorum gestorum actio.*] non potuit expediri pro parte. vel dic, danda erit communi diuidundo actio, ut supra eod. l. si quis putans 2. respon. vt detur in præ actio vtilis negociorum gestor.

r *Submoueretur.*] vt pro soc. l. idemque. § fin.

s *Petat.*] forte animo donandi. Accur.

t *Effectu.*] non ipso iure, quia datur actio, sed repellitur excep. Accursius. 4 † Flor. de. effe. m.

SI socius.] CASVS. Ego & tu communem seruum habebamus, nomine cuius serui conuentus sui de peculio antequā præstem condemnationem, an possim agere, ut des mihi partē de peculio istius serui, prout est apud te? Et respond. quod sic. Secundo dicit, quod si nomine huius serui communis qui dedit damnum, conuentus sum noxaliter: nunquid ante condemnationē statim lit. contest. possim agere, ut partem serui mihi des, vt possim dare actori si uincat? Et respon. quod sic, dum tamen sibi caueam, quod reddam, si non fuero condemnatus. Viuianus.

u *Conuentus*] scilicet de peculio. Accursius.

x *Antequam præstet.*] quia illud videtur abesse in quo ut soluetur, ē obligatio, ut supra de neg. gest. si qui mandatu. & facit supra eodem l. & si nō. § fin. Accu. 5 † Flo. &c. 6 † Flor. de. dedit.

y *Actum sit*] ita qd̄ sit lis contest. vnde in totum necesse habet defendere, ut supra de noxalib. l. si seruus communis, & supra si ex noxa. cau. agatur l. si cum uno ex. & facit supra titu. l. hæredes §. si vnus.

z *Pars*] alterius non conuenti quam habet in seruo.

a *Non dederit.*] suo xx. Accur.

CUm socij] CASVS. Duo volunt diuidere societatem, eis debetur, uel ipsi alij debent sub conditione, nunquid in vtroque casu cauere debent, & eis debet caueri de parte debiti soluenda, & parte crediti diuidenda etiam existente conditione? Et respond. quod sic.

b *Debetur.*] ab eis, vel econtra, vt infra pro soc. l. omnes. & l. sequen. Accur.

QVi cohæredes.] CASVS. Fundum suum testator pignori dedit, eo pacto ut creditori vendere liceret, decessit testator hered. relictis, vnus hæredum emit a credi-

a creditore prædium: nunquid iste cohæres idemque emptor potest conueniri hoc iudicio a cohæredibus? Respon. quod non. uidebatur quod sic: quia hæreditarius erat.

a *Communi diuidundo.*]valet emptio ratione aliarum partium, non suæ, ut infra de legat. 2. l. fina. §. quatuor. & inf. de pigno. actio. debitor. & de in diem addic. l. quod si uno. §. fina. Sed aliud in fideiusso re, ut infra de distrac. pig. l. fideiussor. quæ est arg. contra Accur.

d *Vtriusque*] ut & infra de acq. rer. domin. l. pro regione. & habes infra pro soc. l. fin. Accursius.

e *Eruta.*] uento.

f *Succisa.*] ferro.

g *Pro indiuiso*]pro ea parte qua quisque prius habebat.

ET *fundus.*] CASVS. Ego & tu eramus heredes quadam here. in qua erant prædia, agimus ut diuidatur: nunquid iudex imponere potest seruitutem prædio here. ut seruiat fundo vnius heredis? Et respon. quod non, quia iudex non potest, &c. ut in textu.

b *Non potest*]ut infra de except. rei iudi. l. si ex testamento. in fi. & facit supra titu. j l. item Labeo. §. j Acc.

ARbor.] CASVS. planus est vsque ad §. de vestibulo.

¶ *De vestibulo.*] Ego meam, tu tuam domum habebas, ante utramque domum erat locus tecto coopertus communis: per quem erat aditus ad vtramque domum: quæritur, an de hoc solo communi agere possimus ad diuisionem. Et dicit, quod non, quia est speciale, ut de communi re non possit agi ad diuisionem, uel ad adiudicationem: & est ratio, quia cum domus non habeat alium aditum, oportet etiam domum diuidi, vel adiudicari, quod non debet esse, ut res non communis ueniat in hoc iudicium.

¶ *Si per eundem.*] Per agrum vicini debebatur seruitus meo agro: & si seruitus erat communis in refectione rei, feci impensas, quæritur, qua actio possim eas recuperare? & dicit negotiorum gestor. non actione communi diuidundo.

¶ *Iudex*]Ego & tu habentes seruos communes, & alias quasdam res, & seruos diuidere uolebamus: quidam ex seruis erant absentes: nunquid pro ijs, qui sunt absentes, communi diuidundo agere possumus? videtur quod non, propter senatusconsul. quo cauetur, ut seruus in fuga constitutus non alienetur: tamen soluitur ibi contrarium; quia non potest diuidi: unde uenimus ad licitationem: sed non est contraria, quia illa loquitur in alienatione uoluntaria, & ista in diuisione, siue necessaria adiudicatione.

¶ *Aquarum.*] Dic in apparatu Accur. Viuian.

c *Fundo.*] scilicet utrique.

* *Quotidie ad hoc text. iste allegatur, quod sententia debet esse conformis libello. concord. de iure canon. tex. in. c. licet Heli. ext. de simo. & ibi gl.*

1 † *Flo. cohæret.*

2 † *Flo. de. massis.*

a creditore: non debet a cohæredibus communi diuidundo[a] iudicio conueniri.

Sententia debet esse conformis libello: alias iudex non intromittit se de ijs, quæ ex natura actionis non ueniunt. Bald.

Iabolenus lib. 2. ἐπιστολῶν.

LEX XVIII.

VT fundus* hereditarius[b] fundo non hæreditario seruiat, arbiter disponere non potest: quia ultra id, quod in iudicium deductum est, excedere potestas iudicis non potest. b

Quod vna elementatione continetur, si solo cohæret, dicitur commune pro parte diuisa, quia diuiditur solum: sed a solo separatum dicitur pro indiuiso esse commune. Bart.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XIX.

ARbor, quæ in cõfinio nata est, item lapis, qui per vtrumque fundum extenditur, quamdiu cohæret 1 † fundo c e regione cuiusque finium, utriusque d sunt, nec in cõi diuid. iudicium ueniunt. Sed cum aut lapis exemptus aut arbor eruta, e vel succisa f est, cõis pro indiuiso g fit, & venit in cõi diuidũdo iudicium. Nam quod erat finitis partibus, rursus h confunditur. Quare sicut a † duabus massis duorum dominorum conflatis tota massa cõis est, etiam si aliquid ex prima specie separatum maneat:[i] ita arbor & lapis separatus a fundo, confundit ius dominij.

Illud quod est commune quod nõ potest diuidi, nec licitari sine proprio, in hoc iudicium non uenit. Bart.

¶ De vestibulo K* cõi binarum ædium l arbiter cõi diuidundo inuito utrolibet[m] dari non debet: quia qui de uestibulo liceri* cogitur, necesse habet interdum totarum ædium pretium facere, si alias aditum non habeat.

Pro iure incorporali diuidundo, vel pro eo, quod fit circa illud, hoc iudiciũ locum non habet. Bart.

¶ Si per eundem locum via nobis dẽatur, & in eum 3 † locum a nobis impẽsa facta[n] sit: durius o ait Pomponius cõi diuidundo, uel pro socio agi posse: quæ enim cõio iuris separatim p intelligi potest? sed negotiorum gestorum agendum est. 4 †

Iura incorporalia non ueniunt in iudicio communi diuidundo, nisi sint accessoria rei corporalis pro indiuiso communis. Bart.

¶ Iudex cõi diuidundo, item familiæ erciscundæ, de seruo qui in fuga est, iubere põt 5 † liceri eos, inter quos iudex est: & tunc eum adiudicare ei, 6 † penes quem licitatio q remansit: nec erit periculum, ne ex senatusconsulto r pœna legis Flauiæ committatur.

¶ Aquarum s iter in iudiciũ

h *Rursus*] idest postea: non enim ponit, ut denotet primam & secundam confusionem.

i *Maneat.*]in massa quia discerni potest de meo argento. Acc.

K *De vestibulo*]vestibulum *est locus quidam ante ostia utriusque domus, per quem aditum habebant: & tecto coopertus erat, ut vestimẽto tegitur homo Accursius.

l *Ædium.*]non habẽtibus nobis communem ¶ dem, sed alterο alteram. Accur.

m *Vtrolibet.*] distributiue accipe, idest hoc uel illo inuito: sed cõtra supra tit. j. l. arbitrum. in fi. & inf. eod. l pen. in fine. Solut. hic speciale in tali vestibulo, ideo ne res non communis ueniret diuidenda: & ita inconueniens sequeretur, ut hic subijcit.

n *Facta fit.*]ab vno. Azo.

o *Durius.*]idest durẽ nam dixit hoc, sed dure dixit; & iõ hic statim corrigit. Accu.

p *Separatim.*] id est si ius ipsum separatẽ a corpore inspicias, quod ius est cõmune, nihil inuenis in eo impẽsum: sed in corpus quod quidẽ non est cõmune, ut supra si ser. vend. l. loci. in princ. quare nec agitur communi diuid. ut & supra usufr. quẽad. cau. l. antepen. nulla ergo quo ad tales impensis intelligitur huius iuris communio. Accursius.

q *Licitatio.*]id est qui uicit.] vel clarius dic id est, penes quem res licitata oblato maiori pretio remansit.

r *Senatusconsulto.*]de quo dicitur C. ad leg. Flauian. alias Fabiam. de plagiat. l. in fuga. & infra de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si quis A c.

s *Aquarum iter*]id est ipse locus, per quem aqua ducitur. q Et dic, quod regulam ponit, quam duobus approbat exemplis. Primo, quod quando seruitus debetur a prædio communi prædiis singulorum eorundem, quo casu est ius siue seruitus ipsius fundi, scilicet cuiuslibet cui debetur: & ideo non uenit in hoc iudicium: quia oporteret, quod etiam prædia singulorum quibus seruitus debetur, uenirent in diuisionem, quod est absurdum, et in vestibulo dicit supra eadem. l. §. de vestibulo. Alij dicunt, quod non uenit separatim: sed insolidum sequeretur vtramque partem: uenit tamen una cum prædio, si prædium ipsum commune, ex quo debetur seruitus, diuiditur.

* Vestibulũ quid sit. vi. Gel. lib. 16. noct. Att. cap. 5.

* *Iniquum autẽ esset tã vilis accessionis nomine s. vestibuli cogi totas ædes distrahere neque contra reg. l. arbitrũ supra sa. erc. verum est, etiam uno pœsente dari arbitrum.*

* *Liceri.*] *i. pretium deferre in auctione. s. venditione publica, quod fe fit, ut plures offerentes deuenire ad res.*

3 † *Flo. & in eum impensa facta fit.*

4 † *Flo. de. est. ast.*

5 † *Flo. iubet.*

6 † *Flor. deest, ei.*

videtur. vbi aût prædium dominans esset cõe vni cũ eo, posset seruitus adiudicari, sed non diuidi. Secundum exẽplum est qñ seruitus est separata à fundo cuiusq; ꝓprio: quia non debetur eis à cõi, vt supra: sed debetur cõi: diuiso tñ postea à prædio cuiusdam vicini, vt subijcit postea, & põt, &c. quo casu si est separatũ ius siue diuisum mensura, vel temporibus, non agitur hoc iudicio: aliàs sic. Alij ponunt hic 2m exemplum, qñ ab initio prædijs singulorum debebatur seruitus à prædio vicini: & dicũt se pactum à fundo, s. cõi, hoc est, quia nec cõi, nec à cõi debebatur seruit. Vel pone plane, quia Labeo dixit ea ratione non venire, quia aut iter dr esse prædij seruientis, & sic non commune tergo non agitur. aut prædiorum dominantium, & tunc si est diuisum mensura, vel temporibus, tunc idẽ, sed põt, &c. & sic est dominantium prediorum hoc iter, 2m Azo. Et 2m hoc iter aquarum, id est seruitus. Nec obs. ī. eo. l. ꝑ hoc. qa hic vtile, ibi negat directum competere pro incorporali. Accur.

a *A fundo.*] seruiente: sed est dñantium.

b *Possunt.*] prosequitur 2m casum qñ à prædijs vicini seruitus debetur ꝑdio duorum, quod est diuisum, sed nõ aqua, vel non diuisum. Accur.

c *Fuerunt.*] scilicet iura prædij dominantis. Accursius.

d *Reliquit.*] qui prædium diuiserunt cui debetur seruitus. põt etiam esse & alio modo, vt quando ab initio fundis pluriũ conceditur aquæductus ex prædio vnius, vt inf. de aqua quotid. & æsti. l. Lucius.

e *Minus.*] nam quæ valẽt in iudicio fam. ercisc. & in hoc iudicio regulariter, vt ī. eo. l. si quis putans. §. offi. id. in fi. §.

f *Diuidantur.*] in vtroq; casu secundum quosdam, hoc est siue ex cõi prædio eorundem, siue ex prædio vicini seruitus debeatur prædijs duorũ. Tu dic secundum Azo. tñ in secundo, propter rationem q̃ dixi exemplo vestibuli. Accursius.

1† Flo. sed possunt iura interdum & separata.

2† Fl. videri, alias, nec videtur se.

3† Flo. desũ, omnibus.

** Lud. Ro. in suis sin. valde exclamat de isto tex. ꝙ ratione cõtumaciæ absentis põt index deuenire ad dimafiatio nem adium, s. in domus cõtumacis, tamen tex. hoc non probat, vt in nouis inter pre. hic per Bolog.*

** Locum hũc nobis restituit Fran. Duar. lib. 1. c. 4. disp. qui putat legendum esse delictum, & Re. Haloan legit delictum.*

4† Fl. delictũ. alias delictũ vide Duar. li. 1. c. 4.

5† Flo desũ, in re commu ni.

6† Flo. admissum.

7† El. fructũ.

communi diuidundo non venire Labeo ait. nam aut ipsius fundi est, & ideo in iudicium nõ venit: aut separatum à fundo, a diuisum tamen aut mensura, aut temporibus: & 1† possunt b iura interdum separata à fundo esse: & nec mensura, nec temporibus diuisa: veluti cũ is cuius fuerunt, c plures hæredes reliquit. d quod cum accidit, consentaneum est, & ea in arbitrium familiæ erciscundæ venire: nec videtur 2 † (inquit Pomponius) quare minus e in communi diuidũdo quam in fam. ercisc. iudicium veniant. Igitur in omnibus 3† huiusmodi speciebus in communi diuidundo iudicium venit, vt præfata iura, aut mensura, aut temporibus diuidantur. f

Quod in re communi culpa vnius fit à magistratu, venit in hoc iudicio cõmuni diuidundo. Bart.

Pomponius lib. 13. ad Sabin.

LEX XX.

SI is, cum quo * fundum communem habes, * ad edictum 4† non respondit, & ob id metu iudicis g villa diruta est, aut arbusta succisa sunt: præstabitur tibi detrimẽtum iudicio cõi diuidundo. Quicquid enim in re communi 5 † culpa socij admissum 6† est, eo iudicio continetur.

Vlpia. li. 30. ad Sabinum.

LEX XXI.

IVdicem in prædijs diuidũdis, quod omnibus b vtilissimum est, vel quod malunt i litigatores, exequi conuenit.

Pomp. li. 13. ad Sabinum.

LEX XXII.

SI meo & vicini K nomine parietem ædificem, vel repetiturus l ab eo pro parte impensas, vel donationis gratia, communis fiet paries.

Vlpian. li. 23. ad edictum.

LEX XXIII.

SI conuenerit inter te, & socium tuum, vt alternis annis fructus 7† perciperetis, & non patiatur te socius tui anni fructus percipere, videndum est, an ex conducto m sit actio, an verò communi diuidundo. Eadem quæstio est, & si socius qui conuenerat, vt alternis annis frueretur, pecus immisit, 8† & effecit vt futuri anni fructus quos socium percipere oportuit, corrumperentur. Et puto magis communi diuidundo iudicium, quàm ex conducto locum habere: (quæ enim locatio est, cum merces non intercesserit? n) aut certè actionem o incerti ciuilem reddendam.

Iulianus lib. 8. Digestorũ.

LEX XXIIII.

COmmunis seruus si ex re alterius dominorum p acquisierit, nihilominus commune id erit. Sed is, ex cuius re acquisitum fuerit, communi diuidundo iudicio eã summam percipere 9† potest: quia bonæ fidei conuenit, vt vnusquisque q præcipuũ 10† habeat quod ex re eius seruus acquisierit.

Titulus de alienatione iudicij habet locum etiam in iudicijs diuisorijs. Baldus.

¶ Cum agere tecum communi diuidundo vellem, partem tuam Titio tradidisti mutandi iudicij causa, teneris mihi prætoria actione. r ꝙ 11 † fecisses ne tecum communi diuidundo ageretur.

Idem lib. 12. Digestorum.

LEX XXV.

SI Stichus cõmunis meus, & tuus seruus habuerit Pãphilum vicarium aureorum decem, & mecum actum de peculio fuerit, condemnatusque x. præstitero: quamuis postea Pamphilus decesserit, nihilominus actione communi diuidundo, vel pro socio quinque præstare debebis: quia te hoc ære alieno liberaui. Longè magis s consequar, si Stichus post mortẽ Pamphili alium vicarium acquisierit. 12 †

g *Iudicis.*] CASVS. Si fundum communem tecum habes, in quo est domus, & iudex te pluries citauerit, vt ad iudicium venires: & propter hoc domus destructa sit: nunquid hoc iudicio ad damnum meum teneris? Et rñ ꝙ sic. etiam iniustè fortè. sed tunc ipse iudex tenetur isti vocato, vt inf. de iur. l. nec magistratibus & ī. de peric. & commo. rei vend. l. cum qui. & sic no. ꝙ si propter tuam contumaciam damnum sentio, ꝙ mihi teneris, vt ī. loca. l. si merces. §. culpæ.

h *IVdicem. Omnibus.*] sic ī. pro socio. l. actione. §. Labeo. Accursius.

i *Malunt.*] vt arg ī. de re iu. si cõuenerit. Sed qd si duo volentes remanere in cõi, prouocauerunt tertium? Videtur, ꝙ nõ põt, vt arg. ī. de procur. l. licet. §. si plures & ī. tit. j. l. in hoc iudicio. Sed hic, ꝙ potest fieri, vt hic, cum tertio nil nocet. Acc.

k *SI meo & vicini.*] id est cõsortis, & in area cõi, vt in fi. huius l. Accur.

l *Repetitur.*] s. actio. neg. gest. cum non feci animo donandi, sed repetendi. Azo.

m *SI cõuenerit. An ex conducto.*] ī. loc. & conduc. l. & hæc distinctio. §. cũ fundus. contra. Solu. vt ibi.

n *Non intercesserit.*] s. nulla certè, vt ī. de don. inter vir. & vxo. l. si vir vxori.

o *Actionem.*] præs. rs ptis verbis ex contractu innominato: non autem loc. vt infra depos. l. j. §. si quis seruum. Sed nonne fuit pactum nudum? Respon. imò tradidit fundum cõmunem socio, vt sic alternis annis, &c. & sic rei traditione vestitum.

p *COmmunis. Dominorum.*] vt pensionem de domo alterius.

q *Vnusquisque.*] vt infra de acquiren. rer. domin. l. seruus communis. Accursius.

r *Actione.*] scilicet in factum. vt & supra de alien. iudic. l. finali.

s *SI Stichus. Magis.*] Protinus. hoc dicetur omni occasione remota. Ioã. & facit supra eod. l. postquam.

8† Alias, admisit.

9† Alias percipere.

10† alias, pretium.

11† alias, eo quod fecisse.

12† Flor. adquisierat.

Communi.] CASVS. Ego & Titius communem seruum habebamus: iste erat apud Titium. Titius iussit ei, vt ascenderet murum: vel aliquid aliud faceret, & fecit: & crus fregit: nunquid Titius tenetur hoc iudicio? Et respon. quod sic. l. seq. plana est. Viuianus.

a *Illius.*] apud quem erat. Accur.

b *Recuperare.*] facit ȝ. de act. emp. l. pen.

c *De communi seruo causa.*] i. cũ quæritur de facto serui, vt C. de quæstio. l. interrogari. & l. hoc quod. & l. si. fic & inf. ad Syll. l. j. in prin. & ȝ. tut. j. his cõsequenter. in fi. 2. responsio. Accursius.

Abinus.] CASVS. Hæc lex quattuor dicit. Ego & tu habebamus rẽ communem. tu aliquid in ea re facere volebas: me inuito non potes. Secundo, quid fecisti, & nõ denunciaui tibi cũ potui, nunquid postea possum agere, vt tollas opus? Et respondeo non: sed agam ad damnum meum. Tertio dicit, pone ꝙ cõcessi tibi expresse. certè non potero ad aliquid agere, nec ad opus tollendum, nec ad damnum. Quarto dicit, ꝙ si feceris me absente, hoc casu possum ad opus tollendum, & ad damnum agere. Viuianus.

d *Prohibendi ius esse.*] per prætorem, vel per actionem communi diuidundo, non autem per no. ope. nun. vt ȝ. de no. ope. nun. l. in prouinciali. §. j.

e *Constat.*] no. regulam quã habes sup. de ser. vrb. præd. l. parietem. ꝙ fallit, quoties non interest socij non fieri: vt patet ȝ. de seru. vrb. præd. l. quidam Hiberus. §. parietem. & l. si stillicidium. in prin. §. j. & §. 2. & §. fi. quæ sunt contra. Item fallit, quando ob hoc ipsum, vt opus fiat, est in communionem quæsita. ȝ. eo. si ædes. & inf. pro soc. cũ duobus. § item Mela quæ est contra. Item fallit quando reficitur ædificium, vt ȝ de dam. infect. l. si ædibus. & l. in reficiendo. & C. de ædi. priua. si vt proponis. & inf. pro so. cum duobus. § idem respondit. Item fallit fauore religionis, vt si ibi sepeliri velit socius, vt ȝ. de relig. l. vel quod. & l. si plures. & l. sunt personæ. Item fallit quando donator cum donatario re minore communem vt C. de dona. ...

2† Fl. deest, am.

2† Fl quidẽ.

3† Aliàs, alterum.

4† Fl. deest, non.

5† Fl. deest, um.

6† Fl. si serui.

Alphenus Var⁹ li. 2. Dig.

LEX XXVI.

Communis seruus, cum apud alterum esset, crus fregit in opere. quærebatur, an 1† alter dominus quid cũ eo penes quem fuisset, ageret. Respondi: si quid 2† culpa illius a magis, quam casu res cõis damni cepisset: per arbitrium 3† communi diuidundo posse recuperare. b

Paulus li. 3. Epitomatum Alpheni Digestorum.

LEX XXVII.

De communi seruo vnus ex socijs quæstionẽ habere, nisi communis negotij causa, c iure non potest.

Ante factum melior est conditio prohibentis, h. d. & ad hoc allegatur ista lex, q̃ quoties concurrunt duæ virtutes paris potẽtiæ, tãtum iuris habet vna ad resistendum, quantum altera ad obtinendum. Bald.

Papinianus libro 7. Quæstio.

LEX XXVIII.

Sabinus ait 4† in re communi neminem dñorum iure facere quicquam inuito altero posse. vnde manifestum est prohibendi ius esse. d in re enim pari potiorem causam esse prohibentis constat. e

¶ Sed & si in re 5† communi prohiberi socius à socio, ne quid faciat, potest: vt tamen factum opus tollat, cogi nõ potest, si cum prohibere poterat, hoc prætermisit: f & ideo per cõmuni diuidundo actionem damnum resarciri 6† poterit. g Sin autem facienti consensit: nec pro damno h habet actionem, ꝙ si quid absente socio ad lætionem eius fecit: tunc etiam tollere cogitur. i

§. ne autem. quæ est ȝ restat ergo hæc regula quæ incidun in communionem, vel ex proposito sunt: sed in alium vsum, ꝙ ad quem quæsierunt, trahere vult socius, vel faciendo, vel destruendo, vel commutando. Sed quid si habitare vult in domo communi inuito altero? Respon. potest si ad illum vsum est inuenta.

Paulus lib. 2. quæstionum.

LEX XXIX.

Si quis, cum existimaret 7† fundum communem sibi cum Mæuio esse, quem cum Titio communem habebat, impẽdisset, rectè dicitur communi diuidundo iudicium ei sufficere. hoc enim est k: si sciã rem communem esse, ignorẽ autem cuius socij. neque enim negotia socij gero, sed propriam K rem tueor: & magis ex re in quam impenditur, quãm ex persona socij actio nascitur. l Denique et actione & 8† pupillum m teneri dicimus, vt impendia restituat officio iudicis. Diuersa causa est eius qui putat se in rem propriam impendere, cũ sit communis. huic enim nec communi diuidundo iudiciũ competit, nec vtile dandum est. ille enim qui scit rem esse communem, n vel alienã o 9† negotia eo animo gerit, vt aliquem sibi obliget, licèt 10† in persona labitur. p ¶ Pomponius scripsit posci in diem posse à quolibet sociorum. Sed & si vnus ex socijs inuitus q 11† erit, rectè cũ eo communi diuidundo agi.

Scæuola li. 1. responsorum.

LEX XXX.

Communi diuidundo iudicio rectè agi põt: 12† siue neuter possideat, siue alter sociorum fundum 13† non possideat. r

Paulus li. 5. responsorum.

LEX XXXI.

Bina 14† mancipia, quæ ex hæreditate paterna iussu prætoris pupillis ministerij causa reseruata 15† essent, s diuisa non videri: t sed omnium communia permansisse.

f *Prætermisit.*] multa ergo impediunt facienda, quæ non remouent iam facta, vt ȝ. no. de ijs, qui sui, vel alie. iur. sunt. l. patre.

g *Poterit.*] ergo non intelligitur consentire præsens. alioquin nec pro damno ageret, vt statim dicitur. Et sic est hic generale, præsens non semper consentit. * sic ȝ. de pignor. actio. Caius. arg. contra. ȝ. de euict. quidam ex parte. Accursius.

h *Nec pro damno.*] remittere tous enim. & C. vt infra de ædil edic. l. quæritur. §. si venditor. Accursius.

i *Cogitur.*] plus ergo facit contemptus absentis, quam si præsens esset: sic & supra de arbit. l. item si vnus. in fi.

K *Si quis. Propriam.*] id est cõem, & vt communem Accursius.

l *Actio nascitur.*] datur enim contra te actio: non ideo quia socius es, sed quia impendi in rem, vt communem.

m *Pupillum.*] vt inf. de actio. & oblig. furiosus.

n *Rem esse communem.*] vt in superiori casu.

o *Vel alienam.*] protsus.

p *Labitur.*] simile infra de iniur. l. si cum seruo meo. & l. cum qui. §. si iniuria. & quia sic habuit animum sibi alium obligandi agit cõmuni diuid. vt hic, & ȝ. e. si quis putans. in prin. & l. in hoc iudicium.

q *Inuitus.*] vt supra eo. & si non omnes. & supra titulo primo arbitrum. sed cõtra, supra eodem, l. arbor. §. de vestibulo. Sol. vt ibi. Accurs.

r *Communi. Non possideat.*] vtroque deiecto, & hoc propter personales præstationes. & facit ȝ. tit j. hæredes. §. quantum. Accur.

s *Bina mancipia. Essent.*] à iudice communi diuid. qui duxit se omittere in cõtcã ministerij pupillorũ.

t *Videri.*] per prædicta verba.

7† Fl. existimaremus.

* Præsẽs nõ sem. p cõsentit. de hac materia vid. Alex. cõs. 1. vol. 3. Parti. cõs. 76. vers. stante iste vol. 4.

8† Fl. deest, &.

9† Fl. vel alie na negotia.

10† Fl. &.

11† Fl. inuitus & reus. Dua.

12† Fl. deest potest.

13† Fl. absẽtem & vtrumque tollit cum de hit fecim. Dua.

14† Si bina, &c.

15† aliàs, fuerant.

AD EXHIBENDVM.

Quia in praedictis titulis agitur quandoque prius ad exhibendum, ut ei qui agit, sit agendi & probandi copia, ut inf. eo l. 2. ideo de hoc ponitur hic Accur. Vid. Latinus Cinia. in suo paratil. ad hunc tit. ubi plura de natura huius actionis ad exhibendum.

TITVLVS. IIII.

Ad exhibendum.

1† Pl. lib. 14.

2† Ad exhibendum, &c.

3† aliter introducta.

4† Plin. ager.

5† alias, Paulus.

6† Si hac actione, &c.

a [H]*Aec actio. Per quam.*] i. valde. Ac.

b *Necessaria.*] id est utilis, quia alias non potest commode agi directo. Item quandoque necessaria, ut gemma, & similibus, ut inf. eo. ti. gemma. sed an sit necesse primo agi ad exhibendum? quidam sic, ut l. 3. §. est autem & ĵ. eodem Iulianus. §. quantum. Vel dic simul: licet prius de exhibitione cognoscatur: & pro huc q̃ datur libellus in peti. haere. item & in rei ven. & tamen postea fiant interrogationes praeambulae, ut ĵ. tit. 1. l. 1. & l. de aetate. §. 3.

c *Et vis eius.*] i. effectus.

d *Maxime.*] nam & in aliis non solũ dominii ratione datur. ĵ. eo. l. 2 §. qui ad exhibendũ. & §. est autem personalis & §. item si. & §. si quis noxali. & §. sciẽdum. & ĵ. de pig. act. l. 3. Accur.

Vlp. lib. 19. 1† ad edict.

LEX PRIMA.

HAec actio 2† per quã a necessaria b est, & uis eius c in usu quotidiano est: & maxime d propter vendicationes inducta 3† est.

Paulus li. 21. ad edictum.

LEX II.

EXhibere e est facere in publico f potestatem, ut ei qui agit, 4† experiundi sit copia.

Vlp. 5† lib. 24. ad edictũ.

LEX III.

IN hac 6† actione actor omnia nosse debet, g & dicere 7† argumenta h rei, de qua agitur.

¶ Qui ad exhibendum agit, non utique dominum se dicit, nec debet ostendere: i cum multae sint causae ad exhibendum agendi.

¶ Praeterea in hac actione notandum est, quod reus contumax per in litem iusiurandum petitoris damnari possit, ei iudice quantitatem taxante. k

¶ Est autem personalis l haec actio, & ei competit, qui in rem acturus m est, qualicunque in rem actione, etiam pignoratitia n Seruiana, siue hypothecaria, quae creditoribus competit. 8†

¶ Sed & usumfructum petituro competere ad exhibendũ Pomponius ait. Sed etsi quis interdicturus, o rem exhiberi desideret, audietur.

¶ Item si optare velim seruũ, vel quã aliam rẽ, cuius optio

e [E]*Xhibere.*] Alias lex. alias non.

f *In publico.*] id est apud magistratum, uel apud iudicem, ut ĵ. de ser. fugiti. l. in publicum & intellige potestatem, s. uidendi & apprehendẽdi ipsam rẽ, ut ĵ. de tabu. exhi. l. 1. lorũ. §. quid sit & ĵ. de lib. ho. exhib. l. 3. §. ait praetor. & ĵ. de uerb. sing. l. fi. & ĵ. eo. Iulianus. § quantum. Item quandoque, ut possideat, ut & ĵ eo. Celsus. §. item Celsus, sed hoc non semper, ut. ĵ. de uerbor. sign. l. plus est. secundum Azo.

I*N hac*] CASVS. Ago contra te ad exhibendum, id est, ut mihi exhibeas liberum hominem quem possides: debeo dicere, qualis & cuius qualitatis sit, & cuius linguae sit, sed non debeo dicere me dominum. Item possum contra te iurare in litem si non pareas, & sis contumax: quia non exhibes.

¶ *Est autem*] Dicitur quod est personalis: & competit nõ solum illis qui in personam, sed etiam illis qui in rem agent qualitercumque. Item possum agere ut exhibeatur seruus in quo habeo usumfru. Item si aliquis missus est in possess. rei in qua dicit me ius habere. uel missus in poss. causa legati, uel aliorum bonorum: nunquid possum agere contra eum, ut eam rem mihi exhibeat? Et resp. quod sic. Item si legasti mihi optionem seruorum tuorum, i. unum seruum de familia quem velim: nunquid possum agere contra haeredem, ut familam seruorum exhibeat? Et respon. quod sic. Item familia tua dedit mihi damnum: sed nomina eorum ignoro: audiui tamen eos nominari. nunquid possum agere, ut tota familia mihi exhibeatur? Et respon. quod sic.

¶ *Si quis extra*] me instituisti: Titio x legasti. certe Titius non poterit agere contra me haeredem, ut ei exhibeã testamentũ: q a legatarius hẽt interdictũ de tabulis exhibẽdis.

¶ *Sciendum*] Haec actio competit cuilibet cuius interest sibi exhiberi uel non. vnde si Titius testator legauit mihi unum de seruis suis quem Maeuius elegerit: possum agere contra haered. ut totam familiam exhibeat: quia interest mea, ut Maeuius optet, & sic vendicem.

¶ *Si mecum*] Agebatur contra me ad exhibendum petendo librum. ego eum desii possidere. nunquid ego conuentus possum agere contra illum qui habet, ut eũ mihi exhibeat? certe non. caetera plana sunt.

¶ *Pomponius.*] Si quatuor dicãt se ius hẽre in re: nũ quid isti quatuor pñt agere ad exhibẽdũ? Et rñ. q̃ sic.

¶ *Idem subiungit.*] Ago ꝯ te ad exhibendum, ut seruum exhibeat: obiicis excepe. an sis audiend⁹, ut ea ꝓbata absoluaris? Et rñ. q̃ aut incontinenti põt expediri ea probatio; & audieris. aut non, ꝓꝑ difficultatẽ facti & iuris: & tunc nõ: sed in principali alio iudicio seruatur. q̃dã tñ sunt in, q̃bus est statim audiendus: de quibus specificatur in litera.

¶ *Interdum.*] Aliqñ ex aequitate q non hẽt act. ad exhibẽdũ, habet actio. in factũ: & subiicit in exceptio. quod planum est.

¶ *Sciendum.*] Planus est, & incipit tractare ꝯ quem haec actio detur. Viuianus.

g *Debet.*] s. quae reum instruant, cuius rei nomine conueniatur. si tñ actor scire potuit: alias non imputatur ei ut ĵ. ea. l. §. si quis noxali.

h *Argumenta*] s. necessaria ad rei instructionẽ: ut si ꝑ seruo agitur, dẽt dici, rursus sit, an albus uel niger, paruus, vel magnus: & qualitatem membrorum dicat: sicut & i aliis rebus sunt signa dicenda, & in hac actione, sicut & in act. in rem: ut s. de rei uen. l si in rem. Accur.

i *Ostendere.*] i. non habet necesse. potest enim si uelit. In casu etiam cogitur dominium probare, ut in hac actione vincat, ut ĵ. ea. l. §. interdum: quae est contra. sed ibi speciale in charta.

k *Taxante.*] est n. arbitraria: & iõ iuratur, ut hic, & ĵ. de i litem iur. l. in actione. sed taxatur, ut hic. & i d. ti. l. videamus. § pe. & s. de dolo l. arbitrio. §. sed officio Acc.

l *Est autem personalis.*] est. n. ex quasi ꝯctu: sicut & actio cõmuni diui. nã ꝯstat eã nõ esse ex maleficio, uel quasi, sed nec ex ꝯctu: ergo ex quasi ꝯctu. ut Inst. de obl. quae ex quasi ꝯctu in prin. & sic est personalis, ut Insti. de act. §. 1. est tñ in rẽ scripta, quia possessorem cõmitatur, ut ĵ. ead. l. §. fi. Et sic sunt quaedam aliae personales, in rem tñ scriptae* ut interdictũ, quod vi aut clam, ĵ. q̃ vi aut clam l. semper, & l. competit. §. fi. & de interdic. & re. l. 1 §. pen. item & in act. quod met. causa, ut Instit. de act. §. praeterea, & s. quod metus caus. l. metum. §. cum autem. Sic est etiam si agat idest, quod factum est in loco publico, in inf. ne quid in loco pub. l. 1 §. antepe. & ĵ. de no. ope. nun. l. fi. & de aqua plu. arc. l. is cũ quo. Itẽ interdictũ, Quorum lega. ut ĵ. quorum leg. l. j. § illud. Item sic est in actione de tigno iuncto. Item & in noxali actione, ut Insti. de noxa. §. omnis. Item quaedam sunt personalia interdicta, & tamen dãtur successori rei ut ĵ. de itine. actuq; priua. l. unde §. hoc interdictum. & §. si quis. & l. apparet. & ĵ. de aqua quotid. l. j. §. ait praetor, & s. si ser. ven. l. 2. in fi. & l. 3.

m *Acturus.*] non ergo eo. libello sunt proponenda, ut ĵ. eo. l. Iulianus. §. fi. & ĵ. ti. 1. l. 1. in prin.

n *Pignoratitia.*] adiectiue ponitur haec dictio pignoratitia ad illud substantiuũ Seruiana. si enim de uera pignoratitia intelligeres, illa debitori dat: & est ꝑsonalis: ut C. de dist. pig. l. fi. hic ergo ꝓ ea q̃ dat ꝓ reb. coloni ponit. Ac.

o *Interdicturus.*] interdicto de precario. Acc.

7† Alias disserte.

8† Competunt.

* Actiones personales in rem scriptae plures sunt. pro materia require in indi. tract. Tit. Actio. verb. personalis & Tit. Actiones. ver. personales.

uu 2 *Vendi-*

mihi relicta eſt; ad exibendum me agere poſſe conſtat, vt exhibitum 1† poſſim uendicare. a

¶ Si quis noxali iudicio experiri uelit, ad exhibendum ei actio neceſſaria eſt. Quid.n. ſi dominus quidem paratus ſit defendere: actor vero deſignare b 2† non poſſit, niſi ex præſentibus, c quia aut ſeruum nõ recognoſcit, d aut nomen non tenet? Nonne æquum eſt ei familiam exhiberi, 3† vt noxium ſeruum agnoſcat? Quod ex cauſa debet fieri, ad deſignandum eum, cuius nomine noxali quis agit, recenſione e 4† ſeruorum facta. f

¶ Si quis extra g hæredem tabulas teſtamenti, uel codicillos, uel quid ad teſtamentum pertinens, exhiberi velit: dicendum eſt, per hanc actionem agendum non eſſe, cum ſufficiant ſibi interdicta h in hanc rem competentia. & ita Pomponius ait. 5†

¶ Sciendum * autem, non ſolum ijs quos diximus, competere ad exhibendum actionẽ: verum ei quoque cuius intereſt i exhiberi. Iudex igitur ſummatim k debebit cognoſcere, an eius interſit, non autem 6† an eius res ſit, & ſic iubere, vel exhiberi, uel non: quia nihil illius 7† intereſt. Plus dicit Iulianus: etiam ſi 8† vendicationem non habeam, interim poſſe me agere ad exhibendum, ſi 9† mea interſit exhiberi: ut puta ſi mihi ſeruus legatus ſit quem Titius optaſſet. agam enim ad exhibendum, vt Titius optet, & ſic vendicem: quamuis exhibitum ego optare non poſſim.

Intereſſe, quod non eſt cauſatum ex rationabili cauſa, non dicitur intereſſe, h.d. concor. infra eod. l. penult. Bald.

¶ Si mecum fuerit actum ad exhibendum, ego ob hoc, quod conuentus ſum ad exhibendum, actione ad exhibendum agere non poſſum: quãuis uideatur intereſſe mea ob hoc quod teneor ad reſtituendum l ſed hoc non ſufficit. aliquin & qui dolo fecit quo minus poſſideret poterit ad exhibendum agere: quamquam 10† neque uendicaturus ſit: & fur, & 11† raptor poterit: quod nequaquã m verum eſt. Eleganter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoſcere, an iuſtam & probabilẽ cauſam habeat actor 12† actionis propter quam exhiberi 13† ſibi deſideret.

Omne intereſſe cauſatum a proprietate poſſeſſionis, uel quaſi, affert actionem ad exhibendum. Bald.

¶ Pomponius ſcribit, eiuſdem hominis 14† nomine recte plures ad exhibendum agere poſſe: forte ſi homo primi ſit: ſecundi in eo vſuſfructus ſit: tertius poſſeſſionem ſuã contendat: quartus pignoratum ſibi eum affirmet. Omnibus igitur ad exhibendum actio competit: quia omnium intereſt eum 15† hominem exhibere.

Exceptiones quæ requirunt altiorem indaginem, in cauſis ſummarijs non admittuntur: ſed in cauſis principalibus reſeruantur. Bald.

¶ Ibidem * ſubiungit, iudicẽ per arbitrum ſibi ex hac actione commiſſum, etiam exceptiones æſtimare, quas poſſeſſor obijcit: & ſi qua tam euidens ſit ut facile repellat agentem, debere poſſeſſorem abſolui. n Sin 16† obſcurior, o uel quæ habeat altiorem quæſtionem: differendam in directũ p iudicium, re exhiberi iuſſa. De quibuſdam tamen exceptionibus q omnimodo r ipſum debere diſceptare,

a *Vendicare.*] vt & ĩ. de opt. leg. l. ſi tibi. §. ſi. Accur.
b *Deſignare.*] id eſt oſtendere quis deliquerit.
c *Ex præſentibus.*] i. niſi ſint præſentes. Acc.
d *Recognoſcit.*] vt eius argumenta dicat.
e *Recenſione.*] i. nominatione. intereſt enim eius ex cauſa probabili ſibi exhiberi, ut ĩ. ead. l. §. ſi mecum. in fi. alias. n. non ageret, ut ĩ. e. l. pe. quæ eſt contra.
f *Facta.*] ab actore poſt exhibitionem antequam agat.
g *Si quis extra.*] id eſt præter hæredem. nam hæres bene habet hanc actionem, ut ĩ quemad. teſt. ape. l. 2 & 3.
h *Interdicta*] vtile, & directũ de tab. exhi. ut inf. de tabu. exhi. l. 3. § ſolent. & §. cõdemnatio. Acc.
i *Intereſt.*] ex aliis cauſis non prædictis: vt ſi actionem, Quod metus cau. quis forte intentet non dominus: uel ſi poſſeſſor bonæ fidei interdictum utrobi intentet, non dico uti poſſi. cũ enim illud ad immobilia tantum detur. vt infra uti poſſi. le. 1. in princ. & § j. non igitur agitur in eo ad exhibendum, ut Co. quã & quibus quarta pars. l. 2. li. ta licet q̃dã hic de eo ponant exemplum.
k *Summatim*] quod fiet ſi ſolum iurauit actor ſua intereſſe. ſtatim enim exhibetur ei, ut inf. e. l. theſaurus. & Co. de fide inſtru. l. ſi. Et no. de ſummaria cognitione * eam habere locum in actione ad exhiben. Item in eo qui negatur filius, vel pater, cum de alendis eis quæritur, ut inf. de libe. agno. l. ſi quis a li. §. ſi vel parens. Item in poſſeſſione Carboniana danda, qua ſummatim quæritur, ſit filius, uel non, ut inf. de Carbo. edict. l. 3. § cauſæ. in fin. Item & in ea quæ petit ſe nomine ventris in poſſeſſionem mitti, fuerit uxor vel non, vel non, ut ĩ. de vẽ. in poſ. mit. l. j. §. ſi ea. Itẽ in cautione pro legato dãdo præſtanda, an calumnioſe legatarius petat, vt ĩ. vt in poſſ. leg. l. 2. § is a quo. §. 1. Item in cautione duplæ, ſit præſtanda, uel nõ ut inf. de præto. ſtipu. l. j. §. ſi. Item an res in qua ſit executio, ſit de bonis condemnati: cum inde referatur quæſtio, vt inf. de re iu. a diuo Pio. §. ſi ſuper rebus. Item an ſit in poſ. mittendus actor poſt lit. conteſt. ut C. vbi in rem act. l. 2. in fi. Item an actio de teſtõ cauſæ liberali ſit præponẽda, ut ĩ. de peti. hær. l. ſi quis li. §. plane. Item & ĩ. de app. re. l. 1. Itẽ in l. Aquil. ut ĩ. ad l. Aquil. l. in lege. regulariter autem contra: quia ſemper plenarie eſt cognoſcẽdum, ut C. de iud. l. iudices quæ eſt contra. Sol. illud regulariter, prædicta autem ſpecialia.
l *Ad reſtituendum.*] quia culpa poſſidere deſijt Accur.
m *Quod nequaquam.* nemo enim ex ſua improbatione conſequitur actionem, * ut inf. de fur. l. itaque. Accur.
n *Abſolui.*] ut & arg. ĩ. ut in poſ. leg. l. ſi is a quo. in princ. vbi dicit, hodie conſtat, &c. & argu. ĩ. de Carb. edi. l. 3. §. cauſæ. in fi. §.
o *Sin obſcurior*] de facto, & ideo prolixior, vt ſi dicat ſe ſpecificaſſe, uel ferruminaſſe. nã ſi bona fide, eſſet dominus: alias non. quare dico eſſe differendum. Et facit in hoc C. de rei vend. l. ordinarij. at altior dr̃ pp iuris ſubtilitatẽ, ut ĩ. ad Treb. l. ille a quo §. ſi de teſtõ. & nõ differendũ, quod maiorem poſcit indaginem vt hic, & Cod. de compenſa. l. fin. alias non, ut argum. C. de bon. quæ libe. l. ſi in fin. & inf. de eo quod cer. lo. l. ſi Epheſi. §. interdũ. ſemper tamen admittitur tarde, uel cito, ut dictum eſt. Sed arg. contra ĩ. q vi aut clam. l. 1. § denique. ubi dicit contra interdictum, quod vi aut clam, exceptionem nõ admitti. Sed ibi intellige, ſcilicet talis aliqua quæ ibi dicitur pronunciatur tamen aliæ. Accurſius.
p *In directum.*] ſic eſt ergo hoc extraordinarium.
q *Exceptionibus.*] quæſitis reo pro poſſeſſione retinenda.
r *Omnimodo.*] ſcilicet ſtatim & illico, ſecundum Py. & Io. Accur.

1† Flo. exhibitum.
2† Fl. deſignare.
3† Fl. exhibere.
4† Flo. recenſione.
5† Flo. deeſt. ait.
* Not. hic de ſummaria cognitione de qua tabrns hac gl. ſeſte no. ſecundũ Bal. & magiſtra.
6† Flo. deeſt. autem.
7† Flo. deeſt. illius.
8† Flor. eſt.
9† Flor. quia mea intereſt.
* Cognitio ſummaria in multis locis habet caſus require in ind. Tract. Tit. Cognitionis varia. verſ. ſummaria.
10† Fl. cum.
11† Fl. vel.
* Improbitas nemini debet opitulari. pro materia vi. in ind. Trac. in ver. Fraus & in uer. præmium.
12† Fl deeſt. actor.
13† alias, cũ exhiberi.
14† alias ſerui huius vnius rei nomine.
15† Fl. deeſt. eum.
* Adde ad iſtum § quod dicit Bald. in l. nam poſt eũ ff de uſ. in pro & Cy. in l. præſcriptione mandatorum C. ſi contra ius, vel vtili publi. in deffen ſua.
16† Fl ſubſcurior. alias ſibi ſatis obſcuro.

Doli

qui de 1† ad exhibendum actione iudicat: ueluti pacti conuenti: doli mali:a iusiurandi: reique 2† iudicatæ.

Pro instrumentis non potest agi ad exhibendũ pro alio interesse, quam domini, secus in alijs rebus. Bar.

¶ Interdum æquitas exhibitionis efficit, ut quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum tamen actio detur, vt Iulianus tractat. Seruus (inquit) vxoris meæ rationes meas conscripsit. b hæ rationes a te possidentur. desidero eas exhiberi. Ait Iulianus, si quidem in 3† mea charta conscriptæ 4† sint, locum esse huic actioni, quia & uendicare c eas possum. nam cum charta mea sit, & quod in ea 5† scriptum est, meum est. d Sed si charta mea non sit, quia vendicare non possum, nec ad exhibendum experiri, in factum igitur mihi actionem competere.

¶ Sciendum est, aduersus possessorem hac actione agendum, non solum cum qui ciuiliter, sed & eum, qui naturaliter incumbat possessioni. Denique creditorem, f qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.

Pompon. lib. 6. ad Sabinũ.

LEX IIII.

NAm & cum eo apud quem deposita, g uel cui commodata, uel locata, res sit, agi potest.

Vlpianus li. 24. ad edictũ.

LEX V.

CElsus scribit: si quis h merces, quas uehendas conduxit, in horreo i posuit, cum conductore k ad exhibendum agi posse: 6† Item si mortuo conductore hæres sit, cum horreario l agendum. nam si a nullo m (inquit) possideantur, uerum est, aut horrearium possidere, aut certe ille est, qui possit exhibere. Idem ait: n quomodo autem possidet, qui vehendas conduxit? an qui pignori o 7† tenet? Quæ species p ostendit etiam, eos, qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri. q

Nota, quod restitutio, quam facit vsufructuarius colonus, priuat dominium possessione. Bartolus.

¶ Iulianus * etiam scribit ad exhibendum actione eum teneri, r qui rerum, uel legatorum seruandorum causa in possessione s sit. sed & eum qui ususfructus nomine rem teneat: 8† quamuis nec is vtique possideat. Inde Iulianus quærit, quatenus hos oporteat exhibere. t & ait priorem quidem u sic, ut actor x possessionem habeat: y is autem z cum quo agetur, rei seruandæ causa si in possessione. eum vero qui usumfructum habet, sic vt actor rem possideat: is cum quo agetur, utatus fruatur.

¶ Idem 9† Iulianus scribit, emptorem, qui ruta cæsa * non restituit, ad exhibendum

a *Doli mali.*] in actione quętenda commissi. alias si diceres in eo de quo modo agitur hoc semper locum habet, & sic nihil remaneret. regulariter contra: ad quod ĩ. de excep. do. l. 2. §. & generaliter.

b *Conscripsit.*] me mandante, ut ĩ. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. penitere. alioquin contra, ut C. de eden. l. j.

1† Fl. de eod. do.

c *Quia & vendicare.*] hæc ratio non est bona: quia & qui dñs nõ est, agit hac actione. Sed dic, ꝙ hæc ratio in sola charta locum habet: secus in alijs, ut ĩ. e. l. j.

2† Fl. rei quæ iudicata est.

d *Meum est.*] vt & ĩ. de rei uend. in rem. §. sed, & id quod. Accur.

e *Competere.*] hæc oĩa sunt vera cum ꝓ charta age: in qua tñ nõ est testamentum. tũc enim agitur, uel interdicto de tab. exhibẽ. si possessor neget penes se tabulas esse, vel debere exhibere: aut interdicto, Quemad. testa. aper. si confiteatur, ut infra quemad. testa. aper. l. 2. §. si. Sed rei uen. & ad exhib. hæredi tñ competit, si charta tñ testatoris fuerit, vt in prædic. titu. l. j. alij uero non, ut ĩ. eo. li. §. si quis extra. Et no. in charta, ꝙ si non dico me dñm, & hoc summatim probem, & si mea interest, nõ datur mihi ad exhib. actio. sed secus in alijs rebus, vbicumq; mea interest mihi rem alienam exhiberi, ut modo dixi. & ĩ. e. l. j. plene no. Item no. quot modis pro instrumentis, uel chartis agitur, ut dixi ĩ. de eden. l. quædam. circa prin. Accur.

3† Fl. de eod. in.

4† Fl. scripta sunt.

5† Fl. de eod. in.

f *Creditorem.*] hic ciuiliter possidet, ut ĩ. de usucap. l. sui nomine.

g NAm & cum. Deposita.] hic naturaliter incumbit. Ioã. & ĩ. tit. j. l. cõmuni. §. neque.

CElsus.] CASVS. Locaui plaustrario merces vehendas, qui currum conduxit, ut eas in eo poneret: quas uolo mihi exhiberi. & dicit, ꝙ debeo agere cum plaustrario, uel hærede: uel si neuter eorum est, tunc cum dño horrei. nã licet alii non sint. s. plaustrarius, uel hęres, tenetur qui põt exhibere s. dñs horrei. Secundo reddit rõnem, quare plaustrarius teneatur. s. quia teneret eas loco pignoris pro mercede. Tertio dicit, ꝙ si quis teneret rem, causa rei seruandæ: uel si si aliquis mihi pure legauit usumfr. quarumdã rerum, puta earundem rerum proprietatem legauit Titio sub conditione: hæres aũt credidit mihi fructuario non exacta cautione de restituenda finito usufru. & consumpsit rem prædictam: an habeat hanc actionem Titius, quærit, si existat conditio legatæ proprietatis? Et respon. ꝙ aut fuisti in dolo saltem præsumpto, ut quia sciens Titio legatum non exegisti cautionem: & teneris ei ad exhibendum: nisi ipse Titius fuerit a me stipulatus: quod potest: aut non dolo malo: uel quia ignorasti legatum Titio: & tunc non teneris: sed ego teneor act. in factum. Itẽ emptor tenetur ad exhibendũ, pro rutis & cæsis.

¶ *Item Celsus.*] Si in area mea stercus posuisti, potes cõtra me agere ad exhibẽdum si totum vis tollere, alias non.

6† Fl. potest.

¶ *Sed & si ratem.*] Si volo adducere nauem meam in fundũ tuũ vi fluminis delatam, possum agere ad exhibendum: sed ego tibi cauere de damno debeo.

7† Fl. pignus.

¶ Item si quis.] Planus est.

h *Si quis.*] s. Titius carrucarius. Azo.

i *In horreo.*] quod Titius cõduxit ab alio.

k *Conductore.*] s. qui conduxit merces vehendas. Accur.

l *Cum horreario.*] id est, cum domino horrei, a quo Titius conduxit horreum.

m *Si a nullo.*] idest, nec a Titio, nec ab hærede.

n *Idem ait.*] s. quærẽdo. Azo.

o *Pignori.*] i. merces loco pignoris ꝓ mercede soluenda. Azo. resp. ita. ut ĩ. qui po. in pign. ha. l. huius. Accur.

p *Quæ species.*] proposita in horreario: non in vectore.

q *Teneri.*] licet non vere possideant: sicut & rei uen. ut ĩ. de rei vend. l. officium. in fi. Acc.

r *Eum teneri*] sicut diximus teneri horrei cõductorẽ. uel dic, Iul. scribit teneri cõductorẽ horrei sicut ꝗ rerum teneretur, &c. Azo. & dic teneri domino proprietatis: qui dicit sua interesse rem exhiberi, uel puncta ibi: scribit. Accur.

* Ad §. illũ vide Bart. in l. qui restitue re. sup. de rei ven. in fi. Ba. Bal. in l. peregere in fi. ff. de acq. poss. & hic. § in Fl. habet sic. Iulianus aũt ita scribit.

8† aliter, rem autem non teneat. sed & eum, vel teneat. Duar.

9† Fl. inde.

* Ex rutis cæsis pulchre Bud. in l. fundi. § si ruta. ff. de actio. em. &

s *In possessione.*] vt & creditor, & legatarius.

t *Oporteat exhibere.*] sententia lata pro eo qui actionem ad exhibendum intendit. Accur.

u *Priorem quidem.*] id est, creditorem vel legatarium, ut in ordine literæ patet ĩ. §. Iulianus.

x *Actor.*] id est, debitor. Azo. & facit ĩ. eo. l. Iulianus. §. quantum. & ĩ. e. l. §. item Celsus. Acc.

y *Habeat.*] si. s. oporteat exhibere.

z *Is autem.*] s. creditor idem in legatario dico: sed fructuarius ab his differt: quia naturalem habet possessionem, quam non habet creditor: sed tantum in possessione est secundum quosdam, ut ĩ. de acquir. poss. l. 3. §. fin.

a *Teneri.*] ut, & ꝭ de actio empt l. si fundi. §. si ruta. & et ex uendito, ut C. de act. empt. l. 2.
b *Possideat.*] ut teneatur. Accur.
c *Consequi.*] licet enim uideas stercus, non tñ sufficit, quia rei uidendæ, tangendæ, & deducendæ facere dēt possessor ptātem, ut ꝭ. de li. ho. exhi. l. qđ lex. §. exhibere. & ī. ea. l. §. idem Iulianus. cum reus in possessione nihil uelit ꝭ licere actori, nec ēt de facto ꝭ dicat. sic ꝭ. e. l. tigni. §. item municipes. & §. si qs. & §. idem scribit. & §. ibidem. & l. si ad exhibendum.
d *Non posse.*] s. te tollere pro parte, ut libereris me inuito, ut ꝭ. de admin. tut. l. cum quæritur. Azo. & ꝭ de damn. infec. l. prætor §. pen.
e *Et de præterito.*] ut ꝭ. de dam. infec. l. hoc amplius. §. Neratius. & ꝭ. de incen. l. ratis, & hoc ideo, quia rem quæ petitur exhibenda, tenet alioquin si non detinet, non poss. e postulare, sicut in cōpensationibus qñque euenit, ut ꝭ de cō pen. l. si cum filio.
f *Si exhibiturum*] ut Insti. de offi. iudi. §. j. & in actione in rem idem, ut ī. de rei uē. l. si autem. §. si per filium. secus in actione depositi, ubi depositarius nullū trahit commodum, & sic nullum damnum, ut ꝭ. depos. l. si sine dolo. Accur.

Gemma] CASUS. Aliquis posuit gemmam meam in annulo suo: agere possum ad exhibendum, ut separet ab annulo. Cętera plana sunt usque ad §. item municip. s. Viuian.

g *Inclusa.*] bona fide. Azo.
h *Non potest*] si quęratur quid alteri cedat, distingue quid enius ornandi causa ponitur, ut ꝭ de auro, & arg. leg. etsi non sunt. § peruenimus. ¶ si non apparet, tunc utrumque possidetur a suo dño, & ēt usucapitur, si nondū est usucaptum, ut ꝭ. de usucap. rerum mixtura. §. quid ergo.
i *In tigno.*] quod nec possideri dicitur, ut ꝭ. de acq. poss. l. qui uniuersas. in prin.
k *Vetat.*] ne urbs deformetur, ut ꝭ de no. oper. nunc. l. prætor. §. hoc interdictum. & ꝭ. ne quid in lo. pu. l. 2. §. si quis nemini. & Inst. de rerū diu. §. appellatione. nisi mala fide sit iniunctū, ut ī de rei uen. l. in rē. §. tignū quæ est ꝭ. Acc.
l *Tigni.* *Non possideas.*] alias possideam. l ego iniunctor, ut ꝭ. de acq. poss. l. qui uniuersas. in prin. & ī. de rei vend. l. in rem. §. fi. & sic est hic mutatio personarum: & bene ponitur hic dictio, quamuis: si autem directe ponas, quod non possideat prior dominus, planum est.
m *Emblemata.*] ornamenta sunt uasorum, ut infra de triti. vino, & oleo lega. l. 3. § j.
n *Coadunaueris.*] hæc omnia uera sunt, si agatur ad exhibendū, si sunt adiuncta per applumbaturam: secus si per ferruminationem tūc eni n datur actio in factum, ut ī. de rei uendic. l. in rem. §. item si quis cuique.
o *Constat.*] ut ꝭ. de acquir. poss. l. 2.
p *Corporibus*] quæ uaria sunt ut ī. quod cuiusque uniuer. l. j. in prin. Accur.
q *Condemnari*] sic in actione in rem, ut ī. de rei uen. l. sin autē. § possidere. & in pet. hær ut ī. de peti. hær. l. item ui sendum. §. si quis cum. Idem in act. de pecu. ut ꝭ. de pecu. l. quæsitum. in prin. Idem in actione depositi, ut ꝭ depo. l. j. § inde Neratius. sed & si post sententiam absolutoriam cœpit possidere, tenetur nō opposita exceptione rei iudicat ꝭ. ie ex. ep. rei iu. l. 1. si qs ad exhib. & ꝭ. rem ra. hab. procurator ad exhibendum in prin.
r *Absolui.*] sic & maritus absoluitur publicata dote in totū, vel pro parte, ut in ea scilicet parte teldere non teneatur, ut inf. sol. mat. l. si constante. §. fin. & sic ex superueniente casu fit absolutio, ut infra sol. matri. l. si mulier. & infra de condi. furt. l. si seruus §. & si lite. Accur.
s *Quamuis*] corrigitur, & aduersatiue legi potest: distinctione iusti iniustique initii habita, ut supra de rei uendic. l. item si ut oneratum. §. fin. & ꝭ. eod. l. de eo §. si post.

dum teneri a inquantum in litem iurauero. sed ibi adiicit; si emptor possideat, b vel dolo malo 2† fecerit quo minus possideat.

Nota ꝙ sicut alibi non admittitur particularis solutio, ita hic non admittitur particularis receptio inuito reo. Bald.

¶ Item Celsus scribit, stercus quod in aream meam con gessisti, per ad exhibendum actionem posse te consequi, c vt tollas; sic tamen, ut totum tollas, cęterum alias non posse. d

¶ Sed & si ratis delata sit ui fluminis in agrum alterius, posse eum conueniri ad exhibendum, Nerrati⁹ scribit. Vnde quærit Neratius, utrum de futuro duntaxat damno, an etiam de præterito e domino agri cauendum sit. Et ait ēē de præterito caueri oportere.

¶ Sed & si de ruina aliquid in tuam aream, uel in tuas ędes deciderit teneberis ad exhibendum, licet non possideas.

¶ Item si quis facultatem restituendi non habet, licet possideat, tamen ad exhibendum non tenebitur; ut puta si in fuga seruus sit. Ad hoc plane solum tenebitur, ut caueat se exhibiturum f si in potestatem eius peruenerit: sed si non sit in fuga, permiseris autem ei ubi uelit morari idē erit dicendum. aut si 1† peregre a te missus sit, uel in prædijs tuis agat: ad hoc solum teneberis, ut caueas.

Quando obstaculum est in medio, prius debet agi ad remotionem obstaculi, quam ulterius procedatur. Bald.

Paulus lib. 14 ad Sabinum.

LEX VI.

Gemma inclusa g auro & alieno, uel sigillum candelabro, vendicari non potest: h sed ut excludatur, ad exhibendum agi potest: aliter atque in tigno i iniuncto ędibus alienis, 3† de quo nec ad exhibendum agi potest: quia lex xij. tabularum solui vetat, k 4† & actione de tigno iniuncto ex eadem lege in duplum agitur.

Vlpianus li. 24 ad edictū.

LEX VII.

Tigni appellatione omnem materiam in lege xij. tabularum accipimus; ut quibusdam *: esse uidetur.

¶ Sed & 5† si rotam meam tuo uehiculo aptaueris: teneberis ad exibendum (& ita Pomponius scribit) quamuis tunc ciuiliter non possideas. l Idem & si armario, uel naui uel tabulam meam, uel ansam scypho iniunxeris, 6† uel emblemata m phyalæ, uel purpuram uestimento intexueris, aut brachium statuæ coadunaueris n

Nota, quod libellus potest dari contra communicatem, sicut contra singularem personam. Bald.

¶ Item municipes * ad exhibendum conueniri possunt: quia facultas est restituendi: nam & possidere, & usucapere eos posse constat. o idem in collegijs cæterisque corporibus p dicendum erit.

In reo sufficit, ꝙ sit in casu condemnationis tempore sententiæ: sed in actore requiritur, quod habeat in duobus temporibus, tempore litis contest. & tempore sententiæ. Bald.

¶ Si quis non possideat litis contestatæ tempore, postea 7† autem antē sententiam possidere cœperit: oportere dici putamus, debere condemnari q si restituat.

¶ Si quis cum iudicij accepti tpe possideret, postea sine dolo malo possidere desierit; absolui r eum oportet, quamuis s fit (inquit Pomponius) quod ei imputaretur, cur non

Iudicij.

2† Flo. decst, malo.
1† Fl. decst, si.
3† Flo. decst, alienis.
4† Flo. vetaret, sed ac de tigno iniūcto.
1 Pulchre hic Bud. q̄d sit emblema, ponit. Erant ēt emblemata in uasis argenteis aureisq; & corinthijs ornamenta apud antiquos exemptilia cū libitum erat ut hic videte est Bud.
* Quibusdam] Cau.
7† Fl sunt ro.
5. l. verum. inf. de acqrer. dam l. &. inf. de ve hi signi.
5† Fl. sed si & rotam vehiculo aptaueris.
* Cont. & si cit tex in l. 12. §. quibus. & in l. cum r. e. is. sup. quod cuiusque uniuersita. nomine.
7† Fl. sed postea ante sententiam.

statim restituit, sed passus est secum litem contestari. Idem scribit, si quis litis contestatæ tempore possederit, deinde desierit possidere, mox cœperit, siue ex eadem causa, siue ex alia, condemnari eum oportere, nisi restituat. Ibidem [a] non malè Pomponius subiungit, 1 † eius qui ad exhibendum egit, vtroque tempore interfuisse oportere rem ei restitui, hoc est, & quo lis contestaretur, 2 † & quo fieret condemnatio. Et ita etiam Labeoni placet.

Possessio superueniens hæredi parit condemnationem ex instantia cœpta cū defuncto.

Iulianus libro 9. Digestorum.

LEX VIII.

SI ad exhibendum actum est cum eo, qui neq; possidebat, neq; dolo malo fecerat, quo minus possideret: deinde eo defuncto hæres eius possidet rem: exhibere eam cogendus erit. Nam & 3 † si fundū, vel hominē petiero, & hæres ex eadē causa [b] possidere cœperit, restituere cogitur. [c]

Vlpian. li. 24. ad edictum.

LEX IX.

IVlianus scribit, [d] Si quis hominem quē possidebat, occiderit, siue ad aliū transtulerit possessionem, siue ita rē corruperit, nę haberi possit, ad exhibendum tenebitur, [e] quia dolo 4 † fecit, quo minus possideret.

¶Proinde & si vinū, vel oleū, vel quid aliud effuderit, vel confregerit, ad exhibendum tenebitur. [f]

¶Glans ex arbore tua in fundum meum decidit. 5 † eam ego immisso pecore depasco, qua actione possum teneri? Pomponius scribit, competere actionem ad exhibendum, si dolo malo 6 † pecus immisi, vt glandem comederet. Nam & si glans extaret, nec patereris [g] 7 † me tollere, ad exhibendum tenereris: quemadmodum si materiam meam delatam in agrum suum quis auferre non pateretur. [h] Et placet nobis Pomponij sniā: siue glans extet, siue consumpta sit. [i] Sed si extet, ēt interdicto, De glande legenda, 8 † vt mihi tertio [k] quoque die glandis legendæ facultas esset, * vti potero, si damni infecti cauero.

Forma est quæ dat esse rei: & commutata forma substantiali, res non dicitur eadem, sed diuersa. Bald.

¶Si * quis rem fecerit ad aliū peruenire, videtur dolo malo 9 † fecisse, quo minus possideat, si modò hoc dolosè fecerit. Sed & 10 † si quis rem deteriorem exhibuerit, æquè ad exhibendū [l] eū teneri Sabin* ait. Sed hoc ita 11 † vtiq; verū est, si dolo malo in aliud corpus res sit translata: veluti si ex scypho massa facta sit, quamquam [m] massam exhibeat, ad exhibendum tenebitur. nā mutata forma, propè interimit 12 † substantiam [m] rei Marcellus scribit. 13 † ¶Si tibi [n] decem [o] nūmismata sint sub

a *Ibidem.*] sed videtur sufficere de vno tpe, vt C. de in litē iur. l. 1. & sup. si quis cau. l. qui autem. § fi. & inf. de fur. inter omnes. in prin. & inf. de ser. cor. l. doli. §. fi. quæ sunt contra. Sol. in personalibus, quæ non sunt scriptæ in rem, satis est, vel primo tempore, vel secundo interesse, vt in §rijs: in alijs contra. vt hic. sed quare hic & in præcedentibus. §§. fit mentio de restitutione rei in actione ad exhiberd. Respō. vt dixi sup. eo. Celsus. §. item Celsus. qa in possessione non resistit.

SI *ad exhibendum.*] CASVS. planus est: quia hæres meus condemnatur, licèt testator non possederit, nec dolo fecerit quo minus possideret. Viuia.

b *Ex eadem causa.*] idem si ex alia, vt §. l. pxi. §. idē scribit.

c *Cogitur.*] ex eadem instātia. secus si causa non sit inchoata, vt inf. eo. l. de eo §. fi. Accursius.

IVlianus. CASVS. In hac l. tenetur possidens ad exhibendum.

¶*Glans.*] Ego & tu habebamus prædia confinia, & ex arbore tua cecidit glans in fundū meum. ego pecus immisi, & feci pasci. nunquid teneor ad exhibendū? Et resp. ꝙ sic. Secundo mutat personas, ꝙ si glans mea cecidit in agrum tuum, & tu dominus fundi non patiaris me tollere, cum existat: nunquid possum agere ad exhibendum? Et respon. quòd sic.

¶*Si quis*] ago ad exhibendum, vt rē exhibeas, & tu dolo desijsti possidere: adhuc mihi teneris ad exhibēdū quātū iurasti fuit in litē. Itē si scyphū in massam transtulisti, & sic deteriorasti scyphum, & massam exhibeas, nunquid adhuc ad exhibendū teneris? Et respon. ꝙ sic: quia videris rem interemisse.

¶*Si tibi.*] planus est.

¶*Quantum*] pro homine quem possidebas, egi acti ad exhibendum: lite pendente compleuisti vsucapionem non possum eum vendicare hoc, nisi tu paratus subire in quo ad rem, & quo ad fructus, ac si vsucaptus non esset: nam ad hoc, vt liberetur quis in act. ad exhibendum, opus est, vt talem rem exhibeat, qualis erat tempore litis contest. vt actor ita possit vendicare eam non læsa sua vendicatione. Secundo pone. Egi pro ancilla act. ad exhibendum, peperit pendente lite, & certè partus venit in hoc iudicio, non res solum restituenda. quod accipe quando reus noluit in possessio. contradicere, vt sit eadem conditio: similis condicio seruatur actori, & præstatur, ac si tempore litis contesta. ancilla fuisset exhibita, & restituta. Tertio dicit, ꝙ non solum hæ accessiones veniunt in act. sed etiam dāna, quę habuit actor ob hoc, quod non exhibetur, vel tardè exhibetur, veniunt in actio. Viuianus.

d *Iulianus scribit.*] Aliàs incipit lex, Iulianus, alias si quis hominem.

e *Tenebitur.*] vt & arg. ī. de rei vend. l. sin autē. § sed & is q. & C. e. l. ad exhibendum. Sed ꝫ inf. eo. l. cum seruus. sed ibi à seruo, hic a dño siue possessore ipso est dolus admissus. Accur.

f *Ad exhibendum tenebitur.*] vt litis æstimationē offerat de lato iureiurando in litem, vt in pdicto casu, ut ī. de in lit. iurā. l. in actione. § j. Acc.

g *Nec patereris*] mutat personas. Azo.

h *Non pateretur.*] vt & ī. eod. l. Celsus. §. sed & si ratis. & hoc dicit Pompon.

i *Consumpta sit*] s. dolo, alias si sine dolo ageret in factū subsidiaria leg. Aquil. vt ī. de ṽb. sig. verb. l. qui seruandarum. § fi.

k *Tertio.*] sic ergo durat hoc interdictum tantum per triduum à die qua ciderit glans: quod est mirabile. Sed dic ideo dici proponi intra triduum: quia vix quis retardat vltra collectionem fructus sui. vel quia conuertūtur in terram vltra dictū tempus: non ꝙ non sit natura huius interdicti, vt ppetuo daretur si tantū fructus duraret, vt ī. de act. & obl. l. in honorarijs. Et appellatione glandis omnes accipe fructus, vt infra de glande le. l. 1. Accursius.

l *Ad exhibendum*] imò in factum vt C. e. l. exhibitionis. quæ est ꝫ Sol. ibi nō erat dñs: hic sic. Vel hic datur ad exhibendū. i. in factum nomine exhibitionis. Vel distingue, an sit forma mutata: vt tunc detur, ut hic. an non: & tunc non detur: vt hic innuit, & inf. eo. l. si quis. sed detur in factum, vt in l. contraria.

m *Substantiam.*] vt inf. de auro, & arg. leg. l. § 12. & ideo non liberatur, vt & supra de alie. iud. mu. cau. fac. l. ex hoc edicto. in prin. & dic, quòd substantiam appellat statum: sed in topicis Arist. ponitur pro membro sub suo genere posito in specie, vel diuisione: quæ idea Græcè dicitur, secundum Azo.

n *Si tibi decem.*] in specie, non in genere. aliàs quod inf. dicitur de vendicatione, locum habere non posset.

o *Decem.*] scilicet eorundem.

1 † Fl. idem egit. alias, scribit.

2 † Fl. contestaretur, et quo fit condemnatio.

3 † Fl. deest, &.

4 † alias dolo malo.

5 † Fl. inuidit. & hunc § cum gesti. de glan. legen. inf.

6 † Flor. deest malo.

7 † Fl. ne patiaris.

8 † Hæc alias desunt.

* Ex 12. tab. Plin. li. 16 c. 5

* Not. istum text. ad qd sę per allegat, ꝙ licet sit eadē materia, si est diuersitas forma, res dicetur esse diuersa. concor. inf. de pig. act. si conuenerit. §. si quis sic.

9 † Flor. deest malo.

10 † Fl. deest, &.

11 † Fl. ibi.

12 † Fl. interimit substantiā rei.

13 † Marcellus scribit. si tibi.

conditione legata, & mihi eorum 1† decē vsusfructus a pure: deinde hæres pendente conditione, b non exacta cautione, decem fructuario soluerit: ad exhibendum cum actione teneri c [qui 2† decē fructuario soluerit:] quasi dolo fecerit quo minus possideret. Dolus autem in eo est, quòd cautionem exigere supersederit d à fructuario: effectum ve est 3† vt legatum tuum putemus euanescere, 4† cum iam nummos vendicare non possis. e Ita demum autem locum habebit ad exhibendum actio, si conditio extiterit legati. potuisti tamen tibi prospicere stipulatione legatorum: & si prospexisti, non erit tibi necessaria f ad exhibendum actio Si tamē ignarus g legati tui, à fructuario satis non exegeris: 5† dicit Marcellus cessare ad exhibendum actionem, 6† scilicet, quia nullus hic 7† dolus est. succurrendum tamen legatario 8† in factum aduersus fructuarium actione ait.

¶Quantum autem 9† ad hanc actionem attinet, exhibere, est in eadem causa præstare, in qua fuit, cum iudicium acciperetur: h vt quis copiam rei habens, i possit k exequi actione 10† q destinauit, in nullo causa, 11† quam intendit, læsa; quamuis non de restituendo, sed de exhibendo 12† agatur. Proinde si post litem contestatam vsucaptum exhibeat: non videtur exhibuisse, cum petitor intentionem l suā perdiderit: & ideo absolui eum non oportet, nisi paratus sit repetita 13† die intētionem suscipere, ita vt fructus m s͠m legem ęstimentur.

¶Quia tamen causa petitoria 14† in hac actione restituitur, n Sabinus putauit partū quoq; restituendum; siue prægnans fuerit o mulier, siue postea conceperit. quam sentētiam, & Pomponius probat.

¶ Præterea vtilitates si quæ amissæ sunt ob hoc, q nō 15† exhiberetur, vel tardius quidem 16† exhiberetur, æstimandæ p à iudice sunt. Et iō Neratius ait, vtilitatem actoris venire in æstimationem, non quanti ea res sit, q sed quanti eius intersit 17† Quæ vtilitas (inquit) interdum maioris 18† erit quàm res.

Etiam ei qui non est in mora, labitur terminus: tamē ille per quem labitur, tenetur ad intereße. Bald.

Paulus libro 26. ad edictum.

LEX X.

SI optione r intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum s est, quo frustra t exhibeatur; 19† vtilitas petitoris conseruetur. Quod si per hæredem non steterit 20† quo minus exhiberetur 21† tēpore iudicij accipiēdi, absoluendus est hæres.

Vlpian. li. 23. ad edictum.

LEX XI.

SEd & si hæreditas amissa sit ob hoc, quod seruus non exhibebatur, u æquissimum est æstimari officio iudicis damnum hæreditatis. x

a *Vsusfructus.*] vetus, non quasi, vt supra de vsufruct. l. nū mismatum.
b *Pendente conditione.*] primi legati.
c *Teneri.*] si extitit conditio, & finitus sit vsusfructus. Ac.
d *Supersederit.*] vt inf. ad leg. Falc. dolo. & inf. de tribu. l. q in hæredem. §. 2. quam cautionē exigere hic potuit, & debuit, vt s. de vsufru. ea. rer. l. hoc senatus. §. si pecunię Vel verius de illa, q est s. vsufru. quēad. ca. l. j.
e *Non possis.*] quia forte cōsumpti sunt à fructuario.
f *Necessaria.*] tamen agere possis.
g *Ignarus.*] s. hæres.
h *Acciperetur.*] sic & restituere dr, qui sic restituit, ut eadem causa seruetur actori, ut inf. de verb. sig. l. restituere. Accurs.
i *Habens*] s. actor per actionem ad exhibēdum, vt & s. eo. l. 2.
k *Possit exequi*] i. cōsequi quod debetur, per actionem in rē, vel per aliam quam præcedit hęc actio ad exhibendum. & hoc dico actione quam intendit. s. principali, in nullo casu læsa: s. per vsucapionem, vel alio modo, vt statim subijcit, proinde, &c.
l *Intentionem.*] s. rei vendicatione: vt perinde sit & nunc cum rei vendicatio intenditur, ac si intenderetur eo die quo actio ad exhibendum fuit proposita. Sed nunquid ad hoc potest cogi, vt reddat rē ac si vsucapta non esset, vt s. de rei vend. l. si post, quæ est contra? Sol. hic non fuit perpetuata rei ven. quia non fuit proposita. Sed nonne interrupta actione ad exhibendum, & in rem actio interrupta videtur, vt C. de anna. except. l. fi. quæ est contra? Sol. potest dici, quòd hic loquitur in vsuc. triennij: quæ nō interrumpitur lit. cōtest. Sed secus in præscriptione rerum immobilium. nam vna repetita interrupta est præscriptio in omnibus, secundum quosdam. Tu dic secundum Io. idem in vtrisque, nā aut qui agit vna via, adijcit causam, & tunc in alia non interrumpit, vt hic aut non adijcit, & tunc sic, vt ibi, & sic hic non interrumpitur. Alij verò dicunt semper interrumpi: arg. d. l. fi. & sup. de iud. l. solemus.
m *Fructus.*] in rei vend. sequenti. vel et in actione ad exhibendū, cū possessor nō intēdit suā, vt s e. l. si gemmer. es. §. idē Celsus scribit. secus, & sic intelligit s. ea. respon.
n *Restituitur.*] i. eadem omnino, vt tantum habeat actor quantū haberet exhibita re à principio, & nihil amplius, vt hic, & inf. l. prima. & Insti. de offic. iud. §. si ad exhibendum. & infra si cer. pet. l. cum fundus. Accursius.
o *Fuerit.*] tempore litis contest. in hac actione.
p *Æstimandæ.*] hoc si erat malæ fid. poss. cum enim bonæ fi. pos. excusetur à rei interitu, multo magis ab accessorijs, vt sup. de peti. hær. l. illud. Accursius.
q *Res sit.*] s. res petita exhiberi. sic, s. tātum, cum hoc non intenderem, vt d. §. item Celsus scribit. Acc.

SI optione.] CASVS. testator legauit mihi vnum de seruis suis, quem eligerem intra annum: egi, vt familias tota exhiberet, vt sic eligerem. sed hæres pertrāsijt, vt intra annū non exhiberet, sed exhibuit post, quando iam eligere non possum, secundū verba testatoris. nihilominus condemnatur ad damnum meum. vel si hæres non distulit studiose, absoluitur. Viuianus.
r *Si optione.*] s. data legatario, vel alij.
s *Extractum.*] i. productum est.
t *Frustra.*] iam elapso tempore à testatore statuto. & per dolum hæredis.

SEd & si.] CASVS. Si egi ad exhibendum pro seruo & quia non exhibitus, vel tarde exhibitus, amisi hæreditatem, in qua fui institutus, venit damnum amissæ hæreditatis. h. d. cum prin. l. seq. ¶ *Quo autem.*] Pro seruo qui est Mutinæ, ego Bonon. ago actio. ad exhibendū, cum reus habeat forum Bonon. quęrit, vbi exhibendus sit? Et dicit, q Mutinæ: nisi ego actor velim Bono. duci meo periculo, & impendijs. Item vestes, & cibaria exhibere: in quibus sic distinguitur: quia aut consueuit se vestire, & pascere Mutinæ servus opera, & artificio suo: quo casu, & hæc impensa erit mei actoris periculo. aut possessor consueuerat hoc præstare, & otioso existenti, & tunc præstet possessor in itinere. Secundo dicit, Egi ad exhibendum pro seruo: & quia timebam ne alienares, feci sequestrari. quis interim alet dum est apud sequestrum? Distinguitur, aut à possessore fiebat, aut nō fiebat impensa, & tunc pascam ego actor Tertio redit ad primū, dicens, quod si tu possessor data opera Mutin. abduxisti, ut incommodior esset mihi exhibitio eius sumptu & periculo tuo adducetur. Bonon.
¶ *Si de pluribus.*] Planus est. Viuianus.
u *Exhibebatur.*] q. cū s. suū iussisset legatarius adire. Acc.
x *Damnum hæreditatis.*] vt Institut. ad leg. Aquil. §. illud. Sed contra inf. de reg. iur. l. non videtur.

1† Fl. deest eorum.
2† Fl. inclusa his notis [] desunt.
3† Flor. deest est.
4† Fl. euanescerit.
5† Fl. exegit.
6† Fl. deest actionem.
7† Flo. deest, est.
8† Per in factum.
9† aliàs deest, autem. & ad intell. huius tex. vide Cur. in l. vbi pactum. 3. C. de transactio.
10† alias, possit actioni exequi quam destinauit.
11† Fl. in nullo casu. vide Bud. hic.
12† Aliàs ad exhibendum.
13† id est, ve[r]sum oti [...] Bud. hic.
14† Fl. petitoria.
15† Exhiberetur. Fl. exhibetur.
16† Fl. q d exhibuit. Dua. q d exhibetur.
17† Fl. Dua. desunt sed q. teneius iterhe.
18† Fl. minoris erit, quam res erit.
19† Fl. exhibetur.
20† Fl. stetit.
21† Fl. exhiberetur.

a *Et impendijs actoris.*] quia pro sua vtilitate hoc fit, vt argum. infra man. l. idem. §. idem Labeo, & infra depos. l. si in Asia. §. 1. & infra commoda. l. si vt certo. §. sumptus. Accur.

b *Planè pascere.*] donec perducitur ad locum, vbi erat tempore côtestationis, vt hic, & sup. de rei vē. si res, si autem ad locū litis peteret adduci etiam cibaria, tunc actor agnoscit, vt ff. de rei ven. l. nisi, alioqn nihil ibi exciperet, nisi, &c. & hoc fm quosdam. Alij dicunt, q il la ppositio, extra, posita s. l. prędicta. si res, ponitur inclusiuè, & ponit p prater. q. d. q cibaria et actor agnoscat, & fm eos nihil excipit ibi aduerbiū, nisi. Sed hoc est cōtra mētē huius legis: qa hic cibaria iniungit, possessori, nedū si reo dēt, sed ēt si actori de tur electio. Tu dic secundum Azo. cibaria ptinere ad possessorē vt hic distinguitur: & ibi idem est intelligēdum: quod autem ibi excipitur, nisi: nō est ita intelligēdū, quod qn actor malit ibi vbi iudicatur, restitui, sustineat cibaria: sed iudex dat reo electionē de loco vbi erat res, vel loco litis, ut dictū erat, actore non contradicente: alioquin, id est si non eligit, actori dabitur electio, & ei cauebitur: vt tamen possessor sēper cū huius l. distinctione sumptus agnoscat. vel ut ibi.

Contra. & facit quod not. in l. cum sæpe. C. de erog. mili an no. li. 10.

2 † *Flo. exhibendum.*

3 † *Flor. de est, autem.*

3 † *Pascere planè.*

4 † *Flor. deest, suis.*

5 † *Flor. exhibere.*

6 † *Flor. proponatur.*

Nota quod ille tenetur ad impensas, cuius gratia celebratur actus. Bald.

¶ Quo * autem loco exhiberi rem oporteat, vel cuius sumptibus, videamus. Et Labeo ait, ibi exhibendā, 1 † vbi fuerit cum lis contestaretur: periculo autem 2 † & impendijs actoris a perferendam, perducendamve eo loci vbi actum sit.

¶ Planè 3 † pascere b seruum, vestire, curare, possessorem oportere c ait. Ego autem arbitor interdum etiam hęc actorem agnoscere oportere, si fortè ipse seruus ex operis suis, 4 † vel artificio suo solebat se exhibere: nunc verò cogitur vacare. Proinde & si apud officium d fuerit depositus exhibendus, cibaria debebit agnoscere, e qui exhiberi desiderauit, si non solebat possessor seruum pascere: nam si solebat, sicuti pascit, f ita & cibaria non potest recusare. Interdum tamen eo loci g exhibere 5 † debet suis sumptibus, si fortè proponatur 6 † data opera eum in locum abditum res contulisse vt actori incommodior esset exhibitio: nam in hunc casum suis sumptibus & periculo debebit exhibere h in eum locum vbi agitur: ne ei calliditas i sua prosit.

¶ Si de * pluribus rebus quis conueniatur, & litis contestatæ tempore omnes posse derit: licet postea quasdam desierit sine dolo malo possidere, damnādum, nisi exhibeat eas quas potest.

Paulus libro 26. ad edict.

LEX XII.

De eo exhibendo, k quem quis in libertatem vendicare velit, huic actioni locus esse 1 potest. ¶ Et filius familias ea actione tenetur, si facultatem rei exhibendę habeat.

c *Oportere.*] etiam cū perducitur ad locū vbi erat tēpore lit. contest. alioquin nullū esset speciale secundum quosdam. Tu dic ad locum litis.

Nota casum secundū Bal. in quo iudicatum est pro parte eandem scriptum, & pro parte ab surpatum.

d *Apud officium*] id est, officiales iudicantis.

e *Agnoscere.*] qa ibidem erat tempore litis conte. Azo.

f *Pascit.*] i. sicut alias erat solitus pascere. Ira.

g *Eo loci.*] scilicet vbi agitur.

h *Debebit exhibere.*] et supra de rei ven. l. si verò malæ fidei. & in fra de leg. 1. l. cū res. §. sed si alibi. & l. cū ser uo, & l. apud Iulianū.

i *Calliditas.*] vt & supra si quis cau. l. si duo. in prin. & de dolo. l. 1. & inf pro soc. l. verum. § tempus. Accur.

De eo.] CASVS. Filium meum uel libertum meū tenebas, vt seruum: agere volo act. præiudi iali, prius actione ad exhibendum proposita, bene possum, si mea pecuniariter interest.

¶ *Et filius.*] Non solum paterfam. potest hac act. conueniri, sed etiam filiusfa. si filius rem alienam possideat.

¶ *Sæpius*] Ego contra te ad exhibendum pro seruo, & succubui, quæritur si iterum agam, nonne repellar except. Distinguitur, aut ago ex eadem causa, & sic repellor: aut ex alia, & non repellor. & de hoc pponit tria exempla, in qbus nō repellor except. vt si post litē contest. fiā dñs & sic nō iterfuit mea; modo interest. Itē aliud exēplum: qa primo actur us erā furti, nunc p alio furto actur ago ad exhibendū. Vel quia optatur ex testō Seij egi prius nunc ago optaturus, seu electurus ex testamento Titij.

Nota quod in actu iterabili absolutoria lata in primo, non parit exceptionem in secundo, dummodo probetur quod actus nō præsumitur iteratus, de hoc not. infra de iureiur. l. eum qui. §. in popularibus. Iste text. semper allegatur per Docto. Baldus.

¶ Sæpius ad exhibendum agenti, m si ex eadem causa agat, obstaturam exceptionem Iulianus ait: nouam autem causam interuenire, si is qui vendicandi n gratia egisset, post acceptum o iudicium eam rem 7 † ab aliquo accepit: & ideo exceptionem ei non officere.

¶ Item si ei qui furti acturus, ad exhibendum egisset, iterum furtum factum sit: denique si quis optandi gratia ad exhibendum egisset, & post litem contestatam alterius testimonio 8 † optio data sit, ad exhibendū agere potest.

¶ Si quis ex vuis meis mustum fecerit, uel ex oliuis oleum, aut ex lanis vestimenta, cum sciret hæc aliena esse, vtriusque p nomine ad exhibendum actione tenebitur; quia quod ex re nostra fit, nostrum esse verius est. q

Quando res non erat æquè peritura penes actorē, tenetur reus etiam si habebat iustam causam litigādi, quod est notandum. Baldus.

¶ *Si quis.*] planus ē.

¶ *Si post.*] Si seruus petitus exhiberi moriat sine culpa possessoris adhibita in moriēdo: teneē adhuc ad exhibendū quanti interfuerit actoris exhibitum esse, hoc in ma lę fid. posses.

¶ *Si rusta*] Si cōdēnatus es, vt rem mihi exhibeas, eam alibi habeas: iudex statuet tēpus, intra qd exhibeas, & dicit q tu cauere debes te exhibiturum.

7 † *Flor. deest, rem.*

¶ *Hæres.*] Hæres actoris vtit act. suo nomine. Itē hęs rei. i. possessoris, teneē suo nomine. Itē dicit q non expedit quærere, deē hæredi, uel in hæredē, quia non datur, quod sequitur, planum est. Viuianus.

k *De eo exhibendo.*] s. filio, vel liberto: nam & filium rei ven. adiecta cā de iure. Quiritū, vel vtili rei vend. libertum propter operas & obsequia peto.

l *Locus esse*] quando pecuniariter interest, non alias, ut inf. eodē si liber. quæ est contra Accur.

8 † *Flo. testamento.*

m *Agenti.*] & victo. Azo.

n *Vendicandi.*] cū adhuc non esset dominus: & ideo succubuit in actione ad exhibendum: quia liquidum erat ipsum non esse dominum: si post fiat dominus, ab aliquo eam rem accipiendo, non nocet exceptio, vt infra de except. rei iudi. si mater. §. eandem.

o *Post acceptum.*] & finitum. Accur.

p *Vtriusque.*] id est, pro vino: uel in alijs prædictis tenet etiam furti, & condictione furtiua. Vel dic, i. pro vuis, vel pro vino, quasi dolo desierit possidere.

q *Verius est.*] vt ff. de rei vend. l. solum. §. 1. & hoc qđ a sciētes.

teralias fieret dominium specificantis, vt Institu. de rerum diuisio, §. cum ex aliena.

a *Possessoris.*] scilicet mortuus fit. Accursius.

b *Per eum non esse effectum.*] quod est, cum sciebat, vel scire debebat se debere restituere rem, vt infra si cert. petat. leg. quod te.

c *Fuisset.*]nam tunc bonæ fidei possessor tenetur, qui non habuit iustam causam litigandi. Ioan.

d *Illo die.*] quo poterit, vt institut. de officio iudi. is, §. primo.

e *Potest.*] vt & argumento supra de Publicia. eum qui, §. hæc actio. Accursius.

f *Hac actio.*] vt argumento. supra de rei vendicat. l. si in rem actum sit. Accursius.

g *SI liber. Interest.*] vt supra eodem l.iij. § est autem contra. supra eodem, de eo. in principio. Solut. vt ibi. Accursius.

SI vir.] CASVS. Vxor viro x. donauit, & sic donatio non valuit: & vir ea consumpsit, emendo rem. nunquid pro his tenetur ad exhibendum? Et respondetur quod sic. Viuianus

THesaurus.] CASVS. In tuo fundo habeo pecuniam abscon itam si non pateris me effodere, non possum contra te agere furti: cum non contrectaueris: sed nec ad exhibendum: cum nec possideas. ultimo datur remedium, quod iurem non calumniandi animo p tere, & non est iniquum quod iures ne mihi uim facias, quo minus thesaurum effodiam.

h *Thesaurus*]improprie ponitur, ut infra famil. erc. l. item Labeo, sed proprie ut supra de acquirendo rerum dominio, l. nunquam, §. thesaurus.

i *Iurant.*] hoc nihil aliud quam calumniæ sacramentum

2 † Flor. deest esse.
a † Flo. acciperetur.
3 † Flor. deest id.
4 † Flor. deest malo.
5 † Alias, interdum.
6 † Flor. Cuius peculiariter.

¶ Si post iudicium acceptum homo mortuus sit, quis sine dolo malo & culpa possessoris: a tñ interdum tanti dãnãdus est, quãti actoris interfuit per eũ nõ esse 1 † effectum b quo minus tunc, cũ iudicium acciperet, 2 † homo exhiberetur: tanto id 3 † magis, si apparebit eo casu mortuum esse, qui non incidisset, si tunc exhibitus fuisset. c ¶ Si iusta ex cã statim exhiberi res non possit, iussu iudicis cauere debebit, se illo die d exhibiturum.

Hæres in realibus iudicijs, nec agit, nec conuenitur vt hæres. Bald.

¶ Hæres non quasi hæres, sed suo nomine hac actione vti pt. e Idẽ hrs possessoris suo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an heredi & in heredem danda sit. Plane ex dolo malo 4 † defuncti danda est in heredem hæc actio, f si locupletior hẽditas eo nomine facta sit: veluti ꝙ pretium rei consecutus sit.

Pro libero homine exhibendo non competit actio ad exhibendum: quia exigit pecuniarium interesse. Bartolus.

Caius lib. 6. ad edictum prætoris vrbani, tit. de liberali causa.

LEX XIII.

SI liber homo detineri ab aliquo dicat, i̇terdictũ 5 † aduersus eum, qui detinere dr, de exhibendo eo põt qs hr: nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis vr quia hæc actio ei creditur competere, 6 † cuius pecuniariter interest. g

Pompo. li. 14. ad Sabinũ.

LEX XIIII.

SI vir nummos ab vxore sibi donatos, sciens suos factos non esse, pro re empta dederit, dolo malo fecit quo minus possideat: & ideo ad exhibendum actione tenetur.

Ista lex allegatur, ꝙ in causis summarijs ꝓbatur interesse per iuramẽtum: intellige si iudici cõsiderata qualitate personę & quãtitate ꝑiudicij, videat iuramentum deferẽdum. Baldus.

Idem lib. 18. ad Sabinum.

LEX XV.

THesaurus h 7 † meus in tuo fundo est, nec eum me pateris effodere: cum eum loco non moueris, furti quidem, & 8 † ad exhibendum eo nomine agere me rectẽ non posse Labeo ait: quia neque possideas 9 † cũ, neq; dolo feceris quo minus possideres: vtpote cum fieri possit, vt nescias eum thesaurum in tuo fundo esse. Non esse aũt iniquum, iuranti i mihi non calumnię cã id postulare; vel interdictum, K vel exhibitionẽ 10 † ita dari, vt si per me non steterit quo minus damni infecti tibi operis nomine caueat: ne vĩ facias mihi quo minus eum thesaurũ effodiã, tollã, exportem. Quod si etiã furtiuus iste thesaurus l est, & 11 † furti agi potest.

Paulus li. 10. ad Sabinũ.

LEX XVI.

CVm seruus aliquid tenet, dominus ad exhibendũ suo nomine m tenetur: si aũt seruus citra scientiam dñi dolo fecit, quo minus habeat, vel furti actio, 12 † vel de dolo malo n noxalis serui noĩe danda est, ad exhibẽdũ autẽ 13 † actio vtilis nulla o constituenda est.

Sufficit exhibere in eadẽ forma, licet non exhibeatur in eadẽ qualitate. B.

Vlpianus lib. 9. de omnibus tribunalibus.

LEX XVII.

SI qs hominẽ debilitatũ exhibeat, vel eluscatũ, ad exhibẽdũ qdẽ actione 14 † absolui dẽt (exhibuit enim, & nihil impedit directã actionẽ ꝑ talis exhibitio) poterit tamẽ 15 † agere actor ex lege Aquilia de hoc damno. q

Etiam creditor, cui est satisfactũ, põt petere instrumentum debiti, & facere sibi compleri chartam à notario. ad hoc allegatur. Baldus.

puto. Azo. Et est simile iuramentum. argum. C. de fide instrumen. l. fi.

K *Vel interdictum.*] scilicet nouum, quod indulgetur a prætore, uel indulgetur in similibus casibus, ut nocetur interdum ne uis fiat uolenti eximere, vt infra de damno infecto: hoc amplius, §. de his autem. Vel loquitur de interdicto vtrobi, cum possessionem retineam etiam si ignorem locum thesauri, ut infra de acquirenda possessione, l. peregrè, in principio. Accursius.

l *Thesaurus.*] quia dominus soli contrectauit.

m *CVm seruus. Nomine.*] quia quod seruus habet, dominus habere videtur.

n *De dolo malo.*] idest in factum nomine dolis edicto de aliena. iud. mut. cau. fac. Vel ad exhibẽdum propter dolum.

o *Nulla.*]scilicet in casu præmisso, cum seruus, non dominus, dolum commisit: alias autem utilis constituitur, ut quando dolo desiit posse exhibere, vt C. eodem, l. ad exhibendum, & supra eodem, l. Iulianus. Item quando agit aliquis depositi ex alterius pacto, ut C. eodem, l. si res sed ... utilis nunquam habet locum, quod est falsum, ut dixi. Accursius.

SI quis.] CASVS. Planus est ... seruum petitum exhiberi ... absoluendus es... fed Aquilia teneberis pro deterioratione serui. Viuianus.

p *Absoluere.*] id est rei ... Accursius.

q *Damno.*] & in factum ad exhibendum est quandoque ... ut not. supra eodem l. Iulianus, §. sed & si quis. & C. eodem, l. exhibitionis. Accur.

Solutio.

7 † In Flor. perperàm legitur Thesaur qđ tami Grã. non probant, vel nec 'Dona. in Eun. Teren. nam thesaurum, in quit, veteres secũdum Graecos sine litera enim proferebant.
8 † Flo. aut.
9 † Flo. possideres.
10 † Flor. interdictum.
11 † Flor. & ...
12 † Alia actione.
13 † Flo. deest actio.
14 † Flo. deest, actione.
15 † Aliaj autem.

Solutione] CASUS. Creditor potest agere ad exhibendũ, ut instrumentum ei exhibeatur. Vivia.
a *Agere potest.*] interest enim creditoris, cum sit obligatus pro his testificandis debitori per condictionem sine causa, ut C. de condi. sine caus. l. dissoluta, vel actione ad exhibendum, ut C. eodem, l. fina. vel quia pecunia indebita condicetur creditori, ut infra, de fur. l. qui tabulas. Accursius.

Idem libro 6. Opinionum.

LEX XVIII.

Solutione chirographo inani 1† facto, & pignoribus liberatis, nihilominus creditor, 2† ut instrumenta ad eũ contractum pertinentia tam 3† ab alio quam à debitore exhibeantur, agere potest. a

Paulus lib. 4. ἐπιτομῶν Alpheni Digestorum.

LEX XIX.

Ad exhibendũ possunt agere omnes quorum interest. Sed quidam cõsuluit, an posset efficere hoc edicto, 4† ut rationes adversarij sibi exhiberentur, quas exhiberi sibi 5† magni eius interesset. Respondi non oportere ius civile calumniari, b neque verba eius captare, c 6† sed qua mente quid diceretur, animadvertere: 7† nam illa ratione etiam studiosum d alicuius doctrinæ posse dicere sua interesse, illos 8† aut illos libros sibi exhiberi, quia si essent exhibiti, cum eos legisset, doctior e & melior futurus esset.

Ulpianus lib. 4. Regular.

LEX XX.

Quæstionis habendæ causa ad exhibendum agitur f ex delictis servorum, ad indicandos 9† conscios suos.

Ad exhibendum.] CASUS. Ponit regulam quæ fallit in duobus casibus hic positis. Regula plana est. Exempla: ecce petebam à Titio, qui ipse habebat instrumenta, quibus poteram probare intentionẽ meã. nunquid possum contra eum agere ad exhibendum, ut ea exhibeat? Et respondetur, quod non. Vivia.
b *Calumniari*] id est falso scienter impugnare. Accur.
c *Captare.*] ut sententia non consideretur: quia superius intelligitur cum interest ex honesta & probabili causa, ut supra eodem, l. tertia. §. si mecum.
d *Studiosum.*] scilicet scholarem Accur.
e *Doctior*] pro hac enim doctrina licet sua intersit, non agitur, quia non est pecuniarium interesse ut supra eod. l. si hoc. cum sit inæstimabilis scientia, ut infra, de var. cog. l. 1. §. proinde. sed aliud si esset doctrina in pecuniario commodo, ut habes supra eodem, l. 3. §. si quis ocu. Accur.

Quæstionis.] CASUS. Pro servo tuo qui cũ aliis fecit mihi furtũ, agere possum ad exhibendum, ut dicat, id est socios manifestet. Vivianus.
f *Agitur.*] quia dico mea interesse ipsum exhiberi, ideo quia exhibitus, & tortus aperiet veritatem contra socios convictos, ut C. eodem. si criminis. Sed nunquid creditur eis, ut C. de accu. l. fina. Respon. creditur in casibus, ut ibidem notatur: præcedere tamen oportet indicia, ut C. de quæstio. l. 1. Accursius.

a† *Id est obligatione sublata.*
2† *Græci hoc legũt, debitor. & ubi inf. legitur, debitore, legunt, creditore: vide Cuiac. li. 9. obser. c. 7.*
3† *Fl. pertinentia ab alio quam debitore.*
4† *Flor. hoc & seq. alias desunt.*
5† *Fl. docti. si hic.*
6† *Fl. neq. verba captare, & vi. An. Aug. lib. 3. c. 15.*
7† *Flo. addit, convenire.*
8† *Alii illos aut alios.*
9† *Fl. ad vindicandos, conscios.*

DE INTERROGATIONIBUS, in iure faciendis.

Sicut superior actio præparatoria est aliarum actionum: ita & hæ interrogationes tam realium de quibus dictum est, quam personalium, de quibus dicetur, sunt præparatoriæ. Azo. Et not. quod intitulatur de interrogat. actio quia istæ interrogationes, quæ per huius tituli fiunt, fiebant olim in actionib. propositis: quod hodie non fit, ut infra eo. l. 1. §. 1. Unde si quæras, an libellus sit dandus? Respon. non: cum enim per solum officium explicetur, non est necessarius libellus, qui propter actionem conficitur esse necessarius: generaliter autẽ dico, quod ubicunq; per officium iudicis aliquid explicatur, non est necessarius libellus, cum quasi misericorditer petat, argumento. inf. de nov. oper. nunciat. l. de pupil. § meminisse. Et maximè hoc ubi nec condemnatio, nec absolutio sequitur post responsionem sed solum proceditur in principali negotio. Item quia etiam fit in itinere, ut infra eod. voluit. in fi. Item pro hoc C. de nau. l. de submersis. Accursius.] Tituli huius materiam latius prosequitur Cinus supra eadem hoc.

DIGESTORUM, SEU PANDECTARUM,

Liber Undecimus.

TITULUS I.

De interrogationibus in iure faciendis, * & de 1† interrogatorijs actionibus.*

Interrogatio est facienda secundum quod necessitas proponendæ actionis exigit. Item fit officio iudicis, non iure actionis. Bar.

Callistrat. 2. edic. monitorij.

LEX PRIMA.

Toties hæres in iure a 2† interrogandus est, qua ex parte hæres sit, quoties adversus eum actio instituitur, b & dubitat actor, qua ex parte is, cum quo agere velit,

Toties.] CASUS. Ago contra hæredem debitoris mei, interim volo ab eo quærere ante litem contest. ex qua parte sit hæres: quæritur, an teneatur respondere? Et dicit quod sic, si duo interveniunt, scilicet quod acturus sim personali actione, item & sim petiturus certum, & est ratio quare respondeat: ut ego non petam plusquam debeam: & sic litem perdam. Secundo dicit, quod olim iure actio. & indistinctè interrogabatur reus ante lite contest. sed hodie officio iudicis connectitur, sive dicat se non hæredem, cum in veritate sit: similiter interrogabitur pro qua parte hæres sit. Et dicit ultra in duabus ll. sequen. proxim. quod difficile erat aliquem esse hæredem probare, vel bonorum poss. autem, qua quis solo animo adire potest, ut C. de iure delib. l. fi. avia, & inf. de acqu. hær. l. gerit. ideo prætor proposuit, ut quis possit interrogare hæredem, an sit hæres, & ex qua parte. Vivianus.

a *Toties hæres in iure*] id est apud iudicem, ut infra eodem, voluit. § quod ait.
b *Instituatur*] Quæritur an ante lit. contestat. Respon. sic, & hic dic, instituenda dicitur: est enim hæc interrogatio præparatoria actionis & ante lite contestat. proponenda, ut infra subicit, ne dum, & cæt. & sic exponitur infra, de ætate § qui ex. & §. qui tacuit. sic & actio ad exhibendum est præparatoria: & non proponitur actio proponenda cum ea, ut supra tit. primo, l. 3. §. est autem. & infra de pecu. l. depositi. in fi. 1. respon. Si autem diceres, interrogationem etiam cum sequenti actione simul propon. & contestari, aut dici oportet quasi sub condi. actionem propo-

* *Faciendis*] *ut late Cuia. in suis paratit. in hunc ti. & Duar. in disp. c. 41.*
1† *Flor. deest, de.*
* *Hunc tit. damnavit ... præter alterũ ... Accursius.*
2† *Al. deest, in iure.*

posi-

positam, s. sub hac, si responsio consonet actioni proponendæ, & hoc est contra legem, ut supra de iudi. l. non quẽ admodum. Aut si dicas purè, & non consonet responsio; & amittet causam propter actionem ineptè propositam, ut infra, si men. fal. mo. dixe. l. 1. §. ideo. Vel dicas posse hanc interrogationem, & actionem simul proponi, & act. ad exhibendum: & ad litem similiter simul proponi: sed iudex expediet primo præcedentia, ut ar. C. de nouo cod. confir. § fi.

hæres sit. Est autem interrogatio [a] tunc necessaria, cum in personam est actio, [b] & ita si certum petetur: ne dum ignoret actor qua ex parte aduersarius defuncto hæres extiterit, interdum plus petendo aliquid damni [c] sentiat.

¶ Interrogatorijs 2 † autem actionibus [d] hodie non utimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere: ideoque minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt, & 2 † tantum modo [e] ad probationes litigatoribus sufficiunt ea, quæ ab aduersa parte expressa [f] fuerunt apud iudices, [g] vel in hæreditatibus, vel alijs reb. [h] quæ in causis vertuntur.

Vlpianus lib. 22. ad edict.

a *Est autem interrogatio*] scilicet ista, pro qua parte sit hæres. Accur.

1 † §. huius totũ, quadã personis a Triboniano esse additum.

b *Actio.*] Tria sunt necessaria, ut hæc interrogatio, pro qua parte sit hæres, locum habeat. Primò, quod actio proponenda sit personalis, ut hic. ar. inf. commo. l. 3 § hæres. Si autem esset in rem, non interrogaretur pro qua parte esset hæres, sed pro qua parte possidet: sicut dr. j. eod. l. qui seruus. § fi. Idem si in rem scripta sit: nam & tunc respõdere non debet, nisi quantum possideat, ut supra titu. 1. de eo. in fi. Secus tamen est ubi possidet post lit. conte. vel dolo desijt possidere, tunc ei daretur pro hæreditariis portionibus tantum: quare meritò interrogatur pro qua parte sit hæres, ut supra de rei uend. l. si in rem. & l. cum autem fundi. Secundò, quod certum sit petendum per eam, ut hic subiicit: secus autem si incertum, ut puta factum, cuius nomine contra singulos datur actio insolidum: tunc. n. non est opus interrogatione illa, s. pro qua parte sit hæres, cum ab uno petatur insolidum, ut inf. de verb. obl. l. stipulationes, & l. in executionibus, §. 2 & supra fam. erc. l. hæredes. § an ea. Interrogabitur tamen an sit hæres, licet agatur ad factũ: sed in actione in rem neutra sit interrogatio: sed si agatur ad interesse, tunc fit utraque, quia ex persona defuncti ad certam quantitatem agitur. Tertiò, quod actio sit hæreditaria: secus in ea quæ in unum ex facto suo proponitur, & est diuidua, ut & supra fam. ercis. inter cohæredes, §. si quis stipulatus. & de neg. gest. l. si ex suo contractu.

2 † Fl. sed.

c *Damni*] scilicet circa damna in triplum, ut Insti. de act. §. tripli. & de excep. §. antepen. Et no. quod ex eo quod hic dicitur, colligitur hoc edictum locum habere ante lit. cont. quod est verum secundum Io. illud vero edictum de confessis, tantum post. Si enim & hoc tantum locum haberet post lit. contesta. pro nihilo nominati essent casus in quibus respondere quis teneatur, ut in Auth. de iis qui ingre. ad app. §. fin. coll. 6. sunt enim numerati isti 11. * Primus, an sit hæres, ut infra eo. l. eum qui interrogatur. Secundus, pro qua parte, ut hic, & infra eo. l. qui interrogatur. Tertius, qualiter sit hæres. infra eo. l. si defensor. §. illud. Quartus, an seruum noxium possideat quando conuenitur noxaliter, ut inf. eo. l. qui interrogatur. Quartus, an sua sit quadrupes, ut infra eod. l. si quis in iure. Sextus, an possideat ædes quarum nomine petitur caueri de damn. infec. Septimus. pro qua parte, ut j. eo. l. non alienum, & l. qui seruũ, §. fi. Octauus. si penes se habeat peculium, ut infra eod. l. si defensor. §. fi. Nonus, de ætate, ut j. eod. de ætate. in princ. Decimus, an possideat ille contra quem agitur in rem. Vndecimus, pro qua parte, ut infra eo. l. si quis seruum §. in iure. Isti enim sunt 11. casus in quibus ante lit. contest. facienda est interrogatio prædictis modis. Est & duodecimus qui generalis est. ut quãdocũq; æquitas iudicem mouerit, fieri debeat. ut infra eod. l. penult. Quidam tamen dicunt interrogandum post litem contestat. de credulitate tantum, ante uero de scientia tantum respondere, ut C. de iuram calum. l. 2. in princip. & infra de ætate. §. nihil Melius autem probatur, quod post lit. contest. de credulitate tantum sit interrogatio facienda per Authen. de iis qui ingre. ad appell. §. fin. coll. 9. cum enim non debeat exigere probationem quam non putauerit sibi necessariam, interrogãdus est, credat vel non credat id, super quo vult vinculo sacramẽti aduersarium cogi respondere, quod obtinet probationis speciem, ut appareat an uideatur sibi necessaria: & hoc ante lit. contest. & post litem contestatam puto seruari, secundum. Azo.

* Casus 11. in quibus ante lit. cõt. fieri debet interrogatio. & require in indice Tra. in ver. interrogationes in iudicio.

LEX II.

E Dictum de interrogationibus ideo prætor proposuit; quia sciebat difficile [i] esse eis, 3 † qui hæredem bonorumve possessorem conuenirent, probare aliquem esse hæredem, bonorumve possessorem.

3 † Fl. si & infra conuenit.

Paulus lib. 7. ad edictum.

LEX III.

QVia plerunque difficilis probatio adita 4 † hereditatis est.

4 † Al. diff. adita sed non recte est subla tum. Duar.

Vlpianus lib. 22. ad edict.

LEX IIII.

VOluit prætor adstringere eum qui conuenitur ex sua in iudicio responsione:

d *Interrogatorijs autem actionibus.*] Sed quomodo vocabãtur. Respon forte in factũ: earum enim nomina non habemus: per has enim actiones compellebatur aduersarius respondere ad interrogationes, quæ fiunt ante lit. contest. Sed hodie nemo actionis iure cogitur respondere ante iudicium principalis negotij iure actionis, sed officio iudicis, ut supra ead. l. in princ. Vel dic, nemo cogitur unquam, nisi in casibus quos modo notauimus. Et sic not quod duo erant iudicia: unum principalis & hæreditariæ actionis instituendæ: aliud interrogationis in iure officio iudicis faciendæ: in qua etiam de calũnia iuratur, secundum Azo. ut ar. supra tit. 1. 1. l. thesaurus. Sed nunquid post iudicium inchoatum cogitur respondere iure actionis. Videtur quod sic, ex prædictis: sed dic contra, sed per officium iudicis, ut j. de ędil. edic. ædiles, §. item sciendum, & in auth de iis qui ingre. ad app. § fi. Sed si est delegatus, quomodo ante lit. cont. coram se habet officiũ? Vr. n. quod in ordinario tm̃, sm̃ Irn. hoc dicatur, ut arg. sup. de procur. si reus, & d. l. ædiles, §. item sciendum, sed fortè etiã in delegato poterit hoc dici: quia sine hoc sequens iudiciũ explicari non potest, unde hoc ei etiam mandatum uidetur, ut supra de iurisd. om. iud. l. 2.

e *Tantummodo.*] hoc aduerbium determinare potest, uel illa uerba, apud iudices, uel illa, ab aduersa parte.

f *Expressa*] in casibus præmissis Accur.

g *Apud iudices.*] ergo si non apud iudicem confessio facta fuerit, non p̃iudicat cõfitenti, nec est aduersario probatio, * ut dixi s. de infam. qm̃. nisi in casib. Primus in d. l. qm̃. sed ibi fuit transac. nõ simplex cõfessio. Scd̃s, in auth de testi. §. & licet. coll. 7. sed & ibi ad liberandum facta fuit confessio à creditore. Itẽ tertius qñ quis ex sua mendaci cõfessione alium voluit circũuenire, qd̃ dic p exempla, ut not. j. qd̃ cũ eo. l. 4. §. 1. ut ergo hæc videas plenius, dic cũ q̃s cõfitet extra ius, aut ad aliũ liberãdũ, & tũc valet, ut d. Aut. de test coll 7 & ar. j de ac. & obli. l. Arrianus. aut ad obligãdũ se, tunc aut cũ cã, aut sine causa. Primo casu valet cõfessio, vel in mutuo post biennium, uel in dote sm̃ tp̃a a lege statuta, in aliis autem ꝯtrib. statim, nisi ꝯ probet per aliã scripturã, ut C. de nõ nu. pec. l. in ꝯtrib. & de dote cau. l. si & in auth. ibi posita. & de nõ nu. pec. l. gñaliter. In secũdo, qñ s. sine cã, tunc extra iud. facta non valet, & dr̃ indiscreta, ut j. de prob. l. cũ de indebito, §. fi. sed corã iudice valet, ut hic, & j. eod. l. uoluit, §. quod ait prætor. & s. eod. in prin. Idem coram arbitro, [a] ut C. de arbi. l. pen. Quid in ꝓmissione sine causa? Resp. ut j. de excep. do. l. 2 §. 1.

* Confessio extra ius facta, an p̃iudicet, materiã vi. in indice tract. in titu. confessio in prophanis. ver. extraiudicialis.

h *In alijs rebus.*] in e qb. diximus fieri qõnes ante lit. cont.

i E *Dictum Difficile*] quia in nuda uoluntate & occulta consistit, ut Insti. de hære. qua. & dif. §. fi. enim scrutator solus Deus est. Accur.

a B. hic repetat istam gl. fin. ad hoc, quod confessio fcã corã arbitro ꝓbat eodem modo quo facta coram iudice Bolo.

VOluit.] CASVS. Decessit debitor meus. dictum fuit mihi, quia talis est hæres eius; voco eum ad iudicium,

cium: & interrogo an sit hæres, quæritur an debeat respondere? Et respon. quod sic, ad hoc ut se oneret confessione, vel iudicendo, quia dicit se hæredem, vel mentiendo quia negando.

¶ *Quod ait.*] Si quis interrogatur in iure, statur eius confessioni, qualiter autem intelligitur in iure interrogatus, dicit. Viuianus.

1† Hi simul & ... pro.

a *Certioretur.*] scilicet voluit prætor, ut actor certificaretur.

b *In itinere.*] imò tantum ille locus debet attendi, in quo consueuerunt sedere maiores in iudicando, ut s. de iusti. & iur. l. pe. quæ est contra. Solu. ubi res exigit plenam causæ cognitionem, locũ cõsuetum debet iudex seruare in examinãdo negotio, ut ibi: sed hic semiplenè fit. & ideo & in itinere expedit, ut j. eo. l. si defensor. §. illud. & j. quis ord. in bo. pos. l. 2. §. dies Acc.

QVi interrogatur.] CASVS. Hæres vocat.ᵃ ad iudicium respondere debet, an sit hæres, vel an habeat seruum in potestate: sed si uult deliberare, datur ei tẽpus ad deliberãdum, tribus rationibus, & hoc dicit, cum princ. l sequen.

¶ *Interdum.*] Si hæreditatis petitio uel quæstio hæreditatis mouetur, non tenetur statim respondere, & est ratio in litera. Viuia.

2† Hær. deli. ... quidã ... in legendum putant, ... &c.

c *In potestate.*] aliàs n. actione noxali non tenet, ut s. de nox. quoties 2. resp. Accur.

d *Debet.*] i. potest. sic ponitur supra de offi. procon. & le. l. obseruare. § si.

e *Incommodo.*] s. pœnæ, quæ imponit à iure, ut inf. eo. l. de ætate. §. si tacuisset, & § q. tacuit. Et est rõ alia. quia dubitat de facto alterius, s. de testamento: & an alius eum præcedat, non tñ de suo: sed post lit. conte. cum quis interrogatur de facto suo, istæ duæ rõnes nõ habẽt locũ: ideoque nec tempus est dandũ, sed semp. certificare debet iudicem: & pro hoc facit inf. eo. l. de ætate § nihil & inf. de iniur. prætor edixit. & inf. de iusti. l. sed & si pupillus, §. præscribere, quia & ibidem de credulitate quis dicit tantum, quod pot habere sine scientia. Sed uerius est etiã, ut post lit. conte. detur tẽpus ad deliberandũ: & hoc approbat cõsuetudo, quæ est optima legum interpres, * ut sup. de legi. & Senatusc. l. si de interpretatione: & fa. it inf. l. pros. & sup. de pet. hæred. l. si debitor. & C. de iur. delib. l. si curatoris.

* Interpret. materiã hãc collectam in ind. trac. Tit. consuetudo quæ operetur. vers. est interpres optima.

f *ET quia Successores.*] ne iniuria afficiantur, ut hic, & Institu. qui ma. non pos. §. 1. & infra de bono. poss. quot autem, & infra de success. edi. l. 1. in princ.

g *Praeiudicet.*] quantum ad præsumptionem non quantum ad legitimam probationem: cum res inter alios acta sit, sic & inf. de lib. agno. l. 1. Iulianus, & inf. de iureiur. si duo patroni. & imò sm Azo. quantum ad probationem plenã respectu interrogati & interrogantis: non aliorum, ut j. e. ti. l. de ætate. §. q. interrogatᵖ & § qui tacuit, & l. si. quæ in idem recidit.

h *Illigetur.*] interrogati: & sic non cogit respõdere: nec etiam potest conueniri, ne fiat præiudicium pet. hær. Sed hodie conuenitᵘ possessor ex contractibus defuncti: & sic interrogabitur & respõdebit: ut C. d. pet. hær. l. si §. si autẽ. quæ est contra. sed illa corrigit istam.

ut vel confitendo, vel mentiẽdo sese oneret: simul ut 1† de portione, pro qua quisque hæres extiterit, ex interrogatione certioretur. ᵃ

Interrogationes dicuntur fieri in iure, vbicunque fiunt coram iudice, licet pro tribunali non sedeat, hoc dicit. Et est verum in his & similibus quæ causæ cognitionem non requirunt. Circa quod dic per Cyn. C. de confess. l. 1. in 4. aliàs in 3 quæst. Bartol.

¶ Quod ait prætor, Qui in iure interrogatus respondit: sic accipiendum est, apud magistratus populi Romani, vel præsides prouinciarum, vel alios iudices. Ius enim eum solũ locum esse, ubi iuris dicendi, vel iudicandi gratia consistat: vel si domi, uel in 2† itinere ᵇ hoc agat.

Interrogato dandum est tempus ad deliberãdum. Bart.

Caius lib. 3. ad edic. prouin.

LEX V.

QVi interrogatur an hæres, vel quota ex parte sit, uel an in potestate ᶜ habeat eum, cuius nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus impetrare debet: ᵈ quia si perperam confessus fuerit, incommodo ᵉ efficietur.

Vlpian. lib. 22. ad edictũ.

LEX VI.

ET quia hoc defunctorum interest, ut successores ᶠ habeant, interest & uiuentiũ, ne præcipitentur, quamdiu iustè deliberant. Interdum interrogatus quis an hæres sit, non cogitur respondere: vtputa si controuersiam hæreditatis ab alio patiatur: & ita diuus Hadrianus constituit: ne aut negando se hæredem præiudicet ᵍ sibi: aut dicendo se 3† hæredem, illigetur ʰ etiã ablata sibi hæreditate.

3† Hi. dest. ...

Idem li. 18. ad edictum.

LEX VII.

SI quis in iure interrogatur 4† an quadrupes, quæ pauperiem fecit, eius sit, respondere 5† tenetur. ⁱ

Paulus lib. 22. ad edictũ.

LEX VIII.

SI quis in iure 6† interrogatus de seruo qui damnum dedit, responderit suum esse seruum, tenebitur lege Aquilia quasi dominus: & si cum eo actum sit qui respondit, dominus ex ea ratione 7† liberabitur. ᵏ

Valet responsio sine interrogatione. B.

Vlpianus lib. 22. ad edictum.

LEX IX.

SI sine interrogatione quis responderit se hæredem esse, 8† pro interrogato habetur. ⁱ ¶ Interrogatum non solum à prætore accipere debemus, sed & ab aduersario. ᵐ Sed si interrogetur, ⁿ nulla erit interrogatio, non magis quam si seruus interroget.

¶ Alius pro alio non debet respondere cogi, ᵒ an hæres sit: de se enim debet quis in iudicio interrogari: hoc est, cum ipse conuenitur.

SI quis.] CASVS. Bos meus erat in prato tuo cum aliis animalib. occisus fuit: voco ad ius aliquẽ ex dñis illorũ animaliũ: & dico quod animal suũ meũ occidit, an teneatur respondere. Et dicitur quod sic. Viuia.

4† Ut interrogantur. 5† Hi. respondere. 6† Hi. dest. in iure.

i *Respondere tenetur.*] Quid si per mẽdaciũ? Respon. insolidum tenetur, ut supra si quadru. pau. fecis. dic. l. 1. §. interdum. Accur.

SI quis.] CASVS. Seruus quidam dedit mihi dãnũ, uocaui Titium ad ius, interrogaui eũ an eius esset seruus, an teneatur respondere? Et dicit quod sic. Et si dicit seruum suum esse, cũ non esset, tenetur Aq. & si exegi Titium, liberatur verus dominus. Viuia.

7† Hi. ... liberatur.

k *Liberabitur.*] ut inf. eod. l. qui seruum in princ. Accur.

8† Hi. ... esse.

l *SI sine. Habetur.*] nec enim agimus ex stipulatione, ut sit necesse præcedere interrogationem: sed ex pñ ma cã: quam interrogationem ex confessione præsumit iudex necessariò: sic & si in instrumento aliquo inuenit promissio: nam præsumitur interrogatio. ut Instit. de inut. stip. §. si scriptũ. Acc.

m *Ab aduersario.*] vel patrono sine aduocato aduersarij cui forte tenetur aduersarius respondere, ut infra de adul. l. si postulauerit. §. quæstioni. & infr. eo. de ætate. §. qui interrogatus.

n *Interrogetur.*] in iudicio: secus si extra, ut inf. de nohib. l. quæro. §. si. In iudicio enim, vel ut actor, vel ut reus seruus esse non potest, ut C de iud. seruum. Accur.

o *Cogi.*] nisi ratione officij aliud contingat, ut inf. l. prox. & infr. de confes. l. certum. §. sed an ipsos, & sup. de procur. l. non solum. in princ.

SI *defensor*] CASVS. Si defensor sine mandato quis fit, & alium hæredem dixit: ipse tenetur, non dominus quem defendit.

¶ *Qui inter.*] planus est.

¶ *Illud.*] iudex debet summatim cognoscere, an quis teneatur respondere de his duobus, vtrum sit hæres ex testamento, vel ab intestato. Item vtrum ipse directo habuit, vel per obliquũ. Et hæc habent locum siue sit hæres de iure ciuili, siue de iure prætorio. cetera plana sũt.

a *Tenebitur.*] Sed qua actione? Resp. ex cautione iud. solui, uel ea sententia, ut supra de procur. l. Plautius.

b *Præiudicium.*] nisi ratum habeat, ut inf. eo. l. qui seruum. Item loquitur hic in eo qui sine mãdato defendit: si uero procurator defendens conueniatur, an domino præiudicet, quæritur? Vr. quod non, ut ĩ. de confes. l. certũ. §. sed an. Sed forte non præiudicat, nisi à dño ĩ probetur, ut ĩ tutore, cuius minor restitutionem implorat contra confessionem. Est tamen argu. contra sup. ad l. Aquil. l. proinde. §. si procurator. Sed fortè quod dicit ibi, procuratorem teneri, non excusat dominum: iõ procurator ex stipulatione iu. solui teneri potest: dominus vero iudicati actione, idest in factum.

c *Dicendus est.*] ar. contra sup. de rei ven. l. si in rem. circa princ. & inf. de con. instit. l. a. §. si uero partem.

d *Respondisse*] ut & ĩ. de uerb. ob. l. Titia. § idem respon. & Insti. de inut. stipul. §. præterea. Accur.

e *Ex testamento.*] ut s. valeãt legata, uel nõ, vt C. de fideic. l. cũ q.

f *Subiectos.*] q̃d põt interesse: quia si substituo filio me pupillariter, oẽs q. mihi hfdes sunt, tñ illi ex hac substitutione admittunt, q. suo noĩe, non p seruos, vel filios sunt hæredes, ut Insti. de pupill. substi. §. substituitur, & inf. de vul. substit. l. qui liberis, §. hæc autẽ verba. & ĩ. de ver. sig. l. sciendum. Item petita bo. poss. ẽtab. sola illa legata ualent q̃ directo sunt liberis relicta: non q̃ per mediũ puta eorum quæ seruo quæruntur, ut ĩ. de leg. pst. l. 3. §. hoc solũ aũt. Itẽ legatario suõ ẽt, vel q̃d fil. i dẽo, legare nõ possũt: sed eius seruo sic, ut ĩ. de leg. a. l. debitor. §. si. Itẽ differt adhuc inter hæc, ut ĩ. ad Trebel. l. si p̃soni. in prin. & ĩ. de cond. & dem. qui hæredi. §. cũ hfditas. Accur.

g *Si de peculio agatur.*] nam & eo mortuo intra annum tenetur, ut inf. quando act. de pecu. est an. l. 1. in prin.

h NOn *alienum Parte*] vt inf. eo. l. qui seruum. §. si. Sed an pro sua parte cauendo liberatur? Respondetur sic: ut supra commu. diuidun. l. si quis putans, §. si damni. Accursius.

i *Tradere.*] scilicet possessionem manu militari, uel ex secundo decreto, vel ex primo, ut actor habeat rei custodiã, ut infra de dam. infec. l. si finita. §. vbi.

Celsus li. 5. Digest. scribit.

LEX X.

SI defensor 1† in iudicio interrogatus, an is, quem defendit, hæres, vel quota ex parte sit, falsò responderit: ipse quidem defensor aduersario tenebitur: a ipsi autem quem defendit, nullum facit præiudicium. b Veram itaque esse Celsi sententiam, dubium nõ est. An ergo non videatur defendere si non responderit, videndum est. Quod vtique cõsequens erit dicere; quia non plenè defendit.

Qui dicit se hæredem, intelligitur in dubio, insolidum, nisi ex præcedenti allegatione aliter limitetur. Bartolus.

¶ Qui interrogatus hęredem se esse 2† responderit, nec adiecerit, ex qua parte, ex asse 3† respondisse dicendus 4† est: c nisi fortè ita interrogetur, an ex dimidia parte hæres sit, & responderit, hæres sum: hic enim magis eum puto ad interrogatum respondisse. d

An quis sit hæres ex testamento, vel ab intestato, non cogitur respondere, nisi natura intentandæ actionis hoc exigat. Bar.

¶ Illud quæritur: an quis cogatur respondere, utrum ex testamento e hæres sit: & vtrũ suo nomine ei quæsita sit hæreditas: an verò 5 † per eos quos suo iuri subiectos f habet, uel per eum cui hęres extitit. Summatim * igitur prætor cognoscere debebit, cum quæretur, 6† an quis respondere debeat, quo iure hæres sit, ut si valde interesse competerit, plenius respondere 7† iubeat: quæ obtinere debent non solum in hæredibus, sed etiam in honorariis successoribus. Denique Iulianus scribit, eum quoque, cui hæreditas restituta est, debere in iure interrogatum respondere, an hereditas ei sit restituta: & 8† si de peculio agatur, g nõ oportere responderi à patre vel domino, an in potestate habeat filium vel seruum; quia hoc solum quæritur, an peculium apud eum, cum quo agitur, sit.

Qui negat se dominum, non potest vti dominio illo. Bart.

Paulus lib. 14. 9† ad edictũ.

LEX XI.

NOn alienum est eum, à quo damni infecti stipulari velimus, ĩterrogari ĩ iure, an ædes uel locus eius sit, ex quo damnum timeatur; & p qua parte; h vt si neget suum prædium esse, nec damni infecti caueat, aut cedere, aut si 10† resistendum putauerit, qua si dolo uersatus tradere i compellatur.

Ratione dubitationis tenet responsio facta à minus legitima persona: puta à minore sine authoritate tutoris. h. d tex. cum gl. Bald.

Vlpianus lib. 22. ad edictum.

LEX XII.

DE ætate quoq. 11† interrogatum ...

DE *ætate.*] CASVS. principij est hic in glo.

¶ *Si quis.*] Ego centum mutuaui Titio: egi contra Seium, & quæsiui, an esset hæres Titij: & dixit quod sic pro dimidia, certe pro dimidia, idest in 50. conueniam Seium.

¶ *Qui ex quadrante.*] Qui erat in veritate hæres in parte, respondit se hæredem esse in solidum. Certe insolidum tenetur actione personali: puta ex mutuo dato defuncto si ex maiori parte hæres dixerit si ex minori, tunc tenetur insolidũ, si ex certa scientia: alias non, nisi pro parte pro qua est hæres: vt seq. §. dicitur.

¶ *Quæratur.*] Hi duo pares sunt: vt ambo in solidum teneantur, si interrogatus an sit hæres, tacuerit. Item qui negat se hæredem, & est pro parte: nam ambo tenentur insolidũ. Tertio addit tertiam partem prædictis, scilicet illum qui respondet obscure, nihil respondere.

¶ *Ex causa.*] Decem defuncto mutuaui: q̃ nũc repeto à filio suo & quæro an sit hæres patris: & dicit quod sic, postea inuenit se non hæred. certe succurritur ei, ut non præiudicet ei confessio: quia æquũ est: & ea q̃ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, quæ se quun. sunt plana.

¶ *Qui inf.*] Contra te hær. rei uen. egi: & quæsiui an esses hæres, & dixisti quod non, quia testamẽtum primum videbas, in quo alius fuerat institutus, non vltimum in quo tu p parte; certè succurritur tibi vt non tenearis in solidum: quia mendax non fuisti in isto errore; sic non in dolo nec culpa. Item si fuisti in culpa, ut quia unus de testibus testamenti erat seruus, & erat testamentum nuncupatiuum, quæ est leuis culpa; secus autem si in lata tu qua sciebas non fuisse solemnem numerum testium.

¶ *Celsus.*] Ago ĩ te p̃ sis hæres debitoris tñ; & quæro à te an sis hæres; & dicis quod non, postea vis pœnitere, & dicere, quod sic: quærit an possis pœnitere? Et dicit quod sic q. a ego actor non patior dãnum; nam vtrobiq; teneris insolidu; secus si dicas te p parte hær. q̃ primo negaueris, nã in hoc nõ fit mihi præiudicium, s. te p parte hæred. & iũ non teneris, nisi pro parte inspecta ueritate; sed cum pœnitentia sine dãno actoris fieri non potest, tenetur p mendacium. Vlpian.

Respon-

Marginal notes:

1† Fl. a ß. §. & sic datur varietas in allegationib.

2† Flor. dest. esse.

3† Al. ex. asse se respon.

4† Fl. dicẽdũ.

5† Flor. dest. verò.

* Nec quod iudex summatim cognoscit an petitio sit pertinens vel impertinens.

6† Fl. quæratur.

7† Fl. respondere.

8† Fl. dest. &.

9† Fl. lib. 48.

10† Fl. dest. si.

11† Al. quoq. interdum interrog.

rogatus, interdum 2 † respondere a debebit.

Statur confessioni alicuius, licet non verę, contra se. Bartolus.

¶ Si quis cum hæres non esset, interrogatus rñderit ex parte b se 2 † hæredem esse, sic conuenietur, atque si ex ea parte hęres esset: fides enim ei contra se c habebitur.

¶ Qui ex quadrante hæres, vel omnino, cum hæres non esset, responderit se hæredem ex asse, in assem instituta d actione conuenietur.

Pœna mentientis est, vt si primò tenebatur pro parte, postea teneatur insolidum, nisi iustè errauerit. Bartolus.

¶ Si cum esset quis ex semisse hæres, dixerit se ex quadrante, mendacij e hanc pœnam feret, q insolidum f conuenietur: non enim debuit mentiri, dū se minoris portionis hæredem asseuerabat. 3 † Interdum tamen iusta rōne potest opinari se hæredem ex minore parte: quid. n. si nescit sibi partem accreuisse, vel ex incerta g parte fuit institutus? h cur ei responsum noceat?

Tacens quo ad sui commodum habetur pro negāte, & insolidum conuenitur. Bart.

¶ Qui tacuit i 4 † apud prætorem, in ea causa est, vt instituta K actione insolidum cōueniatur: quia 5 † quasi negauit l 6 † se hæredem: nam qui omnino non respondit, contumax est: contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt insolidum conueniatur, m quemadmodum si negasset: n quia prætorem contemnere o videtur.

Non videtur respondere, qui ad interrogata non respondet. Bart.

¶ Quod autem ait prętor omnino non respondisse, posteriores 7 † omnes sic acceperunt, vt omnino non respondisse videatur, & q ad interrogatū non respondit, p idest 8 † πρός ἔπος.

Appellatione partis, dimidia continetur. hoc dicit. Et est ratio: quia sola dimidia est pars æqualis. Baldus.

¶ Si interrogatus quis, an ex asse hæres esset, responderit se 9 † ex parte hæredē: 10 † si ex dimidia esset, nihil ei nocere responsum: quæ sententia humana q est.

Obscurè respondere, & nihil respondere, paria sunt. Bartolus.

¶ Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscurè s respondeat, vt incertum dimittat interrogatorē.

Ex causa iusti erroris, potest quis suam confessionem reuocare. Bartolus.

¶ Ex causa succurri ei qui interrogatus respondit, t non dubitamus: nam & si quis interrogatus, an patri hæres esset, responderit, se 11 † hæredem esse: mox prolato 12 † testamento inuentus sit exhæredatus: æquissimum est ei succurri: & ita Celsus scribit. Id quidem & alia u ratione contingit, quod ea quę postea emergunt, auxilio x indigēt. Quid enim si occultatæ 13 † tabulæ x & remotæ, postea prolatæ sunt: cur noceat ei, qui id responderit quē in præsentiarum ei videbatur? Idem dico & si quis hæredem se responderit, & 14 † mox falsum vel inofficiosum vel irritum testamentum fuerit pronunciatum: non enim improbè respondit, sed scriptura y ductus.

Qui interrogatur, tenetur quasi celebrasset cōtractum, super quo interrogatus esset. Bart.

a *Respondere.*] Puta agit Titius contra me, quæro ab eo si minor sit: quia sine curatore nolo ei respōdere, si minor sit, & respondeat se maiorem: præiudicat sibi, etiā si minor est, nisi restituatur, quod potest, vt inf. de confes. l. certum, §. pe. nisi dolosè fecerit, tunc non: vt supra de min. l. si ex causa, §. nunc videndum, & l. si minor 25 annis ex aspectu. Accur.

b *Ex parte.*] aliqua certa.

c *Contra se.*] nō pro se, vt C. de probat. l. exemplo. & in auth. de iureiur. à mo. § 1. colla. 5. nisi ex consequentia, vt inf. eod. l. si filius, § 1. & hoc nisi pœniteat. quod quandoque potest, vt infra eod. §. fin. Accursius.

d *Instituta.*] idest instituenda, vt not. sup. eod. l. 1.

e *Mendacij.*] Est autem mendacium falsa significatio vocis, cum intentione fallendi, secundum Augustinum.*

f *Insolidum.*] idest tanquam solus, vel tanquam insolidum sit hæres.

g *Ex incerta.*] puta ex reliquo.

h *Institutus.*] & alio rum partes ignorat.

i *Qui tacuit.*] dic hunc §. intelligi tribus modis, vt infra eo l. si filius.

K *Instituta.*] idest instituenda, Azo vel p libellum, non per cōtestationem.

l *Negauit.*] cum esset in aliqua parte.

m *Conuenietur.*] nisi ante litem contestatam pro pœna velit facere, vt supra de noxa. l. electio, §. neque.

n *Si negasset.*] nisi sit filius in potestate testatoris qui post mortem eius abstinuit, vt infra eod. l. si filius. secundum quosdam: sed certè idem est in eo: quia si negat se hæredem, verum fatetur, quia abstinuit, & ideo non patietur pęnam: hic ergo erat secundum hoc ex aliqua parte hæres: nam si insolidū, vel in nihilum, nulla esset pœna.

o *Contemnere.*] in primo casu non respondet: vnde Pilatus ad Christum, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo &c. sed ipse non ut contemneret, sed vt miraretur Pilatus, fecit. In secundo casu quando est mendax, videtur decipere: quod est puniendum, ut supra de iis qui not. infam. l. debuit.

p *Non respondit.*] Hic debet esse quoddam Græcum: cuius expositionem ponit statim. idest pro se posuit, scilicet responsionem: nam cū quæritur ab eo, ipse non respondet, sed quærit de alio quodam.

q *Humana est.*] appellatione enim partis dimidia continetur vt infra de verbo sig. nomen filiorum. §. portionis. Azo.

r *Nihil.*] illud, nihil, non est per omnia nihil. quod dicit infra ad legem Iul. repetū. l. sacrilegij, §. fi.

s *Obscure.*] puta Græca lingua, vel alia extranea quæ non intelligatur ibi. & sic not. q ex hoc omnes ferè Doctores dicunt non esse admittendā eius responsionē post lit. conte. qui dicit se dubitare. Sed tu dic ,vt diximus sup. eo. l qui interrogatur.

t *Respondit.*] scilicet se hæredem. Azo. credens hoc quia filius. Accursius.

u *Alia.*] prima enim fuit æquitas, ut supra de pub. act. l. fin. secunda est. quia quæ de nouo contingunt &c. vt hic. quod est notandum, ut supra de pro. vtat. filius §. fin. & l. sequen. & de trāsactio. l. non est. & in instit. de hæred. quali. & diff. §. sciendum, & infra quādo actio de pec. est ann. l. quæsitum, & infra de insti. l. habebat in princip. & supra qui satis. cogan. si ab arbitro. & supra de in offic. testamen. l. mater. & infra, de hære. insti. l. fi. & de conditione indeb. l. secunda. & infra de pec. l. dui fratres, & infra de quæstio. l. prima, § si quis vltim. & C. de iureiuran. l. fi. C. si ex fal. instru. l. 1. & 3. & infra de testamen. l. pater. & infra, de adimen. legat. l. tertia. & infra, de exceptio. rei iudi. l. si mater. in princi. pio. & extra de offic. iudic. deleg. ca. mittente.

x *Tabulæ.*] in quibus exhæredatus, vel alius institutus erat.

y *Scriptura.*] idest, propter scripturam.

1 † Flor. de eo, interdum.

2 † Flor. de esse, se.

* Mendacij definitio.] locus Augu. de quo in glo. est de uer. Apost. sermo. 30. & hī 22. q. 2. cap. hoies. dum autem glo. ponit, cum intentione fallendi, vide. Beatus. §. ille. ca. cau. & quæ. vbi est locus p gi.

3 † Flor. ad se tenet.

4 † Dua. tamen quoque apud prat.

5 † Flor. de esse, quasi.

6 † Flor. negauerit se hæredem esse.

7 † Flor. posteriores se comperunt.

8 † Idest, ad verbum, vide de A c. lib. dissen. q. ca. 10. seu potius ad interrogationem. ut ostendūt verba Iurisconsulti.

9 † Flor. de est, se.

10 † Flor. de est, hæredem.

11 † Flor. de est, se hæredē esse.

12 † Flor. probato.

* Concor. in cap. sicut ex tuis. glo. super ver. infamē. extra de pro. fer. & ca. p. p. cum gl. super ver. memorantes, extra de loca. & cōdu.

13 † Flor. occulta.

14 † Flor. de est, &c.

Qui

¶ Qui interrogatus [a] respõdit, 1 † sic tenetur, quasi ex cõtractu eius 2 † obligatus, [b] pro quo pulsabatur, dum ab aduersario interrogaretur: sed si 3 † a prætore fuerit interrogatus, nihil facit [c] prætoris authoritas, sed ipsius responsum siue mendacium.

Erronea confessio post litem contestatã potest reuocari ex causa iusti erroris: secus si fuerit in dolo, vel sic. Lata culpa ante lit. cõtest. potest reuocari indistinctè, nisi captio actoris emergat. hoc dicit. Primò loquitur quando quis vult reuocare post lite. contest. Secundo quando ante lit. contest. Secunda ibi, Celsus. Bartolus.

¶ Qui iusto errore [d] ductus negauerit se hæredem, venia dignus [e] est. Sed & si quis sine dolo malo, culpa [f] tñ rñderit, dicendum erit absolui eum debere, nisi culpa dolo proxima [g] sit.

Potest quis reuocare suã responsionem re integra, si ius aduersarij non est factum deterius. Bart.

¶ Celsus itaque 4 † scribit licere respondenti 5 † pœnitere, si nulla captio ex eius pœnitẽtia sit actoris; [h] 6 † quod verissimum mihi videtur, maximè si quis postea plenius instructus quid faciat, instrumentis [i] vel epistolis amicorum iuris sui 7 † edoctus.

Filius ex mendacio punitur, non ex taciturnitate. Baldus.

Paulus lib. 17. ad edictum.

LEX XIII.

SI filius qui abstinuit se paterna hæreditate, in iure interrogatus rñderit se hæredem esse, tenebitur: nam ita respondendo, pro hærede gessisse videtur: [i] sinautem filius, qui se abstinuit, interrogatus tacuerit, succurrendum est [k] ei: quia hunc, qui abstinuit, prætor non habet hæredis loco.

Etiam confesso non denegantur exceptiones legitimæ. Bartolus.

¶ Exceptionibus quæ institutis in iudicio contra reos [l] actionibus opponuntur, etiam is vti potest, qui ex sua responsione conuenitur: [m] veluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & cæteris.

a *Qui interrogatus respondit.*] peculiũ esse penes se dñm, secundum primum, vel ... habere in potestate seruum, secundum alium, s. quando noxaliter. Sed hic casus nõ est hic. Vel dic se teneri mihi ad decem ex mutuo.

b *Obligatus.*] s. eius filij vel serui pro quo &c. vt ĩ. eo. l. si defensor. §. si. Et idem si maleficiũ sit a seruo commissum, & ex eo noxaliter conueniatur. Vel si vis, dicas pro quo, s. ... Sed certè imò ꝓ condemnato, nõ pro obligato tantum dẽt haberi, vt ĩ. de confess. l. certũ. in princ. q̃ est cõtra. Solu. quo ad ꝓbationem est pro condemnato, non quo ad hoc, vt sententia non detur, vt diximus su. ad le. Aql. proinde. & s̃m hoc confessus fuit se debere: sed [*] tunc non vr̃ facere. q̃d no. Vel dic, ꝙ confessus fuit se hr̃e peculium. ADDITIO. Dic s̃m Bar. quod idem est in ijs quæ pertinent ad litis decisionem: & sunt decisiua partis. Rõ apparet: quia licet sit verum, tñ id, de quo est confessus, non sufficit ad condemnationem.

c *Nihil facit.*] scilicet ad interrogationem: sed in admittenda responsione bene facit, alioquin contra, vt ĩ. eo. l. fin. & supra cod. l. 1. §. fi.

d *Qui iusto errore.*] videns primum testamentum in quo alius est institutus, non vltimum in quo ipse ꝓ parte est institutus: & ita nec fuit leuis culpa.

e *Venia dignus.*] contra ad rationem, non ad casum, infra de donat. l. quidam. Sol. ibi non errabat: alias enim donatio non valeret, quæ ibi dr̃ valere, vt C. de donatio. nec ignorans. Accur.

f *Culpa*] vtputa si fuit institutus coram tribus testib. & ideo se hæredem credebat. Sed hæc vr̃ lata, cum sit error iuris, vt colligit C. de le. & consti. l. leges sacratissimę & ĩ. de ver. sig. l. late. Quare dic, ꝙ erat testis vnus seruus, & erat testm̃ nũcupatiuũ, vel pupillus, cum credebatur adultus vel liber: & secũdũ hoc dixit se hæredem, & sic mutat casũ. Vl̃ dic, negauit vt s̃ q̃a putauit testorẽ furiosũ. Acc.

g *Proxima.*] vt q̃a fuit lata & fatua: credidit. n. forte se recte institutũ ab eo qui furore detinebatur, secundum Az.

h *Actoris.*] vt ar. inf. de euic. l. fundum cuius, §. fin. Et da exemplum, ꝙ nulla sit captio actoris, veluti si a possessore nondũ sit vsucapio impleta, vt inf. de dolo. l. pe. Itẽ si prius dixit se non esse hæredem: nunc autem se hæredem dicit: sic ergo non est actoris captio. i. damnum, tũc quandocunque pœnitet, vt hic. Si vero est captio, tunc ante litẽ contestatam pœnitet indistinctè, ut hic: & s̃. de rei ven. l. ... qui. & l. nam si & l. sinautem, & supra de noxa. l. electio, §. neque, post litẽ aũt non, ut eisdẽ legibus. Sed & ante litẽ non licet pœnitere, ut qñ a certa persona proposuerat pœnitere, vt prædicta l. sinautẽ, vel qñ alius compleuit vsucapionẽ, vt s̃. de dolo. l. pe. Item post lit. conte. non, nisi iustus interuenerit error, vt s̃. prox. §. vel nisi actoris scientia, vt ĩ. de act. empt. l. 1. in fin. & s̃. de pet. hære. qui se liti vbi etiam post lit. conte. pœnitet. Sed nõne qui vult pœnitere post li. cõte. ꝓbabit se errasse? Vtiq; s̃m Io. puta respõdit aliquid, & ita esse probat per instr̃a, vel per testes ꝙ res aliter se hẽt, vt hic subijcit: sed ante non, ꝓꝑ verbum maximè. Sed nonne semper ignorasse, vel errasse præsumitur, vt C. qui milit. non pos. sup. seruis. in princ. Rñ. hic non, quia sua propria confessio, & sic suum factum ꝗ eum facit, & contra eũ præsumitur, ut sup. eo. l. 1. §. 1. ibi autẽ factum serui recte poterat ignorasse qui militiam acquirebat. Sed hoc probato, si actor replicet: tu sciebas aliter quã responderis, & ideo iuuari non debes: tñ. hoc probabit ipse, cũ pœnitens probauit se errasse. Accur.

SI filius.] CASVS. Filium debitoris mei ad iudiciũ vocaui, & interrogaui eũ, an esset hæres debitoris, & ipse rñd. ꝙ sic, cum sit abstẽtus a paterna hæreditate. tenetur quidem ammodo. si. n. tacuit, tunc non tenetur, sed ei succurritur.

Exceptionibus] Titio debitori meo feci pactum de non petendo. decessit: ego conuenio te Seium, cum dicis te hr̃dẽ: tu fuisti confessus te hæredem: queritur, an possis vti exceptione pacti, sicut posset verus hæres? Et dicitur ꝙ sic. Viuianus.

i *Gessisse videtur.*] Sed quomodo qui semel abstinuit, erit ammodo hæres, vt C. de repud. hæred. sicut, quæ est contra? Solu. hic non est hæres, sed habetus pro hærede in sui præiudicium quo ad interrogantem, non quo ad alios vt ĩ. eod. l. fi. quæ est similiter contra.

k *Succurrendum est.*] primo, quia non debuit hic filius q̃ abstinuerat, ex delicto obligari hæreditati: secus si non abstinuerit: licet adierit: nam tunc secus, ut infra de acquirenda hæredit. si seruum quis. in fi. hic autem delictũ est, scilicet contumacia [1] si taceat & non respondeat per contumaciam, vt sup. eo. de ætate, §. qui tacuit. est & alia ratio, quia pro eo habetur ac si negaret, ut d. §. quia tacuit. sed tunc veritatem fatetur quo ad commodum: quia abstinuit, ut statim subiicit, quia, &c. non ergo patitur pœnam: si autem est ex aliqua parte hæres is qui est interrogatus, & tacuit, tenetur insolidum, vt d. §. qui tacuit. Vel dic speciale in filio: quia cum prætoris beneficio sit exemptus semel, vt Institu. de hære. quali. & diffe. §. sui. noluit prætor iterum eum adstringere, & hoc est quod subiicit, quia &c. Quod autem dicitur supra eod. de ætate §. qui tacuit, quasi negauit, &c. subaudi, se hæredem, cum esset pro parte saltem hæres, ut dixi: si vero hæres non sit, & dicit se non esse, non patitur pœnam: secus si taceat, secundum. Azo. & sic duobus modis intelligitur, §. qui tacuit. vel tertio, ibi tacens hæres esse poterat, sed non adiuerat: hic non poterat: quia repudiauerat, & sic sunt tres solutiones, & tres intellectus dicti §. qui tacuit.

l *Contrareos*] scilicet veros hæredes.

m *Conuenitur.*] & est ratio: quia cũ interrogatus habeatur interrogatũ loco hæredis pro se: ergo & ĩ se debet haberi ne

[*] Nt. quod licet confessio feũ ext. iudicium non despensat, sed solum probet. l. Publica in fi. ff. depo. pro quo contr. & ibi probatur in ea. si cautio. de fi. inst. ext. in cap. quoties cordis oculus. 1. q. 7. si añs sine causa non valet nec probat tamen si ĩ facta in iudicio, obligat te ex quasi cõtra. Ru. Sol.

1 † respondentis.

2 † Flor. deest tunc.

3 † Flo. & si

4 † Flor. deest itaque.

5 † Responsio.

6 † Alias, eius pœnitentia sit actoris vide Auten. Ang. li. 3. cap. 6.

7 † Alias, de iure suo.

1 Imo fit l. pen. §. ad crimẽ. ff. de pub iudi. 24. col. & Alex. in l. j. §. fina col. pe. ff. si quis ius dicẽ. non obt. reputant istam glo. singu. ad hoc, ꝙ contumacia est delictum. sed similem & æquipollentẽ glossa hẽs in cap. si. 3. q. 11. glos. in d. l. 1. quæ est in ver. metã. ibi: quia est delicto. Sol.

Confeßionibus est stan-dum, quibus ius vel natura non repugnat. Bart.

Idem libro 2. ad Plautium.

L E X XIIII.

COnfeßionibus falsis respondentes a ita obligantur, si eius nomine, de quo quis interrogatus est, cum aliquo actio sit: quia quæ cum alio actio esset, si dominus esset, in nosmetipsos 1 † confeßione nostra conferemus. b

¶ Et si eum qui in potestate c patris esset, respondissem filium meum esse: ita me obligari, si ætas eius pateretur, vt filius meus esse poßit: q a falsæ confeßiones naturalibus conuenire c debent. 2† propter quæ fiet, vt patrisfamil. nomine respondendo d non 3 † obliger.

¶ Eum qui e patremfamilias interrogatus 4† suum esse respondit seruum: non teneri noxali actione. Ac nec si bona fide liber homo mihi seruiat, mecum noxali iudicio agi potest: f & si actum fuerit, manebit integra actio cum ipso, qui admisit.

Iabolenus lib. 9. ex Cassio.

L E X XV.

SI is, cuius nomine noxale 5 † iudicium acceptum est, manente iudicio liber iudicatus est, reus absolui debet: g nec quicquam interrogatio in iure facta proderit, quia eius personæ, cuius nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre h potest i 6 † in eum, qui iure seruum esse cõfitetur, velut alienum seruum suum esse confitendo.

¶ Liberi autem hominis nomine (quia cum alio actio non est) ne per interrogationem quidem, aut confeßionem transferri poterit; quo casu eueniet, vt non rectè hominis liberi nomine actum sit cum eo, qui confeßus est. K

¶ In totum autem confeßiones ita ratæ sunt, si id quod in confeßione venit, & ius & natura 7 † recipere potest.

Põpo. li. 18. ad Sabinum.

L E X XVI.

SI ante aditam hæreditatem seruum hæreditarium meũ esse respondeam, teneor: quia domini loco habetur hæreditas. m

¶ Mortuo seruo, quem in iure interrogatus, suum esse confessus n sit, non tenetur is, qui respondit: quemadmodum & 8 † si proprius eius fuisset, post mortem eius non teneretur. o

No. §. q sicut quando fit translatio de vno tempore ad aliud, requiruntur extrema habilia; vt l. scire. sup. ex quib. cau. maio. ita quando de persona ad personam: quod no. de quo in l. si is qui pro emptore, de vsucapio. Bart.

Vlpianus li. 37. ad Sabinum.

L E X XVII.

SI seruus ab hostib⁹ captus sit, 9† de quo in iure interrogatus, responderit, in sua potestate esse: quamuis iure postliminium poßit interim nos efficere p dubitare; 10† attamen non puto locum esse noxali actioni, q quia non est in nostra potestate: quanquam autem placet etiam eũ teneri, qui alienum seruũ suũ confessus 11 † esset, tamen rectißimè placuit eum demum teneri, qui 12 † eum

---

ne sibi ipsi sit contrarius: & sic repellatur, vt inf. quando ap. sit l. 2. Et sic nota, q confeßio mea etiam mihi prodest hic per quandam consequentiam. Accursius.

C *Onfeßionibus.*] CASVS. Vocaui te ad ius, & quæsiui, an occidisses seruum meum. & dixisti, q sic, certè teneris Aquil. ita demum si est occisus saltem ab aliquo.

¶ *Et si eum.*] Vocaui te ad ius agendo de peculio nomine Titij, quẽ dicebam tuũ filium, qui cum alijs erat filiusfa. & quæsiui à te, an esset tuus filius, dixisti q sic: certè ita demum tibi præiudicas, si eius ætatis sis tu & ipse, vt tuus fili⁹ esse poßit.

¶ *Eum qui.*] Volebã te conuenire de peculio nomine Titij quẽ tuum filium esse credebam, cum esset sui iuris. certè profitendo tu tuum, non præiudicas tibi. Item Titius dedit tibi damnum, pro quo conuenis me noxaliter: credens eum seruũ meũ ego in iure interrogatus confiteor meũ seruum. certè nõ præiudicat mihi confeßio: siue erat in statu libertatis: siue seruiebat mihi bona fide. Viuianus.

a *Respondentes.*] puta seruum alienum suũ esse, vt j. eod. qui seruum.

b *Conferemus.*] alius tñ remanet obligatus nisi soluam, & tunc etiam distinguitur. vt j. eo. l. qui seruum. Accursius.

c *Conuenire.*] vt & supra, ad l. g. Aquil. inde Neratius. § fi. & l. seq. & j. l. proxi. in fi.

d *Respondendo.*] scilicet esse filium meũ qui sui iuris est.

e *Eum qui patrem.*] eum qui verè liber erat, & vt liber stabat.

f *Agi potest.*] vt & s. de noxa. l. penult. in prin. & l. noxali. & j. l. proxi.

S *I is.*] CASVS. Seruus quidã dedit mihi damnũ: dictum fuit mihi, q Titius erat eius dñs cũ non erat, vocaui eum in iudicium: & interrogaui, an esset dominus serui. & rñ. q sic, ago ꝯ eum: noxali iudicio pendente iudicatus est liber, quia erat ei relicta libertas sub conditione quæ extitit: nunquid Titius quem conuenio, mihi tenetur? Et rñd. q non, cum sit alius, qui conuenit noxali actione, & si seruus dedit mihi damnũ, & vocaui te ad ius, credens te eius dñm cum non eras, & cõfessus fuisti te dñm esse eius, poteris quidem cõueniri.

¶ *In totum.*] Ad hoc, q confeßio in iure facta valeat, oportet q non sit ꝯ ius, & contra naturam: alias non valet, vt sup. eod. l. confeßionibus. §. & si eum. in fi. Viuianus.

g *Debet.*] vt & s. de noxa. l. pen.

h *Transferre.*] impropriè ponitur trãsferre. nec enim per confeßionem liberatur, qui tenebatur, nisi soluat, vt j. eo. l. g seruum, ponitur ergo pro conferre: & sic ponitur s. l. proxi. in prin. & s. de offi. eius cui man. est iurisd. l. fi.

i *Potest.*] s. interrogatus.

k *Qui confessus est.*] vt s. l. proxi. in prin.

l *Ius.*] ius ponit propter liberum hominem: natura propter eum qui non potest esse filius propter ætatem, vt hic, & s. l. proxi.

S *I ante.*] CASVS. Seruus Titij dedit mihi damnũ, decessit dñs, & ante aditam hæredita. vocaui Mæuium ad ius, & interrogaui eum, an esset eius dñs? Et resp. q sic. quæritur, an teneatur, cum alterius sit? Et rñ. q tenetur. Videtur, q non: quia erat hæreditarius: & sic videbatur non habere dominũ. Et respond. q hæreditas habet loco domini.

¶ *Mortuo.*] Interrogaui te, an seruus talis, qui dedit mihi damnum esset tuus, & tu respondisti, q sic. & lit. contest. sum tecum. noxali iudicio pendente decessit seruus: ammodo quidem nõ teneris: quia si propri⁹ esset tuus, & decessisset iudicio pendente, non teneris. Viuianus.

m *Hæreditas.*] vt inst. de stip. seruo. in prin.

n *Confessus.*] noxali. conuentus Accur.

o *Non teneretur.*] vt & arg. j. eo. l. g seruus ab. in princ. j. respon. & §. j. & s. de noxal. l. electio. §. si is quem. & l. pen. §. j.

S *I seruus.*] CASVS. Seruus tuus dedit mihi damnũ, & captus fuit ab hostibus: conueni te noxali, & te interrogaui, an eum poßideas? Et respondisti, q sic. Certè talis responsio tibi non nocet. Secundo dicit, quod si interrogaui Iudæum, an poßideret seruum, qui mihi damnum dedit? & respond. q sic: non nocet ei talis responsio: quia Iudæus seruum Christianum habere non potest.

p *Efficere.*] aliàs efficere: & aliàs reficere.

q *Noxali actioni.*] Nam cum seruus damnum dedit, non

1† Fl. in noxa. / 2† Fl. dicit. / 3† Aliàs decisi nõ. & male. Duar. Ant. Aug. libro 1. emend. c. 3. / 4† Fl. decisi, interrogatus. / 5† Fl. noxale. / 6† Non potest. / 7† Fl. & naturam. / 8† Fl. decisi. &c. / 9† De quo quis, &c. / 10† Fl. q̃uis iura postliminii posset interim nos efficere dubitare nos. et noxa q Acc. ma. e legit, reficere. & vide Ant. Aug. li. 1 c. 2 / 11† Fl. fassi⁹. / 12† Fl. qui suum potuit.

non est actio cum hostibus; vel commercium: nec cum alio: quare confitens non tenetur. Sed arg. contra. ff. fam. ercisc. l. item Labeo. §. fi. & l. seq. Accur.

a *Dominium.*] vt Iudæus mancipium Christianum. Vel si res fuerit vendita: ne tibi confitenti alienaretur.

b *SI seruus. Sunt.*] s. dicentes.

c *Non esse.*] cum sit.

d *Insolidum.*] i. detracta noxæ deditione, vt ff. de noxa. l. si plurium.

e *Si haberent.*] subaudi & negarent. Vel verè nil subaudis sed tñ cum haberent in potestate, & non negarent, tenetur quilibet cum noxæ deditione: nisi post litem contestatam: sup. de noxa. l. si seruus. Acc.

f *Potestate.*] nec habet. Azo.

g *Vel.*] pro &, quasi dicat, non tantum.

QVi ex parte.] CASVS. Titius debitor meus decessit duob. relictis hæredib. vocaui eos ad iudicium. vnus venit, alius non: ille qui venit, confitetur se hæredem solum quia volebat cohæredem suum defendere, & sic conuentus insolidum, & condemnatus est, cum in veritate non sit soluendo in totum: nunquid pro alia dimidia hæreditate ad alium cohæredem, qui non venit, possum habere regressum? Et respondetur quod sic. Viui.

h *Satisdationis.*] scilicet iudicatum solui: quod est etiam secundum ius vetus si agatur in personam. Ac.

i *Rescisso.*] per in integrum restitutio. vt dicunt quidam. Sed hoc qualiter? non enim liberatur alius propter huiusmodi responsionem, vt inf. eodem. l. qui seruum. licet quandoque liberetur facta solutione: vt ibi dicitur, nisi hoc ageretur animo nouandi: vt infra de sol. l. solutionem & tunc non datur restitutio. Dic ergo rescisso de facto: quia ex eo agi non potest propter inopiam, & ideo ita reputatur à iure, ac si nulla detur actio, vt ff. de dolo l. nam. Vel dic rescisso propter pactum de non petendo factum cum condemnato. Accur.

SI filius.] CASVS. Filius patrem ad iudicium vocauit: pater cum interrogatus esset, non respondit: sed tacuit: non nocet patri.

K *Interrogatus.*] quia non est indicium inter eos, vt ff. eod. l. si sine fi. si filius. Accur.

QVi seruum.] CASVS. Hæc lex facit differentiam, verum quis conueniatur ex delicto an quasi ex suo: hoc modo, voccui te ad ius, & quæsiui, an Stichus qui fecerat mihi furtum, esset tuus seruus, vt sic noxaliter mihi tenearis: & dixisti quòd sic, & sic feci te condemnari: & exegi à te quæsitus, an Stichus liberetur: erat enim alienus. Et dicit, quod sic. Et est simile in seruo duorum dominorum: vt altero dominorum conuento, & exacto, alter liberetur. at si quis quasi ex suo delicto, vel quasi suo nomine cõuenitur: vt ecce, conuenio te quasi seruũ occideris: vel quasi sis hæres debitoris mei: & cum alius occiderit: tu confessus fuisti te occidisse vel hæredem: licèt a te exegero: non tamen liberatur, qui verè occidit, vel qui verè est hæres: quia remaneret impunitus, qui deliquit: nisi fallit confessus te occidisse, vel hæredem volens defendere verum occisorem, vel verum hæredẽ. tunc liberatur, cum confiteri teneatur, vel negare.

l *Inter.*] Planus est. Viuianus.

l *Conuentus.*] condemnatus, & exactus, alioquin contra: vt supra eo. l. qui ex parte. & l. si quis interrogatus. & l. confessionibus. in fi. sed

m *Non tenentur.*] scilicet soluere insolidum. licet sint obligati insolidum.

n *Communi.*] qui alij maleficium committit, vt ff. tit. 2. l. vt ten. cum. §. item si seruus. Accursius.

o *Delictum eius.*] vt & ff. ad l. gen Aquil. l. ita vulneratus. circa medium; sed de eo, qui se hæredem confitetur, non redditur rationem diuersitatis. Dic ergo, quòd hæres suo nomine tantum tenetur: nec enim est cuius nomine teneatur; at dominus nomine serui tenetur. Sed nonne exceptionem habet, vt hæres is, qui confitetur, vt sup. eo. l. si filius. in fi. Respon ex persona actoris, non sua, tenetur. Vel hæres non habet exceptionem. Sed opponitur; nonne duo rei debendi obligantur suo nomine, & tenetur quisque insolidum: & tamen vno soluente liberatur alius? sed certe ibi vterque ex eadem causa videtur teneri: vt infra de duobus reis. l. tertia. §. fina. Item nonne debet vnus liberari altero electo, vt supra de noxal. actio in principio? Respondeo: hic neuter alterum liberare ab altero causam. Item nonne te persecuta debet repelli: vt supra de eo per quem factum. l. prima, §. si plures? Respondeo: illi ex duabus causis te non contingentibus conueniuntur; illi ex vna. Item nonne verus hæres debet repellere & dicere: exceptione, soluente illo qui bona fide se credebat hæredem.

seruum potuit habere. cæterum si dominium[a] quærere non potuit, non teneri.

Idem lib. 38. ad edictum.

LEX XVIII.

SI seruus non sit vnius: sed plurium: & omnes mentiti sunt[b] eum in sua potestate non esse,[c] vel quidam ex illis, aut dolo fecerunt quo minus sit in potestate, vnusquisq; eorum tenebitur insolidum,[d] quemadmodum tenerentur, & 1† si haberent[e] in potestate:[f] Is verò qui nihil dolo fecit, quo minus in potestate haberet, vel[g] non negauit, non tenebitur.

Si ille qui alium, vt principalẽ defendit, non est soluendo, in alium actio restituitur. h. d. vel sic. Sententia lata contra vnũ ex sua confessione, non liberat verum dominum. Bart.

Iulia li. 4. ad Vrseium Ferocẽ.

LEX XIX.

QVi ex parte dimidia hæres erat, 2† cum absentem cohæredem suum defendere vellet, vt satisdationis[h] onus euitare posset; 3† respondit se solũ hæredem esse, & condemnatus est: quærebat actor, cum ipse soluendo non esset, an rescisso[i] superiore iudicio in eũ, q reuera hæres erat, actio dari deberet? Proculus respondit, rescisso iudicio posse agi; idque verum est.

Quando non tenet iudicium, contumax in non respondendo non potest haberi pro confesso. h. d. vel breuius: Inter quos non valet iudicium, nec confessio. B.

Papinianus li. 8. quæstionum.

LEX XX.

SI filius, qui cum patre suo ageret, taceat interrogatus;[K] 4† omnia perinde obseruanda erunt, ac si non esset interrogatus.

Si ex variatione personę conuenti non variatur causa, vnius confessio, & solutio liberat verum debitorem: secus si variatione personę contingit variatio causæ; nisi veri debitoris nomine factum fuerit. Ponit duo dicta, quæ videntur cõtraria: & soluit cum magna subtilitate. Bar.

Paulus libro 2. quæstionum.

LEX XXI.

QVi seruum alienum respondit suum esse, si noxali iudicio conuentus[l] fit, dominum liberat; aliter atque si quis confessus fit se occidisse seruum, quem[*] alius occidit; vel si quis responderit se hæredem; nam his duobus 5† casibus non liberatur, qui fecit, vel qui hæres est. Nec hæc inter se contraria sunt, nam superiore casu ex persona serui duo non 6† tenentur;[m] sicut in seruo cõi[n] dicimus; vbi altero conuento, alter quoque liberatur. At 7† is, qui cõfitetur se occidisse, vel vulnerasse, suo nomine tenetur; nec debet impunitum esse delictum eius,[o] qui fecit, pp eum qui respondit; nisi

1† Flor. desi. & eos.

2† Flor. &c.

3† Fl. p. fat.

4† Et si filius cũ pro patre suo ageret, taceat interrogatus.

* Ille tex. est no secundum Bal. ad hoc, q licet homicidiũ fuerit in vno puncto, tamẽ alius ex vũ homicida teneatur & ipse tex. dicit sing. las. in l. error. C. de iur. & fac. ignorã. et Alexan. hac ad Bar. qui dicit illũ tex. notab.

5† Flor. desi. duob.

6† Fl. desi. non.

7† At si hoc & eos.

tedem, ut s. de pet. hær. l. si quid possessor? Respondeo, imo mala fide uolens decipere actorem. Accur.

a *Defensor.*] sine mandato.

b *Hæredis*] s. eius qui deliquit.

c *Hoc genere*] i. hoc modo, s. per confessionem.

d *In iure interrogatus*] ante lit. contestationem. s. de rei ven. l. qui petitorio. Accur.

e *Quota ex parte.*] & an possideat: ut hic, & dr. s. de rei ven. l. qui petitorio. in prin. Sed contra in eodem tit. l. in specia'i. Solibi de dominio, an sit suum, non cogitur dicere: sed de possessione sic: ut hic dicitur. Accur.

f *Mittatur*] ut & infra ex quibus cau. in pos. eat. l. Fulcinius. §. Celsus autem.

g *Caueamus.*] idest caueri postulemus.

h *Vbicunque Iudicium*] ut si Bononiensis petat lectum, & nesciat cui locat it ex scholaribus. Azo. Vel sicut fit Bononiæ in præceptis nam quærit a debitore, an debeat, ut sic fiat ei præceptum. ut s. de iud. si debitori.

Procuratore.] CASVS. Titius multis habebat creditores, inter quos erat fiscus, procurator fisci egit pro fisco, absentibus aliis creditoribus confessus te hæredem fuisti, an præiudices tibi quantum etiam pro personis absentium? Et dicit, quod non. Viuianus.

i *Cæsaris*] qui erat iudex. Accur.

k *Ius rrogante.*] scilicet aduersarium, an sit hæres debitoris fisci: ut sic personali actione possit eum postea conuenire. Accursius.

l *Acceperat.*] vnde liberi & sic de iure prætorio non est hæres, nec de iure ciuili: erat enim emancipatus. item non erat institutus: quia tunc nuda uoluntate posset esse hæres.

m *Hæredem.*] ergo mentitus est, cum esset emancipatus, ut dixi & ex dicto non debet applicari hæreditati, ut s. de acq. hæ. l. si sermum, in si. Azo.

n *Interrogatoria.*] idest actione personali: quæ quodammodo ex interrogatione nata videtur in istum ut s. eo. de ætate. §. qui interrogatus in iure tamen nota est ex contractu, uel negotio habito a defuncto. Accur.

o *Non posse.*] & si dicas aliis, qui scilicet non interfuerunt interrogationibus, planum est; sed quo ad istos est pro hærede qui interrogauerunt: ut supra eodem. l. si filius quæ est contra. Et sic non hic confessionem absente aduersario factam non valere, ut infra de confess. l. certum. §. si quis. Item nec extra ius: ut supra eodem l. 1. Vel dic secundo, quod etiam quo ad interrogantes non est pro hærede: & loquitur de emancipato: tenet illa, si filius, de eo, qui est in potestate. Sed videtur quod etiam solo consensu, qui patet ex uerbis confessionis, hæres efficiatur: ut infra de acquiren. hæred. l. cum. quæ est contra dictam proximam solutionem. Sed certe & ibi dixit de his, qui in potestate sunt: qui nuda uoluntate fiunt hæredes de iure ciuili etiam post repudiationem intra triennium, ut C. de repu. hæred. l. fin. Sed filius emancipatus hæres esse non potest, vel per prætorem, uel per suam confessionem: sed tamen est loco hæredis, si petat bonorum possessionem: ut infra de bonorum poss. l. 3. §. fin. & l. 4. & 5. hic autem bonorum poss. non petiit, ideoque sua confessio non valuit ei. Vel dic tertio, quod hic filius in potestate iam abstinuerat: vnde respondendo se hæredem, sibi præiudicat quantum ad aduersarium, non quantum ad alios. Si autem non abstinuisset, præiudicaret sibi quantum ad omnes: non ex ui confessionis, sed aditionis, & quasi contractus. Accur.

quasi defensor a eius, qui admisit, uel hæredis, b litem subiit hoc genere. c tunc enim in factum exceptione danda, 1† submouendus est actor: quia ille negotiorum gestorum, uel mandati actione recepturus est, quod præstitit. Idem est in eo, qui mandato hæredis hæredem se esse respondit, uel cum eum alias defendere uellet.

¶ In iure interrogatus, d an fundum possideat, quæro, an respondere cogendus sit, & quota ex parte e fundum possideat? Respondi: 2† Iabolenus scribit, possessorem fundi cogi debere respondere quota ex parte fundum possideat: ut si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem, quæ non defendetur, in possessionem actor mittatur. f Idem 3† & si damni infecti caueamus. g nam & hic respondere debet, quota ex parte eius sit prædium, ut ad eam partem stipulationem accommodemus.

¶ Pœna autem non repromittentis hæc est, ut in possessionem eamus; & ideo 4† pertinet scire, an possideat. 5†

Vlpianus lib. 22. ad edict.

LEX XXII.

Vbicunque iudicem æquitas mouerit, æque oportere fieri* interrogationem, dubium h non est.

Confessio præiudicat quo ad personam interrogantis, non quo ad alios. h. d. Vel sic. Responsio facta in iudicio, non præiudicat respondenti. nisi respectu interrogantis. Bar.

Scæuola lib. 4. Digestorum.

LEX XXIII.

Procuratore * Cæsaris i ob debitum fiscale interrogante, k vnus ex filiis, qui nec bonorum possessionem acceperat, l nec hæres erat, respondit, se hæredem m esse. an quasi interrogatoria n creditoribus cæteris teneatur? Respondi, ab his qui in iure non interrogassent, eum 6† ex responso suo conueniri non posse. o

TITVLVS II.

De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.

In causis connexis, plures, licet aduersi fori, coguntur apud eundem iudicem litigare. Bar.

Pomponius lib. 13. ad Sabi.

LEX PRIMA.

Si inter plures familiæ erciscundæ agat p 7† & inter eosdem q communi diuidundo iudicio, 8†

DE QVIBVS rebus ad eundem, &c.

Quia actio famil. erc. fin. & communi diuid. & finium regund. de quibus dictum est, sunt coram vno iudice, licet a pluribus, perpenenda: ideo hunc titulum competenter ponit. Accursius.] *& vide latius apud Cuiac. in suis paratit. a l. hunc titu. ubi ipsum eiusque applicationem declarat.*

Si inter plures] CASVS. Sumus cohæredes, uel consortes, & uolumus rem communem diuidere, coram vno iudice, & in uno loco est agendum, & si coram diuersis fieret, forte multis adiudicaretur idem: & alteri mihi, & alter tibi. hæc eadem seruantur in iudicio finium regun. ut si ego & tu habemus agros confines: & ego coram vno ago contra te, & coram alio agitur contra me, certe non debet fieri: quia ex hoc posset fieri, quod unus aliter decerneret, & imponeret fines, quam alius. Viuianus.

p *Agat.*] s. ab uno porrecto libello contra reliquos coram diuersis iudicibus.

q *In eosdem communi diuidundo*] s. ab alio porrecto libello pro certis rebus: & sic alii sunt rei alii commun. diui. agent. uolunt et utrius positum, &, pro autem C. de uerbi. sig. l. pen. & illud pronomen, eosdem, denotat identitatem personarum usque agunt apud diuersos iudices coi di iud. non autem repetit cos, qui agunt fam. ercisc. Azo.

Marginal notes:

1† Fl. data.

2† Labeo scribit.

3† alias, idem est etsi.

4† Duer. & idem ut pertinet.

5† Flo possideat.

* Conter cum glo. mea de cess. ind. in interrogatione interrogare de bo. & 30. q. 3. c. iudicantem.

* ad intell. huius l. vide Rober. Maran. in l. 15. post n 213. de acquis. hær.

6† Fl. desf. eum.

7† Flor. agetur.

8† Fl. decit. iudicio.

a *Finium regundorum.*] si agatur coram diuersis iudicibus.

b *Eundem iudicem.*] hoc euenit tribus rationibus. Prima, ratione coniunctionis causae: quia consortes, & coniuncti sunt: vt hic, & C. de iudi. nulla. Secus, ratione reconuentionis. nam cum qui libet est actor & reus: ergo quilibet agit, & reconuenitur: apud eundem ergo iudicem hoc fiat: ut hic, & Co. de sent. l. cum Papinianus. & in auth. & consequenter. & supra de iudi. l. qui non cogitur. Tertia, ratione absurditatis euitandae: nam posset esse q vnus aliter adiudicaret quam alius, uel aliter de personalibus praestationibus, vel aliter fines designaret: ut hic, & ar. infra de lib. cau. l. cognitio. §. si plures. & l. si partem. & l. si vsufructu. §. si mater. Acc.

c *Praeterea.*] innuit ratione personae: nunc innuit ratione loci.

d *Praesentia.*] idest apud eundem iudicem: ut praedixit.

e *Potest.*] idest debet, sic infra, an per alium causa appell. l. 1. in fin. Et hoc fit vno uel quibusdam de cohaeredibus, uel de consortibus postulantibus. Accursius.

CVm ex pluribus.] CASVS. Tutores habui, & unus est soluendo, & alius non: conuenio illum, qui est soluendo: & ipse conuentus petit alios conueniri, ut sciatur quantum potuit soluere. Certe consentiendum est. Viuianus.

f *Mittuntur.*] vt sciatur in quantum sunt locupletes, ut reddant rationem omnes simul: ut supra de eoden. l. si quis. § 1. Accur.

1† *aliter, sit.*

2† *Fl. praesentiã fieri oportet.*

* *Ad hoc edictum pertinet vetus illud prouerbiũ consilium malum consultori pessimum, ut quae Gell. li. 4. c. 5.*

3† *Flor. deest, ve.*

4† *Flor. deest, ve.*

5† *Flor. deest, ve.*

aut finium regundorum: a eundem iudicem b sumendum. 1† Praeterea c quo facilius coire cohaeredes, uel socij possint, in eundem locum omnium praesentia d fieri potest. e 2†

Papinian⁹ li. 2. quaestionũ.

LEX II.

CVm ex pluribus tutoribus vnus, quod caeteri non sint idonei, conuenitur: postulante eo, omnes ad eundem iudicem mittuntur. f & hoc rescriptis principum continetur.

TITVLVS. III.

De seruo corrupto. *

Vlpianus. li. 23. ad edictũ.

LEX PRIMA.

AIt praetor: Qui seruum seruamve 3† alienum alienamve 4† recepisse, g persuasisseve quid ei dicetur dolo malo quo eũ eamve 5† deteriorem fecerit: in eum, quanti ea res erit, in duplum h iudicium dabo.

No. quod dictio illa, alienum, non uerificatur in persona eius, qui est bonae fidei possessor: sed requiritur quod habeat uerum dominium, ut hic patet, referendo istum §. ad verba edicti. Bar.

¶ Qui bona fide seruum emit, hoc edicto non tenebitur: i quia nec ipse poterit serui corrupti agere: quia nihil eius interest k seruum non corrumpi. & sane si quis hoc admiserit, l eueniet, ut duobus actio serui corrupti competat: m quod est absurdum. n

¶ Sed nec eum cui bona fide homo liber seruit, hanc actionem posse exercere opinamur.

¶ Quod autem praetor ait, recepisse, ita accipimus, si susceperit seruum alienum ad se. Et est proprie recipere, refugium abscondendi causa seruo praestare, uel in suo agro, uel in alieno loco aedificiove.

¶ Persuadere autem est plus, quam compelli, atque cogi sibi parere: Sed 6† persuadet, 7† Graecè κατασείθει etiam bonum consilium quis dando, potest suadere & malum. o & ideo praetor adiecit, dolo malo, quo eum deteriorem faceret. Neque enim delinquit, nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eum faciat deteriorem. p Qui igitur seruum solicitat ad aliquid vel faciendum, uel cogitandum improbe: is 8† videtur hoc edicto notari.

¶ Sed utrum ita demum teneatur, si bonae frugi seruum pepulit 9† ad delinquendũ, an uero & si malum hortatus est, uel malo seruo 10† monstrauit quemadmodum faceret? 11† Et est verius, & 12† si malo mõstrauit quéadmodũ 13† delĩqueret, 14† teneri

A *It praetor.*] Hic ponuntur uerba praetoris, quae plana sunt. Et consequenter omnes ll. huius tituli sunt faciles: ideo non indigent casus positione.

g *Recepisse.*] latenter scilicet de dolo malo sciens ipsum recedere a domino cum rebus, ut ĩ. eo. l. doli. Azo. & ĩ l. proxi. §. quod autem.

h *In duplum.*] ut simplum sit poena: ut ĩ. eo. l. ut tantum. §. in hac. Accur.

i *Non tenebitur.*] id est non continebitur, vt possit agere. & hoc subijcit; quia &c. & sic plana. Vel dic, non tenebitur, scilicet si cum ipse corrupit eum, dolo malo in necem alterius non fecerit aliquid, cum se putaret dominum: arg. ĩ. de pet. haer. l. si quid possessor §. fin. sed q subijcit, quia nec ipse &c. erit mala ratio, quia extraneus conuenitur si corrumpat, non tamen agit: sed sic eam defendes, quia nec potest agere, scilicet insolidum, ut dominus agit: tamen ratione operarum, & damni dati, non ratione proprietatis, sicut vsus fruct. ut infra eod. si quis. §. caeterum si ageret serui corrupti ratione proprietatis, teneretur serui corrupti: sicut in duobus dominis euenit. vt ĩ. eo. si quis seruũ. Sed quid si k tuus bonae fide se tiens tibi alium corruperit? non aliter teneberis: ut ĩ. de noxal. l. non solum. & ĩ e. l. doli §. si seruus. Dixi bonae fidei possessorem corrumpentem non teneri: secus tamen si bonae fidei pos. uel eius seruus damnum dederit in seruo bona fide pos. vnde Aquilia locum habet: nã tunc quia in l. Aquilia etiam culpa uenit, tenebitur etiam bonae fidei pos. ut ĩ. ad leg. Aquil. l. si eod. & l. scientiam §. & ĩ. de rei uend. l. non solum. & in summa de seruo corrupto. Acc.

k *Interest.*] ratione proprietatis. Accur.

l *Admiserit.*] vt bonae fidei pos. agat serui corrupti insolidum ratione proprietatis, cum non sit dominus. Acc.

m *Competat.*] respectu proprietatis insolidum. Acc.

n *Absurdum.*] in hoc casu, alias non. Duo enim socij contra tertium habentur ĩ. e. l. si quis. Item duo domini nõ socij ratione cõis seruitutis. eiusdem. l. si quis. Azo.

o *Et malum.*] facit. ĩ. de reg. iur. l. consilij. Azo.

p *Faciat deteriorem.*] nisi in saluatur Cod. de fur. l. si quis persuaserit, quae est contra. Sol. ibi specialiter ibi dicitur. Alij dicunt hoc corrigi per hoc, quod ibi dicitur, quod est falsum.

6† *Bud. hic locum hunc nobis repsuit, cui sub finẽ hic Al. lib. praetermisit ... ubi & al. ut duam lectionẽ adsignat. in illum vide.*

7† *Flor. sed persuadere τὸ πείθειν, ... nam, & bonum.*] istud *Neosuadere. Interpretatus est in medijs verbis, quod persuadere verbum est medium, seu cõmune tam in bono quam in malo.*

8† *Flo. hic.*

9† *Flo. perpulit.*

10† *Fl. deest, seruo.*

11† *alias, delinqueret.*

12† *Fl. etiã.*

13† *Flor. ui quemadmo.*

14† *alias, delinquerent.*

DE SERVO CORRVPTO.

Dictum est supra ad legem Aquiliam de damno dato in rebus nostris inanimatis: & in corpore nostrorum seruorum: nunc de damno dato in animus eorum: & ita facit is vitiosis. Accursius.] *Hunc titulum respicere ad legem Aquil. inquit Cuiac. qui copiosè eius materiam tractat in paratitl. ad eum.*

Partium

euī. Imo & si 1† erat seruus omnimō fugiturus, uel furtum facturus: a hic vero lauda tor eius 2† propositi extitit, tenetur. Non.n. oportet laudando augeri malitiam. Siue ergo bonum seruum fecerit malum, siue malum deteriorem, corrupisse uidebitur.

¶ Is quoque deteriorem facit, qui seruo persuadet,ut iniuriā faceret, uel furtum, uel fugeret,uel ut alienum seruū solicitaret, uel ut peculium intricaret, aut amator a existeret, 3† uel errori, c uel malis artibus esset deditus, uel ut in spectaculis nimius, uel seditiosus, uel si actori suasit, siue 4† uerbis, siue ptio, vt rationes dominicas interdiceret, vł 5† adulteraret, d vel etiam ut rationes 6† sibi com missas turbaret. e

Paulus lib. 19. ad edictū.

LEX II.

Vel si 7† luxuriosum, uel contumacem f fecit: quive ut stuprum perpetraret, g 8† pateretur ve, h persuaserit,

Vlpianus lib. 23. ad edict.

LEX III.

Dolo malo adiecto, calliditatem notat prætor eius qui persuadet. Cæterum sine dolo si quis deteriorem fecerit 9† (ut si lusus i gratia fecerit) non tenetur. Vn̄ quæritur, si quis seruo alieno suaserit, in tectum ut ascenderet, 10† vel in puteum descenderet, & ille parens ascenderit vel descenderit, & ceciderit, crusque,uel quid aliud fregerit, uel perierit,an teneatur? Et si quidem sine dolo malo fecerit, non tenetur: k si dolo malo, tenebitur.

Paulus lib. 19. ad edictū.

LEX IIII.

Sed commodius est utili lege Aquilia eum teneri. l

Nota istud principiū, quod istud verbum, dolo malo, post duo verba positum, refertur ad utrūque. Quod valet ad statutum quod dicit, si quis sic fecerit, & sic: & postea subnectitur de nocte, qđ istud uerbum, de nocte, refertur ad vtrumque. Bar.

Vlpianus lib. 23. ad edictum.

LEX V.

Doli verbum ēt ad eum qui recepit, referendum est, ut non alius teneatur, nisi qui dolo malo recepit. 11† Cæterum si quis ut domino custodiret, receperit, uel humanitate, uel misericordia ductus,uel alia probata 12† atque iusta rōne:non tenebitur.

¶ Si quis dolo malo persuaserit quid seruo quem liberum putabat: mihi vř teneri eum oportere. m Magis 13† n. delinquit, qui liberum 14† corruperit: & ideo si seru^s fuerit, tenebitur.

¶ Hæc actio etiam aduersus fatentem in duplum est: quāuis Aquilia inficiantem n dun taxat coerceat.

¶ Si seruus seruave fecisse dicetur,iudicium cum noxæ deditione redditur.

No. de verbo futuri temporis indicatiui quid habet denotare. de quo dixi in l.1. supra qđ quisque iuris. Bar.

¶ Hæc actio refertur ad tp̄s serui corrupti uel recepti,non ad pn̄s.& ideo si decesserit vel alienatus fuerit, 15† vel manumissus:nihilominus locum habebit hęc actio:nec.n. 16† extinguit manumissione semel nata actio. o

Paulus lib. 19. ad edictū.

LEX VI.

Præteritæ n. vtilitatis æstimatio f hoc iudicio 17† versat.

Vlpianus lib. 23. ad edictum.

LEX VII.

Nam & mali serui forsitan consequuntur libertatem: & posterior causa interdum tribuit manumissionis iustam rationem.

Paulus libro 19. ad edictum.

LEX VIII.

Sed & hæres eius,cuius seruus corruptus est, habet hanc actionem, non solum si manserit in hæreditate seruus,sed & si exierit,forte legatus. p

Vlpianus libro 23. ad edictum.

LEX IX.

Si quis seruum cōem meum & suum corruperit, apud Iulianum lib 9. Digest. quæritur,an hac actione teneri possit? Et ait, teneri eum pro socio,si socij sint: 18† præterea poterit, & coi diuidundo teneri, q vt Iulianus ait: Sed cur deteriorem

1† Flo. etiam si.
2† Flo. huius.
3† Fl. vel erro. i. dest, vagus, uel malis artibus &c.
4† Flo. dest. siue.
5† Flo dest. vel.
6† Flo rationem sibi commissam.
7† Flo. uel luxuriosum.
8† Fl. dest. perpetraret.
9† Duar. si aut, non notatur, & si lusus.
10† Flo. in tectum ascendere, uel in puteum descendere.

a *Furtum facturus.*] facit inf. de furt. l. qui seruo. & inf. de iniur. non solum §. Proculus. & inst. mā. §. tua gratia. Sed ꝟ. ꝟ. de uerbor. signi. l. sæpe. §. fi. Sol. cum expertior ex delicto, qđ ei suasit alius: & postea ☞ consilium perpetrauit: adhibetur distinctio, utrū delinquens erat alias facturus, vel non: sed hic expertior ex delicto hoc ipso, qđ delinquens credidit suo consilio fieri uitiosum: vel de malo peiorem: non attēto delicto postea secuto in persona: licet si patiar in rebus damnum, postea ☞ proximum precedens consilium per consequentiā habeatur rō. secus si ex internallo: ut ꝟ. eod. in hoc. & l. Neratius. fm Azo.
b *Amator.*] meretricum. Accur.
c *Vel errori.*] vt esset in errore, & nihil disceret.
d *Adulteraret.*] i. falsaret. Accur.
e *Turbaret.*] intricaret, uel imbrigaret. Accur.
f *Vel si luxuriosum. Contumacem.*] facit ꝟ. de extra or. crī. l. in eum.
g *Stuprū perpetraret.*] cum aliqua. Acc.
h *Pateretur ve.*] ū ipsa esset ancilla, ut ꝟ. ad leg. Iul. d. adul. l. cum inter libertas. Accur.
i *Dolo malo Vt si lusus.*] sic nec stipulatio per locum facta valet: ut inf. de act. & obl. l. obligationum substantia. in fi. Accur.
k *Non tenetur.*] hoc edicto Accur.
l *Sed commodius. Teneri.*] si.q̃ non teneri: ut inst. ad leg. Aquil. § ceterum, & hoc siue facit dolo, siue non: & sic in vtroq; prædicto casu, fm Ic. Et est notandum, quia pro rebus tñ non hēt locum. licet animo corrupto Et res ueniant, ut inf. eo. l. si quis. §. fi. & in l. in hoc. fm Azo.
m *Doli. Oportere.*] vt plus ueritas q̃ opinio inspiciatur: ut ꝟ. de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. & lege, illud. §. fin. & sup ad legem Aquil. scientiam. §. si meum seruorum.
n *Inficiantem.*] ut ꝟ. ad leg. Aquil. inde Neratius. §. hæc act. Accur.
o *Nata actio.*] sic est in qualibet actione causa serui quæsita: ut ꝟ. de actio. & obl. quæcumque. Sic & in l. Aquil. ut ꝟ. ad legē Aquil. Stichum aut Pamphilum. sic & in constituta pecunia: vt ꝟ. de const. pecu. l. item illa. §. adijciat. & in aliis casib. mul tis in quib. sufficit semel interfuisse: quos no. ꝟ. si quis cau. l. qui aūt. §. illud. Sed ꝟ. ꝟ. ad exhib. l. signi. § fi. Sed ibi est actio scripta in rem: licet sit personalis. hoc autē in personalibus me ris. obtinet Item ꝟ. ꝟ. de impen. in re. do. fac. l. 4 in fi. vbi non sufficit semel interfuisse. Sed ibi fauore viri & uxoris est specialis. Accur.
p *Sed & heres. Legatus.*] secus in actione furti: ut ꝟ. de fur. l. si dominiū. Accur.
q *Si quis seruum. Teneri.*] vt & ꝟ. coi diuid. item quamuis in prin. & in fin. plum, ut ꝟ. fam. ercis. & puto. §. & si dolo. §. si. & l. seq. Sed non exprimit hic Iulianus, an teneat actione serui corrupti: puto tā eum teneri. cum & dicatur eum teneri furti: & lege Aquilia noie rei cōis: ut ꝟ. pro soc. l. sed si ex causa. §. si damnum. *Agere.*]

11† Fl. finere.
12† Flor. probata.
13† Flo. magis.
14† Flo. liberum putas corrumpit. & ideo a tes, qui liberum putat corrumpere. Fl. redditur. Tene.
15† Fl. fit.
16† Fl. dest. enim.
17† Flo. indi tur m.
18† Fl. teneri cum socio. praeterea pot ent, & communi diui. & socio, si socij sint, teneri.

a *Non posse agi.*] serui corrupti noxali: sed pro socio, vel cõmuni diuidundo, vel fam. ercis. l. & puto. §. fi. & ī. ad l. Aquil. si seruus seruum. §. ε. & sup. de nox. l. cum seruus.] Accur.

b *Liberari.*] vt & ī. de interro. act. l. qui seruum. in prin.

c *Pignori dari.*] s. serui. Azo.

d *Actionem habet.*] si ipse corruptus fuerit, vt in actione legis Aquiliæ: vt sup. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. in prin. & l. qui occidit. §. j. Accursius.

e *Ex conducto.*] imò vt me de iure non teneri ex conducto, vt ī. lo. l. si domum. §. si hominem. Sed distingue, vt ibi notaui mus. Accurs.

f *Talia.*] s. tacta, idem iuris statuẽdum est: vt si commodaui, vel quid simile feci. Ac.

g *Non expediat.*] ei cuius erat: expedit tamen alteri hẽte: alioquin etiam si seruum retineat dñs eius: tamen totius consequeretur æstimationem, vt inf. negatur.

h *Seruum habere.*] quæritur ergo tunc, vtrum &c.

i *Serui.*] scilicet nomine.

k *Cedi autem.*] scilicet debet. so. ad commodum solicitatoris, vt s. in eum transferantur. Accur.

l *Actionibus.*] s. competentibus.

m *Homine.*] s. seruo, & manente eiusdem, quid autem. &c.

n *Agatur.*] cõtra corruptorem, vt restituat pretium serui.

o *Noluerat.*] propter vtilitatem. Azo.

p *Et libertum.*] hæc enim duo habere nõ dẽt, vt ī. de ac. emp. l. idemque. §. fi. Sed arg. contra. ī. de præscri. verb. l. naturalis. §. si. fiat ergo æstimatio damni quãti erat inutilior, vt sup. eod. dol. in fi. & sup. ea. §. & inf. l. dominus. Accursius.

q C *Orrumpitur.* ... *Contemnat.*] & ideo hæc actio locum hẽt: vt & ī. eo. l. j. in fi. & extra ordinem punitur, vt infra de extraor. cri. l. in eum.

1† *Plur. desst. om.*

2† *Fl. pignoris.*

3† *Perperã negatiuẽ fuerat Haloã. vide Anto. Aug. li. 1. c. 3*

4† *aliàs, dederis.*

5† *Fl. teneris.*

6† *Fl. & si.*

7† *Fl. & hoc nomine.*

8† *Fl. quanti seruus valeat.*

9† *Fl. desst & .*

stra animum liberorum nostrorum non corrumpi. Si ser uus communis meus, & tuus proprium meum seruum corruperit, Sabinus ait 1 † non posse agi a cum socio perinde, ac si proprius meus seruus corrupisset conseruum. ¶Item si seruus communis extraneum corruperit: videndum est, vtrum cum duobus agi debeat, an & cum singulis, exemplo cæterarum noxarum. Et magis est, vt vnusquisque insolidum teneatur: altero autẽ soluente, alterum liberari. b ¶Si is, in quo vsumfructum habeo, seruum meum corruperit, erit mihi actio cum domino proprietatis. ¶Pignori 2† dari c noĩe debitor hanc actionem habet. d ¶In hac actione non 3† extra rem duplũ est, id n. quod damni datum est, duplatur.

Damnum quod patitur dominus propter delictum serui, dicitur esse interesse intrinsecum, quod patet ex hoc ver. iuncto cum præcedenti. Bartolus.

¶His consequenter, & illud probatur, vt si seruo meo persuaseris, vt Titio furtum faciat: non solum in id teneris quo deterior seruus effectus est, sed in id quod Titio præstaturus sim. ¶Item non solum si mihi dãnum dederit 4† cõsilio tuo, sed etiam si extraneo, eo quo que nomine mihi teneberis, 5† quòd ego lege Aquilia obnoxius sim. Aut si ex conducto e teneor alicui, quod ei seruum locaui, & 6† per te deterior factus sit, teneberis eo nomine, 7 † & si qua talia f sunt. ¶Aestimatio autem habetur in hac actione, quanto seruus inutilior 8† factus sit: quod officio iudicis expedietur. Interdum tamen & si 9 † inutilis sit, vt non expediat g talem seruum habere: h vtrum & pretium cogitur dare solicitator, & seruum dominus lucrifaciat: an verò cogi debet dominus restituere seruum, & pretium serui i accipere? Et verius est electionem domino dari, siue seruum detinere cupit: & damnum quanto deterior seruus factus est, in duplũ accipere: vel seruo restituto (si copiam huius rei habet) pretiũ consequi: quod si non habeat, pretium quoque simili modo accipere Cedi 10† aũt k soli citatori periculo eiusdẽ à domino serui actionibus l debet. Quod tamen de restitutione hominis dicitur, tunc locum habet, cum de 11† viuo homine m agitur. n Quid autem si de 12† manumisso agatur? Non facilè apud iudicem audietur, dicendo iõ se manumisisse, quoniam habere noluerat o domi: vt & pretiũ habeat & libertum. p

Caius li. 6 ad edict. proui.

LEX XV.

CORrumpitur animus serui, & si persuadetur ei, vt dominum contemnat. q

Alphenus 13† li. 2. Dig.

LEX XVI.

DOminus seruum r dispensatorem manumisit: postea rationes ab eo accepit: & cum de 14† eis non constaret, 15 † comperit apud quandam mulierculam pecuniam eum consumpsisse: quærebatur, posset ne agere serui corrupti cum ea muliere, cum is seruus iam liber esset? Respondi, posse. s sed & 16 † furti de pecunijs, quas seruus ad eam detulisset.

Martianus li. 4. regularũ.

LEX XVII.

SErui corrupti nomine etiã 17 † constante matrimonio marito in mulierem datur actio: sed fauore nuptiarũ in simplum. t

TITVLVS IIII.

De seruis 18 † fugitiuis.

Vlpia. li. 21. 19† ad edict.

LEX PRIMA.

IS qui fugitiuum celauit, 20† fur est. u ¶ Senatus x censuit, ne fugitiui admittantur in saltus, neve 21 † protegantur à villicis y & procuratorib. z possessorũ: 22 † & mulctã a statuit. b

r D *Ominus seruũ.*] rõnis.

s *Posse.*] licet sit liber factus, vt & supra eodem, l. doli. §. fi.

t S *Erui corrupti. Simplum.*] quia stante matrimonio pœnalis actio non datur, vt C. re. amot. l. 2. nõ ergo infamat.

DE SERVIS fugitiuis.

Corruptione seruorum facta, contingit eos fugere. Vnde appo nit de fugitiuis. Est autẽ fugitiuus qui eo animo recedit, vt nunquã redeat. Erro qui animo redeundi quandoque: vt inf. de ædil. ed. l. 1. §. qui sit fugit. in prin. & §. erronẽ. Vel aliter, quia corrumpitur animus serui, vt fugitiuus fiat, vel alteatur: ideo de his supponit per ordinem. Acc. Hic notari duas species corrumpendorum seruorum, inquit Cuiac. in parat. ad hunc titu. vbi vtramque declarat.

u IS qui. *Fur est.*] vt & ī. ti. j. Neratius. §. fi. Est autem celare qđ velis ignorare eũ, ad quem ea res pertinet, alicuius tui emolumenti causa, teneturque etiam lege Flauia criminaliter, vt inf. ad leg. Flaui. de pla. l. non statim. §. lege. & quandoque l. Cor. de sica. vt quando quis celat seruum facinorosę familiæ de morte domini, vt inf. ad Syl. l. j. §. si quis quem quam eorum.

x *Senatus.*] cuius nomen non habemus.

y *Villicis.*] i. castaldionibus.

z *Procuratoribus.*] s. generalibus.

a *Mulctam.*] id est pœnam.

b *Statuit.*] vt cum cum alio reddat pro vna celatione, pro duabus duos, & sic deinceps, vt C. eo. l. quæcunque. secundum quosdã. tu dic melius, quod loquitur

10† *Fl. eiusdẽ autem sollicitatoris periculo eius ac domino serui actionib. Q. tamen.*

11† *Fl. desst. de.*

12† *Fl. desst. de.*

13† *Dua. Alfenus Varus lib.*

14† *Fl. desst. de.*

15† *i. interesse non conuenire, sed pugnarũ, nec aqua [&] & legitima essent.*

16† *Fl. etiam.*

17† *Fl. &.*

18† *Libro 60. Vasil. ti 7. & 8. Fl. desst seruis.*

19† *Fl. lib. 1.*

20† *al. celauit seruum.*

21† *Fl. neque.*

22† *aliàs possessorum*

* Cōtra hoc § e st illud qd̄ D minus in-ky. Dent ca. 23. Non tra-des seruū, etc.
1† Statuta tēpora &c.
* Adiuū.] a lias id nō licet vt inst. lib. 4. tit. 1.
2† Flor. decst vel.

tur hic de pœna centum solidorum, quæ fisco datur, vt j. statim, ibi multa. n. &c. C. de mo. mul. l. fi. & hæc à lege potest remitti, vt hic: alia est, quæ homini debetur, quæ non sic facilè remittitur actori, vt arg. ī. de arbi. l. Celsus. Accur.

a *Actum.*] idest de delicto facto antequā fuisset factum hoc senatusconsultum: in sequēti versu cauetur de his qui post edictum occultabunt. Item hic in primo edicto cauetur de his qui exhibuerunt: in sequenti de his, qui tradiderunt, &c.

b *Præstituta.*] computāda postea quam & cæt.

c *Tempora.*] scilicet viginti dierum. Accursius.

3 Istū tenet Cy. in l. reg. rēdi. C. e. ad ꝙ facit l. ois. in fi. C. de aquædu. ctu. li. 11.
3† Fl etiam.

d *In prædia.*] a non autem sic fit rei furtiuæ requisitio: vt inst. de oblig. quæ ex delic. §. sed hæc. quæ est contra. Est ergo hic speciale in fugitiuis.

* Statiō iorū m ilites pfsidia rij sunt: quos ordinarios appellamus, qui in locis hostiū finitimis stationē agitare solent, ad repentinos hostiū incursus mit ti. Bud. hic.
4† Fl. decst i.

e *Consule*] scilicet existēte.

f *Dentur.*] f à præsidibus, quas dirigent magistratibus, vt facultatem seruorum inuestigandorū præstari faciant, vt C. eodem l. 1.

g *Mulcta.*] est ergo fisco applicanda, ex quo dicitur mulcta, vt C. de mo. mul. l. mulctarum. Est & alia in suscipientem, quæ datur actori, vt C. eo. quicunque. & C. de agri. & censi. l. seruos. lib. 11.

h *Delitescant.*] i. lateant.

i *Contingantur*] i. deliquerunt. vel i. inueniantur.

k *Vnusquisque.*] eorū f. priuatorum. Acc.

l *Apprehendit*] quid si apprehendere noluit? Videtur, quod non teneatur.

5† Fl esse.

m *Erro sit.*] de quo dixi s. in rubrica.

n *Non contineri.*] hoc ipso. Accur.

o **I** *N publicum.*] alias: Labeo. scribit: publicū &c. alias lex. Accur.

6† Flor decst, præmonea.
7† Flor. decst seruum.

p *Publicis.*] not. sic infra de tab. exhib. l. 3 §. exhibere. Acc.

q *Ministerijs*] i. ministerijs. Acc.

His autem qui intra viginti dies fugitiuos, vel dominis reddidissent, vel apud magistratus exhibuissent: veniam in ante actum a dedit. Sed & deinceps eodem senatuscōsulto * impunitas datur ei, qui intra 1 † præstituta b tempora c quam reperit fugitiuos in agro suo, domino, vel magistratibus tradidit. Hoc autem senatusconsultum aditum * etiam militi dedit, vel pagano ad inuestigandum fugitiuum in prædia d vel 2 † senatorum, vel paganorū. Cui rei etiam lex Flauia prospexit, & senatusconsultum Modesto Consule e factum: vt fugitiuos inquirere volentibus, literæ ad magistratus dentur: f mulcta g etiam centum solidorum in magistratus statuta, si literis acceptis, inquirentes non adiuuent. Sed & in eum, qui quæri apud se prohibuit, eadem pœna statuta est. Est & 3† generalis epistola diuorum Marci, & Commodi, quę declarat, pręsides & magistratus, & milites stationarios, * dominos adiuuare debere in 4† inquirendis fugitiuis: vt & inuentos reddāt: & hi apud quos delitescant, h puniantur si crimine contingantur. i

¶ Vnusquisque eorum, k qui fugitiuum apprehendit, l in publicum deducere debet. Et meritò admonentur magistratus, eos diligenter custodire, ne euadant.

¶ Fugitiuum accipe, & si quis erro sit. m Fugitiui autem appellatione ex fugitiua natū non contineri. n

Labeo li. 1. ad edict. scribit.

LEX II.

IN publicum o 5† deduci intelliguntur, & qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis p ministerijs. q Diligens custodia etiam vincere permittit. r

¶ Tamdiu autem custodiantur, s quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad præsidem prouinciæ 6† deducantur, eorūque nomina, & notæ, & cuius se seruum 7 † quis esse dicat, ad magistratus deferantur, t vt facilius agnosci, & percipi fugitiui possint. Notæ autem verbo etiam cicatrices continentur. Idem iuris est, si hæc in scriptis publicè, uel in ædes proponantur. 8†

Callistr. li. 6. cognitionum.

LEX III.

FVgitiui u simplices 9 † dominis reddendi sunt: sed si pro liberis se gesserint, grauius coerceri solent. x

Vlp. lib. 7. de offic. procon.

LEX IIII.

DIuus Pius rescripsit, eū y qui fugitiuum vult requirere in prædijs alienis, posse adire præsidem, literas ei daturum: z & (si res ita exegerit) apparitorem quoque: a vt ei permittatur ingredi, & inquirere: & pœnam eundem præsidem in eum constituere, qui inquirere 10 † non permiserit. Sed & diuus Marcus oratione, quam in senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cęsaris quam senatorum, & paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere: scrutandique 11 † cubilia atque vestigia occultantium.

Paulus li. 1. sententiarum.

LEX V.

LImenarchæ b & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodia retinent. Nā & 12 † magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ, vel proconsulis comprehēsos fugitiuos rectè trāsmittunt.

Triphoninus lib. 1. disput.

LEX VI.

SI in arenam c fugitiuus seruus se dederit: ne isto quidem periculo discriminis vitæ, quod 13 † tantum sibi d irrogauit, 14† potestatē domini euitare e poterit: nam diuus Pius rescripsit omnino 15 † eos dominis suis reddere f 16 † siue ante pugnam g ad bestias, siue post, 17† quoniam interdum, aut pecunia interuersa, aut commisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem, h vel iustitiam animaduersionis, in arenam se dare mallent: reddi ergo eos oportet.

r *Permittit.*] Not. q. diligenter custodit, qui ligat & q. dicit diligenter eorum, i. horum verborum significatio.

s *Custodiantur.*] à magistratibus. Accur.

t *Referantur.*] i. significentur, vel nuncientur magistratibus à dominis seruorum, notæ, & nomina eorum: vel etiam publicè domini dicant, vel profitebantur, vt sic in notitia sit iudicis, quod sit seruus. Vel dic à seruis hæc quærenda per magistratus, vt referatur superiori.

u **F** *Vgitiui simplices.*] i. qui se liberos non dicunt. Accursius.

x *Solent.*] vt C. eod. l. 5 §. fina. & l. cum seruum.

y **D** *Iuus. Eum.*] aliàs incipit diuus, & aliàs eum. & concordat cū hac l. supra eo. l. 1. §. hoc autem senatus. Acc.

z *Daturum*] præsidem ad magistratus.

a *Quoque.*] s. daturum.

b **L** *Imenarchæ.*] Isti sunt qui præsunt militibus custodientibus imperij limina contra hostes, vt & C. de libe. cau. l. non idcirco. Item dicitur irenarcha, vt infra de custo. reor. lege, diuus. Accur. *

c **S** *I in arenam.*] Nunc incipit respondere.

d *Tantum sibi.*] non alij.

e *Euitare.*] sic & supra de sta. ho. si seruus.

f *Reddere.*] quemlibet.

g *Pugnam.*] destinatam.

h *Inquisitionem.*] domini scilicet.

8† Fl. proponat.
9† al supplices. & vide l. 6. & l. Fla. de plagiar.
10† Fl. ingredi.
11† Fl scrutandique.
* Limenarchę dicti sūt à λιμὴν, qđ ē port⁹, & ἀρχὴ, locis enim maritimis p̄sunt, vnde reiectus ad exteras nationes.
12† Fl. decst, nam &c.
13† Fl. decst, quod.
14† Fl. irroga. to.
15† Fl. omnimodo.
16† alias red dendos.
17† Dua siue post pugnam, quoniam.

DE

DE ALEÆ LVSV, ET ALEATORIBVS.

Sicut fugitiuum esse, vitium est seruorum: ita aleatorem esse, & seruorum, & liberorum est vitiu, vt infra de adi. di. ediles etiam §. Tadius & ideo de his supponit. Azo. Rationem situationis huius tit. patet (in ias. in parat. ad ipsum.

TITVLVS V.

De aleæ lusu, & 1 † aleatoribus.

Nota quod ab isto titulo vsq; ad titulum si cer. pet. doctores non curauerũt sũmare leges, quia seipsas summanit: nec indigent summarijs. Bart.

Vlpianus lib. 23. ad edictum.

LEX PRIMA.

PRætor ait, Si quis eum, apud quem alea 2 † lusum esse a dicetur, verberauerit, damnum ve ei dederit, siue quid eo tempore domo 3 † eius subtractũ b erit, 4 † iudicium non dabo. In eum qui aleæ ludendæ causa vim intulerit, vti quæque res erit, animaduertam. c

¶ Si rapinam 5 † fecerint inter se collusores, vt bonorum raptorum, non denegabitur actio. Susceptorem enim dũtaxat prohibuit vindicari, non & collusores, quamuis d & hi indigni videantur.

¶ Item notandum, quod prætor 6 † susceptorem verberatum quidem & damnum passum, vbicumque e & quandocunque f non vindicat: verũ furtum factum domi, & eo tempore g quo alea ludebatur: licet lusor non fuerit, h quicquid 7 † eorum fecerit, i impunè fit. Domum K autẽ pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum est. ¶ Quod autem prætor negat se furti actionem daturum, videamus, vtrum ad pœnalem actionem solam pertineat: an si ad exhibendum velit agere, vel vendicare, vel condicere? Et est relatũ apud Pomponium solummodo pœnalem actionem negatam. 8 † quod puto verum: prætor enim simpliciter l ait: si quid subtractum erit, iudicium non dabo.

¶ In eum (inquit) qui aleæ ludendæ causa vim intulerit: vti queq; res erit, animaduertam.. Hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius qui compulit m ludere. * vt aut mulcta mulctetur, aut in latumias 9 † n vel in vincula publica 10 † detur.

Paulus lib. 19. ad edictũ.

LEX II.

SOlent enim quidam & ad lusum cogere, vel ab initio, vel victi, dum retinent. o 11 †

¶ Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere, preterquam si quis certet hasta, 12 † vel pilo iaciendo, currendo, saliendo, luctando, pugnando: quod virtutis causa fiat.

Martianus li. 5 regularũ.

LEX III.

QVibus 13 † rebus ex lege Titia, & Publicia, & Cornelia etiam sponsionẽ facere licet: sed ex alijs vbi pro virtute certamen non fit, non licet.

Paulus lib. 19. ad edictũ.

LEX IIII.

QVod in conuiuio r vescendi causa ponitur, in eam rem familia ludere permittitur. f

¶ Si seruus vel filiusfamilias victus fuerit, patri vel domino competit repetitio. t Itẽ si seruus accipit pecuniam, u dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio x gesto agitur: sed non amplius cogendus est y præstare, quam id quod ex ea re in peculio fit. Aduersus z parentes & patronos repetitio eius quod alea lusum est, utilis * ex hoc edicto danda est.

a PRætor Lusum esse.] cã fuit e- molumẽti, & ex cõsuetudine: aliter non, secundum lo. sicut & in caupone dicitur, vt supra nau. cau. sta. l. 1. § caupo.

b *Subtractum.*] quod erat eius apud quem ludebatur.

c *Animaduertam.*] an iustus fuerit metus qui in constãtem caderet, vel nõ, & hoc exponitur infra ea. l. §. fin. & 2.

d *Quamuis*] non ponitur correctiue, sicut nec illud supra ad ex hib. l. signũ. §. si quis eum iudicij p. cõtra. & est pro eo infra de exc. tu. l. athletæ, §. fi.

e *Vbicumque.*] vbi ludant. Accur.

f *Quandocumque.*] ludi tamen occasione vt quia malos diceba tur accommodasse denarios, vel malum vinum lusoribus propinasse dicitur, sic enim dicitur si quis cum apud quem &c. Si autẽ non illa occasione cõtingat, agere potest, alioquin deposito et illo officio impedire tur agere, quod esset iniquum.

g *Et eo tempore.*] si vero alio tẽpore uel loco fiat, agi potest.

h *Fuerit.*] qui fecit furtum, vel dic qui tenet ludum.

i *Fecerit.*] aliquis.

K *Domum.*] vt & alias insti. de iniu. §. domũ. & infra de adul. l. qui domum, & l. nec in ea re. §. sed domum.

l *Simpliciter.*] generaliter ergo verbum prolatum generaliter accipitur, ut & diximus supra de f. r. v. ẽ. pd. l. si furtiua. Itẽ vbi lex nõ distinguit, nec nos vt diximus supra, de offi. præsid. l. 3. si omnis actio sibi denegatur, multo magis ei denegabitur actio si credat aleatoribus pecuniam, nam quod dicitur infra eod. l. fi. § 1. locum habet in alio creditore, nõ in aleatore: alias enim rep. tit vt ibi, & diximus supra de mino. l. quod si minor. §. fi.

m *Compulit.*] siue sit lusor, siue qui ludum tenet.

n *Latumias.*] i. loca latentia. carcer. n. est quia ibi latitat.

o SOlent. Dum retinent.] adhuc aliquid. Accur.

p *Virtutis causa.*] i. fortitudinis, vt in Auth. vt omnes obed. iu. in prin. coll. 7. Sic ergo nota, quod causa virtutis quædam permittuntur quæ alias non permitterentur, vt supra ad l. Aq. l. qua actione §. si quis in colluctatione. & de postul. l. 1. § si depugnauerit. Accursi.

q QVibus rebus. Sponsionem.] vt & infra de præscr. verb. l. si rem tibi. §. si quis sponsionis. Accur.

r QVod in cõmuni.] i. in mensa.

f *Permittitur.*] vt si pauciora puncto habueris, amittas portionẽ tuã: sic vt ex pecunia quam vnus vel plures amiserint, emantur aliqua vt vescantur cõmuniter. Azo.

t *Repetitio.*] scilicet pecuniæ amissæ.

u *Acceperit pecuniã.*] mutuam, vt ludat in alea ab alio: si ab illo qui tenet ludum. Accursius.

x *Quia ex negotio.*] bona cõ, vt s. de his q de ie. vel effu. l. 1. §. si filius. Sed & j. titu. g. si duob. §. fi. Sed ibi speciale in seruo meliore.

y *Cogendus est.*] i. præstare quam &c. Et sic no. quod actio de peculio datur, nisi inquantũ est locupletatu, et hic & j. de pecu. l. e. §. si cũ ipubere, & l. s. s. ex cã & facit infra de inst. eatenus. & l. fi. ge manus. Proculus.

z *Aduersus.*] pone casum. Lusi cũ filio vel seruo tuo: manumisisti, vel emãcipasti, te tento quod mecum lusera & viceras, repetẽ a te. Vel sic. Lusi, & cepi filio tuo vel seruo quod dicis: & post manumissionẽ vel emãcipationẽ quod peruenit ad tertiam meruit quẽ, vt j. de vi & vi ar. l. 1. §. si filiusfa. vel mercenarius. & hoc vtile actiones sanctũ ex hoc edicto vel titulo, ut hic fabij. Ita patet ergo ex edicto, quod amissum in ludo prohibito, repetit. Sed contra videtur, quod non, quia mea turpitudo mihi repetenti obstat. Sed certè illa inspectio locum habet in conditione ob turpem causam, cum dedi ut aliquid turpe facias: sed si dedi contrahendo, vbi lex talem contractum prohibe ret, contra est, vt hic, & C. de agr. & cen. l. quemadmodũ, hic enim videtur pacisci ut meliora puncta hñs vincat. Ex Græca autem constitutione quam quidã h fit, vt C. e. l. fin. determinatũ est expresse vsq; ad quinquaginta an. 1 desrepetitio, item nõ eo. quantũ terã actio nõ da. si filio. Sed alea.

1 † Flor. de- est, alea lusu & c. & est lib. 60. basil. tit. 8. c. 1.

2 † Alias, in alea, qui a pud Cuia. in hunc tit. est reserratũ ta dorũ, vel ferro pretium ludus Surrunculu. fre Rulius.

3 † Fl. deb.

4 † Flor. est, & pro dicta hac vide Cica. ph. 2.

5 † Flor. rapi nas.

6 † Flor. de est prætor.

7 † Flor. qui quid.

8 † Fl. quod puto verum. Vide Ant. Aug. lib. 4. c. 17.

* Quod maximè visi facerent inquit Græcus interpres.

9 † Flor. lautumias.

10 † Fl. deicatur.

11 † Vide in locum hunc Alexan. l. ab Alex. lib. 3. c. 21.

12 † Alias disto & in hunc locum vide græcum epigrãma, de quinque sudis generibus lib. 1. epigram. cc. 1.

13 † Alias quibus ex re bus Flor in quibus rebus.

* Cum vt. in personis famosa actionem experimur, sed in factum, que & vtilis dicitur l. quoties, infra de præscr. verb.

* No. gl. quod ludens ad taxillos si perdiderit aliquid, pot illud repetere vsque ad quinquaginta an. hoc addito, quod põt ausere vel furari id quod amisit in eo ludo vel æqualeue, l. e. ō. contra venit lo. Au. in no. in 6. vbi periculum. de clo. in 6.

alea. Sed certè ibi venditio non erat prohibita, sed ludus, loquuntur autem supra dicta cum res ludo amittitur: quæ autem venditur, non amittitur, nec agitur de euictione: quia cum suo periculo rem emisse videtur, sed P. ait non dari repetitionem eius quod ludo est amissum, quia licet sit prohibitũ ludere, non tamen perpetuò prohibitum, quando que enim permittit, vt supra e. l. solent. in fi. & l. seq. & in hac l. in prin. & hoc intelligitur, cum filius vel seruus amittit. & sic coniunge finem, & princ.

* Modus significat rationẽ, vt Iulius Paulus, & Agtenus interpretantur.

TITVLVS VI.

Si mensor falsum modum* dixerit.

SI MENSOR, &c.

Quia in actione finiũ regundorum necessariũ est mensorem adhiberi, & in alijs quibusdam, vt infra eod. l. 1. in prin. & l. pen. & fi. ideo supponit quid iuris sit, si mẽsor dixerit falsũ modũ. Ac. cuius conuenit Cuiac. in paratitl. ad hunc tit.

Vlpia. lib. 24. ad edictũ.

LEX PRIMA.

Aduersus mensorem [a] agrorum prętor in factũ actionem proposuit, à quo falli nos non oportet nam interest nostra, ne fallamur in modi renunciatione: si fortè vel de finib. contentio sit, vel emptor scire velit, vel venditor, cuiusmodi a ager veniat.

¶ Ideo autem hanc actionem proposuit, quia non crediderunt veteres inter tales personas 1 † locationem & conductionem esse, sed magis operam beneficij loco præberi: & id, quod datur ei, ad remunerãdum dari, & inde honorarium, b appellari. Si aũt ex locato c & conducto 2 † fuerit actum: dicendum erit nec tenere d intentionem.

¶ Hæc actio dolum malum duntaxat exigit. Visum est. n. satis abundeq; coerceri mensorem, si dolus 3 † puniatur eius hominis, q ciuiliter obligatus non est. Proinde si imperitè versatus est, sibi imputare e debet, qui eũ adhibuit. Sed & si negligenter æquè mensor securus erit Lata culpa planè dolo cõparabitur. f Sed & si mercedẽ acceperit, non omnem culpam eũ præstare, propter verba edicti. g Vtique enim scit prætor & ob mercedem 4 † h eos interuenire. Is autem tenetur hac actione, 5 † qui renunciauerit. i Sed renunciasse & eum accipere debemus, qui per alium k renunciauit.

Paulus lib. 25. ad edictum.

LEX V.

Vel per literas. l Sed si ego tibi, cum esses mensor, mandauerim, vt mensuram agri ageres: & tu Titio id delegaueris; & ille dolo malo 6 † quid in ea re fecerit: tu teneberis: quia dolo malo versatus es, qui tali homini m credidisti. 7 †

Vlpianus li. 24. ad edictũ.

LEX VI.

Si duobus mandauero, n & ambo dolosè fecerint: aduersus singulos insolidum agi pt. 8 † Sed altero cõuento si satisfactum 9 † erit, in alterum actionem denegari oportebit.

¶ Competit autem hæc actio ei, cuius interfuit falsum modum renunciatum non esse: hoc est, vel emptori, vel venditori cui renunciatio obfuit. Pomponius tñ scribit, si emptor plus dederit o venditori propter renunciationem (q a condicere potest quod plus dederit) agi cum mensore nõ posse, nihil enim emptoris interesse, cum possit condicere: nisi soluendo venditor, non fuit. p tunc. n. mensor tenebitur. Sed si venditor maiorem modũ tradiderit, fraudatus q a mensore: consequenter dicit Pomponius nõ esse actionem aduersus mensorẽ: quia est ex vendito actio aduersus emptorem, nisi & hic emptor soluendo non sit.

¶ Item Pomponius scribit, si propter iudicium adhibitus r mensor fraudauerit me in renunciatione, teneri eum si ob causam agendi, vt infra de excep. rei iudic. l. & an eadem, vel dic absolui ab obseruatione iudicij. Accur.

a *Duersus. Cuiusmodi.*] id est quantæ mensuræ. Azo.

1 † *Vl. talem personam.*

b *Honorarium*] quod hus in aduocato multo magis dicetur, vt pote cum multo dignius est eius officiũ, sunt ergo facta quędã quæ non dicuntur locari, vt dictum est, & aliud est: puta, do tibi pecuniam, vt seruum tuũ manumittas, vt infra de præscr. ver. l. naturalis. §. at cum do.

2 † *Alias, de eo, & conducto.*

c *Ex locato.*] actione locati, & eius causa expressa.

d *Nec tenere.*] sic nec cautio præstita actori vna actione committitur, si altera agat, ut infra iud. so. cum quærebatur, in fi. si ergo non tenet intentio propter actionem ineptam: nunquid redire potest actor ad proponendum aptam? Respon. sic, sicut & vbi agitur ante diem vel condi. vt inf. de pig. l. Græcè. §. si & de re. dhi. l. bouem. §. fin. & de excu. tu. l. si is qui tres, & l. cum ex oratione. Item quære nõ datur mandati actio: vt infra man. l. si remunerandi. in prin R: spon. ideo quia talia pretium; fiunt mercede, vt hic subijcit proxi. §. & supra finium reg. l. sed & loci §. 1. Item nunquid iudex in sententia dẽt inserere causam, quia: actionem quid ineptam proposuit? Dico quod sic, ne ius suum actori pereat, vt ar. C. de iudi. l. iter vendun. §. illo. Quid autem si non proposuit iudex? Respon. non nocet, cum nunc proponit aliã

3 † *Flor. si dolus malus solus commeratur.*

* Facit ista glo. iuncto tex. qualiter libell* ineptus & male conceptus dẽt a iudice reijci: immo dẽt eum lacerare, istam gl. alle. Ale. & Bin l. 1. C. & offi. asses. & ibi per eum remissiue ad istud propositum.

4 † *Flor. & mercede.*

5 † *Alias actione.*

e *Imputare.*] sic insti. qui. mo. re contrahitur obli. §. præterea, & insti. pro socio. §. fi. & infra de act. & obli. l. 1. §. is quoque.

f *Comparabitur.*] vt & infra depo. quod Nerua. & infra ut in pos. le. l. si is cui. §. dolum. & ad Trebel. l. mulier. §. si hæres, & de ac. & ob. l. 1. §. is quoque, & infra si quis test. li. esse ius. l. 1. §. non autem, & inf. de ver. sig. l. magna negligentia. Sed hoc fallit in casibus duobus, vt infra ad leg. Corn. de fica. l. in lege. & inst. de suspe. tut. §. suspectus.

g *Edicti.*] quod non habemus.

h *Mercedem.*] interuenientem, vel pactũ. Est ergo hic speciale, & sic non est contra. infra depo. l. 1. §. si quis seruum.

i *Renuntiauerit.*] s. falsum modum.

k *Per alium.*] videtur enim quis facere, qui per aliũ facit.* vt infra, de vi, & vi ar. l. 1. §. deiecisse. & sup. de iurisd. om iud. l. si qs id. §. item & is q. suis. & infra de adm. tu. ita autem. §. gessisse. Sic econtra videtur quis prohibitus qui per alium prohibetur, vt infra tit. 1. l. off. §. fin.

l *Vel per literas.*] renunciauit.

m *Tali homini.*] mala electio est in culpa:* vt & supra de neg. gest nam & si seruus §. final. & infra pro soc. l. de illo, & infra commo. qui non ti. & C. de neg. gest si mandatum, & infra man. l. si procuratorẽ. §. si tutor.

n *Si duobus mandauero.*] vt menti rentur.

o *Plus dederit.*] s. illicet cum certum pretium pro singulis iugeribus promisit emptor: alioquin perueniretur ad iustã æstimationem eius quod habet, si quid dederit vltra iustum.

p *Non fuit.*] idem si conuenerant se staturos huiusmodi renunciationi omnimodo vel æquè, vel iniquè, vt supra de do lo. l. arbitrio. §. de eo. & infra eo. l. si mensor §. 1.

q *Fraudatus.*] qui dixit esse x. cum essent xij.

r *Adhibitus*] a iudice, sicut cum agerem contra te vt x. iugera mihi traderes, & condemnatus fu: ris: mensor minus assignauerit mihi. Sed nonne debet agere contra condem-

6 † *Flor. dolo malo.*

7 † *Adijcit hoc loco quidam cum talem esse sciret, vel scire potuerit.*

8 † *Flor. potest.*

9 † *Flor. satisfecerit.*

* Facere videtur qui per alium facit materiam habes in indic. Trac. Ru. facere quis licitè. ucr. per aliũ & ver. propriè.

* Electio mala in culpa est, vide Ioan. And. in c. nõ pot. de præb. in sex.

demnatum primo,ut supra prox. dixi? Respon.non : si ita, loquitur enim hic in eo casu,quãdo certum erat te debuisse decem iugera:& tu dicebas soluisse tota,ego minus,puta vnum iugerum:& ideo proposui querelam: iudex misit mensorem ad petitionem tuam: & mensor renunciauit tota x. iugera contineri in eo quod traditum erat, unde absolutus fuisti: & ideo contra solum mensorem experiar.

a *Denegandam.*] nam est quodammodo pœnalis respectu mensoris: sed rei persecutoria respectu actoris, vt & supra de eo per quem fac.est.l.prima, §.fin. sed in eo quod dicitur,non dari in hæredem ex dolo defuncti, est contra infr. de ac & obli.l.ex contractibus,& infra depo.l. si hominem § datur. Solu ut ibi diximus in d § datur.

b *Serui.*] qui est mensor.

c *Quam de peculio.*] contra sup.tit.i.l.fin. §.item.& ol verbi.

d *Competat.*] sali s. non hic tam. ... de petit ... uel hic in quanta m locupletior est,secundum quosd.Accur.

e H *Aec actio Non a circumscriptione.*] In actione n furti fallit hæc ratio, ipsa enim à circũscriptione incipit,& tamen g petuò datur, ut instit. de perp.& tẽp.ac. §.1.

f *Sed a suscepto.*] ex hoc enim videtur nasci ex cõtr. sed puto dari eam ab edicto pp dolum, & latam culpam,non añt ex cõtractum & non contrahẽti datur:vt supra l.proxi.§. idem Pompo & noxaliter vt in ea.l.§. vnde patet quod non est ex contractu. Item not. hic originem attendit arg. contra inf. de pec.l.3. §. ex furtiua.Accur.

g S *I mensor.*]ab emptore aditur.Accursius.

h *Traxerit.*] i.distulerit,ut adhuc diligenter metiretur:dolo tamen.Et hoc venditoris amore fecit uel emptoris odio.

i *Se modum.*]quem ille erat esse magnum, & ad eum teneri volebat si emptor adhiberet mensorem intra diem certum, postea non:vt infra,de contrah.emp.l.qui fundum.in princ.

k *Diem.*]q.d.non vltra.

l *Habet.*]quia verum modum renunciauit:licet post diem.

hoc de iudicio minus tuli. Planè si à iudice adhibitus mensor 1† contra me renunciauerit dolo malo,dubitat,an teneri mihi debeat:quod magis admittit.

¶Hanc actionem hæredi similibusque personis dandam Pomponius scribit;sed in hæredem similesque personas denegandam a ait. Serui b autem nomine magis noxalem 2† quam de peculio c competere ait: quãuis ciuilis actio de peculio competat. d

Paulus lib.23.ad edictũ.

LEX VII.

H Aec actio perpetua est, quia initium rei non à circumscriptione, 3† e sed a suscepto f negotio originem accepit.

Vlpian.lib.22.4† ad edic.

LEX VIII.

SI mensor g non falsum modum renunciauerit,sed traxerit h renunciationẽ,& ob hoc euenerit, ut venditor liberetur, 5† quia 6† assignaturum se modum i intra certum diem k promisit:hęc actio locum non habet. l sed nec utilem dari debere Pompo.ait. erit ergo ad actionem de dolo malo 7† decurrendum. 8†

¶Si cum falsus modus renunciatus esset,emptor cum venditore ex empto egisset, m agere poterit & cum mensore. Sed si nihil eius interest, n condemnari mensorem non oportet q si non de toto modo,qui deerat, cum uenditore egerit, o sed de minore,consequenter scribit Pompon. de residuo cum mensore agi posse. ¶Hoc iudicium latius prætor porrexit. nam & si cuiusuis 9† alterius rei mẽsuram falsam renũciasse dicetur,hęc actio competit.proinde si 10† in ædificii mensura fefellerit, vel 11† frumenti,uel uini.

Paulus li.25.12† ad edi.

LEX IX.

SIue de itineris latitudine, siue de seruitute 13 † immittendi p proijciendiq; quęratur: siue aream,uel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit.

Vlpian.lib.24. ad edictũ.

LEX X.

VEl cuius alterius rei tenebitur. Et si mensor machinarius * 14 fefellerit,hæc actio q dabitur. Necnon illud quoque Pomponius dicit, etiã in eum qui mensor non fuit, r fefellit tamen in modo,competere hanc actionem. Hoc exẽplo etiam aduersus architectũ hæc 14 † actio dari debet, qui fefellit. Nam & diuus Seuerus aduersus architectum & redemptorem s actiones dãdas decreuit. Ego & aduersus tabularium t puto actiones dandas, qui in computatione fefellit.

TITVLVS VII.

De religiosis,& sumptibus funerum,& ut funus deducere liceat. *

LEX PRIMA.

QVi propter funus aliqd impendit, cum defuncto contrahere creditur, u non cum hærede.

Vlpianus lib.25.ad edict.

LEX II.

LOcum, in quo seruus sepultus est, religiosum esse Aristo ait. ¶Qui mortuum in locum alienum intulit, vel illa geri viuo defuncto.hæc autem sepelitur.& hoc diximus supra de negor.gest. l. tertia. §. hæc uerba.

m *Egisset.*] nec solidum erat consecutus:quia fortè non erat soluendo.

n *Interest.*] ut quia solidum consecutus est à venditore. Accursius.

o *Cum venditore egerit.*]sic tamen ut pro residuo eum conuenire non possit. pone transactionem factam de residuo. Sed hoc non valet: quia tunc non ageret contra mensorem. Dic ergo melius : ideo non egit de toto, quia vidit q ab eo non poterat solidum extorquere:ut sup infra si cert. pet.l.si.

p S *Iue de itineris. Immittendi.*] cum mihi decem pedes, vel aliam certam mẽsuram concedere deberes, in quam immitterem vel proijcerem.

q V *El cuius.alte.*] quidam non habent istum text. actio dabitur,& cæt.vsque ibi, & redemptorem.

r *Non fuit.*] ad hoc officium destinatus. Accur.

s *Redemptorem.*] qui suis cæmentis ædificat,ut supra de rei vẽ. l.redemptores.

t *Tabularium.*] idest tabellionem. Accursius. *

DE RELIGIOSIS, &c.

Dictum est supra de rebus profanis: sequitur videre de religiosis: & earum gratia de sumptibus funerum, & quando funus deducere liceat. Accur.

Q *Vi propter. Creditur.*] quantum ad separationis beneficium, hoc dicit vt videatur hæreditarius creditor, ut infra, de separationibus. l. prima, non vt habeat locum actio nego. gesto pro huiusmodi negotio: quia sic iam funeraria cessaret, ut infra eodem l.at si quis.§. Labeo: sed pro aliis negotiis tacente hęreditate gestis, bene habet locum actio neg. gesto. quia potuerunt non: quia nemo uiuus

Marginal notes:

1† Plus doest mensor.

2† Fl noxale.

3† Al. ad circumscriptionem.

4† Fl.li.24.

5† Ladiretur in lib. Pasil. et vi Cusa.li 7. obs.c.37.

6† Fl.qui.

7† Fl.doest,de malo.

8† Recurrendum.

9† Fl.cuius.

10† Al sine.

11† Duar.vet in fru. vel in uini.

12† Fl.li.24.

13† Al. seruitutum.

* Machinarius mensor quis dicatur, vide Tu. his & Vt.m prof.lib.10.

14† Fl. doest, hæc.

* Fallitur Accu.nã hic tabulari⁹ sumitur p calculatore: & vi.l.1.§.Iul. ff. de extraord.cogni.

* In hac tra ctatum scribit Celsius lib 17.c.20 & li 9.c.44. Respiciat autẽ hic tit. ad vnum m casus tractatur ... locis religiosis non esse in vẽ actionẽ, inqt ...

inferri curauit: tenebitur in factum actione. a

¶ In locum * alterius accipere debemus, siue in agro, siue in ædificio. Sed hic sermo domino dat b actionem, non bonæ fidei possessori. c Nam cum dicat, in locum alterius, * apparet de domino eum sentire, id est de eo, cuius locus est.

¶ Sed & fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis.

¶ An & socius teneatur, si ignorante socio intulerit, tractari potest. Est tamen verius familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo conueniri eum d posse.

¶ Prætor ait, Si 1† homo mortuus, ossave hominis mortui in locum purum alterius, aut in id sepulchrum, in quo ius e non fuit, illata esse dicentur: qui hoc fecerit, in factum actione f tenebitur, & pœnæ pecuniariç 2† g subiicietur. De ea autem illatione prætor sensit, quæ sepulturæ causa fit.

¶ Purus * autem locus dicitur, qui neque sacer h neque sanctus, i neque religiosus k est: sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. Sepulchrum est, ubi corpus, ossave hominis condita sunt. vt 3 † autem Celsus ait: non totus, qui sepulturæ destinatus est, locus, religiosus fit, sed quatenus corpus humatum est. Monumentum l est quod memoriæ seruandæ gratia existit.

¶ Si vsumfructum quis habeat, 4† m locum religiosum non faciet. Sed & si alius proprietatem, alius vsumfructum habeat, non faciet n locum religiosum, nec proprietarius: nisi fortè ipsum, qui vsumfructum legauit, intulerit, cum in alium locum inferri tam opportunè non posset. & ita Iulianus scribit. aliàs autem inuito fructuario locus religiosus non fiet. Sed si consentiat fructuarius, magis est, vt locus religiosus fiat.

¶ Locum, qui seruit, nemo religiosum facit: nisi consentiat o is, cui seruitus debetur.

¶ Sed si non minus p commodè per alium locum seruitutis impediendæ causa id fieri, & ideo religiosus fit. & sane habet hoc rationem.

¶ Is, qui pignori dedit agrũ, si in eum q suum 5 † mortuum intulerit, religiosum eum faciet 6† r Sed & si ipse inseratur, idem est. cęterum alij concedere non potest.

Paulus lib. 27. ad edictũ.

LEX III.

Ex consensu s tamen omnium t vtilius est dicere, religiosum posse fieri, idque Pomponius scribit.

Vlpianus li. 25. ad edictũ.

LEX IIII.

Scriptus hæres prius quam hæreditatem adeat, patrẽfamilias mortuum inferendo, locum facit religiosum: nec quis putet hoc ipso pro hærede eum u gerere. finge enim adhuc eum deliberare de adeunda hæreditate. Ego. 7 † etiam puto, si non hæres eum intulerit, sed quiuis alius hærede vel ignorante, vel vetante 8, pro hærede gerere videatur, tamen locum religiosum facere. Plerumq; enim defuncti ante sepeliuntur, quam quis hæres eis existat. Sed tunc locus fit religiosus, x cum defuncti fuit. Naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus, in quem infertur: præsertim si in eum locum inferatur, 9† quem ipse destinauit, usque adeo, vt etiamsi in legatum locum fit illatus ab hærede, illatione tamen testatoris fiat religiosus, si modo ĩ alium tam opportunè inferri non potuit. y

Caius li. 19. ad edic. proui.

LEX V.

Familiaria z sepulchra dicuntur, quæ quis sibi famliæq; suæ constituit. Hæreditaria autem, quæ quis sibi hæredibusque suis constituit.

Vlpianus libro 25. ad edictum. *

LEX VI.

Vel quæ paterfamilias iure hæreditario acquisiuit. Sed in vtroque a hæredibus quidem,

a Locum In factum actione.] Ad quid? Respond. vt infra eod. l. is qui.
b Domino dat.] scilicet directam: datur etiam ei, qui seruitutem habet, ut infra eod. l. §. pen. & l. ossa, §. si locum, & §. non solum.
c Non bo. fid poss.] sed vtilis ei datur, ut in argu. contrario supra de noxa. l. quoties, §. 1. Accur.
d Conueniri eum.] nisi inferatur socius, ut infra eodem si plures. Sed videtur dari in factum, ut supra communi diuidun. l. si quis. §. si quis in locum. Solu. hic non erat actum his actionibus: ibi sic, & ideo in factum intenditur. Vel dic quod vna aliam non tollit.
e Ius non fuit.] inferẽdi. Accur.
f Actione.] ad pretium loci, aut vt corpus tollat, vt infra eod. l. is qui. Si uero in sepulchrum inferat, tenebitur de sepulchro violato, ut infra, de sep. vio. l. tertia, §. si quis. It.
g Pecuniaria.] scilicet centum aureorum, ut inf. de sepul. vio. l. 3. respon. & §. si quis in sepulchro. & l. de sepulchro. Azo.
h Neque sacer.] vt res diuinæ vel ecclesiæ, vt insti. de rer. diuisi. §. nullus.
i Neque sanctus.] vt muri, & portæ ciuitatis, ut supra de re. di. l. sacra, § si.
k Religiosus.] ut sepulchrum, ut inst. de rer. diuisi. §. religiosum.
l Monumentum.] scilicet antequam sit sepulchrum, ut inf. eod. l. monumentum. Sed aliud est munimentum ut ĩ. eo. l. funeris. §. Accur.
m Habeat.] s. personalem, vel realem aliam seruitutem.
n Non faciet.] scilicet vsufr.
o Consentiat.] ut & supra de usufr. l. locum. in princ. & facit infr. eod. l. si. & l. sunt personæ. Accur.
p Minus.] ut & infra loca. si quis domum. in princip. & supra de ser. si cui.
q Suum] s. agrum.

r Facit] cur aliud in fructuario, quo inuito, dominus religiosum non facit, vt supra §. si vsumfructum? Respond. per hoc minuitur facultas fructuum percipiendorum, & vsusfruct. pro parte deperit, sed creditori non minuitur actio pro debito competens: licet minuat pignus. Et hæc est ratio quare non prohibetur inter uir. & vxo. pignoris remissio: licet prohibeatur in debito. Idemq. in eo qui prædialem habet seruitutem dicetur, ut supra eo. l. §. proxi.
s Ex consensu.] Facit communis voluntas quædam valere, quæ alias non valerent, ut & infra pro socio. l. uerum. §. fin. & supra de dolo. l. arbitrio §. de eo.
t Omnium.] quibus inuitis dixi supra fieri non posse.
u Scriptus Eum.] vt & infra eo. l. at si quis, §. plerique, Accursius.
x Religiosus.] imò videtur quod non, ut infra eodem l. si locus. Sed ibi poterat alibi commode sepeliri.
y Non potuit.] ut infra de lega. prim. l. quid ergo. §. sed si mortuũ & supra eodem, l. 2. §. si vsumfructum.
z Familiaria. ideo dicit quod vnumquodque fit, quia quædam seruitur in uno, quæ in alio non seruantur, ut patet infra l. proxi.
a Vel quæ paterfa. Sed in vtroque. scilicet hæreditario, & familiari, vt & C. eodem l. si sepulchrũ, §. primo, & hoc nisi testator caueret contra, quod potest scilicet exhibere vni ex hæredibus, ut inf. de sepulchro l. 3. §. si quis in hæreditarium. Accursius.

Sepulch-

* ad intell. huius tex. vide Cyn. in rubr. de no. ope. nũ. nu. 19.
* Nec qualiter genitiuus significat dominium & sui natura, no. per Bart. in rubr. inf. de no. ope. nun. & ibi. Ale. remissiue per Ang. in pr. inst. in q. 4. col. 5. per eos ja. in l. 1. de no. opt. nũ. & dic q. ille tex. est capitaliter, & melior de iure videlicet q. genitiuus regatur vi. proprietatis.
1† Fl. fuit.
2† Fl. pœna pecuniaria.
* Purus vide Macro li. 3. saturnal. c. 3.
3† Fl. dicit, ut.
4† Fl. habuit.
* Pro not. hic in gl. vi. test. lib. 1. & Cic. ad Atti. quid asit sit munimẽtũ. ponitur in c. eum qui. de proba. & Archi. c. quamuis. de elect. in 6.

5† Fl. suum & Rectius est vulgaris lectio. Duar.
6† Fl. faciet.
7† Fl. hæreditate, hoc ego & puto, si non.
8† Fl. vel absente, vel vetante ne &c.
9† Duar in quem.
* Inscriptio hæc monet hãc l. & l. sed vnus dimis. iuris. olim coniunctas.

cæterisque successoribus, qualescunque fuerint, licet sepelire, a & mortuum inferre: etiam 1† si ex minima parte hæredes ex testamento uel ab intestato sint, licent non consentiant b alij. Liberis etiam cuiuscunque sexus, uel gradus, & 2† filiis familias & emancipatis, idem ius concessum c est: siue extiterint hæredes, siue sese abstineant. 3† Exhæredatis autem (nisi specialiter d testator, iusto odio commotus, eos vetuerit humanitatis gratia tantum sepeliri) e non etiam alios præter suã posteritatem inferri f licet.

¶ Liberti autem nec sepeliri, g nec alios inferre poterunt: nisi hæredes extiterint patrono; quamuis quidam h scripserint, monumentum i sibi, libertisque suis fecisse: & ita Papinianus 4† respondit, & sępissimè idem constitutũ est.

¶ Si adhuc monumentum purum est, poterit quis hoc & vendere, & donare: si cenotaphium K sit, posse hoc venire dicẽdum est. nec enim hoc esse religiosum diui fratres rescripserunt. *

Caius li. 19. ad edic. proui.

LEX VII.

IS, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, l quod intulit, aut loci pretium præstare cogitur per in factum actionem: quæ tam hæredi, quam in hæredem cõpetit, & perpetua est. Aduersus eum qui in alterius arcam m lapideã, in qua adhuc mortuus non erat conditus, mortuum intulit: utilem actionẽ in factum proconsul dat: quia nõ propriè, vel in sepulchrũ, vel in locum n alterius intulisse dici potest.

Vlpianus lib. 25. ad edict.

LEX VIII.

OSsa, * quæ ab alio illata sunt, uel corpus, an liceat domino loci effodere uel eruere sine decreto pontificum, seu iussu principis, quæstionis est. Et ait Labeo, expectandum o esse 5† permissum pontificalem, seu iussionem principis: alioquin iniuriarum fore p actionem aduersus eum, qui eiecit.

¶ Si locus religiosus q pro puro venisse dicetur, prætor in factum actionem in eum dat ei, ad quẽ ea res pertinet. r Quæ actio & in hæredem competit, cum quasi s ex empto actionem contineat. Si in locum publicis vsibus destinatum intulerit quis mortuum, * prætor in eum t iudicium dat, si doló u fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modica tamen coerctione: sed si sine dolo malo, 6† absoluendus est.

¶ In hac autem actione 7† loci puri appellatio & ad ædificium x producenda est. Nec 8† solum domino hæc actio competit, verum ei quoque, qui eiusdem loci habet vsum fru. vel aliquam seruitutem, quia ius prohibendi etiam hi habent. y

¶ Ei, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei ius inferendi esset, in factum actio competit, z & interdictum, 9† etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius. quia intellectu aliquo prohibitus & ipse videtur. a

Caius lib. 19. ad edic. pui.

LEX IX.

LIberum est ei, qui prohibetur mortuum, ossave mortui inferre, aut statim interdicto vti b quo prohibetur ei vis fieri, aut alio inferre & postea in factum agere: per quã consequetur actor, quanti eius interfuit, prohibitum nõ esse. in quam cõputationẽ cadit loci empti pretium, c aut (si conduxeris 10†) conducti merces: item sui loci pretiũ, quẽ quis nisi coactus, religiosum facturus nõ esset. Vñ mirror * quare cõstare videat d neq; hẽdi, neq; in hẽdẽ dandã hãc actionẽ. nã cũ 11† (vt apparet) pecuniariæ quantitatis rõ in cã deducit; certè perpetuò ea inter ipsos competit.

Paulus lib. 25. ad edictũ.

LEX X.

SI vẽditor fundi exceperit locum sepulchri, ad hoc, vt ipse, posteriq; eius illo inferantur, si via uti phibeat, ut mortuũ suũ inferret, agere põt. e

a *Sepelire.*] s. & alios quos uelint, ut infra parat.
b *Non consentiant.*] vt instit. de re. diui. §. in commune.
c *Concessum.*] etiam in hæreditario & familiari, vt C. eod. l. ius familiarium.
d *Specialiter.*] valet specialiter dictum, qđ generaliter non valet, vt supra de min. l. illud §. si talia, & diximus supra de procur. Pompon. Accur.
e *Tantum sepeliri.*] s. concessum est.
f *Inferre licet.*] s. exhæredatis. Azo.
g *Nec sepeliri.*] in hæreditarium, ut C. eod. l. monumentorũ. Sed in familiari videtur contra, quia libertus continetur appellatione familiæ, ut C. de vet. fig. l. fi.
h *Quidam.*] s. testatores uel homines. Accursius.
i *Monumentum.*] nec enim scriptura sola: quæ fuit testium solennitate destituta, libertis tribuit ius inferendi, ut infra de co licil. literæ, alias contra, ut C. de fideicom. & in epistola.
K *Cenotaphium.*] expositio est literæ superioris, nã & cenotaphiũ, & purũ monumentũ idem est, ut inf. eod. l. monumentũ, & supra de re. diui. l. sed diui. q. d. l. si cenotaphium, &c. uel appellat hic cenotaphium locum ex quo principe permittẽte mortuus trãslatus est, ut infra eo. l. cum in diuersis.
l IS *qui intulit. Aut tollere.*] in arbitrio est inferentis alterutrum dare, ut argum. infra de iure do. plerumque. §. fin. Videtur tamen iniquum esse, vt ar. infra re. amo. l. non enim, & C. de iis qui à non domino ma. l. 1. Mihi videtur tamen contra, hoc est non esse iniquum: quia hic cogitur quis fauore religionis uendere inuitus, ut infra eo. l. si quis s. pulchrũ. Sed regulariter inuitus nemo cogitur uendere, nisi in casu: ut in socio manumittente, vt C. de communi ser. manum. l. 1. Azo.
m *Arcam.*] supra ter tam. Azo.
n *Vel in locum.*] quia locus fundi portio dicitur, & sepulchrum quod in loco fit, est terrestre, & sub terra. Azo.
o OSsa. *Expectandum.*] fauore religionis, alias contra, ut supra ad legem Aquil. l. quemadmodum, § primo, quæ est contra.
p *Fore actionem.*] scilicet hæreditariam, vt infra de iniu. l. 1. §. quoties.
q *Si locus religiosus.*] s. de facto. Accur.
r *Pertinet.*] i. ei cuius est sepulchrum, siue locus sepulchri, scilicet venditori, contra extraneum, s. inferentem, ut aut tollat qđ imposuit, vel præstetur ei interesse, ut infra eod. liberum. Sed & ipsum sepulchrum petit hac actione, ut supra de rei uendi. l. qui religiosis. Et ita uerbum, quasi, similitudinariè ponitur q. d. quantum præstabit emptori tñ ab inferẽte petat hac actione.
s *Quasi ex empto.*] quasi, expressiuum est ueritatis veræ, nam in hoc casu ex empto agitur, ut infra, de contrah. empt. l. qui offi. cii § qui nesciens fun. quodlã. Sed tu dic, ut dixi similitudinariè, etenim cuius est sepulchrum siue locus sepulchri, datur in factum, sed emptori datur ex empto: ut ibi.
t *In eum.*] s. inferentẽ.
u *Dolo.*] maxime. & ideo de dolo posuit, quia locutus erat de coerctione, quæ absq; dolo non imponitur.
x *Ædificium.*] vt & supra eo. l. 2. §. 1.
y *Habent.*] ut & supra eo. l. 1 §. 3.
z *Competit.*] vt & inf. ti. 1. l. 1. in prin. & inf. l proxi.
a *Videtur.*] ut & ĩ. de vi, & vi ar. l. fi. & l. cũ fundum, & l. colonus.
b LIberum est. *Interdicto vti possidens.*] Accur.
c *Loci pretium.*] quod si petet, non petet sui loci pretium, cum ipsum habeat.
d *Videatur.*] s. impetitis, ut inf. eod. l. si filius, §. hæc actio.
e SI venditor. *Agere potest.*] scilicet si sibi non cauisset: nisi

1† *Si ex una parte, &c.*
2† *Fl. etiam.*
3† *Ab hæredi exhæredatis, &c.*
4† *Alias, Pomponius.*
* *Rescripserunt in l. sed diui fratres, supra de rer. diui. de Cenotaph. e ait in de Suet. in Clau. c. 1. & Lampr. in Alex.*
* *ad intell. huius l. vi. Rui. in l. hac edic. § annuat nu. 22. de no. ope. nun. & Cre. ibi nu. 15. & Cu. li. 8 legib.*
5† *Fl. uel alias en.*
* *Mortuum. in hunc locum vi Cu. li. 3. de legi. vbi refert decretum Pontif. & multa de sepulch. & impen. funerũ disserit.*
6† *Flor. derel. male.*
7† *Fl. in hanc autem actionem.*
8† *Al. non, & ad intell. vide Nicon in Rub. de no. ope. nũ. nu. 177.*
9† *Fl. competit. & interdictum etiam.*
10† *Fl. si conduxeris.*
* *Huc pertinet reputat Cui. a. g. non eiusmo rario reddi no. ratio l. non omnium sup. de legi.*
11† *Fl. deest, cum.*

Videtur enim [a] etiam hoc exceptum inter ementem, & vendentem, ut ei per fundum sepulturæ causa ire liceat.

Paulus lib. 27. ad edictũ.

LEX XI.

QVòd si locus monumẽti hac lege uenierit, ne in eum inferatur 1 † [b] quo sibi ius est [c] inferendi: pactũ quidem ad hoc non sufficit: sed stipulatione id caueri oportet.

Vlpianus li. 25. ad edictũ.

LEX XII.

SI quis sepulchrũ habeat, uiam autem ad sepulchrũ non habeat, [d] & à vicino ire prohibeatur: Imperator Antoninus cum patre rescripsit, iter ad sepulchrum peti precario & cõcedi solere: vt quoties non debetur, impetretur ab eo qui fundum cõiunctũ 2 † habeat. Non tamen hoc rescriptum, ꝙ impetrãdi dat facultatem, ẽt actionem ciuilẽ inducit: sed extra ordinẽ [e] interpellatur. [f] Præses etiã compellere [g] debet, iusto ꝓtio iter ei præstari: ita tñ, ut iudex ẽt de opportunitate loci prospiciat, ne vicinus magnũ [h] priuatus detrimentum.

¶Senatusconsulto * cauetur, ne vsus sepulchrorum permutationibus polluatur: idest ne sepulchrum alterius 3 † [i] cõuersationis usum accipiat.

¶Prætor ait, [k] Qui funeris causa sumptus factus 4 † erit, eius recuperandi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo. Hoc edictum iusta ex causa propositũ est: ut qui funerauit, persequatur id, ꝙ impendit: sic enim fieri, 5 † ne insepulta [l] iaceant corpora: neve quis de alieno funeretur.

¶Funus autem eum facere oportet, quẽ decedens elegit: [m] sed si ille non fecerit, nullã esse huius rei pœnam cõstitutam: 6 † nisi aliquid pro hoc emolumenti ei relictum est, tunc enim si non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur [n] si autem de hoc re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus est: scriptos hæredes ea res contingit, si nemo scriptus est, legitimos, uel cognatos, quosque [o] suo ordine quo succedunt.

¶Sumptus funeris arbitrantur [p] pro facultatibus vel dignitate defuncti.

¶Prætor vel magistratus municipalis ad funus sumptum decernere debet: * si quidem est pecunia in hæreditate, ex pecunia: si non est, distrahere debet ea, [q] quæ tempore peritura sunt, quorum retentio onerat hæreditatẽ: si minus, [r] si quid auri argentique fuerit, distrahi aut pignorari iubetur [s] 7 †

Caius li. 19. ad edi. proui.

LEX XIII.

VEl à debitoribus, [t] si facilè exigi possit.

Vlpianus li. 25. ad edict.

LEX XIIII

AT si 8 † quis impediat [u] eum qui emit, quominus ei res tradãtur, prætorem interuenire oportet, tuerique eiusmodi factum, si quis vt † impediat, quo minus ei res vẽditæ tradantur.

¶Si colonus, vel inquilinus sit is, qui mortuus est, nec sit vnde funeretur: ex inuectis & 10 † illatis eum funerandum Pompo. scribit: & si quid super fluum remãserit, hoc pro debita pensione teneri.

¶Sed & si res legatæ sint à testatore, de cuius funere agit, nec sit unde funeretur: ad eas quoq; manũ mittere oportet: Satius est enim de suo testatorem funerari, quam alios legata consequi. Sed si adita fuerit postea hæreditas, res emptori auferenda [x] non est: quia bonæ fidei possessor est, & dominium habet, qui authore iudice [y] comparauit. legatarium tamen legato carere nõ oportet, si potest indemnis ab hærede præstari. [z] ꝙ si non potest, melius est legatarium non lucrari, quam emptorẽ damno affici.

¶Si cui funeris sui curam testator mandauerit & ille accepta pecunia funus non duxerit: de dolo actionem in eum dandam [a] Mela scribit. credo tamen & extra ordinem eum à prætore compellendum [b] funus ducere.

nisi publica via esset ad sepulchrum, ut ĩ. de act. emp. l. si mercedem, §. si cum. Acc.
a *Videtur enim.*] ut & infra de sepul. vio. l. vtimur. & ar. infra de cont. ah empt. l. qui fundum, § in l. & sup. de iur. ed. om. iud. l. 2. Accur.
b *QVod si locus. Inferatur.*] s. ab emptore.
c *Ius est.*] i. esset, & dic quod appellat locum monumenti fundum, in quo erat monumentum. i. sepulchrum, ideo nõ valuit pactum, quod est ꝯ ius religionis, quę priuilegio gaudet & facit ad hoc s. de pa. l. nemo. Vel dic, qđ forte hæc lex habuit odio illud pactum, qđ restringit emptori facultatẽ sepeliendi certos homines ẽt in re quæ nõ sit religiosa, destinata tamen religioni: & ideo certo modo tantũ admisit pactum, i. per stipulationem. idem in vsuris, ut habetur, C. de usu. l. 3 idem in pęna, ut inf. de ser. expor. l. seruus. Sed in uiro idem: sed alia ratione, vt C. de iu. do. l. auia. Alii tñ, ut Ir. dicunt, ꝙ in hac l. loquitur de stipulatione pęnali, cuius metu stat placitis, alias pactum factum non sufficit: cũ humanis legibus sit exemptum. Si aut ẽ non sit religios. nec destinata religioni, & sepeliri prohibetur etiam non solum certos homines, sed omnes, pactum valet in continenti factum, ut C. de pac. inter empt. & ven. l. si quæ est cõtra, & arg. infra de sepul. uio. l. 3. § si quis in hæreditarium. Ac.
d *SI quis sepulchrũ Non habeat.*] quia flumen abstulit, aliquam uiam.
e *Sed extra ordinem*] id est extra ius, uel ẽt in iure.
f *Interpellatur.*] scilicet uicinus
g *Compellere*] Nota ergo quod cogitur quis vẽdere, ut & C. de s. r. communi ma. l. 1. & inf. de publ. l. cotem. § fin.
h *Magnum*] facit ad hoc supra di. seruit. si cui & c. [illegible] habitatores. & infra de aqi.
edi. l. 1. §. sed sciendũ, & quod no. sup. si vsusfru. pe. l. 1. §. 1. & d' ser. vrb. præd. l. binas.
i *Alterius.*] alias aliene, si ꝯ fiat, ducentorũ aureorum pęna imponitur, vt sup. de sepul. vio. l. 4. § si quis in sepulchro Accur.
k *Prætor ait.*] dixit de religiosis, nunc de sumptibus funerum: & subaudi, de eo.
l *Insepulta.*] sic insti. de oblig. quæ ex quasi ꝯtr. §. 1. Accur.
m *Elegit.*] vt in auth. de eccle. tit. §. si quis autem, coll. 9. & C. de epis. & cle. l. nulli.
n *Repellitur.*] vt & C. de leg. l. penul. Accur.
o *Quosque.*] i. quoslibet. Accur.
p *Arbitrantur.*] idest æstimantur.
q *Ea.*] i. prætor iubet distrahi.
r *Si minus.*] i. si non sint tot res quæ vendi possint, ut inf. de vent. in pos. mitten. l. 1. §. diminutio. Accur.
s *Iubetur.*] primo pignoratio: secundo venditio fit, vt C. de sacr. san. eccl. auth. hoc ius. Accur.
t *VEl à debitoribus.*] scilicet exigi. Accur.
u *AT si quis impediat.*] scilicet iniuste: alioquin contra. in hoc autem summatim habetur cognitio, ut in. de re iud. l. à diuo Pio. §. si super.
x *Auferenda non est.*] vt legatario detur.
y *Authore iudice.*] ut infra de acq. pos. l. iuste. Accur.
z *Ab hærede præstari.*] ut & infra eo. l. fin. in princ. Accur.
a *Dandam.*] s. hæredi. Accur.
b *Compellendum.*] ut & supra tam. etei: c. l. qui erat, sed nonne datur mandati, ut infra man. l. si vero non re. § fina. quæ est contra, quod si est de dolo, nõ debet dari. Sol. sm quosdam hic mãdati concurrit cum actione de dolo: cum utraq; cum infamet: sed.

1 † Fl. inferentur quos ius est inferri: quã dum, &c.
2 † Fl. adiunctum.
* Hæc magis pertinet ad tit. de sepulchro uiolato. Baro in annotationibus.
3 † Fl. alia. alias, aliena.
4 † Alias factum.
5 † Fl. fieri.
6 † Flor. deest, constat.
* Idem cõstituit Pl. dialo. 12. de legib.
7 † Pl. iubebit, vt pecunia expediatur.
8 † Fl. & si quis.
9 † Fl. deest, ei.
10 † Fl. deest, &.

sed hoc non valet, vt supra de dolo. l. ideo qu.. Vel dic, q hic fuit,facio vt des, ex quo datur actio de dolo. ibi enim fuit gratis susceptum mādatum. Vel dic tertio q ideo mandati actio non datur, quia ille non suscepit mandatū,aut quia ignorauit, aut quia contradicens.Sed tu dic quarto,q hic fuit mandatum susceptum.& tamen mandati non agitur:quia mandatū de re te non fuit iniunctum, quæ viuo testatore explicari nō potuit. nec enim funus duci pōt nisi decedat. sed in l. contraria fuit mandatum vt fieret monamentum: quod eo viuente fieri potest. Sepulchrum autem nō est, nisi post mortem domini.Accur.

a *Funeris.*] scilicet factus Accur.

b *Sine quo.*] scilicet sumptū vt infra eo.l. funeris in princ.

c *Vestem.*] tamen vel cilicium.

d *Ornamenta.*] annulos, vel ... vt libij v, & infra, de leg.l. seruo alieno.§. fi.

e *Condi.*] oportea. Accu.

f *Huiusmodi.*] vt lectum. Accur.

g *Funeraria.*] substātiuè ponitur,vt sit nomen actionis. Vel ponitur adiectiuè: vt dicatur actio in factum, quæ datur pro eo qd est impensum in funere. Accur.

h *Impensam.*] scilicet factam.

i *Sumptum.*] factorum in testatorem curandum.

K *Ex causa.*] vt si fiat funus in peregrinatione, quod oporteat multum petteri. Azo.

l *Ex tempore.*]vt si fecerit tempore hyemali, in quo plus impendit quam in æstate impenderet.

m *Et bona fide.*] quia si plus quam impendat, petat, non poterit. Item si mala fide plus impendit, imputetur ei.

n *Sequendam.*] vt & infra, de coud. instit. quidam. & arg. infra ad mu. l. sed Iuli.§. quod dicitur, & in-

1 † *Alias.sit.*

2 † *Flor. de ligamen.*

* *Cōmendandum,rectè nō temedare est cura alicuius committere, q bene emitur cū custodia. & maximè vbi corpus aliquō p ferendū est. quamquam non malè legi posset,condendum.l.Luci § à te vete de leg.2. Dua et vid. Cuiac.lib. 11. obser.ca. 13. & lib. 2. ca.17. cont ex conflatibus & Flor. magis probat arg. l. si quidem; inf eodem.*

* *Ifle ... est ... hoc quis ... s cum ... ipse hoc ... illud ... l si ... auro & argent. le. Bol.*

3 † *Alias,impensam etiā ceteros sumptus*

4 † *Flo.debetur.*

5 † *Flor. de ef.quidem.*

6 † *Flo.deest testatoris.*

7 † *Flo.autē.*

8 † *Flo.deest, debet.*

9 † *Alias, vt sepe, veluti si pietatis.*

10 † *Duas fact, & ita Imperator.*

11 † *Flo.gesta.*

¶ Funeris cā sumptus factus ... s demum, qui ideo fuerit a 1 † vt funus ducatur,sine quo b funus duci non possit: vt puta si quid impensum est in elationem 2 † mortui Sed & si quid in locum fuerit erogatum,in quē mortuus inferret, funeris cā videri impensum. Labeo scribit: quia necessario locus paratur, in quo corpus conditur. Impensa per regrē mortui, quæ facta est, vt corpus perferetur, funeris est, licet nondum homo funeretur. Idem & si quid ad corpus custodiendum, vel ēt commendandum * factum sit:vel vestem c collocandum: non aūt oportet * ornamenta d cum corporibus condi, e nec quid aliud huiusmodi: f quod homines simpliciores faciunt.

¶ Hæc actio,quæ funeraria g dicitur,ex bono & æquo oritur:continet aūt funeris causa tantum impensam, h 3 † non etiam cęterorum sumptuū. i Aequum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus est: ex causa, K ex tempore. l ex bona fide m vt neque plus imputetur sumptus nomine, quam factum est: neque tm quantum factum est,si immodicè factum est. Dēt 4 † enim hri ratio facultatum eius, in quem factum est, & ipsius rei quæ vltra modum sine cā cōsumitur Quid ergo si ex voluntate quidem 5 † testatoris quid impensum est? Sciendū est,nec voluntatem testatoris 6 † sequendam, n si res egrediatur iustam sumptus rationem; pro modo enim 7 † facultatum debet 8 † sumptus fieri.

¶ Sed interdum is, qui sumptum in funus fecit, sumptū non recipit, 9 † si pietatis gratia fecit, non hoc animo, quasi recepturus sumptum, quem fecit. hoc 10 † & Imperator noster rescripsit. Igitur æstimandum erit arbitrio & perpendendum,quo animo sumptus factus sit, vtrum negotium quis vel defuncti,vel heredis o gesserit, 11 † vel ipsius humanitatis: p an vero misericordiæ, vel pietatis tribuens,vel affectioni, pōt tū dirigi ... & misericordiæ motus: 12 † vt si in hoc fuerit misericors, vel pius, qui funerauit, vt eum sepeliret, ne insepultus iaceret: non ēt 13 † vt de suo sumptum faceret: qd si iudici liqueat, non debet eum, qui conuenitur, absoluere. Quis in sine pietatis intentione alienum cadauer funerat: Oportebit q igitur testari quemque 14 † quo animo funerat, ne postea patiatur quæstionem.

¶ Plerique filij cum patrēs suos funerant, vel alij, qui & 15 † hæredes fieri possunt: licet ex hoc ipso neq; p hærede gestio, 16 † neque aditio 17 † præsumatur: r tū ne vel immiscuisse 18 † se necessarij, vel cæteri p hāde gessisse vide ... testari, pietatis gratia se facere sepulturam, q si superuacuō fuerit factum, ad illud se munire videntur, ne immiscuisse se credantur,non ad illud, 19 † vt sumptum consequantur: quippe protestantur s pietatis gratia id se facere Plenius igitur eos testari oportet, t vt & sumptus possint seruare. Fortassis possit quis dicere,interdum partem facti sumptus posse recuperari: vt si quis p parte, qua sū negocium gerēs, pro parte pietatis gratia id faciat q eit verius partē igitur sumptus consequetur, quem non donandi animo fecit.

¶ Iudex 20 † qui de ea æquitate cognoscit, interdū sumptum omnino nō debet 21 † admittere u modicū factū, si forte in contumeliam x defuncti hominis locupletis modicus factus sit. nam non debet huius habere rationem: cum contumeliam defuncto fecisse videatur, ita cum funerando.

Si quis dum se hæredem putat, patremfamilias funerauerit: funeraria actione vti non poterit: quia non hoc animo y fecit, quasi alienum negocium gerens; & ita Trebatius & Proculus 22 † putant. puto tamen

fra ad l. Falcid.l. prima.§. fin. & infra eo. l funeris, in fin. Idem est de alimentis a defuncto filio statutis, secūdum ut dēat tutor sequi voluntatē patris, si non vltra vires patrimonij statuit, vt infra vbi pu. edu. l. s in fin.secundū Ir. Sed contra supra de pe. hær. l. hæreditas. §. 1 Solut.ibi.

o *Vel hæredis gere.*] vtroque enim casu agit funeraria ut infra eo.l. si quis.

p *Humanitatis.*] secūdum quæ interest vt vnus alteri seruiat, non vt donet Accursius.

q *Oportebit igitur.*] id est opportunum est, non necessarium, ut supra de neg.gest. Nec ... & sic not. ... attestatio probat voluntatis nostræ sententiam. sic infra eodem.l. Labeo: & infra de acquir. hæredi ta.l. pro hærede, §. cęterum. Et prodest hoc notare, cum tractatur, possederit quis pro feudo, an pro alodio. Item & in matrimonio, cum primo protestatus est se non desponsare causa matrimonij, sed vt mulieri paternus hæreditatē relinquere.

r *Præsumatur.*] vt supra eod.l. scriptus.in princ. Sed ar. contra C.de repu.hære. l. 2. Sol.ibi plus fecit, qa stabat in domo, & alia,vnde contra eum præsumitur, nisi probetur contrarium, scilicet, q non animo adeundi fecerit. Acc.

s *Protestantur.*] ... citè,imo expresse. Acc.

t *Oportet.*] id est necesse est quia illa ... p statio præiudicat: qa pietatis causa dixerat se facere. Et not. quod confessio inde finitè prolata,in omnibus præiudicat.

u *Nō debet admittere.*] non repetitur, vt infra ...

x *Contumeliam.*] vt infra, de iniur. l. 1. §. quoties, ergo non debet sentire commodū: vt supra de negoc gest.l. siue hæredit.

y *Hoc animo.*] qa minem sibi obligare voluit: vt ... conclu... hac hoc iudici...

12 † *Flo.mandus, vt ... hoc.*

13 † *Flo. non etiam vt sumptum faceret.*

14 † *Flor. quem que anim...*

15 † *Flo. de est, &c.*

16 † *Flo.gestio.*

17 † *Præter ... Tribon ... positum.*

18 † ... *ne vel miscuisse necessarij.*

19 † *Flor.ad illud non, vt sumptu.*

20 † *Flor iudicem.*

21 † *Flor. debere.*

22 † *Proculo*

Ea.

& ei ex causa a dandam actionem funerariã. b ¶ Labeo ait, quoties quis aliam actionem habet de funeris impensa cõsequenda, funeraria eũ agere non posse: & ideo si familiæ erciscundę agere poßit, funeraria non acturum. c Planè si iam familiæ erciscundæ iudicio 1 † actũ sit, d posse agi. Idem Labeo ait, si prohibente hærede funeraueris testatorẽ, ex causa cõpetere e tibi funerariã. Quid enim si filiũ testatoris hæres eius prohibuerit? f Huic contradici potest: ergo pietatis gratia funerasti. Sed pone me testatũ, habiturũ me funerariã actionem. De suo enim expedit mortuos funerari. Et quid si testator quidem funus mihi mandauit, hæres prohibet, ego tamen nihilominus funeraui: nonne æquum est mihi funerariam, vel negotiorũ gestorum 2 † cõpetere? g Et generaliter puto iudicem iustum 3 † non meram negotiorum gestorum actionẽ imitari, h sed solicitius 4 † æquitatem sequi, cũ hoc ei & actionis natura indulgeat. Diuus aũt Marcus rescripsit eum hęredem, qui prohibet funerari ab eo quem testator elegit, non rectè facere: pęnam tamen in eum statutam i non esse.

¶ Qui mandato alterius funerauit, non habet funerariam actionem: siue 5 † is, qui mandauit scilicet funerandũ, soluit ei cui mandauit, siue debet. k Quod si pupillus mandauit sine tutore authore, vtilem funerariam actionem 6 † dandam aduersus hæredem l ei, qui impendit Lucrari enim hęredem iniquum ẽ. Si aũt pupillus funus ad se ptinens sine tutoris authoritate mandauit, dandam in eum actionem m arbitror, si & hæres existit 7 † ei, qui funerat, soluendoque n hæreditas est. Contra, si quis mandato hæredis funerauerit, non posse eum funeraria actione 8 † agere Labeo scribit: q̃a habet mandati actionem. Si tñ quasi negotium hæredis o gerens funerauit: licet ratum non habeat, tñ funeraria eum agere posse Labeo scribit.

¶ Datur autem hæc actio aduersus eos, ad quos funus pertinet, vt puta aduersus hæredem, bonorum ve posseßorẽ, cæterosque successores.

Pompon. li. 5. ad Sabinũ.

LEX XV.

Funeris impensam & patronus, p qui bonorum possessionem petit contra tabulas, præstat.

Vlpian. lib. 25. ad edictũ.

LEX XVI.

IN eum, q ad quẽ dotis nomine quid 9 † peruenit, dat prætor r funerariam actionẽ. Aequißimũ enim visum est veteribus, mulieres quasi de patrimonijs suis, s ita de dotibus funerari: & eum, qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere: t siue pater mulieris sit, siue maritus.

Papi. li. 2. 10 † respõsorũ.

LEX XVII.

SEd si nondum pater dotẽ recuperauerit, vir 11 † conuenietur, reputaturus patri, qđ eo nomine præstiterit. u

Iulian. li. 10. digestorum.

LEX XVIII.

IMpensa enim funeris, æs alienum dotis est.

Vlpianus lib. 15. ad Sabi-

LEX XIX.

IDeoque etiam dos sentire hoc æs alienum debet.

Idem lib. 25. ad edictum.

LEX XX.

NEratius quærit, si is, qui cum 12 † dotem dederat p muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiã apud maritum remanere; pactus sit, ne quid maritus in funus conferret: an funeraria maritum teneat? Et ait, si quidem ipse stipulator mulierẽ funerauit, locũ esse pacto, x & inutilem ei funerariam fore. Si vero alius funerauerit, posse eum maritum conuenire, y quia pacto hoc publicum ius infringi nõ possit. z

a *Ex causa.*] s. hac insta. Accur.
b *Funerariam.*] s. vtilem: vt inf. eo. si possessor. in prin.
c *Non acturum*] sed nonne semper datur act. neg. gest. vt s. de neg. gest. l. ait ptor, §. hæc verba. & l. siue hæreditaria: q̃ sunt 3? Sol. ibi loquitur d alijs negotijs, non de funeris impensa, quæ viuente testatore explicari non põt, nec eius noie defunctus potuit esse obligatus. alia vero possunt: licet hic quo ad separationem impetrãdam videtur contrahere cum defuncto, vt s. eod. l. 1. Item contra j. de priuil. cred. l. 1. vbi vr quod fam. erc. actio hic competat. solue illam sm istã.
d *Actum sit.*] & ideo amplius agi non potest. Azo. vt s. fa. erc. si filia. §. familiæ.
e *Ex causa competere.* No. fieri posse cõtra prohibitionem, & tamen idem est effectus ac si prohibitio non esset, ut hic, & infra, de leg. 2. l. filiusfamilias, §. Diui. & infra, de exerci. l. 1. § magistrũ. & C. ne tu. vel cur. vect. cont. l. 1. & infra quod vi aut clam l. fi. §. si stercus, & infra de ap. nõ tantum, & infra, de sol. l. solutione.
f *Hæres eius phibuerit.* scilicet sepelire ipsũ testatorem, q. d. non est standũ ipsius prohibitioni. Sed opp. huic, &c. Sed respondetur, pone me, &c. quo casu indubitabiliter agit licet a prohibito. Accur.
g *Competere.*] certè sic, vt supra eod. l. si cui. Accur.
h *Imitari.*] vbi post prohibitionem cessat actio, vt C. de nego. gest. l. fina. Et sic no. mentem potius quam verba legis seruandam, vt s. de in ius vo. l. quamuis.
i *In eũ statutam*] no. ergo non puniri illicitum, ut hic. & infr. de sep. uio. l. 3. §. non perpetuè. & infra, de vsufr. leg. l. hæres. Accursius.
k *Debet.*] quia videtur ei abesse id in quo obligatus est, ut supra de nego. gest. si quis mandato.
l *Aduersus hæredẽ.*] non pupillum. Acc.
m *Actionem.*] scilicet mandati: vt infra pro xi. §. 1. Accur.
n *Soluendoq.*] maximè. nõ funeraria exuperat omne æs alienum: vt infra eodem l pen. Vel ideo ponitur, quia tunc pupillus impetrat i integ. rest. & ideo non tenetur funeraria. Accur.
o *Negotium hæredis.*] instituti qui nondum adijt, alioqn contra. tunc enim non funeraria, sed neg. gest. detur actio hic ergo cõtra hæredem non datur neg. ge. quia eius in veritate negotium nõ erat, nec defuncti potuit esse, vt s. de nego. gest. l. ait prætor. § hæc verba.
p FVneris. Patronus. vt supra si pars hære. peta. l. sorori, §. sumptus.
q IN eum.] idest cõtra eum.
r *Dat prætor.*] vt & C. de neg. gest. l. quod in vxorem, in fin. Accursius.
s *Suis.*] scilicet alijs. nam & hoc quasi patrimonium est, ut supra de min. l. 3. §. sed verum. In fi.
t *Conferre debere.*] p ea parte qua lucratur dotem, & cum ad quẽ spectat aliud patrimonium, pro sua rata: vt infra eod. Celsus. si autem maritus non lucratur, vt quia vsusfructus sibi in dotem datus decedente muliere consolidetur sibi, cum prius esset proprietarius, nihil videtur lucrari: cum & alias ea defuncta hoc erat habiturus: & ideo non cogitur ad has impẽsas, ut infra de iu. do. l. cum in fundo. in princ. ibi. quod si in matrimonio. &c.
u SEd si nondum. Præstiterit.] vt & infra eod. l. si mulier. §. 1. Accur.
x NEratius quærit. Pacto.] sic supra de transact. l. controuersia. in prin. Accur.
y *Conuenire.*] pro ea parte quæ remanet apud maritum: Accursius.
z *Non p sit.*] vt s. de pac. l. ius publicum.

1 † Alias, indictum.
2 † Flor. deest, vel negotiorum gestorum.
3 † Alias deest, iustum.
4 † Flo. solitius.
5 † Flor. sed is, scilicet q mandauit funerandum, siue soluit.
6 † Flo. deest, acturum.
7 † Flo. extitit ei qui funerauit est.
8 † Flo. deest, actione.
9 † Alias aliquid.
10 † Ebli. 3.
11 † Flo. se. tur.
12 † Flo. deest, eum.

a *Conferre tum.*] videbatur ꝙ, quia stipulatus erat totam dotē sibi restitui. Accur.
b *Pater autem non.*] s. conuenitetur marito lucrante. Accursius.
c *Soluendo.*] Sed quare inspicit si soluendo, vel nō: cū expensa ista excedit oē ęs alienū, vt ꝯ. e. l. impēsa q̄ est ꝯ. & ideo pro rata eā de dote ꝙ de alia substātia est soluēda, vt ꝯ. e. l. Celsus. Sol. hic cōputato p̄rimonio, & de dote pōt integrē solui creditorib. alijs funeraria agētib. & iō si hēt locū lex illa, impēsa: vt ergo oibus satisfiat, seruat quod hic dicit.
1† Fl. eundē.
2† Fl. desis, &.
3† aliàs desit, etiam.
4† Fl. tantū.
5† aliàs, Mar
d *IN patrem. Funeraria actio.*] est. n. patris onus, vt ꝯ. de in rē verso, filius. & domini de seruo, vt ꝯ. eo. l. filius, §. j. Acc.
e *CElsus. Funerandas est.*] vt iof. ad legē Falc. l. si vir. & sup. eo. l. in eum.
f *VEluti. Conferret.*] si soluēdo est maritus: alioquin ꝓ eo qđ facere pōt, vt & ꝯ. e. l. si ꝓ rata, §. si.
g *IVlianus. Legatis.*] ab hærede: quia ad ea præstanda teneatur. Accur.
6† Fl. mulibus.
h *NEc pretijs. Manumissorum.*] quos emere & manumittere mulier suū rogauit.
i *SIc pro rata. Conferre.*] secus in alio debito, quia hęredes tm̄ soluunt, non maritus: licet lucri dotem faciat, vt C. de iure dot. l. licet. Acc.
k *Permissum est.*] veluti cū maritus vergit ad inopiam, vt C. de iu. do. l. in rebus. vel si dederit ei, vt se suo q̄; alat, vel patrem ab hostib. captum redimat, vt in similibus casib. quos habes ꝯ. de iure dot. l. Mutius, §. manēte, & l. si. & ꝯ. sol. matri. l. q̄. tis, & l. sed & ideo.
7† Fl. desis ser uorum & re. h. Dnar.
l *Lucrari videtur.*] ꝙ pactū de lucrāda dote.
m *Si conuenitetur.*] vnde vtiq; o conuenitetur funeraria, & non vltra. Sed ꝯtra, arg. ꝯ. ad l. Falc. quærebatur, §. sed cum de ēitori.
n *QVòd si nulla dos esset.*] idē si esset: sed marit^9 nil facere pt;

Quid tamē, si quis dotem hac lege dederit pro muliere, vt ad ipsum rediret, si in matrimonio mortua esset, aut quoquo modo soluto matrimonio? nunquid hic in funus non conferat? Sed cum dos morte mulieris ad eum 1 † peruenerit, pōt dici conferre eū. a

¶ Si maritus lucratur dotem, conuenitur funeraria: pater autem non. b Sed & 2 † in hunc casum puto, si dos quia permodica fuit, in funus non sufficit: in superstuum in patrem debere actionem dari.

¶ Cum materfamilias decedit, nec eius 3 † est soluendo c hæreditas: funerari eam ex dote tum 4 † oportet. & ita Celsus 5 † scribit.

Paulus li. 27. ad edictum.

LEX XXI.

IN patrē, cuius in ptāte fuerit is, cuius funus factum erit, cōpetit funeraria actio d pro dignitate, & facultatibus.

Vlpianus lib. 25. ad edict.

LEX XXII.

CElsus scribit: Quoties mulier decedit, ex dote quæ penes virum remanet, & cæteris muliebrib. 6 † bonis pro portione funeranda est. e

Paulus li. 27. ad edictum.

LEX XXIII.

VEluti si in dote centum sint, in hæreditate ducenta, duas partes hæres, vnam vir conferret. f

Vlpianus li. 25. ad edictū.

LEX XXIIII.

IVlianus scribit: Non deductis legatis. g

Paulus li. 27. ad edictum.

LEX XXV.

NEc pretijs manumissorum h seruorum. 7 †

Pompon. lib. 15. ad Sabin.

LEX XXVI.

NEc ære alieno deducto. [illegible]

Vlpianus li. 25. ad edictū.

LEX XXVII.

SIc pro rata & maritum & hæredem conferre i in funus oportet.

¶ Maritus funeraria non conuenietur, si mulieri in matrimonio dotem soluerit, vt Marcellus scribit. Quæ sententia vera est in his tantum 8 † casibus, in quibus hoc ei facere legibus permissum k est.

¶ Præterea maritum puto funeraria in id demum teneri, quod facere potest. Id enim lucrari videtur, l qđ præstaret mulieri si conuenitetur. m

Pomp. li. 15. ad Sabinum.

LEX XXVIII.

QVòd si nulla * dos esset, n tunc omnem impensam patrē præstare debere Atilicinus ait: aut hæredes eius mulieris, puta emancipatæ, ꝙ si neque hæredes o habeat, 9 † neque pater soluendo sit, maritum, in quantum facere potest, pro hoc conueniri, ne iniuria eius videatur, 10 † quondam vxorem p eius insepultam relinqui.

Caius li. 19. ad edic. puin.

LEX XXIX.

SI mulier post diuortium alij nupta decesserit, non putat Fulcinius à priore marito, 11 † licet lucri dotem faciat, funeris impensam q præstari. 12 †

¶ Is qui filiam fam. funerauit, antequam dos patri reddatur, cum marito rectè agit: reddita dote, patrem obligatū hēt: vtiq; r autem si cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris restituturus s est.

Pomp. li. 15. ad Sabinum.

LEX XXX.

COntra quoque, quod pater t in funus filiæ impendit, aut alio secum agente funeraria 13 † iam præstitit: ipse actione de dote à marito recipit. 14 † Sed si emancipata in matrimonio decedat, collaturos hæredes bonorumve possessores, & patrem pro portione dotis, quam recuperat: 15 † & virum pro portione dotis, quam lucratus est.

Vlpianus libro 23. ad edictum.

LEX XXXI.

SI filiusfamiliās miles sit, u & habeat castrense peculium, puto successores eius ante teneri, x sic deinde y ad patrem veniri. 16 †

¶ Qui seruum alienum, vel ancillam sepeliuit, habet aduersus dominum funerariam actionem.

¶ Hæc actio non est annua, sed perpetua: z & hæredi cæterisq; successoribus, & in successores datur.

arg. ꝯ. l. pe. in fi. Ac.
o *Neque hæredes.*] q. filia iā ętati hodie tā haberet, vt in Auth. de hæred. ab intesta. §. 1. & 2. collat. 10.
p *Quondā vxorem.*] scilicet tempore mortis eius: alioquin nō, ut infra l. prox.
q *SI mulier. Funeris impensā.*] tandiu iura primi viri tenet, quādiu alij nō nubat, vt ꝯ. de Senat. l. vlt. sic & si libert^9 meus sit alterius fact^9 seruus: & ab eo manumissus: ꝓfertur in ꝯ tabul. secūdus manumissor, vt ꝯ. de bon. lib. l. si libert^9 meus.
r *Vtiq.*] nūc redit ad primum casum. Acc.
s *Restituturus.*] vt ꝯ. eod. sed si nondum.
t *COntra. Pater.*] ad quē dos nō debuit redire ꝑ pactum. Et secūdū hoc dic actione de dote, s. funeraria: vt. n. tenet hic maritus extraneo funeraria: ita & patri, & qđ subijcit, à marito recipit, dic s. q̄ dotē erat lucratus. Vel dic, ꝙ hęc dos debuit redire ad patrē: & tūc ꝓpriè ponitur actio de dote, i. ex stipulatu pro dote: & dices, à viro recipit q̄ nullū pactū posuit de dote lucranda. Caue tā tibi, ꝙ si plus impendat pater quā sit dos, non repetit quod est vltra, vt supra eo. l. si Neratius, §. si maritus.
u *SI filiusfamilias miles sit.*] s. funeratus de alieno.
x *Ante teneri.*] quàm patrem: hoc autē obtinet si fecit testamētum: aliàs successorē non habet, vt ꝯ. de castren. pecu. l. 2.
y *Sic deinde.*] s. non habeat successorem, vt ꝯ. eo. l. in patrem.
z *Perpetua.*] vt & arg. eo. ꝯ. l. liberum, in fi. Accursius.
Et pos-

* Cy. in l. si cō stante, in § si mr. infra sol. matri. alegat istam l. ꝙ si mulier nihil habeat in dote dit ali à viro, ꝙ refert & sequitur Bar. hic.
8† Fl. tamen
9† Fl. habeāt.
10† Fl. videatur.
11† Fl. Fulcinius priorē maritum.
12† Fl. præstare.
13† Fl. funeraria pstare.
14† aliàs, recuperauit.
15† Fl. recipit.
16† Fl. venire

a *SI possessor. Vtilem.*] non directam, quia neminem si-bi voluit obligare; vt supra communi diuidundo, l. in hoc iudicio, & j. eo. l. at si quis, §. si quis dum. Itē actio negot. gest. datur ei, vt s. de petit. hæred. l. hereditas, §. 1. & l. quod si possessor. §. sed cum. sed ibi de monumento dicit. Accursius.

b *Decesserint.*] quod esse potest, vt infra, de dona. inter virum & vxor. cum hic status, §. si ambo. & inf. de donat. causa mort. l. si hi qui.

c *Idipsum.*] scilicet portio dotis. pone enim talem pactionem fuisse, vt maritus dotis dimidiam lucraretur si uxor decederet in matrimonio: hic autē dubium erat, an prius decessisset in matrimonio, an post decessisset: & præsumitur mulierem prius decessisse, ideoq; sumptus funeris ad hæredem viri pertinet, vt j. de rebus dub. l. qui duos, §. si maritus. sicut partus priusquam magnus, vt infra, de pac. dot. l. inter socerum, in princ.

d *SI quis fuerit Indigno.*] vt quia defuncti mortē non vindicauit, vt C. de his quib. vt indi. l. j. & l. cum fratrem.

e *Remaneant.*] vt & j. ad Treb. l. l. quia periode, §. fi. nō enim desinit esse hæres, vt j. de vulga. substitu. l. ex facto, §. Iulianus. & Instit. de fideicō. hære. §. restituta. Sed contra, inf. de his & leg. l. j. §. interdum. Sol. ibi in maiori fuit delicto; quia reus perduellionis.

f *SI locus. Non facit.*] idem est in seruo legato sub conditione, qui interim manumitti non potest, vt & inf. qui, & à quibus manu. l. s. & l. generaliter, §. fi. Sed in eo quod hic dicitur, est contra, supra eod. l. scriptus, in fi. Solu. hic loquitur in eo casu quando optimè, vel oportunè inferri aliàs poterat: ibi verò non poterat. Accursius.

g *MInimè Eum.*] ideo nec sublatandum, vt faciat ad titulum. de luctu enim cōstabat etiam sine his delictis, vt j. de his qui no. infam. l. liberorum, & l. parentes.

Paulus lib. 27. ad edictū.

LEX XXXII.

SI possessor hæreditatis funus fecerit, deinde victus in restitutione non deduxerit quod impendit, vtilem a esse ei funerariam.

¶ Si eodem momento temporis vir & vxor decesserint, b Labeo ait in hæredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem, quoniam idipsum c dotis nomine ad eum peruenit.

Vlpia. lib. 63. ad edictū.

LEX XXXIII.

SI quis fuerit hæres, cui deinde hæreditas ablata sit, quasi indigno, d magis est, vt penes eum iura sepulchrorum remaneant. e

Paulus li. 64. ad edictum.

LEX XXXIIII.

SI locus * sub conditione legatus sit, interim hæres inferendo mortuum, non facit f religiosum locum.

Marcellus libro 5. fforum.

LEX XXXV.

MInimè maiores * lugendum putauerunt eum, g qui ad patriam delendam, & parentes, & liberos interficiendos venisset. Quod 1 † si filius patrem, aut pater filium occidisset h sine scelere, etiam præmio afficiēdum omnes constituerunt.

Pompo. lib. 26. ad Q. Mut.

LEX XXXVI.

CVm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt i religiosa, vel sacra esse: sicut 2 † homines liberi, qui 3 † in seruitutem perueniunt. Quod si ab hac calamitate fuerit liberata, quasi quodam postliminio reuersa, pristino statui restituuntur.

Macer li. 1. ad legem vicesimam hæreditatum.

LEX XXXVII.

FVneris sumptus accipitur quicquid corporis causa erogatum est: 4 † veluti vnguentorum, & pretium loci, in quo defunctus humatus est: & si qua vestiaria K 5 † sunt, vel sarcophagi, l & vectura, & quicquid corporis causa antequam sepeliatur, consumptū est: funeris impensam esse existimo. m

¶ Monumentum 6 † autem sepulchri id esse diuus Hadrianus rescripsit, quod munimenti, n 7 † id est causa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositum sit. Itaque si amplum o quid ædificari testator iusserit (veluti in circuitu 8 † porticationes) eos sumptus funeris causa non esse. p

Vlpianus lib. 9. de omnibus tribunalibus.

LEX XXXVIII.

NE corpora aut ossa mortuorum detinerentur aut vexarentur, neve prohiberentur, quominus via publica transferrentur, aut quo minus sepelirentur: præsidis prouinciæ officium q est.

Martianus lib. 3. Institut.

LEX XXXIX.

DIui fratres edicto admonuerunt, ne iustæ sepulturæ traditum, id est terra cōditum corpus inquietetur. Videtur autem terra conditum, & si in arcula r conditum hoc animo sit, vt non alio 9 † transferatur. Sed arculam ipsam (si res exigat) in locum commodiorem licere transferre, non est denegandum.

Paulus li. 3. Quæstionum.

LEX XL.

SI quis 10 † eo animo corpus intulerit, quod cogitaset inde aliò postea transferre: magisque temporis gratia deponere, quàm quod ibi sepeliret mortuum, & quasi s æternam sedem daret, destinauerit: manebit locus profanus.

h *Occidisset.*] scilicet se defendendo: aliàs tenetur lege Pompeia de parricidijs, vt j. ad legem Pomp. de parricid. l. j. Accursius.

i *CVm loca. Desinunt.*] sic econtra religiosa apud eos, à nobis capta, nō sunt religiosa, vt C. de sepul. hro viola. l. sepulchra. & facit infra, de iure fisc. l. diuus. & infra, de acquirē. rerum dom. l. in agris.

k *FVneris. Vestiaria.*] aliàs vestigalia.

l *Sarcophagi.*] à sarx, quod est caro: & phago quod est comedere: quia ibi caro hominis à vermib. consumitur. Accursius.] vel quod ex sarcophago lapide fissili corpora celerrimè consumente, qui in Troade plurimus nascebatur. Isid. ethymol. lib. 16. c. 4.

m *Existimo.*] vt supra eodem, l. si quis, §. funeris.

n *Monumenti.*] & id demum, scilicet. Ergo dicitur munimentum à munio sed monumētum à moneo, vel à memoria dicitur, vt supra eod. l. 2. § monumentum. *

o *Si amplum.*] vltra modum. Io.

p *Non esse.*] nec repetitur, vt supra eod. tit. l. at si quis, §. quid ergo si ex.

q *NE corpora. Officium.*] ergo pro mortuo inferendo habet locum officium præsidis, & interdictum sequens, & actio in factum, quæ est j. tit. 1. vt & supra eō l. liberum & C. de sepulc. viol. l. qui sepulchrum. nō tamen impedienti imponitur pœna, vt infra, de sepul. viola. l. 3. §. non perpetuæ.

r *DIui fratres. Arcula.*] quædam est capsa, in qua vltra montes magni homines assignantur, seu imponuntur sub terra.

s *SI quis eo. Quasi.*] id est ut certe magis deponit ad tempus, quàm quasi, &c. & tunc potest transferre etiam sine ali ius authoritate, vt hic, & C. eodem, l. si necdum. Sed si perpetuæ sepulturæ tradidit, potest transferri iusta causa cūm authoritate præsidis, si sine causa, cum princi-pis

Margin notes:

* Per tit. ss. q. d. in lo. sac. & cōtra l. 11. de manumiss.

* Liu. li. 1. vbi de Horatio q. occidit sororē lugentē mortē Curiatium ob cupro defensione libertatis occisum.

1 † Flo. quem.

2 † Aliàs, & si. cut.

3 † Flo. desit. q.

4 † Flor. desit. erogatū est.

5 † Fl. vestigalia, vide Cuiacium li. 5. obser. c. vlt.

6 † aliàs monumentū, aut sepul id esse diu. Hadria. rescr. qd causa muniendi, &c.

7 † l. monumentum.

8 † Flo. circuitu.

* Munimētū, & monumētum quo differunt, vt de not. ad gl. i vet mo numentū, in d. l. 2. hic citata.

9 † Flor. deest. Arcula quā deinde.

10 † Fl. si quis enim et alii.

pis authoritate, ut ꝟ. de sepulchro uiol. l. 3. §. non perpetuę. & C. eo. l. §. fi. Accur.

a *SI plures (Cęterorum consensu.*] speciale. sic & Co. de communi ser. man. l. prima. & Co. de commu. re. ali. l. multum.

pitis. Sed quid si medietas capitis in uno loco sit & alia in alio? Respon. neuter est religiosus, secundum Io.

m *Impetratur.*] a principe, alioquin non, ut C. eo. l. fin.

n *Religiosus esse*] sacer etiam quandoque esse definit, ut ꝟ eo. l. cum locum. Accur.

Callistratus li 3. 1† Inst.

LEX XLI.

SI plures sint domini eius loci vbi mortuus infertur, omnes consentire debent, cum extranei inferantur, nam ex ipsis dominis quęlibet recte ibi sepeliri constat, etiam sine cęterorum consensu: a maxime b cum alias 2† non sit locus, in quo sepelietur.

Florentinus lib. 7. Instit.

LEX XLII.

MOnumentum generaliter res est memorię causa in posterum prodita: c in quam 3† si corpus, vel reliquiæ 4† inferantur, fiet sepulchrum: si uero nihil eorũ, erit monumentum memoriæ causa factum, quod Greci κενοτάφιον. 5† appellant.

Papi. l. 9. 6† Quæstionum.

LEX XLIII.

SVnt personæ, quæ quamquam religiosum locum facere d non possunt, interdicto e tamen de mortuo inferendo vtiliter agunt: vt puta dominus proprietatis, si in fundum, cuius fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre uelit: nam si intulerit, non facit iustum sepulchrum: sed si prohibeatur, vtiliter interdicto quo 7† de iure dominij quæritur, aget: eademque sunt in socio, qui in fundum communem inuito socio mortuum f inferre g vult: nam propter h 8† publicam vtilitatem, ne insepulta cadauera iacerent: strictam rationem insuper habemus, * quæ nunquam 9† in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet: i nam summam esse rationem, quæ pro religione facit.

Paulus lib. 3. Quæstionũ.

LEX XLIIII.

CVm in diuersis locis sepultum est, vterque quidem locus religiosus non fit: quia vnius 10† sepultura k sepulchra plura efficere non potest: mihi autem uidetur illum esse religiosum locum, 11† vbi quod principale est, conditum est: idest caput, cuius l imago fit, vnde 12† cognoscimur. Cum autem impetratur, m vt reliquiæ transferantur, desinit locus religiosus esse. n

Martia li. 8. fideicommiß.

LEX XLV.

IMpensa funeris o semper ex hæreditate deducitur: quæ etiam omne creditum o solet præcedere, cum bona soluendo non sunt. 13†

Scæuola li. 2. Quæstionũ.

LEX XLVI.

SI plura prædia quis habuerit, & omnium vsumfructum separatim legauerit; poterit in unum p inferri, & electio erit hæredis, & gratificationi q locus: sed fructuario vtilis actio 14† in hæredem danda 15† ad id recipiẽdum quod propter eam actionem imminutus 16† est vsusfructus.

¶ Si hæres mulieris inferat mortuã 17† in hæreditariũ fundum: a marito qui deberet r 18† in funus conferre, pro æstimatione loci consequetur. 19†

¶ Et 20† cui vestimẽta legantur, s si in funus erogata t sint, utilem actionem u in hæredem dandam placuit, & x priuilegium funerarium.

TITVLVS VIII.

*De mortuo inferendo, * & sepulchro ædificando.*

Vlpian. li. 68. ad edictum.

LEX PRIMA.

PRætor ait: quo, y quave z illi mortuũ inferre inuito te ius est, quo minus illi eo, cave mortuũ inferre, &

b *Maxime.*] potest dici quod abundet propter id quod est, Institu. de rer. diuis. §. religiosum. Vel dic, quod ibi loquitur quando extraneum vult inferre, ut ex hac lege colligit. Accur.

c *MOnumentum. Prodita.*] ut & ꝟ. e. l. 2. §. monumentum.

d *SVnt persona. Facere.*] cæterũ si ipse qui legauit vsumfru. inferatur, nec sit alius locus vbi sepeliatur, faciet iustũ ut inf. eodem, si plura.

e *Interdicto.*] de mortuo inferendo, ut infra tit. 1. l. 1. §. hoc interdicto.

f *Mortuum.*] scilicet extraneum: alias secus, ut supra eod. l. si plures.

g *Inferre vult*] nam inferre quidem potest quamdiu aliquis locus paritur, uel paratus possit: postea autem teneatur auferre per actionem in factum, ut supra co. communi diuid. si quis putans. §. si quis in commune. & supra eodem, l. secunda §. an socius.

h *Propter.*] alias propter, & alias præter. & semper est idem sensus, scilicet quod duæ sunt rõnes, quare socius in locum communem inferatur, una, publica vtilitas: alia, stricta ratio, quæ pro hoc facit, quæ & si faceret contra hoc, omitteretur propter fauorem religionis. quod dic, ut supra eod. & si quis. § idem Labeo. sed hęc facit pro hoc. & est hic: quia si socius prohibet, quia socium ergo & ego inferam, quia dominus ut ipse. nam summã, &c. ut subiicit hic.

i *Solet*] tamen est cõtraria æquitati: ut in multis casibus. ꝟ. eo. l. sed & si quis.

k *CVm in diuersis. Sepultura*] id est unus homo sepultus Accur.

l *Cuius.*] scilicet capitis.

o *IMpensa. Omne creditum.*] forte loquitur de credito quod sine pignore debetur: cum creditores habentes pignora præponantur priuilegijs personalium actionum, ut C. qui pot. in pigno. habe. l. eos qui. Item imo etiam de eo quo sub pignore debetur, ut ꝟ. eod. & si quis. §. si tamen tacitum sit pignus: alias forte est contra. sicut in dote dicimus, ut Co. qui po. in pign. ha. l. fin. Item contra. sup. eo Neratius. §. fi. Solu. ut ibi diximus. Accur.

p *SI plura prædia. Poterit in unum.*] ut supra eo. l. 3 in fin. Accur.

q *Gratificationi.*] Nota locum esse gratificationi. sic & inf. ad Syll. l. 3. §. si cum oẽs, in fin. & inf. de bon. aut. iudi. pos. l. si non expedierit § j. & inf. de nona. si Stichum. §. si decẽ. & ꝟ. de pec. l. summa. §. sed & si alij. & ꝟ. depositi. l. ei apud. §. j. & inf. loc. l. in naue. in fin. & inf. de leg. 2. l. si quis seruum. §. si inter duos. & l. cum quidam. & l. statuliberum. in fin. & ꝟ de le. j. l. si mihi & tibi, in prin. & inf. de cond. inde. plane, & l. si non sortem, § fi. Sed argu. contra, C. de condi. indeb. l. pe. & ꝟ. quæ in frau. credit. l. pupillus. in prin. & C. de hær. l. fi. Accur.

r *Deberet in funus.*] ut sup. e. l. Neratius. §. fi. contra Solu. ut ibi. Accur.

s *Legantur.*] sa legatario. Azo.

t *Erogata sint*] a legatario.

u *Actionem.*] scilicet in factum, ut inf. de le. 2. l. si hęs rem. uel ibi hæres intendit in legatum.

x *Et*] pro id est.

DE MORTVO inferendo, &c.

y *PRætor ait quo.*] s. monumẽto. Ac.

z *Quave,*] idest per quam

1† *Flor. lib. 3.*

2† *Fl. alius.*

3† *Fl. in qua.*

4† *Flo. interdum habetur reliquæ inter dit reliquia.*

5† *Cenotaphium, quasi de sepulchrum, quasi sine corpore. quale de Polydoro scribit Virg. lib. 3. Æn. fa ctum prin de sepulchro Polydori.*

6† *Flor lib. 8.*

7† *Flor. qui.*

† *Alias, præto.*

* *Omittimus, & negligimus, & ita tuum uerbũ es impositum. Sic ita i. haec data accipitur & apud Gell. lib. 1. c. 19. & apud Symac epist. 131. Dua. in Cuiac l. 3. obseruat. 22. & li. 11. c. 11.*

9† *Fl. nunquam. & religionis. Dua.*

11† *Fl. dcuius locum.*

12† *Flo imago sit inde cognoscimur.*

* *extit. ad Tertul. in l. 3 in l. 10. eo tit.*

13† *Fl. sunt.*

14† *utilem actionem. Dua.*

15† *Flo. dandam.*

16† *Fl. minutus.*

17† *Fl. mortuum.*

18† *Fl. deberet.*

19† *Fl. consequatur.*

20† *Flor. ei.*

* *Hunc locũ Cic. copiosè tractat lib. 2. leg. & Tit. hunc ample declarat Cuiac. in paratitl. & l. 1. hoc comment titulo quid in loco sacro.*

quam partem, siue uia ad fundum, ut sepeliret destinatam. Azo. Et dic quod Pisana litera aliter dicit, scilicet, prætor ait quo quave illic mortuum inferre inuito te ius ei est. quo minus illo eo eave mortuum inferre, & sepelire liceat, &c.

a *Non prohibetur.*] ut. ꝭ. titulo primo, l. liberum & sic prohibetur prohibens.

b *In fundum.*] id est ad fundum. Accursius.

c *Debeatur.*] iter, uel actis Accur.

1† Fl. dest, autem

d *Prætor ait.*] hoc est secundum edictum & est prohibitorium, sicut & primum, ut Institu. de interdi. §. prohibitoria. Accursius.

e *Conuehi.*] ut & infra de itine. actuque priuato. le. ueteres. Accur.

f *Reficere.*] large, uocabulum accipe reficere: si uero stricte, differentia est inter facere & reficere. ut infra de itine. actuque priua. l. 3. § reficere.

2† Fl. prohibeor.

3† alias, & quo inferre.

g *Labatur.*] per quod uidetur prohibere facere, cum factum non fit.

h *Tenetur.*] potest & accusari de sepulchro uiolato. ut ꝭ. de sepulc. uiola. l. 1. & 3. & l. sepulchri.

i V*Etat lex. Excidatur.*] sic & in ea quæ ad mortem est damnata, ut supra de statu hominum, l. Imperat. & infra de pœ. l. prægnantis.

4† Fle. dest, eo.

k *Cum grauida.*] id est, in grauida consistentis, non ita ut uidetur utrumque peremisse: & sic hæc dictio, cum, non implicat, argu. contra, infra de usufructu legato. l. Illi. Accursius.

5† Fle. adif. cio.

l S*I propius.*] scilicet quam terminatum est supra finium regundorum, l. fin. uel melius si priuatus est locus uni nus, decem pedum si publicus, xv. pedum, ut C. de ædil. priu. l. si cui. & l. Maniana.

6† Alias, im ponere.

m *Quod ui aut clam.*] argumen. contra P. qui dicit duo esse interdicta, unum quod ui, aliud quod clam: nam hic erat factum clam: & tamen datur interdictum quod ui aut clam.

ibi sepelire liceat, uim fieri ueto.

¶ Qui inferendi mortuum ius habet, non prohibetur a inferre. Prohiberi autem inferre uidetur, siue in locum inferre prohibeatur, siue in itinere arceatur.

¶ Hoc autem 1† interdicto, De mortuo inferendo, dominus proprietatis uti potest, quod etiam de loco puro competit.

¶ Item si mihi in fundum b uia debeatur, in quem fundũ inferre volo, & uia prohibeatur, 2† hoc interdicto posse me experiri placuit: quia 3† inferre prohibeor. Idemque erit probandum, & si alia seruitus debeatur. c

¶ Hoc interdictum prohibitorium esse palam est.

¶ Prætor ait, d Quo illi ius est inuito te mortuum inferre, quo minus illi in eo loco sepulchrum sine dolo malo ædificare liceat, uim fieri ueto.

¶ Interdictum hoc propterea propositum est: quia religionis interest monumenta extrui, & exornari.

¶ Facere sepulchrum, siue monumentum in eo 4† loco, in quo ei ius est, nemo prohibetur. Ædificare uidetur prohibere, & qui prohibet eam materiam conuehi e quæ ædificationi 5† necessaria sit. Proinde & si operi necessarios prohibuerit quis uenire, interdictum locum habet: & si machinam alligare quis prohibeat, qui seruitutem debeat. Cæterum si in meo solo uelis machinam ponere, 6† non tenebor interdicto, si ire te non patiar.

¶ Ædificare autem non solum, qui nouum opus molitur, intelligendus est: uerum is quoque, qui uult reficere. f

¶ Is qui id agit, ut labatur g sepulchrum, hoc interdicto tenetur. h

n *Sciente & non contradicente.*] & sic no. quod qui tacet, cõsentit, ut infra de damn. infec. l. qui bona. §. si quis iusta. & infra loca. item quæritur §. qui impleto. Accursius.

o L*Onga.*] nec etiam longissima quia incorporales res præscribi non possũt. Item, quia ipsum sepulchrum, cum non sit in bonis vllius, nec esse potest, non potest præscribi. ut Insti. de rer di. §. nullus. Vnde no. talem regulam, quod si qua res corporalis est, quę suo priuilegio, non eius cuius est, non potest triennio, vel decennio vel uicennio præscribi ab eo qui titulum, uel etiam bonam fidem habet, eadem res, vel xxx. vel xl. ann. nõ poterit præscribi ab eo qui titulum non habet, ut patet in libero homine ut C. de præscri. lon. temp. quæ pro li. vel contra eam da. l. fi. Item in eo quod dicit non competit, patet, quod quædam sunt quæ possunt seruari, quæ de nouo non possunt acquiri. ut ius sepulchri præs tibi, ut hic: nec decurionatus longa salarii præstatione, ut inf. de decu. l. Herennius. nec nouam possunt Iudæi facere synagogam, licet veterẽ fulcire possint ut C. de Iudæ. l. si. Itẽ nuntiatio pro opere faciendo, In facto iam fieri potest, ut infra de ope. no. nun. l. 1. §. si quis ædificium. sic & infra de do. int. vir. & vxo. l. si donante. §. sina. Item in eo quod dicit ius sepulchri non præscribi, est argum. contra. C. de religio. l. monumentorum. in fine. Solu. ibi dicit ad puri loci præscriptionem tantum proficere, non autem ad ipsa loca religiosa. Accursius.

p *Possessio.*] id est, detentatio: nam uere non potest possideri. ut infra de acquirenda possessio. qui vniuersas. §. fina. Accursius.

q S*I in monumento. Perficiatur.*] etiam sine authoritate alicuius.

r *Factus.*] id est, perfectus.

s *Pontifices.*] id est episcopi, qui in talibus suũ exercent officiũ, ut ꝭ. de pet. her. l hereditas. §. 1. Accur.

Marcellus libro 28. Digestorum.

LEX II.

VEtat 7† lex Regia mulierem quæ prægnans mortua sit, humani antequam partus ei excidatur, i: 8† qui contra fecerit, spem animantis cum grauida k peremisse videtur. *

7† Fl. negat.

8† Fler. dest, is.

* *Videtur.*] Hanc fuisse veterẽ legem ægyptiorum, quam plerique græcorum postea usurpauẽt aut Diod. le. 2. p. 2. f. & lo. 2. in lege ægyptiorum subdit ne insons vna fuit. puniatur, cũ nocens delinquerit.

Pomponius libro 9. ad Sabinum.

LEX III.

SI propius l ædes tuas quis ædificet sepulchrum, opus nouum nunciare poteris; sed facto opere nullam habebis actionem, nisi, Quod vi aut clam. m

¶ Si propius ędificium alienũ intra legitimum modum * mortuus illatus sit: postea eum prohibere non poterit ædificii dominus, quo minus aliũ mortuum eo inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio domino sciente n hoc fecerit.

* *Modum legitimum illatum lex 12. tab. sexaginta pedes Cic. lib. 2. de legi.*

Vlpianus libro secundo Responsorum.

LEX IIII.

LOnga o possessio p 9† ius sepulchri non tribuit 10† ei, cui iure non competit. *

9† Fl possessione.

10† Fl tribuit.

* *Cic. lib. 2. de leg. l. 12 tab. interpretans, autẽ inquit, firmam esse bonum sepulchri bustiue vsucapi uetat, tueturque sepulchrorum. v. Gel. lib. 6. c. 5.*

Idem libro primo Opinionum.

LEX V.

SI in eo monumento quod imperfectum esse dicitur, vel quæ 11† hominis conditæ sunt: nihil impedit, quo minus id perficiatur. q Sed si religiosus loc' iam factus r sit, pontifices s explorare debent, quatenus salua religione desiderio reficiẽdi operis medendum sit.

11† Fl. reliqua.

¶ Expli-

¶ Explicitus est ex ordine Digestorum Lib. xj. De iudicijs lib. vij. sequitur tertia.

DE REBUS CREDITIS, &c.

a Iste continuatio placet Bar. P. & Alex.

Dictum est a *supra de in rem actio. & de alijs, quæ ad exēplū earum proponuntur: superest uidere de omnibus personalib. quæ ex cōtractibus ꝓficiscūtur: & ita ponitur ꝺ reb. creditis, quę uerba sunt generalia, ut inf. eo. l. 1. & quia, inter alias personales actiones, ea quæ detur ex mutuo, obtinet principatū, quia specialia bēt, ut inf. eo. l. singularia. ideo subijcit, si cert. pet. i. mutuum: & quia tā ꝓ mutuo datur certi cōdictio specialis, q̄ pro quolibet alio credito certo, datur certi condictio generalis, ut inf. eo. certi cōdictio. in prin. ideo subijcit de condictione, scilicet generali & speciali: Nam hæc pars ad duo supradicta refertur: Alij dicunt* b *vnam tantum, scilicet certi condictionem generalem. His ergo uerbis, de rebus creditis, non solum mutuum, sed etiam cæteri omnes contractus continentur, de quibus in hoc titulo tractatur, ut infra eodem, l. prima, & l. secunda, §. si. & l. quarta, §. res, & §. ea. & l. quod te mihi, & l. certum, & l. nam & si, & l. certi condictio, & alijs legib. At his* c *verbis, si cert pet. tātum mutuū significatur, & restringitur eius significatio: & sic accipitur stricte C. eo. tit. Si cert. pet. Quidam tamen* d *dixerunt, si cert. pet. esse ꝓprium nomen actionis, ut arg. inf. de tritica. actio. l. 1. Accur.] Fusius & magis copiose Cuiac. hunc tit. declarat in suis paratitlis. & nota, quod incipit de reb. credit. Si certum petat. lib. 1. ex ordine Digestorum, seu Pandectarum xij. & ita est scriptum in indice tituli.*

* Vide Ant. August. lib. 3. c. 2. in fi. aliae c. vlt.
1† Flo. decst. certi.

b Et male Ba. & Alex. Flo. sequitur.

c Sequitur Alexan. & Ias. Fulg. contra.
d Et male Ba. & Alex.

a *Si certum.*] id est mutuum. Accursius.
b *Petatur.*] id est repetatur. Accur.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber Duodecimus.

TITVLVS I.

De rebus * creditis Si certum a petatur, b & de certi 1† condictione.

Ad cognitionem specierum debet præcedere cognitio generis: vnde cum verbum, credendi, & uerbū, rei, sint generalia: ideo a ꝓtore de reb. credetis ꝓmittitur rubrica, h. d. tota lex. Et diuiditur sic: Primo commendat quæstionē. Secundo respondet ad eā, & assignat rationē. Tertio rationē probat per authoritatem Celsi. Quarto rationē suā probat ꝑ aliā rationem. Vltimo ponit quid significet uerbū, rei. secunda ibi, quoniam igitur. tertia ibi, Nam ut lib. 1. quarta ibi, Nā cuicumq;. quinta ibi, Rei quoque. Bar.

Vlpianus lib. 26. ad edictum.

LEX PRIMA.

Bene c * est, 2† prius quàm ad verborū d interpretationem e perueniamus, pauca de significatione ipsius tituli f referre.

¶ Quoniā igitur multa, ad cōtractus varios g pertinentia, iura sub hoc titulo h ꝓtor inseruit: ideo rerū creditarū titulum ꝓmisit. Omnes i enim contractus, quos, alienam fidem secuti, k instituimus, cōplectitur, Nam l (vt lib. primo quæstionum Celsus ait)

c Bene est.] Alias secūdū Pisanā literā est, ex re, id est, ex utilitate: alias e here, id est hertle, ab herus heri. i. domin9, vt s. ad leg. Aquil. itē Mela, §. legis. quasi dicat ad dominum, & ad Doctorem spectat de significatione verborum dicere. Et ponitur, here, aduerbialiter, id est herile. f ad quod Co. de profess. qui in ciuitate Constantinop. l. prima, lib. xij. Et dic casum. Prætor ante computationem Digest. fecit edictum de rebus. & intitulauit g de rebus creditis. Vlpianus autem primo rubricam per hanc legem exponit. Secundo uerba edicti. Vel dic, quod est verius, hęc lex quatuor dicit. Primo Iurisconsultus continuat seipsum: & dicit vtile esse prius exponere rubricam, quam ad textum descendere. & hoc vsq; ibi, quoniam. Secundo reddit rationem quare titu. iste de rebus creditis, s. quētib. titulis præferatur: & certe præfertur, quia generalior, & uere generalior: quia continet omnes cōtractus, in quibus fidem sequimur alienam. & hoc usque ibi, nam &c. Tertio dicit qualiter nomen credendi accipiatur, usque ibi, rei. Quarto qualiter nomen rei sumatur. Sed hæc vbi s. respon. uerba textus edicti erant in antiquis libris. Sed sunt inde accepta & sunt edicta quæ sunt infra, usque ad tit. de pig. & super quolibet sunt expositiones Vlpia. ut in tit. de constituta. & in tit. commodati, & in alijs.

d *Verborum.*] s. istorum. h si certum petatur.
e *Interpretationem.*] quam facturus est in specie, j. eod. l. 2. §. appellata, & in genere, j. eo. l. certum. vel dic antequam exponat Netus edic. ut notaui in casu.
f *Ipsius tituli.*] s. illius, de rebus creditis.
g *Varios.*] id est nominatos & innominatos, de quib. sub hoc tit. i. post hunc tit. ponit, ut j. in sequentib. tit. vbi de nominatis dicetur, & de innominatis, ut j. de ꝑscrip. verb. & sic refertur ad mediam rubricam, K scilicet si certum petatur. Vel melius l referas ad primam, s. de rebus creditis: & tunc proprie dicit sub hoc tit. quasi sub hoc tractatu de reb. cred. & continet octo libros, ut s. in proœ. §. in secundo. & C. de vet. iure enucl. l. 2. §. in tertia. s. vsque ad tit. de pignor. & omnes intitulantur de rebus. Et est simile uerbum sub hoc tit. s. de in integ. restit. l. j.
h *Sub hoc titulo.*] Id est edicto, uel dic, i. rubrica. Accur.
i *Omnes.*] bene dico generalem primam partem rubricæ. omne enim &c.
K *Secuti.*] dicor sequi fidem debitoris, quando mihi est obligatus, ut hic: & j. proxi. ibi: nam cuicumque &c. & Inst. de rerum diuis. §. uenditæ.
l *Nam,*] probat quod omnes contractus continet. Acc.

e Quælibet litera potest stare, secundum Bartu. Alexan. & Ias.
f Deberet dicere, heriliter secundum Alex.
* *Ista lex allegatur, quod ad cognitionē specierum debet præcedere cognitio generum adde, & nefas esse materiam aggredi origine non repetita, neque Iuriscōs. in l. 1. sup. de orig. iuris.*
2† *Flor. Ere est, & sic legitur in archety. Flor. quia sic editu Taurell. & ita legit testatur Anton. Aug. lib. 3. c. 5. & uide Accur. hic.*
g Sequunt Ba. & Alex. & Ias.
h Istam gl. sequunt Ba. Bald. Alc. & & Ias. j opi. gl. præced.
i Alexan. hic colligit, q titu. accipitur pro tractatu, uel rubr. addu a [illegible] cum bene [illegible] cere glo. [illegible] ꝑte [illegible] in uerba [illegible] lis. & te[illegible] §. q b. in prima consti. Cod.
K Imo non refertur B. B. & Paul. Aret. Alc. & Ias.
l Ista est uera Ba. Alc. & Ias.

a *Generalis.*] Nota, credere vel creditor generaliter dici, vt hic, & ꝟ. de verb. sign. l. creditores, & l. creditorum, & l. si cui. & in Auth. de fi. instr. §. pen. coll. 6. Sed quandoq; stricte pro mutuare, uel pro mutuatore tantum accipitur, ut C. si aduer. cred. l. j. & infra l. prox. §. j. & ꝟ. ad Macedo. l. quia. & in Authen. nullum credentem agric. &c §. j. coll. 4. Accur.

b *Sub hoc.*] expone ut ꝟ. proxi. Accur.

c *De pignore.*] i. de pignoratitia actione. Ac.

d *Edixit.*] id est edicta posuit.

e *Assentiamur.*] id est confidamus.

f *Mox*] idem & si non mox: nam non accipitur pro confestim: a sed etiam longum tempus respicit, vt ꝟ. de act. & obl. g. l. is cui. & infra, de re iudi. l. a diuo Pio, §. 1. Vel dic, ꝙ non determinat hoc verbũ, recepturi, sed hoc uerbum, credere.

g *Vt*] i. tanquam.

h *Generale.*] vt pecuniam & speciem omnem contineat, facta quoque. Sed contra, sup. de rei vendic. l. si in rem, in princ. ibi, appellatio enim &c. Sed ibi b quo ad actionem in rem, hic quo ad personales. Vel ibi quo ad libellum. Accur.

credendi generalis a appellatio est: ideoque sub hoc b titulo prætor & de cõmodato, & de pignore c edixit. d Nam cuicumque rei assentiamur, e alienam fidem secuti, mox f recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur.

¶ Rei quoque verbum, ut g generale h prætor elegit.

Mutuum ea forma contrahitur, ut idem genus, non eadem species reddatur: alias non erit mutuũ, sed alius contractus. Alexand.

Paulus lib. 24. ad edictum.

LEX II.

MVtuum * damus recepturi non eãdem speciẽ ꝙ dedimus (alioquin K aut 1† cõmodatũ erit, aut depositũ l) sed idem genus. m Nã si aliud genus, n veluti 2† pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum.

Mutuum contrahitur datione rei consistentis pondere, numero, uel mensura, non in alijs: quia in eis aut repugnat natura mutui, aut regula iuris, quæ aliud pro alio inuito creditore solui non patitur. Alex.

¶ Muti * datio consistit in his reb. quæ pondere, o numero, mensurave 3† consistunt: quĩa carum 4† datione possumus in creditũ q ire, quia in genere suo functionẽ recipiunt * p solutionem r magis 5† quam per speciem. Nam in cæteris rebus ideo in creditum s ire non possumus, quia aliud pro alio 6† inuito creditore solui non potest. t

gnat. Forma ergo sic video in his consistit mutuum, quoniam datione istorum, subaudi tantum: alias non esset bona ratio Iurisf. on.

q *In cre. itum.*] id est mutuum. quasi dicat, contrahere f possumus mutuum, ut de nostro suum fiat. sic accipitur ꝟ. ad Maced. l. quia ꝗd. ideo autẽ in supradictis fit mutuũ, & non in alijs rebus, quia facultas dat debitori, ut eo fumat, cũ sit suũ factũ: & quia potest liberari per solutionẽ alterius rei, in eodem genere tñ: ut si in numero datũ fuerit, ad numerũ reddatur: si in pondere, ad pondus: si in mensura, ad mensuram. & hoc ꝗd hic subijcit, quia in gñe suo recipit functionẽ per solutionẽ, i. ut aliud omnino sui vice fungatur si fuerit solutum, magis quam per speciem, s. eandem: nam debere hic esse dictio, mag s. vel subaudiri: & ele ctiue ponitur. q. d. nõ per eandem speciem debet fieri sol. quod intelligo quo ad propositum, ut in princ. huius legis dixi: ar in alijs rebus non potest aliud solui, ꝙ quod datetur: ergo non est ibi mutuum, ut subijcit. & est ratio quare aliud reddi non potest: quia non inuenitur res per omnia similis: sed in supradictis tanta est similitudo, ut non aliud, sed idẽ reddi tũ videat. Et no ꝙ genus dicitur, quod prædicatur de pluribus differentibus specie. Species autem est quæ prædicat de pluribus differentib. numero, sm Porphyrium. Sed hic genus dicitur vnũ eorũ quæ consistunt in pondere; aliud eorum quæ in numero: aliud eorum quæ in mensura, in quibus tantum mutuum consistit: species uero dicitur aliquod corpus, ut iste hus. Sed quid si accepero pecuniam ad numerum: nunquid potero reddere frumentũ ad mensuram? Respon. non, g vt hic, ubi dicit in genere suo &c. & facit ꝟ. de fideiuss. si ita fideiussor. Itẽ, quid si accepero argentum ad pondus: nunquid potero reddere pecuniam? Respon. sic, h non tamen ere contaminatam, ut ꝟ. de au. & arg. leg. l. j. §. fi. & l. cum aurũ, & l. cum aurum, §. proinde, & C. de donat. l. si quis argentum, in §. Sed H. si it, i ꝙ non, ut ꝟ. de sol. l. Paulus respondit creditorem, & prædicta in vltima uoluntate specialia dicit. K & in l. prædicta, s. de don. speciale dicit fauore donationis. & in l. si q̃s argentum, speciale fit fauore exercentis liberalitatẽ. l Itẽ quid si das frumentum, ut reddam vinum uel argentum, & conuentiamus in hoc: nunquid est mutuum? Respon. nõ, sed uel est contractus innominatus, uel uenditio, ut hic in genere suo &c. Item quid si librũ ad pondus tibi dedero, vt librũ tanti ponderis mihi reddas, uel quid si nũ ad numerũ? Rñ. nõ est mutuum: nam in mutuum quatuor cõsiderantur, quorum si quod defuerit, nõ erit mutuum. Natura, (vt ad hoc sit inuenta, sm si ut pecunia ad numerãdũ, ut ꝟ. de contrah. emp. l. j. Item cõsuetudo. Item aptitudo ꝙ datio talis ad numerum, uel ad pondus aptetur sm naturã. Itẽ actus, s. ut detur sm suam naturam: nam si dedero pecuniam in sacculo non numeratam, ut tantundem reddas, non erit n mutuum, sed innominatus contractus, vt ꝟ. de leg. 1. plane, §. 1. Item nũquid in pane est mutuũ? Respon. non, o sed contractus innominatus. Acc.

r *Per solutionem.*] s. faciendam. Accur.

s *In creditum.*] locus a consequenti, & ductio, consequens fuit: quia in genere suo &c.

t *Non potest.*] No. non cõpelli creditorem aliud ꝙ quod debetur, recipere, ut hic & ꝟ. de re iud. l. si se. §. ait prætor. & ꝟ. de contr.

MVtuum] CASVS. Primo dicit qualiter mutuum contrahatur, sũt creditori detur tantũdem in eodẽ genere, non eadem specie: quia sic esset contractus innominatus: deinde in quibus rebus consistit, s. in his quæ pondere, numero &c. & assignat rationem quare in his cõstat, quia in genere suo &c. id est, ut omnia sua vice fungãtur, si fuerit solutum: magis quam per speciem, eandem scilicet. & subauditur, magis. Tertio exponit, quid sit mutuum, per diffinitionem. Quarto dicit differentiam inter mutuum & creditum, quod creditum scilicet est in plus: mutuum vero est minus. itaque non est mutuum nisi pro ficiscatur, secus in credito. alia plana sunt usq; ad l. gem, cum quid. Viuianus.

i *Speciem*] i. item siue corpus: nam in speciebus non consistit mutuum, vt ꝟ. §. proxi. Sed quid si nummos mutuem tibi, cum postea non indigeas, eosdem reddis, nonne erit mutuũ? Quidam c ut Azo, ꝙ non, ut hic, & ꝟ. prox. in fi. ibi, sed idem genus &c. Sed di. contra: d quia propositũ inspicitur ex quo fuit translatum dominium, ut Inst. q. b. mod. re contrahi. ob. in pr. ex eo quod dicit multiplicando, quando; &c. & arg. C. de resc. vend. l. pretij causa. nec ob. ꝙ hic dicit, recepturi non eandem: nam dic quo ad propositum vtriusque. & hoc participium, recepturi, non respicit id quod sperat semper. sic & ꝟ. eo. qui pecuniam.

K *Alioquin.*] id est si eandem speciem.

l *Depositum.*] vel alius contractus, prout voluerunt contrahentes: ut si transtuli in te dominium, ut post tempus idẽ mihi facerẽs, qui est innominatus contractus, do, vt des, vnde præscr. verb. actio nascitur, ut ꝟ. de præscr. uerb. naturalis, §. 1. & si tibi area.

m *Sed idem genus.*] id est aliud quo ad propositum, in eodem genere tamen. quasi dicat, idem est quo ad genus, nõ quo ad speciem.

n *Aliud genus.*] vt si recipere debemus.

o *Non erit mutuum.*] sed innominatus est contractus. do, vt des, unde præscrip. verb. ac nascitur, ut d. l. ꝟ. de præscrip. ver. naturalis, §. 1.

p *Pondere.*] qua res & c. ut Institut. quibus modis re contrahitur obligatio in princ. Et nota hic tria. Primo ponit dictũ. Secundo rationem reddit. Tertio rationem rationis adij-

Marginal notes:

a Ex impropriétate sermonis: sed bent ex proprietate. Bal. & Alex.

* Mutuũ, vide Ant. Aur. lib. 4. c. 8. Du. lib. 1. disp. c. 14.

1† Flo. dest. aut. Et nota ꝙ hæc verba tantum causa exempli posita sunt, potest enim alime esse contractus.

2† Fl. uelut ut.

b Non tenetur secundũ Bar. sed iunge eam cum seq. & erit vera sm Ias.

c Et male Bart.

d Et bene secundum Ias.

e Secus si ab vtraq; parte deberet species, quia tũc nõ esset contractus innominatus, do, ut des, sed ꝟ. contractus permutationis. Bar. Ale. & P. Ias.

f Idem Bart. & Ias.

* Mutui, in hunc §. vide Ferr. Duar. l. 1. disp. c. 8.

2† Flo. dest.

3† Fl. eorum alias earum rerum.

* Recipiunt. vide Cutac. lib. 11. obser. c. 17.

5† Fl. solutionem, quam specie. vide Ant. Aug. lib. 4. c. 6.

6† Flo dest. alio, et pro creditore habet creditori.

g Approbatur per Barto. Paul. Ale. & Ias.

h Ista etiã approbatur sm Bart. & Ias.

i Et male, Ias.

K Imo nõ, sm Barto. & Ias.

l Sequitur Bar. Paul.

m Nihil est Bart. P. Ale. & Ias.

n Imo, ut in l. certi cõ dictio. §. fin. ꝟ. eod. sm Ias.

o Immo hic, si non habeat, quo ad pon. & si habeat quo ad pondus est mutuum. dat.

de consti. pe. l. promissor. §. fi. & ꝟ. q. b. mo. p. g. vel hypo. sol. Itē liberat. §. qui pat. tus. Sed ꝟ ꝟ. de le. 1. §. domus §. cōfitei. Sed ibi spāle a rōne sanguinis, vt ar. ꝟ. mā. cū fer mus. Itē ꝟ. ꝟ. de te iud miles. § j. Sed ibi spāle b ne culpa seruorū vltra ipsorū æstimationē dños grauet, vt Inst. de nox. §. j. Itē ꝟ i auth. de ali. & emp y. §. si verò secundū prædi ctum. coll. 9. Sed ibi spēciale fauore ecclesię. c Itē ꝟ. in Auth. de fideiuss. §. q. 9. Sed ibi est necessitas, quæ legem nō habet, vt ꝟ de off. proul. l. 4. Item ꝟ. sup. de rei vend. l. qui restituere. Sed ibi in cogitatu: quod ita ratur in lite ꝟ cum vū plus amittit ... q̄ lucret. Item ꝟ. C. de dona. si argen. § sinaūt do nator. Sed ibi fuit necessitas, nec o. ... l j ... volunt rie soluitur æstimat ... cet argentum debeatur, quia æstimatio ē in nummis argēteis, & nō ære contaminatis. Item cōtra inf. de consti. pec. l. qui aūt, §. 2. Sed ibi sunt necessitas. Vel rñ. d ad omnia supradicta secundū Io. aut debet quantitas: & tun potest solui aliud pro alio: aut species, tunc non, nisi iusta causa intercedat, vt inf. de leg. 3. sed commun. fi seruo. Accur.

a Approbat p Bar. & Ia. b Ista et approbat secūdū eundem.

c Nihil est spāle; quia idē in priuato. B. B. P. Ale. & Ias.

* *Tuum*] *habemus tex. p glo. in c. quesitu ... q. 8. quæ vult q. de natura huius ... portare dominium ... Cor. ... in suis sing. in verbo mutuum.*

d Reprobat secundū Alexan.

1† *Fl. dest. ...*

2† *Fl. qua ...*

e De allusio ne uocabuli u. de hic per Alex. & Pa.

3† *Flor. deest, ...*

* *Sapientius ... tunc verbo ... datum ... praetatur ... bōc Tan. ... stæ, vt post ... cit, creditū est, subdatur, no ... mutuū, ... paulo post. Itē mutuum nō pot esse, nisi proficiscatur pecunia, sic legit, nisi pecunia ant alia res proficiscatur: tu illum vedeto.*

4† *Fl. deest, ...*

1 Sequitur Bart. & Ias.

2 Approbat per Bar. Ale. & Ias.

3 Idem B. & Ias.

Hic ponitur unde dicatur mutuum; & dicitur eo q fit de meo tuum: & si nō fiat, non obligaris. Alex.

¶ Appellata a est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum b * fit. Et ideo si de meo tuum non fiat, non nascitur obligatio. c

Creditum differt a mutuo, vt genus a specie: qđ quatuor exēplis probatur. h.d. hic §. diuiditur; Nam primo ponit dictum. Secundo probat illud per quatuor exempla. secunda ibi, Nam creditum. Item secūda diuiditur in quatuor partes, sicut quatuor sunt exempla. secūda ibi, Item mutuum. tertia ibi, In mutui. quarta ibi, Verbis quoque. Bartolus.

¶ Creditum ergo à mutuo eo 1 † differt, quo 2 † genus d a specie. Nam creditum consistit extra eas; quæ pondere, numero, mensurave 3 † continentur, sicut si eandem rem recepturi sumus, creditū est. * Item mutuum e non potest esse, nisi proficiscatur pecunia: f. Creditum autem fit 4 † interdum, etiam si nihil

exciterit, intelligatur facta promissio, sine quo nulla dos est, vt inf. de iu. do. l. stipulationem. licet sit arg. contra, vt etiam condōne pendente, sit obligata, vt arg. infra de act. & obli. l. cui. Vel dic secūdum Io. post nuptias s. solutas, fuit facta promissio a viro vxori de dote: q non acceperat, nō enim falsa demōstratio īpedit stipulationem, vt infra de leg. 1. l. si sic. §. si mihi. & ideo dixi. solutas, quia si constante matrimonio fieret animo donandi, non valeret, vt C. de dote cau. l. quod de suo. & infra de verb. obli. l. si diuortio.

proficiscatur: veluti si post nuptias g dos promittatur.

¶ In mutui autē datione oportet dominum h esse dātem: nec obest quòd filiusfamilias & seruus dantes peculiares nūmos, obligant: i id enim tale est, quale si voluntate k mea tu des pecuniam: l nam mihi actio acquiritur, licet nummi mei non fuerint.

¶ Verbis quoque credimus, m quodam 5 † actu ad obligationem comparandam; interposito, veluti stipulatione.

Ista notabilis lex hoc dicit. Quod agitur tacitè, p expresso habetur; et etiam tacitè agitur, ut eq; bonū reddatur. h.d. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictū. Scdo ponit rationē. Tertio docet practicā. secunda ibi, Nā in contrahendo. tertia ibi, Id autem.

h *Dominum.*] vel quasi dominum, vt infra eodem, l. si pecuniā. Accur.

i *Obligant.*] scilicet accipientem.

k *Voluntate.*] idem si ignorante, vt infra eo. l. certi condictio. §. si nummos.

l *Pecuniam.*] scilicet tuam, vel meam, nomine tuo, ut infra eo. l. certi condictio. §. si nummos. Accursius.

m *Credimus.*] idest alienam fidem sequimur, vt ita de credito, non de mutuo loquatur iste §. Vel dic 4 quod loquitur de mutuo ciuili misto: vt statim dicet. Quare distingue: 5 mutuū aliud naturale, aliud ciuile, cui ciuili natura cooperat: aliud ciuile tm. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua potest mutuum consistere: & de hoc dicitur ī. eo. l. mutuum. Ciuile cui natura fauet, vt si post factū, vel etiam ante incontinenti stipulor red-

5 † *Alia ... &c.*

4 Tene quod uolueris, secūdū Ale. & Ias.

5 Sequit gl. usq; ad fin. B. B. P. Ale. & Ias.

* *Ang. Instit. ... mo. re contrah. obli. ... ipso tex cū gl. quid venit ex natura cōtractus psumi illud tacitè agi, ut non sit opus expressum ne.*

Pomponius libro 27. ad Sab.

LEX III.

CVm quid n * mutuū dederimus, etsi o non cauimus; vt æque bonum nobis reddatur: non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodē genere sit, reddere: veluti vinum nouum p pro veteri.

postfacto re ... quod ab initio non valuit, vt in stipulatione ut C. ... Item coniunctione, vt ꝟ. ... & si fur. & inf. de fideiuss. l. si quis p eo. §. i nūmos. Itē vsucap. ad instar pecuniæ alienæ datæ in dotem: quasi triennio tenēat maritus, & non cōsumat, vsucapit. vt inf. de iu. do. Proculus. & ar. ꝟ de do. cau. mor. l. si alienā rem. Item quartò mō, i. cōdōnis euentu, vel defectu, vt ꝟ. e. l. pende.

c *Obligatio*] scilicet mutui. Accur.

d *Genus*] nam quicquid est mutuum est creditū: sed non cōuertitur, sic differt populus a plebe, 1 ut insti. de iur. natu. § lex est. Et facit infra commo. l. j. §. 1. alias strictissimè accipitur, vt ꝟ ad Maced. sed Julian. § mutui. & l. quia quod. & i. ... de priuil. credi. si ventri. §. in bonis. Quoque latius ... vt in auth. ne quis mutu. ... & c. coll. 4.

e *Item mutuum*] scilicet et naturale. nam quoddam est ciuile, ... Accur.

f *Pecunia*] large accipitur pro omni eo quod cōsistit in pondere, numero, uel mensura: sic accipitur ꝟ. de leg. 1. talis. Quoque strictè accipitur; 2 ut ... Merced. l. 1. Quoque largissime pro omni re, vt C. de ... pecu. l. a in fine.

g *Post nuptias*] scilicet contractas 3 sunt dos promissa ab uxore ... creditor ... ab eo nihil acceperit: & ideo dixi, post nuptias, quia si ante nuptias uxori promitteret, non esset obligata, cum sub conditione quadam, scilicet si matrimonium

di: quo casu stipulatio est utilis, & ex ea agitur, & non ex numeratione, ut inf. de nouatio. l. si ita fuero stipulatus. §. fi. & l. seq. & hoc casu loquitur hic §. si autem utilis, ex numeratione agitur, ut in chirographo, ex quo obligatur quis post biennium, ut C. de non num. pec. l. in contractibus, in princ.

CVm quid] CASVS. Mutuaui tibi uinum, uel quid aliud quod consistebat in pondere; & tunc non caui, ut æque bonum redderes; dicitur quod istud subintelligendum est; nam cōtrahendo subintelligitur ne deterius mihi reddas. Viuianus.

n *Cum quid*] quod in pondere, numero, uel mensura consistat, supra l. prox. §. 1.

o *Etsi.*] licet quamuis.

p *Nouum.*] quid si pro nouo uelit reddere uetus? Respon. non liberatur; quia non uidetur æque bonum reddere, ut Insti. de actio. § praterea, & sup. de ... fi & ha... l si. Sed arg. contra. supra ... l. S. si forte. §. fi. & inf. de uer. obli. l. ubi nata ibi dicit, quod est optimum, ipsum quoque bonum est. Sed ... eiusdem qualitatis, ut utrūque nouum, uel uetus, ut infra de sol. Paulus ... datum est uetus, & redditur nouum, uel ... & potest hic sumi, arg. quale quale, secundum Bul. ad testes seniores, & quod ... in dignitatibus seniores, & arg. contra in auth. de ... §. fi. coll. 1.

ADDITIO. Dic quod non obstat: quia licet sit præsumptio pro sene: si appareat pro iuuene, præfertur seni. Alexan. & Ias.

a *Quod agitur.*] scilicet tacitè. Accursius.

b *Pro cauto.*] scilicet expressim: imò contra deberet dicere, vt quicquid non est expressum, pro omisso debeat haberi, vt s. de verb. obl. l. quicquid. quæ est §. Solu. 1 si agit inter vtrumque, tacitũ pro expresso habetur vt hic: si ab vno tm̃, secus. Vel verius 2 ibi i obligatione verborum: hic q̃n te ꝯhitur, vt Inst. quib. mo. re ꝯtrah. obl. in prin. Item & q̃nq; nõ habet ꝑexpresso. C. de noua l. fi. & j. de re. iu. l. expressa. quæ sũt arg. ꝯria. Sed quid si cui dixero in vulgari, tolle pecuniã istã: nunquid est mutuũ, vel donũ? vĩ mutuũ, vt C. de dona. nec ignoris. Idẽ vĩ q̃d fit donum; quia nõ fuit dictũ, vt esset mutuũ. Sed dic, refert, quæ verba p̃cesserint, vel fuerint secuta, vt j. & s. sta. l. hæredes. §. pe. & j. de leg. j. l. si seruus plurium. § si. Sed quid si non appareat? dic, si magna est q̃titas, non vĩ donum, sed depositũ, vel mutuũ; cum nõ videatur iactare pecunias, ut j. de proba. l. cum de indebito. §. 1. aliàs donum præsumo, cũ in transferendo dominio consentire videamur, vt s. de acq. re. domi. l. cũ in corpus. Item no. hic arg. ꝙ quædam tacita pro expressis intelliguntur, vt s. de seruit. l. si cui & inf. de ritu. nup. l. q̃quã. & infra de iure dot. l. 1. Sed ar. cõtra. j. de reg. iu. l. actus.

1 Reprobat ſm B. B. & Ias.

2 Breuiter reprobat secundũ eosdẽ ꝙ Alber. & An. Iõ dic aliter, vt ꝑ eos com.

Ad intel. huius l. vi. Io. Ign. in l. contractus. n. 14 cum seq. de reg. iur.

1 † Fl. credi. 14.

3 Approbat ꝑ B. & Ias.

4 Idem P. & Ias.

5 Imò solũ tenet de lata leui leuissima culpa. Bar. P. & Ias.

6 Ista gl. est fin. secundũ Lu. de Ro. et Alex. & Ias. hic.

7 Reprobat ꝑ B. B. Pau. Ale. & Ias.] Alci. putat opi. Io. verior ẽ, q̃a ea pecunia in mutuũ cõuertit ex sola re ipsius volun tate statim post ꝑinde idem hic statuendũ esse ꝙ i mutuo, Ias. aũt Bal. sequutus Azonis opin. amplectit.

8 Facit gl. 2 in ca. 2. vers. item & in alio. ext. de depositi.

9 Ista est verior secũdum Iasdic.

Nam in contrahendo quod agitur, a pro cauto b habendum est. Id autem agi intelligitur, vt eiuidem generis & eadem bonitate c soluatur, qua datum est.

Si depositum fiat gratia recipientis, ad eum spectat periculum. h. d. Primo ponit vnum dictum, vbi cõditio fuit expressa. Secundo, vbi nõ fuit expressa. Secũda ibi: Nam & qui. Bart.

Vlpianus li. 34 ad Sabinum.

LEX IIII.

Si quis * nec causam, d nec propositum fœnerandi habuerit: & tu empturus prædia, desideraueris mutuam pecuniam: nec volueris crediti e 1 † nomine, antequam emisses, suscipere: atque ita creditor (qui necessitatem forte ꝑ ficiscendi f habebat) deposuerit apud te hanc eandem pecuniam, vt si emisses, crediti nomine obligatus esses: hoc depositum periculo g eius est, qui suscepit. Nam & qui rem vendendam acceperit, vt prætio h vteretur, periculo suo rem habebit. i

c *Bonitate.*] quo ad intrinseca, 3 vt similis saporis, licet pretium cursu temporis sit mutatum, vt inf. eo. l. vinum.

Si quis] CASVS. Volebã a te accipere pecuniam mutuo, vt eam collocarem in emptionem alicuius prædij; sed antequam emissem, nolui teneri nomine crediti. cum proficisci deberes, deposuisti apud me pecuniam, ita ꝙ si emissem, tenerer tibi nomine crediti; amisi pecuniã, cuius periculo sit, quæritur. Et respon. quod illius, qui accepit, & hoc probat per similia verba. Viuianus.

d *Si quis nec causam.*] vt quia 4 non præcesserat meritũ accipientis. Idem tamen dicit Ioan. si haberet causam, nec est propositum; quia expediebat ei potius in emptionem prædiorum collocare; vnde apparet sola misericordia, vel amicitia eum esse motum ad mutuandum. & secundum hoc erit ratio secundum Ioan. quare accipiens de fortuito casu teneatur. 5 alioquin idem videtur quod in commodato dicendum; nec casus, sed culpa leuissima veniat; illud non curo an hoc casu fœnerauerit, vel gratis mutuauerit; 6 vt inf. eo. rogasti, loi, maxime si sine, &c.

e *Crediti.*] id est mutui.

f *Proficiscendi*] id est exeundi de ciuitate.

g *Periculo.*] etiam casus fortuiti, ſm Io. 7 ut probatur j. eo. rogasti ibi. n. loquitur de casu fortuito; quia dicit sine culpa. Quod. n. dĩ C. de pign. actio. quæ fortuitis. fallit hic, cũ gratia accipientis 8 tm̃ erat datum. Item & ibi, vbi tale pactum in initio interuenit. Vel dic 9 ſm Azo. æquius periculo suo, &c. vt scilicet de casu fortuito non teneatur; sed de culpa. nec ob. inf. eo. l. rogasti. quia quod ibi dicit, sine culpa, subaudi lata, vel leui; leuissima tamen interuenit. & facit infra depositi. l. si quid inficiatur. Accursius.

A fure & male fid. possesso. res cõdici potest. quod tribus probatur exẽplis. hoc dicit totus iste §. admodum vtilis. Bart.

¶ Res pignori data, pecunia soluta, condici k potest: & fructus ex iniustitia 2 † causa percepti, l condicendi sunt: m Nam & si colonus n post lustrum completum fructus perceperit, condici o eos constat, ita demum, si non ex voluntate p domini percepti sunt: nam si ex voluntate q domini, 3 † proculdubio cessat condictio.

¶ Ea, quæ vi fluminum importata sunt, condici possunt. r

Magistralis lex. & hoc dicit. Ad debitorẽ speciei post moram spectat periculum interitus. h. d. & diuiditur. Primo ponit theoricam. Secũdo practicam. secunda ibi, Sed cum quæratur. Bartolus.

Pompo. lib. 22. ad Sabinum.

LEX V.

Quod te mihi dare oportuerit, 4 † si postea perierit, quã per te factũ s erit,

h *Pretio vteretur.*] nõ sub conditione si venderet prædia, vt sup. fuit, si emeret.

i *Habebit.*] cum distinctione tñ, vtrum habeat rẽ venalem, vel non, vt inf. eo. rogasti. in princ. Accur.

k *Condici potest.*] condictione furtiua, & qualibet alia conditione, si res mobilis est, in qua furtũ possit committi, vt Inst. de vsuca. §. quod autem. Item condictione sine causa, etiam pro re immobili a creditore sure, 10 siue ꝑ alione, ab alio non, vt Insti. de act. §. sic itaque. & respectu possessionis, 11 ut inf. de condi. indeb. l. indebiti. §. sed & si nummi. secundum Lotha. facit. n. possessio, vt eius respectu detur condictio furtiua, cum videtur facere furtũ statim, ex quo sibi 12 habere destinauit, vt inf. de vsu. insi iando, in si j. responsi. quod mihi est, 13 quod ꝙ possessio condicatur; quia tunc possessionem, non rẽ condiceret, si non fit dominus, vt inf. de tri. l. 2. hic autẽ loquitur de conditione rei.

l *Causa percepti*] postea, non ante.

m *Condicendi sunt.*] condictione sine causa, vt C. de cond. ex lege. l. mala. item furtiua, cum furtum facere incipiat ipsorum fructuum.

n *Nam & si colonus.*] bona ratio; quia sicut hic, ita & sup. domini præsumitur voluntas.

o *Condici.*] quo casu non facit eos suos; imò & furti tenetur, vt inf. de fur. inficiando. §. fin. Accur.

p *Ex voluntate.*] quæ semper adesse videtur, nisi probetur abesse, vt infra loca. l. item quærit. §. fi. & C. loc. 2. & condu. l. legem. scilicet propter primam voluntaté. 14 aliàs contra. vt infra de fur. l. qui vas. § vetare. Accur.

q *Ex voluntate.*] cum animo repetendi, ut hic, & supra de te. si at si quis. §. potest tamen.

r *Condici possunt*] a furib. uel malæ fidei possessorib. ut Insti. de rer. diui. §. si in. & de acti. sic itaque. & sup. vsufr. quemad. ca. l. fi. & inf. de dam. inf. l. hoc amplius. §. s.

Quod te.] CASVS. Debebas mihi Stichũ & p te stetit quo minus mihi dares; perijt Stichus. tuo erit periculo; sed qñ dĩ p te stare, vel qñ fueris in mora, quid? & dic ꝙ non solum si potuisti mihi dare, & non dedisti, vel dolo fecisti quo minus potuisti, sed si hoc s. nosti te debere, vel scire debuisti; & tertium est si interpellatus es; quod nõ dĩ in hac lege, sed inf. de verb. obl. l. si ex legati. Viuia.

f *Factum.*] ad euidentiam huius legis nota, quod debitorum (id est eorũ quæ debentur; & sic naturaliter ponitur) tria sunt gña. unum in quantitate; aliud in genere, ut homo; aliud in specie; primũ ſem p est in periculo debitoris, vt C. si cert. pet. l. incendiũ. & Insti. e. §. item is. In secundo idem; quia genus 15 perire nõ põt, vt Iãn tõns. §. in certę. infra

1 † Halo. in ff. & male. & contrarium i repetita sine tertiam. Aut. Augu. lib. 4. c. 17.

10 Approbat ꝑ B. B. & Ias.

11 Hoc verũ si hi am* respectũ ad personã rei quã ti. Bar. & Pa.

3 † Fl. deest de num.

12 Imò ꝙ tiã ꝙ interueniat realis contrectatio. Bar.

13 Sequitur Bal. licet Lo. contra.

4 † Flor. oportet.

14 Approbatur per B. & P. Ale. & Ias.

15 Gñalissimũ, secus subalternũ ſm Bart. & lex. & Ias.

infra ad leg. Fal. & hoc nisi oblatio fuerit in vtroque ei quod debetur, ut int. de sol. l. qui decem. In tertio habet locū ista lex, in qua dicitur, q si per eū factum fuerit, q̄d sit periculū debitoris, i. postquā fuerit in mora, ut infra de ver. obl. l. cū filius. & de sol. si mihi alienum. & ff. de vsu. l. sciendū. q̄d fit trib. concurrentib. quorum duo per hanc legem probantur: si dare potuit, ut hic, & ff. depositi. l. si in Asia. §. fi. & interpellatus fuit, ut inf. de leg. j. Titiæ textores. §. fi. & ff. de ver. obl. l. si ex legati. & l. nemo. §. 1. & se debere sciuit, ut hac l. dicitur. & hoc est verum, quādo res per se perijt. ubi autem debitor occidisset, nō exigitur scientia. potuit n. ignorare: quia debitori successit, ut inf. de uer. obl. l. si ser. uum. in princ.

1 † Flor. de eo §. fi.

* Concord. & ea idem facit tex. in l. si quis insitutus. inf. de test. ... in l. qui in alterius & q. ... inf. de reg. iur.

quo minus id mihi dares, tuum fore id detrimentum a constat. ¶ Sed cum quæritur, an per te factum sit, animaduerti debebit nō solum si 1 † in potestate b tua fuerit id, necne, aut dolo malo c feceris, quo minus esset, vel fuerit, necne: sed etiam si aliqua iusta * causa sit, propter quam intelligere debe res, d te dare oportere.

Illud est certum, quod apparet quid, quale, quātum ve sit, hoc dicit. Primo ponit dictū. Secundo probat per authoritatem. secunda ibi, Nam & Pedius. Bar.

Paulus lib. 28. ad edictum.

LEX VI.

CErtum est, e cuius species, vel quantitas, quę in obligatione versatur: aut nomine suo, aut ea demonstratione, quæ nominis vice fungitur, qualis f quantaue sit, ostenditur. Nam & Pedius lib. j. de stipulationibus, nihil referre ait, proprio g nomine res appelletur, an digito * ostēdatur, an vocabulis h quibusdam demōstretur: quatenus i mutua vice i res k † 2 fungātur, l quę tantundem præstēt.

Mutui datio pōt suspendi in euentū cōditionis expressè, vel tacitè. h. d. cum l. proinde. Et diuiditur, quia primo ponit dictū in genere. Secūdo illud exemplificat in cōditione expressa. Tertio in cōditione tacita. Secunda ibi, in l. proinde. tertia ibi, item si legatū.

Vlpianus li. 26. ad edictum.

LEX VII.

OMnia, quæ inseri stipulationibus possunt, eadem possunt etiam numerationi m pecuniæ: ideo 3 † & conditiones.

Pompon. li. 6. ex Plautio.

LEX VIII.

PRoinde n mutui datio interdum pēdet, vt ex post facto confirmetur: veluti si

e Certum est.] quia ff. eo l. 1. promisit interpretationē huius verbi certū, q fuerat positū i rub. si cer. pet. dicit hic quasi ter accipiat tā i mutuo, sicut accipit i rub. & alibi, vbicūq; cer. pe. ve. cer. q̄d. vel s, alis ex mutuo, vt g̃nalis locū hēat. f Qualis.] qualis tā ad spēm, quā ad quātitatē referas: sed quātū ad quātitatem referas tm̄. & i vtroq; adiicias q̄d vt vini: ecce quid: optimi ecce qualitas. x. corbes vini, ecce quātitas, vt ff. de ver. obl. l. stipulōnū. & l. seq. & ita p hoīe in gnē p̄misso, & vino bono et quātitate expssa p̄misso, nō agit 10 certi cōd. quia bono melius īueniri pōt. vñ nō ē certa qualitas, vt ff. de ver. ob. l. vbi aūt nō appa̅ret, in fi. p̄tñ nec ob qualitatē certi cōdi. ex mutuo, dato aliquo ad mensurā, et nō optimo, vel ad pōdus. quia ibi est certū, inspecto eo, q est mutuatū, ut ff. e. l. cū q̄d. Alii volūt dicere, q in hoīe in genere p̄misso e certū q. cū hō certa spē cōtineat, vt ff. de ver. ob. l. inter stipulātē. §. sacrā. & in vino bono p̄misso in x. corbes ē certū q̄d. & quantū: & iō datur certi cōd. licet qualitas sit incerta in vtroq;. & ad factū tm̄ actio ex stipulatur, vt ff. de ver. obl. l. vbi aūt nō apparet. §. qui id. & Instit. de verb. obl. in prin. Sed prima verior est: t x. ... sit incerte stiplō, nisi sint ibi oia supradicta, ut inf. de ver. obl. l. vbi autē nō apparet. in prin.

* Posit dictū post prin. ... significate, ... rade res. ...
2 † Flor. de eo § res.

10 Idem B. B. Paul. & Ias.

3 † Duar. & idem.

g An vocabulis.] et seruū cæcū, vel rubeū sic nomī referre q̄d horū fiat, ut hic, & ff. de cōd. & dem. l. noīatim & ff. de rei uē. l. i. §. pe. Sed qnq; interest, ut ff. ad Treb. quoties. § fi. & seq. & de fi. ser. si cōis seruus. & ff. de duo. re. l. fiue. & de leg. i. turpia. § fi. Vel illud 11 in p̄senti. hoc in reb. uel dic, q nil refert qa cer. cōd. semper habet locū. h Quatenus.] q. sic & ff. de fideicō. liber. l. si qs rogat. i Mutua vice.] i. loco propriorum nominum. k Res.] i. appellatiua nomina vel æquipollentia. l Fungantur.] i. tantundem valeant. & facit C. de cōsti. pec. l. receptitia. § sed ut subtilitati. uel dici fungantur, i. pluribus vocabulis, quæ, &c.

11 Et bene secundū prædictum.

12 Iunge cum solutione si quotes & erit vera s̄m Alc. & Ia.

OMnia.] CASVS. Hac l. & seq. cōtinuitur, in quib. d. q̄d sicut stipulatio fit pure & sub cōditione: sic & mutuū, vnde pendet cōditio, interim ... Vt si in suspēso sic, mutuaui tibi pecuniā, ut tenearis mihi, si nauis venerit ex Asia, nō est mutuum, ut nunc sis mihi obligatus, sed ut tunc, scilicet cum extiterit cōditio. ¶ Item si.] Sempronius decessit me hærede instituto, & legauit Titio decem in specie, quæ erant in illa arca: istā pecuniam mutuaui alij, in pendenti est an mutuum sit: quia si legatarius agnouit legatum, non contrahitur mutuum, secus si repudiauit, & hoc probat iurisconsul. quia tempus repudiationis trahitur ad tempus aditæ hæreditatis. sed si illud tempus iungatur, apparebit, quod ego hæres sum dominus legati. Viuianus.

m Numerationi.] i. mutuationi. q. d. sicut stipulatio potest fieri in diem, & pure, & sub cond. ut Inst. de uer. ob. §. oīs. ita & mutuū. & hoc p̄bat lex ff. p. ... idē & ecōtra. ut sicut obligatio est conditionalis, ita & solutio creditoris potest fieri conditionalis, ut inf. de sol. l. sub conditione, sic inf. de iur. do. l. dotis § fi. & l. s. Acc.

n PRoinde.] i. ergo, & est coniunctio illatiua.

Ta

gul. l. sup. quod met. cau. l. si cū ex. q si hō sed ibi in pena tripli tenebatur tm̄. vñ in hoc releuatur, vt arg. ff. de iureiur. eū qui. Itē pro M. ff. de poss. si plures. § si sed dic spāle est in deposito. Vel dic 4 q iustam cām litigandi depositarius hēbat. Itē pro eo est sup. de rei vend. item si verberatū. § fi. sed ibi in actione 5 in rē, & in possessore qui bo. fi. fuerat a principio, licet nō haberet iustā causam litigandi. sed si hēt iustam caulam, indistinctè de interitu nō tenetur, vt ff. de rei véd. l. utique. hic autem in personali loquitur, cum dicat, dare. Accur. b In potestate.] imo & si non in potestate, ut ff. de verb. obl. l. continuus. §. illud. sed dic, 6 in potestate. i. in rerū natura. Aliter accipitur sup. de nox. l. quoties. § in potestate. Alij q ad maiorem cōtumaciā dicit dici, quod habeat eum in potestate. quod in idem recidit. Tertij, 8 quod l. cet difficultas non noceat, ut possit reconuenīri. & recondemnari: non tamen sit in mora. c Dolo malo.] Nam tunc posse præsumeris, ut sup. de nox. actio. §. item si ca & § si is. d Deberes.] si ergo non intellexit, si tamen debuit intelligere, tenetur: quia lata culpa potest ei imputari, ut quia credebat se non teneri: quia scriptura non interuenit: licet alia excusare eū videatur hoc ipso, quod nō est in dolo, ut inf. de reg. iur. l. qui sine dolo. Sed ibi subaudi culpa. 9 Et caue tibi: quia hæc lex dicit de effectu moræ quantum ad interitum tātum. Est etiam alius effectus circa fructus rei in quib. dic, quod si petam quod aliquando fuit, uel ē mē, ex tempore moræ ueniunt fructus, alias a tēpore lit. contestatę in contractib. stricti iuris: sed in bo. fid. semper ex tempore moræ, ut ff. de vsur. uideamus. §. si actionem. & §. seq. sed habet & alios effectus, quos plene dicemus infra de vsu. l. mora, in princ. Accur.

CErtū.] CASVS. Hęc lex respicit ultimā partē rubricę: si cer. pe. dicit ergo. q̄d sit certū. Certū est illud, cuius species ē certa nobis. & hoc p̄batur p Ped. iur. ut s. g. Vi.

a Detrimentum.] Nō post moram rei periculum ad creditorem non pertinere, vt hic, & inf. ad Treb. mulier. §. sed. n. & ff. de col. bo. si qs. § fin. & ff. depositi. in Asia. in fi. & ff. ad exhi. l. de eo. §. si post. Nec distinguit s̄m lo. 1 verū sodē mō perijsset penes creditorē, vel non, vt ff. de ver. obl. cū filius. §. fi. & ff. de vi & vi ar. l. j. §. restitimē. & l. merito & inf. de le. 1. cū res. infi. & l. apud Iulianū. §. ipsius quoq;, sed M distinguebat

a Istam sequuntur côiter oēs scribentes excepto Ful. Cuma. & Ia.
* Proprio.] Quamuis multas res a liena vocabulis vt. Ctius demōstrari quā proprijs nominib appellari, declarat Cic. lib. 1. Offi. & li. 9. epistō ... quendam ... ad Papirium Petum.
2 Sequitur Cum. Ful. & Ia. q Ba. An. Salic. Ral. & Ludo. Ro.
3 Ista non tenetur s̄m Ias.
4 Reprobatur per scribētes hic.
5 Hæc vera s̄m B. B. P. Alex. & Ias.
6 Ista non tenetur secūdū B. B. P. Alex.
7 Reprobatur s̄m prædicta.
8 Ista est vera s̄m eosdem.
9 Sequitur Bar. & B.

a *Tot sunt.*] interim ergo sunt numerantis. & inf. prox. ca sit sunt legatarij: cum mortuo testatore recta via transit dominiū in legatariū, a ut inf. de fur. a Titio. dicitur autē pendere rōne spei de futuro. sic s. de vsufr. si furt i fi. & l. sed & si quis stipulet. §. j. Insti. qui. mo. tus pa. po. sol. §. si ab hostib.

1 Qñ species est legata, secus ñ quātitas. Bar.

b *Videntur.*] sed nō fuerunt nisi fictione iuris, uel rōne spei.

c *Vt credita.*] supple dicendum est, vt credita pecunia possit peti, s. ab hærede, vt eam hæres petat. Acc.

d *Redigi*] fictione iuris inspecta, ut si repudiet, uel conditio legati deficiat, ualeat traditio. si vero existente conditio, non valeat traditio.

e *Adita.*] ut ex tunc videatur fuisse hæredis. & sic postea tradidisse, ut suam.

f *Legatum.*] f in speciealiud si in genere.

g *Appositum.*] idest defectum, a aliqua conditione, sub qua relictum fuerat, deficiente. uel ecōtra. i. quæsitum legatario condi. existente sic C. cōia de leg. l. vlt. §. sifacit ad hoc infra de reb. du. l. quæ iam sunt. §. j. & inf. de leg. j. l. seruum filij. §. 1. & inf. de mili. test. similes Titio. & sup. ad l. Aquil. l. qa & l. nam sicut.

1 † *Pl. desi,* &c.

2 † *Bart. hic reposuit agnitum Du. vero interpretās hanc l. legit acquisitio. & no. tex. menti tenendum secundum Sa li. & Ale. hoc, quod legatarius repudiando tamen censetur repudiare legatū & de intel. huius tex vide Butr. in l. omnia num. 10. hoc tit.*

dem tibi mutuos nūmos, vt si conditio aliqua extiterit, tui fiāt, a fisq; mihi obligat^a. ¶ Item si legatam pecuniam hæres crediderit, deinde legatarius eam noluerit ad se pertinere: quia hæredis ex die aditæ hæreditatis videntur ^b nūmi fuisse, vt credita ^c pecunia peti possit. Nā & 1 † Iulianus ait, traditiones ab hærede factas, ad tempus redigi, ^d quo hæreditas adita ^e fuerit, cum repudiatum sit legatū, ^f aut appositum. ^g 2 †

Famosa est lex ista; nec difficilis in tex. sed bene in glos. & breuiter hoc dicit. Certi cōdictio cōpetit ex omni causa, ex qua certū petitur, siue ex contractu, vel quasi: siue ex maleficio, vel quasi, vel q̄uocūq; h. d. vsq; ad §. quoniā. Et diuiditur ī quinq;. Primo dicit, ꝙ certi cōdictio cōpetit. Secundo ex qua causa cōpetit. Tertio ad quid. Quarto quando. Quinto ponit de hoc plura exēpla. Secunda ibi, Ex omni. Tertia ibi, Licet enim. Quarta ibi, dummodo. Quinta ibi, Competit. Bart.

Vlpianus lib. 26. ad edictum.

LEX IX.

CErti condictio ^h competit ex omni causa, ^i & ex oī obligatione, ex qua certum ^k petitur: siue ex certo ^l contractu petatur, siue ex incerto. Licet enim

Certi condictio.] CASVS. Quid sit certum, dictum est sup. l. certum. hic ostendit quando detur certi condictio. Quandoque certum est in obligatione: siue contractus sit certus, siue incertus: dum tamen puta sit obligatio. Si autem sit in diem, uel sub conditione, non potest agi ante diem, vel conditionem.

¶ *Competit.*] sup. dixit certi condictio competere ex omni causa: hic specialiter finem ex causa legali, &c. & patet sit exemplo.

¶ *Quoniam igitur.*] Ponit iurisconsul. continuationē in textu. & ex quo certi condictio datur ex omni contractu ponit quosdam casus, in quib. dubitari potest, in quo habeat cōdictio. Primus est. Mutuaui tibi decē, stipulat^a sui ista decē alij reddi an locū ista condictio habeat, quæritur? Et respon. ꝙ sic: neq; obstat stipulatio, q̄ inutilis est. Itē si mutuaui tibi pupillo tutore authore, & stipulatus sum tutoris authoritate. Itē si mutuaui, & stipulatus sum mihi reddi impossibili conditione. Item si mutuaui alicui cū esset compos mentis: & stipulatus sum cum fuerit furiosus: in omnib. istis casib. dabitur tibi condictio.

¶ *Si nummos.*] Planus est.

¶ *Deposui.*] Deposui apud te x. rogasti in b. ut eis vtereris in c. vsus es, non in b. quo illorum tēporum agi possit condictione certi ex mutuo, quæritur? Et respō. quod in b. & reddit rationē. Retento eodē casu, in a permisi tibi uti in b. usus es, non in a. sed in b. dicitur pecunia mutua. & agi potest. & hoc dicit lex sequens. Viuianus.

h *Certi condictio.*] s. generalis, quæ continet sub se certi condi. specialem 3 quæ pro mutuo tantū datur: de qua dicit sup. e. l. 2. in prin. & §. j. Itē triticaria, 4 cū hæc ad oia certa cōpetat, illa vero ad pecuniam numeratā non datur: vt s. de tri. l. 1. l. i. quæ aut. &c. licet ecōtra, & illa habeat sub se hanc, quia illa ad incerta datur, hæc non. unde se habent, ut excedentia, & excessa ut inf. de tri. l. 2. §. generaliter. Item dixerunt quidam esse quādam specialē, quæ ad numeratē pecuniam tantum datur: & illa nominatē si cert pet. ut inf. de con. tri. l. j. in prin quod nihil ē. illā abt dicebant subesse isti generali si militer. Itē differt hęc a condictione causa, ut inf. de cōdi. sine causa l. j. in prin. Itē quid a. actio factū tolit a tā? rñ illa in defectum specialium actionum: hæc concurrit cum alijs.

3 Idem B. B. Aret. & Ale. hic.

4 Sequunt hanc glo. vsque ad fi. B. B. Pau. Ale. & Ia.

1 Ista expositiones sitenent: i dendic vt l text. Bart. Ale. & Ia.

i *Ex omni causa.*] inculcatio verborū est sēdū quosdam, nam idem est causa quod obligatio. Vel dic causa, s. ex maleficio, uel quasi, obligati s. ex contractu, vel quasi, vel econtra. Vel dic secundū Ioa. ex omni causa denotare gñalitatem obligationū, s. ex cōtractu vel quasi: siue ex maleficio, vel quasi: & ex oī obligatione denotare generalitatem rerum debitarum, ut siue species, siue pecuniæ debeantur. Vel verius dic 5 ex omni causa, i. contractu, vel quasi, vel maleficio, uel quasi commissione: & ex omni obligatione, s. quę oritur ex prædictis. nā primo est factum siue contractus, & ex eo oritur obligatio. & ex obligatione actio, vt sup. de proc. l. licet. §. ea obligatio. & Insti. de verbo oblig. in prin. ibi, ex qua re. &c. Sed cum competat ex oi causa, nunquid hæc causa proponenda est in libello? Resp. vtique: 6 ut inf. de exec. rei iu. & an cadē §. actiones. Itē cur hæc actio fuit inducta, cū speciales sufficiant Resp. nō sē per specialis datur ut ibi, stipulor decē, ut inf. eo. l. si quis certum. Azo Sed nonne cōpetit specialis ex stipulatione, vt Inst. de verb. obl in prin secūdū Azo sed nō dicebat 7 esse specialē ex stipulatione. Item est bonum exemplum stipulor factū & peto interesse. nam hic sola gñalis locū habet: non autem certi condictio 8 ex stipulatione: quia non sum stipulatus 9 interesse. Item & si detur specialis expedit tamen 10 hanc dari si specialis sit famosa. quia nolo fratrem meum infamare pecuniā tamē volo, hęc. n. non infamat, ut inf. de act. & oblig. l. cessat. Item nunquid petit hæc actio tāto tēpore quāto specialis: vt re exhibitoria, & quanto minoris, in quarum locū datur? Rñ 11 utique vt sup. si quis cau l. si cum. §. fi. & inf. de iure iu l. duob. §. exceptio. Item nunquid hęc cresc at per infitiatiā: sicut illa in cuius locū daretur Rñd. non: 11 ut s. de pet hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus, & est ratio, quia assumit sibi eam naturā a. formā, & statum, quē actio hēt principaliter: non superueniente casu Arg cōtra d. l. si cū. §. qui iniuriarum & de seruo cor. l. hæc actio & l. seq.

k *Certum petitur.*] quid sit certū, habes sup. eo l. certū, & subaudi hic, s. dari ut debitum: non ut meum: quia tūc vēdicatio, nō condictio datur, nisi contra furē. ut s. vsufru. quemad. cau. l. fin. Sed nunquid cum actio ex empto, uel præscrip. verb. datur, uel similib. in quibus ad tradendū agitur, non ad dandum: ut inf. de act. emp. l. ex empto in prin. Rñ. l. sic. 12 vnde dic, certū petitur, s. dari, vel tradi. ac vbi factum purum est, ut facere fossam, & similia, habet locū ex stipulatu, ut inf. de verb. obl. l. ubi autem. §. qui id quod sed cum in actione ex empto intere. de præstando libere. tur, ut inf. de act. emp l. 1. nunquid in hoc idem est qñ in eius locū datur? Dic ꝙ sic, ut e. sup. si quis caut. l. si cū. §. qui iniuriarū & Inst. de act. §. sic rat. ubi. Nam naturā, &c. sed nunquid in locum actionis commodati, uel pignoratitiæ, uel similis datur hæc condictio? Respond. non: quia ibi neque ad dandum neque ad tradendum, quod non fit meum, daretur, sed ad meum restituendum Actor.

l *Ex certo.*] dic certum contractum in quo continetur certum: incertum in quo continetur incertum, ut factum, non ut agatur ad factum: sed ad interesse, certificandum per sententiam iudicis. ut infra de uerb. oblig. l. vbi autem. §. qui id. ex quo facto agitur duobus modis. ad factum præcisē, 13 & tunc actione ex stipulatu, ut Instit. & verb. obl. in prin. p. Item ad interesse: & tunc certi condic. 14 ut inf. de re iud. si quis ob. alio. §. fin. & instit. de

5 ista est vera supra dictis reprobatis sm' B. Pau. Ale. & Ias.

6 Sequitur Bar. Ale. & Ia.

7 Idem Bo et Fulgo.

8 Reprobatur per B. B. P. Aret. Al et Ias.

9 [Expisse] sed bene tacitē sm præ dict.

10 Et bene secundū eosdem.

11 Idē B. B. P. Alex. et Ia.

12 Reprobatur sm cōiter scribentes. hic.

13 Illud regulariter non potest fieri B.

14 Idē B. B. Pet Aret. licet S. Alb. Lu. Ias. et Alex.

nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo præsens a sit obligatio. Cæterum si in diem sit, vel sub conditione obligatio, ante diem, vel conditionem non potero agere. b

¶ Competit hæc actio etiam ex legati c causa, & ex lege Aquilia: d sed & ex cā furti ua per hanc actionem condicitur. Sed & si ex senatusconsulto e agetur, competit hæc actio: ueluti si is, cui fiduciaria f 1† hæreditas restituta est, agere volet. Siue autem suo nomine quis obligatus sit, siue alieno, g per hanc actionē rectè conuenietur.

Inutilis stipulatio non impedit actionem oriri ex vtili numeratione. h.d. Et diuiditur, quia primò cōtinuat se ad præcedentia. Secundò ponit exemplū quando stipulatio est inutilis ratione eius, cui quis stipulatur. Tertiò, quando est inutilis ratione personæ promittentis. Quarto quando stidulatio est inutilis ratione conditionis adiectę. Quinto, quando similiter est inutilis ratione personæ promittentis. Secūda ibi, Numeraui. Tertia ibi, idem erit. Quarta ibi, Itē quæri. Quinta ibi, Sed si ei. Bart.

¶ Quoniam * igitur ex omnibus contractibus hæc certi condictio competit, siue re fuerit contractus factus, siue verbis, siue coniunctim: h referendæ sunt nobis quædam species, quæ dignum habent tractatum, an hæc actio ad petitionem earum sufficiat puta: 2† Numeraui tibi decem, & hæc alii stipulatus sum; nulla i est stipulatio. An condicere decem per hanc actionē possim, quasi duobus contractib. interuenientibus: uno, q re factus est, i. numeratione: alio, qui verbis, idq; 3 † inutiliter; quoniam alii stipulari non potui? & puto posse. K

¶ Idem erit si a pupillo fuero sine tutoris authoritate stipulatus, l cui tutore authore credidi nā & tūc manebit mihi condictio ex numeratione. m

¶ Idem 4† quæri potest & si quod tibi numeraui, sub impossibili conditione stipuler, cum. n. nulla n sit stipulatio, manebit condictio. Sed & si ei numerauero, cui posteà bonis interdictum est, mox o ab eo stipuler: puto pupillo p cū comparandum: quoniam q & stipulando sibi acquirit.

Numerando pecuniam nostrā nomine absentis, et ignorātis, ei q̄rimus actio-

de verb. obl. § pen. quod interesse licet sit incertum prima facie, tamen per subtilitatem iudicis in sententia fit certum, vt C. de sent. quæ pro eo, quod interest, l. vnica, § in alijs. & Inst. de act. § curare at si ad factum præcisè agitur prius, & posteà, est ibi in certum, ideo nec obstat, q hic dicit, certum petitur: quasi principium sit considerandum, vt tunc sit certum, quia ē prius est certū rōne sperata fallibilis. nam dēt. pbari, & condemnatio fieri certa super interesse, ut C. de sen. quæ pro eo, quod interest. l. 1. Item non obst. §. si quis in ius vocatus non ierit, l. fi. quia ibi agit incerti ad interesse, ut ibi dicit, i. agitur condi. certi ad interesse, quod est incertum prima facie, certificandum tamen postea. Alii dicunt ad interesse agi ex stipulatu per dictam legem, si quis in ius vocat. & exponunt hic ex certo, i. nominato: siue ex incerto, i. innominato contractu: 2 dummodo certum petatur inspecto principio, & sine causa & est etiam argu. pro eis sup. de iurisd. o. iudi. l. penult. Accur.

1 Ista expositio nimis violat illū. tex. fi.

¶† Fideicommissaria, vid. Ant. Augu. lib. 3. c. 6.

2 Idem B. & Ias.

a *Præsens.*] i. pura.

b *Non potero agere.*] propriè, & impropriè ponitur uerbum, potero. nam ante condi. nullo modo ago: ante diem ago, sed male ago, vt supra quando dies vlostruc leg. ced. l. 1 in fi & j. de verb. sign. l. cedere, sic sup. de offi. procon. & leg. l. 2. in fi. sic in verbo, reddere, ut C. de fideiussor. l. sancimus.

c *Ex legati*] ergo ex quasi contractu, ut Inst. de oblig. ex quasi contra. §. hæres. & dic, q testator 3 legauit rem alienam sciens.

3 Reprobatur per Bart. & Ias.

pro sua enim non datur condictio: qui habet rei uend. ut s. v suf. uc. quemad. ca. l. fi. & quemad. ser. amit. l. si partem, § 1. Vel dic quantitatem fuisse l. g. tam Accurs.

d *Ex lege Aquilia*] ergo ex maleficio. Sed nunquid cresciet per inficiationem? Respon. non, ut s. de pet. hær. l. item ueniunt, §. cum præ. ūmus. arg. contra, sup. si quis cau. l. si eum, § qui iniuriarum. Item nunquid erit temporalis cum redditur loco ædilitiarum? Re. p. sic, ut arg. dicti §. qui iniuriarum. ut & s. prox. no.

e *Senatusconsulto.*] i. Trebelliano.

f *Fiduciaria*] i. fideicommissaria & uult hic fideicommissarius agere contra 4 debitores hæreditarios Prætor enim ei, & in eum decernit utiles actiones, cui hæreditas restituitur, vt Instit. de fideic. hær. § restituta. si autem non esset restituta, non posset agere nisi in tribus casibus, ut C. ad Trebel. l. pen. §. fi.

4 Sequitur Bar. Bal. Pa. & Ias.

g *Siue alieno.*] vt defuncti. q. d. siue se obligauit, siue iure successionis teneatur. sic ponitur s. de his, qui not. infam. l. furti. §. si quis alieno. Accur.

5 Approbat per B. Paul. & Ias.

h *Coniunctim*] id est verbis interueniente re: 5 vt patet in societate quandoque, ut infra pro socio, l. 4. in princip. vnde re & verbis non posset contractus fieri. sic j. de act. & oblig. l. obligamur, § 3.

i *Nulla est.*] quia alteri stipulari nemo potest, ut Institut. de inutil. stipul. § si quis alij, & §. si quis alteri, nisi sua interesset: & tunc ipse agit non ille, cui stipulatus est, ut infra d. verb. oblig. l. liber homo, § fina. in casibus autem & alteri potest quis stipulari. quos not. Institut. de inutil. stipul. in d. §. si quis alii.

k *Et puto posse.*] Si. licet condicere ex prima obligatione. sed videtur prima obligatio per sequentem stipulationem nouata, ut infra, de nouatio. l. si ita fuero, §. fi. & l. seq. quæ sunt contra. Sed distingue, an egerint inter se contrahentes, vt ex numeratione actio non nasceretur: & tunc nulla nascitur, vt l. contraria, & infra eod. l. non omnis, in princip. aut est in dubio, & tunc si stipulatio sequens valet, nascitur ex numeratione actio: sed fingitur 6 nō nata, ut inf. de verbo. oblig. l. ita stipulatus, §. Chrysogonus. & l. contraria, & de actio. & obliga. obligationum fere, in fi. si uero non 7 valet, remanet actio prima, vt hic. Si uero stipulatio valet, & nomine suo est numeratum, & alterius stipulatum, præualet numeratio, ut inf. de stipul. ser. l. 1 §. 2. Item quid si pro parte tenuit, & pro parte non stipulatio, ut quia mihi, & alii sum stipulatus? Respond. 8 pro ea parte quæ tenet, fit nouatio, pro alia remanet prima actio ex numeratione secundum K ut infra, de vsuris, l. 3. § fin. Item not. hic arg. quod non uitiatur utile per inutile. * sic j. de uerb. oblig. l. 1 § pen. arg. contra, sup. de arbit. l. sparui § 1. & hæc omnia locum habent, hic & in sequent. responsis.

* ad intell. huius tex. videlac Nigr. in l. 1. §. si quis ita, nu. 81. de verb. oblig.

2† Fin. dict. puto

3† Fin id est.

6 Reprobatur ām Bar. & Ias.

4† Fl item.

7 Idem Bar. Pau. & Ias.

8 Idem Bar.

l *Stipulatus*] scillicet, quod eidem mutuaueram cum authoritate tutoris, ut subiicit. nam si stipulatus fuit a pupillo, quod alius debebat, prior iure nouationis tollitur, & posterior obligatio non potuit sortiri effectum, ut Inst. quibus modis toll. oblig. § præterea. quæ est contra: nisi 9 forte iustam causam pupillus habebit promittendi, quia forte pecuniam debet ei pro quo spopōdit: quo casu datur actio stipulatori in pupillum ad instar domini, ut s. de pact. in personam, §. qui pecuniam.

* Vtile, an per inutile vitietur. vide l. amplio rē, § si C. de appel. l. sancimus, C. de donat. iunc. gl. in ver. Superfluum. & limit. vide l. fi. C. qū pro uo, non est necesf.

m *Ex numeratione*] facta interueniente tutore, Ioan.

n *Nulla fit stipulatio*] ut Inst. de inut. stip. §. si impossibilis. & j. de act. & oblig. non solum.

o *Mox.*] cum iam interdictum est. Ioan.

p *Pupillo*] dic ergo, quod in pupillo dixi s. eod. §. & facit j. de uerb. oblig. l. si cui.

9 Sequitur B. B. Salic. Alc. & Ias. Paul. & Alii.

q *Quoniam*] bene dico se pæquiparari pupillo: quoniam in hoc alii comparatur. Accur.

Vtlud.

a *Velut tuos.*] sic dicendo, nomine Titij tibi mutuo: & ei reddes. vnde no. quod hæc duo pacta, uel primum tantũ plus valet, quàm stipulatio etiam incontinenti apposita, ut ĩ. ead. l. §. quoniã. quæ est contra alias quãque plus valet stipulatio quã pactum, etiam incontinenti vtroque apposito, vt C. de vsu. l. 3. & ĩ. de relig. l. quod si locus. & C de iudo. l. auia. & ĩ. de ser. ex por. l. seru' ea. Vel dic 1 quod hic nõ fuit pact': sed alieno noĩe dedit. Itẽ hoc intellige qñ sciebã meos nũmos, vt tunc breui manu quasi à te numerata pecunia cõdictio tibi quæratur, vt ĩ. e. l. singularia. nam si errarem, dñium non trãsferrẽ, vnde nõ esset mutuũ, vt ĩ. de acq. rer. dom. l. si procurator. & de cond. cau. da. l 3 § subtilius. Sed quid si nomine tuo mutuo, & incontinenti stipulor illud mihi reddi? Vĩ nouari prior obligatio, ut ĩ. de noua. l. cũ enim. Vel dic, 2 quod ibi loquitur cum suo nomine numerat, & sibi stipulatur: hic qñ alieno noĩe numerauit. vnde actionẽ quæ iam non poterit sibi incõtinẽti auferre, ut ĩ. de procur. l. procurator totorum, & l. mãdato. Cõtra, quid si mutuã pecuniã meo noĩe dedero, & incontinenti reddi alii pacifcor eandemẽ Rñd. hic non vĩ loqui, nisi cũ ipsa numeratio fit alterius nomine, & tã quam nũmi sint eius, cuius noĩe numerat. sic. o. dicit, velut tuos: & ita C. per quas per so. nob. acquir l. fi. sic ergo numeratio ex mutui causa vendicat sibi hanc prærogatiuã, ut ĩ. eo. l. singularia. non stipulatio, uel pactum incontinenti factũ, vt ĩ ea. l. §. quõ. Vel dic 3 plus operari pactum, quàm stipulationem, quia pactum suis, & mutui viribus nititur: stipulatio suis tm. Accur.

1 Idẽ Bart. Bal. & P.

2 Sequitur Bar. in secundo casu principali.

* *Scribentes hic colligũt quod procedit argumentũ à solitis. & ad hoc facit et secur. l. 2. § meritò infr. ne quid in loco pub. & in l. sufficit. inf. de rit. nupt. in l. certi C. de sud. text. in c. 1. de cler. non resid. extra.*

1 † *Fl. creditor meus. & futuro debitori.*

3 Non tenetur ẽm Bar. & Paul.

nem. h. d. *Diuiditur, quia primò ponit dictum. Secũdò probat illud per authoritatem Iuliani. Tertiò probat illud per argumentum à communiter accidentibus. Secunda ibi, Iulianus. Tertia ibi, Cum quotidie. Bart.*

¶Si nummos meos tuo nomine dedero velut tuos, a absẽ te, & ignorante, Aristo scribit, acquiri tibi condictionẽ. Iulianus quoq; de hoc interrogatus lib. 10. scribit, veram esse Aristonis sententiam: nec dubitari, quin si meam pecuniam tuo nomine uolũtate b tua dedero, tibi acquiratur obligatio, cum quotidie c * creditori mutuam pecuniam ab alio poscamus, vt nostro nomine creditor 1 † numeret futuro debitori nostro.

Pecunia debita ex causa depositi potest conuerti in causam mutui ex sola voluntate deponentis & depositarij, absque eo quod de loco moueatur, uel tangatur. & si fuit deposita, ut depositarius ea vtatur si volet: non prius fit mutuum, quam moueatur per depositarium. Hoc dicit cum l. seq.

¶Deposui d apud te decem: posteà permisi tibi vti. Nerua, & 2 † Proculus, etiam antequam moueantur, condicere, quasi mutua tibi hæc posse aiunt: & est verũ, ut & Marcello videtur. animo enim cœpisset 3 † possidere. e ergo transit ad eum periculum, qui mutuum rogauit: & poterit ei f condici. g

Idem lib. 2. ad edictum.

L E X X.

Quòd si ab initio cum deponerem, vti tibi (si voles) permisero: creditã non esse ante quã mota h sit: quoniam debitum i 4 † iri non est certum.

Pecunia redacta ex venditione rei meæ de partiũ voluntate, statim conuertitur, in causam mutui; & periculum rei traditæ ad vendendũ, vt pretio quis vtatur: pertinet ad tradẽtem, si eam venalem habebat: alias ad recipientem. Alexand.

Idem lib 23. 5 † ad edictum.

L E X XI.

Rogasti me, ut tibi pecuniam crederem: ego cum non haberem, lancem k tibi dedi, vel massam auri, vt eam venderes, & nummis vtereris. si vendideris, l puto pecuniam mutuã factam. m Quod si lancem, vel massam

f *Ei*] i. ab eo Accursius.

g *Condici*] s. certi condictione generali, & speciali.

h *Quòd si ab initio Mota*] cur non est mota statim cũ habuit voluntatem, vel propositum utendi, & mutuã habendi? Respon. 5 quia dictum erat in depositione, si uoles: quod verbum nimis est extensiuum. licet enim semel uelit, tamen potest mutare 6 propositum antequã moueat; & sic plerunque esset mutuum, & desineret. Aliud in uerbo, si volueris, ut infra de verb. obliga. l. si quis stipulatus. & secundũ hoc verbum hic positum, si uoles, exponitur, idest si voluntariè vsus fueris. sic supra de rer. diuis. l. fina. Et erit 7 differentia inter hunc, & superiorem casum: quia hic secuta fuit volũtas vtendi voluntatem dãtis: ibi autẽ præcessit. Alii autem faciũt differentiam tantum in verbo, si voles, ut siue à principio, siue postea dicatur, habeat locum hæc lex. secus si hoc uerbum non apponitur: quod nihil est. Accur.

i *Debitum.*] idest mutuum: quia nõ est certum, an vtatur, &c.

R *Ogasti me.*] CASVS. Eram amicus tuus, transactis nũdinis venisti ad me, & dixisti: certè malè negotiatus sũ in his nũdinis: & ideo non possum satisfacere creditoribus. rogo igitur te vt mihi centum scuta mutuo des. Ego respõdi tibi: certè ego sum in ea causa, qua tu es: quia etiam malas nũdinas habui, & pecunia careo: tamen ne credas me tibi nolle subuenire, habeo hic scutellam, vel scyphum. cætera dic, vt in textu.

5 *Iste sensus displicet P. Ale. & Ias.*

2 † *Fl. desẽ. &c.*

6 *Imò non põt mutare, quia qñ electio trahit se cum executionẽ: nõ admittitur variatio. P. Fulgos. & Ias.*

3 † *Fl. capit.*

7 *Hęc gl. ponit verũ intelllectũ ad hunc tex. secundũ Pau.*

4 † *Fl. debitũ. vel. Ant. Aug. l. 2. c. 2.*

5 † *Fl. lib. 26.*

b *Voluntate*] subaudi maximè: nam etiam me ignorante hoc facere posses, vt ĩ proxi. Sed quid si te ignorante tuo nomine mutuo, & ratum non habeas? Respon. mihi utilis datur, ut C. eo. si absentis. Accur.

c *Quotidie.*] i. frequenter. vnde nota pp frequẽtiam aliqd concedi. similis rõ est ĩ de preca. l. cũ quid, in fi. & l. seq. Ac.

d *Deposui*] tibi roganti, volentique uti. Ioan.

e *Possidere*] vnde ciuiliter possidet: & possessionem tenet corporalem: & ita dominium est translatum etiam sine traditione, vt Instit. de rer. diuis § interdum. vnde potest condici. Sed cõ. quia solo aĩo nemo incipit possidere, vt ĩ. de acq. pos. l quemadmodum. Sol. hic 4 erat res in conspectu, ut ĩ. de acq. poss quod meo, §. si per venditorem, & ĩ. de rei uend. l eius. & l. hęc si. nec obst. quod dĩ d. § Inst. de rer. diuis. quia ibi non ex solo contractu habet dñium emptor: sed ita demum si apprehendat, & venditor patiatur esse apud emptorem, ut ĩ de acq. re. dom. l. qua rone, § inter lũ. vel dic esse speciale hic: vbi licet non sit in conspectu, acquiritur tamen dominium: ut ĩ. eo l. singularia.

4 Dic, quod nõ requitur quod sit in conspectu: sed quod teneat, & habeat dñi voluntate. Bar. Alex. & Ias.

¶ *Si fugitiuus.*] Tria dicit. Et primum, quod seruus cui concessa est peculii administratio, mutuans pecuniam, facit eam accipientis: & contrahitur obligatio. Secundum est, si seruus fugitiuus, vel non fugitiuus mutuet pecuniam contra domini uoluntatem, non contrahit obligationem. vnde nummos vendicare possum si extent, vel si dolo factum fuerit quo minus extarent. Tertium est, quod si pecunia mutuata aliquo prædictorum casuum consumpta fuit: condictione tenebitur, qui mutuum recepit. Viuianus.

K *Lancem.*] id est argenteam scudellam. Adde quòd laux in legibus duodecim tab. erat vas escarium, dictumque à latitudine.

l *Si vendideris*] & nummos mutuos acceperis. alias 8 erit actio ex innominato contractu do, vt facias, vt ĩ. de præscrip. verb. l. rogasti, in princ. Acc.

m *Factam*] imò non, ideo magis est mutua, vt ĩ. mandati, l. qui negotium, §. his argumentum quæ est contra. prout est ibi, in litera nihilo magis. Sed ibi dederam 9 argentum vendendum, ut recepta inde pecunia mihi esse-tatur:

8 Id est, si non sit recepti pretium ex mẽte B.

9 Idẽ B. P. & Alex.

tatur: & ita postea sibi darem ex pecunia secundum arbitrium meum, hic non: sed statim esset mutua pecunia, ex pretio recepta.

tuator furere: seruus in rem domini vertit: creditori acquiritur condictio: & hoc cum pecuniam meam mutuauit idem est si alienam. Idem est in fure. quod si pecuniam surreptam mutuauit alteri, & consumpta est pecunia: mutuum reconciliatur. hoc dicit l. seq. vsque ad §. si alienos. qui planus est.

sine tua culpa [a] perdideris priusquam venderes: vtrum mihi, an tibi perierit, [b] quæstionis est. Mihi videtur Neruæ distinctio verissima, existimãtis, multum interesse, venalẽ habui hanc lancem uel massam, necne: vt si venalem habui, mihi perierit quemadmodum si alij [c] dedissem uendendam: quod si non fui hoc proposito, ut venderẽ, sed hæc causa fuit vendendi, vt tu vtereris, tibi eam periisse: & maxime si sine usuris credidi.[d]

¶ Si tibi decem dedero, 1† vt nouem debeas, Proculus rectè ait, non amplius ipso iure debere, quàm nouem. Sed si decem 2† dedero, ut undecim debeas, putat Proculus amplius quam decem condici non posse.[e]

Seruus mutuans pecuniam domini voluntate, acquirit certi condictionẽ domino: si autem cõtra uoluntatem domini pecuniã credat, non facit eam accipientis: sed extans uendicatur: aut pro dolo malo consumpta condicitur. Alexan. de Imola.

¶ Si fugitiuus [f] seruus nummos tibi crediderit: an condicere nummos 3† tibi dominus possit, quæritur. & quidẽ si seruus meus, cui concessa est peculii administratio, crediderit tibi, erit mutua. Fugitiuus autem, uel alius seruus contra uoluntatem domini credendo, [g] non facit accipientis. quid ergo? vendicari nummi possunt, si existant: 4† aut si dolo malo desinant [h] possideri, ad exhibendũ agi. Quod si sine dolo malo consumpsisti, [i] 5† condicere tibi potero.[k] 6†

Licet ab initio non trãsferatur dominium, tamen consumptione secuta recõciliatur mutuum: & tunc quæritur certi condictio numeranti; siue sciuerit, siue ignorauerit cõsumptionem. Alex. de Imol.

Pomponius lib. 6. ex Plautio.

LEX XII.

SI a furioso, * dum eum compotem mentis esse putares, pecuniam quasi mutuã acceperis, eaque in rem tuam uersa fuerit, condictionem [l]* furioso acquiri [m] Iulianus ait. Nã ex quibus [n] causis [o] ignorantibus [p] nobis actiones acquiruntur, ex iisdem etiam furioso acquiri. [q] Item si is, qui seruo crediderat, furere cœperit: deinde seruus in rem domini id uerterit: condici nomine furiosi posse [r] Et si alienam pecuniam credendi causa quis dederit, deinde furere cœperit. & consumpta sit ea pecunia: condictionem furioso acquiri.

Vlpianus li. 26. ad edictũ.

LEX XIII.

NAm & si fur nummos credendi animo dedit,

a *Culpa.*] lata leui, vel leuissima. Vel dic vt supra eodem, l. si quis nec causam. secundum Ioan. uel leuissima hic fuit secundum Azo.

4 Hæc opi. est de mente B. & eam sequuntur Pa. & Ias.

b *Perierit.*] quis vtriusque gratia contractus intercessit, ut inf commoda. l. si vt certo. §. nunc videndum. Accur.

c *Alij.*] qui non debet habere pecuniam mutuam, ut stationario. *

* Stationarius est qui portã in castro limitis custodit. Boe. d cust. clau. nu. 8.

d *Credidi.*] & hoc cũ tu me dominum rogasti. si uerò ego te rogassem, indistinctè meum esset periculum, ut infra de præscri. verb. l. si gratuitam. § 1.

e *Condici non posse.*] & est ratio: 2 quia quod est supra x. nec tanquam vsura peti potest: quia sine stipulatione non debetur, vt C. de usur. l. quamuis. nec re mutuum, quia supra decem de suo nihil est vlterius factum, ut supra de pact. l. si tibi decem, & C. de non num. pec. l. cum ultra: nec ut donatio. quia ex donatione olim non agebatur, nisi interueniret stipulatio. hodie contra. ut C. de dona. l. si quis argentum. §. pe. sed cum hoc pactum fuerit incontinenti appositũ, nonne nouam actionem parit, & ueterem informat? Respon. hic nõ odio vsurarum. Sed pone factum, puta, si tibi librum, deuenisse in pactum? Resp. nec tunc dabitur actio: quia in fraudem usurarum videtur adiectum, nec distinguitur consueuerit fœnerari, uel nõ. habet enim locũ hæc distinctio in aliis contractibus, non in mutuo, ut inf. de usu. qui semisses §. si. præterea decr. dicit: Quicquid accedit sorti, usura est. * Accur.

2 Sequit B. P. & Ias.

1† Dua. dederis sic, ut nouẽ.

2† Flo. deest, decem.

3† Flo. deest, nummos.

* Est. Ivi. in indi. Tract. Rub. vsura quid sit. ver. est quic. cũ ver. seq.

f *Si fugitiuus.*] dic quis si fugitiuus, ut inf de ædil. edic. quæsitum. respon. Accur.

g *Credendo.*] fugiens enim seruus statim amittit liberam administrationem ut inf. de pecu. l. libera. Accur.

h *Desinant*] s. possideri ab emptore.

i *Consumpsisti*] tu qui accepisti mutuum a seruo.

k *Potero.*] ut pote reconciliato mutuo consumptione, ut inf. l. proxi. & facit ad hunc §. inf. de act. & obl. l. serui. in fi. respon. & inf. de solu. l. fugitiuus. Accur.

SI a furioso.] CASVS. Accepi pecuniam mutuam ab aliquo furioso, quem credebam esse sanæ mentis ab initio non contrahitur mutuum. & ea pecunia consumpta reconciliatur mutuum, & acquiritur condictio furioso.

¶ Item.] Mutuaui pecuniam seruo alicuius: cœpi ego mu-

¶ Si seruus.] Si seruus communis det mutuo x. alicui, cuilibet domino competit condictio in quinque, & probat hoc per simile ibi, nam & si. Viuianus.

4† Fl. extãt.

5† Al. cõsumpti sunt.

7† Fl. condici tibi poterunt.

l *Condictionem.*] quæritur an hæc condictio ex consumptione nascatur, an ex numeratione? videtur quod ex numeratione, ut infra de fideiuss. l. si quis pro eo. § si nummos. ubi dicitur, in omnem enim causam acceptus uidetur, quæ ex ea numeratione nasci potest. Contra uidetur, quod non ex numeratione, quia numerationem pecuniæ non præcessit consensus, furiosus. n. erat. si ergo non daretur ex contractu, multo minus ex quasi contractu, vel maleficio, uel quasi: ergo nullo modo datur. Item ex consumptione non datur; quia non est modus connumeratus in iure, ut quis obligetur nisi præcedat consensus. ut infra eodem, non omnis. in princi. & in § si pupillus. Item nec potest dici furiosum videri consentire, quia ad suũ commodum spectat, quo agitur; quia hic expressus seu uerus, idest non tacitus consensus est necessarius, ut in locatio. ut infra locat. l. qui ad certum. Ioan. 3 respõ. dari utilem, scilicet specialem ex mutuo, scilicet furioso. cui prædictis rationibus consentire non ualet. dicam ergo 4 condictionem sine causa, vel certi generalem dari, ut infra eodem, lege, si & me. secundum Azo.

* Coniunge. l. si pupilli. de solutio.

* Condictionem. s. sine cã. l. i. & 2. de cõd. doc. sine cã. & l. si cũ seruum. inf. eo.

3 Cuius opinio hẽt locũ quãdo præcessit volũtas mutuãtis; quod nõ est i isto text. sm B. P. Ale. & Ias.

4 Istud tenetur sm p dictum.

m *Acquiri*] propter consumptionem.

n *Nam ex quibus*] à simili & exemplum sup. eo. l. certi cõdictio §. si nummos. Accur.

o *Causis.*] vt infra de action. & obligationibus, l. si a furioso. & Institut. de heredit. ab intestata. §. fin. autem.

p *Ignorantibus.*] ut si mutuo pecuniam alienam, quæ ignorante me consumitur. Accur.

q *Acquiri*] ratione consumptionis magis, quam consensus, ut hic, & infra eodem, lege, non omnis, §. si pupillus & infra de fideiusso. si quis pro eo. § si nummos. & inf. de iure dotium, l. pater filiæ.

r *Posse.*] condi. certi ex mutuo de in rem verso.

Nam

a *Nam & si fur Condictio.*] Ipsi furi. Ioannes.
b *Mutuo.*] proposito, vel destinatione, nam verè nō fiebat statim mutuum.
c *Dedi.*] scilicet ego, non fur vt differat a praecedenti casu. Accursius.
d *Consumpseris.*] sed tunc fit propter consumptionem, ut dixi §. lege prox. Sed quid si alienam pecuniam quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi, & dominus suam pecuniam vendicet antequam consumpta sit: an tenebitur mihi ille, cui eam numeraui? videtur quod doli exceptio 1 obstet mihi creditori: utpotè cum debitor eam domino teneatur restituere: propter quod generatur creditori praeiudicium. vnde illa sine culpa amissa per debitorem non tenetur: 2 vt inf. de stipul. ser. l. 1. secundo rñ. Item quid si dedi pecuniam alienam, neque uult eam consumere: qualiter à me conuenietur? videtur quod non certi cōdictione ex mutuo; arg. inf. eo l. non omnis. §. & cum pecunia. Item & condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quae non est finita: nec datur respectu possessionis, quia ad certae pecuniae possessionem non est adstrictus. magis videt verum, 3 vt teneatur quasi consumpta pecunia quia per eum fit, ne consumatur, ut j. de cond. & de. l. iure ciuili. Si uero bona fide hoc faciat, ut quia est ei denunciatum à dño, ne consumat: secus est, ut hic subiicit.

* Vi. Cuia. li. 2. 3. obseruat. c. 18.
1† Al. quam si eos.
2† Fl. quaerit.
1 Approbat per P. Alex. & Ias.
3† Fl. per partem condico.
2 Idē B. B. P. & Ia. licet Aret. cōtra.
4† Al. seruo eos concessa.
5† Fl. quinū.
3 Sequit B. B. & P. Ias.

accipientis non facit: sed consumptis eis nascitur condictio. a Vnde Papinianus libro 8. quaestionum ait, Si alienos nummos tibi mutuo b dedi, c non ante mihi teneris, * quàm 1 † eos consumpseris. quod si per partes eos consumpseris, d an per partes tibi condicam, quaeritur. 2† & ait me, condicturum, si e admonitus alienos nūmos fuisse, f ideo per partes condicam, 3† quia nondum g totos consumptos compereram. h

Ex mutuo facto per seruum quaeritur actio dominis pro dominicis partib. & si communis pecunia mutuatur, cōtrahitur mutuū pro parte, quae est mutuantis; & cōdicitur pars nummorum pro mutuo, & non per singula corpora. Alex. de Imol.

¶ Si seruus cōmunis i decē k crediderit, puto, siue administratio seruo 4† concessa est, siue non, & consumantur nūmi, in quinque m 5 † competere actionem. Nam & si communes n nummos tibi centum credidero, posse me quinquaginta condicere, Papin. li. 8. qōnum scribit, etiam si singula corpora cōia fuerint. o

Consumptio pecuniae tantum operatur, quantū trāslatio dominij a principio: & ideo si translato dominio non fuisset orta obligatio, sed exceptio; similiter ex consumptione pecuniae non nascitur obligatio: sed extinguitur. Alexand. de Imol.

Idem lib 29. ad Edictum.

LEX XIIII.

SI * filiusfamilias contra senatusconsultum p mutuatus pecuniam q soluerit, patri nummos vendicanti, nulla exceptio r obiiceretur. Sed si consumpti sint 6† nummi a creditore, Marcellus ait cessare condictionem: s quoniam toties t condictio datur, quoties ex ea causa numerati sunt, ex qua actio nasci 7† potuisset, si dominium ad accipientem transisset. 8† in proposito autē non

* Ex tit. ad S.C. Macedo. & coniunge. l. sed & si. §. si ab alio cosi. & hunc colligunt doc. q plus non pot operari fictio, quā veritas: concor. tex. in l. fitio quē p. terans. inf. de vsb. & possess. rem. in l. cum hic status. § si pater inf. de dona. inter vir. & uxor.
6† Fl. fuer. ne.
7† Fl. esse.
8† Al. crast. lissit.

e *Si*] i. quia admonitus.
f *Fuisse.*] & si non consumpsisti omnes. Accur.
g *Nondum.*] dupliciter litera est hic cum vel: & sine uel. & si non habes, uel, est vnus casus, 4 f. si mutuaui tibi pecuniam alienam, puta x. cōsumpsisti v. alia. v. non consumpsisti: ego partem consumpta m petere potero. Sed quare totum non condicam? Respon. quia pars tantum est consumpta: non autem fuerunt consumpta tota x. quia fuit admonitus ne consumeret. Literam autem sic expone ibi, & ait condicturum: ideo per partes condico, quia nondum totos consumptos compereram: sed quare non erant omnes consumpti? si, id est, quia subaudi, fuit admonitus alienos nummos fuisse. Si autem habes uel: sunt duo casus. Primus mutuaui ad pecuniam alienam, puta x. consumpsisti v. & alias v. habes, nunquid partem repetam? Certè sic. sed quare partem condico? ideo certe, quia fuisti admonitus alienos nummos fuisse. secundus casus est, quia si non fuit admonitus, non tenetur nisi pro parte. quia non erant omnes consumpti. Literam autem sic expone: & ait condicturum, ideo per partem condico, si, id est quia admonitus fuit alienos nummos fuisse, uel quia nondum totos compereram consumptos, subaudi etiam non admonitus. Accursius.

4 Trāseūt cū gl. vsq; ad fi. B. B. & Pau.

h *Compereram.*] supple quia non consumpsit omnes: sed in partem etiam non admonitus. Accur.
i *Si seruus communis.*] aequalibus partibus.
k *Decem.*] quae erant communia dominorum aequaliter.
l *Concessa.*] & tunc statim datur actio, licet nummi cōsumantur, ut sup. eod. l. rogasti. §. si.
m *In quinque.*] & alias in quinum. i. quinque, & quinque: alias quinque.
n *Communes.*] mihi & tibi. si autem mihi & alii, omnes condicam post consumptionem, nisi & suo nomine dedi.
o *Communia fuerint.*] vnde mero iure nec vnum nummum nisi pro parte cōdicere potest: sed pp vtilitate & difficilem discretionē est receptū, ut condicat rē cōem insolidū pro dimidia parte .i. quinquaginta, ut ar. §. de usufru. l. vsufructuarium venat. in fi. & in fo. & ad hoc. j. de le. 2. l. cū pater. i prin. & j. p soc. l. si Titius, & j. de cond. ind. l. si poenae. §. fi. Accur.

S *I filiusfamilias.*] CASVS. Mutuauit pecuniam j senatuscon. filius accepit eā, & de pecunia patris soluit: an pater, si extet, vendicare possit quaeritur? & dicitur, q sic. Si vero consumpta sit, an eam condicere possit? Dr quod non. Videtur quod sic. nā cum alias si mutuem alienam pecuniam, ab initio non contrahit mutuū: sed postea si cōsumatur, per consumptionem reconciliatur mutuum: ergo videtur in hoc casu sic esse debere. quod non est uerum: quia illud intelligendum est, cū aliquis mutuat pecuniam vt si sua fit, statim dominio translato obliget sibi accipiē tem: sed hoc in secundo casu se liberatur: & ita secus hic: & secus ibi, an autem ipse filius eam per iuris errorem sic solutam condicere possit, dicitur, quod non. Viuia.
p *Senatusconsultum*] vt & inf. ad S.C. Maced. l. 1.
q *Pecuniam*] scilicet pertinentem ad patrem, & non de castrensi vel quasi peculio solutam, ut inf. ad Maced. l. 2. in fi & l. 2. sed profectitiam soluit, vel patris, vel etiam aduentitiam, ut C. de bo. quae lib. l. fi. §. pen.
r *Exceptio*] sed nonne est odiosa exceptio filio & patri cōpetens? ergo ob at inf de condi. inde. l. qui exceptionē? Rñ. illud e quando filius ageret etiam haeres patris cond. in de. qui non potest, etiam si fit haeres, ut inf. de con. l. inde. l. si non sortem. § si filius hic pater agit rei ven.
s *Condictionem*] imo uidetur cōpetere, ut inf. ad Mace. sed & si. §. si ab alio. in fin. quae est contra. Solu. secundū Io. 6 si uult ex sua persona pater condicere pōt, ut i. si ex filii, non pōt, ut hic: secundū Io. 7 dic q si extat, vēdicat pr si consumpta est mala fide, & ui furtiua, quia fiebat q erat patris, tunc condicet ut ibi. si bona fide, non cōdicit, ut hic, & ēt rei uen. tenetur qū mala fide consumpsit, quasi, lata culpa desijt possidere, uel dolo, ut sup. de rei uen. si culpa. & l. qui restituere. Alii distinguunt, 8 aut nomine patris fuit facta solutio, & tūc repetit pater, cū ipse non tenebat ēt de pecul o, ut C. ad Mace. si filius, aut filij, & tūc nō, ar. ad hāc distinctionem inf. de consti. pec. l. j. in fi. & l. 2.
t *Quoniam toties*] s. demum. & quod dicit, condictio datur s ex consumptione pecuniae. Et no. hic quatuor 9 pportionalia; & prima duo sunt paria, ut quoties ex ea causa numerati sunt ex qua dominio trāslato statim nascitur actio, ut crediti. i. mutuati, & solu ti indebiti, & locati, quando ex locatione dominium transit, ut inf. loca. l. nauem item ex eadem

5 Idem B.
6 Reprobat secundū B. B. P. & Ias.
7 Ista est uera secūdum praedict.
8 In idē recicidit, q primaijo reprobuit ēm eosdem.
9 Trāseunt cum gl. vsq; ac fi. B. & P.

eadem causa facta solutione, i numeratione, dominio statim non translato, reconciliatur obligatio ex consumptione: nam tantum facit consumptio quantū dominij translatio, vt hic, & ī. eo, l. nam & si fur. 2. respon. Alia duo, quæ sumuntur ex eo, quod dicit, in proposito autem non ita, sunt hæc, vt ex qua causa facta solutione, & dominio statim translato non nascitur actio, sed competit liberatio, vt soluta pecunia castrensi, vel quasi, ab hoc filio, vel etiam ab alio ad hoc ipsum, ut creditori soluat sibi datam, vt inf. ad Maced. sed & fi. §. si ab alio, ex eadem causa facta solutione, & dominio non translato per consumptionem non recōciliatur obligatio patris: imò mortificat quæ erat. quod ergo dicit, at in proposito non est, subaudi, ita: nam si esset dominus factus ipsa solutione, creditor non tenetur reddere, vt si de castrensi, vel quasi solutum esset, vt modo diximus.

1 † Plurim. ita esse.

a *Denique.*] pro certè.
b *Per errorem.*] scilicet iuris, vt q̄a Macedoniani beneficium ignorauit filiusfa. Si 2 autē in facto, vt credens se ex alia causa quam mutui teneri, repetit, vt enim promissio sibi non noceret errore facti interueniente, vt ī. ad Maced. l. fi. ita eodem errore facta solutio non nocet, ut C. ad l. Falc. l. se l. error. sed Pla. de errore vtroque intelligebat id quod dicit.

* Ex his mandati ut d. l. qui negotia, etc.

1 Sequitur Bart. & P.

c *Errorem.*]] non solum ex certa scientia, vt supra.
d *Soluti.*] i. consumpti quo ad patrem: sed quo ad filiū etiam non consumpti.
e *Repetitionem.*] siue soluat pecuniā castrensem, vel quasi filiusfam. adhuc, siue factus sui iuris quandocūque. Ac. ut

ita esse, 1 † Denique a per b errorē c soluti d contra senatusconsultum crediti magis est cessare repetitionem. e

In mutuo sunt quedā singularia cōtra regulas mutui. §. q̄ iubēdo debitorē tibi soluere, vel debitū à te ex vna causa, in causam mutui cōuertendo, mutuū contrahitur, licet verè nō fiat de meo tuū. h. d. Diuiditur in tres partes. Primò ponit vnū dictum generale. Secundo, illud exēplificat in duab personis. Tertio illud exemplificat in vna & eadem persona. Secundo ibi, Nam & si tibi. Tertia ibi, Quod igitur. Bartolus.

Idem lib. 2 ad edictum.

LEX XV.

Singularia * quędā f præcepta sunt circa pecuniam creditā. g Nam si tibi debitorem meū iussero dare pecuniā, obligaris mihi, q̄uis nūmos meos non acceperis. h ¶ Quod igitur in duab. personis recipitur, hoc & in eadem persona recipiendū est: vt cū ex causa mandati pecuniam mihi debeas, & conuenerit * vt crediti k nomine eam retineas, videatur mihi data pecunia, & à me ad te pfecta. l

Pecuniā meam alteri debitā possum mutuare, sed alienam non, sine domini voluntate. h. d. duo ponit, vt patet in summario. Secunda ibi, Quod si. Bart.

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX XVI.

SI socius m *propriam pecuniā mutuā dedit, oīmō creditā 2 † facit, licet cæteri dissēserint. Quod si cōem numerauerit, nō alias creditā effi cit, nisi cæteri quoque consentiāt. quia suæ partis tantum alienationem habuit.

Filio existenti in studio de æquitate subuenitur, vt agere possit, licet patri actio competat. Bart.

* Dicit.] cuius sententiam hic Alcia. amplectitur.

2 Hæc est prima lectura, q̄ reprobat fm Bar. Bal P. Alex. & Ias.

3 Imo non nisi vnum, sed sūt duo exempla ipsius. Ale. & Ias.

4 Imò ex qualibet ꝗ traditur bona fide, & non clā factum, fm Ias.

5 Imo & hēt locū in aliis rebus mutuabilib. fm Ful. Al. & Iasō Bar.

Singularia quædam.] ¶ Ac. Vs. Dicit quod quæda spe cialia obseruantur in pecunia credita, quæ in al is creditis non obseruantur: quæ licet multa sint, non ostendit nisi vnum: ut petebas a me mutuam pecuniam: dixi debitori meo, ut tibi solueret. teneberis mihi ex mutuo, & si num mi nunquam mei fuerunt. Item debebas mihi decē ex causa commodati, vel alia simili causa, conuenit inter me, & te, ut deberes ex causa mutui ea habere, mutuum erit: & tamen nil mutuaui. Viuianus.

f *Singularia quædam.*] i. quædam specialia 2 seruantur in causa pecuniæ creditæ quæ nō seruātur in alijs contractibus Sunt autē octo specialia: & duo 3 ponit hæc lex. Est tertium quod facilius pecunia a consumitur, & sola immistione, ut ī. de sol. l. nummi Item pecunia ex bonis debita partem quamlibet respicit facultatum. quod non est in specieb vt ī. ad Treb. deducta, § nūmis. & de leg 2. cū pater, in prin. & ad idem sup. de iud. si fideicōmissum. § tractatum. Item vt sola scriptura tutor ex hac causa 4 se faciat pupilli debitorem, & econtra si est creditor, sibi soluat, vt ī de admin. tut quoties, § non tantum, & §. sicut. quod non est aliās, ut ī. de contrah. emp l. si in emptione, in § vlt. & ī. de auth. tut. l. v. Item vt facile per pactum alteri actio quæratur, dummodo nomine suo cōtrahant: ut C. per quas pers. nob. acqui. l si. & ī. eo. certi condictio, § si nummos. Item aliud quod ex nummis mutuatis pars cō dicatur, licet omnia 5 corpora fuerint cōmunia, vt ī eo. n. m & si. §. fi. Item aliud, vt vsuræ peti non possint, nisi sti pulatio interueniat, vt C. de vsur l quamuis possit: etiā stricte int. Ilegi, vt cum natura mutui sit, vt de meo tuū fiat: hoc tamen fallit in duob. casibus Sed secundum primum, creditam, largè pro omni credito dicit.

ADDITIO. Ista glo. non est Accur. sed ad ditio Seruon: & ponit verā lecturam fm cōiter scribentes hic.
g *Creditam.*] i. mutuatā & largo modo accipe pecuniā: 6 vt ī. eo. l. si §. itē. & hoc prout ad exempla, quæ sunt in lege, refertur: sed put ad gl. ordinariā, creditā, largè pro omni pro omni credito.
h *Non acceperis.*] s. vere reideceq; mutuū propriè nō est, interpretatiuè tū erat mutuū, vt ī prox. rñ. sed hoc non videt esse speciale in pecunia, cum & idē uideatur in alijs casib. vt ī. de donat. inter vir. & vxo. l. iij. § si. & ī. de fur. l. falsus, in prin. quæ sunt contra. Sol. ibi erāt 7 res præsentes, ut infra de furt l. falsus, §. sed si is. & ir. s. de solut. qui decē. & ī. de rei vend. l. eius rei, in fi. & l seq. hic autē siue præsens, siue non.
i *Eadem persona.*] i. in te solo.
k *Crediti.*] i. mutui.
l *Perfecta.*] s. breui manu, vt hic, & ī. de iure dot. l. licet, §. quoties. & sic nota, quod alius cōtractus in causam mutui potest cōuerti, vt hic, & C de non nu. pe l ad uersus. sed ī ī. mād. qui negotio Sol. il l s nō erat pecunia in præsenti hic sic, fm Ia. Tu dic, 9 q̄ hic extabat, & parata erat solutioni, siue præsens, vel non animo n. & c. vt ī. e. certi condictio, si sl. bi sūt consumpta erat. Item ad idē est ī C. eo. l. si ex pretio. Sol. hic paratus 10 erat soluere: ibi non. Aliq q̄ ibi non erat præsens hic sic. Tu dic, q̄ quātum ad vsuras est ibi ī ctus pro infecto, nisi stipulatio interces: sed quantū ad sortem, ibi, & hic ualet, si erat destinata solutioni. Item quod hoc casu dr, nō vr in pecunia speciale, cum idem sit in re alia, ut ī. de sol. si pecuniam, & modo superiori casu dixi. Rñdent quidam, 11 q̄ hic l si pecuniā, iussit ponere hi. non hoc nō ualet. quia idē & si non iussit, vt ī de furt falsus, §. si tu dic in hoc est speciale. quia licet res non sit in cōspectu, nihilominus tamē intelligat in me transferri dñium, si tū aliquis paratus sit soluere. hoc est quod ait Ie. si tū destinata esset solut oni, & pecunia retinetur in causam mutui, vt ī. eo. certi § fin. alias nō nisi res in cōspectu sit: uel nisi interueniat stipulatio Quæret aliquis: cur ergo in casu superiori nō dicitur mea facta pecunia: cū idem in vtroq; casu dicat statim se deberē. & tū dicit ibi, quamuis 12 nummos meos nō acceperis? Respon. vere non accepit meos: sed fictione iuris mei sunt breui manu facti: ut ī. de iu. dot. l. licet, §. quoties. & cum hac determinatione potest intelligi, quod dicitur C. eo. l. si pro mutuo. quia res ibi erat præsens. Accur.

* Conuenerit.] verbum hoc diligenter expensum est illo scilicet in l qui negotia ff. mandati.

6 Nihil f. imo solum accipitur p mutuo, fm Bart.

* Intellige hanc l. secundum l. nam si fur. §. fi. sup. eo. & vid. Cuiac. li 8. obseruat c. 8.

2 † Duarenus creditam pecuniam facit.

7 Reprobat am B. Ale. & Ias.

8 Reprobatur Bar, B. Ale. & Ias.

9 Ista est vera fm pdictos.

10 Reprobatur cū seq. ideo dic, q̄ ibi interuenit stipulatio: hic non, fm eosdem.

11 Etiam reprobat; ideo dic q̄ ibi pecunia erat p̄sens, hic nō, fm B. Ale. & Ias.

12 Sequit Paul. & Ias.

SI socius.] CASVS. Habebam socium: conuenit inter nos, q̄ omnia bona nostra essent communia. meā propriam pecuniam mutuaui: postea acquisitam, sed non cōmuniĉatam, ut ī. pro soci. l. si quis societatem, circa si licet socij dissenserint, erit mutuum: quia si fuit communis, & dissenserint, pro parte mea erit mutuum. Viuianus.

m *Si socius.*] omniū bonorum, vt aliqua sit huius legis dubita-

dubitatio: adhuc tamen non posuerat in communi, quod post contractam societatem quæsierat, vt infra pro socio l.nemo ex so.ijs.§.fin.& l. si quis societatem. & ad hoc infra, de successorio edicto,l.j §.vnusquisque. & infra, de solutionib. si is cui. Accursius.

f *Condictione.*] sine causa Azo vel certi generalis inspecta opinione recipientis. Ioan.

g *Dantis.*] quia non habuit animum repetendi: alias non esset bona ratio: quia & in mutuante alienam pecuniam accidit. Accursius.

Dum filiusfamil.] CASVS. Si filiusfam. mutuauit suum viaticũ, i. pecuniam, quam sibi pater mittit causa studii, poterit petere officio iud. vel utili certi condictione directa pauli cõpetente, patre non præsente existente. Viuianus.

a *Viaticum.*] i. viç & itineris dispendium, et moræ, vel quã portauit causa expendendi in studio. Accur.

b *Extraordinaria.*] i. officio iudicis sm M. et Azo. vt arg. ĩ. de cõd. et demon. si cui. Itẽ utili 2 certi cõdictione, sm Io. vt ĩ. de iud. l. si longius, §. i. quia directa datur patri, 2 vt et quælibet alia quæsitu per filiũ: nisi in quatuor casib. qui sunt ĩ. de actio. et obl. l. filiusf. et nisi in actione in factum, vt ĩ. eo. tit. in factum. Nec est absurdũ prædicta duo auxilia dari: cum ambo ex æquitate dentur. sic et supra, de rei vend. l. si autem, § si homo.

Si ego.] CASVS. Petebas a me mutuum; numeraui tibi, non ex causa mutui, sed ex causa donationis; tu credebas me mutuasse. vtrum erit donatio, vel mutuũ? Nec erit donatio, nec erit mutuum; sed si consumpta sit, erit credita pecunia; sed obstabit mihi donationis exceptio, s. quod pecunia mea voluntate, et animo nõ repetendi sit consumpta. idem erit in casib. sequentibus, sed in his non obstabit exceptio petentis sicut in superiori: & consumptione reconciliabitur mutuum. Viuianus.

*Alex. hic not. ex isto text. q scholaris quamdiu est in studio, dicitur esse in via. qđ facit ad mult a, de quo per eum hoc.

1 Hoc verum quãdo fuit secuta consumptio alias non. Ias.

2 Et bene sm B. Bal. Pau. Alex. et Ias.

* Doct. hic not. ex isto tex. quod dissensus impedit contractũ. concor. tex. in §. inter stipulantem, §. 1. inf. de verb. obl. text. in l. in omnibus. §. vlt. infra, de actio. & oblig.

1 † Flor. deest, & alias, nam et si ego.

Vlpianus lib. 1. Disputat.

LEX XVII.

CVm filiusfamil. viaticum a * suum mutuum dederit, cum studiorum causa Romę ageret; responsum est à Scæuola, extraordinario b iudicio esse illi subueniendum.

Error in specie contractus impedit contractũ, & dominij translationem, quæ reconciliatur consumptione secuta: & quoad dandam petitionem, seu actionem inspicitur recipientis intentio: quo ad dandam exceptionem inspicitur animus dantis, h.d. muliam pulchra lex. Bart.

Idem libro 7. Disputat.

LEX XVIII.

SI* ego pecuniam tibi, quasi donaturus, dedero, tu quasi mutuam accipias, Iulianus scribit donationem non esse. Sed an mutua sit, videndum est. Et puto nec mutuã esse: magisque nummos accipientis non fieri, c cum alia opinione acceperit. d Quare si eos consumpserit, e licet condictione f teneatur, tamen doli exceptione vti poterit: quia secũdũ voluntatem dantis g nummi sunt consumpti. Et 1 † si h ego quasi deponens tibi dedero, tu quasi mutuum accipias, nec depositum, nec mutuum est. Idem est, i & si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostendendi k 2 † gratia accepi: sed in vtroque l casu consumptis nummis, condictioni m sine doli exceptione locus erit.

Actus numerationis non operatur, vt quis obligetur vltra intentionem agẽtium, h.d. Primò ponit dictum. Secundo illud per duo probat exempla. Secunda ibi, Nam & is. Tertia ibi, Et cum pecunia. Bartolus.

Iulianus lib. 10. Digestorum.

LEX XIX.

NOn omnis numeratio eum, qui accepit, obligat. n sed quoties id ipsum agitur, o vt confestim obligetur. Nam & is, qui pecuniam mortis causa donat, numerat quidem 3 † pecuniam, sed non aliter obligat accipientem, quam si existat 4 † casus, p in quem obligatio collata fuit: 5 † veluti si donator conualuit: aut is, qui accipiebat, prior decessit. q Et cum r pecunia datur, vt aliquid fieret, quamdiu in pendenti est, an id futurum sit, cessabit obligatio. s Cum verò certum esse cęperit, futurum id non esse, obligabit qui accepit: veluti si Titio decem dedero, vt Stichum intra calendas manumittat:

h *Et si.*] verè supple ita est, nam &c.

i *Idem est.*] econtrario. Accursius.

k *Ostẽdendi.*] vt dixit apparcã, ut ĩ. cõmo. l. j. in fi. & sic ex prædictis tribus rñsis colliges sic, dñium non transire, nisi vterque cõsentiat, vt ĩ. de act. & obl. l. in omnibus.

l *In vtroque*] s. secundo, & tertio: non primo. Accursius.

m *Condictioni.*] sine causa.

Non omnis.] CASVS. Ponit hic regulã: et eam probat exemplis. Regula est: q non semper obligatur cui pecunia mutuatur. donasti mihi causa mortis, non aliter tibi obligor, nisi conualueris, vel prius decesserim. Item dedisti mihi decẽ, vt seruum meum intra calen. manumittam: vel domum ædificatem: obligor ex numeratione si intra calend. non manumittam.

¶ *Si pupillus*] Pupillus mutuauit mihi pecuniam, vel soluit nõ authore tutore. Primo casu consumpta pecunia ero sibi obligatus. In secundo erit a me liberatus, si ego eandem pecuniã al. j credam, vel soluam, quia et eum in primo mihi obligo. In secundo autem me ab eo libero. Viuianus.

n *Obligat.*] cur ergo df re contrahi obligatio: ut Inst. qui mod. re contrah. oblig. in princ.? Respõ. 5 nõ dicit ideo, quia aliud non exigatur, sed dicitur quia sine re ɔ̃hi non potest. Az.

o *Agitur.*] scilicet expressè, uel etiam tacitè. nam sæpè extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio, ut inf. com mod. si ii qui. in fi.

p *Casus.*] s. unus de tribus infra dicendis.

q *Decessit.*] aut pœnituit donantem. Et sic no. q tribus modis reuocatur donatio causa mortis, ut hic, et Instit. de donat. §. j. et inf. de donat. cau. mor. Seia, in fi. j. respon.

r *Et cum.*] aliud exemplum.

s *Obligatio.*] i. effectus obligationis. 6 sic inf. de cõd. cau. data, l. quod Seruius. et est hic arg ad quæstionem, quam feci ĩ. eod. l. nam et si fur. Item quid si decem dedi, ut domum faceres vsque ad calendas, et iam sumus propè calendas, ut certum sit te opus facere non posse; an agã statim? videtur quod sit: sed obstat doli exceptio, ut inf. de verb. oblig. l. cum stipulatus sim mihi a Proculo, et l. stipulationes, §. planè. sed contra videtur, quod non agam vllo modo, nisi prius illa die elapsa, vt inf. de uerborũ obli. l. si stipulatus essem abs te, et melius supra, si quis caut. l. si eum, § homo.

c *Non fieri.*] imò videtur fieri: quia in corpore consentimus, et in dominij translatione: licet in causa dissentiamus, ut infra, de acquir. rerum dom. l. cum in corpus. quæ est contra. Sol. hic erat certa causa, ex qua sola volebat dominium transferre, scilicet donatio: nec ex alia causa volebat rem ad alium pertinere ibi etiam aliter uolebat fieri rem accipientis. Vel dic, 3 quod ibi de donando promissio, vel debitum præcesserat traditionem. vnde licet vno modo, ut donum tradatur, tu uerò, ut creditam accipias; tamen tua sit, ut infra eo. l. ij. §. fi. hic autem de donatione futura intelligitur, et potes hic dicere quot sunt errores, qui vitient contractus, ut dixi inf. de contrah. emp. l. in venditionibus. Accursius.

d *Acceperit.*] mutat personas.

e *Consumpserit.*] sed quid si extent? Respon. idem: 4 quia cum extent, vtriusque uoluntate uidetur reconciliari posse donatio, arg. ĩ. de transact. l. et si post rem iudicatam, § j.

3 Iste est cõis, alia reprobata sm B. Bal. Pau. Aret. Alc. et Ias.

4 Sequitur Bart. Paul. & Alexan. Triumt tenent Fulg. Cyn. Bal. et Ias.

2 † alias, ostentando Haloan.

3 † Florẽ deest, quidẽ.

4 † Flor. extitisset.

5 † Flo. fuisset, & infra conualuisset, & infra decessisset, sapuisset, acceptisset. pro propterea quod tps sit præteritum, nec amplius futurum i. directo & per se futurum non esse, secus si obliquè id certum sit, puta, quia Stichus ante mortuus est. Cont.

5 Idẽ B. E. et Paul.

6 Approbatur per Ias.

Nulla

ante calendas nullam [a] actionem habebo: post calendas ita demum agere potero, si manu missus non fuerit. [b]

Consumptione facta per recipientem, vel per aliũ, mutuũ, & solutio reconciliãtur. h. d. Diuiditur. Primo loquitur quando pecunia est cõsumpta per recipientem. Secundo quando per aliũ. Tertio ponit vnã regulam generalem. Secunda ibi, quapropter. Tertia ibi, Nam omnino. Bart.

¶ Si pupillus sine tutoris authoritate crediderit, aut soluendi causa dederit, [c] consumpta pecunia condictionem habet, vel liberatur: [d] nõ alia ratione, quàm quod facto eius [e] intelligitur ad eum, qui accepit, peruenisse. Quapropter si eandem pecuniam is, [f] qui in creditum, vel in solutum acceperat, alij porrò in creditum, vel in solutum dederit: consũpta ea, & ipse obligatur pupillo, vel eum à se liberat, 1 † [g] & eum, cui crediderit, 2 † obligatum habebit, vel se ab eo liberabit. Nam omnino, qui alienam [h] pecuniã credendi causa dat, cõsumpta ea habet obligatum eum, qui accepit. [i] itẽ qui in solutum dedit, liberatur ab eo, qui accepit.

Donatio, in qua aliquod pactum apponitur, & pecunia quæ spontanea voluntate non creditur, non dicitur propriè donatio, uel creditum de rigore, secus de æquitate. Bartolus.

Idem libro 18. Digestorum.

LEX XX.

Si tibi pecuniam donassem, vt mihi eandem crederes: an credita fieret? Dixi, in huiusmodi propositionibus [k] non proprijs verbis [*] nos vti. Nam talem contractum neq; donationem esse, neque pecuniam creditam. Donationem non esse: quia non ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipientem maneret. Creditam non esse: quia ex soluendi [l] causa magis daretur, quàm alterius obligandi. Igitur si is qui pecuniam hac conditione accepit, vt mihi in creditum daret, acceptã dederit: non fore creditam: magis enim meum [m] accepisse intelligi debeo. Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatem verborum. [n] benignius [o] tamen est vtrumque valere.

Creditor tenetur partem debiti confessatam recipere: de parte verò dubia litigare. Bartolus.

Idem libro 48. Digestorum.

LEX XXI.

Quidã [*] existimauerunt, [p] neque eum, qui decem peteret, cogendum quinque accipere, & reliqua persequi: neque eum, qui fundũ suum diceret, partem duntaxat iudicio [q] persequi. Sed in vtraque causa humanius mihi 3 † facturus videtur prætor, si actorem compulerit ad accipiendum [r] id, quod

a *Nullam.*] nisi pœniteat, vt infra de cond. cau. da. l. dedi. §. primo.

b *Non fuerit.*] sed lex eum facit liberum. vnde videtur quòd nunquam repetam, vt C. si mancip. ita fuer. l. l. 3. & l. si puellam, quæ sunt cõtra. Sol. 1 hic cogitauit de actu manumittentis, ibi de effectu, vt infra de verbor oblig. qui Romæ. §. Flauius. Accu.

c *Dederit.*] cuidam suo creditori.

d *Liberatur.*] quod est post cõsumptionẽ.

e *Eius*] scilicet accipientis: puta quia id consumpsit. vnde si eam perdidit qui eã accepit, non contingit liberatio pupillo, secundum [2] Azo. sed tu dic à facto eius, scilicet pupilli soluẽtis, vel credẽtis. nam ad superiora facienda est relatio. esset enim iniquum eum, qui accepit, licet non habeat, nec dolo desijt habere, non teneri pupillo, vel non liberari pupillum. sic enim esset eius mutuantis, vel soluentis conditio deterior quàm maioris, in cuius periculum transit hæc pecunia, vt insti. quibus mod. re cõtrahi. oblig. §. item is. pro prima opinione est, quia dominium non erat translatum hic, quod secus est in maiore. Item in eo quòd dicit, quòd peruenit ad creditorem, ita quòd pupillus liberetur, & sic per consequens non repetet pupillus, vt hic, & supra de solu. quòd si fortè. in fi. est contra infra de cond. indeb. l. interdum. Solu. 3 hic fuit naturale debitum, & ciuile: ibi naturale tantum: quo casu fauore pupilli locus est repetitioni: vel hic & ibi competit liberatio si voluerit. vel secundum M. de rigore.

f *Is.*] primus acceptor.

g *Liberat.*] sic ergo consumptione reconciliatur solutum & creditum, vt hic, & supra eodem, l. nam etsi. & infra de in re do. l. pater filiæ.

h *Qui alienam.*] vt hic fuit in primo acceptore, qui dedit secundo.

i *Accepit.*] secuta consumptione. Accur.

S *I tibi pecuniam.*] CASVS. Donaui tibi tali lege pecuniam, vt eam mihi incontinenti mutuares. dicitur quod impropriè loquor; quia non est donatio, nec creditum. donatio non est, quia non habui animum donandi, idest vt pecunia semper penes eum maneret. Item ideo non est creditum, quia creditum debet esse spontaneum; & hic non credis, quia facis hoc, ad quod tenebaris. ista sunt de iuris subtilitate. verius tamen est, vt sit mutuum, & donatio. Viuianus.

k *Propositionibus.*] scilicet supradictis, & subauditis hac lege.

l *Ex soluendi.*] ex pacto, quod fecerat de re mutuanda. Acc.

m *Meum.*] idest mihi debitum. vulgariter enim dicit, sic infra eod. l. si & me, in fi. & sic no. quòd nec est mutuum nec donum, vt hic, & infra de solu. l. qui sic. quod secundum rigorem intelligitur. aliter de æquitate, 4 vt hic subijcit, & supra de dolo. l. qui id. §. primo. quæ est contra. & hic æquitas præualet, vt C. de iud. l. placuit. & facit infra de sol. l. si quis duos.

n *Verborum.*] idest donationis, & mutui, quorum primum significat rem penes donatarium permansuram, vt infra de donat. l. prima, in princip. secundum significat spontaneam voluntatem credentis, vt C. de actio. & obligatio. l. sicut. & facit ad hanc l. inf. de verborum obligatio. l. si pœnam stipulatus.

o *Benignius.*] scilicet de æquitate. & sic no. quòd finis corrigit totam legem. Accur.

Q *Vidam existimauerunt.*] CASVS. Quidam petebat à me x. vel fundum: dico me non debere sibi nisi. 5. vel partem fundi. & illa quinque volui sibi soluere: noluit particulatim solutionem admittere. iudex ad quem, & c. ipsum compellere debet, vt partem recipiat. Viuianus.

p *Quidam existimauerunt.*] & malè: vt in fine huius legis.

q *Iudicio.*] subaudi, & partem accipere: & erat pro eis ratio: quia solutio, & exactio, &c. vt s. famil. ercisc. un. planè.

r *Ad accipiendum.*] non præcisè; sed si non accipiat, post oblationem eius periculo pereat; nisi iustam causam deferendi habuit, vt infra de sol. qui decem. in princ. Et sic no. quod creditor compellitur recipere particularem solutionem, vt hic, & infra de statulib. l. cum hæres. §. item si decem. & infra, quib. mo. pig. vel hyp. sol. l. si. & sup. si quis cau. l. si seruus. §. si pluribus. & C. de col. fun. pa. l. placuit. in prin. lib. 11. Sed cõtra. ff. de vsu. l. tutor. §. Lucius. & ad idem. ff. de act. emp. Iulianus. §. offerri. & ff. de pig. l. qui pignori. Sol. 5 debitor qui totum debitum confitetur, non potest particulariter soluere, vt in ll. contrarijs. Si verò non confitetur de toto, partem confessam tñ accipere debet creditor; sed nega-

1 Vera est in se, sed non quo ad ꝯiũ, sed dic, quod hic erat sermo ppriꝰ de bitis manumittere; ibi erat datis pecunii, secũdum B. Alex. & Ias.

2 Sequitur B. Paul. Ale. & Iac.

1 † Fl. liberabit.

2 † Fl. dederit.

3 Hoc est verũ secũdum la.

4 Sequitur B. P. & Iac.

* *Verbis*] à subtilitate verborũ interdũ recedendum, si æquitas suadeat, & mens aliã contrahẽtium fuisse videatur, quãuis in re dubia verbis ſ. r attendũ sit, l. non aliter. de leg. 3. l. 1. de exercit.

* *Coniunge l. permutendũ. si pars hæ. pet.*

3 † Flor. docet, mihi.

5 Approbat B. Butr. P. A. & Iac.

1 Ista nō tenet cū seq. fm pdictos.

negatam debet repetere. Vel hic de æquitate, ibi de rigore, vel hic in iudicio: ibi extra iudicium: vel ibi in vsurarium debitum: hic non. Prima verior est, vt hac l. quia dicit, partem accipere quasi confessatam, partem persequi quasi negatam. Hoc ergo 2 est ius commune q non admittatur solutio partis si totum debitum est liquidū. Nec obst. l. de statulib. quia speciale est fauore libertatis: & sic etiam est speciale in iudicijs, vt in alleg. l. si quis cau. Item non obst. illa qui mod. pig. vel hyp. sol. quia ibi duo erant debita integra: & vnum totum soluebat debitor. Itē collatores, idest tributarij, ideo pro parte soluunt, quia multum grauantur in tributis, vnde in hoc releuentur, vt C. de col. fun. pa l. 2. lib. 11.

2 Sequuntur gl. vsq; ad fi. B. B. P. Aret. Alex. & Ias.

2† Fl. offeratur.

2† Fl. dimi. nuere. vt. qd dicatur. in c. nouali §. cū autē. extra de rescrip. & in c. dispendiosam. de iudic. extra.

a *Dirimere.*] No. lites minui debere. sic j. de aqua plu. arc. l. 2. j. respon. & in auth. vt. iet. apud proprios episcopos conue. §. fi. col. 7. Accur.

b *Inū. Petitum.*] lit. contest. 3 vt inf. rem rat. hab. amplius. Accur.

3 Ista expositio gl. non est necessaria. Ias.

* Est. scil in iudicio, non solū per interpel. extra iudicia ll. l. 3. de cōd. cau data. Bar. hic.

3 † Fl. cū lite contestatur.

c *Contestata.*] an etiā tempus quando petitum fuit, extra iudicium supple. Et dic vinum datum mutuo in Cal. Iul. & tunc valebat 10. & petitum in iudi. vel extra in Cal. Aug. & lis contest. in Cal. Octob. & sententia data in Cal. Ianua. & his, & alijs temporibus minus valuit: subaudi quàm valuit tempore dati mutui: vult reddere debitor æquè bonum: sed minus valet nūc. vnde vult actor æstimationem quanti plus tūc valuit quando mutuauit. vnde quæritur secundum quod tempus hæc æstimatio pluris habeatur, & de loco etiam hic quærit.

d *Quanti tunc.*] vel postea, secundum Io. vt j. de con. tri. si res. & l. in hac. in fi. Sed certè imò tempus contractus, vt j. de act. & oblig. cum quis. quæ est contra. Sed ibi fideiussor fuit conuentus, 4 hic reus. Vel dic ibi tempus inspici satisdationis, idest appositum in satisdatione, vt j. de verb. oblig. l. quoties in diem. & l. idem erit.

4 Istā cum seq. tenent Bal. B. & A.

5 Approbat secūdum B. Bal. P. Alex. & Ias.

e *Cum petitum esset.*] etiam extra iudicium, 5 & cōgruo loco, & tempore, & non habeat iustam causam litigandi reus, secundum Io. nam tunc est in mora, vt infra de verb. oblig. si ex legati, & infra de vsur. l. mora, & l. sciendum. Nec ob. infra de triti. l. fi. vbi dicit tempus accepti iudicij considerari: quia ibi tem soluere non valebat. hic sic. vel ibi ante non fuerat in mora. Sed certè tempus dati mutui videtur debere considerari, vt supra eodem cum quid. Sed dic 6 quòd ibi bonitas intrinseca consideratur secundum tempus dati mutui: non extrinseca, scilicet q tantum valeat. Item quòd tempus dationis consideretur, adhuc videtur, vt infra de noua. fundum Cornelianum. in fi. Sed dic 7 q ibi erant duæ stipulationes, vna æstimationis erat, alia rei, vt ibi no. & stipulando æstimationem videtur de præsenti æstimatione cogitasse: & sic de præsenti die videtur egisse. Item adhuc videtur idem, vt s. de act. emp. l. ratio §. si per venditorem. secundum Ioan. Solu. 8 secundum M. hic debebatur ex contractu stricti iuris, ibi bonæ fidei. sed secundum hoc erit fortiter contra, vt inf. commod. l. 3. §. in hac. nisi 9 dicat in contractu bonæ fidei moram considerari: in contractu stricti iuris tempus litis contest. Sed dic 10 secundum Ioā. hic & ... quo ad rei æstimationem: ibi quo ad fructus, quibus considerantur tempora prædicta, vt j.

6 Ista est vera secūdum cōiter scribent. hic.

7 Ista etiam est vera.

8 Displicet Bar. & P. iō dic aliter vt per eos hic.

9 Displicet & Bar. & Ia.

10 Ista solutio est bona quo ad vltimā partē illius §. in hac.

offertur: 1 † cū ad officiū eius pertineat lites dirimere. a 2 †

Æstimatio vini debiti incipit crescere à tempore moræ secūdum vnam lect. vel à tempore litis contest. secundum aliam: & habetur cōsideratio loci, vbi dēt solui, vel vbi petitur. h. d. Diuiditur. Primo dicit habendam rationem æstimationis propter tempus. Secundo propter locum. Secūda ibi, Interrogatur. Glossa ponit casum in terminis, ideo dic, vt in ea. Bart.

Idem libro 4. ex Minutio.

LEX XXII.

Vinum, quod mutuum datum erat, per iudicem petitum b est: * quæsitum est, cuius temporis æstimatio fieret: vtrum cum datum esset, an cum lis contestata 3 † c fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit, 4 † si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset: si non, quanti tunc d fuisset 5 † cum petitum esset. e ¶ Interrogatus 6 † cuius loci pretium sequi oporteat, respondit, 7 † si conuenisset, vt certo loco redderetur: quanti eo loco esset: si dictum non esset; quanti, vbi esset petitum. f

Ille ad quem peruenit pretium rei meæ, ad id restituendū re perempta, certi condictione tenetur. Bar.

Africanus lib. 2 Quæstionum.

LEX XXIII.

Si cum seruum, qui tibi legatus sit, quasi mihi g legatum possederim, & vendiderim, mortuo eo, posse te mihi pretium condicere h Iulianus ait, quasi ex re tua locupletior factus sim.

de vsu. l. videamus. §. si actionem. & seq. Sed quod dixi in bonæ fidei, idem dicas in lega. l. & fideicommissis, vt C. in quibus cau. in integrum resti. non est necess. l. in minorem. sed videtur in stricti iuris iudicijs tempus moræ spectari etiam quo ad fructus, vt supra de rei vendi. fructus. Sed dic 11 q re. en. similia habet cū bonæ fide iudicijs, & hoc secundum Ioan. Vel dic secundum Azo. 12 in l. commodati. de æstimatione rei loqui: vt patet ibi, quia dicit, & quanti, in qua consideratur tempus lit. con est scilicet vt vltra non pro edat, sed ex tempore petitionis siue moræ, vt hic, & hoc quando propter culpam agitur. Si autem propter dolū agitur, vsq; ad sententiam ex tēpore moræ potest æstimationem f. ere, vt supra de rei vendica. Iulian. lib. 6 Digest. §. primo. Vel dic, vbi res ... perit. lit. contesta. tempus spectatur, vt ibi. hic non perit. Vel dic, vt no. in dicta l. tertia, §. in hac, commodati. Sed quæro extra, si egit ad vinum cond. certi ex mutuo, quomodo fit cōdemnatio ad vini pretium: maximè si nec sit in obligatione, nec sit hæc actio arbitraria, vt C. de fideicom. lib. l. fi. In arbitraria enim esset aliud, vt j. de dolo. l. arbitrio. §. 2. & sup. de rei uen. quòd si possessor? Respon. 13 vinum tantum est in obligatione; & uinum tantum debet peti, vt hic innuitur: sed petitur dari in eadem bonitate quantum ad pretium in quo erat tempore moræ; & ita fit æstimatio iudicis officio, vt de eo quod cer. loc. l. quod si Eph. & de edi ... §. item sciendum. Aestimatio autem uini non est in obligatione; & ideo nec potest peti. Sed arg. contra j. de condi. furt. l. in re. sed ibi speciale est in odium furis. Alij 14 dixerunt legem illam C. de fideicō. liber. l. fi. loqui in specie; hanc in quantitate. Alij dicunt illam loqui fauore libertatis. Alij, quòd ibi fuit petitum uinum, forsit, uini æstimatio; cum uinum haberi non possit. Alij, quòd de æstimatione illa hic dicit, quę per secundam sententiā uenit, ut fit in arbitrarijs. Alij dicunt hanc loqui secundum sua tempora, quando libellus non dabatur, sed iudex ius suum dabat qualitercumque esse petitum. prima est uerior.

11 Ista est vera secūdum scriben. hic.

4 † Sed aliū esset, & c.

12 Re probat cōiter p scriben.

5 † Fl. desfo. fuisset.

6 † Fl. interrogati.

7 † Fl. respondit.

13 Ista prima responsio placet Bart. P. Alexan. & Ias.

14 Ista reprobat cū seq. usq; ad ultimā secundū B. & Ias.

f *Vbi esset petitum.*] ita tamen si iure ibi conueniatur, ut j. de act. empt. ratio § si. Accur.

Si cum seruum.] CASVS. Duo sunt Titij, unus faber, & alius sutor. sutorum Titio legauit sutori. Titius faber credens cum sibi legatum appreh. ndit per hæredem possessionem, & uendit, & decessit seruus; Titius sutor habet cum fabro actionem ad serui æstimat onem condictionis. Viuianus.

g *Quasi mihi.*] quia ego, & tu eiusdem nominis sumus, ut inf. pro leg. l. 4.

h *Condicere.*] scilicet certi cond. general. 15 cum enim ueniat in act. nego gest. te habēte ratum in subsidium, vt supra de neg gest. l. si & C. de re alie. nō alie. l. j. & C. de rei uend. l. mater. debet uenire, & in hac actione, ut supra eodem, certi condictio. in princ. Item ex eo quod est hic, dicunt quidam posse peti pretium per condictionem ab eo, qui rem meam uendidit, ut suam, etiam re extante, sed nos contra 16 nisi causam habeat à me, uel quia indebitum solui, uel quia eum procuratorem feci; ut arg. infra de cond. ind. l. si nō sortem. §. libertus. Alioquin si in causam

15 Idem Ar. & Pau.

16 Et bñ B. & Pau.

sam non lucratiuam h bet ab alio, non tenetur nisi vel culpa, uel sua mora intercedat, ut supra de re vend. l. Iulianus scribit si hominem. Si autem a nullo causam habeat, vel habet, sed lucratiuam, non tenetur nisi in subsidium, ut hic, & supra de neg. gest. l. si. nam in superiori casu quãdo causam non lucratiuam habet, non videtur locupletari cum aliena iactura: quia tantum sibi abest, quantum adest, argu. insti. de leg. §. si res aliena. Item no. hic arg. quod pretium loco rei succedit, * vt supra de pet. hær. l. si & rem. & infra de hær. vend. l. 2. §. peruenisse. Sed arg. contra in eod. ti. l. venditor ex hære ditate.

ADDITIO. Dic q illa lex non est contra, quia illud quod dicitur in l. ista, procedit ex æquitate. Iaco.

S *I quis certum*] CASVS. Stipulatus sum a te certum, puta librum, uel aliud, possum consequi per condictionem certi, non per actionem ex stipulatu. Viuianus.

a *Si quis certu.*] duo collige ex hac l. & q ex stipulatu ad incerta tantum, & certi condictio ad certa detur, ut hic, & inst. de uerborum oblig. in princ. & infra de noua. l. cum qui, sed primo dicto est cõtra Co. de pac. l. si pacto quo. *Solu.* ibi agitur ex stipulatu, idest ex stipulatione certi condictione. Item est contra Inst. de act. § fuerat. & C. de rei vxo. act. l. 1. §. 1. vbi etiam ad dotem certam actio ex stipulatu datur. Sol. ibi est specia le. 1 Ad secundum est contra supra eodem certi condic. §. 1. vbi ex incerto contractu certi condictio agi[tur]. Sol. subaudi 2 hic maxime. nã & aliter incerta datur puta ad interesse si modo fieri non potest certum, ut ibi diximus.

* Pretium loco rei succedit. Require in in dice Tra rub pre tium multi pliciter. ver. succedit in locum.

1† *Fl. sed d. la condictio actionis.*

2† *Alias, ad.*

1 Sequitur tam B. & P. sed melius põt solui, ut gl. respon det ad 2um immediate precedens. Ia.

3 Sequitur eam Bar.

Ex stipulatione continente certum, oritur certi condictio. Bar.

Vlpian. lib. ñ. πανδεκτῶν.

LEX XXIII.

S I quis certum a stipulatus fuerit, ex stipulatu actionem non habet: sed ea condictione is id persequi dẽt: per quam certum petitur.

Mutuans in rei refectionem, hẽt priuilegiũ. B.

Idem lib. singulari de officio consula ium.

LEX XXV.

C Reditor, qui ob 2† restitutionem b ædificiorum crediderit, in pecuniam, quam crediderit, priuilegium exigendi hab ebit. c

Per procuratorem quæritur actio militi domino, sicut per tutorem & curatorem minori. Bar.

Idem libro 5. opinio.

LEX XXVI.

S I pecuniam militis procurator eius mutuam dederit, fideiussoremq; acceperit, exẽplo d eo, quo si tutor pupilli, aut curator iuuenis pecuniam alterutrius eorum creditam stipulatus fuerit: actionem dari militi, cuius pecunia fuerit, placuit.

Ex mutuo facto administratori ciuitatis conuenitur ciuitas, si est in vtilitatẽ eius cõuersum: alias ipse administrator. h. d. & est bona lex. Bar.

Idem lib. 10 ad edictum.

LEX XXVII.

C Iuitas * mutui datione obligari potest, si ad vtilitatem eius pecuniæ versæ sunt. e Alioquin ipsi soli qui contraxerunt, non ciuitas, f tenebuntur.

Qui accepit pignus non idoneum, non renunciare uidetur propterea personali actioni. Bar.

Caius lib. 25. 3† ad edictum prouinciale.

LEX XXVIII.

C Reditor, 4† qui non idoneum pignus accepit, nõ amittit g exactionem eius debitæ 5† quantitatis, in quam pignus non sufficit.

Ex contractu institoris conuenitur dñs, sicut ex contractu pcuratoris. h. d. Gl. intelligit, si pecuniam accipit in eam causam, in qua præpositus erat. Bar.

Paulus lib. 4. ad Plautium.

LEX XXIX.

S I institorem * seruum dominus habuerit, posse h dici Iulianus ait, etiam condici ei i posse, quasi k iussu eius contrahatur, a quo præpositus sit.

Qui spe futuræ numerationis promisit, non habet necesse recipere. Bar.

cut tutor stipulando pupillo, uel curator adulto acquirit eis act. sic procurator militi. Vi.

d *Exemplo.*] ut enim per tutorem, vel curatorem actio quæritur pupillo uel adulto, ut hic, & j. de constitu pec. l. eum qui. §. si actori. & infra quando ex fac. tuto. l. secunda, ita per procuratorem militis, ut hic, sic & alias assimilatur, ut Co. de rei vendic. l. vt ppon. & Co. ar. tu curator. & caue tibi, quia non est specialitas ista in certi cõdi. ex numeratione: ut si dicas cum nomine militis numerasse, qa hanc procurator cuiuslibet dño põt quære, re, ut supra eodem l. certi condictio. §. si nũmos. sed est in ipsa actione personali ex stipulatu j fideiussores, quæ militi quæritur, q alij non quæreretur, 4 ut infra de acquiren. pos. l. possessio quoque. §. si. quæ est contra, nisi esset præsens dominus, ut j. de verb. obl. l. si procurator p sentis & pro hoc dic nomine suo, s. militis. Vel dic suo, idest procuratoris, & in vtraque ex stipulatu & certi condi. est speciale. Ac ur.

e C *Iuitas. Versæ sunt.*] Idem dici debet in quouslibet omnino collegijs. sed & ipse, qui accepit, tenetur principaliter, ut C. eodem l. eum. & plene distingue, ut supra de nego. gest. si pupilli. §. 1.

f *Non ciuitas.*] sed quis hoc probat? Responsio: creditor, ut Co. de sol. & li. debi. lib. 11. l. 1. & Cod. de sac. san. eccle. auth. hoc ius in fi. & C. de p. mi. l. si pretium. Itẽ & res eiusdem ciuitatis in hanc causam obligari potest, cum accipit in utilitatem eius, ut j. de pig. l. si is. in prin. Accur.

* *Ex tit. q̃ transfe. vsus usuf. & coniung. l. 4. & ius l. statuas de acquir. do. l. 4. de vi & vi ar. l. bona de verb. sig.*

3† *Fl. lib. 25.*

4 Istud procedit isto in rei hodie casu, qa actio fiductoria est accensoria, & potest alteri acquiri sicut act. o hypothecaria l. a. C. q quas pers. no. acq. secũdum.

4† *Alias, si cred. non idoneum pignus accepit certũ est teneri debitorem ad solutionẽ eius debita quantita tis in qua pignus non suf. ficit & vice versa pac conuen.*

5† *Fl. debiti.*

* *Coniung. c. 47. de pec. & § quod iussu.*

5 Sequitur hanc gl. Iac.

C *Reditor.*] CASVS. Si alicui credidi pecuniam in refectionem domus suæ quamuis alijs primo fuerit obligata, præferendus sum in omnibus, & realibus actionibus, & in personalibus. Vi.

b *Restitutionem*] idest, refectionem, ut arg. infra de itine. actuque priua l. 3. §. pen.

c *Habebit.*] tam in tacito pignore 3 vt infra in quibus cau pign. ta. con. l. 1. quam in personali, ut infra de cesbo. l. 1. & de priuil. cred. l. si ventri. §. duas. & in auth. de æqua. do. § his consequens. colla. 7. & infra pro soc. l. cum duobus. §. idem respondit. Et plene dices. infra qui po. in pig. hab. l. interdum.

S *I pecuniam.*] CASVS. Procurator militis, pecuniam mihi mutuauit, scilicet nomine militis procu. stipulatus est eam sibi reddi, & fideiussorem accepit, a quo stipulatus est pecuniam domino reddi: acquiritur actio militi per procura. & in hac stipulatione speciale est, quia si-

3 Approbatur per Ba. & Ias.

g C *Reditor. Non amittit*] contra videbatur quasi renunciauerit ei quantitati, in qua pignus non sufficit, ut C. de pact. conuen. l. fin. Sed tamen contra est, 5 ut hic, & j. de distract. pig. l. quæsitum, C. eo. si in prouincia in fi. & C. de act. & oblig. l. aduersus. Sed Veneti non seruant legem istam.

S *I institorem.*] CASVS. Habebam seruum præpositũ tabernæ: ex contractibus initis cum seruo illo potero conueniri: & si pecuniam fuerit mutuatus, tunc condici poterit. Viuianus.

h *Posse dici*] scilicet directo, ut infra de insti. si quis mancipijs. in prin. & in fi. & supra de iud. heres. §. apud & insti. quod cum eo. §. fin. & j. pro soc. l. fi. & hoc si in eam rem accepit, in qua fuit præpositus, ut j. de insti. l. cuicunque. §. non tamen.

i *Ei.*] i. est ab eo domino.

K *Quasi.*] veritatis expressiuum, sic sup. de senator. l. emãcipatum. §. fin.

QVi pecuniam.] CASVS. Quidam fœnerator promisit mihi mutuare pecuniam, cum tamen non haberet, sed in breui habiturus esset. fecimus instrumentum, & interposita fuit stipulatio ac si recepissem: postea non indigui. vnde si pecuniā non recepero, non ero obligatus. Vi.

a *Accepturus*] quo ad propositum: non tamen accepit. sic infra ad Velle. l. quamuis. §. plane si mulier. Accur.

* *Al. 'intel. bunus. l sed. Far. Ger in l. sunnus paslus. num 58. de pac.*

b *Obstringat.*] s. cum effectu. 1 nam tunc tenetur, sed doli habet exceptionem, uel non numeratæ pecuniæ, ut infra de do. excep. l. 2. § circa. & ad hoc infra quæ res pig. ob. pot. l. pe. Sed quid si in annum aliquis sub usuris pecuniam accepit: sed ante debitor soluere vult, an creditor accipere eum tenetur cum usuris præteriti temporis tantum? Respon. non, nisi totius temporis soluat vsuras, ut j. de uerbo. obli. l. qui Romæ, in prin.

1 Sequuntur hanc gl. vsq; ad fi. B. & Ia.

1† Fl. esse.

2† Fl. contestatæ.

CVm fundus.] CASVS. Debebas mihi hominem vel fundum. egi contra te, ut illum mihi dares: & obtinui. omnia sunt mihi restituenda, quæ habiturus essem, si litis cōtestata tempore res mihi soluta esset. Viuianus.

c *Acceptum.*] i. post litem contestatam.

Idem libro 5. ad Plautium.

LEX XXX.

QVi pecuniam * creditā accepturus a spopondit creditori futuro, in potestate habet, ne accipiendo se ei obstringat. b

In actionibus stricti iuris ueniunt fructus & accessiones a tempore litis contestatæ. h. d. Bar.

Idem libro 17. ad Plautium*

LEX XXXI.

CVm fundus uel homo per *condictionem petitus est, 1† puto hoc nos iure uti, ut post iudicium acceptum c causa omnis restituēda sit, idest omne, quod habiturus esset actor, si litis contestatæ 2† tempore solutus fuisset. d

Ex æquitate causa euitandi circuitus, datur condictio ei cum quo negotiū non est gestum: & si dominus approbat contractum serui, eius nomine tenetur insolidum. Si uero reprobat, tenetur tantum de peculio h. d. Diuiditur. Primo ponit thema, & quæstionem tacite resultantem ex themate. Secundo ponitur responsio Sabini de æquitate. Tertio ponitur responsio Iuliani de rigore. Quarto suppletur per authorem legis quod dicto Iuliani deficiebat. Secunda ibi, Sabinus. Tertia ibi, Nā & Iulianus. Quarta ibi, Sed adijcere. Bar.

¶ Seruum tuum e imprudens f a fure bona fide g emi. is ex peculio, quod ad te h pertinebat, hominem comparauit, 3† q. mihi traditus est. i Sabinus & 4† Cassius posse te mihi hominē cōdicere k aiunt. 5† Sed si q. d mihi abesset ex negotio, l quod ii gessisset, inuicē me tecū acturū, m & hoc uerū est. n nā & Iulianus ait, uidēdū ne dn̄s integrā ex empto actionē habeat: venditor autem condicere possit bonæ fidei emptori. o

3† Fl. paraui.

4† Fl. dicunt, & nota quod eandem sententiā tribuunt illis l. si seruus. §. seruū. de act. emp.

5† Fl. dicebant.

d *Fuisset*] ut j. de usu. l. 2. & l. videamus. §. si actionem. & s. de rei uen. l. si hominem §. 1. & j. de verb. ob. nemo. §. j. & s. ad exhib. l. Iulianus. §. quantum. & s. de pet. hær. l. illud. & plene dices j. de triti. l. pe. Accur.

e *Seruum tuum.*] CASVS. 2 Stichum seruum Titii a fure emi bona fide: hic seruus ex peculio veri domini emit Pamphilum: & uenditor mihi possessionem & dominiū tradidit. solus ergo hic uetus dominus inuenitur læsus: ideoque ei consulitur triplici uia. Vna est utilis, siue ex æquitate: & duæ sunt per punctum rationis. Prima, quod dominus seruum Stichum vendicet, & Pamphilum condicat cond. inde. Secunda est ut agat ex empto, & habeat ratum contractum, & soluat venditori si quid est soluendū: & uenditor ei tradat si habet: alias condi. indeb. cedet contra bonæ fidei emptorem: & hoc quæsiuit Iulian. vnde & soluitur in fine huius legis. Tertia est uia, ut non habeat ratum contractum. unde nummos extantes tanquam speciem vendicat: & ex contractu serui de p. culio tenetur: & compensatio non obiicietur: si autem sunt consumpti, vendicatio & de peculio actio cessat.

2 Ista casus positio est de mente Bar. P. Alex. & Ia.

f *Imprudens.*] idest ignorans eum esse furem. Accur.

g *Bona fide.*] putans esse tradentis.

h *Ad te.*] potest enim habere peculium duplicis generis, vt j. de pec. hic quæritur §. potest. Azo. & huius peculium alienare non potuit, ut j. de pec. l. libera. quare verus dominus uendicat, ut j. dicitur.

i *Mihi traditus est.*] & sic mihi acquisitus. sed si ipsi seruo Sticho 3 esset traditus, non esset factus meus, sed veri domini, ut infra de acquirendo rerum dom. l. seruus. quæ est contra. Sed uidetur nullo casu mihi acquiri: quia errauit uenditor in tradendo. igitur non transfertur dominium, idest quia nemo etiam dominium suæ rei amittit, ut infra de fals. l. falsi in prin. ip. & l. si quis uxori. §. cum Titio. & l. si is qui in rem. §. si tu Titium. & infra de acquirendo rerum domi. l. si procurator & infra de cond. causa dat. l. 3. §. subtilius. & infra de contrahen. empt. lege, & si consensum, §. fin. Sed certe hic 4 non fuit talis error in dominio vel in persona. idest, substantia personæ, sed in accidenti, scilicet an sit dominus: imo bene consentiebat ut in eum transiret dominium vnde transit. cum nihil tam naturale, &c. vt instit. de rer. diui. §. per traditionem. Item bene sciebat se dominium habere rei, scilicet hominis, quem tradidit: sed in hoc errabat, quia putabat me dominum serui: & pro se mihi teneri tradere, & sic in causa tantum errauit, qui error non nocet: nam quando soluo indebitum ex causa aliqua, quam puto ueram, quæ non est, transfero dominium, licet postea repetere possim, ut infra de condict. inde. per totum. Sed certe in l. talsus, fuit similis error accidentis, ut hic, & tamen non transit dominium. vnde dic ut ibi.

3 Sequitur eam Bar. P. Alc. & Ia.

4 Ista sideratio placet Ba. P. Alex. & Ia. Error in causa nō nocet. Require l ind. Tra. Rub. error qb. vet. in causa.

ADDITIO. Dic quod ibi erat in dolo & mala fide: hic autem in bona fide, Barto. Alexand. & Iacobus.

k *Condicere.*] Pamphilum, scilicet condict. indeb. 5 sed Stichum rei vend. petes. Sed videtur, quod non contra me, sed contra venditorem debeas agere tantum, qui non est liberatus, cum alij soluit quam cui debuit, ut insti. manda. §. recte? Respond. non est nouum 6 quod unus soluat, & alius repetat, ut infra de cond. indeb. l. non est nouum. Vnde utili condi. indeb. agitur causa vitandi circuitus, ut infra 6 cui plus quam per legem Falcidiam. l. uideamus. & infra de condi. indeb. lege, dominus testamento. licet uideatur neque ex cōtractu, uel quasi, neque ex maleficio, uel quasi, obligatus esse.

5 Sequuntur Ba. B. & P.

6 Idem B. & Alex.

l *Ex negotio*] quolibet. sc. puta seruum pauit ex meo. uel alias gessit & male. arg. infra commoda. l. si qui mihi §. si libero Azo.

m *Acturum.*] per retentionem. 7 nec enim dari uidetur actio, ut pote cum in rem impenderat, quæ uere erat sua: & ideo habet exceptionem antequam tradat. si uero tradat, habet condictionem ad possessionem, argum. infra de condict. indeb. l. qui exceptionem. §. si pars. Azo. Vel dic secundum H. 8 nego gest. agi de peculio, ut argu. supra de neg. gest. l. at qui § si libero. & infra commoda. l. si is qui. § finali, & infra de actio. empt. l. si seruus. §. finali. Accur.

7 Imo inre actionis secundum B. & Alex. & Iac.

8 Et male secundum prædicta.

n *Et hoc uerum est.*] scilicet quod potest directo a me condici, & hoc ex æquitate. directe autem videamus, & hoc subijcit, nam, &c. & facit infra de act. empt. & vend. l. si seruus, § seruum.

o *Emptori*] condi. indeb. uel certi generali, qua eo petit cum illa, & certe hoc uerum est, ut ex empto & condictio detur, cum alij soluerit, quam cui debuerit, ut j. ibi, sed adijcere debet Iulianus, &c. sed quomodo habet condictionem cum dominus non desierit esse: uendit enim res, &c. ut instit. de rerum diui. §. venditæ. & infra de tribu. l. procuratur.

¶ Quod ad peculiares nummos attinet, si extant, uendicare a eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur uenditori ut pretium soluat: si consumpti sunt, actio de peculio euanescit, b Sed adijcere debuit Iulianus non aliter domino serui uenditorē ex empto teneri, c quam si ei pretium solidum, d & quæcumque (si cū libero contraxisset) deberentur, e dominus serui præstaret. f Idem dici g debet si bonæ fidei possessori soluisset: h 1† si tamen actiones, quas aduersus eum habet, 2† præstare domino paratus sit. i

Si res mea ad te peruenit, nec est causa quare apud te debeat remanere: eam certi condictione vel sine causa condicam. Bar.

Celsus lib. 5. Digestorum.

LEX XXXII.

Si & * me & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi k promittere iusserim: tu stipulatus sis, l cum putares eum Titij debitorem esse, an mihi obligaris, subsisto: m si quidem n nullum negotium mecum contraxisti. Sed propius 3† o est, ut obligari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi: (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea 4† p ad te peruenit, q eam mihi a te reddi r bonum & æquum est.

Officiales non possunt contrahere cum subditis, nisi sint perpetui, uel ad eorum vtilitatem. hoc dicit cum l. seq. Bar.

Modestinus lib. 10. Pandect.

LEX XXXIII.

Principalibus * constitutionibus s cauetur, ne hi,

1 Sequitur B, B, & P.

curator. §. pen. sed hic non est solutum pretium, nec fides habita, cum non sit pretium factum accipientis, quod esse debet, ut ĩ. de actio. em. l. ex empto. §. emptor? Sed respon. 1 consumptio, vel ratihabitio domini hoc reconciliauit, arg. s. eod. l. non omnis. § si.

2 Reprobatur, quia nō ea ratione non dimittitur compēsatio: sed q[uia] debitum peculij non erat liquidū. s[ecundu]m Alex. B. & Iac.

3 Et male s[ecundu]m predict.

a *Vendicare.*] vt speciem: ideoque non admittitur compensatio 2 ut ĩ. de leg. j. l. plane. §. 2. & l. sed si totos. & ĩ de pec. l. si creditor. § j. sed secundum Loth. 3 admittitur compensatio. Item no. quod non opponit venditor exceptionem aliquam s[upra] vendicantem, licet dicas separatim cedere act. quam habet contra bonæ fidei emptor. & sic uideatur cōtra ĩ. de solu. l. cum qs. §. j. Sed ibi ideo est aliud, quia præcessit uoluntas & mandatum soluendæ pecuniæ: hic nequaquam. Accur.

1† *Fle soluisse.*

2† *Fle, habeam.*

b *Euanescit.*] admissa compensatione inter venditorem & dominum secundū Io. 4 non placet: quia cū prius teneret rei ven. pecunia existente, & desinat possidere, non mala fide, desijt teneri rei vend. Cum ergo ab utraque parte non subsit debitum: quō fiet compensatio? Tu ergo dicas, 5 euanescit ideo, quia est ei soluta pecunia, quæ iam ab eo reuocari nō potest, ut sup. eodem. l. si filius, & l. non omnis. §. si pupillus. Sed nonne remanet dominus in damno, quod esse non debet, ut inf. de cond. indeb. l. nam hic? Respond. sibi 6 imputet cum non habuit ratum: quod nihil ei nocet. Item pone venditorem act. de pecu. tantum 10. conse. qui posse: quia non plus est in peculio: & nummos peculiares fuisse, qui fuerunt ibi soluti 20. & consumpti sunt: quia tantum fuit serui pretium constitutum: nunquid poterit verus dominus repetere illa 10. Respon. Loth. posse, arg. infra l. prox. in fi. l. Sed H. contra arg. infra de condi. indeb. l. seruus cu iusdam. Tu dic 7 extantem sic, consumptam non. Item pone pretium serui fuisse 20. nunc autem in peculio sunt 10. tantum: & seruus nunc bene ualet 30. igitur illa 10. retinet uenditor non consumpta, siue petit act. de pecul. Sed nunquid & alia 10. per act. de in rem ver. respon. non, cum non habuit occasionem obligandi dominum: ut arg. infra de in rem ver. si res §. si. & l. seq. arg. contra infra de in rem ver. l. j. in prin. Item hic seruus, qui hominem emerat, aut habuit liberam peculij administrationem: aut nō. si habuit, ergo potuit transferre dominium peculij. nō ergo dominus eius poterit postea uendicare: & hic dicit quod potest. Si non habeat liberam peculij administrationem: ergo eius dominus non debet teneri de peculio, argu. C. quod cum eo si liberam & ĩ. de pig. act. l. si conuenerit. §. si. Ad quod respon. 8 q[uod] non habebat liberam peculij administrationem: & nihilominus tenetur eius nomine de peculio, ut hic, & infra de pecu. libera. & l. quæsitum. in prin. & l. quam Tuberonis §. sunt quidam & §. alia. Item no. interesse esse in obligatione. quod dic, ut ĩ. de re. iud. l. si quis ab alio, in fi. Accur.

4 Reprobatur secundū B. B. Alex. & Ia.

* *Nota ex ista l. id q[uo]d colligitur in summario & textu l. seruus quem. post principium, infra de act. emp. & l. a qua C. quod cum eo & in h[ac] Bald. ala textus sunt in glo.*

5 Et bene secundum eosdem.

6 Imo sibi nō putatur, cum ignorans istud faciat s[ecundu]m Iac.

7 Et bene s[ecundu]m Bar.

8 Illa app[ro]batur secundum cōmuniter scribē.

c *Teneri*] ad tradendum seruum: quia nondum tradiderit bo. fi. emptori uel tradidit, sed fuit condictus.

d *Solidum*] si solutum non est. Accur.

e *Deberentur.*] puta tale pretium quod fiat accipientis.

f *Præstaret.*] quia quotiescumque ex contractu serui sui dominus aliquem conuenire vult, eiusdem contractus nomine insolidum tenetur, quia uidetur habere ratum: quia ratihabitio * iussui comparatur, ut infra, quod iussu. l. prima, §. si ratum. & ĩ. de pecu. l. deposui. §. si nuptura. & infra de compen. si cum filio. & infra de ædil. edic. l. si seruus. ĩ. re. amo. l. & ideo. §. si.

* Ratihabitio iussui cō parat; intellige extremum, a quo est habile, secus si sit inhabile. ff. bonorum. rem ra. hab.

g *Idem dici.*] scilicet quod supra dictum est, ubi nondum tradidit venditor seruū? Nam si a domino serui conueniebatur ex empto uenditor: omnia sibi a domino serui præstabuntur, quæ præstarentur, si cum libero contraxisset. Accur.

3† *Alius potius.*

h *Soluisset*] seruum venditor. Azo.

i *Paratus sit.*] sed quare cum sine cessione habeat, ut supra eadem l. §. primo? Respon. habet 9 vtilem, sed directa ceditur. Item nunquid liberatur cedendo actionem? Respon. 10 ita domino agente ex empto: sicut & si rem venditam sine culpa habere desijsset, ut infra de contrahenda emptio. l. quod sæpe. §. si res. & argum. infra de pecu. l. quod debetur. in fine. Sed argumen. contra huic respon. infra de solu. l. si fugitiuus. Accursius.

4† *Dnar. mea quæ ad te.*

9 Sequitur Bar. & Alex & Iac.

10 Idem prædicti.

* *Coniunge l. si qua offi. sunt. ac rem nup. Armen. l. j. titu. 5.*

ADDITIO. Dic quod illa lex debet intelligi secundum istum t. Bar.

SI & me.] CASVS. Rogasti me & Titium vt pecuniā mutuam haberes, iussi debitori meo ut tibi mutuaret: & stipulatus es ab eo pecuniam tibi reddi: credebas illum fuisse debitorem Titij: an mihi sis obligatus, quæritur? videtur quod non, quia non contraximus: uerius tamen est cum mea pecunia ad te profecta sit, vt mihi tenearis, Viuianus.

K *Tibi.*] dari subaudi secundum Ira. uel nihil subaudi, vt sit de his uerbis, quæ regunt duos accusatiuos diuersos.

l *Sis.*] & tandem habuisti, ut infra.

m *Subsisto*] idest dubito. sic s. de procura. l. seruum quoque. in prin. Accur.

n *Siquidem.*] idest quia.

o *Propius*] idest uerius est. Accur.

p *Pecunia mea.*] idest, mihi debita, sic & infra quod cum eo. l. j. & C. de neg. gest. l. si pecuniam.

q *Peruenit.*] nec sit ratio quare apud te manere debeat. Azo. & ad hanc æquitatem facit infra de condi. ob turp. cau. perpetuo, & infra manda. l. si negotia. & ĩ. ad Velleia. l. quanquam. in fine. & ĩ. de do. inter uir. & vxo. l. vxor. & l. mandato. & infra de iure do. l. vir ab eo. Sed argu. contra s. fam. ercisc. l. cum putarem. §. penul. Sed quid antequam habeas? Respond. sic nouatio. & sic breui manu, ut s. eod. singularia.

r *Reddi.*] condictione certi generali, uel sine causa, non mutui, ut dixi.

PRincipalibus.] CASVS. Hæc lex & seq. loquuntur de eadem materia. illi qui præsunt ciuitatibus, mutuare non possunt, sed eam recipere possunt a non subditis suis. Viuianus.

s *Constitutionibus.*] quæ sunt, ut ĩ de contrahenda emptio. non licet. & l. qui officij. & C. de cōtra. iu. l. j. & C. de nū. & actu l. scrinarios. lib. 12. Accur.

a *Exerceant.*] f. mutuando aliis ut hic & C. eo. l. eos, sed sumere pōt, vt]. l. proxi. Vel dare & sumere pōt a non subditis, sed a subditis nō, ut arg. d. l. eos. & l. q. suis. Acc.

b PRæsidis Perpetui.] idest, vel quia perpetuo durabat eorum officium: uel quia ibi perpetuo habitabant, cum essent inde orti. Accur.

c *Non prohibetur.*] imo videtur prohibitus, ut C. eo. l. quisquis. Sol. hic a non subditis potest, sed etiam ab indigenis potest ciuibus in utilitatem publicam, ut supra eod. l. ciuitas. uel dic, non prohibetur ad usum suum quotidianum, sed ad fœnus exercendum vel negationem prohibetur, ut supra eod. l. principalibus. Accur.

PEriculum.] CASVS. Hæc lex loquitur in tutore, curatore vel administrationem habente, qui a debitore non exigit, si fit debitor non soluendo: q ad tutorem periculum spectat, seu administrationem habentem. Viuianus.

d *Nominum.*] idest, actionum.

e *Factum.*] f. nomen. Accursius.

f *Pertinet.*] ad ipsum principalem, ut hic, & C. arb. tut. l. 3. & l. quicquid. &]. de admi. tut. chirographis. &]. de neg. gest. litis. §. si pecuniæ. & infra man. l. si remunerandi. §. apud. &]. de cō. stitit. pec. id quod. §. si pater. consequenter autem uenitur ad fideiussores & mandatores. & hoc si solus administrauit, diuisa administratione a iudice, uel a testatore, & consequenter ad collegam. si autē non fuit diuisa, uel per se diuiserunt: ad utrum quē statim ptinet periculum, postea ad fideiussores vel mandatores, ut C. de suscepto. & arca. l. 2. lib. 10. & C. quo quis or. conue. l. quoties. & l. fi. lib. 11. &]. tutor.]. de admini. tut. & fit nomen deterius culpa, quando efficitur non soluendo negligentia eius, qui petere debet. Accur.

PEcuniam.] CASVS. Debebas mihi 10 pure. iussi ut solueres Sticho sub conditione hac, si nauis ex Asia venerit a dicit q ego vīdeor mihi eam stipulasse sub contraria conditione, nauis non uenerit: unde deficiente conditione potero eam petere ac si nunquam fuerit promissa Attio: pendente tamen conditione petere non potero eā eff. qu. manet tamen actio, f. d obstat exceptio. Viuian.

g *Sub conditione.*] f. tali, si nauis venerit ex Asia vsque ad annum. Accur.

h *Contraria conditione.*] idest, si non venerit intra prædictum tempus, remaneas mihi obligatus. Et no. q licet pa… ficientur, non tamen per omnia: cum hic interim fit actio, sed tamen excep. repellitur, quod ex eo patet, q si deficiat conditio, ex prima stipulatio ne ago, ut hic, arg.]. de adi. leg. legata. Accur.

i *Ipse.*] scilicet ego.

k *Non possum.*] ut infra de iure do. non enim. & l. si debitor. & argum. supra de pact. l. in personam. § fina. & infra de condi. ob causa l. quod seruus imo solutum reperitur, ut]. de condi. indebi. Iulianus in fine. Sed uidetur quod interim possum petere, sicut hæres debitum pure, sub conditione legatum, ut infra de do. excep. l. pater. in prin. quæ est contra. Solu. aliud est in stipulatione, ut hic, aliud in legato, ut ibi, unde remedium cautionis ibi legatario conceditur: hic autem debitori si ante conditionem conueniatur in nullo cauetur. ar. fin. sup. de rei vendica. si autem. §. fin. Accur.

l *Videor.*] vnde actionem amitto olim secundum Azo. vt infra de lib. leg. l. non solum § fina. sed secundum Hu. duplicantur induciæ, ut in sti. de excep. §. penultimo.

CVm ad præsens.] CASVS. Ponit regulam, deinde ponit exemplum sic, cum præsens uel præteritum in stipulationem deducitur, non erit stipulatio conditionalis, ut promittis mihi si rex Angliæ uiuit, ista stipulatio nō est conditionalis. & si vera fuit in rerum natura, sufficit ut pura sit stipulatio, & ut statim debeatur, licet contrahentes ignorent: ignorantia enim contrahentium non facit contractum conditionalem: tunc enim stipulatio conditionalis est, cum conditio causæ fertur in futurum. Viuian.

qui prouinciam regunt, quiue circa eos sunt, negotientur, * mutuā pecuniam dent, fœnusve exerceant. a

Paulus li. 2. Sententiarū.

LEX XXXIIII.

PRæsidis prouinciæ officiales quia ppetui b sunt, mutuam pecuniam dare, & fœnebrem exercere possunt. ¶ Præses prouinciæ mutuam pecuniam fœnebrem sumere non prohibetur. c

Si debitorum nomina efficiantur deteriora, periculum pertinet ad administratorem culpabiliter differentem exigere.

Modestinus lib. 3. Respon.

LEX XXXV.

PEriculum * nominum d ad eum, cuius culpa deterius factum e probari potest, pertinet. f

Stipulatio conditionalis, obligationem præcedentem puram suspendit, & eam nouat in conditionis euentum. Bart.

Iabolenus libro 1. Epistol.

LEX XXXVI.

PEcuniam, quam mihi sine conditione debebas, iussu meo promisisti Attio sub conditione. g Cum pendente conditione in eo 1† statu sit obligatio tua aduersum me, tanquam * si 2† sub contraria cōditione h eam mihi spōpōdisses, 3† si pēdēte cōdōne petam, an nihil acturus sim? Rñdi, Non dubito, quin ea 4† pecunia, quam ipse i sine conditione stipulatus sum (etiam si conditio in persona Attij, qui ex mea voluntate eandem pecuniam sub conditione stipulatus est, non extiterit) credita esse permaneat. Perinde est. n. ac si nulla stipulatio interuenisset. pendente autem causa conditionis, idem petere non possum: k quoniam cum incertum sit, an ex ea stipulatione deberi possit, ante tps petere videor. l

Conditio de præsenti vel præterito non suspendit: secus in conditione de futuro. Bar.

Papinianus lib 1. Definitio.

LEX XXXVII.

CVm ad præsens tempus conditio confertur, stipulatio non suspenditur. Et, si conditio vera sit, m stipulatio tenet, quamuis tenere contrahentes conditionem ignorent: veluti si rex Parthorum viuit, centum 5† dare spondes? Eadem sunt & cum in præteritum conditio confertur. n

Scæuola lib. 1. Quæstionū.

LEX XXXVIII.

REspiciendum enim est, 6† an quantum in natura hominum o sit, possit sei ri 7† eam debitum iri. p

Papinianus l. 1. Definitio.

LEX XXXIX.

ITaque tunc potestatem cōditionis obtinet, cum in futurum q confertur.

m *Vera sit.*] i. recte, uel verum in se continet.

n *Confertur.*] non est ergo conditio quæ in præteritum vel præsens confertur, ut hic, & insti. de verb. obligatio si conditionis &]. de uerborum obligatio. l. conditio in præteritum. & l. si ita stipulatus fuero hanc summam. &]. de bon. liber. l. etiam, §. si patronus sed in futurum, ut infra l. itaque.

o REspiciendum. Hominum.] si ergo natura naturans, tunc, Deus, & ille omnia scit. nam mille anni ante oculos eius tanquam dies hesterna, quæ præteriijt, de hac dicit supra de iu fed & fi testificatur. §. fina. Alia est natura naturata, scilicet hominis quæ præterita & præsentia tantum scit, ut hic, & institu. de uerborum obligat. §. conditiones.

p *Iri.*] i. eam exhibere, & sic deberi promissum.

q ITaque. Cum in futurum.] siue expresse siue tacite, ut]. de verb. oblig. interdum. Accur.

* Hue pertinet lex Thesaurorum de qua Ar. fi. li. 3. Poli. ca. 3.

* Coniunge. l. fin. de vsuris ubi species huiusmodi legis.

1† Alias, in eodem.

* De dubitatione tanquā, habes q est nota improprietatis, est glo. de hoc in e. fin. de tran. iu. eum glo. in verbo, tāquā. de manu. & obed.

2† Fl. tanquā sub cōtrariā conditionem.

3† Fl. spopondisse.

4† Fl. meam.

5† Dare id. tam milia.

6† Flo. esse.

7† Flo. sciri, sciri putat legendū Ant. Aug. lib. 2. 6. 2 qui ait Flo. … sciri.

Psalm. 89.

hoc ita.

L*Ecta est.*] CASVS. Refert Papin. quandam q. quæ orta fuit inter quendam creditorem, & quendam debitorem de quodam instrumento, & est talis. Lucius Titius accepit a Publio Mæuio 15. pondo auri mutuo: & inde factum fuit instrumentum: in quo scilicet Lucius Titius cauit se tantum accepisse: & istud fuit primum pactum, s. q͠d promisit Lucius Titiu. ꝙ istam pecuniã solueret calend. sed intelligitur de proximis: deinde factum fuit aliud pactum: q͠a dixit debitori suo creditor, quia credo te non posse soluere pecuniam ad terminũ, volo quòd promittas mihi vsuras si non soluas, pro singulis c. denarijs vnum denarium per singulos 25. dies. deinde interuenit nudum pactũ, hoc s. volo tibi 300. solu: re deducta sorte quolibet mens. & est istud pactum de particulari solutione: q͠a primum fuit de toto debito simul, & semel soluendo, ergo habet triplex pactũ. Primum, de tota sorte soluenda. calen. Secundum, de vsuris soluendis, si insolidum sors non redderetur. Tertium, de particulari solutione admittenda. Calen. aduenientibus debitor nõ soluit, creditor petit vsuras totius summæ: debitor dicit se ad hoc non teneri, quia pactum ultimo loco interpositum videtur inesse stipulationi, vnde perinde habendum est ac si ab initio conuenisset, vt pro certa pecunia certæ vsuræ præstarentur. per posterius enim pactum videtur a primo recessũ. non ergo nomine totius summæ præstabuntur vsuræ pro primo mense: sed pro illa sorte tantum, quæ tunc solui debuit. idest pro 300. Item, quia primo mense non potest tota sors peti propter pactum illud de particulari solutione: ergo vsura totius summæ peti potest, & hoc dicit vsque ad §. pactum.

Etiam in contractibus stricti iuris pacta incontinenti apposita insunt, vt nouam pariant, et ueterem informent actionem, & vt exceptionis impediunt moram, & stipulationem vsurarum propter moram: secus in stipulatione vsurarum propter stipulationẽ. h.d. Diuiditur. Primo ponitur thema, & quæstio. Secundo ponitur responsio iurisconsulti Pauli. Tertio impugnatio quorundam. Quarto responsio Pauli ad illas impugnationes. Quinto determinatur quędam quæstio circa prædicta. Secũda ibi, Dicebam. Tertia ibi, Pactum. Quarta ibi. Sed cum sortis. Quinta ibi. Sed & quantitatem. Bartolus.

¶ *Pactum.*] istud autẽ pactum negat creditor, qui per pactum vltimo factum concessit particularem solutionem sortis, & non vsurarum. unde vsuras totius sortis soluere debet in secundo pacto quocunque inter primum, & vltimum pactum, s. nudum: & ideo non valet, neq; præiudicare debet valido, quod erat de solidis vsuris præstandis.

¶ *Sed cum sortis.*] Ille dicit, & vos dicitis quod tertium pactum sortem respiciebat, vt scilicet tota sors peti nõ possit, sed ex quo solida sors propter tertium pactum peti non possit, pactum sit inualidum, tamen ualet ad exceptionem. vnde cum petenti totam sortem obstaret excep. non uidetur in mora Quod dictum est quod usura debetur ex mora, scilicet in præcedenti casu: aliquando tamen euenit, ꝙ vsuræ debeantur, licet mora non interuenerit. ut si promisi tibi fundum vsque ad annum, & si tũc non darem, conuenit vt præstarem tibi fructus: non solum ex tunc, sed ex nunc, puta ex tempore stipulationis interpositæ, si fundum non præstitissem sub die, tenebor ad fructus medij temporis, licet tunc non fuissem in mora. idẽ est in usura: puta promisi tibi 10. & conuenit nisi intra annum tibi soluerem; quod teneor non solum ad vsuras temporis futuri, sed & præteriti, quo tempore præterito non fui in mora: unde si suo die non soluam, ad usuras medij temporis tenebor. Viuia.

a *In auditorio*] idest in scholis, uel in palatio.

b *Cautio.*] & ꝓprie hic accipit, vt C. de ver. sig. l. sancim.

c *Titius.*] subaudi, ego, * ne simpliciter prolatũ tertiam personam significaret. Azo.

d *Quindecim.*] scilicet pondo auri: sed accepit numerum in denarijs ponderatis. Azo. & dic, quindecim millia denariorum.

Paulus li. 1. 1† quæstionum.

L E X XL.

LEcta * est in auditorio a Æmilij Papiniani præfecti ꝓtorio * iurisconsulti cautio b huiusmodi: Lucius Titi* c scripsi me accepisse à Publio Mæuio quindecim d mutua numerata mihi de domo e sua. & hæc quindecim ꝓba f rectè dari g calendis futuris h stipulatus est Publius Męuius: spopondi i ego Lucius Titius. Si ea 2† die k suprascripta summa Publio Mæuio, 3† eiue, ad quẽ ea res pertinebit, l data, soluta, m satisue n eo nomine factum non erit: tunc o eo amplius quo post soluã, p pœnæ q nomine in dies 25. r 4† in denarios cẽtenos, s denarios singulos dari stipulatus t est Publius Mæuius: spopondi ego Lucius Titius: conuenitq; u inter nos, vt Publio 5† Męuio ex sũma suprascripta 6† menstruos refundere debeã denarios trecentos 7† ex oĩ sũma x * ei, hǽdi ve

e *De domo.*] ab ipso, vel castaldo eius. Ad de quod in cautionibus olim exprimebatur, an de domo ex arca sua, vel ex mensa scriptura pecunia numerata esset. Don. in act. 1. 4. scen. Adelph. & ad act. 5. scen. 9 phormi. L.R.

f *Proba.*] probitas est in eo quod eiusdem bonitatis debeat reddere: quod non erat necesse exprimi: vt supra eodem, l. cum quid.

g *Recte dari.*] Est in eo, vt in congruo loco, & tempore fiat solutio: & vt infra de solu. l. si solutu rus. Vel dic, proba, idest non reproba: vt C. de pigno. l. eleganter. §. qui reprobos.

h *Futuris.*] scilicet proximis: cum non distinguat de quibus, vt infra de verborum oblig. l. eum qui calendis. i. post mensem primum: sicut infra dicetur ibi. Igitur finito, &c.

i *Spopondi.*] hæc fuit prima stipulatio, & sine calumnia.

K *Si ea die.*] & hæc dilatio in alterius tempus per pactũ incontinenti factum prorogabitur.

l *Pertinebit.*] vt hæredi suo, vt inf. de verb. sign l. s. iendũ.

m *Soluta*] inculcatio verborum, vt sup. eodem certi condictio. in princ.

n *Satisue.*] vt aliud soluendo, creditore volente.

o *Tunc.*] hic articulus, tunc indicat, vt finito primo mense præstetur vsura, vt infra de condicio. & demonstratio. l. 3. § primo, & infra de vulg substit. l. in substitutione. in fine, & quod subijcit, eo amplius, idest præter sortem. ex quibus verbis etiam sortis obligatio ex secunda stipulatione contrahitur, vt infra de leg. 3 l. si tibi purè legauero. & l. si sic. Accur.

p *Quo post soluam*] idest differam soluere contra voluntatem tuam. voluit enim creditor solui sibi statim elapso primo mense, vt prima stipulatione dicitur supra. Vnde bene respond. Paulus non præstari vsuras nisi propter 4 moram ex stipulatione: cum enim dat dilationem, non potest dici illam stipulationem vsurarum committi: quia propter moram tantum modo fuit concepta aliud si do certi temporis dilationem, & eiusdem stipulor vsuram: quia tunc per pactum, & ex pacto p. tuntur: hic propter moram ex pacto. Azo.

q *Pœna.*] Hanc pœnam postea vocat vsuram.

r *Vigintiquinque*] scilicet singulos. Accur.

s *In denarios centenos.*] idest propter.

t *Stipulatus.*] ecce secunda stipulatio: quæ erat expedita cum prima.

u *Conuenitque.*] scilicet incontinenti, & hoc est tertium pactum sine stipulatione inter eos adhibitum, ex quo altercatio, & discordia est orta.

x *Ex omni*] scilicet ex sorte, non vsura. alioquin male diceret eius ꝓ stari vsurã, quia usura * usuræ non debetur, vt infra de condi. indeb. l. si non sortem. in princip. & C. de vsur. l. si.

*Ista est melior expositio secundũ Albe. Ange. & Iac.

*In victoria norũ excep. altero textu legit, ego ut subaudiri nihil fit opus.

1† Fl. li 3.

* vide exposit. tionẽ. Ioã. Pyrrhi Angleberti in hac legẽ in interpretationes. §. Cæterum l. 4. ff de verb. ob. Alc. li. disp. 4. c. 2. & li. præterm. forũ. 1. dictione nũmi. Reui. ad intell. huius l. Flor. Garc. in l. iurisgentiũ n. 18. de pac. & Beneng. Fern. in l pacta cõuenta. nu. 54. de cont. empt. & Cur. i l. petẽs. nu. 50. C. de pac.

* Præterio sub Alc. Genero. & vi Cat Co. de in. pa. post alios

2† Fl. si die sup præscrip.

3† Alias, heſ.

4† Fl. in dies trigintaquinque denarios. & cat.

5† Fl. vt pro Mæuio.

6† Aliàs su præd̃icta

7† Fl. trecentos.

a Et sic ipora solennitatẽ: sed impropriè. secũ B. & Alex.

* Alc li disp. 3. c. 2. quo loco l. hac est, & hæc verba omittit, ex oĩ summa. vide An. Aug. li. 2 emen. c. 10.

3 Idẽ B. & Alb. 4 Ap. ꝓbat per B. & Alex.

* Vsura usuræ nõ dẽtur. Regre in id. Tra. Rub. usuræ qualiter. uer. ul.

a *Velut tuos.*] sic dicendo, nomine Titij tibi mutuo: & ei reddes. vnde no. quod hæc duo pacta, vel primum tantũ plus valet, quam stipulatio etiam incontinenti apposita, ut ff. ead. l. §. quoniam. quæ est contra alias quãque plus valet stipulatio quam pactum, etiam incontinenti vtroque apposito, vt C. de vsu. l. j. & ff. de relig. l. si locus. & C de iudo. l. bania. & ff. de ser. ex por. l. seru ea. Vel dic quod hic nõ fuit pact. sed alieno nomine dedit. Ità hoc intellige quando sciebam meos nũmos, vt tunc breui manu quasi a te numerata pecunia condictio tibi detur, vt ff. e. l. singularia. nam si errarem, dñium non trãsferrẽ, vnde nõ esset mutuũ, vt ff. de acq. rer. dom. l. si procurator. & de cond. cau. da. l. j. § sub tilius. Sed quid si nomine tuo mutuo, & incontinenti stipulor illud mihi reddi? Vi novari prior obligatio, ut ff. de noua. l. cũ enim. Vel dic, quod ibi loquitur cum suo nomine numerat, & sibi stipulatur: hic quãdo alieno noie numerauit. vnde actionẽ quæ sitam non potuit sibi incõtinẽti auferre, ut ff. de procur. l. procurator totorum, & l. mãdato. Econtra, quid si mutuã pecuniã meo noie dedero, & incontinenti reddi alii pacifcor eandem? Rñd. hic non vĩ loqui, nisi cũ ipsa numeratio fit alterius nomine, & tã quam nũmi sint eius, cuius noie numerat. sic. n. dicit, velut tuos: & ita C. per quas per so. nob. acquir. l. si. sic ergo numeratio ex mutui causa vendi at sibi hanc prærogatiuã, ut ff. eo. l. singularia. non stipulatio, uel pactum incontinenti factũ, vt s. ea. l. §. quã.

1 Idẽ Bart. Bal. & P.

2 Sequitur Bar. in secundo casu principali.

* *Scribentes hoc colligũt quod procedit argumentũ à solitis. & ad hoc facit et sacer. l. 2. § mentio in fine quid in loco pub. & in l. sufficit, inf. de ri. nupt. in l. certi C. de sacr. eccl. in c. ... de cler. non resid. extra.*

3 † *Fl. creditor meus, & futuro debitori.*

nem. h. d. Diuiditur, quia primò ponit dictum. Secũdò probat illud per authoritatem Iuliani. Tertiò probat illud per argumentum à communiter accidentibus. Secunda ibi, Iulianus. Tertia ibi, Cum quotidie. Bart.

¶Si nummos meos tuo nomine dedero velut tuos, a absẽte te, & ignorante, Aristo scribit, acquiri tibi condictionẽ. Iulianus quoq; de hoc interrogatus lib. 10. scribit, veram esse Aristonis sententiam: nec dubitari, quin si meam pecuniam tuo nomine uolũtate b tua dedero, tibi acquiratur obligatio, cum quotidie c * creditori mutuam pecuniam ab alio poscamus, vt nostro nomine creditor 3 † numeret futuro debitori nostro.

Pecunia debita ex causa depositi potest conuerti in causam mutui ex sola voluntate deponentis & depositarij, absque eo quod de loco moueatur, uel tangatur. & si fuit deposita, ut depositarius ea vtatur si volet: non prius fit mutuum, quam moueatur per depositarium. Hoc dicit cum l. seq.

f *Ei*] ab eo Accursius.

g *Condici*] certi condictione generali, & speciali.

h Quod si ab initio Mo... cur non est mota statim si habuit voluntatem, vel propositum utendi, & mutuã habendi? Respon. 5 quia dictum erat in depositione, si voles: quod verbum nimis est extensiuum. licet enim semel uelit, tamen potest mutare 6 propositum antequã moueat; & sic plerunque esset mutuum, & desineret. Aliud in uerbo, si volueris, ut infra de verb. obliga. l. si quis stipulatus. & secundũ hoc verbum hic positum, si uoles, exponitur, idest si voluntariè vsus fueris. sic supra de rer. diuis. l. fina. Et erit 7 differentia inter hunc, & superiorem casum: quia hic secuta fuit volũtas vtendi voluntatem dãtis tibi autẽ præcessit. Alii autem faciũt differentiam tantum in verbo, si voles, ut siue à principio, siue postea dicatur, habeat locum hæc lex. secus si hoc uerbum non apponitur: quod nihil est. Accur.

¶Deposui d apud te decem: posteà permisi tibi vti. Nerua, & 2 † Proculus, etiam antequam moueantur, condicere, quasi mutua tibi hæc posse aiunt: & est verũ, ut & Marcello videtur. animo enim cœpisset 3 † possidere. e ergo transit ad eum periculum, qui mutuum rogauit: & poterit ei f condici. g

Idem lib. 2. ad edictum.

LEX X.

Quòd si ab initio cum deponerem, vti tibi (si voles) permisero: creditã non esse ante quã mota h sit: quoniam debitum i 4 † iri non est certum.

Pecunia redacta ex venditione rei meæ de partiũ voluntate, statim conuertitur, in causam mutui; & periculum rei traditæ ad vendendũ, vt pretio quis vtatur: pertinet ad tradẽtem, si eam venalem habebat: alias ad recipientem. Alexand.

Idem lib. 25. 5 † ad edictum.

LEX XI.

Rogasti me, ut tibi pecuniam crederem: ego cum non haberem, lancem k tibi dedi, vel massam auri, vt eam venderes, & nummis vtereris. si vendideris, l puto pecuniam mutuã factam. m Quod si lancem, vel massam

i *Debitum.*] idest mutuum: quia nõ est certum, an vtatur, &c.

Rogasti me.] CASVS. Eram amicus tuus, transactis nũdinis venisti ad me, & dixisti: certè malè negociatus sũ in his nũdinis: & ideo non possum satisfacere creditoribus. rogo igitur te vt mihi centum scuta mutuo des. Ego respõdi tibi: certe ego sum in ea causa, qua tu es: quia etiam malas nũdinas habui, & pecunia careo: tamen ne credas me tibi nolle subuenire, habeo hic scutellam, vel scy-phum. cætera dic, vt in texto.

5 † *Ita fuisse displicet P. Ale. & Ias.*

2 † *Fl. deest, et.*

6 Imò non põt mutare, qua qñ electio trahit secum executionẽ: nõ admittitur variatio. P. Fulgos. & Ias.

3 † *Fl. cœpit.*

7 Hęc gl. ponit verũ intellectũ ad hunc tex. secundũ Pau.

4 † *Fl. debitum, vt. Ant. Augus. li. 2. e. 2.*

5 † *Fl. lib. 26.*

Vel dic 3 plus operari pactum, quam stipulationem, quia pactum suis, & mutui viribus nititur: stipulatio suis tm. Accur.

b *Voluntate*] subaudi maximè: nam etiam me ignorante hoc facere posses, vt ff. proxi. Sed quid si te ignorante tuo nomine mutuo, & ratum non habeas? Respon. mihi utilis datur, ut C. eo. si absentis. Accur.

c *Quotidie.*] i. frequenter. vnde nota per frequẽtiam aliqd concedi. similis rõ est ff. de preca. l. certè, in fi. & l. seq. Ac.

d *Deposui*] tibi roganti, volentique uti. Ioan.

e *Possidere*] vnde ciuiliter possidet: & possessionem tenet corporalem: & ita dominium est translatum etiam sine traditione, vt Instit. de rer. diuis. § interdum. vnde potest condici. Sed contra quia solo afo nemo incipit possidere, vt ff. de acq. pos. l. quemadmodum. Sol. hic 4 erat res in conspectu, ut ff. de acq. poss. quod meo, §. si per venditorem, & ff. de rei vend. l. eius. & l. hęc si. nec obst quod dr d. §. Inst. de rer. diuis. quia ibi non ex solo contractu habet dñium emptor: sed ita demum si apprehendat, & venditor patiatur esse apud emptorem, ut ff. de acq. re. dom. l. qua ratione, § inter dũ. vel dic esse speciale hic vel licet non sit in conspectu, a quo tenor causæ dominium mutat ff. eo. l. singularia.

9 Non tenetur ẽm Bar. & Paul.

4 Dic, quod nõ requirtur quod sit in conspectu: sed quod teneat, & habeat dñi voluntate. Bar. Alex. & Ias.

¶*Si fugitiuus.*] Tria dicit. Et primum, quod seruus cui concessa est peculii administratio, mutuans pecuniam, facit eam accipientis: & contrahitur obligatio. Secundum est. si seruus fugitiuus, vel non fugitiuus mutuet pecuniam contra domini uoluntatem, non contrahit obligationem. vnde nummos vendicare possum si extent, vel si dolo factum fuerit quo minus extarent Tertium est, quod si pecunia mutuata aliquo prædictorum casuum consumpta fuit: condictione tenebitur, qui mutuum recepit. Viuianus.

k *Lancem.*] id est argenteam scudellam. Adde quod lanx in legibus duodecim tabularum vas escarium, dicitur que à latitudine.

l *Si vendideris*] & nummos mutuos acceperis. alias 8 erit actio ex innominato contractu do, vt facias, vt ff. de præscrip. verb. l. rogasti, in princ. Acc.

m *Factam*] imò non, ideo magis est mutua, vt ff. mandati, l. qui negotium, §. his argumentum quæ est contra. prout ibi, in lit ra nihilo magis. Sed ibi dederam 9 argentum vendendum, ut recepta inde pecunia mihi esset datur.

8 Id est, si non sit recepti primum ex mẽte B.

9 Idẽ B. P. & Alex.

ratur: & ita postea sibi darem ex pecunia secundum arbitrium meum, hic non: sed statim esset mutua pecunia, ex pretio recepta.

a *Culpa.*] lata levi, vel leuissima. Vel dic vt supra eodem, l. si quis nec causam. secundum Ioan. uel leuissima hic fuit secundum Azo.

b *Perierit.*] quia vtriusque gratia contractus intercessit, ut inf commoda. l. si vt certo. §. nunc videndum. Accur.

c *Alij.*] qui non debet habere pecuniam mutuam, ut stationario. *

d *Credidi.*] & hoc cū tu me dominum rogasti, si uerò ego te rogassem, indistinctè meum esset periculum, ut infra de præscri. verb. l. si gratuitam. § 1.

e *Condici non posse.*] & est ratio: 2 quia quod est supra x. nec tanquam vsura peti potest: quia sine stipulatione non debetur, vt C. de usur. l. quamuis. nec vt mutuum, quia supra decem de suo nihil est vlterius factum, ut supra de pact. l. si tibi decem, & C. de non num. pec. l. cum ultra: nec ut donatio. quia ex donatione olim non agebatur, nisi interuenisset stipulatio. hodie contra. ut C. de dona. l. si quis argentum. §. pe. sed cum hoc pactum fuerit incontinenti appositū, nonne nouam actionem parit, & ueterem informat? Respon. hic nō odio vsurarum. Sed pone factum, puta, si tibi liberum, deuenisse in pactum? Resp. nec tunc dabitur actio: quia in fraudem usurarum videtur adiectum, nec distinguitur consueuerit fœnerari, uel nō. habet enim locū hæc distinctio in aliis contractibus, non in mutuo, ut inf. de usu. qui semisses §. si. præterea decr. dicit. Quicquid accedit sorti, usura est. * Accur.

sine tua culpa [a] perdideris priusquam venderes: vtrum mihi, an tibi perierit, [b] quæstionis est. Mihi videtur Neruæ distinctio verissima, existimātis, multum interesse, venalē habui hanc lancem uel massam, necne: vt si venalem habui, mihi perierit: quemadmodum si alij [c] dedissem uendendam: quod si non fui hoc proposito, ut venderē, sed hæc causa fuit vendendi, vt tu vtereris, tibi eam periisse: & maxime si sine usuris credidi. [d]

¶ Si tibi decem dedero, 1† vt nouem debeas, Proculus rectè ait, non amplius ipso iure debere, quàm nouem. Sed si decem 2† dedero, ut undecim debeas, putat Proculus amplius quam decem condici non posse. [e]

Seruus mutuans pecuniam domini voluntate, acquirit certi condictionē domino: si autem cōtra uoluntatem domini pecuniā credat, non facit eam accipientis: sed extans uendicatur: aut pro dolo malo consumpta condicitur. Alexan de Imola.

¶ Si fugitiuus [f] seruus nummos tibi crediderit: an condicere nummos 3† tibi dominus possit, quæritur. & quidē si seruus meus, cui concessa est peculii administratio, crediderit tibi, erit mutua. Fugitiuus autem, uel alius seruus contra uoluntatem domini credendo, [g] non facit accipientis.

quid ergo? vendicari nummi possunt, si existant: 4† aut si dolo malo desinant [h] possideri, ad exhibendū agi. Quod si sine dolo malo consumpsisti, [i] 5† condicere tibi potero. [k] 6†

Licet ab initio non trāsferatur dominium, tamen consumptione secuta recōciliatur mutuum: & tunc quæritur certi condictio numeranti; siue sciuerit, siue ignorauerit cōsumptionem. Alex. de Imol.

Pomponius lib. 6. ex Plautio.

LEX XII.

SI a furioso, * cum eum compotem mentis esse putares, pecuniam quasi mutuā acceperis, eaque in rem tuam uersa fuerit, condictionem [l] * furioso acquiri [m] Iulianus ait. Nā ex quibus [n] causis [o] ignorantibus [p] nobis actiones acquiruntur, ex iisdem etiam furioso acquiri. [q] Item si is, q seruo crediderat, furere cœperit: deinde seruus in rem domini id uerterit: condici nomine furiosi posse [r] Et si alienam pecuniam credendi causa quis dederit, deinde furere cœperit. & consumpta sit ea pecunia: condictionem furioso acquiri.

Vlpianus li. 26. ad edictū.

LEX XIII.

NAm & si fur nummos credendi animo dedit,

tuator furere: seruus in rem domini vertit: creditori acquiritur condictio: & hoc cum pecuniam meam mutuauit idem est si alienam. Idem est in fure. quod si pecuniam surreptam mutuauit alteri, & consumpta est pecunia: mutuum reconciliatur. hoc dicit l. seq. vsque ad §. si alienos. qui planus est.

¶ *Si seruus.*] Si seruus communis det mutuo x. alicui, cuilibet domino competit condictio in quinque, & probat hoc per simile ibi, nam & si. Vlpianus.

l *Condictionem.*] quæritur an hæc condictio ex consumptione nascatur, an ex numeratione? videtur quod ex numeratione, ut infra de fideiuss. l. si quis pro eo. § si nummos. ubi dicitur, in omnem enim causam acceptus uidetur, quæ ex ea numeratione nasci potest. Contra uidetur, quod non ex numeratione, quia numerationem pecuniæ non præcessit consensus, furiosus. n. erat. si ergo non datetur ex contractu, multo minus ex quasi contractu, vel maleficio, uel quasi: ergo nullo modo datur. Item ex consumptione non datur; quia non est modus connumeratus in iure, ut quis obligetur nisi præcedat consensus. ut infra eodem, non omnis. in princi. & in § si pupillus. Item nec potest dici furiosum videri consentire, quia ad suū commodum spectat, quo agitur; quia hic expressus seu uerus, idest non tacitus consensus est necessarius, ut in locatio. ut infra locat. l. qui ad certum. Ioan. 3 respō. dari utilem, scilicet specialem ex mutuo, scilicet furioso. cui prædictis rationibus consentire non ualeo. dicam ergo 4 condictionem sine causa, vel certi generalem dari, ut infra eodem, lege, si & me. secundum Azo.

m *Acquiri*] propter consumptionem.

n *Nam ex quibus*] à simili & exemplum sup. eo. l certi cō dictio §. si nummos. Accur.

o *Causis.*] vt infra de action. & obligationibus, l. si a furioso. & Institut. de heredit. ab intestato. §. fin autem.

p *Ignorantibus.*] ut si mutuo pecuniam alienam, quæ ignorante me consumitur. Accur.

q *Acquiri.*] ratione consumptionis magis, quam consensus, ut hic, & infra eodem, lege, non omnis, §. si pupillus & infra de fideiusso l. si quis pro eo. § si nummos. & inf. de iure dotium, l pater filiæ.

r *Posse.*] condi. certi. ex mutuo de in rem uerso.

f *Si fugitiuus.*] dic quis sit fugitiuus, ut inf de ædil. edic. q si fit. 1 respon. Accur.

g *Credendo.*] fugiens enim seruus statim amittit liberam administrationem ut inf. de pecu. l. libera. Accur.

h *Desinant*] s. possideri ab emptore.

i *Consumpsisti*] tu qui accepisti mutuum a seruo.

k *Potero.*] ut pote reconciliato mutuo consumptione, ut inf. l. proxi. & facit ad hunc §. inf. de act. & ob. l. serui. in si. 2. respon. & inf. de solu. l. fugitiuus. Accur.

SI *a furioso.*] CASVS. Accepi pecuniam mutuam ab aliquo furioso, quem credebam esse sanæ mentis ab initio non contrahitur mutuum. & ex pecunia consumpta reconciliatur mutuum, & acquiritur condictio furioso.

¶ *Item.*] Mutuaui pecuniam seruo alicuius: cœpi ego mu

Nam

a Ioan. opi. & de mente B. & eam sequuntur Pa. & Ias.

* Stationarius est qui portā in castro limitis custodit. Boe. d. cust. clau. nu. 1.

2 Sequit B. P & Ias.

1† Dua. dideto sic, ut nouē.

2† Flo. decē, decem.

3† Flor. decē, nummos.

* Est. Ivi. in indi. Tract. Rub. vsura quid sit. ver. est quic. cū seq.

4† Fl. extāt.

5† Al. cōsumpti sunt.

7† Fl. condicē tibi poteramus.

* Contrarium. l. si pupillis. de solutio.

* Condictionem. l. si sine cā. l i & 2. de cō dic. sine cā. & l si cū seruum. inf m.

3 Cuius opinio hēt locū qñ præcessit voluntas mutuātis; quod nō est i isto text. & n B. P. Ale. & Ias.

4 Istud tenetur & n B dictum.

a Nam & si fur Condictio.] Ipsi furi. Ioannes.
b Mutuo.] proposito, vel destinatione, nam verè nō fiebat statim mutuum.
c Dedi.] scilicet ego, non furvt differat a præcedenti casu. Accursius.
d Consumpseris.] sed tunc fit propter consumptionem, ut dixi ℸ. lege prox. Sed quid si alienam pecuniam quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi, & dominus suam pecuniam vendicet antequam consumpta sit: an tenebitur mihi ille, cui eam numeraui? videtur quod doli exceptio 1 obstet mihi creditori: utpotè cum debitor eam domino teneatur restituere: propter quod generatur creditori præiudicium, vnde illa sine culpa amissa per debitorem non tenetur: 2 vt inf. de stipul. ser. l. 2. secundo rñ. Itē quid si dedi pecuniam alienam, neque vult eam consumere: qualiter à me conueniatur? videtur quod non certi cōdictione ex mutuo; arg. inf. eo l. non omnis. §. & cum pecunia. Item & condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quæ non est finita: nec datur respectu possessionis, quia ad certæ pecuniæ possessionem non est adstrictus. magis videtur verum, 3 vt teneatur quasi consumpta pecunia: quia per eum fit, ne consumatur. ut ℸ. de cond. & de. l. iure ciuili. Si uero bona fide hoc faciat, ut quia est ei denunciatum à dño, ne consumat: secus est, ut hic subiicit.

* Vi. Cuta li. 2. 3. obseruat. c. 18.
2† Al. quam si eos.
3† Fl. quærit.
1 Approbat per P. Alex. & Ias.
3† Fl. per partem condico.
2 Idē B. B. P. & Ia. licet Aret. cōtra.
4† Al. seruo cōi concessa.
5† Fl. quinum.
3 Sequit B. B. & P. Ias.

accipientis non facit: sed consumptis eis nascitur condictio. a Vnde Papinianus libro 8. quæstionum ait, Si alienos nummos tibi mutuo b dedi, c non ante mihi teneris, * quàm 1 † eos consumpseris. quod si per partes eos consumpseris, d an per partes tibi condicam, quæritur. 2 † & ait me, condicturum, si e admonitus alienos nūmos fuisse, f ideo per partes condicam, 3 † quia nondum g totos consumptos compereram. h

Ex mutuo facto per seruum quæritur actio dominis pro dominicis partib. & si communis pecunia mutuatur, cōtrahitur mutuū pro parte, quæ est mutuantis; & cōdicitur pars nummorum pro mutuo, & non per singula corpora. Alex. de Imol.

¶ Si seruus cōmunis i decē k crediderit, puto, siue administratio seruo 4 † concessa est, siue non, & consumantur nūmi, in quinque m 5 † competere actionem. Nam & si communes n nummos tibi centum credidero, posse me quinquaginta condicere, Papin. li. 8. qōnum scribit, etiam si singula corpora cōia fuerint.

Consumptio pecuniæ tantum operatur, quantū trāslatio dominij a principio: & ideo si translato dominio non fuisset orta obligatio, sed exceptio; similiter ex consumptione pecuniæ non nascitur obligatio: sed extinguitur. Alexand. de Imol.

Idem lib 29. ad Edictum.

LEX XIIII.

SI * filiusfamilias contra senatusconsultum p mutuatus pecuniam q soluerit, patri nummos vendicanti, nulla exceptio r obiiceretur. Sed si consumpti sint 6 † nummi a creditore, Marcellus ait cessare condictionem: s quoniam toties t condictio datur, quoties ex ea causa numerati sunt, ex qua actio nasci 7 † potuisset, si dominium ad accipientem transisset. 8 † in proposito autē non

mantur, ut sup. eod. l. rogasti §. fi.
m In quinque.] & alias in quinum. i. quinque, & quinque: alias quinque.
n Communes.] mihi & tibi. si autem mihi & alii, omnes condicam post consumptionem, nisi & suo nomine dedi.
o Communia fuerint.] vnde mero iure nec vnum nummum nisi pro parte cōdicere potest: sed pp vtilitatē & difficilem discretionē est receptū, ut condicat tē cōem insolidū pro dimidia parte .i. quinquaginta, ut ar. ℸ. de usufru. l. vsufructuarium venari. in fi. fm Io. & ad hoc ℸ. de le. 2. l. cū pater. i prin. & ℸ. p soc. l. si Titius, & ℸ. de cond. ind. l. si pœnæ. §. fi. Accur.

Si filiusfamilias.] CASVS. Mutuauit pecuniam ɔ̃ senatusc. filius accepit eā, & de pecunia patris soluit: an pater, si extet, vendicare possit: qritur? & dicitur, q sic. Si vero consumpta sit, an eam condicere possit: Dr quod non. Videtur quod sic. nā cum alias si mutuem alienam pecuniam, ab initio non contrahit mutuū: sed postea si cōsumatur, per consumptionem reconciliatur mutuum: ergo videtur in hoc casu sic esse debere. quod non est uerum: quia illud intelligendum est, cū aliquis mutuat pecuniam vt si sua sit, statim dominio translato obliget sibi accipiētem: sed hoc in secundo casu se liberatur: & ita secus hic: & secus ibi, an autem ipse filius eam per iuris errorem sic solutam condicere possit, dicitur, quod non. Viui.

* Ex tit. ad S.C. Macedo. & coniunge, l sed & si. §. si ab alio eo. ti. & bene colligunt doc. q plus non pot operari filius, quā veritas: concor. tex. in l. si ita quē pater inf. de lib. & posth. tex. in l. cum hic status. §. si pater inf. de dona. inter v. & vxor.
6† Fl. fuerint.
7† Fo esse.
8† Al. transisset.

e Si.] i. quia admonitus.
f Fuisse.] & si non consumpsisti omnes. Accur.
g Nondum.] dupliciter litera est hic cum vel: & sine uel. & si non habes, uel, est vnus casus, 4 s. si mutuaui tibi pecuniam alienam, puta x. cōsumpsisti v. alia. v. non consumpsisti: ego partem consumptam petere potero. Sed quare totum non condicam? Respon. quia pars tantum est consumpta: non autem fuerunt consumpta tota x. quia fuit admonitus ne consumeret. Literam autem sic expone ibi, & ait condicturum: ideo per partes condico, quia nondum totos consumptos compereram: sed quare non erant omnes consumpti si, id est, quia subaudi, fuit admonitus alienos nummos fuisse. Si autem habes uel: sunt duo casus. Primus mutuaui ad pecuniam alienam, puta x. consumpsisti v. & alias v. habes, nunquid partem repetam? Certè sic. sed quare partem condico? ideo certe, quia fuisti admonitus alienos nummos fuisse. secundus casus est, quia si non fuit admonitus, non tenetur nisi pro parte. quia non erant omnes consumpti. Literam autem sic expone: & ait condicturum, ideo per partem condi. o, si, i. est quia admonitus s. fuit alienos nummos fuisse, uel quia nondum totos compereram consumptos, subaudi etiam non admonitus. Accursius.
h Compereram.] supple quia non consumpsit omnes: sed in partem etiam non admonitus. Accur.
i Si seruus communis.] æqualibus partibus.
k Decem.] quæ erant communia dominorum æqualiter.
l Concessa.] & tunc statim datur actio, licet nummi cōsu-

4 Trāseūt cū gl. vsq; ad fi. B. B. & Pau.

p Senatusconsultum.] vt & inf. ad S.C. Maced. l. 1.
q Pecuniam.] s. pertinentem ad patrem, & non de castrensi vel quasi peculio solutam, ut inf. ad Maced. l. 1. in fi & l. 2. sed profectitiam soluit, vel patris, vel etiam aduentitiam, ut C. de bo. quæ lib. l. fi. §. pen.
r Exceptio.] sed nonne est odiosa exceptio filio & patri cōpetens? ergo ob hæc inf. de condi. inde. l. qui exceptionē? Rñ. illud 5 quando filius ageret etiam hæres patris cond. in de. qui non potest, etiam si sit hæres, ut inf. de cond. inde. l. si non sortem. § si filius hic pater agit rei ven.
s Condictionem.] imo uidetur cōpetere, ut inf. ad Mace. sed & si. §. si ab alio. in fin. quæ est contra. Solu. secundū Ir. 6 si uult ex sua persona pater condicere pōt, ut ibi: si ex filii, non pōt, ut hic: secundū Io. 7 dic q si extat, vēdicat pr̄: si consumpta est mala fide, & ui furtiua, quia sciebat q erat patris, tunc condicet ut ibi: si bona fide, non cōdicit, ut hic, & ēt rei u. n. tenetur qū mala fide consumpsit, quasi, lata culpa desijt possidere, uel dolo, ut sup. de rei uen. si culpa. & l. qui restituere. Alii distinguunt, 8 aut nomine patris fuit facta solutio, & tūc respicit pater, cū ipse non tenebat ēt de pecul. o, ut C. ad Mace. si filius, aut filij, & tūc nō, ar. ad hāc distinctionem inf. de consti. pec. l. 3. in fi. & l. 2.
t Quoniam toties.] s. demum. & quod dicit, condictio datur s. ex consumptione pecuniæ. Et no. hic quatuor 9 pportionalia; & prima duo sunt paria, ut quoties ex ea causa numerati sunt ex qua dominio trāslato statim nascitur actio, ut crediti. i. mutuati, & solu ti indebiti, & locati, quando ex locatione dominium transit, ut inf. loca. l. nāuem item ex eadem

5 Idem B.
6 Reprobat secundū B. B. P. & Ias.
7 Ista est uera secūdum prædict.
8 In idē recidit, q primaj ō reprobat fm eosdem.
9 Trāseunt cum gl. vsq; ad fi. B. & P.

eadem causa facta solutione, i. numeratione, dominio statim non translato, reconciliatur obligatio ex consumptione: nam tantum facit consumptio quantũ dominij translatio, vt hic, & ĩ. eo. l. nam & si fur. ʒ. respon. Alia duo, q̃ sumuntur ex eo, quod dicit, in proposito autem non ita, sunt hæc, vt ex qua causa facta solutione, & dominio statim translato non nascitur actio, sed competit liberatio, vt si soluta pecunia castrensi, vel quasi, ab hoc filio, vel etiam ab alio ad hoc ipsum, ut creditori soluat sibi datam, vt inf. ad Maced. sed & si. §. si ab alio, ex eadem causa facta solutione, & dominio non translato per consumptionem non recõciliatur obligatio patris: imò mortificat quæ erat. quod ergo dicit, at in proposito non est, subaudi, ita: nam si esset dominus factus ipsa solutione, creditor non tenetur reddere, vt si de castrensi, vel quasi solutum esset, vt modo diximus.

1 † Florentina esse.

a *Denique.*] pro tertiò. b *Per errorem*] iustis, vt qa Macedonianũ beneficium ignorauit filius. Sic † autè in facto, vt credens se ex alia causa quam mutui teneri, & petit, vt enim promissio sibi non noceret errore facti interueniente, vt ĩ. ad Maced. l. si. ita eodem errore facta solutio non nocet, ut C. ad l. Falc. l. se ł error. sed Pla. de errore vtroque intelligebat id quod dicit. *

* Ex Mandati ni de l. qui negotia gestorum.

1 Sequitur Bart. & P.

* Dicit.] eius sententiam hic Alcia. amplectitur.

ita esse, c † Denique a per b errorẽ c soluti d contra senatusconsultum crediti mag e est cessare repetitionem. e

In mutuo sunt quædã singularia cõtra regulas mutui. §. q inbẽdo debitorẽ tibi soluere, vel debitũ à te ex vna causa, in causam mutui cõuertendo, mutuũ contrahitur, licet verè nõ fiat de meo tuũ. h. d. Diuiditur in tres partes. Primò ponit vnũ dictum generale. Secundo, illud exẽplificat in duab. personis. Tertio illud exemplificat in vna & eadem persona. Secundo ibi, Nam & si tibi. Tertia ibi, Quod igitur. Bartolus.

Idem lib. 3 1. ad edictum.

LEX XV.

Singularia * quędã f præcepta sunt circa pecuniam creditã. g Nam si tibi debitorem meũ iussero dare pecuniã, obligaris mihi, quis nũmos meos non acceperis. h

¶ Quod igitur in duab. personis recipitur, hoc & in eadem persona recipiendũ est: vt cũ ex causa mandati pecuniam mihi debeas, & conuenerit * vt crediti K nomine eam retineas, videatur mihi data pecunia, & à me ad te pfecta. l

Pecuniã meam alteri debitã possum mutuare, sed alienam non, sine domini voluntate. h. d. duo ponit, vt patet in summario. Secunda ibi, Quod si. Bart.

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX XVI.

SI socius m *propriam pecuniã mutuã dedit, oĩno creditã 2 † facit, licet cæteri dissẽserint. Quod si cõem numerauerit, nõ alias creditã esse, nisi cæteri quoque consentiãt. quia suæ partis tantum alienationem habuit.

Filio existenti in studio de æquitate subuenitur, vt agere possit, licet patri actio competat. Bart.

o. m & si. §. si. Item aliud, vt vsuræ peti non possint, nisi stipulatio interueniat, vt C. de vsur. l. quamuis posset etiã stricte int. li gi, vt cum natura mutui sit, vt de meo tuũ fiat: hoc tamen fallit in duob. casibus. Sed secundum primum. creditam, largè pro omni credito dicit.

ADDITIO. Ista glo. non est Accur. sed ad dito Seruon: & ponit verã lecturam fm cõiter scribentes hic.

g *Creditam*] sumitur tã & largo modo accipe pecuniã: 6 vt ĩ. eo. l. 1 § ité. & hoc prout ad ea q pla, quæ sunt in lege, refertur: sed put ad gl ordinariã, creditã, largè ponit pro omni credito.

h *Non acceperis*] f. re veridere; mutuũ propriè nõ est, interpretatiuè tñ erat mutuũ, vt ĩ prox. fi. sed hoc non videt esse speciale in pecunia, cum & idẽ uideatur in alijs casib. vt ĩ. de donat. inter vir. & vxo. l. iij. § fi. & ĩ. de fur. l. falsus, in prin. quæ sunt contra. Sol. ibi erãt 7 res præsentes, ut infra de furt. l. falsus, §. sed si is. & ĩ. de solut. qui decẽ. & ĩ. de rei vend. l. eius rei, in fi. & l. seq. hic autẽ siue præsens, siue non.

* (Conuenerit.) verbum hoc diligenter expensum est illa solutio in l. qui negotia ad ff. mand.

6 Nihil f. imo solum accipitur p mutuo, fm Bart.

* Intellige hanc l. secundam l. vam si fur. § fi. sup. eo. & vid. Cuiac. li. 8. obseruat c. 8.

2 † Duarenum creditam pecuniam facit.

i *Eadem persona*]. i. in te solo.

K *Crediti.*] i. mutui.

l *Profecta.*] f. breui manu, vt hic, & ĩ. de iure dot. l. licet, §. quoties. & sic nota, quod alius cõtractus in causam mutui potest cõuerti, vt hic, & C. de non nu. pe. l. ad persus. sed ĩ ĩ mãd. qui negotio. Sol. iti 8 nõ erat pecunia inpræsenti hic sic, fm It. Tu dic, q hic excabat, & parata erat solutioni, sit præsens, vel non. animo. n. & c. vt ĩ. e. c. rei. condictio, in fi. l. bi aŭt consum pta erat. Item ad idẽ est ĩ C. eo. l. si ex pretio. Sol. hic paratus 10 erat soluere: ibi non. Al. ij q ibi non erat præsens. hic sic. Tu dic, q quãtum ad vsuras est ibi ĩ ctus pro infecto, nisi stipulatio interce ssit: sed quantũ ad sortem, ibi, & hic ualet, si erat destinata solutioni. Item quod hoc casu dr, nõ vr in pecunia speciale, cum idem sit in re alia, ut ĩ. de sol. si pecuniam, & modo superiori casu dixi. Rñdent quidam, 11 q in l. si pecunia, iussit ponere ibi. non hoc nõ ualet. quia idẽ & si non iussit, vt ĩ de furt. falsus. §. l. tu die in hoc esse specialem quia licet res non sit in cõspectu, nihilominus tamẽ intelligat in me transferri dñium: si tñ aliquis paratus sit soluere. hoc est quod ait It. si tñ destinata esset solutioni, & pecunia retinetur in causam mutui, vt ĩ. eo. certi § fin. alias nõ nisi res in cõspectu sit uel nisi interueniat stipulatio. Quæret aliquis cur ergo in casu superiori nõ dicitur mea facta pecunia: cũ idem in vtroq; casu dicat statim se debere. & tñ dicit tibi, quamuis tu nummos meos nõ acceperis? Respon. vere non accepit meos: sed fictione iuris mei sunt breui manu facti: ut ĩ. de iu. dot. l. licet, §. quoties. & cum hac determinatione potest intelligi, quod dicitur C. eo. l. si pro mutua. quia res ibi erat præsens. Accu.

SI socius.] CASVS. Habebam socium. conuenit inter nos, q omnia bona nostra essent communia. meã propriam pecuniam mutuaui: postea acquisitam, sed non cõmunicatam, ut ĩ. pro soci. l. si quis societatem, circa fi. licet socij dissenserint, erit mutuum: quia si fuit communis, & dissenserint, pro parte mea erit mutuum. Viuianus.

m *Si socius.*] omniũ bonorum, et aliqua sit huius legis dubita-

7 Reprobat am B. Alc. & Ias.

8 Reprobatur Bar. B. Alc. & Ias.

9 Ista est vera fm pdictos.

10 Reprobatur cũ seq. ideo dic, q ibi interuenit stipulatio: hic non, fm eosdem.

11 Etiam reprobat; ideo dic q ibi pecunia erat psens, hic nõ, fm B. Alc. & Ias.

12 Sequit Paul. & Ias.

c *Errorem.*] non solum ex certa scientia, vt supra.

d *Soluti.*] i. consumpti quo ad patrem: sed quo ad filiũ etiam non consumpti.

e *Repetitionem.*] siue soluat pecuniã castrensem, uel quasi filius fam. adhuc, siue factus sui iuris quandocũque. Accu.

SIngularia quædam.] CASVS. Dicit quod quędam specialia obseruantur in pecunia credita, quæ in alijs creditis non obseruantur; quæ licet multa sint, non ostendit nisi vnum: ut petebas a me mutuam pecuniam: dixi debitori meo, ut tibi solueret. tenebaris mihi ex mutuo, & si nummi nunquam mei fuerunt. Item debebas mihi decẽ ex causa commodati, vel alia simili causa, conuenit inter me, & te, ut deberes ex causa mutui ea habere, mutuum erit: & tamen nil mutuaui. Viuianus.

f *Singularia quædam.*] i. quædam specialia 3 seruantur in causa pecuniæ creditæ quæ nõ seruãtur in alijs contractibus. Sunt autẽ octo specialia: & duo 3 ponit hæc lex. Est tertium quod facilius pecunia a consumitur, & sola immixtione, ut ĩ. de sol. l. nummi. Item pecunia ex bonis debita partem quamlibet respicit facultatum. quod non est in specieb. vt ĩ. ad Treb. deducta, § nũmis. & de leg. 2. cũ pater, in prin. & ad idem sup. de iud. si fideicõmissum. § tractatum. Item vt sola scriptura tutor ex hac causa 4 se faciat pupilli debitorem, & econtra si est creditor, sibi soluat, vt ĩ de admin. tut. quoties, § non tantum, & § sicut. quod non est aliàs, ut ĩ. de contrah. emp. l. si in emptione, in § vlt. & ĩ. de auth. tut. l. v. Item vt facile per pactum alteri actio quæratur, dummodo nomine suo cõtrahant: ut C. per quas pers. nob. acqui. l. si. & ĩ. eo. certi condictio, § si nummos. Item aliud quod ex nummis mutuatis pars cõdicatur, licet omnia 5 corpora fuerint cõmunia, vt ĩ eo.

3 Hæc est prima lectura, q̃ reprobat fm Bar. Bal. P. Alex. & Ias.

3 Imo non nisi vnum, sed sũt duo exempla ipsius. Alc. & Ias.

4 Imò ex qualibet admisũt tñ bona fide, & non clã facitũ, fm Ias.

5 Imo & hẽt locũ in alijs rebus mutuabilib. fm Ful. Al. & Ia. q̃ Bar.

dubitatio: adhuc tamen non posuerat in communi, quod post contractam societatem quæsierat, vt infra pro socio l. nemo ex socijs, §. fin. & l. si quis societatem. & ad hoc infra, de successorio edicto, l. j §. vnusquisque. & infra, de solutionib. si is cui. Accursius.

f *Condictione.*] sine causa Azo vel extri generalis inspecta opinione recipientis. Ioan.

g *Dantis.*] quia non habuit animum repetendi: aliàs non esset bona ratio: quia & in mutuante alienam pecuniam accidit. Accursius.

D*Vm filiusfamil.*] CASVS. Si filiusfam. mutuauit suum viaticū, i. pecuniam, quam sibi pater mittit causa studii, poterit petere officio iud. vel utili certi condictione directa patri cōpetente, patre non præsente existente. Viuianus.

a *Viaticum.*] i. viæ & itineris dispendium, et moræ, vel quā portauit causa expendendi in studio. Accur.

b *Extraordinaria.*] i. officio iudicis s̄m M. et Azo. vt arg. j. de cōd. et demon. si cui. Itē utili 2 certi cōdictione, s̄m Io. vt j. de iud. l. si longius, §. i. quia directa datur patri, 2 vt et quælibet alia quæsitu per filiū: nisi in quatuor casib. qui sunt j. de actio. et obl. l. filiusfa. et nisi in actione in factum, vt j. co. tit. in factum. Necesse absurdū prædicta duo auxilia daret: cum ambo ex æquitate dentur. sic et supra, de rei vend. l. si autem, § si homo.

S*I ego.*] CASVS. Petebas a me mutuum; numeraui tibi, non ex causa mutui, sed ex causa donationis; tu credebas me mutuasse. vtrum erit donatio, vel mutuū? Nec erit donatio, nec erit mutuum; sed si consumpta sit, erit credita pecunia; sed obstabit mihi donationis exceptio, s. quod pecunia mea voluntate, et animo nō repetendi sit consumpta. idem erit in casib. sequentibus, sed in his non obstabit exceptio petentis sicut in superiori: & consumptione reconciliabitur mutuum. Viuianus.

Vlpianus lib. 1. Disputat.

LEX XVII.

C*Vm* filiusfamil. viaticum a * suum mutuum dederit, cum studiorum causa Romæ ageret; responsum est à Scæuola, extraordinario b iudicio esse illi subueniendum.

Error in specie contractus impedit contractū, & dominij translationem, quæ reconciliatur consumptione secuta: & quoad dandam petitionem, seu actionem inspicitur recipientis intentio: quo ad dandam exceptionem inspicitur animus dantis, h. d. multum pulchra lex. Bart.

Idem libro 7. Disputat.

LEX XVIII.

S*I* * ego pecuniam tibi, quasi donaturus, dedero, tu quasi mutuam accipias, Iulianus scribit donationem non esse. Sed an mutua sit, videndum est. Et puto nec mutuā esse: magisque nummos accipientis non fieri, c cum alia opinione acceperit. d Quare si eos consumpserit, e licet condictione f teneatur, tamen doli exceptione vti poterit: quia secūdū voluntatem dantis g nummi sunt consumpti. Et 1 † si h ego quasi deponens tibi dedero, tu quasi mutuum accipias, nec depositum, nec mutuum est. Idem est, i & si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostendendi k 2 † gratia accepi: sed in vtroque l casu consumptis nummis, condictioni m sine doli exceptione locus erit.

Actus numerationis non operatur, vt quis obligetur vltra intentionem agētium, h. d. Primò ponit dictum. Secundo illud per duo probat exempla. Secunda ibi, Nam & is. Tertia ibi, Et cum pecunia. Bartolus.

Iulianus lib. 10. Digestorum.

LEX XIX.

N*On* omnis numeratio eum, qui accepit, obligat. n sed quoties id ipsum agitur, o vt confestim obligetur. Nam & is, qui pecuniam mortis causa donat, numerat quidem 3 † pecuniam, sed non aliter obligat accipientem, quam si exstat 4 † casus, p in quem obligatio collata fuit: 5 † veluti si donator conualuit: aut is, qui accipiebat, prior decessit. q Et cum r pecunia datur, vt aliquid fieret, quamdiu in pendenti est, an id futurum sit, cessabit obligatio. s Cum verò certum esse cœperit, futurum id non esse, obligabit qui accepit: veluti si Titio decem dedero, vt Stichum intra calendas manumittat: non exigatur, sed dicitur quia sine re Zhi non potest. Az.

h *Et si.*] verè supple ita est, nam &c.

i *Idem est.*] econtrario. Accursius.

k *Ostēdendi.*] vt diuesapparea, ut j. cōmo. l. 3. in fi. & sic ex prædictis tribus rōnibus colliges sic, dōmum non transire, nisi vterque cōsentiat, vt j. de act. & obl. l. in omnibus.

l *In vtroque*] s. secundo, & tertio: non primo. Accursius.

m *Condictioni.*] sine causa.

N*On omnis.*] CASVS. Ponit hic regulā: et eam probat exemplis. Regula est: q non semper obligatur cui pecunia mutuatur. donasti mihi causa mortis, non aliter tibi obligor, nisi conualueris, vel prius decesserim. Item dedisti mihi decē, vt seruum meum intra calen. manumittam: vel domum ædificarem: obligor ex numeratione si intra calend. non manumittam.

¶ *Si pupillus*] Pupillus mutuauit mihi pecuniam, vel soluit nō authore tutore. Primo casu consumpta pecunia ero sibi obligatus. In secundo erit a me liberatus, si ego eandem pecuniā alij credam, vel soluam, quia et eum in primo mihi obligo. In secundo autem me ab eo libero. Viuianus.

n *Obligat.*] cur ergo dr̄ re contrahi obligatio: ut Inst. qui mod. re contrah. oblig. in princ.? Respō. s nō dicit ideo, quia aliud

c *Non fieri.*] imò videtur fieri: quia in corpore consentimus, et in dominij translatione: licet in causa dissentiamus, ut infra, de acquir. rerum dom. l. cum in corpus. quæ est contra. Sol. hic erat certa causa, ex qua sola volebat dominium transferre, scilicet donatio: nec ex alia causa volebat rem ad alium pertinere ibi etiam aliter uolebat fieri rem accipientis. Vel dic, 3 quod ibi de donando promissio, vel debitum præcesserat traditionem. vnde licet vno modo, ut donum tradatur, tu uerò, ut creditam accipias; tamen tua fit, ut infra eo. l. ij. §. fi. hic autem de donatione futura intelligitur, et potes hic dicere quot sunt errores, qui vitient contractus, ut dixi inf. de contrah. emp. l. in venditionibus. Accursius.

d *Acceperit.*] mutat personas.

e *Consumpserint.*) sed quid si extent? Respon. idem: 4 q cum extent, vtriusque uoluntate uidetur reconciliari posse donatio, arg. j. de transact. l. et si post rem iudicatam, §. j.

o *Agitur.*] scilicet expressè, uel etiam tacitè. nam sæpè extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio, ut inf. com mod. si ii qui. in fi.

p *Casus.*] s. unus de tribus infra dicendis.

q *Decesserit.*] aut pœnituit donantem. Et sic no. q tribus modis reuocatur donatio causa mortis, ut hic, et Instit. de donat. §. j. et inf. de donat. cau. mor. Seia, in fi. j. respon.

r *Et cum.*] aliud exemplum.

s *Obligatio.*] i. effectus obligationis. 6 sic inf. de cōd. cau. data, l. quod Seruius. et est hic arg. ad quæstionem, quam feci j. eod. l. nam et si fur. Item quid si decem dedi, ut domum faceres vsque ad calendas, et iam sumus propè calendas, ut certum sit te opus facere non posse; an agā statim? videtur quod sit: sed obstat doli exceptio, ut inf. de verb. oblig. l. cum stipulatus sim mihi a Proculo, et l. stipulationes, §. planè. & contra videtur, quod non agam vllo modo, nisi prius illa die elapsa, vt inf. de uerborū obli. l. si stipulatus essem abs te, et melius supra, si quis caut. l. si cum, §. homo.

* *Alex. hic not. ex isto text. q scholaris quamdiu est in studio, dicitur esse in via, qd facit ad multa, de quo per eum hic.*

1 Hoc verum quādo fuit secuta consumptio alias non. Ias.

2 Et bene s̄m B. Bal. Pau. Alex. et Ias.

* *Doct. hic not. ex isto text. quod dissensus impedit contractū. concor. tex. in l. inter stipulantem, §. 1. inf. de verb. obl. text. in l. omnibus. §. obl. infra, de actio. & oblig.*

1 † *Flor. deest, & alias, Nam et si ego.*

3 Iste est cōis, alia reprobata s̄m B. Bal. Pau. Aret. Alc. et Ias.

4 Sequitur Bart. Paul. & Alexan. Contrarium tenent Fulg. Cyn. Bal. et Ias.

2 † *alias, ostentando Haloander.*

3 † *Florentinè deest, quidem.*

4 † *Flor. extitisset.*

5 † *Flo. fuisset, & infra conualuisset, & infra decessisset, non posset, acceperit. propterea quod tempus sit præteritum, nec amplius futurum, i. dicto & per se futurum non esse, seu si obiique id certum sit, puta, quia Stichus ante mortuus est. Cont.*

5 Idē B. Bal. et Paul.

6 Approbatur per Ias.

Nulla om-

ante calendas nullam a actionem habebo: post calendas ita demum agere potero, si manu missus non fuerit. b

Consumptione facta per recipientem, vel per aliũ, mutuũ, & solutio reconciliãtur. h.d. Diuiditur. Primo loquitur quando pecunia est cõnsumpta per recipientem. Secundo quando per aliũ. Tertio ponit vnã regulam generalem. Secunda ibi, quapropter. Tertia ibi, Nam omnino. Bart.

¶Si pupillus sine tutoris authoritate crediderit, aut soluendi causa dederit, c consumpta pecunia condictionem habet, vel liberatur: d nõ alia ratione, quàm ꝙ facto eius e intelligitur ad eum, qui accepit, peruenisse. Quapropter si eandem pecuniam is, f qui in creditum, vel in solutum acceperat, alij porrò in creditum, vel in solutum dederit: consũpta ea, & ipse obligatur pupillo, vel eum à se liberat, 1 † g & eum, cui crediderit, 2 † obligatum habebit, vel se ab eo liberabit. Nam omnino, qui alienam h pecuniã credendi causa dat, cõsumpta ea habet obligatum eum, qui accepit. i itẽ qui in solutum dedit, liberatur ab eo, qui accepit.

Donatio, in qua aliquod pactum apponitur, & pecunia quæ spontanea voluntate non creditur, non dicitur propriè donatio, uel creditum de rigore, secus de æquitate. Bartolus.

Idem libro 18. Digestorum.

L E X XX.

SI tibi pecuniam donassem, vt mihi eandem crederes: an credita fieret? Dixi, in huiusmodi propositionibus k non proprijs verbis * nos vti. Nam talem contractum neq; donationem esse, neque pecuniam creditam. Donationem non esse: quia non ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipientem maneret. Creditam non esse: quia ex soluendi l causa magis daretur, quàm alterius obligandi. Igitur si is qui pecuniam hac conditione accepit, vt mihi in creditum daret, acceptã dederit: non fore creditam: magis enim meum m accepisse intelligi debeo. Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatem verborum. n benignius o tamen est vtrumque valere.

Creditor tenetur partem debiti confessatam recipere: de parte verò dubia litigare. Bartolus.

Idem libro 48. Digestorum.

L E X XXI.

QVidã * existimauerunt, p neque eum, qui decem peteret, cogendum quinque accipere, & reliqua persequi: neque eum, qui fundũ suum diceret, partem duntaxat iudicio q persequi. Sed in vtraque causa humanius mihi 3 † facturus videtur prætor, si actorem compulerit ad accipiendum r id, quod

a *Nullam.*] nisi pœnitentia, vt infra de cond. cau. da. l. dedi. §. primo.

b *Non fuerit.*] sed lex eum facit liberum. vnde videtur quòd nunquam repetam, vt C. si mancip. ita fue. ali. l. 3. & l. si puellam, quæ sunt cõtr. Sol. 2 hic cogitauit de actu manumittentis, ibi de effectu, vt infra de verbor oblig. qui Romæ. §. Flauius. Accu.

c *Dederit.*] cuidam suo creditori.

d *Liberatur.*] quod est post cõsumptionẽ.

e *Eius*] scilicet accipientis: puta quia eã consumpsit. vnde si eam perdidit qui eã accepit, non contingit liberatio pupillo, secundum Azo. sed tu dic 3 facto eius, scilicet pupilli soluẽtis, vel credẽtis. nam ad superiora facienda est relatio. esset enim iniquum eum, qui accepit, licet non habeat, nec dolo desijt habere, non teneri pupillo, vel non liberari pupillum. sic enim esset eius mutuantis, vel soluentis conditio deterior q̃ maioris, in cuius periculum transit hæc pecunia, vt insti. quibus mod. re cõtrahi. oblig. §. item is. pro prima opinione est, quia dominium non erat translatum hic, quod secus est in maiore. Item in eo quòd dicit, quòd peruenit ad creditorem, ita quòd pupillus liberetur, & sic per consequens non repetet pupillus, vt hic, & supra de solu. quòd si furtè. in fi. est contra infra de cond. indeb. l. interdum. Solu. 3 hic fuit naturale debitum, & ciuile: ibi naturale tantum: quo casu fauore pupilli locus est repetitioni: vel hic & ibi competit liberatio si voluerit. vel secundum M. de rigore.

f *Is.*] primus acceptor.

g *Liberat.*] sic ergo consumptione reconciliatur solutum & creditum, vt hic, & supra eodem, l. nam etsi. & infra de iure do. l. pater filiæ.

h *Qui alienam.*] vt hic fuit in primo acceptore, qui dedit secundo.

i *Accepit.*] secuta consumptione. Accur.

SI tibi pecuniam.] CASVS. Donaui tibi tali lege pecuniam, vt eam mihi incontinenti mutuares. dicitur ꝙ impropriè loquor; quia non est donatio, nec creditum. donatio non est, quia non habui animum donandi, idest vt pecunia semper penes eum maneret. Item ideo non est creditum, quia creditum debet esse spontaneum; & sic non credis, quia facis hoc, ad quod tenebaris. ista sunt de iuris subtilitate. verius tamen est, vt sit mutuum, & donatio. Viuianus.

k *Propositionibus.*] scilicet supradictis, & subanditis hac lege.

l *Ex soluendi.*] ex pacto, quod fecerat de re mutuanda. Acc.

m *Meum.*] idest mihi debitum. vulgariter enim dicit, sic infra eod. l. si & me, in fi. & sic no. quòd nec est mutuum nec donum, vt hic, & infra de solu. l. qui sic. quod secundum rigorem intelligitur. aliter de æquitate, 4 vt hic subijcit, & supra de dolo. l. qui id. §. primo. quæ est contra. & hic æquitas præualet, vt C. de iud. l. placuit. & facit infra de sol. l. si quis duos.

n *Verborum.*] idest donationis, & mutui, quorum primum significat rem penes donatarium permansuram, vt infra de donat. l. prima, in princip. secundum significat spontaneam voluntatem credentis, vt C. de actio. & obligatio. l. sicut. & facit ad hanc l. inf. de verborum obligatio. l. si pœnam stipulatus.

o *Benignius.*] scilicet de æquitate. & sic no. quòd finis corrigit totam legem. Accur.

Q*Vidam existimauerunt.*] CASVS. Quidam petebat à me x. vel fundum: dico me non debere sibi nisi. 5. vel partem fundi. & illa quinque volui sibi soluere: noluit particulatim solutionem admittere. iudex ad quem, &c. ipsum compellere debet, vt partem recipiat. Viuianus.

p *Quidam existimauerunt.*] & malè: vt in fine huius legis.

q *Iudicio.*] subaudi, & partem accipere: & erat pro eis ratio: quia solutio, & exactio, &c. vt ff. famil. ercisc. un. planè.

r *Ad accipiendum.*] non præcisè; sed si non accipiat, post oblationem eius periculo pereat; nisi iustam causam deferendi habuit, vt infra de sol. qui decem. in princ. Et sic no. ꝙ creditor compellitur recipere particularem solutionem, vt hic, & infra de statulib. l. cum hæres. §. item si decem. & infra, quibus mo. pig. vel hyp. sol. l. si. & sup. si quis cau. l. si seruus. §. si plurium. & C. de col. fun. pa. l. placuit. in prin. lib. 11. Sed cõtra. ff. de vsu. l. tutor. §. Lucius. & ad idem. ff. de act. emp. Iulianus. §. offerri. & ff. de pig. l. qui pignori. Sol. 5 debitor qui totum debitum confitetur, non potest particulariter soluere, vt in ll. contrarijs. Si verò non confitetur de toto, partem confessam tñ accipere debet creditor; sed nega-

1 Vera est in se, sed non quo ad ꝯriũ, & dic, quod hic erat fere ꝯ ppriꝰ debitis manumittere; ibi erat dãtis pecuniã, secũdũ B. Alex. & Ias.

2 Sequitũ B. B. Paul. Al. & Iac.

1 † Fl. liberabit.

2 † Fl. dederit.

3 Illa est vera secũdũla.

4 Sequitur B. P. & Iac.

* *Verbis*] *à subtilitate verborũ interdũ recedendum, si æquitas suadeat, & mens aliã contrahẽtium fuisse videatur, quã. nis in re dubia verbis sit inhærendũ. l. non aliter. de leg. 3. l. 1. de exercit.*

* *Coniunge l. permutendã. si pars hæreditatis pet.*

3 † Flor. doest, mihi.

5 Approbat B. Butr. P. A. & Iac.

1 Ista nō tenet cū seq. sm pdictus.

negatam debet repetere. Vel hic de æquitate, 1 ibi de rigore, vel hic in iudicio: ibi extra iudicium: vel ibi in vsurarium debitum: hic non. Prima verior est, vt hac l. quia dicit, partem accipere quasi confessatam, partem persequi quasi negatam. Hoc ergo 2 est ius commune q̄ non admittatur solutio partis si totum debitum est liquidū. Nec ob. d. l. de statulib. quia speciale est fauore libertatis: & sic etiam est speciale in iudicijs, vt in alleg. l. si quis cau. Item non ob. illa qui. mod. pig. vel hyp sol. quia ibi duo erant debita integra: & vnum totum soluebat debitor. Itē collatores, idest tributarij, ideo pro parte soluunt, quia multum grauantur in tributis, vnde in hoc releuentur, vt C. de col. fun. pa l. 2. lib. 11.

2 Sequuntur gl. usq; ad fi. B. B. P. Aret. Alex. & Ias.

1† Fl. offerat.

2 † Fl. dimi nuere. vt. qd̄ dicatur. in c. nōnulli §. cū autē, extra de rescrip. & in c. de dispendiosam. de iudi. extra.

offertur: 1 † cū ad officiū eius pertineat lites dirimere. a 2 †

Aestimatio vini debiti incipit crescere à tempore moræ secūdum vnam lect. vel à tempore litis contest. secundum aliam: & habetur cōsideratio loci, vbi dēt solui, vel vbi petitur. h. d. Diuiditur. Primo dicit habendam rationem æstimationis propter tempus. Secundo propter locum. Secūda ibi, Interrogatur. Glossa ponit casum in terminis, ideo dic, vt in ea. Bart.

Idem libro 4. ex Minutio.

LEX XXII.

VInum, quod mutuum datum erat, per iudicem petitum b est: * quæsitum est, cuius temporis æstimatio fieret: verum cum datum esset, an cum lis contestata 3 † c

a *Dirimere.*] No. lites minui debere. sic j. de aqua plu. arc. l. 2. j. respon. & in auth. vt cle. apud proprios episcopos conue. §. fi. col. 7. Accur.

b V*Inū. Petitum.*] lit. contest. 3 vt inf. rem rat. hab. amplius. Accur.

9 Ista expositio gl. non est necessaria. Ias.

* *Est. scil. in iudicio, non solū per interpel. extraiudicia lē. l. 3. de cōd. cau. data. Bar. hic.*

3 † Fl. cū lite contestatus.

c *Contestata*] an etiā tempus quando petitum fuit, extra iudicium supple. Et dic vinum datum mutuo in Cal. Iul. & tunc valebat 10. & petitum in iudi. vel extra in Cal. Aug. & lis contest. in Cal. Octob. & sententia data in Cal. Ianua. & his, & alijs temporibus minus valuit: subaudi quàm valuit tempore dati mutui: vult reddere debitor æquè bonum: sed minus valet nūc. vnde vult actor æstimationem quanti plus tūc valuit quando mutuauit. vnde quæritur secundum quod tempus hæc æstimatio pluris habeatur, & de loco etiam hic quærit.

d *Quanti tunc.*] vel postea, secundum Io. vt j. de con. tri. si res. & l. in hac. in fi. Sed certè imò tempus contractus, vt j. de act. & oblig. cum quis. quæ est contra. Sed ibi fideiussor fuit conuentus, 4 hic reus. Vel dic ibi tempus inspici satisdationis, idest appositum in satisdatione, vt j. de verb. oblig. l. quoties in diem. & l. idem erit.

4 Istā cum seq. tenent Bal. B. & A.

5 Approbat secūdum B. Bal. P. Alex. & Ias.

e *Cum petitum esset.*] etiam extra iudicium, 5 & cōgruo loco, & tempore, & non habeat iustam causam litigandi reus, secundum Io. nam tunc est in mora, vt infra de verb. oblig. si ex legati, & infra de vsur. l. mora, & l. sciendum. Nec ob. infra de triti. l. fi. vbi dicit tempus accepti iudicij considerari, quia ibi tem soluere non valebat. hic sic. vel ibi ante non fuerat in mora. Sed certè tempus dati mutui videtur debere considerari, vt supra eodem. cum quid. Sed dic 6 quòd ibi bonitas intrinseca consideratur secundum tempus dati mutui: non extrinseca, scilicet q̄ tantum valeat. Item quòd tempus dationis consideretur, adhuc videtur, vt infra de noua. fundum Cornelianum. in fi. Sed dic 7 q̄ ibi erant duæ stipulationes, vna æstimationis erat, alia rei, vt ibi no. & stipulando æstimationem videtur de præsenti æstimatione cogitasse: & sic de præsenti die videtur egisse. Item adhuc videtur idem, vt in f. de act. emp. l. ratio § si per venditorem. secundum Ioan. Solo. 8 secundum M. hic debebatur ex contractu stricti iuris, ibi bonæ fidei. sed secundum hoc etiā fortiter contra, ut inf. commod. l. 3 §. in hac nisi 9 dicat in contractu bonæ fidei moram considerari: in contractu stricti iuris tempus litis contest. Sed dic 10 secundum Ioā. hic & etiam [illegible] loqui quo ad rei æstimationem: ibi quo ad fructus, quibus considerantur tempora prædicta, ut j.

6 Ista est uera secūdum cōiter scribent. hic.

7 ista etiam est uera.

8 Displicet Bar. & P. iō dic aliter ut per eos hic.

9 Displicet [illegible] Bar. & Ia.

10 Ista solutio est bona q̄ cū ad ultimā partē il. 11 §. in hac.

de vsu. l. videamus. §. si actionem. & seq. Sed quod dixi in bonæ fidei, idem dicas in legatis, & fideicommissis, vt C. in quibus cau. in integrum resti. non est neces. l. in minorem. sed videtur in stricti iuris iudicijs tempus moræ spectari etiam quo ad fructus, vt supra de rei vendi. fructus.

fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit, 4 † si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset: si non, quanti tunc d fuisset 5 † cum petitum esset. e

¶ Interrogatus 6 † cuius loci pretium sequi oporteat, respondi, 7 † si conuenisset, vt certo loco redderetur: quanti eo loco esset: si dictum non esset; quanti, vbi esset petitum. f

Ille ad quem peruenit pretium rei meæ, ad id restituendū re perempta, certi condictione tenetur. Bar.

Africanus lib. 2 Quæstionum.

LEX XXIII

SI cum seruum, qui tibi legatus sit, quasi mihi g legatum possederim, & vendiderim, mortuo eo, posse te mihi pretium condicere h Iulianus ait, quasi ex re tua locupletior factus sim.

Sed dic 11 q̄ re en. similia habet cū bonæ fide iudicijs, & hoc secundum Ioan. Vel dic secundum Azo. 12 in l. commodati. de æstimatione rei loqui: vt patet ibi, quia dicit, & quanti, in qua consideratur tempus lit. con est. scilicet vt vltra non procedat, sed ex tempore petitionis siue moræ, vt hic, & hoc quando propter culpam agitur. Si autem propter dolū agitur, vsq; ad sententiam ex tēpore moræ potest æstimatio crescere, vt supra de rei vendic. Iulian. lib. 6 Digest. §. primo. Vel dic, vbi res ue ita perit. lit. contesta. tempus spectatur, vt ibi, hic non perit. Vel dic, vt no. in dicta l. tertia, §. in hac, commodati. Sed quæro extra, si egit ad vinum cond. certi ex mutuo, quomodo fit cōdemnatio ad vini pretium: maxime si nec sit in obligatione: nec sit hæc actio arbitraria, ut C. de fideicom. lib. l. fi. In arbitraria enim esset aliud, ut j. de dolo. l. arbitrio. §. 2 & sup. de rei uen. quòd si possessor? Respon. 13 vinum tantum est in obligatione; & uinum tantum debet peti, ut hic innuitur: sed petitur dari in eadem bonitate quantum ad pretium in quo erat tempore moræ; & ita fit æstimatio iudicis officio, ut de eo quod cer. loc. l. quod si Eph. & de edi. edi. l. æ diles. § item sciendum. Aestimatio autem uini non est in obligatione; & ideo nec potest peti. Sed arg. contra j. de cond. furt. l. in re. sed ibi speciale est in odium furis. Alij 14 dixerunt legem illam C. de fideicō. liber. l. fi. loqui in specie, hanc in quantitate. Alij dicunt illam loqui fauore libertatis. Alij, quòd ibi fuit petitum uinum, hic est, uini æstimatio; cum uinum haberi non possit. Alij, quòd de æstimatione illa hic dicit, quę per secundam sententiā uenit, ut fit in arbitrarijs. Alij dicunt hanc loqui secundum sua tempora, quando libellus non dabatur, sed iudex ius suum dabat qualitercumque esse petitum. prima est uerior.

11 Ista est uera secūdum scriben. hic.

4 † Sed dictū esset, &c.

12 Reprobat cōiter p scribē.

5 † Fl. deest. fuisset.

6 † Fl. interrogaui.

7 † Fl. respondit.

13 Ista prima respōsio placet Bart. P. Alexan. & Iac.

14 Ista reprobat cū seq. usq; ad ultimā secundū B. & Ias.

f *Vbi esset petitum*] ita tamen si iure ibi conueniatur, ut j. de act. emp. l. ratio § si Accur.

SI cum seruum.] CASVS. Duo sunt Titij, unus faber, & alius sutor seruum Titio legauit sutori. Titius faber credens eum sibi legatum apprehendit per hæredem possessionem, & uendit, & decessit seruus; Titius sutor habet cum fabro actionem ad serui æstimationem condigne[illegible]. Viuiani.

g *Quasi mihi*] i. quia ego, & tu einsdem nominis sumus, ut inf. pro leg. l. 4.

h *Condicere.*] scilicet certi cond. general. 15 cum enim ueniat in act. nego gest. te habēte ratum in subsidium, vt supra de neg. gest. l. fi. & C. de re alie. nō alie. l. j. & C. de rei uend. l. mater. debet uenire, & in hac actione, ut supra eodem, certi condictio. in princ. Item ex eo quod est hic, dicunt quidam posse peti pretium per condictionem ab eo, qui rem meam uendidit, ut suam, etiam re extante, sed nos contra 16 nisi causam habeat à me, uel quia indebitum solui, uel quia eum procuratorem feci; ut arg. infra de cond. ind. l. si nō sortem. § libertus. Alioquin si in causam

15 Idem Al. & Pau.

16 Et bā B. & Pau.

sam non lucratiuam h bet ab alio, non tenetur nisi vel culpa, vel sua mora intercedat, ut supra de re vend. l. Iulianus scribit si hominem. Si autem a nullo causam habeat, vel habet, sed lucratiuam, non tenetur nisi in subsidium, ut hic, & supra de neg. gest. l. fi. nam in superiori casu quando causam non lucratiuam habet, non videtur locupletari cum aliena iactura: quia tantum sibi abest, quantum adest, argu insti. de leg. §. si res aliena. Item nohic arg. quod pretium loco rei succedit, * ut supra de pet. hær. l. si & rem. & infra de hær. vend. l. 2. §. per uenisse. Sed arg. contra in eod. ti. l. venditor ex hæreditate.

ADDITIO. Dic quod illa lex non est contra, quia illud quod dicitur in l. ista, procedit ex æquitate. Iaco.

Ex stipulatione continente certum, oritur certi condictio. Bar.

Vlpian. lib. sin παλδετιτῶν.

LEX XXIII.

SI quis certum a stipulatus fuerit, ex stipulatu actionem non habet: sed ea condictione id persequi debet: per quam certum petitur.

Mutuans in rei refectionem, hēt priuilegiū. B.

Idem lib. singulari de officio consulatium.

LEX XXV.

CReditor, qui ob b restitutionem b ædificiorum crediderit, in pecuniam, quam crediderit, priuilegium exigendi habebit. c

Per procuratorem quæritur actio militi domino, sicut per tutorem & curatorem minori. Bar.

Idem libro 5. opinio.

LEX XXVI.

SI pecuniam militis procurator eius mutuam dederit, fideiussoremq; acceperit, exemplo d eo, quo si tutor pupilli, aut curator iuuenis pecuniam alterutrius eorum creditam stipulatus fuerit: actionem dari militi, cuius pecunia fuerit, placuit.

Ex mutuo facto administratori ciuitatis conuenitur ciuitas, si est in vtilitatē eius cōuersum: alias ipse administrator. h. d. & est bona lex. Bar.

Idem lib. 10 ad edictum.

LEX XXVII.

CIuitas * mutui datione obligari potest, si ad vtilitatem eius pecuniæ versæ sunt. e Alioquin ipsi soli qui contraxerunt, non ciuitas, f tenebuntur.

Qui accepit pignus non idoneum, non renunciare uidetur propterea personali actioni. Bar.

Caius lib. 25. 3† ad edictum prouinciale.

LEX XXVIII.

CReditor, 4† qui non idoneum pignus accepit, nō amittit g exactionem eius debitæ 5† quantitatis, in quam pignus non sufficit.

Ex contractu institoris conuenitur dn̄s, sicut ex contractu pcuratoris. h. d. Gl. intelligit, si pecuniam accipit in eam causam, in qua præpositus erat. Bar.

Paulus lib. 4. ad Plautium.

LEX XXIX.

SI institorem * seruum dominus habuerit, posse h dici Iulianus ait, etiam condici ei i posse, quasi k iussu eius contrahatur, a quo præpositus sit.

Qui spe futuræ numerationis promisit, non habet necesse recipere. Bar.

a *Si quis certum*] CASVS. Stipulatus sum a te certum, puta librum, uel aliud, possim consequi per condictionem certi, non per actionem ex stipulatu. Viuianus.

a *Si quis certu.*] duo collige ex hac l. & quod ex stipulatu ad incerta tantum, & certi condictio ad certa detur, ut hic, & inst. de uerborum oblig. in princ. & infra de noua. l. cum qui, sed primo dicto est cōtra Co. de pac. l. si pacto quo. Solu. ibi agitur ex stipulatu, idest ex stipulatione certi condictione. Item est contra Inst. de act. § fuerat. & C. de rei vxo. act. l. 1. §. 2. vbi etiam ad dotem certam actio ex stipulatu datur. Sol. ibi est specialc. 2 Ad secundum est contra supra eodem certi condic. §. 1. vbi ex incerto contractu certi condictio agitur. Sol. subaudi a hic maxime. nā & a. 2 incerta datur puta ad interesse si modo fieri non potest certum, ut ibi diximus.

b CReditor.] CASVS. Si alicui credidi pecuniam in refectionem domus suæ quamuis alijs primo fuerit obligata, præferendus sum in omnibus, & realibus actionibus, & in personalibus. Vi.

b *Restitutionem*] idest, refectionem, ut arg. infra de itine. actuque priua. l. 3. §. pen.

c *Habebit.*] tam in tacito pignore. 3 ut infra in quibus cau. pign. ta. con. l. 1. quam in personali, ut infra de cess. bo. l. 1. & de priuil. cred. l. si ventri. §. duas. & in auth. de æqua. do. §. his consequens colla. 7. & infra pro soc. l. cum duobus. §. ideo respondit. Et plene dices. infra qui po. in pig. hab. l. interdum.

SI *pecuniam.*] CASVS. Procurator militis, pecuniam mihi mutuauit, scilicet nomine militis procu. stipulatus est eam sibi reddi, & si fideiussorem accepit, a quo stipulatus est pecuniam domino reddi: acquiritur actio militi per procura. & in hac stipulatione speciale est, quia sicut tutor stipulando pupillo, uel curator adulto acquirit, eis act. sic procurator militi. Vi.

d *Exemplo.*] ut enim per tutorem, vel curatorem actio quæritur pupillo uel adulto, ut hic, & j. de constitu. pec. l. eum qui. §. si actori. & infra quando ex fac. tuto. l. secunda, ita per procuratorem militis, ut hic, sic & alias assimilatur, ut Co. de rei vendic. si vt propon. & Co. ar. tu curator. & caue tibi, quia non est specialitas ista in certi cōdi. ex numeratione: ut si dicas eum nomine militis numerasse, qa hanc procurator cuiuslibet dño pōt quærere, ut supra eodem l. certi condictio. §. si nūmos. sed est in ipsi actione personali ex stipulatu & fideiussores, quæ militi quæritur, quod alij non quæreretur, 4 ut infra de acquiren. pos. l. possessio quoque. §. fi. quæ est contra, nisi esset præsens dominus, ut j. de verb. obl. l. si procurator præsentis & ēm hoc dic nomine suo, s. militis. Vel dic suo, idest procuratoris, & in vtraque ex stipulatu & certi condi. est speciale. Accur.

e C*iuitas.* Versa sunt.] Idem dici debet in quouslibet omnino collegijs. sed & ipse, qui accepit, tenetur principaliter, ut C. eodem l. cum. & plene distingue, ut supra de nego. gest. si pupilli. §. 1.

f *Non ciuitas.*] sed quis hoc probat? Responsi creditor, ut Co. de sol & li. debi. lib. 11. l. 1. & Cod. de sac. san. eccle. auth. hoc ius in fin. & C. de pd. mi. l. si prætium. Itē & res eiusdem ciuitatis in hanc causam obligari potest, cum accipit in utilitatem eius, ut j. de pig. l. si is in prin. Accur.

g C*Reditor. Non amittit*] contra videbatur quasi renunciauerit ei quantitati, in qua pignus non sufficit, ut C. de pact. conuen. l. fin. Sed tamen contra est, 5 ut hic, & j. de distract. pig. l. quæsitum, C. eo. si in prouincia. in fi. & C. de act. & oblig. l. aduersus. Sed Veneti non seruant legem istam.

SI *institorem.*] CASVS. Habebam seruum præpositū abernę: ex contractibus initis cum seruo illo poteris conuenire: & si pecuniam fuerit mutuatus, tunc condici poterit. Viuianus.

h *Posse dici*] scilicet directo, ut infra de insti. si quis mancipijs, in prin. & in fi. & supra de iud. heres. §. apud & totti. quod cum eo. §. fin. & j. pro soc. l. fi. & hoc si in eam rem accepit, in qua fuit præpositus, ut j. de insti. l. cuicunque. §. non tamen.

i *Ei.*] idest ab eo domino.

k *Quasi.*] veritatis expressiuum, sic sup. de senator. l. emācipatum. §. fin.

* Pretium loco rei succedit. Requi re in indice Tra. sub pre tium multipliciter. ver. succedit in locum.

1† Flo. sed et la conductio actione.

2† Alias, ad.

1 Sequitur tam B. & P. sed melius pōt solui, quod ut gl. respondet ad secūdū immediate præcedens. Ia.

2 Sequitur tam Bar.

3 Approbatur per Ba. & Iac.

* Ex tit. quibus modis vsusfructus & consumi. l. 4. quod tus l. statuas de acquirer. r. do. l. 4. de vi & vi ar. l bona de verb. sig.

3† Fl. lib. 25.

4 Istud procedit isto in re: hodie in casu, qa actio fideiussoria est accessoria, & potest alteri acquiri sicut act. o hypothecaria. l. a. C. per quas per. no. acq. secūdum.

4† Alias, si cred. non idoneum pignus accepit: certū est teneri debitorem ad solutionē eius debita quantitas in qua pignus non sufficit & vice. de pac conuen.

5† Flo debiti.

* Conueniri. 47. de pec. & I quod iussu.

5 Sequitur hanc gl. Iac.

QVi pecuniam.] CASVS. Quidam fœnerator promisit mihi mutuare pecuniam, cum tamen non haberet, sed in breui habiturus esset. fecimus instrumentum, & interposita fuit stipulatio ac si recepissem: postea non indigui. vnde si pecuniã non recepero, non ero obligatus. Vi.

a *Accepturus*] quo ad propositum: non tamen accepit. sic infra ad Velle. l. quam uis. §. plane si mulier. Accur.

b *Obstringat.*] s. cum effectu. 1 nam tunc tenetur, sed doli habet exceptionem, uel non numeratæ pecuniæ, ut infra de doexcep. l. 2. § circa. & ad hoc infra quæ res pig ob. pos. l. pe. Sed quid si in annum aliquis sub usuris pecuniam accepit: sed ante debitor soluere vult, an creditor accipere eum tenetur cum usuris præteriti temporis tantum? Respon. non, nisi totius temporis soluat vsuras, ut j. de uerbo. obli. l. qui Romæ, in prin.

* Al. interd. bitur. l. ind. l. er. Gar. in l. fenus paslum. num 58. de pac.

1 Sequuntur hanc gl. vsq; ad fi. B. & Ia.

2† Fl. esse.

3† Fl. contestanda.

Idem libro 5. ad Plautium.

LEX XXX.

QVi pecuniam * creditã accepturus a spopondit creditori futuro, in potestate habet, ne accipiendo se ei obstringat. b

In actionibus stricti iuris ueniunt fructus & accessiones a tempore litis contestatæ. h. d. Bar.

Idem libro 17. ad Plautium.

LEX XXXI.

CVm fundus uel homo per condictionem petitus est, 1† puto hoc nos iure uti, ut post iudicium acceptum c causa omnis restituẽda sit, idest omne, quod habiturus esset actor, si litis contestatæ 2† tempore solutus fuisset. d

CVm fundus.] CASVS. Debebas mihi hominem vel fundum. egi contra te, ut illum mihi dares: & obtinui. omnia sunt mihi restituenda, quæ habiturus essem, si litis cõtestata tempore res mihi soluta esset. Vi uianus.

c *Acceptum.*] i. post litem contestatam.

d *Fuisset*] ut j. de usu. l. 2. & l. videamus. §. si actionem. & j. de rei uen. l. si hominem § 1. & j. de verb. ob. nemo. § j. & j. ad exhib. l. Iulianus. §. quantum. & j. de pet. hær. l. illud. & plene dices j. de triti. l. pe. Accur.

Ex æquitate causa eui tandi circuitus, datur condictio ei cum quo negotiũ non est gestum: & si dominus approbat contractum serui, eius nomine tenetur insolidum. Si uero reprobat, tenetur tantum de peculio h. d. Diuiditur. Primo ponit thema, & quæstionem tacite resultantem ex themate. Secundo ponitur responsio Sabini de æquitate. Tertio ponitur responsio Iuliani de rigore. Quarto suppletur per authorem legis quod dicto Iuliani deficiebat. Secunda ibi, Sabinus. Tertia ibi, Nã & Iulianus. Quarta ibi, Sed adijcere. Bar.

¶ Seruum tuum e imprudens f a fure bona fide g emi. is ex peculio, quod ad te h pertinebat, hominem comparauit, 3† q. mihi traditus est. i Sabinus & 4† Cassius posse te mihi hominẽ cõdicere K aiunt. 5† Sed si q d mihi abesset ex negotio, l quod is gessisset, inuicẽ me tecũ acturũ. m & hoc uerũ est. n nã & Iulianus ait, videndũ ne dñs integrã ex empto actionẽ habeat: venditor autem condicere possit bonæ fidei emptori. o

e *Seruum tuum.*] CASVS. 2 Stichum seruum Titii a fure emi bona fide: hic seruus ex peculio veri domini emit Pamphilum: & uenditor mihi possessionem & dominiũ tradidit. solus ergo hic uetus dominus inuenitur læsus: ideoque ei consulitur triplici uia. Vna est utilis, siue ex æquitate: & duæ sunt per punctum rationis. Prima, q dominus seruum Stichum vendicet, & Pamphilum condicat cond. inde. Secunda est ut agat ex empto, & habeat ratum contractum, & soluat venditori si quid est soluendũ: & uenditor ei tradat si habet: alias condi. indeb. cedet contra bonæ fidei emptorem & hoc quæsiuit Iulian. vnde & soluitur in fine huius legis. Tertia est uia, ut non habeat ratum contractum. unde nummos extantes tanquam speciem vendicat: & ex contractu serui de peculio tenetur: & compensatio non obiicietur: si autem sunt consumpti, vendicatio & de peculio actio cessat.

2 Ista casus positio est de mente Bar. P. Alex. & Ia.

f *Imprudens.*] id est ignorans eum esse furem. Accur.

g *Bona fide.*] putans esse tradentis.

h *Ad te.*] potest enim habere peculium duplicis generis, vt j. de pec. hic quæritur §. potest. Azo. & huius peculium alienare non potuit, ut j. de pec. l. libera. quare verus dominus uendicat, ut j. dicitur.

i *Mihi traditus est.*] & sic mihi acquisitus. sed si ipsi seruo Sticho 3 esset traditus, non esset factus meus, sed veri domini, ut infra de acquirendo rerum dom. si seruus. quæ est contra. Sed uidetur nullo casu mihi acquiri: quia errauit uenditor in tradendo. igitur non transfertur dominium, idest quia nemo errans dominium suæ rei amittit, ut infra de iuris & facti ignorantia. in prin. p. & l. si quis vxori. §. cum Titio. & l. si is qui in rem. §. si tu Titium. & infra de acquirendo rerum domi. l. si procurator & infra de cond. causa dat. l. 3. §. subtilius. & infra de contrahen. empt. lege, & si consensum, §. fin. Sed certe hic 4 non fuit talis error in dominio vel in persona, idest, substantia personæ, sed in accidenti, scilicet an sit dominus: imo bene consentiebat ut in eum transiret dominium vnde transit, cum nihil tam naturale, &c. vt instit. de rer. diui. §. per traditionem. Item hic ne sciebat se dominum habere rei, scilicet hominis, quem tradidit: sed in hoc errabat, quia putabat me dominum serui: & pro se mihi teneri tradere, & sic in causa tantum errauit, qui error non nocet: nam quando soluo indebitum ex causa aliqua, quam puto ueram, quæ non est, transfero dominium, licet postea repetere possim, ut infra de condict. inde. per totum. Sed certe in l. talis, fuit similis error accidentis, ut hic, & tamen non transit dominium. vnde dic ut ibi.

3 Sequitur eam Bar. P. Alc. & Ia.

4 Ista solutio placet Bar. P. Alex. & Ia. Error in causa nõ nocet. Require l. in d. Tra. Rub. error qñ. ver. in causa.

ADDITIO. Dic quod ibi erat in dolo & mala fide: hic autem in bona fide, Barto. Alexand. & Iacobus.

K *Condicere.*] Pamphilum, scilicet condict. indeb. 5 sed actionem rei vend. petes. Sed videtur, quod non contra me, sed contra venditorem debeas agere tantum, qui non est liberatus, cum alij soluit quam cui debuit, ut insti. mandati §. recte? Respond. non est nouum 6 quod unus soluat, & alius repetat, ut infra de cond. indeb. l. non est nouum. Vnde utili condi. indeb. agitur causa vitandi circuitus, ut infra si cui plus quam per legem Falcidiam. l. uideamus. & infra de condi. indeb. lege, dominus testamento. licet uideatur neque ex cõtractu, uel quasi, neque ex maleficio, uel quasi, obligatus esse.

3† Fl. q paratur.

4† Fl. desse, & nota q eadem sententia tribuitur illis. l. si seruus. §. seruũ. de act. emp.

5† Fl. desse mune.

5 Sequuntur Ba. P. & P.

6 Idem B. & Alex.

l *Ex negotio*] quolibet. ff. puta seruum pauit ex meo. uel alias gessit & male. arg. infra commoda. l. si qui mihi §. si libero Azo.

m *Acturum.*]per retentionem. 7 nec enim dari uidetur actio, ut puta cum in rem impenderat, quæ uere erat suæ & ideo habet exceptionem antequam tradat. si uero tradat, habet condictionem ad possessionem, argum. infra de condict. indeb. l. qui exceptionem. §. si pars. Azo. Vel dic secundum H. 8 nego gest. agi de peculio, ut argu. supra de neg. gest. l. at qui § si libero. & infra commoda. l. si is qui. § finali, & infra de actio. empt. l. si seruus. §. finali. Accur.

7 Imo inter actionis secundum B. & Alex. & Iac.

8 Et male secundum prædicta.

n *Et hoc uerum est.*] scilicet quod potest directo a me condici, & hoc ex æquitate. directe autem videamus, & hoc subiecit, nam, &c. & facit infra de act. empt. & vend. l. si seruus, § seruum.

o *Emptori*] condi. indeb. uel certi generali, quæ competit cum illa, & certe hoc uerum est, ut in empto & condictio detur, cum alii soluerit, q̃ cui debuerit, ut j. ibi, sed adijcere uel, ut Iulianus, &c. sed quomodo habet condictionem cum dominus non desierit esse: uendite enim res, &c. ut instit. de rerum diui. §. venditæ. & infra de tribu. l. procurator.

1 Sequitur B,B.,& P.

curatur.§.pen. sed hic non est solutum pretium,nec fides habita,cum non sit pretium factum accipientis, quod esse debet, ut ff.de actio. em. l.ex empto. §. emptor? Sed respon. 1 consumptio, vel ratihabitio domini hoc reconciliauit,arg. s.eod.l.non omnis.§.si.

a *Vendicare.*] vt speciem:ideoque non admittitur compensatio 2 ut ff.de leg. j.l. plane. §. 2.& l.sed si totus.& ff de pec.l.si creditor.§ j.sed secundum Loth. 3 admittitur compensatio. Item no. quod non opponit venditor exceptionem aliquam ff vendicantem, licet dicas separatim cedere act. quam habet contra bonae fidei empto.& sic uideatur cōtra ff. de solu.l.cum qs.§. j. Sed ibi ideo est aliud, quia praecessit uoluntas & mandatum soluendę pecuniae: hic nequaquam. Accur.

2 Reprobatur, quia nō ea ratione non dimittitur compēsatio: sed q̄ debitum peculij non erat liquidū. s̄m Alex.B. & Iac.

3 Et male s̄m predict.

1† *Fl. soluisset.*

2† *Fl. habeam.*

b *Euanescit.*] admissa compensatione inter venditorem & dominum secundū Io. 4 non placet:quia cū prius teneret rei ven. pecunia existente, & desinat possidere,non mala fide, desijt teneri rei vend. Cum ergo ab utraque parte non subsit debitum: quō fiet compensatio? Tu ergo dicas, 5 euanescit ideo, quia est ei soluta pecunia, quae iam ab eo reuocari nō potest,ut sup. eodem.l.si filius,& l.non omnis.§.si pupillus. Sed nonne remanet dominus in damno, quod esse non debet, ut inf. de cond.indeb.l.nam hic? Respond.sibi 6 imputet cum non habuit ratum: quod nihil ei nocet. Item pone venditorem act.de pecu. tantum 10. conse. qui posse: quia non plus est in peculio: & nummos peculiares fuisse, qui fuerunt ibi soluti 20. & consumpti sunt: quia tantum fuit serui pretium constitutum: nunquid poterit verus dominus repetere illa 10. Respon. Loht. posse,arg infra l.prox. in fi.l.Sed H. contra arg.infra de condi.indeb.l.seruus cuiusdam. Tu dic 7 extantem sic, consumptam non. Item pone pretium serui fuisse 20. nunc autem in peculio sunt 10. tantum: & seruus nunc bene ualet 30. igitur illa 10. retinet venditor non consumpta, siue petit act. de pecul. Sed nūquid & alia 10. per act. de in rem ver.respon.non, cum non habuit occasionem obligandi dominum:ut arg. infra de in rem ver.si res §.si & l.seq.arg. contra infra de in rem ver.l.3.in prin.Item hic seruus,qui hominem emerat,aut habuit liberam peculij administrationem:aut nō. si habuit,ergo potuit transire dominium peculij. nō ergo dominus eius poterit postea uendicare: & hic dicit quod potest. Si non habeat liberam peculij administrationem: ergo eius dominus non debet teneri de peculio, argu. C. quod cum eo si liberam & ff.de pig.act.l.si conuenerit. §. fi. Ad quod respon. 8 q̄ non habebat liberam peculij administrationem: & nihilominus tenetur eius nomine de peculio, ut hic, & infra de pecu.libera.& l.quaesitum. in prin.& l.quam Tuberonis §. sunt quidam & §.alia. Item no.interesse esse in obligatione.quod dic,ut ff. de re.iud.l. si quis ab alio,in fi.Accur.

4 Reprobatur secundū B.B.Alex.& Ia.

* *Nota ex ista l. id qd colligitur in summario & tenet l. seruus quem. post principium infra de act.emp. & l. si quis.C.quod cum eo & ibi Bald. ala tenet sunt in glo.*

5 Et bene secundum eosdem.

6 Imo sibi nō putatur, cum ignorans istud faciat s̄m Iac.

7 Et bene s̄m Bar.

8 Ista app̄robatur secundum cōmuniter scribē.

c *Teneri.*] ad tradendum seruum: quia nondum tradiderit bo.fin.emptori uel tradidit, sed fuit conditus.

d *Solidum*] si solutum non est. Accur.

e *Deberentur.*] puta tale pretium quod fiat accipientis.

f *Praestaret.*] quia quotiescumque ex contractu serui sui

¶ Quod ad peculiares nummos attinet, si extant, uendicare a eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur uenditori ut pretium soluat: si consumpti sunt, actio de peculio euanescit, b Sed adijcere debuit Iulianus non aliter domino serui uenditorē ex empto teneri, c quam si ei pretium solidum, d & quaecumque (si cū libero contraxisset) deberentur, e dominus serui praestaret. f Idem dici g debet si bonae fidei possessori soluisset: h 1† si tamen actiones, quas aduersus eum habet, 2† praestare domino paratus sit. i

Si res mea ad te peruenit,nec est causa quare apud te debeat remanere: eam certi condictione vel sine causa condicam. Bar.

Celsus lib. 5. Digestorum.

LEX XXXII.

SI & * me & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi k promittere iusserim: tu stipulatus sis, l cum putares eum Titij debitorem esse, an mihi obligaris, subsisto: m si quidem n nullum negotium mecum contraxisti. Sed propius 3† o est, ut obligari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi: (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea 4† p ad te peruenit, q eam mihi a te reddi r bonum & aequum est.

Officiales non possunt contrahere cum subditis, nisi sint perpetui,uel ad eorum vtilitatem. hoc dicit cum l.seq. Bar.

Modestinus lib. 10. Pandect.

LEX XXXIII.

PRincipalibus * constitutionibus s cauetur,ne hi,

dominus aliquem conuenire vult,eiusdem contractus nomine insolidum tenetur, quia uidetur habere ratum:quia ratihabitio * iussui comparatur, ut infra, quod iussu.l. prima.§.si ratum.& ff. de pecu.l.deposui.§.si nuptura. & infra de compen.si cum filio. & infra de aedil.edic.l.si seruus. ff. re.amo.l. & ideo.§.si.

g *Idem dici.*] scilicet quod supra dictum est, ubi nondum tradidit venditor seruū? Nam si a domino ser. ut conueniebatur ex empto uenditor: omnia sibi a domino serui praestabuntur, quae praestarentur, si cum libero contraxisset. Accur.

h *Soluisset*] seruum venditor. Azo.

i *Paratus sit.*] sed quare cum sine cessione habeat, ut supra eadem l. §. primo?Respon.habet 9 vtilem, sed directa ceditur. Item nunquid liberatur cedendo actionem? Respon. 10 ita dominō agente ex empto: si cut & si rem venditam sine culpa habere desijsset, ut infra de contrahenda emptio. l. quod saepe. §. si res.& argum. infra de pecu. l. quod debetur. in fine. Sed argumen contra huic respon. infra de solu. l. si fugitiuus. Accursius.

* Ratihabitio iussui cōparat; intellige extremum, a quo est habile, secus si sit inhabile.ff.l.bonorum.tem ra.hab.

3† *Alius potius.*

4† *Dua. mea qua ad te.*

9 Sequitur Bar.& Alex & Iac.

10 Idem prędicti.

* *Coniunge l.si quis offi. sinum. de rit. nup. Armen. l.3.titu.5.*

ADDITIO. Dic quod illa lex debet intelligi secundum istum t.bar.

SI & me.] CASVS. Rogasti me & Titium vt pecuniā mutuam haberes, iussi debitori meo ut tibi mutuaret: & stipulatus es ab eo pecuniam tibi reddi: credebas illum fuisse debitorem Titij: an mihi sis obligatus, quaeritur? videtur quod non, quia non contraximus: uerius tamen est cum mea pecun. ad te profecta sit, vt mihi tenearis, Viuianus.

K *Tibi.*] dari subaudi secundum Irn. uel nihil subaudi, vt sit de his uerbis, quae regunt duos accusatiuos directos.

l *Sis.*] & tandem habuisti,ut infra.

m *Subsisto*] idest dubito.sic s̄.de procura.l. seruum quoque.in prin.Accur.

n *Siquidem.*] idest quia.

o *Propius*] idest uerius est. Accur.

p *Pecunia mea.*] idest, mihi debita,sic & infra quod cum eo.l.j.& C.de neg.gest.l.si pecuniam.

q *Peruenit.*] nec sit ratio quare apud te manere debeat. Azo. & ad hanc aequitatem facit infra de condi. ob turp. cau.perpetuo,& infra manda.l.si negotia.& ff.ad Velleia. l.quanquam.in fine.& ff. de do.inter uir.& vxo.l. vxor.& l.mandato.& infra de iure do.l.vir ab eo.Sed argu.contra s̄.fam.ercisc.l.cum putarem.§.penul.Sed quid antequam habeas? R. spond. sit nouatio. & sic breui manu, ut s̄. eod.singularia.

r *Reddi.*] condictione certi generali, uel sine causa, non mutui, ut dixi.

PRincipalibus.] CASVS. Haec lex & seq. loquuntur de eadem materia. illi qui praesunt ciuitatibus, mutuare non possunt, sed eam recipere possunt a non subditis suis. Viuianus.

s *Constitutionibus.*] quae sunt, ut ff de contrahenda emptio. non licet.& l. qui officij.& C.de cōtra.iu.l.j.& C.de nū. & actu l.scriniarios.lib.12.Accur.

Etiam in contractibus stricti iuris pacta incontinenti apposita insunt, vt nouam pariant, et ueterem informent actionem, & vt exceptionis impediunt moram, & stipulationem vsurarum propter moram: secus in stipulatione vsurarum propter stipulationẽ. h.d. Diuiditur. Primo ponitur thema, & quæstio. Secundo ponitur responsio iurisconsulti Pauli. Tertio impugnatio quorundam. Quarto responsio Pauli ad illas impugnationes. Quinto determinatur quędam quæstio circa prædicta. Secũda ibi, Dicebam. Tertia ibi, Pactum. Quarta ibi. Sed cum fortis. Quinta ibi. Sed & quantitatem. Bartolus.

L *Ecta est.*] CASVS. Refert Papin. quandam q. quæ orta fuit inter quendam creditorem, & quendam debitorem de quodam instrumento, & est talis. Lucius Titius accepit a Publio Mæuio 15. pondo auri mutuo: & inde factum fuit instrumentum: in quo scilicet Lucius Titius cauit se tantum accepisse: & istud fuit primum pactum, s. qđ promisit Lucius Titius. q̃ istam pecuniã solueret calend. sed intelligitur de proximis: deinde factum fuit aliud pactum: q. dixit debitori suo creditor, quia credo te non posse soluere pecuniam ad terminũ, volo quòd promittas mihi vsuras si non soluas, pro singulis c. denarijs vnum denarium per singulos 25. dies. deinde interuenit nudum pactũ, hoc s. volo tibi 300. soluere deducta sorte quolibet mens. & est istud pactum de particulari solutione: q. primum fuit de toto debito simul, & semel soluendo, ergo habet triplex pactũ. Primum, de tota sorte soluenda. calen. Secundum, de vsuris soluendis, si insolidum sors non redderetur. Tertium, de particulari solutione admittenda. Calen. aduenientibus debitor nõ soluit, creditor petit vsuras totius summæ: debitor dicit se ad hoc non teneri, quia pactum ultimo loco interpositum videtur inesse stipulationi, vnde perinde habendum est ac si ab initio conuenisset, vt pro certa pecunia certæ vsuræ præstarentur. per posterius enim pactum videtur a primo recessũ. non ergo nomine totius summæ præstabuntur vsuræ pro primo mense: sed pro illa sorte tantum, quæ tunc solui debuit. idest pro 300. Item, quia primo mense non potest tota sors peti propter pactum illud de particulari solutione: ergo vsura totius summæ peti potest, & hoc dicit vsque ad §. pactum.

¶ *Factum.*] istud autẽ pactum negat creditor, qui per pactum vltimo factum concessit particularem solutionem sortis, & non vsurarum. unde vsuras totius sortis soluere debet in secundo pacto quocunque inter primum, & vltimum pactum, s. nudum: & ideo non valet, neq; præiudicare debet valido, quod erat de solidis vsuris præstandis.

¶ *Sed cum fortis.*] Ille dicit, & vos dicitis quod tertium pactum sortem respiciebat, vt scilicet tota sors peti nõ possit, sed ex quo solida sors propter tertium pactum peti non possit, pactum sit inualidũm, tamen ualet ad exceptionem. vnde cum petenti totam sortem obstaret excep. non uidetur in mora Quod dictum est quod usura debetur ex mora, scilicet in præcedenti casu: aliquando tamen euenit, q̃ vsuræ debeantur, licet mora non interuenerit. ut si promisi tibi fundum vsque ad annum, & si tũc non darem, conuenit vt præstarem tibi fructus: non solum ex tunc, sed ex nunc, puta ex tempore stipulationis interpositæ, si fundum non præstitissem sub die, tenebor ad fructus medij temporis, licet tunc non fuissem in mora. idẽ est in usura: puta promisi tibi 10. & conuenit nisi intra annum tibi soluerem; quod teneor non solum ad vsuras temporis futuri, sed & præteriti, quo tempore præterito non fui in mora: unde si suo die non soluam, ad usuras medij temporis tenebor. Viuia.

a *In auditorio*] idest in scholis, uel in palatio.

b *Cautio.*] & pprie hic accipit, vt C. de ver. sig. l. sancim.

c *Titius.*] subaudi, ego, * ne simpliciter prolatũ tertiam personam significaret. Azo.

d *Quindecim.*] scilicet pondo auri: sed accepit numerum in denarijs ponderatis. Azo. & dic, quindecim millia denariorum.

Paulus li. 1. 1† quæstionum.

LEX XL.

L Ecta * est in auditorio a Æmilij Papiniani præfecti ptorio * iurisconsulti cautio b huiusmodi: Lucius Titi[c] scripsi me accepisse à Publio Mæuio quindecim [d] mutua numerata mihi de domo [e] sua. & hæc quindecim pba [f] rectè dari [g] calendis futuris [h] stipulatus est Publius Męuius: spopondi [i] ego Lucius Titius. Si ea 2† die [k] suprascripta summa Publio Mæuio, 3† eive, ad quẽ ea res pertinebit, [l] data, soluta, [m] satisve [n] eo nomine factum non erit: tunc [o] eo amplius quo post soluã, [p] pœnæ [q] nomine in dies 25. [r] 4† in denarios cẽtenos, [s] denarios singulos dari stipulatus [t] est Publius Mæuius: spopondi ego Lucius Titius: conuenitq; [u] inter nos, vt Publio 5† Męuio ex sũma suprascripta 6† menstruos refundere debeã denarios trecentos 7† ex oĩ sũma [x] * ei, hr̃di ve

e *De domo.*] ab ipso, vel castaldo eius. Ad de quod in cautionibus olim exprimebatur, an de domo ex arca sua, vel ex mensa scriptura pecunia numerata esset. Don. in act. 2. 4. scen. Adelph. & ad act. 5. scen. 9 phormi. L.R.

f *Proba.*] probitas est in eo quod eiusdem bonitatis debeat reddere: quod non erat necesse exprimi: vt supra eodem, l. cum quid.

g *Recte dari.*] Est in eo, vt in congruo loco, & tempore fiat solutio: a vt infra de solu. l. si soluturus. Vel dic, proba, idest non reproba: vt C. de pigno. l. eleganter. §. qui reprobos.

h *Futuris.*] scilicet proximis: cum non distinguat de quibus, vt infra de verborum oblig. l. eum qui calendis. i. post mensem primum: sicut infra dicetur ibi. Igitur finito, &c.

i *Spopondi.*] hæc fuit prima stipulatio, & sine calumnia.

k *Si ea die.*] & hæc dilatio in alterius tempus per pactũ incontinenti factum protogabitur.

l *Pertinebit.*] vt hæredi suo, vt inf. de verb. sign. l. sciendũ.

m *Soluta.*] inculcatio verborum, vt sup. eodem certi condictio. in princ.

n *Satisve.*] vt aliud soluendo, creditore volente.

o *Tunc.*] hic articulus, tunc indicat, vt finito primo mense præstetur vsura, vt infra de conditio. & demonstratio. l. 3. § primo, & infra de vulg. substit. l. in substitutione. in fine, & quod subijcit, eo amplius, idest præter sortem. ex quibus verbis etiam sortis obligatio ex secunda stipulatione contrahitur, vt infra de leg. 3 l. si tibi purè legauero. & l. si sic. Accur.

p *Quo post soluam.*] idest differam soluere contra voluntatem tuam. voluit enim creditor solui sibi statim elapso primo mense, vt prima stipulatione dicitur supra. Vnde bene respond. Paulus non præstari vsuras nisi propter 4 moram ex stipulatione: cum enim dat dilationem, non potest dici illam stipulationem vsurarum committi: quia propter moram tantum modo fuit concepta aliud si do certi temporis dilationem, & eiusdem stipulor vsuram: quia tunc per pactum, & ex pacto p.tuntur: hic propter moram ex pacto. Azo.

q *Pœna.*] Hanc pœnam postea vocat vsuram.

r *Vigintiquinque.*] scilicet singulos. Accur.

s *In denarios centenos.*] idest propter.

t *Stipulatus.*] ecce secunda stipulatio: quæ erat expedita cum prima.

u *Conuenitque.*] scilicet incontinenti, & hoc est tertium pactum sine stipulatione inter eos adhibitum, ex quo altercatio, & discordia est orta.

x *Ex omni.*] scilicet ex sorte, non vsura. alioquin male diceret eius p̃stari vsurã, quia usura * usuræ non debetur, vt infra de condi. indeb. l. non sortem. in princip. & C. de vsur. l. si.

* In uictoris norũ exep. altero contextu legit, ego ut subaudiri nihil sit opus.

1† Fl. li. 1.

* vide exposi- tionẽ Ioã. Pyrrho angleberius in hãc legẽ in interpretatione. § Cato in l. 4. ff de verb. ob. Alc. li. disp. 4. c. 2. & li. prætermissorũ. 1. i dictione nũmus. Et vi. ad intel. huius l. Flor. Garc. in l. in ressgẽrã n. 18. de pac. & Beroug. Ferr. in l. pacta cõuenta. nu. 54. de cont. empt. & Cur. i l. petẽs. nu. 50. C. de pac.

* Prætorio. sub Alc. Genero. & vi Car. Co. de in. pa. post alios.

2† Fl. si die suprascrip.

3† Alias, sibi.

4† Flo. in dies triginta quinque denarios. & cæt.

5† Fl. vt pro Mæuio.

6† Aliàs supradicta

7† Fl. trecentos.

a Et sic ipor ta solennitate: sed impropriè. sc. iũ B. & Alex.

* Alc li. disp. 3. c. 2. quo loco l. hãc citãs hac verba emittit, ex oĩ summa. vide Al. Aug. li. 3 emen. c. 10.

3 Idẽ B. & Alb. 4 Ap. p bal per B. & Alex.

* Vsura usuræ nõ detur. Regre in id. Tra. Rub. usuræ qualiter. uer. ul.

* Ista est melior expositio secundũ Albe. Ange. & Iac.

a *Obligatione.*] scilicet quando incipiat currere stipulatio vsurarum, & eius sortis Item quoddam tertium præmittit, an ex tertio pacto prædicto actio nascatur.

b *Numerus.*] scilicet quidam, puta, trium mensium, in quibus debebant solui nonaginta, vel etiam omnia. Tria 1 ergo pacta fuerunt facta in hac l. Primum, fuit stipulatio de reddenda tota sorte calendis futuris. Secundum fuit, q si præscripta die sors non fuerit soluta; vsuræ siue pœnæ soluantur. Tertium, fuit de sorte reddenda diuersis temporibus, sed de vsuris in tertio pacto nihil cautum est, sed per tertium pactum factum de diuisione sortis videtur recessum a priore obligatione sortis: & per consequens de vsuris. Azo.

1 Approbat per Bar. Pau. & Alex.

1† *Aliàs adiecisset.*

2† *Primæ pensionis, &c.*

3† *Pecuniæ Duæ pensionis, &c.*

4† *vitrò quod &c.*

5† *Flur. dicebant.*

c *Dicebam.*] supple ego Paulus, & vt suæ stipulationis causam clarius ostendat, materiam suam altius exorditur.

d *Stipulationi.*] primo factæ. & dic inesse: vt in contractib. bo. fide. nouam pariat actionem: veterem informet: in stricti iuris tantum nouam pariat, secundum quosdam. Sed nos contra, a vt plene dixi supra de pac. l. iurisgentium. §. quinimò quando autem quid dicatur fieri incontinenti, 3 probatur infra ad l. Iulia. de adul. l. quod ait. in princip. & infra de duo. reis. l. duos §. duo rei. & infra, de verbo. oblig. l. continuus, & infra de testa. hæredes palam. in fine. Quandoque tamen etiam incontinenti non valeret, vt supra de relig. l. quod si locus. & C. de iure do. auia, in fi. & de vsur. l. quamuis. & supra eodem rogasti. §. si tibi, & infra de ser. expor. l. si tuus ea. in fi. Item non quæ incontinenti fiūt, * insunt, vt hic, & C. de reb. credit. l. penult. § 1. & C. de instit. & substitu. l. penult. in fine, & C. de pac. l. petens. & supra de pac. l. in traditionibus. & infra solu. matrim. l. quoties. & infra de incen. rui. naufr. l. si quis. §. quod ita.

2 Et bene secundū Doct. hic.

3 Idē Alex. & Ias.

* Facta incōtinēti an valeāt, Require in indice Trac. ver. incontinenti.

e *Perinde esse.*] cum conuenit sine stipulatione incontinenti. Azo.

f *Certam*] idest trecentorum denariorum.

g *Vsuras.*] singulorum, scilicet denariorum propter centum denarios Azo.

h *Primo*] sicut enim sortis exactio ex vi primæ stipulationis, & pacti incontinenti facti competit, ita pro eadem rata, & vsuræ petentur ex secunda stipulatione: & dic pensionis, i. pensitationis, nec enim erat merces, vel vectura.

i *Tractum.*] idest interim, scilicet vsque ad 25. dies, quòd post cursus eorumdem incipiet. pone ergo me stipulatum 10. pure: postea incontinenti fecisse pactum nudum de non præstandis nisi adueniente conditione, dico quod ex pacto illo bene potui mihi præiudicare, cum sit incontinenti, et arg. supra eod. l. praxi. Sed quid si ex interuallo? respon. 4 idem, & dari exceptionem ex pacto tecum: arg supra eod. l. pecuniam. Item pone econtra primo me stipulatum sub conditione, & postea ex interuallo apposuisse pactum nudum de præstandis pure, id est statim. nam si incontinenti, constat quod actionem pareret, & ipso quidem bene potero agere, licet non habeam actionem, quia si obijciat ille de conditione apposita, replicabo de pacto. nam pactum cum non sit contra bonos mores, debet seruari, & sic ex eo mihi dari replicatio, vt illi exceptio. de quo vide in præcedenti quæstione, & sic cum ille mihi nihil possit obijcere, consequar quod peto: ar. C. de transa. l. vlt. & infra de peri. & cō. rei vend. l. si in venditione. Sed ego contra dico 5 ar. sup. de pac. si vnus. §. sed si pactum. in princip. Item cum per legem istam pactum incontinenti appositum videatur inesse contractui stricti iuris: puta stipulationi: pone in stipulatione venire certum: in pacto incertum, s. factum: nunquid tunc agetur certi condict. informata ad id, quod deuenit in pacto? videtur quòd sic. 6 vt Instit. de act. §. fuerat. Sed arg. contra supra de pe. hær. l. item veniunt. §. idem te. &c.

4 Approbat per Bart. & B. & Pa. q̄ secus verò, qn̄ pactū est appositū cū executione rei debitæ seruandum la.

5 Illud est uerum, si est appositū ex interuallo: secus si incontinenti, secū dū Bar. & sequitur Ias.

6 Idē Ang. Alb. & Iac.

eius. Quæsitum est de obligatione a vsurarum, quoniam numerus b mensium, qui solutioni competebat, transierat. Dicebam, c quia pacta in continenti facta, stipulationi d inesse creduntur, perinde esse e ac si per singulos menses certam f pecuniam stipulatus, quo tardius soluta esset, vsuras g adiecisset. 1 † Igitur finito primo h mense, 2 † primæ pensionis vsuras currere: & similiter post secundum, & tertium tractum i vsuras non solutæ 3 † pensionis crescere: nec ante sortis non solutę K vsuras peti posse, quam ipsa sors peti potuerit. l ¶ Pactum 4 † autem quod subiectum est, quidam dicebat m 5 † ad sortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad vsurarum, quæ n priore parte simpliciter o in stipulationem venissent: p pactumque q id tantum ad exceptionem prodesse: r & ideo f non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis t vsuras deberi, atque si id nominatim expressum esset. ¶ Sed cum sortis petitio dilata sit, u consequens est, vt etiam vsuræ ex eo tempore, x quo moram fecit, accedant. Et si (vt ille putabat y) ad exceptionē tantum prodesset pactum: z quamuis sententia diuersa obtinuerit, a vsurarum b tamen obligatio ipso iure c non committeretur. 6 † Non enim in mora d est is, à quo pecunia propter exceptionem peti non potest.

k *Sortis non soluta.*] idest residuæ. Accur.

l *Potuerit*] hoc ideo quia vsuræ currebant ex mora: secus ex stipulatione, vt faciunt quotidie creditores, vt dixi sup. ea. l. ibi, tunc eo amplius quo postea, &c. Et not. q vsq; huc locutus est Paulus: sed nunc aduersarij allegant, pactum autem, &c. Accursius.

m *Dicebat.*] & bene sed non multum ad rhombum. Ioan.

n *Quæ.*] scilicet vsuræ. Accur.

o *Simpliciter.*] idem non facta diuisione per tempora. Accursius.

6† *committetur.*

p *Venissent.*] & ideo videbatur eis quòd totius sortis debeatur vsura in secundo mense, sicut stipulatio concepta fuit, sed male. Azo.

q *Pactumque id.*] scilicet tertium. & hæc est secunda responsio eorum. Accursius.

r *Prodesse.*] non ad actionem, & per hoc videtur q non debeat stipulationi validæ præiudicare. Accur.

s *Et ideo*] idest quia tertium pactum ad vsuras non pertineat: & quia valida stipulatio vsuræ non tollitur per friuolum pactum, concluditur. & ideo &c.

t *Ex die stipulationis.*] ex qua posset agi ad vsuras totius sortis, si tertium pactum non interuenisset. agetur etiam nunc similiter ad totam, vt dicunt, sed statim Paulus incipit eos reprehendere, sed cum sortis, &c

u *Dilata sit*] per tertium pactum.

x *Ex eo tempore*] scilicet demum. Azo.

y *Putabat*] qui mihi erat contrarius.

z *Pactum*] scilicet tertium, quod fuit super sorte.

a *Obtinuerit.*] scilicet quia valet etiam quo ad actionem: cum sit incontinenti, vt supra eadem l. ibi, dicebam.

b *Vsurarum.*] scilicet totius summe: sed partis tantum.

c *Ipso iure.*] scilicet quantum ad effectum 7 mero tamē iure elapso primo mense stipulatio sortis totius est commissa: & per consequens vsurarum: sed propter pactum obstat exceptio, nisi in trecētis nec enim simplex pactum innouat, vt C. de indo. au. a & supra de pact. l. si vnus. §. pactus & institu. de except. §. præterea. & idem dici potest in secunda stipulatione vsurarum, vt tota sit commissa de rigore; licet ipsa sit conditionalis. & quod dicitur ipso iure, subaudi exceptionis, 8 vel æquitatis. Item arg. 9 videtur contra prædicta supra de arbit. Celsus. in fi. vbi ipso iure non cadit in pœnā, qui obtulit. sed ibi stetit per creditorem, hic per vtrumque. Vel dic 10 ad vtrumque non vi pacti hic fieri nouationem: sed quia prorogatur solutio, non committitur hic pœna ipso iure, vt arg. supr. si quis caul. s. a. respon. & sic in vsura ipso iure remittitur, vt hic dicit.

7 Reprobat ēm Bart. & Alex. & Iac.

8 Et malè secūdū prædict.

9 Non facit ad propositū secūdum eosdem.

10 Ista est vera solutio ad primū §. ctū, secūdū eosdem.

d *In mora*] vt infra de libe. lega. non solum. §. illud. & infra de regulis iuris. l. nulla. §. primo, & infra de verborum obligat. l. si pupillus. & infra depos. Lucius. in fine.

Sed

a *Sed & quantitatem.*] dixi, vbi non est mora, non currunt vsuræ, subaudi contrarium in casibus, vt hic dicit, &c.
b *Stipulamur.*] idest, stipulari possumus: & non habeas supra si.
c *Præstetur.*] subaudi, & valet hæc stipulatio: vt hic, & j. de verb. obl. l. huiusmodi. Sed cōtra infra de vsur. l. cū quidam, vbi dicit non valere: sed currebant ibi minores vsuræ: vnde eodem tempore non debent currere maiores pro eadem sorte: hic autem nullæ aliæ.

1 † *Alias, sed si quantit.*

2 † *Fla. gu.*

¶ Sed & 1 † quantitatem, a quæ medio tempore colligitur, stipulamur, b cum conditio extiterit: sicut est in fructibus. Item & in vsuris potest exprimi: vt ad diem non soluta pecunia, quod 2 † competit vsurarum nomine ex die interpositæ stipulationis, præstetur. c

Diuiditur in quatuor partes. In prima thema, et iurisconsultus elicit tres questiones, secundū intellectū gl. vel secūdū alios eliciūtur quatuor, quia etiam de pignoribus quæritur. & hoc vsq; ibi, placebat. Secūdo respondet primæ quæstioni et ēt alteri quæstioni ex ea incidēti: vsq; ibi, Quas vero. Tertiò respondet ad secundā quæstionē confirmādo responsionē per exēplum: & reddit rationem diuersitatis inter primā et secundam quæstionē principalem: et etiā incidenter aliquid respondet ad quartā quæstionē circa pignora: vsque ibi, Quod si stipulatus. Quartò ponit respōsionē ad tertiā quæstionē principalē vsq; in finē: et hoc intendit Morte domini, et mutatione status gestoris mandatum reuocatur: tamen debitores ignorantes reuocationem sibi soluētes liberantur: & illud quod quis facit nō vt hæres, non venit in actione fam. erc. & dominium in accipientem non transfertur: non contrahitur mutuum: nec pignoris obligatio: & si stipulatio confertur nominatim in personam domini, qui tūc defunctus erat, est nulla. Si vero in personam ipsius gestoris cōferatur; tunc, si hæreditas non est adita; hæreditati iacenti acquiritur actio ex stipulatione. Si verò erāt bonæ fidei, quia ignorabant illum esse effectum liberū, acquiritur omnibus hæredibus: secus, si erant malæ fidei. Alex. de Imo.

Africanus lib. 7. 3 † quæst.

LEX XLI.

Elus, d qui in prouincia Stichū seruū calēdario e * præposuerat, Romæ testamētū recitatū f est, quo idē Stich* liber, g & ex parte h hæres erat script*, q. stat* i sui ignarus pecunias defuncti, k aut exegit, aut l credidit, m vt n iterdū, & 4 † stipularet, o & pignora acciperet. Cōsulebat q. de his p iuris esset. Placebat, q debitores quidem, qui ei soluissent, liberatos r esse: si modo ipsi quoque dominum decessisse * ignorassent. s Earum autem summarum nomine quæ ad Stichum peruenissent, familiæ erciscundæ quidem actionem non competere t cohæredibus:

Elus] CASVS. Quidā misit seruum suum in prouinciam, ut ibi pecuniā suam fœneraret: decessit instituto seruo suo hærede cum alijs duobus: antequam sciuisset dominū decessisse, medio tempore exegit: mutuauit, stipulatus est, pignora accepit. de hoc quæro non determinat, an valeat, quod exegit. & dicit, quod primus actus valuit: & ipso iure liberantur hi, a quib. exegit, si ignorauerūt dominum decessisse, & cōmunicabit pecuniā inter cohæredes per act. neg. gest. non fa. erc. Insuper ēt mutuauit: & dicitur, pro parte sua tenet, & non aliorum: & hoc probat per similitudinem quam inducit. & postea respon. tacitæ obiectioni, quod sicut valuit actus de alijs a te liberandis, sic de alijs tibi obligādis: sed hoc nō est verum: & rōnem non assignat: pōt esse rō, quia pauciora sunt iura ad liberādum quam ad obligandum. Tertio distinguitur, an stipulatus est sibi, aut domino, si dño, non valet si sibi, aut ante aditam hæreditatem, aut post: si ante, acquiritur hæ. si post, aut sciuerunt eum cohæredem; & tunc non acquirit eis, aut ignorauerunt; & tunc ipse pro duabus partibus eis, & ipsi ei pro vna parte acquirunt. Viuia.

d *Eros.*] pone Titij Accur.
e *Calendario.*] i. nominibus faciendis: ut inf. de leg. 3. qui filium, & l. vxorem. § legauerat. Accur.
f *Recitatum*] de recitatione ideo ponit, quia secundum has ll. ante aperturam tabularum non adibatur hæreditas, nisi quis esset in totum institutus, vel esset de liberis: vt C. de cadu. tollen. § 1 & infra de iur. & fac. ignoran l 1. in fi. vnde nec ante competebat libertas: quod enim dicitur, seruos statim hæredes fieri, vt institu. de hær. qua. & dif. § primo. verum est, si iam possit adiri hæreditas, secundum Azo. 1 Vel dic, 2 quod etiam olim in seruis non erat necessaria apertura, vt argum. C. de iure delibe. l. tertia, & institut. de hæred. qua. & dif. §. primo, sed sic euenit, quod hic fuit recitatum, vt alij nō necessarij fortè possent adire.
g *Liber.*] inuolidum: vt infra de libe. cau. duobus. Accursius.
h *Parte.*] dimidia, vel tertia.
i *Status.*] idest, libertatis: quæ secundum ius naturale primæuus status hominis est. Nam testatore mortuo liber, & hæres eius est vt est institut. de hæred qua. & diffe. § 1. Azo.
k *Defuncti.*] sub his verbis duæ fuerunt improprietates. Prima est in eo, quod dicit, pecunias defuncti, cum defunctus nil habeat. Mors enim omnia soluit: vt in auth. de nupt. § deinceps. coll. 4. Sed dicitur 3 pecunia defuncti, idest, quondam Titii, qui postea defunctus est. Secunda est, quia non erat sua, sed sibi debita Azo. sic & sup eo si & me. in fine. Accur.
l *Aut*] pro &c.
m *Credidit.*] sine stipulatione: & hoc fuit secundum, & stipulatus est: & hoc subijcit: fuit istud tertium. Accursius.
n *Vt.*] ponitur pro, &.
o *Stipularetur.*] hoc tertium subdiuidet in solutione.
p *De his.*] scilicet tribus quæstionib. Accu.
q *Placebat.*] hic de prima quæstione tractat, & soluit. Accursius.
r *Liberatos.*] ipso iure, si pecunia est hæreditat quæsita: alias per exceptionem: vt quia mala fide recepisset: vt infra de sol. l. vero. §. 1. & l. si quis seruo. & l. cum quis. §. 1. & l. qui hominē, § si Titium.
s *Ignorassent*] ergo si sciuissent, non liberantur. Sed contra infra de institо. si quis mācipijs. §. si impubes, in fin. ibi enim sciebant mortuum dominum esse: & tamen soluendo institori liberantur. Solu. ibi 4 credebant, quod hæredes vterentur eodem institore, eo quod non videbant reuocatum: argumen. infra de sol. l. quod seruus, & l. si quis seruo. hic ergo esset idem si scirent dominum mortuum, crederent debitores istos esse hæredes, & vti isto institore, vt ibi. vel aliud in institore, sed iudicis delegati sententia non valet, si est mortuus delegans ante litem contestatam, licet ignoret: vt supra de iurisd. om. iud. l. & quia
t *Non competere.*] duabus rationib. Prima, 5 quia non exigit vt hæres: vt sup. fam. erc. l. qui erat. circa fi. & l. & puto § sed si dolo. Secunda, 6 quia pro parte negotium potuit expedire, vt supra fam. erc. l. hæredes, § si vnus, sed

contra

3 Approbatur per Bar. B. Al. & Ias.

3 † *Glo. li. 8.*

e *Vi. Bul. l. 48. infra de in. dec. vbi dicit sic appellatum, qd in calendas et menses Romani fœnerarēt, vt sup. e. l. lecta.*

4 † *Flor. vt interdum stipularetur.*

* *nec ad rem pertinet, quod mandatum institoris non finiatur morte, l. si quis mancipijs. §. impubes, de inst. act. quia Stichi eodē est mutata, qd efficit, vt ūno iure ei solutum vacerit. l. cum quis l. qd seruus. & l. si quis seruo. de solut. L. R.*

4 Reprobatur eum seq. io. dic, quod hic fuit reuocatum mandatum, non morte mandantis: sed mutatione status insti torū: sed in p̄rio non fuit reuocatum mandatum p mortem domini eo quod ob interuenit mutatio status, sm B. B Paul. Ale. & Ia.

5 Sequitur B. B. Ale. & Ias.

6 Ista est bona, sm p dic, scri.

1 Et male sm B. P. Ale. & Bal.

2 Et bene sm eosdem quia intra loquentia in filijs habent locum in seruis, sm Al.

contra sup fam.ercis. l. Meuius. §. seruus. vbi famil. erc. is. actionem dicit dari. Sol. ibi de acquisitis siue gestis in bonis defuncti ante mortem testatoris; his de æquisitis post, siue debitis.

ADDITIO. Ista vltima solut. reprobatur; ideo dic, quod hic pecunia erat consumpta per institorē, sed ibi non, sed extabat, secundum Bart. Alec. & Ias.

a *Negotiorum gestorū.*] sed quo de quatuor modis potuit dici negotium cohǣdis Stichi fuisse? Respon. ratihabitione; quia nomine eorum videtur fecisse, cum fecit nomine defuncti, cuius sunt hæredes. arg. in auth. de iureiurando à mo. præ. §. 1. col. 5. Vel dic ſm H. 1. in subsidium demum haberi ratum; quia debitores liberati sunt: ut C. de rei ven. l. mater. & de rebus alie. l. j. Accur.

1 † Floren. ci. 1 Vtraque est vera secūdum B.

2 † Floren. ♦ nummo.

3 † Duar ne que ut credi tam.

b *Quas verò.*] nunc ad secundam quæstionem.

c *Alienatas esse.*] Sed nec etiam pro illa, cū errauerit, ut infra de contrah. emp. & si consensum. in fi. & infra de acq. re. do. si procurator. & infra de condi. cau. da. l. iii. §. subtilius, quæ sunt contra. Solu. secundum Ioan. 2 speciale in pecunia credita, vt hic, & supra eo. singularia. Alij dicunt, quod hic nō errauit, nam credebat domini esse, & ipse erat dominus. Tu autem distingue 3 cum quis ignorat rem esse suam, quā tradidit, uel iubet tradi; aut putat eam esse eius, cui tradidit, & ideo nihil ad eum aperta ratione transit, scilicet quia tradens nihil voluit in eum transferre, cum crederet eum esse dominum; ut d. §. subtilius, aut putat esse tertii, & tunc, aut est eius à quo dominium habet, & authoritatem alienandi, & tunc transfertur, vt hic. aut eius à quo non habet, & tunc non transfertur; ut inf. de acq. re. do. si procurator. & d. l. & si consensum. §. fi.

4 † Flor. referre.

2 Reprobatur cum sequenti secūdum scribē.

3 Ista est vera secūdū Bar. & Ia.

sed negociorum gestorum a dari debere. Quas verò b pecunias ipse credidisset, eas non ex maiore parte, quam ex qua ipse hæres esset, alienatas esse. c Nam & si tibi d in hoc dederim nummos, vt eos Sticho credas; deinde mortuo me ignorans dederis: accipientis non facies. e Neque enim sicut illud receptum f est, vt debitores soluentes eis 1 † liberentur: ita hoc quoque receptum, vt credendo nummos 2 † alienet. g Quare si nulla stipulatio interuenisset, neque 3 † creditam pecuniam pro parte cohǣredis peti posse, neque pignora teneri. h Quod si stipulatus i quoque esset, referre 4 † quemadmodum stipulatus esset. Nam si nominatim, fortè Titio domino suo mortuo iam k dari stipulatus l esset, proculdubio inutiliter esse stipulatum. 5 † quod si sibi m dari stipulatus esset, dicendum hæreditati eum acquisiuisse. n Sicut. n. o nobismet ipsis ex re nostra per eos qui liberi, vel alieni serui bona fide seruiunt, acquiritur: ita hæreditati p quoque ex re q hæreditaria acquiri potest. 6 † post aditam verò a cohǣredibus hæreditatem, non æque r idem dici potest: vtique si scierint eum sibi cohæredem datum: quoniam tunc non possent videri bonæ fidei possessores esse, qui nec possidendi animum haberent. s Quod si proponatur cohæredes eius id ignorasse, t quod fortè ipsi quoque ex necessarijs u fuerint: potest adhuc idem responderi. x Quo quidem casu y illud 7 † euentu-

K *Mortuo iam.*] hoc non expresso. Azo.

l *Stipulatus.*] vt infra de stipu. ser. l. si seruus communis, §. seruus capto. & sic demum facta consumptione reconciliatur mutuum.

m *Quod si sibi.*] idem si simpliciter; vt ar. inst. de stip. ser. §. siue, & inf. de stip. seruo. l. siue.

ADDITIO. Dic, quod illa iura procedunt, quando viuit dominus: hic quando est mortuus, secundum Ias.

5 † Flor. ♦ stipulatum.

n *Acquisiuisse.*] pro portionibus cohæredum: pro sua sibi quæ fuit. Azo.

o *Sicut enim.*] alias non reperitur hæc regula: ergo. not. Ioan.

p *Hæreditati.*] licenti imò semper hæredibus, nunquam hæreditati acquirit, nā alij erant necessarij sicut ipse; vnde statim sunt hæredes: vel ipse saltem erat hæres, vt in stitu. de hære. quali. & diffe. §. 1 & ita hæreditas non potest dici. Respon. remanet 8 hæreditas pro partib. aliorum, qui non erant necessarij, sicut ipse: & ideo dicit inf. quod fortè ipsi quoque, &c.

6 † Flo. dom. ess. poss.

8 Sequitur B. B. Arec. Alec. & Ia.

q *Re.*] scilicet pecunia.

7 † Alias, & illud.

r *Non æquè idem.*] sic generaliter, nā subdistinguitur hic casus, scilicet post aditam hæreditatem, an sciunt sibi hunc cohæredem datū, & sic liberum: vt tunc per eum non acquirant: alias sic. Et no. quod in pignoribus non respondet Africanus auctor huius l. Quid ergo? pro sua 9 parte sibi obligata sunt sed aliis cohæredibus pro partibus eorum non: vt j. prox. §. nisi in eo casu, quo eis datur actio: vel consumptione, vel stipulatione simpliciter facta, vt infra de fideius. si quis pro eo. §. si nummos.

9 Idem Al. & Ia. reprobatur opi. B.

s *Haberent.*] idem & si haberent, nec enim solo animo incipere possunt possidere. ut inf. de acq. po. l. iij. 1. respon. Sed cui hoc casu acquirit? Respon. ei 10 soli qui numerauit, si stipulatus est sibi, vel si simpliciter cōsumptione facta: nec ob. si dicas, quod nomine alterius, non suo numerauit saltem pro aliorum partibus? & toties actio ex consumptione detur, quoties &c. ut sup eo. si fil us, quia & alias hoc contingit, quod alienam pecuniam, & alieno nomine mutuat, & tamen condictio datur numeranti: ut C. eo. l. 4 Vel secundo dic, ut sup in gl. 11 generaliter, in fine secundum Azo. Item quid est in alijs duobus casibus, scilicet cum nondum est adita hæreditas? Item & cum est adita hæreditas: sed utroque casu cohæredes nesciunt hunc cohæredem in vtroque casu: & ipse stipulatus est sibi, uel simpliciter cohæredes constat ex stipulatu agere si posse; de quo ipse non videtur; quia uoluit alij acquirere stipulationem, idest domino. Item ex consumptione non videtur, siue ex numeratione, quando stipulatio fuit subsecuta, ut infra de noua. l. cum enim? Respon. satis potest dici 12 dari vtilem actionem pro parte sua ex stipulatu stipulanti, licet gereret in animo alij, scilicet domino acquirere, sic infra de acquir. re. dom. l. liber homo. §. fi.

10 Approbatur ſm Ale. & Ia.

11 Dic, quod ibi est alia quæstio, quā hic, ſm prædic.

12 Reprobatur ſm B. Paul. Alc. & Ias.

t *Ignorasse.*] s. eum cohæredem, & sic liberum.

u *Ex necessarijs.*] vnde illud Seruus nescit quid faciat dominus eius.

x *Responderi.*] quod dicimus ante aditam hæreditatem.

y *Quo quidem casu.*] i. adita hæreditate; & istis ignorantibus hunc cohæredem, uel secundum alios, idest ante aditam hæreditatem.

d *Nam & si tibi.*] bonum simile, sicut enim hic reuocatur morte mandatum, & postea non facit accipientis, ita nec superiori casu, cum testator præcepit nomina fieri, & sic dominium transferri, & mortuus est, & dicas, quod dati fuerunt hic nummi, ut species, & sic eo mortuo non poterat transferre dominium in accipientem, ut inf de do. l. si cum filius. §. si pecuniam, in fin secus si eos dederit 4 vt quantitatem, vt infra de do. l. hoc iure. §. si quis dederit, quæ est contra, est enim tunc sua facta quantitas, quam in alium transferre postea posset, sed certè & quando vt species dantur, videtur non reuocatum mandatum, ut inf. de acq. pol l. fundi. §. item si amicus, quæ est contra. Solu. ibi 5 ipse dominus ad hoc tenebatur ex empto. vnde facilius dicimus non reuocari mandatum.

4 Sequitur B. B. Paul. & Ia.

5 Ista est vera secūdū prædic.

e *Non facies.*] quia mandatum morte reuocatum est, vt institu. mand. §. rectè. & infra manda. l. inter causas, cum similibus.

f *Receptum.*] vt sup. §. proxi. ibi enim non finitur mandatum morte, & est ratio, quia proniores, &c. vt infra, de act. & obl. l. Arrianus.

g *Alienet.*] nisi pro parte sua. Accur.

h *Teneri.*] cum principale nō teneat ut inf. de reg. iur. cū principalis, sed consumptione 6 facta recōciliatur utrūque, & pignora tenentur, ut infra de fideius. si quis pro eod. §. nummos. sed non apparet cui. sed infra dicam in gl. quæ incipit. generaliter. 7 & in glo. idem & si haberent.

6 Dic, quod hic non curatur de consumptione. secundū B.

7 Imò in glo. super verbo, nō æquè secūdū Alc. & Ia.

i *Quod si stipulatus.*] nunc ad tertiam quæstionem.

Cum

a *Credi ieris*]id est ignorantes eum liberum.
b *Seruire videantur.*]& sic possiderent se, & sibi inuicem acquirunt. & hoc est de fictione iuris. Nam verum est, quod qui possidetur, alium possid re non pot. st, ut infra, de acquiren. rer. domin. l. homo liber. in fin. sed hæreditatem dico non possidere: ut infra si quis testa. li. esse ius. fuerit, l. 1. §. Scæuola.

S *lego.*] CASVS. Promisisti mihi decem: quia credebā tunc tem non posse soluere solida decem, stipulatus sum à Seio quanto minus consequi possem à te. si cōtra te institui actionē non propter hoc liberabitur Seius, nisi tota decem in lite essem consecutus. Sed pone, quod primo agerem cum Seio ad quinque: sed non sum consecutus nisi tria: quia soluendo non erit: quia uidi te Titium soluere posse v. tantum: si tu postea factus fueris soluendo, non ideo plus consequar à te.

¶*Labeo*] Promisi me curaturum tibi dari decem, non ut tibi darem x. si dedero tibi expromissorem, an sum liberatus, quæritur? Et dicitur, ꝙ sic: quia præcisē compelli non debeo soluere: sed sufficit si dedero expromissorem. Viuia.

rum est, ut si suæ conditionis a cohæredes iste seruus habeat, inuicem bona fide seruire b videantur.

Qui in defectū alterius soluere promisit, petitione aduersus illum primum facta, non liberatur: sed facta exactione, sic. & idē econtra si accipiatur à secundo. Alex. de Imo.

Celsus lib. 6. Digestorum.

LEX XLII.

SI ego decem stipulatus à Titio, deinceps stipuler à Seio quanto minus c a Titio consequi possim: d si decem petiero à Titio, e non liberatur f Seius: alioquin g * ne quicquam mihi cauetur. h At si iudicatum fecerit Titius, i nihil vltra Seius tenebitur. k Sed & 1 † si cum Seio egero, l quantumcunque est, quo minus m à Titio exigere potero n eo tempore, quo iudicium inter me & Seium acceptum est: tāto minus o à Titio postea petere possum. p

Impersonalitas circa verbum executiuum obligationem non vitiat, & tunc dando fideiussorem idoneum liberatur. Bar.

¶Labeo ait,* cum decem dari q 2 † curari stipulatus sis: ideo non posse te præcisē 3 † decem dari oportere intendere, quia etiam reum locupletem dando promissor liberari possit. quo scilicet significat non esse cogendū r cum accipere iudicium, si reū locupletem offerat.

TITVLVS II.

De iureiurando, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali.

Iusiurandum est inductum ad lites finiendas.

c *Quanto minus.*]hæc sunt verba stipulatoris, quanto minus. &c.
d *Possim.*]ex possibilitate consecutus fuero. sic & sup. de ter. dic. l. si. Accur.
e *A Titio*]nec exegero.
f *Non liberatur.*]hoc ipso, ꝙ p. tit, nisi exegissem; & totum vt subijcit, ut si &c.
g *Alioquin.*]si diceres eum liberari sola conuentione Titij. Ioan.
h *Cauetur*]id est nullam cautelam habere contra Seium.
i *Titius.*]i. condemnatus fuit in totum.
k *Tenebitur.*]non dicit liberatus est, quia nec fuit obligatus, ut inf. de uerb. obl. l. decem.
l *Sed & si cum Seio egero*]scilicet primo; qui non debet conueniri antequam Titius conueniatur, si esset dubium quantum posset facere Titius; ut infra de uerbo. oblig. l. decem: quæ est contra. Sed hic i erat certum, puta quinque tantum poterat facere Titius, unde Seium conuenio in aliis v. licet enim Titius sua v. amittat uel consumat; tamen Seius non nisi in v. tenebitur; & hic casus non est hic; & licet a Seio nil consequatur, tamen Titium non cōueniam in hoc, quod soluere non poterat tunc cum Seiū conueniear. C. de fideius. l. liberum, & sic duo sunt pacta de non petendo, secus in legatis, ubi non præiudicat sibi in eligendo: ut inf. de lega. i. l. si ex toto. §. 1. quæ est contra. & hoc si habes in litera, quod minus, &c. si autem habes, quo minus, non uidetur posse legi nisi ponatur, quo, i. propter quod habet Seius. scilicet tria. & legatur ita, quantumcunque est, scilicet quod habet Seius eo tempore quominus, &c. & potero, non exponitur tunc in præterito, sed secundum primam literam sic secundum Azo. 2 & dic secundum Io. 3 cum prius egissem cum Titio ad decem, & non possem exigere nisi tria, si postea egero in septem, cum Seio, & similiter non sum consecutus ab eo nisi alia tria tēpore huius iudicij, remanent quatuor quæ postea petere potero à Titio, & secundum hoc lege literam prout secundo modo legi.
m *Minus.*]id est non. Azo.
n *Potero*]id est potui. Azo.
o *Tanto minus*]id est illud minus, & subaudi, non, secundū primum casum.
p *Possum.*] & sic me facere oportet: & hoc secundum primum intellectum.
q *Dari.*]si habeas dari curari, bene est: si habeas tantum dari, tunc subaudi, curari: & sic ualet, alias non ualet, vt hic, & instit. de inutil. stipu. §. si quis alium, & infra, de verb. obliga. l. inter stipulantem. in prin. & l. illa 2. i. Ac.
r *Cogendum.*] quia hoc solum promisit se curaturum, scilicet vt decem soluerentur, & ideo non tenetur ad plus, vt hic, & infra, de uerbo. obliga. si ita stipulatus fuero, §. 1. si quis stipulatus sit, §. fin. & l. illa stipulatio, §. eum. Sed contra. inf. de lega. 1. si hæres. 6. char. vbi dicit hæredem sic iussum, ut curet, teneri ad dandū. Sol. illud fauore vltimæ voluntatis, sed si simpliciter decem promisisses, non liberatetur dando fideiussorem, vt C. de consti. pec. l. promissor. in fi. nam creditori satisfieri dēt quemadmodum uoluit, ut C. de pig. act. si rem. §. omnis.

DE IVREIVRANDO
Siue volunt. &c.

Multipliciter in iuris corpore de iureiurando dicitur. Est enim voluntarium, & necessarium, & iudiciale: & hoc de veritate, de quo dicit hic titulus, & C. eo. tit. Item est in litem, quod procedit in infinitum, & est de affectione, de quo infra tit. 1. dicitur. Item est iuramētum calumniæ, & hoc de credulitate: de quo dicitur C. de iura cal. Item tutoris, qui est creditor vel debitor: & hoc similiter de credulitate, vt in auth. vt hi qui ob. perh. §. 1. colla. 6. Item testis: & hoc de veritate: 5 vt C. de testi. l. iureiur. & l. testium. Item operarum, vt infra, de ope. lib. l. ut iusiurandi. Item purgationis: vt C. de his qui ad ecc. con. l. præsenti, §. sicubi. Item ratione ætatis: vt in constit. de pac. ten. l. hac edictali, §. itē sacramenta. Itē iudicis, & aduocati: ut C. de iud. l. rē non nouā. Accur.] *Cuiac. aūt in paratil. adducit rōnem huius situationis, & ponit quid sit iusiurandum ex Arist. hic. & Clem. Alexander.*

* Not. a. ꝙ sic in dubio inter pretatio, ut si pulatio ad cautelā adeo ... possit prædisse, & operari, facit i. quoties in stipulationibus, inf. de verb. ob. l & c. Albate, & de verr sign.
1 † Flor. deest &.

1 Est vera in se, sed nō tenet quo ad tex. io dic aliter ꝑ Bar. Pau. Ale. & Ias.

2 Reprobat ſm prædic.
3 Et bene se cundū cōs dem.

* Locum hūc ita Russ. hic legit. cū decē tu danda curari stipulatus sis, non ūt &c. Non sō aūt pro nō cō tinuo, non pro ī mine intelligendum.
2 † Fl. deest dari.
3 † Flor. deest præcisè.

4 Scribentes hic, & maximè Bal. dāt istam gl. singul. ad hoc, ꝙ debitor carceratus n pōt exire a carcere, nisi soluat, et si uelit dare fideiussorem, & sic cogitur soluere præcise; quod intellige, ut hic dī in secundis intellectis Bal.
5 Sequitur Pau. Ale. & Ias.

Man-

a *Ne conueniatur.*]ab eo eo; qui detulit. Ioan.
b *In possessione*]& per ho iusiurandum persumitur, quod non uenit in aliamoniã: & sic non conueniturut supra de his qui notã infam. l. ea quæ, alias ast in factum usque ad annum tenetur ad inter. ss. ut infra si mulier ueno in pos. calum. caus. l. prima, §. hãc autem, & §. si mulier. & §. cum petit. & §. interesse.

ne conueniatur a quasi calumniæ causa uentri nomine fuerit in possessione, b 1† ne ve vim patiatur in possessione: sed an iusiurandum eousque prosit, ut post editum partum non quæratur, ex eo editus sit, an non sit, cuius esse dicitur, Marcellus tractat. & ait ueritatem esse quærendã: quia iusiurandum alterius 2† alteri neque prodest, neque nocet. c Matris igitur iusiurandum partui non proficiet, nec nocebit, d si mater e detulerit, & iuretur ex eo prægnans non esse.

Iurari debet eo modo quo defertur: dum tamen sit modus licitus: & postquam est iuratum, habetur pro uero. h. d. cum l. sequen. vsque ad §. si neque. Bartol.

¶ Iurari autem oportet, ut delatum est iusiurandum: f ceterum si ego detuli, ut per Deum iurares, tu per caput tuum iurasti.

Paulus li. 17. ad edictum.

LEX IIII.

Vel filiorum tuorum.

Vlpianus li. 22. ad edictũ.

LEX V.

Non erit ratum * habendum iusiurandũ. Quod si exigi, ut per salutem tuam iurares, & iurasti, stabitur: g Omne enim omnino licitum iusiurandum, per quod uoluit quis sibi iurari, idoneum est: h & si ex eo fuerit iuratum, prætor id tuebitur.

¶ Diuus Pius iureiurando, quod propria i superstitione 3† iuratum est, non 4† standum rescripsit.

¶ Dato iureiurando, non aliud k quæritur, quam an iuratum sit remissa quæstione, an debeatur: quasi satis probatum sit iureiurando.

¶ Sed si quis illicitum iusiurandum detulerit, scilicet improbatæ publicæ religionis: l * videamus, an pro eo habeatur, atque si iuratum non esset. Quod magis existimo dicendum.

Iuramenti delatio intelligitur, ut incontinenti iuretur, uel remittatur: sed si remittatur, pro non delato habetur: & remittere est volenti iurare iuramẽti gratiam facere. h. d. cum l. seq. Bar.

¶ Si neque iuratum m est, neque remissum n iusiurandũ, pro eo debet haberi, atque si res in iusiurandum admissa non esset. o Proinde si postea p iurare paratus sit, nihil ei hoc iusiurandum proficiet: quia ex eo quod delatum est, iuratum non est.

Paulus li. 18. 5† ad edict.

LEX VI.

Remittit iusiurandum, q deferente se, cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti q iurisiurandi. Quod si non susceperit iusiurandum, licet postea parato iurare actor nolit deferre, non videtur remissum. Nam quod susceptum est, remitti debet. r

Ex iuramento oritur exceptio reo, & eius successori, etiam in rem: quæ exceptio lit. conte. impedit, nisi altiorem requirat indaginem. h. d. cum prin. l. nam postea. Bart.

Vlpianus lib 22. ad edictum.

LEX VII.

Ait prætor: Eius rei de qua iusiurandum delatum s fuerit: neque in ipsum, neq; in eũ, ad quẽ ea res pertinet, t actionem dabo. u

c *Nocet.*] s. partui, ut inf. eo. l. nam postea, § si. & l. seq. & j. si mulier uen. nom. l. 1. § j. & C. de transa. l. transactio matris, sed hoc fallit, 2 quando alius fingitur non alius: 9 euenit rõne potestatis patriæ uel dominicæ: ut inf. eo. l. seruus, vsque ad l. qui iurasse, quæ sunt contrariæ. Itẽ rõne societatis, ut inf. eo. duob. & leg. , si duo. §. idem dicemus, quæ sunt contrariæ. Itẽ rõne contractus, ut infra eod. l. si duo. §. si quis iurauerit & §. Marcellus, quæ est contra. Item ratione procurationis: ut inf. e. l. iusiurandum, quod ex conuentione, §. fi. & l. seq. quæ sunt similiter cõtrariæ. Accur.
d *Nec nocebit.*] ut hic. Not. ergo, quod factũ matris, filio non nocet, ut hic. Sed contra. inf. de Carb. edi. l. 1. §. fi. Solu. ibi contra ipsum filium erat sententia data, secus si cõtra matrem: quia tunc non noceret: ut hic dicitur.
e *Si mater.*] Benedico non nocebit, si mater &c.
f *Iusiurandum*] sic qũ hæc istius restitué da essent inf. ad Tc. l. sed & si ante.
g *Non erit . Stabitur.*] vt infra e. l. qui per salutem.
h *Idoneum est.*] ni i spẽaliter a iure prohibeatur: ut inf. ea l. §. sed & si quis, & infra de condi. insti. l. quę sub cõditione in prin. Item no. iure, quod satis est, si sit aliquid ad uoluntatem exercendi sit: ut j. de pig. act. l. si rem, §. omnis & j. qui mod. pignus hypo. sol. vel liberatur §. 2. & 3. 2 & sup. qui satis cog. l. 1. & infra de in rem ver sio. l. 4. & ne non illud. Accu.
i *Propria*] i. propria vana religione, 2 pu ta Apollinis uel Dianæ: sed alibi non est, non: & tunc pone casum in iudæo, qui licet iuret per Deum suum. 3 vel Sara cino 4 standum est.
k *Dato iureiurando non aliud.*]ut inf. eod. duobus, in fi. &

l. nam postea, § 1. & arg. j. de re iudi. post tr. & inf. de ędi. edi. q si nolit. § in factum, sed certe imo quæritur, an sit reuocatum: ut C. eo. si quis iureiurando. item an sit ab eo delatum qui potuit deferre, ut inf. eod. l. iusiurandum, §. 1. Dic ergo, q illud, non nihil aliud excludit nisi 5 debiti quonem: sed & debiti q0 fit quandoque: ut C. eo l. fi. 6 & j eo. admonẽdi 7 & sup. de dolo. le. si legata. rius. 8 q sunt contrar sed spãlia sunt. Acc.
l *Religionis.*] Apollinis vel Dianæ, ut s. e. §. diuus, secus si non est publicè reprobata: ut si iuro per , crede mihi, ut faciunt monachi. Accur.
m *Si neque iuratum*] cum fuisset delatum. Accur.
n *Remissum.*] à deferente, ut inf. l. proxi. in prin.
o *Non esset.*]sic legatũ hr̃ pro non relicto, si legatarius repudiat: ut j. de l. a. l. legatarius §. si legatum. Accur.
p *Si postea.*] ex interuallo, cũ a l aliũ actũ diuertisset: 9 vt ar. j. de duo reis stip. l. duos. § fi. & j. ad l. Falcid. l. § item si ita legatũ.
q *Remittit. Suscepti.*] ad faciendum. Et sic no. q iurare vult, cũ q eũ nõ remaneat, 10 ut hic, & s. l. px. §. fi. & C. e. l. actori, & j e. l. nã postea §. 1. Ac.
r *Debet.*] hoc aũt nõ fuit susceptũ cum debuit, & iõ non vr̃ remitti, ut s. l. px. in fi.

Ait prætor.] CASVS. Ponit hic quædam verba prętoris, q infer excepit. Dicit ergo, q nõ ũet iurari nisi deferatur iusiu. sed si delatũ fuerit: quacũ q; actione, quacũ q; ex cã actum fuerit, pot iurari, ut exẽplificatur in tex. usq; ibi: vñ Mar. & dicit, si iurauerit mulier se pg nãtẽ esse, & q p hoc mitta fit in pos. cã uẽtris, valebit filio tñ si ꝓderit, ut iõ dicat filij eius, cuius mulier dicit eum esse filium, vnde iuramentũ mulieris, neq; nocebit filio, neque proderit, & h. d. vsque ad § iurari. & ille planus est, & continuãdus cum duabus ll. seq. usque ad §. Diuus Pius, & abinde omnia plana sunt vsque ad l. nam postea. Viuia.

s *Delatum.*]præstitum, uel remissum subaudi.
t *Pertinet.*] s. ad successorem vniuersalem, vel singularem, vt infra l. proxi. Accur.
u *Dabo.*]quid boni cum ipso iure competat? sed dic, ide &, con-

1† Fl possesso num.
2 Ista gl. est magna. sm Sal. & eã sequitur Bar.
3† Fi deest aliter.
* Secus tamen c. 22. q. 3 & in c. si qui presbyter. & ibi gl. 1. q. 4.
1† Al. superstitione.
4† Al. non deest non.
2 Ista lectura displicet Pau.
3 Gl. quo ad hoc placet B. B. Sal Pa. Ale. & Ias.
4 Displicet B. B. placet tã Paul. Sal Alc. & Ias.
5 Gl. secundũ P. Sal. Alex. & Ias.
* Religionis, i. contra orthodoxam fidem & 22. q. 1. c. mouet te.
6 Ibi fuit iuratum nõ in specie verbis testamẽti. Ias.
7 Ibi loquitur in iuro accessorio.
8 Ibi fuit iuramentũ nomine deferẽte sm Sal. & Ias.
9 Nisi accepitanti daret tps ad deliberandũ qd iuraret. B. Pa. Alc. & Ias.
5† Fl. li. 19.
10 Idẽ in intervallo ufferentes iuramentũ, ãno. Bar.

l. si is cuius. quia & ibi rem habuerat iam prior dominus, & ideo exceptionem, & actionem perpetuam habet: hic autem non rem habuit: non ergo sola restitutio perpetua uit ibi ius actoris. Item an in modum exceptionis possit obiici de læsione? Respon. non: t vt no. sup. ex quib. cau. maio. l. nec non. §. . exemplo

1 Hoc est falsum secũ dum B. Pau. Ale. & Ias.
2 Nihil ẽ, immo intentabatur actione vtili prit. aua. Pau. Ful. Alex. & Ia.
3 Illa lex nihil facit. Alex.

1 † Alias propterea.

2 *Sed & si quis creditoribus*] agentibus Pauliana. a Accur.

b *Dari.*] ipsi autem, qui detulit, non datur replicatio: vt C. de exce. aduersus.] & ad hun. §. facit]. de his, quæ in fraud. cred. l. 2. & 3. Acc.

c. *Creditoris*] futuro, vel putatiuo ab aliis, vel dicas falso. Azo.

d *Oportere.*] vt sic vna cum aliis in possessionem mittatur. Accu.

e. *Opponitur.*] quod verũ est si velit mitti in pos. cum veris creditoribus: & opponitur hęc exceptio a veris, etiam inuito debitore: vt C. de non nu. pecu. l. si cui.

f *Iusiurandum defensoris.*] sine mandato.

g *Procuratoris.*] secũ mandato.

h *Domino*] i. ad vtilitatem domini, secundum quosdam.

i *Parit*] vt infra, de actio. empt. l. Iul. §. si procurator. & supra de pa. l. rescriptum §. si. & l. nam & nocere. Sed contra. supra de procu. l. non solũ. §. qui alieno. Sol. hic acquirit domino, idest ad eius vtilitatem, sed ibi procurator exercet: sed hoc mihi non placet, 4 quia in iudicio datur ex pacto procuratoris act. vt s. de proc. in causæ, §. si ex parte. Dic ergo 5 ibi dicit de directa, hic de vtili. M. Vel ibi 6 fuit procurator in rem suam. Accur.

k *Actio.*] in factum contra eum cum quo fuit iuratum: etiam publiciana 7 contra quemlibet 8 si nitatur ex traditione, vt supra de publi. l. eum qui §. si petiti. quæ est contra. in eo, qp hic in factum, ibi publiciana datur. Probatur ergo hic, qp ex iudiciali, vel necessario iuramento datur in factum actio, hic enim iudicium erat cœptum: loquitur enim de petitione, & nihilominus dabitur act. in factum ex sententia quæ sequitur, vt inf. eo. iusiurandum. §. fin. & sic duæ in factum, nec mirum, ut 11. infra de actio. empti. l. non est nouum. P. contra. dicit enim ex necessario, vel iudiciali 9 non dari actionem in factum, cum ex sententia speretur, idem probatur hic, quod actio in factum datur ex sententia, cum iudicatur rem meam esse, licet 10 qui dam dicant iudicis officium tantum implorari posse ad execut onem.

l *Alium.*] ad quem veniret possessio.

1 † Flor. eiþ pro rei.
4 Hec placet Bar. P. Ale. & Ia.
5 Bal. hic dicit istam glo. fore no. a hoc quod procur. in rẽ suam nõ acquirit dño actionem, nec exceptio nem aliquã. pro quo facit, quod no. in l. 2. §. Titius.]. de cõ di. inde. Bol.
6 Vera in se, sed diuinat fm Ale.
7 In hoc glo. placet Pau. Ang. Ale. & Ia.
8 Nihil ẽ. imò ʒ deferentem tm Pau & Ia.
9 Imo ex iudiciali oritur actio. B. P. Al. & Ias.
10 Et male fm Al.

annum vigesimumquintum non debet egredi.

Contra iuramentum pręstitum in fraudem creditorum, succurritur creditoribus replicando, et excipiendo. Alex.

¶ Sed & si quis iusiurandum in fraudem creditorum detulerit debitori: aduersus exceptionem iurisiurandi replicatio fraudis creditoribus a dari debet. [b]

¶ Præterea 1 † si fraudator detulerit iusiurandum creditori, [c] vt iuraret decem sibi dari oportere: [d] mox bonis eius venditis experiri volet: aut denegari dẽt actio, aut exceptio opponitur [e] fraudatorum creditorum.

Iuramentum procuratoris, uel defensoris, prodest domino quo ad actionem, & exceptionem.

¶ Iusiurandum defensoris, [f] vel procuratoris [g] rei 2 † ab aduersario delatum prodesse, exceptionemque domino [h] parere Iulianus scribit. Idem ergo dicendum erit, & si datus ad petendum procurator reo deferente, iurauerit dari mihi oportere. nam actionẽ mihi parit [i] quæ sententia habet rationem.

Actori super actione reali iuranti rem esse suam, datur contra deferentem actio, non contra alium: sed possessori iuranti rem actoris non esse, datur contra deferentem exceptio, non autem actio: secus si iurauit rem suam esse; quia tunc etiã datur actio, si ad deferentem peruenit possessio, h. d. cum duabus ll. seq. vsque ad §. item si iurauero. Al.

¶ Si petitor iurauit, possessore deferente, rem suam esse, actori dabitur actio: [k] sed hoc duntaxat aduersus eum, qui iusiurandum detulit, eosque, qui in eius locum successerint. 3 † Cæterum [l] 4 † aduersus alium [l] velit prærogatiua 5 † iusiurandi vti, nihil ei proderit.

Paulus lib. 18. ad edictum.

LEX X.

Quia non debet 6 † alij nocere, [m] quod inter alios actum est. 7 †

Vlpia. lib. 22. ad edictum.

LEX XI.

Sed & 8 † si possessori fuerit iusiurandum delatum, iuraueritque rem petitoris non esse, quandiu quidẽ possidet, aduersus eum qui detulit[n] iusiurandum, si petat, exceptione iurisiurandi vtetur: si verò amiserit possessionem, actionem non habebit, [o] ne quidem si is possideat, qui ei iusiurandum detulit: non enim rem suam esse iurauit, sed eius non esse. Proinde si cum possideret, deferente petitore rem suam esse iurauerit, consequenter dicemus, amissa quoque possessione, si is qui detulit iusiurandum, nactus sit possessionem, actionem in factum ei dandam: [p] & fructum

m *Quia non. Nocere.*] imò nocet quando ius ex sententia fit. quo l dic vt diximus sup de inoff. test. Pap. § fi. l. m & quando non videtur alius: sed fingitur idẽ, vt i. s. eo. iusiurandum, §. fi. & l. tutor. & dixi s. eo. l. 3. §. pen. Item & alias nocet quo ad qualequale præiudicium, vt inf. de ap. l. à sententia. Dic ergo, non nocet regulariter, vt causam alij perimat prorsus: vt hic, & ar. C. quib. res iudi. non no. l. 2. & l. fin. & C. res inter ali. ac. l. 2. & supra de pactis, l. vnus. §. 1. ff. spon.

Sed & si] CASVS. Si tibi possidenti detuli iusiur. aut iurasti rem tuam esse: aut meam non esse, si meam non esse, tibi agenti obstabit exce. vnde si cęcideris à pos. licet eam nactus fuero, non habebis acc. contra me. & est ratio: quia non iurasti tuam esse: si iurasti tuã esse, & ad me peruenit dabitur tibi act. contra me: & non solum res, sed fructus & partus restituẽtur per ac. in factum.

Item si iurauero.] Dicebam me habere vsumfruct. in re tua. detulisti mihi iusiur. iuraui. de cætero habebor pro vsufructuario, & eisdem modis habebor, quibus si mihi per veritatẽ esset acquisitus: si vero iuraui mihi deberi vsumfruct. illius rei, in qua non põt esse vsusfru. præstita cautione de iureiurando: tunc verus vsufr. censebitur: Viuia.

n *Detulit.*] sed hæres per pet. here. petit, quia etiam ea de quibus tantum retentionem habemus, veniunt in peti. hær. vt s. de pet. hær. & non tantũ, §. venitũt. Azo.

o *Non habebit*] aduersus alienum. Et sic no. qp quædam retinemus, quæ nõ petimus, vt infra de euic. l. si rem quam, §. 1. & infra de condict. in- de. l. ex quibusdam causis.

p *Dandam.*] imo pub. vt sup. de publ. l. eum, qui. §. si peteti, quæ est contra. Sol. refert, 11 an actori deferatur, & tunc in factum contra solum deferente nut supra eodem nam postea. in fin. sed pub. contra quemlibet 12 si nitatur ex traditione, sicut si esset traditio facta ex sententia, vt supra de pub. l. traditionem. an possessori, vt tunc non detur ei publi. vt hic, quia nec ei res traditur, sed ex transactione apud eum remanere videtur, sed datur ei contra deferentem in factum actio: sed certè mirabilissimum de ac. in factum hic continetur, quia cum sit præstitum, uel quasi præstitum, ipsi non competebat, postea tamen incipit competere amissa possessione. sed fortè loquitur de act. in factum, non quæ datur ex sacramento, sed quæ datur

1 † Flo. successerunt.
4 † Flo. deest tuam esse, & ponitur post alium.
5 † Flo. prærogatiua.
6 † Flor. debere.
7 † Flo. esse.
8 † Flor. deest, &.

11 Approbatur per Bar. Ang. & Sal. Alexan. & Ia.
12 Imo ʒ deferentem tm Ias.

tur in locum publ. ex edicto prætoris posito: supra de pu- bli. l. 1. 1. respon. hoc non valet, 1 quia hic non fuit facta traditio possessori, vt modo dixi: sed si velis hoc defendere, habes argu. insti. de re. di. §. interdum. & d. l. siue, §. 1. Vel dic esse in hac ac. in factum speciale, quæ sequitur naturam realiũ actionum, sicut no. supra ad exhib. l. 3. §. est autem. Item no. hic argum. contra. P. quod enim fit ad exce. parit actionem: vt infra de li. leg. l. quod mihi & C. de donat. ante nup. cum ante.

ctus a 1 † perceptos ex re quã meã esse iuraui, restitui mihi placuit. Sed & partum[a] editũ fœtusque pecorũ restituendos constat post iusiurandum delatum.

Verba iuramenti si non possunt stare secundum propriam significationem; intelliguntur secundum impropriam. Bar.

¶ Item si iurauero[b] vsumfructum alicuius rei, uel meum esse, vel mihi dari oportere: eatenus, si uere vsumfructum haberem, duraret: quibus verò casibus amitteret,[c] non competit mihi actio. Sed & 2 † si rerum in quibus vsusfructus propter abusum constitui non põt, iurauerit vsumfructum se habere, vel sibi deberi: effectum iurisiurandi sequendum arbitror. Ideoque[d] tunc quoq; videri eum rectè iurasse puto: & ex eo iureiurando posse petere vsũfructum, cautione[e] oblata.

Iuramentum habet vim probationis, & sententiæ inter easdem personas, nõ inter alias, h. d. vsque ad l. si duo. Alex.

¶ Si cum de hæreditate inter me & te controuersia esset, iurauero hæreditatem meam esse: id consequi debebo, 3 † quod haberem, si secundũ me de hæreditate pronunciatum esset: & non solum eas res restituere debebis 4 † quas tunc possidebas, sed & si quas postea cœpisses possidere: per indeque haberi, quod iuratũ est, atque si probatum esset.[f] Idcirco vtilis[g] actio mihi competit. Quod si ego ex eadem hæreditate possiderẽ, tuque cœpisses petere 5 † a me, cum aduersus te iurassem: exceptione me vti debere iurisiurandi. Planè si alius a me petere hæreditatem cœperit, dubium non erit (vt Iulianus ait 6 †) nihil mihi iusiurandum[h] prodesse.

Iulianus li. 10. 7 † digest.

LEX XII.

IDem est, & si ego a quolibet alio possidente rem hæreditariam 8 † petere volim:[i] quia & si petissem a te hæreditatem, probassemque meam esse, nihilominus ab altero petendo,[k] idipsum probare necesse haberem.

Si alter ex patronis excludatur a iure patronatus per iuramẽtum liberti delatum ab ipso, portio sua alteri non accrescit; sed hæc exclusio bene facit præsumptionẽ aliqualem pro altero, vt ipse sit insolidum patronus, si hoc ipse patronus asserat: licet libertus neget & constet ipsum esse patronum, non tamen constet, quod sit insolidum, h. d. secundum vtrãque lectu. habet enim duas. Alex.

Vlpianus lib. 22. ad edictũ.

LEX XIII.

SI duo patroni es-

a *Fructus.*] potest referri, vel ad proximũ dictum: vel ad §. si petitor.

b *Item si iurauero.*] & sic iuramentum pro veritate accipitur: ut infra eo. l. cum qui. in princ.

ADDITIO. Dic, quod imò ibi habetur pro veritate, secundum Bar.

c *Amitteretur.*] scilicet si verè cõstitutus esset. Accur.

d *Ideoq.*] Not. quod si non valet, quod ago vt ago, valet, ut valere potest: vt inst. de adopt. in fi.

e *Cautione.*] quæ fit de restituenda æstimatione, vt supra de vsu fruct. earum rer. quæ vsu consu. l. 2. & institut. de vsus. §. constituitur.

f *Probatum esset.*] sub audi, 2 & pronunciatum. nec enim ipsa probatione nascitur. nec furto probato irrogatur infamia, nisi sententia, vel confessio intercedat: & ita confessio, & probatio non sunt paria.

g *Vtilis*] scilicet peti. hæred. quia adiecta causa iurauit: & idem in rei vendic. Item in factum ex iuramento datur, vt supra eadem l. §. proinde.

h *Iusiurandum.*] etiã si iuraui meam, quia aut probatur de dñio, & tunc mihi non prodest publiciana, quam oppono iure exce. vt supra, de publ. l. fi. aut non probatur, & tunc etiam sine excep. opposita, scilicet de sacramento unico. Azo. Et no. quod inter alios res acta, alijs non præiudicat: vt ĩ. l. proxi. & ĩ. de interro. act. l. fin. & C. de libe. cau. l. 1. Sed ar. 3. in eo. tit. de lib. cau. l. iubemus. 3 & ĩ. de app. l. a sententia.

ADDITIO. Dic, quod ibi præiudicat quo ad qualequale præiudicium, non quo ad plenum, secundum Bar.

i IDem est. Velim.] si iurat, actio in factũ, vel peti. hæreditatis si publiciana. Accur.

k *Petendo*] scilicet ego.

SI duo patroni.] CASVS. ego & Titius dicebamus nos habere ius patronatus in aliquo, & ita quod quilibet insolidum: licet ius vero confitebatur aliquem nostrum esse patronum eius Titius detulit ei iusiurandum & iurauit se libertum eius non esse, quæro, an mihi accrescat portio iuris, quam habebat Titius in liberto, vt ita integrum ius patronatus penes me resideret: & dicitur quod mihi non accrescit: veruntamen magna præsumptio pro me stat me solum patronum esse.

¶ *Iulianus ait.*] Qui post præscriptionẽ a possessore factam eo deferente rem suam iurauerat esse, non solum possidenti exceptio, sed etiam dabitur actio: quia deferens iusiur. iuri suo, & præscriptioni uidetur renunciasse. Vel aliter: Si cum possessor præscribere cœperat, eo deferente rem suam esse iurasti: & idem posteà impleuerat præscriptionem, præscriptio illa non tibi præiudicabit: quia sicut per lit. contest. perpetuatur actio, ita per iusiuran. Vel aliter: Si ex causa iurisiuran. possideres, poteras præscribere: & iã si poss. amiseris postquam præscripseris, vtilis dabitur actio. Si possideas rẽ meã: & te deferente rem meam esse iuraui: si postea usucapionem impleueris, utilis mihi uendicatio competit. quasi iureiur. perpetuata, & vsuca. interpellata.

Idem Iulianus.] Ex furto duæ dantur actiones: condictio furtiua, & act. furti. & egi contra te acti. furti. detuli tibi iuramentum, & iurasti, an ab vtraque parte libereris? Dicitur, quod sic. Tu iurasti te furtum non commisisse: postea decessisti, res ad hæredem tuum peruenerant, condicam: sed actionem furti contra eum intentare non possum. Vel dic sic, Detuli furi iuramentum, & iurauit se furtum nõ fecisse, quasi dicat, neque conueniam cõdictione furtiua, neque furti: quia vtraque teneretur si non iurasset. Si ergo agam condictione furtiua, excipies de iuramento: si postea conueniam eundem non tanquam furem: quia iurauit se furem non esse: sed tanquam furis hæredem: vtrum condicam? Dicitur quod sic: nec ob. excep. & cum velim probare eum furem esse, non sum audiendus: si de hoc prius iurasset, potero tamen eum probare esse furis hæredem.

¶ *Si quis iurauerit.*] Dicebam te equum mihi vendidisse, & te deferente hoc idem iuraui, perinde est, ac si mihi vendidisses, vnde pretiũ tibi soluere debeo, nisi de hoc sit iuratum. s. quod solutum sit. Idem est si iuraui me sociũ suum esse, possum cum eo agere, & conueniri pro socio, ac si socius esset in veritate. Idem est si iuraui me tibi ob decem, quæ accepi, fundum meum obligasse, non enim aliter fundum meum recuperabo, per hypothecar. actio. quam

1 Et benè Bar. Alex. & Ias.

1 † Alias, & fructus meã propter.

2 † Flor. dicit, &c.

2 Istã glo. dicit ord. Alexan. in addit. ad B. in l. 2. de iure fisci. lib. 10. C.

3 † Fl. debet.

4 † Flor. deret.

3 Dic, quod ibi inter easdem personas, hic inter diuersas. B. & Sal.

5 † Dum tuque cœpisses petere eã a me cum aduersus.

6 † Flor. scribit, ho.

7 † Flor. 66.

8 † Flor. rer hæreditariã.]

sent: a & libertus altero deferente iurasset se libertum eius [b] non esse: [c] utrum alteri [d] 1 † ante sibi debitę portionis, an vero dimidiæ debitæ [e] ei: & suæ partis bonorum possess. competeret, Iulianus quærit: & ait, si is, cui iuratum est, patronus fuisset, alteri suę partis bonorum possessionem competere: [f] nec ei [g] prodesse, [h] quod aduersus alterum libertus iurasset: [i] multum tamẽ fidei & authoritatis [k] apud iudicem patronum habiturum [l] quo magis solum se patronum probaret, cum 2 † libertus iurasset alterum patronum non esse.

Hic §. legitur duobus modis in gl. secundum primã lect. hoc dicit. Etiam ei qui ante præscripserat ex iuramento competit actio utilis. hoc dicit. Vel secundũ secundam. Post iuramentum præscriptio non impedit actionem utilem. Vel tertio extra gl. Etiam ille, qui iurauit, potest præscribere: & ex præscriptione sibi actionem acquirere. Bartolus.

¶ Idem 3 † ait eum, qui iurauit fundum suum esse, post longi temporis præscriptionem [m] etiam utilem actionem [n] habere debere.

Quando iuratur super facto, tollitur omnis actio, quæ potest oriri ex alio facto. Item iudex non debet admittere impertinentes articulos. Bart.

¶ Item 4 † Iulianus scribit eum, qui iurauit furtũ se non fecisse, videri de toto iurasse: atque ideo, neque furti, neque condictitia [o] teneri, 5 † quia condictitia (inquit) solus fur tenetur. Nunquid [p] ergo, qui iurauit furtum se non fecisse: hoc solo nomine condictione si conueniatur, exceptione vtetur? [q] Cæterum si contendat, qui condicit, quasi cum hærede [r] se fur [s] agere non debet repelli: & quasi ſ μονομέρως* cõdictio ei 6 † dari debet aduersus furis hæredem: [t] nec pati eum iudex debet, si cœperit tentare furem probare. [u]

Ex iuramento præstito firmiter datur actio utilis ex eo contractu, cuius forma continet iuramentum. Bartolus.

¶ Si quis iurauerit me ei vendidisse rem centũ, ex empto agere poterit, ut ei cæteræ præstentur, id est, ut ei 7 †

quam si decem soluero, & si volui fundum liberare, agit creditor ex iuramento, & hoc probat per exemplum. Vi.

a *Si duo essent.*] ut dicebant, libertus tamen neutrum eorum dicebat suum esse patronum: confitebatur tamen se cuiusdam esse libertum qui eum manumiserat.

b *Libertum eius.*] q. d. non negat quin alicuius sit.

c *Non esse*] quo casu nec operarum petitio, nec bo. pos. competit ut ĩ. eod. l. cum qui. § pe. Secus si iurauit 1 se patronum aliquis. nã licet non habeat bo. pos. habet tñ operarum saltem naturalium petitionem, ut ĩ. de iure pat. l. si iurauerit, & supra de in ius vocan. l. ad optiuum.

d *Alteri.*] hæc dictio, alteri, & hæc dictio, sibi, redduntur ei, qui non detulit: & tunc intellige tñ: & hæc dictio, ei, refertur ad eum, qui detulit: & ita erit punctus ibi, sibi debitæ portionis. Vel sm Azo alteri, i. ei qui non detulit sibi, qui detulit: & ultimum ei, qui non detulit: & tunc bene est punctus post dictionem alteri: & subaudi, competeret, s. tñ. sed qualiter isti patroni contra hunc libertum agere 2 põt? Rñd. cum videret se diuitẽ, patronos contemnere cępit: & se non esse eorum libertum asserebat: contra quem ad ius eorum conseruandum proponũt hi patroni iudicis officiũ, ut arg. ĩ de offi. præ. vrb. l j. §. cum patronus.

e *Debitæ.*] intransitiue, i. partis debitæ, quæ est dimidia olim, cum est unus hodie tertia. hic ergo cum sint duo, dimidia dimidiæ debetur, ut Institu. de succes. lib. § qua de causa. & §. sed nostra.

f *Competere.*] scilicet, tantum.

g *Ei*] scilicet non deferenti.

h *Prodesse.*] illo modo, quo ille qui non detulit, fatetur alium fuisse patronum pro parte. vel secundo nõ prodest ad plenariam probationem qñ insolidum se dixerat patronum, ut subiicit. Et dic prodesse quo ad bo pos. petendã.

i *Iurasset.*] ut arg. ĩ. quemadmo. ser. amit. l. aquam. §. fi. & distingue, aut a principio dicebat se solum patronum, qui non detulit: quo casu põt ei sacramentum prodesse, ut subiicit. aut dicebat alium patronum esse: quo casu non prodest. Azo. sed vr̃ semper prodesse, ut inf. de bo. li. l. cõi liberto quæ est ʒ. Sol. ibi alter patronus ipso iure patronatum amisit: vnde alteri accrescere potest, quod omnino est amissum: hic autem non omnino est amissum per delationem. obstat, enim tñ exceptio Vel solue, ut ibi. Accur.

k *Authoritatis.*] q. d. plus creditur probationi patroni, quam liberti propter iuramentum liberti.

l *Habiturum.*] Præsumitur enim ita esse, ut probatũ est. uterq. enim patronorũ vendicabat libertum, ut suum insolidũ: hic neutrius profitebatur a principio se libertũ, cõcedebat tñ se ab aliquo manumissum Postea vero delato sacramẽto ab vno, iurauit se nõ esse illius libertũ, & cõfitebatur se alterius pro parte tñ. Cum enim libertus confitebatur hunc esse patronum, licet pro parte tñ: quia aliũ dicit fuisse pro alia parte: docet de suo periurio. Præsumitur tñ quod insolidum sit patronus, cum de alio iurauit libertus, quod non esset patronus: sed huic præsumptioni, non statur precise: quia & posset esse alterius: licet non eius, qui detulit: & ideo subiicit, quo magis, &c. q. d. et alia probatio est necessaria. Item no. hic ar. quod ex re inter alios acta quale quale præiudiciũ etiã aliis 3 generatur, * ut ĩ. de app a sententia. & ĩ. de inoffi. test. si suspecta. & ĩ. de re iudi. sæpe contingit. & ĩ. de Carb. edi. l. j. § idem Iulianus. Sed arg. ʒ ĩ. de iis qui no. infra. leg. *Lucius.* & ĩ. eod. quia non debet.

ADDITIO. Ibi non præiudicat quo ad plenũ, sed bene quo ad quale quale, ut hic, Bart. & Salic.

m *Præscriptionem.*] Vr̃ post cõpletam a possidẽte & sic determinat præcedentia, uel nondum inceptam, 4 vel cœptam quidem, sed nundum perfectam quia perpetuatur actio iurisiurandi, ut ĩ. eo. l. nam postea §. si is. & ĩ. e. l. qui iurasse. in fi. Io. & his duobus casibus determinat sequentia.

n *Actionem.*] in rem. s. & nihilominus in factum, ut sup. e. nam postea. § si. in princ. quia utraque datur ex æquitate. Accur.

o *Condictitia.*] Imò ab actione furti tñ vr̃ absolutus, ut ĩ. de cõdic. fur. si pro fure. j. rñ. quæ est ʒ. Sol. hic per exceptionem: ibi ipso iure dicit nõ tolli condictionem. Vel ibi 5 fuerat actum tñ actione furti, non cõdictione furtiua: arg. C. de transac. l. si de certa re. Nam & si iurauit se non teneri furti actione, posset teneri condictione furtiua, quia sf uti successit. hoc tñ vr̃ impugnari ex eo, quod ibi dicit, damnum decisum. sed certe in actione furti habetur ratio damni. Sed dic sm Ioan. 6 quod hic fuit iuratum, per quod negatur furtum factum; ibi de transactione per quam videtur confessatum, ut ĩ. de his, qui no. infa. l. quoniam, Item adhuc contra. inf. de fur. si quis uxori. §. si quis iurauerit. Solu. ibi quasi cum hærede agitur condictione furtiua. Vel dic, quod non furti, 7 vel furtiua condictione agitur, sed rei vendi.

p *Nunquid.*] reassumit eandem quæstionem, quam iam soluit. Accursius.

q *Vtetur.*] respon. utique, ut supra dictum est.

r *Cum hærede.*] cum Titiũ dixi furẽ: nunc dico cum hæredem furis, scilicet Seii. & dicit, quod possum. Accursius.

ſ *Et quasi.*] Hæc est Græci interpretatio, singularis vnius partis, & est sensus: quia condictio furtiua habet duas partes. Vna, ut contra furem detur, & hæc non datur hic. Alia contra furis hæredem: & hæc datur hic Et sic ratione singularis partis datur: ratione alterius non.

t *Hæredem.*] respond. utique, ut supra dictum est.

u *Probare.*] No. arg. quod testes non sunt nisi super certo articulo, super quo producti, sunt interrogandi, * ut dixi, ĩ. de pet. hær. l. si quis liber. § si in fi.

1 † *Fl. alteri ne tertius debita patronus portionis, an vero dimidiæ debitæ eis partis bon. pos. cõpeteret? & ait si is cui.*

1 Approbatur per Bar. Bal. Fulg. & Alex.

2 † *Flor. quid.*

2 Istam gl. nota. ad hoc quod libellus formatur super obsequis, & reuerẽtia exhibẽda. de quo in ca. cũ ad monasterium extra de in iud. cũ ibi plene no. & in c. conquerente. extra de of. or. Bolo.

3 † *Fl. Iulianus ait.*

3 Habe omnibus iura connexa cũ illo cum quo est res acta Alc. & Ias.

* Generaliter.] vide Abb. in ca. pen. de re iud. in prin. & ibi Felin. nu. 1.

4 † *Fl. idem.*

5 † *Flo. tenetur.*

4 Ista secũda lectura non congruit literæ sedm Alc. & Ia.

* *Alcia. lib. dispunc. 4. c. 2. ubi lectum hunc reponit, monomeros, inquit, i. unius partis, ad verbum posit interpretari. vide Ant. Aug. la. 4. emen c. 6*

6 † *Flor. deest, ei.*

7 † *Flor. deest, ut ei.*

5 Ista diuinat secundũ Ang. qñ dic, quod si iurat super facto, tollitur omnis actio: si super actione, tollitur tñ illa super qua iuratur. Bar. P. Alex. & Ias.

6 Placet B. & Ange. displicet tñ Albe. P. Alc. & Sals.

7 Istam tenet B. Fulg. Sal. & Alc.

* Testes nõ nisi super quo producũtur interrogãdi sunt.] Adde quod si secus fiat, eorũ dictũ est nullum Bart. in l. si quis libertatẽ. col. 5. ff. de pen. hæ. Bal. hic. de quo vi. Imo. inc. super hoc de tenunt. ver. ex hoc etiã.

a *Res tradatur.*]hæc enim veniunt in hac actione, ut ỹ. de act. emp. l. ex empto. in prin. alias ad interesse agitur, ut inf. de act. emp. l. j.

b *Iuratum est.*] me deferente.

c *Teneri.*]Nota mirabile, sacramentum * uim pacti obligatorii habere, ut C. e. actori. sic & ỹ. de lib. cau. l. fin. & ỹ. de oper. lib. ut iure. Item no. etiam cōtra eum, qui iurauit actionem dari, ut ỹ. prox. resp. & sic est contra ỹ. de ex cep. rei iudi. l. euidenter. Sol. hoc contingit 1 propter perplexitatem, i. connexitatem. & idem in seq. mecursius.

d *Soluerit.*] No. offerri debere, ut inf. de act. empt. l. Iulianus. §. offerri. & ỹ. de pig. act. l. si rem alien. §. omnis. si ergo uidetur deterioris conditionis qui iurauit se obligasse, pro x. quam si in ueritate obligasset, in quo casu teneretur probare creditor se numerasse, ut C. de non num. pec. l. j. sed non est ita. Distingue ergo: 2 quia aut iurauit se obligasse pro x. in quo casu probabit creditor se numerasse: an etiā iurauit se obligasse pro x. quæ accepit: & tunc conuenitur ex suo iuramento, & ita hic.

e *Conueniri.*] actione in factum, cum informiter si iuratū quantum ad x. 3 de quib. non est dictum qua causa debeantur.

f *Iurauit.*] ante finitum matrimonium. Accursius.

g *Nam & hic*] idest hoc casu. Et no. hic, quod pro te admittis, & contra te debes admittere, ut ỹ. prox. §. & ỹ. si cert. pet. l. cum fundus. §. j. Item no ¶ alterius iusiurandum alteri prodest, ut hic, & ỹ. prox. §. & sic est contra ỹ eo. l. 3. §. sed an iusiurandum. Sol. ut ibi.

h *Dandam.*] si solutum est matrimoniū.

i *Per genium.*] * Genius dicitur Deus principis, qui ingentem, i. magnam suam potentiam exercet.

k *Superindici.*] Expone Græcē, i. importune, noli iurare. & sic no hunc puniri. Sed contra C. eo. l. 2. in fi. Sol. ibi iurauit 4 per maiorem, hic non. Vel ibi non tenetur ordinaria pœna, scilicet crimine læsæ maiestatis, hic autem castigatur. Item hic quando per Imperatorem iurauit. 5 si autem per Deum, maiorem & duriorem habet ultorem, ut C. eod. l. 2. Accursius.

Q*Voties*] CASVS. Libertus dicebat se. x. soluisse patrono. hoc negabat patronus detulit iusiurandum, patronus noluit, ¶ sibi remitteret iusiurādum. an audiri debeat? Dicitur quod nō. Idem est si de pecunia inter eos erat controuersia, vt quia libertus dicebat patronum constituisse se ei soluturum. Viuianus.

l *Quoties. Propter rem.*] id est propter veritatem, uel sic esse, uel non esse, ut hic subiicit. sic ponitur ỹ ad leg. Corn. de fal. l. j. §. qui in rationibus. Sed sacramentum calumniæ ē de credulitate, ut C. de iura. calum. l. 2. §. fin. autē. & hoc sacramentum calumniæ olim remittebatur, q dic. ut infra eo. l. iusiurandum.

m *Ad personas egregias*] ut ad episcopos, 6 ut C. de episcopis, & cleric. authen. sed iudex. Idem de domina, alias qui contra fecerit, capite puniatur, ut C. de offi. diuer. iudi. l. Idem & de senibus, ut in auth. de hære. & fal. §. 1 hinc nobis. in fi. coll. j. Idem de legū doctoribus: & de eorum familia. 7 & similis rei tenuia ex hibetur, ut C. de prof. & medi. l. medicos. Accursius.

n *Domum*] ex hoc patet quod per se debent iurare. Sed huic l. est contra argumē. C. de epis. & cleric. l. iubemus. §. finali. mecursius.

S*I patronus*] CASVS Patronus duxerat libertam suam in uxorem: & celebrato inter eos diuortio instituit liberta contra patronum actionem rerum amotarum: detulit ei iusiurandum, an debeat iurare compelli? Dicitur quod non. Sed pone: patronus in cōsimili causa liberte iusiurandum detulit, & ipsa uult quod patronus iuret de calumnia, scilicet, quod non calumniose detulit iuramentum, an patronus iurare debeat. Dicitur quod non. Viuianus.

o *Non compellitur.*] patronus conuentus soluto matrimonio.

p *Iudicio.*] vxor eadēque liberta cum conueniret actione rerum amotarum maritum quondam, eundemque patronum: & ei deferat iuramentum, non iurat patronus, quia actio male instituitur, cum sit fam. contra de obsequiis. l. honori. & l. parens sed secus in alia hac actione conuento, qui iurare cogitur, 8 ut inf. à rerum amotarum, lege, Marcellus §. primo.

---

res tradatur, a & de euictione caueatur: an tñ ad pretium consequendum ex vēdito conueniri possit, vidēdum est. 1 † & si quidem de hoc ipso iuratū est, b & 2 † quòd pretium solutum est: nulla ꝑ pretio actio superest. Si verò hoc non fuerit iuratum, tunc consequens est de pretio eum teneri. c ¶ Idē dicemus & si q̄s societatē fecisse iurauerit, nam & is ꝑ socio poterit conueniri.

Quando iuratur super contractu, cōpetit vtilis ex eo contractu tunc, quādo competeret si verè contractus intercessisset. Bart.

¶ Marcellus etiam scribit, si quis iurauerit ob decem pignori dedisse fundum, non aliās eum pignoratitia agere posse, q̄ si decem soluerit. d sed & illud adiicit, 3 † fortassis eum etiam in dicē ex iureiurando suo posse cōueniri. e quod magis probat: 4 † cui Quintus Mutius 5 † Saturninus consentit: argumentoq; hic 6 † vtitur eius, qui iurauit f eam, quæ vxor sua fuerat, rem g sibi in dotem dedisse. nam & hic 8 vxori ait vtilem de dote actionem dandam. h quæ non esse extra æquitatem posita, non negauerim.

Qui iurando per principē peierat, fustibus castigetur. Bartolus.

Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium i principis dare se non oportere, & peierauerit; * vel sibi dari oportere, vel intra certum tēpus iurauerit se soluturum, nec soluerit: Imperator noster cum patre rescripsit, fustibus eum castigatum dimitti, 7 † & ita ei superindici, k προπετῶς μὴ ὄμνυε. 8 †

Iuramentum veritatis parenti, vel patrono non remittitur. Bartolus.

Paulus lib. 1. l ad edictum.

LEX XIIII.

Q*Voties propter rē l iuratur: nec parenti, nec patrono remittitur iusiurandum. propter rem, aūt iusiurandum exigitur (veluti de pecunia credita) cū iurat actor sibi dari oportere, vel reus se dare non oportere. idem est cum de pecunia constituta iusiurandum exigitur.*

Egregiæ personæ, vel morbo impeditæ, coram iudice ad iurandum venire non compelluntur. Alex.

Idem libro 6. ad edictum.

LEX XV.

A*D personas egregias, m eosque, qui valetudine impediuntur, domum n mitti oportet ad iusiurandū. 10 †*

Non cogitur quis iurare super actione, quæ contra eum proponi non potest. & patrono remittitur iuramē tum calumniæ. Bartolus.

Vlpianus li. 19 11 † ad edict.

LEX XVI.

S*I patronus libertam suam duxerit vxorem, non cōpellitur o iurare de rerum amotarum iudicio: p sed &*

Iuram.

---

* Sacramentum uim pacti obligatorii hēt: vi. ỹ. l. iusiurandū & l. Duob. §. ex duobus

1 † Flor. de est, est.

2 Idem Bar. Fulg. Sal. & Alc.

2 † Flor. de est, &.

2 Istam distinctionem sequūtur B. B. Paul. Al. & Ia. licet Cy. & Fulg. contra.

3 † Flo. adjici.

4 † Probatur.

5 † Flor. deest, Mutius.

6 † Flor. deest hic.

3 Approbatur p. Bar. Ful. & y le.

*Genius qd sit, vi. F est ū lib. 7. in dic. Genium.

8 Ista est de mente Alb. B. P. & Alexan.

4 Idem Ba. P. Alex. & Ia.

* *Peierauerit.*] *De pœna periur* *Cace. lib.* 8 *fi. in a & Ee. lib.* 9. *nob. Att c.* 18.

7 † Flor. castigādum dimittere, & ita ei superdicis. & vi Cuiac. li 8. obser.

Alex. libro dispun 4. c. 2

8 † *Perperā non iurato. Fle petit tutaleanter ut iurate.*

6 Id est, presbyteros Ia.

9 † Flo. le. j.

7 Bal. dicit istam gl. fore fing. ad hoc, q fami liai gaudet eis. em priuilegiis quibus gaudet dñs familiæ: concor. gl. in l. resti tuendæ C. de adu. diue. iudi. gl. in l. 2. C. de epi. & cl. & glo. in c. nullus. de so. comp. Bolog.

10 † Flor. iurandum.

11 † Flo. lib. 18.

8 Sequitur B. F go. & Sal.

a *Iurare.*] quia hoc iuramentum, & parenti, & patrono secundum hanc legem remittitur, vt inf. eo. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum. & inf. de obsequiis. l. licet.

IVsiurandum.] CASVS. Detulisti mihi iusiurandum voluntarium, & ego dico tibi quod debeas iurare. Dicitur quòd nõ teneris, &c.

¶ *Pupillus.*] Pupillus egit ꝯ me, detulit mihi iusiurandum: videlicet delatione facta tutoris authoritate, & si fine tutoris authoritate detulit mihi iusiurandum, si postea aget, obstabit ei exceptio: sed replicabitur: quia non habuit potestatem administrandi res suas: & ita deferenti iuramentum actio non datur.

1 † *aliàs, non dit ipse iurare.*

¶ *Si tutor.*] iusiurandum delatum authoritate tutoris seruandũ est idẽ i curatorẽ. *Procurator.*] ita continuatur cũ l. seq. quòd procurator in trib. casibus potest deferre iuramentum. Si habeat liberã, & generalem administrationẽ. Idẽ si habeat speciale mãdatum, ut deferat. Idẽ si sit procurator in rẽ suam: qui si alijs casibus deferat, non auditur qui detulit, & iurat, & non ideo dño præiudicatur. Et ad hoc quòd bene intelligas, nota, quòd tacitè respon. iurisconsul. dubitationi, quia videtur, quòd sit ꝯ ius cõmune, l. si procurator cauerit de rato, quia si dñs venerit contra iuramentum delatum à procuratore, & cœperit agere contra eum, qui iurauit: dicet ille procuratori: volo te conuenire de rato. Et ad hanc obiectionem respõdetur in litera, quòd neque ei prodest ista cautio: quia dominus venerit contra iuramentum delatum a procuratore, & cœperit agere contra illum, qui iurauit: dicit ille p̃curatori, uolo te conuenire de rato. dicit procurator, quod non potes, quia aut succubuisti contra dominum meum, aut non. si non, non debes me conuenire, quia nihil tibi obest. si succubuisti: aut iustè, aut iniustè. si iniustè, hoc non est mihi imputandum ut inf. de euic. l. si per imprudentiam, §. cum autem. si iustè: ergo decepisti me falsum iurando. Et hoc dico vsq; ad l. illam, si seruus, quæ illa est plana, & continuatur cum duabus l. gibus sequẽtibus, &c.

2 † *Vl. q. si sine tutore authore.*

si ipse deferat iusiurandum libertæ suæ: de calumnia non debet 1 † iurare. a

Iuramentum conuentionale non potest referri. B.

Paulus lib 18. ad edictum.

LEX XVII.

IVsiurandum, quod ex conuentione extra iudicium defertur, referri non potest. b

Qui non potest alienare, non potest iuramentum deferre. Alexan.

¶ Pupillus c tutore authore iusiurandum deferre debet. d quod si sine tutoris 2 † authoritate detulerit, exceptio quidem obstabit, e sed replicabitur: quia rerum administrandarum ius ei non competit. f ¶ Si tutor qui tutelam gerit, g aut curator furiosi prodigi ve, iusiurandum detulerit, ratum id haberi debet. h Nam & alienare res i & solui eis potest: & agendo, rem in iudicium deducunt.

Procurator potest iuramentũ deferre, si habet generale cum libera, vel speciale mandatum: vel est in rem suam: aliàs secus, etiã si caueret de rato: propter dubiũ de mandato. h. d. iste

b *Non potest.*] ut cogatur subire, is, qui defertur, vel succumbere. Itẽ nec is, cui defertur, cogitur suscipere. 1 secus in iudiciali, & necessario, ut infra eod. l. manifestè & inf tit. j. l. si.

1 Nisi ita esset conuetũ inter partes. Saly. Fulg. Alex. & Ias.

c *Pupillus.*] capax doli, in alio secus. Azo.

d *Debet.*] & in iudicio, ut infra quarum re. ac. non da. l. 1. §. 1. & dic ut ibi. sed & tunc restituitur. vt C. si tut. vel cu. l. 2. sed ipsi pupillo non defertur, ut inf. eo. iusiurandum. §. pupillo, si tamen iurat, seruatur, 2 ut inf. eo. l. qui iurasse. Sed cum sacramentum vicem solutionis obtineat, ut ꝭ. eo l. iusiurandum. & solutio coram iudice & tutore facta pariat plenissimam securitatem, ut C. de admin. tut. l. sancimus, & sup. de mi. l. ait prætor. §. j quare & sacramentum non idem facit? Respon. 3 quia non per omnia est idem ꝙ solutio. nam nec liberat omnino: imò remanet ciuilis, vt inf. de solu. l. Stichum. §. naturalis. sed per solutionem omnis tollitur obligatio, vt insti. quib. mod. tol. obl. in prin. Nam & sententia absolutoria pro veritate accipitur, & pro solutione: & tamen soluens absolutus non repetit, ut infra de cõdit. indeb. l. Iulianus. Vel dic, 4 quòd potuit deferri in iudicio, etiam sine authoritate iudicis. Et hæc eadem dicas in adulto 5 habente curatorem, vt C. de in integ. restit. min. l. 3.

2 Approbat per Bar. Alex. & Ias.

3 Idem Bar. Paul. Sal. Alex. & Ias.

4 Displicet Sal. Alex. & Ias.

5 Sequuntur gl. Alex. B. B. Fulg. Alex. & Ias.

e *Obstabit.*] Imò non videtur obstare. sed ipso iure defendi, ut inf. qua. re. ac. non da. l. 1. §. j quæ est cõtra. Sol. non ob. 6 excep. ut ibi dicit: quia datur replicatio, ut hic iure cõmuni etiã sine aliqua restitutione petita: licèt sec* 7 sit in adulto etiam curatorem habente, secũdum Io. ut no. sup. eo. l. nã postea. §. si minor. sic & in confessione pupilli authoritatem tutoris exigimus, ut infra de confes. l. certum. §. in pupillo. Accursius.

6 Idẽ B. Sal. Alex. & Iac.

7 Imò idem Bar. Alex. & Ias.

* *Cõtr. gl. sua per verba specialia c nonnulli § cũ autem. extra de iureiurã. post princ. gl.*

f *Non competit.*] sic ergo not. bonum arg. in omnibus contractibus, quos ineunt hi, qui non iure sunt electi: vnde omnia cassentur: 8 vt hic, & C. de sac. san. eccl. l. decernimus. & inf. de reb. eorum, qui sub tut. l. qui neque. Sed ar. contra. ꝭ de offi. præto. l. Barbarius. 9 Si verò tenuit ab initio instõ, sed postea aliquo casu cassatur, secus, vt infra de bonis author. iud. pos. sid. l. si non expedierit. §. j.

8 Sequitur Bart. Sali. Alex. & Ias.

3 † *Fl. nec.*

9 Ibi erat cõmunis Bart. Ful. & Ia.

§. *cum duab. ll. seq. Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit vnum dictum de procuratore habente mandatum. Secũdò, ponit aliud quando de mandato dubitatur. Tertiò ponit rationem secundi dicti. Quartò ponit rationem primi. Secunda, ibi, Nec multum. Tertia ibi, Siue enim. Quarta ibi, Si itaque. Bar.*

¶ Procurator k quoque quod detulit, ratum habendum est: scilicet si aut vniuersorum l bonorum administrationem sustineat: aut si idipsum nominatim m * mandatum sit: aut si in rem suam procurator sit.

Vlpianus li. 26. ad edictũ.

LEX XVIII.

ALias n autem procuratorem deferentem iusiurandum, non esse audiendum Iulianus libro x. Digest, scribit: ne 3 † postea o reus, qui semel iurauit, à domino conueniatur. nec multum ei proficere, si fuerit ei de rato cautum. Siue enim dominus petat, p cogetur q reus docere liquidò r * se iurasse, opposita 4 † scilicet exceptione. s Siue ex stipulatione

g *Tutelam gerit.*] idem & si non gerat: si tamen non est interdicta administratio, ut infra de acquirend. hæred. l. pupillum.

h *Debet.*] ut inf. eo. tutor. j. resp. Accur.

i *Alienare res.*] ut C. de admin. tuto. leg. non omni. & omnia facere possunt, ut domini, vt infra de admin. tuto. l. tutor, qui. & infra pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

k *Procurator.*] actoris.

l *Vniuersorum.*] cum libera 10 alioquin contra, ut ꝭ. de procu. l. procurator, cui. & l. procurator totorum.

m *Nominatim.*] i. vt deferat: sicut defensor municipij, vt inf. eo. iusiurandum. §. defensor. Et ijsdem tribus casibus, quibus defert, ut hic dicit, potest & pacisci, ut sup. de pac. l nam & nocere. Accur.

n *Alias.*] id est si non sit aliquis articulus de prædictis tribus.

o *Ne postea.*] id est, ut non postea.

p *Petat.*] & probet deberi sibi per pecuniam.

q *Cogetur.*] si vult absolui.

r *Liquidò.*] id est apertè, scilicet quòd non debeat.

s *Exceptione.*] s. à reo iurisiurandi contra actorem, secundum quosdam. 11 Imò non iurisiurandi, quia omnino dño nõ ob. sed pacti forte sibi facti, uel rei iudic. vel met.ᵖ, vel similis, sm Azo. 12 Vel expone sm Io. exceptione, id est

* *Liquidò iurare qd sit, ex veteribus Latinis authoribus pulchrè declarat Frã. Duar. li. 1. disputa. c. 1.*

4 † *Vl. posita.*

10 Approbatur per Alb. Bart. Pau. Alex. & Iac.

11 Et benè Alex. licèt displiceat Bar.

12 Sequũtur eam vsq; ad §. B. P. Alex. & Iac.

aaa 2

id est replicatione. Si enim contra eum reus de sacramento excipiat, replicabit dñs: mihi præiudicare non potuit.
a *Agat.*]contra procuratorem: quod est quando cōdemnatus est iustè, vel iniustè. Accursius.
b *Docere.*]Ad hanc doctrinam sic peruenitur: quia agente reo ex stipulatione de rato, dicet procurator, aut succubuit dominus: & sic non pōt agere nisi ad expēsas, quia non plus interest sua, ut hic ibi, siue. n. & cæt. & ff. rem rat. ha. l. si fine. §. Marcellus. aut obtinuit. & iniustè contra eum: & tunc idem, ut ea. l. §. cum autem. aut iustè vicit dominus reum, & sic est periurus: & sic non potes z allegare tuam turpitudinem, ut C. de transact. l. transactio. aut adhuc iudicatum non est: & sic stipulatio non committitur, ut uidetur. sed certè in primo casu quando succubuit dominus, videtur quod possit agi in totum ac si vicisset, ut inf. rem rat. ha. l. procurator ad exhibendum. § 1. Sed dic ꝙ ibi nūquam habuerat mandatum. sed in §. Marcellus. habuerat mandatum: ed ꝑpter dubium satisdedit de rato. Item si dicas ꝙ in tertio statu, scilicet quando iustè fuisti damnatus, quòd non agas, obstat ꝙ hic in dicitur, s. posse agi ex stipulatione de rato. ad quod aliquando dixit 2 Azo, quòd non possit agi ad ipsam sortem condemnationis super qua fuit iuratum, & periuratum, quòd apparet: quia domino postea agente fuit condemnatus, sed ad vsuras in quibus fuit condemnatus domino per offic. iudic.

1 † *Fl. deest, autem.*

z Imò sic, ut iudicet. Alex.

2 † *Fl. seruet.*

z Et malè Alex.

3 † *Flor. deest putant.*

de rato agat, a necesse habebit ipse de periurio suo docere. b

Idem libro 26. ad edictum.

LEX XIX.

SI itaque mandatum c fuit procuratori, ut petat, ille autem 1 † iusiurandum detulit, aliud fecit quam quod mandatum est.

Seruus & filiusfamilias aduersario deferente iurantes, actionē & exceptionē patri, & domino quærunt, etiam extra causam peculiarem: ipsi verò si deferēt, nocent patri & domino in causa peculiari, in qua liberam administrationem habent, hoc dicit, vsque ad l. qui iurasse. Alex.

Paulus libro 8. ad edictum.

LEX XX.

SEruus quod detulit, vel iurauit, seruatur, 2 † si peculij administrationē habuit. d

Caius li. 5. ad edict. prouin.

LEX XXI.

HVic enim e solui quoq; rectè potest, & nouandæ obligationis ius habuit. f

Paulus li. 18. ad edictum.

LEX XXII.

QVidam putant, 3 † & de peculio g actionē in dominum dandam, si actori seruus detulerit iusiurandū.

& ad vsuras, quas soluit domino post quadrimestre tempus, quæ non erant in obligatione tempore iuramenti, & sic non 3 periurauerit, quia tamen occasione condemnationis præstantur nec aliàs deberentur (quæ condemnatio iusta præsumitur) uidetur per obliquum de suo periurio docere petendo dictas usuras. Et secundum hoc ꝙ dicit non multum, &c. bene dicit: quia non ad sortem, sed ad dictas accessiones agit: uel non multum, &c. quia plus grauatur opicio sua, quam ualeant dictæ accessiones: postea idem Azo mutuauit consilium, & bene, 4 ut ad ipsam sortem condemnationis agere possit, licet directo ac-[ac]tione de periurio: & hoc dicit hic in fine. Nec potest procurator obijcere ei turpitudinem iurisiurandi, cum ipse ei detulerit, ut inf eo. l. qui iurasse. in princip. Sed secundum hoc non parum, sed multum proficit stipulatio de rato: sed respectu infamiæ parum, ut inf. de reg. iur. l. si in duabus. In quarto, quæro, quando stipulatio de rato committatur? Dicunt quidam lit. contest. à domino. ut infra rem rat hab. l. amplius. Sed Azo dicit statim cum non habetur ratum, & in totum committitur, quod procurator petierat quicquid de iudicio postea contingat: etiam

3 Falsū est Alexā. licet Lud. & Ias. gl. sustineāt.

4 Istā secundā opi. sequūtur cōiter omnes scribentes hic.

si dominus non procedat, vel succumbat: si tamen post ratum habeat, obijceretur exceptio à procuratore, ut inf rem rat. hab. l quo enim. §. 1. & sup. si quis cau. l. qui aūt. §. illud. quod potest dici in eo, qui nunquam habuit mandatum alioquin non committitur nisi in interesse: tamen & si sit sententia lata contra dominum, vel pro eo iniustè, nō agitur nisi ad expensas, ut sup. dictum est: quas euitare nō potuit reus, siue iustè, siue iniustè conueniatur à domino: in casu tamen non cōmittitur, nisi post sententiam, ut ꝗ. rem rat ha. l procurator. §. fin. At illa stipulatio, amplius non peti, demum lite contesta cōmittitur, ut infra rem rat. hab. l. amplius. Accursius.

c *SI itaque mandatum fuit.*] Et sic non nocet domino iuramentum: & procurator transgressus fuit fines mandati: qui fines sunt diligenter custodiendi, ut inf. mandati. l. diligentes. in principio. Accur.

d *Seruus Habuit.*] & sic iure peculiari detulit: aliàs secus, ut infra eod. l. quanto magis. in fi. Vel hic habet liberam, 5 ibi non. Accurs.

e *HVic enim.*] mala ratio: sed q̃ sequitur, & nouandæ, &c. est bona, ut infra de noua. l. nō ideo: quæ est contra.

f *Habuit.*] ut inf. de noua. l. fin. r. respon. & arg. contra. sup. titu. r. l. rogasti §. fi. Acc.

g *QVidam. De peculio*]Sed contra inf. de pec. l. depositi nomine. §. si filius. Solute hic habet administrationem peculij. ibi non. Vel hic 6 extra iudicium detulit.

Eadem & 4 † de filiofamiliās dicenda sunt.

Vlpianus li. 26. ad edictū.

LEX XXIII.

SI seruus iurauerit dominum dare non oportere, exceptio domino indulgenda est: h sibique aduersarius imputabit, qui seruo detulit iusiurandum.

Paulus li. 18. 5 † ad edictū.

LEX XXIIII.

QVanto 6 † magis i proderit patri religio filij cum quo K etiam iudicium consistere potest? Ipsi autem deferentes, l conditionem eorum quibus subiecti sunt, non faciunt deteriorem. m

Vlp. lib. 26. ad edictum.

LEX XXV.

SEd & si seruus n meus delato, vel relato ei iureiurando, iurauit rē domini esse, o vel ei dari oportere: puto dandam mihi actionem, vel pacti exceptionem, propter religionem, & conuentionem.

Iuramentum etiam pupilli, & mulieris tuendum est quo ad commodum iurantis: & in pupillo non cadit periurium. Alex.

Paulus libro 18. ad edictum.

LEX XXVI.

QVi iurasse * dicitur, nihil refert, cuius sexus,

4 † *Fl. deest &.*

5 † *Fl. lib. 18.*

6 † *Fl. incip hae lex. Quanto magis.*

5 Ista est bona secūdum Alex. & Ias.

* *Bald. dicit istū text. not. ad hoc ꝙ si detuli iuramentū alicui inhabili, q. iurat, non possū postea opponere de eius inhabilitate. Bo.*

6 Vtraq; solutio est bona secūdum Alex.

vnde de peculio dominus tenetur: ibi in iudicio: ubi idest in quo iudicio seruus interesse non potest, ut inf. l. quanto magis. Accur.

h *SI seruus. Indulgenda est.*] vt supra l. seruus, quod detulit.

i *QVanto magis.*] q. d. quanto plus proderit patri, &c. Vel quanto magis i. multo magis. Accur.

K *Cum quo.*] s. filio, ut sup. de iud. l. tam ex contractib. & l. si longius. § 1 sed non cum seruo. ut inf. de peculio l. 3. §. idem scribit. Accur.

l *Deferentes.*] s. filius, vel seruus. Accur.

m *Deteriorem.*] vt C. e. l nec filius & C. de pa s. seruus. & l. filius. & infra, de acquir. hære. is qui. §. fi. Sed contra supra, eod. seruus. Solutio ut ibi.

n *SEd & si seruus.*] Lex ista tam in actione, quā in exceptione loquitur: & ideo differt ab illa sup. si seruus. quæ in exceptione tantum loquitur. Accur.

o *Rem domini esse.*]quam dominus possidet.

QVi iurasse.] CASVS. Detuli pupillo iuramentum, iurauit: nunquid ualet? Respond. quod à quocunque iuretur, cuiuscumque sexus, vel ætatis fuerit: satisfactum

est.

est ei, qui detulit: & hoc sive verum sit iuramentum, sive falsum. Nec obstat, quod pupillus falsum iuraverat, quia nō novit fallere, ut subiicit: quamvis, &c.

¶ *Si pater.*] Conventus fuit pater de peculio, & licet iuravit nil esse in peculio, filius nihilominus convenietur ex contractu suo: & pater postea de peculio quaesito convenietur, vel tenebitur. Vivianus.

zeatrisve sit. Omni enim modo a custodiri dēt iusiurandū adversus eum, qui contentus eo, dum ei † deferret, fuit: quamvis pupillus non videatur b peierare, quia sciens * fallere non videatur.

Pater potest iurare ad cōmodum filij, adeo quod prodest filio: & in consequentiam sibi in actione de peculio, si iuravit super obligatione filij, quae erat principalis. secus si super accessoria obligatione ipsius patris; tunc enim sibi soli iuranti prodest. Alexand.

¶ Si pater filium dare non[m] oportere iuraverit, Cassius[a] respondit & patri, c & filio d dandam exceptionem iurisiurandi.

¶ Si pater iuravit in peculio

a) † Placentin.

a *Omni enim modo.*] idest, sive verum sit, sive falsum, quod quis iuravit, quamvis pupillus verum semper videatur iurasse: & sic adversatur quamvis.

* Sciens.] ista verba sunt ex veteri iurisiurandi formula. Ex lib. … eadem, et Plautus in Aulularia.

b *Non videatur.*] i. praesumitur, quod nō peierat: quia non videtur sciens sive scienter fallere, cum nil sciat, fictione iuris, ut hic, & j. de acquir. haere. l. pupillus. & j. de iur. & fac. igno. l. fi. & j. de verb. oblig. quod dicitur pattem. & j. ad leg. Corn. de fal. impuberem. & C. de fal. mone. l. j. Ista tamen pupillus etiam de iuramento obligatur, ut si pupillus manumissus iurat praestare operas suas: nam pubes factus cōvenitur, ut j. de liber. cau. l. 6.

c *Et patri,*] circa peculium.

1 In hoc approbatur gl. sm B. Alex. & Ia.

d *Filio.*] in totum. Et dic si ut pro filio iuravit utilis exceptio acquiritur si ut haeredi futuro, directa. 1 si ut extraneo, nullam exceptionem acquirit, ut j. de pact. & heredit. §. nos autem. & l. si tibi. §. pen. Accur.

e *Acquisiti.*] Sed opponitur, nonne quaeret iudex, vel actor, aut coepi habere peculium post sacramentum? Et sic non habes exceptionem, aut non: & sic periurus es? Rñ. reus non cogitur respondere istis quaestionibus: 2 sed actor tenetur probare peculium postea quaesitum. Sed nō ne probat eo ipso, quod modo est aliud peculium, & apparet, ut arg. supra, de noxa. quoties §. si. & sic credamus suo sacramento. iuravit enim tunc non esse: quia praesumendum est, ut j. eod. si duo? Respond. hanc praesumptionem non sufficere. Accur.

2 Cum sint captiosae, & calumniosae. B. Alc. & Ia.

ADDITIO. Ista glo. est valde notabilis ad hoc, quod positioni, per quam quis detegeret delictum suum, quis non cogitur respondere. & hoc est, quod dicitur in practica, ista positio est criminosa: & ideo ei non respondendum. de quo per canonistas extrā de elect. c. dudum. Spec. ponit &c in tract. de positionibus & per Bart. in l. Marcellus. j. rerum amotar. & l. fi. de iis quib. ut indign.

f *Quia proficiscitur.*] Haec ratio nimis larga est: nam hac ratione dici potest ex numero vendendi, locandi. Sed ea ratio est, quia sicut in novatione nova pro veteri datur actio: ita & ex hoc sacramento actio in factum datur & prima. Item sicut in delegatione alii incipit quis teneri: ita & in sacramento si iuravero mihi deberi, quod alii debetur. Differunt tamen, quia per novationem, & delegationem prima omnino tollitur, obligatio. hic vero nō. 3 sed solummodo actoris iusiurandum servatur, ut j. eo. eum. j. respon. & hoc ex parte actoris, at ex parte rei similis est novatio. 4 quia per ipsum iusiurandum tollitur naturalis obligatio, sicut per novationem tollitur, ut inf. de sol. Stichum. §. naturalis.

3 Idem B. Alex. & Ias.

4 Et solutio latae sententiae idem Ba. P.

g *Quamvis.*] Bene adversatur, quia iudicium datur in invitum, ut j. de verb. oblig. inter stipulantem. § j. unde nō videtur ex conventione.

h *Iudicij.*] ut j. eo. tutor in fi. & sup. eod. nam postea. §. si is qui.

i *Iusiurandum. Cedit.*] ut inf. l. prox. §. a.

Iudicium in iurando datur.

D*ebitor rei.*] CASUS. Si alter stipulantium iusiurandum detulit reo promittendi, alteri oberit.

¶ *Quam si reus.*] Planus est.

¶ *A fideiussore.*] Ponit casum conversum ad superiorem: quia conventus fuit fideiuss. creditore deferente, iuravit fideiuss. nunquid liberabitur debitor si iuravit ei nil deberi? Et refert, an iuravit se non fideiussisse, & non liberabitur: si iuravit nil ei deberi, vel contractum celebratum non fuisse, liberabitur debitor.

nihil esse: filius conveniri poterit. sed & pater ita convenietur, ut post acquisiti e peculii ratio habeatur.

Iuramentum habet de natura novationis, delegationis, cōstitutionis, seu iudicij, & solutionis. hoc dicit cum l. sequen.

¶ Iusiurandi conditio ex numero esse videri potest novandi, delegandive: quia proficiscitur f ex conventione: quamvis g habeat & instar iudicij. h *

Caius li. 5. ad edic. provin.

LEX XXVII.

iij Iusiurandum etiam loco solutionis cedit. i

Delatio iurisiurandi facta ab uno ex duobus reis credendi, nocet alteri. Al.

¶ *Si te.*] Conveni debitorem meum: & ideo tu pro eo fideiussisti, quod eum exhiberes in iudicio: exhibuisti, vel non: tamen convenio te ratione tuae promissionis: iurasti te non promisisse exhibitionem ipsius: non ideo liberabitur debitor: si iurasti te non debere: refert an ideo dicebas te non teneri, quia forte eum post promissionem exhibueris: vel forte exhibere non promiseras, & tunc non liberabitur debitor: an ideo, quod solveris, & tunc liberabitur.

* *Iudicij.*] *instar iudicij hēt ante acceptum iudicium delatū et datum iusiurandum, quia & iudicato habetur qui detulit, si confiteatur, nec iudicium ei aprorere datur. Bald.*

¶ *Ex duobus.*] Ego & tu debebamus aliquam rem: alter nostrum creditore deferente iuravit nihil deberi, alter liberabitur.

¶ *Exceptio.*] Tenebar actione mādati, vel neg. gest. & dū me aliqua illarum actionum conveniebas, detulisti mihi iusiurandum. iuravi me non debere: tu interim convenisti me certi generali ratione eiusdem rei, vel contractus: & ex eadem causa, obstabit tibi exceptio.

¶ *Si quis.*] Egi contra te vi bon. rap. ratione cuiusdam rei, quam dixi te rapuisse. detuli tibi iusiuran. iurasti te non rapuisse; an postea cōvenire te possum actione furti, quaeritur? Et respon. quod sic. videbatur contra: quia qui alienas res rapit, furti tenetur. insti. vi bo. rap. in princip.

¶ *Colonus.*] Si colonus arbores meas succidit, pluribus actionibus tenetur, ut ibi dicit in litera. unde si contra eū ago una actione, & me deferente iuraverit, nō poterit alia actione conveniri ex eadem causa.

¶ *Qui iuravit.*] Celebratum fuit divortium inter me, & uxorem meam: ago contra eam, & intento actionē rerū amotarum, me deferente iuravit se non amovisse. postea reperio aliquam rem meam penes se. nunquid eam vendicare possum? Dicitur quod sic. Sed pone, quod primo egi rei vendicatione, & detuli ei iuramentum, & iuravit rē suā esse, si postea velim agere rerum amotarum actione, an possim? Et dicitur, quod obstabit excep. & Pau. respond. generaliter: quia ubicunque eadem quaestio, quae prius sopita esset, in iuditium deducetur, licet per aliam act. semper obstat exce. Sed pone, egi contra te, & stipulatus sum a te iudicatum solui, qui condemnatus fuisti, postea convenio te act. in factum, quā descendit ex re iudicata: me deferente iurasti iudicatum non fuisse, volo postea te convenire ex stipulatione iudicatum solui, non possum. sed si prius egero ex stipulatione iudicatum solui, & me deferente dare non oportere fuerit iuratum, postea potero agere ex re iudicata, nisi de hoc iuratum sit. & reddit in litera rationem.

¶ *Item Pomponius.*] Conveniebam te actione furti, iuravi deferente te, quod furtum feceras. nunquid statim condicam rem subtractam? Dicitur quod non.

¶ *Item cum ex hac parte.*] Dicit quod iureiurando pcedit act. & excep. quia ex parte actoris iurātis dat actio. & ex parte rei excep. Et ponit talē rōnē. Conveniebā te, me deferente

iurasti te non debere, & dixi, tu periurus es: dixisti, tu iura ergo, quod debeam, & iuraui ex relatione te debere, & ita cum primo me deferente iuraueras te non debere, & postea iuraui te debere: dicit quod vltimum iuramentum est seruandum. Viuianus.

a *Stipulandi.*] scilicet constitutis. & sunt ablatiui absoluti.

b *Nocebit.*] si socii sunt, 1 ut sup. si quis cau. l. si duo. j. eisd. & sic loquitur j. eadem, l. § ex duobus. Sed videtur non nocere, sicut nec pactum ab altero factum, vt s. de pactis. l. si vnus in prin. quae est contra. Solut. 2 maioris est enim efficaciae iuramentum quam pactum. & est ratio: quia iusiurandum est loco lit. contest. vt s. eodem, l. nam postea. §. si is qui. & d. lit. contestat. praeiudicatur alteri, vt j. de duobus reis. l. ex duobus. ergo & iureiurando. Vel solue, ut ibi.

1 Idem si non sint secundum Albe. Bart. P. Ang. Ale. & Ia.

1 † Flor. in duobus

2 Approbatur per Bar. Sali. Ale. & Ia.

c *Etiam reo.*] si in rem suam omnino interueniat. secus uero est in pacto, ut s. de pact. l. fideiussoris in prin. & quia iusiurandum loco solutionis est, ut hic statim dicitur. Accursius.

2 † Flor. desit, si.

3 † Fl. deest, item.

4 † Fl. quia.

d *Solutionis.*] ut supra l. proxi. Azo. sic infra de donat. inter virum, & uxorem. l. si donatae §. si sponsus. & infra, de solu. Stichum §. naturalis. an ergo hic fideiussor, aget mandati? Videtur quod sic, ut infra, mand. l. inter causas. §. si is qui. Sed contra est in eodem titulo. l. si vero non remunerandi. Respond. quod nim dicatur, loco solutionis, uerum est quantum ad creditorem & iurantem, non quantum ad alios. Accursius.

5 † Flor. hic

6 † Fl. deest, & A

7 † Flor. sic.

8 † Flo. an quia.

e *De re.*] id est, non deberi, vel non fuisse celebratum contractum: non autem de persona tantum, scilicet quod iuret se non interuenisse: quia hoc reo non prodest, quod in dubio praesumitur, cum locum solutionis obtineat, ut hic dicitur.

9 † Flo. deest, eodem modo.

10 † Flor. fidem iussorem.

Paulus lib. 17 ad edictum.

LEX XXVIII.

Duobus 1 † reis stipulandi, a ab altero delatum iusiurandum etiam alteri nocebit. b

Iuramentum rei prodest indistincte fideiussori: sed iuramentum fideiussoris prodest reo, quando fuit cōceptum in rem, seu super obligatione rei principalis: secus si in persona ipsius fideiussoris: & iuramentum fideiussoris de iudicio sisti prodest principali. si agendo contra principalem veniretur contra iuramentum. Alex.

¶ Quod si 2 † reus iurauit, etiam fideiussori proficit.

Item 3 † a fideiussore exactum iusiurandum, prodesse etiam c reo Cassius, & Iulianus aiunt. Nam quod 4 † in locum solutionis d succedit, hoc 5 † quoque eodem loco habendum est; si modo ideo interpositum est iusiurandum, ut de ipso contractu & de re, e non & 6 † de persona iurantis ageretur.

¶ Si ei, qui debitorem meum in iudicium exhibere promisit, iusiurandum detulerim: isque iurauerit se omnino exhibitionem eius non promisisse: prodesse id debitori meo non debet: si uero iurauerit se nihil mihi praestare oportere: distinguendum est, 7 † & replicationem emendandū, f verū īō iurauerit, 8 † quia post promissionem exhibuerit: g an vero, quia soluerit. h quod eodem modo 9 † & in fideiussore 10 † debiti distinguendum est. i

Iuramentum vnius ex reis debendi alteri prodest. Alex.

f *Emendandum.*] altero casu, scilicet primo, & duobus sequentibus.

g *Exhibuerit.*] quo casu non liberatur reus: 3 sed ipse tantum.

h *Soluerit.*] scilicet debitum principale: quo casu etiam reus liberatur. Accursius.

3 Displicet Ludo. est tamen vera & singulariter notanda secundum Ia. hic.

i *Distinguendum est.*] scilicet si iurauit se non praestare oportere: utrum ideo iurauit, quia non promisit: quo casu nō liberatur: an ideo quia soluerit, quo casu liberatur.

k *Ex duobus.*] scilicet sociis, 4 vt s. eodem, in prin. & j. de lib. lega. l. si is quis duos.

4 Idem si non sociis, secundum Ia.

¶ Ex duobus k reis promittendi eiusdem pecuniae, si 11 † alter iurauerit, l alteri quoque prodesse debebit.

Sublata actione speciali per iuramentum, tollitur generalis descendens ex eadem. & idem, & per cadē media: sed sublata qualitate facti non tollitur factū simplex: & sublato facto, tollitur aliud factum, vel causa non dependens ab illa super qua iuratum est, secus si pendeat. hoc dicit vsque ad §. item Pomponius.

¶ Exceptio iurisiurandi, non tm̄, si ea actione quis vtatur, cuius nōīe exegit iusiurandum, opponi dēt: sed & si alia: si modo eadem quaestio m in iudicium deducatur: forte si ob actionem mandati, negotiorum gestorum, societatis, caeterasq. similes, 12 † iusiurandum exactum sit, deinde ex iisdem causis certum condicatur: n quia per alteram actionem altera quoque consumitur.

¶ Si quis iurauerit se non rapuisse, non dēt adiuuari hoc iureiurando & 13 † in actione furti, & 14 † condictione: quia aliud est o furtū fecisse, quā rapuisse: 15 † quod p vel clam fieri potuit.

Colonus, cum quo propter succisas q forte arbores agebatur ex locato, si iurauerit se non succidisse: siue ex lege duodecim tabularum de arboribus succisis, r siue ex lege Aquilia s damni iniuria, siue ex 16 † interdicto, Quod vi aut clam, s postea conuenietur, per exceptionem iusiurandi defendi poterit. t

l *Iurauerit.*] aduersario deferente. Accursius.

11 † Flor. deest, si.

m *Eadem quaestio.*] secus si alia, ut infra proxi. §. & §. quae diuortii. j. responsu. Idem est in except. rei iudic. ut infra, de except. rei iudic. l. & an eadem. Accursius.

n *Condicatur.*] id est certi condictione agatur, quae competit ex omni causa: ut supra, si cert. peta. lege, certi cōdictio. in prin. Sed uidetur contra, quod sola actionis mutatio faciat exceptionem istam cessare, ut infra eodem, si actor quae est contra. Solut. ut ibi. 5 Item ad idem contra. infra, eadem l. §. quae iurauit & supra proxim. sed ibi etiam causa agendi mutatur 6 Item ad id contra. infra, quod cum eo, lege, sed si ex parte. §. finali. Sed ibi 7 fuit error: praeterea alius est vnius actionis effectus, quā alterius: 8 vnde non est eadem quaestio.

5 Ibi fuit iuratum super actione tantum. Ange.

6 Sequitur Angel.

7 Sequitur Ang. & Alexan.

12 † Flor. similes.

o *Aliud est.*] immo non aliud: ut Instit. vi bon. rapt. in princip. quae est contra. Solut. capitur hic aliud est, id est esse potest.

p *Quod.*] scilicet furtum.

13 † Flor. & est, & e

14 † Fl. aut.

15 † Fl. deest quam rapuisse.

q *Succisas.*] quo casu in duplum agit, ut j. arbor. furt. caesarum. lege, furtum §. finali. Accursius.

r *Ex lege Aquilia.*] quae hic eodem casu vatur, ut infra arborum furt. caesarum. lege prima. cum sit ruptum, ut supra ad legem Aquiliam. l. si seruus seruum. §. rupisse.

s *Aut clam.*] quo etiam iudicio agi potest hoc casu, ut infra arborum furtim caesarū. lege penultima. Accursius.

s *Succisis.*] [illegible] Pa. lib. 17 § 1.

16 † Flor. de est, ex.

t *Poterit.*] quo ad rei persecutionem, ut infra, arborum furt. caesa. si colonus. Si ergo in vna est plus quam in alia, agi potest secunda, ut infra arbor. furt. caesar. l j. & l. penult. Sed illud quando eorundem natur in una: hic autem de toto 9 iurasse uidetur, ut sup. eo. l. si duo. §. idem Iulianus.

9 Approbatur per Ang. P. & Alex.

Suam

¶ Quæ iurauit diuortij causa rem se non amouisse, non debet defendi per exceptionē, si cum ea in rem agatur: & si 1 † contendat suam esse, a alio iureiurando opus est. b contra si iurauerit suam esse debet in actione rerum amotarum defendi. c & omnino hoc obseruandam est (licèt per aliam actionem eadem quæstio moueatur:) vt exceptio iurisiurandi locū habeat. ¶ Igitur si quis iurauit se non esse condemnatum: etiam si ex stipulatu iudicatum solui ob rem iudicatam d conueniatur, defendetur per exceptionem. Contra si cum ex stipulatu iudicatum solui conueniretur, iurauit se dare non oportere: e agenti iudicati, non vtique obstabit exceptio. Potest enim fieri, ut non sit commissa g stipulatio, licet res iudicata sit: nisi ideo iurauerit, qd nec damnatum se esse diceret.

Ex iuramento formiter præstito non oritur actio extra illam causam, cuius formam continet iuramentum: & vltimo iuramento standum est, hoc dicit, vsque ad l. cum qui. Bar.

¶ Item Pomponius ait, eum, qui furtum sibi alicuius rei factum iurauerit, non statim etiam cōdictionis h causam nancisci. Item cum 2 † ex hac parte i iusiurandum, & actionem, & exceptionem inducat, si forte reus extra iudicium actore deferente 3 † iurauerit se dare non oportere, & actor reo deferente dari sibi oportere, vel contra, k posterior causa iurisiurandi potior habebitur: nec tamen 4 † præiudicium l periurio alterius fiet: m quia non quæretur an dare eum oporteat, sed an actor n iurauerit.

Triphonius lib. 6. disput.

L E X XXIX.

QVòd si iurauit o te deferente, non iurasse te dari 5 † tibi oportere: aduersus 6 † utilem actionem, q qua hoc quæritur, an iurauerit q tibi dari oportere, opponenda est exceptio iurisiurandi perimentis r quæstionem s actione comprehensam.

Quando grauamen vnū est causa alicuius commodi, sublato grauamine cessat commodum, h.d. Et diuiditur in quatuor partes: primò ponit dictum. Secundò rationem dicti. Tertiò respondet tacitæ obiectioni. Quartò ponit aliam rationem primi dicti. Secunda ibi, abunde. Tertia ibi. Cum omissa. Quarta ibi, Et potest dici. Alex.

Paulus libro 18 ad edictum.

L E X XXX.

EVm, qui iurauit ex ea actione quæ inficiando crescit, aliquid t sibi deberi, simpli, non dupli persecutionē sibi acquirere, Pedius ait u Abundè x enim sufficere, exonerari petitorē probādi y necessitate: cum omissa z

a *Suam esse.*] modo cum agitur in rem.
b *Opus est.*] si actor ei dare volt. Non tamen debet pati iudex super amotione aliquid probari, vt sup. eo. l. si duo patroni. § idem Iulianus.
c *Defendi.*] & est ratio, quia non potest teneri actio. fur. vel re. amo. nomine rei suæ, nisi in casu, vt inf. de pign. act. l. si pignore.
d *Ob rem iudicatam.*] secus si conueniretur, & pro defensione: qa tunc non o[bstaret] exc. cum ex alia causa ageret, ut arg. inf. de exc. rei iud. l. & an eandem. Accur.
e *Oportere*] scilicet ex stipulatione Accur.
f *Iudicati.*] actione in factum ex re iudicata.
g *Commissa.*] quia nec est interposita, vel qa aliàs pronuntiauit, q sub quo tpe stipulationis ptractæ fuit agēdū, ut inf. iudi. sol. si qs. in prin. & l. pen.
h *Condictionis.*] furtiuæ: ut potè cum soli dño condictio detur: ut ī. de pdi. furti l. j. & l. sed nec. Actio verò furti cuilibet, cuius interest, i datur, ut Insti. de oblig. quæ ex deli. nascun. §. furti.
i *Parte*] de qua ī p xi. §. dixi. qñ quis iurat sibi dari oportere: ex parte verò eius qui dare se non oportere iurat, exceptio tātum competit, ut ī eod. l. nam posteà. § j. Vel dic ex hac parte. i. ex hoc edicto, q est pars inter cætera edicta.
k *Vel contra.*] i. econuerso. q. d. facta cōuersione ordinis. nec enim propriè poni potest hæc dictio, contra: cum sup. negationē, & affirmationem posuerit. Accur.
l *Præiudicium.*] i. non potest obijci periurium: quia esset præiudi[cium] famæ.
m *Alterius fiet.*] f[ors]et ti: sed incerti sic. Scio enim quod alter peierauerit, nescio tamen qs. Vel dic alteri, s[cilicet] primo iurantis.
n *An actor*] s. qui fuit in iurando ultimus. Accur.

QVod si] CASVS. Petebas à me x. me deferente iurasti tibi deberi, postea agis act. in factum ex iureiurando contra me. dico te non iurasse. unde dicis tu, iura q non iuraui. & te deferente iuraui. Dicit quod si iuraui, à me petere non debes. Quæstio. n. prima, qua, s. quærebat. an iurauerïs, sopita est per hoc q iuraui, & h. d.
o *Quod si iurauit*] ego reus. Accur.
p *Actionem*] tuam.
q *An iurauerit*] & nihil aliud, ut ī eo. l. non erit. §. dato.
r *Perimentis.*] iurisiurandi dico perimentis qōnem, &c in ac. n. mouebatur à reo quæstio, dicendo q non iurasset; & hanc quæstionem perimit sacramentum rei. iurat enim actorem non iurasse.

s *Quæstionem.*] quæ quærebatur. iurauerit actor vel non.

EVm qui iurauit.] CASVS. Institui contra te act. legis Aquil. negasti à te datum damnum: deferente te iuraui dedisse: nunquid consequar duplum, ac si probassem? Videtur q non, & ratio assignatur in litera.

¶ *Si iurauero.*] petebam à te Stichum, dixisti te non debere; detulisti mihi iusiu. & iuraui te debere, & fuit Stichus in alia prouincia; & decessit, liberaberis, nisi prius fueris in mora, vel fortè ille Stichus ex causa furtiua debeatur.
¶ *Si mulier*] Celebrato diuortio inter me, & uxorem meam, petebat à me x. dicebat se mihi dedisse nomine dotis, detuli ei iusiu. refert qualiter iuret; quia si iuret sibi deberi x. nomine dotis; solida x. præstāda sunt, non habita ratione ne egeam. si autem iuret se dedisse x. in dotem, tunc in tantum est maritus condemnandus, quantum si in veritate dedisset x. puta quantum facere pōt.
¶ *In p[ro]pulantibus.*] Institui contra te actio. quia album prætoris corrupisti ista actio popularis est. nunqd si iurauerïs te non corrupisse, liberaberis aduersus alios agere volētes? Dicit quòd sic, dum tamen sine collusione actum sit; qa si egi contra te act. populari, & absolutus es, aduersus alios de populo tutus eris exc[e]p. rei iudi. si non fuerit collusum; qui superari me passus sum. §. si libertus. & §. si iurauero. sunt plani. Viuian.
t *Aliquid.*] puta x. sibi deberi ex causa legati relicti venerabili loco; quæ crescit per infitiationem, ut ino. de actio. §. item mista. Vel ex l. Aquil. ex qua similiter crescit lis inficiatione. ut sup. ad leg. Aql. inde Neratius. §. hæc actio.
u *Pedius.*] ait. Et sic not. q non eandem habet vim actio substituta, quam ea, in cuius locum substituitur, * ut ī. de peti. hær. item veniunt. §. cum prædiximus. Sed arg. cōtra sup. si quis cau. l. si eum §. qui iniuriarum. Accur.
ADDITIO. Dic q ibi habet eandem naturam primordialem. sed non superuenientem Alb Fulg. Lud. & Ia.
x *Abundè.*] Nota tres rationes. Accur.
y *Probandi.*] s. p[er] testes. Et sic no. q qui in uno releuatur, in alio grauatur, ut C. de non num. pec. aut. contra q[u]i propriam. & sup. ex quib. cau. ma. l. j. § respon. Accur.
z *Omissa.*] i. omissa via probādi per iusiurandū poterit ad duplum lege Aquilia agi, & hoc si vellet omittere ante sacrm pstitum. quid aūt si posteà? 3 qdā adhuc idem.

1 † Fl. & fi.

1 Approbat secūdum B. & Pau. Ia.

2 † Ex hac parte edicti. &c.

3 † Fl. insi[ci]ante.

3 Et sic testes admittentur qui non puniunt de falso, rōne i[n]certitudinis. B. Pau. Ale. & Ia.

4 † aliàs ... tum.

5 † dare.

6 † Dua[m] & aduersus.

* Actio substituta an habeat uim eius in cuius locū substituitur. iuxta reg. q surrogatum sapit naturā eius in cuius locū surrogat. pqua materia ui. Bar. in l. si hæc actio. si quis test. li. es. iuf. fue. in l. decernimus C. de aquæd. li. 11. & in l. cōperimus. C. d ppot. sacr. scrin. li. 12.

3 Vtramque lectionem sequitur B. B. P. Ale. & Ia.

hac parte edicti, dupli actio integra maneat. Et potest dici hoc iudicio non principalem a causam exerceri, sed iusiurandum actoris b conseruari.

Per iuramentum non potest deberi res, quæ non est, nisi ante interitum mora præcesserit. Bar.

¶ Si iurauero te Stichum mihi dare oportere, qui non sit in rerum natura: c nec æstimationem mihi præstare reus debet, nisi ex causa furtiua, d vel propter moram. 1 † tunc enim etiam post mortem serui æstimatio præstabitur. 2 †

Si iuratur super iure obligationis, tollitur omnis exceptio, quæ obligationem perimit. & si iuratur super facto, tollitur omnis exceptio, per quam factum non verum redderetur. secus in ijs quæ competũt facti veritate manente. Bar.

¶ Si mulier iurauerit x. dotis nomine 3 † sibi deberi, tota ea summa præstãda est. e Sed si iurauerit se x. dedisse in dotem, hoc solum nõ erit quærẽdum, an data sint: sed quasi data sint, quod ex eo reddi oportet, præstandum erit. f

In actionibus popularibus iuramentũ unius præiudicat omnibus: nisi collusum sit, sicut in fine. Bart.

¶ In popularibus g actionib. iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, h si bona fide exactum fuerit. i nam & si quis egerit, k ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem l actum sit.

Statur iuramento, quo quis se non esse libertum iurauerit. Bart.

¶ Si libertus deferente patrono iurauerit se libertum non esse, ratum habendum est iusiurandum, ita 4 † ut nec operarum petitio, m nec bonorum possessio contra tabulas dari debeat.

Per iuramentum non tollitur exceptio, q̃ non est contraria iuramẽto. Ale.

¶ Si iurauero vsumfructum mihi dari oportere: non aliter dari debet, quàm si caueam, boni viri arbitratu me usurum, & finito usufructu restiturum. n

Sententia lata prętextu falsi iuramenti necessarij, retractatur per instrumenta de nouo reperta. secus in iuramento voluntario, & iudiciali, h. d. Et diuiditur. Primò ponit vnum dictũ. Secundò illud limitat. Secunda ibi, Sed hæ constitutiones. Item prima subdiuiditur: quia primò ponit dictum in genere. Secundò exemplificat illud. Secunda ibi, Si quis noua. Item secunda pars principalis subdiuiditur: quia primò ponit limitationem, quòd dictum intelligatur, quando sententia est lata prætextu iuramenti necessarij. Secundo ponit quando deferatur istud iuramentum necessarium. Tertiò quid in voluntario, & iudiciali. Secũda ibi, Solent. Tertia ibi, quod si aliàs,

a *Principalem.*] i. actionem legis Aquiliæ, ut fiat probatio per testes; sed iusiurandum conseruari. Accur.

b *Actoris.*] scilicet per actionem in factum.

c *In rerum natura.*] s. modo tempore iuramẽti, esse tamen creditur, 1 vel speratur, secundum Ioan.

d *Ex causa furtiua.*] i. nisi dẽas Stichum, quia subtraxeras; uel iã fueras in mora, in qb. casib. si iuraui eũ mihi dari, ad æstimationem teneris, ut hic. & eodem modo si promisisses eum, distinguendum est, 2 ut C. de ꝯhen. & cõmit. stipu. l. non moriturum & j. de ver. obl. inter. stip. §. pe. Idem & in eo, qui cõstituit, ut j. de consti. pecu. l. promissor. Et secundũ hoc intelligitur, quod dr̃ confessum se debere seruum, qui iam erat mortuus, teneri. s. post 3 morã, ut j. de confess. l. si Stichum. quæ est contra. Accur.

e *Præstãda est*] omnino, etiam si facultates in tantum non patiuntur commodè; 4 quia uerbum, deberi, cum effectu accipitur, ut sup. ne quis eum qui in ius vo. l. pen. §. pen. Accur.

f *Præstandum erit.*] s. inquantum facere potest, ut inf. sol. matr. l. maritum, & l. quia. Et sic nota sacramẽtum pro ueritate accipi, ut sup. eo l. sed & si possessori. §. item si iurauero. Accurs.

g *In popularibus*] est autem actio popularis, quæ ius populi tuetur, ut j. de pop. ac. l. j. Adde in his iusiurã. delatum ab actore actionem consumit, quia toties populi uice fungitur qui agit.

h *Proderit.*] iurant. Accursius.

i *Fuerit*] Not. id uñ fieri bene, quod bona fide fit, sic & inf. de cond. & demon. l. quãuis.

k *Nam & si quis egerit.*] populari actione. & succubuit actor.

l *Per collusionẽ.*] Non publico præiudicari si non fiat collusio. aliàs non, ut hic, & sup. de pac. l. si unus. §. item ne experiar. & sup. de proc. l. non cogendum. §. qui ita. & infra de popu. act. l. 3. ... r. spon. & C. de transac. l. præses. & inf. quod ui aut clam. l. prohibere. §. planè. Sed si in populari actione iuraui me non habere appensum alio no. si deferente, nunquid eum postmodum appensum habere reperior, conueniri potero? Videtur quòd sic. nam in libero homine exhibendo si absolutus sum, quia litis æstimationẽ præst. tñ nihilominus ab alio, uel eodem, conueniat, ut inf. de lib. ho. exhi. l. quod & lex §. si tamen reus condemnatus. E contra uĩ quòd non, ut i. eo. qui iurasse. §. si pater filius. & i. de noxa. l. quoties. §. si iusiurandum. & j. de exec. rei iud. si rem meam. & l. si quis ad exhibendum. His n. legib. ita demum actio datur, si postea incipit habere peculium, vel seruum in potestate, uel rem possidere. Sed hæc est una, & eadem appensio, sicut & una possessio continuata. unde uĩ, quod nõ debeat conueniri. nec dicas, imò põt conueniri ex præsenti delicto, quia modo suspensum habet. Nam s̃m hoc idẽ diceretur in fure qui iurat non fecisse furtũ, sed tñ non tenet, ut j. d. fur. si quis uxori. §. si quis iurauerit. Sol. 5 non potest postea conueniri, sed secus in re iu. ut d. l. de li. ho. exhi. quod & lex. Vel illud fauore libertatis. in pacto autem, an præiudicet, distinguunt quidã; ut si est transactio, sic, cum uicem sniæ. uel iusi obtineat, ut s. e. l. 2. aliàs non. tu dicas indistinctè non ualere, 6 ut j. ad l. Iul. de ui publ. qui cætu §. si. & C. de inge. man. l. ingenuũ. & sup. de pac. l. iurisgẽtium. § si paciscar. & §. item si quis. & l. si unus. §. & in summa. Accur.

m *Nec operarum petitio*] Et sic no. quòd quo ad hunc casum sacramentum pro ueritate hr̃, ut j. de in ius uoc. l. adoptiuum. §. patronum. Sed cõtra, quod est eadem cõtrariorũ rõ. s. si patronus iurauerit se patronũ, nam nõ erit patronus quo ad operas, uel bon. pos. c̃ tab. tñ eum non uocabit in ius sine uenia, ut inf. de iure pa. si iurauero. fortè tamen succedet ei ab intestato. 7 Item & operas petet, cum sibi non uetet. Item si frater cui assignatus erat, detulit iusiu. liberto sibi assignato, & libertus iurauit se nõ esse libertũ, & decessit, & sic ius liberti deberet ad alium redire, ut Instit. de assig. li. § 1. An competeret illi, ad quem ius redit bon. pos. etiam non obstante iuramento ab alio delato? Respon. potest, 8 quia ex alia causa agit, ut ar. inf. de excep. rei iud. l. si matre. §. eadem. Sed arg. contra. in eo qui petijt in seruitutem libertum patroni; qui etiam liberorum nomine non potest petere contra tab. ut inf. de bon. lib. l. qui in seruitutem. Accur.

n *Restiturum.*] & sic pro ueritate est, ut s. eo. sed & si §. item si iurauero.

A *Dmonendi.*] CASVS. Primo ponit regulã, deinde excep. regulæ, deinde exẽplũ. Regula, quod si iusiu. præstitum est, & postea pronunciatum, quòd non posset inita...

1 Sequuntur hanc gl. Iac. Bu. B. Albe. & Ale. licèt Ful. & Ias. aliter intelligant.

2 Approbat B. P. & Ia.

1 † Pl. morte.

3 Et ẽt antequã illud sciuit. secus si ignorauerit. P. Ludo. & Ale. licèt Ia. contra.

2 † Fl. præst. æ.

4 Imò põt opponi exceptio, ne conueniatur, in quantum facere põt. P. Ful. Alex. & Ias.

3 † Fl. desp. nomine.

4 † Fl. desp. ita.

5 Istã tenet B. displicet tamẽ Iac. de Ra. Cy. Bar. Ange. Sal. & Ias.

6 Idẽ Ang. P. Ful. Alex. & Ia.

7 Nihil. B. Bar. Alb. Alex. & Ias.

8 Idem Alb. Bar. & Alex.

retractari, subijcitur exceptio, & exceptionis exemplū, ut bi gratia. Dicebam te debere mihi x. quia non potui probare, iudex detulit mihi iusiur. iuraui, & sentam tulit pro me; postea inueni nouz instr̄a, per quæ tu potes probare intentionem tuam, quia qđ [illegible]tum est retractari debet. Vel dic econtra, ut subijcit: sed istud fallit in iudiciali, vel voluntario iuramento: hoc est quando pars parti defert iusiurandum.

1† Veri. [illegible] sed [illegible] de except. [illegible] Bal. [illegible] 18.

a *Constitutionib*] quas non habemus, quæ, & ponunt hunc casum qui sequitur.

b *Noua instrumenta*] idest nouiter recepta: non nouiter fabricata. Et sic no prætextu instrumēti recepti iusiur., vel sentēn retractari. Sed ꝫ C. de transa. l. sub prætextu. Sed aliud est in trāsactione, quæ nō retractatur, ut ibi: qa utriusq; consensu fuit facta arg. ꝫ. e. l. n. fi. Itē cōt. a. ꝫ. de re iudi. l. Imperatores, & C. de re iudi. sub specie, in quib. dr̄ ꝙ prætextu nouorū instrumētorū sn̄ia non retractatur: nisi in causa publica: quo casu intra triennium retractat, & post etsi præuaricatio arguatur, ut C. de sent. aduer. fis. l. 2. non retractant, l. 1. li. 10. Sol. refert an sola sententia detur, ut tunc non retractet prætextu instrumentorum, nisi in causa publica, ut dixi: an & sententia lata, & iuramentum præstitum, & tunc potest retractari; & in odium 3 periurantis, arg. ꝫ. de aq quotid. & æsti. l. 1. § Trebalius. Vel dic, 4 ꝙ hic non erat iudicatum adhuc sm̄ Py & ꝫ subijcit absolutus, exponeut [illegible] desti natione, non re. Vel tertio dic, 5 ꝙ hic fuit iudicatū; sed sub cōditione, s. si iurauerit; & dices nō fuisse adhuc iuratū; & sic erat exactū secūdū hoc, i. præceptū ut iuret; non tñ erat iuratū; ut arg. C. eo. l. si qs iusiurādum, licèt lex illa 6 corrigat p̄ sequētē gn̄alem, ut semper petetur, vel in ipsa sn̄ia, vel ante. Sed prima solu magis placet. Item contra. ꝫ. de re iud. l. post rem. in princ. Sol. qđ dicit ibi, post rem iud. uel. iusiuran. vel quæritur, supple. nisi noua instr̄a afferantur, ꝫ ut hic. Præterea si ut per noua instr̄a, sic p̄ periurarē rescindit; si & noua causæ inducunt. ut s. de mino. l. si minor 25. ann. 8 Itē no. ꝙ hic subijcit, quib⁹ solis &c. quia est arg. ad id quod s. de pet. hæred si quis liber. in fi. & ad idem facit C. si sæpi in integrum restit. postul. l. 2.

2† Et quibus nunc solis usi [illegible].

1 Approbāt B. B. Ang. P. Ful. Saly. Alex & Ias.

* Causa dubia, q fuit. uide in [illegible] & Dua. [illegible].

3† Alias præstare.

1 Illa placet B. B. P. Ang. & Ful. Alex. & Ias.

3 Placet Bar. [illegible] displicet, tñ Rom. Alex. & Ias.

4 Vera in se, sed violat litera. B. Ful. Saly. Alex & Ias.

5 Diuinat & violat lsam. Bal. Alex. & Ias.

6 Nihil est. Sal. & Ias.

7 Imò dic ꝙ in iuramēto, uolūtario & iudiciali; hic in necessitio. Ful. Alex. & Ias.

8 Illa lex nihil facit secūdum Ias.

9 Diffinitiuã. Alex. & Ias.

c *A iudice.*] scilicet deferente. Accursius.

d *Absolutus fuerit*] destitutione, non re ipsa, secundū Py. sic ponitur inf. tit. 2. l. videamus, §. item videndum est. Sed verius est ut uerè fuerit absolutus, ut modo dixi in solutione contrariorum, argu. inf. de exerci. l. 1. §. si tã in fi. & dic iudice sequente suam delat onem. Accur.

e *Exacto iureiurando.*] s. inopia probationum exigente, ut C. eo. in bo. fi. & arg. ꝫ. e. l. tutor. Et ut plenè videas, distingue, aut actor nil probauit de intentione sua; & tunc reus est absoluendus ꝙ et sine iuso, ut C. de edē. l. qui accusare nisi in casibus, in quibus lex defert reo iusm ad purgatione sui, ut C. de ijs q ad ecclesi. confu. l. pœn. §. sic ubi. & C. de fi. instru. l. fi. & C. de iure delib. l. fi. §. sn̄ia. & in Auth. de fi. instru. §. fi. tñ quisquā Si aūt actor plenè probat, reus condemnat. Si verò semiplenè; puta p̄ scripturā domesticā, q non sola, sed cum alijs valet. & sic semiplenam inducit probationē, ut C. de p̄b. l. instr̄a. Vel p̄ cōparationem literarum, ex qua non plena, sed qualisqualis sumit fides, ut in Auth. de fi. instru. § si uerò oēs mo. luni, & §. seq. coll. 6. uel per fugā rei, qui debet ibi tñ [illegible] gessit, ut in Auth. de coll. § super hoc & §. [illegible] qui tamen. & ar. ꝫ. de re mil. l. non omnes. § fi. Vel per [illegible] item defertur sacramentum actori, qui nouit ueritatem rei: maximè si res petita est modica, & actor est honestus, arg. inf. de legi. hut l. legitimos §. 1. & ut supra alle. l. gib. continetur, testem autem vnū dico inducere præsumptionem, * ut ꝫ. de do. præleg. l. Theopōpus, & ꝫ. quemad. testam. ape. l. 1. §. si un⁹, & s eo. si duo patroni. in fi. tes. Itē & duo faciunt plenam probationem: ergo unus semiplenam. Nec ob. ꝫ de quæst. l. maritus. Ibi. n. non prohibuit quæstionem propter indicium, quod non procederet: sed quia ꝫ dñm, ut C. de quæst. l. 1. Item datur actori sacr̄m propter enormitatem criminis, ut C. unde vi. l. si quando. Item p̄p contumaciā rei datur actori: * ut C. de iud. l. properandū. §. fin. autē. Alias s. ubi actor non nouerit ueritatē rei, vel sūma nō est modica, & psona actoris est suspecta vel nō: sed reus ita est honestus ut actor, & sūma nō est modica: defertur reo 10 iusiurandū, & absoluitur in contractibus bo. fi. & stricti iuris iudicijs; & in delictis, & quasi delictis, per regulam generalem, quæ est hic, & C. eo. l. in bonæ fid.

* Testis un⁹ præsumptionē inducit; materia est ampla. uide Doc. & præcipuè Ia. hic.

* Actori in multis iuramētū defertur, dū. s. ui. Do. & o. in d. l. properandum.

10 Approbatur per B. Alex. & Ias.

Caius li. 30. ad edi. prouin.

LEX XXXI.

Admonendi 1 † sumus, a interdum etiam post iusiurandum exactum permitti constitutionibus a principum ex integro causam agere, si quis noua instrumenta b se inuenisse dicat, quibus nūc 2 † solum usuris sit. Sed hæ constitutiones tunc videntur locum habere, cum à iudice c aliquis absolutus fuerit. d Solent enim sæpe iudices in dubijs causis * exacto iureiurando e secundum eum iudicare, qui iurauit. Quòd si alias f inter ipsos iure iurando transactum sit negotium, non conceditur eandem causam retractare. 3 †

Pupillus non potest iuramentum remittere. Alexander.

Modestinus lib. 3. Different.

LEX XXXII.

Iusiurandi gratiam facere pupillus non potest. g

Si non est legitimè iuratum, iterum iurandum est. Bartolus.

Vlpianus li. 14. ad Sabinum.

LEX XXXIII.

Qui per salutem suam iurat, licet per Deum iurare uideatur (respectu enim diuini numinis ita iurat) attamen si non ita specialiter iusiurandum ei delatum est, iurasse non uidetur: h & ideo ex integro solenniter iurandum est. i

De communi re potest iusiurandum deferri: & ille, cui defertur, ex causa potest petere tempus ad deliberandum. Bart.

Idem libro 26. ad edictum.

LEX XXXIIII.

Iusiurandum, & ad pecunias, & ad omnes res

f *Quod si alias.*] idest iudice non deferente, 11 sed à parte parti in iudicio, vel extra hic enim solum quæritur, an sit iuratum, ut sup. eo. l. non erit. § dato. Sed quare diuersū? Respon. 12 quia hic religio tantum est circumuenta; sed quando iudex defert, tunc religio & iudex circumuenitur, cum quo non ita mitè agitur, ut cum Deo, ut s. de arbi. Celsus, & C. eod. [illegible] & argum. s. eo. si duo in fine.

11 Ista expositio est, de mente B. P. Ale. Saly. & Ias.

12 Ista displicet. B. iō dic aliter & in secunda gl. in 3. par. princ. s. ea. l.

g *Iusiurandi Non potest.*] etiam cum tutore, q̄a spēs donandi est, ut ar. sup. de admi. tut. l. non omni. Accur.

Qui per salutem] CASVS. Iusiurandum præstandum est semper tale quale defertur, quia si detuli tibi iusiurandum, ut iurares per Deum, & iurasti per salutem tuam, iterum erit iurandum. Viuianus.

h *Non uidetur.*] ut supra eo. l. 3. §. fi. & l. 4. & l. 5. 1. respon. & §. fi. si autem specialiter est delatum, ualet, ut hic, & d. l. Sed contra id quod subijcit, supra eod. l. remittit in fin. Sed 13 ibi iurauit non quando delatum fuit, sed posteà, cum iam reuocatum erat. Accur.

13 Dic, ꝙ hic fuit accepta. tū iusm incōtinēti, ibi uerò non, secundum [illegible].

i *Iurandū est.*] primo habito pro non præstito, sicut & optio male facta, ut ꝫ. de opt. leg. l. 2. Sed seruus in an illa manu missa, ut sit uxor; quia tantum de primo matrimonio intelligitur, ut arg. contra s. qui & à quib. l. matrimonij H.

ADDITIO. Dic, quod ibi de iure quærendo, hic de quæsito. Alberi. Bar. & Ias.

Iusiurandum.] CASVS. Dicit, si dubitaretur utrum operæ debeant, uel non, iurari poterit; postea rñdet tacitæ obiectioni; quasi dicat quis, illud iniuriosum esse qđ reus compellatur iurare. Sed dicit quod non, quia si ipse reus noluit iurare, referat postea ponit casum quēdā in quo nec compellitur iurare, nec est tutum ut referat; ut si petatur à me Stichus absens, quē mihi deberas, & dubitabas an mihi tenereris ex quacunq; causa; unde in isto dubio si deferā tibi iusiuran. tū ꝙ non dēs, petitu⁹ est iurare

iurare, scilicet propter periurium. Item periculosum est tibi referre: quia ego statim iurarem mihi deberi: vnde in isto dubio erit tibi danda dilatio, vt tu iures. Cætera plana sunt vsque ad §. si de qualitate.

¶ *Si de qualitate.*] Volui ut tu iurares mihi super lib. voluisti iurare sup altate: vel volebam, ut iurares sub vna forma: tu voluisti iurare sub alia, dicit ꝙ iudex debet formã designare, & probatur inf. eod. l. generaliter, §. 1.

¶ *Ait prætor.*] Hic ponitur qdam verba ꝓtoris, quæ sunt generalia. Dicit ꝙ ille cui delatum est sacr̃m, debet iurare: ꝙ si non fecerit, debet soluere, subiungit, vt possit referre, petij ergo à te & detuli tibi iuramẽtũ, tu mihi retulisti: tu si nolo iurare, tu reus eris absoluẽdus Quid erit, si te referente exigo iuramentum de calumnia? iurare non debes.

¶ *Non semper.*] dicit aliqñ alter refertur, iur̃m q̃ sit delatum: & hoc contingit ex varijs causis, quæ arbitrio iudicis relinquuntur: postea ponit, duo exempla: vnum qñ ex diuersitate rerum contingit incongruitas. Aliud qñ ex diuersitate personarum, & diuersitate rerum, & gl. hoc amplius in specie declarat. Cætera sunt plana vsque ad l. si actor. Viuianus.

a *De operis.*] s. a liberto præstãdis, vel non præstandis, & ad hoc supra eo. l. 3. §. 1. Accursius.

b *Nec de iniuria*] à lege, vel deferẽte sacra.

c *Decessisse.*] & defertur ei sacr̃m, ut iuret se non teneri.

d *Relationem.*] i. non est ei tutum referre: quia cum actor non credat mortuum, statim iurabit.

e *Certioretur.*] ergo liquet manifeste, ꝙ nõ sufficit iurare se credere, sed scirè sic esse, vel non esse, vt j. de amo. l. Marcellus, § q rerũ. Ioã & s̃ eo. quoties. secus in sacr̃o quodã, qd facit tutor, vel curator, vt in Auth. vt ij q ob. perhi res mi. &c. ut aũt & secus in sacramento calũniæ, ut C de iure iu. pp cal. dan l 2. quæ sunt arg. contra.

f *Mandatum habeat.*] à syndico, vel ab his, ad quos administratio pertinet Io. Et no. ꝙ eisdem casib potest hic deferre quib. & procurator, ut sup eo. iusiurandum, § fin secundum quosdam. Alij assimilant tutori: ut quando sibi videtur, s. deficientibus probationibus possit deferre, ut j. eo. lege tuto. in prin. & C de transac. lege, præses.

g *Pupillo non defertur.*] vt iurare cogatur, vel referre: iurare tamen potest si vult. & seruatur, ut supra eodem, qui iurasse.

h *Non compelli.*] ex stipulatione. s. vel defensione interposita: nec à con. ho per actionem mandati: quia negotium cõmissum fin. hoc explicari potest. Alias j̃ s̃ de excu. ad

locum habet. Etiã de operis a iusiurandum deferri potest. Nec de iniuria b quæri aduersarius potest, cũ possit iusiurandum referre. Quid tamen si ideo dicat reus se liberatũ, quoniam Stichum, quem promiserat, putat decessisse? c Non erit tutus per relationem: d & ideo ex hac causa putat Marcellus, & rectè, aut remittendum ei iusiurãdum, aut spatium dandum, vt certioretur e & sic iuret.

Defensor ciuitatis potest deferre iuramentum si est ei mandatum. Bart.

¶ Defensor municipij 1 † vel ciuitatis, vel cuiuslibet corporis, iusiurandum deferre potest, si super hoc mandatum habeat. f

Pupillus, procurator, & defensor iurare non coguntur. Alexander.

¶ Pupillo non defertur g iusiurandum: procurator non cõpellitur iurare, nec defensor: & ita Iulianus scribit lib 2. Digestorum. [Defensorem iurare 2 † non cõpelli: h sufficereq; ad plenam defensionem, si paratus sit iudiciũ accipere.

Deferens iusiurandum de veritate debet primò de calumnia iurare: nisi sit parẽs, vel patronus: & quando dubitatur de forma iuramenti, committitur iudicantis arbitrio.

¶ Qui iusiurandum defert, prius de calumnia iurare debet, si hoc exigatur: i deinde sic ei iurabitur Hoc iusiurandum de calumnia, æquè 3 † patrono parentibusq; remittitur. ¶ Si de qualitate iuramẽti fuerit inter partes dubitatum: conceptio eius in arbitrio k 4 † iudicantis est.

Sis is, cui defertur iuramentum, non iurat, nec refert, cogitur soluere, nisi ex causa recuset. Bartolus.

¶ Ait prætor: Eum, à quo iusiurandum petetur, soluere, aut iurare cogam. Alterum itaque eligat reus: l aut soluat, aut iuret: si non iurat soluere, cogendus erit à prætore. ¶ Datur autem & alia facultas reo, ut si malit, m referat iusiurandum Et si is, qui petet, n conditione iurisiurandi non vtetur: iudicium o ei prætor non dabit. p Aequissimè enim hoc facit: cũ non debeat 5 † displicere conditio iurisiurandi ei, qui detulit: q sed nec iusiurandũ de calumnia referenti dabitur: 6 † quia non est ferendus actor, si conditionis nomine, 7 † q̃ ipse detulit, de calumnia velit sibi iurari. Non semper autem consonans est, per omnia referri iusiurandum, quale defertur: forsitan ex diuersitate rerum, r vel per-

rem, & l. ad legatum. Azo. & est alia ratio: quia pro alio subire anceps periurium non debet compelli, ut inf. tit. 1. l. videamus. Accursius.

i *Exigatur.*] Tria no. hic. Primum ꝙ sacr̃m calumniæ potest remitti tacitè, cum demum sit præstandum si exigat, vt hic, & j. de op. nou. nun. de pupillo. §. qui opus nouũ. Nec obst. C. de iuram. calum. l. 3. §. sed qui veremur, quia licet nõ expressè, vt ibi: tacitè tamen fit, 2 vt arg. sup. de proc. l. filius, §. milites. Scdo no. ꝙ olim pluries iurabat: sic erat hic, & C. de iur. cal. l. 1. & j. de dam. infe. l. q bona. §. si q stipulat. Sed hoc corrigitur, vt in Auth. de iis, q ingre ad appel. §. si. vbi dicit semel iurari à principio. tantũ tertio no. in eo quod subijcit, hoc iusiurandum &c. sacr̃m calũniæ remitti patrono, vt hic: & supra qui satisda. cog. de dic. §. fi. & inf. de dam. infec. l. qui bona. §. si alieno. & sup. eo. l. si patronus, & j. de obsequijs, licet. Sed hoc fortè corrigitur hodie, vt nulli remittatur, vt C. de iura. calum. l. 2. § sed quia. Sed magis puto 3 non corrigi: tum quia non expressè corrigitur, ut arg. C. de appel. ꝑcipimus. in fi. tum quia lex remittit, non homo: sed homo non potest remittere, vt ibi: lex aũt fit, vt hic dicitur. Acc.

k *In arbitrio.*] Vtrum in præsentia iudicis sit iurandum, vel alibi, vel in lib. vel in ecclesia, 4 vel alibi, ut C. eo. l. generaliter, § pe. Vel dic, ut infra, ea. l. §. fi. & sup. eo. qui per salutem. Accur.

l *Eligat reus*] vt C. e. l. delata, vel etiam recuset hodie, 5 ut C. eod. l. generaliter, §. finautem eli&o. Est aũt ideo sua: quia alternatiuè tenetur, ut hic & j. de iure do. l. plerũq;, in fi.

m *Si malit.*] imò videtur licere referri, ut inf. re. amot. l. Marcellus, §. fin. quæ est contra. Sol. speciale est in illa actione, & in alijs turpibus, ut si conuenti sciant factum, non possunt referre 6 iusiurandum, nec recusare, ut ibi: sed aliàs & referri, ut hic, & recusari potest, ut C. de reb. credi. l. generaliter, §. fin autem.

n *Petet.*] ab alio iura.

o *Iudicium*] principalis debiti. Accur.

p *Non dabit.*] No. denegari iurisdictionem ex causa, ut supra ex quibus cau. maio. l. sed & si per prætorem, §. sed & si dum.

q *Detulit.*] Cato. Patere legem, quam tu ipse tuleris, ut hic. & supra quod quisque iur. l. 1. C. de reb. cred. l. penul. §. fin autem. Accursius.

r *Rerum*] ut & si contra te actionem de dolo intento, & tibi defero, ut iures te non fecisse dolum: referes, iura me fecisse

** Nõ bene istã rat. ꝑ quem ꝓbat, ꝙ exceptio pot oppon i etiã ꝑ verba dubitatiua, putã, quia dico, credo me nõ teneri. vel similia, ꝑ quo facit l si debitor. j̃ de pet. hær & in l. si quis ita fecerit, cũ sim. infra depos.*

1 † Fl. D fensor municipij, vel cuiusuis corporis.

2 † Ista glo. secũdũ aliquos videntur superfluere.

3 Bal. hic dicit istam gl. sin ad hoc, iuramẽtũ de veritate ꝑsiti tũ non sufficit, si iurans dicit se credere, nã dẽt cõtinere sic esse, vel non esse. Bolo.

2 Imò non remittit: sed omittitur, secundũ Bart.

3 † Fl. neq; patrono neque parentibus.

4 † Fl. eius arbitri iudicantis.

1 Sequitur B. F. & Ia.

5 † Fl. debeat

6 † Fl. desiderer.

7 † Fl. dest. nomine.

4 Ista gl. est no. ſm Bal. ad hoc, ꝙ acta iudicij q̃ non requirunt strepitũ iudiciorũ: pñt fieri ꝑ iudicẽ secularẽ in ecclesia. Bolog.

5 Ex iusta cã: aliàs non secũdũ Alc.

6 Nisi vterq; sciret veritatẽ. B. F. Ful. & Alc. licet Albe. Ro. & Ia gl. sequar tẽ indistinctè.

fecisse in te, quæ sit vltra duos aureos: nec enim aliter datur actio de dolo, vt ī. de dolo. si oleū. in fi. & l. idem est. Idem est si agas 1 ex donatione, quæ est, vltr. quingētos solidos & defers iusiurandum, vt iurem me nō donasse, & ego refero, vt iures me donasse, non vltr. quingentos solidos, vt C. de co. l. pe. §. fi.

1 Approbatur per B.

Sed hoc si in totum volo euadere, vel tu vis totum, quod petis tibi dari. Nec obstat rerum amo. l. Marcellus. § fi. & sequen. quia ibi in abscondito, hic in aperto. Accursius.

1 † Fl. huius secundo.

a *Vel personarum.*] ut si libertus agat iniur. & patrono deferatur iusiurandum, ut iuret se non fecisse iniuriā: patronus refert, Iura me tibi fecisse atrocem iniuriam, ut supra, de in ius voca. l. sed & si. §. fin. & ī. de iniur. l. prætor. §. Item nota hic, ex varietate personarum ius, uel statutum statim mutari, ut supra de neg. gest. Pompo. in negotiis gest. §. & hoc iudex cognoscit, vt hic, & sup. eadem l. §. si de qualitate.

2 † Fl. desf.

3 † Fl. desf. autem.

4 † Fl. deesst, vel.

b *Cum res.*] absoluet reum ab obseruatione iudicii.

5 † Fl. libro. 28.

c *Dimissa.*] idest placet partibus rem decidi iuramento vnius partis.

d *Tutor Deficientibus.*] vt supra eod. iusiurandum, §. primo, & §. secundo, transfigere etiam potest tunc, ut C. de trā sac. l. præses. & infra. de fur. l. interdum. §. penult. alias non, ut in dictis legibus.

e *Quandoque.*] idest quandocunque, id est semper. Vel dic, idest, si non inueniatur læsus aliqua ratione, vt supra eod. l. nā postea § si minor.

6 † Alias, de.

f *Pro pacto.*] de hoc statim dices.

g *Solutione.*] ut supra eodem, l. iusiurandū loco.

7 † Fl. ab hoc habiles sunt.

h *Iudicio.*] ut supra eo. l. qui iurasse. § fi. & l. sequ. Et plenius 2 not. quia vt sacramētū cedere in locum pacti. ut dixi in ciuili obligatione. Nam sicut pactum non tollit ciuilem obligationem, ita iusiurandum in locum solutionis cedit in natur. obligatione: nam sicut naturalis obligatio ipso iure tollitur 3 solutionē, ita per sa. Im, ut inf. de solu. Stichum. § naturalis. Cedit in locū iudicii: quia sicut iudiciū rē certam. facit aut perimit, ita & sacramentū, ut ī eo. l. nā postea. §. si is qui tempora. Vel sicut iudicium parit actionem in factum, ita & sacramentum, vt C. eo. actori. Item cedit in locum acceptilationis, ut inf. eod. l. iusiurandum. Accur.

2 Istud nō concludit, nisi iniuste superest tum, tutius; authoritas Fm Alex. & Ias.

3 Immo dubiū Fm. Ia.

i *Qui non compelluntur.*] Et est ratio, q̄a loco iudicii iusiurandum succedit. ut supra eo. qui iurasse. §. fin. in fin. & supra de iudi. sed & si. §. et quibus.

Vel personarum a quibusdam emergentibus, quæ varietatem inducunt. Ideoque si quid tale inciderit, officio iudicis cōceptio iuris 1 † iurisiurandi terminetur.

Hic ponitur practica præcedentium. Alex.

¶ Cum res b in iusiurandum dimissa c est, iudex iurantem absoluet, & 2 † referentem audiet: & si actor iuret, condemnet reum: nolentem autem 3 † iurare reum, si soluat, absoluet, non soluentem condemnet, vel 4 † ex relato, non iurante actore, absoluet reum.

Quando deficiunt probationes, potest tutor iuramētum deferre. Bart.

Paulus lib. 18. 5 † ad edictū.

LEX XXXV.

Tutor pupilli, omnibus probationibus aliis deficientibus, d iusiurandum deferens, audiendus est. Quandoque e enim pupillo denegabitur actio.

Prodigus & furiosus nō possunt iusiurandum deferre. Baldus.

¶ Prodigus si deferat iusiurandum, audiendus non est. Idemque in 6 † ceteris similibus ei dicendum est. Nam siue pro pacto f conuento, siue pro solutione, g siue pro iudicio h hoc iusiurandum cedit: non ab aliis delatum probari debet, quam qui ad hoc 7 † sunt habiles.

Non cogitur quis iurare vbi non potest conueniri. Bart.

¶ Qui non compelluntur i Romæ iudiciū accipere, nec iurare compellendi sunt, vt legati prouinciales.

Iuramētum restringitur ad eam causam super qua iuratur, nec ad aliam porrigitur. Bart.

Vlpianus li. 26. 8 † ad edictū.

LEX XXXVI.

Si actor deferat iusiurandum de sola constituta pecunia, & reus iurauerit, exceptione vtetur, si de constituta cōueniatur. Sed si de sorte idest de priore obligatione conueniatur, exceptio cessabit, k nisi de hac quoque iurauerit, aduersario deferente.

Deferens qui nō vult iurare de calumnia, remittēti similis est. Bart.

Idem libro 13. ad edictum.

LEX XXXVII.

Si non fuerit remissum l iusiurandum ab eo, m qui detulit, n nec 9 † de calumnia iuretur: o consequens est vt debeat denegari actio. Sibi enim imputet, qui processit ad delationem 10 † iurisiurandi, nec prius de calumnia iurauit: ut sit iste remittenti similis.

Is cui iuramentum delatum est, iurare, vel referre tenetur: alias pro confesso habetur. Alexan.

Paulus libro 37. ad edictum.

LEX XXXVIII.

Manifestæ turpitudinis * est, & confessionis, nolle p nec iurare, nec iusiurandum referre.

S *I actor.*] CASVS. Debebas mihi x. ex causa mutui, postea constituisti mihi illa te soluturū: ego te de cōstituta pecunia: & deferente me iurasti, te mihi non teneri de consti. pec. postea volo agere condi. certi an possim? Et Rñ. q̄d sic, ex quo de priori obligatione iuratū non est. Viuia.

k *Cessabit.*] agit ad eādem pecuniā, & alia actione, & cessat exceptio Sec. ō ī. eod. l. duob. § exceptio. Sol. 4 vbi alia actio, q̄ ponit, ex eadē cā cōpetit, ex qua & illa, de qua iuratū est, obstat exceptio, sed vbi cōpetit ei alia, nō obsta prima actio, hic ē 5 constitutionē pecuniæ competit. Sed nonne iusiuran. vice solutionis 5 est? Rñ. est, quātum ad id, de quo iuratū est, ī. q̄tū ad constōnē: vnde de constituta nō tenebit ac si soluisset: non 6 aūt quātū ad illas actiones super quibus non iuratur. Ac cur.

4 Sequitur eam Alber. B. B & Saly. Alex. & Ias.

8 † Flor. libro 13.

5 Fictē, sed non vere B.

6 Imò dic quodhabeat vim solutionis q̄ā est iuratum super principali: secus si sup accessorio. Fu. Saly. Ale. & Ia.

S *I non.*] CASVS. Petebam a te. x. iureiurando delato petiisti a me, vt iurarē de calūnia: nolui iurare. perinde est ac si iusiurā. tibi fuerit remissum. Sed an mihi actio denegabit, q̄a p me stetit quo minus iurares: quia nolui iurare de calumnia? Et rñ. quod sic. Viuia.

l *Si non fuerit remissum.*] scilicet expresse Azo tacite sic, 7 vt in fi. l. & facit ad l. ī. quod vi aut cla. l. 1. § sed & si quis. ī. te. sta. Itē q̄ hic dicit de calūnia, dic hodie corrigi: cum semel tñ iuret, ut dixi ī. eod. l. iusiurandum, §. qui iusiurandum. Item no. q̄ si non facio, q̄d debeo: si tū tu non facis q̄d tu debes, non obtines. ut hic, sic ī. de contrah. empt. l. si in emptione, §. item si emptor. Accur.

9 † Fl. sed de calumnia nō iuratur.

10 † Alias, iurisiurandi.

7 Nihil est Albe. Ful. & Alex.

m *Ab eo.*] scilicet actore. Accur.

n *Detulit.*] quia tunc sine dubio actio denegaretur.

* *Platonem dixit 11 de legg. turpe esse confiteri iurandū exigere & aliud iurisiurandi prohibere.*

o *Iuretur.*] scilicet ab actore.

M *Anifesta.*] CASVS. Placuit litigantibus, ut lis sacramento decideretur vnius, puta Titii: defertur ei sui delatum sacramentum, & ab eo susceptum, dicit se nolle iurare, & iudex referas ergo aduersario: non vult. Dicit quod ista est manifesta turpitudo. Viuia.

p *Nolle.*] abundat vna negatio. 8 sic inf. de dam. inf. stlumium 3 rā. & C. de seruis fugit. l. 1. & in Auth. de hære. & fal. § inordinatum. Item nota, q̄ hæc lex locum sibi suscepto iusiurandum, vt quia placuit vtrique parti ut res per iusiurandum decideretur. Alterutrā enim et hodie faciendum

8 Placet B. & Ia. & displicet Ang.

ciendum, ut hic, & C. eodem delata. & infra de constitu. pecu. l. illud §. primo. Porro 1 si non fuerit susceptum, non est manifestæ turpitudinis, cum possit recusari, ut C. eo. l. l. generaliter. § sin autem, & reuocari, ut C. eodem. l. si quis iusiurandum. Vel dic, olim erat turpe: quia cogebatur suscipere, ut hic.

Ex pacto collato in conditionem iuramenti, secuto iuramento oritur exceptio. Bar.

Iulianus libro 10. digestorum.

LEX XXXIX

SI quis cum debitore suo pepigerit ne ab eo pecunia peteretur, si iurasset se Capitolium non ascendisse, vel aliud quodlibet fecisse, uel non fecisse, isque iurauerit: & exceptio iurisiurandi dari debebit, & solutum repeti poterit. Est enim iusta a conuentio, b si quælibet causa c in conditionem iurisiurandi deducta fuerit.

Si iuratur super debito liberatur pignus: & contra actioné ad pœnam paratur exceptio. et soluti postea datur repetitio. Bart.

Idem libro 13. Digestorum.

LEX XL.

IVsiurandum * a debitore exactum efficit, ut pignus liberetur. Est enim hoc acceptilationi simile, & 1 † perpetuam certe exceptionem parit. Idcirco pœnam quoque petentem creditorem exceptione submoueri oportet, & solutum repeti potest: p utpote cum interposito eo, ab omni controuersia discedatur. e

Etiam absenti potest iusiurandum remitti. Bart.

Pomponius libro singulari Regularum.

LEX XLI.

LAbeo etiam absenti f & ignoranti g iurisiurandi gratiam fieri posse h respondit. Sed, & per epistolam iurisiurandi gratia fieri potest.

1 Ista solutio displicet B. Ang. P. Ful. Sal. Alex. & Ia.

2 Nihil est, ideo dic. quod ibi pôt recusari ex câ, alias non, ut hic B. Auge. Paul. Ale. & Ias.

3 Nihil est. Ale.

Sed hodie 2 corrigitur per dictã l. C. eodẽ, l. generaliter. Nec ob. eadem l. in fine. vbi dicit quod nihil corrigitur de legibus antiquis: quia hic casus excipitur de recusatione: & alius in eo quod post sententiam iurabatur, quod hodie nõ est, 3 ut C. eodem si quis iusiurandum. & l. generaliter. §. j. Accursius.

SI quis] CASVS. Cum haberẽ debitorem, feci ei pactum de non petendo, si iuraret quod Capitolium non ascenderet si iurauit, & petã, obstabit mihi pactum Viuianus.

a *Iusta conuentio*] ut C. communia utriusque iudi. si certũ petatur. Sed uidetur iniusta, ideoque iuramentũ remittendũ, ut inf. de condi. institu. quæ sub conditione, in prin quæ est contra. Sol illud circa ultimas uoluntates, ut sacramentum remittatur, hic in contractibus. Vel ibi de futuro fuit conditio, hic de præterito. Sed quid si promisi tibi x. si iures te ascendere Capitolium. & iuras, nunquid oritur actio ex sacramento, uel ex pacto? Respon. ex pacto. Nam si promisi si ascenderes: non ex ascensu, sed ex pacto dat actio: sed quæ? de dolo, quasi tu præuenire debeas in faciendo: & sic est facio, ut des, ut infra de præscrip. uer. l. naturalis. §. quod si faciam. licet quidã distinguãt, adsit. uel absit. Vel melius, hic non fuit contractus innominatus, quia non modus obligare uolens, sed conditio fuit apposita, ideo ex stipulatione, uel ex conditione, uel simili causa secundum ius commune agetur ad dicta x. promissa. Sed in casu huius legis, hoc non seruatur: quia fuit pactum factum ad excipiendum.

* *Bald. dicit istum tex. fa. ad hoc, quod iuramentum præstitum super principali extenditur, & porrigitur et ad accessoria. Bl. log.*

1 † *Flor. de. est, &c.*

b *Conuentio*] idest pactio de non petendo.

c *Causa*] ut ascendere Capitolium, uel non ascendere. Accursius.

IVsiurandum] CASVS. Si debitor meus me deferente iurauerit se non teneri, pignora, quæ obligauit, liberantur, neque pœnam petere poterit ratione illius debiti, & si soluerit, repetet. Viuianus.

d *Repeti potest.*] ut supra l. prox. aliter si uerus debitor sit absolutus, ut inf. de condi. indeb. Iulianus.

e *Discedatur.*] & naturalis obligatio tollatur, ut inf. de solut. Stichum. §. naturalis & inf. l. fin.

Si debitor iurat ex causa, quæ personam tantum ab obligatione eximit, fideiussori non proderit. secus si iurat super contractu: quod facere uidetur in dubio. Bart.

Idem libro 18. Epistolarum.

LEX XLII.

CReditore, qui de mutua pecunia contra pupillũ contendebat, iusiurandum deferente: pupillus iurauit se dare non oportere: eãdem pecuniã a fideiussore eius i petit: an excludendus sit exceptione iurisiurandi? quid tibi placeat, 2 † rescribe mihi. k Respondi, 3 † Eam rem apertius explicat Iulianus. Nam si controuersia inter creditorẽ & pupillũ fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepisset & conuenerit, ut ab omni cõtentione discederetur, si pupillus iurasset, isque iurauerit se dare non oportere, l naturalis obligatio m hac pactione 4 † tolletur, n & soluta pecunia repeti poterit. Si 5 † vero creditor quidem se mutuam pecuniam 6 † dedisse contendebat: pupillus autem hoc solo defendebatur, quod tutor eius non interuenisset, o & hoc tale iusiurandum interpositum est, hoc casu fideiussorem prætor non tuebitur p Sin autem 7 † liquido probari non potest quid actum sit: & in obscuro, erit (ut plerumque fit) de facto, q an de iure r inter creditorem & pupillum cõtrouersia fuerit: 8 †

LAbeo] CASVS. Procurator meus detulit tibi iusiurandum. illud iusiurandum tibi remisi: Dicitur quod si tu etiã ignores quod tibi remissum fuit, nihilominus remissio valet. Viuia.

f *Absenti.*] per nuntium. 4 Accur.

g *Ignoranti.*] tempore factæ gratiæ, sed sciet quando parabit iurare.

h *Posse.*] ut C. eo. generaliter. § his de præsentibus. Et sic no. arg. pro collatione præbendarum procuratoribus absentium facta, ut teneat, ut infra de do. l. absenti. & C. de do. l. si aliquid.

i CReditore. Eius.] scili. et pupilli Accursius.

k *Mihi.*] o Iuliane 3 de quo dubitcit.

l *Non oportere.*] quia non accepit, ut dicit.

m *Obligatio*] siue erat iuncta cum ciuili, ut quia cum tutore, siue non, quia sine eo. Accursius.

n *Tolletur.*] Nota naturalem obligationẽ iureiurando tolli, ut infra de solu. Stichũ, § naturalis.

o *Non interuenisset.*] quia dicebat se non fecisse cum authoritate tutoris, quæ in obligatione pupilli e necessaria, ut Insti. de autho. tuto. §. primo. & sic confitebatur factum, sed negabat de iure teneri Azo.

p *Non tuebitur.*] quia naturaliter pupillus accipiendo se obligat, ut infra de no uat. l. prima. in fine. nisi cum ipso tutore contrahat: quo casu nec naturaliter tenetur, ut infra de actio. & obligat. l. pupillus. & infra de autho. tuto. l. 5. in princ. unde quando pupillus naturaliter tenebatur, ut hic erat, fideiussores tenentur, ut infra de fideius. l. fideius. §. 1

q *De facto.*] idest, an acceperit.

r *An de iure.*] apparet hic de iure iurari posse: sed hoc ideo, quia ponitur ius pro qualitate facti, ut C. si contra ius, uel util. publ. l. ij. Accur.

4 Sequitur Bu. B. Ang. Ale. & Ia. licet Aug. & Alb. contra.

2 † *Flor. placet.*

3 † *Flo. dessi, respondi.*

3 I. nõ dẽt esse, o Pompo. secundum Alb.

4 † *Alias, ex ceptione.*

5 † *Flor. sin vero.*

6 † *Fl. dedisse, pecuniam.*

7 † *Floren. Si autem.*

8 † *Alias, fuerit, tantũque asferendo.*

Credi-

a *Creditore.*] id est, an cum tutore.
b *Intelligere.*] i. præsumere in dubio; quia proniores, &c. vt infra de actio. & oblig. l. Arrianus.
c *Non oportere.*] quia non fuit contractum, vel fuit solutũ.
d *Atqui.*] pro sed.
e *Prodesse.*] ut supra eodem duobus, §. 1. & §. 2.
f *Debebit.*] vt ĩ. eo. nã postea. §. iusiurãdum. Accursius.
g *Eadem ratio.*] hic solus casus deerat: nam omnes alij qui hic sunt, erant ĩ. in prædictis modo legibus.
h *Reo.*] vt ĩ. eod. duobus. §. . Accur.

[illegible] Vlid adde hunc [illegible].

deferente creditore a pupillum iurasse, intelligere b debemus quid actum 1 † sit inter eos: vt si iurasset se dare non oportere, ab omni contentione discederetur: atque ita & solutam pecuniam repeti posse, & fideiussoribus exceptionem dari debere existimabimus.

Iuramentum fideiussoris super facto, prodest reo, secus si super persona iuretur. Bart.

¶ Si fideiussor iurauerit 2 † se dare non oportere, c exceptione iurisiurandi reus promittendi tutus est. Atqui d si 3 † quasi omnino idem non fideiussisset, iurauerit: nõ debet hoc iusiurandum reo promittendi prodesse. e

Ex iuramento defensoris quæritur exceptio defenso, & etiam ei, cui quæreretur si defensus iurasset, idem iure indicata. Bartolus.

¶ Sed & si a actore deferente, defensor absentis, vel præsentis iurauerit, eum, quem defendit, dare non oportere: exceptio iurisiurandi ei, cuius nomine iuratum 4 † fuerit, dari debebit. f Eadem ratio g est & si fideiussoris defensor iurauerit: reo h enim datur 5 † exceptio item si reus iurauerit, fideiussor tutus fit: quia vt 6 † res iudicata secundum alterutrum eorum, vtrique proficiet. 7 †

TITVLVS III.

De in litem iurando.

Hæc lex legitur duobus modis, secundum primam lecturam h. d. Non debemus inspicere, quod euenire potest, si ad id non est res naturaliter destinata, sed secundum alteram lecturam. hoc dicit. Fideiussor non tenetur in id ad quod ex contumacia condemnatio crescit. Bart.

Vlpianus li. 27. 8 † ad Sabi.

LEX PRIMA.

Rem in iudicium i 9 † deductã non idcirco pluris esse opinãmur quia crescere eius 10 † condemnatio k potest ex contumacia non restituentis per iusiurandum in litem. Non enim res pluris fit per hoc, sed ex contumacia æstimabitur vltra eius l 11 † pretium.

Istud iuramentum defertur ratione doli, non ratione culpæ. Alexan.

Paulus lib. 13. ad Sabinum.

LEX II.

Siue nostrum m quid petamus, siue ad exhibendũ agatur. Interdum quod interest n agentis, solum æstimatur: veluti cum culpa non restituentis, vel non exhibentis punitur. Cum verò dolus aut contumacia non restituentis, vel non exhibentis punitur: 12 † quanti in litem iurauerit o actor.

In his in quibus non cadit affectio, non defertur iuramentum in litem ad probandum verum interesse, etiam extra rem, quod circa rem non cadit. h. d. Diuiditur in duas partes, quæ patent ex summario. Secunda ibi, Nisi. Bar.

DE IN LITEM iurando.

Supra dictum est de iureiurando, quod est de re, vt supra titu. 1. quoties, hic dicit quod est ex voluntate, siue affectione, vt infra eod. l. 1. & l. videamus. §. iurare. Accur.] Quid autem sit iusiurandum in litem, & quibus causis deferatur, pone Cuiac. in paratit. ad hunc titulum.

1 † Habes. [illegible] Ang. li. 4. c. 17.

[illegible]

Rem in iudicium.] CASVS. Ego contra te rei vendicat. vel simili act. unde cum debebas satisdare iudicatum solui, obtulisti quendam fideiuss. qui non satis erat idoneus ad rem peti tam; dicebam quòd dares mihi magis idoneum si deinde. quia forte ego iurabo in litem: & sic fortè non erit soluendo ad eam quantitatẽ quam in iuramento comprehendam: quia forte, cum non habet in bonis nisi 100 ego puto iurare ad 200. Dicit quod non sum audiendus: quia non est res pretij maioris, vel minoris pretij, quòd ita potest crescere per iuramentum contingere tamen potest, vt pretium eius plus æstimetur. & hoc dicit verum est, siue agat ad hoc, quòd meum fuit, siue agere ad exhibendũ, hoc dicit cũ princ. l. sequentis. Vlpianus.

i *Rem in iudicium.*] dupliciter potest poni casus, i vel in re facienda, vel in facta in re facienda, ut cũ ago ĩ Titiũ aliqua actione quia iurat in litem, ut rei vendic. & petam fideiussores iudicio sisti idoneos, vel iudi. sol. fm id qd pôt crescere dis: contra nõ dant, nisi quatenus lis est inspecto principio: certè hoc vltimũ sufficit, ut hic & ĩ. si qs in ius uoc. si ier. l. 1. nec. n. aduẽtitij casus, &c. m ĩ. qui & a qbus. Iulianus. Itẽ casũ aduersum; for. &c. vt inf. de ver. obl. inter stipulantem. § sacram. & ad hoc supra de iurisdi. omn. iud. cum quædam § fin. In re iam facta, a ut si dedisti fideiussores idoneos inspecta quantitate, quæ petitur: sed postea propter contumaciam in plus est damnatus: certè fideiussores non tenentur, ut arg. ĩ de fideius. l. fin. Item pone. § inf. ad leg. Fal. cum pater. §. legato. & l. alienus. & de leg. 3. non dubiũ, § fi. Accur.

K *Condemnatio.*] id est æstimatio.

l *Vltra eius pretium.*] i. vltra æstimationem veritatis, vt ĩ. ne quis veritatis, vt ĩ. ne quis eum, qui in ius vocat. l. pe. §. 1. & no. hic, duo argumenta. Primum, quod non inspicitur quod euenire pôt: & pro vtraq; parte dic, vt dixi sup. de iurisd. om. iud. cum idem. in fi. legis. Aliud, quia rerũ pretia, nõ affectione, sed p rei veritate æstimãtur, vt hic, ĩ ad legem Aquil. l. si seruũ meũ. & inf. ad legem Falc. pretia. Sed arg. cõtra. ĩ. mand. l. cum seruus.

ADDITIO. Dic quod ibi propter affectionẽ noua actio datur: hic competens cõtra non contumacem non augetur, secundum Ange. Pau. Alex. & Ias.

m *Siue nostrum.*] CASVS. In lege superiori, in fi. dicitur, quod quã in litem iuratur, æstimatur res vltra verum pretiũ: hic dicit, quod verum pretium rei æstimatur: puta antequã qui restituere debuerit, fuerit in culpa, & non in dolo. Viu. m *Siue nostrum.*] pôt legi cõ. l. præcedẽ: & nõ derogat legi superiori: nec sit hic §. interdũ, vel sit hic §. 4 & hic i. ver. cũ l. supiori iungatur. Et dic nostrum petamus, vt per rei ven. in qua iuratur in litem, ut supra de rei vendi. qui restit. vel etiam ius, ut seruitutem, ut supra si ser. vendi. l. harum. act. in fi. & in actio. ad exhi. vt subijcit. & inf. eo. in act. in princ. & sup. ad exhib. l. 3. §. 2.

n *Interdum quod interest.*] an per iuramentũ probetur, vel per testes? Respon. per testes, secundum Ioan. vt C. de sent. quæ pro eo qd interest. l. j. § in alijs autem.

o *Quanti in litem iurauerit.*] facta taxatione, ut supra de dolo arbitrio, & ĩ. eo. videamus. § pe. & l. in actionib. § j. Interdum tamen iuratur in litem, i. in veram § æstimationem, ut infra l. proxi. & l. cum furti. & sic intelligitur l. in actionibus. § planè. infra eod. Sed quid si patet iudici actoris affectio: an debeat exigere sacrũ in litem? Videtur quod non

[illegible] Do. [illegible] & [illegible] Alex. [illegible]

4 † Fl. [illegible]
5 † Fl. [illegible]
6 † Fl. [illegible]
7 † Fl. [illegible]

1 Ista l. lectura placet B. Ang. P. Alex. & Ias.

2 Ista l. & nõ procedit in fideiussore de iudicio sisti, sed bñ in iudicatũ solui: qñ sumuntur duæ sniæ, alias secus B. P. An. Ale. & Ia. licet Ful.

3 Placet Ful. & Ias.

8 † Fl. lib. 32.

9 † Fl. iudicio, & Bal. dicit istũ text. fore fin. ad hoc, quod pœna cõtumaciæ nõ dicatur pœna principalis: de quo hic late per Ale. de Imo. Bolog.

10 † Fl. desti. tione.

11 † Fl. rei.

4 Vtraq; est de mente. B. B. P. Ang. & Ias.

12 † Fl. desfunct.

5 Approbat per Bart.

Vlpianus li. 28. ad edictũ.

LEX III.

Nummis depositis, iudicem non oportet in litem iusiurandum deferre: vt iuret quisque, quod sua interfuit: a cum certa sit nummorum æstimatio: b nisi fortè de eo quis iuret, quòd sua interfuit, nummos sibi sua die c redditos esse. Quid enim si sub pœna pecuniam debuit, aut sub pignore, quod (quia deposita ei pecunia abnegata esset) distractum est.

In causa, quæ per tutorem agitatur, pupillus, vel mater eius ad iurandum de affectione non admittitur, tutor, & curator non cogitur: sed volens admittitur: adultus etiam admittitur. Bartolus.

Idem libro 36. ad edictum.

LEX IIII.

Videamus in tutelari d causa quis iurare, & aduersus quem possit. Et quidem ipse pupillus si impubes e est, non potest. Hoc enim sæpissimè rescriptum est. Sed nec tutorem cogendum, nec 1 † matrem pupilli admittendam, f etsi parata esset iurare, diui fratres * rescripserunt. Graue enim videbatur & ignorantes, & inuitos tutores sub alieni * compendij g emolumento, etiam periurũ anceps subire.

¶ Curatores quoque pupilli, vel adolescentis non esse cogendos in litem iurare, rescriptis Imperatoris nostri * & diui patris eius continetur. Si tamen tantam affectionem pupillo suo, vel adolescenti tutores, vel curatores præstare volent, authoritas iuris non refragabitur, h quin iudicio, quod inter ipsos * acceptum est, finis i eiusmodi possit adhiberi. Non enim k ad suam vtilitatem iurisiurandi referenda æstimatio est, sed ad eum, 2 † cuius nomine tutelæ ratio l postulatur. Adolescens uero, si uelit, iurare potest. m

Solus iudex potest iuramentum in litem deferre: et in infinitum potest iurari: debet tamen iudex certam quantitatem taxare in quam iuretur: non tamen præstitum iuramentum cogitur iudex omnino sequi, si tale iuramentum ob culpam non defertur. h.d. vsque ad l. in actionibus. Alexander.

quòd non: quia in incertis, non certis, &c. ut ĵ. de uerb. obl. continuus. §. cum ita. Econtra quod sic: quia non ut iudex scit & ideo ex fide eorum, quæ probantur, iudicat: non sua conscia: quod uerum puto, 1 vt s. de offi. psi. illicitas. §. veritas.

Nummis.] CASVS. Deposui pecuniam penes te noluisti eam restituere: nunquid in litẽ iurabo? Et dicit quod non interest me alios nũmos hẽre quantũ, & illos eosdẽ. Sed pone, promiserã sub usuris, uel sub pignore, & ideo quia non fuit pecunia deposita mihi restituta, uenditum est pignus, & commissa est pœna; & dicit quòd adhuc in litem iurabitur, si tamẽ damnum passus sum, quia pecunia non fuit restituta, iurare potero, & dicitur id sacramentum ad damnum, uel propter damnum, & non in litem, alij tamen aliter dicunt. Cætera plana sunt vsque ad §. iurare.

a *Interfuit.*] supple magis illã pecuniam habere, quàm aliam.

b *Æstimatio*]i nummi, ipsi certi sunt, 2 quorũ sũt æstimatio. Io. nec enim pecunia põt esse interesse; si rectè inspicias, nisi fuerit in mora; tñ enim interest mea hanc habere pecuniam, quantum illa, secus in libris, & alijs reb⁹, quia pecunia per res non æstimatur, ut ĵ. de fideiuss. l. si ita. Azo sed nec alia ratione iuratur, nisi fortè, &c. ut sit bona exceptio, nec enim est hoc iuramentum in litem: & ideo cautè punit, iurat, & non repetit in litem, in litem autem nõ iuratur, quia non fuit contumax in commissione pœnæ, sed in ratione ob quam est cõmissa pœna. Item, quia affectio nulla est maior ad unam pecuniam, q̃ ad aliam; ob quam affectionem in litem cõsueuit iurari, ut s̃ l. prox. §. 1. Alij dicunt hic iurari in litem, ut ĵ. eo. in actionibus. §. planè.

c *Sua die.*] s. die præstituta, vel die interpellationis, aliud itaq; est in specie, aliud in quantitate deposita, nam in specie iuratur in actione depositi, ut infra depo l. 1. §. in deposito. Itẽ in hac ueniunt fructus, at cũ quantitas, nõ uenit 3 quod potuit lucrari, s. negotiãdo; sed uenit illud tñ, quod interest sua die dat s esse. secundum Io. quod interesse duplex est, ut hic dr̃, & facit ad idem ĵ de eo, quod cer loco, non utiq; §. nunc de officio Hic q̃ro, an in alijs cõtrib bonæ fidei, uel stricti iuris, ut in mutuo, hẽat locũ quod hic or̃? Rñ. sic; ut ĵ. de eo, quod cer lo. quod si Ephesi. Itẽ an per solum iurm possit aliàs probari? Rñ. sic, per l. istã contra dolosos. Acc.

Videamus] Casus planus est, usque ad §. iurare in quo sic ponitur. In superiori §. dicit quòd debet iurari iudice deferente; & aliàs non valet iusiurandũ. Sed pone, quod iudex detulit; nunquid põt iurari in infinitum, Et dr̃ quod sic. Nũquid iudex taxare poterit sacrm, puta sic dicere, iura pro quanto nolles re carere; dũ tñ illam quantitatẽ non excedas. s. centum solidos. Et dicit quod iudex taxare poterit, & hoc probat, quia in potestate sua fuit deferre, & non deferre; unde in potestate sua debet esse taxare. Itẽ pone, delatum est iusiurandũ à iudice, & est iuratum: nunq̃d postea iudex retractare poterit? Et dicit quod sic. In fine dicit, quod propter culpã non iurat. & h. d. vsq. ad l. in actionib. Viu.

d *In tutelari causa*] si tutor agit nomine pupilli.

e *Impubes.*] i. q̃ impubes &c. secus in adolescente, ut infra ea. l. § adolescens. Ac.

f *Admittendam.*] quia credimus, quod in infinitum iuret amore filiorum, cum nullus affectus uincat paternum, ut C. de cur. fur. l. fin. 1. respon. & quia plus quam se filium diligit. ut supra quod me. cau. isti quidem. §. fin. sed si tutrix est, ut tutor admittitur licet non cogatur, vt hic, & supra de noxa. l. quoties. §. si tutor. sed sacramentum calumniæ tutores, & curatores prorsus præstare coguntur, ut C. de iura. calu. l. 2. §. quod obseruari Item est in eo, quod fit pro lite decidẽda, & pro quantitate expensarũ: quia hoc præstare cogitur, ut C. de reb. cred. l. generaliter. & de iudi. properandum. §. primo. Accur.

g *Compendij.*] maximè: nam nec propter suum compendium, ut supra titu. 1. l. iusiurandum, & ad pec. in fine primi respon. d & supra qui satisd. cogan. de die. §. fina. nec propter alienum, ut hic: & infra ret. amo. l. Marcellus. §. pater. Est tamẽ argum. contra. huic dicto, ubi alienum compẽdium debet quis præferre, ut infra de administratione tuto l. tutor. §. non est audiendus. Accursius.

h *Refragabitur.*] imò videtur refragari, cum solus dominus debeat iurare, ut ĵ. eod. vulgo. quæ est contra. Sol. & tutor est quasi dominus, ut ĵ de fur. interdum. §. qui tutelam. & pro empt. qui fundum. §. si tutor.

i *Finis.*] scilicet per sacramentum quod est instrumẽtum decidendi lites, ut C. de rebus credit. l. in bonæ fidei. ut supra e t. 1. l. 1.

k *Non enim*] bene dico tutorem præstare iuramentum, quo æstimetur vtilitas: quia non ad suam, quæ nulla est, sed ad pupillum refertur: iurabit enim 5 pro quanto suus adultus, vel pupillus nollet re carere, ut hic, & supra ibi, sub alieni compendij &c. non autem pro quanto ipse tutor nollet suum pupillum re carere. sic & supra si quis cau. l penult.

l *Ratio*] id est delitum occasione tutelæ: quia tutor est.

m *Iurare potest.*] quoddam ergo adolescenti permittitur, quod non pupillo: vt hic, & Institu. de suspec. tut. §. impuberes. Sed uidetur distinguendum, an habeat curatorem, ut tunc non possit ad instar pupilli: aliàs sic, ut C. de in integrum resti. tu. mino. l. si curatorem. sed non est itaq; quia hic de suo commodo agitur. Item no. hic argumen. quod minor debet iurare de veritate dicenda, maximè cum ad iudicem pertineat inquirere veritatem, ut C. de eden. l. is apud quem.

1 Et bene B. B. P. Ang. Alex. & Ias.

2 Ista expositio nõ est necessaria. Bar. Ang: Pau Alex. & Ias.

1 † Fl vel.

3 Imò uenit secũdum B. & Ang. quã ẽ persona solita negotiari. P. Alc. & Ia.

4 Sequitur B. Pau. & Ia.

* *Diui fratres q. fuerint. vide Sparti. l Ælio Vero. & Anto Anguli sing. de excusat. su g §. præterea.*

* *No, sed m B. quod quis nõ cogitur iurare de facto alieno, & aliena cõscientia: nec dẽt q; grauare conscientiã suã rõne officij, qd̃ gerit: sed salutem aĩæ suæ pferre cuicunque offo: quod est nõ dignũ secundũ eundem.*

* *Imp. nostri.*] *scilic. Antony Caracallæ qui fuit filius Alex. Seueri ut testatur Catel. Cotta de iurisper.*

* *in hũc locũ vide Dua. in cõ. de i li. rer. num 10.*

2 † Fl sed ad domini tuus.

5 Ista forma displicet B. B. An. P. Al.

Alius.

a *Alias*] secus in alio iuramento, ut sup. tit. 1. l. 2.
b *Iurare in infinitum.*] Nota infinitatem amplectendā, ut hic, & in Auth. de nō alie. §. Sinimus. Sed at. ℥. ſ. de leg. 3. fideicommiſſa. §. ſi quis 2. & C. de ſacro ſan. eccl. l. fi. Sol. etiam hic euitatur: quia taxatur, ut ſubiicit.
c *Congruit*] vt ante & poſt poſſit taxari, vt hic & ℥. proxi. ſic ſup. de pac. l. iuriſgen tiū. §. adeo. Sed vr ꝙ nec ante, nec poſt, ut ſ. de rei uen l qui reſtituere. q̃ eſt ℥. Solu. non taxaſ, ut ibi dicit, ſ. a lege, ſed a iudice ſic. 2 vt hic. & ℥. l. prox. & j. & ſup. ad exhib. l. 3 §. 2, & ſ. de do. arbitrio. §. j.
d *Ex magna cauſa.*] vt ſi iudex inueniat in ſtrā qđ ad reū res pertineat: a vñ propter contumaciā iā nō eſt puniēdus, ut ℥. de pecu. l. eo tpe j. rñ. & ſ. tit. j. admonēdi. Azo. alias facile non retractatur, ut ℥. eo l. fi. ꝑterea ad id qđ di ipoſſit, id non ſequi, uel prorſus abſoluere, & ſic iuramentū præſtitum retractari, cōcordat C. de iud. ſācim*. Sed ℥ dicit in Auth. de iudi. §. oportet. coll 6 vbi dicit quod poſt exactū & præſtitum amplius non taxet. Sol. quidam dñt illa corrigere iſtam Alii diſtinguunt, 3. an aň ſacr̃m taxauit, vt tunc poſtea taxare non poſſit, ut ibi: an non taxauit prius, & tunc taxat poſtea, ut hic. Tu dicas, 4 ꝙ ibi in alio ſacr̃o loquitur ſ. de expenſis litis: hic de in litem iurando: ꝙ ergo dř ibi de expenſis litis, idē dicetur & vbi deferť ꝑꝑ aliquam rē dubiam, vt certa efficiatur, ut C. vnde vi l. ſi quando. hoc autem de affectione tm̃ eſt. Itē qđ dicit hic, retractari iuramētum ꝑſtitum, intellige, niſi ſit ſecuta definitiua ſnīa de reſtituenda: tunc enim ſnīa iudicis non reuocaretur, ut ſ. de re iudi. Imperator. & l. Pau. & ita nec ſacr̃m. Vel dic, ut ſ. tit. 1. l. admonendi. hic aūt in rei vend. ita procedit, vt iuret ſi reus dolo deſiit poſſidere, ut ſ. de dolo. l. arbitrio. §. 1. vel ſi act. non vult rem auferri manu militari: ſed quanti in litem iurat, vult damnari reum.
e *Ex culpa*] niſi in caſu, ut C. eo. l. alio.
f *Aeſtimationem.*] cognita veritate, ut C. eo. l. 2. Azo.

IN *actionibus.*] CASVS. Hæc l. quatuor habet dicta, Primū, qđ in iudicio bo. fi. & in act. ad exhibendum, & in actio. in rē iuratur in litē. Secundū, ꝙ iudex poterit taxare vſq ad quam quantitatē iurari debeat. Tertiū, ꝙ ꝑꝑ dolū ſuum, non ꝑꝑ culpam iurare dēat. Quartum, in ſtricti iuris iudicio in litem non iurař: ꝑterquam in vno caſu quē ponit in litera puta cum Stichū ꝓm. ſiſti, & fuiſti in mora ſoluēdi: poſtea deceſſit Stichus, intelligunt eū quidem de iurando in litem quod eſt pro quanto nolles te carere, quod falſum eſt: ſed ad veram quantitatem rei intelligiť.

1 † *Flor. deest in.*
2 Sequitur hanc glo. B. Bal.
* *Noſtri.*] *Quia vp p hæc pa fuit præfectus præ torio.*
2 Illud exēplum eſt bonum ad tex. dū dicit iudicem poſſe abſoluere.
3 † *Flor. nec ei cōſtet. At igitur q poſſit iuſiurandū non deferre.*
3 † *Fl. deest, is.*
4 † *Fl. non deferre*
5 † *Fl. tamē*
6 † *Fl. etiam.*
3 Iſta non tollit contra ria m Ale.
4 Iſtam ſequitur B. Ang. P. & Ale. ſi- ctet Fulg. & Ia. contra.

¶ Deferre autem iuſiurandū iudicem oporteat. Cęterum ſi alius a detulerit iuſiurandum, vel eo 1 † non delato iuratum ſit: nulla erit religio, nec vllum iuſiurandum, & ita conſtitutionibus expreſſum eſt Imperatoris noſtri,* & diui patris eius. ¶ Iurare autem in infinitum b licet. Sed an iudex modum iuriiurando ſtatuere poſſit, vt intra certam quantitatem iuretur, ne arrepta occaſione in immenſum iuret, quæro? Et quidem in arbitrio eſſe iudicis, deferre iuſiurandum, necne 2 † velit, conſtat: an igitur is, 3 † qui poſſit iuſiurandum deferre, 4 † idem poſſit & taxatio 1 c iuriiurando adiicere, quæritur? Arbitrio ſane 5 † iudicis bonæ fidei & 6 † hoc cōgruit. ¶ Item videndum eſt, an poſſit iudex, qui detulit iuſiurandum, non ſequi id, ſed vel prorſus abſoluere, uel etiam minoris condemnare quam iuratum eſt. Et magis eſt, ut ex magna cauſa d & poſtea repertis probationibus poſſit. Ex culpa e autem non eſſe iuſiurandum deferendum conſtat: ſed æſtimationem f a iudice faciendam.

In actionibus in rem arbitrarijs & bonæ fidei iuratur in litem, ſecundum taxationem iudicis ob dolum tantum. In alijs autem actionibus ſtricti iuris non iuratur in litem, niſi quando alia vera æſtimatio probari non poteſt, hoc dicit cum l. ſequen. Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de iuramento in litem, quod eſt affectionis. Secundo de iuramento in litem, quod eſt veritatis. Secūda ibi, in verſi plane. Item prima ſubdiuiditur: quia primo ponit, in quibus actionibus iuratur. Secundo, quod ſit officium iudicis in delatione iuramenti. Tertio, quod ſit eius officium poſtquam eſt iuratum. Quarto, ob quam cauſā deferatur. Secunda ibi, Sed iudex. Tertia ibi, Item & ſi. Quarta ibi, ſed in his. Bartolus.

Martianus lib 4. regularum.

LEX V.

IN actionibus * in rem, g & in ad exhibendum, h & in bonæ fidei i iudiciis, in litem iuratur: ſed iudex poteſt præfinire certam ſummam, ad quam vſque iuretur, licuit enim ei a principio 7 † nec deferre. Item & ſi iuratum fuerit, licebit iudici k vel abſoluere, uel minoris condemnare. ¶ Sed in his omnibus ob dolum ſolum in litem iuratur, non etiam ob culpam: l hæc enim iu-

g *In rem*] vt ſup. de rei vendi l qui reſtituere. Et dic qđ impropriè 5 dř actio in rem: ſed dř petitio, ut ℥. de act. & obl. l. actio in perſonam. Sed large hic ponitur, ut in ſ. dicto tit. l. actionum gña. Item nunquid in aliis realibus iurat, ut in Publiciana & Seruiana, & quaſi, & ſimilibus? Rñ. ſic: 6 qa dicit, actionibus, in plurali numero. 7 & ℥. de pign. l. ſi fundus, §. in vendicatione, & quia ſunt arbitrariæ, in quibus iuratur, ut Inſti. de act. §. præterea.
h *Ad exhibendum.*] vt ſ. ad exhi. l. 3 §. 2.
i *Bonæ fidei.*] ut inf. commo. l. 3 § in hac. & ℥. loc. ſi cui § fi. & ſ. de peti hære. ſed & ſi. §. hæc verba. & hoc in directis, non in cōtrariis, ut ℥. depoſi. l. 1. §. in depoſiti quoque, & l. ea apud. Sed ſpeciale eſt in actione ex empto: ut licet ſit b. f. non tamen iuratur in ea in litē: quia venditor liberari poteſt præſtito intereſſe ſingulari: nec cōmittit dolum. vt ℥ de actio. empt. l. 1. in princ. & C. de hære. vel act. uend. l. qui tibi. in fi. & ideo non iuratur ad infinitum Accur. 8 Sed certe nulla lex vetat, ſm̃ H. ut not in ſumma huius titu. nam & alias uenit ſingulare intereſſe in actio. de dote, & in aliis ſimilibus: & tamen iuratur in litem.
k *Iudici.*] ut ſupra lege proxima, §. penult. & poteſt hic dicere contrarium in Authen. de iudic. §. oportet. colla. 6. & ſolue. ut ſuperiori lege diximus.
l *Non etiam ob culpā.* ſcilicet propter leuē, vel leuiſſimam. Sed an propter latam culpam iuretur? Videtur quod ſic, cum ſit ſimilis dolo. * ut infra, de preca. l. quæſitum, §. culpam, vnde & ſupra ſi menſ. fal. mo. di. l. prima. Sed tamen [illegible] quod non: ut enim propter ſolam cōtumaciam quis poteſt excommunicari, ita & poteſt iurari in litem contra aliquem propter dolū tantum, ut ſupra de dolo. l. arbitrio, §. 1. Comparatur ergo lata culpa dolo quantum ad pecuniarium damnum perſequendum, non quantum ad corporalem pœnam, ut infra ad legem Cornel. de Sic. l. 3. Item non quantum ad infamiam irrogandam, ut Inſti. de ſuſpe. tut. § ſuſpectus. Item nec quantum ad iuſiurandum in litem: quia irrogat pœnam reo ex ſola voluntate iurantis. Porrò 9 in actione tutelæ eſt ſpeciale, ut ſi agatur contra tutorem tutelæ, & ipſe tutor dolo, uel lata culpa, uel leui nō exhibuit res, vel inſtrumenta pupilli: iurari poteſt contra eum in litē: ſed contra hæredem ſuum forte non iurabitur, niſi ꝓpter dolum ſuum proprium, uel latam culpam, ut C. de in litē iurando, l. is qui. & l. alio iure. & ideo & in tractatu tutelarum ponitur hic titu. ut oſtendat, quod in ea aliquid ſeruetur ſpecialitatis. Accur.

5 Idem B. & Iaſ.
6 Iſta eſt vera ſm̃ Bar. Ang. P. Ale. & Iaſ.
7 Iſta rō eſt fragilis ſecūdum Ale.
8 Sequitur Albert. & Fulgo.
* *Vi. Duarenum ad hāc l.*
7 † *Flo & a prīmo.*
* Dolo.] Nota, qđ lata culpa a dolo ſi differt, niſi q a dol* cōmittendo, culpa vero omittendo committiť, l. tutor qui de adm. tut. & conſequēter dolus uoluntatē poſitiuā arguit, culpa vero ꝑmiſſiuam, l. Metrodorus de pæcu ſim.
9 Iſtam ſequuntur B. Bal. Ang. P. & Ia.

Plane,

a *Plane.*] hic §. iungitur in princi huius l ibi. & in bonę fi. &c. & collige ex hac adiunctione arbitrarias nõesse stricti iudicii, cum fecerit mentionem de bonæ fidei, & de arbitrariis: & tunc aduersatur plane, pro sed: quasi de aliis prorsus dicat a prædictis: & hoc s̃m quosdam. Sed tu dic, q stricti iuris sunt: cum non numeretur inter bonæ fidei. quæ sunt Institu de actio. §. actionum. Et quod dicit hic plane, &c. dic in stricti iuris et, quæ non sunt arbitrariæ, & sic est bona aduersatio. Not. ergo in actione stricti iuris iurari * in tribus casibus. Primus, contra eum, qui in ius uocatum ui exemit, ut s̃. ne quis eum, qui in ius uocatus est, eximit l pen. §. 1. & est illud propter 1 contemptam authoritatem iudicis, uel pp rigorem iudi. is seruandum. Secundus est in actione Fauiana, si non restituetur a res alienata in fraudem patroni. ut inf. si quid in frau. patro. l. tenetur § in hac actione nam, & si non sit arbitraria, 3 est tamen in rem scripta. Tertius est s̃m It. in promissore Stichi, qui moritur post moram etiam sine dolo, sed culpa tantum, ut hic. Et est ratio, quia iudex aliter non potest æstimare corpus mortuum, cum ad nullũ sit usum, sed in aliis rebus secus, quia mortuus bos ad aliquem usum est, 5 sed certe hoc ultimum intelligo 4 s̃m Azon. non de iureiurando in litem, quod cuiusque arbitrio facit rei æstimationem, sed de iureiurando, quod improprie dicitur in litem, & continet ueram, idest, cõmunem rei æstimationem, & hoc innuit ratio huius legis, quia iudex, etc. et de tali sacramento loquitur inf. eo l cum furti nam siue agatur acti. furtiua, quia in ea ad rem dupli uel quadrupli adam habetur respectus, siue agatur condi. furtiua, defertur actori iusiurandum super quantitate rei pp inopiam probationum, et pp maleficium conuenti, ut furet tanti rem fuisse cum furtum factum sit, nec debet adiici, eo plurisue, &c. ut in d. l. s̃. eodem, cum furti: et sic etiam defertur sacramentum i interdicto 5 unde ui. ut C. unde ui. si quãdo. Est et quartus, ut infra rer. amo. si cum dos. § j. Accur.

1 † *Flor. rela tione.*

2 † *Flo libro 26.*

* Iuratur in litem qñq. in actionib. stricti iuris. Quid sit autem in actio cõtrariis ui. Alex. a. conf. 214. colũ. 1. in prin. uol. 7.

1 Approbatur cõtra Ꝑ scriben. hic.

3 † *Alias, Pōponius.*

2 Sequũtur Barto. Ang. Ale. & Ia. licet Fulg. cõtra.

3 Imo est arbitraria m Barto. Ang. Ale. & Ias.

4 † *Fl lib 8.*

5 † *Flor. inc. Tutor.*

4 Et bene Bar. Ang P. Saly. Ale. & Ias.

6 † *Flor. non est aequum.*

5 Idem B.

ADDITIO. Dic quod ibi erat actio arbitraria ppter præceptum iudicis contemptum. Bar. Ale. et Ia.

b *Delatione.*] alias religione, et alias relatione. Accursi.

c A *Lias si ex.*] secundum eos, qui dicunt in superiori casu iurari in litem, dic, alias, idest, quam in prædicto casu, et planum est. Secundum nos, qui dicimus non in litem iurari, dic alias, idest, si non est in mora, & et sic non tenetur interitu speciei, scilicet liberatus, ut infra, de uerborum obligationibus, si ex legati. Vel alias, idest, pro aliave, vel eadem, si tamen extet.

6 Ista placet Alb B A. Alex. & Ia.

dex æstimat ¶ Plane a interdum, & in actione stricti iudicii in litem iurandum est: ueluti si pmissor, Stichi morã fecerit, & Stichus decesserit: quia iudex æstimare sine delatione b 1 † iurisiurandi non potest rem, quæ non extat.

Paulus li. 28. 2† ad edict.

LEX VI.

ALias si ex c stipulatu, uel ex testamento agatur, nõ solet in litem iurari.

Dominus litis debet in litem iurare, non alius.

Vlpianus lib. 8. ad edictum.

LEX VII.

VVlgo præsumitur alium in litem non debere iurare, quam dominum d litis. Denique Papinianus 3 † ait alium non posse iurare, quã eum, qui litem suo nomine contestatus est.

In actione tutelæ, quia est bonæ fidei, iuratur in litem. Bart.

Marcel. lib. 1 8 4 † Digestorũ.

LEX VIII.

SI tutor e 5 † rem adulti, quam possidet, restituere ei non uult: quæro utrum quanti res est, an quanti litem iuratum fuerit, condemnari debeat? Rñdi, non 6 † æquum esse, pretio, idest quanti res est, litem æstimari: cum & contumacia punienda sit, & arbitrio potius domini f rei pretium statuendum sit, potestate petiori in litem iurandi concessa.

Qui iurat rẽ valere centum, quæ valet plus, nõ est periurus, licet non dicat, & plus, Bart.

Iabolenus li. 15. ex Cassiod.

LEX IX.

CVm furti * agitur, g iurari ita oportet, tanti rem fuisse cum furtum factum h sit; non adiici eo, plurisve; quia, quo 7 † res pluris est, utique tanti est.

Contra non exhibentem instrumenta iuratur in litem. Bar.

Callistratus lib. 1. Quæstio.

LEX X.

IN instrumentis, quæ quis non exhibet actori pmittitur in litem iurare i quanti sua interest ea pferri, ut tanti condẽnetur reus, idq. etiã diuus Commodus rescripsit.

Iuramentum in litem nõ retractatur, nisi ex cã. Ba.

Paulus lib. 3. Responsorum.

LEX XI.

DE periurio eius, * qui ex necessitate k iuris in litem iurauit, quæri facile l non solet. 8 †

d V *Vlgo præsumitur. Quam dominum.*] vel quasi, ut inf. eo. l. uideamus. §. si tamen. Accur.

e S *I tutor.*] scilicet quondam.

f *Domini.*] not. domini arbitrio rem æstimari, ut hic, & inf. rerum amot. l. non enim, & l. ideoque, & C. de Iudæ. l nemo ex re. Accursius.

CVm furti.] CASVS. Egi contra te actione furti, condẽnatus, etas in duplũ, uel quadruplũ & iurare debeo quantũ ualuit res cũ mihi surrepta erat, qualiter enim possit sciri quantum esset duplum, uel quadruplum rei, nisi prius sciretur eius æstimatio? licet quidam dicunt quod hic loquitur de iuramento in litem, unde ponunt casum in condictione furti, & non in actio. furti. quia illa agi non posset, quia in infinitum iuratur, & ita non posset duplari, uel quadruplari nisi prius sciretur uera eius æstimatio, immo ego debeo dicere rẽ meã tanti fuisse, neque debeo dicere, tantum ualuit, & non plus, ideo si plus ualeat, non adiiciat & plus. Viui.

g *Cum furti agatur.*] idest cond. furtiua, nã furti actio pœnam tantum persequitur, sed cur in ea tantum iuratur in litem, cum nec sit arbitraria, nec sit bo. fid. Respon. in odium furum, ut Insti. de actio. §. sic itaque, & hoc secundum quosdam. uel dic secundum alios hominem furto subtractũ, & apud furem mortuum hic peti, ut supra eod. l. in actionibus, §. plane. secus si pro alia re condi. furtiua ageretur. Tu dic melius, 7 q hic loquitur non de sacrõ in litem, sed de eo quod ueram quantitatẽ rei subtractæ continet, siue condi. furtiua agatur, siue agat acti. furti, quia et in ea habetur respectus ad rem, sic et in interdicto unde ui, defertur sacramentum, ut C. unde vi, quãdo. secundum Azo.

* Coniunge l. si cuis. de fur.

7 † *Flor. q̃ alias, quanto.*

* Rõnem huius l. sume ex l. 21. & 22. sup de dolo. & ex l. in actionib § plane. de in litẽ iur.

7 Et bene Saly. Ale. & Ias.

h *Cum furtum factum sit.*] nisi et pluris res fuerit post, ut infra, de condi. furt. l. in re furtiua, §. 1.

IN *instrumentis*] CASVS. Si agam contra te ad exhibitionem aliquorum instrumentorum, et non exhibeas, agam contra te, et iurabo in litem. Viui.

i *Iurare.*] ut C. ad exhi. l. nõ ignorabit. et C. eo. l. alio iure.

D *E periurio.*] CASVS. Petebam a te codicem meũ, tu dolo malo non restituisti, iuro s̃ te in litem qđ nolem pro decẽ marchis codice carere. Tu dicis, ergo probabo te periurum, quia codex tantum non ualet, et dicit quod non ad audietis de facili. Viui.

k *Ex necessitate.*] scilicet sibi a iudice de iure imposita, ut sup. eo. uideamus § deferre. nec enim recusare potest, nisi uelit a lite discedere. Accur.

l *Facile.*] ut quia cum iurasset actor in litem pro centum marchis,

marchis, dicens se nollere carere, affert reus rem in publicum, & non valet tantum: certe non debet quæri de periurio secundum Io. sed ex magna causa potest repetitis probationibus t postea: ut supra eod. l. uideamus. §. item videndum, secundum Azo.

§ Sequûtur B. & P. & Ias.

liqui errando in iure. Idem multo magis si erraret in facto: & ita potest intelligi, quod est C. eod. l. j. secus si sciret ius & factum: quia tunc non repetit: ut dixi: præterea in lege prædicta de condict. sine causa, non secutum fuit matrimonium de facto.

DE CONDICTIONE causa data.

TITVLVS IIII.

De condictione causa data, 1 † causa non secuta.

§ Illam con[tinu]ationē sequūtur cōiter Doct.

1 † Quidam legunt dari.

Impropriè ponitur t causa: cum hic tractet quando ob rem fortiua datur: ut infra l. prox. t. respon & infra de cō di indebi damnus Rationem huius situationis originem que huius cōdictionis ponit Cuiac. in suis paratit ad hunc titu.

Dati ob causam causa secuta cessat repetitio. secus si causa nō sit secuta: siue fuerit expressa, siue ab vtraque parte tacite intellecta. h. d. cum l. seq. Bar.

LEX PRIMA.

S[a] I ob rem] CASVS. Dedi tibi Codicem, ut quid faceres: fecisti, non possum repetere.

¶ *Sed si parendi.*] Pater decessit me hærede instituto si decem darem: uel filium instituit hæredem: & fundum legauit, si hæredi eidem decem darem antequam adirem hæredi uel antequam caperem legatum, postea repudio hæreditatem, uel legatum. Dicit, quod decē repetere possū. Sed pone quod illa ultima uolūtas in qua hæres institutus, uel legatū fuit mihi relictum desciderit, uel defecit facto meo: & non repetam: aut non: & tunc repetam. h. d. cum l. seq.

2 † Flor. deest, puta.

3 † Flo. deest, ibi.

4 † Flor. deest, &.

SI ob rem a nō inhonestam b data sit pecunia, puta 2 † vt filius emanciparetur, vel seruus manumitteretur, vel a lite discederetur: causa secuta repetitio cessat.

¶ Sed 3 † si parendi c conditioni causa tibi decem dedero, & 4 † mox repudiauero hæreditatem, uel legatum: possum condicere.

a *Si ob rem.*] s. fortiuam: ut in exemplo subiicit.

b *Inhonestam.*] alioquin cessat repetitio: ut C. de cond. ob turpem causam. l. cum te. Accur.

c *Si parendi*] sicut causa expresse defectus parit actionē hanc, ut sup. proxi. resp. ita tacita deficient. ut hic, & j. de cond. inde. in summa. §. sed & agere. inerat enim hic tacita quædam causa. s. si non haberem legatum, uel hæreditatē repeterem, quod dedi: & hoc inerat utriq; nostrū. § secus si cā inest tm danti, & eam non exprimit. quia tunc licet illa deficiat, repetere non potest: C. eo. l. si repetendi. sic & inest tacita cā in donatione cau. mor. s. si conualuero, ut j de do. cau mor seruatus. §. j. & alibi. j. e. si extraneus, & l. cum quis, & inf. de coll. bon. l. prætor. §. emancipatus. & inf. e. ti. si filius ei autem. quod hic dicit, hæreditatem posse repudiari et impleta conditione, est j de hær. insti. l. iam dubitari h. d. & de cond. & dem. l. condōnib. Sol. secus 4 est in suo, quia impleta ab eo condōne, pro pure instituto hr, ideoq; statim est hæres ipso iure: ut ibi. hic autē de extraneo, pro quo facit inf. l. prox. in prin. in eo. quod dicit inofficiosum, & sic extraneus institutus: & filius exhæredatus erat. uel dic, 5 hæreditatem non posse repudiari impleta condōne eo aīo, ut sit hæres ut ibi. si uero ut puram redderet instōnem, potest reduudiare: ut hic, & j. de acqui. hære. l. Antistius. & de cond. insti. l. si quis ita hæreditatē [illegible] distingue, ut insti. de hære. quali. & diffe. § pe.

3 Approbatur per B. P. & Ias.

4 Ista placet Alex. & Ias quamuis displiceat R.

5 Hæc placet Bart. sed est diuinatiua.

d SEd & si falsum Scelere.] in falso committendo adhibito. Accur.

e *Repetentur.*] cum inopinata hæc eueniant: ut hic, & supra de in integr. resti. de ætate. § ex causa, & sup. de inof. testa. l. si sub hac. Item no. in hac l. arg. quod si mulier sciat matrimonium nullum, & dedit pecuniam in dotem: non posset eam repetere: licet P. dixerit contra argumento eius, quod est infra, de condict. sine causa. l. si. sed certe ibi de-

Hermogenianus lib. 6. 5 † iuris epitomarum.

LEX II.

SEd & si falsum testamentum sine scelere d eius, qui decem 6 † dedit, vel inofficiosum pronuncietur: veluti causa non secuta, decem repetentur. e

5 † Flor. libro 2. iuris epitomarum.

6 † Flor. est, decem.

Si pecunia datur, ne quis ad iudicem euocetur, non potest repeti, licet de non vocando non caueatur: secus si ad iudicem quis vocetur. Bar.

Vlpianus li. 26 ad edictum.

LEX III.

DEdi tibi pecuniam, 7 † ne ad iudicem iretur. f quasi decidi, g an possim condicere si mihi non caueatur, ad iudicē non iri? Et est uerū, multū interesse vtrum ob hoc solū dedi, ne eatur: an vt & mihi repromittat non iri. Si ob hoc, ut 8 † repromittatur non iri: 9 † condici poterit, si non repromittatur.

7 † Alias per eandem mediam.

8 † Duar. ut & repromittatur.

9 † Flor. deest, iri.

DEdi] CASVS. Tibi x. dedi, ut nō moueres mihi qōnem super quodam fundo, in crastino tibi dixi, timeo ne adhuc mihi qōnem moueas te mihi non moturū qōnem nō cauisti. an possum repetere, quod dedi? dicit, quod refert quid actum sit: quia si conuenerit mihi cauere, & cautum nō sit competit repetitio. Si aūt tm promissum est quod tibi qō non mouebitur, nō cōpetit repetitio interim quod qō non tibi mouebitur. Item si tibi dedi x. ut manumitteres seruū si non manumittas, uel me pœniteat: repetere possum.

¶ *Quod si.*] Dedi tibi x. ut j. certum tps manumitteres: tēpus elapsum non est, repetere non possum nisi forte pœniteā. Sed pone, quod decesserit Stichus: nūquid cōpetit repetitio? Dicit, quod sic, si añ tps decessit, non possum repetere imo si non dedi, conuenit tñ ut darē: hēs actionē ad illud etiam ex quo decessit ante tempus quo manumittere debuisti.

¶ *Si liber.*] Homo liber mihi seruiebat credebat se seruum esse, dedit mihi quinque, ut eum manumitterē, manumisi de facto, postea perpendit se liberum, an repetere posit, quæritur? Et dicit, quod sic. & inde ponit exēplū.

¶ *Si quis.*] Decessit quis libertatem reliquit seruo suo ipse qui credebat sibi relictum sub conditione, s. si xx. daret hæredi instituto, dedit x. an repetere posit, quæritur. dicit iurisco. se audiuisse a patre suo, quod repetere non posit. filius e conuerso, quod sic, nec obstat obiectio, quā pater pro se induxit quod si dedi tibi, quia credebā, quod esses mihi amicus, & si non sis: tamen mihi non competit. repetitio. ista ratio non obstat.

¶ *Subtilius.*] Decessit aliquis, & filium suum instituit hæredem, seruo suo peculium legauit, & libertatem, si x. daret hæredi. postea in codicillis pure reliquit libertatē. seruus hic ignorans x. soluit, nūmos accipientis non facit: quia non tradidit eos, ac si essent serui proprii, sed proprios hæredis putans tradidit, & hoc probat per simile, quod si nūmos meos quasi tuos tibi numero, non facio accipientis: postea mutuat casum: quia isti seruo relicta fuit libertas pure, & credebat sibi relictam sub conditione si decem daret cuidam extraneo: nec fuit ei legatum peculium, si ut in casu præcedenti. dicit quod si pecuniam soluat, s. de peculio, non facit accipientis. cæterum si alius pro eo, vel liber ipse factus, bene facit accipientis.

¶ *Quanquam.*] Dicit, quod statuliber potest pecuniā soluendo peculiarem adimplere conditionem, sub qua est ei libertas relicta: uerumtamen hæres poterit prohibere ne soluat: & tunc nihilominus poterit peruenire ad libertatem. Ille autem, cui soluit debent num, habebit actionem in factum contra hæredem: ut uoluntati defuncti satisfaciat.

f *Iretur.*] idest ne tu ires. Accur.

g *Quasi decid.*] idest rei ueritate decidi expressiuš est

 cum

enim veritat in& ita nō habebit locum pœnitentia, ut C. de transac. l. quamuis & inf. de condi. inde. l. elegantet. §. pen. in fi. Accur.

a *Conditio cessat.*] videtur contrarium, tum quia semper ante diem uidetur posse peti cautio: ut supra de iud. l. in omnibus. Tum quia expresse quando consistit negotium in nō faciendo, a sicut hic erat, dicit lex interponi cautionem, ut inf. de condit. & demonst. l. Mutianæ. quæ sunt contra. Sed prima loquitur in damnis, uel non fuit hæc condictio expressa: & sic potest peti cautio. non tamen condictio competit. Secunda in relictis in ultima uoluntate. Item contra infra eo. si pecuniam. §. plane. Solu. ut ibi. Accursius.

b *Dedero.*] s. pecuniam.

c *Repetitio.*] si non manumiseris.

d *Inhibenda.*] s. manumiseris. Vel dic, quod dedi, ut manumittas ad diem, & prius uolo agere ad cautionem, quod ad ueniente die manumittas: quod possum si hoc fuerit actum: non aliter & sic bene consonat cum superiori casu. Accursius.

e *Sed si tibi.*] sup. locutus est si decem dedit ut Stichum manumittas, uel repromittas de manumittendo, nunc autem repetit solummodo primū casum, ut plura det exempla: & casus ponit in quibus datur repetitio.

f *Si non.*] idest quia non. Accur.

g *Repetitio.*] ob hoc quod non fit: sed propter pœnitentiā dati posset, ut subiicit

h *Condici poterit*] Ex hoc dicunt quidam, quod mora induxit hanc actionem: quod falsum est: imo cessatio causæ: ut in fra titu. 1. l. i §. ob rem. Sed non die præterita succedit cō stitutio, & facit liberum. & sic non repetis? ut C. si mancipium ita fue. alie. ut ma. l. si is quæ est contra. Sed ibi tanquā pretium pecunia data fuit, hic non, sed ut speciesut hic non erat seruus eius, qui manumittere debebat: unde nō succedit constitutio, ne fieret iniuria domino: uel non poterat manumitti. Et sic etiam non obstat, quod est infra eodem l. si pecuniam. §. j iu fine. Accur.

i *Pœnit.*] & debuit. Accur.

k *Cessare.*] ui si pœnitentiam, secundum quosdā: sed hoc falsum est: & aliter distinguitur, inf. eod. l. si pecuniam. §. sed ubi. Accur.

l *Placuerat tamen.*] inter me & te.

m *Condictionem.*] Si loquitur de certi condictione generali, planum est: si de condi. ob causam, mirabile uidetur, quia ea non reperitur dari ad id quod debuit dare: sed ad repetendum, quod est datum: ut inf. de rer. perm. l. j. in fi. nisi in casu ut inf. eo. l. si pecuniam. § item si quis, & §. sed & si acceperit. Dic ergo de cond. generali loquitur: ut dixi. Vel dic a de uc. præscr. verb quia illa interesse prosequitur, & id quod debuit dari uel fieri: ut inf. de præscrip. uerb. l. ob eā. & quod dicit condictionem. i. personalem actionem, s. præscri. uer. Nam omnis personalis dicitur condictio. ut Insti. de act. §. sic itaque. Sed siue dicas dari condictionem certi, generalem, siue præscr. verb. est contra C. de dolo. l. cum proponas. ubi dicit dari de dolo. quæ in subsidium datur, cum alia non. Respondeo. Solu. prout hic datur condictio non erit contraria, quia hæc genus, illa species est, & genus speciem non excludit: prout dices dari præscri. uerb. dicas, quod hic fuit do ut facias: & qd dicit hic datem dices s. primo sm hoc: ibi autem facio, ut des: ex quo dolo datur: ut j. de præs. uerb. naturalis. § ꝙ si faciam. & ita condictio ob causam non habet locū. Accur.

n *Defuncto*] eo scrip non solum eo uiuos & hoc si distracturos etas, non alias, ut inf. eo. l. si pecuniam. §. sed ulti.

o *Et facero.*] s de facto. Accur.

p *Repetitionem.*] ut C. eod. l. cum ancillam & l. si liber & arg. j. de cond. ind. l. si q. respon. Hæc autem sunt vera, nisi uederit de peculio, quod ad eum pertinebat: ut j. man. l. si procuratorē. § si liber homo. Item no. hic argu. quod nihil refert non fiat aliquid, uel non de iure fiat, uel sic, non fieri nisi quod de iure fit. sic inf. proxim. §. & C. si mand. ita fue. alie. ut manumit. l. ea lege.

q *Accepisset.*] ergo & ignorans tenetur. Et no. hic argumento, quod ubi lex non distinguit, nec nos: ut, diximus sup. de offi. præsi. l. ij.

r *Non esset.*] a testatore. Aut imo pure relicta erat libertas

s *Posse.*] nota filium corrigere patrem Sed contra in au then. de nup. §. ita certa, coll. 4. sed ibi in administratione rerum. hic autem in iure in quo non uidetur fieri iniuria minoribus, melius dicatur, ut C. de offi. rec. prouin. l. potioris. Sed qua actione repetitur? Respo. s. eundum Ioannem condi. sine causa. An autem hæc condictio, s. ob causam competat? Videtur quod non quia non est hic defectus causæ propter quam causam data est pecunia, s. licet libertatis: utpote cum directam habeat libertatem ipso iure, licet fuit relicta. E contra uidetur quod sic, si ponas si liceat…

tatur. Si ut ne fiat, conditio cessat a quādiu non itur.

Si do pecuniam, vt Stichum manumittas, non potest repeti: quia non cauetur de manumittendo, nisi fuerit actum, sed potest repeti si dantem pœniteat, vel non manumittatur, nisi qui debebat manumittere casu fuerit impeditus.

¶ Idem est 1 † & si tibi dedero, b vt 2 † Stichum manumittas. Nam secundum distinctionem supra scriptam, aut admittenda erit repetitio, c aut inhibenda. d Plane 3 † si tibi e dedero, ut Stichum manumittas: si non f facis, 4 † aut si me pœniteat, condicere possum. ¶ Quod si ita dedi, ut intra certum tps manumittas? si 5 † nondum tempus præterit, inhibenda erit repetitio, g nisi me 6 † pœniteat: quod si præterit, condici h poterit. Sed si Stichus decesserit, an repeti qd datum est, possit? Proculus ait, si post id temporis decesserit, quo manumitti potuit, i repetitionem esse: si minus k cessare. Quinimo & si nihil tibi dedi 7 † vt manumitteres, placuerat tamen l ut darem, vltro * tibi cōpetere actionē, quæ ex hoc cōtractu nascitur, id est condictio nem, m defuncto n quoque eo.

Si causa ob quam datur de facto, non de iure cōpetit repetitio: nec distinguitur sciens, an ignorans quis receperit. Bart.

¶ Si liber homo, qui bona fide seruiebat, mihi pecuniā dederit, ut eum manumittā, & fecero: o postea liber probatus, an mihi condicere possit, quæritur? Et Iulianus lib. 10. 8 † Horum scribit, competere manumisso repetitionem. p

¶ Neratius etiam libris 9 † membranarum refert, Pa 1 idem Pantominum 10 † a Domitia Neronis filia * decem, quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem: nec fuisse quæsitum, an Domitia sciens illum 11 † liberum accepisset. q

Si pecunia datur, vt aliquid ex certa causa sequatur, & illud postea sequitur non tamen ex eadem causa, competit repetitio. Item defectus causæ a dante tantum in mente retentus hanc condictionem non parit. Bart.

¶ Si quis quasi statuliber mihi decem dederit, cum dare 12 † iussus non esset, r condicere eum decem Celsus scribit. Sed & 13 † si seruus, qui testamento hæredi iussus erat decem dare, & liber esse, codicillis pure libertatem acceperit, & id ignorans, dederit hæredi decem, an repetere possit? Et refert patrem suum Celsum existimasse, repetere eum non posse. s Sed

1 Reprobatur per Bar. & vide per eum, & Ias. hic.

1 † Flor. *a*rib.
2 † Flor. *ut* præst.

3 † Flor. Bib.

4 † Flor. *posse*am condicere.
5 † Flor. fin.
6 † Flo. *de*sti. time.

7 † Flor. dedi.
* Vltro a pom*pti* fe accipitur in l. 1. vti. pos. & Donatus interpretatur ad uind. Teren. sed hic vltro acc. dic.

2 Ista videtur esse de mente Bart.

1 Approbatur cō iter & B. Alc. & Ia.

8 † Flo*rent*. lib. 11.

9 † Flo. libro.

10 † al*iter* Pathomim.
* Non filiā, sed amitam fuisse Neronis scribit Tacit. lib. 13.
11 † Flor. deesse illum.

12 † Flo. *dare* esse, dare.
13 † Flo. *di*... essi, &c.

3 Sequitur Bar.

ipse Celsus naturali aequitate * motus putat repeti posse. quae sententia verior est: quanquam a constet (vt & ipse ait b) eum, qui dedit ea spe, quod se ab eo, qui accepit, remunerari existimaret, vel amiciorem eum sibi esse futurum: repetere non posse, c opinione falsa deceptum.

Si quod meũ est, tibi trado tanquam tuum, non transfero dominium. Bar-

¶ Subtilius quoque illud tractat, an ille, qui dedit, cum 1† se statuliberum putauerit, d nec sit, fecit nummos accipientis, quoniam haeredi dedit quasi ipsius haeredis nummos daturus, non quasi suos, qui utique ipsius fuerunt, acquisiti scilicet post libertatem ei ex testamento competentem. & puto, si hoc animo dedit, non fieri ipsius. e Nam & cum tibi nummos meos quasi tuos do, non facio tuos. f Quid ergo si hic non haeredi, sed alij dedit, cui putabat g se iussum dare? 2† Si quidem peculiares h dedit, non 3† fecit accipientis. Si autem alius pro eo dedit, aut ipse dedit i iam liber factus: fient 4† accipientis. k

Habetur conditio pro impleta, quando is qui implere debet, impediatur facto eius, qui ex implemento tenetur. Bart.

¶ Quanquam permissum est 5† statulibero, l etiam de peculio dare implendae conditionis m causa: si tamen vult haeres nummos saluos facere, potest eum vetare * dare. n Sic enim fiet, vt & statuliber perueniat ad libertatem, quasi impleta conditione, o cui parere prohibitus est, & nummi non pereant. 6† Sed & 7† is quem testator accipere voluit, aduersus haeredem p in factum actione agere potest, ut testatori pareatur.

Si causa propter quam debitor liberatur, non impletur: agitur vt in pristinam obligationem reponatur. Bartolus.

Idem lib. 38. 8† ad edictũ.

LEX IIII.

SI quis accepto tulerit debitori suo, cum conueniret, vt expromissorem daret, nec ille det: potest dici condici posse q ei, qui accepto sit liberatus.

In contractibus innominatis, puta, do vt facias: si tu nõ es in mora faciendi, non possum repetere per condictionem ob causam ex capite causae non secutae: sed ex capite poenitentiae sic, si res omnino erat integra: secus si nõ est integra: quia non possum repetere, nisi te conseruem indemnem de eo, quod fecisti. Bartolus.

fideicommissariam libertatem relictam sub condit. dandorum decem: quae conditio postea codicillis est adempta. vnde ipse ignorans dedit haec decem, vt manumitteretur: sed certe nec hoc videtur habere locum: quia secuta est causa propter quam dedit: quia est liber per manumissionem haeredis, qui prius non erat. Dic ergo secundum Azonem in fideicommissis tantum condi. sine causa competere: sed in directa dicas condictionem ob causam, & sine causa competere. nam non sufficit eum liberum: sed oportet ab eo, vel propter eam dationem liberum esse: vt sup. §. prox. & l. j. §. si parendi. nec obst. quod dicitur infra, de verb. oblig. l. cum seruus, C. quod sufficit vndecumque habeat libertatem: quia intelligitur si modo habeat per eum, cui pecunia est data, siue promissa. indebiti autem cõdictio locum nõ habet: quia sciebat se non obligatum, licèt sic scriptum esset in testamento, illud etiam potest dici, vt detur rei vendic. vt distinguitur j. eod. §. subtilius.

a *Quanquam.*] hac ratione videbatur cõfirmari sententia Celsi patris Accur.

b *Ait.*] Celsus filius.

c *Non posse.*] vt C. eo. l. repetendi. & argum. C. de nup. l. imperialis, § sed & si tales. est enim talis datio simplex donatio: sicut si darem tibi decem, scilicet vt caligas emeres tibi: ut j. de donat. inter virum & vxor. sed si mors, §. si. & j. de condit. & demon. Titio, j. rñ. Sed argum. contra, j. de pigno actio. l. si quasi.

ADDITIO. Ibi causa tacita subintelligebatur ab vtraque parte: hic verò ab vna tantum, secundum Bartolum.

d *Putauerit.*] cum esset in codicillis postea pure libertas relicta, peculiumque ei legatum: unde factus est liber adita haereditate, & peculium suum. Vel dic etiam non legatũ: sed postea quaesitos nummos dare.

e *Non fieri ipsius.*] dabitur ergo vendicatio si extant: & condictio si consumpti sunt.

f *Non facio tuos.*] puto 1 tamen tibi causam vsucapiendi, vt j. de vsucap. l. si per errorem, & j. de acquir. poss. l. Pomponius, §. si iussu. Accur.

g *Putabat.*] non tamen erat: quia non intelligitur iussus qui postea fuit in codicillis releuatus: alioquin fierent eius: ut s. si cert. pet. eius qui. §. quas verò. & j. de statulib. l. ij. Ioan. & Azo.

h *Peculiares.*] non legatos: cum nec statuliber erat. nam tunc tacitè a videtur legatum. Accur.

i *Aut ipse dedit.*] scilicet pecuniam ab alio sibi delatam, vt daret causa implendae conditionis. Accursius.

k *Accipientis.*] & condicet, vt s. §. si quis quasi.

l *Statulibero.*] scilicet vere: sed in putatiuo, contra: vt supra proxi. §

m *Conditionis.*] scilicet tam haeredi quàm extraneo, cui sit dare iussus: vt inf. de statulibe. l. iiij §. & parui. & s. famil. ercisc. l. si filia, §. fin.

n *Dare.*] immo videtur, quòd etiam eo inuito dare possit, ut infra, de statulib. si peculium, §. de illo. quę est contra. Sol. ibi solo verbo prohibuit: hic etiam de facto vetuit. Ioann. hoc non valet: quia eo inuito nõ dat. & qui accepit, pro possessore possideret: ut infra, de cond. & demon. l. si inuitus. Dic ergo, 3 quod in lege contraria erat ei praelegatum peculium: & ideo eo inuito dare potest: ut ex prin. eiusdem legis patet.

o *Conditione.*] non conditionem haberi pro impleta ex quo nõ remanet per eum, qui eam vult adimplere, vt hic, & infra, de condit. & demon. l. iure ciuili. & in Authen. vt exac. instã. do. §. fin. coll. 7. Accur.

p *Haeredem.*] recta via: ut arg. j. de cond. indeb. l. dominus testamento. non autem contra statuliberum: vt infra, de leg. j. planè, §. fin. & l. seq. Sed secundũ hoc quomodo nummi erunt salui haeredi? Respon. quia sui sunt: nec eos praecisè dare tenetur: sed ad tantũdẽ in genere tenetur: & ita parum est vtile 4 ei hoc cõsilium. Et no. subueniri ei, cui est danda, non autem sic subuenitur cõtra haeredem, qui omisit haereditatẽ ex testamento, & tenet ab intestato: ut j. si quis omissa causa test. si quis sub conditione. Sed quare hic non habet actionem ex testamento? Respon. quia à testatore non est ei relictum, secundum Ioannem.

S*I quis.*] CASVS. Debebas mihi decem, accepto tuli tibi, ut alium debitorem mihi des, qui pecuniam promitteret: non vis mihi dare illum expromissorem, condicere possum: ut te reponas in pristinam obligationem, & liberationem tibi factam condicere possum.

q *Condici posse.*] scilicet liberationem: ut sic reponat se in priorem obligationem: & hoc cum in diem: vel conditionalis est obligatio: ut hic, & supra quòd metus causa, l. metum, §. ex hac. alioquin si erat pura, ipsa pecunia condicitur, secundum Ioann ut infra eod. l. si mulier. Sed videtur nunquam agi ad hoc, ut in priorem obligationem reponatur, sed tantum, ut fiat quòd conuenit, & per actionem praescriptis verbis, vt infra, de praescriptis verbis,

*Ne secundũ Bar. quod aequitas naturalis inspicitur praeter effectũ, & causam finalem. hoc e addito, quod aequas est, attendere potius sensum, quam verba. Bal.

1† Fl. dess. dedit, cum.

2† Fl. dess. dare.

3† Fl. nec.

4† alias facit.

5† Fl. se.

y Nihil est, imò istud dictũ glo. est contra regulã l. cla. tibus, inf. de contrah. empt. & vend.

z Nihil est, quia j l. j. C. de pos. eius. q liber. metu c. Alex & Ias.

*Vetare.] Iussi peculiũ legatum sit seruo, tunc n. inuito haerede nummus dare pot l. si peculium, § de illo, ff. de statulib.

6† Fl. prohibitus.

7† Fl. dess. &.

3 Ista sol. est bona secundũ B. & Ias.

8† Fl. lib. 39.

4 Imò pot esse utile dupliciter. Primo quia tertius nunquam ageret. Secũdo, si heres esset creditor illius tertij naturaliter: posset opponere cõpensationẽ quod tñ non posset, quia essent soluti, secundũ Alex. & Ias.

l. ob eam causam. quæ est contra. Solu. Distingue, vtrum debitum sit liquidum, necne: & si liquidum sit, prior instauratur, ut hic. si non agitur præscriptis verbis, ut infra, de ijs, quæ in fraud. credito. ait prætor, §. si conditionalis. Sed hoc non placet: quia & si agat præscriptis verbis, probat tamen liquidum suum interesse. Subaudi ergo ibi tantum: quia & ad veterē agit, vt hic, & ut promissa præstentur, ut ibi. uel hic promisit expromissorem in genere: ibi certum, puta Titium. Item opponitur, quia prima obligatio videtur non extincta: & sic non debet agi condictione. nā tacita conditio inesse videtur si expromissorem det: sic & aliàs, ut ff. de iu. dot. licet, i. respon. Sed dico ibi aliud esse: quia ibi à lege intelligitur inesse tacita conditio: ut infra, de iure dotium, stipulationem. at hic, non, nisi exprimatur: & si exprimatur, tunc esset inutilis acceptilatio: quia non recipit diem, vel conditionem expressam, ut ff. de reg. iur. l. actus, & ff. de acceptil. l. acceptilatio. Accursius.

Sed intell. hoc tunc l. unde Hi ron. Veriū in Xua. de ver. obl. Ancl.

1 † *Fl. dest. tibi.*

2 † *Fl. dest. ...*

Idem lib. ij. Disputationum.

L E X V.

SI pecuniam * ideo acceperis a vt Capuam eas: deinde parato b tibi ad proficiscendum, conditio temporis, vel ualetudinis impedimento fuerit quo minus proficisceretis: an tibi 1 † condici possit, c videndum est. 2 † & cum per te non steterit, d potest dici e repetitionem cessare. Sed cūm liceat pœnitere f * ei, qui dedit, proculdubio g repetetur h id quod datum est: nisi fortè tua intersit non accepisse te ob hanc causam pecuniam. Nam si ita res se habeat, ut licèt nondum profectus sis, ita tamen rem composueris, ut necesse habeas i proficisci: vel sumptus, qui necessarij sint ad profectionem iam feci sti, k ut manifestum sit plus

SI pecuniam.] CASVS. Dedi tibi pecuniam, ut ires Romam: accept. pecunia parasti te ad eundem, & emisti cappam, & alia per fortuitum casum, fuisti impeditus: & per te non stetit quo minus ires, an pecu. repetere possim, quæritur? Et videtur q non: quia per te non stat quo minus eas: verius tamen est, ut, si aliquid de pecunia superfit deductis expensis tuis, condicere possim residuum.

¶ Si seruum] Dedi tibi seruum meum, ut manumitteres vsque ad diem certum, pœnitui. si manumisisti post pœnitentiam, cum certioratus fuisti, manumissio facit eum liberum: sed ad interesse agam propter certiorationem, vel ad ipsum seruum, cum de facto tantum sit manumissus.

¶ Item si quis.] Dedi tibi decem, ut seruum Titij emeres, & manumitteres: si emisti, & pœniteat me: aut antequam emeres, aut post: primo casu condicam, secundo non. Si verò seruus ille antequam debeat manumitti, decesserit: nihil præstabit is, qui pecuniam ob manumissionem accepit. Si autē fugit sine culpa eius, qui eum redemit: non tenebitur redemptor serui, debet tamen promittere seruum restituere, si in eius potestatem reuersus fuerit. Cætera plana sunt vsque ad l. si extraneus. Viuianus.

a Acceperis.] in specie. Vel non consueuit locare operas: aliàs locati, ut infra, de præscrip. uerb. l. naturalis, §. at cum do.

b Parato.] in qua præparatione expendisti, ut inf. dicit, & ff. mand. si verò non remunerandi, in fi. l. Accur.

c Possit.] pecunia scilicet.

d Non steterit.] No. quia per eum stare non uidetur, cum casu fortuito impeditur: arg. infra, de statulibe. l. cum hæres, §. Stichus.

e Dici.] disputando.

f Sed cum liceat pœnitere.] Nota, a quòd pœnitentia facit locum huic actioni: nec distinguitur interponatur pactum gratia vtriusque, vel dantis tantum, secundum Azonem. licet quidam 3 distinxerunt: ut primo casu non liceat pœnitere, secundo sic: sed primum est verius, ut patet in exemplo: do tibi pecuniam, ut manumittas. mea gratia fit manumissio: tua pecuniæ datio: & tamen pœniteo ut repetam pecuniam, ut supra eodem, dedi. §. j. Item & quia si dedi pecuniam, ut Capuam eas. nā hinc inde debet accipiens seruari indemnis, si sua intersit ob hanc causam pecuniam non accepisse, vel ratione sumptuum, uel similium, ut hic, & infra §. sed si accepit. Caue tamen, 4 quia re integra tantum possum pœnitere: non postea quàm feceris, uel facere inchoaueris: ut infra eod. l. quòd Seruius. nam ibi erant sponsalia ab accipiente contracta: unde non licet pœnitere danti. Econtra accipienti nunquam pœnitere licet prædicta ratione: quia dans iam adimpleuit contractum. & idem dico in do, ut des, & do vt facias: & in permutatione. 5 Et est fortè ratio, 6 ut habeat locū pœnitentia in prædictis, quia sicut debiles sunt isti contractus in contrahenda obligatione, ita & in ea retinenda. In contractibus autem nominatis non licet pœnitere: vt C. de act. & obli. sicut. præterquā in tribus casibus. In mandato, ut Institut. mand. §. recte. in societate, ut inf. pro socio, l. sed & socius, §. fin. Item in deposito, ut ff. d. pos. l j §. pen. nā in deposito non tenetur deponens ne reuocet depositum. & hac conditione non tenetur, qui vestiuit: quia adhuc non est vestitus. Item causæ defectus inducit hanc actionem, l. expressæ & finalis, ut infra de cond. ob turp. cau. l. j. § j. & ff. l. j. secus si impulsiua, ut ff. de dol. l. ij. §. si. & ff. de don. inter vi. & vx. l. sed si mors, §. fi. Idem in tacita hinc inde tacitè intellecta, ut ff. l. j. §. fin. & ff. tit. j. l. in summa, §. sed & agere. Item in donatione causa mortis, ut inf. eo. cum quis. item in l. q Seruius. secus si altera pars tantum, ut sup. eo. dedi. §. si quis quasi. & C. eod. l. si repetendi. Item deficere dic etiam si sequitur: sed non legitimè, vt sup. eo. dedi. §. si liber homo, & §. si quis quasi. Item tertio, mora, secundum quosdam, vt sup. l. 3. §. sed si tibi, quod non placet: quia illud continetur sub defectu causæ. In fi. no. ad quid datur. & certè ad datum, si species est, vt inf. de rer. permut. l. 1. in fi. Si verò quantitas, ad tantundem, vel ipsum, ut inf. tit. 2. quod per errorem. & sic est hic. Item ad fructus, q ut i. f. eo. qui se. §. si. non ad accessiones ciuiles, ut arg. C. de condic. indeb. l. 1. item res quasi data, ut § item si quis. ibi, ied prox. &c. Itē dic interpretatiuè datum, ut inf. l. si mulier, & sup. l. proxi. si pecunia purè debebatur, ut ibi dixi. An autem econtra ad id, quod date conuenit? Videtur quòd sicut sup. l. 1. §. 1. in fi. sed dic, ut ibi.

ADDITIO. Dic, quòd non: sed bene datur actio præscr. uerb. ut ibi per glo. & Bart.

g Proculdubio.] hic nihil expendit. sed inf. proxi. totum in tertio pro parte expendit. Accur.

h Repetetur] imò uidetur, quòd non: ut ff. loca. l. qui operas, in princ. & § 1. quæ est contra. Sol. ibi in contractu nominato, ubi pœnitentia non habet locum: hic in innominato. nam fuit pecunia data, ut species. uel si ut quantitas, non consueuerat iste sic suas operas locare. unde non est locatio, ut ff. de præscr. uerb. naturalis, §. at cum do. secūdum Azo. eadem ratione, nec donatio potest reuocari per pœnitentiam: quia est hodie innominatus contractus: ut Insti. de dona. §. alię. Alij dicunt referre, cuius gratia debuit iste ire, vtriusque, vel alterius tantum: vel hic repeto, quia nihil tibi adest, ibi adest. quia inimicitiam aduersarij incurristi. Item, quia fortè tantundem accepisses ab aduersario. Vel distingue secundum H. an fortuitus casus contingat in personam eius, qui conduxit, ut ibi: an eius, qui locauit, ut hic. si in personam conducentis, nihilominus tenetur mercedem præstare: si in personam locatoris, non: ut hic, & argum. inf. loca. si uno, § item cum. Sed hoc fallit in duobus casibus, inf. de statulib. cum heres, §. Stichus, & de var. cogni. l. j. §. penult. & secundum hanc distinctionem est solutum contrarium. C. eod. l. pen.

i Necesse habeas] ut quia iurasti. Accur.

ADDITIO. Singu. gl. secundum Ias. in §. actionum, Inst. de act. ad limitationem illius regulæ, quæ habet, quod in obligatione facti loco liberationis succedit interesse, fallit singulariter vt hic, si iuratum fuerit: quia iuratio operatur, ut cogatur præcise ad factum & illam singularem dicit in 8. col.

k Fecisti.] expendendo pro rebus necessarijs ad iter. nunquid hoc casu ipsas res emptas poterit condicere? Respondeo sic, ut inf. ea. l. §. sed si accepérit, circa fin. solum enim indemnis seruari debet accipiens: ut inf. pr. 2 sed hic habet lucrum, si res emptæ sibi remanserint. Accur.

Marginalia: 2 Approbatur communiter per scribentes hic. — 2 Sequūtur eā Bar. Pan. Alex. & Ias. & est magistralis gl. secūdū eos iē. — 3 Et malè Bar. Alex. & Ias. — 4 Placet B. & Ias. — 5 Idem in alijs contractibus innominalis Bar. Alex. & Ias. — 6 Ista ratio placet B. & Ias. — q Nota q agēs condi. ob cau. cōsequit fructus & accessiones naturales. Boloig.

Plat

a Ista glo. videtur reprehendere iurisconsultum, sed dic quod dictio, manifestum, refertur ad verbum, erogasse: & dictio, forte, ad uerbum, plus. secundum Ias. in §. ulti. col.

forte a quam acceperis te erogasse, condictio cessabit. Sed si minus erogatum sit, condictio locum habebit: b ita tñ, ut indemnitas tibi præstetur eius, quod expendisti.

In contractibus innominatis si res est integra: siue aliquid ceptum sit vel desierit postea fieri facto tertij, uel causa: ex pœnitentia datur condictio ei, qui ex parte sua impleuit, dummodo indemnitati aduersarij consulatur, si quod damnum occasione illius contractus incurrit. h. d. vsque ad §. Diuide: quia primo loquitur quando quis dedit pecuniam vt seruum manumitteret. secundo quando quis dedit pecuniam, ut seruus accipientis manumittatur. secunda in § item si quis. tertia in §. sed si acceperit. h. d. Bartolus.

¶ Si seruum c quis tradiderit alicui, ita vt ab eo intra certum tp̄s manumitteretur: si pœnituerit eum, qui tradidit, & super hoc eum certiorauerit, & fuerit manumissus post pænitentiam: attn̄ actio pp pœnitentiam cōpetit d ei, qui dedit. Plane si nō manumisit, constitutio e succedit: facitque eum liberum, si nondum pænituerat f eum, qui in hoc dedit.

¶ Item si quis dederit Titio decem, ut seruum emat, & manumittat, deinde pęniteat, siquidem nondum emptus sit, pœnitentia dabit condictionem, si hoc ei manifestū fecerit: ne si postea emat, dāno afficiatur. g Si vero iam emptus sit, pænitentia non facit iniuriam ei, qui redemit: h sed pro decē quæ accepit, ipsum seruum, quē emit, restituet: aut si ante decessisse proponatur: nihil præstabit, si modo per eum factū non est. i Quod si fugit, nec culpa eius contigit, qui redemit nihil præstabit. Plane repromittere eum oportet, si in potestatem suam peruenerit, se restituturum, k 1 †

¶ Sed si acceperit l pecuniā, vt seruum manumittat, isque fugerit priusquam manumittatur, uidendum, an condici possit, quod accepit. Et si quidem distracturus m erat hūc seruum, & propter hoc non distraxit, ꝙ acceperat, ut manumittatur, 2 † nō oportet ei condici. Plane cauebit, ut si in potestatē suā puenerit seruus, restituat id, ꝙ accepit. & 3 † eo minus, quo vilior seruus factus est pp fugam. n plane si adhuc eum manumitti uelit is, qui dedit, ille uero manumittere nolit, ꝑpter fugā offensus: totum, qđ accepit, restituere eum oportet. Sed si eligat is, qui decē dedit, ipsum seruū consequi: o necesse est, aut ipsum ei dari, aut ꝙ dedit restitui. Quod si distracturus non erat eum, oportet id qđ accepit, restitui: nisi forte diligentius eū habiturus esset, si non accepisset, ut manumitteret. p tunc n non est æquum, eum & seruo, & toto q pretio carere. r Sed si 4 † vbi accepit, ut manumitteret, deinde seruus decesserit, si quidem moram s fecit manumissioni, consequens est, ut dicamus refundere eum debere, 5 † quod accepit. Quod si moram non fecit, sed cum profectus esset ad præsidem, uel apud quem manumittere posset, seruus in itinere decessit: verius est, siue 6 † distracturus erat, siue eo quoq,

a *Plus forte.*] forte minus & non quod male s coniungit, manifestum, & forte.
b *Locum habebit.*] In eo, quod nō est expensum: uel dic in totum sur bona sit exceptio, ita tamen, &c. Accur.
c *Si seruum.*] scilicet proprium.
d *Competit.*] s. ad interesse m Io. Azo & H. & hoc pp certiorationem, uel ad ipsum seruum, cum tūc de scō fit manumissus. Alii dn̄t, ꝙ ad ipsum seruum, licet non sit certioratus & pro eis facit ī. de manu uindi. si pr̄. sed primum verius: quia hic dñiū fuit translatum in accipiētem: & iō exigit certioratio, arg inf. de dona. l. hoc iure. §. si quis dederit. & inf. man. si hoiem sed alibi in simplici ꝓcuratore, ubi non exigit certioratio; ut d. l. si pr̄. Item oppo. vr̄. ꝙ hæc pnia locum non hēat: ut infra. de ser. expor l. quæsitū. q est ī. sol ibi in cōtu. nominalo. hic in innominato: unde ibi non potes pœnitere.
e *Constituto*]Marci & Commodi ab Aufidium Victorinū: ut C. si mā. ita fue. alie l. ij est tñ ī. ī. e. l. iij. §. ꝙ si ita dedi. sed respō ut ibi diximus.
f *Pænituerat*] etiam non certiorato eo, q accepit seruum, sm quosdam: ut inf. de man. uindi si pr̄. Az. & inf. qui sine manu. ad l. l. iij.
g *Afficiatur.*] ut inf. manu. si mandassem.
h *Redemit*] i. emit.
i *Non est*] quia forte eū occidit: ut inf. de uerb obl. si seruum.
k *Restituturū.*] si pęniteat: sed uī non debere repromitti, ut ī. depo. si sinc. quæ est cōtra. Sol. ibi forte de satisdatione dicit. ut eam depositarius nō præstet at hic de nuda cautione, sed non ualet hoc, quia ibi de cautione facit mētionem, ꝙ ad nudā tm̄ refertur: ut C. de uer. sig. sancimus. Dic ergo procuratorē durius adstringi, ut hic, qui et de leuissima culpa tenetur, ut C. man l. a procuratore, q depositarium, qui de dolo solo tenetur. Item adhuc est contra, sup. e. l. iij. §. j. tñ. ubi dicit nō esse repromittendū, nisi hoc fuerit dictū. Sol ubi ex pacto statim obligatur uerē, & cū effectu: unde non recurrit ad mendicatū suffragiū cautionis sed hic interim dū res ei abest, nullo iure est ei obligatus & ꝗ petit cautionē. & facit ad §. ī. de rei vē. si a bonæ. & l. seq.
l *Sed si acceperit*]ut uere commodatum seruum proprium alias est in tex.
m *Distracturus.*] hanc distinctionem accipe qn̄ nondum moram fecerit: alioquin oino tenetur: ut ī. §. sed ubi accepit. Accur.
n *Propter fugam.*] hoc cum is, qui dedit, pœnitere uult, & hīc pecuniam uult.
o *Consequi*] ergo in duobus casibus consequitur totam pecuniā. i. qn̄ elegit seruū manumitti sm pactum. & tūc nō hēat actionem, q cogat eū manumittere, si præcise obligatus est tū facere. i. manumittere per actionē pr̄ e uer. ut colligitur ī. de pr̄. uer. l. naturalis. §. at cū do. quod si non facit, repetit pecuniam. sc̄ds est, quā do elegit seruū, nec ei pstatur: elegit aūe per cond. ob cām, q non solum pro re data, ut repetat proponitur. sed ut ꝓmissa præstetur ut ī. ea. l. §. item si quis dederit. & l. dedi. §. ꝙ si Stichus hic autē est actum saltē tacite de pstādo si eligam. q a pactum manumissionis meo fauore est appositum: unde pœniteret. Azo.
p *Manumitteret.*] i. tanto minus restituat de pecunia prædicta, Accur.
q *Toto*] idest pecunia, quam ei dedi quasi toto pretio. nam in parte caret, & reddit, quanto. s. solet dubius euentus. arg. ī. ibi, & eo minus &c. & sup. fam ercis l. item Labeo. & l. sequen.
r *Carere.*] sed non ne tunc in culpa, uel in dolo esse uidetur, quia minus bene custodiuit eum, quam alias res suas: ut sup. ead. l. §. item si quis dederit in fin. & inf. depo. quod Nerua? Resp. nō quia nō erat verisimile eum fugere, qui sperabat libertatem: & ideo minor custodia uidebat post pactū necessaria, quā ante. nam & si nūquā accepisset pecuniā, & propriū seruū diceret ꝗs se manumissurū: minorē in custodiendo seruaret diligētiā q alias faceret. Accu.
s *Moram.*] similis distinctio est ī. qui satis. cog. si decesserit. & secundum hanc distinctionem intellige, quod est sup. e. dedi. §. sed si Stichus quæ est contra. s in eo, quod ibi indistincte dicit, ante moram eo mortuo non repeti.

1 † Flor. peruenerit restitutum;
2 † Flor. manumittat.
3 † Flor. distr. &c.
4 † Flor. decess.
5 † Flo. decess. debere.
6 † Flor. si quidē distractu. erat, uel quo ipse usurus.

a Dic sm Bart. hic, ꝙ aut vult repetere quasi cā non secuta, & ita loquitur l. contraria. aut uult repetere ex pœnitentia, & sic hīc locum distinctio huius §.

ipse usuris: a oportere dici nihil eum refundere b debere. Enimuero si nihil eorum factus erat: 1 † ipsi adhuc seruum dicimus obiisse. c decederet d enim & si non accepisset, ut manumitteret nisi forte profectio manumissionis gratia, mortis 2 † causam praebuit, ut si 3 † uel a latronibus interfectus sit, uel ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obtritus, uel alio quoquo 4 † modo: quo non perisset, e 5 † nisi manumissionis causa proficisceretur.

Casus omissus habetur pro omisso, & remanet in dispositione iuris communis. Bartolus.

Idem lib. 3. Disputationum.

LEX VI.

SI extraneus f pro muliere dotem dedisset, & pactus g esset, quoquo modo finitum esset matrimonium, dos ei redderetur: nec fuerint nuptiae secutae. quia de his casibus solummodo fuit conuentum, qui matrimonium sequuntur, nuptiae autem secutae non sunt: quaerendum erit: utrum mulieri condictio, an ei, qui dotem dedit, competat? & uerisimile est, in hunc quoque h casum, eum qui dat, sibi prospicere. i Nam quasi causa non secuta habere potest condictionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: nisi forte euidentissimis probationibus mulier ostenderit, hoc eum ideo fecisse, ut ipsi mulieri magis, quam sibi prospiceret. Sed & si pater pro filia det, & ita conuenit, k (nisi euidenter aliud actum sit) condictionem patri competere Marcellus ait.

Si debitor putatiuus pro muliere dotem promittat, & soluit ignoranter matrimonio non secuto, ipsi condictio competit: si scienter, competit mulieri: sed debitor verus indistincte condictionem habebit: sed eam mulieri cedendo liberabitur. h.d. Diuide: quia primo loquitur in debitore non uero. Secundo in uero. Secunda ibi. Si autem. Prima subdiuiditur in tres. Primo ponitur thema & quaestio. Secundo responsio in debitore errante. Tertio in sciente. Secunda ibi, Nerua. Tertia ibi, Sed si cum sciret. Bartolus.

Iulianus lib. 16. Digestorum.

LEX VII.

QVi se debere pecuniam mulieri putabat, l iussu eius dotis nomine promisit sponso, & soluit. nuptiae deinde non intercesserunt. m quaesitum est, utrum ipse possit 6 † repetere, qui pecuniam dedisset, an mulier? Nerua & 7 † Atilicinus responderunt, quoniam n putasset quidem debere pecuniam, sed o exceptione p doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum. Sed si, cum sciret se nihil mulieri debere,

a *Vsuras.*] ad arandum, uel quid simile.

b *Refundere.*] in primo casu, in secundo autem habetur ratio usus amissi: aut supra eo. si pecuniam. j. respons. Dic ergo nil eum refundere. uel ut habetur ratio damni, uel quasi damni. cum erat distracturus.

c *Obiisse.*] s. cum poeniteat eum qui pecuniam dedit.

d *Decederet.*] id est decessisset.

e *Perisset.*] quo, s. non perisset, nisi, &c. Et nota breuiter quod tale est, quod hic dicitur. si tibi do pecuniam, ut seruum tuum manumittas, & is mora interueniente uel fugit uel decessit, non retines pecuniam nisi ante moram uel fugit, uel decessit, uel quocunque casu uideri potest per me factum non esse, ut neque seruum habeas, neque serui pretium, unde eo casu pecuniam retines. Accursius.

SI extraneus] CASVS. Dedi tibi dotem pro aliqua muliere pepigi ut si aliquo casu separarentur, restitueretur mihi. dos. deinde non sunt secutae nuptiae, quaeritur quis repetat dotem, an ego, uel mulier? Et dicitur quod mihi competit repetitio, nisi animo donandi dotem constituere. Idem in patre, quod scilicet repetere possit, nisi probet mulier patrem ei donasse. Vi.

f *Si extraneus.*] extraneus in ratione dotium est omnis citra parentem utilis sexus, qui non habet dotandam personam in potestate, ut C. de rei uxo. actio §. extraneum.

g *Et pactus esset.*] & et nudo pacto inconti nenti, ut C. de iure dotium. & inf. sol. matr. l. quoties.

h *In hunc quoque*] nota ergo, quod quis in unum aliis sibi prouidere uidetur. Sed contra. infra solu. matri. l. cum dotem. j. respon. Solu. ibi pactus erat in uno solo casu de iis, qui possent soluto matrimonio contingere: quare non uidetur pactus esse de casu, qui posset contingere nuptiis non secutis. hic uero diligens fuit, & pepigit in omnem casum contingentem post secutas nuptias ut argumen. C. de inoffic. testa. l. contra maiores. & de iis, quia non domino ma. l. fin. in fi. Vel dic non agi ex stipulatione: sed agi condi. ob causam, ac si nulla stipulatio esset facta.

i *Prospicere*] saltem tacite nam, &c.

k *Conuenit*] per stipulationem.

QVi se debere] CASVS. Credebam me debere alicui mulieri x. cum non debebam, uel fui exceptione tutus, dedi x. nomine dotis ei, qui cum muliere matrimonium contrahere debebat: non est matrimonium subsecutum, quaeritur qui repetat, an ego, an mulier? Dicit, quod ego. Sed pone, quod in ueritate debebam ei decem, & pro ea solui marito futuro nomine dotis: non sunt nuptiae secutae. dicit quod condicam: & in pristina obligatione remaneo obligatus: tamen liberari potero cedendo mulieri actionem.

¶ *Fundus*] Dedi fundum nomine dotis: sed nuptiae non sunt secutae, nunquid potero fundum condicere? Resp. quod sic: & non solum fundum sed et fructus idem est in ancilla data in dotem, & eius partu.

l *Putabat*] sed non debebat. Accur.

m *Non intercesserunt.*] si autem nuptiae secutae essent, repeteret mulier: ut inf. eod. si donatus §. i.

n *Quoniam.*] pro quamuis.

o *Sed*] pro tamen Vel recte lege. sed haec uidetur mala ratio, quod possit repetere. quia habet exceptionem doli, ut j. de condi. inde. l. qui excep. quae est contra. Solu. non repeteret, quia tueri se poterat exce. doli. sed quia causa cessat propter quam dedit: nec datur repetitio mulieri. maxime ideo quia hic tueri se poterat exce. doli, si non soluisset. Maxime, ideo dixi, quia idem esset si esset uerus debitor, ut inf. eo. §. si autem. Azo. Item nec uidetur doli exceptio locum habere, nam in hac promissione tacita infuit conditio, si matrimonium sequeretur: ut j. de iu. do. stipulatione. ea igitur deficiente, ipso iure ex stipulatu agi non potest. Male igitur dici posset eum tueri se exceptione doli: sed dic, quod hic fuit actum ne inesset illa conditio. Vel doli exceptio, i. in factum, uel intentionis. nam quaelibet exceptio dicitur doli: ut infra de excep. l. ij. §. generaliter. & secundum hoc etiam cessat prima oppositio.

p *Exceptione.*] quadruplex est exceptio doli. a Vna quae nascitur tempore contractus: ut si dolo me induxisti, ut promitterem tibi decem, & hoc casu cessat repetitio si soluam. ut inf. de cond. inde. l. qui exceptionem. Secunda quae succedit in locum non numeratae pecuniae: & haec nascitur tempore quo agitur, non tempore confessionis: ut inf. de exce. do. l. ij. §. circa. Tertia, quae succedit in locum exceptionis pacti, & iurisiurandi praestiti: & his duobus casibus solutum per errorem repetitur, & infra de cond. indeb. l. si non sortem. §. indebitum. Quinta est, quae succedit in locum exceptionis facti, uel intentionis, quod est, quando nec actor habet actionem, sed de facto agit, & sic reus de facto excipit, ut hic dicit.

1 † Flor. de eo erat.

2 † Fl. morte.

3 † Flor. decessisset.

4 † Flo. alio quomodo.

5 † Flor. periret.

6 † Duaren. potest repetere ea pecuniam, qui dedisset.

7 † Flor. deest, &c.

a Exceptio doli quadruplex est. require in indi. trac. Ru. exceptio qualiter. vel. lib.

Atilicin.

a *Actionem*] satis potest dici illud admitti cum ipse promisit & soluit, ut detur mulieri condictio ob causam in maritum non secutis nuptijs, quasi ille videatur dedisse mulieri, & mulier sponso: ut sup. de don. inter vir. & uxor. l. 3 §. sed si debitorem. Sed quid si promisit soluere: sed nondum soluit, non secutis nuptijs dabitur mulieri aliqua actio, uel in maritum, vel in istum? Resp. sic in virum: & vir aget ex promissione: ut hic, & C. ad l. Falc. l. fin. b *Condicere.*] per hanc condictionem ob causam, & eodem modo intelligo, quod dicitur inf. proxi. Sed cur hic non datur condictio indebiti, cum in promissione videatur tacita conditio inesse ut inf. de iure dot. stipulatione. & soluta pendente conditione repetitur: ut ff. de condic. indeb. sub conditione? Respon. quia scit se interim non teneri, cessat condic. indeb. sed quia soluit, ut s. quatur matrimonium datur ob causam condict. c *Manente.*] remanet ergo debitor, ut hic, & ff. de iure dot. non enim licet liberetur cedendo: ut hic dicit: Sed nonne ipso iure liberatus est: ut infra de sol. l. solutam? Respō. potest hunc irreuocabiliter non soluisse pecuniam: unde non liberatur: ut ff. de leg. j. nonquocumque. Vel hic non fuit simplex mandatum: sed promissio interuenit debitoris: ut ex princip. huius l. apparet: unde magis suo nomine quam alieno soluisse uidetur, ut ff. mand. l. Papinianus & ideo nō mulier, sed ipse ab eo, cui soluit, condicit, ut inf. de condic. indeb. l. indebiti. Item nonne & ipsi mulieri datur condictio ob causam, ut hic: cum suo nomine indebitum sit solutum ea ratum habente? Respon. sic, ut inf. de condic. indeb. si procurator. Accur.
d *Fructus.*] Non naturalem accessionem, s. fructuum uenire in condictione ob causam: ut hic, & infra eo. l. cū quis. & infra, de usu. l. videamus, §. j. & in condictione indebiti, ut infra, de cond. indeb. l. indebiti. & in condictione certi generali, ut ff. si cer. pet. l. cum fundus, in princ. & in bo. fid. iudicijs, ut infra, de usur. l. uideamus, §. ex causa. non autem usuræ, quæ sunt ciuilis accessio, ueniunt in prædictis condictionibus, ut C. de condic. indeb. l. j. & C. de cond. ob turp. caus. quoties. cum citra uinculum stipulationis non ueniant: ut C. de usur. l. quamuis.

1 † Fl. Si autem.
2 † Fl. ipse possit.
3 † Fl. condictitia actione.] ergo suo iure non competit condictio mandatum, ... hoc probatur ex l. si procuratorem. ff. de condict. indeb. ut existimauit Accur.
4 † Fl. insecuta.
5 † Fl. scribit.

promisisset: mulieris esse actionem, a quoniam pecunia ad eam pertineret. Sin autem 1 † verè debitor fuisset, & ante nuptias soluisset, & nuptiæ secutæ non fuissent: ipsum posse 2 † condicere, b causa debiti integra mulieri ad hoc solum manente, c vt ad nihil aliud debitor compellatur, nisi vt cedat ei condictitiam actionem. 3 †

Hac condictione repetitur res cum accessionibus naturalibus. Bart.

¶ Fundus dotis nomine traditus, si nuptiæ secutæ 4 † non fuerint, cōdictione repeti potest. fructus d quoque condici poterunt. Idem iuris est de ancilla, & partu eius.

Datum causa dotis non repetitur donec matrimonium putatur subesse, vel spes est, quod cōtrahatur. h. d. Et primò ponit dictū Seruij. Secundò declarat casū, in quo non debet intelligi. & adducit simile. Secunda ibi, Sic intelligendum. Tertia ibi, Donec. Bart.

Nerat lib. 2. membranarum.

LEX VIII.

QVod Seruius in libro de dotibus scripsit, 5 † si inter eas personas, quarum altera nōdum iustam ætatem habebat, e nuptiæ factæ sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse; sic intelligendum est, ut si diuortium f intercesserit priusquàm vtraque persona iustam ætatem habeat, sit eius pecuniæ repetitio. donec autem in eodem habitu g matrimonij permaneant, non magis id repeti possit, quàm quod sponsa sponso h dotis nomine dederit, donec maneat inter eos affinitas. i quod enim ex ea causa nondum contracto 6 † matrimonio datur; cum sic detur, tanquàm in dotem peruenturū: quamdiu peruenire potest, k repetitio eius non est.

Datum ob causam futuri matrimonij per extraneū volentem simpliciter donare mulieri, siue sequatur matrimonium, siue nō, per ipsum dantem non repetitur, sed per mulierem. Sed si voluerit donare solum eo casu, quo matrimonium contraheretur, si non contrahitur, ipse repetit. Bar.

Paulus lib. 17. ad Plautium.

LEX IX.

SI donaturus mulieri iussu eius sponso numeraui, nec nuptiæ secutæ sunt; id 7 †

Q *Vod Seruius.*] CASVS. Titius, & Berta uolebant matrimonium contrahere, & de facto contraxerunt. tamen utrique, uel alteri deerat ætas legitima: Titius dedit decem dotis nomine spe futuri matrimonij: an Titius, si nuptiæ secutæ non fuerint, repetere possit, quæritur? Et dicitur quod sic: sed hoc uerum, si antequam ad ætatem legitimam peruenissent, à nuptijs se abstinuerunt, si autem in primo voto perstiterint, cessat repetitio. idē est ubi sponsalia, non matrimonium, contrahuntur. si nuptiæ contrahi non possunt, competit repetitio.
e *Habebat.*] scilicet ad nuptias; ut quia masculus minor 14. ann. fœmina 12. sit: ut Inst. de nupt. in princip. & quod subijcit, nuptiæ, scilicet de facto.

ADDITIO. Dic hoc verum attento iure ciuili: secus de iure canonico, secundum Alex.
f *Diuortium.*] id est repudium: cum diuortium sit inter coniuges: repudium inter sponsum, & spōsam: ut infra de verb. signi. inter stuprum, §. diuortium. & l. inter diuortium: sed nec repudium propriè dicitur, 1 sed hic de facto fuit matrimonium, & de facto diuortium.
g *Habitu.*] idem, dum spes est fieri matrimonium.
h *Sponsa sponso.*] qui à 7. ann. esse possunt, ut infra, de sponsa. l. in sponsalibus. Et nota quod in hoc secundo casu fuit datum nomine futuræ dotis: sed superiori nomine quasi præsentis, cum credebant nuptias cōstare. Item ibi altera persona tantum erat sufficiens: hic utraque, uel neutra. Accur.
i *Affinitas.*] cœpta, nō perfecta. Et nota affinitatem dici inter spōsos: ut hic, & inter cōiuges: ut C. de hæred. institu. l. non ideo. sed tñ impropriè, 2 quia tunc non possent esse nuptiæ, ut inf. de gradib. l. non facilè, §. j. & ij.
K *Potest.*] si istud, potest, extēdatur (ut dialectici dicunt) quādiu vterque viuit, etiam misso repudio non esset repetitio. nam semper possibile est, quod fiat hoc matrimoniū; sed certè nos extēdimus sed secundū præsens iudicamus, & rebus sic se habentibus loquimur, ut infra de uerb. obligat. l. continuus, § cum quis. scilicet donec alter eorum alias contraxerit: quandoque tamen extenditur: ut, quantum capere poterit lego, ut ff. de leg. 2. l. si ita quis testamento. sic & Inst. quib. mod. test. infir. § posteriore. Azo. Sed nonne hic pœnitere potest, ut s. eo. si pecuniam, in princ. Resp. non: quia non erat res integra; quia sponsalia præcesserunt, ut ibi dixi. Item no. hic expectandum donec est aliquid in pendenti, ut hic, & argum. ff. si cert. pet. nō omnis, in prin. & ff. de iure dot. si sponsalibus, in princ. & l. dotis fructus, §. fin. & l. si debitor in fi. tit. & l. si is qui. § fin. in fi. & ff. si cert. pet. l. pecuniam.

1 Imò quia fuerūt uera sponsalia, ut in c. 2. de desp. impub. lib 6.
6 † Fl. certè.
2 Approbāt cōiter per B. Sal. Fulg. Alex & Ias.
7 † Fl. desis id.

S *I donaturus.*] CASVS. Nomine dotis cuidam mulieri dedi x. cum uellet cum quodam contrahere sponsalia, eidem x. numeraui iussu illius; non est secutum matrimonium, quæritur quis repetet? Dicitur, quod mulier. Pone, quod conueni cum sponso, si nuptiæ non essent secutæ, quod mihi restituerentur x. quæ dedi nomine dotis. si nuptiæ non fuerint consecutæ, condicam.
¶ *Si quis.*] Credebam me debere alicui mulieri x. cum

mulier condicet. a Sed si ego contraxi cum sponso, & pecuniam in hoc dedi; vt si nuptiae secutae essent, mulieri dos acquireretur; si secutae nō essent, mihi redderetur; quasi ob rem datum, 1 † & re non secuta, ego à sponso condicam.

Exceptio doli, quae obstat deleganti, non obstat ei cui facta est delegatio ex causa onerosa, nisi quatenus ad delegantē res est reuersura, sed delegato contra delegantem succurritur. h. d. Diuide. Primò ponit vnū dictū, per qđ consulit ei, cui facta est delegatio. Secūdò ponit aliud, per qđ consulit delegato. Tertiò ponit limitationem primi dicti. Secūda ibi, Itaq; Tertia ibi, Sed si soluto. Bart.

¶ Si quis indebitam b pecuniā per errorem iussu mulieris sponso eius promisisset, & nuptię secutae fuissent: exceptione doli mali vti non potest. c maritus enim suum negotium gerit, & nihil dolo facit, d nec decipiendus est quod fit, e si cogatur indotatam vxorem habere: itaque aduersus mulierē f competit ei condictio: ut aut repetat ab ea, quod marito dedit, aut ut liberetur, si nondum soluerit. Sed si soluto matrimonio maritus peteret, in eo duntaxat g exceptionē obstare debere, quod mulier receptura h esset.

Si causa ob quam facta est liberatio, non est secuta, repetitur pecunia, ac si soluta fuisset. Bart.

Iabolenus libro 7. ex Plautio.

LEX X.

SI mulier * ei, cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam, i quae tibi debebatur acceptam fecit, neque nuptiae secutae sunt; rectè ab eo pecunia condicetur, quia nihil interest, utrum ex numeratione pecunia ad eum sine causa, an per acceptilationem peruenerit. K

Datum executori vltimae voluntatis, si in causam debitam non expendit, repetitur. Bar.

Iulianus lib. 10. Digestorum.

LEX XI.

SI haeres arbitratu liberti certa summa monumentum iussus facere, dederit liberto l pecuniam, & is accepta pecunia monumentū non faciat: m cōdictione tenetur.

Reuocata donatione causa mor. res condicitur cum suis accessionibus. Bart.

Paul. li. 6. ad l. Iul. & Papiam.

LEX XII.

CVm quis n 2 † mortis causa donationem fecisset, 3 † cum conualuisset donator, condicit: o fru-

---

nulla deberem, iussu mulieris promisi illa decem sponso futuro, secutum est matrimonium: maritus petit à me illa decem; uolo a me repellere cum except. doli mali, an possim quaeritur? Et respon. quòd non, cum nihil doli uidetur commisisse suum negocium exercendo, neque enim decipiendus est maritus, quod quidem eueniret si dotem promissam non obtineret; ueruntamen contra mulierem condicere possum, & potero eam compellere, ut me liberet. Sed pone ut primo, quod cōtractum est matrimonium, pactus est maritus de media dote lucranda soluto matrimonio, uel diuortio, uel morte, diuortium postea interuenit; maritus contra me agit. Dicitur, quòd pro media dote, quam est lucratus, non habeo except. pro alia sic; idem si soluero; quia pro una medietate condicam; pro alia non.

Videtur.

a *Mulier condicet.*] Et sic alius soluit, & alius repetit; nec est nouum hoc, ut infra, de condictio. indeb. l. nec est nouum. 1 & est ratio; 2 quia ipsa soluisse uidetur, ut infra, de donatio. inter uirum, & uxor. l. iij. §. sed si debitorem. Sed argumentum contra, sup. eodem, l. qui se. §. sin autem. sed dic ut dixi; quia propter suam obligationem ibi soluerat, quae praecesserat, ut ex princ. eiusdem l. apparet. & facit ad hoc respō. ff. de iu. do. l. si ego, in princ.

1 Non bene allegat. per Fulg. & Ias.
2 Ista rō satis placet Salic. & Fulg.

b *Si quis indebitam.*] quantum ad se; debitam tamen à muliere.

c *Non potest.*] scilicet promissor, si ab eo maritus pecuniam petat. non enim est dos titulus lucratiuus, ut infra, de act. & oblig. l. ex promissione. & C. de impo. lu. descrip. l. j. §. lucratiuas, lib. 10. & infra, de excep. do. apud Celsum, §. sed si mulier. & ideo non repellitur creditor exceptione, ut hic, & inf. de nouat. l. doli excep. & l. si quis delegauerit, & C. de nouat. si pater. & ff. de iu. dot. quemadmodum, §. si. & inf. de doli excep. l. purè, §. si eum. si autem esset lucratiua causa, quae multae sunt in d. l. j. C. de impo. lu. descrip. li. 10. tunc haberet promissor doli except. ut inf. de dona. l. iij. §. cum uerò. & infra, de excep. do. l. Iulianus ait, si pecuniam, & d. l. apud Celsum, §. si quis autem. Sed contra est, huic §. ff. de admin. tuto. l. cum post. § fin. Vbi dicit, quòd curator doté pro adulta promittens non tenetur in totam, si adultae facultas non patitur. Sol. 3 illud ideo, quia ratione officij promisit sciens se non teneri pro se, ut argum. inf. de ijs quib. ut indig. l. tutorem. hic autem pro se promisit credens se deberi; uel hic tota indebita, ibi non tota, sed summa uectoris.

3 Illa ... tenet per Doct.

d *Dolo facit.*] No. non facit dolum, qui suum commodum iure prosequitur, ut hic, & ff. de lib. hom. exhib. l. iij. § j. & infra, de iniur. iniuriarum, § j. & infra, de acquir. haered. l. Iulianus scribit, si pupillus. & infra ad legem Iuliam de ui publ. l. pen. §. fina. & infra, de iu. fis. l. delator. Accursius.

e *Quod fit.*] id est, decipitur si opponatur doli except. & sic uxorem indotatam haberet; quod esse non debet, ut hic, & infra, de doli except. l. apud, §. sed & si mulier.

f *Mulierem.*] ut C. de condic. indeb. l. secunda.

g *Duntaxat.*] in eo, quòd lucratur ex dote propter pactum nō obstabit; nec uidetur petere ex lucratiua causa, cum praeces sit causa onerosa, id est titulus dotis. Accursius.

* ad intell. huius l. vide Fortun. Garz. in l. item quia, n. 23. de pact.

h *Receptura.*] i. recuperatura.

SI mulier.] CASVS. Debebam alicui mulieri dec. & cū non essem soluendo, solicitaui eam contrahere me cum nupt. & in tempore futurarum nuptiarum liberauit mé acceptilat. postea nolo contrahere; forte quia sic io me ... dictum dicitur, & à me mulier condicet, ac si integrum mihi soluisset.

i *Pecuniam.*] si purè debebatur. Si uerò sub conditione, in eū statum restituēda est obligatio, ut inf. de iure dotium, l. licet. & supra eodem, si quis accepto.

K *Peruenerit.*] sic & praestatur, quod compensatur, ut infra soluto matrim. si filius, § sed siue propter. Accursius.

SI haeres.] CASVS. Testator iussit me haeredem suum facere monumentum arbitratu sui liberti. ego illi liberto pecuniam ad construendum monumentum dedi. libertus non facit monumentum; nunquid ab eo pecuniam condicere possum? Et respond. quòd sic. Viuianus.

2 † dixit, vel Cr. mortis ca. donationem fecisset, cum conualuisset donator, &c.
3 † Fl. dixit, fecisset.

l *Liberto.*] ut faceret hanc sepulturam. Accur.

m *Non faciat.*] uel faciat, sed minus erogetur, ut infra, de legat. secundo, l. antepen. §. à te. & est ratio, quia libertus, ut magister eligitur, ut infra, de legat. ij. l. si quis Titio decem.

n CVm quis.] scilicet donator.

o *Condicit.*] scilicet donationem, scilicet per condictionem istam, ut infra, de don. cau. mor. senatus, §. nec dubitauerit. sic & alias dicitur furtum redimi id est res furtiua, ut infra, de condic. indeb. l. seruus sic & in pignore, ut Instit. de act. § item pignus. sed contra hoc, infra commoda. l. j. § ij. & C. quae res pig. oblig. possunt, l. cum constet, secundum Azonem.

Fructus

ctus a quoque donatarum rerum, & partus, & quod accessit 1 † rei donatæ, repetere potest.

1† Fl. adoll. an.

Collatio ob causã facta, causa nõ secuta cõdicitur.

Martianus libro 3. Regul.

LEX XIII.

SI filius b cõtulerit fratri, quasi agniturus bonorum possessionem, c & non agnouerit: repetere eum posse d Marcellus lib. 5 ff. scribit.

Si procuratori falso in rẽ suam soluatur indebitum, ab eo condicitur: nisi domini ratihabitio subsequatur. item si debitor dat alicui, vt cum faciat liberari, ab eo repetitur: nisi causa subsequatur. item id, quod debitor tradit alicui, vt nũcio, si ad creditorẽ portat, condictione furtiua repetitur, & furti agitur. h. d. secundum gl. Et diuiditur in tres partes, primo loqtur, quãdo soluitur procuratori falso in rem suã. Secundo quando datur alicui, vt eũ a creditore faciat liberari. Tertio quando datur pecunia alicui, vt portet ad creditorem. Secunda ibi, Quod si dominus. Tertia ibi, Vel quod furtum. Bar.

Paulus libro 3. ad Sabinum.

LEX XIIII.

SI procuratori * falso e indebitum solutum fit, ita

a *Fructus*] vt infra, de vsur. videamus 1 §. idemque est si mortis.

SI *filius*] CASVS. Decessit quis duobus filijs relictis: alio emancipato: altero in potestate constituto emancipatum autem filium præterierat in vltima voluntate, & alium hæredem instituit. postea dicit institutus, vt emancipatus bona sua cõferat, contulit emancipatus deinde non vult petere bonorum poss. an repetere possit quæ contulit? Dicitur quòd sic.

b *Si filius*] scilicet emancipatus.

c *Bonorum poss.*] scilicet contra tab. vt C. de coll. l. ea demum. & infra, de coll. bon. l. prætor, §. emancipatus præteritus.

d *Posse*] condict. ob causam, quasi deficiente tacita causa, vt sup. eo. l. j §. primo.

SI *procuratori.*] CASVS Credebã me debere tibi decem, procuratori tuo, quẽ credebam esse procuratorem, solui. aut dominus Titius habuit ratum, & tenetur. aut nõ habuit ratum, & condicere potero à procuratore. Item si debitũ fuerit solutum falso procura. neque dominus habuit ratum, & hoc omnino soluit, ut statim se liberet, repetetur à procurat. condict. ob causam, non indeb. si autem ut ministro pecuniam credidit ei, vt ad dominũ portaret: si non habuit ratum, posset conueniri se procu. actione furti: quia in eum nõ est translatum dominiũ. in priori casu fit.

e *Falso*] qui nunquam fuit procurator, vel fuit quondam, sed reuocata erat procuratio: nec refert quando indebitum solutum est, vt hic erat, sed quando debitum, tunc refert an sciam reuocatum mandatum, vel non, vt primo casu non liberetur à domino. nec ob hoc repetam, cum scienter solui indebitum: secundo liberetur ipso iure si bona fide exigebat, & accipiebat procur. sed si mala, tunc per exceptionem, ut infra, de sol. cum quis §. j.

f *Tenetur.*] condict. indeb. ubi credidit se liberatum, credens eum in rem suam datum procuratorem, uel condic. ob causam s. liberandum: aliàs si ratum non habet dominus, procurator tenetur, ut hic subijcit, & infra rem rat. hab. si indebitum & infra, de condic. indeb. l. procurator, § Celsus.

g *Et debita.*] latenter incipit, cum erat debita & hunc casum prosequitur usque in fine.

h *Procuratore.*] ut inf. mand. l. inter causas, §. mandatu.

i *Repetetur*] condic. ob causam.

k *Non enim*] bene dico, etiam si debita, non enim &c.

5 Cõcinnegit l. si procurator, & mand. inde.

demum à procuratore repeti non potest, si dominus ratum habuerit. sed ipse dominus tenetur, f vt Iulianus 2 † scribit. ¶ Quòd si dñs ratum non habuisset, etiã si debita g pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore h repetetur. i Non enim k quasi id debitum datum repetetur, sed quasi ob rẽ datum, nec res secuta sit, ratihabitatione non intercedente: l vel quòd m furtum faceret pecuniæ falsus procurator: n cum quo 3 † non tantum furti agi, sed etiam condici o ei posse.

Res ob causam data, causa non secuta, etiã si desierit extare, condicitur: & si non est translatũ dominiũ, ad exhibendum & furti, seu cond. furti. agitur. hoc dicit. Diuiditur. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit aliud, quod videtur contrarium primo. Tertio reducit ad cõcordiam, addendo aliqua. Quarto addit quædam ad prædicta. Secunda ibi, Labeo. Tertia ibi, Sed Proculus. Quarta ibi, Sed si tuus.

Pompon. lib. 20. 4 † ad Sab.

LEX XV.

CVm seruus tuus in suspicionẽ furti Attio venisset, dedisti p eũ in qõnẽ, sub ea causa, vt si id repertum in eo non esset, tibi redderetur. Is eum tradidit præfecto vigilum, quasi in facinore de-

l *Non intercedente.*] & sic non cond. indeb. sed ob causam datur, vt hic. Sed arg. j. C. de condi. indeb. l. creditoris. vbi dicit dari indebiti. præterea alia dicit dari furti, vt C. de fur. l. falsus. quæ j sicit vtrique. Solue ergo, quia qui soluit ea causa, vel pacto, vt à domino liberetur, tunc habet locũ hæc lex, quæ dicit dari condic. ob causam. si autẽ incontinẽti se liberatũ credidit, vt quia credebat procuratorẽ in rem suã, cui soluit, & ideo non præcauit sibi per pactum, ut liberaretur, tunc hẽt locũ condi. indeb. vt in l. creditoris. & hic in princ. huius l. & hoc qñ dominiũ est trãslatum: aliàs nulla condictio datur, vt ĩ. vsufru. quemad. cau. l. fi. si autẽ ministro dedit vt ad dñm portaret, & sic apud se soluens dñium retinuit, tunc habet locum furti, & cond. ctio furtiua, ut d. l. C. de furt. falsus, & in §. huius legis. quas actiones tenetur cedere domino habenti ratum. vel euanescunt si pecunia erat debita, ut inf. de furt. si vendidero, §. si Titius. & probatur prædicta distinctio, inf. de furt. falsus, § j.

m *Vel quod*] i. quia.

n *Procurator.*] supple repetetur ab eo, ut s.

o *Condici.*] cond. furtiua. Et hic no. q Martianus dicebat, actione furti posse agi contra falsum procuratorem, & contra falsum creditorem, si scienter indebitum accipiunt, vt eos nũmos lucrentur: quamuis in eos sit dominium translatũ, vt hic, & inf. de condi. furt. l. qñ. Sed Io. & Azo j. dicunt enim furtum nõ fieri ab eo, qui dñs factus est, ut inf. l. prox. in fi. & patet ex definitione furti, quia di. furtum est contrectatio rei alienæ, &c. ut Institu. de obli. quæ ex deli. § j. nec obstat, q hic dicit. q a mutat casum. nam s. dixi qñ dñium fuerat translatũ. & datur tũc cond. ob causam: hic qñ nõ, & datur furti, ut & C. de fur. falsus. Itẽ non ob. d. l. j. de cond. fur. l. qñ. quia & illã intelligas qñ dñium non est translatum in creditorem, ut ibi dicet.

CVm *seruus.*] CASVS. Seruus alienus surripuit equum tuum. habuisti aliquẽ ex seruis meis suspectum: puta Stichum: tradidi tibi eum ut de furto illo inquireres. innocentem eum inuenisti: præ. tñ eum tradidisti, ac si furtũ cõmisisset, affectus est ultimo supplicio. di. q potero agere contra te cond. ob causam, item actione ad exhibendum, item furti, sub distinctione tñ in l. tradita. quia alio modo usus es, quàm scires me dominũ permissurum. Viu.

p *Dedisti.*] ita etiam quod dominium transtulisti, a directo tamen ut tibi redderetur, si in eo facinus deprehensum non esset.

2† Quidã si lege, sed & Iulianus scribit, q si dominus ratũ non habeat & si de pecu. so fuiss ab ip. procu. repete. turi non tamẽ quasi inde datũ. sed & inf. eum se.

3† eum eo.

4† Fl. lib. 24.

a *Deprehensum.*] cum non esset deprehensus, vel conuictus.

b *Summo supplicio.*] quod mortem interpretor, secundum Ioan. & iniustè fecit fortè hic præfectus, cum iudex de hoc non esset, sed ad præfectum vrbis debuit referre, vt supra, de offic. præfe. vigi. l. 3. §. j. & hoc est verum secundum H. Sed Azo dicit, quòd iudex erat, quia hoc non erat publicũ crimen, licet capitis fuerit imposita pœna, & iõ hoc potuit cognoscere, ut C. de offic. præfec. vigi l. j. Accur.

1† *Fl. oportuerit.*
2† *Fl. etiam.*
3† *Fl. quominus fecerit quo minus.*
4† *Aliàs, cũ.*

c *Oportere.*] scilicet cond. ob causam, quia agitur, vt quid detur, quia est personalis, vt Institut. de actio. §. sic itaque. habet autem locum hæc condictio, quia non fuit impleta conditio, quæ fuit adiecta, quia scilicet non fuit in scelere deprehensus. & alia tacita defecit, scilicet per quam non redderet, scilicet si esset deprehensus.

d *Oportuerat*] scilicet si in facinore repertus non fuisset: quia sic se habuit forma dationis: si autem æstimatum dedisset, habet locum præscrip. verb. ac. vt inf. de præscr. verb. l. si dominus.

e *Labeo.*] mutat casũ, scilicet quando dominiũ non transtulisset.

f *Exhiberet.*] & sic iuratur in litem in ac. ad exhib. quando dolo fecit quominus exhiberi posset, vt sup. ad exhib. Celsus, §. idem Iulianus scribit emptorem.

... prehensum. a præfectus vigilum cum summo supplicio b affecit. ages cum Attio, dare eum tibi oportere: c quia & ante mortem dare eum tibi oportuerat. d 1 † ¶ Labeo e ait, posse & 2 † ad exhibendum agi, quoniam 3 † dolo fecisset quo minus exhiberet. f

¶ Sed Proculus g dari oportere ita ait, si fecisses eius hominem. quo casu ad exhibendum agere te non posse.

¶ Sed si tuus mansisset, etiã h furti te acturum i cum eo: quia re aliena ita sit vsus, vt 4 † sciret se inuito domino uti: aut dominum, si scire, prohibiturum esse.

Notabilis lex, & hoc intendit. Quando ex parte datis pecuniam, & ex parte dantis speciem venit dari, non est emptio & venditio, sed contractus innominatus: ideo habebit locum condictio ob causam. h. d. glo. Diuiditur: primo ponit dictum: secundo tres rationes. Secunda ibi, Et ideo. Tu dic, quod non sunt rationes: imò sunt illationes ex dicto. Bart.

Celsus libro 3. Digestorum.

LEX XVI.

DEdi * tibi pecuniam, vt mihi Stichum dares: k vtrum id contractus genus l pro portione m emptionis & venditionis est? an 5 † nulla hic alia obligatio est, quàm ob rem dari, re non secuta? In quo procliuior n sum. Et ideo o si mortuus est Stichus, repetere possũ, p quia ideo tibi dedi, vt mihi Stichum dares, q Finge r alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse. Repetere à te pecuniam potero: quia hominẽ accipientis non feceris. s Et rursus, t si tuus est Stichus, & pro euictione eius promittere non vis: non liberaberis u quominus à te pecuniam repetere possim.

* *Hoc verbũ, dare, dominij trãslationem importat licet quandoq; rem materia subiecta aliter accipiatur. l. 1. infra de pos. & l. stipulatus, inf. de vsu. ad intellec autẽ istius l. vid. Batigell. in l. 2. nu. 4 ; sup. si cert. pet. & Bereng. Fer. in l. pacta cõuenta, nu. 90. de contrahen. empt.*

5 † *Aliàs, alia & nulla.*

g *Proculus.*] redit ad primum casum, quando dominium fuit translatum.

h *Etiam*] non solum ad exhibendum.

i *Furti te acturum*] no. quem teneri furti, licet non lucri causa fecerit. nam lucri causa nihil fecit hic. & sic est contra, Inst. de obl. quæ ex delic. §. placuit Sol. dicunt quidam speciale. sic & in sacco cũ pecunia subtracto, vt j. de furt. l. qui saccum. Tu dic prædictum §. Inst. non fallere. nam hic est lucrum, quia volũtatem suam expleuit. sic & aliàs species lucri est, &c. vt j. de fur. si pignore Itẽ sic in Auth. de hær. & Falc. §. si verò expressim, coll. j. & eodem modo in l. qui saccum. furtum fuit factum sacci, s. secũdario, licet non principaliter. nec potest dici quod sine dolo in hac lege fuerit, dolosè enim agit. & facit ad l. j. de iniur. sed si vnus, §. si tertius meus. Accur.

DEdi tibi pecuniam] CASVS. Habebas seruum, dedi tibi pecuniam, vt eum mihi dares: quæritur an sit contractus emptionis & vendit.? Et respon. quod non. & hoc triplici ratione, quia pone, quòd Stichus sit mortuus antequàm traderetur, potero pecuniam condicere. & ita non est venditio, quia si esset, mihi emptori periret. Secũda ratio talis est: pone quòd seruus fuerit alienus: cum tamen mihi tradidisti, quia enim rem mei accipientis non fecisti condicere possum. Aliter autem est in venditione: quia non cogitur iste venditor rem facere accipientis, vnde apparet quòd non est venditio. Tertia est, quòd si Titius fuit proprius, cum eum mihi tradidisti: potero petere vt eius nomine caueas de euictione: quòd si non feceris, repetere possum. aliter esset in venditione, quia ibi de natura contractus de euictione tenetur. Viuianus.

* Species.] imò rectè dixit id genus contractus, i. eius conditionis, seu qualitatis contractus, vide Zas. in itell. ubi de uaria generis significatione tractat.

k *Dares.*] ex hoc verbo processit dubitatio.

l *Genus.*] melius diceret species. *

m *Proportione*] scilicet subiecta. Ioan. quasi dicat, an contineatur sub hoc prædicabili venditio.

n *Procliuior.*] Id est, ut si do vt des. & hoc probat tribus rationibus, vt subijcit, sed videtur venditio, cum ex vna parte est pecunia, ex alia species, ut inf. de præscrip. verb. naturalis, §. j. quæ est contra. Sol. hic fuit data pecunia in specie, quod potuit fieri. secũdum Ioan. 1 Vel dic secundum Azo. idem etiam si in quantitate in casu huius l. nam quia appositum fuit pactum de dando Sticho, idest de transferenda proprietate Stichi, quod est contra naturam venditionis, dicitur esse innominatus contractus: est enim dare accipientis facere, vt Inst. de act. §. sic itaque. quod venditor facere non tenetur, vt inf. de act. emp. ex empto, in princ.

1 *Ista determinatio. 3 ! l. adhuc, §. verò, sup. de vsufr.*

o *Et ideo.*] prima rõ.

p *Possum.*] imò videtur quod non possum, vt inf. de præscript. verb. naturalis, §. sed si Stichum. quæ est contra. Solu. hic intercessit culpa, vel mora eius qui debuit Stichum dare tibi non. Vel dic secundũ Io. hic loqui etiam si culpa, vel mora non intercessit, sed tamen non erat distracturus hic, sed in l. contraria erat distracturus, arg. C. eo. l. pecuniam, & j. eo. dedi. § sed si tibi dedero l. si pecuniam, §. fin. quæ est contra. in eo, quod ibi distinguitur prædicto modo: hic non. & hæc solutio placet præceptori meo, vel solue ut ibi. Accur.

q *Dares.*] quod in venditione non seruaret, imò ad interesse ageretur si culpa, vel mora intercessisset, aliàs nõ, ut j. de act. emp l. j. in prin. & Inst. de contrah. emp. §. cũ aũt. Acc.

r *Finge.*] secunda ratio.

s *Non feceris*] quòd in venditione non est necesse ut inf. de act. emp. l. ex empto. in princ. & j. de contrahen. empt. l. si itaque Accur.

t *Et rursus.*] tertia ratio.

u *Non liberaberis.*] secus in venditione, quia tunc ago vt caueas de euictione, ut j. de euict. l. 2. fm H. & Azo. sed Io. dicit hic exigi satisdationẽ fideiussoriam quæ in venditione non est necessaria, nisi hoc actũ sit, ut j. de euict. l. emptori, & l. 3. sed prima magis placet. sed ad quid hæc lex fecit vim, sit contractus innominatus, vel emptio? Rñ. Io. ut sciretur an condictio ob causam habeat locum, nam non habet locum in contractibus nominatis, ut hic manifestè dicitur, & j. de rer permut. l j. in si. subtiliter colligitur: nisi in casu s. donationis, ut C. de don quæ sub modo, l. j. quæ donatio est hodie nominatus contractus, * quia solo consensu fit, s. pacto etiã nudo, ut C. de do. si quis argentum. Sed omnes illi sunt nominati qui cõsensu fiunt, vt j. de rer. permut. l. j. circa medium. olim autem erat innominatus, cum consensu non fieret solo. Vbi ergo habet locum hæc condictio? Respon in contractu do ut des: & etiam in contractu do ut facias, ut j. de rerum permut. l. j. §. si. & de præscr. verb. naturalis, §. at cum do. Itẽ in contractu do ut non facias: puta ut non alienes, ut C. eod. l. ea lege. in contractu autem facio ut des, locum non habet, quia tunc locum habet de dolo, cum qua alia non competit, vt d. l. naturalis, § quod si facio Item nec in contractu facio ut facias, cum facta non possint repeti: sed ad interesse agitur, ut inf. de præscrip. verb. l. pen.

* Cõtractus noiati sunt oẽs qui cõsensu fiunt. Dic quod ideo dicti sunt, quia eis certũ nomẽ consuetudo imposuit, ut emptio, locatio, & similes, ad drĩã innominatorum, do ut des, &c. ut in gl. quibus lingue latinæ usus nullũ nomẽ imposuit. l. j. & pessim de præscr. uerb.

D E

DE CONDICTIONE OB TVRPEM VEL iniustam causam.

Dictum est de condictione ob causam, qua futuram causam tantum respicit, honestam tamen, nunc de hac qua praeteritam & futuram & non honestam respicit, sed turpem & quod subjicit, vel iniustam, pro eodem ponitur nec enim tractat hic de condictione sine causa sed tractabit infra tit. 2.] Diversitatem huius ti. ad praeced. ponit latius Cuiac. in suis paratitl. ad ipsum.

TITVLVS V.

De condictione ob turpem, vel iniustam causam.

Datum ob causam honestam non repetitur causa secuta: sed datum ob turpem causam, si est turpitudo ex parte accipientis, repetitur: secus si est turpitudo ex parte dantis vel vtriusque h.d. cum tribus legibus sequentib. vsque ad §. si tibi iudicium. Bartolus.

Paulus li. 20. 1 † ad Sabinū.

LEX PRIMA.

Omne quod datur, aut ob rem a datur, aut ob cām. b Et ob rem, aut turpē, aut honestam. Ob 2 † turpem aūt, aut dantis sit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut vtriusque. Ob rē igitur c honestam datum ita repeti potest si res, propter q̄ datum est, secuta non est. d Quod si turpis cā accipiētis e fuerit: etiam si res secuta fuerit, 3 † repeti potest.

Vlp. li. 27. 4 † ad edictum.

LEX II.

Vt puta * dedi tibi ne sacrilegium facias, ne furtum: neve 5 † hominē occidas. In qua specie Iulianus scribit, si tibi dedero ne hominem occidas, condici posse. Idem 6 † si tibi dedero, ut mihi rem apud te depositam f reddas, uel ut instrumentum. 7 †

¶ Sed si dedi, g ut secundum me in bona causa iudex pronunciaret: est quidem relatū, condictioni locum esse: sed hic quoque h crimen contrahit. Iudicem enim corrumpere videtur. & non ita pridem Imperator noster constituit, litem eum perdere.

Pau. li. 20. 8 † ad Sabinū.

LEX III.

Vbi autem & dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus: i veluti si pecunia detur, vt male iudicetur.

Vlpia. lib. 26. ad edictum.

LEX IIII.

Idem si ob stuprum datū sit, k quia vel si quis in adulterio deprehensus redemerit se. cessat enim repetitio: l idque 9 † Sabinus & Pegasus responderunt. Item si dederit fur ne proderetur: quoniam vtriusque 10 † turpitudo versatur, m cessat repetitio. Quoties autem solius accipientis turpitudo versatur, Celsus ait repeti posse: veluti si tibi dedero ne mihi iniuriam facias. n ¶ Sed & 11 † quod meretrici datur, repeti nō potest, o vt Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, p non ea 12 † quod vtriusque

---

Omne.] CASVS. Temere facit iurisconsul. bimembrem diuisionē, quia quicquid datur, aut ob rem, aut ob causam datur. & quod ob rem datur: aut ob honestam, aut ob turpem: aut est turpitudo dantis: aut accipientis, aut vtriusque. de honesta causa nil dicit, quia satis dixit in titulo superio. tamen dicit quod si ex honesta causa datum sit: ita erit locus repetitioni, si id propter quod datum est, secutum non est. Caeterum si ob inhonestam causam dedi: id est turpem: dum tamen turpitudo sit ex parte accipientis tantum: locus erit repetitioni. caetera sunt plana usque in finem ti. Viuianus.

a *Ob rem.*] scilicet futuram.

b *Ob causam.*] praeteritam, ut infra titu. 1. l. damus.

c *Ob rem igitur.*] incaeptiuum uel illatiuum, ut supra de iusti. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igitur.

d *Non est*] ut infra ti. tu. 1 summa. § quod ob rem. & supra ti. 1. quasi per totum. uel etiā si est secuta post moram vel post poenitentiam accipiente certiorato. Io. ut supra tit. 1. dedi. l. 1. §. sed si tibi dedero. & l. si pecuniam. §. si seruum.

e *Accipientis*] scilicet tantum, ut sequentia exempla dicunt, ut C. de col. quoties. & l. ob restituenda. & ad idē supra de pact. iurisgentium. §. si ob maleficium & supra de calum. l. j. in prin.

f Vt puta *Depositum.*] ut infra eodem l. fi. in prin. & §. fi. & infra deposi. l. fi.

g *Sed si dedi. ut secundum me in bona.*] istud, secundum me, potest determinare uerbum, pronunciaret, & nomen bona. prout uero determinat uerbum, est sensus quia dedi iudici ut iudicet pro me, & quod subiicit, est relatum scilicet a quibusdam: sed male secundum omnes, & ideo corrigit statim, sed hic quoque &c. & quod subiicit, litem perdere, dic, scilicet cond. ob tur. cau. & aliam, scilicet litem quam simoniace uoluit uincere, & secundū hoc uertitur turpitu [do] vtriusque, sic & infra l. proxi. Prout autem determinat nomen, & sensus, qui dedi ut pronunciet, id est ut se expediat. & quod dicit relatum est, ponit M. s. & bene & quod subiicit, sed hic quoque &c. non corrigit, sed denotat quod in aliquo deliquit eo corrumpendo iudicem, non uere, sed praesumptiue, & propter hoc delictum perdit litem, quam scilicet simoniace uoluit uincere, non pecuniae repetendae per condi. & secundum hoc uertitur turpitudo tātum accipientis quantum ad cond. istā sicut supra proxi. respon. hodie autem sic licet dare ut saltem pronunciet, uel se expediat, ut C. de poe. iu. l. 1. 2. & in aut. ut lit. iu. j. respō. & sm hoc semper dices q ille, uersus, sed hic quoque &c. corrigit, & quod dicit litē, s. utraque. Ar. 5 in decretis. 14. q. 5. non sane.

h *Sed hic quoque.*] non solum iudex. Quid autem si promiserim iudici ut secundum me iudicaret: & dederim ei mea pignora * in hanc causam possim pignora repetere & vī q possim argu. infra de consti. pec. l. 3. §. j. & est ratio, quia sicut pignus non potest accedere obligationi quae nulla est, ita nec ei quae inefficax est.

i Vbi autem. *Dicimus*] ut infra eod. si ob turpem causam, §. porro. & C eo. l. cū te sed apud accipientem nō remanet, sed dat fisco uel alteri parti, ut j. d ca. in haerede. in prin. Sed quid si dedi rē indiui duā. ut seruitutē, uel equum, partim ob turpē causam, & partim ob aliquā causam honestā ex parte dantis: an repetit totū? si enī sola esset turpis causa, non repeteretur. ergo propter iustam cām repetit. Ar. pro hoc & cōtra hoc secundū Azo. j. si q. omis. cā te l. 2. i si. & j. d iu. fis. l si intelligit. §. si q s pals.

k Idem *datum sit.*] uel ei quae stupranda est, uel lenoni. ut marito, uel alii, ut C. eo. l. mercalem.

l *Repetitio*] per cond. ob tur. cau. sed per actionem quod me cau sic repetit, ut supra quod me. cau. l. nec timorem. & l. seq. quae sunt contra. Accur.

m *Versatur.*] hoc casu & in superioribus. licet enim nemo indicare teneatur, & infra eo. l. pen. tamen turpiter accepit, qui accepit ne indicet.

n *Iniuriam facias.*] Alia exempla sunt supra eo. l. j. in. fi. & l. 2. Accur.

o *Non potest.*] ut infra de donat. l. affectionis. Sed quid si dedi ut non sit meretrix? Respon. hic potest repeti, ut ar. supra eo. l. 2. in prin.

p *Sed noua ratione.*] noua ratio est, quia utilitas uitae non patitur

---

1 † Flor. lib. 60.

2 † Flor. de eo, ob.

3 † Flor. sit.

4 † Flor. l b. 26.

* Colligit, hoc Bald. q ille turpiter facit qui facit aliquem reddi mere.

5 † Flor. ne hominem.

6 † Pl. Item.

7 † Deest, uel instrumentum mihi redderes. Sed si dedi.

8 † Flor. lib. 10.

* Pignus iudici datū se male iui i. cet, an possim repetere. Require in iu. tract. sub. an & quando iudi. ten. ad restit.

9 † Alias, itaque.

10 † alias, utrobique.

11 † Flor. de. eō, &.

12 † alias, eo.

patitur eam legum laqueis innodari, ut C. de adul. qui adulterium. ideo in ea uoluit lex ista inspicere præcedentem causam acceptionis, scilicet libidinem, quia sic turpiter acciperet. sed in m. re qui fregit ostia meretricis, inspexit præcedentem causam, scilicet libidinem, ut infra de fur. l. uerum. quæ est contra. Vetus autem ratio est, quia versatur hincinde turpitudo. ut superioribus casibus. sed hæc cessat hic ut subiicit, quia solius dantis est turpitudo Est etiã alius casus vbi solius dantis est turpitudo, ut ff de condi. sine cau. l. fi. si sciens non ualere matrimonium. sed an poterit petere si sibi ẽ promissum? Respon. non, quia turpis causa fuit promissionis, ut infra de uerb. oblig. l generaliter & l si plagij. & qui quidam honeste accipiũtur, non tamen honeste petuntur, ut infra de uar. cog. l. j. §. j.

a *Turpiter.*] scilicet hæc præcedens causa non inspicitur, quia utilitas uitæ, &c. & sic ẽ hæc noua ratio.

b *Si tibi ob indicium*] idest ob iudicandum.

c *Repeti*] imo cõuenit tamo potter solui uel per ẽct præscr. uerbis, vbi fuit do. ut facias, idest indices, u l per act. de dolo, ubi fuit facio, idest indico, ut des, ut infra de præsc. ver. solent. ex hoc ergo probatur, quod quis non tenetur indicare furẽ nã si hoc facere teneretur: ergo si pecuniam acciperet, turpiter acciperet, & repeti posset, ut infra eod. l. fina. nam omne quod gratis faciẽdũ est, si pecunia fit, turpiter fit. Sed contra uidetur, ut sup. eadem l. §. item si dederit. Si enim quis indicare non tenetur, cur non licet accipere ne indicem furem, sicut & licet accipere ut indicem, ut ita sit indicare & non indicare de libera cuiuslibet potestate. Respond. uerum est quidem, quod non cogitur uel per act. uel per officium iudicis indicare. unde & licet ac ipere ut indicet, & non accipere, & ita non indicare, sed accipere ne indicet, ideo non licet, quia esset contra publicitatem, quæ est ut maleficia puniantur, ut infra de fideiuss. si quis a reo. § penu. licet autem a me compelli nõ posset, iudex tamen ex officio suo debet eum compellere, ut sic purget prouinciam malis hominibus, ut supra de offic. præsid. l. congruit. Illud dicere non audeo, quod saltem ratione naturali teneatur indicare. nam & tunc non liceret accipere pro indicando, ut supra eodem, l. 1. in fi. & l. 2. j. respon & l. idem quoties Patet ex prædictis secundum Azo quod licet alicui gratis non facere, quod non gratis non facere non licet.

d *Condicere.*] si est consumpta, ut infra l proxim. Accursius.

1 † Flor. deest. sed.

2 † Flor. deest, ob & ad istum §. faciunt & concor quaplane leguntur & no in c. § cum furem. de fur. extra. & per glo & Archi 2 q. 1 §. ex his uerbis. circa pri. & per gl. 1 §. dust c. Normi. & in c. nome de simo j aliqui declarant manum a indicij premium, de quo Cu. in dicto c.

3 † Flor. deest, ob.

4 † Floren. lib. 18.

turpitudo versatur, sed solius dantis. illam enim turpiter facere quod sit meretrix, sed 1 † non turpiter a accipere cum sit meretrix.

Potest quis honeste accipere ut malafactorem indicet, non ut eum celet, nisi sit particeps criminis. Bartolus.

¶ Si tibi ob 2 † indicium b dedero, ut fugitiuum meum indices, vel furem rerũ mearum, non poterit repeti, c quod datum est: nec enim turpiter accepisti. Quod si a fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares, cõdicere d tibi hoc possum quasi furi. sed si ipse fur ob 3 † indicium a me acceperit, uel furis, uel fugitiui socius: puto condictionẽ locum habere. e

Iulianus li. 3. ad Vrseium Ferocem.

LEX V.

SI a seruo meo pecuniam quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret: siue indicasset, siue non, repetitionem fore f eius pecuniæ Proculus respondit

Datum ex iniusta causa repetitur. Bar.

Vlpianus lib. 10 4 † ad Sabi.

LEX VI.

PErpetuo Sabinus probat veterum opinionem, existimantium id, quod ex iniusta g causa apud aliquem, sit, posse condici: h in qua sententia i etiam Celsus est.

Pecunia violenter soluta ex promissione etiam violenta repetitur. Alex.

Pomp. li. 11. 5 † ad Sabinũ.

LEX VII.

EX ea stipulatione, quæ per vim extorta est, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat.

Promissum ex causa turpi ex parte recipientis: si soluatur causa finita, non repetitur: sed quando est turpitudo ex parte vtrinsque, siue causa sit finita, vel non, solutum non repetitur. h. d. Diuiditur. Primo loquitur quando turpitudo est ex parte recipientis tantum. Secundo quãdo ex parte utriusque. Secunda ibi. Porro. Bartolus.

Paulus lib. 3. Quæstionum.

LEX VIII

SI ob turpem l causam promiseris Titio, quamuis si petat, exceptione * doli mali, uel in factum m submouere eum possis: tamen si solueris, n non posse te repetere: o quoniam sublata proxima causa p stipulationis, quæ propter exceptionem inanis esset, pristina 6 † causa idest turpitudo, superesset. Porro q autem si & dantis & accipientis turpis causa sit, possessorẽ potiorem esse. & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione r solutum sit. s

e *Locum habere.*] vt argum. supra quo met. cau. l. metum §. sed licet. & C. quod met. cau. l. si per impressionem. Accursius.

f *SI a seruo. Repetitionem fore.*] Non per condictionem hanc, cum dominium non transtulerit, sed per rei vend. quæ datur domino serui cuius pecunia a seruo alienari non potuit. Azo. vel si est consumpta, per condi. ex iniusta causa, ut supra. l. proxi. §. quod si a fugitiuo.

g *PErpetuo Ex iniusta.*] idest turpi. & sic pro eodem ponitur in rubr.

h *Condici*] si dominus ipse soluit. si alius, aut extat res, aut non extat. si extat, non condicet dominus suam rem, sed uendicat: si consumpta est, si quidem cõsumptor habuit lucratiuam causam, condicat, ut supra si cer. pe. si eum. alioquin non puto.

i *In qua sententia.*] etiam si est consumptũ, ut fructus. a malæ fidei possessore.

k *EX ea stipulatione. Constat.*] imò uidetur non, ut C. quod metus cau. l. secunda, quæ est cõtra. & infra l. prox. in princip. Sol. hic fuit adhibita vis in stipulando, & soluendo: ibi autem tantum in stipulando, sed sponte ut soluit, ut arg. supra quod met. cau. metũ. § sed qd prætor. Acc.

l *SI ob turpem.*] ex parte accipiẽtis tãtum, puta restituat rem cõmodatam, & restituat, uel ut furtũ nõ faciat, uel per vim compulit me. nunc si me cõueniat, uti possum exceptione. si soluam sponte, non repetam, alias esset contra, ut supra l. proxim.

m *Vel in factum*] contra patronum uel parentem.

n *Solueris*] scilicet postea sponte, ut C. quod met. causa. l. 2. alias esset contra supra l. proxi.

o *Repetere.*] nisi acerrimus error interueniat, uel lubricũ ætatis, ut ar. C. de incest nup. l. qui contra legem.

p *Proxima causa.*] illa dicenda est proxima causa quæ adhibita est ob hoc ipsum ut fieret stipulatio, puta uis & metus. Azo. uel ut commodatum restituatur, ut in prin. hui l. dixi. tria. n. sunt. cã, stipulatio, solutio, cã n. est proxima stipulationi ex latere anteriori, stipulatio solutioni. hic autem solutio facta spõte tollit effectum primæ causæ, idest exceptionem quæ occasione primæ causæ dabatur, quæ exceptio medium, i. stipulationem tollebat, ut subiicit, quæ scilicet stipulatio propter exceptionem &c.

q *Porro.*] dixit quando accipientis tantum fuit turpitudo, nunc dixit idem si utriusque.

r *Stipulatione.*] s. turpi. lo. & fuit et solõ per vim extorta. A.

s *Solutum sit.*] not. quod potior est qui possidet in turpi causa,

5 † Floren. lib. 22.

* Ad intellectum uide plene Alex. in l generaliter. & in l si plagij infra. de verb obl.

6 † Alias, si pristina causa stipulatione, i. turpitudo. & ex hoc collige intellectum tex. qualiter sponte solutio purget metũ aut turpitudinem præcedentem, quæ in contractu interuenerat.

causa, vt hic, & C. eod. l. 2. & infra, de cond. sine cau l. fin. in princ. & infra, de do. except. si procurator, ǀ. de re iudic. cum per delictum. Sed contra, supra quod metus causa, l. metum. §. sed quod prætor. vbi post solutionem etiam datur repetitio. Sol. ibi accipientis tantum turpitudo fuit hic autem vtriusque.

Accursius.

a *SI vestimenta commodauero.*] scilicet ob turpem causã. & sic no. quod in contractu nominato etiã hæc condictio datur, licet secus sit in condictione ob causam, vt diximus supra tit. j. l. fin. in §. nihilominus tamẽ & habet locum hic actio ex eo contractu, vt infra proxi. §. & infra, de doli exceptio. item si. & infra, de tut. & rat. distr. l. si tutor. Alij dicunt non habere hanc locum vbi est actio ex eo contractu. & hunc casum intelligunt in tali cõmodato quod precarium sit, non verè commodatum.

1† Fl. cõmodauero.

2† Fl. datum est. Si rem locatam.

b *Datum esse.*] scilicet acceptum.

c *Vel mandatam.*] id est meo mandato emptam.

d *Vendito*] id est ex empto.

e *Ad quem*] vt infra depos. l. fin. & sup. eo. l. 2 § j. & est ratio, quia in bo. fid. iudicijs veniũt ea, de quibus nec est actum, nec cogitatum, ut ǀ. de eo, quod cer. lo. l. in bonæ fidei. & Inst. de oblig. quæ ex con. §. j. habet hic locum hæc condictio etiam, vt in princ. l.

f *Duntaxat*] & ideo dicitur stricti iuris, quia tantum ea veniunt de quibus actum est, vt in d. l. in bonæ fidei. & Inst. de obl. quæ ex con. in fi. & supra, de dolo. l. eleganter, §. non solum. & ideo vsuræ in hac actione non veniunt, vt hic, & C. eod. quoties. alias, Duntaxat, id est non etiam actio ex eo contractu.

Qui pecuniam recipit, vt faciat id, quod gratis facere tenetur, turpiter accipit. Bart.

Idem libro 5. ad Plautium.

LEX IX.

SI vestimenta tibi vtenda commodauero, 1 † deinde pretium, ut reciperem, dedissem: condictione [a] me rectè acturum responsum est. quamuis enim propter rẽ datum sit, & causa secuta sit: tamen turpiter datum esse. 2 † [b] Si ob rem locatam tibi, vel à te venditam, vel mandatam, [c] ut redderes, pecuniam acceperis: habebo tecũ ex locato, vel vendito, [d] vel mandati actionem. [e] Quod si ut ad quod ex testamento, vel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: condictio dũtaxat [f] pecuniæ datæ eo nomine erit: idque & Pomponius scribit.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Quia in mutuo de quo dixi supra si certum petatur, contrahitur obligatio re, & etiam in indebito: ideo de hoc post id ad ponit. Vel quia superior l. respicit causam præteritam & futuram ponit hanc, quæ tantum præteritam respicit causam, & ideo dicit in l. 1. nunc &c. dic ergo, quod tribus modis dicitur indebitum, vt dicetur inf. eod. l. 1. item qua causa hanc actionem inducunt, quod dicetur inf. eod. l. sufficit. Item quæ faciunt eam cessare, dicetur infra eod. eleganter, in fi. Cui detur, & contra quem dicetur infra eod. si procurator, in fi. Item in quantũ detur, dicetur inf. eo indebitum. & l. indebiti qualis est in quasi contractu, vt dixi in obligatio. ex quasi contrac. §. [illegible] Accurs. [illegible] indebitum [illegible], nam & indebiti solutio quasi mutui datio. §. is quoque. de oblig. & act. sed non datur nisi ei qui per errorẽ soluit. Cunnc.

1 Sequuntur Bar. Bal. Alex. & Ias.

NVnc.] CASVS. Credebam me debere tibi decem cum non debui, solui, an repetere possum, quæritur? & distinguitur, aut sciens, aut ignorans solui. primo casu non repetam, secundo sic. Viuianus.

g. *Nunc videndum.*] distingue triplex indebitum. Primo naturaliter, & ciuiliter, vt quando nullo modo debes. a Item quando debes sub conditione, ut infra eodem, sub conditione. Secundo quando est naturaliter indebitum, sed debitum ciuiliter, vt patet in chirographo hæc bieri.

2 Sequuntur ista exempla Bar. Bal. Ias. Alc. & sol.

nium. Item quoties quis mihi ciuiliter, & naturaliter tenetur: si pacto, vel iureiurando liberatur, remanet ciuiliter debitum, sed naturaliter indebitum, vt supra, de iureiurando, l. fin. & infra, de solutio. Stichum, § naturalis. & hæc duo indebita distinctè repetuntur, siue per ignorantiam facti probabilem, ut in alieno facto, vt inf. eod. eleganter, primo responso. siue nõ probabilem, 3 vt quis in suo facto, ut infra eodem, sed & si me putem. siue per ignorantiam iuris, vt infra eod. si is cum quo. & l. si is, § primo, & l. si fideiussor. nam non nocet iuris ignorantia in damno vitando, ut infra, de iur. & facti ignoran. l. iuris ignorantia, & l. error, in fine. Tertio modo est indebitum ciuiliter, sed naturaliter debitum, vt inter patrem, & filium, & inter fratres in eiusdem potestate existentes, vt infra eod. l. frater à fratre. Item inter dominum, & seruum, ut ǀ. eo. naturaliter. Item in legato minus solenni, vel etiam solenni, si modo per Falcidiam minuatur. Item in eo qui est absolutus, 4 vt ǀ. eo. Iulianus. in talibus autem indebitis solutis 5 distinguitur an per errorem iuris soluatur, & tunc non repetuntur, an facti, & minus probabilem, & tunc idem: an per probabilem, & tunc repetuntur, vt C. ad leg. Falc. error. & inf. de iur. & fac. ignor. l. pen. § sed facti & inf. eod. l. fideicommissum, & C. de iur. & fa. ignor. cum quis.

3 Bal. hic dicit istã glos. not. ad hoc, quod error facti improbabilis æquiparatur errori iuris. Ad quo facit tex. cum ibi not. in l. nec supina, ǀ. de iur. & fac. igno.

TITVLVS VI.

De condictione indebiti.

Soluens indebitum ignoranter, repetit: scienter, non.

Vlpianus lib. 26. ad Sab. 3 †

LEX PRIMA.

NVNC videndum [g] de indebito soluto. Et quidẽ si quis indebitum ignorãs soluit: per hanc actionem condicere poterit. Sed si sciens se non debere soluerit: cessat [h] repetitio.

3† Fl. ad titulum.

Solutum indebitè, etiã ex conuentione, repetitur. B.

Idem li. 6. 4 † ad Sabinum.

LEX II.

SI quis sic [*] soluerit, ut si apparuisset esse indebi-

4† Fl. lib. 16. * Ad intellectum l. vide Lancell. Tolit. in l. filiũ quẽ, n. 77. C. fam. erc.

4 Approbat cõiter per Doct.

h *Cessat*] vt C. eodem, indebitum, in principio. & infra, de regul. iuris, l. cuius per errorem. & supra, de inofficioso testamento, eum qui, in §. primo, & hoc nisi fuit impubes. nam ille nihil facit, vt infra, de iur. & facti ignor. l. fin. sed pubes restituitur, vt dices infra eodem interdum. Sed 6 quid si animo donandi soluit maior? Respond. repetit, vt C. eo. l. pro dubietate. item contra, ǀ. de cond. ind. sed & si ea. Sol. vtilia.

5 Et bene secundũ Alex. & Ias.

6 Approbat [illegible] Bar. Bal. Paul. & Ias.

ADDITIO. Dic quod ibi habet regressum ad hoc quod non fecit, sed omisit: hic quod fecit, secundum Iacobum.

SI quis] CASVS. Aliquis instituit me hæredem: reliquit legata, vel fideicommissa. legatarij conueniunt me nomine legatorum: dico quod ignoro vires hæreditatis, quia pôt esse, quod lateat debitum hæreditarium, verumtamen paratus sum soluere, dum tñ mi restituatis si postea inueniatur æs alienũ quod Falcidiam inducat, in tantum quod legata de hered. solui non possunt, retenta quarta legata erunt restituenda quatenus Falcidia poposcerit.

¶ *Si quid.*] Institutus sui in quodam testamento, quod quidem putabam esse verum. solui legata, postea apparet testamentum esse falsum, an repetere possum legata, quia nullum fuit testamentum, eo quod falsum, vel inofficiositum, vel ruptum postea apparuit? Et respon. quod sic. Idem est si æs alienum postea apparuit. Idem est & si legata in testamento relicta adempta fuerunt in codicillis, ego tamen hæres institutus hæc ignorarem: quia in istis casibus repetentur legata sicut in primo casu. Sed quando testamẽtum falsum probatur, vel inoffic. repetit legatum non hæres institutus, sed legitimus, vel posthumus à legatarijs, vel ab hærede instituto, vel bon. posses. quatenus factus est locupletior: quia non est nouum &c. cætera plana sunt vsque ad l. si procurator.

Lacum

a *Locum habebit.*] etiam per actio. præscrip. verb. ut C. de rerum permutatione, rebus. Azo. sed contra ins. eod. quod quis. Sol. ibi non expressit, sed in mente retinuit. Accur.
b *Negotium.*] id est pactum.
c *Solutum sit.*] de hæreditaria bursa, ab hærede scripto.
d *Irritum.*] ut per capitis diminutionem.
e *Ruptum.*] ut per secundum tabulas, ut Institu. quibus modis testa. infir. §. 1. & 2. Accur.
f *Repetetur.*] per legitimum.
g *Æs alienum*] propter quod legata non debentur, ut infra ad Trebellianum, l. prima, §. pen.
h *Reuicta.*] ut Instit. de ac. §. si quis agens.
i *Iudicatum est*] scilicet utilem condict. Inde l. ut hic, & infra l. proxi. & supra, de inoffic. testam. l. Papinianus, § fin. & infra, de testa. mili. l. militis, §. j. sed contra, sup. de do. si legatarius. Sol. ut ibi.

1† *Aliâs, sed & si.*

ADDITIO. Dic, quòd actio de dolo & condictio indebiti possunt ad inuicem concurrere, quando est solutum indebitum dolo aduersarij, secundū Bar. in contrario.

2† *Fl. des. fuerint.*

3† *Fl. quia.*

k I*Dem est. Noua, & inopinata.*] quæ enim de nouo emergunt, auxilio indigent, ut sup. de in tert. act. de ætate, § ex causa. & Instit. de hæred. qual. & differ. §. sciendum.

4† *Fl. &.*

5† *Fl. desi. nebim.*

l *Euicerat.*] hoc plenè dixi supra. de pet. hæred. si possessor. §. bonæ fidei, & l. quod si in ciem, § fina. & l. seq.

6† *Fl. lib. 18.*

m *Quod.*] idest quia. Accur.
n *Locupletior.*] ut supra, de pet. hæred. sed & si A. consuluit. Accursius.
o I*Dem. Proferatur.*] secundum quod rupit primum. Accursius.
p N*Ec nouum est.*] Nam & aliâs idem est, ut supra si certum petat. l. cum fundus, § primo. & l. eod. si procurator, & l. tutores, & l. dominus. & supra, de petit. hæredit. l. quod si possessor. & C. de iure delibet. l. fina. §. si uero.
q *Solutis*] indebitis. Accur.

* *Perceperunt.*] repetitur a legatā. l. Papinian. §. si in eū, supra de inoffic. testa. nam quod dicitur in l. eū mater, eod. ibi non redi ... est Pan. ho. ita n. accipiendo l. fin. amet. 10.

S*I procurator*] CASVS. Titium procuratorem ... tum, vel Falcidia emerserit, reddatur: repetitio locum habebit. a negotium b enim contractum est inter eos.

Solutum indebitè, repetitur ab eo ad quem postea ex post facto apparet negotium pertinere, etiam si ipsi non soluitur. h. d. vsque ad l. si procurator. Bartolus.

¶ Si quid ex testamento] solutum sit, c quod postea falsum, vel inofficiosum, vel irritum, d vel ruptum e apparuerit, repetetur: f vel 1 † si post multum temporis emerserit æs g alienum, h vel codicilli diu celati prolati fuerint, 2 † qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel diminutionem, per hoc quod 3 † alijs quoque legata relicta sunt. Nam diuus Hadrianus circa inofficiosum vel 4 † falsum testamentum rescripsit actionem vtilem 5 † dandam ei secundum quem de hæreditate iudicatum est. i

Papin. lib. 14. 6 † Quest.

LEX III.

IDem est & si solutis legatis noua, & inopinata k causa hæreditatem abstulit: veluti nato posthumo, quem hæres in utero fuisse ignorabat: vel etiam ab hostib. reuerso filio, quem pater obijsse falso præsumpserat. nam utiles actiones posthumo, vel filio, qui hæreditatem euicerat, l dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, * Imperator Titus Antoninus rescripsit, scilicet quòd m bonæ fidei possessor in quantum locupletior n factus est, teneatur: nec periculum huiusmodi nominum ad eum qui sine culpa soluit, pertinebit.

Paulus li. 7. 7 † ad Sab.

LEX IIII.

IDem diuus Hadrianus rescripsit, & si aliud testamentum proferatur. o

Vlpianus lib. 3. 8 † ad Sab.

LEX V.

NEc nouū est, p ut quod alius soluit, alius repetat. nam & cum minor 25. annis inconsultè adita hæreditate, solutis q legatis in integrum restituitur: nō ipsi repetitionem competere, sed ei ad quem bona pertinēt, Ario 9 † Titiano rescriptum est.

Si procurator soluit indebitum, repetitur, secus si debitum. & de indebito recipiendo videtur mandatum. idem in tutore. h. d. Diuide. Prima pars loquitur in procuratore soluente. Secunda in procuratore cui soluitur. Tertia in procuratore & tutore simul. Secunda ibi, idem Labeo. Tertia ibi, Iulianus. Item prima & secunda subdiuidit in duas, s. quando soluitur indebitum, et quando indebitum accipitur, vt patet in textu. Bart.

Paulus li. 9. 10 † ad Sabinum.

LEX VI.

SI procurator tuus indebitum soluerit, r & id 11 † tu ratum non habebis: posse repeti Labeo libris posteriorum scripsit: quod si debitū fuisset, non posse repeti s Celsus 12 † ait: ideo, quia cum quis procuratorem t rerum suarū constituit, id quoq; mandare videtur, vt soluat creditori: u neque postea expectandum sit, ut ratum habeat.

¶ Idem Labeo ait, si procuratori indebitum soluatur ad negotia mea instituti, qui indebitum de meo, & meo nomine soluit, si ratum non habeam: repetere potest procurator. si autem debitum soluerit, repetere nō potest: nec est expectanda mea ratihabitio: quia eo ipso quòd eum procura. omnium bonorum (dādo ei liberam administrationē) institui, uideor mandasse ut creditori soluat. Sed pone, quod aliquis ei indebitum soluit; si ratum non habeam, ab ipso procuratore est repetendum; si autem meus debitor illi soluerit, liberatur. neque refert ratum habeam, necne. aliâs tamen est quando ei solutum est indebitum; quo casu consideranda est mea ratihabitio, quæ est causa diuersitatis, quia non videor ei mandasse, ut indebitum exigat, unde teneor, si ratū habeam; aliâs non.

7 † *Fl. lib. 3.*

8 † *Fl. li. 16.*

¶ *Iulianus*] Tutor pupilli, vel procurator alicuius finita administratione debitū pupilli, uel domini soluit, deinde vult repet. condictione indebiti; quia soluisset cum finita sit administratio. Dicitur quòd non repetet, neque refert an soluerit de suo, an de pupillari, an de dominica. Viuianus.

9 † *Aliâs, ab Arriano.*

r *Soluerit.*] & de tuo, & tuo nomine. & si dicas, 1 quòd omnium bonorum erat, & habens liberam administrationem, aliâs per rei uendicationē posset repeti; & ita non spectaret hæc responsio ad condictionem indebiti; quod facere debet, secūdum Azonem.

1 Illud ... uinare: ideo dic, quod nō est ... hēat ei libera, vel nō, sed quod soluit de pecunia sua, vel dñi, q. tamē supra, secūdū Bart. Pau. & Las.

s *Posse repeti.*] utili actione ab ipso procuratore, à domino uero, si ratum haberet, repeteretur directa, sicut in mutuo, ut C. si certū petatur, si absentis. Sunt enim similia; ut Institut. quibus modis re contrahitur oblig. in quo. quęsed contra hoc ui detur inf. eo. l. finali. Solue ut ibi.

10 † *Fl. lib. 3.*

11 † *Fl. desi. id.*

t *Procuratorem*] scilicet generalem.
u *Creditori.*] ut infra eodem, l. indebitum, sicut per contrarium, ut ipsi procuratori soluatur, mandasse intelligitur, ut inf. de sol. l. qui homi nem, § Titium, & l. quolibet.

12 † *Fl. repetit Celsus, quoniam.*

videtur...

a *Solutum*] nisi fuerit eius, cui soluitur.
b *Posse repeti.*] a procuratore.
c *Contineo.*] vt intra de sol. l. qui hominem. §. si Titium & supra de procu. l. procurator tui l. b. ut. nisi sit procurator litis, vt infra de sol. hoc iure.

1 Sequitur Bar.

d *Quoniam nihil.*] non videtur mandari quod iure fieri non potest. sic & infra quæ in frau cred. l. si pater filio: Sed argum. contra infra de dam. infe. l. damni. § sed quod. Accur. ADDITIO. Dic quod ille 4. non obstat, qui loquitur in dispositione prohibitiua, in qua non videtur prohibita iuridica: hic in dispositione permissiua, secundum Bart.

e *Repetendum.*] sed si ratum habeat, ab eo condicetur, ut infra eo. l. ratam. fi indebitum. & l. qui hominem. respon. Azo. nam statim post rati habitionem fit domini, ut supra de nego. gest. si ego.

f *Aut... ut*] alias §. alias neque &c.
g *Soluentes*] & si ponas in uero debito, non est hesitatio, qui pupilli nomine soluit debitum. si uero in indebito, tunc est contra supra eadem l. in prin. Solu. hic non petit tutor uel procurator minoris. potest enim procuratorem habere, ut C. de procura. l. neque. sed si pupillus minor sit, quilibet procurator minoris, scilicet utili actione ex nomine suo, de mandato non habent ratum, ut supra eodem si procurator. & istimus, & colligitur sup. de condict. ob tur. cau. l. si procuratori hic autem minor ratum habere non potest, quia minor est, ut infra de nova. l. si pupillus. unde interim antequam pubertati ed.... tem. perfectam, huius tutores suo nomine repetere non possunt. Dicendum est tamen, quod repetitur nomine pupilli, cui est quæsita condictio indebiti per tutorem uel similem personam etiam ignorantis, ut inf. eod. cum indebitum. & l. si. §. vel lex. si loquitur quando tutela est finita: hic non quod autem nomen etiam sibi quæsitum possit quis reprobare, & ideo alii detur nulla actio, probat, C si cert. per. l. si absentis secundum Az. ut autem plenius scias cui & in quem competat hæc actio, distingue, an suo uel alieno nomine soluat quis, primo casu, si quando suo nomine, sibi soluenti secundo ei cuius nomine soluit, sive mandauit expresse, siue ratum habuit, non autem si generale mandatum fecit, hoc uidetur mandasse. alias, si nec mandauit, nec ratum habuit, competit soluenti, ut hic l. si procurator. & infra eod. indebitum. nec obstat quod dicitur soluentem alieno nomine agere condictione furtiua, ut infra de cond. fur. l. quoniam, quia ibi soluens habitur pro fure, cum et sic soluit, credebat enim Titium esse eum cui soluebat, cum non esset unde non transtulit pecuniæ dominium, si tamen habebam ratum, debet mihi cedere condictionem, ut infra de fur. si quis moriti. § cum Titio. & l. si is qui... si Titium. & l. si vendidero. §. si quandoque etiam datur condictio ei, qui nec soluit, nec eius nomine solutum est, causa vitandi circuitus, ut patet per multa exempla, ut supra eodem, l. secunda. § j & l. § 4. & 5. & infra eodem l. dominus. Econtra datur in eum cui suo nomine est soluta, non inspecto cui protulerit pecunia, ut infra eodem, his solis. si vero nomine alieno sine mandato speciali: (nam generale non sufficit si non habeat ratum) ab eo repetitur, ut hac. l. si procurator. §. Celsus. si uero nullum horum interuenerit, tenetur ille cui est solutum, ut hac l. §. idem Labeo. nec videtur distinguendum, soluta sit per iudicem vel non, ut infra tem na hab. l. si fine.

1 † In quibusdam, exempla. adduntur hæc, ab ipso procuratore. nisi ipse ratum habeat, ab ipso pet.

* Nota quod in generali mandato non venit illicitum. l. 3. §. si procuratori sit pro quod cuique... facere...

2 † Dicer. & idem.
3 † Et deest, &c.
4 † Et hi ... Sequuntur Bar. & Ias.

3 Mihi placet quo ad text. secundum B. & Ia.
4 Ista glo. est magistralis. ... in praxi.

5 Nihil est ideo dic, quod ibi ille accepit sciebat indebitum ... competit condictio furtiua, ... Bar. ... Ia.

tum a fit, & dominus ratum non habeat, posse repeti. b 1 †

¶ Celsus ait, eum, qui procuratori debitum soluit, continuo c liberari, neque ratihabitionem cõsiderari: quod si indebitum acceperit, ideo exigi ratihabitionem, quoniam * nihil d de hoc nomine exigendo mandasse videtur; ideo 2 † si ratum non habeatur, a procuratore repetendum e est. 3 †

¶ Iulianus ait, f neque tutorem, neque procuratorem soluentes g repetere posse: neque interesse, su m pecuniã, an pupilli vel dñi h soluant.

Si soluitur indebite species, illa repetitur: si vero quantitas, repetitur tantũdem. hoc dicit, cum suppletione gl. Alex.

Pomp. lib. 3. 4 † ad Sabinũ.

LEX VII.

QVod indebitum per errorem soluitur, aut ipsum, i aut tantundem repetitur.

Tutus exceptione ne condemnatur nisi quatenus facere potest: solutũ per errorem non repetit. h. d. cum l. seq. Bart.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX VIII.

QVod * nomine mariti, qui soluendo non est, alius mulieri soluit, repetere non potest, ideo 5 † quia debitum k est mulieri.

Vlp. lib. 50. 6 † ad edictũ.

LEX IX.

NAm & maritus si, cum facere nihil possit, l dotem soluerit, in ea causa est, vt repetere non possit. m

Ante diem debitum soluens non repetit. Bar.

Paulus li. 6. 7 † ad Sabinum.

LEX X.

IN diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solutum n repetere non possit.

Solutum pro seruo, licet minus sit in peculio, non repetitur. Bart.

Vlpianus li. 7. 8 † ad Sabin.

LEX XI.

SI is, cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus quam in peculio esset, soluerit, o repetere non potest.

Etiam ad hæredem transit hæc condictio. Bar.

h *Domini.*] qui idem est pupillus.

i *Quod. Ipsum.*] si extat, alioquin tantundem, ut dicunt & quod dicit petitor si eius spectat tantum dem enim consequitur, sed tantum ad ipsum quod est soluta, est in obligatione. Vel melius 6 (quia si non proprie ponitur, petitur) dicas quod ubi soluitur species, ipsa est in obligatione. ubi uero quantitas i. quod in mutuo consistit, tantundem est in obligatione sicut in mutuo. nam hæc condictio similis est mutuo, ut institu. quibus mod. re contrahitur obl. §. item is. & ita proprie petitur & probatur hoc infra de præsc. uer. si operæ & prodest hoc notate ad quandam quæstionem quæ sit inf. eodem l. indebiti. §. sed & si uero. Azo. Item quod dicit tantundem, no. 7 quia quandoque plus, ut infra eo. indebiti. & l. in summa. §. ei qui interdum minus, ut d. l. in summa. §. ult. Interdũ nihil si in nullo est locupletior qui accepit, ut infra eodem, si non sortem. § libertus. & supra de transac. cum hi. ... si quis de alimentis.

* Ad materiam huius l. vide Alex. in ... diversis. §. fin. inf. sol. mat.

5 † Flor. alio debitum esse mulieri.
6 † Et lib 66.

7 † Flor. li. 7 6 ita est vera, prima reprobata. B. P. & Ia.

* Imo dic quod dicitur naturalis, quia eu aquatq naturali, secundum Bar.

8 † Et li 55.

7 Approbatur vtique ad si per Barto. hic.

k *Quod nomine*] CASVS. Hæc lex & sequens cõtinuat. In actione de dote non est maritus conuentus nisi in quantum potest unde si nomine mariti conuentus aliquis soluat ulterius, an repetetur? Dicitur quod non quia idem esset si maritus ultra quã posset, solueret. Viuianus.
k *Debitum.*] ex causa & ex persona, licet de condemnatione deducatur. Vel dic ratione speciei est debitum non ut nunc efficaciter, quia nõ est uerisimile quod omni tempore sit inops, ut arg. C arb tu. l. si. defunctus.

l NAm & mar. cum Possit] scilicet commode, deducto ne egeat.

m *Non possit.*] aliud 8 si constituat, ut infra de consti. pe. l quod si maritus. Sed quomodo soluit, cum non haberet quid, solueret? Respond. habebat sed 9 illud tantum de quo debeant sustentari, quod dare non tenetur, ut infra de re iu. l. in condemnatione.

8 Idem B. P. & Ia.
9 Sequitur Barto.

IN diem.] CASVS Debebam tibi decem in cal. solui ante, an repetere possum? Dicitur quod non.

n *Solutum*] scilicet per errorem. sed secus in conditionali, ut infra sub conditione. Accur.

o SI is. Soluerit.] nomine filii uel serui, ut infra de cõst. pe. l. 1. in fi. & l. 2. quod si suo repeteret, ut inf. de li. le. si quis

si quis rem. §.idem. & infra de fideiuss. l.cum fideiubet. & C. ne filius pro patre l. j quæ sunt contrariæ.

a S*I fundi.*] contra uidebatur, quia hæres videbatur si ei daretur repetitio quasi fructuarius. sed respondet 1 potest secus esse, quia pro tempore prætetito agit. quod etiam hæres fructuarii facere potest. ut supra de vsufruc. l. qui usumfr. §. fi. & secundum hoc dic, mei, idest in quo habeo vsumf. Vel verius dic 2 quod pro futuro tempore agitur, quia vsufru. vult consequi, nõ formalem, sed causalem. & secũdum hoc dic mei, scilicet proprii. Sed quid si alienasset fundum. Resp. ut supra de usufru. l. usumfructum. §. stipulatus. Accur.

N*Aturaliter*] CASVS. Mutuaui alicui seruo pecuniã: aliquis mihi soluit nomine ipsius, an repeti possit? Dicitur quod nõ, quia seruus naturalem contrahit obligationem, unde, neque ipse, si soluit, neque is, qui soluit nomine ipsius, repetit, sed & fideiussor pro tali debito datus & pignus obligatur.

Item quod.] Si pupillus sine tutoris autho. pecuniam mutuatus est, & iam in vsus suos conuertit, deinde eam soluit, an eam repetere possit quæritur? Et dicitur quod non lex sequens continuatur. nam æquum est, &c.

b *Obligatur.*] ut infra eod. si id quod. & infra de pec. nec seruus.

c *Manumissus.*] scilicet inter uiuos, unde peculium sibi concessum uidetur, ut C. de pecu. eius qui liber. me. l. j. & ideo soluere potest. & quod subiicit, liberam, subau. maxime. & cane quia dicit, habebat: & non, habet nam nunc non habet: tum quia status eius est mutatus, ut infra de pec. l. libera. & infra de sol. cum quis sibi, primo respon. tum quia iam peculii nomen amisit, ut C. de inoff. testa. l. si. in fi.

Paulus lib. 6. 1 † ad Sabinũ.

LEX XII.

SI fundi a mei vsumfructũ tibi dedero, falso existimans me eum tibi debere: & antequam repetam, decessero, condictio eius ad hæredem quoque meum transibit.

Naturalis obligatio impedit repetitionem soluti: & ei potest accedere fideiussor & pignus. Bar.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX XIII.

NAturaliter etiam seruus obligatur. * b & ideo si quis nomine eius soluat, vel ipse manumissus, c vel 2 † (vt Pomponius scribit) ex peculio eo; 3 † cuius liberam administrationem habebat, repeti non potest, 4 † & ob id d & fideiussor pro seruo acceptus tenetur, e & pignus pro eo datum tenebitur. Et si seruus, qui peculii administrationem habet, rem pignori in id quod debebat, 5 † dederit: utilis pignoratitia f reddenda est.

Pupillus sine tutore obligatur in eo quo locupletior efficitur: ideo solutum ex æquitate naturali non repetit. h. d. cum l. seq. Bar.

¶ Item quod pupillus sine tutoris authoritate mutuũ accepit, & locupletior factus soluit, non repetit. g

Pomponius lib. 21. ad Sab.

LEX XIIII.

NAm * hoc natura h æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem.

Hæc condictio est ex æquitate naturali, & ideo in ea ueniunt & fructus, & cætera accessiones naturales. Bar.

Paulus lib. 10. ad Sabinum.

LEX XV.

INdebiti soluti condictio naturalis i est: * & ideo etiam, quod rei solutæ accessit, k venit in condictionem: vt puta partus, qui ex ancilla nati sunt, 6 † uel quod alluuione accessit. imo & fructus, quos is, cui solutũ est, bona fide percepit, l in condictionem veniunt. 7 †

Hæc actio competit ad possessionem tantum, quando sola possessio est translata, & ad dominium, quod ipsius possessionis occasione accessit: & ad proprietatem nudam, si sola fuit translata h. d. Primo loquitur quando volens trãsferre dominium & possessionem, solam possessionem transtulit. Secundo quando solam possessionem trãsferre voluit, et transtulit. Tertio quando possessioni accedit dominium. Quarto quando nudam proprietatem transtulit. Secunda ibi quemadmodum. Tertia ibi, Sed & si possessionem. Quarta ibi, Sed & si vsusfructus. Bar.

¶ Sed * & si nummi m alieni dati sint: condictio n competit, ut vel o possessio eorum

d *Et ob id.*] idest propter naturalem obligationem.

e *Tenetur.*] ut insti. de fideiuss. §. at nec. in fi. nisi in casu, ut supra si quis cau. quoties.

f *Pignoratitia*] scilicet domino serui soluto debito. uel dic, idest hypothecaria creditori. & est ratio, quia etiam alienare potest. Idem in filiosfam. ut infra de pign. act. si conuenerit. 2. §. fi. & l. seq.

g *Non repetit.*] & est ratio, quia naturaliter tenetur, 3 ut infra de t. ona. l. prima, in fin. nisi ab ipso tutore acceperit: quo casu nec naturaliter & ideo solutum repeti, ut infra de actio. & obliga. l. pupillus, hic & infra eodẽ quod pupillus.

h N*Am hoc natura.*] idest iure naturali, siue gentium quod naturale dicitur, ut Institu. de re. diui. §. singulorum. Azo & no. bonam regulam æquitatis, ut hic. & infra eodem, hæc condictio, & infra rerum amo. l. rerum quidem. in fi. & infra de tribu. l. j. §. si seruus. & supra de nego. gest. si pupillis in prin. & de reg. iu. l. iure naturæ & supra de transact. l. cum hi. §. si quis de alimẽtis, & supra de offic. præsi. illicitas. j respo & infra de instit. si quis man. §. penulti. hæc tamen æquitas fallit in omni vsucap. & præscr. & est ratio, ut infra de reg. iu quod quis ex sua.

ADDITIO. Dic quod illa ratio non est vera, ideo dic, quod ille est rigor scripturæ in specie, qui præfertur æquitati scriptæ in genere, ua hic, secundum Barto. & B. & Iac.

I*Ndebiti.*] Casus in hac l. planus est vsque ad §. sed & si nummi.

¶ *Sed & si nummi.*] Solui tibi pec. quam credebam meam esse, an repetere possim? Quantum ad possessionem condicere possum. Idem est si speciem, quam me tibi debere credebam, tradidi. Sed si alienæ rei pos. cuius incœpta fuit usucap. postea per te completa sit, non posses. sed proprietatem condicam: quia sicut in mutuo vsucapione reconciliato a me habes dominium, sed indebite. & hoc est quod sequitur. Sed pone quod proprietatem alicuius rei cuius usus fructus alienus erat, tibi indebite solui. Dicitur quod illam condicam tantum. Vi.

i *Naturalis*] ideo dicitur naturalis, quia naturales accessiones in ea veniunt, 4 ut infra eod. l. hac condictio & l. in summa §. ei qui. & infra de vsur. videamus. § j. non autem ciuilis, ut usuræ, ut C eo. l j. quæ est contra.

k *Accessit*] fundo soluto indebite.

l *Percepit.*] si locupletior est, non alias, quod ut infra eod si non sortem. §. libertus. locupletior est autem si tantum de suo erat erogaturus, ut inf. de pet. hær. sed & si lege. §. quod aũt. & §. adeo. & j. de sol. in pupillo. quid aũt si mala fide? Respon facit furtũ, ut inf. de cond. fur. l. qm. uel dic ut ioi.

ADDITIO. Dic quod non committit furtum si creditorem se non fingebat, alias sic, et mente Bartol. in contrario.

m *Sed & si nummi.*] quos possidebat soluens, & credebat se debere proprietatem.

n *Condictio*] indebiti.

o *Vt vel.*] idest saltem possessio &c. Sed quid si eã posses

sionem

1 † Ista lectura est vera in F. in B. B. & Pau.

1 † Fl. lib. 7.

2 Et bene Flo. prad. scriben.

* *Naturaliter enim liber conditione est. per text in §. ius autem gentiũ Institu. de iu. nat. gen. & ciu.*

2 † Flor. deest, vel.

3 † Flor. deest, eo.

4 † Flor. potest. & ob id fideiuss.

5 † Flor. dederit.

* *Ex æquitate procedit ne quis locupletetur cũ aliena iactura, cum concord. in gl. concord. tex et ibi gl. in cap. fin. de pœnis extra & Dy. in reg. 2. de re. iu. li. 6. hunc locũ pulchre tractat Cic. in 3 officiorum in quo alterius incommodo, &c.*

3 Dic quod et ciuiliter tenetur, quasi factus locupletior, ideo non repetit, secundũ B. & Ia. contra P.

* *Est.*] *quasi non multi modo, ut stipulationes. sed naturali præstatione acquiruntur arg. l. eas. de ca. demin. & l. pen. de sol.*

6 † *Flor. natus sit.*

7 † *Flor. veniunt.*

* *Ad intelligentiam vide Pet. Stella in concertatione contra Zas. super h. Repetum. nu. 2. inf. eod.*

4 Imo dic quod est naturalis quia ex æquitate naturali secundum Bar.

5 Approbatur cõiter per B. B. & P.

reddatur: quemadmodum & 1 † si falso existimans possessionem me tibi debere alicuius rei, tibi 2 † tradidissem: condicerem. a Sed & si possessionem tuam fecisse, b ita ut tibi per longi temporis præscriptionem auocari non possit, c etiam sic rectè tecum per indebiti 3 † condictionem agerem: d sed & si vsusfructus cum 4 † re e soluta f alienus sit, deducto vsufructu, à te condicam. g

Solutum antequam debeatur, pendente dubio potest repeti: sed si certum est debitum esse, vel futurum esse, repeti non potest. h. d. cum duabus legibus sequentibus. Bart.

Pompo. lib. 21. 5 † ad Sabin.

LEX XVI.

SVb conditione debitum, per errorem solutum, pendente quidem conditione repetitur. h conditione autem existente, repeti non potest. Quod etiam 6 † sub incerta die i debetur, k die existente l 7 † non repetitur.

Vlpianus li. 13. 8 † ad edic.

LEX XVII.

NAm & 9 † si cum m moriar dare promisero, & ante soluam: repetere n me non posse Celsus ait: quæ sententia vera est.

Iulianus li. 6. 10 † ad Sab.

LEX XVIII.

QVod si ea condictione o debetur, quæ omnino 11 † extitura sit solutum p repeti non potest: q licet sub alia conditione, quæ an impleatur incertum est, si ante soluatur, repeti possit. r

Liberatio quæ contingit ex pœna, non tollit naturalem obligationem.

sionem sine dolo & culpa amiserit is, cui solutum est, an liberatur, quia teneri videtur, vt in specie: an non quia ad tantundem in genere eodem teneri videtur, vt in mutuo: atquin ad possessionem generis vix inuenitur quem teneri, argu. pro prima responsione. inf. eo. si non fortem, §. libertus pro secunda §. de præs. tip. uerb. si operas. sed verius est 1 reconciliari indebitum consumptione, vt si teneatur 2 ad tantundem. Azo. Argum. Instit. quibus mod. re contrah. oblig. §. primo non dicas amissione. nec ob. infra eodē. si non fortem. §. libertus. vel dic amissione, & aliud in specie, vt §. libertus. Item nocet ad possessionem actionem personalem dari, sic & in triticaria. ut infra, de condi. triti. l. prima, in fi. & l. secunda. quod ratò est, sed interdicta dantur, vt Insti. de interdic. in prin.

a *Condicerem*] sed videtur contra, vt infra eod. si in area. §. si is qui. Sed ibi non fuit translata possessio in accipientem tignorum, vel lapidum, & similium, quæ repetuntur, cum non erat penes dantem, vt supra de vsucap l. eum qui. vel ibi 3 domino tradita, à quo auelli non potest, debet, ut infra deposi. l. bona fides.

b *Tuam fecissem.*] et quia cœptam apud me vsucap ionem compleuisti secundum Io. Vel etiam vsucapere cœpisti, & eam perfecisti, cum ignorares me indebitum 4 soluere, vt §. pro suo, l. hominem.

c *Non posset*] rei vend. per verum dominum.

d *Agerem*] quid ergo si rem præscriptam, vel vsucaptā condixi, quod possum, ut hic, & infra de don. causa mor. l. si alienam rem. Tu autem, quia præscripsisti, uelles à me vendicare, nunquid mihi condicenti possessionem opponeres doli exceptionem, quia idem suum redditurus? Rň. 5 indebitum hēt se ad modum mutui: vnde sicut mutuū reconciliatur vsucapione & consumptione, quasi numeratione fecerim te dóm rei, ita & indebitum re vsucapta, quasi ipsa solutione à me dominium habeas: vnde iam condicam proprietatem, non possessionem, ut in me transferas proprietatem, vt Inst. quib. mo re cōh. oblig. §. is quoque & inf. de in do. Proculus. & §. de don cau. mort. l. alienā. Azo & ita non vendicabis, cum mihi dominium dederis, vt dictum est. In casu tamen fauore libertatis cessat hæc condictio post præscriptionem, ut C. de his qui à non do. l. si. quæ est contra. 6 an teneatur domino? Resp. non, 7 vt no §. de don. cau. mor. si alienam.

e *Cum re.*] scilicet mea propria. Io. cuius rei tradidi nudā proprietatem. Quid autem si plenam, alius tamen erat fructuarius, sed non possidebat? Respon. 8 ut dixi supra de rei vend. fructus. & l. idem. Item quid si tradidi nudam, & postea is cui tradidi expulit fructuarium? Respon. condicam solam proprietatem, & ea condicta intendam negatorium: quia quantum ad eum liberas habeo ædes, ut supra si ser. vend. l. loci corpus, §. competit. Azo. Item quid si id quod trado tibi indebite, tuum credo: & sic ante dominium non transfero? Respond. condictionem vtilem habeo consumptione facta ad instar mutui, secundum Io. Institu. quibus mod. re contrah. oblig. § primo. Item nunquid idem si aliquis habet emphyteusim in hoc fundo, qui expellatur ab eo cui tradidi? Respond. non 8 per omnia idem secundum Ioan. quia vsusfructus personam imitatur, ut cum ea finiatur: non autem emphyteusis.

f *Soluta.*] id est, quia erat in te soluta. Accur.

g *Condicam*] vsumfructum non condicam, nisi ratione possessionis quando eum possiderem & soluissem, ut sup. proxim. §. Accur.

SVb conditione.] CASVS. Debebam tibi aliquid sub conditione: solui ante conditionem existentem, quæritur an repetere possim? Dicitur quod sic. si ergo solui, repetam si conditio existat, non repetam: si autem ad diem incertum debeatur, puta quando secutæ sunt nuptiæ, & fuerit die adueniente solutum, non repetit; sed ante sic: secus si dies sit omnino extitura, vt in l. nam si cū l. seq.

h *Repetitur*] interim non debetur, vt hic, & infra de pig græce. §. si. & infra de libe. leg. si quis testa. §. arg. §. eo. sufficit.

i *Sub incerta die*] vel dic de die incerta incertum est eam extituram, & tunc est exemplum infra l. proxim. & secundum hoc nec ea existente, nec prius potest repeti: & habet locum glo. quæ incipit, sed nec ante &c. Vel dic 9 de die incerta quando extitat, & an existat vt nuptiarum: & tunc æquiualet conditioni, vt ea existente non repetatur, ante sic. C. de cadu. toll. §. sin autem, & secundum hoc lex sequens ponit alium casum: & secundum hoc habet locum glo. de incerta &c.

k *Debetur*] vt nuptiarum.

l *Existente*] sed nec ante potest: secus autem in legato sub incerto die relicto: cum in legato incertus dies pro cōditione habeatur. ut inf. de cond. & dem. l. dies incertus. & §. quando dies leg ced l. si cum hæres. & est ratio: 10 quoniam in contractibus spes tantum transmittitur ad hæredem, vt Inst. de verb. oblig. §. ex conditionali. se legatum non, vt C. de cadu. toll. §. sin autem. & secundum hoc lex sequens est exemplum huius dicti. Acc.

m NAm & si cum.] de incerto die ideo dixit, quoniam, scilicet incertum est extet, vel non: quia secus est si omnino est certum exiturum, vt dies mortis, vt inf. de cond. & demon. l. 2.

n *Repetere.*] ne existente die, vt supra l. proxim. nec ante, vt hic, cum pro certo sit extiturus, ut infra l. proxi. Accursius.

o QVod si ea conditione.] scilicet alia quam superiori, puta si Antichristus nascetur, vel dic hāc legem continuari cum superiori tertia, sub conditione. vel alia &c. cum, hæc per. si, quod non placet, sed certè & ibi (cum) facit conditionem, ut inf. eo. l. qui promisit.

p *Solutum.*] s. ante. Accursius.

q *Non potest.*] etiam ante conditionem existentem: cum pro puta habeatur, ut infra, de noua. si pupillus. §. qui sub conditione. & argumen. infra eodem, sufficit. & l. Iulianus.

r *Repeti posse.*] scilicet existente conditione. Azo. Et no. ex hac, & superioribus legibus, quod etiam hoc quod postea efficitur debitum non potest repeti, licet ab initio fuerit indebitum, ut supra de solut. l. ex parte. Accursius.

1 † Sequunt B. Ang. & P. § Alb. Fulg. Salyc. Afc. & Ia.
2 † Fl. deest, et.
3 Non tenet secūdū Bal. & P.
2 † Flo. deest. tibi.
3 † Fl. indebitam.
4 † Flam.
5 † Fl. lib. 15.
3 Ista est vera sē pre dicti.
4 Approbat per B. B. P. & Ias.
5 Idem B. & Pau.
6 Imò non est § quia ibi dūm fuit causa tollen de obligatio nis hic corroborauit obligationem secun B.
7 Idē B. B. & Pau.
8 Sequuntur B. Sal. Ang. & Alb. § Ba. Bal. & Ia.
6 † Fl. autem.
7 † Die non existente. Cuiac. lib. 13. obser. cap. 20.
8 † Fl. lib. 2.
9 † Flo. nam si cum.
10 † Fl. l. 47.
11 † Fl. omnino modo.
9 Ista est vera secūdum Ias.
10 Approbatur per B. B. P. & Ias.

Pompon. lib. 1 † ad Sabin.

LEX XIX.

Si poenae a * causa eius, cui debetur, debitor liberatus sit: naturalis obligatio manet: & ideo solutum repeti non potest.

Indebitum etiam consideratur ex parte soluentis. Bart.

¶Quamuis debitum sibi quis recipiat, tamen si is qui dat, non debitum dat, repetitio competit: veluti si quis haeredem se, vel bonorum possessorem falso existimans creditori haereditario soluerit. Hic enim neque verus haeres liberatus erit: & id quod dedit, repetere poterit. b 2†

Si soluitur indebitè communis pecuniae pars dimidia condicitur, non cuiuslibet corporis. Bar.

¶Si falso existimans debere, c tibi 3† nummos soluero, qui pro parte alieni, pro parte d mei fuerunt: eius summae partem dimidiam, e non corporum, condicam.

Solutum indebitè per errorem circa reius repetitur: vel aliter. Error circa rem debitam repetitionem inducit. Bart.

¶ Si putem me Stichum, aut Pamphilum debere, f cum Stichum debeam, & Pamphilum soluam: repetam, quasi indebitum solutum: nec enim pro eo quod debeo, videor id soluisse. g

Si per plures soluatur indebitum in quantitate, cuilibet pro rata competit repetitio. si in speciebus est electio eius, qui ad reddendum tenetur. h d. cum duabus legibus seq. Bart.

¶Si duo rei, qui decem debebant, xx pariter soluerint: h Celsus ait singulos quina repetituros: quia cum decem deberent, & 4† viginti soluissent: quae 5† amplius ambo soluerunt, ambo quina 6† repetere possunt.

Iulianus lib. 10. Digestor.

LEX XX.

Si reus & fideiussor pariter soluerint, in hac causa nō differunt à duobus reis promittendi: quare omnia, quae de his dicta sunt, & ad hos transferre licebit.

Paulus lib. 3 Quaestionum.

LEX XXI.

Planè si duos reos non eiusdem pecuniae, sed alterius obligationis k constitueris, vtputà Stichi aut Pamphili, & pariter duos datos, l aut togam, vel denarios 7 † mille: m non idem dici poterit in repetitione, vt partes repetant: quia nec soluere ab initio sic poterant. 8 † Igitur hoc casu electio est creditoris, n cui velit soluere: vt alterius repetitio impediatur.

Quando quis certat de damno vitando, error in facto proprio toleratur. Bar.

Pomp. lib. 10. 9† ad Sabin.

LEX XXII

Sed & si * me putem tibi aut Titio o promisisse: cum aut neutrum factum sit, aut Titij persona in stipulatione comprehensa non sit, & Titio soluero: repetere à Titio potero. p

---

Si poena.] Dic vt in glo. ¶Quamuis.] credebam me haeredem Titij: solui creditoribus haere. deinde apparet me haeredem non esse: an repetam? Dicit quod sic.

¶Si falso.] Credebam me tibi debere decem, cum non debebam tibi: solui pecuniam quae in parte erat mea, in parte aliena, pro illa pecunia quae mea fuit, repetam proprietatē, pro alienā possessionem repetam. Io. Vel dic secundum Azo. quod alienae pecuniae condicet possessionem quae est indiuidua: non autem proprietatem, cū non fecerit pecu. accipientis. Et hoc est quod dicit.

¶Si putem.] Debebam tibi Stichum in veritate: & credebam me tibi Stichum debere aut Pamph. sub alienatione. solui tibi Pamphil. repetam.

¶Si duo.] Eramus duo rei debendi in x. sed nos per errorem xx. soluimus. Dicitur hic quod quilibet nostrum v. repetet: quia x. vltra summam soluimus. Idem est in reo principali & eius fideiussore. h. d. cum l. seq. Viuianus.

a Si poena.] pone casum in eo, qui ius iniquum impetrauit, vt supra quod quisque iur l. 4. in fine. Item & in eo, qui sibi ius dixit, vt supra, quod met cau. extat. & C. vnde vi. si quis in tantum. Item in eo qui traxit reum in vetitū examen, vt C. de iurisdict. om. iudic. l. in criminali. & Authē. de ita. & consue. contra liber. eccl. § j. col. 10. Item & in Macedoniano, ut j. eo. l. qui exceptionem. & j. ad Macedo. l. sed si pater. § si.

b Repetere poterit.] scilicet condi. indeb. à creditoribus, vt hic: & C. eo. si à patre. Sed j. C. de pet. haere. de haereditate. & j. e. repetitio. Solu. § si suo nomine soluit, obtinet quod hic dicit: si haereditario, quod ibi, arg. j. eo. in summa. § si. & j. de sol. cum quis. § de peculio. & planè diximus j. de pet. haer. si quid possessor. Item j. j. de neg. gest. quae vtiliter, § si vbi dicit dari neg. gest. sed ibi alieno nomine soluerat: hic suo, vt diximus modo. Acc.

c Debere.] quia decem aureos.

d Pro parte.] dimidia, sunt misti vel non ante solutionē.

e Dimidiam.] respectu proprietatis, s. suam. sed alteram respectu possessionis, vt j. eo. indebiti. & quod dicit, non corporum, s. cuiuslibet nummi: & si antea erant oēs. Vel melius dic & condicit possessionem, alterius partis sit quae non soluentis fuit, non alit ipsum corpus nummorum, s. proprietatis cum non fecerit accipientis: & sic non potest dari cond. indeb. nisi sit consumpta ad instar mutui, vt Insti. quib. mod. re j. obl. § 1. secundum Azo. Vel dic secundum Io. partem condicam, non certam, puta hos tm, & non illos, propter difficilem discretionem, vt arg. j. de vsuf. l. vsusfructus § si vsuarijs. & facit ad hoc § j. si cert. pet. l. nam & si fur. § si. & j. eo. quis ex. § pen.

f Debere.] id est sub alternatione. Sed quid si sub alternatione debens vnum soluit, in quo solo se obligatū putauit? Respon. non repetit, vt j. de leg. 2. si is cui. Io.

g Soluisse.] nisi hoc actum.

h Soluerint.] nec apparet quis prius, quis posterius: nam tunc postremo soluens repeteret, vt j. eo. l. cū duo. Azo.

i Si reus. Licebit.] & si: cedit pro rata, vt arg. j. de vsuf. sed & si quis. § quid ergo, sed hodie prius reus quam fideiussor conuenitur, vt in Authen. de fideiuss. § 1. coll. 1. & sic solus fideiussor.

Planè si duos.] CASVS. Ego & Titius credebamus tibi Stichum aut Pamphilum, & vterque soluimus: nunquid ego vnam medietatem Stichi, tu alteram Pamphili repetes? Dicit quod non quia ab initio sol ui non potuerunt. Viuianus.

k Obligationis.] id est de alia re.

l Datos.] dicas, scilicet Stichum & Pamphilum.

m Mille.] s. reos duos constitueris promittentes.

n Creditoris.] sed videtur debitoris cuius erat electio in soluendo, ut C. eod. si quis ferrum. quae est j. Solu. haec corrigitur, an eiusdem l. vbi recitatur opinio antiqua quae est hic: uel hic loquitur cum plures soluerant: nam cum non possint facilè connectere, electio est eius cui est solutum: sed ibi vnus soluerat, & ideo datur debitori, & etiam eo casu olim erat contra, ut j. eod. si non sorte in § fi.

Sed & si.] Casus est planus vsque ad § cum iter. in quo sic ponitur. Vēdidi tibi fundum, & conuenit inter nos, vt iter haberem per fundum illum, s. vsque ad praedium meum & tradidi tibi fundum liberum: in traditione sic non excepi de seruitute. Dicit quod illā condicere possum. Vi.

o Titio.] vt adiecto. Accur.

p Potero.] contra videbatur, quasi non liceret ei praetendere in proprio facto errorem, vt j. ad Velle. quam sed non est ita, quia hic de damno, ibi de lucro certat, argu. C. de iur. delib. l. fi. § licentia.

1† Fl. lib. 21.

* Saly. d. ext. istum tex. vel dicens quod obliget naturalis nec per factum pars tolli. Boleg. & de emet. vide Fort. Garcia l. velati n. 26 de usf. & su.

2 † Additur hic, quamuis in debitum si hic quis recipiat, tamen si is qui dat nō debitum dat, repetitio competit.

1 Sequitur Bald. Albe. Saly. & Alex. quamuis Ia. non videatur tenere.

3† Flo. de est. tibi.

2 Idem R. Saly. Alex. & Iac. contra Alber.

3 Et bene secundum eosdem.

4 Reprobatur secundū eosdem.

5 Idem Ex. Alb. Ang. & Ia.

6 Approbatur secundū Bar.

4† Fl. decē. &.

5† Flo. & quae amplius.

6† Flo. decē. quina.

7† Flo. denaria.

8† Flor. poterant, a iis potuerunt.

9† Fl. lib. 22.

* Consonat l. 21. ad Treb. l. 19. de vsu. cap. l. 2. pro her.

a *Deberem.*] quia sic conuenerat in contrahendo, ut sup. de ser. vrban. prædio. l. si binarum. Accursius.

b *Condicam.*] s. condictione sine cā. quæ ad interesse datur, non indebiti quia ipsa semper continet certum, 1 vt arg. inf. de cond. sine causa. l. 3. si dicas, quid ergo ad titulum? R. sponsum quia solutū est indebitum: obligatur ergo præcisè, vt patiatur seruitutem imponi: quia sine causa apud eum libera est, vel si malim, petam interesse secundum Io. 2 vel dic, q̃ est verius, 3 q̃ actio incerti, vel condictio incerti, est proprium nomen actionis, vbi incertum est in obligatione sine stipulatione, ut hic. & inf. de act. empt. si tibi liberum. nisi debeatur de stipulatione. & tunc agitur actione ex stipulatu, ut Institu. de verb. obl. in prin. Nec est contra q̃ dicitur, condictionem incerti dari creditori pignore sibi subtracto, ut j. de condi. fur. l. & ideo. §. Neratius. licet videatur quòd nulla obligatione tali, s. incerti, sed certi fur teneatur: nam & ibi ad factum, id est ad rei restitutionem, non dico dationem, habet obligatū furem. sed eodem modo intelligitur quod est j. e. qui exceptionem. §. si pars. & inf. de leg. 1. quòd si nulla. & erit mirabile, q̃ non condicit dominium, in d. l. qui exceptionem. & l. quòd si nulla se rei restitutionem, vt habeat retentionem impensarum: nec dico quòd condicat possessionem: nam ad eam datur tur indebiti condictio, vt sup. eo. indebiti. §. sed si num. ... & sic cōmodatarius & depositarius dño tenetur restituere: non tñ sunt dño obligati dare possessionem. secundum Azo. & sic condictione incerti possunt conueniri, & actione commodati, & facit ĩ. communia prædio. l. si ei. Accur.

1 Imò pōt cōpetere ad incertum, secundū Bart.

2 Inquantū innuit, quòd tex. loquitur de cōdictione sine cā, reprobatur secundum B. B. P. Alex. & Ias.

3 Dic secundū B. Ang. & Sal. quòd incerti condictio cōpetit, ubi alia ordinaria ñ datur.

1 † Fl. lib. 43.

* *De sensu huius l. vide Curtium l. si diuersa. n. 4. C. de transact.*] *Lud. Ro. unde hæc interpretatur esse errore facti solutū, aut sine cā solutū, nō aūt errore iuris solutum.*

2 † *Fl. quia alius, cum*

Cum soluitur debitum tunc, aliter quàm debeatur ad soluentis incommodum: si est incertum, ei per actionem incerti consulitur. Bart.

¶ Cum iter excipere deberem, a fundum liberum per errorem tradidi: incerti condicam, b vt iter mihi concedatur.

Datum ex causa transactionis, quæ secuta non est, vel quæ inualida est, repetitur. hoc dicit vsque ad § si quis post. Bar.

Vlpianus li. 3. 1 † ad Sabin.

LEX XXIII.

Eleganter c * Pomponius quæsiuit: si quis suspicetur transactionem factam, vel ab eo cuius hæres est, vel ab eo cuius 2 † procurator est, d & quasi ex transactione dederit, quæ facta non est: an locus sit repetitioni? & ait repeti e posse: ex falsa enim causa datum esse. Idem puto f dicendum, & si transactio secuta non fuerit, propter quam g datum est: sed etiam 3 † si resoluta sit h transactio, idē erit dicēdum. ¶ Si post rem iudicatam i quis transegerit & soluerit, repetere poterit: idcirco, quia placuit transactionē nullius momenti: hoc enim k Imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit: retineri tamen atque compensari in causam iudicati, quod ob talem transactionem solutum est, potest. Quid ergo, si appellatum l sit: vel hoc ipsum incertum m sit, an iudicatum sit, vel an sententia valeat? magis est, ut transactio vires habeat: tūc enim rescripti n locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio attentari o 4 † potest, transigitur. Item si ob transactionem alimentorum p testamento relictorum q datum sit: apparet posse repeti r quod datum est: quia transactio Senatusconsulto s infirmatur.

E *Leganter.*] CASVS. Hæc lex dicit 6. casus in quibus datum causa transactionis repetitur. Primus est, Successi tibi: credebam te cum aduersario litigasse, & transegisse, data pec. solui: nunquid repetetur. Dicit quod sic. Secundus, si credat procurator dominum transegisse, repetit. Tertius est, quod credebam quod mecum transegisses, & non transegeras: repeto quod dedi. Quartus, si communi consensu a transactione recessum est, erit quasi transactum non esset. Quintus est, cum ego & tu litigamus, & sententiatum fuit contra me, & postea transegimus, & aliquid transact. causa dedi: dicit quod id repetetur, vel compensabitur in eo in quo fui condemnatus: verumtamen si appellatum est, vel negatum est me fuisse cōdemnatum, dicit quod tenet transactio. & quod datur ex tali causa, non repetetur. Idē est in sexto casu vtputa, relicta fuerant mihi alimenta in testamento alicuius: si cū hærede transegero, non tenet transac. & q̃ datur ex tali causa, repetetur.

¶ *Si quis.*] Conuenisti me, tecum transegi: iterum conuenis me: potui repellere per excep. non feci, obtinuisti: nunquid valebit sententia? Dicit quod sic: & quod datum est causa transact. repetetur: sed si repetat, non habebit excep. repetitio enim excludit exceptionem: nam eadem solutio contraria non operatur.

¶ *Si qua lex.*] Credebam me, vel seruum meum tibi teneri actione furti: sed non tenebar, & ita solui quadruplum, vel solui duplum, nunquid repetam? Et dicit q̃ sic. Vi.

c *Eleganter.*] in hac lege ponuntur sex casus, in quib. quod ex causa transactionis datum est, repeti potest. Accur.

d *Procurator est.*] vel etiam suspicante à seipso factam, vt supra eod. l. prox. 1. respon. Accur.

e *Repeti posse.*] sed vt q̃ non, ut inf. eo. l. damus. quæ est contra. Sol. 4 hic putabat se teneri: ideo soluit: ibi verò non.

f *Idem puto.*] sed non eadem act. sed dicas ob futuram, vel ob causam. Vel dic, 5 idē act. & propter præteritam transactionem de qua aliqua verba fuerant: sed non fuit perfecta transactio: sed superiori casu nulla verba fuerant.

g *Propter quam.*] quia non remisit ius, vt remittere debebat.

h *Sed etiam si resoluta sit.*] quod fieri potest vtriusq; consensu, ut C. de trāsac. l. si diuersa.

i *Si post rem iudicatam.*] a qua nec est appellatum nec potest appellari: quia transierunt decē dies hodie.

k *H enim.*] bona ratio: quia Imperator voluit; 6 ut Insti. de iu. natu. §. sed q̃ principi. sed subtilior est ratio 7 quia super certo fit transactio, quod fieri non debet, ut supra de transactio. l. 1. Est enim certum factum propter sententiā, ut Insti. de actio. §. curare. Sed quid si actio in factum deducatur in Aquil. stipulationem, & postea super Aquiliana stipulatione transigatur? Respon. tenet transactio & est ratio, quia lis adhuc subesse potest: vtpotè cum cesset ordo executionis, ut ĩ. de transactio. l. post rem. & j. de re iudi. l. si se. §. si ex conuentione. & sic intelligitur C. de transact. l. si causa. non aūt intelligas 8 quod super re iudi. possit transigi per Aquil. stipulatione, quod quidam dixerunt per leg. in prædictam, si causa. Accurs.

4 Idem B.

3 † Fl. sed & si.

5 Sequuntur B. P. & Ias.

6 Et bona rō. in his q̃ sūt iuris positiui: nō in isto casu, secūdū B. Ale. & Ia.

4 † Fl. adtemptari.

7 Ista est vera secūdum prædi.

8 Et bene secūdum, eosdem.

l *Si appellatum.*] scilicet post rem iudicatam super qua (ut prædictum est) transactum est: aliter enim dici non potest: & ita vocat rem iudicatam, licet si appellatum: vnde facit pro me & Azo. & in eo quod in fine huius §. statim dicetur.

m *Incertum.*] scilicet per negationem, ut C. quibus ad lib. procla. non licet. l. si.

n *Rescripti.*] quæ dicunt transactionem non valere.

o *Attentari potest.*] no. quòd ar. huius legis, dixerunt quidam quod res iudicata non est, nisi demum quando prouocari non potest, & pro eis est infra de re iudi. l. j. ubi dicit, quòd finem imponit &c. & pro eis supra de transa. l. post rem. sed tu dic contra. Primo, quia expressum, ui detur, ut C. de appell. l. litigatoribus. Secundo, quia dicit lex, extinguitur per appellationem, est ergo aliquid quòd extinguitur, ut j. ad Turpil. l. 2. in fi. Tertiò facit pro hoc litera superior, ut modo not.

p *Alimentorum.*] futurorum, non præteritorum, etiam sine prætor. vt C. de transac. l. de alimentis.

q *Testamento relictorum.*] vel codicillis, vel qualibet vltima voluntate quæ valeat: secus si inter viuos sint constituta, ut sup. de transac. l. cum hi. §. j. & §. ...

r *Repeti.*] Retineri tamen potest in causa alimentorum, ut supra de transact. & post.

s *Senatusconsulto.*] cuius nomen non habemus: sed in illius

nulla deberem, iussu mulieris promisi illa decem sponso futuro, secutum est matrimonium: maritus petit à me illa decem; uolo a me repellere cum except. doli mali, an possim quaeritur? Et respon. quòd non, cum nihil doli uidetur commisisse suum negocium exercendo, neque enim decipiendus est maritus, quod quidem eueniret si dotem promissam non obtineret; ueruntamen contra mulierem condicere possum, & potero eam compellere, ut me liberet. Sed pone ut primo, quod contractum est matrimonium. pactus est maritus de media dote lucranda soluto matrimonio, uel diuortio, uel morte, diuortium posteà interuenit; maritus contra me agit. Dicitur, quòd pro medietate, quam est lucratus, non habeo except. pro alia sic; idem si soluero; quia pro una medietate condicam; pro alia non.

Videtur

a *Mulier condicet*] Et sic alius soluit, & alius repetit; nec est nouum hoc, ut infra, de condictio. indeb. l. nec est nouum. r & est ratio; s quia ipsa soluisse uidetur, ut infra, de donatio. inter uirum, & uxor. l. iij. §. sed si debitorem. Sed argumen contra, sup. eodem, l. qui se. §. fin autem. sed dic ut dixi; quis propter suam obligationem ibi soluerat, quae praecesserat, ut ex princ. eiusdem l. apparet. & facit ad hoc respō. ff. de iu. do. l. si ego, in princ.

r Non bene allegat. Im Fulg. & Ias.

s Ista rō satis placet Salic. & Fulg.

b *Si quis indebitam*] quantum ad se; debitam tamen à muliere.

c *Non potest.*] scilicet promissor, si ab eo maritus pecuniam petat. non enim est dos titulus lucratiuus, ut infra, de act. & oblig. l. ex promissione. & C. de impo. lu. descrip. l. j §. lucratiuas, lib. 10. & infra, de excep. do. apud Celsum, §. sed si mulier. & ideo non repellitur creditor exceptione, ut hic, & inf. de nouat. l. doli excep. & l. si quis delegauerit, & C. de nouat. si pater. & ff. de iu. dot. quemadmodum, §. si. & inf. de doli excep. l. purè, §. si eum. si autem esset lucratiua causa, quae multae sunt in d. l. j. C. de impo. lu. descrip. li 10. tunc haberet promissor doli except. ut inf. de dona. l. iij. §. cum uerò. & infra, de excep. do. l. Iulianus ait si pecuniam, & d. l. apud Celsum, §. si quis autem. Sed contra est, huic §. ff. de admin. tuto. l. cum post. § fin. Vbi dicit, quòd curator dotē pro adulta promittens non tenetur in totam, si adultae facultas non patitur. Sol. q illud ideo, quia ratione officij promittit sciens se non teneri pro se, ut argum. inf. de his quib. ut indig. l. tutorem. hic autem pro se promisit credens se deberi; uel hic tota indebita, ibi non tota, sed prima uersio est.

q Ista tenet per Doct.

mulier condicet. a Sed si ego contraxi cum sponso, & pecuniam in hoc dedi; vt si nuptiae secutae essent, mulieri dos acquireretur; si secutae nō essent, mihi redderetur; quasi ob rem datum, 1 † & re non secuta, ego à sponso condicam.

Exceptio doli, quae obstat deleganti, non obstat ei cui facta est delegatio ex causa onerosa, nisi quatenus ad delegantē res est reuersura, sed delegato contra delegantem succurritur. h. d. & iuxta de. Primò ponit vnū dictū, per qd consulit ei, cui facta est delegatio. Secūdò ponit aliud, per qd consulit delegato. Tertiò ponit limitationem primi dicti. Secūda ibi, Itaq; Tertia ibi, Sed si soluto. Bart.

¶ Si quis indebitam [b] pecuniā per errorem iussu mulieris sponso eius promisisset, & nuptiç secutae fuissent: exceptione doli mali vti non potest. c maritus enim suum negotium gerit, & nihil dolo facit, [d] nec decipiendus est quod fit, e si cogatur indotatam vxorem habere: itaque aduersus mulierē f competit ei condictio: ut aut repetat ab ea, quod marito dedit, aut ut liberetur, si nondum soluerit. Sed si soluto matrimonio maritus peteret, in eo duntaxat g exceptionē obstare debere, quod mulier receptura h esset.

d *Dolo facit.*] No. non facit dolum, qui suum commodum iure prosequitur, ut hic, & ff. de lib. hom. exhib. l. iij. § j. & infra, de iniur. iniuriarum. § j & infra, de acquir. haered. l. Iulianus scribit, si pupillus. & infra ad legem Iuliam de ui publ. l. pen. §. fina. & infra, de iu. fis. l. delator. Accursius.

Si causa ob quam facta est liberatio, non est secuta, repetitur pecunia, ac si soluta fuisset. Bart.

Iabolenus libro 1. ex Plautio.

LEX X.

SI mulier * ei, cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam, i quae sibi debebatur acceptam fecit, neque nuptiae secutae sunt; rectè ab eo pecunia condicetur, quia nihil interest, utrum ex numeratione pecunia ad eum sine causa, an per acceptilationem peruenerit. K

Datum executori vltimae voluntatis, si in causam debitam non expendit, repetitur. Bar.

Iulianus lib. 10. Digestorum.

LEX XI.

SI haeres arbitratu liberti certa summa monumentum iussus facere, dederit liberto [l] pecuniam, & is accepta pecunia monumentū non faciat: m cōdictione tenetur.

Reuocata donatione causa mor. res condicitur cum suis accessionibus. Bart.

Paul. li 6. ad l. Iul. & Papiam.

LEX XII.

CVm quis n 2 † mortis causa donationem fecisset, 3 † cum conualuisset donator, condicit: o fru-

e *Quod fit.*] id est, decipitur si opponatur doli except. & sic uxorem indotatam haberet; quod esse non debet, ut hic, & infra, de doli except. l. apud, §. sed & si mulier.

f *Mulierem*] ut C. de condic. indeb. l. secunda.

g *Dumtaxat.*] in eo, quòd lucraretur ex dote propter pactum nō obstabit, nec uidetur petere ex lucratiua causa, cum praecessit causa onerosa, id est titulus dotis. Accursius.

* ad intell. huius l. vide Fortun. Garz. in l. item quia, ff. de pact.

h *Receptura*] i. recuperatura.

SI mulier.] CASVS. Debebam alicui mulieri decē, cū non essem soluendo, solicitaui eam contrahere mecum nuptias & in tempore futurarum nuptiarum liberauit me acceptilat. posteà nolo contrahere; rectè quia sic io me ditè factum. dicitur, quòd à me mulier condicet, ac si integrum mihi soluisset.

i *Pecuniam*] si purè debebatur. Si uerò sub conditione, in eū statum restituēda est obligatio, ut inf. de iure dotium, l. licet. & supra eodem, si quis accepto.

K *Peruenerit.*] sic uerò praestatur, quod compensatur, ut infra soluto matrim. si filius, § sed siue propter. Accursius.

SI haeres.] CASVS. Testator iussit me haeredem suum facere monumentum arbitratu sui liberti. ego illi liberto pecuniam ad construēdum monumentum dedi. libertus non facit monumentum; nunquid ab eo pecuniam condicere possum? Et respond. quòd sic. Viuianus.

2 † Alias: cum Cs mortis ad donationē fecerat, cum conualuit donator, &c.

3 † Fl. decessisset.

l *Liberto.*] ut faceret hanc sepulturam. Accur.

m *Non faciat.*] uel faciat, sed minus eroget: ut infra, de legat. secundo, l. antepen. §. à te. & est ratio, quia libertus, ut minister eligitur, ut infra, de legat. ij. l. si quis Titio decem.

n CVm quis.] scilicet donator.

o *Condicit.*] scilicet donationem, scilicet per condictionem istam, ut infra, de don. cau. mor. senatus, §. nec dubitauerit. sic & aliàs dicitur furtum redimi id est res furtiua, ut infra, de condic. indeb. l. seruus sic & in pignore, ut Instit. de act. § inter pignus. sed contra hoc, infra commoda l. j. § ij. & C. quae res pig. oblig. possunt, l. cum constet, secundum Azonem.

Traditis

a *Fructus*] vt infra, de vsur. videamus. a §. idemque est si mortis.

S *I filius*] CASVS. Decessit quis duobus filijs relictis: alio emancipato, altero in potestate constituto emancipatum autem filium præterierat in vltima voluntate, & alium hæredem instituit. postea dicit institutus, vt emancipatus bona sua cõferat, contulit emancipatus deinde non vult petere bonorum poss. an repetere possit quæ contulit? Dicitur quod sic.

b *Si filius*] scilicet emancipatus.

c *Bonorum possess.*] scilicet contratabit. vt C. de coll. l. ea demum. & infra, de coll. bon. l. prætor. §. emancipatus præteritus.

d *Posse*] condict. ob causam, quasi deficiente tacita causa, vt sup. eo. l. j §. primo.

S *I procuratori*] CASVS. Credebã me debere tibi decem, procuratori tuo, quẽ credebam esse procuratorem, solui. aut dominus Titius habuit ratum, & tenetur. aut nõ habuit ratum, & condicere potero à procuratore. Item si debitũ fuerit solutum falso procura. neque dominus habuit ratum, & hoc omninò soluit, ut statim se liberet, repetetur à procura. condict. ob causam; non indeb. si autem ut ministro pecuniam credidit ei, et ad dominũ portaret: si non habuit ratum, posset conueniri se procu. actione furti: quia in eum nõ est translatum dominiũ. In priori casu sic.

e *Falso*] qui aliquando fuit procurator, vel fuit quondam, sed reuocata erat procuratio: nec refert quando indebitum solutum est, vt hic erat, sed quando debitum, tunc refert an sciam reuocatum mandatum, vel non, vt primo casu non liberetur à domino. nec ob hoc repetam, cum scienter solui indebitum: secundo liberetur ipso iure si bona fide exigebat, & accipiebat procur. sed si mala, tunc per exceptionem, ut infra, de sol. cum quis §. j.

f *Tenetur.*] condict. indeb. ubi credidit se liberatum, credens eum in rem suam datum procuratorem, uel condic. ob causam si liberandum: aliàs si ratum non habet dominus, procurator tenetur, ut hic subijcit, & infra tem. rat. hab. l. indebitum & infra, de condic. indeb l. procurator, §. Celsus.

g *Et debita.*] latenter incipit, cum erat debita & hunc casum prosequitur usque in fine.

h *Procuratore.*] ut inf. mand. l. inter causas, §. mandato.

i *Repetetur*] condic. ob causam.

k *Non enim*] bene dico, etiam si debita, non enim &c.

1† *Pl. adeo. ...*

etus a quoque donatarum rerum, & partus, & quod accessit 1 † rei donatæ, repetere potest.

Collatio ob causã facta, causa nõ secuta cõdicitur.

Martianus libro 3. Regul.

LEX XIII.

S I filius b cõtulerit fratri, quasi agniturus bonorum possessionem, c & non agnouerit: repetere eum posse d Marcellus lib. 5 ff. scribit.

Si procuratori falso in rẽ suam soluatur indebitum, ab eo condicitur: nisi domini ratihabitio subsequatur. item si debitor dat alicui, vt eum faciat liberari, ab eo repetitur: nisi causa subsequatur. item id, quod debitor tradit alicui, vt ui...cius si ad creditorẽ portat, conditione furtiua repetitur, & furti agitur. h. d. secundum gl. Et diuiditur in tres partes, primo loqtur, quãdo soluitur procuratori falso in rem suã. Secundo quando datur alicui, vt eũ à creditore faciat liberari. Tertio quando datur pecunia alicui, vt portet ad creditorem. Secunda ibi, Quod si dominus. Tertia ibi, Vel quod furtum. Bar.

Paulus libro 3. ad Sabinum.

LEX XIIII.

S I procuratori * falso e indebitum solutum sit, ita demum à procuratore repeti non potest, si dominus ratum habuerit. sed ipse dominus tenetur, f vt Iulianus ait scribit. ¶Quòd si dñs ratum non habuisset, etiã si debita g pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore h repetetur. i Non enim k quasi ir debitum datum repetetur, sed quasi ob rẽ datum, nec res secuta sit, ratihabitatione non intercedente: l vel quòd m furtum faceret pecuniæ falsus procurator: n cum quo 3 † non tantum furti agi, sed etiam condici o ei posse.

Res ob causam data, causa non secuta, etiã si desierit extare, condicitur: & si non est translatũ dominiũ, ad exhibendum & furti, seu cond. furti. agitur. hoc dicit. Diuiditur. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit aliud, quod videtur contrarium primo. Tertio reducit ad cõcordiam, addendo aliqua. Quarto addit quædam ad prædicta. Secunda ibi, Labeo. Tertia ibi, Sed Proculus. Quarta ibi, Sed si tuus.

Pompon. lib. 20. 4 † ad Sab.

LEX XV.

C Vm seruus tuus in suspicionẽ furti Attio venisset, dedisti p eũ in qõnẽ, sub ea causa, vt si id repertum in eo non esset, tibi redderetur. Is eum tradidit præfecto vigilum, quasi in facinore de-

l *Non intercedente.*] & sic non cond. indeb. sed ob causam datur, vt hic. Sed arg. §. C. de condi. indeb. l. creditoris. vbi dicit dari indebiti. præterea alia dicit dari furti, vt C. de fur. l. falsus. quæ § ...tit vtrique. Solue ergo, quia qui soluit ea causa, vel pacto, vt à domino liberetur, tunc habet locũ hæc lex, quæ dicit dari ... ob causam. si autẽ incontinẽti se liberatũ credidit, vt quia credebat procuratorẽ in rem suã, cui soluit, & ideo non præcauit sibi per pactum, ut liberaretur, tunc hẽt locũ condi. indeb. vt in l. creditoris. & hic in princ. huius l. & hoc qñ dominiũ est trãslatum: aliàs nulla condictio datur, vt §. vsufru. quemad. cau. l. fi. si autẽ ministro dedit vt ad dñm portaret, & sic apud se soluens dñium retinuit, tunc habet locum furti, & cond. ...io furtiua, ut d. l. C. de furt. falsus, & in fi. huius legis. quas actiones tenetur cedere domino habenti ratum. vel euanescunt si pecunia erat debita, ut inf. de furt. si vendidero, §. si Titius. & probatur prædicta distinctio, inf. de furt. falsus, §. j.

m *Vel quod*] i. quia.

n *Procurator.*] supple repetetur ab eo, ut §.

o *Condici.*] cond furti ... Et hic no. q Martianus dicebat, actione furti posse agi contra falsum procuratorem, & contra falsum creditorem, si sciẽter indebitum accipiunt, vt eos nũmos lucrentur: quamuis in eos sit dominium translatũ, vt hic, & inf. de condi. furt. l. qm. Sed Io. & Azo §. dicunt enim furtum nõ fieri ab eo, qui dñs factus est, ut inf. l. prox. in fi. & patet ex definitione furti, quia dicit, furtum est contrectatio rei alienæ, &c. ut Institu. de obli. quæ ex deli. § j. nec obstat, q hic dicit. q a mutat casum.

nam §. dixi qñ dñium fuerat translatũ. & datur tũc cond. ob causam: hic qñ nõ, & datur furti, ut & C. de fur. falsus. Itẽ non ob. d. l. § de cond. fur. l. qm. quia & illã intelligas qñ dñium non est translatum in creditorem, ut ibi dicit.

C *Vm seruus.*] CASVS. Seruus alienus surripuit equum tuum. habuisti aliquẽ ex seruis meis suspectum: puta Stichum: tradidi tibi eum ut de furto illo inquireres. innocentem eum inuenisti: potes tñ eum tradidisti, ac si furtũ cõmisisset, affectus est ultimo supplicio. di. ii q potero agere contra te cond ob causam, item actione ad exhibendum, item furti, sub distinctione tñ in l. tradita. quia alio modo usus es, quàm scires me dominũ permissurum. Viu.

p *Dedisti.*] ita etiam quod dominium transtulisti, adiecto tamen ut tibi redderetur, si in eo facinus deprehensum non esset.

2† *Quidã si lege, sed & Iul. anus fere hic, q si domo rata non habeat si de pecu... fuiss ab ip. procu. repete... turi non tamẽ quasi inde datũ sed & inf. cum eo.*

3 † *cum eo.*

4 † *Et lib. 22.*

5 *Cum ergo l. si procurator. Et mand. inde.*

prehensum. a praefectus vigilum cum summo supplicio b affecit. ages cum Attio, dare eum tibi oportere: c quia & ante mortem dare eum tibi oportuerat. d 1 † ¶ Labeo e ait, posse & 2 † ad exhibendum agi, quoniam 3 † dolo fecisset quo minus exhiberet. f

¶ Sed Proculus g dari oportere ita ait, si fecisses eius hominem. quo casu ad exhibendum agere te non posse.

¶ Sed si tuus mansisset, etiã h furti te acturum i cum eo: quia re aliena ita sit vsus, vt 4 † sciret se inuito domino uti: aut dominum, si scire, prohibiturum esse.

1 † *Fl. oportuerat.*
2 † *Fl. etiam.*
3 † *Fl. quoniã fecerit quo minus.*
4 † *Aliàs, cũ.*

Notabilis lex, & hoc intendit. Quando ex parte datis pecuniam, & ex parte dantis speciem venit dari, non est emptio & venditio, sed contractus innominatus: ideo habebit locum condictio ob causam. h.d. glo. Diuiditur: primo ponit dictum: secundo tres rationes. Secunda ibi, Et ideo. Tu dic, quod non sunt rationes: imò sunt illationes ex dicto. Bart.

Celsus libro 3. Digestorum.

LEX XVI.

Dedi * tibi pecuniam, vt mihi Stichum dares: k vtrum id contractus genus l pro portione m emptionis & venditionis est? an 5 † nulla hic alia obligatio est, quàm ob rem dari, re non secuta? In quo procliuior n sum. Et ideo o si mortuus est Stichus, repetere possũ, p quia ideo tibi dedi, vt mihi Stichum dares. q Finge r alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse. Repetere à te pecuniam potero: quia hominẽ accipientis non feceris. s Et rursus, t si tuus est Stichus, & pro euictione eius promittere non vis: non liberaberis u quominus à te pecuniam repetere possim.

* *Hoc verbũ, dare, dominij trãslationem importat licet quandoq; rẽm materia subiecta aliter accipiatur. l. i. in fra depos. & l. stipulatus, inf. de vsu. ad ittelli. au tẽ istius l. vid. Bartgell. in l. 2. nu. 41 sup. si cert. pet. & Bereng. Fer. in l. pacta cõuenta, nu. 90. de contrahen. empt.*
5 † *Aliàs, &* *nulla.*

a *Deprehensum.*] cum non esset deprehensus, vel conuictus.

b *Summo supplicio*] quod mortem interpretor, secundum Ioan. & iniustè fecit fortè hic praefectus, cum iudex de hoc non esset, sed ad praefectum vrbis debuit referre, vt supra, de offic. praefe. vigi. l. 3. §. j. & hoc est verum secundum H. Sed Azo dicit, quòd iudex erat, quia hoc non erat publicũ crimen, licet capitis fuerit imposita poena, & iõ hoc potuit cognoscere, ut C. de offic. praefec. vigi l. j. Accur.

c *Oportere.*] scilicet cond. ob causam, qua agitur, vt quid detur, quia est personalis, vt Institut. de actio. §. sic itaque. habet autem locum haec condictio, quia non fuit impleta conditio, quae fuit adiecta, quia scilicet non fuit in scelere deprehensus. & alia tacita defecit, scilicet per quam non redderet, scilicet si esset deprehensus.

d *Oportuerat*] scilicet si in facinore repertus non fuisset: quia sic se habuit forma dationis: si autem aestimatum dedisset, habet locum praescrip. verb. ac. vt inf. de praescr. verb. l. si dominus.

e *Labeo.*] mutat casũ, scilicet quando dominiũ non transtulisset.

f *Exhiberet.*] & sic iuratur in litem in ac. ad exhib. quando dolo fecit quominus exhiberi posset, vt sup. ad exhib. Celsus, §. idem Iulianus scribit emptorem.

g *Proculus.*] redit ad primum casum, quando dominium fuit translatum.

h *Etiam*] non solum ad exhibendum.

i *Furti te acturum*] no. quem teneri furti, licet non lucri causa fecerit. nam lucri causa nihil fecit hic. & sic est contra, Inst. de obl. quae ex delic. §. placuit Sol. dicunt quidam speciale. sic & in sacco cũ pecunia subtracto, vt ĩ. de furt. l. qui saccum. Tu dic praedictum §. Inst. non fallere. nam hic est lucrum, quia volũtatem suam expleuit. sic & aliàs species lucri est, &c. vt ĩ. de fur. si pignore. Itẽ sic in Auth. de haer. & Falc. §. si verò expressim, coll. j. & eodem modo in l. qui saccum. furtum fuit factum sacci, s. secũdario, licet non principaliter. nec potest dici quod sine dolo in hac lege fuerit, dolosè enim agit. & facit ad l. ĩ. de iniur. sed si vnus, §. iectus meus. Accur.

Dedi tibi pecuniam] CASVS. Habebas seruum, dedi tibi pecuniam, vt eum mihi dares: quaeritur an sit contractus emptionis & vendit.? Et respon. quod non. & hoc triplici ratione, quia pone, quòd Stichus sit mortuus antequàm traderetur, potero pecuniam condicere. & ita non est venditio, quia si esset, mihi emptori periret. Secũda ratio talis est: pone quòd s. tuus fuerit alienus: eum tamen mihi tradidisti, quia enim rem mei accipientis non fecisti condicere possum. Aliter autem est in venditione: quia non cogitur iste venditor rem facere accipientis, vnde apparet quòd non est venditio. Tertia est, quòd si Titius fuit proprius, cum eum mihi tradidisti: potero petere vt eius nomine caueas de euictione: quòd si non feceris, repetere possum. aliter esset in venditione, quia ibi de natura contractus de euictione tenetur. Viuianus.

* *Species.*] imò rectè dixit id genus contractus, i. eius cõdõnis, seu qualitatis cõtractus, vide Zas. in itell. ubi de uaria generis significatione tractat.

k *Dares.*] ex hoc verbo processit dubitatio.

l *Genus.*] melius diceret species. *

m *Pro portione*] scilicet subiecta. Ioan. quasi dicat, an contineatur sub hoc praedicabili venditio.

n *Procliuior.*] id est, ut si do vt des. & hoc probat tribus rationibus, vt subijcit, sed videtur venditio, cum ex vna parte est pecunia, ex alia species, ut inf. de praescrip. verb. naturalis, §. j. quae est contra. Sol. hic fuit data pecunia in specie, quod potuit fieri. secũdum Ioan. 1 Vel dic secundum Azo. idem etiam si in quantitate in casu huius l. nam quia appositum fuit pactum de dando Sticho, idest de transferenda proprietate Stichi, quod est contra naturam venditionis, dicitur esse innominatus contractus: est enim dare accipientis facere, vt Inst. de act. §. sic itaque. quod venditor facere non tenetur, vt inf. de act. emp. ex empto, in princ.

1 *Ista est diuinatio. 3. l. adhuc, §. verò, sup. de vsufr.*

o *Et ideo.*] prima rõ.

p *Possum.*] imò videtur quod non possum, vt inf. de praescript verb. naturalis, §. sed si Stichum. quae est contra. Solu. hic intercessit culpa, vel mora eius qui debuit Stichum dare: ibi non. Vel dic secundũ Io. hic loqui etiam si culpa, vel mora non intercessit, sed tamen non erat distracturus hic, sed in l. contraria erat distracturus, arg. C. eo. l. pecuniam, & ĩ. eo. dedi. § sed si tibi dedero l. si pecuniam, §. fin. quae est contra in eo, quod ibi distinguitur praedicto modo: hic non. & haec solutio placet praeceptori meo, vel solue ut ibi. Accur.

q *Dares.*] quod in venditione non seruaretur, imò ad interesse ageretur si culpa, vel mora intercessisset, aliàs nõ, ut ĩ. de act. emp. l. j. in prin. & Inst. de contrah. emp. §. cũ aũt. Acc.

r *Finge.*] secunda ratio.

s *Non feceris*] quòd in venditione non est necesse ut inf. de act. emp. l. ex empto. in princ. & ĩ. de contrahen. empt. l. si itaque Accur.

t *Et rursus.*] tertia ratio.

u *Non liberaberis.*] secus in venditione, quia tunc ago vt caueas de euictione, ut ĩ. de euict. l. 2. sm H. & Azo. sed Io. dicit hic exigi satisdationẽ fideiussoriam quae in venditione non est necessaria, nisi hoc actũ sit, ut ĩ. de euict. l. emptori, & l. 3. sed prima magis placet. sed ad quid haec lex fecit vim, sit contractus innominatus, vel emptio? Rñ. Io. ut sciretur an condictio ob causam habeat locum, nam non habet locum in contractibus nominatis, ut hic manifestè dicitur, & ĩ. de rer. permut. l. j. in fi. subtiliter colligitur: nisi in casu s. donationis, ut C. de don. quae sub modo, l. j. quae donatio est hodie nominatus contractus, * quia solo consensu fit, s. pacto etiã nudo, ut C. de do. si quis argentum. Sed omnes illi sunt nominati qui cõsensu fiunt, vt ĩ. de rer. permut. l. j. circa medium. olim autem erat innominatus, cum consensu non fieret solo. Vbi ergo habet locum haec condictio? Respon. in contractu do ut des: & etiam in contractu do ut facias, ut ĩ. de rerum permut. l. j. §. fi. & de praescr. verb. naturalis, §. at cum do. Itẽ in contractu do ut non facias: puta ut non alienes, ut C. eod. l. ea lege. in contractu autem facio ut des, locum non habet, quia tunc locum habet de dolo, cum qua alia non compe tit, vt d. l. naturalis, § quod si facio Item nec in contractu facio ut facias, cum fact. non possint repeti: sed ad interesse agitur, ut inf. de praescrip. verb. l. pen.

* *Cõtractus nominati sunt oẽs qui cõsensu fiunt. Dic quod ideo dicti sunt, quia eis certũ nomẽ consuetudo imposuit, ut emptio, locatio, & similes. ad differentiam innominatorum, do ut des, &c. ut in gl. quibus lingua latina usus nullũ nomẽ imposuit. l. j. & possim de praescr. uerb.*

DE CONDICTIONE OB TVRPEM VEL iniustam causam.

Dictum est de condictione ob causam, quæ futuram causam tantum respicit, iam illam tamen, nunc de hac quæ præteritam & futuram & non honestam respicit, sed turpem & quod subijcit, vel iniustam, pro eodem ponitur nec enim tractat hic de condictione sine causa sed tractabit infra tit. 2.] Diuersitatē huius ti. ad præced. ponit latius Cuiac. in suis paratitl. ad ipsum.

TITVLVS V.

De condictione ob turpem, vel iniustam causam.

Datum ob causam honestam non repetitur causa secuta: sed datum ob turpem causam, si est turpitudo ex parte accipientis, repetitur: secus si est turpitudo ex parte dantis vel vtriusque h.d. cum tribus legibus sequentib. vsque ad §. si tibi iudicium. Bartolus.

Paulus li. 20. 1 † ad Sabinū.

LEX PRIMA.

Omne quod datur, aut ob rem a datur, aut ob cām. b Et ob rem, aut turpē, aut honestam. Ob 2 † turpem aūt, aut dantis fit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut vtriusque. Ob rē igitur c honestam datum ita repeti potest ‖ res, propter q̄ datum est, secuta non est. d Quod si turpis cā accipiētis e fuerit: etiam si res secuta fuerit, 3 † repeti potest.

Vlp. li. 27. 4 † ad edictum.

LEX II.

Vt puta * dedi tibi ne sacrilegium facias, ne furtum: neve 5 † hominē occidas. In qua specie Iulianus scribit, ‖ si tibi dedero ne hominem occidas, condici posse. Idem 6 † si tibi dedero, ut mihi rem apud te depositam f reddas, uel ut instrumentum. 7 †

¶ Sed si dedi, g ut secundum me in bona causa iudex pronunciaret: est quidem relatū, condictioni locum esse: sed hic quoque h crimen contrahit. Iudicem enim corrumpere videtur. & non ita pridem Imperator noster constituit, litem eum perdere.

Pau. li. 20. 8 † ad Sabinū.

LEX III.

Vbi autem & dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus: i veluti si pecunia detur, vt male iudicetur.

Vlpia. lib. 26. ad edictum.

LEX IIII.

Idem si ob stuprum datū sit, k quia vel si quis in adulterio deprehensus redemerit se. cessat enim repetitio: l idque 9 † Sabinus & Pegasus responderunt. Item si dederit fur ne proderetur quoniam vtriusque 10 † turpitudo versatur, m cessat repetitio. Quoties autem solius accipientis turpitudo versatur, Celsus ait repeti posse: veluti si tibi dedero ne mihi iniuriam facias. n

¶ Sed & 11 † quod meretrici datur, repeti nō potest, o vt Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, p non ea 12 † quod vtriusque

Omne ICA SVS. Temere facit iurisconsul. bimembrem diuisionē, quia quicquid datur, aut ob rem, aut ob causam datur: & quod ob rem datur: aut ob honestam, aut ob turpem: aut est turpitudo dantis: aut accipientis, aut vtriusque. de honesta causa nil dicit. quia satis dixit in titulo superio. tamen dicit quod si ex honesta causa datum fit: ita erit locus repetitioni, si id propter quod datum est, secutum non est. Cæterum ‖ ob inhonestā causam dedi. idest turpem: dum tamen turpitudo sit ex parte accipientis tantum: locus erit repetitioni. cætera sunt plana usq. in finem ti. Viuianus.

a *Ob rem.*] scilicet futuram.

b *Ob causam.*] præteritam, ut infra titu. 1. l. damus.

c *Ob rem igitur.*] inceptiuum uel illatiuum, ut supra de iusti. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igitur.

d *Non est*] ut infra ti. 1. l. summa. §. quod ob rem. & supra ti. 1. quasi per totum. uel etiā si est secuta post moram vel post pœnitentiam accipiente certiorato. Io. ut supra tit. 1. l. dedi. l. 1. §. sed ‖ tibi dedero. & l. si pecuniam. §. si seruum.

e *Accipientis*] scilicet tantum, ut sequentia exempla dicunt, ut C. de col. quoties. & l. ob restituenda. & ad idē supra de pact. iurisgentium. §. si ob maleficium & supra de calum. l. j. in prin.

f *Vt puta Depositam.*] ut infra eodem l. fi. in prin. & §. fi. & infra deposi. l. fi.

g *Sed si dedi. vt secundum me in bona.*] istud, secundum me, potest determinare uerbum, pronunciaret, & nomen bona. prout uero determinat uerbum, est sensus quia dedi iudici ut iudicet pro me, & quod subiicit, est relatum scilicet a quibusdam: sed male secundum omnes, & ideo corrigit statim, sed hic quoque &c. & quod subiicit, litem perdere, dic, scilicet cond. ob tur. cau. & aliam, scilicet litem quam simoniace noluit uincere, & secundū hoc uertitur turpitudo vtriusque, sic & infra l. proxi. Prout autem determinat nomen, & sensus, qui dedi ut pronunciet, idest ut se expediat. & quod dicit relatum est, ponit M. s. & bene & quod subiicit, sed hic quoque &c. non corrigit, sed denotat quod in aliquo deliquit corrumpendo iudicem, non uere, sed præsumptiue, & propter hoc delictum perdit litem, quam scilicet simoniace uoluit uincere, non pecuniæ repetendæ per condi. & secundum hoc uertitur turpitudo tātum accipientis quantum ad cond. istā sicut supra proxi. respon. hodie autem sic licet dare ut saltem pronunciet, uel se expediat, ut C. de pœ. iu. l. l. 2. & in aut. ut lit. iu. j. respō. & sm hoc semper dices q ille, versus, sed hic quoque &c. corrigit, & quod dicit litē, contra que. Ar. ǭ in decretis. 14. q. 5. non sane.

h *Sed hic quoque.*] non solum iudex. Quid autem si promiserim iudici ut secundum me iudicaret: & dederim ei mea pignora * in hanc causam possim pignora repetere & vī q possim argu. infra de consti. pec. l. 3. §. j. & est ratio, quia sicut pignus non potest accedere obligationi quæ nulla est, ita nec ei quæ inefficax est.

i *Vbi autem. Dicimus*] ut infra eod. ‖ ob turpem causam, §. porro. & C. eo. l. cū te sed apud accipientem nō remanet, sed dat fisco uel alteri parti, ut ǭ. d. ca. in hæredē. in prin. Sed quid si dedi rē indiuiduā. ut seruitutē, uel equum, partim ob turpē causam, & partim ob aliquā causam honestā ex parte dantis: an repetit totū? si cōi sola esset turpis causa, non repeteretur. ergo propter iustam cām repetit. Ar. pro hoc & cōtra hoc secundū Azo. ǭ. si qs omis. cā te l. 2. i fi. & ǭ. d. in. fil. l. si intelligit. §. si qs palā.

k *Idem datum sit.*] uel ei quæ stupranda est, uel lenoni. ut marito, uel alii, ut C. eo. l. mercalem.

l *Repetitio*] per cond. ob tur. cau. sed per actionem quod me. cau. sic repetit, ut supra quod me. cau. l. nec timorem. & l. seq. quæ sunt contra. Accur.

m *Versatur.*] hoc casu & in superioribus. licet enim nemo indicare teneatur, & infra eo. l. pen. tamen turpiter accepit, qui accepit ne indicet.

n *Iniuriam facias.*] Alia exempla sunt supra eo. l. j. in. fi. & l. 2. Accur.

o *Non potest.*] ut infra de donat. l. affectionis. Sed quid si dedi ut non sit meretrix? Respon. hic potest repeti, ut ar. supra eo. l. 2. in prin.

p *Sed noua ratione.*] noua ratio est, quia utilitas uitæ non patitur

1 † Flor. lib. 60.

2 † Flor. de eā. Ob.

3 † Flor. fit.

4 † Flor. l. 6. 26.

* Colligit. hic Bud. q ille turpiter facit qui facit alii quem reddi mere.

5 † Flor. ne hominem.

6 † Fl. Item

7 † Duarenus vel instrumentum mihi redderes. Sed si dedi.

8 † Flor. lib. 10.

* Pignus iudici datū it male dari licet, an possim repetere. Require in iu. l. tract. tub. an & quando iudi. ten. ad testit.

9 † Alias, itaque.

10 † alias, vtrobique.

11 † Flo. de eā. &c.

12 † alias, ea

patitur eam legum laqueis innodari, ut C. de adul. qui adulterium. ideo in ea uoluit lex ista inspicere præcedentem causam acceptionis, scilicet libidinem, quia fit turpiter acciperet. sed in mare qui fregit ostia meretricis, inspexit præcedētem causam, scilicet libidinem, ut infra de fur. l. uerum. quæ est contra. Vetus autem ratio est, quia versatur hincinde turpitudo. ut superioribus casibus. sed hæc cessat hic ut subiicit, quia solius dantis est turpitudo Est etiā alius casus ubi solius dantis est turpitudo, ut ꝟ de condi. sine cau. l. fi. si sciens non ualere matrimonium. sed an poterit petere si sibi ē promissum? Respon. non, quia turpis causa fuit promissionis, ut infra de uerbo. oblig. l. generaliter & l. si plagij. & quidam honeste accipiūtur, non tamen honeste petuntur, ut infra de uer. og. l. j. §. j.

a *Turpiter.*] scilicet hæc præcedens causa non inspicitur, quia utilitas uitæ, &c. & sic ē hæc noua ratio.

b *Si tibi ob indicium*] idest ob indicandum.

c *Repeti*] imo uidetur quod oportet solui uel per ēē præscr. uerbis, ubi fuit do. ut facias, idest indices, uel per act. de dolo, ubi fuit facio, idest indico, ut des, ut infra de præsc. uer. l. solent. ex hoc ergo probatur, quod quis non tenetur indicare furē nā si ho. facere teneret: ergo si pecuniam acciperet, turpiter acciperet, & repeti posset, ut infra eod. l. fina. nam omne quod gratis faciē dū est, si pecunia fit, turpiter fit. Sed contra uidetur, ut sup. eadem l. §. item si dedit. Si enim quis indicare non tenetur, cur non licet accipere ne indicem furem, sicut & licet accipere ut indicem, ut ita sit indicare & non indicare de libera cuiuslibet potestate. Respond. uerum est quidem, quod non cogitur uel per act. uel per officium iudicis indicare. unde & licet accipere ut indicet, & non accipere, & ita non indicare, sed accipere ne indicet, ideo non licet, quia esset contra publicam utilitatem, quæ est ut malefitia puniantur, ut infra de fideiuss. si quis a reo. § penul. licet autem a me compelli nō posset, iudex tamen ex officio suo debet eum compellere, ut sic purget prouinciam malis hominibus, ut supra de offic. præsid. l. congruit. Illud dicere non audeo, quod saltem ratione naturali teneatur indicare. nam & tunc non liceret accipere pro indicando, ut supra eodem, l. 1. in fi. & l. 2. § j. respon & l. idem quoties Patet ex prædictis secundum Azo quod licet alicui gratis non facere, quod non gratis non facere non licet.

d *Condicere.*] si est consumpta, ut infra l. proxim. Accursius.

1 † Flor. deest, sed.

2 † Flor. deest, ob & ad istum §. faciunt & concor. quæ plane loquuntur & ne in o. § cum furem. de fur. extra. & per glo & Archi 1 q. 1 § ex his verbis. circa pri. & per gl. 13. dist. c. Nerui. & in c. nemo de simo.] aliqui declarant incauti ē indicē p̄ munere de quo Cas. in dicto ca.

3 † Flor. deest, ob.

4 † Floren. lib. 18.

turpitudo versatur, sed solius dantis. illam enim turpiter facere quod sit meretrix, sed 1 † non turpiter a accipere cum sit meretrix.

Potest quis honeste accipere ut malefactorem indicet, non ut eum celet, nisi sit particeps criminis. Bartolus.

¶ Si tibi ob 2 † indicium b dedero, ut fugitiuum meum indices, uel furem rerū mearum, non poterit repeti, c quod datum est: nec enim turpiter accepisti. Quod si a fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares, cōdicere d tibi hoc possum quasi furi. sed si ipse fur ob 3 † indicium a me acceperit, uel furis, uel fugitiui socius: puto condictionē locum habere. e

Iulianus li. 3. ad Vrseium Ferocem.

LEX V.

Si a seruo meo pecuniam quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret: siue indicasset, siue non, repetitionem fore f eius pecuniæ Proculus respondit.

Datum ex iniusta causa repetitur. Bar.

Vlpianus lib. 10 4 † ad Sabi.

LEX VI.

Perpetuo Sabinus probat ueterum opinionem, existimantium id, quod ex iniusta g causa apud aliquem sit, posse condici: h in qua sententia i etiam Celsus est.

Pecunia violenter soluta ex promissione etiam violenta repetitur. Alex.

Pomp. li. 11. 5 † ad Sabinū.

LEX VII.

Ex ea stipulatione, quæ per vim extorta est, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat.

Promissum ex causa turpi ex parte recipientis: si soluatur causa finita, non repetitur: sed quando est turpitudo ex parte utriusque, siue causa sit finita, vel non, solutum non repetitur. h. d. Diuiditur. Primo loquitur quando turpitudo est ex parte recipientis tantum. Secundo quādo ex parte utriusque. Secunda ibi. Porro. Bartolus.

Paulus lib. 3. Quæstionum.

LEX VIII.

Si ob turpem l causam promiseris Titio, quamuis si petat, exceptione * doli mali, uel in factum m submouere eum possis: tamen si solueris, n non posse te repetere: o quoniam sublata proxima causa p stipulationis, quæ propter exceptionem inanis esset, pristina 6 † causa idest turpitudo, superesset. Porro q autem si & dantis & accipientis turpis causa sit, possessorē potiorem esse, & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione r solutum sit. s

e *Locum habere.*] ut argum. supra quo met. cau. l. metum §. sed licet & C. quod met. cau. l. si per impressionem. Accursius.

f *Si a seruo. Repetitionem fore.*] Non per condictionem hanc, cum dominium non transtulerit, sed per rei vend. quæ datur domino serui cuius pecunia a seruo aliena ri non potuit. Azo. vel si est consumpta, per condi. ex iniusta causa, ut supra. l. proxi. §. quod si a fugitiuo.

g *Perpetuo. Ex iniusta.*] idest turpi. & sic pro eodem ponitur in rubr.

h *Condici*] si dominus ipse soluit. si alius, aut extat res, aut non extat. si extat, non condicet dominus suam rem, sed uendicat: si consumpta est, si quidem cōsumptor habuit lucratiuam causam, condicat, ut supra si cer. pe. l. si cum. alioquin non puto.

i *In qua sententia.*] etiam si est consumptū, ut fructus. a malæ fidei possessore.

k *Ex ea stipulatione. Constat.*] imò uidetur non, ut C. quod metus cau. l. secunda, quæ est cōtra. & infra l. prox. in princip. Sol. hic fuit adhibita vis in stipulando, & soluendo: ibi autem tantum in stipulando, sed sponte ut solute. ut arg. supra quod met. cau. met. §. sed qd prætor. Acc.

l *Si ob turpem.*] ex parte accipiētis tātum, puta restituat rem cōmodatam, & restituat, uel ut furtū nō faciat, uel per vim compulit me. nunc si me cōueniat, uti possum exceptione. si soluam sponte, non repetam, alias esset contra, ut supra l. proxim.

5 † Floren. lib. 22.

* Ad intellectum uide ptime Ale. in l generaliter. & in l. si plagij infra, de verb obl.

6 † Alias, si pristina causa stipulatione, i. turpitudo & ex hoc colligo innodo tex. qualiter sponte solutio purget metū aut turpitudinem præcedentem, quæ in contractu interuenerat.

m *Vel in factum*] contra patronum uel parentem.

n *Solueris*] scilicet postea sponte, ut C. quod met. causa. l. 2. alias esset contra supra l. proxi.

o *Repetere.*] nisi acerrimus error interueniat, uel lubricū ætatis, ut ar. C. de incest. nup. l. qui contra legem.

p *Proxima causa.*] illa dicenda est proxima causa q̄ adhibita est ob hoc ipsum ut fieret stipulatio, puta uis & metus. Azo. uel ut commodatum restituatur, ut in prin. huius l. dixi. tria. n. sunt. cā, stipulatio, solutio. cā n. est proxima stipulationi ex latere anteriori. stipulatio solutioni. hic autem solutio facta spōte tollit esse tum primæ causæ, idest exceptionem quæ occasione primæ causæ dabatur, quæ exceptio medium, i. stipulationem tollebat, ut subiicit, quæ scilicet stipulatio propter exceptionem &c.

q *Porro.*] dixit quando accipientis tantum fuit turpitudo, nunc dixit idem si utriusque.

r *Stipulatione.*] s. turpi. 10. & fuit et solō p̄ vim extorta. A.

s *Solutum sit.*] non quod potior est qui possidet in turpi causa,

causa, vt hic, & C.eod.l.2. & infra, de cond. sine cau. l.fin. in princ. & infra, de do. except. si procurator, ℣. de re iudic. cum per delictum. Sed contra, supra quod metus causa, l.metum. §. sed quod prætor. vbi post solutionem etiam datur repetitio. Sol. ibi accipientis tantum turpitudo fuit: hic autem vtriusque. Accursius.

a *Si vestimenta. Condictione.*] scilicet ob turpem causam. & sic no. quod in contractu nominato etiam hæc condictio datur, licet secus sit in condictione ob causam, vt diximus supra tit. j.l. fin. in §. nihilominus tamen & habet locum hic actio ex eo contractu, vt infra proxi. §. & infra, de doli exceptio. item si. & infra, de tut. & ra. distr. l.si tutor. Alij dicunt non habere hanc locum vbi est actio ex eo contractu. & hunc casum intelligunt in tali cõmodato quod precarium fit, non vero commodatum.

b *Datum esse.*] scilicet acceptum.

c *Vel mandatam.*] id est meo mandato emptam.

d *Vendito.*] id est ex empto.

e *Actionem.*] vt infra depos. l.fin. & sup. co. l.2. §.j. & est ratio, quia in bo. fid. iudicijs veniūt ea, de quibus nec est actum, nec cogitatum, vt ℣. de eo, quod cer. lo. l.in bonæ fidei. & Inst. de oblig. quæ ex con. §.j. habet hic locum hæc condictio etiam, vt in princ. l.

f *Dumtaxat.*] & ideo dicitur stricti iuris, quia tantum ea veniūt de quibus actum est, vt in d. l. in bonæ fidei. & Inst. de obl. quæ ex con. in fi. & supra, de dolo, l.eleganter, §.non solum. & ideo vsuræ in hac actione non veniunt, vt hic, & C.eod. quoties. alias, Dumtaxat, id est non etiam actio ex eo contractu.

1† Vl. cōmodauero.

3† Vi datum est. Seruus secundum.

Qui pecuniam recipit, vt faciat id, quod gratis facere tenetur, turpiter accipit. Bart.

Idem libro 5. ad Plautium.

LEX IX.

Si vestimenta tibi vtenda commodauero, 1 † deinde pretium, ut reciperem, dedissem: condictione [a] me recte acturum responsum est. quamuis enim propter rē datum sit, & causa secuta sit: tamen turpiter datum esse. [b] 2 † [b] Si ob rem locatam tibi, vel a te venditam, vel mandatam, [c] ut redderes, pecuniam acceperis: habebo tecū ex locato, vel vendito, [d] vel mandati actionem. [e] Quod si ut id quod ex testamento, vel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: condictio dūtaxat [f] pecuniæ datæ eo nomine erit. idque & Pompo. scribit.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Quia in mutuo de quo dixi supra si certum petatur, contrahitur ob rem & ita in indebito: ideo de hoc post d. ad ponit. Vel quia superior [1] respicit causam præteritam & futuram ponit hanc, quæ tantum præteritam respicit sai sam. & ideo dicit in l.1. nunc & c. dic ergo, quod tribus modis dicitur indebitum, vt dices inf. eod. l.2. item qua causa hanc actionem inducunt, quod dices inf. eod. l. sufficit. Item qui faciunt eam cessare, dices infra eod. eleganter, in fi. Cui datur, & contra quem dices infra eod. si procurator, in fi. Item in quantū datur, dices inf. eo. mobilium. & l. indebiti quasi est ex quasi contractu, vt Inst. de oblig. ex quasi contrac. §. & is cui. Accurs. f. quodcunq; indebitum est per mutuum, nam & indebiti solutio quasi mutuo datio. §. is quoque. de oblig. & ast. sed non datur nisi si quis per errorē soluit. Casus.

a Sequentur Bar. Bal. Alex. & Ias.

Nunc.] CASVS. Credebam me debere tibi decem cum non debui, solui, an repetere possum, quæritur? & distinguitur, aut sciens, aut ignorans solui. primo casu non repetam, secundo sic. Viuianus.

g *Nunc videndum.*] distinguit triplex indebitum. Primo naturaliter, & ciuiliter, vt quando nullo modo debes. [a] Item quando debes sub conditione, ut infra eodem, sub conditione. Secundo quando est naturaliter indebitum, sed debitum ciuiliter, vt patet in chirographo ante bienium. Item quoties quis mihi ciuiliter, & naturaliter tenetur: si pacto, vel iureiurando liberatur, remanet ciuiliter debitum, sed naturaliter indebitum, vt supra, de iureiurando, l.fin. & infra, de solutio. Stichum, § naturalis. & hæc duo indebita distincte repetuntur, siue per ignorantiam facti probabilem, ut in alieno facto, vt inf. eod. eleganter, primo responso. siue nō probabilem, [3] vt quia in suo facto, ut infra eodem, sed & si me putem. siue per ignorantiam iuris, vt infra eod. si is cum quo. & l.si is, § primo, & l.si fideiussor. nam non nocet iuris ignorantia in damno vitando, ut infra, de iur. & facti ignoran. l.iuris ignorantia, & l.error, in fine. Tertio modo est indebitum ciuiliter, sed naturaliter debitum, vt inter patrem, & filium, & inter fratres in eiusdem potestate existentes, vt infra eod. l. frater a fratre. Item inter dominum, & seruum, ut ℣. eo. naturaliter. Item in legato minus solenni, vel etiam solenni, si modo per Falcidiam minuatur. Item in eo quod est absolutus, [4] vt ℣. eo. Iulianus. in talibus autem indebitis solutis [5] distinguitur an per errorem iuris soluatur, & tunc non repetuntur: [6] an facti, & minus probabilem, & tunc idem: an per probabilem, & tunc repetuntur, vt C. ad leg. Falc. error. & inf. de iur. & fac. ignor. l. pen. § sed facti & inf. eod. l.fidei-commissum, & C. de iur. & fa. ignor. cum quis.

h *Cessat.*] vt C. eodem, indebitum, in principio, & infra, de regul. iuris, l. cuius per errorem. & supra, de inofficioso testamen. eum qui, in §. primo, & hoc nisi fuit impubes: nam ille nihil scit, vt infra, de iur. & facti ignor. l. fin. sed pubes restituitur, vt dices infra eodem interdum. Sed si quid si animo ditandi solui maior? Respond. repetit, vt C. eo. l.pro dubietate. item contra, ℣. de condi. sed & si ex. Sol. ut ibi.

ADDITIO. Dic q ibi habet regressum ad hoc quod non facit, sed omisit: hic quod fecit, secundum Iacobum.

TITVLVS VI.

De condictione indebiti.

Soluens indebitum ignoranter, repetit: scienter, non.

Vlpianus lib. 26. ad Sab. 3 †

LEX PRIMA.

Nunc videndum [g] de indebito soluto. Et quidē si quis indebitum ignorās soluit: per hanc actionem condicere poterit. Sed si sciens se non debere soluerit: cessat [h] repetitio.

Solutum indebitē, etiā ex coniunctione, repetitur. B.

Idem li. 6. 4 † ad Sabinum.

LEX II.

Si quis sic * soluerit, ut si apparuisset esse indebitum...

Si quis.] CASVS. Aliquis instituit me hæredem: reliquit legata, vel fideicommissa. legatarij conueniunt me nomine legatorum: dico q ignoro vires hæreditatis, quia pōt esse, quod lateat debitum hæreditarium, verumtamen paratus sum soluere, dum tñ ea restituatis, si postea inueniatur æs alienū quod Falcidiam inducat, in tantum q legata de hæred. solui non possint, retenta quarta legata erunt restituenda quatenus Falcidia poposcerit.

¶ *Si quid.*] Institutus fui in quodam testamento, quod quidem putabam esse verum. solui legata, postea apparet testamentum esse falsum, an repetere possum legata, quia nullum fuit testamentum, eo quod falsum, vel inofficiosum, vel ruptum postea apparuit? Et respon. quod sic. Idem est si æs alienum postea apparuit. Idem est & si legata in testamento relicta adempta fuerunt in codicillis, ego tamen hæres institutus hæc ignoraui: quia in istis casibus repetentur legata sicut in primo casu. Sed quando testamētum falsum probatur, vel inoffic. repetit legatum non hæres institutus, sed legitimus, vel posthumus d legatarijs, vel ab hærede instituto, vel bon. possess. quatenus factus est locupletior: quia non est nouum &c. cætera plana sunt vsque ad l. si procurator.

3 Bal. hic dicit istā glos. not. ad hoc, q error facti improbabilis æquiparatur errori iuris. ad quo facit tex. cum ibi not. in l. nec supina, ℣. de iur. & fac. igno.

3† Vl. ad idem.

4† Fals. 16. * Ad intelligentiam L. inde Lancell. Tuli. in l. filiū quē, n. 77. C. fam. erc.

4 Approbat cõiter per Doct.

5 Et bene secundū Alex. & Ias.

6 Approbat in alijs Imo. Bar. Bal. Fort. & Ias.

Lancon

a *Locum habebit.*] etiam per actio. præscrip. verb. ut C. de rerum permutatione, rebus. Azo. sed contra inf. eod. quod quis. Sol. ibi non expressit, sed in mente retinuit. Accur.
b *Negotium.*] id est pactum.
c *Solutum sit.*] de hæreditaria bursa, ab hærede scripto.
d *Irritum.*] ut per capitis diminutionem.
e *Ruptum.*] ut per secundum tabulas, ut Institu. quibus modis testa. infir. §. 1. & 2. Accur.
f *Repetetur.*] per legitimum.
g *Aes alienum*] propter quod legata non debentur, ut infra ad Trebellianum, l. prima, §. pen.
h *Relicta.*] ut Instit. de ac. §. si quis agens.
i *Iudicatum est*] scilicet utilem condict. indeb. ut hic, & infra §. proxi. & supra, de inoffic. testam. l. Papinianus, § fin. & infra, de testa. mil. l. militis, §. 1. sed contra, sup. de do. si legatarius. Sol. ut ibi.

ADDITIO. Dic, quòd actio de dolo & condictio indebiti possunt ad inuicem concurrere, quando est solutum indebitum dolo aduersarij, secundum Bar. in contrario.

k I*Dem est. Noua, & inopinata.*] quæ enim de nouo emergunt, auxilio indigent, ut sup. de in integ. rest. de ætate, § in causa. & Instit. de hæred. qual. & differ. §. sciendum.
l *Emerserit*] hoc plenè dixi supra. de pet. hæred. si possessor. §. bonæ fidei, & l. quod si in diem, § fina. & l. seq.
m *Quod.*] id est quia. Accur.
n *Locupletior.*] ut supra, de pet. hæred. sed & si A. consuluit. Accursius.
o I*Dem. Proferatur.*] secundum quod rupit primum. Accursius.
p N*Ec nouum est.*] Nam & aliàs idem est, ut supra si certum petat. l. cum fundus, § primo. & §. eod. si procurator, & l. tutores, & l. dominus. & supra, de petit. hæredit. l. quod si possessor. & C. de iure delibet. l. fin. §. si uero.
q *Solutis*] indebitis. Accur.

1 † Aliàs, si d & si.
2 † Fl. de eo si fuerint.
3 † Fl. quia.
4 † Fl. &.
5 † Fl. dessi uelim.
6 † Fl. lib. 18.

* *Percepta sunt.*] repetitur n. legatũ. l. Papinian. §. si ex cã. supra de inoffic. testa. nam q̃ dantur in h. cõ mater, eod. fit non adi cõ u. sic est. Tam h. itan. accip. send. li. l. in. annot. ss.

S *I procurator.*] CASVS. Titium pro-

tum, vel Falcidia emerserit, reddatur: repetitio locum habebit. a negotium b enim contractum est inter eos.

Solutum indebitè, repetitur ab eo ad quem postea ex postfacto apparet negotium pertinere, etiam si ipsi non soluitur. h. d. vsque ad l. si procurator. Bartolus.

¶ Si quid ex testamento] solutum sit, c quod postea falsum, vel inofficiosum, vel irritum, d vel ruptum e apparuerit, repetetur: f vel 1 † si post multum temporis emerserit æs alienum, g vel codicilli diu celati prolati fuerint, 2 † qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel diminutionem, per hoc quod 3 † alijs quoque legata relicta h sunt. Nam diuus Hadrianus circa inofficiosum vel 4 † falsum testamentum rescripsit actionem vtilem 5 † dandam ei secundum quem de hæreditate iudicatum est. i

Papin. lib. 14. 6 † Quest.

LEX III.

IDem est & si solutis legatis noua, & inopinata k causa hæreditatem abstulit: veluti nato posthumo, quem hæres in utero fuisse ignorabat: vel etiam ab hostib. reuerso filio, quem pater obijsse falso præsumpserat. nam utiles actiones posthumo, vel filio, qui hæreditatem euicerat, l dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, * Imperator Titus Antoninus rescripsit, scilicet quod m bonæ fidei possessor in quantum locupletior n factus est, teneatur: nec periculum huiusmodi nominum ad eum qui sine culpa soluit, pertinebit.

curat ad negotia mea institui, qui indebitum de meo, & meo nomine soluit, si ratum non habeam: repetere potest procurator. si autem debitum soluerit, repetere nõ potest: nec est expectanda mea ratihabitio: quia eo ipso quòd eum procura. omnium bonorum (dãdo ei liberam administrationi) institui, uideor mandasse ut creditori soluat. Sed pone, q aliquis ei indebitum soluit; si ratum non habeam, ab ipso procuratore est repetendum; si autem meus debitor illi soluerit, liberatur. neque refert ratum habeam, necne. aliàs tamen est quando ei solutum est indebitum; quo casu consideranda est mea ratihabitio, quæ est causa diuersitatis, quia non uideor ei mandasse, ut indebitum exigat, unde teneor, si ratũ habeam; aliàs non.

Paulus li. 7. 7 † ad Sab.

LEX IIII.

IDem diuus Hadrianus rescripsit, & si aliud testamentum proferatur. o

Vlpianus lib. 5. 8 † ad Sab.

LEX V.

NEc nouũ est, p ut quod alius soluit, alius repetat. nam & cum minor 25. annis inconsultè adita hæreditate, solutis q legatis in integrum restituitur: nõ ipsi repetitionem competere, sed ei ad quem bona pertinẽt, Ario 9 † Titiano rescriptum est.

Si procurator soluit indebitum, repetitur, secus si debitum. & de indebito recipiendo videtur mandatum. idem in tutore. h. d. Diuide. Prima pars loquitur in procuratore soluente. Secunda in procuratore cui soluitur. Tertia in procuratore & tutore simul. Secunda ibi, idem Labeo. Tertia ibi, Iulianus. Item prima & secunda subdiuidit' in duas, s. quando soluitur indebitum, et quando indebitum accipitur, vt patet in textu. Bart.

Paulus li. 9. 10 † ad Sabinum.

LEX VI.

SI procurator tuus indebitum soluerit, r & id 11 † tu ratum non habeas: posse repeti Labeo libris posteriorum scripsit: q si debitũ fuisset, non posse repeti s Celsus 12 † ait: ideo, quia cum quis procuratorem t rerum suarũ constituit, id quoq; mandare videtur, vt soluat creditori: u neque postea expectandum sit, ut ratum habeat.

¶ Idem Labeo ait, si procuratori indebitum solu-

¶ *Iulianus*] Tutor pupilli, vel procurator alicuius finita administratione debitũ pupilli, uel domini soluit, deinde vult repet. a cõdictione indebiti; quia soluisset cum finita sit administratio. Dicitur quòd non repetet, neque refert an soluerit de suo, an de pupillari, an de dominica. Viuianus.

r *Soluerit.*] & de tuo, & tuo nomine. & si dicas, i. quòd omnium bonorum erat, & habens liberam administrationem, aliàs per rei uendicationẽ posset repeti; & ita non frestaret hæc responsio ad condictionem indebiti; quod facere debet, secũdum Azonem.

s *Posse repeti.*] utili actione ab ipso procuratore, à domino uero, si ratum haberet, repeteretur directa, sicut in mutuo, ut C. si certũ petatur, si absentis. Sunt enim similia; ut Institut. quibus modis re contrahitur obligat. quoque sed contra hoc uidetur inf. eo. l. finali. Solue ut ibi.

t *Procuratorem*] scilicet generalem.

u *Creditori.*] ut infra eodem, l. indebitum, sicut per contrarium, ut ipsi procuratori soluatur, mandasse intelligitur, ut inf. de sol. l. qui hominem, § si Titium, & l. quolibet.

7 † Fl. lib. 3.
8 † Fl. li. 16.
9 † Aliàs, ab Arriano.
i Istud est diuinare: ideo dic, q nõ curat habeat eã libera, vel nõ, sed q soluit de pecunia sua, vel dñi, q̃ tamẽ erat ꝯsupta, secũdũ Bart. Pau. & Ias.
10 † Fl. lib 3.
11 † Fl. dessi id.
12 † Fl. repeti Celsus, quoniam.

Additiones.

a *Solutum*] nisi fuerit eius, cui soluitur.
b *Posse repeti.*] a procuratore.
c *Continuo.*] ut infra de sol. l. qui hominem. §. si Titium & supra de procu. l. procurator tut. l. [illegible] nisi sit procurator [illegible] litis, ut infra de sol. hoc iure.

1 Sequitur Bar.

1 † In quibusdam, exempla adducitur hac, ab ipso ipse promis rato: si ipse ratum habeat, ab eo repeti.

* Nota quod in generali mandato non [illegible] alias l. 3. § si procurator [illegible]

2 † Duar. & Ide.

3 † Fl. desse, ib.

4 † Flo. li. 4. 2 Sequuntur Bar. & Ias.

d *Quoniam nihil.*] non non videtur mandari quod iure fieri non potest. sic & infra quae in frau. cred. l. si pater filio. Sed argum. contra infra de dam. infe. l. damni. § sed quod. Accur. ADDITIO. Dic q ille d. non obstat, qui loquitur in dispositione prohibitiua, in qua non videtur prohibita iuridica: hic in dispositione permissiua, secundum Bart.

e *Repetendum.*] sed si ratum habeat, ab eo condicetur, ut infra eo. tit. ha. si indebitum. & l. qui hominem. § respon. Azo. nam statim post ratihabitionem fit domini, ut supra de nego. gest. si ego.

f *Indi...*] alias §. alias l. neque &c.

g *Soluentes*] & si ponimus in mero debito non est hesitatio, qui pupilli nomine soluit debitum. si uero in mutuo, tunc est contra supra eadem l. in prin. Solu. hic a non petitor uel procurator minoris. potest enim procuratorem habere, ut C. de procura. l. neque. supple nisi sicut quilibet procurator maioris, scilicet utili actione ex nomine suo, de minore non habent ratum, ut supra eodem si procurator, diximus, & colligitur sup. de condict. ob tur. cau. l. si procuratori. hic autem minor ratum habere non potest, quia minor est, ut infra de noua l. si pupillus. unde interim antequam perueniat ad aetatem perfectam, huius tutoris suo nomine repetere non possunt. Dicendum est q tamen, quod repetatur nomine pupilli, cui est quaesita condictio indebiti per tutorem uel similem [illegible] etiam ignoranti, ut inf. eodem cum indebitum & l. si. [illegible] uel lex si. loquitur quando tutela est finita: hic non quod autem nomen etiam sibi quaesitum possit [illegible] reprobare, & ideo alii detur utilis actio, probat, C. si cert. per. l. si absentis secundum Az. ut autem plenius scias cui & in quem competat haec actio, distingue. an suo uel alieno nomine soluat quis, primo casu, scilicet suo nomine, sibi soluenti secundo ei cuius nomine soluit, siue mandauit expresse, siue ratum habuit, non autem si generale mandatum fecit, hoc uidetur mandasse. alias, si nec mandauit, nec ratum habuit, competit soluenti, ut hac l. si procurator. & infra eod. indebitum. nec obstat quod dicit soluentem alieno nomine agere condictione furtiua, ut infra de cond. fur. l. quoniam, quia ibi soluens [illegible] labitur in personam [illegible] cui soluit. credebat enim Titium esse eum cui soluebat, cum non esset unde non transtulit pecuniae dominium, si tamen habebam ratum, debet mihi cedere condictionem, ut infra de fur. si quis uxori § cum Titio. & l. si is qui [illegible] si Titium. & l. si vendidero. §. si quandoque etiam datur condictio ei, qui nec soluit, nec eius nomine solutum est, causa vitandi circuitus, ut patet per multa exempla, ut supra eodem, l. secunda. § j & l. 3 4. & 5. & infra eodem l. dominus. Econtra datur in eum cui suo nomine est soluta, non inspecto cui profecerit pecunia, ut infra eodem, his solis. si vero nomine alieno sine mandato speciali: (nam generale non sufficit si non habeat ratum) ab eo repetitur, ut hac. l. si procurator. §. Celsus. si uero nullum [illegible] interuenerit, tenetur ille cui est solutum, ut hac l. §. idem Labeo. nec uidetur distinguendum, soluta sit per iudicem vel non, ut infra eo. tit. [illegible] l. si fine.

3 Milesiis [illegible] quo ad text. secundum B. & Ia.

4 Ista glossa magistralis in pendi.

5 Nihil est ideo dic, q ibi ille accepit scienter indebitum condictio competit condictio furtiua, [illegible]

tum a sit, & dominus ratum non habeat, posse repeti. h 1 †

¶ Celsus ait, eum, qui procuratori debitum soluit, continuo c liberari, neque ratihabitionem considerari: quod si indebitum acceperit, ideo exigi ratihabitionem, quoniam d nihil de hoc nomine exigendo mandasse videtur; ideo 2 † si ratum non habeatur, a procuratore repetendum e esse. 3 †

¶ Labeo ait, f neque tutorem, neque procuratorem soluentes g repetere posse: neque interesse, suam pecuniam, an pupilli vel domini h soluant.

Si soluitur indebite species, illa repetitur: si vero quantitas, repetitur tantundem. hoc dicit, cum supplettione gl. & lex.

Pomp. lib. 3. 4 † ad Sabinum.

LEX VII.

Quod indebitum per errorem soluitur, aut ipsum, i aut tantundem repetitur.

Tutus exceptione ne conueniatur nisi quatenus facere potest: solutum per errorem non repetit. h. d. cum l. seq. Bart.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX VIII.

Quod * nomine mariti, qui soluendo non est, alius mulieri soluit, repetere non potest, ideo 5 † quia debitum k est mulieri.

Vlp. lib. 50. 6 † ad edictum.

LEX IX.

Nam & maritus si, cum facere nihil possit, l dotem soluerit, in ea causa est, vt repetere non possit. m

Ante diem debitum soluens non repetit. Bar.

Paulus li. 6. 7 † ad Sabinum.

LEX X.

In diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solutum n repetere ** non possit.

Solutum pro seruo, licet minus sit in peculio, non repetitur. Bart.

Vlpianus li. 7. 8 † ad Sabin.

LEX XI.

Si is, cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus quam in peculio esset, soluerit, repetere non potest.

Etiam ad haeredem transit hac condictio. Bar.

h *Domini.*] qui idem est pupillus.

i *Quod ipsum.*] si existat, alioquin tantundem, ut dicunt. & quod dicit petitor si enim spectat tantundem enim consequitur, sed tantum ad ipsum quod est solutum, est in obligatione. Vel melius (quia si non proprie ponitur petitur) dicas quod ubi soluitur species, ipsa est in obligatione. ubi uero quantitas i. quod in mutuo consistit, tantundem est in obligatione sicut in mutuo. nam haec condictio similis est mutuo, ut in Instit. quibus mod. re contrah. obl. §. item is. & ita proprie petitur & probatur. hoc infra de praesc. uer. [illegible] & prodest hoc notare ad quandam quaestionem quae fit inf. eodem l. indebiti §. sed & si nummi. Azo. Item quod dicit tantundem, no. q quia quandoque plus, ut infra eo. indebiti. & l. in summa. §. ei qui. interdum minus, ut d. l. in summa. §. ult. Interdum nihil [illegible] si in nullo est locupletior qui accepit, ut infra eodem, si non sortem. § libertus. & supra de transac. cum his. & si quis de alimentis.

* Ad maritum [illegible] Alex. [illegible]

5 † Flor. alio debitum esse mulieri.

6 † Fl lib 66.

7 † Flor. li. 7. 6 ista est uera, prima reprobata. B. P. & Ia.

* Imo dic quod datur naturalis, quia [illegible] Bar.

8 † Fl. li. 35.

7 Approbatur usque ad si per Barto. hic.

Quod nomine] CASVS. Haec lex & sequens continuat. In actione de dote non est maritus conueniendus nisi in quantum potest unde si nomine mariti conuentus aliquis soluat ulterius, an repetetur? Dicitur quod non quia idem esset si maritus ultra quam posset, solueret. Vivianus.

k *Debitum.*] ex causa & ex persona, licet de condemnatione deducatur. Vel dic ratione speciei est debitum non ut nunc efficaciter, quia non est uerisimile quod omni tempore sit inops, ut arg. C. [illegible] l. fi. defunctus.

l *Nam & maritus. Possit.*] scilicet commode, deducto ne egeat.

m *Non posse.*] aliud si constituat, ut infra de consti. pe. l. quod si maritus. Sed quomodo soluit, cum non haberet quid solueret? Respond. habebat sed q illud tantum de quo debeant sustentari, quod dare non tenetur, ut infra de re iu. l. in condemnatione.

8 Idem B. P. & Ia.

9 Sequitur Barto.

In diem.] CASVS Debebam tibi decem in cal. solui ante, an repetere possum? Dicitur quod non.

n *Solutum*] scilicet per errorem. sed secus in conditionali, ut infra sub conditione. Accur.

Si is. Soluerit.] nomine filii uel serui. ut infra de const. pe. l. si in fi. & l. 2. q si suo repeteret, ut inf. de li. le. si quis

si quis rem. §. idem. & infra de fideiuss. l. cum fideiubet. & C. ne filius pro patre l. j quae sunt contrariae.

a Si fundi.] contra ui lebatur, quia haeres videbatur si ei daretur repetitio quasi fructuarius. sed respondetur potest secus esse, quia pro tempore praeterito agit. quod etiam haeres fructuarii facere potest, ut supra de vsufruc. l. qui usumfr. §. fi. & secundum hoc dic, mei, idest in quo habeo vsumf. Vel verius dic a quod pro futuro tempore agitur, quia vsufru. vult consequi, nō formalem, sed causalem. & secūdum hoc dic mei, scilicet proprii. Sed quid si alienasset fundum. Resp. ut supra de usufru. l. usumfructum. §. stipulatus. Accur.

Naturaliter] CASVS. Mutuaui alicui seruo pecuniā: aliquis mihi soluit nomine ipsius, an repeti possit? Dicitur quod nō, quia seruus naturalem contrahit obligationem, unde, neque ipse, si soluit, neque is, qui soluit nomine ipsius, repetit, sed & fideiussor pro tali debito datus & pignus obligatur. ¶ Item quod.] Si pupillus sine tutoris authoritate pecuniam mutuatus est, & iam in vsus suos conuertit, deinde eam soluit, an eam repetere possit quaeritur? Et dicitur quod non lex sequens continuatur. nam aequum est, &c.

b Obligatur.] ut infra eod. si id quod. & infra de pec. nec seruus.

c Manumissus.] scilicet inter uiuos, unde peculium sibi concessum uidetur, ut C. de pecu. eius qui liber. me. l. j. & ideo soluere potest. & quod subiicit, liberam, subau. maxime. & cane quia dicit, habebat: & non, habet ram nunc non habet: tum quia status eius est mutatus, ut infra de pec. l. libera. & infra de sol. cum quis tibi, primò respon. tum quia iam peculii nomen amisit, ut C. de inoffi. testa. l. si in si.

d Et ob id.] idest propter naturalem obligationem.

e Tenetur.] ut insti. de fideiuss. §. at nec. in fi. nisi in casu, ut supra si quis cau. quoties.

f Pigneratitia] scilicet domino serui soluto debito. uel dic, idest hypothecaria creditori. & est ratio, quia etiam alienare potest. Idem in filiosam. ut infra de pign. act. si conuenerit. 2. §. si & l. seq.

g Non repetit.] & est ratio, quia naturaliter tenetur, ut infra de noua. l. prima, in fin. nisi ab ipso tutore acceperit: quo casu nec naturaliter & ideo solutum repeti, ut infra de actio. & obliga. l. pupillus, hic & infra codē quod pupillus.

¶ Ista lectura est vera in fl. & in B. B. & Pau.

1 † Fl. lib. 9.

* Et bene summi praedicti ribunt.

* Naturaliter enim liber mediatamen est. per text. in §. tus autem gentium Institu. de iu. nat. gen. & ciu.

2 † Flor. debeat, vel.

3 † Flor. debeat, et.

4 † Flor. potest. & ob id fideiuss.

5 † Flor. dedit.

* Ex aequitate procedit ne quis locupletetur cū alterius iactura, cum concord. in gl. concord. tex. et ibi gl. in cap. sed. de pignor. extra. & Dy. in ca. 2. de re. iu. li. 6. hunc locū pulchre tractat Cin. si. & effectum in quo alterius incommodo, &c.

5 Dic ¶ Et ciuiliter tenetur, q. factus locupletior, id non repetit, secundū B. & Ia. contra P.

Paulus lib. 6. 1 † ad Sabinū.

LEX XII.

Si fundi a mei vsumfructū tibi dedero, falso existimans me eum tibi debere: & antequam repetam, decessero, condictio eius ad haeredem quoque meum transibit.

Naturalis obligatio impedit repetitionem soluti: & ei potest accedere fideiussor & pignus. Bar.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX XIII.

Naturaliter etiam seruus obligatur. * b & ideo si quis nomine eius soluat, vel ipse manumissus, c vel 2 † (vt Pomponius scribit) ex peculio eo, 3 † cuius liberam administrationem habebat, repeti non potest, 4 † & ob id d & fideiussor pro seruo acceptus tenetur, e & pignus pro eo datum tenebitur. Et si seruus, qui peculii administrationem habet, rem pignori in id quod debebat, 5 † dedit: utilis pignoratitia f reddenda est.

Pupillus sine tutore obligatur in eo quo locupletior efficitur: ideo solutum ex aequitate naturali non repetit. h. d. cum l. seq. Bar.

¶ Item quod pupillus sine tutoris authoritate mutuū accepit, & locupletior factus soluat, non repetit. g

Pomponius lib. 21. ad Sab.

LEX XIIII.

Nam * hoc natura h aequum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem.

Haec condictio est ex aequitate naturali, & ideo in ea ueniunt & fructus, & caetera accessiones naturales. Bar.

Paulus lib. 10. ad Sabinum.

LEX XV.

Indebiti soluti condictio naturalis i est: * & ideo etiam, quod rei solutae accessit, k venit in condictionem: vt puta partus, qui ex ancilla nati sunt, 6 † uel quod alluuione accessit. imo & fructus, quos is, cui solutū est, bona fide percepit, l in condictionem veniunt. 7 †

Haec actio competit ad possessionem tantum, quando sola possessio est translata, & ad dominium, quod ipsius possessionis occasione accessit: & ad proprietatem nudam, si sola fuit translata h. d. Primo loquitur quando volens trāsferre dominium & possessionem, solam possessionem transtulit. Secundo quando solam possessionem trāsferre voluit, et transtulit. Tertio quando possessioni accedit dominium. Quarto quando nudam proprietatem transtulit. Secunda ibi quemadmodum. Tertia ibi, Sed & si possessionem. Quarta ibi, Sed & si vsusfructus. Bar.

¶ Sed * & si nummi m alieni dati sint: condictio n competit, ut vel o possessio eorum

h Nam hoc natura.] idest iure naturali, siue gentium quod naturale dicitur, ut Institu. de re. diui. §. singulorum. Azo & no. bonam regulam aequitatis, ut hic. & infra eodem, haec condictio, & infra rerum amo. l. rerum quidem. in fi. & infra de tribu. l. 3. §. si seruus. & supra de nego. gest. si pupilli. in prin. & de reg. iu. l. iure naturae & supra de transact. l. cum hi. §. si quis de alimētis, & supra de offic. praesi. illicitas. §. respo. & infra de instit. si quis mea. §. penulti. haec tamen aequitas fallit in omni vsucap. & praescr. & est ratio, ut infra de reg. iu quod quis ex sua.

ADDITIO. Dic quod illa ratio non est vera, ideo dic, quod ille est rigor scripturae in specie, qui praefertur aequitati scriptae in genere, ua hic, secundum Barto. & B. & Iac.

Indebiti.] Casus in hac l. planus est vsque ad §. sed & si nummi.

¶ Sed & si nummi.] Solui tibi pec. quam credebam meam esse, an repetere possim? Quantum ad possessionem condicere possum. Idem est si speciem, quam me tibi debere credebam, tradidi. Sed si alienae rei pos. cuius incoepta fuit vsucap. postea per te completa sit, non possess. sed proprietatem condicam: quia sicut in mutuo vsucapione reconciliato a me habes dominium, sed indebite. & hoc est quod sequitur. Sed pone quod proprietatem alicuius rei cuius vsusfructus alienus erat, tibi indebite solui. Dicitur quod illam condicam tantum. Vi.

i Naturalis] ideo dicitur naturalis, quia naturales accessiones in ea veniunt, 4 ut infra eod. l. haec condictio & l. in summa §. ei qui. & infra de vsur. videamus. § j. non autem ciuilis, ut usurae, ut C. eo. l. j. quae est contra.

K Accessit] fundo soluto indebite.

l Percepit.] si locupletior est, non alias, 5 ut infra eod si non fortem. §. libertos, locupletior est autem si tantum de suo erat erogaturus, ut inf. de pet. haer. sed & si lege. §. quod aūt. & §. adeò. & j. de sol. in pupillo. quid aūt si mala fide Respon facit furtū, ut inf. de cond. fur. l. qm. uel dic ut ibi.

ADDITIO. Dic quod non committit furtum si creditorem se non fingebat, alias sic, ex mente Bartol in contrario.

m Sed & si nummi.] quos possidebat soluens, & credebat se debere proprietatem.

n Condictio] indebiti.

o Vt vel.] idest saltem possessio &c. Sed quid si eā possessionem

* Est.] quia non ciuili modo, ut stipulationes. sed naturali praestatione acquiritur arg. l. eas. de ca. dimin. & l. pen. de sol.

6 † Flor. natus fit.

7 † Flor. veniunt.

* Ad intellectum huius tex. vide Pet. Stellae in concertatione contra Zas. super h. Repetitum. nu. 2. uers. sed.

4 Imo dic quod naturalis quia ex aequitate naturali sīt Bar.

5 Approbatur cōiter p. B. & P.

fionem sine dolo & culpa amiseris, cui solutum est, an li beratur, quia teneri videtur, vt in specie: an non quia ad tā tundem in genere eodem teneri videtur, vt in mutuo: atquin ad possessionem generis vix inuenitur quem teneri, argu. pro prima responsione. inf. eo. si non sortem, §. libertus pro secunda ℈. de praes tip. uerb. si operas. sed verius est 1 reconciliari indebitum consumptione, vt si teneatur 2 ad tantundem. Azo. Argum. Instit. quibus mod. re contrah. oblig. §. primo non dicas amissione. nec ob. infra eodē. si non sortem. §. libertus. vel dic amissione, & aliud in specie, vt §. libertus. Item not. hic ad possessionem actionem personalem dari, sic & in triticaria. ut infra, de condi. tritic. l. prima, in fi. & l. secunda quod ratò est, sed interdicta dantur, vt Insti. de interdic. in prin.

reddatur: quemadmodum & 1 † si falso existimans possessionem me tibi debere alicuius rei, tibi a † tradidissem: condicerem. a Sed & si possessionem tuam fecissé, b ita ut tibi per longi temporis praescriptionem auocari non possit, c etiam sic rectè tecum per indebiti 3 † condictionem agerem: d sed & si vsusfructus cum 4 † te e soluta f alienus sit, deducto vsufructu, à te condicam. g

Solutum antequam debeatur, pendente dubio potest repeti: sed si certum est debitum esse, vel futurum esse, repeti non potest. h. d. cum duabus legibus sequētibus. Bart.

Pompo. lib. 21. 5 † ad Sabin.

LEX XVI.

Sub conditione debitum, per errorem solutum, pen-

1 † Sequunt B. Ang. & P. ℈ Alb. Fulg. Salyc. Alc. & Ia.
2 † Fl. deest, et.
3 Non tenet secūdū Bal. & P.
2 † Flo. deest. tibi.
3 † Fl. indebitum.
4 † Fl. om.

a Condicerem] sed videtur contra, vt infra eod. si in area §. si is qui. Sed ibi non fuit translata possessio in accipientem tignorum, vel lapidum, & similium, quae repetuntur, cum non erat penes dantem, vt supra de vsucap l. cum qui. vel ibi 3 domino tradita, a quo aueli non potest, debet, ut infra depoti. l. bona fides.

5 † Fl lib. 15.
3 Ista est vera s. ℈ in predic. sci.

b Tuam fecissem] vt quia coeptam apud me vsucap ionem compleuisti secundum Io. Vel etiam vsucapere coepisti, & eam perfecisti, cum ignorares me indebitum 4 soluere, vt ℈ pro suo. l hominem.

4 Approbat per B. B: P. & Ia.

c Non possit] rei vend. per verum dominum.

d Agerem] quid ergo si rem praescriptam, vel vsucaptā condicas, quod possum, ut hic, & infra de don. causa mor. l. si alienam rem. Tu autem, quia praescripsisti, uelles à me vendicare, nunquid mihi condicenti possessionem opponeres doli exceptionem, quia idem suum redditurus? Rñ. 5 indebitum hēt se ad modum mutui: vnde sicut mutuū reconciliatur vsucapione & consumptione, quasi numeratione fecerim te dōm rei, ita & indebitum re vsu capta, quasi ipsa solutione à me dominium habeas: vnde iam condicam proprietatem, non possessionem, ut in me transferas proprietatem, vt Inst. quib. mo. re ℈h. oblig. §. is quoque & inf. de in. do Proculus. & ℈. de don cau. mort. si alienā. Azo & ita non vendicabis, cum mihi dominium dederis, vt dictum est. In casu tamen fauore libertatis cessat haec condictio post praescriptionem, ut C. de iis qui à non do. l. si. quae est contra. 6 an teneatur domino? Resp. non, 7 vt no ℈. de don. cau. mor. si alienam.

5 Idem B. B. & Pau.

e Cum re.] scilicet mea propria. Io. cuius rei tradidi nudā proprietatem. Quid autem si plenam, alius tamen erat fructuarius, sed non possidebat? Respon. ut dixi supra de rei vend. fructus. & l. idem. Item quid si tradidi nudam, & postea is cui tradidi expulit fructuarium? Respon. condicam solam proprietatem, & ea condicta intendam negatorium: quia quantum ad eum liberas habeo aedes, ut supra si seru vend l. loci corpus, §. competit. Azo. Item quid si id quod trado tibi indebite, tuum credo: & sic in te dominium non transfero? Respond. condictionem vtilem habeo consumptione facta ad instar mutui, secundum Io. Institu. quibus mod. re contrah. oblig § primo. Item nunquid idem si aliquis habet emphyteusim in hoc fundo, qui expellatur ab eo cui tradidi? Respond. non 8

6 Imò non est ℈ quia ibi dñium fuit causa collen de obligatio hic hic corroborauit obligationem secundum B.
7 Idē B. B. & Pau.
8 Sequuntur B. Sal. Ang. & Alb. ℈ Ba. Ful. & La.

per omnia idem secundum Ioan. quia vsusfructus personam imitatur, ut cum ea finiatur: non autem emphyteusis.

f Soluta.] id est, quia erat in te soluta. Accur.

g Condicam] vsumfructum non condicam, nisi ratione possessionis quando eum possiderem & soluissem, ut sup. proxim. §. Accur.

dente quidem conditione repetitur. h conditione autem existente, repeti non potest. Quod etiam 6 † sub incerta die i debetur, k die existente l 7 † non repetitur.

Vlpianus li. 13. 8 † ad edic.

LEX XVII.

Nam & 9 † si cum m moriar dare promisero, & ante soluam: repetere n me non posse Celsus ait: quae sententia vera est.

Iulianus li. 6. 10 † ad Sab.

LEX XVIII.

Quod si ea condictione o debetur, quae omnino 11 † extitura sit solutum p repeti non potest: q licet sub alia conditione, quae an impleatur incertum est, si ante soluatur, repeti possit. r

Liberatio quae contingit ex poena, non tollit naturalem obligationem.

Sub conditione.] CASVS. Debebam tibi aliquid sub conditione: solui ante conditionem existentem, quaeritur an repetere possim? Dicitur quod sic. si ergo solui, repetam si conditio existat, non repetam: si autem ad diem incertum debeatur, puta quando secutae sunt nuptiae, & fuerit die aduenienté solutum, non repetit; sed ante sic: secus si dies sit omnino extitura, vt in l. nam si cū l. seq.

6 † Fl. autem.
7 † Die non existente. Cuiac lib. 13. obser. cap 20.
8 † Fl. libro.
9 † Flo. nam si cum.
10 † Fl li. 47.

h Repetitur] interim non debetur, vt hic, & infra de pig graece. §. fi. & infra de libe. leg. si quis seruum. §. arg. ℈. eo. sufficit.

11 † Fl. omnimodo.

i Sub incerta die] vel dic de die incerta incertum est eam extituram, & tunc est exemplum infra l. proxim. & secundum hoc nec ea existente, nec prius potest repeti: & habet locum glo. quae incipit, sed nec ante &c. Vel dic 9 de die incerta quando existat, & an existat vt nuptiarum: & tunc aequiualet conditioni, vt ea existente non repetatur, ante sic. C. de cadu toll. §. sin autem, & secundum hoc lex sequens ponit alium casum: & secundum hoc habet locum glo. de incerta &c.

9 Ista est vera secūdum Ias.

K Debetur] vt nuptiarum.

l Existente.] sed nec ante potest: secus autem in legato sub incerto die relicto: cum in legato incertus dies pro cō ditione habeatur. ut inf. de cond. & dem. l. dies incertus. & ℈. quando dies leg ced l si cum haeres. & est ratio: in quo niam in contractibus spes tantum transmittitur ad haeredem, vt Inst. de verb. oblig §. ex conditionali. se legatum non, vt C. de cadu. toll. §. sin autem. & secundum hoc lex sequens est exemplum huius dicti. Acc.

10 Approbatur per B. B. P. & Ias.

m Nam & si cum.] de incerto die ideo dixit, quoniam, scilicet incertum est extet, vel non: quia secus est si omnino est certum extiturum, vt dies mortis, vt inf. de cond. & demon. l. ii.

n Repetere.] ne existente die, vt supra l. proxim. nec ante, vt hic, cum pro certo sit extiturus, ut infra l. proxi. Accurtius.

o Quod si ea condictione.] scilicet alia quam superiori, puta si Antichristus nascetur, vel dic hāc legem continuari cum superiori tertia, sub conditione. vel illa sic cum, haec per, si, quod non placet, sed certè & ibi (um) facit conditionem, ut inf. eo. l. qui promisit.

p Solutum.] s. ante. Accurtius.

q Non potest.] etiam ante conditionem existentem: cum pro puta habeatur, ut infra, de nouat. si pupillus. §. qui sub conditione. & argumen. infra eodem, sufficit. & l. Iulianus.

r Repetit possit.] scilicet existente conditione. Azo. Et no. ex hac, & superioribus legibus, quod etiam hoc quod postea efficitur debitum non potest repeti, licet ab initio fuerit indebitum, ut supra de solut. l. ex parte. Accursius.

a *Deberem.*] quia sic conuenerant in contrahendo, ut sup. de ser. vrban. prædio. l. si binatum. Accursius.

b *Condicam.*] s. condictione sine cã. quæ ad interesse datur, non indebiti quia ipsa semper continet certum, 1 vt arg. inf. de cond. ind. sine causa. l. 3. si dicas, quid ergo ad titulum istum? R. spon. quia solutũ est indebitum: obligatur ergo præcisè, vt patiatur seruitutem imponi: quia sine causa apud eum liber est, vel si malim, petam interesse secundum Io. 2 vel dic, q̃ est verius, 3 q̃ actio incerti, vel condictio incerti, est proprium nomen actionis, ubi incertum est in obligatione sine stipulatione, ut hic. & inf. de act. empt. si tibi liberum, nisi debeatur de stipulatione. & tunc agitur actione ex stipulatu, ut Institu. de verb. obl. in prin. Nec est contra q̃ dicitur, condictionem incerti dari creditori pignore sibi subtracto, ut ĩ. de condi. fur. l. & ideo. §. Neratius. licet videatur quòd nulla obligatione tali, s. incerti, sed certi fur teneatur: nam & ibi ad factum, id est ad rei restitutionem, non dico dationem, habet obligatũ furem: sed eodem modo intelligitur quod est ĩ. e. qui exceptionem. §. fi. pars. & inf. de leg. 1. quòd si nulla. & erit mirabile, q̃ non condicit dominium, in d. l. qui exceptionem. & l. quòd si nulla se rei restitutionem, vt habeat retentionem impensarum: nec dico quòd condicat possessionem, nam ad eam datur indebiti condictio, vt sup eo. indebiti. §. sed si num... & sic commodatarius & depositarius dño tenetur restituere: non tñ tenetur dño obligati dare possessionem, secundum Azo. & sic condictione incerti possunt conueniri, & actione commodati, & facit ĩ. communia prædio. l. si et. Accur.

1 Imò pôt cõpetere ad incertum, secundũ Bart.

2 sequantũ innuit, quòd tex. loquitur de cõdictione sine cã, re q̃ batur secundum B. B. P. Alex. & Ias.

3 Dic secundũ B. Ang. & Sal. quòd incerti condictio cõpetit, ubi alia ordinaria si datur.

1† Fl. lib. 43.

* *De sensu huius l. vide Curtium l. si diuersa. n. 4. C. de transact.*] *Lud. Romãus hũc interpretatur esse... re facti solutũ ... sine cã ... iuris solutum.*

2† *Fl. qui alius, cum.*

Cum soluitur debitum tunc, aliter quàm debeatur ad soluentis incommodum: si est incertum, ei per actionem incerti consulitur. Bart.

¶ Cum iter excipere deberem, a fundum liberum per errorem tradidi: incerti condicam, b vt iter mihi concedatur.

Datum ex causa transactionis, quæ secuta non est, vel quæ inualida est, repetitur. hoc dicit vsque ad § si quis post. Bar.

Vlpianus li. 3. 1 † ad Sabin.

LEX XXIII.

Eleganter c * Pomponius quæsiuit: si quis suspicetur transactionem factam, vel ab eo cuius hæres est, vel ab eo cuius 2 † procurator est, d & quasi ex transactione dederit, quæ facta non est: an locus sit repetitioni? & ait repeti e posse: ex falsa enim causa datum esse. Idem puto f dicendum, & si transactio secuta non fuerit, propter quam g datum est: sed etiam 3 † si resoluta sit h transactio, idẽ erit dicẽdum. ¶ Si post rem iudicatam i quis transegerit & soluerit, repetere poterit; idcirco, quia placuit transactionẽ nullius momenti: hoc enim k Imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit: retineri tamen atque compensari in causam iudicati, quod ob talem transactionem solutum est, potest. Quid ergo, si appellatum l sit: vel hoc ipsum incertum m sit, an iudicatum sit, vel an sententia valeat? magis est, ut transactio vires habeat: tũc enim rescripti n locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio attentari o 4 † potest, transigitur. Item si ob transactionem alimentorum p testamento relictorum q datum sit: apparet posse repeti r quod datum est: quia transactio Senatusconsulto s infirmatur.

c *Eleganter.*] in hac lege ponuntur sex casus, in quibus quod ex causa transactionis datum est, repeti potest. Accur.

d *Procurator est.*] vel etiam suspicante à seipso factam, vt supra eod. l. prox. 2. respon. Accur.

e *Repeti posse.*] sed vt q̃ non, ut inf. eo. l. damus. quæ est contra. Sol. 4 hic putabat se teneri: ideo soluit: ibi verò non.

f *Idem puto.*] sed non eadem act. sed dicas ob futuram, & ob causam. Vel dic, 5 idẽ act. & propter præteritam transactionem de qua aliqua verba fuerant: sed non fuit perfecta transactio: sed superiori casu nulla verba fuerant.

g *Propter quam.*] quia non remisit ius, vt remittere debebat.

h *Sed etiam si resoluta sit.*] quod fieri potest vtriusq; consensu, ut C. de trãs. l. si diuersa.

i *Si post rem iudicatam.*] a qua nec est appellatum nec potest appellari: quia transierunt decẽ dies hodie.

k *Hoc enim.*] bona ratio: quia Imperator voluit; 6 ut Insti. de iu. natu. §. sed q̃ principi. sed subtilior est ratio 7 quia super certo fit transactio, quod fieri non debet, ut supra de transactio. l. 1. Est enim certum factum propter sententiã, ut Insti. de actio. §. curare. Sed quid si actio in factum deducatur in Aquil. stipulationem, & postea super Aquiliana stipulatione transigatur? Respon. tenet transactio & est ratio, quia lis adhuc subesse potest: vt potè cum cesset ordo executionis, ut s. de transactio. l. post rem. & ĩ de re iudi. l. si se. §. si ex conuentione. & sic intelligitur C. de transact. l. si causa. non aũt intelligas g quod super re iudic. possit transigi per Aquil. stipulatioñẽ, quod quidam dixerunt per leg. m prædictam, si causa. Accurs.

l *Si appellatum.*] scilicet post rem iudicatam super qua (ut prædictum est) transactum est: aliter enim dici non potest: & ita uocat rem iudicatam, licet si appellatum: vnde facit pro me & Azo. & in eo quod in fine huius §. statim dicetur.

m *Incertum*] scilicet per negationem, ut C. quibus ad lib. procla. non licet. l. si.

n *Rescripti.*] quæ dicunt transactionem non valere.

o *Attentari potest.*] no. quòd ar. huius legis, dixerunt quidam quod res iudicata non est, nisi demum quando prouocari non potest, & pro eis est infra de re iudi. l. 1. ubi dicit, quòd finem imponit &c. & pro eis supra de transa. l. post rem. sed tu dic contra. Primo, quia expressum, uidetur, ut C. de appell. l. litigatoribus. Secundo, quia dicit lex, extinguitur per appellationem, ergo aliquid quod extinguitur, ut ĩ. ad Turpil. l. 1. in fi. Tertiò facit pro hoc litera superior, ut modo not.

p *Alimentorum.*] futurorum, non præteritorum, etiam sine prætore, vt C. de transac. l. de alimentis.

q *Testamento relictorum.*] vel codicillis, vel qualibet vltima voluntate quæ valeat: secus si inter viuos sint constituta, ut sup. de transac. l. cum hi. §. j. & §. ...

r *Repeti.*] Retineri tamen potest in causa alimentorum, ut supra de transact. & post.

s *Senatusconsulto.*] cuius nomen non habemus: sed melius dixisset

4 Idem B.

3† Fl. sed & si.

5 Sequantur B. P. & Ias.

6 Et bona rõ in his q̃ sũt iuris positiui: nõ in isto casu, secũdũ B. Alc. & Ia.

4† Fl. adtemptari.

7 Ista est vera secũdum prædi.

8 Et bene secũdum, eosdem.

E *Leganter.*] CASVS. Hæc lex dicit 6. casus in quibus datum causa transactionis repetitur. Primus est, Successi tibi: credebam te cum aduersario litigasse, & transegisse, data pec. soluta nunquid repetetur. Dicit quod sic. Secundus, si credat procurator dominum transegisse, repetit. Tertius est, quod credebam quod mecum transegisses, & non transegeras: repeto quod dedi. Quartus, si communi consensu a transactione recessum est, erit quasi transactum non esset. Quintus est, cum ego & tu litigamus, & sententiatum fuit contra me, & postea transegimus, & aliquid transact. causa dedi: dicit quod id repetetur, vel compensabitur in eo in quo fui condemnatus: verumtamen si appellatum est, vel negatum est me fuisse cõdemnatum, dicit quod tenet transactio. & quod datur ex tali causa, non repetetur. Idẽ est in sexto casu: vtputa, relicta fuerant mihi alimenta in testamento alicuius: si cũ hærede transegero, non tenet transac. & q̃ datur ex tali causa, repetetur.

¶ *Si quis.*] Conuenisti me, tecum transegi: iterum conuenis me: potui repellere per excep. non feci, obtinuisti: nunquid valebit sententia? Dicit quod sic: & quod datum est causa transact. repetetur: sed si repetat, non habebit excep. repetitio enim excludit exceptionem: nam eadem solutio contraria non operatur.

¶ *Si qua lex.*] Credebam me, vel seruum meum tibi teneri actione furti: sed non tenebar, & ita solui quadruplum, vel solui duplum, nunquid repetam? Et dicit q̃ sic. Vlt.

dixisset oratione:nam oratio prohibet,ut sup. de transact. l.cum hi.in princip.

a *Valet*] no ergo tolerari iniquitatem,ut inf.de interdic. & rele. l.relegatorum.§.ad tempus.& sup.de iureiu.l.nam postea § si damne:gt.& C.de plus peti.l.1.

b *Transegerit*]potuit ergo transigi de re dubia etiam sine lite.

c *Contestari*.] no. transactionis exceptionem impedire processum negotij principalis: sic & in exceptione rei iudicatæ: secus in alijs peremptorijs extra de lite contestata.cap. exceptionis.

1 Bal. dicit istã glo fin. ad hoc,quod exceptio trãsactionis, & rei iudicatæ impediũt illis ingressũ & processũ. Bolog.

d *Transactum*] quod fieri potest, ut C. de appe.l. si contra. Et sic no. non interesse, vel ante lit. contest. vel postea fiat transactio, ut arg. supra de calum.l.1.§ quod autem.

e *Sane*] quod allegando dicit. Accursius.

f *Repetitio*] ut repetat ille quod dedit ob transactionem.

1† Fl. quis.

g *Locum*.] circa principalem petitionem.

h *Non habet*.]nisi hoc actum est, supra de transact.l. qui fidem. & C.de transa. l.cum proponat.

2† Fl.deest, est.

i *Repetitum*] dari ob transactionem.

k *Exceptio*.] ac si dicat, una solutio hæc duo non operatur, ut infra de solu. qui hominem §.fin.

l *Dupli*.]ut furti non manifesti sed quadrupli,scilicet manifesti, ut Insti. de obl. quæ ex doli § pœna. Item ab initio io dicit:quia secus si cresceret ex postfacto per inficiationem: ut patet in l. Aquil. quo casu si solvo tibi emendando damnũ ab alio datũ, non repeto,sicut si cõfitente: secus si nemo damnum dederit, ut sup. ad legem Aquil. inde Neratius § si. & l.seq.& secũdum hoc est ratio, quia quasi ab alio est debitum: & sic qui recipit,debitum sibi recipit,ut ꝭ. eo.repetitio Alij ponunt exemplum quãdo verè damnum dedi,sed timore inficiationis futuræ solui ultra simplum,non repeto.& erit ratio,quia uanum gessit timorẽ, cuius nulla fuit æstimatio,ut inf. de re.iu.l.si quis ab alio. Hic ergo no.casus in quibus cessat hæc actio, licet indebitum soluatur. ꝗ Primus,in causa quæ per inficiationem crescit,ut dixi per l.C.eo.ea quæ.Secundus,quando sciẽs soluit,etiam in mente retinens animum repetendi,ut dixi supra eodem,l.1.& infra eod.quod quis. Tertius,quando iurauit creditor sibi deberi,licet falsò, quia pro veritate habetur, ut Instit.de action.§. si quis stipulante.

3† Alias,Tene quod si ob causã dedit.

2 Non tenẽ secundũ B.1. & Ias.

4† Fl.agitur.

5† Fl.deest, eius.

6† Fl.deest, transactionis

3 Reprobat secũdum B. & Ias.nõ dicit quod in d.l.1.nõ põt repetere; quia est damnũ in transactionis hic verò non.

4 Dic,quod in obl. sequentibus cabb est debitũ mediatè,vel immediatè secũdũ Bart.

Exceptio transactionis impedit litis contestationem: & si omittatur, non reddit processum nullum: & si post lit.contest. incæpit competere, reliquã partem iudicij impediet si opponatur: & si non opponatur,solutum poterit repeti. hoc dicit. Primò loquitur quando transactio præcessit contestationem. Secundò quando est secuta. Secunda ibi, Sed & si. B.

¶ Si quis post transactionem nihilominus condemnatus fuerit,dolo quidem id fit,sed tamen sententia valet: a potuit autem is 1 † (si quidem ante litem contestatam transegerit b) volenti litẽ contestari, c opponere doli exceptionem:sed & 2 † si post litem contestatam transactum d est:nihilominus poterit doli exceptione uti post secuti. Dolo enim facit, qui contra transactionem expertus amplius petit: & ideo cõdẽnatus repetere potest quod ex causa transactionis dedit: e sanè f quidem ob causam dedit: 3 † neque repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta: sed hic non videtur causa secuta,cum transactioni non stetur. Cum ergo 4 † repetitio f eius 5 † oritur,transactionis exceptio locum g non habet. h Neque enim utrumque debet locum habere,& repetitio, i & transactionis 6 † exceptio. k

Solutũ indebite in actionibus pœnalibus repetitur.

¶Si qua lex ab initio dupli, l vel quadrupli statuit actionẽ, dicendum est solutum ex falsa eius causa repeti posse.

Promissio facta à sciente se non posse compelli, tanquam indebita condicitur. Bartolus.

Idem lib. 47. 7† ad Sabinũ.

LEX XXIIII.

SI is qui perpetua m * exceptione tueri se poterat, cum sciret tibi exceptionem profuturam, promiserit aliquid ut liberaretur: n condicere non potest. o

Pluribus soluentibus idem debitum: ei qui ultimò soluit, condicitur repetitio. Bartolus.

Idem libro 17. ad edictum.

LEX XXV.

CVm duo pro reo fideiussissent in 8 † decem, deinde reus tria soluisset,& postea fideiussores quina: p placuit eum,qui posterior q soluit, repetere tria posse. hoc meritò, quia tribus à reo solutis, septem sola debita supererant: quibus r persolutis, tria indebita soluta sunt.

Quando lex obligationi non assistit, nec resistit, contrahitur naturalis,quæ impedit repetitionem indebiti soluti: sed quando lex resistit, impeditur etiã naturalis obligatio, & solutum repetitur. Bart.

Idem li. 6. 9 † ad edictum.

LEX XXVI.

SI non * sortem quis, sed

Quartus,propter rei iudicatæ authoritatem,ut C. eo. l. 1. & infra man.si fideiussor §.in omnibus. Quintus,propter transactionem,ut C eo l.2.& sup.ea.l.in princip. Sextus, propter pietatem,ut inf. eo.l. cum is §.si mulier. Septimus,ut qa ab alio debetur,ut dixi ꝭ.eo.si pœnæ.§ quam.

SI *is qui.*] CASVS. Ista l.& seq. idem dicunt: quia si ego, sciens me tutum perpetua exceptione, solui,non repetam.

m *Si is qui perpetua.*] ut pacti.] Adde, qui non errat, condicere non potest.l. fideicõmissum. infra,nisi ex iusta causa abiq; eius voluntate quid ad alium peruenit, vel causa iusta ad non iustam redierit. l. j. de condi. sine cau. & supra de condict. ob turp. causam.

7† Fl.lib.46.

* C,actor glo in c cũ accessissent in versatur ad ex expendũ eius tra de consti

n *Liberaretur.*] per Aquilianam stipulationem.

o *Non potest.*]ut ꝭ eo. si non sortem. §.indebitum.& §.qui filio.

CVm *duo*]CASVS. Ego & tu fideiussimus pro Titio in decem, quæ debebat: deinde Titius soluit tria: postea quilibet quinque soluit. Dicit quod ille qui postremo soluit quinque, repetet tria. Viuianus.

p *Quina.*] idest,uterque quinque. Accur.

8 † Fl.deest in.

q *Posterior*]ergo non pariter soluerunt. Si autem pariter soluissent, uterque pro rata repetit, ut inf. eodem si pœnæ causa. § fin. & l.si reus. Accu.& facit ad l. supra de usufructu sed & si quis.§. quid ergo.

r *Quibus*] s.septem.

SI *non sortem.*]CASVS. debebas mihi decem, promiseras mihi vsuras nudo pacto, & ita non debebantur iure ciuili: soluisti mihi vsuras:nunquid illas repetis? Dicit quod non. Sed pone quod usuræ illæ legitimũ modum excedant:non repetuntur, sed sorti imputantur: quia sors postea soluta indebita repetitur. Sed pone quod primo soluit sortem:deinde vsuram ultra legitimum. Dicit quod repetetur tanquam sors.

9† Fl.lib.16.

* Ad id quod col igitur in summario de con.or. & simile in l. cũ lex inf. de fideiuss. & in l. non dudũ C. de legi. sãcta l. stipulũ illa § autem cum ibi plenè nu. inf. de ver. obl.

¶ *Supra.*]Dicit quod usuræ promissæ ultra usuras centesimas repetuntur: nec exiguntur si in stipulationem deducuntur.

¶ *Si centum.*]Debebam tibi centum,& cum credebam me tibi debere cc. dedi tibi prædiũ quod ualet cc. dicit quod prædium repetam, & centũ erũt in obligatione ut prius. postea tñ tacitæ obiectioni,qua uidebatur quod pristina obligatio in centũ extincta esset; cum res pro re, vel res pro §. solui possit. Dicit quod illud hic locum nõ hẽt.credebat

enim

enim plus debere, quam debebat, nec fuit hic compensatio in partem fundi cum pecunia, cum hoc non egisset soluens. si enim per compensationem talem fundus fuerit communis, & solutio, per consequens ad communionem compelleretur, quod esse non debet. Remanebit ergo obligatio integra, & erit fundi repetitio. In fine dicit, quod potest prædium illud retinere pro illis quæ in ueritate debentur. Cætera plana sunt usque ad §. hæredi.

¶ *Heredi.*] Getebat si quis pro hærede, cum non erat, solui sti, putans hæredem, s. cum non esset, si agat contra eum uerus hæres, & succumbat, tu repetis: si vero debitum soluisti, & succubuit, similiter tu repetes. Vel dic loqui in uero hærede, & expone, ut ibi notatur.

¶ *Libertus.*] Habebam libertum qui credebat ex stipulatione se mihi debere operas obsequiales, & similes, quia de illis hic loquitur quæ consistunt in agendo postea apparuit non debere, an repetere possit, quæritur? Et dicitur quod non. Sed pone, quod per aliquod tempus operas alias non soluit, sed cum ab eo eas peteretem, transegit, et pecuniam soluit, nunquid illam repetere possit, quæritur? Et dicitur, quod non et de eisdem operis loquitur. et hoc in secunda. In tertia parte loquitur de illis fabrilibus incertis. et debat enim libertus se patrono singulis annis per aliquos dies laborare debere non tamen sciebat utrum scribere, vel pingere debebat. soluit ei tamen operas quasdam, nunquid eas condicet? Et dicit, quod non. Qualiter enim condicerentur, cum non possint eadem solui quia aliter scribit homo iuuenis, quam senex, sed & aliter in hyeme, & aliter in æstate, cum ergo operæ condici non possint, æstimatio repetetur. nec est mirũ si aliud soluitur, et aliud repetitur. et hoc probat per exempla quædam. Item dicit quod ego patronus officiales alii delegare non possum. Cæterum si fuerint fabriles delegatæ, peti possunt. Sed quid si officiales fuerint delegatæ, & præstitæ: nunquid petentur? Dicit quod non.

¶ *Si decem.*] stipulatus fui a te decem aut Stichum, et quinque solui, nunquid illa quinque indebita repetere possum? Dicit quod refert, an sui liberatus in illis quinque, aut non. primo casu non repetam. secundo sic. et dicit iurisconsul. quod in hoc casu est in pendenti an sim liberatus, necne. unde petis, aut Stichum, aut decem. et si quinque solum, apparebit alia quinque soluta esse debita. Cæterum si soluam Stichum, quinque repetam, ut indebita. Sed pone, quod primo soluam quinque, deinde Stichum. modo uis Stichum restituere, et quinque primitus soluta retinere, et alia quinque petere, nunquid possis? Dicit quod non. dicit tamen, quod si tota decem essent soluta et Stichus, quod tunc in voluntate tua esset, aut Stichum, aut decem restituere.

¶ *Idem ait.*] Pone: stipulatus sum a te decem, duobus hæredibus relictis, nunquid poteris uni soluere quinque alteri medietatem Stichi? Dicitur quod non. Viuianus.

usuras indebitas a soluit repetere non poterit, si sorti debitas b † soluit. Sed si supra legitimum modum c soluit, diuus Seuerus rescripsit (quo iure vtimur) repeti quidem non posse, sed sorti imputandum: & si postea sortem soluit, sortem quasi d indebitam repeti posse. Proinde & si sors ante soluta fuerit, vsuræ supra legitimum modum solutæ, quasi sors indebita, repetuntur. Quod a † si simul soluerit, poterit dici, & tunc repetitionem locum habere.

¶ Supra duplum e autem vsuræ, * nec in stipulatum f deduci, nec exigi possunt; sed 3 † & solutæ repetuntur, quemadmodum futurarum vsurarum vsuræ.

Quod soluitur ne quis in debito putatiuo vexaretur: tanquam indebitum repetitur. Bartolus.

¶ Si quis falso se sortem debere credens, vsuras soluerit: potest condicere: nec videtur sciens indebitum g soluisse.

Indebitum est, quod non debetur ipso iure, vel ope exceptionis perpetuæ. Bar.

¶ Indebitum autem solutum accipimus, non solum si omnino non debeatur: sed & si per aliquam exceptionem perpetuam h peti non poterat. Quare hoc quoque repeti poterit: nisi sciens se tutum exceptione, soluit.

In speciebus ratione partis pro alio indebite soluta totũ repetitur: secus in iis quæ in genere suo recipiũt functionem. hoc dicit cum §. seq. Bartolus.

¶ Si centum debens, i quasi ducenta deberem, fundum ducentorum solui, cõpetere repetitionem k Marcellus li. 20. D. gest. scribit, & centum manere in stipulatione. 4 † Licet enim placuit rem pro pecunia solutam parere liberationem: l tamen si ex falsa m debiti quantitate maioris pretii res soluta est, non fit confusio partis rei cũ pecunia: n (nemo * enim inuitus compellitur ad cõmunionem o) sed & cõdictio p integræ q rei manet, & obli-

a *Indebitas.*] inspecto iure ciuili: quia per stipulationem promissæ non sunt, ut C. de vsur. l. quamuis.

b *Debitas.*] scilicet naturaliter ex pacto.

c *Legitimum modum.*] scilicet a lege statutum, qui modus est, ut C. de vsur. l. eos.

d *Quasi.*] idest si cum nam usura nõ ut sors repetitur.

e *Duplum.*] idest maiores centesimis, duplum enim uocat sortem & usuram centesimam, quæ sorti æqualis est in anno. & quod dicit de iis, quæ ultra duplum sunt, intelligas de omnibus, quæ modum excedant. Azo. quæ sunt C. de vsur. l. eos.

f *In stipulatum.*] nec etiam accedit fideiussor. nam cui contractui lex obuiat, non accedit fideiussor, ut inf. de fideiuss. l. cum lex. Accursius.

g *Indebitum.*] contra videbatur, quia cum ad sortem soluẽdam urgeretur debitor, quæ vsuræ non fuerant promissæ, & ideo non currebant: promisit vsuras, et soluit, repetit quidem, licet sciens se non debere promisit: fecit enim respectu sortis etiam ut benigniorem habeat creditorem in danda dilatione sortis soluendæ. Accursius.

h *Perpetuam.*] inductam fauore eius, non odio alterius, ut ff. eodem, qui exceptionem. Vel nisi sit inducta ad rigorem iuris conseruandum, ut inf. eodem, l. Iulianus. et l. iudex. Item perpetuam ideo dicit, quia secus si temporalis, ut ff. eod. l. in diem. Accursius.

i *Si centum debens.*] scilicet vere.

k *Repetitionem.*] scilicet fundi. Accur.

l *Liberationem.*] ut ff. de consti. pecu. l. j. §. an potest. et hoc volente creditore, non alias, ut Inst. quib. mo. toll. obli. in prin. Accursius.

m *Si ex falsa.*] non falsa causa solutum repeti. sic ff. de pa. si cum te. Sed arg. contra. ff. eod. cum is §. si mulier. 3 et insti. de lega. § longe magis.

n *Cum pecunia.*] ut infra de regulis iuris. l. cum amplius solutum est. et infra de iure dotium. si is qui. §. quod dicitur. et dic confusio, id est, compensatio, uel contributio.

o *Ad communionem.*] scilicet inchoandam, et hoc non fallit nisi propter impossibilitatem, ut supra de rei uẽdi. l. tertia. §. fin. et l. quarta. et supra de noxa. si seruus communis in fi. Item nec ad retinendam quis compellitur, ut C. communi diui. l. fi. nisi in casu, ut ff. communi diu. l. in hoc iudicio. §. inter socios. et C. de ann. exce. l. j. §. ad hoc. Accursius.

ADDITIO. Inquantum innuit præscriptione quem compelli ad societatem perpetuam, reprobatur secundũ Bart. Bald. et Iac.

p *Condictio.*] scilicet indebiti. Accursius.

q *Integra.*] scilicet fundi.

Margin notes:

a † Vb. sortis debitas.

2 † Vb. quid. & legit inter rogatiõ.

* Hic multis ante Vlpian. annis a M. Lucullo constitutum ? fuer. Plutar. in Lucullo. Alc. lib. 6. parerg. ca. 15.

3 † Flor. de est, sed.

4 † Flor. & centum manere stipulatione.

* Nota nemi nem cogi inuitũ ad communionem; nec ẽt in ea, q eã inita persistere, ut in tenibus gl. allega. vn de facit secundum Paulum de Cast. an valeat præceptum factum ipsis hæredibus ne diuidãt de quo vide per eum, & per Alex. post eũ hic.

1 Transeunt cum gl. vsq; ad §. B. B. P. & Ia.

2 Idem B. & alii.

3 Non obst. quia illud est fõne pietatis secũdum B. in l. legãte r §. fi. sup. eo.

a *Retinebitur*] Argumentum, q si mihi aliquid debetur & res tua sine vitio ad me perueniat, p p debitum retentionem habeo, & sic facit pro scriptoribus, ut possint retinere quaternos. sic ꝟ. de dig. act. si necessarias. § si pignori. & ꝟ. de impen. in re do. fac. quod di. & ꝟ. de act. emp. & ven. l. seruus. Sed arg. C. in quibus cau. pig. taci ꝫhit. l. si non inducta. Accurs.

ADDITIO. Dic, quod ibi ponitur regula, hic fallentia ex mente Bartoli, Baldi, Pauli, & sequuntur Alexander & Iason.

b *Modum*] i. quantitatem. Accur.

c *Obligationem*] s. primam, non indebiti.

d *Deberetur*] ex emptione, & ideo eius pretium partis tm̃ debebam, licet totius me putarem debere pretium m Azo. & facit ꝟ. eod. si pen. ex causa. § si putem. Acc.

e *Condictionem*] ut ꝟ. ea. l. § indebitum. & ꝟ. eod. qui excepti onem.

f *Condicere*] quamuis enim antequam ab hærede liberetur venditor, sit naturaliter, & ciuiliter debitum, e cũ nec testator eum liberauerit, nec hæres fuerit in mora: nam qui nec a testatore manumissus erat, nec hæres in mora fuerit: interim seruus est, ergo a simili & iste interim est obligatus, sed exceptionem hẽt, & si soluat, repetit, ut hic. s Sed ꝫ. ꝟ. de lib. leg. si quis reum. q huic. Sola ibi, liberatio ꝫ fuit legata ad tempus, nõ in perpetuum, & ideo indebitum non repetitur.

g *Damnauerit*] idest præcepit hæredi, ut liberet debitorem, scilicet p cunia aiicujus, ut differat a superiori respon.

h *Liberatur.*] Arg. ad quæstionem monachi fugitiui & syndici quoniam accipientis mutuam pecuniã, q Abbas teneatur. sic Insti. manda. § recte. & ꝟ. de ful. si quis ser uo. hæc enim condictio similis est conditioni certi, ut Inst. quib. mod. re contra hi obli. § 3.

1 † *Fur. adj* ...

2 † *Duar. indebit a pretium.*

3 Intellige qñ grauatus hẽs sciuit si testator mei liberaret, secundũ B. ... *Fur scripsit.*

4 † *Elat. de ...*

5 Quia hic exceptionẽ perpetuam secundũ Ia.

5 † *Fur. de ... est hæredem.*

6 † *Duar & ... alii.*

7 Idem B. & Paul.

gatio incorrupta: ager autem retinebitur a donec debita pecunia soluatur.

¶ Idem Marcellus ait, si pecuniam debens, oleũ dederit, pluris pretii, quasi plus debens, vel cum oleũ deberet, oleum dederit, quasi maiorẽ modum b debens: superfluũ olei esse repetendum, non totum: & ob hoc peremptam esse obligationem. c

¶ Idem Marcellus dicit, 1 † si cum fundi pars mihi deberetur, d quasi totus deberetur, æstimatione facta, loco pecuniæ solidi prætii fundi facta sit; repeti posse, non totum pretium, sed partis indebitæ. 2 †

Tutus exceptione perpetua per errorem soluens repetit. Bart.

¶ Adeo autem perpetua exceptio parit condictionem, e vt Iulianus li. x rescripsit, 3 † si emptor fundi damnauerit hæredem suum, ut venditorem a 4 † neaui venditi liberaret, mox venditor ignorãs, rem tradiderit f posse eum fundum condicere, f idemq. & si debitorem hæredem 5 † suum damnauerit g liberare, 6 † & ignorans soluerit.

Qui ignorans mandatum reuocatũ soluit, liberatur: sciens non liberatur, nec indebitum repetit. Bart.

¶ Qui filiofamilias soluit, cum esset eius peculiaris debitor: si qdẽ ignorauit adem ptum ei peculium: liberatur: h si scit, & soluit, condictionem non habet, quia sciens indebitum i soluit.

Non potest quis venire cõtra factum suum ad sui commodum, etiam ex persona alterius. Bart.

arg. ꝟ. eo. l. cum is. § j. in si. Sed arg. contra ꝟ. de adop. l. si pater. §. qui duos. 4 & ꝟ. de eden. quædam. §. nihil.

l *Falso*] istud falso determinat illud verbum, condemnatus, non illud, soluit: non enim erat condemnatus, 5 sed hic putabat se condemnatum. Accur.

¶ Si filiusfamilias contra Macedonianum mutuatus soluerit, & patri suo hæres effectus velit uendicare nũmos: exceptione k submouebitur a vendicatione nummorum.

Qui soluit indebitũ sciẽter, ut incidat in aliud debitum putatiuum, tanquã indebitum repetit.

¶ Si quis quasi ex compromisso condemnatus falso, l soluerit: repetere potest.

Ab hærede indebitum solutum in omnem euentũ repetitur: sed si in quæstione de hæreditate succumbit, debitum & indebitum repetitur. Bart.

¶ Hæredi 7 † vel bonorum possessori (si quidem defendat m hæreditatem) indebitum solutũ concedi poterit: si vero is non defendat, n et d. bitũ solutũ repeti pôt. o

Si libertus operas officiales indebite præstat, nõ repetit. Idem si carum æstimationem: nec in eis potest alijs delegari: sed si delegatus præstitit, nõ repetet. Si verò fabriles indebitè præstiterit, nõ repetit eas, sed earum æstimationem: et in eis libertus poterit delegari: hoc dicit. Primo loquitur in operis officialibus. Secundo in fabrilibus. Tertio reddit ad officiales: & immiscet aliquid de fabrilibus. Secũda ibi, Sed si operas. Tertia ibi, Sed & si delegatus. Bart.

¶ Libertus cum se putaret operas p patrono debere, q soluit: condicere eum r non posse, quamuis putans se obligatum, soluit, Iulianus lib. x. Digestorum scribit. Natura s

m *Defendat.*] contra legitimum, & sic ab soluitur secundũ primum, uel ꝫ contradicentem, ſm Azo. Si autem diceret eũ verum hæredem conuictum in petit. hæred. non ideo agerent veri debitores condict. indebi. quia rei inuad alios. &c.

n *Non defendat.*] & ita condemnat. Azo.

o *Repeti posse.*] potest plane legi, ut dicas hunc. §. loqui in hærede & bonorum possessore putatiuo: & q dicit debitum. s. defuncto, non ei qui dicit se hæredem. Vel dic in hærede & bonorum possessore non loqui, & qd dicit repeti, s. per condictionem indebiti. Verbum aũt pôt, ponitur et denotet iudicis potestatem, quæ de iure in conuictum sic potest d exerceri, ut id qd vere est debitum, tanquam indebitum repetatur, si probetur ab agente condictione indebiti non esse hæredem qui hæres est, uel non esse debitum quod est: non autem dicitur posse repeti debito respectu ueritatis & falsitatis. dic ergo hẽredi utroque probatur non esse hæres secundum Azo.

p *Operas*] scilicet obsequia es.

q *Debere*] ex promissione, licet enim ꝫ debebatur etiam sine ea promissione naturaliter, & ut subiicit, ideo dicas, quod de obsequialibus dicit. Sed non est distinguitur, ut alias in tali indebito soluto, ut C. ad legem Falcidiam ... tor? Respond. non, quia licet sit tantum naturaliter debitum, potest tamen per officium iudicis cogi, ut supra de offic. præfec. urbe. l. prima, §. cum patronus.

4 Non obstat quia hic veniebat ꝫ factum suum, ibi non, secũdum B.

5 Non tenetur, qa esset de indubitabili secũdum B. quãuis secundũ Ia. cõmuniter sit res.

7 † *Fur. hæreditatis.*

6 Bal. idicit istam gl. singu. ad hoc q tanta est vis, & authoritas sententiæ, & pôt facere de nõ ente aliquid & ecõtra de ente non aliquid, & idem non hĩ dem. Bal.

8 Sequitur Bar. & Ia.

8 Idest, instinctu naturali ex mẽte omnium.

9 Bene dicit quoad obsequiales. sed non quoad officiales, de quib tex. loquitur secũdũ prædict.

i *Indebitum.*] filio, sed patri debitum: & facit supra eo. l. j. Accursius.

k *Exceptione.*] quæ patri vendicanti non obst. ut ꝟ. si cert. pet. si mihi. & ꝟ. ad Maced. l. sed & si patri. § 1. sed si filio obstat, licet ut hæres agat, ut hic, & C. ad Maced. si per mittente. & ꝟ. ad Macedo. l. sed Iulianus. §. sed & si filius. Et

r *Natura.*] idest ratione iusta a natura: quæ est, ut benefacienti benefaciamus: non natura, id est iure naturali, quia omnes homines de iure naturali sunt liberi, & sic ponitur C. de in ius uoc. l. 2. Azo. Vel dic melius, natura, idest iure gentium, quod naturale dicitur, ut Inst. de rerum diuis. § singulorum.

Operas.

a *Operas.*] scilicet obsequiales. Accursius.
b *Officium.*] id est obsequiales operæ, quæ officiales hic vocantur ideo quia sic omnes operæ vocantur.
c *Repetere non potest.*] hoc est etiam in omni obligatione, uel operas; nam transactio impedit repetitionem, ut infra eo. in summa. in prin.

y *Debet.*] s. quod modico distraxisset, uel quia ego soluens feci hominem pretiosiorem, ut expensas ultra pretium cõsequar; & hoc nisi sciens acceperit indebitum; ut inf. eod. l. in summa. §. si seruum. Azo. Vel dic, feci ego, cui solutum est indebitè; & sic mutat personas; solum ergo pretium acceptum redditur postposita melioratione.

enim operas a patrono libertus debet. Sed & si non operæ patrono sunt solutæ: sed cum officium b ab eo desideraretur, cum patrono decidit pecunia, & soluit, repetere non potest. c Sed si operas patrono exhibuit, non officiales, d sed fabriles, e veluti f 1 † pictorias, vel alias, dum putat se debere, videndum est 2 † an possit condicere. Et Celsus libro 10. 3 † Digestorum putat eam esse causam g operarum, ut non sint eædem, h neque i eiusdem K hominis, l neque eidem m 4 † exhibeantur. Nam plerumque robur n hominis, ætas, temporisque 5 † opportunitas naturalem causam operarum mutat: & ideò nec volens quis reddere potest. o Sed hæ, inquit, operæ p recipiunt æstimationem; & interdum q licet aliud præstemus, inquit, r aliud condicimus: utputa fundum indebitum dedi, & fructus condico: vel hominem indebitum, & hũc sine fraude modico s distraxisti; nempè hoc solum refundere debes, quod ex pretio habes. t Vel si 6 † meis u sumptibus pretiosiorem hominem feci: non 7 † æstimari x hoc debet: y sic & in proposito ait z posse condici quanti operas esset 8 † conducturus. a Sed & 9 † si delegatus b sit à patrono 10 † in officiales c operas, apud Marcellum libro vigesimo Digestorum quæritur: & dicit Marcel. non teneri eum: d nisi fortè in artificio e sint: hæ enim iubente patrono & alij edendæ sunt. Sed si soluerit officiales f delegatus: non potest condicere eas 11 † neque ei, cui soluit, creditori, g cui alterius h contemplatione solutum est, quique suum recepit: neque patrono, quia natura i ei debentur.

Si solvatur pars vnius ex reb. alternatiuè debitis: an competat liberatio, vel detur repetitio, pendet ex euentu. Bart.

Accursius.
d *Officiales.*] i. obsequiales; nam omnis opera potest dici officialis, cum opera sit diurnum officium, ut inf. de ope. li. l. j. & de usu. lega. l. 2.
e *Fabriles.*] s. incertas qualscunque patronus indicerit. Accur.
f *Veluti*] istud ueluti, exemplificatiuum est solutionis, non operarum fabrilium, quia sic essent certæ.
g *Causam*] i. naturã, uel conditionem.
h *Eadem.*] j. de duo. reis l. nemo. j. Solu. ibi in gñe sunt eædẽ; hic in specie non sunt eædem, uel ibi fictione iuris.
i *Neque.*] id est non uidentur eædem, uel reuera non sunt eædẽ, & sic non possunt illę quæ sunt exhibitæ, reddi; cum alia prorsus sit opera hodierna quam crastina, & qđ subijcit, neque eiusdem hominis &c. id est neque etiam si exhibeantur ab eodem, & eidem, & ideo ui debantur eædem; non tamen sunt eædem. Cum ergo non sint eædem, non possunt condici; id enim condicimus, quod soluimus, licet quandoque aliter repetiatur, & hoc est, quod subijcit interdum &c. Accursius.
K *Eiusdem.*] si sint eædem, id est similes
l *Hominis*] scilicet operæ sunt eædem.
m *Eidem*] multo magis ergo si alius exhibeat, & alij exhibeantur. Io.
n *Robur.*] ut in Auth. de si. instru. §. j.
o *Reddere potest.*] & sic uidetur quod cesset repetitio, ut j. de præs. rip. uerb. l. penult. Sed contra est; quia agitur ad æstimationem, ut subijcit; sed uidetur quod operæ repetantur, uel similes, ut supra de oper. ser. l. fin. in princ quę est contra Solu. ibi de æstimatione quod repeti possit, intelligitur. Accur.
p *Operæ*] scilicet incertæ. idem credo & si sint certæ multo magis. Sed Io. dicit, quod ubi certæ indebitæ solutæ sunt, illæ eædem repeti possunt, id est similes, non æstimatio. Sed quę est ratio: nam & cum incertam operam stipulor, certa postmodum soluetur opera; cur ergo illa eadem nõ repetitur, sed æstimatio? Sed ipse respondet; si eadem solueretur opera; ergo etiam in alio genere repeti posset, quam soluta est. nam is qui soluit & repetit, debet habere electionem; sicut habet is, cui promittitur incerta opera, nec est spectandum quod soluitur; sed natura stipulationis, quæ in certa opera non consistit.
q *Et interdum.*] scilicet aliàs ergo &c.
r *Inquit.*] Iulianus.
s *Modico.*] scilicet pretio.
t *Habes.*] ergo not. quod qui hac condictione tenetur, ad hoc tenetur, quod apud eum est; nisi dolo sciens desijsset habere, ut inf. eod. in summa. §. pen.
u *Meis sumptibus*] ego soluens.
x *Æstimari.*] i. curari; quia semper aliud pro alio repetitur.

z *Ait.*] Iulianus.
a *Conducturus.*] non quanti hic locare potuisset, ut sic nõ exeat naturam conditionis indebiti, quę non uult uersari in damno eũ, qui ea tenetur.
b *Delegatus.*] ergo promittit, ut C. de nouationi. l. 1.
c *Officiales.*] i. obsequiales alij præstandas; quæritur, s. an teneatur ei, cui delegatus est? & certè non; quia non possent cedi nisi patrono, sed solutæ non repetuntur; ut subijcit.
d *Eum.*] s. ciuiliter & naturaliter, ut statim sequitur. in fi. §.
e *In artificio.*] s. certo; idem forsan, & si in incerto. Io. sed non est uerum, ut infra in gl. magna si.
f *Officiales.*] idest, obsequiales. Accur.
g *Creditori*] nunc facto, uel ante tenebatur ei delegans ad talia.
h *Alterius.*] scilicet patroni.
i *Natura.*] hoc expone, ut in princ. huius §. quia operarum à libertis patrono debitarum facta est mentio. Et distingue, quia operarum * aliæ sunt obsequiales: aliæ fabriles, & aliæ artificiales. Obsequales aliæ in faciendo, ut in assurgendo, & similibus, aliæ in non faciendo, ut de non uocando in ius; & differunt hæ inter se; nam quæ sunt in faciendo, non transeunt ad hæredem extraneum, ut C. de ope. libe. l. libertis; sed ad filios sic, ut C. eod. tit. l. qui manumittuntur. & C. de obseq. l. 5. etiam exhæredatos; nisi sint mala mente exhæredati, quia fuerant ingrati, ut infra de bo. lib. l. si patronus. §. si quis non mala mẽte. sed quæ sunt in non faciendo, ut de non uocando in ius, & similes, transeunt ad hæredes etiam extraneos, ut C. de in ius uoc. l. uenia. E contra conueniunt; quia ipsa natura & sine impositione debentur, ut hoc §. in prin. & in fi. & proprius dicitur honor 1 siue reuerentia quàm operæ; sed fabriles & artificiales sunt propriè operæ; cũ opera sit diurnum officium, ut infra, de ope. libe. l. 1. Sunt autem fabriles incertæ; 2 ut x. operæ, non expresso, scriptorias, uel pictorias. Artificiales certè. ut quãdo expressit, ut pictorias. licet lex quandoque his uocabulis abutatur; de his autem dic qualiter imponuntur, & in quibus differant, & in quibus conueniant. Imponuntur autem per stipulationem, & per iusiuran. ut inf. de lib. cau. l. final. §. adeo. & infra de ope. libe. l. ut iureiur. Differunt autem in sex. Primò 3 in cessione diei; nam certæ operæ statim cedunt, & ueniunt cum possunt præstari. cedunt tamen à die stipulationis, incertæ non, nisi indicentur, & à patrono petantur; utræque tamen petuntur tunc demum, quando tantum transierit tempus quo præstari potuerunt, ut infra de oper. lib. l. quoties certæ, & l. cum patronus j. respon. & l. si quis hac. §. iudicium & l. operę in rerum. nam l. illa quoties, primo in operis certis loquitur, postea de incertis. Secundo 4 differunt in solutione; certæ enim alij

1 † *Cuius nomine legẽdũ, ue luti. in ti. de acquis. & adrogat. Inst.*
2 † *Fl. deest est.*
3 † *Fl. lib. 6.*
4 † *Aliàs, eadem.*
5 † *Fl. tẽporisque opportunitasque naturalem causam ope. mutant.*
6 † *Fl. deest si.*
7 † *Fl. minui æstimari hoc debent.*
8 † *Fl. essent.*
9 † *Fl. deest &.*
10 † *aliàs alij à patrono. & ĩ Fl. deest, in.*
11 † *Fl. deest, eas.*

*Operarum genus triplex; & inter se conueniunt & differunt. ut Cępol. de seruit. urb. pd. c. 7. n. 2.
1 Approbat B. B. Pau. & Ias.
2 Reprobat; quia fabriles, & artificiales pro eodẽ ponuntur secũdum Bal. Soci. Ale. & Ias.
3 Idem B. B. & Pau.
4 Bene dicit secundũ prędict.

solui possunt; incertæ non, ut supra de ope. libe. l. operæ in rerum. Duobus tamen casibus etiam incertæ alij soluuntur uolente patrono. Primus, si patronus non potest uti aliter operis liberti. Secundus si est inops, ut ⁊. de ope. libe. l. patronus qui operas. & l. si libertus artem. Tertio, differunt in adiectione personarum facta in stipulatione: certas n. mihi aut Titio, incertas mihi tantum stipulor. Item certas potest mihi, uel simpliciter stipulari seruus meus: incertas mihi, uel simpliciter nō sibi, ut inf. de ope li be. l. seruus patroni 1. respon. & l. libertus. & l. nihil. & l. quia & l. hæ operæ. 1. respon. Et no. quia in lege illa hæ, appellat fabriles certas. Quartò differunt in exhibitione, quia certas debet præstare libertus, victu, & uestitu patroni: incertas suo uictu, ut inf. de oper. libe. l. suo. & l. aut certæ. & l. imponi. & l. pen. lex enim penul. quæ dicit victum esse præstandum, super certis tantum intelligitur: quia si de incertis tantum loqueretur, malè diceret libertum aut quēlibet alium edentem operas: quia incertæ per alium edi non possunt, nec alij, ut inf. de ope. lib. l. operæ in rerum. Quintò differunt: quia in incertis fideiussor ex sua mora teneri non potest: uerò cum non cedant nisi cum indicantur: sed in certis operis est idem quod in qualibet credita pecunia, ut infra de ope. li. l. si libertus meus. & l. si duobus. Sextò a differunt in transmissione: circa quam nota duo generalia in q b. conueniunt. Primum, quia nulla opera trāsit ad hæredem hæredis, ut inf. de verb. sig. sciendū. Item, quia ad omnem operam, s. fabrilem vel artificialē agunt liberi, si patronus sibi liberisq; suis fuit stipulatus. & pro æqualib. portionibus, & vtilis actione etiam si non sint hæredes: & sic intelligitur inf. de ope. li. si quis operas. & l. ut iureiurando. § si liberi. & de verb. obl. quodcunq;. § si quis. Si verò sibi tantum stipulatus fit patronus, & in certas operas ad hæredem extraneum non transmittit: & lite contest. nisi fortè condemnatio fuerit facta. ad liberos autem etiam non institutos, dummodo non mala mente exhæredatos etiam li. non ꝓtest. transmittit: dum tñ sint præteritæ: futuræ. n. alij cedi non possunt: & hæc probātur inf. de ope. lib. l. si duob & l. si operarum iudicio & l. qui libertos. § non solum. & § sed si iam. & l. operæ in rerum in prin. & de bo. li. l. si patronus. § si quis non mala mente. & de acq. hær. si quis pro hærede. § si quis. cū aūt certas sibi stipulatus est pronus, non trāsmittit eas, nisi ad hędes suos, vel extraneos, directò tñ p se. & non p alios ad successionē venientes, & pro hæreditarijs portionib; quia sicut credita pecunia petit opera. ut ⁊ de ope. libe. l. a duobus. & l cum patronus § cum patronus. & § cum libertus

a *Stipulatus.*] i. interrogatus promittere per stipulationem. sic in Auth de æqua do. § 1. ibi, & cum stipulentur alterutros &c. & Instit. quib. mod. tol. obli. § penul. & infra de sol. in his. vel sub. sit aliquis à me. Accurs.

* Stipulatus. i. interrogatus posuimus quō in lege ꝓpositū lateria ex Suetton. docet Prisc.

a Imò dic quod attēditur quod sit diuersa quia illi iure expensis dēnt pstari. secūdum B. B. Ang. Albe. & Ias.

1 † Fl. vadem cum, & in prima.

2 † Fl. decē.

a Sequuntur hanc gl. ēsq; ad fin. B. Pa. Ang. & Ias.

¶ Si decem aut Stichum stipulatus, a * soluam quinque: quæritur, an possim condicere? Quæstio ex hoc descendit, an liberer in quinq.: nam si liberor, cessat condictio: b si non liberor, condictio c erit. Placuit autem (ut Celsus lib. sexto, & Marcellus libro vigesimo Digestorum scripsit) non perimi d partem dimidiam obligationis. Ideoque eum qui quinque soluit, in pendenti habendum, an liberetur, petique ab eo posse reliqua v. aut Stichum: & si præstiterit residua v. uideri eum & priora 1 † debita soluisse: si autem Stichum præstitisset, v. eum posse condicere, quasi indebita: sic posterior solutio comprobabit e priora v. vtrum debita, an indebita soluerentur. Sed & si post soluta quinque, & Stichus soluatur, & malim ego f habere v. & Stichum reddere: an sim audiendus, quærit Celsus: & putat natam esse in 2 † quinq; condictionem, g quis utroq; h simul soluto, mihi retinēdi quod vellem, arbitrium daretur. i

In obligatione alternatiua solutione partium in diuersis rebus liberatio nō contingit: licet ad plures hęredes creditoris, vel promissoris prineat obligatio.

¶ Idem ait, k & si duo hæredes sint stipulatoris, non sic posse alteri v. solutis, alteri partem Stichi solui. Idem, & si duo sint promissoris hæredes. secundū quæ l liberatio non contingit: nisi aut utrique m quina, aut vtriq; partes Stichi fuerint solutæ.

Gl. intelligit istam l. uno modo, & Gul. alio modo. secundum gl. breuiter hoc intendit. Sicut promissum in certo loco potest vbique peti, ita solutum indebitè certo loco, non obstante errore soluentis. Bart.

Paulus lib. 27. 3 † ad edictū.

LEX XXVII.

QVi loco certo se 4 † debere existimans, n indebitum soluit, o quolibet p loco repetet: non enim existimationem soluentis eadem species repetitionis sequitur.

Tutus exceptione rei iudicatæ soluens non repetit. Bartolus.

Idem lib. 6. 5 † ad edictum.

LEX XXVIII.

IVdex si malè absoluerit, & absolutus sua spōte soluerit: repetere non potest. q

Pupillus prodigus, & furiosus indebite solutum repetunt, etiam vbi alius non repeteret. Bart.

b *Conditio*] hoc regulariter fallit, ut ⁊ eod. l. Neratius.

c *Condictio.*] utrumq; autem simul non: ut infra de solu. qui hominem § fin. Accursius.

d *Non perimi partē.*] immo videtur quod sit pars perempta, & quod tātum pars Stichi sit petenda, ut inf. de accep. l. qui hominem. quæ est contra. Solu. non est contra, quia non prohibetur 3 ibi Stichum petere, sed partem peti posse dicit. Vel illa est distinctio legis, non hominis. Vel quia ibi dicit perimi, i. interim non posse sortiri effectum: nam obligatio durat, non autem extincta est, ut hic. Cum hoc autem dicto facit inf. de solu. qui hominē. in princip. & § 1. & § penult. & de leg. 2. l. si quis duob. Item ⁊. infra de solu. stipulatus. § j. sed ibi certus 4 homo, puta Stichus debebatur, cuius parte soluta à parte liberatur, secus si in genere, uel sub alternatione, ut ibi, & hic, & inf. de verb. obligat. l. 2. in princ. Accurs.

3 Reprobat cum duabus seq. iō dic. quod hic loquitur in solutione vera: ibi in solutione sicta. secūdum B. Alc. & Ia.

3 † Fl. lib. 28.

4 † Fl. decē. sō.

4 Et bene secundum prędic.

5 † Fl. lib. 32.

e *Comprobabit.*] id est declarabit.

f *Et malim ego*] scilicet creditor, nam mutat personas.

g *Condictionem.*] indebiti.

h *Vtroque.*] Sticho & decem.

i *Daretur.*] hoc iure ueteri, sed hodie est electio soluentis, ut C. eod. l. pen. quæ est contra. & sic corrigitur hoc. * Vel hic erat in optione stipulatoris: ibi promissoris. Accurs.

* Hoc] vl. Cuia. lib 8. obseruat. capitulo 35.

k *Idem ait.*] scilicet dicendum Accursius.

l *Secundum quæ.*] s. iā dictam non proximo sed alio casu.

m *Vtrique*] scilicet hæredem stipulantis.

Q *Vi loco*] CASVS. Credebam me tibi debere x. Romæ solui: nunquid alibi quàm Romæ possim repetere? Dicit quod sic. Viuianus.

n *Existimans*] & ita non errauit quo ad certa loca: unde videbatur 5 quod in cæteris non possit repetere: potest tamen similis dubitatio esse, inf. de consti. pecu. l. cum qui 1. respons. Accursius.

5 Istā rōnē dubitandi sequitur Ias.

o *Soluit.*] in illo loco: idem si in alio.

p *Quolibet.*] idoneo tñ Arg. ⁊. de mun. & hon. ut gradatim, § & si lege. Sic & ⁊. de consti. pecu. l. quæ aute, in fi.

I *Vdex.*] CASVS. Debebam tibi decem, & cum peteres à me: iudex me absoluit, deinde quia bonam fidem habuit, solui: nunquid repetam? Dicit quod non. Viuianus.

q *Non potest*] natura enim debitor remansit, ut patet infra eod. Iulianus.

Item

a Interdum.] CASUS. Dicit q quandoque condicit unus, quod alius non condicet. & est exemplum in pupillo soluente sine tutoris authoritate: qui repetit quod solutum est. Viu. a Interdum persona.] q.d. aliquid condicit, & repetit unus quod alius non condicet, ut statim dicetur. Accursius.

b Repetitioni.] hoc modo qui sequitur, & si quidem, &c. Accur.

c Locum esse non ambigitur.] Quomodo põt esse, quod hæc lex dicit? nam aut erat debitum solutũ, aut indebitum. Si debitum, cõsumpta pecunia non condicitur, nec vendicatur: quia tantum fecit consumptio quantum dominij translatio à principio, ut sup. si cert. peta. l. si filius & l. non ois. s. si pupillus quæ est contra. & j. de sol. l. q si fortè. s. fin. quæ est similiter contra. Si indebitum erat, ergo de iure communi datur repetitio, & sic non facit persona locum repetitioni? Sed dic q erat indebitum ciuiliter: sed tale, scilicet naturale debitum quod solutũ est a maiore, non repeteretur: puta legatum non deducta Falcidia solutum per ignorantiam iuris, ut C. ad leg. Falc. error. Itẽ in casibus in quibus condictio hæc restitutis in maioribus quos diximus sup. eo. l. elegantes. s. fi. pupillus verò repetit r per restitutionem præhabitam: ut hic, & supra de manu. illud in prin. & C. si aduer. sol. l. indebito. & secundum hoc non obstat d. l. non omnis. nec illa, quod si forte. quia ibi de ciuiliter, & naturaliter debito dicit, vel secundum Azo. ibi de rigore, sed hic de æquitate dicit. Sed fru. q hanc legem modo intellexeimus, l. etiam esset in quolibet minore, eo excepto, q pupillus extantes sine restitutione vendicat, pubes vero restitutus demum: quod verum est, a. Scilicet q in minore quolibet loquatur: sed de pupillo gratia exempli loquitur. Sed opponitur quando minor repetit naturale debitũ per in integ. resti. præhabitam, & post condictionem intentatam: nonne obligatio naturalis qua tenebatur minor, restituitur contra eum, ut C. si aduer. transac. l. j. ergo illius nomine contra in integ. resti. obijcitur compensatio, ut s. de neg. gest. l. iij. s. pupillus? Rñ. 3 non puto q compensatio 4 obijciatur: quia si minori non prodesset restitutio ut no. s. quæstione j. e. t. l. cũ is. s. j. Patet ergo naturale debitum à minore solutum condici petita prius in integ. resti. Sed P. dicit 4 circa restitutionem pupillum condicere pecuniã consumptã. & pro se inducit j. ad Treb. l. si eius. s. & si eius & l. istã. In adultis autem confitetur, quod per restitutionem, ut j. de acqui. hær. l. impuberibus. sed l. illam, si eius, retorqueo in eũ: nã ibi dicit, qd pupillus non repetit naturale debitũ, scilicet ab hærede q restituit hæreditatẽ: nullo mõ qn ante restitutionẽ hæreditatis est ei solutũ: nec à fideiussore sine restitutione: si aũt post restitutionẽ hæreditatis solui hæredi, iure cõi citra restitutionẽ repetit: quia naturalis obligatio iã trãslata erat ad fideicommissarium. Itẽ nec hæc lex facit q eo nõ psona pupilli, & furiosi facit locũ repetitioni: quia si extat pecunia soluta, repetit per rei ven. Si aũt cõsumpta sit pecunia soluta, si quidem à pupillo, cedit in solutũ debiti naturalis: nec repetit, nisi iuuet pupillus beneficio restitutionis, ut dixi. Si aũt furiosus, vel prodigus soluat, pecuniã consumptam repetit per condictionẽ sine causa, & non petita restitutione, quia non intelligunt voluisse soluere, 5 si quidẽ in negotijs cõtrahendis, alia est causa furiosorum, & alia pupillorum, ut inf. de reg. iur. in negotijs gestis. Sic ergo consumptione facta reconciliatur indebitum à pupillo soluto, sed non à furioso, vel prodigo: quia qui expressè consentire non possunt, nec tacitè possunt, ut j. locati. l. qui ad certũ. & facit ad hanc l. j. de bo. aut. iu. pos. non ex s. j. Accur.

d Vendicabuntur.] etiã sine restitutione: quia non est facta accipientis pecunia.

e Condictio.] hoc ita tamen demum si restituatur secundum nos, licèt Placen. contra, ut modo diximus. Acc.

1† Fl. Aut. pro.

2† Fl. lib. 10.

3† Datur. in his casib.

4 Hic est primus intellectus istius l. q r. probat secũdũ Bar. B. Ang. P. & Ias. aliud est falsũ: qa loquitur in pupillo: nõ i adulto. secũdum B. & Ias.

3 Idem B. B. & P. sed melius dixisset retentio 'as'. 4 Ista est vera lectura secũdũ B. Io. Ang. & Ias.

5 Idem B. B. & P.

Vlpianus libro 2. disput.

LEX XXIX.

Interdum persona a loci facit repetitioni: b ut puta si pupillus sine tutoris authoritate, vel furiosus, vel is, cui bonis interdictum est, soluerit. Nã in his personis generaliter repetitioni locũ esse non ambigi c. Et si quidem extant nummi, vendicabunt: d pro 1† cõsumptis verò condictio e locũ habebit.

Si quis soluat, tutus exceptione, quia sibi debetur, non repetit, sed suum debitum petit. Bartolus.

Idem libro nono 2† disput.

LEX XXX.

Qui inuicem creditor, idemque debitor est, in 3† casibus, in quibus compensatio locum non habet, si soluit, non habet f condictionem, veluti indebiti soluti: sed sui crediti repetitionem. 4†

4† Fl. petitionem.

Qui promisit plus quàm deberet, condicit liberationem. Bartolus.

Idem libro 1. opinionum.

LEX XXXI.

Si qui g plus quàm hæreditaria portio efficit, per errorem creditori cauerit: h indebiti promissi habet condictionem. i

Vna ex rebus alternatiuè debitis solutis simul perempta, quæ superest, remanet in solutum. Bart.

Iulianus lib. 10. Digestorum.

LEX XXXII.

Cum is, qui Pamphilum, aut Stichum k debet, simul utrumque soluerit: si postea, quàm utrumque soluit, aut uterque, aut alter ex his desierit in rerum natura esse, nihil repetet. l id n. remanebit in soluto, quod superest. m

f Qui inuicem.] CASUS. Debebam tibi decem ex causa depositi: & debebas mihi decem ex causa mutui. in casibus istis non est locus compensationi. unde si tibi soluerim tua decem, nõ repetam: immo mea decem quæ mihi debebas. Viuianus.

f Non habet.] 6 ut in deposito, ut C. de compen. l. fin. & cũ ex una parte debetur species, ex alia quantitas. Item in vino, vel frumento, vel oleo publico. Item in vectigalibus, tributis, & alimentis, fideicommissis, vel pecunia quæ statutis sũptibus fertur, ut C. de compen. l. in causa. secũdum Ioan. al. idem ut in omnibus ubi ipso iure cõpensatio non fit. Si autem ipso iure fiat cõpensatio, ut de negligentia ad negligentiam, aliud est, secũdũ H. ut j. de compen. l. si ambo. s. j. Accur.

6 Sequitur hos casus Bart.

g Si qui.] CASUS. Instituit aliquis me hæredem in testamento, qui fortè habebat creditorem. Et cum etiam institutus pro tertia parte, credebam me hæredẽ institutum pro dimidia. promisit me soluturũ creditori hæ litatio pro dimidia hæreditatis. Dicit q cautionẽ repetere possum. Vi.

g Si qui.] scilicet hæres.

h Cauerit.] scilicet creditori. Accurs.

i Condictionem.] sine causa, vel incerti. ut inf. de condict. sine causa, l. qui sine.

Cum is.] CASUS. Promiseras mihi Stichũ aut Pãphilum. utrumque soluisti, deinde decessit alter. Dicit q ille qui superest, remanet in obligatione: unde nõ repetitur.

Si fideiussor.] Titius debebat tibi x. pro eo fideiussi. fecit pactum de non petendo a te. postea aliquo casu ignorans tibi solui. Dicit q repetam. Idem est ego decessi, & hæres meus soluerit. Sed pone, quòd Titius, mihi successit, & soluerit: numquid repetet? Dicit quòd non, sed liberatur.

Si mulier.] nomine dotis mulier quædam pro alia soluit decẽ marito futuro, credens se teneri. an repetere possit? Dicitur quòd non: quia causa pietatis tollit repetitionem: quam aliàs induceret falsa opinio.

Qui hominem.] Credidi me debere tibi hominem in genere, dicit q similis sum ei, qui hominem, aut x. debet: veluti si ad hominem in genere tenebar, credebam me teneri ad Stichum, & cum soluero, condicam. Viuianus.

k Aut Stichum.] alternatiuè. Accurs.

l Repetet.] loquitur hic quando ad certam speciem datur hæc condictio. alias, 7 si ad quantitatem, non liberaretur interitu speciei, sicut nec in mutuo, ut C. si cer. pe. l. incendium. & sic non obstat s. libertus, sup. eod. l. si non sortem. Item no. q hic proprium factum ignorare licet, ut sup. eod. sed & si me putem.

7 Idem B. B. & Pau.

m Superest.] s. alter decessit. Azo. Sed si nõ soluisset, q superesset, dandum esset, ut j. de cõ. emp. l. si in emp. s. pe. Accur.

[illegible]

a *Paciscitur.*]non in re, sed de sua persona tantum, sic supra de iureiu. l. duobus. §. 1.
b *Imprudentiam*] facti, vel iuris: cum sublata sit naturalis obligatio per pactum, ut j de solu. Stichũ. §. naturalis.
c *Condicere.*] condictione indebiti.
d *Stipulatori.*]id est à stipulatore.
e *Et ideo.*]bona ratio: quia eadẽ solutio non parit liberationẽ reo, & repetitionem fideiussori, ut hic, & infra de sol. l. qui hominẽ, § fi. Az. & inf. eo. si fideiussor. Sed si id quod naturaliter tantũ debetur, per ignorantiam facti probabilem soluatur, repetitur ut indebitum, ut C. ad leg. Fal. error. Si agat condi. indeb nõne poterit naturalis debiti compensatio opponi, ut j. de cõpen. l. etiã. & supra de neg. gest. l. iij. § pupillus? Videtur quod sic, nam per solutionem talem non fuit sublata obligatio naturalis: quia eadem solutio non potest parere liberationem, & repetitionem, ut dixi. Nec obstat, quod est inf. de sol. l. in numeratio nibus, in fi. licet n. 1 una solutio, & liberationem, & obligationem simul pariat, ut ibi: nũquã tamen repetitur pecunia, ut indebita, ut eiusdem pecuniæ contingat liberatio, & repetitio, non sunt ergo cõtrarij effectus ibi: sed hic sic. Ego tamen puto non posse compensari naturale debitum in hoc casu, quia secundum hoc lex, quæ dicit naturale debitum repeti, imposita esset verbis, & non rebus, & una via repeteretur, & altera non, quod esset iniquum, ut C. communia de leg. l. ij. Azo. & facit ad §. infra man. si fideiussor §. nõ malè, & §. ultimo. Accur.

1† *Aliàs, adij. ei quia reus.*
2† *Fl. soluat.*
3† *Fl. &.*
4† *Fl. mulier si in ea opinione sit, ut credat. Scribentes hic reputant istũ text. singu ad hoc, quod licet promittẽs aliquid tanquã debitũ, cũ nõ esset debitum, habeat condictionẽ indebiti, tamen fallit in isto casu singu. Bolo.*
ε Approbat B. B. & P.
5† *Fl. non potest.*

Solutio quę fideiussori parit repetitionem: non parit reo liberationem. Bart.

¶ Fideiussor cum paciscatur a ne ab eo pecunia petatur, & per imprudentiam b soluerit, condicere c stipulatori d poterit, & ideo e reus 1 † quidem manet obligatus: ipse f autem sua exceptione tutus est: nihil autẽ interest, fideiussor, an hæres eius si fuerit. 2 † quod si huic fideiussori reus hæres extiterit, & soluerit: nec repetet, sed 3 † liberabitur.

Quando à pietate causatur error, cessat repetitio indebiti soluti. Bart.

¶ Si 4 † in ea opinione sit mulier, g ut credat se pro dote obligatam, quicquid dotis nomine dederit, nõ repetit: h sublata enim falsa opinione, relinquitur pietatis causa, ex qua solutum repeti non poterit. i 5 †

Obligatio generis, & alternatiua æquiparantur: et in obligatione generis qui certam speciem soluit putans se ad eam teneri, repetit. h. d. Primò ponit unum dictum. Secundò ponit aliud. Secunda ibi, Et ideo. neque est dicendum quod secunda pars sit illatio primi dicti. Bart.

¶ Qui hominem k in genere 6 † promisit, similis est ei, qui hominem K aut decem debet: & ideo 7 † si cum existimaret l se Stichum promisisse, eum dederit: cõdicet: alium autem quemlibet m dando liberari poterit.

Ubi inter partes nullum negotium gestum est, cessat condictio indebiti. h. d. Diuiditur in duas partes. Primò, quando quis ædificat in solo alieno à domino possesso. Secundò, quando quis ædificat in solo alieno à se possesso. Secunda ibi, Sed & si is. Bart.

Idem li. 11. 8 † Digestorum.

LEX XXXIII.

SI in area tua ædificassem & tu ædes possideres, condictio n locum non habebit, o quia nullum negotium inter nos contraheretur. Nam is qui non debitam pecuniam soluit, hoc ipso aliquid negotij gessit. Cum autem ædificiũ in area sua ab alio positum dominus occupat: nullum negotium contrahit. Sed si is qui in aliena area ædificasset, ipse possessionem tradidisset: cõdictionem non habebit: p quia nihil accipientis faceret: sed suam rem dominus habere inciperet. Et ideo constat, si quis cum existimaret se hæredem esse, insulam hereditariam fulsisset:

* *Hominem*] *hãc Iulianus suiam confirmat. Inst. in l. pen C. eo. tit. & a Ulp. in l. si nõ fortẽ. § 1. sup eo. & Cel. si in l. 19. inf. de lega. 1.*
f *Ipse.*] scilicet fideiussor.
g *Sit mulier.*] mater fortè, vel extranea.
h *Non repetit.*]nisi esset tutrix, a & rõne officij soluisset, ut j. de ad. tut. cũ post. §. 1. & licet hac cõdictio cesset, alia actio qñq; dat soluẽti, ut j solu. matr. l. si pater ignorans.
i *Non poterit*]nisi in casu, ut C. de nup. l. patrem. Quid autem si fideiussit pro dote mulier, quo casu cessat Velleia. ut C. ad Velleia. l. generaliter, nonne repetet? Respon. sic è muliere: arg. d. l. de admini. tuto. l. cum post. § 1. Intellige ergo hic quod suo nomine credebat teneri pro sua obligatione: pro alia tamen muliere. Accur.
k *Qui hominem*] si dicas hominem, scilicet incertum, aut x. oĩa sunt plana, & erunt similes hi casus in omnibus, & nihil est contra. Si autem dicas hominem, scilicet certum, puta Stichũ, aut x. erit similitudo in soluendo, nã quilibet eorum antequam soluat, habet electionem, dummodo non uilissimum soluat debitor in genere, ut Instit. de act. §. huic autem, & j. mã. l. fideiussorem. Item sunt similes, quia neuter præcisè tenetur ad aliquem. In repetendo autem an sint similes? Videtur quod sint, ut hic dicit: nã si ideo repetit, quia est ei similis, ergo & si is qui Stichũ, aut x. debet, credens se debere Stichum soluat, repetit, ut hic dicere videtur. Sed contra inf. de le. ij si is cui. ubi dicit, quod nõ repetit. Sol. secundum R. distingue 4 an per errorem facti soluit, ut quia nesciebat alternatiuè promissum, & tũc repetat, ut hic: an per errorem iuris, credens fortè se teneri ad meliorẽ, & tunc non, ut ibi. Alij dicunt, quod hæc illam corrigit, ex eo quod hæc à Iustiniano confirmata videtur, ut C. de cond. inde. si quis seruum. Tertij dicunt, quod hic est disiunctio legis, nõ hominis. Prima non placet: quia lex contraria vr loqui de soluente per errorẽ facti, itẽ nec secũda: 5 quia lex illa, si quis loquitur quando utrumque est solutũ. Tu dicas, 6 quod non ideo repetit debitor in genere, quia similis sit ei qui alternatiuè debet, nã licet in aliquo sit similis, non tñ in omnibus, sed ideo repetit debitor gener. quo hic dicit, quia nullus erat in obligatione, sed in solutione tãtũ, ut j. de lega. 1. incertus, licet sit ar. contra. infra. de l. ij. l. Mæuius, §. duob. sed dic, ut ibi non sed in alternatiua utrumq; est in obligatione, ut inf. de verb. obl. l. si duo rei & j. de solu. qui decẽ. §. Stichum, & iõ dico, quod non repetit, ut in d. l. contraria, si is cui & secundum hoc post pone , & dic ideo condicet, cum existimaret, &c.
l *Existimaret.*] 7 is qui generaliter promisit, hominem. nam hunc tantum prosequitur, ut modo dixi. sunt ergo similes in soluendo. Itẽ quia neuter præcisè tenetur: sed dissimiles in alijs duob. s. in repetẽdo, & quia in altero utrunq; est in obligatione; in altero nihil. Acc.
m *Quemlibet.*]ut puta mediocrem. Azo.
SI *in area.*] CASUS. In area tua domũ ædificaui cũ ædificarã nactus es, an cõdicã? Dicit quod nõ. Si aũt postquã ædificaui, tibi ædes tradidi, nõ cõdicã, quia non feci domos illas accipiẽtis; quia prius erãt tuæ, unde pone. Credebã me hæredẽ; domos hæreditarias fulsi, ad expẽsas mihi potero cõsulere per retentionẽ; Cætera sunt plana usq; ad l. frater à fratre. Viu.
n *Condictio.*] scilicet exp. narum, uel dic domus ædificatæ.
o *Negotij.*]non quò 1 obligatio ex contractu nascatur, sed quasi, ut Instit. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. pen. & quod dicit hic gerit, idest, gerere videtur extra id, quod agitur, ut j. eo. commo. l. si is qui § fi. Accur.
p *Non habebit.*]in ò vr, quod possessionẽ saltẽ possit condicere, ut s. eo. indebiti. §. 1. quæ est contra; Sol. ibi credens se obligatũ tradidit; hic non. Vel solue, ut ibi. Item contra ad idem inf. eo. qui exceptionem. §. 1. Sol. ut ibi. Accur.

¶ Approbat B. B. & P. quod psumit in dubio, secundum P.
¶ Bene dicit, secundum prędict.

4 Et malè secundũ B. B. & P.
6 † *Fl. generaliter.*
7 † *Aliàs, adiaque.*
5 Reprobat secũdũ Bal. & Pau.
6 Ista est vera secũdum B. B. P. & Ias.
8 † *Fl. lib. 39.*
* *Habebit.*] *quia nihil indebitũ ad dominum peruenit, sed rẽ suã habere, i. tenerẽ incipit, si aliena area esset, possessionẽ recitẽ condiceret. L. R.*
7 Ista gl. est singularis quod obligatio generis nihil dr cõtinere, secũdũ Bal. faciũt duo quæ poteris videre hic in secũdis interp. Bol.
8 Non tenet cũ sequenti; iõ dic, quod ibi fuit tradita possessio nõ dño hic domino. B. P. & Ias.

Sernare

nullo alio modo, quam per retentionem impensas seruare posse. a

Quando dispositio efficitur indebita, solutum causa conditionis implendæ, repetitur. Bar.

Idem lib. 10. † Digestorum.

LEX XXXIIII.

IS, cui * hæreditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus, b si decem dedisset hæredi si hæres 2 † suspectam hæreditatem dixerit, & eam c ex Trebelliano restituerit: causam dandæ pecuniæ nõ habet: d & ideo qđ eo nomine quasi implendæ conditionis gratia dederit, condictione e repetet.

Potestas purgandi morã non facit, ut indebitum videatur esse solutum. Bart.

Idem lib 9. 3 † Digestorum.

LEX XXXV.

QVi * ob rem non defensam soluerit (quamuis postea defendere paratus est) non repetet quod soluit. f

Pecunia accepta, ut reddatur res in qua quis recipiendo pignori furtum cõmisit, repetitur; alias secus. Bart.

Paulus lib 5. ἐπιτομῶν. Alpheni Digestorum.

LEX XXXVI.

SEruus * cuiusdam insciente domino magidē g commodauit: is, cui commodauerat, pignori eam posuit, & fugit, qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, h quam si pecuniam accepisset. accepit a seruulo, & reddidit magidem. Quæsitum est, an pecunia ab eo repeti posset. Respondi, si is, qui pignori accepisset, magidem alienam sciisset 4 † apud se pignori deponi: furti i eum se obligasse. k idcoque si pecuniam a seruulo accepisset, redimendi furti causa: l posse repeti. m Sed si nesciisset alienam 5 † rem apud se deponi: non esse furem. n Item si pecunia eius nomine a quo pignus acceperat, a seruulo 6 † ei soluta 7 † esset, non posse ab eo repeti. o

Pretium solutũ ex causa emptionis inualidæ repetitur. Bart.

Iulianus lib. 3. ad Vrse. Fero.

LEX XXXVIII.

SEruum meum insciens a te emi, pecuniamque tibi solui: eam me a te repetiturum, & eo nomine p condictionem mihi esse omnimodo puto: siue sciisses meum esse, siue ignorasses. q

a Seruari posse.] hæc lex loquitur secundum Azo. de stricto iure: sed de æquitate dabitur isti qui impendit, vtilis ac neg. gest. ad impensas. & pro eod. sup. de neg. gest. si pupilli, §. sed & si quis, sed illa loquitur qñ alieno noie impendit: hic suo proprio. Item pro eo. j. tit. i. l. 6. sed ibi necessario fuit gestũ negotium. sec hic voluntarium. Item pro eo. C. de rei vend. l. donatum, quæ est cõtra. sed ibi in reficiendo. Io. autem dicit 1 nõ posse repeti, sed retineri, ut hic, & j. de ex. ce. do. Paul. & hãc materiam plene dicta §. de rei vendic. l. in fundo, Accur.

b IS cui Fundus] sed quomodo potuit grauari vltra hæreditatias vires: imo etiam quartam debet habere? Respõ. quidam libri non habent totam. 2 & tũc planũ est. si autẽ habet, di. quod post tẽpus de restituẽdo hæreditatẽ ... ita quod medio tẽpe fructus habuit qui suffi ciũt ad quartã, ut §. de inof. test. P. pinianus, §. vnde si quis, & secundum primũ intellectum dices de fundo hæreditario: secundum alium de fundo hæredis Accur.

c Et eam] s. totam, quod facere debet hoc casu, ut Instit. de fideic. hære. §. sed si recuset.

d Non habet] scilicet legatarius.

e Condictione.] s. indebiti. secundũ quosdã. Sed cum datur condictio indebiti, cum ipsa respiciat ad præteritum. & hic dedit, ut quid fieret. i. adiret: quare condictio ob causam deberet dari: quod satis admisso, ut hic de ea loquatur, ut arg. §. de cõdi. ob causam, l. j. § j. & l. 3. Vel dicas, imo datur indebiti quia iam putabat se fuisse obstrictũ. Itẽ opponitur: quia vr, quod nulla actio datur ad repetẽdũ, licet coactus adiit, ut j. de condi. & demonst. qui hære di. §. sed cũ suspectã adiit. quæ est 3. Solu. hic de rigore, 3 ibi de æquitate: nã ibi dicit benignius. Vel hic decẽ fuerũt data nomine fundi tñ: ibi aũt nomine hæreditatis. legatũ autem hic factum est indebitum, & per consequens quod pro eo erat dandum: hæreditas autem non ideo fit indebita, sed tunc magis compellitur restituere, & ideo 4 qđ pro ea datum est, non est factum indebitum, m R. & Io. vel dic, quod hic a fideicommissario vniuersali repetitur a quodam legatario singulari. Accursi.

f QVi ob rem Soluit.] in procuratore, vel fideiussore q. aliquem sisti iudicio promisit, & indicatũ solui loquitur, quæ stipulatio tres habet clausulas, ut j. iu. sol. l. iudicatum solui, post solutionem non repetat, ut hic sed ante bene posset purgare morã, ut j. iud. sol. l. 2. & fin. & sup. si quis cau. & si post tres. Accur.

g SEruus. Magidem.] s id est, tabulariũ, vel scatheriũ.

h Aiebat.] scilicet magidem.

i Furti.] sicut qui sciens non debitum accepit, ut inf. de condi. furti. l. quoniam. Vel dic, ut ibi.

k Obligasse.] pro magide.

l Furti causa] idest, rei furtiuæ.

m Repeti.] condi. scilicet ob turpem causam, ut §. de cõdi. ob turpem cau. l. idem. §. 6. Sed quid ad hunc titulum? Respond. quia indebita est.

n [Furem.] magidis.

o Repeti.] hoc intelligo si voluntate domini soluta est. vel si postea ratum habet: vel cum bona fide accepit, & consumpsit. Sed si extaret, & non esset solu... dñi uolũtate, vel eo ratum habente, vendicaretur.

p SEruum. Eo nomine.] id est, ob repetendam pecuniam.

q Ignorasses] quia nõ valet contractus, ut j. de contrah. empt. §. rei sue. Accursi.

FRater a fratre.] CASVS. Primo nota tria circa hanc legem. quod filius mutuando pecuniam paternã fratri, eidemque filiof. patris voluntate, vel non, non refert, semper acquirit naturalem obligationem patri secũdũ iura ista. Aliud est: quia quoties debitor succedit creditori, extinguitur obligatio. Tertium est, quod debitũ filii est onus peculiare, quia pertinet ad peculium, & ex peculio erit soluendum. his præsuppositis dic casum. Paterfam. habebat duos filios: Titiũ & Mæuiũ: Titius à Mæuio decem accepit mutuo, & ita erat patri naturaliter obligatus per Mæuiũ ita dẽcem. decessit pater vtroq. hærede instituto: & bona paterna, & peculiaria inter se diuiserunt, & diuisione facta decem soluit Titius Mæuio, vult ea repetere, an possit, quæritur? Et dicit, quod debet Mæuius restituere medietatẽ, qua non extat hæres. nã pro medietate qua extat hæres Titius, extincta fuit obligatio, aliam medietatem, i. alia v. condicet si tñ peruenit ad Mæuiũ de peculio Titii, quantũ fuit medietas debiti, idest v & hoc tribus rationibus. Prima est, quod ad quẽ deuenit peculium, debet deuenire onus peculiare, puta debitum. vnde si totum peculium Titio fuisset prælegatũ: de illo peculio esset satis faciendum Mæuio. quod ergo ad Mæuium peruenit de peculio, in debitum erit computandum. Secunda ratio est, per id, s quod peruenit ad Mæuiũ de peculio, extinguitur debitum. Quid si Titius tñ debet extraneo, & cum conueniretur, tñ de suo solueret: nunquid posset tñ deducere de peculio per iudiciũ fami. erc. Dicitur quod sic. Tertia ratio est, quod si tñ debuit extraneo antequam tñ exigeretur peculium, omnino diuiserunt: poterit deducere id, in quo est alii obligatus, certẽ potest. ergo est quo ita est, quod si extraneo deberet, de peculio esset soluendum, & a fratre esset indemnis conseruandus, multo fortius aduersus seipsum indemnem conseruare debet.

q Quæsitum.] habebam filium in potestate, qui peculium habebat

1 Ista cõiter tenetur secundum Paul. & Ias.

1 † Flo. li. 40.

* ad intell. huius l. ... Eo ... ras in l. cum ... num. 34. C. de fi ... Hereno.

2 † Flor. & hære.

2 Non tenetur quo ad text. secundũ ... tradit.

3 † Fl. li. 45.

* Bald. dicit istum text. sing. quod pœna soluta infra tempus purgandi moræ non pôt repeti ... ... sanctiones ... de ... & ibi ... Bal.

3 Ista non tenetur cum sequenti secundum B. & Pau.

4 Ista est vera secundum eosdem

5 De magide, quale uas sit, pulchre Bud. hic Pl. pro lance accipit lib. 33. cap. 11. vide Alc. lib. 8 pa rerg. c. 16 vi. lu. Pol. ubi hoc verbum ex Sophocle exponit.

& Var. li 4. ling. lat. ... escarium esse vult cui assa imponebantur, & a magnitudine denuci.

* de sensu huius l. ... Bart. ... in l. cum fundus, §. seruum, nu. 60. sop. ... tat.

4 † Flor. scit.

7 † Flor. nesciisset alienã apud se dep.

6 † Fl. seruo.

7 † Alias, eri f. ...

Re & fama difficilis est hæc lex, sicut alia in toto corpore iuris. et h d. Inter duos fratres, qui sunt in eiusdem potestate: & inter patrem, & filium sola obligatio naturalis contrahitur, quę per fratrem mutuantem patri acquiritur. Item cū debitor creditori succedit, pro quota obligatio extinguitur. Itē huius obligationis onus peculiū respicit: & quatenus de eo peruenit ad creditoré, obligatio tollitur. Item solutū inquātū erat obligatio extincta repetitur: residuum non, naturali obligatione impediente. h. d. Diuiditur in duas partes principales. Primò quādo mutuum est contractum inter duos fratres. Secundò quando est contractū inter patrem & filium. Secunda ibi, Quæsitum. Item prima pars subdiuiditur per gl. in sex partes: quod dic, vt in gl. eo excepto, quod vbi dicit tria esse argumēta ad rationē, non intelligas ad rationem positam in tex. sed ad rōnē subauditā. partes sunt manifestæ. Itē secūda pars subdiuiditur. nā primo loquitur quando pater credidit filio. Secundo quando econuerso. Secunda ibi, Cōtra si pater. quælibet istarū posset recipere diuisionē: sed qa claræ sunt, iō omitto. Bar.

Africanus lib. 9. quæstionū.

LEX XXXVIII.

FRater a a fratre, b 1 † cū in eiusdem patris p̄tāte

habebat x. ei mutuaui deinde emancipatus x mihi soluit. an possit repetere? Dicit ꝙ si peculium filii mei penes me non remansit, non repetet, quia naturaliter fuit mihi obligatus existens in mea potestate. vnde licet postea soluat, nō repetet, & hoc probat per quoddam argumentum: quia si ego a creditoribus filii mei intra annum fuerim conuētus de peculio post emancipationem, nō ne primitus potui deducere quod mihi debebat, & sic si quid fuerit residuum in peculio, hoc soluere creditoribus? certè sic. vnde videtur, ꝙ naturaliter fuit mihi obligatus, & post emancipationem solutū non repetet. Sed pone, filius existens in potestate mea mihi mutuauit, deinde emancipaui, & solui eum. quid repetam? Certè non: quia hic naturaliter remansit obligatio, sicut in superiori casu. & hoc probat per idem: quia si creditor filii intra annum patrem conueniat de peculio, & dicat pater, accipiatis pecuniam, & inter vos diuidatis vt liberetur id, quod filius debebat ei offerre: si quidē post emancipationē durauit hæc naturalis obligatio, cessat repetitio.

¶ *Eademq; erant.*] Filius mutuauit patri in potestate sua existens, ipso emancipato decessit pater, & extraneū instituit hæredem, & filiū exhæredauit: extraneus filio soluit: an repetere possit, quæritur? Et dicitur ꝙ non: quia naturaliter fuit obligatus, & hæc naturalis obligatio transiuit in extraneum, ut infra ad Treb. l. si eius. in princ. Viuia.

a *Fratre.*] Mæuius a Titio fratre suo accepit mutuū. Ac.

b *A fratre.*] in sex partes diuide vsq; ad §. quæsitum. thema, quæstio, respōsio, respōsionis ratio, tria argumenta ad rationem, itē conclusio, & sic literam diuides. Itē nota, ꝙ quinque modis potest filiusfa. habere pecuniā. nā potest habere pecuniam patris, itē profectitiā, item castrensis peculii, item quasi castrensis, item aduētitiā. Et in his omnibus potest intellig. hæc lex si noīe patris fuisset mutuata. nā soli patri fuisset quæsita, & sine scrupulo esset: si autē ponas (qd est melius) ꝙ suo nomine mutuet, non habet locū hæc lex in castrensi, uel quasi: cū in his naturaliter, & ciuiliter, & cum effectu frater debitor fratri alteri teneatur, ut j. ad Mace. l. 2. hodie autē iure Codicis idē in aduētitia, ut C. de bo. quæ liber. l. cum oportet, §. 1. Et sic hodie tm̄ in pecunia patris, uel profectitii peculii loquitur hæc lex. Dic ergo pecuniā mutuatus, s. paternā, & volūtate, uel etiā sine uolūtate patris datā, cōsumptā rōnaliter non nasceretur naturalis obligatio. Idē si peculiarem, & de profectitio peculio, vel etiam aduētitio sm tempora huius legis. Nā & tūc dico naturalem obligationem filio, & patri per filium, & tandem filio, ut hæredi quæsitā. & sic 2 duæ naturales ab initio nascuntur, & media vtriusque naturalis tollitur propter hoc, quia successit frater debitor patri. & hoc probat, cum duæ nascuntur, &c. cum enim peculium fratris creditoris patrem respiciat, ut dicatur patris, non solum filii, & obligationes peculiares pertineāt ad patré vt ei quærantur, nō solū filio: ideoq. sicuti si patri vicēti soluisset, in totū liberaretur: quasi in hac parte duo rei credendi esse videantur, & potentior videatur pater ratione patria potestatis: ita si ei extitit hæres, & pro ea parte confunditur obligatio utraq; s. patris & filii: sed si patri esset soluta, ipse teneretur cum reo act. neg. gest. ad cōmunicandum ergo hic pater tenet fratri creditori: ergo & filius debitor tenetur eo ꝙ hæres est. Quare ergo non impedit hic repetitionem pro rata? 2 Respon. quia obligatio ipsius patris potior est quo ad effectum: cum occasione profectitii peculii, vel aduentitij, vel ratione aduentitii proueniens obligatio ipsius patris fit verè, vt Instit. per quas personas nobis acqui. §. igitur, & ibi nota. Est & alia ratio, 3 quia cōmune est peculium fratris creditoris. idem in peculio fratris debitoris: quia cum suo onere confertur: cum hæc sicut alia conferatur & cōmunicetur, ergo & peculiaris obligatio cōfertur. conferri autem aliter non potest nisi vt liberetur: quia pro ea parte qua successit pater, confunditur obligatio. Item quod filio sit quæsita & patri, probatur infra eo. si id quod. & infra de peeu. sed si damnum. §. peculium. & lege nec seruus, si enim dicitur dominus detrahere, quod debetur seruis suis: ergo eis naturalis obligatio ē quæsita. Videtur tamen contra quod dicitur infra, de acquiren. hære. placet. Sed illud in ciuili acquisitione est intelligendum, quæ sit solo animo, ut in hær. bo. pos. & Treb. restitutione: licet lex illa generaliter loqui videatur secundum Azo. Item quæro 4 cum hi duo erant in potestate patris, an sicut patri quæritur obligatio naturalis ex persona dantis mutuum, ita & econtra teneatur ei naturaliter ex persona accipientis. Si dicas 5 neq; patrem teneri eo nomine neque ei quæsitam: stare non potest: quia sm hoc ideo quia frater debitor patri extitit, non tolleretur obligatio imò sm omnes ideo tollitur, quia pro parte debitor hæres extitit quasi creditori: aliæ enim ratio esse non potest. Quid ergo dices? Videtur quod teneatur, sicut enim si hic filius se extraneo ciuiliter naturaliter obligasset, pater ciuiliter & naturaliter teneretur: ita hic qñ se naturaliter obligauit, & pr̄ debet teneri ex eius p̄sona naturaliter, & hoc dixerūt quidā, ut Hug. 6 Sed Azo dicit, 7 ꝙ non tenet pr̄ ex p̄sona filii debitoris. nec obst. qđ dixi. nā si ciuiliter & naturaliter filius se extraneo obliget, non ideo pr̄ tenetur ex eius persona nisi ciuiliter. * sed illa ciuilis habet effectum naturalis, quia cū effectu tenet, & sic hæc rō retorquet in eos, & pro eo argumentū est, qđ de seruis dicit nā si serui mei inuicem sibi credant: & conueniar de peculio eius, qui accepit pecuniam: deduco qđ alteri seruo debet, vt j. de pec. si seruus meus, §. sed quid si non mihi. & l. 13. sic dominum, §. peculiū. Sed si ego pariter tenerer ex persona eius qui accepit, ego nihil deducerem, nam id qđ deberem ex persona alterius serui, in peculio cōputaret dantis mutuū, ut j. de pe. l. quam Tuberonis, §. sed id & sic cū haberet pro soluto 8 si conueniretur ex persona eius qui dedit, non sibi, scilicet seruo, & sic nec mihi dño debet. non ergo deducerem, ꝙ aperte falsum est me non deducere posse, rō r j. contra esse. quia si debeā pecuniā, cōputabitur in peculio eius deberetur, si ex eius persona conueniat, & ita adhuc apparet me teneri naturaliter ex eo qui debet, sed certe non cōputatur, ad hoc, ꝙ ego debeam, sed quia debet ei conseruus, ut l. quam Tuberonis. in fi. vt tūc demū cū fuit solutū, augeat peculiū. Præterea 9 manifestior est rō in delictis, ut j. de pecu. leg. id q. §. si contocarū. Itē probant hæc in l. ista. si enim pater esset debitor & creditor, ergo vterq. filius alteri ad inuicem esset debitor in v. & creditor in aliis v. ergo quicquid solueretur, repeteretur quasi cōpensatione facta, secundū Azo. & sic sola successio hic operaret, sed peculiū non, qđ est contra

9 Non tenetur secundū Bart. Bald. Alb. Ful. & Al. nisi dicas remanere naturalem inefficacem penes fratrem in aliis tem rōne nudæ administrationis ex mente Ia.

2 Istam tū denaut tenere B. & B.

3 Ista est vera tenēdo opinionē gl. in præd.

1 † Hoc casu in eiusdem p̄tāte, &c. & hanc l. hoc uno sensu illustrant Corasium. 13.

4 Ista quæstio est superflua tenēdo cōtra opinionē præcedentis gl. sm P.

5 Reprobatur sm Bart. B. g, Alc. & Ia.

6 Et male cōiter scriben. hic.

* Vid. hic Zasium.

7 Ista cōiter approbatur.

8 Imo non habetur pro soluto. P.

9 Ista rō est nimis remotis iō tene primā secūdum B. P. Alex. & Ia.

contra legem istam. Est & alia potior ratio, quia cũ descẽdit obligatio directò à patre in filium, vt quia pater pro filio promittit alteri filio: patri non quæritur, & ipse naturaliter obligatur. sed si per obliquum, ut fuit hic, per alterũ filium quæritur patri. sed fideiussor datus à patre filio per obliquum desc̃endit in filium: & ideo patri acquiritur. sed quia pro eodem apud eundem teneri non potest, ideo dicit lex fideiussorem non teneri, vt infra de fideiuss. si quis pro eo: in princip. ergo & hic, cum similiter per obliquum descendat: & ita inuenitur pater obligatus, & sibiipsi non debet dici obligatus. Nunquid ergo potest pater filio obligari naturaliter? Videtur quod non, propter eandem absurditatem, quia si sibi quæritur, inuenitur sibiipsi obligatus. Sed respon. obligatur, vt j. eod. § quæsitum. Sed quæ est ratio quare directò obligatur, non per obliquũ? Respon. quia obligatio quæ venit à patre, quæritur filio, & sic non patri: ea vero quæ aliunde prouenit, non ei filio, sed patri per eum solet acquiri.

1 † Flor. respon. [margin]

* Affirmatiuam lectionẽ hic tuetur Cu iac. contra Ho tom. [margin]

2 † Laertius. [margin]

2 Et hũ: & est melior & toto corpore iuris secundum Sal. & Iaf. [margin]

tibi sublata est actio de pecu. pro parte? R. sic vtique, cum non in plus, quam sit in peculio pater teneatur, vt inf. de lib. leg. l. quis seruum. § idem Iulianus 5 Ergo & hic extinguetur dimidiam obligatio: sed altera dimidia est extincta iure successionis. Item nec dicat quis, sublata est obligatio, quæ successit frater debitor: obligatio ergo quæ pro parte remansit, quasi vtriusque fratris peculium non spectat: sed tantũ illam partem quæ ad creditorem fratrem peruenit, vt sic sibi cõpensẽt? R. ipso quia altera peculij medietas, & altera rerum hereditariarũ quæ apud fratrem debitorem remansit, pro parte obligationem succedendo sustulit, 6 & his finibus contenta est: vnde ad alium pro parte alia spectat onus. Item nec intelligas, quod si pars dimidia peculij, quæ fortè est v. ad creditorem perueniat, quò tollat obligatio, quæ est pro alia parte in x. sed in v. tantũ, vt prius no in gl. quæ incipit, minus. Et probatur

5 Dic q̃ ille tex. non probat secundũ Bar. [margin]

3 † Dua igitur, & si re. [margin]

4 † Florentin. [margin]

6 Imò non succedendo: sed ratione obuentionis peculij. secũ pum Iaf. hic [margin]

essent, pecuniam mutuatus,[a] post mortem[b] patris ei soluit.[c] quæsitum est, an repetere possit? Respondi, 1 † vtique quidem pro ea parte qua ipse[d] hæres patri extitisset, repetiturum,[e] pro ea vero qua frater hæres extitisset, 2 † ita repetiturum, si non minus[e] ex peculio suo ad fratrem[f] peruenisset.[g] Naturalem enim obligationem, quæ fuisset,[h] hoc ipso sublatam videri, quod peculij partem frater sit consecutus:[i] adeo,[k] vt si prælatum filio eidemq; debitori id fuisset, deductio huius debiti[l] à fratre ex eo fieret. Idque[m] maxime consequens esse ei sententiæ, quam Iulianus probaret. si extraneo[n] quid debuisset, & ab eo[o] post mortem patris exactum[p] esset, tantum iudicio cum familiæ erciscundæ[q] recuperaturum à cohæredibus fuisse, quantum ab ijs creditor actione de peculio consequi potuisset. Igitur 3 † si reintegra[r] familiæ erciscundæ agatur, ita peculium diuidi æquum esse, vt ad quantitatem eius indemnis[s] à cohæredibus 4 † præstetur. Porrò cum, quem aduersus extraneum defendi oportet,[t] longè magis in eo, quod fratri debuisset, indemnem esse præstandum.

¶ Quæsitum est, si pater filio crediderit, isque emancipatus soluat: an repetere possit?

a *Mutuatus.*] puta decem.

b *Post mortem*] & post aditam hæreditatem. Sed quid si ante? Respon. Io. & H. non posse repeti, quia tunc totum debitum erat argu. contra eodem, l. fina. § peculi. & sup. eod. l. qui ob rem. Sed Azo, & dicit q̃ sic, nam cum postea immisceat se soluens, iusta causa ad iniustam causam deducitur, vt infra titu. 1. l. sj. fin. tantum enim facit immissio in suo, quantum aditio in extraneo: & hæc opi. videtur verior, maximè cum ab ipsa morte finguntur hæredes, ut j. de reg. iur. l. omnis. Acc.

2 Et bene secundum B. & B. [margin]

c *Ei soluit.*] ex propria pecunia.

d *Quaipse*] debitor. Accurs.

e *Si non minus*] vel plus intellige, non secundum 3 quotam portionem: licet sic in hæreditate capiatur, vt C. de neg. gest. l. si ab eo: nam si dimidia peculij, quæ est quinta perueniat ad fratrem creditorem, non ideo tollitur obligatio quæ est in decimo, sed in quinto tantum, vt statim dicet. Sed si nihil de peculio debitoris ad fratrem creditorem peruenit, vel non tantum an possit agere aliqua actione? Respon. non, sed tantum naturalis obligatio ibi intercedit, ex qua non oritur actio, vt C. de pact. leg. legem, vt statim dicetur.

3 Et bene secundũ Alex. & Ia. [margin]

f *Ad fratrem.*] creditorem. Accur.

g *Peruenisset.*] ex diuisione, q̃ prouenit ex dimidia. Acc.

h *Fuisset.*] patri quæsita: ac per hoc ei credidit pro hæreditaria parte sublata. Et not. naturalem tantum obligationem * esse inter fratres, & inter patrem, & filium esse quæsitam.

* Obligatio naturalis tã inter fratres cõsistit. materiã obligationis naturalis requirit inde transitu: obligatio naturalis. [margin]

i *Consecutus.*] hoc quidem intellexerunt, vt licèt medietatem peculij debitoris, quæ pluris est, quam debitum, frater creditor iure hæreditario consequatur, tamen nihilominus ad debitum datur obligatio, nisi de alia medietate, quæ debitorem fratrem contingit, frater creditor tantum consequatur quantum facit debitum: alteram enim partem peculij, non a fratre, sed a patre, vt hæredem hunc fratrem habere dicunt, quod Io. omnino inficiatur. 4 sed quod debet hic filius, onus peculij est: & peculium sicut supra semper comitatur, vnde cum peculij pars ad fratrem peruenit, & onus, quod peculij partem consequitur, ad eum spectat, ut sibiipsi soluat, sicut alias si extraneo deberetur, vt infra de pecul. l. quis seruum. in principio: ergo quasi solutum sit ei, tollitur obligatio. Et hoc ostendo apertius. Pone decem sunt in peculio filij mei, qui debet tibi & ex iis quæ sunt in peculio, dono tibi quinq; nõne modo

4 Approbat secundũ B. B. Alb. Al. & Ia. [margin]

hoc hic. s. q̃ est in illa gl. in ver. itè nec dicas. & superius. q̃ est in prin. huius gl. aperte hac ratione q̃ si quilibet creditor peculiaris, quod dixisset cu Mæuio debitore, ageret ꝯ Titium, i. fratrem creditorē de toto peculio, quod hēt. & posset omittere Mæuiũ: ita & hic Mæuius obiicit Titio, vt sibi videat solutũ pro suo debito, id quod hēt de pecu. Et i. dē dico vbi Mæuius soluit creditoribus peculiaribus ná & tũc nõ repetit illa, par quã pro se videtur soluisse, sed pro eo peculio quod hēt, sed pro eo quod hēt Titius, & repetit a fratre iudic. famil. erc. pecuniã quam soluit, ar. ꝯ de pec. l. quæsitum. § Item. nunquid adempto peculio naturaliter, adhuc seruus, vel filius tenetur? V. q̃ non: quia cum sit iuris vniuersitas peculium: transit illa obligatio cum vniuersitate. arg. ꝯ ad leg. § 1 & s. si non sor. § qui filio. & ꝯ. ad Maced. l. ante. § fi. lo. sed H. 7 ꝯ. eod. ti. id quod dis. & sup. eo. natural. ter. & ꝯ. de pec. de seruus.

7 Approbat secundũ P. B. P. Ale. & Iaf. [margin]

k *Adeo.*] videtur super. dl. naturalis obligatio in peculio, & sic postea per consequentiã confundit, adeo, &c. Acc.

l *Debiti.*] quod consistit pro ea parte qua frater creditor extitit hæres.

m *Idque.*] vt debitum illud sit onus peculij.

n *Si extraneo.*] probat efficacissimè naturaliter filium remanere obligatum, & obligationem naturalem semper concomitari peculium. vnde pro eo quod peruenit ad fratrem, est liberatus.

o *Ab eo.*] conuento actione de peculio nomine patris, vt quilibet extraneus hæres conueniretur, ut inf. de pec. l. quæsitum. § si ad hæredem, nisi dicas suo nomine, i. quasi ex suo contractu: ipsi enim ad hoc soluendum etiam directo tenetur: sed & tunc vt idem vt C. fam. ercisc. certum est.

p *Exactum*] ita quod non de peculio, sed aliunde solutum esset. Accurs.

q *Familiæ erciscundæ.*] cum enim pater fuisset obligatus de peculio, hæredes obligatos reliquit: & si vnus soluit, facit negotium cohæredis, quod pro patre expedire non potuit, vt sup. fam. erc. hæredes, § si vnus, ideo autem pro parte gerere non potuit, quia insolidum tenebatur. ut inf. de pec. quæsitum. 6. 3 & l. & ancillarum.

r *Reintegra.*] i. antequam Mæuius aliquid soluat à creditoribus peculiaribus conuentus. Acc.

s *Indemnis.*] scilicet per cautionem.

t *Oportet.*] concludit, & dic oportet, s. vt vltra peculiũ dãnũ nõ patiatur. Et no. optimũ arg. quod in aliorũ persona facio, multo magis in mea, vt plenè dixi sup. de pac. l. cum in eo & facit etiã ad hoc. q̃ dicitur sint super pecu. ꝯ. fam. ... ercisc. certum est.

lga

a *Obligationem.*]aliud quæritur, si pater in emancipatione ademit ei peculiū, an remaneat ei naturaliter obligatus? Resp. non, ſm Io. Az. vt ar.]. de sol. si quis seruo.

b *Argumento*] non est necessarium argumentum domini Africani, nam mortuo filio nulla superest obligatio, vt infra ad Macedo. l. an tep & inf. de fideiuss. l. qui contra senatusc on. sed eo emancipato superest, vt hic: & tunc vtrobique deducit intra annum pater debitum, vt infra de pec. sed si damni § peculium. Vel dic necessarium quod superest in peculium, ex quo nunc oritur obligatio.

1† *Alias, remanere.*

c *Deduceret*] antequā soluat.

d *Contra.*]id est, econtra & suppl., non repetit si pater. &c.

e *Debuisset*] vt solutum non repetatur, quia naturalis obligatio, qua tenebatur pater, transit in hæredem & extraneum, ut infra ad Trebel. l. eius pupilli in prin. si ergo soluit, naturalis causa inhibet repetitionem.

f *Legati.*]scilicet nomine, & in diem, vel sub conditione relicti.

g *Accepi.*] ego legatarius.

h *Indebitum.*] vel propter Falc. vel quia inofficiosum, vel ruptū, vel irritum testamentum apparuit, vnde fideiussor repetit, vt hic, & sup. vt leg. no. ca. l. 1. §. si quis sub cōditione.

i *Eum*]fideiussorem. quod dic, ut inf. eod. l. indebitam.

2† *Fl. existimauit.*

S*I quis*] CASVS. Testator reliquit tibi x. si non ascenderes Capitolium: heres cum potuit à te cautionem exigere de non ascendendo, ignorans soluit sine cautione. Dicit tu fiscon. quod repetere potest. Viuianus.

k *Si quis.*]pone casum in eo cui est fideicommissum sub condi. quæ est in non faciendo, vt non ascendat capitolium: vnde Mutiana cautio locum habet, vt inf. de condi. & demon. l. Mutianæ. Vel pone in patrono, et de bita tantum parte instituto à liberto: & ex ea soluit fideic. vt inf. ad Trebel. l. patronus. Vel pone 1 in eod. tit. ad Treb. l. cum hæreditas ex fideicom.

1 Qualibet est vera secundum B.

l *Quasi.*]improprietatem notat secundum primum, & tertium casum: secundum medium, veritatem. Acc.

m *Posse*] vel ipsam 2 cautionem secundum primum, & tertium casum, ut sup. de vsufruct. earum rerum, quæ vsu consu. leg. hoc senatus. §. 1 & infra si cui plus quam per leg. Fal. leg. 2 § fina. Vel ipsam rem condicet secundum secundum casum, quia desinit dominus esse: aliâs contra contingit, ut in proprietario qui tradidit alii rem causa vsusfruct. vt & sup. vsufruct. quemad. ca. leg. si vsusfruct. Accursius.

2 Istam tenet Ia. licet Bar. non videat teneri.

Respondi, si nihil ex peculio apud patrem remanserit, nō repetiturum, nam manere 1† naturalem obligationem, [a] argumento [b] esse, quod extraneo agente intra annum de peculio, deduceret [c] pater, quod sibi filius debuisset. Contra [d] si pater quod filio debuisset, eidem emancipato soluerit: non repetet. Nam hic quoque manere naturalem obligationem, eodem argumento probatur. Quod si extraneus intra annum de peculio agat, etiam quod pater ei debuisset, computetur.

¶ Eademque erunt & si extraneus hæres exhæredato filio soluerit id quod ei pater debuisset. [e]

Fideiussori soluenti indebitum competit repetitio hoc intellige quando fideiussor soluit suo nomine, ut infra eod. l. indebitum. Bar.

¶ Legati [f] satis accepi: [g] & cum fideiussor mihi soluisset, apparuit indebitum [h] fuisse legatum, posse eum [i] repetere existimaui. 2†

Si cautio debita in soluendo fuit omissa: soluenti per condictionem consulitur. Bar.

Marcianus libro 8. Institut.

LEX XXXIX.

SI quis [k] cum à fideicommissario sibi cauere poterat non cauerit: quasi [l] indebitum, plus debito solutum repetere posse [m] diui Verus, 3 † & Antoninus rescripserunt.

Tutus exceptione perpetua, & fauorabili soluens quocunque errore repetit. secus si sit exceptio odiosa. Bar.

Idem libro 3. Regularum.

LEX XL.

QVi [*] exceptionem perpetuam [n] habet, solutū per errorem repetere potest: sed hoc non est perpetuum: nam si quidem eius causa [o] exceptio datur, cum quo agitur, solutum repetere potest: vt accidit in senatusconsulto de intercessionibus. [p] vbi vero in odium eius cui debetur, exceptio datur: perperā [q] solutum non repetitur: veluti si filiusfamilias contra Macedonianum mutuam pecuniam [r] acceperit, & paterfamilias factus soluerit: non repetit.

Res data potest condici, vt possit pro impensis retineri. Bar

¶ Si pars [*] domus, quæ in diem [s] per fideicommissum relicta est, arserit [t] ante diē fideicommisso 4 † cedentem, & eandem 5 † hæres sua impensa refecerit: deducendam [u] esse impensam ex fideicommisso constat: & si sine deductione domum tradiderit, posse condici [x] incertum...

fuerit in fauorem illius qui conuenitur, ut Velleia. sc. conuenit. vnde si mulier tuta excep. soluerit, repetit. cæterum si in odium fuerit introducta, vt in Macedoniano, soluens non repetit. Viuianus.

n *Qui exceptionem perpetuam.*]id est, generalem.

o *Eius causa*] id est, fauore.

p *De intercessionibus.*] scilicet fœminarum.

q *Perperam.*] id est per errorem.

r *Pecuniam.*] vt infra ad Maced. sed si pater. § 5 & l. sequ. idem in stipulatione 3 per metum extorta, sed sponte soluta, ut C. quod me. cau. l. 2. & sup. de condi. ob turp. cau. l. si ob turpem causam. Sed contra. inf. de condi. ob cau. qui se debere. Sol. ut ibi. Item idē in quadam exceptione, 4 quæ iuris rigoris seruandi causa indicitur, ut rei iu. § ut inf. eo. l. Iulianus. & hoc in perpetuis. Si autem temporalis sit, solutum non repetitur. siue sit in diē expressum, siue tacitū, ut sup. eo. l. in diem. & l. nam & maritus. & l. nam & si cum moriar. Sed nonne in cuiuslibet locū est doli exceptio, & hæc odiosa, vt]. de do. excep. l. 2. §. generaliter: & sic nunq. repetitur? Resp. origo 6 except. magis quam huius impositio nominis attenditur, ut arg. inf. de do. l. qui id q. §. 1. Vel dicas, quod exceptio doli specialis de dolo odiosa est: generalis autem non. Accursius.

s *In diem.*] incertum, alioquin statim cederet dies, ut C. de cad. tol. § j.

t *Arserit.*] sine culpa hæredis, vt inf. de leg. j. domus. & leg. si modo & l. quod si nulla. Item bene dicit, pars. nam si tota arserit ante diem fidei commissi cedentem, & refecta sit per hæredem, deficeret fideicommissum, ut inf. de leg. j. si ita leg. §. si & inf. de verb. oblig. inter stipulantem §. sacram. in fi. & inf. de sol. qui res. § aream. in fi. & supra de vsufruc. si cui. & supra. quib. mod. amit. quid tamen. §. j. & §. penul. Acc.

u *Deducendam*]antequam soluat. Accur.

x *Condici*]i. possessionem ipsam, i. detentationem, vt sic pro impensis retineatur. sic inf. de impen. leg. quod dicitur §. si dos. Sed contra. sup. eo. si in area. §. sed & si is. Solu. hic existente 7 conditione legatarius habet dominium. ab hæredeque a testatore, cum vna persona videantur: & ideo habet condictionem, vt ar. in aut. de iureiuran. à mor. præsti. § 1. col. § Vel hic area ædificantis eiusdem hæredis, nō testatoris fuit. ibi aliena, eius scilicet cui saluabatur. & hic prouidere etiam legatario voluit, sup. non. Vel certè dici potest, quod fuit defuncti: non tamen erat legatarij cui sub conditione fuit legatum, vel in diem incertum, vt in prima notula: & ideo interim est hæredis, ut inf. ad Sylla. l. 1. §. serui. Azo. quæ idem est cum prima.

3† *Fl. Seuerus.*

3 Sequitur Bar.]. Ia.

* *Ista lex inducat exceptionem fauorabilem & odiosā: ex ratione legis, & secundum B. hic & ad intel. huius l. vi. Bald. no. ad. in l. 1. nu. 310 sol. matr.*

4 Et bene ſm B. & Ia.

5 Reprobat ſm Bar. quia illa non est introducta ob rigorē iuris: sed intellige de exceptione iuris finitæ

6 Idem Bar

* *De intell huius tex. vi. Coras in l. frater. nu. 31. supra eo.*

4† *Fl. fideicommisso.*

5† *Fl. eam.*

Incertū.

a *Inuenit*]imò indebiti, vt ē eo.indebiti.§.r sed hic condicitur possessio, quod est certū: hic tetra litio, vt habeat detentationem, non possessionem, & sic tacitum, vt j. de cur fu.confistio, quare non habet locum indebiti, sed incerti.ut no.sup.eo. sed si me.§.1.Accur.

b *Opera.*] fabriles scilicet, vel artificiales, quarum repetitur estimatio aliæ enim, scilicet obsequiales * in re naturali debentur, vt sup. eo. si non sortem, §.libertus, & sic videntur posse remitti, ut infra solu.matr. alis, §. si pacificatur. Sed arg. contra.infra de sol. Stichum, §.naturalis.

* Obsequiales.]His nō dicitur. cōs. operas, annotauimus in l. si non sortem §.libertus.ē.eo.

* Pactus.] cōfer. cum l. si operas. de praescr.

c *Quod pupillus.Tutoris.*]alterius, cum duos haberet.

d *Natura.*] vt inf.de act.& ob. l. pupillus. & inf. de acquir. hær. l.more nostro, & in fli.qui ali.li.vel non.§. nunc admonendi. Sed contra. inf.de nouat.l.1.in fin.vbi dicit eum naturaliter teneri. Sol.dic.q hic obligauit se ipsi tutori,ut arg.inf.de auth.tut.l pupillus,uel de infante hic dicit.

1 † Flo. deest. &.

2 † Fl. deest. eius.

3 † Flor. libro 38.

Poena]CASVS. In vsuris promisit tibi vltra legitimum modum, si petantur, obstat exceptio, solutæ tamē nō repetuntur. Vel pone, Conuenitur absentasti te: condemnatus es in expensis & soluisti an repetere possis, quæritur? Et dicitur, quod non. Viuian.

* Depensæ.] ipsæ.ta.sunt fonta, l. 3. §. in 7 ff de vsur.

4 † Flor. iurasset.

5 † Alias, conditione de

e *Repeti.*]ut infra, de sol.id quod pœnæ: & de regu iur. l.quod a quoquam, etiā si possit debitor retinere antequam solutio: qa possit purgari mora, & pœna euitari, ut j. eo.l. qui obtem. Vel dic pœnæ, vsuræ, ut sup eo.si non sortem. in prin. Vel pone, ut C.de fideiuss.l.san.i mus.Item quod dicit. non repetit, scilicet ab eo,cui soluit nec etiā ab alio,si p p suum factum soluit,vt ē.de procur.qui proprio,§.pœnam. Accur.

6 † Flor. deb. eis.

* Pulchrum de sensu huius l. tertamē inter Pet. Sell. & Zabarel. in 2. volu. Repet.

incerti a quasi plus debito dederit.

Per pactum tollitur obligatio operarū, quæ postea solutæ repetuntur. Bar.

¶ Si pactus * fuerit patronus cum liberto, nec operæ b ab eo petātur: quicquid postea solutum fuerit a liberto, repeti potest.

Pupillus infans, vel cū tutore contrahens, etiam naturaliter non tenetur. Bartolus.

Neratius li. 6. membranarū.

LEX XLI.

Qvod pupillus sine tuto ris c authoritate stipulanti promiserit, & 1 † soluerit, eius 2 † repetitio est: quia nec natura d debet

Vlpia.li.3 3 † ad edictū.

LEX XLII.

Poenæ non solent repeti e cum depensæ * sunt.

Tutus exceptione iurisiurandi per errorem soluens repetit.

Paulus libro 3. ad Plaut.

LEX XLIII.

SI quis iurauit f 4 † se dare non oportere, ab omni contentione 5 † discedetur: atque ita solutam pecuniā g repeti posse dicendum est. h

An sit debitum, inspicitur ex persona eius, cui soluitur. Bart.

Idem libro 5. 6 † ad Plaut.

LEX XLIIII.

REpetitio * nulla est ab eo, qui suum recepit: tametsi ab alio, quam a vero debitore, solutum est. i

cit ad hæc: l. j. de nou.si quis delegauerit & j. de doe.exceptio pur.§.si eum. Accursius

Si is qui] CASVS. Debebas mihi & decessisti me hære de instituto, vēdidi Titio hæred. & tradidi illa x.q mi hi debebantur ex hæred.non retinui dicit, q plus debito soluisse videor, vnde illa decem repete. Vi.

k *Repet. re.*] vt j. de hæ.vel act.vē l.3.§ si. & §.penul. Accur.

Qui ex hæreditate sibi debitum non deducit, repetit. Bart.

Iabol. li. 14. 7 † ad Plautiū.

LEX XLV.

SI is, * qui hæreditatem vendidit, & emptori tradidit: & id, q sibi mortuus debuerat, non retinuit, repetere k poterit: quia plus debito solutum, per condictionē rectè recipitur.

Idem lib.3. 8 † ex Plaut.

LEX XLVI.

QVi hæredis nomine l legata non debita 9 † ex nummis ipsius hæredis soluit: ipse quidem repetere nō potest: m sed si ignorante hærede nummos eius tradiderit, dominus eos recte vendicabit. Eadem causa rerum corporalium n est.

Ista est lex valde notabilis. Si fideiussor soluat indebitum, debitori competit repetitio, si eius nomine est solutum, vel si fideiussori, si suo proprio nomine soluerit. Bart.

Celsus libro 6. Digestorum.

LEX XLVII.

INdebitam * pecuniam per errorem promisisti, eam, qui pro te fideiusserat, soluit. ego existimo, si nomine tuo soluerit fideiussor, m fideiussori, o stipulatoreq; p 10 † tibi obligatum fore. nec expectandum esse, 11 † vt ratā habeas: q quoniā * pōt 12 † videri idipsum r te 13 † mandasse, vt tuo noīe solueretur.

Qui hæredis.] CASVS. Decessit aliquis me hærede instituto credi litatiq; vt procurator aliqua legata a me præstanda & de pecunia mea illa soluit. quæritur quis illa legata repetet? Et dicitur, quod ego hæres: non q soluit. plus etiam dicit, qd etiam potero vendicare si extant. Viui.

7 † Flo. li 14. ex Plaut.

* Ad hæc & vi C. tra. in l. frater a fratre, num. 34 sub. hoc tod. 18.

l *Qui hæredis nomine.* vt procurator. Accur.

8 † Flo. li. 4.

m *Non potest.*] scilicet hæres, si ratum habeat, ut sup e. si p curator. Et hoc si cōsumpti sunt. Accur.

9 † Alias, vt lib.

n *Corporalium.*]idest speciērum: nam nummi, de quibus dixi, non sunt species, sed quantitas, secundum Ioan. Vel subaudi, C aliarū nam & nummi res sunt corporales, vt insti.de re.corp.& incorpo. Accur.

Indebitam.]Casus. Credebam me tibi pecuniā debere, cum non debebam: illam promisi tibi nudo pacto, vel stipulatione, dedi tibi fideiussorē Titium. Titius illam pecuniam tibi soluit. quæritur quis repetet? Respō. si nomine meo soluerit, ego ei. & tu mihi eris obligatus & ego repetam. Cęterum, si suo nomine soluerit, repetet. Sed pone, quod ille, cui soluit, factus est non soluendo pro parte. Dicit, q si ignorans soluit, quod hoc quod ab eo non potest consequi, consequetur a me actione mandati. Viuianus.

* De sensu huius l. vi. Fer. Gar. in l. 1 § conuentionum, nu. 12. sup. de pact.

10 † Fl. stipulatorem tibi obligatum.

11 † Flo. est.

* Ne eo qui hæ mandatū ut se obliget, videtur etiā habere mandatum quod soluat, quo obligatio ordinatur de soluendo tanquā ad suum finē & facto. sup de vsuf. earum rerū quæ vsu co sum. l trib. vbi est mira bilis casus secundū Bald. hic.

12 † Fl. potest.

13 † Flor. de, esse, te.

f *SI quis iurauit*]ex delatione actoris si n.nō esset delatu secus, sibi n.&c. vt ē.de iureiur l.3.§.1. Accursi.

g *Pecuniam*]post hoc iuramentum præstitum. & dic soluium per errorem.

h *Dicendum est.*]quia per iusiurandū sublata ē naturalis obli., ut j.de Sol.Stichū.§ naturalis.& ē.de iureiur.l.si.

REpetitio.]CASVS. Debebā tibi x.ea soluit Titi⁹ noie meo vult repetere: an possit, q̄rit? Et dicitur quod non ratio est, cum id quod solutum fuerit, debeatur. Viu.

i *Solutum est.*] hoc si noīe debentis soluatur, secus si suo proprio, ut ē eo.si pœn §.quamuis in fi. C.eod.si a patre, quæ est contra qui tā noīe debentis hæredis soluit, de hæreditate deducit, vt C.de peti.hæred.l.ne hæreditate. & facit

mandati. Viuianus.

o *Fideiussori.*] actione mandati.

p *Stipulatoremq.*] condictione indebiti.

q *Habeas.*] Arg. contra inf de acquir.hæred. l. si quis alicui in fi. Accur.

r *Videri id ipsum.*]Nota cum quid mando, & ea quæ ex eo sequuntur, videntur mandata, sic & sup.e. si procurator.§. 1. & sup.de procu l.qui procuratorem. & inf.de insti. sed & si pupillus §.sed & si quis noliturit. & in prohibitione vt cū quid prohibetur, & omne id prohibere videtur, quo peruenitur ad illud, ut inf.de spon l oratio. Sed cōtra est inf. de ope.no.nu.l cum procurator §. fi. & de succes. edi. l. 1. §.vnusquisque. & de bo.pos.tutor. Azo.

s *Tuo nomine.*]hoc exprimendo in solutione forte, quia putat te suo nomine esse obligatum, & sic si esset debitum,

tum, non liberatetur ipso iure debitor: sed per exceptionem, ut inf man. l. Papinianus.

a *Soluerit*] & hoc casu loquitur sup. eo. frater. in fi.

b *Repetere posse.*] Sed contra. ℥. e. l. fi. § Titius. Sol. ut ibi.

c *Per ignorantiam*] ut inf. manda. si procuratorem. §. ignorantes & l. si fideiussor. in prin. Accur.

d *Qui promisit, si aliquid*] puta, si in capitolium ascēdero ego stipulator & quod dicit, non videtur fecisse. i. non videtur soluisse, quod promisit & ideo repetitur: quia suffic ad caus in lectis, &c. vs ℥ sufficit. Es no. infer hæc verba, si, &c. cum, non esse uim: quia vtrūq. facit conditionem, ut hic & ℥. de verb obl. l. huiusmodi in si. & l. quod cūque. §. non solum. & ideo potest repeti quod tanquam solutum, ut hic, & ℥. eo. l. sub conditione quandoq; tamen refert, ut ibi, si uolueris, & cū uolueris. nam prima inutilis secunda utilis est, ut ℥ de uer obl. centesimis. §. sic et de le. 3 si fideicōmissum. §. si fideicōmissum. e *A se*] stipulatore.

f *Dederit.*] putans se teneri. alias non repetet, si sciens esset, ut sup. eod. l. 1. & inf de reg. iur l. cuius.

g *His sane Quoquomodo.*] uel per se, uel per alios: ut pe procuratores eorum.

h *Proficit*] illi, cui data est ab illo, cui sol no in lebitum, ut C. si cer pe. l. non aduersus & C. de act. & ob. l. pe. Sed qd si ille nō est soluendo, puta cui est solutū, an in subsidium ille cui profi cit, conuenitur? Arg. ꝙ sic, si causam lucratiuam habet forte. alias non. ut supra de eo per quem factum erit. l. si in prin.

i *Quod quis Hac mente.*] nō hoc expresso: uel expresso, sed altero nō consentiente, alioquin agit ꝑ ꝑ ri. verb. ut C. de rerum permut l. rebus. & sup. e. l. 2 in prin. Et no. hic sciens non repetere, ut sup. e. l. j. & de inoffi test. l. eum. ℥r.

1 † *Flor. quo minus.*

2 † *Flo. li. 6.*

3 † *Flo. li. 5*

4 † *Solutū.*

5 † *Nisi id actum sit ut si appareat non deberi, postea repetatur. l. 10 Dig. eod.*

Si autem fideiussor suo nomine soluerit, a quod non debebat, ipsum a stipulatore repetere posse, b quoniā indebitam iure gentium pecuniā soluit. quod minus 1 † aūt consequi poterit ab eo, cui soluit, a te mandati iudicio consecuturū: si modo per ignorantiam, c petentem exceptione non submouerit.

Inter, si, & cum, non est differentia. Bart.

Idem lib. 7. 2 † Digestorū.

LEX XLVIII.

Qui promisit, si aliquid d a se e factum sit, vel cum aliquid factum sit, dare se decem: si prius quam id factum fuerit, quod promisit, dederit, f non videbitur fecisse, quod promisit: atque ideo repetere potest.

Hæc condictio est personalis: ideo datur contra eum, cui solutum: nec est in rem scripta: ideo non datur contra eum, cui solutio proficit. Bart.

Modestinus lib. 2. 3 † Regu.

LEX XLIX.

His solis pecunia conditur: quibus quoquo modo g soluta est, non quibus proficit. h

Soluens scienter indebitum, non repetit. hoc dicit. Bartolus.

Pomp. lib. 5. ad Qu. Mutiū.

LEX L.

Quod quis sciens indebitum 4 † dedit hac mente, i vt postea repeteret, repetere non 5 † potest.

habeam possessionem, non. u. habere possessionem est habere retentionē. Itē arg. contra. ℥. eo. qui exceptionem. §. pen. sed dicut ibi no. in solutione primi contractus.

l *Damus. Præteritam.*] sic etiam exponuntur hæc verba. inf. de cond. & demon. l. si ita legatum. in fi.

Qui habet solam retētionem, soluens non repetit. Bartolus.

Idem lib. 6. ad Qu. Mutium.

LEX LI.

Ex quibus causis retentionem quidem k habemus, petitionem autem nō habemus, ea si soluerimus, repetere non possumus.

Datū ob causam de præterito non obligatoriam, non repetitur: datum vero ob causam de futuro, causa non secuta, repetitur. Bart.

Idem li. 3. 6 † ad Qu. Mutiū.

LEX LII.

Damus * aut ob causam, aut ob rem. Ob causam & eam 7 † præteritam: l veluti cum ideo do, ꝙ aliqd a te consecutus sum; uel quod aliquid a te factum est, vt etiam si falsa causa sit, repetitio eius pecuniæ m non sit. Ob rem vero datur, ut aliquid sequatur: quo non sequente n repetitio cōpetit.

Ista lex fortis est. Solutū indebite si non est translatū dominium, vendicatur a domino: si est translatū, condicitur ab eo immediate, ad quem in veritate spectat, ut euitetur circuitus. Bartolus.

Proculus lib. 7. 8 † Epistolar.

LEX LIII.

Dominus testamento o seruo p suo libertatem dedit, si decem mihi 9 † det. seruo ignorante id testamentum non valere, data sunt mihi q

m *Pecunia.*] hoc qd soluo, non quādo me putē debere: sed quia donare uelim, alias repeto: ut per totum hunc titulū, alias nō haberet locum hic titulus. nec obstat sup. eod. ℥ elegāter. in principio, quæ est contra. nam bene dico, ꝙ ibi credebat se teneri efficaciter ex trāsactione: licet enim nō semper actio ex trāsactione nascatur: * vt C. de transa. siue apud. tū qñque nascitur, ut in eo. tit. l. cum mora & l. si pro fundo. & sic ibi putabat se teneri prescriptis uerbis, uel putabatur per stipulationem interuenisse transactionem. Item & tunc, cum dico repetitionem non fuisse, licet appareat eum non alias fuisse daturum, repetitur, ut ℥. de condi. & dem. l. cum tale. § falsam. & l. demon. Sed alia ratione uidetur, quod repetere non posset, quādo alias non erat daturus, quia tutus est exceptio e doli, vt dicit prædictus §. falsam. Soluens ergo non repetit, ut ℥. eod. l. qui exceptionē. sed hoc potest admitti in legato. ꝙ non repetat. sed hic secus est, cum nulla excep. tutus soluerit, cum aduersario nulla competat actio hic: sed ibi competat. Accu.

n *Sequente.*] uel cum dantem pœnitet, ut ℥. de condi. ob cau l. si pecuniā in prin Acc.

o *Dominus*] CASUS. Habebā seruum: cui in testamento reliqui libertatem si daret decem cuidam extraneo: dedit: apparuit testamē

* Actio quādoque ex trāsactione nascitur. Vi. in ind. tractat. Tit Actio oritur, & nō.

6 † *Flor. lib. 17.*

* *Bald. dicit ifum tex. me liorem de iure ad hoc ꝙ causa finalis est regulat. dispositionem. sc cus autem est impulsiua Bc tio.*

7 † *Flor. de cet., & cam.*

8 † *Flo. li. 7.*

9 † *Flo. dedit, mihi.*

k *Ex quibus causis. Quidem*] Pone casum, ut sup. e. l. si in area. & ℥. de exce. do. l. Paulus tñ d. nā ibi habemus retentionē, cū possidemus non aūt petitionē, si nō possidemus, & sic nō loquitur fatuè reperendo idē p idē ut quidam dixerunt, & idem et in similibus casibus dicas, i. d ubi personaliter obligatus exceptione tutus sum, si soluo, non repeto: est autem contra huic l. ℥. e. indebiti. § 1. Sol. non condicentur nūmi alieni respectu proprietatis: sed respectu possessionis. Vel dic, ꝙ nullo modo obstat: quia nummorum alienorum nō habeo retentionem, quia dñō nullam possum obiicere exceptionē, licet ego

tum esse nullum, an tibi hæredi competat repetitio, quæritur? Et resp. si pecunia fuit peculiaris hæres, qui post mortem meam eius seruus permansit, poterit pecuniā vendicare: sed non condicet, quia sua res permansit. Sed pone, quod pro suo alius dedit ille cui data est, iuste percepit: eabi eius facta est, verumtamen ex quo testamentum postea nullum apparet, indebita: & de rigore iuris, illi qui soluit, repetit ab hærede, & hæres ab extraneo, cui solutū fuit de æquitate, non ab eo cui soluit, propter circuitum. Viuianus.

o *Dominus testamento.*] minus solenni, uel postea inofficioso, vel rupto.

p *Seruo.*] extraneo.

q *Mihi.*] scilicet extraneo.

a *A domino.*] scilicet ab hærede. Vel dic à domino, idest à testatore, qui non permisit, cum testamentum de iure non teneat. alias permittere videtur supra de condict. ob caus. l. dedi. §. pen.

b *Petere debet.*] nisi sint consumpti: tunc enim reconciliatur indebitum sicut mutuum, ut arg. insti. quib. mo. re contrahi. ob. §. & no. ff. eod. titu. l. indebiti. §. sed & si nummi.

c *Eius.*] mutatio personarum i. mei, cui soluti sunt.

1† Rho. sed in rē actionem.

d *Petere potest.*] hoc ideo, quia contemplatione serui dedit, quasi donaturus ipsi seruo, non tamen voluit quod penes dominum remaneret pecunia. & sic longa manu interueniente videtur dedisse ipsi seruo. nam celeritas coniungendarum actionum inter se, idest actuum, vnam actionem occultari, & cæt. vt infra de donatio. inter vir. & vxo. l. tertia, §. fin. & sic si iste seruus esset libera persona, haberet condictionem, igitur cum sit seruus, acquirit eam domino, & sic datur domino de stricto iure. sed quia ille nunquam fuit eius propositi vt vellet nummos penes dominum esse, benignius est, &c. & est in duobus æquitas, & quod repetat, licet seruo donare voluerit, & quo 1 recta via. Vel dic, quod dedit mandato serui, volens donare, & sic ex mandato serui obligatus est de peculio dominus ad illa decem, & si nil aliud sit in peculio, quia illa videntur esse in peculio, vt infra de pec. l. deposui. in princip. & si cedat condictionem indebiti, satis est, vt ff. de pec. l. quod debetur. & secundum hoc in fi. dic recipere ex iure cesso agens. Si quæras quare non datur domino rei vend. de stricto iure pecunia extante cum longa manu interueniente videatur peruenisse ad seruum. nam dico quod non datur, ut ff. ad Macedo. l. sed & si pater. §. i. Respon. quia si iste seruus erat libera persona, et non daretur, quia ille non transtulit dominium in accipientem. Item no. hic secundum Azo. de circuitu tollendo, sic C. communia de leg. l. 1. in prin. & ff. si cui plus quam per legem Falcidiam, videamus; & C. de act. & obl. l. in omnibus. & l. si in solum. & C. de le. l. ex legato. & C. de arb. l. sic in arbitriis. in fi. & per quas personas no. acqui. l. si. & C. de emancip. lib. l. fin. & supra eo non est nouum. arg. contra infra ad legem Rho. de iac. l. 2. in prin. & pro hoc est supra vsufr. quemad. ca. si vsusfructus mihi. in prin. Accur.

2† Fl. mei.

EX his.] CASVS. Vendidi tibi hominem liberum, soluisti pretium. postea lege iubente resoluta est venditio. quæritur an pretium a me repetes? Et respon. quod sic, & generaliter in omnibus contractibus, qui reprobantur à lege. Viuianus.

e *Non valuerunt.*] vt ex testamento falso vel iniusto, vel ex venditione liberi hominis. Io.

f *Effectum.*] vt testamento rescisso postea, vel venditione rescissa, vel cum est recessum ab ea.

g *Condictioni.*] vel ob causam, ut ff. de cond. ob tur. cau. l. j. & 2. vel indebiti ei, qui soluit, vel alij vt ff. l. proxi.

SI vrbana.] CASVS. Prædo prædia mea intrauit, & alij ea locauit & pensionem accepit. Dicit quod illi, qui soluerunt, non repetent: sed ille prædo erit mihi obligatus idem si naues vel operas seruorum locauit prædo, & pensiones recepit. sed si seruus operis suis à se locatis recepit mercedem, eamque prædoni tradidit, nunquid seruus fecit pecuniam accipientis? Dicit quod non. Sed pone quod ego dominus prædia vel naues locaui. conductores pensionem prædoni tradiderunt: ipsi, qui soluerunt, condicunt. Viuianus.

quæritur quis repetere potest? Proculus respondit: Si ipse seruus peculiares nummos dedit, cum ei à domino a id permissum non esset, manent nummi domini: eosque non per condictionem, sed per 1† in rem actionem petere debet. b Si autem alius rogatu serui suos nummos dedit, facti sunt eius, c 2 †, eosque dominus serui, cuius nomine dati sunt, per condictionem petere potest. d Sed tam benignius, quam vtilius est, recta via ipsum, qui nummos dederit, suum recipere.

Ista lex est summa quasi totius materiæ, & ponit summarium in toto titu. Bartol.

Papinia. lib. 2. quæstionum.

LEX LIIII.

EX his omnibus causis, quæ iure non valuerunt, e vel non habuerunt effectum, f secuta per errorem solutione, condictioni g locus erit.

Ex locatione prædonis non competit actio domino. Item ex locatione serui vel domini non recte soluitur prædoni, sed solutum vt indebitum repetitur. h.d. Hæc lex est sing. & notabilis. gl. diuidit in tres partes. dic vt in ea. Bartolus.

Idem libro 6 quæstionum.

LEX LV.

SI vrbana h prædia i locauerit prædo, quod mercedis nomine acceperit, 3 † ab eo qui soluit, non repetetur, k sed domino erit obligatus. l Idemque iuris erit in vecturis nauium, quas ipse m locauerit, aut exercuerit. n Item in 4 † mercedibus seruorum, quorum operæ per ipsum o fuerint locatæ. Nam si seruus non locatus ab ipso p 5 † mercedem, vt domino, prædoni retulit: non fiet accipientis pecunia. q sed 6 † & si vecturas nauium, quam dominus locauerat, item pensiones insularum acceperit, r ob indebitum ei s tenebitur, qui non est soluendo t liberatus. Quod ergo dici solet, u prædoni fructus

h *Si vrbana.*] distingue tres casus in hac le. Primus, quando prædo locauit & mercedem vel pensionem accepit. Secundus, quando ipsemet seruus se locauit, & mercedem accepit. Tertius, quando dominus locauit, sed prædo exegit. Accursius.

3† Fl. repetit.

i *Prædia.*] idem in rusticis, si pensio est in pecunia, quæ est vera locatio.

K *Repetetur.*] siue dicas, idest non repetetur interim, sed ipse prædo domino tenetur, planum est: siue dicas, idest iure non condicet, qui soluit tanquam indebitum, cum ipse, scilicet prædo domino teneatur, similiter planum est.

4† Flor. deest, in.

5† Flor. deest, an ipse.

6† Fl. quod si vectur.

l *Obligatus.*] scilicet prædo.

m *Quas ipse.*] scilicet prædo.

n *Exercuerit.*] scilicet ipsemet. Accur.

o *Per ipsum.*] prædonem. hæc omnia enim in pet. hæred. veniunt, vt supra de peti hæred. l. ancillarum. & l. mercedes. & l. si quis. §. si.

p *Non locatus ab ipso.*] scilicet prædone, sed ipsemet se locauit, & mercedem retulit prædoni, vt, idest, sicut domino.

q *Pecunia.*] itaque dominus serui vendicat extantem & consumptam condi. à prædone.

r *Acceperit.*] à conductore. Accur.

s *Ei.*] scilicet conductori.

t *Soluendo.*] scilicet prædoni, nisi prædo domino restituerit, vt infra de sol. qui hominem, §. si prædo. Sed certè immo videtur liberatus propter iustam ignorantiam, vt inst. man. §. item si, quæ est contra. Solu. hic nullum mandatum intercessit, non enim dominus mandauit conductoribus ut soluerent isti, nec illi vt reciperat. unde ignorantia non prodest, ut infra de sol qui hominem, §. si nullo. Item argumen. contra ad medium casum infra deposi. l. prima, § si rem à seruo. Solu. ut ibi, quia ibi constat, hic non.

u *Solet.*] regula est vulgaris, ut fructus * scilicet consumpti condicantur, ut hic, & C. de cond. ex lege l. pen. & ff. de pign. act. l. si pignore. §. si prædo. quæ exponitur hic, u, in illis obtineat fructibus, qui domini fuerint, s. ab initio sed postea consumpti fuerunt à prædone, vt dictis legib. patet. & in medio casu casu huius legis, quia seruus semet locauit, & mercedem retulit prædoni tanquam dño. Sic.r. esse non fuerunt, aut ille repetit, qui indebitum soluit, vt in vltimo, aut dominus quidem, sed obuentionum noie, non fructuum, vt in primo. Sed qua condictione condicatur fructus à prædone? Respond. condictione furtiua. Alij dicunt condi. incerti, quia non credunt eum furtum fructuum facere, quia imputaretur ei si non perciperet,

* Fructuum materiam. vi. in gl. l. fructus. super ver. potuerit. & l. ex diuerso. sup ver. non habendam. de rei vend.

ret, sed certè imputatur ei propter malam fidem: & hoc non debet eum releuare à pœna, sed argum. pro eis & nobis supra de petitio. hæred. l. nisi ex re. §. Iulianus scribit, & l. si possessor. §. sed si forte. & l. item veniunt. §. penult. secundum Azo.

g *Conuenitur*] nisi sequatur ratihabitio de superfluo, vt supra eodem, l. si procurator. quod fit in conueniendo procuratorem.

h *Instituta*] No. non nocere electionem malè factam, siue frustra, vt hic, & infra de op. le. l. 2. §. data. & ʒ. de bo. libe si vero, in princip. & C. de postlim. reuer. l. nec nos præteriit. & C. quomodo, & quando iu l. si præses. & C de ac. l. 4. de arg. inf de adult. l. si maritus. §. fin. Sed argu. ʒ ʒ. de trib. quod in hæredem. §. eligere. Sed ibi vtraque via poterat agere, hic altera tantù. Accur.

posse condici, tunc locum habet, a cum domini fructus fuerunt.

Dubia exceptionis perpetuæ causa dubietatis pendente, habet vim exceptionis perpetuæ. Bart.

Idem libro 8. quæstionum.

LEX LVI.

SVfficit ad causam indebiti, incertum esse, temporaria sit, an perpetua exceptionis defensio: Nam qui 1 † ne conueniatur, donec Titius consul fiat, b paciscitur, quia potest Titio decedente, perpetua fieri exceptio; quæ ad tempus est, Titio consulatum ineunte: summa ratione dicetur, quod interim solutur, repeti. Vt enim pactum, quod in tempus certum collatum est, non magis inducit condictionem, quàm si debitor ex 2 † ea die soluisset: ita prorsus d defensio iuris, quæ causam incertam habet, conditionis e instar obtinet.

Ex solutione tutoris competit condictio impuberi. h. d. vel sic. Indebitũ solutum per tutorem, condicitur à pupillo. Bar.

Idem libro 3. responsorum.

LEX LVII.

CVm indebitum impuberis nomine tutor numerauit, impuberis cõdictio est. f

Solutum indebitè procuratori non habenti mãdatum ad hoc, repetitur à domino, vel ab eodem. Bartolus.

¶Creditor, vt procuratori suo debitum redderetur, debitori 3 † mandauit. maiore pecunia soluta; procurator indebiti causa conuenietur. g quod si nominatim, vt maior pecunia solueretur, delegauit, indebiti cum eo, qui delegauit, erit actio: quæ nõ videtur adempta 4 † si frustra cum procuratore lis fuerit instituta. h

Conditio impossibilis, quam testator putabat possibilem, vitiat legatum, hoc dicit, & ista est notabilis & singularis lex. Bartolus.

Idem libro 9. responsorum.

LEX LVIII.

SEruo i manumisso k fideicommissum ita relinquit, si ad libertatem ex testamento peruenerit. Is 5 † post acceptam sine iudice l pecuniam ingenuus m pronunciatus est, indebiti fideicommissi repetitio erit.

Si fideiussor solus liberatus est, soluens repetit. secus si principalis reus soluerit. Bartolus.

Idem libro 2. definitionum.

LEX LIX.

SI fideiussor iure liberatus n soluerit per errorem 6 † pecuniam, repetenti non oberit. o Si vero reus

a *Tunc locum habet.*] scilicet in medio casu. nam ad eum tantum se refert regula, non ad primum vel vltimum. Accursius.

b SVfficit. *Consul fiat.*] vel sanæ mentis, cum sit furiosus, vel si qua similis, vt C. de vsufruct. l. ambiguitatem. §. finautem.

c *Conditionem.*] idest repetitionem per condict. indeb. quam si ex die & cæt. ut hic, & sup. eod. l. in diem. Accursius.

d *Ita prorsus*] Et sic no. quattuor proportionalia. Duo prima hic: promittis, scilicet cum Titius erit consul. Item promittis purè. sed paciscor quod non petam, nisi quando Titius erit consul. vtraque enim conditionalis est, & ideo vtrobique repetitur, vt hic, & supra sub conditione. Fit enim conditio per eum, & similia, ut no. supra eodem l. qui promisit. Alia duo sunt, promittis vsque ad pascha. vel purè, sed facio pactum de non petendo vsque ad pascha. hæc ambo sunt in diem, & non repetitur solutum, vt hic. Et sunt hæc proportionalia hoc casu, non aliàs. ut infra de iu. de. l. Iulianus. & inf. de duo. re. l. eadem. quæ sunt contra. Sed in condi. indebiti est speciale vt sint proportionalia propter fauorabilem causam repetentis, qui certat de damno vitando, vt infra de regu. iur. l. non debet. & l. in re obscura. nam & hic magis attenditur q8 exceptio potest esse perpetua, quàm temporalis. aliàs autem hæc non sunt proportionalia, vt ibi.

e *Conditionis*] stipulationis concepta sub conditione. Azo. Et no. hic in indebito, quod dies incertus pro conditione est, * sicut in vltimis voluntatibus, ut in ʒa de leg. 1. l. talis. §. 1. & de cond. & dem. dies. & hoc si est incertum existere. si autem est certum, sed nescitur quando, non cõpetit repetitio, vt supra eo. nam si cum.

f CVm indebitum. *Condictio est.*] scilicet & si de nummis pupilli soluat. Idem credo & si sint tutoris. vnde ipse tutor hanc pecuniam in actione tutelæ compensat, ut supra eod. l. si procurator. in fi. si tamen iusta ignorantia dicatur soluisse, quia factum tutoris lex interpretatur impuberis: alioquin scilicet sine iusta ignorantia, contra est, vt distinguitur in bo. si. pos. hereditatis. vt supra de petit. hæred. quod si possessor. & l. possessor bonæ fidei. Azo. Item est contra huic dicto, infra eod. l. si. §. tutor. Solue vt alia docemus.

i SEruo manumisso.] quia in alio testamento fuerat manumissus, sed testator eum credebat seruum. Et no. quod hic est oppositio in obiecto, vt homo mortuus: sed vnum horum ad veritatem, scilicet manumissus, alterum ad opinionem, scilicet seruo, refertur.

k *Ex testamento*] scilicet suo. Sed nonne conditio est impossibilis, * & ita pro non adiecta habetur, & valet legatum, & solutum non repetitur, vt in. institu. de hære. instit. §. impossib. Respon. hic fuit apposita hær. d. hoc enim sonant hæc verba, idest si hæres eum manumiserit, & sic non valet relictum, vt insti. de leg. §. fina. & solutum repetitur, vt hic. Vel dic, quod non est impossibilis quantum ad opinionem testatoris, quæ in spectatur hoc casu, sic & quando testator mortuum ex quadrante, quendam viuum in dodrante instituit, & tertium sine parte: nã veritate inspecta debet tertius habere partem primi, quæ vacat. inspecta verò opinione testatoris, qui viuere primum credebat, debet alium habere & hoc præualet, ut inf. de hære. insti. quo loco. §. j. Vel dic, quod in veritate erat seruus. sententia fecit eum ingenuum, ut supra de stat. ho. l. ingenuum. & secundum hoc manumisso, idest manumittendo, vel erat liber: sed nihilominus potest ei relinqui libert. *, quia potest contingere quod fiet seruus, vt infra de fideicomm. liber. l. generaliter. §. si homini & sic non est impossibilis. Sed argum. contra inf. de verb. obl. l. inter stipulantem, §. sacram. Accursius.

l *Sine iudice*] alias non repeteretur, ut inf. man. l. si fideiussor. §. in omnibus.

m *Ingenuus.*] i. manumissus in alio testamento.

n SI fideiussor iure liberatus.] i. acceptilatione, secundum quosdam. Hoc non valet, quia sic etiam liberatur reus per consequens, vt infra de accep. l. & per iusiurandũ. §. si fideiussori. Dic ergo, scilicet pacto personali, non in rem, ut supra eo. l. cum is, § fideiussor.

o *Non oberit*] scilicet quod soluerit.

1 † Fl. ne conuen. qui ne conuen. aliàs, nam si quis.

2 † Fl. ex ea die soluisset.

3 † Flor. deest, debitum.

4 † Fl. pertemp. pta.

5 † Flor. deest, is.

6 † Fl. soluerit errore de in. tel. huius l. vid. Verrum in rub. de verb. oblig. n. 164.

* Materiam vi. i indatac. rubr. dici cõsiderõ. vt incerta.

* Tu sanè intellige illum text. nisi esset conditio impossibilis & turpis simul, quia tunc vitiat secundũ Bal. in l. si pater. in 2. C. de fact. sub cond. fa. Bal. leg.

* Hic non est conditio impossibilis quæ natura existere non potest, cuius nulla est demũ ratio in testamentis. l. 1. de cond. & dem.

promittendi per errorem, a & ipse post ea pecuniam soluerit, b non repetet: cum prior solutio, quæ fuit irrita, nec naturale vinculum dissoluit, nec ciuile, si c reus promittendi tenebatur.

Subtilis est hæc lex. & h. d. Quod ex nullo euentu inducitur, id dubietas non inducit. & quod in omnē euentum certum est debitū iri ab eodem, id vt indebitum non repetitur, secus si diuersæ personæ illud debitu ræ sint h. d. tota lex. Primo ponitur dictum Iuliani. Secūdo ponitur casus dicto Iuliani dissimilis, secundum quosdam iuriscōsultos. Tertio ponitur dictum Iuliani dissimile secundum omnes. Quarto ratio differentiæ inter istos duos casus ostenditur. Secunda ibi, Vbi autē, Tertia ibi, Idemque. Quarta ibi. Sed hoc dissimile. Itē prima pars subdiuiditur in tres; quia primo ponitur dictum Iuliani. Secundo eius probatio per argumentum. Tertio eius probatio per simile. Secunda ibi, quia nec absolutus. Tertia ibi, Similemque esse. Bartolus.

Paulus libro 5. quæstionum.

LEX LX.

IVlianus * verum debitorem post litem contestatam manente adhuc judicio negabat soluentem repetere posse: quia nec absolutus, d nec condemnatus repetere posset: licet enim absolutus sit, natura e tamen debitorem 1 † manere: similemque esse ei dicit, qui ita promisit, Siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit, quia ex vna causa f alterutrius solutionis origo proficiscitur.

¶ Vbi autem quis quod pure debet, sub conditione 2 † nouandi animo promisit, ple-

a *Per errorem.*] non credens à fideiussore solutum.
b *Soluerit.*] antequam repetat fideiussor. & sic videtur vltima solutio indebita, sed non est, vt hic dicit.
c *Si.*] idest quamuis. imò propriè poni potest. Ac.

IVlianus.] CASVS. Petebam à te decem, negasti te debere, litem tecum contestatus sum, soluisti, an repetere possis quæritur? Et dr̄ ꝙ non, quia si in veritate condemnatus esses, non repeteres, nec si fuisses absolutus, & postea solueres, quia obstaret naturalis obligatio, quia tenebaris vnde non magis repetes; quam si ita promisisses, siue nauis venerit ex Asia, siue non. Sed pone ꝙ debebas mihi centum, & aio nouandi stipulatus sum illa c. sub cōditiōne pendente cōdōne. soluisti, nunquid repetas? Et dicit ꝙ sic. Idem est si debebas aliquid purè: & ab alio stipulatus sū sub condōne, quia si ante cōdōnem solueres repetes. dissimilis est tñ superiori, quia, in primo casu ille, qui tenebatur purè, nunc sub cōdōne tenetur in scđo alius fuit obligatus purè, & alius sub cōdōne. sed quo ad repetitionem non sunt dissimiles. Viuianus.

d *Absolutus.*] i. si absolutus erat vetus debitor & soluerat, postea non repeteret, ut hic, & supra eodem, l. iudex & argu. infra de pecul. l. eo tempore, §. etiam. & sic multo minus condemnatus repetit. Non dico in casu præmisso, vbi soluitur pendente iudicio, quod ibi possit condemnari vel absolui, nisi ab obseruatione iudicii, vt insti. de perpe. & temp. act. §. si quo casu etiam si prius soluisset, non repeteret, scilicet quando condemnatus est. Vel dic, ꝙ eodem casu loqui potest, quando scilicet soluit pendente iudicio: sed extra iudicium si actor negat sibi solutum quod reus asseuerat, & actor non plene probat debitum, nec reus solutionem, certe absoluitur reus: nec tamen repetit prius solutū. & multo minus repeteret si actore plenè probāte condemnatur. nam tunc soluere etiam secundo tenebitur, nisi probet primam solutionem, idest ex quo non probauit in iudicio priore & videtur redire ad non causam. secundum autem primum intellectum, quando soluit post absolutionem, dicas, quod absolutio fuit facta sic, Absoluo te à petitione istius creditoris, quia non probauit. si autem dixerit, pronuncio te non debere, vel * non debuisse, vel non esse debitorem: tunc bene repeteret, quia proposita a debitore condi. indeb. per sententiam probabit debitor ꝙ non esset debitor, & creditor si vellet probare contra, non admitteretur, quia sententia pro veritate est accipiende, * vt supra de stat. ho. l. ingenuum, & quia contra sententiam a qua non appellauit, venire non potest, vt infra de excep. rei iudic. si quis rem a non domino sed si alio casu si vellet eum probare debitorem esse, bene admitteretur, nec veniret ideo contra sententiam primam. Sed secundum Py si uetus debitor soluit pendente lite, non potest repetere, nec pendente lite, nec post quia cum soluit, naturale debitū erat nec aliqua exceptionem habebat debitor. si autem soluit post sententiam absolutionis, repetet solutum per facti, vel iuris errorem, cum erat tutus exceptione perpetua & fauorabili, ut j. eod. l. qui exceptionem. secus si sciens, ut supra eo. l. iudex. & hoc si intelligas hic solutum post absolutionem. & sic aliter intelligit absolutus, quam nos.

e *Natura.*] No. sententiam non facere ius, ut qui est debitor, desinat, vel qui dominus est, desinat, vt hic, & inf. de excep. rei iudi. l. excep. sed hoc fallit in casibus, vt dixi supra de inof. testa. l. Papinianus. § si sed cum snia inducat ipso iure act. in factum vbi non est aliqua, vt C. de reb. cred. l. actori. quare non tollit ipso iure, vt hic, cum proniores, &c. vt infra act. & oblig. l. Arrianus? Resp. quia actori non prodest snia nisi per actio. ei consuleretur: reo vero potest prodesse, etiam si non pereat actio actoris. nam sufficit repelli excep. vt arg. supra de eo per quem fact. est l. 1. §. si reus. No. etiam hic, quod refert an ciuilis sit exceptio vt hic, an naturalis, vt pacti, quæ naturale vinculum dissoluit, vt tunc repetatur, vt supra eodem, l. si non sortem. §. indebitum. & l. qui exceptionem. Sed certè inducit ciuilem, & tollit ciuilem: ergo idem facit tollendo quod inducendo. Sed respond. non tollit, sed elidit & inducit. Et no. quod exceptionum, * alia est fauorabilis, & tunc solutum repetitur. alia odiosa, & tunc non, vt supra eo. si non sortem. §. indebitum. & l. qui exceptionem. alia iurisdictionis conseruandæ gratia, vt hic, & tunc non repetitur, vt hic, & infra de re iud. l. sæpe.

f *Quia ex vna causa*] scilicet deficiente. q. d. si vna causa deficiat, remaneat vt sit solutum ex alia causa, uel dic ex vna causa scilicet existente.

g *Proficiscitur.*] origo solutionis, idest dissolutionis alterius ex quo enim solutum est ex vna causa. non potest nec debebit solui ex alia. Azo. Habetur ergo pro duro hoc debitum. ut non repetatur, ut hic Sic & venditio sic facta, vt j. de peric. & commo. rei ven. si pendente. § pen. Sed legatum sic relictum non est pro puro, vnde interim legatario mortuo ad hæredem non transmittitur, vt j. qn̄ dies leg. ce. l. huius. quæ est contra. Sol aliud in contractu, & aliud in legato, quia in contractu statim perfecta est obligatio, vt j. de pericu. & commo. rei vend. l. ꝙ si pendente. § pe. Vel refert secundum Ioan. an sint duæ stipulationes, vel duo legata, vt patet per hoc, ꝙ bis est apposita coniunctio siue: & tunc duæ sunt conditiones. an sit vna stipulatio vel legatum, quod tamen habebat duo membra, vt ponatur ibi semel tantum disiunctiua coniunctio, siue. In primo casu non cedit dies, nisi alterutra existat, quoniam incertum esset, cuius legati dies cederet ante conditionem. in secundo statim cedit, arg. infra de condi. & demon. l. hæc scriptura. & infra de rebus dub. l. si is qui ducenta. §. vtrum. quasi spreuerit testator talem conditionem. Sed hæc sol. non valet: & in hac, & in illa l. bis apponitur verbum, siue Tu autem potes distinguere ita, an fuit appositum certum tempus, puta des illi decem, si nauis venerit ex Asia intra triduum, siue etiam non venerit, dabis. nam tunc ante solutum non repetitur, vt ibi an non fuit appositum, & tunc obtinet quod hic dicitur. vel dic vt ibi notaui. Illud quæro, an antequam una istarum existat, possit agi si non est solutum? Respon. non forte, ut argu. inf.

* Exceptionum materiam, quæ l. fauorabilis sit, & q̄ odiosa ui Bal. de statut. nu. 2.

* 1 De similibus l. vt Fas. Garc. in l. soluto. nu. 34. sup. de iust. & iu.

1 † Flor. natura tamen debitor permanet.

2 † Flo. desi. sub cōditione.

de verb. oblig l si ita quis stipuletur. Item an & huic potest obiici compensatio? Respond. ut infra de compen. l. etiam. Accur.

tique putant a pendente nouatione solutum repeti 1 † posse, quia ex qua obligatione soluat, adhuc incertum sit. ideque esse ac 2 † si diuersas personas ponas eandem pecuniam purè b & sub conditione nouandi animo promisisse. Sed hoc 3 † dissimile c est: in stipulatione enim pura & conditionali eundem debiturum certum est.

Quod bona fide factum est, habetur ratum, etiam pupillo postea per in integrum restitutionem absten to: secus si dolo factum est. Item repetitio competit ei, ad quem postea negotium incipit pertinere. Bar.

Scæuola lib. 5. responsorum.

L E X LXI.

TVtores * pupilli quibusdam creditoribus patris ex patrimonio paterno soluerunt: d sed postea non sufficientibus bonis e pupillum abstinuerunt. Quaeritur, an quod amplius creditoribus per tutores pupilli solutum est, vel totum, quod acceperunt, restituere debeant? f Respondi, si nihil dolo g tutoris 4 † factum esset, tutori quidem vel pupillo h non deberi: creditoribus autem alijs i in id, qđ amplius sui debiti k solutum est, teneri.

a *Putant.*] sed male secundum quosdam. nec enim potest uideri quare aliud sit in isto casu, quam in superiori, vbi promisit, siue nauis ex Asia venerit, siue non. nam & hic incertum est ex qua cā soluerit, sicut ibi. Tu dicas ſm Azo. & Io. ꝙ bene dicat: nam & in superiori casu pura est stipulatio. nam qui tales conditiones apponit, clare ośdit oś dilationi se uelle renunciare & pure dēe. uñ si postea soluat, siue tunc nondum venerit nauis ex Asia, ex ea cā vr̄ solutum: sine venerit ex ea, & ideo denegatur repetitio. At in altero ubi pure promisit, & si postea ei uolenti sub condōne promitto, & creditor pure obligationi uř renunciare, & ego dilationem condōnis induco, unđ si interim soluo, repeto, quasi sub condōnibus duabus sim obligatus, ut inf. de adimen. leg. l. si legatum pure. primo rō. & l. legata inutiliter. & s̄. si cert. peta. l. pecuniam. Item quia incertum est vtrum sit temporalis, an perpetua, ut supra eo. sufficit.

b *Purè.*] quia alius pure, alius sub conditione nouandi animo promisit, & alter interim soluit. hæc enim nouatio ualet ita demum si conditio existat. alias in primam redimus obligationē, ut inf. de noua. l. quoties. & s̄. de pac. l. in persona. §. si.

c *Dissimile est.*] q. d. in hoc differt a superiori casu, qm̄ in stipul. &c. sed in eo ꝙ detur repetitio, non est dissimile. quia in utroq. datur ſm Io. Alii dicunt hic corrigi responsionem factam superiori casu. & ſm diuersas expositiones uariabis demonstrationem huius pronominis, hoc. Azo.

TVtores.] CASVS. Testator filio suo impuberi hæredi tutorem dedit, quibusdam hæreditariis creditoribus debitum soluit, & apparuit hæreditas postea non soluendo, & restitutus est pupillus ut abstineat, cui repetitio est quod indebite solutum est? Et respon. alii creditori, si hoc dolo tutoris non esset factum. i. in fraudem aliorum solutum est alii creditori. sed etiam portionem illius, quod debite solutum est, præstat. Viuianus.

d *Soluerunt.*] ultra debitum.

e *Bonis.*] ad soluenda omnia debita quæ debentur creditoribus hæreditariis.

f *Debeant.*] scilicet creditores, qui receperunt ab aliis creditoribus.

g *Dolo.*] sed si dolo tutoris esset factum, repetent creditores, non solum quod amplius solutum esset, sed etiam pro rata portione eius, quod debebatur, & est solutum ut inf. de bo. aut iu. pos. l. si non expedierit. §. 1. & quæ in frau. cre. l. pupillus §. pupillum. tutor autem non conuenietur, nisi forte cum illi non sint soluendo, & tunc actione de dolo, ut supra de dolo. l. ideoque. & l. nam.

h *pupillo.*] scilicet abstento.

i *Aliis.*] quibus nihil est solutum Accursius.

1 † Fl. hic repetere.

2 † Fl. etiam si.

3 † Alias sed, hoc dissimile.

* Coniunge l. cum in eod. sup. de pac. Duar.

4 † Fl. hic dicit dolo tutoris.

Indebitum scienter promissum, non repetitur. Ba.

Mætianus lib 4. fideicommis.

L E X LXII.

FIdeicommissum in stipulationem deductum, tametsi non debitum l fuisset, quia tamen a sciente fidei explendæ causa promissum esset, debetur. m

Si species debita perfecte non soluitur, talis solutio non parit liberationem, nec inducit repetitionem. Bar.

Caius li. singulari de casibus.

L E X LXIII.

NEratius casum refert, vbi 5 † quis id, quod soluerit, repetere non possit, quasi debitum dederit, nec tamen liberetur: n veluti si is qui certum hominem deberet, statu liberum dederit. o Nam ideo eum non liberari, quia 6 † non in plenum stipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere eum posse, quod debitum dederit. p

Ista est notabilis lex, & subtilis, & hoc dicit. Dominus obligatur seruo naturaliter, quæ obligatio sequitur ipsum etiam manumissum. Ba. to.

k *Sui debiti.*] s. eorum quibus solutum est, in eo autem, ꝙ verè debetur, distingue, an erant bona iam possessa, an non, vt primo casu reuocetur, & pro rata distribuatur. ꝙ est solutum vni, & sine dolo soluentis, secundo non, vt j. de his, quæ in frau cre. l. qui autem. §. sciendum. & supra de min. l. si mulier. Item an extorsit ab inuito, vel a sponte uero accepit, ut primo casu reuocetur, secundo non, ut j. quæ in frau. cre. l. pupillus in §. Item no. creditoribus dari condictionem indebiti, s nec est nouum, ut sup. eod. l. non est nouum. sic & C. de non num. pecu. l. si duo.

F *ideicommissum.*] CASVS Petebas à me fideicom qđ tibi non est relictum, promisi tibi per stipulationem, licet indebitum fuerit, & si soluero, non repetam. & hoc supple. ut lex faciat ad titulum. Viuianus.

l *Non debitum.*] quia testamentum non solenne, vel quia defalcari poterat.

m *Debetur.*] vt C. ad legem Fal. l. si. & sic solutum non repetitur, vt bene faciat hæc lex ad tit. ut hic & C. de test. l. non dubium § fin.

n NEratius. Liberetur.] Casus autē ille ut quis soluat, & ex ea cā contingat liberatio, & indebiti nascatur condictio, nunq̄ repetitur, ut dixi j. e. cum is. §. fideiussor. Sed quid si ciuiliter debitum tm̄ solui, nonne eadē solutio parit liberationem & repetitionem? Rñ. ut j. eo cum is. §. 1. Item ſm canones, si iuraui me soluere vsuras, teneor soluere, & repeto, ut extra de iureiu. c. 2.

o *Dederit.*] imò videtur quod repetat, & non liberetur, ut j. de sol. cum quis. § qui hominem, quæ est contra. Vē autem hæc & alia soluas, distingue, cum quis promittit hominem, aut in genere, aut in specie. si in genere, soluens statu liberum repetit, nec liberatur, ut d. l. de sol. cum quis §. qui hominem & l. si mihi. Item parte Stichi soluta, nec pro parte liberatione defungitur, ut j. de verb. obli. l. 2. in prin. cæterum si in specie, si quidem statu liberum suo facto, ut quia seruus suus erat, soluit, non liberatur, nec repetit, ut hic Neratius dicit. Si vero sine facto suo statu liberum soluat, ut quia alienus seruus erat, nec repetit, & liberatur, ut infra de statulib. l. statu liberum l medio. §. illud, & de sol. si mihi alienum. Azo. uel in illa l. statuliberum non erat in mora, hic sic.

p *Dederit.*] petentem tamen hominem exceptione submouebo, nisi hominem reddat; ut infra de solu. si cum furtum.

5 † Fl. ut quis alias, ubi si quis.

6 † Fl. quibus.

Triphoninus li. 8 1 † disput.

LEX LXIIII.

SI id, 2 † qđ dominus seruo debuit, manumisso soluerit: quamuis existimás a 3† ei aliqua teneri actione, tamen repetere non poterit, quia naturale debitum agnouit. Vt enim libertas naturali iure continetur, & dominatio ex gentium b iure introducta est: ita debiti, vel non debiti rō c in condictione d naturaliter e intelligenda est.

Paulus lib. 8. 4† ad Plau.

LEX LXV.

IN summa, f vt generaliter de repetitione tractemus, sciendum est dari aut ob transactionem, g aut ob causam, h aut pp conditionem, i aut ob rem, K aut indebitū, l in quibus omnibus quæritur de repetitione. Et quidem quod transactionis nomine datur, licet res nulla m media fuerit, non repetitur. nam si lis fuerit, hoc ipsum quod a lite disceditur, n causa videtur esse. Si autem * euidens calumnia o detegitur: & transactio imperfecta est, & 5 † repetitio dabitur. ¶ Id quoque, quod ob causam datur, puta, quod negotia mea adiuta ab eo putaui, licet non sit factū: quia donare 6 † volui, quamuis falso mihi persuaserim, repeti non potest. p

¶ Sed & 7 † agere q per condictionem propter cōditionē legati, vel hæreditatis (siue nō sit mihi legatum, siue adéptum sit 8 † legatum) possum, vt repetam qđ dedi: quoniam non contrahendi r animo dederim: quia causa propter quam dedi, non est secuta. Idem est 9 † & si hæreditatem adire nolui, s vel non potui. Non idem potest dici, si seruus meus sub conditione hæres institutus sit, & ego dedero, t deinde manumissus adierit. nam hoc casu secuta res est. u

¶ Quod ob rem datur, ex bono & æquo habet repetitionem, x veluti si dem tibi ut aliquid facias, nec feceris.

¶ Et, qui indebitum y repetit & fructus & partus z restitui debent 10 † deducta a impensa.

¶ In frumento indebito soluto b & bonitas est repetenda: 11 † & si consumpsit frumentum, pretium c repetit. sic, & 12 † habitatione data, pecuniam cōdicam, non quidem quanti locare potui, sed quanti tu conducturus fuisses. ¶ Si seruum indebitum tibi dedi, eumque manumisisti: si sciens hoc fecisti, teneberis ad pretium e eius, si nesciens, non teneberis.

a SI id Existimans] ignorans ius nam si factum, repetit, vt j ad Maced. l. fin.

b Gentium] secundum quod pro nullo sunt serui, * vt j. de reg. iur. quod attinet. Nam omne ius appellat ibi ciuile præter naturale.

c Ratio] id est ius.

d In condictione] danda vel non. 20. Patet ergo, quod obligatio fuit seruo etiā in seruitute quæsita. Sed contra infra de a quirē. hæred. l. placet vbi dicit, quod etiam momento non residet penes seruum quo minus ad dominum statim vadat. Solu. ibi de ciuili acquisitione, scilicet hęreditatis dicit secundum quod serui pro nihilo sunt, ut modo dixi.

e Naturaliter] id est considerato an naturaliter teneatur dominus vel non.

f IN summa.] id est vt breuiter, in fine perstringamus quę s. dicta sunt.

g Ob transactionem] s. implendam.

h Aut ob causam.] s. præteritam.

i Conditionem.] legati implendam, vt infra eadem l. §. sed & agere.

K Ob rem.] futuram. Io. vt supra eodem l. damus.

l Aut indebitum] scilicet quasi debitum. Ioan. de his omnibus per ordinem subiicit. Sed nonne duo membra, aut ob cau. aut ob rem sufficerent pro omnibus? Respond. vtique, cum non sint pdictæ oppositę speci s sed quædam cōtinentur sub ob rem, quædam sub ob cau. sed hoc idem egit, vt diligentius responderet in singulis sic insti. quib. mod. test. infir. §. alio.

m Nulla.] s. licet nil debeatur: lis tamen erat, vt subiicit hic, & C. de transl. a. l. 2.

n Disceditur] in perpetuum: nam si ad tempus, non videtur causa secuta, vt supra eodem, l. eleganter. § penult. Sed an per sine causa? arg. quod sic, ut sup. de transac. l. cū hi. §. si quis alimentis.

o Calumnia. scilicet insistente, hoc est actore: secus in resistente, id est reo, quia nihil valet transact. vt C. de transact. l. sub prætextu. sed Rom. idem dixit vtrobique per l. illam. Item contra. C. de plus pet. l. prima, in fi. vbi dicit transact. etiam per dolum factam valere Solu. refert, an transactio fuit super re dolum, ut hic, an super dolo etiam per dolum, ut ibi. secundum Bul. & H. Vel dic, quod ibi non per dolum facta fuit transactio super dolo, alitsetiam tunc non valeret, ut C. de transact. l. sub prætextu.

p Non potest.] nam volenti dolus non infertur, ut hic, & C. de transact. l. cum donationis. Et intellige quod est hic nisi forte alias non esset donaturus, ut j. de cond. & dem. l. cum talc. §. falsam. & sic etiam intelligitur quod est C. de fal. cau. adiec. l. j. & plene dixi s. eo. l. damus.

q Sed & agere.] hic incipit tertium membrum Azo. Et construe hic, agere possum, scilicet per condictionem indeb. vel cond. ob tur. cau. possum dico, ut repetam quod dedi propter conditionem legati uel hæreditatis, scilicet implendam, siue non &c.

r Non contrahendi.] scilicet obligādi me pro admittenda hæreditate, sed ob causam, & ideo repeto, quia causa &c.

s Nolui] Sed quomodo repudio, ut infra de hære. instit. l. iam dubit. ri. quæ est contra? Solu ut diximus sup. de cond. ob cau. l. 1 §. j.

t Dedero] causa implendæ conditionis. Accursius.

u Secuta res est.] non mihi, sed s suo facto libero, qui suo arbitrio potest adire, ut instit. de hære. insti. §. alienus. & supra de inofficio testamen. l. nihil. in fine. in primo respon Et sic no. hic, quod tempus * aditionis in hæreditate inspicitur, sed in legato tempus, quo cedit & sic domino hoc casu quæreretur, licet seruus fuerit manumissus. ut infra qñ dies le. ce l. si postea. § si. & le. si vsufructu. Accursius.

x Repetitionem] per cōditionem ob causam, uel per condict. ob turpem causam, ut supra de condict. ob turpem causam. l. j § i.

y Et, qui indebitum.] hoc est exemplū de vltimo membro.

z Partus.] vt infra de usu. uideamus. §. primo, & §. secundo Sed an hæc restitutio fiat iure huius actionis an per offi. ium iudicis, quærit Ioan. Respon. iure actionis s. eo. l. si non sortem. § libertus.

a Deducta.] quia nullus casus &c. vt supra fam. erciscun. l. fundus.

b Soluto] in specie. putabat enim se teneri in certo sacco frumenti, sed in genere, non pretium, sed tantundem repetit, ut in mutuo. ut inst. quib. mod. re contrahi. oblig. §. is quoque.

c Pretium] id est æstimationem.

d Fuisses.] nam hac actionē, inquantum quis est locupletior, tenetur, ut patet hic, & supra eo. l. si non sortem. §. libertus.

e Ad pretium.] ualuit ergo manumisso. Sed quomodo potuit manumittere, qū scienter accepit, cum & sic faciat furtum, ut j. de cond. fur. l. qñ? Resp ab initio ignorauit, sed postea didicit, & sic translato in se dñio manumittit, uel ibi labitur in persona. Item contra infra de dona cau. si mor. l. si is cui. ubi dicit quod donatarius causa mortis manumittere non potest. Solu aliud in donatione causa mortis, * vbi sciebat quod poterat reuocari per pœnitentiam, & per alios multos modos, ut supra si cert. pet. l. non omnis.. Item quæro cur secus si hæres hominem a se legatum manumiserit, ubi nō distinguitur, sciēs, vel ignorans.

* Fi. Aristo. lib. 4 polit c 8.

1 † Fl. li. 9.

2 † Flo. si qd dominus & defensa bonis l. vide Fer. Gate. in l. manumissiones nu. 11. sup. de iusti. & iu.

3 † Alias, quamuis existimauerit ei se aliqua, &c.

4 † Flor. 17.

* Nota c. fuisse qui nō est dilis secundū Bal. na. etiam, quia licet transactio sit cōtractus stri iuris, tamē dolus agētis dans oām contractus reddit eam nullam, qđ est no. & mem. tenendum secundum rūdem.

5 † Flor. de eff. &c.

6 † Flor. debere.

7 † Fl. deest. &.

8 † Fl. deest. sit.

9 † Fl. deest. si.

* T. ga in legato, & in hæreditate diuersa sunt Vid Alb. B. de mone. par. 9. nu. 3.

10 † Flo. debet.

11 † Flor. deest, repetenda.

12 † Flo. deest, &.

* Materiam habes in indi. trac. in ver donatio ver cā mortis.

neberis: a sed 1 † propter operas eius liberti, b & ut hæreditatem c eius restituat.

¶ Indebitum d est, non tantum qd omnino a † non debetur, sed & quod alii debetur, si alii soluatur: aut si id, qd alius debebat, alius quasi ipse debeat, soluat.

Papinianus li. 7. 3 † quæst.

LEX LXVI.

Hæc condictio * e ex bono & æquo introducta, qd alterius f apud alterum sine causa g deprehenditur, reuocare consueuit. h

Datum pro libertate ab eo, qui postea reperitur ingenuus, repetitur. hoc dicit.

Scæuola lib. 5. Digestorum.

LEX LXVII.

Stichus testamento eius i, quem dominum suum arbitrabatur, libertate accepta si decem annis ex die mortis annuos k decē hæredibus præstitisset, per octo annos præfinitam quantitatem, ut iussus erat, dedit: postmodum quā 4 † se ingenuū competit, nec reliquorum annorum dedit, l & pronunciatus est ingenuus. Quæsitum est, an pecuniam, quam hæredibus dedit, ut indebitam datam repetere, & qua actione possit? Respondi, si eam pecuniam dedit, qui neq; ex operis suis, neq; ex re eius, cui bona fide seruiebat, quæsita sit, posse repeti. m

Si res mea ad te sine causa peruenit, & desiuit mihi aduersus diuum esse consultum, a te repetam. Bartolus.

¶ Tutor creditori pupilli sui plus, quam debebatur ex soluit: & tutelæ iudicio pupillo non imputauit. n quæro, an repetitionem aduersus creditorem haberet. Respondi, habere. o

Duobus idem debitum soluentibus, ultimo soluenti repetitio conceditur. Baldus.

¶ Titius cum multos creditores haberet (in quibus & Seium) bona sua priuatim venditione facta Meuio concessit, ut satis creditoribus faceret, sed Mæuius soluit pecuniam Seio tanquam debitam, quæ iam a Titio fuerat soluta. Quæsitum est, cū postea reperiantur apochæ p apud Titium debitorem * partim solutæ pecuniæ: cui magis repetitio pecuniæ indebitæ solutæ competit, Titio debitori, an Mæuio, qui in rem suam procurator factus esset? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur ei, qui postea soluisset. q

Iste est solennis §. Per promissionem de non mouendo controuersiam, non tollitur condictio indebiti. Bartolus.

¶ Item 5 † quæsitum est, an pactum qp in pactionibus r ascribi solet in hunc modū, Ex hoc s contractu nullam inter se controuersiam amplius esse, impediat repetitionem? Respōdit, nihil proponi, cur impediret. t

Restitutio concessa super principali, ad accessorium non extenditur. Item quod per in integrum restit. quis posset consequi, ea nondum petita & obtenta non potest in compensationem deduci. hoc dicit iste notabilis §. Bart.

¶ Lucius Titius Caio Seio minori annis viginti quinque pecuniam certam credidit, & ab eo aliquantulum 6 † usurarum nosse accepit, & Caij Seij minoris hæres aduersus Publium u Mæuium a præside prouinciæ in integrum restitutus est, ne debitum hæreditarium solueret, 7 † nec quicquam de usuris eiusdem sortis quas Seius minor annis 25. exsoluerat, 8 † repetendis tractatum est apud præsidem prouinciæ, aut ab eo 9 † pronunciatum. Quæro, an usuras, quas Caius Seius minor ann. 25. quoad uiueret,

tanquam semper legatario tenetur, ut in ssit. de leg. § si res legata? Rñ. quia utilitatem hēt a d. fundo hæres: ideo grauius opera sustinet. hi. aūt non tenetur nisi in quantum locupletior factus est, ut s. eo. pri. §.

a *Non tenebatur.*] sicut nec legatarius, cui solutum est legatum p̄stita cautione si amplius est q̄ per legem Falc. accipere liceat, quod reddat. nam si interim pereat, non tenetur legatarius, licet gen. r s debitor videatur, ut s. si cui pl' quā m per leg. Falc. l. j in fi. & l. 2.

b *Eius liberti.*] scilicet tenebatis.

c *Hæreditatem.*] scilicet si peruenit ad eū, ut ad patronum, non alias, ut s. sol. mat. l. si vero. §. Item q quid. & s. de act. emp. l. si quis seruum.

d *Indebitum.*] quasi ipse q debet, ut s. e. l. repetitio, & l. si pena.

e *Hæc condictio.*] est s. tit. j. vel de cond. ind. accipere.

f *Quod alterius.*] scilicet quoda vel dic ratione possessionis hic agatur.

g *Sine causa.*] f solutum sine causa, vel solutum indebitum.

h *Consueuit.*] hoc fallit in muliere cū ventris in possessionē missa, q alitur interdum sine causa, ut s. simul vend. eo. l. j. §. inter esse.

i *Stichus Si decem.* sub hac cōditione.

k *Annuos.*] saureos.

l *Dedit.*] summam.

m *Posse repeti.*] super actione, quærit. vel ut dicas si respōdet eg. d ergo? Resp. secūdum Ir. cōditionē indebiti hæc decē locū: cū enim simpliciter dicat posse repeti, nec adijciat de actione, veri similē ē, ut referat ad eam qōnem, in cuius tractatu quæstio opponitur, de qua s. pr. & j. sequitur. arg. j. de leg. primo, si seru' plurium. § fi. & arg. ē. eo. in summa. §. sed & agere. Sed hoc nō placet, eo q quando hic soluit, magis soluit ob rem futuram, & non ob causam præteritā hæc autem cōditio præteritam causam respicit. Item bene sciebat se non debere, non ergo habet locum condictio indebiti, ut sup. l. prima, sc. l condict. ob cau. ut supra de cond. ob cau. dedi. §. si liber. Azo.

n *Non imputauit.*] utile si per act. tutelæ item ageret, repellitur except. indi. quare datur hæc ex æquitate, ut supra si certū pet. l si & me.

o *Habere.*] utilem. Sed cōtra s. eodem, l. cum indebitum ubi dicit qd pupillo non tutori detur. Sol. hic fuit soluta pecunia tutoris, ibi pupilli. Vel verius distingue sit reputatum, ut ibi, vel non, ut hic. Azo.

p *Apochæ.*] de recepto. Et nota, quod apocha* semper de recepto dicitur, antapocha a creditore facta debitori reo dat, qua debiti receptio continetur. antapocha a debitore facta creditori tradit, qua continetur pecuniæ solutio, sicut & i hoc §. dicitur. & C. de fi. de instrum. plures. Item no qualiter ex parte rei fit procurator in rem suam, ut hic, & s. fam. ercisum. plane. in fi.

q *Soluisset.*] Sed cur hic non datur ei, cuius nomine solutum est, ut supra eodem, indebitum, R. sp. iō, quia hic erat procurator in rem suam, vel dic domino dari directam, procuratori utilem, vel ibi habuit ratum, hic non, prima verior est.

r *In pactionibus.*] aliis pactionibus, aliis paristionibus, id est solutionibus. sic infra de Rat. hibe. l. Stich. § argentarius. Accursius.

s *Ex hoc.*] audi pactum.

t *Impediret.*] ut C. de transact. l. si de certa. & supra de pact. l. tres fratres. & l. emptor. §. Lucius. Accursius.

u *Publium.*] id est Lucium Titium: quadrinominus enim erat. vel dic q hic erat hæres creditoris, vel procuratoris.

1 † *Alias, nisi.*

2 † *Alias, tāmen.*

3 † *Pl. lib. 8.*

* *Papinianus de condi. sine causa re... loc... ipse vide... cuius appellatione & indebiti condictio significatur... de cō. dict. sine cau.*

4 † *Flor. deesse quam.*

* *No. tex. q instrumentū solutionis dēt esse apud debitorē facti pecunia C. de sol. quando instrumentum reperitur cancellatū apud debitorem ... præsumatur soluisse, ponit Alex. in Lecturam 1. c. ... ff. de pact. Bo...*

* Apocha & antapocha differūt & no. q apocha differt ab acceptilatione, nā acceptilatione omo contingit liberatio, licet pecunia soluta non sit. Apocha nō alias quā pecunia soluta.

5 † *Vt. idem quæsit an pactum quod in parationibus ascribi. Vide Ang. in ... a. in pro...*

6 † *Fl. aliquātum.*

7 † *Dissoluerēt. & nec quicquam.*

8 † *Vel ex soluerat tractatum & quod præsidem, aut ab eo*

9 † *Alias ab eo etiam pronunc.*

Non

a Non posse]nisi restituat. Sed nec hoc ut posse fieri, ut C. depo. l. 4 potest tamē dici 3, quia hic in per hęc officium nulli actioni seruit, sed ibi hic vnde ea ibi sublata tollitur officium, hic autem restitutio principaliter tam ad sortē quam ad vsuras porrigitur, ut argu. supra de procur. l. non solum. §. est & casus. Azo. Sed iure communi videtur repeti. fidari, cum non sit prohibitum, ut inf. de compen. quod in diē. §. si rationem, quæ est contra. Sol. ibi loquitur in debito. hæ autē vsuræ non debentur debitori, nisi prius petat restitutionem, ut dixi. Item, cū sors quæ est principale, sit cassata & redierit ad nō causam, ergo & vsuræ, & sic repetentur, ut infra ti. j. l. 1 §. fin. quæ est contra. Solu. ante restitutionē erāt debitæ, nec per restitutionem in sorte datā istæ sunt indebitæ, quia singulare ius restitutionis, nec porrigitur vltra id, quod in iudicium restitutionis deductum est.

2 † Fl. ad Sil...

creditori exsoluerat, 1 † hæ res eius repetere possit? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur, condici rē, quod vsurarum nomine defunctus soluisset, non posse. a

¶ Item quæro si existimes repeti non posse, an ex alio debito b hæres eas retinere possit? c Respondi, ne hoc quidem. d

TITVLVS VII.

De condictione sine causa. *

Hæc est specialis condictio, & concurrit tum condictione indebiti, ob causam, & ob turpem causam. Bartolus.

Vlpianus li. 6. 2† ad Sabinū.

LEX PRIMA.

EST & hæc species e condictionis, si quis sine causa promiserit, vel soluerit f quod indebitum. qui autem g promisit sine causa, h condicere quantitatem non potest, quam non dedit, i sed ipsam obligationem. k ¶ Sed & si ob causam promisit, causa tamen secuta non est, dicendum est condictioni 3 † l locum fore.

¶ Siue autem ab initio m sine causa n promissum est, siue fuit causa promittendi, o quæ finita est, vel secuta non est, dicendum est, condictioni locum fore.

¶ Constat id demum posse condici alicui, quod vel ex non iusta causa ad eum peruenit, uel redit ad non iustam causam. p

Si res pro qua solui æstimationem ei, à quo causā habeo, ad eum redeat, potest agi actione ex eo contractu uel condictione sine causa ad rem solutam. B.

Idem lib. 8. 4† ad edictum.

LEX II.

SI fullo * vestimenta lauanda conduxerit, deinde amissis eis domino pretium ex locato conuentus q præstiterit, posteaque dñs inuenerit vestimenta, r qua actione debeat consequi pretium, quod dedit? Et ait Cassius, eū non solum ex conducto agere, verum & 5 † condicere dño posse. Ego s puto, ex conducto t omnimodo eum habere actionem. An aūt & condicere possit, quæsitum est, quia ut indebitū dedit? nisi forte

*Sine cā] si ...

b Debitō.] scilicet sortis, vel aliud debitū, quod debetur creditori.

c Posse] quasi compensando.

d Quid m] quia non est debitum, quod peti potest per in integ. rest. ut §. ad l. F. l. itē si pupillus. Alioquin posset compensari, ut infra de cōpen. l. etiam quæ natura debetur.

1† Fl lib 43.

DE CONDIctione sine causa.

Concurrit hæc condictio cum superioribus & & nonnunquam sola competit, ut in specie l. 2. hoc tem quod & addi potest ad speciem de promotur. l si adeunt si quis cum loca ...

e EST & hæc species.] nō solum superiores & quod dicit species, dic scilicet sub isto genere condictio. nam condictio alia sine causa, alia certi: & sic de cæteris. Ipsa tamen generalissima est, nam concurrit fere cum omnibus alijs. ecce enim concurrit cum condi. inde. ut in hac l. 3. respon. Item cum condi. ob cau. ut hac l. § sed si ob causam. Item cum condi. ob tur. cau. ut hac l. fi. & 3. de condi. ob tur. cau. l perpetuo Item cum condi. fur. sut. n. de fructibus condi. sine cau tenetur, & condi. fur. ut C. eodem, l. pen. & 3. tit. 4. l in te. §. fi. Item cum condi. generali, ubi enim hæc datur, & illa, si modo cert. pet. Non ergo ad liberationem locum habet certi condi. sed hæc sic, ut hac l. §. qui autem promisit &c. Econtra illa datur, scilicet certi condi ex omni contractu, ubi certum petitur hæc, verò non habet locum in contractibus omnibus, ut quando cōcurrit cum condi ob cau. ne sit contra. inf. cod. §. fullo & sib. ut diximus supra de condi. ob cau. l. fi. Accurs.

f Soluerit concurrit ergo cum condictione indebiti quandoque Azo.

g Qui autem.] melius dixisset, qui enim, secūdū quosdā sensus eius, qui aūt, qd. datur in promisso cōdi. sine cau. non autem indebiti, quia sine causa comp et ad liberationem: cond. autem indebiti, ad pecuniam tantum solutam, ad illam autem dari non potest hæc, quia soluta nondum est.

h Sine causa.] ut quia credebat se teneri ex testamēto ad legatum præstādum, promisit, cum non valeret testamentum, vel erat ademptum in codicillis.

3 † Fl. condictionem bene habere, sine ab initio.

i Dedit.] hæc non est bona ratio ad condictionem, nam quandoque non datur quantitas, & tamen quantitas repetitur per condict. indeb. ut supra de condict. indebi. l. si non sortem. §. libertus. vnde dic, hic non fuit data quantitas, nec aliquid aliud quod sit necesse verti in pecuniæ præstationem.

k Ipsam obligationem.] per cōdict. illam non per condi. illam indebiti. Sed nunquid certi condi. ad liberationem detur? Dic quod sic, prout datur ad interesse, quod fieri potest, ut infra de rē iudic. si quis ab alio. §. fine. Si verò ad factū, ut liberatio fiat non ut diximus supra si certum pet. certi condictio. Accurs.

4 † Fl li. 32.

* Ex tit. de loca. Duar.

l Condictioni]sine causa. & sic concurrit cum condict. ob cau. quæ hic locum habet & infra prox. § & supra de condi. cau da. l penult, in princip. sic & in condi. ob cau. ante biennium habet locum vtraque, ut C. eodem, l. finali.

5 † Fl. dees, &.

m Siue autem ab initio] No. non refert, ab initio, vel post aliquid fiat, ut supra de pac. l. iurisgentium. §. sin autem. Sed argu. contra inf. de l.g. 2. cum filius. §. hæres. vbi dicitur, quod non videtur falsum, quod primordio veritatis iuuatur. Item ar. contra supra titu. 1. l. fin §. Lucius Sed te spon. ut ibi.

ADDITIO Dic secundum Bar. hic, quod ibi non deuenit ad non causam antequam restitutio petatur.

n Sine causa.] scilicet iusta, ut si ideo tibi dem, ut hominem non occidas.

o Causa promittendi.] ut dos ob matrimonium, quod modo finitum est, vel non est secutum, ut modo dixi de legato.

p Ad non iustam causam.] ut seq. l. de fullone dicitur. Accursius.

q SI fullo Conuentus.] scilicet extra iudicium, ut & illud. Vos inquam conuenio ô Lucani. Si autem in iudicio, tunc non haberet locum condictio, quæ hic datur, ut C. de cond. indeb. l. j. & infra mand l si fideiussor §. in omnibus. Vel dic, quod licet cesset cond. inde. non tamen cesset cond. sine cau. de qua hic dicit. & cond. quæ datur propter præcedentem contractum, ut infra commo. rem mihi. 2. respon.

r Vestimenta] inuenerit & habuit.

s Ego] idem repetit ratiocinando & confirmando.

t Ex conducto.] Sed quomodo habet locum ex conducto ad pretium? Resp. quia bo. fi. iudiciū &c. in quibus bo. fid.

ind. ueniunt multa rda quibus nec dictum est, nec cogitatum, ut supra de condi. ob turpem causam. l. si. Accursius.

a *Sine caus.*] scilicet perseueranti.

b *Inuenta.*] ne inueniatur habere vtrumque, ut hic, & supra titulo 1. eleganter. §. si quis. in fi. ideo datur condi. & cum rediret per hoc ad non causam, ut supra l. proxi. in fi. & infra ad l. Rho. de iac. l. 2. §. penultimo, & inf. loca. l. sed addes. §. si quis eum. & C. de re iudic. l. secũda. Sed videtur nõ condictionem, sed Publicianam competere, vel utilẽ in rem huic fulloni, cum videatur emisse ipsam act. in rem, ut sic tanquam aliàs emptor nominis habeat utiles actiones, ut supra de rei vendi. l. si culpa. Sed dic quod lex illa loquitur, cum experior prius contra eum, qui non habet à me causam. sed si habeat, ut quia commodauit sibi, vel fulloni: tunc repetat quod dedit, ut infra commo. l. in commodato. §. fin. Vel dic in mea electione esse, vt ibi no. nam & aliàs si dolo depositarij, vel commodatarij res absit, & mihi ea ratione cond. m... aretur: teneor ei cedere actionem mihi competens, ut infra de re iudic. l. in depositi; secus si non haberet causam à me, vt supra de rei vend. l. is qui dolo. Accursius.

c *Qui sine causa. Incerti.*] idest sine causa, quia ad incertum datur, ut hic, & sup. eod. l. prima, in princip. ibi, qui autem &c. Vel dic, quod sit propriũ nomen actionis, ut supra titulo 1. & ideo §. fin. & inf. de ac. emp. l. si hæres & dixi plenè supra titulo 1. l. sed & si me puré. §. cum iter.

1 † *Fl. quasi sine causa datum sit putamus condici posse, etenim vestim.*

2 † *Fl. deest.*

3 † *Fl. oporteret.*

4 † *Fl. deest condictionem.*

5 † *Fl. deest.*

quasi sine causa [a] 1 † ei datum sit, putamus condici posse ei pretium vestimenti. Et enim vestimentis inuentis, [b] quasi sine causa ei 2 † datum videtur.

Qui sine causa in totum, vel in partem obligatur, liberationem condicit.

Iulianus lib. 8. Digestorum.

LEX III.

Qvi sine causa obligantur, incerti [c] condictione consequi possunt, ut liberentur. Nec refert, [d] omnem quis obligationem sine causa suscipiat, an maiorem quàm suscipere eum oporteat, 3 † nisi quod aliàs condictione id agitur, ut omni obligatione liberetur: aliàs vt exoneretur, veluti qui decem promisit. Nam si quidem nullam causam promittendi habuit, incerti condictione consequitur, ut tota stipulatio accepto fiat. at si cum quinq; promittere deberet, x. promisit: incerti condictione 4 † consequitur, vt in 5 † quinq; liberetur.

Paria sunt ab initio aliquid esse tale, vel ex post facto deuenire ad tale. Bartolus.

Africanus li. 8. Quæstionum.

LEX IIII.

Nihil refert, verum, ne ab initio sine causa, quid datum sit, an causa, propter

d *Nec refert.*] quod est in parte quo ad partem, & in toto quo ad totum, & econtra. Sed argu. contra. C. de distract. pig. l. quandiu.

ADDITIO. Solue secundum Barto. hic, & dic, quod in his quæ sunt omnino diuidua, idem iuris est de parte quo ad partem quod est de toto quo ad totum: ita loquitur hic. sed in his quæ aliquo modo sunt indiuidua, hæc regula non procedit, ut in l. contraria probatur in l. in executione. §. pro parte. infra de verborum obligationibus.

e *Nihil. Sine causa.*] ne ex alieno lucretur, ut supra de transa. l. cum hi quibus. §. sanè si is.

f *Avunculo.*] ex eo quod dicit hic, auunculo, & infra §. fin. dicit nouercæ innuitur quod scientes erant, quod matrimonium non tenebat. & sic facit pro P. qui dicit, quod etiam sciens repetat. Item ... post di. re. cap. 1. Sed nos contra. nam quomodo dotem repetit illa, cuius scelere pronunciatur nullum, ut supra de condict. ob cau. l. 1. §. si & l. 2. quæ sunt contra. Dic ergo, quod hic loquitur cum bene sciebat auunculum suum esse sed putabat sibi licere de iure contrahere. Item nec hic de facto fuit secutum. Si obijcias: in hac iuris ignorãtia non debet subueniri mulieri, vel mari, nisi in casibus, quos notaui, ut C. de iu. & fac. igno. l. finali. Respon. & hic casus de illis est, in quo & mari. & fœminæ subuenitur, ut inf. ad legẽ Iul. de adul. l. si adulterium cum incestu. §. stuprum. in fi. 6 & 5 nõnunquam. & §. idem. Quod autem dicit, in delicto pari, quod etiam pro Pla. facit, quasi per hoc videatur scire: refertur ad extrinsecos casus, ut per hoc idem in casu proposito. Lvi deatur responderi. q tamen non est, ut postea subijcit, quidam tamen dicunt, quod si sciret eum esse suum auunculum non reporteret, arg. C. sol. mat. l. si ignorans. Sed contra est, ut dictum est.

g *Nupsit.*] scili. et de facto, vel de iure. Si enim nupsisset sciens factum & ius, vel factum tantum, dos applicaretur fisco, nec ipsa repeteret, quasi causa saltem de facto, secuta, propter quam dedit, licet hoc non sufficiat ad condi. ob cau. scilicet causam tantum de facto seq. ut supra de condi. ob cau. l. dedi. §. si liber. & verum est hoc, etiã si ipsa in iure errauit. nam cum repetitio denegetur, ubi errauerit in facto, nisi fuerit error acerrimus, ut C. de incest. nupt. l. qui contra. ergo & multo magis ijs denegabitur. ubi error iuris nõ iustus, nedum iustissimus, interuenit: quis uis enim in pœna excusat error iuris, ut j. de ad ul. l. si adulterium. § 1. & §. incestum. non tamen à periculo dotis, ut infra de rito nup. incestæ, quæ est huic l contra. Sol. hic non fuit secutum, ibi sic. Et hæc omnia quando fuit secutum matrimonium de facto. aliàs locum habent ea, quæ modo in alia notula dixi.

h *Dixi.*] scilicet allegando.

i *Potiorem.*] ut sup. de cond. ob tur. cau. l. 1. pen. in primo. & C. de condi. ob cau. l. cum te. Azo.

k *Respondere.*] dixi, repete.

l *Reor.*] idest puto desiniendo.

m *Nouerca.*] quod dixit vbi non tenet matrimonium ratione sanguinis, dicit idem etiam si prohibeatur ratione affinitatis. Item supra prohibetur iure naturali, hic iure ciuili, secundum Ioan. & facit supra de cond. ob cau. l. quod Seruius.

quam quid 6 † datum est, secuta non sit.

Ista est fortis lex. & h. d. Datum ob causam impossibilem de iure, causa non secuta de facto condictione sine causa repetitur. Bartolus.

Papinianus libro 11. quæstio.

LEX V.

Avunculo [f] nuptura pecuniam in dotem dedit neque nupsit, [g] an eadem repetere possit, quæsitum est. dixi [h] cum ob turpem causam dantis, & accipientis pecunia numeretur, cessare condictionem, & in delicto pari potiorem [i] esse 7 † possessorem: quam rationem fortassis aliquem secutum respondere [k] non habituram mulierem condictionem. Sed reor 8 † [l] rectè defendi non tam 9 † turpem causam in proposito, quàm nullam fuisse, cum pecunia, quæ daretur, in dotem conuerti nequiret. non enim stupri, sed matrimonij gratia datam esse

¶ Nouerca [m] priuigno, nurus socero pecuniam dotis nomine dedit, neque nupsit. cessare condictio prima facie videtur, quoniam iure gentium incestum cõmittitur. * atquin 10 † magis in ea specie nulla causa dotis dandæ fuit. condictio igitur competit.

6 † *Fl. deest, quod.*

7 † *Alias, ob causam possessoris.*

8 † *Fl. deest, reor.*

9 † *Fl. deest tã et in Aut. Ang. libro & comm. & l.*

* *committitur] dicitur l. ult. in ... nupt. l. si adulterium de adult. & ... 12. de ... expositione.*

10 † *Desideratur ... quin.*

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

* Explicito tractatu illarum condictionũ, quæ regulariter sunt indebitæ: nunc ad eas transitum facit, quæ extra eas cũ indulta sunt. Vel melius sup prosequutus 1 est tractatũ aliquarũ: modo facit transitum ad alias. Vel tertio, quia sup dixit de quadam, quæ respicit turpem causã, modo condi obtur causam hic de alia. s. furtiua: & quia in medio multa interseruit, etiã debitum hic incipit. Accur.] plura dol. ac condictione, sol scilicet, & ex qua causa detur, pone Cuiac. in paratitl. ad hunc tit.

fur. ut infra de fur. l. in furti actione § s. & l. si quis vxori. § pen. & seq. instit. ad l. Aquil. § illud.

h Perdendæ.] idest perditæ: 3 vt inf. de fur. si quis vxori. § penult. tempus pro tempore: ut C. de ijs, qui no. infa. l. si Possidonium.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XIII.

TITVLVS I.

De condictione furtiua. *

Vlpianus li. 20. 1† ad Sab.

LEX PRIMA.

IN re furtiua [a] soli domino [b] condictio competit.

Qui non potest furtum committere, potest hac actione ex alterius persona teneri. Bar.

Pomponius lib. 16. ad Sabi.

LEX II.

COndictione 2 † ex causa furtiua, & furiosi, & infantes obligantur, cum hæredes necessarij [c] extiterint: quamuis cum eis agi non possit. [d]

In condictione furtiua habetur ratio interesse consistentis in lucro. Bart.

Paulus lib. 18. 3 † ad Sabin.

LEX III.

SI condicatur seruus [e] ex causa furtiua, id venire [f] in condictionem certum est, quod interfit agentis, veluti si hæres sit institutus, [g] & periculum subeat dominus hæreditatis perdẽdæ. [h] quod & Iulianus scribit. [i] Item si mortuum hominem condicat, cõsecutum ait, pretium hæreditatis. [i]

Hac actione tenetur dominus ex persona serui, et datur noxalis in eo, quod ad dominum nõ peruenit: idem in patre ex persona filij: & qui furtum cõmisit hac actione non tenebitur, h. d. cum duab. ll. seq. Bart.

Vlpianus lib. 20. 4† ad Sabi.

LEX IIII.

SI seruus, vel filiusfamilias furtum commiserit, condicẽdum est à 5† domino [k] id, quod ad eum peruenit: [l] in residuum autem, 6† noxæ seruũ dominus dedere potest.

Paulus li. 8. 7† ad Sabi.

LEX V.

EX causa furtiua filiofamilias condici potest: nunquam enim ea condictione alius, quàm qui furtũ 8 † fecit, tenetur, aut hæres eius.

Vlp. lib. 13. 9† ad edict.

LEX VI.

PRoinde & si ope, [m] & 10 † consilio alicuius furtum factum sit, condictione [n] non tenebitur, [o] etsi furti teneatur.

Decisio in actione furti, non præiudicat in condictione furtiua. Bart.

Idem lib. 42. ad Sabinum.

LEX VII.

SI pro fure [p] 11 † damnũ [q] decisum fit, condictionẽ non impediri uerissimũ est. Decisione [r] enim, furti quidem actio, non autem condictio tollitur. [s]

Persecutoria nõ tollitur per pœnalem, nec econtra: sed persecutoria per persecutoriam bene tollitur. B.

Furti actio pœnã petit legitimã, condictio rem ipsam. Ea res facit, ut neq; furti actio per condictionem, neq; cõdictio per furti actionem consumatur. [t] Is itaque, cui furtum factum est, habet actionem furti, & condictionem,

a IN re furtiua] i. pro re furtiua, persequenda.

b Soli domino] hoc est contra naturam aliarum condictionum. nam non dominis tantum dantur: ut s. de usufruct quẽad. cau. l. si. sed hæc domino: ut hic, & instit. de act. § sic itaq;, & quasi domino, ut hæredi, qui non erat dñs tempore furti facti: ut inf. eo. l. sed nec. Itẽ tutori: ut j. de furt. l. interdum. § qui tutelam, sed certè ẽt nõ dño, vel quasi uidetur dari, ut creditori, q habet ius in re: ut inf. de pign. act. l. si pignore, q est 5. Sol. ibi loquit de cõdi. in cer. non furti. ut j eo. l. & ideo § fi. Acc.

c COndictione Necessarij.] & sui, quales sunt filij, & alij in potestate: ut insti. de hære. quali. & diff. § sui. Sed hinc a prẽt abstinere ẽt sine restitutione: ut insti. e. § sed & his, & infra de acqui. hære. l. ei, q se. Sed quid si est extraneus hæres furiosus? Rñ. ut C. de curat. fur. l. fi. § 1. & § pen.

d Non possit.] quia non sunt legitimæ ætatis, vel sanæ mentis: nisi pupillus cum authoritate tutoris conueniretur: ut inf. de ad. tu. l. 1. § sufficit.

e SI condicatur seruus.] uiuens. Accursius.

f Id venire.] subaudiam. Accur.

g Si hæres sit institutus [vel similia damna consequeretur p hoc ut sup. ad leg. Aquil. inde Neratius, § idẽ Iulianus. Idẽ in act. fur. ut infra de fur. l. in furti actione § s. & l. si quis vxori. § pen. & seq. instit. ad l. Aquil. § illud.

i Hæreditatis.] & etiam pretium serui, cum res furtiua periculo furis sit.

k SI seruus. Domino.] idem in patre: ut j. eo. Iulianus, & infra in a. eo. l. viuus.

l Peruenit] ut inf. de act. empt. seruus qui. in princ. & de contrahen. empt. l. quoties, & supra de mino. l. qui si minor. § si seruus, & infra de pen. licet, § ex causa. & infra de le. 1. l. si hæredis seruum.

m PRoinde. Ope] quando ope, & quando consilio, habes, instit. de obli. quæ ex delic. nascunt. § ope.

n Condictione.] s. furtiua. Accur.

o Tenebitur.] imò videtur quòd sic: ut infra de ver. signif. l. sæpe. in si. quæ est contra. Sol. hic non peruenit res ad eum, qui opem tulit, ibi sic. vel ibi de cõdi. idest de actione personali: 6 puta certi condi. dicit, non de ista: & hæc vera. Alij dicunt hic de ope teneri, non de consilio, vt ibi. & eo modo responde ad aliam legem inf. de pecu. l. peculiũ, § sed si ope.

p SI pro fure.] idest per actionem furti.

q Damnum.] dupli, vel quadrupli soluendi à fure.

r Decisione.] facta sup duplo vel quadruplo.

s Tollitur.] imò vtrũq; tolli: ut s. de iureiu. l. si duo. § idem Iulianus. quæ est 5. Sol. ut ibi. ADDITIO. Dic, q ibi fuit iuratum, vel sententiatum super facto hic super actione, secundum Pau.

t Consumatur.] hoc in pœna legali, secus in cõuentionali, ubi loco interesse succedit: 7 vnde non potest vtrũque peti, 7 ut infra de excẽ. do. apud Celsum § Labeo quæ est cõtra: nisi ibi esset dictum, rato manente pacto: ut sup. de transac. qui fidem. quãdo autem tollat una per aliã, plene no. s. in ma. causa. idem § fin.

1 Ibi sequit Rapha. Ful.

* In Breue tract. G. R. li. 11. c. 16. Adro ab Alex. lib. 6. c. 10.

1† Fl. lib. 18.

2† Nondi. sunt.

3† Fl. lib. 9.

2 Approbat Bl. B. & Ang. Bal. & P.

3 Sequuntur glo. Alex. & Ang.

4 Aduerte ad id, q uoluit hic Bal. de iure edendi quia ipsemet totũ contrũ uoluit l. 1. s. q6. C. q admit. ad bo. pos. & in plerisq; alijs locis, de quibus hic in secundis interpret. Bol.

4† Fl. lib. 41.

5† Fl. decst. a.

6† Fl. decst. autem.

7† Fl. lib. 9.

8† Fl. decst. furtum.

5 Imò, nec tũc nisi haberet furẽ in sua potestate, secundũ P.

6 Istã sequit P. & est de mente B. & Bal.

9† Fl. lib. 18.

10† Fl. decst. et.

11† Pro fure. ta.

7 Idem sent. & Paul.

a *Et vendicationem.*] si est dominus: sed vna istarum perse cutoriarum per alteram tollitur: vt C. de noxa l. fi. & facit C. de fur. l. ancillæ. Accur.
b *Furis.*] i. suo nomine si contrectet: non tantū defuncti.
c *Decesserit.*] viuo fure.

& vendicationem a habet: & ad exhibendum actionem.

Hæc actio datur contra hæredem, etiam in eo, quod ad eum non peruenit, qualitercumque & quomodocumque res perierit, siue quantumcumque. Bar.

¶ Condictio rei furtiuæ, quia rei habet persecutionem, hæredem quoque furis b obligat: nec tantùm si viuat seruus furtiuus, sed etiam si decesserit. c Sed & si apud furis hæredem diē suum obijt seruus furtiuus, vel non apud ipsum, d post mortem e tamen furis dicendum est, condictionem aduersus hæredem durare.

¶ Quæ in hærede diximus, eadem erunt, & in cæteris successoribus. f

In obligatione rem resti tui, demum perempta re, succedit obligatio ad interesse, quando est contra furem, & habetur ratio fructuum. Bar.

Idem lib. 28. 1† ad edictum.

LEX VIII.

IN re furtiua g condictio ipsorum corporum competit: sed utrum tandiu quandiu extent: an verò & si desierint esse in rebus humanis? Et si quidem h obtulit fur, sine dubio nulla erit condictio. si non obtulit, i durat condictio æstimationis k eius corpus enim ipsum præstari non potest. l

¶ Si ex causa furtiua res condicatur, cuius temporis æstimatio fiat, quæritur, placet

d *Apud ipsum.*] scilicet hæredem: sed apud alium.
e *Post mortem.*] Sed nonne idem & si ante mortē furis obierit ut insti. de oblig. quæ ex deli. nascun. § fi. & supra proxim. §. Respon. ita. 1 quod ergo di. 1, post mortē, ideo dicit, quia si ante mortem furis decessisset hēs furis, nūquam suo nomine, idest, propter suum maleficium damnaretur, sed alieno, idest defuncti, ut sup. de his, qui no. infam. l. furti §. si qs alieno. ubi autē post mortem decedit suo nomine potest hæres obligari, si contrectet contra volūtatē dñi, cui surripuit defunctus. Vt enim persona domini mutata de nouo nascitur actio furti, remanēte prima tamen, ut j. de fur. l. interdū. §. rñ. ita & persona furis mutata statuendum est, ut noua nascatur: 2 ut dictum est secundum. Azo.
f *Successoribus.*] f. in ius. loan. non. in rē: 3 ut j. de edeq. quædam sunt. § 1. & j. eo. l. sed et. Azo. ex quo ergo in hæredes datur quæro vnde hæc actio nascitur? Dicūt quidam ex maleficio: quia noxaliter datur ut j. eo. si seruus: Alij ex quasi maleficio, 4 & ex qu. 4 contractu: & sic uterloquunt, & inducunt. j. de act. & obli. l. 1. Tu dicas ex varijs figuris. i. nec ex contractu, vel quasi: nec ex maleficio, vel quasi: sed anomalam, & separatam quandā habet naturam cum habeat similia, & dissimilia cum omnibus, in contractibus enim vel quasi habet simile, ut in hæredem detur, licet ad eum nil peruenerit, ut notaui modo. sup. l. proxi. & in hoc differt à maleficijs vel quasi, quæ non dantur nisi inquantum peruenit, ut C. ne ex deli. defun. l. 1. cum maleficijs, vel quasi habet simile, ut detur noxaliter, ut dixi. in quo discrepat à contractu, vel quasi: ut sup. de ijs qui deiec. vel eff. l. 1. §. cum seruus. Sic & actio in factum est ex varijs figuris causarum, ut C. de sacro. ec. l. sancimus & de illis enabuantecil 5 aut illud tertium membrum, inf. de act. & obl. l. 1. tempore ibi, aut ex varijs figuris, &c. Accur.

1 Sequitur Albe.

2 Ista gl. se inuoluit secundū B. ideo dic quod tex. multos casus expresserāt, ideo voluit istā exprimere secundū Bar.

3 Sequuntur B. P. & Bal.

IN re furtiua.] CASVS. In ista dicit, quæ veniant in condictione furtiua, quia res subtracta condici debet si extat: si non, æstō illius cōdici debet: nisi forte fur obtulerit, nā post oblationē, si perierit, nulla erit cōdictio. Vi.
g *In re furtiua.*] nunc respondet.
h *Et siquidem.*] oblatio prodest quo ad interitum: ut hic, & j. eo. parui. & C. eo. l. fi. & j. de ver. obl. l. interdū, §. Sti chi. Non ad actionem pœnalem furti vitandam: ut infra, de fur. qui ea mente.

tamen id tempus spectandū, quo res vnquam plurimi m fuit: maximè cum deteriorem rem factam fur dando non liberetur: semper enim moram n facere fur videtur.

¶ Nouissimè o dicendum 2 † est, etiam fructus in hanc actionem 3 † venire.

Hæc actio datur contra hæredes pro hæreditaria portione, non inspecto si ad eos minùs peruenit. Bart.

Idem li. 30. 4 † ad edictum.

LEX IX.

IN condictione * ex causa furtiua, non pro parte, quæ peruenit, p sed insolidum tenemur, dum soli hæredes sumus. q pro parte r autem hæres pro ea parte, pro qua hæres est, tenetur. *

Hæc condictio competit contra furem manifestum, siue non manifestum: nisi possessio rei ad dominum sit reuersa. Bart.

Idem lib. 20. 5 † ad edictum.

LEX X.

SIue * manifestus fur, siue nec manifestus sit, poterit condici. t Ita demum autem manifestus fur condictione tenebitur, si deprehensa u non fuerit à domino possessio eius. Cæterum nemo furum condictione tenebitur, posteaquam dominus possessionem apprehenderit. x & ideo Iulianus, ut procedat in fure manifesto tractare de condictione ita proponit, furē deprehensum aut occidisset, y aut fregisse, aut effudisse id, quod interceperat.

i *Obtulit.*] vel nisi simile fecerit: ut qa nō dauit: ut j. eo. l. parui. sic supra man. l. si procuratorem, §. fi. Acc.
k *Æstimationis*] imò æstimatio in solutione 4 est: nō hō actio ipsa in petitione ut j. de ver. obl. si quis stip. §. fi. & l. eum qui. §. fin. ADDITIO. Dic, quod illæ leges loquuntur in obligationib. in rē dari hic in rem restitui Bar. & Bal.
l *Non pot.*] quia desijt esse in reb. humanis.
m *Plurimi.*] s. à tēpore commissi furti sic hic, & inf. rer. amot. l. pe & j. de tri. l. pen. in fi. nō sit si plus valuisset añ furtū factū, de hoc tenet, licet in lege Aquil. teneatur, vt j. de pri. delic. l. nunquam §. item quæsitum est.
n *Moram.*] ut j. eo. l. fin. & C. de cond. ob turp. cau. l. fi. Accur.
o *Nouissimè*] i. in ultima parte huius leg. vel etiam tractatus.
IN conditione.] CASVS. Hæres furis condictione furtiua tenetur unde si res furtiua non in solidū ad hæredē peruenerit, pro parte tenetur, cū pro parte sit hæres si in solidum peruenit, insolidum tenetur. Viu.
p *Peruenit.*] de re furtiua. Accur.
q *Sumus.*] de uno loquit in plurali numero: sed infra pro: ibi pro parte &c. loquitur qñ sunt plures. Acc.
r *Pro parte.*] hoc non ita intelligas, ut si tota res ad vnū peruenit, ipse in totū nō teneatur, imò tenetur in totū. ut inf. commo. l. s. si hæres, & sup. de eden. l. si quis § 1. sed ut etiam si minus, quam pars hæreditaria sit, quæ peruenit ad eum de re furtiua. tamen inquantum hæres est, teneatur. Azo. si tñ lis fuerit cum defuncto contestata, et si unus teneat totum, nō nisi pro hæreditaria parte tenetur, ut j. de præto. stip. l. 2. in. fi.
s *Tenetur.*] s. nomine defuncti.
t *SIue manifestus. Condict.*] i. agi condictione furtiua.
u *Deprehensa.*] Apprehensa. Accur.
x *Apprehenderit.*] verum est pro possessione illa, sed pro fructibus & similibus potest competere, ut sup. eo. si condicatur, & l. in rem sisti.
y *Occid. fi.*] In his tantum casibus dicit P. furem manifestum

2 † *Alias secundum*
3 † *Fl. in hac actione.*
4 imò in obligatione post interitū rei, B. B. & Pau.
4 † *Fl. lib. 30.*
* *Ad finsum huius l. vid. Cost. in l. 4. li. Coton 42. de verb. & ibi Dec. nu. 19.*
5 † *Fl. lib. 19.*
* *Bal. hic dicit ipsum textum melius de iure ad cognoscendum qd sit fur manifestus tanto quod standū est ex tex. clarius in l. sil. & qui me. phat Io.*
5 Approbat per B. & P.

furem teneri condictione furti. quod omnino falsum est secundum Io. 1 nam potest & pluribus aliis modis occidere. Quid enim si non occiderit sed vulnerauerit? Item quid si fur fuerit, 2 non captus? fur quidem est manifestus, non tamen apprehensus, ut j. de fur. l. si quis fur.

1 Idem B. B. & Pau. 2 Dummodo sit acclamatum. Paul.

lari. l. et legato. agitur tantum pro noua contrectatione: ut l. si dominium, in §. pro veteri haeres: ut sup. de ser. cor. sed si haeres, vel illud 11 in act. ser. cor. in furti. tamen quod iii. vniuersali dicunt. Alii dicunt ex veteri contrectatione in institutione dari veteri domino: 12 quod est contra l. si dominium. Sed quae est ratio diuersitatis inter condic. fur. & furti actionem. Item quare non est ita ambulatoria condictio, vt actio furti? Resp. condictio 13 producta est, ut detur domino, quod est contra ostium con. ii. & contractus ergo restringitur ad praesentia, non futura: ut infra de li. & posthu. l. cum quidam & sup. vsufruct. quemad. ca. l. fin. etiam ex futura contrectatione, vel ideo non transit, quia alia actione compellitur, ut in §. hu ius legis.

11 Et mode B. B. & Pau. 12 Approbatur per praedic.

4 † Florent. lib. 38. 13 istam gl. sequuntur B. B. & Pau.

¶ Si quoque, qui vi bonorum raptorum tenetur, condici posse a Iulianus libro 22. digestorum, ait. 1 †

Haec condictio datur domino & haeredi eius, non successori titulo singulari.

¶ Tandiu autem b condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideo si eam rem alienauerit, c condicere non poterit. Vnde Celsus lib. 12. digestorum scribit, si rem furtiuam dominus pure d legauerit furi, haeredem e eius 2 † condicere non posse. f Sed & si non ipsi furi, sed alii, idem dicendum est, cessare condictionem: quia dominium facto testatoris, idest domini decessit.

Paulus li. 20. 3 † ad edict.

LEX XI.

SEd nec legatarius condicere potest: g (ei enim competit condictio, cui res surrepta est, vel haeredibus eius.) sed vendicare rem legatam ab eo potest. h

Vlpianus li. 20. 4 † ad edi.

LEX XII.

ET ideo eleganter Marcellus definit lib. 7. ait enim: Si res i mihi k surrepta tua remaneat, condices. Sed & si dominium non facto l tuo amiseris, aeque condices. In communi igitur re eleganter ait interesse, verum tu prouocasti communi diuidundo iudicio, an prouocatus es, ut si prouocasti communi m diuidundo iudicio, amiseris condictionem: si prouocatus n es, retineas. o

Ei, qui non est dominus, sed habet ius in re, in locum condictionis furtiuae competit condictio incerti. Bartolus.

¶ Neratius libris membranarum Aristonem existimasse refert, eum, p cui pignori res data est, incerti q condictione acturum, si ea surrepta sit.

1 † Flor. significat.

conueniri ergo poterit, sed hic indubitabilis posuit exempla. secundum Azo.

a *Condici posse.*] quia est fur, vt insti. vi bo. rap. in princ.

b *Tandiu autem.*] condictio furtiua * datur domino, quandiu res durat sua: sed si alienauerit, distinguitur, aut facto suo, & tunc desinit ei competere, de quo ponit tria exempla, scilicet quando vendit, vel legat furi, vel extraneo, quo tertio casu etiam legatarius condictionem non habet: adiicitur etiam quartum exemplum in l. & ideo. quando duo erant domini rei furtiuae, & vnus prouocat alium ad diuisionem, & alteri eorum est adiudicata: nam si est adiudicata prouocato, prouocans amittit condictionem, quia suo facto videtur alienasse suam partem. si autem prouocanti est adiudicata, prouocatus 3 non amittit, quia non videtur suo facto suam partem alienasse, ut hic dicit vsque ad §. Neratius. in l. & ideo.

* Condic. furt. non re alienata dño competat, vide in ind. Tract. Rubr. de condictione, versi. furtiua.

2 † Flor. ui.

3 † Fl. lib. 39.

3 Istam casus positionem sequitur. B. B. & Paul.

c *Alienauerit.*] sed hoc quomodo sine possess. Respon. ut infra eo l. & ideo.

d *Pure.*] secus si sub conditione, ut j. eod. l. si seruus.

e *Haeredem.*] s. domini Accur.

f *Non posse.*] s. furi, secundum Io. Sed nunquid actione furti aget haeres contra furem? Azo. R. forte sic, 4 ut ar. infra, de fur. l. qui ea mente.

4 Sequuntur Bar. & Bal.

g *SEd nec legatarius condicere potest.*] scilicet cond. furtiua ex contrectatione prima, vt dicunt: sed ex secunda 5 sic, vt infra, de fur. l. si dominium, ratione igitur primae nulli. Vel dic 6 quod condic. furtiua non agitur nec ex prima, nec ex secunda: sed furti ex contrectatione prima, quasi hoc ius vna cum rei dominio transeat, & ambulet: ut d. l. infra, de fur. l. si dominium, & l. si cum quis in hostium, §. 1. & l. si is, §. 1. & ex noua contrectatione, alia nascitur furti actio: ut sic duas actiones 7 furti habeat idem contra eundem. & nomine eiusdem rei, ut in d. l. interdum. in prin. Vel loquitur ibi in d. l. interdum, quando possessio redit ad dominum, secundum R. & fur. secundo surripuit, alias prima act. furti sufficeret, quod H. non placet: 8 scilicet quod agat legatarius ex vtraque contrectatione. Item no. ex praedictis, quod haeredi non remanet condictio etiam ex prima contrectatione, & sic est contra s. de ser. cor. sed haeres. Vel dic secundum H. 9 quod hic loquitur de condi. at in act. furti. dic, si iure vniuersali res furtiua deuenit ad dominium alterius, ut haeredem, vel bonor. poss. vel arrogatorem: agitur etiam ex veteri contrectatione: & noua. & sic duae eidem & contra eundem actiones furti competunt: ut l. si dominium & l. si cum quis in hostium. nec ob. l. ei, qui. quia ibi dominium non mutatur. 10 quod ergo facit quando redit ad dominum: vt l. interdum. §. si. hoc facit hic dominii mutatio. Item sicut haeres furis tenetur noua condi. & noua actio fur. ut sup. e. l. si pro fure, §. si. sic & dominio nouo noua actio datur: at si singu-

5 Istud esset contra generalitatem istius l. secundum B. & Paul.
6 Nihil est. Bar. Bald. & Aug.
7 Et bene B. & Bal.
8 Istam opi. sequuntur. B. B. Ang. & Pau.
9 Singu. gl. iam B. & P.

10 Imo inter illas actiones non est dfia ex mente B. & Pau.

h *Potest.*] legatarius. secundum Ioan.

i *ET ideo Si res mihi.*] vt quia eam commodasti, & alius surripuit.

k *Mihi.*] i. a me furtiue subtraxit.

l *Facto.*] vt statim subiicit in exemplo, in communi &c.

m *Communi.*] igitur rem communem, puta seruum communem tecum habeo. hic surripitur, vel ab eo, cui commodauimus, vel ab vno nostrum, interim prouocas me ad iud. communi diui. Distingue ergo, aut est mihi adiudicata res te prouocante, & tunc condictionem amisisti, quam pro tua parte habebas, & ego condicam pro mea parte, quae mihi remansit, & pro ea, quae ex adiudicatione ad me peruenit. si autem adiudicaretur tibi prouocanti, condictio remanet mihi meae partis, tibi etiam tuae partis similiter remanet: vt hac l. dicitur. & sic no. quod sufficit hoc ultimo casu aliquando interfuisse mea in cond. licet hodie non intersit, quod in actione furti est expeditum, ut infra, de fur. inter omnes, in princ. Accur.

n *Prouocatus.*] & vtroque casu est alteri adiudicata.

o *Retineas.*] s. cond. fur. cum facto tuo dominium non sit translatum, sed potius quadam necessitate. sed op. aut huius rei pro qua egimus communi di. possess. habemus, & tunc non potest agi condi. ut sup. eod. siue manifestus aut non, & tunc non potuit dominium transire de vno in alium? Resp. facile est 14 secundum nos assignare, qui dicimus dominium sine possess. acquiri, pone enim quod eum induco in possess. 15 licet enim non acquiratur ei possessio, quam alius habet, tamen acquiritur dominium, ut j. de fun. do. l. si fundum. Vel pone 16 secundum Azo. quod fur statim re adiudicata socio, ei tradidit possess. quia erat homo potens, non tamen volens restituere, cui surripuerat, spernens eum. Vel pone eam possessionem deuenisse ad dominum, qui ignorans suam esse, alicui pretium, vel aestimationem praestitit, & sic consecutus est rem, ut inf. de verbor. sig. l. Labeo, §. item. Vel dic speciale in istis iudiciis, s. fam. ercis. communi diui. fi. reg. ut transferatur sine possessione ex sola sententia dominium. 17 vt insti. de offi. iudi. §. 1. hoc autem constat, quod licet non possideamus, tamen hoc iudicio communi di. & similib. agi possumus hic, & supra fam. ercisc. item Labeo. §. fi. & l. seq. Accursi.

14 Istam tenet Bart. & Ang.
15 Ista inductio est difficilius in re mobili. Bal.
16 Ista etiam est bona secundum Bart.

17 Ista est vera, qui res erat com. ex societate: alias secus B.

p *Eum.*] s. creditorem.

q *Incerti.*] haec datur iis, qui domini non sunt: quorum tamen interest rem saluam esse: quia ius habent in re, vt hic,

hic, & inf. de pig. act. si pignore. Si vero quis tantum bona fide habeat possessionem, & non habeat ius in re, condicet cond. triticiaria ipsam possessionem: ut inf. de triti. l. 2. Alij 1 dicunt utilis condic. fur. Sed si neque dñium, nec ius in re, nec possessionem habeat, sed detentationem tm, ut cõmodatarius, vel depositarius, vel similes: videtur destitui omni actione de iure communi: sed forte consuletur ei ac. in factum, vel offic. iud. 2 ad ipsam possessionem remittit ar. C. de agri. & cens. l. si coloni. s'm Azo. & s'm H. in certi. Accur.

1 † Sic male B. & B.

2 † Fl. lib. 19. 3 Sequũtur Bar. & Bal. An. & Pau.

Etiam species facta ex materia mea venit in hac condictione: & in ea habetur ratio melioris facta, et sumptibus furis. Bar.

Paulus lib. 20. 1 † ad edict. 4

LEX XIII.

Ex argento surrepto pocula a facta condici posse Fulcinius ait. ergo in conditione poculorum etiam cælaturæ b æstimatio fit, quæ impensa furis facta est: c quemadmodum si infans surreptus adoleuit, æstimato fit adolescentiæ, quamuis cura & sumptibus eius 2 † furis creuerit. d

a Ex argento. Poecula] ut ex argento: ut infra, de fur. si quis vxori. §. si quis massam.

b Cælaturæ] i. sculpturæ.

c Facta est] omnia hæc enim videtur 3 donare, cum sit malæ fidei & ideo ad æstimationẽ omniũ istarum tenetur: ut hic, & infra rer. amo. l. penul.

3 Sequũtur Paul.

3 † Flo. deest.

d Creuerit.] quasi impensas nõ repetit: ut hic, & C. de infan. ex po. l. 1 Accur.

Si actor pendente iudicio desinit esse dominus facto suo, vel actoris sui, ius eius extinguitur: secus si facto furis: et res æstimatur quantum vendi potest. Bar.

Vlpianus lib. 2 a ad edict. 3 †

LEX XIIII.

Si seruus furtiuus sub conditione legatus fuerit, pendente ea, hæres condictionem c habebit. Et si lite contestata conditio extiterit, absolutio sequi debebit, f perinde ac si idem seruus sub conditione liber esse iussus fuisset, & lite contestata conditio extitisset. g nam nec petitoris iam interest h hominem recipere. & hoc, si 4 † res sine dolo malo i furis esse desiit. Quod si pendente conditione iudicetur, 5 † iudex æstimare debebit, quanti emptorem inuenerit. k

S I seruus.] CASVS Aliquis mihi reliquit seruum sub conditione: pendente ea surreptus est an competat condictio mihi, aut heredi pendente conditione quæritur. Et dicitur, quod hæredi. vnde si egit, & pendente lite extiterit conditio: non aget hæres de cætero condictione furti: quia nihil interest hæredis: & hoc probat per simile. Cætera plana sunt vsque ad finitu. Viuianus.

3 † Fl. Iulianus lib. xx Digest.

Malæ fidei possessori litis æstimationem soluenti de euictione non cauetur. Bar.

¶ Cauere autem ex hac actione petitor ei, l cum quo agitur, non debebit m

Iste est subtilis §. A fure possum condicere rem meã, et id, quod ex re mea superest: et qui consecutus est totum, nõ potest petere partem: & qui consecutus est partem, potest petere residuum. Bart.

¶ Boue surrepto, & occiso, condictio & bouis, n & corii, o & carnis domino competit. si corium & caro contrectata p fuerint. cornua quoque condicentur. Sed si

e Condictionem] ideo hæres, quia non est dominus, legatarius conditione pendente, ut argum. ff. vsufru. quemad. ca. l. si vsusfructus mihi legatus. §. plane. Et hoc ex eo apparet: quia nec ante diem repudiari potest, ut ff. de leg. 2. si ita scriptum. §. si sub conditione. Item expressum est sup. de rei ven. l. non ideo. Accur.

f Debebit.] s. ab hærede: sed nec legatario datur condic. vt sup. cod. sed nec.

4 Bal. dicit istã gl sing. in his, q gesta sunt p defunctũ censeñ his eadem persona. q co: vt plenus p sequit hic in secundis interpret. Bol.

g Extitisset.] quo casu procedi vltra non debet: ut hic, & ff. de fur. l. si quis vxori. §. fi. & arg. sup. ad exhib. l. tigni. §. fi. & ff. de rei ven. l. ex diuer. o. in princ. Sed cur denegatur hæredi condic. his duobus casibus cum ab eo inuito recedit dominium: ut sup. eo. l. fine. §. transcũ? Resp. s'm Azo. hæres voluisse 4 uidetur, cum testator uoluit, etiam si doceat, cum post aditam hæreditatem extitit conditio. Nã & hæres ad legata compellitur cum quasi contraxerit. ut institu. de oblig. q. quæ ex quasi contra. § hæres.

5 Istam tenent. Al. B. & B.

6 Ista sol. p cedit in 2d. fur. s'm Bar. & Pau.

h Interest.] non ergo datur conditio, si interesse desiit, vel per libertatem, uel per interitum, uel per similes modos. Sed contra infra, de fur. l. inter omnes. in princip. ubi dicit sufficere semel interfuisse. Sol. ibi 5 de actio. furti hic de condi. fur. hoc non ualet, quia idem ibi de condi. dicitur quod desiit post interitum rei. i. edicitur supra eod. l. in re furtiua. §. sed utrum. Alii dicunt, quod ibi præcise semel interfuit, quia sua fuit ab initio: hic non erat præcise. Tu vero dic, 6 quod hic facto suo desiit esse seruus suus: & ideo condi. non habet: ut supra eod. l. fine. §. finis. & l. & ideo. §. sed & si dominium, cum facto testatoris, qui legauit, uel libertatem relinquit: cuius factũ hæredis reputatur: ut in auth. de instru. cau. mo. §. fi.

i Dolo malo.] puta si sine dolo malo furis conditio legati extiterit, ut sic absolueretur, quia si ipse fecit conditionẽ existere dolo malo, perinde damnaretur conditione existẽte, ac si penderet.

4 † Flo. deest hoc §.

k Inuenerit.] scilicet vt æstimet quantum quis daret pro re, cuius dominium a se recessurum sit. Sic ergo no. vulgare, q res tantum valet, quantũ vendi potest, ut hic, & infra, de furt. l. si vendidero. §. 1. & l. si quis vxori. §. fi. & infra ad Trebel l. i. §. si hæres. Sed argumentũ contra, inf. ad l. Fal. in l. Falc. §. Proculus. Item huic dicto est contra supra ad leg. Aquil. 7 l. in lege Aquil. si deleatum in eo, q ibi in totum fit condemnatio. Item in eo, quod ibi non fit statim executio. sed in eo speciale, sicut & alia multa sũt: & de pœna inficiatio nis, & similibus. Accursius.

5 † Flor. indicaretur.

7 Dic, q ibi non exstitit de pstit: sed sperabatur adesse per condõnis euentum; hic aũt erat de p̃senti: & sperabat recedere in euentũ conditionis, s'm Bart. & Paul.

l Ei] s. furi.

m Non debebit] s. i. licet vt inter. sit restituat, quod nunc accepit, si desinat esse sua conditione existente, & est ratio, q non ad pretium rei, sed quanti res talis sit agitur, secundum Azon. Item & l. q quia sibi imputet, si ipsam non restituit, vt supra de rei vend. ex diuerso. §. petitor.

n Bouis.] scilicet totius sic vniuersaliter accepit, licet si e mor. sus: & venit æstimatio: vt supra eo l. in re furtiua.

o Corij] hoc quod de corio & carne dicit, intellige, 8 quod competit actio, scilicet contra alios inuito domino contrectantes. nam quod contra furem pro singulis membris detur condi. non uidetur iustum: ut infra commo. l. in commodato. § duab. Est & alia ratio, quia assidua contrectatione non fit furtum, ut infra de furt. l. ei qui. Vel di 9 quod committit furtum, & tenetur condi. fur. ad corium si postea contrectet, quia alia res est hæc: & nunc incipit primo singulas partes possidere, ut infra, de acqui. pos. l. quod vniuersitas in prin. & de usucap. cum q. & sic nunc primo contrectat, sed tantum quia uidetur contra ratio de eadem re, obstat exceptio 10 si præstit bouis æstimationem, & econtra tantum minus præstat postea de bouis æstimatione, quanti est corium, cuius præstitit æstimationem, & idem dic in extraneo, 11 ut habeat exceptionem pro corio. si fur qui subtraxit bouem, bouis æstimationem præstitit, & econtra si per condic. furti fuerit consecutus ab eodem extraneo bouis æstimationem: & postea ut sit condicere corium, & carnem ab eodem extraneo, obstat exceptio rei iudicatæ, ut infra de except. rei iudica. l. si quis cum totum. §. plane. Nec obstat 12 l. euidenter, in eodem tit. quia a tali prodesse, quod soluamus condemnationem, & postea excipiamus liberet nos Deus.

8 Ista prima lect. nõ placet Alb. B. Bal. & P. violat tamẽ tex. secundũ Sal.

9 Ista lectura est & vera. B. B. P. & Sa.

10 Sequitur B. & Paul.

11 Hinc cãm a iuris alias secur B. & Paul.

12 Placet B. B. & P.

p Contrectata.] s. ab aliis inuito domino, ut modo dixi, uel ab ipso fure. Accur.

Summo-

a *Summouebitur.*] sic infra, de excep. rei iudic. l. si quis cū totum, §. planè. Soluit ergo quod restat sed secus in legato boue. i nam si moritur bos, hæredes nihil præstant, nec corium, nec alia: ut infra de lega. secundo l. mortuo boue. primo respon.

1 † Quia non erat testātoris, sed hæredis, vel alterius, ss. ādum. P.

b *Offerente.*] imò & sine oblatione videtur, quod possit eum repellere a petitione tota: sicut ille, qui ducit aquā ultra quàm solet, a tota ducenda prohibetur: 2 ut infra de aqua quoti. & æsti ua. l. 1. §. item quæritur. Item & quia à cā cadere videtur, ut in-stit. de act. 10. §. si quis agens, sed certè imò debet offerre ut hic dicit, & dices, quòd si sine dolo malo petit plus: vnde sibi nō nocet, a vt C. de plus petitio. l prima. Item hic i l petitur, quod iam diuidi potest, sed licet æstimatio. & sic nō obstat d. l. de aqua quoti. & æsti ut ibi in proximo subicitur.

2 Sequitur Bar.

c *Possunt.*] ut infra de fur. l. si quis vxori. §. si quis mulsum.

d Q*Vod ab alio Tenetur.*] quia noxa caput sequitur in act. furti, non sic in condi. ut subjcitur.] Adde quod idem omnino rescriptum est, in l. licet. C. an seru. ex suo facto post manu. tor.

1 † Fl. desf. fa. ...

e *Non potest.*] ex hoc probatur, quod non ex maleficio: 3 nam tunc noxa caput sequeretur: ut C. de nox. a. l. 3. Accur.

3 Nihil est secundu Bar. & Pau.

f Q*Vi furtū. Vendo.*] alio modo quàm debeat.

2 † Fl. li. 38.

g *Obstringitur.*] sed vna per aliam tollitur. nisi in id, quod excedit:]. de actio. & obl. l. qui seruum, §. si is. & §. si tibi.

3 † Fl admitte.

h *Tenetur.*] scilicet furtiua.

i *Culpam.*] scilicet & leuissimam, & leuem. de quibus omnibus tenetur cōmodatarius, ut institu: quibus modis re contrah. ob. §. item is.

4 † Fl. desf. ...

dominus condictione bouis pretium consecutus fuerit, & postea aliquid eorum, de quibus supra dictum est, condicat, omnimodo exceptione submouebitur. a Contra si co ium cōdixerit, & pretium eius consecutus, bouem condicat, offerente b fure pretibm bouis, detracto pretio corij, doli mali exceptione submouebitur.

¶ Idem iuris est in vuis surreptis, nam & mustum, & vinacea condici iure possunt. c

Liber factus ex veteri cōtrectatione condictione furtiua non tenetur. Bart.

Celsus lib. 12. Digestorum.

LEX XV.

QVod ab alio seruus surripuit, eius nomine liber factus, 1 † furti tenetur: d condici autem ei non potest, e nisi liber contrectauerit.

In hac actione periculum interitus pertinet ad furem indistinctè: sed in actionib. descendentibus ex contractu habetur ratio culpæ, secundum naturam contractus, Bart.

Pomp. li. 20. 2 † ad Q. Mut.

LEX XVI.

QVi furtum cōmittit 3 † vel re commodata, vel deposita utendo, f condictione quoque ex furtiua causa obstringitur: g quæ differt ab actione commodati, in 4 † hoc, quod etiam si sine dolo malo, & culpa eius res interierit, condictione tamen tenetur: h cum in commodati actione non facilè ultra culpam, i & in depositi ultra dolum k & malum teneatur is, cum quo 5 † agetur.

Obligatione & nouatione purgatur mora furis. Bar.

Papin. lib. 14. 6 † quæstionū.

LEX XVII.

PArui refert ad tollēdam condictionē, offeratur l seruus furtiuus, an in aliud nomen aliumq́; statum obligationis 7 † transferatur. m Nec me mouet n præsens homo fuerit, necne: cum mora, quæ ueniebat 8 † ex furto ueluti quadam o delegatione finiatur.

Falsus creditor accipiendo scienter indebitum, furtum facit: & condictione furtiua soluenti tenetur. Bartolus.

Scæuola li. 5. 9 † quæstionū.

LEX XVIII.

QVoniam furtum fit, cum quis indebitos nummos sciens acceperit: p videndum est 10 † si procurator suos nūmos soluet, an ipsi furtum fiat. Et Pomponius libro 7. 11 † epistolarum ipsum condicere ait ex causa q furtiua: sed & mè condicere, r si ratum habeam, quod indebitum datum sit: sed altera cōdictione, alteram tolli. 12 †

Hæc condictio datur cum adiectione de peculio. Bar.

k *Dolum.*] quandoq; enim ultra dolum tenetur commodatarius aut si culpa, vel mora præcedat casum: 4 ut infra commoda. l. si ut certo. §. interdum, idem in deposito. si culpa præcessit, ut quia vendidit. & sic furtum fecit, ut infra depositi. l. prima. §. si rem. quæ est contra. Sed hic utendo, ibi vendendo commisit furtum, ut dixi.

4 Idem B. & Al. P. & Sal.

l P*Arui. Offeratur*] tunc non puto, quod condictio tollatur statim: sed demum re peremptā, secus vero 5 in nouatione.

m *Transferatur.*] scilicet condi. furt. puta stipulor nouandi animo quicquid ex causa furtiua te dare facere oportet: non autem rem meam stipulor mihi dari: quia sic nihil valet 6 stipulatus: ut inf. de verb. oblig. scire debemos § fin.

5 † Sequitur Al. P. & Sa.

n *Mouet.*] secundo casu.

o *Veluti quadam.*] ut enim per delegationem alius pro alio iudex assumitur, ita hic alia pro alia obligatio nascitur. Azo. Sed certè licèt hic dicat, nec me mouet &c. videtur cōtra debere dici, scilicet ut ref. rat, sic præsens, vel non, ut infra de sol. l. qui decem. §. idem responsum, quæ est contra. Solut. hic à fure stipulatus fuit animo nouādi: ibi ab alio. alij quod ibi erat seruus absēs multum in alia prouincia hic licet non præsens, propè tamen erat: unde pro præsente est habendus, ut infra de acquirenda possessione, l. 3. §. Nerua. Tu dic 7 hic animo nouandi, ibi non: quo casu non tollitur: 8 nisi res præsens fit, ut ibi dicitur. Et sic nota quòd tribus modis tollitur per oblationem. Item per stipulationem animo nouandi factam, siue res præsens sit, siue non. Item per stipulationem non animo nouandi factam, si modo res præsens sit: non aliàs: ut d. l. qui decem. Item facit huic l. C. de contrahen. emptio. l. s.

6 Idem P. & Sal.

5 † Fl depositi agetur.

6 † Fl. lib. 10.

7 Approbat per B. A. P. & Salic.

7 † Alias, obligatio.

8 Totā hanc glo. sequitur Salic. hic.

8 † Fl. ueniebat.

p Q*Voniā furtum. Acceperit.*] ut]. de furt. l. falsus. in princip. Sed quomodo, cum dominium sit translatum in creditorem: & nemo rei suæ faciat furtum: ut patet in definitione fur. ut insti. de obliga. quæ ex delic. nas. respon. hic videtur solutū sub hac conditione, si creditor est, sic & infra de acquiren. possess. si me in vacuam, vel hic non creditoris sed falso procuratori eius qui creditor putabat, solut. Vel melius 9 hic errauit debitor in persona creditoris, & in de dominiū non transtulit: ut infra de furt. l. si quis uxo §. cum Titio, & l. si is §. si tu Titium. Et hoc casu procuratori soluendi datur condictio furtiua, non mihi domino, licet habeam ratum, quia soli domino datur: ipse tamen debet eam cedere mihi: ratihabitionem cond. & indebiti: ut hic, & infra de furt. l. si vendidero. §. si autem transtulit dominium, & ratum habeam, datur mihi cond. indeb. ut supra de condi. inde. si procurator.

9 † Fl. lib. 5.

10 † Fl. desf. ...

11 † Fl. lib. 8.

12 † Vltra tollatur.

9 Oēs solutiones dispi cētis, iō dic, q si soluo suasionib. credi torū cōmittitur furt. ut hic, si vero mea sponte absq; suasione creditoris, hic si cōdicti. in debiti. A. &. B. Sa. & ... licet P. ...

q *Ex causa.*] item habet hic procurator act. fur. ut inf. de fur. si uendidero. sacum esset.

r *Condicere.*] s. condi. indeb. ut modo dixit. licèt quidam dicant, uti condi. furtiua.

Iulianus.

a IVlianus In patrem.] inquantum peruenit ad patrem, vt infra de pecu. licet. § ex furtiua.
b In peculium] inquantum locupletatum est peculium. Accursius.
c LIcet. Voluerunt] & bene, propter rationem, quæ sequitur, quia &cæt. & infra de ui, & vi ar. l. penul. & supra eodem, l. in te §. si ex causa. aliàs satis esset iudicium velle suscipere, ut infra de vsur. l. si quis solutionem, & ꝯ. de reg. iur. l. non potest videri, & C. de distr. pig. l. si, residuum.

* Cōdictionem certi generalē, nō aūt furtiuā gracci notant ad l. sup. sup. cod.

DE CONDIctione ex lege.

Quia hæc condi. sicut superior speciali ratione est inuenta: ideo de ista post illam supponit.] competit autem condictio ex lege, si lex, qua obligationem introduxit, nō cōdiderit aliud genus actionis, vt condi. ex lege Iulia. l. dotalem. l. si vero. & §. q. sū. lumatr. & condictio ex lege Cincia l. 21. de donat. Cuiac.

1† Lib. 15.

* Coniunge l. pe. de vi & vi arma. Duar.

SI obligatio.] CASVS. Pone casum ubi obligatio introducitur noua lege verbi gratia, donasti mihi simpliciter: hic nudo pacto fit donatio: nunquid ex tali nudo pacto oriatur obligatio? Dicitur, quòd sic, sed qua act. Resp. si lege cautum sit qua act. agatur, ea agetur: si autem non sit cautum, agetur ac. ex lege. l. si quis argentum, §. sin autem C. de do. & hæc bona est positio. Vivianus.

2† Fl. contrectauerit.

d Noua lege.] potes 1 legere, vt dicas, obligatio noua inducta lege, scilicet veteri, vel noua propter id, quia quandoque etiam veteri lege datur hæc condi. ut infra de adul. si postulauerit. § fin. & l. sequen. Vel verius 2 dic. l. noua: & appelles omnem legem nouam, quæ si post l. duodecim tab. inducta & accipe exemplum in donatione: ut C. de don. t. l. si quis argentum. §. fina. Item in nudo pacto de salario præstando; ut C. de suffra. l. prima. Item in his, quæ possessor hæreditatis soluit. ut C. de peti. hæredit. l. si. §. sin autem. Item in legatarijs, quibus soluuntur legata facto inuentario, & creditores repetunt per condi. ex lege. ut C. de iure deliberan. l. si. § licentia. Item in domino serui torti ob quęstionem aduersarij contra dominum institutam, nam si seruus sit mortuus in tormentis, & dominus sit absolutus, condi. ex lege petet medietatem æstimationis serui ut dicta lege, inf. de adulte. l. si postulauerit, in fine. & l. sequen. nec obstat, quod illa est vetus lex. nam post legem duodecim tabularum est à Iulio Cæsare Imperatore facta. Item potest poni in lege, si quis in tantam, C. vnde vi. sed cum hæc exēpla sint per leges post istam factas, quomodo hæc lex de his cogitauit. Resp. benè: 3 & dicsit, idest erit.

r Ista est satis bona. B. Alb. B. P. & Salic.

a Istā sequūtur pradicti.

3 Generaliter, non specialiter. B.

ADDITIO. Dic, quod ista expositio non est necessaria, quia textus semper loquitur Bartol. Salicet. & Fulgo.

Paulus lib. 3. ad Neratium.

LEX XIX.

IVlianus ex persona filiæ, quæ res amouit, dandum in patrem a condictionem * in peculium, b respondit.

Fur semper est in mora: ideo ad eum semper spectat periculum interitus. Bartolus.

Thriphonius li. 5. 1† Dispu.

LEX XX.

LIcèt fur * paratus fuerit excipere condictionem, & per me steterit, dum in rebus humanis res fuit, condicere eam, postea autem perempta est: tamen durare condictionem veteres voluerunt, * quia videretur qui primo inuito domino rem contrectasset, 2† item per in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere.

TITVLVS II.

De condictione ex lege.

Quando per legem ciuilem inducitur obligatio immediate, nec exprimitur actio: condictione ex lege agitur. Bartolus.

Paulus libro 2. ad Plautium.

LEX VNICA.

SI obligatio * noua lege d introducta sit: nec cautum sit 3† eadem lege, quo genere actionis experiamur, ex lege agendum est.

TITVLVS III.

De condictione triticaria. 4†

Hæc condictio locum habet pro omni re, excepta pecunia numerata: siue certum, siue incertum, siue dominium, siue possessio petatur. Bart.

Vlp. lib 8. 5† ad edictum.

LEX PRIMA.

QVi certam pecuniā numeratam e petit, 6† illa actione vtitur: Si certum petatur. f qui autem alias res, g per triticariam 7† condictionē petet. & generaliter dicendum est, omnes 8† res per hanc condictionem 9† peti, quæ sunt præter pecuniam numeratam: siue 10† pondere, siue mensura h constent: siue mobiles sint, siue soli. quare i fundum quoque per hanc actionem petimus, & si vectigalis sit: siue etiam 11† ius stipulatus quis

DE CONDIctione triticaria.

Prosecuto tractatu irregularium condictionum, supponit & de condictione triticaria, quæ & ipsa irregularis est, vt potentio sicut cæteræ non in contractibus tantum vel quasi, vel maleficijs, vel quasi locum habet, sed nunc circa hæc nunc circa illa suam habet potestatē. 4 videndum ergo sit: unde sic dicatur: & quidem hoc in nullo loco reperitur: potest tamen probabiliter dici, 5 vt assumpserit nomen a Tritio authore: vt de Publiciana dicitur: vt institut. de actio. § sed quia sane. Item quando locum habet, dic vt inf. eod. l. 1. & 2. Item qualiter in ea fiat condemnatio, dices infra eod. l. pen. Accursius.] Longe aliam condictionem triticariā, & condictionem certi esse docet Cuiac. in paratitl. ad hunc tit. ubi originem huius condictionis triticariæ ex græcis ponit. & vide Alciat. lib. 2. parer. c. vlt.

* Quid differat l. ltima cū mentio sup de pac & l. illa. & an illa p istā reddatur suspsiva vide p Jas in d. l. legitima. in quar o pr post. to Bolog.

3† Fl. decesserit.

4 Placet B. sed displicet Fulgo.

4† Fl. triticaria, aliàs, trittiana.

5 Idem B. & Alber. hic.

5† Fl. lib. 26.

QVi certam. CASVS. Dicit, quòd certi condictio ex mutuo datur ad pecuniam mutuam, hoc in prima, sed condictio triticaria datur áliquando ad aliquas res debitas, vel ex pacto, vel ex promissione, vel ex emptione, hoc in secunda. Et generaliter dicam tibi, condictio hæc competit ei, quando aliqua res certa, vel incerta corporalis petitur. hoc in tertia.

6† Illa actione.

7† Fl. triticiariam.

8† Fl. eas.

9† Fl. actionem.

10† Duo sunt in pondere, sive in.

11† Fl. decesserit etiam.

¶ Rem.] Rem aūt suā per condictionem triticariā non petet. sed cōd. furti. si subtracta sit p furtū, veluti si vi &c. Vi.
e Numeratam.] strictissimè ergo hic ponitur pecunia, cum dicatur numerata, ut C. de probatio. l. 1. & sic pro frumento datur hæc condictio triticaria, & pro alijs, quæ consistunt pondere, & mensura, ut inf. statim.
f Si certum petatur.] hoc dicunt quidam actionis esse nomen ut dixi in rubrica, sup. si cert. pet. Item nota, quod hoc verbum non remouet quin condictio certi in alijs rebus locum habeat: sed remouet triticariam habere locum in numerata pecunia, non enim denotat hic naturam certi condictionis: sed triticariæ.
g Alias res.] s. debitas, vt inf. eod. §. fin.
h Mensura.] an idē si pōdere? Rñ. idē. nā noie pecuniæ numeratæ nō nisi nūmi ꝯtinentur, secus est in noie pecuniæ.
i Quare] bona ratio, quia cum dictum sit omnes res venire, & nomen rei contineat corporales, & incorporales, vt institutie. de rebus corpor. & incor. ergo hæ veniunt.

Vsumfru-

g *Vsumfructum*]ergo incertum potest condici, cum vsusfructus res incerta sit, vt infra de verbor. oblig. vbi autem, §. fundi certi quæ est contra, sed certi condi. ad talia non datur, sup. si cert. pet. l. certi condictio in princ. & institut. de verborum oblig. in princ.

sit, veluti vsumfructum, vel seruitutem vtrorumque prædiorum.

Summaui cum præcedenti: vel magis propriè hunc §. summa sic. Nemo condicit rem suam præter quam à fure, & violento possessore. possessionem vero suam amissam quilibet condicit. Bart.

¶ Rem autem suam b per hanc actionem nemo petet, nisi ex causis 1† quibus potest: c veluti ex causa furtiua, vel re 2 † mobili d vi abrepta.

Idem lib. 9. 3 † ad Sabin.

LEX II.

Sed & ei, e qui vi aliquem de fundo deiecit, posse fundum f condici g Sabinus scribit: & ita etiam 4† Celsus: sed ita, si dominus sit, qui deiectus condicat. cæterum si nō sit, possessionem h eum condicere Celsus ait.

Si tempore sententiæ vel tempore mortis res plurimi fuit, illud tempus inspicitur quanti plurimi fuit à tempore moræ. h.d.

h *Rem autem suam.*] quid de possessione rei suæ quam Titius habet? Respond. illam condici, cum nomen rei de qua supra dixit, ipsum contineat. Azo. Item quod dicit, suam rem non posse condici, est generale in qualibet condi. vt sup. vsufru. quemadmod. ca. l. fina. Sed nunquid seruitutem meam condico? Videtur, quod sic. vt supra proxim. § quidam vtique dicūt, vt Azo. cum & hæc de corporalibus dicat, & hoc innuit hæc aduersatiua coniunctio, autem. Vel verius supra dixit quando deducerat in stipulationem: & non erat adhuc mihi seruitus tradita: sed si eam traditam amittam, non condicā post vt hic.

1 † Dicit: vel causis ex quibus.

2 † F. l. vel vi mobili abrepta.

3 † Fl. lib. 18.

4 † Flor. &c.

c *Ex quibus potest*] specialiter lege concedente. Azo vt hic subijcit.

d *Mobili.*] mobilia rapi: sed immobilia inuadi dicuntur: ut institut. vi bonorum rapto. §. penult. Accursius.

S *Ed & ei.*] CASVS. Deiecisti me de fundo, cuius dominus sum. dicit iurisc. quod possim condicere dominium fundi si eram dominus: sed si possessor, condicam fundum, ratione possessionis, & hoc per condi. furtiuam. Viuianus.

e *Sed & ei*]idest ab eo.

f *Fundum.*]idest dominium fundi.

g *Condici.*] scilicet triticaria. Sic ergo per act. personalem & ciuilem possessio petitur. sic & supra de condi indeb. l. indebiti. § j. & infra uti possidetis l. 1 §. restituendæ. Accursius.

h *Possessionem.*] s. tantum: sed qui est dominus, multo magis ipsam possessionem poterit condic. ut sup. l. proxim. §. & generaliter Accur.

I *N hac actione.*] CASVS. Debebas mihi seruum: fuisti in mora, cuius temporis fiet æstimatio? distinguitur. aut extat non factus deterior: & erit spectandum tempus sententiæ ut dicit Seruius: si non extat, spectatur tempus mortis, secundum Seruium: & male. Celsus dicit, quod tempore litis conte. si deterior non est factus: in quo morbus sonticus uenit, a tempore spectandum est: quia non debet nouissimum: &c. in vtroque casu tamen, hoc est, siue res extet siue non: si deterior post moram factus fuerit, Celsus ait quod fiet æstimatio quanti plurimi fuerit post moram promittentis: quia si debebas mihi seruum, & post moram factus sit luscus vel claudus; spectat tempus moræ. Lex seq. plana est. Viui.

i *In hac actione.*] s. triticaria.

k *Aestimationem*]sed si extet, videtur fatua hæc quæstio & responsio quare non præstatur ipsa res, sed æstimatio: cum ipsa res fiat ut C. de fideic. liber. l. f. Respon. fortè res, quam ego condicebam, non erat illius, qui debebat mihi dare. quia non poterat dari, i. mea fieri: vnde nō intererat mea habere rem illam, sed æstimationem.

l *Sed etiam emptior.*] Vetus lectio, sed etiam antea, idest a tempore litis. conte. vel a tempore, quo morbus superuenit. Vel dic quo ad habendam deteriorationem.

ADDITIO. vide Alcia. lib. d. spunct. 11.

Primò ponit quando certū erat quo tempore plurimi fuit. Secundò, quando erat dubium. Secunda ibi: Sed etiam ante a. Bar.

Idem lib. 1 r. 5† ad edictum.

LEX III.

In hac k actione i si quæratur, res quæ petita est, cuius temporis æstimationē k recipiat, verius est quod Seruius ait, condemnationis tēpus spectandum. si vero desierit esse in rebus humanis, mortis tempus. Sed et ā 6 † ἐμπλεώτεροι l secundum Celsum erit spectandum. non enim debet nouissimum vitæ tempus æstimari: ne ad exiguum pretium æstimatio reducatur, 7 † in seruo fortè mortiferè vulnerato. In vtroque m autem si post moram deterior res facta sit: Marcellus lib. 20. scribit, habendam æstimationem quanti deterior res facta sit. & ideo si quis post moram seruum eluscatum n dederit: nec liberari o eum. quare ad tempus moræ p in his erit reducenda æstimatio.

m *In vtroque.*] idest siue res extet: siue non.

n *Eluscatum.*]quid sit habes j. de ædil. edic. idem Offilius, in fi. & s. ad leg. Aquil. l. sed & si. § si magister.

o *Liberari*] ab actione de dolo vt s. de dolo. l. & eleganter. § 1. Sed etiam a prima liberatur: licet hic innuat contra: ut inf. de sol. qui sibi. §. 1. quia aliàs non posset teneri de dolo. Vel dic, ibi ad cætera damna: hic ad ipsam rem datur prima, quasi nec habeat rem, cum habeat deteriorem: vt j. commo. l. 3. § si reddita. Sed nonne recipiendo approbat? Respō. forte ignorauit: quia latens erat vitium. Vel dic tertiò, dederit, i. dare voluerit. sic j. de ver. ob. stibulatus sum Damam.

5 † Fl. lib. 27.

* Bal. hic dicit istum tex. sin. ad hoc, quod æstimatio rei aliquam crescit post eius interitum. de quo vide per B. in l. diuortio, §. den. ... nes, inf. so. ma tri. Bolog.

6 † Flor. Accus. etiam.

7 † Fl. redigatur.

p *Mora.*] hoc vr esse contrarium ei, quod in principio dr, s. condemnationis tēps esse spectandum. Itē ei, quod in medio dicebatur inspici tēps, quo superuenit infirmitas maximè iō, qui dicit, in vtroque autem, &c. quod aduersari videtur. Quod satis dici potest vt corrigat. Vel dic melius q. determinat & addit: quia non solum sententiæ, sed etiam præcedens tempus moræ spectatur quanti plurimi fuit: vt in princip. huius l. quæ satis cum prima in idem recidit. Nec placet illud, vt dicas in princ. loqui quando iustam causam litigandi habebat: vel se debere non putabat. ideo non placet: quia tunc cum in mora non esset, non tenetur ad vllam æstimationem, vt s. de rei ven. item si verberatum, §. vl. & l. vtiq. Vel dicas clarius, quod in prin. loquit quādo res periit omnino. hic autem quādo deterior est facta. & sic in primis duobus non fuit facta deterior. Et quod dicit in vtroque casu, expone. i. siue res extet: siue non, secundum H. deteriorata tamen post moram: & sic non ponit contrarium ponendo, sed diuersum, q. d. sed si facta sit deterior post moram, Marcellus ait in vtroque casu, &c. & siue tempus moræ siue sententiæ inspiciatur ut in fi. & in princ. huius l. dicitur: videtur contra sup. commo. l. sed mihi. § in hac. vbi tempus litis conte. inspicitur. & ita princ. & fin. huius legis est contrarium in princ. dicat tempus condemnationis inspici, in fine tempus moræ? Respon. quidam, vt Pla. quod hic loquitur cum condictio hæc proponitur ex contractu bo. fi. nam generalis est. Sed qui dicunt ita, contrarietatem de tempore condemnationis signatā ad prin. huius legis, euitant, non illam de tempore moræ, quæ est ad finem. nam ibi tempus rei iudicandæ, hic moræ: quod est contra, ex quo ambas intelligis in bon. fid. Sed certè dicas secundum eos quod dicitur tempus condemnationis, vt in princ. huius legis, & in l. illa infra. commo. vbi dicit rei iudicandæ, intelligendum est tempus moræ. Nā à tempore moræ condemnandum eum esse certum est. & sic idem est, siue res fiat deterior, siue omnino pereat. Sed hoc displicet: quia nimis strictè loqueretur hæc lex in bo. fi. cum nec potest

test dici. q hic, qui non restituit tenetur quanti in litem iuretur: vt ℨ. de rei ven. qui restituere: quia illud tunc locũ habet cum rem meam, siue act. in rem, siue in personam peto: sed probabitur hoc interesse actoris, per testes. Alij distinxerunt ad solutionem dicti ↄtrij, vt Ir. & H. an petatur species: vt tunc à tẽpore moræ fiat æstõ: vt hic. aut q̃titas, i. qđ in pondere, vel numero, vel mensura continetur, vt tunc in contractu bo. fi. spectetur tempus condemnationis: in ↄctu stricti iuris tps lit. cont. vt ibi. sed q de tpe lit cont. dñt, l circa q̃titatem, nesci mus quo intelligunt. nam si ita intelligũt, vt si antea fuit in mora, q tempus illud nõ spectetur, falsum est: vt hic dr̃, & ℨ. l. proxi. Si ita, vt si ante litem non fuit in mora, & post litem res maioris sit pretij: & nõ æstimatur hoc iudicio stricti iuris: quia in eo iudex formam suæ condẽnationis ad id, quod petitum est, restringere debet: at in iudicio bo. fi. iudici data est larga ptãs: & iõ etiã condemnationis tps spectatur: et hæc aliquantulum remordẽt meã consciam, & nãlem rationem. Sed lex ↄdicit eis sic distinguentib. ℨ. eo. l. vlt. in princi. & ℨ. si cer. pet. l. vinum, qa in ↄtu stricti iuris ante litem inspicitur. nam, & ante oportet dari: & ideo ẽt illud tẽpus spectari dẽt. Item qa q̃titas non cõmodatur: ut ℨ. com. mo. l. 3. § fin. vnde hic, & ibi in specie bene dixit dari: sed Bul. dixit, quod hic plus interfuit tpe snīæ: & patum discrepat a snīa loã. quæ sequitur. Vt autẽ hæc ad euitandas contrarietates plenius intelligãtur, aliter distinguo. Si res species, vel quantitas tm̃, vel interesse tm̃, i. sine accessione: ut quia promisisti facere domũ, vel tradere vt ℨ. de ver obl. l. si fundum. est ↄctu stricti iuris vel bo. fi. petatur. quod idem est, quantum ad hæc duo tenetur quanti plurimi fuit res post morã, interpellatione ex parte rei contingente, vel lit. conte. si prius non fuit in mora: vt hic vsq. ad snīam, non ulterius: ut sup. de edẽ. l. vbi. § 1. idem in interesse: ut hic, & inf. de act. emp. l. rõ, § si per venditorem, & inf. de re iud. l. si calendis. Secus si adhibeatur mora ex parte actoris: quia purgatur mora: & iõ de interitu non tenetur: ut inf. de verb. oblig. l. si seruum, § sequitur. Cæterum quantum ad cim, i. ad cessionem cũ re petita differunt contractus bon. fi. à contractib. stricti iuris. nam in bon. fid. contractibus fructus veniunt ẽt à tpe moræ: ut inf. de vsur. videmus, § ex causa, & § possessionem naturalem. & § ante matrimonium, & § item si diuidere, & hoc est, quod aliqñ dicitur tps rei iu. l. spectandum in bo. fi. iud. vt inf. com. l. sed mihi § in hac, i. tps quo potuit, & debuit iudicari. Item in bo. fi. contract. veniunt vsuræ à tpe moræ. vt ℨ. de vsur. l. mora. § in bon. fide. Sed in stricti iuris iudi. à tpe litis conte. tm̃ veniunt fructus: ut ℨ. de vsu. l. videamus § si actione. Et hoc si peto, quod meũ non fuit: sed si petam, quod meum fuit, ẽt à tempore moræ fit restõ fructuum: vt ℨ. de vsu. videamus, vsque ad illum § si actionem, vsuræ etiam à tempore lit. contest. non veniunt: vt C. de condi. indeb. l. 1. licet quidam contradicant, vt R ar. eius, quod legitur, infra de vsu. in fideicommissi § in his. & l lite. Sed intelligas in accessione naturali, & illam l. lite, intellige in bon. fi. contractibus. Sed qui aliam tenent, possent respondere ad legem C. de condict. indeb. quia condictione indebiti non tenetur quis nisi in quantum est locupletior: vt sup. de condi. inde. si non sortem, § libertus.

1† Fl. lib. 9

2† Flor. Si res aliqua.

De tempore ad locum idem est indicium. Bal.

Caius lib 8. 1† ad edictum. prouinciale.

LEX IIII.

SI res 2† aliqua, a quæ certo die dari debebat, petita sit, veluti vinum, oleum, frumentum: tanti b litem æstimandam Cassius ait, quanti c fuisset eo die, quo dari debuit. d si de die nihil conuenit: quanti tũc cum iudicium acciperetur. e Ipemque iuris in loco esse, vt primum æstimatio sumatur eius loci, quo dari debuit. si de eo loco nihil conuenit: is locus spectaretur, quo peteretur. f quod & de cæteris rebus iuris est.

TITVLVS IIII.

De eo quod certo loco dari oportet.

Qui promisit dare certo loco: si in eo non reperiatur, potest vbique conueniri. h. d. Bar.

Caius li. 5. 3† ap edic. prouin.

LEX PRIMA.

ALio loco, quã in quem g sibi dari quisque stipulatus esset, nec 4† videbat h agendi facultatem 5† competere: sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum, in quem daturũ se promisisset, nunquam accederet (quod vel data opera faceret, vel quia alijs locis necessa iõ distringeretur) non posse stipulatorem ad suum i peruenire: ideo visum est vtilem k actionem in eam rem comparare.

In actione arbitraria propter locum habetur rõ interesse actoris et rei. B.

Vlpian. lib. 25. 6† ad edict.

LEX II.

ARbitraria actio vtriusq; l vtilitatem continet, tam actoris, quam rei: qđ si rei interest, minoris fit pecuniæ condemnatio, q̃ intentatum est, at 7† si actoris, maioris.

Actio ratione loci tũc dicitur arbitraria, quando est stricti iuris: vt cum oritur ex stipulatione. Paul.

3† Flor. lib. 9.

a SI res aliqua] hic de quantitatis æstimatione agitur.
b Tanti.] idest in tantum.
c Quanti.] idest in quantum.
d Debuit.] sic & inf. vi bon. rap. l. prætor. § hic autem, & infra, quod vi aut clam. si quis in puteum, § qđ ait, & infra, de noua, l. fundi Cor. & infra, de iure fisc. l. 2. § diui fratres, & sup. si cert. peta. l. vinum, & inf. de auro & argen. lega. cum certum, & sup. de ser. cor. doli § fi.
e Acciperetur.] i. cum lis cont. st. & hoc si ante non erat in mora alias etiam prius: vt sup. si cer pet. l. vinũ, quæ est contra.
f Peteretur.] i. peti deberet.

4† Fl. nec.
5† Fl. facultas.
6† Fl. lib. 27.

DE EO QVOD certo loco, &c.

Quia nonnunquam fit ũaria æstimatio rei propter locorum diuersitatem, de qua supra locutus est, ideo incidenter hunc titu. ponit. 1 Vel aliter: quoniam arbitraria actio extra naturam aliarum actionum stricti iuris proponitur, sicut superiores condictiones, ideo sequitur de ea videre: quia ipsa nascitur ex ea obligatione, quæ sic contracta est, vt quis certo loco detur ideo ponit de eo, quod certo loco, &c. Accur.] plura Cuiac. in parat. ad hunc tit. ubi & rationem continuationis. & quid in hac actione veniat, docet, & vide Theoph. Inst. de act. § plus autẽ.

7† Fl. aut.

1 Vtraq; placet B. & Ang. sed secunda est congruentior Ias.

g ALio. In quem] sed an in eo potest? Respon. sic, 2 cum ibi contraxisse videatur: ut inf. de actio. & obl. l. contraxisse. Sed non antè quam possit ad locũ peruenire: vt ℨ. de ver ob. continuus, § cũ ita.

2 Idẽ B. R. P. & Ias.

h Nec videbatur.] quia sicut iste non cogebatur in alio loco accipere: ut ℨ. eo. is qui ita nec ille videbat cogendus in alio loco 3 dare; erat & alia rõ quia hoc ipso, quod sibi reseruaret electionem, & ptãtem agendi in certo loco & soluendi, videbatur in cæteris præiudicasse sibi, ut ar. inf. de fund. instr. l. quæsitum, § item resp. domo instructa. & C. de pac. con l. fi. § & si quidem, sed non est ita: quia ex tali interpretatione fieret inutilis stipulatio, quod esse non debet, ut ℨ. de verb. obl Titia. § idem respon. Azo.

3 Istud ẽ verum nisi offerat sibi oẽ damnum, & interesse in alio loco; q tunc compellitur recipere solutionẽ l. q Romæ cum ibi no. ℨ. de ver. ob.

i Ad suum.] i. sibi debitum, sic ℨ. si cer pet. l. si & me.
K Vtilem.] i. efficacẽ. Et sic no. quod auferẽda est occasio delinquẽ 4 vt C. de ind. vid. tol. l. 2 in fi. Itẽ no. ar. ad multa; q ↄuléñ est petẽti suũ, & sibi debitũ. Sed nunqđ vbique poterit ↄueniri. vbi nõ hẽat forũ? quidã dñt, q sic; ut s. de iud. eũ q. & ℨ. cit. t. si duum § 1. Sed tu dic ℨ. 4 ut s. de iud. hẽs absens § si & quod dictis ll. dr̃, loco quolibet, sub audi idoneo sic inf. de mun. & ho. ut gradatim, § 1. Accur.

4 Ista est cõmunis opin. sedm Ias.

l ARbitraria actio vtriusque] alio & alio casu, sm Ir. & Placen. imò & in vno eodemq; casu secundum Io. vt si

vt si actoris interest, ideo quia sub pœna in loco destinato promiserat, vt ˜j. ea. l. §. pen. & rei, quia est minoris pretii ibi, vbi quid promisit, quam vbi conuenitur. 1 Si ergo plus actoris q̃ rei interest, in superfluum tantum fit condemnatio. verbi gratia, sors est centū, interesse actoris decē, & interesse rei in quinque, ergo condemnabitur in centū & quinque, actoris tamen dicto rationē habendam: ita demū si culpa, vel mora reo possit imputari. alioquin cur puniretur reus, sed rei ratio haberetur semper: quia aufert ei locus, quē habuit ex pacto, vt ˜j. e. quod si. §. j. Sed quid si interest rei ibi cōueniri, vbi promisit in totum, quia ibi conuentus haberet in integ testit. iure Ro hic vbi conuenitur, 3 non haberet iure Longobardo, vt quia maior est 18 ann. & minor 25? Respon. videtur habere locum, quia quod nihil est, id minus est, ut hic, & ˜j. de tributo. illud §. j. Puto tamen contra: quia hoc ratione personæ habet: sed hic tit. loquitur quando 4 ratione rei interest ius ibi conueniri, ut ˜j. eo. l. ideo. & Inst. de act. §. loco plus.

Satis bona B.

2 Et nō actori, quia iuit ad locū, uel misit aliquē ad recipiendum, secundum Pau.

3 Contra gl. tenent B. B. Fulg. & Ias. per tex. in l. in stipulationibus, ˜j. de re iud.

* Iste tex. ad hoc pōt allegari, q. decretorum potest credatur conferre vtilitatē, loci, & sic ipsa ratione est fundata. l. eo quo. infra eo.

4 Ista ratio nō est bona, sm B.

¶ Hæc aūt actio a ex illa stipulatione b venit, vbi stipulatus sum a te Ephesi decem dari. c

Locus debet exprimi in libello, quando eius omissio rei esset nociua. Bart.

¶ Si quis Ephesi decem, aut Capuæ hominem dari stipulatus, experiatur: d non debet detractio e altero loco experiri, ne auferat loci * vtilitatem reo.

In alternatiuis in rei est potestate quid debeat, aut aequipollens, h.d. vsque ad §. si quis ita. Primo ponit vnum dictum Scæuolæ. Secundò ad eius probationem præmittit duas regulas, & vnam illationem confusè. Tertiò prædicta declarat per multa exempla vsque ad §. Nunc de officio.

a *Hæc autem actio.*] scilicet certi condictio, quæ dicitur arbitraria. Sed nunquid sit proprium nomen actionis? Respon. vt diximus inf. eo. in bo. fid.

b *Stipulatione.*] sed non solum ex ea, ut ˜j. eod. si hæres. & l. aut si mutua. Azo.

c *Dari.*] q. d. quando stipulatus sum in certo loco. Accu.

d *Experiatur.*] in altero eorum locorum.

e *Detractio.*] sed nec in altero experitur detractio altero. ergo & multo magis, nec in tertio detractio vtroque, quod est contra. ˜j. eod. l. j. sic ergo in nullo. sed quod dicit nō posse experiri detracto altero loco, capone, i. detracta 5 vtilitate alterius loci, vt quod sequitur, ne loci, &c. quasi expositio sit. Vel non debet 6 consentire detractio altero loco de libello conuentionali. sic enim dices, conuenio te Capuæ, quia Capuæ aut Ephesi promisisti. Accur.

5 Reprobat per Bart. & Paul.

6 Ista est vera secundum Pau. & Ias.

Non vtique.] CASVS. Quædam tacitè intelliguntur inesse stipulationibus, ut electio rei, & loci, ubi de re vel de loco captessum sit, verbi gratia Promisisti mihi Stichum, aut Pamphilum, tacitè habebis electionem quem velis soluere, quamdiu ambo sunt. Item inest locus tacitæ stipulationi, & datur electio actori, ut si detur reo, & conueniatur in uno: dicat quod soluere vult in alio. & postea de alio velit transferre ad alium, quod potest.

¶ *Proinde.*] Dictum est, quod electio loci datur actori, & electio rerum reo sed pone, quod alternatiua rerum sit mista alternationi locorum, cuius erit optio? Dicitur quod ex quo actor habet optionem locorum, per consequens & rerum.

¶ *Item Iulianus tractat.*] Promisisti mihi aut Titio decē Capuæ. si Titio soluisti alias quam Capuæ an sis liberatus quæritur? & dicitur quod non, scilicet in interesse, sed in sorte sic, quia possum agere aduersus te ad interesse, quod erat tertre in vigin ti, quia intererat mea potius mihi solutum fuisse Capuæ.

¶ *Sed mihi.*] Si promisisti mihi facere domum, designato tibi loco, & alibi feceris, non liberaris, sed secus est in casu proposito, unde interesse solum petendum est. Cætera plana sunt vsque ad l. centum. Viuianus.

f *Non vtique.*] alias l. non vtique, alias §. Scæuola. Scæuola dicit, quod ea, quæ tacitè insunt in stipulationibus, ut electio in alternatiuis: non semper sunt in potestate rei: quia quandoque sunt in potestate actoris. Et vnum exemplum ponit de quid, & aliud de an. Primum aptatur ad primum, & ad tertium responsum. Secundum aptatur ad omnia tria exempla q̃ sequuntur: quorum primum est de alternatione rerum. Secundum de alternatione locorum. Tertium mistum, scilicet locorum & rerum. Et primo, vt facilius intelligas, præmittit tria exempla prædicta, & post regulam, ibi: 7 & generaliter, &c.

g *Stipulationibus.*] in est tempus, ut cum decem promisi Ephesi, vt infra eod. si quis. quandoque res, ut infra §. qui Stichum. quandoque locus ante petitionem, ut infra §. & generaliter. Item si quis sibi, aut Titio stipulatus, vt ˜j. de solut. si quis stipulatus fuerit decem in melle.

h *Semper.*] id est non omni tempore, ut in fra proximo respon. & §. & generaliter. & in omni casu, vt infra §. proinde. & in omni loco. nam in locis est rei electio ante petitionem: non post, ut subiicit, ut infra ead. l. §. & generaliter. Item in rebus donec utraque superest, ut infra prox. §. sed an debeat, vel æquipollens, non est in arbitrio eius, ut hic, & C. de contrahen. emp. pe. l. in emenntis.

Scæuola lib. 15. Quæstio. ait.

LEX IIII.

Non vtique f 1 † ea, quæ tacitè insunt stipulationibus, g semper h in rei esse potestate: sed q d i debeat, esse in eius arbitrio: an debeat, k nō esse: l 2 † & ideo eum, m qui Stichum, n aut Pamphilum promisit, 3 † eligere posse o quem soluat, quamdiu ambo viuunt. cæterum ubi alter decessisset, extingui eius electionem: ne sit in arbitrio eius, an debeat, dum non vult viuum præstare, quem solum p debet. Quare & in proposito q eum, qui promisit r Ephesi, aut Capuæ: si fuerit in ipsius arbitrio, vbi ab eo petatur, conueniri non potuisse: ſ semper enim alium locum electurum. sic eueniri, 4 † vt sit in eius 5 † arbitrio, an debeat. t quare putat u posse ab eo peti altero x loco, & sine loci y adiectione. z damus igitur actori

1 † Flor. est sic: non semper. Scæuola li. 5 qō. ait non vtiq.

2 † Et ideo est, esse locū, qui Stichum, aut Pāphilū promittitur.] tī. de Ant. Aug. lib. 1. c. 9.

7 Idem B. & Ang.

3 † Flor. promittit, eligere posse qd soluat.

4 † Flor. euenire.

5 † El ipsius.

i *Sed quod.*] istud ad primam, & ad vltimam aptatur, ibi, & rerum vbi soluat, &c. Accur.

k *An debeat.*] hoc ad omnes aptatur.

l *Non esse.*] nisi promiserit x. ut si non ascenderit Capitolium, ut ˜j. de condit. & demon. l. nonnunquam.

m *Et ideo eum qui, &c.*] alias, & ideo locum. Qui Stichum, &c. & intellige, & ideo locum, supple. dicimus in eius arbitrio non esse semper.

n *Qui Stichum.*] quod obscurè dixerat, Scæuola per exempla euidentius declarat. Accur.

o *Posse.*] etiam mutando voluntatem. quod dic, ut ˜j. de verb. oblig. eum qui. §. j. Accur.

p *Solum.*] l. altero mortuo sed certè præstari debet forsan, vel mortui pretium, ut infra leg. j. l. cum res. §. sed si Stichus. & nisi facto debitoris perierit, ut infra de sol. Stichum. §. j. & facit supra, de condic. indeb. cum in. & infra, de contrahen. empt. si in emptionibus, §. pen. Ioan.

q *In proposito.*] casu obscure proposito a Scæuola. & ideo locum non esse. Accursius.

r *Promisit.*] Stichum tantum pone.

ſ *Non potuisse.*] imo nonne in eo, quem eligit semel, conueniretur? Respon non, quia ex ut tacitæ electionis mutare voluntatem potest etiam libello oblato, lite tamen nō contest. secundum H. ut infra, de verb. obl. si quis stipulatus, in princ. & l. eum qui certarum. §. i. Vel etiam post li. contest. ut d. l. eum qui certarum, i. respon. Acc.

8 Dic quod possit eligere mortuū, qa solus viuus remanet in obligatione, tā libera ut præstando æstimationem mortui si sine colo & culpa eius est mortuus, ut in l. alleg. in gl. sm Paul & Ias.

t *Debeat.*] quod esse non debeat, arg. sup. eo. l. i. Accur.

u *Putat.*] Scæuola.

x *Altero.*] ad electionem actoris.

y *Loci.*] quo petitur.

z *Adiectione.*] quod dē sine loci adiectione posse cōueniri, sic intellige, quia sic promisit, soluas hic, uel ibi. conuenitur ergo sine loci adiectione, cum dico, soluas hic tantū, sed cum loci adiectione conuenitur ita, solue hic, uel ibi.

ff. Vetus. e e e quod

electionem petitionis. a Et gñaliter definit Scæuola, petitorem electionem vbi petat b habere, reum vbi soluat: c sed 1 † ante petitionẽ. d ¶ Proinde mixta (inquit) rerum alternatio e locorũ alternationi, f ex necessitate 2 † facit actoris electionem, & in rem propter locum. g alioquin tollis ei actionem, dum uis seruare reo optionem. h

Inter plura loca copulatiue posita videtur summa pro rata esse diuisa. Bar.

¶ Si quis ita stipuletur, Ephesi & Capuæ 3 † dari: hoc agit, vt Ephesi partem, i & Capuæ partem k petat.

Qui stipulatur fieri insulam, non adiecto loco, inutiliter stipulatur. Bart.

¶ Si quis insulam fieri stipuletur, & locum non adiciat, non valet stipulatio. l

Si solutio confertur in alium locum, quam fiat promissio, inest dies tacite, qua possit peruenire ad locum: & impossibilitas stipulationem vitiat. Bart.

¶ Si quis ita 4 † stipuletur, Ephesi decem dari, si ante diẽ, quã Ephesum peruenire possit, agat, perperam ante diem agit: m 5 † quia & Iulia. putat diem tacitè huic stipulationi inesse: quare verum puto (qđ Iulia. ait) eum, qui Romæ stipulatur, hodie Carthagine dari, n inutiliter stipulari.

Qui soluit adiecto alibi, quã in loco destinato, liberatur, sed propter interesse loci durat petitio. Bart.

¶ Item 6 † Iulianus tractat, an is qui Ephesi sibi, aut Titio dari stipulatus est, si alibi Titio soluatur, nihilominus possit intendere, sibi dari oportere. & * scribit liberationem non contigisse: o atque ideo peti posse, quod interest. Marcellus autem & alias tractat, & apud Iulia. notat, p posse dici, & si mihi alibi soluatur, q liberationem r contigisse, quamuis inuitus accipere non cogat. s Planè si non contingat 7 † liberatio, dicendum ait t superesse petitionem u integræ summæ: quemadmodum si quis insulam alibi x fecisset, quam vbi promiserat, in nihilum liberaretur.

¶ Sed mihi videtur summæ y solutio distare a fabrica insulæ: z & ideo quod interest, solum petendum. a

Si agatur in loco non destinato, actio est arbitraria: et in ea habetur rõ interesse actoris, & rei tã intrinseci, quam extrinseci, & eius quod consistit in damno, siue lucro. h. d. cum l. seq.

¶ Nunc de officio iudicis huius actionis loquendum est: vtrum quantitati contractus debeat seruire, an vel excedere, vel minuere quantitatem debeat: ut si interfuisset rei Ephesi potius * soluere, quam eo loco, 8 † quo conueniebatur, ratio b eius ha-

quod autem alibi dicitur, ut sup. e. l. ij. §. si quis. quæ est cõtra. non posse detracto altero loco, expone, i. detracta vtilitate alterius loci, quam haberet, si ibi solueret. uel apponetur etiam in libello, ut ibi dixi, i. hoc modo: cõuenio te hic, quia promisisti hic vel ibi & sic ibi intelligitur: non sic, si conuenio te hic vel ibi. nam hoc esset impossibile, vt hic. Alii dicunt, ꝙ ibi loquitur cũ conuenitur reus in tertio loco. hic cum in altero locorum, qñ non est arbitraria actio: arg. inf. eo. l. ꝙ si Ephesi. licet quidã dicant, ut R. ꝙ hic §. corrigat superiorẽ §. si quis quod falsum est 2 nã licet actor in locis habeat electionem, habet tñ ob hoc solum, nec sit in rei arbitrio an debeat: non ob hoc, ut reus in altero loco cõuentus alterius loci non pretendat utilitatem. Alii dicunt, ꝙ sup. loquitur ante morã rei: hic post moram. Alii dicunt, ꝙ ibi fuit alternatio rerũ & locorum, hic locorum tantum. sed hæc falsa, quia sicut ibi ratio utilitatis rei hr̃, ubi est alternatio locorum & rerum, ut ibi, ita ubi locorũ tantum, ut hic, cum sit eadem ratio.

a *Petitionis*] scilicet de loco.

b *Petat*] Capuæ, uel Ephesi, sed & tertio loco potest ut sup. eo. l. i. Sed quæro si promisisti Capuæ, vel Ephesi, & inueniam te Ephesi, cum adhuc potueras uenire Capuam, an statim possis Ephesi conueniri? Argumen. quod non: ut inf. de fideiuss. si testamento, §. fin.

c *Soluat.*] s. in altero prædictorum, alibi non, nisi habita rõne interesse, ut inf. e. l. cẽtum, in prin. & inf. e. §. item Iulia. & l. is qui. & de uerb. oblig. qui Romæ. Accur.

d *Petitionem.*] factam quocunque modo, per quod videtur eligere actor. Vel verius dic petitionem per lit. contest. ut inf. rẽ ratam hab. l. amplius. eligit ergo actor locum: sed reus non potest cogere, ut alibi conueniatur. sed soluere alibi potest usque ad lit. contest. ut hic dicitur.

e *Alternatio.*] vt sup. §. si quis Ephesi.

f *Alternationi.*] an hoc casu est arbitraria? Vr̃ ꝙ sic, ex parte rei, sed nõ actoris, cũ agat loco destinato, nec ob. sup. §. si q. quia ibi in tertio loco, sed hic si dicat reus cõuetus Ephesi, nõ hic, sed Capuæ soluam, statim rõ actoris, hr̃, ꝙ Ephesi non soluitur, cum actor habeat electionẽ in locis.

g *Locum.*] i. electionem loci.

h *Optionem.*] s. rerũ, ꝙ esse non debet: ne in ptãte, &c. ut sup. de iurisd. omn. iud. l. si idẽ. & s. e. l. i. Nam semꝑ variaret reus, ut inf. de verb. obl. l. eum qui certarum, §. fin. Acc.

i *Partem.*] facit inf. de verb. oblig. l. si mihi, & Titio.

k *Partem.*] s. dimidiam, ut inf. de uerb. sign. l. nomen filiarum, §. portionis. Accur.

l *Stipulatio.*] vt puta cũ in tali loco ex ptãte sibi per stipulationẽ cõmissa facere posset, in quo insulam fieri nil mea interesset, ut inf. de verb. obl. ita stipulatus, in princ. Accur.

m *Agit.*] quia tacitè dies inesse videtur: & ideo male agit ante diem, ut s. quãdo di. vsusfr. leg. ce. l. i. in fi.

n *Dari.*] nisi uterque notũ 3 fecisset dispensatori suo, ut unus daret, alter acciperet, ut inf. de uerb. obl. l. vlt. § si inter eos.

o *Contigisse.*] ratione interesse, & bene.

p *Notat.*] reprehendendo eum: sed male.

q *Soluatur.*] q. d. non solum si Titio.

r *Liberationem.*] in totum.

s *Cogat.*] ut infra, de verb. oblig. l. qui Romæ pecuniam.

t *Contingat*] ut Iulianus dicebat.

u *Ait.*] Marcellus.

x *Alibi.*] sine mea voluntate. sic & sup. solutum est adiecto.

y *Summa.*] i. pecuniæ.

z *Insulæ.*] i. a fabricatione, vt puta cũ fabricæ extructio i loco ab initio non designato nõ exacta uolũtate stipulantis fiat: pecuniæ vero solutio volenti adiecto, nõ dño, q̃ volũtas accipientis ꝑiudicat dño. 4 Itẽ cũ insula in alio locũ facta est, nihil mea interest nũmos aũt hr̃e vbicũque prodest. nã statim facta solutio prodest: qa per eũ quærit dñium. insula vero in alieno loco facta quid prodest? certe nihil: nisi fiat me volente, ut inf. de sol. ꝙ res, §. mihi Romæ. Azo.

a *Solum petendum.*] hic loquit eo casu cũ quis stipulat⁹ erat sibi, aut Titio, & Titio erat solutum. alias s obuiaret illi legi, inf. e. l. centum, & l. ulti. nisi ibi dicas, ꝙ sorte accepta uidetur a pœna recessisse. Vel hic solutũ erat alibi, ibi uero ubi debebatur, uel illa corrigit, scdm Ioan. Sed qua rõ petetur, cum nec sit in obligatione, vt inf. eo. centum, & C. deposi. l. iij. Responderi potest, ꝙ pecunia, quæ soluta est pro sorte, & pro interesse videatur soluta, ut inf. eo. l. fin. nec ob. ꝙ hæc opin. in fi. eiusdem legis reprobatur, quia non loquitur in eo casu, & reprobat eam, vbi 4 mihi non adiecto est solutum, Accur.

b *Ratio.*] sed non videtur, ꝙ rei ratio habenda sit, cum tũ post illud tempus, quo potuit ad certum locum peruenire conuenitur alibi, ut inf. de verb. oblig. continuus, §. cũ ita. & sic post suam moram tantum non videtur ratio sui habenda. Sed si ponas, ꝙ ante possit conueniri, quod quidam dicunt, non videtur ratio actoris habẽda: cum sit in mora

non

1 Ista est vera secundum Ias.

1 † Flor. scilicet.

2 † Singul. tex. secundũ P. de Cast. hoc.

2 Et bene Bart.

3 † Flo. Capuæ, hoc ait, ut Ephes.

4 † Flor. Qui ita stipulatur.

5 † Flor. agi.

6 † Flo. idem.

3 S. quidam Bart.

* Ang. in l. si marito. & fin. ansf. sol. matrim. & Alexan. in apostil. ad Bart. hic reputant istũ tex. sing. pro limitatione torũ, quæ ne in l. 4. C. de posit. Bolog.

7 † Idem. contigit.

4 Reprobatur per Pau.

* Rõ rei mil. ex snia Bart. Pau. commũ Doct. Quia factum certo in eo promissum, substantialiter variatur narratur. hic. Præstatio aũt summæ non, non quia quocunque in eo præstitũ, recipienti affert utilitatem.

8 † Flor. loci.

5 Ista vera qñ solutio sortis fuit facta principali, ea trans lo qui qñ fuit adiectus qui non potuit præiudicare dño. Bolog.

d Et bene Bart.

non conueniendi. in quo casu ergo habet locum, quod dicit Ioan. vtriusque simul etiam rationem haberi, ut supra eod. l. 2. in princ. nam si ambo sunt in mora, videtur neutrius rationem haberi, ut sup. de eo per quem fac. est. l. fin. §. 1. Sed dic in hac actione licet quis sit in mora: nihilominus si interest, ratio est habenda, quia alibi cogitur soluere, quia hoc tacitè sensisse videntur, ut supra si certū petat. l. cum quid. in fin. Item & cum vterque est in mora, neuter alteri obijcere moram potest, quin vtriusque ratio habeatur tali ratione assignata: quicquid dicant alij, te me laudare necesse est ut inf. sol. matr. dot. cum in fundo § quod si acciderit & C. de act. emptio. l. curabit.

a *Actoris*]non solum rei, ut supra l. 2. in pri. & inf. de comp. l. pecuniam. Accur.

b *Mora tua.*] aliàs, animalia mortua, & tunc dic, scilicet tibi promissa, quæ distrahere potuisset, imo q̃ pignori dederat, & lucre potuisset si habuisset pecuniā ātea a mora tua, ut quia debebat pecuniam sub pœna, ut dixi supra de in lit. iur. l. 3. Accur.

c *Legitimum*]sic ergo vltra duplum: cum vsura vltra duplum nō extendatur, ut supra de cond. ind. l. si non sortem, §. fin. ergo est contra, ut C. de sent. quæ pro eo quod interest. l. 1. §. 1. Sed certe interesse singulare non debet excedere duplum interesse communis. hic autem solum commune petit interesse.

d *Solebat.*] hic diligenter attende, q̃ ubi quis lucri, quod factū fuisset, petit rationē haberi, habenda est coniectura ex eo quod facere solitus est, ut ita demum eius lucri ratio habeatur, si ita lucrari consueuit, sed ubi passus est damnum, non inspicio an ita solitus sit damnum pati, quia in incertis, non certis locus est coniecturis, ut inf. de ver. l. continuus, §. cum ita. Azo.

e *Et lucri.*] nota rōnē lucri haberi in arbitrarijs: sic & alibi, ut inf. loc. si in lege. §. colonus. & l. si fundus, quem, §. fi. & inf. mand. l. si mulier, §. rerum & ỹ. item ratam hab. si commissa. & C. arbitr. ... quid. & C. de sent. quæ pro eo q̃ inter. in fi. arg ỹ. ad l. Rho. de iact. l. 2. §. portio. & ỹ. de fur. l. si ... & ỹ. de pet. her. & cōm. l. si & ỹ. de ... temp. si sterilis. §. cum per venditorē. Sed hoc est speciale in arbitrijs, & quibusdam alijs: regulariter ỹ. Vel dic hodie regulariter venire lucrū, ut not. C. de sent. quæ pro eo, quod interest. §. fi.

1† Flo. destr. pitius.

2† Flo. destr. vel mortua animalia.

3† Idest, sup. centesimas vsuras, qua in traditijs stricta a lege contra currunt. ... 4† Fl. li. 9. * Nota ex ista l. modum ... Bald. ...

beretur. Iulia. Labeonis opinionem secutus, etiam actoris a habuit rationem: cuius interdum potuit interesse, Ephesi potius 1 † recipere. itaque vtilitas quoque actoris veniet. Quid enim si traiectitiam pecuniam dederit, Ephesi recepturus, vbi sub pœna debebat pecuniam, vel sub pignoribus & distracta pignora sunt, vel pœna commissa mora tua, b vel mortua animalia, 2 † vel fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est?

¶In hanc arbitrariam, q̃ interfuit veniet, & quidem vltra legitimum c 3 † modum vsurarum. Quid si merces solebat d comparare, an & lucri ratio habeatur, non solius damni? Puto & lucri e habendam rationem.

Caius li. 10. 4† ad edi. pro.

LEX IIII.

IDeo * in arbitrium iudicis refertur hæc actio, f quia scimus, quam varia g sint pretia rerum per singulas ciuitates, regionesque: maximè vini, olei, frumenti. Pecuniarum quoque licet videatur vna & eadem potestas vbique esse, tamen alijs locis facilius, & leuioribus vsuris inueniuntur: alijs difficilius, & grauioribus vsuris.

Si agitur in loco destinato solutioni, actio non est arbitraria propter locum: nec crescit æstimatio, nisi aliquid vltra fuerit stipulatum, vel intersit ratione temporis. hoc dicit, & continuatur. quia sup. locutus est, quando agitur in loco non destinato solutioni: hic vero loquitur quando agitur, vel quando promissum est in loco destinato. Bar.

Vlpian. li. 25. 5 † ad edictū.

LEX V.

QVòd si Ephesi h petet, ipsa sola summa i petetur: nec amplius quid, nisi quod k esset stipulatus: 6† vel si l temporis vtilitas interuenit.

Sicut arbitrium iudicis versatur in augenda, vel minuenda condemnatione: ita etiam in totaliter absoluendo, æquitate hoc dictante Bar.

¶Interdum iudex qui ex hac actione cognoscet 7 † (cum sit arbitraria) absoluere reū m debet, cautione ab eo exacta n de pecunia ibi soluenda, vbi promissa est. Quid enim si ibi, vel oblata pecunia actori dicatur, vel pecunia actori dicatur, vel deposita, vel ex facili soluenda: nonne debebit interdum absoluere? o

¶In summa æquitatem ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni p additus est 8†

Actio ex testamento, & certi condictio ex mutuo, sunt arbitrariæ propter locum. h. d. cum l. seq. Bar.

Paulus lib 10. 9 † ad edictū.

LEX VI.

SI hæres a testatore iussus sit certo loco quid dare, arbitraria actio q competit.

Pompo. lib. 3. 10† ad Sab.

LEX VII.

AVt si 11† mutua pecunia sibi data fuerit, vt certo loco reddatur. r

Actiones bonæ fidei non dicuntur arbitrariæ, ppter

f *Ideo in arbitrium. Actio.*] ut l. proxim. §. nunc de officio. Accur.

g *Varia*] not. secundum diuersa loca diuersa consti. ui pretia rerum, ut infra ad leg. Falc. pretia, j. respon. & §. fin. Sed argu. contra, C. de temp. in integ. restit. l. superuacuū. ibi: ex diuer. &c. Accursius.

h *QVod si Ephesi.*] scilicet vbi promissum est.

i *Summa.*] quæ est promissa.

k *Quod.*] forte, vel pœnam, vel fructus, vel lucrum, vel vsuras, vel interesse, & vel aliquid tale.

l *Vel si.*] pro etiam, vel aliter dic, si temporis vtilitas interuenerit, habetur ratio damni non lucri. Et sic non est ideo arbitraria habetur ratio damni & lucri. Vel dic hoc dici in actione ex testamento, vbi ex mora veniunt vsuræ ad instar bonæ fidei, vt C. in quib. cau. in inte. rest. l. in minorum. & tunc subaudi, petenda erit, & præstanda. vtilitas ratione temporis, scilicet secundo, & tertio casu, secundum quod dixi.

m *Reum.*] ab obseruatione iudicij, & hoc est, quod dicitur insti. de perp. & temp. ac. §. fina. Vel dic ab interesse præstatione. Accur.

n *Exacta*]No. cauendum est de eo, quod est faciendum in futurum, vt & supra de iud. l. in omnium. & §. si seruitus vend. l. egi. Sed argu. contra. infra de vsuris l. 1. in princip. sed ibi in vsuras nullum ius adhuc competebat.

o *Absoluere.*] certè sic, & idem est si æque bene lucrari potest adhuc: quia forum durat: cuius causa ibi promissio facta fuit.

p *Actioni.*] vel alij: vt C. de iud. placuit. & supra de relig. & sum. fun. l. at si quis, §. idem Labeo ait. nam sacrosanctæ scripturæ ponuntur. ut C. de iud. rem non nouam.

5† Fl. lib. 27. inscriptio aūt huius ca. ...

6† Fl. nisi qd stipulatus esset.

7† Fl. cognoscet.

8† Flor. additus. alias in hanc actionē additus.

9† Fl. lib. 28.

10† Fl. li. 2.

11 † Duar. Aut mutua pecunia sic data fuerit.

q SI hæres. *Actio.*] scilicet ex testamento. Accursius.

r AVt. *Si reddatur*] item & ubi constituit certo loco se soluturum, ut infra titulo primo, si duo. §. 2. Sunt & alij multi casus, in quibus dantur aliæ arbitrariæ, vt instit de act. §. præterea. Sed hic tit. non habet locum nisi in his duab. & in alia tertia: ubi certo loco promissum est, vt sup. eo. l. 2. §. hæc autem. & illa de constituta pecunia ad exemplum istarum. Accur.

a IN bonæ fid. Competit.] vt iudicis officio habeatur locirtatio, uel temporis, vt j. cõmo. l. si vt certo, in pri.
b Condicturum.] i. actum personaliter promisit. & hoc si habeas condictorum: alias conducturum, ut puta habeo habitationes meas Romæ. & tunc bene est, & sic non agetur arbitraria ex contractu bo. fid. sed stricti iuris, cum deductum sit in stipu. & dic secundum vtramq; stipulatus est, i. promisit. & quod dicit hac act. s. certi condi. arbitraria. non est proprium nomen actionis: sed prima litera fuit condicturum: puta promisi tibi, quod te certo loco conuenirem. nam si alibi te conueniam, huic actioni locus est. Vel alter stipulatus sum Ephesi x. hoc ipso videor promisisse q alibi non cogam, vel agam: quod si fecero, hac actione est vtendum, vel dic condicturum, i. vt liceat ei certo loco condicere.

1 ¶ Vl. lib. 18.

2 † Fl. tradentum. nam ex promissione trahendi certo loco facta hac actione redde agitur.

locum: sed actiones stricti iuris sic. Bar.

Paulus lib. 20. 1 † ad Sabin.

LEX VIII.

IN bonæ fidei iudicijs, etiã si in contrahendo conuenit, ut certo loco quid præstetur: ex empto, vel vendito, vel depositi actio competit, a non arbitraria. Si tamen certo loco condicturũ b 2 † se quis stipulatus sit: hac actione vtendum erit.

Arbitraria actione fideiussor conuenitur, vt reus. nec ex mora rei eius obligatio augetur. secus in vsuris per stipulationem debitis. & hoc interesse, cum officio iudicis mercenario exigatur, intantum durat pro rata, inquantum restat de sorte soluendum. hoc dicit. & est famosa lex & subtilis, & diuiditur, quia primò ponit vnum dictũ. Secundò aliud dictum. Tertiò respondet tacitæ obiectioni. Quartò suam responsionem probat per argumẽtum. Secunda ibi, Nec oportebit. Tertia ibi, Neque enim. Quarta ibi, Eius. Bart.

Africanus lib. 3. quæstionum.

LEX IX.

CEntum * Capuæ dari stipulatus, c fideiussorem accepisti, d ea pecunia ab eo e similiter, ut ab ipso promissore, peti debebit, i. ut si alibi quam Capuæ petatur, arbitraria agi debet: lisq; tãti æstimatur, quanti eius, f vel actoris interfuit eã summam Capuæ potius, quam alibi solui. Nec oportebit, g quod fortè h per reum i steterit, quo minus tota centũ Capuæ soluerentur, & obligationem fideiussoris augeri. k

CEntum.] CASVS. Promisisti mihi centum dare Capuæ & fideiussorem dedisti. & te, & fideiussorem conuenire possum, & si reus fuerit in mora, fideiussor non tenetur: sed ex propria mora tenetur: nec obstat, quod fideiussor tenetur ad sortem, & vsuras, quum duæ sunt obligationes, & sortis, & vsurarum. interesse verò pecuniæ, quæ debetur ratione pecuniæ, quæ adhuc soluta non fuit, est vnum. l. seq. plana est. Viuianus.

conuenire. ar. in fi. l. positum. sed certe imò conuenit, quia quod facit ibi solutio, vt interesse non prodit peti: hoc hic certo loco conuentio. Vel clarius no. 5 tria accessoria sũt propter moram rei. s. interesse. Item vsuræ debitæ ex mora, vt in bo. fi. Item vsura debita per stipulationem: puta si intra mensem sortem non solueris, tenearis tu reus ex tunc ad vsuras: in quas accessiones quæritur, an teneatur fideiussor simpliciter acceptus ex mora rei. Et dic 6 in primo nõ: sed ex sua mora sic, quæ poterat esse tardior: si debilior est ad eundum, vt hac l. i. & 2. respon. & j. de fideiuss. l. si ex testamento. §. fi. Vel dic, i. ex diuersis locis, ut inf. de duo. re. l. eadẽ. in fi. In secundo est opi. Pla. cõtra Ioan. q teneatur. q dic, ut inf. loc. l. quæro In tertio. 7 tenetur fideiuss. vt hac l. 3. respon. Differt ergo primus à tertio secundum omnes, vt hic, neque enim. &c. Et est ratio, quia in tertio iure stipulationis à reo debetur sub conditione, si non solueris intra mensem, intra quem vt pote debitoris efficaciter tenetur fideiussor simpliciter acceptus, quasi omnia videantur solenniter acta, & quasi in omni, quod reus se obliget. Sed in prima non uenit interesse iure obligationis, sed per officium, quod probat, unde in idem, vtpote nõ debitum pure, uel sub conditione non obligatus fideiussor. Obligatio ergo usurarum efficax rei protendit illas ad fideiussorem sed interesse, utpote inutiliter debendum, nõ extenditur ad fideiussorem. Item, primum differt à secundo secundum Io. Sed quare, cum utrumque officio tam in in interesse, quam in vsura. Item vtrumque propter morã. Item vtrumque sub conditione tacita. s. si mora fuerit cõmissa? Respon quia officium, quod inhæret bo. fid. prouenit ex natura obligationis, & sic ab ea naturam contrahit: ut sicut ipsa obligatio principalis ad fideiussorem extenditur: sic & in usura. sed officium, q inhæret arbitrariæ non gratia actionis, cum stricti iuris sit, & ex accidenti propter locum: unde ad fideiussorem non extenditur. quod dic, ut insti. de act. § in bonæ fidei.

5 Et bene Odof. B. B. P. & Ia.

6 Et bene B. & doc.

* Coniunge. l. cum quis. de oblig. & l. si postea vi p. p. sal. fi.

7 Et bene P. & doc.

c Stipulatus.] ut creditor.
d Accepisti.] in centum.
e Ab eo.] scilicet, fideiussore.
f Eius.] scilicet, fideiussoris.
g Nec oportebit.] pone fideiussorem in certa quantitate acceptum, & ideo non augetur eius quantitas mora rei. 1 Secus in vsuris, quas ipse fideiussor promisit, nam tunc noceret, ut inf. de ver. ob. l. mora. & inf. loca. l. quæro. Secundo pone, 2 q simpliciter, vel in omnem cautam fideiussit. & dico augeri eius obligationem propter moram rei. & quod dicit, non oportebit, &c. est ideo, quia iam erat creditori à reo solutum, non habita ratione loci: vnde nec reus nec fideiussor amodo potest in eo teneri, vt j. eo. l. si. Et quod dicit, aliud in vsuris, ideo aliud, quia sorte soluta remanet petitio vsurarum. sed huic positioni ob. quod dicitur augeri. nam quomodo augetur quod non erat, cũ sors soluta sit? Respon. impropriè ponitur habito respectu ad id quod fuit ante solutionem. Tertio pone, 3 quod fideiussor nondum poterat peruenisse ad certum locum, ut puta debilior: sed reus sic. & fideiussor volebat soluere in loco contractus, & creditor recipere. neuter enim de hoc cogebatur: sed creditor uolebat interesse propter morã rei: certe non potest, arg. inf. de fideius. l. si testamento, § fi. & secundum hoc non augetur obligatio fideiussoris, quia adhuc non potest conueniri. Quarto pone, 4 quod fideiussor conuenitur Capuæ, certe nec ex rei, nec ex sua persona habetur ratio loci, vt j. eo. l. quod si Ephesi. secus in vsuris ex stipulatu debitis. Sed certè similiter secus de debitis iudicis officio in contractu bon. fid. nam ad eas tenetur fideiussor Capuæ conuentus. cur ergo de debitis per stipulationem tantum dicat esse secus? Respon. quia in iudicijs stricti iuris non ueniunt sine stipulatione. sed si referas te ad bo. fid. iudicium, idem esset. & secundum istam positionẽ non est contra sup. e. l. Scæuola. § idem Iul. secundũ alios esset: sed ibi soluimus. sed vltimæ positioni non uidetur

1 Vera in se: sed sic falsa quantum ad tex. nostrum B. B. P. & Ia.

2 Reprobat sm Ia. post doct.

3 Reprobat, q diuinat sm B. B. P. & Ias.

4 Reprobat sm B. B. P. & Ia.

h Fortè.] ideo subaudi.
i Per reum.] nec rei, nec fideiussoris mora auget obligationem, vt hic: sed iudicis arbitrio committitur, ut in hoc huius l. impropriè ergo dicit obligationem. sed hic plus dicit, q mora rei hic non nocet fideiussoris Accur.
k Augeri.] vt arg. j. de fideiuss. & man. l. si. ubi non augetur. Quid est ergo q dicitur j. de ver. obl. l. mora. quæ est contra? Respon. nocet, ut in eo in quo est obligatus, non habetur interitu rei. non ut in amplius teneatur, vel extra rem, vt hic. & quod dixit hic, æstimatur lis quanti actoris interfuit, subaudi ex mora ipsius fideiussoris. Sed oppo. & vr, quod & ex sua persona non teneatur fideiussor ad interesse, nam si fideiubebat in sorte tantum, fideiussor non tenetur ad vsuras, & 8 ex sua mora: ergo nec hic ad interesse. sed responde ibi ideo, quia iure nouæ obligationis oportet, quod veniant quæ obligatio non intercessit. hic autem officium iudicis inhæret principali. Sed adhuc vr in totũ teneri, vt j. locat. l. quæro in prin. quæ est contra. Solu. potest dici secundum P. quod hic fideiussor simpliciter intercessit. 9 Si quæras, cur ergo non tenetur ad interesse, vt ad vsurã, vt subijcit? Rñdeo, quia à reo non debetur interesse, adhuc & per officium iudicis: sed usura in stipulatione deducta

8 Illud procedit sine dubio secundũ P.

9 Reprobat secundũ P.

deducta erat, ut ℸ. prox. respon. siue ergo vsura, siue interesse debitum sit eo tempore quo fideiussor datur simpliciter, siue per officium iudicis: siue per stipulationem pure factam, vel sub conditione: si non soluerit in suo die: in omni eo, & toto eo tenetur fideiussor: cum omnia præsumantur solemniter acta, ut Inst. de fideius. §. fin. & sic loquit hic statim, & ℸ. j. loca. l. quæro si vero eo tēpore non debebatur interesse per officium fideiussor non tenet, ut hic. 1 Idē in stipulatione usurarū, quæ postea facta est: licet huic solutioni uideat ℸ. ℸ. eo. l. fi. Sed dicas, ꝙ ibi fideiussit in sortem tantum. 2 uel ibi ponitur quæstio, sed non soluit illam. 3 ponitur autem alia, & soluitur, an si creditor sortem accipiat, petatur interesse. Sed quidam dicunt, ꝙ ibi in omnib. tribus casibus, i. l. quæro in omnem causam obligatus est. hic in sortem tantum intercessit: quæ nulla est, quia nulla esset iam differentia: cū & si in vsurario contractu pro sorte tantū intercedat, non in plus tenetur, ut inf. de fideius. l. si fideiussores, §. j. sed hæc l. vult facere differentiam.

1 † Flor. artem.

2 Ista lectura est ꝙ casū l. si postea, ℸ rem pup. salu. fore, secūdū Bar. P. et Ia.

3 Diuinat, secūdum Ia.

3 Dic. ꝙ nō est uerisimile, ꝙ Iurisc. formasset quæstionē, si nō soluisset, cā, secundū Pa. et Ias.

2 † Flor. petatur.

3 † Flo. libro 47.

Neque enim [a] hæc causa [b] recte comparabitur obligationi vsurarum. Ibi enim duæ stipulationes [c] sunt: hic tantum 1 † vna [d] pecuniæ creditæ: circa cuius executionem [e] æstimationis ratio arbitrio iudicis committitur. [f] Eiusque differentiæ [g] manifestissimum argumentum esse puto, quod si post moram facta pars [h] pecuniæ soluta sit, & reliquum petatur: [i] officium iudicis tale esse debeat, vt æstimet quanti actoris interfit eam dumtaxat [k] summam, quæ peteretur, 2 † Capuæ solutam esse.

Non potest creditori inuito alibi solui, quam in loco destinato. Bar.

Vlpianus lib. 1. 3 † ad Sab.

LEX X.

IS, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, ꝗ in quo promisit, soluere inuito [l] stipulatore potest.

Ista l. est magis difficilis quam sit l. centum Capuæ, sup. eo. & est gl. illius. & h. d. Fideiussor simpliciter acceptus nō tenetur ad interesse, propter locum ex mora rei etiam præcedente: nec admittitur, quod simplex solutio pro rata sortis & interesse facta esse videatur. Et diuiditur, quia primo format quæstionem. Secundo respond. ad illam, inducendo similia. Tertiò circa prædicta monet vnū dubium. Quartò illud determinat, & declarat. Secunda ibi, Adeò. Tertia ibi, Nisi si quis. Quarta ibi, Quod non puto. Bart.

Paul. lib. 5. 4 † ad Sabinum.

LEX XI.

SI post moram factam quo minus Capuæ solueretur, quum arbitraria vellet agere, [m] fideiussor acceptus [n] sit eius actionis nomine: videamus * ne ea pecunia, quæ ex sententia iudicis accedere potest, non debeatur, [o] nec fit in obligatione: [p] adeò [q] vt nunc [r] quoque sorte soluta: [s] velut 5 † si Capuæ petatur, arbitrium iudicis [t] cesset. Nisi [u] si quis dicat, [x] si iudex centum, [y] & viginti condemnare debuerit: centum solutis ex

a *Neque enim.*] respō. tacitæ obiectioni, q. d. quare secus in vsuris, quam in interesse, in quibus vsuris tenet fideiussor ex mora rei? Resp. neq. enim, &c. Accursius.

b *Causa.*] i. cum tractatur de interesse.

c *Stipulationes.*] vna sortis, & alia vsurarum.

d *Vna*] s. stipulatio, uel obligatio.

e *Executionem*] i. solutionem.

f *Committitur.*] scilicet vbi vsuræ possunt peti per stipulationem. Accursius.

g *Differentiæ.*] probat interesse non esse in obligatione.

h *Pars*] ex uoluntate accepit. alias contra. inf. de vsur. l. tutor, §. Lucius. Accur.

Petatur] a fideiussore, uel reo.

k *Dumtaxat.*] secus ergo est si vsura habetur per stipulationem, non per officium, ut C. de pos. l. si depositi. & C. de iud. l. j. & idem in pœna per stipulationem debita, ut inf. de act. emp. Lucius hic ergo pro parte soluta etiam interesse remissum uidetur, ut hic, & inf. eo. l. fi. in fi. Accursi.

4 Et bene, Ia. et Ias.

l *Inuito Stipulatore*] s post petitionem. 4 nam antea potest, ut s. eod. l. iij. §. & generaliter. quæ est contra Velnerius dic. ꝙ ibi eligit ubi soluat, s. in altero nominatorū locorum: cum plura loca fuerint nominata, non autem in alio, ut hic, & inf. de uerb. oblig. l. qui Romę, in prin. & infra de fideiuss. l. fideiussor obligari, § ij. Sed contra adhuc, ut inf. de uerb. oblig. l. continuus, §. cum ita. ibi, quia ubiq; potest soluere, &c. Sol. potest ubique soluere, ut ibi, s. uolente stipulatore. uel potest, id est debet, ubicumque conueniatur. Alii dicunt, ꝙ ibi locus gratia rei positus erat tātum: unde ubique soluere potest, ubi actor habet domicilium, hic gratia actoris. Accur.

SI *post moram.*] CASVS. Debebas mihi x. soluere certo loco. fuisti in mora soluendi. post moram dedisti fideiussorem, an teneatur fideiussor ad interesse, quod debetur mihi ex mora rei, quæritur. in litera non respon. sed dici, ꝙ fideiussor non tenetur, & hoc innuit litera sequens, adeo, & c. Et sic respondetur. dicit tamen, si petatur sors, & post moram soluatur, cessat iudicis officium. Si ergo interesse non fuit in obligatione, igitur nec fideiussor fuit obligatus. posset tā sic obiicere. pone ꝙ tu debebas mihi 100. pro vsuris: si fideiussor soluat 100. ista certum uidebuntur soluta pro sorte, & usuris. sed hoc falsum est: quia accipiendo pecuniam uideor remisisse interesse. Viuianus.

m *Agere.*] scilicet sti pulatur.

n *Acceptus,*] dic 5 s. in centum tm̄: secus esset si simpliciter: 6 quia tunc in totū teneretur, ut dixi ℸ. eod. l. centum. Vel 7 s. fm lo. 7 si simpliciter fideiussit, non tā tenet ad interesse: quia non uenit ex natura actionis. uel quæris, & non soluit 8 & sic non, ꝙ fideiussor in pœnis non tenetur, ut ℸ. ad muni. l. libertus, in fi. & l. Lucius. § j. arg. ℸ de fideiuss. l. fi. & ar. ℸ. rem rat. hab. l. si fine, §. cum autem. Sed arg. contra, ℸ. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. ij. 9 & ℸ. de admin. tut. l. tutor, qui repertorium, § penult.

ADDITIO. Dic, quod ibi pœna uenit ex natura actionis: hic præter naturam, secundum Ia.

5 Diuinat. Ias.

6 Reprobat a P. et Fulg.

7 Ista est uera secūdum præmissos.

4 † Flo. lib. 4.

8 Reprobat per Ias.

* In hanc l. hoc uide Duar. lib. 1. disp. c. 10.

9 Melius est in §. secundum Ias.

5 † Flor. vel.

o *Debeatur.*] a fideiussore. Accur.

p *Obligatione.*] fideiussoria, nam in obligatione principali bene est quantum ad executionem.

q *Adeo.*] non fit in obligatione, ut, i. sicut si cesset arbitrium, & nunc quoque sorte, &c. & quod subiicit, nisi, excipit a soluta: uel pone, ut sit coniunctio. & fm hoc innuit, ꝙ nunc, soluta sorte, si iam deberetur interesse, nil posset peti, quod falsum est. Item innuit, ꝙ si post morā Ephesi soluit, ꝙ simpliciter uenit interesse: quod falsum est 10 similiter, secundum quod no. s. l. quod si Ephesi.

r *Nunc*] s. post moram.

s *Soluta.*] a quouis eorum. nam & cum reus ibi conuentus non teneatur in plus, ut supra, quod si Ephesi, ergo nec fideiussor, qui soluit id, quod per stipulationem promisit quod dicitur reus arbi. condemnatus. Sed obst. adhuc 11 in plus tenetur? Respon. non aliquo de quatuor modis.

10 Idē Alb. Aug. Ful. et Ias. contra Bar. et Paul.

11 Idem Ia.

t *Iudicis.*] in utroque certe casu cessat. in primo ꝓpter l. illam, centum. in secundo propter legem illam, quod si Ephesi, in princ.

u *Nisi.*] excipit, ab eo quod dixit, sorte soluta.

x *Dicat*] & male.

y *Centum.*] exemplum secundū Ioan. sorte 100. interesse 20. ex 100. solutis octoginta, & 3. sol. & 4. denarii soluta uidentur de sorte. Item 16. sol. & 8 denarii pro pœna, siue pro interesse, remanent ergo 16. sol. & 8. denarii de sorte soluenda: quibus accedit pœna pro rata, i. pro quinta sui portione, scilicet 3. sol. & 4 denarii, & sic si bene computes, pro sing. 5 solid de sorte debetur unus sol. pro pœna. Sed M sic. octoginta sortis erant, et in 40. nomine pœnæ poterat, condemnari in 100. solutis ex uniuersitate 66. sol. & 8. denarii de sorte fuerūt sed de pœna 33 sol. et 4. denarii, de sorte

& vendicitionem a habet: & ad exhibendum actionem.

Hæc actio datur contra hæredem, etiam in eo, quod ad eum non peruenit, qualitercumque & quomodocumque res perierit, siue quantumcumque. Bar.

¶ Condictio rei furtiuæ, quia rei habet persecutionem, hæredem quoque furis b obligat: nec tantum si viuat seruus furtiuus, sed etiam si decesserit. c Sed & si apud furis hæredem diē suum obijt seruus furtiuus, vel non apud ipsum, d post mortem e tamen furis dicendum est, condictionem aduersus hæredem durare.

¶ Quæ in hærede diximus, eadem erunt & in cæteris successoribus. f

In obligatione rem restitui, demum perempta re, succedit obligatio ad interesse, quando est contra furem, & habetur ratio fructuum. Bar.

Idem lib. 28. 1† ad edictum.

LEX VIII.

In re furtiua g condictio ipsorum corporum competit: sed utrum tandiu quandiu extent: an verò & si desierint esse in rebus humanis? Et si quidem h obtulit fur, sine dubio nulla erit condictio. si non obtulit, i durat condictio æstimationis k eius: corpus enim ipsum præstari non potest. l

¶ Si ex causa furtiua res condicatur, cuius temporis æstimatio fiat, quæritur, placet tamen id tempus spectandũ, quo res vnquam plurimi m fuit: maximè cum deteriorem rem factam fur dando non liberetur: semper enim moram n facere fur videtur.

¶ Nouissimè o dicendum 2† est, etiam fructus in hanc actionem 3† venire.

Hæc actio datur contra hæredes pro hæreditaria portione, non inspecto si ad eos minus peruenit. Bart.

Idem lib. 10. 4† ad edictum.

LEX IX.

In condictione * ex causa furtiua, non pro parte, quæ peruenit, p sed insolidum tenemur, dum soli hæredes sumus, q pro parte r autem hæres pro ea parte, pro qua hæres est, tenetur. *

Hæc condictio competit contra furem manifestum, siue non manifestum: nisi possessio rei ad dominum sit reuersa. Bart.

Idem lib. 20. 5† ad edictum.

LEX X.

Siue * manifestus fur, siue nec manifestus sit, poterit condici. t Ita demum autem manifestus fur condictione tenebitur, si deprehensa u non fuerit à domino possessio eius. Cæterum nemo furum condictione tenebitur, postquam dominus possessionem apprehenderit. x & ideo Iulianus, ut procedat in fure manifesto tractare de condictione ita proponit, furẽ deprehensum aut occidisse, y aut fregisse, aut effudisse id, quod interceperat.

a *Et vendicationem.*] si est dominus: sed vna istarum persecutoriarum per alteram tollitur: ut C. de noxa. l. fi. & facit C. de fur. l. ancillæ. Accur.
b *Furis.*] i. suo nomine si contrectet: non tantũ defuncti.
c *Decesserit.*] viuo fure.
d *Apud ipsum.*] scilicet hæredem: sed apud alium.
e *Post mortem.*] Sed nonne idem & si ante mortẽ furis obierit ut instit. de obliga. q ex deli. nascun. § fi. & supra proxim. §. Respon. ita. 1 quod ergo dicit, post mortẽ, ideo dicit: quia si ante mortem furis decessisset hæs furis, nũquam suo nomine, idest, propter suum maleficium damnaretur: sed alieno: idest defuncti. ut sup. de his, qui no. infam. l. furti §. si qs alieno. ubi autẽ post mortem decedit suo nomine potest hæres obligari, si contrectet contra volũtatẽ dñi, cui surripuit defunctus. Vt enim, persona domini mutata de nouo nascitur actio furti, remanẽte prima tamen, ut j. de fur. l. interdũ. § fi. ita & persona furis mutata statuendum est, ut noua nascatur: 2 ut dictum est secundum. Azo.
f *Successoribus.*] s. in ius. Ioan. non in rẽ: 3 ut j. de edēd. quædam sunt. § 1. & j. eo. l. sed et. Azo. ex quo ergo in hæredes datur quæro unde hæc actio nascitur? Dicũt quidam ex maleficio: quia noxaliter datur ut s. eo. si seruus: Alij ex quasi maleficio: & ex [illegible] contractu: & sic intelligunt, & inducunt. j. de act. & obli. l. 1. Tu dicas ex varijs figuris. i. nec ex contractu, uel quasi: nec ex maleficio, uel quasi: sed anomalam, & separatam quandã habet naturam: cum habeat similia, & dissimilia cum omnibus, cũ contractibus enim vel quasi habet simile, ut in hæredem detur, licet ad eum nil peruenerit, ut notaui modo sup. l. proxi. & in hoc differt à maleficijs uel quasi, quæ non dantur nisi inquantum peruenit: ut C. ne ex deli. defun. l. 1. cum maleficijs, uel quasi habet simile, ut detur noxaliter, ut dixi. in quo discrepat à contractu, uel quasi: [illegible] sup. de ijs qui deiec. vel eff. l. 1. § cum seruus. Sic & actio in factum est ex varijs figuris causarum; ut C. de sacro. ec. l. sancimus & de istis duabus interil [illegible] illud tertium membrum, inf. de act. & obl. l. [illegible] ibi, aut ex varijs figuris, &c. Accur.

In re furtiua. CASVS. In litera dicit, quæ veniant in condictione furtiua; quia res subtracta condici debet si extat: si non, æstimatio illius codici debet: nisi forte fur obtulerit, nã post oblationẽ, si perierit, nulla erit cõditio. Vi.
g *In re furtiua.*] nunc respondet.
h *Et siquidem*] oblatio prodest quo ad interitum: ut hic, & j. eo. paruũ. & C. eo. l. fi. & j. de ver. obli. l. interdũ, §. Stichi. Non ad actionem pœnalem furti vitandam: ut infra, de fur. qui ea mente.
i *Obtulit.*] vel nisi simile fecerit: ut q a nõ ualuit: ut j. eo. l. parui. sic supra man. l. si procuratorem, §. fi. Acc.
k *Æstimationis.*] imò æstimatio in solutione 4 est: res: hõ aũt ipsa in petitione ut j. de ver. obl. si quis stip. §. fi. & l. eum qui. §. fin. ADDITIO. Dic, quod illæ leges loquuntur in obligationib. in re dari: hic in rem restitui. Bar. & Bal.
l *Non pot.*] quia desijt esse in reb. humanis.
m *Plurimi.*] s. à tẽpore commissi furti sic hic, & inf. rer. amot. l. pe & j. de tri. l. pen. in fi. nõ sic si plus valuisset añ furtũ factũ, de hoc tenet, licet in lege Aquil. teneatur, ut j. de pri. delic. l. nunq. §. item quæsitum est.
n *Moram.*] ut j. eo. l. fin. & C. de cond. ob turp. cau. l fi. Accur.
o *Nouissimè.*] i. in ultima parte huius leg. vel etiam tractatus.

In condictione. CASVS. Hæres furis condictione furtiua tenetur unde si res furtiua non in solidũ ad hæredẽ peruenerit, pro parte tenetur, cũ pro parte sit hæres si insolidum peruenit, insolidum tenetur. Vi.
p *Peruenit.*] de re furtiua. Accur.
q *Sumus.*] de uno loquit in plurali numero: sed infra prox. ibi pro parte &c. loquitur qñ sunt plures. Acc.
r *Pro parte.*] hoc non ita intelligas, ut si tota res ad vnũ peruenit, ipse in totũ nõ teneatur, imò tenetur in totũ. 5 ut inf. commo. l. j. §. hæres, & sup. de eden. l. si quis § 1. sed ut etiam si totus, quæ pars hæreditaria sit, quæ peruenit ad eum de re furtiua. tamen inquantum hæres est, teneatur. Azo. si tñ lis fuerit cum defuncto contestata, & si unus teneat totum, nõ nisi pro hæreditaria parte tenetur, ut j. de præto. stip. l. 2. in fi.
s *Tenetur.*] s. nomine defuncti.
t *Siue manifestus. Condici.*] i. agi condictione furtiua.
u *Deprehensa.*] i. Apprehensa. Accur.
x *Apprehenderit.*] verum est pro possessione illa, sed pro fructibus & similibus potest competere, ut sup. eo. si condicatur, & l. in rem fin.
y *Occidisse.*] In his tantum casibus dicit P. furem manifestum

1 Sequitur Albe.

2 Ista gl. se inuoluit secundũ B. iõ dic quod tex. multos casus expressẽrãt, ideo voluit istã exprimere secundũ Bar.

3 Sequuntur B. P. & Bal.

1† Aliàs, secundum

2† Al. in hac actione.

4 imò in oblatione post interitũ rei. B. B. & Paul.

4† Al. lib. 30.

* Ad sensum huius l. ut Crot. in l. 4. §. Cato n. 42. de verb. obl. & ibi Dec. nu. 19.

5† Al. lib. 6.

* Bal. hic dicit ipsum text. melius esse de iure ... secundũ quod sit fur manifestus tamen quo statũ est quia tex. clarus ... est, & omnes ... Ba.

5 Approbat per B. & P.

ffum teneri con ℞ actione furti. q d omnino falsum est secundum Io. 1 nam potest & pluribus alijs modis accidere. Quid enim si non occiderit sed vulnerauerit? Item quid si fur fuerit, 2 non captus? fur quidem est manifestus, non tamen apprehensus, ut j. de fur. l. qui ᷓ. fur. conueniri ergo poterit, sed hic indubitabilia posuit exempla secundum Azo.

a *Condici posse.*] quia est fur, vt initi. vi bo. rap. in princ.

b *Tandiu autem.*] Condictio furtiua * datur domino, quandiu res durat sua: sed si alienauerit, distinguitur, aut facto suo, & tunc desinit ei competere, de quo ponit tria exempla, scilicet quando vendit, vel legat furi, vel extraneo, quo tertio casu etiam legatarius condictionem non habet: adijcitur etiam quartum exemplum in l. & ideo. quando duo erant domini rei furtiuæ, & vnus prouocat alium ad diuisionem, & alteri eorum est adiudicata: nam si est adiudicata prouocato, prouocans amittit condictionem, quia suo facto videtur alienasse suam partem. si autẽ prouocanti est adiudicata, prouocatus 3 non amittit, quia non videtur suo facto suã partem alienasse, ut hic dicit vsque ad § Neratius. in l. & ideo.

c *Alienauerit.*] sed hoc quomodo sine possess. Respon. ut infra eo. l. & ideo.

d *Pure.*] secus si sub conditione, ut j. eod. l. si seruus.

e *Hæredem.*] s. domini Accur.

f *Non posse.*] s. furi, secundum Io. Sed nunquid actione furti aget hæres contra furem? Azo. R. forte sic, 4 vt ar. infra, de fur. l. qui ea mente.

g SEd nec legatarius condicere potest.] scilicet cond. furtiua ex contrectatione prima, vt dicunt: sed ex secunda 5 sic, vt infra, de fur. si dominium, ratione igitur primæ nulli. Vel dic 6 quod condic. furtiua non agitur nec ex prima, nec ex secunda: sed furti ex contrectatione prima, quasi hoc ius vna cum rei dominio transeat, & ambulet: ut d. l. infra. de fur. l. si dominium, & l. si cum quis in hostium, § 1. & l. si is, § 1. & ex noua contrectatione alia nascitur furti actio: ut sic duas actiones 7 furti habeat idem contra eundem, & nomine eiusdem rei, ut inf. l. interdũ. in prin. Vel loquitur ibi in l. interdum, quãdo possessio redit ad dominum, secundum R. & fur. l. si cum do furripuit alias prima act. furti suffi. aret, quod H. non placet 8 scilicet quod agat legatarius ex utraque contrectatione. Item no. ex prædictis, quod heredi non remanet cõdictio etiam ex prima contrectatione, & sic est contra j. de ser. cor. sed hæres. Vel dic secundum H. 9 quod hic loquitur de condi. at in act. furti. dic, si iure vniuersali res furtiua deuenit ad dominium alterius, ut hæredẽ, uel bõ. pos. vel arrogatorem: agitur etiam ex veteri contrectatione: & noua. & sic duæ eidem & contra eundem actiones furti competunt: ut l. si dominium & l. si cum quis in hostium. nec ob. l. ei, qui. quia ibi dñium non mutatur. 10 quod ergo facit quando redit ad dominum: vt l. interdũ. § si hoc facit hic dominij mutatio. Itẽ sicut hæres furis tenetur noua condi. & noua actio fur. ut sup. e. l. si pro fure, § fi. sic & dominio nouo noua actio datur: at si singulari ti. vt legato. agitur tantum pro noua contrectatione: vt l. si dominium. 10 § pro veteri hæres ut sup. de ser. cor. sed si hæres, vel illud 11 in act. ser. cor. in furti. itẽ quod in vniuersali dicunt. Alij dicunt ex veteri contrectatione in solidum dari veteri domino 12 quod est contra l. si dominium. Sed quæ est ratio diuersitatis inter condic. fur. & furti actionem. Item quare non est ita ambulatoria condictio, vt actio furti? Resp. condictio 13 prodita est, ut detur domino, quod est contra naturã condi. & contra ius ergo restringitur ad præsentia, non futura: ut infra de li. & posthu. l. cum quidam. & sup. vsufruct. quemad. ca. l. fin. etiã ex futura contrectatione, vel ideo nõ trãsit, quia alia actione conpolitur, ut in § fi. huius legis.

¶ Ei quoque, qui vi bonorum raptorum tenetur, condici posse a Iulianus libro 22. digestorum, ait. 1 †

Hæc condictio datur domino & hæredi eius, non successori titulo singulari.

¶ Tandiu autem b condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideo si eam rẽ alienauerit, c condicere non poterit. Vnde Celsus lib. 12. digestorum scribit, si rem furtiuam dominus pure d legauerit furi, hæredem e eius 2 † condicere non posse. f Sed & si non ipsi furi, sed alij, idem dicendum est, cessare condictionem: quia dominium facto testatoris, idest domini discessit.

Paulus li. 10. 3 † ad edict.

LEX XI.

SEd nec legatarius condicere potest: g (ei enim competit condictio, cui res surrepta est, vel hæredibus eius.) sed vendicare rem legatam ab eo potest. h

Vlpianus li. 20. 4 † ad edi.

LEX XII.

ET ideo eleganter Marcellus definit lib. 7. ait enim: Si res i mihi k surrepta tua remaneat, condicos. Sed & si dominium non facto l tuo amiseris, æque condices. In communi igitur re eleganter ait interesse, vtrum tu prouocasti communi diuidundo iudicio, an prouocatus es, ut si prouocasti communi m diuidundo iudicio, amiseris cõdictionem: si prouocatus n es, retineas. o

Ei, qui non est dominus, sed habet ius in re, in locũ condictionis furtiuæ competit condictio incerti. Bartolus.

¶ Neratius libris membranarum Aristonem existimasse refert, cum, p cui pignori res data est, incerti q condictione acturum, si ea surrepta sit.

h *Potest.*] legatarius. secundum Ioan.

i ET ideo Si res mihi.] vt quia eam commodasti, & alius surripuit.

k *Mihi.*] i. a me. furtiue subtraxit.

l *Facto.*] vt statim subijcit in exemplo, in communi &c.

m *Communi.*] igitur rem communem, puta fetuum cõm tecum habeo. hæc surripitur, vel ab eo, cui commodauimus, vel ab vno nostrum, interim prouocas me ad iud. cõmuni. diui. Distingue ergo, aut est mihi adiudicata res te prouocante, & tunc condictionem amisisti, quam pro tua parte habebas, & ego cõdicam pro mea parte quæ mihi remansit, & pro ea, quæ ex adiudicatione ad me peruenit. si autem adiudicaretur tibi prouocanti, condictio remanet mihi meæ partis, tibi etiam tuæ partis similiter remanet: vt hac l. dicitur. & sic no. q sufficit hoc ultimo casu aliquando interfuisse mea in cond. licet hodie non intersit, quod in actione furti est expeditum, ut infra, de fur. inter omnes, in princ. Accur.

n *Prouocatus.*] & vtroque casu est alteri adiudicata.

o *Retineas.*] i. cond. fur. cum facto tuo dominium non sit translatum, sed potius quadam necessitate. 6 c. l op. aut huius tempore qua egimus communi di. possess. habemus, & tunc non potest agi condi. ut sup. eod. siue manifestus, aut non, & tunc non potuit dominium transire de vno in alium? Resp. facile est 14 secundum nos assignare, qui dicimus dominium sine possess. acquiri, pone enim q eum induco in possess. 15 licet enim non acquiratur ei possessio, quam alius habet, tamen acquiritur dominium, ut j. de fun. do. l. si fundum. Vel pone 16 secundum Azo. q fur statim re adiudicata socio, ei tradidit possess. quia erat homo potens, non tamen volens restituere, cui surripuerat, spernens eum. Vel pone eam possessionem deuenisse ad dominum, qui ignorans suam esse, alicui pretiũ, uel æstimationem præstitit, & sic consecutus est rem, ut inf. de verbor. sig. l. Labeo, § item. Vel dic speciale in trib. iudicijs, s. fam. ercis. communi diui. fi. reg. ut transferatur sine possessione ex sola sententia dominium. 17 vt insti. de offi. iudi. § 1. hoc autem constat, quod licet non possidemus, tñ hoc iudicio communi di. & similib. agi potest: ut hic, & supra fam. ercisc. item Labeo. § fi. & l seq. Accursi.

p *Cum.*] s. creditorem.

q *Incerti.*] hæc datur iis, qui domini non sunt; quorum tamen interest rem saluam esse: quia ius habent in re, vt hic,

1 Idem B. B. & Pau. 2 Dũmodo sit acclamatũ. Paul.

1 † Flor. significat.

* Condic. furt. an re alienata dño competat, vide in ind. Tract. Rubr. de condictione, versi. furtiua.

2 † Flor. vi.

3 † Fl. lib. 39.

3 Istam casus positionem sequitur B. B. & Paul.

4 Sequitur Bar. & Bal.

5 Istud esset contra gñalitatẽ istius l. secundum B. & Paul.

6 Nihil est. Bar. Bald. & Ang.

7 Et hanc B. & Bal.

8 Istã opi. sequũtur. B. B. Ang. & Pau.

9 Singu. gl. ñm B. & P.

10 Imo inter illas actiones non est dña ex mente B. & Pau.

11 Et mẽte B. B. & Pau.

12 Approbatur per prædic.

4 † Floren. 15 38.

13 Istã gl. sequũtur B. B. & Pau.

14 Istam tenet Bart. & Ang.

15 Ista inductio est difficilis in re mobili Bal.

16 Ista etiã est bona sm Bart.

17 Ista est vera, qñ res erat cõis ex societate: alias secus B.

hic, & inf. de pig. act. l. si pignore. Si vero quis tantum bona fide habeat possessionem, & non habeat ius in re, condicet cond. triticaria ipsam possessionem: ut inf. de triti. l. 1. Alij 2 dicunt vtili condic. fur. Sed si neque dñium, nec ius in re, nec possessionem habeat, sed detentationem tm, vt cōmodatarius, vel depositarius, vel simi les: videtur destitui omni actione de iure communi: sed forte consuletur ei ac. in factum, vel offic. iud 2 ad ipsam possessio nem: ut ar. C. de agri. & cens. l. si coloni. Fm Azo. & fm H. in certi. Accur.

1 Hc male B. & B.

2 † Fl. l. 19. § Sequūtur Bar. & Bal. Az. & Pau.

a *Ex argento. Pecu la.*] ex argen to: ut infra, de fur. si quis vxori. §. si quis massam.

b *Caelaturae*] i. deauraturae.

c *Factae est*] omnis haec enim videtur 3 donare, cum sit malae fidei & ideo ad aestimationē omniū istarum tenetur: ut hic, & infra rer. amo. §. penul.

3 Sequūtur Paul.

4 † Fl. des. mus.

d *Creuerit.*] quasi impensas nō repetit: ut hic, & C. de infan. ex po. l. 1 Accur.

S *I seruus.*] CASUS Aliquis mihi reliquit seruum sub con ditione: pendente ea surreptus est an competat condictio mihi, aut heredi pendente conditione quaeritur. Et dicitur, quod haeredi. vnde si egit, & pendente lite extiterit conditio: non aget haeres de caetero condictione furti: quia nihil interest haeredis & hoc probat per simile. Caetera plana sunt vsque ad finitim. Viuianus.

5 † Fl. Iulianus lib. 22 Digest.

Etiam species facta ex materia mea venit in hac condictione: & in ea habe tur ratio melioris factae, et sumptibus furis. Bar.

Paulus lib. 20. 1 † ad edict.

LEX XIII.

EX argento surrepto pocula a facta condici posse Fulcinius ait. ergo in condictione poculorum etiam caelaturae b aestimatio fit, quae impensa furis facta est: c quemadmodum si infans surreptus adoleuit, aestimato fit adolescentiae, quamuis cura & sumptibus eius a † furis creuerit. d

Si actor pendente iudicio desinit esse dominus facto suo, vel actoris sui, ius eius extinguitur: secus si facto furis: et res aestimatur quā tum vendi potest. Bar.

Vlpianus lib. 22 ad edict. 3†

LEX XIIII.

SI seruus furtiuus sub conditione legatus fuerit, pendente ea, haeres condictionem e habebit. Et si lite contestata conditio extiterit, absolutio sequi debebit, f perinde ac si idem seruus sub conditione liber esse iussus fuisset, & lite contestata conditio extitisset. g nam nec petitoris iam interest h hominem recipere. & hoc, si 4 † res sine dolo malo i furis esse desiit. Quod si pendente conditione iudicetur, 5 † iudex aestimare debebit, quanti emptorem inuenerit. k

Malae fidei possessori litis aestimationem soluenti de euictione non cauetur. Bar.

¶ Cauere autem ex hac actione petitor ei, l cum quo agitur, non debebit m

Iste est subtilis §. A fure possum condicere rem meā, et id, quod ex re mea superest: et qui consecutus est totum, nō potest petere partem: & qui consecutus est partem, potest petere residuum. Bart.

¶ Boue surrepto, & occiso, condictio & bouis, n & corii, o & carnis domino competit. si corium & caro contrectata p fuerint. cornua quoque condicentur. Sed si ex diuerso. §. petitor.

l. & ideo, §. sed & si dominium, cum facto testatoris, qui legauit, uel libertatem reliquit: cuius factū haeredis reputatur: vt in auth. de testa. a mo. §. si.

i *Dolo malo.*] puta si sine dolo malo furis conditio legati extiterit, ut sic absoluetur, quia si ipse fecit conditionē existere dolo malo, perinde damnaretur conditione existente, ac si penderet.

k *Inuenerit.*] scilicet vt aestimet quantum quis daret pro re, cuius dominium a se recessurum sit. Sic ergo no. vulgare, quod res tantum valet, quantū vendi potest, ut hic, & infra, de furt. l. si vendidero, §. 2. & l si quis vxori, §. si. & infra ad Trebel l. 1. §. si haeres. Sed argumen. contra, inf. ad l Falc. in l. Falc. §. Proculus. Item huic dicto est contra supra ad leg. Aquil. 7 l. in lege Aquil. si deletum, in eo, quod ibi in totum fit condemnatio. Item in eo, quod ibi non fit statim executio, sed in eo speciale, sicut & alia multa sūt: & de poena infitiationis, & similibus. Accursius.

l *Ei*] s. furi.

m *Non debebit*] scilicet vt interesse restituat, quod nunc accepit, si desinat esse sua conditione existente, & est ratio, quia non ad pretium rei, sed quanti res ea sit agitur, secundum Azon. Item & l. quia sibi imputet, si ipsam non restituit, vt supra de rei vend.

4 † Flor. desiit hoc fi.

5 † Flor. iudicaretur.

7 Dic. quod ibi non erat ius de pstito: sed sperabatur adesse per condōnis euentum; hic aūt erat de pstiti: & sperabat recedere in euentū conditionis, fm Bart. & Paul.

e *Condictionem*] ideo haeres, quia non est dominus, legatarius conditione pendente, ut argum. ff. vsufru. quemad. ca. l. si vsusfructus mihi legatus. §. plane. Et hoc ex eo apparet, quia nec ante diem repudiari potest, vt ff. de leg. 2. si ita scriptum. §. si sub conditione. Item expressum est supra de rei ven. l. non ideo. Accur.

f *Debebit.*] s. ab haerede: sed nec legatario datur condic. vt sup. eod. sed nec.

g *Extitisset.*] quo casu procedi vltra non debet: ut hic, & ff. de fur. l. si quis vxori §. fi. & ar. g. supra ad exhib. l. ugni. §. fi. & ff. de rei ven. l. ea diuer. o. in princ. Sed cur denegatur haeredi condic. his duobus casibus cum ab eo inuito recedit dominium: ut sup. eo. l. fine. §. Iuliano? Resp. fm Azo. haere voluisse 4 uidetur, cum testator voluit, etiam si deceat, cum post aditam haereditatem exstat conditio. Nam & haeres ad legata compellitur cum quasi contraxerit, ut Instit. de oblig. quae ex quasi contra. nascuntur.

h *Interest.*] non ergo datur condictio, si interesse desiit, vel per libertatem, uel per interitum, uel per similes modos. Sed contra infra, de fur. l. inter omnes. in princip. ubi dicit sufficere semel interfuisse. Sol. ibi 5 de aestio. furt. hic de condi. fur. hoc non ualet, quia idem ibi de condi. dicitur quod detur post interitum rei, 6 tenetur supra eod. l. in re furtiua. Sed utrum? Alii dicunt, quod ibi fractae semel interfuit: quia sua fuit ab initio: hic non erat pretiū. Tu vero dic, 6 quod hic facto suo desiit esse seruus suus: & ideo condi. non habet: ut supra eod. fine. §. hoc. &

4 Bal. dicit istā gl sing. in his, quae gesta sunt a defuncti censetur his eadem persona, quia cōtra plenus sequit hic in secundis interpret. Bol.

5 Istam tenent Al. B. & B.

6 Ista sol. procedit in d. fur. fm Bar. & Pau.

n *Bouis.*] scilicet totius sic vniuersaliter accepti, licet sit mortuus: & venit aestimatio: vt supra eo. l. in re furtiua.

o *Corij*] hoc quod de corio & carne dicit, intellige, 8 quod competit actio, scilicet contra alios inuito domino contrectantes. nam quod contra furem pro singulis membris detur condi. non uidetur iustum: ut infra commo. l. in commodato. § duab. Est & alia ratio, quia assidua contrectatione non fit furtum, ut infra de furt. l. ei qui. Vel dic 9 quod committit furtum, & tenetur condi. fur. ad corium si postea contrectet, quia alia res est haec: & nunc incipit pro singulis partes possidere, ut infra, de acqui. pos. l. quaeuntes. in prin. & de usucap. enim quae & si nunc primo contrectat, sed tantum quia uidetur contrarium de eadem re, obstat exceptio 10 si praestit bouis aestimationem, & econtra tantum minus praestat postea de bouis aestimatione, quanti est corium, cuius praestitit aestimationem, & idem dic in extraneo, 11 ut habeat exceptionem pro corio. si fur qui subtraxit bouem, bouis aestimationem praestitit, & econtra si per condictionem furti fuerit consecutus ab eodem extraneo bouis aestimationem: & postea uelit condicere corium, & carnem ab eodem extraneo, obstat exceptio rei iudicatae, ut infra de except. rei iudica. l. si quis cum totum, §. plane. Nec ol. obstat l. euidenter in eodem tit. quia a tali prodesse, quod soluamus condemnationem, & postea excipiamus liberemus. Deus.

p *Contrectata.*] s. ab aliis inuito domino, ut modo dixi, uel ab ipso fure. Accur.

8 Ista prima lectura placet Alb. B. Bal. & P. violat tamē tex. secundū Sal.

9 Ista lectura est & vera. B. B. P. & Sa.

10 Sequitur B. & Paul.

11 Hanc cām a fure, alias fecer B. & Paul.

12 Placet B. B. & P.

Summa-

a *Summouebitur.*]sic infra, de excep. rei iudic. l. si quis cũ totum, §. planè. Soluit ergo quod restat sed secus in legato boue. 1 nam si moritur bos, hæredes nihil præstant, nec corium, nec alia: ut infra de lega. secundo l. mortuo boue. primo respon.

1 Quia non erat testõris, sed hæredis, vel alterius, ff. eodem. P.

b *Offerente.*] imò & sine oblatione videtur, quod possit eum repellere a petitione tota: sicut ille, qui ducit aquã ultra quàm soleat, a tota ducenda prohibetur: ut infra de aqua quoti. & æsti ua. l. 1. §. item quæritur. Item & quia à cãcadere videtur, ut insti. de actio. §. si quis agens, sed certè imò debet offerre ut hic dicit, & dices, quòd sine dolo malo petit plus: vnde sibi nõ nocet, 2 vt C. de plus petitio. l prima. Item hic id petitur, quod iam diuidi potest, scilicet æstimatio. & sic nõ obstat d. l. de aqua quoti. & æsti ut ibi in proximo §. dicitur.

2 Sequitur Bar.

c *Possunt.*]ut infra de fur. l. si quis vxori. §. si quis massam.

d *Quod ab alio Tenetur.*] quia noxa caput sequitur in act. furti, non sic in condi. ut subijcitur.] Adde quod idem omnino rescriptum est, in l. licet. C. an seru. ex suo facto post manu. tor.

1† Fl. desf. sa fiue.

e *Non potest.*] ex hoc probatur, quod non ex maleficio: 3 nam tunc noxa caput sequeretur: ut C. de noxa. l. 3 Accur.

3 Nihil est secundũ Bar. & Pau.

f *Qui furtũ. Vende.*] alio modo quàm debeat.

2 † Fl. li. 38.

g *Obstringitur.*] sed vna per aliam tollitur. nisi in id, quod excedit: ut].de actio. & obl. l. qui seruum, §. si is. & §. si tibi.

3 † Fl admitt.

h *Tenetur.*] scilicet furtiua.

i *Culpam.*] scilicet & leuissimam, & leuem, de quib. omnibus tenetur cõmodatarius, ut institu. quibus modis re contrahi. ob. §. Item is.

4 † Fl. desf. m.

dominus condictione bouis pretium consecutus fuerit, & postea aliquid eorum, de quibus supra dictum est, condicat, omnimodo exceptione submouebitur. a Contra si coium cõdixerit, & pretium eius consecutus, bouem condicat, offerente b fure pretium bouis, detracto pretio corij, doli mali exceptione submouebitur.

¶ Idem iuris est in vuis surreptis, nam & mustum, & vinacea condici iure possunt. c

Liber factus ex veteri cõtrectatione condictione furtiua non tenetur. Bart.

Celsus lib. 12. Digestorum.

LEX XV.

QVod ab alio seruus furtiuè, eius nomine liber factus, 1 † furti tenetur: d condici autem ei non potest, e nisi liber contrectauerit.

In hac actione periculum interitus pertinet ad furem indistinctè: sed in actionib. descendentibus ex contractu habetur ratio culpæ, secundum naturam contractus, Bart.

Pomp. li. 20. 2 † ad Q. Mut.

LEX XVI.

QVi furtum cõmittit 3 † vel re commodata, vel deposita utendo, f condictione quoque ex furtiua causa obstringitur: g quæ differt ab actione commodati, in 4 † hoc, quod etiam si sine dolo malo, & culpa eius res interierit, condictione tamen tenetur: h cum in commodati actione non facilè vltra culpam, i & in depositi vltra dolum k & malum teneatur is, cum quo 5 † agetur.

Obligatione & nouatione purgatur mora furis. Bar.

Papin. lib. 14. 6 † quæstionũ.

LEX XVII.

PArui refert ad tollẽdam condictionẽ, offeratur l seruus furtiuus, an in aliud nomen aliumq; statum obligationis 7 † m transferatur. m Nec me mouet n præsens homo fuerit, necne: cum mora, quæ ueniebat 8 † ex furto ueluti quadam o delegatione finiatur.

Falsus creditor accipiendo scienter indebitum, furtum facit: & condictione furtiua soluenti tenetur. Bartolus.

Scæuola li. 5. 9 † quæstionũ.

LEX XVIII.

QVoniam furtum fit, cum quis indebitos nummos sciens acceperit: p uidendum est 10 † si procurator suos nũmos soluet, an ipsi furtum fiat. Et Pomponius libro 7. 11 † epistolarum ipsum condicere ait ex causa q furtiua: sed & me condicere, r si ratum habeam, quod indebitum datum sit: sed altera cõdictione, alteram tolli. 12 †

Hæc condictio datur cum adiectione de peculio. Bar.

k *Dolum.*] quandoq; enim ultra dolum tenetur commodatarius: ut si culpa, vel mora præcedat casum: 4 ut infra commoda. l. si ut certo. §. Interdum, idem in deposito; si culpa præcessit, ut quia vendidit. & sic furtum fecit, ut infra deposi. l. prima §. si rem. quæ est contra. Sed hic utendo, ibi vendendo commisit furtum, ut dixi.

4 Idem B. & Al. P. & Sal.

l *Parui. Offeratur.*] tunc non puto, quod condictio tollatur statim: sed demum re perempta, secus vero 5 in nouatione.

5 Sequitur Ale. P. & Sa.

m *Transferatur.*] scilicet condi. furt. puta stipulor nouandi animo quicquid ex causa furtiua te dare facere oportet: non autem rem meam stipulor mihi dari: quia sic nihil valet 6 stipulatus: ut inf. de verb oblig. scire debemos. § fin.

6 Idem P. & Sal.

n *Mouet.*] secundo casu.

o *Veluti quadam.*] ut enim per delegationem alius pro alio iudex assumitur, ita hic alia pro alia obligatio nascitur. Azo Sed certè licèt hic dicat, nec me mouet &c. videtur cõtra debere dici, scilicet ut referat, sit præsens, vel non, ut infra de sol. l qui decem. §. idem responsum, quæ est contra. Solut. hic à fure stipulatus fuit animo nouãdi: ibi ab alio. alij quod ibi erat seruus absès multum in alia prouincia hic licet non præsens, propè tamen erat: unde pro præsente est habendus, ut infra de acquirenda possessione, l. 3. §. Neratius. Tu dic 7 hic animo nouandi, ibi non: quo casu non tollitur: 8 nisi res præsens sit, ut ibi dicitur. Et sic nequod tribus modis tollitur per oblationem. Item per stipulationem animo nouandi factam, siue res præsens sit, siue non. Item per stipulationem non animo nouandi factam, si modo res præsens sit: non aliàs: ut d. l. qui decem. Item facit huic l. C. de contrahen. emptio. l. 1.

5 † Fl depositi agetur.

6 † Fl. lib. 10.

7 Approbat per B. A. P. & Salic.

7 † Alias, obligatio.

8 Totã hanc glo. sequitur Salic. hic.

8 † Fl. ueniebat.

p *Quoniã furtum. Acceperit.*] vt]. de furt. l. falsus. in princip. Sed quomodo, cum dominium sit translatum in creditorem: & nemo rei suæ faciat furtum: ut patet in definitione fur. ut insti. de obliga. quæ ex delic. 1. respon. hic videtur solutũ sub hac conditione, si creditor est, sic & infra de acquiren. possess. si me in vacuam, vel hic non creditori: sed falso procuratori eius qui creditor putabat, soluit. Vel melius 9 hic errauit debitor in persona creditoris: vnde dominiũ non transtulit: ut infra de furt. l. si quis uxo §. cum Titio, & l. si in §. si tu Titium. Et hoc casu procuratori soluendi datur condictio furtiua, non mihi domino, licet habeam ratum: quia soli domino datur: ipse tamen debet eam cedere mihi si ed habeo iure meo per ratihabitionem cond. ct. indeb. ut hic, & infra de furt. l. si vendiderit. §. si autem transtulit dominium, & ratum habeam, datur mihi cond. indeb. ut supra de condi. inde. si procurator.

9 † Fl. lib. q.

10 † Fl. desf. est.

11 † Fl. lib. 8.

12 † Vltra tollatur.

9 Oẽs solutiones dis pis cẽt, tõ dic, q si soluo fua- sionib. creditorũ cõmititur furt ut hic, si vero mea sponte absq; suasione creditoris, hẽt l. C. si indebiti. A. & B. Sa & Pl. licet P. 2 [illegible]

q *Ex causa.*] item habet hic procurator act. fur. ut inf. de fur. l. si uendidero. furtum esset.

r *Condicere.*] s. condi. indeb ut modo dixi. licèt quidam dicunt nulli condi. furtiua.

Iulianus.

Paulus lib. 3. ad Neratium.

LEX XIX.

IVlianus ex persona filiæ, quæ res amouit, dandum in patrem a condictionem * in peculium, b respondit.

Fur semper est in mora: ideo ad eum semper spectat periculum interitus. Bartolus.

Thriphonius li. 5. 1† Dispu.

LEX XX.

LIcèt fur * paratus fuerit excipere condictionem, & per me steterit, dum in rebus humanis res fuit, condicere eam, postea autem perempta est: tamen durare condictionem veteres voluerunt, c quia videretur qui primo inuito domino rem contrectasset, 2† item per in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere.

TITVLVS II.

De condictione ex lege.

Quando per legem ciuilem inducitur obligatio immediate, nec exprimitur actio: condictione ex lege agitur. Bartolus.

Paulus libro 2. ad Plautium.

LEX VNICA.

SI obligatio * noua lege d introducta sit: nec cautum sit 3† eadem lege, quo genere actionis experiamur, ex lege agendum est.

TITVLVS III.

De condictione triticaria. 4†

Hæc condictio locum habet pro omni re, excepta pecunia numerata: siue certum, siue incertum, siue dominium, siue possessio petatur. Bart.

Vlp. lib 8. 5† ad edictum.

LEX PRIMA.

QVi certam pecuniã numeratam e petit, 6† illa actione vtitur: Si certum petatur. f qui autem alias res, g per triticariam 7† condictionẽ petet. & generaliter dicendum est, omnes 8† res per hanc condictionem 9† peti, quæ sunt præter pecuniam numeratam: siue 10† pondere, siue mensura h constent: siue mobiles sint, siue soli. quare i fundum quoque per hanc actionem petimus, & si vectigalis sit: siue etiam 11† ius stipulatus quis

---

a IVlianus in patrem.] inquantum peruenit ad patrem, vt infra de pecu. licet. § ex furtiua.

b In peculium] inquantum locupletatum est peculium. Accursius.

c LIcet. Voluerunt] & bene, propter rationem, quæ sequitur, quia &cæt. & infra de ui, & vi ar. l. penul. & supra eodem, l. in te § si ex causa. aliàs satis esset iudicium velle suscipere, ut infra de vsur. l. si quis solutionem, & ff. de reg. iur. l. non potest videri, & C. de distr. pig. l. si, residuum.

DE CONDIctione ex lege.

Quia hæc condictio sicut superior speciali ratione est inuenta: ideo de ista post illam supponit.] competit autem condictio ex lege, si lex, quæ obligationem introduxit, nõ ed.derit aliud genus actionis, vt condi. ex lege Iulia. l. detestem. i si vere. & s. q so. lu. matr. & condictio ex lege Cincia l. 25. de donat. Cuiac.

SI obligatio.] CASVS. Pone casum ubi obligatio introducitur noua lege verbi gratia, donasti mihi simpliciter: hic nudo pacto fit donatio: nunquid ex tali nudo pacto oriatur obligatio? Dicitur, quòd sic, sed qua act. Resp. si lege cautum sit qua act. agatur, ea agetur: si autem non sit cautum, agetur ar. ex lege. l. si quis argentum, §. fin autem C. de do. & hæc bona est positio. Viuianus.

d Noua lege.] potes 1 legere, vt dicas, obligatio noua inducta lege, scilicet veteri, vel noua propter id, quia quandoque etiam veteri lege datur hæc condi. ut infra de adul. si postulauerit. § fin. & l. sequen. Vel verius 2 dic. l. noua: & appelles omnem legem nouam, quæ si post l. duodecim tab. inducta & accipe exemplum in donatione: ut C. de donat. l. si quis argentum. §. fina. Item in nudo pacto de salario prestando; ut C. de suffra. l. prima. Item in his, quæ possessor hæreditatis soluit. ut C. de peti. hæredit. l si. §. sin autem. Item in legatarijs, quibus soluuntur legata facto inuentario, & creditores repetunt per condi. ex lege. ut C. de iure delibe. ran. l. si. § licentia. Item in domino serui torti ob quæstionem aduersarij contra dominum institutam, nam si seruus sit mortuus in tormentis, & dominus sit absolutus, condi. ex lege petet medietatem æstimationis serui. ut dicta lege, inf. de adulte. l. si postulauerit, in fine. & l. sequen. nec obstat, quod illa est vetus lex. nam post legem duodecim tabularum est à Iulio Cæsare Imperatore facta. Item potest poni in lege. si quis in tantam, C. vnde vi. sed cum hæc exẽpla sint per leges post istam factas, quomodo hæc lex de his cogitauit. Resp. bene: 3 & dic sit, id est erit.

ADDITIO. Dic, quod ista expositio non est necessaria, quia textus semper loquitur Bartol. Salicet. & Fulgo.

DE CONDIctione triticaria.

Profecuto tractatu irregularium condictionum, supponit & de condictione triticaria, quæ & ipsa irregularis est, vt potè non sicut cæteræ non in contractibus tantum vel quasi, vel maleficijs, vel quasi locum habet, sed nunc circa hæc nunc circa illa suam habet potestatẽ. 4 videndum ergo sit: unde sic dicatur: & quidem hic in nullo loco reperitur: potest tamen probabiliter dici, 5 vt assumpserit nomen a Tritico antiquiore: vt de Publiciana dicitur: vt instit. de actio. § sed quia sane. Item quando locum habet, dic vt inf. eod. l. 1. & 2. Item qualiter in ea fiat condemnatio, dices infra eod. l. pen. Accursius.] Longe aliam condictionem triticariã, & condictionem certi esse docet Cuiac. in paratitl. ad hunc tit. ubi originem huius condictionis triticariæ ex græcis ponit. & vide Alciatum lib. 2. parerg. c. vlt.

QVi certam. CASVS. Dicit, q̃d certi condictio ex mutuo datur ad pecuniam mutuam, hoc in prima, sed condictio triticaria datur aliquando ad aliquas res debitas, vel ex pacto, vel ex promissione, vel ex emptione, hoc in secunda. Et generaliter dicam tibi, condictio hæc competit ei, quando aliqua res certa, vel incerta corporalis petitur. hoc in tertia.

e Rem.] Rem aũt suã per condictionem triticariã non petet, sed cõd. furt. si subtracta sit p furtũ, vel ut si vi & c. Vi.

e Numeratam.] strictissimè ergo hic ponitur pecunia, cum dicatur numerata, ut C. de probatio. l. 1. & sic pro frumento datur hæc condictio triticaria, & pro alijs, quæ consistunt pondere, & mensura, ut inf. statim.

f Si certum petatur.] hoc dicunt quidam actionis esse nomen ut dixi in rubrica, sup. si cert. pet. Item nota, quod hoc verbum non remouet quin condictio certi in alijs rebus locum habeat: sed remouet triticariam habere locum in numerata pecunia, non enim denotat hic naturam certi condictionis: sed triticariæ.

g Alias res.] s. debitas, vt inf. eod. §. fin.

h Mensura.] an idẽ si põdere? Rñ. idẽ. nã noĩe pecuniæ numeratæ nõ nisi nũmi ɔtinentur, secus est in noĩe pecuniæ.

i Quare] bona ratio, quia cum dictum sit omnes res venire, & nomen rei contineat corporales, & incorporales, vt institutio. de rebus corpor. & incor. ergo hæ veniunt.

Vsumfru-

---

* Cõdictionem certi generalẽ, nõ aũt furtiuã grati notant ad l. ug. sup. eod.

1† Lib. 15.

* Coniunge l. pe. de vi & vi arma. Duar.

2† Fl. contrectauerit.

1 Ista est satis bona. B. Alb. B. P. & Salic.

2 Istã sequũtur prædicti.

3 Generaliter, non specialiter. B.

* Quid differat à triticaria? mentio sup. de pac. & l. ista. & an illa ff. istã reddatur suggestiua vide B las in d. l. legitima. in quar. o pr. post. Bolog.

3† Fl. dedit, sit.

4 Placet B. sed displicet Fulgo.

4† Fl. triticaria, aliàs, tritariana.

5 Idem B. & Alber. hic.

5† Fl. lib. 27.

6† Illa actione.

7† Fl. triticiariam.

8† Fl. eam.

9† Fl. actionem.

10† Dua sunt in pondere, siue ap.

11† Fl. dedit, etiam.

a Vsumfructum]ergo incertum potest condici, cum vsusfructus res incerta sit, vt infra de verbor oblig. vbi autem, §. fundi certi quæ est contra, sed certi condi. ad talia non datur, sup. si cert. pet. l. certi condictio in princi. & instit. de verborum oblig. in princ.

mea habere rem illam, sed æstimationem.

l Sed etiam amplius.] Vetus lectura, sed etiam antea, idest a tempore litis conte. vel a tempore, quo morbus superuenit. Vel dic quo ad habendam deteriorationem.

ADDITIO. vide Alcia. lib. 4. dispunct. 11.

sit, veluti vsumfructum, vel seruitutem vtrorumque prædiorum.

Summaui cum præcedenti: vel magis propriè hunc §. summa sic. Nemo condicit rem suam præterquam à fure, & violento possessore. possessionem verò suam amissam quilibet condicit. Bart.

¶ Rem autem suam b per hanc actionem nemo petet, nisi ex causis 1† quibus potest: c veluti ex causa furtiua, vel re 2 † mobili d vi abrepta.

Idem lib. 9. 3 † ad Sabin.

LEX II.

Sed & ei, e qui vi aliquem de fundo deiecit, posse fundum f condici g Sabinus scribit: & ita etiam 4† Celsus: sed ita, si dominus sit, qui deiectus condicat. cæterum si nō sit, possessionem h eum condicere Celsus ait.

Si tempore sententiæ vel tempore mortis res plurimi fuit, illud tempus inspicitur quanti plurimi fuit à tempore moræ. h.d.

Primò ponit quando certū erat quo tempore plurimi fuit. Secundò, quando erat dubium. Secunda ibi: Sed etiam ante a. Bar.

Idem lib. 11. 5† ad edictum.

LEX III.

In hac k actione i si quæratur, res quæ petita est, cuius temporis æstimationem recipiat, verius est quod Seruius ait, condemnationis tempus spectandum. si vero desierit esse in rebus humanis, mortis tempus. Sed et ā 6 † ἐμπλείστου l secundum Celsum erit spectandum. non enim debet nouissimum vitæ tempus æstimari: ne ad exiguum pretium æstimatio reducatur, 7 † in seruo fortè mortiferè vulnerato. In vtroque m autem si post moram deterior res facta sit: Marcellus lib. 20. scribit, habendam æstimationem quanti deterior res facta sit. & ideo si quis post moram seruum elu scatum n dederit: nec liberari o eum. quare ad tempus moræ p in his erit reducenda æstimatio.

b Rem autem suam.] quid de possessione rei suæ quam Titius habet? Respond. illam condici, cum nomen rei de qua supra dixit, ipsum contineat. Azo. Item quod dicit, suam rem non posse condici, est generale in qualibet condi. vt sup. v sufru. quemadmod. ca. l. fina. Sed nunquid seruitutem meam condico? Videtur, quod sic. vt supra proxim. quidam vtique dicūt, vt Azo. cum & hæc de corporalibus dicat, & hoc innuit hæc aduersatiua coniunctio, autem. Vel verius supra dixit quando deducerat in stipulationem: & non erat adhuc mihi seruitus tradita: sed si eam traditam amittam, non condicā post vt hic.

1† Dicitur: est causis ex quibus.

2† F l. vel re mobili abrepta.

3† Fl. lib. 2.

4† Flor. &c.

c Ex quibus potest] specialiter lege concedente. Azo vt hic subijcit.

d Mobili.] mobilia rapi: sed immobilia inuadi dicuntur: ut instit. vi bonorum rapto. §. penult. Accursius.

Sed & ei.] CASVS. Deiecisti me de fundo, cuius dominus sum. dicit iuriscon. quod possim condicere dominium fundi si eram dominus: sed si possessor, condicam fundum, ratione possessionis, & hoc per condi. furtiuam. Viuianus.

e Sed & ei] idest ab eo.

f Fundum.] idest dominium fundi.

g Condici.] scilicet triticaria. Sic ergo per act. personalem & ciuilem possessio petitur. sic & supra de condi indeb. l. indebiti. §. j. & infra uti possidetis l. 1. §. restituendæ. Accursius.

h Possessionem.] s. tantum: sed qui est dominus, multo magis ipsam possessionem poterit condic. ut sup. l. proxim. §. & generaliter Accur.

In hac actione.] CASVS. Debebas mihi seruum: fuisti in mora, cuius temporis fiet æstimatio? distinguitur. aut extat non factus deterior: & erit spectandum tempus sententiæ ut dicit Seruius: si non extat, spectatur tempus mortis, secundum Seruium: & male. Celsus dicit, quod tempore litis conte. si deterior non est factus: in quo morbus sonticus uenit, a tempore spectandum est: quia non debet nouissimum &c. in vtroque casu tamen, hoc est, siue res extet siue non: si deterior post moram factus fuerit, Celsus ait quod fiet æstimatio quanti plurimi fuerit post moram promittentis: quia si debebas mihi seruum, & post moram factus sit luscus vel claudus; spectatur tempus moræ. Lex seq plana est. Viui.

i In hac actione.] s. triticaria.

k Aestimationem] sed si extet, videtur fatua hæc quæstio & responsio quare non præstatur ipsa res, sed æstimatio: cum ipsa res sit ut C. de fideic. liber. l. f. Respon. fortè res, quam ego condicebam, non erat illius, qui debebat mihi dare: qua non poterat dari, i. mea fieri: vnde nō intererat

m In vtroque.] idest siue res extet: siue non.

n Eluscatum.] quid sit habes j. de ædil. edic. idem Offilius, in si & s. ad leg. Aquil. l. sed & si. § si magister.

o Liberari] ab actione de dolo. vt s. de dol. & eleganter. § 1. Sed etiam a prima liberatur: licet hic innuat contra: ut inf. de sol. qui sibi. § 1. quia aliàs non posset teneri de dolo. Vel dic, ibi ad cætera damna: hic ad ipsam rem datur prima, quasi nec habeat rem, cum habeat deteriorem: vt j. commo. l. 3. § si reddita. Sed nonne recipiendo approbat? Resp. fortè ignorauit: quia latens erat vitium. Vel dic tertiò, dederit, i. dare voluerit. sic j. de ver. ob. stibulatus sum Damam.

5† Fl. lib. 27.

* Bal. hic dicit ipsum tex. sin ad hoc, quod æstimatio rei nunquam crescit post eius interitum. de quo vide per B in l. diuortio, § dere ratiores, inf. so. ma trt. Bolog.

6† Flor deest, etiam.

7† Flor. diligatur.

p Mora.] hoc vr esse contrarium ei, quod in principio dr, s. condemnationis tps. esse spectandum. Ite ei, qd in medio dicebatur inspici tps, quo superuenit infirmitas maximè iō, qui dicit, in vtroque autem, &c. quod aduersari videtur. Quod satis dici potest vt corrigat. Vel dic melius quod determinat & addit: quia non solum sententiæ, sed etiam præcedens tempus moræ spectatur quanti plurimi fuit: vt in princip. huius l. quæ satis cum prima in idem recidit. Nec placet illud, vt dicas in princ. loqui quando iustam causam litigandi habebat: vel se debere non putabat. ideo non placet: quia tunc cum in mora non esset, non tenetur ad vllam æstimationem, vt s. de rei ven item si verberatum, §. vl. & l. vtiq. Vel dicas clarius, quod in prin. loquitur quando res periit omnino. hic autem quando deterior est facta. & sic in primis duobus non fuit facta deterior. Et quod dicit in vtroque casu, expone. i. siue res extet: siue non, secundum H. deteriorata tamen post moram: & sic non ponit contrarium ponendo, sed diuersum, q. d. sed si facta sit deterior post moram, Marcellus ait in vtroque casu, &c. & siue tempus moræ siue sententiæ inspiciatur ut in fi. & in princ. huius l. dicitur, videtur contra sup. commo l. sed mihi. § in hac. vbi tempus litis conte. inspicitur. & ita princ. & fin. huius legis est contra: cum in princ. dicat tempus condemnationis inspici, in fine tempus moræ? Respon. quidam, vt Pla quod hic loquitur cum condictio hæc proponitur ex contractu bo. fi. nam generalis est. Sed qui dicunt ita, contrarietatem de tempore condemnationis signatā ad prin. huius legis, euitant, non illam de tempore moræ, quæ est ad finem. nam ibi tempus rei iudicandæ, hic moræ: quod est contra, ex quo ambas intelligis in bon. fid. Sed certè dicas secundum eos quod dicitur tempus condemnationis, vt in princ. huius legis, & in l. illa infra commo. vbi dicit rei iudicandæ, intelligendum est tempus moræ. Nā à tempore moræ condemnandum eum esse certum est. & sic idem est, siue res fiat deterior, siue omnino pereat. Sed hoc displicet, quia nimis strictè loqueretur hæc lex in bo. fi. tā nec no

test

test dici, q hic, qui non restituit tenetur quanti in litem iuretur: vt ff. de rei ven. qui restituere: quia illud tunc locũ habet cum rem meam, siue act. in rem, siue in personam peto: sed probabitur hoc interesse actoris, per testes. Alij distinxerunt ad solutionem dicti §ij, vt Ir. & H an petatur species: vt tunc à tẽpore moræ fiat æstõ: vt hic, aut q̃titas, i. qd in pondere, vel numero, vel mensura continetur, vt tunc in contractu bo. fi. spectetur tempus condemnationis: in cõtu stricti iuris tp̃s lit. cont. vt ibi. sed q de tpe lit cont. dñt, circa q̃titatem, nescimus quo intelligunt. nam si ita intelligũt, vt si antea fuit in mora, q tempus illud nõ spectetur, falsum est: vt hic dñ, & ff. l. proxi. Si ita, vt si ante litem non fuit in mora, & post litem res maioris sit pretij: & nõ æstimatur hoc iudicio stricti iuris: quia in eo iudex formam suæ condẽnationis ad id, quod petitum est, restringere debet: at in iudicio bo. fi. iudici data est largã ptãs: & iõ etiã condemnationis tp̃s spectatur: et hæc aliquantulum remordẽt meã conscientiam, & nãlem rationem. Sed lex ẽ licit eis sic distinguentib. ff. eo. l. vlt. in princi. & ff. si cer. pet. l. vinum, q in cõtu stricti iuris ante litem inspicitur. nam, & ante oportet dari: & ideo ẽt illud tẽpus spectari dẽt. Item q q̃titas non cõmodatur: ut ff. com. mo. l. 3. §. fin. vnde hic, & ibi in specie bene dixit dari: sed Bul. dixit, quod hic plus interfuit tpe sniæ: & partum distrepat a snia loẽ. quæ sequitur. Vt autẽ hæc ad cuitandas contrarietates plenius intelligãtur, aliter distinguo. Si res species, vel quantitas tm̃, vel interesse tm̃, i. sine accessione: ut quia promisisti facere domũ, vel tradere: vt ff. de ver. obl. l. si fundum. est cõtu stricti iuris vel bo. fi. petatur, quod idem est, quantum ad hæc duo tenetur quanti plurimi fuit res post morã, interpellatione ex parte rei contingente, vel lit. conte. si prius non fuit in mora: vt hic vsq. ad sniam, non ultra: vt sup. de edẽ. l. vbi. §. 1. idem in interesse: ut hic, & inf. de act. emp. l. rõ, si per venditorem, & inf. de re iud. l. si emendis. Secus si adhibeatur mora ex parte actoris: quia purgatur mora: & iõ de interitu non tenetur: ut inf. de verb. oblig. l. si seruum, §. sequitur. Cæterum quantum ad cim, i. ad cessionem cũ re petita differunt contractus bon. fi. à contractib. stricti iuris. nam in bon. fid. contractibus fructus veniunt ẽt à tpe moræ: ut inf. de vsur. & uide mus, §. ex causa, & §. possessionem naturalem, & §. ante matrimonium, & §. item si diuidere, & hoc est, quod aliqñ dicitur tp̃s rei iu. est standum in bo. fi. iud. vt inf. so. m. l. sed mihi, §. in hac, i. tp̃s quo potuit, & debuit iudicari. Item in bo. fi. contract. veniunt vsuræ à tpe moræ. vt ff. de vsur. l. mora. §. in bon. fide Sed in stricti iuris iudi. à tpe litis conte. tm̃ veniunt fructus: ut ff. de vsu. l. videamus §. si actione. Et hoc si peto, quod meũ non fuit: sed si petam, quod meum fuit, ẽt à tempore moræ fiet restõ fructuum: vt ff. de vsu. videamus, vsque ad illum §. si actionem, vsuræ etiam à tempore lit. contest. non veniunt: vt C. de condi. indeb. l. 1. licet quidam contradicant, vt R ar. eius, quod legitur, infra de vsu. in fideicommissi §. in his. & l. lite. Sed intelligas in accessione naturali, & illam l. lite, intellige in bon. fi. contractibus. Sed qui aliam tenent, possent respondere ad legem C. de condictione indeb. quia condictione indebiti non tenetur quis nisi inquantum est locupletior: vt sup. de condi. inde. si non sortem, §. libertus.

1† Fl. lib. 9

2† Florem. Si res aliqua.

De tempore ad locum idem est indicium. Bal.

Caius lib. 8. 1† ad edictum. prouinciale.

LEX IIII.

Si res 2† aliqua, a quæ certo die dari debebat, petita sit, veluti vinum, oleum, frumentum: tanti b litem æstimandam Cassius ait, quanti c fuisset eo die, quo dari debuit. d si de die nihil conuenit: quanti tũc cum iudicium acciperetur. e Ipsemque iuris in loco esse, vt primum æstimatio sumatur eius loci, quo dari debuit. si de eo loco nihil conuenit: is locus spectaretur, quo peteretur. f quod & de cæteris rebus iuris est.

TITVLVS IIII.

De eo quod certo loco dari oportet.

Qui promisit dare certo loco: si in eo non reperiatur, potest vbique conueniri. h. d. Bar.

Caius li. 5. 3† ad edic. prouin.

LEX PRIMA.

Alio loco, quã in quem g sibi dari quisque stipulatus esset, nec 4† videbat h agendi facultatem 5† competere: sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum, in quem daturũ se promisisset, nunquam accederet (quod vel data opera faceret, vel quia alijs locis necessario distringeretur) non posse stipulatorem ad suum i peruenire: ideo visum est vtilem k actionem in eam rem comparare.

In actione arbitraria propter locum habetur rõ interesse actoris et rei. B.

Vlpian. lib. 25. 6† ad edict.

LEX II.

Arbitraria actio vtriusq; l vtilitatem continet, tam actoris, quam rei: qđ si rei interest, minoris fit pecuniæ condemnatio, q̃ intentatum est, at 7† si actoris, maioris.

Actio ratione loci tũc dicitur arbitraria, quando est stricti iuris: vt cum oritur ex stipulatione. Paul.

3† Flor. lib. 9.

a *Si res aliqua*] hic de quantitatis æstimatione agitur.
b *Tanti.*] idest in tantum.
c *Quanti.*] idest in quantum.
d *Debuit.*] sic & inf. vi bon. rap. l. prætor. §. hic autem, & infra, quod vi aut clam. si quis in puteum, §. qđ ait, & infra, de noua, l. fundi Cor. & infra, de iure fis. l. 2. §. diui fratres, & sup. si cert. peta. l. vinum, & inf. de auro & argen lega. cum certum, & sup. de ser. cor. doli §. si.
e *Acciperetur.*] i. cum lis cont. st. & hoc si ante non erat in mora alias etiam prius: vt sup. si cer. pet. l. vinũ, quæ est contra.
f *Peteretur.*] i. peti deberet.

4† Fl. non.
5† Fl. facultate.
6† Fl. lib. 27.
7† Fl. aut.

DE EO QVOD certo loco, &c.

Quia nonnunquam fit varia æstimatio rei propter locorum diuersitatem, de qua supra lectum est, ideo incidenter hunc etiam ponit. 1 Vel aliter: quoniam arbitraria actio extra naturam aliarum actionum stricti iuris proponitur, sicut superiores condictiones, ideo sequitur de ea videre: quia ipsa nascitur ex ea obligatione, quæ fit contracta est, ut qui certo loco detur ideo ponit de eo, quod certo loco, &c. Accur.] plura Cuiac. in parat. et ad hunc tit. vbi & rationem continuationis. & quid in hac actione veniat, docet, & vide Theoph. Inst. de act. §. plus aũt.

1 Vtraq; placet B. & Ange. sed secunda est congruentior Ias.

g Alio. In quem] sed an in eo potest? Respon. sic, 2 cum ibi contraxisse videatur: ut inf. de actio. & obl. l. contraxisse. Sed non antè quam possit ad locũ peruenire: vt ff. de ver ob. quinimus, §. cũ ita.
h *Nec videbatur.*] quia sicut iste non cogebatur in alio loco accipere: ut ff. eo. is qui ita nec ille videbat cogendus in alio loco 3 dare: erat & alia rõ 3 quia hoc ipso, quod sibi reseruauerat electionem, & ptãtem agendi in certo loco, & soluendi, videbatur in cæteris præiudicasse sibi, ut ar. inf. de fund. instr. l. quæsitum, §. item resp. domo instructa & C. de pac. l. si. § & si quidem, sed non est ita: quia ex tali interpretatione fieret inutilis stipulatio, quod esse non debet, ut ff. de verb. obl. Titia, §. idem respon. Azo.
i *Ad suum.*] i. sibi debitum, sic ff. si cer. pet. l. si & me.
K *Vtilem.*] efficacẽ. Et sic no. quod auferẽda est occasio delinquẽdi, vt C. de ind. vid. tol. l. 2 in fi. Itẽ no. ar. ad multa, q a prudẽti est petẽti suũ, & sibi debitũ. Sed nunquid vbi qui poterit conueniri, vbi nõ hẽat forũ quidã dñt, q sic, ut ff. de iudic. l. q. & ff. tit. 1. si duobus. Sed tu dic ff. 4 ut ff. de iud. hẽs absens. § si & quod dictis ll. ff. loco quolibet, sub audi idoneo sic inf. de mun. & ho. ut gradatim, §. 1. Accur.
l Arbitraria actio vtriusque] alio & alio casu, sm̃ Ir. & Placent. imò et in vno eodemq; casu secundum Io. vt si

2 Idẽ B. B. P. & Ias.

3 Istud ẽ verum nisi offerat sibi damnum, & interesse in alio loco q tunc compellitur recipere solutionẽ l. q. Romæ cum ibi no. ff. de ver. ob.
4 Ista est cõmunis opin. secũ Ias.

vt si actoris intersit, ideo quia sub pœna in loco destinato promiserat, vt].ea.l §.pen.& ret, quia est minoris pretii ibi, vbi quid promisit, quam vbi conuenitur. 1 Si ergo plus actoris q̃ rei interest, in superfluum tantum fit condẽnatio. verbi gratia, sors est centũ, interesse actoris decẽ, & interesse rei in quinque, ergo condemnabitur in centũ & quinque, actoris tamen dico rationẽ habendam: ita demũ si culpa, vel mora reo possit imputari: alioquin cur puniretur reus, sed rei intro haberetur semper: quia aufert ei locus, quẽ habuit ex pacto, vt].e.quod si.§.j. Sed quid si interest rei ibi conuenire, vbi promisit in totum, quia ibi conuentus haberet in integ restit. iure Ro hic vbi conuenitur, 3 non haberet iure Longobardo, vt quia maior est 18 ann & minor 25? Respon. videtur habere locum, quia quod nihil est, id minus est, ut hic, &] de tributo. illud §.j. Puto tamen contra: quia hoc ratione personæ habet: sed hic ut loquitur quando 4 ratione rei interest sua ibi conueniri, ut].eo. l.ideo. & inst. de act. §.loco plus.

Satis bona in B.

2 Et nõ actori, quia misit ad locũ, uel misit aliquẽ ad recipiendum, l. secundum Pau.

3 Contra gl. tenent B. B. Bolg. & Ias. per tex. in l. in stipulationibus,]. de re iud.

* *Iste tex. ad hoc pot allegari, q̃ dicitur non potest credi conferre vtilitatẽ, loci, & sic ipsa ratione est fundata.* l. *eo quo* infra eo.

4 Ista ratio nõ est bona, sm B.

¶ Hæc autẽ actio a ex illa stipulatione b venit, vbi stipulatus sum a te Ephesi decem dari. c

Locus debet exprimi in libello, quando eius omissio rei esset nociua. Bart.

¶ Si quis Ephesi decem, aut Capuæ hominem dari stipulatus, experiatur: d non debet detractio e altero loco experiri, ne auferat loci * vtilitatem reo.

In alternatiuis in rei est potestate quid debeat, aut æquipollens, h.d. vsque ad §. si quis ita. Primo ponit vnũ in dictum Scæuolæ. Secundò ad eius probationem præmittit duas regulas, & vnam illationem confusè. Tertiò prædicta declarat per multa exempla vsque ad §. Nunc de officio.

a *Hæc autem actio*.] f. certi condictio, quæ dicitur arbitraria. Sed nunquid sit proprium nomen actiones? Respon. vt diximus inf eo. in bo. fid

b *Stipulatione*.] sed non solum ex ea, ut].eod. si hæres, & l. aut si mutua. Azo.

c *Dari*.] q.d. quando stipulatus sum in certo loco. Accu.

d *Experiatur*.] in altero eorum locorum.

e *Detractio*.] sed nec in altero experitur detractio altero. ergo & multo magis, nec in tertio detractio vtroque, quod est contra.].eod.l.j. sic ergo in nullo. sed quod dicit nõ posse experiri detr. cto altero loco, expone, i. detracta 5 vtilitate alterius loci, vt quod sequitur, ne loci, &c. quasi expositio sit. Vel non debet 6 conuenire detractio altero loco de libello conuentionali: sic enim dices, conuenio te Capuæ, quia Capuæ, aut Ephesi promisisti. Accur.

5 Reprobat per Bart. & Paul.

6 Ista est vera secundum Pau. & Ias.

Non vtique.] CASVS. Quædam tacitè intelligunt inesse stipulationibus, ut electio rei, & loci, ubi de re vel 8 loco captelum sit, verbi gratia Promisisti mihi Stichum, aut Pamphilum: tacitè habebis electionem quem velis soluere, quamdiu ambo sunt. Item inest locus tacitè stipulationi, & datur electio actori, ut si detur reo, & conueniatur in uno: dicat quod soluere uult in alio. & posteà de alio velit transferre ad alium, quod potest.

¶ *Proinde*.] Dictum est, quod electio loci datur actori, & electori rerum reo sed pone, quod alternatio rerum sit mista alternationi locorum, cuius erit optio? Dicitur q ex quo actor habet optionem locorum, per consequens & rerum:

¶ *Item Iulianus tractat*.] Promisisti mihi aut Titio decẽ Capuæ. si Titio soluisti alias quam Capuæ an sis liberatus quæritur? & dicitur quod non, scilicet in interesse, sed in sorte sic, quia possum agere aduersus te ad interesse, quod erat tertie in vigin ti, quia interesset mea potius mihi solutum fuisse Capuæ.

¶ *Sed mihi*.] Si promisisti mihi facere domum, designato tibi loco, & alibi feceris, non liberatis, sed secus est in casu proposito, unde interesse solum petendum est. Cætera plana sunt vsque ad l. centum. Viuianus.

f *Non vtique*.] alias l. non utique, alias §. Scæuola. Scæuola dixit, quod ea, quæ tacitè insunt in stipulationibus, ut electio in alternatiuis: non semper sunt in potestate rei: quia quandoque sunt in potestate actoris. Et vnum exemplum ponit de quid, & aliud de an. Primum aptatur ad primum, & ad tertium responsum. Secundum aptatur ad omnia tria exempla q̃ sequuntur: quorum primum est de alternatione rerum. Secundum de alternatione locorum. Tertium mistum, scilicet locorum & rerum. Et primo, vt facilius intelligas, præmittit tria exempla prædicta, & post regulam, ibi: 7, & generaliter, &c.

Scæuola lib. 5. Quæstio. ait.

LEX III.

Non vtique f 1 † ea, quæ tacitè insunt stipulationibus, g semper h in rei esse potestate: sed q d i debeat, esse in eius arbitrio: an debeat, K nõ esse: l 2 † & ideo eum, m qui Stichum, n aut Pamphilum promisit, 3 † eligere posse o quem soluat, quamdiu ambo viuunt: cæterum ubi alter decessisset, extingui eius electionem: ne sit in arbitrio eius, an debeat, dum non vult viuum præstare, quem solum p debet. Quare & in proposito q eum, qui promisit r Ephesi, aut Capuæ: si fuerit in ipsius arbitrio, vbi ab eo petatur, conuenīri non potuisse: s semper enim alium locum electurum sic eueniri, 4 † vt sit in eius 5 † arbitrio, an debeat. t quare putat u posse ab eo peti altero x loco, & sine loci y adiectione. z damus igitur actori

1 † *Flor. est sic incip. Scæuola l. 5 q̃o. ait non vtiq.*

2 † *Et ideo est, esse locũ, qui Stichum, aut Pãphilũ promittitur.*] *vt de Ant. An. lib. 1. c. 9.*

7 Idem B. & Ang.

3 † *Flor. promittit, eligere posse qd solu.*

g *Stipulationibus*.] inest tempus, ut cum decem promisi Ephesi, vt infra eod. si quis. quandoque res, ut infra §. qui Stichum. quandoque locus ante petitionem, ut infra §. & generaliter. Item si quis sibi, aut Titio stipulatus, vt]. de solut. si quis stipulatus fuerit decem in melle.

h *Semper*.] id est non omni tempore, ut infra proximo respon. & §. & generaliter. & in omni casu, vt infra §. proinde. & in omni loco. nam in locis est rei electio ante petitionem: non post, ut subiicit, ut infra ead. l. §. & generaliter. item in rebus donec utraque superest, ut infra prox. § sed an debeat, vel æquipollens, non est in arbitrio eius, ut hic, & C. de contrahen. empt. l. in ementis.

4 † *Flor. conueniri.*

5 † *Et ipsius.*

i *Sed quid*.] istud ad primam, & ad vltimum aptatur, ibi, & rerum ubi soluat, & c. Accur.

K *An debeat*.] hoc ad omnes aptatur.

l *Non esse*.] nisi promiserit x. ut si non ascenderit Capitolium, ut] de condit. & demon. l. nonnunquam.

m *Et ideo eum qui, &c.*] alias, & ideo locum. Qui Stichum, &c. & intellige, & ideo locum, supple. dicimus in eius arbitrio non esse semper.

n *Qui Stichum*.] quod obscurè dixerat, Scæuola per exempla euidentius declarat. Accur.

o *Posse*.] etiam mutando uoluntatem. quod dic, ut]. de verb. oblig. cum qui. § j Accur.

p *Solum*.] l. altero mortuo sed certè præstari debet fortassis, uel mortui pretium, ut infra de leg. j. l. cum res, §. sed si Stichus. 8 nisi facto debitoris perierit, ut infra de sol. Stichum, § j & facit supra, de condic. indeb. cum is. & infra, de contrahen. empt. si in emptionibus, §. pen. Ioan.

q *In proposito*.] casu obscurè proposito a Scæuola. & ideo locum non esse. Accursius

r *Promisit*.] Stichum tantum pone.

s *Non potuisse*.] imo nonne in eo, quem eligit semel, conueniretur? Respon non, quia ex ut tacitè electionis mutare uoluntatem potest etiam libello oblato, lite tamen nõ contest. secundum H. ut infra, de uerb. obl. si quis stipulatus, in princ. & l. cum qui certarum. §. j. Vel etiam post li. contest. ut d. l. cum qui certarum, i. respon. Acc.

t *Debeat*.] quod esse non debeat arg. sup. eo. l. j. Accur.

u *Putat*.] Scæuola.

x *Altero*.] ad electionem actoris.

y *Loci*.] quo petitur.

z *Adiectione*.] quod d: sine loci adiectione posse cõueniri, sic intellige, quia sic promisit, soluam hic, uel ibi. conuenitur ergo sine loci adiectione, cum dico, solues hic tantũ, sed cum loci adiectione conuenitur ita. solue hic, uel ibi.

8 Dic quod possit eligere mortuũ, qa solus viuus remanet in obligatione. tã l. hera ut præstando æstim ationem mortuisi sine dolo & culpa eius est mortuus, ut in l. alleg. in gl. sm Paul & Ias.

quod autem alibi dicitur, ut sup. e. l. ij. §. si quis, quæ est cõtra. non posse detracto altero lo.o, expone, i. detracta vtilitate alterius loci, quam haberet, si ibi solueret. uel apponetur etiam in libello, ut ibi dixi, t hoc modo: cõuenio te hic, quia promisisti hic vel ibi & sic ibi intelligitur: non sic, si conuenio te hic vel ibi. nam hoc esset impossibile, vt hic. Alii dicunt, quod ibi loquitur cũ conuenitur reus in tertio loco. hic cum in altero locorum, quãdo non est arbitraria actio: arg. inf. eo. l. quod si Eph. est. licet quidã dicant, ut H quod hic §. corrigat superiorẽ §. si quis quod falsum est 2 nã licet actor in locis habeat electionem, habet tñ ob hoc solum, nec sit in rei arbitrio an debeat: non ob hoc, ut reus in altero loco cõuentus alterius loci si prętendat utilitatem. Alii dicunt, quod sup. loquitur ane morã rei: hic post moram. Alii dicunt, quod ibi fuit alternatio rerũ & locorum, hic locorum tantum. sed hæc falsa, quia sicut ibi ratio utilitatis rei hr, ubi est alternatio locorum & rerum, ut ibi, ita ubi locorũ tantum, ut hic, cum sit eadem ratio.

electionem petitionis. a Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionem vbi petat b habere, reum vbi soluat: c sed 1 † ante petitionẽ. d

¶ Proinde mixta (inquit) rerum alternatio e locorũ alternationi, f ex necessitate 2 † facit actoris electionem, & in rem propter locum. g alioquin tollis ei actionem, dum uis seruare reo optionem. h

Inter plura loca copulatiue posita videtur summa pro rata esse diuisa. Bar.

¶ Si quis ita stipuletur, Ephesi & Capuæ 3 † dari: hoc agit, vt Ephesi partem, i & Capuæ partem K petat.

Qui stipulatur fieri insulam, non adiecto loco, inutiliter stipulatur. Bart.

¶ Si quis insulam fieri stipuletur, & locum non adiciat, non valet stipulatio. l

Si solutio confertur in alium locum, quam fiat promissio, inest dies tacitè, qua possit perueniri ad locum: & impossibilitas stipulationem vitiat. Bart.

¶ Si quis ita 4 † stipuletur, Ephesi decem dari, si ante diẽ, quã Ephesum perueniri possit, agat, perperam ante diem agit: m 5 † quia & Iulia. putat diem tacitè huic stipulationi inesse: quare verum puto (qđ Iulia. ait) eum, qui Romæ stipulatur, hodie Carthagine dari, n inutiliter stipulari.

Qui soluit adiecto alibi, quã in loco destinato, liberatur, sed propter interesse loci durat petitio. Bart.

¶ Item 6 † Iulianus tractat, an is qui Ephesi sibi, aut Titio dari stipulatus est, si alibi Titio soluatur, nihilominus possit intendere, sibi dari oportere. & * scribit liberationem non contigisse: o atque ideo peti posse, quod interest. Marcellus autem & alias tractat, & apud Iulia. notat, p posse dici, & si mihi alibi soluatur, q liberationem r contigisse, quamuis inuitus accipere non cogar. s Planè si non contingat 7 † liberatio, dicendum ait u superesse petitionem integræ summæ: quemadmodum si quis insulam alibi x fecisset, quam vbi promiserat, in nihilum liberaretur.

¶ Sed mihi videtur summæ y solutio distare a fabrica insulæ: z & ideo quod interest, solum petendum. a

Si agatur in loco non destinato, actio est arbitraria: et in ea habetur rõ interesse actoris, & rei tã intrinseci, quam extrinseci, & eius quod consistit in damno, siue lucro. h. d. cum l. seq.

¶ Nunc de officio iudicis huius actionis loquendum est: vtrum quantitati contractus debeat seruire, an vel excedere, vel minuere quantitatem debeat: ut si interfuisset rei Ephesi potius * soluere, quam eo loco, 8 † quo conueniebatur, ratio b eius habenda sit.

a *Petitionis*] scilicet de loco.

b *Petat*] Capuæ, uel Ephesi, sed & tertio loco potest ut sup. eo. l. i. Sed quæro si promisisti Capuæ, vel Ephesi, & inueniam te Ephesi, cum adhuc potueras uenire Capuam, an statim possis Ephesi conueniri? Argumen. quod non: ut inf. de fideiuss. si testamento, §. fin.

c *Soluat.*] s. in altero prædictorum, alibi non, nisi habita rõne sui interesse, ut inf. e. l. certum, in prin. & inf. e. §. item Iulia. & l. is qui. & de uerb. oblig. qui Romæ. Accur.

d *Petitionem.*] factam quoquo modo, per quod uidetur eligere actor. Vel verius dic petitionem per lit. contest. ut inf. rẽ ratam hab. l. amplius. eligit ergo actor locum: sed reus non potest cogere, ut alibi conueniatur. sed soluere alibi potest usque ad lit. contest. ut hic dicitur.

e *Alternatio.*] vt sup. §. si quis Ephesi.

f *Alternationi.*] an hoc casu est arbitraria? Vr quod sic, ex parte rei, sed nõ actoris, cũ agat loco destinato, nec ob. sup. §. si q. quia ibi in tertio loco, sed hic si dicat reus cõuẽtus Ephesi, nõ hic, sed Capuæ soluam, statim rõ actoris hr, quod Ephesi non soluitur, cum actor habeat electionẽ in locis.

g *Locum.*] i. electionem loci.

h *Optionem.*] s. rerũ, quod esse non debet: ne in ptãte, &c. ut sup. de iurisd. omn. iud. l. si idẽ. & s. e. l. i. Nam semper variaret reus, ut inf. de verb. obl. l. eum qui certarum, §. fin. Acc.

i *Partem.*] facit inf. de verb. oblig. l. si mihi, & Titio.

K *Partem.*] s. dimidiam, ut inf. de uerb. sign. l. nomen filiarum, §. portionis. Accur.

l *Stipulatio.*] vt puta cũ in tali loco ex ptãte sibi per stipulationẽ cõmissa facere posset, in quo insulam fieri nil mea interesset, ut inf. de verb. obl. ita stipulatus, in princ. Accur.

m *Agit.*] quia tacitè dies inesse videtur: & ideo male agit ante diem, ut s. quãdo di. vsusfr. leg. ce. l. i, in fi.

n *Dari.*] nisi uterque notũ 3 fecisset dispensatori suo, ut unus daret, alter acciperet, ut inf. de uerb. obl. l. vlt. § si inter eos.

o *Contigisse.*] ratione interest, & bene.

p *Notat.*] reprehendendo eum: sed male.

q *Soluatur.*] q.d. non solum si Titio.

r *Liberationem.*] in totum.

s *Cogar.*] ut infra, de verb. oblig. l. qui Romæ pecuniam.

t *Contingat*] ut Iulianus dicebat.

u *Ait.*] Marcellus.

x *Alibi.*] sine mea voluntate. sic & sup. solutum est adiecto.

y *Summæ.*] i. pecuniæ.

z *Insulæ.*] i. a fabricatione, vt puta cũ fabricæ extructio i loco ab initio non designato nõ exacta uolũtate stipulantis fiat: pecuniæ vero solutio volenti adiecto, nõ dño, q̃ voluntas accipientis præiudicat dño. 4 Itẽ cũ insula in alio locũ facta est, nihil mea interest: nũmos aũt hñe vbicũque prodest. nã statim facta solutio prodest: q̃a per eũ quærit dñium. insula vero in alieno loco facta quid prodest? certe nihil: nisi fiat me uolente, ut inf. de sol. q. res, §. mihi Romæ. Azo.

a *Solum petendum.*] hic loquitur eo casu cũ quis stipulat⁹ erat sibi, aut Titio, & Titio erat solutum. alias 5 obuiaret illi legi, inf. e. l. certum, & l. ulti nisi ibi dicas, quod forte accepta uideatur a pœna recessisse. Vel hic solutũ erat alibi, ibi uero ubi debebatur, uel illa corrigit, sm Ioan. Sed quia acceptetur, cum nec sit in obligatione, vt inf. eo. certum, & C. depos. l. iiij. Responderi potest, quod pecunia, quæ soluta est pro sorte, & pro interesse videatur soluta, ut inf. eo. l. fin. nec ob. quod hæc opin. in fi. eiusdem legis reprobatur, quia non loquitur in eo casu, & reprobat eam, vbi mihi non adiecto est solutum. Accur.

b *Ratio.*] sed non videtur, quod rei ratio habenda sit, cum tñ post illud tempus, quo potuit ad certum locum peruenire conueniens alibi, ut inf. de verb. oblig. continuus, §. cũ ita. & sic post suam moram tantum non videtur ratio sui habenda. Sed si ponas, quod ante possit conueniri, quod quidem dicunt, non videtur ratio actoris habẽda: cum sit in mora

non

1 Ista est vera secundum Ias.

1 † Flor. scilicet.

2 † Singul. tex. secundũ D. de Cast. hoc.

2 Et bene Bar. ic.

3 † Flo. Tapua. hoc ait. vel Ephes.

4 † Flor. Qui ita stipulatur.

5 † Flor. agi.

6 † Flo. idem.

3 §. quitur Bart.

* Ang. in l. si mater. §. fin. inf. sol. matrim. & Alexan. in apostil. ad Bart. hic reputant istũ tex. sing. pro limitatione eorũ, quæ no. in l. 4. C. de positi. Bolog.

7 † Idem contigit.

4 Reprobatur per Pau.

* Nõ ter est ex snia Bart. Pau. cõmuni Doct. Quia factum certe in repromissum, substantialiter variatur narratur. Præstatio aũt summæ, quacunque recepta utilitatem affert utilitatem.

8 † Flor. loci.

5 Ista vera quando solutio sortis fuit facta principaliter, ex traus l. qui quando fuit adiectus qui non potuit præiudicare dño. Bolog.

d Et bene Bart.

non conueniendi. in quo casu ergo habet locum, quod dicit Ioan. vtriusque simul etiam rationem haberi, ut supra eod. l. 2. in princ. nam si ambo sunt in mora, videtur neutrius rationem haberi, ut sup. de eo per quem fac. est. l. fin. §. 1. Sed dic in hac actione licet quis sit in mora, nihilominus si interest, ratio est habenda, quia alibi cogitur soluere, quia hoc tacitè sensisse videntur, ut supra si certū peta. l. cum quid. in fin. Item & cum vterque est in mora, neuter alteri objicere moram potest, quin vtriusque ratio habeatur tali ratione assignata: quicquid dicant alij, te me laudare necesse est ut inf. de iur. dot. cum in fundo §. quod si acciderit & C. de act. emptio. l. curabit.

1† Flo. deest, potius.

2† Flo. deest, vel mortua animalia.

a *Actoris*] non solum rei, ut supra l. 2. in pri. & inf. de comp. l. pecuniam. Accur.

b *Mora tua.*] aliàs, animalia mortua, & tunc dic, scilicet sibi promissa, quæ distrahere potuisset, imo q̄ pignori dederat, & luere potuisset si habuisset pecuniā, alias a mora tua, ut quia debebat pecuniam sub pœna, ut dixi supra de in lit. iur. l. 3. Accur.

3† Idest, sup. centesimas vsuras, quæ in iudicijs stricti a lite contest. currunt. l. lite. inf. de vsur. in bonæ autem fidei iudicijs a mora facta. l. mora §. in bonæ fidei. eo. titu. Non aūt sentit hic de vsuris sup. duplū non exigēdis, aut vsuris vsurarum, l. si non sortē sup. de cond. inde.

c *Legitimum*] hic ergo vltra duplum: cum vsura vltra duplum nō extendatur, vt supra de cond. ind. l. si non sortem, §. fin. ergo est contra, ut C. de sent. quæ pro eo quod interest. l. 1. §. 1. Sed certe interesse singulare non debet excedere duplum interesse communis. hic autem solum commune petiū interesse.

4† Fl. li. 9.

* Nota ex ista l. modum articulādi circa valorē rerum secundū Bald. hic: pro quo facit l. p̄. sta rerū, in fi. inf. ad legem Fal.

d *Solebat.*] hic diligenter attende, q̄ ubi quis lucri, quod factū fuisset, petit rationē haberi, habenda est coniectura ex eo quod facere solitus est, ut ita demum eius lucri ratio habeatur, si ita lucrari consueuit, sed ubi passus est damnum, non inspicio an ita solitus sit damnum pati, quia in incertis, non certis locus est coniecturis, vt inf. de ver. l. continuus, §. cum ita. Azo.

e *Et lucri*] nota rōnē lucri haberi in arbitrarijs hic & alibi, ut inf. loc. si in lege. §. colonus. & l. si fundus, quem, § fi. & inf. re. amot. l. si mulier, § rerum & ↄ̄. rem ratam hab. si commissa. & C. arbitr. quicquid. & C. de sent. quæ pro eo q̄ inter. in fi. arg. ↄ̄. ↄ̄. ad l. Rho. de iact. l. 2. §. portio. & ↄ̄. de fur. l. si is cui. § fin. & ↄ̄. de peri. & cōm. l. fi. & ↄ̄. de act. emp. si sterilis. §. cum per venditorē. Sed hoc est speciale in arbitrijs, & quibusdam alijs, regulariter ↄ̄. Vel dic hodie regulariter venire lucri, vt not. C. de sent. quæ pro eo, quod interest. §. fi.

beretur. Iulia. Labeonis opinionem secutus, etiam actoris [a] habuit rationem: cuius interdum potuit interesse, Ephesi potius 1 † recipere. itaque vtilitas quoque actoris veniet. Quid enim si traiectitiam pecuniam dederit, Ephesi recepturus, vbi sub pœna debebat pecuniam, vel sub pignoribus & distracta pignora sunt, vel pœna commissa mora tua, [b] vel mortua animalia, 2 † vel fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est?

¶ In hanc arbitrariam, q̄ interfuit veniet, & quidem vltra legitimum [c] 3 † modum vsurarum. Quid si merces solebat [d] comparare, an & lucri ratio habeatur, non solius damni? Puto & lucri [e] habendam rationem.

Caius li. 10. 4† ad edi. pro.

LEX IIII.

IDeo [*] in abitrium iudicis refertur hæc actio, [f] quia scimus, quam uaria [g] sint pretia rerum per singulas ciuitates, regionesque: maximè vini, olei, frumenti. Pecuniarum quoque licet videatur vna & eadem potestas vbique esse, tamen alijs locis facilius, & leuioribus vsuris inueniuntur: alijs difficilius, & grauioribus vsuris.

Si agitur in loco destinato solutioni, actio non est arbitraria propter locum: nec crescit æstimatio, nisi aliquid vltra fuerit stipulatum, vel intersit ratione temporis. hoc dicit, & & continuatur. quia sup. locutus est, quando agitur in loco non destinato solutioni: hic vero loquitur quando agitur, vel quando promissum est in loco destinato. Bar.

Vlpian. li. 25. 5 † ad edictū.

LEX V.

QVòd si Ephesi [h] petet, ipsa sola summa [i] petetur: nec amplius quid, nisi quod [k] esset stipulatus: 6 † vel si [l] temporis vtilitas interuenit.

Sicut arbitrium iudicis versatur in augenda, vel minuenda condemnatione: ita etiam in totaliter absoluendo, æquitate hoc dictante Bar.

¶ Interdum iudex qui ex hac actione cognoscet 7 † (cum sit arbitraria) absoluere reū [m] debet, cautione ab eo exacta [n] de pecunia ibi soluenda, vbi promissa est. Quid enim si ibi, vel oblata pecunia actori dicatur, vel pecunia actori dicatur, vel deposita, vel ex facili soluenda: nonne debebit interdum absoluere? [o]

¶ In summa æquitatem ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni [p] additus est. 8 †

Actio ex testamento, & certi condictio ex mutuo, sunt arbitrariæ propter locum. h. d. cum l. seq. Bar.

Paulus lib. 10. 9 † ad edictū.

LEX VI.

SI hæres a testatore iussus sit certo loco quid dare, arbitraria actio [q] competit.

Pompo. lib. 3. 10 † ad Sab.

LEX VII.

AVt si 11 † mutua pecunia sibi data fuerit, vt certo loco reddatur. [r]

Actiones bonæ fidei non dicuntur arbitrariæ ꝓpter

f IDeo in arbitrium. Actio.] ut l. proxim. §. nunc de officio. Accur.

g *Varia*] not. secundum diuersa loca diuersa constitui pretia rerum, ut infra ad leg. Falc. pretia. ↄ̄. respon. & §. fin. Sed argu. contra, C. de temp. in integ. restit. l. superuacuā. ibi: ex diuer. &c. Accursius.

h QVod si. Ephes.] scilicet vbi promissum est.

i *Summa.*] quæ est promissa.

k *Quod.*] forte, vel pœnam, vel fructus, vel lucrum, vel vsuras, vel interesse, & vel aliquid tale.

5† Fl. lib. 27. inscriptio aūt huius cū mox seq. coniungendum esse cū fine secunda. a Hanc gl. sequitur. P.

6† Fl. nisi q̄d stipulatus est.

l *Vel si.*] pro etiam, vel aliter dic, si temporis vtilitas interuenerit, habeatur ratio damni non lucri. Re sic non est ideo arbitraria habetur ratio damni & lucri. Vel dic hoc dici in actione ex testamento, vbi ex mora veniunt vsuræ ad instar bonæ fidei, vt C. in quib. cau. in integ. res. l. in minorum. & tunc subaudi, petenda erit, & præstanda. s. vtilitas ratione temporis, scilicet secundo, & tertio casu, secundum quod dixi.

7† Fl. cognoscet.

m *Reum.*] ab obseruatione iudicij, & hoc est, quod dicitur insti. de perp. & temp. ac. §. fina. Vel dic ab interesse præstatione. Accur.

n *Exacta*] No. cauendum est de eo, quod est faciendum in futurum, vt & supra de iud. l. in omnium. & ↄ̄. si seruitus vend. l. egi. Sed argu. contra. infra. de vsufru. l. 1. in princip. sed ibi in vsuras nullum ius adhuc cōpetebat.

8† Flor. additus, alias in hanc actionē additus.

o *Absoluere.*] certè sic, & idem est si æque bene lucrari potest adhuc: quia forum durat, cuius causa ibi promissio facta fuit.

9† Fl. lib. 28.

p *Actionis.*] vel alij: vt C. de iud. placuit. & supra de relig. & sum. fun. l. at si quis, §. idem Labeo ait. nam sacrosanctæ scripturæ ponuntur. ut C. de iud. rem non nouam.

10† Fl. li. 32.

11 † Duar. Aut mutua pecunia hec data fuerit.

q SI hæres. Actio.] scilicet ex testamento. Accursius.

r AVt. Si reddatur] item & ubi constituit certo loco se soluturum, ut infra titulo primo, si duo. §. 1. Sunt & alij multi casus, in quibus dantur aliæ arbitrariæ, vt instit. de act. §. præterea. Sed hic tit. non habet locum nisi in his duab. & in alia tertia: ubi certo loco promissum est, vt sup. eo. l. 2. §. hæc autem. & illa de constituta pecunia ad exemplum istarum. Accur.

deducta erat, ut ꝭ. prox. respon. siue ergo vsura, siue interesse debitum sit eo tempore quo fideiussor datur simpliciter, siue per officium iudicis: siue per stipulationem pure factam, vel sub conditione: si non soluerit in suo die: in omni eo, & toto eo tenetur fideiussor: cum omnia praesumantur solemniter acta, ut Inst. de fideius. §. fin. & sic loquitur hic statim, & ꝭ. loca. l. quaero. Si vero eo tempore non debebatur interesse per officium fideiussor] non tenet, ut hic. 2 Idẽ in stipulatione usurarũ, quae postea facta est: licet huic solutioni uideat ꝭ. ꝭ. eo. l. fi. Sed dicas, ꝙ ibi fideiussit in sortem tantum. 2 uel ibi ponitur quaestio, sed non soluit illam. 3 ponitur autem alia, & soluitur, an si creditor sortem accipiat, petatur interesse. Sed quidam dicunt, ꝙ ibi in omnib. tribus casibus, ꝭ. l. quaero. in omnem causam obligatus est. hic in sortem tantum intercessit: quod nil est, quia nulla esset iam differentia: cũ & si in vsurario contractu pro sorte tantũ intercedat, non in plus tenetur, ut inf. de fideius. l. si fideiussores, §. j. sed haec l. vult facere differentiam.

1 † Flor. autem.

1 Ista lectura est ꝭ casũ l. si pottea, ꝭ rem pup. salua fore, secũdũ Bar. P. et Ia.

2 Diuinat, secũdum Ia.

3 Dic. ꝙ nõ est uerisimile, ꝙ Iurisc. formasset quaestionẽ, atq; nõ soluisset, eã, secundũ Pa. et Ias.

2 † Flor. petetur.

3 † Flo. libro 4.

Neque enim ^a haec causa ^b recte comparabitur obligationi vsurarum. Ibi enim duae stipulationes ^c sunt: hic tantum 1 † vna ^d pecuniae creditae: circa cuius executionem ^e aestimationis ratio arbitrio iudicis committitur. ^f Eiusque differentiae ^g manifestissimum argumentum esse puto, quod si post moram sa ctam pars ^h pecuniae soluta sit, & reliquum petatur: ^i officium iudicis tale esse debeat, vt aestimet quanti actoris intersit: eam dumtaxat ^k summam, quae peteretur, 2 † Capuae solutam esse.

Non potest creditori inuito alibi solui, quam in loco destinato. Bar.

Vlpianus lib. 1. 3 † ad Sab.

LEX X.

IS, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promisit, soluere inuito ^l stipulatore potest.

Ista l. est magis difficilis quam sit l. centum Capuae, sup. eo. & est gl. illius. & h. d. Fideiussor simpliciter acceptus nõ tenetur ad interesse, propter locum ex mora rei etiam praecedente: nec admittitur, quod simplex solutio pro rata sortis & interesse facta esse videatur. Et diuiditur, quia primo format quaestionem. Secundo respond. ad illam, inducendo similia. Tertiò circa praedicta mouet vnũ dubium. Quartò illud determinat, & declarat. Secunda ibi, Adeò. Tertia ibi, Nisi si quis. Quarta ibi, Quod non puto. Bart.

Paul. lib. 5. 4 † ad Sabinum.

LEX XI.

SI post moram factam quo minus Capuae solueretur, quum arbitraria vellet agere, ^m fideiussor acceptus ^n sit eius actionis nomine: videamus * ne ea pecunia, quae ex sententia iudicis accedere potest, non debeatur, ^o nec sit in obligatione: ^p adeò ^q vt nunc ^r quoque sorte soluta: ^s velut 5 † si Capuae petatur, arbitrium iudicis ^t cesset. Nisi ^u si quis dicat, ^x si iudex centum, ^y & viginti condemnare debuerit: centum solutis ex

a *Neque enim.*] respõ. tacitae obiectioni, q. d. quare secus in vsuris, quam in interesse, in quibus vsuris tenet fideiussor ex mora rei? Resp. neq. enim, &c. Accursius.

b *Causa.*] i. cum tractatur de interesse.

c *Stipulatione.*] vna sortis, & alia vsurarum.

d *Vna*] i. stipulatio, uel obligatio.

e *Executionem*] i. solutionem.

f *Committitur.*] scilicet vbi vsurae possunt peti per stipulationem. Accursius.

g *Differentia,*] probat interesse non esse in obligatione.

h *Pars*] ex uoluntate accepit. alias contra. inf. de vsur. l. tutor, §. Lucius. Accur.

Petatur [a fideiussore, uel reo.

k *Dumtaxat.*] secus ergo est si vsura habetur per stipulationem, non per officium, ut C. de pos. l. si depositi. & C. de iud. l. j. & idem in poena per stipulationem debita, ut inf. de act. emp. Lucius hic ergo pro parte soluta etiam interesse remissum uidetur, ut hic, & inf. eo. l. fi. in fi. Accursi.

4 Et bene Bar. et Ias.

l IS qui Stipulatore.] s. post petitionem. 4 nam antea potest, ut s. eod. l. iij. §. & generaliter. quae est contra Vel uerius dic, ꝙ ibi eligit ubi soluat, s. in altero nominatorũ locorum, cum plura loca fuerint nominata, non autem in alio, ut hic, & inf. de uerb. oblig. l. qui Romę, in prin. & infra de fideius. l. fideiussor obligari, § ij. Sed contra adhuc, ut inf. de uerb. oblig. l. continuus, §. cum ita. ibi, quia ubiq; potest soluere, &c. Sol. potest ubique soluere, ut ibi, suolente stipulatore. uel potest, id est debet, ubicumque conueniatur. Alii dicunt, ꝙ ibi locus gratia rei positus erat tantum: unde ubique soluere potest, ubi actor habet domicilium, hic gratia actoris. Accur.

SI post moram.] CASVS. Debebas mihi x. soluere certo loco. fuisti in mora soluendi. post moram dedisti fideiussorem, an teneatur fideiussor ad interesse, quod debetur mihi ex mora rei, quaeritur. in litera non respon. potest dici, ꝙ fideiussor non tenetur, & hoc innuit litera sequens, adeo, &c. Et sic respondetur. dicit tamen, si petatur sors, & post moram soluatur, cessat iudicis officium. Si ergo interesse non fuit in obligatione, igitur nec fideiussor fuit obligatus. posset tamen sic obiicere. pone ꝙ tu debebas mihi 100. pro vsuris: si fideiussor soluat 100. ista centum videbuntur soluta pro sorte, & usuris: sed hoc falsum est: quia accipiendo pecuniam uideor remisisse interesse. Viuianus.

m *Agere.*] scilicet stipulator.

n *Acceptus,*] dic 5 s. in centum tñ: secus esset si simpliciter: 6 quia tunc in totũ teneretur, ut dixi ꝭ. eod. l. centum. Vel dic. secundum lo. 7 si simpliciter fideiussit, non tñ tenet ad interesse: quia non uenit ex natura actionis. uel quaeris, & non soluit 8 Et sic nota, ꝙ fideiussor in poenis non tenetur, ut ꝭ. ad muni. l. libertus, in fi. & l. Lucius. § j. arg. ꝭ de fideius. l. fi. & ar. ꝭ. rem rat. hab. l. si sine, §. cum autem. Sed arg. contra, ꝭ. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. ij. 9 & ꝭ. de admin. tut. l. tutor, qui repertorium, § penult.

5 Diuinat. Ias.

6 Reprobat a P. et Fulg.

7 Ista est uera secũdum praeductos.

4 † Flo. li. 4.

8 Reprobat per Ias.

* In hunc sẽcũ vide Duarẽ. lib. 1. disput. c. 1.

9 Melius est in §. si secundum Ias.

5 † Flor. vel.

ADDITIO. Dic, quod ibi poena uenit ex natura actionis: hic praeter naturam, secundum Ia.

o *Debeatur.*] a fideiussore. Accur.

p *Obligatione.*] fideiussoria, nam in obligatione principali bene est quantum ad executionem.

q *Adeo.*] non sit in obligatione ut, i. sicut si cesset arbitrium, & nunc quoque sorte, &c. & quod subiicit, nisi, excipit a soluta: uel pone, ut sit coniunctio. & sm hoc innuit, ꝙ nunc, soluta sorte, si iam deberetur interesse, nil posset peti, quod falsum est. Item innuit, ꝙ si post morã Ephesi soluit, ꝙ simpliciter ueniat interesse quod falsum est 10 similiter, secundum quod no. ꝭ. l. quod si Ephesi.

r *Nunc*] s. post moram.

10 Idẽ Alb. Ang. Ful. et Ias. contra Bar. et Paul.

s *Soluta.*] a quouis eorum. nam & cum reus ibi conuentus non teneatur in plus, ut supra, quod si Ephesi, ergo nec fideiussor. qui soluit id, quod per stipulationem promisit quod dicitur reus arbi. condemnatus. Sed obst. adhuc 11 in plus tenetur? Respon. non aliquo de quatuor modis.

11 Idem Ia.

t *Iudicis.*] in utroque certe casu cessat. in primo propter l. illam, centum. in secundo propter legem illam, quod si Ephesi. in princ.

u *Nisi.*] excipit, ab eo quod dixit, sorte soluta.

x *Dicat*] & male.

y *Centum.*] exemplum secundũ Ioan. sors 100. interesse 20. ex 100. solutis octoginta, & 3. sol. & 4 denarii soluta uidentur de sorte. Item 16. sol. & 8 denarii pro poena, siue pro interesse, remanent ergo 16. sol & 8. denarii de sorte soluenda; quibus accedit poena pro rata, i. pro quinta sui portione, scilicet 3. sol. & 4 denarii, & sic si bene computes, pro sing. 5 solid. de sorte debetur unus sol. pro poena. Sed M sic. octoginta sortis erant, et in 40. nomine poenae poterat, condemnari in 100. solutis in uniuersitate 66. sol. & 8. denarii de sorte fuit: sed de pena 33 sol. et 4. denarii, de sorte

de forte n. supersunt 25. sol. & 4. den. de pœna 6 sol. & 8. denarij. & hæc computatio ad eundem sensum recidit.

a Ex pœna.] id est de interesse.

b Sortem.] id est centum. Azo.

c Pro eadem.] proportionabiliter, scilicet ibi quinquies tam côtineat in forte q̃ in interesse secundum positionem facti, quod sorteerat 100. interesse 20. ergo 5 partes 100. solutorũ in sortẽ videntur cessisse, sexta autem pars 100. vt cessisse interesse suę q̃ sexta 100. côtinet 5 partes de interesse. remanet ergo 6 pars sortis, & interesse soluenda. Azo.

d Admittendum.] s. vt ex sorte, & interesse solutum uideatur. & ita non cadet quæstio proposita, an fideiussor in oẽm causam teneat. Vel dic, nõ puto admittei, quod sic fideiussor teneat. nã & in princ. & in fi. huius l. probare intendit interesse non esse in obligatione, ea rône, quia sorte soluta pœna peti non pôt. & hoc idem probatã co. l. centum. primum tamẽ verius est, vt quæstioni non sit. & sic pro vtroque, si simpliciter fit acceptum, teneatur: ut & no. s. eo. l. centum, in solutione contrarij, s. loca. l. quæro, § resp.

e Videatur.] Non recipiendo sortẽ videtur remitti pœna, ut hic, & arg. s. de public. & vectig. hoc edicto. & arg. s. si quis caut. l. si duo. §. j. & l. iij. in prin. & s. de arb. l. Celsus. arg. contra, s. de vi bo. rap. l. pen. & arg. s. de edil. edic. l. si quis sit, in princ. & arg. s. de fur. l. qui ea mente. & arg. côtra. C. de sol. l. j. Sed in arbitrariis, & iudicialibus pœnis locum habent prima arg. non in legalibus, ut s. de condi. fur. l. si pro fure. In cõuentionalibus refert, sic dictum, rato manente pacto, vel non, vt s. de excep. do. l. apud Celsum, §. Labeo. & supra, de transac. l. qui fidem. Item, quid si reus soluat alibi, an fideiussor in interesse potest conueniri? R spon. sic, si in interesse fideiussit: non aliter: sed ipse reus nõ, vt hic. sed nec ipse fideiussor: nisi in hoc specialiter fideiussit. Item contra s. l. iiij. § item Iulianus. sol. vt ibi.

vniuersitate, tam ex sorte, q̃ ex pœna a solutum videri, vt supersit petitio eius, qd excedit sortem: b & accedat pœna pro eadem c quantitate. Quod non puto admittendum, d tantò magis, quòd creditor accipiendo pecuniam, etiam remisisse pœnam videatur. e

TITVLVS V.

De constituta pecunia. 1 †

Vlpianus li. 55. 2 † ad edic.

LEX PRIMA.

Hoc edicto prætor fauet naturali æquitati: f q. constituta ex cõsensu facta custodit: quoniam graue est h fidem fallere.

Masculinum concipit fœmininum. Bart.

¶ Ait prætor, Qui pecuniam debitã cõstituerit. i Qui, sic accipiendũ est, quęre. Nam & mulieres K de cõstituta tenentur, si non intercesserint. l

Hæc dictio, qui, refertur ad masculos, ad feminas maiores, & minores liberos & in potestate. Bart.

¶ De pupillo etsi nihil sit expressũ edicto, attñ sine tutoris authoritate constituendo nõ obligatur. m Sed si filiusfamilias cõstituerit, an teneatur, quæritur? Et 3 † puto verũ & ipsum constituentem teneri, n & patrem de peculio.

Hic exponitur verbũ, constituit, licet eius expositionem reassumat, inf. eo. l. qui aũt, § constituere. & hoc dicit. Cum tractamus de obligatione inducenda, si non valet quod ago, vt ago, nec valet, vt valere potest. Bartolus.

¶ Eum, * qui inutiliter stipulatus est, o cum vtiliter 4 † stipulari voluerit, non constitui sibi: dicendum est, de constituta experiri non posse: quoniam non animo p constituentis, sed promittentis factum sit.

Hic incipit exponere illud verbum, debitam, & durat hæc expositio vsque ad l. qui autem, § constituere. & ne procedat in æquiuoco, hic verbum, pecuniã, non exponit, sed pro constanti omnes veteres acceperunt pecuniam pro qualibet re. solum ergo ad expositionem huius verbi, debitam, attendit. & hoc dicit. Sicut aliud pro alio potest constitui. Bart.

¶ An possit 5 † aliud constitui, quã quod debetur, quæsitum est. Sed cum iam placet

DE CONSTITVTA PECVNIA.

Supra de principalibus personis locutus est, nunc de illis, quæ accedunt. Cuius in parat. ti. ad hunc tit. Latius prosequitur varietatem earum, quæ in prior. ti. & quæ in præsenti traduntur.

Hoc edicto.] CASVS. Dicitur quod hoc edictum æquitatem habet; quia naturalis æquitas suadet, vt ea, quæ quis promittit ex proprio consensu, adimpleat: quia graue est, &c.

¶ Ait prætor.] Qui pro alio constituerit soluere, cogatur. & hoc verum est nisi in muliere: quæ si pro alio intercedendo constituit, non tenetur: sed pro se sic, quia masculinum concipit, & fœmininum.

¶ De pupillo.] Pupillus sine tutoris authoritate constituendo non obligatur. Si filius constituit se soluturum, pater tenetur pro eo de peculio.

¶ Eum qui.] volebã à te stipulari, quod alius mihi debebat: tamẽ fuit inutilis stipulatio: volebam istam stipulationem habere vim nudi pacti, ut ita haberet locum actio de constituta: dicit quod non potest: quia non habui animum constituendi, nec ex stipulatione: quia inutilis fuit stipulatio.

¶ Debitum.] Quod debeo, vel alius debet, constitui potest, vnde ad hoc quod constitui possit, sufficit quod naturaliter debeatur, vel etiã iure prætorio pater, vel dñs obligatur de peculio quatenus fuit in peculio tempore constitutionis, si cõstituatur in tantum in quantum filius tenebatur: licet in peculio tempore constitutionis minus sit, insolidum tenebitur, & etiã si nihil sit in peculio. si autẽ maritus sic constituit se soluturum 100 quæ accepit nõe dotis non in quantum facere potest, tenetur, sed in solidum condemnatur: tamen mulier condemnatur in quantum facere potest. Viuianus.

f Hoc edicto.] quod est s. prox. §.

g Æquitati.] vt & illud supra, de pact. l. j. in princ.

h Graue est.] s. homini graui. sic & s. depo. l. j. § merito. Acc.

i Constituerit.] soluere cogam. Azo & sic iunge quod est s. e. § dum, § ait prætor.

K Mulieres.] pro se, s. & non pro aliis, ut subiicit. Et no. hic, quod sub masculino genere continetur fœmininum: sed non ecôtra, ut s. de vero sign. l. j. & de lega. 3. l. si ita scriptum, & l. qui duos & l. Lucius, § quæsitum.

l Intercesserint.] s. pro aliis.

m Non obligatur.] etiam naturaliter quando infantiæ proximus est, ut s. de cond. indeb. l. quod pupillus. Vel dic ciuiliter quando est proximus pubertati, sed naturaliter sic, vt s. de nouat. l. j.

n Teneri.] quia ex omnibus causis obligatur, vt paterfamilias. vt s. de act. & oblig. l. filiusfamilias sui.

o Stipulatus.] quia forte est inter absentes.

p Non animo.] At q. si non valet, quod ago ut ago nec ualet, vt valere potest. sic & s. de cõd. inst. l. j. & s. de verb. oblig. l. j. § si quis ita in fi. Sed arg. contra, ut s. de pos. l. Lucius Titius cum haberet. & s. de transac. l. & post. § si fideiussor. & Instit. de adop. § fi. & s. de pac. l. si vnus, § pen. Sed qualiter scia., quod stipulari sibi voluerit, non constitui? Resp. ex verbis, quæ præcesserunt ut s. de test. l. hæres, § sed si notam. & de leg. j. l. si seruus plurium, § fin. sed cum acceptilatio quandoque iure pacti valeat, ut diximus s. de pact. l. si vnus.

1 † Tit. de pecunia constituta. 2 † Florent. li. 27.

* Nota hic pulchrum textum, qualiter fides est seruanda & ad dã quod frangenti fidẽ, fides frangenda. & c. Cicero lib. 4. & 3. Offic. & per Rosin Comodo.

3 Dic, quod in pœnis legalibus, quæ imponuntur a lege, recipiẽs sortẽ non pręce hoc no. tenetur, quæ sunt legales secus in conuentionalibus, secundũ Iacobum de Bello. Et bene Falg.

3 † Flor. sed.

* De fructu huius §. vide Fortun. Garcia in l. ultima, nu. 50 supra de pac. & Bal. Nouell. in l. 3 § si quis. 26 de verb. obl.

4 † Flor. deest, stipulatur.

5 † Flor. posse.

3 Et ibi per Barto. adde ad istud notam in c. fi. apud de fo extra & ibi Præpo. vnacum add. Benedicti de Vadis ad eum.

l.si unus. §. pe. quare non stipulatio valet iure constitui? Respond. facilius exceptio quam actio paratur.
a *Posse.*] ut & sup. si cer. pet. l.1. & infra de iure dot. si ei nupcura. & inf. loca. l. sed addes. §. si dominus. Sed an factum pro dato, vel econtra, vel unum factum pro facto possit constitui? Rnd. secundum Io. non valet, cum multum interfit inter factum, & datum, ut supra ti. j. l. ij. §. Iulianus. & inf. de sol. qui res. §. mihi x. Item no. ex hoc §. pe. inf. eo. l. qui autem § 1. quod non sit necesse id esse debitum, quod constituitur, si tamen propter debitum constitutio fiat.
b *Valere.*] aliter in fideiussore, ut inf. de fideiussori. si ita.
c *Incerti.*] ut in quo est factum, ut inf. de verb. obl. l. ubi auth. §. qui id.
d *Tutela.*] hic est quasi contractus.
e *Natura sufficit.*] Hec tus in debito, ut infra l. iij §. j. Acc. Et nota quod improprie naturale dicitur debitum ut infra de fideiu. l. fideiussor obligari. §. j.
f *Affirme.*] ut qui me deferente iurauit quid sibi deberi. aliud etiã exemplum hic subijcit, & ideo, &c.
g *Constituebatur.*] illud enim tempus inspicitur, hic, & infra de iure dotium l. si pater. §. qui debitorem.
h. *Suo nomine.*] putans se teneri. Accursius.
i Q*Vod si filij. Tenetur.*] quia exceptionẽ remittere videtur: ut sup. si quis cau. sed & si. § pen. & fin.
k Q*Vod si maritus. Condemnatur*] sic & post soluta matr. l. ex diverso. §. fin. sed aliter si soluant isti i. l. pater & maritus, quia non repetunt ut j. de cond. inde. l. is cum quo. vel ut ibi & l. nam & si. & inf. de lib. leg. si quis rem. §. huic.

rem pro te solui posse, a nihil prohibet, & aliud pro debito constitui: Deniq; si quis centum debens, frumentum eiusdem pretij constituat, puto valere b constitutum.

Debitum intelligitur ex quacunq; causa quæ parit obligationẽ ciuilem, & naturalem, vel naturalẽ tantum: vel de iure prætorio sine exceptionis obstaculo. Item siue sit debitum purè, siue sit in diem. h. d. vsque ad l. eum qui. Bart.

¶Debitum autem ex quacunque causa potest constitui. i. ex quocunque contractu, siue certi, siue incerti: c & si ex causa emptionis quis pretiũ debeat: vel ex dotis causa: vel ex causa tutelæ, d vel ex quocunque alio contractu.

¶ Debitum autem, vel natura sufficit. e * Sed & is, qui honoraria actione, f non iure ciuili obligatus est, constituẽdo tenetur. Videtur enim debitum, & quod iure honorario debetur. Ideo & pater, & dominus de peculio obstricti, si constituerint, tenebuntur usq; ad eam quantitatem, quæ tũc fuit in peculio, cum constituebatur. g Cæterum si plus suo nomine h constituerit, 1 † nõ tenebitur in id, quod plus est.

Iulianus lib. 2. 2† Digest.

LEX II.

QVòd si filij nõse constituerit se x. soluturum, quãuis in peculio v. fuerint, de cõstituta in x. tenebitur. i

Vlp. li. 55. 3 † ad edictum.

LEX III.

QVòd si * maritus plus solui constituit ex dote quam q̃ti facere poterat: 4 † quia debitum constituit, in solidum quidem tenetur: sed mulieri inquantum facere potest, condemnatur. k ¶Si quis autem constituerit, q̃ iure ciuili debebat, iure prętorio nõ debebat (id est per exceptionem l) an constituendo teneatur, quæritur? Et est uerius (ut & Pomponius scribit) eũ non teneri: quia debita iuribus m non est pecunia, quæ constituta est. ¶ Si is, qui & iure ciuili, & prętorio debebat, n in diem sit obligatus: an constituendo teneatur? Et Labeo ait teneri constitutum quam sententiam & Pedius probat. & adijcit Labeo: vel propter has potissimũ pecunias, quę nondum peti possunt, constituta inducta. quam sententiam nõ inuitus o probarim, habet enim utilitatẽ: ut ex die obligatus, constituendo se eadem die soluturum teneatur.

Paulus li. 5. 5 † ad edictũ.

LEX IIII.

SEd & si citeriore 6 † die p constituat se soluturum, similiter tenetur.

Varietas loci constitutionem non impedit. Bart.

Vlpian. li. 55. 7 † ad edictum.

LEX V.

EVm, qui Ephesi promisit se soluturum, si constituat alio loco se soluturum, teneri constat. q

inf. de reg. iur. l. cuius & inf. de nou. l. si quis delegauerit.
m *Iuribus.*] idest iure naturali, vel ciuili cum. d. Qu.
n *Debebat.*] hic idest iure ciuili, & naturali. s. pacto, nã per pactum iure pretorio naturaliter obligatur. Vel dic, quod ille, cui ciuiliter tenebat, me deferente iurauit, sibi deberi, & sic etiam actio in factum pretoria est quæsita. Vel dic in eo, qui iure pretorio prius tenebatur, & hoc quod debebat legauit, ut infra de leg. j. l. si creditori. §. id quod.
o *Non inuitus.*] sed volens Accur.
p S*Ed & si citeriore.*] Casus est planus vsque ad §. item si mihi.
¶*Item si mihi.*] Stipulatus sum a te x. dari Titio. si constituas te soluturum Titio, non valet cõstitutio, quia petere non pôt: licet possit ei solui: si autẽ constituisti te soluturum mihi, aut Titio mihi competit actio de constit. pecu. & tamen ei potest solui pecunia. Sed pone, ut in primo casu. Stipulatus fuisti mihi, aut Titio dari, constituisti te mihi soluturũ, soluisti Titio, non liberaberis: & habebis condictio. indebiti cõtra Titium, idem erit in duobus reis stipulandi, quia si alteri constituatur tantum, & alteri postea soluatur: soluens non liberatur: sed soluenti cõpetit condictio indebiti: Cætera omnia plana sunt vsque ad l. item illa uerba. Vivianus.
p *Sed & si citeriore die.*] multo magis si in ulteriorem: licet in dolo sit alter, ut inf. de pac. do. l. de die. Item potest intelligi hæc lex quando idem principalis debitor constituit ante diem, sicut supra posuit in positione casus. Quid de alio? forte idem, & per hoc differt à fideiussore, q non potest, etiã tempore in plus obligari, ut Institut. de fideiuss. §. item si ille. Sed an ante diem rei conueniri poterit iste? Quidam dicunt, quod non. ut inf. eod. l. id quod. Tu dic, quod sic. nam aperta est differentia inter conditionem de qua ibi dicit, & diem, quia ante conditionem nullo modo debita est pecunia: sed ante diem sic, ut infra de uerborum oblig. l. eum qui calendis. nisi ignorabat constitutor aliam diem prolixiorem: tunc forte poterit habere locum quod dicunt.
q E*Vm qui Constat.*] & erit arbitraria, ut j. eo. l. si duo. §. 1. videbitur enim contra, quasi esset indebitum quantum ad alia loca, ut diximus sup. de condict. indeb. l. qui certo loco.

l *Per exceptionem*] s. fauorabilem, quia ex ea datur etiam repetitio & da exemplum in exceptione pacti. vel ciuile remanet debitum, ut j. de sol. Stichum. § naturalis. Item in chirographo r ante biennium, ut C. de non nu. pe. l. in contrah. vel quia iurauit debitor se non debere, ut sup. de iureiu. l. fin. & d. §. naturalis. vel ex causa constituit, quam subesse credebat, quæ non suberat, ut inf. de exc. do. l. ij. § j. & cum si odiosa, esset tutor exc. quia tunc constituens tenetur, ut in Mace. ut sup. de condi. ind. l. qui exceptionẽ. nisi filius iusto errore ductus constituit, ut inf. ad Mace. l. fin. Sed quid si sciens se quis nullo modo teneri constituat? Respõ. tenetur sm Bul. & H. quia donare uidetur, ut

* Ad emissionem sum. ut & ad nondũ l. 1 de nona. qa tenens putabat pro fidi falsere & im putare sibi debet q debitũ, vel hoc modo intelligas. Bar.

1 † Fl. omittit.

2 † Fl. lib. 11.

l Bald. dicit istã gl. fin. q exceptio nõ numeratę pecuniæ dĩ fauorabilis. idẽ dicit ef se gl. in exceptione pacti de nõ petendo. Bolog.

3 † Fl. lib. 27

* Iste ten. esse secundũ Bal. q libellus in quo petit dos restitui dẽt cõcludere ad totã doẽ: licet maritus cõdẽnetur inquãtũ facere põt deducto ne egeat. Bolog.

4 † Fl. Qđ si maritus plus constituit ex dote quam facere poterat.

5 † Fl. lib. 29.

6 † Aliàs ulteriore.

7 † Fl. lib. 27.

Qui in loco legationis existens se constituit soluturū ibidem. perdit ius reuocandi domum, & tenetur ibi soluere: secus si ibi non existens, & constituit se soluturum in loco legationis futuræ. h. d. secundum tertiam lecturam, quam puto veram. Pau.

¶ Iulianus legatum Romæ a constituentem, quod in prouincia acceperat, putat conueniri debere: quod & verum est.[b] Sed & 1 † si non cum Romæ esset, sed in prouincia adhuc, constituit se Romæ soluturum: denegatur c in eum actio de constituta.

Sufficit esse debitum, licèt non debeat qui constituit. Bartolus.

¶ Quod exigimus, ut sit debitum quod cōstituitur, in rem exactum d est: non utique vt is, cui cōstituitur, creditor sit, nam & quod ego debeo, tu constituendo teneberis. & quod tibi debetur, si mihi constituatur, debetur. e

Per epistolam potest quis se obligare constituendo se pro debito alteri, non alium. Bart.

¶ Iulianus quoq; lib. 11. scribit: Titius epistolā ad me talem misit: scripsi, 2 † secundum mādatum Seij, f si quid tibi debitum approbatū fuerit, me tibi cauturum & soluturum. Sine controuersia tenetur Titius de cōstituta pecunia. Sed si qs constituerit, aliū pro se 3 † soluturum, non se pro alio: non tenetur: g & ita Pomponius lib. 8. scribit.

Verba constituti debent referri ad eum cui fit, non ad alium: nisi ille alius fungeretur idem ratione potestatis, vel legitimæ administrationis. h. d. vsque ad l. sed & si filio. §. 1. Bart.

¶ Item si mihi constituas te soluturum, teneberis. quod si mihi constitueris Sempronio te soluturum, non teneberis. h

¶ Iulianus lib. 11. dig. scribit, procuratori cōstitui te posse. quod Pōponius ita interpretatur, ut ipsi procuratori constituas te soluturū, non dño. i ¶ Item tutori pupilli cōstitui potest, & actori k municipū; & curatori furiosi: sed & ipsi constituentes tenebuntur.

¶ Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furiosi, vel adolescentis ita constituatur, municipib. solui, vel pupillo, vel furioso, vel adolescenti vtilitatis gratia puto dandam municip. vel pupillo, vel furioso, vel adolescēti utilē l actionem. seruo m quoq; constitui posse constat, & si seruo constituatur, dño solui, vel ipsi seruo. quare 4 † seruum domino acquirere quālem qualem obligationem. n

Paulus li. 2 sententiarum.

LEX VI.

IDem est, & si ei qui bona fide mihi seruit, constitutum o fuerit.

Vlp. li. 55. 5 † ad edictum.

LEX VII.

SEd & si filiofamilias cōstituatur, p valet constitutū.

Adiecto non potest constitui, & postquam creditori fuerit constitutum, impeditur facultas soluendi adiecto, vel alteri correo credendi. h. d. vsque ad l. hactenus. Bart.

¶ Si mihi aut Titio stipuler, Titio cōstitui suo nomine q non posse Iulianus ait: quia

a *Romæ.*] existentem.

b *Quod & verum est.*] imò videtur falsum. nā in loco vbi prius incœpit esse debitum, non vbi hunc constituit, debet conueniri, ut sup. de iud. l. si quis in legatione quæ est contra. Solut. quatuor modis dicitur. Primo, quia ibi constituit se soluturū, quod debuit ante legationem: vnde spectatur origo, ut sicut prima actio in legatione intendi non potest, ita nec ista. at hic constituit, quod in legatione ipsa debere cœpit, vnde tenetur: ut supra de iud. l. 2. §. omnes. Vel secundo hic & ibi fit debitum ante legationem, sed ibi antequam esset legatus, constituit quod solueret quando esset legatus. hic autem iam erat legatus quando cōstituit. Sed hęc solutio tollit ī. de le. 1. cū quęritur. ubi dicitur, non referre, in legatione, vel ante promittat quis se soluturum tempore legationis. sed certe, & aliter ibi casus ponitur, vt ibi not. Vel tertio fiat vis in sola appositione loci: quia ibi non fuit appositus locus vbi sit soluendum. hic sic. Vel quarto dic, quod ibi non conuenitur ubi constituit. id est vbi constitutio facta est, ut hic inspicitur: sed ubi solutio est facienda, & ita hic prima, & ultima placet.

1 † Alias, de...

c *Denegatur.*] imò videtur dari, cum ibi cōtraxisse videatur ut ī. de act. & ob. l. contraxisse, & de bo. auth. iud. poss. l. iij. quæ sunt contra. Sol. licet de fictione iuris ibi cōtrahere videatur, tamen & ibi habet forū ubi fuerunt verba contractus. & ideo ibi conueniatur, ut ī. eo. l. si duo §. 1. Vel dic, quod hic ante legationem constituit. unde sicut de aliis ī. ib. etiā Romę ante legationem factis in legatione conueniri non potest, ita nec de hac, ut sup. de iud. non distinguemus. §. item si quis.

2 † Dum scripsi me secundum.

3 † Fl. de se, pro se.

d *Exactum*] nō in personam, idest nō inquiritur quæ persona debeat, sed simpliciter an sit debitum.

e *Debetur.*] i. mihi & hęc si tua volūtate fiat, nō aliās, vt s. de neg. ge. l. soluēdo. & ī. de nou. l. Stichū. §. fi.

f *Seij.*] scilicet debitoris.

g *Tenetur.*] debent ergo verba concipi in personam constituentis: & eius cui constituitur. si autem dicam, constituo soluturum me & Titium: eo non consentiente, non tenetur, sed ego solus teneor. s. pro rata. sed si dicam, satisfiet tibi a me, aut Titio, eo non consentiente: tunc teneor ego insolidum: sed ipse in nihilum, ut in Authen. ut cum de ap. cogn. §. fi. col. viij. Econtra, si constituo me soluturum alij: non agit ille alius, nisi sit pupillus tuus, vel adultus, vel ciuitas, cuius administratores, vel collegium, cuius es prælatus: sed tu agere potes si tua interest illi solui: sicut in stipulatione, ut infra in sequentib. §§. & infra, de verbor. obligatio. l. stipulatio ista. §. si stipuler. & l. 2. §. fin. Item not. hic, unum alium non obligare, ut Inst. de inut. stip. §. si quis alium, nisi iure potestatis, vel successionis quia hæres sit, uel eū attineat, tunc enim secus est: ut infra de verbor. obligat. l. stipulatio ista in fi. j. resp. & §. j. & ij.

h *Non teneberis.*] ut infra, de contrahen. emptio. l. fundus. & C. si quis al. vel sibi. l. multum. in fine.

i *Non domino.*] & sic actio ipsi procuratori quæritur quam cedet domino, sed possessionem statim quærit domino: ut inf. de pign. actio. l. solutum §. fin. & C. per quas person. nob. acquir. l. 1. & adde quod no. infra de stipula. ser. l. primo, in princip.

4 † Fl. qualem. qualem seruū acquirere cum obligat.

k *Actori.*] ut supra quod cuiusque uniuersi. l. fin. in fin. & l. item. §. fin.

l *Vtilem.*] idem in pignore, ut C. per quas perso. nob. acquir. l. si nali.

5 † Fl. lib. 15.

m *Seruo.*] recepte, com sic. Accur.

n *Obligationem.*] scilicet constat. Azo. Et not. quod Pisana litera dicit, qualemqualē obligationem: sed in communi deficit, qualemqualem.

o IDem est. Constitutum.] ex causis quibus quæritur. Ite vel scilicet ex re, & ex opera.

p SEd & si filio. Constituatur.] suo, vel patris nomine. Ioan.

q *Nomine.*] nunquid ergo nomine stipulantis poterit, propter tacitum mandatum de soluendo ex stipulatione descendens? Respon. Cur ergo dicit suo? Respon. quia propter mandatum expressum postea facere posset. Accurs.

Posito

a *Posse.*] ut infra de verborum obligatio. l. cum qui ita. §. qui sibi.

b *SI vero sibi mihi.*] hoc expressim alias possit solui adiecto prioris obligationis, ut infra de sol. l. si ita stipulatus. in pri. quod est contra. Accursius.

c *TItius et.*] id est sibi.

d *IDem est Solutum est.*] ut possit repeti per condictionem indeb. Accursius.

non habet petitionem, tamen si solui ei possit. a

Paul⁹ li. 15. 1† ad edictū.

LEX VIII.

SI verò mihi, aut Titio cō stitueris te soluturū: mihi competit actio. q si postea quam soli mihi b te soluturū constituisti, solueris Titio: nihilominus mihi teneberis.

Papinian. li. 8. Quæstionū.

LEX IX.

TItius tamen indebiti cō dictione tenebitur, ut quod ei perperam solutum est, ei c qui soluit, reddatur.

Paulus li. 15. 2† ad edictū.

LEX X.

IDem est, & si ex duobus reis stipulādi primo 3† alteri constituū, alteri postea solutū d est: quia loco eius, e cui iam solutum est, haberi debet is, cui constituitur.

Sufficit ad constitutum, quòd sit debitum, licet non appareat persona quæ debeat. Bartolus.

Vlpian. li. 9 4 † ad edictum.

LEX XI.

HActenus f igitur constitutum ualebit, si quod constituitur debitum sit etiā si nullus appareat qui interim debeat: ut puta, si ante aditam hæreditatem g debitoris, vel capto h eo ab hostibus, constituat quis se soluturum. Nam & Pomponius scribit ualere constitutum, quoniam debita ea 5 † pecunia constituta est,

Qui plus debeat constituit se soluturum, tenetur usque ad quantitatem debiti, non vltra. Bart.

¶ Si quis centum aureos debens, ducentos constituat, in centum tantummodo tenetur, i quia ea pecunia debita est. K ergo & is, qui sortē 6† & vsuras, quæ l non debebantur, constituit, tenebitur in sortem duntaxat.

Paulus li. 10. 7† ad edictū.

LEX XII.

SEd & si x. debebantur, & x. & Stichum constituat; potest dici x. tantummodo nomine teneri.

Idem li. 20 8 † ad edictum.

LEX XIII.

SEd & 9† si quis xx. debēs x. constituit se soluturum, tenebitur. m

Vlp. li. 9. 10† ad edictum.

LEX XIIII.

QVi autem constituit se soluturum, tenetur, 11 † siue adiecerit certam n quantitatem, siue non. o

Sufficit quod illud quod in constitutum deducitur, sit de accessorijs ad debitum, licet per se principaliter non sit debitum. Bar.

¶ Si quis constituerit se pignus p 12† daturum, cū q utilitas pignoris irrepserit, r debet etiam hoc constitutum admitti Sed & si quis certam personam s fideiussorem p se constituerit: nihilominus t tenetur, ut Pomponius scribit. Quid tamen si ea persona nolit fideiubere? puto teneri u eum, qui constituit: nisi aliud actum est. Quid 13 † si ante decesserit? si mora interueniēte: æquum est teneri eum, qui constituit, uel in id quod interest, uel ut aliam personam non minus idoneam fideiubentem præstet. Si nulla mora x interueniente, magis puto non teneri.

Hic Iurisconsultus exponit verbum constituere, positum in edicto. & hoc dicit. Cōstitui etiam potest

e *Locotius.*] non tamen per omnia: nam ubi soluit, liberatur ab utroque: secus in constituta pecunia: sed quo ad hoc, quia sicut postea non posset illi solui, ita nec modo: sed nūc ab alio est liberatus p exceptionem, ipso iure esset liberatus quando soluisset. & ad hoc supra de procur. l. licet §. porro. & infra de duobus re. l. ex duobus.

f *HActenus.*] id est ita demū, ut & supra eo. l. cum. §. quod exigimus.

g *Hæreditatem.*] ad ea quæ fiunt dignitate pendente, ut ualeant? quia & præscr. currit hæreditate iacente, ut C. de diuersis. & tempor. præscriptio. l. si seruus. Azo.

h *Capto*] non ita pro deportato, ut infra de fideiuss. l. in debitori primo respon. Sed an statim hi poterit constituere? Respondeo: ut dixi de eo qui creditori certa die cōstituit se soluturum, ut sup. eod. l. sed & si citeriore.

i *Tenetur.*] scilicet de constituta. sed in alijs non tenetur quasi donauerit si sciens fecerit: Responsio ut C. ad leg. Falcid. l. fin. Azo. sed hoc falsum est iure isto, cum nudo pacto non fiat donatio, sed cōstitutum sic, ut Instit. de act. §. de constituta. sed hodie sic, ut C. de donat. l. si quis argentum, §. pen. Accurs.

K *Debita est.*] ut & supra de pact. l. si tibi. in princip. & supra si certum petatur. l. rogasti. §. si tibi. & argumen. supra de condic. indeb. l. si non sortem. §. j. & §. si centum. & sic no. ex hoc §. & inf. prox. respon. quod inutilis adiectio uitiatur, & non uitiat, ut & inf. de usuris. l. placuit.

l *Quæ.*] scilicet vsuræ.

m *SEd & quis xx. Tenebitur.*] in decem scilicet. Accur. sius.

n *QVi autem. Certam.*] puta x. Azo.

o *Siue non.*] puta quòd ille debet, dummodo certum quid debeat.

p *Pignus.*] pro alio qui debitor erat, siue pro semetipso.

q *Cum.*] hic versic. potest esse ex parte subiecti, & ex parte prædicati.

r *Irrepserit.*] dicunt quidam, quod in naturali debito solum est hæc utilitas, cum illud per retentionem tantum seruetur, ut C. de vsu. l. per retentionem. Tu dic etiam in ciuili, & naturali debito, quia tutius est &c. ut Institu. de obliga. ex delic. §. furti. in ciuili autem tantum nō habet locum: quia nec petitio, nec intentio ibi datur: & ita non expedit habere pignus. Sed quomodo ualet hoc constitutum, ut hic, & infra eodem, l. promissor, in fine, cum non sit debitum. ut supra eodem, l. prima. §. debitum. Sola illud in principalibus: hoc in accessorijs. Vel dic, quod non oportet quod sit debitum, sed sufficit quod fiat pro debito, ut ibi dixi.

s *Certam personam.*] idem, & si incertam, ut infra eodem, l. promissor. §. fin. & infra de re iudica. l. si quis ab in principio, sed de certa dixit propter id quod statim dicturus est. Azo. Sed nunquid alienum factum promittere videtur? Respond. non: imme suum, cum se curare promisit. ut Instit. de inut. stipulat. §. si quis alium.

t *Nihilominus.*] subaudi quam pecuniam constituisset, licet pecunia non sit pecunia. &c. ut.

u *Teneri.*] sed ad quid tenetur? dicit infra prox.

x *Sed nulla mora.*] Similis distinctio est ff. de cōdictione ob causam. l. 3 §. sed & si Stichus. Item no. hic de præstatione similis personæ, & æqualiter idoneæ. ut sup. de arbit. l. Labeo. §. fin. & l. sequen. & infra loc. si quis domum. in princip.

Marginal notes: 1† Ff. lib. 29. — 2† Ff. lib. 29. — 3† Ff. lib. post. — 4† Ff. lib. 29. — 5† Ff. Aeque, lib. — 6† Alias, qui sortem debitā & usur. — 7† Ff. lib. 13. — 8† Ff. lib. 29. — 9† Ff. sed si quis. — 10† Ff. lib. 29. — 11† alias, teneatur. — 12† Ff. solu. turum. — 13† Ff. Iulian. lib.

Rub.

a *Quibuscumque.*] idoneis tamen, ut inf. de mun. & hon. ut gradatim. §. & si lege, sic sup. de arbi. l. sed & si compromissum, idem si ab alio fiat constitutio. Accur.

b ET *licet. (constituatur.)* ut nuncius.

c *Ministerium.*] vicem agens epistolæ siue picæ, ut hic, & j. de acq. poss. quod meo §. procurator. & arg. infra de vsur. si quis solutionem. §. fin. & inf. q. vi aut clam. l. tertia, in princ.

d SI duo. *Vel.*] pro etiam, & habet beneficium epistolæ qui pro alio constituit ut C. eo. l. fin. si pro se habent beneficiũ nouæ constitutionis, ut in Auth. de duobus reis. §. 1. coll vij. Accursius.

e *Sed & certo.*] ubique, idoneo tamen loco Azo. ut sup. de iudi. l. eum qui.

f *Constituit.*] se soluturum, & facturum. Accursius.

g *Soluisse.*] ubi quod erat dandum Azo.

h *Neque fecisse.*] ubi facturum erat in obligatione. Azo.

i *Constitutum est.*] subaudi, reum satisfacere cogam, vel similia, quicquid de ea re contingat. Azo. verba autem quæ sequuntur, ergo &c. sunt Vlpiani.

k *Actorem.*] & reus, vel non facit, vel non soluit. Accur.

l *Tenet actio*] sc. de iure mero secundũ verba edicti proximè dicta. Vel dic, idest tenere videtur: sed de æquitate non tenet, quando in rerum natura desijt esse res constituta, vt subijcit, & infra depos. l. si plures. §. fi. & inf. de iu. do. l. si is. in prin. Accur.

m *Stetit.*] quia interijt ante diem constituti.

n *Subueniri.*] scilicet de æquitate.

o *Hæc autem verba.*] quæ sunt s. prox. §.

p *Reum*] supple, vel soluisse.

q *Constituti*] i. ad tempus quo erat soluendum, ut ex tunc sit in periculo constituentis: prius nõ: quia dies, vel ponitur, vel tacitè intelligitur: ut infra eod. l. promissor. §. 1. vel constituti scilicet quo erat soluendum: & hoc secundum significationem verborum, sed aliud est ex interpretatione, ut inf. l. prox.

r SEd & si alia die] id est post tempus constituti.

s *Offerret.*] scilicet morosus.

t *Accipiendi.*] iam non fuerat ei damnosa mora. Accur.

1† Fl. lib. 29.

* Bal. dicit istũ tex. sin. ad hoc, quod nuncius tamquam organo domino obligationem dirigit absque alia cessione fienda per eum domino suo: & quod texũ verba in persona domini, & dicitur tamquam pica, & organum. Ba.

2 † Fl. constitui.

3† Fl. lib. 29.

4† Bart. lo. li. ti. posse eum peteris

inter absentes interueniente organo: & nuntius præstat nudum ministerium. h. d. cum l. seq. Et diuiditur. Primò ponit vnum dictum. Secundò respondet tacitæ obiectioni. Secunda ibi: & licet. Bart.

¶ Cõstituere autem & præsentes & absentes possumus: sicut pacisci, & per nuncium, & per nosmetipsos, & quibuscumque a verbis.

Paulus li. 10. 1† ad edict.

LEX XV.

ET * licet libera persona sit, per quam tibi constituitur, b 2 † non erit impedimentum quod per liberam personam acquirimus, quia ministerium c tantummodo hoc casu præstare videtur.

Constituendo possunt constitui duo rei. Bart.

Vlpian. li. 26. 3† ad edictum.

LEX XVI.

SI duo quasi duo rei constituerimus, vel d cum altero agi poterit in solidum.

In constituto potest adijci locus & tempus, et erit actio arbitraria. Bart.

¶ Sed & certo e loco & tempore constituere quis potest: nec solum eo loco 4† petere, vbi ei constitutum est, sed exemplo arbitrariæ actionis vbique potest.

In hoc §. Iurisconsultus refert aliqua verba edicti, quæ sequebantur post verba relata sup. ea. l. & sunt verba talia coniungenda cum illis, scilicet, ait prætor; qui pecuniam debitam constituit, si appareat eum qui constituit nec soluere, &c. vt hic in tex. Bar.

¶ Ait prætor; * Si appareat eũ, qui constituit, f neq; soluisse, g neq; fecisse, h neq; p actorẽ stetisse 5 † quo minus fieret, quod constitutum est. i

Periculum interitus pertinet ad debitorem post moram: quam potest purgare vsque ad litẽ contestatam. Hoc dicit cum l. seq. Bart.

¶ Ergo si non steterit 6† per actorem, k tenet actio, l et si per rerum naturam stetit. m Sed magis dicendum est subueniri n reo debere. Hæc autem verba o prætoris, Neque fecisse (reum p 7† quod constituit,) vtrũ ad tẽpus constituti q pertineãt, an verò vsq; ad litis contestationem trahamus dubitari potest: & puto ad tempus constituti.

Continuatur cum præcedenti, & est summata supra cum §. ergo si. Bart.

Paulus li. 20. 8† ad edictum.

LEX XVII.

SEd *, etsi alia die r offerrat, s nec actor accipere voluit, nec vlla iusta cã fuit non accipiendi: t æquum est succurri reo u aut exceptione, x aut iusta y interpretatione, vt factum actoris z vsque ad tempus iudicij a ipsi noceat, b ut illa uerba, neque fecisse, 9 † hoc significent, vt neq; in diem, in quem constituit, c fecerit, neque postea. d

Actor dicitur esse in mora recipiendi, si tempore debito ad locum solutionis non venerit. Bart.

Vlpianus lib. 27 ad edictum.

LEX XVIII.

ITem illa verba prætoris, neque per actorem stetisse, eandem recipiunt dubitationem, & Pomponius

u *Reo*] re perempta post oblationem.

x *Exceptione.*] scilicet doli exceptionem si obtulit postea & actor noluit, & res perijt post diem constituti, & post obligationem: nam ante nullatenus tenebatur de constituta; cum sit actoris periculo: & sic licet purgare moram. Sed contra. C. de contrahen. & commit. sti pula. l. magnam. Solu. ibi erat pœnalis stipulatio, & ibi mora nõ purgatur. hic quo ad interitum purgatur, ut hic, non pœnalis, ut infra de verbo. oblig. l. si seruum stipulatus §. sequitur. Accur.

y *Iusta.*] scilicet ipso iure. Azo. ubi primo quantitas, ut infra de solu. l. qui x. x. respon. Accur.

z *Actoris.*] qui recusat accipere. & ita non accipere est factum.

a *Ad tempus iudicij.*] etiam post intra paucos dies, vt plene diximus supra si quis cau. l. & si post tres.

b *Noceat.*] facit ad leg. inf. de pericul. & comm. rei vend. l. illud. cum suis concor.

c *Constituit.*] scilicet soluendum, & stetit per actorem, & res interijt. Accur.

d *Postea.*] in die iudicij, dum tamen actoris non interfit, ut de l. & si post tres. & s. nec ulla causa &c. in ea l.

ITem illa verba.] Casus planus est vsque ad §. quod adijcitur. Dixit prætor in edicto, quod illud solum in edicto constituitur, quod debitum est cum constituebatur: hic dicit, quod non solum illud est debitũ, quod est constitutum durat debitum: sed si & tunc fuerit debitum cum constituebatur: nunc non est debitum: quia scilicet valet constitutio. pone quod fui tibi obligatus aliqua actione redhibitoria, vel quanto minoris, quæ expirat ultra sex menses: vnde constitui me soluturũ quod ex tali actione debebam: nonquid ualebit huiusmodi constitutum? Dicit quod sic: quia sufficit quod debeatur ab initio, licet illis sex mensib. elapsis desinat deberi: inspecta prima actione. Idem si in prædicta actione constituo me soluturum post tempus cuiusdam actionis, quæ constitutio facta fuit durante actione: & si et solutio translata fuerit in tempus quo deberi desijt: quia nihilominus tenet constitutio.

* De sensu huius l. vi Io. Hãnib. in l. si insulã. nu. 26 de verb. oblig.

5 † Fl. stetit.

6† Fl. stetisse

7† Alias, includa bis uerba [ ] de sunt.

8† Fl. lib. 29.

* Bal. hic et in l. pacto quo pœnã C. de pac. & Alex. in l. q. Roma. §. cohæredes. ff. de verb. obl. reputant istũ tex. sin. vi. & ius le cis alleg. et interpre. nonis. hic Bol. & no. Ant. Rub. in l. utrum, nu. 176. supra s. cert. pet.

¶ Ex his

E ...] Constitui me tibi soluturum decem certa die: in de damnum sensisti: quia sua die decem non solui: numquid illa decem petere possis quasi pœnam per actio de constituta? dicitur quod non: quia rei persecutio huius actio natura datur, non pœnæ persecutio.

Vetus.] Debebas mihi decem ex stipulatu act. illa decem cõstituisti te soluturum. egi contra te act. de constituta. soluisti: dicit quod vtraque tollitur obligatio, principalis ex stipulatu, & accessoria ex constituta. Cæterum si sum contra te litem contesta. in actio. de constituta: non propter hoc liberaberis ab actione principali. Viuianus

a *Si forte*] scilicet referuntur verba illa per actorem non steterit & c. ad diem constituti & c. Azo.

b *Ad diem.*] item post, nisi intersit die constituta datum esse, ut supra l. proxima. Sed quod hic dicit, est, quantum ad verborũ significationem: si ergo post illam diem non recipit rem oblatam: nihilominus agitur de constituta, cum non offeratur cum interesse. Sed nonne etiam antè sibi nocere debet, ut infra, de solut. l. quod in diem. quæ est contra. Resp. fortè hic tempus fuit appositum gratia stipulationis, vel eius cui constituitur, vt & illud inf. de lega. 2. l. si ita relictum, §. Pegasus, & infra, de vsur. l. in fideicommissi, §. cũ Pollidius.

c *Non venit.*] in eum locum, in quo inuitus conueniri reus potest, & in diem constituti: quid ergo si eiusdem fori sunt? Respon. reus vadat ad domum actoris, ut purget moram: sit enim fieri videmus, & facit C. de contrah. & committ. stipul. l. magnam.

d *Ipsi.*] actori, & dic nocere in hoc, ut reus non constituatur in mora.

1† Fl. steterit, ante fuerit, vel postea.
2† Fl. deest, diem.
3† Fl. constituatur.
4† Fl. deest, hæc.
5† Fl. deest.
6† Fl. obligatio.
7† alias, tenebatur.

dubitat: si fortè [a] ad diem constituti per actorem non stetit, 1 † an antè steterit, vel postea? & puto & 2 † hæc ad diem [b] constituti referenda. Proinde si valetudine impeditus, aut vi, aut tempestate petitor non venit: [c] ipsi [d] nocere [e] Pomponius scribit. [f]

Sufficit debitum fuisse tempore constituti, licet postea debitum esse desierit. Bart.

¶ Quod adijcitur, [g] eamque pecuniam, cum constituebatur, debitam fuisse, interpretationem pleniorem exigit. Nam primum illud efficit, vt si quid tunc debitum fuit cum constituebatur, 3 † tũc non sit: nihilominus teneat constitutũ: quia retrorsum [h] se hæc 4 † actio refert. Proinde & 5 † temporali actione obligatum constituendo, [i] Celsus & Iulianus scribunt teneri debere: licet post constitutum [k] dies temporalis actionis exierit. [l] Quare & si post tempus obligationis se soluturum constituerit, adhuc idem Iulianus putat: quoniam eo tempore constituerit, in quo erat obligatus: 6 † licet in id tempus quo nõ tenebatur. 7 †

Hæc actio est rei persecutoria, & non pœnalis. Bartol.

¶ Et re autem est hic subiungere, vtrum pœnam contineat hæc actio, an rei persecutionem? & magis est (ut etiam Marcellus putat) ut rei 8 † persecutionem.

Petitione ex hac actione non tollitur actio prima, sed ex actione sic. Ba.

¶ Vetus fuit dubitatio, an qui hac actione egit, sortis obligationem consumat: & tutius est dicere, solutione potius ex hac actione facta liberationem contingere, non litis contestationem: [n] quoniam solutio ad vtramque [o] obligationem proficit.

Debitum sub conditione potest constitui purè, sed suspenditur in conditionis euentum: & debitum purè potest constitui sub conditione. Bar.

Paulus lib. 6. 9 † ad edictum.

LEX XIX.

ID quod sub conditione debetur, siue purè, siue certo die constituatur: eadem conditione suspenditur, vt existente conditione, teneatur: [p] deficiente vtraq; actio depereat. [q] Sed is, qui purè debet, si sub conditione constituat, inquit Pomponius in hunc vtilem [r] actionem dandam esse.

Sufficit debitum fuisse tempore constituti. Bart.

¶ Si pater, vel dominus constituerit se soluturum, quod fuit in peculio: non minuetur [s] 10 † peculium, eo [t] quod [u] 11 † ex ea causa obstrictus esse cœperit: [x] & licet interierit peculium, non tamen liberatur.

hic est argumentum contra, ĩ. de ad mi. tut. si pupillus. Secũdo no. quod non vitiatur aliquid, licet in eum statum veniat à quo non possit incipere. Sed arg. contra, ĩ. de his quæ pro non scriptis hab. l. 3. Sed hic in actu in esse producto antequam casus superueniat: ibi secus. Tertio no. quod sufficit semel interesse, vt ĩ. de furt. l. inter oẽs in prin. & ĩ. de seruo cor. doli, § fin. & l. seq. Quarto no. tps cõtractus inspici, ut ĩ. e. l. id quod, § 6 & l. seq. & arg. ĩ. de leg. 2. l. scũ filius, §. hæres. & de au. & argen. leg. l. fin. § respon. Accur.

m *Constituerit.*] s. ante tempus redhibitorie lapsum constituit se soluturũ post tempus Azo. & ad hoc responsum facit ĩ. de donat. cau. mor. l. quod debitori. Item no. quod actio loco alterius surrogata non vestitur eadem natura. Sed arg. contra, ĩ. si quis cau. l. si eum, §. qui iniuriarum. Accur.

n *Non litis contestationem.*] sic & ĩ. de his qui deiec. vel effud. l. perceptionem: sed quædam sunt quæ electione tolluntur, ut ĩ. de tribu. l. quod in hæredem, § eligere.

o *Vtramque.*] s. principalem, & constitutoriam. Accur.

ID *quod.*] CASVS. Debebas mihi decem sub conditione: pura illa, vel in diẽ promisisti, nõ curo: quia, siue sic, siue sic, suspenditur petitio illarum & ex conditione pristina. Sed pone conuersum casum, quod debebas purè, & cõstituisti sub conditione, dicit quod cõditione existente agã de constituta: ea deficiente actione pristina agam: cetera plana sunt omnia vsque ad l. promissor Viu.

p *Teneatur.*] secus in fideiussore, qui non tenetur, ut ĩ. de fideiuss. l. si a reo. Accur.

q *Depereat.*] ergo perit quod non fuit. sic ĩ. vsufr. quemad. cau. l. 3. § j. Azo. Sed quomodo conditionale debitum constituitur, cum non sit debitum, vt ĩ. de verb. sig. l. cedere. quod oportet, ut suprà eod. l. 1. §. debitum? Respõ. sufficit quod fiat propter debitum Azo.

e Dic, quod prescribẽs solui est si in illis quo ad quẽ non in obb. ita loquitur hic: similis est. n. soluenti quo ad illũ creditor, vt in ĩrio: nisi ex tacito debitoris sibi prouideat, vt hic, secundũ Bart.

8† Fl. rei persecutionem.
9† Fl. li. 29.
10† Fl. minuetur.
11† alias, ex quo.

e *Noceri.*] vt ĩ. de vsu. l. pecuniæ §. si.

f *Scribit.*] vt reus non constituatur in mora.

g *Quod adijcitur.*] in verbis prætorijs positis supra eod. l. si duo § prætor ait. sed ista non sunt ibi. Vel dic quod dicit de his quæ sunt supra eo. l. 2 § 1.

h *Retrorsum.*] vt act. leg. Aquil. vt Instit. ad leg. Aquil. §. his autem verbis. Accursius.

i *Constituendo.*] intra tempus temporalis actionis. Azo.

k *Constitutum.*] post diem appositum in soluendo lapsus sit dies actionis.

l *Exierit.*] no. duo: primum, quod qui tempore liberatur, non sit similis soluenti, vt ĩ. e. l. penult. dixi sup. eo. idem est. &

r *Vtilem actionem.*] id est efficacem de constituta conditione existente: qua deficiente prima actio permanet: sed non potest agi ea ante exitum conditionis, vt supra, si certum pet. l. pecuniam. imò potest: quia non est nouata, ut ibi in princ. Accur.

s *Non minuetur.*] scilicet ad incommodum eius, cui se obligauit dominus. Azo.

t *Eo.*] id est, ideo.

u *Quod.*] id est, quia.

x *Cœperit.*] scilicet de constituto.

a N *Ec enim. Decrescit.*]si ergo conueniatur de peculio ab alijs creditoribus, nunquid hoc debitum detrahit? Respon. non: sed cauetur ei, cum nondum solueris ei, qui constituit, vt j. de pœn. sed si damnum, §. si.

b *Ad constitutoriam.*] augendam, vel minuendam.

Idem lib. 3. 1 † ad Plaut.

LEX XX.

NEc enim, quod crescit, aut decrescit a peculium, pertinet ad constitutoriam b actionem.

In constitutum potest deduci æstimatio, seu pretium rei peremptæ post moram. Bart.

Idem lib. 20 2 † ad edictum.

LEX XXI.

PRomissor Stichi post moram ab eo factam, mortuo Sticho, c si constituerit se pretium eius soluturum: tenetur. d

In constituto intelligitur tacitè spatium decem dierum.

¶ Si sine * die constitutas, potest quidem dici te non teneri, e licet verba edicti f latè pateant: alioquin g & cōfestim agi tecum poterit, si statim, vt constituisti, non solvas: h sed modicum i tempus statuendum est, non minus decem dierum, ut exactio celebretur.

Qui constituit se soluturum, non liberatur dando fideiussorem, vel pignora: secus si constituit se satisfacturum, vel satisdaturum. Bart.

¶ Constituto satis non facit, qui soluturum se constituit, scilicet 3 † si offerat satisdationem. K 4 † Si quis autem constituat se satisfacturum, & 5 † fideiussorem, vel pignora det, non tenetur: l quia nihil interest 6 † quemadmodum satisfaciat.

Constitutum ab herede debet transferri ad eum, ad quem hæreditas ex post facto peruenit. Bart.

Idem lib. 7. 7 † breuis edicti

LEX XXII.

SI post * constitutam tibi m pecuniam hæreditatem ex Senatusconsulto Trebelliano restitueris: quoniam fortis petitionem transtulisti ad alium, deneganda est tibi pecuniæ constitutæ actio. Idem est in hæreditatis possessore post euictam hæreditatem. Sed magis est, n 8 † fideicommissario, vel ei, qui euicit, 9 † decernendam esse actionem.

Res debita si post moram pereat, potest in constitutum deduci. Bar.

Iulianus li. 11. Digestorum.

LEX XXIII.

PRomissor hominis, homine mortuo, cum per eum staret o quo minus traderetur: & si hominem daturum se constituerit, de cōstituta pecunia tenebitur, p vt pretium eius soluat.

In his quæ per epistolā possunt geri, per eam inducitur obligatio. Bart.

6 † Flor. lib. 4.

P *Romissor.*] CASVS. Hæc lex & sequens, scilicet promissor, de eadem materia loquuntur: promisisti mihi Stichum: fuisti in mora soluendi, & decessit Stichus: constituisti æstimationem illius te soluturum, tenet constitutio, & ad æstimationem tenebéris.

Si sine.] Constituisti me tibi soluturum decem, & non est dies adiecta, secundum verba edicti non teneor: de æquitate tamen tenet constitutio, & intra decē dies soluere debeo.

2 † Fl. lib. 19.

Constituto.] Constituo me tibi soluturum: nunc volo dare fideiussorem, vtrum satisfacere videor? dicitur quod non. Sed si constituo me daturum fideiussorem, vel pignora, & do fideiussorem, vel pignora, videor satisfacere. Viuianus.

* j. eld. dicto §. si non tex. vnum cū in iure ad hoc propositū, qd arbiter non muneo constitutus is hīs 10. dies ad soluendū. & ea conceditur à lege edi voluit Ang. hic: ad quem est sende se... Bolog.

c *Mortuo Sticho.*] etiam sua natura, secundum Io. ut infra, de lega. j. l. cum res, §. fin. & de verbor. oblig. inter stipulantem, §. pe. & sup. eod. l. qui autē, §. 2 Azo.

d *Tenetur.*] non probatur ob hoc pretium deberi quia non debitum pro debito constituitur, ut sup. eod. l. 11 §. an potest. corpus enim est in obligatione, ut infra, de verbor. obligat. cum qui ita, §. fina. & l. si seruum stichum, §. effectus. Vel dic, quod mortuo homine post moram pretium ipsius soluendum est: vnde ipsius quasi sit debitum tenet constitutio inspecto exitu, & pro hoc j. l. promissor. & hoc satis recidit in idem cum prima: sed quidam dicunt contra, per legem istam. Accur.

3 † Flor. dict. scilicet.

4 † Flo satisfacturum.

e *Non teneri.*]& fortè ideo, quia prætor facit mentionem diei in sequentibus verbis edicti, ut s. eo. l. si duo, §. secundo. vnde videbatur quod non purè, sed in diem tantum posset fieri constitutio, sed non est ita.

f *Verba edicti*]. prima quæ sunt, s. eo. l. 1. §.

g *Alioquin.*]idest, si dixerit eum teneri qui constituit sine die. Azo.

h *Non soluas*]quod est absurdum.

i *Modicum.*] scilicet ex æquitate; quo impleto intelligitur non fecisse. & est decem dierum, ut dicit hic lex; sed aliter ponitur modicum, ut supra, de iudic. l. si debitori. & supra ex quib. cau. maio. l. ab hostibus, § sed quod. & aliter j. de itin. actuq. priu. l. j § j. & sunt hæc specialia; nā alias dicitur quod non debet venire cum sacco paratus, vt j. de solut. quod dicimus: sed quare hoc tempus non datur aliis qui purè obligantur, vel pro se, vel pro aliis. sed statim tenentur, ut infra, de verborum oblig. l. eum qui Calendis, §. quoties. quæ est contra? Respon. quia vnum est speciale contra istos, scilicet quod ex nudo pacto tenentur, vt Institu. de act. §. constituta pecunia. ergo & aliud pro eis, vt supra de iureiur. l. eum qui, in princ.

5 † Fl. satisfacturum, fideiussor. vel.

6 † Fl. interest.

K *Satisdationē*]i. fideiussores, uel pignora, vt infra, de pigno. act. quod si non. & infra quib. mod. pignus vel hypot. sol. l. item liberatur, §. qui paratus. & inf. de statuliber. l. statuliber rationem, in fi. Sed contra, j. de præt. stipul. l. prætoriæ stipulationes. Sed ibi loquitur quando à lege iniungitur necessitas cauendi, vbi sufficiunt fideiussores.

7 † Flo. lib. 6. Breuium.

l *Non tenetur*] scilicet in plus, uel non tenetur, i. liberatur, vt & supra eo. l. qui autem, §. fina. & infra, de coll. bono. l. 1. §. an pignoribus.

* ad hanc l. vide Cort. in l. si altemem, num. 3. C. de pact.

S *I post constitutam.*] CASVS. Aliquis instituit me hæredem, & rogauit me per fideicomm. quod illam hæreditatem restituerem Titio: debitor hæreditarius constituit se soluturum mihi debita quædam: postea restitui hæred. nunquid agam de constituta? dicit quod nō: sed ille cui restituta est hæreditas: idem est in hæreditate euicta ab aliquo possessore, cui constitutum fuerit: vt untmen si agere non possum, Titius potest, vel ille qui hæreditatem euicit. Lex sequēs plana est. Viuianus.

8 † Fl. magis est fideicom.

9 † Flor. vicit, decernenda esse actio.

m *Tibi.*]scilicet hæredi.

n *Sed magis est.*] scilicet vt dicamus dari fideicommissario, scilicet in primo casu, vel euincenti in secundo. Sed contra, infra ad Trebellia. l. si hæres pecuniam. vbi dicit, quod actiones quas hæres interim quæsiuit, non transeunt nisi cessæ. Sol. & hic decernitur, scilicet per cessionem, non aliter: alii dicunt, quod à lege decernitur hic, quod nihil est. Item euincenti decernitur prima, non autem de constituta, & secundum hoc nō est contra, s. de pact. l. si tibi decem millia, §. cum post. uel solue vt ibi diximus.

o P *Romissor. Staret.*]idest postquam fuit in mora: sic exponitur, s. si cer. pet. l. quod te.

p *Tenebitur.*] ex hoc patet, quod res est in obligatione, quod verum est, ut dixi supra eodem, l. promissor. Sed quidam contra, & est pro eis supra, de conditione furt. l. in re, §. primo, in fine & supra, si certum petatur, l. cum fundus, § primo. ibi, quod ad peculiares &c. Item pro eis, quia homo mortuus ad nullum est usum, vt C. de lib. cau. l. principaliter.

Titius,

atori potest adhuc adiecto soluere, vt infra de solu. l. si ita stipulatus. multo magis hic, cum vtrumque sit in obligatione. Respon. forsan fuit actum expressim ut illud solum quod constituebatur, solueretur, vt & ibi fieri potest, ut supra eo. si vero mihi.

Titius.] CASUS. Titius erat tutor cuiusdam pupilli: talem epistolam misit Seio creditori pupillorum, scilicet quinquaginta quæ penes me remanserunt de debito quod pupilli mei contraxerunt: tibi reddam tali die: quod si non fecero, tantum nomine vsurarum soluam tibi. quæritur, an Titius remanserit obligatus loco illorum pupillorum? dicit quod sic, si stipulatio intercessit & de sorte, & de vsuris: sed si non interuenisset stipulatio: numquid tenebitur de constituta? dicit quod de sorte sic, de vsuris non. Viuianus.

a *Titius.*] tutor durante tutela accepit tutorio nomine 300. aureos mutuos nomine pupillorum.

b *Quinquaginta*] aurei.

c *Meorum*] scilicet quondam: nam nunc finita est tutela. Accursius.

d *Idibus.*] idest xv. die mensis.

e *Stipulatio.*] animo nouandi: quia fuisset facta inter præsentes: ex his enim quæ facit tutor, non tenetur post finita tutela, nisi de nouo se obliget, ut hic, & infra quando ex fac. tut. vel curat. l. post mortem. primo respon. & §. 1. similis est distinctio huic, C. si certum petat. l. si ex pretio.

f *In sortem.*] non ergo in vsuram. Sed contra infra eo. l. quidam. vbi dicit etiam in vsuram teneri. Solu. ut ibi. Accur.

g *Illud aut illud debuit*] Non in alternatiua vtrumque esse in obligatione: & quia dicit, debuit, & quia si esset vtrumque debitum, non posset constitui vnum: cum non, nisi sic, debitum constituatur, ut supra eo. l. prima, §. dubium. Item pro hoc expressum inf qui & a quib. ma. li. non fin. l. cum hæreditas, §. fina. & infra de verborum obliga. l. si duo rei. & de lega. secundo. l. si quis seruum, §. si ita legetur. Sed quidam contra, quod vnum promittatur, & vnum debeatur infra de lega. a. l. si illud aut illud. & infra. quando dies lega. cedit. l. cum illud. & infra ad Trebell. l. si debitor, §. sed cum testator. Solu. duæ res sunt in obligatione, ut hic: sed vna est in solutione, quia solutione vnius tollitur obligatio.

h *Vel.*] pro saltem.

Frangere.] sed videtur contra: quia qui constituit stipu

Marcellus lib. singulari Responsorum.

LEX XXIIII.

Titius [a] Scio epistolam misit in hæc verba: Remanserunt apud me quinquaginta [b] ex credito tuo, ex cõtractu pupillorum meorũ: [c] quos tibi reddere debeo 1 † Idibus [d] * Maij probos: quod si ad diem suprascriptum nõ dedero, tunc dare debebo vsuras tot. Quæro, an Lucius Titius in locum pupillorum ad cautionem 2 † reus successerit? Marcellus respondit, si interessisset 3 † stipulatio, [e] successisse. Item quæro, an si non successisset, de constituta teneatur? Marcellus respondit, in sortem [f] teneri: et est humanior & vtilior ista interpretatio.

Qui constituit se soluturum vnam ex rebus alternatiuè debitis, alteram soluendo non liberatur. Bartolus.

Papinia. lib. 8. Quæstionum.

LEX XXV.

Illud aut illud debuit, [g] & constituit alterum, an vel [h] alterum quod non cõstituit, soluere possit, quæsitum est? dixi non esse audiendum, si velit hodie fidem constitutæ rei frangere. [i]

Si iuratum fuerit constitutum fuisse: ex iuramẽto delato vel relato agi potest de constituta. Bar.

¶ Si iureiurando [k] delato, debere tibi iuraueris: [l] cum habeas eo nomine actionem, rectè de constituta agis. Sed & si non vltrò detulero [m] iusiurandum, sed referendi necessitatem compulsus [n] id fecero: quia nemo dubitat modestius facere qui referat, quã qui 4 † ipse iuret: nulla distinctio [o] adhibetur, tametsi ob tuam facilitatem, ac meam verecundiam subsecuta sit referendi necessitas.

Constitutum potest fieri per epistolam. Bar.

Scæuola lib. 1. Responsorũ.

LEX XXVI.

Quidam * ad creditorem literas eiusmodi fecit: Decem quæ Lucius Titius ex arca tua mutuò acceperat, salua ratione vsurarum, domine penes me habes. Respondi, 5 † secundum ea quæ proponerentur, actione de constituta pecunia eum teneri. [p]

Potest quis constituere pro debitore inuito eo. Item protestatio inhibitoria eius actus ad quẽ quis est obligatus, nullius est momenti. Bart.

Vlpianus li. 3. 6 † ad edictũ.

LEX XXVII.

Vtrum præsente debitore, an absente constituat quis, parui refert: [q] Hoc amplius, etiam inuito [r] 7 † eo constituere quẽ posse Pomponius lib. xxxiiij. scribit; vnde falsam [s] putat [t] opinionẽ Labeonis existimantis: si postea, quàm 8 † quis constituit pro alio, dominus [u] ei denunciet, ne soluatur: factum exceptionem dandam: [x] nec immeritò id 9 † Pomponius: [y] nam cum semel sit obligatus qui constituit, factum [z] debitoris non debet eum excusare.

k *Si iureiurando delato*] vltrò ab aliquo Azo.

l *Iurauerit.*] scilicet rem aliquam actione de constituta.

m *Detulero*] ego conuentus de pecunia constituta Accur.

n *Compulsus*] detulit no. ut iuraret se non cõstituisse, retulit, vt iurem mihi constitutum fuisse: si. q; compellor, vt supra de iureiurando, l. iusiurandum, §. ait prætor, & C. de iureiu. l. generaliter. §. finalem. & arg. sup. de iureiur. l. manifestè.

o *Distinctio*] inter hunc casum, & superiorem quando fuit delatum.

p *Quidam.* Eum teneri.] imò videtur contra, vt inf. de insti. l. fina. Solut. hic animum obligandi se habuit: ibi ad fidem mensæ præstandam tantum scripsit. Item, in eo quod dicit, simpliciter teneri, videtur quod in vsuris teneatur: & sic est contra. sup. eod. Titius. in §. Solu. dicas hic teneri. s. in sortem tantum, vel hic erat prius vsurarum debitum, & sic potuit constitui quod erat: ibi non, & ideo de nouo non potuit obligationem pro eis parere nudo pacto, sic ut fiat cõstitutio: sed oporteret esse vinculum stipulationis, ut C. de vsu. l. 3. Vel dic, quod hic dicit, salua ratione vsurarum, s. quia in illis nolo teneri, & tunc est planum: quia non tenetur. Acc.

q *Vtrum Parui refert*] nisi quantum ad actionem neg. ge. uel mandati ppone reum Azo.

r *Inuito eo*] s. debitore: quia pro inuito et solui potest, vt inf. de sol. l. solutionem. & ff. de no. l. Stichum. in fi.

s *Unde falsam.*] alias est textus non.

t *Putat.*] scilicet Pomponius de semetipso loquens.

u *Dominus.*] pro quo constituit.

x *Dandam.*] s. ei qui constituit contra eum cui constituit.

y *Pomponius.*] s. putat falsam.

z *Factum.*] i. denuntiatio talis. sic & inf. mand. l. quintus. in prin. & sup. de neg. gest. l. si ex duob. & facit inf. & fideiuss. l. si fideiussor. Et dic ut ibi. Accurs.

1 † Fl. debeo. * Huius vocis, Idus significatio vide apud Macrob. & apud Alc. in l. Malis. 5. vi. duam de ver. sig. & in Au. in §. 13. super ver. data.

2 † Fl. pupillorum hac cautione & Fl. reus est. Duaren.

3 † Fl. intercessisset.

4 † Fl. quam eo ipse.

* Lud. Russ. 423. de e. si ex memb. ut post Bal. in Auth. si quid de C. cod. ti. de eo valde exclamat & facit magnum fest. vnde pro eis: & aducetas ad ea quæ dicuntur hic in nõ nominis pri mis interpretis. Bolo.

5 † Fl. respondi.

6 † Fl. lib. 14.

7 † Flor. inuito constituere eũ posse Pompo.

8 † Fl. si postquam constitit.

9 † Fl. decessit. hic.

a V *Bi.*] idest postquam.

b *Manet.*] vt infra de in rem ver. l. si filius. si tamen quoquo modo possit percipi, quod à priori voluerunt recedere, recessum est secundum Io. ut infra de præto. stipulat. § pen. Accursius.

c Q *Vsuriarum.*] Sed quid petit per act. de constitu. pecu. cum constituit se solututum, quod actione iniuriarum debetur; Respond. quantum iurauerit: sed ante iuramētum quid dicetur debitum, vt valeat constitutum: num aliquid oportet deberi? Respond. illud in quo tenetur iniuriam passo: licet sit nobis incertum quantum sit pro debito. Sic & sup. eo. id quod. § si.

1† Fl. lib. 4.

d S *I quis duobus.*] s. alternatiue.

2† Fl. lib. 24.

e *Pecuniam.*] quam tibi soli promiserat: sed postea tibi, vel Titio, vel adiecto soluturum se constituit. Accursius.

3† Fl. deest. et.

f *Titio.*] adiecto.

g *Propria actione*] scilicet certi condic. pristina, quæ competit nomine pecuniæ constitutæ postea, & hæc lectura dirimit contrarium sup. eod. si vero. & inf. de so. si ita stipulatus.

h *Constituta.*] scilicet nomine.

i *Per exceptionem.*] quia tua voluntate est ei solutum, ut infra de verb. obl. l. cum qui ita §. qui sibi. Alij autem diuinant hic in expositione huius legis.

4† Fl. priori a si. om. Cuiac. lib. 13. obseru. c. 2.

k L *Ucius. Seiorum.*] scilicet creditorum duorum qui sic vocabantur.

l *Patrui sui.*] Lucij Titij.

m *Ciuilem.*] scilicet hæreditariam.

n *De constituta*] quæ est prætoria: ea enim ipso iure non tenetur: quia constituit, vt sui proprium debitum solueret, non ut alienum: & ideo ipso iure non tenetur, argu. sup. de pac. l. si cum te. secus si quasi defuncti, ut no. sup. de condi. indebi. si pœn. §. 1. & sup. eod. l. hactenus. §. 1.

5† i. continet, siue chirographum. cuius appellationis hac ratio est, quia moris fuit veteribus salutationes brevi cautionib. proponere, & ad exemplum litterarum quæ absentib. mittuntur, cōscribere. Dua. 8 disp. c. 45.

6† Fl. eo, Mal

COMMODATI, vel contra.

Quia beatius est dare quam accipere ... in quibus ad interesse agitur, præmittit de commodat, quod fit tantummodo accipientis gratia. Accur.] *Ab hoc autem tit. incipit tractare de conductionibus alijs maxime bonæ fidei, quæ ex contractibus nascuntur, & quæ proprium nomen habent, siue dare oportere intendatur, siue præstari, restitui, reddi, vel alio modo: nec enim omnibus actionibus vna est formula semper, ut inquit Cuiac. qui longo sermone in hanc materiam scribit in suis paratitl. ad hunc titulum.*

Interuentu nouæ personæ constituentis non præsumitur nouatio. Bar.

Caius lib. 5. 1 † ad edict. prouinciale.

LEX XXVIII.

VBi[a] quis pro alio constituit, se soluturum, adhuc is pro quo constituit, obligatus manet[b]

Actiones ex delicto possunt in constitutum deduci. Bar.

Paulus li. 20. 2 † ad edictū.

LEX XXIX.

QVi iniuriarum,[c] vel furti, vel ui bonorum raptorum actione tenetur, & 3† constituendo tenetur.

Per solutionem factam adiecto in constituto, qui non erat adiectus in principali, tollitur actio principalis ope exceptionis, non ipso iure. Bart.

Idem lib. 2. Sententiarum.

LEX XXX.

SI quis duobus[d] pecuniam[e] constituerit, tibi aut Titio:[f] etsi stricto iure propria actione[g] 4 † pecuniæ constitutæ[h] manet obligatus, etiam si Titio soluerit: tamen per exceptionem[i] adiuuatur.

Qui constituit se soluturum, quod alius debet, tanquam ipse deberet, non tenebitur. Bart.

Scæuola lib. 5. Digestorum.

LEX XXXI.

LVcius Titius Seiorum[k] debitor decessit: hi persuaserunt Publio Mæuio quod hæreditas ad eum pertineret: & fecerunt vt epistola 5† in eos exponeret, 6 † debitorem se esse quasi hæredem patrui sui[l] confitentem: qui & addidit epistolæ suæ, quod in rationes suas eadem pecunia peruenisset. Quæsitum est, cum ad Publium Mæuium ex hæreditate Lucij Titij nihil peruenerit, an ex scriptura proposita de constituta pecunia conueniri possit, & an doli exceptione vti possit? Respondi, 7† nec ciuilem[m] eo nomine actionem competere: sed nec de constituta[n] [pecunia 8† contineri posse] secundum ea quæ proponerentur. Item quæsitum est, 9† vsurarum nomine, quod ex causa suprascripta datum sit, an repeti possit? Respondi 10† secundum ea quæ proponerentur, posse.

7† Fl. respondi.

8† Fl. inclusa desunt.

9† Fl. r. idem quæsit.

10† Fl. respondit.

TITVLVS VI.

Commodati, vel contra.

Vlpian. lib. 28. ad edictum.

LEX PRIMA.

AIt prætor,[p] Quod quis commodasse dicetur, de eo iudicium dabo.[o]

Commodari potest res mobilis & immobilis & incorporalis. Bar.

¶ Huius edicti interpretatio non est difficilis. vnum[p] solummodo notandum est, 11† quod qui edictum concepit, cōmodati facit mentionem, cū Pacuuius[q] 12† vtendi fecerit mentionem. ¶ Inter commodatum autem & utendum datum, Labeo quidem ait[r] tantum interesse, quantum inter genus & speciem. Commodari enim rem[*] mobilem,[s] non etiam soli: vtendam dari etiā soli. Sed [ut apparet] propriè commodata res dicitur, & quæ soli est: idque 13† Cassius existimat. Iulianus 14 † amplius etiā habitationem[t] commodari posse ait.

11† Flo. deest.

12† al. Pacuuius de quo fit mentio in l. 1. sup. de eo. iur.

* Facit gl. 1. in ver. & commodatum. eo. ti.

13† Dua. idque & Cassius.

14† Fl. Vinianus.

Si commodatum ab initio nullo iure consistit, ex post facto non reconualescit: secus si saltem iure naturali consistat. hoc dicit vsque ad §. reddita. Bartol.

o A*It Prætor. Dabo*] ei qui cōmodauit aduersus eū qui accepit. Et no. quod ex hoc videtur quod hæc actio sit prætoria: sed non est, imo ciuilis, ut inf. eo. in commodato §. sicut, nec mirum si prætor hic de ea loquatur, quia nil intactum reliquit, sic & sup. si pars hær. pe. l. 1. in princ. Vel dic, quod inf. l. in commodato. non dicit ad differentiam prætoriæ, quod hæc sit ciuilis: sed ad differentiam naturalis obligationis. sed primum verius est. Azo.

p *Vnum*] idest præcipuum: nam non solū istud, sed alia multa sunt notanda.

q *Pacuuius.*] s. prætor in suo edicto, vel Iuriconsultus hoc modo, quod quis vtendū dedisset, &c.

r *Ait.*] & male.

s *Mobilem.*] sed nec omnem mobilem, ut inf. e. l. 3 §. si & l. 4.

t *Habitationem*] idest domum gratia habitandi, secundum Pla. non autem seruitute habitandi: quia incorporalia non cōmodantur, & secundum hoc erit donatio, usus, & commodatio rei, ut infra de donatio. l. in ædibus: hæc enim nomina verbalia ponuntur pro proprio nomine rei quandoque, vt hic habitatio, id est res quæ inhabitatur: & alibi, ut emptio. id est instrumentum emptionis, ut C. quæ res pig. obl. pos. l. cum cōstet & donatio, id est res donata, ut diximus sup. de condi. ob causam, l. cum quis. Tu dicas quod de seruitute habitandi dicit, & quod incorporalia commodantur: alias nil adiceret prædictis Iulia. habet etiam hic locū actio præscr. uer. ut ff. de præscr. uer. si gratuitam in prin.

Non

a *Non tenentur*] nisi dolum committant, vt dices ĩ.l.3. in prin. & sic non sunt contrariæ leges, quæ dicunt pupillum teneri ex delictis, vt C. si aduersus delic l.1. & 2. & ŝ. de minor. si ex caus. § nunc videndum

b *Authoritate.*] scilicet quia infans erat, vt ĩ.l.1. no.

c *Actione.*] scilicet commodati

d *Nec in furiosum. Ad exhibendum.*] non contractus, sed possessionis gratia. Accur.

e *Sed mihi locupletior.*] vt ĩ de in sti.l.cæterus. Itẽ si dolum quis commiserit: hæc.n. duo paria sunt, vt ĩ. depos l.ij.§ an in pupillum. Sed quãdo videtur locupletior? Resp. quidã hoc ipso, q̃ nõ est effectus pauperior, vt ĩ. de solut. l. in pupillo. Ioan. ṽ, vt ne videatur locupletior factus, nisi in veritate sit locupletior: & illa loquitur qñ emit rem sibi necessariam; sed tñ dicit Io. cati in pupillũ actionem commodati hoc ipso, q̃ res penes ipsum inuenitur, ut inf. de pecu. deposui, in princ. & inf ea.l.§. hæres. Sed quid si a principio nec naturaliter fuit obligatus, vt quia infans, ut ŝ. de condi. indeb. l. quod pupillus, & inf de actio. & oblig l. pupillus vel a tutore accepit, ut inf. de auth. tut. l. quinta? Rñ. nec utilem ex ĩ. sed dati: & sic põt loqui finis primæ legis: sed cõmunes actiones ad exhibendum: & in rem, locum habent, ut & supra l. prox.

f *Non videtur reddita.*] quantũ ad hanc actionem: nec quantum ad depositi, ut inf. deposi. l.1 §. si res. sed secus quo ad actionem ad exhibendum, ut C. ad exhib. exhibitionis. nisi in alia prorsus forma exhiberet: nam tunc esset idem quod hic, ut & ŝ. ad exhiben. l. Iulianus, §. sed si quis. nunquid ergo hoc casu ex quo non videtur reddita ipsa tota res, petetur adhuc? Argum. quod sic, inf. de sol. l. etiam. & quia verbum reddi, latã habet significationẽ, ut inf de vsu. l. videamus, § in Fauiana. Sed Io. contra, ut inf. de sol. l. si stipulatus sum. §. 1. agetur ergo ad deteriorationem, sicut re non reddita: & hoc ideo, quia deterioratio iure actionis uenit; secus si iudicis officio, ut C. de pos. l. 4. & ŝ. de eo quod cer. lo l. antepen. nisi fortè inconuenienti suppleret, vt inf. de re iud. l. Paulus respon. & ŝ de rei vend. l. ex diuerso, §. vbi. Vel melius, si pro re ipsa quæ est soluta, aliquid desit, res ipsa petetur, ut quia alii obligatã tradas, ut inf. de sol l. etiã, & l. si rem. secus si res deterior est in contractu stricti iuris, ut sup. de dolo. l. & elegãter, §. nõ solo. & hæc distinctio in cõtractu stricti iuris locũ habet: secus in act. bo. fid. ut hic: nam tota petetur. Si vero in re soluta nil desit. sed pars debita tantum est soluta, pro parte tollitur obligatio, ut ibi, & inf. de legat. 2. l. Mænius, §. fundo. & de solut. l. stipulatus, § ij. secundum. Azo.

g *In hac.*] tria dicit. In primo fuit in dolo: & ideo iuratur in litem. In secundo in culpa. Tertio in dolo sine culpa.

h *Quanti.*] in bo fid. iudicib. si res principaliter petatur, tempus rei iudicatæ inspicitur vt hic. Si ad æstimationem agatur tempus quo nata fuit obligatio, vt ĩ. mand. l. hominem, in princ. at in iudicib. stricti iuris distinguitur quantitas a specie: nam si quantitas, tunc lit. contest. tẽpus inspicitur, vt hic: nisi post moram etiã ante commissam melior facta sit, vt ŝ. si cer. pet. l. vinum, & de trit. l. fi. si vero species, si extat, qualis est: si non, qualis esse desiit, & hoc mora cessante: sed culpa interueniente. Cæterum, si in mora fuit, in id tenetur in quo facta fuit deterior, ut ŝ. de trit. l. pen. & ĩ. mand. l hominem, sm Io. & sm hoc loquitur hic, qñ in specie, & demum lit. cõtest. fuit in mora. Sed Azo. facit vim in eo quod dicit hic quanti. nam per hoc patet, q̃ ẽ quantũ ad rei æstimationẽ spectatur tẽpus sniæ, ut lit contest. non quo nata fuit obligatio: & alia lex hominem, in speciali casu loquitur: & forte in bo. fi. iudi. spectatur tẽps sniæ, ut vsque ad illud ex tẽpe moræ fiat æstimatio, non ut progrediat vltra: & ita in iudicibus stricti iuris, s. de tẽpe lit. contesta. i. ut a tẽpe moræ vsque ad lit. contest. fiat æstimatio. & sic non obst. l. hominem. & hoc si alium cõuenio act. stricti iuris, vel bo fi. pp culpam: nam ita innuitur hic: quia primo dixit iurari in litem, quod pp dolum tñ continget, & postea dicit æstimandum quanti res fit tẽpe sniæ, quod est vbi pp culpã agitur. Si vero quis propter dolum conueniatur actione stricti iuris: forte a tẽpore moræ vsque ad sententiã fiet æstimatio, ut sup. de rei vend. l. Iulianus scribit si hominẽ, §. 1. & ita posset intelligi quod dr. ŝ de triti. l. pen. condemnationis tempus spectandum. licet & aliis modis ibi exposuerimus, ut corrigatur principium per finem. Item quod dicit hic. rei iud proprie pone, ut tunc incipiat secundum Io & H & hoc nisi culpa, uel dolo res sit facta deterior post lit. contest. quia tunc id inspicitur tempus.

i *Quamuis.*] i. cum in stricti &c. secundum Io. & sic argumentatur a minori. Item secundum Azo. proprie ut tuc finiatur. Vel tertio dic, iudicandæ, idest tempus moræ, quo potuit, & debuit iudicari, secundum omnes.

K *Litis contestatæ.*] si quantitas petatur secundum Ir. Item est contra huic dicto de stricti iuris, sup. si qs caut. l. qui autem, §. 1. Sol. ut ibi. Item est contra, sup. de trit. l. pen. Sol. ut ibi, & modo diximus. Accur.

l *Conuenitur.*] ut & ŝ. de cõd. furt. l. in condictione. Accu.

m *Insolidum.*] vt hic, & C. de hæred. act. l. pro hæreditariis. & ŝ. de rei vend. l. si possessor. & ĩ. de vi & vi ar. l. si plures. & in s. de pro. stip. l. 2. §. incertam & sup. de eden. l. si qs ex argentariis, §. 1. & inf. pro soc. l. actionem, §. antepen.

¶ Impuberes * commodati actione non tenentur, [a] quoniam nec consistit commodatum in pupilli personam sine tutoris authoritate: [b] vsque adeo, vt etiam si pubes factus dolum aut culpam admiserit, hac actione [c] non teneatur, 1 † quia ab initio non constitit.

Paulus lib. 7. 2 † ad edict.

LEX II.

Nec in furiosum commodati actio danda est: [d] sed ad exhibendum [d] aduersus eos dabitur, vt res exhibita vendicetur.

Vlpianus li. 28. ad edictu.

LEX III.

Sed mihi videtur, si locupletior [e] pupillus factus sit, dandam vtilem commodati actionem, secundum diui Pij rescriptum.

In actionibus bonæ fidei non videtur res reddita, q̃ deterior redditur: ideo actio prima durat. Bart.

¶ Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita, non videtur [f] reddita, 3 † nisi quod 4 † interest, præstetur: proprie enim dicitur res reddita, quæ deterior redditur.

Cum venitur ad æstimationem rei per iuramẽtum in litem, quod est affectionis, vt in actionibus bonæ fidei, inspicitur tempus sententiæ: quãdo verò per iuramentum in litem, quod est veritatis, vel stricti iuris, inspicitur tempus lit. contestatæ. h.d. iste §. secundum intellectũ Doctorum, qui fuit originaliter Guil. de Cun. et ipsum sequitur Bar. glo. verò non intellexerunt istũ §. & propter ipsum fuit obtenebratus intellectus glo. quia nesciuerũt soluere cõtraria difficilia. Paulus.

¶ In hac [g] * actione, sicut in cæteris bonæ fidei iudiciis, similiter in litem iurabitur, vt 5 † rei iudicandæ tempus, quanti [h] res sit, obseruetur: 6 † quamuis [i] in stricti iuris iudiciis 7 † litis contestatæ [k] tempus spectetur.

In obligatione rem restitui in contractibus bonæ fidei, hæres tenetur vltra hæreditariã portionem, quatenus rei restituendæ habet facultatem. Bartolus.

¶ Hæres * eius, qui commodatum accepit, pro ea parte, qua hæres est, conuenitur: [l] nisi forte habeat 8 † facultatem totius rei restituendæ, nec faciat: tunc enim condemnatur insolidũ, [m] quasi hoc boni iudicis arbitrio conueniat. *

Agendum,

** Non secundum Bald. in antiqua lect. q̃ quando contractus ab initio non tenet ratione inhabilitatis personæ, nunquã confirmatur. concor. tex in l. vsufructus, inf. de stip ser no.*

1 † Flor. tenetur.

2 † Flor. lib. 28.

3 † Dua vbi reddita, q̃ deterior facta reddatur

4 † Flo quid.

** Ad intell. huius § vide Butrigal. in l. vinum, num. 41. si cer. pet. & ibi Rub. num. 58. & 227.*

5 † Flor. &

6 † Flor. obseruatur.

7 † Flor. desunt verba, 'iuris iudicijs.'

** Ad intell. huius §. vide Alc. in l. 4. §. Cato. num. 85. de verb. obl. & ibi Ang. de Perusi. num. 1 & Butrigal. num. 87 & Dec. n. 189. & Mar. Socin. nu. 189.*

8 † Flor habent.

** Hinc apparet casum esse sing. in reductum fauore bonæ fidei, q̃ maxime in cõmodato desiderat: nam cum hæc actio sit pers. in solid. forè in iure non datur. l. 1. 6. si hæres infra ad Trebell.*

a *Agendum.*] contra patrem, uel dominum. Accursius.

b *Filiofam.*] sed hodie cum patre, cũ habeat ipse exercitiũ, vt C. de bon. mat. l. j. & de bon. quæ lib. l. fin. posset tamẽ dici hoc esse verum in his rebus quarũ patri acquiritur vsusfructus: sed si extra illas res ineat filius contractum, vt est hic, quia res ei commodata est, vel deposita apud eũ: posset ipse filius cõuenire & conueniri, authoritate nõ patris ut d. l. cum nõ solum, §. ptimo.

c *Condemnatur.*] de pecu ut & ĩ. de dolo, l. si oleum. & hæc de dolo & infra deposi. l. j. § filiusfamilias.

d *Duntaxat.*] id est non culpa, sed dolus tantũ domini punitur ut ĩ. de pecu. l. in bonæ fidei, & l. depositi.

e *Consumitur.*] vnde panis improprie dicitur commodari. Accursius.

f *Sæpe. Ditis.*] quasi dicat interdum pecuniæ gratia ditis, id est diuitis apparituri: est enim syncopatum loco numerationis, scilicet faciendæ creditori; ac si dicat, debitor plurium accepit pecuniã ut diues appareat, & sui creditores non sint acerbi: quasi cito possit eis solui.

g *Si ut certo. Habeat*] actione ex eo contractu. ut supra de eo quod certo loco, l. in bonæ fidei. Accursius.

h *Facit.*] si res præsens sit, alias cum nactus erit possessionem ex voluntate actoris, ut supra, de rei vendic. hæc si res. Est enim emptori similis, infra rerum amo. l. si propter res. & supra de publ. sed & si res, § primo. & inf. de cõtra. empt. l. 3. & ideo debet iste cauere victo ei si ad se peruenerit, ut infra eodem, si is qui. primo respons. & etiam actionem cedere, quã nisi dolum commiserit, ut infra de re iudic. l. in depositi. Accur.

i *Culpa.*] id est lata, leuis, & leuissima.

k *Et quidem.*] id est in his videlicet q̃ apposuit his

1 † *Flor. &*

2 † *Fl. decst, agere.*

3 † *Flor. desit quis.*

4 † *Flor. condemnatur.*

* *Pater gl.* ... *vsu* ... *contra* ...

5 † *Flor. etiã.*

6 † *Flo dicis, in simulatis, non cũ animo ut* ... *possit se facere.* ... *Vide lib.* ... *cap.* 47. & *Aug.* ... *lib.* ... *Grati* ... *Cuiac.* ... *lib* ... *cap.* 27.

Ex contractu commodati celebrato cum filio, vel seruo ipse tenetur insolidum & et pater vel dominus de peculio: & de dolo ipsorum habebitur ratio. Bart.

¶ Si filiofamilias, seruo commodatum sit, duntaxat de peculio agendum a erit. Cum ipso autem filiofamilias b etiam 1 † directo quis agere 2 † poterit.

¶ Sed & si ancillæ, vel filiæfamilias quis 3 † commodauerit, duntaxat de peculio agendum erit. Sed non tantum ex causa doli earum personarum pater, uel dominus condemnatur. c 4 † sed & ipsius quoque domini, uel patris fraus duntaxat d venit, ut Iulianus lib. 11. circa pignoratitiam actionem distinguit.

Commodatum non consistit in his, quæ vsu consumuntur, nisi sic tradantur, vt vsu consumantur. Bart.

¶ Non * potest commodari id, quod usu consumitur: e nisi forte ad pompam, uel ostentationem quis accipiat.

Caius lib. 1. de verb. oblig.

LEX IIII.

Sæpe enim 5 † ad hoc f commodantur pecuniæ, ut ditis 6 † gratia numerationis loco intercedant.

In hac actione ex natura officij iudicis quod deseruit actioni bonæ fidei, habetur ratio interesse loci & temporis. Bart.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

LEX V.

Si, ut certo loco, vel tempore reddatur commodatum, conuenit; officio iudicis inest, ut rationem loci, uel tẽporis habeat. g

Litis æstimatio similis est emptioni. Bart.

Si quis hac actione egerit, & oblatam litis æstimationem susceperit: rem offerentis facit. h

In contractibus, qui celebrantur gratia dantis tantum, venit dolus & lata culpa. In his, qui gratia accipientis tantum, venit leuis & leuissima. In his, qui gratia vtriusque, uenit lata & leuis: de casu verò fortuito quis non tenetur, nisi conuentio, æstimatio, vel culpa præcesserit: vel aliud inducat. h. d. vsque ad §. denique. Bart.

Nunc videndum est, quid veniat in cõmodati actionẽ, 7† utrum dolus, an & culpa, i an vero & omne periculum? Et quidem k in contractibus interdum solum dolum, interdum & culpam præstamus: dolum in * deposito: nam quia nulla utilitas eius uersatur apud quem deponitur, merito dolus solus præstatur: nisi forte & merces l accessit: tũc enim (ut est & constitutum) & culpa exhibetur: aut si hoc ab initio conuenit, ut & culpã & periculum præstet is, penes quem deponitur. m Sed vbi vtriusque vtilitas vertitur; ut in empto, in 8 † locato, in dote, in pignore, in societate, & dolus & culpa præstatur.

¶ Commodatum autem plerumque n solam utilitatem continet eius, qui commodatur. & ideo verior est Quinti Mutii sententia, existimantis & culpam o præstandam, & diligentiam: p & si forte res æstimata data sit, omne periculum q ab eo præstandum, qui æstimationem se præstaturum recepit. r

¶ Quod uero s senectute contigit uel morbo, uel ui latronum ereptum est, aut si 9 † quid simile accidit: dicendum est, nihil eorum esse imputandum ei, qui commodatũ accepit, nisi aliqua culpa interueniat. Proinde & si incendio, uel ruina aliquid contigit, uel aliquod damnum fatale, non tenebitur, nisi forte cum posset res commodatas saluas facere, t suas prætulit.

l *Merces.*] non quasi merces: tunc enim locatio esset, ut infra depos. l. j. §. si quis seruum.

m *Deponitur.*] quia contractus ex conuentione legẽ accipiunt, ut infra depos. l. j. §. si conuenerit. Sunt & alii casus in quib. vltra dolum depositarius tenetur, ut dicex ĩ. depos. l. prima, §. sæpe. uel si fuit in mora, uel præcessit causa. Accur.

n *Plerumque.*] hoc dicit, quia quandoque gratia utriusque, quandoque etiã gratis dantis tantum, ut infra ea. l. §. interdum, & l. eum, §. primo. & l. in rebus, § j.

o *Culpam.*] si fecit, quod non debuit.

p *Diligentiam.*] ut & facere teneatur si omisit.

q *Periculum.*] id est omnem culpam, uel id est periculum per culpam omnem proueniens. sic & sup. de negot. gest. litis, §. si pecuniæ. sic etiam ponitur infra. de æstim. act. l. j. in fi. & hoc licet non gratia cõmodatarii tantũ sit cõcessum. Sed quid si gratia cõmodatarii sit tantum cõcessa & postea æstimetur? Respon. pactũ æstimationis inducit casum, alias nihil adderet, quia esse nõ debet. arg. ĩ. de leg. 3. primo, l. si quãdo, § secundum. Ex. & de hac materia plene dixi. § si quis cau tio. l. sed & si. §. quæsitũ.

r *Recepit.*] sed de casu non tenetur, ut infra prox.

s *Quod verò.*] hic potest signari §. ut loquatur in alio casu, scilicet cum res non est æstimata sed melius est per superiora determinari: nam & tunc de casu non tenetur, ut ibi dixi, & dicitur infra locati, l. opus, in fine.

t *Saluas facere.*] similis enim modo debet custodire, ut hic, & inf. deposi. l. quod Nerua. sic & tutor pupilli pecuniã, ut ĩ. de administratio. tuto rum, l. tutor. secundũ dignitatem, § nõ est, sed seruus plus de mirum quã suum ĩ. ad Syllan. l. j. § eo. autẽ Sed quid si res commodata erat

villo

7 † *Flo. actio-nem.*

* *Concor. c. 1. tam gl. 4. in princ. ext. de sol.*

8 † *Duæ vt in loca.* ... *in pig.* ... *in socie.*

9 † *Flor. de eff.*

¶ Custodiam plane commodatæ rei etiam diligentem[a] debet præstare. Sed an etiam hominis commodati custodia præstetur, apud veteres dubitatum est, nam interdũ, & hominis custodia præstanda est, si vinctus[b] commodatus est:[c] vel etiam 1 † eius ætatis, vt custodia indigeret. Certè si hoc actum est, vt & 2 † custodiam is, qui rogauit[d] præstet, dicendum erit præstare debere. 3 †

¶ Sed * interdum, & mortis damnum ad eum, qui commodatum rogauit, pertinet. Nam si tibi equum commodauero, vt ad villam duceres, 4 † tu ad bellũ duxeris, commodati teneberis. Idem erit, & in homine.[e]

¶ Planè si sic commodaui, vt ad bellum duceres, meum erit periculum.[f] Nam & si seruum tibi tectorem cõmodauero, & de machina[g] ceciderit, periculum meum esse Iulianus 5 † ait. Sed ego ita hoc verum puto, si tibi commodaui, vt & in machina operaretur. Cæterum si vt de plano opus faceret, tu eum imposuisti machinæ:[h] aut si machinæ culpa factum est, 6 † minus diligenter[i] non ab ipso[k] ligatæ, vel funium perticarumque vetustate: dico periculum, quod culpa contigit rogantis commodatum, ipsum præstare debere. Nã & Mela scripsit, si seruus lapidario cõmodatus sub machina perierit, teneri fabrum commodati, qui negligentius machinam colligauit. Quinimo & qui aliter re commodata vtitur, non solum commodati, verum furti[l] quoque tenetur, vt Iulianus lib. 11. Dig. scribit.

Si commodans non patitur commodatarium vti re ad eum vsum, ad quem commodauit, tenetur commodati contraria. Si commodatarius aliter vtitur, tenetur commodati directa, etiam & furti. Bartolus.

¶ Idemque 7 † ait si tibi codicem commodauero, & in eo chirographarium 8 † debitorem tuum cauere feceris, egoque hoc interleuero: si quidem ad hoc tibi commodauero, vt caueretur tibi in eo: teneri me tibi contrario iudicio, si minus, neq. me certiorasti[m] chirographũ ibi esse scriptum, ẽt teneri 9 † te mihi, inq. commodati. imò ait ẽt furti, quoniam aliter re commodata vsus es: quemadmodum qui equo, inquit, vel vestimẽto aliter quam commodatũ est, vtitur, furti tenetur.

Diligentia debet adhiberi in re commodata, & in eius sequela. Bart.

¶ Vsque adeò aũt in re commodata diligentia præstanda est, ut etiam in ea, quæ sequitur rem commodatam, præstari[n] debeat: puta 10 † equũ tibi commodaui, quam pullus comitabatur, etiam pulli te custodiam præstare debere veteres responderunt.

Si commodatum fiat gratia dantis, vel eius contemplatione, commodatarius de solo dolo tenetur. Bartolus.

¶ Interdum * planè dolũ solum in re commodata, qui rogauit, præstabit: vt puta 11 † si ita conuenit,[o] vel si sua duntaxat causa commodauit, spõsæ forte suæ, vel vxori, quo honestius culta ad se deduceret: vel si quis ludos edens prætor * scenicis[p] commodauit: uel ipsi prætori quis vltro 12[q] commodauit.

Si res data, ut pignoretur, non recolligitur, competentibus actionibus est agendum, uel actio debet cedi sumptibus, & periculo ipsius cedentis. Bartolus.

¶ Nunc uidendum, in quibus speciebus commodati actio locum habeat. Et est apud ueteres de huiusmodi speciebus dubitatum; Rem tibi dedi,[r] ut creditori tuo pignori dares,[s] dedisti, non repignoras[t] 13 † ut mihi reddas. Labeo ait commodati actionem locum habere. Quod ego puto[u] uerum esse, nisi merces interuenerit. tunc enim uel in factum, uel ex locato[x] & 14 † conducto agendum erit.

vilis pretii sua vero pretiosa res erat? Respond. non tenetur: quia diligẽs quilibet hoc fecisset: non aũt tenetur facere nisi quod diligentissimus faceret, ut j. eodem, in rebus j respon. Quid si æquales? Item quid si res duorum commodatas habuerit? Resp. idem. arg. j. ad Syl. l. 3 § 2.

a *Diligentem.*] tenetur enim regulariter omnis commodatarius de lata, leui, & leuissima, ut plenè dicẽ j eo. interdum.

b *Vinctus*] idest ligatus.

c *Commodatus est.*] vnde custodiendus erat, vt s. de rei vend. l. si a bonæ fid. Et no. quod inspicitur consuetudo ciuitatis, ut j. de pig. act. l. si seruos. Item no. quod minus de homine quam de alia re tenetur. nisi indicia præcedant; ut hic. Item no. quod iuuenes facilius fugiunt, quam senes.

d *Rogauit*] idest is qui commodatum accepit.

e *In homine*] no. ex hoc §. generale tale, quod vbicumq. quis tenetur de casu, ibidem si culpa præcedat casum, de casu tenetur, vt j. eo. l. in rebus §. j. & j. loca. videamus. §. si hoc. & C. de nau. fen. l. cum proponas. & s. si quis ca. l. 2. §. vis. & j. solu. matri. in his. Sed quandoq. fallit, ut inf. ad l. Rh. de iac. l. fin. §. si ca. & § fin.

f *Periculum.*] quia ad hoc dedi. ut arg. s. de vsufr. l. arboribus. §. nauis.

g *Machina.*] & machinæ vitio nil factũ est &c. Et no. quod res inanimata non dicitur culpam committere.

h *Aut si machina*] redit ad primum, quando commodauit, ut in machina operaretur. Accur.

i *Minus diligenter.*] rationem assignat. Azo.

k *Ab ipso.*] s. seruo. tu enim non teneretur, ut ar. inf. e. §. si me rogaueris. versic. plane si seruus.

l *Furti tenetur.*] ut arg. s. de cond. fur. l. si qui furtum. & inf. de fur. l. qui iumenta. & l. si is qui. & l. qui re. & l. si pignore. §. j. & inf. proxi. §. & hoc si intellexisset se inuito domino facere: eumque si intellexisset, nõ permissurum: vt insti. tit. de obli. ex malefi. §. placuit.

m *Certiorasti.*] maximè. Accur.

n *Præstari debeat.*] quod iuris est in principali, & in access. ut inf. & inst. ad l. cuicumque. §. item fideiussori. & inf. e. l. si me. & inf. de po. l. j. §. sic ista. & if. de preca. l. quamuis. & s. nau. cau. stab. sed & ipsi. § si. Sed argu. cõtra inf. depo. l. 1. §. quæ in depositis.

o *Conuenit.*] s. per pactum. sed in dote hoc pactum non ualet: ut inf. de pact. do. l. Pomponius ait. Et distinguet: quia quãque dolum tñ præstabit, ut si gratia dantis tãtũ sit commodata: quãque de lata, & de leui, ut si vtriusque gratia: quandoq. ẽt de leuissima, ut regulariter: vt hic. & inf. eo. l. eu. §. si rem. & inf. e. l. in rebus. in prin.

p *Scenicis.*] in scena ludentibus

q *Vltro commodauit.*] duobus modis potest hoc intelligi, & quod prætor sedebat, & ei dedit, ut daret scenicis: tunc ipse de dolo tãtum mihi tenetur, uel quod ego alicui, uel prætori vltro accommodẽ, ut & tunc de dolo solo teneat.

r *Rem tibi dedi.*] id est commodaui Accursi.

s *Dares.*] i. obligares

t *Non repignoras.*] id est non luis. Accur.

u *Puto.*] vt & C. eod. l. penul.

x *Vel ex locato*] si certa merces, tunc ex locato: ut si incerta, tũc in factum, idest præscri. uar. ut insti. loc. §. nã ut. uers. & quæ supra dixi.

1 † Flor. deest, etiam.

2 † Flor. deest, &.

3 † Flor. deest, debere.

* Concor. cũ hoc § gl. 1. in uer. commodatum autem in ca. 1. ext. eo ti.

4 † adducerres.

5 † alias, Vitmanus.

6 † Flor. deest, est.

7 † Flor. deest, quo.

8 † chirographum forte legendum est, chirographo Duar.

9 † Flor. teneris mihi.

10 † Flor. ut puta.

* Bald. hic dicit illum tex. not. hoc, quod sponsus mutuans ornamenta sponsa videtur in dubio ea commodare non donare, unde sol. ma. potest ea repetere tamen quæ tamen non est standum: ut hoc dicitur in secundis interp. Bolog.

11 † Si quis ita. Flo.

* Quem hic prætorem iurisconsultus intelligat, pulchre Bu. hoc.

12 † alias, vltra. sed rectius est. Flo. Duar.

13 † Flor. repignora. & infra repignorandi.

14 † Flo. deest, &.

a *Pro te.*] scilicet præsente. alias neg. gest. datur, vt ꝫ. man. l. ex mandato. §. si fideius. sed si tempus non est appositum, quando luere debeat, quando agam? Resp. cum diu steterit vt ꝫ. menda. l. Lucius.

b *Si a me.*] mutat personas. Accursius.

¶ Planè si ego pro te a rem pignori dedero tua voluntate: mandati erit actio.

¶ Idem Labeo rectè dicit, si a me b culpa absit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, competere tibi ad hoc duntaxat c commodati, vt tibi actionem 1 † aduersus eum præstem. Abesse aût culpa a me uidetur, siue iã solui pecuniam, siue soluere sum paratus. d Sumptus e plane litis, cæteraque æquum est eum agnoscere, qui commodatum accepit.

Culpa hominis commodati cum re commodatarium non excusat: secus in dolo. Bartolus.

¶ Si me rogaueris, vt seruum tibi cum lance f commodarem, & seruus lancem g perdiderit: 2 † periculum ad te recipere. nam & lancem videri commodatã: 3 † quare eam quoque præstandam. Planè si seruus cum ea fugerit: eum qui commodatum accepit, non teneri: nisi fugæ præstitit culpam.

Appositio custodis facta ex postfacto non remittit custodiã ei, cui res fuerat commodata. Bar.

¶ Si de me h petisses, vt triclinium tibi sternerem, i & argentum ad ministerium præberem, k & fecero: deinde petisses, ut idẽ sequenti die facerem: & cum commodè argentum domum 4 † referre non possem, ibi hoc l reliquero, m & perierit: qua actione agi posset, 5 † & cuius esset periculum? Labeo de periculo scripsit, multum interesse, custodem posui, an non: si posui, ad me periculum spectare: si minus, ad eum penes quem relictũ est. Ego puto commodati quidem agendum in vtroque n casu: 6 † verum custodiam eum præstare debere, penes quem res relictæ o sunt: nisi aliud nominatim conuenit.

In obligatione primitiua, quæ ad rei restitutionẽ contrahitur, quilibet tenetur pro parte: quia insolidum ad eos peruenire non potest. In obligatione vero secundaria, quæ contrahitur ratione doli vel culpæ, quilibet tenetur insolidũ: quia pro parte non põt delinqui: & si agit contra vnum ex facto alterius, ei actio cedi debet, quia si cõtra istum ageretur, actio pro rata tolleretur. Bartolus.

¶ Si duobus vehiculum p cõmodatum sit, vel locatum simul, Celsus filius scribit 7 † lib. 6 Digestor. quæri posse vtrum vnusquisq. eorum insolidum, an pro parte teneatur. Et ait q duorũ quidẽ in solidum dñium r vel possessionem esse non posse: 8 † nec

c *Duntaxat.*] contra ꝫ. de pig. act. l. petenti. vbi dicit dari actionem. Sed dic, quod & ibi cedendo liberatur: ut ꝫ. eod. tit. l. eleganter. §. si vendiderit & l. pen. Azo. & ad hoc ꝫ. de per. qđ debetur. & ꝫ. lo. l. cũ plures. §. vestimenta. Accursius.

d *Paratus*] vt infra qui. mo. pig. vel hyp. solui. l. item liberatur. §. qui paratus. Et sic no. ꝙ sufficit si per eum non remaneat, vt hic, & infra de an. le. l. Mænia. in princip.

e *Sumptus.*] ad hoc infra depo. si in Asia. j. respon. & supra ad exhi. sed & si. §. quo loco.

f *Cum lance.*] i. seruũ & lancem.

g *Lancem.*] vt supra eod. §. vsque adeo. Accursius.

h *Si de me.*] idest a me.

i *Sternerem*] idest optime locum tuum præpararem, & scopis mudarem, & demum bene ornarem: ibiq. tres lectos sternere in quibus olim comedebant antiqui, & vocabat locus sic paratus triclinium. Vel dicitur locus tribus clauibus firmatus, vel cameræ tres dicitur triclinium. *

k *Præberem.*] i. commodarem.

l *Hoc.*] s. argentum.

m *Reliquero.*] penes commodatarium, vt innuit infra eo eo, ꝙ dicit actio commodati. cõmodaueram ergo etiam argẽtum ad illud seruitium.

1 † Vi. alli- ante.

2 † Flor. inter has verba interseruntur ista (Cartilius ait) de hoc Cartilio fit mentio in l. Cornelius inf. ad her. insti. & vi. Ant. Aug. lib. 3. c. 4.

3 † Fl. quanto culpam in eamque. præstandam.

* Triclinii quid sit. vi. l. locamen. ꝫ. de seruitu. ro.

n *In vtroque.*] siue posuit custodem, siue non.

o [*Relicta sunt.*] reprobata prædicta distinctione Labeonis, secundum Azo. nec obst. supra proxi. l. §. si me rogaueris, quia ibi commodator ab initio commisit seruo custodiam alioquin fugæ periculum ad eum commodantem non spectaret de lance, & tamen de alio periculo tenetur commodatarius, ut ibi, & ꝫ eod. l. rem mihi §. j quãquam Io. dixerit, quod vbi custodem posuit, renunciasse custodiæ commodatarii prius videtur, & ideo ad se spectet periculum, quod non placet: quia commodatarius prius fuit obligatus pro custodia, & ideo licet alius custodem opponat: non potest dici sic liberari: secus vero vbi quis in rei traditione, quæ fit per custodem, apposuerit: quia tunc renunciasse bene videtur, vt dixi. & sic loquitur infra de sol. l. si solutus in fine. & infra de acquiren. poss. quarundam. & C. de pact. do. l. finali. §. si quidem, quæ sunt argumen. contra, secundum Azo. & supra proximo §.

p *Si duobus vehiculum.*] paruum plaustrum: vt ꝫ. innuit & C. de hono. vehi. lib. 11. l. j. vbi carucas interpretant imp. eo verbo vlus est Auctor feudorum c. vni. § mercator. de pace tenen. in vsi. feud.

q *Et ait.*] scilicet Celsus non respondens quæstioni adhuc: sed respondet ibi: sed esse verius ait &c. vbi dicit, qđ insolidum tenetur.

r *Dominium*] hoc est planè verum, ꝙ duo non possunt esse domini insolidum, nec totius nec partis rei, vt hic, & infra de castren. pecu. l. hæreditate. §. pater. sed de possessione quæritur. Quidam, vt Gulliani, ꝙ sic. & pro eis est infra vti possider. si duo. in prin. Alii vt R. & Pla. ꝙ ciuilem duo possunt habere insolidum: sed naturalem non. Et pro eis est infra de acqui. poss. l. 4. §. ex contrario. Tu dicas, ꝙ nec ciuilem, nec naturalem duo insolidum habeant, vt hic, & infra de preca. l. duo. Præterea, cũ dominium non possit esse penes duos insolidum, vt hic dicit: ergo possessio ciuilis, quæ est causa acquirendi dominium duorum insolidũ esse non potest: quod ex definitione vsucapionis patet, vt infra de vsucap. l. j. & inst. per quas perso. nob. acqui. §. ex his. nam quoties aliquid prohibetur, & id prohibitum est per quod peruenitur ad id, vt infra de sponsa. l. oratio. diuerso tamen iure duo insolidum possunt possidere, vt vnus ciuiliter, & alter naturaliter, & sic intelligitur lex illa infra vti posidet. l. si duo. sic enim distinguuntur iura possessionis ut infra de vi & vi arma. l. j. §. quod vulgo dicitur. & ꝫ. preca. l. & habet. §. cum. Sed qui sunt, qui ciuilem habent possessionem? Respon. proprietarius. & ille qui dedit in feudum, & qui in emphyteusim dedit. nam proprietarius quærit sibi possessionem per seruum fructuarium. quod non faceret si non possideret, ut infra, de acqu. possess. l. §. sed & per eum: fructuarius vero vel vasallus, vel emphyteuta illã tũ naturalem habent, ut infra de acquir. possess. naturaliter. & l. possessio. j. respon. Sibi enim possident ratione iuris, quod habent in re. & idem in eo, colono, qui conduxit ad non modicum tempus: quia naturaliter possidet, ut sup. si ager vect. vel emph. pe. l. j. & ꝫ. de superfi. l. i. §. qui ait. secus si ad modicum tempus: quia ille nullo modo possidet, ut habetur C. de præscrip. 30. ann. l. male. & inf. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. licet quidam contra, per l. supra communi diuidundo. l. communi diuidundo. §. neque colonus. sed illud expone vt ibi. Quid autem si hi qui naturaliter possident alii locent ad non modicum tempus.

4 † Fl. domi.

5 † Flor. potuerit.

6 † Fl. deesse, in vtroque casu.

7 † Flor. Iulio filio.

8 † Flor. posse.

quemquam partis corporis a dominum esse: sed totius corporis pro indiuiso pro parte dominium habere: vsum autem b balnei 1 † quidem, vel porticus, vel campi, vniuscuiusque in solidum esse c (neque enim minus me uti, quod alius uteretur) verum in vehiculo commodato, vel locato pro parte quidem effectu d me vsum habere, quia non omnia loca vehiculi e teneam. f Sed esse verius ait: & dolum, & culpam, & diligentiam, & custodiam in totum me prestare debere. Quare duo quodammodo rei habebuntur: g & si alter conuentus h præstiterit, liberabit alterum: & ambobus competet furti i actio.

Pomponius lib. 5. ad Sabi.

LEX VI.

ET 2 † alterutro agente k alterius actio contra furem tolletur. l 3 †

1† l. balnei.

2† Fl. ut.

3† Fl. tolletur.

tempus, vel dent in feudum, vel emphyteusim, vel in vsumfructum? Respon. nullam retinent, cum aliam non habeant. Item secundum Io. ciuiliter possidet. nam cum per conspectum naturalis quæratur, multo magis retinetur, ut infra de acquir. poss. l. quod meo. §. si per venditorem. Et secundum hoc non videtur quod eodem tempore possideat quis ciuiliter. & naturaliter, quod Alexan. dixit. & bene secundum Azo. nisi naturalem appelles approbatione ciuilem ut argumen. infra, de verborum significat. l. lege. sed apud unum una, & apud alium alia sic. Vel dic, quod in partibus in quibus insisto, & video, habeo naturalem, in alijs ciuilem: sed P. & Azo dicebant non ideo admitti naturalem, quod res non sit in conspectu: sed certè secundum hoc non esset ciuilis sine naturali. Item contra eos videtur. quia plures haberent naturalem secundum hoc: quia ingressus fundum habet naturalem secundum eos. P. & M. & R. & Azo. & dominus nihilominus. sic ergo plures: quod tamen ipse Pla. alias negauit dicens naturaliter duos in solidum possidere non posse: sed ciuiliter. Sed dici potest, quod absens habet naturalem: ciuiliter ingrediens habet naturalem naturaliter. Alij dicunt, quod tunc esse desinat. quod non placet: ei autem quod dixi, apud unum non posse esse ciuilem, & naturalem, contradicit C. de acquir. poss. l. licet. ubi dicit exeuntem de possessione, & longe recentem, ita quòd non sit in conspectu: quod retinet possessionem. Vnde dicunt quidam ciuilem: & sic prius habebat ciuilem. de naturali constat, quod habeat: sic ergo ciuiliter & naturaliter possidebat. Sed dicas, quòd retinet naturalem, quam solam prius habebat: illam tamen dico ciuilem: quia iuris ciuilis authoritate retinetur. sic dicitur actio ciuilis prætoria authoritate extensionis: ut supra de noxa. l. electio. §. si is quem, Accursius.

a *Partis corporis.*] sed in solidum simul cum alio, uel pro indiuiso. Vel dic alterius, partis uisibilis, & discretæ: sed intellectualiter sic. nec enim tua est mea: uel mea tua.

b *Vsum autem.*] qui nec est dominium, nec possessio: sed quoddam tertium aliud ab utroque, & ideo distinguitur inter spatiosam rem, & non spatiosam.

c *In solidum esse.*] quia unusquisque commodè balneo etiam cum alio, uel alijs utitur, nec in aliquo per alium impeditur: idem in porticu, secus in uehiculo.

d *Effectu.*] quasi dicat ipsa necessitate. sic supra de usufru. accre. l. 1. in fi.

e *Vehiculi.*] sed nec balnei: sed ibi per alium usus meus non sic minuitur: quod est in vehiculo secus. Ioan. Item quod dicit hic, usum haberi pro parte, est contra. supra de usu, & hab. l. usus partis. sed quod hic dicitur, refertur ad factum: & pro parte uti dicor cum certa parte vehiculi utor. Sed quod ibi dicitur, ad ius, id est ad seruitutem vsus.

f *Teneam.*] idest tenere possum, cum tu in eodem consistens me impedias, & idem in balneo paruo, quod in vehiculo.

Vlpian. lib. 28. ad edict. 4†

LEX VII.

VNde quæritur, si alter furti egerit, an ipse solus debeat commodati conueniri? m Et ait Celsus, si alter conueniatur, qui furti non egit, & paratus sit periculo suo conuenire 5 † alterum, qui furti agendo lucrum sensit ex re commodata: debere eum audiri, & absolui: n ¶ Sed & 6 † si legis Aquiliæ aduersus socium eius o habuit commodator actionem, videndum erit, num 7 † cedere debeat, p si forte damnum dederit 8 † alter, quod hic conuenitur cõmodati actione resarcire 9 † compellitur. q Nam & si aduersus eum r habuit legis Aquiliæ actionẽ commodator, æquissimum est, ut commodati agendo remittat actionem: nisi fortè quis dixerit, agendo eum ex lege 10 † Aquil. s

4† Fl. ad Sabin.

5† Fl. conueniri.

6† Fl. dest. &c.

7† Fl. ut.

8† Fl. dedit.

9† Fl. farcire.

10† Fl. lege.

g *Habebuntur.*] quia vterque obligatus est in solidum ad rem restituendam: quod si nõ facit, debet pro parte ad interesse damnari: ut infra depo. l. si duo. Azo. Sed uidetur, quod non in solidum teneatur, ut infra eodem, l. rem. §. in exercitu. quæ est contra. Solut. ibi actum est, quod quilibet pro parte teneatur. nam ita dixit cõmuni periculo: ut ibi dicit. Hodie vero, ut duo cõmodatarij sint duo rei debendi, oportet quòd expressim dicatur, ut in Auth. de duobus re. in princip. colla. 9. nec dicat aliquis, quòd Aut. loquatur, quando est diuiduum in obligatione: hic autem restitui res pro parte non potest, ut inf. depo. l. si duo. & infra de verborum obligat. stipulationes non diuiduntur: quia certè illud locum habet, quando res pro parte restitui non possit: quãdo id est actũ, quod quilibet teneatur insolidum. Vel quando vnus ad rem totam tenebatur: alioquin quilibet tenebitur pro parte, ut in heredibus dicitur, & pluribus depositarijs, ut infra deposi. l. 1. §. si apud duos. & l. in depositi sic ergo & hic fuit actum. Accur.

h *Conuentus.*] actione commodati.

i *Furti.*] si ei res commodata surripiatur. hodie verò ponitur in electione commodantis, ut possit ipse, si uelit, eligere furem, ut institu. de obligat. quæ ex male. §. quod de fullone.

k ET *alterutro agente.*] sed non peragente.

l *Tolletur.*] hoc ideo, quia utrique in solidum ex una eademq; causa defertur furti actio, & ideo uni per alium præiudicatur: ut inf. de duo. re. l. ex duobus.

m VNde *quæritur. Conueniri.*] scommodati actione sibi à commodante cessa: aliter enim non potest, & tunc non ad lucrum, i. pœnam furti, quam habuit socius, aget, ut C de fur. l. si. § sed cum. & infra loca. & condu. l. is qui. licet in creditore sit aliud, ut ⁊ tit. j. si pignore. sed ad rem, uel rei commodatæ æstimationem quam socius consecutus est. Sed quidam habent in litera conueniri, & ad hoc est arg. inf. de fideius. l. si dubitetur. 1. respon. potest tamen dici in fideiussoribus aliter quàm in duobus reis: secundum Azo.

n *Absolui.*] s. ab obseruatione iudicij interim.

o *Socium eius.*] conueniri: ut quia socius eius damnum dedit.

p *Debeat.*] s. conuento.

q *Compellitur.*] imò uidetur, quod cogi non debeat, cum præuideri non possit: ut inf. eo. l. ad eos? Resp. imò quandoque cogitur, s. si potuerit præcauere: ut inf. locat. sed de damno. Vel dic aliud in damno dato ab extraneo: & aliud in damno dato à socio. quia illud quasi à me reputatur datum, cum pro vno reputaremur propter societatẽ obligationis: ut infra de duob. re. l. si. sed argu. contra. infra de usu. l. mora, in fi.

r *Eum.*] s. quem vult conuenire q. d. ideo quæsiui, an cedatur actio resarcienti damnum ab alio datum: quia si iste est qui dedit damnum quẽ conuenio cõmodati, licèt non debeã cedere, debeo tñ remittere actionem l. Aquil. nisi in eo, quod plus est in ea actione, quàm cõmodati, secundum Azo.

s *Ex lege Aquil.*] i. postquam egerit commodati, uel refertur ad superius dictum.

a *Quod videtur habere rationem.*] quia posset agi ad residuum per actionem legis Aquiliæ: ut hic, & arg. ff. vi bon. rap. l. j. Sed arg. contra inf. de act. & obl. l. qui seruum §. fi. ubi dicit post quam egi commodati, non possum agere l. Aquil. in eo, quod plus esset in ea ex repetitione 30 dierum. Sol. secundum R. hic de equitate, vel secundum M. ibi dicit non durare alteram, cum non est in secunda, plus quã in j. aliàs durat, ut hic: vel secundum Io. hic ad aliud simplum agitur, quòd venit in actionē illam, quia inficiatio intercessit, non autem ad incrementum 30. dierum: ut ibi. Vel hic non est cōsecutus per actionem commodati nisi medietatem æstimationis, cum duo fuerunt commodatarij: aliam ergo poterit cōsequi per actionem commodati, vel per actionem l. Aquil. secūdum Azo. Vel dic, quòd hoc nisi &c. non ad proximum, sed ad superius refertur, & hoc in pluribus & à pluribus permittitur. in contrarium non ab co. arg. supra ad leg. Aquil. item Mela. §. si plures. Sed quæstioni factæ, an conuento socio teneatur cedere contra alium, non resp. sed ego respondeo, quòd tenetur cedere, sicut pupillus cedit tutori conuento contra tutorem, ut C. de admin. tuto. l. x. in princ. & §. fin. & infra de tu. & ra. di. l. 1. §. nunc tractemus. Et est ratio, quia ex facto dantis damnum conuenitur, & præstat dānī æstimationē, commodati autem actio non est cedenda: quia conuentus ex suo nomine tenetur nisi ad damnum, ut dictum est. sic ergo in duobus reis dico, ne conuento actio cedatur, nisi ex facto rei conueniatur: sed aliud est in fideiussor. ut C. de fideiussoribus. auth. præsente. & C. loca. l. si diuersa. sed in reis idem dico, si tales erant, ut posset conuentus postulare, quod diuideretur actio, ad exemplum pluridm mandatorū: ut infra pe. fideiussori fideiussores. §. idem respon. & l. fideiussores. secundum Azo.

hoc minus consecuturum, quàm ex causa commodati consecutus est. quod videtur habere rationem. a

Pomponius lib. 5. ad Sabi.

LEX VIII.

REi commodatæ b * & possessionem, & proprietatem retinemus. c

Vlpianus li. 2. ad edictum.

LEX IX.

NEmo enim commodando rem facit eius cui commodat.

Ex vsu ad quem res ac commodatur, quis nō obligatur, nisi sit missa culpa. hoc dicit. Bart.

Idem libro 29. ad Sabinum.

LEX X.

EVm, qui rem commodatam accepit, si in eam rē vsus est in quam accepit, nihil præstare, si eam in nulla parte culpa sua deteriorem fecit, verū est. nā si 1 † culpa fecit deteriorem, tenebitur. d

Contractus innominati iudicantur secundum naturam contractus nominati cui adijciuntur. Bar.

[¶ Si rem inspectori dedi an similis sit ei, e cui commodata res est, quæritur. Et si quidem mea causa dedi, dum volo pretium exquirere, dolum f mihi præstabit tantū: si sua, 2 † etiam custodiam: & ideo g furti habebit actionē.

Si res perierit culpa nuntij restituentis, perit periculo domini, si eū misit: aliàs periculo commodatarij, si nuntium malū elegit. idem si nūtij dolo perierit. Bart.

¶ Sed & dum refertur, h periculum eius est qui misit. i

rij, si quidem ego mandaueram per quem remitteret, periculum meum i erit: si verò ipse cui uoluit, commisit, æquè mihi culpam præstabit si sua 3 † causa accepit.

Paulus lib. 6. 4 † ad Sabi.

LEX XI.

QVi non tam idoneum hominem elegit, k ut rectè id perferri posset.

Vlpianus lib. 29. ad Sabin.

LEX XII.

SI mea 5 † causa; dolum tantum.

¶ Commodatam rem missus, qui repeteret, cum recepisset aufugit. Si dominus dari iusserat, domino perijt: si commonendi l causa miserat, ut referretur res commodata, ei 6 † cui cōmodata est, perijt. 7 †

Dominus qui recipit æstimationem litis à commodatario, tenetur cauere de restituendo ei rem, si ad manus eius perueniat. Paulus de Castro.

Pomponius lib. 11 ad Sabin.

LEX XIII.

SI is 8 † qui commodatum accepit, non apparentis rei nomine commodati actione 9 † condemnetur, cauendum est ei, vt repertam rem 10 † dominus ei præstet. m

Ad eum ad quem res non pertinet, commodatum non spectabit. Bart.

¶ Si quem quæstum fecerit is, qui experiundum quid accepit, veluti si iumenta n fuerint ea, quæ locata sint, idipsum o præstabit p ei, 11 † qui experiundum dedit. Nec 12 † enim ante eam rem quæstui cuiquā esse oportet, 13 † quam periculo eius sit. q

e *Sit ei.*] in act. præscr. ver. qua ipse tenetur: ut inf. de præscri. verb. si rem. & l. si gratuitam. §. 2.

f *Dolum.*] tantum. Sed nunquid inspector debet probare se sine dolo amisisse? Vt quòd sic, ut C. de pig. act. si creditor. & inf. loca. si quis fundum. & inf. de custo. reo. l. fin. & sup. de eden. l. si quis ex argen. in fi. & l. sequen. Econtra videtur quòd non, sed ille qui obijcit: ut infra de lega. 2. l. cum ita. §. species. & C. de pig. act. si nulla. & infra de prob. l. quoties. §. qui dolo. Azo. quòd est verius. Accur.

g *Et ideo.*] quia eius interest cum de custodia teneatur. Accursius.

h *Sed & si dum refertur.*] res quæ inspicienda data est.

i *Periculum meum.*] sine distinctione. & est pro hoc supra nau. cau. stab. l. idem. in princ. l. si in princ.

k *Qui non Elegit.*] quod ex post facto apparet. & hoc est verum, cum id actum est inter me & cum, ut ipse & nō alius perferret, quod ex qualitate personarum, & dignitate perpenditur. & in hoc casu omnino tenetur, ut hic, quia mala electio est in culpa: ut infra manda. l. si procuratorem. §. si tutores. in fi. & supra si mensal. mo. dixe. l. 2. & supra nau. cau. sta. l. fin. §. seruorum. si autem voluit ut mihi mitteret, nec de eo cogitaui, quod ipse afferret, distingue, an eum qui idoneus videtur elegit secundum Io. Alij verò secundum hanc distinctionē tantum faciunt. Azo. & est pro Io. ut. inf. eod. l. argentum. sed prima verior est.

l *SI mea causa. Commonendi.*] quid si mentitus est, dicēs sibi rem tradendam cū causa cōmonendi, miss. sus est. Resp. non nocet a commodanti: ut inf. de sol. cū quis. §. si debitorem. quia est ei imputandū, qui credulus fuit. Azo. ut arg. supra de eo, per quem fac. e. l. 1. §. 2.

b *REi commodatæ.*] scilicet à nobis.

c *Retinemus.*] ut & instit. de interdi. §. per eos quoq; sicut rei depositæ, ut inf. deposi. l. licet. §. rei.

d *EVm qui. Tenebitur.*] quia non videtur reddita: ut supra eodem l. 3. §. si reddita sit res. & facit inf. eod. l. ult. Accur.

m *SI is qui. Et præstet*] aut æstimationem, ut infra eodem, l. in commodato. §. fin. & facit sup. eod. l. si ut certo. §. 1.

n *Iumenta.*] s. data causa experiundi. Accur.

o *Idipsum.*] quod lucratus est.

p *Præstabit.*] actio præscri. verb. ut inf. de præscrip. verb. l. apud Labeonem.

q *Eius sit.*] sed videtur quod sit eius periculo. nam hoc

1 Limita nisi dñs fuisset assuetus mittere istū pro reb. suis: quia tūc dando ei liberatur, secundū Bald. hic. Bolog.

m Hanc solutionē tenet Pet. de Bellapert. hic.

m Concor. in c. 2. glo. 1. circa fi. extra, eo. ti.

1 † Dn. c. Contrahe. in con.

2 † Fl. & sui etiā custodiam.

3 † Fl. si sua.

4 † Fl. lib. 5.

5 † Fl. si mea.

6 † Fl. ei qui commodatus est.

7 † Fl. dueli perijt.

8 † Fl. is qui commo. accepit. & non.

9 † Fl. directi actione.

10 † Fl. dominus rem.

11 † Fl. directi ei.

12 † Fl. nec.

13 † Priusquam, &c.

hoc ipso quod vtitur re commodata ad alium vsum, & scit se hoc facere contra domini voluntatem, furtum facit vt ĩ.cod.l. si vt certo.§.quinto. & sic ad eum omne periculum pertinet, ergo & quæstus ad eum pertinere debet. Respondeo illud verum est, cum ex conuentione bona fide, vel ex natura contractus ad eum pertinet periculum: vt infra, pro so io. l. si vnus.§. si vnus. hic non sic, alias ex suo dolo lucraretur, quod esse non debet ut C. de rei vendicatio.l. i. in fi. Item not. quod vbi onus, ibi lucrum: ut & C. de fur. l. fi. §. pen. & infra de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito, & §. si quid seruo.

a *Vel mandati.*] imò videtur quod non, quia non sponte suscepit mandatum, ut sup. de neg. gest. l. atqui natura. §. si libero. quæ est contra. Sol. ibi loquitur in eo casu quo putabat se seruum, quare nascit act. neg. gest. non mandati, quia ex necessitate gessit, non ex voluntate: hic vero loquitur cum sciebat se liberum, in quibus casibus quodammodo voluntate gerit. Ir. vel datur verbis, vt hic, non directa, ut ibi: nam & hic nesciebat se liberum. quod patet per illa verba, plerumque enim, &c. quia & hic, & ibi dicit, quod bona fide seruiebat. Azo. Vel ibi iussit ut libero, hic ut seruo. Item facit supra ad legem Aquiliam, liber homo.§. j.

b *Obligatum.*] s. ciuiliter.

c *Nascatur.*] ut hic, & infra manda. l. si procuratorem.§. si libero & supra si cert. peta. l. cum fundus. §. si seruum.

d *Veluti.*] idest sicut. Accursius.

e S*I seruus Et furti.*] si tamen agatur commodati, non agetur furti, ut C. de fur. l. i. & infra de fur. l. si res. aut ea ratione, quia interesse consecutus est, aut ea quia agendo commodati habuit ratũ, quod seruus fecit. ut infra de fideius. l. si seruus ali. in fi.

f I*Ta vt si fur. Commodati.*] vt & supra de iud. l. non à iudice. & C. depositi ut ĩ. deposi. l. j. §. si prædo. & pig. creditia ut ĩ. de pig. act. l. si pignore. §. si prædo. immo etiam rei vend. possum agere contra commodatarios: ut dñt Ir. & alii, quia non deberent ei quæstionem mouere: cum habeant ab eo causam: ut C. de pig. actio. nec creditores. & de non num. pec. l. i. & de præscr. 30. ann. si quis emptionem. §. sed hoc super illis. Sed Io. & Azo. contra. Dãt enim, quia agitur contra commodatarium, ut ĩ quemlibet possidentem, ideo oportet plene de dominio probare: ut sup. ad exhib. l. de eo. §. fin. nec obst. l. i. C. de non nume. pecu. quæ dicit, si pignus datũ probatur es, &c. nec illa, nec creditores: quæ dicit, si originem rei probare potest: &c. nam non id dicit, quod sola traditio det debitori rei uendi. quia probata traditione pignoris præsumit, quod hodie possideat creditor, cum a debitore habuit possessionem: ut C. de pigno. actio. l. 2. & ita potest intentari rei uendica. quam parit sola possessio: ut C. de alie. iu. mutan. cau. facta. l. i. Itẽ nec obst. lex illa, si quis emptionis. quæ dicit, nõ licere prædoni obiicere præscribenti quod expulit, dominii quæstionem, quia durior est causa delicti, quam contractus.

Error in iure consecutiuo non impedit actionem oriri ex cõtractu, sicut nec error in iure, vel in facto antecedente impedit condictionem oriri extra id quod agitur. Bart.

¶ Si libero homini, qui mihi bona fide seruiebat, quasi seruo rem commodauero: videamus, an habeam commodati actionem. nam & Celsus filius aiebat, si iussissem eum 1 † aliquid facere, vel mandati a cum eo, vel præscriptis verbis experiri me posse. Idem & in commodato erit dicendum. Nec obst. quod non hac mente cum eo qui liber bona fide nobis seruiret, contraheremus, quasi eum obligatum b habituri. Plerumque enim accidit, vt extra id quod agitur tacita obligatio nascatur: c veluti d cum per errorem indebitum soluendi causa datur.

1 † *alias. eũ vel aliquid.*

Ex eodem facto duæ actiones contrariæ possunt oriri diuersis respectibus. Bartolus.

Vlpianus li. 48. ad Sabinum.

LEX XIIII.

e SI seruus meus rem meam tibi scienti, nolle me tibi commodari, commodauerit, & commodati, & furti e nascitur actio: & præterea condictio ex causa furtiua.

Qui conuenitur ex contractu, non potest referre quæstionem dominij. Bartolus.

Paulus lib. 29. 2 † ad edict.

LEX XV.

COmmodare possumus, & 3 † alienam rem, quam possidemus, tametsi scientes alienam possideamus.

2 † *Flor. lib. 29.*

3 † *Flatian.*

Marcellus lib. 5. Digestor.

LEX XVI.

ITa vt 4 † vel fur vel prædo, si commodauerit, habeat commodati f actionem.

4 † *Fl. ita vt & si fur. vel præd. commod.*

Pactum, vt non veniat dolus futurus, non valet. Bartolus.

Paulus lib. 29. ad edictum.

LEX XVII.

IN commodato hæc 5 † pactio, ne dolus præstetur, rata non est. g

5 † *alias. di est hæc.*

Actiones contrariæ possunt principaliter intentari, sicut directæ. Bart.

¶ Contraria commodati actio, et sine principali h moueri potest, sicut & cæteræ, quæ dicuntur i contrariæ.

Obligatione secundaria quilibet ex hæredibus tenetur insolidum, licet sit hæres ex parte. Bar.

¶ Si ex facto hæredis agatur: hæres 6 † commodatarij insolidum K condemnatur, licet ex parte hæres est.

6 † *Flo. commodatarij. insolidum eundem natur, licet.*

Si commodans non patitur cõmodatarium vti re ad eum vsum, ad quem est commodata: contraria cõmodati tenetur. h. d. Primo præmittit quædam præambula ad declarationem quæstionis: secundo eam determinat. secunda ibi, Geritur: & inde debet sumi casus in terminis. Bart.

¶ Sicut autem * voluntatis, & officii magis l quam necessitatis est commodare: ita modum commodati finemque m præscribere eius est, qui beneficium tribuit. Cum autem id fecit, idest postquam commodauit, n tunc finem præscribere, & retro agere, atque intempestiuè vsum * commodatæ rei auferre, non officium o tm̃ facit contra officium quod homo homini debet: ut infra de ser. expor. seruus ca. depositum tamen reuocatur quandocumque uult: ut inf. depo. l. i. §. ante pen. quæ est ĩ. quia nihil interest depositarii. item precarium quandocumque

g I*N commodato, Rata non est.*] nec alibi. ut supra de pactis. si unus. §. illud.

h *Principali.*] i. siue directa.

i *Dicitur contraria.*] ut infra eodem, l. in rebus. §. fi. & C de ĩ. iud. tut. l. fi. in fi. & j. de contra. iudic. tut. l. i. §. fi. & sup. de neg. gest. sed an ultro, in princip.

K *Insolidum.*] ut & ĩ. e. l. 3. §. hæres & infra deposi. l. si duo. & facit ĩ. de pollicitat. l. ex pollicitatione. & inf. de ali. leg. l. 3. in princ. & inf. de verb. obl. in executione. §. secunda.

l *Magis.*] electiue ponitur, non comparatiue. Accur.

m *Finemq.*] idest vsque ad quod tempus reneatur commodatarius sic. C. de act. & obligat. l. sicut. Accursius

n *Concedant.*] ad diem uel sine die, ubi intelligitur finito usu.

o *Non officium.*] idest

* *Concor. cum hoc § c. vnicũ. extra eo ti. & vide Io. quando liceat penitere ex causis sup. verbo integrã extra de iisse.*

* *Nota quod res commodata nõ datur nisi hẽat certum vsum tacitũ, vel expressũ, vide Cyn. & Bal. in l. ij. C. eod.*

* Bald. hic dicit istam gl. singul. ad cogn. scēdū quod ista sit inter commodatum, depositum, & precarium, de quo vide in l. 2. ꝯtus. infra de regu. iur. & Bal. in l. 2. C. eo. & it. Bol.

1 † Flo. inter dandum accipiendumque.
2 † Flor. de est, in.
3 Duar. neque. n impune peritura deserere.
4 † Flor. de est, est.
5 † Flor. igitur.
6 † Si negasses.
7 † Idemque est si Flor.
8 † Flor. praetraxisti.
9 † Flo. commodaueris.
* Concor. tex. in c. vnico. eo. tit. extra de cōmo. Bolog.

10 † Flo. Verumtamen.

11 † Flor. ab initio.

vult: ut inf. de preca. l. j. & l. cum precario. & l hēr. j. respon. & in hoc differt a commodato, ſm hoc. Sed que est ratio? 1 Respon. quia commodatum datur cum praefinitione certi vsus. ut patet per omnes leges fere tractantes de commodato. sic n. dicitur, commodo equum, ut ad uillam duceres: pecuniam, ut diues appareas. ut s. eo. l. 4. & l. si ut certo. §. sed interdum. & j. l. fin. sic & scalas, ut fenestris supponas: ut instit. de oblig. quae ex delic. §. ope.

a *Suscepta.*] i. nata.

b *Danti accipientique.*] alias dandum, & accipiendum. alias inter dantem & accipientem.

c *Negotium.*] i. ꝯtus vtriusq; gratia celebratur, saltem quantum ad repetitionem.

d *Ciuiles*] no. actionē cōmodati ciuilē ſm quosdam, vt & diximus s. eo. l. j in prin.

e *Peritura*] s. negotia. sed certe videtur, quod sufficiat si cui, vel in paucis &c. vt C. de neg. gest. l. tutori q est s. Sol. illud verū est in aliis negotiis inchoandis. coepta. n. omnimodo cōsummare debet. vel hic alius erat gesturus. vt ar. s. de neg. gest. l. si pupilli §. si. quod aūt fortassis hic dixit, philosophicè temperauit: vel nō est s. qa hic loquit vbi mādatum fuit: qđ patet ex illo verbo, voluntatis enim &c. hoc nō valet, qa in vtroq. casu loquit hic. s. enim posuit de eo, q inchoauit gerere. & intelligendum est sine mandato: posteà qñ cum mādato, cū dicit, volūtatis &c. q. d. dēt gerere, alioquin tenet, inchoet vel nō ut j mā. l. si remunerandi. §. j. Azo. Vel distingue vtrū accessit quasi vnū gesturus, vt ibi: an quasi omnia, vt tunc teneatur: ut hic.

f *Si pupillares*] i. tabulas cartas: & facit ad inferius pxi. ꝯ. j. e. l. pr. §. item qui sciēs.

g *Vtile.*] i. efficax ad interesse: & facit ad hoc j. mand. l. manda vere, §. fina.

h *Separatae sint.*] sic &

impedit: sed & suscepta[a] est obligatio inter dantē 1 † accipientemque.[b] Geritur enim negotium[c] inuicem, & ideo inuicem propositae sunt actiones: ut appareat, qđ in 2 † principio bñficij, ac nudae voluntatis fuerat, conuerti in mutuas pstationes, actionesque ciuiles:[d] vt accidit in eo, qui absentis negotia gerere inchoauit: neque 3 † impune peritura[e] deserit. suscepisset enim forsitan alius, si is non coepisset. Voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis est 4 † consumare. Ergo 5 † si pupillares[f] mihi commodasti, vt debitor mihi caueret, non recte facies importune repetendo nam 6 † si negasses: vel emisissem, vel testes adhibuissem: 7 † idemque etsi ad fulciendam insulam tigna commodasti: deinde subtraxisti: 8 † aut etiam sciens vitiosa commodasti. 9 † adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet. * Ex quibus causis ēt contrarium iudicium vtile[g] erit dicendū.

Ex pluribus rebus separatis potest peti vna, non autem certa pars vnius corporis. Bart.

¶ Duabus rebus commodatis, rectè de altera commoda ti agi posse Iulianus 10 † scripsit. quod ita videri verum, si separatae sint.[h] Pomponius scripsit. Nā eum, qui carrucham, puta, vel lecticam[i] commodauit: non rectè acturum de singulis partibus.

Actio commodati contraria competit, vt dominus reddat rem in sui potestatem reuersam, vel aestimationem acceptam. Bartolus.

¶ Rem commodatam perdidi, & pro ea pretium dedi: deinde res in ptātem tuā 11 † venit. Labeo ait contrario iudicio, aut rem te mihi praestare debere, aut quod a me accepisti, reddere.[k]

Commodatarius tenetur de leuissima culpa, si ipsius gratia fuerit commodatum: non de casu, nisi culpa praecedat: sed si vtriusque gratia fuerit commodatum: tenetur solum de dolo & leui. Bart.

Caius lib. 9 ad edict. prouin.

L E X XVIII.

IN rebus commodatis talis diligentia praestanda est qualem quisque diligentissimus * paterfamilias suis rebus[l] adhibet. ita tñ 12 † eos casus non praestet,[m] qui bus resisti non po[test]: veluti mortis 13 † seruorum, quae sine dolo & culpa eius accidunt: latronum hostiumve incursus, piratarum insidias, naufragium, incendium, fugas seruorum, qui custodiri non solent. quod autem de latronibus, & piratis & naufragio diximus, ita scilicet accipiemus, si in hoc commodata sit alicui res, vt eam rem peregre secum ferat. alioquin si cui ideo argentum commodauerim, quod is amicos ad coenam inuitaturum se diceret, & id peregre secum portauerit: sine ulla dubitatione etiam piratarum, & latronum, & naufragii casum praestare[n] debet. Hoc[o] ita, si duntaxat accipientis gratia commodata sit res. at si vtriusque;[p] veluti si communem amicum ad coenam inuitauerimus, tuque eius rei curam suscepisses, & ego tibi argentum commodauerim: scriptum quidem apud quosdam inuenio, quasi dolum tantum praestare debeas; sed videndum est, ne & culpa praestanda sit: vt ita culpae fiat aestimatio,[q] sicut in rebus pignori datis, & dotalibus aestimari solet.[r]

Pro culpa commissa in faciendo competit actio ex eo contractu, et legis Aquiliae. Bartolus.

in pluribus rebus emptis: ut j. de act. emp. l. etsi vno. sic & pcurator vnā de pluribus vt j. de pcu. l. si. §. si. & arg. j. deposi. l. j. §. sic illa. Sed si commode non diuiduntur, secus. ut hic subiicit. & j. fam. ercisc. l. plane. Sed ꝯ s de condi. furt. l. si seruus. §. boue. Sol. ibi erant singulae partes separatae.

i *Lecticam*] ad iacendum. Accur.

k *Reddere.*] vt j. eod. rē mihi. & ad l. Rhod. de iac. l. 2. § pen. Sed quod istorum reddetur, res, vel aestimatio? Resp. Dñt quidā esse in arbitrio illius. qui accipit aestimationē: cū ex bñficio suo non debeat damnificari: vt j. de iure do l. plerumque in fi. Sed vř, q ǻ rem tñ, rñ, q aestimationē accepit, vendidisse vř: ut infra pro emp. l. 3. hēt ergo necesse, ut rem pstet: vt j. de re iudi. in depositi. & s de rei vēd. si culpa. econtra q pecuniam: ut s. de condi. sine causa, l. 2 hic enim non res, sed culpa fuit aestimata. Prima est verior, ut in sua electione sit, qui accepit. Accur.

l IN *rebus. Suis reb.*] vt inst. quib. mo. re ꝯhi. obl. §. item is. & j. de act. & obl. l. 1. §. is quoq. apud quē.

m *Praestet.*] vt C. eo. l. 1. & de pign. act. l. quae fortuitis.

n *Praestare debet*] hoc ideo, quia culpa praecedit casum: ut & sup. de neg. gest. siue hereditaria. & j loc. & condu. l. itē qr s. §. si quis. & s. si vt certo, §. sed interdum.

o *Hoc ita*] q sicut diligentissimus teneatur, & sic de leuissima culpa, ut supra in prin. legis dixi.

p *At si vtriusque.*] hanc eandē distinctionē adhibēt glā in mādato: ut sic quandoque de leui teneatur; sed nos contra. Dicēmus enim q semper de leuissima teneatur: vt C. mand. l. a procuratore. Azo.

q *Aestimatio.*] s. vt leuis, non leuissima veniat.

r *Solet*] quo: verū est ut s. eo. l. ut certo.

* Facit gl. j. circa prin. et si, extra eo dem tit. Bolog.

12 † Flo. tamen.

13 † aliter mortes.

¶Siue autem pignus, siue cōmodata res, siue deposita, deterior ab eo, qui acceperit, facta sit: non solum istæ sunt actiones, de quibus loquimur, uerum etiā legis Aquiliæ. sed si qua earum actum fuerit, aliæ tolluntur. a

Expensas alimentorum, vel valetudinis paruas commodatarius non repetit, secus in magnis. Bart.

¶Possunt iustæ causæ interuenire ex quibus cum eo, qui commodasset, agi deberet: veluti de impensis in valetudinem serui factis, quæve post fugam requirendi reducendique eius causa factę essent. nā cibariorum impensę naturali etiā 2† ratione ad eum pertinent, b qui utēdū accepisset. ¶Sed & id, quod de impensis valetudinis, aut fugæ diximus, ad maiores impēsas pertinere debet. modica, n. impēdia verius est, ut (sicuti cibariorum) ad eundē pertineant.

Commodans tenetur de uitio rei, si sciens fuit. Bar.

¶Item, qui sciens c vasa uitiosa cōmodauit, si infusum vinum, vel oleum corruptum, effusumve est, condemnandus d eo nomine est.

Quod potest contrario iudicio peti, potest in compensationem deduci. Bart.

¶Quod 2† autem contrario iudicio consequi quisque potest, id etiā recto iudicio, quo cum eo agitur, potest saluum habere iure compensationis. e 3† Sed quia 4† fieri potest, ut amplius sit, quod inuicem aliquem consequi oporteat, aut iudex compensationis rationem non habeat, f aut ideo de restituenda re cum eo nō agatur, quia ea res casu intercidit, aut sine iudice restituta est: dicemus necessariam esse contrariam actionem.

De damno dato à tertio non tenetur commodatarius. vel conductor. Bar.

Iulianus li. 2. 5† Digestorū.

LEX XIX.

AD eos, qui seruandum aliquid conducunt, g aut vtendum accipiunt damnum iniuria ab alio datum non pertinere proculdubio est. h Qua enim cura, aut diligentia consequi possumus, ne quis 6† damnum nobis iniuria det? i

Si res culpa nuncij perdatur, perit periculo domini, si remittens non fuit in culpa malę electionis. Bar.

Idem li. 3. ad Vrseiū Ferocē.

LEX XX.

ARgētum commodatum si tā idoneo seruo meo k tradidissem ad te perferendum, ut non debuerit quis existimare 7† futurum, ut à quibusdam malis hominibus deciperetur: tuum, non meū detrimentum erit, si id mali homines intercepissent.

Postquam quis est condemnatus commodati directa, potest agere commodati contraria. Bart.

Africanus lib. 9. 8† Questio.

LEX XXI.

REm mihi commodasti: eandem surripuisti, deinde cum cōmodati ageres, nec à te scirem esse surreptā, iudex me condemnauit, & solui: postea comperi à te rē esse surreptam. quæsitum est, quæ mihi tecum actio sit? Respondi, 9† furti quidem * non esse, l sed commodati contrarium iudicium vtile m mihi fore.

Dolus serui non præiudicat commodanti, licet pro eo noxaliter teneatur. Bartolus.

¶In exercitu cōtubernalibus uasa vtenda communi periculo dedi, ac deinde meus seruus surreptis n his ad hostes fugit, 10 & postea sine valis receptus est. habiturū me cōmodati actionem cū contubernalibus constat ꝓ cuiusq;

certo. §. nunc uidendum. & inf. de reg. iu. l. contractus & j. sol. mat l. etiam. § fi.

a *Tolluntur.*] nisi in id quod superest, ut sup. eod. unde quæritur. in § legis.

b *Ad eum pertinent.*] qui cum seruitio, quod ei fecerat, compensātur, quod ab eo nō repetitur, ut j. de ædil. edi. item si serui. § fi. & j. sol. ma. l. diuortio. §. fin. Azo. Item no. hic de modicis expēsis non curandum, ut infra de impen. in re. do. fac. l. omnimodo. & sup. de neg. gest. l. Nesennius. & inf. de vsur. l. hactenus. & inf. de li. agn. l. si quis à liberis. §. si mater.

c *Item qui sciens*] secus in ignorante, ut inf. eo. l. pe sed in locato, & deposito, & vendito secus, quia in distinctè tenetur, ut j. locat. l. sed addes. §. 1. & de act. empt. l. tenetur §. sed si vas. & inf. de fur. l. si seruus communis §. quod verò ad mandati sed in seruo locato non idem quod in vase ut inf. lo. si domum. §. j. & l. cum plures. §. seruū meū. Azo. Quidam tū hic dixerunt, ēt in hoc casu, si nesciens fuit, uti li. Aqui. eum teneri occasione damni dati sed M. hoc reprobat.

d *Condemnandus.*] ad interesse contrario iudicio commodati: ut j. eo l. j. in commodato. § sicut. in fine.

e *Compensationis.*] sed contra vī, quia sub p textu, &c. ut C. eo. l. fi. quæ est contra solu. hic propter debitum, quod in ipsa re est impēsum, retinetur quasi pignoris loco. ut infra de acq. i. pos. l. si quis rem. & inf. de fur. creditoris. § fin. & l. si is qui rem. pro alio autem debito non. Vel dic, quod hic culpa cōmodatarij res perierat, vel deterior facta erat: vnde quantitas hic est in interesse, & sic potest compensatio habere locum: ibi autem res extabat nō facta deterior.

f *Non habeat.*] ea non admissa, l. non reprobata. ut infra de cōp. l. quod in diē. Azo. & de neg. gest. l. ... autem. §. f. quocunque.

g ADeos. Conducunt] accepta mercede. M.

h *Proculdubio est.*] nisi culpa casum præcessit. ut inf. loca. sed de damno. & l. si merces. §. culpæ. secundum Azo. sed videtur, quòd sic teneatur, ut supra na. caupo. stab. l. naut. in fi. sed dic, ut ibi.

i *Det.*] respondeo nulla, ut hic, & infra de act. emp. si ea res. & infra loca. sed de damno & supra eodem in rebus. in princip. & inf. de damn. infec. l. damni infecti quidam. in princip.

k ARgentum. Seruo meo.] in suo enim venia est digno. in alijs non, secundum quosdam, ut hic, & supra nau. cau. stabu. l. fin. §. seruorum. sed certè immo in omnibus est hæc distinctio facienda: ut infra de præscr. ver. l. apud Labeonem. §. fi. & sup. eodem, l. cum. in fi. & l. seq. maximè cum bonæ industriæ sit, ut hic dicit. & ar. supra de rei ven. l. si à bonæ fidei.

l REm mihi. Non esse.] cum non interfit mea, alioquin furti agere possem, veluti si in rem commodatam impendi. licet enim contraria commodati agere possim, melius tamen impensas per retentionem seruabo, ut infra de fur. si is qui. Azo. & l. creditoris. §. fin.

m *Vtile.*] ad alterutrum: ut sup. eod. l. in cōmodato. § fin. item & condictio sine causa habet locum ad repetendum, quod est solutum: ut supra de condi. sine cau. l. 2. sed cōdictio indebiti nō, quia per sententiam est solutum: ut C. de condi. inde. l. prima, & inf. man. si fideiussor, §. in omnibus. quæ sunt contra. Vel solue: quia hic sciens, & dolo falsum allegans consecutus est sententiam: & ideo tenetur condi. sine causa. & etiam indebiti restituere: ut sup. de iud. l. si prætor. §. Marcellus.

n *Surreptis.*] s. cōi culpa omnium cōtubernalium

1† Flor. f.

2† Alias, et si quod contrario.

3† Fl. pensatio nis & inf.

4† Fl. desi, tum.

5† Fl. lib.

6† Fl. ne aliquis.

7† Fl. æstimare.

8† Fl. lib. 8.

9† Fl. respondit.

* Iste tex. est. no. sed m Bal. ad hoc quod furtū nō committitur à vero domino capiente rē propriā quæ nulli sit obligata, alias secus. quod quo cōcor & fac. l. si seruus C. quod cū eo l. itaque fullo cum sīmile in f. de fur. ... ag.

10† Fl. profugit.

nalium interueniente. vnde videbatur, quod cum dominus fuisset in culpa, similiter agere non posset: ut sup. de nego. gest. siue hæreditaria. sed contra est quia satis in culpa sua punitur: illi econtra, licèt fuerint in culpa, noxaliter contra illum agunt, secus si in dolo: ut inf. de furt. eum qui. §. idem Pomponius.

a *Pro cuiusque parte.* imò in solidum: ut j. eod. si ut certo. in fi. huic est contra. Solu. ut ibi. Accur.

1 † Fl. quando.

b *Possunt.*] noxaliter.

c *Quoniam.*] pro quo, do quidem, i. quia. Azo.

d *A seruo meo.*] culpa tua præcedente. alias tua non interest, & sic in cõmodato vtriusq; gratia dicit. & facit ad l. infra pro socio. l. cum duobus. § damna. & infra locat. & conduct. l. videamus. in fi. Accur.

e *Si seruus. Cum sciens*] facit inf. tit. l. si seruus. & infra man. l. inter causas. §. sed cum seruus, & infra lo. l. si domum tibi. §. 1 Accur.

2 † Flem.

f *Si commodauero. Commodati*] ut sup. eo. cum. 2 respon. Accurtius.

3 † Fl. fecerit.

4 † Fl. desit, tibi.

g *Non potuit.*] & sic tenetur contraria: ut sup. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. pen.

parte. a sed & illi mecum furti serui nomine agere possunt: b quoniam c 1 † & noxa caput sequitur: & si tibi rem periculo tuo vtendam commodauero, eaque à seruo meo d surripiatur, agere mecũ furti possis serui nomine.

De furto facto per seruum commodatum commodans tenetur noxaliter tantum, si fuit ignorans: sed si sciens, tenetur in solidum. Pau. de Castro.

Paulus libro 22. ad edictum.

L E X XXII.

ij Si seruus 2 † quem tibi commodauerim, furtum fecit: 3 † vtrum sufficiat tibi 4 † contraria commodati actio (quemadmodum competit, si quid in curationem serui impendisti) an furti agendum sit: quæritur? & furti quidem noxalem habere eum, 5 † qui commodatum rogauit, procul dubio est. contraria autem commodati actione 6 † tunc eum teneri, cum sciens e talem esse seruum, ignorãtu commodauit.

Si re vtatur commodatarius ad eum vsum ad quem commodata est, & pereat sine culpa commodatarij: commodatarius non tenetur. Bart.

Pompon. li. 30. 9 † ad Sabin.

L E X XXIII.

Si cõmodauero tibi equũ, quo vtereris vsque ad certum locum, si nulla culpa tua interueniente in ipso itinere deterior equus factus sit, non teneberis commodati. f nã ego in culpa ero, qui in tam longum iter equum commodarim, 8 † qui eum laborem sustinere non potuit. g

8 † Fl. longum iter commodaui.

DE PIGNORATItia actione, &c.

5 † Fl. desit, eum.

Quæ est in personã: ut C. de distrac. pig. l. si. Azo. & datur debitori soluto debito, vel alias satisfacto, ut infra eod. l. si rem. § omnis. Accur.] De pignore etiam non est conuentio, si directo agatur, nisi quid dolo admissum sit: sed si contrario iudicio agatur, concurrit sine cum eo conditio: inquit Cuiac. in parat. ti. ad hunc titu. vbi plura de eius materia.

6 † Fl. desit, actione.

Pignus contrahitur] CASVS. Primò dicit qualiter pignus contrahitur & dicit, quòd pignus non solum contrahitur, si traditio rei pignoratæ interueniat: sed sine traditio, siue consensus interueniat: ut puta mutuasti mihi quandam summam pecuniæ. & tibi ostendi aurum, quod volui tibi obligare pro illa pecunia: & consensimus, quod illud aurum esset pignori obligatum quæritur, an sit obligatũ, licèt loco auri te nesciente æs supposuerim? Et dicit, quòd sic. Sed si ostendi tibi æs, & credebas æs esse aurum, & accepisti illud, ac si esset aurum, dicit quod si consensimus in corpore, idest in massa: quod corpus erit pignori obligatum: sed si sit æs, habebit contra me actio. pigno. quia deceptus es: n nihilo minus accusabis me crimine stellionatus. Viuia.

7 † Fl. lib. 41.

TITVLVS VII.

De pignoratitia actione, vel contra.

Pignus nudo consensu contrahitur, etiam si alia res tradatur, & error in materia pignoris constitutionem non impedit. h. d. Primò præmittit vnum dictum. Secundò ex eo infert ad solutionem quæstionis. Tertiò format aliam quæstionem, et soluit. Secunda ibi: Si igitur. Tertia ibi: Si quis tamen hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus li. 30. 9 † ad Sabin.

L E X PRIMA.

Pignus h contrahitur non solum 10 † traditione, i sed etiã nuda conuentione, etsi traditum non est. K

¶ Si igitur contractum sit l pignus nuda conuentione, videamus si quis aurum ostenderit quasi pignori daturus, m & æs dederit: an obligauit aurum pignori. Et consequens est, vt aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non consenserunt. Si quis tamen cum æs pignori daret, affirmauit hoc aurum esse, & ita pignori dedit: n videndum erit, an æs pignori obligauit: & nunquid, quia in corpore consensum est, pignori esse videatur. quod magis est. o tenebitur tamen & pignoratitia contraria actio

h *Pignus.*] idest obligatio pignoris sic ponitur C. quæ res pigno. obli. pos. l. cum cõstet. Item no. quod impropriè ponitur pignus, quando non traditur creditori: ut insti. de actionibus. §. idem Seruiana.

i *Traditione.*] innuit, quod sola traditione etiam sine consensu fiat oblig. pignoris: sed falsũ est. dic ergo traditione, s. interueniente cum consensu.

K *Traditum non est.*] vt & ĩ de pact. si tibi. § de pignore. & j. de vsuc. l. iusto § non mutat. & infra de pig. l. contrahitur & inf. de si. instru. in re hypotheca. Et no. quod in hoc differt à prætorio, * quod sine possessione non fit, ut j. eo. l. non est. Item differt: in alio, quia si in conuentionali malè versatur creditor, tenetur pignoratitia debitori: sed in illo tenetur actione in factum: ut j. de bo. auth. iud. pos. l. prætor. in princ. Item in alio: quia in cõuentionali pignore habet creditor naturalem, & ciuilem possessionem: ut j. de acqui. pos. l. quod pignori & de vsu. a. l. serui nomine. quamuis quidam dicant, quod solam detentationem habeat: in prætorio autem nullam habet possessionem: ut j. vti pos. l. ex §. creditores. Item in conuentionali de dolo, & lata culpa, & leui tenetur: in alio de solo dolo: ut infra de bo. auth. iu. pos. prætor § est præterea. Itẽ si debitor dederit dãnum in pignore, creditor agit contraria pignoratitia: ut infra de pigno seruum, sed secus fortè in prætorio. Item prætorium creditori additum pro toto debito datum præsumitur: vt inf. de in iudi. l. à diuo. §. si pignori. non sic in conuentionali, ut C. de iur. dom. impe. l. fi. §. sed si quid. Item in conuentionali agit creditor uti possi. in prætorio secus: ut d. l. si duo. §. creditores.

*Pignus prætorium, & conuentionale in multis differunt: dias ples res vi. i ind. tract. in ver. pignus in genere. vers. cõuentionale. & in ver. pignus prætorium.

9 † Fl. lib. 40.

10 † Fl. solo

l *Contractum sit.*] i. contrahi potest: ut dicit.

m *Daturus.*] ecce consensus.

n *Dedit.*] tunc vel postea:

o *Quod magis est.*] vt æs sit pignori, ut hic, & inf. de verbo oblig.

oblig. si il quod l. Sed cur secus in venditione, ut infra de contrahen. emp. l. quid tamen, in fine. Respon. quia aliter nulla omnino esset pignoris obligatio si enim obligo tibi centum marchas in genere, vel homin. m. non tenet, quia non potest ostendi corpus in quo sit, & cum iure velit constituere creditori in certa re, quod esse non potest in incerta re obligata: at venditio est etiam si res nulla certa sit: & ideo non fuit necesse dicere, quod in re staret venditio, vel hoc & illud fauore decepti dictum est, quo i prima solutioni est vicino, secundum Azo. valebit ergo vel non ualebit prout vult deceptus.

a *Relaxatum.*] de quo extra ordinè punitur qui sic rès dedit, non ignorans, ut infra eo l. tutor. §. si. & l. si quis in pignore, & de crim. stel. l. l. pe. Et oo. quod hæc nisi potestea, præter, ponitur hic tu. lu. siue, ac si diceret, do tibi domum, & vineã & præterea pratū, non excludo, ut pratū non dem, sed et omnia habeas dico. q. d. illa tibi dedi coniunctim, hoc autē separatim & singulariter, & sine illis tibi trado. ecce istud, sine, tantundem facit quātum, præter. certe nil aliud excludit nisi cōiunctionem, nō traditionem, sed aliter quandoque ponitur, ut infra de sepud. l. nullum, secundum Azo.

a *Si debitor.*] CASVS. Obligaui tibi rem aliquam prò tandem rem postea vendidi, deinde ab alio creditore accepi, ac tibi solui, & idem pignus secundo creditori obligaui quod vendideram, & tradidi. Dicit q non tenet obligatio, quia res aliena pignori obligari non potest, nequ obstat, quia pignus pe ui vendi creditoris fuit liberatum.

1† Alias, qui.

2† Vel lib. 18.

3† Vel dimisso.

ne, qui dedit, præter stellionatum a quem fecit.

Secundus creditor ex conuentione debitoris non potest in ius creditoris succedere post pignus venditum. Bartolus.

Pomponius lib. 6 ad Sabinū.

LEX II.

SI debitor rem pignori datam [b] vendidit & tradidit, [c] tuque [d] ei nummos credidisti, quo ille soluit ei creditori, [e] cui pignus dederat, tibique cum eo conuenit, ut ea res quam iam vendiderat, pignori tibi esset, nihil te egisse constat, quia 1 † rem alienam [f] pignori accepers, ea enim ratione emptorem pignus liberatum habere cœpisse, neque ad rem pertinuisse, [g] quod tua pecunia pignus sit liberatum.

Non videtur habere fidem de pretio quod statim quis recepturum se putat. Bartolus.

Idem li. 19. 2 † ad edictum.

LEX III.

SI quasi recepturus à debitore tuo cominus [h] pecuniã, reddidisti ei pignus isq; per fenestram dimisit, 3 † excepturo [i] eo quem de industria ad id posuerat: Labeo ait, furti [k] te [l] agere cum debitore posse, & ad exhibendum, etsi agente te contraria pignoratitia, excipiat debitor de pignore sibi reddito, replicabitur de dolo & de 4 † fraude, per quæ [m] 5 † nec redditum, sed per fallaciam ablatum id intelligitur.

Pignus potest vendi si est actum, vel nihil est dictum: sed si agatur, trina denunciatione præmissa: ut di potest alias secus. Bart.

Vlpianus li. 41. ad Sabinum.

LEX IIII.

SI conuenerit 6 † de distrahendo pignore (siue ab initio, siue postea) non tantum venditio ualet, uerum incipit [o] emptor dominium rei habere. Sed & si non conuenerit de distrahendo pignore, hoc tamen iure utimur, ut liceat distrahere: si modo non conuenit ne liceat. [o] Vbi verò conuenit ne distraheretur, creditor, si distraxerit, furti obligatur, [p] nisi [q] ei ter fuerit denunciatum, ut soluat, & cessauerit.

Pomponius li. 19. ad Sabi.

LEX V.

IDemq; iuris est [r] siue omnino ueniri pacti ne veneat, siue in summa, [f] aut conditione, [t] aut loco contra pactionem factum fit.

Creditor non potest vendere pignus, sed cogitur venditori ostendere, vel debitori vt vendatur, si sibi idoneè caueatur. Bart.

præterea, cominus, pro cora dic, vide l. si imperialis, C. de nupt.

i *Excepturo.*] i. est recepturo.

k *Furti.*] Hoc casu etiam suæ rei furtum fit, * & ins. de furtis, iuε, & insti de ob. quæ ex deli. §. interdum, & facit ad legem infra in quibus cau. pigno. ta. con. l. pen. in fi. l.

l *Te.*] scilicet creditore.

m *Quæ*] scilicet dolum & fraudem.

n *Si conuenerit.* Insup.] ut initio. qui. ali. li. §. 2. & infra de acquiren. rerum do. l. non est nouum. & C. si antiqui cre. l. l. secunda.

o *Licet.*] nulla denunciatione præmissa olim, hodie contra, ut C. de iure do. impe. l. fin. §. 2. item no. hic, q omnia liceat, nisi contra agatur, ut & i. ex quibus cau. ma. l. nec non §. quod eis, & de re. i. l. solemus.

p *Obligatur.*] ut & infra de fur. si is qui pignori.

q *Nisi ei.*] scilicet debitori & aut subjecit. Sed hæc denunciatio nūquid una vice fiat, solue, solue, solue? Respon. nō, sed triduum inter quamlibet debet esse, sicut in citatione accusati absentis, ut j. de publ. iud. l. inter accusatorem. Sed nunq; post hanc debet biennium currere? Resp. lege non cauetur, sed tunc currit, quando nihil conuenit, ut C. de iu. dominij impe. l. fin. §. 1. multo magis & hic expectari debet, ubi conuenit ut non liceat vēdere. Sed à quo tempore currit hoc biennium? Resp. si est liquidum, a tempore denunciationis: si non est liquidum, à tempore sententiæ, ut d. l. C. de iure dot. impe. Item quomodo non potest siue creditor per pactum præiudicare, ut C. de pact. l. si quis in conscribendo, quæ est cōtra? Solu. hic spe tiale propter publicam utilitatem, nam cum sibi nullam afferret utilitatē habere pignus, eueniret sæpissimè, ut creditores mutua denegarent. Quidam tamen dicunt quod hæc denunciatio tantū à furto excusat. Acc.

r *Idemque iuris est.*] scilicet ut teneatur furti si non denunciauerit, & non seruauerit pacta inf. scripta. Vel dic idem iuris, scilicet ut possit fieri venditio etiam contra pacta huiusmodi, si modo fiat denunciatio. Sed quid est, quod dicitur C. de iu. do impe. l. fi. §. 1. ubi dicit pactionem de tempore & de loco seruandam? Resp. illud verum est quando conuenit ut fieret venditio: hic autem quando conuenit ut non fieret hoc vel illo modo. Vel dic q est seruandū nisi ter fuerit denunciatū, ut j. l. proxi. in fi.

f *Summa*] idest pretio.

t *Conditione.*] scilicet in tempore. Accursius.

* Rei suæ q. que furtu n. sic. vl. Pet.

col. de ... en suarum ... & 6

4 † Vel dolo, de.

5 † Vel per ...

6 † Vel si conuenit, ... hic est casus in ... dum Bart. q ... non ... dendo p. gnore, pot vendi sine ... na denunciatione præmissa.

b *Pignori datam*] scilicet Bombello.

c *Tradidit.*] debitori ... cur.

d *Tuque*] fœneratur secundus qui post primam obligationem & rei alienationem a debitore factam credidisti.

e *Creditori*] scilicet Bombello.

f *Alienam.*] statim iam factam, ut inf. de in diem addic. quod autem. §. Sabinus, in princ.

g *Pertinuisse.*] In casu proposito, pertinere tamen posset si conuenires cum creditore ut in locum eius succederes, ut C. de his, qui in pri cre lo. suc. l. prima, 2 & 3.

h *Si quasi cominus.*] idest ad manus, vel incontinenti, & sic nulla fuit habita fides de debito, nec satisfactum, alias pignus esset liberatum, ut inf. eodem, si rem. § omnis, & institu. de rerum di. §. venditæ.] Alibi Accur. reprehendit quod in l. tertia, C. de fruc. & lit. exp. inter-

Quamuis.

Idem libro 35. ad Sabinum.

LEX VI.

QVamuis * conuenerit ut fundum pignoratum 1† vendere tibi liceret, nihilo magis a tamen 2 † cogendus es vendere, licet soluendo non sit is, qui pignus dedit, quia tua causa id cauetur. b Sed Atilicinus ex causa cogendum creditorem esse ad vendendum dicit. Quid. n. si multo minus sit quod debeatur, & hodie pluris venire possit pignus quàm postea? c Melius autem est dici, eum d qui dedit pignus, posse vendere, & accepta pecunia id soluere quod debeatur: ita tamen, ut creditor necessitatem habeat ostendere rem pignoratam, e si mobilis f sit, prius idonea g cautela à debitore pro indemnitate ei præstanda. Inuitum enim creditorem cogi vendere, satis inhumanum est. h

Creditor qui pignus uendidit, cogitur restituere superfluum pretij per hanc actionem & etiam usuras in tribus casibus hic contentis. h. d. cum l. seq. Pau.

¶ Si creditor pluris fundum pignoratum vendiderit, & id 3 † fœneret, vsuras 4 † eius pecuniæ præstare debet ei qui dedit pignus. Sed & si ipse vsus sit ea pecunia, usuras præstari oportet. i quod si eam depositam K habuerit, vsuras non debet.

Paulus li. 2. Sententiarum.

LEX VII.

SI autem tardius superfluũ restituat creditor, quod 5 † apud eum depositũ est, ex mora 6 † vsuras debitori hoc nomine præstare cogendus est.

Expensæ factæ in re pignorata, contraria pignoratitia repetuntur. Bart.

Pomponius lib. 35. ad Sabin.

LEX VIII.

SI necessarias l impensas fecerim in seruum, aut in fundum, quem pignoris causa acceperam, non tantum retentionem, sed etiam contrariam pignoratitiam actionem habebo. Finge. n. medicis cũ ægrotaret seruus, dedisse me pecuniam, m & eum decessisse. Itẽ insulã fulsisse & 7† refecisse, & postea deustã esse, nec hẽre quod possim retinere.

Si creditor vendit, & de euictione promisit, ei debet à debitore de indemnitate caueri. Bart.

¶ Si pignori plura mancipia data sint, & quædam certi pretij 8 † ita vendiderit creditor, vt euictionẽ eorum præstaret, & creditũ suum hẽat, & 9† reliqua mancipia potest retinere n donec ei caueatur, quod euictionis nomine promiserit, indemnẽ eum futurum.

Si cessatur in solutione partis, venditur totũ. Bar.

¶ Si unus ex hæredib. debitoris 10† portionem suam soluerit, tamen tota o res pignori data uenire poterit, quemadmodum si ipse debitor portionem soluisset.

Vniuersalis negatiua nõ potest dici falsa, antequam in quolibet particulari sit possibilis. Item oratio vniuersalis, si in vno est falsa, in toto dicitur falsa. Item oratio distributiua uerificatur in quolibet particulari distributorum. Item indefinita æquipollet vniuersali. Bar.

¶ Si annua * p bima trima die triginta stipulatus, accepe rim pignus, pactusque sim, ut nisi sua quaq; 11† die pecunia soluta q esset, uendere id 12† mihi liceret; placet, antequam omnium pensionum dies ueniat, 13† nõ posse me pignus vendere, quia eis verbis r

a QVamuis. Nihilo magis.] idest, non ideo magis.
b Cauetur.] vnde in læsionem tuam retorqueri non debet, ut C. de leg. & con. l. quod fauore. Accur.
c Quàm postea.] q. d. videtur compelli hoc casu, sed melius est, quod subijcitur.
d Eum.] scilicet debitorem.
e Pignoratam.] scilicet volenti emere.
f Si mobilis] si immobilis, ipsa se exhibenet C. quando & quibus quar. pars debe. l. secũda, § sed vbi. Azo.
g Idonea.] q̃ est cũ fideiussore, vel pignore vt j. mã. l. mãdato Titij. § si. alias cautio similiter dicta nudam cautionem significat, vt C. de verb. sign. l. 3.
h Inhumanum est.] vt & j. de re iud. l. à diuo. §. quod si res, quando que tamen quis compellitur vẽdere, vt not. infra de act. emp. l. Iulianus. § idẽ Celsus.
i Oportet.] idẽ & in mãdato, ut j. mã. l. idẽq;. §. quod si non exercuit.
K Depositam] præcedente oblatione, aliàs nõ, ut C. de vsur. l. ... quod est contra. ubi dicitur emptorẽ re sibi tradita ad vsuras teneri, licet deposuerit pretiũ. Vel melius, ibi emptor stultus est, vnde æquum est eum præstare vsuras, ut inf. de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito. Accur.
SI necessarias] CASVS. vsq; ad §. si annua, est planus.
¶ Si annua.] Mutuaui tibi pecuniam, & conuenisti hanc pecuniam soluere trib. terminis, puta intra triẽnium, & vna pars mihi prima die primi anni soluẽda fuit, secunda pars secunda die secundi anni, tertia pars prima die tertij anni: postea adieci tale pactum, ut si ista pecunia sua quaq; die soluta non esset, liceret pignus mihi vendere. Postea primo anno elapso nil soluitur, quæritur, an liceat mihi statim pignus vendere? Et dicit, quòd non. antequam enim totum tempus fuerit elapsum, non vẽdam. Sed pone quod tale pactum adieci, scilicet ut liceret mihi vendere, si quæ pecunia sua die soluta non esset, dicit in 1. cessatione potero vendere.
¶ De vendendo.] Mutuaui Titio sub pignore, conuenit, ut nisi pecunia sua die esset soluta, quod pignus distraheretur. Dicit quod illud pactum non est personale, sed reale, vnde ad quemcunque deuenit pignus, poterit vendere, si aũt pactus sum soli creditori vendere licere, dicit quod hæredi meo iure pacti vendere licebit. Cætera sunt plana vsq; ad §. solutã, in l. solutũ. Vi.
l Si necessarias.] quib. non factis res erat peritura, vel deterior futura, ut infra de verb. sign. l. impensæ.
m Pecuniam.] etiam modicam, licet in cõmodato sit secus, quia gratia accipientis conceditur ad vsum, ut j. ti. r. in rebus, §. possunt & § sed id quod. Sed quid de cibarijs? Resp. fortè repeto secundum quosdã, quia huius legis initium est generale, ut arg. j. de iuris & fac. igno. l. pen. §. & licèt.
n Retinere.] similis retentio est j. de condi. indeb. l. si non sortem. §. si centum. Itẽ similis cautio huic de qua hic subijcit, est j. sol. ma. l. cũ mulier. & j. fam. erc. l. hæredes. §. idem obseruatur, sed cũ creditor cauere nõ habuerit necesse, quare conuertit in alienã iniuriam suam negligentiam? Respon. aliter vendere non põt, secundũ los. Vel dic, si erat consuetudo, vel plus pp hoc vendidit quibus casibus de euictione promittere debet, aliàs non, ut infra eo. l. si pignore. §. si. & l. seq. vel etiam si non fuit aliquis casus de prædictis, habet tamen retẽtionem, quia debitor tenebatur ad idem, ut infra de distract. pig. l. rescriptũ.
o Tota.] ut C. de distract. pig. quãdiu. sic econtra inf. eo l. solutũ, §. si creditori. Acc.
p Si annua.] idest vna decem, primo anno, alia secundo anno, & alia tertio, sic ponitur infra, de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. primo.
q Soluta.] scilicet tota Azo.
r Eis verbis.] idest, verbo pecuniæ indefinite prolato. item illis verbis, sua quaq; die, quasi dicat, nisi omnib. terminis soluat, pignus vendam: nam hoc nomẽ, quisq;, signũ ẽ vniuersale, fuit enim hæc mens, ut liceret in primo termino cessaretur, non tamen

* Coniunge l. 5. de lege com miss.
1 † Fl. pignoratitium.
2 † Fl. desit ea ...
3 † Fl. fœnerd.
4 † Fl. vsuras.
5 † Dnar. id quod.
6 † Dnar. ex mora etiam vsuras.
7 † Fl. vel.
8 † Fl. certis pretijs, alias & quædam certo pretio vendiderit creditor.
9 † Fl. deest &.
10 † Fl. deest debitoris.
* Idest, annua, bima, trima, soluendam stipulatus, ut leg. Val. 4. elegan.
11 † Alias quaq.
12 † Fl. vendere eam.
13 † Fl. ...

men venderetur, sed expectaretur an aliis terminis prædicta portio pecuniæ, vel totum quod deest, soluatur. Sicut ergo omnes termini non singulariter continentur, ita & omnium partium tempora expectantur: & tunc si in aliquo fuerit cessatum, fiet venditio. Azo. & facit ad hoc infra tit. de verbo obl. §. In diem, sic ergo indefinita æquipollet vniuersali, vt & infra, de leg. 2. si in pluribus, in prin. Accur.

1† Vbi demum firmentur.

omnes pensiones demonstrentur. a 1† nec verum est, b sua quaque die non solutã c pecuniam antequam omnes dies veniant. 2† Sed omnibus pensionibus præteritis, etiam si vna portio soluta nõ sit, pignus potest venire. Sed si ita scriptum sit, Si qua pecunia sua die d soluta non erit, statim competit ei pacti conuentio.

2† Flam. omnium.

Pactum de vendendo, in dubio non intelligitur personale. Bar.

¶De vendendo pignore e in rem pactio concipienda est, vt omnes contineantur. Sed & si creditoris duntaxat persona fuerit comprehensa, etiã hæres eius iure vendet, si nihil in contrarium actum sit.

Pignus potest vendi propter debitum & alias accessiones.

¶Cum pignus ex pactione venire potest, non solum ob sortem non solutam uenire poterit, sed ob cætera quoque uelut vsuras, f & quæ in id impensa sunt.

Creditori decepto per contrariam pignoratitiã succurritur contra debitorẽ. Bart.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

LEX IX.

Si rem alienam mihi debitor pignori dederit, aut malitiosè g in pignore versatus sit, dicendum est locum habere contrariũ iudicium.

Pro omni obligatione potest dari pignus. Bart.

¶Non tantum autem ob pecuniam, sed & ob aliam causam h pignus dari potest, veluti si quis pignus alicui dederit, vt pro se fideiubeat.

¶Propriè * pignus dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam autem, 3† cum non transit i possessio ad creditorem.

Pignoratitia directa cõtrahitur, cum est creditori soluta pecunia, vel aliter satisfactum. Bar.

¶Omnis pecunia exsoluta esse dẽt, aut eo nomine satisfactum, ut nascatur pignoratitia actio: k Satisfactum autẽ accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum. Siue enim 4† aliis pignoribus l sibi caueri uoluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussorib. siue reo m dato, siue pretio aliquo, vel nuda conuentione, nascitur pignoratitia actio. Et generaliter dicendum erit, quoties recedere voluit creditor à pignore, videri ei satisfactum, n si is 5† vt ipse voluit, sibi cauit, licet in hoc deceptus o sit.

Pro re aliena pignorata potest agi pignoratitia. h.d. Bar.

¶Is quoque, qui rem alienam pignori dedit, soluta pecunia potest 6† pignoratitia experiri. p

Quando ius intentatũ superuenit pendente iudicio ex causa de præterito, potest sequi condemnatio. Bart.

a *Demonstrentur.*] quasi dicat, nisi in fine omnium terminorum inueniatur pecunia soluta, liceret vendi pignus.
b *Nec verum est.*] scilicet incommutabiliter, ut infra, de verbor. obl. l. quicquid. §. stipulatus. Azo.
c *Non solutam.*] scilicet totam.
d *Sua die.*] hæc enim particularis particulariter significetur portiones, & terminos denotat. Azo. sic, & infra de cond. & demonstr. l. falsa § fi.
e *De vendendo pignore.* idest, vt creditor possit vendere, de aliis autem nil fuit dictum: cum enim pactum dirigitur in personam, non est ideo vt sit personale, sed vt demonstretur persona cum qua fit, vt & supra de pact. iurisgentium §. pactorum. & infra, de probat. l. si pactum. & infra, de an. lega. annua, § fina. & supra de pact. l. tale. in princip. & infra, de ali. & ciba. legat. l. alimenta. in respon.
f *Vsuras.*] cum pro his fuerat obligatum. ut infra eodem, l. solutum, §. si in sortem.
g *Malitiosè.*] vt dando pignus, quod sciebat se obligare non posse, quia vetita erat obligatio à testatore, ut infra, de leg. 3. l. pater. § fundum à filio. Azo. Vel quia scienter obligauit seruum furem. Item, ut infra eod. l. si seruus.
h *Causam.*] honestam, non turpem, ut Actimus, C de cond. ob tur. caus. cum te. infra eodem, l. solutum. §. siue autem.
i *Non transit.*] maximè si est mobile, quasi à pugno, vt infra, de verborum significatio. pignus, sed quantum ad actionem hypothecariam nulla est differentia vt infra, de pigno. l. res hypothecæ, § penult. & infra, de action. §. item Seruiana, quæ sunt contra. Accursius.

ADDITIO. Dic secundum Barto. hic, quod quantum ad actionem hypothecariam nulla est differentia inter pignus & hypothecam, ut ibi: sed quantum ad pignoratitiam directam est differentia, quia illa contrahitur re, vt insti. quibus mo. re contra. obl. in fin. ideo nisi ad creditorem transeat possessio, vel detentatio, non haberet locum pignoratitia, secundum Bar.

k *Pignoratitia actio.*] scilicet debitori, vt supra si certum pet. l. si quis nec. §. rem. & infra, de in di. qui fundum. hoc tamen fallit in casibus, ut infra eo. solutum §. si quasi. & l. eleganter. in fin. & l. si in fi. primo respon. ibi, operam autem &c. quando etiam soluta pecunia non nascitur vt infra eodem, l. aliena, §. fina. Item not. quod ex eo quod dicit, nascitur, patet quod antea nata non fuerit: nec tamen ex solutione nascitur, sed ex contractu dudũ initio hodie nascitur actio: sicut & in mutuo quod ex consumptione reconciliatur, vt infra de fideiussor. l. si quis pro eodem §. si nummos, & in actione tutelæ, quæ demum finita tutela nascitur, sed ex gestione prius malè facta, vt infra, de tut. & ra. distr. l. si q. tutores. in fi. & l. sequ. & sic in mandato iurisdictionis, ut supra de offic. procon. l. obseruare, §. fin. Item in actione ex stipulatu pro dote, nec enim nascitur nisi soluto matrimonio, non tamen ex solutione matrimonii, vt C. de repu. l. 1. & infra de bo. dam. l. sed si alia nisi vertat ad inopiam, vt infra sol. ma. l. hæc actio. Sed quidam dicunt, quod in prædictis casibus nascuntur prius, sed intentari non possunt, & pro eis est infra de f. serui & filij. in princip. an ergo præscriptio prius currat contra pignoratitiam actionem, quam nascatur? Respond. non, vt C. de anna. except. l. prima, in fin. sed ius offerendi pecuniam poss. tolli, argumen. C. de fide instrument. l. plures apochas. & C. de præscrip. 30. vel 40. an. l. cum notissimi. §. eodem iure & j. de dam. infect. l. si finita. §. postea autem.
l *Pignoribus.*] ut infra qui. mo. pig. uel hyp. sol. l. item liberatur, in princ.
m *Reo.*] idest alioqui recipiet in se obligationem animo liberandi pignus.
n *Satisfactum.*] sic in venditore, vt infrà, de contrahen. emp. l. ut res.
o *Deceptus.*] scilicet sui facilitate, secus si dolo alterius, vt supra eodem, si quasi. volenti enim dolus non infertur, vt infra, de act. emp. l. 1. in fi.
p *Experiri.*] & si creditor vendat pignus tale, liberatur debitor, vt infra, de distract. pig. l. rescriptum.

* Qd ad actionem hypothecariã attinet, nominis tantum sonus interest. l. eg. hypotheca inst. de pignorib. & item Seruiana. Inst. de act. Vide Vallam. lib. eleganti. 4.

3† Ubi hypotheca, cum non transit nec possessio ad creditorem.

4† Flor. deest, etiam.

5† Fl. deest, ut.

6† Al. solut.

Non

a *Non recte egerit.*] idest nullo modo agere potuerit, non autem intelligas ita, ut dicitur supra quando dies vsusfr. le. ced. l. 1.

b *Ingrediens*] sed si extra iudicium, non actionem, sed exceptionem praestaret, vt dices infra eo. l. aliena. §. si pluribus, ver. si per creditorem. Et no. hic, quod si quis habere incipit ius, etiam iudicio pendente satisfit, ut infra man. l. si mandauero tibi vt à Titio. nisi ex facto praecedenti, et no. supra de iud. l. non potest, & supra de inofficioso testamē. l. si non mortis, §. fina. & l. si proponas. in fin. vnde, & in rei vendi. sufficit si quis incipiat esse dominus post litem contestatam, secundum Azo.

1 † Bal. hic dicit ... tex. ... sponsus ... transferre ... detur in dubio ... commodare ... vnde solutio matr. potest ... re petere ... cū quo tamē non ... 2 † Fl. lib. 9.

c Q *Vod si non. Pro d. p.*] vt infra quibus mo. co. pign. vel hypo. solu. atem liberatio, l. primo, & infra de statulibe. l. statuliber Roma, & supra titu. 2. promissor, §. fina. Accursius.

3 † Fl. lib. 18.

S *Olutum.*] CASVS. In hac l. ge est plana vsque ad §. solutum.

§ *Solutum.*] adhuc prosequitur materiam illam, quando videatur solutum, & dicit quod siue ei fuerit solutum cui debebatur, siue alij voluntate eius, vel ei cui postea successit, vel procuratori soluat, solutum est, quia semper liberatur debitor. Sed pone, domum amplam conduxi a te pro centum, eandem alijs locaui per particulas, hoc est per cameras, ita quod quilibet eorum debeat 25. pro portione sua. Nunquid si vnus ex illis quibus locaui, soluat portionem suam illi a quo conduxi totam domum habebit pignoratitiam contra me ac pignus quod pro portione sua sunt obligati domino totius domus? dicit quod sic, quia res illius partiarij conductoris sunt tantum obligatae domino totius domus pro illa parte quam conduxeram ego. Consequenter respondet tacitae obiectioni quae fieri poterat, dicit enim, quod licet per liberam personam non acquiritur obligatio ex hac secunda obligatione, idest ex eo quod partiario conductori locaui, domino totius domus non acquiritur obligatio, quia dominus iste tacitè partiario uidetur locasse conductori, & sic ex sua tacita locatione pignoris sibi obligationem acquisisse.

§ *Per liberam.*] si procuratori uel tutori res fuerit pignori data uel pupilli pecunia obligata, non mutuo data, sed in alio contractu, domino vel pupillo non acquiritur obligatio, vnde si debitor procuratori soluerit ipse proc. pig. tenebitur, dicit tamen quod possessio per liberam personam acquiritur alij, non obligatio. Caetera sunt clara.

¶ Qui ante solutionem [a] egit pignoratitia, licet non rectè [a] egerit, tamen si offerat in iudicio [b] pecuniam, debet & [1] † rem pignoratam, & quod sua interest, consequi.

Caius lib. 8. 2 † ad edi. pu.

LEX X.

QVod si non soluere, sed alia ratione satisfacere paratus est, fortè si expromissorem dare vult, nihil ei prodest.

Nouatio necessaria non perimit pignus, secus in uoluntaria, nisi contrarium actum sit. Bar.

Vlpianus lib. 58. 3 † ad edict.

LEX XI.

SOlutum non videtur, si lis contestata cum debitore sit de ipso debito, [d] vel si fideiussor conuentus sit. Nouatio [e] autem debiti obligatio pignus perimit: nisi conuenit [f], vt pignus repetatur. [g]

Pignoratitia potest agi, si principalis obligatio nō proficiscitur, vel si professa tollatur acceptilatione vel pacto. Bar.

¶ Si quasi daturus tibi pecuniam, pignus accepero, nec dedero, pignoratitia actione tenebor, etiam [h] nulla solutione facta. Idemque & si accepto lata sit pecunia, vel cōditio defecerit ob quam pignus contractum est, vel si pactum, cui standum est, de pecunia non petenda, factū est. [i]

Pignoratitia potest agi, id est solutum pro quo tantum fuit pignus obligatū. Bart.

¶ Si in sortem duntaxat, 4 † vel in vsuras obstrictum est pignus, eo soluto, propter qd obligatum est, locum habet pignoratitia. [k]

¶ Siue autem vsurae in stipulatum deductae sunt, siue non: [l] si tamen pignus & in eas obligatum fuerit, quamdiu qd ex his debetur, pignoratitia cessabit. Alia causa est earum quas quis supra licitum modum promisit. nam hae penitus [m] illicitae sunt.

Nisi omnibus heredibus satisfiat, poterit pignus vendi.

¶ Si creditori plures haeredes extiterint, & vni ex his pars eius solutur, non debent caeteri haeredes creditoris iniuria affici, sed possunt totum fundum vendere, oblato debitori eo quod cohaeredi eorum soluit. Quae sententia non est sine ratione. [n]

Pignoratitia nascitur si soluatur creditori, vel alteri pro eo legitime recipienti, vel creditori creditoris. Item inuecta, & illata per secundum conductorem tenentur pro pēsione ipsius secundae conductionis tantummodo, et non vltra hoc dicit. Primo ponit vnum dictum. Secundo ex illo infert ad determinationē vnius quaestio.

vsque ad l. si pignore. Vlpianus.

d *Debito.*] contra videbatur, quia litis contesta. fit quaedam nouatio, ut infra, de noua. l. delegare, §. fit autem. vnde videbatur extingui pignus, quasi solu. esset pecunia, vt infra proxim. §. sed non est ita, quia hic est necessaria nouatio, illud autem obtinet in voluntaria, vt infra, de noua, l. aliam, imo etiam si esset condemnatus, non tollitur pignus, vt inf. de pign. l. grege. §. etiā. Accur.

4 † Al. nec vsuras. & vi Cuiac. lib. 5. obser. c. 27.

e *Nouatio.*] scilicet voluntaria nouatione, ut infra, de noua. l. aliam.

f *Conuenit.*] vt C. etiam ob chirographi pecuniam pignora retinere posse, l. 1. Accursius.

g *Repetatur.*] scilicet per pactum, id est vt remaneat. Accursius.

h *Etiam nulla.*] sic & infra eodem, eleganter, in fine, & l. fina. in fine. primo respon. Nota ergo, quod vbi nullum est pignus, detur pignoratitia, ut hic. Item vbi finitum est, datur hypotheca, vt infra, de exceptio. rei iudic. l. ex sextante, §. Latinus. in fine. Item vbi finitum est mandatum, datur mandati actio, vt infra manda. l. si praecedente, & l. inter causas, in princip. Item vbi finita est emptio, datur ex empto, vt infra, de actio. empt. l. ex empto. §. is qui vinum.

i *Factum est.*] nam soluitur pignus, vt diximus supra, de pact. si tibi. §. de pignore.

K *Pignoratitia.*] non ergo propter vnum est obligatum, propter aliud tenetur, ut hic, & infra, de pigno. l. grege, §. fina. l. Sed contra. C. etiam ob chiro. pecun. pignora reti. posse. l. prima, §. prima, Solu. dicas, quod si pro sorte est obligatum, non retinetur pro vsura secundum Azo. ut & C. de vsur. l. per retentionem. Sed econtra si pro vsuris, bene potest etiam pro sorte teneri, ut vt in l. contraria, vel refert, an vsurae ciuiliter & naturaliter sint debitae, & tunc idem quod in alijs debitis, ut in l. contraria. an naturaliter tantum, & tunc per retentionem non possunt seruari. ut hic, & d. l. C. de vsur. l. per retentionem. Vel dic, ut hic dicit tantum.

l *Siue non.*] sed alias debitae in bonae fidei iudicijs ex mora uel nudo pacto.

m *Penitus.*] Et ideo per retentionem non seruantur, imò solutae vt indebitae condicuntur, vt infra, de condi. indeb. l. si non sortem. in princ.

n *Sine ratione.*] vt & supra eodem, si necessitatis, §. si vnus.

Nero

a *Hæres extitit.*] quia eius factum ratum debet habere, ut infra de reg. iu. l. ex qua persona.
b *Experiri.*] est enim soluta pecunia, ut supra eodem l. si rem, §. omnis. est ergo omnis sublata obligatio, ut institu. qui. mo. tol. ob. in prin. ex tua enim voluntate videor hoc facere, cum idem tu ne necesse habeas facere, vt supra de nego. gest. l. Pomp. & l. soluendo. numquid autem idem est in omni alia causa, si tuo creditori soluo quod tibi debeat? Resp. forte non.. & ideo hic est ita quod illius res, s. soluentis fuerunt obligatæ ei cui soluit Ar. tamen contra sup. de nego. l. si liber. in fi. & ī. de exc. do. si opera. in fi. sed qualiter agetur pignoratitia actione, contra primum conductorem, cum per rei traditionem fictam primo conductori non sit ei quæsita possessio? alias. n. non nascitur pignoratitia, vt insti. quibus mo. re contra. ob. §. fi. respon. imò tacitè videtur facta traditio. vnde locator iste secundus potest includere rem authoritate sua, ut inf. in quibus cau. pig. ta. con. l. est differentia. & ī de dam. infec. l. vtique. sic & alias tacita fingitur traditio, vt C. de do. l. quisquis & hoc ideo quia hic secundus conductor est obligatus priori conductori personaliter, non autem priori locatori est personaliter obligatus. Prior. n. locator tacitā habet hypothecam pro alterius debito, nec tamen habet personalem contra secundum conductorem, & ideo nec tacita traditio ei facta videtur, vnde ipse non conuenitur pignoratitia actione, vtique ergo res est obligata. & alterutri facta solutione agitur pignoratitia actione ? sm locatorē, & contingit liberatio. Audio tñ quod Py. legit ita literam istā vt domino domus non sint obligatæ friuola secundi conductoris, quod nihil est, quō. n. fieret quod an primo conductori obligatæ essent ad vniuersam pensionē, cum vniuersa, nō sibi, sed dño debeantur? Item cur diceret, videtur autem & cū dño, &c. fit ergo quæstio, an domino sint obligatæ insolidum. & cum domino tacitè videtur hoc conuenisse, quod ei sint obligatæ pro eo quod debet secundum Azo.
c *Tenebuntur.*] s. locatori secundo sēm Py. tu dic, s. locatori primo. sed vr quod res secundi obligentur priori, vt ī. in q. cau. pig. ta. con. l. si gratuitam, quæ est ? Sol. ibi gratis fuit data domus secundo habitanti. Item ad idem contra inf. loc. l. si in lege. § si colonus. Solu. aliud est in vrbanis, in quibus etiam ignoranti dño tacitè obligātur, vt hic. Aliud in rusticis, vbi demum si scientia interuenit, ut C. loca. l. certi. & in l. contraria. vel quod iai dicit, rem secundi non obligari domino, verū est ad vniuersalem pēsionem, sed ad suā partem sic, vt hic dr. Vel tu dic, quod ibi res secundi conductoris nō fuerunt inuectæ, sed expressa conuentione primo colono obligatæ, vt & ibi dixi.
d *Friuola.*] i. supellectilia. Accur.] Quod Accur. hic dicitur supellectilia, intellige de parua suppellectili, & longe dicta supra, in apostil. de friuolis.
e *Hoc conuenisse.*] s. vt friuola mea sint obligata in eam summam in qua conduxi. vñ nō est mirandum si possim ei soluere inuito eo à quo conduxeram.
f *Sua propria.*] tacita th vt sic nō videat ei adq̄ri p extraneā personā.
g *Nec tutorem.*] sed ī. C. qñ ex fa. tu. vel cu. l. a. & ī. de consti. pec. l. eū q. §. si actori. Sol. ibi vtilis acquiritur, non directa, ut ibi, uel speciale est in casibus illis, quod non placet. Tu dic, quod si diuisa est administratio in re q̄ nō spectat ad eius administrationem, nō q̄ritur: in ea quæ spectat, sic.
h *Acquiri.*] vt inf. de acquir. pos. l. possessio. quoq; §. & si possessio. & C. per quas perso. no. acqui. l. 1.
i *Non semper.*] quia aliqñ acq̄rit. s. cum pecunia nrō noie mutuatur. tunc. n. condictio certi & pignoris obligatio nobis acq̄rit, ut C. p quas p̄so. no. acq. l. fi. q̄ est ī. vel nō semper iō dicit, q̄a non ad agendū, sed ad excipiēdum, vel non directè. sed vtiliter acquiritur. Item ī. ī. de pign. l. si inter. in prin. Solu. ibi obligauit procurator, domino mandante, vel ratō habēte, vñ tenet obligat sec? e? ut hic.
k *Poterit.*] tenet ergo pignus.
l *Vel vniuersorum bonorum.*] non tñ libera. nam & tunc posset etiam si non conuenisset, ut infra eo. si conuenerit, §. fi. & sup. de procu. l. procurator cui libera. Item no. quod præsumptio inducitur ex consuetudine patrisfamil. sic & infra eo. si seruus. & C. de epis. au. l. 3. & infra de test. hæredes, §. 1. & ī. de vsur. qui semisses, §. fi. & inf. de cond. & demon. cum seruus ita, circa fi. & infra quod cum eo. l. fi. & ad Maced. sed & Iulia. §. quod dicitur.

nis. Tertio format quæstionem circa præcedentia. Quartò respon. cuidam tacitè obiectioni. Secunda ibi, Vnde si domum. Tertia ibi, Planè. Quarta ibi, videtur autem, in qua respondet tacitè obiectioni. nam per liberam personā non quæritur nobis actio pignoris seu obligatio, ergo domino locanti non potest quæri per conductionem factam à primo conductore: ad quod respon. quod ista conuentio tacitè uidetur facta cum primo domino, & sic ipsi non quæritur ex contractu facto cū primo conductore, sed ex conuentione sua propria tacitè facta. Bart.

¶ Solutam autem pecuniam accipiendum est, 1 † non solum si ipsi, cui obligata res est, sed & si alij sit soluta voluntate eius, vel ei, cui hæres extitit, a vel procuratori eius, vel seruo pecunijs exigendis proposito.

¶ Vnde si domum conduxeris, & eius partem mihi locaueris, egoque locatori tuo pensionem soluero: pignoratitia aduersus te potero experiri. b nam Iulia. scribit solui ei posse. Et si partem tibi, partem ei soluero, tantūdem erit dicendum.

¶ Planè in eam duntaxat summam inuecta mea 2 † & illata tenebuntur, c 3 † in qua 4 † cęnaculum conduxi. non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionem insulæ friuola d * mea teneantur.

¶ Videtur autem tacitè, & cum domino ædium hoc cō uenisse, e vt non pacto cęnacularij proficiat domino, sed sua propria. f

Per liberam personam non acquiritur nobis actio siue obligatio pignoris, licet eius possessio acquiri possit. hoc dicit. Primo ponit vnum dictum. Secundo respondet tacitæ quæstioni. Secunda ibi. Sed nec. Bar.

¶ Per liberam autem personam pignoris obligatio nobis non acquiritur, adeo, vt nec 5 † per procuratorem plerumque nec 6 † tutorem g acquiratur, & ideo ipsi actione pignoratitia conuenientur.

¶ Sed nec mutat quod constitutum est ab Imperatore nostro, 7 † posse per liberam personam possessionem acquiri. h nam hoc eo pertinebit, ut possimus 8 † pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem vel tutorem apprehendere, ipsam autem obligationem libera persona nobis * non semper i acquiret.

Procurator qui potest pignorare, potest pignoratitia agere: quod est, si habet speciale mandatū, uel generale ab homine consueto pignorare. Bar.

¶ Sed si procurator meus vel tutor rem pignori dederit, ipse agere pignoratitia poterit. k quod in procuratore ita procedit, si ei 9 † mandatum fuerit pignori dare.

Caius li. 11. 10 † ad edi. pu.

LEX XII.

VEl vniuersorum bonorum l administratio ei permissa est ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere.

1 † Al. deest, uo.
2 † Al. inuecta tam ea.
3 † Alias tenebuntur.
4 † Fe in quam.
* De friuolis vasis putchre Bud. inc.] & mea quæ erant fictilia memo pretij. Se. ... contra. Pet. tab. in l. 48. de reg. iu. ... videtur legisse apud Isid. lib. ... Imo c. ...
5 † Fl. vtro.
6 † Fl. vel.
7 † Antonius, seu Ale. Seuer. vel. C. de ac qui. pos. l. 1. C. per quas pso.
8 † Fl. vt possimus quidem.
* Hoc quidā à Triboniano additum putant.
9 † Alias deest, ei.
10 † Fl. lib. 9.

a *Si cum venderet. Pignoratitijs.*] idest, pignoratitia actione.

b *Emptorem.*] ut & infra de distra. pign. l. si creditor. in prin.

3† Fl. lib. 38.

c *Aut in factum.*] & potest legi disiunctiuè, & correctiuè. disiunctiuè, ut quia rei vendi. habeat debitor. utile dominium translatum est in accipientem, vt instit. qui. alie. li. §. contra autem. Correctiuè, vt tantum in factum detur, idest praescri. ver. ex pacto adhibito incontinenti, vt infra de praescri. ver. si tibi, quod est speciale hic, cum aliàs ex alieno pacto adhibito non detur actio, & si paciscentis intersit, ut C. de dona. l. cum res, datur etiam hic ex vendito, ut C. de pact. inter emp. l. secunda.

d *Et culpa*] ut & infra de bonis aut. iu. pos. l. praetor. § est praeterea.

e *Vt in commodato.*] scilicet vtriusque gratia contracto, ut supra commo. l. si ut certo. §. nunc videndum. alioquin si tantum gratia accipientis, plus in eo venit, si tantum dantis, tunc minus, ut dicta l. si ut certo. §. interdum. & l. in rebus, & institu. quibus mod. re contra. oblig. §. fina. Azo. Vel dic, culpa, & non tanta, sicut & ibi. Esto tu perfecti sicut pater vester, &c.

* Non tamen ad diligentia modū excedēt à creditore, vt à commodatario exigatur, l. 5 cōmod. sed § diligens paterfam. in suis rebus praesta. si. forte d. seq.

f *Creditor. De dolo.*] & culpa, ut infra sol. matrim. l. si filiofam. §. maritum. Azo.

g *Repromittere.*] & poterit hic dici iudicialis, ut no. inf. de verb. obl. l. stipulationum. §. 1.

2† Facile pignoratitiam, & sic Bart.

h *Et si praedium.*] hoc amplius in praedio.

i *De iure.*] idest de seruitute.

k *Cessante.*] si eas creditor scierit debere, alioquin imputabitur debitori, ut infra de contrahen. emptio. l. in vendendo. §. pen. Azo. & hanc cautionem, praestandam. facit supra quod metus causa. l. metum. §. §. Iulia. & §. ex hoc & infra man-

3† Fl. tutelā.

Ex pacto creditoris vendentis potest debitor agere vel petere vt sibi credatur actio. Bart.

Vlpianus lib. 35. 1† ad Sabi.

L E X XIII.

Si cum venderet creditor pignus, conuenit inter ipsum & emptorem, ut si solueret debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rē suam: scripsit Iulia. & est rescriptum, ob hanc conuentionem pignoratitijs a actionibus teneri creditorē ut debitori mandet ex vendito actionem aduersus emptorem. b sed & ipse debitor aut vendicare rem poterit, aut in factum c actione aduersus emptorem agere.

In hac actione venit dolus, lata culpa, & leuis, non casus fortuitus.

¶ Venit autem in hanc actionē & dolus & culpa, d vt in cōmodato: e uenit & custodia, * vis maior non venit.

Paulus li. 29. ad edictum.

L E X XIIII.

Ea igitur, quae diligens paterfamilias in suis rebus praestare solet, à creditore exiguntur.

Creditor cum reddit pignus, debet cauere de suo dato & facto & neglecto. Bartolus.

Vlpianus lib. 18. ad edictum.

L E X XV.

Creditor cū pignus reddit, de dolo f debet debitori repromittere. g & si praedium h pignoratum est, etiam 2† de iure i eius repromittendum, ne fortè seruitutes, cessante k uti creditore, amissae sint.

Tuendus est creditor in pignore dato à tutore, vel curatore legitimè. Bart.

Paulus libro 29. ad edictum.

L E X XVI.

Tvtor lege, non refragante, l si dederit rem pupilli pignori, tuendus 3† erit, scilicet si in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem in curatore adolescentis, uel furiosi.

Si creditor decipiatur in pignore dolo uel culpa debitoris, habet contrariam pignoratitiam ad interesse: poterit etiam stellionatus crimine accusari si dolus interuenerit. Bart.

¶ Contrariā creditori pignoratitiam actionem competere certū est. proinde, si rem alienam, uel alij pignoratam, m uel in publicum obligatam dedit, tenebitur, quāuis & stellionatus crimē committat. n Sed utrum ita demum si sciit, an & si ignorauit? 4† & quantum ad crimen pertinet, excusat eum 5† ignorantia: quantum ad cōtrarium iudicium, ignorantia eū non excusat, o ut Marcellus li. 6. dig. scribit. ¶ Sed si sciens p creditor accipiat uel alienum, vel obligatum, uel morbosum, contrarium ei non competit. q

Fundus vectigalis, vel emphyteuticarius pōt obligari saluo iure domini. B.

¶ Etiam uectigale praedium pignori dari pōt, sed & superficiarum, quia hodie utiles actiones r superficiarijs dātur.

Martianus lib. singulari ad hypothecariam formulam.

L E X XVII.

Sane diui Verus 6† & Antoninus rescripserunt, ut sine diminutione mercedis s soli obligaretur. 7†

Nomen debitoris potest pignori obligari: & quod inde redigitur, vel compensatur, vel pro pignore tenetur. Bart.

Paulus libro 29. ad edictum.

L E X XVIII.

Si cōuenerit, t ut nomē debitoris mei pignori tibi sit, tuenda est à praetore haec conuentio, ut & te in exigenda pecunia, & debitorem aduersus me (si [illegible] eo experiar) tueat. u ergo si id nomen pecuniariū fuerit, exactā pecuniā tecū pensabit. 8† si vero corporis alicui, id, q d acceperis, erit tibi pignoris loco. x

l.de tuo. & C. eod. si ob causam. & sup. de rei ven. l. si post acceptum, & infra de ędil. edi. l. aediles, § fi. Sed contra infra eod. l. debitor. §. si Sol. illa secundum hanc intelligitur, ut ibi dices.

l *Tutor. Non refragante.*] aliter si lex refragatur, puta in rebus soli, ut infra de re. eo. qui sub tu. vel cura. si pupillorum, hodie & in rebus mobilibus refragatur, ut C. de admi. tu. l. lex in fructibus ergo & in similibus, haec lex intelligitur, ut C. si ali. res pig. da. sit l. 3. vel quādo ob aes alienum cum authoritate iudicis, ut infra de reb. eo. l. magis. §. item praetor.

4† Fl. ignorauit.

5† Aliàs, deest, eum.

m *Pignoratam*] ita q non sufficiat utrique debito, ut infra eod. si quis in pignore. § fin.

n *Committat.*] ar. sup. eo. l. 1. in fi. & inf. de cri. stel. l. stellionatus. 2. §. 2.

o *Non excusat.*] quia in culpa fuit quae venit in contraria pig. vt supra eod. l. si cum venderet. §. fi.

p *Sed si sciens.*] aliàs nō est hic lex, & aliàs sic.

q *Non competit.*] quia est cautum, ut uoluit, ut supra eod. l. si rem. §. omnis. Item quia non debuit certiorari qui sciuit, ut infra de ac. emp. l. 1. in fi. & infra. quòd fal. tut. aut l. 1. in fi. & infra. de ędil. edi. l. si tamen. §. qui seruum ver. in ędilitijs, & infra de doli excep. l. apud Celsum §. item Labeo.

6† Fl. Seuerus. Alij sanè ut diui Seuerus, &c.

7† Fl. obligarētur.

r *Vtiles actiones.*] scilicet in rem, ut supra si ager vecti. vel emphit. per totū, & de rei ven. superficiario. §. praetor, & infra de superficie. l. fi. §. 1. Acc.

s *Sane. Mercedis.* vt infra qui po. in pig. hab. l. etiam. Accursius.

t *Si conuenerit.*] inter nos. Accur.

u *Tueatur.*] ut C. de haere. vē. l. postquam. & quae res pig. obli. pos. l. nomen quoque, & ibi dicitur qua actione. Accur.

x *Loco.*] ut infra de pig. l. grege. §. 1. No. ergo cōpensari quantitatem

8† Fl. pensabit.

Quod accedit pignori, pignus est. Bar.

¶Si nuda proprietas pignori data sit, vsusfructus, qui postea accreuit, pignori cedit. 1 † Eadem causa est alluuionis. [a]

Res transit cum causa sua. Bart.

¶Si fundus pignoratus venierit, [b] manere causam pignoris constitit, 2 † quia cum sua causa fundus transeat, sicut in partu ancillæ, [c] qui post venditionem natus sit. [d]

Quando materia in materiatum transit, pignus extinguitur, seu eius obligatio. Bart.

¶Si quis cauerit, ut sylua sibi pignori esset, nauem ex ea materia factam non esse pignori Cassius ait, quia aliud sit materia, aliud nauis, [e] & ideo nominatim in dando pignore adijciendum esse ait, Quæque ex sylua facta, natave sint. [f]

Seruus & filius ex causa peculiari possunt rem peculij pignori obligare. B.

¶Seruus rem peculiarem si pignori dederit, tuendus 3 † est, si liberam [g] peculij administrationem habuerit. nam & alienare eas potuit. 4 †

Martianus lib. singulari ad hypothecariam formulam.

LEX XIX.

EAdem & de filiofamilias dicta intelligimus.

Res aliena potest domino volente vel ratum habente pignori obligari. Bartolus.

Paulus lib. 29. ad edictum.

LEX XX.

ALiena res pignori dari voluntate domini potest. [h] Sed & si ignorante eo data sit, & ratum habuerit, pignus valebit. [i]

Qui pares sunt in tempore, sunt pares in iure. Bartol.

¶Si pluribus res simul pignori detur, æqualis omnium causa est, si per creditorem steterit quo minus ei soluatur, rectè agitur [k] pignoratitia.

Contra agentem pignoratitia potest excipi de emptione rei postea facta, hoc dicit.

¶Interdum quod si soluta sit pecunia, tamen pignoratitia actio inhibenda est, veluti si creditor pignus suum emerit à debitore.

Quod ex re obligata superest, obligatum est. Bartolus.

Idem lib. 6. breuis edicti. 5 †

LEX XXI.

DOmo pignori data, & area eius tenebitur, [l] est enim pars [m] eius, & cōtra [n] ius soli sequitur 6 † ædificium.

Quod creditor consecutus est alio nomine pœna delicti circa rem commissi, computatur in debitū, vel debitori restituitur, secus si ab ipso debitore pœna nomine exigatur. Bar.

Vlpianus lib. 28. 7 † ad edict.

LEX XXII.

SI pignore [*] surrepto [o] fur

---

titatem ad quantitatem, * sed non ad speciem, ut supra de cond. indeb. l. si non sortem, §. fi. Acc.

a *Alluuionis.*] vt & infra, de pigno. l. si fundus, in prin. sic & legatum augetur, ut infra, de leg. 1. quod in rerum, §. si quis post.

b *Venierit.*] à debitore, ut & C. de dist. pig. l. si debitor. & infra, de acquir. rerum do. traditio.

c *Ancillæ.*] scilicet obligatæ.

d *Natus sit.*] non tamen conceptus, sed apud debitorem fuit conceptus. nam si post venditionem conciperetur, non esset pignori obligatus, vt infra, de pigno. l. Paulus respondit, §. 2. quæ est contra.

e *Aliud nauis.*] sic si legaui lanam, & si postea factū est vestimentum, non continetur in legato vestimentum, ut infra de lega. 3. l. lana. Sed ar. contra inf. de leg. 1. seruum filij, §. si procul. sed ibi iā cessserat dies legati, vnde rei mutatio legatario non nocet. * sed opponitur huic §. quia eodem modo aliud est ancilla, & aliud partus, & tamen respondetur idem, ut sup. prox. §. Tu dicas, quod optima est hæc differentia. hypothecaria quidem actio desinit competere re obligata desinente esse, sed materia cum transit in materiatum desinit esse, & extinguitur, & incipit esse alia species vt j. de au. & arg. leg. l. Scia. §. item quæro. ergo hypotheca extinguitur, & ideo nominatim adijciendum est &c. & tunc dicam nauem esse obligatā. non ideo quia ex sylua sit facta vel nata, sed quia sua facta est, i. illius debitoris. vnde ex generali vel speciali obligatione est obligata, quare veniunt quæ habet, habiturusve est, ut C. quæ res pign. l. si. vnde si alius non dominus illius syluæ fecerit nauem, & sic sibi acquiritur dominium, vt j. de acq. re. do. l. sed si ex meis tabulis. in princ. non dicam nauem pignori obligatam, sed in superio. casu non desinit esse ancilla propter natiuitatem partus, sed sylua desinit esse sylua.

f *Natave sint.*] i. erunt, futurum enim tempus respicit. Ac.

g *Liberam.*] vt & C. quod cum eo l. si liberam. Sed contra etiam si habeat liberam, ut j. quæ res pig. obl. pos. l. 1. §. 1. Solu. hic peculiare negotium gerebat, ibi alienum, ar. sup. de pact. in personam, §. 1. Accur.

h *ALiena. Potest.*] alias non, vt C. si res ali. pig. dat. sit l. 1. quæ prædium, & l. fi. sed vendere sic, vt infra, de act. emp. ex empto. in prin. & de contrahen. emp. rem alienam. in prin. & est ratio vt ibi. Accur.

i *Valebit.*] ab eo tempore quo conualuit, vt infra, de pign. si fundus, §. 1. & C. de don. inter vi. & vxo. l. antepen. in fi. Nota ar. etiam hic, quod non valet ab initio, postea confirmari, * vt arg. supra de adop. l. adoptio. Accur.

k *Recte agitur.*] consignata pecunia & deposita, vel sola oblatione facta in iudicio, secus si extra, vt infra, de adm. tut. l. tutor pro pupillo. §. fina. & C. eod. l. nec creditores, & l. fin. §. fi. & sup. eo. l. si rem. in fi. & C. de vsur. l. acceptam.

l *DOmo. Eius tenebitur.*] licet domus comburatur. Accursius.

m *Pars eius.*] & quidem maxima, ut infra de sol. qui res, §. aream. & supra de rei vend. l. solum. Sed arg. contra inst. de vsus. § si. Acc.

ADDITIO. Dic secūdum Bar. hic, quod aliud est in vsufru. quia rei mutatione perimitur, vt supra quibus mod. vsu. amit. l. repeti. aliud in pignore, ut per eundem Bar. in l. si quis cauerit, supra eo.

n *Et contra.*] nam supra obligauit domū, hic solum tantum, & tamen ædificium sequitur, vt hic, & j. de pig. Paulus. §. domus. & l. si fundus. §. si res.

SI pignore.] CASVS. Obligaui tibi codicem pignori. fuit tibi surreptus, quæritur an hoc quod fueris consecutus ex persecutione rei, siue agendo actione furti ad pœnā, siue condictione furti ad rem ipsam, debebis in debitum computare. Et distinguitur, an extraneus pignus surripuit, & quicquid ab ipso fueris consecutus, in solutum computabitur. Si vero dominus pignoris surripuit, & conuentus dupli vel quadrupli act. furti præstiterit, creditor hoc in debitum non computabit. Idem est in alio casu, pone, seruum tuum mihi pignori obligasti, postea per metum me compulisti vt tibi traderem. postea egi contra te act. quod metus causa, & quadruplum consecutus sum, nunquid illud in debitum computabitur? Dicit quod non.

¶*Si creditor.*] Aliquis creditor iure pacti pignus vendidit, & consuetudo fuit illius regionis, quod creditor vendendo de euictione caueret, vel bene vendere non potuit, vnde de duplo cauit, vel de simplo fortè, postea fuit res euicta, vnde iste creditor & idem venditor conuentus duplum præstat, nunquid habet regressum per contrariam pign. contra debitorem? Dicit quod sic, si ideo pluris vendidit, quod de duplo cauerat, quia tunc de tota dupla contra debitorem habebit regressum. alias non habebit, nisi ad debitum. Viuia.

o *Si pignore surrepto.*] s. ab extraneo, quo casu non creditor tenetur, sed in summa pignori datur furti actio. sed si debi-

---

* Quantitatis ad quantitatem fit cōpensatio. vi. in indi. trac. in ver. compēsatio. versi. sit quātitatis.

1 † Flor.

2 † Fl. dest. cōstitit.

3 † Fl. tuendū.

4 † Fl. potest.

*: Inualidū ab initio postea confirmat. vi. materiam in c. non firmat. de reg. ius. in 6. & in l. Quod ab initio. ff. de reg. iu.

5 † [illegible]

6 † Flo. sequetur.

7 † Fl. lib. 70.

* Coniunge l. si debitor de furt.

debitor surripuit, tunc in summa debiti, vel vsurarum, vt infra, de fur. l. creditoris. Sed plene distinxi infra, de fur. l. eum qui. §. idem scribit.

a *Creditor.*] Non creditorem agere furti, quia eius interest potius, &c. ut institu. de obl. quę ex delic. §. furti. Sed lege Aquiliæ non, nisi in subsidium, ut supra ad leg. Aquil. qui occidit, §. primo, quæ est contra. Sed illa est ratio, quia illa tantum domino datur, vt eodem titu. item Mela. §. 1.

ti egerit creditor,[a] totum, quicquid percepit, debito eũ imputare[b] Papinianus confitetur: & est verum, etiam si culpa[c] creditoris furtum sit factum. multò magis hoc erit dicendum in eo, quod ex cõdictione[d] consecutus est. Sed quod ipse debitor[e] furti actione præstitit creditori[e] vel condictione, an debito sit imputandum, videamus. Et quidem non oportere id ei restitui,[f] quod ipse ex furti actione præstitit, peræquè 1 † relatum est, & traditum. & ita Papinianus lib. 7. 2 † quæstionum ait.

¶ Idem Papinianus ait, 3 † & si metus causa seruum pignoratum debitori tradiderit, quem bona fide[g] pignori acceperat. Nam & si egerit, quod metus causa factum est, & quadruplum sit consecutus,[h] nihil ei 4 † restituet ex eo quod consecutus est, nec debito imputabit.[i]

Etiam prædo potest agere pignoratitia ad rem & ad fructus. Bar.

¶ Si prædo rem pignori dederit, competit ei & de fructibus pignoratitia[k] actio,[l] quamuis ipse fructus suos nõ facit. A prædone enim fructus & vendicari extantes possunt & consumpti condici.[m] Proderit[n] igitur ei, quod creditor bona fide possessor fuit.

b *Imputare.*] & quod debitum excedit, restituat debitori, ut inf. de fur. l. creditoris. Accursius.

c *Culpa.*] quo casu videretur quod propter culpam à debito cadere, secundum Azo.

d *Condictione.*] non furtiua, sed incerti, quæ datur non domino, sed alias ius habenti in rem, vt est creditor, vt supra de condi. fur. l. & ideo. §. fi.

e *Creditori.*] quod fit in summa debiti, vt dixi.

f *Restitui.*] id est debito imputari, sed lucro debitoris cedere, vt infra, de sol. id quod. Sed quid in eo quod per condictionem incerti præstat? Videtur imputandum, cum lucro rei succedat, argu. supra de petit. hæred. l. si rem. Econtra videtur, quod non, per hoc quod postea dicit in actione quod metus causa. nam in quadruplo illo vnum simplum est res ipsa, siue rei æstimatio. Dic ergo secundum Azo. quod non imputatur, sed 1r. contra. Et quod dicit de actione quod metus causa, quod non imputatur, dicit quod restituitur tantum: quod falsum est, ut inf. dicit. Item cum creditor imputat siue restituit quod consequitur ab extraneo, ut supra dictum est proxim. quare conductor non restituit quod ab extraneo consecutus est actione furti, ut infra loca. l. is qui rem. Item nec commodatarius, ut C. de fur. l. fina. §. sed cum in secunda, quæ sunt contrariæ. Solo conductor & commodatarius amiserunt vsum quem habere debebant: creditor autem vti non debebat, imò si vteretur, faceret furtum, ut infra de fur. l. si pignore, in prin.

g *Bona fide.*] secus ergo si & ipse per metum pignori acceperit, tunc enim non uidetur illud damnum pati, quod desiderat hæc actio quod metus cau. ut supra quod met. cau. l. sed & partus, §. fi. Acc.

h *Consecutus.*] sc. à debitore, & æstimationis possessionis pignoris, sed in actione furti ipsius debiti. Et est ratio, quia actio furti datur ad interesse, quod metus causa ad quadruplum æstimationis rei ablatæ. ut inf. de fur. l. creditoris, & supra quod metus causa, l. si cum excep. §. quadruplabitur, & l. si mulier, §. qui possessionem.

i *Imputabit.*] Sed cum in actione quod metus causa æstimatio possessionis pignoris pro pignore habeatur, quare non restituet vnum simplum, sicut restitueret pignus? Respon. quia debitor ad pignus potest intendere pignoratitiam actionem, sed ad æstimationem nulla actione habet obligatum creditorem, & ita debitori potius expedit dare rem quam pretium, id est vnum simplum de quadruplo. sic ℸ. de lega. primo, l. tum filij, §. 1. statulibe rum. Accur.

Si debitor pignus quod conduxit, non restituit, ad interesse contrario iudicio conuenitur. Bar.

¶ Si post distractum[o] pignus debitor qui precario rogauit,[p] vel conduxit, pignoris possessionem 5 † non restituat,[q] contrario iudicio tenetur.[r]

Si creditor vendens pignus promittit ex consuetudine, vel aliter vtiliter gesserit, quod hoc nomine præstiterit, contrario iudicio repetit. alias non vltra debiti summam. Item si ex stipulatione de euictione duplum præstiterit, forte, & vsuras consequetur: si simplum, sortem tantummodo. hoc dicit, cum Bartol.

¶ Si creditor, cum venderet pignus, duplam promisit: (nã vsu hoc euenerit 6 †) conuentus ob euictionem & condẽnatus, an habeat regressum pignoratitiæ contrariæ actionis? Et potest dici esse regressum, si modo sine dolo[s] & culpa sic vendidit, & vt pater familias diligens id gessit. Si vero nullum emolumentum talis venditio[t] 7 † attulit,[u] sed tanti vendidit, 8 † quanti vendere potuit, etiam si hoc non promisit,[x] regressum non habere.[y]

k *Pignoratitia.*] soluta demum pecunia.

l *Actio.*] sicut & cõmodati, ut supra commo. l. ita vt si fur. Ac.

m *Condici.*] ut supra de condic. indeb. l. si vrba na. in fi.

n *Proderit.*] Ad extenuandum debitum, vt pignoratitia agere possit quando fuit creditor bonæ fidei. alias si malæ fidei, non facit creditores suos, vnde prædo non liberatur, sed dominus vendicat vel condicit si consumpti sunt. Item proderit ei, quia si soluat debitum, per pignoratitiam actionem consequitur fructus à creditoribus, vt in prin. §. & transfertur eorum dominium in eum à creditore: sed tamen cogitur restituere domino rei, vel totidem vndeunq; hẽat, sicut emptor qui redhibitoria agit, vt ℸ. de ædil. edi. l. cum autem. §. cũ redhibeatur cõ. n. si prædo, de percipiendis tenetur, ut ã. de rei vẽ. l. si nauis §. fi.

n *Proderit.*] refert se ad primum casum.

o *Si post distractum.*] à creditore, & maximè in baudi, nã idem & si non distraxisset adhuc.

p *Rogauit.*] ante distractionem pignoris, non post.

q *Restituat.*] s. credito ri, vt eam emptori tradat.

r *Tenetur.*] ad interesse, non vt restituat rẽ: ad eam enim habet interdictum de precario, vel hypothecariam. Azo. Item interdictum vnde vi, quia videtur eum vi expellere. Et no. Fm quosdam, quod in hoc ℸrio iudicio, cum de fide rupta agatur, posset in litem iurari. & condẽnatus efficitur infamis hoc casu, ut sup. de ijs qui no. infa. l. furti. §. mandati.

s *Sine dolo.*] quia sic se habet consuetudo, quæ est seruanda in talibus, vt ℸ. de ædil. edi. l. quod si nolit, §. quia assidua, & inf. de euict. l. si fundus. Et secundum hoc intelligitur supra eo. l. si necessarius, §. 1. Item no. propter consuetudinẽ quem excusari, vt hic, & inf. de adm. tut. l. sine hærede, §. Lucius, & ad hoc ℸ. man. l. si quis negotia, §. fi.

t *Talis venditio.*] cum promissione duplæ nec etiam erat consuetudo regionis, ut sic caueretur.

u *Attulit.*] hoc secundum casum quo creditor agit de dupla contra debitorem, s. quando plus vendidit.

x *Promisit.*] id est promisisset sic in Auth. de consing. & veteri. fra. §. a. coli 8.

y *Non habere.*] s. ad interesse, sed ad summam debiti sic, ut statim subiicit. nec enim, &c. ipse autem creditor bene tenetur, ex quo promisit, ut C. cre. eui. pig. l. 1. & 2. Acc.

* Hic tex. secundum Bald. hic quia venit ex imitatione l. 1. C. eo & l. si dominum, cũ simil. & idem probat l. sequens ibi ...

1 † Alias, ac te.

2 † Fl. lib. 9.

3 † Alias est, Papinianus.

4 † Fl. nihil neque restituet.

5 † Fl. conductæ pignus possessionem ...

6 † Dasetvenerat, et conuentus ob euictionem ... & condẽ ...

7 † Alias, emolu ...

8 † Fl. vendi ... quanti vendere ...

Nō enim] Casus ibi, sed si stipulatio, sic ponitur: creditor mihi x mutuo fuerat sub pignore, stipulatus est usuras, deinde vendidit pignus creditor forte pro x. quae sibi debebantur, & cavit de dupla, hoc in superiori. §. Postea stetit per quinquennium, tandem evicta fuit res ab emptore, unde creditorem cōvenit emptor de dupla, & conventus praestitit: quaeritur an iste creditor regressum habeat contra debitorem pro usuris medii tēporis, hoc est illius quinquennii, eo quod res fuit evicta? Et respō. quod regressum habebit, cum in duplae solutione plus damni sustineat, quam ex usu pecu. medio tempore, quod si creditor non praestitit, nisi simplum, dicit quod in hoc casu, non habebit regressum, quia non plus ei videtur abesse, quam fuit lucratus ex usu pretii per id quinquenniū. Vivianus

1 † Flor. de eff. &c.

2 † alias stipulatus usuras fuit.

3 † Al. rat., obligata consecutus est, victus eam.

4 † Flor. de est, pro evictione.

Triphonius li. 8. Disput.

LEX XXIII.

Nec enim amplius a debitore quā debiti summa est a consequi poterit. ¶ Sed si stipulatio b 2 † usurarum fuerat, & post quinquennium sorte quam pretium ex re obligata 3 † acceperat, victus eam c emptori restituat, etiam medii temporis usuras a debitore petere potest: quia nihil ei solutum esse pro evictione, 4 † ut auferri non possit, palam factum est d. Sed si simplū e praestitit, doli exceptione repellendus erit ab usurarū petitione: quia habuit usum pecuniae pretii quod ab emptore f acceperat.

Re in solutum data, a iudice, vel a parte evicta, non agitur primitiva, sed utili ex empto ad interesse: quod etiam in compensatione deducitur. Bart.

5 † Flor. lib. 30.

* Faciunt ad hanc l. glo. ulti. circa medium, in ca. tantum quadam de eo.

Vlpianus lib. 28. 5 † ad edic.

LEX XXIIII.

Eleganter * apud me quaesitum est, si impetrasset creditor a Caesare, ut pignus possideret, g idque evictum esset: an habeat pignoratitiam contrariam h? Et videtur finita h esse pignoris obligatio, & a contractu priore recessum. Immo utilis actio 6 † ex empto accommodanda 7 † est, quemadmodum si pro soluto i ei res data fuerit, ut in quantitatem debiti satisfiat, vel in quantum eius K interfit. Et compensationem l habere potest creditor, si forte m pignoratitia, vel ex alia causa cum eo agetur.

6 † Videtur, actio.

7 † Fl. accommodata.

Solutio pecuniae reprobae soluentem non liberat, sed non cogitur soluere debitum, nisi pecunia reddatur. Bart.

¶ Qui reprobos nūmos soluit creditori, an habeat pignoratitiam actionem, quasi soluta pecunia, quaeritur? Et constat neque pignoratitia eum agere, neque liberari eum 8 † posse quia reproba pecunia non liberat n.

8 † Flor. deest, eum.

a Poterit] hanc enim consequitur, ut ff. de distra. pig. l. 1. scriptū.

b Sed si stipulatio.] a creditore interposita propter sortem.

c Eam.] scilicet duplam. Accur.

d Factum est.] quasi dicat nō est tanta usura, quia in duplo quod emptori praestat, non fit tantundem, vel plus. Sed quid si minus est in duplo? R. sp. forte nō cōsequit qd est vitta.

e Simplum.] qui tātum simplum promisit de evictione, ad quod etiam non tenebantur, ut C. de evic. pi. l. j. & 2. & ff. man. l. si mandato Titii. §. creditor. sed ad cedendam ꝯtrariam pignoratitiam actionē, ut ff. de evict. l. in creditore.

f Quod ab emptore.] quodque solū restituit. Io. Sed nonne in primo casu habuit usum pecuniae? R. spon. non intelligitur habuisse, cum plus habeat necesse restituere.

Eleganter.] CASVS. Obligaui tibi aliquam rem pro x. cum in solutione cessarem, impetrasti a principe, liceret tibi pignus hīre iure dñii. cū aūt authoritate principis possedisses, aliquis eam a te vendicauit, & evicit, quaeritur an habeas regressum ꝯtra quondā debitorem per act. pig. Dī quod non, quia per impetrationem dñij videt extincta pig. obligatio, habebis tū utilem actionē ex empto contra me, quasi rem emisses, ad pecuniam debitam & usuras, & etiam ad interesse, si plus est interesse. Sed pone, ꝙ pignus sit deterius factum, nunquid illam deteriorationem poterit debitor compensare, si debitor agat pig. act. adversus creditorem? Et respondetur quod sic.

¶ Qui reprobos] Mutuasti mihi x. sub pignore: solui tibi in falsa moneta: verum habeam pig. act. ad pignus? Respon. quod non: sed soluere debeo in bona moneta: & reddendi sunt mihi falsi nummi quos dedi.

¶ Si vendiderit.] Mutuaui tibi xx. aureos sub pignore, vendidi pignus istud pro xxx. aureis, & sic ultra x. vendidi quam mihi debitum sit: sed non dum pretium recipi: utrum debitor cui mutuaveram, posit agere contra me ad superfluum, hoc est ad x. antequam recipiam? Et resp. ꝙ expectare debet me quod recipiam prius, uel debeo ei cedere actio. contra emptorē pignoris meo periculo. Sed si recepi illud superfluum & non reddo, veniet in act. pignora. Sequen. §. est plenius. Vivianus.

g Possideret.] iure dominij. Accursius.

h Finita.] quia creditor dñs esse cœpit. Sed ꝯ ff. ad Treb. l. debitor circa prin. ubi dicit haeredem rogatum de restituendo si adeat, ꝙ licet sit dñs factus rei sibi obligatae, remanet ei sibi hypothecaria. Sol. ibi uī nec dñs factus ex quo restituit, unde quasi prius perempta restituitur, vel resuscitatur, ut s. si ex noxa. cau. ag. a. l. a. in fi. Itē ꝯ. ff. de exe. rei iudi. l. ex sentētia. §. Latinus. in fi. ubi fuit creditor factus dñs rei sibi obligatae ex quadā gnali transactione inter se & debitorē facta, & tradita sibi re ex ea causa, & tamē si a possessione cecidit, agi hypothecaria ibi dicit. Sol. ibi non fuit dñium translatum in creditorem, qa non fuit ei data illa res tāquā esset dātis, sed tāquā alterius, & iō ꝯtrās dñium nō mutauit, ut s. de condi. cau. da. l. 3. § subt. li. Item ꝯ. ff. de solu. l. si aliam. ubi dicit, ꝙ ita demum est a prioribus obligationibus recessum, si res ita creditori assignet, ꝙ evinci non posit. Sol. ibi eo modo accepit, ut non alias discederet, nisi res eius fieret, hic autem non. Vel hic aliud pro pecunia, ibi aliud pro alio, puta species pro specie.

i Pro soluto ei.] tūc. n. quando res in solutum datur, si evincitur datur utilis ex empto, ut hic innuit. & C. de evic. l. si praedium expressè dicitur. Sed videtur antiqua actione debere agi, ut C. de sent. & int. l. libera quae est cōtra. Sol. hic res pro pecunia: ibi res pro re: Vnde non est emptio. Vel distingue, an accipiendo in solutum voluit omnino a priore obligatione recedere, ut hic: an ita demum si res irreuocabiliter fieret sua, ut ibi.

K. Vel inquantum eius.] si plus interest sua. Sed ꝯtra videtur ꝙ nō possit, nisi ad pretiū & usuras, ut ar. ff. de evict. l. si plus. §. j. Sol. is ꝙ impetrauit dñium, ut quasi dñs possideret, agit ad interesse, uel ad debitum. Aliud in eo qui emit ab executore, quia tunc ad debitum & usuram agit, ut ibi: forsan propter Caesaris beneficium est hoc, uel ꝙ a hic fuit creditor qui emisse videtur. secūdum. Azo.

l Compensationem.] quia qui actionem habere potest: multo magis exceptionem per compensationem.

m Si forte.] quia forte damnum dedit in re pignori obligata. Accursius.

n Non liberat.] nam non videtur solutum qd deterius soluitur quam debet, ut hic, & ff. de posi. l. j. §. si res. & inf. de solu. l. qui sibi. §. fina. & sup. commoda. l. 3. §. si reddita. Sed quid si ab electore fuerit approbata? Argumen. quod sit liberatus, ut supra eo. l. si rem. §. omnis. in fi. & infra de conditio. & demonstratio. l. quamuis. quia sibi debet imputare qui male eligit, uel eligi fecit, ut inf. pro soc. l. socius socio, & ff. de loca. & condu. l. ea lege. §. fi. & inf. man. l. inter. § absens. & ff. de [illegible] l. 3. in fi. & l. qui debitorem. & ff. de solu. si solutuus. Sed ꝯ ff. quod d. sciat solutio, uel electio ubi deficit emptio: quia erratum est in substantiali qualitate, ut ff. de ꝯh emp. l. in venditionib. §. unde quaeritur. & ff. de optio. lega. l. a. Sol. ego puto eū qui certat de damno vitando, potiorem esse, ar. s. de min.

soluentem, reprobis videlicet nummis reddendis. a 1 †

Ad id quod plus debito pignus est venditum, potest agere debitor, vt sibi soluatur, vel actio cedatur. Bartolus.

¶ Si vendiderit quidem creditor pignus pluris quam debitum erat, nondum autem pretium ab emptore exegerit, an pignoratitio iudicio conueniri possit ad superfluum reddendum, b an verò vel expectare debeat quoad c emptor soluat, vel suscipere actiones aduersus emptorem? Et arbitror non esse vrgendum ad solutionem d creditorem: sed aut expectare debitorem debere: aut si non expectet, mandet e 2 † ei actiones aduersus emptorem, periculo tamen venditoris: quod si accepit iam pecuniam, nec 3 † superfluum reddidit: in pignoratitio iudicio venit. f

Si creditor res pignoratas male tractauerit, tenetur pignoratitia, nisi iure permittente fecit. Bart.

¶ Et si* res pignori data male tractauit creditor, vel seruos debilitauit, g plane si pro maleficiis suis coercuit, vel vinxit, vel obtulit præfecturæ, vel præsidi, dicendũ est pignoratitia creditorem non teneri h Quare si prostituit ancillam, vel aliud improbatum facere coegit: ilico pignus ancillæ soluitur. i

Expensæ necessariæ, vel vtiles debent restitui creditori, si modo debitori non sunt onerosæ: quod arbitrio iudicis æstimabitur. Bartolus.

Idem libro 30. ad edictum.

LEX XXV.

SI seruos pigneratos artificiis instruxit creditor, si quidem iam imbutos, k uel uoluntate l debitoris, erit contraria actio: si uero nihil horum interceßerit, si quidẽ artificiis necessariis, m erit actio contra: non tamen sic, ut cogatur seruis carere pro quãtitate sumptuum debitor. n Sicut enim negligere o creditorem dolus & culpa, p quam præstat, non patitur: ita nec talem efficere rem pignoratam, ut grauis sit debitori ad recipiendum: 4 † puta saltum grandem pignori datum ab homine, qui uix luere q potest, nedum excolere: r tu acceptum pignori excoluisti sic, ut magni pretii faceres: alioquin non est æquum, s aut quærere me alios creditores, aut cogi distrahere t quod uel in receptum, aut penuria coactum derelinquere 5 † me tibi. Igitur hæc a iudice erũt dispiciẽda, ut neque delicatus debitor, neq; onerosus creditor audiatur. u *

verum §.fin. & l. si minor 25. a filio. Item quid si expenderit, eam pro proba. Videtur quod repellatur, saltem quia non reddit reprobam, vt hic subiicit, & infra de solu. l. si cum aurum. Vel quia tantundem quocumq; modo habet, vt infra de solu. cum seruus. & l. cum quis. §. qui hominem. Sed videtur ℥: quia potest reddere æstimationem reprobã, & quia ab eo non cauit, habere debet, vt C. de inoff. testam. l. sancimus §. repletionem. & quia habet ex sua negotiatione, vt ℥. ad legem Fal. l. 3. & quia his, quibus soluit, adhuc tenetur. Accursius.

a *Reddendis.*] non cõdictione indebiti, sed opposita exceptione doli mali, etiam si scienter soluit, ut infra de solut. l. si cum aurum.

b *Reddendum.*] scilicet debitori. Accursi.

c *Quoad.*] id est donec.

d *Ad solutionem*] supersluit.

e *Mandet.*] sic & mãdatur supra de petit. hær. l. quod si in oit. §. idem Iulianus: & Inf. de actio. emp. l. si ea. Sed hoc casu videtur contra. infra eod. l. pen. in prin. Solvt ibi. Item quod hic subiicit de periculo, intelligendũ erit argua tur culpa: nam alias non suo periculo, vt quia ante fuerat non soluẽdo: secus si post incipit esse non soluendo, ut infra de distra. pig. l. qui aliud. & ℥. de administ. tu. ad ciui. petit. l. 3. §. si tempore.

f *Iudicio venit.*] & si tardius soluerit, in vsuras ex mora tenetur, vt supra eod. l. si autem. Accur.

g *Debilitauit.*] scilicet venit in iudicio isto, vt hic, & C. eo. l. creditor.

h *Non teneri.*] nam licitum est seruos pro suis maleficiis coercere, vt hic, & ℥. de verb. oblig. l. qui seruum & de leg. ℥ l. quid ergo. §. si hæres bene autem dicit pro suis, nõ autem aliter: quare si prostituit &c.

i *Soluitur.*] Sed aget debitor ad interesse: ut supra proxi. ibi, & si res pignori &c. sic & in patre & domino quod intercedit hic dicit: ut C. de episco. audien. l. si lenones, & C. de spectaculis. l. fi. l. b. a. v. sic & in eo qui redemit ab hostibus, si talem ancillam redemptam prostituit: ut C. de cap. l. ac illustre. Accur.

SI *seruos*] CASUS. Obligasti mihi seruos tuos, quos instruxi in scriptura, vel in pictura, vel simili artificio, nunquid illa quæ impendi, potero a te repetere? Dicit, quod si voluntate tua tacita vel expressa impendam, expensa potero recuperare: si uoluntas non intercessit. Vel dicitur aut illud artificium est necessarium, & tunc agam ad expensas, ut prius: aut non, & tunc nihil habeo, quia pone quod pauper fuisti, & domum magnam mihi obligasti in domo illa multum impendit subleuando, tegendo, & cum soluendo non fuisti, non potes soluere has impensas: ideo nec cogeris: si autem moderatas impensas feci, & dicas te non posse soluere, dicit quod iudex inspicere debet, ne tibi sit nimis onerosus: nec tu nimis delicatus sis. Viuianus.

k *Iam imbuto.*] idest iam imbui cœptos. & sic est tacita debitoris voluntas. sic & supra cõmo. l. si vt certo loco. §. custodia. & infra de act. emp. l. Iulianus §. præterea in fine. & infra ad Maced. sed Iulianus. §. quod dicitur, & supra eod. vel vniuersorum. & infra de ædil. edic. l. si minor, § el. Sed arg. contra. sup. de vsufruc. l. vsufructuarius. §. ædificiũ. qa si dirueret ædificiũ etiam a domino inchoatum per rei mutationem extingueretur vsusfructus: quod non est in pignore: vt supra eod. l. domo. Item argu. contra infra de reb. eor. l. 5. §. si defunctus.

ADDITIO. Sol. secundum Barto. & dic, quod ibi præsumptioni tacitæ voluntatis non statur fauore pupilli: quia fortè sibi esset vtile vendere, aliter enim sciuisset vendere defunctus, & aliter pupillus.

l *Voluntate.*] s. expressa: vt arg. infra de in rem ver. l. 3. §. sed si mutua.

m *Necessariis.*] necessarium est, ex quo decipitur expensa. & idem de vtilibus expensis.

n *Debitor.*] tres sunt ergo casus. Primus, quando tacita. Secundus quando expressa voluntas intercessit: in quibus omnino agitur. Tertius, quãdo nulla: & nunc agitur pro necessariis, non tamen ut careat debitor re, vt hic, & arg. supra de rei ven. l. in fundo.

o *Negligere.*] s. rem pignoratam, ut hic subiicit. & supra ad legem Aquil. quemadmodum. §. magistratus. Accursi.

p *Culpa.*] lata & leuis. ut Institut. quibus modis re contra. ob §. finali.

q *Vix luere.*] s. soluendo sortem. Accur.

r *Excolere.*] idest sumptus ulterius soluere. Accur.

s *Æquum.*] s. est id quod sequitur, aut &c.

t *Distrahere.*] s. quod &c. Et hoc pro solutione sumptuum vltra modum factorum. Accur.

u *Audiatur.*] debitor est delicatus, qui etiam minimum sumptum refundere non uult, creditor est onerosus, qui vsque ad vltimum quadrantem uult sibi solui neuter ergo auditur. Et sic ex duobus contrariis eligitur quoddam temperamentum, ut supra si quis cau. l. 3. & 2. §. si quis tamen.

1 † *Alias, reprobis reddendis.*

2 † *Flo. mandet.*

3 † *Pecuniam, si per. fluo reddid. Flo. vbi etiã subnectuntur sequentia absque parentesi, quæ sit in hac vulgata. In pignoratitio iudicio venit, & si res pignori datas male tract. &c. & vi. Ant. Aug. lib. ca. 1. Nam sing. ... ...ex exclam. ... dicit ... valde ... ... contra Rom. ... in nouis interpr. Bein.*

4 † *Flor. vend. perandum actiones, recuperand. aum. Duar.*

5 † *Flo. derelinquere: me tibi igitur hæc a iudice.*

* *L. uncin. glo. 1. post primum versic. qui nec delicatus in c. ex prætereo ... collect.*

tamen. & supra de ann. leg. l. Quintus. in fi. l. & inf. de verbo obli. continuus. § 2.

NOn est mirum] CASVS. Superius dixit vnde, & qualiter consensu contrahentium pignus contrahitur. In lege hac ponit duos alios modos quibus pignora constituuntur. Vnus iudex aliquem in possessionem misit, dicit quod pignus constituitur: & arguit à simili. Nam testator in testamento suo potest pignus constituere legatarijs: ergo, & postea assignat differentiam inter pignus constitutum authoritate iudicis, & conuentionale: & dicit quod ita demum contrahitur obligatio in pignore iudiciali si res fuerit tradita, & non aliter. Viuianus.

1†Fl.li.3.

2†Fl Sciendum est, vbi iussu.

a *Testamento.*] vt infra de alim. leg. l. Lucius.

b *Fuerit in possessionem.*] sed conuentionale etiam sine traditione, vt sup. eod. l. 1. differt & in alijs vt ibi dixi.

PEtenti.] CASVS. Petebam à te decem, quae mihi debebas: massam auri mihi tradidisti, vt allij pro pecunia mutuo accipienda obligarem: obligaui, tu postmodum pecuniam soluisti. Dicit, quod si illud ab illo creditore liberaui, & penes me habeam, quod actione ad exhibendum teneor, ut eam exhibeam & reddam: sed si adhuc est penes illum creditorem cui eam obligaui, primam actionem habes contra me, vt eam redimam. Viuianus.

3†Fl pro manu.

c *Petenti.*] id est repetenti: sic ponitur in rubrica. infra solu. matrimon. quemadmo. dos petatur, id est, repetatur. Accursius.

d *Creditori.*]Titio.

e *Debitor.*] scilicet Seius.

Pignus praetorium non constituitur nisi in possessionem mittatur.

Idem libro 5. 1† Disputatio.

LEX XXVI.

NOn est mirum, si ex quacunque causa magistratus in possessionem aliquem miserit, pignus constitui, cũ testamento a quoque pignus constitui posse Imperator noster cum patre saepissimè rescripserit.

¶ Sciendum tamen, 2† vbi iussu magistratus pignus cõstituitur, non alias constitui, nisi ventum fuerit in possessionem. b

Si creditor rem sibi datam, vt pignoret, pignorauit, & luit: conuenitur, ut reddat: aliàs conuenitur, ut luat. Bart.

Idem libro 6. Opinionum.

LEX XXVII.

PEtenti c mutuam pecuniam creditori, d cum ad manum 3† debitor e non haberet, species auri dedit, vt pignori apud alium creditorem f poneret. Si iam solutione liberatas, g receprasque eas is, qui susceperat, h tenet: exhibere iubendus est i Quod si etiam nunc apud creditorem creditoris sunt, voluntate domini nexę videntur. k Sed ut liberatae l tradantur, domino earum propria actio aduersus suum creditorem m competit.

Qui litis aestimationem soluit creditori, repellit debitorem vendicantem: nisi aestimationem solutam offerat. Bart. Vel sic secundum Paul. de Cast. Vendicans rem repellitur exceptione, nisi soluat possessori quod ipse possessor alij pro illa re soluit, si illud est conuersum in vtilitatem agentis.

Iulianus lib. 11. Digestorum.

LEX XXVIII.

SI creditor, qui rem pignori acceperat, amissa eius possessione, Seruiana n actione petierit, o & litis aestimationem consecutus sit: postea debitor eandem rem petens, exceptione submouetur: nisi fortè 4† offerat p ei debitor, quod pro eo solutum est.

Haec actio datur contra dominum de peculio. Bartolus.

¶ Si seruus pro 5 † peculiari nomine pignus acceperit, actio pignoratitia q aduersus dominum r debitori competit.

Si dominium pignoris coepit esse creditoris, pignus extinguitur: & eius possessio debitori non proderit: sed precarium à debitore rogatum durat. Bartol.

Idem lib 14. 6† Digestorum.

LEX XXIX.

SI rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario rogaueris, deinde me dominus haeredem instituerit: desinet pignus esse, & sola precarij s rogatio supererit.

f *Creditorem.*] scilicet Cornelium.

g *Liberatas.*] à Cornelio. Accur.

h *Susceperat.*]scilicet Titius.

i *Iubendus est.*]s. Titius Seio, & sic agitur ad exhibendũ & rei vend. & etiam propria actio locum habet ex hoc contractu, vt in fine huius legis dicetur. Accur.

k *Videntur.*]& adhuc hodie sunt: licet Seius Titio suo creditori soluerit. sed secus dicas, vbi haec res esset Titio obligata, & ipse alij obligaret: quia tunc statim soluitur secũdum pignus quod soluitur creditori primo, ut infra eo l. debitor. in fi. quae est contra & infra de diuer. & temp. praescrip. l. de accessionibus, §. 1. in fi.

l *Liberata tradantur.*]idest liberentur & tradantur; nam adhuc sunt obligatae, ut dixi.

m *Creditorem.*] s. Titium, non contra Cornelium: quia cum eo non contraxit: nisi fuerit causa, ut supra commo. l. si vt certo. §. rem. quae est contra. Sed quae est haec propria actio? commo. non quia non, fuit gratuitum: ideoque nec mandati. pignoratitia non: quia non huic fuerunt obligatae. Dic ergo propria, id est, praescriptis verbis actio cum deficiant aliae, & aequum sit actionem dari, vt infra de praescriptis. verb. l. quoties. Puto tamen & commodati actionem dandam: quia nec commodare tenebatur, nec mercedem accepit. hoc autem non aperit haec lex, an sit necesse in vtroque casu, quod Seius soluerit Titio. Et videtur quod sic, ut supra eo. l. si rem, §. omnis & §. fin. sed illud est quando agitur pignoratitia, hic autem ea agi non potest, ut dixi. Accursius.

4†Fl. et dum forte.

SI creditor.] CASVS. Obligaui tibi digestum meũ pro decem, & tibi tradidi: cecidisti à possessione digesti: egisti contra eum, qui detinebat: aestimationem eius consecutus es, agere volo contra eum, an sim audiendus? Dicitur quod sic, si tantum ei praestiterim, quantum ab eo consecutus es.

5† alias, dum, pro.

¶ Si seruus.] Seruus meus mutuauit Titio decem ex peculio suo pro quibus pignus accepit. Titius soluit ista x. Dicitur hic, quod potest agere pig. actio. cõtra dominum istius serui. Viuianus.

n *Seruiana.*] i. quasi Seruiana, ut Insti. de ac. §. item Seruiana.

6†Fl. li. 44.

o *Petierit.*] à possessore. Accur.

p *Offerat.*]vt supra de rei vend. l. emptor. & infra quibus mod. pign. vel hypo. sol. l. 2. & 3. communi diuid. l. communi diuidundo. §. inter eos. Sed & actio forte datur soluenti. ut 3. de neg. gest. quae vulitet. § fi.

q *Pignoratitia.*]de peculio. l. o vt infra de pecu. l. in bonae fidei. Azo.

r *Dominum.*]nomine serui. Accur.

SI rem.] CASVS. Titius rem Seij tibi vendidit: & eam bona fide emisti: & eam vsucapere coepisti: eandem mihi obligasti pro decem, & tibi eam precario concessi. Seius qui erat verus dominus rei, me haeredem instituit. Dicit quod durat precarium: sed pignoris obligatio definita vsucapio etiam sua interpellatur. Viuianus.

s *Sola precarij.*]quasi dicat, non hypothecaria. Sed contra inf. ad Trebel. l. debitor. Sol. ibi non videtur dominus factus

factus creditor: cum incommutabiliter penes eum non steterit. Item contra infra de excep. rei iud. l. pen. §. Latinus. in fi. Sol. ibi utilis datur: hic directa denegatur. Vel melius ibi non fuit dominium translatum, cum fuerit error, ut dixi sup. eo. l. eleganter. in princ. Accur.

Ideirco a usucapio tua interpellabitur.

Pignus vi abreptum est periculo creditoris vi capientis, nisi ex potestate sibi à debibore concessa rapuerit. Bar. Vel secundum Pau. de Cast. Creditor, qui propria authoritate occupauit rem obligatam, tenetur de casu postea contingente in illa re; secus si licentiam habuerit à debito re capiendi.

Paulus lib. 5. Responsorũ. 1 †

LEX XXX.

Qui ratiario b crediderat: cum ad idem pecunia non solueretur, ratem c in flumine sua authoritate d detinuit: * postea flumen crevit: & inde 2 † ratem abstulit. Si inuito ratiario retinuisset, ei e periculo e ratem fuisse rñdi. Sed si debitor sua uoluntate concessisset, ut retineret, culpam duntaxat ei præstãdam, non vim maiorem. f

Delictum serui obligat debitorem ignorantem usque ad noxæ deditionem: scientem verò insolidum. Bartolus.

Africanus lib. 7. 3 † Quæstio.

LEX XXXI.

Si seruus pignori datus creditori, furtum faciat, liberum est debitori g seruũ pro noxæ deditione 4 † relinquere. Quod si sciens furem mihi pignori dederit: & si paratus fuerit pro noxæ deditione 5 † apud me relinquere, nihilominus habiturum me pignoratitiam actionem, ut indemnem me præstet. h Eadem i seruanda esse Iulianus

a *Ideirco.*] quia pignus finitur, ideo, quia creditor uelut obligatã non possidet nunc, sed ut propriã. Idem est & si quis rẽ suam ab usucapiente ignorans emat, vel conducat, vel pignori accipiat: sicut hic ex post facto fuit. ut infra de usu. l. ei à quo. & l. nõ solum. §. si rẽ. & arg. sup. de ac. & oblig. à seruo. Sed an interdictum de precario habet? Respõ. sic, ut h. c. & inf. de preca. l. certè. §. fin. Item rei vẽd. Item condi. ex lege, ut C. loc. si quis conductionis. Et quod l. dicit sola, solam hypothecariam excludit. Accursius.

b *Qui ratiario*] * id est, qui habebat, vel faciebat rates, Accur.

c *Ratem.*] scilicet obligatam.

d *Authoritate.*] sine pacto occupandi: alio quin non tenetur, ut C. de pigno. l. creditor. & habetur C. de pign. act. l. fi.

e *Periculo.*] quod generale est in omni violento, ut res sit eius periculo, ut infra de ui, & ui arm. l. 1. §. rectissime. & l. fi. & C. quod metus cau. l. 1.

f *Maiorem.*] uoluntas. n. domini excusat, ut inf. loc. l. cum in plures. §. 1. lege.

g *Si seruus Debitori.*] qui furem nesciuit.

h *Præstet*] nisi fortè creditor sciuit, arg. sup. eod. l. tutor. §. penult.

i *Eadem.*] scilicet ut sciens tenebatur omnino. Ioan. depositarius enim qui furem officium deponendi exhibet, etiam contra ignorantem agit, ut infra de fur. ti seruus communis §. quod uerò. est ergo idẽ quantum ad eum qui sciente dat. Et no. quod sicut hic in pignore, distinguitur, sciens, vel ignorans sic & in commodato, ut in fi. huius legis & supra commod. l. penult. Sic & in eo quem mandato meo emisti, ut infra mand. inter causas, §. si cum seruus & in locato, ut inf. lo. c. si tibi domum. §. 1. & in uendito, ut C. de ædi. edi. l. 1. & in dato in dotem qui furtum faciat marito, ut infra rerum amo. l. si mulier cum. § at si in dotem. Item & in legato, ut inf. de leg. 1. l. si heres. §. generaliter.

1 † Fl. Paul. li. 5. Epitomarũ Alfeni Vari Digestorum.

* Ratiarius quis sit. vi. Bud. in l. 1. §. nauem. de exerc. actio.

* *Detinuit.* Nota qd uolente actore semper in mora esse intelligitur, & ideo periculum ad eum spectat arg. l. ult. de condi. fur.

2 † Fl. deest, inde.

3 † Fl lib. 8.

4 † aliàs, deditio.

5 † Fl. dedere.

ait et cum depositus, vel commodatus seruus furtum facit.

Qui obligauit rem alienam, tenetur contraria pignoratitia ad interesse. Bartolus.

Marcellus 6 † lib. 4. Digesto.

LEX XXXII.

Cum debitore, qui alienã rem pignori dedit potest creditor contraria pignoratitia agere, etsi soluendo k debitor sit.

Si pignus est datum sub alterius nomine, habet locum pignoratitia, soluta pecunia. h. d. secundum glo. Bart. Vel sic secundũ Pau. de Cast. Actio pignoratitia competit etiam pro pignore prætorio. h. d. secundum intellectum Doctorum qui probatur etiam per l. nõ est mirum. sup. eo.

Martianus lib. singulari ad formulam hypothecariam.

LEX XXXIII.

Si pecuniam debitor soluerit, potest pignoratitia actione uti ad recuperandam ἀντίχρησιν l * nam cum pignus sit, hoc verbo poterit uti.

Pactum quod pignus sit solutum pro debito, factũ ex post facto, ualet, & non potest reuocari. hoc dicit Bart. secundum dominum Guil. de Cuneo.

Marcellus lib. sing. Respon.

LEX XXXIIII.

Titius cum credidisset pecuniam Sempronio, m & ob eam pignus accepisset, futurumque esset, ut distraheret illud 7 † creditor, n quia pecunia non sol-

k *Cum debitore. Et soluendo.*] quia expedit potius pignori &c. ut Insti. de obli. quæ ex delic. §. furti. & inf. de re. iur. l. plus cautionis. Item, quia periculum est ne desinat posse facere, ut sup. de neg. gest. l. diuortio. Vnde tenetur ad interesse, puta si erat chirographarium aliud quoddam debitum, quod sibi poterat seruare per retentionem pignoris, ut C. etiam ob chiro. pe. l. 1. vel erat naturale debitum pro quo obligauit, ut C. de usur. §. per retentionem. Vel quia expenderet si ageret personali: unde expedit ei potius pignori incumbere, ut dixi; alij dicunt agi ut res alia æquè bona pignori detur, ut arg. inf. de le. 1. l. si hæres. §. generaliter. & in. 3. & consti. pe. qui aũt. §. 2.

l *Si pecuniam Antichresin.*] vetus lectio, antiphinam: sed mendosa. Est autem antichresis (teste Alciato libro dispun. 2. c. 3.) pignus, quod sub hoc nomine accepit creditor, ut eius usum & fructum pro usuris sibi computet. Lo. Potuit enim & debitor in constituendo pignore hoc verbo uti. Vel sic, quod est scriptura quam facit debitor, in qua continetur eum debere tantum: & dat eã creditori: & sic dicit quod potest eam soluta pecunia recuperare sicut pignus. Accur.

m *Titius*] CASVS. Debebas mihi x. tu debitor alteri a quo habebas pignora, secundum unum intellectum cum esses in mora soluendi: & in re aliena secũdum unum casum, vel propria secũdum alium, mihi uẽdere volebas, scripsisti mihi, & rogasti per epistolam, ut pignus haberẽ tanquam emptum: deinde pœnitet te, & paratus es soluere sortem, & usuras & ita venditionem prius factam uis infringere: quæritur an possis? Et resp. quòd non. Viuianus.

n *Sempronio*] creditori Seij: cui Sempronio res erant obligatæ, quas uolebat Sempronius distrahere: sed primo obligauit, postea eidem cui obligauit, uendidit, nõ soluto debito. Vel dic secundo, quod debitor petijt à creditor, ut pignus certo pretio haberet emptum, ut ita legas, cum Titius credidisset Sempronio pec. &c. petijt Sẽpronius, &c. secundum primum sunt tres personæ: Titius, Sempronius, & Seius: secundum alium duæ. s. Titius & Sempronius.

o *Creditor.*] scilicet Seij. secundum primum casum, vel creditor Sempronij, secundum alium.

6 † Fl. Marcianus li. 4. Regularum.

* Antichresis est res data ea lege pignori, ut fructus pro usuris creditor percipiat, l. si is. §. 1. de pig. exẽpla huius sunt in l. si ea & l. si ea lege. C. de usur. et in C. una ob seru. lo. 3. c. 31

7 † Fl. am

Seiji.

a *Petiit.*] Sempronius debitor ꝭm vtrãq; positionẽ. Acc.
b *Haberet.*] scilicet Titius.
c *Et cum impetrasset.*] quia hoc placuit creditori.
d *Emisit.*] ad debitorem suum se̅ddum primum casum, vel ad ipsum creditorem cui in solutum dabit, ꝭm aliũ s
e *Reuocare.*] ꝭm vltimam positionem casus, concordat. sup. l. aliena. §. fi. & ꝭ. de distra. pig. l. rescriptũ. in prin. sed est ꝭ inf. de sol. l. Callipus. Sed alii libri hñt, Quamuis. * vbi dr̃ ꝙ maritus dando in solutum rẽ pro dote obligatam ipsi mulieri, põt reuocare, si soluat sortem & vsuras. Sol. ibi non dedit in solutum pignus, sed dare promisit: hic autem dedit. Praeterea hic erat pignus penes creditorem: ibi non.
f *CVm & sortis Et vsurarum.*] pacto nudo debitarũ, ꝭm quosdam, & sine pignore: licet secus sit cum soluit debitor, vt ꝭ. de sol. Paulus. §. Paulus. Nam tunc qñ soluit, in gratius debitum accipiendum est, & in vsuris per stipulationem debitis, seq; est cum pignore: & quod ciuiliter & naturaliter, & nõ naturaliter tñ, vt ꝭ. de sol. l. 1. 2. 3. 4. & 5. §. In pecator. & C. de vsur. si vsuras. Accursius.
g *Si cum parum.*] maximè.
h *Malit.*] puta in fortem.
i *Possessionem.*] hoc non excludit hypothecariam obligationem, sed proprietatem, ut hic, & C. eod. l. pignus. No. ergo hic ꝙ & creditor possidet, vt ꝭ. de acqu. rer. dom. per seruum. in prin. Sed ꝭ. supra qui satisd. cogan. l. sciendum. §. creditor. Sol. quantum ad euitandam satisdationẽ iudicio sisti non possidet, ut ibi dicit: sed quo ad alia sic, ut ibi diximus.
k *Precario.*] est ergo precarium in sua re, & conductio, ut hic & infra eodem, l. si pignus. & infra de acquiren. possessio. l. te pignoris. & sic est contra. infra de reg. iuris. l. neque pignus. & infra de posi. l. qui rem suam. Sol. hic ratione possessionis, ꝗ penes creditorẽ erat,

* Sic incipit illa l. tã in Fl. quam in vulg. sed in inscriptione sit mẽtio de Cal. lippo.

* malit.] interesse. n. quo nam fit exone ratus creditor, q̃ vsurae ex solo pacto debita non nisi per retentionem pignoris ferma reposunt l. 4. C. de vsur.

1 † Flor. ad edictum.

2 † Fl. deest, dando.

uereretur, petiit a creditore, vt fundum certo pretio emptum haberet: [b] & cum impetrasset, [c] epistolam, qua se vendidisse fundum creditori significaret, emisit: [d] quaero an hanc venditionẽ debitor reuocare [e] possit, offerendo sortem & vsuras quae dedentur? Marcellus respondit secundum ea quae proposita essent, reuocare non posse.

Pecunia redacta in venditione pignoris, prius in vsuras, deinde in sortem computatur. Bart.

Florentinus lib. 8. Institutio.

LEX XXXV.

CVm & sortis nomine & vsurarum [f] aliquid debetur ab eo, qui sub pignoribus pecuniam dẽt: quicquid ex venditione pignorum recipitur, primum vsuris, quas iam tunc deberi constat: deinde, si qd superest, sorti accepto ferendum est. Nec audiendus est debitor, si cum parũ [g] idoneum se esse sciat, eligat quo noĩe exonerari pignus suũ malit. [h] *

Pignus creditor possidet: & ab eo debitor potest conducere, et precario rogare. Bartolus.

¶ Pignus, manente proprietate debitoris, solam possessionem [i] transfert ad creditorem: potest tamen & precario, [k] & pro conducto debitor re sua vti.

Si pro pignore constituto aliud submittatur, furtũ committitur pro vtroq; debito: secus si in constituendo alius pro alio submittatur: quia tunc stellionatus crimen committitur. Bartolus.

Vlpianus lib. 1 1 ad Sabin. 1 †

LEX XXXVI.

SI quis in pignore [l] dando 2 † pro auro aes subiecisset creditori, qualiter teneatur, quaesitum est. In qua specie rectissime Sabinus scribit, [m] si quidem auro [n] dato aes subiecisset, [o] furti teneri: quod si in dando aes subiecisset, turpiter [p] fecisse, nõ furem esse. Sed hic 3 † puto pignoratitium iudiciũ locum habere, [q] & ita Pomponius scribit. Sed & 4 † extra ordinem [r] stellionatus nomine plectetur, ut est saepissime rescriptum.

Qui obligat rem alienã, vel alteri obligatam, stellionatum committit, nisi res cuilibet creditori sufficiat pro vtroque debito. Bartolus.

¶ Sed & si quis rem alienam mihi pignori dedit sciẽs prudensque, aut 5 † alii obligatã mihi obligauit, nec me de hoc certiorauit: eodem crimine plectetur. Plane si ea res ampla est, [s] & ad modicum aeris fuerit pignorata: dici debebit cessare non solum stellionatus crimen, sed etiam pignoratitium, [t] & de dolo [u] 6 † actionem: quasi in nullo captus sit qui pignus 7 † secundo loco accepit.

Per conditionem pignoris a creditore retinet possessionem. Bart.

Paulus lib. 5. ad edictum. 8 †

LEX XXXVII.

SI pignus mihi traditum locassem domino, per locationem retineo possessionem: [x] quia antequam conduceret debitor, non fuerat eius possessio: cum & animus mihi retinendi sit, & conducenti non sit animus possessionem [y] adipiscendi. 9 †

In recipiendo pignore est necessaria authoritas, vt pupillus possit conueniri pignoratitia. Bartolus.

Modestinus lib. 1. Differen.

LEX XXXVIII.

PVpillo capienti pignus propter metum [z] pi-

ff. Vetus.

vt infra de prec. l. certè. §. fi. & l. seq. & inf. de acq. poss. l. si aliquam, Accursius.
l *SI quis in pignore.*] scilicet dando. Accursius.
m *Scribit.*] scilicet distinguendo.
n *Auro.*] iam & apud creditorem custodito.
o *Subiecisset.*] scilicet post.
p *Turpiter.*] hanc turpitudo, ut & quaeuis alia, priuat aliquem dignitate, ut C. de digni. l. 2. similis subiectio est ꝭ. pro emp. l. 2. §. cum Stichum. vnde nõ vsucapit emptor, ut ibi dicit: & hoc indicat Accur.
q *Locum habere.*] vt supra eod. tutor. §. j. & C. si alie. res pign. da. sit. l. quã praediũ. Accursius.
r *Extra ordinem.*] est enim crimen extra ordinem, idest, ordinarium, & priuatum, non publicum, ut sup. eod. l. tutor. in fi. & C. de crimi. stellio. l. stellionatus.
s *Ampla est.*] secundo obligata.
t *Pignoratitiam.*] scilicet contrariam.
u *Et de dolo.*] mirum est quod ponit de actione de dolo, cum ea non competit, si res ampla, uel non: quia datur alia, idest contraria pignoratitia: sed dicas datur de dolo, non contra debitorem, sed contra extraneũ, qui in pignore quod pro alio dabat, me decepit. Azo Item cessat si antequam conueniatur crimine stellionatus, satisfecerit creditori, ut & infra de cri. stel. l. j. & arg. infra de publi. iudi. l. is qui. in principio. Accursius.
x *SI pignus. Possessionem.*] ratione enim possessionis locatio, & precarium sua rei est, ut dixi ꝭ. eo. l. cum sortis. § fi. Accursius.
y *Possessionem.*] imo & si sit, idẽ est, & C. de praescrip. triginta annorum. l. male. & l. cum notissimi. §. fi. secundum Azo sub audi: ergo hic, maxime. Item nota hic. ꝙ colonus non possidet ue inf. de vsucap. l. non solum §. quod vulgo. & de acq. pos. qui pignoris. & in l. seq. Accursius.
z *PVpillo. Propter metum.*] iste metus imminet debitori

3 † Duo. Sed & hic.

4 † Flor. de est, &c.

5 † Flo. vel si quis alii.

6 † alias, dolo malo

7 † Flor. pignore.

8 † Flor. ad Plautium.

9 † Flor. apiscendi.

non pupillo: nam ipse non teneretur, nisi esset factus locupletior, ut Insti. de auth. tu. in prin. & C. de vsucap. pro emp. l. fin.

a *Pigneratitia.*] scilicet directè nascitura, non nata, vt diximus ꝟ. eod. l. si rem §. omnis. Item econtra dare pignus non potest sine tutore, ut inf. quæ res pign. oblig. pos. l. i. in prin.

minus eius quod fieri debebat. Item nota, quod plus valet quod est in veritate, quam quod est in opinione, ut hic, & Instit. de lega. §. si quis. Item nota præsentiam nō haberi pro consensu. * Sed argu. contra. infra de euict. l. quidam et partc. & ibi plene prosequor istud generale.

* Pātia an pro consensu habeatur. materiā vi. in reg. is q tacet. de regu. iu. in 6.

C*aius.*] CASVS. Mihi mutuasti x. sub pignore. Titio id pignus iure tuo legasti; & dixisti te id quondam emisse: ego omnib. his interfui: & istud tanquam testis signaui, dicit qđ mihi non præiudicatur. Vivianus.

1 † Flo. li. 4.

b *Acciperet.*] hoc fieret etsi non esset dictum, ut C. de distrac. pig. l. j. & C. de pign. act. l. i. & 2. Acc.

* Coniunge l. si fideiussor. de pig. Dua.

c *Eum fundum.*] sine præl. gationis.

d *A Lucio Titio.*] id est Caio Seio, vt i posuit. Vel dic, qđ quadrinomius erat Azo. Vel dic ab alio Titio.

2 † Flo. inclusa hæc verba [] desunt.

e *Signauit.*] idest sigillauit, ut inf. de testib. l. ad testium. §. si quis ex testibus. Acc.

f *Pactum*] s. profert.

g *Non obesse.*] Remanet ergo pignus, & non fit præiudicium ei cuius est. Sed ꝯ. inf. de pig. ꝟ fideiussor. §. pater. Vbi filius subscribendo in instrumento in quo pater rem ipsius filii obligat: præiudicat sibi. Sol. sm R. aut adhibetur subscribens, vt substantia præbeatur ei, qđ fit ex istius consensu, ut ibi: aut vt probatio tantum, vt hic: nec enim testis substantiam capit ex subscriptione instrus, sed a testatore. Et pro hoc est, qa offm suū testamenti non debet ei esse damnosum, vt ꝟ. quemad. testa. ape. l. si quis ex signatoribus. & ꝟ. de leg. 2. Titia. §. Lucia. Vel hic ignorans, vt quia z. stm non fuit lectum corā testibus, ut C. de testam. l. hac consultissima §. j, ibi sciuit, vt arg. ꝟ. quib. mod. pig. vel hyp. sol. Titius Sempronio. in §. Vel aliud in pignore qđ solo consensu ꝯbitur, ut s. eo. l. j. Aliud in venditione, q̄ hoc pretio esse nō pōt, vt ꝟ. de ꝯhen. emp. sine pretio. Vel hic sciuit ius suum vbiq; durare ibi non: vt arg. ꝟ. quib. mod. pig. vel hyp. sol. l. sicut. §. non vr. Vel hic de actu morientis, ibi viuentis inter quos est dña, vt s. cōmunia præd. l. fin. in fi. Tu aūt dicas, q te sciēl, an ꝯtus qui fit in mei pñtia, possit fieri etiam me inuito super re mea, ut venditio, uel legatum: & tūc mea præsentia. vel subscriptio non nocet mihi, an non possit fieri me inuito, & tunc videor consentire, ut in pignore: quæ solutio probatur ꝟ. de re iud. l. sæpe. §. cum autem. Item nota hic, non omnem testatoris vocem habere vim legis, * vt C. de proba. l. rationes & ꝟ. ad Velleia. l. Seia. in fi. j. respon. sicut nec quælibet vox iudicis habet uim sententiæ, ut C. de senten. l. ex stipulat. Ita non erroneam subscriptionem non nocere, ut hic, & ꝟ. de rescind. vend. l. Titius. & C. plus vale. quod agi. l. si falsam. Sed argum. cōtra infra quod iussu. l. i. §. sed & si seruus. Sed ibi fuit sciēs do-

3 † Flo. quem ab Lucio, Titio, Attio.

* Vox testatoris non semper hēt vim legis. materiā vi. in §. dispo. nat. in Autbē. de nup.

gnoratitiæ a actionis necessaria est tutoris authoritas.

Qui se testamento subscribit vt testis: non videtur approbare, quæ in testamento apponuntur. Bartolus.

Idem lib. 3. 1 † Responsorū.

LEX XXXIX.

CAius * Seius ob mutuā pecuniam fundum suū Lucio Titio pignori dedit: postea pactum inter eos factum est, ut creditor pignus suum in pecuniæ suæ cōpensationem certo tempore possideret, [& fructus 2 †. cum debito compensando acciperet. b] Verum ante expletū tempus, creditor, cum suprema sua ordinaret, testamēto cauit, ut alter ex filiis suis haberet eum fundum: c & addidit, Quem a te 3 † Lucio Titio d emi: cum non emisset. Hoc testamentum inter cæteros signauit & Caius Seius qui fuit debitor. Quæro, an ex hoc q signauit, e præiudicium aliquod sibi fecerit, cum nullum instrumentum venditionis proferatur, sed solum pactum, f ut creditor certi temporis fructus caperet; Herennius Modestinus respondit, contractui pignoris non obesse, g q debitor testamentum credito-

rit, in quo se emisse pignus expressit, signasse proponitur.

Debitor nō potest pignus emere creditore inuito: & pretium in debiti solutionem conuertitur. Bart.

Papinia. lib. 3. Responsorum.

LEX XL.

DEbitor a creditore pignus quod dedit, frustra emit: cum rei suæ nulla emptio h sit: nec si minoris emerit, i & pignus petat, aut dominium vendicet: ei k non totum debitum offerenti l creditor possessionem pignoris 4 † restituere cogitur. m

Filius rem patris de pecunia profectitia non potest emere. Bart.

¶ Debitoris n filius, qui manet in patris potestate, frustra pignus a creditore patris peculiaribus o nummis comparat: & ideo p si patronus debitoris contra tabulas eius possessionem q acceperit, dominij partem r obtinebit: nam pecunia, quam filius ex re patris in pretiū dedit, pignus liberat.

Soluta pecunia liberatur pignus ab eo cui est solutū. et ab eius creditore, cui erat secundo obligatum: & ad restituendam possessionem tenetur. Bartolus.

D*Ebitor.*] CASVS. Obligaui tibi rē meam pro decem: eam a te emi, an ualeat emptio? Dicit quod non: quia suæ rei nulla est emptio: quod si ego pignus peterem per pigneratitiam actionem, uel pactum in rem, repellat, nisi paratus sim totum debitum soluere.

¶ *Debitoris.*] Libertus meus filium familias habens in peculio, debebat Titio decem: & pignus ei tradidit, filius liberti pignus emit ex pecunia peculiari. Dicit quod non tenuit emptio: unde mortuo liberto erit pignus in hæreditate, & consequor ego patronus portionem illius rei, sicut aliarum rerum liberti mei p bonorum possessionē contra tabulas.

4 † Fl. desit, pignoris.

¶ *Soluta.*] Debebam tibi decem sub pignore: si tibi satis feci, post solutionem pignus mihi restituere debes. Sed pone, q tibi obligaui, tu alii obligasti. & postea tibi satisfeci. Dicit q a secundo creditore, pignus liberabitur. Vivianus.

h *Emptio.*] siue sciēs, siue ignorans emit, ut ꝟ. de contrah. emp. l. suæ rei. & supra de cond. indeb. l. seruum meum. & argumen. infra mand. l. si mandauero. §. si hi.

Accursius. Ait

i *Nec si minoris emerit.*] scilicet quam sit debitum.

k *Ei.*] scilicet debitori. Accursius.

l *Offerenti.*] creditori.

m *Cogitur.*] Quid si creditor debitori possessionem pignoris uendidisset? Respon. repetit, quasi nil valeat quod est actum, vt argum. supra de cond. indeb. seruum meum. Accursius.

n *Debitoris filius.*] scilicet liberti. Accursius.

o *Peculiar. nu.*] idest profectitiis.

p *Et ideo.*] bene sequitur, ideo. Si enim iam teneret emptio in persona filii, ut quia iam emancipatus, vel quia de castrensi pecunia emisset, desineret liberti, & fieret filii: ergo patronus nihil in ea petere posset: quia filius liberti ingenuus est, ut instit. de ingen. in principio.

q *Possessionem.*] scilicet pro tertia parte. Et hoc cū filius erat exhær datus rite, et non posset agere querela, vel erat mortuus, uel hæreditatem patris ad se pertinere nolebat: alioquin in nihilum patronus admitteretur, ut Instit. de suc. libe. §. sed nostra.

r *Dominij partem.*] rei pignoratæ, & aliarum rerum Accursius.

Nec

¶ Soluta pecunia, creditor possessionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, restituere debet: nec quicquam amplius a præstare cogitur. Itaque b si medio tempore pignus creditor pignori dederit: domino soluente pecuniam, quam debuit, secundi pignoris neque persecutio dabitur, neque retentio c relinquetur.

Si dominium rei superueniat debitori, confirmatur obligatio: secus si dominus debitori succedat. hoc dicit. Diuiditur in duas partes. Prima, quando dominium superuenit debitori. Secunda, quando debitum superuenit domino: quia dominus successit debitori. Item hæc secunda subdiuiditur in duas partes. Prima quando res fuit obligata simpliciter. Secunda, quando ille, qui obligauit, expressè asseruit esse dominum. Secunda ibi. Sed si conuenisset. Bartolus.

a *Nec quicquam amplius.*] non ergo ciuilem possessionem sed naturalem tantum restituit, secundum quosdam: & sic dicunt ex hac lege, quod naturaliter tantum creditor possidet, sed tu dic, quod utroq; modo, ut dixi ī. qui satisd. cog. l sciendū. §. creditor. & quod hic dicit, non excludit quin & ciuilis sit restituenda: nam illa naturalis comitatur. Item nec excludit quominus satisfiat, ut supra eo. l. creditor. Vel dic ex eo, quod hic dicit, restituere, quod omnia prædicta sub eo verbo contineantur, cum latè pateat, ut ī. de usur. l. videamus, §. in Fabiana. & supra tit. 1. l. 3. §. si reddita. Accursius.

b *Itaque.*] bene infert, quasi dicat possessio tantum, non autem liberare tenetur, quia nec tenetur, nec obligatio apud eum remanet: ergo secundum pignus perit.

c *Retentio.*] si possideat, ut hic & infra de pig. l. grege. §. 2. & C. si pig. pig. datū sit l. 1. & infra de diuer. & temp. præscr. l. de accessionibus. §. j. in fi. sed contra sup. eod. l. petēti. in fi. Sol. ut ibi.

R *Em al. tuam.*] CASVS. Rem tuam pignori obligaui Titio: non tenet pignoris obligatio. Sed pone, quod dominium illius aliquo casu adeptus sum: dicit quòd pignus confirmatur; & datur Titio utilis pignoratitia. Sed pone, cum rem tuam obligaui, decessi te hærede instituto, nunquid hoc idem erit, ut confirmetur pignoris obligatio? Dicit quod non. Sed pone quod ego uolebam rem meam, pignorare: fuisti præsens, & asseruisti rem illam meam esse: posteà decessi te hærede instituto. Dicit quod isto casu improbè fecisti, si resistere voluisti creditori volenti te pignoratitia conuenire, unde utili pignoratitia conueniendus es. Istam ultimam particulam obscurè dicit. Viuianus.

d *Pignoratitia.*] idest hypothecaria deficiente directa: quia cum obligare uoluit, non potuit: & nunc cum potest, non vult, ut C. si aliena res pign. da. sit. l. cum res. & infra ad Trebellia. l. filiam. & infra ad Maced. l. sed Iulianus. §. sed & si filius & infra de actio. emp. l. si quis alienam. & inf. qui pot. in pigno. habe. l. qui balneum. §. Titia. Sed videtur non confirmari pignus etiam utiliter, ut infra de pigno. l. 1. 2. respon. quæ est contra. Solu. ibi creditor ab initio sciuit rem alienam, cum sibi obligabatur: hic autem ignorauit. Et potes plenè distinguere, ut ibi diximus. Itē videtur contra. infra, qui & à quibus ma. lib. non fi. l. si seruo. ubi manumissor domino serui hæres extitit: nec confirmatur: sed ideo difficilius confirmatur, quia difficilius reuocatur. Sed si confirmatur pignus, ut hic dicitur, quid est quod dicitur, quod debet creditor probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis, ut infra de pign. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. Respon. hic possidebat debitor bona fide cum titulo: nam quæ bona fide possidemus, in bonis nostris esse videntur, ut infra de verborum sign. l. bonorum. Alioquin si mala fide possidet, non daretur actio creditori, vel hic debitor, ibi extraneus possidet. Accurs.

e *Dicendum.*] scilicet de iure: quia nec factum est idem.

Supra enim debitor succedit domino rei, hic econtra dominus rei debitori. Et tamen arg. econtra inf. de except. rei vendita & tra. l. 1. 2. responso.

ADDITIO. Dic quod non confirmatur pignus quò ad actionem: & ita loquitur iste versic. non est. non potest ergo creditor in casu nostro agere hypothecaria, & ita loquitur hic, sed bene confirmatur pignus quo ad exceptionem: quia si iste dominus qui succedit debitori, ageret, repelletur exceptione, ut ibi. facit ad prædicta, C. de rei vend. l. cum à matre. secundum Bar. hic.

f *Sine mea voluntate.*] expressa, vel tacita, ut quia præsēs eram: quo casu ꝯsēsisse videor, * ut dixi ī. eo. l. Caius.

g *Non est creditori.*] imò videtur concedenda ut inf. de pig. si Titia. quæ est contra. Solu. hic creditor sciuit alienā tempore obligationis: ibi non, secundum Io. Vel ibi licet sciret creditor, tamen asseuerabat debitor suam ipso præsente, & asserente idem: unde potest redargui ex suo mendacio, ut in fine huius legis. Vel sol. ut ibi.

Idem li. 8. 1 † Quæstionum.

LEX XLI.

REm alienam pignori dedisti: deinde dominus rei eius esse cępisti: datur vtilis actio pignoratitia d creditori. Non est idem dicendum, e si * ego Titio, qui rem meam obligauerat sine mea voluntate, f hæres extitero: hoc.n. modo pignoris persecutio concedenda non est creditori. g Nec utique sufficit ad competendam vtilem pignoratitiam h actionem, eundem esse dominū, i qui etiam pecuniam debet. Sed si conuenisset de pignore, k vt ex suo mendacio arguatur, improbe resistit quo minus utilis actio moueatur.

Creditor, qui vendit pignus, debet superfluum pretij restituere, non debitorem delegare. Bart.

Idem 2 † li. 3. Responsorum.

LEX XLII.

CReditor iudicio, quòd de pignore dato, proponitur, vt superfluum pretij cum vsuris restituat, iure cogitur. Nec audiendus erit, si velit emptorem delegare: l

h *Pignoratitiam.*] i. hypothecariam. Accur.

i *Dominum.*] s. rei pignoratæ. Accur.

k *De pignore.*] s. sic, ut ex suo mendacio arguatur, id est argui possit, ut quia asseuerabat iste, qui nunc est hæres, quod res erat obligantis: & hæc verior. Vel dic, quòd consenserat hic hæres idemque dominus posteà, quod eadem res sit pignori, quasi defunctus obligare non potuerit: iste tamen improbè resistit quo minus utilis, i. efficax actio moueatur: quod dicebat eo, ut defunctus ex suo mendacio redarguatur, sed hoc dicere non potest, ut hic dicit. Vel dic, quod defunctus suam dixit in absentia domini ueri: creditor tamen fuit ignorans: unde utilis actio datur, ut sic defunctus ex suo mendacio arguatur: secundum ultimam expositionem, & secundum secundam. Nota ergo, hæredem non posse defuncti mendacium allegare, ut C. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. Vel quarto dic, quod hic hæres consensit postquam fuit hæres: non ergo resistit quo minus &c. nisi ex sua &c. hæc enim inde sequitur: quia ex sua &c. Accurs.

C *Reditor.*] CASVS. Si creditor pignus vendidit, & plus consecutus fuerit debito, conuenietur à debitore pignorati. actio. ad id quod excessit restituendum: neque liberabitur si uelit actionem suam cedere contra emptorem. Viuianus.

l *Delegare.*] imò videtur audiendus, ut supra eod. l. eleganter. §. si vendiderit. quæ est contra. Solu. hic iam exegerat pretium: ibi non. Vel hic debitor expectare vult diem: ibi non. Vel hic purè erat soluendum: ibi non. Vel hic vult delegare: ibi mandare. & qui mandat, non liberatur: qui delegat, sic. Vel ibi non fuit in culpa, ut quia propter expectationem melius uendidit: hic fuit in culpa. Hæc solutio uera uidetur ex litera contrariæ l. Vel dic, quod hic creditor uolebat delegare, sed non cum suo periculo, secus si cum suo periculo, ut ibi. & hoc indicat finis huius legis. Vel hic creditor vult delegare, debitor expectare, cuius est electio, ut ibi dixi.

1 † Paulus li. 1. Quæstionū.

* in hunc locū vi. Alc. lib. parer. 7. c. 14. & Duar. libro 2. disp. c. 4.

* consensus ex taciturnitate præsumpti materiā vi. in indi. Tra. in ver. Taciturnitas

2 † Fl. Papinianus.

a Quamuis. Nihilo magis.] id est, non ideo magis. b Caueatur.] vnde in læsionem tuam retorqueri non debet, ut C. de leg. & con. l. quod fauore. Accur. c Quàm postea.] q. d. videtur compelli hoc casu, sed melius est, quod subijcitur. d Eum.] scilicet debitorem. e Pignoratam.] scilicet volenti emere. f Si mobilis.] si immobilis, ipsa se exhibent. vt C. quando & qui quar. pars debe. l. secunda, §. sed vbi. Azo. g Idonea.] q. est cũ fideiussore, vel pignore vt ff. mã. l mãdato. Ti tij. § fi. aliàs cautio similiter dicta nodam cautionem significat, vt C. de verb. sign. l. 3. h Inhumanum est.] vt & ff. de re iud. l. à diuo. §. q si res, quando que tamen quis compellitur vẽdere, vt no. infra de act. emp. l. Iulianus. § idẽ Celsus. i Oportet.] idẽ & in mãdato, ut ff. mã. l. idẽq; §. q si non exercuit. K Depositam.] præcedente oblatione, aliàs nõ, ut C. de vsur. l. [illegible] est contra. ubi dicitur emptorẽ re sibi tradita ad vsuras teneri, licet deposuerit pretiũ. Vel melius, ibi emptor fruitur re, vnde æquum est eum præstare vsuras, ut inf. de act. empt. l. Iulianus. §. ex venditio. Accur. SI necessarias.] CASVS. vsq; ad §. si annua, est planus.

¶ Si annua.] Mutuaui tibi pecuniam, & conuenisti hanc pecuniam soluere trib. terminis, puta intra triẽnium, & vna pars mihi prima die primi anni soluẽda fuit, secunda pars secunda die secundi anni, tertia pars prima die tertij anni: postea adieci tale pactum, ut si ista pecunia sua quaq; die soluta non esset, liceret pignus mihi vendere. Postea primo anno elapso nil soluitur, quæritur, an liceat mihi statim pignus vendere? Et dicit, quod non. antequam enim totum tempus fuerit elapsum, non vẽdam. Sed pone quod tale pactum adieci, scilicet ut liceret mihi vendere, si quæ pecunia sua die soluta non esset, dicit In 1. cessatione poterõ vendere.

¶ De vendendo.] Mutuaui ff. tio 10. sub pi

Idem libro 35. ad Sabinum.

LEX VI.

QVamuis * conuenerit ut fundum pignoratum 1† vendere tibi liceret, nihilo magis a tamen 2 † cogendus es vendere, licet soluendo non sit is, qui pignus dedit, quia tua causa id caueatur. b Sed Atticinus ex causa cogendum creditorem esse ad vendẽdum dicit. Quid n. si multo minus sit quod debeatur, & hodie pluris venire possit pignus quàm postea? c Melius autem est dici, eum d qui dedit pignus, posse vendere, & accepta pecunia id soluere qđ debeatur: ita tamen, ut creditor necessitatem habeat ostendere rem pignoratam, e si mobilis f sit, prius idonea g cautela à debitore pro indemnitate ei præstanda. Inuitum enim creditorem cogi vendere, satis inhumanum est. h

Creditor qui pignus uendidit, cogitur restituere superfluum pretij per hanc actionem & etiam usuras in tribus casibus hic contentis. h. d. cum l. seq. Pau.

¶ Si creditor pluris fundum pignoratum vendiderit, & id 3 † fœneret, vsuras 4 † eius pecuniæ præstare debet ei qui dedit pignus. Sed & si ipse vsus sit ea pecunia, usuras præstari oportet. i q si eam depositam K habuerit, vsuras non debet.

Paulus li. 2. Sentẽtiarum.

LEX VII.

SI autem tardius superfluũ restituat creditor, qđ 5 † apud eum depositũ est, ex mora 6 † vsuras debitori hoc nomine præstare cogendus est.

Expensæ factæ in rẽ pignoratã, contraria pignoratitia repetuntur. Bart.

gnore, conuenit, ut nisi pecunia sua die esset soluta, quod pignus distraheretur. Dicit q illud pactum non est personale, sed reale, vnde ad quemcunque deuenit pignus, poterit vendere, si aũt pactus sum soli creditori vendere licere, dicit quod hæredi meo iure pacti vendere licebit. Cætera sunt plana vsq; ad §. solutã, in l. solutũ. Vi.

Pomponius lib. 55. ad Sabin.

LEX VIII.

SI necessarias l impensas fecerim in seruum, aut in fundum, quem pignoris causa acceperam, non tantum retentionem, sed etiam contrariam pignoratitiam actionem habebo. Finge. n. medicis cũ ægrotaret seruus, dedisse me pecuniam, m & eum decessisse. Itẽ insulã fulsisse & 7 † refecisse, & postea deustã esse, nec hẽe qđ possim retinere.

Si creditor vendit, & de euictione promisit, ei debet à debitore de indemnitate caueri. Bart.

¶ Si pignori plura mancipia data sint, & quædam certi pretij 8 † ita vendiderit creditor, vt euictionẽ eorum præstaret, & creditũ suum hẽat, & 9 † reliqua mancipia potest retinere n donec ei caueatur, qđ euictionis nomine promiserit, indemnẽ eum futurum.

Si cessatur in solutione partis, venditur totũ. Bar.

¶ Si unus ex hæredib. debitoris 10 † portionem suam soluerit, tamen tota o res pignori data uenire poterit, quemadmodum si ipse debitor portionem soluisset.

Vniuersalis negatiua nõ potest dici falsa, antequam in quolibet particulari sit possibilis. Item oratio vniuersalis, si in vno est falsa, in toto dicitur falsa. Item oratio distributiua uerificatur in quolibet particulari distributorum. Item indefinita æquipollet vniuersali. Bar.

¶ Si annua * p bima trima die triginta stipulatus, accepe rim pignus, pactusque sim, ut nisi sua quaq; 11 † die pecunia soluta q esset, uendere id 12 † mihi liceret: placet, antequam omnium pensionum dies veniat, 13 † nõ posse me pignus vendere, quia eis verbis r

l Si necessarias.] quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura, ut infra de verb. sign. l. impensæ. m Pecuniam.] etiam modicam, licet in cõmodato sit secus, quia gratia accipientis contrahitur ad vsum, ut ff. ti. r. in rebus, §. possunt & § [illegible] id quod. Sed quid de cibarijs? Resp. fortè repeto secundum quosdã, quia huius legis initium est generale, ut arg. ff. de iuris & fac. igno. l. pen. §. & licèt. n Retinere.] similis retentio est ff. de condi. indeb. si non fortem. §. si centum. Itẽ similis cautio huic de qua hic subijcit, est ff. sol. ma. l cũ mulier. & ff. fam. erc. l. hæredes, §. idem obseruatur, sed cũ creditor cautẽ nõ habuerit necesse, quare conuertit in alienã iniuriam suam negligentiam? Respon. aliter vendere non põt, secundũ Ioa. Vel dic, si erat consuetudo, vel plus pp hoc vendidit quibus casibus de euictione promittere debet, aliàs non, ut infra eo. l. si pignore. §. fi. & l. seq. vel etiam si non fuit aliquis casus de prædictis, habet tamen retẽtionem, cum debitor tenebatur ad idem, ut infra de distract. pig. l. rescriptũ. o Tota.] ut C. de distract. pig. quãdiu. sic econtra inf. eo l. solutũ, §. si creditori. Acc. p Si annua.] id est vna decem, primo anno, alia secundo anno, & alia tertio, sic ponitur infra, de contrahen. emp. l. sed Celsus §. primo. q Soluta.] scilicet tota Azo. r Eis verbis.] id est, verbo pecuniæ indefinite prolato. item illis verbis, sua quaq; die, quasi dicat, nisi omnibus terminis soluat, pignus vendam: nam hoc nomẽ, quisq; significat vniuersale, fuit enim hæc mens, ut liceat in primo termino cessaretur, non tamen

* coniunge l. 3. de lege com miss.
1 † Fl. pignoratitium.
2 † Fl. deest ea men.
3 † Fl. sed.
4 † Fl. vsuras.
5 † Duar. id quod.
6 † Duar. ex mora etiam vsuras.
7 † Fl. vel.
8 † Fl. certis p tys, alias & q dã certe pro ea vendiderit creditor.
9 † Fl. deest, &.
10 † Fl. deest, debitoris.
* Idest, anno, biennio triẽnio soluẽdum Hipaloman, vi. Lcur Val. li. 4. elegan.
11 † Alias quaq.
12 † Fl. vende re eam.
13 † Fl. vendere.

men venderetur, sed expectaretur an alijs terminis prædicta portio pecuniæ, vel totum quod deest, soluatur. Sicut ergo omnes termini non singulariter continentur, ita & omnium partium tempora expectantur: & tunc si in aliquo fuerit cessatum, fiet venditio. Azo. & facit ad hoc instit. de verbo obli. §. in diem, sic ergo indefinita æquipollet vniuersali, vt & infra, de leg. 1. si in pluribus, in prin. Accur.

a Demonstrentur.] quasi dicat, nisi in fine omnium terminorum inueniatur pecunia soluta, liceret vendi pignus.

b Nec verum est] Scilicet incommutabiliter, vt infra, de verbor. obl. l. quicquid. §. stipulatus. Azo.

c Non solutam.] scilicet totam.

d Sua die] hæc enim particularis particulariter significatus portiones, & terminos denotat. Azo. sic, & infra de cond. & demonstr. l. falsa § fi.

e De vendendo pignore.] idest, vt creditor possit vendere, de aliis autem nil fuit dictum: cum enim pactum dirigatur in personam, non est ideo vt sit personale, sed vt demonstretur persona cum qua fit, vt & supra de pact. intelligentium §. pactorum. & infra, de probat. l. si pactum. & infra, de an. lega. annua, § fina. & supra de pact. l. tale. in princip. & infra, de ali. & ciba. legat. l. alimenta. 2. respon.

f Vsuras] cum pro his fuerat obligatum. vt infra eodem, l. solutum, §. si in sortem.

g Si rem alienam.] vt dato pignore, quod sciebas te obligare non posse, quia vetita erat obligatio à testatore, vt infra, de leg. 3. l. pater. § fundum à filio. Azo. Vel quia scienter obligauit seruum furem. secundum. vt infra eod. l. si seruus.

h Causam.] honestam, non turpem, ut dicimus, C. de condict. ob tur. caus. cum te. infra eodem, l. solutum, §. siue autem.

i Non transit.] maximè si est mobile, quasi à pugno, vt infra, de verborum significatio. pi... §. pignus, sed quantum ad actionem hypothecariam nulla est differentia vt infra, de pigno. l. res hypothecæ, § penul. & instit. de action. §. item Seruiana, quæ sunt contra. Accursius.

ADDITIO. Dic secundum Barto. hic, quod quantum ad actionem hypothecariam nulla est differentia inter pignus & hypothecam, ut ibi: sed quantum ad pignoratitiam directam est differentia, quia illa contrahitur re, vt

a† Fl. demonstrarentur.

2† Flor. veniunt.

omnes pensiones demonstrentur. a 1† nec verum est, b sua quoque die non solutã c pecuniam antequam omnes dies veniant. 2† Sed omnibus pensionibus præteritis, etiam si vna portio soluta nõ sit, pignus potest venire. Sed si ita scriptum sit, Si qua pecunia sua die d soluta non erit, statim competit ei pacti conuentio.

Pactum de vendendo, in dubio non intelligitur personale. Bar.

¶De vendendo pignore e in rem pactio concipienda est, vt omnes contineantur. Sed & si creditoris duntaxat personæ fuerit comprehensa, etiã hæres eius iure vendet, si nihil in contrarium actum sit.

Pignus potest vendi propter debitum & alias accessiones.

¶Cum pignus ex pactione venire potest, non solum ob sortem non solutam uenire poterit, sed ob cætera quoque veluti vsuras, f & quæ in id impensa sunt,

Creditori decepto per cõtrariam pignoratitiã succurritur contra debitorẽ. Bart.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

LEX IX.

Si rem alienam mihi debitor pignori dederit, aut malitiosè g in pignore versatus sit, dicendum est locum habere contrariũ iudicium.

instit. quibus mo. re contra. obl. in fin. ideo nisi ad creditorem transeat possessio, vel detentatio, non haberet locum pignoratitia, secundum Bar.

K Pignoratitia actio.] scilicet debitori, vt supra si certum pet. l. si quis nec. §. res. & infra, de re ... do. qui fundum. hoc tamen fallit in casibus, vt infra eo. solutum §. si quasi. & l. eleganter. in fin. & l. si in fi. primo respon. ibi, operam autem &c. quando etiam soluta pecunia non nascitur vt infra eodem, l. aliena, §. si fina item pot. quæ ex eo quod dicit, nascitur, patet quod antea nata non fuerit: nec tamen ex solutione nascitur, sed ex contractu duduũ initio hodie nascitur actio: sicut & in mutuo quod ex consumptione reconciliatur, vt infra de fideiussor. l. si quis pro eodem §. si nummos, & inactio ne tutelæ, quæ demum finita tutela nascitur, sed ex gestione prius male facta, vt infra, de tut. & ra. distr. l. si tutor. e. in fi. & l. seq. & sic in mandato iurisdictionis, ut supra de offic. procon. l. obseruare, §. fin. Item in actione ex stipulatu pro dote, nec enim nascitur nisi soluto matrimonio, non tamen ex solutione matrimonij, vt C. de repu. l. 1. & infra de bo. dam. l. sed si alia nisi vertat ad inopiam, vt infra sol. ma. l. hæc actio. Sed quidam dicunt, quod in prædictis casibus nascuntur prius, sed intentari non possunt. & pro eis est infra de f... seruì & filij. in principio. an ergo præscriptio prius currat contra pignoratitiam actionem, quam nascatur? Respond. non. vt C. de annu. excep. l. prima, in fin. sed ius offerendi pecuniam poss. tolli, argumen. C. de fide instrument. l. plures apochis. & C. de præscrip. 30. vel 40. an. l. cum notissimi, §. eodem iure & ff. de damn. infect. l. si finita §. postea autem.

Pro omni obligatione potest dari pignus. Bart.

¶Non tantum autem ob pecuniam, sed & ob aliam causam h pignus dari potest, veluti si quis pignus alicui dederit, vt pro se fideiubeat.

¶Proprie * pignus dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam autem, 3† cum non transit i possessio ad creditorem.

Pignoratitia directa cõtrahitur, cum est creditori soluta pecunia, vel aliter satisfactum. Bar.

¶Omnis pecunia exsoluta esse dẽt, aut eo nomine satisfactum, ut nascatur pignoratitia actio: k Satisfactum autẽ accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum. Siue enim 4† alijs pignoribus l sibi caueri uoluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussorib. siue reo m dato, siue pretio aliquo, vel nuda conuentione, nascitur pignoratitia actio. Et generaliter dicendum erit, quoties recedere voluit creditor à pignore, videri ei satisfactum, n si ut 5† vt ipse voluit, sibi cauit, licet in hoc deceptus o sit.

Pro re aliena pignorata potest agi pignoratitia. h. d. Bar.

¶Is quoque, qui rem alienam pignori dedit, soluta pecunia potest 6† pignoratitia experiri. p

Quando ius intentãdi superuenit pendente iudicio ex causa de præterito, potest sequi condemnatio. Bart.

* Ql. ad actionem hypothecariam attinet, nomine tantum sonus differt l. res hypothecæ inf. de pignorib. §. item Seruiana. In II. e. de act. Vide Valiam. ib. elecant. 6.

3† Fl. hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem.

4† Flor. deest, enim.

5† Fl. deest, ut.

6† Al. solut.

l Pignoribus.] ut infra qui. mo. pig. uel hyp. sol. l. item liberatur, in princ.

m Reo.] idest alioqui recipiet in se obligationem animo liberandi pignus.

n Satisfactum.] sic in venditore, vt infrà, de contrahen. emp. l. ut res.

o Deceptus.] scilicet sui facilitate, secus si dolo alterius, vt supra eodem, si quasi. volenti enim dolus non infertur, vt infra, de act. emp. l. 1. in fi.

p Experiri.] & si creditor vendat pignus tale, liberatur debitor, vt infra, de distract. pig. l. rescriptum.

Non

a *Non rectè egerit.*] idest nullo modo agere potuerit, non autem intelligas ita, ut dicitur supra quando dies vsusfr. le ced. l. 1.

b *Iniudicio*] sed si extra iudicium, non actionem, sed exceptionem præstaret, vt dices infra eo. l. aliena. §. si pluribus, ver. si per creditorem. Et no. hic, quod si quis habere incipit ius, etiam iudicio pendente satisfit, ut infra man. l. si mandauero tibi vt à Titio. nisi ex facto præcedenti, t e no. supra de iud. l. non potest, & supra de inoffi. cioso testamē. l. si non mortis, §. fina. & l. si proponas. in fin. vnde, & in rei vendi. sufficit si quis incipiat esse dominus post litem contestatam, secundum Azo.

*Bal. hic dicit idem tex. ... sponsus ... commodare ... vnde ... potest ... dicit ... in terp...

¶ Qui ante solutionem * egit pignoratitia, licet non rectè a egerit, tamen si offerat in iudicio b pecuniam, debet & 1 † rem pignoratam, & quod sua interest, consequi.

Caius lib. 8. 2† ad edi. pu.

2† h l desinit.

LEX X.

QVod si non soluere, sed alia ratione satisfacere paratus est, fortè si expromissorem dare vult, nihil ei prodest.

Nouatio necessaria non perimit pignus, secus in voluntaria, nisi contrarium actum sit. Bar.

Vlpianus lib. 58. 3† ad edict.

3† H. lib. 9.

LEX XI.

SOlutum non videtur, si lis contestata cum debitore sit de ipso debito, d vel si fideiussor conuentus sit. Nouata e autem debiti obligatio pignus perimit: nisi conuenit f vt pignus repetat. g

Pignoratitia potest agi, si principalis obligatio nō perficitur, vel si profecta tollitur acceptilatione vel pacto. Bar.

¶ Si quasi daturus tibi pecuniam, pignus accepero, nec dedero, pignoratitia actione tenebor, etiam h nulla solutione facta. Idemque & si accepto lata sit pecunia, vel cōditio defecerit ob quam pignus contractum est, vel si pactum, cui standum est, de pecunia non petenda, factū est. i

Pignoratitia potest agi, id est solutum pro quo tantum fuit pignus obligatū. Bart.

¶ Si in sortem duntaxat, 4 † vel in vsuras obstrictum est pignus, eo soluto, propter qđ obligatum est, locum habet pignoratitia. k

4† Al. mitte vsuras. & vi Cuiac. lib. 5 obseru. 27.

¶ Siue autem vsuræ in stipulatum deductæ sunt, siue non: l si tamen pignus & in eas obligatum fuerit, quamdiu qđ ex his debetur, pignoratitia cessabit. Alia causa est earum quas quis supra licitum modum promisit. nam hæ penitus m illicitæ sunt.

Nisi omnibus heredibus satisfiat, poterit pignus vendi.

¶ Si creditori plures hæredes extiterint, & vni ex his pars eius soluatur, non debent cæteri hæredes creditoris iniuria affici, sed possunt totum fundum vendere, oblato debitori eo quod cohæredi eorū soluit. Quæ sententia non est sine ratione. n

Pignoratitia nascitur si soluatur creditori, vel alteri pro eo legitime recipienti, vel creditori creditoris. Item inuecta, & illata per secundum conductorem tenentur pro pēsione ipsius secundæ conductionis tantummodo, et non vltra hoc dicit. Primo ponit vnum dictum: Secundo ex illo infert ad determinationē vnius quæstio.

3† H. lib. 58.

c *Quod si non. Pro dep.*] vt infra quibus mo. pign. vel hypo. sol. item liberatur, §. primo, & infra de fi. tuitione. l. statuliber Romæ, & supra titu. 2. promissior, §. fina. Accursius.

Solutum.] CASVS. In hac lege est plana vsque ad §. solutam.

¶ *Solutam.*] adhuc prosequitur materiam aliam. quando videatur solutum, & dicit quod siue ei fuerit solutum cui debebatur, siue alij voluntate eius, vel ei cui postea successit, vel procuratori soluat, satis est, quia semper liberatur debitor. Sed pone, domum amplam conductam a te pro centum, deinde alij, 4. locaui per particulas, hoc est per cameras, ita quod quilibet certum locat ag. pro portione sua. nunc quia si vnus ex illis quibus locaui, soluat portionem suam illi a quo conduxi totam domum habebit pignoratitio. contra me ab pignus qui pro portione sua sunt obligati domino totius domus? dicit quod sic, quia res illius partiarij conductoris sunt tantum obligatæ domino totius domus pro illa parte quam conduxeram ego. Consequenter respondet idem tacitè obiectioni quæ fieri posset. dicit enim, quod sicut per liberam personam non acquiritur obligatio ex ea secunda obligatione, id est ex eo quod partiario conductori locaui, domino totius domus non acquiritur obligatio, quia dominus iste tacitè partiario uidetur locasse conductori, & sic ex sua tacita locatione pignoris sibi obligationem acquisisse.

¶ *Per liberam.*] si procuratori uel tutori res fuerit pignori data, uel pupilli pecunia obligata, non mutuo data, sed in alio contractu, domino vel pupillo non acquiritur obligatio, vnde si debitor procuratori domini soluerit ipse proc. pig. tenebitur, dicit tamen quod possessio per liberam personam acquiritur alij, non obligatio. Cætera sunt clara vsque ad l. si pignore. Viuianus.

d *Debito.*] contra videbatur, quia litis contesta. fit quædam nouatio, ut infra, de noua. l. delegare, §. fit autem. vnde videbatur extingui pignus, quasi soluta esset pecunia, vt infra proxim. §. sed non est ita, quia hic est necessaria nouatio, illud autem obtinet in voluntaria, vt infra, de noua, l. aliam, imo etiam si esset condemnatus, non tollitur pignus, vt inf. de pign. grege. §. etiā. Accursius.

e *Nouata.*] scilicet voluntaria nouatione, ut infra, de noua. l. aliam.

f *Conuenit.*] vt C. etiam sub chirogra. ph. pecuniam pignora retine. posse, l. 1. Accursius.

g *Repetatur.*] scilicet per pactum, id est vt remaneat. Accursius.

h *Etiam nulla.*] sic & infra eodem, elegant, in fine, & l. fina. in fine. primo respon. Nota ergo, quod vbi nullum est pignus, detur pignoratitia, ut hic. Item ubi finitum est, datus hypotheca, vt infra, de exceptio. rei iudic. l. ex sextante, §. Latinus. in fine. Item vbi finitum est mandatum, datur mandati actio, vt infra manda. l. si præcedente, & l. inter causas. in princip. Item vbi finita est emptio, datur ex empto, vt infra, de actio. empt. l. ex empto. § ta qui vinum.

i *Factum est.*] nam tollitur pignus, vt diximus supra, de pact. l. si tibi. §. de pignore.

k *Pignoratitia.*] non ergo si propter vnum est obligatum, propter aliud tenetur, ut hic, & infra, de pigno. l. grege, §. finali. Sed contra. C. etiam ob chiro. pecun. pignora reti. posse. l. prima, §. prima. Solu. dicas, quod si pro sorte est obligatum, non retinetur pro vsura secundum Azo ut & C. de vsur. l. per retentionem. Sed e contra si pro vsuris, bene potest etiam pro sorte teneri, ut ut in l. contraria, vel refert, an vsuræ ciuiliter & naturaliter sint debitæ, & tunc idem quod in aliis debitis, ut in l. contraria. an naturaliter tantum, & tunc per retentionem non possunt seruari. ut hic, & d. l. C. de vsur. l. per retentionem. Vel dic, vt hic dixit tantum.

l *Siue non.*] sed alias debitæ in bonæ fidei iudicijs ex mora uel nudo pacto.

m *Penitus.*] Et ideo per retentionem non seruantur, imo solutæ vt indebitæ condicuntur, vt infra, de condi. indeb. l. si non sortem. in princ.

n *Sine ratione.*] vt & supra eodem, si necessitatis, §. si vnus.

Nam

a *Hæres extitit.*]quia eius factum ratum debet habere, vt infra de reg. iu. l. ex qua persona.
b *Experiri.*]est enim soluta pecunia, ut supra eodem l. si rem, §. omnis. est ergo omnis sublata obligatio. ut instit. qui. mo. tol. ob. in prin. ex tua enim voluntate videor hoc facere, cum idem tu necesse habeas facere, vt supra de nego. gest. l. Pomp. & l. soluendo. nunquid autem idem est in omni alia causa, si tuo creditori soluo quod tibi debeo? Resp. forte non. & ideo hic est ita quod illius res, s. soluentis fuerunt obligatæ ei cui soluit Az. tamen contra sup. de nego. l. si liber. in fi. & ĵ. de exc. do. si opera. in fi. sed qualiter agetur pignoratitia actione, contra primum conductorem, cum per rei traditionem factam primo conductori non sit ei quæsita possessio? alias non nascitur pignoratitia, vt insti. qui. bus mo. re contra. ob. §. fi. respon. imò tacitè videtur facta traditio, vnde locator iste secundus potest includere rem authoritate sua, ut inf. in quibus cau. pig. ta. con. l. est differentia. & ĵ de dam. infec. l. vtique, sic & alias tacita fingitur traditio, vt C. de do. l. quisquis & hoc ideo quia hic secundus conductor est obligatus priori conductori personaliter, non autem priori locatori est personaliter obligatus. Prior. n. locator tacitã habet hypothecam pro alterius debito, nec tamen habet personalem contra secundum conductorem, & ideo nec tacita traditio ei facta videtur, vnde ipse non conuenitur pignoratitia actione, vt quod ergo res est obligata, & alterutri facta solutione agitur pignoratitia actione ĵ. sm locatoré, & contingit liberatio. Audio tñ quod Py. legit ita literam istã vt domino domus non sint obligata friuola secundi conductoris, quod nihil est, quo. n. fieret quòd primo conductori obligatæ essent ad vniuersam pensioné, cum vniuersa, nõ sibi, sed dño debeantur? Item cur diceret, videtur autem & cũ dño, &c. fit ergo quæstio, an domino sint obligatæ insolidum, & cum domino tacitè videtur hoc conuenisse, quod ei sint obligatæ pro eo quod debet secundum Azo.
c *Tenebuntur.*]s. locatori secundo scdm Py. tu dic, s. locatori primo. sed vt quod res secundi obligentur priori, vt ĵ. in q. cau. pig. ta. con. l. si gratuitam, quæ est ĵ. Sol. ibi gratis fuit data domus secundo habitanti. Item ad idem contra inf. loc. l. si in lege. § si colonus. Solu. aliud est in vrbanis, in quibus etiam ignoranti dño tacitè obligãtur, vt hic. Aliud in rusticis, vbi demum si scientia interuenit, ut C. loca. l. certi. & in l. contraria. vel quod iai dicit, rem secundi non obligari domino, verũ est ad vniuersalem pẽsionem, sed ad suã partem sic, vt hic dr. Vel tu dic, quod ibi res secundi conductoris nõ fuerunt inuectæ, sed expressa conuentione primo colono obligatæ, vt & ibi dixi.
d *Friuola.*]i. supellectilia. Accur.] Quod Accur. hic dicitur supellectilia, intellige de parua suppellectili, & iunge dicta supra, in apostil. de friuolis.
e *Hoc conuenisse.*] s. vt friuola mea sint obligata in eam summam in qua conduxi. vñ nõ est mirandum si possim ei soluere inuito eo à quo conduxeram.
f *Sua propria.*]tacita tñ vt sic nõ videat ei adq ri p extraneã personã.
g *Nec tutorem.*]sed ĵ. C. qñ ex fa. tu. vel cu. l. 2. & ĵ. de consti. pec. l. cũ q. §. si actori. Sol. ibi vtilis acquiritur, hic non directa, vel hic speciale est in casibus illis, quod non placet. Tu dic, quod si diuisa est administratio in re q̃ nõ spectat ad eius administrationem, nõ q̃ritur: in ea quæ spectat, sic.
h *Acquiri.*]vt inf de acquir. pos. l possessio. quoq; §. & si possessio. & C. per quas perso. no. acqui. l. 1.
i *Non semper.*]quia aliqñ acqrit. s. cum pecunia nro noie mutuatur. tunc. n. condictio certi & pignoris obligatio nobis acq̃rit, ut C. p quas pso. no. acq. l. fi. q̃ est ĵ. vel nõ semper iõ dicit, qa non ad agendũ, sed ad excipiẽdum, vel non directè, sed utiliter acquiritur. Item ĵ. ĵ. de pign. l. si inter. in prin. Solu. ibi obligauit procurator, domino mandante, vel ratũ habẽte, vñ tenet obligat sec̃ q̃, ut hic.
k]*Poterit.*] tenet ergo pignus.
l *Vel vniuersorum bonorum.*] non tñ libera. nam & tunc posset etiam si non conuenisset, ut infra eo. si conuenerit, §. fi. & sup. de procu. l. procurator cui libera. Item nō. quod præsumptio inducitur ex consuetudine patrisfamil. sic. & infra eo. si seruus. & C. de epis. au. l. 3. & infra de test. hæredes, §. s. & ĵ. de vsur. qui semisses, §. fi. & inf. de cond. & demon. cum tertius ita, circa fi. & infra quod cum eo. l. fi. & ad Maced. sed & Iulia. § quod dicitur.

nis. Tertio format quæstionem circa præcedentia. Quartò respon. cuidam tacitè obiectioni. Secunda ibi, Vnde si domum. Tertia ibi, Planè. Quarta ibi, videtur autem, in qua respondet tacitè obiectioni. nam per liberam personã non quæritur nobis actio pignoris seu obligatio, ergo domino locanti non potest quæri per conductionem factam à primo conductore: ad quod respon. quod ista conuentio tacitè videtur facta cum primo domino, & sic ipsi non quæritur ex contractu facto cũ primo conductore, sed ex conuentione sua propria tacitè facta. Bart.

¶Solutam autem pecuniam accipiendum est, 1 † non solum si ipsi, cui obligata res est, sed & si alij sit soluta voluntate eius, vel ei, cui hæres extitit, a vel procuratori eius, vel seruo pecunijs exigendis proposito.

¶ Vnde si domum conduxeris, & eius partem mihi locaueris, egoque locatori tuo pensionem soluero: pignoratitia aduersus te potero experiri. b nam Iulia. scribit solui ei posse. Et si partem tibi, partem ei soluero, tantũdem erit dicendum.

¶Planè in eam duntaxat summam inuecta mea 2 † & illata tenebuntur, c 3 † in qua 4 † cænaculum conduxi. non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionem insulæ friuola d * mea teneantur.

¶ Videtur autem tacitè, & cum domino ædium hoc cõuenisse, e vt non pacto cænacularij proficiat domino, sed sua propria. f

Per liberam personam non acquiritur nobis actio siue obligatio pignoris, licet eius possessio acquiri possit. hoc dicit. Primo ponit vnum dictum. Secundo respondet tacitæ quæstioni. Secunda ibi. Sed nec. Bar.

¶ Per liberam autem personam pignoris obligatio nobis non acquiritur, adeo, vt nec 5 † per procuratorem plerumque nec 6 † tutorem g acquiratur, & ideo ipsi actione pignoratitia conuenientur.

¶ Sed nec mutat quod constitutum est ab Imperatore nostro, 7 † posse per liberam personam possessionem acquiri. h nam hoc eo pertinebit, ut possimus 8 † pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem vel tutorem apprehendere, ipsam autem obligationem libera persona nobis i non semper acquiret.

Procurator qui potest pignorare, potest pignoratitia agere: quod est, si habet speciale mandatũ, uel generale ab homine consueto pignorare. Bar.

¶Sed si procurator meus vel tutor rem pignori dederit, ipse agere pignoratitia poterit. k quod in procuratore ita procedit, si ei 9 † mandatum fuerit pignori dare.

Caius li. 11. 10† ad edi. pu.

LEX XII.

Vel vniuersorum bonorum l administratio ei permissa est ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere.

1† l. doc. sq. sic.
2† Al. inuecta et illata.
3† Alias tenebantur.
4† Fe in quo.
* De friuolis vasis pulchrè Bud. &c.] & nota q̃ erant fictilia minimi pretij. Seneca. li. 3. contro. Pet. fab. in l. 48. de reg. iur. friuola aia videntur legisse apud Isid. lib. 6. et Imo c. 5.
5† Fl. vetus.
6† Fl. vel.
7† Antoninus, seu Alex. Seuerus. Cuio ac qui post l. 2. C. per quas pso.
8† Fl. ut possimus quidem.
* H c quidã à Triboniano additum putant.
9† Alias dest. ei.
10† Fl. lib. 9.

a *SI cum venderet. Pignoratitia.*] idest, pignoratitia actione.
b *Emptorem.*]ut & infra de distra. pign. l. si creditor. in prin.
†† Fl lib. 38.
c *Aut in factum.*] & potest legi disiunctiuè, & correctiuè. disiunctiuè, ut quia rei vendi. habeat debitor utile dominium translatum est in accipientem, vt instit. qui. alie. li. §. contra autem. Correctiuè, vt tantum in factum detur, idest praescri. ver. ex pacto adhibito incontinenti, vt infra de praescri. ver. si sibi, quod est speciale hic, cum aliàs ex alieno pacto adhibito non detur actio, & si paciscentis intersit, ut C. de dona. l. cum res, datur etiam hic ex vendito, ut C. de pact. inter emp. l. secunda.
d *Et culpa*] ut & infra de bonis aut. iu. pos. l. praetor. § est praeterea.
e *Vt in commodato.*] scilicet vtriusque gratia contracto, ut supra commo. l. si ut certo. §. nunc videndum. alioquin si tantum gratia accipientis, plus in eo venit. si tantum dantis, tunc minus, ut dicta l. si ut certo. §. interdum. & l. in rebus, & institu. quibus mod. re contra. oblig. §. fina. Azo. Vel dic, culpa, & non tanta, sicut & ibi. Et sic imperfecti sicut pater vester, &c.
† Non tamen est diligentia modū excedēs à creditore, ut à commodata rio exigatur, l. 5. cōmod. sed à diligens pa terfam. in suis rebus praesta- ri solet. & seq.
f *CReditor. De dolo.*] & culpa, ut infra sol. matrim. l. si filiofam. §. maritum. Azo.
g *Repromittere.*]& poterit hic dici iudicialis, ut no. inf. de verb. obl. l. stipulationum. §. 1.
†† Rachi pignoratitiis, & de Dotē.
h *Et si praedium.*]hoc amplius in praedio.
i *De iure.*] idest de seruitute.
k *Cessante.*] si tam creditor scierit debere, alioquin imputabitur debitori, ut infra de contrahen. emptio. l. in vendendo. §. pen. Azo. & hanc cautionem, praestandam. facit supra quod metus causa. l. metum. §. §. Iulia. & §. et hoc & infra mane
†† Fl. talib.

Ex pacto creditoris venidentis potest debitor agere vel petere vt sibi credatur actio. Bart.

Vlpianus lib. 35. †† ad Sabi.

LEX XIII.

SI cum venderet creditor pignus, conuenit inter ipsum & emptorem, ut si solueret debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rē suam: scripsit Iulia. & est rescriptum, ob hanc contentionem pignoratitijs a actionibus teneri creditorē ut debitori mandet ex vendito actionem aduersus emptorem. b sed & ipse debitor aut vendicare rem poterit, aut in factum c actione aduersus emptorem agere.

In hac actione venit dolus, lata culpa, & leuis, non casus fortuitus.

¶Venit autem in hanc actionē & dolus & culpa, d vt in cōmodato. e uenit & custodia, † vis maior non venit.

Paulus li. 29. ad edictum.

LEX XIIII.

EA igitur, quae diligens paterfamilias in suis rebus praestare solet, à creditore exiguntur.

Creditor cum reddit pignus, debet cauere de suo dato & facto & neglecto. Bartolus.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

LEX XV.

CReditor cū pignus reddit, de dolo f debet debitori repromittere. g & si praedium h pignoratum est, etiam 2 † de iure i eius repromittendum, ne fortè seruitutes, cessante k uti creditore, amissae sint.

Tuendus est creditor in pignore dato à tutore, vel curatore legitimè. Bart.

Paulus libro 29. ad edictum.

LEX XVI.

TVtor lege, non refragante, l si dederit rem pupilli pignori, tuendus 3 † erit, scilicet si in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem in curatore adolescentis, uel furiosi,

Si creditor decipiatur in pignore dolo uel culpa debitoris, habet contrariam pignoratitiam ad interesse: poterit etiam stellionatus crimine accusari si dolus interuenerit. Bart.

¶ Contrariā creditori pignoratitiam actionem competere certū est. proinde, si rem alienam, uel alij pignoratam, m uel in publicum obligatam dedit, tenebitur, quāuis & stellionatus crimē committat. n Sed utrum ita demum si sciens, an & si ignorat? 4 † & quantum ad crimen pertinet, excusat eum 5 † ignorantia: quantum ad cōtrarium iudicium, ignorantia eū non excusat, o ut Marcellius li. 6. dig scribit. ¶Sed si sciens p creditor accipiat uel alienum, vel obligatum, uel morbosum, contrarium ei non competit. q

Fundus vectigalis, vel emphyteuticarius pot obligari saluo iure domini. B.

¶ Etiam uectigale praedium pignori dari pōt, sed & superficiarum, quia hodie utiles actiones r superficiarijs dātur.

Martianus lib. singulari ad hypothecariam formulam.

LEX XVII.

SAne diui Verus 6 † & Antoninus rescripserunt, ut sine diminutione mercedis s soli obligaretur. 7 †

Nomen debitoris potest pignori obligari: & quod inde redigitur, vel compensatur, vel pro pignore tenetur. Bart.

Paulus libro 29. ad edictum.

LEX XVIII.

SI cōuenerit, t ut nomē debitoris mei pignori tibi sit, tuenda est à praetore haec conuentio, ut & te in exigenda pecunia, & debitorem aduersus me (si cū eo experiar) tueat. u ergo si id nomen pecuniariū fuerit, exactā pecuniā tecū pensabit. 8 † si vero corporis alicui, id, q d acceperis, erit tibi pignoris loco. x

l. de tuo. & C. eod. si ob causam. & sup. de rei ven. l. si post acceptum, & infra de aedil. edi. l. aediles, § fi. Sed contra infra eod. l. debitor. § si Sol. illa secundum hanc intelligitur, ut ibi dices.
l *TVtor. Non refragante.*] aliter si lex refragatur, puta in rebus soli, ut infra de re. eo. qui sub tu. vel cura. si pupillorum, hodie & in rebus mobilibus refragatur, ut C. de admi. tu. l. lex in fructibus ergo & in similibus, haec lex intelligitur, ut C. si ali. res pig. da. sit l. 3. vel quando ob aes alienum cum authoritate iudicis, ut infra de reb. eo. l. magis. §. item praetor.
m *Pignoratam*] ita q non sufficiat utrique debito, ut infra eod. si quis in pignore. § fin.
n *Committat.*] ar. sup. eo. l. 1. in fi. & inf. de cri. stel. l. stellionatus. §. 1.
o *Non excusat.*] quia in culpa fuit quae venit in contraria pig. vt supra eod. l. si cum venderet. §. fi.
p *Sed si sciens.*] aliàs nō est hic lex, & aliàs sic.
q *Non competit.*] quia est cautum, ut uoluit, ut supra eod. l. si rem. §. omnis. Item quia non debuit certiorari qui sciuit, ut infra de ac. emp. l. 1. in fi. & infra. quod fal. tut. auct. l. 1. in fi. & infra. de aedil. edi. l. si tamen. §. qui seruum vet. in aedilitijs, & infra de doli excep. l. apud Celsum §. item Labeo.
r *Vtiles actiones.*] scilicet in rem, ut supra si ager vecti. vel emphit. per totū, & de rei ven. superficiario. §. praetor, & infra de superficie. l. fi. §. 1. Acc.
s *SAne. Mercedis.* vt infra qui po in pig. hab. l. etiam Accursius.
t *SI conuenerit.*] inter nos. Accur.
u *Tueatur.*] ut C. de haere. vē. l. postquam, & quae res pig. obl. pos. l. nomen quoque, & ibi dicitur quae actione. Accur.
x *Loci.*] ut infra de pig. l. grege. §. 1. No. ergo cōpensari quantitatem

4 † Fl. ignorat.
5 † Aliàs, decessum.
6 † Fl. Seuerus. Alij sane ut diui Seuerus, &c.
7 † Fl. obligare
8 † Fl. pensabit.

titatem ad quantitatem, * sed non ad speciem, ut supra de cond. indeb. l. si non sortem, §. fi. Acc.

a *Alluuion.*] vt & infra, de pigno. l. si fundus, in prin. sic & legatum augetur, ut infra, de leg. i. quod in rerum, §. si quis post.

b *Venierit.*] à debitore, ut & C. de dist. pig. l. si debitor. & infra, de acquir. rerum do. traditio.

c *Ancillæ.*] scilicet obligatæ.

d *Natus sit.*] non tamen conceptus, sed apud debitorem fuit conceptus. nam si post venditionem conciperetur, non esset pignori obligatus, vt infra, de pigno. l. Paulus respondit, §. 1. quæ est contra.

e *Aliud nauis.*] sic si legaui lanam, & si postea factũ est vestimentum, non continetur in legato vestimentum, ut infra de lega. 3. l. lana. Sed est contra inf. de leg. 1. seruum filij, §. si procul. sed ibi iã cesserat dies legati, vnde rei mutatio legatario non nocet. sed opponitur huic §. quia eodem modo aliud est ancilla, & aliud partus, & tamen respondetur idem, ut sup. prox. §. Tu dicas, quod optima est hæc differentia. hypothecaria quidem actio definit competere re obligata desinente esse, sed materia cum transit in materiatum desinit esse, & extinguitur, & incipit esse alia species vt j. de au. & arg. leg. l. Seia. §. item quæro. ergo hypotheca extinguitur, & ideo nominatim adijciendum est &c. & tunc dicam nauem esse obligatã. non ideo quia ex sylua sit facta vel nata, sed quia sua facta est, i. illius debitoris. vnde ex generali vel speciali obligatione est obligata, quare veniunt quæ habet, habiturusve est, ut C. quæ res pign. l. fi. vnde si alius non dominus illius syluæ fecerit nauem, & sic sibi acquiritur dominium, vt j. de acq. re. do. l. sed si ex meis tabulis. in princ. non dicam nauem pignori obligatam, sed in superio. casu non desinit esse ancilla propter natiuitatem partus, sed sylua desinit esse sylua.

f *Natæ ue sint.*] i. erunt, futurum enim tempus respicit. Ac.

g *Liberam.*] vt & C. quod cum eo l. si liberam. Sed contra etiam si habeat liberam, ut j. quæ res pig. obl. pos. l. 1. §. 1. Solutio, hic peculiare negotium gerebat, ibi alienum, ar. sup. de pact. in personam, § 1. Accur.

h *Alienã. Potest.*] alias non, vt. C. si res ali. pig. dat. sit l. quæ prædium, & l. fi. sed vendere sic, vt infra, de act. emp. ex empto. in prin. & de contrahen. emp. rem alienam. in prin. & est ratio vt ibi. Accur.

i *Valebit.*] ab eo tempore quo conualuit, vt infra, de pign. si fundus, §. 1. & C. de don. inter vi. & vxo. l. antepen. in fi. Notatur etiam hic, quod non valet ab initio, postea confirmari, * vt arg. supra de adop. l. adoptio. Accur.

k *Recte agitur.*] consignata pecunia & deposita, vel sola oblatione facta in iudicio, secus si extra, vt infra, de adm. tut. l. tutor pro pupillo. §. fina. & C. eod. l. nec creditores, & l. fin. §. fi. & sup. eo. l. si rem. in fi. & C. de vsur. l. acceptam.

Quod accedit pignori, pignus est. Bar.

¶ Si nuda proprietas pignori data sit, vsusfructus, qui postea accreuit, pignori cedit. 1 † Eadem causa est alluuionis. [a]

Res transit cum causa sua. Bart.

¶ Si fundus pignoratus venierit, [b] manere causam pignoris constitit, 2 † quia cum sua causa fundus transeat, sicut in partu ancillæ, [c] qui [d] post venditionem natus sit.

Quando materia in materiatum transit, pignus extinguitur, seu eius obligatio. Bart.

¶ Si quis cauerit, ut sylua sibi pignori esset, nauem ex ea materia factam non esse pignori Cassius ait, quia aliud sit materia, aliud nauis, [e] & ideo nominatim in dando pignore adijciendum esse ait, Quæque ex sylua facta, natave sint. [f]

Seruus & filius ex causa peculiari possunt rem peculij pignori obligare. B.

¶ Seruus rem peculiarem si pignori dederit, tuendus 3 † est, si liberam [g] peculij administrationem habuerit. nam & alienare eas potuit. 4 †

Martianus lib. singulari ad hypothecariam formulam.

LEX XIX.

EAdem & de filiofamilias dicta intelligimus

Res aliena potest domino volente vel ratum habente pignori obligari. Bartolus.

Paulus lib. 29. ad edictum.

LEX XX.

ALiena res pignori dari voluntate domini potest. [h] Sed & si ignorante eo data sit, & ratum habuerit, pignus valebit. [i]

Qui pares sunt in tempore, sunt pares in iure. Bartol.

¶ Si pluribus res simul pignori detur, æqualis omnium causa est. si per creditorem stetit quo minus ei soluatur, rectè agitur [k] pignoratitia.

Contra agentem pignoratitia potest excipi de emptione rei postea facta, hoc dicit.

¶ Interdum quod si soluta sit pecunia, tamen pignoratitia actio inhibenda est, veluti si creditor pignus suum emerit à debitore.

Quod ex re obligata superest, obligatum est. Bartolus.

Idem lib. 6. breuis edicti. 5 †

LEX XXI.

DOmo pignori data, & area eius tenebitur, [l] est enim pars [m] eius, & cõtra [n] ius soli sequitur 6 † ædificium.

Quod creditor consecutus est alio nomine pœna delicti circa rem commissi, computatur in debitũ, vel debitori restituitur, secus si ab ipso debitore pœna nomine exigatur. Bar.

Vlpianus lib. 28. 7 † ad edict.

LEX XXII.

SI pignore [n] surrepto, [o] fur

l *Domo. Eius tenebitur*] licet domus comburatur, sec. Accursius.

m *Pars eius.*] & quidem maxima, ut infra de sol. qui res, §. aream. & supra de rei vend. l. solum. Sed arg. contra inst. de vsus. § fi. Acc.

ADDITIO. Dic secundum Bar. hic, quod aliud est in vsufru. quia rei mutatione perimitur, vt supra quibus mod. vsu. amit. l. repeti. aliud in pignore, ut per eundem Bar. in l. si quis cauerit, supra eo.

n *Et contra.*] nam supra obligauit domũ, hic solum tantum, & tamen ædificium sequitur, vt Ric. & j. de pig. Paulus. §. domus. & l. si fundus. §. si res.

SI *pignore.*] CASVS. Obligaui tibi codicem pignori. fuit tibi surreptus, quæritur an hoc quod fueris consecutus ex persecutione rei, siue agendo actione furti ad pœnã, siue condictione furti ad rem ipsam, debebis in debitum computare. Et distinguitur, an extraneus pignus surripuit, & quicquid ab ipso fueris consecutus, in solutum computabitur. Si vero dominus pignoris surripuit, & conuentus dupli vel quadrupli act. furti præstiterit, creditor hoc in debitum non computabit. Idem est in alio casu, pone, seruum tuum mihi pignori obligasti, postea per metum me compulisti vt tibi traderem. postea egi contra te act. quod metus causa & quadruplum consecutus sum, nunquid illud in debitum computabitur? Dicit quod non.

¶ *Si creditor.*] Aliquis creditor iure pacti pignus vendidit, & consuetudo fuit illius regionis quod creditor vendendo de euictione caueret, vel bene vendere non potuit, vnde de duplo cauit, vel de simplo forte, postea fuit res euicta, vnde iste creditor & idem venditor conuentus duplum præstat, nunquid habet regressum per contrariam pign. contra debitorem? Dicit quod sic, si ideo pluris vendidit, quod de duplo cauerat, quia tunc de tota dupla contra debitorem habebit regressum. alias non habebit, nisi ad debitum. Viuia.

o *Si pignore surrepto.*] s. ab extraneo, quo casu non creditoremus, sed in summa pignori datur furti actio. sed si debi-

* Quantitatis ad quantitatem fit cõpensatio. vi. in indi. trac. in ver. compẽsatio. versi. sit quantitatis.

1 † Flori.

2 † Fl. deest, cũ sua.

3 † Fl. tuendũ.

4 † Fl potest.

* Inualidũ ab initio postea confirmat. vi. materiam in § non firmat. de reg. ius. in 6. & in l. Quod ab initio. ff. de reg. iu.

5 † [illegible]

6 † Fl. sequetur.

7 † Fl. lib. 70.

* Coniunge l. si debitor de furt.

debitor surripuit, tunc in summa debiti, vel vsurarum, vt infra, de fur. l. creditoris. Sed plene distinxi infra, de fur. l. eum qui. §. idem scribit.

a *Creditor*] No. creditorem agere furti, quia eius interest potius, & c. ut institu. de obl. quę ex delic. §. furti. Sed lege Aquilia non, nisi in subsidium, ut supra ad leg. Aquil. qui occidit, § primo, quæ est contra. Sed illa est ratio, quia illa tantum domino datur, vt eodem titu. item Mela. §. 1.

b *Imputare.*] & quod debitum excedit, restituat debitori, ut inf. de fur. l. creditoris Accursius.

c *Culpa.*] quo casu videbatur quod propter culpam à debito caderet, secundum Azo.

d *Condictione.*] non furtiua, sed incerti, quæ datur non domino, sed alias ius habenti in rem, vt est creditor, vt supra de condi. fur. l. & ideo, § fi.

e *Creditori.*] quod fit in summa debiti, vt dixi

f *Restituat*] idest debito imputari, sed lucro debitoris cedere, vt infra, de sol. id quod. Sed quid in eo quod per condictionem incerti præstat? Videtur imputandum, cum lucro rei succedat, argu. supra de petit. hæred. l. si rem. Econtra videtur, quod non, per hoc quod postea dicit in actione quod metus causa. nam in quadruplo illo vnum simplum est res ipsa, siue rei æstimatio. Dic ergo secundum Azo. quod non imputatur, sed Ir. contra. Et quod dicit de actione quod metus causa. quod non imputatur, dicit quod restituitur tantum: quod falsum est, ut inf. dicit. Item cum creditor imputat siue restituit quod consequitur ab extraneo, ut supra dictum est proxim. quare conductor non restituit quod ab extraneo consecutus est actione furti, ut infra loca. l. is qui rem. Item nec commodatarius, ut C. de fur. l. fina. §. sed cum in secunda, quæ sunt contrariæ. Solu. conductor & commodatarius amisetant vsum quem habere debebant: creditor autem vti non debebat, imò si vteretur, faceret furtum, ut infra de fur. l. si pignore, in prin.

ti egerit creditor, [a] totum, quicquid percepit, debito eũ imputare [b] Papinianus confitetur: & est verum, etiam si culpa [c] creditoris furtum sit factum. multò magis hoc erit dicendum in eo, quod ex cõdictione [d] consecutus est. Sed quod ipse debitor * furti actione præstitit creditori [e] vel condictione, an debito sit imputandum, videamus. Et quidem non oportere id ei restitui, [f] quod ipse ex furti actione præstitit, peræquè 1 † relatum est, & traditum. & ita Papinianus lib. 7. 2 † qua ratione ait.

¶ Idem Papinianus ait, 3 † & si metus causa servum pignoratum debitori tradiderit, quem bona fide [g] pignori acceperat. Nam & si egerit, quod metus causa factum est, & quadruplum sit consecutus, nihil ei 4 † restituet ex eo quod consecutus [h] est, nec debito imputabit. [i]

Etiam prædo potest agere pignoratitia ad rem & ad fructus. Bar.

¶ Si prædo rem pignori dederit, competit ei & de fructibus pignoratitia [k] actio, [l] quamuis ipse fructus suos nõ facit. A prædone enim fructus & vendicari extantes possunt & consumpti condici. [m] Proderit [n] igitur ei, quod creditor bona fide possessor fuit.

g *Bona fide.*] secus ergo si & ipse per metum pignori acceperit, tunc enim non uidetur illud damnum pati, quod desiderat hæc actio quod metus cau. ut supra quod met. cau. l. sed & partus, §. fi. Acc.

h *Consecutus.*] s. à debitore, & æstimationis possessionis pignoris, sed in actione furti ipsius debiti. Et est ratio, quia actio furti datur ad interesse, quod metus causa ad quadruplum æstimationis rei ablatæ. ut inf. de fur. l. creditoris, & supra quod metus causa, l. si cum excep. §. quadruplabitur, & l. si mulier, §. qui possessionem.

i *Imputabit*] Sed cum in actione quod metus causa æstimatio possessionis pignoris pro pignore habeatur, quare non restituet vnum simplum, sicut restitueret pignus? Respon. quia debitor ad pignus potest intendere pignoratitiam actionem, sed ad æstimationem nulla actione habet obligatum creditorem, & ita debitori potius expedit dare rem quam pretium; idest vnum simplum de quadruplo. sic ff. de lega. primo, l. cum filij, §. si statuliberum Accur.

k *Pignoratitia.*] soluta demum pecunia.

l *Actio.*] sicut & cõmodati, ut supra commo. l. ita vt si fur. Ac.

m *Condici.*] ut supra de condic. indeb. l. si verbana. in fi.

n *Proderit*] Ad extenuandum debitum, vt pignoratitia agere possit quando fuit creditor bonæ fidei. alias si malæ fidei, non facit creditor suos, vnde prædo non liberatur, sed dominus vendicat vel condicit si consumpti sunt. Item proderit ei, quia si soluat debitum, per pignoratitiam actionem consequitur fructus à creditoribus, vt in prin. §. & transfertur totum dominium in eum à creditore: sed tamen cogitur restituere domino rei, vel totidem vndecunque hãt, sicut emptor qui redhibitoria agit, vt ff. de ædil. edi. l. cum autem. §. cũ redhibeatur. cũ. n. sit prædo, de percipiendis tenetur, ut ff. de rei vẽ. l. si nauis § fi.

Si debitor pignus quod conduxit, non restituit, ad interesse contrario iudicio conuenitur. Bar.

¶ Si post distractum [o] pignus debitor qui precario rogauit, [p] vel conduxit, pignoris possessionem 5 † non restituat, [q] contrario iudicio tenetur. [r]

Si creditor vendens pignus promittit ex consuetudine, vel aliter vtiliter gesserit, quod hoc nomine præstiterit, contrario iudicio repetit. alias non vltra debiti summam. Item si ex stipulatione de euictione duplum præstiterit, fortè, & vsuras consequitur: si simplum, sortem tantummodo. hoc dicit, cum Bartol.

¶ Si creditor, cum venderet pignus, duplam promisit: (nã vsu hoc euenerit 6 †) conuentus ob euictionem & condẽnatus, an habeat regressum pignoratitiæ contrariæ actionis? Et potest dici esse regressum, si modo sine dolo [s] & culpa sic vendidit, & vt pater familias diligens id gessit. Si vero nullum emolumentum talis venditio 7 † attulit, [u] sed tanti vendidit, 8 † quanti vendere potuit, etiam si hoc non promisit, [x] regressum non habere. [y]

n *Proderit.*] refert se ad primum casum.

o *Si post distractum*] à creditore, & maximè subaudi, nã idem & si non distraxisset adhuc.

p *Rogauit*] ante distractionem pignoris, non post.

q *Restituat.*] s. creditori, vt eam emptori tradat.

r *Tenetur.*] ad interesse, non vt restituat rẽ: ad eam enim habet interdictum de precario, vel hypothecariam. Azo. Item interdictum vnde vi, quia videtur eum vi expellere. Et no. secundum quosdam, quod in hoc contrario iudicio, cum de fide rupta agatur, posset in litem iurari. & condẽnatus efficitur infamis hoc casu, ut sup. de ijs qui no. infa. l. furti. §. mandati.

s *Sine dolo*] quia sic se habet consuetudo, quæ est seruanda in talibus, vt ff. de ædil. edi. l. quod si nolit, §. quia assidua. & inf. de euict. l. si fundus. Et secundum hoc intelligitur supra eo. l. si necessarias, §. 1. Item no. propter consuetudinẽ quem excusari, vt hic, & inf. de adm. tut. l. sine herede, § Lucius, & ad hoc ff. man. l. si quis negotia, § fi.

t *Tanti vendidit.*] s. cum promissione duplæ. nec etiam erat consuetudo regionis, ut sic caueretur.

u *Attulit.*] hoc secundum casum quo creditor agit de dupla contra debitorem, s. quando plus vendidit.

x *Promisit*] idest promisisset sic in Auth. de consang. & vteri. fra. §. 1. coll. 6.

y *Non habere.*] s. ad interesse, sed ad summam debiti sic, ut statim subiicit nec enim, &c. ipse autem creditor bene tenetur, ex quo promisit, ut C. cre. eui. pig. l. 1. & 2. Acc.

Margin notes:

* Hic text. secundum Bal. hic quia venit ad limitationẽ l. 1 C. eo & l. si dominum cũ similibus, & idem probat l. si quis stemma dixit, quia in capit. & fi inc. Long

1 † Alias, asse.

2 † Fl. lib. 9.

3 † Al. deest, Papinianus.

4 † Fl. nihil neque restituet.

5 † Fl. condu. pignus possessionem.

6 † Duobus merat, et conuentus ob euictionem et condemnatus.

7 † Alias, creditori.

8 † Fl. vendidit quanti vẽderet.

Nam enim] Casus ibi, sed si stipulatio, sic ponitur: creditor mihi x mutuauerat sub pignore, stipulatus est vsuras, deinde vendidit pignus creditor forte pro x quæ sibi debebantur, & cauit de dupla, hoc in superiori. §. Postea stetit per quinquennium, tandem euicta fuit res ab emptore, vnde creditorem cōuenit emptor de dupla, & conuentus præstitit: quæritur an iste creditor regressum habeat contra debitorem pro vsuris medii tēporis, hoc est illius quinquennii, eo quod res fuit euicta? Et respō. quod regressum habebit, cum in duplæ solutione plus damni sustineat, quam ex vsu pecu. medio tempore, quod si creditor non præstitit, nisi simplum, dicit quod in hoc casu, non habebit regressum, quia non plus ei videtur abesse, quam fuit lucratus ex vsu pretii per id quinquenniū. Viuianus

a *Poterit*] hanc enim consequitur, ut ī. de distra pig l. r. scriptū.

b *Sed si stipulatio.*] a creditore interposita propter sortem.

c *Eam.*] scilicet duplam. Accur.

d *Factum est.*] quasi dicat nō est tanta vsura, quia in duplo quod emptori præstat, non fit tantundem, vel plus. Sed quid si minus est in duplo? Resp. forte nō cōsequit qđ est vitra.

1 † Flor. de eſt, &c.

2 † alias si pulatio vsurarum fuit.

3 † Alias, obligata consecutus est, victus eam.

4 † Flor. se eſt, pro euictione.

5 † Flor. lib. 30.

* Facit ad hanc l. glo. vlt. circa medium, in ca. causam que de eis.

Triphonius li. 8. Disput.

LEX XXIII.

Nec enim amplius a debitore quā debiti summa est 1 † consequi poterit. a ¶ Sed si stipulatio b 2 † vsurarum fuerat, & post quinquennium forte quam pretium ex re obligata 3 † acceperat, victus eam c emptori restituat, etiam medii temporis usu as a debitore petere poterit: quia nihil ei solutum esse pro euictione, 4 † ut auferri non possit, palam factum est d Sed si simplū e præstitit, doli exceptione repellendus erit ab vsurarū petitione: quia habuit vsum pecuniæ pretii quod ab emptore f acceperat.

Re in solutum data, a iudice, vel a parte euicta, non agitur primitiua, sed utili ex empto ad interesse: quod etiam in compensatione deducitur. Bart.

Vlpianus lib. 28. 5 † ad edic.

LEX XXIIII.

Eleganter * apud me quæsitum est, si impetrasset creditor a Cæsare, vt pignus possideret, g idque euictum esset: an h habeat pignoratitiam contrariam i Et videtur finita h esse pignoris obligatio, & a contractu priore recessum. Immo utilis actio 6 † ex empto accommodanda 7 † est, quemadmodum si pro soluto i ei res data fuerit, ut in quantitatem debiti satisfiat, vel inquantum eius K intersit Et compensationem l habere potest creditor, si forte m pignoratitia, vel ex alia causa cum eo agetur.

Solutio pecuniæ reprobæ soluentem non liberat, sed non cogitur soluere debitum, nisi pecunia reddatur. Bart.

¶ Qui reprobos nūmos soluit creditori, an habeat pignoratitiam actionem, quasi soluta pecunia, quæritur? Et constat neque pignoratitia eum agere, neque liberari eum 8 † posse quia reproba pecunia non liberat n

e *Simplum.*] qui tātum simplum promisit de euictione, a quod etiam non tenebantur, ut C. cre. eui. pi. l. j. & z. & ī. man. l. si mandato Titii. §. creditor. sed ad cedendam ɀriam pignorati iam actionē, ut ī. de euict. l. in creditore.

f *Quod ab emptore.*] quodque solū restituit. Io. Sed, nonne in primo casu habuit usum pecuniæ? R. spon. non intelligitur habuisse, cum plus habeat necesse restituere.

Eleganter.] CASVS. Obligaui tibi aliquam rem pro x. tum in solutione cessatem, impetrasti a principe, liceret, tibi pignus hoc iure dñii cū aut authoritate principis possedisses, aliqs eam a te vendi auit, & euicit, quæritur an habeas regressum ɀtra quondā debitorem per act. pig. Dī quod non, quia per impetrationem dñij videt extincta pig. obligatio, ʃhabebis tñ utilem actionē ex empto contra me, quasi rem emisses, ad pecuniam debitam & vsuras, & etiam ad interesse, si plus est interesse. Sed pone, ꝙ pignus sit deterius factum, nunquid illam deteriorationem poterit debitor compensare, si debitor agat pigno act. aduersus creditorem? Et respondetur quod sic.

¶ *Qui reprobos*] Mutuasti mihi x. sub pignore: solui tibi in falsa moneta: verum habeam pig. act. ad pignus? Respon. quod non: sed soluere debeo in bona moneta: & reddendi sunt mihi falsi nummi quos dedi.

¶ *Si vendiderit.*] Mutuam tibi xx. aureos sub pignore, vendidi pignus istud pro xxx. aureis, & sic vltra x. vendidi quam mihi debitum sit: sed non tum pretium recipis verum debitor cui mutuaueram, posit agere contra me ad superfluum, hoc est ad x. antequam recipiam? Et resp. ꝙ expectare debet me quod recipiam prius, uel debeo ei cedere actio. contra emptorē pignoris meo periculo. Sed si recepi illud superfluum & non reddo, ueniet in act. pignor. sequen. §. est plenus Viuianus.

g *Possideret.*] iure dominij. Accursius.

h *Finita.*] quia creditor dñs esse cœpit. Sed ɀ ī. ad Treb. l. debitor circa prin. vbi dicit hæredem rog. tum de restituendo si adeat, ꝙ licet sit dñs factus rei sibi obligatæ, remanet tñ sibi hypothecaria. Sol. ibi vt nec dñs factus ex quo restituit, vnde quasi prius peremptā restituit, vel resuscitatur, vt ī. si ex noxa. cau. ag. a. l. 2. in fi. Itē ɀ. ī. de exe. rei iudi. l. ex sententia. §. Latinus. in fi. vbi fuit creditor factus dñs rei sibi obligatæ ex quadā gna li transactione inter se & debitorē facta, & tradita sibi re ex ea causa, & tamē si a possessione cecidit, agi hypothecaria ibi dicit. Sol. ibi non fuit dñium translatum in creditorem, qa non fuit ei data illa res tāquā esset dātis, sed tāquā alterius, & sic etiās dñium nō mutauit, ut ī. de condi. cau. da. l. j. § subst. li. Item ɀ. ī. de solu. l. si aliam. ubi dicit, ꝙ ita demum est a prioribus obligationibus recessum, si res ita creditori assignet, ꝙ euinci non possit. Sol. ibi eo modo accepit, ut non alias discederet, nisi res eius fieret, hic autem non. Vel hic aliud pro pecunia, ibi aliud pro alio, ʃputa species pro specie

i *Pro soluto ei.*] tūc. n. quando res in solutum datur, si euinci tur datur utilis ex empto, ut hic innuit, & C. de euic. l. si prædium expressē dicitur. Sed videtur antiqua actione debere agi, ut C. de sent & int. l. libera quæ est cōtra. Sol. hic res pro pecunia: ibi res pro re: Vnde non est emptio. Vel distingue, an accipiendo insolutum uoluit omnino a priore obligatione recedere, ut hic: an ita demum si res irreuocabiliter fieret sua, ut ibi.

6 † Vide eſt, aliu.

7 † Fl. accōmodata.

8 † Flor. deest, cum.

K *Vel inquantum eius.*] si plus interest sua. Sed ɀtra uidetur ꝙ nō possit, nisi ad pretiū & usuras, ut ar. ī. de euict. l. si plus. §. j. Sol. is ꝙ impetrauit d̄ñium, ut quasi dñs possideret, agit ad interesse, uel ad debitum. Aliud in eo qui emit ab executore, quia tunc ad debitum & vsuram agit, ut ibi: forsan propter Cæsaris beneficium est hoc, uel ꝙ a hic fuit creditor qui emisse videtur secundum. Axo.

l *Compensationem.*] quia qui actionem habere potest: multo magis exceptionem per compensationem.

m *Si forte.*] quia forte damnum dedit in re pignori obligata. Accursius.

n *Non liberat.*] nam non uidetur solutum qđ deterius soluitur quam debet, ut hic, & ī. depo. l. j. §. si res. & inf. de solu. l. qui sibi. §. fina. & sup. commoda. l. 3. §. si reddita. Sed quid si ab electore fuerit approbata? Argumen. quod sit liberatus, ut supra eo. l. si rem. § omnis. in fi. & infra de conditio. & demonstratio. l. quamuis. quia sibi debet imputare qui male eligit, uel eligi fecit, ut inf. pro soc. l. socius socio, & ī. de loca. & condu. l. ea lege. §. 6. & inf. man. l. inter. § abesse & ī. de fideius. l. 3 in fi. & l. qui debitorem. & ī. de solu. si solutus. Sed ɀ. f quod deficiat solutio, uel electio ubi deficit emptio: quia erratum est in substantiali qualitate, ut ī. de ɀh emp. l. in venditionib. §. vnde quæritur & ī. de optio. leg. a. l. 2. Sol. ego puto eū qui certat de damno vitando, potiorem esse, ar. ī. de min.

soluentem, reprobis videlicet nummis reddendis. a 1 †

Ad id quod plus debito pignus est venditum, potest agere debitor, vt sibi soluatur, vel actio cedatur. Bartolus.

¶ Si vendiderit quidem creditor pignus pluris quam debitum erat, nondum autem pretium ab emptore exegerit, an pignoratitio iudicio conueniri possit ad superfluum reddendum, b an verò vel expectare debeat quoad c emptor soluat, vel suscipere actiones aduersus emptorem? Et arbitror non esse vrgendum ad solutionem d creditorem: sed aut expectare debitorem debere: aut si non expectet, mandet e 2 † ei actiones aduersus emptorem, periculo tamen venditoris, quod si accepit iam pecuniam, nec 3 † superfluum reddidit: in pignoratitio iudicio venit. f

Si creditor res pignoratas male tractauerit, tenetur pignoratitia, nisi iure permittente fecit. Bart.

¶ Et si * res pignori data male tractauit creditor, uel seruos debilitauit, g plane si pro maleficiis suis coercuit, vel vinxit, uel obtulit praefecturae, uel praesidi, dicendū est pignoratitia creditorem non teneri h Quare si prostituit ancillam, vel aliud improbatum facere coegit: ilico pignus ancillae soluitur. i

Expensae necessariae, vel vtiles debent restitui creditori, si modo debitori non sunt onerosae: quod arbitrio iudicis aestimabitur. Bartolus.

Idem libro 30. ad edictum.

LEX XXV.

SI seruos pigneratos artificiis instruxit creditor, si quidem iam imbutos, k uel uoluntate l debitoris, erit contraria actio: si uero nihil horum intercesserit, si quidē artificiis necessariis, m erit actio contraria: non tamen sic, ut cogatur seruis carere pro quātitate sumptuum debitor. n Sicut enim negligere o creditorem dolus & culpa, p quam praestat, non patitur: ita nec talem efficere rem pignoratam, ut grauis sit debitori ad recipiendum: 4 † puta saltum grandem pignori datum ab homine, qui uix luere q potest, ne dum excolere: r tu acceptum pignori excoluisti sic, ut magni pretii faceres: alioquin non est aequum, s aut quaerere me alios creditores, aut cogi distrahere t quod uelim receptum, aut penuria coactum derelinquere 5 † me tibi. Igitur haec a iudice erūt dispiciēda, ut neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur. u *

verum §. fin. & l. si minor 25. a filio. Item quid si expellerit, eam pro proba. Videtur quod repellatur, saltem quia non reddit reprobam, vt hic subiicit, & infra de solu. l. si cum aurum. Vel quia tantundem quocumque modo habet, vt infra de solu. cum seruus. & l. cum quis. §. qui hominem. Sed videtur ꝙ: quia potest reddere aestimationem reprobi, & quia ab eo non tulit, habere debet, vt C. de inoffi. testam. l. sancimus §. repletionem. & quia habet ex sua negotiatione, vt ff. ad legem Fal. l. 3. & quia his, quibus soluit, adhuc tenetur. Accursius.

a *Reddendis.*] non cōdictione indebiti, sed opposita exceptione doli mali, etiam si scienter soluit, ut infra de solut. l. si cum aurum.

b *Reddendum.*] scilicet debitori. Accursi.

c *Quoad.*] id est donec.

d *Ad solutionem*] superflui.

e *Mandet.*] sic & mādatur supra de petit. haer. l. quod si in ait. §. idem Iulianus: & inf. de actio. emp. l. si ea. Sed hoc casu videtur contra. infra eod. l. pen. in prin. Solve ibi. Item quod hic subiicit de periculo, intelligēdū eius argua tur culpa: nam alias non suo periculo, vt quia ante fuerat non soluēdo: secus si post incipit esse non soluendo, ut infra de distra. pig. l. qui aliū. & ff. de adminis. tu. ad ciui. petit. l. 2. §. si tempore.

f *Iudicio venit.*] & si tardius soluerit, in vsuras ex mora tenetur, vt supra eod. l. sin autem. Accur.

g *Debilitauit.*] scilicet venit in iudicio isto, vt hic, & C. eo. l. creditor.

h *Non teneri.*] nam licitum est seruos pro suis maleficiis coercere, vt hic, & ff. de verb. oblig. l. qui seruum. & de leg. 3. l. quid ergo. §. si haeres. bene autem dicit pro suis, nō autem aliter: quare si prostituit &c.

i *Soluitur.*] Sed aget debitor ad interesse: ut supra proxi. ibi, & si res pignori &c. sic & in patre & domino quod in creditore hic dicit: ut C. de episco. audien. l. si lenones, & C. de spectaculis. l. fi. lib. 11. sic & in eo qui redemit ab hostibus, si talem ancillam redemptam prostituerit: ut C. de cap. l. si illicitè. Accur.

Si seruos] C A S V S. Obligasti mihi seruos tuos, quos instruxi in scriptura, vel in pictura, vel simili artificio, nunquid illa quae impendi, potero a te repetere? Dicit, quod si voluntate tua tacita vel expressa impendam, expensa potero recuperare, si voluntas non intercessit. Vel distin. aut illud artificium est necessarium, & tunc agam ad expen. ut prius, aut non, & tunc nihil habeo, quia pone quod pauper fuisti, & domum magnam mihi obligasti, & in domo ista multum impēdit subleuando, tegendo, & tum soluendo non fuisti, non potes soluere has impensas: ideo nec cogeris: si autem moderatas impensas feci, & dicis te non posse soluere, dicit quod iudex inspicere debet, ne tibi sit nimis onerosus: nec tu nimis delicatus sis. Viuianus.

k *Iam imbuto*] idest iam imbui coeptos. & sic est tacita debitoris voluntas. sic & supra cōmo. l. si vt certo loco. §. custodia. & infra de act. emp. l. Iulianus §. praeterea in fine. & infra ad Maced. sed Iulianus. §. quod dicitur, & supra eod. vel vniuersorum. & infra de aedil. edic. l. si minor, § el. Sed arg. contra. sup. de vsufruc. l. vsufructuarius. §. aedificiū. quia si fieret aedificiū, etiam a domino inchoatum per rei mutationem extingueretur vsusfructus: quod non est in pignore: vt supra eod. l. domo. Item argu. contra infra de rebus eor. l. j. §. si defunctus.

A D D I T I O. Sol. secundum Barto. & dic, quod ibi praesumptioni tacitae voluntatis non statur fauore pupilli: quia fortè sibi esset vtile vendere, aliter enim sciuisset vendere defunctus, & aliter pupillus.

l *Voluntate.*] s. expressa: vt arg. infra de in rem ver. l. 3. §. sed si mutua.

m *Necessariis.*] necessarium est, ex quo percipitur expensa. & idem de vtilibus expensis.

n *Debitor.*] tres sunt ergo casus. Primus, quando tacita. Secundus quando expressa voluntas intercessit: in quibus omnino agitur. Tertius, quādo nulla: & nunc agitur pro necessariis, non tamen ut careat debitor re, vt hic, & arg. supra de rei ven. l. in fundo.

o *Negligere.*] s. rem pignoratam, ut hic subiicit. & supra ad legem Aquil. quemadmodum. §. magistratus. Accursi.

p *Culpa.*] lata & leuis. ut Institut quibus mod. re contra. ob §. finali.

q *Vix luere.*] s. soluendo sortem. Accur.

r *Excolere.*] idest sumptus culturae soluere. Accur.

s *Aequum.*] subaudi quod sequitur, aut &c.

t *Distrahere.*] s. quod &c. Et hoc pro solutione sumptuum vltra modum factorum. Accur.

u *Audiatur.*] debitor est delicatus, qui etiam vnum minimum soluere non vult, creditor est onerosus, qui vsque ad ultimum quadrantem uult sibi solui: neuter ergo auditur. Et sic ex duobus contrariis eligitur quoddam temperamentum, ut supra si quis cau. l. j. & 2. §. si quis autem.

1 † *Alias, vel soluendis.*

2 † *Flo. mandat.*

3 † *Pecuniam, si perfluū reddit: Flo. ubi etiā subnectuntur sequentia absque paratitu, quae sunt in hac vulgata. In pignoratitio iudicio venit, & si res pignori datas male tract. &c. & vi. Ant. Aug. lib. 1. ca. 1. em. Rom. sing. ...*

4 † *Flo. vel perandum ... receptum. Duar.*

5 † *Flo. derelinquere me ... igitur haec a iudice.*

* *Liber ... gl. ... post ... versic. ... in ... contra ... dicti.*

tamen & supra de aan. leg. l. Quintus. in fi. l. & inf. de verbo obli. continuus. § 2.

N On est mirum] CASVS. Superius dixit vnde, & qualiter consensu contrahentium pignus contrahitur. In lege hac ponit duos alios modos quibus pignora constituuntur. Vnus iudex aliquem in possessionem misit, dicit quod pignus constituitur: & arguit à simili. Nam testator in testamento suo potest pignus constituere legatarijs: ergo, & postea assignat differentiam inter pignus constitutum authoritate iudicis, & conuentionale: & dicit quod ita demum contrahitur obligatio in pignore iudiciali si res fuerit tradita, & non aliter. Viuianus.

1† Fl. lib. 3.

2† Fl. Sciendum est, vbi iussu.

a Testamento.] vt infra de alim. leg. l. Lucius.

b Fuerit in possessionem.] sed conuentionale etiam sine traditione, vt sup. eod. l. 1. diff. tt & in alijs vt ibi dixi.

P Etenti.] CASVS. Petebam à te decem, quæ mihi debebas: massam auri mihi tradidisti, vt alij pro pecunia mutuo accipienda obligarem: obligaui, tu postmodum pecuniam soluisti. Dicit, quod si illud ab illo creditore liberaui, & penes me habeam, quod actione ad exhibendum teneor, ut eam exhibeam & reddam: sed si adhuc est penes illum creditorem cui eam obligaui, primam actionem habes contra me, vt eam redimam. Viuianus.

3† Fl. prima no.

c Petenti.] id est repetenti: sic ponitur in rubrica. infra solu. matrimon. quemadmo. dos petatur, id est, repetatur. Accursius.

d Creditori.] Titio.

e Debitor.] scilicet Seius.

Pignus prætorium non constituitur nisi in possessionem mittatur.

Idem libro 5. 1† Disputatio.

LEX XXVI.

NOn est mirum, si ex quacunque causa magistratus in possessionem aliquem miserit, pignus constitui, cũ testamento a quoque pignus constitui posse Imperator noster cum patre sæpissimè rescripserit.

¶ Sciendum tamen, 2† vbi iussu magistratus pignus cõstituitur, non alias constitui, nisi ventum fuerit in possessionem.[b]

Si creditor rem sibi datam, vt pignoret, pignorauit, & luit: conuenitur, ut reddat: aliàs conuenitur, ut luat. Bart.

Idem libro 6. Opinionum.

LEX XXVII.

PEtenti c mutuam pecuniam creditori, d cum ad manum 3† debitor e non haberet, species auri dedit, vt pignori apud alium creditorem f poneret. Si iam solutione liberatas, g receptas que eas is, qui susceperat, h tenet: exhibere iubendus est i. Quod si etiam nunc apud creditorem creditoris sunt, voluntate domini nexę videntur. k Sed ut liberatæ l tradantur, domino earum propria actio aduersus suum creditorem m competit.

Qui litis æstimationem soluit creditori, repellit debitorem vendicantem: nisi æstimationem solutam offerat. Bart. Vel sic secundum Paul. de Cast. Vendicans rem repellitur exceptione, nisi soluat possessori quod ipse possessor alij pro illa re soluit, si illud est conuersum in vtilitatem agentis.

Iulianus lib. 11. Digestorum.

LEX XXVIII.

SI creditor, qui rem pignori acceperat, amissa eius possessione, Seruiana n actione petierit, o & litis æstimationem consecutus sit: postea debitor eandem rem petens, exceptione submouetur: nisi fortè 4† offerat p ei debitor, quod pro eo solutum est.

Hæc actio datur contra dominum de peculio. Bartolus.

¶ Si seruus pro 5† peculiari nomine pignus acceperit, actio pignoratitia q aduersus dominum r debitori competit.

Si dominium pignoris cœpit esse creditoris, pignus extinguitur: & eius possessio debitori non proderit: sed precarium à debitore rogatum durat. Bartol.

Idem lib. 14. 6† Digestorum.

LEX XXIX.

SI rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario rogaueris, deinde me dominus hæredem instituerit: desinet pignus esse, & sola precarij s rogatio supererit.

f Creditorem.] scilicet Cornelium.

g Liberatas.] à Cornelio. Accur.

h Susceperat.] scilicet Titius.

i Iubendus est.] s. Titius Seio, & sic agitur ad exhibendũ & rei vend. & etiam propria actio locum habet ex hoc contractu, vt in fine huius legis dicetur. Accur.

k Videntur.] & adhuc hodie sunt: licet Seius Titio suo creditori soluerit. sed secus dicas, vbi hæc res esset Titio obligata, & ipse alij obligaret: quia tunc statim soluitur secũdum pignus quod soluitur creditori primo, ut infra eo. l. debitor. in fi. quæ est contra & infra de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus, §. 1. in fi.

l Liberata tradantur.] id est liberentur & tradantur; nam adhuc sunt obligatæ, ut dixi.

m Creditorem.] s. Titium, non contra Cornelium: quia cum eo non contraxit: nisi fore ex causa, ut supra commo. l. si vt certo. §. rem. quæ est contra. Sed quæ est hæc propria actio? commo. non quia non fuit gratuitum: ideoque nec mandati. pignoratitia non: quia non huic fuerunt obligatæ. Dic ergo propria, id est, præscriptis verbis actio cum deficiant aliæ, & æquum sit actionem dari, vt infra de præscriptis. verb. l. quoties. Puto tamen & commodati actionem dandam: quia nec commodare tenebatur, nec mercedem accepit. hoc autem non aperit hæc lex, an sit necesse in vtroque casu, quod Seius soluerit Titio. Et videtur quod sic, ut supra eo. l. si rem, §. omnis & §. fina. sed illud est quando agitur pignoratitia, hic autem ea agi non potest, ut dixi. Accursius.

S I creditor.] CASVS. Obligaui tibi digestum meũ pro decem, & tibi tradidi: cecidisti à possessione digesti: egisti contra eum, qui detinebat: æstimationem eius consecutus es, agere volo contra eum, an sim audiendus? Dicitur quod sic, si tantum ei præstiterim, quantum ab eo consecutus es.

4† Fl. et dubi. forti.

5† Fl. alias dubi. pro.

¶ Si seruus.] Seruus meus mutuauit Titio decem ex peculio suo pro quibus pignus accepit. Titius soluit ista x. Dicitur hic, quod potest agere pig. actio. cõtra dominum istius serui. Viuianus.

n Seruiana.] i. quasi Seruiana, ut insti. de ac. §. item Seruiana.

6† Fl. lib. 44.

o Petierit.] à possessore. Accur.

p Offerat.] vt supra de rei uend. l. emptor. & infra quibus mod. pign. vel hypo. sol. l. 2. & §. communi diuid. l. communi diuidundo. §. inter eos. Sed & actio foret datur soluenti, ut s. de neg. gest. quæ vtiliter. § fi.

q Pignoratitia.] de peculio. Io. vt infra de pecu. l. in bonæ fidei. Azo.

r Dominum.] nomine serui. Accur.

S I rem.] CASVS. Titius rem Seij tibi vendidit: & eam bona fide emisti & eam vsucapere cœpisti: eandem mihi obligasti pro decem, & tibi eam precario concessi. Seius qui erat verus dominus rei, me hæredem instituit. Dicit quod durat precarium: sed pignoris obligatio desinit: vsucapio etiam tua interpellatur. Viuianus.

s Sola precarij.] quasi dicat, non hypothecaria. Sed contra inf. ad Trebel. l. debitor. Sol. ibi non videtur dominus

factus creditor: cum incommutabiliter penes eum non steterit. Item contra infra de excep. rei iud. l. pen. §. Latinus. in fi. Sol. ibi vtilis datur: hic directa denegatur. Vel melius ibi non fuit dominium translatum, cum fuerit error, ut dixi sup. eo. l. eleganter in princ. Accur.

a *Idcirco.*] quia pignus finitur, ideo, qa creditor uelut obligatū non possidet nunc, sed ut propriā. Idem est & si quis rē suam ab vsucapiente ignorans emat, vel conducat, vel pignori acceperit, sicut hic ex postfacto fuit. ut infra de vsu. l. ei à quo. & l. nō solum. §. si rē. & arg. sup. de ac. & oblig. à seruo. Sed an interdictum de precario habet? Respō. sic, ut h. C. & inf. de preca. l. certè. §. fin. Item rei vēd. Item condi. ex lege, ut C. loc. si quis conductionis. Et quō l dicit sola, solam hypothecariam excludit. Accursius.

2† Fl Pau. li. 5. Epitomarū Alfeni Vari Digestorum.

* Ratiarius quis sit. vi. Bud. in l. 1. §. nauem. de exerc. actio.

* *Detinuit.* Nota q̄d violētiae actiuitas sepius in iure esse intelligetur, & ideo periculū ad eū spectat arg. l. ult. de condi. fur.

2† Fl. decessit. hoc.

3† Fl lib. 8.

4† alias, deditio.

5† Bl. deditio.

b *Q Vi ratiario*] * id est, qui habebat, vel faciebat rates. Accur.

c *Ratem.*] scilicet obligatam.

d *Authoritate.*] sine pacto occupandi alioquin non tenetur, ut C. de pigno. l. creditor. & habetur C. de pign. act. l. 6.

e *Periculo.*] quod generale est in omni violento, ut res sit eius periculo, ut infra de ui, & ui arm. l. 1. §. rectissime. & l. fi. & C. quod metus cau. l. 1.

f *Maiorem.*] voluntas. n. domini excusat, ut inf. loc. l. cum in plures. §. lege.

g *S I seruus Debitoris.*] qui furtum fecit.

h *Praestet.*] nisi fortè creditor sciuit, arg. sup. cod. l. tutor. § penult.

i *Eadem.*] scilicet ut sciens tenebatur omnino, loan. depositarius enim qui suum officium deponendi exhibet, etiam contra ignorantem agit, ut infra de furt. l. seruus communis. §. quod vero. est ergo idē quantum ad eum qui scienter dat. Et no. quod sicut hic in pignore, distinguitur, sciens, vel ignorans sic & in commodato, ut in fi. huius legis & supra commod. l. penult. Sic & in eo quem mandato meo emisti, ut infra mand. inter causas, §. si cum seruus. & in locato, ut inf. loca. si tibi dominum. §. 1. & in uendito, ut C. de aedi. edi. l. 1. & in dato in dotem qui furtum faciat marito, ut infra rerum amo. l. si mulier cum. § at si in dotem. Item & in legato, ut inf. de leg. 1. l. si heres. §. generaliter.

Idcirco a usucapio tua interpellabitur.

Pignus vi abreptum est periculo creditoris vi capientis, nisi ex potestate sibi à debitore concessa rapuerit. Bar. Vel secundum Pau. de Cast. Creditor, qui propria authoritate occupauit rem obligatam, tenetur de casu postea contingente in illa re; secus si licentiam habuerit à debitore capiendi.

Paulus lib. 5. Responsorū. 1†

LEX XXX.

QVi ratiario b crediderat: cum ad idem pecunia non solueretur, ratem c in flumine sua authoritate d detinuit: * postea flumen crevit: & inde a † ratem abstulit. Si inuito ratiario retinuisset, ei e periculo e ratem fuisse rndi. Sed si debitor sua uoluntate concessisset, ut retineret, culpam duntaxat ei praestādam, non vim maiorem. f

Delictum serui obligat debitorem ignorantem vsque ad noxae deditionem: scientem verò insolidum. Bartolus.

Africanus lib. 7. 3† Quaestio.

LEX XXXI.

SI seruus pignori datus creditori, furtum faciat, liberum est debitori g seruū pro noxae deditione 4† relinquere. Quod si sciens furem mihi pignori dederit: & si paratus fuerit pro noxae deditione 5† apud me relinquere, nihilominus habiturum me pignoratitiam actionem, ut indemnem me praestet. h Eadem i seruanda esse Iulianus ait et cum depositus, vel commodatus seruus furtum facit.

Qui obligauit rem alienam, tenetur contraria pignoratitia ad interesse. Bartolus.

Marcellus 6† lib 4. Digesto.

LEX XXXII.

CVm debitore, qui alienā rem pignori dedit potest creditor contraria pignoratitia agere, etsi soluendo k debitor sit.

Si pignus est datum sub alterius nomine, habet locum pignoratitia, soluta pecunia. h. d. secundum glo. Bart. Vel sic secundū Pau. de Cast. Actio pignoratitia competit etiam pro pignore praetorio. h. d. secundum intellectum Doctorum qui probatur etiam per l. nō est mirum. sup. eo.

Martianus lib. singulari ad formulam hypothecariam.

LEX XXXIII.

SI pecuniam debitor soluerit, potest pignoratitia actione uti ad recuperandam ἀντίχρησιν l * nam cum pign° it, hoc verbo poterit uti.

Pactum quod pignus sit solutum pro debito, factū ex postfacto, valet, & non potest reuocari. hoc dicit Bart. secundum dominum Guil. de Cuneo.

Marcellus lib. sing. Respon.

LEX XXXIIII.

TItius cum credidisset pecuniam Sempronio, m & ob eam pignus accepisset, futurumque esset, ut distraheret illud 7† creditor, n quia pecunia non solueretur.

k *C Vm debitore. Et soluendo.*] quia expedit potius pignori &c. ut fo. sti. de no . l. quae ex delic. §. furti. & inf. de re iur. l. plus cautionis. Item, quia periculum est ne definat posse facere, ut sup de neg gest. l. diuortio. Vnde teneatur ad interesse, puta si erat chirographarium aliud quoddam debitum, quod sibi poterat seruare p retentionem pignoris, ut C. etiam ob chiro. pe. l. 1. vel erat naturale debitum pro quo obligauit, ut C. de vsur. §. per retentionē. Vel quia expenderet si ageret personali. vnde expedit ei potius pignori incumbere, ut dixi; alij dicunt agi ut res alia aequè bona pignori detur, ut arg. inf. de le. j. l. si hfs. §. generaliter. & C. de consti. pe. qui aūt. §. 1.

l *S Ipicumam An tichresin.*] vetus lectio, antiphinam: sed mendosa. Est autem antichresis (teste Alciato libro dispun. 2. c. 3.) pignus, quod sub hoc nomine accepit creditor, ut eius usum & fructum pro usuris sibi computet. Lo. Potuit enim & debitor in constituendo pignore hoc verbo uti. Vel dic, quod est scriptura quam facit debitor, in qua continetur cum debere tantum: & dat eā creditori: & sic dicit q potest eam soluta pecunia recuperare sicut pignus. Accur.

6† Fl Marcianus lib. 4. Regularum.

* Antichresis est res data ea lege pignori, ut fructus pro usuris creditor percipiat, l. si is. §. 1. de pig. exēpla habes sunt in l. si ea & l. si ea lege. C. de vsur. et in. C. ea ob seru. li. 3. 1. 3 †

7† Fl. autem.

m *Titius*] CASVS. Debebas mihi x. tu debitor alteri a quo habebas pignora, secundum unum intellectum cum esses in mora soluendi: & in re aliena secūdum unum casum, vel propria secūdum alium, mihi vēdere te volebas, scripsisti mihi, & rogasti per epistolam, ut pignus haberē tanquam emptum: deinde poenitet te, & paratus es soluere sortem, & vsuras & ita venditionem prius factam mis infringere: quaeritur an possis? Et resp. quòd non. Viuianus.

m *Sempronio*] creditori Seij: cui Sempronio res erant obligatae, quas volebat Sempronius distrahere: sed primo obligauit, postea eidem cui obligauit, uendidit, nō soluto debito. Vel dic secundo, q. debitor petijt à creditor, ut pignus certo pretio haberet emptum, ut ita legas, cum Titius credidisset Sempronio pec. &c. petijt Sēpronius, &c. secundum primum sunt tres personae: Titius, Sempronius, & Seius: secundum alium duae. i. Titius & Sempronius.

n *Creditor.*] scilicet Seij, secundum primum casum, vel creditor Sempronij, secundum alium.

Petijt.

a *Petijt.*] Sempronius debitor ſm vtrãq; poſitionẽ. Acc.
b *Haberet.*] ſcilicet Titius.
c *Et cum impetraſſet.*] quia hoc placuit creditori.
d *Emiſit.*] ad debitorem ſuum ſe ſtdum primum caſum, vel ad ipſum creditorem cui in ſolutum dabat, ſm aliũ ſ
e *Reuocare*] ſm vltimam poſitionem caſus, concordat. ſup. l. aliena. §. fi. & ꝉ. de diſtra. pig. l. reſcriptũ. in prin. Sed eſt ꝯ inf. de ſol. l. Callipus. Sed alii libri hñt, Quæro an hanc. * vbi dr ꝙ maritus dando in ſolutum rẽ pro dote obligatam ipſi mulieri, põt reuocare, ſi ſoluat ſortem & vſuras. Sol. ibi non dedit in ſolutum pignus, ſed date promiſit: hic autem dedit. Præterea hic erat pignus penes creditorem: ibi non.
f *CVm & ſortis Et vſurarum.*] & pacto nullo debitarũ, ſm quoſdam, & ſine pignore: licet ſecus ſit cum ſoluit debitor, vt ꝉ. de ſol. Paulus. §. Paulus. Nam tunc nõ ſoluit, in gratuitus debitum accipiẽdum eſt, & in vſuris per ſtipulationem debitis, ſicut eſt cum pignore: & quod ciuiliter & naturaliter, & nõ naturaliter tñ, vt ꝉ. de ſol. l. 1. 2. § 4. & 5. §. In pretatoria. & C. de vſur. ſi vſuras. Accurſius.
g *Si cum parum.*] maximè.
h *Malit.*] puta in ſortem.
i *Poſſeſſionem.*] hoc non excludit hypothecariam obligationem, ſed proprietatem, ut hic, & C. eod. l. dignus. No. ergo hic ꝙ & creditor poſſidet: vt ꝉ. de acqu. rer. dom. per ſeruum. in prin. Sed ꝯ. ſupra qui ſatiſd. cogan. l. ſciendum. §. creditor. Sol. quantum ad euitandam ſatiſdationẽ iudicio ſiſti non poſſidet, ut ibi dicit: ſed quo ad alia ſic, ut ibi dicimus.
k *Precario.*] eſt ergo precarium in ſua re, & conductio, ut hic & infra eodem, l. ſi pignus. & infra de acquiren. poſſeſſio. l. ſi pignoris. & ſic eſt contra. infra de reg. iur. l. neque pignus. & infra depoſi. l. qui rem ſuam. Sol. hic ratione poſſeſſionis, quæ penes creditorẽ erat,

* Sic incipit illa l. cũ in Fl. quam in vulg. ſed in ipſ ſcripto ne ſit mẽtio de Cal. lippo.

* malit.] interest. n. quo ſortis extinctæ ac etc. q̃d vſuræ ex ſtipulatu debetã non niſi per retentionem pignoris ſeruari poſſunt l. 4. C. de vſur.

1 † Flor. ad edictum.

2 † Fl. dant, dando.

... uereretur, petiit a creditore, vt fundum certo pretio emptum haberet: [b] & cum impetraſſet, [c] epiſtolam, qua ſe vendidiſſe fundum creditori ſignificaret, emiſit: [d] quæro an hanc venditionẽ debitor reuocare [e] poſſit, offerendo ſortem & vſuras quæ dedentur? Marcellus reſpondit ſecundum ea quæ propoſita eſſent, reuocare non poſſe.

Pecunia redacta in venditione pignoris, prius in vſuras, deinde in ſortem computatur. Bart.

Florentinus lib. 8. Inſtitutio.

LEX XXXV.

CVm & ſortis nomine & vſurarum [f] aliquid debetur ab eo, qui ſub pignoribus pecuniam dẽt: quicquid ex venditione pignorum recipitur, primum vſuris, quas iam tunc deberi conſtat: deinde, ſi q[g]d ſupereſt, ſorti accepto ferendum eſt. Nec audiendus eſt debitor, ſi cum parũ [g] idoneum ſe eſſe ſciat, eligat quo noĩe exonerari pignus ſuũ malit. [h] *

Pignus creditor poſſidet: & ab eo debitor poteſt conducere, et precario rogare. Bartolus.

¶ Pignus, manente proprietate debitoris, ſolam poſſeſſionem [i] transfert ad creditorem: poteſt tamen & precario, [k] & pro conducto debitor re ſua vti.

Si pro pignore conſtituto aliud ſubmittatur, furtũ committitur pro vtroq; debito: ſecus ſi in conſtituendo alius pro alio ſubmittatur: quia tunc ſtellionatus crimen committitur. Bartolus.

Vlpianus lib. 11 ad Sabin. 1 †

LEX XXXVI.

SI quis in pignore [l] dando 2 † pro auro æs ſubieciſſet creditori, qualiter teneatur, quæſitum eſt. In qua ſpecie rectiſſime Sabinus ſcribit, [m] ſi quidem auro [n] dato æs ſubieciſſet, [o] furti teneri: quod ſi in dando æs ſubieciſſet, turpiter [p] feciſſe, nõ furem eſſe. Sed hic 3 † puto pignoratitium iudiciũ locum habere, [q] & ita Pomponius ſcribit. Sed & 4 † extra ordinem [r] ſtellionatus nomine plectetur, ut eſt ſæpiſſime reſcriptum.

Qui obligat rem alienã, vel alteri obligatam, ſtellionatum committit, niſi res cuilibet creditori ſufficiat pro vtroque debito. Bartolus.

¶ Sed & ſi quis rem alienam mihi pignori dedit ſciẽs prudensque, aut 5 † alii obligatã mihi obligauit, nec me de hoc certiorauit: eodem crimine plectetur. Plane ſi ea res ampla eſt, [s] & ad modicum æris fuerit pignorata: dici debebit ceſſare non ſolum ſtellionatus crimen, ſed etiam pignoratitiam, [t] & de dolo [u] 6 † actionem: quaſi in nullo captus ſit qui pignus 7 † ſecundo loco accepit.

Per conditionem pignoris a creditore retinet poſſeſſionem. Bart.

Paulus lib. 5. ad edictum. 8 †

LEX XXXVII.

SI pignus mihi traditum locaſſem domino, per locationem retineo poſſeſſionem: [x] quia antequam conduceret debitor, non fuerat eius poſſeſſio: cum & animus mihi retinendi ſit, & conducenti non ſit animus poſſeſſionem [y] adipiſcendi. 9 †

In recipiendo pignore eſt neceſſaria authoritas, vt pupillus poſſit conueniri pignoratitia. Bartolus.

Modeſtinus lib. 1. Differen.

LEX XXXVIII.

PVpillo capienti pignus propter metum [z] pi-

ff. Vetus.

vt infra de prec. l. certe. §. fi. & l. ſeq. & inf. de acq. poſſeſ. ſi aliquam, Accurſius.
l *SI quis in pignore.*] ſcilicet dando. Accurſius.
m *Scribit.*] ſcilicet diſtinguendo.
n *Auro*] iam & apud creditorem cuſtodito.
o *Subieciſſet.*] ſcilicet poſt.
p *Turpiter.*] hæc turpitudo, ut & quæuis alia, priuat aliquem dignitate, ut C. de dignit. l. 2. ſimilis ſubiectio eſt ꝉ. pro emp. l. 2. §. cum Stichum. vnde nõ vſucapit emptor, ut ibi dicit: & hoc indicat Accur.
q *Locum habere.*] vt ſupra eod. tutor. §. 1. & C. ſi alie. res pign. da. ſit. l. quæ prædiũ. Accurſius.
r *Extra ordinem.*] eſt enim extra ordinem, id eſt, õ ordinarium & priuatum, non publicum, ut ſup. eod. l. tutor. in fi. & C. de cri. ſtellio. l. ſtellionatus.
s *Ampla eſt.*] ſecundo obligata.
t *Pignoratitiam.*] ſ. contrariam.
u *Et de dolo.*] mirum eſt quod ponit de actione de dolo, cum ea non competit, ſi res ampla, uel non: quia datur alia, id eſt contraria pignoratitia: ſed dicas datur de dolo, non contra debitorem, ſed contra extraneũ, qui in pignore quod pro alio dabat, me decepit. Azo. Item ceſſat ſi antequam conueniatur crimine ſtellionatus, ſatiſfecerit creditori, ut & infra de cri. ſtel. l. j. & arg. infra de publ. iudi. l. is qui. in principio. Accurſius.
x *SI pignus. Poſſeſſionem.*] ratione enim poſſeſſionis locatio, & precarium ſunt rei eſt, ut dixi ꝉ. eo. l. cum ſortis. § fi. Accurſius.
y *Poſſeſſionem.*] imò & ſi ſit, idẽ eſt, & C. de præſcrip. triginta annorum. l. male. & l. cum notiſſimi. §. fi. ſecundum Azo ſub audi ergo hic, maxime. Item nota hic, ꝙ colonus non poſſidet ut inf. de vſucap. l. non ſolum § quod vulgo. & de acq. poſ. qui pignoris. & in l. ſeq. Accurſius.
z *PVpillo. Propter metum.*] iſte metus imminet debitori

3 † Dua. Sed & ita.

4 † Flor. deeſt. &c.

5 † Flo. vel ſi quis alij.

6 † alias, dolo malo

7 † Flor. pignore.

8 † Flor. ad Plantium.

9 † Flor. apiſcendi.

a *Nec quicquam amplius.*]non ergo ciuilem possessionem sed naturalem tantum restituit, secundum quosdam: & sic dicunt ex hac lege, quod naturaliter tantum creditor possidet, sed tu dic, quod utroq; modo, ut dixi s. qui satisd. cog. l. sciendũ. §. creditor. & quod hic dicit, non excludit quin & ciuilis sit restituenda: nam illa naturalem comitatur. Item nec excludit quominus satisfdetur, ut supra eo. l. creditor. Vel dic ex eo, quod hic dicit, restituere, quod omnia prædicta sub eo verbo contineantur, cum latè pateat, ut j. de vsur. l. videamus, §. in Fabiana. & supra tit. 1. l. 3. §. si reddita. Accursius.

¶ Soluta pecunia, creditor possessionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, restituere debet: nec quicquam amplius a præstare cogitur. Itaque b si medio tempore pignus creditor pignori dederit: domino soluente pecuniam, quam debuit, secundi pignoris neque persecutio dabitur, neque retentio c relinquetur.

Si dominium rei superueniat debitori, confirmatur obligatio: secus si dominus debitori succedat. hoc dicit. Diuiditur in duas partes. Prima, quando dominium superuenit debitori. Secunda, quando debitum superuenit domino: quia dominus successit debitori. Item hæc secunda subdiuiditur in duas partes. Prima quando res fuit obligata simpliciter. Secunda, quando ille, qui obligauit, expresse asseruit esse dominum. Secunda ibi. Sed si conuenisset. Bartolus.

b *Itaque.*] bene infert, quasi dicat possessio tantum, non autem liberare tenetur, quia nec tenetur, nec obligatio apud eum remanet: ergo secundum pignus perit.

c *Retentio.*] si possideat, ut hic & infra de pig. l. grege. §. 2. & C. si pig. pig. datũ sit l. 1. & infra de diuer. & temp. præscr. l. de accessionibus. §. j. in fi. sed contra sup. eod. l. pertinet in fi Sol. ut ibi.

R *Em alienam.*]CASVS. Rem tuam pignori obligaui Titio: non tenet pignoris obligatio. Sed pone, quod dominium illius aliquo casu adeptus sum: dicit quòd pignus confirmatur; & datur Titio utilis pignoratitia. Sed pone, cum rem tuam obligaui, decessi te hærede instituto, nunquid hoc idem erit, ut confirmetur pignoris obligatio? Dicit quod non. Sed pone quod ego uolebam rem meam, pignorare: fuisti præsens, & asseruisti rem illam meam esse: posteà decessi te hærede instituto. Dicit quod isto casu improbè fecisti, si resistere voluisti creditori volenti te pignoratitia conuenire, unde utili pignoratitia conueniendus es. Istam ultimam particulam obscurè dicit. Viuianus.

d *Pignoratitia.*]idest hypothecaria deficiente directa: quia cum obligare uoluit, non potuit: & nunc cum potest, non vult, vt C. si aliena res pign. da. sit. l. cum res. & infra ad Trebellia. l. filiam. & infra ad Maced. l. sed Iulianus. §. sed & si filius & infra de actio. emp. l. si quis alienam. & inf. qui pot. in pigno habe. l. qui balneum. §. Titia. Sed videtur non confirmari pignus etiam utiliter, ut infra de pigno. l. 1. 2. respon. quæ est contra. Solu. ibi creditor ab initio sciuit rem alienam, cum sibi obligabatur: hic autem ignorauit. Et potes plenè distinguere, ut ibi diximus. Itẽ videtur contra. infra, qui & à quibus ma. lib. non fi. si seruo. ubi manumissor domino serui hæres extitit: nec confirmatur: sed ideo difficilius confirmatur, quia difficilius reuocatur. Sed si confirmatur pignus, ut hic dicitur, quid est quod dicitur, quod debet creditor probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis, ut infra de pign. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. Respon. hic possidebat debitor bona fide cum titulo: nam quæ bona fide possidemus, in bonis nostris esse videntur, ut infra de verborum sign. l. bonorum. Alioquin si mala fide possidet, non daretur actio creditori, vel hic debitor, ibi extraneus possidet. Accurs.

e *Dicendum.*] scilicet de iure: quia nec factum est idem. Supra enim debitor succedit domino rei, hic econtra dominus rei debitori. Et tamen arg. econtra inf. de excep. rei vendita & tra. l. 1. 2. responso.

ADDITIO. Dic quod non confirmatur pignus quò ad actionem: & ita loquitur iste versic. non est. non potest ergo creditor in casu nostro agere hypothecaria, & ita loquitur hic, sed bene confirmatur pignus quo ad exceptionem: quia si iste dominus qui succedit debitori, ageret, repelletur exceptione, ut ibi. facit ad prædicta, C. de rei vend. l. cum à matre. secundum Bar. hic.

Idem li. 8. 1 † Quæstionum.

1 † *Paulus li. 3. Quæstionũ.*

LEX XLI.

REm alienam pignori dedisti: deinde dominus rei eius esse cœpisti: datur vtilis actio pignoratitia d creditori. Non est idem dicendum, e si * ego Titio, qui rem meam obligauerat sine mea voluntate, f hæres extitero: hoc. n. modo pignoris persecutio concedenda non est creditori. g Nec utique sufficit ad competendam vtilem pignoratitiam h actionem, eundem esse dominũ, i qui etiam pecuniam debet. Sed si conuenisset de pignore, k vt ex suo mendacio arguatur, improbe resistit quo minus utilis actio moueatur.

* *in hunc locũ vi. Alc. lib. pa. rer. 7. c. 14. & Duar. libro 2. disp. c. 4.*

Creditor, qui vendit pignus, debet superfluum pretij restituere, non debitorem delegare. Bart.

Idem 2 † li. 3. Responsorum.

2 † *Fl. Papinianus.*

LEX XLII.

CReditor iudicio, quòd de pignore dato, proponitur, vt superfluum pretij cum vsuris restituat, iure cogitur. Nec audiendus erit, si velit emptorem delegare: l

f *Sine mea voluntate.*] expressa, vel tacita, ut quia præsẽs eram: quo casu cõsẽsisse videor, * ut dixi s. eo. l. Caius.

* *consensus ex taciturnitate præsumpti materiã vi. in indi. Tra. in ver. Taciturnitas*

g *Non est creditori.*] imò videtur concedenda ut inf. de pig. si Titia. quæ est contra. Solu. hic creditor sciuit alienã tempore obligationis: ibi non, secundum Io. Vel ibi licet sciret creditor, tamen asseuerabat debitor suam ipso præsente, & asserente idem: unde potest redargui ex suo mendacio, ut in fine huius legis. Vel sol ut ibi.

h *Pignoratitiam.*]i. hypothecariam. Accur.

i *Dominum.*] i. rei pignoratæ. Accur.

k *De pignore.*] i. sic, ut ex suo mendacio arguatur, id est argui possit, ut quia asseuerabat iste, qui nunc est hæres, quod res erat obligantis: & hæc verior. Vel dic, quòd consenserat hic hæres idemque dominus posteà, quod eadem res sit pignori, quasi defunctus obligare non potuerit: iste tamen improbè resistit quo minus utilis, i. efficax actio moueatur: quod dicebat eo, ut defunctus ex suo mendacio redarguatur, sed hoc dicere non potest, ut hic dicit. Vel dic, quod defunctus suam dixit in absentia domini veri: creditor tamen fuit ignorans: unde utilis actio datur, ut sic defunctus ex suo mendacio arguatur: secundum ultimam expositionem, & secundum secundam. Nota ergo, hæredem non posse defuncti mendacium allegare, ut C. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. Vel quarto dic, quod hic hæres consensit postquam fuit hæres: non ergo resistit quo minus &c. nisi ex sua &c. hoc enim inde sequitur: quia ex sua &c. Accurs.

C *Reditor.*]CASVS. Si creditor pignus vendidit, & plus consecutus fuerit debito, conuenietur à debitore pignorati. actio. ad id quod excessit restituendum: neque liberabitur si uelit actionem suam cedere contra emptorem. Viuianus.

l *Delegare.*] imò videtur audiendus, ut supra eod. l. eleganter. §. si vendiderit. quæ est contra. Solu. hic iam exegerat pretium: ibi non. Vel hic debitor expectare vult diem: ibi non. Vel hic purè erat soluendum: ibi non. Vel hic vult delegare: ibi mandare. & qui mandat, non liberatur: qui delegat, sic. Vel ibi non fuit in culpa, ut quia propter expectationem melius uendidit: hic fuit in culpa. Hæc solutio uera uidetur ex litera contrariæ l. Vel dic, quod hic creditor uolebat delegare, sed non cum suo periculo, secus si cum suo periculo, ut ibi. & hoc indicat finis huius legis. Vel hic creditor vult delegare, debitor expectare, cuius est electio, ut ibi dixi.

a *Quae rite.*] Si enim minus ritè facta esset venditio, volens superfluum pretij offerre, non audiretur, cum debitor rei vendicatione non careat.

P*Ignori.*] CASVS. Fundum quendam emeram à Titio, & inde habebam instrumentum, in quo continebatur fundi latitudo & longitudo: postmodum eum Seio obligaui, & instrumentum tradidit: deinde cum uolui in fundo illo ædificare, dicit mihi vicinus, quòd latitudo illius fundi non tantum extendebat se sicut dicebam unum pedem, vel duos: unde accessi ad Seium creditorem, & eum petebam, vt instrumentum exhiberet, ut per illud intentionem meam probarem, quod facere noluit, & ita deficiens in probatione succubui: & ita minorem locum ædificando dãnificatus sum: quæritur, an istud damnum mihi à Seio sit resarciendum? Et distinguitur, aut malitiosè, & studiosè hoc fecerit: aut non: si sic, teneretur: si non, non.

¶ *Titius.*] Obligaui tibi rem aliquam: istam rem tu posuisti in horreo tuo: postea nuncij curiæ capiunt aliquid ex horreo tuo, & inter illas capiunt etiam rem meam, & eam deteriorant, tu.i pendo forte, vel alio modo, quæritur utrum mihi tenearis ad dã-

1 † *Pl. venditione. quæ fit, ex facto suum.*

cum in venditione, 1 † quæ ritè a facta est, suum creditor negotium geras.

Si creditor fuit in culpa restituendi instrumenta pignoris debitori tempore debito, tenetur ad interesse, secus si ei culpa imputari non possit. hoc dicit Bartolus.

Scæuola li. 8. 2 † Digestorum.

2 † *Fl. lib. 5.*

LEX XLIII.

PIgnori 3 † creditori fundum obligauit, b eique instrumentum emptionis tradidit: c & cum eum locum inædificare vellet, mota sibi controuersia à uicino de latitudine (quod aliàs probare nõ poterat, petijt à creditore, ut instrumentum à se traditum, actori 4 † exhiberet: d quo non exhibente, minorem locum ædificauit, atq; ita damnum passus est. Quæsitum est, an si creditor pecuniam e petat, vel pignus vendicet, doli exceptione opposita 5 † iudex huius damni rationem habere debeat? Respondit, si operam non dedisset, ut instrumenti facultate subducta debitor caperetur: posse debitorem pecunia soluta 6 † pigneratitia agere. Operam 7 † autem dante, f tunc & ante pecuniam solutam in id quod interest, cum creditore agi.

3 † *Fl. incip. lex. ab: pura pignori creditori obligauit, eique &c.*

4 † *Fl. authoritatis ita quoque legit Alciat. lib. 2. c. 9. Parer. male igitur est in Noric. auctores, & in vulgaribus aliori. & vs Ant. Aug. li. 3. c 6*

5 † *Fl. postea.*

Damnum in pignore datum authoritate curiæ non pertinet ad creditorem qui in culpa non deprehenditur.

¶ Titius 8 † pecuniã mutuam à Caio Seio sub pignore culleorum g acceperat: istos culleos cum Seius in horreo haberet, missus ex officio annonæ Centurio cullec * ad annonam sustulit: postea 9 † instantia h Caij Seij creditoris recuperati sunt. Quæro, intertrituram i quæ ex operis k facta est, utrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat? Respondi, secũdum ea quæ proponerentur, ob id quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri. l

aum illius rei? Et respondetur quod non. Vivianus.

b *Obligauit.*] scilicet aliquis. Accursius.

c *Tradidit.*] sic inf. de pign. cum conuenit.

d *Exhiberet.*] sic & supra de eden. argentarius. in prin & ff. fam. erc. l. si quæ cautiones. Accur.

e *Pecuniam.*] scilicet & non aliter.

f *Eo dante.*] cum dare operam, sit dolus: videtur quod hic de inde lo dolo teneatur: & sic videtur contra. supra eodem, l. si cum venderet. § si. Sed certè propter hoc non remouetur quin culpa veniat. ut sup. eod. l. si seruus. Accur.

6 † *aliàs, si pecunia soluta.*

7 † *Flor. opera autem eo dante.*

g *Culleorum.*] vasa quædam erant de corio, quibus annona & vinum mensurabatur, ut ff. de ann. leg. l. legatum. § vini. Accur.

h *Instantia.*] cautè ponitur instantia, ut creditoris diligentia appareat, ut sic non teneatur, ut in fine dicit. Accur.

8 † *Duo: Titius enim pecuniam.*

i *Intertrituram.*] a id est deteriorationem. Accursius.

k *Ex operis.*] idest operationibus quas exercebat centurio in eis.

l *Non teneri.*] scilicet Seium creditorem emissum ab officio, id est cum ei culpa non possit imputari, ut argum. inf. ad leg. Rhodiam de iactu, l fin. § primo, & secundo. & argumen. inf. de peric. & commo. rei vendi. l. lectos. Accursius.

* *cullon.*] *in suiam go ... lib. li. 5. c hymo. c 27. Pin. li. 24. c. 4. Colmel lib 3. c. 3. idẽ Pli. lib. 18 c 31. erat in alter culleo, in quo par ... in sonabatur. de quo in l. 9 ad l. Rom. pe. de parric. & in § alia deinde lex Instit. de publ. iud. & apud Cic. pro Roscio Ameri*

9 † *Duo: at postea.*

a *Intertritura & intertrimentũ, inquit Bud. hic, damnũ rei detritæ significat*

DE EXERCITORIA ACTIONE. a

*Dictum est supra de pigneratitia actione, qua est necessaria: nunc de exercitoria, quæ & ipsa alterius obligationis accessoria est: & idem de alijs sequen. dicas. Et no. quod institor differt à superiori: nam cum quo ille datur, simpliciter propter res receptas: unde, nisi res rec[e]pta sint, locum non habet: hic autem propter contractum cum exercitore, vel magistro datur, secundum * ...] Alia multa prosequitur, ut per Cuiac. in paratitlis.* cum tamen hæc non sit similis necessitas contrahendi: quia contrahens cum institore potest deliberare, expediat sibi contrahere, an non: sed non in eo qui contrahit cum magistro nauis: quia locus & tempus non patiuntur plenius deliberandi consilium: potest enim contingere, ut locus sit periculosus in quo debet fieri contractus, vel tempus aptum ad nauigandũ, cogat nauigare.

a *Ad materiã huius tit. vide Bal. in rub. C. eo. ubi pulchre ponit.*

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XIIII.

TITVLVS I.

De exercitoria actione.

Dominus tenetur ex facto magistri per eum præpositi, sicut dominus ex facto institoris; cum sit eadem ratio, imò maior. Bar.

Vlpianus libro 29. 1 † ad edictum.

LEX I.

VTilitatem huius edicti patere, nemo est

V*Tilitatem.*] CASVS. Habebã nauem meã: posui magistrum. si quis cum eo contrahat, quia ita contrahens potest ignorare conditionem magistri propter necessitatem nauigandi: æquum est me teneri, ad exemplum illius qui aliquem præposuit tabernæ, vel negotiationi:

¶ *Magistrum.*] Præposui plures nautas naui meæ, quis eorum dicatur magister? ille &c. & hoc in prima. Si verò contrahatur cum nautis: an in me danda sit actio? Dicitur quod non: licet ex delictis eorum debeam teneri: quia alia est causa &c. & quia qui magistrum præponit, cum eo contrahi permittit: sed si nautæ dolo, vel culpa aliquid commiserint, de dolo & culpa eorum debet præponens teneri: & hoc in secunda.

1 † *Fl. lib. 28.*

¶ *Magistri.*) Proposui magistrum naui, vt eam locet ad merces emendas, vel vendédas. Itẽ peregrinãt in ea transfeãt, vel ad armamenta emenda: & si sic mercibus emẽdis præpositus, hac nomine tenebitur, & hoc in prima. Nõ autẽ refert, seruus fuerit, an liber: & si seruus, an exercitoris, an alterius, & cuius ætatis, quæritur? Et dicitur, q non refert, & sibi imputet qui talẽ præposuit, & hoc in secunda.

¶ *Magistrum autẽ.*) Non solũ intelligitur magister quẽ exercitor proposuit: sed ẽt ille quẽ magister q ꝓ positus est, præposuit siue sciuerit, siue ignorauerit exercitor talẽ magisterio fungi, qa si scitẽtum præponẽtẽ videt, quod de facto primi magistri impositi teneat, & hoc facilius admittitur in magistro q in institore, & hoc in prima. Sed q si ꝓhibeat exercitor ne alium magistrũ ꝑponat, uel ne talem, puta Titiũ? Adhuc eñ ex cõtractu illius tenebit & hoc in secũda.

¶ *Non autem.*) Dictum est sup. q exercitor teneri de cõtractibus magistri quẽ nauꝗ ꝑp. fuit. quæritur tñ si de omni contractu magistri teneatur? Et respon. q non: nisi de iis, quæ cõcernunt nauẽ, vel his quæ fiunt in naui causa nauigationis, & ꝓsequere textum qui ꝓcedit per exẽpla, & planus est vsq. ibi sed & si in ꝑ tius.

Sed & si in pretiis.) Dicit, si magister nauis decepit aliquem emendo res necessarias ad nauem, damnum spectabit ad exercitorem.

¶ *Sed & si*) Præposui magistrũ naui: hic magister mutuauit pecuniã ab aliquo in refectionem nauis: certè ego huic mutuanti teneor. Sed quid si magister accepit pecuniã mutuo ab alio, ut soluat huic qui in refectionẽ nauis, mutuauit: an ego tenear? Et rũ. q sic, quasi & iste mutuauerit in refectionẽ nauis, deinde ponit quasdã limitationes ꝯtrauũ quas solebãt exercitores apponere magistris & prosequitur usq; ibi, si plu. es. Textus satis clarus est.

¶ *Si plures.*) Præposui tres magistros naui meæ: nec eis diuisi officia eorũ. Dicit, quicquid actum est cũ vno, siue contractum, ego ad illud teneor. Si autẽ diuersa sunt eorũ officia, puta unus habet potestatẽ locãdi, alter ꝓtium exigenditũ: teneor tñ de illo, qđ actum est cũ uno eorũ in eo in quo habet potestatem. Item si eos præposui ne alter sine altero aliquid agat: si aliquid actum est cũ uno tantum, non teneor, & sic tria dicit hic. Casus §. exercitorem, planus est, usque ad §. est autem.

¶ *Est autem.*) Dicit iurisconsultus, quod qui contrahit cum magistro nauis, habet electionem, quem uelit conuenire exercitorem, an magistrum.

¶ *Sed ex contrario.*) Dictum est sup. quod contrahentib. cum magistro nauis, datur actio in exercitorem. Sed dubitatur: quid econtra, vtrum scilicet exercitori detur actio cõtra contrahentes cum magistro? Et dicit, quod non: ratio, quia non est eadem necessitas: tamen subuenitur exercitori extra ordinem.

¶ *Si is.*) Habebã nauem, & filium, & seruum, si filius, vel seruus nauem exerceat per magistrum, & contrahat cum magistro: qualiter ego pater, uel dominus teneat, quæritur? Et distinguitur, aut sciui, & uolui: & tacitè, aut expressè: aut ignoraui. Primis duobus casibus teneor ego pater, uel dominus insolidũ, quia publicè interest, ut insolidũ sciens, & tacitè, uel expresse teneat. secus in tributoria, qa si seruus meus, uel filius negociet̃ in merce peculiari me sciente, & volente expressè, vel tacitè: nõ teneor insolidũ, sed inquantũ merces peculiares patiuntur, ut ꝓportione debita cõtribuantur, hoc vsq. ad §. sed si, ubi redit ad primũ casum, dicens, q si scio, vel filium, vel seruũ nauẽ exercere, mea tamen voluntate non interueniẽte: an teneat insolidũ, sicut in primo casu cũ sciui, & volui, tacitè vel expressè, aut nõ, ut in tributoria? Et respondẽ quod i dubio melius est seruire uerbis edicti inducẽtis, ut nõ teneat insolidũ & sicut in tributoria, sola sciẽtia, uel nuda volũtas tacitè, uel expresse interueniẽs non inducit obligationẽ insolidũ: nec in exercitoria sciẽtia, vel volũtas tacita, uel expressa in ca. [illegible] hoc: & in hac sententia declinat, ut ego ꝑponẽs sciẽs, volens, tacitè, uel expressè, teneat exercitoria sciẽs & nolẽs, de peculio. hoc vsq. ad §. in potestate, vbi dicit, q non refert cuius sexus fuerit is q in ptãte est. Si peculiaris seruus filii mei, vel vicarius serui serui mei nauẽ exerceat p magistrum me sciẽte, & volente teneor insolidũ, & filius si eo volẽte, & sciente nauẽ exerceat, teneor insolidũ, & hoc vsq. ad §. [illegible] vbi dicit, q [illegible] dictũ sit s. §. si is. &c. q licet dicat, q in magistrum detur actio: tñ si cõtrahitur, uel cum seruo, uel cũ filio nauẽ exercẽte, sciente & volẽte dño uel patre: dñs uel pr tenebitur insolidũ.

Hac actio.) Si ꝑposui exercitorẽ i naui mea: & ipse simpliciter ꝑposuit magrm i naui mea: ex ꝯtu suo uterq nrm tenebit, scilicet ego & exercitor. sed si cu alterutro actũ fuerit, & exactũ, tollit obligatio: neq. ꝯ alterum agi poterit.

¶ *Si plures.*) Plures dñi vnius nauis magrm ꝑposuerũt: an ex ꝯtu ipsius qlibet insolidũ teneat, quærit? Et dr qđ sic, ne contrahẽs cũ vno actionẽ suam diuidere compellatur, neque refert pro qua parte quilibet dominus sit. Viu.

a *Qui ignoret.*) publica. n. est, ut j. eo. l. C. ideo autem. Acc.

b *Locus.*) et quia in periculoso loco matris sunt. Accur.

c *Tempus.*) vt qa tẽpus est bonũ: unde uult incipere iter. Et sic notãdũ est, q ex tẽpore, & loco iura varia statuunt. sic & j. depos. l. 1. §. merito. ar cõtra. C. de tẽp. i ince. test. supuacus. Itẽ est contra j. de re. iur. l. q cũ alio. Sed ibi qñ necessitas non imminet: hic sic. Vel dic, q & hic aliquã quirenda sunt. s an & in eam causam præpositus sit, ut j. e. l. §. non autẽ. Item no. ex hoc, quod hic dicit, & j. eo. l. §. ideo autem quædã specialia esse in hac actione. Accursi.

d *Anchora.*) idest gubernatio a domino.

e *Nautarum.*) q dñr nautæ, dicut sup nau. cau. stab. l. 1.

f *Datur actio.*) s i factũ ex quasi malefi. io. Et sic no. q ex cõtractib nautarũ dñs nõ teneẽ, sed ex delictis sic, si modo dãnũ datũ fuit in naui, aliud si extra, ut j. nau. cau. l. debet & l. parui. § si. Et est rõ quare teneat, qa vtit opa malorũ hominũ, ut j. de act. & oblig. l. ex malefi. iis. § fin. & Instit. de oblig. ex quasi deli. §. pe. & j. fur. aduer nau. l. 1. in prin. & sup. nau. cau. sta. l. 1. §. hac autem actione.

g *Carere.*) qui non careant si delinquant, ut sup. nau. cau. stab. l. si §. hac autem actione. & Instit. de oblig. ex quasi contractu §. penult. in princ.

h *Vel ad merces.*) s. emendas, uel uendendas. H. uel dic cõducendas, ut portentur.

i *Vel vectoribus.*) dicitur vector qui vehitur, & ita hic. Itẽ qui vehit. & sic infra tit. I. l. ij. Sic dicitur hospes qui recipit, & qui recipitur.

K *Armamentisve.*) scilicet pro naue.

qui ignoret, a * Nam cũ interdũ ignari cuius sint cõditionis, vel quales cũ magistris propter nauigandi necessitatem contrahamus, æquũ fuit, eũ q magistrum naui imposuit, teneri, ut tenetur qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit: cum sit major necessitas contrahendi cum magistro quam cum 2 † institore, quippe res patitur, ut de conditione quis institoris dispiciat, & sic contrahat: in nauis magistro nõ ita. Nam interdum locus, b vel 2 † tempus c non patitur plenius deliberandi consilium.

Magister obligat dominũ ex omni facto ad quod præponitur, de conditione ipsius personæ, seu destinatione distinctione non habita: nautæ verò ex solo debito dominum obligat.

¶ Magistrum nauis accipere debemus eum, 3 † cui totius nauis anchora d 4 † mandata est.

¶ Sed si cum quolibet nautarum e 5 † contractum, non actio in exercitorem; quamquam ex delicto cuiusuis eorum q nauis nauigandæ causa in naue sunt, detur actio f in exercitorem. Alia est enim contrahendi causa, alia delinquendi. Si quidem qui magistrum præponit, contrahi cum eo permittit. Qui nautas adhibet, non cõtrahi cum eis permittit, sed culpa & dolo carere g eos curare debet.

¶ Magistri autem imponuntur, vel 6 † locandis nauibus, uel ad merces, h 7 † aut 8 † vectoribus i conducẽdis, armamentisve K emendis. Sed & si mercib. emendis

Cuius

* No. secundum Bal. q ea quæ sunt manifesta, nõ egent commendatione. & requireri modi Tracta in ver. manifestum, in plur. vers.

1 † Flor. descẽdere.

2 † Flor. de ost. vel.

3 † Flor. dest. eum.

4 † Flor. cura.

5 † Flor. sit.

6 † Fl. dest. vel.

7 † Alias, vel mercib.

8 † Flor. vel.

vel vendendis fuerit præpositus, etiam hoc nomine obligat exercitorem. ¶ Cuius autem conditionis a sit magister iste, nihil interest: vtrum liber, an seruus: & vtrum exercitoris, an alienus. Sed nec cuius ætatis sit, intererit, sibi imputaturo qui præposuit.

Magister habet authoritatem alium substituẽdi, etiam si sibi fuerit interdictum, & ex substituti persona obligatur dominus. Bartolus.

¶ Magistrum autem accipimus, non solum quem exercitor præposuit, sed ẽt 1 † eum quẽ magister. b & hoc cõsultus Iulianus c in ignorante exercitore respondit. Cæterum si scit, & passus est eũ in naue magisterio fungi: ipse eum imposuisse d videt, quæ sententia mihi videtur probabilis: omnia * enim facta e magistri debet præstare, qui eum præposuit alioquin contrahentes decipientur, & facilius hoc in magistro, quam in institore f admittendum est, 2 † propter vtilitatem.

¶ Quid si, si sic magistrum præposuit, ne alium ei liceret præponere? g an adhuc Iuliani sententiam admittamus, videndum est. Finge enim & nominatim eũ prohibuisse, ne Titio magistro vtaris. Dicendum tñ erit, eo vsque ad perducendam 3 † vtilitatem nauigantiũ. h ¶ Nauem accipere debemus, siue marinam, siue fluuialem, siue in aliquo stagno nauiget, siue synedria 4 † sit. i

Hic est valde notabilis §. & hoc dicit. Si magister contrahit in re in qua præpositus est, tacitè dominus obligatur, si in hanc causam se contrahere exprimat. hoc primo. Item si cõtrahit simpliciter nulla causa expressa, dominus nõ tenetur, nisi in eius vtilitatem versum appareat. Itẽ si contrahit in causa, in qua expressè prohibitus est, sufficit tunc expressio, licet vera non fuerit. hoc dicit. Et sic habet tres partes. Secunda ibi, Quod si ab initio. Tertia ibi, Sed & si in pretijs. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum, & illud exemplificat. Secundo mouet vnum dubium circa illud, & declarat. Secunda ibi, Vnde quærit. vsque ad §. Sed & si in pretijs. Bartolus.

¶ Non autem ex omni causa prætor dat in exercitorem actionem, sed eius rei nomine cuius ibi præpositus k fuit, id est in eam rem cui 5 † præpositus fuit: ut puta si ad 6 † onus vehendum locatum l sit: aut aliquas res emerit vtiles nauiganti, vel si quid reficiendæ nauis causa contractum, vel impensum m est, vel si quid nautæ operarum nomine petent. n

¶ Quid si mutuam pecuniam sumpserit, an eius rei nomine videatur gestum? Et Pegasus existimat, si ad usum eius rei in quam præpositus est, fuerit mutuatus, o dandam actionem, quam sententiam puto ueram Quid enim si ad armandam instruendamque nauem, vel nautas exhibendos, mutuatus est? Vnde quærit Offilius, si ad reficiendam nauem mutuatus nummos, in suos vsus conuerterit, an in exercitorem detur actio? Fecit, si hac lege accepit, 7 † quasi in nauem impensurus, mox mutauit voluntatem, p teneri exercitorem, imputaturum sibi, cur talem q proposuit. Quod si ab initio consilium cœperit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, r quod ad nauis causam accipiat, contra esse. quam distinctionem Pædius probat.

Sed & si in pretijs rerum emptarum fefellit s magister, exercitoris erit damnum, non creditoris. t

Sed & si ab alio mutuatus, liberauit u eum qui in nauis refectionem crediderat, puto etiam huic dan-

a *Cuius autem conditionis*] sic & in institore, vt inf. de inst. act. l. sed & si quis. §. parui. Et in eo cui per me restituitur hæreditas, vt infra ad Trebel l. quæ omnis. §. fi. & l. fi. & arg. supra de mino. denique. § fi

b *Magister.*] s vt ex contractu secundi magistri exercitor et ignorans teneat, ut hic. & sup nau. cau. l. 1. §. & sunt, & J. de tribu. ac. l. procuratoris. §. item parui. Accur.

c *Iulianus.*] subaudi de eo, qui præpositus est a magistro, s ignorante exercitore.

d *Imposuisse.*] ergo hic conuenitur, non tanquã alius præposuit, sed tanquam ipse. Ay. No. ergo de patientia, q pro cõsensu habeatur. * sic & inf. loca. cum plures, § locator horrei. & inf. de tributo. l. 1. § scientiam. Item notandum est, q facere videtur qui per alium facit, vt sup. q cuiusq; uni. no. l. item. §. si decuriones. *

e *Omnia enim facta.*] interuenientia gratia eius rei in qua præpositus est, ut hic, & inf. e. §. non autem, & C. eo. l. 1. Accur.

f *Institore.*] sed in institore admittitur, ut infra, de inst. l. cuicunque. § fin.

g *Præponere.*] idest substituere. Accur.

h *Nauigantium.*] s. ut teneatur exercitor Nã qui contrahit cum Titio, videtur contrahere cum magistro, qui præposuit eum, cum ergo ego exercitor cõueniar de eo, quod est cum magistro contractum, & de hoc tenebor quod contractum est cum Titio secundum Io. Secus tamen est in institore, vt inf. de instit. l. sed & si pu re. §. 1. Accur.

i *Synedria sit.*] nauis est quæ nauigat in illum locum ubi hinc inde voluitur aqua. Vel dic, i. paruula nauis, uel dica portu, uel a loco sic dicta. *

k *Præpositus*] non autem in aliis, ut inf. e. l. § igitur præpositio. & sic in institore, vt J. de instit. l. cuicunque. § non tamen. Sed argu. contra, infra quod cum eo l. fin. Sol ibi fecit quæ dominus erat solitus facere, licet non in eam rẽ specialiter præpositus sit, vt ar. sup. ei. 1. l. vel uniuersorum. Accur.

l *Locatum sit.*] i. locatio nauis facta.

m *Impensum.*] ad q reficiendum semper præpositus intelligit, nisi contrarium sit expressum.

n *Petent.*] & sumpta est mutua pecunia propter hæc. Vel verius dic, petent in conuentione facta cum magistro.

o *Mutuatus*] quasi dicat, obligatur. Et dic exhibendos, idest alendos. Accur.

p *Voluntatem.*] dum tamen creditor sciat pecuniã refectioni necessariam, ut inf. e. l. fi.

q *Cur talem.*] Sic ergo primum propositum, inspicitur, ut hic, arg. inf. de sol. cum quis. §. 1 Sed arg. contra, infra ad Maced. sed Iulianus. §. sed si ab initio. a & infra. de l rẽ verso. l. iij. §. quid tñ. ADDITIO. Dic, quod prædicta loquũtur quando quis contrahit cum habente mandatum, lex vero cõtraria loquitur quã do contrahitur cũ eo qui nullum habet mãdatum, unde creditor dẽt esse magis cautus vt in voluntatem dñi, seu in causam domini conueniatur, secundum Bartol.

r *Non expresserit.*] nec creditor expresserit se ad hoc dare. Nam si creditor exprimat, licet ipse a principio habuit consilium fraudandi creditoris, n dabitur actio creditori in exercitorem, si modo sciebat pecuniã refectioni necessariã, vt infra. eod. l. fi. Accursius.

s *Fefellit.*] s. creditorem. Accur.

t *Creditoris.*] semper intelligas nisi qd possit imputari creditori, ut inf. eod. l. fi.

u *Liberauit.*] Nota, quod creditor liberatur, & sic improprie, sic infra de acceptila. l. 1. & supra, de nego. gest. l. pupilli. §. 1. & inf. ad Maced. sed Iulianus, §. pe. Sed & proprie hoc posset poni, ut quia cum ab aliquo alios suo credi-

1 † *Flor. sed &.*

* Patientia pro consensu habetur, vide not. J tit proced. ad l. rẽ alienam & Bar. in l. 1. §. denique. de aqua plu. ar.

* *Iuxta hãc sententiã est, quod sensit Cic. li. 1. epist. ad Quin. fratrẽ.*

* Materiam prosequere ut in c. qd alicui non licet in c. Põt q s p aliũ, & in c. Qui p aliũ facit. de reg. iu. in 6.

2 † *Flor. deest, est.*

3 † *Flo. eo vsque producend dum.*

4 † *Flor. scheda est autem schedia Græcè ratis Latine, i. nauigiũ temere factũ & inconditũ, vt trabes connexa, & sine fabrica compactaque nauigij vicem præbent. Vissiut & Bu. hic.*

* Synedria quid sit. vide Bud. in poster. adno. & Turnæ. lib. 7. aduer. ca. 30.

5 † *Flor. deest, cui.*

6 † *Alias, deest, ad.*

a Dic q ibi mutauit propositum in meliꝰ, unde sufficit bonus euentus, secundũ B. hic.

7 † *Alias, accepiat.*

creditore liberaret. Accur.
a *Quod.*] idest, quia.
b *Erit.*] vt infra, de institoria.cuicumque.§. nõ tamen, & argu. infra de rebus eo.l. si pupillorum,§.si prætor.
c *Cannabi.*] quæ sunt leuia pondera.
d *Emphractæ.*] idest habiles ad portanda leuia pondera. Vel dic habiles ad portandos homines. a
e *Officijs*] idest, non assignato cuique officio suo.
f *Exercitorem.*] quilibet enim in solidum commisisse videtur, vt hic. Sic & in pluribus tutoribus, vt C. de aut. præst.l.fin. & pluribus curatoribus, ut inf. de cura.furi. l. consilio, §.quæsitum, & plurib. fabricensibus. vt C de fabricens.l. iure prouisum est.lib.11.
g *Impetrabit.*] seruanda est enim talis lex, idest pactum, vt & infra de instit. act.l. sed & si.§. conditio. & ff. mand.l.idemque. §. si quis ea.& inf. de arb. l.patui in fi.& inf. de posi.l.1 §.antepen Sed contra infra de administ.tut. quidam decedens §.Papin.ubi committit tutelam patet fan.il. cuidam consilio matris sadministrandam. Sed ibi ideo non tenetur tutore x necesse consilium matris assumere, quia nec tutrix ipsa esse potest. alias debet stare eius consilio, ut infra eod.tit.l. Titium. itē est con.sup.ea.l §.magistrum. in fi Solut. hic hi duo pro vno habentur tantum. si enim cum vno tantū contrahatur, cum præposito non videtur cõtractum. sed ibi contra sit cum Titio quem præponi prohibuerat. & non est personæ Titij, sed eius magistri
h *Obuentiones.*] idest parui. & magni reditus. Accur.
i *Aduersionem.*] idest in se periculo recepto: lu returæ. I non lucre tur.
k *Mulier.*] vt & C. eod.l. & si a muliere. & ad hoc inf. ad Macedon. sed Iulia. §. interdum.
l *Exigemus.*] ad eum obligandum, alias nõ obligat, & sic in adul-

dam actionem, quasi in nauem crediderit.

Modus proponendi est considerandus: qui si excedatur, dominus non obligatur. Bart.

¶ Igitur præpositio certam legem dat contrahētibus. Quare si eum præposuit naui ad hoc solum vt vecturas exigat non ut locet, quod a forte ipse locauerat: non tenebitur exercitor, si magister locauerit. Vel si ad locandum tantum, non exigendum, idem erit [b] dicendum. Aut si ad hoc, ut vectoribus locet, non vt mercibus nauem præstet, vel contra: modum egressus non obligabit exercitorem. ¶ Sed & si, vt certis mercibus eam locet, præpositus est, puta leguminis, cannabi: [c] 1 † & ille marmoribus, vel alij materiæ 2 † locauit: dicendum erit exercitorem 3 † non tenere. Quædam enim naues onerariæ, * quædam (vt ipsi dicunt) emphractæ [d] 4 † sunt. Et plerosque mandare scio, ne vectores recipiant: & sic, vt certa regione, & certo mari negotientur: 5 † vt ecce sunt naues quæ Brundusium, vel à Capua, 6 † vel à Dyrrachio vectores traijciūt, ad onera inhabiles. Item quędam capaces 7 † ad flumina, ad mare non sufficientes.

Iste §. habet tres partes principales. Primo loquitur quando plures magistri sunt præpositi simpliciter. Secundo quando diuisim. Tertio quando conditione adiecta. Secunda ibi, Sed si diuisis. Tertia ibi, Sed & si. & hoc dicit.

Administratio priuata, & vtilis ordinaria pluribus simpliciter concessa intelligitur insolidum, secus si diuisim: vel aliud sit expressum. h.d. vsque ad §. exercitorem. Bart.

¶ Si plures sint magistri, non diuisis officijs, [e] quodcunque cum vno gestum erit, obligabit exercitorem. [f] Si diuisis, vt alter locando, alter exigendo, pro cuiusque officio obligabitur exercitor. Sed si sic præposuit [vt plerunque 8 † faciunt] ne alter sine altero quid gerat, qui contraxit cum vno, sibi imputabit. [g]

Supra dixit quis dicatur magister: hic declarat quis dicatur exercitor. & h.d. Exercitor dicitur, ad quem omnes reditus veniunt: nec personæ cõditio inspicitur nisi sit minor: quia tunc tutoris, vel curatoris authoritas inspicitur. Bart.

¶ Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuētiones, [h] & reditus omnes perueniūt: siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per aduersionem [i] 9 † conduxit ad tempus, vel in perpetuum. Parui aūt refert, qui exerceat, masculus sit, an mulier: [k] paterfamilias, an filiusfamilias, vel seruus. Pupillus autem si nauem exerceat, exigemus [l] tutoris authoritatem.

Contrahentes possunt eligere institorem siue magistrum: sed exercitor non potest eligere contrahētes, nisi in subsidium. Bart.

¶ Est autem nobis electio vtrum exercitorem, [m] an magistrum conuenire [n] velimus. ¶ Sed ex contrario exercenti nauem, aduersus eos qui cum magistro contraxerunt, actio 10 † non pollicetur: [o] quia non eodem auxilio indigebat: sed aut ex locato cum magistro, si mercede operā ei exhibeat: aut si gratuitam, mandati agere potest. [p] Solent plane 11 † præfecti propter ministerium annonæ, [q] itē in prouincijs præsides prouinciarū extra ordinē [r] * eos iuuare ex contractu magistrorum.

Continua primo ad præcedentia. sup dixit quod tenetur exercitor, siue institor, siue sit sui iuris siue filius, siue seruus. Sed vtrum ex persona institoris qui est in potestate alterius, teneatur pater, vel dominus, ponitur in hoc §. Deinde primo ponit verba edicti. Secundo prosequitur edicti expositionem, respondendo tacite cuidam obiectioni. Tertio ponitur quædam alia quæstio ex præmissis descendens. Secunda ibi, Licet. Tertia ibi, Sed si sciente. & hoc dicit. Qui exercitorem habet in potestate, si fuerit volens, in merce dominica, & nauali obligatur insolidum: sed in peculiari tributoria obligatur. idem in nauali, si sola scientia superuenerit. Bart.

to habente curatorē, vt C. de in integ. resti. mi.l. si curatorem.
m *Exercitorem.*] scilicet institoria, vt exercitoria. Accur.
n *Conuenire.*] sciuili, vt ex empto, vel simili. Sic & supra na u. cau. sta l. licet. §. possumus. Accur.
o *Non pollicetur.*] scilicet ex contractu magistri, & est plurimi generis hic. Sed cur non. Respon. secundum Ot. quia non est procurator specialis, sed generalis, sed tu dic rationem, ut subijcit. quia, &c. secus autem in institore, ut infra de institut. act.l.1 in fi.& l.2. Accursius.
p *Mandati agere potest.*] scilicet, tot. ut ff eo. l. si cum qui. Accur.
q *Ministerium annonæ.*] quod naues exhibent.
r *Extra ordinem.*] s. si magister non fuerit soluendo, ut argum. ff. de institor actio. l.1. in fin. Et dic extra ordinem, idest officio iudicis dando, vel utilem actionem. Sed cum sit actio in magistrum ordinaria, non videtur extraordinarium auxilium dandum, vt supra de minor. in causæ in princip. quæ est contra. Respond. hic competere non videtur, cum non est soluendo. ut & sup. de dolo. nam is. Vel ibi ipso iure erat minor tut. hic ope exceptionis. Cuiac.

* Cānabis ex Pli. li. 19 ca. 9. dr herba, ex cuius cortice funes intorquētur.
a Imo vero dic empbractæ, quę undique sint clausæ à Græco verbo ἐμφράττω quod est oppilo, tego, sive claudo.
1 † Vel cannabatille marmor. Gel. cannabū dixit. lib. 17. cap. 3.
2 † Vel alia materia.
3 † Vel deest, exercitorem.
* Ge. li. 10 c. 25 & Plin. 7 c. 45.
4 † Vel Quadā vt ipsi dicunt, ἀπιξα... sunt. Vel aūt sic. Quadam vt ipsi dicunt, ἐπικατη χοα, i. vectorum ... vide Am. Aug lib 4 c. 16. ... Buda. hic legit embata sive ... Neroς ... legit emphra...
5 † Vel negotientur.
6 † Vel Brūdusium à Cassiopa.
7 † Vel quadā fluuij capaces.
8 † al. plerique.
9 † Vel aduersionem. vt Ant. Aug l b. 3. c. 6 videtur esse ad Gallo mercatores de ... emblee. vel cum susceptione ... & fortuna.
βαστάζω ... idem in vniuersū, Cuiac. lib. 8. obseruat. c. 5.
10 † al. adhuc non.
11 † al. tamē.
* Extra ordinem.] i. cognitione extraordinaria, nulla actione data ordine suo et ei decere. tit. de vari. cogn. inst. in causa de minor. L R.

a *Si is qui nauem.*]hic §.notat differentiam inter exercitoriam,& tributoriam actionem, vt si voluntate domini expressa,vel tacita,& in corde retenta exerceat nauem filius,vel seruus,teneatur dominus in solidum exercitoria actione. si autem negotietur in merce peculiari voluntate domini expressa,vel tacita,teneatur dominus tributoria, non insolidum,sed in quãtum peculiares merces patiun tur,in quibus negotiatur. Ei autem quod dixi, expressè volentem non teneri insolidum tributoria, est contra.].de tribu.l.i. §. si scientiam.vbi dicit non tantum voluntatem expressam inducere tributoriam, sed patientiã. subaudi ibi,tantum,ac si diceret:non tantum expressa, sed etiam tacita. Item,eidem est cõtra.infra, quod iussu. l.i.§.sed si mãdauerit, & §.si ratum. Sed respon.illud quando agetur quod iussu, idest vt in solidum detur: aliud si tributoria, ut dictum est. Vel dicas,quod tributoria tenetur dominus insolidum vbi expressa eius voluntas interuenerit, si uero tacita, non in solidum sed in mercibus tantum in quibus negotiatur seruus. Accu.

¶ Si is, qui nauem [a] exercuit,in aliena potestate erit, eiusque [b] voluntate nauem exercuerit, quod cum eius magistro [c] gestum erit, in eum,cuius in potestate is erit, qui nauem exercuit, iudiciũ datur.

¶ Licet autem actio in eum detur cuius in potestate est qui nauem exercet: tamen ita demum datur,si voluntate [d] eius exerceat. Ideo [e] autem ex voluntate in solidum [f] tenetur, 1 † qua habet in potestate exercitorem, quia ad summam [g] reipublicæ 2 † nauium exercitio pertinet. At [*] institutorum [h] non idem vsus est.ea propter in tributum duntaxat vocantur, qui contraxerunt cum eis 3 † qui in merce peculiari sciente domino negotiãt. 4 † Sed si sciente [i] duntaxat,non etiam volente domino, 5 † cum magistro contractum sit: vtrum quasi in volentem dabimus 6 † actionem in solidum, an vero exemplo tributoriæ? [k] 7 † In re igitur dubia melius est verbis edicti [l] seruire, & neque scientiam solam, & nuda[m] patris dominive in nauibus onerare,neque in peculiaribus mercibus voluntatem [n] extendere ad solidi 8 † obligationem. Et ita videtur etiam 9 † Pomponius significare, [o] si sit in aliena potestate,si quidem voluntate [p] gerat, [q] insolidum eum obligari: si minus,[r] in peculium. [s]

Supra expositum est verbum,ex voluntate, hic exponit verbũ, ex potestate. & h.d. Verbũ, ex potestate, accipitur pro potestate dominica,& etiam pro ea quam habet qui iuri alterius est subiectus. Bar.

¶ In potestate autem accipiemus vtriusque sexus filios, 10 † vel filias,seruos,vel seruas. Si tamen seruus peculiaris voluntate 11 † filijfamilias in cuius peculio erat, vel seruus 12 † vicarius [t] eius nauem exercuit: pater dominusve qui voluntatem non accommodauit, duntaxat de peculio [u] tenebitur, sed filius ipse insolidum. Planè si volũtate domini, vel patris exercuit 13 † insolidum tenebitur:& præterea filius, & ipse voluntatem accommodauerit,insolidum erit obligatus. ¶ Quanquam autem si cum magistro eius gestum sit duntaxat, pollicetur prætor [x] actionem: tamen (vt Iulianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore [y] sit contractum,pater dominusve in solidum tenebitur.

Exercitor & magister tenentur insolidum, sed vnius solutio alium liberat. Bart.

¶ Hæc actio ex persona magistri in exercitorem dabitur: & ideo si cum alterutro 14 † eorum actum [z] est, cum altero agi non potest. Sed si quid [a] solutum sit, si quidem a magistro, ipso iure minuitur obligatio. Sed & si ab exercitore, siue suo nomine,idest propter honorariam [b] obligationem, siue magistri nomine soluerit,minuetur obligatio quoniam & alius pro me [c] soluendo,me liberat.

b *Eiusq.*] idest in cuius potestate est qui exercet.
c *Quod cum eius magistro.*] subaudi de eo, qui,&c.
d *Voluntate.*] verbis declarata, vel tacita habita. Acc.
e *Ideo.*] reddit rationem quare teneatur in solidum.
f *Insolidum.*] i. actio. exercitoria. & non de voluntate, sic & C. quod cum eo. l. 1. & infra ad muni. l. quoties.
g *Summam.*] i. ad summã vtilitatẽ reipub. vt].eo in prin. Acc.
h *Institorum.*] improprie ponitur nomen institoris pro eo qui domino patiente negotiatur in peculiari merce, ut infra subijcit,& infra de institu. act. l. sed & si pupillus,§. penult.
i *Sciente.*] est ergo quandoque expressa voluntas,quandoque tacita,quandoque scientia sola sine voluntate, & quandoque cum voluntate tacita. quandoque scientia cum prohibitione expressa,quandoque ignorantia.vt].de tribu. l. 1. § scientiam Accur.
k *Tributoria.*]quod est verum,ut subijcit.in re igitur,&c. Accur.
l *Edicti.*]quæ sunt in principio huius §. vel æquipollentia. Scilicet vt sententia verborum non vlterius porrigatur, quàm sonent, vt si voluerit,teneat in solidũ:non aliter. Et nota hic mirabile verbum,in dubijs standum esse verbis legis, [*] vt & inf. de leg. 3. l. non aliter.&].qui, & a qui, ma. li. non fi. l. prospexit.& inf. de reg. iur. l. ea quæ in partes, §. 1. Sed arg. contra.] de iur. par. adigere, §. quamuis. & supra de in ius uoca. § quamuis.

ADDITIO. Dic secundum Bald hic, quod illud est ex interpretatione legis,nam si per aliam legem non esset interpretatum, staremus verbis. Vel in illis legibus apparet de mente:sed hic non apparet de mente legislatoris, & ideo inhærendum est, verbis, quod facit pro statutis, vt verba statuti sint diligenter obseruanda. Idem in priuilegijs, quorum tenor est seruandus ad vnguem,ut extra de priui. porro. & facit infra qui,& a qui. l. prospexit. vbi non receditur à verbis, quia ibi non apparebat de mente, vt not. Dy. in c. si de regu. iur. lib. 6.
m *Et nudam.*] s. scientiam, quia non adest voluntas expressa, vel tacita in corde retẽta.
n *Voluntatem.*] etiam expressam, si tributoria agatur. vt dixi in princ. huius § licet sit secus si agatur quod iussu. ut]. quod iussu. l. 1. § iussum Accur.
o *Significare.*] dicendo hæc uerba quæ sequuntur, si sit, &c. secundũ Azo.
p *Voluntate.*] s. expressa, vel tacita in corde retenta.
q *Gerat.*] idest nauẽ exerceat.
r *Si minus.*] i. non cum voluntate, nec cũ scientia,ut].eo. si seruus,in prin. Accur.
s *In peculium.*] si de peculio agere velit: si autem tributoria agere velit,potest,cum dominus sciuerit eũ exercere nauem,ut].de trib. l. 1. in prin. &].eo. l. si seruus. 2. resp. Acc.
t *Vicarius.*] voluntate ordinarij.
u *De peculio.*] scilicet filij, vel serui ordinarij si velit actor. Azo. Nam & ipsum filium conuenire potest, ut subiicit.

x *Prætor.*] ut sup. eo. l. si is qui nauem. Accur.
y *Exercitore.*] s. filio,vel seruo. Accur.
z *Actum est.*] & exactum eorum. nam perceptione, non litis contestatione alius liberatur,ut subijcit, & sup. de his qui deie. vel effud. l. 1. in fi. & l. 2. § . & 4. Accur.
a *Si quid.*] non totum,ut supra.
b *Propter honorariam.*] i. exercitoriam.
c *Pro me.*] etiam inuito. vt sup. de neg. gest. soluendo, &]. de sol. l. solutione m. & l. si debitor tam, & facit]. de regu. iur. bona fide.

1 † Fl. tenentur qui habent.
2 † Fl. rem publicam.
*]] celebre in hunc locũ A. resp. lib. 7. prin. c. 6
3 † Fl. cum eo
4 † Fl. negotiantur.
5 † Fl. desit, domino.
6 † Fl. dantur.
7 † Fl. re. dubitatio.
8 † Al. solidũ.
9 † Fl. desit, it.
* Verbis legis in dubiis standum est, vt. Bar. & alios in locis in gl. citatis.
10 † Fl. seruas, vel filius.
11 † Fl. volente seruum.
12 † Fl. vt seruum.
13 † Fl. exercitoria in solidum tenebitur.
14 † Fl. fuerit verò.

Si plu-

a *Si plures nauem exerceant.*] s. non per se, sed per communem magistrum, vt d. sectat à casu proximo, qui est inf. l. si tamen. in prin. Alij dicunt quod hic exercent simul. in l. autem illa, si tamen. separatim exercent: semper tamen insirmet dominum. Prima verior est. centibus per communem magistrum, ut insolidum teneantur, ut supra eo. l. 4. in fi. & l. seq. & quod hic subiicit, & ideo puto, &c. refertur ad primum casum huius legis quando per se plures exercuerunt, ut tunc teneantur insolidum, & sic erit correctum prin. legis: sed hoc falsum est, imo pro partibus tantum tenetur, & non corrigitur, vt sup. nau. cau. sta. l. fi. § si plures. prima ergo expositio melior est. Accur.

Si plures nauem exerceant per tertium liberum vel seruum, vel per vnum ex ipsis, quilibet tenetur insolidum, secus si simul exercent. h. d. & est valde notabilis, & tota die occurrit. Bart.

¶ Si plures nauem exerceāt, [a] cum quolibet eorum insolidum [b] agi potest.

Caius li. 8. 1† ad edi. prou.

L E X I I.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit.

Paulus lib. 29. ad edictū.

L E X I I I.

NEc quicquam facere, [c] quotam quisque portionem in naue [d] habeat cum que qui præstiterit, soc etatis [e] iudicio à cæteris consecuturum.

Vlpianus lib. 29 ad edict.

L E X I I I I.

SI tamen plures per se nauem exerceant, pro portionibus exercitionis conueniuntur, neq; enim inuicem sui magistri videbuntur. [f] 2 † Sed si plures exerceant, vnum autem de numero suo magistrum fecerint: huius nomine insolidum poterunt conueniri. 3 † Sed & 4 † si seruus plurium nauem exerceat voluntate eorum, idem placuit, quod in pluribus exercitoribus. [g] Planè si vnus ex communi 4 † voluntate exercuit, insolidum ille tenebitur. Et ideo puto etiam 6 † in superiori [h] casu in solidum omnes teneri.

Etiam mortuo magistro datur actio in dominum.

¶ Si seruus sit qui nauem exercuit [i] voluntate domini, & alienatus fuerit, nihilominus is qui cum alienauit, tenebitur. Proinde & si decesserit seruus, tenebitur. Nam & magistro defuncto tenebitur.

¶ Hæ actiones [k] perpetuò, & hæredibus, & in hæredes dabuntur. Proinde & si seruus, qui voluntate domini exercuit, decesserit, etiam post annum dabitur hæc actio, quamuis de peculio vltra annum non detur.

Tenetur exercitor, licet inter magistrum, & contrahentem secum non cadat obligatio. & dominus magistri serui tenetur actiones sibi quæsitas exercitori cedere. h. d. Bar.

Paulus lib. 29. ad edictum.

L E X V.

SI eum, qui in mea potestate sit, magistrum nauis habeas, mihi quoque [l] in te competit actio, si quid cum eo contraxero. Idem,

5† Fl. lib. 9.

b *Insolidum.*] contra. supra, nau. cau. stab. l. fi. § si plures, ubi pro partibus dicit eo conueniri. Solut. hic fuit aliquis præpositus alicui negotiationi in naui, vt contraheretur cū eo. ibi, ut traiiciat vectores. Vel melius ibi per se nauem exercebant. hic per communem magistrum. vnde qui cum vno contraxit, non debet contra plures compelli agere vt j. l. prox. & j. de pe. c. l. & aucillarum § fi. & inf. iud. sol. iam tamen. § penul. & j. de inst. act. l. habeat § fin. Accursius.

c *NEc quicquam facere.*] quod mutet te ponsionem Acc.

d *In naue*] i. in quæstu nauis Azo.

e *Societatis*] est enim quædam societas nauē simul exercere.

S*I tamen plures*] CASVS. Si plures sint domini, & per se exercitores nauis, proportionaliter conuenientur: neque alter pro altero cōuenietur. Sed si plures domini vnius nauis vnum ex se magistrū nauis præponant, ex contractu eius omnes in solidum conuenientur, sed si seruus pluriū nauem exerceat eorū voluntate, qualiter teneantur, quæritur? Et resp. quod eodem modo quo plures exercitores, sed aperit qualiter, vt hic in glo. Acc.

2† Fl. videntur.

3† Aliàs, conuenire.

4† Doct. & Bar.

Plane] Si seruus plurium vnius domini, voluntate nauem exerceat, ille solus in solidum tenetur, igitur in casu superiori ubi seruus plurium exercet, insolidum tenentur domini.

Si seruus] Si seruus meus voluntate mea nauem exerceat, & postea eum alienaui, nunquid teneor? Dicitur, quod sic, idem si decedat.

Hæ actiones] Exercitoria actio perpetua est. Si ergo seruus uoluntate domini nauem exerceat: si decedat seruus, an post annum detur? Dicitur quod sic, licet de peculio actio post anunm non daretur. Viuia.

f *Videbuntur.*] vt alter pro altero conueniatur: sed argumētum contra supra si cer. pet. eius qui in prouincia. in fi. vbi sunt plures, & vnus fingitur alium possidere.

ADDITIO. Dic, quod ibi quilibet gerebat separatim ad communem utilitatem, ideo quilibet tenetur insolidum, per rationem, ne in plures, &c. facit C. de fabricen. l. iure prouisum. lib. 11. hic verò omnes gerebant simul, secundum Bart. hic.

g *Exercitoribus.*] s. qui per se nauem exercent, ut pro portionibus conueniantur, vt supra in princ. huius legis. Sed hoc corrigitur statim vbi dicit, & ideo, &c. & hoc secundū lo. Alij dicunt, idem placuit quod in pluribus, &c. s. exercentibus...

5† Fl plane si vnus ex omnibus voluntate exercuit, aliàs si vnus ex seruis, aut si vni ex eis. Fl. lect. est melior secundum Doct.

6† Bar. &c.

h *In superiori casu.*] vbi seruus plurium exercet voluntate eorum, l. ex pœna. 10. sed alij ad primū casū l. referūt.

i *Exercuit.*] s. seruus, sic & supra de neg. ge. si ex duobus.

k *Hæ actiones*] i. actio exercitoria, & tamen non dicas exercitoriā esse proprium nomen actionis, sed adiectiuū, & idem in cæteris sequentibus vsque ad Velleianum senatusconsultum: licet quidam contra. Et quæ hic dicuntur, intelligas secūdum qualitatē actionis, vt si sit perpetua, aliàs hic sit, si vero temporalis, & hic sit, quando fit hæc adiectio. Et quod de transitu ad hæredes dicit, eodem modo intelligas, & sicut his sunt in exercitoria, ita in tributoria, ut inf. de trib. l. quia non de dolo. Item idem in institoria, ut inf. de institoria actione. l. nouissime, & idem in actione de in rem verso, ut inf. quando actio de pecu. est an. l. quæsitum in fi. cum suis similib. Et quā de ipso seruo litigat emptor iudicio liberali, nam post mortem ēt serui agitur, vt C. de asser. tol. l. fi. § fi. alias autem de peculio serui vltra annum à tēpore mortis non agit vt j. quā act. de pecu. est an. l. 1. in prin. Acc.

S*I eum.*] CASVS. Si seruum meum naui tuæ magistrum præposuisti, & cum eo contraxi: habeo te obligatum, & hoc in prima. Item, seruum mihi, & tibi communem præposuisti, quia operas tibi conduxeras, habebis me obligatum act. ex conducto super eo quod cum seruo contraxero si tamen ageres mecum, sicut, si cum alio, non me cum contraxeris, vt cederem tibi act. pro portione tua, teneor cedere act. ex conducto. Si verò eum tibi commodaui: mandati ad prædicta ages. Item seruus meus nauem exercebat præposuit magistrum, & cum eo contraxi, agā cum eo actione ex contractu iuris ciuilis: puta ex empto, si emptio interuenit: vel prætoria, si animal forte venditū fuit vitiosum, quia & alius agere poterit, quia licet non detur ex contractu mihi in seruum: dabitur vtilis ex eo contractu in magistrum.

Si vnus.] Plures exercent nauem, & præponunt vnum magistrum, vnus exercitorum contrahit cū magistro, habebit, quidem actionem contra alios exercitores. Viuia.

l *Mihi quoque*] non solum aliàs cum eo contrahentib. sed etiam mihi, ut hic, & sup. nau. cau. sta. licet. § 2. & inf. de in. si. actio. sed & si pupillus, § fi. & l. & ib. Itē & ego teneor,

vt

vt infra de furtis, l. si seruus nauem. licet ego cum ipso agere non possim, ut Instit. de obli. quæ ex delic. §. hi q. & s. de iu. l. lis nulla.

a *Nobis erit*.] vt iure mihi competat actio, si cum eo contraxero.

b *Ex locato*] quia hic seruus locauit mihi domino nauem, vel quid simile, vel melius, ex locato, idest ex conducto, vt infra de act. empti. l. veteres. & ad hoc bene accedit ratio sequens, quod operas serui, &c. & veniet in ea id, quod debeo ex contracto, quem secum inii. Accur.

†Fl. conduxisset, alias si quid contraxisset.

c *Habui*.] contra eos cum quibus contraxi.

d *Mandati ages*] mandatum enim gratis habet fieri, ut hic, & inst. man. §. pen. & sup. eo. l. 1. §. sed ex contrario. & sup. nau. ca. stab. l. licet. in princ. Acc.

2† Fl. exercebit.

e *Eius*] qui est liber.

f *Ciuili*.] vt ex empto. Azo.

g *Honorario*] vt tributoria. Azo.

h *Hoc edictum*.] hoc est, quia habet exercitoriam.

i *Agere possit*.] vt & supra eo... 1. §. est autem. Azo.

3† Fl. in his.

k *Sed adijcitur*.] ac si dicat, non ideo quia datur exercitoria, est exinanita ciuilis directa, quæ contra ipsum contrahentem datur, scilicet contra magistrum, & ad hoc inf. de publ. l. 1. §. dixerit aliquis. & arg. sup. de sena. l. senatoris filius, in fine.

4† Fl. breuiũ.

l *Exercitoribus*] i. qui per magistrum nauem exercent. Azo.

5† Al. n n ex voluntate.

m *Poterit*.] secus autẽ si plurium seruus alteri damnũ dederit quotiam non poterit naturaliter agere aduersus alio s, ut C. de fur. l. pe. & sup. ad legem Aqui. l. si seruus seruum. §. 1. Accur.

n S*I seruus non volũtate. Quasi*.] expressiuum veritatis.

o *Tributoria*.] propriè in eum locum non habet, cum non sit merx peculiaris, vel cum nõ sit præpositum, secundũ quosdam.

p *Dabitur*.] Si verò sciente, & volente expressè, vel tacitè, tunc exercitoria, ut sup. eo. l. 1. §. si is qui nauem.

q *vellet*.] ex. scitoria

si communis seruus nobis erit. a ex locato b tamen mecum ages, quod operas serui mei conduxeris, quia & si cum alio contraxisset, ageres mecum, vt actiones quas eo nomine habui, c tibi præstarem: quemadmodum cum libero, si quidem conduxeris 1 † experireris, quod si gratuitæ operæ fuerint, mandati ages. d

Tenetur magister contrahenti secum, licet inter exercitorem, & eum non cadat obligatio. Bartolus.

¶ Item si seruus meus nauem exercuerit, 2 † & cum magistro eius e contraxero, nihil obstabit quo minus aduersus magistrum experiar actione, quæ mihi iure, vel ciuili, f vel honorario g competit. nam & cuiuis alij non obstat hoc edictum h quo minus cum magistro agere possit. i hoc enim edicto non transfertur actio, sed adijcitur. k

¶ Si vnus ex multis 3 † exercitoribus l cum magistro nauis contraxerit, agere cum alijs exercitoribus poterit. m

Idem libro 8. breuis edicti. 4†

LEX VI.

SI seruus non 5 † voluntate domini nauem exercuerit: si sciente eo, quasi n tributoria: o si ignorante, de peculio actio dabitur. p

¶ Si communis seruus voluntate dominorum exerceat nauem: in singulos dari debebit insolidum actio. q

Mutuans magistro habet exercitoriam, quatuor concurrentibus, scilicet causa veritatis præpositionis, & causæ scientia, & credulitate, congrua quantitate & loci congruitate, idem in institoribus, hoc dicit. vsque ad finem tituli. Bart.

Africanus lib. 8. Quæstio.

LEX VII.

LVcius Titius * Stichum magistrum naui 6 † præposuit: is pecuniam mutuatus cauit se in refectionem nauis eam accepisse, quæsitum est, an non aliter Lucius 7 † Titius exercitoria teneretur, quam si creditor probaret pecuniam in refectionem nauis esse consumptam? Respondi creditorem vtiliter r acturum, si cum pecunia crederetur, nauis in ea causa fuisset, ut refici deberet. s Etenim 8 † non oportet creditorem ad hoc astringi, ut ipse reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat, quod certe futurum sit, si necesse habeat probare pecuniam in refectionem erogatam esse. Itaque 9 † & illud exigendum, ut sciat in hoc t se credere, cui rei magister quis sit præpositus. u quod certè aliter x fieri non possit, quam si illud quoque scierit, necessariam refectioni pecuniam y esse, & quare, & si in ea causa fuerit nauis, ut refici deberet: multò tamen maior pecunia credita fuerit, quam ad eam rem esset necessaria, nõ debere z in solidum aduersus dominũ nauis actionem dari.

¶ Interdum etiam illud æstimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari potuerit. Quid enim (inquit) si ad velum emendum in eiusmodi insula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velum comparari non potuerit? a 10 † Et in summa, b aliquam diligentiam in ea re 11 † creditorem debere præstare. Eadem ferè c dicenda ait, & si de institoria actione quæratur. Nam tunc quoque creditorem scire debere necessariam esse mercis comparationem: cui emendæ seruus sit præpositus: & sufficere, si in hoc credid..rit: non

vt sup. eod. l. si tamen. §. sed si plures, & §. sed si seruus. Accur.

L *Vcius Titius*.] CASVS. Seruum meũ præposui, & hic accepit mutuam pecuniam in refectionem nauis, ad hoc quod creditor efficaciter agat, quatuor considerare debet, s. quod in refectionem mutuet ei. quod sciatur esse præpositum, & non plus quã sit necessariũ refectioni, & in eo loco ubi res sunt, quæ comparari debent ad refectionem. Eadem dicenda sunt in institoria ferè. Vin.

*Not. ex l. ista qualiter quod dicatur versũ in vtilitatem alicuius, vide Bal. in l. 1. C. si aduer. cred.

6† Fl. nauis.

7† Fl. deest, Lucius.

r *Vtiliter*.] i. efficaciter. Et nota, quod quatuor sunt consideranda creditori per hanc legem.

s *Ut refici deberet*.] nota mirabiles coniecturas hoc enim solo probato potest creditor agere, vt hic innuit.

8† Fl. etenim, vt non oportet alias, non oportere.

t *In hoc*.] idest, in eam rem. Azo.

u *Præpositus*.] tacitè, vel expressè, ut supra, eo. l. 1 §. non autem. & §. quid si mutuam. & §. unde quæritur, Acc.

x *Aliter*] s. ad plenũ. Accur.

9† Fl. ita illud.

y *Pecuniam*.] quo scito statim scitur, quod in eam rem præpositus est, saltem tacitè.

z *Non debere*.] insolidum. Sed pro ea duntaxat, quæ in eam rem necessaria sunt. Item & facit ad hoc inf. de insti act. habebat. Sed ei quod supra dixi, satis esse si tunc indiget, & nõ esse necesse probare in refectionem conuersam: est contra arg. C. de sac. san. eccles. aut. hoc iur porrectum, & argum. contra. C. si ad uer. cre. l. 2 & argu. contra inf. de reb. eod. qui sub tu. l. magis. §. ne tamen titulo tenus, &c. & arg. contra. supra, si cer. pe. l. ciuitas, & argu. infra. de in rem ver. quod si seruus, §. sed si sic. & sup. e. l. 1. §. nõ autem, vbi dicit. sed si in pretijs rerum, contra id ad quod hic subijcit creditorem mutuasse ampliorem pecuniam quam indigebat. Sed hic aliquam diligentiã potuit adhibere creditor: sed sup. non potuit.

10† Fl. potuerit.

11† Fl. deesse, alias in eã rem.

a *Comparari non potuerit*.] q. nõ inuenit ibi.

b *In summa*] i. breuiter dicam.

c *Eadem ferè*.] ferè idẽ dicit, quia in exercitoria

citoria diligentem, in institoria diligentiorem, in actione de in rem verso diligentissimum esse oportet, nam in exercitoria nô tenetur scire ad quam mercem, vel ad quã rem magister sit præpositus: in institoria sic: sed in actione de in rem verso debet scire plus, scilicet in quã rem pecunia sit versa, ut insti. de in rẽ verso, quòd si seruus, §. sed & si sic. Sed alij dicũt hoc philosophi cum temperamẽtum esse. Potest etiam dici q̃ ideo dicit, q̃a oportet creditorẽ qui magistro credit, scire an in eo loco comparari possit id, propter quod credit, quòd non exigitur in eo creditore qui mutuat institori. Vel dic verè, quia non est idem usus institoris, ut supra eod. l. 1. §. si is. secundum Hugo.

etiam illud exigendũ, ut ipse curam suscipiat, an in hanc rem pecunia erogata sit. 1 †

1 † Fl. eroganda est, alias, erogata sit: prorogantem.

TITVLVS II.

Ad legem 2 † Rhodiam de iactu.

2 † Fl. De lege Rhodiade iactu] & de ea nap. l. Rhodia. qđ cauet de iactu. Aliud unus caput refertur apud scorr. in Rhodia. alia quæ capita unde graece sunt edita a Basilio.

Paulus li. 2. sentẽtiarum.

LEX PRIMA.

Lege Rhodia cauetur, ut si leuandæ a nauis b gratia iactus c mercium factus sit, 3 † omnium contributione sarciatur, d quod pro omnibus factum est. 4 †

3 † Fl. est.

4 † Fl. datum est alias dam datum est.

Domini iactarum mercium habẽt actionem cum magistro, et magister cum cæteris non solum habet actionem mercium, ut fiat contributio. Bartolus.

AD LEGEM Rhodiam de iactu.

Dixit de exercitoria, quæ subueniunt contrahentibus cum magistro: nunc de lege Rhodia, qua subuenitur ijs, qui iactum fecerunt, similiter contra magistrum, ut infra eo idem leg. in princip.] Latius prosequente, ut per Cuiac. in paratit. ad hunc titulum.

Idem libro 34. ad edictum.

LEX II.

Si laborante e * naue iactus factus est, amissarum mercium domini, si merces vehendas locauerant, * ex locato f cum magistro nauis agere debent: magister 5 † deinde cum reliquis quorum merces saluæ sunt ex conducto, ut detrimentum pro portione communicetur, agere potest. g Sed 6 † seruius h quidem respondit, ex locato agere cum magistro nauis debere, ut cæterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni præstent: 7 † imò etiam si non retineat i merces magister, ultro ex locato habiturus est actionem cum vectoribus. k Quid enim si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant? Planè commodius est,

* Ex Tit. debetur. Duar.

* N ta hic fomin a loc tare dari & a con ductore acci Bud lne.

5 † Flas domini.

6 † Fl. Aest. Sed.

7 † Fl. imò & si retineat, etc. unum ipso

contribuere debent, an prout ponderant, an prout valeãt? Et respon. quòd pro æstimatione rerum. Item an liberi homines debeant conferre? Ad primum respondetur, q̃ omnes contribuere debent, & etiam magister cuius nauis saluata est, & pro pretio rerum facienda est collatio, non prout ponderant, liberorum corporum non fiet æstimatio, & ex conducto fiet actio, illa verò, quæ quilibet, si indigeat, haberet, sunt communicanda.

¶ *Si nauis.* [. Si à piratis nauis capiatur, & unus redimat, omnes contribuere debent. Si verò unius merces tantum auferantur, non est contributio facienda, neque si ille merces suas pro prias redemit.

¶ *Portio.*] Ad faciendam contributionem æstimatio fiet, non solum rerũ amissarum, sed earum quæ saluæ factæ sunt, sed dissimiliter, quia amissæ æstimabuntur, prout emptæ, non prout vendi potuerant si non perijssent: illæ verò quæ saluæ sunt, æstimabuntur quantum vendi poterunt.

¶ *Seruorum.*] Si serui in naui sũt, & unus in mare ceciderit: an facienda sit æstimatio? Dicitur quod non

L *Ege*] CASVS. Cum plures mercatores essent in naui, & unus in tempestate, leuandæ nauis causa, merces suas in mare proiecit: lege Rhodia cauetur, ut alij tribuant ad resarciendum damnum proijcientis. Viuia.

a *Lege Rhodia.*] sic dicta, quia in Rhodo insula eius frequentia prius fuit propter sequentem usum mercatorum qui ibi fuit, ut in decret. distinct. 2. c. Rhodiæ. Accur.

b *Nauis.*] periclitantis, ut j. l. prox. in princ. & dic, idest alleuandæ. Accur.

c *Iactus*] vel quasi, ut infra l. prox. §. si conseruatis in fi. & in f. eo. l. nauis, §. cum autem, in princip.

d *Sarciatur*] idest damnum quod, &c. sic ergo & is cuius est nauis, quia nauem habet saluam, ut infra l. prox. §. cũ in eadem. Item is, qui fecit iactum sci sua causa leuandæ nauis, contribuere debet etiam pro rebus iactatis, ut infra eodem, nauis. in princ. & sic & hic arquod si fideiussor soluat creditori, quòd actiones cessas non intenter contra si lessorem nisi in parte. nam partem uidetur soluisse ex sua persona, partem ex persona confideiussoris, ut infra l. prox. in princip. & inst. de sat. & satio. dist. l. cum pupillus. Accur.

S *I laborante.*] CASVS. Plures nauem conduxerunt. magister nauis res plurium conduxerat vehendas, & unus merces suas proiecit: ex locato contra magistrum, & magister contra alios ex conducto aget, ut damnum proijcientis resarciatur. & hoc in prima. Item si quis proiecit, agere potest ex locato cum magistro, ut res aliorum retineat loco pignoris: si verò sunt res quæ retineri non possunt, aget tamen ex locato, sicut vectores cum magistro. & hoc ideo, quia æquum est.

¶ *Si conseruatis.*] Si plures nauem conduxerint, & unus leuandæ nauis causa, quia magis onerosas merces in naui habebat, proiecerit, & nauis ad aliquem locum collisa sit, non tamen perijt: an illi ad resarciendam damnum contributio facienda sit, quæritur? Et respon. quòd non. sicut neque si aliquis operas fabri conduxit, & instrumentum suum ab eo confregit.

¶ *Cum in eadem.*] Iactu facto omnes, qui sunt in naui

magis quàm meorum, qui fuerunt in naui, & decesserunt, vel se præcipitauerunt.

¶ *Si quis*] Iactu facto, si facienda sit contributio, & unus fuerit non soluendo an id pertineat ad magistrum? Dic q̃ non, quia singulorum facultates explorare nõ tenebatur.

¶ *Si res*] Facto iactu, si is, qui res suas proiecit, recuperet, collatio facienda non est. Si verò iam facta est, agent hi qui contribuerunt, ex locato aduersus magistrum, & is, qui conduxit, aduersus eum qui res suas recuperauit, & q̃ exegerit, alijs restituet.

¶ *Res.*] Si leuandæ nauis causa proijciantur res, domini manent, neque fiunt occupantis: cum eas pro derelicto non habuerit.

e *Si laborante.*] aliàs non fieret collatio.

f *Ex locato.*] hoc verbũ promiscuè accipitur a hac. Lomnia tamen erunt plana, si dicas, q̃ qui nauem locat, dicitur locator quo ad nauem, & conductor quo ad merces vehendas. Sic econtra vector & locator quo ad merces: conductor quo ad nauem. utrinque ergo ex locato, & ex conducto agi potest. Et idem dici potest in quolibet opere locato. Sed quid si gratis ferebatur? Respon. adhuc habet locũ contributio, ut sup. na. ca. st. tabula. licet. 4. respon. Accur.

a Vide Budæum hic.

g *Agere potest.*] l. magister. Sed videtur quod non possit agi, ut j. de præscr. ver. qui seruandarum. in princ. quæ est contra. Sed dic, non potest agi: ut ibi dicit, actione legis Aquiliæ contra proijcientem, uel si mili: sed de æquitate ratione contributionis tenetur. ut hic, vector magistro, & magister damnum passo: melius tamen esset, ut uia recta ageret damnum passus sublato circuitu, ut sup. de condi. indebi. l. dominus testamento, & hoc admitto, si magister agere nolit, uel retinere, ut sup. de eo per quem fact. est l. si in princ. potest etiam ag. actio. nego. gest. quia utiliter gessit, ut sup. de neg gest. sed an ultio. §. 1. Accur.

h *Sed Seruius.*] non aduersatur, sed addit.

i *Non retineat.*] Py aliàs non est non, aliàs est in Ifa non.

K *Cum vectoribus.*] vectores dicuntur omnes qui uehuntur. & ita hic. Item & qui uehunt, ut hospes, & alumnus. Vel dic, quòd vectores sunt illi qui gratis ferebantur, quia magistrum nauis iuuant.

Si sint.

a *Si sint.*] s. merces. est enim tutius, &c. ut Insti. de obli. quæ ex delic. §. furti Sed si non sint, qualiter tenentur cõtribuere? nam pro corpore suo non. ut j. eo §. cum in eadem. Sed dic non habet merces: s. d sunt gemmæ, & margaritæ, & annuli: quæ nec merces dicuntur, nec onera. Vel dic nõ sunt, quia iam extraxerat.

observatas, & tunc duæ sunt partes.

x *Esse.*] quia nauem habet saluam, ut in princip. huius legis notatur.

y *Iactura.*] quia responsio tertiæ quæstionis, per quam, & secunda soluitur: sed tñ ipsa posteà specialiter soluitur.

si sint, a retinere eas. aut si non: 1 † si totam b nauem conduxerint, ex conducto agent: sicut vectores, qui loca c in naue conduxerunt, ex conducto agent. d Aequissimum e * enim est commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, ut merces suas saluas haberent.

Si nauis deterioratur, non fit contributio, nisi acciderit voluntate mercatorum, vel alio iusto metu. Bartolus.

¶ Si cõseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid 2 † exarmauerit, f nulla facienda est collatio, quia dissimilis earum rerum causa est, quæ nauis gratia parantur, & earum g pro quibus mercedem aliquis h accepit: Nam & si faber incudem, i aut malleum fregerit, non imputatur ei, qui locauit K opus. Sed si voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum l factum sit: hoc ipsum sarciri oportet. m

Dominus nauis, & domini omnium rerum in ea existentium, excepto libero corpore, & cibarijs, pro portione æstimationis contribuunt: ad quod magister ex locato tenebitur. Bartolus.

¶ Cum in eadem naue varia mercium genera complures mercatores coegissent, præterea que multi vectores serui, liberique in ea 3 † nauigarent: tempestate graui orta, necessario iactura facta erat: quæsita deinde sunt hæc: n an omnes iacturam præstare oporteat? o & si quidẽ p 4 † tales merces imposuissent, quibus nauis non oneraretur, veluti gemmas, margaritas: & quæ portio q præstanda esset, 5 † & an etiam pro liberis r capitibus dari oporteat? & qua actione s ea res expediri possit? Placuit t omnes, quorum quid 6 † interfuisset iacturam fieri, conferre oportere, quia id tributum obseruatas u 7 † res deberent. itaque dominum etiã nauis pro portione obligatum esse. x Iacturæ y summam pro rerum z pretio distribui oportere. 8 † Corporum a liberorum æstimationem nullã fieri posse. Ex conducto b dominos rerum amissarum cũ nauta, idest, cũ magistro acturos. ¶ Itidem agitatum est, c an etiam vestimentorum cuiusq; & annulorum d æstimationem fieri oporteat? & omniũ visum est: nisi si qua consumendi causa imposita forent, quo in numero essent cibaria: eo magis, quod si quando ea deficerẽt 9 † in nauigatione, quod 10 † quisq; haberet, * in commune conferret e

Pretium redemptionis est ab omnibus conferendum. secus in pretio rerum perditarum. Bartolus.

¶ Si nauis f a piratis redempta sit, Seruius, Ofilius, & 11 † Labeo omnes conferre debere aiunt. quod verò prædones abstulerint, eum perdere cuius fuerit: nec conferendũ g ei, qui suas merces redemerit. ¶ Portio autem pro æstimatione rerum quæ saluæ sunt, h & earum quæ amissæ sunt, præstari solet. nec ad rem pertinet si ex quæ amissæ sunt, pluris venire 12 † poterant: quia detrimẽti, non lucri i fit præstatio. ¶ Sed in his rebus K quarũ nomine conferendũ est, æstimatio debet haberi non quanti emptæ sunt, sed quanti venire possunt. l ¶ Seruorum quoq; qui in mari m perierunt, n non magis æstimatio facienda est, quàm si 13 † ægri in naue decesserint, aut aliqui 14 † sese præcipitauerint. o ¶ Si quis ex vectorib. soluendo

b *Totam.*] maximè. & dic conduxerat, i. locauerat, & conducto, i. locato.

c *Quæ loca.*] s. certa.

d *Agent.*] cum magistro.

e *Aequissimum*] Et no. quod si quid pro cõi utilitate, vel alterius damni patior, quod mihi est restitutio facienda, ut hic, & sup. l. 1. & supra quod me. cau. metum, §. sed licèt & j. pro soc. l. cum duobus, §. quidam, & inf. de verb. sign. l. impensæ & j. de impen. quod dicitur. Sed j. eo. l. §. quod verò Sed ibi nõ pro communi utilitate, nec sua vel aliorum voluntate fuit factum: hic autem sic.

f *Exarmauerit.*] i. passiuè accipe. Et dic propter imperitiam magistri quia nõ erat iustus metus: aliàs. n. refunditur, ut in fine huius §. & inf. eo. l. cum aut arbor.

g *Earum.*] s. merciũ iactatum. Accur.

h *Aliquis.*] s. magister.

i *Incudem*] instrumẽtum fabri sup quod fabricam exercet.

K *Locauit.*] i. conduxit operas eius.

l *Detrimentum.*] & si ne culpa magistri, ut nõ ĩdicat principio.

m *Sarciri oportet*] Nota, duobus casibus resarcitur magistro, ut hic, & infra eo l. amissæ, § arbore.

n *Sunt hæc.*] quinq; facit qõnes quas soluit: licèt nõ per ordinem.

o *Oporteat.*] prima quæstio.

p *Et siquidem.*] supple fuit quæsitum, an pro his sit facienda collatio. Et sic est secunda quæstio.

q *Portio*] i. an pro rerum æstimatione, an pro pondere. Et hæc est tertia quæstio.

r *Pro liberis*] i. pro liberis hominibus, & hæc est quarta q̃stio.

s *Et qua actione.*] quinta quæstio. Accur.

t *Placuit.*] responsio primæ quæstionis.

u *Obseruatas.*] aliàs obseruare, & aliàs

z *Rerum.*] quæ saluæ sunt, & quæ amissæ sunt, ut infra ea. l. §. portio.

a *Corporum.*] responsio quartæ, & facit supra si qua pau. fe. dica. l. ex hac. & de ijs qui deiec. l. fi.

b *Ex conducto.*] respõsio quintæ, sed in prin. l. dixit dominos ex locato. Sed dic, ut ibi nota Accur.

c *Agitatum est.*] reassumit secundum quæstionem, ut eam soluat.

d *Annulorum.*] fortè in digitis delatorum.

e *Conferret.*] ad comedendum ex consuetudine fortè etiam cogi posset ex hac lege, & sic fortè illud diuinum intelligitur: omnia sunt communia, idest communicanda tempore necessitatis, ut hic.

f *Si nauis.*] & sic cum rebus, & quæ in ea erant.

g *Conferendum*] quia nec voluntate aliorum amisit, nec etiam se volente, aliàs secus esset, ut supra eodem, l. § æquissimum. Accursius.

h *Quæ saluæ sunt.*] ut sup. ead. l. §. iactura.

i *Non lucri.*] æstimantur enim quanti emptæ sunt, non quantum valent nũc. argumen. contr. supra de eo quod certo loco, lege secunda, in fine. Sed quid si nunc minus valent quàm tunc quando emptæ fuerunt? fortè secundum præsens tempus æstimantur, ut argument. supra de lega. & senatus. consul. l. nulla. Accursius.

K *Rebus.*] scilicet saluis.

l *Venire possunt.*] tempore peremptionis.

m *Qui in mari.*] non iactus causa.

n *Perierunt.*] non sponte.

o *Præcipitauerint.*] vel etiam à prædonibus rapti fuerint, ut supra eadem l. §. quod verò.

1 † Pl. at si nauẽ totã nauẽ conduxerit, ex conducto agit, sicut vectores qui loca in naue conduxerunt. Aequissimũ, &c.

* Iste tex. est valde no. & mẽt tenẽdus secundũ Bal. hoc. quod quæ conueniant & facit tex. in l. 1. sup. eo. & faciunt operæ in argumentum dominus vicinus destructa ne ignis vlterius extenderetur, reparẽt communiter.

2 † Aliàs, aut aliquid. quid. exarmare, est armis despoliare in. sig. Bud. hic: vñ exarmare nauẽ est ex armamentis spoliare, ut malo, rostro, antenna, carchesio, clauo, pede, anchora, & reliquis: hac voce & vsus est Cæsar in cõmẽt. & metaph. Pli. & exarmare dixit, pro debilitare, & infirmare.

3 † Aliàs, in sedem.

4 † Pl. & si quidẽ tales aliàs, & quidẽ si tales.

5 † Pl. ...

6 † Pl. decet, quid.

7 † Pl. obseruatas.

8 † Pl. oportet

9 † Pl. defecerint.

10 † aliàs, q. d.

* Nota secundũ Bal. quod si tempore caristiæ aliqui sint furati panẽ causa comedendi, non est inculpãdus de furto cõtra text. in c. si quis per necessitatẽ. extra de furt. tex. in c. discipulos. de cõse. dis. 5. adde q. no. in cap. tua nos. de dist. xv. q. to dicentissimus.

11 † Pl. decet, &c.

12 † Pl. venit poterant.

13 † Deniquà si qui agri.

14 † Pl. alij.

a *Non sint.*] vt q̃a merces suæ aliis obligatæ sunt. Vel dic, ꝙ nihil habet nunc, habuit tp̃e iactus: alias nullo mô teneretur vector pro suo corpore, ut s. ea. l. §. corporum.
b *Non erit.*] sed nec cæterorũ, vñ magister cõfert vt alii sic & alii sunt pares magistro, ut s. ea l. §. cũ in eadẽ. secus autẽ est in fideiussoribus vt institu. de fideiuss. §. sed si plures. ergo erit damnũ eius, cuius res iactæ sunt.
c *Collatio.*] & facit s. cõ. l. in cõmodato: §. si. & l. si rem mihi, in prin. Acc.
d *Res autem*] quia ꝓ derelicto, ut hic, & i. eo l. qui leuãdæ. & insti. de rerũ di. §. si. nisi ex qualitate iact⁹ ꝓsumatur q̃ librũ apertũ ꝓiecit, ut i. de fur. falsus. §. si iactũ, & est rõ primæ ꝓsumptionis, ut nõ videat̃ pro derelicto haberi, q̃a nemo sui pecuniã ꝓsumit iactare, ut j. de ꝓba. l. cũ de indebito: §. i. & inf. de dãno infe. l. si finita. §. si quis metu. Ac.

k *Aliquorum.*] quorum merces per iactum fuerũt saluæ.
l *Per vrinatores.*] i. p eos q̃ ita subtiliter ꝑpendũt, & vidẽt sub aqua, sicut medicus p vrinã ꝑpendit ægritudinẽ, Sed si nil recuperauerũt, quare ñ habẽt ne. ge. actionẽ illi, q̃ primo ꝓiecerũt, & vtiliter incœperũt, licet effectũ nõ habuerit, ut s. de ne. ge. sed an vltro. § i. Rñ. imo tenet: se. tñ. se sit q̃ hẽbat i naui, si illa ꝑdidit sine dolo & culpa sua: vñ quasi debitor speciẽ liberat: ut j. de uer. obl. l. si ex legati. licet sit actio ꝑsonalis vñ liberari nõ videbant: ut C. si cer. pe. l. incendium. quæ est contra. Ac.

non sint, a hoc detrimentum magistri nauis nõ erit. b nec .n. fortunis cuiusq; nauta excutere debet.

¶ Si res, quæ iactæ sunt apparuerint: exonerat̃, collatio, c ꝙ si iã contributio facta sit: tũc hi, qui soluerunt, agent ex locato cum magistro nauis: vt is ex cõducto experiat̃, & ꝙ exegerit, reddat. ¶ Res aũt d iacta, domini manet, nec fit apprehendẽtis: quia pro derelicto non hr̃.

Papinianus. li. 9. 1 † Resp.

LEX III.

CVm aut 2 † arbor, aut aliud nauis instrumentũ remouendi cõis periculi causa deiectum est, contributio debetur

Si perit scapha cum mercibus causa leuãdæ nauis extractis, habet locum cõtributio: secus si nauis pereat, & scapha salua remaneat. Bart.

Callistratus lib. 2. Questio.

LEX IIII.

NAuis onustæ leuandæ causa, quia intrare flumen vel portũ nõ potuerit cum onere, si quædam merces in scaphã traiectæ sunt, ne aut extra flumẽ periclitetur, aut in ipso ostio vel portu eaq; scapha submersa est rõ haberi debet inter eos, qui in naue merces saluas habent, cũ iis, qui in scapha perdiderunt, perinde 3 † atque si iactura facta esset, idque Sabinus libro responsorum probat. Contra, f si scapha cum parte, mercium salua, nauis periit: ratio haberi nõ debet eorum, qui in naue g perdiderunt; quia iactus h in tributũ naue salua venit. i

Iactantibus fit contributio ex mercibus recuperates ex naue postea perempta: sed recuperantes ex iactu in naue non contribuunt. Bart.

¶ Sed si nauis, quæ in tempestate iactu mercium vnius mercatoris leuata est, in alio loco submersa est, & aliquorum k mercatorum merces per vrinatores l * extractæ sunt data mercede: rõnem haberi debere eius, cuius merces in nauigatione leuandæ nauis causa iactæ sunt ab iis, qui postea suas 4 † p vrinatores seruauerunt, m Sabinus æque respondit. eorum vero, qui ita seruauerunt, inuicem rationem haberi non debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit, n si quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ sunt, 5 † eorum enim o merces non possunt videri seruandæ nauis causa iactæ esse, quæ periit.

Pro rebus deterioratis præsente pretio fit collatio iactantibus: ipsis verò deterioratis ratione loci, nõ confertur: sed si ratione aspergimis ipsis confertur & conferunt damno deducto, siue plus siue minus sit in damno quam in collatione. Bart.

¶ Cum autem p iactus de naue factus est, & alicuius res q̃ in naue remãserũt, deteriores factæ sũt: videndum est, 6 † an conferre cogẽdus sit: quia non debet duplici q damno onerari, & collationis, & ꝙ res deteriores factæ sunt. r Sed defendendum est hunc conferre debere pretio rerum præsen-

Vm aut.] Casus Si instr̃m aliq̃d nauis cõis periculi vitandi cã proiectũ sit, an facienda sit cõtributio, quæritur? Et dicitur quod sic.
e *Contributio debetur.*] s. in duobus casibus: qñ, s. consenserunt vectores. & qñ iusto metu fuerunt dejecta, ut s eo. l. ii. §. si conseruatis, & j. eo. amissæ, §. arbore.
Auis] CASVS. Pluribus habentibus merces in vna naui, cũ nauis portũ cũ tanto onere intrare nõ poterat, merces unius in scaphas traiectæ sunt, & scapha submersa est, an illi qui sunt in naui, cõferre debeãt, quæritur? Et dr̃ ꝙ sic, & hoc in prima, econtrario collationi locus nõ erit. & hoc in secunda.
¶ *Sed si nauis.*] Si iactu facto nauis in alio loco cũ aliis mercibus submersa est, & p vrinatores recuperatæ sũt aliquæ ex his, an conferre debeant ei, qui factũ fecit cã nauis leuãdæ, quæritur? Et dr̃ ꝙ sic & hoc in prima. Sed si ille, qui iactũ fecit, merces suas recuperauit: non conferet aliis, quorum merces in naui perierunt. & hoc in secũda. casum. § cum autem, dicut j. in gl. Vl.
f *Contra.*] i. econtrario.
g *In naue.*] scilicet exonerata.
h *Iactus*] scilicet factus. Accur.
i *Venit.*] iii autem, qui in naue erant salua naue nihil proiecerunt, cum simul cum naui perierunt.

ADDITIO Dic ꝙ si est ꝯ q̃a ibi loquitur qñ q̃s teneret ad q̃titate simpliciter. Sec⁹ qñ q̃s teneret ad quãtitatem respectu speciei, ut est, in casu nostro, q̃a ille, qui tenetur ad contributionẽ damni, tenetur respectu mercium seu specierũ, quas habet saluas, & perempta specie liberatur: ut l. electio. §. si rõ. s. de noxa. & l. in naue, inf. loca. secũdum Bal. hic.
m *Seruauerunt.*] s. ꝑ primi iactus, licet postea perierint.
n *Iactum fecit.*] causa leuandæ nauis.
o *Eorum enim.*] s. qui res amiserunt in naue submersa.
p *Cum autem.*] tria q̃runt̃ hic. Primo si dãnũ est datũ in mercibus, q̃ remanserũt in naui: qualiter ꝓ his cõferatur rõ ꝙ præsẽti ꝑtio rerũ & hoc vsque ad uer. illũ, pôt, tñ &c. Secũdo, an eis cõferat tñ talis dãnũ in quo distinguit: ut si dãnum sit datũ in illis mercibus, q̃ remanserunt in naui, rõne loci mali, in quo erãt res in naui, tunc ei nõ cõferatur. si rõne aspergimis, sic. & h. d. vsq; illuc sed distinctio &c. & ẽt in si. ibi, sed hic videamus &c. Tertio q̃ritur, si quis habeat in mercibus & oporteat eũ cõferre: an dẽat duplici grauamine grauari, siue sit maius damnũ, siue collatio, ad vtrumq; dicit ꝙ non, sed deducto damno conferat de residuo ꝙ poterat imfligi per primum casum Accur.
q *Duplici.*] non enim debet addi afflictio ut hic, & inf. eod. l. quid ergo. & infra, de dot. præleg. l. pen. & sup. de offic. præsi. l. illicitas. & in decre. vij quæstione prima, cum percussio.
r *Deteriores factæ sunt.*] s. quocunque modo, siue propter malum locum, ubi positæ fuerunt, siue aspergines sed tñ

1 † Flo. l. 19.
2 † Flor. deiectũ, aut.
3 † Flor. pro inde tanquã iactura.
* Vrinatores dicuntur natatores subaquatiles Bud. supra eo. l 2. quos ita Latine dici volũt ab vrinando in aquã mergitur Aug. Aug. li. 1. c. 1. hoc verbo vtitur Iul. Firm. li 8. ca. 1. Mather. vnde vrinam dicit artifex apud Symma. epist. 25.
4 † Flo. sua.
5 † Alias. non sunt.
6 † Flor. de est est.

postea distinguit:nã confert vterq. pretio præsenti rerum, sed primo non confertur, secundo sic, ut in fi huius legis. Et no ꝙ in hoc primo casu loquitur qñ ad minus erant tres, in fine aût vbi distinguitur, ibi, sed distinctio &c. erãt duo tantum, inter quos de collatione tractabatur.

te. Itaque (verbigratia) si vicenum a merces duorum fuerint, & alterius aspergine 1 † 10 10. esse cœperint: illeus cui res integræ sunt, pro 20. b conferet, hic pro 10. Potest tamen dici c etiam illa sententia, distinguentibus nobis, deteriores, ex qua cã factæ sunt, idest vtrum propter iacturam inundatis 2 † rebus damnum secutum est, d an vero alia ex causa, veluti quia alicubi iacebant merces aliquo in angulo, & vnda penetrauit e tunc enim f conferre debebit, g an ex priore causa, h collationis onus pati non debet, i quia iactus etiam hunc læsit. Nunquid adhuc K etsi l aspergine propter iactum res deteriores factæ sunt? Sed distinctio subtilior adhibenda est, m an plus 3 † sit in damno, an in collatione, verbi gratia hæres n 20. fuerũt, & collatio o quidem facit 10. p damnum aût duo. deducto q hoc, quod damnũ r passus est, reliquũ s conferre dẽat. Quid ergo si plus in dãno erit, q̃ in collatione, ut puta 10. aureis res deteriores factæ sunt, duo autem collationis sunt? Indubitats vtrũque t onus pati non dẽt. Sed hic videamus num & ipsi conferri 4 † oporteat. Quid n. interest u iactas 5 † res meas amiserim, an inundatas 6 † deteriores habere cœperim? Nã sicut ei, qui perdidit, subuenitur, ita & ei subuenin oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœpit. hæc ita Papinianus 7 † Frontoni respondit.

a *Vicenum.*] i. viceno rũ syncopatum enim est, hoc est 20. & 20. sic. & in auth. ut liber. de cætero. §. si quis autem. coll 6.

b *Pro 20.*] s. tũ. & sic quodammodo videtur ei conferri, quia propter damnum minus ab eo exigitur.

c *Potest tamen dici*] nõ reprobãdo quod dictũ est, sed addendo. nã s. dixit esse conferendũ p̃senti pretio. hic aût incipit distinguere. an conferatur ei, cuius merces deteriores factæ sunt.

d *Secutum est.*] quod appellamus damnũ asperginis.

e *Penetrauit*] hoc appellamus damnum propter locum.

f *Tunc enim*] s. quando propter locum.

g *Conferre debebit*] s. alii præsenti pretio rerũ, alius autem non sibi. Accursius.

h *Priore causa.*] idest asperginis.

i *Non debet.*] s. ita quod sibi nõ conferatur: nã inuicem conferent, ut hic, & in fine huius l. vel reuocat in dubium quod dixit.

K *Adhuc.*] alias, nunquid adhuc, & est Pisana litera.

¶ *Adhuc.*] sed nunquid conferet? Respon. sic.

l *Etsi*] i. quamuis &c. Vel lege plane & adhuc, s. dẽt conferre, etsi, i. quãuis &c. sed prima lectio est in Pisanam literam, vbi est nunquid.

m *Adhibenda est.*] in determinatione prædictæ qõnis, & dicas esse duos mercatores & quilibet hẽt merces 20. vnus proiecit oẽs, alius passus est damnũ in duobus & sic remanẽt 18. pro his ergo conferet, & sic detrahuntur duo, ut pro eis non fiat collatio. idẽ contra si plus fuit dãnum, vt quia alter proiecit sm quatuor, & sic oẽs conferre duo. istius aût merces deteriorate sunt in 10. nõ cõfert ad p̃ iecta quatuor. proiecta tanq̃ pro 10. q̃ sibi remanserunt. & sic pro 10. in quib. est deterioratio, nõ confert, sed deducunt. vnde cũ alias erat collaturus duo, nunc conferet vnũ tñ, an aût econtra sibi conferat. *Dicit* quod sic, si dãnũ rõne asperginis, ut in fi. non si rõne loci & hoc ubi tñ fuerãt duo alias difficilior esset cõputatio, ut potẽ cum damnũ ꝙ dedit aspergo, ab oibus de nauis dẽat resarciri pro rata portione, ergo & ab illo, qui proiecit in vices. vnde pro ea parte damni asperginis q̃ proicientium

1 † *Flor. aspergine & infra.*

2 † *Flor. propter iacta inundata.*

3 † *Vbi quid plus. Albi. an plus sit in damno, quam in.*

4 † *Flor. conferre.*

5 † *Flor. iactas.*

6 † *Flor. inundatas.*

7 † *Flo. Papynianus Frontoni.*

tem contingit, sic ꝙ compensatio inter eum, qui proiecit, & alium cui res inundatæ remanserunt, sed vbi sunt duo tantum, seruatur quod hic dicitur.

n *Hæres.*] s. deterioratæ. Accur.

o *Collatio.*] rerum amissarum. Io.

Hermogenianus lib. 4. iuris ἐπιτομῶν.

L E X V.

AMissæ nauis damnum, collationis consortio non sarcitur per eos, qui merces suas ex 8 † naufragio liberarunt, nam huius x 9 † æquitatem tunc admitti placuit, cum iactus remedio cæteris in communi periculo salua naue y consultum est. ¶ Arbore cæsa, ut nauis cum mercibus liberari possit, æquitas contributionis locum z habebit.

Non fit collatio pro impensis, quæ ad instruendam nauem factæ sunt. Bartolus.

Iulianus lib. 86. digestorum.

L E X VI.

NAuis aduersa tempestate depressa, ictu fluminis deustis a armamentis, & arbore, & antenna, Hipponẽ b delata est, ibique tumultuariis c armamentis ad p̃sens cõparatis, Hostiam d nauigauit, & onus integrum pertulit. Quæsitum est, an hi, quorũ onus fuit, nautæ e pro damno conferre debeant: Respondi non dẽre: hunc n. sumptum 10 † instruendæ nauis f magis, quam seruandorum mercium gratia factum esse.

Paulus lib. 3. ἐπιτομῶν Alpheni digestorum.

L E X VII.

CVm depressa g nauis, aut deiecta esset, quod quisque ex ea suum seruasset, sibi seruare respondi, tanquã ex incendio.

p *Facit decem.*] quia alius tot proiecit.

q *Deducto*] s. pro rata, vt supra eo. l. 2. §. respon. non quod extrahat integra duo.

r *Damnum.*] quod dedit aspergo. Ioan. idem dico si locus.

s *Reliquum.*] i. pro reliquo, ut pro 18.

t *Vtrumque.*] vt diximus s. ea. l. §. cũ aût.

u *Interest*] Nõ nil interesse quod ex æqui pollentib. fiat, vt j. de leg. 3. l. fideicommissa, §. si cui.

AMissæ] CASVS. Mercibus pluriũ mercatorũ in naui positis nauis naufragiũ passa est. merces recuperatæ sunt. an conferri debeat dño nauis, quæritur? Et dicitur ꝙ non, quia tũ habet locum collatio, cum iactatio fit gratia communis periculi euitandi, & nauis salua est.

¶ *Arbore.*] De voluntate eorũ quorum merces erant delatæ in naui, instrm nauis cæsum est, nunquid tenebuntur conferre magistro nauis quæritur. Et dr quod sic.

x *Huius*] scilicet collationis.

y *Salua naue.*] vt s. l. proxi. §. sed si nauis.

z *Locum.*] in duob. casibus, vt s. eod. l. 2. §. si conseruatis.

NAuis] CASVS. Instrũs nauis fulmine deustis, an dñi merciũ cõferant magistro ad cõparandũ instrũa, quæritur? Et dr quod non, quia talis sumptus magis factus est gratia nauis reparandæ, quam mercis saluandæ. Viuia.

a *Deustis*] quoddã enim fulmen vrit, quoddã afflat, quoddam diruit. Accur.

b *Hipponem.*] nomen loci.

c *Tumultuariis.*] idest in auxilium contra tumultum & impetum maris quæsitis.

d *Hostiam.*] nomen alterius loci in latio, ab Anco Martio constructæ, teste Liuio de qua Virg. lib. 7. Aeneid.

e *Nautæ.*] idest magistro.

f *Nauis.*] & itaʒ rem suam egit, quare nõ agit, ut inf. de pecu. l. si damnum. §. fin. & ff. a le. & supra de neg. gest. l. si pupilli. §. si quis ita.

CVm.] CASVS. Si nauis ad saxum collisa sit, quod quis seruauit de suo hoc sibi habebit. Viuia.

g *Cum depressa*] i. submersa sub aqua, deiecta vero in terram.

8 † *Flor. deiecta est, ex.*

9 † *Alias eius remedio.*

10 † *Flor. hunc enim sumptum & infra factus est.*

a Hippo nomen ciuitatis est aquis circundatæ, statis quæ in solo palustri. Vide Pli. li. 5. c. 4. circa princ. & li. 3. c. 5 sub fi. vbi ait, suis téporib. Vinoné Valentiam appellatam, & erat Locrorum colonia.

a Vide Budæum in fi. deposi. l. fi.

ram, & sic perit, vel quasi, vnde non confertur, ut hic, & supra eo l. nauis, §. sed & si nauis.

Qui leuandæ.] CASVS. Iactu facto leuandæ nauis causa quod proiectum est, eius erit cuius & ante proiectionem, cum pro derelicto nō habeat, sicut est, cum quis onere pressus, partem oneris in via dimisit. Viuianus.

a Habent.] vt hic, & Instit. de rerum diuisio. §. si. Sed contra, ff. de fur. l. falsus, §. si iactum. Sed modum proijciendi attendes, vt dixi s. eo. l. 2. §. fin. Accursius.

Deprecatio.] CASVS. Quidam cum nauis eius naufragium passa esset à piratis cuiusdam insulæ occupata, conquestus est Imperatori. Imperator dicit, licet dominus sim mūdi, volo tamen, quod consuetudo illius terræ seruetur, ut seruetur lex nautarum Rhodi insulæ, dum tamen legi nō sit contraria.

b Deprecatio.] quidam habent pro lege, & alij sub lege præcedenti §. Volusius. Et no. quòd duobus modis legitur, secundum unum modum est arg. pro consuetudine quòd legi derogat. Accursius.

c Facientes.] id est patientes.

d Cyclades.] insulæ sunt Italiæ, * & dicebant fortè, quòd si aliqua bona caperent Italici naufragorum, eorum essent per leg. Rhod. de iac.

e Mundi dominus.] scilicet sum.

f Maris.] i. eorū qui per mare vadunt, & rerum ipsorum.

g Iudicetur nautica.] id est iudicando se ue tur, adeo vt nulla lex possit aduersari consuetudini nautarum, vt quidam dicunt, ut arg. in Auth. de vsuris nauticis, collat. 9. sed malè. Tu ergo dic, q lex prædicta seruetur, scilicet nautica, & consuetudo eorum in illis tantum in qui bus non contradicunt nostræ leges, nam bona naufragorū eis restituenda sunt, ut s. eo. l. qui leuandæ, in princ. & ff. de incen. rui. naufr. l. si. §. respon. Accur.

Si vehenda.] CASVS. Conduxi nauem, & imposui mancipium unum, decessit, an vectura eius debeatur, quæritur? Et dicūt quidam indistinctè quòd non: Alius distinguit, dicens, referre quòd actum erat, quia si conuenit quidem mercedem dari pro ijs, quæ posita essent, tenebor nomine illius, qui decessit. in dubio probabit nauta mancipium meum impositum fuisse, & sufficiet, non obstante præsumptione pro me faciente.

¶ Si ea.] Conduxi nauem ad merces meas vehendas, sed nauta in deteriori naui posuit, & illa cum mercibus perijt, an mihi teneatur, quæritur? Et respon. quidam indistinctè, quòd sic, ex conducto, scilicet vel locato. Paulus distinguit, an utraque nauis perijt, non adhibita culpa à magistro in perdendo, & non tenetur, & si altera tantum, scilicet illa, in qua merces inuectæ sunt, tenetur. Idem est, quòd teneri non debeat si magister, qui nauem locauit, nauigare non potest, detentus publicè à publicis personis, & si nauis perijt cum mercibus. Idem est si intra certum diē promisit se nauigaturum sub pœna, & non nauigauit impeditus in ista causa. Idem & si morbo fuerit impeditus. Idem si nauis vitiosa facta sit sine culpa eius.

¶ Si conduxi.] Conduxi nauem ad duo millia amphoras, nō imposui nisi mille; an ad integram mercedē teneri debeam, quæritur? Et dicit quidam indistinctè quod sic. Aliud dicit secundum quòd conuenit inter eos. Viuianus.

h Non debetur.] nec etiam pro infante in naue nato, vt inf. loca. sed addes, §. si quis ad mulierem.

i Mancipium.] cum per eum non remaneat, ut argum. ff. loca. l. qui operas. Acc.

K Si ea conditione.] potest trahi ad aliquem locum.

l Actionem.] quia culpa præcessit casum, ut supra commoda. l. si ut certo, §. sed interdum, & infra loca. ti, l. item quæritur, §. si nauicularius. Accursius.

m Dolo & Culpa.] adhibita in perdendo. sunt tamen adhibita in mutatione. Et no. quòd hoc videtur contra Ioann. qui dicit, quem teneri de casu post moram erat, vel non erat res peritura penes actorem, ut ff. de leg. j. cum res, in fi. Sed dic esse aliud cum quis est in mora, & aliud cum in culpa. Accur.

n Publicè.] id est à publicis personis, ut s. si quis caut. l. ij. §. fin. & s. de pign. act. l. fin. § fin. Accur.

o Prohibitus fuerit.] subaudi, & ideo perit nauis, ut conueniat cum prædictis. nec enim tenetur nauta.

p Erit.] scilicet ut non teneatur in pœna quā promisit.

Iactata in dubio non videntur haberi pro derelicto, nisi ex modo iactus aliud præsumatur. Bart.

Iulianus lib. 2. ex Minutio.

LEX VIII.

Qui * leuādæ nauis gratia res aliquas proijciunt, non hanc mentem habēt, a 1 † ut eas pro derelicto habeant, quippe si inuenerint eas ablaturi, & si suspicati fuerint in quem locum iactæ sunt, requisituri, ut perinde sit, 2 † ac si quis onere pressus vnam 3 † rem abiecerit, mox cum alijs reuersurus, ut eandem auferret.

Valet consuetudo cui lex non aduersatur. Bart.

Volusius Mecianus ad l. Rho.

LEX IX.

Ἀξίωσις Εὐδαίμονος Νικομήδεως πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε, ναυφράγιον ποιήσαντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν Εὐδαίμονι: ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῶν θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦνο δὲ αὐτὸ εἶναι ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν. idest,

Deprecatio b * Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninum Imperatorem. Domine Imperator Antonine, naufragium facientes c in Italia, direpti sumus à publicanis * Cyclades d insulas habitantibus. Antoninus dixit Eudæmoni: Ego * quidem mundi dominus, e lex autem maris. f Lege Rhodiorum iudicetur nautica, g in quibus nullo nostrarū ei lex aduersetur. Hoc autem ipsum & diuus Augustus iudicauit.

Ad pensionem consequendam sufficit impositum esse in naui, nisi aliud actum sit. Bart.

Labeo li. j. πιθανῶν à Paulo in epitomen redactorum.

LEX X.

Si vehenda mancipia conduxisti, pro eo mancipio, quod in naue mortuū est, vectura ibi non debetur. h Paulus. Imò quæritur, quid actū est, utrū pro ijs, qui impositi, an pro ijs, q deportati essent, merces daretur? Quòd si hoc apparere non poterit, satis erit pro nauta, si probauerit impositum esse mancipium. i

Casus superueniens excusat à pœna præcedentis culpæ, vbi actio nata non poterat intentari. Bart.

¶ Si ea * conditione K nauem conduxisti, ut in 4 † ea merces tuæ portarentur, itaq. merces, nauta nulla necessitate coactus, in nauē deteriorem (cum id sciret te fieri nolle) transtulit, & merces tuæ cum ea naue perierunt, in qua nouissimè vectæ sunt, habes ex conducto & 5 † locato cum priore nauta actionē. l Paulus. Imò contra, si modo ea nauigatione utraque nauis perijt, cū id sine dolo m & culpa nautarum factum esset.

Difficultas superueniens excusat à pœna. h. d. Bart.

¶ * Idem iuris erit si prior nauta publicè n retentus nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit. o

¶ Idē iuris erit p si 6 † quum

* Ad materiā vnde tex. in c. excōicatio ⁊ per to. de rap.

1 † Alias, habere.

2 † Flo. fint.

3 † Fl. in vnā rē. Fl. relicta est.

* Cyclades insulæ sunt maris Aegei, teste Strab. lib. x. circa Delū in orbē sitæ. sunt autem numero quinquaginta.

* Alcia. lib. de sing. 2. cap. 5. ita nobis Græcā hāc legēm posuit, tu illā videto & ad intell. latē videto lo. Igneū l. necessarios, §. nō alias nu. 6 & 6 & seq. ad finē. tusca. Syllan.

* Publicanis.] Rectè vt sint interpretatur publicanis nā erat vt lex naufragia ad publicanos spectaret.

* Concor. c. in apib. 7. q. 1. gl. est in c. P Qui vero, 1. dist. p quatuor intelligantur. vnde p Ear mi. 1. § p hac, s. p. de vus vē Bal. et Ang. in l. 1. bene a Zeno ne C. de quadri. præscr.

* Ad intell. huius text. vide Ioan. Annib. in l. vnicopot. num. 172. de legat. 1.

4 † l. deest, in ca.

5 † Flor deest, &c.] eleganter autem ita hæc actio appellatur apud Varr. lib. 2. de re rust. cap. 2.

* Nota q obi factū persona est inobligata ne. casus cetim gēre in persona excusat debitorem Secus si dotto esset in obligatione nā tunc persona difficultas debitorē nō excusaret. h. contrāus actus, §. illud, ff. de verb. oblig.

6 † l. deest si, & scribitur, quū, cum, & rectius, cū sit paupertate.

a *Conduxisset.*] scilicet merces vehendas. Accur.
b *Exposuisset.*] scilicet magister.
c *Speraret.*] & supra differret dum ueniret bonũ tempus.
d *Idem iuris.*] scilicet, ut non teneatur.
e *Idem dicemus.*] scilicet ut non teneatur ad pœnam, quod hic est speciale, sicut & circa iudicia, ut sup. si quis caut. l. 2. ferè per totum. & circa libertatem relictam si seruiret per annum, ut j. de statu libe. l. cum hæres, §. Stichus. aliàs difficultas, vel impossibilitas talis ad incõmodum pertinet pro mistluris, ut j. de verbo. obl. l. continuus, §. illud. His tamen tribus casib. tenetur ad hoc, ut remittat mercedem, vel reddat, ut infra lo. a. l. si uno, §. item cum. Accur.
f *Duarum milium.*] scilicet capacem, & ponitur pro una parte, ut pacerfam.
g *Aduersione.*] id est quicquid euenitet, siue ferat duo millia, siue minus. Accur.
h *Portasti.*] id est imposuisti. Sed quid si simpliciter nauẽ conduxerit, & dubium est quid senserit? Potest dici, pro impositis tantum, ut supra in princ. l. Et no. per hanc legem, quòd repreheuditur, qui indistinctè loquitur, ut in primo resp & §. j. & §. fin. hu us legis.

1 † *Fl. quominus remissã si bi eã pœnã speraret.*
2 † *Fl. cognitionis.*
3 † *Fl. duo. & duorũ, tamen tamen Græca indeclinabile ter.*
4 † *Fl. auersione. & vide Anton. Aug. lib. 3. c. 6.*

ea conditione à te conduxisset a ut certam pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutum diem merces tuas eo loco exposuisset, b in quem vehendas eas locasses, nec per eum staret quo minus 1 † id faceret, remissam sibi eam pœnam speraret. c

¶ Idem iuris d in eodem genere cognitionis 2 † obseruabimus, si probatum fuerit nautam morbo impeditum nauigare non potuisse.

¶ Idem dicemus, e si nauis eius vitium fecerit sine dolo, & culpa eius.

Si mensura refertur ad lignum, sufficit ligni capacitas: si refertur ad onus, inspicitur mensura ponderis. Bartolus.

¶ Si conduxisti nauem amphorarum duarum 3 † millium, f & ibi amphoras portasti: pro duobus millibus amphorarum pretium debes. Paulus. Imò si aduersione g 4 † nauis conducta est, pro duobus millibus merces debetur. si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contra se habet. nam pro tot amphoris pretium debes, quod portasti. h

DE INSTITOria actione.

Videmus de nauium præpositione, nũc de præpositione circa negotia. Accurs.] Contra. latius prosequitur in paratitl. declarando, unde exercitoria, & unde institoria dicta sine. dicit quod utrisque actionis eadem esse rationem.

TITVLVS III.

De institoria actione.

Dominus ex testamento institoris obligatur, item agit si eius seruus est institor, non aliàs, nisi cessa actione, vel in subsidium. Bartolus.

Æquum.] CASVS. Negotiationi meæ pposui negotiatorẽ, qui institor appellat, vel institutus. si quis cũ eo contrahat, obligor ei ex cõtractu eius institoris. quærit an cũ eo ego agere possim? Distinguitur, aut pręposui liberum, aut seruum, & aut propriũ, aut alienum. Si propriũ, agam. si alienum, agã aduersus dñm ut cedat mihi actio. si liberum, idem sed tunc demũ mandati aduersus contrahentes agere potero, si dominus, vel liber soluendo non est. Viuis.

1 *Adde de cognitate quæ fit pcredĩa ego is, & quã nõ, Spec. in titu. de off. om. in. §. 6. versi. itẽ si. & versi. generaliter. & quid fit ergo. per Bal. in c. ad hæc. 9. col. de pace iura. fir. in usib. feud.*

i *Ita etiam.*] quia ex qua persona, &c. sic & j. de reg. iur. l. ex qua persona. Item no. r prætorẽ æquitatem seruare, ut j. de eden. l. prætor, § j. & de procur l. seruũ, §. æquum.
k *Deficiet.*] aliàs actione deficiente. Accursius.

Vlp. lib. 29. 5 † ad edict.

LEX PRIMA.

Æquũ prætori visum est, sicut commoda sentimus ex contractu 6 † institorum, ita etiam i obligari nos ex contractibus ipsorum, & conueniri. sed non idem facit circa eum, qui institorem præposuit, ut experiri possit, sed si quidem seruum proprium institorem habuit, potest esse securus, acquisitis sibi actionibus. si autem vel alienum seruum, vel etiam hominem liberum, actione deficiet, k 7 † ipsum tamen institorem vel dominum eius conuenire poterit l vel mandati, vel negotiorum m gestorum. Marcellus etiam 8 † ait, debere dari actionem ei, qui institorem præposuit, in eos, qui cum eo n contraxerunt.

Caius li. 8. 9 † ad edi. puin.

LEX II.

Eo nomine o quo institor contraxit: si modo aliter rem suam seruare non põt. p

Institor est ille, qui alicui negotiationi quæstuariæ præponitur, etiam certo loco non designato. Et obligat dominum cuiuscunq; conditionis sit negotiatio quæstuaria. secus si certa rei, vel negotiationi non quæstuariæ præponitur, tunc n. magis procurator vocabitur. h. d. vsque ad §. non tamen licuiuscumque. Bart.

Vlpia. lib. 29. 10 † ad edict.

LEX III.

INstitor appellatus est ex eo, quòd negotio gerendo instet. 11 † nec multum facit

l *Poterit.*] pro cedenda actione, ut j. de exer. l. si eum, §. j. sed & in plus possunt conueniri si fuerint in culpa in contrahendo, si modo sint soluendo.
m *Negotiorum.*] quando sine mandato liber, vel seruus gessit, quia per institorẽ gerere solebamus. Vel dic, quia gest. neg. aliquem præposuit, ut infra eod. l. sed & si quis, in princ.
n *Cum eo.*] s. institore.
o *Eo nomine.*] dabitur actio.
p *Non potest.*] i. si soluendo non sint institores, sic & sup. de eo per quem fac. est. l. si. 2 respõ. & j. de præt. stip. l. in omnibus. Et est speciale. quia per hominem actio quæratur. aliàs enim contra, ut j. de exerc. l. j. §. sed ex contrario. & j. de acqui. poss. l. possessio quoque, §. & si possessio. & C. per quas pers. nob. acqui. l. j. Accursius.

Institor.] CASVS. Quid sit institor, dicit hæc l. neque refert, cui negotiationi sit præpositus. si ergo præpositus, quis sit ad domos locandas, vel frumẽtum emendum, præponens tenebitur. Idẽ est si præpositus sit ad pecunias fœnerandas. Idem est si ad cambium. Item si illi deferunt vestes sarcinandas, vel vendendas, institores appellantur. Item ille factor. Item si tabernarius aliquem instituit ad merces comparandas, hic institor dicit. Item si quis quẽ præponat lauandis corporibus mortuis, & ille cadauera spoliet, tenetur institoria, licet furti & iniuriarũ conueniri possit. Item si pistor aliquem præponat ut certo loco panem vendat, & ille pecuniã accipiat, nec panem reddat tenebitur præponens.

¶ *Sed & cum.*] Fullo cum peregrè esset profecturus, peritiori de institorib. stationẽ suam commisit, tanquam procuratori, non tanquam institori. si ille sublatas vestes fuga... hat, an teneri debeat fullo? Respon. quod de illis vestimentis non tenetur, si ve procurator ad consumenda ea, quæ in taberna erant, reliquit. Si verò ut institor, non solum institoria, sed ex locato tenebitur.

¶ *Non tamen.*] Institor non indistinctè eum obligat, qui eum præponit, sed tantũ gratia eius rei, ad quam præpositus est. si ergo præpositus est ad merces vendendas, tenebitur præponens, si alter aliquis mutuauit pecuniam ei præposito ad emendum, & obligat præponentem institoria. Idẽ est si præpositus fuit ad soluendã pẽsionem tabernæ, & me-

5 † *Fl. lib. 28.*
6 † *Fl. et alio.*
7 † *Fl. deficietur.] & neque ista actio denegatur domino ex contractu institoris, ut ex contractu magistri. s. sup. de exerc. l. 1.*
8 † *Fl. autem.*
9 † *Fl. lib. 9.*
10 † *Fl. lib. 28.*
11 † *Aliàs ei fuit.*

& mutuum accepit, ut si proponens vetuerit ei mutuari. Idem est si præpositus est ad oleum emendum, & oleum mutuũ accepit. Si uero cum uendidit oleum, annulum nomine arrhæ accepit, nec restituerit, dominus institoria tenebitur, nisi actum fuerit ut pecuniæ nomine arrham accipiat. Idem est si pignora accepit, quia pro pretio tenetur, nisi ille soluto ꝓtio pignora reddat. Idẽ est ꝙ fideiussori præponens tenetur.

1† Fl. lib. 28.

¶ *Si ab alio.*] Si institorem præposuisti, & decessisti hærede instituto: & hæres eundem instituat, i. eodem statut, an debeat teneri? Dicitur ꝙ sic. Idem est si ante aditam hæreditatem quis contrahat cum eo, ne contrahens decipiatur. Sequentia clara sunt usque ad §. de quo in l. sed & si pupillus. Vivia.

2† *Cuicunque.* * *Insularius dicitur insularũ custos l. si. de offic. præf. vig. l. in lege de uer. sig. & l. 6 ua legatus. sup. de usu. & habit.*

a *Negotiatori.*] ut hic, & int. eodem institor. dummodo non insistat rebus peculiaribus, quia tunc locum habet tributoria, ut j. e. l. sed & si. §. si institoria. Acc.

b C *Vm interdum.*] Honestos. ut si afferat fibulas ad pectus vel acus. & sic de pet. hær. & ancillarũ. §. si.

3† *Fl. in mensa.*

4† *Fl. circitores. & nota ꝙ gl. hic confundit terminos, intelligit. n. de circulatoribus qui serpẽtes circumferunt, vel de circumforaneis, quas medicus ad fora præparãtes uocat. Aut. An. li. sing. ad H. Modest. l. i. ff. de excu. circuitores. n. sunt ꝓprie, ut in textu.*

c *Locus.*] ex differentia enim &c. ut C. de tẽp. in integ. rest. l.

d Q *Vicunque. Insulario.*] i. præposito ad refectionem insulę, vel insulario, i. inquilino, qui præpositus erat domui conducendæ. Accur.

e *Pecunijs.*] bene loquitur in plurali. nam si uni agro colendo præponatur, non directa, sed utilis competit, ut C. eod. l. si mutuam. & j. eo. l. in eum.

5† *Flor. quem Græce τοὺ χρόδα* ... *uocant. s. sepultorem. mortuorum in Arch. pollinctorem. Taure et Alias.*

f *Mercaturis.*] fortè captiuorum, ut C. de epi. audientia. l. 1.

g *Redempturisque.*] i. conductorious reficiendarum domuum, ut j. de rei vẽ. l. redẽptores.

h *Circumitores.*] qui circumeunt, sicut me. hic, ut infra de excusa. tut. & cura. l. si duas. § 1.

6† *Epi.* *Vide Alc. lib. prætermis.*

i *Muliones.*] dicit præpositos mulis locādis.

k *Merces comparandas.*] puta agnos vel pisces. Accur.

l *Libitinarius.*] qui hẽt

tabernæ sit præpositus, an cuilibet alij negotiationi. a

Paulus lib. 30. ad edictũ.

LEX IIII.

CVm interdum etiam ad homines honestos b afferat merces, & ibi uendant. Nec mutat causam actionis locus c vendendi, emendive, cum vtroque modo verum sit, institorẽ emisse aut vendidisse.

Vlpianus li. 29. † ad edi.

LEX V.

QVicunque a † igitur negotio præpositus est, institor rectè appellabitur. Nam & Seruius lib. 1. ad Brutum ait, si quid cum insulario * d gestum sit, uel cum eo quem quis ædificio præposuit, uel frumento emendo, insolidum eum teneri.

¶ Labeo quoque scribit, si quis pecunijs e fœnerandis, agris colendis, mercaturis f redempturisque g faciendis præposuerit, in solidum eum teneri. sed & si mensæ 3 † habuerit quis seruum præpositum, nomine eius tenebitur.

¶ Sed & eos institores dicendos placuit, quibus vestiarij, vel lintearij dant vestem circumferendam, & distrahendam, quos vulgo circuitores h 4 † appellamus.

¶ Sed & muliones i quis propriè institores appellet.

¶ Item fullonum & sarcinatorum præpositum, stabularii quoque, loco institorum habendi sunt.

¶ Sed & si tabernarius seruum suum peregrè mittet ad merces comparandas k & sibi mittendas, loco institoris habendum Labeo scribit.

¶ Idem ait, si libitinarius l 5 † quem Græci ταφέα vocant seruum pollinctorem habuerit, isque m ortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriam actionem, quamuis & furti & iniuriarum actio m competere t.

¶ Idem Labeo ait, si quis pistor seruum suum solitus sit in certum locum mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepit n præsenti, vt per dies singulos cui panem præstaret, conturbauerit, * n dubitari non oportere, quin si permisit ei ita dari summas, teneri debeat.

¶ Sed & cum fullo o peregrè proficiscens rogasset p quẽ, vt discipulis suis quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret, post cuius perfectionem vestimenta discipulus q accepisset, r & fugisset, fullonem s non teneri, si quasi procurator fuerit relictus. t Sin uero quasi institor, teneri eum. Plãẽ * si affirmauit u mihi, rectè me credere operarijs suis, non institoria, x sed ex locato tenebitur.

Dominus tenetur ex contractu institoris circa id, ad quod præpositus est expressè vel tacitè: nisi fortè præpositioni repugnet. Bart.

Non tamen omne quod cũ institore geritur, obligat eũ qui præposuit: sed ita, si eius rei gratia, qui præpositus fuerat, contractum est, id est dũtaxat y ad id, ad quod eum præposuit. Proinde si præposui eum ad mercium distractionem, tenebor nomine eius ex empto actione. Item si fortè ad emendum eum præposuero, tenebor dumtaxat ex vendito. Sed neque si ad emendum, & ille vendiderit: neque si ad vendendum, & ille emerit, debebo 6 † teneri. idque Cassius probat. Sed & 7 † si pecuniam quis crediderit institori ad emendas merces ꝓposito, locus est institorię. z Idemque si ad pensionem pro taberna exsoluendam. quod ita uerum puto, nisi ꝓhibitus fuit mutuari.

¶ Si ei quem ad vendendum emendumve oleum præposuit, oleum mutuum datum sit, dicendum erit institoriam locum habere. Item si institor, cum oleum vendidisset. Vẽt.

lanellos siue fusos conchas ubi tunera lactantur. Ist. o. * sepulchrũ nobile uel nobilium: at subgregatarũ sepulcrum infantiũ qui nec dũ 10. dies implessent, sandapilla est: sed fetretrũ plebeiorũ & dãnatorum, pollicitores vel pullinctores sunt, de quibus subiicit, institutt ad hoc ut funera morientium curent, quasi pollutorũ vectores, & curatores, & vnctores.

m *Actio.*] noxalis. Ac.

n *Conturbauerit.*] i. non fecit quod conuenit, sic j. de in rẽ ver. l. quidam fundum.

o *Sed & cum fullo.*] pone casum ut expono literam.

p *Rogasset.*] peritiorem discipulum. Acc.

q *Discipulus.*] ille peritior.

r *Accepisset.*] s. ab aliquibus ad polliendum. nam sic stationis gerebat officium ut ipse dominus.

s *Fullonem.*] s. profectum.

t *Relictus.*] ad consummendum ea, quæ dominus in taberna reliquerat, & ut ex consumenda cæteris suis cum discipulis imperaret. & ita dicerẽ dñm teneri de vestimentis q̃ ipsi dño tradita erant, quia q̃ per se debuit custodire, alii imperito cõmisit. Nam electio mala in culpa est. * nisi ponas imperandi, non et custodiendi res officium iniundũ procuratori: secus in ijs q̃ post accepit hic discipulus, & cum eis fugit, quia non tenetur, ut hic.

u *Affirmauit.*] fullo ꝓficiscens.

x *Institoria.*] s. tantum. nam quasi secum contraxisse uideor, & ideo personaliter secum ago, ut infra eo lem., si qui, in fine. & facit j. mandati. li vero non remuneran. li, §. si quis mandauerit. ut & supra de minori. in causa. §. in summa. in fine. Accurs.

y *Dumtaxat.*] scilicet, expressim, uel tacitè, ut in sequelis, ut inf. eod. l. si ei. & inf. eo. l. in eum §. seruus. & infra quod cum eod. l. si & supra de exer. l. prima §. non autem.

z *Institoria.*] Icũ per consequens ad hoc ꝓposit. suit,

* Libitina quid, vi. Plutar. in ꝓblẽ. & de Libitinensi porta vi. Lampr. in Cõmodo.

* *Conturbauerit.*] *ultra. gl. dic. non fuerit soluendo, neque se ære alieno extricare possit. & vi. Bu.*

* *Iste est textus optimus et uere & semper bene menti tenẽdus secundũ Bal. hic. & facit ad materiam litterarũ credentiæ, de quo ꝓ Bar & Bal. hic. per Bar plenè in l Lucius insf. de ß deuus.*

* Electio mala in culpa est, vi. no. in c. vtile. de reg. iur. in 6

6† Fl. debebit. 7† Flor. deest &.

fuit, vt infra ad Maced. sed Iulianus. § interdum. alias con tra, ut C. de exer. i. l. 1.

a *Sequela.*] no. cui aliquid conceditur, & ea quæ ex eo consequuntur, vt inf. man. idemque. § idem Papinianus & § commo. si ut certo § visque. ff. de leg. 3. prædijs § 6. Acc.

fet, annulum arræ nomine ac ceperit, neque cum reddat, dominum institoria teneri. Nam eius rei causa 2 † in quam præpositus est, contractum est: nisi forte mandatum ei fuit præsenti pecunia vendere. Quare & 2. † si forte pignus institor ad pretium acceperit, institoriæ locus erit.

¶ Item fideiussori quoque 3 † qui pro institore interuenerit, institoria competit: eius enim rei sequela [a] est.

Si institor præponatur à defuncto, obligatur hæres. si a legitimo administratore, obligatur ille cuius negotia geruntur: sed procuratore, obligatur dominus, et præponens. idem in gestore, ratihabitione secuta. Bar.

¶ Si ab alio institor sit præpositus, is tamen decesserit, qui præposuit, & hæres ei exstiterit, qui eodem institore vtatur, sine dubio teneri eum oportebit. Necnon si ante aditam hæreditatem cum eo contractum est, æquum est 4 † ignoranti [b] dari institoriam actionem.

¶ Sed & si procurator meus, tutor, curatorue 5 † institorem præposuerit, dicendum erit, veluti à me præposito, dandam institoriam actionem.

Paulus lib. 30. ad edictum.

L E X VI.

Sed & in ipsum procuratorem, si omnium rerum [d] procurator est, dari debebit institoria actio 6 †

De conditione personæ institoris non curatur: nec etiam præponentis: sed si est minor, administratoris authoritas requiritur. Bartol.

Vlpianus lib. 29. 7 † ad edictum.

L E X VII.

Sed & si quis meam rem gerens [e] præposuerit [f] & ratum habuero, idem erit [g] dicendum.

¶ Parui autem refert, quis sit institor masculus 8 † an fœmina, [h] liber an seruus, proprius an [*] alienus. [i] Item 9 † quisquis præposuit. Nam & si mulier præposuit, competet institoria actio 10 † exemplo exercitoriæ actionis. Et si mulier sit præposita, tenebitur etiam ipsa. Sed, & si filiafamilias sit, vel ancilla præposita, competit institoria actio.

¶ Pupillus etiam 11 † institor obligat eum, qui eum præposuit institoria actione, quoniam sibi imputare [k] debet qui eum præposuerit.

Caius lib. 8. 12 † ad edict. prouin.

L E X VIII.

Nam 13 † plerique & pueros puellasque [l] taberni̇s præponunt.

Vlpianus libro 29. 14 † ad edictum.

L E X IX.

Verum si ipse pupillus præposuerit, siquidem tutoris autoritate, obligabitur: [m] si minus, non.

Caius libro 8. 15 † ad edict. prouin.

L E X X.

Eatenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior [n] factus 16 † est.

Vlpianus libro 29. 17 † ad edictum.

L E X XI.

Sed & 18 † si pupillus hæres extiterit ei, qui præposuerat, æquissimum erit pupillum teneri, quamdiu præpositus manet. remouendus enim fuit à tutoribus, si nollent opera eius uti. Sed & si minor 25. [o] annis sit, qui præposuit, auxilio ætatis utetur, nec 19 † sine causæ cognitione.

Qui præponit aliquem certo loco, videtur permittere cum eo contrahi: nisi cõtrarium literis publicè &

b *Ignoranti.*] maxime, vt ff. eo. l. quis. § eius. Accur.

c *A me.*] nam heres factum, meum reputatur, vt hic, & inf. titu. 2. l. 3. & supra de exerc. l. 1. § magistrum. & infra quod iussu. l. 1. § fi. Accur.

d *Sed & in ipsum.* *Rerum.*] maxime. nam ipse semper tenetur, vt ff. de dolo. l. sed si ex dolo. § pen. vel dic, si omnium rerum, referri ad 4. superiorem: quasi tunc detur in me: & leges ita dandam institoriam actionem, si omnium &c. & habeat liberam vt supra de procur. l. procurator cui, sed & in ipsum &c.

e *Sed & si quis. Gerens*] iure mandato. Accur.

f *Præposuerit.*] institorem. Accur.

g *Erit.*] vt ff. quod iussu. l. 1. § si ratum.

h *Fœmina*] vt ff. de exerc. l. 1. § parui.

i *Alienus.*] vt supra de exerc. l. 1. § magistratum.

k *Imputare.*] Nam imputandum est, qui minus perito se committit, vt supra de arbi. idem. § stari. & supra de minor. cum mandato § fi. & C. de acq. pos. l. fi. § 1.

l *Nam & pleri que. Puellasque.* vt sic prouenit contrahentes, vt & C. de adul te. quæ adulterium.

m *Verum. Autoritate, obligatur.* vt hic, & infra tit. 1. l. 3. § fin. & infra quod iussu. l. 1 4. § si pupillus. Accurs.

o *Eatenus. Locupletior.*] vt inf. eod. l. si quis mancipijs. §. Proculus. in fi.

Sed & si pupillus] Caius in principio est. [De plano.] Præposui multos stationi meæ, scripsi in ostio stationis, quod nullus contrahat cum vno eorum, perinde habetur est ille talis ac si non præponeretur. claris autem literis debeo scribere, neque refert Græcis an Latinis, dum tamen seruetur loci consuetudo. Si vero aliquis dicat se ignorare literas, vel quod scriptum est non obseruauerit, cum multi illud legissent, non est audiendus. Et in illud quod scriptum est, perpetuo debet esse, alioquin si contrahitur cum eo, cum nondum erat præpositus, tenetur institoria, si quod pro eo debeat teneri. Vnde si ego scripsi, alius sustulit. vel literæ pluuia obfuscatæ sunt, dicendum est eum qui præposuit teneri. Si vero institor, vt me deciperet, me remouit, præponens de dolo institoris (nisi contrahens fuerit similiter doli particeps) tenetur.

¶ *Condictio*] Si quem præposui, & prohibui ne aliquis cum eo contraheret, nisi de consilio Titij, vel nisi sub pignore, ad illam rem non teneor institoria, nisi obseruatum fuerit: sed si vna hora diei vetui contrahere cum eo, quem præposui, alia permisi, vel alia vetui, dicitur quod quacunque hora contrahatur, propter variationem meam teneri de eo. & hoc in prima. Si vero in totum prohibeam, nõ teneor, quia neque præposui, quia hic magis loco custodis est quàm institoris. & hoc in secunda.

¶ *Si institoria.*] Differentiam assignat inter tributoriam, & institoriam actionem, quia institoria in merce dominica consistit, tributoria in peculiari. Si ergo seruum tuum merci meæ præposuisti, & cum eo contraham, si agam contra te institoria, non agam tributoria.

¶ *Si a seruo.*] habebas seruum ordinarium, & illius vicarium: conduxi operas vicarij ab ordinario, & eum merci meæ præposui, tu cum eo contraxisti emendo aliquid. an valeat emptio? Dicitur quod sic, & pro emptore vsucapies, licet non ciuiliter, sed naturaliter fuit obligatus, & hoc de rigore, de æquitate tamen tibi in eum datur utilis ex conducto de peculio ordinarij, vel de peculio vicarij, cui ei mandaui, cui et habeam & pretium. Viuia.

o *Minor 25.*] puta adultus curatorem non habens, nam si habet, idẽ quod in pupillo dicimus, vt C. de in integrum

a Cõcor. gl in c. cũ olim j. super verbo. radiatæ post medium. in ver. ut procurator, extra de offi. dele.

2 † Flor. decst, causa.] vide Aut. Ang. ii. tamen. c. f.

2 † Fl. decst. &c.

3 † Flor. decst. quoque.

4 † Al. æquum est. vel ignor.

5 † Flor. decst. tor.

6 † Flor. decst. actio.

7 † Fl. lib. 28.

8 † Fl. adl.

* Bald. hic in lectura antiqua notat auctoritas literæ, ut mulier que esse executrix testamenti, sicut põt esse executrix inter viuos. & extra iudicium.

9 † Fl. nõ quisquis præposuit

10 † Fl. adest. actio.

11 † Fl. auth.

12 † Fl. lib. 9.

13 † Duas nã & plerique.

14 † Fl. lib. 28.

15 † Fl. lib.

16 † Fl. decst. factus.

17 † Fl. lib. 28.

18 † Fl. decst. &c.

19 † Fl. non.

legitime proscribat: contra quam scripturam non cadit ignorantia, donec duret, secus si fuerit extincta: nisi dolus contrahentis affuerit. h. d. usque ad §. conditio. Bart.

¶ De quo * palam proscriptū fuerit, ne cum eo contrahatur, is prępositi loco non habetur. a non enim permittendum erit cum (eo, 1 † quasi cum) institore contrahere: sed si quis nolit contrahi, prohibeat. Cæterum qui pręposuit, tenebitur ipsa præpositione. b Proscribere palam sic accipimus, claris literis, ut 2 † de plano c rectè legi possint, ante tabernam scilicet, vel ante eum locū in quo negotiatio exercetur, non in loco remoto, sed evidenti. Literis, utrum Græcis, an Latinis? puto secundum loci conditionem, d ne quis causari possit e ignorantiam literarum. Certè si quis dicat ignorasse se literas, * vel non observasse quod propositum erat, cum multi legerent, cumque palam esset propositum, non audietur.

¶ Proscriptum autem perpetuo esse oportet. Cæterum si per id temporis quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione cōtractum sit, institoria locū habebit. Proinde si dominus quidem mercis proscripsisset, alius autem sustulisset, 3 † aut vetustate, vel pluvia, vel quo simili contigisset ne proscriptum 4 † esset, vel non appareret, f dicendum est 5 † eum, qui præposuit, 6 † teneri. Sed si ipse institor decipiendi mei causa detraxit, dolus ipsius præponenti 7 † nocere debet, nisi particeps g doli fuerit qui contraxit.

Conditio & forma præpositionis institoris inspicitur, quæ si non servatur, dominus non tenetur, nisi possit variatio imputari. Ang.

¶ Conditio autem præpositionis servanda est. Quid enim si certa lege, vel interventu cuiusdam personæ, vel sub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem, æquissimum erit id servari, h in quo præpositus est.

Præposito uno de contrarijs, aliud cessat. item qui succumbit per actionem ineptam, recurrit ad aptam. Bart.

¶ Item si cum 8 † plures habuit institores, vel cum omnibus simul contrahi voluit, vel cum uno solo: sed & si denunciavit cui, ne cum eo contraheret, non debet institoria teneri i nam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum, & 9 † certis hominib. permittere. sed si aliàs cū alio contrahi vetuit k continua variatione, danda est omnibus adversus eū actio. neque enim decipi l debent contrahentes. Sed si in totum prohibuit cum eo contrahi, præpositi loco non habetur, cum magis hic custodis sit loco quàm institoris: ergo nec vendere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna.

¶ Si institoria rectè m actum est, tributoria ipso iure locum non habet, neque enim potest habere locum tributoria in merce dominica. quòd si non fuerit institor dominicæ mercis, tributoria superest actio. n

Tenetur præponens, licet inter contrahentem, et institorem nō cadat obligatio: & dominus servi tenetur præponenti de peculio. Bartolus.

¶ Si à servo o tuo operas vicarij eius conduxero, p & eum merci meæ institorem fecero, q isque tibi mercem vendiderit, r emptio est. nam cum dominus à servo emit, est emptio, licet dominus non sit obligatus s iure civili 10 † usque adeo, t ut etiam pro emptore & possidere & usucapere dominus possit. u

Iulianus libro 11. Digestorum.

LEX XII.

ET ideo x utilis institoria actio adversus me tibi competit: mihi verò adversus te, vel ad

hhh 4 pecu-

ægrum testit. min. § curatorem.

a *Loco non habetur*] tenetur tamen de peculio, ut inf. eod. si quis mācipijs, §. Proculus. & ʒ. de pecul. si quis servum, §. etiam.

b *Ipsa præpositione.*] ut hic, & ʒ. a. Macedo. sed Iulianus, §. interdum. Accur.

c *De plano*] i. à terra. Vel aliter, id est sine alio subaudito intellectu, ut infra, de ijs, quæ in testam. delen. l. prima, & facit ʒ. de verb. signific. palam. Accursius.

d *Conditionem*] scilicet eum debere proscribere, ut & infra de verb. oblig. l. j. §. fi. & Instit. de verb. oblig. §. interdum.

e *Possit.*] cum omnes ferè sciant, ut ʒ. de iuris & fac. ignor. l. nec supina, & l. regula, § primo, & hic subijcit. arg. cōtra, ʒ. de petit. hære. sed & si. § scire.

f *Appareret*] no. non interesse, an non sit, an obscurè sit, ut hic, & supra, de interrog. act. de ætate, §. nihil interest.

g *Particeps*] non agit fraudis conscius, ut hic, & ʒ. de neg. gest. ex facto, in fi. & sup. quod met. causa, l. metum, § sed licet.

h *Servari.*] ut sine eius consilio non fiat quicquam, ut hic, & ʒ. de acquir. hæredit. l. si quis mihi bo. §. si coram. Argum. contra infra, de administ. tuto. quidam, §. j. & ʒ. de cond. & demonstrat. l. filiæ suæ, §. respon. in fi.

i *Institoria teneri.*] ut ʒ. eod. si quis mancipijs, §. Proculus.

k *Vetuit.*] Puta certis horis in die contrahat, certijs nō. Et no. contra variantes, ut ʒ. de leg. commis. si fundus, §. eleganter. arg. contra infra, de coll. bono. nonnunquam. & dic, ut ʒ. de procur. in causæ

l *Decipi.*] scilicet calliditate contrahentis, aliàs contra, ut infra loca. l. itē si §. quemadmodum.

m *Si institoria rectè.*] quia in eam rem competebat in veritate, aliàs poterit agi tributoria, cū ex alia causa agit, ut inf. de except. rei iud. si mater, §. eadem, & l. cum quæritur. & not. ex hoc §. quod quādo sunt duo contraria, ad positionē unius sequitur destructio alterius, ut ʒ. de procur. l. Pomponius, §. sed & is. & in Auth. de mand. princ. § neque autem, coll. j. & C. de furt. l. j.

n *Superest actio.*] collige ergo, quod si quis ineptam actionē proponat, amittit intentionem, sed aliam debet proponere meliorem, ut hic, & inf. de lib. leg. Aurelius, § fi. & sup. si men. fal. modi. l. j. § r. in fine. & no. ex hoc § quod institoria in merce dominica, tributoria in merce peculiari dicitur, ut ʒ. tit. j. l. procuratores, §. mercis. & Institut. quod cum eo, § tributoria, & §. institoria.

o *Si à servo.*] ordinario. Accur.

p *Conduxero.*] hic est primus contractus.

q *Fecero*] hic est secundus contractus, s. mandati.

r *Vendiderit.*] hic est tertius contractus.

s *Obligatus*] s. civiliter, naturaliter tamen tenetur, ut ʒ. de cond. indeb. si id quod, & ʒ. l. proxi.

t *Adeo.*] valet emptio.

u *Possit.*] quod s. à servo emit. & sic no. quod usucapere possum pro emptore, licet nulla fuerit obligatio, nullaque emptio, inspecto iure civili, ut ʒ. pro emp. l. 2. § si à furioso.

x ET *ideo.*] i. quia ex eo contra-

---

* Nota secundū Bal. quòd non possit allegari ignorantiā eius quod publicè est propositū concor. & facit inf. de decr. ab ordine fac. & quod ibi no. per Romanum. Et eg.

1 † Fl. inclusa his notis () desunt.

2 † Fl. unde de plano rectè legi possit Cuia. lib. 7. obser. ca. 29 ex Valerio Probo.

* Non potuisse legere; Pau. l. 3. de accu. dilat. literas, ne fiat.

3 † Fl. sustulit. & inf. cōtigit.

4 † In arbor. est præscriptū. Taur. l.

5 † Fl. deest, est.

6 † Fl. proposuit, teneri, sed si &c.

7 † Flor. proponenti.

r Concor. q. & not. in c. examinata, extra de iudic.

8 † Fl. deest, cum.

9 † Flor. vel.

10 † Fl. deest, iure civili.

ctu de iure stricto, neque dominus neque alius domino tenetur, & ideo utilis institoria, &c.

a *Dispensatoris.*] scilicet ordinarij, qui mihi locauit operas vicarij sui.

b *Pretium quoque.*] rem ergo habebat & pretium, quia non soluerat.

c *Poteris.*] & ideo actione de in rem uerso teneris secundum quosdam. Tu dic contra, ut inf. de in rem verso, l. si res, in fine. & l. nam si. quæ sunt contrariæ. sed actio ex conducto de peculio ordinarij datur, quia operas vicarij ab eo conduxit, ut uel præstet pretium de peculio, uel mandati de peculio vicarij, vel si non habet tantum in peculio, teneatur dominus utili actione ex eo contractu in subsidium, ut supra eodem, l. j. in fine, & l. secunda.

HAbebat.] CASUS. Seruum præposui merci oleariæ, & pecunijs mutuo accipiendis, creditor ei mutuauit decem in mercem oleariam tacitè, non expressè, ignorans eum fuisse præpositū mutuis pecunijs accipiendis. egit aduersus me institoria ex una causa, in qua erat præpositus merci oleariæ, neque probare potest pecuniam fuisse versam in prædictam negociationem, & succubuit. vult agere ex alia causa, in qua erat præpositus, s. mutuandis pecunijs, an possit? Dicitur quòd sic utili institoria.

¶ *Meminisse.*] Præposui seruum, ex contractu eius tenebor, nisi nouādi animo, ut ego liberer, in se trāsferat obligationem.

¶ *Sed duo*] Duo vel tres præposuerunt institorem in taberna, dicitur quòd conuenietur quilibet in insolidum, sed ab alio recipiet quod dedit actione pro socio. Idē erit dicendum, si seruus sit alienus, sed repetent ab inuicem per iudicium communi diuidundo, vel per iudicium societatis. Si verò res desierit esse communis, v. g. Præposuisti seruum pecunijs accipiendis, mutuaui ei decem decessi duobus hæredibus institutis, & seruo libertatem dedisti. quilibet hæredum pro parte sua conuenietur. Et hoc dicit cum l. idem erit.

d *Arelatæ.*] nomen ciuitatis est. Et no. quòd ad duo erat præpositus. s. ad oleum, & ad pecuniam recipiendam. sed mutuans credebat eum tantum ad mercem præpositum, egit quasi ex ea causa, & probare non potuit, ut subijcit, ideoque ad aliam causam redit.

e *Consumpta est actio.*] qualiter exceptio rei iud. nocet, cum ex alia causa agit, ut j. de lib. leg. l. Aurelius, §. si. Dic ergo, electione facta fecit sibi præiudicium de rigore, ut j. nau. cau. sta. l. licet, §. si. & j. ti. j. quod in hæredem, §. eligere. sed de æquitate, quia fuit in iusto errore, subuenit ei, ut hic, & inf. de in integ. rest. l. diuus, §. nec inter. & j. quādo actio de pec. est an. l. quæsitum. & hoc fm lo. qui dicit, quod certam causam expressit in agendo. vel dic secundum Azo. & H. quòd hic egit & petijt x. non expressa tamen causa, tunc. n. directa datetur actio, ut j. de excep. rei iud. l. si mater, §. si quis, & § eandē. vnde omne ius suū in iudicium deduxit, prosecutus est tñ vnā causam tātum postea in iure, & ideo si excipiatur de re iudi. & ipse replicat, ut C. de re iud. licet. quia personaliter egit. Aliud si in rem, ut j. de except. rei iud. & an eadem, §. actiones. Non dico quòd per electionem sibi præiudicauerit, quia ignorabat aliā causam, ut C. de furt. l. fi. §. fin autē. Item, si sciret, non tamen præiudicat sibi, quia ex alia causa agit, ut j. de trib quod in hæredem, §. j. in fi. Vel dic tertio, quòd iste conuentus sciens se efficaciter teneri, per dolum aliquid allegauit, per quod obtinuit, quare ei actori datur actio ob dolum rei, ut s. de iud. si prætor, § Marcellus.

f *Stipulando.*] ut j. de re iud. l. 4 §. si ex conuentione.

g *Exercitorum.*] ut s. de exerc. l. j. § fin. & l. si seruus, §. j.

h *D. peculio.*] nam & ibi quilibet tenetur insolidum peculio tenus tamē, ut j. de pec. l si noxali. § fin & l. ancillarum, § fin.

i *Probauimus.*] ut s. de exerc. nec. quiq. Acc.

k IDem erit. Præpositus.] ut supra, de exercit. si tamen, § primo. Accursius.

l *Seruo.*] Institori vel non, & sic tenentur hæredes institoria, ut j. l. proxi. vel de peculio.

m *Quia cessat.*] cum res desierit esse communis, ut s. com. diuid. l. j. & 4. § sicut. Accur.

n NOuissimè.] quantum ad Vlpia. qui in ultima parte fuit tractatus hoc dicit.

o *Hæredibus.*] quia rem, non pœnam prosequuntur; & expone,

---

peculio dispensatoris, a si ex conducto agere velim, vel de peculio vicarij, quod ei mercem vendendam mandauerim. pretium quoque, b quo emisti, in rem tuam versum videri poterit, c eo quod debitor serui tui factus es. 1 †

Qui se adstringit ad vnā causam, si non probat, succumbit, nec iterum eadem actione, etiam si ex alia causa agat, agere potest nisi prius restitutione prahabita. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. 2 † ad edict.

LEX XIII.

HAbebat quis seruū merci oleariæ præpositum Arelatæ, d 3 † eundemq; 4 † & mutuis pecunijs accipiendis. acceperat mutuam pecuniam: putans creditor ad merces eum accepisse, egit, proposita actione, probare non potuit mercis gratia eum accepisse. licet consumpta est actio, e nec amplius agere poterit, quasi pecunijs quoque mutuis accipiendis esset præpositus: tamē Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

Nouatione dominus liberatur. Bart.

¶ Meminisse autem oportebit, institoria dominum ita demū teneri, si non nouauerit quis eam obligationem, vel ab institore, vel ab alio nouandi animo stipulando. f

Si plures eundem institorem præponunt, quilibet tenetur insolidum, si inter eos pro socio, vel communi diuidundo agatur, quibus iudicijs cessātibus quilibet tenetur pro parte. h. d. cum l. seq. Bart.

¶Si duo pluresve * tabernam exerceāt, & seruum, quem ex disparibus habebant partibus institorem præposuerint, utrū pro dominicis partibus teneātur, an pro æqualibus, an pro portione mercis, an verò insolidum, Iulianus quærit. & verius esse Labeo 5 † ait, exemplo exercitorum, g & de peculio h actionis insolidum unumquemq; conueniri posse: & quicquid is præstiterit, qui conuentus est, societatis iudicio, vel cōmuni diuidundo consequi. 6 † quam sententiam & sup. probauimus. i

Paulus libro 4. ad Plaut.

LEX XIIII.

IDem erit & si alienus seruus cōi merci præpositus k sit. nam aduersus utrumque actio insolidum dari debet: & quod quisque præstiterit, eius partem societatis, vel communi diuidundo iudicio consequetur. Certè vbicumque societatis actio, vel cōmuni diuidundo cessat, quemq; pro parte sua condemnari oportere constat; veluti si is, cuius seruo l creditum est, duobus hæredibus institutis ei seruo libertatem dederit. Nam hæredum quisq; pro sua parte conueniendus est, 7 † quia cessat m inter eos communi diuidundo iudicium.

Vlpianus li. 29. 8 † ad edic.

LEX XV.

NOuissimè n sciendum est, has actiones perpetuò dari, & in hæredes & hæredibus. o

---

1 † Fl. esse.

2 † Fl. lib. 28.

3 † Aliàs Arelati.] Nota quod est ciuitas in Mediterraneo. Narbon. Gallia à Pinno dicta, colonia Sextanorum, quoniā ex sexta legione coloni eo deducti sunt.

4 † Fl. eūdem, & mutuis.

* Vlpia. producit edictū de exercitoria ad institorē plurium quia & ipsi insolidum conueniūtur. L. R.

5 † Fl. ait. Labeo.

6 † Fl. consequitur.

7 † Fl. conueniendi sunt.

8 † Fl. lib. 28.

expone, si sua natura tales sunt actiones ex contractibus, ut dixi ff. de exerc. si tamen, §. j.

SI cum.] CASVS. Præposui seruum meum villæ meæ custodem, ut fructus perciperet, mutuasti ei, an habebis me obligatū institoria, quæritur? Et dicitur quod nō. Si vero eū præposui, ut merces distraheret: & cum eo contraxeris aliquid emēdo ab eo, exerci. & instit. ero obligatus. Viuia.

a *Vt locus*]hic no. qd sit uillicus: & dic, q etiam pecuniam perdit, qui sibi mutuat: ut C. quod cū eo. l. 6. nisi circa peculium: ut ibidem dicitur.

b *Institoria.*] cōpetentis in qualibet alia negotiatione: ut sup. eo. l. cuicumque, §. resp.

SI quis]CASVS. Præposui seruum mācipiis emēdis, uel uendendis. emi ab eo seruum uitiosum, nō institoria tm̄, sed redhibitoria mihi tenēberis: uel ex stipulatu ad duplū, si seruus euictus sit, & promissum fuerit de dupla: uel ad simplū, cū de dupla non promisisse.

¶ *Si seruum*]Præposui seruū Titii mercis meæ. Seius cum eo contraxit, habebit me obligatum Seius institoria: uel Titiū de peculio. si uero uetui ne Seius cum eo contraheret, Titium tantum habebit obligatum.

¶ *Si impubes.*]Præposui quendam merci meæ, decessi filio meo impubere instituto. aliquis cum institore contraxit. numquid pupillus tenebitur ex illo contractu? Dicitur, quod sic: quemadmodum teneretur si tutor merci pupilli aliquem præposuisset, & decessisset, & postea aliquis cum institore contrahat. idest si furiosus fuerit hæres.

¶ *Proculus.*]Præposui seruū meum: nunciam tibi ne ei mutuares. mutuasti. certe dabitur mihi excep. contra te. Si vero ex prædicta causa peculium locupletatum est, uel in rem meam versū sit, neque velim tibi soluere, aduersus exceptionem prædictam dabitur tibi doli replicatio.

¶ *Ex hac causa.*] Si seruum uel liberū præposui, & cō ff. h. & condicet ex ea causa, ex qua agi potest institoria.

c *Redhibitoria*] directa. ut ff. ead. l. §. fin.

d *Danda.*]contra præpositum, sm̄ quosdam, ut ff. de exer. l. si cum, §. item si serues. & sic non ob. ff. de procu. l. si procurator, §. fin. vel dic etiam contra præponentem, q. d. nō tantū tenetur institoria, ut tradat: sed etiā ut de vitiis, uel de euictione respōdeat. & hoc si eo contractu fuit interposita, cui hic præpositus erat, ut ff. eod. cuicūque, §. non tm̄. & §. sed et, alioquin non tenebitur: ut uides in procuratore in stipulatione illa, iudicatum solui, ut ff. de procur. l. si procurator, in fi. quæ sit cōtra. Vel dic, quod hic nō denegat in procuratorem dari, sed dicit teneri etiam eum, qui instituit eum. hoc non placet, vel etiā aliter, hic ab institore stipulatus erat, ibi a procuratore, vel sol. ut ibi.

In negotio non questuario cessat institoria: alias secus. Bart.

Paulus lib. 29. ad edictum.

LEX XVI.

SI cū uillico alicuius contractum sit, non datur 1 † in dominum actio: quia uillicus a propter fructus percipiendos, non propter quæstum præponitur. Si tamen villicum distrahendis quoq; mercib. præpositum habuero: non erit iniquum exemplo institoriæ b actionem in me competere.

Venditio institoris obligat dominum, ut tradat, & etiam redhibitoria. Bartolus.

Idem lib. 3. 2 † ad edictum.

LEX XVII

SI quis mancipiis, vel iumentis, pecoribusve emendis, vendendisque præpositus sit, nō solum institoria competit aduersus eum, qui præposuit: sed etiam redhibitoria, c uel ex stipulatu duplæ simplæve utiliter dum actio danda d est.

¶ Si seruum Titii institorem habueris, uel tecum ex hoc edicto, uel cum Titio ex inferiorib. e edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi uetuisti, cum Titio duntaxat agi poterit.

Mandatū institoris non finitur morte mandantis.

¶ Si impubes * patri habēti institores hæres extiterit, f deinde cum his contractum fuerit: dicendū est in pupillum dari actionem, propter utilitatem promiscui usus: g quemadmodū ubi post mortem tutoris, cuius authoritate institor præpositus h est, cum eo contrahitur.

¶ Certe eius contractus nomine, qui ante aditam hæreditatem intercessit, & si furiosus hæres extiterit, 3 † dandam esse actionem i. etiam Pomponius scripsit: nō enim imputandum ei est, qui sciēs dominum decessisse, cum institore exercente mercem contrahit.

Prohibitus contrahere, si agat institoria, repellitur exceptione: nisi inquantū præponens factus est locupletior. Bart.

¶ Proculus ait, si denunciauero tibi ne seruo k a me præposito crederes, exceptionem dandam, l si non ille illi denunciauerit, ne illi seruo crederet. Sed si ex eo contractu peculium habeam, 4 † aut in rem meam uersum sit, nec uelim quo locupletior sim soluere: replicari de dolo malo oportet. Nam uideri me dolum malum facere, qui ex aliena iactura lucrum m quæram.

¶ Ex hac causa n etiam condici o posse uerum est.

Idem lib. singul. de varijs lectionibus.

LEX XVIII.

p INstitor is 5 † est, qui tabernæ, locove ad emendum uendendumve q præponitur, quive 6 † sine loco ad eundem actum præponitur,

e *Ex inferioribus.*] s. de peculio, quod iussu, & de in rem ver. Accursius.

f *Extiterit.*] & esse adita hæreditas, ut differat a sequenti.

g *Promiscui usus.*]est enim vsus institoris post mortem patris coniunctus, & vicinus usui ante mortem, & sic mixtus: ut argumen. supra, de neg. gest. cum actum. & l. at qui. §. Scæuola.

h *Præpositus*] quod fieri potuit, ut sup. eo. cuicumque, §. fi. & facit sup. sed & si pupillus, in princ.

i *Dandam esse actionem*] non ergo finitur hic mandatum morte. Sed contra, ff. de iurisdic. omnium iudic. l. & quia. & Institut. mandati, §. recto. sed dic speciale in hoc mandato. item contra, supra si certum peta. l. eius qui. in princ. ubi dicit in eodem genere mandati. sed dic, quod hic credebat contrahens institorem contrahere cum domini noui uoluntate: ut argum intra mand. inter causas, in princip. vel hic de personali obligatione, ibi de dominio transferendo. Accur.

k *Ne seruo.*] s. meo. secus in alieno, uel libero, quia tunc etiam si locupletior esset, non teneret, ut C. de neg. gest. l. si secundum lo.

l *Dandam.*] s. hanc, quæ sequitur: & mutat personas de prima ad tertiam, & no. de prædictione, ut hic. & sup. eo §. sed & si. §. de quo. & §. item si plures, & ff. nautæ, cau. stab. l. fi. § item si prædixerit, de peculio tamen tenetur, ut subiicit. & infra, de pecul. si quis seruum, §. etiam. Accur.

m *Lucrum.*] no. quem non debere lucrari ex aliena iactura, ut ff. de cond. indeb. nam natura. & ff. tit. e. l. 3. §. 1. & ff. de dolo si ex dolo, §. pen. & ff. de alea. l. fin. Accur.

n *Ex hac causa.*] ex qua agitur institoria: ut hic, & supra, si cer. pet. si institorem. & Inst. quod cum eo. §. fi.

o *Condici.*] directo a me, ac si ego contraxissem.

p INstitor est. Vendendumve.] vel cuilibet negotiationi: ut ff. eo. l. institor. & l. cuicumque. Accur.

IN cum.] CASVS. Institori procur. pecuniam accepit. vetiis ei, qui pecuniam mutauit sibi, ad exemplum institoriæ, dabitur actio in eum. idem est si alicui stipulanti pecuniam promisit.

1 † alias, dabitur.

2 † Flor. lib. 30.

* Iste tex. secundum Bar. & Bal. facit, q si pupillus facit procuratorem de authoritate tutoris, finita tutela non expirat mandatum. De hoc intelligitur Laf. in l. tutor, si cert. pet. sed uerum intellige per Laf. in l. mort. a. num. 38 supra, de inoff. ind.

3 † Flor. exiistat. & infra cum uenerit pro contrahit.

4 † Flor. habeat.

5 † Flor. dicitur est, ie.

6 † Flor. quoque.

Glo. in illa glo. quem non debere locupletari cum aliena iactura. concord. sunt in glo.

Si domi-

¶ *Si dominus.*] Proposui seruum meum mensæ: uel ut pecuniam acciperet. si liber factus in eadem institoria perseuerauerit: nihilominus tenebor institoria: licet statum suum mutauerit.

¶ *Taberna.*] Præposui filium meum tabernæ: accepit mutuam pecuniam: pro eo fideiussi: habebis creditorem in solidum obligatum ratione fideiussionis: cum fideiubendo speciem pecuniæ acceptæ negotio tabernæ miscuerit.

1 † *Flor. ...*

¶ *Seruus*] Præposuisti seruum pecuniæ accipiendæ pro aliquo: an tenearis institoria? Dicitur, quod non: neque insolidum, nec de peculio: ut infra, de fideiusso. l. seruus inscio.

¶ *Quod autem*] Titius quidam Seio tenebatur, promisit seruus, pecunijs fœnerandis præpositus. Seio, & Titius confessus erat se mutuo accepisse. an Seius ex promissione serui habeat me obligatum, quæritur, & dicitur, quod sic: cum mihi sit actio quæsita aduersus Titium & hoc dicit, vel dic ratum, vt hic not.

a *Vtilis*] quia non est vere negociatio accipere mutuam pecuniam, scilicet ad vnum negocium, & ideo datur utilis: ut hic, & C. eodem, l. si mutuam & supra, de nego. gest. l. si liberto. in principio: sed fœnori dare est negociatio: ideo tunc datur directo: ut supra eodem, l. cuicumque, §. si quis cum pecuniis. Accursius.

b *Periculi causa.*] vt hic, & supra, de nego. gest. Pomponius in nego. & l. cum actum. & pro socio, l. si id quod, §. si filius. & infra, de verborum obligationibus, l. ij. §. primo. Argumentum contra, infra de solutio. qui res, §. aream. Accursius.

2 † *Flor. ut institoria actione teneatur ...*

c *Petetur.*] scilicet pecunia, & in solidum: etiam si ponas eum inutiliter fideiussisse: licet secus sit §. quod iussu. l. j. §. quid ergo. & est ratio quia hic tenetur institoria, non hoc ipso, quod fideiubet: sed quia eum præposuit merci emendæ: & data fuit ei pecunia ad hoc, vt emeret: quod tacite videtur præposito licere accipere pecuniam. vnde licet inutilis sit fideiussio, &

Si actus non potest proprie dici negociatio, habet locum vtilis institoria. Bartolus.

Papinianus lib. 4. 1 † respons.

LEX XIX.

IN eum, qui mutuis accipiendis pecunijs procuratorem præposuit, vtilis a ad exemplum institoriæ, dabitur actio. Quod æque faciendum erit, & si procurator soluendo sit, qui stipulanti pecuniam promisit.

Mutatione status institoris non reuocatur mandatum. Bart.

¶ Si dominus, qui seruum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuit, post libertatem quoque datam idem per libertum negotium exercuit: varietate status non mutabitur periculi causa. b

Adiectio alterius obligationis institoriam non extinguit. Bart.

¶ Tabernæ præpositus a patre filius mercium causa mutuam pecuniam accepit pro eo pater fideiussit, etiam institoria ab eo petetur, c cum acceptæ pecuniæ speciem fideiubendo tabernæ negotio miscuerit. d

Institor non obligat dominum nisi ad id, ad quod est præpositus. Bart.

¶ Seruus pecuniis tantum fœnerandis præpositus, per intercessionem æs alienum suscipiens, ut institor 2 † dominum insolidum iure prætorio non adstringit. quod autem f pro eo, qui pecuniam fœnerauit, g alii per delegationem promisit, a domino recte petetur, cui h pecuniæ creditæ contra eum qui delegauit, actio quæsita est.

Contrahens apposito nomine officij, in dubio contemplatione officij contrahere videtur: & institor finito officio non tenetur. Bartolus.

Scæuola lib. 5. Digestorum.

LEX XX.

LVcius Titius mensæ nummulariæ, quam exercebat, habuit libertum præpositum. is i Caio Seio cauit in hæc verba: Octauius k libertus Terminalis, rem agens Octauii Felicis, l Domitio Felici salutem. Habes penes mensam patroni mei denarios mille, quos uobis numerare debeo pridie calendas Maias. Quæsitum est, Lucio Titio defuncto sine hærede, bonis eius venditis, an ex hac 3 † epistola iure conuenire Terminalis possit; Respondi, nec iure his verbis obligatum, nec æquitatem conueniendi eum superesse; cum id ex 4 † institoris officio ad fidem m mensæ præstandam 5 † scripsisset.

TITVLVS IIII.

De tributoria actione.

De eo, quod contractum est in merce peculiari cum eo qui est in alterius potestate, eo sciente competit tributoria: & verbum, merces, accipitur generaliter: & verbum, peculiare, nulla facta deductione: et verbum, scientia, pro patientia: & verbum potestatis, etiam generaliter accipitur. Bart.

non teneatur ex ea, tenebitur tamen institoria. at ibi non tenetur, quod iussu: quia nec iussit, nec ratum habuit, nec hoc ipso, quod fideiubet. vnde licet teneat vel non fideiussio: non tamen tenetur quod iussu.

d *Miscuerit.*] accepit enim eum fideiussorem, vt securior esset: licet ex abundanti, non tamen pro superuacuo habendus est, ut supra, de nego. gest. l. si pupilli, §. primo. & infra rem ratam habe. quo enim.

e *In solidum*] sed nec de pecu. ut infra, de fideiussorib. l. seruus inscio.

f *Quod autem.*] vel dic, quod institor tibi mutuaturus erat creditori tuo eum delegasti, accepit a te instrumentum mutui: tenetur dominus stipulanti, & cu domino: & secundum hoc dic, fœnerauit, id est fœnori accipere disponebat.

g *Fœnerauit.*] illi cui seruus a me præpositus numeraturus erat pecuniam: & ita ponetur fœnerauit, id est fœnori dedit & sic promisit seruus creditori creditoris eius, cui numeraturus erat. Vel dic, fœnerauit, id est fœnori promisit se alii daturum, cui me delegauit.

h *Cui.*] scilicet domino.

3 † *Flor. de eff. ex.*

4 † *Flo. perfundam.*

L *Vcius.*] CASVS. Præposui libertum meum mensæ nummulariæ, misit libertus Titio literas, quibus significauit ei quod apud mensam habebat centum, & ad certum tempus ei numerauit ei debere: desiit non soluendo, nullo relicto hærede, an libertus ex epistola conueniri possit, quæritur? Et respondeo quod non, hoc de iure stricto nec de æquitate: quia magis ad fidem mensæ præstandam, quam ad se obligandum epistolam misit. Viuianus.

i *Is*] libertus.

k *Octauius.*] nomen liberti. Accur.

l *Felicis*] patroni, quem supra vocauit Lucium Titium, qua drinomius enim erat. Accursius.

m *Domitio Felici.*] quem supra uocauit Caium Seium.

n *Ad fidem*] vt ostenderet sibi fidem commissam mensæ: non vt constitueret se debere. & sic non obst. s. de const. pecu. quidam. quæ est contra, & L. Lucius.

DE TRIBVTORIA ACTIONE.

Qualiter insolidum conueniantur ex contractibus aliorum domini: nunc quando quasi insolidum, scilicet non deducto quod domino debetur sed pariter, ut infra eodem l. 1 in fi. Casus in parat. ... nota effectum huius actionis, doceq; in quo differat ab exercitoria & institoria. Et nota, quod in Archimerar. Tributoria sed Taurel. edidi, Tributaria ut est in indice.

a Vlpianus libro 29 ad edictum.

LEX PRIMA.

Hvius quoque edicti non minima utilitas est, ut dominus, qui alioquin in serui contractibus priuilegium b habet: (quippe cum de peculio duntaxat teneatur, cuius peculij æstimatio deducto eo, 1 † quod domino c debetur, fit) tamen si scierit seruum in 2 † peculiari merce d negotiari, velut extraneus creditor, ex hoc edicto in tributum vocetur. e 3 †

¶ Licet mercis appellatio angustior f sit, quam 4 † ut ad seruos fullones, vel sarcinatores, vel textores, g vel venaliciarios a pertineat: tamen Pedius lib. 15. scribit ad omnes h negotiationes porrigendum edictum. i

¶ Peculiarem autem mercem non secuti peculium accipimus, quippe peculium deducto, quod domino debetur, accipitur merx peculiaris, etiamsi nihil sit k in peculio, dominum tributoria obligat ita demum, si sciente eo negotiabatur.

¶ Scientiam l hic eam accipimus, quæ habet, & voluntatem: sed (ut ego puto) non voluntatem, m sed patientiam.

non enim velle n a debet dominus, sed non nolle. Si igitur scit, & non protestatur, & non 5 † contradicit, tenebitur actione tributoria.

¶ Potestatis o verbum ad omnem sexum itemque ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendum erit.

¶ Non solum ad seruos pertinebit tributoria actio, verum ad eos quoque, qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi, siue serui alieni sunt, vel in quibus vsumfructum p habemus.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX II.

Vt tamen merx, quæ peculiariter negotientur, ad nos pertineat.

Vlpianus li. 29. ad edictum.

LEX III.

Sed & 6 † si seruus communis sit, & ambo sciant domini, in vtrumlibet ex illis q dabitur actio.

Vnius scientia non præiudicat ignoranti: item actionis natura facit insolidum scientem etiam deducere. Bart.

¶ Quod si 7 † alter scit, alter ignorat, in eum, qui scit, dabitur actio r deducetur tamen insolidum, 8 † quod ei, qui ignorat, debetur. At si 9 † ipsum quis ignorantem conuenerit, quoniam de peculio conuenitur, deducetur etiam

Glossa:

Huius quoque. CASVS. Commendat Vlpian. edictum prætoris, quo vocat dominum serui negotiantis in merce peculiari in tributum cum alijs creditoribus, vbi dominus priuileg. non habeat de deducendo quod sibi debetur insolidum, sed pro rata, ita tamen si dominus sciat eum negotiari.

¶ *Licet.*] Quamuis mercis appellatione serui non contineantur: tamen si seruus in his vendendis & emendis negotietur, dominus ex contractu eius hoc edicto tenebitur: cum ex interpretatione ad omnes negotiationes porrigatur hoc edictum.

¶ *Peculiarem.*] In actione tributoria, quæ contrahenti cum seruo peculiari datur aduersus dominum, non deducit dominus, quod sibi debetur, secus in actione de peculio.

¶ *Scientiam.*] Ad hoc quod dominus tributoria teneatur, oportet quod sciat seruum negotiari: sed an voluntas eius expressa exigatur? dicunt quidam, sic. Alij & non expresse voluerit, dum tamen non contradicat, sufficit. & hoc verius.

¶ *Potestatis.*] Quod contractum cum eo erit, qui in aliena potestate est eo sciente in merce peculiari, de eo iudicium dabo. Qualiter accipiatur potestatis verbum, quæritur? Et respondet, quod non refert masculus sit, an fœmina: & cus proprius, an alienus, bo. fi. seruiens, vel liber homo ete... dens se seruum: dum tamen res in qua negotiatur, ad eum pertineat in cuius potestate est. Si verò sit seruus communis, & vterq; dominorum sciat, & in vtrumque dabitur tributoria, si alter sciat, alter ignoret, & ignorat deducit insolidum, quod sibi debetur. Si vero ignorans conueniatur de peculio, deducit sciens, quod sibi debetur insolidum: & si sciens de peculio conuenitur, deducet et insolidum.

¶ *Si seruus.*] pupilli seruus negotiabatur in merce peculiari sciente tutore, tutor istius pupilli dolum commisit, utrum pupillus ex isto dolo conueniri potest? R. spon. quod non: tamen si quid ad pupillum peruenit, tenebitur act. institoria. Cætera sunt plana vsque ad §. siuicarius. in l. procuratoris. Viuia.

a *Huius quoque.*] q. d. non solum superioris: vt ti. tit. 1. l. 1.

b *Priuilegium.*] scilicet magnum: cui priuilegio aliquis non præfertur: vt de deducendo. Accur.

c *Domino.*] item deducitur id quod debetur his, qui sunt in domini potestate vel patris, vel etiam in tutela: vt inf. de pecul. sed si damnum § præterea. Accur.

d *Merce.*] alias enim locum non haberet: si præter illud & si pupillus. s. si institoria.

e *Vocetur.*] scilicet, à creditoribus, vt sit eiusdem conditionis cum alijs: sed non per omnia, cum d. ... cum vndecunque sit, petatur: sed ... tem ita demum, si in eam mercem contraxerunt, in quam agunt: vt inf. eo. l. procuratoris, §. sed est quæsitum. & §. si plures.

f *Angustior.*] idest, angusta. Vel dic angustior quam peculij appellatio. Acc.

g *Textores.*] vt si seruus habeat in merce sua seruos textores, vel fullones, vel sarcinatores, vel venaliciarios, i quos emit & reuendit. inf. eo. procuratoris §. item si mancipia. sunt enim quasi instrumenta, ut ... eo. procuratoris. §. si præter mercem. Accurs.

h *Omnes.*] s. peculiaris mercis, non alias: ut ... l. procuratoris §. mercis, quæ est contra. Item hic ad mobilia tantum: vt infra de verbo. sig. l. mercis Sed quid si vnus tm contractus factus est in merce? non potest dici negotiatio: sed dic utilem tributoriam dari, ut C. de institoria. l. si mutuam.

i *Porrigendum edictum.* ex propria vocabuli significatione: sed aliud est ex interpretatione, vt i. f. de ver. sig. l. mercis, secundum Azo. & h... [illegible]

k *Sic nihil sit.*] quia plus patri vel domino debetur: quo casu nihil esse videtur: vt in. fin quod cum eo §. cum aut. m.

l *Scientiam.*] & voluntatem, s. expressam, vel tacitam, non alterius, statum corrigitur, nam alterum tantum sufficit, vt hic & sup. de exer. act. l. 1. § quis.

m *Non voluntatem.*] s. expressam tantum.

n *Velle.*] idest, non est necesse, si tamen interueniat expressa voluntas, potest agi tributoria: vt hic. & potest etiam agi hic quod iussu insolidum: vt infra quod iussu l. ... §. 1. & sic no. quod inter velle & nolle est medium, s. non nolle, vnde episcopus electus dicit, volens nolo, & nolens volo. Accursius.

o *Potestatis.*] scilicet enim fuerunt verba edicti forte, Quod cum eo, qui in alterius potestate erit, eo sciente contractum erit in peculiari merce, &c. & sic exponit verbum potestatis, ut alibi sup. de exer. act. l. 1. §. potestatis.

p *Vsumfructum.*] idem est, & in actione quod iussu: ut j. quod iussu l. 1. §. sed iussu. Accur.

q *Sed & si seruus.* Ex ill.] s. pro portione sua: ut hic, arg. contra, sup. tit. 1 l. habebat, in fi. Accur.

r *Dabitur actio.*] s. tributoria.

Margin notes:

a Interesse, et nolle est medium, ut nō vel le s. de reg. iur. vel n. ... §. patris c. 17.

1 † Fi. decis. m.

2 † Fi. decis. in.

3 † Fi. vocetur

4 † Fi. vt neq; ad seruos.

5 † Fi. et contradicit. non.

6 † Fi. sed si seruus.

a *Venalitiarios mangones appellant negotiatores, qui venalitij dicitur negotiatores, non recte dicunt, ut mercatores, in mercis appellatione iureconsulti, non sola tamen... Afr. ... & ... animus.*

Per istam gl. est decidi illa q. an ille, qui semel mercatur, vel qui vnicam mercantiam ducit, dicatur mercator, de qui vide per scriben. in l. legatis seruis. de leg. 3. inf.

7 † Fi. at si.

8 † Fi. ser si.

9 † Fi. & si.

Insolidum.

a *Insolidum.*]vt hic,& inf.de pecul.si noxali.§.si.
b *Si ipse.*]qui sciuit.
c *Debetur.* Idem ergo esse debet & si ignorans ex persona eius conueniatur,cum ea sit actio,qua dominus priuilegium habeat.
d *Dolum quidem.*] qui qualiter committitur.dic vt infra l. illud.§.si cuius.
e *Non debere puto.*] nota ex dolo tutoris pupillum non teneri. quod est intelligendum, nisi sit locupletior: vt hic, & infra si quis omis.causa testam. l. si dolo. & infra quando ex facto tutor. l. tertia, §. primo. nam non debet lucrari cum alieno damno: ut supra de dolo. sed si ex dolo. & infra de pecu. summa. §. si dolo. & supra de nego.gest. si pupilli. in principio. & supra titu. primo. l. si quis mancipia. §. penult. & infra. de actio.emp.l. Iulianus. §. sed cum in facto.
f *Pupillum teneri.*] etiam si non sit locupletior.
g *Praestet.*] scilicet ad minus. nam & pro eo quandoque satisfacere tenetur: ut infra de administr. tuto. l. fina. & infra de ædil. edic. l. quod si nolit. §.quod in pro curatore. & l. ædiles etiam. §. sed notandum.

id, quod scienti debetur, & quidem in solidum: a 1 † Nam & si ipse b de peculio conuentus esset, solidum, quod ei debetur, c deduceretur. & ita Iulianus lib. 12. Digestorum scripsit.

1† Fit solidū.

Dolus tutoris & curatoris non nocet ijs, quorum negotia administrāt, nisi quatenus sunt locupletiores: & tunc tenentur cedere actionem: sed ipsorum administrantium scientia sufficit ad hanc actionem. pupillorum vero & adultorum dolus ipsis nocet: sed scientia non sufficit. procuratoris dolus & scientia nocet. Bart.

¶Si seruus pupilli, vel furiosi sciente tutore, vel curatore merce peculiari negotietur, dolum quidem d tutoris vel curatoris nocere pupillo, vel furioso non debere puto: e nec tamen lucrosum esse debere: & ideò hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, si quid ad eum peruenerit. Idem & in furioso puto: quamuis Pomponius libro octauo epistolarum, si soluendo tutor sit, ex eius dolo pupillum teneri f scripsit. Et sanè hactenus tenebitur, vt actionem, quam contra tutorem habet, praestet. g Sed & si ipsius pupilli dolo factum sit, si eius ætatis sit, vt doli capax sit, efficere h ut teneatur, quamuis scientia eius i non sufficit ad negotiationem. k Quid ergo est? Scientia l eius 2† quidem tutoris, & curatoris debet facere locum huic actioni: dolus autem, m quatenus n noceat, ostendi. o

2† Plen.dos. eius.

Paulus lib. 30. ad edict.

LEX IIII.

SI pupillus, cuius tutor scierit, pubes factus, vel furiosus sanæ mentis, dolum 3 † admittant: p tenentur ex hoc edicto.

3† Fi. dolo

h *Efficere.*]scilicet dicendum pupilli dolum efficere,&c.
i *Scientia eius*]s.pupilli.
k *Ad negotiationem.*]vt tributoria teneatur.
l *Scientia eius.*]s pupilli. & transitiuè construatur cum illo verbo tutoris,quod verbum præmitte ante dictionem eius:alioquin falsum esset.
m *Dolus autem.*]tutoris uel puppilli.Accur.
n *Quatenus.*]prout.
o *Ostendi.*]idest probari debet ab eo,qui dicit:ut inf. de prob.l.quoties.§.qui dolo. Vel dic ostendi, idest monstraui.sup.ead.l.
p SI *pupillus. Admittant.*]scilicet in distribuendo. Accursius.

P*Rocuratoris*]CASVS.principij planus est.

Si vicarius] Habebam seruum ordinarium,qui habebat vicarium sub se.si igitur negotiatus fuerit in merce peculiari,aut me sciente, & ordinario ignorante: aut econuerso:aut utroque sciente. primo casu tenebor tributoria; secundo casu in me de peculio actio dabitur nomine vicarij,secundum quosdam:ordinarii secundum alios: sed an de peculio vicarij,quæ ordinario debentur, deducam? Dicitur,quod non:quia sciuit: sed quod mihi debetur, sic,quia ignoraui. Tertio casu nomine meo teneor tributoria,ordinarii,& de.peculio:debet tamen eligere actor qua actione experiatur:nec deducam, quod mihi debetur,neque quod ordinario,licet ordinarius deducere posset si ignorauit.

Sed & si.]Si ancilla negotietur in peculiari merce,tributoria competit.Item neque refert cum seruo quis contrahat in merce peculiari,an cum eo,quem seruus præposuit.

Mercis.] Seruus meus negotiabatur in merce peculiari: latum peculium habebat aliud, in quo non negotiabatur:an de eo teneat tributoria? Dicitur quod non.

Per hanc.]Quod seruus ratione mercis peculiaris accepit,venit in hac actione.

In tributum] Vocatur dominus in tributum cum creditoribus mercis peculiaris.an refert debeatur domino nomine mercis, an alias, quo minus veniat in tributum cum alijs? Dicitur quod non,sine ante mercem: siue post ei aliquid à seruo debeatur. & hoc in prima. Si vero ii,qui contrahebāt, pignori habebant mercem illi domino præferendi sunt. Item, non refert, an domino debeatur, an iis qui sunt in eius potestate: quia eodem modo ueniunt in tributum. Si vero plures domini sint, pro rata debiti vnicuique fiet contributio.

Non autem.] Si seruus,qui negotiabatur, habebat peculium in quo non negotiatur:an illud veniat in tributum, quæritur? Et dicitur,quod non, sed illud in quo negotiatur mercis peculiaris causa. neque refert, merx illa extet,an pretium eius in peculium sit uersum. Item, si aliud debeatur seruo ex contractu, illud veniet in tributum, prout fuerit solutum.

¶*Si propter.*]Si seruus in statione in qua negotietur in peculiari merce instrumentum habeat, vel plaustrum, vel consimile illud veniret in tributum. quod uero habet extra mercem peculiarem, puta argentum, vel consimile: non veniet in tributum,nisi ex re peculiari fuisset cōparatum. vnde si mancipiis emendis, vel uendendis negotietur,illa venient.

¶*Si plures.*] Si in separatis mercibus negotietur seruus, & in vna aliquis contrahat, in alia alius: puta exercuit seruus mercem in linteolis,aliam in saccis: non simul uenient creditores ratione utriusque mercis coniunctim: sed separatim:ut vnus ratione unius uocetur in tributum: alius ratione alterius. Idem si in diuersis locis exerceat eandem negociationem,puta Mutinæ & Bon. quia creditor Mutinen.non venit alias in tributum creditore Bon. sed fiet separatio. Si verò in uno loco exerceat omnes, simul ueniunt in tributum: licet ex pecunia unius creditoris fuerunt comparatæ merces: nisi fuerunt pignoratæ creditori: quo casu ille præferendus est,sicut supra dictū est.§.in tributum.

¶*Sed & si.*] Si seruo tuo institori mercem meam tradidi vendendam,& habui ei fidem de pretio si extat merx an ueniat in tributum,quæritur? & distinguitur. Aut habui fidem de pretio, aut non. primo casu habet locum contributio: secundo casu eam vendicabo: quia res vendita,&c.

Tributio.]Si seruus in merce peculiari negotietur,& plures cum eo contraxerint,pro rata fiet contributio. & si vnus exegerit tributoria,solidum consequitur, si hoc merx peculiaris patiatur,cauebit tamen,quod si alia causa mercis peculiaris creditores apparuerint,refusurum, si plus q̄ merx patiatur acceperit. Item cauere dēt se domino refusurum,si appareat sibi aliquid deberi sub conditione, vel si latens fuerit debitum,& postea claruit.Viuia.

Procu-

a *Procuratoris*] scilicet generalis, vt sup. tit. 1. l. cuicumque, §. fina. & habentis liberam, vt sup. de procurator cui libera. alias contra, ut inf. de except. do. si procurator. quae est contra.

b *Dubitamus.*] nam sine dubio nocet, ut inf. de except. doli, apud, §. quaesitum. Accur.

Vlpianus libro 29. ad edictum.

LEX V.

PRocuratoris [a] autem scientiam, & dolum nocere debere domino, neque Pomponius dubitat, neque nos dubitamus. [b]

Si sint plures, quorum vnus est dominus, alius quasi dominus: vtriusque scientia & ignorantia contemplatur, vt inducant hanc actionem. Bar.

¶ Si vicarius [c] serui mei negotietur: si quidem me sciente, tributoria tenebor. [d] si me ignorante, ordinario sciente, de peculio eius [e] actionē dandam Pomponius lib. 60. scripsit: nec deducendum ex vicarij peculio, quod ordinario [f] debetur: cum id, [g] quod mihi debetur, deducatur. Sed si vterque sciremus, & tributoriam, [h] & de peculio actionem competere ait: tributoriam vicarij nomine: de peculio vero ordinari. [i] eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur: sic tamē, vt vtrumque tribuatur, & quod mihi, & quod seruo [k] debetur: cum si seruus ordinarius ignorasset, deduceretur [l] integrum, quod ei à vicario deberetur. 1 †

¶ Sed & si ancilla [m] negotiabitur, admittendam tributoriam dicimus. Item parui refert, cum ipso seruo contrahatur, an cum institure [n] eius.

Contrahentes tantum circa merces habent actionem. contrahentes in potestate deducunt debitum eis etiam extra causam mercis, nisi creditores ratione pignoris praeferantur. & sola merces, vel quod ex eis est redatum, veniunt in tributum. h. d. vsque ad §. si plures. Bart.

¶ Mercis [o] nomine meritò adijcitur: ne omnis negotiatio [p] cum eo facta tributoriam inducat.

¶ Per hanc actionem tribui iubet, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum est. [q]

¶ In tributum autem vocantur, qui in potestate seruos 2 † habent, à creditoribus [r] 3 † mercis. Sed est quaesitum, vtrum dñs ita demum patietur ex merce, si quid ei mercis nomine debeat: an vero si ex alia causa? Et Labeo ait, ex quacunque [s] causa ei debeatur: patuiq; referre, 4 † ante mercem, an postea ei debere quid coeperit seruus: sufficere enim quod priuilegium deductionis perdidit. [t] Quid tamen si qui contrahebant ipsam mercem pignori acceperint? Puto debere dici praeferendos domino iure pignoris. [u] Siue autem domino, siue iis, qui in potestate eius sunt debeatur: vtique [x] erit tribuendum. Sed & 5 † si duo, pluresve domini sunt: utique omnibus tribuetur pro rata sui debiti.

¶ Non autem [y] totum peculium venit in tributum: sed id duntaxat, quod ex ea merce est, siue merces manent, siue pretium earum receptum [z] conuersumque est in peculiū. Sed & si adhuc debeatur mercis nomine à quibusdam, quibus solebat seruus distrahere: hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum.

¶ Si propter 6 † mercem seruus iste in taberna 7 † habet instrumentum: [a] an hoc quoque tribuatur? Et Labeo, ait etiam 8 † hoc tribui. & 9 † est aequissimum. plerunque enim hic apparatus [b] ex merce est, imò semper. caetera tamen, quae extra haec in peculium habuit, non tribuentur (utputa argentum habuit, vel aurum) nisi si haec ex merce comparuit. Item si mancipia in negotiatione habuit

c *Si vicarius.*] Siue ambo sciuimus, siue ordinarius tantum tenebor ex persona ordinarij de peculio vicarij: quia si ipse ordinarius esset liber, teneretur de peculio vicarij: sed tamen non deduceretur sibi debitum, & ita habet naturam tribut. quare ergo non dicitur tributoria? Respond. quia verba edicti dicunt in potestate: sed ordinarius non habet vicarium in potestate proprie: & sic non dicitur propriè tributoria: sed quia quasi in Potestate habet, & ideo habet illa, & de peculio naturam tributoriae.

d *Tenebor.*] meo nomine. Accur.

e *De peculio eius.*] scilicet vicarij, secundum quosdam: & bene alij, scilicet ordinarij: quod non placet: sed de peculio vicarij prosequitur. Et nota tributoriam * actionem de peculio dici. Accur.

* Tributoria actio de peculio dr̄ eis materiam, & naturam vide in Indice Trac. I. ver. Actio. vers. Tributoria.

f *Ordinario debetur*] obstante scientia ipsius ordinarij. alias deduceretur: ut ut infra, de pecu. si seruus meus, quae est contra. & regulariter attendas, ut in quo casu dominus sibi debitum non praededucit, in eodem casu si conueniatur nomine serui sui vicarij, non potest praededucere ex persona ordinarii.

1 † Fl. debetur

g *Cum id.*] cum, pro quamuis. vel cum id scilicet solum.

h *Tributoriam*] scilicet nomine meo.

i *Ordinarij.*] scilicet nomine.

k *Et quod seruo.*] ordinario

l *Deduceretur.*] & tunc ex vtriusque peculio deducam, quod mihi debet ordinarius directo: sed nunquid per obliquum debet domino vicarius iste id, quod debet ordinario: vt infra, de peculio, si seruus meus, [l] enim tantum ex vicarij deducitur peculio, sed vbi sciuit ordinarius, nec de vicarij peculio, quod ei debetur, deduco, sed contribuo, secundum Ioan. sed certè, quod dicit Ioā. in princ. huius glos. falsum dicit, ut in praedicta l. de pecu. si seruus, §. primo, sed si ego sciui, & ordinarius ignorauit, & conuenit tributoria: an ordinario debitum deducam de peculio vicarij, cuius nomine conuenior tribu. Argu. quod non. j. ea. l. §. siue autem. sed antique glos. dicunt, quod sic. & bene, vt sol. cum si seruus, &c.

m *Sed & si ancilla.*] vel filiafam. ut inf. de pecu. & ancillarum, in princ.

n *An cum institore.*] & sic in exercitoria: vt supra, de exercit. l. 1. §. magistrum. Accursius.

2 † Flo. dominos. seruos.
3 † Fl. cum creditoribus

o *Mercis.*] scilicet peculiaris.

p *Ne omnis negotiatio.*] scilicet facta extra peculium, vt supra, de instit. sed & si pupillus, §. p. nul. sed intra peculium facta omnis continetur, vt supra eod. l. 1. §. licet.

4 † Fl. referre

q *Receptum est.*] vt hic, & Institut. quod cum eo. §. rursus de peculio.

r *Creditoribus.*] scilicet cum iis, qui crediderunt in merce peculiari contrahendo: arg. j. eod. l. 1. in princ.

s *Ex quacunque.*] sic & debitum ex quacumque causa deducit, cum de peculio conuenitur, et infra de pecu. sed si damnū, §. siue autem. Accur.

5 † Fl. dicā, si

t *Perdidit.*] in tributoria.

u *Iure pignoris.*] hoc in tributoria: sed si in actione de peculio. nullum priuilegium patri, vel domino nocet: ut infra, de peculio, l. ex facto. Accur.

x *Vtique.*] idest pro se facienda est dibutio. Item hoc si & illi, quibus debetur, sciant: alias deducitur: ut sup. §. 1. in fi.

6 † Fl. praeterea
7 † Fl. tabernā

y *Non autem totum.*] vt hic, & inf. eod. l. aliquando. & Insti. quod cum eo. §. item erit u.

8 † Fl. & ...
9 † alias & hoc est.

z *Receptum.*] de hoc etiam cauebitur? vt j. eodem, l. illud, primo respon.

a *Instrumentum.*] plaustrum: vel quid simile, quo vtebatur in merce.

b *Apparatus.*] latenter accedit ad definitionem

nitionem instrumenti:ut ℸ.de fun.instru.quæsitum, §.sed & fundus. Accur.

a *Etiam hæc.*]ut hic,& ℸ.eod.l.j.§.licet.& dic negotiatione,scilicet peculiari. Accur.

b *Sagariam.*]de vilibus pannis:ut ℸ.pro soc. l. cum duobus,§. quidam.

m *Consequitur.*] si merces hoc patitur.

n *Refusurum.*]no.de hac cautione:ut hic,& ℸ. si cui plus quam per leg. Falc.l.j.§.respon.& ℸ.de petit.hæred.l.pen. & inf.l illud,in princ.

o *Emerserint.*]id ad apparuerint. Accursius.

ex]merce parata: etiam [a] hæc tribuentur.

Si plures sint negotiationes,vel vna, sed plura loca:plures et separatæ fient contributiones. Bart.

¶Si plures habuit seruus creditores,sed quosdam in mercibus certis: an omnes in ijsdē 1 † confundendi erunt, & omnes in tributum uocandi; utputa duas negotiationes exercebat (puta sagariam [b] & linteariam)& separatos habuit creditores? puto separatim eos in tributum uocari. unusquisq; enim eorum merci magis, [c] quàm ipsi credidit. Sed & 2 † si duas tabernas eiusdem negotiationis exercuit,& ego sui tabernæ (uerbi gratia) quàm ad Bucinum 3 † habuit, ratiocinator: [d] alius eius, quàm trans Tyberim: æquissimum puto separatim [e] tributionem faciẽdam: ne ex alterius re, mercede alij indemnes fiant: alij damnum sentiant.

Creditores habentes personales actiones vocantur in tributum: & habentes reales, suum integrum consequuntur. Bart.

¶Planè si in eadem taberna merces continebantur: 4 † licet hæ, quæ extant ex unius creditoris pecunia sint comparatæ: dicendum erit omnes in tributum uenire, [f] nisi fuerint creditori pignoratæ.

¶Sed & 5 † si dedi mercem meam uendendam, [g] & extat: [h] uideamus ne iniquum sit in tributum me uocari. Et si quidem in creditum [i] [*] ei abij: [k] 6 † tributio locum habebit. Enim uerò si non abij: 7 † quia res uenditæ non aliàs desinunt esse meæ,quamuis uendidero,nisi ære soluto,uel fideiussore dato,uel aliàs satisfacto: [*] dicendum erit uendicare [l] me posse.

Creditores accipientes cauent se reddituros alijs creditoribus emergẽtibus, & etiam ipsi domino, qui potest,si vult, peculio renunciare. hoc dicit cum princ.l.seq. Bart.

¶Tributo autem fit pro rata eius,quod cuique debetur. Et ideò si unus creditor ueniat, desiderans tribui sibi 8 † integram portionem, consequitur. [m] Sed quoniam fieri potest, ut alius quoque, uel alij existere possint mercis peculiaris creditores: cauere debet creditor iste pro rata se refusurum, [n] si fortè alij emerserint [o] creditores.

Paulus li. 30. ad edictum.

LEX VI.

NOn enim hæc actio, sicut de peculio, occupantis meliorem causam facit: [p] sed æqualem conditionem quandocumq; [q] 9 † agentium.

Vlp.libro 29. ad edictum.

LEX VII.

ILlud quoq; cauere debet, si quod 10 † aliud domini debitum emerserit:refusurum se ei pro rata. Finge n. conditionale debitum imminere,uel in occulto esse: hoc quoque admittendum est, [r] nam iniuriam dominus pati non debet, licèt in tributum uocatur. Quid tamen si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere:sed peculio,uel mercibus cedere [s] paratus sit? Pedius refert ad audiendum [t] eum,quæ sñia habet æquitatem:& plerumque arbitrum in hanc rem prætor debebit dare, cuius interuentu tribuantur [u] merces peculiares.

c *Mercis magis*] nota magis quandoque ad rem, quandoque ad personam habere respectum: ut infra, de no.oper.nunciat. l.de pupillo,§. nunciationem.& l.fin.& infra, de ann. leg. l. annua, §.à Titia. & supra de nego.gest.qui aliena, §.uno defendente. Accursius.

d *Ratiocinator.*] idest creditor. Accur.

e *Separatim.*] quod separatum est,nō coniungitur: ut hic & supra prox.§. & supra quib.mod. vsusfruct. amit.si sub conditione, in §.

f *In tributum venire.*] nota quòd non prodest, quod ex sua pecunia res sint comparatæ: ut hic, & C.de pign.act.pecunia.nisi sit pupillus,cuius pecunia res cōparatur: ut infra,de pecu. l.ex facto, §.planè,quæ est contra. & nisi sit miles:ut C.de rei vendicat. si ut proponis. quę est contra. Item secus si agatur de in rem ver. ut inf. de in rem ver.l.j.§ si. Item argum. contra, infra de priui. cred. si ventri. §. in bonis, & l. qui nauem.

g *Vendendam*] seruo suo institori.

h *Extat.*] mercee.

i *In creditum.*] quia de pretio fidem habui seruo.& ei vendidi, & sic mutat casū.

k *Abij.*] i.dominiū transtuli.

l *Vendicare.*] quod potest propriè intelligi, quando dicebat se pecuniam paratam habere: ut supra, de pignor.act l.iij. aliàs videor, eo ipso quòd do,fidem habere pretij, & transfero dominium,ut supra proxi. & Inst. de rerū diui. §.venditæ, nisi sim procurator, ut infra, de iure fis.l.si procurator.& possum vendicare nisi sit paratus offerre pretium, ut infra mandati,l. diligenter. & facit infra, de priuil. cred.si ventri,§.in bonis Accursius.

p NOn enim. Facit.] hoc. n. facit actio de peculio: ut infra, de pecu. l.si uerò.

q *Quandocumque.*] aliàs quandoque.

ILlud.]Casum principij dic, ut in casu præcedenti, in fine.

¶*Quid*] Si creditores mercis peculiaris uelint, ut dominus contribuat, ille nolit se intromittere: sed potius dimittere, quod sibi debetur:an sit audiendus? Dicitur, quòd sit, & laudandus.

¶*Si enim.*] Si dominus unius minus quam debebatur tribuat dolo malo, tributoria tenetur.si uerò seruus per ministerium suum negotietur in merce peculiari, & hoc ignoret dominus: si hic unus, qui tribuat sui dolo est, liberatur supplendo quod deest. & hoc in prima. Si verò sibi soluit, & per hoc unu. tribuat, uel merces sustulit, aut minoris distraxit,aut ab emptorib non exegit: tenetur tributoria, si dolus interueniat. Item si negauerit per dolum alicui deberi tenetur.

¶ *Hac actio.*] Hæres tenetur hac act. quatenus ad eum peruenit, & perpetuo, & seruo mutuo dominus tenetur. Ista sunt vera non solum in hærede: sed & in alijs successoribus. Viuianus.

r *Admittendum est.*] ut caueat se domino refusurum. Accur.

s *Cedere.*] habendo mercem pro derelicto, vel cedere quoad distributionem: quia non vult distribuere. Accursius.

t *Audiendum.*] & laudandum,ut supra, de alienat.iudic. mutan.causa fac. l. item si res, §.potest. Argumen.tamen contra supra,de arbitr.l. iij.§. tametsi.

u *Tribuantur.*] inter cæteros creditores, & dominum. Accur.

1 † *Alias,in ijsdem.*

2 † *Fl. docet, &c.*

3 † *Fl. Bucinum.*

4 † *Fl.merces eadē desiderabantur.*

5 † *Fl.docet, &c.*

[*] *Habemus hic tex.meliorem de iure, quando dicitur fides habita de pretio.*

6 † *Fl. abiit.*

7 † *Fl.abit.*

[*] *Vide Auto. Augusti. li.2.c cap 1.*

8 † *Fl. desi.sibi.*

9 † *Fl.quandoque.*

10 † *Fl.si qd, alias si quid.*

Si enim

a *Seruitus.*] idest, domini.
b *Symbolis.*] nota ad multa. sic inf. de verb. sig. l. minus. & l. verum amplius. Accur.
c *Seruum habere.*] quam habebat. Accur.
d *Non caret.*] vt hic, & inf. de pecu. l. j. § est autem apud. & l. fi. & inf. de doli excep. palam. § ité si quis pure.
e *Minus*] hoc hic speciale. secus in actione de peculio: ut infra de pecu. sed si damnum. §. praeterea. quae est contra. Item secus in eo, qui sciens debitorem omnib. non soluendo, pro suo debito vigilauit: ut infra quae in fraud. cred. l. qui autem. §. sciendum. quae est contra.
f *Non exegit.*] dolo malo. ut inf. de her. ven. l. ij. § sed & si quid dolo. & sic non ob. [illegible] solu. mat. l. etiã. § licet. Vel si dicas hic culpã puniri in re [illegible] adminiftratione, erit speciale.
g *Sed & si negauerit.*] quia nil est in merce, & mentiebatur.
h *Domino negare.*] quod esse non debet: vt inf. titu. j. sed & si ex parte. §. j. & infra pro socio. si vnus. §. fi. Accur.
i *Hac actio.*] f. tributoria quae occasione doli commissi in male distribuendo competit. nam si nullus est dolus: etiam de eo, quod non peruenit in haereditate, datur, ut inf. de act. & oblig. l. ex contractibus.
k *Ad eum peruenit.*] imo debet insolidum dari, & si nil peruenit, cum sit ex contractu: ut inf. de reg. iur. ad ea. §. fin. & inf. deposi. l. si hoiem. §. j. & inf. de actio. & obli. ex contracti bus, quae sunt cõtra. Sed dic speciale: quia non omnino in cõtractu dolus commissus est: sed in male distribuendo. Item quod dicit de vita & transitu, intelligas actio ex contractu, ex quo datur sui natura sit talis, vt de exercitoria diximus ut s. de exerci. l. tamen § sic Acc.

¶ † Fl. *de-esset, domi-nus.*

2 † *Dan-do le num-ca dat.*

3 † Fl. *aut non exegerit, aut vili-us data opera distraxit.*

4 † *El. exemplo dus.*

Hic iurisconsultus incipit tractare de secũda parte edicti, scilicet quando actio tributoria datur propter dolum domini cõmissum in malè contribuẽdo. V. h. d. Ex dolo commisso in malè, vel nihil contribuendo quis hac actione tenetur. hoc dicit Bartolus.

¶ Si cuius a dolo malo factum est quo minus, ita tribueretur, in eum tributoria datur: vt quanto minus tributum sit, quam debuit, praestet: quae actio dolũ malum coercet domini. Minus autem tribuere dominus 1 † videtur, etiam si nihil[b] tributum est: Si tamen ignorãs in merce seruum habere,[c] minus tribuit: non videtur minus dolo tribuisse. Sed re comperta si non tribuat, dolo 2 † nõ caret.[d] proinde si[e] ex sua merce sibi solui fecit, vtiq; dolo videtur minus, tribuisse. Sed si mercem perire passus est, 3 † aut eam euertit, aut vilius data opera distraxit, vel ab emptoribus pretium non exegit;[f] dicendum erit teneri eũ tributoria, si dolus interuenit. Sed & si negauerit[g] dominus cuiquam deberi: videndũ erit, an tributoriae locus sit. & est verior Labeonis sẽtentia, tributoriam locum habere, alioqui expediret 4 † domino negare.[h]

Actio ista non est de dolo, ideo datur perpetuò: sed est propter dolum: nec purgatur per actionem ex contractu: ideo haeres tenetur inquantum ad eum peruenit. Bart.

¶ Haec actio,[i] & perpetuo, & in haeredem datur de eo duntaxat, quod ad eum peruenit.[k]

Iulianus lib. 15. 5 † digest.

LEX VIII.

Quia non de dolo[l] est, sed rei persecutionem continet. quare etiam domino mortuo seruo, item haeres eius: perpetuo teneri debebit propter factum defuncti: quamuis non aliter quam dolo interueniente competat.[m]

Vlpian. lib. 29. ad edictũ.

LEX IX.

Quod in haerede dicimus, idem erit, & in caeteris[n] successoribus.

Quando ad idem competunt plures actiones, cogitur quis eligere vnam: nec poterit postea redire ad aliam: secus si plures actiones competunt ad diuersa. Bartolus.

¶ Eligere o quis debet[*] qua actione experiatur: vtrum de peculio, an tributoria: cũ

5 † *Flor. lib. 24.*

ex vna causa velit agere tributoria, quia contraxit in merce peculiari: ex alia de peculium extra merce si peculiarem contraxit, vtraque agere potest.

Si seruo.] si seruum tuum praeposueris, ut negocietur in merce peculiari, ex alia de pecu. & haeredẽ tuũ rogaueris, ut eũ manumittat & ei peculiũ legaueris: an haeres teneatur tributoria; Dr. q nõ. & hoc Labeo. sed Pũpo. dicit, qđ si haeres cũ manumisit, nõ fecit sibi caueri a seruo, vt creditoribus mercis satisfaceret, vel deduceret de peculio, qđ debuerit: tenetur tributoria.

Totus.] Hic rñ. taciti obiectioni. quare nõ dat in haeredẽ nisi quatenus ad eũ peruenit: vt s̃ l. illud. in fi. Rñ. q toties q. d. cum de dolo defuncti conueniat, cõsideratur tũ ad eũ peruenit: cum ex suo insolidum. Vi

n *In caeteris*] bono. pos. qui non sunt haeredes: ut inst. de bon. pos. § quos aũt. Accu.

o *Eligere.*] no. regulam circa actionem: vt hic, & inst. de reg. iur. l. nemo ex his §. quoties. & s̃. de nox. l. in delictis. §. si detracta. & C. de cõdi. l. l. in fi. j. rñ. non aũt in exceptione: ut inf. de exce. l. nemo. Sed contra pdictam regulam est inf. quorum leg. l. j. § quia autem. Sol. s̃m Al. pot plures proponere, ut tũ protestetur unam se uelle prosequi. & super una tñ inducat testes. * Io. vero distinguit: ut si de una est certus, quod competat, eligere debet: licet de alia dubitet. si autẽ dubitat de vtraque, tunc non cogitur. hoc non placet; quia pot esse, q seruus postea coepit debere dño. & it. nihil est in peculio. Ite quod dñs ademit ei pecuniam sine dolo: & ita non habet locum actio de peculio; & sic non erit certus, an de peculio sibi detur. Item ignorare potest, an merx sit peculiaris, uel an domino sciente, [illegible] hat. sicque de tributoria dubitat. Tertii distingunt, an ex contractu detur actio, ut tunc non liceat ignorare, ut hic, & inf. de reg. iur. l. qui cũ alio. & sup. de exerci. l. fi. an ex quasi contractu: ut in l. contraria. quia ibi iustã causam habet ignorantiae: ut inf. de reg. iur. l. qui in alterius. Zo etiam quandoq; distinxit, an probabiliter erret, siue dubitet, uel non: ut primo casu plures possint proponi, secundo non. Sed ho. non ualet: quia ubi quis probabiliter errat, cogitur tñ eligere: puta, an testator fuerit dñs: ut inf. de leg. 2. cum filius § patris. tu ergo dic, quod hic est regula cum suis concor. lex aũt contra est specialis casus, ea ratione, quia possessor non certificabat me, an pro haerede, uel legato possideat: quod non tenetur facere: ut sup. de interro. act. l. j. & h. & §. 1. ideo non certifico eum, an agã petitione haere. uel interdicto quorũ legatorum.

* Actione vna electa, an caeterae tollantur. vt in indi. Tract. 1 uer. Actio quid sit. uersic. vna non tollit.

* *ad intell. hu ius §. vide Curt. in l. edi ta nu. 56. C. de eden.*

l *Quia non de dolo.*] Ideo dixi dari perpetuo, quia, &c. alias, si referas ad proximum dictum, nulla est ratio: quia de dolo actio bene datur in haeredem, scilicet de eo, q ad eum peruenit: ut sup. de dolo. l. in haerede m. Accur.

m *Competat.*] hic finis videtur esse cõtra principium huius legis, sed non est. nam non de dolo, f. simplici, p que de dolo detur actio: sed adhibito contractu: uel circa, uel occasione contractus in male distribuendo: unde actione ex eo contractu tributoria agitur: ut sup. de dolo. l. elegan ter. § non solum. in fi. Accur.

Q *Vod*] CASVS. in § eligere, est talis. Seruus si negociatur in merce peculiari, contrahens cum seruo agere potest cum dño: uelit tributoria: uelit de peculio: sed vna electa ad alteram non habebit regressum: sed si

legatorum.vnde dr̃ in Prouerbio. A cotale montone, cõtale bocone, vel si velim eum pcisè compelli, ut rñdeat, possum ex edicto. ĩ. de inter.ac.l j. rñ. sed hæc solutio, licet sit ad casum illum, non tñ est ad regulam. quæ ibi sequitur. vnde dabis similes casus, ut si nõ certificas me, possideas p hærede, vel titulo: ut rei uendicatione te conueniam, vel peti.hær. uel utrũ possideas: uel dolo desisti possidere: uel vtrum sit hæres, uel non: & hẽt locum dicta regula, ubi ad idẽ dant, secus si ad diuersa? qa tunc tolluntur: ut ĩ. de cõdi.fur l. si pro fure. § furti. & j. de priua. deli l. ij. nisi sint õriæ: ut C de furt. l.j. & C. si seru. extero se emi man.l. j Sed q̃ro, an de in rẽ ver. tollitur, electa actione de peculio? vr̃ q non: quia ex eadem cã põt agi p vna parte debiti & pt agi alia: ut inst. q cũ eo. §. in rẽ aũt. sed forte, & hoc in tributũ esset. & prima facie lex vr̃ velle, q tollatur electione: ut instit. quod cũ eo. §. is quoque. Acc.

sciat[a] sibi regressum ad aliã non futurum. [b] Plane si quis velit ex alia causa[c] tributoria[d] agere, ex alia causa de peculio: audiendus erit.

Tenetur hæres, qui seruo dedit libertatem sine cautione, vel deductione, & ex hoc suo dolo tenetur in solidum. Bart.

¶ Si seruo in 1 † testamento manumisso[e] peculium legatum sit, non debere hæredẽ tributoria teneri, quasi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo, ait: sed Pomponius lib. 60. scripsit hæredem, nisi curauerit caueri sibi a seruo, vel deduxerit 2 †[f] de peculio, quod tribuendum erat, teneri tributoria, quæ sententia non est sine ratione. Ipse enim autor 3 † doli est, qui egit ne 4 † tribueret. Toties[g] enim in hæredem damus actionem 5 † de eo, quo ad eum peruenit, quoties ex dolo defuncti conueniatur,[h] non quoties ex suo.[i]

Paulus lib. 30. ad edictũ.

L E X X.

DE peculio actione etiam cum emptore[k] serui agi potest; tributoria non potest.

Secundum diuersa accidentia quãdoq; melius est intentare actionem de peculio. quam tributoriam. Bartolus.

1 † Flor. deest, in.

2 † Flor. vel deduxit a peculio.

3 † alias, auctor.

4 † Flor. ne ei tribueret. alias, ne tributoria teneretur alias ne tributoria teneret.

5 † Flor. deest, actionem.

a *Sciat.*] i. scire debeat. Acc.

b *Non futurum*] nisi in casu cum deceptus fuit: uel errauit: ut j. tit i. l. sed si §. fin. & s. de inst. act. l. habebat. in fi. i. responsion.

c *Ex alia causa.*] puta ex alio contractu.

d *Tributoria.*] cum vtrumque habeat: ut instit. quod cum eo. §. is quoque. Accur.

e *Manumisso.*] s. per fideicom. & sic intelligitur j. quã actio de pec. est an. l. i. § Pegasus. non directo: quia tũc nõ vr̃ posse deducere: ut infra de pec. l. at cum hæres.

f *Tributoria.*] s. in solidum: secus in actione de peculio: ut infra de pecu. summa §. sed si alii. uel ibi creditori, cui tenebatur, soluit. Item secus in alio casu ĩ. de eden. l. quædam §. sed nec. Accur.

g *Toties.*] respondet tacitæ obiectioni, quare non conuenitur de eo tñ, quod ad eum peruenit: ut sup eod. l. illud in fi. respon. toties, &c. ut hic, & infra de regul. iuris. l. toties.

h *Conuenitur.*] dolo commisso extra contractum, secus in contractu: ut infra de act. & obl. l. ex contractibus, uel dic, hoc casu speciale, etiam si ex contractu, ut dixi supra eo. l. illud. in fi.

i *Non quoties ex suo*] quia tunc insolidum, etiam si nil ad eum peruenit, secundm Ioan.

DE peculio.] CASVS. Seruum tuum, qui negotiabatur in merce peculiari, vendidisti. an cum emptore agi possit tributoria? Dicitur quod non, sed de peculio. Viuianus.

k *Etiam cum emptore*] ut hic, & j. de pec. & ancillarum. §. si seruus. & l. si ex duobus, § fin. & l. sed & si quis, & l. non penes. Sed tributoria non, ut subiicit, etiam si emptore sciente contraxit, quia tunc dominus non erat, ut sup. de noxa. in delictis. §. si extraneus. & potest esse ratio, quia non sic succeditur in scientiam, quæ est necessaria ad tributum, sicut in peculium. Accur.

ALiquando] CASVS. Qui contrahit cum seruo in merce peculiari, agere potest tributoria, vel de peculio. consultius tamẽ faceret aliquando si de peculio ageret, quam hac actione: quia in tributoria actione illud solum venit in contributione, quod in merce est: sed in peculiari merce potest esse, quod in maiori, vel in minori parte peculii negotietur, puta tertia vel quarta. Item potest esse, quod nihil domino debeatur: & ita nihil deducetur in actio. de peculio, ut puta seruus meus habens peculium ualens centum Mar. per l. creditoribus. ob merces debet. 40. domino. & sic plus debitũ merces: quia in decem excedit: & sic non expedit agere tributoria. sed si de peculio agant, solidum consequentur: quia plus est in peculio, quam in ære alieno, & deducto, quod domino debetur Viui.

Caius lib. 8. 6 † ad edi. prouin.

L E X XI.

ALiquando etiam agentibus expedit potius de peculio agere, quam tributoria nam in hac actione, de qua[l] loquimur, hoc solum in diuisionem venit, quod in mercibus est, quibus negotiatur, quodque eo nomine receptum est.[m] At in actione de peculio totius peculii quantitas spectatur, in quo & merces continetur. Et fieri potest, ut dimidia forte parte peculii, aut tertia, vel etiam minore negotietur. Fieri præterea potest, ut patri dominove nihil debeatur.[n] 7 †

De peculio deducitur id, ad quod quis ex dolosa difficultate tenetur. Bart.

Iulianus lib. 22. 8 † digest.

L E X XII.

ALius[o] duntaxat de peculio, alius tributoria serui nomine cum domino agit. Quæsitum est, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributoria agenti præstaturus[p] sit; Respondi,[q] Tributoria actione tũc demum agi potest,[r] cum dominus distribuendo pretiũ 9 † mercis fecit; cum ma

6 † Florent. lib. 9.

7 † Flor. debeat.

8 † Florent. lib. 12.

9 † Flor. pretio.

l *De qua.*] s. tributoria Accur.

m *Receptum est.*] ut hic, & sup. eo l. procuratoris. § non autem ei. & §. si prætere. Accur.

n *Debeatur.*] & propter hoc magis expedit de peculio agere, secundum Io. Aduocatus ergo sit cautus in eligendo: ut instit. quod cum eo. § rutius.

o ALius.] Duas ponit quæstiones: & secundam tantum soluit in prima fuit dominus primo cõuentus actione de peculio. & quæritur, an possit deducere, quod est daturus iis, qui agent tributoria. Secũda est cõtra qñ primo tributoria fuit cõuẽtus, & male distribuit, an id possit post de peculio cõuetus deducere? Et dicit q sic. Sed qd in prima? uidetur q nõ. non enim inuenitur dñm habere priuilegium deducendi, nisi quod sibi, & in sua potestate, uel tutela positis debetur, ut ĩ de pecu. sed si damnum. §. peculiũ. E contra uidetur, q sic, quia & pro creditore quãdoque est deducendum, alias impatitur, ut sup. eo. quod in hærede. §. si seruo sed respon. dñm non debere deducere, sed si c. patiatur postea aliquid habere ex mercib. cõuenitur, alias non, nisi de dolo, si dolo fecisset, quo minus haberet, si nautem prius tributoria conuenitur, hic constat, quod non deducit sibi debitum. & si postea conuenitur de peculio, prædeducet. Accur.

p *Præstaturus*] respondeo non.

q *Respondi.*] non ad primam, sed quandam aliam ordiatur quam soluit.

r *Potest*] propter dolosam distributionem; quia & propter scientiam tantum tenetur tributoria.

Deductio.

a *Deduxit.*] no. pro M. qui dixit, tributoria tunc demum habet locum, cum dominus distribuit, & malè. Sed certè imò, & aliàs dolo commisso à domino, vt sup. eod. illud minus. & §. si tamen. & §. si mercem & l. quod in hærede. §. si seruo, item propter scientiam nullo dolo commisso.

b *Dena.*] idest, decē & decē, & sic viginti, vt j. de leg. j. l. si qs testa. j. respon. Accur.

c *Seruū a se liberasse*] i. se nomine serui liberasse, vel dic nō liberatum seruum ab antiquo debito, quo domino tenebatur: nō autem dicas, quod tātum domino seruus debet, quantum alij tributoria actione præstaturus est. Item nota, q vna solutio non parit duos contrarios effectus, & q liberetur seruus, & q dominus alij hoc idem habeat restituere. sic inf. de solu. qui hominem. §. finali. Accursius.

d *Cœperit.*] per aliquem peculiarem creditorem. Accur.

iorem partem debiti sui deduxit, a quam creditoribus tribuit: veluti, si, cum in merce xxx. fuissent, in quam ipse quidem xv. crediderat, duo autem extranei xxx. tota xv. deduxerit, & creditoribus reliqua xv. dederit: cum deberet sola x. deducere, & 1 † extraneis dena b tribuere. Cum igitur hoc fecerit, non intelligendus est seruum c à se liberasse, eo quòd quinque adhuc nomine eius tributoria actione præstaturus sit. Quare si agi de peculio cœperit, d cum fortè extra mercem peculium est, 2 † quinque tanquàm adhuc creditor serui, deducere debebit.

1 † Fl. decst, &c.

2 † Fl. esset.

TITVLVS V.

QVOD CVM EO, qui in aliena, &c.

Qualiter insolidum conueniatur ex contractibus alienis, dictū est: nunc qualiter ipse filius factus sui iuris teneatur, and. & not. q hic tit. & sequens circa filiumfamil. tantum restringuntur. Item not. q actio ex eo, q sui iuris sit filius, admittitur de iure ciuili, cū sit altius. sed per prætorem restituitur per titulū illum sup. de capi dimin. Per hunc autem postea modificatur, vt inf. eo l. 2. & sic est vnum beneficium in restituendo, & aliud in modificando. Accursius.] Latius prosequere, vt per Cuia. ad hunc titu. vbi refert verba edicti, illaq; declarat.

3 † Aliàs deest, negotium.

4 † Fl. lib. 9.

5 † Aliàs, contra.

* Proconsulis mentio quare hic fiat. vide Aut. Arg. l. 1. cap. 5. emendat.

Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium 3 † gestum esse dicetur.

Caius li. 8. 4 † ad edict. pu.

LEX PRIMA.

Omnia e 5 † proconsul f * agit, g vt qui contraxit cum eo, h qui in aliena potestate sit, etiam si deficiant superiores actiones, idest exercitoria, institoria, tributoriave, nihilominus tamē, inquantum ex bono, & æquo res patitur, suum consequatur. i Siue enim iussu eius, cuius in potestate sit, negotium gestum fuerit, insolidum eo nomine iudicium pollicetur: siue non iussu, sed tamen in rem eius versum fuerit, eatenus introducit actionem, quatenus in rem eius versum fuerit: siue neutrum eorum sit, de peculio actionem constituit. k

In casibus hic expressis filiusfami. sui iuris effectus tenetur, inquantum facere potest. Bar.

Vlpianus lib. 28. 6 † ad edict.

LEX II.

Ait pretor: l in eum, qui emancipatus, aut exhæredatus erit, quive abstinuerit 7 † hæreditate eius, cuius in potestate m cum moreretur 8 † fuerit: eius rei nomine, quæ cum eo contracta erit, cum in potestate esset: siue sua n voluntate, siue iussu eius, in cuius potestate erit, contraxerit: siue in peculium ipsius, siue in patrimoniū eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta o fuerit: actionem causa cognita dabo in id, 9 † quod facere potest.

¶ Sed & si citra emancipationem sui iuris factus p sit, vel in adoptionem datus, q deinde pater naturalis decesserit, item si quis ex minima r parte sit hæres 10 † institutus: æquissimum est causa cognita etiam

6 † Fl. lib. 29.

7 † Fl. abstinuit se hæreditate.

8 † Fl. cū [is] moreretur.

9 † Fl. deest, id.

10 † Fl. deest hæres.

Omnia.] CASVS. Intendit hic dicere, qualiter filiusfam. sui iuris factus teneatur, quando superiores actiones nō competunt, & iustum est, vt cum eo contrahens suum recipiat, aut ergo contrahit iussu patris, aut non. si in patris rem versum est; aut neque iussus eius intercessit, neque in rem eius versum est. in primo casu tenetur pater quod iussu. secundo de in rem ver. tertio de peculio. de quibus l. px. dicet.

e *Omnia.*] quæ sunt agenda in iure ciuili, vt s. de iust. & iur. l. ius autem. §. ius præs. Accursius.

f *Proconsul.*] i. prætor, vt s. de alie. iu. mu. l. j.

g *Agit.*] Proponendo edicta.

h *Cum eo.*] scilicet filio.

i *Suum consequatur.*] i. debitum sibi, sic & s. si cer. pet. si & me. & j. pro soc. l. cū duobus. § idē tñ. at propriè suum dr, qđ vendicare pōt, vt s. de rei vend. l. solū. §. meū. Accu.

k *Actionē constituit.*] et in hoc casu, nō solū in pdictis casibus. Azo. & hęc explicant pxime j. p diuersos titulos. Ac.

Ait.] Casus in hac l. & sequen. est talis. Contraxi cum filiofam. vel iussu patris, vel nō, vel in rem patris versum est, vel non est versum, neque iussus interuenit. quæritur qualiter debeat filius conueniri? Rñdeo, q dum est in potestate, insolidum: emancipatus verò, vel exhæredatus, vel institutus abstentus inquantum facere potest, vel si p dignitatem exijt de potestate patris, vel in adoptionem datus fuerit a patre naturali, & pater decedat, vel si in modica parte hæres institutus fuerit, habeat creditores alios, & ego hoc casu eum conueniam. Sed an possit detrahere, quod alijs debetur, vt cum alijs veniam in contributionem, quęrit? Et distinguitur, an contraxerunt cum eo dum erat in potestate, sicut ego: & melior erit conditio mei occupantis, nisi aliqs fuerit priuilegiatus, puta, quia mutuauit in refectionē domus, & hæc ratio prius erit habenda, aut post, & habebitur eorum ratio, vt detrahatur, qđ eis debetur. Viuianus.

l *Ait prætor.*] Hic no. quòd filius dum est in potestate, insolidū tenetur de suis contractibus, vt infra de pecu. l. si quis cum filio. & l & ideo. & s. de iud. l. eam ex contractibus. Sed quando fit sui iuris regulariter conuenitur inquantum facere potest, secundum Ioan. vt hac l. fallit autem, vt infra eod. sed si ex parte in princ. & §. j. & § quamquàm. Melius videtur econtra, q in totum fiat restitutio quando emancipatur, per illum tit. de capi. dim. vt arg. s. de minor. l quod si minor. §. restitutio. Fallit autem in casibus sex, qui hac l. dicuntur, in quibus modificatur. Accursius.

m *Cuius in potestate.*] secus si postea, vt j. l. proxi. in fi. & inf. tit. j. l. si filius. §. fi. & l. ergo.

n *Sua.*] s. filij spontanea, sed non patris.

o *Redacta fuerit.*] hæc autem tunc inquiruntur quando pater conueniretur, hic autem filius conuenitur. Accur.

p *Factus*] per dignitatē, vt qa patritius, vel consul est factus, vel episcopus, vt in auth. consti. quæ de dig. col. 6.

q *Datus.*] hoc casu dissoluit ius pa. pot. vt inst. quib. mo. ius pa. po. sol. §. pen. & ad bona istius patris, scilicet naturalis, de quo loquitur, potest vocari per vnde cog. vt insti. de hære. ab intesta. §. admonendi: & ideo iustè quæritur, an damnetur inquantum facere potest, eo inspecto, an successit ei ex modica parte per testamentum dicti patris naturalis. Accursius.

r *Minima.*] quam intelligit Io. æstimandam arbitrio iudicis. Vel dic minimam, idest suam legitimam, vt C. de inof. test. si quis in suo, & est huius edicti, & superiorum,

quis pro vilibus non deberent homines atritiones maximas sustinere, vt in Auth. de fide instr. § 6. col. 6 Accur.

a *Sed an hic Praeteri.*] in primis, vt quia vxor erat, quae tunc dedit dotem, & solutā alijs isti repeterent condictione ex lege, vel officio iudicis, vel ex cautione interposita, vt C. de priuil. fisc. l. pecuniā. & inf. de pecul. ex facto. § j.

b *Rationem habendā*] vt detrahatur quod eis debetur. Sed hoc videtur falsum, quia solus donator, cū ex donatione conuenit, detrahit, & nullus alius, vt inf. de re iu. l. inter eos. § is quoque, & l. exhaeredatum, § 2. quae sunt contra. Item quare detrahitur posterioribus, nō primis. Sol. hic vnum inducit cōtra creditores posteriores, scilicet quòd primi admittuntur ad agendum, quia de iure nō debent admitti: cum ius suū per cap. dimi. debitoris perdiderint, vt j. de capi. dim. l. 2. vnde hoc pro eis inducit, vt j. de iureiur. l. cum qui. Sed adhuc non est solutum contrarium de illis legibus vnde dic. quod solus donator detrahit, quod alius dēt ex causa nō simili. sed filius non omnibus, quia non primis, sed tantum vltimis, vel aliter, vt ibi. in praedicta autem l. est ratio, quia posterioribus, non primis, deducit. Accur.

in hunc dari actionem in id quod facere potest.

In hac actione deducitur, quod debetur creditoribus priuilegiatis, vel postea contrahentibus, non alijs. Bartolus.

Idem libro 3. Disputationum.

LEX III.

Sed an hic detrahi debeat, quod alijs debetur, tractari potest. Et si quidem sint creditores, qui cum esset alienae potestatis, cum eo contraxerunt: rectè dicetur occupantis meliorem esse conditionem, nisi si quis priuilegiatus veniat. huius enim nō sine ratione prioris a 1 † ratio habebitur quod si qui sint, qui postea, quam sui iuris factus est, cum eo contraxerunt, puto horum rationem habendam. b

1 † *Prim.*

Institutus ex parte non modica potest conueniri in solidum, vel pro haereditaria portione, & interdum habet beneficium ne conueniatur vltra quàm facere possit. Bart.

Idem lib. 28. 2 † ad edictum.

2 † *Fl. lib. 29.*

LEX IIII.

Sed & 3 † si ex parte non modica sit haeres scriptus filius, in arbitrio est creditoris vtrum pro portione haereditaria, c an insolidum eum conueniat. Sed & hic d iudex aestimare debet, 4 † ne fortè in id, quod facere potest, debeat conueniri. e

3 † *Fl. deest, &.*

4 † *Fl. debeat.*

Interdum autem, & si exhaeredatus filius, vel emancipatus sit, insolidum actio aduersus eum dabitur, vt puta si paterfa. se mentitus est, cum contraheretur cum eo nam libro 2. Digesto. Marcellus scripsit, etiam si facere non possit, conueniendum propter mēdacium. f Quanquam autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur: tamen ex delictis insolidū g conuenietur.

Beneficium huius edicti non transit ad haeredem filij. Bartolus.

Soli autem filio succurritur, non et haeredi eius. h Nam 5 † & Papin lib. 9. quaestionū scripsit 6 † in haeredē filij insolidum dandum actionem.

5 † *Abbas deest, nam.*

6 † *Fl. scribit.*

Iste §. legitur duobus modis. Tene primam lect. secundum quam hoc dicit. In hac actione temporis ratio debetur, & sententiae tempus inspicitur.

Sed an etiam temporis ratio haberi debeat, vt si quidem ex continenti cum filio agatur, detur actio in id, quod facere potest: si 7 † verò post multos annos, non debeat indulgeri Et mihi videtur rationem habendam esse, i in hoc. n. causae cognitio vertitur.

7 † *Fl. si.*

Qui semel egit, non potest iterum ad actionem ex noua adiectione agere, nisi praebabita restitutione ex causa iusti erroris. h. d. quod dic, ut l. habebat. supra, titulo ij. Bartolus.

Is, qui de peculio egit, cum posset, Quod iussu, in ea causa est, ne possit, Quod iussu, K postea agere. & ita Proculus existimat. Et si 8 † errore decepto...

8 † *Fl. Sed si deceptus.*

S *Ed & si ex parte.*] CASVS. Si filius ex parte non modica fuerit institutus, puta, in dimidia haeredi. eligam, si velim eum conuenire insolidum, aut in parte, qua haeres est, hoc inspecto à iudice, sit institutus in modica parte, aut non, vt sic habeatur ratio eius ne egeat, vel non.

Interdum.] Volebam cum quodam contrahere. quaerebam an esset filiusfa.? Et resp. patrem non habere, cum tñ in potestate patris esset. ex hoc contraxi, & pater eū postea emancipauit, vel exhaeredauit, an propter mendacium suum insolidum conueniri debeat, quaeritur? Et dicitur quod sic, quanquam filiusfa. priuilegium habeat in contractibus, vt solum conueniatur inquantum facere potest.

Soli.] Filiofamilias datur huiusmodi priuileg. vt inquantum facere possit conueniatur, an ad haeredem eius transeat. Dī quod non. Si vero contraxi cum filiofamilias, & postea sui iuris effectus, & eum postea steter, quod eum non conuenero, an debeo posse eum insolidum cōuenire propter temporis fluxum? & respondeo, quod ratio habenda est.

Is.] Contraxi iussu patris cum filiofamilias, vna electa ad aliam non habeo regressum, nisi errauerim. vnde si egi de peculio, non agam postea, quòd iussu, nisi errans hoc fecero. Viuianus.

c *Haereditaria.*] à quo totum possum petere, possum & partem semper ex suo contractu, vt hic. Vel fortè patri fuerat obligatus, & eum vt haeredem conuenio, vt j. eo l. pater Accu.

d *Sed & hic.*] quando pro parte haereditaria. Vel dic quando conuenio eum suo contractu.

e *Conueniri.*] inspecta parte modica, sit, vel non, quo ad debitum, licèt sit magis quo ad substantiam. & per hoc videtur, quod non refert, quo ad substantiam, an satis, vel parum sit institutus quia frequentiam considerauit. Accursius.

f *Propter mēdacium.*] scilicet insolidum. Et not. puniri mendacium, * vt hic, & j. de re iu. l. qui cum se. & sup. de do. l. quid enim. & C. de calum. l. fi. C ad Maced. l. j. & si minor se maior. di. si alterius. vt sup. tit. j. illud. §. pen. & j. ad legem Aquil. in. de Neratius §. haec actio. & instit. de fideicom. hered. §. fin. & j. de rei vend. l. penul. arg. contra secundum P. inst. de actio. §. alia. & § rursus.

* Mendaciū puniri dēt. vt n id. Tre. Rut. Mēdaciū an, & q. sit peccatū vers. Punit.

g *Ex delictis insolidū*] quia non inuocat legem, qui in eam committit, vt j. de mino. auxilium. in fine. Accursius.

Add. Quia ex eo non debet quis fructum consequi quod nixus est impugnare. cap. ex eo. de reg. iur. in 6. c. fi. de postul. l. Papinianus §. meminisse. de inoff. testam.

h *Haeredi eius.*] quia est personale beneficium omnium talium, qui sic cōueniuntur, vt hic, & j. de re iud. sciendū. & j. solu. matr. l. maritum. & l. seq.

i *Habendam esse.*] vt si al quando in illo tempore facere potuit, & desijt dolo posse facere, teneatur insolidū, aliàs non, vt j. de re iu. sed hoc ita. in fi. legis: cum ex dolo in contractu adhibito insolidum teneatur, vt inf. eo. cum qui. non autem puto, quòd solo temporis cursu obligationis natura mutetur, vt inf. de act. & oblig. l. obligationum ferè. § placet. Alij dicunt ex cursu temporis hoc euenire, vt insolidum teneatur, qua dilatione, & beneficio priuilegij gaudere nō debeat, & secundum eos multos annos, vel paucos accipe secundum arbitrium iudicis. Accursius.

a *Ne possit quod iussu.*] cum sint eaedem personae, & eadem res, quae petitur, & eadem causa, vel ratio petendi: licèt actio sit diuersa, vt inf. de exc. rei iu. & an eadem.

& sup. de iureiu. l. duobus § exceptio. & § qui iurauit. nisi fuerit deceptus à domino qui sibi à seruo nihil deberi dicebat, ut hic subiicit, & j. qn. actio. de pecu. est an. l. quæsitum, & j. de inst. act. habebat. in fi. & fin. Accur.

S *I filiusfam.*] CASVS. Contraxi cum filio uiuo patre, egi contra eum, & insolidũ condemnatus est. emancipato eo, vel exhæredato, si conueniat, an debeat haberi ratio sui quæritur? Et respondetur quod sic.

¶ *Sed si fil. s.*] Contraxi cum filiofa. pater eũ exhæredauit, extraneum instituit & rogauit de hẽditate restituenda filio, & restituit. an in solidum debeat cõueniri, cum hæres sit re ipsa, an inquantum facere potest inspectis verbis edicti? Et rñ. q insolidum econtra si sit institutus filius, & rogatus alij restituere totam hæreditatẽ, & restituat quasi exhæredatus: in quantum facere potest, conuenitur. Viuianus.

a *Effectu quodammodo.*] cum successerit, licet per obliquum, in ius defuncti, ut j. de re iu. l. in part. & l. qui per successionẽ. & idem si fuerit bo. pos. ut insti. de bo. pos. §. quos aũt. Et not. hic effectum plus quam verba attendi, ut inf. de pe. l. peculium §. sed si nomina. & infra de ver. sig. l. nomen filiarum. §. fi.

b *Abstinuisse.*] quo ad huc titulum, & quo ad damnũ vitandum, ut insti. de fidei hæ. §. si vero. Accur.

E *Vm.*] CASVS. Mandaui filiofa. simulanti se patrẽfa. vt stipularetur a debitorem e. stipulatus est, & exegit, licet solidum facere non possit propter mendacium suum, tñ insolidum mihi manda. tenebitur. Hæc sunt vera, & in aliis bon. fid. iudiciis. Viuianus.

c *Mandante.*] & si contractus mandati intercessit.

d *Stipulatus est.*] illud habuit debitũ. Acc.

e *Non possit*] commode

f *Bonæ fidei*] & stricti iuris idem quod dictum est in contractu mandati, ut j. eo. l. sed si ex parte. §. 1.

P *Ater.*] CASVS. Mandaui Titio, vt filio, quem in potestate habebam, mutuo. tct x. instituit eum in modica parte, alios in alijs partibus. habet Titius electionẽ vtrũ velit filium conuenire insolidum, an hæredes pro portionibus hæreditatis. sed si filium insolidum conuenit, inquantum tamen facere, potest condemnabitur. Viuianus.

g *Potest.*] ut sup. eo. l. sed si ex parte. 1. respon. Accur.

ceptus de peculio egit, putat Celsus succurrendum ei. quæ sententia habet rationem.

Beneficium huius edicti habet etiam locum contra actionem iudicati. Ba.

Paulus libro. 30. ad edictum.

L E X V.

SI filiusfamilias viuo patre conuentus, & condemnatus sit: in emancipatum, uel exhæredatum postea, iudicati actio, in id quod facere potest, danda est.

Fideicommissarius vniuersalis in effectu hæres esse videtur. Bar.

¶ Si 1† filio exhæredato ex senatusconsulto Trebelliano hæreditas patris restituta sit, non debebit inquantum facere potest, sed insolidum cõdemnari: effectu a 2† enim quodammodo hæres est. Sed si coactus immiscuerit se, ut restituat hæreditatem, perinde obseruandum est, 3† ac si se abstinuisset. b

Propter mendacium perditur istud beneficium. Bar.

Vlpianus lib. 1. 4† Disput.

L E X VI.

EVm, qui se patremfamilias simulauit, & mandante c aliquo stipulatus est, d mandati teneri Marcellus scripsit, quamuis rem præstare non possit. e Et sane verum est teneri eum debere, quia dolo fecit. Hoc & in omnibus bonæ fidei f iudiciis dicendum erit.

Potest agi contra hæredes pro hæreditatis portione, uel contra filium insolidum: sed in condemnatione filius habebit huius edicti beneficium. Bar.

Scæuola li. 1. Responsorum.

L E X VII.

PAter filio permisit mutuam pecuniam accipere, & per epistolam creditori mãdauit, vt ei crederet. Si 5† filius ex minima parte patri hęres extiterit, 6† respondi esse in potestate creditoris, vtrum filium, cui credidisset, insolidum, an hæredẽ pro qua parte quisque successisset, malit 7† conuenire, sed filius condemnatur inquantum facere potest. g

Ex sola patientia uidetur quis institorem præponere. Item iudex appellationis potest sententiam confirmare ex noua causa. Bart.

Paulus lib. 1. decretorum.

L E X VIII.

TItianus Primus præposuerat seruum mutuis pecuniis dandis, & pignorib. accipiendis. sed 8† seruus ẽt negotiatoribus h hordei solebat pro emptore suscipere debitum, i & soluere, cum fugisset seruus, & is, cui delegatus 9† fuerat dare pretiũ hordei, conueniret dominum nomine institoris, negabat eo se nomine conueniri posse, quia non in eam rem præpositus fuisset. Cum autẽ & alia quædam gessisse, & horrea conduxisse, & multis soluisse idem seruus probaretur: præfectus annonæ contra dominum dederat sententiam. K Dicebamus l quasi fideiussorem 10† eum m videri, cum pro alio solueret debitum. 11† non solere autem ex ea causa in dominum dari actionem. n Nec videtur hoc dominum mandasse: sed quia uidebatur in omnibus, eum suo nomine substituisse, sententiam o confirmauit 12† Imperator.

T *Itianus.*] CASVS. Quidam præposuit seruum in mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiendis. seruus pro emptore hordei fideiussit, & postea seruus fugit, uult uenditor conuenire dominum institoria, & conuenit & condemnauit eum præfectus annonæ, ea ratione, quia similia fecit, scilicet horrea conducendo, aliis soluendo, & omnia dominus rata habebat: appellauit ad principem, quia dixit se præposuisse tantum seruum ad pecunias fœnerandas. princeps confirmauit, allegando primo pro domino, quia seruus alienũ debitum suscipiendo fideiussisse videbatur. & ita dominus non debebat teneri. sed tamen, quia seruum in omnibus uidebatur instituisse sibi, propter hoc sententiam prædictam confirmauit. Viuianus.

h *Negotiatoribus.*] i. uẽditoribus.

i *Suscipere debitum.*] non vt ementi crederet. tunc enim sine dubio datur institoria, ut supra de institu. l. in eum. §. fina. sed ut ementibus subueniret, & seruiret eis, fideiubendo pro eis. Accursius.

K *Dederat sententiam.*] non fuerunt iustæ causæ quare debuit damnari, vt supra de exerci. l. prima, §. non autem. & parag. igitur. sed imperator in causa appellationis meliorem dat rationem, quia & dominus erat solitus hoc facere, & in suum locum substitutus videbatur, ut subiicit. & supra de pignor. actio. l. vel vniuersorum. Accursius.

l *Dicebamus.*] nos ex parte domini, allegando.

m *Quasi fideiussorem eum.*] & ideo nullo modo tenetur dominus, vt infra de fideiussor. sed & si seruus.

n *Actionem.*] ex fideiussione.

o *Sententiam.*] scilicet præfecti.

Marginal notes: 1† alias, sed si. 2† Fl. quia ef fectu quodam modo. 3† Flo. deest. Effectus potius quã verba debet attendi. vi. Parid. a pu. de re mi. lit. ver. cum inter duos. 4† Flo. lib. 2. 5† Fl. deest si. 6† Fl. omitt. 7† Fl. malit. 8† Fl. in ser. uus. 9† Obligatus. 10† Fl. quasi fideiussorem se videri. 11† Dixit sol. solere debitum. neq pro aliis suscipit debitum non solere. &c. 12† Fl. eas firmauit.

1† Vl. de sena tusc. Maced.

& no ꝙ huius senatusco̅sulti author senatus fuit Vespasianus Romanus Imperator et author est Tranquillus in Vespasi. c. 8. & vi Tacit. lib. 11. Alc. lib. 2. parer. c. 12. & Bu. Alij vero putant factum sub Claudio. an. vrb. 804.

2† Flo. l. 19.

* Quando non habeat locum iste tit. & in quib. casibus vide l. 2. & 3. C. eo. & per Bald. & signanter in l. Macedoniani senatu. Item ad istius tit. declarationem vide vnum pulchrũ dictum. In no. in c. q. a ple vis, circa fi. extra de immun. ecc. & Al. ab Ale. li. 1. c. 3.

* Macedo iste an fuit adolescens perditus, an vero fænerator quidam, certant docti. vi. Taci. lib. 11. Suet. in Vespa. c. 11. Hotom. de ver. iur. & alios in Lexi. in ver. S. c. Maced.

3† Fl. morib.

4† Accus. malis moribus præstaret quũ pecuniam (ne quid amplius diceretur incertis, &c.

5† alias patris sui morte.

AD SENATVSCON. MACEDONIANVM.

Licet ex qualibet contractu facto cum eo, qui in nostra potest a te est, teneamur quoque modo ut sup. tit. 1. l. 1. hoc tamen fallit in filiofam. in duobus casibus. Vnus est ex noto. ut inf. de pecu. § quis rem. §. noto. Et alius in mutuo. Et de hoc tractat hic tit. vt non teneatur, scilicet cum effectu nec ipse, nec pater. vt inf. e. l. 1. Accursius.] Declarat Cuiac. in paratit.

Verba] CASVS. Licet pater ex contractu filij, quem habet in potestate, teneatur, ut s. q. pat. ti. li. fallit tñ cũ filiusfa. c. senatusc. con. Maced. pecuniã mutuat, ꝙ introduxerunt senatores in odium creditorum, cuius sen. c. condendi cã fuit Macedo, * q inter alia multa, q̃ fecerat, consueuit mutuare pecuniã filiusfam. & inde sumpta occasione filii p̃res interfecerunt, cum non hẽnt vñ soluerent: statuerũt ergo senatores, ut creditori mutuanti filiofam. nec in vita p̃tis, neq; post det actio, vel petitio.

¶ *Si pendeat.*] Patre capto ab hostib. aliquis filio suo mutuauit pecuniã, an locum hẽat senatusc. Rñ. ꝙ in pẽdẽti est an locũ hẽat an non, q. a si redeat, fingit nõ captus & locũ hẽt, si non redeat, cessat senatusc.

¶ *Certe.*] Aliquis sui iuris dedit se in arrogationẽ, postea aliqs mutuauit ei pecu. si restituat, ut emãcipetur ab arrogatore prędone, ut s. de min. l. 3. an locum hẽat sen. con.? Dr̃ ꝙ sic, quia filiusfa. erat, cum pecunia mutuaretur.

¶ *In filiofa.*] Si filiusfam. cui mutuata est pe adipiscat dignitatem aliquã, q̃ sui iuris eũ non faciat, an cesset s. natusc. Dr̃ ꝙ nõ, si tñ mutuauit in peculio castrẽsi, vsq; ad concurrentẽ q̃titatẽ castrensis peculij, cessat Maced. cum in castrensi peculio fungatur vice patrisfam.

a *Natura.*] i. consuetudo, q̃ est altera natura ut j. de li. & post. hu. l. … postumis j … Arg. contra. j. de aqua pluuia ar-

TITVLVS VI.

Ad senatusconsultum Macedonianum. 2†

Ex mutuo facto filiofa. non competit actio cum effectu contra ipsum etiam factum sui iuris, quia obstat exceptio Macedoniani. h. d. Pau. de Cast.

Vlpianus lib. 28. 2† ad edict.

LEX PRIMA.

Verba * senatusconsulti Macedoniani hęc sunt: Cum inter cæteras sceleris causas Macedonia. quas illi natura [a] administrabat, ẽt æs alienum adhabuisset, & sæpe materiam peccandi malis hominibus 3† præstaret 4† qui pecuniã, ne quid amplius [b] diceretur incertis nominib. [c] crederet placere [d] ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniã dedisset, [e] post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitioque [e] daretur, ut scirent, q. pessimo [f] exẽplo fœnerarẽt, nullius posse filijsfamilias bonum nomen, expectata patris 5† morte [g] fieri.

Si tempore mutui facti filius non erat in potestate patris, spectabat tamen reuerti in potestatem, ex cã, q̃ retro fingit: locum habet exceptio, tam interim, quam postquam reuersus est, secus si non est spes reuertendi. Idem si erat in patris potestate. licet speraretur exire, si tamen ex causa, quæ non fingit retro similiter habet locum, licet postea exit. h. d. notanter. Pau. de Cast.

¶ Si pendeat, an sit in potestate filius (vt puta quoniam patrem apud hostes habet) in pendenti est, an in senatusconsultũ sit cõmissum. nã si reciderit in potestatem, senatuscõsulto locus est: si minus, cessat: [h] interim igitur denegãda est [i] actio.

¶ Certe & 6† si arrogat [a] mutuã pecuniã acceperit, deinde sit restitutus, [k] vt emãciparet: senatusconsultum locum habebit: fuit enim filiusfamil.

Hic ponitur regula, ꝙ ex mutuo facto filijsof. ẽt si sit in dignitate cõstitutus, nõ datur actio cũ effectu. & postea ponũtur sex, vel septẽ casus vsq; ad l. sed Julianus. Primus est, quã do habebat castrense peculium. Secundus, quãdo mutuans credidit illũ esse patremf. iusta ratione duct[9]. Tertius, quando mutuãs erat minor xxv. an. Quartus, quando erat ẽt ipse filiusfa. & mutuauit pecuniam paternã. Quintus, quãdo fuit aliter cõtractũ cum filiof. quam mutuando, quia senatuscõs. non habet locũ nisi in mutuo: in alijs cõtractib. non, nisi essent facti i fraudẽ mutui. Sextus est, quãdo cõtract[9] fuit initiatus tpe, quo erat in patris potestate, quia tunc spe futuræ numerationis per stipulationẽ promisit, sed numeratio facta fuit postq̃ exiuit patriam potestatẽ. Septimus est, quando filius non recipit mutuũ, sed p recipiẽte fideiussit. h. d. Paul. de Cast.

¶ In filiofamilias nihil dignitas facit, quo minus senatusconsultum Macedonianũ locum habeat: nã & 7† si consul sit, [l] vel cuiusque dignitatis, senatusconsulto locus est, nisi forte castrense peculium habeat: tunc enim senatusconsultum cessabit.

cenda. l. 2. § item Varus. Accur.

b *Nec quid amplius.*] q. d. de suis malis hoc dixisse sufficit, ꝙ subijcit. vt p hæc plura det intelligere, ut in Auth. q. b. mo. nat. effi. legi. §. & q. dã. col. 6. Vel ... ne quid amplius. i. Maced. hoc solũ dicebat, post mortẽ patris soluturus, non autem exprimebat, occidẽs eũ ut promissionem serues in reddenda pecunia: erat ergo incertum ... nomen cum patre præmoriente bonũ erat ex non, & sic incertũ, ut sup. ij. ... Accur.

b *Amplius.*] i. expressius.

c *Incertis nominibus.*] idest fictis.

d *Placere*] populo Romano visum est. Azo.

e *Petitioque.*] s. cũ effectu. est tñ obligatio ciuilis & naturalis, & sic actio. sed exceptione repellit, sicut in Vellei. ... ut j. e. q. a natura lis & l. seq. & j. ad Velleia. si mulier in iure. Acc.

f *Pessimo*] Nota mala exempla a iure ẽt humano reprobari, ut hic, & s. d iu. l. obseruandũ est, & j. de re iu. l. diuus. in fin. & j. ad l. Cor. de sica. l. 3. §. sed ex senatuscon sulto. & j. de pœn. si quis aliquid. §. q. abortionis. & C. de prob. l. exemplo.

g *Morte.*] naturali, vel ciuili, ut j. eo. sed Iulianus. §. sed & pf.

h *Si minus, cessat.*] & sic ratione futuri interim est in pendẽti, ut hic, & j. de fal. impuberem. §. 1. & inst. q. mo. ius pa. põt. sol. §. si ab hostib. & j. q. a. act. de pe. est anna. l. pe. sed ratione p̃sentis non, cum pater sit seruus hostium, ut insti. de iure perso. §. serui. Accur.

i *Denegãda est*] Argu. cõtra. j. de li. cau. ordinãda. l. prin. & instit. de interdi. §. commodum.

K *Sit restitutus*] vt q. a a prędone adoptatus est, ut s. de mino. l. 3. §. si quis Accur.

l *Nam & si consul. sit.*] hoc de consule, & de alijs ... dignitatibus. item de episcopali, hodie corrigitur. quia cum omnes sui iuris efficiantur per huiusmodi dignitates, cessat Maced. ut in Auth. q̃sti. quæ de digni. §. nunc autem coll. 6.

Vlpianus.

[a] Vid. Budeũ hic in annotatio. priori ad Pandectas.

6† Flo. deest &.

7† Flo. non etiam si.

a VSque fungantur.] & pater nullum ius ibi habebat, vt C. de caſtren. p. cu. l. 3. ſic ergo. in eo teſtatur filius, ut inſt. qui te. face. poſ. §. j. Item agunt z etiam contra patrem, & conueniuntur, ut ſ. de iud. l. lu. nulla. Item Maced. ceſſat, ut hic, & præſumitur, ꝙ ſemper in cauſam mutui accepit., ut C. e. l. fin. in fi. non autem ab inteſtato in eo habuit hæredem olim. vt j. de caſtren. pecu. l. 2. hodie ſic. ut I Aut. hē. de hęr. ab inteſt. §. ſi igitur defunctus. & hæc omnia in quaſi caſtrenſi intelligo, vt j. de col. bo. l. §. nec caſtrenſe & C. de inoſ. teſt. l. ſi. Accur.

dicare pater poteſt, ſi conſumpta ſit, per conditionem ſine cauſa.

¶ Is autem.] Vendidi filiofam. vel ei locaui, uel alias cū eo contraxi, non tamen contractu inutili: an ei ſuccuratur per hoc ſenatuſcon.? Dicitur quod non, niſi ei vendiderim in fraudem, ut ipſe uenderet, & pretium acciperet, & haberet loco mutui.

Idem lib. 30. 1† *ad edict.*

L E X II.

VSque ad quantitatem caſtrenſis peculij: cum filijfamilias in caſtrenſi peculio vice patrumfamilias 2† fungantur. a

Communis opino quem excuſat, item in pupillo, & minore præſumitur ignorantia. Bar.

Idem lib. 18. 3† ad edictum.

L E X III.

SI quis paterfamilias eſſe crediderit, non vana ſimplicitate deceptus, nec iuris ignorantia: ſed quia publice b paterfamilias pleriſque videbatur, ſic agebat, ſic cōtrahebat, ſic muneribus fungebatur: ceſſabit c ſenatuſconſultum. d Vnde Iulianus lib. 12. Digeſt. 4† in eo, qui vectigalia conducta habebat, ſcribit, & eſt ſæpe conſtitutū, ceſſare ſenatuſconſultū. Proinde & in eo q ſcire nō potuit, e an 5† filiusfamilias. 6† ceſſare ſenatuſconſultum ait, ut puta in pupillo, uel minore f 25. annis, ſed minori 7† cauſa cognita 8† a prætore ſuccurrendum. In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere ceſſare ſenatuſconſultum quod mutua pecunia non ſit, 9† quam ſine tutoris authoritate pupillus dat: g quemadmodum ipſe dicit. h 10†

Iulianus lib. duodecimo.

L E X IIII.

SI filiusfa. i crediderit, i ceſſare ſenatusconſultum, quod mutua pecunia non ſit, 11† quamuis liberam peculij administrationem habuit. non enim perdere K ei peculium patrem concedere. 12† cum peculii adminiſtrationē permittit: & ideo vendicationem l nummorum patri ſupereſſe ait. Is autem ſolus ſenatuſconſultum offendit, qui mutuam pecuniam filiofam. dedit, non qui alias cōtraxit, puta vendidit, locauit vel alio modo contraxit. nam pecuniæ datio pernicioſa parentibus eorum viſa eſt: ideo & ſi in creditum abij 13† filiofamilias, uel ex cauſa emptionis, m uel alio contractu, in quo pecuniam non numeraui, & 14† ſtipulatus ſum: licet cœperit eſſe mutua pecunia, n 15† tamen quia pecuniæ numeratio non concurrit, ceſſat ſenatuſconſultum, o quod ita demum erit dicendum, ſi non fraus ſenatuſconſulto ſit cognita, ut qui credere non potuit, magis ei uenderet, ut ille rei pretium haberet in mutui uicem.

Tempus numerationis, non tempus Stipulationis, ſeu mutui inſpicitur. Bartolus.

¶ Si a filiofamil. ſtipulatus ſim: p & patrifamil. actio crediderim: q ſiue capite r minutus 16† ſit, ſiue morte patris, uel alias s ſui iuris, ſi capitis diminutione fuerit effectus: debet dici ceſſare ſenatuſconſultum, quia mutua t pecunia 17† iam patrifamilias data eſt.

SI quis] CASVS. Si creditor aliquid mutuet filiofam. credens eū ſui iuris, quia vt paterfam. oīa agebat, an locum habeat ſenatuſcon. quęritur? Et dicitur, ꝙ non, niſi hoc credat, uana ſimplicitate ductus, vel iuris lapſus imperitia. Idem eſt in eo filio, qui publica conduxit vectigalia a principe uel fiſco, & hoc in prima. In ſecunda dicit ſi ignoret filiusfam. ſit ille necne, qui pecunia mutuo datur, puta quia minor 25. ann. vel pupillus dat mutuo peculij, an ceſſet ſenatuſ. quæritur. Et reſpond. ꝙ ſic, quia minori per beneficium ætatis ſuccuritur: prępōderat enim beneficium ętatis priuile. Maced. pupillus autem pecuniam accipientis non facit. Viuianus.

b Publice.] No quod cōmunis error * excuſat. ut ſ. de of. præſ. Barbarius. & j. de acquir. hær. l. cum quidam. § quod ſi ipſe. & in f. de ædil. edict. quis ſit. §. apud Cecilium. & j. de ſuſpect. leg. l. 3 in fi. & inf. de eo. qui pro tutore. per totum.

c Ceſſabit.] ſi mutuum talis acceperit. Accur.

d Senatuſconſultum.] ſi publice paterfamilias videbatur, & accepit mutuum.

e Scire non potuit.] ratione ætatis, ut ſubijcit. & j. de iur. & fac. igno. l. ſi. idem tamen & ſi de facto. ut j. e. l. pen. & ſic no. ꝙ ætatis magis quam ſenatuſcon. ratio habetur. ut ſ. de minoribus. l. verum §. ſi. Acc.

f Vel minore.] dantibus mutuo. Acc.

g Pupillus dat.] vt inſt. qui. ali. li. §. nunc admonendi. Acc.

h Ipſe dicit.] in ſimili caſu. ut j. lege prox. vel quod verius eſt plane legas, ut ibi.

SI filius fa.] CASVS. Licet filiusfamilias habeat liberā peculii adminiſtrationē a patre conceſſam, & mutuet alii filiofam. an locum habeat ſenatuſc.? Dicitur ꝙ non, quia pecu. non fecit accipientis. unde ſi pecunia extat, ven-

¶ Si a filio.] Volebam mutuare filiofa. confeſſus fuit ſe recepiſſe, ſequenti die facto ſui iuris, uel capitis diminutione, uel emancipatione, uel morte patris numeraui: an habeat locū Macedo.? Dicitur ꝙ non, inſpecto tempore numerationis, & confeſſionis & ſtipulationis interpoſitæ, quia quod dicit, non licere mutuare filiofam. referendum eſt, non ad uerba ſtipulationis, ſed ad numerationem. vnde non inquantum facere poteſt, ſed inſolidum cōdemnabitur. Item & ſi a paterfam. quis ſtipuletur, quod ubi mutuaturus eſt, & ar rogato mutuauerit, locū habebit ſenatuſc. Viuianus.

i Crediderit.] alii filiofamilias. Accur.

K Perdere.] vt ſup. de pact. l. contra iuris. §. ſi filius.

l Vendicationem.] ut j. eod. ſi pater. §. j. & cōſumpta pecunia cōdictionem ſine cauſa habet. ſed ſi agat ex contractu filij, non debet repelli, quaſi ratum uideatur habere. Accur.

m Emptionis.] qui emit a me.

n Pecunia.] quia fuit deducta in confeſſione mutui. Accur.

o Ceſſat ſenatuſconſultum.] origine inſpecta, ut C. eodem, l. 3. & infra eodem, Iulianus, §. proinde. & l. ſi quod. & huic dicto continua legem proximam. Accurſius.

p Stipulatus ſim.] quod confitebatur ex cauſa mutui.

q Crediderim.] idest, numerauerim.

r Capite.] per emancipationem.

ſ Vel alias.] vt per indignitatē. Et ſic no. ꝙ morte patris, vel dignitate filio facto ſui iuris, nō dicitur capite minui, ſecus ſi depotatione, vel emancipatione, quæ fit per imaginariam venditionem, ut ſ. de capi. dimin. l. 3. §. j. & ſic intelligitur, quod eſt inſti. de capi. dimin. in princ. & ſup. de capi. diminu. l. j. quæ ſunt contra: quia non quęlibet mutuatio ſtatus facit capite minui, ſed quæ facto tali, ut diximus, interuenit.

t Quia mutua.] ſic eſt contra ſi filius ſtipulatur, ꝙ poſtea emancipatus numerat. nam ſibi, non patri, quæritur, ut j. de uerb. oblig. quidam cum filium. §. ſi.

z Addo ego pro iſta gl. eſſet tex. in l. miles præcipua. ff. de caſt. pecu. in verb. actionem. &c. ꝗ uis gl. in d. l. lis nulla. hic allegatam non adducat illum tex. de quo hic memini pro glo. noſtra.

1† Fl. lib. 49.
2† Fl. patrūfamiliarum.
3† Fl. ad. 29.
4† Fl. decl. Digeſt.
5† Fl. decl. an.
6† Fl. filiusfa. ſit. Iulia. ſit Iulia. lib. 12. ceſſare ſenatuſcon.
7† Fl. ſed minore.
8† Fl. ſ. &.

* Error cōmunis excuſat. ut in d. Tra. in ver. error. verſic. communis.

9† Fl. non ſit.
10† Fl. non eſt hic, ſi nud. tec. §. ſed continue ſic legitur quemadmodum ipſe Iulianus lib. 12. Digeſt. dicit. ſi filiusfa. & ſic uariatur ordo legū.

11† Fl. non ſit.
12† Fl. pater concedit.
13† Fl. legendum abij. & inf. numeraui. & ſtipulatus ſit. Du. lib. 1. diſput. c. 14.
14† Duar. & ſi ſtipulatus ſim.
15† Tamen quia pecuniæ numeratio cōcurrit.
16† Fl. diminutus.
17† Fl. decl. pecunia.

a *Quia quod.*] hæc lex continuatur ei, quod est ſ. l. prox. §. is autem, vel etiam proxi. Accur.
b *Non ad uerba.*] restringitur ergo appellatio generis circa speciem. sic & alias ſ. de ado. l. 2. § j. in princip. & ſ. de reb. cre. l. 2. §. j. & no insti. de inu. natu §. sed quoties.
c *Referendum.*] credere, uel credi. Accur.
d *Ergo insolidum.*] quia cum patrefamilias facto contraxit, ut ſ. tit. j. l. 3 in fi. Accur.
e *Contra.*] idest, e contrario. Azo.
f *Obligationis.*] idest, stipulationis, ut ſ de nou. cū enim. Accur.

Item.] cum l. sed Iulianus CASVS. Si pro mutuum accipiente filiusfamil. fideiussit, an cesset senatusc. ? Dicitur q sic. Si uero aliquis uoluerit ei mutuare, & hoc colore mutuet, ut alii accipienti nomine filijfam. det, & filiusfam. fideiubeat in fraudem senatuscon. danda est excep. non solum filio, sed reo, q a fideiussoribus filijfam. succurritur.

¶ *Idem ait.*] uolebam mutuare filiosf. accipi cum, & alium, qui erat sui iuris tanquā duos reos, ut ad filiumfam. esset pecunia peruentura. & alius, ut fideiuss. non uteretur excep. Maced. an locum habeat senatusc. quæritur? Et dicitur quod sic.

¶ *Sed & si.*] Patre existente in relegatione, filius accepit pecuniam, ut sororem suam dotaret. an cesset senatusc.? Dicitur q sic, quia idem esset facturus pater. & hoc in prima. Si uero res patris filius obligauerit, non tenebitur. si tamen patri hæres extitit, & pignus uelit consequi, doli mali obstabit sibi exceptio & hoc in secunda.

2† Flor. dicitur.
3† Dua stipulatus sis credas, pestea
4† Flo sena tus potest.
5† Flo. li. 19.
6† Fl. de dest. &c.

Scæuola lib. 2. Quæstionū.

LEX V.

Quia quod [a] vulgo dici [b] filiofa. credi non licere: non ad uerba, sed ad numerationem referendum [c] est.

Paulus li. 2. 1† Quæstionū.

LEX VI.

Ergo hic & insolidum [d] damnabitur, non in id, quod facere potest.

Scæuola lib. 2 quæstionū.

LEX VII.

Contra [e] etiam recte dicetur. 2† si a patre familias stipulatus 3† credam postea filio familias facto senatuscon sulti 4† potestatem exercendam, quia expleta est numeratione substātia obligationis. [f]

Filiusfamilias fideiubendo obligatur, nisi factū fuerit in fraudem. idem est in cōstitutione duorū reor. B.

Vlpianus lib. 28. 5† ad edic.

LEX VIII.

Item si filiusfamilias fideiusserit: Neratius li. 1 & 2. responsorum cessare senatusc. consultum ait, idem & 6† Celsus lib. 4.

Ille dicitur reus principalis, ad quē peruenit tota pecunia, licet obligauerit se ut fideiussor. Et econuerso ille dicitur fideiussor, ad quem non peruenit, sed se obligauit pro principali. Pau. de Cast.

Idem.

LEX IX.

Sed 7† Iulian[g] adijcit, si eo lor qtius sit, ut filiusfamilias, qui mutuam pecuniam 8† accepturus erat, fideiuberet, alio reo dato: fraudem senatusconsulto factam nocere, & dandam exceptionem tam filiofamilias, quam reo: quoniam & fideiussori filii subuenitur.

¶ Idem ait, si duos reos accepero, filiumfamil. & Titium, cū ad filiumfamilias esset peruētura pecunia, ideo autem reum Titium acceperim: ne quasi fideiussor [h] auxilio senatusconsulti uteretur: utilem esse exceptionem aduersus fraudem [h] dandam.

¶ Sed 9† si filiusfamilias patre suo relegato, uel longo tēpore absente, dotem pro filia [i] promiserit, & rem patris pignori dederit, [k] senatuscō sultum quidē 10† cessabit, [l] patris tamen res non tenebitur. [m] Plane si patri hæres extiterit filiusfa. & 11† pignus persequatur, exceptione doli summouebitur. [n]

Filius potest mutuum in causam patris accipere, licet non possit res patris obligare. Bar.

ab alio tanquam a fideiussore repelletur except. Macedo. sed ab eo quem ignorauit non repellat, a recipiente pecuniam, quia ignorauit, ab altero non, quia cum non succurritur reo, neque fideiussori, & sic refert ad quem peruenerit pec. quo ad personam fideiussoris. Item neque refert mutuet pecunia sub usuris, an sine.

¶ *Quanquam.*] Licet senatusc. nō dicat expresse, cui dēt exceptio Macedō. tn̄ filij hæredibus dat, si decedat pr̄fa. vel patri, si filiusfam. decedat.

¶ *Interdum.*] Aliquis filiūf. statuit sua p̄posuit, creditor q sibi pecuniā mutuauit exce senatusc. Macedoniano erit, non extraneus, q eum p̄posuit: neq; ut pr̄ q cū præposuisti q videris ei pmisisse mutuā accipere pecuniā. & hoc in prima. Si uero filiusfa. accepit mutuā pecuniā, & in rē pr̄is uertit, tenetur pr̄. sed uero ab initio, nō animo vertendi accepit, si postea uerit est, cessat senatuscon. & hoc i secūda. Et si filius tenet pr̄i, & accepit ut soluat, siue sciente pr̄e, siue ignorāte, locus erit senatuscon sul. & hoc in tertia.

¶ *Quod dicitur.*] Filiusfa. existens in scholis mutuauit: an cesset Maced.? Dicit, si modū nō excessit, q est, si eā quātitatē, q pr̄ solitus erat sub ministrare, concessit, non repellat senatusc.

¶ *Si filius. Mutui.*] Cōtraxit cū filiof. nō mutuādo, sed vendendo, vel locādo, vel simile q d faciendo, accepit mutuū a Titio, vt mihi solueret, ac cesset exce. s. natusc. Et dicit q sic. Vel pone exēplū in mutuo accepto, et ... studiosi. & hoc in prima. Sed pone q filiusfa. in ea cā accep ... qua copetit ex ... & pater cepit soluere? cessabit senatusc. Si uero pignus dedit, quā tum pignus valet cessat, unde si debitū sit in centū, pignus in 50. in aliis obstabit excep. Macedonia. & hoc in prima, & secunda. Si vero filiofa. mutuauit, & eo facto sui iuris curator per ignorantiam solutam repetet curatur? Dr̄ quod sic. Viuian.

7† Fl. i. s. l. praced.
8† Flo. desid. pecuniam.
9† Dua sed & p.
10† Fl. desid. paudem.
11† Fl. extiteri filius, & p.

¶ *Mutui.*] Mutuantur, quæ consistunt in pondere, numero, & mensura. Si filiofam. mutuetur frumentum, vel vinum, vel aliquid tale mutuum, an senatuscon. locum habeat? Dicitur q non, quia verba senatuscon faciunt mētionem de pecunia mutuata. si tamen ad hoc mutuetur, ut his distractis vtatur pretio velut mutua, an locum habeat excep senatusc. Dicit quod sic.

¶ *Si filius.*] Mutuauit alicui dum erat in potestate, postea datus est in arrogationem, an hēat locum senatusc Dr̄ q sic, q a mens senatusc. ad hoc referendu est: & dr̄ excep.

¶ *Non solum.*] Si mutuo filiofa. non solum mihi denegatur repetitio, sed & successori meo unde si mutuauero, Titius autem stipuletur, non solum aduersus me, sed aduersus Titium dabitur excep. licet Titius non numerauerit. & hoc in secunda. Si uero alteruter ipsorum eum fuisse in potestate ignorauit, alter sciuit, utique nocebit. idem est in duob reis stipulandi, si alter sciuerit, & alter ignorauerit, quia vtrique nocebit sententia senatus.

¶ *Item.*] Creditor accepit duos filiosfa reos, alterum tn̄ sciuit, dixit esse patrem ... ab utroque tanquā a principali, &

g *Sed Iulianus. Quasi fideiussor.*] ut ſ. e. sed si pater. & adsolutum. ergo & hic subuenitur vtrique, cum reus loco fideiussoris sit, & fideiussor loco rei. vt ſ. ad Velleia. quamuis §. si eum essem. Accur.
h *Aduersus fraudem*] hoc facit pro eo, quod diximus ſ. ad Velleia. l. vir vxori in fine.
i *Pro filia*] s. patris, ut ſ. eo. filiusfa. vel sua, cum illud sit sui patris onus. ut ſ. de in rem ver. & ideo. § fi.
k *Dederit*], p pecunia, quā accepit mutuo in eādem cām.
l *Cessabit.*] si accipiat mutuum in eam causam.
m *Non tenebitur.*] Arg contra ſ quib. ex cau. pig. ta. com. l. si gratuitam. §. fi. sed diuersus casus est.
n *Summouebitur*] ut sup. de pig. act. l. in rem alienā. Et sic no. quod aliquid potuit defunctus, quod hæres non potest, ut hic. & sup. de cond. indeb. si non sortem. §. li filius.

Item

In hoc ſenatuſconſulto verbum pecuniæ, accipitur ſtrictè, niſi fraus interuenerit. Bartolus.

¶ Mutui dationem non ſolum numeratæ pecuniæ, verum omnium, quæ mutuo dari poſſunt, an accipere debeamus, videndum eſt. 1 † Sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri. Ait n. ſenatus, mutuam pecuniam a dediſſe. Sed ſi fraus ſit ſenatuſconſulto adhibita, puta, frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato, vt his diſtractis fructibus, vteretur pecunia: ſubueniendũ eſt filiofamilias.

¶ Si filiusfam. 2 † in alterius erat poteſtate, cum mutua daretur, nunc b item 3 † id alterius: mens ſenatuſconſulti non ceſſat: dabitur itaque ei 4 † exceptio. Sed & ſi patris 5 † eius non mors, ſed alia cauſa inciderit, quo minus ſit in ciuitate: c dicendum eſt ſenatuſconſulto locum eſſe.

Hæc exceptio eſt in rem ex parte eius, cui opponitur. Bartolus.

¶ Non ſolum ei, qui mutuam pecuniam 6 † dediſſet, ſed & ſucceſſoribus eius deneganda eſt actio. Proinde & ſi alius mutuam dedit, alius ſtipulatus eſt, dabitur aduerſus eum exceptio, d licet hic non dederit. Sed & ſi alteruter eorum ignorauit in patris eſſe poteſtate, ſeuerius 7 † dicendum eſt vtrique alterius ſcientiam 8 † nocere. e idem eſt in duobus f reis ſtipulandi.

In duobus reis debendi inſpicitur cõditio eius, ad quem pecunia peruenit. B.

¶ Item ſi duos filiosfamilias accepero reos, ſed alterum putaui patremfamilias: intereſt, ad quẽ h peruenerit pecunia, vt ſi eum ſciui filiumfamilias, ad quẽ peruenit pecunia: exceptione ſummouetur. ſi 9 † ad eum, quem ignorem; nõ ſum mouear. ¶ Siue autem ſub vſuris mutua data ſit, 10 † ſiue ſine vſuris, ad ſenatuſconſultum ſpectat.

Hæc exceptio competit filiofa. & fideiuſſoribus eius, non tamen ei, qui inſtitorem præponit tacitè, vel expreſsè. Bartolus.

¶ Quanquam autem non declaret ſenatus cui exceptionẽ det, tamen ſciendum eſt, & hæredem filij ſi paterfamilias deceſſerit, i & patrem eius, ſi filiusfamilias deceſſerit, exceptione vti poſſe.

¶ Interdum tamen & ſi ſenatuſconſulto locus ſit, tamen in alium datur actio, k vt puta ſi 11 † filiusfamilias inſtitor l mutuam pecuniam acceperit. Scribit enim Iulianus lib. 12. ipſum quidem inſtitorem m exceptione ſenatuſconſulti vſurum, ſi conueniatur: ſed inſtitoriam actionem aduerſus eum, qui præpoſuit, competere: quanquam (inquit) ſi ipſe pater eum præpoſuiſſet merci ſuæ, vel mercem 12 † peculiarem exercere paſſus eſſet, ceſſare ſenatuſcõſultum; quoniam patris voluntate contractum videretur. nam ſi ſcit eum negotiari: etiam hoc permiſiſſe videtur, n ſi non nominatim prohibuerit merces o 13 † accipere.

Si pecunia in rem patris vertatur, vel probabilem ſtudiorum cauſam: hæc exceptio ceſſat. Bart.

¶ Proinde ſi acceperit pecuniã, & in rem patris vertat, ceſſat ſenatuſconſultum. patri enim, non ſibi accipit. Sed & ſi ab initio non ſic accepit, verum poſtea in rem patris vertit: ceſſare ſenatuſconſultum lib. 12. Digeſt Iulianus ait: intelligendumq; p eſſe, 14 † ab initio ſic accepiſſe, vt in rem patris 15 † verteret. non tñ vertiſſe videbitur, ſi mutuã pecuniã acceptã patri in propriũ q

Item no. q doli exceptio eſt in perſonam ex parte proponentis, & ſic eſt arg. contra. ĩ. de excep do. l. 2. §. j. Accur.

a *Mutuam pecuniam.*] Et ſic nota, pecuniam ſtrictè hic accipi, * aliàs pro iis, quæ conſiſtunt põdere, numero, vel menſura, vt ĩ. de leg. j. cũ is. aliàs pro qualibet re, vt C. de conſti. pecu. l. 2. in fi.

b *Nunc.*] cum conuenitur. Accurſius.

c *In ciuitate.*] non dicas q ſufficerit eſſe ciuis. q̃a ſic filius eſſet ſui iuris, & ceſſaret Macedonian. vt inſt. quib. mo. ius pa. pot. ſol. §. cum autem certat ergo relegatus.

d *Aduerſus eũ exceptio.*] hoc quñ ille, qui fuit ſtipulatus, vt procurator, fecit, ſecus ſi iure delegationis: q̃a tunc nõ obijcit exceptionẽ ei, cui eſt delegatus. vt ĩ. de noua. l. ſi quis delegauerit. & l. doli, quæ ſũt 3riæ, niſi ille, cui eſt delegatio facta lucratiuã cauſam habeat, vt ĩ. de except. doli. l. Iulianus. Itẽ nota, impeci originẽ. ſic & ĩ. e. ti. filius ſuis auc. Acc.

e *Vtrique nocere.*] Notatus ſcientiã alteri nocere: * arg. ĩ. ĩ. de iur. & fac. ign. l. in ius num. Imò econtra ignorantia alterius alteri deret prodeſſe, vt ĩ. q. h. ad l. pro. la. nõ lt. l. fi. & de lit. a. l. liberis. §. ſi duo q̃ ſunt ar 5. Itẽ no. hic hanc exceptionem eſſe in rem ex parte eius, cui opponit, ſecus in except. doli. vt ĩ. de doli exc. l. 2. § & quidẽ illud. & §. planè in fi. & dixi. ſupra de dolo. ſed ſi ex dolo. in fi. Accurſius.

f *In duobus.*] qui idẽ mutuum à filio ſunt ſtipulati, quod vel alter eorum, vel aliquis tertius fecit.

g *Stipulandi*] fortè diſtinctio eo. ſecundum Azo. ſint ſocij an non, vt ſup. de arbit. l. ſi duo. Accur.

h *Intereſt ad quem.*] imò non videtur intereſſe, vt puta cum ab illo, quem ſciui filiumf. debeã repelli, peruenerit ad eum pecunia, vel non peruenerit. ab alio verò quẽ credebã patrẽfa. non debeam repelli: peruenerit ad eum pecunia, vel non peruenerit, vt inf. eo. l. p. m. Rñ. intereſſe dr̃ iõ, quia ſi peruenerit ad eum pecunia, quem ſciui filiũf. repellar. & ab eo, & ab alio, q̃a pſumitur alius quaſi fideiuſſor acceptus, cũ ad eũ non peruenerit pecunia, ſed fraude obligauerim eũ principaliter ne hẽat exceptionẽ: arg. ĩ. ad Velleia. l. vir vxori. §. vlt. & ĩ. de in rẽ ver. ſi p parte. §. vlt. & ĩ. ea. l. §. idẽ ait ſi duos. & ita ſimilitudo eſt in hoc ad ſuperiorẽ caſum. ſi aũt peruenerit ad eũ, quem credidi eſſe patrẽfa. ab eo non repellar, quia, & principaliter ſuo noie vr̃ obligat 's fuiſſe, nec ab illo, quẽ ſciui filiumf. quia non ex cauſa mutui, ſed fideiuſſionis teneri vr̃, quñ licẽt cum eo 5here, vt ĩ. eo. quia. & l. itẽ & ĩ. ne. j. licet. § ſed ſi filius. Quid ſi pro parte peruenit ad vnumquemque? Rñ. idem in parte quo ad partem diſtinguendũ eſt, vt in prædicta l. ĩ. ad Velle vir vxori in fi. Itẽ no. hic, q ignorantia pdeſt, vt ĩ. eo. ſi quis patrẽfa & inf. ad Syll. ſi q̃s i graui. §. 6. & inf. de inur. l. cũ qui § fi. & ĩ. de iure fiſci. nõ intelligit. §. ſi q̃s palam. Accur.

i *Si paterfamilias deceſſerit.*] i. prædeceſſerit. Vel dic, ſi ipſe filius deceſſerit pr̃a. i. ſui iuris factus. aliàs enim non põt hic hæredẽ, vt inſti qui teſt. fac. poſ. § 1. Accur.

k *Datur actio*] ſic eſt & quãcunque fideiuſſor interceſſerit aio donandi, vt ĩ. e. ſed ſi pr̃ §. nõ ſolum. Et ſic no. q vbi principale nõ tenet, tenet tñ acceſſoriũ, vt C. de pdmin. & ſi ii. Sed certè hic tenet principale, licẽt exceptionem habeat, vt infra eod. l. quia naturalis.

l *Inſtitor.*] extranei. Accurſius

m *Inſtitorem.*] i. filiũ præpoſitum.

n *Etiam hoc permiſiſſe videtur.*] vt hi, & ĩ. de inſti l. cui unque. § ſed & ſi pecuniam. & §. idemque. & l. ſed & ſi pupillus. & ſed & ſi q̃s noluit. Sed 5. C. de exerc l. j. Sol. it. Iligat illa pm pdictas.

o *Merces*] quæ per pñs nec mutuum.

p *Intelligendumque.*] pſumptione iuris, & de iure, vt arg. inf. de re dub. l. quædam.

q *In proprium*] i. in id, q debat ipſe filius patri: ſecus ſi perdiderit, quia tunc videtur verſũ, ex quo eo animo accepit, vt ĩ. de ſol. l. in pupillo. in fi.

* Pecuniæ verbũ multipliciter capit. materiã vi. in indi. Tract. in ver. pecuniæ in genitiuo. ver. appellatione. & ver. verbum.

1 † Fl. deeſt eo.

2 † Fl. Si filius in alter.

3 † Fl. deeſt, item.

* Scientia vnius alteri nocet. vid. bonã gl. i. l. iniquiſſimũ hoc tit.

4 † Fl. deeſt ei.

5 † Fl. patris.

6 † Fl. deeſt pecuniam.

7 † Fl. ſic legit poteſtate ſe verius dicendũ: ſed legẽdũ eſſe vt hic e Duar du dũ ſunt animaduerſum

8 † Fl. deeſt alterius ſcientiã.

9 † aliàs. ſi autem ad eum.

10 † Fl. ſum.

11 † Fl. deeſt ſi.

12 † Fl. deeſt, mercẽ alias, vel rem per.

13 † Alias mutuum.

14 † Fl. deeſt, eſſe.

15 † Fl. deeſt, patris.

debitum ſoluit:& ideo ſi pater ignorauit, b adhuc ſenatuſconſulto locus erit.

¶Quod dicitur b in eo, qui ſtudiorum cauſa abſens mutuum acceperat, ceſſare ſenatuſconſultum, ita locum habet, ſi probabilem c modum mutuando 1 † non exceſſerit: nempe 2† eam quantitatem, quam pater ſolebat d ſubminiſtrare.

Hanc exceptionem ceſſare facit in neceſſariam cauſã exceptio, & patris ſolutio, & pignoris datio, vſq; ad pignorũ quãtitatẽ. Bar.

¶Si filiusfa. 3 † acceperit mutuam pecuniam, vt eum e liberaret, qui ſi peteret, f exceptione non ſummoueretur, ſenatuſconſulti ceſſabit exceptio. Hoc amplius ceſſabit ſenatuſconſultum, ſi pater g ſoluere cœperit, quod filiusfamilias mutuum ſumpſerit, quaſi ratum habuerit. h

¶Si paterfamiliâs i factus partem ſoluerit debiti, k ceſſabit ſenatuſconſultum, l nec ſolutum repetere poteſt.

Paulus li.40.ad edictum.

LEX X.

CVm tamen à curatore m per ignorantiam ſolutum ſit, repetere 4 † poteſt. n

Vlp.lib.28. 5 † ad edict.

LEX XI.

SEd & 6 † ſi paterfamilias factus, rem pignori dederit: dicendũ erit ſenatuſcõſulti exceptionem ei denegandam o vſq; ad pignoris quantitatem.

Filius poteſt ſoluere mutuam pecuniam ad hoc ſibi donatam, ſecus in donata ſimpliciter. Bart.

¶Si ab alio donatam ſibi pecuniam filius creditori ſoluerit, an pater vendicare, vel repetere poſſit, videndum. 7 † Et ait Iulianus, ſi quidem hac conditione ei donata ſit pecunia, vt creditori ſoluat, videri à donatore profectam p ptinus ad creditorem, & fieri nummos p accipientis: ſi verò ſimpliciter ei donauit, alienationẽ eorum filium non habuiſſe: & ideo ſi ſoluerit, condictionem patri ex omni euentu q competere.

Hæc exceptio competit filijs vtriuſque ſexus, etiam pecunia extante. Bart.

¶Hoc ſenatuſconſultum 8 † ad filias quoque fam. pertinet.

a *Ignorauit.*] Idem ſi ſciuit, vt infra titu. j. l. a. §. ſi cui. niſi in fraude fuerit, quia tunc de dolo tenetur, vt ſup. de dolo. ſi ſeruus tenetur & de peculio: ſed cum pater ſine exceptione põt exigere à filio, quare hẽt locũ Mace. vt inf. ea. l. §. ſi filius? Rñ qa pr̃ non p actionem exigit à filio.

b *Quod dicitur.*] ſ. regulariter, vt hic. & C. eo. Maced. & hoc ſui fauore, ne fame pereat, non odio: cum ſit probabilis abſentia, vt hic, & ṡ. ex quibus cauſis maio. nec non. Accurſius.

c *Si probabilem.*] non vltra, vt hic, & inf. de in rem ver. l. 3. §. proinde. & ſup. de exer. l. fina. § quæritur, & ſup. de pig. act. ſi ſeruos. & de relig. at ſi qs. §. hęc actio. Quid ergo ſi vltra. Rñ non vitiari vtile per inutile. vnde vſq; ad modũ probabilẽ repeteret, vt ar. C. de don l. ſi quis argentum. §. ſed in his omnib.

d *Solebat.*] Quid ergo ſi nil ſubminiſtrabat, cum ſit diues, vel non vſque ad probabilem modum. Reſpon inſpicio, ꝙ dẽt conſueſcere, vt arg. ṡ. de iudi. ſi lõgius §. 1. in ſi. & ſecundum hoc dic, ſolebat. i. ſolere debebat. Item, cum vtiliter fecerim cogit habere ratũ, vt ṡ. de neg. geſt. l. Põp. Itẽ, quid ſi c̃ (ſic) voluntatẽ patris in ſcholis? Rñd. ſemper tenetur, niſi ſpãliter prohibeat. vt C. de neg. geſt. l. fin. Vel dic, vſq; ad quantitatẽ quã domi expẽſurus erat, pater indiſtinctè tenetur. vt inf. de in rem ver. l. 3. §. proinde. In reſiduo, ſi ignorem eum eſſe contra voluntatem patris, quod ſemper præſumitur me ignorare, vt inf. de probatio. l. verius. ſimiliter tenetur. Si ſcientia, tunc ſi ſtudeat, tenetur pater quaſi vtiliter, cum ſit lætitia patris ſcientia * filij, vt in Auth. conſti. quæ de digni. § generaliter, coll. 6. tit. 8. ſi verò non habeam actionem, vt in d. l. C. de neg. geſt. item ſi eum in ſi. ipſe tamen filius conuenitur. Item, quid ſi eſt minor 25. ann. filiusfa. Reſpon. pater tenetur, ſed & ipſe niſi reſtituatur, vt ſup. de min. l. nõ omnia. Item, quid ſi pater miſerat ei pecuniam, & ego ignorem? Reſpon. ago. vt inf. pro ſuo l. ſi. & ṡ. de inſti. l. ſed & ſi pupillus. § proſcribere, in ſi. Accur.

e *Eum.*] id eſt ſe ab eo.

f *Peteret.*] ſcilicet per actionem. aliàs contra. ſup. ead. l. §. interdum, in ſi.

g *Si pater.*] ſcilicet filijſfamiliâs. Accur.

h *Quaſi ratum habuerit.*] hoc caſu etiam ratihabitio mãdato comparatur, * vt C. eo. l. ſi. r. reſpon.

i *Si paterfamilias factus.*] i. qui filiusfamiliâs erat.

K *Debiti.*] antè contracti.

l *Ceſſabit ſenatuſconſultum.*] in reſiduo, quaſi approbauerit, vt hic, & in Aut de hæ. & fal. §. non autem. & ſup. de iudi. l. ſi ſi deicommiſſum, in ſi. & C. de cond. inde. l. indebitum in ſi. & C. de re iu. l. ad ſolutionẽ. Item niſi in reſiduo ceſſaret, q. l. ſi dediſſet, ꝙ p̃ts. ſoluiſſet, qa idẽ eſſet, & ſi filiusfa. ſoluiſſet. & præterea inf. dicit aduerſando. ſed ſi, &c. Item duo dicit, ſolutum non repeti, & ceſſare ſenatuſc. q clauſula ad partẽ non ſolutã referẽda eſt, vt arg. ṡ de leg. j ſi quõ. B. tamen dicit, ꝙ tantum in eo, ꝙ ſolu t.

m C*Vm tamen à curatore.*] i. curator adulti, qui quoniã filiusfa. accepit mutuum, ſoluit de pecunia minoris nomine adulti ignorans eũ tutũ Maced. repetit à creditore, petita reſtõne, vt ṡ. de cond. inde. l. interdum. Vel dic, ſi de ſuo repetet à minore, vt ſtatim dicetur in proxi. gl.

n *Repetere põt.*] i. curator poteſt repetere pũentus à filiof. minore quondam, ſi ſua pecunia fuit ſoluta.

S*Ed & ſi.*] Caſus in §. ſi ab alio. ſic ponit. Mutuaui filio centũ. Titius dedit ei dicta c. & mihi ſoluit. an pr̃ ei⁹ hẽat repetitionẽ? Rñ aut dedit, vt ſolueret, & non repetet. ſi ſimpliciter ſiue extet, ſiue non, dũ tñ ego mala fide acceperim. repetet.

¶ *Hoc ſenatuſc.*] Quod dr̃ in filiofa. ꝙ creditori ei mutuanti non deñ ac. idẽ eſt i filia: neque refert an dicat̃ ex ea pecunia emiſſe ornamenta. Itẽ, nõ refert conſumpti ſint nummi, an adhuc extent in peculio.

¶ *Non ſolum.*] Non ſolum filiofa. & eius patri, ſed & fideiuſſori filij accipientis mutuam pecuniã ſuccurrit p ſ[illegible] ſenatuſc. diſtinguitur tñ an fideiuſſor aio donandi interceſſit, & locũ nõ hẽt ſenatuſc. aut ſimpliciter, nõ aio donãdi, pr̃is tñ voluntate, & locũ non hẽt ſ. natuſc. in illo caſu quando ſine voluntate patris interceſſit fideiuſſor, ſi ſoluat, non repetit à creditore & hoc in prima. Licet ſoluẽs ppetuã hẽat exceptionẽ, nõ repetit fideiuſſor, q filius nõ repetit, qa ide ſoluẽs ſi repetit. q. in od. ſi cre ditoris ab actione liberator & hoc in ſcda. Quãuis verò filij ſoluẽtes nõ repetũt, qa naturalis remanet obligatio, tñ ſi ꝯueniãt, nec exceptio opponat, & ꝯdẽ[illegible], poſtea tñ eã oppõnere põt, exẽplo mulieris, q ſi conueniatur ex interceſſione, nec opponat exceptionem Velleia. & condemnetur, poſtea poterit eam opponere, & hoc in tertia. Si verò patre ſciente mutuetur, ceſſat ſenatuſc. Si verò iubente vel ignorante creditore pater mutet voluntatem, nihilominus ceſſat, inſpecto initio cõtractus, cũ pater iuſſit, & hoc vſq; ad l. ſi quod alij Viuianus.

o *Denegandam.*] ſed quæ eſt ratio diuerſitatis inter hunc caſum, & ſuperiorem? Rñ. quia pignus non datur pro debito liberando in ſolutum creditori, ſed pecunia ſic. Item & pignus pro eo, quod debeo, & ſi nihil debeo. Accur.

p *Fieri nummos.*] imo niſi ſolueret, reddere teneretur danti, vt inf. de iure do. profectitia. §. ſi quis. Item facit infra man. l. ſi mandauero, § ſi mandauerim. Accur.

q *Ex omni euentu.*] ſiue extet, ſiue non, dummodo mala fide acceperit, ſic erit furtiua condictio, vt hic. ſi autẽ bona fide, non tenetur, vt ſup. ſi cert. pet. l. ſi filius, quæ eſt cõtra. Alij dicunt hic indiſtinctè dari cõdictionem ſine cã & ibi autem denegari in caſu condictionem certi. hoc non valet, quia vbi remouetur genus, vt condictio certi, & ſpecies remouetur, vt condictio incerti, vel ſine cauſa.

1 † Fl. in mutua. alias in mutua pecunia.

2 † Fl. rectã.

3 † Fl. Si filius accepit mutuum.

4 † Fl. repeti.

5 † Fl. li. 29.

6 † Fl. Sed ſi pat.

7 † Fl. deeſt vi dendum.

8 † Dua ſenatuſcon. & ad filias.

* Scientia filij pr̃is ẽ lætitia. vi. glo. in ver. nobiliores. in Auth. hic citm.

* iũge. c. Ratihabitionẽ. cũ ibi no. de reg. iu. in 6. vbi de materia.

Nec ad rem pertinet, ſi affirmetur ornamenta ex ea pecunia comparaſſe. Nam & ei quoq; qui filiofamil. credidit decreto ampliſſimi ordinis actio denegatur. Nec intereſt conſumpti ſint nummi, an extent a in peculio. Multò igitur magis & ueritate Senatuſconſulti eius b contractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuum dedit.

Hæc exceptio competit filijs, & eorum interceſſoribus, niſi animo donandi interceſſerint. Et quia eſt odioſa, ſolutum indebite non repetitur. Bart.

¶ Non ſolum filiofamilias, & patri eius ſuccurritur, verum fideiuſſori c quoque, & mandatori eius: quia 1 † & ipſi mandati habent d regreſſum, niſi fortè e animo donandi interceſſerint, tunc enim, cum nullum regreſſũ habeant, Senatuſconſultum locum non habebit. f

¶ Sed ſi non donandi animo patris tamen voluntate, interceſſerunt, totus contractus a patre videbitur comprobatus: g & tamen h hi, qui pro filiofamilias ſine voluntate patris eius interceſſerunt, ſoluendo non repetent: i hoc enim & diuus Hadrianus conſtituit, & poteſt dici non repetituros. Atquin k 2 † perpetua exceptione tuti ſunt: ſed & ipſe filiusfamilias l 3 † & tamen non repetit: quia hi demum ſolutum non repetunt, qui ob pœnam creditorum, actione liberantur, m non quoniam exonerare eos lex voluit.

¶ Quamquam autem ſoluendo non repetunt.

Hæc exceptio poteſt opponi etiam poſt ſententiã. Bartolus.

Paulus libro 30. ad edictum.

LEX XII.

Quia naturalis n obligatio manet.

Vlpianus lib. 28. 4 † ad edictum.

LEX XIII.

Tamen ſi non oppoſita o 5 † exceptione cõdemnati ſunt, vtentur p Senatuſconſulti exceptione, & ita Iulianus ſcribit in ipſo filiofa. exemplo mulieris interce dentis.

Paulus lib. 30. ad edictũ.

LEX XIIII.

Si tamen 6 † ſciente patre creditum ſit filio, dicendum eſt ceſſare q Senatuſconſultum. Sed & ſi iuſſerit pariter filio credi, deinde ignorante creditore mutauerit voluntatem, locus Senatuſconſulto non erit: r quoniam initium s contractus ſpectandum eſt.

Caius libro 23. 7 † ad edictum Prouinciale.

LEX XV.

Si quod alij mutuum dedimus, a filiofam. nouandi cauſa ſtipulemur: non eſſe impedimento t Senatuſconſultum Iulianus ſcribit.

Dictum in filio extenditur ad nepotem. Bart.

Iulianus lib. 12. Digeſtorum.

LEX XVI.

Filium habeo, & ex eo nepotem: nepoti meo creditum eſt, iuſſu patris eius, quæſitum eſt an contra Senatuſconſultum fieret? Dixi, etiam ſi verbis Senatuſconſulti mihi a filio an obſtet exce. Maced. q̃ritur? & dicit q̃ nõ.

a *An extent*] hoc ex eo q̃ extent, in rem patris dñt verſi. vt inf. de in rem verſo. nam ſi. Sed inquantum locupletior factus eſt, pater tenetur, vel filius? ſo. ſi.c. ar. forte pro eo. inf. de pecul. l. depoſiti & l. in bonæ fidei ergo contra p p agentis odium, vt in fi. huius l. & C. e. l. filius, cum res de ſieret eſſe ſua: quod in actione de peculio dici non poteſt.

b *Eius.*] creditoris.

c *Fideiuſſori.*] etiam ſi filio inuito, vt infra de excep. l. exceptiones quæ. §. rei. & l. omnes Accur.

d *Habent.*] id eſt habe rent. ubi tenetur. Accurſius.

e *Niſi forte*] abundat forte, ut ſup. de arbi. ſi duo. Itẽ excipe alios caſus, in quibus non habet regreſſum ut infra mand. ſi remunerandi §. ſi paſſus. Accurſius.

f *Habebit.*] imò videt q̃ ſic, ad inſtar eius, qui p̃ muliere fideiubente fideiubet, vt infra ad Velleianum, ſi mulier. §. ſi ab ea, quæ eſt cõtra. Sol. illud ideo quia fauores ſunt prorogandi: * hic aũt odium coarctandum, vt in fi. huius l. & inf. de libe. & poſthu. cũ quidam, & l. a. & de teſt. tu. l. ſi quis ita §. ſi quis filio. Veldic, vt ibi diximus.

1 † *Flor. qui.* * Materiam hic poſitam vi. in c. odia. de regu. iu. in 6. & vi. 7. in glo. liberantur.

g *Comprobatus*] ſi ſpõte fuerit datus, alias non, vt ſupra quod met. cau. ſi cum. §. ſi quis per vim.

h *Et tamen*] licet fideiuſſori ſuccurratur, tamen &c. Accur.

i *Non repetent*] ſcilicet a creditore Sed an à filio? Quidam ſic, per actionem mandati, ut in princ. huius §. Ego contra, cum omiſerunt exceptionẽ peremptoriam ſcientes, ut inf. mand. ſi fideiuſſor. in prin. & q̃ ſup. dixit, habent mãdati regreſſum, &c. i. haberẽt ſi diceremus, eos cum effectu teneri, neutrum tamen verum eſt. Accur.

2 † *Alias, atquinquam.*
3 † *Flor. ipſe filius, & tamen.*

k *Atquin.*] oppoſitio.

l *Ipſe filiusfamilias*] ſcilicet tutus eſt per exceptionem: & hæc eſt reſponſio prædictæ oppoſitionis.

m *Liberantur.*] adeo quia, &c. Nota hanc regulam, ut ſupra de cõdictio. indeb. qui exceptionem. Item no. hic odia reſtringi, fauores ampliari, ut inf. de libe. & poſthu. l. cũ quidam. Accurſius.

n Quia *naturalis.*] hęc non eſt ſufficiens ratio: nã & in muliere naturalis obligatio durat & repetit, vt infra ad Velleian. l. ſi mulier in iure, ſed hæc eſt odioſa exceptio, vt ſupra l. prox. circa fin. Accur.

o Tamen *ſi non oppoſita*] ſto no. Primo, an poſſit filiusfamilias exceptioni renunciare? Reſpondeo non, quia non ſui cauſa, ſed in odium creditoris eſt inducta, niſi paterfamilias factus eam remiſerit, ut C. eo. l. Zenodotus, ſed in muliere certum eſt, quod remittit, nam ex ſuo fauore eſt inducta, vt intra ad Velleian. l. ſi. §. penult. & ſupra de condi. indebi. qui exceptionem. Item quid ſi dixit ſe emãcipatũ? Reſpõdeo non habet exceptionem. Secundo no. quod exceptio peremptoria opponitũ poſt ſententiam, quod eſt ſpeciale in Macedonia, & Velleian. vt hic, & in militię, ut C. de iuris & facti ignoran l. prima, & in falſo procuratore. l. licet. C. de procurato & in donatore, ut inf. de re iudic. a. Neſennius, §. vltimo. Item, in quali bet exceptione, per q̃ dico nullum fuiſſe iudicium, vel ratione iudicis uel patris, vel rei de qua dicitur, vel q̃a ſit iudicatum falſis inſtrumentis, vel alia cũ & facit inf. de pig. ſi fundus, §. ſi pluris, at regulariter hoc fieri non poteſt, ut C. ſenten reſcindi, non poſ. l. peremptorias. Accu.

4 † *Flore. lib. 29.*

5 † *Haloan. Tamet ſi oppoſita, & male. Ante. Au. li. 4. c. 17.*

p *Vtentur*] contra executionem Accurſi.

q Si *tamen. Ceſſare.*] niſi prohibuerit. vt infra eo. ſi filius, & ſup. eo. ſed Iulianus, § quã quam inquit. Et ſic nota ſolam ſc. etiam prædicare, niſi contradicatur, vt infra de euictio. l. quidã & dices tam infra, l. ſi filius Accur.

6 † *Floren. & tantum.*

7 † *Floren. lib. 9.*

r *Non erit*] parcitur ignoranti reuocatũ, vt hic, & ſup de inſt. ſed & ſi pupillus, §. proſcribere, & inf. de ſolu. l. vero §. ſed & ſi quis. Argu. contra q̃ de ma. vin. l. ſi pater.

ſ *Initium*] No. initiũ ſpectandum, ut infra depoſiti l. 1 §. idem etiam Pomponius, & infra man l. ſi procurator. 1. reſpon. Accurſius.

Si *quod.*] CASVS. Mutuaui Titio, & a filiofa animo nouãdi & liberandi Titiũ ſtipulatus ſum: peteti mihi a filio an obſtet exce. Maced. q̃ritur? & dicit q̃ nõ.

t *Non eſſe impedimento.*] vt ſupra eod. ſi filius §. is autem, & l. item ſi filius. i. reſpon.

Filium.] CASVS. Non ſolum ſi filio mutuatum ſit, habet locum Macedo. ſed etiam ſi nepoti, neque refert, iuſſu patris ſui hic nepos accipiat mutuam pecuniã, aut non, cum in ea cauſa ſit, vt iniuſſo patre ſuo accipere pecuniam mutuam non poſſit. Viuianus.

a *Contineerentur*]scilicet tantum. Accursius.
b *Cum ipsi in ea*] Non quod quis facere non potest, nec alijs concedere potest, * vt faciant, vt hic, & inf. de reg. iu. cũ quis, & sup de neg. ge. qui aliena. §. quã quam, & ī de acq. hær. si filius. Arg contra ī. de manu vin. l. apud filiũ. i. rũ. & sup. de viuf. quod nostrum. Accur.

* Materiam & concord. vi. in ca. qđ alicui non licet, de regu. iur. in 6.

Nihil] CASVS. Si aliqua ciuitas mutuet pecu. filiofa. habet locum Senatusconf. Viuia.
c *Nã in ciuitate*] Quidam notant hic, quod ciuitas minus sit priuilegiata, quã minor: cui Senatus non obstat, vt ī. de minor. l. verũ, §. fi. & quia loco priuati maioris est, ut inf. de verb. sign. l. eũ q vect. potest tñ dici eam restituendã, ar. supra ex quibus cau. maio. l. sed & si per præt. §. fin. & C. de iure reipub. l. rẽpublicam li. 11. & C. de sacrosan. eccle. l. fi. Accurs.

1 † Flo. poss.

2 † Flor. Seuerus.

SI filiusfamilias] CASVS. Absente patre filius accepit pecuniã, literas misit patri vt eam pecuniã solueret: si pater factũ filij vult habere ratũ, uel nõ, statim protestari dẽtsibi aũt &c. Viuia.
d *Contraria voluntatis*] No. qui nõ improbat, probat, * vt inf. furt. a duer. nau. cau. sta. l. vnica. in fi. & sup. eo. si cõ. & ī qñ app. sit l. fi. & sup. de exer. l. j. §. magistrum, & de institi sed & si pupillus, §. 2. & C. de pat. pot. l. 1. & C. quomo. & qñ iud. l. alteo. & C. si maior fa l. fin. C. de dona. l. donatio siue, §. hisque. Accur.

3 † Fl. Paulus lib. 4. Responsi.
4 † Flo deest. enim.
5 † Flo. acceperit, cauisset: & ad intell. huius l. vi. Aut. Rub. in l vi nu. num.
7 †. sup. si cert. pet.
* Probare vĩ, qui non improbat. vi no. in c. qui tacet. de regu. iu. in 6.
6 † Alias, factum.
7 † Alias, cum testatione.
8 † Flo filius fa. & in id.

SI filiusfamilias] Casus. Si filiusfamilias accipiat mutuam pecuniam, ut suam sororem dotaret. in patrem cõpetit de in rẽ verso actio: quia pater tenebatur hoc facere: & patri, mortua filia, constante matrimonio competit repetitio dotis. Viuia.
e *Pro sorore.*] siue pro sorore, siue pro sua filia, idẽ est, cum vtrũque sit patris onus, ut hic: & infra, de in rem ver. l. & ideo §. fi. & l. cum nihil. & supra eo. sed Iulianus. §. fi. & § si filius. & § proinde si acceperit, & inf. de iure do. profectitia. § si filius. Accur.
f *Ipsi enim.*] scilicet patri, vt C. sol. matr. l. dos.

sulti filij continerentur, a tamen & in persona nepotis idem seruari debere. Iussum autem huius patris non efficere, quo minus contra Senatusconsultum creditum existimaretur: cum ipse in ea b causa esset, vt pecuniam mutuam inuito patre suo accipere non posset. 1 †

Martianus lib. 14. Institutionum.

LEX XVII.

NIhil interest quis filiofamilias crediderit, vtrum priuatus, an ciuitas: nam in ciuitate c quoque Senatusconsultum locum habere diui Verus 2 † & Antoninus rescripserunt.

Ratione conuentionis, qui epistolam recipit, videtur approbare, quod in epistola continetur. Bart.

Paulus 3 † lib. 30. ad edictũ.

LEX XVIII.

SI filiusfamilias absente patre, cum 4 † quasi ex mãdato eius pecuniam acciperes, 5 † cauit: & ad patrem literas misit, vt eam pecuniã in prouincia solueret, debet pater, si actum 6 † improbat, continuo testationem 7 † interponere contrariæ d voluntatis.

Idem lib. 2. Sententiarũ.

LEX XIX.

SI filiusfamilias 8 † acceperit mutuam pecuniam, ut eam pro sorore e sua in dotẽ daret: pater eius de in rem verso actione tenebitur: ipsi enim, f mortua in matrimonio puella, repetitio dotis datur.

lio, si decedat filius. & aliquis velit intercedere, valet fideiussio, & hoc in secunda. Viuianus.
g *Accedat.*] vt inf. de fideiuss. l. qui & filiustam. hæredem habet, vt in §. 1. Vel etiam pro filijs obligatis contra, sicut hodie, quia Auth de hære. ab inte. possit fideiubere quis, alius non, quando contra Macedo.
h *Competit.*] alterius contractus nomine, non mutui, ut C. eo. l. pen. vel ĩt eius. Nam ei cõpetebat cõtra patrem actio de peculio, licet inefficaciter, sicut si soluisset, vt ĩ. eo. sed Iulianus, §. hoc amplius. Accur.
i *Recte accipi.*] s. intra annum, vt inf. de fideius. hæres. §. seruo, & etiã post annum cum cursu anni non libere tur: & lex dicit, annua exceptio, ut infra qñ actio de pecu. est anna. liquæfitum. Ac.

Mortuo filiofamil. qui mutuũ accepit dum erat in potestate: pro illa obligatione non potest accipi fideiussor. Bart.

Venuleius lib. 2. Stipulatio.

LEX XX.

CReditorem filiusfamilias mortuo eo fideiussorem accipere non posse Iulianus scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis, aut naturalis super sit, cui fideiussor accedat. g Planè a patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competit, h 9 † fideiussorem rectè accipi. i

Pomponius li. quinto 10 † ex varijs lectionibus.

LEX XXI.

IVlianus scribit, exceptionem Senatusconsulti Macedoniani nulli obstare, nisi ei, qui sciret k aut scire potuisset filiumfamilias eum esse, cui credebat.

Si accipiens pecuniam mutuo, dum erat in potestate, factus paterfamilias illam pecuniam per errorem de nouo promittit, si conueniatur, potest excipere. Bartolus.

Idem lib. 4. 11 † Senatusconf.

LEX XXII.

SI is, cui dum in potestate patris esset, mutua pecunia data fuerat, paterfamilias factus, per ignorantiam l facti nouatione facta eam pecuniam expromiserit: si petatur ex ea stipulatione, in factũ m excipiendum erit.

IVlianus.] CASVS. Nulli obstat Macedo. exce. nisi ei, qui sciuit filium sui iuris nõ esse, cui credidit, aut scire potuit. Viuia.
k *Qui sciret*] vt sup. eo l. 3. in princ. si tñ. in fi. & inf. manda. si vero non re. § si quis. man. sic & in Vellcia. vt infra ad Velleia. l. imò. & qđ subicit, scire po. &c. nunquid inquirere debet? Respon. sic, vt ĩ. de exerci. l. fi. & inf. de regu. iu. l. qui cum alio. Qñ ergo habebit locum Maced. cum semper interrogãdo scire possit? Respon. in minore vt l. p eo. l. si quis patrem in fi. Itẽ potest inquirere, & tamen non poss. certũ reddi Accursius.

9 † Flo. aduersus petat.
10 † Florent. lib. 7.

SI is] CASVS. Mutuaui filiofa. pater sar factus post mortẽ pris, si ignorans pr̃em decessisse, & cum errabat in facto, aio nouandi pmisit eã pecuniam, quam filiusfa. accepit, si petam eam pecuniam, quam stipulatus eram animo nouandi, an obstat mihi exceptio? Dicitur, quod sic. scilicet in factum. Viuia.

11 † Florent. lib. 5.

l *Per ignorantiam facti.*] putans se debere ex alio contractu, uel putans patrem suum non decessisse, vt inf. ad Velleia. quamquam secus si in iure, ut quia non crediderit morte patris aliquem fieri sui iuris, ut C. eo. Zenodotus in si quæ est contra Accur.
m *In factum*] contra videbatur, quasi ratum habuerit, vt supra eo l. sed Iulianus. § fin. sed ibi soluit, ut hic tantum promisit factus scilicet paterfam. & hic errando in factos ibi sciendo. Item etiam si soluit, dummodo ex alia causa se crederet debere, non puto eum comprobare, ut ar. supra de iurisd. om. iud. l. si conuenerit. Accur.

CReditorem] CASVS. Mortuo filio qui acceperat pecuniam mutuam, si vult quis intercedere pro eo soluẽdo, an teneat fideiussio? & dicitur qđ non: quia nulla obligatio naturalis neq; ciuilis superest, cui accedere possit fideiussor: & hoc in prima. Si vero aliter filius contraxit quam in mutuo, ex quo contractu pater erat obligatus de pecu-

DE

DE PECVLIO.

Continuationem accipe infra eod. l. 1 in pr. ne. Et nota, quod peculium dicitur multis modis. Primo omne patrimonium, etiam liberi hominis, ut infra ad Treb. l. ergo in princ. Secundo, id, quod cum sa praesidij pro guerra reponitur, ut infra de leg. 3 si chorme. §. 1. Tertio castrense, vel quasi castrense, vel profectitium, ut C. de inoff. testam. l. si Quarto, res, parafernales mulieris, ut inf. de iu. dot. si. reg. §. aatis autem tanta. Quinto, quicquid seruus naturaliter, & iuste tenet ut inf. de acqu. poss. l. quod seruus in fine. Sexto, id quod dominus separauit a suis rationibus, & seruo concessit: & sic hoc tum accipitur, ut infra eod. peculium est, in princ. & l. depos. § si. Septimo, ut in Lombarda, de eo, quo pecuniam in aliena prudentia uenit. Obiano, prosa a reo, ut C. de colonis adscriptitiis ordinariorum l. 6. 12. Rationem prosecutionis & continuationis latius declarat Cum. in suis paratit. ad ipsum

possessus, vel liber credens se seruum esse. Viuianus.

a *Qui insolidum*] et exercitoriam & institoriam.

b *De peculio.*] Sed nonne ex hoc edicto agitur quod iussu, & in solidum, ut statim subiicit in prox. §. Si ita es, si, idem inuenies in institoria. Sed respon. superiores ex negotiatione: haec ex contractu, immo illae in solidum: haec non, sed quatenus est versum, uel iussum, uel quatenus est in pec. Accur.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XV.

TITVLVS I.

De peculio. *

Istud principium usque ad § potestatis, diuiditur in quatuor partes. Primo enim ponitur continuatio. Secundo, quotupliciter agatur ex hoc edicto. Tertio, ponuntur verba edicti. Quarto, illa incipit exponere. Secunda ibi: est autem. Tertia ibi, Verba autem. Quarta ibi, De eo sequitur. & h. d. Sicut se habet patrimonium ad liberum, ita se habet peculium ad seruum vel filium, ut pater vel dominus de peculio teneatur. h. d. secundum Bul. B.

Vlpianus lib. 29 ad edictum.

LEX PRIMA.

Ordinarium * praetor arbitratus est prius eos contra exponere eorum, qui alienae potestati subiecti sunt, qui insolidum a tribuunt actionem: sic deinde ad hoc 1 † peruenire, ubi de peculio b datur actio.

¶ Est autem triplex c hoc edictum. Aut enim de peculio, aut de in rem verso, d aut quod iussu hinc oritur actio.

¶ Verba autem edicti talia sunt, quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum erit.

¶ De eo loquitur, non de ea: sed tamen & ob eam, quae faeminini f sexus, dabitur ex hoc edicto actio.

Ex contractu serui, vel filijfamilias minoris pater, vel dominus non conueniuntur, nisi inquantum locupletiores facti sunt, uel (ut uerius dicam) nisi inquantum locupletatum est peculium h. d. Bart.

¶ Si cum impubere filiofamilias, uel seruo contractum sit: ita datur in dominum uel patrem de peculio actio, si locupletius g eorum peculium factum sit. 2 †

Iurisconsultus hic exponit verbum, potestatis, positum in edic. Et primo dicit, quod illud verbum, potestatis, refertur tam ad filium, quam ad seruum. Secundo dicit, quod seruorum appellatione continentur nedum proprij, sed & ij, quos bona fide possidemus: & quod appellatione seruorum continentur non solum proprij, sed omnes. & h. d. Verbum, potestatis, assumitur large, ut comprehendat seruos proprios, & communes & etiam bona fide possessos, et eos, in quos habemus usumfructum, & hereditarios, & comprehendit damnatos utriusque sexus minores, & furiosos, h. d. cum l. seq. Bar.

¶ Potestatis uerbum communiter accipiendum tam in filio, quam in seruo: nec magis dominium seruorum 3 † spectandum quam facultas h 4 † habendi eos. Non enim solum seruorum propriorum nomine conuenimur, item communium: uerum eorum quoque qui bona fide nobis seruiunt, i siue liberi sint, siue serui alieni.

Ordinarium. CASVS. Dicit Vlpianus, quod ordinarie fecit praetor dicendo prius de contractibus, qui dominum uel patrem obligant insolidum, ut in exercitoria, & in tributoria: deinde de iis, qui obligant de peculio, de quibus in hoc libro tractat. Tripliciter autem potest agi hoc edicto: aduersus dominum, de peculio, de in rem uerso, & quod iussu, de quibus in sequentibus usque ad ti. Sec. onf. Velle uult dicere. Verba edicti praetoris sunt: quod contractum est cum eo, qui in aliena potestate est, de eo aduersus dominum, &c. cum autem praetor dicat, de eo, an de contractu ancillae, uel filiae detur actio? Dicitur quod sic.

¶ *Si cum.*] Ex contractu filii uel serui, si pupillaris aetatis fuerit, sic demum obligatur pater, uel dominus, si peculium fuerit factum locupletius, neque refert si eius contrahens fuit alienus, uel proprius, quoad dominium, vel eius pos. Item nec refert fuerit communis, uel proprius, an alienus bona fide

c *Est autem triplex.*] Id est, tripliciter potest agi quod dum: & sic sonant verba edicti in prox. §. verba autem, &c.

d *Aut de in rem verso.* & hoc ideo, quia qui agit de peculio, videtur agere, & de in rem verso, secundum quosdam, ut argum. in l. de in rem uerso. l. filius. in fi. Nos contra, sed hic fit mentio de inferioribus titu. q. d. sub hoc titu. tripliciter actio proponitur: sic supra si cert. pet. l. 1.

e *Gestum erit*] supple actionem in dominum, uel patrem dabo de peculio, uel de in rem uerso, uel quod iussu.

f *Feminini*] a ut s. de constitu. pecu. l. 1. Accur.

g *Locupletius.*] Pone casum ut si agitur in quantum peculium est locupletius, ut hic, & C. eodem l. cum ancilla. nec restituitur dominus, ut sup. de min. l. tertia, §. fin. aliud est supra eod. l. 3 §. ex fur tiua. sont & aitj, quae no. C. eod. cum ancilla. Sed non sequitur quod id omne detur in quo locupletatum est: nam & actio furti datur si interest: non tamen ad interesse, immo ad poenam, ut Instit. de obli. quae ex delic. §. furti. sic & s. ne quis eum, qui in ius uoc. l. p. n. § hoc iudicium, & sic deducitur hic dominus sui debitum. Accur.

h *Quam facultas.*] Id est, non magis facultas, quam dominium: & sic est hysteron proteron, ut sup. de rerb. di. l. ripatum nam & si mortuus sit seruus, agitur de peculio intra annum, sed in uocali spectatur magis facultas, quam dominium, ut d. nos l. quoties §. in potestate. immo certe hic et de legitur.

i *Nobis seruiunt.*] & facit supra de tribut. l. 1. § si. Accur.

* Omne patrimonium apud antiquos dicebatur peculium à pecudibus. Isidor. l. 16. c. 29.

* Ad intel. textus. vi. Bar. post gl. in l pater, qui castrensi, inf. de castr. pecul. & de firma, lib. 6. vi per Cyn in l pen. C. quod cum eo.

1 † Et adhuc unde nam legendum sit ad hunc et ad contractum refertur.

2 † Fin. esse.

a Adde quod dominus masculinum concipiat femininum. Bar. in l. 1. inf. de ver. & rer. sig. ita addo Pisp. & ibi Benedi. de Vadis in addit. ad eum. in e. c. apud de spo. ext. & ibi ad hoc complures tradantur remissiones.

3 † Dicas addit esse.

4 † Fin. facultatem.

Ea

EX ea.] CASVS. Si habeam vsum, vel vsumfruct. in seruo alicuius in ea causa, quæ mihi acquiritur, puta ex re mea & opera sua, obligabit me de peculio, similiter de in rem uerso, vel quod iussu extra has causas, si contrahat, obligat peculium: cætera ad proprietarium pertinent. Viuianus.

1† Fl. Pomp. lib. 5. ad Sab.

a *Duntaxat.*] quasi dicat non in solidum, & sic non obstat inf. eo. hinc. §. potest. ibi, quæ quæstio, &c. Si autem dicas: duntaxat teneri de contractu, qui respicit ad rem ad operam, est cõtr. sed solue, ut ibi notatur.

2† Fl. soleret.

b *Honorariæ.*] de in rẽ verso, & quod iussu.

c *Ex reliquis.*] Scilicet omnibus, sed non soluit, vt j. eo. l. hinc. §. potest. secundũ Io. quæ est contra, uel solue, ut ibi. Accur.

3† Fl. Vlp. li. 29. ad edictũ.

4† Fl. Tamẽ.

5† Fl. sit & verbũ, negotium. deest, qđ in alia editione his notis [] inclusũ ponitur. apud Duare.

6† Fl. vnde est [illegible]

LIcet.] CASVS. Supra dictum est in edicto prætoris, qđ si quid &c. licet ita fa[illegible] fuit mentio de eo, qui est in potestate, tamen si seruus in nullius sit potestate, & cõtrahat, competit actio ex hoc edicto, ubi ergo iacente hæreditate seruus hæreditarius contrahit, dabitur actio. Si uero pluribus gradibus seruus substituatur, & omnes repudiant, & ex substitutione seruus liber & hæres sit obligatus de peculio.

¶ *Parui.*] Si seruus contrahat: non refert an fuerit masculus an fęmina, quia mulier &c. Itẽ & mulier impubes obligari potest si seruus contrahat tutoris authoritate non suspecta, quia per hoc non videtur impubes contrahere. Item, an pupillus possit peculium constituere seruo suo? Dicitur quod non, neque si tutoris authoritas interueniat: & hoc in prima. Furiosus uero obligari potest ex contractu serui, quia peculiarem pecuniam &c. non quia fuerit sibi concessum à furioso: quia concedere non potest: sed si à patre fuerit sibi concessum: neque posteà per curatorem furiosi reuocatur.

7† Flor. dominas.

Vlpian lib. 29. 1† ad edi.

LEX II.

EX ea causa, ex qua solet 2† seruus fructuarius, vel vsuarius acquirere in eũ, cuius vsusfructus, uel usus sit, actio duntaxat [a] de peculio, cæteræque honorariæ [b] dantur, ex reliquis [c] in dominũ proprietatis.

Pompon. lib. 3. 3† ad Sab.

LEX III.

LIcèt 4† prætor, si cum eo, qui in potestate est, 5† negotium gestum sit: polliceatur actionem, tamen sciendum est, & si ĩ nullius sit potestate, dari de peculio [d] actionem: utputa, si cum seruo hæreditario contractum sit ante aditam hæreditatem. 6† Vnde Labeo scribit, & si secundo, tertiove gradu substitutus sit seruus, & deliberantibus primis hæredibus cum eo cõtractum sit, mox repudiantibus eis, ipse liber hæresque extiterit: posse dici de peculio eũ cõueniri, & de in rẽ verso.

Hic iurisconsultus exponit verbum edicti, quæ alterius &c. & hoc dicit. Verbum, alterius, comprehendit vtrunque sexum, minores & furiosos.

¶ Parui autem refert, seruus quis, masculi, an mulieris fuerit: nam de peculio & mulier conuenietur. Pædius etiam impuberes dominas 7† de peculio obligari aĩt: nõ enim cum ipsis impuberibus cõtrahitur, ut tutoris authoritatẽ [e] expectemus. 8† Idem adijcit, pupillum non posse seruo peculium constituere, nec tutoris authoritate. In furiosi quoque curatorem dicimus dandam de peculio actionem: nã & huius seruus peculium habere potest, non si fuerit [f] concessum, vt habeat. sed si nõ fuerit prohibitum ne habeat.

Hic exponitur vltimum membrum edicti, scilicet, negotium gestum est, & incipit declarare, quando dicatur negotium gestum, et primò de negotio extra iudiciali. & gl. diuidit. tu dic qđ iste est propriè §. vsque ad §. ex furtiua, & diuiditur in tres partes principales. Primò format tres quæstiones in persona duorum, scilicet serui & filij. Secundo incipit ad illas respondere circa personam serui. Tertiò circa personam filij. Secũda ibi, Et est verius. Tertia ibi, Sed si filius. Item secunda pars diuiditur in septem partes: quarum secunda ibi, Iulianus quoque. Tertia ibi, Cui congruit. Quarta ibi, Idẽ accipias. Quinta ibi, Idemque. Sexta ibi.

¶ *Si filiusfam.*] An seruus fideiubendo uel mandando, uel constituendo dominum obliget de peculio, quæritur? Et distinguitur, aut in causam peculii fideiubet, & tenetur dominus: aut non, & non tenetur dominus de peculio: de filiofamilias fideiubente expeditur j. eo. l. si filius.

¶ *Iulianus*] Seruus tuus mandauit Seio, ut solueret creditori suo Sempronio, an Seius aduersus te habeat mandati actionem de peculio, quæritur? Et distinguitur, an habuerit causam soluendi pro te: puta quia eras aliàs creditor, & non obligaberis, idem potest poncre in quatuor personis, & in persona extranei.

¶ *Cui.*] Si à fideiussore filii mei non soluente quid recepero cum debitum erat, quod mihi soluebatur de peculio, ero fideiussori obligatus, non de in rẽ uer. Idẽ est si seruus naturalis domino teneatur, & fideiussorem dederit, & ille conueniatur & soluat: & hoc in secunda. Sed quid si alius pro filio meo soluit? adhuc dicetur idem, & hoc in tertia. Si verò filius mihi non debuit, si fideiussor soluit, hẽt condi. inde. si uero cõueniat, hẽt excep. & hoc in quarta.

¶ *Si seruus.*] aliquis cum esset seruus, fingens se liberum esse, compromisit in aliquem sub pœna: si in pœnã incidat, nunquid dominus tenebitur de peculio? Dicitur qđ non, licet aliter teneretur mutua pecunia supra mare, quia seruus in iudicio adesse non potest, etiam ordinario.

8† Fl. [illegible]

¶ *Sed si filius.*] Si filius fideiussit, an obliget patrem de peculio? & respon. qđ sic: nec distinguitur vt in seruo, an si deiubeat ĩ causam peculii, an non: & sic differt à seruo. Item compromittere potest, & pater tenetur, neque refert ex qua causa compromittat, s. an ex contractu, vel quasi: ex maleficio, uel quasi ex stipulatu ad penam non uenietur pater.

¶ *Idem,*] Si filius ex causa ea conuenitur, quę patrem de peculio non obligat, puta si ex maleficio condẽnetur, & agatur aduersus filium actione in factum, de re iudicata, an inspecta origine, quia filius ex maleficio conuentus est, pater teneri non dẽt, an inspecto qđ iã conuenitur actione in factum, quæ patrem obligat, de peculio pater teneri debeat? R̃n. qđ tenetur de origine in lite facta: & idem est si filius aliũ defendat, & condemnetur.

¶ *Ex furtiua.*] Si filius furtum cõmiserit an condõne furti teneatur? Et rñ. qđ sic. An pr̃ obligetur de peculio? Et rñ. qđ sic, quatenus factus est locupletior: & hoc in prima. Idem est in filiafa. amouente res mariti: quia quatenus ad eã peruenit, tenetur pr̃ de peculio.

¶ *Si filius.*] Filiusf. dum in aliquo magistratu erat, tutorẽ dedit alicui pupillo minus idoneum, uel fideiussorem, q. debebat fideiubere rem pu. sal. fo. minus idoneũ accepit: an pater de peculio teneatur, quæritur? Et rñ. qđ sic: neque refert, cum crebatur magistratus, consenserit pater, uel nõ: quia hoc exigitur: nam respu. tenetur, hic autem ut res pupilli saluetur, obstrictus est. Viuianus.

d *De peculio,*] vt infra eo. quæsitum, §. sed si ipse. imo si erat seruus, tunc nõ debet teneri factus liber, ut C. an seruus ex suo fa. l. 1. Sol. hic nõ ex sua persona, sed eius, cui successit, conuenitur. Item cõ vr̃ insolidum teneri, quasi liber fuerit ex tpe mortis testantis, ut j. de re. iu. l. omnia ferè, sed dico fictitiè illud dici: uere tamen interim est seruus, ut j. de leg. 1. l. si tibi, §. cum seruus. Accur.

e *Vt tutoris authoritatem.*] ut hic, & j. eo. quam Tuberonis in prin. Sed contra inf. eo. curator. Solue vt ibi.

f *Non si fuerit concessum.*] hoc enim fieri non potest. Io.

a *Vel seruus.*] De duobus quæritur simul, sed diuerso iure respondetur, de primo, infra eo. l. sed si filius, de secundo, §. prox. Acc.

b *Non obligabitur dominus de peculio.*] ut inf. eo. quoties § Sabinus. & sup. de pac. l. in personam, §. pe. & ī. de fideiuss. l. sed si seruus.

c *Si seruus.*] seruus Titii mandauit Seio ut Sempronio creditori meo solueret: & sic quinque personæ sūt. Si autem ponas, quod meus erat seruus, & mandauit Seio, ut Sēpronio creditori meo solueret, stare potest, & bene. Accur.

d *Si pro creditore suo*] scilicet me. Et no. q̄ transit de prima persona ad tertiam. Acc.

e *Dominum*] s. me.

f *Cui congruit.*] Sed q̄ño congruit? Respō. non congruit primo dicto, sed superiori. Non. n. congruit vltimæ sed primæ responsioni, quam fecit ubi seruus creditori domini sui solui mādauit. Vel dic creditori creditoris, qñ, s dominus erat creditor serui.

g *Accepero.*] eram ergo creditor eius.

h *Mandati.*] Nota, q̄ per hoc probatur, q̄ de peculio non est actio, * & idem in similibus: sed formula. ss. ī. de dolo. l. oleū. §. hæc actio & inf. eo. l. depositi. in princ. & inf. de in rem ver. & idem §. idem ait. & ī. de neg. gest. l. mandasti Arg. §. inf. de re. sic in. vend. l. Titius. Item quid prodest hæc solutio domino facta cum alia manu sibi auferatur? R̄n. fit insolidum solutio, sed reuocatio non: sed quatenus peculium est.

i *Accipias.*] quod dictum est in superiori proxim. §. Iulianus, in mandatore, vel ad proximum referas.

k *Soluisset.*] nam tūc mandati de peculio si mandato filii soluit: alias neg. gest. si non mandasset, agit contra me.

l *Condicturum.*] Sed cū nomine alieno soluit, cur non expectat in indebito soluto ratihabitio? Respō. quia semper præsumit hoc ratum haberi. Accur.

1† Vl fideiusserint uel alias interuenerint, vel mandauerint.

* De peculio non orit actio. vi. l. in di. Tracta. in ver. Actio d peculio uide inf. l. in bona fidei, cū apost. ibi super uer. actionem.

Quod filius. Septima ibi, Si seruus. Venio igitur ad secundam partem principalem: quia prima est clara, & examinemus hunc §. per partes, & illa secunda pars hoc dicit. Seruus fideiubendo, uel mandando extra causam de peculio, non obligat dominum de peculio; sed fideiussori dato à filio contra patrē, actione hac succurritur, si ipse est creditor. alias mādatarius totum condicit, & fideiussor utitur exceptione. h. d. Bart.

¶Si filiusfamilias vel seruus a pro aliquo fideiusserit, 1 † vel alias interuenerit, vel mandauerit: tractatum est, an sit de peculio actio. Et est verius, in seruo causam fideiubendi, uel mandandi spectandam, quam sententiam & Celsus libro sexto probat in seruo fideiussore. Si igitur quasi intercessor seruus interuenerit, non rem peculiarem agens: non obligabitur dominus de peculio. b

¶Iulianus quoque libro duodecimo Digestorum scribit, si seruus c mandauerit, ut creditori meo solueretur, referre ait, quam causam mandandi habuerit: si pro creditore suo d solui mandauit, obligatum esse dominum e de peculio: quòd si intercessoris officio functus sit, non obligari dominum de peculio. Cui congruit f quod idem Iulianus scribit, si à filio meo fideiussorem accepero: g quicquid à fideiussore accepero, id me non de in rem uerso, sed de peculio actione mandati h præstaturum: idem accipias i & in serui fideiussore: idemque si alius mihi pro filio meo debitore soluisset. k quod si filius meus debitor non fuisset, exceptione doli fideiussorem vsurum, & si soluisset, eum condicturum l scribit.

Hæc est septima pars, & hoc dicit, Dominus ex compromisso facto per seruum non obligatur. Bart.

¶Si seruus, cum se pro libero gereret, compromisit, quæritur, an de peculio actio ex pœna compromissi, quasi ex negotio gesto danda sit, sicuti traiectitiæ pecuniæ datur? Sed hoc & Neruæ filio, & mihi videtur verius, ex compromisso serui non dandam de peculio actionem: m quia si in 2 † iudicio condemnetur seruus, datur in eum actio. n

Hæc est tertia pars principalis, & hoc dicit. Filius fideiubendo, compromittēdo, & contrahēdo, patrem obligat de peculio. hoc dicit, & in hoc differt à seruo. Bartolus.

¶Sed si filius fideiussor, vel quasi interuentor acceptus sit: an de peculio patrem obliget, quæritur? Et est uera Sabini, & Cassii sententia, existimantium semper obligari o patrem de peculio, & distare in hoc p à seruo: quare & ex compromisso pater tenebitur: & ita Papinianus, quoque libro nono Quæstion. scribit: nec interest 3 † ait, ex qua causa compromiserit: verum ex ea causa ex qua potuit cum patre de peculio agi: 4 † an verò ex 5 † ea, ex qua non potuit, q cum ex stipulatu r pater conueniatur.

Istum §. diuisi cum præcedentibus, & hoc dicit. In iudicio quasi contrahitur: & ideo iudicati pater tenetur, primæ actionis origine non inspecta. Bartolus.

¶Idem scribit, iudicati quoque patrem de peculio actione teneri: quod 6 † Marcellus putat, etiam eius actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati: nam sicut 7 † stipulatione cōtrahatur cum filio, ita iudicio contrahi: s proinde non originem t iudicii spectandam.

m *De peculio actionem.*] s. in dominum, ut hic, & supra de ac. non distinguemus, §. si seruus. Accur.

n *Datur.*] in eū actio, scilicet in dominum: nam cum seruo non potest esse iudiciū: licet cū filio sic, vt ī. de iureiur. l. quanto magis, & sup. si quis cau. l. quoties. Accur.

o *Semper obligari.*] nisi donandi animo fideiubeat: nam donare non potest, ut inf. de donatio. l. si filiusfa. & sup de pac. l. contra iuris. §. si filius.

p *Distare in hoc.*] Item differt in Macedon. Item, quia seruus manumissus non tenetur ex ante gesto, ut sup. de negoc. gest. cum actum: secus in filio emancipato, ut supra, quod cum eo. leg. secunda.

q *Ex qua non potuit.*] potest ex contractu, vel quasi: non potest ex maleficio, vel quasi, ut supra de his, qui deie. uel effud. l. prima. § cum seruus, & infra eod. l. §. ex furtiua.

r *Ex stipulatu.*] non prima actione. Accur.

s *Iudicio contrahi.*] Id est sententia. Nota ex sententia quem obligari ex quasi contractu, ut supra de noxa. quoties, & l. sequen. argumen. contra C. de vsur. rei iudicatæ. l. fin. in eo, quod dicit sortis tantum centesimas quadrimestres vsuras, non vsuras tamen licet sint in condemnationem deductæ. Accur.

t *Non originem.*] Nota originem non inspici in actione super qua cœpit esse iudicium. Argumen. tamen contra. C. ad Macedonia. si filius, & infra de fideiuss. tutor. l. 1. & non titulos &c. Item contra, infra de donatio. qui id i principio, sed ex liberalitate ibi intercessit prior causa, quæ quia remuneranda est, inspicitur ut infra de re iudicata. l. ne liberalitate. & infra manda. l. si verò non re. §. idem Pomponius, & dicas hic originem: infra actionem super qua poterat esse iudicium. Accursius.

2† Fl. dest. 2.

3† Fl. interesse.

4† Fl. agere.

5† Flor. dest. ex.

6† Dua. qq. & Marcel.

7† Fl. in stipulatione, contrahatur.

Iudi-

dam, sed ipsam iudicati a veluti obligationem: b quare & si quasi defensor condemnatus fit: idem putat.

Ex maleficio non datur haec actio, nisi inquantum locupletatur peculium. Bartolus.

¶ Ex furtiua causa a 1† filio quidem familias condici posse constat: an uero in patrem, vel in dominum de peculio danda sit 2† actio, quaeritur? Et est uerius, inquantum locupletior dominus factus est, 3† ex furto facto actionem de peculio dādam. Idem Labeo probat: quia iniquissimum est ex furto serui dominum locupletari c impunè: nam & citra d 4† rerum amotarum actionem filiaefamilias nomine, in id quod ad patrē peruenit, competit actio de peculio.

Qui obligatur saluam fore rem pupilli, non obligatur de quolibet singulari. Bart.

¶ Si filiusfamilias duumuir pupillo rem saluam fore caueri non curauit: Papinianus lib. 9. 5 † Quaestionum, de peculio actionem e competere ait. Nec quicquam mutare f arbitror, an uoluntate patris decurio factus sit: quoniam rempublicam saluam fore pater obstrictus est. g

Hucusque Iurisconsultus exposuit verba edicti, ex quo agitur tribus modis, scilicet de peculio, & de in rem verso, quod iussu: modo est videndum quid sit peculium, & ista lex diuiditur in quatuor partes. Nam primò ponit dictum. Secundò rationē dicti. Tertiò illam probat. Quarto illam limitat. Secunda ibi, Nam cum. Tertia ibi, Sed hoc. Quarta ibi, Si uerò, & breuiter hoc intendit. Peculium sola voluntate domini constituitur, interueniente traditione vera vel ficta: secus si nulla traditio interueniat. Bart.

Pomponius lib. 9. 6 † ad Sab.

LEX IIII.

Peculium 7 † est non id, cuius seruus seorsum à domino rationem habuit: 8 † sed q dominus ipse separauit, 9 † suam substantiam à serui ratione discernens; h nam cum serui peculium totum adimere, uel augere, i vel minuere dominus possit, animaduertendum est, non quid seruus, sed quid dominus constituendi seruilis peculij gratia fecerit. Sed hoc ita verum puto, si debito seruum liberare uoluit dominus: ut etiam si nuda voluntate remiserit * dominus quod debuit, desinat seruus debitor esse.

¶ Si uerò nomina ita fecerit dominus, ut quasi debitorem se seruo faceret, cū re uera debitor non esset: contra puta. k Re enim, l non verbis peculium augendum est.

Hic ponitur conclusio supradictorum: & hoc dicit, Peculium non potest constitui domino ignorante: licet posset diminui, si seruus etiam ex delicto eius debitor constituitur. hoc dicit, & habet duas partes. Nam ponit primo, quod peculium ignorante domino constitui non potest. Secundò, quod ignorante domino diminui potest, secunda ibi, sed saepe. Bartolus.

¶ Ex his apparet non q 10† seruus ignorante domino habuit, peculium 11† esse, sed quod uolente: alioquin & quod surripuit seruus domino fiet peculij: quod non est verum. Sed saepe fit, vt ignorante domino, m incipiat minui serui peculium: veluti cum damnum domino dat seruus, aut furtum facit.

Iste §. cadit in summario praecedentis §. Nam sicut supra diminuitur peculium ex furto serui: ita & quando opem ipse facit in eo quod à fure consequi non potest. Bartolus.

¶ Si opem ferente seruo meo furtum mihi fece-

a *Iudicati.*] originem. Accur.
b *Veluti obligationē.*] alterius contractus.
c *Locupletari.*] ut sup. quod met. cau. si cum §. Pedius, & infra eodem, in bonae fidei. Et no. q ex hac lege, & & supra de iudic. l. tā ex contractibus, dico, q omnis actio, etiam ex delicto, datur de peculio inquātum locupletatum est.
d *Nam & citra.*] vt infra rerum amot. l. & ideo. §. si filiusf. & ī. de condict. fur. Iulianus. Accur.
e *De peculio actionem.*] hoc quando inuito patre fuit elect⁹, ut hic: & C. ne filius pro patre. l. si. & C. quod cū eo. l. 1. si autem eo volente, idem fideiussisse pro eo uidetur: & iō insolidum tenetur. vt in praedicta l. 1. C. qd cum eo. & infra ad munic. l. quoties. & nihilominus de peculio, si placuerit actori vt hic subiicit. Accur.
f *Mutare.*] vt dicam, patrem teneri insolidum.
g *Obstrictus est.*] non autem obstrictus est rem pup. sal. fo. sed tenetur solum de peculio, ut inf. ad muni. l. quoties §. pe. & de ma. conue. l. 1. §. fi.

PEculium est.] CASVS. Non illud solum dicitur peculiū q habet seruus seorsū a rationib. dñi: sed q ipse dñs separauit, ut in peculio haberet: cui facultas est augere, vel minuere peculiū: videlicet, vt si dñs serui creditor, res suas q apud seruum sunt, permittat esse iure peculii: licet traditio non interuenerit: suffi. it tamen nuda voluntas eius ad augēdum pe. Si vero dominus est creditor serui, non ēt se debere constituit: non propter hoc augetur peculium re.
¶ *Ex his*] Ex praedictis apparet, quod non est peculiū quod habet seruus ignorante domino, sed eo volente: vnde si seruus res domino surripiat: nō erūt in peculio. An aūt ignorante dño possit minui peculium? Et dicitur quod sic.
¶ *Si opem.*] Si seruus in rebus domini damnum dederit aut furtum: item si alius domino furtum facit, & ei seruus opem ferat: si dominus de peculio à creditoribus, peculij conueniatur, deducit quod sibi debetur eo nomine.
¶ *Si uerò.*] Licet quicquid est in peculio, domino debeat: remaneant tamen res peculiares: quia si sibi dñs debitū remittat uel alias pro seruo dñs soluat, pe. ulium constituitur.
¶ *Non solum*] Si habebam duos seruos, vnū ordinarium, & alium vicarium: non solum illud, q habet vicari⁹ seorsum à substantia mea, ↄstitutione mea erit peculium: sed hoc quod habet ab ordinario. Viuianus.
h *Discernens.*] vt hic, & inf. eo l. depositi. §. fi. idem si passus fuerit apud seruum esse, vt inf. eo. quam Tuberonis. §. sunt quidam. & l. non solum. quandoq; tñ dicitur peculium quicquid seruus naturaliter tenet, ut ī. de acq pos l. quod seruus. Item & aliis modis, ut dixi in tube.
i *Vel augere.*] s. nuda volūtate quandoque, vt statim subiicit: sed hoc ita &c. Accur.
k *Contra puto.*] quod possit augeri nuda voluntate domini, ut infra de dona. l. nuda.
l *Re enim.*] & in superiori casu re, non verbis augetur, cum pro tradita habeatur res, vt Instit. de rerum diuis. § interdum, & inf. eo l. non statim.
m *Ignorante domino.*] non posset augeri de rebus dominij: tamen minui potest, ut subiicit. Item & augeri potest aliunde, ut supra eod. l. peculium.

Dedu-

1† Fl. deest, à.
2† Fl. danda esse quaeritur.
3† Fl. esse.
4† Fl. circa.
5† Al. lib. 8.
6† Fl. li. 9.
7† Fl. peculij est.
8† Fl. habuerit.
9† Fl. separauerit suum à serui rōne discernēs: al. ut, quod dominus ipse separauit in substantia serui suum à serui rōne etc. Legendū ita videtur separauerit suum à seruo rat. &c. Duar.
* Bar. hic not. istum text. ad hoc, q remittere est dare q quę facit & concor. text. l. si mulier sup. de condi. ob cau.
10† Fl. quid, & inf.
11† Fl. peculij esse, sed quod.

a *Deducendum est*]cum conuenior a creditore peculiari. Accursius.

b *Possum*] ab eo, qui furtum fecit. Et sic no. de peculio non deduci, si aliunde potest dominus consequi aliqua actione, vt hic: & infra eodem si noxali. §. quod autem. Item deductio hic quo ad rem; non quo ad pœnam, vt infra eod. sed est quæstionis 58 quomodo loco tex: cum ille, qui opem fert, condi. furti. non teneatur, vt supra de condi. furt. l. proinde, quæ est contra. Sol. hic peruenit ad seruum; ibi non peruenit ad eum, qui opem tulit. Vel hic excipiendo potest: ibi agendo non potest. Accur.

c *Si aere.*] idest quam uis.

d *Dominico.*]quia seruus debet domino.

e *Manet.*] in hæreditate idem, vt infra, de verborum signif. l. hæreditatis appellatio. in dote idem, ut infra de impen. in re. dot. fac. l. quod dicitur. & infra, de iure do. si is, §. quod dicitur. & sic sunt arg. 1 pro vasallo, qui fecit feloniam & ei a domino est remissa, quod videtur habere feudum ex veteri concessione: vnde transmitteret ad agnatos si sine liberis decederet, & ad hoc facit infra, de liber. & posthum. l. filio quem. & supra de pactis l. si vnus, §. quod & in specie.

f *Cuius in peculio.*] id est ab ordinario, vt hic, & infra eo. l. definitio & secundum hoc intelligitur infra l. proxi. in fine.

D *Eposui.*] CASVS Apud seruum tuum rem aliquam deposui: eam deteriorauit, vel amisit per dolum: teneberis tantum de peculio. Si vero dolum commisisses: teneberis insolidum: & hoc in prima. Idem est si seruo tuo rem precario concessi; de peculio tantum teneberis. Idem est in filiofamilias, & in patre, & in vtroque casu: & hoc in secunda. Si vero dicebas filium meum tibi debere decem, & d tulit tibi iusiurandum, & iurasti, certè tibi teneor de peculio. Non idem in seruo, qui liberam non habet peculij administrationem: ne sit contrarium supra de iureiuran. l. quemadmodum. Solu. in iudicio iurare non potest seruus, ut hic: extra sic, vt ibi.

¶ *Peculium*] Dicitur autem esse peculium, quod habet seruus separatum a substantia domini permittentis deducto inde, quod domino debetur. Hanc definitionem reprehendit, dicens quod ad pecuniam vicarij non extenditur, quod reprehendit Celsus: quia dñs constituendo peculium, ordinario & vicario constituere videtur quam definitionem Tuberonis probat Celsus, adijciens pro quæstione, an pupillus possit constituere seruo peculium? & dicit quod non: sed a patre constitutum potest permittere, vt apud seruum remaneat. Idem dicit in furioso. Vnde si furiosus habeat seruum communem cum homine sanæ mentis, furiosus constituere non potest: alter potest. hoc dicit vsq; ad §. sunt quidam. in l. quam Tuberonis. Vi.

---

ris: id de peculio deducendũ est, a quo 1 † minus ob rem surreptam consequi possim. b

Hic dicit, quod sicut diminuitur peculium ignorante domino: ita etiam augetur, & breuiter hoc intendit. Licet ipsum ius vniuersale diminuatur: corpora tamen diminui nõ dicuntur. Bart.

¶ Si aere c alieno dominico d exhauriatur peculium serui: res tamen in causa peculiari 2 † manet: e nam si 3 † aut se uo donasset debitum dominus, aut nomine serui alius domino intulisset: peculium suppleretur, nec esset noua concessione domini opus.

In peculio vicarij, domini, & ordinarij uoluntas inspicitur. Bart.

¶ Non solum id in peculium vicariorum ponendum est, cuius rei a domino, sed etiã id, cuius ab eo, cuius in peculio f sint, seorsum rationẽ habeant.

In negotio gesto computantur contractus depositi & precarij, & iuramenti delatio a filiofamil. facta. hoc dicit. In §. peculium, qui sequitur, ponitur deriuatio nominis peculij. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictũ.

LEX V.

DEpositi nomine pater vel dominus duntaxat de peculio conueniuntur, & si quis 4 † dolo malo eorũ g captus sit. 5 † Sed & si precario res filiofamil. vel seruo data sit: duntaxat h de peculio pater dominusve obligatur. 6 †

¶ Si filiusfamil. iusiurandũ detulerit i & iuratum sit: de peculio danda est actio, quasi contractum sit. Sed in diuerso diuersum k est.

¶ Peculium dictum est, quasi pusilla l 7 † pecunia, siue pusillum 8 † patrimonium. Peculium m autem Tubero quidem sic definiuit (vt Celsus li. vj. Digestorum refert) quod seruus domini permissu n separatum a rationibus dominicis habet, deducto inde si quid domino o debetur.

Hic incipit prosequi verba definitionis: & hoc prosequitur per duas chartas & primò exponit, quid est dictum, permissu domini. &c. Bartolus.

Celsus libro 6. Digestorum.

LEX VI.

DEfinitionem 9 † peculij, quam Tubero exposuit p 10 † Labeo ait, q ad vicariorum peculia non pertinere: 11 † quod falsum est: r nam eo ipso, quod dominus seruo s peculium constituit, etiam vicarijs constituisse t existimandus est.

Informis patientia habetur pro consensu in his, quæ sunt modici præiudicij, secus si magni. Bart.

Vlpianus libro 29. ad edict.

LEX VII.

QVam Tuberonis sen-

---

g *Dolo malo eorum.*] si dicas filij & serui: tunc de peculio tantum tenetur pater, & dominus: si dicas eorum, idest patris & domini: tunc insolidum de dolo, & non de culpa, ut infra deposi. l prima, §. si filiusfamilias, & infra eodẽ in bonæ fidei. & sup. commod. l. tertia, §. si filiofamilias.

h *Duntaxat.*] vt hic, & infra, de preca. si seruus conuentus. Accursius.

i *Detulerit*] actori.

k *Diuersum*] imò idem videtur, vt sup. de iureiuran. l. quidã, quæ est contra. Sed hic in iudicio: ibi extra, vel hic non habet liberam peculij administrationem: ibi sic.

l *Quasi pusilla*]idest, parua pecunia, & parsimonia quæsita, vt infra eodem, l. peculium. Accur.

m *Peculium,*] scilic. serui. Ioan.

n *Domini permissu.*] vel quasi domini, vt ordinarij, vt supra l. proxi. in fine, & infra l. proxima. Accursius.

o *Si quid domino.*]hoc large accipe.] id est ei, qui de peculio conuenitur, ut infra eodem. si noxa § fina. sed & alijs debita deducuntur interdum, vt infra eodem, sed & si. §. peculium, & § preterea.

p DEfinitionem. Exposuit.] idest fecit, ut supra l. proximo fin l.

q *Vt Labeo ait*] & male. Accursius.

r *Quod falsum est.*] scilicet dictum Labeonis, & hoc probat.

s *Seruo*] ordinario.

t *Constituisse.*] idest constituisse permisisse. Io. vt supra eo. peculium, § fin.

QVam Tuberonis] CASVS. In princip. l. est in casu præcedenti.

¶ *Sunt quidam.*] An seruus possit habere peculium, nisi dominus concedat & tradat? Dicunt quidam quod non. Vlpianus dicit quod sic: si seruus est in libera administratio ne

---

1 † *Alias q.*

2 † *Pla. peculiaria.*

3 † *Alias, nã & si.*

* No. etiã vltra sm Bal. arg huius glo. quod si quis remisit alicui offensam, non possit petere pœnam pacis ruptæ. de quo conuentor. & facit lex 3. de adi. lega. inf.

4 † *Pla. & si quid.*

5 † *Flo. captum alias, captum sit. Halo.*

6 † *Flor. obligantur.*

* *Bald. hic dicit alibi melius non probari quam hic, quod per iusiurandum quasi cõtrahitur sicut per sententiã, & alibi expressius nõ habetur.*

7 † *Alias, pusilla.*

8 † *Alias, pusillum.*

9 † *Flor. definitio.*

10 † *Duaro exposuit vt Labeo.*

11 † *Flo. pertinere.*

de peculij: quam non habet nisi domino specialiter concedente: sed non est necessarium, vt dominus sciat, quæ res sunt apud seruum.

¶ *Tam autem*] An seruo pupillo pater, vel dominus possit concedere peculium? Dicitur quod sic, & hoc in prima. An autem seruus vel filius, si incidat in furorem, nihilominus possit retinere peculium? Dicitur quod sic, & hoc in secunda: & est ratio in litera.

¶ *In peculium.*] Nō solum res mobilis, sed etiam soli, item Stichus potest esse in peculio, scilicet seruus vicarius: & hoc in secunda. Si vero res peculiaris surripiatur, an quod debetur actione furti, imputetur? Dicitur quod sic: & hoc in tertia. Item si hæreditas, vel legatū fuerit sibi relictum: illa erit in peculio: & hoc in quarta. Et si aliquid in negotio domini impendit, illud imputabit. Item si dominus conuenit debitorem peculij, & exegit &c. Idem si seruus aliquam rē emit, & euicta est, & dominus duplum fuerit consecutus, illud &c. & nisi dominus dicat expresse q̄ nolit illud esse in peculio: imò verius si dominus, nec velit, nec nolit. Item si seruus seruo aliquid debet, illud &c. An autem voluntas sufficiat sola ad constituendum peculium? Dicitur quod non: sed oportet quod traditio aliqua interueniat, vel re aliqua existente penes seruum, patiatur dominus in peculio eam esse, quia tunc sola patientia p̄ traditione habetur: sola autem voluntas domini sufficit, vt res desinat esse in peculio: & hoc in quinta. Si vero dominus in re peculiari damnum dederit, uel surripiat, erit in peculio: & si extraneus duplum consecutus fuerit: dominus illud in peculio computabit. Hoc dicit cum duabus ll. sequen. Viuianus.

1 † Flo. idest.
2 † Flor. adimitur.
3 † Flo. vt ex duobus dominis apud alterum.
4 † in archet. semel tantum sunt illa verba apud alterum: sed ea geminauit Taurel. ex mansuetis. vt ipse ait in adnot.
5 † Flor. Si ve quidam (inquit) putāt peculium seruum habere non posse, nisi &c. Sic emendauit Taurel. ex Ant. Augu. li. 1. c. 9.
6 † Alias seruus.
* Nō argu. hu ius litera secū dū Bald. q̄ ad hoc, vt procurator habeat liberam oportet, q̄d dominus expresse concedat liberam.
7 † Floren. de est. dominus ex necessitate.
8 † Idest, pinguius, vide Alc. li. dispū. 2. c. 4. Gel. lib. 14. c. 1.

tentiam a & ipse Celsus probat: & adiicit, pupillum, vel furiosum constituere quidem peculium seruo non posse: verum ante constitutum, idest, vel 1 † ante furorem, vel a patre pupilli, non adimi 2 † ex his causis: b quæ sententia vera est, & congruit cum eo, quod Marcellus apud Iulianū notans adijcit, posse fieri, vt 3 † apud alterū ex dominis seruus peculium habeat, apud alterū 4 † non: vtputa si alter ex dominis furiosus sit, vel pupillus. c 5 †

¶ Sunt quidā, (inquit) qui putant, peculium seruum 6 † habere non posse, nisi concedente d domino: ego autem puto non esse opus concedi e à domino, peculium seruum habere, f sed non adimi, g vt habeat.

¶ Alia causa est peculij liberæ* administrationis. h nam hæc specialiter i concedenda est.

¶ Scire k autem non vtique singulas res debet dominus ex necessitate, l 7 † sed παχυμερέστερον. 8 † & in hanc sententiam Pomponius inclinat.

Hic exponit verbum, seruus, positum in definitione. Bart.

¶ Tam autem pupillum m filium, quam seruum peculiū habere posse Fædius libro decimoquinto scribit: cum hoc (inquit) totum ex domini constitutione pendeat. Ergo & si furere cœperit seruus vel filius, retinebunt peculium.

Hic exponit verbum, quod positum est in definitione. Bart.

¶ In peculio autem res esse possunt omnes, n & mobiles, & soli. Vicarios quoque in peculium potest habere, & vicariorum peculium: hoc amplius, & nomina debitorum. Sed & si quid furti actione seruo debetur, vel alia actione, peculium computabitur: hæreditas o quoque, & legatum, vt Labeo ait: sed & id, quod dominus 9 † debet, sibi in peculium habebit: si fortè in domini rationes 10 † impendit, p & dominus ei debitor manere voluit: q aut si debitorem eius r dominus conuenit. f Quare si fortè ex serui emptione t euictionis nomine duplū dominus exegit, in peculium serui erit cōuersum: nisi fortè dominus eo proposito fuit, vt nollet hoc esse in peculium serui. Sed & si quid ei conseruus debet, erit peculij: si modò ille habet peculium, vel 11 † habebit. u

Hic exponit verbum, separatum a rationibus dominicis, positum in definitione. Bartolus.

e *Concedi.*] per traditionem. Accursius.
f *Habere*] scilicet semper.
g *Adimi.*] dummodo dicat, vt habeat in peculium, vt infra l. proxi. Sed non, scilicet aliquando & sic ex tacita voluntate habet peculium seruus ex quo fit dominus quod dic vt supra eodem, l. peculium. Accursius.
h *Administrationis.*] cum res sint apud seruum, vt hic: & supra de min. l. etenim, & tales sunt res quas verisimile est dominū velle habere, vt infra eo. l. non solum. secus si non sunt apud eū, vt supra eod. l. peculium, in princip. Accursius.
i *Specialiter.*] hoc ideo, quia continet alienationes rerum. Item solui ei potest a debitore peculiari, & ipse alijs soluere, vt infra, de solu. l. q̄ seruus & delegare, vt inf. eo. l. libera, in fi.
k *Scire.*] quando dominus concedit peculium.
l *Ex necessitate.*] sed esse eius voluntatis, vt sint apud seruum in peculio, etiam quæ ignorante eo quæruntur, vt infra eod. non solum, in prin. & l. peculium & ex eo Accu.
m *Pupillum.*] propriè quo ad eum quilibet est. impropriè quo ad seruum impuberem, ut inf. de verbo. sign. l. pupillus: imò propriè quo ad vtrūque.
n *Omnes.*] idest omnis generis res, si tā in bonis alicuius esse possunt, secus ergo in sacris rebus, religiosis & sanctis, & libero homine: quæ sunt ī bonis nullius, vt Institu. de rer. diui. §. nullius. Accur.
o *Hæreditas*] seruo relicta.
p *In domini rationes impendit*] scilicet seruus, vel ipse dominus accepit, vt infra, de in rem ver. l. filius in fin. Sed contra uidetur, quia peculio seruo legato non uidetur hoc debitum a domino relictum, quod seruus in rationes domini impendit, vt infra, de pecu. leg. l. si peculium, §. sicut, & Instit. de leg. §. peculium. quæ sunt contra. Sed dic quod ibi speciale, quia & totum aliud peculium seruus lucratur: vnde & hoc domino remisisse fingitur, vt infra manda. si vero non remunerandi, §. idem Pomponius. Vel ibi noluit dominus illud in peculium computari. Accursius.
q *Voluit.*] i. non noluit, ut inf. statim: nisi fortè &c. q̄ est medium inter velle & nolle, ut supra de tributo. l. 1. §. pen. Accursius.
r *Eius.*] scilicet seruum.
f *Conuenit.*] i. exegit.
t *Emptione*] quam fecit seruus. Accur.
u *Vel habebit*] alias nullus esset eius debit.

9 † Flor. sibi debet in peculium habebit.
10 † Flo. rationem.
11 † Duar. vel prout habebit.

a *Quam Tuberonis sententiam.*] quæ est contra. supra l. proxi. in fin. Accur.
b *Ex his causis.*] scilicet quia hic furiosus est, ut Insti. quibus non est permissum face. test. §. furiosus: vel quia successit pupillus, vt supra de instit. l. si quis mancipijs, §. si impubes. & facit sup. eo. l. licet, §. idem adiicit, & §. in furiosi.
c *Vel pupillus*] idem & in alijs exemplis multis, vt inf. eodem, quis ergo.
d *Concedente.*] per traditionem. Vel dic secundo (quod est verius) concedente expresse, quod corrigit: quia quandoque tacitè, vt hic subijcit, & infra eodem, l. non solum. & sic bene subiicit, alia causa &c.

a **N**On statim. Apud eum.] scilicet seruum.
b Contra autem.] No. nam non fit de leui sit datio, vt ablatio: vt j. eo. l. peculium. § si verò dominus. Sed arg. contra. j. de reg. iur. l. nihil. & in auth. de defen. ciui. § nō habente. & Insti. de hære. qua. & dif. § fina.

c **S**Ed si damnum. Haberi.] Nunquid solum simplū, an uerò, & pœna? Respon. simplum, ut j. de pec. leg. l. quod. § si conseruum. Ioan. facit infra eod. si noxa. § sed si à debitore contra.
d Ab eo.] scilicet extraneo. Accursius.

PEculium.] CASUS. si seruus domino debeat, illud deduceretur, & residuū intelligitur peculiū esse. Item & si quid debeatur his, qui sūt in potestate domini; puta filiofam. uel seruo, vel ei, qui fuit sub eius tutela, uel cura, & his omnibus casibus deducet; nisi domin[9] fuerit in dolo, puta quia dolo induxit, uel seruum, uel filiū, ut se illis obligasset, uel quia in fraudē peculiariū creditorū peculium ademerat, uel minuerat, quia in hoc casu deducit: & si in prædictis deducet eū sibi quid à seruo debeatur, & his, qui sunt in potestate; quare non deducet, si qd debeatur ijs, qui in tutela, vel cura sua sūt; quia dñs his tenetur; & à se exigere debet; & ideo deducit; quia non est uerisimile dominum illud uelle esse in peculio, q sibi debetur, uel illis pro quib. debet à se exigere dominus, si sit debitor alicuius, cuius negotium, vel tutelam gerit.

Sed & credatur.] Habebam seruum, Aliquis cum eo contraxit: & factus creditor fuit in decem. decessit. & eundem creditorem hæredem institui, hic creditor deducit, q sibi debetur, si conueniatur ab alijs creditoribu. Siue seruus accepit libertatem in testō meo, siue non: item siue legatus fuerit purè, siue sub conditione alicui, non obest quo minus deducat, quod sibi debet seruus: licet dominiū serui purè legati nullo momento apud hæredem remanserit. Cum verò sub conditione legatus fuit, in hoc casu minus dubium est: quia hæres deducet. Et hoc probat Iulianus tali exemplo: Seruus Titij tenebatur mihi in decem: decessit seruus, vel Titius: eum manumisit postea Titius, & me hæredem instituit. intra annum à tempore mortis serui, vel manumissionis conuenior de peculio, deducam, q mihi à seruo debetur: quia intra annum, cum tibi successi: conueniri de peculio poteram: neque tamen dominium serui vnquam nactus fui.

Siue.] Non refert ex contractu, q domino debeatur à seruo, an nomine reliquorum; puta quædam in bonis domini intulit seruus: quædam non intulit adhuc: si ergo seruus domino furtum fecerit, dominus deducet. Sed an simplum, an duplum, perinde ac si extraneus ei fecisset furtum? Respon. tantū simplex deducet: & hoc in prima,

1† Fl. lib. 4.
2† Fl. in peculio hoc non computabitur.
3† Fl. lib. 11.
4† Fl. potest.
5† Fl. imputandum.

Paulus lib. 17. 1† ad Sabin.

L E X VIII.

NOn statim, quod dominus voluit ex re sua peculij esse, peculium fecit: sed si tradidit, aut cum apud eum a esset, pro tradito habuit: Desiderat enim res naturalem dationem. Contra autem, b simul atque noluit, peculium serui desinit peculium esse.

Quod dominus subtraxit, vel deleuit, non est in peculio, secus si seruus subtraxit. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X IX.

SEd si damnum seruo dominus dederit in peculio, 2† hoc non computabitur, non magis, quàm si surripuerit. Planè si conseruus dederit damnum, vel surripuerit: in peculium videtur haberi. c & ita Pomponius li. 12. 3† scribit. Nam & si quid dominus ab eo, d qui rem peculiarem surripuit, vel consecutus est, vel consequi potuit: 4† in peculium esse computandum 5† Neratius lib. 2. respon. scribit.

Id quod debetur domino: non censetur esse de peculio: quia tacitè uidetur esse à domino exceptum, vel exactū. h. d. Pau. de Cast.

Si ipsi.] Si seruus se vulnerauit, & sic deterior factus est in quinque, cum valuit decem; an illa quinque possit dñs deducere si conueniatur ab alijs creditoribus, quòd seruus deterior factus fuerit in quinque, quæritur? Et rñ. q non; non magis quàm si se occidisset, & hoc in secūda. Si verò sumptum aliquem dñs fecit in curando eum vulneratum à seipso seruo; an eum deducere possit? Dicitur, q sic: licet aliàs si ægrū eum curasset, & impendisset, non deduceret; quia videtur donasse, cum ad hoc tenebatur. & hoc in tertia. Item si dominus pro seruo suo obligatus sit, deducet; nisi in rē domini versum est; quo casu secum compensabit, & hoc in quarta. Sed & si dominus fideiussit pro seruo, deducet Iulianus tamē distinguit in prædictis duobus casibus; cum domin[9] iussit, & fideiussit, nō adhuc soluit ex his causis, an non deducet, vt si soluat, deducat; alioquin non; sed creditori soluat accepta cautione à creditore, q sibi refundet retro; si ab eo apud quem fideiussit, uel ab eo, q iussu suo credidit, conueniatur, vt sic possit creditor medij temporis interusurium, i. commodū consequi usurarum.

Sed si.] Duo erāt creditores peculiares serui; ab uno dominus conuentus de peculio, & condemnatus, si postea ab alio conueniatur; an possit deducere, quòd alij debet ex condemnatione, quæritur? Et respond. q sic; quia perinde est ipsum condemnatum esse, ac si soluisset sponte. & hoc in prima. Si verò ab alio conuentus, & lite contest. pendente adhuc iudicio ab alio conueniatur, & condemnetur: an possit deducere id, pro quo erat conuentus priori iudicio, quæritur? Et respon. q non: quia in actione de peculio potior est conditio eius, qui ad sententiam prius peruenit, quàm qui litem prius contestatus est. h. d. vsque ad l. si noxali. Viuian.

6† Fl. ei. § 1. præced.
7† Fl. computandum est.
8† Fl. imminuerint.
9† aliàs, nam & si.
10† Dum quamuis vel tut.

Idem. L E X X.

PEculium 6† autem deducto, quod domino debetur, computandum esse: e 7† quia præuenisse dominus, & cum seruo suo egisse creditur. Huic definitioni Seruius adiecit. f Et si quid his debeatur, qui sunt in eius potestate: g quoniam hoc quoq; dño deberi nemo ambigit.

De peculio deducitur non solum id, quod debetur patri, vel domino, sed etiam id, quod debetur ei, qui est sub tutela, vel cura ipsius domini; vel patris: aut cuius negotia ipsi gerunt. Pau. de Castro.

¶ Præterea id etiam deducetur, quod ijs personis debetur, quæ sunt in tutela, vel cura domini, vel patris, vel quorum negocia administrant, dummodo dolo careant; h quoniam & si per dolum peculiū, vel ademerint, vel minuerint, 8† tenentur. i Nam 9† si semper præuenire dñs, & agere videtur; cur non dicatur etiam hoc nomine eum secum egisse, quo 10† vel tu-

e Computandum esse.] scilicet dico ego Vlpianus, vt hic, & j. eo. l. depositi. § fi. & j. de tribu. l. j. in prin. & § peculiarem. & j. eod. si noxali § quod autem.
f Adiecit.] Hæc adiectio non fit in actione de in rem verso: sed tantum sibi debitum deducit: vt j. de in rem ver. l. si pro parte. § si domini. Accur.
g In eius potestate.] nisi vicario eiusdem serui, cuius nomine conuenitur, debetur, vt insti. q cum eo. § cum autem. & § aliquando. & j. eo. si seruus meus.
h Careant.] pater & dominus posset enim fecisse obligari seruum, vel filium his personis dolosè.
i Tenentur.] pater, & dominus: si in dolo fuerunt, nō aliàs, vt hic, & infra eod. l. summa. in princ. & infra de in rem ver. l. j. § j. & supra de tribu. l. illud. § sed si mercemnam probat deduci debere, quod prædictis personis debetur. Accursius.

telæ, vel negotiorum gestorum, a vel vtili actione b tenebitur? Nam (vt eleganter Pædius ait) ideo hoc minus in peculio est, quod domino, vel patri debetur: quoniam non est verisimile dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur. Sanè cùm ex cæteris causis ipsum à semetipso exegisse dicimus, c qui negotia, vel tutelam gerit: 1 † cur non etiam in specie peculiari exegerit, d quod exigi debuit? e Defendendum igitur erit quasi sibi eum id soluere, f cum quis g agere de peculio conabitur.

De peculio deducitur et quod debetur hæredi patris, vel domini, non tanquàm hæredi domini: licet non efficiatur dominus serui per aditionem, ut quia fuit illi relicta libertas purè, vel ipse seruus fuerit purè alteri relictus: vel fuit ipse mortuus, vel manumissus: & agatur de peculio intra annum. hoc dicit vsque ad §. siue autem. Paulus de Castro.

¶ Sed & creditor serui, qui hæres extitit domino eius, deducit de peculio, quod sibi debetur, si conueniatur: siue libertatem h seruus acceperit, siue non. idemque i & si purè legatus sit seruus. nam quasi præuenerit, & ipse cum 2 † seruo egerit: sic deducet, quod sibi debetur si conueniatur, K 3 † licèt nullo momento dominium in manumisso, l vel legato purè habuerit. m & ita Iulianus lib. 12. Digestorum 4 † scribit. Certè si sub conditione seruus libertatem acceperit, minus dubitatur, 5 † & Iulianus eodem loco scribit, hæredem deducere. dominus enim n factus est. Ad defensionem sententiæ suæ Iulianus etiã illud affert, o quòd si ei, qui post mortem serui, vel filij intra annum potuit conueniri de peculio, hæres extitero: P proculdubio deducam, quod mihi debetur. q

Ex quacunque causa debeatur domino, etiam ex delicto, deducitur in simplum, non autem cum pœna. Pau. de Castro.

¶ Siue autem ex contractu quid domino debeatur, 6 † siue ex rationum reliquis: r deducet dominus. Sed & si ex delicto debeatur, 7 † vt puta ob furtum, quod fecit: æquè deducetur. s Sed est quæstionis, vtrum ipsa furti æstimatio, i. id solum quod domino abest: an verò tantum, quantum si alienus seruus cõmisisset, i. cum furti pœnis? Sed prior t sententia verior est, vt ipsa furti u æstimatio sola deducatur. x

Pro damno dato per seruum in persona ipsiusmet serui, non obligatur seruus domino, etiam naturaliter: ideo illud non deducitur de peculio: sed pro impensis factis in curando, bene obligatur quando seruus ipsi seruit. secus si sine culpa sua accidit infirmitas. Paulus de Castro.

¶ Si ipse seruus y sese vulnerauerit, non debet hoc damnũ deducere, non magis quàm si se occiderit, vel præcipitauerit. Licet enim etiã seruis naturaliter in suum corpus sæuire. Sed si à se z vulneratum seruum dñs curauerit, sumptuũ nomine debitorem eum dño puto effectum: a quanquã si ægrum eum curasset, rem suam b potius egisset.

Supra declarauit qualiter dominus deducit sibi debitum: hic qualiter id, quod ipse debet seruo. Primò quando semel obligauit: & sic ex suo facto. Secundo quando ex contractu serui. Tertiò quando ex delicto. Secunda ibi: Sed & si. Tertia ibi: Si noxali. & hoc intendit. De peculio deducitur id, quod dominus soluit pro seruo, vel condemnatus est ad soluendum. quod verò simpliciter debet, si quidem ex suo contractu, deducit faciendo sibi caueri, & actione de peculio illo modo deducit. h.d. cum l. sequen.

a *Gestorum.*] directa.
b *Vel vtili actione.*] s. neg. gest. vt cum est curator: vt C. de neg. gest. curatoris.
c *Exegisse dicimus*] quod ipse debeat, ei cuius negotia gerebat Ioã. vt sup. de neg. gest. si pupilli. §. fi. & l. sin autem. & l. qui fine.
d *Exegerit.*] id est, exegisse credatur.
e *Debuit.*] quasi diceret, non est ratio differentiæ: ergo sit idẽ ius: inf. de verb. obli. l. à Titio in fi.
f *Soluere.*] id est, deducere pro pupillo.
g *Cum quis.*] scilicet peculiaris creditor.
h *Siue libertatem.*] Sed nõne extinguitur serui obligatio cũ dño successit creditor peculiaris? Respondeo: quia dominus quasi fideiussor est, vt j. de fideius. l. hæres à debitore. §. quod si stipulator. & arg. j. de verb. obl. cũ filius.
i *Idemq; &c.*] vt deducat.
K *Conueniatur.*] de peculio annali.
l *Manumisso.*] id est libero esse iusso.
m *Habuerit.*] sed recta via ad legatarium transit: vt inf. de fur. l. à Titio. Et ex hoc corroborãtur duæ nostræ sentẽtiæ. Prima, quia diximus hæredem nullo momento esse dominum, vt hic, & d. l. à Titio. & quia etiam ignoranti legatario dominiũ prædictum acquiritur, vt hic, & supra quemadmodum ser. amit. si partem. §. 6. Alij dicunt in vtroq; contra, & pro se inducunt. sup. de serui. Papinianus respond. & infra de condic. ft. l. si quis ita hæreditatem, & infra de suc. edic. l. j. §. decretalis. Accursius.
n *Dominus enim.*] s. hæres in hoc vltimo casu.
o *Affert.*] scilicet argumentum.
P *Extitero.*] ego creditor serui. Accur.
q *Debetur.*] vt j. eod. §. item. sic ergo, & deduco post manumissionem, vel alienationem. sunt enim mortuis similes, vt j. quando act. de pecu. est annal. l. prima. in prin. & j. de sol. inter omnes. & j. de sol. l. si mihi. Accur.
r *Reliquis.*] quia aliqua intulit, & alia inferre dẽt: vel et nil intulit, vt j. de ver. obl. l. verbum. Accursius.
s *Deducetur.*] s. in simplum, vt subijcit, & infra de acqui. rer. dom. l. homo liber. §. j. & j. de pecu. leg. l. id qd. §. j. & in. videbatur. quia actio de peculio ex delicto nõ datur, vt s. de ijs, qui deiec. vel effu. l. j. §. cum autẽ seruus. quæ est argu. contra Azo.
t *Prior.*] scilicet hic, vt ipsa, &c. Accur.
u *Furti.*] i. rei subtractæ. Io.
x *Deducatur.*] arg. j. de petit. hæredita. l. item veniunt. §. cum prædiximus.
y *Si ipse seruus.*] permittit ad hoc, vt dño damnũ sibi inflictũ per hoc nõ possit deducere de peculio, nõ autẽ licet de iure naturali, vel ciuili, vt j. de ædil. edic. l. cũ autem. § excipitur. imò punitur quis ideo: vt j. de re mili. l. omnes. §. qui se. Accur.
z *Sed si a se.*] l. ruo. Io. n.
a *Effectum.*] quia vbi se seruus vulnerauit, curare nõ tenetur dominus. alias sic, scilicet tenẽ curare. alias sit liber, vt C. de La. lib. toll. l. j. §. sed scimus.
b *Rem suã.*] arg. j. ad leg. Rhod. de iactu. l. nauis aduersa. i. si. l. *Obligatus.*]

1 † Fl. geret.
2 † Fl. & ipse seruum egerit.
3 † Fl. accesit. si conueniatur.
4 † Fl. decst. Digest. Iul.
5 † Fin. dubitatur.
6 † Fl. debeat.
7 † Fl. debeat.

a *Obligatus.*] hic articulus corrigitur ℐ. per Marcel. secundum quosdam, imo non corrigitur si exaudias hoc in eo casu vbi sic est obligatus, ut seruum liberaret: puta promisit animo nouandi.
b *Praestitit.*] de suo: ut ℐ. eo. in §. huius legis.

¶ Item deducetur de peculio si quid dominus serui nomine obligatus [a] est, aut praestitit [b] obligatus: ita & [1] † si quid ei creditum est iussu domini. eam hoc deduceri iustum esse Iulianus libro 12. digestorum scribit. Sed hoc ita demum verum puto, si non in rem domini, vel patris, quod acceptum est, peruenit: alioquin secum debebit compensare. Sed & si pro seruo fideiusserit, deducendum Iulianus libro 12. digestorum scribit. Marcellus autem in vtroque [c] casu, si nondum quicquam domino abest, [d] melius esse, aut praestare [e] creditori, aut cauere [f] [2] † refusurum se, si quid praestiterit dominus hoc nomine conuentus, quam ab initio deduci, [g] vt medij temporis interusurium [h] magis creditor consequatur. Sed si de peculio conuentus dominus, condemnatus est: debet [3] † in sequenti [i] actione de peculio deduci. [4] † coepit enim dominus, vel pater iudicati teneri. nam & si quid serui nomine non condemnatus praestitisset [k] creditori, etiam hoc deduceret.

c *In vtroque.*] id est, siue iussit, siue fideiussit.
d *Abest.*] re ipsa, ut hic, & C. mandat. si pro ea. licet absit in terpretatiue, ut sup. de nego. gest. si quis mandato.
e *Praestare.*] i. soluere.
f *Cauere.*] s. creditor ut hic, & ℐ. de damn. infect. l. ex facto. §. fin. & supra de petit. haer. l. cum idem. & de rei vendicat. is a quo. & l. a quo. & supra de tribu. l. procuratoris in fi.
g *Deduci.*] & propter hoc melius: ut medij, &c.
h *Interusurium.*] alias est interusuras. sed in Pisana litera est interusuriū quasi dicat commodum medij temporis: ut inf. solu. matrimo. si constante. §. quotiens. & supra de pign. act. l. non enim. * Accur.
i *In sequenti.*] Cur ergo hic secus, quam in superiori casu? Respond. hic purum, ibi conditionale vel in diem debitum erat: vel dic vtrobique purum, sed ibi erat habiturus moram iudicij: hic non, cum iam habuit, vt argu. sup. de mino. l. minor §. ann. Accur.
k *Praestitisset.*] s. de suo, non de peculio: vt supra ead. l. §. item deducitur.

1† Fl. deesse.
3† Due ut se teneat ille refusurum.
* Adde l. debitor de leg. 3. l. circa. ad leg. Falc.
3† Fl. debebit de seq. Duar. aut. debebit in.
4† alias, addunt hoc, sed si anni de peculio ego, & tunc oporteret deduci. coepit enim domi. hic Recte hac desunt, quae non solum vnsa sunt, sed et vel non sententiae perturbant. Duar.
a Occupantis in multis melior est conditio Viu. in eis te cō. de re. iu. in 6. vbi materia.

l *Si vero adhuc Conditio.*] Nota in hac actione occupantis esse meliorem conditionem, [a] vt supra de tribu. l. non enim. & infra eo. sum. na. §. sed si alij. sic & in pluribus agentibus & ex causa noxali, vt supra de noxal. l. si quis a multis. sic & in pluribus agentibus de in rem ver. l. sed di endum sic. & in pluribus agentibus ex eadem ca. vt infra de re indicata. l. inter eos sic & in pluribus, quorum quidam de peculio, alij de in rem verso agunt, vt infra de in rem verso l. e. §. certe.
m *Prior.*] imo quandoque qui prior est lit. contest. vt supra de iud. l. qui prior. & supra de procu. pluribus. & infra de leg. 3. si pluribus. in fi. & infra de verb. oblig. si Titius. Accur.

S*I noxali.*] CASVS. Seruus tuus fecit mihi damnum, conueni te noxaliter vt emendares damnum, vel seruum pro noxa dares, obtulisti mihi decem pro damno: quia in tantum erat damnum meum. si conueniaris ab alijs creditoribus, an possis illa decem deducere, quaeritur? Et respon. quod sic & hoc in prima. Idem si creditori peculiari soluisti dem si promisisti. Idem est si seruus promisit decem tibi, et eum manumitteres, & manumisisti. Sed in hoc casu, ita demum deducis, si intra annum à tempore manumissionis conueniatis de peculio. & hoc in tertia. In quarta dicit, quod si seruus tuus à debitore tuo exegerit, & tu ratum habeas, deducis: alioquin non deducis, sed conuenies debitorem: & ill. repetet à seruo, quod soluit, per condictionem indebiti. & hoc in quinta. Dicit, quod haec, quae dicta sunt in seruo, vera sunt in filiofamil. In praedictis autem casibus omnibus deducit dominus debitum naturale, non ciuile, quia ciuiliter dominus seruus non obligatur: neque ob hoc plus impeditur deductio: licet solum sit debitum naturale, cum sanabitur ne domini conditio ne indebiti seruus sit liberatus, naturali obligatione inspecta. & hoc in sexta parte.

Caius li. 8. [5] † ad edi prou.

LEX XI.

SI vero adhuc in suspenso est prius iudicium de peculio, & ex posteriori iudicio res iudicatur, [6] † nullo modo debet prioris iudicij ratio haberi in posteriore condemnatione: quia in actione de peculio occupantis melior est conditio. [l] occupare autem videtur, non qui prior [m] litem contestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit.

Si dominus noxali conuentus pecuniam praestiterit, deducitur de peculio, secus si ipsum seruum. ex contractu vero, uel quasi indistinctè deducitur, qđ de neutrali debito intelligitur, à quo per deductionem liberabitur seruus. Bart.

Idem [7] † lib. 9. ad edictum.

LEX XII.

SI noxali iudicio conuentus dñs litis aestimationem

5† Fl. L. 9.
6† alias, adderetur.
7† Fl. Vlpianus lib. 29. ad edictum.

¶ *Est autem.*] Si a seruo domino debeantur decem, & conueniatur dominus a creditoribus, & deducat illa decem: si ab alio postea conueniatur: an eadem decem iterum deducere possit, quaeritur? Et distinguitur, aut cum primo deducit, separauit illa decem a peculio serui, aut dimisit ea esse in peculio. Primo casu non deducit: secundo casu sic. & hoc in prima. Si uero domino decem debeantur ab ordinario, & seruus vicarius sit in peculio ordinarij valens decem, & dominus cōuentatur, & deducit vicarium, non tñ a peculio separauit, & uicario decedente, dñs, imo seruus vnus ordinarius comparauit seruum eiusdem pretij: & ita ordinarius adhuc tenetur sit debitor domini: licet ab alio creditore conueniatn: quia domino vicarius periit: an possit deducere illum emptum loco vicarij? Distinguitur, aut clam primo deducit, & illum separauit a ratione peculiaritunc decessit vicarius, aut postea. in primo casu non domino periit, & deducet: secunde casu non & hoc in secunda. Si uero vicarius valeat decem, & quinque ab ordinario domino debeantur: dominus conuentus de peculio ordinarii portionem creditori eius soluit, & vicarius decedat. si conueniatur dominus, an possit illa decem deducere conuentus a primo creditore? Dicitur quod sic, si non separauit ipsum in peculio. & hoc in tertia.
¶ *Quod autem.*] Si dominus seruum vendat cum peculio, & postea intra annum conueniatur a tempore, quo conuenitur de peculio, an possit deducere, quod sibi debetur? Et respō quod non: quia ab emptore consequi, quod sibi debetur, potest & ex vendito agere ℐ emptorem, quod est verū, si tantum erat in peculio cum venderetur, ut posset dño satisfieri. Si uero aliquid accessit postea, quia seruo aliud debebatur sub conditione, & non extitit conditio deducet, quod sibi debebat ante, quam eum vēdiderat si ambo intra annum conueniatur de peculio.
¶ *Idem*] Teneatur mihi Titius de peculio ex contractu serui. emi seruum. si conueniar intra annum a tempore alienationis a creditorib. peculiaribus an possim deducere, cum habeam contra uenditorem actionem de peculio, quaeritur? Et respon. quod: siquis ille creditor potuit eligere, uellet meum, vel cum venditore agere de peculio eligere igitur potero deductionem si velim, uel uenditorem conuenire: neque conqueri debet creditor si deducam cum habeat aduersus venditorem actionem si aliquid cedat esse in peculio. Viuia.

a *Obtulerit.*] ordinario seruo delinquere. Acc.
b *Deducendum.*] omnino, sed in vicario cum distinctione: ut j. de pec. leg. Stichus.
c *Deduci.*] quia eatenus fit conditio domini deterior, j. de ui & ui. ar. l. 1. §. quod igitur adijcitur.

non desinit esse debitor hac ratione allegata, quod vicarius domino decesserit. & secundum hoc est allegatio, & non responsio in his uerbis, quasi vicarius, &c. videbatur. n. hic seruus domino perire, quia interitu speciei seruus debitor fit liberatus, ut inf. de ver. obl. si ex legati, sed certe hic genus dño debetur, licet assignatio facta fuerit speciei: & dominus consensisset, uel hic intercessit culpa vel mora serui ante mortem: ut in do. ut des, no. s. de cōd. caus. da. l. fi.

d *Oportebit.*] sed non dū oportet, nisi soluatur, ut sup. eo d. sed si damnum. §. pen. Accur.
e *Agatur.*] quod fieri potest vsq; ad annū: vt j. titu. 1. l. 1. alias enim non cœpit debere seruus, nisi conditio manumissionis extiterit.

1† *alias, si quid.*

f *Sed si a debitore dominico.*] faciendo seruus negotium peculiare: alias non tenetur ex fideiussione seruus: ut s. eo. l. licet. §. Iulianus.
g *Naturalia.*] q. d. naturalia, deducimus quia ciuilia ibi consistere non possunt inter dominum, & seruum, ut hic, & inf. eod. nec seruus. & l. non solum. in fin. secus in prædone hæreditatis possessore, qui naturalia non deducit: ut s. de pet. her. l. si quid possessor. §. sed & ipsi. quæ est contra. & facit ad hunc §. supra de neg. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. & s. eod. sed si damni. §. 1. contra. Acc.
h *Vel seruum.*] domino faciente deductionem. Azo.
i *Obligatione.*] qua tenetur condi. inde. & dic tenetur soluenti domino debitum: sed seruo indebitum.
k *Eo.*] subaudi, qui tenetur, eo &c.
l *Indebitum.*] s. sibi seruo uel filio: debitum ante domino: vel duæ partes sunt in debitum. & est plana.
m *Debere.*] quia bona fides &c. ut j. de reg. iur. l. bona fides. & sic accipitur j. eo. l. si semel. & j. compensa. l. quod Labeo.
n *Eum.*] arg. sup. de eden. si quis ex. §. fin. & l. seq.
o *Deduxisset.*] sed nō abstulisset.
p *Decesserit.*] tribus modis lege. Primo eum non decesserit. & hæc plana est. & est resp. Secundo, sine nō, & dñm appellabis ordinariū. & similiter est sn. Tertio si [illegible] sine nō. q. d.

2† *Fl. domini.*

3† *Fl. cum*

4† *Fl. deductionem.*

5† *alias, etiā, & in §. seq. & uicario quod. Flo. habet. est etiam.*

obtulerit. a de peculio deducendum est, quod si noxæ dederit, nihil est deducendum. b ¶ Sed & si quid dominus soluturum, si serui nomine repromiserit, deduci c oportebit: d quemadmodum sit quid 1† domino seruus pro debitore expromiserat. Idem est, & si pro libertate quid domino expromisit, quasi debitor domini sit effectus: sed ita demum, si manumisso eo agatur. e Sed & si a debitore dominico f seruus exegerit: an domino 2† debitorem se fecerit, quæritur? Et Iulianus lib. 12. Digestorum non aliter dominum deducturum ait, quam si ratum habuisset, quod exactum est. Eadem, & in filiofamilias dicenda sunt. 3† & puto ueram Iuliani sententiam. Naturalia g enim debita spectamus in peculii deductione. 4† Est autem 5† natura æquum, liberari filium, vel seruum h obligatione, i eo k quod indebitum l uidetur exegisse.

Quod semel deductum fuit verbo & re, iterum non deducetur. secus si verbo tantum deductio facta fuit. Bar.

¶ Est autem quæstionis, an id, quod dominus semel deduxit cum conueniretur: rursus, si conueniatur, de peculio eximere debeat: an uero veluti solutum ei videatur, semel facta deductione? & Neratius, & Nerua putant. Item Iulianus libro 12. Digestorum 6† scribit, si quidem abstulit hoc de peculio, non debere m deduci. si vero eandem positionem peculij reliquit, debere eum n deducere.

¶ Denique scribit, si seruus vicarium quinque valentem in peculio habuisset, 7† & domino quinque deberet, pro quibus vicarium dominus deduxisset: o & postea, vicario mortuo, alium eiusdem pretii seruus comparasset: 8† non desinere domini esse debitorem, quasi uicarius ille domino decesserit: p nisi forte cum eum seruo ademisset, & sibi soluisset, tūc decesserit.

¶ Idem recte ait, si cum 9† vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio, q quinque pro eo 10† seruo præstitisset, r quoniam quinque s ipsi debebantur, mox hic 11† vicarius decessisset. t aduersus alium agentem de peculio, u decem dominū deducturum: quia 12† in eo, quod iam pro eo soluit, debitorem sibi seruum fecerit. Quæ sententia uera est, nisi seruo ademit x vicarium, vt sibi solueret.

De peculio non deducitur, quod aliunde quis consequi potest alia actione, excepta actione de peculio, in qua deductio pro actione succedit. Bar.

¶ Quod autem deduci debere diximus y id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur, ita accipiendum est, si non hoc aliunde z consequi potuit.

¶ Denique Iulianus scribit, venditorem, qui seruum cum peculio a vendidit, si de peculio conueniatur, b non debere deducere, quod sibi debetur. potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nunc c quasi indebitum: quoniam non est d in peculio, quod domino debetur. potest etiam 13† (inquit) ex vendito agere. Quod ita erit probandum, si tantum fuit in peculio cum venderet, ut satisfaceret debito dominus posset. e Cæterum si postea quid accessit, conditionib. debiti existentibus

q *De peculio.*] s. ordinarij. Accur.
r *Præstitisset.*] s. de suo. Ioan.
s *Quinque.*] q. d. præstitit pro seruo ordinario quinque: quia & sibi dño alia quinque debebantur. & quare? ideo certe, quia in decem volebat sibi ordinarium obligare, sic uicarium decem ualentem sibi pro debito deducere posset.
t *Decessisset.*] sed non abstulisset. Accur.
u *De peculio.*] s. ordinarii. Acc.
x *Ademit.*] tunc. n. domino perit. Io. Et no. ex prædictis, & hic, quod dominus potest eligere quid detrahat, licet hæres de omnibus debeat pro rata deducere sibi debitum legato peculio, ut j. de pecu. leg. l. si peculium legetur. in resp. quæ est contra. Acc.
y *Diximus.*] vt s. eo. sed si damnum. § j.
z *Aliunde.*] quamuis actione, non tamen de peculio. nam de peculio actio deductionem non impedit, ut infra proxi. §. idem scribit, quæ est contra.
a *Cum peculio.*] nominatim pret [illegible] peculij accipiendo, ut infra si ex duobus in fine. & sequen. Accur.
b *Conueniatur.*] de peculio intra annum a tempore alienationis, ut j. eo. l. ancillarum. §. 2.
c *Nunc indebitum.*] condi. inde. ut s. de condi. indeb. si quis eum. §. fi. in fi.
d *Non est.*] inspecto euentu, sed inspecto statu præsenti, est in peculio, ut sup. eod. l. peculium. §. sed & creditor. quæ est contra.
e *Posset.*] tunc etiam impu-

8† *Fl. compararet.*

9† *alias, si cum hic vicarius.*

10† *Fl. deducto.*

11† *Fl. decessisset, hic.*

12† *Duæ quo & in eo.*

13† *Fl. deest, etiam posse; mutat tamen verba, sequitur.*

quod dominus non distraxerat: a contra erit dicendũ. b

¶ Idem scribit si quis seruũ, cuius nomine de peculio habebat actionem, comparasset: an possit deducere, quod sibi debeatur, c 1† quoniam aduersus uenditorem habet actionem de peculio? & recte ait posse. d nam & quiuis alius potest eligere, utrum cum emptore, an cum uenditore e agere uelit. 2† hunc igitur eligere posse 3† pro actione deductionem. f nec video quid habeant creditores, quod quærantur; g cum possint ipsi uenditorem conuenire, si quid forte putant esse in peculio. h

Vbi est communio serui, & peculij, deducit vnus socius, quod alteri debetur. alias secus. hoc dicit usque ad l. si seruus. Bar.

¶ Non solum autem, quod ei debetur, qui conuenitur, deducendum est: verum etiã si socio i eius k quid debetur: & ita Iulianus lib. 12. Digestorum scribit. Nam qua ratione insolidum l alter uter conuenitur: pari ratione deducere eum oportet, m qđ alteri debetur: quæ sententia recepta est. n

Iulianus lib. 21. Digestor.

LEX XIII.

QVia hoc casu etiam cũ eo agi potest, penes quem peculium non est. o

Vlpian lib. 29. ad edictũ.

LEX XIIII.

SEd in emptore, & venditore vera non est, p item in fructuario, & proprietario, & cęteris, qui non sunt socij, & 4† in domino, & in bonæ fidei emptore. Nam & Iulianus lib. 12. fforum 5† scribit, neutrum eorum deducere id, quod alteri debetur.

1† Flo. debetur.

2† Flo. agere, hunc igitur.

3† Flo. deest, posse.

4† Alias, sed & in domino

5† Flo. deest, digest.

imputatur domino, ut non deducat rem contra creditorem, non alias: ut hic, & ĩ. de neg. gest. l. diuortio. §. illum. §. sed nec redhibitoriæ. Accur.

a *Distraxerat.*] i. detraxerat

b *Dicendum.* & tunc deducam, quod mihi debuit antequam venderem, non post. nam nec conuenior de hoc, quod post cœpit debere alijs. ut j. eod. l. deposui. §. seruo secundũ Io. Sed quid deducet, cum nihil habeat penes se? Respon. imo habet modo actiones conditionales purificatas per seruum quęsitas sibi venditori: ut j. de uer. oblig. l. si filius.

c *Debeatur.*] uidetur ꝙ non: quoniam, &c. vt diximus in prox. §. Ioan.

d *Posse.*] scilicet deducere: sed si alienauerit, agere non potest contra emptorem: vt j. eo. & ancillarũ. § si seruus.

e *Venditore.*] & si venditor pro peculio acceperit pretium: sed non. aliter uenditor conuenitur: ut infra eod. l. si ex duobus. § fina. & l. sed & si quis.

f *Deductionem.*] non est per omnia similis deductio, & actio de peculio, ut pote cum deductio fiat a domino, etiam si ex maleficio ei debeatur: ut ĩ. eo. l. sed si damnum. §. sed si ex delic. quod secus est in actio de peculio. nam hoc tamen similis est, ut j. eo. l. deposui. §. seruo.

g *Quod quærantur.*] imo uideo, quia deductione non facta esset in peculio vnde ei satisfieret: quod postea non est. Ioan. non enim emptor in plus tenebitur, quam sit in peculio prius facta deductione: sed nec uenditor. quare amplius teneri non debet venditor, quam si ipse possideret. Sed si ipse possideret, ꝙ emptori debitum soluisset, aliis non, nisi de reliquo, tenetur; deductio autem quam fecit emptor, similis est solutioni sibi factæ: unde videri potest de qua requirantur? Resp. certe imo quicquid dicatur, non potest videri quare quærantur, quia creditores habent in potestate, ut prius cõueniant venditorem, quã emptorem: uel econtra: & ita poterant conuenire uenditorem ante quam emptor deducat. & sic omne, quod est penes seruum, computaretur: quia, ut dictum est; occupantis melior est conditio; sed illud dici potest, quod etiam facta deductione ab emptore, nihilominus venditor teneatur de peculio vsque ad quantitatem pretii peculiaris.

h *In peculio.*] & in pretio peculiari.

¶ *Non solum.*] Casus in hoc §. cum l. sequen. vsque ad l. si seruus, est talis. Si habeam tecum seruum communem: & cum Titio contraxit, & factus est debitor in decem: poterit me & te insolidum conuenire ratione peculij: & deducam, quod mihi & tibi debetur. & hoc verum erit, siue peculium apud conuentum sit, siue non quo ad possessionem. Secus est in emptore, & uenditore: quia si vendas mihi seruum, & conueniat de peculio a creditore peculiari: non deducam nisi, quod mihi debetur, & non, quod venditori. Item si habeo in eo vsumfructum, alius proprietatem, quia non deduco nisi, quod mihi debetur. Idem est ego sum dominus, & tu credens eum pertinere ad te, eum bona fide possidebas: quia deducam si quid mihi debetur tantum: non quod tibi. Idem est si dominus pluribus hæredib. institutis pure, esse liberum iussit seruum: quia si unus hæredum de peculio intra annum conueniatur: deducet, ꝙ sibi debetur tantum: non quod aliis cohæredibus. Idem est si seruus viuente dominu decedat pluribus hæredibus relictis: quia quilibet hæredum, si intra annum conueniatur de peculio, pro se tantum deducet: non ꝙ aliis debetur. Idem si duo bona fide seruũ possidebãt. Idem est in duob. fructuariis. Idem est in duobus socijs qui separationem peculij communis faciunt: quia vnusquisque pro se deducet, ac si peculium non fuisset commune: quia vero solicũ deducet, quod sibi, & quod socijs debetur, deducet & ꝙ sibi. Si vero tecum habeam seruum communem, & a me habeat peculium, & a te non: an tu possis conueniri? Dicitur, quod sic: quia peculium non est penes te quo ad possessionem: sed quo ad proprietatem, nec obstat illa lex, & si duo. & infra, & ancillarum. §. ultimo in fin. vbi dicitur non posse eum conueniri, apud quem nihil est. hoc dicit illa lex. cui coniungitur lex ista, quæ ergo, vbi quærit iurisconsultus, quis sit ille casus, in quo seruus communis apud alterum ex dominis hẽt peculium, apud alterum non? & refert tres casus: puta, habeo tecum seruum communem: vendo partem meam deducto peculio, uel ei non concedo. Alius est, si dedero ei rem aliquam, ut eam administraret: proprietate penes me remanente, quia tunc a me non intelligitur habere peculium. Tertius est, si peculiũ, qđ habuit a te, ei ademisti: & si ei concessisti peculium: sed in debitoribus tantum: puta quia multos habebas debitores, & eos concessisti in peculio, quia in hoc casu intelligitur a te habere peculium, quia in illa obligatio cõtra debitores adeo adhæret ossib. tuis, quod a te separari non posse intelligitur: ut j. pro socio. l. 3. & j. eo. si peculium. Viuian.

i *Si quid socio.*] in eo. seruo, ut ĩ. de tribu. l. 3. in prin. & facit j § 1 & § 2. Accur.

k *Eius*] i. vbi est communio serui. & peculij, habet locum, quod hic dicitur, & j. l. proxi vbi neutris, vel vbi serui, non peculij, vel, econtra: habent locum responsa, quæ sequuntur, & in alijs legibus. Sed ubi potest esse, ꝙ est seruus communis, sed non eius peculium? Resp. ut j. eod. l. quis ergo casus. Accur.

l *Insolidum*] i. pro peculio, quod etiam apud socium est.

m *Eum oportet.*] quod unus debet, vel uni debetur ab altero, vel per consequentiam alicui, cum omnium bonorum sint socij debendi. R.

n *Recepta est.*] ut hic, & j. eo. l. proxi. & j. eo. quod debetur. in fi. & j. de in rem ver. l. Marcellus. & ĩ. de tribu. l. habebat. §. fi.

o QVia hoc. Non est.] quo ad possessionem: & tamen quo ad proprietatem, ut j. e. l. sed si duo in fi. Itẽ. secus si nihil est aliud penes alium, ut j. eo. l. ancillarũ. § fin. in fin.

p SEd in emptore. Non est.] imo videtur vera: ut infra e. si postea quam, quæ est contra: sed ibi alienauit post quam cęperat conueniri. unde venditor tenetur de peculio emptori. Item alia ratione vera videtur: ut infra eodem, l. creditor. §. seruum. in fine §. Solut. non est

vera sententia, id est prima responsio. licet enim ratio locum habeat, non tamen responsio: & ideo ipsemet responsionem suam, ut insufficientem reprehendit. sic dicens, sed in emptore &c. non tamen dico vere falsam: sic & regula Catoniana dicitur falsa: quia in quibusdam aptari non potest: ut inf. de reg. Cato. l. 1. Vel dic, non est vera, ut deducatur quod alteri debetur, secundum Io. Vel dic, non est vera, ut uenditor de peculio conueniatur, quod est penes emptorem: emptor tamen conuenitur de peculio, quod est penes uenditorem: ideoque ei debitum deducit: tamen illud non intelligitur in peculio. Vel dic, non est uera in utroque ante annum: semper tamen est uera post annum: quia emptor ex persona uenditoris tenetur, a quo emit seruum cum peculio intra annum: sed post annum ex sua tantum: & ideo non tenetur post annum pro eo, quod apud uenditorem est.

Julianus lib. 12. Digest.

LEX XV.

Item quum testamento praesente die a seruus liber esse iussus est, cum omnibus haeredibus de peculio agendum est: nec quisquam eorum amplius de-ducet, quam quod ipsi debe-tur.

¶ Item, cum seruus uiuo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures haeredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius scinditur.

Vlpianus li. 19. 1† digest.

LEX XVI.

Et si 2† duo sint bonae fidei possessores: adhuc dicendum erit, neutrum plus deducturum, quam quod sibi debetur. Idem 3† erit, & si duo sint fructuarij, qui 4† nullam inter se b habent societatem. Idem dicetur interdum, in socijs, c si forte separata apud se peculia habeant, ut alter alterius peculij nomine non conueniatur. caeterum si commune d sit peculium: insolidum conueniuntur, & deducetur, quod vtrique debe-tur.

Iulianus li. 12. digestorum.

1† Fl. lib. 19.

2† Fl. sed si duo alias, Sed & si.

3† Fl. Idemq; & si duo.

4† Fl. quia.

a *Item. Praesente die.*] & nunc nullo momento apud haeredem fuit dominium: ut supra eod. sed si. §. idemque.

b *Et si duo. Inter se.*] ut quia fuit eis legatus vsusfructus, & sic duo sunt socii consensu, se tamen sic: ut instit. de obligat. ex quasi contra. §. item si inter. Accur.

c *In socijs.*] in eodem seruo. & sic est. communio serui, sed non peculii.

d *Caeterum si commune.*] Nunquid ergo haec est ratio quare unus socius de peculio, quod est penes alium, conuenitur? Respon. forte est. Sed nonne hoc idem esse potest in duobus fructuarijs & bon. fi. poss. nam vnicuique ex opera pariter acquiritur, & pro indiuiso. Item inter se habent vtile iudicium communi diuid. licet non directum, ut supra communi diuid. l. communi diuidundo, §. qui in rem & §. cum de vsufructu? Respon. superior ratio & sententia directa locum habet in socijs: quia directum habent communi diuid. iudicium. in non socijs non habet directa locum, sed utilis sic: & habent inter se utile iudicium communi diuidundo omnis ergo, qui alterius nomine conuenitur de peculio, ei debitum deducit, saltem de aequitate. vel uerius, in utris socijs obtinet regula, & ratio, ut vnus de peculio alterius conueniatur, scilicet vbi est communio serui & peculij: & in praedictis serui tantum. sed in nullo alio reperitur, quod propter alterius peculium teneatur: sed propter suum teneri dicitur in omni contractu, seruato tamen ordine: ut j. eo. l. hinc quaeritur § potest. Accur.

e *Quis ergo.*] Haec lex respicit superiorem legem: quia scilicet ad casum ibi subauditum.

f *Pertineat.*] & sic non est peculij communio, & sic cessat regula.

g *Concesserit.*] scilicet expresse: alias nunquam dari videtur, ut j. de contrah. emp. quo ties. ergo dominus nouus hoc peculium non habet, sed vetus.

h *Concederet.*] quia ab hoc habet peculium, ab alio non. si aut proprietatem dedisset alij, uel aliis, pro partib. quaeretur: ut j. de acqui. re. do. l. per seruum. §. si vnus. Accur.

i *In omnibus.*] id est debitoribus, quae nomina, siue actiones non possunt separari a domino, sicut nec anima a corpore: ut hic, & infra pro socio. l. 3. & inf. eod. si Stichus & Co. de noua. l. 3. & sic non potest acquiri etiam vtilis alteri domino. Sed quid erit in peculio? uidetur, quod nihil, nisi sponte ei soluatur. nam actio non. & adiunge huic legi alium casum, quando alter ex dominis est furiosus, uel pupillus, ut j. eod. quam Tuberonis. ij. resp. sed & alium, cum seruo non habenti peculium contemplatione vnius donatur. Item & alium, cum ex re vnius emit, & alteri quaerere non potest, quia emit seruum Christianum, cum vnus dominorum esset Iudaeus. Accur.

LEX XVII.

Quis ergo e casus est quod peculium serui communis ad alterum ex dominis solum pertineat? f In primis, si quis serui partem dimidiam uendiderit, nec peculium ei concesserit: g deinde, si quis seruo communi pecuniam, vel res aliquas ea mente dederit, vt proprietatem earum 5† retineret, administrationem autem seruo concederet. h Marcellus notat. Est etiam ille casus, si alter ademerit, vel si omni quidem modo concesserit dominus, sed in omnibus i erit concessio.

5† Fl. retineret.

Si agitur de peculio vicarij, deducitur, quod ipse debet domino, uel ordinario. Item quod ordinarius debet domino, secus de eo, quod ordinarius debet ordinario. Item dominus non tenetur de debito vicarij non habentis peculium. Bar.

Vlpian. lib. 29. ad edictum.

LEX XVIII.

Si seruus meus k ordinarius vicarios habeat: id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui

l *Si seruus.*] CASVS. Si habebam seruum ordinarium, & ille habebat sub se uicarium: & ille mihi debet, si conueniar de peculio ordinarii, an deducam de peculio ordinarii, quod uicarius debet? Dicitur, quod non: sed sic hic non ... : sed in fine, ibi, id uero, quod ipsi uicarij, &c. sed aliam interserit quaestionem, an peculium uicarij sit in peculio ordinarij? Respon. quod sic. unde si ordinarius mihi debet, detraham de peculio vicarii. si vero vicarius mihi debet quid, de suo tantummodo deducam, non ordinarii: & ita hic respon. supradictae quaestioni. Si uero vicarius debeat ordinario, deducam de peculio vicarij ego conuentus nomine vicarij. Si uero ordinarius debeat vicario, non deducam de peculio ordinarij: quia si deducerem, & alia manu reponerem in peculium eiusdem, scilicet ordinarij, augeretur ut subiicit. Sed eo casu cum ordinarius vicario debet: an augeatur peculium uicarij? Et respon. quod sic, perinde enim est, ac si dominus deberet ei: dum tamen dominus velit remanere eius debitor: ut supra eodem quam Tuberonis. in fi. & l. s. quen. Si ergo ordinario libero eius legatum sit peculium, & testatori vicarius debeat: si agat aduersus haeredem ex testamento pro peculio legato liber ex testamento factus, an haeres possit deducere, quod vicarius debeat testatori? Dicit, quod non, nisi vicarius aliquid haberet in peculio: quia ex peculio totaliter deducitur, quod vicarius debet? ut supra le. prox. id uerò, quod ipsi vicarij: cui hoc consequens est, &c. Viuianus.

k *Si seruus meus.*] Conuenior de peculio ordinarii: deduco de eius totali peculio quod mihi debet, non quod vicario debet, nec quod vicarius mihi debet. Econtra conuenior de peculio vicarii: deduco mihi debitum. & ordinario debitum computatur, & in eius peculio, quod ei debet ordinarius, si debitor vult manere. Accursius.

Ordinarij.]

ordinarij? a Et prima illa quæstio est, an hæc peculia b in peculio serui ordinarij cōputentur? Et Proculus c & Atilicinus existimant, sicut ipsi vicarij sunt in peculio, d ita etiam peculia eorum. Et id quidem, quod mihi dominus eorum, idest ordinarius seruus debet, * etiam de 1 † peculio eorum detrahetur. e id vero, quod ipsi vicarij debent, f duntaxat ex ipsorum g peculio. Sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent: deducetur de peculio eorum, h quasi conseruo debitum. Id verò, quod ipsis debet ordinarius seruus, non deducetur de peculio ordinarij serui: quia peculium eorum, in peculio ipsius i est. & ita Seruius respondit. sed peculium eorum k augebitur, (vt opinor) quemadmodum si dominus seruo suo debeat. l

Paulus lib. 3. quæstionum.

LEX XIX.

CVi m consequens est, vt si Sticho n peculium suū legatum o sit, isque ex testamento agat: 2 † non aliter cogatur 3 † id, quod vicarius eius testatori debet, relinquere, nisi is vicarius peculium habeat. p

a *Ordinarij.*] Respon. non: vt in fine huius casus.
b *Peculia.*] s. vicariorum.
c *Proculus.*] Respon. secundæ quæstioni.
d *In peculio.*] s. ordinariorum.
e *Detrahetur.*] cum conuenior etiam de peculio ordinarij. Sed quid si de peculio vicarij conuenior? R. spō. non deduco mihi debitum ab ordinario.
f *Debent mihi domino.*] & soluit nunc primum casum legis.
f *Debent.*] s. vicarij ex quorum peculio nunc conuenior.
g *Ex ipsorum.*] scilicet vicariorum: vt supra de tribu procuratoris. §. 1. Accur.
h *Eorum.*] scilicet vicariorum, cum de peculio eorum conuenior.
i *Ipsius*] & sic si vna manu deduceret de peculio ordinarij, cū alia reponeret ibidē, & sic non deducit, vt hic, & infra de peculio lega. l. id quod, in princip.
k *Eorum*] s. vicariorum.
l *Debeat.*] hoc est si velit debitor remanere: vt supra eodem, quam Tuberonis. in fine, & l. seq. Accursius.
m C*Vi.*] quod est supra l. prox. ibi, id verò, quod ipsi vicarij.
n *Si Sticho*] ordinario seruo. Accursius.
o *Legatum.*] vt habeat cum libertate, aliàs non valet.
p *Peculium habeat.*] ex peculio enim vicarij tantum testatoris debitum deducitur: quod fieri non potest nisi vicarius peculium habeat. vt infra eodem, l. deposui. §. Stichus.

* *Debet.*] gerunt in rebus peculiaribus domini locum est. sic l. suus in fi. infra de le. 1.
1† *Fl. ea.*
2† *Fl. agitur.*
3† *Fl. cogetur.*

H*Inc.*] CASVS Si conueniatur dominus de peculio ordinarij, & absolutus sit: an de peculio vicarij debeat conueniri, non obstante exceptione rei iud. quæritur? Et dicitur, quod non: econuerso, si primò actum est de peculio vicarij: postea agi potest de peculio ordinarij.

¶ *Potest.*] Si mulier marito seruum in dotem dedit, potest maritus habere peculium duplex: vnum, quod respiciat ipsum, aliud quòd respiciat mulierem, vnde quicquid ex re mariti quæsiuit, id marito acquisiuit. Si verò contemplatione mariti seruus hæres institutus fuit: restituere mulieri non debet, vel eius hæredi. Si verò seruus contrahat in causa, quæ ad me respicit, & ex eo conueniar ab alijs creditorib. serui, an possim deducere non solum, quod mihi debetur ex mea causa, sed & aliud, quod respicit mulierem, debito, quòd petitur, in specto? Et respon. quod sic. infra ead. l. ibi, sed in marito. Antequam tamen perueniat ad solutionem huius quæstionis, aliam ponit, quæ talis est. Si habeam proprietatem in seruo, tu vsumfructum, & seruus contrahat. an tantum debeas conueniri ex eo contractu, qui te respicit, an & qui me? Respon. quod in solidum: quia is, qui contraxit, non solum respexit pecul. quod ad te spectat, sed & quod ad me, & si tu fructuarius conueniaris, nec in solidum facere possis: an in subsidium debeam conueniri ego proprietarius, cui nihil acquisitum est? quod verum est in his prædictis: quòd si maritus conueniatur, deducet quod sibi debetur ex eo contractu, qui mulierem respicit. Si tamen aliquid maritus præstiterit: an possit deducere de dote, si mulier agat aduersus eum de dote? Respond. quod eius, quod solum spectat ad peculium vtriusque generis, pro rata fiet deductio. Ex his ergo apparet, quod si tātum pertinet ad peculiū alterius; si ad vxorem, detrahat de peculio, quod eam respicit; si verò non, non detrahet. Viuianus.

Maritus tenetur de peculio serui dotalis simpliciter, siue ad se, siue ad vxorem pertineat: fructuarius verò, vel dominus simpliciter non tenetur: sed prius conueniendus est ille, ad quem negotium pertineat, & in subsidium deuenitur ad alium. Idem in pluribus bonæ fidei possessoribus. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX XX.

HInc quæritur, si ordinarij serui nomine actum sit de peculio, an agi possit, & vicariorum? q 4 † Et puto non posse: licet 5 † si actum sit de peculio vicarij, agi poterit, & de peculio ordinarij.

¶ Potest esse apud me duplicis iuris peculium: vt puta seruus 6 † est dotalis: potest habere peculium, quod ad me respiciat: potest, & quod ad mulierem: r nam quod ex re mariti quæsiit, vel ex operis suis, id ad maritum s pertinet: & ideo si respectu mariti hæres sit institutus, vel ei legatum da-

q *Vicariorum nomine.*] ex eodem contractu fortè facto, tam cum ordinario, quàm cum vicario, vel habito cum ordinario tantum; sed dicit actor, qui primo egit de peculio ordinarij, & nunc secundo agit de peculio vicarij eiusdem ordinarij, quòd non venit in computatione peculium vicariorum; quod non potest dicere; quia cum totum venit, & pars venit; & ideo exceptione rei iudicatæ repellitur non sic econtra si primo de peculio vicarij actū est; sicut & si quis prius partem, & postea totum petat, non repellitur; vt hic subijcit, & infra de exceptione rei iudicatæ, si quis cum totum.

4† *aliàs, vicariorū nomine.*
5† *Fl. sed.*
6† *aliàs, si seruus.*

r *Ad mulierem.*] scilicet respiciat; vt scilicet acquisita ex eo peculio mulieri acquirantur: vt hic, & C. de rei vxo. act. l. 1. §. cumque. quod ratione speciei, quæ est de restituendo, debet intelligi. & sic inspecto exitu. at inspecto præsenti statu, marito quæritur ex eo; vt infra de iure dotium, cum post. §. fi. Ipsum autem seruum, & peculium constat esse in dominio mariti; vt Institut. quib. ali. li. in princ. & computatur in eo quicquid extra rem viri, & operā suam seruus quærit.

s *Ad maritum.*] possidentem. sed contra infra de acquirendo rerum dominio. l. liber homo. ubi dicit possessum non quærere hæreditatem, uel legatum bonæ fidei possessione ibi, sed verius est, &c. Solut. hic valebat marito quærere; ibi non, quod poterat seruus etiam volente domino nolle adire; vt C. de hæredibus instituend. l. cum proponas. Vel ibi respectu ipsius possessionis, hic verò possidentis respectu fuit hæres institutus: ut hic subijcit, & supra de vsufructu: sed & si quid donetur. Sed certe hic non videtur referre; vt infra de actionibus empti, l. Iulianus. § si quid seruo quæ est contra. Sed ibi dicit non interesse, an contemplatione, scilicet emptoris, vel serui; quia vtroque casu emptori acquiritur, secus tamen si contemplatione venditoris, & hic non est contra. vel hic maritus etiam dominus est. Accursius.

tum : id eum [a] non debere restituere [b] Pomponius scribit. Igitur si mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit, [c] vtrum omne deducam, quod 1 † mihi debetur, siue ex mea [d] causa, siue ex ea, quæ ad vxorem respicit: an verò separemus causas quasi in duobus peculijs, vt & causa debiti, quod petitur, spectetur: vt si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat, id deducam, quod ex eo contractu [e] debetur: [f] si ex eo contractu, qui ad me respicit, meum deducam? [g] Quæ quæstio [h] dilucidius [i] est in fructuario tractata, vtrum ex eo demum contractu potest de peculio conueniri, [k] quod ad se pertinet, an ex omni? Et Marcellus etiam fructuarium teneri scribit, & ex omni contractu. [l] Eum enim, qui contrahit, totum serui peculium, velut patrimonium [m] intuitum. Certè admittendum illud omnimodo dicit: vt priore conuento, [n] ad quem res respicit, in superfluum is, [o] cui quæsitum non est, conueniatur. Quæ sententia probabilior est, & à Papiniano probatur Quod & in duobus bonę fidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius est dicere, simpliciter [p] eum de peculio teneri. [q]

¶Sin autem maritus huiusmodi serui nomine aliquid præstiterit, [r] an aduersus mulierem agentem dotis nomine, deducere id possit? Et ait, si id, quod creditori præstitum est, ad vtriusque generis peculium pertinebit, pro rata vtrique 2 † peculio decedere 3 † debere. Ex quo intelligi potest, si ad alterum peculium contractus pertinebit, modo soli vxori detrahi, modo non detrahi. si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritum resedit.

Fructuarius potest agere contra dominum, & econuerso, si peculium ad eum spectans, non sufficiat ad sibi debitum. Bart.

¶Interdum, & ipsi fructuario aduersus dominũ datur actio de peculio: vt puta si apud eundem [s] 4 † habeat peculium: apud ipsum verò aut nihil, aut minus [t] quàm fructuario debetur. Item etiam contra eueniet: [u] quamuis in duobus dominis sufficiat [x] pro socio, vel communi diuidundo actio.

Paulus lib. 30. ad edictũ.

LEX XXI.

NAm inter se agere socij de peculio non possunt.

Hęc actio competit de eo, quod dolo conuenti in peculio esse desijt: qui dolus præsumitur, si ademptio, intricatio, vel in alterum translatio indebitè facta fuerit. Bartolus.

Vlpianus lib 29. ad edictum.

LEX XXII.

SVmma cum ratione etiam hoc peculio prætor imputabit, quod dolo malo do-

a *Id eum.*] scilicet maritum.
b *Restituere*] mulieri, uel hæredi eius, s. soluto matrimonio. Accursius.
c *Respicit.*] s. super re mea, uel opera sua.
d *Ex mea.*] quia decem ei muuaui accipienti in negotium pertinẽs ad me extra rem meam, & operam suam.
e *Contractu.*] qui spectat ad mulierem, i. ad peculium eam respiciens.
f *Debetur.*] s. mihi.
g *Deducam.*] nõ soluit: vt iam dicet. Acc.
h *Quæstio*] imò hæc quæstio non fuit sup. facta. nam s. circa deductionem, hic circa conuentionem, quare dic, quæ quæstio, i. q̃ materia. Vel dic, i. similis, vel dic, q satis est eadem, cum vna sit consecutiua ex altera. Item no. q fructus serui dotalis est viri, vt j. sol. ma. l. si.
i *Dilucidius.*] verè dicit dilucidius: quia duo sunt verè quib. quæritur per seruum fructuarium, & duo possident. & verè sũt duo peculia. s. verò fictè, & habito respectu ad solutionem matrimonij. Accur.
k *Conueniri*] fructuarius. Accursius.
l *Ex omni contractu.*] ordine tamen seruato, i. vt prius conueniatur semper is, ad quem respicit cõtractus, & deinde alius: vt statim subijcit. & ita neuter ab altero repetit, q quisque suo nomine soluit Itẽ j. j. eo. l. 2. vbi fructuarius non tenetur ex reliquis extra rem, & operã. Sol. id q s. dicitur, ad affectum refert etiam ad finem, vt proprietarius conuenis tur: non fructuarius, nisi in subsidiũ, vt hic subijcit, & hic tempus contractus, ibi cõuentionis tempus respicitur: porro si præsens inspiciatur actus, i. conuentionis, non contractus, qui totum peculium intuetur: etiam alia de causa conuenitur, vt hic dicitur. Azo.
m *Patrimonium.*] sic infra de separ l. 1. §. si filius.
n *Conuento*] fructuario. Azo. Sed econtra inf. eod. eo tempor. §. fi. Sol. vt ibi.
o *Is.*] s. dominus. & sic est contra j. eo. l. 2. Sol. vt ibi.
p *Simpliciter.*] i. non seruato ordine, qui est in duobus superioribus casibus.
q *De peculio eum teneri.*] in solidum, & sic etiam de eo, qđ ad mulierem, nam interim totum est viri. ex quo patet superiorem quæstionem solutam esse, s. q maritus etiam ex eo contractu, qui mulierem respicit, i. peculium mulieris sibi debitum deducit, vt arg. sup eo. si noxali. § fi.
r *Præstiterit.*] de suo.
s *Apud eundem.*] s. dominum. Accursius.
t *Minus.*] Nõ mirabile. q qui de peculio agit, computat in debitum sibi, q penes eum est de peculio in proprium debitũ; sed extraneus si cum seruo contraxisset, insolidũ sibi dominum obligaret, i. non deducto, q fructuario debetur. sic, & aliàs infra eo. & ancillarum. §. in uenditione.
u *Contra eueniet.*] ut domino detur actio de peculio cõtra usufru. Accur.
x *Sufficiat.*] & hoc potest intelligi in eo casu, qui est infra eo. tit. l. & ancillarum. §. ult. ibi, quæ quæstio. ut superiori cõgruat. dixit n. fructuariũ insolidum conueniendũ, idest pro contractu facto in peculio pprietarij. Vel dic, loquitur hic ubi unus ex dominis cum seruo cõtraxit, sicut & cum seruus uni dedit damnum: ut sup. nau. caup. sta. l. licet. §. 1. & sup. fam. er. l. & puto. §. vlt. Sed quare non agunt inter se de peculio? Resp. ea ratione, quia nec agunt ex delicto serui noxaliter, vt supra, ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. 1. ratio etiam illa est, quia quisq; eorũ extraneo tenetur, vt j. de nox ac. l. cum seruus communis. sed si hoc est, cur ergo fructuarius agit secundũ Azo. sed nõ tenetur, vt socius: quia non de eo, quod penes proprietarium est. in socio secus, vt sup eo. l. si ex noxali. §. fi. & l. seq. Item contra. inf. eo. si quis seruum [illegible] respon Sol v[illegible]

SVmma] CASVS. Habebam seruum peculiarem: in fraudem creditorum peculiariũ diminui peculium in x. perinde est, ac si x essent in peculio. & pluribus modis possum dolũ committere si eum donaui alicui, vel obligaui, vel consumpsi, vel surripui, & alio transtuli. Si verò vni de creditoribus solui, non videor fuisse in dolo eo, q diminutũ sit peculium: quia licuit creditori vigilare ad suum cõsequẽdum. ¶ *Si dolo.*] Si pupillus, vel furiosus habet seruum, & dolo tutoris, vel cura. diminutum sit pec. in x. in fraudem creditorum: an pupillus, vel furiosus de peculio teneatur, ac si illa x. adhuc in peculio essent, q̃ritur? & distinguitur, aut tutor est soluendo: aut non Primo casu tenetur pupillus ex dolo tutoris, maximè si ex dolo tutoris aliquid ad eum peruenit. & ratio est; quia si tutor sit soluendo, habet regressum pupillus contra tutorem, si nomine tutoris aliquid præstiterit; idem est in curatore, & procuratore.

¶ Emptor.

1 † Fl. quod. quod aliàs, quicquid.

2 † aliàs, verũque. Rectius est vtrique. Duar.

3 † aliàs, de peculio deducto.

4 † Fl. eum.

¶ *Emptor.*] Vendidit mihi seruum Titius cum peculio in fraudē creditoris peculiaris, an ego emptor ten. ar? DF quod non, nisi quatenus de dolo suo aliquid ad me peruenit. Idem est in hærede qui non tenetur de dolo defuncti, nisi in eo quod ad eum peruenit. Item non refert commiserit dñs dolum ante quam a creditore conueniretur, an postea.

mini factum est, quo minus a in peculio esset.

¶ Sed dolum malum accipere debemus, si ei ademit peculium. Sed & si eum intricare b peculium in necem creditorum passus est, Mela scribit dolo malo eius factū.

¶ Sed & si quis cum suspicatur 1 † alium secum acturum, alio peculium auertat, c dolo non caret: sed si alij soluerit, non dubito de hoc, quin non teneatur, d quoniam creditori soluit, 2 † & licet creditori vigilare e ad suum consequendum.

Ex dolo administratori tenetur quis, inquantū est factus locupletior. Bar.

¶ Si dolo tutoris, vel curatoris vel procuratoris factum sit, f an pupillus, vel furiosus, vel dominus de peculio conuenratur, g videndum est. 3 † Et puto, si soluendo h tutor sit, 4 † teneri 5 † pupillum ex dolo eius, maximè si quid ad eum i peruenit. & ita Pomponius libro octauo epistolarum scribit. Idem 6 † in curatore & procuratore erit dicendum.

¶ Emptor k autem ex dolo l venditoris non tenebitur, nec hæres, vel alius successor, nisi in id, quod ad se 7 † peruenit. Siue aūt m post iudicium acceptum, siue ante dolo factum sit: continetur officio iudicis.

¶ Si dominus, uel pater recusset de peculio actionem, n non audiendus, sed cogēdus est, quasi aliam quamuis personalē o actionem suscipere.

Pōponius li. 7. 8 † ad Sab.

¶ *Si dominus.*] Habeo seruum cuius nomine teneor alicui de peculio: si nolim suscipere in me iudiciū de peculio an sim cōpellendus? Dicitur quod sic: sicut in qualibet actione personali. Vi.

a *Quo minus.*] vt sup. eo. sed si damnum. §. præterea.

b *Intricare.*] obligando, donando, consumendo: vt hic, & ar. supra de tri. illud. §. sed si mercem, & arg. infra, solu matrim. l. etiam. §. licet contra. & infra quæ in fraucre. l. si pater.

c *Auertat.*] fortè donando, vel furtim de peculio subtrahendo. Azo.

d *Quin non teneatur.*] nam tenetur, vt subijcit, secus in tributoria: quia tunc pro alijs debet deducere: vt supra de tribu. act. l. procuratoris, §. pe. & vlt. & l. non enim & l. hærede § 6. quæ sunt contra. Accur.

e *Vigilare*] vt ar. infra de qua. l. pupillus. Sed quid si vterque instabat? ar. quod teneatur, ut inf. de bon. au. iu. pos. si non ex. §. primo. Et ar. quod non inf. de re. iu. l. nihil dolo.

f *Factum sit.*] quod diminutum sit peculiū serui furiosi vel domini.

g *Conueniatur.*] perinde ac si esset in peculio.

h *Si soluendo.*] maximè, ut inf. de do. excep. l. apud. §. in hac, & secundum quosdā vt ad agendum teneatur, vt supra de trib. l. §. fina. imo non, vt infra de admin. tuto. l. si. & dic, vt ibi no. Item & si est soluēdo tutor, non videtur teneri pupillus, ut infra de reg. iu. neq; interdicto, quæ est §. Sed ibi loquitur quando non in rebus pupilli, sed suo nomine aliquid egit, & dic, ut no. infra de admi. tu. l. si.

i *Ad eum.*] tutorem. Accursius.

k *Emptor.*] serui.

l *Ex dolo.*] commisso in celando peculium.

m *Siue autem.*] facit ī. de pac. l. iurisgentium. §. siue, & supra de cal. l. 1. §. qui autem, & inf. eo ex facto §. nec tamē.

n *Actionem.*] qua conuenitur dicens, eam nolle suscipere.

o *Personalem.*] nisi bona fide cedat peculio, vt s. cōi diuid. post q̄, in si. quæ est cōtra, aliud in tributoria q̄ hic di

1 † Flo. suspicatur.

2 † Flo. soluitur.

3 † Flor. de est.

4 † Haloand. tutor non sit.

5 † Flor. præstare.

6 † Duar. Idem & in curatore.

7 † Alius, ad eum.

8 † Flo lib. 7.

cat in actione de peculio. licet quidā contradicant, vt s. de trib. illud quo... idem est inspecto hoc. Acc.

S*I damni.*] CASVS. cū l. s. q. Si seruus meus hēat domū peculiarem minantem ruinam, & caui de damno infecto, & nomine cautionis aliquid promisi, si conueniar a creditoribus peculiaribus, an debeo cauere mihi de restituēdo retro, si quid nomine cautionis præstiterim quæri? Et rñ. q̄ sic, & si solui aliquid, quia damnū dedit domus, illud deducā. Sed an ī solidum debeam cauere de damno infecto? Rñ. sic, non quatenus est in pec. sicut si habeō seruum ordinariū, & ille vicariū sub se, & vicarius alicui dānum dederit, insolidū debeo suscipere iudiciū noxale, non quatenus est in peculio serui, s. vt emendē damnum, vel dem seruum pro noxa; alioquin actor i primo casu mittetur in poss. domus. Secundo casu seruum abducet. Viui.

LEX XXIII.

SI damni infecti ædium peculiarium nomine promisit dominus: ratio eius haberi debet: & ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cauendum est. p

Idem lib. 9. ad Sabinum.

LEX XXIIII.

AEdium autem peculiariū nomine insolidū q damni infecti promitti debet, r sicut vicarij nomine noxale iudicium insolidum pati, s quia p pignore ea, 9 † si non defendantur, actor abducit vel possidet t

Vlpia. li. 27. 10 † ad Sab.

LEX XXV.

CVrator furiosi administrationem u peculij & dare, & denegare tam furiosi seruo quam filio potest.

In peculio dicitur esse vestimentum, quod gratia sui vsus, non illud vestimentum quod est sibi concessum, & potius gratia domini quam ipsius serui. Baldus.

Pompon. li. 13. 11 † ad Sab.

LEX XXVI.

ID vestimentum peculij esse incipit, quod ita dedit dominus, vt eo vestimento 12 † seruum perpetuò x vti vellet, eoque nomine ei tradidit, 13 † ne quis alius eo vteretur, idque ab eo eius vsus gratia custodiretur. Sed quod vestimentū seruo dominus ita dedit vtendum, vt non semper, sed ad certum vsum certisque 14 † temporibus eo vteretur, veluti cum sequeretur eum, siue

p *Cautum tamen est.*] sic s. de tribu. procuratoris. §. si & l. seq.

q A*Edium. Insolidum.*] non peculio tenus.

r *Promitti debet.*] de damno faciendo.

s *Insolidum pati.*] bona est similitudo: quia ædes quasi deliquisse videntur cū decidunt, vt infra, de dam. infe. prætor §. hoc edicto. sicut ergo superiori casu non liberatur præstando quātum est in peculio: sic nec isto.

t *Possidet.*] insolidū in domo, nisi sit separata a magna, ut inf. de dam. infec. l. si fini ta. §. ex hoc. & §. ... & si. secus in agris, vt infra eodem titul. l. cum emptor. §. si agri. Accursius.

C*Vrator.*] CASVS. Si furiosus habeat seruum: an curator eius possit cōcedere seruo liberam administrationē peculij? Rñ. q̄ sic, & nō solū seruo furiosi, sed et filio. Vi.

u *Administrationem.*] non aūt ipsum peculium dare pōt, vt s. eo. l. licet. § idem adij... & § ... furiosi. & l. quam Tuberonis, quę sunt contra, nā quandoq; & præfectus concepit administrationem defensori ciuitatis per confirmationem, & tamen eum nō eligit: vt in auth. de def en. ciui. §. decreto, & §. non habere.

I*D vestimentum.*] CASVS. Dñs seruo suo dedit vestimētū aliquod: an illud sit in peculio, quæritur? & distinguitur, aut dedit ei vt perpetuo haberet. idest quamdiu duraret, vel quamdiu in seruitio suo esset, & primo casu erit in peculio. secundo non. Viuianus.

x *Perpetuo.*] idest quādiu durat. sic inf. de pign. l. debitor. non

9 † Alias etas, si non defendantur, actor... possidet.

10 † Flor. 26.

11 † Flor. lib. 13.

12 † Flor. vestimento.

13 † Flo. traderet.

14 † Flo. certis temp.

coenanti ministraret, 1 † id vestimētū non est peculij. [a]

Si semel est habita ratio doli commissi per dominū vno agente, non debet amplius haberi alio agente, quia non debet bis compelli ad soluēdum pro eodem dolo. Paul. de Cast.

Paulus libro 30. ad edictum.

LEX XXVII.

SI semel ex ea causa, i. 2 † quod dolo fecerit, dominus præstiterit de peculio conuentus, cæteris ex eadem causa nihil præstabit. b Sed & 3 † si tantundem seruus ei debeat, c quantum dolo minuit, non erit condemnandus. [d] His consequens erit, e vt manumisso quoque, vel alienato seruo, ex causa etiam doli, intra annum teneatur. f

Nomine ancillarum, & filiarum datur actio de peculio. Bart.

Caius li. 9. ad edict. prouin.

LEX XXVIII.

ET ancillarum & filiarum fa. noīe de 4 † peculio actio datur, g maximè, si qua sarcinatrix, * aut textrix erit, aut aliud 5 † artificium vulgare exerceat. Datur præterea 6 † actio depositi quoque, h & commodati i actionem dandam earum nomine Iulianus ait. Sed & tributoriam [k] actionem, si 7 † peculiari merce, sciente patre dominove, negotientur, dandam esse, longè magis non dubitatur. l & si in rem versum est, quidve 8 † iussu patris dominive contractum. m 9 †

Hæres deducit, quod sibi debetur. Bart.

¶ Constat hæredem domini id quoque deducere debere, quod seruus, cuius noīe cum eo [n] de peculio ageretur, ante aditam hæreditatem ex bonis hæreditarijs amouisset, consumpsisset, corrupisset. o

Seruo contra venditorē, & contra emptorem actio de peculio cōpetit pro parte insolidum, sed ipsi venditori de eo, quod sibi vel seruo eius debetur, non cōpetit contra emptorē: emptori vero competit contra venditorē, facta prius de suo peculio deductione. Bart.

¶ Si seruus alienatus sit, quamuis in eum, qui alienauit, intra annum prætor de peculio actionem polliceatur, p tamen nihilominus & in nouum dominum actio datur. Et nihil interest aliud 10 † apud eum acquisierit peculium, an quod pariter cum eō 11 † emit, vel ex donatione

non enim vestimentis perpetuò vtimur, vt insti. de vsufr. §. constituitur. Sed videtur nō esse peculium, vt infra eo. peculium nascitur. §. 1. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accur.

a *Peculij.*] Et sic no. ar. contra dapiferos & pedisequas, vt quando repelluntur, possit dominus vestimentum retinere si dederat, vt in suo seruitio vterētur, sic infra sol. mat. l. in his, §. 1. & sup. si cer. pet. l. si & me. in fi. & infra de leg. 3. qui concubinā. l. respon.

1 † *Flor. ministrauit.*

SI *semel.*] CASVS. Dominus dolo & in fraudem creditorū diminuit peculiū in decem, conuentus à creditorib. satisfecit, perinde erit ac si 10. illa essent in peculio, si ab alijs conueniatur, an eiusdem doli nomine debeat aliquid præstare creditorib.? Dicitur quod non. Si vero dolo 10. damnū dederit, & in alijs 10. seruus ei teneat, hinc inde fiet compensatio, & hoc in secūda. Si vero seruum manumisit vel alienauit, qui dolo peculium serui tractauit, intra annū de dolo illo tenebitur. Viuianus.

2 † *Alias, de. st, vide st.*

3 † *Flor. de eo, &c.*

b *Nihil præstabit.*] facit infra de re iur. l. bona fides. & inf. de ver. obl. qui bis, & supra eo si noxali. § est aūt.

c *Debeat.*] scilicet domino.

d *Condemnandus*] quia & hoc præstitit interpretatiuè, admissa hinc inde compensatione. Accursius.

4 † *Flor. in.*

* *Sarcinatrix est qua sarcienda vestimenta accipit, vel vestes consuit l. 25. §. vlt. loc. l. 1. §. 1. de tribut. l. 5. nau. cau. l. 5. § 9. de institor. & l. Fullo. de fur. in prin.*

e *His erit.*] scilicet sit prædictis duobus. Accursius.

f *Teneatur*] vt infra quādo actio de pecu. est an. l. 1. §. pen.

ET *ancillarū.*] CASVS. Filiusfamilias cōtrahat cum ancillas an obligetur pater vel dominus de peculio? Et respon. quod sic, & maximè, si ancilla fuerit textrix, vel sarcinatrix. & hoc in prima. Idem si tres peres ancillam, vel filium deprehendatur: quia datur in dominum vel in patrem actio de peculio, & hoc in secunda. Si vero iussu patris vel domini contrahatur, quod iussu erit actio. & hoc in tertia. Idem est si in rem domini versum fuerit, quia agetur de in rem verso & hoc in quarta.

5 † *Flor. aliquod.*

6 † *Flor. propter eam, alias, propter eas.*

¶ *Constat.*] Si seruus domino defuncto ante aditam hæreditatem res hæreditarias subtrahit, si hæres a creditorib. peculiarijs conueniatur, an possit deducere quod seruus corrupit & amouit de hæredi? Dicitur quod sic.

¶ *Si seruus*] Si dominus seruum, cuius nomine tenetur de peculio, alienauerit, intra annum tenebitur de peculio, sed an emptor possit conueniri? Et respond. quod sic, nec refert an ab emptore acquisierit peculium, vel ei concesserit peculium illud, quod emit cum seruo, vel ei a venditore donatum est & potest creditor agere cum emptore & venditore pro partibus, vel cum vnoquoque insolidum, & hoc in secunda. An autem possit venditor agere cum emptore pro eo, quod venditor ante venditionem seruo mutuauerit? Et respond. quod non. & hoc in tertia. Si vero Titius seruo Meuij decem mutuauit. & Titius eum emerit, & alienauerit, an pro illis decem conueniet emptorem? Dicitur quod non. & hoc in quarta. Si emptor mutuauit antequam emeret, an venditor conueniatur postea de peculio? Dicitur quod sic, scilicet intra annum à venditione numerandum, deducetur tamen, quod emptor peculij habet à seruo, & hoc in quinta. Si vero dominus vel seruus aliquid mutuasset, seruo alienato ante venditionem, an pro eo venditor possit emptorē conuenire, quæritur? Et dicitur quod non. & hoc in sexta.

7 † *Alias, & in peculiari.*

8 † *Flor. qd.*

9 † *Flor. sit.*

¶ *Si quis.*] Si plures seruum habeant, & aliquis cum eo cōtrahat, an cum vno insolidum possit agere de peculio? Dicitur quod sic, quia iniquū esset ut actionem suā in plures divideret, qui cum vno contraxit. hoc in prima. An autem tantum debeat haberi ratio eius peculij, quod habet seruus ab eo. qui conuenitur, an similiter eius quod habet ab alijs? Respon. quod totius, & hoc in secunda. Nec conqueri debet is, qui conuenitur insolidum, quia si quid præstiterit vltra portionem suam peculij consequetur ab alijs pro socio, vel communi diuidūdo. Sed quid si ab alijs non habet peculium iste seruus, an vnus duorum conuenitur? Respo. quod sic. Sed quid præstabit? id duntaxat, quod habebit ab ipso in peculio. vnde si quis eorum nō soluendo est, aliquis hæres non est, vel bonorum possess. is, qui conuenitur, eatenus damnabitur quatenus erit apud eum de pecu. vel consequi possit de bonis alterius, a quo seruus non habuerit peculium, hoc dicit cum l. seq. Viuianus.

10 † *Alias an aliud.*

11 † *Alias eumdem.*

g *Actio datur.*] vt supra eodem, l. prima, §. de eo. Accursius.

h *Depositi quoque.*] Arg. quod actio de pecu. non est proprium nomen actionis.

i *Et commodati.*] vt supra commod. sed mihi §. sed si ancillæ Accursius.

K *Et tributoriam.*] vt supra de tribu. l. procuratoris, § sed & si ancilla. Accur.

l *Non dubitatur.*] dari actionem de in rem verso, vel quod iussu de eo, quod est versum vel iussum, vt infra quod iussu. l. 1. §. 1.

m *Contractum.*] cum filia vel ancilla.

n *Cum eo.*] hærede.

o *Corrupisset.*] sed & vtili iudicio in factum pro duplo intra annum conuenitur seruus ab hærede, & hoc quando testator iussit esse liberum post mortem suam, vt infra si quis testa. liber esse iussus l. 1. circa prin.

p *Polliceatur*] si nominatim accepit pretium peculij, nō alias, vt infra, si ex duobus, in §. & l. seq.

Accepit.

a *Accessit.*] seruus venditus.
b *Concessit.*] domino.
c *Cum singulis.*] id est, cum emptore & venditore. Accur.
d *Insolidum.*] vt s. eo. l. si noxali. §. pe. & s. eo. l. si creditor. §. seruum, & infra de duo. re. l. 3. §. vbi. Sed contra, inf. eo. l. quoties. §. si creditor.

Solu potest sic diuidere, ut contra vnum pro vna parte, contra alium pro alia parte experiatur. Sed si, cum intenderit actionem, insolidum, re integra, nondum lata sententia, velit experiri contra alium: non potest: sicut alias dico in fideiussore: ut C. de fideius. liberum. & l. reos.

e *Venditionem.*] cum sibi satisfaciebat: nam nec ex delicto tunc in dominum commisso teneturut instit. de noxa. §. vnde si alii.
f *Crediderim.*] ego emptor.
g *Deducto.*] ut s. eod. l. si creditor §. fi. & l. quoties, §. non enim. & supra eodem, l. hic, § interdum. & supra de pet. hæred. cum si in fin. porrò antequam alienauero, quod mihi debet antequam emerem, nunc de peculio conuentus deduco, ut supra eo. l. si noxali, §. idem scribit.
h *Mihi dari.*] ut sup. ea. l. § sed & ipsi. Accursius.
i *Si quis cum seruo duorum.*] qui seruum & peculium habent commune. Accur.
k *Insolidum.*] ut hic, & supra de exerc. l. 1. in fin. & l. seq. & sup. eo. & duo. in fi. infra eodem quod debetur.
l *Apud eum.*] scilicet conuentum.
m *Condemnatus est.*] insolidum, & soluet de quo. Accur.
n *Vel communi diuidundo.*] ut supra com. muni diuid. & si non. §. fina. & supra eodem hinc. §. fina. & l. sequ. Sed hæc non est ratio quod ideo tenentur quod contra alium agere potest, sed illa, quia cum suo seruo contractum est, alias contra infra de regu. l. s iuris, nemo ideo. Accur.

accepit, a eidem concesserit. b ¶ Illud quoque placuit, (quod & Iulia probat) omnino permittendum creditoribus, vel in partes cum singulis c agere, uel cum vno insolidum. d ¶ Sed 1† ipsi, qui vendidit seruum, non putat Iulian. de eo quod ante venditionem e credidit, cum emptore de peculio agere permittendum. ¶ Sed & si alieno seruo 2† crediderо, cumque redemero, deinde alienauero: æquè non putat mihi in emptorem dari debere actionem. 3† ¶ In venditorem autem duntaxat intra annum post redemptionem numerandum, de eo quod adhuc alieno crediderim, f dandam esse mihi actionem, existimat, deducto g scilicet 4† quod apud me peculij seruus habebat. 5† ¶ Sicut autem de eo, quod ipse crediderim seruo meo, non putat Iulianus in emptorem, alienato eo, actionem mihi dari h debere: ita & de eo, quod seruus meus seruo meo crediderit, (si is cui creditum fuerit, alienatus sit,) negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

Vbi est communio serui & peculij, quilibet conuenitur insolidum, & etiam respectu peculij, quod est penes alterum, & quod præstiterit, ab alio consequitur. Bar.

¶ Si quis cum seruo duorum i pluriumve contraxerit, permittendum ei est, cum quo velit dominorum insolidum k experiri. Est enim iniquum in plures aduersarios distringi 6† eum, qui cum vno contraxit. Nec huius duntaxat peculij ratio haberi debet, quod apud eum, l cum quo agitur, is seruus habet: 7† sed etiam eius quod apud alterum. nec enim 8† res damnosa futura est ei, qui condemnatus est, m 9† cum possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidundo n quod amplius sua portione soluit, à socio sociisvè suis consequi.

Quod Iulia. ita locutus habere ait, si apud alterum quoque fuit peculium: quia eo casu soluendo quisque socium etiam ære alieno liberare uidetur: at si nullum sit apud alterum peculium, contra esse: quia nec liberare vllo modo ære alieno eum intelligitur.

Iulian. li. 12. 10† Digest.

LEX XXIX.

Qvare & si socio neque hæres, neque bonorum possessor extitisset, eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum o erit, & quantum ex bonis p consequi potest.

Si creditores peculiares succedunt ei, qui tenetur de peculio, quatenus succedunt, extinguitur actio de peculio, etiam si expresse contra dixit. Pau. de Cas.

Caius lib. 9 ad edict. prouin.

LEX XXX.

SI quis seruum testamento liberum esse iusserit, relictus hæredibus his, qui cum seruo contraxerunt: possunt inter se cohæredes uel q de peculio agere: quia de eo quisque peculio, quod apud eum est, quolibet alio agente tenetur.

¶ Etiam si prohibuit eum seruo contrahi dominus, erit in eum de peculio r actio.

SI quis seruum.] CASVS. Duo contraxerunt cum seruo Titij, & factus est eorum debitor. Titius decessit, qui eos instituit hæredes, & reliquit seruo libertatem. an hæres a iuris, cohæredem agere de peculio, puta, quia vni debebat 10. alij 50. Et respon. q sic, & ideo agitur ad inuicem, quia ab alio extra neo agi potest aduersus eos de peculio quod quilibet apud se retinet. Viuia.
q *Vel.*] pro saltem.
r *De peculio.*] non autem institoria, ut supra de instit. l. si quis mancipijs, §. Proculus, quæ est contra. Item videtur econtra totum dicendum, vt ita demum teneatur, si perceperit, ut C. quod cum eod. l. fin. & quæ est contra. Sed ibi de actione quod iussu dicit, hic de actione de peculio. Ac.

QVasitum.] CASVS. Si dominus ex contractu serui conuenatur de peculio, & tempore litis contestа. nil sit in peculio, si tempore sententiæ aliquid sit in peculio, an dominus debeat teneri inspecto tempore sententiæ. Et respon. quod sic. Idem est in actione ad exhibendum. & si tempore litis contestatæ exhibere non possit, tempore sententiæ possit, debet teneri ad exhibendum, nisi exhibeat. Idem est si vendico rem meam ab aliquo, neque ipse possideat tempore litis contestat. postea tempore sententiæ inuenitur possidere, quod tenetur.

¶ *Si cum.*] Si dominus tenetur de peculio, ad quemlibet peruenit, debet conueniri quilibet. Idem est in actione de in rem uerso, nisi in re vnius hæredis uersum fuisset, quo casu tenebitur insolidum. Si vero aliquis seruus pro parte instituatur, pro parte conuenietur. Si vero filius pro parte instituetur, conuenietur in solidum. Sed in primo casu si unus cohæredum conuentus velit totum soluere, puta, quia erant x. in debito, & ea soluit, & uelit sibi actionem cedere in v. aduersus cohæredem, an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quod sic.

¶ *Si is qui.*] Sed cum decem alicui deberentur ex contractu serui, & v. tantum essent in peculio, & illa exegit, postea peculium augeatur, an pro residuis v. dominus possit conueniri? Et respon. quod sic.

o QVare. Apud eum.] secus si non esset, ut hic, & inf. situa. l. 1. §. si præcepto. & inf. de dote præleg. l. 1. §. per contrarium. sed quare non pro communi diuidundo, vel pro socio inuicem agunt, ut supra eodem, l. hinc. §. fin. & l. sequ. quæ sunt contra? Respon. hic nec re, nec consensu socii in seruo.
p *Ex bonis.*] socii defuncti. Accursius.

1† Al. sed & ipsi.
2† Flor. Accu. seruo.
3† Flor. dumtaxat.
4† Al. Accu. §.
5† Fl. habebit.
6† Fl. destringi.
7† Flor. habere, sed & eius.
8† Fl. nec tamen. & reliq. Duo.
9† Fl. condemnatur.
10† Fl. lib. 12.

¶ *Si annua.*] Si dominus seruum, cuius nomine tenebatur de peculio, vendidit, & creditor pro eo cum conuenerit, & repellatur annali exceptione: puta, quia effluxit annus a tempore alienationis serui, an detur creditori aduersus emptorem actio, quaeritur: Et dicitur quod sic. Si uero uenditor, conuentus intra annũ dixit, nihil est in peculio: eo deducto quod creditor à venditore consequi possit, in residuum conuenietur emptor. & hoc in secunda.

¶ *In dolo.*] Dominus conuentus de peculio exceptionem opponit dicendo nihil esse in pecu. replicatur de dolo, quia dicit dominum dolosè intricasse peculium. usq; ad quod tempus detur ista replicatio, quaeritur. Et respon. usque ad tempus quo agi põt de dolo quod olim erat tempus annale: hodie biennale: ut C. de dolo l. heres. Et quatenus ad eum ex dolo defuncti peruenit, tenetur: sed si ipse haeres dolum commisit insolidum conuenietur. Viuia.

a *Intenditur.*] inspecto tpe sententiae, non praesenti. nam nec fieret missio, si nunc non defenderetur dominus: ut inf. eo. l. eo tẽpore. Item nec caueret de futuro incremẽto, qui de peculio conuenitur, ut inf. l. quoties, §. qui semel. per quae patet nil nunc deberi: & sic non rectè, vel actor asserit esse sic. Accursius.

b *In peculio.*] etiam hodie asserebat actor esse: erit tamen tempore sententiae, ut praedixit hic, & infra de li be. lega. si quis reum. §. idẽ Iulianus. & supra, de iudi. si filius. primo responso, & sic non ratione praesentis status, sed futuri rectè agitur. sic in actione in rem & ad exhiben. ut subiicit, & supra, de rei vend. si autem. §. primo, & sic in peti. haere. l. tertia. & l. quod si in diem, primo respon. & est ratio in actione de peculio, & peti haered. quia ius metimus ex persona actoris, ut supra, si pars haere. peta l. prima, §. primo, & possunt sub petitione generali claudi etiam quae postea quaeruntur. vnde secus in personali singulari, ubi non potest conueniri, ut supra, de ind. l. non potest quae est contra. Item quandoque & alia tempora spectantur in actione de peculio: ut infra, eo. si ex duobus, §. in hoc, & l. si filius uel seruus, & infra, tit. 1. l. si. Accur.

c *Haerede.*] s. instituto.

d *Vertisset.*] s. seruus, quia tunc in totum quod versum est tenetur actione scilicet de in rem verso.

e *Quasi.*] id est sicut Accur.

f *Ex sociis*] quorum vnum constat posse conueniri insolidum de peculio serui cõis: ut 3. eo. l. si ancillarum. in fi.

g *Conueniendum.*] s. insolidum.

h *Institutus.*] cum libertate expressè relicta, secundum haec iura. hodie non est visnum eo tempore, quo haeres instituitur, & libertas praesumitur relicta; ut instit. qui. ma. non li §. idemque. Accur.

i *Aequè cum eo.*] ut supra eod. l. 3. §. 1. Accur.

K *Patietur.*] quia etiam ab initio tenebatur, quod est in seruo diuersum, secundum Io.

l *Sed si velit.*] s. filius insolidum.

m *Redimere.*] idest actionem sibi cedi, secundum Io. Et nota hic argu. pro quaestione qua quaeritur, si vnus reorum soluit, an cessio fiat in totum cõtra correos, uel pro parte. quidam in totum. sed Io pro parte, pro eo quod est hic, ut infra, de tut. & ra. distrahen. cum pupillus, & supra al leg. Rho. de iac. l. prima, & l. 2. in princ. & diximus infra, de solu. l. Modestinus. Accursius.

n *Versum sit.*] idem & si non sit uersum. nam & tunc habet doli exceptio scilicet nisi fiat ei cessio pro parte sua, ut supra sa. ercis. his consequenter, §. si filius.

o *Consequatur.*] ex iure cessio agens.

p *Locuples.*] idem & si non sit locuples. & hoc cum non inspiciatur illud, nisi in casibus, ut supra eo. l. iii. §. si cum impubere.

q *De residuo.*] quia noua causa est, ut infra, de excep. rei iudi. si rem meam. Item facit infra eo. quoties. §. si semel. Accur.

r *Subueniri.*] de aequitate. nam mero iure electione sibi praeiudicauit, ut infra eod. si ex duobus 1. respõ. quae est contra. & l. quoties, §. si creditor.

s *Alia.*] dicendo nil esse in peculio, ut supra si certum pet. l. si. 1. respon.

t *In dolo.*] agit creditor de peculio, dominus dicit nihil esse in peculio, & actor replicat, quod dominus fecerat dolo quo minus sit, ut supra eodem summa. 1. respon. Accur.

u *Statutum tempus.*] quod erat olim anni, hodie biennij, ut C. de dolo. l. fina. Sed videtur perpetuo posse obijci ut infra, de excep. doli. l. pure, §. fina. quae est contra. Sol. ibi in excep. hic in replicatione, in qua idem quod in actione debet statui, cum actor possit replicare quando uult agendo, non sic qui excipit. ut ex l. contraria patet & hoc secundum R. non ualet. nam & replicatio perpetuo durat, vt C. de except. l. si pactum. nisi dicas quod ibi replicatio pro exceptione ponatur, quod esse potest, ut infra, de excep. l. 2. §. 1. Vel dic, quod ibi perpetuo replicatur. in l. si pactum. de eo quod peruenit ad uiolentum, quia praecesserat actio quae perpetua erat. hic autem annalis scilicet, de peculio. Vel sol. secundum Bul. quod hoc intelligitur secũdum l. contrariam, & hoc ex hac dictione, fortassis, quae est hic, & sic perpetuo obiicitur.

Vlpianus lib. 29. ad edict.

LEX XXXI.

Quaesitum * est, an teneat actio de peculio, etiam si nihil sit in peculio, cum ageretur, si modo sit rei iudicatae tempore? Proculus & Pegasus, nihilominus teneri aiũt. intenditur a 1† enim rectè etiam si nihil sit in peculio. b Idem & circa ad exhibẽdum, & in rem actionem placuit, quae sententia & à nobis probanda est.

Hac actio contra haeredẽ datur, quatenus ad eum ex peculio peruenit: sed filius cum quo contractum est, si est haeres, tenetur in solidum, & sic contra cohaeredem actio est cedenda. Bart.

¶ Si cum ex parte haerede c domini uel patris agatur: duntaxat de peculio condemnãdum, quod apud eum haeredem sit, qui conuenitur. Idem & de 2† in rem verso pro parte: nisi si quid in ipsius haeredis rem vertisset. d 3† Nec quasi e vnum ex sociis f esse hunc haeredem conueniendum, g sed pro parte duntaxat. Sed & 4† si ipse seruus sit haeres ex parte institutus: h aequè i cum eo agẽdum erit. Si verò filius sit, quamuis ex parte institutus: nihilominus insolidum actionem patietur K Sed si uelit l pro parte nomen cohaeredis redimere, m audiendus est. Quid enim in rẽ patris versum sit? n cur non consequetur o filius à cohaerede quod in patris rẽ versum 5† est? Idem est & si peculium locuples p sit.

Qui egit de peculio, & non fuit consecutus totum debitum, quia non erat tãtum in peculio, ipso postea aucto, iterum agere poterit. Pau. de Cast.

¶ Is qui semel de peculio egit: rursus aucto peculio, de residuo q debiti agere potest.

Exceptio quae competit actori, non transit ad successorem, si in eius persona causa cedendae actionis deficiat, alias secus. Bar.

¶ Si annua exceptione repulsus sit à uenditore creditor: subueniri r ei aduersus emptorem debet: sed si alia s exceptione, eatenus 6† subueniri ei debet, vt deducta ea quantitate, quam à venditore consequi potuisset, ab emptore residuum consequatur.

Replicationes sunt temporales sicut actiones. Bar.

¶ In dolo t obiiciendo temporis ratio habetur. Fortassis n. post tps de dolo actionis nõ patietur dolum malum obijci praetor: qm nec de dolo actio post statutum tempus u datur. In haeredem autẽ doli

* *Contr. glo. in c dudum. super verbo, † tem medio in uers. sed si medio t. ex tra de electio. Bal. & ad intell. huius l. vide Burgel. in l. quod te, nu. 19 supra si cer. pet.*

1† *Al. intendi.*

2† *Flor. deest, de.*

3† *Fl. verto.*

4† *Flor. deest, †.*

5† *Fl. in patris re est.*

6† *Flor. haberi nus ut deducta ea, &c.*

a *Puni debeat.*] etiam perpetuo: vt in actione de dolo dicitur: ut supra de dolo. l. in hæredem, alij econtra. Accursius.

b *Sed si ipse. Solidum.*] facit supra de tribut. l. quod in hæredit. §. fi. Accursius.

versum, liberet de stricto iure, licet ille insolidum sit obligatus, ut supra eodem, l. quæsitum, §. 1. Accur.

l *Liberat.*] s. iure mero Accur.

m *Hoc iude.*] ius strictum est, quod vnum eligendo quem insolidum conuenerat, videtur ab aliis recedere, cum ille soluat ei totum, quod debet: nō autem plus debet quam sit in peculio.

SI ex duobus.] CASVS. Si dominus pluribus hæredibus relictis decessit, qui conueniri poterat intra annum de peculio ex contractu serui: & seruo alienato, uel manumisso, uel libero esse iusso, vnus hæredum conuenitur, an cæteri liberentur, quærit? Et dicitur ꝙ sic, de iure scripto, sed in plus condemnari nō debet quam ꝙ sit in peculio penes eum. idem est i duob. fructuariis in seruo, & duob. bonæ fidei possessoribus. idem est si in rem vnius versum fuerit, ꝙ alius cōuentus eum liberat. hæc sunt vera de iure scripto. secus de equitate, quia qui contraxit cum seruo, totum peculium respexit: nō eam tantum partem peculij, quæ erat penes conuentum.

¶*In hoc.*] In prædicto casu cum vnus hæres conuenitur, & tempore litis contest. nihil est in peculio, tempore sententiæ tamen est: an illius ratio debeat haberi, quæritur? Et respon. ꝙ sic. Si vero econuerso, semper tempus sententiæ spectandum est v.g. vendidi seruum, qui conueniebatur, nil erat in peculio, postea peculium venit apud emptorem, non est inspiciendum in persona emptoris quantū fuerat in peculio eo tempore, quo cōueniebat, sed quantum postea accessit emptori ut si x. tantum erant penes me cum cōueniebar, xxx. debebantur, creditoribus pecul. & postea vsque ad xx. creuit peculiū apud emptorem insolidum tenetur.

clausula in id, quod ad eum peruenit, fieri debet, a vltra, non.

Paulus lib. 19. ad edictū

LEX XXXII.

SEd si ipse hæres dolo fecerit, solidum b præstat.

Electione unius ex pluribus non habentibus communionem serui & peculij, alij liberantur, sed de æquitate in residuo cæteri tenebuntur: & quantum sit in peculio, sententiæ tēpore inspicitur. h. d. Bar.

Vlpianus libro 2. disput.

LEX XXXIII.

SI ex duobus vel pluribus hæredibus eius, c qui d manumisso e seruo uel libero esse iusso f vel alienato g uel mortuo intra annum conueniri poterat, unus fuerit conuentus, omnes hæredes liberabuntur, h quamuis non in maiore quantitate 1 † quam eius peculij, quod penes se habet, qui conuenitur, condemnetur, idque ita Iulianus scripsit. Idemque est & si in alterius i rem fuerit uersum. K Sed & si plures sint fructuarij, vel bonæ fidei possessores, vnus conuentus cæteros liberat, l quamuis non maioris peculij quantitate, 2 † quam penes se est, condemnari debeat. Sed 3 † licet hoc iure m contingat, tamē æquitas n dictat iudicium in eos dari, qui occasione iuris liberantur, ut magis eos præceptio, quam intentio liberet. Nam qui cum seruo contrahit, uniuersum peculium eius quod vbicunque est, ueluti patrimonium, intuetur.

¶In hoc autem iudicio licet restauretur recedens, o 4 † tamen & augmenti & decessionis rationem haberi oportet. & ideo siue hodie p nihil sit in peculio, siue accesserit q aliquid: præsens status peculii spectandus est. Quare circa venditorem quoque & emptorem hoc nobis videtur verius, quod accessit peculio, posse nos r ab emptore consequi: s nec retrorsum, velut in uno iudicio, t ad id tempus conuentionem reducere emptoris, quo uenditor conuentus sit.

Si pro peculio pretium expresse non fuit constitutum: hic conuenitur, apud quem peculium reperitur. alias hic, qui pro peculio pretium nominatim recipit. Bart.

¶Venditor serui si cum peculio seruum vendiderit, & tradiderit peculium: ne intra annum quidem de peculio conuenietur: neque enim hoc pretium, u serui peculium est, ut Neratius scripsit.

Iabolenus li. 12. ex Cassio

LEX XXXIIII.

SEd si quis seruum ita uendiderit, ut pretium pro peculio acciperet, penes eum videtur esse peculium, ad quem pretium peculij x peruenit.

1 † Fi. maiorē quantitatem pecul.

2 † Fi. decess. quantitate.

3 † al. sed si licet.

4 † Fi. ... dens alias, ... parte.

n *Æquitas.*] tria no. Primo, quod æquitas præfertur rigori: vt C. de iudic. Placuit. Secundò, quod præceptio non litis contestatio liberat. ut supra de iis qui deiec. uel effu. l. præceptione, & supra de constitu. pecu. l. item. §. fin. Item quod qui contrahit, totū patrimoniū &c. vt supra de iudic. si fideicommiss. §. 1. infra ad Trebel. l. prima, §. si hæres.

o *Recedens.*] actor dicitur recedens iō, quia vnum eligendo, ab aliis recedere uidetur, de stricto iure: & quia si non potest totum ab alio consequi, recedit ab illo, & redit ad alium de æquitate: ut sup. prox. respon. & dicitur restaurari. & ex hoc quia redire potest, videbatur condēnationem faciendam semper quantum est in peculio tempore litis contesta. etiam si minus vel plus sit tempore rei iudicandæ; quia licet minus consequatur actor, posset tamē de residuo postea agere, vel contra aliū: ut hic: uel contra eundem: vt supra e. l. quæsitum, §. is qui semel. Respondetur tamen, contra, scilicet tempus sententiæ, quod præsens dicitur, spectari, ut supra eo. quæsitum, 1. respon. quod autem in vna persona dicitur, postea in duabus ponitur: scilicet quod in persona emptoris non sit spectandum quantum fuerit in peculio eo tempore, quo uenditor est conuentus.

¶*Venditor.*] Si vendidi seruum cum peculio, & de peculio penes me nil remansit: non solum post annum, sed neque conueniar de peculio. Si uero accepi pretium pro peculio, penes me videtur peculium remansisse, cum pretium peculii ad me peruenit Viuianus.

c *Eius.*] s. domini. Accur.

d *Qui.*] scilicet dominus. Accur.

e *Manumisso.*] scilicet à te.

f *Iusso.*] s. ab alio, cui uendidit dominus sub eo pacto ꝙ manumitteretur.

g *Vel alienato.*] sed non libero esse iusso.

h *Liberabuntur.*] de stricto iure ut statim dicetur. Accur.

i *Alterius.*] s. hæredis. Accur.

k *Versum.*] s. ut alius conueniens hunc, in cuius rem est

p *Hodie.*] s. cum iudicaretur.

q *Accesserit.*] emptori. Accur.

r *Nos.*] qui primo contra venditorem egimus.

s *Consequi.*] ex hoc patet quod emptor serui etiam de præcedenti causa tenetur, alias enim quomodo conuentus fuisset venditor? & hoc dicitur supra eod. si noxali. §. Idem scribit, & de tribu. l. de peculio. & supra eod. l. & ancillarum. §. si seruus.

t *Iudic.*] quod falsum est, quod sit vnum iudicium, imò duo. Accursius.

u *Hoc pretium.*] scilicet numeratum. Accur.

x SEd si quis. Peculij.] nominatim. & hoc casu habet locum quod dicitur supra eodem, si noxali. § quod autem.

Non

a NOn penes.] scilicet tantum vt supra eodem, si noxali. § idem scribit, ut arg. supra de tribu. l. de peculio. Accursius.

AT cum.] C A S V S. Si hæres iubeatur à testatore peculium seruo dare, & liberum facere, & x. à seruo recipere, an videatur penes hæredem peculium esse? Dicitur quod nō magis enim videtur conditioni, qua libertas relicta est, paruisse, quam pretium peculii numerasse. Viuianus.

¶ Si seruo.] Iussisti seruo tuo vt emeret uicarium pro viij. de tua pecunia, & denunciaui tibi quod emerat tantum pro viij. sed x ei numerauit, an duo vendicare possis quæritur? Et dicitur quod sic, sed ea teneris præstare de peculio.

Pōp. lib. 12. ex varijs lec.

L E X XXXV.

NOn penes [a] quem res peculiaris sit.

Iabolenus li 12. ex Cassio.

L E X XXXVI.

AT cum hæres iussus [b] est peculium dare, [c] accepta certa summa: non videtur penes hæredem esse peculium. [d]

In contractibus bonæ fidei pater & dominus non solum de peculio, sed etiā de eorum proprio dolo tenetur. Bart.

Vlpianus lib. 2 Disputa.

L E X XXXVII.

IN bonæ fidei contractib[us] quæstionis est, 1† de peculio, an insolidum pater, vel dominus teneatur. 2† vt est in actione de dote agitatum, si filiofamilias 3† dos data sit, an pater duntaxat de peculio conueniretur? Ego autem arbitror non solum de peculio conueniri: sed & si quid præterea dolo malo [e] patris capta fraudataque est mulier, competere actionem, nam si habeat res, nec restituere sit paratus: æquum est eum, quāti ea res [f] est, condemnari. Nam quod in seruo, cui res pignori data est, expressum est, [g] hoc & in cæteris bonæ fidei iudicijs accipiendum esse Pomp scribit. 4† Nam q; & 5† si seruo res pignori data sit, non solum de peculio, & de in rem uerso competit actio, verum hanc quoque habet actionem. 6† Et si quid dolo malo domini capt[us] fraudatusque actor est. Videtur autem dolo facere dominus, qui cum habet restituendi facultatem, non vult restituere.

Quando quantitas petitur vt species, ad aliam quantitatem non admittitur compensatio. Bart.

Iulianus lib. 12. Digestorum.

L E X XXXVIII.

SI creditor filii tui hæredē te instituerit, & tu hæreditatem eius vendideris, illa partu stipulationis [h] quanta pecunia ex hæreditate 7† ad te peruenerit, teneberis [i] de peculio.

¶ Si seruo tuo ordinario permiseris vicarium emere aureis viij. ille decem emerit, & tibi scripserit se viij emisse, tuque ei permiseris eos viij. ex tua pecunia soluere, & is decē soluerit hoc nomine duos aureos tantum vendicabis, [k] sed hi [l] venditori [m] prestabūtur duntaxat de peculio serui.

Si cum vno agatur, eius peculij, quod fuit apud eum, qui quondam fuit socius, ratio non habetur. Item si agatur contra emptorem post annum, non habetur ratio eius, quod est penes venditorem, secus si intra annum. Bart.

¶ Seruum, quē 8† cōem cum Titio aut Sēpronio habebā,

b Iussus est.] scilicet à testatore.

c Dare.] seruo libero esse iusso. Accur.

d Peculium.] quia magis est pretium libertatis, nihilominus tamen tenetur de peculio, ut infra ti. 1. l. 1. itē vel distingue, ut ibi dixi. Accur.

IN bonæ fidei.] C A S V S. Si in actione stricti iuris aliquid à filiofam. alicui debeatur, puta ex mutuo, quin dominus de pecu. teneatur, dubiū non est, sed in bo. fid. videndum an insolidum, an duntaxat dominus de peculio teneatur, verbi gratia filiusfamil. accepit dotem à muliere, solu. matri. an pater de peculio teneatur, an in solidum, quæritur. Et respon. quod non solum de peculio, sed in ipsam dotem, si dolo ipsius mulier fuerit defraudata, cum habeat apud se dotē, quanti ea res est, condemnandus est. Idem est in seruo, si obligaui seruo pignus ex cōtractu, quem cum eo feci, & pecunia soluta nec pignus restituat, quia non solum conuenitur dominus de peculio, sed nomine doli, quem commisit. eo autem ipso in dolo videtur, quod pignus non restituat, cum habeat facultatem restituendi. Viuianus.

1† Fi. est, an de pecu.

2† Fl. teneatur.

3† Flor. si filio fuit data sit

4† Fl. scripsit.

5† Etiam deest, &c.

6† Fl. adiectionem et reddi[...] nam adiectionis proprium nomen non est. sed adiectiuum, qua plerumq; actionibus addi solebat. Duar.

¶ Seruum.] Habebam seruum communem cum Titio & Sempronio, qui seruus cū aliquo contraxit. antequam conueniret de peculio, vendidi eum Titio cum peculio, quod penes me remansit, si conueniatur Sempronius quondam socius meus in illo seruo, an debeat haberi ratio peculii, quod penes eum remansit? Dicitur quod non, quia si aliud hoc nomine præstitit Sempronius, non recuperabit à me, cum actionem non habeat, quia à communione recedit. si Titius eum vendidit, & conueniatur, aut intra annum à tēpore alienationis, aut post. Primo casu habebitur ratio, secundo casu non, quia hoc sapiētibus placuit ut intra annum cum venditore creditor de peculio possit agere, cum emptore in perpetuum.

7† Al. ex hereditate, not ad te.

¶ Si actum.] Habeo proprietatem in seruo, tu vsumfru seruus habet peculium, quod respicit me proprietarium, & quod te fructuarium si tu conueniaris à creditoribus peculiarijs, an debet haberi ratio utriusq; peculij? Dicitur quod sic, quia is, qui contraxit, totum respicit peculium, hoc in prima. Idem est si tu fructuarius locasti ei operas suas, & promisit tibi x. vel ei mutuasti. habes aduersus me actionem de peculio. Viuianus.

h Stipulationis.] nam stipulatur emptor à venditore, ut infra de verb. obl. l. cum stipulamur.

8† Cuiac. lib. 12. obseru. c. 8. sicut legit seruum quē cum Sempronio habebam.

e Dolo.] secus si culpa, ut supra commo. si mihi. §. si filio. & hæc subiicit. Azo.

f Eares] vel quanti in litem iurauerit, & facit supra eod. l. 3. § ex furtiua. & l. depositi. 1. respon. Accur.

g Expressum est] scilicet à Iuliano, ut supra commo l. 3. § si filio, & hic subiicit.

SI creditor] C A S V S. Tenebaris mihi in decem de peculio nomine filii tui. instituit te hæredem, vendidisti hæreditatem, an tenearis emptori de peculio, ad quem peruenit hæreditas, quæritur? Et dicitur quod sic, ex stipulatione quam interponit emptor de præstando ei quicquid ad venditorem occasione hæreditatis, quam emit, peruenit, cum ergo illa x. ad eum pertineant. quia aditione hæreditatis confusa erat obligatio: meritò venditor tenebitur in x. de peculio.

i Teneberis.] ut infra de hære. vend. l. 2. §. illud quæsitum. & l. si hæreditatem mihi.

K Vendicabis] nec enim est necesse ostendere quos, sed tātum numerum, ut supra de rei vend. l. si in rem.

l Sed hi] scilicet duo aurei.

m Venditori.] scilicet agenti. Et sic no. hic. quod non solū non fit compensatio quantitatis ad veram speciem, sed etiam ad fictam speciem, est enim quantitas id, quod per actionem de peculio petitur, ficta species illi duo aurei, qui ut species uendicantur, argum infra de legat. 1. planè, §. 1. nec mirū, quia ibi vt corpora debentur, tamen quia vt quantitas debetur. fit compensatio ac si in genere deberentur, ut infra de leg. 2. l. vnum ex. §. sed si vno. & facit ad §. si cer. pet. cum fundum. §. seruum, & supra de neg. gest. quā aliena §. libertos Accur.

Tum.

a *Titio.*] cuidam vel alij, vel dicto Titio, cum quo communem habui. Accur.

b *Vendidi*] cum quo communem habui, vel non, nam nõ certificat hic. sed in solutione optimè determinabit statim. Accursius.

cum hæc 10. nec in peculium sint conuersa: neque si aliquis ageret cum patre de peculio ex contractu alias facto cum filio, illa 10. computarentur cum peculio. agam ego & ad exhibendum, & rei vendi.

¶ *Si nupturus.*] Mulier promisit dotem filiosa non tradidit. soluto matri. an possit agere mulier vt insolidum ab soluatur a dotis promissione, an quatenus est in peculio? Respon. quod insolidũ, quia si conueniretur mulier ex promissione sua insolidum, posset de dolo mulier excipere.

c *Dixi si cum Sempronio.*] socio meo, quondam, cui nõ vendidi.

d *Consequi.*] quia cũ eo mihi commune esse desijt, cum quo erat antequam venderem.

e *Cum Titio.*] emptore.

f *Agi de peculio non posset.*] vt supra eodem, & ancillarum. §. si. Accur.

1 † Flor. ratio haberi deberet alias ratio haberi in tra annum. hæc duo verba, intra annum. addita fuerunt a glossographis itaque expunge da Duar.

g *Ageretur.*] cũ emptore. emptor enim conueniri potest intra annum ex sua persona, quia peculium quod habet venditor ipse videtur habere, cum illud possit ac. ex empto petere ex persona venditoris, quia venditor tenet, à quo exigere poterit quod præstiterit. sed post annum ex sua persona tantum conuenitur. & adde quod no. supra si ex noxa. cau. agatur. in fine.

2 † Flor. de eo, cffa.

h *Peculij rationem.*] quod apud me est, & hoc est verum in eo casu cum Titius seruum emit cum peculio: alias non. Accursius.

i *Consequatur.*] ex æquitate, vt supra eodem quæsitum, §. is qui semel, & l. si ex duobus. in princ. Accursius.

k *A fructuario.*] seruus conducit a fructuario operas, cum ei aliquid promittit, vt sibi permittat locare alijs. operæ enim talis serui fructuarij omnes sunt Accur.

l *Actio.*] scilicet de peculio. Sed prout refertur hoc ad locationem, est contra supra de vsuf. sed & si quis. §. idẽ Iulianus. Sol. nihil dicitur ibi agi ex tali locatione ac hoc vt fructuarius obligetur, ac seruus ei obligat, ac per hoc proprietarius, vt hic. Vel dic, quod fructuarius non hic a seruo ex opera stipulatus est, puta, promittis quod arabis eras, sed dicebat seruus, dabo tibi decem, si me meis operis, sicut volo, permiseris vti. Item cõtra. ff. de ver. obl. liber homo. in fi. j. respon. Sol. quod ibi dixit, non dari mihi actionem in dominum proprietatis, supple, nisi deducam quod penes me est loco peculij, vt hic subijcit, & supra eo. l. hinc. §. pen.

m *Deducto.*] id est computato. sed cur iste fructuarius computat sibi in solutum suum peculium? Resp non est mirum, quia & hoc facit dominus vbicũque de peculio conuenitur, & sibi aliquid debetur. imo quandoque non, vt inf. eo. deposui, §. seruo; & quandoq; sic, vt inf. eo. quoties. §. non tantum. Vel dic, deducto, id est separato, sed hæc est non propria significatio, sicut per hunc tit. accipimus. nã dicitur dominus deducere, id est in debitum sibi computare, vt infra l. prox. §. seruo.

D *Eposui.*] CASVS. Si deposui decem apud filiumfamil. qui nihil habet in peculio, cũm nullum habeat, si agam cum patre de peculio, nihil consequar,

Titio a vendidi b ante, quam eius nomine ageretur mecũ de peculio. Quæsitum est, si de peculio cum Titio aut cũ Sempronio ageretur, an eius peculij, quod apud me esset, ratio haberi deberet? Dixi, si cum Sempronio c ageretur, nunquam eius peculij, quod apud me esset, rationem 1 † haberi debere, quia is nullam aduersus me actionem haberet, per quam id, quod præstitisset, consequi d posset. Sed & si cum Titio e post annum, quam vendidissem, ageretur, similiter non esse computandum peculium, quod apud me esset, quia iam mecum agi de peculio non posset. f Sin autem intra annum ageretur, g tunc quoque habendam huius peculij rationem, h postquam placuit alienato homine permittendum esse 2 † creditori & cum venditore, & cum emptore agere.

Quod quis a fructuario cõsequi nõ potuit per actionem de peculio, recuperat a proprietario. Pau. de Cast.

¶ Si actum sit de peculio cũ eo, qui vsumfructum in seruo habet, & minus consecutus sit creditor, non est iniquum, vt ex vniuerso eius peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit, rem consequatur. i

Ex contractu celebrato inter fructuariũ et seruũ, in quo habet vsumfructũ, datur fructuario actio de peculio contra proprietarium, computato tamẽ peculio, quod est apud fructuarium, de quo debet sibi ipsi soluere. Pau. de Cast.

¶ Nihil interest, operas suas conduxerit seruus a fructuario, k an pecuniam mutuam ab eo acceperit. Dari itaque debebit actio l ei aduersus dominum proprietatis, deducto m eo, quod seruus peculij nomine apud fructuarium habet.

Vbi non est peculium, non potest actio de peculio intentari, sed est ad alias actiones congruas recurrẽdum. Bart.

Africanus lib. 9. 3 † quæstio.

LEX XXXIX.

DEposui apud filiumfamilias x. & ago depositi de peculio. Quamuis nihil patri filius debeat, & hæc x. teneat, nihilo magis n tamen patrem damnandum o

¶ *Stichus.*] Si habeas seruum ordinarium, & ille habeat vicarium in peculio suo, & vicarius nihil habeat in peculio, si mutuaueris vt vicario, & postea conueniaris creditoribus Stichi vi in 10. & carius vendatur pro 10. an possis deducere, quæ tibi debuit vicarius ex prædicto contractu? Et resp. quod non. quia vicarius nõ est in peculio suo, & proinde non deduces alicui alij seruorum tuorum nullum vicario habente peculiũ, quod probat iurisconsul. per simile. Sticho peculium suum legasti, & liberum esse iussisti, & vicarius eius, qui non habet aliquid in peculio, debebat tibi x. an hæres possit deducere illa? Et respond. quod non, si vicarius haberet peculium, ex quo fieri posset deductio, etiam si vicarius nihil haberet in peculio, & tantum deberet vicarius quantum ordinarius habet, qui nihil habet nisi vicarium, contingeret, quod nihil esset in peculio, & ita nullum esset legatum, quod esset absurdum.

3 † Flo. lib. 8.

¶ *Seruo*] Vendidi tibi seruum, & tradidi tibi totum peculium, vel partem retinui. si postea contraxi cum seruo, & factus sit debitor meus, an debeam compensare illud, quod retinui de peculio, cum illo, quod debet mihi seruus, si te conueniam de peculio, quæritur? Et dicitur quod non, neque refert conueniam te intra annum a tempore alienationis, an post, & hoc probat, quia a creditoribus, qui post venditionem, & traditionem cum eo contraxerunt, neque debet posse conueniri, sed ab illis, qui contraxerunt cum eo ante venditionem, potero conueniri de peculio. quod apud me remansit, quia erat huius peculij quod respicit præteritos contractus, non futuros. Viuianus.

n *Nihilo magis.*] id est non ideo magis.

o *Damnandum.*] id est non damnandum de peculio, sed absoluendum. cum. n. nullum aliud sit peculium, nec illa x. sunt peculium, ergo patet non tenetur, vt not. infra eodem quoties. §. si semel. & ff. de lib. lega. si quis reum. nec obst. supra in bonæ fidei. & supra commo. l. 3. §. si filio. quia ibi erat peculium, occasione cuius agitur personaliter de peculio. hic ergo agitur ad exhibendum. Accur.

existimauit, a si nullum præterea peculium sit. Hanc. n. pecuniam, cum mea maneat, nõ esse peculij. Denique quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait computari non oportere. b itaque ad exhibendum agere me, & exhibitam vendicare c debere.

Liberatio ab obligatione de dote soluto matrimonio, absque alia conditione deducitur. Bar.

¶ Si nuptura filiofamilias dotis nomine certam pecuniam promiserit, & diuortio facto agat de dote d cum patre, vtrumne tota promissione, an deducto eo, quod patri filius debeat liberari eam oporteat? 1 † Respondit, tota promissione eam liberandam esse, cum certè & si ex promissione cum ea ageretur, e exceptione doli mali tueri f se posset.

Quod dēt domino seruus vicarius, qui non habet peculium, ex peculio ordinarij non deducitur. Bar.

¶ Stichus habebat 2 † in peculio Pamphilum, g qui est x. idem Pamphilus dēt dño v. h si ageretur 3 † de peculio Stichi i nomine placebat æstimari debere pretium Pãphili, K & quidem totum, non deducto eo, qđ domino Pamphilus deberet. l neminem m enim posse intelligi ipsum in suo peculio esse: hoc ergo casu damnum dominum passurum, n vt pateretur, si cuilibet alij seruorum suorum peculium non hñti credidisset, idque ita se hře, euidentius appariturum ait, si Sticho peculium legatum esse proponatur, qui certè, si ex testamento agat, cogendus non est eius qđ vicarius seruus 4 † suus debet, aliter, quam ex peculio ipsius, o deductionem pati: alioquin futurum, vt si tantundem vicarius * domino debeat, p ipse nihil in peculio habere intelligatur, q quod certè absurdum est.

Contractus qui celebrantur venditione serui perfecta, ad peculium, qđ penes venditorem remansit, non pertinent. Bar.

¶ Seruo, quem tibi vendideram, r pecuniam credidi, s quæsitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, vt deducatur t id, quod apud me ex eo remanserit. Quod quidem minime verũ est. Nec interest, intra annũ, quam vendiderim, an postea experiar: nam nec u cæteris quidem, qui tunc cum eo contraxerunt, in me actio datur. In contrarium quoque agentibus mecum his, qui antea cũ eo seruo contraxissent, non deducam id, quod mihi postea deberi cęperit. x Ex quo apparet onus eius peculij, qđ apud me remansit, ad posterioris temporis contractus pertinere non debere.

Peculium consistit in his etiam quæ seruus, vel filius acquirit sua industria, vel parsimonia, si pater uel dominus permittit apud ipsos esse, non tamẽ in vestibus, quas pater uel dominus tenetur ei ministrare, & potest augeri & diminui, & totaliter extingui. boc dicit cum l. seq. Pau. de Cast.

Flor. li. 10. 5 † Institutionum.

LEX XL.

PEculium & ex eo y consistit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruit a quolibet sibi donari, idque, velut proprium patrimoniũ, seruũ suũ habere quis voluit.

Martianus libro 5. Reg.

LEX XLI.

PEculiũ * nascitur, crescit, decrescit, & 6 † moritur. & ideo eleganter Papyrius Fronto dicebat, peculium homini z simile esse. Quomodo autem peculium nascatur, quæsitum est. Et ita veteres distinguunt, si id acquisiuit seruus, quod dominus necesse non habet ei 7 † præstare; id esse peculium. Si vero tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare: non esse peculium. a Ita igitur nascitur peculium. Crescit, cum auctum b fuit.

a *Existimauit.*] & sic supra de pet. hær. l. si à patre. 1. respon. & infra, de in rem vers. l. quidam. & infra e. l. ex facto, §. planè.
b *Oportere.*] ista x. in peculio.
c *Vendicare.*] vt infra depositi. l. pen.
d *Agat de dote.*] scilicet vt liberetur à promissione dotis.
e *Ageretur.*] vt ea tota soluatur, vt infra sol. mat. nupta. §. primo, & l. si cum dotem, §. penul. Accursius.
f *Tueri se posset.*] nam & si nihil sit in peculio, pater tamen, qui agit nomine filij, in solidum eum debet defendere, ut infra, de compensa. si cum filio. & infra, de ędil. edicto. l. cum seruus, & infra rerum amo. & ideo, §. si seruus, & supra de rebus credit. cum fundus, §. seruum, sed hæc non videtur bona ratio: nam facilius datur alicui exceptio quam actio, vt infra, de regulis iuris, fauorabiliores, est ergo melior ratio, quia pater tenetur de eo, quod ad eum peruenit, vt supra de petit. hæredi. si a patre. primo respon. obligatio autem id se peruenit. ergo debet eam restituere.
g *Pamphilum.*] & nihil plus, & Pamphilus nihil habet. Accursius.
h *Quinque.*] ex alia causa, quam pro capite ipsius vicarij. & sic non est contra infra, de pecul. leg. l. Stichus. Accur.
i *Stichi.*] ordinarij serui.
k *Pretium Pamphili.*] scilicet soluendum creditoribus Stichi. Accur.
l *Deberet.*] quia hoc debet fieri quando conuenior ex peculio illius serui vicarij, vt infra eodem si seruus meus. at hic nihil habet, nec se ipsum dicitur quis habere in suo peculio, vt in tantum deducatur, vt subijcit, & infra, de pecul. lega. Stichus in fine. Nam nemo est dominus membrorum suorum, vt supra ad l. gen...

Aquil. liber homo.
m *Neminem.*] respondet tacitæ obiectioni.
n *Passurum.*] apparet.
o *Ex peculio ipsius.*] scilicet vicarii.
p *Domino debeat.*] quantum ordinarius habet, qui nihil habet, nisi illum vicarium.
q *Intelligatur*] & ita nihil esset legatum, quod esse non debet.
r *Vendideram.*] & tradideram.
s *Credidi.*] postea.
t *Deducatur.*] idest quod nihil in debitũ computetur.
u *Nam nec.*] Si habes nam nec, plana est, & est ratio, tunc talis non cõpetit mihi deductio, quia nec cęteris actio. Sed si non habet, nec, referas ad eũ casum, vbi ante venditionem cõtractum est.
x *Deberi cęperit.*] vt hic, & infra eo. l. ē, quoties. §. penultimo.

PEculium] CASVS Illud etiam dicitur esse peculium, qđ seruus acquisiuit parcè viuendo, vel quod propter obsequium suum sibi meruit donari, ita tamen si dominus constituerit sibi illud velut suũ patrimonium. Viu.
y *Et ex eo*] facit supra eodem, l. deposi. §. peculium. Accursius.
z PEculium nascitur. Homini.] eadem ratione & asino. Accur.
a *Non esse peculium.*] Not. non dici tunicã peculium. Sed contra supra eo. id vestimentum. 1. respon. Sol. illud obtinet constituto prius peculio seruo, alias propter tam friuola non nascitur peculium, ar. supra de eodem. l. si quis ex argentarijs. § rationem.
b *Cum auctum.*] foetibus pecorum, vt sup. de pet. hær. item veniunt. §. item non solum. & §. fructus, & facit supra eodem, l. quam Tuberonis. §. sunt quidam.

Nec

1 † Flor. oportere.
2 † Flor. hh.
3 † Flo. agetur.
4 † Flor. debet seruus.
* Vicarius hic capitur pro eo qui, in familia, alterius serui, idest mancipium serui. Vlpia. l. seruus. de leg. 3. hanc seruorum suorum numero non connumeri Pomp. l. 5. seruis ... ve de moral. & hoc in peculio ser... matris ... vat l. si seruus meus, supra eod. eratque vilissimũ ... nus genus. vnde Mart. esse sat. est seruorum, iam de ... vicarius esse.
* Nemo est domi-

nus membrorum suorum. Ad hoc vi. cumulus in ind. tract. in ver. membrum. versi. membrorũ suorum.
5 † Flo. li.
* Ad text hunc l. vide Io. Anneb. in rubr. solu. mat. nu. 437.
6 † Flor. deest &.
7 † Flor. deest ei.

NEc seruus.] CASVS. Seruo nil deberi dicitur, neque seruus debet iure ciuili inspecto: vnde quomodocunque dicitur seruum debere, vel ei deberi ad factum est referendum, id est ad ius naturale, vel ad contractum, non ad ius ciuile. * vnde quòd seruo debetur ab extraneo, dominus petere potest: & si seruus debet, in dominum de peculio datur actio vel si in rem domini versum sit. Viuianus.

a *Debere.*] domino, vel extraneo, scilicet ciuiliter.

b *Abutimur.*] impropriè vtimur. Accursius.

c *Factum.*] id est ius naturale, vt supra, de pac. l. si vnus ex. §. pactus, & supra eod. si noxali. §. se. l. si à debitore. Vel dic, id est ipsum contractũ. Sed certè, & ciuiliter videtur obligari, vt infra eo. non solum, §. fin. quæ est contra. Sol. vt ibi.

d *Et si quid.*] ex eo quod petitur. Accur.

IN arrogatorem.] CASVS. Arrogaui aliquem: si contraxit, teneor de peculio; de eo verò contractu, quem fecit antequàm eum arrogarem, non teneor. Viuianus.

e *Rectè putant.*] de eo, quod post arrogationem contractum est cum arrogato, vt infra, de pecu. leg. l. si quis creditori.

f *Existiment.*] vt hic, & infra, de donatio. cau. mort. l. si filio, §. primo. si enim actio de peculio datur, arrogatore nõ defenso, mittetur creditor in possessionem bonorum arrogatoris, vt infra quibus ex cau. in possess. ea. Fulcinius, §. si quis actione. quòd lex prohibet, vt Institut. de acquisit. per arrog. in fine tit. Item si tenetur de pecu. præcisè cogeretur defendere, vt supra eod. in summa, §. fin. quod hic non est, vt hic, & arg. supra, de cap. dimin. tutelas, §. pen. in fi. Accursius.

1† Fl. deest, &.

2† Fl. qui.

Decrescit, cum serui vicarij moriuntur, res intercidũt. Moritur, cum ademptum est.

Vlpianus li. 43. ad Sabin.

LEX XLII.

NEc seruus quicquam debere a potest: nec seruo potest deberi. Sed & 1† cũ eo verbo abutimur: b factum c magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem. Itaq; quod seruo debetur ab extraneis, dominus rectè petet. Quod seruus ipse debet: eo nomine in peculium, & si quid d in rem domini versum est, in dominum actio datur.

In patrem arrogatorem datur actio de peculio, sicut in patrem legitimũ, & naturalẽ. Paul. de Cast.

Idem libro 12. ad edictum.

LEX XLIII.

IN arrogatorem de peculio actionem dandam quidam rectè putant: e quamuis Sabinus, & Cassius ex antegesto de peculio actionem non esse dandam existiment. f

Alienans post litem sibi motam videtur fraudulenter alienare: & perinde condemnabitur, ac si non alienasset. Paul. de Cast.

Paulus libro 30. ad edictum.

LEX XLIIII.

SI posteà quàm tecum de peculio egi, g ante rem iudicatam seruum vendideris, Labeo ait, etiam eius peculij nomine, quod apud emptorẽ quæsierit, damnari h te debere, nec succurrendum tibi: culpa enim tua i id accidisse, quòd 2† seruum vendidisses.

peculio teneretur, vt supra eod. sed si quis. Accursius.

h *Damnari.*] si tamen tibi quæsiturus esset, quod emptori quæsitum est, vt j. de act. emp. si quis seruum.

i *Culpa enim tua.*] & ita tibi imputatur, vt supra, de tribu. quod in hæredem, §. si testamento. & infra, de euictio. si rem, §. si duplex. Accursius.

Vlpianus li. 63. ad edictũ.

LEX XLV.

SI quis cum filiofamilias contraxerit, duos habet debitores: filium in solidum, K & patrẽ dumtaxat de peculio.

Paul. lib. 60. 3† ad edictũ.

LEX XLVI.

ET ideo 4† si pater filio peculium ademerit: 5† nihilominus creditores cum filio agere possunt.

Idem li. 61. 6† ad edictũ.

LEX XLVII.

QVi peculij l administrationem concedit, videtur permittere generaliter, quod & specialiter permissurus esset. 7†

Prohibitio domini ne cõtrahatur cum seruo, facit cessare actionẽ de peculio: hoc primò. Item seruus fideiubendo non obligat dominũ de peculio, nisi fideiubeat in causam domini, uel peculiarẽ: hoc secundo. Item conuentus actione de peculio, si nõ soluit totum, quia non tantũ erat in peculio: nõ tenetur cauere de soluendo dum peculiũ fuerit auctũ: hoc tertiò, & vltimò dicit ista lex vsq; ad § si creditor. Pau. de Cast.

Idem lib. 3. 8† ad Plautium.

LEX XLVIII.

QVoties in taberna ita scriptum fuisset: Cum Ianuario seruo meo geri negotium veto: hoc solum consecutum 9† esse dominum cõstat, ne institoria teneatur,

K SI quis cum filiofamilias. Insolidum.] dum est in potestate, siue in quantũ facere potest, nisi casualiter, secundum Ioannem: sed magis puto regulam esse, vt semper insolidum teneatur antè, & post, vt dixi supra, quod cum eo. l. 2. in princ. Accur.

QVi peculij.] CASVS. Si seruo tuo peculij sui administrationem concessisti, an videaris concedere, vt alienet, & donet? Et resp. quòd nõ: sed illud solum videtur sibi concessum generaliter, quòd specialiter eras concessurus sibi. Viuianus.

l *Qui peculij.*] Nota hanc regulam, 1 vt hic, & infra, de pign. l. obligatione, & sup. de cond. indeb. si procurator. Accursius.

QVoties.] CASVS. Aliquis præposuit seruũ stationi, & scripsit super ostiũ stationis, quod nullus contrahat cũ eo seruo Ianuario: si quis cum eo contrahat, an saltem de pecu. dominus teneri debeat? Et respondeo quòd sic: quia tãtum in hoc releuatur obtentu scripturæ, vt institoria teneri non debeat.

¶ *Sabinus.*] Si seruus meus fideiubeat: an teneri debeam, quæritur? & distinguit aut in rẽ meam, & in causam peculiarem, aut non: primo casu teneor: secundo non.

¶ *Si semel.*] Conueni te de pecu. ex contractu serui tui: minus inuenitur in pecul. tempore sententiæ, quàm mihi debeatur, an debeas cauere si posteà aliquid accedat, quod mihi reddas? Respondeo quòd non: quia in actione pro socio locum habet vbi socius insolidum tenetur.

¶ *Si creditor.*] Vendidi seruum, & partem peculij retinui, emptor cõuenitur à creditore: nec consecutus est creditor totum, quod sibi debetur, an ad residuum me conuenit, quæritur? Et respondeo quòd sic. Item quæritur, quid si lite contestata cum emptore, neque sẽtẽtia lata, possit dimittere emptorem, & redire ad me? Et respõdeo quòd non: & hoc in secunda: quia sufficere debet, vt habeat regres.

3† Fl. li. 61.

4† Fl. incip. Ideoq; si pater.

5† Fl. ademit set.

6† Fl. lib. 60.

7† Flo. est.

1 Facit ad hãc gl. c. q † trãslatione, extra de off. delegati gl. 1 circa med. i ver. & i glo. li. pmissio ne. vbi Papa nõ concedit in generali mandato, quæ sunt reseruata summo Põtifici in signũ priuilegij. Bologn.

8† Fl. lib. 4.

9† Fl. cõsecutum.

SI posteà.] CASVS. Conueni te de peculio ex contractu serui tui: litem sum contest. lite contest. eum vendidisti, & tradidisti, retento peculio: si tempore sententiæ minus sit in peculio, quàm mihi debeatur: an nomine illius peculij, quod acquisiuit seruus apud emptorem, teneri debeas, quæritur? Et respon. quòd sic, quia in culpa fuisti quod eum vendidisti. Viuianus.

g *Egi.*] & sic erat lis contesta. aliàs non dicor agere, sed agere velle, vt inf. rem ratam hab. l. amplius secus si alienasset venditor; tunc enim de pretio tantum habito pro

regressum contra me finito primo iudicio, quod contra emptorem constitutum est: & hoc in tertia. Non solum autem potest à creditore agi cum venditore: sed etiam emptor si conueniatur à creditore, potest deducere illud, quod debet seruus, computato quod apud se est de peculio: & hoc in quarta.

Si verò seruus vendatur, retento peculio, si conueniatur, vtetur deductione: & si in venditione facta, & traditione venditori aliquid à seruo debeat: quia post venditionem contrahit cum seruo: non compensabitur illud debitum cum peculio, quod retinuit in venditione serui: & hoc in quinta.

¶ *Qua.*] Dictum est supra proximo, si seruus vendatur parte peculij retenta, quod possit venditor conueniri & emptor: idem est si donatus, vel legatus fuit, quia legatarius, vel donatarius conuenietur de peculio. Vivianus.

a *Non etiam.*] vt hic, & supra eod. si quis seruum, §. etiam. & supra, de institor. si quis mancipijs, § Proculus.

b *Fideiussisset.*] vt inf. eod. l. 3 § si filius.

c *Locum habet*] vt inf. pro socio, l. verum, §. item videndum.

d *Vniuersum debet.*] non dominus, vt inf. de lib. l. g. si qs reū, §. huic. & j e. l co tēpore, sed si posteà peculium augeatur, vnde tunc nascetur actio? Respon. ex contractu dudum celebrato, vt j. eod. quæsitum, § is qui semel. Accursius.

e *Reintegra.*] id est, nondum lata sententia: tamen iam lite cōtesta alias posset actione diuidere, vt j. eod. & ancillarum, § illud. est contra huic. arg. contra infra manda. creditor, §. respon.

f *Rescisso.*] id est finito, & condemnato conuento, sed in minus quàm debeatur actori. Accur.

g *Et hoc iure vtimur.*] vt ad alium possit redire, vt hic, & supra eodem, hinc. §. certè illud, & l. quæsitum, §. sed si ex alia. & l si ex duobus, §. si plures. & §. in hoc autē. & l. si creditor, § si actum. Accur.

h *Cum venditori.*] vt hic, & supra eo. l. si ex [illegible] § idem si ancillarum, §. in venditore. & dic quòd pretiū habet nominatim pro peculio.

i *Ipse.*] scilicet emptor.

K *Computet.*] scilicet emptor eo casu, cum agitur contra venditorem; & sic non ad proxi. sed ad aliud superius refertur. Accursius.

non etiam a de peculio.

¶ Sabinus respondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominum, cum seruus fideiussisset, b nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiussisset.

¶ Si semel actum sit de peculio: quamuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quàm debet, tamen cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij: hoc enim in pro socio actione locum habet, c quia socius vniuersum debet. d

Si creditor peculiaris agendo contra emptorē serui non fuit totum consecutus, potest redire ad venditorē, pro eo, quod est apud eum de peculio, vel pretio eius: sed lite pendente contra emptorem, non potest ad venditorē redire. Pau. de Castro.

¶ Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus: competere in reliquum in venditorem vtile iudicium Proculus ait: sed re integra e non esse permittendum actori diuidere actionem, vt simul cum emptore, & venditore experiatur. Satis enim esse, hoc solum ei tribui, vt rescisso f superiore iudicio, in alterum detur ei actio: 1 † cum illo cum emptore 2 † minus esset consecutus, & hoc iure vtimur. g

Emptor serui cū peculio, pōt ex contractu prius gesto conuenire venditorē intra annum, sicut cæteri peculiares: cōputando tamen sibi in debitum id, quod apud eū est de peculio: & si ipse cōueniatur ab alio creditore pro peculio, quod est apud eū, pōt aduersus eum uti deductione eius quod sibi debetur. Pau. de Cast.

¶ Non tantum autem quiuis creditor cum venditore h ex antegesto agere potest: sed & ipse emptor: idque & Iuliano videtur: quamuis & deducere ipse i potest aduersus alium agentem: dum tamen id quod apud se habet, computet. K

Debitum contractum tēpore, quo seruus erat in potestate domini, deduci pōt, etiam si conueniatur postquam esse desijt: secus in debito contracto post: & actio de peculio transit contra quēlibet singularē successorem, ad quem transit peculium. Paul. de Cast.

¶ Si seruus deducto peculio vēditus sit, procedit vt venditor, & deductione vti possit: sed si 3 † post venditionem l ceperit aliquid venditori seruus debere, non minuit m peculium, quia non domino debet. n

¶ Quæ diximus in emptore, & venditore, o eadem sunt & si alio quouis genere dominium mutatū sit, vt legato, p dotis datione: quia quasi patrimonium q liberi hominis peculium serui intelligitur, vbicumque est. 4 †

Mutata conditione personæ in deterius, reuocatur mandatum. Bald.

Idem li. 16. 5 † ad Plautium.

LEX XLIX.

Libera r peculij administratio non permanet neque in fugitiuo, s neque in surrepto: sed 6 † neque in eo, de quo nesciat t quis, viuat, an mortuus sit.

¶ Cui peculij administratio data est, delegare debitorem t suum potest. u

Etiā id, quod seruus hēt ignorante domino, computatur in peculio, si erat tale quid qd si dominus sciuisset, uerisimiliter dimisisset apud eū. Pau. de Cast.

l *Et si post venditionem*]& traditionem.

m *Non minuit*] vt venditor conuentus annali aliquid deducat.

n *Quia non domino debet.*] i. est non incipit deberet, vt sup. eodem, deposui, §. fin. Hæc ratio tamen fallit. & si non domino debitum deducitur, vt sup. eo. sed si damnum, §. certè si sub cond. & l. item cum. §. j Accursius.

o *Quæ diximus in emptore, & venditore*] vt supra eod. & ancillarum. §. sed & ipsi. & supra proximo §. Accursius.

p *Vt legato*] immò nō, ita in l. gato, vt infra titu j l. j. §. item hæres quæ est contra. Sol. vt ibi.

q *Patrimonium*] vt supra eod. de peculi, §. peculium, & l. si ex duobus, §. [illegible] & si plures, & supra, de minorib. l. 3 §. sed vtrum, in fine. Accursius.

Libera.] CASVS. Concessi seruo liberam peculij administrationem; fugit, vel ignorat dominus viuat, vel non, nunquid durat administratio? Et respon. quod non. An seruus cui concessa est administratio, possit debitorem peculiarem delegare creditori peculiari? Et respō. quòd sic. Vivianus.

r *Neque in fugitiuo.*] quia priuilegium debet amittere, qui eo abutitur, vt C. de Iudæis, l. Iudæi, in fine. & supra si certum peta. rogasti, in § fin.

s *Nesciat.*] vt quia magis credat mortuum quàm viuere, hoc est, vehementer opinatur, vt fuit infra tit primo l. quæsitum. alias t statim quod cum non videt, nescit pro verò si sit viuus, vel mortuus. Accursius.

t *Debitorem.*] peculiarem.

u *Potest.*] vt infra, de noua & del. g l. fin. §. respon.

1 † *Alias, una ludic.*

2 † *Fl. cum*

3 † *Fl. eō.*

4 † *Fl. esse.*

5 † *Fl. li. 19.*

* *Concord. tex. in l. cum qs. de solut. textus, in l. Cornelius, in fine, eo. tit.*

6 † *Fl. de illo sed.*

NOn solum.] CASVS. Si dominus dedit aliquid seruo. vt illud habeat in peculio: non solum illud dicetur peculium, sed id quod seruo ab extraneo donatum est, & dominus permisit illud esse in peculio, hoc in prima. Sed si seruus domini negotia administrat, & male, in tantum, obligabitur domino, inquantũ si liber homo gessisset negotia domini, obligaretur: hoc in secunda. & qđ dicitur ꝙ seruus debitor dñi sit, vel econuerso, intelligendum est, ꝙ sic alter alteri obligatur, si subsit talis obligationis causa, quæ posset obligare ciuiliter vnũ liberum hominem alteri homini libero. Si ergo dominus scribat in libro rõnum suarum, ꝙ sit debitor serui, non propter hoc efficitur debitor cum causa obligandi non subsit: puta causa mutui, uel cõsimilis: q̃a nuda scriptura nõ cõstituit eum debitorẽ: & hoc in tertia. Viuianus.

1† Flor. fit.

a *Passurus.*] vt hic, & ĩ eod. quam Tuberonis. §. sunt aũt. & l. peculium ex eo. Accur.

b *Si liber.*] hæc parificatio est in seruo proprio ad extraneũ. Sed in libero bona fide possesso non sic, vt infra de acquirẽ. rer. domi. l. liber homo. §. sed si damnum. Accur

2† Fl. tenebatur.

3† Fl. Vt debitor.

c *Ex causa ciuili.*] idest, quę causa obligaret ciuiliter vnum liberum alteri libero: & eadem seruum domino, & econtra obliget: non aũt, ꝙ dominus ciuiliter seruo teneatur, uel econtra, ut supra eodem l. nec seruus. quæ est contra: sicut ergo nuda ratio non facit aliquem liberum debitorem, ut ĩ. de dona. l. nuda. sic & in seruo ipsi domino, uel econtra ut hic subiicit & ĩ. de pecu. leg. l. vj. §. penult.

4† Fl praecesserat.

EO tempore.] CASVS. Si dominus interpellatur a creditore peculiari eo tempore, quo nihil est in pecu. & dominus uocatus ad ius latitet, an creditor debeat mitti posse i. bono.? Et respond. quod non; quia si uenitet ad iudicium, deberet absolui: neque inspici debet quod per imperitiam iudicis, si uenisset, posset condemnari: hoc in prima. Nec secus est in debitore conditionali, uel in diem: quia si creditor pendente conditione debitorem talem in ius uocauerit, & ille latitet, conditione pendente non dicitur citatus, ut fiat missio in bonis eius pendente conditione: licet si uenisset, possit per imperitiam iudicis condemnari, hoc in secunda. an autem fideiussor datus a seruo, cũ nihil erat in peculio, debeat teneri? Dicitur quod sic: quia potest esse quod aliquid sit in peculio postea, & futuræ obligationi accedere potest fideiussor: dum tamen hoc actum sit ut futuræ obligationi accedere possit fideiussor: hoc in tertia.

¶ *Si creditor.*] Filius, quem habebas in potestate tua, tenebatur mihi in decem ex contractu aliquo: decessisti te hærede instituto, & multa legasti. Falc. ratio, si et locus erat, spectatur tempore mortis, an autem spectabitur pecu. quod habuit filius mortis meæ tẽpore, ut de eo fiat deductio, cum intelligat illud fuisse in bonis meis ꝙ mihi debebatur, an illud ꝙ erat in peculio tẽpore aditæ hæreditatis? Et respon. quod inspicitur mortis tempus.

Pomponius libro quarto ad Q. Mutium.

L E X L.

NOn solum id peculium est, qđ dominus seruo concessit: uerum id quoque, quod ignorãte quidem eo acquisitum est: 1† tamen si rescisset, passurus [a] erat esse in peculio.

Ex qua causa liber homo obligatur ciuiliter et naturaliter, ex eadem cã seruus obligatur domino naturaliter tantũ. Itẽ ex qua causa quis non obligaretur alteri ciuiliter, uel naturaliter: ex eadem non obligatur seruo suo naturaliter tantum. Pau. de Cast.

¶ Si ignorante me seruus meus negotia mea administrauerit: tanti debitor mihi intelligitur, q̃ti teneretur 2† si liber [b] negotia mea administrasset. ¶ An debitor 3† vel seruus domino, uel dñs seruo intelligatur, ex cã ciuili [c] cõputandũ est. Ideoq; si dñs in rõnes suas referat se debere seruo suo, cum oĩno neq; mutuũ acceperit, neq; ulla cã pręcesserit 4† debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

Primum decretum nõ potest interponi occasione debiti, quod certum est non posse exigi de præsenti, licet possibile sit debitum iri. Item pro futuro debito potest accipi fideiussor.

Papin. lib 7 5† Quæstionum.

L E X LI.

EO tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat: in bonorum possessionem eius rei seruandæ causa mitti non possum, [d] qui de peculio cum eo acturus sum: quia non fraudationis causa latitat, [e] qui si iudicium acciperet, absolui deberet: nec ad rem pertinet quod fieri potest, [f] ut damnatio sequatur: [g] nam & si in diem uel sub conditione debeatur, fraudationis causa nõ videtur latitare, [h] tametsi potest iudicis iniuria condemnari. Sed fideiussorem datum [i] eo tempore, quo nihil in peculio est, teneri putat Iulianus: quoniam fideiussor futuræ quoque obligationis 6† accipi possit: si tamen sic acceptus sit. [k] 7†

¶ Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, hæredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione spectat. [l]

¶ *Etiam.*] Si dominus conueniatur de peculio, & lis sit cõtest. an postea accipi possit fideiussor a seruo? Et respõ. ꝙ sic: quia sicut solutio facta in iudicio valet extra: nec datur repetitio ei: ita fideiussio facta post iudiciũ inceptũ valet. q̃a obligatio, quam seruus in se suscipit dando fideiussorem, non est minuta propter litem contest.

¶ *Seruus.*] Si seruus tuus mihi seruiat bona fide, quia credebã eũ meũ esse: & mutuo x. acceperat, & mihi dedit, ut eũ manumitterem, & manumisi: utrum me bonæ fidei possessorem, an uerum dominum habeat creditor obligatum, quęritur? Et respon quod conueniet dominum, licet alias eligere posset, quem nostrum vellet conuenire: & tu agas aduersus me ad exhibendũ & rei vẽ. pro pecu. quam mihi dedit: quia tibi erat quæsita, & non est distinguendum, an manumisi, aut nõ: & fiet mea quasi ex re mea quæsita, q̃a non ex re mea: sed propter rem meam, id est negotiationem meam mihi tradita fuit pecunia. Viuianus.

5† Flor. lib. 9.

6† Flo. alterius.

7† Flo. est.

d *Non possum.*] imo videtur, ut ĩ. qui ex cau. in possess. ea. Fulcinius §. si quis actio neq̃ est ĩ. Sol. hic certũ erat nil futurũ amplius in peculio, quia mortuus erat seruus: ibi credebatur aliquid posse esse in peculio. lo. & hæc solutio ex illo apparet, quia ibi dr̃ conueniri posse, uel ibi lis erat contest.

e *Latitat.*] vt hic, & infra de reg. iur. l. nullus. & inf. quod vi aut clam l. denique. §. i.

f *Fieri potest.*] no. non inspici quod potest euenire. sic supra de iurisd. omn iud. l. si idem in si.

g *Sequatur.*] de facto, non iure: sed iniuria iudicis.

h *Latitare.*] dest turpiter se occultare, ut infra quibus ex cau. in poss. ea. Fulcinius. §. 2. & ideo non videtur fieri in possessionem missio. Sed contra, inf. qui ex cau in poss. ea. l. in possessione. quæ est contra Sol. non fit missio talis ꝙ vendatur. fit tamen missio, ut cautum sit actori, ut sup. de iud. l. in omnibus & supra ex quibus cau. maio. l. item ait, §. penul Accurtius.

i *Fideiussorem datum.*] scilicet a patre.

k *Acceptus sit.*] scilicet pro futura, non alias. argum. inf. de fideiuss. l. cum fideiubebat & sup de consti. pecu. l. 1 §. 1. & infra de lib. leg. l. si quis reum, eodem. & supra de iud l. non quemadmodum.

l *Spectatur.*] ut hic, & institu. ad leg. Falc. § quantitas sed certe imò tempus aditæ hæreditatis, ut i. itra ad legẽ Falcid. si creditor sint. quæ est contra. Sed secundum R. ibi adsunt in ipso tempore mortis. & [illegible] tempus. Alij, ut lo. [illegible] tempore. Tu dic, ꝙ alterum illorum [illegible] proficit legatarius, ut in eodem [illegible]

[illegible]

illius temporis peculium, considerabitur. b

Propter contestationem factam de peculio contra dominum, seruus non liberatur ab obligatione naturali: ideo pro ea potest dare fideiussorem. Pau. de C.

¶ Etiam postquam dominus de peculio conuentus est, fideiussor pro seruo accipi potest. Et ideo qua ratione, si post actionem dictatam seruus pecuniam exsoluit, non magis repetere potest, quam si iudicium dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoque utiliter acceptus videbitur: quia naturalis obligatio, quam etiam seruus suscipere videtur, c in litem d translata e non est.

Pro eo, quod pro libertate danda accepit bonae fidei possessor; actione de peculio non tenetur ipse, sed verus dominus, qui eū poterit vendicare. Bar.

¶ Seruus alienus cum bona fide mihi seruiret, nummos a Titio mutuatus, mihi dedit, f vt eum 1† manumitterem, & manumisi. Creditor quaerebat, quem de peculio conueniret? g Dixi, quanquam creditor electionem alias haberet, tamen in proposito dominum h esse conueniendum: & cum ad exhibendum mecum acturum pecuniae nomine, quae ipsi esset acquisita: nec in eam i causam alienata, quae pro capite serui data 2† proponeretur. Neque enim ad mittendam K 3† esse distinctionem existimantium, si non manumittam, domini pecuniam esse: manumissione vero secuta, videri pecuniam ex re l mea quaesitam m mihi, quoniam n magis propter rem meam, quam ex re * mea pecunia mihi daretur.

a *Peculium.*] vt quantum tunc potest habere de peculio, tantum uideatur esse in haereditate creditoris: & sic proficiat legatarijs, ut tanto minor Falcidia detrahatur eis. Item & de eo creditoribus haereditarijs & legatarijs tenebitur.

b *Considerabitur.*] ut quia quantum creditor serui factus est, tantum omni tempore deducetur. Accursius.

c *Suscipere videtur.*] dando fideiussorem. Vel dic, quod de primo dixit: & quod dicit etiam seruus, scilicet homo, non solum liber: videbatur & uerum erat quod susceperat eam obligationem, & sic dicas, suscipere, id est suscepisse.

d *In litem.*] per dominum susceptam.

e *Translata.*] idest, mutuata, affert enim vtilitatem, non damnum haec nouatio, quae fit lite contest. ut infra de nouat. l. aliam.

f *Dedit.*] id est, tradidit. Accur.

g *Conueniret.*] me possidentem, uel uerum dominum.

h *Dominum.*] vel bonae fidei poss. & hoc si seruus a bonae fidei poss. se subtrahere non intendit: sicut facit hic, & infra mand. cum seruus. §. quod si de suis. sed videtur ꝙ nec alias possit eligere, ut supra eod. l. j. in fi. & l. hinc. §. j. ibi certe illud quę sunt contra. Sol. illud non ex necessitate iniungit. Vel dic, aliud in emptore, & venditore, vel socio, quam hic. Vel illud obtinet, cum liquidum est in cuius peculio contrahit: si autem non liquet, uel liquet, in neutro contractu locum habet quod hic dicitur.

i *In eam.*] scilicet manumissionem.

K *Admittendam.*] scilicet dicimus.

l *Ex re.*] ex qua causa, & ex opera quaeritur per talem.

m *Quaesitam.*] imo nec domino, nec possessori esse videtur aquisita, ut ꝟ. de acq. rer. do. l. seruus. & ꝟ. de acq. poss. l. 1. §. sed & per eum, quae sunt contra. So. hic de aequitate, ibi de rigore.

n *Quoniam.*] ideo non admittitur praedicta distinctio, quoniam & c. ut. n. darem ꝙ meum esset. s. dominium serui, manumittendo ipsum: sunt mihi data, quod non feci, cum non esset meus: & ita non lucror quasi ex negotiatione, ut facio alias, ut ꝟ. de haere. uel act. uendi. uenditor ex. & ꝟ. ad l. Fal. l. 2. & facit ꝟ. pro socio. socium qui, §. fin. & l. seq. & ꝟ. de contrah. emp. ... §. tunc. Accur.

1† Fl. ut eā.

2† Fl. ficta.

Dubius est litis euentus, & qui ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur. Bar.

Scaeuola li. 2. Quaestionum.

L E X LII.

Quod debetur seruo ab extraneis, o agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus est: cum & sumptus in petendo, 4 † & euentus executionis possit esse incertus, & cogitanda sit mora temporis, quod 5† datur iudicatis, p aut venditionis bonorum, si id magis faciendum sit: 6† ergo si paratus sit actiones mandare, absoluetur. Quod enim q dicitur, si cum vno ex sociis agatur, vniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio, in idem 7† redibit, si actiones r paratus sit praestare. Et in omnibus, quos ideirco teneri dicimus, quia habent actionem; delegatio pro insita praestatione s est 8†

Cum pater uel dominus actione de peculio personali conuenitur, in deducendo omni priuilegio anteponitur: secus si reali: licet inter credito-

Quod debetur.] CASVS. Si dominus conueniatur de peculio, quod habet nomina: & minus habeat dominus in pecul. quam debeatur, & creditores velint rationem haberi nominum, an sint audiendi, quaeritur? Et rñ. ꝙ, quatuor rationibus: Prima est, cum euentus causae sit dubius, quia si dominus ageret contra creditores peculiares, possent absolui. Alia ratio est: quia dñs sumptus posset facere in conueniendo. Tertia est, quod si debitores essent cōdemnati, debat ei dare quadrimestre tempus, ꝙ datur condemnatis: & ita dominus damnificaretur, si statim deberet haberi ratio nominum. Quarta est: si debitores conuenti latitent, ꝙ fieret remissio in possess. & vēditio bonorum eorum, ꝙ forte non sufficeret. An ergo liberari posset cedendo aduersus debitores? dicitur ꝙ sic, & subiicit generalē clausulam, quandocunque quis tenetur, quia hēt actionem aduersus aliquem: si possit liberari cedendo actionē, si cedat eam, liberatur. Viuianus.

o *Ab extraneis.*] quid si a domino? Respon. lo. secus: nam pauper in hoc sibi diues est, vt ꝟ. ad leg. Falcid. l. querebatur.

p *Iudicatis.*] nam nōnullas moras habet dilatio iudiciorum, ut infra, ut leg. vel fideicom. no. ca. l. etiā. Accur.

q *Quod enim dicitur.*] vt supra eod. & ancillarum § fin. & respō. hic argumentis. Accursius.

r *Si actiones*] scilicet communi diuidun. & pro socio, quam habet pro medietate peculii non diuisi: alioquin non tenetur pro alio: vt supra eodem. sed si duo in fine. Accursius.

s *Praestatione.*] no bonam regulam ut hic, & infra de contrahenda emptio. l. quod saepe. § si res. & supra commoda. si ut certo. § idem Labeo. & infra, cit. j. leg. 3. §. idem Labeo. secus ergo si mihi tenearis, quia contraxisti mecum: non quia habes actionem, ut Cod. si certum petatur. l. non aduersus. & supra de negoc. gest. nam & Seruius. §. finali & supra de pignoratit. actio. l. petenti. sed in casibus etiam in contractu videtur contra: ut infra deposi. l. prima. §. si uero tuo nomine. & l. si is apud. & infra manda. si procurator in fine l. & infra de actio. empt. Iulianus §. penultimo. Item not. quod delegatio obtinet vicem solutionis, * vt infra de ope. libe. qui libertinos. §. sed si creditori.

3† Fl. admittendum.

* No. secundum Bar. differentiam inter ex, & propter: quia ex, denotat causam proximā: propter causam remotā.

4† Alias, impendenda.

5† Alias, qua.

6† Fl. ceterum.

7† Fl. in eandem.

8† Flor. fin.

* Delegatio vicem solutiōis obtinet. Nota ... tū, id est: si fiat cum ... seniu parti... & vi. ... Trac. ... Delegatio ... versi. debit...

EX facto] CASVS. Seruus meus tenebatur mihi in decem, qui habebat peculium, & fugit: gerens se pro libero, gessit tutelam cuiusdam pupilli: & factus est debitor ex mala administratione in x. finita tutela pronunciatus est seruus: & eum reduxi, ex isto themate tres eliciuntur quæstiones. Prima est: si conueniar a pupillo, an possum deducere, quod mihi debebat seruus. Secunda est, an aliquid intersit, factus fuerit debitor meus seruus antequam fuerit in possess. libertatis, an postea. Tertia est, an pupillo iam facto adulto cōpetat actio. Ad primam respond. deducam nulla priuilegiati habita ratione, quod patri uel domino debetur: unde neque pupilli: licet inter cæteros creditores præferatur, & hoc probat tali exemplo, si filiusfa. recepit dotem a muliere, soluto matrimonio si mulier petat dotem, præfertur alijs crediteribus. in hoc ergo casu præfertur pupillus cæteris creditoribus: & si seruus uerus tutor non fuerit: alioquin si non haberetur ratio, secus esset, quia occupantis &c. Si seruus ergo mutuauit pecuniā pupilli, uel deposuit, pupillus vendicabit, si extat, uel vtili actione, idest cōdictione certi aget, si consumpti sunt: quia non potuit alienare, cum non fuit uerus tutor: & quod dictum est in consumpta pecunia pupilli, uel extante, intelligendum est in quolibet tutore. Ad secundam respon. quod nō est differentia: factus fuerit debitor ante possess. libertatis, vel post. Ad tertium respond. quod non datur de peculio: quia forte nil est in pecul. imo verius hoc, quod habuit, peculium non fuit: & hoc innuit litera sequens: sed utilis actio tutelæ contra dominum competit, quia non erat verus tutor seruus, ut illud intelligatur esse in peculio, si quid in patrimonio eius sit.

1† Fl. lib. 4.

6† Fl. decis. sæpe.

3† Duar. rescriptum est, an uel id deducatur.

4† Fl. in quo ponitur.

5† Fl. igitur.

6† Fl. quam cæterorum conceditur actio.

res peculiares, ille qui habet priuilegium, præponatur. Item, sufficit quem esse dominum cum de peculio conuenitur. Item, patrimonium eius, qui se gerit pro libero, pro peculio remittatur. Primo ponit regulam, & tres quæstiones. Secundo ad eas respondet per ordinem. Bartolus.

Paulus libro 3. 1† Quæst.

LEX LIII.

EX facto quæritur: qui tutelam, quasi liber administrabat, seruus pronunciatus est: an si conueniatur eius dominus a pupillo, (cuius quidem potiorem causam, quam creditorum cæterorum serui habendam, sæpe 2† rescriptū est) id a 3† deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris b posse deduci: an intersit, utrum cum adhuc in libertate c ageret, domini debitor factus est, an postea? & an de peculio d pupilli 4† competat? Respondi, nullum priuilegium præponi patri, vel domino potest, cum ex persona filij, uel serui de peculio conueniuntur. e

¶ Plane f in cæteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorum. Quid enim si filio dotem accepit tutelam administrauit? Merito ergo 5† & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum g est: & quia occupantis melior solet esse conditio, quam cæterorum: in id h dabitur i 6† actio.

d Et an de peculio.] tertia quæstio.

e Conueniuntur.] cum & ipsi habeant priuilegium, ut supra, de triout. l. prima. nisi habeant pignus, ut supra, de trib. l. procuratoris, §. quid tamen, versic. illud in tributoria. Accur.

¶ Plane si ex re pupilli nomina fecit, k vel pecuniam in arcam 7† deposuit: datur ei vendicatio nummorum: & aduersus debitores vtilis actio: l scilicet si nummos consumpserint. Hic. n. aliena re eos non potuit: m quod etiam n 8† in quouis tutore dicendum est. Nec tamen o interesse puto, quando domino debere cœperit: utrum cū in libertatis possessione esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiusque dominus esse cœpero: deducam quod prius credidi, si conueniri de peculio cœpero. Quid ergo p est? Quia de peculio actio deficit, q vtilis actio in dominum quasi tutelæ r erit: ut quod ille pro patrimonio habuit, peculium esse intelligitur.

¶ Si dos s filiosfamilias sit data, uel tutelam administrauerit: habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio, dilata interim cæterorum creditorum actione, vel interposita cautione, si priores agant, qui priuilegium non habent, 9† restituturi quod acceperunt, si inferatur postea cum patre actio priuilegij. t

Manumittendo seruū inter viuos, censetur quis donare sibi peculium: actiones tamen peculiares non transeunt in ipsum, nisi cedantur. Paulus.

Idem lib. 11. 10† Quæst.

LEX LIIII.

SI Sticho peculium, cum

f Plane.] interpositio cuiusdam alterius quartæ quæstionis. Accur.

g Id rescriptum est.] vere habenda est, licet vere non fuerit tutela, ut hic, & infra, de priuil. credit. l. dabimus. & infra soluto matrim. si cum dotem, § penult. & l. si filio. nam si non haberetur ratio, secus esset: quia occupantis &c. Accur.

7† Fl. in arca.

8† Flor. & c.

h In id.] quod debetur pupillo. Acc.

i Dabitur.] quod debetur pupillo, alijs interim tacentibus, vt in fine l. & sic habes, dabitur: alias est, inhibetur, & tunc referas ad idem, & dicas, inhibetur. s. alijs, dum pupillo satisfit, vt in fine l. Vel dic, inhibetur, scilicet alijs cum aliquis occupauerit: & sic ad proximum respō. hoc refertur: sed secundum aliam expositionem ad aliud superius refertur. Accursius.

k Nomina fecit.] speciale hic, & infra, de in rem vers. l. j. §. item si plures. secus in tributoria est, ut supra, de tri. l. procuratoris, §. plane. Item no. quod elegantius pro potius est audiendus qui suum inuenit, ut in. sup. eo. l. deposuit. non deducet dominus his casibus, ut j. de admin. tut. l. circa.

9† Flo. Restituturi irr. & elegantius pro restituturi uos.

l Vtilis actio.] licet suo nomine mutuet tutor, ut Cod. quando ex fac. tut. & si tutores. Accur.

m Non potuit.] cum tutor non fuerit: secus si fuisset tutor, ut j. de fur. l. interdum, §. qui tutelam.

10† Fl. lib. 11.

n Quod etiam] scilicet quod diximus in seruo consumpta pecunia, uel extante deposita. Acc.

o Nec tamen.] responsio secundæ quæstionis.

p Quid ergo.] si deduco mihi debitum: qualiter ergo satisfiet pupillo de residuo? & est solutio tertiæ quæstionis.

q Deficit.] iure mero.

r Tutelæ.] quia non fuit tutor, uel quia non fuit peculiū, secundum lo.

s Si dos.] quod proposuit in seruo, proponit in filio, similem casum adducendo.

t Priuilegij.] id est priuilegiata. sic & supra eodem, sed si damnum, §. fin.

¶ Si dos] Si filiosfam. data fuerit dos, mulier in peculio cæteris creditoribus præfertur: idem est si administret tutelam alicuius pupilli: quia pupillus præfertur, si tamen non priuilegiatus agat: cauebit de restituendo retro, quod acceperit. Viuianus.

a Id.] alias, an. vel id: sed tunc abundat vnum an. & hæc est prima quæstio, cui respondetur quod sic. Acc.

b Et si putaueris.] hæc est secunda quæstio, cui responde tur quod non.

c In libertate.] id est in possessione libertatis.

SI Sticho.] CASVS. Si manumisi seruum peculiū habentem, & non expresse dixi quod pecu. pertineat ad me

peculiũ videor ei concessisse: an autem debitores peculiares possit conuenire, nisi actionem sibi cedam? dicitur non. Viuianus.

lus temporis peculium spectandum est, quaeritur, & quomodo de eo condemnetur exemptus, utrum quod habuerit tempore exemptionis, an postea? Et respondeo, quod illius aestimatio, quae erat tempore exemptionis, consideratur. Viuianus.

a *Cum manumitteretur.*] inter uiuos. Ioan. secus in ultima voluntate, ut C. de pecul. eius, qui liber. me. l. j. & ideo quia donare videtur, potest compelli dominus ad cessionem, de qua hic dicit, condictione ex lege, ut C. de dona. l. si quis argentum, §. pen.

b *Non potest.*] cum actiones non possint facile transire, ut supra eodem, quis ergo. in fi. & infra, de p. cu. lega. l. 5. & hoc in directis uult: ... forte tamen eget etiã sine cessione, ut argumen. C. de leg. l. ex legato. sed an ipse conuenitur a creditoribus peculiaribus? videtur q non, ut C. an ser. ex suo fac. l. creditoribus. E contra quod sic, cum habeat peculium, ut infra, de dote praeleg. l. j §. per contrarium. quare dicas: si est orcinus, * potest conueniri, cum semper comitatum cum fuerit peculium, & sic hic quando inter uiuos fuit manumissus. secus si per fideicommi. fuit manumissus, tunc enim heres tenetur, cum poterat deducere quando manumisit, non ipse, ut infra tit. j. l. j. §. item haeres, & sup. de tribut. quod in haeredem, §. si filio. & facit C. de donat l. fi. §. j Accur.

* *Recipitur in l. vi inf. eo. errore Triboni. Ant. Aug. lib. 1 c. 7.*

* Orcinus libertus dr q directam ex testõ libertatem accepit, nec unquã patronũ uiuũ habuit. l. 4 §. 7. de fideic. lib. vid. Gell. lib. 1. ca. 3.

manumitteretur, a ademptũ non est: uidetur concessum. Debitores autem conuenire, nisi mandatis sibi actionibus, non potest. b

Pro eo, quod seruus debebet domino, non competit actio de peculio haeredi domini contra illum, cui legatus est seruus cum peculio. hoc dicit cum l fi. infra eo. Paul. de Cast.

Scaeuola lib. 3 Respons.

LEX LV.

Filiofamilias * uni ex haeredibus praedia praelegauit, ut instructa erant, cum seruis: hi serui domini debitores fuerunt. Quaesitum est an caeteris haeredibus aduersus eum actio de peculio cõperat? Respondit non competere. c

Qui vi eximit conuentum de peculio, tenetur actori ad interesse, quatenus erat de peculio tempore venditionis. Paulus.

Neratius libro primo Responsorum.

LEX LVI.

Is, cum quo de peculio agebam, a te ui exemptus est. Quod tunc cum ui eximeres, d in eo 1† peculio fuerit, spectari oportet. 2†

Etiam id, quod debet seruus domino pro debitore ipsius domini, deducitur: nomen tamen illius ex hoc efficitur peculiare, & quia ille tenetur seruo: & per consequens computabitur in peculio Tan.

Paulus lib 4 ad Neratium,

LEX LVII

Quod seruus e meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet, f & a debitore nihilominus debetur. Sed uideamus, ne credendum sit peculiare fieri nomen eius, pro quo expromissum est. Paulus respondit, 3 † Utique si de peculio agant aliquo, deducere uelit, illud g nomen peculiare h facit.

Si is, de cuius peculio agitur, lite pendente decedat: quantum sit in peculio mortis tempore inspicitur: si ei legetur peculiũ temp⁹ inspicitur, quo dies legati cedat, cum omni incremento. sed si legetur extraneo: rerum tantum incrementum accedit. Ba.

Tryphonius libro 8. Disputationum.

LEX LVIII.

Si filius uel seruus, cuius nomine duntaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit, id peculium respicitur, quod eorum aliquis cum moriebatur i habuit. Sed cum, qui seruum testamento liberum esse iubet, & ei peculium legat, eius temporis peculium legare intelligitur, Iulianus scribit, quo libertas competit: ideoque omnia incrementa peculij quoquo modo k ante aditam haereditatem acquisita, ad manumissum pertinere. At si quis extraneo peculium serui legauerit, in coniectura uoluntatis testatoris quaestionem esse, & uerisimilius 4 † esse id legatum, quod mortis tempore in peculio fuerit, ita, ut quae ex rebus peculiaribus ante aditam haereditatem accesserint, debeantur, uelut partus ancillarum, & foetus pecudum: quae autem seruo donata l fuerint, siue quod ex operis suis acquisierit, ad legatarium non pertinere.

Summata est supra ista lex: sed aliter potest sic summari secundum Bal. Is cui legatur seruus haereditarius domini: pro debito domini non tenetur. Bar.

Filiofamilias.] CASUS. Pater filiũ, quem habebat in potestate, haeredem instituit cum duobus aliis: & praelegauit filio quaedam praedia, ut erãt instructa cum seruis, qui tenebantur eidem patri in certum, an caeteri haeredes possint filium de peculio conuenire: Et respon. quod non. Idem dicit l. ultima. Viuianus.

1† *Flo. desiit, eo.*

2† *Flo. desiit, oportet.*

c *Non competere.*] nec ex sua persona, quia nihil credideratur nec ex persona testatoris, quia dominus actionem non habuerat ĩ. eod. & ancillarum, §. sed ipsi. & facit infra eod. l. fi.

Is cum quo.] CASUS. Conueni Titium de peculio tuo vocatum ad ius a scio, et exemptus Titius: cu...

d *Exemere.*] licet de fieri, ut supra si quis cautio. l. qui autem. §. illud. sed si creuit postea, tenetur usque ad finem sententiae, ut ĩ. eod. quaesitum, §. respon. Accur.

3† *Flo. desiit respondit.*

e *Quod seruus.*] Cum deducatur ... ĩ de fideiussi. si quis pro eo. § j A c.

f *Debet.*] cum non sit mihi solutum adhuc. Accur.

g *Illud.*] scilicet dominus: & sic satisfacit. Accur.

h *Peculiare.*] ut teneatur seruo, uel mandati, uel negot. gest. & non hi domino per se...

Si filius.] CASUS. Si peculi uel dominus conuenitur de peculio, & ante sententiam decesserit seruus, uel filius, inspicietur quod erat in pecul. tempore mortis: hoc in prima. Si vero testat. libertatem relinquit cũ peculio, inspicitur, quod erat in peculio tempore aditae haereditatis: hoc in secunda. Si uero extraneo legauit seruum peculium, inspicitur, quod erat in peculio tempore mortis: & illud, quod accrescit rebus peculiaribus ante aditam haereditatem, velut partus ancillarum, fetus pecorum, & hoc in tertia. Si vero seruo aliquid detur, uel aliquid acquisierit, non pertinet ad legatarium, Viuianus.

4† *Fl. uerisimilius.*

i *Cum moriebatur.*] & etiam postea, si postea creuit, ut supra titu primo, l. fi. & q est contra. Vel dic, q dominus non potest aug... Accur.

k *Quoquo modo.*] ex re peculiari, uel extrinseca. Iterum ideo dicit, aditam, quia tunc competit libertas, ut C. de caducis tollend. §. in nouissimo.

l *Quae autem seruo donata.*] ratio differentiae inter hunc & superiorem §. est. Iustitia...

Situ. de leg. §. si peculium. sed alia melior est infra de pecu. leg. l. denique. §. fin.

a V*Ni legauit.*] idest, prælegauit.
b *Rebus.*] quibusdam.
c *Non competere.*] & est ratio, vt dixi ſ prox. l. filiofamil.

QVANDO DE peculio, &c.

Perpetua est actio de peculio quamdiu peculium manet: annua extincto peculio, ita tamē, vt non ex die quo peculium extinctum est annus numeretur, sed ex quo agi potest, vt in specie l. 1. §. mors. hoc tit. & l. 2. de tutel. & rat. distrah. Extinguuntur si seruus fiat liber, vel si filiusfam. sui iuris, vel si moriantur, vel si seruus alienetur, vel si fiat [illegible], aut vsufructus serui. Extinguitur etiā ademptione, & nuda voluntate patris, vel domini, licet non consummetur nuda voluntate: sed si ademit dolo malo, perpetua est: si sine dolo, extinguitur etiam eueniendo actio de peculio Corasius.

1† alias, Flo. gatte.
2† Flo. domino.
3† Fl. fuerūt.
4† Fl. aperit.
5† lib. 17 Basilicon. tit. 6.

Scæuola li. 5. Digestorum.

L E X L I X.

VNi ex hæredibus prædia legauit, a 1 † vt instructa erant, cum seruis & cæteris rebus, b & quicquid ibi esset: hi serui domini 2 † debitores fuerant 3 † tam ex alijs causis, quàm ex ratione calendarij. Quæsitum est, an cæteris hæredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat? 4 † Respondit non competere. c

T I T V L V S II.

Quando 5 † de peculio actio annalis est.

Quonsque filius, vel seruus est in potestate domini; actio de peculio est perpetua: sed postquam exiucrint morte filij, vel serui, seu emancipatione, vel manumissione, vel alienatione serui, efficitur annalis. h. d. vsq; ad §. item hæres. Pau. de Cast.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X P R I M A.

PRætor ait, Post mortē eius, qui in alterius potestate fuerit, posteave q̄ emancipatus manumissus, alienatusve d fuerit, duntaxat de peculio, & si quid dolo e malo eius, in cuius potestate est, factum fuerit, 6 † quò minus peculij esset, in anno, f quo primum de ea re experiundi potestas erit; iudicium dabo.

¶ Quamdiu seruus, vel filius in potestate est, de peculio actio perpetua est: g post mortem autem eius, vel postquā emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, temporaria 7 † esse incipit, id est h annalis. Annus autem vtilis computabitur. Et ideo 8 † si conditionalis sit obligatio, Iulianus scripsit ex eo computandum annum, * non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente.

¶ Meritò autem temporariam in hoc casu fecit prætor actionem: Nam cū morte, vel alienatione extinguatur peculiū, i sufficiebat vsque ad annum produci obligationem.

¶ Alienatio autem * & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios, k mors autem tam ad seruos, quam ad filios refertur, emancipatio verò ad solum l filium.

¶ Sed & si alio modo m sine emancipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio.

¶ Sed etsi morte patris, vel deportatione, sui iuris fuerit effectus filius, de peculio intra annum hæres 9 † patris, vel fiscus n tenebitur.

¶ In alienatione accipitur vtique vēditor, qui actione de peculio o intra annum tenetur.

¶ Sed etsi donauit seruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem causa est.

6† Fl. erit.
7† alias, tēporalis.
8† Duar. & ideo & si.
* ad intelligentiam huius tex. vi. lo. Ign. in l. in dū. nu. 8 a. C. de contrahen. emptio.
* ad intell huius tex. vi. Io. Annib. i rub. de vsucap. numero 85.
9† alias, annū non hæres patris, sed fisc[9]. Fl. veller est. Duar.

PRætor] CASVS. Si pater, vel dominus de peculio teneatur ex cōtractu serui, vel filij: & seruus, vel filius morte, vel emancipatione, vel manumissione, vel alienatione potestatem domini, vel prius fuerit egressus: intra an. cōuenietur pater, vel dominus de pec. vel si dolo fecerit quo minus aliquid sit in peculio: hoc in prima. Quamdiu verò filius, vel seruus sit in potestate, de pec. actio perpetua est: eis autem liberatis incipit esse annalis: & quod dicitur, perpetua est, intellige, i. esse pōt, vt si decēdat ex ea, quæ perpetua est: hoc in secūda. A quo aūt tpe cōputetur? Et rñ. q cum vtilis sit, & obligatio sit conditionalis, ab eo tempore computabitur, & ex conditione existente: nō ex quo filius emancipatus est, vel seruus manumissus: hoc in tertia. Quæritur quare prætor fecit hanc act. annalem? Et respon. q cum morte, vel alienatione extinguitur pecu. sufficere putabat, q vsque ad annum porrigatur obligatio.

¶ *Alienatio.*] Quia tetigit de emancipatione, & manumissione, dicit in qb. hęc locū habeant, q emācipatio ptinet ad filios: alienatio & manumissio ad seruos: mors ad vtrūq; hoc in prima. Sed q si filius aliter q̄ p emācipationē exierit de ptāte, puta p dignitatem: nunq d actio de peculio erit annalis? dī q sic: hoc in secūda. Sed q d si morte pris, vel emancipatione, vel deportatione sui iuris effect[9] fuerit: an intra annū hæres pris, vel filius teneat de peculio? dī q sic: hoc in tertia. Sed q si dñs non vendidit seruum, sed donauit, vel permutauit, vel in dote dedit, an actio de pecu. detur? dī q sic: hoc in quarta. Si dñs, q tenebatur de peculio, seruum legauit, & pecu. retinuit, hæres de pecu. tenebitur, hoc in prima. Si verò vni legauit seruum, vel liberum esse iussit, & alij peculium legauit, an teneatur hæs, vel seruus liber factus, vel ille, cui peculium legatū est, quæritur? Et respon. q neq; in manumissum, vel legatarium dabit act. de pecu. sed in hæredem: quia satis videtur penes hæredem esse peculium, quia tradendo illud legatario liberationē consecutus est: cauere tñ debet legatarius hęredi vt pręstet eum indemnem, si à creditoribus conueniatur: quòd si sine cautione tradidit, imputet sibi ipsi, & conuenietur sicut dictum est.

¶ *Alienatio.*] Si dominus hærede instituto, & ei seruo prælegato cum peculio, ipsum rogauerit de hæreditate restituenda, isq; restituerit, si postea conueniatur, an creditoribus peculiaribus de peculio, aut contra creditores peculia. sicut contra hæreditarios credit. possit obijcere ex ep. Trebell. si quod ipse non sit conueniendus, sed ille cui restituenda sit hæreditas, quæritur? Et rñ. quod non: & hoc in prima. An fideicommissarius teneatur? dicitur quod non: cum ad eū pecul. non venit, nec dolo fecit quominus haberet hoc in secunda. Viuianus.

d *Alienatusve.*] nominatim pretio peculij accepto, vt sup. tit. primo l. si ex duobus. §. fi. Accursius.
e *Dolo.*] vt s. ti. primo, l. [illegible] sem. l. in fi. q̄ loquitur et sine dolo, vt j. ti. fili[9]familias.
f *In anno.*] vt sup. de exerci. fi. tū. in fi. Ac.
g *Perpetua est.*] id est esse potest, vt inf. de statulibe. l. Labeo. nam si erat sui natura prius perpetua: & post nunc erit, aliàs tēpore suo finitur, vt j. eo. cum post. & facit C. quod cum eo, l. ei qui.
h *Id est.*] pro scilicet ponitur. sic inf. de re iudic. sunt qui Accursius
i *Extinguatur peculium.*] scilicet defuncti, licet dicatur crescere ex seipso quantum ad actionem annalem, vt inf. eo. l. fin. quæ est contra. Item & peculium vicarij eius extinguitur, vt inf. tit. j. seruum §. cum Sticho. Accur.
k *Non ad filios.*] nisi in casu, vt C. de patri. qui fi. dis. l. j.
l *Solum.*] et non obstet, l. quoties. in fi.
m *Sed & si alio modo.*] puta dignitate. vt Instit. quib. mod. ius pat. pot. sol. §. si filius.
n *Vel fiscus.*] nisi deportatus fuerit.
o *De peculio.*] tenetur, scilicet si nominatim pretium pro peculio accepit, vt sup. tit. j. l. si ex duobus. §. fin. & l. sed & si quis. & facit l. quoties. §. fin. Azo.

In singularem successorem peculij, & non serui, non datur actio de peculio. h.d. secundum intellectum glo. Pau. de Cast.

¶Item hæres a eius, qui seruũ legauit, non cum peculio: nam si cum peculio. b vel legauit, vel liberum esse iussit, quæstionis fuit. c Et mihi verius videtur, non dandam, neque in manumissum, neque in eum, d cui legatum sit peculium, de peculio actionẽ. e An ergo teneatur hæres? Et ait, Celsus 1 † teneri, f quia peculium penes eum sit, qui tradendo id, à 2 † legatario se liberauit. Pegasus autem caueri hæredi debere ait ab eo, cui peculium legatum sit, quia ad eum g veniunt creditores. Ergo si tradiderit sine cautione, erit conueniendus. h

Hæres, qui restituit hæreditatem retento seruo cum peculio, potest effectualiter conueniri, etiam perpetuo, actione de peculio. Pau.

¶Si recepto 3 † seruo, & peculio rogatus sit hæres restituere hæreditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non vtetur, i vt Marcellus tractans admittit. Is enim, 4 † cui restituta est hæreditas, non tenetur (vt Scæuola ait) cum peculium non habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet.

¶Vsufructu quoque extincto, intra annum actionem dandã in vsufructuarium k Pomponius lib. xj. 5 † scripsit.

Notabilis est hæc lex ad duo: si in libello proponantur duæ actiones, quæ electione tolluntur: procedit iudicium, si non opponatur. Item error in quem quis deducitur assertione aduersarij, potest corrigi post definitiuam sententiam. h.d. Bartolus.

Pomponius.

L E X II.

Quæsitum l 6 † est apud Labeonem, si cum filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat, m exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum sit? 7 † Et ait permitti debere duntaxat de peculio, non etiam de in rem verso: nam priore iudicio de in rem verso recte n actum esse, 8 † quia annua o exceptio ad peculium, non ad in rem versum pertineret.

Si actio prima durabat minus anno, non restituitur annalis: sed tanti temporis, cuius illa erat. Pa. de Cast.

Paulus libro 30. ad edictum.

L E X III.

Cum post mortem filijfamilias annua aduersus patrem actio est, quemadmodum p aduersus eum esset perpetua, viuo filio, ideo q si ex causa redhibitionis r erat de peculio actio sex mẽsium, erit post mortẽ filij: idemque dicendum erit 9 † in omnib. temporalibus actionibus.

a *Item hæres eius.*] scilicet tenetur de peculio.
b *Nam si cum peculio.*] dic quod alij fuit legatum peculium, & alij seruus, & ita ponitur cum, pro &, aliàs falsum esset quod hic dicitur, vt sup. tit. j. l. quoties, §. fin.
c *Quæstionis fuit.*] an teneatur hæres, vel ille, cui legatum est peculium, vel seruus solus. Accursius.
d *In eum.*] i. hæredẽ.
e *Actionem.*] directã, vel vtilem, vt no. sup. tit. primo, si Sticho.
f *Celsus teneri.*] imò non tenetur, vt s. ti. j. l. at cũ. quæ est cõtra. sed distingue, an sit directo relictæ libertas; quo casu ipse tenetur, cũ directo peculiũ fuit consecutũ, vt inf. de dote præle. l. j. §. per contrariũ, an per fideicommissum: quo casu imputatur hæredi cum potuit retinere, vt hic, & j. de tribu. quod in hærede. §. si seruo. Accursius.
g *Ad eum.*] s. hæredem.
h *Conueniendus.*] & sibi imputet cur sibi caueri non desiderauit, vt supra de transactio. l. iij.
i *Non vtetur.*] imò videtur ꝙ sic. vt Instit. de fideicom. hære. §. si qs, quæ est contra; sed peculium est vniuersitas incorporea, & iuris, in qua actiones continentur: sed illud est verũ de corpore aliquo, vel corporea vniuersitate, vt equitio.
k *In vsufructuariũ.*] scilicet dicimus.

Quæsitum.] CASVS. Creditor peculiaris filijfa. credẽs eũ decessisse, cum tñ viueret, intra annum egit, & annali exceptione submotus est; q. a annus iã transierat; postea erat certus de vita filij, quia non fuit mortu⁹; an posset postea experiri cõperto ꝙ filius nõ decessit? Rñ. ꝙ de peculio sic, nõ de in rem verso; q. a annalis exceptio ad peculiũ, non ad de in rem verso act. pertinet. Viuia.
l *Quæsitum.*] aliàs lex, & aliàs §. Accur.
m *Præterierat.*] à tẽpore, quo mortuus dicebatur. Accur.
n *Recte actum esse.*] quomodo rectè actum est, cum actionem de in rẽ verso non intẽdat, sed de peculio, vt in principium l. dicitur? vel quia noluit, vel non potuit, cũ debuit eligere, vt sup. de tribu. quod in hærede. §. eligere? Respon. imò de in rem verso agit, quia cum egit de peculio, etiam quod in rem versum est petijsse videtur, vt dixi inf. tit. j. l. filius. ergo cum est absolutus ab actione de peculio, ẽt in eo, quod versum est, absolutus videtur, vnde conueniri non potest. Alij dixerũt, rectè actum est. i. agi poterit: sed hic nulla est discordia: nam secundum hoc, quia de fundo meo aliquando potui agere, hodie non possum, quod non est verum; vel aliter, potest etiam dici vtramq; ꝓpositã fuisse, & de pecu. & de in rem verso, nec fuit ab aduersario coactus, vt vnam eligeret, quia pater de suo iure confidebat, sed s̃m hoc ergo non egit actor rectè, quia eligere debuit. sed expone, rectè. i. non obstante errore mortis filij; nã & post annũ intendi potest non obstante morte putatiua, vel naturali. Vel di. quia ex vna causa, puta ex mutuo in x. egit de peculio, ex alia in quinque, ex locato de in rem verso. Item opponitur, q. a causa finita non debet allegari error vt C. de iur. & fac. igno. l. error. in fi. quæ est contra. Sed illud est de rigore iuris ciuilis, non de æquitate, vt s̃ de insti. ac. habebat in fi. j resp. Vel verius ibi de errore proprio errantis tantum, hic de cõi. Vel di. hic errabat in eo, ꝙ aduersario credidit, vt s̃. quod cum e. sed si. § si. in eo casu, ꝙ sibi errando credidit. Accursius.
o *Quia annua.*] vbi si non esset error.

Cum post.] CASVS. Si actio viuo filio perpetua est actio: & post mortẽ annua, sic vbi non est ꝑpetua, quia sex mẽsium, vt est redhibitoria, viuo filio non datur intra annum, sed intra sex menses tantum: si tantum supererat moriente filio, alioquin tantum quantum supererat, hoc in prima. Idem dicendum est in omnibus temporalibus actionibus.
¶*Si seruus.*] Seruus meus captus est ab hostibus, an creditores eius possint me post annũ captionis eius conuenire? & tñ. quod sic. Viuianus.
p *Quemadmodum.*] idest sicut.
q *Ideo.*] q. d. ergo vbi non erat perpetua viuo filio; non datur intra annum, & dic, quod actio quæ est vj. mensium, idest quæ consueuerat durare per sex menses, erit post mortẽ filij, intra tempus, quod supererat mortuo filio, non autem dico quod post mortem filij duret semper per sex menses; hoc enim esset falsum, vt sup. ex quib. cau. maio. l. sed & si per prætorem §. quoties & de mino. l. fin.
r *Redhibitionis.*] & sic sex mensium, vt infra de ædil. edicto, secundum Pau.

2 † Fl. Celsus.
2 † Fl. traden. de legatario.
3 † Fl. Prætor.
4 † Fl. Is enim.
5 † Fl. lib. xj.
6 † Fl. as. §.
7 † Fl.
8 † Fl.
9 † Fl. dicendum erit.

Reuer-

a *Reuerti potest.*] arg. sup. ad Maced. l. j. §. si pendeat. Accur.

D*Efinitione.*] CASVS. Licet seruus cuius noie de pecu. dñs tenetur, decessit, vel alienatus fuit, & sic extinguatur pecu. tñ cũ remanet definitio pecu. intra annũ a tpe mortis, vel alienatiõis, vel manumissionis in dñm dabitur actio, quia post mortẽ põt augeri, vel minui, puta in fętu. Vi.

1 † Flor. quã

b *Vtendum.*] vt definiamus esse peculiũ licet extinctũ fuerit, ut s. eo. l. j. §. merito. quæ est contra. Accu.

c *Decessiones.*] immo tps mortis serui, ut s. si. j. l. pe. j. resp. q est s. sed certè illud tps, s. mortis spectatur. & s. istud. ut ibi dixi.

DE IN REM verso.

2 † Fl. lib. 4.

Quia triplex est actio ex edicto isto, & dixit sup. de vna, s. de peculio, subijcit de ab a, ut sup. de peculio l. 1. §. est autem.] *Cuiac. in paratitl. ponit rationem continuationis huius tit. ad praeced. declaratq; quid sit actio de in rem verso, & quomodo competat.*

S*I ij, qui.*] CASVS. Si ex cõtractu serui, vel filijfam. qui peculium non habent, aliquid in rem patris, vel dñi versum sit, de in rem verso est act. hoc in prima. nec vs act. de in rem ver. superfluere, quasi sufficiat de pec. actio, quia potest fieri vt i rẽ versum sit perpetua, & cesset de pecu. act. quia nihil in pe. sit, quia dñs sine dolo malo ademit, uel morte serui extinctũ est pe. & annus intra quẽ dñs conueniet de pec. praeteritus est, & æquũ est dari de in rẽ ver. quæ perpetua est. & hoc in secunda. Item, si duo agant de pe. tertius de in rem verso. vel pone, q vnus vertit, alius nõ, & vterque agit de pec. plus consequetur is, qui vertit, quam is qui non vertit. quia ille quæ... est in pec. con-

3 † Flor. vt possit ei accedere, ut pecu. bo fructibus. pecu.

Si speratur filius, vel seruus redire in potestatem ex causa, quæ retro fingit, licet reuera exiuerit: actio de peculio non desinit esse perpetua. Pau.

¶ Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit, de peculio actio in dominum non anno finienda est, quia, 1 † post liminio reuerti potest. a

Licet desinat esse peculiũ, seruo vel filio exeunte potestatem: tamen adhuc largo modo potest dici peculium, quantum ad creditores peculiares, quousque sit eis satisfactum & recipit augmentum & et diminutionem ex ipsis rebus peculiaribus. Pau. de Cast.

Pomp. lib. 3. 2 † ad Qu. Mut.

LEX IIII.

DEfinitione peculij interdum vtendum b est, etiã si seruus in rerum natura esse desijt, & actionem prætor de peculio intra annum dat, nã & tunc accessiones, & decessiones c quasi peculij recipiendas, quamquam iam desijt morte serui, vel manumissione esse peculium, vt possit, & 3 † accedere peculio, veluti fructibus, pecorum fętu, ancillarumque partubus, & decedere, veluti si mortuum sit animal, vel alio quolibet modo perierit.

TITVLVS III.

De in rem verso.

Actio de in rem verso necessaria est, vbi cessat actio de peculio. Item est vtilis, vt, si concurrat cũ agentibus de peculio, præferatur. Item, si agens de peculio præoccupet; actio de in rem verso extinguitur, si quod uersum erat soluatur: alias secus. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI ij, qui in potestate sunt aliena, nihil in peculio 4 † habeant, insolidum tamen tenentur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conuersum sit: quasi cum ipsis potius contractum esse 5 † videatur. d Nec videtur frustra de in rem verso actio permissa, 6 † quasi sufficeret de peculio. Rectissimè enim Labeo dicit, fieri posse, e vt & in rem versum sit, etiamsi 7 † cesset de peculio actio. Quid enim si dominus peculium ademit f sine dolo malo? Quid si morte serui extinctum g est peculium, & annus vtilis præterijt? De in rem verso namque actio perpetua est, & locum habet, siue ademit sine dolo malo, h siue actio de peculio anno finita est. i

¶ Item si plures agant de peculio, proficere hoc ei, cuius pecunia in rem versa est, debet: vt ipse vberiorem k actionem habeat. Certè si præuentum l sit ab aliquo, & actum de peculio, de in rem verso actio an cesset, videndum est. 8 † Et refert Pomp. Iulia. existimare, de peculio actione perimi de in rem verso actionem, quia in peculium conuersum esset, 9 † quod in rem domini versum erat: & pro seruo solutum esset, 10 † quemadmodum m si ipsi seruo a domino fuisset solutum: sed ita demum, si præstiterit ex actione de peculio dominus, qd seruus in rem eius verterat, cæterum si non præstiterit: manet actio de in rem verso.

Non dicitur versum in vtilitatem alicuius, quando ille tantum erogat, quantum accepit. h. d. cum prin l. sequen. & habetur istud summarium in l. ciuitatibus. infra de leg. 1. Pau. de Cast.

sequente, ut sit sensus, quia q in rem versũ est, videbatur esse in pecu. dño ex hoc debitore peculiari constituto, inspecta psona huius creditoris, & tenento hoc casu si vnus agat de pecul. præueniens eum, qui volebat agere de in rẽ uerso: dicit, q nihil huius, quod erat uersum in rem domini, in peculium conuersum est, cum pro suo solutum est; si tñ is, qui egit de peculio, non sit totũ consecutus, quia sibi debebatur; non cessat de in rem ver. act. Viuia.

4 † Flor. Nihil in peculio habent. vel hẽant, nõ insolidum, tamen teneantur, q. &c. vi. Anto. Aug. li. 1. c. 1.

5 † Flor. deest, esse.

6 † Flor. promissa.

d *Videatur.*] vt inst. quod cum eo. §. fin. & infra titu. 1. l. 1. in prin. & sup. si cert. petat. l. institorem.

7 † Flor. de cessat.

e *Posse.*] ut infra eo. si liusfam. in fi. l.

f *Ademit.*] & tunc quandoque agitur, ut infra eodem, si filiusfam.

g *Extinctum.*] desinit enim, ut homo, ut supra titu. 2. peculium. & supra tit. 1. l. 1. §. merito.

h *Dolo malo.*] aliud si dolo, vt supra tit. 2. sed si damnum. §. præterea. & l. summa. in princ. & not. hic, q vtraque actio impeditur, uel deficit propter id, quod domino debetur, ut infra eodem, si pro patre. §. si domino. & hoc plus est in actione de peculio: quia & cum seruis, & similibus debitum prædeduceretur, quod hic non dicitur.

8 † Flor. deest, est.

9 † Flor. esset.

i *Finita est.*] ut hic, & infra eo. si pro patre. §. idem tractat.

10 † Flo. [illegible]

k *Vberiorem.*] vt & alias supra titu. 2. ex facto. §. planè. & hoc si agat de in rem uerso: secus si de peculio, ut supra de tribu. procurator. §. planè si in eadem. Vel dic, ut litera uelle videtur, etiam si de peculio agat. Accursius.

l *Præuentum.*] facit supra titu. 2. si vero. Accursius.

m *Quemadmodum.*] scilicet videretur definere esse, ubi esset versum in peculium, vel esset liberatus ab actione de in rem verso. Accur.

Rem

QVinummis.] CASVS. Rogatu serui mei pecuniã mihi donasti, vt eum manumitterem, & manumisi, an pecunia videatur in rem meam esse versa, vt sic teneat de in rem verso, quaeritur? Et dicitur quod non, quia, &c. si seruus valuit tantum v. & x. recepi, vt eum manumitterem: illud plus, quod valeat, puta v. illa ui debuntur in rẽ meam uersa, Viuia.

1 † Fl. li. 12.

a *Qui nũmis acceptis.* ab alio, non a seruo, ut differat a seq. l. j. resp.

2 † Flo. aut & pecun.

b *Non potest.*] ratione horum nummorum. Accur.

c *Non fit.*] & quia cũ seruo non est contractũ, ut ĩ. q. & cum eo. l. j. & quia de huiusmodi cõtractibus non fuit cogitatũ qñ actio de in rem uerso fuit inducta, ut infra mand. l. cum seruus. §. quod si de suis.

QVod si seruus.] CASVS. princip. continuatur cum l. praecedenti.

¶ *In rem.*] Si seruus accepit mutuum frumentum, vt familia dñi pasceretur, vr in rem uersum. hoc in prima. Idem est si accepit mutuam pecuniam, & creditoribus domini soluerit hoc in secunda. Si uero ei soluit, qui creditor non erat, & ita errauit sibi soluẽdo: an uideatur in rẽ dñi uersum? dicitur ꝙ sic: qa dñs ẽt non ratam habendo solutionẽ hẽt condi. inde. hoc in tertia. Si uero mutuã accepit pecuniam, ut frumentũ compararet, ut familia domini aleretur. videbitur, &c. hoc in quarta. Idẽ est si accepit mutuã pecuniam, & in pec. transuertit, & statim in rem domini vertit, & quoties liber homo, si gereret negotia domini, vel cũ mandato, vel sine, hẽt neg. gest. actionẽ, vel mandati: toties si seruus gerens domini negotia contraxit, & ex contractu eius aliquid in rẽ domini versum fuerit, obligabit dominus de in rẽ uerso. hoc in quinta: unde si seruus accipiat mutuũ, ut se aleret, aut vestiret ad eũ modum, quo dominus consueuit seruũ vestire: dominus tenebitur de in rẽ verso. idẽ est in filio hoc in sexta. Si vero accepit mutuũ, & domũ dñi picturis, & loricationibus * ornauit: an videatur in rem domini versum? dicitur quod non: sicut neq; procurator, si voluptarios tales sumptus fecisset, non repetet, nisi quatenus, ut liceat creditori abradere sine laesione prioris status domus domini, & hoc ea ratione, ne dominus sumptibus factis cogeretur domum distrahere, u. ld. soluat in quo domus pretiosior est facta & hoc in septima. Si vero accepit mutuum, & illud alii mutuauit: an uideatur in rẽ dñi uersum? Rñ ꝙ sic, qa dño acquisitũ est, qđ uerũ est. si nomẽ illud peculiare non fecit, sed in rẽ dñi cõuertit, tamẽ ut si nõ expediat dño habere tale nomẽ, liberet cedẽdo creditori act. & in rẽ suã procurẽ faciat. hoc in octaua.

¶ *Nec non.*] Si seruus uolente dño mutuatus pecuniam unguenta luxuriae causa emit, uel alias delicias: an teneatur de in rẽ uerso qritur? Et rñ. ꝙ sic, quia nõ refert si fuit cõsumptũ, ꝙ mutuatũ est, bene uel male, si tñ in eius negotiationẽ, & eo uolẽte. hoc in prima. Si uero seruus mutuatur pecuniam frumẽtũ ad alẽdã familiã dñi cõparauit, & illud in horreo dñi deposuerit, & consumptũ igne fuerit, vel corruptum, an de in rem verso dñs teneatur? Et ꝙ sic, hoc in secunda. Idẽ est si seruũ necessarium dño emisset, & decessit. & hoc in tertia: sed si accepit mutuũ, quasi in rẽ domini versurus, neq; in rẽ vertit, & sic creditorẽ decepit, non tenetur dñs. hoc in quarta. Quid autẽ si talis erat seruus, qui solitus erat vertere, an noceat dño quo magis teneat? Et rñ. ꝙ non: neq; refert si ea mẽte accepit, ut verteret: sed alio vertit, vel nõ ea mẽte accepit. vnde curiosus debet esse creditor, in quẽ casum mutuet, vt sic mutuet, vt vertatur, hoc in quinta.

¶ *Si mutuatus.*] Si seruus ad vestes familiae dñi cõparandas mutuum accepit, & pecunia periit: vestes tñ comparauit: verũ vẽditori, vel creditori detur act. de in rẽ uerso, quaerit? & distinguit: aut pecunia erat salua, qa creditor eã numerauit & uestis periit, aut econuerso. primo casu agit creditor, secũdo casu similiter & uenditor agit, qa vestes ad familiã peruenerunt: & sic una eã dñs scaepit duobus teneri. Si uerò tã uestis quam pecunia periit, uterq; aget in hoc, cõficta amborũ voluntate, qa ambo uolebat in rẽ dñi uertere, & hic dñi occupantis, i. ptẽ contest. melior est conditio, quia iniquum est vtrique domini in rem uerso debere condemnari. Viuianus.

3 † Fl. li. 61.
4 † Flor. negotĩ alius. de minimis negotĩ.
5 † Flor. alimenta. vel est ad vestiendam.

Iabolenus lib. 11. 1 † ex Cass.

LEX II.

QVi nũmis acceptis[a] 2 † seruum manumisit, agi cum eo de in rem verso non potest: b quia dando libertatem locupletior ex nummis non fit. c

Vlpianus li. 29. ad edict.

LEX III.

QVod si seruus domino quantitatem dederit, vt manumittatur, quam a me mutuam accepit: in peculium quidem hanc quantitatẽ non computari: d in rem aũt domini videri versum, si quid plus sit in eo, quod seruus dedit, quam est in serui pretio. e

Iste §. vsque ad finem legis ponit quando dicatur versum in rẽ patris, vel domini. & casus summarius istius §. ponitur in ver. & regulariter dicimus. ubi iurisconsultus ponit optimam regulam, quando sit uerum, quod actio de in rem uerso competat. Baldus.

¶ In rem autem versum videtur, siue f idipsũ, ꝙ seruus accepit, in rem domini conuerterit: veluti si triticũ acceperit, & idipsum in familiam domini cibariorum nomine consumpsit: aut si pecuniam a creditore acceptam domini eo creditori soluerit. g Sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorẽ eũ, qui nõ erat aequè in rem versum esse, Põponius libro 11. 3 † ait, quatenus indebiti repetitionẽ domino minus haberet. h Siue i cum seruus domini negotia 4 † gerendi administrandive cã gd gessit: veluti si mutuatus est pecuniam, vt frumentũ cõpararet ad familiã alendam, vel 5 † vestimenta ad uestiendã: siue K peculiariter mutuatus, postea in rẽ domini vertit: hoc enim iure vtimur, vt etsi prius in peculiũ l vertit pecuniam, mox in rem domini: de in rem uerso esse actio possit.

¶ Et regulariter m dicimus toties de in rem verso actionem esse; quibus casibus procurator mandati, uel q negotiũ

d *Non computari.*] hoc ideo, qa non est dño dat. pecunia, ut ad eam reddendam teneatur. alias fieret nomẽ peculiare, ut supra tit. ij quam Tuberonis § fi. Accur.

e *In serui pretio.*] not. nõ intelligi quem lucrari nisi dño deducto, * vt ĩ. e l. j. § fi. & inf. pro socio. Mutius. & ĩ. ad leg. Rho. de iact. auis. i. ibi, sed uillinctio, &c. Sed nũquid & superiori casu l. pcedentis agit hac actione in id, ꝙ dñs habet ultra pretiũ serui? Rñd. non: & quia ibi non fuit cũ seruo contractum, & propter aliam rationem, ut ibi dixi.

f *Siue.*] hoc, siue, respicit alia duo, siue, qua sunt inf. Acc.

g *Soluerit.*] hoc enim directo vertitur, ut inf. de iure do. l. fi. in fin. Accur.

h *Haberet.*] in hoc differt a gestore negotiorum, qui non imputat indebitum nisi dominus ratũ habeat, ut sup. de neg. gest. si quis aliena. & est ratio, quia condictio indebiti etiam inuito domino quaeritur. per seruũ, ut inf. de uerbo. obli. l. seruus uetante: sed per gestorem non, nisi fit ratũ habitum. Et not hic, quod ideo, quod actio est domino quaesita, uidetur uersum, ut inf. ea l. § item Labeo. Accurs.

i *Siue.*] & hoc, siue, respicit aliud inferius, siue: & hoc secundo casu uertit per obliquum.

K *Siue.*] Et hoc respicit superiora, siue, & hoc secundo casu per obliquum uertitur.

l *Prius in peculiũ.*] vt ĩ e. si res. § placet. sed ĩ ĩ. eo & ideo. § idẽ scribit. an si Et no ꝙ interest, directo * an p obliquũ fiat q d, ut & ĩ. de condict. indeb. ꝙ sub p tõne §. sub iureiurã do. i fi. arg. ĩ. de uulg. substi. q liberis §. haec uerba. Acc.

m *Et regulariter.*] not. regulam, quae contra intellecta falsa est nam tunc demum haec datur ubi illa competit, sed non econtra, ut patet sup co. §. sed si errauit & ĩ. eod. § res,

* Loricatio tatorii est parieti in modum loricae inductum, idem ferè quod incrustatio. l. impensae de uer. sig. Var. lib. 1. de re rust. c. 57.

* Lucrum aestimatur damno deducto, ut. in indict. Tra. in uerf. Lucrum. uerf. Dici non potest.

* Directe quid fiat an per obliquũ nõ interest. ut in iud. Tract in ue. Directe & Directo.

fi res. 2. respon. & §. idem ait, in fi. & l. ni fi hoc & l. & ide, §. Idem ait, n fi sed ita vt postea est, ut n est.

a *Consumpsit*] in rem domini non vertendo. Acc.

b *Detrimentum*] in his duobus casibus non est voluntas domini necessaria, sicut fuerunt in impē. & necessaria, & utiles vt infra verb. ipsa l. impensæ in voluntariis enim eius voluntatem, vel præcedere, vel sequi oportet, ut infra eo. §. sed si mutuas & §. nec non. & inf. l. si ... idem ait, & §. quo ... fi rius.

c *Et in fin.*] cumulandum ... ut argu. ... fed & hic ... quib. & ... quod cum eo ... quod & facit sup. ... fed Iulia ... & ... cod. pater. & l. fi. & l. & iō. §. illud plane, & l. fi. ... sam.

d *Nec procurator hoc imputat*] vt ... mand. ... idemque, ... ait. fed pati debet auferre ... vt ... ei vendi. in fundo, & infra in impen. pro voluptariis, & l. ... hæres.

e *Mandatum*] i. præ.

f *Voluntatem.*] i. post, vt per ratihabitionē. Accursius.

g *Quod.*] i. quia, & facit ... l. ... fed & fi ... Accur.

h *Ei.*] f. domino.

i *Habemus*] i. interim.

K *Cedat.*] cum ideo teneatur, ut ... actionē habeat, vt ... fitu ... quod debetur, in fi.

l *Procuratoremque*] in rem fuam. Accur.

m *Volenti*] hoc dicit volenti ... non est ... impensi ... petitio, vt sup. ead. l. 9. sed si mutua ... sed in volente fallit in duobus casibus, ut inter virum, & vxorem. ut ... de imp. ... pro voluptariis & in minore, ut ... mand. l. fi vero ... fi a ... lescens.

n *Videri in rem*] sufficit. n. vtiliter cœptū, vt inf. eo. seruus fi in rem. & inf. eo. l. fi. & l. si res, in fi. §. respon. & sup. de negot. gest. fed an vltro, §. is qui. fed contra, inf. eod. fi pro patre, §. versum. Solu. quia ibi dicitur, locum habere, cum res ... est in rem domini

gessit, negotiorum gestorum haberet actionē: quæ actionem quidem ita ... consumpsit a seruus. vt aut rem meliorem dominus haberet. 2 † aut non deteriorem. [b]

¶ Proinde si seruus sumpsit pecuniam vt se aleret, & vestiret secundum consuetudinem domini, ... usque ad eum modum, quem dominus ei præstare consueuerat: in rem domini videri uertisse Labeo scribit: ergo idem erit, & in filio. [c] * Sed si mutua pecunia accepta, domum dominicam exornauit tectoriis, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad vtilitatem; non videtur versum: quia nec procurator hoc imputat: [d] 3 † nisi fortè mandatum [e] domini, aut voluntatem [f] habuerit: 4 † nec debet 5 † ex eo onerari dominum, quod ipse facturus non esset. quid ergo est? pati debet dominus creditorem hoc 6 † auferre, sine domus luæ 7 † videlicet iniuria: ne cogendus sit dominus vendere domum, ut quanto 8 † pretiosior facta est, id præstet.

¶ Item 9 † Labeo ait, si seruus mutuatus nummos à me, aliis eos crediderit: de in rem verso dominū teneri, quod [g] nomen ei [h] acquisitum sit. 10 † quam sententiam ita Pomponius probat, si non peculiare nomen fecit, sed quasi dominicæ rationis: ex qua causa hactenus [i] erit dominus obligatus, ut si non putet 11 † sibi expedire, nomen debitoris habere, cedat [K] creditori actiones, 12 † procuratoremque [l] eum faciat.

¶ Necnon illud quoque in rem domini uersum Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit uolenti [m] ad luxuriæ materiam, vnguenta fortè, uel quod 13 † ad delicias, vel 14 † ad turpes sumptus subministrauit. Neque enim spectamus an bono domini accesserit, 15 † quod consumptum est, sed an in negotium domini.

¶ Vnde rectè dicitur, & si frumentum comparauit seruus ad alendam domini familiam, & in horreo domini ... contulit, & hoc periit, vel corruptum est, vel ... rem ... ri in rem [n] domini 16 † versum. Sed & si seruum domino necessarium emisset, isque decessisset, uel insulam fulsisset, eaque ruisset: dicerem esse actionem de in rem uerso.

¶ Sed si sic accepit, quasi in rem domini verteret, nec vertit, & decepit creditorem: non uidetur uersum. [o] 17 † nec tenetur dominus: nec credulitas creditoris domino obesset, uel calliditas serui nocere... Quid tamen si is fuit seruus, qui solitus erat accipiens uertere? Adhuc non puto nocere domino, si alia mente seruus accepit, aut si quum hac mente accepisset, postea aliò vertit. [p] Curiosus igitur debet esse creditor quò uertatur.

Sufficit negotium utiliter esse cœptum ad hoc, ut actio de in rem uerso competat. Item si pluribus ex eadē causa competit hęc actio, melior est conditio occupantis. Bald.

¶ Sed 18 † si mutuatus fit pecuniam seruus ad uestem comparandam, & nummi perterint, ...que de in rem uerso agere possit? vtrum creditor, an venditor? Puto autē, si quidē pretium numeratum [r] fit, creditorem de in rem uerso acturum, etsi uestis perierit. Si autem non fuit pretium solutum, ad hoc tamen data pecunia, ut uestis emeretur, & pecunia periit, 19 † vestis tamen familiæ diuisa est: utique creditorem de in rem uerso actionem habere. nam 20 † & venditor [s] habet, quia res eius peruenerunt in rem domini, quæ 21 † ratio [t] facit, ut teneatur. [u] unde incipiet dominus teneri ex una causa [x] duobus. Proinde, & si tam pecunia, quam uestis periit, dicendum erit utrique dominum teneri [y] quoniam ambo in rem domini uertere uoluerunt.

... unde competit actio de in rem verso: ... post ... vertitur ... se ... atur, et quia seruus domini debitor factus est, ut infra eo. ... fi pro patre, § si domini ... autem loquitur cum ... uel alius per casum fortuitum impeditus est vertere.

o *Non videtur versum.*] Argum. contra, infra eadem l. §. fina. in fin. Accur.

p *Alio vertit.*] secus si non alio vertit, sed casu periit, ut ... eod. ... us.

q *Quo vertatur.*] hoc speciale, vt tanta debeat esse diligentia, vt videat ubi expendantur. ... in eo prætio, quod datur ... C. ... ... autem hoc ius ... qui mutuat ad nauim, ergo minorem diligentiam, vt supra de exercito. l. fina. §. penult. In aliis autem generaliter medium teneo, vt infra de iur. & fac. ign. l. nec supra. & infra ad legem Iuliam de adult. l. mariti, §. quæsitum ... in casu ubi etiam debet dolum ... late si sit, vt infra de noua. l. doli, in fi. Accur.

r *Numeratum.*] vendi tori ... Accur.

s *Nam & venditor.*] bona est ratio, quia tantum facit peruentio, quantum ad hoc ut perueniat, facta numeratio, ad creditorem, ut sup. ead. l. §. ... de recte.

t *Ratio*] f. mea.

u *Vteneatur.*] s. creditori: nam de venditore constat.

x *Ex vna causa*] imò videntur duæ causæ vna mutui, altera ex venditione: sed sic loquitur, quasi dicat, ex vnica re versa, vel propter vnā rem versā. & quod dicit, duobus teneri, est contra, inf. eod. quamuis. sed ibi fideiussor non in tertium ... quasi in rem domini versus, argu. ... eo, & idem, in fine. Accursius.

y *Vteneatur.*] sed hæc credulitas non videtur sufficere, ut supra ead. l. §. sed si sic. quæ est cōtra. Sol. ibi alio vertit: hic autem casu periit. Accur.

Cum

Margin notes (left):
a † Fl. deest ita.
b † Fl. habuerit.
* Hic habes textum & casum expressum, quod si quis commisit filio suo pecuniam, vt se aleret, vt pater, et si de necessaria ... pater ... ex hoc ... & si quis filius ... fuerit ... versum ... dominus teneatur pater & pro ... facit ... filius ... sed in princ.
3 † Fl. haec imputaret.
4 † Fl. habuit.
5 † Id nec debere ex eo onerari dominū.
6 † Fl. hoc.
7 † Fl. sua.
8 † Fl. quanti.
9 † Fl. idem.
10 † Fl. est.
11 † Fl. expedire.
12 † Fl. adhibitum.
13 † Fl. vel si quid.
14 † Fl. uel si quid.
15 † Fl. cessit.

Margin notes (right):
16 † Fl. deest in rē domini.
17 † Al. videtur in rē versum.
18 † Fl. deest sed.
19 † Fl. periit.
20 † Fl. an alias, nam & venditor habebat actionē? quia res eius per. in rem domini: ratio hoc facit, ut teneatur.
21 † Fl. domini, ratio hoc facit.

regressum contra me finito primo iudicio, quod contra emptorem constitutum est: & hoc in tertia. Non solum autem potest à creditore agi cum venditore: sed etiam emptor si conueniatur à creditore, potest deducere illud, quod debet seruus, computato quod apud se est de peculio: & hoc in quarta. Si verò seruus vendatur, retento peculio, si conueniatur, vtetur deductione: & si in venditione facta, & traditione venditori aliquid à seruo debeat: quia post venditionē contrahit cum seruo: non compensabitur illud debitum cum peculio, quod retinuit in venditione serui: & hoc in quinta.

¶ *Qua.*] Dictū est supra: si seruus vendatur parte peculij retenta, quod possit venditor cōueniri & emptor: idem est si donatus, vel legatus fuit. quia legatarius, vel donatarius conuenitur de peculio. Viuianus.

a *Non etiam.*] vt hic, & supra eod. si quis seruum, §. etiam. & supra, de instito. si quis mācipijs, § Proculus.

b *Fideiussisset.*] vt ī. eod. l. 3. §. si filius.

c *Locum habet*] vt ī. pro socio, l. verum, §. item videndum.

d *Vniuersum debet.*] non dominus, vt inf. de lib. l. g. si qs teū, §. huic. & ī e. l. co tē. pore, sed si posteà peculiū augeatur, vt de tunc nascetur actio? Resp. ex eo contractu dudum celebrato, vt ī. eod. quæsitum, § is qui semel. Accursius.

e *Re integra.*] id est, nondum lata sententia: tamen iam lite cōtestata aliàs possit actor diuidere, vt ī. eod. & ancillarum, § illud. est tamen huic §. argumentum contra infra mandati, creditor, § responsione.

f *Rescisso.*] id est finito, & condemnato conuento, sed in minus quam debeatur actori. Accur.

g *Et hoc iure vtimur.*] vt ad alium possit redire, vt hic, & supra eodem, hinc. §. certè illud, & l. quæsitum, §. sed si ex aliis. & l. si ex duobus, §. si plures, & §. in hoc autē. & l. si creditor, §. si actum. Accur.

h *Cum venditore.*] vt hic, & supra eod. si ex duobus, § idem Iuli-

non etiam a de peculio.

¶ Sabinus respondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominum, cum seruus fideiussisset, b nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiussisset.

¶ Si semel actum sit de peculio: quāuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quàm debet, tamen cautionibus cum esse non placuit de futuro incremento peculij: hoc enim in pro socio actione locum habet, c quia socius vniuersum debet. d

Si creditor peculiaris agendo contra emptorē serui non fuit totum consecutus, potest redire ad venditorē, pro eo, quod est apud eum de peculio, vel pretio eius: sed lite pendente contra emptorem, non potest ad venditorē redire. Pau. de Castro.

¶ Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus: competere in reliquum in venditorem vtile iudicium Proculus ait: sed re integra e non esse permittendum actori diuidere actionem, vt simul cum emptore, & venditore experiatur. Satis enim esse, hoc solum ei tribui, vt rescisso f superiore iudicio, in alterum detur ei actio: 1 † cum electo emptore 2 † minus esset consecutus, & hoc iure vtimur. g

Emptor serui cū peculio, pōt ex contractu prius gesto conuenire venditorē intra annum, sicut cæteri peculiares: cōputando tamen sibi in debitum id, quod apud eū est de peculio: & si ipse cōueniatur ab alio creditore pro peculio, quod est apud eū, pōt aduersus eum uti deductione eius quod sibi debetur. Pau. de Cast.

¶ Non tantum autem quiuis creditor cum venditore h ex antegesto agere potest: sed & ipse emptor: idque & Iuliano videtur: quamuis & deducere ipse i potest aduersus alium agentem: dum tamen id quod apud se habet, computet. K

Debitum contractum tēpore, quo seruus erat in potestate domini, deduci pōt, etiam si conueniatur postquam esse desijt: secus in debito contracto post: & actio de peculio transit contra quēlibet singularē successorem, ad quem transit peculium. Paul. de Cast.

¶ Si seruus deducto peculio vē ditus sit, procedit vt venditor, & deductione vti possit: sed si 3 † post venditionem 1 ceperit aliquid venditori seruus debere, non minuit m peculiū, quia non domino debet. n

¶ Quæ diximus in emptore, & venditore, o eadem sunt & si alio quouis genere dominium mutatū sit, vt legato, p dotis datione: quia quasi patrimonium q liberi hominis peculium serui intelligitur, vbicumque est. 4 †

Mutata conditione personæ in deterius, reuocatur mandatum. Bald.

Idem li. 16. 5 † ad Plautium.

LEX XLIX.

Libera r peculij administratio non permanet neque in fugitiuo, s neque in surrepto: sed 6 † neque in eo, de quo nesciat t quis, viuat, an mortuus sit.

¶ Cui peculij administratio data est, delegare debitorem t suum potest. u

Etiā id, quod seruus hēt ignorante domino, computatur in peculio, si erat tale quid quod si dominus sciuisset, uerisimiliter dimisisset apud eū. Pau. de Cast.

bit, & l. & ancillarum, §. in venditore. & dic quòd pretiū habet nominatim pro peculio.

i *Ipse.*] scilicet emptor.

K *Computet.*] scilicet emptor eo casu, cum agitur contra venditorem; & sic non ad proxi. sed ad aliud superius refertur. Accursius.

l *Et si post venditionem.*] & traditionem.

m *Non minuit*] vt venditor conuentus annali aliquid deducat.

n *Quia non domino debet.*] i. est non incipit debere, vt sup eodem, deposui, §. fin. Hæc ratio tamen fallit, & si non domino debitum deducitur, vt sup eo. sed si damnum, §. certè si sub cond. & l. item cum. §. j. Accursius.

o *Quæ diximus in emptore, & vendi ore*] vt supra eod. & ancillarum. §. sed & ipsi. & supra proximo §. Accursius.

p *Vt legato*] imò nō ita in l. gato, vt infra titu j l. j. §. item hæres quæ est contra. Sol. vt ibi.

q *Patrimonium.*] vt supra eod. de peculi, §. peculium, & l. si ex duobus, §. f. & si plures, si & supra, de minorib. l. 3. §. sed vtrum, in fine. Accursius.

r *Libera.*] CASVS. Concessi seruo liberam peculij administrationem; fugit, vel ignorat dominus viuat, vel non, nunquid durat administratio? Et respon. quod non. An seruus cui concessa est administratio, possit debitorem peculiarem delegare creditori peculiari? Et respō. quòd sic. Viuianus.

s *Neque in fugitiuo.*] quia priuilegium debet amittere, qui eo abutitur, vt C. de Iudæis, l. Iudæos, in fine. & supra si certum peta. rogasti, in § fin.

t *Nesciat.*] vt quia magis credat mortuum quàm viuere; hoc est, vehementer opinatur, vt fuit infra tit. primo l. quæsitum. aliàs t statim quod cum non videtur neclt pro verò si sit viuus, vel mortuus. Accursius.

t *Debitorem.*] peculiarem.

u *Potest.*] vt infra, de noua & d. l. g. l. fin. §. respon.

Margin notes:

1 † Aliàs, tradito.
2 † Fl. re.
3 † Fl. l. 6. 5.
4 † Fl. fra.
5 † Fl. lib. 19.
* Concord. tex. in l. cum gr. de solutio. textus, in l. Cornelius, in fine, co tit.
6 † Fl. docte sed.

Item

N *On solum.*] CASVS. Si dominus dedit aliquid seruo, vt illud habeat in peculio: non solum illud dicetur peculium, sed id quod seruo ab extraneo donatum est, & dominus permisit illud esse in peculio, hoc in prima. Sed si seruus domini negotia administrat, & male, in tantum obligabitur domino, inquantũ si liber homo gessisset negotia domini, obligaretur: hoc in secunda. & qđ dicitur ꝙ seruus debitor dñi sit, vel econuerso, intelligendum est, ꝙ sic alter alteri obligatur, si subsit talis obligationis causa, quæ posset obligare ciuiliter vnũ liberum hominem alteri homini libero. Si ergo dominus scribat in libro rõnum suarum, ꝙ sit debitor serui, non propter hoc efficitur debitor cum causa obligandi non subsit: puta causa mutui, uel cõsimilis: qa nuda scriptura nõ cõstituit eum debitorẽ: & hoc in tertia. Viuianus.

a *Passurus*] vt hic, & ĵ eod. quam Tuberonis. §. sunt aũt. & l. peculium ex eo. Accur.

b *Si liber.*] hæc parificatio est in seruo proprio ad extraneũ. Sed in libero bona fide possesso non sic, vt infra de acquirẽ. rer. domi. l. liber homo. §. sed si damnum. Accur.

c *Ex causa ciuili.*] idest, quę causa obligaret ciuiliter vnum liberum alteri libero: & eadem seruum domino, & econtra obliget: non aũt, ꝙ dominus ciuiliter seruo teneatur, uel econtra, ut supra eodem l. nec seruus. quæ est contra: sicut ergo nuda ratio non facit aliquem liberum debitorem, ut ĵ. de do. l. nuda. sic & in seruo ipsi domino, uel econtra ut hic subiicit & ĵ. de pecu. leg. vj. §. penult.

1† *Flor. sic.*

2† *Fl. tenebatur.*

3† *Fl. Vt debuit.*

4† *Fl praecesserat.*

Pomponius libro quarto ad Q. Mutium.

LEX L.

NOn solum id peculium est, qđ dominus seruo concessit: uerum id quoque, quod ignorãte quidem eo acquisitum est: 1† tamen si rescisset, passurus [a] erat esse in peculio.

Ex qua causa liber homo obligatur ciuiliter et naturaliter, ex eadem cã seruus obligatur domino naturaliter tantũ. Itẽ ex qua causa quis non obligaretur alteri ciuiliter, uel naturaliter: ex eadem non obligatur seruo suo naturaliter tantum. Pau. de Cast.

¶ Si ignorante me seruus meus negotia mea administrauerit: tanti debitor mihi intelligitur, qñ teneret 2† si liber [b] negotia mea administrasset. ¶ An debitor 3† vel seruus domino, uel dñs seruo intelligatur, ex cã ciuili [c] cõputandũ est. Ideoq; si dñs in rõnes suas referat se debere seruo suo, cum oĩno neq; mutuũ acceperit, neq; ulla cã pręcesserit 4† debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

E *O tempore.*] CASVS. Si dominus interpellatur a creditore peculiari eo tempore, quo nihil est in pecu. & dominus uocatus ad ius latitet, an creditor debeat mitti possess. bono.? Et respond. quod non; quia si ueniret ad iudicium, deberet absolui: neque inspici debet quod per imperitiam iudicis, si uenisset, posset condemnari: hoc in prima. Nec secus est in debitore conditionali, uel in diem: quia si creditor pendente conditione debitorem talem in ius uocauerit, & ille latitet, conditione pendente non dicitur citatus, ut fiet missio in bona eius pendente conditione: licet si uenisset, posset per imperitiam iudicis condemnari, hoc in secunda. an autem si fideiussor datus a seruo, cũ nihil erat in peculio, debeat teneri? Dicitur quod sic: qr potest esse quod aliquid sit in peculio postea, & futuræ obligationi accedere potest fideiussor: dum tamen hoc actum sit, ut futuræ obligationi accedere possit fideiussor: hoc in tertia.

¶ *Si creditor.*] Filius, quem habebas in potestate tua, tenebatur mihi in de. . . ex contractu: & quo . . . esse te hæredem institui, & multi . . . Falcidiæ ratio, si ei locus erat, spectatur tempore mortis, an autem spectabitur pecu. quod habuit filius mortis meæ tẽpore, ut de eo fiat deductio, cum intelligat illud fuisse in bonis meis ꝙ mihi debebatur, an illud ꝙ erat in peculio tẽpore aditæ hæreditatis? Et respon. quod inspicitur mortis tempus.

¶ *Etiam.*] Si dominus conueniatur de peculio, & lis sit cõtest. an postea accipi possit fideiussor a seruo? Et respõ. ꝙ sic: quia sicut solutio facta in iudicio valet extra: nec datur repetitio ei: ita fideiussio facta post iudiciũ inceptũ valet. qa obligatio, quam seruus in se suscipit dando fideiussorem, non est minuta propter litem contest.

¶ *Seruus.*] Si seruus tuus mihi seruiat bona fide, quia credebã eũ meũ esse: & mutuo x. acceperat, & mihi dedit, ut eũ manumiterem, & manumiserim me bonæ fidei possessorem, an uerum dominum habeat creditor obligatum, quęritur? Et respon quod conueniet dominum, licet alias eligere posset, quem nostrum vellet conuenire: & tu agas aduersus me ad exhibendũ & rei vẽ. pro pecu. quam mihi dedit: quia tibi erat quæsita, & non est distinguendum, an manumisi, aut nõ: & fiet mea quasi ex re mea quæsita, qa non ex re mea: sed propter rem meam, id est negotiationem meam mihi tradita fuit pecunia. Viuianus.

d *Non possum*] imo videtur, ut ĵ. qui ex cau. in possess. ea. Fulcinius. §. si quis actio ne q̃ est ĵ. Sol. hic certũ erat nil futurũ amplius in peculio, quia mortuus erat seruus: ibi credebatur aliquid posse esse in peculio. Io. & hæc solutio ex illo apparet, quia ibi dr̃ conueniri posse, uel ibi lis erat contest.

e *Latitat*] vt hic, & infra de reg. iur. l. nullus. & inf. quod vi aut clam l. denique. §. 1.

f *Fieri potest.*] ito. non inspici quod potest euenire. sic supra de iurisd. omn. iud. si idem in si.

g *Sequatur.*] de facto, non iure: sed iniuria iudicis.

h *Latitare*] dest turpiter se occultare, ut infra quibus ex cau. in poss. ea. Fulcinius. §. 2. & ideo non videtur fieri in possessionem missio. Sed contra, inf. qui ex cau. in poss. ea. l. in possessione. quæ est contra. Sol. non fit missio talis ꝙ vendatur: fit tamen missio, ut cautum sit actori, ut sup. de iud. l. in omnibus & supra ex quibus cau. maio. l. item ait, §. penul. Accursius.

i *Fideiussorem datum.*] scilicet a patre.

k *Acceptus sit*] scilicet pro futura, non alias. argum. inf. de fideiuss. l. cum fideiubebat. & sup. de consti. pecu. l. 1. §. 1. & infra de lib. leg. si quis scrum, §. idem. & supra de iud. l. non quemadmodum.

l *Spectatur.*] ut hic, & institu. ad leg. Falc. § quantitas. sed certe imo tempus aditæ hæreditatis, ut infra ad legẽ Falcid. . . . quæ est contra. Sol. secundum Bulgarum . . . tempore mortis . . . Aliqui . . . tempore. Tu dic, ꝙ alterum illorum . . . proficit legatariis, ut in eodem . . .

Primum decretum nõ potest interponi occasione debiti, quod certum est non posse exigi de præsenti, licet possibile sit debitum iri. Item pro futuro debito potest accipi fideiussor.

Papin. lib. 7 5† Quæstionum.

LEX LI.

EO tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat: in bonorum possessionem eius rei seruandæ causa mitti non possum, [d] qui de peculio cum eo acturus sum: quia non fraudationis causa latitat, [e] qui si iudicium acciperet, absolui deberet: nec ad rem pertinet quod fieri potest, [f] ut damnatio sequatur: [g] nam & si in diem uel sub conditione debeatur, fraudationis causa nõ videtur latitare, [h] tametsi potest iudicis iniuria condemnari. Sed fideiussorem datum [i] eo tempore, quo nihil in peculio est, teneri putat Iulianus: quoniam fideiussor futuræ quoque obligationis 6† accipi possit: si tamen sit acceptus sit. [k] 7†

¶ Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, hæredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione spectat. [l]

5† *Flor. lo. 9.*

6† *Flo. adsitura.*

7† *Flo. est.*

a *Peculium.*] vt quantum tunc potest habere de peculio, tantum uideatur esse in hæredita te creditoris: & sic proficiat legatarijs, ut tanto minor Falcidia detrahatur eis. Item & de eo creditoribus hæreditarijs & legatarijs tenebitur.

b *Considerabitur.*] ut quia quantum creditor serui factus est, tantum omni tempore deducetur. Accursius.

c *Suscipere videtur.*] dando fideiussorem. Vel dic, quod de primo dicit: & quod dicit etiam seruus, scilicet homo, non solum liber: videlatur & uerum erat quod susceperat eam obligationem, & sic dicas, suscipere, id est suscepisse.

d *In litem.*] per dominum susceptam.

e *Translata*] idest, mutuata, affert enim vtilitatem, non damnum hæc nouatio, quæ fit lite contest. ut infra de nouat. l. aliam.

f *Dedit.*] id est, tradidit. Accur.

g *Conueniret.*] me posidentem, uel uerum dominum.

h *Dominum*] vel bonæ fidei poss. & hoc si seruus a bonæ fidei poss. se subtrahere non intendit: sicut facit hic, & infra mand. cum seruus. §. quod si de suis. sed videtur quod nec alias possit eligere, ut supra eod. l. j. in fi. & l. hinc. §. j. ibi certe illud quę sunt contra. Sol. illud non ex necessitate iniungit. Vel dic, aliud in emptore, & venditore, vel socio, quam hic. Vel illud obtinet, cum liquidum est in cuius peculio contrahit: si autem non liquet, uel liquet, in neutro contractu locum habet quod hic dicitur.

i *In eam.*] scilicet manumissionem.

k *Admittendam.*] scilicet dicimus.

l *Ex re.*] ex qua causa, & ex opera quæritur per talem.

m *Quæsitam.*] imo nec domino, nec possessori esse uidetur aquisita, ut j. de acq. rer. do. l. seruus. & j. de acq. poss. l. 1. §. sed & per eum, quæ sunt contra. So. hic de æquitate, ibi de rigore.

n *Quoniam.*] ideo non admittitur prædicta distinctio, quia & cum non darem quod meum esset. sed datum serui, manumittendo ipsum mihi fuit data, quod non fecissem non esset meus: & ita non lucror quasi ex negotiatione, ut facio alias, ut j. de hære. uel actionis uendi. uenditor ex. & j. ad l. Fal. l. 2. & facit j. pro socio. socium qui. §. fin. & l. seq. & j. de commo. cum ei emere ... §. nunc. Accur.

illius temporis peculium,[a] considerabitur.[b]

Propter contestationem factam de peculio contra dominum, seruus non liberatur ab obligatione naturali: ideo pro ea potest dare fideiussorem. Pau. de C.

¶ Etiam postquam dominus de peculio conuentus est, fideiussor pro seruo accipi potest: Et ideo qua ratione, si post actionem dictatam seruus pecuniam exsoluit, non magis repetere potest, quam si iudicium dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoque utiliter acceptus videbitur: quia naturalis obligatio, quam etiam seruus suscipere videtur,[c] in litem[d] translata[e] non est.

Pro eo, quod pro libertate danda accepit bonæ fidei possessor; actione de peculio non tenetur ipse, sed verus dominus, qui eũ poterit vendicare. Bar.

¶ Seruus alienus cum bona fide mihi seruiret, nummos a Titio mutuatus, mihi dedit,[f] vt eum 1† manumitterem, & manumisi. Creditor quærebat, quem de peculio conueniret?[g] Dixi, quamquam creditor electionem alias haberet, tamen in proposito dominum[h] esse conueniendum: & cum ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine, quæ ipsi esset acquisita: nec in eam[i] causam alienata, quæ pro capite serui data 2† proponeretur. Neque enim ad mittendam[k] 3† esse distinctionem existimantium, si non manumittam, domini pecuniam esse: manumissione vero secuta, videri pecuniam ex re[l] mea quæsitam[m] mihi, quoniam[n] magis propter rem meam, quam ex re[*] mea pecunia mihi daretur.

Dubius est litis euentus, & qui ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur. Bar.

Scæuola li. 2. Quæstionum.

L E X LII.

Quod debetur seruo ab extraneis,[o] agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus est: cum & sumptus in petendo, 4† & euentus executionis possit esse incertus, & cogitanda sit mora temporis, quod 5† datur iudicatis,[p] aut venditionis bonorum, si id magis faciendum sit: 6† ergo si paratus sit actiones mandare, absoluetur. Quod enim[q] dicitur, si cum vno ex sociis agatur, vniuersum peculium computandum, quia fit cum socio actio, in idem 7† redibit, si actiones[r] paratus sit præstare. Et in omnibus, quos ideirco teneri dicimus, quia habent actionem; delegatio pro iusta præstatione[f] est. 8†

Cum pater uel dominus actione de peculio personali conuenitur, in deducendo omni priuilegio anteponitur: secus si reali: licet inter creditores ...

Quod debetur.] CASVS. Si dominus conueniatur de peculio, quod habet nomina: & minus habeat dominus in pecul. quam nominum debeatur, & creditores velint rationem haberi nominum, an sint audiendi, quæritur? Et rñ. quod, quatuor rationibus: Prima est, cum euentus causę sit dubius, quia si dominus ageret contra creditores peculiares, possent absolui. Alia ratio est: quia dñs sumptus posset facere in conueniendo. Tertia est, quod si debitores essent cõdemnati, debat ei dare quadrimestre tempus, quod datur condemnatis: & ita dominus damnificaretur, si statim deberet haberi ratio nominum. Quarta est: si debitores conuenti latitent, quod fieret remissio in poss. & vẽditio bonorum eorum, quod forte non sufficeret. An ergo liberari posset cedendo aduersus debitores? dicitur quod sic, & subiicit generalẽ clausulam, quandocunq; quis tenetur, quia hẽt actionem aduersus aliquem: si possit liberari cedendo actionẽ, si cedat eam, liberatur. Viuianus.

o *Ab extraneis*] quid si a domino? Respon. Io. secus: nam pauper in hoc sibi dñes est, vt j. ad leg. Falcid. l. quærebatur.

p *Iudicatis.*] nam nõnullas moras habet dilatio iudiciorum, ut infra, ut leg. vel si dicto. in no. ca. l. etiã. Accur.

q *Quod enim dicitur.*] vt supra eod. & ancillarum § fin. & respõ. hic argumentis. Accursius.

r *Si actiones*] scilicet communi diuidun. & pro socio, quam habet pro medietate peculii non diuisi: alioquin non tenetur pro alio: vt supra eodem. sed si duo in fine. Accursius.

f *Præstatione.*] nobonam regulam ut hic, & infra de contrahenda emptio. l. quod sæpe. § si res. & supra commoda. si ut certo. § idem Labeo. & infra. tit. 3. leg. 3. §. idem Labeo. secus ergo si mihi teneatis, quia contraxisti mecum: non quia habes actionem, ut Cod. si certum petatur. l. non aduersus. & supra de negoc. gest. nam & Seruius. §. finali & supra de pignoratitia actio. l. petenti. sed in casibus etiam in contractu videtur contra: ut infra deposi. ti. l. prima. § si uero tuo nomine. & l. si is apud. & infra manda. si procurator in fine l & infra de actio. empt. Iulianus §. penultimo Item nota quod delegatio obtinet vicem solutionis,[*] vt infra de ope. libe. qui libertinos. §. sed si creditori.

1† Flaut eã.

2† Fl. fi[illegible].

3† Fl. admittendum.

* No. secundum Bar. differentiam inter ex, & propter quæ ex. denotat causam proximã, propter causam remotã.

4† Alias, impendenda.

5† Alias, qua.

6† Fl. erit.

7† Fl. in eundem.

8† Flor. fit.

* Delegatio vicem solutionis obtinet. Nota ... id est si fiat cum consensu partis & vt. indi Trac. ... Delegatio ... versi. debiti ...

Bar.

EX facto] CASVS. Seruus meus tenebatur mihi in decem, qui habebat peculium, & fugit: gerens se pro libero, gessit tutelam cuiusdam pupilli: & factus est debitor ex mala administratione in x. finita tutela pronunciatus est seruus: & eum reduxi, ex isto themate tres eliciuntur quaestiones Prima est: si conuenitur a pupillo, an possum deducere, quod mihi debebat seruus. Secunda est, an aliquid intersit, factus fuerit debitor meus seruus antequam fuerit in possess. libertatis, an postea. Tertia est, an pupillo iam facto adulto cōpetat actio. Ad primam respond. quod deducam nulla priuilegiati habita ratione, quod patri uel domino debetur: unde neque pupilli: licet inter ceteros creditores preferatur, & hoc probat tali exemplo, filiusfa. recepit dotem a muliere, soluto matrimonio si mulier petat dotem, praefertur alijs crediteribus. in hoc ergo casu praefertur pupillus caeteris creditoribus: & si seruus uerus tutor non fuerit: alioquin si non haberetur ratio, secus esset, quia occupantis &c. Si seruus ergo mutuauit pecuniā pupilli, uel deposuit, pupillus vendicabit, si extat, uel vtili actione, idest cōdictione certi aget, si consumpti sunt: quia non potuit alienare, cum non fuit uerus tutor: & quod dictum est in consumpta pecunia pupilli, uel extante, intelligendum est in quolibet tutore. Ad secundam respon. quod nō est differentia: factus fuerit debitor ante possess. libertatis, vel post. Ad tertium respond. quod non datur de peculio: quia forte nil est in pecul. imo verius hoc, quod habuit, peculium non fuit: & hoc innuit litera sequens: sed utilis actio tutelae contra dominum competit, quia non erat verus tutor seruus, ut illud intelligatur esse in peculio, si quid in patrimonio eius sit.

1† Fl. lib. 4.

2† Fl. decis. sepe.

3† Duae. rescriptum est, an uel id deducatur.

4† Fl. impuberi.

5† Fl. igitur.

6† Fl. quam caeterorum so lutetur actio.

... res peculiares, ille qui habet priuilegium, praeponatur. Item, sufficit quem esse dominum cum de peculio conuenitur. Item, patrimonium eius, qui se gerit pro libero, pro peculio remittatur. Primo ponit regulam, & tres quaestiones. Secundo ad eas respondet per ordinem. Bartolus.

Paulus libro 3. 1† Quaest.

LEX LIII.

EX facto quaeritur: qui tutelam, quasi liber administrabat, seruus pronunciatus est: an si conueniatur eius dominus a pupillo, (cuius quidem potiorem causam, quam creditorum caeterorum serui habendam, saepe 2† rescriptū est) id a 3† deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris b posse deduci: an intersit, utrum cum adhuc in libertate c ageret, domini debitor factus est, an postea? & an de peculio d puberi 4† competat? Respondi, nullum priuilegium praeponi patri, vel domino potest, cum ex persona filij, uel serui de peculio conueniuntur. e

¶ Plane f in ceteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorum. Quid enim si filius dotem accepit tutelam administrauit? Merito ergo 5† & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum g est: & quia occupantis melior solet esse conditio, quam caeterorum: in id h dabitur i 6† actio.

¶ Plane si ex re pupilli nomina fecit, k vel pecuniam in arcam 7† deposuit: datur ei vendicatio nummorum: & aduersus debitores vtilis actio: l scilicet si nummos consumpserint. Hic. n. aliena re eos non potuit: m quod etiam n 8† in quouis tutore dicendum est. Nec tamen o interesse puto, quando domino debere ceperit: utrum cū in libertatis possessione esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiusque dominus esse cepero: deducam quod prius credidi, si conueniri de peculio coepero. Quid ergo p est? Quia de peculio actio deficit, q vtilis actio in dominum quasi tutelae r erit: ut quod ille pro patrimonio habuit, peculium esse intelligitur.

¶ Si dos s filiosfamilias sit data, uel tutelam administrauerit: habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio, dilata interim ceterorum creditorum actione, vel interposita cautione, si priores agant, qui priuilegium non habent, 9† restituturi quod acceperunt, si inferatur postea cum patre actio priuilegij. t

Manumittendo seruū inter viuos, censetur quis donare sibi peculium: actiones tamen peculiares non transeunt in ipsum, nisi cedantur. Paulus.

Idem lib. 11. 10† Quaest.

LEX LIIII.

SI Sticho peculium, cum ...

¶ Si dos] Si filiofam. data fuerit dos, mulier in peculio ceteris creditoribus praefertur: idem est si administret tutelam alicuius pupilli: quia pupillus praefertur, si tamen non priuilegiatus agat: cauebit de restituendo retro, quod acceperit. Viuianus.

a Id.] alias, an vel id: sed tunc abundat vnum an. & haec est prima quaestio, cui respondetur quod sic. Acc.

b Et si putaueris.] haec est secunda quaestio, cui respondetur quod non.

c In libertate.] id est in possessione libertatis.

d Et an de peculio.] tertia quaestio.

e Conueniuntur.] cum & ipsi habeant priuilegium, ut supra, de tribut. l. prima. nisi habeant pignus, ut supra, de trib. l. procuratoris, §. quid tamen, versic. illud in tributoria. Accur.

f Plane.] interpositio cuiusdam alterius quartae quaestionis. Accur.

g Id rescriptum est.] vere habenda est, licet vere non fuerit tutela, ut hic, & infra, de priuil. credit. l. dabimus. & infra soluto matrim. si cum dotem, §. penult. & l. si filio. nam si non haberetur ratio, secus esset: quia occupantis &c. Accur.

h In id.] quod debetur pupillo. Acc.

i Dabitur.] quod debetur pupillo, alijs interim tacentibus, vt in fine l. & sic habes, dabitur: alias est, inhibetur, & tunc referas ad item, & dicas, inhibetur. s. alijs, dum pupillo satisfit, vt in fine l. Vel dic, inhibetur, scilicet alijs cum aliquis occupauerit: & sic ad proximum respō. hoc refertur: sed secundum aliam expositionem ad aliud superius refertur. Accursius.

k Nomina fecit.] speciale hic, & infra, de in rem ver. l. j. §. item si plures. secus in tributoria est, ut supra, de tri. l. procuratoris, *tuitur tri. &* §. plane. Item no. quod *eleganter pro* potius est audien ius *restituturum* qui suum inuenit, ut ‑m. sup. eo. l. deposit. non deducet dominus his casibus, et j. de admin tut. l. circa.

7† Fl. in arcam.

8† Flor. &c.

9† Flo. Restituturi.

l Vtilis actio.] licet suo nomine mutuet tutor, ut C od. quando ex fac. tut. & si tutores. Accur.

m Non potuit.] cum tutor non fuerit: secus si fuisset tutor, ut j. de fur l. interdum, §. qui tutelam.

10† Fl. li. 11.

n Quod etiam] scilicet quod diximus in seruo consumpta pecunia, uel extante deposita. Acc.

o Nec tamen.] responsio secundae quaestionis.

p Quid ergo] si deduco mihi debitum: qualiter ergo satisfiet pupillo de residuo? & est solutio tertiae quaestionis.

q Deficit.] iure meo.

r Tutelae.] quia non fuit tutor, uel quia non fuit peculiū, secundum io.

s Si dos.] quod proposuit in seruo, proponit in filio, similem casum adducendo.

t Priuilegij] id est priuilegiatae. sic & supra eodem, sed si damnum, §. fin.

SI Sticho.] CASVS. Si manumisi seruum peculiū habentem, & non expresse dixi quod pecu. pertineat ad me

peculiũ videor ei concessisse: an autem debitores peculiares possit conuenire, nisi actionem sibi cedam? dicitur q non. Viuianus.

a *Cum manumitteretur.*] inter uiuos. Ioan. secus in vltima volũtate, ut C. de pecul. eius, qui liber. me. l. j. & ideo quis donare uidetur, potest compelli dominus ad cessionem, de qua hic dicit, conditione ex lege, ut C. de dona. l. si quis argentum, §. pen.

b *Non potest.*] cum actiones non possint facile transire, ut supra eodem, quis ergo in fi. & infra, de p. cu. lega. l. 5. & hoc in directis vtilis tamen forte tamen eget etiã sine cessione, ut argumen. C. de leg. l. ex legato. sed an ipse conuenitur a creditoribus peculiaribus? videtur q non, ut C. an ser. ex suo fac. l. creditoribus. Econtra quod sic, cum habeat peculium, ut infra, de dote præleg. l. j. §. per contrarium. quare dicas: si est orcinus, potest conueniri, cum semper comitatum cum fuerit peculium, & sic hic quando inter uiuos fuit manumissus, secus si per fideicomm. fuit manumissus, tunc enim hæres tenetur, cum poterat deducere quando manumisit, non ipse, ut infra tit. j. l. j. §. item hæres, & sup. de tribut. quod in hæredem, §. si suo. & facit C. de donat. l. fi. §. j. Accur.

* Recipitur in l. vl. inf. eo. errore Triboni. Ant. Au. lib. 1 c. 7.

* Orcinus libertus di q directam ex testõ libertatem accepit, nec unquã patronũ uiuũ habuit. l. 4. §. 7. de fideic. lib. vid. Gell. lib. 5. c. 13.

manumitteretur, a ademptũ non est: uidetur concessum. Debitores autem conuenire, nisi mandatis sibi actionibus, non potest. b

Pro eo, quod seruus debebet domino, non competit actio de peculio hæredi domini contra illum, cui legatus est seruus cum peculio. hoc dicit cum l. fi. infra eo. Paul. de Cast.

Scæuola lib. 3 Respons.

LEX LV.

Filiofamilias* uni ex hæredibus prædia prælegauit, ut instructa erant, cum seruis: hi serui domini debitores fuerunt. Quæsitum est an cæteris hæredibus aduersus eum actio de peculio cõpetat? Respondit non competere. c

Qui vi eximit conuentum de peculio, tenetur actori ad interesse, quatenus erat de peculio tempore venditionis. Paulus.

Neratius libro primo Responsorum.

LEX LVI.

Is, cum quo de peculio agebam, a te ui exemptus est. Quod tunc cum ui eximeres, d in eo 1† peculio fuerit, spectari oportet. 2†

1† Fl. deest, eo.
2† Fl. deest, oportet.

Etiam id, quod debet seruus domino pro debitore ipsius domini, deducitur: nomen tamen illius ex hoc efficitur peculiare, & quia ille tenetur seruo: & per consequens computabitur in peculio. Pau.

Paulus lib. 2 ad Neratium.

LEX LVII

Quod seruus e meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet, f & a debitore nihilominus debetur. Sed uideamus, ne credendum sit peculiare fieri nomen eius, ero quo expromissum est. Paulus respondit, 3† Vtique si de peculio agent aliquo, deducere uelit, illud g nomen peculiare h facit.

3† Fl. deest, respondit.

Si is, de cuius peculio agitur, lite pendente decedat: quantum sit in peculio mortis tempore inspicitur: si ei legetur peculiũ temp⁹ inspicitur, quo dies legati cedat, cum omni incremento. sed si legetur extraneo: rerum tantum incrementum accedit. Ba.

Tryphonius libro 8. Disputationum.

LEX LVIII.

Si filius uel seruus, cuius nomine duntaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit, id peculium respicietur, quod rerum aliquis cum moreretur i habuit. Sed cum, qui seruum testamento liberum esse iubet, & ei peculium legat, eius temporis peculium legare intelliti Iulianus scribit, quo libertas competit: ideoque omnia incrementa peculij quoquo modo k ante aditam hæreditatem acquisita, ad manumissum pertinere. At si quis extraneo peculium se ui legauerit, in coniectura uoluntatis testatoris quæstionem esse, & uerisimilius 4† esse id legatum, quod mortis tempore in peculio fuerit, ita, ut quæ ex rebus peculiaribus ante aditam hæreditatem accesserint, debeantur, ueluti partus ancillarum, & fœtus pecudum: quæ autem seruo donata l fuerint, siue quod ex operis suis acquisierit, ad legatarium non pertinere.

4† Fl. verisimilius.

Summata est supra ista lex: sed aliter potest sic summari secundum Bal. Is cui legatur seruus hæreditarius domini: pro debito domini non tenetur. Bar.

Illiofamilias.] CASVS. Pater filiũ, quem habebat in potestate, hæredem instituit cum duobus aliis: & prælegauit filio quædam prædia, ut erat instructa cum seruis, qui tenebantur eidem patri in certum, an cæteri hæredes possint filium de peculio conuenire: Et respon. quod non. Idem dicit l. vltima. Viuianus.

c *Non competere.*] nec ex sua persona, quia nihil crediderant: nec ex persona testatoris, quia dominus actionem non habuit: ut s. eod. & ancillarum, §. sed ipsi. & facit infra eod. l. fi.

Is cum quo.] CASVS. Conueni Titium de peculio: tu uocatus ad ius a Seio, est exemptus Titius: cuius temporis peculium spectandum est, quæritur, & quomodo de eo condemnetur exemptus, utrum quod habuerit tempore exemptionis, an postea? Et respondetur, quod illius æstimatio, quæ erat tempore exemptionis, consideratur. Viuianus.

d *Eximere.*] licet de fieret, ut supra si quis cautio. l. qui autem. §. illud. sed si creuit postea, tenetur vsque ad finem sententiæ, ut s. eod. quæsitum, §. respon. Accur.

e *Quod seruus.*] Cum deducitur titu. ut s. C. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. j. Ac.

f *Debet.*] cum non sit mihi solutum adhuc. Accur.

g *Illud.*] scilicet dominus: & sic satisfacit. Accur.

h *Peculiare.*] ut teneatur seruo, uel mandati, uel negot. gest. & sic hic domino per seruum.

Si filius.] CASVS. Si pater uel dominus conuenitur de peculio, & ante sententiam decesserit seruus, uel filius, inspicietur quod erat in pecu. tempore mortis: hic in prima. Si vero seruo libertatem reliquit cũ peculio, inspicitur, quod erat in peculio tempore aditæ hæreditatis: hoc in secunda. Si uero extraneo legauit id peculium, inspicitur, quod erat in peculio tempore mortis: & illud, quod accrescit rebus peculiaribus ante aditam hæreditatem, ueluti partus ancillarum, fœtus pecorum, & hoc in tertia. Si vero seruo aliquid detur, uel aliquid acquisierit, non pertinet hic ad legatarium, Viuianus.

i *Cum moreretur.*] & etiam postea creuisset, si postea creuit, ut supra titu primo, l. fin. q. est contra. Vel dic, q dominus non potest aug. nisi per seruum, sed peculium augeri, ut ibi. Accur.

k *Quoquo modo.*] ex re peculiari, uel extrinsecus. Item ideo dicit, aditam, quia tunc competit libertas, ut C. de caducis tollend. §. in nouissimo.

l *Quæ autem seruo donata.*] ratio differentiæ inter hunc & superiorem §. est lasiũ.

ritu. de leg. §. si peculium. sed alia melior est infra de pecu. leg. l. denique. §. fin.

a V*Ni legauit.*] idest, prælegauit.
b *Rebus.*] quibusdam.
c *Non competere.*]& est ratio, vt dixi ī prox. l. filiofamil.

QVANDO DE peculio, &c.

Perpetua est actio de peculio quamdiu peculium manet: annua extincto peculio, ita tamē, vt non ex die quo peculium esse desijt, annus numeretur, sed ex quo agi potest, vt in specie l. 1. §. annus. hoc tit. & l. 1. de tutel. & rat. distrah. Extinguitur si seruus fiat liber, vel si filius fam. sui iuris, vel si moriantur, vel si seruus alienetur, vel si finiatur vsus, aut vsusfructus serui. Extinguitur etiā ademptione, & nuda voluntate patris, vel domini, licet non constituatur nuda voluntate: sed si ademit dolo malo, perpetua est: si sine dolo, extinguitur etiam omnimodo actio de peculio Cuia.

1† alias, legauit.
2† Flo. domini.
3† Fl. fuerūt.
4† Fl. cōpetit.
5† lib. 17. Basilicon. tit. 6

Scæuola li. 5. Digestorum.

LEX LIX.

VNi ex hæredibus prædia legauit, a 1† vt instructa erant, cum seruis & cæteris rebus, b & quicquid ibi esset: hi serui domini 2† debitores fuerant 3† tam ex alijs causis, quàm ex ratione calendarij. Quæsitum est, an cæteris hæredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat? 4† Respondit non competere. c

TITVLVS II.

Quando 5† de peculio actio annalis est.

Quousque filius, vel seruus est in potestate domini; actio de peculio est perpetua: sed postquam exierint morte filij, vel serui, seu emancipatione, vel manumissione, vel alienatione serui, efficitur annalis. h. d. vsq; ad §. item hæres. Pau. de Cast.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX PRIMA.

PRætor ait, Post mortē eius, qui in alterius potestate fuerit, posteave q̄ emancipatus manumissus, alienatusve d fuerit, duntaxat de peculio, & si quid dolo e malo eius, in cuius potestate est, factum fuerit, 6† quò minus peculij esset, in anno, f quo primum de ea re experiundi potestas erit; iudicium dabo.

¶ Quamdiu seruus, vel filius in potestate est, de peculio actio perpetua est: g post mortem autem eius, vel postquā emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, temporaria 7† esse incipit, id est h annalis. Annus autem vtilis computabitur. Et ideo 8† si conditionalis sit obligatio, Iulianus scripsit ex eo computandum annum, * non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente.

¶ Meritò autem temporariam in hoc casu fecit prætor actionem: Nam cū morte, vel alienatione extinguatur peculiū, i sufficiebat vsque ad annum produci obligationem.

¶ Alienatio autem * & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios, k mors autem tam ad seruos, quam ad filios refertur, emancipatio verò ad solum l filium.

¶ Sed & si alio modo m sine emancipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio.

¶ Sed etsi morte patris, vel deportatione, sui iuris fuerit effectus filius, de peculio intra annum hæres 9† patris, vel fiscus n tenebitur.

¶ In alienatione accipitur vtique vēditor, qui actione de peculio o intra annum tenetur.

¶ Sed etsi donauit seruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem causa est.

6† Fl. erit.
7† alias, tēporalis.
8† Dvar. & ideo & si.
* ad intell. huius tex. vi. Io. Ign. in l. Iudicium. nu. 82. C. de contrahen. emptio.
* ad intell. huius tex. vt Io. Annib. in rub. de vsucap. numero 85.
9† alias, annū non hæres patris, sed fisc⁹. Fl. vellor est. Dvar.

PRætor]CASVS. Si pater, vel dominus de peculio teneatur ex contractu serui, vel filij: & seruus, vel filius morte, vel emancipatione, vel manumissione, vel alienatione potestatem domini, vel prius fuerit egressus: intra an. cōuenietur pater, vel dominus de pec. vel si dolo fecerit quo minus aliquid sit in peculio: hoc in prima. Quamdiu verò fili⁹, vel seruus sit in potestate, de pec. actio perpetua est: eis autem liberatis incipit esse annalis: & quod dicitur, perpetua est, intellige, i. esse pōt, vt si descēdat ex ea, quæ perpetua est: hoc in secūda. A quo aūt tpe cōputetur? Et rū. q cum vtilis sit, & obligatio sit conditionalis, ab eo tempore computabitur, & ex conditione existente: nō ex quo filius emancipatus est, vel seruus manumissus: hoc in tertia. Quæritur quare prætor fecit hanc act. annalem? Et respon. q cum morte, vel alienatione extinguitur pecu. sufficere putabat, q vsque ad annum porrigatur obligatio.

¶ *Alienatio.*] Quia tetigit de emancipatione, & manumissione, dicit in qb. hæc locū habeant, q emācipatio ptinet ad filios: alienatio & manumissio ad seruos: mors ad vtrūq; hoc in prima. Sed qd si filius aliter q̄ p emācipationē exierit de ptāte, puta p dignitatem: nunqd actio de peculio erit annalis? dr q sic: hoc in secūda. Sed qd si morte pris, vel emancipatione, vel deportatione sui iuris effect⁹ fuerit: an intra annū hæres pris, vel filius teneat de peculio? dr q sic: hoc in tertia. Sed qd si dñs non vendidit seruum, sed donauit, vel permutauit, vel in dote dedit, an actio de pecu. detur? dr q sic: hoc in quarta. Si dñs, q tenebatur de peculio, seruum legauit, & pecu. retinuit, hæres de pecu. tenebitur, hoc in prima. Si verò vni legauit seruum, vel liberum esse iussit, & alij peculium legauit, an teneatur hēs, vel seruus liber factus, vel ille, cui peculium legatū est, quæritur? Et respon. q neq; in manumissum, vel legatarium dabit act. de pecu. sed in hæredem: quia satis videtur penes hæredem esse peculium, quia tradendo illud legatario liberationē consecutus est: cauere tñ debet legatarius hæredi vt præstet eum indemnem, si à creditoribus conueniatur: quòd si sine cautione tradidit, imputet sibi ipsi, & conuenietur sicut dictum est.

¶ *Alienatur.*] Si dominus hærede instituto, & ei seruo prælegato cum peculio, ipsum rogauerit de hæreditate restituenda, & restituerit, si postea conueniatur, an creditoribus peculiaribus de peculio, aut contra creditores peculia. sicut contra hæreditarios credit. possit obijcere ex ep. Trebell. s. quod ipse non sit conueniendus, sed ille cui restituenda sit hæreditas, quæritur? Et rñ. quod non: & hoc in prima. An fideicommissarius teneatur? dicitur quod non: cum ad eū pecul. non venit, nec dolo fecit quominus haberet hoc in secunda. Viuianus.

d *Alienatusve.*] nominatim pretio peculij accepto, vt sup. tit. primo l. si ex duobus. §. fi. Accursius.

e *Dolo.*] vt s. ti. primo, l. si semel. in fi. q̄doque ēt sine dolo, vt ī. ti. si fili⁹ familiās.

f *In anno.*] vt sup. de exerci. si tñ. in fi. Ac.

g *Perpetua est.*] id est esse potest, vt inf. de statulibe. l. Labeo. n. m si erat sui natura prius perpetua: & post nunc erit, aliàs tēpore suo finitur, vt ī. eo. cum post. & facit C. quod cum eo, l. ei qui.

h *Id est.*] pro scilicet ponitur. sic inf. de re iudic. sunt qui Accursius

i *Extinguatur peculium.*] scilicet defuncti, licet dicatur crescere ex seipso quantum ad actionem annalem, vt inf. eo. l. fin. quæ est contra. Item & peculium vicarij eius extinguitur, vt inf. eo. l. seruus §. cum Sticho. Accur.

k *Non ad filios.*] nisi in casu, vt C. de patri. qui fi. dist. l. j.

l *Solum.*] vt non obstet, l. quoties. in fi.

m *Sed & si alio modo.*] puta dignitate. vt Instit. quib. mod. ius pat. pot. sol. in §. si filius.

n *Vel fiscus.*] etsi deportatus fuerit.

o *De peculio.*] tenetur, scilicet si nominatim pretium pro peculio accepit, vt sup. eo. tit. j l. si ex duobus. §. fin. & l. sed & si quis. & facit l. quoties. §. fin. Azo.

a *Item hæres eius.*] scilicet tenetur de peculio.
b *Nam si cum peculio.*] dic quod alij fuit legatum peculium, & alij seruus, & ita ponitur cum, pro &, aliàs falsum esset quod hic dicitur, vt sup. tit. j. l. quoties, §. fin.
c *Quæstionis fuit.*] an teneatur hæres, vel ille, cui legatum est peculium, vel seruus solus. Accursius.
d *In eum.*] id est hæredē.
e *Actionem.*] directā, vel vtilem, vt no. sup. tit. primo, si Sticho.
f *Celsus teneri.*] imò non tenetur, vt s. ti. j. l. at cū, quæ est cōtra. Sed distingue, an sit directo relicta libertas; quo casu ipse tenetur, cū directo peculiū fuit consecutū, vt inf. de dote prælegat. l. j. §. per contrariū, an per fideicommissum: quo casu imputatur hæredi cum potuit retinere, vt hic, & j. de tribu. quod in hærede. §. si seruo. Accursius.
g *Ad eum.*] scilicet hæredem.
h *Conueniendus.*] & sibi imputet cur sibi caueri non desiderauit, vt supra de transactio. l. iiij.
i *Non vtetur.*] imò videtur quod sic, vt Instit. de fideicom. hære. §. si qs, quæ est contra; sed peculium est vniuersitas incorporea, & iuris, in qua actiones continentur: sed illud est verū de corpore aliquo, vel corporea vniuersitate, vt equitio.
k *In vsufructuariū.*] scilicet dicimus.
l *Quæsitum.*] CASVS. Creditor peculiaris filijfa. credēs eū decessisse, cum tū viueret, intra annum egit, & annali exceptione submotus est; quia annus iā transierat; postea erat certus de vita fil j, quia non fuit mortuus; an possit postea experiri cōperto quod filius nō decessit? R. quod de peculio sic, nō de in rem verso; quia annalis exceptio ad peculiū, non ad de in rem verso act. pertinet. Viuia. l *Quæsitum.*] aliàs lex x, & aliàs §. Accur.
m *Præterierat.*] à tēpore, quo mortuus dicebatur. Accur.
n *Recte actum esse.*] quomodo rectè actum est, cum actionem de in rē verso non intēdatur de peculio, vt in prin. huius l. dicitur vel quia voluit, vel non potuit, cū debuit eligere, vt sup. de tribu quod in herede. §. eligere. Respon. imò de in rem verso agit, quia cum egit de peculio, etiam quod in rem versum est petijsse videtur, vt dict. inst. tit. i. l. filius. ergo cum est absolutus ab actione de peculio, et in eo, quod versum est, absolutus videtur, vnde conueniri non potest. Alij dixerūt, rectè actum est, i. agi poterit: sed hic nulla est discordia: nam secundum hoc, quia de fundo meo aliquam in potui agere, hodie non possum, quod non est verum; vel aliter, potest enim dici vtramq; ppositā fuisse, & de pecu. & de in rem verso, nec fuit ab aduersario coactus, vt vnam eligeret, quia pater de suo iure confidebat, sed fm hoc ergo non egit actor rectè, quia eligere debuit. sed expone, rectè i. non obstante errore mortis filij; nā & post annū intendi potest non obstante morte puta tiua, vel naturali. Vel dic, quia ex vna causa, puta ex mutuo in x. egit de peculio, ex alia in quinque, ex locato de in rem verso. Item opponitur, quia causa finita non debet allegari error vt C. de iur. & fac. igno. l. error. in fi. quæ est contra. Sed illud est de rigore iuris ciuilis, non de æquitate, vt j. de insti. ac. habebat in fi. j. resp. Vel verius ibi de errore proprio errantis tantum, hic de cōi. Vel dic, hic errabat in eo, quod aduersario credidit, vt j. quod cum eo. sed si § fi. ibi in eo casu, quod sibi errando credidit. Accursius.
o *Quia annua.*] ibi si non esset error.

In singularem successorem peculij, & non serui, non datur actio de peculio. h. d. secundum intellectum glo. Pau. de Cast.

¶Item hæres a eius, qui seruū legauit, non cum peculio: nam si cum peculio, b vel legauit, vel liberum esse iussit, quæstionis fuit. c Et mihi verius videtur, non dandam, neque in manumissum, neque in eum, d cui legatum sit peculium, de peculio actionē. e An ergo teneatur hæres? Et ait, Celsus 1 † teneri. f quia peculium penes eum sit, qui tradendo id, à 2 † legatario se liberauit. Pegasus autem caueri hæredi debere ait ab eo, cui peculium legatum sit, quia ad eum g veniunt creditores. Ergo si tradiderit sine cautione, erit conueniendus. h

1† Fl. Celsus.
2† Fl tradendo legatario.

Hæres, qui restituit hæreditatem retento seruo cum peculio, potest effectualiter conueniri, etiam perpetuo, actione de peculio. Pau.

¶Si recepto 3 † seruo, & peculio rogatus sit hæres restituere hæreditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non vtetur, i vt Marcellus tractans admittit. Is enim, 4 † cui restituta est hæreditas, non tenetur (vt Scæuola ait) cum peculium non habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet.

3† Fl. Tractatio.
4† Fl. Is aūt.

¶Vsufructu quoque extincto, intra annum actionem dandā in vsufructuarium k Pomponius lib. xj. 5 † scripsit.

5† Fl. lib. xj.

Notabilis est hæc lex ad duo: si in libello proponantur duæ actiones, quæ electione tolluntur: procedit iudicium, si non opponatur. Item error in quem quis deducitur assertione aduersarij, potest corrigi post definitiuam sententiam. h. d. Bartolus.

Pomponius.

LEX II.

QVæsitum l 6 † est apud Labeonem, si cum filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat, m exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum sit? 7 † Et ait permitti debere duntaxat de peculio, non etiam de in rem verso: nam priore iudicio de in rem verso recte n actum esse, 8 † quia annua o exceptio ad peculium, non ad in rem versum pertineret.

6† Fl. at §.
7† Fl. at.
8† Fl. at.

Si actio prima durabat minus anno, non restituitur annalis: sed tanti temporis, cuius illa erat. Pa. de Cast.

Paulus libro 30. ad edictum.

LEX III.

CVm post mortem filijfamilias annua aduersus patrem actio est, quemadmodum p aduersus eum esset perpetua, viuo filio, ideo q si ex causa redhibitionis r erat de peculio actio sex mēsium, erit post mortē filij: idemque dicendum erit 9 † in omnibus temporalibus actionibus.

9† Fl. idem erit.

p *Cum post.*] CASVS. Si viuo filio perpetua est actio: & post mortē annua, sic vbi non est perpetua, quia sex mēsium, vt est redhibitoria, viuo filio non datur intra annum, sed intra sex menses tantum: si tantum superat moriente filio, alioquin tantum quantum supererat, hoc in prima. Idem dicendum est in omnibus temporalibus actionibus.
¶*Si seruus.*] Seruus meus captus est ab hostibus, an creditores eius possint me post annū captionis eius conuenire? & tā quod sic. Viuianus.
p *Quemadmodum.*] id est sicut.
q *Ideo.*] q. d. ergo vbi non erat perpetua uiuo filio, non datur intra annum, & dic, quod actio quæ est vj. mensium, id est quæ consueuerat durare per sex menses, erit post mortē filij, intra tempus, quod supererat mortuo filio, non autem dico quod post mortem filij duret semper per sex menses; hoc enim esset falsum, vt sup. eo. quicunq; iniuo. l. sed & si per prætorem §. quoties. & de minor. l. fi.
r *Redhibitionis.*] & sic sex mensium, vt infra de ædil. edicto. l. vlt.

Recorri

a *Reuerti potest.*] arg. sup. ad Maced. l. j. §. si pendeat. Accur.

D*Efinitione.*] CASVS. Licet seruus cuius noie de pecu. dñs tenetur, decessit, vel alienatus fuit, & sic extinguatur pecu. tñ cũ remanet definitio pecu. intra annũ a tpe mortis, vel alienatiõis, uel manumissionis in dñm dabitur actio, quia post mortẽ põt augeri, vel minui, puta in fętu. Vi.

b *Vtendum.*] vt definiamus esse peculiũ licet extinctũ fuerit, ut s. eo. l. j. §. merito. quæ est contra. Accu.

c *Decessiones.*] immo tps mortis serui, ut s. ti. j. l. pe. j. resp. q̃ est ꝯ. sed certè illud tps, s. mortis spectatur, & tñ istud. ut ibi dixi.

1 † Flor. quã-diu.

DE IN REM verso.

a

Quia triplex est actio ex edicto isto, & dixit sup. de vna, s. de peculio, subijcit de alia, ut sup. de peculio. l. 1. §. est autem.] Cuiac. in paratitl. ponit rationem continuationis huius tit. ad præced. declaratq́; quid sit actio de in rem verso, & quomodo competat.

a † Fl. lib. 4.

S*I ij, qui.*] CASVS. Si ex cõtractu serui, vel filijfam. qui peculium non habent, aliquid in rem patris, vel dñi versum sit, de in rem verso est act. hoc in prima. nec vr act. de in rem ver. superfluere, quasi sufficiat de pec. actio, quia potest fieri vt i rẽ versum sit perpetua, & cesset de pecu. act. quia nihil in pe. sit, quia dñs sine dolo malo ademit, uel morte serui extinctũ est pe. & annus i ttra quẽ dñs conuenięt de pec. præteritus est, & æquũ est dari de in rẽ ver. quæ perpetua est. & hoc in secunda. Item, si duo agant de pe. tercius de in rem verso. vel pone, q̃ vnus vertit, alius nõ, & vterque agit de pec. plus consequetur is, qui vertit, quam is qui non vertit. quia ille quasi ... est in pec. con-

3 † Flor. ut possit ei accedere, ut pecu. de fructibus, vel pecor.

Si speratur filius, vel seruus redire in potestatem ex causa, quæ retro fingit, licet reuera exiuerit: actio de peculio non desinit esse perpetua. Pau.

¶ Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit, de peculio actio in dominum non anno finienda est, quia, 1 † post liminio reuerti potest. a

Licet desinat esse peculiũ, seruo vel filio exeunte potestatem: tamen adhuc largo modo potest dici peculium, quantum ad creditores peculiares, quousque sit eis satisfactum & recipit augmentum & et diminutionem ex ipsis rebus peculiaribus. Pau. de Cast.

Pomp. lib. 3. 2 † ad Qu. Mut.

LEX IIII.

DEfinitione peculij interdum vtendum b est, etiã si seruus in rerum natura esse desijt, & actionem prætor de peculio intra annum dat, nã & tunc accessiones, & decessiones c quasi peculij recipiendas, quamquam iam desijt morte serui, vel manumissione esse peculium, vt possit, & 3 † accedere peculio, veluti fructibus, pecorum fętu, ancillarumque partubus, & decedere, veluti si mortuum sit animal, vel alio quolibet modo perierit.

TITVLVS III.

De in rem verso.

Actio de in rem verso necessaria est, vbi cessat actio de peculio. Item est vtilis, vt, si concurrat cũ agentibus de peculio, præferatur. Item, si agens de peculio præoccupet, actio de in rem verso extinguitur, si quod uersum erat soluatur: alias secus. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI ij, qui in potestate sunt aliena, nihil in peculio 4 † habeant, in solidum tamen tenentur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conuersum sit: quasi cum ipsis potius contractum esse 5 † videatur. d Nec videtur frustra de in rem verso actio permissa, 6 † quasi sufficeret de peculio. Rectissimè enim Labeo dicit, fieri posse, e vt & in rem versum sit, etiamsi 7 † cesset de peculio actio. Quid enim si dominus peculium ademit f sine dolo malo? Quid si morte serui extinctum g est peculium, & annus vtilis præterijt? De in rem verso namque actio perpetua est, & locum habet, siue ademit sine dolo malo, h siue actio de peculio anno finita est. i

¶ Item si plures agant de peculio, proficere hoc ei, cuius pecunia in rem versa est, debet: vt ipse vberiorem k actionem habeat. Certè si præuentum l sit ab aliquo, & actum de peculio, de in rem verso actio an cesset, videndum est. 8 † Et refert Pomp. Iulia. existimare, de peculio actione perimi de in rem verso actionem, quia in peculium conuersum esset, 9 † quod in rem domini versum erat: & pro seruo solutum esset, 10 † quemadmodum m si ipsi seruo a domino fuisset solutum: sed ita demum, si præstiterit ex actione de peculio dominus, qd seruus in rem eius verterat. cæterum si non præstiterit: manet actio de in rem verso.

Non dicitur versum in vtilitatem alicuius, quando ille tantum erogat, quantum accepit. h. d. cum prin l. sequen. & habetur istud summarium in l. ciuitatibus. infra de leg. 1. Pau. de Cast.

sequetur, ut sit sensus, quia q̃ in rem versũ est, videbat esse in pecu. dño ex hoc debitore peculiari constituto, inspecta psona huius creditoris, & retento hoc casu si vnus agat de pecul. præueniens eum, qui volebat agere de in rẽ uerso: dicit, q̃ nihil huius, quod erat uersum in rem domini, in peculium conuersum est, cum pro suo solutum est: si tñ is, qui egit de peculio, non sit totũ consecutus, quia sibi debebatur, non cessat de in rem ver. act. Viuia.

d *Videatur.*] vt inst. quod cum eo. §. fin. & infra titu. 1. l. 1. in prin. & sup. si cert. pe tat. si institorem.

e *Posse.*] ut infra eo. si liusfam. in si. l.

f *Ademit.*] & tunc quandoque agitur, ut infra eodem, si filiusfam.

g *Extinctum.*] definit enim, ut homo, ut supra titu. 2. peculium. & supra tit. 1. l. 3. §. merito.

h *Dolo malo.*] aliud si dolo, vt supra tit. 2. sed si damnum. § præterea. & l. summa. in princ. & not. hic, q̃ vtraque actio impeditur, uel deficit propter id, quod domino debetur, ut infra eodem, si pro patre. §. si domino. & hoc plus est in actione de peculio: quia & cum seruis, & similibus debitum prædeduceretur, quod hic non dicitur.

i *Finita est.*] ut hic, & infra eo. si pro patre. §. idem tractat.

k *Vberiorem.*] vt & alias supra titu. 2. ex facto. §. planè. & hoc si agat de in rem uerso: secus si de peculio, ut supra de tribu. procurator. §. planè si in eadem. Vel dic, ut litera uelle videtur, etiam si de peculio agat. Accursius.

l *Præuentum*] facit supra titu. 2. si vero. Accursius.

m *Quemadmodum.*] scilicet videretur desinere esse, ubi esset versum in peculium, vel esset liberatus ab actione de in rem verso. Accur.

4 † Flor. nihil in peculio habent. vel hẽant, nõ in solidum, tamen teneantur, q. & c. vi. Ant. Aug. li. 4. c. 1.

5 † Flor. deest, esse.

6 † Flor. permisse.

7 † Flor. & cesset.

8 † Flor. desit, est.

9 † Flor. esset.

10 † Flo. esset.

Quo.

QVi nummis.] CASVS. Rogatu serui mei pecuniā mihi donasti, vt eum manumitterem, & manumisi, an pecunia videatur in rem meam esse versa, vt sic teneat de in rem verso, quaritur? Et dicitur quod non, quia, &c. si seruus valuit tantum v. & x. recepi, vt eum manumitterem: illud plus, quod valeat, puta v. illa ui debuntur in rē meam uersa, Vtuia.

1 † Fl. li. 12.

2 † Fl. a...

a *Qui nūmis accepti.* ab alio, non a seruo, ut differat a seq. l. j. resp.

b *Non potest.*] ratione horum nummorum. Accur.

c *Non fit.*] & quia cū seruo non est contractū, ut ī. qđ cum eo. l. j. & quia de huiusmodi cōtractibus non fuit cogitatū qñ actio de in rem uerso fuit inducta, ut infra mand. l. cum seruus. §. quod si de suis.

QVod si seruus.] CASVS. princip. continuatur cum l. praecedenti.

¶ *In rem.*] Si seruus accepit mutuum frumentum, vt familia dñi pasceretur, vr in rem uersum. hoc in prima. Idem est si accepit mutuam pecuniam, & creditoribus domini soluerit hoc in secunda. Si uero ei solute, qui creditor non erat, & ita errauit sibi soluēdo: an uideatur in rē dñi uersum? dicitur ꝙ sic: qa dñs ēt non ratam habendo solutionē hēt condi. inde. hoc in tertia. Si uero mutuā accepit pecuniam, ut frumentū compararet, ut familia domini aleretur. videbitur, &c. hoc in quarta Idē est si accepit mutuā pecuniam, & in pec. transuertit, & statim in rem domini vertit, & quoties liber homo, si gereret negotia domini, vel cū mandato, vel sine, hēt neg. gest. actionē, vel mandati: toties si seruus gerens domini negotia contraxit, & ex contractu eius aliqd in rē domini versum fuerit, obligabit dominus de ī rē uerso. hoc in quinta: unde si seruus accipiat mutuū, ut se aleret, aut vestiret ad eū modum, quo dominus consueuit seruū vestire: dominus tenebitur de in rē verso. idē est in filio hoc in sexta. Si vero accepit mutuū, & domū dñi picturis, & loricationibus * ornauit: an videatur in rem domini versum? dicitur quod non: sicut neq; procurator, si voluptarios tales sumptus fecisset, non repetet, nisi quatenus, ut liceat creditori abradere sine læsione prioris status domus domini, & hoc ea ratione, ne dominus sumptibus factis cogeretur domum distrahere, u. [illegible] soluat in quo domus pretiosior est facta & hoc in septima. Si vero accepit mutuum, & illud alii mutuauit: an uideatur in rē dñi uersum? Rñ ꝙ sic, qa dño acquisitū est, qđ u. tū est. si nomē illud peculiare non fecit, sed in rē dñi cōuertit: ita, tamē ut si nō expediat dño habere tale nomē, liberet cedēdo creditori act. & in rē suā procu. eū faciat. hoc in octaua.

¶ *Nec non.*] Si seruus uolente dño mutuatus pecuniam unguenta luxuriæ causa emit, uel alias delicias, an teneatur de in rē uerso q̃ritur? Et rñ. ꝙ sic, quia nō refert si fuit cō sumptū, ꝙ mutuatū est, bene uel malē dū tñ in eius negotiationē, & eo uolēte. hoc in prima. Si uero seruus mutuatus pecuniam frumētū ad alēdā familiā dñi cōparauit, & illud in horreo dñi deposuerit, & consumptū igne fuerit, vel corruptum, an de in rem verso dñs teneatur? dī ꝙ sic, hoc in secunda. Idē est si seruū necessarium dño emisset, & decessit. & hoc in tertia: sed si accepit mutuū, quasi in rē domini versurus, neq; in rē vertit, & sic creditorē decepit, non tenetur dñs. hoc in quarta. Quid autē si talis erat seruus, qui solitus erat vertere, an noceat dño quo magis teneat? Et rñ. ꝙ non: neq; refert si ea mēte accepit, ut reuerteret, sed alio vertit, vel nō ea mēte accepit. vnde curiosus debet esse creditor, in quē casum mutuet, vt sic mutuet, vt vertatur, hoc in quinta.

¶ *Si mutuatus*] Si seruus ad vestes familiæ dñi cōparandas mutuum accepit, & pecunia periit: vestes tñ comparauit: vtrū vēditori, vel creditori detur act. de in rē uerso, quærit? & distinguit: aut pecunia erat falsa, qa creditor eā numerauit & uestis periit, aut econuerso. primo casu agit creditor, secūdo casu similiter & uenditor agit, qa vestes ad familiā peruenerunt: & sic una & dñs tenebit duobus tenetur. Si uerò tā uestis quam pecunia periit, uterq; aget in hoc, cōsiderata amborū voluntate, qa ambo uolebāt in rē dñi uertere, & hic dñi occupantis, i. litē contest. melior est conditio, quia in æquum est vtrique dominum de in rem uerso debere condemnari. Viuianus.

3 † Fl. li. 61.

4 † Flor. negotia alius, de minus negotij.

5 † Flor. alim dum, vel ad vestiendam.

Iabolenus lib. 11. 1 † *ex Cass.*

LEX II.

QVi nūmis acceptis [a] 2 † seruum manumisit, agi cum eo de in rem verso non potest: b quia dando libertatem locupletior ex nummis non fit. c

Vlpianus li. 29. ad edict.

LEX III.

QVod si seruus domino quantitatem dederit, vt manumittatur, quam a me mutuam accepit: in peculium quidem hanc quantitatē non computari: d in rem aūt domini videri versum, si quid plus sit in eo, quod seruus dedit, quam est in serui pretio. e

Iste §. vsque ad finem legis ponit quando dicatur versum in rē patris, vel domini. & casus summarius istius §. ponitur in ver. & regulariter dicimus. ubi iurisconsultus ponit optimam regulam, quando sit uerum, quod actio de in rem uerso competat. Baldus.

¶ In rem autem versum videtur, siue [f] idipsū, ꝙ seruus accepit, in rem domini conuerterit: veluti si triticū acceperit, & idipsum in familiam domini cibariorum nomine consumpsit: aut si pecuniam a creditore acceptam domini eo creditori soluerit. g Sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorē eū, qui nō erat æquè in rem versum esse, Pōponius libro 11. 3 † ait, quatenus indebiti repetitionē dominus haberet. h Siue; cum seruus domini negotia 4 † gerendi administrandive cā gd gessit: veluti si mutuatus est pecuniam, vt frumentū cōpararet ad familiā alendam, vel 5 † vestimenta ad uestiendā: siue K peculiariter mutuatus, postea in rē domini vertit: hoc enim iure vtimur, vt etsi prius in peculiū l vertit pecuniam, mox in rem domini: de in rem uerso esse actio possit.

¶ Et regulariter [m] dicimus toties de in rem verso actionem esse; quibus casibus procurator mandati, uel q. negotiū

d *Non computari.*] hoc ideo, qa non est dño data pecunia, ut ad eam reddendam teneatur: alias fieret nomē peculiare, ut supra tit. ij. quam Tuberonis § fi. Accur.

e *In serui pretio.*] not. nō intelligi quem lucrari nisi dāno deducto, * vt ī. e l. j. § fi. & inf. pro socio. Mutius. & ī. ad leg. Rho. de iac. nauis. i. ibi, sed uit lin dictio, &c. Sed nūquid & superiori casu l. pcedentis agit hac actione in id, ꝙ dñs habet ultra pretiū serui? Rñd. non: & quia ibi non fuit cū seruo contractum, & propter aliam rationem, ut ibi dixi.

f *Siue.*] hoc, siue, respicit alia duo, siue, quæ sunt inf. Acc.

g *Soluerit.*] hoc enim directo vertitur, ut inf. de iure do. l. fi. in fin. Accur.

h *Haberet.*] in hoc differt a gestore negotiorum, qui non imputat indebitum nisi dominus ratū habeat, ut sup. de neg. gest. si quis aliena. & est ratio, quia condictio indebiti etiam inuito domino quæritur. per seruū, ut inf. de uerbo. obli. l. seruus uetante: sed per gestorem non, nisi sit ratū habitum. Et not hic, quod ideo, quod actio est domino quæsita, uidetur uersum, ut inf. ea. l. § item Labeo. Accurs.

i *Siue.*] & hoc, siue, respicit aliud inferius, siue: & hoc secundo casu vertit per obliquum.

k *Siue.*] Et hoc respicit superiora, siue, & hoc secundo casu per obliquum uertitur.

l *Prius in peculiū.*] vt ī e. si res. § placet. sed ꝯ ī. eo & ideo. § idē scribit. in fi. Et no. ꝙ interest, directo * an p obliquū fiat q d, ut & ī. de condict. indeb. l. sub ꝯ tione §. sub iureiurā do. i. fi. atq. ī. de usuf. subsit. q libertis §. hæc uerba. Acc.

m *Et regulariter.*] not. regulam, quæ contra intellecta falsa est nam tunc demum hæc datur ubi illæ competūt, sed non econtra, ut patet sup eo §. sed si errauit & ī. eod. § res,

* Loricatio ratorī est parieti in modum loricæ inductum, idem ferè quod incrustatio. l. impensæ de uer. sig. Var. lib. 1. de re rust. c. 57.

* Lucrum æstimatur damno deducto, ui. in indic. Tra. in uers. Lucrum. uers. Dici non potest.

* Directo quid fiat an per obliquū nō interest, ut in ind. Tract in ue. Directè & Directo.

gessit, negotiorum gestorum haberet actionē: quodcumque aliquid ita a servus consumpsit, ut aut rem meliorem dominus haberet, 2† aut non deteriorem.[b]

¶ Proinde si servus sumpsit pecuniam ut se aleret, & vestiret secundum consuetudinem domini, i. usque ad eum modum, quem dominus ei præstare consueverat: in rem domini videri vertisse Labeo scribit. ergo idem erit, & in filio.[c] * Sed si mutua pecunia accepta, domum dominicam exornavit tectoriis, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad utilitatem; non videtur versum: quia nec procurator hoc imputat:[d] 3† nisi fortè mandatum[e] domini, aut voluntatem[f] habuerit: 4† nec debet 5† ex eo onerari dominum, quod ipse facturus non esset. quid ergo est? pati debet dominus creditorem hoc 6† auferre, sine domus suæ 7† videlicet iniuria: ne cogendus sit dominus vendere domum, ut quanto 8† pretiosior facta est, id præstet.

¶ Item 9† Labeo ait, si servus mutuatus nummos à me, alii eos crediderit: de in rem verso dominū teneri, quod[g] nomen ei[h] acquisitum sit. 10† quam sententiam ita Pomponius probat, si non peculiare nomen fecit, sed quasi dominicæ rationis. ex qua causa hactenus[i] erit dominus obligatus, ut si non putet 11† sibi expedire, nomen debitoris habere, cedat[k] creditori actiones, 12† procuratoremque[l] eum faciat.

¶ Necnon illud quoque in rem domini versum Labeo ait, quod mutuatus servus, domino emit volenti[m] ad luxuriæ materiam, unguenta fortè, vel quod 13† ad delicias, vel 14† ad turpes sumptus subministravit. Neque enim spectamus an bono domini accesserit, 15† quod consumptum est, sed an in negotium domini.

¶ Unde rectè dicitur, & si frumentum comparavit servus ad alendam domini familiam, & in horreo dominico congessit, & hoc periit, vel corruptum est, vel amissum est: videri in rem[n] domini 16† versum. Sed & si servum dominicum necessarium emisset, isque decessisset, vel insulam fulsisset, eaque ruisset: dicerem esse actionem de in rem verso.

¶ Sed si sic accepit, quasi in rem domini verteret, nec vertit, & decepit creditorem: non videtur versum,[o] 17† nec tenetur dominus: nec credulitas creditoris domino obesse, vel calliditas servi nocere. Quid tamen, si is fuit servus, qui solitus erat accipiens vertere? Adhuc non puto nocere domino, si alia mente servus accepit, aut si quum hac mente accepisset, postea aliò vertit.[p] Curiosus igitur debet esse creditor quò vertatur.[q]

Sufficit negotium utiliter esse cęptum ad hoc, ut actio de in rem verso competat. Item si pluribus ex eadē causa competit hęc actio, melior est conditio occupantis. Bald.

¶ Sed 18† si mutuatus sit pecuniam servus ad vestem comparandam, & nummi perierint: quis de in rem verso agere possit? utrum creditor, an venditor? Puto autē, si quidē pretium numeratum[r] sit, creditorem de in rem verso acturum, etsi vestis perierit. Si autem non fuit pretium solutum, ad hoc tamen data pecunia, ut vestis emeretur, & pecunia periit, 19† vestis tamen familiæ divisa est: utique creditorem de in rem verso actionem habere. nam 20† & venditor[s] habet, quia res eius pervenerunt in rem domini, quæ 21† ratio[t] facit, ut teneatur.[u] unde incipiet dominus teneri ex una causa[x] duobus. Proinde, & si tam pecunia, quam vestis periit, dicendum erit utrique dominum teneri: quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.[y]

si res, ut respon. & §. idem ait, in si. & l. nā si hoc. & l. & idē, §. idem ait, in fi. sed ita ut possit, ut est.
a *Consumpsit*] in rem domini aut vertendo. Acc.
b *Deteriorem*] in his duobus autem non est voluntas domini necessaria: secus in impēsis necessariis, & utilibus, ut inf. de verb. sign. l. impensæ. in voluptariis enim eius voluntatem, vel præcedētē, vel sequi oportet, ut inf. eod. §. sed si mutua, & §. necnon. & inf. l. si tertius § idem ait, & §. quod servus.
c *Et in filio.*] quem eadem ratione ut argu. ff. ... sed & forte filium ... & ex quib. & instit. quod cum eo. ... quod & facit sup. ... Mutua. sed Iulianus, §. quid & j. eod. pater. & l. si. & l. & 10. § illud plane, & l. si. iussam.
d *Nec procurator hoc imputat*] ut j. mand. idemque, quid. m. ait. sed pati debet auferre, ut j. de rei vendic. in fundo, & inf. de impen. pro voluptariis, & l. p. si hæres.
e *Mandatum*] i. prius.
f *Voluntatem.*] i. post, ut per ratihabitionē. Accursius.
g *Quod.*] i. quia. & facit j. ead. l. § sed & si ... Accur.
h *Ei.*] domino.
i *Hactenus*] i. ...
k *Cedat.*] cum ideo teneatur, quia actionē habeat, ut j. titu. quod debetur, in fi.
l *Procuratoremque*] in rem suam. Accur.
m *Volenti*] hoc dicit volenti, alias non est eius sumptus repetitio, ut sup. ead. l. § sed si mutua. sed in volente fallit in duobus casibus, ut inter virum, & uxorem. ut j. de imp. & pro volupt. viris. & in minore, ut j. mand. l. si vero, non re. & si a ... defensio.
n *Videri in rem*] sufficit. n. utiliter cęptū, ut inf. eo. servus si in rem. & inf. eo. l. si. & l. si res, in fi. & respon. & sup. de negot. gest. sed an ultro, §. is qui. sed contra, inf. eod. si pro patre, §. versum. Solu. quod ibi dicitur, locum habet, cum res gesta est in rem domini ... unde competit actio de in rem verso: nisi post versum est res ... quia servus domino debitor factus est, ut infra eo. item si pro patre, § si dominus. hic autem loquitur cum servus, vel alius per casum fortuitum impeditus est vertere.
o *Non videtur versum.*] Argum. contra, infra eadem l. § fina. in fin. Accur.
p *Alio vertit.*] secus si non alio vertit, sed casu periit, ut j. eod. servus.
q *Quo vertatur.*] hoc speciale, ut tanta debeat esse diligentia, ut videat ubi expendantur. sic in eo pretio, quod datur ecclesiæ, ut C. de sacrosan. eccles. authen. hoc ius. et in eo, qui mutuat ad nautam, exigo minorem diligentiam, ut supra de exercito. l. fina. §. penult. In aliis autem generaliter medium teneo, ut infr. de tut. & rat. ign. l. nec supina. & infra ad legem Iuliam de adult. l. mariti, §. quæsitum. nisi in casu ubi etiam debet dissimulare si scit, ut infra, de noua. l. doli, in fi. Accur.
r *Numeratum.*] venditori vestis. Accur.
s *Nam & venditor.*] bona est ratio, quia tantum facit perventio, quantum ad hoc ut perveniat, facta numeratio, ad creditorem, ut sup. ead. l. §. vn. de recte.
t *Ratio*] i. mens.
u *Teneatur.*] i. creditori nam de venditore constat.
x *Ex una causa*] imò videntur duæ causæ: una mutui, altera ex venditione. sed sic loquitur, quasi dicat, ex unica re versa, vel propter unā rem versā. & quod dicit, duobus teneri, est contrà, inf. eod. quamvis. sed ibi fideiussor non intervenit quasi in rem domini versus, argu. j. eo. & idem, in fine. Accursius.
y *Voluerunt.*] sed hæc credulitas non videtur sufficere, ut supra ead. l. §. sed si sic. quæ est cōtra. Sol. ibi alio vertit: hic autem casu periit. Accur.

2† Flor. deest, ita.
3† Fl. habuerit.
Hic habes tex. no. & casum expressum, quod si quis mutuatur filiof. pecunias, ut se aleret, vestiret, & si ... necessaria haberet: pater tenetur de in rē verso. ex hoc ego infero, quod si quis filiofam. studenti mutuaverit pecunias pro victu, vestitum, & librorum necessariorū emptione, tenetur pater & pro isto facit tex. in l. filiusfam. § sed ... princ.
3† Fl. hoc imputaret.
4† Fl. habuit.
5† Vel nec debere ex eo onerari dominū.
6† Fl. hoc.
7† Fl. suæ.
8† Fl. quanto.
9† Fl. idem.
10† Fl. est.
11† Fl. oportet.
12† Fl. absque ...
13† Fl. vel si quid.
14† Fl. vel si quid.
15† Fl. esse ...
16† Fl. deest, in rē domini.
17† Al. videtur in rē versum.
18† Fl. deest, sed.
19† Fl. ... vit.
20† Fl. an ... lias, nam & venditor habeat actionē? quia res eius per. in rem domini: ratio hoc facit, ut teneatur.
21† Fl. domini, ratio hoc facit.

Cum

a *Sed dicendum est occupantis.*] scilicet in ultimo casu quando periit utroque, alias durum videtur, sed forte toleratur etiam si prius ille agit, cuius res periit, ut sup. eo. l. i. §. fi. Accur.

b *Iniquum est.*] ut hic, & infra, de reg. iur. l. bona fides. & de verb. oblig. qui bis idem. & j. de adim. lega. l. 3. §. si quis Titio. sed arg. contra, j. eo. l. si duobus.

h *Voluntate.*] praeambula, vel ex voluntate sequenti. Accursius.

i *Quod iussu.*] nihilominus & de in rem uerso, ut infra eodem l. quidam. & hoc statim supponit cum ratum est habitum negotium. ergo ubi in rem dominicam cōtrahit patre, uel domino iubente, uel ratum habente, datur qđ iussu, & de in rem uerso: & in peculiarem agitur, quod iussu tantum. Sed quidam dicunt, quod in re dominica datur qđ iussu, ita demum, si iussus dirigatur ad contrahentem cum seruo, si verò ad seruum, agitur de in rem uerso tantum in re dominica: in peculiari, quod iussu.

1 ¶ Fl. utrisque.

Si res] CASVS. Si seruus mutuatus pec. domino non necessarias res comparauit, eatenus dominus tenetur, quatenus in facto pretium est seruorum. cum, si necessarias emisset, in solidum debet teneri: nec refert his casibus habuit dominus ratum contractum, siue nō, quo minus teneatur de in rem uerso.

2 ¶ l. ex. decr. de. 5.

¶ *Quod seruus.*] Si seruus dño aliquid emit, aut voluntate ei aut nolente dño, sed eo post ratum habente: an nec eo uolente, neque ratum habente. Primo casu tenetur dominus, qđ iussu. Secundo de in rē uerso. Tertio de peculio.

¶ *Placet.*] Non solū si seruus pecuniā immediatè in rem domini vertit: sed si primò in res peculiares: deinde in rem domini: tenebitur dominus de in rem uerso quod verum est, cum seruus gerit rem domini, & locupletiorem eum fecit nummis peculiaribus. Sed quid si dominus, postquā versa est in causam peculiarem, adimat seruo peculium, vel eum uendat cum pecu. nunquid tenetur dominus de in rē verso? dicitur quod non: quia, si hoc verum esset, quandocunque dominus locupletior esset factus, dominus deberet teneri de in rem uerso, quod esset falsum. vnde si seruus donet domino rem peculiarem, actio de in rem uerso cessabit. si uero mutuum accepit, hoc animo, ut verteret in rem domini, & huius propositi creditor pecuniam domino dederit, neque noluit eum sibi obligare: de in rem uerso actio est. Viuianus.

3 ¶ Fl. emit.

Caius li. 9. ad edic. prouin.

LEX IIII.

Sed dicendum est occupantis a meliorem conditionem esse debere. nam utrinque 1† condemnari dñm de in rem verso, iniquum est. b

In rebus non necessarijs verum pretium; in necessarijs pretium conuentum inspicitur. Bart.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX V.

Si res domino non necessarias emerit seruus quasi domino necessarias, veluti seruos, eatenus uideri in rem eius uersum, Pompo. lib. 5. 2† scribit, quatenus seruorum verum pretium c faciat: cum si necessarias emisset: īsolidū d quanti venissent, e teneretur. ¶ Idem ait, siue ratum habeat serui contractum dominus, siue non: de in rem uerso esse actionem. f

¶ Quod seruus g dño emit: si quidem uoluntate h eius emit, potest, Quod iussu, i agi. Si uerò non ex uoluntate: si quidem dñs ratum habuerit, vel alioquin rem necessariā, vel utilem domino emerit: 3† de in rē uerso actio erit. K Si uero nihil eorum est, de peculio erit actio.

Diuiditur in duas partes. Primò quando seruus gessit ab initio negotium peculiare. Secundò quando ab initio gessit negotia domini. Secunda incipit in l. & ideo, ver. illud planè. & breuiter h. d. Si seruus ab initio peculiare negotium gerit, actio de in rem uerso locum habet, si seruus in rem domini uertat animo dominum obligandi. secus si facto domini, uel alterius, seu facto serui, non animo dominum obligandi. sed si ab initio gerit negotium dominicum: quocumque modo in rem domini uertatur, hæc actio habet locum. Bart.

¶ Placet non solum eam pecuniam in rem verti, quæ statim à creditore ad dominum peruenerit: l sed & eam, 4† quæ prius fuerit in peculio. Hoc autem toties uerum est, quoties seruus rem domini gerens m locupletiorem eum facit nummis peculiaribus. n Alioquin o si seruo peculiū p dominus adimat, vel si uēdat eum cum peculio, q uel rem eius peculiarem, r & pretium exigat, non videtur in rem versum. s

Tryphoninus li. 1. disput.

LEX VI.

Nam si hoc uerum esset, t etiam antequam venderet rem peculiarem, de in rem uerso teneretur, quia hoc ipso, q seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret, u qđ apertè falsum est. x

K *Alter erit.*] in solidum, vt hic, & supra proxi. §. & l. quòd si seruus. §. proinde. sic & sup. nau. caup. stab. l. idem, §. si filius. Sed prout hic datur actio de in rem verso qñ ratum habuit, est j, j. quod iussu. l. i. §. si ratum. Sol. hic ratū habuit negotium dominicum: ideoq; de in rē verso actio est, ibi peculiare: ideoque quod iussu actio datur sc. s̄ dum quosdā. uel dic, q non est contra.

4 ¶ Fl. sed & quae.

l *Peruenerit.*] eo ipso quod penes dominū est, ut inf. eo. quidem in fi. & sup. eod. quod si seruus, 1. respon.

m *Gerens.*] eo proposito, ut dominum sibi obliget, ut infra eod. l & ideo, §. idem ait, in fi. uel re ipsa eum obligat, quia non habet animum in contrarium, ut sup. eod. q si seruus. 1. respon. & §. si ue peculiariter. in casu tamen, etiam si non habeat animum obligandi sibi dominum, tamen datur seci contrahenti de in rē uerso, vt si donet seruus domino rem. & tunc distinguitur an sic acceperit, ut uertat, ut tunc agatur de in rem verso: alias non, ut inf. eod. & ideo, §. planè si mutuam. quæ est contra.

c *Verum pretium*] pretium, id est iustum, sic j. de lep. 1. si fideiussor §. si & Inst. qui ma. non poss. §. semel & tacit. j. eo. si fundum.

d *In solidum.*] etiam eis consumptis, uel perditis, ut hic, & s. eo. l. 3. §. sed & si seruum. & j. eo. l. seruus si in rem, & s. de neg. gest. siue hæreditatia. Accur.

e *Venissent.*] empti essent. Accur.

f *Esse actionem.*] in necessarijs & utilibus, ut diximus modo: in voluptariis ita demum si dominus habuit ratum, vel uoluit: alioquin de peculio tantum, ut s. eo. l. 3. §. sed si ... §. nec non tam si ... j. prox. §. Accur.

g *Quod ... emit.*] si quidem vendidisset, ... dixi.

n *Peculiaribus.*] suo facto vertendo. Accur.

o *Alioquin.*] i. si non domini, sed peculiare negotiū gerit.

p *Peculium.*] vt sup. eo. si seruus, §. siue pecuniariter.

q *Peculio.*] & ita plus habet propter peculium: siue nominatim acceperit pretium pro peculio, siue non.

r *Peculiarem.*] si vendat dominus.

s *In rem versum.*] imò certè videtur, vt sup. de institut. l. & ideo quæ est contra. Sol. ut ibi.

t *Nam si hoc verum esset.*] quod quantumcumque esset dominus locupletior, etiam sine serui facto, de peculio teneretur. Accur.

u *Fieret.*] scilicet dominus.

x *Falsum est.*] vt tunc semper de in rem uerso teneatur, vt hic, & supra ad Macedon. l. sed & si pater, §. hoc Senatusconsulo.

Vlpian. lib. 29. ad edict.

LEX VII.

ET ideo a si donauerit seruus domino rem peculiarem: b actio de in rem uerso cessabit, & sunt ista vera.

¶ Planè si mutuum seruus acceperit, c 1† & donandi animo soluit, d dum non vult eum debitorem facere peculiarem: de in rē uerso actio e est.

¶ Illud verum non est, quod Mela scribit, si seruo meo argentum dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, & 2 † factis mox poculis seruus decesserit: esse tibi aduersus me de in rem uerso actionem: quoniam possum pocula vendicare. f

In rem domini versum dicitur quando uersum est in causam, in quam dominus erat uersurus, licet nō ex necessitate, sed ex consuetudine, vel honestate, etiamsi nullam sentiat vtilitatem: multo magis si ex necessitate, uel si vtilitatem sentiat. h.d.l.seq.

¶ Illud planè uerum est, quod Labeo scribit, si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit, g quod ad dominum suum pertinebat: videri in rem domini uersum.

¶ Idem ait, & si hæreditatem à seruo tuo emero, quæ ad eum pertinebat, & creditoribus h pecuniam soluero, deinde hāc hæreditatem mihi abstuleris: ex empto actione me idipsum consecuturum. videri enim in rem tuam versum. Nam & si hæreditatem à seruo emero, vt quod mihi ab ipso seruo debebatur, compensarem: licet nihil solui, tamen consequi me ex empto, i quod ad dominum peruenit. k Ego autem nō puto de in rem verso esse actionem emptori: nisi hoc animo gesserit l seruus, ut in rem domini verteret. m

Si negotium potest pertinere ad patrem, & etiā ad filium: ita demum competit hæc actio, si filius illud gessit tanquam negotium paternum, non tanquam proprium, hoc dicit cum duabus legibus sequent. Paul.

¶ Si filiusfamilias pecuniam mutuatus, pro filia sua dotem dederit: in rem patris videtur versum, quatenus auus pro nepte daturus fuerit. n 3† quæ sententia ita demum mihi vera uidetur, si hoc animo o dedit, ut patris negotium gereret. 4†

Paulus li. 30. ad edictum.

LEX VIII.

ET nihil interesse Pomponius ait, filiæ suæ nomine, an sororis, p uel neptis ex altero filio natæ dederit. Idem ego dicemus & si seruus mutuatus fuerit, & domini sui filiæ nomine in dotem dederit.

Iabolenus li. 12. ex Cassio.

LEX IX.

SI verò pater dotem daturus non fuerit: q in rē patris versum esse non videtur.

1† Fl. acceperit.

2† Fl. decess, &c.

3† Fl. fuit.

4† Fl. gereret.

ET ideo.] Continuatur princip. cum l. superiori. Casus in §. illud. est talis. Si dedi seruo tuo argentum, vt faceret mihi pocula, & factis poculis decessit: an tenearis de in rem uerso? dicitur ꝙ non, quia vendicare potero, à quolibet possidente: si tamen peculiares effectæ sunt.

¶ Illud.] si seruus tuꝰ ad funus filij tui odores comparauit, an teneatur creditoribus. dicit quidam, quod sic, hoc in prima. Si vero à seruo tuo emi hæreditatem, & creditoribus hæreditariis solui, & hæreditas à me euicta sit: act. ex empto consequar quod solui. hoc in secunda. Si vero seruus tuus tenatur mihi in c. & p compensationē hæreditatem ab eo emi, & hæreditas euicta est act. ex empto: de in rem uerso consequar, ꝙ mihi debebat. & h. d. Mela author huius legis dicit nō cōpetere act. de in rē uerso in hoc vltimo casu, nisi eo animo gesserit seruus, vt in rē suā verteret, quæ aūt actio competat, non aperit. tu dic cond. sine cā, vt j̄. si cert. pet. l. si & me. & sup. de cond. cau. da. l. pen. & hoc in tertia.

¶ Si filius.] Si pro nepte tua filius accepit mutuo, & ei in dotē dedit, an tenearis de in rem uerso? dr̄ ꝙ sic, si hoc animo filiꝰ dedit, ut tuum negotium gereret hoc in prima. An aūt referat dederit filius sic mutuatus sorori suæ, uel filiæ suę, vel nepti suę natæ ex alio? Respon. ꝙ non, hoc in secūda. Idem est ꝙ dn̄s de in rē verso tenetur, si seruus mutuatus pro filia dotem dederit hoc in tertia. Quæ dicta sunt in patre, uera sunt, si alias pater erat donaturus, hoc in quarta. Viuianus.

a Et ideo.] quia oportet, ꝙ seruus rem domini gerat, & ita eum sibi obligare uelit saltem re ipsa, idest ꝙ non habeat animum in contrarium. Accur.

b Peculiarem.] i. quæ cum esset tradita seruo, aliquamdiu in peculio fuit. Accur.

c Accepit.] sic s. tanquam versurus in rem domini, & creditore ad hoc mutuante: vnde nunquam fuit in peculio.

d Soluit.] id est, dat ex causa donationis.

e Actio est.] ut sup. eod. si res. § placet, contra. sed speciale in donatione, ut ibi dixi. & eodem modo respon. ad aliud sup. quod si seruus, §. sed & si sic. Item contra inf. e. l. si pro patre. § idem tractat. Solut. ut ibi.

f Pocula vendicare.] q. d. ideo non teneor de in rem verso ad pocula, quod dixit Mela, quia ea possum vendicare, scilicet ut rem peculiarem, & ita est bona ratio: sed est verum est quod est in ratione Melæ: sed dictum non. nec. n. seruus proposuit gerere negotium domini, quod est necesse, agitur hic ergo de peculio, ut sup. eo. si res. §. placet.

g Erogauerit.] ut faciunt Iudæi. & facit. j̄. de relig. l. cōtra. & sup. e. ꝙ si seruus. §. placet. & §. proinde. & inf. e. l. 3. §.

h Creditoribus.] scilicet hæreditariis.

i Ex empto.] quæ dat pro in rem verso. & sic not. quod actio de in rem verso non est proprium nomen actionis, ut inf. eo. si pro patre. §. planè si contemplatione. sic nec de peculio, ut sup. de pecu. l. 3. §. cui congruit.

k Peruenit.] de pretio scilicet ipsa liberatio actionis alicuius, qua dominus nomine serui tenebatur.

l Gesserit.] i. hæreditatem uendiderit.

m Verteret.] si ergo non habuit animum, qualiter mihi in primo, uel secundo casu consulitur? Respond. per condictionem sine causa. ut sup. si cer. peta. l. si me. & supra de cond. cau. da. l. pe.

n Fuerit.] ut hic, & j̄. de iure do. profectitia. §. si filiusfa. & sup. eo. § illud plane. & j̄. ad Macedo. l. sed Iulia § & si filius. & l. si filius. sup. eod. ꝙ si seruus. §. proinde. & continua duas sequentes leges cum hoc. §.

o Si hoc animo.] vt hic & sup. proxi. §. & l. si res §. placet.

p ET nihil Sororis.] eodem patre natæ, ut ita sit onus patris, ut j̄. de admi. tut. l. cum plures §. 1.

q SI vero Non fuerit.] cogitur semper pater & auus, ut infra de col. bo. l. dedit. & C. de do. promiss. l. si. ibi, neque. n. legis, &c. nisi in casu, ut hic, quia filia sit Iudæa, r vel hæretica. ut C. de hære. l. cognouimus ibi, cęteris liberis eorum, &c. & ibi necessitat. m imponimus. &c.

r Lud. Roñ l. 1. j̄ so. ma. reputat istā glo. sing. ad hoc. ꝙ pr̄ nō tenet dotare filiam hæreticā, vel Iudeam. Bolo.

SI pro parte.] CASVS. Si filius pro patre fideiussit, & soluit, tenebitur pater de in rem uerso ei, à quo mutuatus est, ut soluat. hoc in prima. Idem est si animo nouandi filius subierit iudicium pro patre, & condemnatus mutuum accepit, & soluit. hoc in secunda. Vel dic & melius ei teneri patrem, qui cum filio litem contestatus est animo nouandi, quod cum litis conteſt. à prima obligatione pater est liberatus, & hoc ipso de in rem verso tenetur. idē est si filius obligationem patris animo nouandi in se trāstulit, & eo nomine soluerit, quia pater tenetur de in rem verso, si non animo donandi filius pro patre se obligauit, & subaudi maxime: quia idem esset si animo donandi: neque obstat sup. eo. & ideo §. planè. hoc in tertia.

Si ve-

Non uidetur uersum, si non durat uersum. Bartolus.

Vlpianus lib. 29 ad edictum.

L E X X.

SI pro parte filius fideiusserit, a & creditori soluerit: b in rem patris videtur versum, quia patrem liberauit. Cui simile est, quod Papinianus libro 9. quæstionum scribit: si filius quasi defensor c patris iudicium susceperit, & sit condemnatus: d de in rem verso e teneri f patrem. namque filius eum iudicio suscepto liberauit. g ¶Idem tractat Papinianus, & si quod patrē dare oporteret, à filio sim stipulatus, & ita cō uenerim filium. Nam & 1 † hic de in rem verso fore actionem, nisi si donare h patri filius uoluit, dum se obligat. Quare dici potest, & si de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem uerso vsque ad peculii quantitatem. Cuius sententiæ i id erit emolumē tum, vt si finita sit actio K de peculio, de in rem verso cō ueniatur. Ego l & ante condemnationem post iudicium patris nomine acceptum de in rem verso, patrem teneri puto. m

¶In rem autem versum videtur n prout aliquid uersum est. Proīde si pars uersa est, de parte erit actio. o ¶Sed * utrum in sortem duntaxat tenebitur dñs, an & in usuras? Et si quidem promisit p vsuras, Marcellus lib. 5. Digestor scribit dominum præstaturum. Sed si non sint q promissæ, utique non debebuntur, quia in stipulatum deductæ non sunt. Planè, si contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti seruo negotia domini, r sed ipse s gerens: negotiorum gest. actione t potero etiam de usuris experiri.

Si vero pater de peculio conueniatur, & filius in se susceperit iudicium, & condemnatus mutuum acceperit, & soluerit: pater de in rem verso tenetur vsque ad eam quantitatem, quæ erat in peculio. idem iuris est quo ad act. de in rem uerso, sola lit. contest. qđ magis innuit, quod idem sit, vt sic condemnetur, quia si finita sit ac. de pe. cōpetere potest de in rem uerso act. hæc sunt uera post condemnationem. scilicet ꝙ teneatur de in rem uerso actione, idem est, & ante condemnationē. & hoc i quarta.

¶In rem.] Si seruus accepit decem mutuo, & v. in rem domini vertit, in v. tenetur dominus: si tota x. in x. tenebitur, sed an in sortem, an in vsuras? distinguitur: aut vsuræ erant promissæ, & tenebitur ad vsuras, aut non, & non tenebitur, hoc in prima. Si uero seruo volenti gerere negotia domini, non sui contemplatione, sed domini, qui quasi gerens negotium suum, idest domini, mutuauit, tenetur dominus nego. gest. act. non solum pro sorte, sed & pro vsuris. & hoc in secunda.

† Plur. doct. &c.

¶Versum.] Si seruus mutuatus decem in rem domini vertit. & incontinenti dominus seruo soluit: an competat de in rem ver. actio? dicit quod non, quia non intelligitur uersum, quod non durat uersum. hoc in prima.

¶Si tamen.] Si dominus in præiudicium creditoris soluit seruo perdituro, de iure stricto desinit esse versum: sed de dolo aduersus dominum dabitur act. hoc in secunda. Quia si debitor peculiaris soluisset seruo in necem creditoris, vel domini, non esset liberatus hoc in tertia.

¶Si domini] Si seruus domini debitor mutuatus domino soluerit, eatenus non tenebitur dominus de in rem uerso, quatenus seruus debeat: in residuum aūt tenebitur: verbi gratia, seruus debebat 30. & 40. mutuatus soluit creditoribus, uel domini familiam exhibuit in x. tenebitur dominus de in rem uerso. Si uero solida quadraginta seruus debeat, nil videtur uersum: neque dominus de in rem verso tenetur. Et bene dico, ꝙ in residuo tenetur, quia per act. de in rem verso subuentum est aduersus lucrum domini, qui non debet cum alieno lucrari damno: neq; ultra id, ꝙ uersum est dari, vt supra de condict. indeb. l. nam & natura. nō autem refert debuerit aliquid domino, aut postea factus est debitor, quia utroque casu desinit esse uersum. idem est si dominus postea soluit seruo, quod per seruum in rem uersum est: sed si donauit animo remunerandi, durat, hoc est vt simpliciter donet, & durat versum: aut animo non remunerandi, & euanescit, hoc in tertia.

¶Idem quærit.] Si vero decem in rem domini uertit, & dominus ei mutuauit decem, & postea decem erant in peculio serui: an desinat esse versum: quia dominus ei decem mutuauit, an non: quia dominus potest detrahere debitum de peculio, an pro quinque detur de in rem uerso actio, & illa quinque detrahat de peculio, quæritur? Et respon. quod cessat de in rem verso act. cum seruus factus fuerit debitor domini.

¶Idem quærit.] Si seruus decem mutuatus in rem domini uertit, & dominus mutuauerit ei decem postea, & ita desinat esse uersum: deinde seruus eadem decem in rem domini uertit: an act. extincta postea reuiuiscat? Respon. quòd non, hoc in prima. Sed quid si pater, & filius sint constituti duo rei promittendi, & filius mutuatus soluit, vel si quis iussu patris filio mutuauerit, & filius creditoribus soluit: an vtroque istorum casuum pater de in rem verso teneatur, quæritur? & distinguitur: aut ad patrem pecunia peruenit, & sibi liberatus sit per acceptilla. aut non. in primo casu liberatus pater: secundo non: quia filius soluendo suum proprium negotium gessisse videtur. Viuia.

a *Fideiusserit.*] sola fideiussio hoc non facit: sed solutio, ut inf. eo. si filius. & hic quare ergo de fideiussione dicit? Respon. ideo quia videbatur magis pro sua obligatione soluisse, ut inf. eo. l. Papin. Item huic responso est contra. inf. eo. quod seruus. Solu. ut ibi. Item cui hoc casu tenetur pater? Respond. illi, qui in hoc mutuauerit filio, ut tali creditori soluat. Vel dic qui fideiusserit animo nouandi, hoc casu tenetur ei, apud quem fideiussit.

* Concordat in l. quamuis C. ne vsu. tex. in l. bonæ fidei C. de contr. in de. cum similibus.

b *Soluerit.*] quod ab alio mutuo sumpsit: vel alter, vt modo dixi. Accur.

c *Defensor.*] animo nouandi.

d *Condemnatus*] idem & ante condemnationem, vt infra eæd. l. §. ego. Accursius.

e *De in rem verso.*] quæ utilitas est huius actionis hoc casu, & sequentibus? Respon. Primo directo. Secundo per obliquum tenetur. Accur.

f *Teneri.*] illi. s. qui contra filium animo nouandi litem contestatus est.

g *Liberauit.*] vt infra de solutio. l. solutionem. Accursius.

h *Nisi si donare.*] imo & si donet, debet habere locum hęc actio, ut supra eod. & ideo. §. planè si mutuum. quæ est contra. Solut. ibi quod dederit extraneus seruo, fuit versum in peculium, & idem postea seruus domino donauit: quo casu distinguitur, ut ibi. hic non sic. Alii, ut R. & Plac. subaudiunt hic maximè, & ponitur, nisi, pro, si non. Nam idem & si donare uoluit prima uerior est. Sed cui hoc casu de in rem uerso datur actio? Respon ei, qui in hoc filio crediderit, ut pro tali facto soluat, uel ei, qui litem contestatus est animo nouandi, ut supra, & infra.

i *Cuius sententiæ*] ut pro eo tantum, quod in peculio est, detur de in rem verso. & facit ī. e. l. 1. § 1.

K *Actio.*] puta anno post mortem filii.

l *Ego.*] ad secundum responsum legis refertur. & ad proximum Accursius.

m *Puto.*] illi, scilicet qui contra filium litem contestatus est, cum pater sit liberatus per huius nouationem, ut sup. ea l. 3. respon.

n *Videtur.*] quod seruo mutuauit.

o *Actio*] ut infra. quod cum eo. § in rem autem.

p *Promisit.*] dominus, uel seruus.

q *Non sunt.*] & aliàs non debentur, ut C. de usur. l. quamuis.

r *Negotia domini.*] quasi dicat, non dedi, ut alius gereret: sed ego qui dedi, uolui gerere. Accur.

s *Ipse.*] scilicet ego.

t *Actione*] in qua ueniunt usuræ ex mora, ut C. de vsu. l. in bonæ fidei.

Versum

¶ Versum [a] autem sic accipimus, vt duret versum. b

¶ Et ita demum de in rem verso competit actio, si non sit a domino, seruo, vel filio solutum.

¶ Si tamen in decem * creditoris, idest per dituro seruo, vel filio solutum sit: quamuis solutum sit, desinit quidem esse versum. 1 †

¶ Aequissimum autem est de dolo malo aduersus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur. c

Si pater vel dominus soluit debitum, non videtur in rem eius versum: & si pater, vel dominus cedat, desinit versum: secus si donet, nisi animo remunerandi. Bar.

¶ Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus, ei soluerit: hactenus non vertit, quatenus domino debet, d quod excedit, vertit. Proinde, si cum domino deberet xxx. mutuatus xl. creditori eius soluerit, vel familiam exhibuerit: dicendum erit de in rem verso in decem competere actionem: aut 2 † si tantundem debeat, nihil videri 3 † versum. Nam (vt Pomponius scribit) aduersus lucrum domini videtur subuentum. e Et ideo, siue debitor fuerit domino, cum in rem verteret: nihil videri uersum: siue postea debitor esse domini 4 † cœperit: desinere versum. Idem ait & si soluerit ei. Plus dicit, & si tantundem ei donauit dominus, quantum creditori soluit f pro se: si quidem remunerandi animo, non videri versum. g si vero alias donauit, durare versum. h

Euanescit actio de in rem verso, si dominus cedat seruo, & remanet actio de peculio; nec reconualescit, si postea seruus cedat. Bartolus.

¶ Idem quoque, 5 † si decem in rem domini verterit, & postea tantam 6 † summam a domino mutuatus sit, habeat praeterea & peculium decem: videndum ait, vtrum desijt esse versum, an vero quoniam est peculium vnde detrahatur 7 † debitum, de in rem verso non tollamus actionem, an potius ex vtroque i pro rata detrahamus. k Ego autem puto sublatam de in rem verso actionem, l cum debitor domini sit constitutus. m

¶ Item 8 † quaerit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit, mox creditor eiusdem summae, quam tibi debuit, an renascatur de in rem verso actio, an vero ex post facto non conualescat. Quod versum est. n

Si filius idem cum patre correus soluat, videtur in rem patris vertere quatenus de pecunia ad patrem peruenit. Bart.

¶ Idem tractat, an ex euentu o possit in rem patris filius vertere: veluti si duo rei pater & filius fuerint, & filius mutuatus p suo nomine soluat, vel si filio iussu patris credideris, q 9 † & filius creditum tibi soluerit 10 † Mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem versum. Quod si non fuit, & suum negotium gerens filius soluit: non esse de in rem verso actionem.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX XI.

Quod si 11 † seruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori suo solueret: r non, erit in rem s versum quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Si res ematur per filium, vel seruum plus quam ualeat: eatenus dicitur uersum, quatenus ualet. si uero minus, non plus quam sit empta. Paulus.

Caius lib. 9. ad edic. prouin.

LEX XII.

Si fundum t patri, domino ve emerit seruus, vel filius-

a *Versum autem*] quod seruo mutuauit. Accur.
b *Duret versum*] ideo ita demum dicitur quod fieri, si duret factum. * vnde illud, Non qui incepit, sed qui perseuerauit, &c. & pro hoc est infra quod cuius que vni nomine l. item, § quod si. & C. de his quibus vt indi. l. diuus, & l. penult. in fi. & in Auth. de sanctiss. episc. § sed hoc ptimo col. 9. & ff. de fideius. l stipulatus es, in fi. & ff. de haer. vel act. vend. l. ij. § illud & ff. de vsucap. sequitur, § sum. & ff. de inoff. test. l. nam & si, § haeredi & ff. de mino. l. si, § restitutio. Sed arg. contra quod met. cau. l. videamus. & l. si ipsa. & C. quando dies leg. ced. l. cum vero. & ff. de duobus reis, l. eandem, §. sed si quis. Sol. obtinet primum quando aliquid potest imputari illi, qui facere debet. Secundum, quando non: vt argu. in ff. loc. l. maritus. Vel refert, an voluntarium fuit factum, vt tunc obtineat primum, an necessarium. & tunc secundum, vt arg. ff. de sol. l. in pupillo. Accur.
c *Non liberatur.*] actione prima. Accur.
d *Debet*] vt ff. ad Maced. l. sed Iulianus, § non tamen, & ff. de dolo, l. seruus tuus. & ff. eo. l. quidam, in fi.
e *Subuentum*] quia hac actione subuenit: ergo cum non sit in lucro, non tenetur, sed an quod debetur his, qui sunt in potestate, deducatur? Respon. non, licet in actione de peculio deducatur, vt ff. de pecul. l. sed si damnum, § praeterea.
f *Soluit*] dominus seruo, vt ff. eod. l. j. § fi. Accursius.
g *Non videri versum*] quia desiit.
h *Durare versum.*] similis distinctio fit ff. manda. l. idemque, §. fin. & l. si vero non remunerandi.
i *Ex vtroque pro rata.*] a domino per actionem de in rem verso, partem per actionem de peculio de aliis debitis, quae erant apud seruum. & hoc non admittitur, vt subijcit, & sup. de neg. gest. l. Nesennius, in fine.
k *Detrahamus.*] nos creditores peculiares, vel nos Iurisconsulti ad petitionem creditorum peculiarium.
l *Actionem.*] scilicet in totum.
m *Constitutus*] propter quod fit compensatio.
n *Quod versum est.*] si. non conualescere, quia actio semel extincta, &c. vt ff. de sol. l qui res § aream.
o *Ex euentu.*] idest ex eo, quod euenit, secundum quod in fi. huius l. distinguitur.
p *Mutuatus.*] a Titio puta.
q *Credideris*] quare contingit filium insolidum, patrem similiter insolidum quod iussu obligari; ad quam obligationem, si filius mutuum acceperit in se, & sic patrem liberauerit, videtur de in rem verso patri teneri, quod hic distinguitur. quae distinctio facit pro sententia nostra, quam dices inf. ad Velleia. l. vir vxori, in fi. & l. sequenti.

Quod seruus.] CASVS. Si seruus mutuatus creditori suo soluerit, non obligat dominum de in rem verso, sed soluendo liberat eum de peculio.
r *Soluerit.*] quod a Titio mutuum accepisset.
s *In rem*] imo videtur quatenus patrem liberauit, ut sup. eod. l. proxi. § quare potest dici. sol. ibi nomine patris fecit nouationem, hic autem suo nomine accepit pecuniam. Item argu. contra, supra l. proxi. in fine. Sed ibi obligatio patris principalis, et suo facto, hic peculiaris.

Si fundum.] CASVS. Fundum vtilem emit seruus domino mutuatus de eo: an teneatur dominus de in rem verso? Dicitur quod sic, eatenus, quatenus valeat fundus: secus esset, si fundus esset domino necessarius, & pluris quam mutuatus est, quia neque in plus tenebitur, licet plus valeret quam emptus sit.
t *Si fundum.*] non necessarium, sed vtilem, vt sup. eo. si res. j. resp.

Quam

* Factum quid non dicitur, nisi duret factum, vide in Indi. Tract. ve. facto, versi. non dicitur. * idest, detrimentum. Ac ittam in l. in summa, sup. de pec.
1 † Flo. si non tum sit: desinit quidem versum esse. sed summum autem, &c.
2 † alias, et si.
3 † Flo. videtur.
4 † Flor. domini.
5 † Florentin. quaeris.
6 † Flo. eandem.
7 † Flor. subtrahatur.
8 † Fl. Idem.
9 † Flor. credidisse.
10 † Flor. soluisse.
11 † Flo. domini si.

a *Quam emptus est.*] vt Instit. manda §. quod si minoris. & infra, de donat. inter vir. & vxor. quod autem, §. idem ait. Accursius.

i *Ademptum.*] & sic nulla est communio peculij, vt supra tit. ij. l. item, in fi.

k *Quæstio.*] superioris legis.

l *Non potest.*] contra eum, in cuius rem non est versum, quia ademptum sit, vt dixi. Accursius.

SI in rem] CASVS. Si habeam tecum seruum cōem & in rem meam mutuatus vertit, an tenearis de in rem verso, quæritur? Et dicitur quod non, si eo casu quando mutuatus apud te non habet peculium. Sed in l. seq. affert casum, in quo possum teneri, puta: retento eodem casu, si tu non ademisti ei peculium si conueniaris de peculio & condēnatus solueris, recuperabis a me, quia non ademisti, cum in rem meam versum esset quod mutuum accepit: & alia ratio est: quia quod dominus debet, seruo computatur in pecul. sed quod in rem meā versum est, debeo ego socius cōuentus de pec. & de eo teneor, sed recuperabit à me, vt subiicit. Viuianus.

b *Iussit.*] vt ʒ. ti. j. l. fi. §. j. Sed contra, infra l. prox. quæ continuatur cum ista, sed illa hanc determinat.

c MArcellus notat.] i. reprehendit, quasi indistinctum sit in lege superiori. Vel dic, notat esse verum, sed sub distinctione, sit penes alium peculium, an non: quod in primum recidit sensum.

d *De in rem verso.*] i. de eo, quod est versum, sed tamen actione de peculio, non de in rem verso.

e *Cum altero.*] nam cum constat vnum ex socijs conueniri posse propter peculium, quod est penes alium, quia recuperare potest ab alio pro quo exigitur vt sup. de pecu. l. ancillarum, §. si & quod dominus seruo debet, computatur in peculio, vt ʒ. de pecul. quā Tuberonis, §. hæreditas. ergo id quod in rem domini versum est in peculio est: quia in hoc seruus dominum voluit constituere sibi debitorem, vt ʒ. eo. si res, §. placet. & sic agetur de peculio contra alium, in rem cuius versum non fuerit: pro eo quod versum est in rem alterius.

1 † Flor. versum.

2 † In archet. est vt, sed ita mutauit Taurel. Ant. Aug. lib. 3. emend. c. 1.

3 † Flo. Iulia. in lib. 11. Digestorum, Marcellus notat.

4 † Flor. incip. Interdū & propter; hoc et verba, Marcellus notat, sunt pars superioris legis.

5 † Alias, est hoc.

milias, versum quidem esse vt: ita tamen, vt siue minoris sit, quam emptus est, a tantundem 1 † videatur in rem versum, quanti dignus sit: siue pluris sit, non plus videatur in rem versum quam emptus est.

Eo casu, quo vnus ex socijs potest pro peculio, quod est apud alterum, actione de peculio conueniri, eo casu potest conueniri pro eo, quod in rem alterius versum est, si cessat actio de peculio. Bar.

Vlpianus lib. 29 ad edictū.

LEX XIII.

SI in rem 2 † alterius ex dñis versum sit: vtrum is solus, in cuius rem versum est, an & socius possit conueniri, q̄ritur? Et Iulianus scribit, eum solum conueniri, in cuius rem versum est, sicuti cum solus iussit. b Quam sententiam puto ueram. 3 †

Iulianus.

LEX XIIII.

MArcellus notat: c 4 † Interdum & propter hoc, quod in rem alterius socij versum est, de in rem verso d cum altero e agi potest: qui conuentus, a socio petere potest id, in quo damnatus fuit. f Quid enim g dicemus, si peculium seruo ab altero h ademptum i fuerit? Paulus. Ergo 5 † hæc quæstio k ita procedit, si de peculio agi non potest. l

Filius constituendo non dicitur in rem patris vertere nisi soluat. Bar.

Vlpianus lib. 2. Disputatio.

LEX XV.

SI filiusfamilias constituerit quod pr̄ debuit, videndum est, an de in rem verso actio dari debeat. atquin non liberauit m patrem. Nā qui constituit, se quidem obligat, patrem verò non liberat. Planè si 6 † post soluit constitutum: licet pro se videatur soluisse, n hoc est ob id qđ constituit, in rem tamen patris vertisse merito dicetur.

Qui agit actione de peculio, consequitur quod superest, deducto eo, quod domino debetur: sed qui agit de in rem verso: consequitur, quod superest in eo, quod dominus dedit pro re. Bart.

Alphenus lib. 2. Digestorum.

LEX XVI.

QVidam * fundum colendum seruo suo locauerat, 7 † & boues ei dederat: cum hi boues non essent idonei, iusserat eos venire, & his nummis, qui recepti essent, alios comparari. Seruus boues vendiderat, alios redemerat, o nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat. p * qui boues vendiderat, vtrum 9 † nummos à domino petat 10 † actione de peculio, an 11 † quod in rem domini uersum est: 12 † cum boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dñm essent? Rn̄di, non videri q peculij quicquam esse, nisi si quid deducto eo, quod seruus domino debuisset, reliquum fieret. Illud similiter 13 † videri, boues quidem in rem domini uersos esse, r sed pro ea resoluisse tantum, quanti priores boues venissent: s sed quo 14 † amplioris pecuniæ posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari. t

Ad hanc actionē sufficit, negotium vtiliter ceptū,

SI filiusfamilias.] CASVS. Si pater teneatur alicui, & filius constituat se pro eodē soluturum, an de in rem verso teneatur pater: distingue: aut soluit filius, qui constituit pro patre, & patrem liberat, & tenetur de in rem verso, alioquin non. Viuianus.

m *Non liberauit.*] vt ʒ. de consti. pec. l. vbi. sic ʒ. de adult. l. j. §. si publico, & sup. cod. si pro patre, j. respon.

n *Soluisse.*] vt ʒ. manda. l. Papinianus.

QVidam.] CASVS Tradidit seruo dominus fundum ad colendū, & boues: & cū idonei non essent, iussit dominus, vt eos distraheret, & alios compararet. distraxit, & alios comparauit, sed pecuniā redactam ex venditione boum perdidit. nunquid dominus a venditore de pecunia cōueniri possit, quæritur? Et rn̄detur, quod non, nisi plus sit in pecunia, q̄ domino debeatur, an autē de in rem verso? Respond. cum seruus factus sit debitor domini, desinit esse versum, nisi eatenus quatenus boues empti pluris sunt, quam erant boues, quos seruus vendidit. Viu.

o *Redemerat.*] & acceperat.

p *Conturbauerat.*] i. rationem domini, sic ʒ. de inst. l. cuicūque, §. idem Labeo ait.

q *Non videri.*] vt ʒ. de pec. sed si damnū, §. peculium.

r *Versos esse.*] vt sup. cod. si res, §. placet. & supra, quod met. cau. l. videamus.

s *Venissent.*] & sic cū in tantum domini debitor erat factus, definit versum, quod verè erat versum, ut ʒ. eo. si pro patre, §. si domini.

t *Condemnari.*] facit ʒ. eo. quod si seruus, j. respon. in fi. & no. quod stultus erat hic venditor, qui dominum actione, quod iussu non cōueniebat, qua poterat consequi totum, non obstantibus exceptionibus, quæ hic assignantur. Item quare non vendicat boues, cum non sit pretium solutum, vt ʒ. de contr. l. procuratoris, §. pen. Respon. fidem habuit de pretio, ideoq; dominium transtulit. & sic non obst. sup. de pecu. l. deposui, j. respon.

6 † Flo. planè si soluat post constitutum.

* Per istā l. Bart. in l. si cum dotem, §. fin. infra sol. mat. decidit quæstionem. & Bal. in l. in rebus, in 2. col. versi. pone C. de iure dot.

7 † Flor. locauit.

8 † Flo. reparari, vide Duar. lib. 1. disp. c. 10.

* Conturbauerat, id est prodegerat, dissiparat. Hadr. de serm. Latio. & ex eo Bud. & sic sumitur in l. ij. §. ij sup. de institor.

9 † Flor. de eo, verum.

10 † Flor. petebat.

11 † Flo. aut.

12 † Fl. esset.

13 † Flo. sibi.

14 † Flor. si quo.

f *Damnatus fuit.*] scilicet cum peculium est apud alterum.

g *Quid enim.*] bene dixit interdum, quid enim.

h *Ab altero.*] in cuius rem non est versum. si enim ademptum abeo in cuius rem versum est, nihil dominus perpetuo tenebitur, supra eod. j. §. j.

Seruum

sicut in actione mandati. & neg.gest. Bartolus.

Africanus lib. 7. 1 † Quæst.

LEX XVII.

SEruus si 2 † in rem [a] domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit, nihilominus posse cum domino de in rem uerso agi, existimani. [b] Nam & si [c] procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniã mutuatus, sine culpa eam perdiderit, rectè cum hoc nomine mandati, vel negotiorum gestorum acturũ.

De eo, quod datur vicario, si in rem domini vertatur, agitur hac actione secundum eius naturam. Si verò peculium ordinarij sit conuersum, respectu ordinarij hẽt hanc naturam, respectu domini naturam actionis de peculio. Bar.

¶ Cum Sticho [d] vicario serui tui Pamphili contraxi. [e] Actio de peculio, [f] & de 3 † in rẽ verso, [g] ita dari debet, vt quod, vel in tuam [h] 4 † ipsius rem, vel in peculium Pamphili [i] versum sit, comprehendatur, [k] scilicet [l] ẽt si mortuo, vel alienato Sticho agatur. [m] Quòd si Pamphilo [n] mortuo agam, [o] magis est, vt, quamuis Stichus viuat, tamẽ de eo, qđ in peculiũ Pamphili versum est, non nisi intra annum, quàm is decesserit, actio dari debeat. Etenim quodammodo de peculio Pãphili tum videbor experiri, sicuti 5 † & si quid iussu eius [p] credidissem, [q] experirer. Nec nos mouere debet, ꝙ Stichus, de cuius peculio [r] agitur, [s] viuat, quando [t] non aliter ea res [u] in peculio eius [x] esse potest quàm si Pamphili peculium maneat. [y] Eadem ratio [z] efficiet, vt id, quod in peculium Pamphili versum sit, ita præstari debere dicamus, vt prius eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat: quod verò in tuam rem versum fuerit, præstetur etiam non deducto eo, quod Pamphilus tibi debet. [a]

Actio de in rem verso competit ei, qui principaliter contrahit, vt in rem domini vertatur. Bart.

Neratius libro 6. 6† memb.

LEX XVIII.

QVamuis in eam rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita contracta est, vt in meam rem verteretur, 7† veluti si cum seruus frumentum emisset, quo familia aleretur, venditori frumenti fideiusseris, proprius est tamen, vt de peculio eo nomine, non de in rem verso, agere possis, vt vni 8 † duntaxat, [b] cum quo contractum est, de in rem verso, actio sit, qui idip-

SEruus si in rem.] CASVS. Si seruus hoc proposito mutuatus pecuniam, vt in rem dñi verteret, eam perdidit sine culpa sua, an dominus de in rem verso teneatur? dĩ ꝙ sic, ad instar procu. vel gestoris negotiorum, qui si pecuniam in rem dñi impẽsurus perdidit, nihilominus tenetur ac. mandati, vel neg gest. dñs.

a *Seruus si in rem.*] necessariam. Accur.

1† Fl.lib.8.

b *Existimani.*] vt ĩ. eo. ꝙ si seruus. §. sed & si seruum domino. Accursius

2† Fl. desst, ß.

c *Nam & si*] bona est patificatio, vt ĩ. eod. ꝙ si seruus. §. & regulariter. Accur.

d *Cum Sticho.*] mutuaui 10. vicario, hic aũt vertit in rẽ dñi, aut in peculium vicarij, vel ordinarij, qđ est ac si suũ propriũ vertat. primo casu agitur de in rẽ verso, & sic hæc actio hẽt p omnia naturã actionis de in rem ver. vt post mortem vtriusque ẽt post annum detur, vt ĩ. eod. l. j in prin. Item non deducitur, qđ dño debetur ab ordinario, licet, ꝙ ipse vertens debet, faciat desi. ere, seu non videri versũ, vt in si. huius legis. Secundo casu qñ vertit in peculium ordinarij, dic quòd habet naturam actionis de in rem verso quo ad quid. nam videor cõtraxisse cum vicario, cum quo verè contraxi. Item & cum ordinario, in cuius rem versum est, vt ĩ. eod. l j 1. respon. vnde inspecto vero contractu actio de in rem verso ẽt mortuo vicario, & post annum durat, vt in princip. huius. § at inspecto ficto ɔ̃tu, quem videor fecisse cum ordinario, habet naturam actionis de peculio, vt mortuo ordinario, ex cuius quasi contractu videor agere, sit annalis, sicut si iussu eius, &c. Item deducit dñs sibi ab eo ordinario debitum, vt ibi, eadem, &c. & est simile per oĩa, si ɔ̃xi cum vicario iussu ordinarij. nam & hic verè ɔ̃ho cũ vno, fictè cũ alio. & per oĩa dic, vt ŝ. dixi. Sed oppono, quòd ẽt si inspicitur contractus fictus, sit perpetua etiam post mortem ordinarij, non annalis, hac ratione, quia viuit vicarius, ergo & eius vicarij peculium viuit. Sol. & peculium ordinarij viuit perpetuo viuo isto uicario, cum uicarius & suum peculium sit in peculio ordinarij? Rñ. mortuo ordinario moritur totum suum peculium, ergo & suum peculium uicarij moritur, quod constat ab ordinario eum habere.

3† Fl. desst, ß.

4† Aliàs. in tuã, vel ipsi?. Haloan.

e *Contraxi*] mutuandi sibi decem.

f *De peculio.*] quæ datur secundo casu ex ficto contractu.

g *De in rem verso.*] quæ datur primo casu.

h *Tuam.*] & tunc de in rem uerso insolidum, non deducto eo, quod domino debetur ab ordinario, ut in si huius l. id autem, quod ab eo uicario, sic, ut supra si pro patre. §. si domini.

i *Pamphili.*] & tunc de peculio ordinarij scilicet Pamphili perpetuo viuo Pamphilo, vt subijcit, similis est distinctio ĩ. de neg. gest. si pupilli. §. sed si ego.

k *Comprehendatur.*] & petat.

l *Scilicet.*] ad vtrumq; casum se refert, scilicet, siue in rem dñi, siue in peculium ordinarij vertatur.

m *Agatur.*] & post annum, quod euenit in casibus in glo. magna notatis.

5† Fl. sicuti si quid.

n *Quod si Pamphilo.*] ad dicẽdum quod sit perpetua. Accur.

o *Agam.*] quasi ex contractu, quem fingor fecisse cum ordinario. Accur.

p *Eius.*] ordinarij.

q *Credidissem.*] vicario Accur.

r *De cuius peculio.*] Pamphili, quasi cum eo contraxerim. ĩ. eo. l. j. in si j respon.

s *Agitur.*] idest tractatur à nobis, dum tractamus de peculio ordinarij, vel propriè pone, ꝙ agitur de peculio vicarij quod viuo vicario finit morte ordinarij, quia & hoc ipso moritur peculium, & incommutabiliter, cum ammodo ab ordinario peculium habere non possit, vnde finitur, & resuscitari non põt, licet de nouo vicarius quæreret peculiũ, qa à domino, non ab ordinario id habere vĩ, ꝙ de nouo quæreret.

6† Fl.lib.7.

t *Quando.*] pro quia.

u *Ea res.*] s. versa in peculium ordinarij. qđ vĩ esse in peculio vicarij, eo ꝙ ordinarius sit debitor vicarij per talem versionem, vt no. ĩ. e. Marcel. vel ea res. i. obligatio in peculio, s. ipsius vicarij, ꝙ etiam in idem recidit. vel tertio referas ad proximum, ea res, i. quæ iussu Pamphili est credita. & ratio est ista, qñ ea &c. & ad idem tendit semper. q d. de peculio Pamphili potest experiri intra annum, siue in peculium ordinarij uersum sit, siue eius iussu contractu m. nec obst. quod uicarius uiuat. nõ enim potest agi de peculio uicarij. & quare? quia eius peculium mortuo ordinario cœpit esse nullum, ꝙ dic ut ŝ. tit. j. l. j. §. merito. quod scilicet habebat per Pamphili constitutionem, secus si a domino.

7† Fl. versaretur.

8† Fl vt vni, duntaxat in quoquo contractu de in rem, &c.

x *Eius.*] scilicet Stichĩ.

y *Maneat.*] sed hic non manet, cum mortuus est ordinarius, ut dixi, arg. tamen contra ŝ. de sena. filia. in si.

z *Eadem ratio*] quia de peculio ordinarij, non de in rem uerso contra dominum agi potest ex ficto contractu.

a *Debet.*] s. Stichus, sic ut ŝ. si pro parte §. si domini. Acc.

QVamuis.] CASVS. Seruus mutuatus est pecuniam, ut in rem dñi uerteretur, si tu pro eo fideiusseris, puta, mutuatus est, ut emeret frumẽtũ ad alendã familiã dñi, an de in rẽ uerso, uel de pe. ages. quæritur Et rñ ꝙ de pe. cum noie frumẽti crediti teneat de in rẽ uerso. Viu.

b *Duntaxat.*] scilicet nomine frumenti, & sic non est

contra.sup.eo.l.3.in fi.nam agit fideiussor de in rem verso.hic pro pecunia,non pro frumento. Vel sol. vt ibi.

a *Idipsum.*] i.frumentum. Accursius.

F*iliusfam.*] CASVS. Si filiusfa.emat togã,deinde decedat,& pater in ea eum sepeliat: an de in rem verso teneatur, q̃ritur? Dicit Neratius, qđ sic non de peculio: nisi dolum cõmiserit pr̃: & ex tunc quo togã in funus vertit,tenetur de in rẽ verso pater, non prius reprehendit Pau. ꝙ nõ ex tunc,sed ex eo tempore, quo emit, tenetur pr̃ de in rem ver.neque pp hoc desinit esse versum,quã filius interim patri cęperit esse obligatus ob hoc quòd togã in funus filij conuertit, quia negotiũ suũ fecit, qa funus est æs alienum patris, & sic intellexit Neratius cum dicebat patrẽ de in rẽ verso teneri. In alio dicto reprehẽdit Pau. Neratiũ, quòd cum esset res peculiaris,& pr̃ eam in negotium suum vertit,dedicando eã in funus filij: quia ad hoc tenebatur pater, cõuenietur de pecu. p ter.,.s. in quam act.de pec. veniet toga,quæ in rem patris versa est,& intra annum post mortẽ filij agere potest de in rem verso. Viu.

b *Emit.*] si patris gerendo negotium, malè dixit Neratius: si suo, tunc bene, vt ĩ. eo.si res. § placet. & infra colligitur. Atc.

c *Debere.*] s.isto,qui sequitur,vt supra tit.1.l.j.1 resp. at hic dolo malo patris non desijt esse in rerũ natura, i. cõmercio hominum: & sic duo dixit Neratius, & quia vr̃ versa, sed tunc demum cum fuit dedicata,& in hoc reprehenditur,quia debuit distinguere cuius gerendo negotium emit, vt ĩ. atquin &c.& ĩ.eod.si res.§.placet.secundum quod ipsa toga non est in peculium computanda, quod est cõtrarium primo nam quòd in rem domini versum est,in peculium computatur. & ideo de hoc reprehenditur ĩ.ibi factus est ergo &c. Vel dic in hoc secundo bene cum dixisse de peculio posse agi,sed vestem in peculio non computari,vel eius prætium: quod verum est.

d *Eius.*] scilicet patris.

e *Atquin.*]hic incipiunt verba Pauli, in rem patris,vt ĩ. eod.l.3.§.proinde si iterum.

f *Emit.*]Nec desinit esse versum per hoc,quòd videatur redire ad filium.Funus enim &c. Accursius.

g *Funus.*] bene dico,quòd tunc vr̃ versum quando emit, nec desinit ideo esse versum, quasi filius in tantum cęperit esse obligatus patri ob hoc quod togam in filij factũ conuerterit,vt sup.si pro patre. §. si domini. quia non filij, sed suum fecit negotium: Funus enim &c.vt hic, & supra de reli.l.in patrem. Alij sic,bene dico cum debuit ei pater emere talis non si debuit, q̃a bene vestitus erat, tunc versa videtur cum funeratur. Funus enim &c. præterea à remotis videtur hoc dictum Neratij stare non posse, scilicet,ꝙ dedicando dicatur tunc verti in rem patris,nam aut hæc toga fuit filio necessaria, & tunc de in rem verso ex tunc,vt hic, & supra l.3.§.proinde. nec ideo conuenitur quia dedicauit, sed quia tantum debuit filio dare, aut non,& tunc si nomine suo filius emit,nõ datur de in rem ver. vt supra eod. l.si res. §.placet,sed de peculio in quo venit versum, vt hic subijcit. Si verò patris nomine,aut necessaria erat patri, & tunc insolidum ex tunc:aut vtilis, & tunc quanti valet, tenetur pater, vt supra si res. j.resp. & l.si fundum. Si tamẽ postea vertit quando nomine suo emit, scilicet filij,tenetur insolidum de in rem verso. nihilominus de peculio, vt hic dicitur, & sic hoc casu habet locum quod dixit Neratius.

h *Factus est ergo.*] quatem peculiarem filij accepit,& in suum,s. patris negotium vertit.sic ergo de peculio poterit conueniri ratione huius obligationis peculiaris, vt hic dicitur,& sup. de pecul. quàm Tuberonis §.si.

i *In quam actionem.*] scilicet de peculio,vel si agam certi conditione de peculio,vel alia veniat in hac actione, & quod in rẽ domini versum est, vt hic, & ĩ de pecu.l. prim.§.est autem & inst. ꝙ cum eo. §. in rem autem. Item potest hoc inconuincibiliter probari: cum enim agitur de peculio,etiam id,quod dominus naturaliter seruo debet, in peculio computatur, si fortè in rem domini impendit,vt sup.de pecul quàm Tuberonis.§.sed & i.4,quo i.sic ergo cum agit actione de peculio, & de in rem verso agit, non tamen minuit domini priuilegium,nisi habeat formulam,scilicet vt de in rem verso proponat. Est enim alia formula de peculio, & alia de in rem ver.vt C.de exercito.actio.l.2. Accur.

k *Versum est.*] scilicet ipsa toga. Vel dic,i.eius æstimationem. nam ipsa toga nec est, nec dolo malo desijt esse in rerum natura,idest,in commercio hominum.

l *Excessit.*]& in alijs casibus etiam necessaria est,ut sup. eod.l.j.§.j.

Si filius emit rem sibi necessariam, & ex tunc ipsã rem pater in ipsius filij funus conuertit: in rem eius versa videtur. Itẽ in actione de peculio venit quod in rem est versum,& sic post annum hæc actio est necessaria.h.d.Primo ponit duo dicta Neratij usq; ibi Atquin.Ibi Pau. reprehendit Neratium in primo dicto, ostendẽs ex die emptionis, non ex die funeris videri in rẽ versum,vsq; ibi, Funus enim.Ibi iuriscõsultus secundum gl. ponit vnum dictũ,per quod respõdet tacitæ obiectioni, scilicet, ꝙ in funerando nõ desinit versum, vel ponit casum, in quo dictum Neratij posset esse verum secundum aliã lecturam, vsque ibi, Factus. ibi respondet notatis in secundo dicto, dicens hoc casu actionem de peculio habere locum, licet res desierit extare absq; dolo.

Paulus lib. 3. 2† quæstionum.

LEX XIX.

Filiusfamil togam emit, [b] mortuo deinde eo, pater sum [a] credidit, quod in rem domini versum est. ignorans,& putans suam esse, dedicauit eam in funus eius. Neratius li. 1. 2† rnsorum ait, in rem patris versum videri.in actione autẽ de peculio quod in rerum natura nõ esset, vno modo æstimari debere, [c] si dolo malo eius, [d] cum quo ageretur, 3† factum esset.

¶Atquin [e] si filio pater togã emere debuit, in rem patris 4† versa est,non tunc 5† cum funerabatur, 6† sed quo tẽpore emit. [f] Funus [g] enim filij,æs alienum patris est. Et hoc Neratius quoque, qui de in rem verso patrem teneri putauit, ostendit negotium hoc, idest sepulturam, & funus filij patris esse æs alienũ, non filij. Factus est ergo [h] debitor peculij, quamuis res non extet, vt etiam de peculio possit cõueniri. In quam actionem [i] venit, & quod in rem versum est, [k] Quæ tñ adiectio tunc necessaria est, 7† cum annus post mortem filij excessit. [l]

Si filia mutuum in alimenta conuertit, tenetur pater de in rem verso, si onus alimentorum ad patrem spectabat. h. d. istud principium cum l.si. Bart.

Scæuola lib. j. Responsorum.

LEX XX.

PAter pro filia dotem promisit, & conuenit vt ipse

P*Ater.*]CASVS. Si pater pro filia promittat dotem, & conueniat inter ipsam, & maritum,ut eam alat, & patre non præstante alimenta,maritus uxori suæ tradiderit vt se alat,& uestiat,an de in rem uerso teneatur,quæritur? & dicitur quòd sic. Hunc casum ponit lex ultima.

¶ *Seruus.*] Si seruus eius,qui reipub.causa abfuit, seruo alicuius pupilli crediderit, tutore subscribente instrumento contractus,& in se transtulit obligationem,an pupillus teneatur de in rem verso,quæritur? Et respon.quòd sic.

1† Fl. deest. In alias, lib. 5.
2† Fl. Resp.
3† Fl. quo agatur.
4† Fl. Dubi. patris res versa.
5† Fl. nõ nunc quo funeratur.
6† Fl. funerabatur.
7† Fl. ifsic.

sc, quia translatio obligationis facta in tutorem, non fuit facta animo nouandi. Vi.
a *Non praestante.*] (alimenta, vt conuenerat. Acc.
b *Actionem.*] in patrem, ut hic, & ℈. eod. l. fi. & ī. eo. ꝙ si seruus. §. proinde si seruus. Accur.
c *Translata.*] sed non nouata. alioquin non daretur de in rem verso. sic & ponitur sup. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. in fine.
d *Cum peculio.*] sic & ℈ tit. 1. l. 2 § cū. & C. quando ex fac. tut. l. si in rem.

1† Fl. posse. e *Filiamfamilias.*] *Inter omnes.*] maritum & uxorem & patrem simile pactum, ut ī. eo. l. pater & ℈. de excep. doli. pa ter i. rū. Accur.
f *Credita.*] idest commiserat sibi maritus tractare res suas familiares.
g *Mulieris retinet.*] ad hanc respon. non, vt supra de condict. indebi. si non fortem. § si centum. & etiam non retinet interim pro parte, ut C. commoda. l. finali.
h *Vtilem.*] idest, efficacem, sed ad id non respon. an res possint retineri. Sed dic, quod non, ut C. commo. l. sub prætextu.

filiam aleret non præstante a patre. filia a uiro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. Respondi si ad eā id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset, 1† dandam in rem verso utilem actionem. b

Promissio tutoris non tollit actionem de in rem verso contra pupillum. h. t. Bart.

¶ Seruus absentis reipublicæ causa, pupilli seruis pecunia credit, subscribente tutore stipulatione in personam tutoris translata. c Quæsitum est, an aduersus pupillum competat actio? Respondi, si cum in rem pupilli daretur, id in rem eius versum est, & quo magis actus seruorum confirmaretur, tutor spopondit, posse nihilominus dici, de in rem verso cum pupillo d actionem fore.

Idem lib. 5. Digestorum.

LEX XXI.

Filiamfamilias duxit quis 2† vxorem, patre dote ꝓmittente, & conuenit inter omnes e personas, uti eam pater, aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos nummos dedit, cum iuste putaret patrem eius ministraturum tantum salarium, quantum dare filiæ suæ instituerat, eos nummos illa in vsus necessarios sibi & in seruos, quos secum habebat, consumpsit, aliqua n tulum 3† etiam cum ei res fa miliaris credita f esset, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit. deinde prius, quam pater salarium expleret, moritur filia. pater impensam recusæ. maritus res mulieris retinet. g Quæro, an de in rem uerso aduersus patrem actio competat? Respondit, si ab ea id, quod creditum est, erogatū esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset, 4† dandum de in rem verso utilem h actionem.

QVOD IVSSV.

§ *Quia supra de peculio, & de in rem verso diximus, ponit quod iussu, ut supra, de pecu. l. 1. § est autem.*] *Multo plura Cuiac. in paratil. scribit. vide eos. Quod iussu fiue de iussu in solidum dari, eadem ratione qua exercitoria, & institoria: ibique recenset alias, quæ non dantur insolidum.* 1† Fl. decess. pus.

Merito] CASVS. Si iussu tuo seruum con trahat, obligaris insolidum quod iussu, quia tecum quodammodo contractum uidetur. hoc in prima. & non refert, iusseris per nuncium, uel per epistolam, vel specialiter, uel generaliter. vnde si dicat dominus quod velit, quod contrahat cum seruo suo, sufficit, nisi aliud postea conueniat. hoc in secunda. Sed an re integra dominus possit re uocare iussum? Dicitur quod sic, sicut est in mandato. hoc in tertia. 1† Fl. aliquā tum & cum esset familiares credita essent.

¶ *Sed.*] Si pater vel dominus vt filij uel serui contrahāt mandauerint, tenentur quod iussu. Item si pater vel dñs subscripsit chirographo serui uel filij, tenet ꝙ iussu. hoc in secunda. Sed quæritur, si pater uel dñs fideiussesint pro seruo vel filio, an teneantur? Dicitur ꝙ non, qa fideiubendo non interuenit ut dominus, sed ut quilibet extraneus si deiussorio nomine obligatur. hoc in tertia. Si uero inutiliter fideiussit, non tenetur, quod iussu. ho: est in quarta. Si vero dominus ratū habeat, quod seruus, uel pater ꝙ filius gesserit, tenetur quod iussu. & hoc in quinta.

¶ *Si pupillus.*] Si pupillo iubente ꝯhatur cū seruo, nō obligatur ꝙ iussu, nisi authoritas tutoris interuenit. hoc in prima. Sed si is ꝙ habet vsumfr. in seruo, iubeat, nūq̄d tenei ꝯhenti ꝙ iussu? Dr̄ ꝙ sic. hoc in secū da. Idem est in eo, qui bona fide seruit. & hoc in tertia.

¶ *Secundum eos.*] Si iussu curatoris prodigi, &c. cum seruo eorum con trahatur, an teneatur? Et dr̄ ꝙ sic. & hoc in prima. An idē sit in ꝓ curatore vero? Et dr̄, ꝙ sic. & hoc in s. da. an hoc sit verū in procuratore falso? Et dr̄ ꝙ non, sed ipse ꝓcurator tenetur. & hoc in tertia Vinia. 4† Fl. posse.

TITVLVS IIII.

De iussu.

Vlpian. lib. 29. ad edict.

LEX PRIMA.

Meritò ex iussu domini vel patris, 5† in solidū aduersus eum iudicium datur, nam quodammodo cum eo contrahitur, qui iubet.

¶ Iussum * autem accipiendum est, siue testato k quis, siue per epistolam, siue uerbis, l aut per nuncium, siue specialiter in uno contractu iusserit, siue generaliter. & ideo si sic contestatus sit, Quod voles cum Sticho seruo meo negotiū gere 6† periculo meo, vr ad omnia iussisse, nisi certa lex m aliquid 7† prohibeat.

¶ Sed ego quæro, an reuocare hoc iussū anteq̄ credatur, possit? Et puto posse, quēadmodū n

i *Qui iubet.*] sic & ī. tit. i. s. resp. in fi. & accipe hoc siue iussus dirigatur ad seruum, siue ad ꝯhentes? iōq; ti dñs seruo liberam administrationē concessit, tenetur ꝙ iussu. nā qualitercunq; dñs vel ratihabitione, uel subscriptione uoluntatem circa cōtractus accōmodet, tenei ꝙ iussu insolidum, ut ex verbis huius legis apparet, si tū iussus fuit in re peculiari at vbi in re dñica, si dirigatur iussus ad ꝯhentē cū seruo, * hēt locum actio mandati, vt C. man. si tibi. sicq; dixit P. vnam non posse ꝯcurrere cum alia, sed Io. dicit q̄nq; ꝯcurrere, ut cum iussus ad ꝯhentem dirigit in re peculiari uel dñica, quandoque non concurrere vt cum ad seruum dirigitur. Acc.

5† Flor. decess. vel patris. * *Iussum in neutro g. iussus uero aliqu in masculino. & no ꝙ in q. busdam dissert ab autho ritate. iussus in negotio præcedere debet, authoritas ve ro etiam perfi ci negotio interponi potest. l. 25. § iussū de acq. har. l. 85. de leg. 1. §. tutor. inst. de aut. tut.*

* Actio ꝙ iussu an cū alia concurrat, de eius efficacia. vi. in tract. in uer. actio. tum Quāto mino ris. ver. Q. 1 iussu. & de actione mandati de qua hic in gl. vi. vbi sup. vers. actio manda ti.

k *Testato.*] i. coram testibus inter præsentes.
l *Siue verbis.*] inter ꝑ sentes siue testibus. sic ℈ man. l. 1.

6† Fl. gerere. 7† Al. aliud.

m *Certa lex.*] i. pactum in contractu postea appositum, vel propriè pone in donatione, si seruus donet, ex qua non agitur quod iussu, ut sup. de pact. l. contra iuris. § si filius.
n *Quemadmodum*] ex hoc potest perpendi differentiam esse inter iussum & mandatum, nam si est simile, ut hic, ergo non idem, cum nihil sit id, cui idipsum simile est. Itē ex eo, quod subiicit, sed & si mandauerit, &c & ex eo. ꝙ est C. quod cum eo. l. etiam. & l. si mandator. & patet cuilibet, quia iussus importat necessitatem, ut insti. de Attil. tu. §. pe. Et no Prouerbium. Rogatio dñi, præceptū est, * sed mandatum spontaneam obsequij præstationem, secundū Io. Item in eo, quod hic dicit de certioratione, est arg. contra infra de ma. vin. l. 4. § 1. & de acquir. hæred l. si quis. §. pater

* Dñs rogās præcipit. vi Pari. de put. de lino. ver. sindicantur. nu. 13

pater. Sed certe hoc dicitur hic, ut per hoc magis appareat aliquis transgressor mandati. nam & sine ea certioratione quod factum est, non tenet, nisi in iudicio, C. de satisda. l. vna.

a *Mandasset.*] alicui libero.

b *Me.*] cum illo libero contrahente, ut C. de satisd. l. j.

si mandasset, a postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me b certiorasset.

¶ Sed & si mandauerit pater, dominusve, videtur iussisse.

¶ Sed & si serui chirographo subscripserit dominus, tenetur c quod iussu. Quid ergo si fideiusserit pro seruo? Ait Marcellus non teneri quod iussu. quasi extraneus enim interuenit. neque hoc dicit ideo, quod teneatur ex causa fideiussionis, d sed quia aliud est fideiubere, aliud 1 † iubere. Denique idem scribit, & si inutiliter fideiusserit, tamen cum non obligari quasi iusserit. quæ sententia verior est.

¶ Si ratum habuerit e quis, quod seruus eius gessit, uel filius, Quod iussu, actio in eum 2 † datur.

¶ Si pupillus dominus f iusserit, utique non tenebitur, nisi tutore authore iusserit.

¶ Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius cui bona fide seruit: Marcellus putat, Quod iussu, dandam in eos actionem, quam sententiam & ego probo.

¶ Si curatore adolescentis vel furiosi, uel prodigi iubente, cum seruo contractum sit, putat Labeo dandam, Quod iussu, actionem in eos, quorum seruus fuerit. Idem est 3 † & in vero procuratore. g Sed si procurator verus non sit, in ipsum h potius dandam actionem idem Labeo ait.

c *Tenetur quod iussu.*] qui ergo subscribit, consentit. * sic infra de pig. fideiussor. §. pater. Sed argu. contra s. de pigno. act. l. Caius. & infra de rescin. vend. si Titius. Sed ibi errando subscripsit. Et sic est arg. hic, quod Canonici subscribentes, consentire videantur. Item quid si permiseris seruo rem peculiarem dare pignori, an teneatur, quod iussu.

* Subscribiens an consentiat. vi. in d. tra. in ver. subscribens. per totum.

1 † Fl. deest, fideiubere aliud.

d *Ex causa fideiussionis.*] ex ea causa tenetur, ut hic, & j. ti. j. l. si domina, & sup. de insti. in eum. §. tabernæ. Item no. fide iubentem non uideri consentire. Sed j. C. de euic. l. exceptionem. in fi. Solu. ibi ve confirmando & approbando, hic ut extraneus, ut hic dicit, propterea. & ideo ibi repellitur a vendicando, quia quem de euic. tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, ut inf. de euict. vendicantē. Item no. quod si extra seruus uel filius pro domino uel pro patre fideiubeat, dominus & pater quasi iusserit, potest quod iussu conueniri, ut j. de fideius. l. si dubitet. §. sed an. Accur.

2 † Fl. in eos.

3 † Fl. deest, est.

e *Si ratum habuerit.*] scilicet tanquam pater vel dominus, alias non, ut j. l. proxi. in fine. Et. no. hic quod ratihabitio mandato comparatur, * vt hic, & infra de regulis iuris. l. hoc iure. §. j. & C. ad Maced. l. fina. nisi in casibus quos dic. ut supra e iux. de infa. l. quid ergo. r. respon. non tamen agitur manda. ut supra de neg. gest. l. si pupilli. §. itē quæritur nisi in casu isto vbi agitur quod iussu. Sed videtur quod hæc ratihabitio non faciat insolidum teneri, ut supra de negu. gest. l. si pupilli. § sed si ego. quæ est contra. solu. ibi contractum, uel quasi ab alio extraneo factū habuit ratum, hic a seruo. Item contra ad idem infra de adimen. tut. Lucius Casum. sed ibi non agnouit pater, sed consensit, ut alias consentit filio agenti, non tamen ideo se obligat, ut C de bo. quæ lib. l. fi. §. j. hic autem ut se obligat, &c. Item contra s. tit. j. si ses. §. quod seruus Sol. ut ibi. Accursius.

* Materiā vi. in c. ratihabitionem. de regu. iu. in 6.

f *Si pupillus dominus.*] idest pupillus, qui est dominus & facit supra de institu. l. vetum. & de tribu. l. 3. § finali. Accursius.

g *Idem est & in vero procuratore.*] & facit supra de institu. l. quicunque. § fi. & l fi. & j. l. proxi. in respon.

h *In ipsum.*] mandati. j l proxi. in fi.

S*I tutoris.*] CASVS. Si tutor iubet vt cum seruo pupilli aliquis contrahat, & in utilitatem pupilli creditū fuerit, tenebitur pupillus quod iussu. hoc in prima. idem in ancilla & filia.

Ex iußu tutoris datur qđ iußu contra pupillum. Pau. de Cast.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX II.

SI tutoris iussu seruo pupilli creditum sit, puto si ex vtilitate pupilli creditum sit, in pupillum esse dandam i actionem, quod iussit tutor.

¶ Si iussu domini, ancillæ, vel iussu patris, filiæ creditum sit, danda est in eos, Quod iussu, actio. k

¶ Si iussu meo l cum alieno seruo contractum fuerit, cum que postea redemero, Quod iussu, actione 4 † non tenebor, ne actio, quæ ab initio inutilis fuerat, euentu confirmetur.

Vlpianus li. 2. responsorū.

LEX III.

DOminum, qui iussit semissibus vsuris seruo suo suo mutuam pecuniam credi, hactenus teneri, quatenus iussit, nec pignoris obligationē locum habere in his prædijs, quæ seruus non ex voluntate domini obligauit. m

Idem lib. 10. ad edictum.

LEX IIII.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, conseruo ciuitatis negotiū cōtractū n sit, Pōpo-

¶ *Si iussu.*] Si iubeat aliquis vt cum alieno seruo contrahat, cum iussus sit inutilis, non tenebitur quod iussu. Sed quid si seruus postea fit factus suus, quia eum redemerit, an conualescat actio qđ iussu, quæ ab initio non tenuit? Dicitur qđ non. hoc in tertia. Viuianus.

i *Esse dandam.*] facit s. l. proxi. in fin. & s. tit. j. l. pater. §. Accursius.

k *Actio.*] ut s. de pecul. l. & ancillarum. circa prin.

l *Si iussu meo actione.*] idest hac actione, quod iussu, nomine illius contractus, quem fecit iussu meo, sed mandati tenetur, cum tam dominus, quam quilibet alius pro seruo se obligare possit mandādo & fideiubendo, vt infra titu. j. si domina. & infra de actio. empt. si seruus. §. fina. & facit ad hunc. §. infra de suspect. tut. l. 3. §. qđ si quid amisit. & supra de noxa. in delictis. §. si extraneus. Accur.

4 † Fl. deest, actione.

D*ominum.*] CASVS. Si dominus iubeat ut seruo mutuetur sub vsuris semissibus, tenebitur dominus quatenus iussit, & non in plus. hoc in prima. Sed quid si seruus contra domini uoluntatem prædia domini obligat, nunquid tenet pignoris obligatio? Dr̄ quod non. hoc in secunda. Viuian.

m *Obligauit.*] sed certe imo eo ipso quod permisit pecuniam credi, & pignus retineri potest, ut C. ad Macedo si permittente. quæ est contra. Solu ibi verū quod permisit, & pecuniam accipi, & pignus dari. vel distingue 1 cum præcipit pater vel dominus dari pecuniam filiofam. vel seruo, vel etiam extraneo, an sit datum pignus, & tunc si sciat esse datum, confirmet, ut ibi, & infra quibus modis pigno. ta. contra. l. si gratuitam 8 respon. si ignorat, & non confirmat, ut hic, an postea datum fuit, & tunc nō teneat. nisi & de hoc specialiter mandet, ut d. l. si gratuitam. in fi. Accursius.

1 No. hanc glo. di. secundum Bal. & vide quod no in l. si gratuitum. alle. infra in gl. nostra. Bol.

S*I iussu.*] CASVS. Si potestas Bon. iubeat vt cum seruo ciuitatis contrahatur, an teneatur quod iussu? dicitur quod sic. Viuianus.

n *Contractum.*] non in utilitatem ciuitatis, alias ciuitas tenetur, ut supra l. secunda, in princi. & ipse durante officio, quid postea? Respon. ut no. infra de admi. re. ad ciui. part. l. 2. § in cum.

Poſſe.]

a *Possi.*] & facit supra eod. l. § fina.

I dominus.] CASVS. Si dominus accepturus mutuum, iusserit seruo vel nuncio numerari, an teneatur quod iussu? dicitur quod non, quia cum seruo non est contractum, hoc in prima.

¶ *Si unus.*] Si tecum habeam seruum communem, & iussu tuo contrahat, tu solus teneberis. hoc in secunda. Si vero ambo iussimus, quilibet nostrû tenebitur in solidum, quod iussu, quia similes sumus duob. mandantibus. hoc in tertia.

b *Numerari.*] vt nuncio.

c *Non competit.*] cum sit cû dño vel pře vere ɔ̃tû, ut hic, & C. quod cum eo. l. fi ex contractu.

nius scribit, Quod iussu cum eo agi posse.

Quando pater vel dominus erit principaliter contracturus per seipsum, licet iubeat dari seruo vel filio, non agitur quod iussu, sed agitur ac si secum esset contractus celebratus: & si ex pluribus dominis vn⁹ iubeat, cõtra ipsũ solũ datr̃ hęc actio. h. d. P.

d *Solus.*] ut supra tit. j. § in rem.

e *Mandantibus.*] qui tenetur insolidum, sicut & fideiussores plures, ut j. mand. creditor. §. duobus & inst. de fideius. §. si plures. sed hodie mandatores & fideiussores pro parte tm̃ conueniuntur, ut in auth. de duo re. col. 7. vel vetius illa Auth. loquitur in pluribus reis principaliter pro se obligatis, non in his, qui sunt accessorij insolidum obligationi alterius.

ADDITIO. No. ex hac gl. ꝙ authen. de duob. reis, non hẽt locũ nisi in principaliter obligatis, non in obligatione accessoria, q̃a tunc iura antiqua remanẽt incorrecta, & cũ gl. concor. institu. de fidei. §. si plures, secundum Bahic.

Paulus lib. tertio 1† ad Plau.

LEX V.

SI dñs vel pater pecuniam mutuã accepturus, iusserit seruo filiove numerari, b nulla qõ est, q̃ n ipsi condici possit: imo hoc 2† casu, Qđ 3† iussu actio non competit. c

¶ Si unus ex seruis dñi iussus sit contrahi cum eo, is solus d tenebitur. sed si duo iusserint, cũ quouis insolidũ agi pt: q̃a similes sunt duob. mãdãtib. e

1† *Pl. li. 4. ad Plautium.*

2† *Alias in hoc casu.*

3† *Id. de inst. fa.*

AD SENATVSCONSVLTVM, &c.

Dictum est supra qualiter ex alterius cõtractu quis tenetur, nunc qualiter etiam ex suo non teneatur, propter Velleianũ exceptionem.] Vide Cuiac. rationem huius situationis adferentem, in suis paratitl. ad hunc tit.

eum praetor. § fi. Item arbitria, ut C. de arb. l. fi. Item alia similia, ut j. de regu. iur. l. 2. sed quædam potest habere, & ideo dicit pleraque, ut in tutelam filiorum, ut in Auth. de hær. ab intesta. §. ex his, colla. 9. Item procurationem parentis, ut supra de procu. l. fœminis. Accur.

DIGESTORVM,

SEV PANDECTARVM,

Liber XVI.

TITVLVS I.

Ad senatusc. Velleian. *

Velleiano senatusconsulto] CASVS. Cauetur ne mulier intercedat, quia sicut et interdicitur publicũ officium, eodem modo intercessio, unde si intercedat pro aliquo aio nouandi, ut in se transferat obligationem, liberatur, & in ueterẽ debitorẽ creditori restituit vetus actio. Viuia.

a *Velleiano senatusc.*] quod est j. l. proxi. §. cuius senatusc. &c.

b *Ne pro ullo.*] nisi in sex casibus, * vt pro pecunia pro libertate dicta, ut C. eo. l. pe. Itẽ pro dote, ut C. e. l. si. Item si renunciet, ut j. eo. l. si. 4 pe. Item si accipiat pretium pro intercessione, ut C. e. l. antiquę. Itẽ si decipiat, tenetur, ut j. e. si decipiendi. Item si cauerit secundo, ut Co. eo. l. si mulier. Unde versus, casibus in senis mulier spondendo tenet: Pro libertate, pro dote, renunciet, & si decipiat, p̃tiũ capiat, caueatque secundo. Item vij. si in rem suam, ut j. eo. sed si cũ. & l. alioqñ. Item & viij. tenetur, ve si successit ei, pro quo intercessit, ut j. eo. quamuis. §. plane si mihi. Accur.

c *Adempta sunt.*] ut iudicia, ut sunde iud. l.

* *Dissentiũ lege Angelus Politianus li. 3. epistolarum Epistola 11.*] *qui eam tanquam §. de eod. mod. §. c. de intercess. femin. notat. & fallum est M. Silano, & Velleio Tuto ... cos. de quo v. Placen. de sena. s.*

* Mulier Velleia. In multis casibus non iuuatur vi. Anton. de Butr. in c. si diligẽti. col. 6. de fo. cõp.

Per Velleianum mulieribus intercedentibus paratur actio, & in veterem debitorem restituitur seu instituitur actio. h. d. cum seq. in quibus iurisconsultus summauit totũ tit. & ponit hic casus, ĩ quib. hic tit. locum non habet. Bart.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX PRIMA.

VElleiano senatusconsulto a plenissime cõprehensũ est, ne pro ullo b fœminæ intercederent: Nam sicut moribus ciuilia officia adempta sunt c feminis, & pleraque ipso iure non valent, ita multo magis admittendũ eis fuit id offm, in quo non sola opera, nudumque ministerium earum versaretur, sed ẽt peculium rei familiaris. Æquum aũt visum est ita mulieri d succurri, ut in veterem debitorẽ, aut in eum, q̃ p̃ se cõstituisset mulierẽ reã, e actio daret. f magis eñi ille, quam creditor mulierem decepit.

Hic ponitur ordo, qualiter deuentum est ad hoc senatusconsul. & eius verba recitãtur: & h. d. Mulieri intercedẽti paratur exceptio pro senatusc. Velleia. cuius verba hic referũtur, h. d. Et no. hic modum & ordinem in consilio. Primo enim fuit ꝓposita quæstio, Sđo cõsulitur sup ea. Tertio fit reformatio, & ita fiunt hodie reformatiões. B.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX II.

ET primo q̃dem tẽporib. diui Augusti, mox deinde Claudij edictis eorum erat interdictũ, ne feminæ pro uiris ꝗ suis intercederent, postea factum est senatusc. quo plenissime fœminis oĩbus subuentum est. cuius senatusconf. verba hæc sũt, h Qđ Marc⁹ i

d *Mulieri.*] animo nouandi intercedenti.

e *Ream.*] cum ipsa non obligaretur.

f *Actio daretur.*] ut j. ed. § quis. quoties. & §. si cũ essem. & si creditor sciẽter eã accepit, ut j. eo. qđ. Acc.

ET *primo.* CASVS. Iure veteri succurrebat mulieri tñ, si pro marito interces. postea senatusc. Velleiano succurrit ei, siue pro marito, siue pro alio intercessit, & illud senatusc. non est sine commendatione.

¶ *Omnis.*] Siue re, siue verbis, mulier se obligat. vñ si ꝓ aliquo intercedere videtur, sibi succurritur.

¶ *Sed & si mulier.*] Cõuenit me aliquis in iudicio, & mulier quadã se obtulit defensioni meæ, & condemnata est, quritur an ei subueniatur per senatusconsultum. Dicitur ꝙ sic. Vi.

g *Pro viris.*] ideo specialis de uiris fit mentio, quia ab eis facilius amore decipiebãtur, ut j. de don. inter vir. & vxor. l. j. & ideo hodie hoc casu ipso iure non tenet, qñ pro viro fideiubet, ut in Auth. ut nulli iudi. §. & illud quoque, & c. col. 9. Accur.

h *Sunt.*] subaudi. de eo quod, &c. Accur.

i *Quod Marcus.*] qui dã libri hñt quæ, ut dicas verba, quæ, &c.

Alij ut dicas, de eo quod &c. & est interpositio vsque illuc, quod ad fideiuss. &c. ubi incipiunt verba senatuscons. secundum Hug.

a *Quid ad ea re.*] quaerendo a senatu.

b *Consuerunt.*] alias consuluerunt, i. interrogauerunt dicti consules caeteros senatores, ut dictum est. Vel dic, quod ipsi consules dederunt consiliu, quod ab aliis postea est firmatum. vel dic, quod consuluerunt caeteri senatores respondendo consulib. Acc.

c *Dationes.*] cum ipsa accipit, quod alius acceptiurus erat.

d *Detur.*] scilicet quod pro maritis intercedunt, ut in princ. huius legis.

e *Cum eas.*] ad sequ. tia. Accur.

f *Arbitrari senatum.*] sciendum est, subaudi. Acc.

g *Seruetur.*] circa ipsas mulieres, ut infra eo. l. j. 1. respon Accur.

h *Laudata.*] argu. pro allegantibus, ut sup. de orig. iu. l. 1.

i *Suppositis.*] scilicet mulieribus. Vel dic, senatoribus, qui quotidie propter mulieres intercedentes inquietantur, ut arg. C. qui po. in pign. ha. l. si. 1. respon.

k *Opitulatur.*] scilicet senatusconsul. ut hic & infra eod. si de cipienti. & C. eod. si fine. in fi. & ad idem. C. si mi. se. ma. di. l. 2. & 3. & infra de distra. pig. l. mulier. & supra eod. l. 1. in fi. & infra de regu. iur. in eo §. fina. & no quod solo uno casu videtur decipere, hoc est quando ipsa scit se non teneri & creditor ignorat, ut infra eo. si decipiendi. alias siue ipsa ignoret, & creditor scit siue ambo ignorent. ut infra vir vxori. siue ambo sciant, subuenitur ei. nec obst. hoc vltimo casu quia sciuit, quasi illa videatur decipere creditorem, quia nō videtur deceptus? qui sciuit, ut infra de act. emp. l. j in fine.

l *Verbis.*] vel dicas hos contractus ab alio factos, sed mulierem intercedere, vel dicas ipsam eos fecisse pro alio, ut in §. a eodem quamuis. § si cum . . . sem. Accursius.

m *Intercesserint.*] Siue mulier intercedat alio primo contrahente, in eos contractus, siue ipsa sola contrahat pro alio, ut §. eo. quamuis. §. si cum essem. Accur.

n *Alienam.*] ergo animo nouandi intercessit.

o *Condemnationem.*] ergo se obtulit, ut supra de procu. l. Plautius. alias repelli tur quia foemina, non quia intercedat.

p *Neque patrem.*] nisi in casu, ut §. de procu. l. foeminis. & in alio, ut inf. de libe. cau. l. 3. Accur.

1† *Alias, an. Ster, alias omnino deest.*
2† *Flo. fecerunt.*
3† *Q. D. F. R. F. P. D. E. R. V. I. C. vide Baptistam Egnatium. c.*
3. *Ratiocinationum.*
4† *Fl. oportet.*
5† *Flo. deest, vniuersi.*
6† *Flo. consuluerunt.*
7† *Flo. deest, pro.*

Syllanus & Velleius Tutor 1† consules verba fecerant 2† de obligationibus foeminaru, quae pro alijs reae fierent, quid de 3† ea re a fieri placeret, 4† de ea re vniuersi 5† ita cē fuerunt. [b] 6† Quod ad fideiussiones & mutui dationes [c] pro alijs, pro 7† quib. intercesserunt foeminae, pertinet, tametsi antea uidetur ita ius dictum etiam eē, ne eo nomine ab his petitio fiat, neve in eas actio detur, [d] cum eas [e] virilib. officijs fungi, & eius generis obligationibus obstringi non sit aequum, arbitrari senatum, [f] recte atque ordine facturos eos, ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, ut in ea re senatus voluntas seruetur. [g]

¶ Verba itaque senatusconsulti excutiamus, prius prouidentia amplissimi ordinis laudata, [h] quia * 8† opem tulit mulieribus propter sexus imbecillitatem multis huiusmodi casibus suppositis [i] atque subiectis. Sed ita demum eis subuenit, si non callide sint versatae. Hoc n. diuus Pius & Seuerus rescripserunt. Nam deceptis, non decipientibus opitulatur. [k] 9† Et est egregium 10† Veri & Antonini tale rescriptū ἐξαπατώσαις τῶν γυναικῶν οὐ βοηθεῖ τῆς βουλῆς δόγμα idest, Decipientibus mulieribus dogma senatusconsulti non auxiliatur. Infirmitas enim foeminarum, non calliditas auxilium fumit. 11†.

* *Iste tex. est no. secundum Bald. ad hoc, quod exceptione Velleiani possunt opponi & sic etiā sine petitione ipsius patris, sic addito, quod exceptio huiusmodi competit & fideiussori. Bal.*

8† *Alias, in ra opitulantur.*

9† *Fl. quia.*
10† *l. & est graeca Seueri ta et rescriptū* τοῖς ἐξαπατώσαις γυναιξὶν τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βουλῆς οὐ βοηθεῖ.

[*idest decipientib. mulierib. senatusconsultū auxiliatur.*]

11† *Fl. demittitur, mutandis.*

12† *al. ac. fu. stiterit.*

Verbum intercedere, comprehendit omnem obligationem omnino, quam mulier pro alio suscipit. Bart.

¶ Omnis omnino obligatio senatusconsulto Velleiano cōprehenditur, siue verbis, [l] siue re, siue quocumque alio contractu intercesserint. [m]

¶ Sed & si mulier defensor 12† alicuius extiterit, procul dubio intercedit. Suscipit enim in se alienam [n] obligationem: quippe cum ex hac re subeat condemnationem. [o] Proinde neque maritum, neque filium, neque patrem [p] permittitur mulieri defendere.

In hac l. cum duabus seq. ponuntur tres casus, in quibus cessat senatusconsultum Velleia. Bar.

Paulus lib. 30 ad edictum.

LEX III.

Sed si eum defendat, qui damnatus regressum ad eam habet, ueluti cum venditorem haereditatis sibi venditae, vel fideiussorem suum defendit, intercedere non videtur. [q]

Mulier intercedendo Velleiano iuuatur, si creditor intercessionem sciuerit, secus si ignorauerit. Item mulier soluens uel donans non iuuatur. h. d. quam l. not. quia limitat multum verba senatusc. Bar.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX IIII.

Sed si ego cum muliere ab initio contraxerim, cum ignorarem, [r] cui [s] hoc 13† factum vellet, non dubito senatusconsultum cessare. & ita diuus Pius, & Imperator noster * rescripserunt. Proinde si dum vult Titio donatum, 14† accepit a me mutuam pecuniā, & eam Titio donauit, senatusconsultum cessabit.

¶ Sed & si tibi donatura creditori tuo nummos numerauit, non intercedit. Senatus enim obligatae [t] mulieri succurrere voluit, non donanti. hoc ideo quia facilius se mulier obligat, quam alicui donat. [u]

Mulier rē suam agēs, Velleiano non iuuatur. h. d. Bar.

Caius lib. 9. ad edi. prouinc.

LEX V.

Nec interest, pecuniam soluendi cā numeret, [x] an quamlibet suā rem in solutū det. Nam etsi vendiderit [y]

q *Non videtur.*] ut §. eo. l. aliqu. & l. si pro aliquo. & C. eo. l. 2. & §. qui satisd. cogan. de die §. l. Accur.

Sed si eum.] CASVS. Ego haereditatem vendidi mulieri, si creditores haereditatis me conueniant & ipsa me defendat, ei non succurritur, cum si condemnatus fuero, regressum habeam contra ipsam. Viuia.

r *Sed si ego. Cum ignorarem.*] fraudi maxime. nam idem si scirem, ut C. eod. si generis. & facit §. eo. si mulier tam quam. & l. bona fide. Accur.

s *Cui.*] l. pro quo amico suo. Acc.

t *Obligatae.*] scilicet pro alio.

u *Donat.*] est enim genus mulierum auarissimum in donando, ut hic, & C. de donat. ante nupt. l. si a sponso §. quod si spon sa. & §. de donad. inter vir. & vxo. si stipulata in fi. l. id & in maribus, ut §. de prob. l. cum de indebito. & inst. de do. § j ibi, magis habetur, &c. nisi sit ibi effectio paterna, ut C. de natu. lib. l. fi. & de bo. quae lib. l. secunda. Vel coniugalis, ut §. de donat. inter vir & vxo. l. prima, uel sanguinis, ut §. de tu & ra. distra. l. prima. §. j Vel scholaris in magistrū, ut §. de admin. tut. cum plures. § primo. Vel meretricialis? ut §. de do. l. affectiones. Vel nisi ille diues qui debet multum donare ut in Authen. de non alt §. si minus. collatio 5.

* *No. gl. qualiter genus mulierum est auarissimum & gl. & in hoc est no. quod ponit limitationes ad regulam, videlicet quod nemo praesumitur donare. fallit in casib. enumeratis in glo.*

13† *Flo hoc.*

* *Hic intelligit de Alex. Seuero cuius Vlp. fuit consiliarius, & magister scrinij.*

14† *alias, donaret.*

x *Nec interest Numeret.*] ut §. l. s proxi. § fin. & §. eod. quamuis. §. plane si mulier.

y *Vendiderit.*] ut C. eod. senatusc. in fi.

Alienam.]

rem suam : siue pretium acceptum pro alio soluit, siue emptorem delegauit creditori alieno: a non puto senatusconsulto locum esse.

Mulier si fideiubet, vel alium fideiubere mandat, iuuatur Velleia. si recipiens hoc sciuerit. h.d. cum l. seq. quanquam. Bart.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X VI.

SI fideiussores c pro defensore absentis filij 1 † mandato matris eius intercesserint, quæritur, an etiam his senatusconsulto subueniatur? Et ait Papinianus lib. 9. 2 † quæstionum : exceptione eos vsuros: d nec multum facere qd pro defensore fideiusserunt : cum contemplatione e mandati matris interuenerint. Plane, inquit, si is qui accepit eos fideiussores, matrem eis mandasse ignorauit, f exceptionē g senatusconsulti replicatione doli repellendā esse. 3 †

a *Alienu.*] animo donandi, vt supra proxi. dixit.

b *Esse.*] vt repetat ab eo eo, cui soluit, repetat tñ ab eo, pro quo soluit, si donatio ñ valet, quia viro, aliàs nec ab ipso.

SI fideiussores.] CASVS. Filius alicuius mulieris cum abesset, & conueniretur ipsum defendi. mulier mādauit duobus, vt pro eo fideiuberēt, an fideiussoribus succurrat, qritur? Et dē in sic. quia mandauit mulier fideiussorib. hoc, quando actor sciuit mulierē mandasse, secus si ignorauit. An aūt fideiussores, si velint hēc regressum cō mulierē mandantē, & ipsa excipiat, possint replicare? & qd non, qa non possunt ignorare mulierem mandasse. habebunt autem ac. neg. gesto. contra defensorem, cum facto eorum liberetur, & defensor filiū conueniat. h. d. cū l. seq. Viuianus.

1 † *Duo filij ex mandato.*

c *Si fideiussores.*] apud actorem scientem ex mandato matris eos intercedere iudicatum solui. Accursius.

2 † *Aliàs, li. 8*

d *Vsuros.*] vt hic, & infra eo. l. quamuis. §. interdum. ibi, sed & si is, &c. & l. fi. §. si mulier ne ipsa. & C. eo. l. mulierem.

e *Contemplatione.*] vnde pro ea intercessisse videtur: vt ṡ. de neg. gest. si pupilli. r. respon. & §. sed si ego.

3 † *Fl. decel, esse.*

f *Ignorauit.*] parcitur ignoranti, * non scienti: vt hic, & inf. mandati, si fideiussor. & C. de euic. si fundum.

* Ignoranti q̄ndq; parcit vi. in indi. trac. i versi. ignorāt. ver. ignoranti.

g *Exceptionem senatuscon.*] quam fideiussores opponunt: vt supra l. prox. in fine.

h QVanquam Exceptionis.] Velleiani: vt supra l. proxi. in fine.

i *Non poterit.*] vt dicat se ignorare mulierem mandasse. Et sic not. qd non licet alicui in proprio facto errare: * vt hic & infra locati, item quæritur. §. si falso. & l. sed addes. §. 1. & inf. de acquir. hære. cum falsum. sicut nec in rerum suarum qualitate: vt C. de rescind. vend. l. quisquis maior. sed in alieno licet errare: vt inf. eo. l. antep. & s. l. proxi. in fi. & inf. pro suo. l. fi. & ṡ. de iur. & fac. igno. l. 3.

* Errare i pprio facto ñ licet. vi. in indi. trac. in ver. error. versi. facti alicuius.

K *Actionem.*] scilicet fideiussoribus Sed quare non mandati contra eum agunt: vt inf. man. si pro te? Respon. non fideiusserunt eo præsente, Vel dic, etiam si præsente, non tamen videtur mandare cum illud obtineat, quod videtur mandare, quando in rem præsentis fideiubet. primum verius est, nam hic bene fideiusserunt in rem præsentis, vt quia iudicatum solui promiserat, vel se obtulerat: vt sup. de pro cur. l. Plautius, aliàs nec hac actione teneretur: vt ṡ. de neg. gest. item si cum. § fi. Item hic gestor recuperabit per eandem actionem neg. gest. à filio absente: vt inf. iu. i. sol. iam tamen. §. in hac. & facit ad hoc responsum infra mand. si fideiussor. §. fi. & sup. si cer. peta. si & me, & sup. de neg. gest. quæ vtiliter. in fine legis.

l *Mandati causa.*] i. obligatio mandati, qua tenetur mulier, fit irrita per senatuscon. & ita hec est ratio quare non teneatur mulier, quia tenetur defensor. & est alia, vt subijcit, quare teneatur defensor.

m *Senatuscon.*] quem opponunt fideiussores.

n *Liberatur.*] defensor. Accursius.

QVamuis.] CASVS. Si mulier pro alio pignus obligato ei succurritur. si autem crediderit, & pignus restituat, ei non succurritur.

¶ *Si mulier.*] Si tutori distraheuti fundum pupilli mater ei indemnitatem promisit: non subuenitur, quia fideiubere non videtur.

¶ *Interdum.*] Mulier pro me intercessit apud Titium, & ei debitorem suum delegauit. Dicitur qd habet repetitionē, vt debitor eius liberetur, & sibi restituatur, ac si soluisset pecuniam indebitam: si autem delegauit mulieris debitor non erat, & conueniatur, habet excep.

¶ *Plane.*] Mulier intercedere uolebat, sed non intercessit, sed delegauit debitorem suum, non ei subuenitur, neque delegato, quia si donandi animo creditori alicuius numerasset, s. natuscon. iuuaretur ad repetēdum: si autem eum delegauit, qui debitor non erat, conuentus ille habebit excep.

¶ *Quoties.*] Clarum est, quia supra habitus est, addit tamen hoc, licet sit debitor liberatus per accep. non eo minus in ipsum restituetur obligatio. Accurs. hic.

¶ *Si conuenerit.*] Inter me, & debitorem meum conuenit, vt pro se expromissorē daret, ita simpliciter & accepto ei tulit. si postea mulierem dederit, quæ intercedat, nihilominus conueniam eum, vt reponat se in pristinam obligationem.

¶ *Marcellus.*] Mulier fideiussit pro Titio. postea ego mulierem liberaui accep. an mihi nihilominus detur actio contra Titium? Dicitur quod sic. Si autem mulier soluerit & postea repetere non possit solutum: certè principalis debitor liberatur. Sed pone ibi, sed cum, mulier fideiussit pro Titio in tali casu quod si soluisset, non posset repetere, creditor accepto tulit huic mulieri, quæritur, an reus releuetur? & respon. qd sic.

¶ *Quamquam.*] Eramus duo rei credēdi, Titius, s. & ego, mulier fideiussit apud me tantum pro reo, quæritur an Titio sit restituenda actio cōtra debitorem principalem, sicut mihi? Et dicitur qd solum mihi, & non Titio.

¶ *Si mulier.*] Titius creditor habuit Mæuium debitorem, Berta fideiussit pro Mæuio apud Titium. postea Titius extitit huic Bertæ hæres, an nihilominus possit agere vt sibi restituatur act. in Mæuiū? Et dicitur qd sic, ratio est in tex. Item nec hoc debitum computaretur in Falcidiam. Sed pone, qd mulier successit debitori, pro quo fideiusserat, an in eam detur actio? Dicitur qd sic, s. actio restitutoria, vel directa, quæ dabatur contra debitorem.

¶ *Si cum essem.*] Subieci mulierem, quæ à te accepit mutuam pecuniam, cum ego vellem accipere, postea intercessi, mulieri succurritur, non tibi, contra me datur restitutoria, sed perinde obliger, & eodem genere obligationis, quo ipsa. tunc potius institoria, quam restitutoria competit. Cætera sunt plana vsque ad l. aliquando in §. de pignoribus. Viuianus.

Papinia. li. 9. quæstionum.

L E X VII.

QVanquam igitur fideiussor doli replicatione opposita 4 † defensionem exceptionis h amittit, nullam tamen replicationem aduersus mulierem habebit, quia non poterit i 5 † facti ignorantiam prætendere. Sed non erit iniquum, dari negotiorum gestorum actionem k in defensorem, quia mandati causa l per senatusconsultum m constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur. n

4 † *Fl. posita*

5 † *Fl. nō pōt ignorantiam.*

Liberatio pignoris non est intercessio. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X VIII.

QVamuis pignoris datio intercessionem faciat, o tamen Iulianus lib. 12. digest. scribit redditionem 6 † pignoris (si creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit) non esse intercessionem. p

6 † *Aliàs, redditionem.*

o *Faciat.*] vt quando mulier rem suam obligat pro alio, vt hic, & C. eo. l. senatuscon. § 1. & l. si fine. §. 1.

p *Intercessionem.*] imò est gratificatio quædam, & ideo valet, vt supra eo. sed si ego. § fi. & C. eo. l. etiam. & l. iubemus. Accursius.

Si mulier alicui promittit indemnitatem, non est intercessio. Bartolus.

¶Si mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne hi prædia eius distraherent, & indemnitatem eis repromiserit: Papin. lib 9. quæstionum non putat eam intercessisse. nullam enim obligationem alienam a recepisse, neque veterem, neque nouam: sed ipsam fecisse hāc obligationem.

Mulier iuuatur Velleiano aduersus primum creditorem, & aduersus eum, cui est delegata, licet Marcellus aliter distinxerit. Bart.

¶Si mulier apud Primum pro Secundo b interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius: duas intercessiones factas esse 2 † Iulianus lib 12. digest. scribit: vnam pro Secundo apud Primum, aliam pro Primo apud creditorem eius: & ideo 2 † Primo restitui obligationem, & aduersus eum. c Marcellus autem notat esse aliquam differentiam: vtrum hoc agatur, d vt ab initio e mulier in alterius locū f subdatur, & onus g debitoris, à quo obligationem transferre creditor h voluit, suscipiat: an vero quasi debitrix delegetur: scilicet, vt si 3 † quasi debitrix est delegata, i vna sit intercessio. k Proinde l secundum hanc suam distinctionem in prima m fideiussione, 4 † cum quasi debitrix delegata est, exceptionem ei senatusconsulti Marcellus non daret. n sed condemnata, vel ante condemnationem o condicere vtique ei, à quo delegata est, poterit: p vel quod ei abest, vel si nondum abest, liberationem. q

Mulier intercedens, siue soluat, siue deleget debitorem, repetit. si alium deleget, exceptione iuuabitur. Bartolus.

¶Interdum intercedenti r mulieri & condictio competit, vt 5 † puta si contra senatusconsultū obligata, debitorē s suum delegauerit. nam hic ipsi competit condictio: t quemadmodum & 6 † si pecuniam soluisset, condiceet. Soluit

a *Alienam.*] sic & infra eo. si mulieri soluero, & ita tenetur mulier hoc casu. Sed contra C. eo. si mater. §. j. Sol. refert an promisit indemnitatē pupillo, de eo, quod debet vel debebit tutor, vel econtra, promisit tutori, de eo, quod debet, vel debebit ei pupillus, & in vtroq; prædictorum est intercessio, & sic non tenetur, vt in contraria lege. aut promisit tutori indemnitatem de eo, quod debet, vel debebit pupillo, vel econtra promisit pupillo indemnitatem de eo, quod debet, vel debebit tutor tori, & in vtroque istorum tenetur, & cessat Velleia. vt hic, & C. eo. d. l. si mater. j. resp. & inf. eo. tit. l. tutor. in princ. vnde per senatusc. tollitur contrarium.

b *Pro secundo*] ppria nomina sunt. & dic casum, quod mulier prima, & secunda vice intercesserit animo nouandi, & quòd nō erat mulier ex aliqua causa alicui corā obligata, & ideo cuilibet in suum debitorem restituitur actio, vt hic, & C. eo. si mulier. & h. d. Iulia. at Marcel. in secunda interuentione distinxit, vtrum dominus primus delegauit mulierem. s. quasi debitricem ex prima interuenisse. nec enim aliter fit delegatio, nisi cum quis, vt debitor meus me volente promittit. at verò non fit delegatio facta, sed ipsa mulier animo nouandi promisit quod debebat dominus primus, & ita ipsi nihilominus remansit ex prima interuentione, licet inutiliter, obligata, & primus est liberatus. in primo casu non habet exceptionē, quia non alienum, sed suum onus subiisse vt, quia per delegationem releuatur à prima interuentione facta, licet inutiliter, & ex ea nata fuit obligatio, & ita leuamen ex ea delegatione mulier consequitur. In secundo habet exceptionem Velleia. quia onus ipsius debitoris susceperit, & tantum onus id est nullum leuamen, quia ex prima causa ipsa nihilominus remansit obligata, sed licet in primo casu non habeat exceptionē cōtra creditorem primi, tamen contra primum habuit actionem, vt liberetur, vel si soluerit, vt habeat quod soluit. Mutua casus positioni nihil obstat, nisi quod in litera est in prima fideiussione: debuit enim dicere, in secunda, sed in libro Ioan. est in prima, & ita planum est, q. d. in fideiussione, quam fecit primo. Vel dic, quod prima non notat ibi prioritatem, sed est adiectiuum illius proprij nominis. s. primi, vt ab Albrico Albricanus. ac si diceret, in fideiussione Albricana. distinctionem verò Marcel. nō approbo, sed Iulia. dictum sic, vt probatur inf. eo. l. vir vxo. §. 1. respon. & infra de noua. & deleg. l. doli. ma. ex. §. diuersum. Ioan. & cætera quæ sunt contra me, vel si velis dicere Marcel. bene dixisse, pone quod mulier erat suo nomine secundo obligata: si ergo pro secundo animo nouandi promisit, adhibeatur distinctio Marcel. & ita proprie ponitur in prima fideiussione, & forte potest esse verum, quia differentia est inter eos casus, quos distinxit Marcel. vt in primo casu, quē posuit, sit intercessio, in secundo non. Et nescio quis fuerat prosecutus eam distinctionem responsionis. s. vt dum quasi, & certè eadem ratione potuit respondere, nulla est intercessio, vbi dixit, vna est intercessio. nam si vera debitrix est à secundo delegata, non est intercessio, & cum effectu tenetur primo. ergo eadem ratione si primus eam velut debitricem delegauit, non est intercessio, & cum effectu tenetur, nisi dixeris subterfugiendo, quod loquitur vbi secundus delegauit eam quasi debitricem. primus verò non tanquam debitricem sed quasi extraneam rogauit eam, vt aio nouandi promitteret quod debebat ipse, & ita hic est secunda tantum intercessio, non autem delegatio. vnde mulier tanquam quilibet fideiussor. s. vt cum condemnata est, vel ante condemnationē, in quibus casibus licet, vt C. man. si pro ea, & secundum hoc illa verba, sed condemnata, &c. non referuntur ad eum casum, vbi est delegata vt debitrix. tunc. n. condicere non potest, cum se obligauit pro primo, alias sine non. vel agit antequā soluat, quia animo nouandi intercessit. Azo.

c *Et aduersus eum.*] s. primum restituendam creditori suo.

d *Agatur*] in secunda intercessione mulieris.

e *Ab initio*] cum se obligauit pro primo.

f *L. um.*] scilicet primi.

g *Et onus*] s. tantum, non leuamen. Accursius.

h *Creditor*] primi.

i *Delegata est.*] pro primo apud creditorem eius. nam illa delegatio, qua se mulier, vt debitricem obligauit, non est intercessio, secundum Marcellum.

k *Vna sit intercessio.*] pro secundo apud primum. Accursius.

l *Proinde.*] loquitur auctor legis. Accur.

m *In prima.*] sed in libro Io est in Primi. & tunc planum est. alias in prima, & tunc expone, vt modo dixi in gl. magna. * Addi. prius corruptè legebatur in prima fideiussione, ad quod respicit glo.

n *Non daret.*] scilicet contra creditorem Primi. Accur.

o *Vel ante condemnationem.*] scilicet in alis casibus, in quibus agit fideiussor antequam soluat, vt C. man. si pro ea. nam ponit eam efficaciter teneri, vnde non agit ex beneficio Velleia. sed iure communi, vt dixi, vel agit antequā soluat, quia animo nouandi intercessit. sed secundū alium quando vis tueri Marcel. dices, loqui eo casu quando est intercessio, & prætextu Velleia. petit liberari, vel repetit. Accursius.

p *Poterit.*] vt C. de cond. indeb. l. si citra vllam. & inf. de fideius. qui debitorem.

q *Liberationem.*] quamdiu steterit in obligatione.

r *Interdum intercedenti.*] scilicet tantum, non etiam soluenti. Accursius.

s *Debitorem.*] vel aliàs non debitorem.

t *Condictio.*] incertu, vel sine causa, vt delegatus liberetur, vt C. de cond. inde. si citra. vel verius dic, pecuniam, vt subijcit.

1 † Fl. deest.

2 † Duas. & ideo, & Primo.

3 † Aliàs, vt eam quasi.

4 † Fl. In prima vsione. vbi quasi debe vt. Aut. Aug it. i. c. 3. Aliàs est in prima vsione.

5 † Fl. deest.

6 † Fl. deest. &.

Soluit

enim a & qui reum delegat. Sed si is, qui a muliere delegatus est, debitor eius non fuerit, exceptione senatusconsulti poterit uti, b quadam modum mulieris fideiussor. c

¶ Planè si mulier intercessura d debitorem suum delegauit, senatusconsultum cessat: quia & si pecuniam numerasset, e cessaret f senatusconsultum. Mulier.n. per senatusconsultum releuatur: g non in his 1 † quæ diminuit, h restituitur. Sed si eum delegauerit, i qui debitor eius non fuit: fraus senatusconsulto facta videbitur, & ideo exceptio datur k

Hic loquitur de alio remedio iurisconsul. et dicit, quod muliere exclusa actio restituitur in ueterem debitorem, licet liberatus sit contemplatione obligationis suscipiendæ per mulierem. Bart.

¶ Quoties pro debitore intercesserit mulier, datur in eum pristina actio, l & si ille prius acceptilatione liberatus m sit, quam mulier intercesserit.

Paria sunt, nullum dare expromissorem, vel dare mulierem. b. d. iste §. Bartolus.

¶ Si conuenerit * cum debitore, vt expromissorem n daret, & accepto 2 † ei latū sit: deinde is mulierem dederit, quæ auxilio senatusconsulti munita est: pōt ei condici, o quasi non dedisset. Quid. n. interest, non det, an talem det? p Non erit igitur actio vtilis q necessaria, cum condictio r competat.

Acceptilatio facta fideiussori inutiliter obligato, non liberat debitorem, sicut nec solutio, nisi si solueret quod repetere nequeat. Bart.

¶ Marcellus quoque scribit, si mulieri post intercessionē accepto tulerit creditor, nihilominus restitutoriā actionem ei dari debere, manent enim obligationem ei dimissam. s 3 †

¶ Si mulier post intercessionem sic soluerit, ne repetere possit: iustè prior debitor actionem recusat. Sed cum t releuatur reus, si mulier sic soluit, vt repetere non possit. u & cum ei mulieri, quę repetere non poterat, si soluisset, accepto tulerit creditor, similiter releuatur reus.

Muliere subducta actio restituitur in eos omnes, qui per eius obligationem fuerunt liberati, non autē omnibus. b. d. Bart.

¶ Quāquam in omnes, x qui liberati sunt, restituitur actio, non tū omnibus restituitur: vtputa, duo rei stipulandi fuerunt: apud alterum mulier intercessit. ei soli y restituitur obligatio. apud quem intercessit.

Si creditor succedit mulieri, nihilominus actio restituitur in veterem debitorem, sed si mulier debitori, non est restitutio necessaria. Bar.

¶ Si mulieris 4 † heres extiterit creditor, videndum, an restitutoria vti non possit. z Et ait Iulia lib. 12. restitutoria eum nihilominus vsurum, nec immeritò: cum non obligatæ a cum effectu successerit. Denique in Falcidia b hoc æs alienum non imputabitur? c Plane si mihi proponas mulierem veteri debitori successisse, dicendum erit, restitutoria eā côueniri posse: sed & directa d actione: nihil enim eius interest, qua actione conueniatur.

Muliere ab initio cum alio contrahente, actio restituitur in veterem debitorem. b. d. Bartolus.

a *Soluit eum.*] id est, soluere fingitur, ut infra mand. l. inter causas § abesse. & infra de verborum significationibus l. verbum exactè, & infra de fideiuss. qui debitorem. Accursius.

b *Poterit uti.*] argumen. contra, infra de nouat. l. si non debitorem.

c *Fideiussor.*] quem constat iuuari, vt hic, & C. eod. l. mulierem

d *Intercessura*] non tamen intercessit: vt differat a superiori casu.

e *Numerasset.*] scilicet non ex intercessione, alias contra, ut supra proxi. §.

f *Cessaret*] quia non est intercessio.

g *Releuatur.*] contra intercessionem.

h *Diminuit.*] donando, vt supra eod. titu. sed si ego.

i *Delegauerit.*] mulier, quæ non intercesserat.

K *Datur.*] vt C. eodem si vxor. diligenter ergo no. an mulier intercesserit: vt detur ei condictio, siue soluerit, siue delegauerit suum, vel nō suum debitorem. Sed si quæras, an delegato det exceptio, distingue: an fuerit debitor, vt tunc non habeat, alioquin habeat. vbi autem erat intercessura, sed non intercessit, siue soluerit, siue suum debitorem delegauerit, non iuuatur, nec etiam delegatus, sed si nō suū, videtur fraus facta senatuscōsulto, cum ipsa fuerit intercessura, & non intercessit: vnde creditori, quia in fraudem fecisse videtur, obstat exceptio. Accursius.

l *Pristina actio*] quia fuit acceptilatione sublata, sic infra eodem, sed si pro aliena, & C. eo. si mulier. & supra eod. l. 1. in fine.

m *Liberatus.*] hoc prius actū, quod Ber ex mulier detur: sed infra proxi. in genere dādus erat promissor vt C. eo. si mulier.

n *Expromissorem.*] sic in genere, sed in superiori §. expressit mulierem. Accursius.

o *Condici*] vel ipsum debitum, quando purum erat, alias vt se reponat in obligationē vt supra de cond. cau. data. l. si quis accepto tulerit. Accur.

p *An talem det.*] verba enim cum effectu sunt accipienda. Ioan. vt supra qui satisfa. cogan. de die. § 1. & l. quoties, & ne quis eum, qui in ius vocat. l. si per alium, §. docere. Accursius.

q *Actio vtilis*] scilicet restitutoria danda à lege. Accursius.

r *Condictio.*] scilicet sine causa de iure cōmuni, vel certi condictio: sed in superiori §. secus est.

s *Dimissam.*] sic infra de rebus eorum. si fundus. Accursius.

t *Sed cum*] scilicet cum hoc sit, quod releuetur, ut dictum est, sequitur, & tunc, quod mulieri, &c. vt sic hæc duo paria sint. & dic, non posse repetere si solueret, quando in rem suam fideiusserat, vel quando animo decipiendi, uel in similibus vbi cessat Velleia. vt dixi supra eod. l. 2. in princip.

u *Non potest.*] in superiori proximo casu dictum est, a simili, &c.

x *Quanquam in omnes.*] scilicet eos debendi, ut infra eod. si pro vno.

y *Ei soli.*] [illegible] quare non alteri sicut in omnes? Respon. quia non amisit alius actionem ex receptione mulieris, sed liberatio per nouationem facta vni, prodest omnibus, vt infra de duobus reis l. ij. & sup. de pac. si vnus. § 1.

z *Non possit.*] quod videtur, cum creditor debitrici successerit. & sic obligatio sit extincta, vt infra de solu. l. Stichum. §. aditio.

a *Non obligatæ.*] scilicet maxime, vt infra de fideiuss. hæres. § quid si idem.

b *In Falcidia.*] id est in ratione Falcidiæ.

c *Imputabitur*] cōtra legatarios, ut dicat primo deducam, quod mihi debuit defuncta. & ex reliquo præstabo relicta, non enim efficax erat debitum: alioquin secus, vt infra ad leg. Falc. cum emptor.

d *Sed & directa.*] sed nonne sublata est accessoria, cum hæc successerit debitori: vt infra, de fideiuss. hæres, § 1. Respon. non quia hic animo nouandi, in

1 † *Flor. de([illegible]) hoc.*

* *Dic vt in [illegible] ad ten. 40 § promittit aliquid facere, dici ita facere, quod de iure valeat, secun. l. si nomen. inst. de hære. quom. & l. qui satisdare, ff. de fideiuss.*

2 † *Flor. ac. ceptum.*

3 † *Floren. obligationem dimissa.*

4 † *Flor. mulieri.*

1 † Flo. tiles. intercessit. & sic erat vtraq; principalis, & ideo durat vtraque, vt infra de duobus reis. si reus. Accur.
a *Contracturus.*] scilicet tecum.
b *In te.*] pro quo est accepta pecunia.
c *Instituit.*] vt supra eo. l. 1. in fi. & inf. e. l. quidam. C. e. senatus.
d *Non obligaretur.*] scilicet propter solũ contractum, nisi quid peruenisset ad eũ, vel dolo fecisset, vt infra 2 † Flo. committo. deposi. l. 1. §. an in pupillum. Accur.
e *Non obligare.*] sed in stitoria, nam restitutoria eos omnino credo conueniri posse.
f *Intercessit.*] prædicto modo
g *Implorare.*] contra institoriam.
h *Senatusconsultum.*] scilicet Macedo. Accursius.
i *Contracturus.*] & mulier contraxit, nam exceptionẽ habet filius, & ideo non tenetur institoria, nec restitutoria, sed nec mulier tenetur in prædictis 3 † Flor. eft. casibus. Accur.
k *Sed si intercedat.*] animo nouandi.
l *Actio.*] vt supra l. prox. §. quoties, & §. eo. si mulier contra senatuscon.
m *Restituenda.*] s. de pec. vel de in rem ve. 4 † Flor. vel l suus contra senatuscon. vt inf. e. l. si in fine, secundum Azo.
5 † Flor. eft. 6 † Flo. lib. 6. n *Hæ actiones.*] s. institoria, & restitutoria. Accur.
o *Competunt.*] idest, competere possunt, nam si primo erat temporalis, & talis restituitur, vt sup. de min. 7 † Flo. pro vero verum. Rectius l. i. vt apparet ex l. quamuis. §. quoties, & l. 14. hoc titu. Duar. l. si. & infra eo. debitrix. §. si pro eo. & idẽ no. sup. de ap. di. l. 2. in fi. & §. de exerci. l. si tamen, in fi. Accur.
p *Si mulier contraherit.*] bona ratio, vt supra de minori. quod si minor. §. non semper, & l. & si fine. § idem faciũt. Accur.
q *Potest.*] & iustè in alieno facto, vt infra pro suo. l. fi. in fine. Accur.
r *Imò.*] non est locus, quando creditor ignorat quod actum sit, imò [illegible] fraudem committendo, ut si alij daturus erat, & mulier intercessura, magis elegit

¶ Si cum essem tecum 1 † contracturus, [a] mulier interuenerit, vt cum ipsa potius cõtraham: videtur intercessisse: quo casu datur in te [b] actio, quæ instituit [c] magis, quam restituit obligationem: vt perinde obligeris eodem genere obligationis, quo mulier obligata est: verbi gratia, si per stipulationem mulier, & tu quasi ex stipulatu conueniaris. 2 †

Muliere subducta actio non restituitur in eum, qui ab initio non potuit obligari ipso iure, vel in effectu. hoc dicit. Bartolus.

¶ Illud videndum est, si mulier pro eo interuenit, qui si cum ipso contractum esset, non obligaretur, [d] an hac actione ille debeat teneri: vt puta si pro pupillo intercessit, qui sine tutoris authoritate non obligatur, & puto non obligari e pupillum, nisi locupletior factus sit 3 † ex hoc contractu.

¶ Item si minor 25. annis sit, pro quo mulier intercessit: f in integrum restitutionem poterit implorare. g vel si filiusfamilias 4 † contra senatusconsultum h contracturus i esset. 5 †

Paulus libro 5. 6 † regularum.

LEX IX.

Sed si pro alieno seruo intercedat, [k] quemadmodum in patremfam. prior 7 † ei restituitur actio, [l] ita in dominum quoque restituenda [m] erit.

Restitutoriæ actiones, & institoriæ dantur contra hæredem, & in hæredem. Bartolus.

Vlpianus li. 29. ad edictum.

LEX X.

Hæ actiones, [n] quæ in eos, pro quibus mulier intercessit, dantur: & hæredibus, & in hæredes & perpetuo competunt. [o] habent enim rei persecutionem, cæteris quoque hono-

rarijs successoribus dabuntur, & aduersus eos

Mulier non habet Velleianum, si creditor ignorauerit eam intercedere. h. d. Bartolus.

Paulus libro 30. ad edictum.

LEX XI.

Si mulier tanquam in vsus suos pecuniam acceperit, alij credituræ: non est locus senatusconsulto: alioquin nemo cũ feminis cõtraheret, p 8 † quia ignorari potest, q quod acturæ sint.

Idem libro 7. breuis edicti. 9 †

LEX XII.

Imò [r] tunc locus est senatusconsulto, cum scit creditor eam intercedere. [s]

Si obligatio in effectu spectat ad mulierem, licet sit intercessio, Velleiano non iuuatur. Bart.

Caius li. 9. ad edict. prouin.

LEX XIII.

Aliquando, licet alienam [t] obligationem suscipiat mulier, non adiuuatur hoc senatusconsulto, quod tum accidit, cum prima facie quidem alienam, reuera autem suam obligationem suscipit: vt ecce, si ancilla ob pactionem libertatis expromissore dato, post manumissionem id ipsum suscipiat: quod expromissor debebat: 10 † aut si hæreditatem emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat: [x] aut si pro fide iussore suo intercedat. [u]

Nouatio, quæ in effectu non valet, non perimit ius pignoris. Bart.

¶ De pignoribus prioris debitoris non est creditori noua actione x opus: cum qua si Seruiana (quæ & hypothecaria vocatur) in his vtilis sit: [y] quia verum est de pignoribus conuenisse nec solutam esse pecuniam.

Frustra expectatur conditio, cuius euentus nihil operatur. Bart.

mulieri dare, daturæ alij postea. Accur.
s *Intercedere.*] sic mutuum ipsa accipiendo vt alij det.
t *Aliquando.*] CASVS. in §. de pignoribus. Certum est, quod mulier iuuatur, & actio in veterẽ debitorẽ restituitur, sed an creditor hypothe. habeat, quæritur? Et dicitur quod sic.
¶ *Si sub conditione.*] Fideiussit mulier sub condi. vel in diem, ad pendente condi. creditori restituetur actio in veterem debitorẽ? Et dicitur, quod sic. Viuianus. 8 † Flor. contrahat.
t *Alienam.*] aliena dicitur, quia hæres tantum conuenitur a creditoribus, sed sua, quia ipse tenetur ei reddere, vt C. de hære. vendi. l. 1. ratione & vxor dicitur domina ratione futuræ spei, & tamen non est domina cõstante matrimonio 9 † Flor. Breuiatio. vt C. de iure dot. in rebus, & instit. quibus alie. licet, in princip. & facit inf. quãdo ap pel. sit. l. 1. §. in propria & C. eo. l. ij. & super eo. sed si eum.
u *Intercedat.*] scilicet, quia promisit iudicatũ solui: & mulier pro eo, ut supra qui satisda. cog. de die. §. 1.
x *Noua actione.*] M. alia quam prima.
y *Vtilis sit.*] Sed cum sit facta nouatio, quare non est pignus liberatum, vt infra de noua. l. nouatio. & argu. inf. de reg iur. cũ principalis, & l. nihil. & C. etiam ob chiro. pe. pi. te. pos. l. 2. & infra de solu. cum quis sibi §. fin. Resp. principalis directa obligatio sublata est: alias enim non daretur restitutoria. sed tamen continuo, & sine aliquo intruallo restitutoria est a iure subrogata: vt infra e. l. debitrix §. 1. Cum ergo semper durauerit principalis obligatio, siue directa siue restitutoria, non est sublata hypotheca, quæ habet suas conditiones: ut hic, & infra de pign. grege. §. etiam si, & infra de excep. rei iu. l. pen. in fin. nec obst. quod de noua. oppositum, quia illud est, quando nouatio est actu 10 † Flor. debeat. [x] *Transcribere, est nomen in alium transferre: vt transcribere fundum, id est in re traditionem. Bud. in l. si quis vxori, infra de prescr. verbis.*

tet teneri: hic non, cum non desierit esse obligatus directa, vel utili. Vel dic in utraque idem, quod est verius. & hic dicit utilem hypothecariam dari Accur.

a *Si sub conditione.*]pro alio purè obligato.

b *Quod enim bonum est.*] Bonum quidem esset debitori, cum interim non conveniretur: sed dicitur non esse bonum: ideo quia si conditione extante non conveniretur, expectaretur conditio: ut supra si certum petat pecuniam. & infra, de fideiusso. l. pen. Sed cum hic foret conveniendus etiam existente conditione, non est bonum, idest iustum ei dare dilationem. Et sic non expectari conditionem.* sic & alias ins. de libe. & posthu. l. posthuma. & de iniusto test. l. nam & si. &]. eod. debitrix, §. 1. Sed arg. contra inf. de ædil. edic. bovem. §. sed si sub conditione. & inf. man. si mandaverο. a. respon. & inf. quando dies leg. ced. cum illud. & l. huiusmodi.

c *Omnino.*] etiam si extet conditio. Accursius.

1† *Hic desunt verba, debitore experiri.*

2† *Hic quam bonum est.*

* *Conditio, an semp. sit expectanda, vi. no. in c. imputari de reg. iuris in 6.*

¶Si sub conditione, a vel in diem mulier pro alio intercesserit: etiam pendente conditione volenti creditori cum priore debitore experiri 1 † actio danda est restitutoria. Quod enim 2 † bonum est b expectare conditionem, vel diem: cũ in ea causa sit prior iste debitor, ut omninò c ipse debeat suscipere actionem?

Muliere subducta restituitur actio in veterem debitorem, & in eius successorem. h. d. Bart.

Iulianus lib. 12 digestorum.

LEX XIIII.

ij SI mulier contra senatusconsultum intercesserit: æquum est non solum in veterem debitorem, sed & in fideiussores eius actionem restitui. d Nam cum mulieris persona subtrahatur creditori, propter senatuscõsultum integra causa pristina restituenda est.

Si mulier promittit, alium ratum habiturum, quod ipsa gessit, non iuvatur Velleiano. hoc dicit. Bartolus.

Idem libro 1. Digestorum.

LEX XV.

i SI mulieri soluero id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum stipulatus fuero, & fortè te ratum non habente, agere ex stipulatu instituero: exceptio senatusconsulti, quod de intercessionibus fœminarum factum est, non proderit mulieri. Non enim videri potest alienam obligationem recusare: cum maneat debito obligatus, & ipsa de lucro e agat, ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperit, quam pro alio soluere.

f *Intercessisset*]animo novandi.

g *Titio*]idest apud Titium. sic supra de in rem verso. quamvis.

h *Neque enim profuit.*] scilicet hoc dicere periclitari eam, cum pecuniam habeat ut subiicit: & ita habeat nec eam perda.

Mulier non iuvatur Velleiano, si debitor sibi soluit, quod promisit. hoc dicit. Bart.

Idem libro 3. ad Vrseium Ferocem.

LEX XVI.

iij SI mulier contra senatusconsultum Velleianum e me intercessisset f Titio, g egoque mulieri id soluissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio huius senatusconsulti non est profutura mulieri. neque enim eam periclitari profuit, h 3† ne eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat.

Mulier & fideiussor eius Velleiano iuvantur: & in primum debitorem actio restituitur, hoc dicit Bartolus.

¶Si ab ea i muliere, * quæ contra senatuscon'ultum intercessisse, k fideiussorem accepissem: Caius Cassius respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam, si à muliere rogatus fideiussisset. 4† Ego autem puto dandam fideiussori exceptionem, etiam si mandati actionem adversus mulierem non habeat: 5 † quia totam obligationem l senatus improbat: & à prætore restituitur 6† prior debitor creditori.

Non sufficit creditori credere mulierem in rem suam intercedere, quando pro alio promittit: nisi diligentius perquisierit. h. d. Bart.

Africanus lib. 3. 7† quæstio.

LEX XVII.

VIr uxori donationis causa rem viliore pretio

i *Si ab ea.*]non habere alit. r in Macedo. ut supra ad Maced. l. sed & si §. non solum. quæ est contra. Et est ratio, quia si fideiussor, qui pro filio intervenerit animo donandi, non convenitur, sic nullus convenitur: sed hic, licet fideiussori succurrat, restituit actio creditori a lege i prio rem debitorem, ut hic, & inf. eod. debitrix, §. 1. Vel idem est, ut hoc, §. Vel tertio, ut ibi dixi.

k *Intercessisse.*] animo novandi. Accur.

l *Totam obligationem*] idest etiam obligatio nẽ mulieris pro qua muliere intervenit fideiussor: unde fideiussor teneri non potest.

VIr uxori.] CASVS. Maritus vendidit uxori prædium pro parvo pretio: & eam d. legauit suo creditori in eo pretio. Dicitur, quod venditio nulla fuit: unde creditori petenti obstabit exceptio. Verum dubitatur, utrum creditor scieuerit mulierem delegatam, aut ignoraverit: quia hæc distinctio locum habet: cũ creditor cum muliere cõtraxit: quia tunc nõ subvenitur mulieri, si creditor ignoraverit.

¶Si mulier.] Obligasti mihi prædium p decem, ego te hypothe. uxor tua dixit prædiũ esse sibi obligatũ pro decẽ nomine dotis. Illa decẽ sibi soluta ago publica hypotheca. uxor dicit prædium esse sibi obligatum pro decem nomine mutui, ego excipio voluntate sua prædium quid replicare potest? Dicitur, quod non. quia nec est illa prædia sibi obligata pro alia pecunia.

3† *Hic neque enim eam periclitari, sed neque enim potest periclitari, ut eã, &c.*

* *Lud. Ro. sin. gu. 331 sine 317. dicit istã text. singu. ad hoc. quod exceptio nec debitor is principalis nõ potest fideiussoris et spontaneo, de quo vide Bal. hic in interpretatione verbis novis.*

4† *Hic fuisset. Iulianus addit puto putat.*

5† *Hic haber.*

6† *Hic restituatur et sic actio restitutoria datur a prætore, non a lege. ut volunt. Accur. sup. eo l. 8. si convenerit. in gl. Adl. vvila.*

7† *Hic libro.*

a *Si mulier.*] CASVS. Titius tenebatur mihi in decem, & habebam fideiussorem, & promisit mihi mulier animo novandi, & liberandi Titium: an restituatur mihi actio in Titiũ, an restituatur in fideiussorẽ? Dicitur quod sic. Vivianus.

d *Restitui.*] ut supra eodem, sed si pro alieno.

SI mulieri.] CASVS. Debebam tibi decem, quæ mulier à me exegit, dicens se habere mandatum: & ei solui: & stipulatus sum te ratum habiturum: ratum non habes an si mulierem conveniam actione ex stipulatu, competat exceptio Velleiana? Et dicitur quod non: quia de lucro certat. Vivian.

e *De lucro.*] non audictur de præda, solicita: ut infra, de admin tut si minoris, & facit infra l. proxim. & l si mulieri dederim Accur.

SI mulier.] CASVS. Debebam tibi decem animo novandi mulier in se sustulit obligationem, & ei solui: an si ea conveniat eam, iuvetur? Et dicitur, quod non.

¶Si ab ea.] Si mulier, quæ intercessit, fideiussorem dedit, subvenitur ei, & fideiussori subvenitur: & creditori restituitur actio in veterem debitorem. Vivia.

¶Mulier. Accepi mutuam pecuniam cum muliere in rem communẽ: & nos insolidum obligavimus: an mulieri succurratur tanquam si fideiussisset pro parte mea? Distingue sine diviseimus illam pecuniam: sed in refectione domus cõis impensa est: & non iuvio mulieris melior facta est, & iuvari non põt, sed si fidẽiussit pro parte, quæ ad eam pertinet obligabitur, & convenietur pro illa, non pro ea quæ ad me pertinuit: quia mulier fideiussisse.

Adhuc vir.

a *Quam emptus est.*] vt Instit. manda §. quod si minoris. & infra, de donat. inter vir. & vxor. quod autem, §. idem ait. Accursius.

Si in rem] CASVS. Si habeam tecum seruum cōem & in rem meam mutuatus vertit, an tenearis de in rem verso, quaeritur? Et dicitur quod non, si eo casu quando mutuatus apud te non habet peculium. Sed in l. seq. affert casum, in quo possum teneri, puta: retento eodem casu, si tu non ademisti ei peculium, si conueniaris de peculio & condēnatus solueris, recuperabis a me, quod non ademisti, cum in rem meam versum esset quod mutuum accepit: & alia ratio est: quia quod dominus debet, seruo computatur in pecul. sed quod in rem meā versum est, debeo ego socius cōuentus de pec. & de eo tenetur, sed recuperabit à me, vt subiicit. Viuianus.

b *Iussit.*] vt ĩ. ti. j. l. si. §. j. Sed contra, infra l. prox. quae continuatur cum ista, sed illa hanc determinat.

c *Marcellus notat.*] i. reprehendit, quasi indistinctum sit in lege superiori. Vel dic, notat esse verum, sed sub distinctione, sit penes alium peculium, an non: quod in primum recidit sensum.

d *De in rem verso*] i. de eo, quod est versum, sed tamen actione de peculio, non de in rem verso.

e *Cum altero.*] nam cum constat vnum ex socijs conueniri posse propter peculium, quod est penes alium, quia recuperare potest ab alio pro quo exigitur vt sup. de pecul. l. ancillarum, §. si & quod dominus seruo debet, computatur in peculio, vt ĩ. de pecul. quā Tuberonis, §. haereditas. ergo id quod in rem domini versum est in peculio est: quia in hoc seruus dominum voluit constituere sibi debitorem, vt s. eo. si res, §. placet. & sic agetur de peculio contra alium, in rem cuius versum non fuerit: pro eo quod versum est in rem alterius.

f *Damnatus fuit.*] cum peculium est apud alterum.

g *Quid enim.*] hoc dixit interdum, quid enim.

h *Ab altero.*] in cuius rem non est versum. si enim adimatur ei eo in cuius rem versum est, nihilominus perpetuo tenetur, vt supra eo. l. j. §. j.

milias, versum quidem esse vr: ita tamen, vt siue minoris sit, quam emptus est, a tantundem 1 † videatur in rem versum, quanti dignus sit: siue pluris sit, non plus videatur in rem versum quam emptus est.

Eo casu, quo vnus ex socijs potest ꝑ peculio, quod est apud alterum, actione de peculio conueniri, eo casu potest conueniri pro eo, quod in rem alterius versum est, si cessat actio de peculio. Bar.

Vlpianus lib. 29 ad edictū.

LEX XIII.

Si in rem 2 † alterius ex dñis versum sit: vtrum is solus, in cuius rem versum est, an & socius possit conueniri, q̃ritur? Et Iulianus scribit, eum solum conueniri, in cuius rem versum est, sicuti cum solus iussit. b Quam sententiam puto ueram. 3 †

Iulianus.

LEX XIIII.

Marcellus notat: c 4 † Interdum & propter hoc, quod in rem alterius socij versum est, de in rem verso d cum altero e agi potest: qui conuentus, a socio petere potest id, in quo damnatus fuit. f Quid enim g dicemus, si peculium seruo ab altero h ademptum i fuerit? Paulus. Ergo 5 † haec quaestio k ita procedit, si de peculio agi non potest. l

Filius constituendo non dicitur in rem patris vertere nisi soluat. Bar.

Vlpianus lib. 2. Disputatio.

LEX XV.

Si filiusfamilias constituerit quod pr̃ debuit, videndum est an de in rem verso actio dari debeat. atquin non liberauit m patrem. Nā qui constituit, se quidem obligat, patrem verò non liberat. Planè si 6 † post soluit constitutum: licet pro se videatur soluisse, n hoc est ob id qđ constituit, in rem tamen patris vertisse merito dicetur.

Qui agit actione de peculio, consequitur quod superest, deducto eo, quod domino debetur: sed qui agit de in rem verso: consequitur, quod superest in eo, quod dominus dedit pro re. Bart.

Alphenus lib. 2. Digestorum.

LEX XVI.

Qvidam * fundum colendum seruo suo locauerat, 7 † & boues ei dederat: cum hi boues non essent idonei, iusserat eos venire, & his nummis, qui recepti essent, alios comparari. 8 † seruus boues vendiderat, alios redemerat, o nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat. p * qui boues vendiderat, vtrum 9 † nummos à domino petat 10 † actione de peculio, an 11 † quod in rem domini uersum est: 12 † cum boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dñm essent? Rñdi, non videri q peculij quicquam esse, nisi siquid deducto eo, quod seruus domino debuisset, reliquum fieret. Illud similiter 13 † videri, boues quidem in rem domini uersos esse, r sed pro ea resoluisse tantum, quanti priores boues venissent: s sed quo 14 † amplioris pecuniae posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari. t

Ad hanc actionē sufficit, negotium vtiliter ceptū,

i *Ademptum.*] & sic nulla est communio peculij, vt supra tit. ij. l. item, in fi.

K *Quaestio.*] s. superioris legis.

l *Non potest.*] contra eum, in cuius rem non est versum, quia ademptum sit, vt dixi. Accursius.

Si filiusfamilias.] CASVS. Si pater teneatur alicui, & filius constituat se pro eodē soluturum, an de in rem verso teneatur pater: distingue: aut soluit filius, qui constituit pro patre, & patrem liberat, & tenetur de in rem verso, alioquin non. Viuianus.

m *Non liberauit.*] vt ĩ. de consti. pec. l. vbi. sic ĩ. de adult. l. j. §. si publico, & sup. eod. si pro parte, j. respon.

n *Soluisse.*] vt ĩ. mandat. l. Papinianus.

Quidam.] CASVS Tradidit seruo dominus fundum ad colendū, & boues: & cū idonei non essent, iussit dominus, vt eos distraheret, & alios compararet. distraxit, & alios comparauit, sed pecuniā redactam ex venditione boum perdidit. nunquid dominus a venditore de pecunia cōueniri possit, quaeritur? Et rñdetur, quod non, nisi plus sit in pecunia, q̃ domino debeatur, an autē de in rem verso? Respond. cum seruus factus sit debitor domini, desinit esse versum, nisi eatenus quatenus boues empti pluris sunt, quam erant boues, quos seruus vendidit. Viu.

o *Redemerat.*] & acceperat.

p *Conturbauerat.*] s. rationem domini, sic ĩ. de inst. l. cuicūque, §. idem Labeo ait.

q *Non videri.*] vt ĩ. de pec. sed si damnū, §. peculium.

r *Versos esse.*] vt sup. eod. si res, §. placet. & supra, quod met. cau. l. videamus.

s *Venissent.*] & sic cū in tantum domini debitor erat factus, desinit versum, quod verè erat versum, ut s. eo. si pro patre, §. si domini.

t *Condemnari.*] facit s. eo. quod si seruus, j. respon. in fi. & no. quod stultus erat hic venditor, qui dominum actione, quod iussu non cōueniebat, qua poterat consequi totum, non obstantibus exceptionibus, quae hic assignantur. Item quare non vendicat boues, cum non sit pretium solutum, vt ĩ. de tri. l. procuratoris, §. pen. Respon. fidem habuit de pretio, ideoq; dominium transtulit. & sic non obst. sup. de pecul. l. deposui, j. respon.

1 † Flor. tantum.

2 † In archet. est vt. sed ita mutauit Taurel. Anto. Aug. lib. 3. emend. c. 1.

3 † Flo. Iuba. in lib. 11. Digestorum, Marcellus notat.

4 † Flor. incip. Interdū & propter, hoc et verba, Marcellus notat, sunt pars superscriptionis legis.

5 † Alias, est hoc.

6 † Flo. plane si soluat post constitutum.

* Per ista l. Bart. in l. si cum dotem, §. fin. infra sol. mat. decidit quaestionem. & Bal. in l. in rebus, in 2. col. vers. pone C. de iure dot.

7 † Flor. locauit.

8 † Flo. reparari, vide Duar. di. 1. disp. c. 10.

* Conturbauerat, id est pro degerat, dissipauerat. Hadr. de ling. Lati. & ex eo Bud. & sic sumitur in l. ij. §. 9 sup. de instit. tor.

9 † Flor. de eo, verum.

10 † Flor. petebat.

11 † Flo. aut.

12 † Fl. essent.

13 † Flo. sibi.

14 † Flor. si quo.

Seruum

Seruus si in rem.] CASVS. Si seruus hoc proposito mutuatus pecuniam, vt in rem dñi veteret, eam perdidit sine culpa sua, an dominus de in rem verso teneatur? dř ꝙ sic, ad instar procu. vel gestoris negotiorum, qui si pecuniam in rem dñi impẽsurus perdidit, nihilominus tenetur ac. mandati, vel neg. gest. dñs.

sicut in actione mandati. & neg. gest. Bartolus.

Africanus lib. 7. 1 † Quæst.

LEX XVII.

Seruus si 2 † in rem [a] domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit, nihilominus posse cum domino de in rem uerso agi, existimaui. [b] Nam & si [c] procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniã mutuatus, sine culpa eam perdiderit, rectè cum hoc nomine mandati, vel negotiorum gestorum acturũ.

De eo, quod datur vicario, si in rem domini vertatur, agitur hac actione secundum eius naturam. Si verò peculium ordinarij sit conuersum, respectu ordinarij hẽt hanc naturam, respectu domini naturam actionis de peculio. Bar.

¶ Cum Sticho [d] vicario serui tui Pamphili contraxi. [e] Actio de peculio, [f] & de 3 † in rẽ verso, [g] ita dari debet, vt quod, vel in tuam [h] 4 † ipsius rem, vel in peculium Pamphili [i] versum sit, comprehendatur, [k] scilicet [l] & si mortuo, vel alienato Sticho agatur. [m] Quòd si Pamphilo [n] mortuo agam, [o] magis est, vt, quamuis Stichus viuat, tamẽ de eo, qđ in peculiũ Pamphili versum est, non nisi intra annum, quàm is decesserit, actio dari debeat. Etenim quodammodo de peculio Pãphili tum videbor experiri, sicuti 5 † & si quid iussu eius [p] credidissem, [q] experirer. Nec nos mouere debet, ꝙ Stichus, de cuius peculio [r] agitur, [s] viuat, quando [t] non aliter ea res [u] in peculio eius [x] esse potest quàm si Pamphili peculium maneat. [y] Eadem ratio [z] efficiet, vt id, quod in peculium Pamphili versum sit, ita præstari debere dicamus, vt prius eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat: quod verò in tuam rem versum fuerit, præstetur etiam non deducto eo, quod Pamphilus tibi debet. [a]

Actio de in rem verso competit ei, qui principaliter contrahit, vt in rem domini vertatur. Bart.

Neratius libro 6. 6† memb.

LEX XVIII.

Quamuis in eam rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita contracta est, vt in meam rem verteretur, 7† veluti si cum seruus frumentum emisset, quo familia aleretur, venditori frumenti fideiusseris, proprius est tamen, vt de peculio eo nomine, non de in rem verso, agere possis, vt vni 8 † duntaxat, [b] cum quo contractum est, de in rem verso, actio sit, qui idip-

1† Fl. lib. 8.

2† Fl. deest, si.

3† Fl. deest, &c.

4† Aliàs, in tuã, vel ipsi. Halo.

5† Fl. sicuti si quod.

6† Fl. lib. 7.

7† Fl. verteretur.

8† Fl. vt uni duntaxat in quoque contractu de in rem, &c.

a *Seruus si in rem.*] necessariam. Accur.

b *Existimaui.*] vt ī. eo. ꝙ si seruus. §. sed & si seruum domino. Accursius

c *Nam & si*] bona est parificatio, vt ī. eod. ꝙ si seruus. § & regulariter. Accur.

d *Cum Sticho.*] mutuaui 10. vicario, hic aũt vertit in rẽ dñi, aut in peculium vicarij, vel ordinarij, qđ est ac si suũ propriũ vertat. primo casu agitur de in rẽ verso, & sic hæc actio hẽt p omnia naturã actionis de in rem ver. vt post mortem vtriusque & post annum detur, vt ī. eod. l. j in prin. Item non deducitur, qđ dño debetur ab ordinario, licet, ꝙ ipse vertens debet, faciat desinere, seu non videri versũ, vt in fi. huius legis. secundo casu qñ vertit in peculium ordinarij, dic quòd habet naturam actionis de in rem verso quo ad quid. nam videor cõtraxisse cum vicario, cum quo verè contraxi. Item & cum ordinario, in cuius rem versum est, vt ī. eod. l. j 2. respon. vnde inspecto vero contractu actio de in rem verso & mortuo vicario, & post annum durat, vt in princip. huius. §. at inspecto ficto ꝯtu, quem videor fecisse cum ordinario, habet naturam actionis de peculio, vt mortuo ordinario, ex cuius quasi contractu videor agere, sit annalis, sicut si iussu eius, &c. Item deducit dñs sibi ab eo ordinario debitum, vt ibi, eadem, &c. & est simile per oĩa, si ꝯxi cum vicario iussu ordinarij. nam & hic verè ꝯxi cũ vno, fictè cũ alio. & per oĩa dic, vt ī. dixi. Sed oppono, quòd & si inspicitur contractus fictus, sit perpetua etiam post mortem ordinarij, non annalis, hac ratione, quia viuit vicarius, ergo & eius vicarij peculium viuit. Sol. & peculium ordinarij viuit perpetuo viuo isto uicario, cum uicarius & suum peculium sit in peculio ordinarij? Rñ. mortuo ordinario moritur totum suum peculium, ergo & suum peculium uicarij moritur, quod constat ab ordinario eum habere.

e *Contraxi*] mutuandi tibi decem.

f *De peculio.*] quæ datur secundo casu ex ficto contractu.

g *De in rem verso*] quæ datur primo casu.

h *Tuam.*] & tunc de in rem uerso insolidum, non deducto eo, quod domino debetur ab ordinario, ut in fi huius l. id autem, quod ab eo uicario, sic, ut supra si pro patre. §. si domini.

i *Pamphili.*] & tunc de peculio ordinarij scilicet Pamphili perpetuo viuo Pamphilo, vt subijcit, similis est distinctio ī. de neg. gest. si pupilli. §. sed si ego.

k *Comprehendatur.*] & petat.

l *Scilicet.*] ad vtrumq; casum se refert, scilicet, siue in rem dñi, siue in peculium ordinarij vertatur.

m *Agatur.*] & post annum, quod euenit in casibus in glo. magna notatis.

n *Quod si Pamphilo.*] ad dicẽdum quod sit perpetua. Accur.

o *Agam.*] quasi ex contractu, quem fingor fecisse cum ordinario. Accur.

p *Eius.*] ordinarij.

q *Credidissem.*] vicario Accur.

r *De cuius peculio.*] Pamphili, quasi cum eo contraxerim. ī. eo. l. j. in si j respon.

s *Agitur.*] idest tractatur à nobis, dum tractamus de peculio ordinarij, vel propriè pone, ꝙ agitur de peculio vicarij quod viuo vicario finit morte ordinarij, quia & hoc ipso moritur peculium, & incommutabiliter, cum ammodo ab ordinario peculium habere non possit, vnde finitur, & resuscitari non pōt, licet de nouo vicarius quæreret peculiũ, qa à domino, non ab ordinario id habere vř, ꝙ de nouo quæreret.

t *Quando.*] pro quia.

u *Ea res.*] s. versa in peculium ordinarij. qđ vř esse in peculio vicarij, eo ꝙ ordinarius sit debitor vicarij per talem versionem, vt no. ī. e. Marcel. vel ea res. i. obligatio in peculio, s. ipsius vicarij, ꝙ etiam in idem recidit. vel tertio referas ad proximum, ea res, i. quæ iussu Pamphili est credita. & ratio est ista, qm ea &c. & ad idem tendit semper. q. d. de peculio Pamphili potest experiri intra annum, siue in peculium ordinarij uersum sit, siue eius iussu contractum. n. nec obst. quod uicarius uiuat. nõ enim potest agi de peculio uicarij. & quare? quia eius peculium mortuo ordinario cœpit esse nullum, ꝙ dicitur ī. tit. j. l. j. §. merito. quod scilicet habebat per Pamphili constitutionem, secus si a domino.

x *Eius.*] scilicet Stichi.

y *Maneat.*] sed hic non manet, cum mortuus est ordinarius, ut dixi, arg. tamen contra ī. de sena. filia. in fi.

z *Eadem ratio*] quia de peculio ordinarij, non de in rem uerso contra dominum agi potest ex ficto contractu.

a *Debet.*] s. Stichus, sic ut ī. si pro parte §. si domini. Acc.

Quamuis.] CASVS. Seruus mutuatus est pecuniam, ut in rem dñi uerteretur, si tu pro eo fideiusseris, puta, mutuatus est, ut emeret frumẽtũ ad alendã familiã dñi, an de in rẽ uerso, uel de pe. ages, quæritur. Et rñ ꝙ de pe. cum noie frumẽti crediti teneat de in rẽ uerso. Viu.

b *Duntaxat.*] scilicet nomine frumenti, & sic non est

contra.sup.eo.l.3.in fi.nam agit fideiussor de in rem verso.hic pro pecunia,non pro frumento. Vel sol. vt ibi.
a *Idipsum.*] s.frumentum. Accursius.

F*iliusfam.*] CASVS. Si filiusfa.emat togã,deinde decedat,& pater in ea eum sepeliat: an de in rem verso teneatur, q̃ritur? Dicit Neratius, qđ sic: non de peculio: nisi dolum cõmiserit pr: & ex tunc quo togã in funus vertit,tenetur de in rẽ verso pater, non prius reprehendit Pau. ꝙ nõ ex tunc,sed ex eo tempore, quo emit, tenetur pr̃ de in rem ver.neque ꝑ hoc desinit esse versum,quã filius interim patri cęperit esse obligatus ob hoc quòd togã in funus filij conuertit, quia negotiũ suũ fecit, q̃a funus est æs alienum patris, & sic intellexit Neratius cum dicebat patrẽ de in rẽ verso teneri. In alio dicto reprehẽdit Pau. Neratiũ, quòd cum esset res peculiaris,& pr̃ eam in negotium suum vertit,dedicando eã in funus filij: quia ad hoc tenebatur pater, cõuenietur de pecu. p ter, s. in quam act.de pec. veniet toga,quæ in rem patris versa est,& intra annum post mortẽ filij agere potest de in rem verso. Viu.
b *Emit.*] si patris gerendo negotium, male dixit Neratius: si suo, tunc bene, vt j. eo.si res. § placet. & infra colligitur. Atc.
c *Debere.*] s.isto,qui sequitur,vt supra tit. 2.l.j.§ resp at hic dolo malo patris non desijt esse in rerũ natura, i. cõmercio hominum: & sic duo dixit Neratius, & quia vr̃ versa, sed tunc demum cum fuit dedicata,& in hoc reprehenditur,quia debent distinguere cuius gerendo negotium emit, vt j. atquin &c.& j.eod.si res.§.placet.secundum quod ipsa toga non est in peculium computanda, quod est cõtrarium primo nam quòd in rem domini versum est,in peculium computatur. & ideo de hoc reprehenditur j.ibi factus est ergo &c. Vel dic in hoc secundo bene cum dixisse de peculio posse agi,sed vestem in peculio non computari,vel eius pretium: quod verum est.
d *Eius.*] scilicet patris.
e *Atquin.*]hic incipiunt verba Pauli, in rem patris,vt ff. eod.l.3.§ proinde si seruus.
f *Emit.*]Nec desinit esse versum per hoc,quòd videatur redire ad filium.Funus enim &c. Accursius.
g *Funus.*] bene dico,quòd tunc vr̃ versum quando emit, nec desinit ideo esse versum, quasi filius in tantum cęperit esse obligatus patri ob hoc quod togam in filij factũ conuerterit,vt sup.si pro parte.§. si domini. quia non filij, sed suum fecit negotium: Funus enim &c.vt hic, & supra de reli.l.in patrem. Alij sic,bene dico cum debuit ei pater emere talis non si debuit, q.a bene vestitus erat,

sum a credidit, quod in rem domini versum est.

Si filius emit rem sibi necessariam, & ex tunc ipsã rem pater in ipsius filij funus conuertit: in rem eius versa videtur. Itẽ in actione de peculio venit quod in rem est versum, & sic post annum hæc actio est necessaria.h.d. Primo ponit duo dicta Neratij usq; ibi Atquin. Ibi Pau. reprehendit Neratium in primo dicto, ostendẽs ex die emptionis, non ex die funeris videri in rẽ versum, vsq; ibi, Funus enim. Ibi iuriscõsultus secundum gl. ponit vnum dictũ, per quod respõdet tacitæ obiectioni, scilicet, ꝙ in funerando nõ desinit versum, vel ponit casum, in quo dictum Neratij posset esse verum secundum aliã lecturam, vsque ibi, Factus. ibi respondet notatis in secundo dicto, dicens hoc casu actionem de peculio habere locum, licet res desierit extare absq; dolo.

Paulus lib. 3. 1† quæstionum.

LEX XIX.

F[b]Iliusfamil togam emit, mortuo deinde eo, pater ignorans,& putans suam esse, dedicauit eam in funus eius. Neratius li. 2. 2† rñsorum ait, in rem patris versum videri.in actione autẽ de peculio quod in rerum natura nõ esset, vno modo æstimari debere, [c] si dolo malo eius, [d] cum quo ageretur, 3 † factum esset.

¶Atquin [e] si filio pater togã emere debuit, in rem patris 4† versa est,non tunc 5† cum funerabatur, 6 † sed quo tẽpore emit. [f] Funus [g] enim filij,æs alienum patris est. Et hoc Neratius quoque, qui de in rem verso patrem teneri putauit, ostendit negotium hoc, idest sepulturam, & funus filij patris esse æs alienũ, non filij. Factus est ergo [h] debitor peculij, quamuis res non extet, vt etiam de peculio possit cõueniri. In quam actionem [i] venit, & quod in rem versum est, [k] Quæ tñ adiectio tunc necessaria est, 7† cum annus post mortem filij excessit. [l]

Si filia mutuum in alimenta conuertit, tenetur pater de in rem verso, si onus alimentorum ad patrem spectabat. h. d. istud principium cum l.fi. Bart.

Scæuola lib j. Responsorum.

LEX XX.

PAter pro filia dotem promisit, & conuenit vt ipse

tunc versa videtur cum funeratur. Funus enim &c. preterea à remotis videtur hoc dictum Neratij stare non posse, scilicet, ꝙ dedicando dicatur tunc verti in rem patris,nam aut hæc toga fuit filio necessaria, & tunc de in rem verso ex tunc,vt hic, & supra l. 3.§.proinde. nec ideo conuenitur quia dedicauit, sed quia tantum debuit filio dare, aut non,& tunc si nomine suo filius emit,nõ datur de in rem ver. vt supra eod. l.si res. §.placet,sed de peculio in quo venit versum, vt hic subijcit. Si verò patris nomine,aut necessaria erat patri, & tunc insolidum ex tunc:aut vtilis, & tunc quanti valet, tenetur pater, vt supra si res. j.resp. & l.si fundum. Si tamẽ postea vertit quando nomine suo emit, scilicet filij,tenetur insolidum de in rem verso. nihilominus de peculio, vt hic dicitur, & sic hoc casu habet locum quod dixit Neratius.
h *Factus est ergo.*] quia rem peculiarem filij accepit,& in suum,i. patris negotium vertit.sic ergo de peculio poterit conueniri ratione huius obligationis peculiaris, vt hic dicitur,& sup. de pecul. quàm Tuberonis §.fi.
i *In quam actionem.*] scilicet de peculio,vel si agam certi condictione de peculio,vel alia veniat in hac actione, & quod in rẽ domini versum est, vt hic,& j de pecu.l. prima.§ est autem & inst. ꝙ cum eo. §. in rem autem. Item potest hoc inconuincibiliter probari. cum enim agitur de peculio,etiam id,quod dominus naturaliter seruo debet, in peculio computatur, si fortè in rem domini impendit,vt sup.de pecul quàm Tuberonis.§.sed & i.d,quo 1.sic ergo cum agit actione de peculio, & de in rem verso agit, non tamen minuit domini priuilegium,nisi habeat formulam,scilicet vt de in rem verso proponat. Est enim alia formula de peculio, & altera de in rem ver.vt C.de exercito.actio.l.2. Accur.
k *Versum est.*] scilicet ipsa toga. Vel dic,i.eius æstimationem. nam ipsa toga nec est, nec dolo malo desijt esse in rerum natura,idest,in commercio hominum.
l *Excessit.*]& in alijs casibus etiam necessaria est,ut sup. eod.l.j.§.j.

P*ater.*]CASVS. Si pater pro filia promittat dotem, & conueniat inter ipsam, & maritum, ut eam alat, & patre non præstante alimenta,maritus vxori suæ tradiderit vt se alat,& uestiat,an de in rem uerso teneatur,quæritur? & dicitur quòd sic. Hunc casum ponit lex ultima.

¶ *Seruus.*] Si seruus eius,qui reipub.causa abfuit, seruo alicuius pupilli crediderit, tutore subscribente instrumento contractus, & in se transtulit obligationem,an pupillus teneatur de in rem uerso,quæritur? Et respon.quod

1† Pl.lib.2.

2† Fl. desf. & alias, lib. 5.

3† Fl. quo agatur.

4† Fl. Dubi patris res versa.

5† Fl. nõ quo funeraretur.

6† Fl. funerabatur.

7† Fl. esse.

fic, quia translatio obligationis facta in tutorem, non fuit facta animo nouandi. Vi.

a *Non præstante.*] s alimenta, vt conuenerat. Acc.

b *Actionem.*] in patrem, ut hic, & ῑ. eod. l. si & ῑ. eo. ꝙ si seruus. §. proinde si seruus. Accur.

c *Translata.*] sed non nouata. alioquin non daretur de in rem verso. sic & ponitur sup. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. in fine.

d *Cum pecunia.*] sic & ῑ tit. 1. l. 3. g. rū. & C. quando ex fac. tut. l. si in rem.

1† Fi. pupil. e *Filiamfamilias. Inter omnes.*] maritum & uxorem & patrem simile pactum, ut ῑ. eo. l. pater & ῑ. de excep. doli. pater 1. rū. Accur.

f *Credita*] id est com miserat sibi maritus tractare res suas familiares.

g *Mulieris retinet.*] ad hanc respon. non, vt supra de condict. indebi. si non sortem. § si centum. & etiam non retinet interim pro parte, ut C. commoda. l. fi. mali.

h *Utilem*] id est, efficacem, sed ad id non respon. an res possint retineri. Sed dic, quod non, ut C. commo. l. sub prætextu.

filiam aleret non præstante a patre, filia a uiro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. Respondi si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset, 1† dandam in rem verso utilem actionem. b

Promissio tutoris non tollit actionem de in rem verso contra pupillum. h. d. Bart.

¶ Seruus absentis reipublicæ causa, pupilli seruis pecunia credit, subscribente tutore stipulatione in personam tutoris translata. c Quæsitum est, an aduersus pupillum competat actio? Respondi, si cum in rem pupilli daretur, id in rem eius versum est, & quo magis actus seruorum confirmaretur, tutor spopondit, posse nihilominus dici, de in rem verso cum pupillo d actionem fore.

Idem lib. 5. Digestorum.

LEX XXI.

Filiamfamilias duxit quis 2† vxorem, patre dote promittente, & conuenit inter omnes e personas, uti eam pater, aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos nummos dedit, cum iuste putaret patrem eius ministraturum tantum salarium, quantum dare filiæ suæ instituerat, eos nummos illa in vsus necessarios sibi & in seruos, quos secum habebat, consumpsit, aliqua ntulum 3† etiam eam ei res fa miliaris credita f esset, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit. deinde prius, quam pater salarium expleret, moritur filia. pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet. g Quæro, an de in rem uerso aduersus patrem actio competat? Respondit, si ab ea id, quod creditum est, erogatū esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset, 4† dandam de in rem verso utilem h actionem.

TITVLVS IIII.

De iussu.

Vlpian. lib. 29. ad edict.

LEX PRIMA.

Meritò ex iussu domini vel patris, 5† in solidū aduersus eum iudicium datur, nam quodammodo cum eo contrahitur, qui iubet.

¶ Iussum * autem accipiendum est, siue testato k quis, siue per epistolam, siue uerbis, l aut per nuncium, siue specialiter in uno contractu iusserit, siue generaliter. & ideo si sic contestatus sit, Quod voles cum Sticho seruo meo negotiū gere 6† periculo meo, vs ad omnia iussisse, nisi certa lex m aliquid 7† prohibeat.

¶ Sed ego quæro, an reuocare hoc iussū anteꝗ credat, possit? Et puto posse, quéadmodū n

¶ *Si pupillus.*] Si pupillo iubente ꝯhatur cū seruo, nō obligatur ꝙ iussu, nisi authoritas tutoris interuenit. hoc in prima. Sed si si is ꝗ habet vsumfr. in seruo, iubeat, nūq d. tenei ꝯhenti ꝙ iussu? Dr ꝙ sic. hoc in secū da. Idem est in eo, qui bona fide seruit. & hoc in tertia

¶ *Secundo.*] Si iussu curatoris prodigi, &c. cum seruo eorum con trahatur, an teneatur? Et dr ꝙ sic. & hoc in prima. An idē sit in ꝓ curatore vero? Et dr, ꝙ sic. & hoc in s. ſa. an hoc sit verū in procuratore falso? Et dr ꝙ non, sed ipse ꝓcurator tenetur. & hoc in tertia Viuia.

i *Qui iubet.*] sic & ῑ. ti. l. 1. a. t. eo. in fi. & accipe hoc siue iussus dirigatur ad seruum, siue ad ꝯhentes? Iōq; si dñs seruo liberam administrationē concessit, tenetur ꝙ iussu. nā qualitercunq; dñs vel ratihabitione, uel subscriptione uoluntatem circa cōtractus accōmodet, tenei ꝙ iussu insolidum, ut ex verbis huius legis apparet, si tū iussus, fuit in re peculiari: at vbi in re dñica, si dirigatur iussus ad ꝯhenté cū seruo, * hēc locum actio mandati, vt C. man. si tibi. sicq; dixit P. vnam non posse ꝯcurrere cum alia, sed Io. dicit qūq; ꝯcurrere, ut cum iussus ad ꝯhentem dirigit in re peculiari uel dñica, quandoque non concurrere vt cum ad seruum dirigitur Acc.

K *Testato*] i. coram testib. inter præsentes.

l *Siue verbis.*] inter ꝓsentes. siue testibus. hc ῑ. man. l. 1.

m *Certa lex.*] i. pactum in contractu postea appositum, vel propriè pone in donatione, si seruus donet, ex qua non agitur quod iussu, ut sup. de pact. l. contra iuris. § si filius.

n *Quemadmodum*] ex hoc potest perpendi differentiam esse inter iussum & mandatum, nam si est simile, ut hic, ergo non idem, cum nihil sit id, cui idipsum simile est. Ité ex eo, quod subiicit. sed & si mandauerit, &c & ex eo, ꝙ est C. quod cum eo. l. etiam. & l. si mandator. & patet cuilibet, quia iussus importat necessitatem, ut insti. de Attil. tu. §. pe. Et no Prouerbium. Rogatio dñi, præceptū est, * sed mandatum spontaneam obsequij præstationem, secundū Io. Item in eo, quod hic dicit de certioratione, est arg. contra infra de ma. vin. l. 4. § 8. & de acquir. hæred l. si quis. §. pater

QVOD IVSSV.

¶ *Quia supra, de peculio, & de in rem verso diximus, ponit quod iussu, ut supra, de pecul. 1. § est autem.*] *Multo plura Cuiac. in paratil. scribit. vbi docet, Quod iussu sine de iussu in solidum dari, eadem ratione qua exercitoria, & institoria: ibique recenset alias, quæ non dantur in solidum.*

1† Fi. de eo s. pat.

Merito] CASVS. Si iussu tuo seruus contrahat, obligaris insolidum quod iussu, quia tecum quodammodo contractum uidetur. hoc in prima. & non refert, iusseris per nuncium, uel per epistolam, vel specialiter, uel generaliter. vnde si dicat dominus quod velit, quod contrahat cum seruo suo, sufficit, nisi aliud postea conueniat. hoc in secunda. Sed an re integra dominus possit reuocare iussum? Dicitur quod sic, sicut est in mandato. hoc in tertia.

1† Fl. aliquā tum & cum res familiaris credita esset.

¶ *Sed.*] Si pater vel dominus vt filij uel serui contrahāt mandauerint, tenentur quod iussu. Item si pater vel dñs subscripsit chirographo serui uel filij, tenei ꝙ iussu. hoc in secunda. Sed quæritur, si pater uel dñs fideiusserint pro seruo vel filio, an teneantur? Dicitur ꝙ non, qa fideiuben

4† Fl. pupill.

5† Flos. de eo, vel patris.

* *Iussum in neutro ag. sus sus uero alijs in masculino. & no ꝙ in quibusdam differt ab antiquitate. iussus in negotiū præcedere debet, authoritas ut ro etiam præst. ꝙ negotio interponi potest. l. 25. §. iussū. de acq. hær. l. 85. de leg. 1. §. tutor. inst. de aut. tut.*

* Actio ꝙ iussu an cū alia concurrat. de eius efficacia. vi. in tract. in uer. actio. ru. Quàm mino ris. ver. Q. i. iussu. & de actione mandati de qua hic in gl. vi. vbi sup. verb. actio mandati.

6† Fl. gerere.

7† Al. aliud.

* Dñs rogās præcipit. vi Pati. de put. de lino. ver. sindic. ar. tur. nu. 18

pater. Sed certe hoc dicitur hic, ut per hoc magis appareat aliquis transgressor mandati. nam & sine ea certioratione quod factum est, non tenet, nisi in iudicio, C. de satisda. l. vna.

si mandasset, a postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me b certiorasset.

¶ Sed & si mandauerit pater, dominusve, videtur iussisse.

¶ Sed & si serui chirographo subscripserit dominus, tenetur c quod iussu. Quid ergo si fideiusserit pro seruo? Ait Macellus non teneri quod iussu. quasi extraneus enim interuenit. neque hoc dicit ideo, quod teneatur ex causa fideiussionis, d sed quia aliud est fideiubere, aliud 1† iubere. Denique idem scribit, & si inutiliter fideiusserit, tamen cum non obligari quasi iusserit. quæ sententia verior est.

¶ Si ratum habuerit e quis, quod seruus eius gessit, uel filius, Quod iussu, actio in eum 2† datur.

¶ Si pupillus dominus f iusserit, utique non tenebitur, nisi tutore authore iusserit.

¶ Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius cui bona fide seruit: Marcellus putat, Quod iussu, dandã in eos actionem, quam sententiam & ego probo.

¶ Si curatore adolescentis vel furiosi, uel prodigi iubente, cum seruo contractum sit, putat Labeo dandam, Quod iussu, actionem in eos, quorum seruus fuerit. Idem est 3† & in vero procuratore. g Sed si procurator verus non sit, in ipsum h potius dandam actionem idem Labeo ait.

a *Mandasset.*] alicui libero.

b *Me.*] cum illo libero contrahente, ut C. de satisd. l. j.

c *Tenetur quod iussu.*] qui ergo subscribit, consentit. * sic infra de pig. fideiussor. §. pater. Sed argu. contra s. de pigno. act. l. Caius. & infra de rescin. vend. l. Titius. Sed ibi errando subscripsit. Et sic est arg. hic, quod Canonici subscribentes, consentire videantur. Item quid si permiseris seruo rem peculiarem dare pignori, an teneatur, quod iussu.

* Subscribens an consentiat. vide in vend. tra. in ver. subscribens. per totum.

d *Ex causa fideiussionis.*] ex ea cã bene tenetur, ut hic, & j. ti. j. l. si domina, & sup. de insti. in eum. §. tabernæ. Item no. fide iubentem non uideri consentire. Sed s. C. de eui. l. exceptionem. in fi. Solu. ibi ut confirmando & approbando, hic ut extraneus, ut hic dicit, præterea. & ideo ibi repellitur a vendicando, quia quem de euic. tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, ut inf. de euict. vendicantẽ. Item no. quod si quis seruus uel filius pro domino uel pro patre fideiubeat, dominus & pater quasi iusserit, potest quod iussu conueniri, ut j. de fideiuss. l. si dubitet. §. sed an. Accur.

1† Flo. dest, fideiubere aliud.

2† Fl. in eos.

e *Si ratum habuerit.*] scilicet tanquam pater vel dominus, alias non, ut j. l. proxi. in fine. Et. no. hic quod ratihabitio mandato comparatur, * vt hic, & infra de regulis iuris. l. hoc iure. §. j. & C. ad Maced. l. fina. nisi in casib. quos dic ut supra ... de insa. l. quid ergo. s. respon. non tamen agitur manda. ut supra de neg. gest. l. si pupilli. §. itẽ quæritur nisi in casu isto vbi agitur quod iussu. sed videtur quod hæc ratihabitio non faciat insolidum teneri, ut supra de nego. gest. l. si pupilli. § sed & ego. quæ est contra. solu. ibi contractum, uel quasi ab alio extran. o factũ habuit ratum, hic a seruo. Item contra ad idem infra de adimen. tut. Lucius Casum. sed ibi non agnouit pater, sed consensit, ut alias consentit filio agenti, non tamen ideo se obligat, ut C de bo. quæ lib. l. fi. §. j. hic autem ut se obligat, &c. Item contra s tit. j. si ses. §. quod seruus Sol. ut ibi. Accursius.

3† Flo. dest, est.

* Materiã vi. in c. ratihabitionem. de regu. iu. in 6.

f *Si pupillus dominus.*] idest pupillus, qui est dominus & facit supra de institor. l. verum. & de tribu. l. 3. § finali. Accursius.

g *Idem est & in vero procuratore.*] & facit supra de institor. l. quicunque. § fi. & l fi. & j. l. proxi. i. respon.

h *In ipsum.*] mandati, j l proxi. in fi.

S*I tutoris*.] CASVS. Si tutor iubet vt cum seruo pupilli aliquis contrahat, & in utilitatem pupilli creditũ fuerit, tenebitur pupillus quod iussu. hoc in prima. idem in ancilla & filia.

Ex iussu tutoris datur qđ iussu contra pupillum. Pau. de Cast.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX II.

SI tutoris iussu seruo pupilli creditum sit, puto si ex vtilitate pupilli creditum sit, in pupillum esse dandam i actionem, quod iussit tutor.

¶ Si iussu domini, ancillæ, vel iussu patris, filiæ creditum sit, danda est in eos, Quod iussu, actio. K

¶ Si iussu meo l cum alieno seruo contractum fuerit, cumque postea redemero, Quod iussu, actione 4† non tenebor, ne actio, quæ ab initio inutilis fuerat, euentu confirmetur.

Vlpianus li. 1. responsorũ.

LEX III.

DOminum, qui iussit semissibus vsuris seruo suo mutuam pecuniam credi, hactenus teneri, quatenus iussit, nec pignoris obligationẽ locum habere in his prædijs, quæ seruus non ex voluntate domini obligauit. m

Idem lib. 10. ad edictum.

LEX IIII.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, cum seruo ciuitatis negotiũ cõtractũ n sit, Pompo-

¶ *Si iussu.*] Si iubeat aliquis vt cum alieno seruo contrahat, cum iussus sit inutilis, non tenebitur quod iussu Sed quid si seruus postea sit factus suus, quia cum redemerit, an conualescat actio qđ iussu, quæ ab initio non tenuit? Dicitur qđ non. hoc in tertia. Viuianus.

i *Esse dandam.*] facit s. l. proxi. in fin. & s. tit. j. l. pater. §. Accursius.

K *Actio*] ut s. de pecul. l & ancillarum. circa prin.

l *Si iussu meo actione.*] idest hac actione, quod iussu, nomine illius contractus, quem fecit iussu meo, sed mandati tenetur, cum tam dominus, quam quilibet alius pro seruo se obligare possit mandãdo & fideiubendo, vt infra titu. j. si domina. & infra de actio. empt. si seruus. §. fina. & facit ad hunc. §. infra de suspect. tut. l. 3. §. qđ si quid amisit. & supra de noxa. in delictis. §. si extraneus. Accur.

4† Flo. dest, actione.

D*ominum.*] CASVS. Si dominus iubeat ut seruo mutuetur sub vsuris semissibus, tenebitur dominus quatenus iussit, & non in plus. hoc in prima. Sed quid si seruus contra domini uoluntatem prædia domini obligat, nunquid tenet pignoris obligatio? Dr̃ quod non. hoc in secunda. Viuian.

m *Obligauit.*] sed certe imo eo ipso quod permisit pecuniam credi, & pignus retineri potest, ut C. ad Macedo si permittente. quæ est contra. Solu. ibi vtrumque permisit, & pecuniam accipi, & pignus dari. vel distingue : cum præcipit pater vel dominus dari pecuniam filiofam. vel seruo, vel etiam extraneo, an sit datum pignus, & tunc si sciat esse datum, confirmet, ut ibi, & infra quibus modis pigno. ta. contra. l. si gratuitam § respon. si ignorat, & non confirmat, ut hic, an postea datum fuit, & tunc nõ teneat. nisi & de hoc specialiter mandet, ut d. l. si gratuitam. in fi. Accursius.

1 No. huius glo. di. secundum Bal. & vide quod no. in l. si gratuitum. alle. infra in gl. nostra. Bol.

S*I iussu.*] CASVS. Si potestas Bon. iubeat vt cum seruo ciuitatis contrahatur, an teneatur quod iussu? dicitur quod sic. Viuianus.

n *Contractum.*] non in utilitatem ciuitatis, alias ciuitas tenetur, ut supra l. secunda, in princi. & ipse durante officio, quid postea? Respon. ut no. infra de admi. re. ad ciuit. part. l. 2. § in cum.

Posse.]

a *Posse.*] & facit supra eod. l. j §. fina.

S *I dominus.*] CASVS. Si dominus accepturus mutuum, iusserit seruo vel nuncio numerari, an teneatur quod iussu? dicitur quod non, quia cum seruo non est contractum, hoc in prima.

¶ *Si unus.*] Si tecum habeam seruum communem, & iussu tuo contrahat, tu solus teneberis. hoc in secunda. Si vero ambo iussimus, quilibet nostrũ tenebitur insolidum, quod iussu, quia similes sumus duob. mandantibus. hoc in tertia.

b *Numerari.*] vt nuncio.

c *Non competit.*] cum sit cũ dño vel pře vere ɔtrũ, ut hic, & C. quod cum eo. l. si ex contractu.

nius scribit, Quod iussu cum eo agi posse.

Quando pater vel dominus erit principaliter contracturus per seipsum, licet iubeat dari seruo vel filio, non agitur quod iussu, sed agitur ac si secum esset contractus celebratus: & si expluribus dominis vnus iubeat, cõtra ipsũ solũ dat̃ hec actio. h. d. P.

d *Solum.*] ut supra tit. J. si in rem.

e *Mandantibus.*] qui tenetur insolidum, sicut & fideiussores plures, ut j. mand. creditor. §. duobus & inst. de fideiuss. §. si plures. sed hodie mandatores & fideiussores pro parte sũs conueniuntur, ut in auth. de duo re. col. 7. vel verius illa Auth. loquit in pluribus reis principaliter pro se obligatis, non in his, qui sunt accessorij insolidum obligationi alterius.

ADDITIO. No. ex hac gl. ꝙ authen. de duob. reis, non hãt locũ nisi in principaliter obligatis, non in obligatione accessoria, q̃ tunc iura antiqua remanẽt incorrecta, & cũ gl. concor. institu. de fidei. §. si plures, secundum Bahic.

Paulus lib. tertio 1† ad Plau.

LEX V.

S I dñs vel pater pecuniam mutuã accepturus, iusserit seruo filiové numerari, b nulla q̃õ est, q̃ n ipsi condici possit: imo hoc 2† casu, Qđ 3† iussu actio non competit. c

¶ Si unus ex seruis dñi iussus sit contrahi cum eo, is solus d tenebitur. sed si duo iusserint, cũ quouis insolidũ agi pt: q̃a similes sunt duob. mãdãtib. e

1† *Fl. & q. ad Plautium.*
2† *Alias in hoc casu.*
3† *Fl. de iussu.*

AD SENATVSCONSVLTVM, &c. *Dictum est supra qualiter ex alterius cõtractu quis tenetur, nunc qualiter etiam ex suo non teneatur, propter Velleiani exceptionem.*] *Vide Cuiac. rationem huius situationis adferentem, in suis paratit. ad hunc tit.*

sum praetor. § si. Item arbitria, ut C. de arb. l. fi. Item alia similia, ut j. de regu. iur. l. 2. sed quædam potest habere, & ideo dicit pleraque, vt in tutelam filiorum, ut in Auth. de hær. ab intesta. §. ex his, coll. 9. Item procurationem parentis, ut supra de procu. l. fœminis. Accur.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XVI.

V *Elleiano senatusconsulto*] CASVS. Cauetur ne mulier intercedat, quia sicut ei interdicitur publicũ officium, eodem modo intercessio, unde si intercedat pro aliquo aio nouandi, ut in se transferat obligationem, liberatur, & in veterẽ debitorẽ creditori restituit vetus actio. Viuia.

a *Velleiano senatusc.*] quod est j. l. proxi. §. cuius senatusc. &c.

b *Ne pro ullo.*] nisi in sex casibus, * vt pro pecunia pro libertate dida, ut C. eo. l. pe. Item pro dote, ut C. e. l. fi. Item si renunciet, ut j. eo. l. si. § pe. Item si accipiat pretium pro intercessione, ut C. e. l. antiqua. Itẽ si decipiat, tenetur, ut j. e. si decipiendi. Item si caueat secundo, ut Co. eo. l. si mulier. Vnde versus, casibus in senis mulier spondendo tenet: Pro libertate, pro dote, renunciet, & si decipiat, pretiũ capiat, caueatque secundo. Item vij. si in rem suam, ut j. eo. sed si cũ. & l. alioqñ. Item & viij. tenetur, vt si successit ei, pro quo intercessit, ut j. eo. quamuis §. plane si mihi. Accur.

c *Adempta sunt.*] ut iudicia, ut sunde iud. l.

* *Velleiani lege Ange. lus Politianus li. 5. epistolarum Epistola 11.]quos ex Ieonsonem 5. de iud. & c. c. de intercess. foemi. notat. & fall. is est M. Silano, & Velleio Tutore cōss. de quo in. Placen. de Ja. ca. 2.*

* *Mulier Velleia. in multis casibus non iuuatur vi. Anton. de Butr. in c. si diligẽti. col. 6. de fo. cõp.*

TITVLVS I.

Ad senatusc. Velleian. *

Per Velleianum mulieribus intercedentibus paratur actio, & in veterem debitorem restituitur seu instituitur actio. h. d. cum seq. in quibus iurisconsultus summauit totũ tit. & ponit hic casus, ĩ quib. hic tit. locum non habet. Bart.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX PRIMA.

V Elleiano senatusconsulto a plenissime cõprehensũ est, ne pro ullo b fœminæ intercederent: Nam sicut moribus ciuilia officia adempta sunt c feminis, & pleraque ipso iure non valent, ita multo magis admittendũ eis fuit id offim, in quo non sola opera, nudumque ministerium earum versaretur, sed et peculium rei familiaris. Æquum aũt visum est ita mulieri d succurri, ut in veterem debitorẽ, aut in eum, q ꝑ se cõstituisset mulierẽ reã, e actio daret. f magis eñ ille, quam creditor mulierem decepit.

Hic ponitur ordo, qualiter deuentum est ad hoc senatusconsul. & eius verba recitãtur: & h. d. Mulieri intercedẽti paratur exceptio pro senatusc. Velleia. cuius verba hic referũtur, h. d. Et no. hic modum & ordinem in consilio. Primo enim fuit ꝓposita quæstio, Scdo cõsulitur sup ea. Tertio fit reformatio, & ita fiunt hodie reformatiões. B.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX II.

E T primo q̃dem tẽporib. diui Augusti, mox deinde Claudij edictis eorum erat interdictũ, ne feminæ pro uiris g suis intercederent, postea factum est senatusc. quo plenissime fœminis oĩbus subuentum est. cuius senatuscons. verba hæc sũt, h Qđ Marc' i

d *Mulieri.*] imo nouandi intercedenti.

e *Ream.*] cum ipsa non obligaretur.

f *Actio daretur.*] ut j. eo l. quis. 4 quoties. & §. 6 cũ essem. Et si creditor sciẽter eã accepit, ut j. eo. q̃dã. Acc.

E *T primo.* CASVS. Iure veteri succurrebat mulieri tñ, si pro marito intersit, post ea, senatusc. Velleiano succurrit ei, siue pro marito, siue pro alio intercessit, & illud senatusc. non est sine commendatione.

¶ *Omnis.*] Siue re, siue uerbis, mulier se obligat. vel si ꝓ aliquo intercedere videtur, sibi succurritur.

¶ *Sed & si mulier.*] Cõuenit me aliquis in iudicio, & mulier quadã se obtulit defensioni meæ, & condemnata est, quæritur an ei subueniatur per senatusconsultum? Dicitur q sic. Vi.

g *Pro viro.*] ideo specialis de uiris fit mentio, quia ab eis facilius amore decipiebãtur, ut j de don. inter vir. & vxor l. j. & ideo hodie hoc casu ipso iure non tenet, qñ pro viro fideiubet, ut in Auth. ut nulli iudi. §. & illud quoque, &c. col. 9. Accur.

h *Sunt.*] subaudi. de eo quod, &c. Accur.

i *Quod Marcus.*] quidã libri hñt quæ, ut dicas verba, quæ, &c.

Alij ut dicas, de eo quod &c. & est interpositio vsque illuc, quod ad fideiuſ. &c. ubi incipiunt verba ſenatuſconſ. ſecundum Hug.

mulier intercedat alio primo contrahente, in eos contractus, ſiue ipſa ſola contrahat pro alio, ut ℸ. eo. quamuis. §. ſi cum eſſem. Accur

a *Quid ad ea re.*] quærendo a ſenatu.

b *Conſuerunt.*] alias conſuluerunt, i. interrogauerunt dicti conſules cæteros ſenatores, ut dictum eſt. Vel dic, ꝙ ipſi conſules dederūt conſiliū, quod ab aliis poſtea eſt firmatum. vel dic, ꝙ conſuluerunt cæteri ſenatores reſpondēdo conſulib. Acc.

Syllanus & Velleius Tutor 1† conſules verba fecerant 2† de obligationibus fœminarū, quæ pro alijs reæ fierent, quid de 3† ea re a fieri placeret, 4† de ea re vniuerſi 5† ita cẽ fuerunt. b 6† Quod ad fideiuſſiones & mutui dationes c pro alijs, pro 7† quib. interceſſerunt fœminæ, pertinet, tametſi antea uidetur ita ius dictum etiam eẽ, ne eo nomine ab his petitio fiat, neve in eas actio detur, d cum eas e virilib. officijs fungi, & eius generis obligationibus obſtringi non ſit æquum, arbitrari ſenatum, f recte atque ordine facturos eos, ad quos de ea re in iure aditum erit, ſi dederint operam, ut in ea re ſenatus voluntas ſeruetur. g

¶ Verba itaque ſenatuſconſulti excutiamus, prius prouidentia ampliſſimi ordinis laudata, h quia * 8† opem tulit mulieribus propter ſexus imbecillitatem multis huiuſmodi caſibus ſuppoſitis i atque ſubiectis. Sed ita demum eis ſubuenit, ſi non callide ſint verſatæ. Hoc. n. diuus Pius & Seuerus reſcripſerunt. Nam deceptis, non decipientibus opitulatur. k 9† Extat egregium 10† Veri & Antonini tale reſcriptū ἐξαπατώσαις ταῖς γυναιξὶν οὐ βοηθεῖ τῆς βουλῆς δόγμα idest, Decipientibus mulieribus dogma ſenatuſconſulti non auxiliatur. Infirmitas enim fœminarum, non calliditas auxilium ſumit. 11†.

Verbum intercedere, comprehendit omnem obligationem omnino, quam mulier pro alio ſuſcipit. Bart.

¶ Omnis omnino obligatio ſenatuſconſulto Velleiano cõprehenditur, ſiue verbis, l ſiue re, ſiue quocumque alio contractu interceſſerint. m

¶ Sed & ſi mulier defenſor 12† alicuius extiterit, procul dubio intercedit. Suſcipit enim in ſe alienam n obligationem: quippe cum ex hac re ſubeat condemnationem. o Proinde neque maritum, neq; filium, neque patrem p permittitur mulieri defendere.

In hac l. cum duabus ſeq. ponuntur tres caſus, in quibus ceſſat ſenatuſconſultum Velleia. Bar.

Paulus lib. 30 ad edictum.

L E X III.

Sed ſi eum defendat, qui damnatus regreſſum ad eam habeat, ueluti cum venditorem hæreditatis ſibi venditæ, vel fideiuſſorem ſuum defendit, intercedere non videtur. q

Mulier intercedendo Velleiano iuuatur, ſi creditor interceſſionem ſciuerit, ſecus ſi ignorauerit. Item mulier ſoluens uel donans non iuuatur. h. d. quam l. not. quia limitat multum verba ſenatuſc. Bar.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X IIII.

Sed ſi ego cum muliere ab initio contraxerim, cum ignorarem, r cui ſ hoc 13† factum vellet, non dubito ſenatuſconſultum ceſſare. & ita diuus Pius, & Imperator noſter * reſcripſerunt. Proinde ſi dum vult Titio donatum, 14† accepit a me mutuam pecuniā, & eam Titio donauit, ſenatuſconſultum ceſſabit.

¶ Sed & ſi tibi donatura, creditori tuo nummos numerauit, non intercedit. Senatus enim obligatæ t mulieri ſuccurrere voluit, non donanti. hoc ideo quia facilius ſe mulier obligat, quam alicui donat. u

Mulier rẽ ſuam agẽs, Velleiano non iuuatur. h. d. Bar.

Caius lib. 9. ad edi. prouinc.

L E X V.

Nec intereſt, pecuniam ſoluendi cã numeret, x an quamlibet ſuã rem in ſolutū det. Nam etſi vendiderit y

c *Dationes*] cum ipſa accipit, quod alius accepturus erat.

d *Detur.*] ſcilicet qũ pro maritis intercedunt, ut in princ. huius legis.

e *Cum eas.*] ad ſequentia. Accur.

f *Arbitrari ſenatum*] ſciendum eſt, ſubaudi. Acc.

g *Seruetur.*] circa oẽs mulieres, ut infra eo. l. j. i. reſpon Accur.

h *Laudata.*] argu. pro allegantibus, ut ſup. de orig. iu l 1.

i *Suppoſitis.*] ſcilicet mulieribus. Vel dic, ſenatoribus, qui quotidie propter mulieres intercedentes inquietantur, ut arg. C. qui po. in pign. ha. l. ſi. 1. reſpon.

k *Opitulatur.*] ſcilicet ſenatuſconſul. ut hic & infra eod. ſi decipienti. & C. eod. ſi ſine. in ſi. & ad idem. C. ſi mi. ſe. ma. di. l. 2. & 3. & infra de diſtra. pig l. mulier. & ſupra eod. l. 1. in fi. & infra de regu. iur. in eo §. fina. & no quod ſolo uno caſu videtur decipere, hoc eſt quando ipſa ſcit ſe non teneri & creditor ignorat, ut infra eo. ſi decipiendi. alias ſiue ipſa ignoret, & creditor ſcit ſiue ambo ignorent. ut infra vir vxori. ſiue ambo ſciant, ſubuenitur ei. nec obſt. hoc vltimo caſu quia ſciuit, quaſi idem videatur decipere creditorem, quia nõ videtur deceptus? qui ſciuit, ut infra de act. emp. l 3 in fine. A ett.

l *Verbis.*] vel dicas hos contractus ab alio factos, ſed mulierem intercedere, vel dicas ipſam eos fecisse pro alio, ut in fra eodem quamuis. § ſi cum eſſem. Accurſius.

m *Interceſſerint*] ſiue

n *Alienam.*] ergo animo nouandi interceſſit.

o *Condemnationem.*] ergo ſe obtulit, ut ſupra de procu. ſi. Plautius. alias repellitur quia fœmina, non quia intercedat.

p *Neque patrem.*] niſi in caſu, ut ſ. de proc. l. fœminis. & in alio, vt inf. de libe. cau l. 3. Accur.

q Sed ſi eum.] CASVS. Ego hereditatem vendidi mulieri, ſi creditores hæreditatis me conueniant, & ipſa me defendat, ei non ſuccurritur, cum ſi condemnatus fuero, regreſſum habeam contra ipſam. Viuia.

q *Non videtur.*] vt ℸ eo. l. aliqñ. & l. ſi pro aliquo & C eo. l. 3. & ſ qui ſatiſd. cogan. de die §. j. Accur.

r Sed ſi ego. *Cum ignorarem*]. ſubaudi maxime. nam idem ſi ſcirem, ut C. eod ſi ſciens. & facit ℸ. eo. ſi mulier tanquam. & l. bona fide. Accur.

ſ *Cui.*] i. pro quo ami co ſuo. Acc.

t *Obligatæ.*] ſcilicet pro alio.

u *Donat.*] eſt enim genus mulierum auariſſimum in donando, ut hic, & C. de donat. ante nupt. l ſi a ſponſo §. ꝙ ſi ſponſa. & ℸ de dona. inter vir. & vxo. ſi ſtipulata in ſi. Idẽ & in maribus, ut ℸ de prob l. cum de indebito. & inſt. de do. § j ibi, magis habetur, &c. niſi ſit ibi effectio paterna, ut C. de natu. lib. l. ſi. & de bo. quæ lib. l. ſecunda. Vel coniugalis, ut ℸ. de dona. inter vir & vxo. l. prima, uel ſanguinis, ut ℸ. de re & ra. diſtra. l. prima. §. j Vel ſcholaris in magiſtrũ, ut ℸ de admin tut. cum plures. § primo. Vel meretricalis? ut ℸ. de do. l. affectiones. Vel niſi ille diues qui debet multum donare vt in Authen. de non aſſ §. ſi minus. collatio 2.

x Nec intereſt Numeret.] vt ſ. l. 1. proxi § fin. & ℸ. eod. quamuis. §. plane ſi mulier

y *Vendiderit.*] ut C. eod. ſenatuſc. in ſi.

1† *Alias, auctor, alias omnino deeſt.*
2† *Flo. fecerunt.*
3† *Q. D. F. P. F. P. D. E. R. V. I. C. vide Baptiſtam Egnatium c. 3. Racemationum.*
4† *Fl. oportet.*
5† *Flo. deeſt, vniuerſi.*
6† *Flo. conſuluerunt.*
7† *Flo. deeſt, pro.*
* *Iſte tex. eſt no. ſecundum Bald. ad hoc, ꝙ exceptione Velleiani poſſunt opponi & und. cum etiã ſine petitione ipſius petitũ, ſed addito, ꝙ exceptio huiuſmodi competit & fideiuſſori. Bal.*
8† *Alias, in re opitulantur.*
9† *Fl. quia.*
10† *l & eſt græcũ Seueri et Antonini reſcriptũ τῆς ἐξαπατώσαις γυναιξὶν τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βουλῆς οὐ βοηθεῖ. idest decipientib. mulierib. ſenatuſconſultũ auxilio nõ eſt.*
11† *Fl. dormientibus, non currentibus.*
12† *Al. ac. et ſi lib. in.*
t *No. glo. qualiter genus mulierum eſt auariſſimum & gl. et in hoc eſt no. q. ponit limitationes ad reg. illam, videlicet ꝙ nemo præſumitur donare. fallit in caſib. enumeratis in glo.*
13† *Flo has. Hic intelligit de Alex. Seuero cuius Vlp. fuit aſſiliarius & magiſter fuit.*
14† *alias, donauit.*

a *Alium.*] animo donandi, vt supra proxi. dixit.
b *Esse.*] vt repetat ab eo co, cui soluit, repetat tñ ab eo, quo soluit, si donatio si valet, quia viro, aliàs nec ab ipso.

S *I fideiussores.*] CASVS. Filius alicuius mulieris cum abesset, & conueniretur ipsum defendi. mulier mãdauit duobus, vt pro eo fideiuberẽt, an fideiussoribus succurrat, q̃ritur? Et dic sic quia mandauit mulier fideiussorib. hoc, quando actor sciuit mulierẽ mandasse, Casus si ignorauit, An autẽ fideiussores, si velint hẽre regressum ꝯ mulierẽ mandantẽ, & ipsa excipiat, possint replicare? Et ꝙ non, quia non possunt ignorare mulierem mandasse. habebunt autem ac. neg. gesto. contra defensorem, cum facto eorum liberetur, & defensor filiũ conueniat. h. d. cũ l. seq. Viuianus.

rem suam: siue pretium acceptum pro alio soluit, siue emptorem delegauit creditori alieno: a non puto senatusconsulto locum esse.

Mulier si fideiubet, vel alium fideiubere mandat, iuuatur Velleia. si recipiens hoc sciuerit. h. d. cum l. seq. quanquam. Bart.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX VI.

S I fideiussores c pro defensore absentis filij 1 † mandato matris eius intercesserint, quæritur, an etiam his senatusconsulto subueniatur? Et ait Papinianus lib. 9. 2 † quæstionum: exceptione eos visuros: d nec multum facere qd pro defensore fideiusserunt: cum contemplatione e mandati matris interuenerint. Plane, inquit, si is qui accepit eos fideiussores, matrem eis mandasse ignorauit, f exceptionẽ g senatusconsulti replicatione doli repellendã esse. 3 †

1 † *Duo filij ex mandato.*
c *Si fi eiuss res.*] apud actorem scientem ex mandato matris eos intercedere iudicatum solui. Accursius.
2 † *Aliàs, li. 8*
d *Visuros.*] vt hic, & infra eo. l. quamuis. §. interdum. ibi, sed & si is, &c. & l. si. §. si mulier ne ipsa. & C. eo. l. mulierem.
e *Contemplatione.*] vnde pro ea intercessisse videtur: vt s. de neg. gest. si pupilli. s. respon. & §. sed si ego.
3 † *Fl. doli, esse.*
f *Ignorauit.*] parcitur ignoranti, ~ non scienti: vt hic, & inf. mandati, si fideiussor. & C. de euic. si fundum.
* Ignoranti quãq; parcit vi. in indi. trac. i versi. ignorã. vel ignoranti.
g *Exceptionem sena. usc.*] quam fideiussores opponunt: vt supra l. prox. in fine.
h

Q *Vanquam Exceptionis.*] Velleiani vt supra l. proxi. in fine.
i *Non poterit.*] vt dicat se ignorare mulierem mandasse. Et sic not. ꝙ non licet alicui in proprio facto errare: * vt hic & infra locati, item quæritur. §. si falso. & l. sed addes. §. 1. & inf. de acquir. hæredum falsum. sicut nec in rerum suarum qualitate: vt C. de rescind. vend. l. quisquis maior. sed in alieno licet errare: vt inf. eo. l. antep. & sal. proxi. in fi. & inf pro suo. l. fi. & ff. de iur. & fac. igno. l. 3.
* Errare ꝙ pro facto si licet. vi. in indi trac. in ver. error. versi. facti alicuius.
k *Actionem.*] scilicet fideiussoribus Sed quare non mandati contra eum agunt: vt inf. mand. si pro te? Respon. non fideiusserunt eo præsente, Vel dic, etiam si præsente, non tamen videtur mandare cum illud obtineat, quod videtur mandare, quando in rem præsentis fideiubet. primum verius est, nam hic bene fideiusserunt in rem præsentis, vt quia iudicatum solui promiserat, vel se obtulerat: vt sup. de pro. ut. l. Plautius, aliàs nec hac actione teneretur: vt ff. de neg. gest. item si cum. § fi. Item hic gestor recuperabit per eandem actionem neg. gest. à filio absente: vt inf. iu. l. solicam tamen. §. in hac. & facit ad hoc responsum infra mand. si fideiussor. §. fi. & sup. si cer. peta. si & me, & sup. de neg gest. quæ vtiliter. in fine legis.
l *Mandati causa.*] i. obligatio mandati, qua tenetur mulier, fit irrita per senatuscon. & ita hec est ratio quare non teneatur mulier, quia tenetur defensor. & est alia, vt subijcit, quare teneatur defensor.
m *Senatuscon.*] quam opponunt fideiussores.
n *Liberatur.*] debi. for. Accursius.

Q *Vamuis.*] CASVS. Si mulier pro alio pignus obligato ei succurritur. si autem creditrix, & pignus restituat, ei non succurritur.
¶ *Si mulier.*] Si tutori distraheñti fundum pupilli mater ei indemnitatem promisit: non subuenitur, quia fideiubere non videtur.
¶ *Interdum.*] Mulier pro me intercessit apud Titium, & ei debitorem suum delegauit. Dicitur ꝙ habet repetitionẽ, vt debitor eius liberetur, & sibi restituatur, ac si soluisset pecuniam indebitam: si autem delegauit mulieris debitor non erat, & conueniatur, habet excep.
4 † *Fl. posita*
¶ *Plane.*] Mulier intercedere volebat, sed non intercessit, sed delegauit debitorem suum, non ei subuenitur, neque delegato, quia si donandi animo creditori alicuius numerasset, s. natuscon. iuuaretur ad repetẽdum: si autem eum delegauit, qui debitor non erat, conuentus ille habebit excep.
5 † *Fl. nõ pot ignorantiam.*
¶ *Quamuis.*] Clarum est, quia supra habitum est, addit tamen hoc, licet sit debitor liberatus per acceptionem eo minus in ipsum restituetur obligatio. *Accursius.*
¶ *Si conuenerit.*] Interme, & debitorem meum conuenit, vt pro se expromissorẽ daret, ita simpliciter & accepto ei tulit. si postea mulierem dederit, quæ intercedat, nihilominus conueniam eum, vt reponat se in pristinam obligationem.
6 † *Aliàs, redibitorem.*

Papinia. li. 9. quæstionum.

LEX VII.

Q Vanquam igitur fideiussor doli replicatione opposita 4 † defensionem exceptionis h amittit, nullam tamen replicationem aduersus mulierem habebit, quia non poterit i 5 † facti ignorantiam prætendere. Sed non erit iniquum, dari negotiorum gestorum actionem k in defensorem, quia mandati causa l per senatusconsultum m constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur. n

Liberatio pignoris non est intercessio. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX VIII.

Q Vamuis pignoris datio intercessionem faciat, o tamen Iulianus lib. 12. digest. scribit redditionem 6 † pignoris (si creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit) non esse intercessionem. p

¶ *Marcellus.*] Mulier fideiussit pro Titio, postea ego mulierem liberaui accep. an mihi nihilominus detur actio contra Titium? Dicitur quod sic. Si autem mulier soluerit & postea repetere non possit solutum: certè principalis debitor liberatur. Sed pone tibi, sed cum, mulier fideiussit pro Titio in tali casu quod si soluisset, non posset repetere, creditor accepto tulit huic mulieri, quæritur, an reus releuetur? & respon. ꝙ sic.
¶ *Quamquam.*] Eramus duo rei credẽdi, Titius, s. & ego, mulier fideiussit apud me tantum pro reo, quæritur an Titio sit restituenda actio cõtra debitorem principalem sicut mihi? Et dicitur ꝙ solum mihi, & non Titio.
¶ *Si mulier.*] Titius creditor habuit Mæuium debitorem, B. ita fideiussit pro Mæuio apud Titium. postea Titius extitit huic Bertæ hæres, an nihilominus possit agere vt sibi restituatur act. in Mæuiu? Et dicitur ꝙ sic, ratio est in tex. Item nec hoc debitum computaretur in Falcidiam. Sed pone, ꝙ mulier successit debitori, pro quo fideiusserat, an in eam detur actio? Dicitur ꝙ sic, l. actio restitutoria, vel directa, quæ dabatur contra debitorem.
¶ *Si cum essem.*] Subieci mulierem, quæ à te accepit mutuam pecuniam, cum ego vellem accipere, postea intercessit, mulieri succurritur, non tibi, contra me datur restitutoria, sed perinde obligor, & eodem genere obligationis, quo ipsa. vnde potius institoria, quam restitutoria competit. Cætera sunt plana vsque ad l. aliquando in §. de pignoribus. Viuianus.
o *Faciat.*] vt quando mulier rem suam obligat pro alio, vt hic, & C. eo. l. senatuscon. § 1. & l. si. fine. §. 1.
p *Intercessionem.*] imò est gratificatio quædam, & ideo valet, vt supra eo. sed si ego. § fi. & C. eo. l. etiam. & l. iubemus. Accursius.

a *Sed dicendum est occupantis.*] scilicet in ultimo casu quando petiit vtroque-aliàs durum uidetur sed fortè toleratur etiam si prius ille agit, cuius res periit, ut sup. eo. l. i. §. fi. Accur.

b *Iniquum est.*] ut hic, & infra, de reg. iur. l. bona fides. & de uerb. oblig. qui bis idem. & ℸ. de adim. lega. l. 3. §. si quis Titio. sed arg. contra, ℸ. eo. l. si duobus.

Si res]CASVS. Si seruus mutuatus pec. domino non necessarias res comparauit, eatenus dominus tenetur, quatenus in facto pretium est seruorum. cum, si necessarias emisset, insolidum debet teneri: nec refert his casibus habuit dominus ratum contractum, siue nõ, quo minus teneatur de in rem uerso.

¶*Quod seruus.*] Si seruus dño aliquid emit, aut uoluntate ei[9] aut nolente dño, sed cu post ratum haben te: an nec eo uolente, neque ratum habente. Primo casu tenetur dominus, qđ iussu. Secundo de in rẽ uerso. Tertio de peculio.

¶*Placet.*] Non solũ si seruus pecuniã immediatè in rem domini uertit: sed si primò in res peculiares: deinde in rem domini: tenebitur dominus de in rem uerso quod uerum est, cum seruus gerit rem domini, & locupletiorem eum fecit nummis peculiaribus. Sed quid si dominus, postquã uersa est in causam peculiarem, adimat seruo peculium, vel eum uendat cum pecu. nunquid tenetur dominus de in rẽ verso? dicitur quod non: quia, si hoc verum esset, quandocunque dominus locupletior esset factus, dominus deberet teneri de in rem uerso, quod esset falsum. vnde si seruus donet domino rem peculiarem, actio de in rem uerso cessabit. si uero mutuum accepit, hoc animo ut verteret in rem domini, & huius propositi creditor pecuniam domino dederit, neque noluit eum sibi obligare: de in rem uerso actio est. Viuianus.

1 ¶ Fl. utrif. que.

2 ¶ Flor. dest. dic. 3.

3 ¶ Flor. emit.

Caius li. 9. ad edic. prouin.

LEX IIII.

SEd dicendum est occupantis a meliorem conditionem esse debere. nam utrinque 1† condemnari dñm de in rem verso, iniquum est. b

In rebus non necessarijs verum pretium; in necessarijs pretium conuentum inspicitur. Bart.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

LEX V.

SI res domino non necessarias emerit seruus quasi domino necessarias, veluti seruos, eatenus uideri in rem eius uersum, Pompo. lib. 5. 2† scribit, quatenus seruorum verum pretium c faciat: cum si necessarias emisset: insolidũ d quanti venissent, e teneretur. ¶Idem ait, siue ratum habeat serui contractum dominus, si ue non: de in rem uerso esse actionem. f

¶Quod seruus dño emit: si quidem uoluntate h eius emit, potest, Quod iussu, i agi. Si uerò non ex uoluntate: siquidem dñs ratum habuerit, vel alioquin rem necessariã, vel utilem domino emerit: 3† de in rẽ uerso actio erit. K Si uero nihil eorum est, de peculio erit actio.

Diuiditur in duas partes. Primò quando seruus gessit ab initio negotium peculiare. Secundò quando ab initio gessit negotia domini. Secunda incipit in l. & ideo, ver. illud planè. & breuiter h. d. Si seruus ab initio peculiare negotium gerit, actio de in rem uerso locum habet, si seruus in rem domini uertat animo dominum obligandi. secus si facto domini, uel alterius, seu facto serui, non animo dominum obligandi. sed si ab initio gerit negotium dominicum: quocumque modo in rem domini uertatur, hæc actio habet locum. Bart.

¶Placet non solum eam pecuniam in rem verti, quæ statim à creditore ad dominum peruenerit: l sed & eam, 4† quæ prius fuerit in peculio. Hoc autem toties uerum est, quoties seruus rem domini gerens m locupletiorem eum facit nummis peculiaribus. n Alioquin o si seruo peculiũ p dominus adimat, vel si uẽdat eum cum peculio, q uel rem eius peculiarem, r & pretium exigat, non videtur in rem versum. f

4 ¶ Fl. sed & eam.

Tryphoninus li. 1. disput.

LEX VI.

NAm si hoc uerum esset, t etiam antequam venderet rem peculiarem, de in rem uerso teneretur, quia hoc ipso, q seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret, u qđ apertè falsum est. x

h *Voluntate.*] præambula, vel ex voluntate sequenti. Accursius.

i *Quod iussu.*] nihilominus & de in rem uerso, ut infra eodem l. quidam. & hoc statim supponit cum ratum est habitum negotium. ergo ubi in rem dominicam cõtrahit patre, uel domino iubente, uel ratum habente, datur qđ iussu, & de in rem uerso: si in peculiarem agitur, quod iussu tantum. Sed quidam dicunt, quod in re dominica datur qđ iussu, ita demum, si iussus dirigatur ad contrahentem cum seruo. si verò ad seruum, agitur de in rem uerso tantum in re dominica: in peculiari, quod iussu.

K *Actio erit.*] insolidum, vt hic, & supra proxi. §. & l. quod si seruus, §. proinde. fic & sup. nau. caup. stab. l. idem, §. si filius. Sed prout hic datur actio de in rem verso qñ ratum habuit, est ℸ, ℸ. quod iussu. l. i. §. si ratum. Sol. hic ratũ habuit negotium dominicum: ideoq; de in rẽ verso actio est, ibi peculiare: ideoque quod iussu actio datur sec. sũ dum quodã. uel dic, q non est contra.

l *Peruenerit*]eo ipso quod penes dominũ est, ut inf. eo. quidem, in fi. & sup. eod. quod si seruus, i. respon.

m *Gerens.*]eo proposito, ut dominum sibi obliget, ut infra eod. l & ideo, §. idem ait, in fi. uel re ipsa eum obligat, quia non habet animum in contrarium, ut sup. eod. q si seruus, i. respon. & §. si ue peculiariter. in casu tamen, etiam si non habeat animum obligandi sibi dominum: tamen datur secũ contrahenti de in rẽ uerso, vt si donet seruus domino rem. & tunc distinguitur an sic acceperit, ut uertat, ut tunc agatur de in rem verso: aliàs non, ut inf. eod. & ideo, §. planè si mutuam. quæ est contra.

n *Peculiaribus.*] suo facto vertendo. Accur.

o *Alioquin.*] ut non domini, sed peculiare negotiũ geris.

p *Peculium.*] vt sup. eo. si seruus, §. siue pecuniariter.

q *Peculio.*] & ita plus habet propter peculium: siue nominatim accipiat pretium pro peculio, siue non.

r *Peculiarem.*] si vendat dominus.

f *In rem versum.*] imò certè videtur, vt sup. de institut. l. & ideo quæ est contra. Sol. ut ibi.

t *NAm si hoc verum esset.*] quod quantumcumque esset dominus locupletior, etiam sine serui facto, de peculio teneretur. Accur.

u *Fieret.*]scilicet dominus.

x *Falsum est.*] vt tunc semper de in rem uerso teneatur, ve hic, & supra ad Macedon. sed & si pater, §. hoc Senatusconsulto.

c *Verum pretium.*] pretium, id est iustum. sic ℸ. de leg. i. si ℸ. de instit. §. fi. & Insti. qui ma. non poss. §. semel. & facit ℸ. eo. si fundum.

d *Insolidum.*] etiam eis consumptis, uel perditis, ut hic, & ℸ. eo. l. 3. §. sed & si seruum. & ℸ. eo. l. seruus si in rem, & ℸ. de neg. gest. siue hæreditaria. Accur.

e *Venissent.*]l. empti essent. Accur.

f *Esse actionem.*] in necessarijs & utilibus, ut diximus modo: in voluptariis ita demum si dominus habuit ratum, vel [illegible] alioquin de peculio tantum, ut ℸ. eo. l. 3. §. sed si [illegible] ℸ. prox. §. Accur.

g *Q[illegible]*] si quidem vertisset, i. condict.

ET ideo.] Continuatur princip. cum l. superiori. Casus in §. illud. est talis. Si dedi seruo tuo argentum, vt faceret mihi pocula, & factis poculis decessit: an tenearis de in rem uerso? dicitur quod non, quia vendicare potero, à quolibet possidente: ... tamen peculiares effectæ sunt.

¶ Illud.] Si seruus tuus ad suum filij tui odores comparauit, an teneatur creditoribus. dicit quidam, quod sic, hoc in prima. Si vero à seruo tuo emi hæreditatem, & creditoribus hæreditariis solui, & hæreditas à me euicta sit: act. ex empto consequar quod solui. hoc in secunda. Si vero seruus tuus te neatur mihi in c. & per compensationẽ hæreditatem ab eo emi, & hæreditas euicta est act. ex empto: de in rem uerso consequar, quod mihi debebat. & h. d. Mela author huius legis dicit nõ cõpetere act. de in rẽ uerso in hoc vltimo casu, nisi eo animo gesserit seruus, vt in rẽ suã verteret, quæ aũt actio competat, non aperit. tu dic condi. sine cã. vt s. si cert. pet. l. si & me. & sup. de cond. cau. da. l. pen. & hoc in tertia.

1† Fl. acceperit.

2† Fl. decess. &c.

¶ Si filius.] Si pro nepte tua filius accepit mutuo, & ei in dotẽ dedit, an tenearis de in rem uerso? dr quod sic, si hoc animo filius dedit, ut tuum negotium gereret hoc in prima. An aũt referat dederit filius sic mutuatus sorori suæ, uel filiæ suę, vel nepti suę natæ ex alio? Respon. quod non, hoc in secũda. Idem est quod dñs de in rẽ verso tenetur, si seruus mutuatus pro filia dotem dederit hoc in tertia. Quæ dicta sunt in patre, uera sunt, si alias pater erat donaturus, hoc in quarta. Vuianus.

a Et ideo.] quia oportet, quod seruus rem domini gerat, & ita eum sibi obligare uelit sal tem re ipsa, idest quod non habeat animum in contrarium. Accur.

Vlpian. lib. 29. ad edict.

LEX VII.

ET ideo a si donauerit seruus domino rem peculiarem: b actio de in rem uerso cessabit, & sunt ista vera.

¶ Planè si mutuum seruus acceperit, c 1† & donandi animo soluit, d dum non vult eum debitorem facere peculiarem: de in rẽ uerso actio e est.

¶ Illud verum non est, quod Mela scribit, si seruo meo argentum dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, & 2 † factis mox poculis seruus decesserit: esse tibi aduersus me de in rem uerso actionem: quoniam possum pocula vendicare. f

In rem domini versum dicitur quando uersum est in causam, in quam dominus erat uersurus, licet nõ ex necessitate, sed ex consuetudine, vel honestate, etiamsi nullam sentiat vtilitatem: multo magis si ex necessitate, uel si vtilitatem sentiat. h. d. l. seq.

¶ Illud planè uerum est, quod Labeo scribit, si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit, g quod ad dominum suum pertinebat: videri in rem domini uersum.

¶ Idem ait, & si hæreditatem à seruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus h pecuniam soluero, deinde hãc hæreditatem mihi abstuleris: ex empto actione me idipsum consecuturum. uideri enim in rem tuam versum. Nam & si hæreditatem à seruo emero, vt quod mihi ab ipso seruo debebatur, compensarem: licet nihil solui, tamen consequi me exempto, i quod ad dominum peruenit. K Ego autem nõ puto de in rem verso esse actionem emptori: nisi hoc animo gesserit l seruus, ut in rem domini verteret. m

Si negotium potest pertinere ad patrem, & etiã ad filium: ita demum competit hæc actio, si filius illud gessit tanquam negotium paternum, non tanquam proprium, hoc dicit cum duabus legibus sequent. Paul.

¶ Si filiusfamilias pecuniam mutuatus, pro filia sua dotem dederit: in rem patris videtur versum, quatenus auus pro nepte daturus fuerit. n 3† quæ sententia ita demum mihi vera uidetur, si hoc animo o dedit, ut patris negotium gereret. 4†

Paulus li. 30. ad edictum.

LEX VIII.

ET nihil interesse Pomponius ait, filiæ suæ nomine, an sororis, p uel neptis ex altero filio natæ dederit. Idem ego dicemus & si seruus mutuatus fuerit, & domini sui filiæ nomine in dotem dederit.

Iabolenus li. 12. ex Cassio.

LEX IX.

SI verò pater dotem daturus non fuerit: q in rẽ patris versum esse non videtur.

rum est. quod est in ratione Melæ: sed dictum non. nec. n. seruus proposuit gerere negotium domini, quod est necesse, agitur hic ergo de peculio, ut sup. eo. si res. §. placet.

g Erogauerit.] ut faciunt Iudæi. & fa. it. s. de relig. l. cõtra. & sup. e. quod si seruus. §. placet. & §. proinde. & inf. e. l. 3. §.

h Creditoribus.] scilicet hæreditariis.

i Ex empto.] quæ dat pro in rem verso. & sic not. quod actio de in rem verso non est proprium nomen actionis, ut inf. eo. si pro patre. §. planè si contemplatione. sic nec de peculio, ut sup. de pecu. l. 3. §. cui congruit.

K Peruenit.] de pretio scilicet ipsa liberatio actionis alicuius, qua dominus nomine serui tenebatur.

l Gesserit.] i. hæreditatem uendiderit.

m Verteret.] si ergo non habuit animum, qualiter mihi in primo, uel secundo casu consulitur? Respond. per condictionem sine causa. ut sup. si certa peta. l. si me. & supra de cond. cau. da. l. pe.

n Fuerit.] ut hic, & j. de iure do. profectitia. §. si filiusfa. & sup. eo. § illud plane. & s. ad Macedo. l. sed Iulia. § & filius. & l. filius. sup. eod. quod si seruus. §. proinde. & continua duas sequentes leges cum hoc. §.

3† Fl. fuit.

o Si hoc animo.] vt hic & sup. proxi. §. & l. si res. §. placet.

4† Fl. gereret.

p SOrores.] eodem patre natæ, ut ita sit onus patris, ut j. de admi. tut. l. cum plures §. 1.

q SI vero Non fuerit.] ergo non sẽper pater & auus, ut infra de col. bo. l. dedit. & C. de do. promis. l. si. ibi, neque. n. legis, &c. nisi in casu, ut hic, quia filia sit Iudæa, r vel hæretica. ut C. de hære. l. cognouimus ibi, cęteris liberis eorum, &c. & ibi necessitat. m imponimus. &c.

r Iud. Rosi. l. 1. j. so. ma. reputat istã glo. sing. ad hoc. quod pr nõ tenet dotare filiam hæreticã, vel Iudæam. Bolo.

SI pro parte.] CASVS. Si filius pro patre fideiussit, & soluit, tenebitur pater de in rem uerso ei, à quo mutuatus est, ut soluat. hoc in prima. Idem est si animo nouandi filius subierit iudicium pro patre, & condemnatus mutuum accepit, & soluit. hoc in secunda. Vel dic & melius el teneri patrem, qui cum filio litem contestatus est animo nouandi, quod cum litis contest. à prima obligatione pater si liberatus, & hoc ipso de in rem verso tenetur. idẽ est si filius obligationem patris animo nouandi in se trã stulit, & eo nomine soluerit, quia pater tenetur de in rem verso, si non animo donandi filius pro patre se obligauit, & subaudi maxime: quia idem esset si animo donandi: neque obstat sup. eo. & ideo §. planè. hoc in tertia.

Si vero

b Peculiarem.] i. quæ cum esset tradita seruo, aliquamdiu in peculio fuit. Accur.

c Accepit.] sic s. tanquam versurus in rem domini, & creditore ad hoc mutuante: unde nunquam fuit in peculio.

d Soluit.] id est, dat ex causa donationis.

e Actio est.] ut sup. eod. si res. § placet, contra. sed speciale in donatione, ut ibi dixi. & eodem modo respon. ad aliud sup. quod si seruus. §. sed & si sic. Item contra inf. e. l. si pro patre. § idem tractat. Solut. ut ibi.

f Pocula vendicare.] q. d. ideo non teneor de in rem verso ad pocula, quod dixit Mela, quia ea possum vendicare, scilicet ut rem peculiarem, & ita est bona ratio: id est ve-

Si vero pater de peculio conueniatur, & filius in se susceperit iudicium, & condemnatus mutuum acceperit, & soluerit: pater de in rem verso tenetur vsque ad eam quantitatem, quæ erat in peculio. idem iuris est quo ad act. de in rem uerso, sola lit. contest. q̃ magis innuit, quod idem sit, vt sic condemnetur, quia si finita sit ac. de pe. cõpetere potest de in rem uerso act. hæc sunt uera post condemnationem. scilicet ꝙ teneatur de in rem uerso actione, idem est, & ante condemnationẽ. & hoc i quarta.

¶*In rem.*] Si seruus accepit decem mutuo, & v. in rem domini vertit, in v. tenetur dominus: si tota x. in x. tenebitur, sed an in sortem, an in vsuras? distinguitur: aut vsuræ erant promissæ, & tenebitur ad vsuras, aut non, & non tenebitur, hoc in prima. Si uero seruo volenti gerere negotia domini, non sui contemplatione, sed domini, qui quasi gerens negotium suum, idest domini, mutuauit, tenetur dominus nego. gest. act. non solum pro sorte, sed & pro vsuris. & hoc in secunda.

¶*Versum.*] Si seruus mutuatus decem in rem domini vertit. & incontinẽti dominus seruo soluit: an competat de in rem ver. actio? dicit quod non, quia non intelligitur uersum, quod non durat uersum. hoc in prima.

¶*Si tamen.*] Si dominus in præiudicium creditoris soluit seruo perdituro, de iure stricto definit esse versum: sed de dolo aduersus dominum dabitur act. hoc in secunda. Quia si debitor pe. uliaris soluisset seruo in necem creditoris, vel domini, non esset liberatus hoc in tertia.

¶*Si domini*] Si seruus domini debitor mutuatus domino soluerit, catenus non tenebitur dominus de in rem uerso, quatenus seruus debeat: in residuum aũt tenebitur: verbi gratia, seruus debebat 30. & 40. mutuatus soluit creditoribus, uel domini familiam exhibuit in x. tenebitur dominus de in rem uerso. Si uero solida quadraginta seruus debeat, nil videtur uersum: neque dominus de in rem verso tenetur. Et bene dico, ꝙ in residuo tenetur, quia per act. de in rem verso subuentum est aduersus lucrum domini, qui non debet cum alieno lucrari damno: neq; ultra id, ꝙ uersum est dari, vt supra de condict. indeb. l. nam & natura. nõ autem refert debuerit aliquid domino, aut postea factus est debitor, quia utroque casu desinit esse uersum. idem est si dominus postea soluit seruo, quod per seruum in rem uersum est: sed si donauit animo remunerandi, durat, hoc est vt simpliciter donet, & durat versum: aut animo non remunerandi, & euanescit. hoc in tertia.

¶*Idem quærit*] Si vero decem in rem domini uertit, & dominus ei mutuauit decem, & postea decem erant in peculio serui: an desinat esse versum: quia dominus ei decem mutuauit, an non: quia dominus potest detrahere debitum de peculio, an pro quinque detur de in rem uerso actio, & illa quinque detrahat de peculio, quæritur? Et respon. quod cessat de in rem verso act. cum seruus factus fuerit debitor domini.

¶*Idem quærit*] Si seruus decem mutuatus in rem domini uertit, & dominus mutuauerit ei decem postea, & ita desinat esse uersum: deinde seruus eadem decem in rem domini uertit: an act. extincta postea reuiuiscat? Respon. quòd non, hoc in prima. Sed quid si pater, & filius sint constituti duo rei promittendi, & filius mutuatus soluit, vel si quis iussu patris filio mutuauerit, & filius creditoribus soluit: an vtroque illorum casuum pater de in rem verso teneatur, quæritur? & distinguitur: aut ad patrem pecunia peruenit, & sibi liberatus sit per acceptila. aut non. in primo casu liberatur pater: secundo non: quia filius soluendo suum proprium negotium gessisse videtur. Viuia.

Non uidetur uersum, si non durat uersum. Bartolus.

Vlpianus lib. 29 ad edictum.

LEX X.

SI pro parte filius fideiusserit, a & creditori soluerit: b in rem patris videtur versum, quia patrem liberauit. Cui simile est, quod Papinianus libro 9. quæstionum scribit: si filius quasi defensor c patris iudicium susceperit, & sit condemnatus: d de in rem verso e teneri f patrem. namque filius eum iudicio suscepto liberauit. g ¶Idem tractat Papinianus, & si quod patrẽ dare oporteret, à filio sim stipulatus, & ita cõuenerim filium. Nam & † hic de in rem verso fore actionem, nisi si donare h patri filius uoluit, dum se obligat. Quare dici potest, & si de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem uerso vsque ad peculii quantitatem. Cuius sententiæ i id erit emolumẽtum, vt si finita sit actio k de peculio, de in rem verso cõueniatur. Ego l & ante condemnationem post iudicium patris nomine acceptum de in rem verso, patrem teneri puto. m ¶In rem autem versum videtur n prout aliquid uersum est. Proĩde si pars uersa est, de pte erit actio. o ¶Sed * utrum in sortem duntaxat tenebitur dñs, an & in usuras? Et si quidem promisit p vsuras, Marcellus lib. 5. Digestor scribit dominum præstaturum. Sed si non sint q promissæ, utique non debebuntur, quia in stipulatum deductæ non sunt. Planè, si contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti seruo negotia domini, r sed ipse s gerens: negotiorum gest. actione t potero etiam de usuris experiri.

† *Flor. desf. &.*

* *Concor. tem in l. quãuis. C. de vsu. rer. in l. bona fidei C. de con. li. in de. cum simi. libus.*

a *Fideiusserit.*] sola fideiussio hoc non facit: sed solutio, ut inf. eo. si filius. & hic quare ergo de fideiussione dicit? Respon. ideo quia videbatur magis pro sua obligatione soluisse, ut inf. mã. l. Papin. Item huic re sponso est contra. inf. eo. quod seruus. Solu. ut ibi. Item cui hoc casu tenetur pater? Respond. illi, qui in hoc mutuauerit filio, ut tali creditori soluat. Vel dic qui fideiusserit animo nouandi, hoc casu tenetur ei, apud quem fideiussit.

b *Soluerit.*] quod ab alio mutuo sumpsit: vel aliter, vt modo dixi. Accur.

c *Defensor.*] animo nouandi.

d *Condemnatus.*] idem. & ante condemnationem, vt infra ead. l. §. ego. Accursius.

e *De in rem verso.*] quæ utilitas est huius actionis hoc casu, & sequentibus? Respon. Primo directo. Secundo per obliquum tenetur. Accur.

f *Teneri.*] illi. s. qui contra filium animo nouandi litem contestatus est.

g *Liberauit.*] vt infra de solutio. l. solutionem. Accursius.

h *Nisi si donare.*] imo & si donet, debet habere locum hęc actio, ut supra eo. l. & ideo. §. planè si mutuum. quæ est contra. Solut. ibi quod dederit extraneus seruo, fuit versum in peculium, & idem postea seruus domino donauit: quo casu dist nguitur, ut ibi. hic non sic. Alii, ut R. & Plac. subaudiunt hic maximè, & ponitur, nisi, pro, si non. Nam idem & si donare uoluit prima uerior est. Sed cui hoc casu de in rem uerso datur actio? Respon ei, qui in hoc filio crediderit, ut pro tali facto soluat, uel ei, qui litem contestatus est animo nouandi, ut supra, & infra.

i *Cuius sententiæ*] ut pro eo tantum, quod in peculio est, detur de in rem verso. & facit §. e. l. 1. § 1.

K *Actio.*] puta anno post mortem filii.

l *Ego.*] ad secundum responsum legis refertur. & ad proximum Accursius.

m *Puto.*] illi, scilicet qui contra filium litem contestatus est, cum pater sit liberatus per huius nouationem, ut sup. ea l. a. respon.

n *Videtur.*] quod seruo mutuauit.

o *Actio*] ut infra. quod cum eo. § in rem autem.

p *Promisit.*] dominus, uel seruus.

q *Non sint.*] & aliàs non debentur, ut C. de usur. l. quamuis.

r *Negotia domini.*] quasi dicat, non dedi, ut alius gereret: sed ego qui dedi, uolui gerere. Accur.

s *Ipse.*] scilicet ego.

t *Actione*] in qua ueniunt usuræ ex mora, ut C. de vsu. l. in bonæ fidei.

Versum

¶ Versum [a] autem sic accipimus, vt duret versum. b

¶ Et ita demum de in rem verso competit actio, si non sit a domino, seruo, vel filio solutum.

¶ Si tamen in necem * creditoris, idest per dituro seruo, vel filio solutum sit: quamuis solutum sit, desinit quidem esse versum. 1 †

¶ Aequissimum autem est de dolo malo aduersus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur. c

Si pater vel dominus soluit debitum, non videtur in rem eius versum: & si pater, vel dominus cedat, desinit versum: secus si donet, nisi animo remunerandi. Bar.

¶ Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus, ei soluerit: hactenus non vertit, quatenus domino debet, d quod excedit, vertit. Proinde, si cum domino deberet XXX. mutuatus XL. creditori eius soluerit, vel familiam exhibuerit: dicendum erit de in rem verso in decem competere actionem: aut 2 † si tantundem debeat, nihil videri 3 † versum. Nam (vt Pomponius scribit) aduersus lucrum domini videtur subuentum. e Et ideo, siue debitor fuerit domino, cum in rem verteret: nihil videri uersum: siue postea debitor esse domini 4 † cœperit: desinere versum. Idem ait & si soluerit ei. Plus dicit, & si tantundem ei donauit dominus, quantum creditori soluit f pro se: si quidem remunerandi animo, non videri versum. g si vero alias donauit, durare versum. h

Euanescit actio de in rem verso, si dominus cedat seruo, & remanet actio de peculio, nec reconualescit, si postea seruus cedat. Bartolus.

¶ Idem quoque, 5 † si decem in rem domini verterit, & postea tantam 6 † summam a dño mutuatus sit, habeat praeterea & peculium decem: videndum ait, vtrũ desijt esse versum, an vero quoniam est peculiũ vnde detrahatur 7 † debitum, de in rem verso non tollamus actionem, an potius ex vtroque i pro rata detrahamus. k Ego autem puto sublatam de in rem verso actionem, l cum debitor domini sit constitutus. m

¶ Item 8 † quaerit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit, mox creditor eiusdem summae, quam tibi debuit, an renascatur de in rem verso actio, an verò ex post facto non conualescat. Quod versum est. n

Si filius idem cum patre correus soluat, videtur in rem patris vertere quatenus de pecunia ad patrẽ peruenit. Bart.

¶ Idem tractat, an ex euentu o possit in rem patris filius vertere: veluti si duo rei pater & filius fuerint, & filius mutuatus p suo nomine soluat, vel si filio iussu patris credideris, q 9 † & filius creditum tibi soluerit 10 † Mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem versum. Quod si non fuit, & suum negotium gerens filius soluit: non esse de in rem verso actionem.

Paulus lib. 30. ad edictũ.

LEX XI.

Quod si 11 † seruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori suo solueret: r non, erit in rem s versum quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Si res ematur per filiũ, vel seruum plus quam ualeat: eatenus dicitur uersum, quatenus ualet. si uerò minus, non plus quam sit empta. Paulus.

Caius lib. 9. ad edic. prouin.

LEX XII.

Si fundum t patri, dñove emerit seruus, vel filius-

a *Versum autem*] quod seruo mutuauit. Accur.
b *Duret versum*] vt. quia ita demũ e. & aliquid fieri, si duret factũ. * vnde illud, Non qui incepit, sed qui perseuerauit, &c. & pro hoc est ꝟ. quod cuiusque vni nom. l. item, § quod si. & C. de his qui ex vt indi. l. aliam, & l. penult. in fi. & in Auth. de sanctiss. episc. § sed hoc pñte, col. 9. & ꝟ. de fideiuss l. stipulatus es, in fi. & ꝟ. de haer. vel act. vend. l. ij. § illud. & ꝟ. de vsucap. sequitur, §. tum. & ꝟ. de inoff. test. l. nã & fi. § haeredi & ꝟ. de mino. l. , § restitutio Sed arg. ꝟ. quod met. cau. l. videamus, & l. si ipsa. & C. quãdies leg. ced. l. cũ vsu ri. & ꝟ. de duob. reis. l. eã lem, §. sed si quis. Sol obtinet primum quia aliquid potest imputari illi, qui facere debet. Secundum, quia non vt argu. ꝟ. loc. l. maritus. Vel refert, an voluntariũ fuit factũ, vt tunc obtineat primum, an necessarium. & tunc secundum, vt arg. ꝟ. de sol. l. in pupillo. Accur.
c *Non liberatur.*] actione prima. Accur.
d *Debet*] vt ꝟ. ad Maced. l. sed Iulianus, § non tamen, & ꝟ. de dolo, l. seruus tuus. & ꝟ. co. l. quidam, in fi.
e *Subuentum*] & hac actione sibi audi: ergo cum non sit in lucro, non tenetur, sed an quod debetur his, qui sunt in potestate, deducatur? Respõ. non, licet in actione de peculio deducatur, vt ꝟ. de pecul. l. sed si damnum, § praeterea.
f *Soluit*] si dominus si tuo, vt ꝟ. eo. l. j § fi. Accursius.
g *Non videri versum*] quia desiit.
h *Durare versum.*] similis distinctio fit ꝟ. manda. l. idemque, §. fin. & l. si vero non remunerandi.
i *Ex vtroque pro rata.*] a domino per actionem de in rem verso, partem per actionem de peculio de aliis debitis quae erant apud seruum. & hoc non admittitur, vt subijcit, & sup. de neg. gest. l. Nesennius, in fine.
k *Detrahamus.*] nos creditores peculiares, vel nos Iurisconsulti ad petitionem creditorum peculiarium.
l *Actionem.*] scilicet in totum.
m *Constitutus*] ppter quod fit cõpensatio
n *Quod versum est.*] s. non conualescere, quia actio semel extincta, &c. vt ꝟ de sol. l. qui res. §. aream.
o *Ex euentu.*] idest ex eo, quod euenit, secundum q in fi. huius l. e gis distinguitur.
p *Mutuatus.*] a Titio puta.
q *Credideris*] quare contingit filium insolidum, patrem similiter insolidum quod iussu obligari; ad quam obligationem, si filius mutuum acceperit in se, & sic patrem liberauerit, videtur de in rem verso pater teneri, quod hic distinguitur. quae distinctio facit p sententia nostra, quam dices inf. ad Velleia. l. vir vxori, in fi. & l. sequenti.
Quod seruus.] CASVS. Si seruus mutuat° creditori suo soluerit, non obligat dominum de in rem verso, sed soluendo liberat cum de peculio.
r *Soluerit.*] quod a Titio mutuum accepisset.
s *In rem*] imò videtur quatenus patrem liberauit, ut sup. eod. l. proxi. § quare potest dici. sol. ibi nomine patris fecit nouationem, hic autem suo nomine accepit pecuniam. Item arg. contra, supra l. proxi. in fine. Sed ibi obligatio patris principalis ex suo facto, hic peculiaris.
Si fundum.] CASVS. Fundum vilem emit seruus domino mutuatus de eo: an teneatur dominus de in rem verso? Dicitur quod sic, eatenus, quatenus valeat fundus: secus esset, si fundus esset domino necessarius, & pluris quam mutuatus est, quia neque in plus tenebitur, licet plus valeret quam emptus sit.
t *Si fundum*] non necessarium, sed vilem, vt sup. eo. si res. § resp.

Quam

* Factum quid non dicitur, nisi duret factũ, vide in Indi. Tract. ve. factũ, versi. non dicitur.
m idest, detrimentum. sic etiam in l. in summa, sup. de pec.
1 † Flo. sin versum sit: desinit quidem versum: quamuis autẽ, &c.
2 † alias, at si.
3 † Flo. vide tur.
4 † Flor. desierit.
5 † Florẽ. quaerit.
6 † Flo. pecuniam.
7 † Flor. subtrahatur.
8 † Fl. idem
9 † Flor. credidisti.
10 † Flor. filius.
11 † Flo. dominus.

a *Quam emptus eſt.*]vt Inſtit.manda §. quod ſi minoris. & infra,de donat.inter vir. & vxor. quod autem, §. idem ait. Accurſius.

i *Ademptum.*] & ſic nulla eſt communio peculij, vt ſupra tit.ij.l.item,in fi.

K *Quæſtio.*] ſ.ſuperioris legis.

l *Non poteſt.*] contra eum,in cuius rem non eſt verſum, quia ademptum ſit, vt dixi.Accurſius.

militias, verſum quidem eſſe vr: ita tamen, vt ſiue minoris ſit,quam emptus eſt, a tantundem 1 † videatur in rem verſum,quanti dignus ſit:ſiue pluris ſit, non plus videatur in rem verſum quam emptus eſt.

Eo caſu, quo vnus ex ſocijs poteſt ꝑ peculio,quod eſt apud alterum, actione de peculio conueniri, eo caſu poteſt conueniri pro eo, quod in rem alterius verſum eſt, ſi ceſſat actio de peculio.Bar.

Vlpianus lib. 29 ad edictũ.

LEX XIII.

SI in rem 2 † alterius ex dñis verſum ſit: verum is ſolus, in cuius rem verſum eſt,an & ſocius poſſit conueniri, q̃ritur? Et Iulianus ſcribit, eum ſolum conueniri, in cuius rem verſum eſt,ſicuti cum ſolus iuſſit. b Quam ſententiam puto ueram. 3 †

Iulianus.

LEX XIIII.

MArcellus notat: c 4 † Interdum & propter hoc, quod in rem alterius ſocij verſum eſt, de in rem verſo d cum altero e agi poteſt: qui conuentus, a ſocio petere poteſt id, in quo damnatus fuit. f Quid enim g dicemus, ſi peculium ſeruo ab altero h ademptum i fuerit? Paulus. Ergo 5 † hæc quæſtio k ita procedit, ſi de peculio agi non poteſt. l

Filius conſtituendo non dicitur in rem patris vertere niſi ſoluat.Bar.

Vlpianus lib. 2. Diſputatio.

LEX XV.

SI filiusfamilias conſtituerit quod pr̃ debuit, videndum eſt,an de in rem verſo actio dari debeat. atquin non liberauit m patrem. Nã qui conſtituit, ſe quidem obligat,patrem verò non liberat. Planè ſi 6 † poſt ſoluit conſtitutum: licet pro ſe videatur ſoluiſſe, n hoc eſt ob id qđ conſtituit, in rem tamen patris vertiſſe merito dicetur.

Qui agit actione de peculio,conſequitur quod ſupereſt,deducto eo,quod domino debetur:-ſed qui agit de in rem verſo: conſequitur, quod ſupereſt in eo, quod dominus dedit pro re.Bart.

Alphenus lib.2.Digeſtorum.

LEX XVI.

QVidam * fundum colendum ſeruo ſuo locauerat, 7 † & boues ei dederat: cum hi boues non eſsent idonei,iuſſerat eos venire, & his nummis, qui recepti eſſent, alios comparari. 8 † ſeruus boues vendiderat, alios redemerat, o nummos venditori non ſoluerat, poſtea conturbauerat. p * qui boues vendiderat, vtrum 9 † nummos à domino petat 10 † actione de peculio, an 11 † quod in rem domini uerſum eſt: 12 † cum boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dñm eſſent? Rñdi, non uideri q peculij quicquam eſſe, niſi ſiquid deducto eo, quod ſeruus domino debuiſſet, reliquum fieret. Illud ſimiliter 13 † videri, boues quidem in rem domini uerſos eſſe, r ſed pro ea reſoluiſſe tantum, quanti priores boues veniſſent: s ſed quo 14 † amplioris pecuniæ poſteriores boues eſſent, eius oportere dominum condemnari. t

Ad hanc actionẽ ſufficit, negotium vtiliter cęptũ,

SI in rem] CASVS. Si habeam tecum ſeruum cõem & in rem meam mutuatus vertit, an tenearis de in rem verſo, quæritur? Et dicitur quod non, ſi eo caſu quando mutuatus apud te non habet peculium. Sed in l.ſeq.affere caſum, in quo poſſum teneri, puta, retento eodem caſu, ſi tu non ademiſti ei pecu. ſi conueniaris de pecu. & condẽnatus ſoluis, recuperabis a me, ꝙ non ademiſti,cum in rem meam verſum eſſet quod mutuum accepit: & alia ratione: quia quod dominus debet,ſeruo computatur in pecul. ſed quod in rem meã verſum eſt, debeo ego ſocius cõuentus de pec. & de eo tenetur, ſed recuperabit à me, vt ſubiicit. Viuianus.

b *Iuſſit.*]vt j.ti.j.l.ſi. §.j. Sed contra, infra l.prox.quæ continuatur cum iſta, ſed illa hanc determinat.

c MArcellus notat.] i. reprehendit,quaſi indiſtinctum ſit in lege ſuperiori.Vel dic.notat eſſe verum, ſed ſub diſtinctione, ſit penes alium peculium, an non:quod in primum recidit ſenſum.

d *De in rem verſo*]i. de eo, quod eſt verſum,ſed tamen actione de peculio, non de in rem verſo.

e *Cum altero.*] nam cum conſtat vnum ex ſocijs conueniri poſſe propter peculium,qđ eſt penes alium, quia recuperare poteſt ab alio pro quo exigitur vt ſup.de pecu.l.ancillarum, §. ſi & qđ dominus ſeruo debet, computatur in peculio,vt s.de pecul.quã Tuberonis, §. hæreditas. ergo id quod in rem domini verſum eſt in peculio eſt: quia in hoc ſeruus dominum voluit conſtituere ſibi debitorem, vt s.eo.ſi res, §. placet. & ſic agetur de peculio contra alium,in rem cuius verſum non fuerit: pro eo quod verſum eſt in rem alterius.

f *Damnatus fuit*] ſ.cum peculium eſt apud alterum.

g *Quid enim.*] bene dixit interdum, quid enim.

h *Ab altero*]. in cuius rem non eſt verſum. ſi enim adimatur ab eo in cuius rem verſum eſt,nihilominus perpetuo tenebitur,vt ſupra eo.l. j. §.j.

SI filiusfamilias.] CASVS. Si pater teneatur alicui, & filius conſtituat ſe pro eodẽ ſoluturum, an de in rem verſo teneatur pater: diſtingue: aut ſoluit filius, qui conſtituit pro patre, & patrem liberat, & tenetur de in rem verſo, alioquin non. Viuianus.

m *Non liberauit.*] vt s.de conſti.pec.l.vbi. ſic j.de adult.l.j. §.ſi publico, & ſup.eod.ſi pro parte,j.reſpon.

n *Soluiſſe.*]vt j.manda.l.Papinianus.

QVidam.] CASVS Tradidit ſeruo dominus fundum ad colendũ, & boues: & cũ idonei non eſſent, iuſſit dominus, vt eos diſtraheret, & alios compararet.diſtraxit, & alios comparauit, ſed pecuniã redactam ex venditione boum perdidit. nunquid dominus a venditore de pecunia cõueniri poſſit,quæritur? Et rñdetur, quod non, niſi plus ſit in pecunia, q̃ domino debeatur, an autẽ de in rem verſo? Reſpond. cum ſeruus factus ſit debitor domini, deſinit eſſe verſum, niſi eatenus quatenus boues empti pluris ſunt, quam erant boues, quos ſeruus vendidit. Viu.

o *Redemerat.*] & acceperat.

p *Conturbauerat.*] ſ. rationem domini,ſic s.de inſt. l. cuicũque, §.idem Labeo ait.

q *Non uideri.*] vt s. de pec. ſed ſi damnũ, §.peculium.

r *Verſos eſſe.*] vt ſup. eod.ſi res,§.placet. & ſupra,quod met. cau. l.videamus.

s *Veniſſent.*]& ſic cũ intantum domini debitor erat factus, deſinit verſum, quod verè erat verſum, ut s.eo.ſi pro patre,§. ſi domini.

t *Condemnari.*] facit s.eo.quod ſi ſeruus,j.reſpon.in fi.& no ꝙ ſtultus erat hic venditor,qui dominum actione, ꝙ iuſſu non cõueniebat, qua poterat conſequi totum,non obſtantibus exceptionibus,quæ hic aſſignantur.Item quare non vendicat boues, cum non ſit pretium ſolutum,vt s.de trit.l. procuratoris, §.pen. Reſpon.fidem habuit de pretio,ideoq; dominium tranſtulit.& ſic non obſt.ſup.de pecu.l.depoſui,j.reſpon.

1 † Flor.tantum.

2 † In archet. eſt ve. ſed ita nouauit Taurel. Anto. Aug. lib. 3. emend. c. 1.

3 † Flo Iuba. in lib. 11. Digeſtorum, Marcellus notat.

4 † Flor. incip. Interdũ & propter, hoc et verba. Marcellus notat, ſunt pars ſuperſcriptionis legis.

5 † Alias,eſt hæc.

6 † Flo. plane ſi ſoluat poſt conſtitutum.

* Per iſtã l. Bart. in l. ſi cum dotem, §. ſin infra ſol. mat. decidit quæſtionem. & Bal. in l. in rebus, in 2.col. verſ. pone C. de iure dot.

7 † Flor. locauit.

8 † Flo. reparari, vide Duar.li. 1. diſpu. c. 10.

* Conturbauerat, id eſt pro degerat, diſſiparat. Hadr. de ling. Lati. & ex eo Bud. & ſic ſumitur in l. ij. §. ij ſup.de inſtitor.

9 † Flor. deeſt,verum.

10 † Flor. petebat.

11 † Flo.aut.

12 † Fl.eſſet.

13 † Flo. ſibi.

14 † Flor. ſi quo.

SErnus si in rem.] CASVS. Si seruus hoc proposito mutuatus pecuniam, vt in rem dñi verteret, eam perdidit sine culpa sua, an dominus de in rem verso teneatur? dr̃ ꝙ sic, ad instar procu. vel gestoris negotiorum, qui si pecuniam in rem dñi impẽsurus perdidit, nihilominus tenetur ac. mandati, vel neg gest. dñs.

sicut in actione mandati. & neg. gest. Bartolus.

Africanus lib. 7. 1 † Quæst.

LEX XVII.

SEruus si 2 † in rem [a] domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit, nihilominus posse cum domino de in rem uerso agi, existimaui. [b] Nam & si [c] procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniã mutuatus, sine culpa eam perdiderit, rectè eum hoc nomine mandati, vel negotiorum gestorum acturũ.

De eo, quod datur vicario, si in rem domini vertatur, agitur hac actione secundum eius naturam. Si verò peculium ordinarij sit conuersum, respectu ordinarij hẽt hanc naturam, respectu domini naturam actionis de peculio. Bar.

¶ Cum Sticho [d] vicario serui tui Pamphili contraxi. [e] Actio de peculio, [f] & de 3 † in rẽ verso, [g] ita dari debet, vt quod, vel in tuam [h] 4 † ipsius rem, vel in peculium Pamphili [i] versum sit, comprehendatur, [k] scilicet [l] & si mortuo, vel alienato Sticho agatur. [m] Quòd si Pamphilo [n] mortuo agam, [o] magis est, vt, quamuis Stichus viuat, tamẽ de eo, qđ in peculiũ Pamphili versum est, non nisi intra annum, quàm is decesserit, actio dari debeat. Etenim quodammodo de peculio Pãphili tum videbor experiri, sicuti 5 † & si quid iussu eius [p] credidissem, [q] experirer. Nec nos mouere debet, ꝙ Stichus, de cuius peculio [r] agitur, [s] viuat, quando [t] non aliter ea res [u] in peculio eius [x] esse potest quàm si Pamphili peculium maneat. [y] Eadem ratio [z] efficiet, vt id, quod in peculium Pamphili versum sit, ita præstari debere dicamus, vt prius eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat: quod verò in tuam rem versum fuerit, præstetur etiam non deducto eo, quod Pamphilus tibi debet. [a]

Actio de in rem verso competit ei, qui principaliter contrahit, vt in rem domini vertatur. Bart.

Neratius libro 6. 6 † memb.

LEX XVIII.

QVamuis in eam rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita contracta est, vt in meam rem verteretur, 7 † veluti si cum seruus frumentum emisset, quo familia aleretur, venditori frumenti fideiusseris, proprius est tamen, vt de peculio eo nomine, non de in rem verso, agere possis, vt vni 8 † duntaxat, [b] cum quo contractum est, de in rem verso, actio sit, qui idipsa, qñ ea &c. & ad idem tendit semper. q. d. de peculio Pamphili potest experiri intra annum, siue in peculium ordinarij uersum sit, siue eius iussu contractũ. n. nec obst. quod uicarius uiuat. nõ enim potest agi de peculio uicarij. & quare? quia eius peculium mortuo ordinario cœpit esse nullum, ꝙ dic ut s̃. tit. j. l. j. §. merito. quod scilicet habebat per Pamphili constitutionem, secus si a domino.

1† Fl. lib. 1.

2† Fl. destit. si.

3† Fl. desit, de.

4† Aliàs, in tuã, vel ipsi. Halvan.

5† Fl. sicuti si quod.

6† Fl. lib. 7.

7† Fl. versaretur.

8† Fl. vt uni duntaxat, is quoque cum contracta de in rem, &c.

a *Seruus si in rem.*] necessariam. Accur.

b *Existimaui.*] vt s̃. eo. ꝙ si seruus. §. sed & si seruum domino. Accursius.

c *Nam & si*] bona est parificatio, vt s̃. eod. ꝙ si seruus. §. & regulariter. Accur.

d *Cum Sticho.*] mutuaui 10. vicario, hic aũt vertit in rẽ dñi, aut in peculium vicarij, vel ordinarij, qđ est ac si suũ propriũ vertat. primo casu agitur de in rẽ verso, & sic hæc actio hẽt per omnia naturã actionis de in rem ver. vt post mortem vtriusque & post annum detur, vt s̃. eod. l. j in prin. Item non deducitur, qđ dño debetur ab ordinario, licet, ꝙ ipse vertens debet, faciat desiderete, seu non videri versũ, vt in si. huius legis. secundo casu qñ vertit in peculium ordinarij, dic quod i habet naturam actionis de in rem verso quo ad quid. nam videor cõtraxisse cum vicario, cum quo verè contraxi. Item & cum ordinario, in cuius rem versum est, vt s̃. eod. l. j. 2. respon. vnde inspecto vero contractu actio de in rem verso & mortuo vicario, & post annum durat, vt in princip. huius. § at inspecto ficto cõtu, quem videor fecisse cum ordinario, habet naturam actionis de peculio, vt mortuo ordinario, ex cuius quasi contractu videor agere, fit annalis, sicut si iussu eius, &c. Item deducit dñs sibi ab eo ordinario debitum, vt ibi, eadem, &c. & est simile per ol., si cõxi cum vicario iussu ordinarij. nam & hic verè cõtho cũ vno, fictè cũ alio. & per oĩa dic, vt s̃. dixi. Sed oppono, quòd et si inspicitur contractus fictus, sit perpetua etiam post mortem ordinarij, non annalis, hac ratione, quia viuit vicarius, ergo & eius vicarij peculium viuit. Sol. & peculium ordinarij viuit perpetuo viuo isto uicario, cum uicarius & suum peculium sit in peculio ordinarij? Rñ. mortuo ordinario moritur totum suum peculium, ergo & suum peculium uicarij mortuum, quod consitat ab ordinario eum habere.

e *Contraxi*] mutuando sibi decem.

f *De peculio.*] quæ datur secundo casu ex ficto contractu.

g *De in rem verso.*] quæ datur primo casu.

h *Tuam.*] & tunc de in rem uerso insolidum, non deducto eo, quod domino debetur ab ordinario, ut in si huius l. id autem, quod ab eo uicario, sic, ut supra si pro patre. §. si domini.

i *Pamphili.*] & tunc de peculio ordinarij scilicet Pamphili perpetuo viuo Pamphilo, vt subijcit, similis est distinctio s̃. de neg. gest. si pupilli. §. sed si ego.

k *Comprehendatur.*] & petat.

l *Scilicet.*] ad vtrumq; casum se refert, scilicet, siue in rem dñi, siue in peculium ordinarij vertatur.

m *Agatur.*] & post annum, quod euenit in casibus in glo. magna notatis.

n *Quod si Pamphilo.*] ad dicẽdum quod sit perpetua. Accur.

o *Agam.*] quasi ex contractu, quem fingor fecisse cum ordinario. Accur.

p *Eius.*] ordinarij.

q *Credidissem.*] vicario Accur.

r *De cuius peculio.*] Pamphili, quasi cum eo contraxerim. s̃. eo. l. j. in si j respon.

s *Agatur.*] id est tractatur à nobis, dum tractamus de peculio ordinarij, vel propriè pone, ꝙ agitur de peculio vicarij quod viuo vicario finit morte ordinarij, quia & hoc ipso moritur peculium, & incommutabiliter, cum ammodo ab ordinario peculium habere non possit, vnde finitus, & resuscitari non põt, licet de nouo vicarius quæreret peculiũ, quia à domino, non ab ordinario id habere vr, ꝙ de nouo quæreret.

t *Quando.*] pro quia.

u *Ea res.*] s. versa in peculium ordinarij. qđ vr esse in peculio vicarij, eo ꝙ ordinarius sit debitor vicarij per talem versionem, vt no. s̃. e. l. Marcel. vel ea res. i. obligatio in peculio, s. ipsius vicarij, ꝙ etiam in idem recidit. vel tertio referas ad proximum, ea res, i. quæ iussu Pamphili est credita. & ratio est ista.

x *Eius.*] scilicet Stichi.

y *Maneat.*] sed hic non manet, cum mortuus est ordinarius, ut dixi, arg. tamen contra s̃. de sena. filia. in si.

z *Eadem ratio*] quia de peculio ordinarij, non de in rem uerso contra dominum agi potest ex ficto contractu.

a *Debet.*] s. Stichus, sic ut s̃. si pro parte §. si domini. Acc.

QVamuis.] CASVS. Seruus mutuatus est pecuniam, ut in rem dñi uerteretur, si tu pro eo fideiusseris, puta, mutuatus est, ut emeret frumẽtũ ad alendã familiã dñi, an de in rẽ uerso, uel de pe. ages, quæritur. Et rñ. ꝙ de pe. cum noĩe frumẽti crediti teneat de in rẽ uerso. Viu.

b *Duntaxat.*] scilicet nomine frumenti, & sic non est con-

contra.sup.eo.l.3.in fi.nam agit fideiussor de in rem verso.hic pro pecunia,non pro frumento. Vel sol. vt ibi.

a *Idipsum.*] i.frumentum. Accursius.

tunc versa videtur cum funeratur. Funus enim &c. pretereà à remotis videtur hoc dictum Neratij stare non posse, scilicet, q̃ dedicando dicatur tunc verti in rem patris,nam aut hæc toga fuit filio necessaria, & tunc de in rem verso est tunc,vt hic, & supra l.3.§.proinde. nec ideo conuenitur quia dedicauit, sed quia tantum debuit filio dare. aut non,& tunc si nomine suo filius emit,nõ datur de in rem ver. vt supra eod. l.si res. §.placet,sed de peculio in quo venit versum, vt hic subijcit. Si verò patris nomine,aut necessaria erat patri, & tunc insolidum ex tunc:aut vilis, & tunc quanti valet, tenetur pater, vt supra ll res. j.resp. & l.si fundum. Si tamè postea vertit quando nomine suo emit, scilicet filij,tenetur insolidum de in rem verso. nihilominus de peculio, vt hic dicitur, & sic hoc casu habet locum quod dixit Neratius.

F *iliusfam.*] CASVS. Si filiusfa.emat togã,deinde decedat,& pater in ea eum sepeliat: an de in rem verso teneatur, quæritur? Dicit Neratius, q̃d sic: non de peculio: nisi dolum cõmiserit p̃r: & ex tunc quo togã in funus vertit,tenetur de in rẽ verso pater, non prius reprehendit Pau. q̃ nõ ex tunc,sed ex eo tempore, quo emit, tenetur p̃r de in rem ver.neque p̃ hoc definit esse versum,quã filius interim patri cœperit esse obligatus ob hoc quòd togã in funus filij conuertit, quia negotiũ suũ fecit, q̃ funus est æs alienum patris, & sic intellexit Neratius cum dicebat patrẽ de in rẽ verso teneri. In alio dicto reprehẽdit Pau. Neratiũ, quòd cum esset res peculiaris,& p̃r eam in negotium suum vertit,dedicando eã in funus filij: quia ad hoc tenebatur pater, cõuenietur de pecu. p ter, .s. in quam act.de pec. veniet toga,quæ in rem patris versa est,& intra annum post mortẽ filij agere potest de in rem verso. Viu.

b *Emit.*] si patris gerendo negotium, male dixit Neratius: si suo, tunc bene, vt j. eo.si res. § placet. & infra colligitur. Acc.

c *Debere.*] i.isto,qui sequitur,vt supra tit. 2.l.j.1 resp at hic do so malo patris non desijt esse in rerũ natura, i. cõmercio hominum: & sic duo dixit Neratius, & quia est versa, sed tunc demum cum fuit dedicata,& in hoc reprehenditur,quia debuit distinguere cuius gerendo negotium emit, vt j. atquin &c.& j.eod.si res.§.placet.secundum quod ipsa toga non est in peculium computanda, quod est cõtrarium primo nam quòd in rem domini versum est,in peculium computatur. & ideo de hoc reprehenditur j.ibi factus est ergo &c. Vel dic in hoc secundo bene eum dixisse de peculio posse agi,sed vestem in peculio non computari,vel eius pretium: quod verum est.

sum a credidit, quod in rem domini versum est.

Si filius emit rem sibi necessariam, & ex tunc ipsã rem pater in ipsius filij funus conuertit: in rem eius versa videtur. Itẽ in actione de peculio venit quod in rem est versum,& sic post annum hæc actio est necessaria.h.d.Primo ponit duo dicta Neratij usq; ibi Atquin.Ibi Pau. reprehendit Neratium in primo dicto, ostendẽs ex die emptionis, non ex die funeris videri in rẽ versum,vsq; ibi, Funus enim.Ibi iuriscõsultus secundum gl. ponit vnum dictũ,per quod respõdet tacitæ obiectioni, scilicet, q̃ in funerando nõ desinit versum, vel ponit casum, in quo dictum Neratij posset esse verum secundum aliã lecturam, vsque ibi, Factus. ibi respondet notatis in secundo dicto, dicens hoc casu actionem de peculio habere locum, licet res desierit extare absq; dolo.

Paulus lib. 3. 1† quæstionum.

LEX XIX.

F Iliusfamil togam emit, b mortuo deinde eo, pater ignorans,& putans suam esse, dedicauit eam in funus eius. Neratius li.1.2† rñsorum ait, in rem patris versum videri.in actione autẽ de peculio quod in rerum natura nõ esset, vno modo æstimari debere, c si dolo malo eius, d cum quo ageretur, 3† factum esset. ¶Atquin e si filio pater togã emere debuit, in rem patris 4† versa est,non tunc 5† cum funerabatur, 6† sed quo tẽpore emit. f Funus g enim filij,æs alienum patris est. Ex hoc Neratius quoque, qui de in rem verso patrem teneri putauit, ostendit negotium hoc, idest sepulturam, & funus filij patris esse æs aliẽnũ, non filij. Factus est ergo h debitor peculij, quamuis res non extet, vt etiam de peculio possit cõueniri. In quam actionem i venit, & quod in rem versum est, k Quæ tñ adiectio tunc necessaria est, 7† cum annus post mortem filij excessit. l

Si filia mutuum in alimenta conuertit, tenetur pater de in rem verso, si onus alimentorum ad patrem spectabat. h. d. istud principium cum l.si. Bart.

Scæuola lib. j. Responsorum.

LEX XX.

P Ater pro filia dotem promisit, & conuenit vt ipse

h *Factus est ergo.*] quia rem peculiarem filij accepit,& in suum,scilicet patris negotium vertit.hic ergo de peculio poterit cõuenire ratione hu us obligationis peculiaris, vt hic dicitur,& sup. de pecul quã Tuberonis §.fi.

i *In quam actionem.*] scilicet de peculio,vel si agam certi condictione de peculio,vel alia veniat in hac actione, & quod in rẽ domini versum est, vt hic,& j̃ de pecu. l. prima,§ est autem & inst. q̃ cum eo. §. in rem autem. Item potest hoc inconuincibiliter probari. cum enim agitur de peculio,etiam id,quod dominus naturaliter seruo debet, in peculio computatur, si fortè in rem domini impendit,vt sup.de pecul quàm Tuberonis.§.sed & si, quo l.sic ergo cum agit actione de peculio, & de in rem verso agit, non tamen minuit domini priuilegium,nisi habeat formulam,scilicet vt de in rem verso proponat. Est enim alia formula de peculio, & alia de in rem ver.vt C.de exercito.actio.l.2. Accur.

k *Versum est.*] scilicet ipsa toga. Vel dic,i.eius æstimationem. nam ipsa toga nec est, nec dolo malo desijt esse in rerum natura, idest,in commercio hominum.

l *Excessit.*] & in alijs casibus etiam necessaria est,ut supra eod.l.j.§.j.

d *Eius.*] scilicet patris.

e *Atquin.*] hic incipiunt verba Pauli, in rem patris,vt j. eod.l.3.§.proinde si seruus.

f *Emit.*] Nec desinit esse versum per hoc,quòd videtur redire ad filium.Funus enim &c. Accursius.

g *Funus.*] bene dico,quòd tunc vr versum quando emit, nec desinit ideo esse versum, quasi filius in tantum cœperit esse obligatus patri ob hoc quod togam in filij factũ conuerterit, vt sup.si pro parte. §. si domini. quia non filij, sed suum fecit negotium: Funus enim &c.vt hic, & supra de reli.l.in patrem. Alij sic,bene dico cum debuit ei pater emere talẽ:non si debuit, q̃ bene vestitus erat.

P *Ater.*] CASVS. Si pater pro filia promittat dotem, & conueniat inter ipsam,& maritum,ut eam alat,& patre non præstante alimenta,maritus uxori suæ tradiderit vt se alat,& uestiat,an de in rem uerso teneatur,quæritur? & dicitur quòd sic. Hunc casum ponit lex ultima.

¶ *Seruus.*] Si seruus eius,qui reipub.causa abfuit, seruo alicuius pupilli crediderit, tutore subscribente instrumento contractus, & in se transtulit obligationem,an pupillus teneatur de in rem uerso,quæritur? Et respon.quòd

Sic

1† Fl. lib. 4.

3† Fl. desf. b alias, lib. 5.

3† Fl. si quo agatur.

4† Fl. Dubi patris res versa.

5† Fl. nõ nunc quo funerabatur.

6† Fl. funerabatur.

7† Fl. esse.

&c, quia translatio obligationis facta in tutorem, non fuit facta animo nouandi. Vi.

a *Non praestante.*] f. alimenta, vt conuenerat. Acc.

b *Actionem.*] in patrem, ut hic, & ꝟ. eod. l. fi. & ꝟ. eo. ꝙ si seruus. §. proinde si seruus. Accur.

c *Translata.*] sed non nouata. alioquin non daretur de in rem verso. sic & ponitur sup. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. in fine.

d *Cum peculio.*] sic & ꝟ. tit. 1. l. 2. § rā. & C. quando ex fac. tut. l. si in rem.

1† Fl. posse. e *Filiamfamilias. Inter omnes.*] maritum & uxorem & patrem simile pactum, ut ꝟ. eo. l. pater & ꝟ. de excep. doli. pa ter 1. rū. Accur.

f *Credita.*] idest commiserat sibi maritus tractare res suas familiares.

g *Mulieris retinet.*] ad hanc respon. non, vt supra de condict. indebi. si non sortem. § si centum. & etiam non retinet interim pro parte, ut C. commoda. l. finali.

h *Utilem.*] idest, efficacem, sed ad id non respon. an res possint retineri. Sed dic, quod non, ut C. commo. l. sub. praetextu.

filiam aleret non praestante a patre, filia a uiro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. Respondi si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset, 1† dandam in rem verso utilem actionem. b

Promissio tutoris non tollit actionem de in rem verso contra pupillum. h. d. Bart.

¶ Seruus absentis reipublicae causa, pupilli seruis pecunia credit, subscribente tutore stipulatione in personam tutoris translata. c Quaesitum est, an aduersus pupillum competat actio? Respondi, si cum in rem pupilli daretur, id in rem eius versum est, & quo magis actus seruorum confirmaretur, tutor spopondit, posse nihilominus dici, de in rem verso cum pupillo d actionem fore.

Idem lib. 5. Digestorum.

LEX XXI.

Filiamfamilias duxit quis 2† vxorem, patre dote promittente, & conuenit inter omnes e personas, uti eam pater, aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos nummos dedit, cum iuste putaret patrem eius ministraturum tantum salarium, quantum dare filiae suae instituerat, eos nummos illa in vsus necessarios sibi & in seruos, quos secum habebat, consumpsit, aliqua n tulum 3† etiam eam ei res fa-

miliaris credita f esset, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit. deinde prius, quam pater salarium expleret, moritur filia. pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet. g Quaero, an de in rem uerso aduersus patrem actio competat? Respondit, si ab ea id, quod creditum est, erogatū esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset, 4† dandam de in rem verso utilem h actionem.

TITVLVS IIII.

De iussu.

Vlpian. lib. 29. ad edict.

LEX PRIMA.

Meritò ex iussu domini vel patris, 5† in solidū aduersus eum iudicium datur, nam quodammodo cum eo contrahitur, qui iubet.

¶ Iussum * autem accipiendum est, siue testato k quis, siue per epistolam, siue uerbis, l aut per nuncium, siue specialiter in uno contractu iusserit, siue generaliter. & ideo si sic contestatus sit, Quod voles cum Sticho seruo meo negotiū gere 6† periculo meo, vř ad omnia iussisse, nisi certa lex m aliquid 7† prohibeat.

¶ Sed ego quaero, an reuocare hoc iussū anteq̄ credatur, possit? Et puto posse, queadmodū n

QVOD IVSSV.

1 *Quia supra, de peculio, & de in rem verso diximus, ponit quod iussu, ut supra, de pe cu l. 1. § est autem.*] *Multo plura Cuiac. in paratit. scribit. vbi docet, Quod iussu sine de iussu in solidum dari, eadem ratione qua exercitoria, & institoria: ibique recenset alias, quae non dantur insolidum.*

2† Fl. dedit, pone.

3† Fl. aliquā tum & cum ceteri familiares credita essent.

Meritò.] CASVS. Si iussu tuo seruus contrahat, obligaris insolidum quod iussu, quia tecum quodammodo contractum uidetur. hoc in prima. & non refert, iusseris per nuncium, uel per epistolam, vel specialiter, uel generaliter. vnde si dicat dominus quod velit, quod contrahat cum seruo suo, sufficit, nisi aliud postea conueniat. hoc in secunda. Sed an re integra dominus possit reuocare iussum? Dicitur quod sic, sicut est in mandato. hoc in tertia.

¶ *Sed.*] Si pater vel dominus vt filij uel serui contrahāt mandauerint, tenentur quod iussu. Item si pater vel dñs subscripsit chirographo serui uel filij, tenet ꝙ iussu. hoc in secunda. Sed quaeritur, si pater uel dñs fideiusserint pro seruo vel filio, an teneantur? Dicitur ꝙ non, q̄a fideiubendo non interuenit ut dominus, sed ut quilibet extraneus fideiussorio nomine obligatur. hoc in tertia. Si uero inutiliter fideiussit, non tenetur, quod iussu. hoc est in quarta. Si vero dominus ratū habeat, quod seruus, uel pater ꝙ filius gesserit, tenetur quod iussu. & hoc in quinta.

¶ *Si pupillus.*] Si pupillo iubente contrahatur cū seruo, nō obligatur ꝙ iussu, nisi authoritas tutoris interuenit. hoc in prima. Sed si is q habet vsumfr. in seruo, iubeat, nūq d. teneri contrahenti ꝙ iussu? Dř ꝙ sic. hoc in secunda. Idem est in eo, qui bona fide seruit. & hoc in tertia.

¶ *Si curatoris.*] Si iussu curatoris prodigi, &c. cum seruo eorum contrahatur, an teneatur? Et dř ꝙ sic. & hoc in prima. An idē sit in curatore vero? Et dř, ꝙ sic. & hoc in s. & a. an hoc sit verū in procuratore falso? Et dř ꝙ non, sed ipse procurator tenetur. & hoc in tertia Vivia.

4† Fl. posse.

i *Qui iubet.*] sic & ꝟ. tit. l. 1. s. reso. in fi. & accipe hoc siue iussus dirigatur ad seruum, siue ad contrahentes? lōq; si dñs seruo liberam administrationē concessit, tenetur ꝙ iussu. nā qualitercunq; dñs vel ratihabitione, uel subscriptione uoluntatem circa cōtractus accōmodet, tenet ꝙ iussu insolidum, ut ex verbis huius legis apparet, si tā iussus, fuit in re peculiari ut vbi in re dñica, si dirigatur iussus ad contrahentē cū seruo, * hēt locum actio mandati, vt C. man. si tibi. sicq; dixit P. vnam non posse concurrere cum alia, sed Io. dicit q̄nq; concurrere, ut cum iussus ad contrahentem dirigit in re peculiari uel dñica, quandoque non concurrere vt cum ad seruum dirigitur Acc.

5† Flor. de est, vel patris.

* *Iussum in mente a. y. iussus uero aliys in mascul. ne. & no ꝙ in q. busdam differt ab autho ritate. iussus in negotiū praecedere debet, authoritas ut re etiam perfi ille negotio interponi potest. l. 25. §. iussū. de acq. har. l. 15. de leg. 1. tutor. inst. de aut. tut.*

k *Testato.*] i. cotam testibus. inter praesentes.

l *Siue verbis.*] inter praesentes. siue testibus. ne ꝟ. man. l. 1.

* Actio ꝙ iussu an cū alia concurrat. de eius efficacia. vi. in tract. in uer. actio. rubr. Quā m minoris. ver. Q. iussu. & de actione mandati de qua hic in gl. vi. vbi sup. ver. actio mandati.

6† Fl. gerere.

7† Al. aliud.

m *Certa lex.*] i. pactum in contractu postea appositum, vel propriè pone in donatione, si seruus donet, ex qua non agitur quod iussu, ut sup. de pact. l. contra iuris. § si filius.

n *Quemadmodum.*] ex hoc potest perpendi differentiam esse inter iussum & mandatum, nam si est simile, ut hic, ergo non idem, cum nihil sit id, cui idipsum simile est. Itē ex eo, quod subiicit. sed & si mandauerit, &c. & ex eo, ꝙ est C. quod cum eo. l. etiam. & l. si mandator. & patet cuilibet, quia iussus importat necessitatem, ut insti. de Attil. tu. §. pe. Et no Prouerbium. Rogatio dñi, praeceptū est, * sed mandatum spontaneam obsequij praestationem, secundū Io. Item in eo, quod hic dicit de certioratione, est arg. contra infra de ma. vin. l. 4. § 1. & de acquir. haered. l. si quis. §.

* Dñs rogās praecipit. vi Pati. de put. de fino. ver. findicantur. nu. 18.

pater. Sed certe hoc dicitur hic, ut per hoc magis appareat aliquis transgressor mandati. nam & sine ea certioratione quod factum est, non tenet, nisi in iudicio, C. de satisda. l. vna.

a *Mandasset.*] alicui libero.

b *Me.*] cum illo libero contrahente, ut C. de satisd. l. j.

c *Tenetur, sed iussu*] qui ergo subscribit, consentit. * sic infra de pig. fideiussor. §. pater. Sed argu. contra 3. de pigno. act. l. Caius. & infra de rescin. vend. § Titius. Sed ibi errando subscripsit. Et sic est arg. hic, q Canonici subscribentes, consentire videantur. Item quid si permiseris seruo rem peculiarem dare pignori, an teneatur, quod iussu.

d *Ex causa fideiussionis.*] ex ea cā tenetur, ut hic, & j. ti. j. l. si domina, & supra de insti. in eum. §. tabernae. Item no. fide iubentem non uideri consentire. Sed 3. C. ad eun. l. exceptionem. in fi. Solu. ibi ve confirmando & approbando, hic ut extraneus, ut hic dicit, praeterea & ideo ibi repellitur a vendicando, quia quem de euic. tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, ut inf. de euict. vendicantē. Item no. q si c3 seruus uel filius pro domino uel pro parte fideiubeat, dominus & pater quasi iusserit, potest quod iussu conueniri, ut j. de fideiuss. l. si dubitet. §. sed au. Accur.

e *Si ratum habuerit.*] scilicet tanquam pater vel dominus, alias non, ut 3 l. proxi. in fine. Et. no. hic q ratihabitio mandato comparatur, * vt hic, & infra de regulis iuris. l. hoc iure. §. j. & C. ad Maced. l. fina. nisi in casibus quos dic ut supra ... de infa. l. quid ergo. 1. respon. non tamen agitur manda. ut supra de neg. gest. l. si pupilli. §. itē quaeritur nisi in casu isto vbi agitur quod iussu. Sed videtur quod haec ratihabitio non faciat insolidum teneri, ut supra de nego. gest. l. si pupilli. § sed si ego. quae est contra. solu. ibi contractum, uel quasi ab alio extraneo factū habuit ratum, hic a seruo. Item contra ad idem infra de adimen. tut. Lucius Casum. sed ibi non agnouit pater, sed consensit, ut alias consentit filio agenti, non tamen ideo se obligat, ut C. de bo. quae lib. l. fi. §. j. hic autem ut se obligat, &c. Item contra 3 tit. j. si res. §. quod seruus Sol. ut ibi. Accursius.

f *Si pupillus dominus.*] idest pupillus, qui est dominus & facit supra de institu. l. verum. & de tribu. l. 3. § finali. Accursius.

g *Idem est & in vero procuratore.*] & facit supra de iussit. l. quicunque. § fi. & l fi. & 3. l. proxi. 1. respon.

* Subscribens an consentiat. vide in vol. tra. in ver. subscribens. per totum.

1† Fl. deest, & deiubere aliud.

2† Fl. in eos.

3† Fl. deest, etc.

* Materiā vi. in c. ratihabitionem. de regu. iu. in 6.

si mandasset, a postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me b certiorasset. ¶ Sed & si mandauerit pater, dominusve, videtur iussisse. ¶ Sed & si serui chirographo subscripserit dominus, tenetur c quod iussu. Quid ergo si fideiusserit pro seruo? Ait Marcellus non teneri quod iussu. quasi extraneus enim interuenit. neque hoc dicit ideo, quod teneatur ex causa fideiussionis, d sed quia aliud est fideiubere, aliud 1† iubere. Denique idem scribit, & si inutiliter fideiusserit, tamen cum non obligari quasi iusserit. quae sententia verior est. ¶ Si ratum habuerit e quis, quod seruus eius gessit, uel filius, Quod iussu, actio in eum 2† datur. ¶ Si pupillus dominus f iusserit, utique non tenebitur, nisi tutore authore iusserit. ¶ Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius cui bona fide seruit: Marcellus putat, Quod iussu, dandā in eos actionem, quam sententiam & ego probo. ¶ Si curatore adolescentis vel furiosi, uel prodigi iubente, cum seruo contractum sit, putat Labeo dandam, Quod iussu, actionem in eos, quorum seruus fuerit. Idem est 3† & in vero procuratore. g Sed si procurator verus non sit, in ipsum h potius dandam actionem idem Labeo ait.

h *In ipsum.*] mandati. 3 l proxi. in fi.

SI *tutoris*] CASVS. Si tutor iubet vt cum seruo pupilli aliquis contrahat, & in utilitatem pupilli creditū fuerit, tenebitur pupillus quod iussu. hoc in prima. idem in ancilla & filia.

¶ *Si iussu.*] Si iubeat aliquis vt cum alieno seruo contrahat, cum iussus sit inutilis, non tenebitur quod iussu. Sed quid si seruus postea fit factus suus, quia cum redemerit, an conualescat actio qd iussu, quae ab initio non tenuit? Dicitur qd non. hoc in tertia. Viuianus.

Ex iussu tutoris datur qd iussu contra pupillum. Pau. de Cast.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX II.

SI tutoris iussu seruo pupilli creditum sit, puto si ex vtilitate pupilli creditum sit, in pupillum esse dandam i actionem, quod iussit tutor. ¶ Si iussu domini, ancillae, vel iussu patris, filiae creditum sit, danda est in eos, Quod iussu, actio. k ¶ Si iussu meo l cum alieno seruo contractum fuerit, cumque postea redemero, Quod iussu, actione 4† non tenebor, ne actio, quae ab initio inutilis fuerat, euentu confirmetur.

Vlpianus li. 2. responsorū.

LEX III.

DOminum, qui iussit semissibus vsuris seruo suo mutuam pecuniam credi, hactenus teneri, quatenus iussit, nec pignoris obligationē locum habere in his praedijs, quae seruus non ex voluntate domini obligauit. m

Idem lib. 10. ad edictum.

LEX IIII.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis praepositus est, conseruo ciuitatis negotiū cōtractū n sit, Pōpo-

i *Esse dandam.*] facit 3 l. proxi. in fin. & 3. tit. j. l. pater. §. Accursius.

k *Actio*] ut 3. de pecul. l. & ancillarum. circa prin.

l *Si iussu meo actione.*] idest hac actione, quod iussu, nomine illius contractus, quem fecit iussu meo, sed mandati tenetur, cum tam dominus, quam quilibet alius pro seruo se obligare possit mandādo & fideiubendo, vt infra titu. j. si domina. & infra de actio. empt. si seruus. §. fina. & facit ad hunc. §. infra de suspect. tut. l. 3. §. qd si quid amisit. & supra de noxa. in delictis. §. si extraneus. Accur.

4† Fl. deest, actione.

DOminum.] CASVS. Si dominus iubeat ut seruo mutuetur sub vsuris semissibus, tenebitur dominus quatenus iussit, & non in plus. hoc in prima. Sed quid si seruus citra domini uoluntatem praedia domini obligat, nunquid tenet pignoris obligatio? Dr q non. hoc in secunda. Viuian.

m *Obligauit.*] sed certe imo eo ipso quod permisit pecuniam credi, & pignus retineri potest, ut C. ad Macedo. si permittente. quae est contra. Solu. ibi vtrumque permisit, & pecuniam accipi, & pignus dari. vel distingue 1 cum praecipit pater vel dominus dari pecuniam filiofam. vel seruo, vel etiam extraneo, an sit datum pignus, & tunc si sciat esse datum, confirmet, ut ibi, & infra quibus modis pigno. ta. contra. l. si gratuitam 3 respon. si ignorat, & non confirmat, ut hic, an postea datum fuit, & tunc nō teneat. nisi & de hoc specialiter mandet, ut d. l. si gratuitam in fi. Accursius.

1 No. huius glo. di. secundum Bal. & vide q no in l. si gratuitum alle. infra in gl. nostra. bol.

SI *iussu.*] CASVS. Si potestas Bon. iubeat vt cum seruo ciuitatis contrahatur, an teneatur quod iussu? dicitur quod sic. Viuianus.

n *Contractum.*] non in utilitatem ciuitatis, alias ciuitas tenetur, ut supra l. secunda, in princi. & ipse durante officio, quid postea? Respon. ut no. infra de admi. re. ad ciui. parti. l. 4. § in cum.

Pōpo.]

a *Posse.*] & facit supra eod. l. j §. fina.

SI *dominus.*] CASVS. Si dominus accepturus mutuum, iusserit seruo vel nuncio numerari, an teneatur quod iussu? dicitur quod non, quia cum seruo non est contractum, hoc in prima.

¶ *Si unus.*] Si tecum habeam seruum communem, & iussu tuo contrahat, tu solus teneberis. hoc in secunda. Si vero ambo iussimus, quilibet nostrũ tenebitur in solidum, quod iussu, quia similes sumus duob. mandantibus. hoc in tertia.

b *Numerari.*] vt nuncio.

c *Non competit.*] cum sit cũ dño vel pře vere 3ctũ, ut hic, & C. quod cum eo. l. si ex contractu.

d *Solus.*] ut supra tit. j. §. in rem.

e *Mandantibus.*] qui tenetur insolidum, sicut & fideiussores plures, ut j. mand. creditor. §. duobus & inst. de fideius. §. si plures. sed, hodie mandatores & fideiussores pro parte tñ conueniuntur, ut in auth. de duo re. col. 7. vel verius illa Auth. loquit in pluribus reis principaliter pro se obligatis, non in his, qui sunt accessorij insolidum obligationi alterius.

ADDITIO. No. ex hac gl. ꝙ authen. de duob. reis, non hẽt locũ nisi in principaliter obligatis, non in obligatione accessoria, q̃a tunc iura antiqua remanẽt incorrecta, & cũ gl. concor. institu. de fidei. §. si plures, secundum Bal. hic.

...nius scribit, Quod iussu cum eo agi posse.

Quando pater vel dominus erit principaliter contracturus per seipsum, licet iubeat dari seruo vel filio, non agitur quod iussu, sed agitur ac si secum esset contractus celebratus: & si ex pluribus dominis vnꝰ iubeat, cõtra ipsũ solũ datẽ hęc actio. h. d. P.

Paulus lib. tertio [1†] ad Pau.

L E X V.

SI dñs vel pater pecuniam mutuã accepturus, iusserit seruo filiové numerari, [b] nulla qõ est, q̃ u ipsi condici possit: imo hoc [2†] casu, Qđ [3†] iussu actio non competit. [c]

¶ Si unus ex seruis dñi iussu sit contrahi cum eo, is solus [d] tenebitur. sed si duo iusserint, cũ quouis insolidũ agi pt: q̃a similes sunt duob. mãdãtib. [e]

[1†] *Fl. II. q. ad Plautium.*

[2†] *Alias in hoc casu.*

[3†] *Fl. de iussu.*

A D S E N A T V S C O N S V L T V M, &c.

Dictum est supra qualiter ex alterius cõtractu quis tenetur, nunc qualiter etiam ex suo non teneatur, propter Velleiani exceptionem.] *Vide Cuiac. rationem huius situationis ad fortunem, in suis paratit. ad hunc tit.*

...tum praetor. § fi. Item arbitris, ut C. de arb. l. fi. Item alia similia, ut j. de regu. iur. l. 2. sed quędam potest habere, & ideo dicit pleraque, vt in tutelam filiorum, ut in Auth. de hær. ab intesta. §. ex his, colla. 9. Item procurationem parentis, ut supra de procu. l. fœminis. Accur.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XVI.

TITVLVS I.

Ad senatusc. Vellejan. *

Per Velleianum mulieribus intercedentibus paratur actio, & in veterem debitorem restituitur seu instituitur actio. h. d. cum seq. in quibus iurisconsultus summauit totũ tit. & ponit hic casus, ĩ quib. hic tit. locum non habet. Bart.

Paulus lib. 30. ad edictum.

L E X P R I M A.

VElleiano senatusconsulto [a] plenissime cõprehensũ est, ne pro ullo [b] fœminæ intercederent: Nam sicut moribus civilia officia adempta sunt [c] feminis, & pleraque ipso iure non valent, ita multo magis admittendũ eis fuit id offm, in quo non sola opera, nudumque ministerium earum versaretur, sed & periculum rei familiaris. Æquum aũt visum est ita mulieri [d] succurri, ut in veterem debitorẽ, aut in eum, q̃ p se cõstituisset mulierẽ reã, [e] actio daret. [f] magis eñi ille, quam creditor mulierem decepit.

Hic ponitur ordo, qualiter deuentum est ad hoc senatusconsul. & eius verba recitãtur: & h. d. Mulieri intercedẽti paratur exceptio pro senatusc. Velleia. cuius verba hic referũtur, h. d. Et no. hic modum & ordinem in consilio. Primo enim fuit ꝓposita quæstio, Sc̃do cõsulitur sup ea. Tertio fit reformatio, & ita fiunt hodie reformatiões. B.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X II.

ET primo q̃dem tẽporib. diui Augusti, mox deinde Claudij edictis eorum erat interdictũ, ne fęminæ pro uiris [g] suis intercederent, postea factum est senatusc. quo plenissime fœminis oĩbus subuentum est. cuius senatusconsulti verba hæc sũt, [h] Qđ Marcꝰ [i] Sil. Vetus.

VElleiano senatusconsulto] CASVS. Cauetur ne mulier intercedat, quia sicut ei interdicitur publicũ officium, eodem modo intercessio, unde si intercedat pro aliquo aio nouandi, ut in se transferat obligationem, liberatur, & in veterẽ debitorẽ creditori restituit' vetus actio. Viuia.

a *Velleiano senatusc.*] quod est j. l. proxi. §. cuius senatusc. &c.

b *Ne pro ullo.*] nisi in sex casibus, * vt pro pecunia pro libertate d'ida, ut C. eo. l. pe. Itẽ pro dote, ut C. e. l fi. Item si renunciet, ut j. eo l. fi. § pe. Item si accipiat pretium pro intercessione, ut C. e. l. antiqua. Itẽ si decipiat, tenetur, ut j. e. si decipiendi. Item si caueat secundo, ut Co. eo. l. si mulier. Vnde versus, casibus in senis mulier spondendo tenet: Pro libertate, pro dote, renunciet, & si decipiat, p̃ tiũ capiat, caueatque secundo. Item vij. si in rem suam, ut j. eo. sed si cũ. & l. alioqñ. Item & viij. tenetur, vt si successit ei, pro quo intercessit, ut j. eo. quamuis. §. plane si mihi. Accur.

c *Adempta sunt.*] ut iudicia, ut sn. de iud. l.

d *Mulieri.*] animo nouandi intercedenti.

e *Ream.*] cum ipsa non obligaretur.

f *Actio daretur.*] ut j. ead q̃uis. § quoties. & §. si cũ essem. & si creditor sciẽter eã accepit, ut j. eo. q̃dã. Acc.

ET *primo.* CASVS. Iure veteri succurrebãt mulieri tñ, si pro maritũ iterſit, post ea, senatusc. Velleiano succurrit ei, siue pro marito, siue pro alio intercessit, & illud senatusc. non est sine commendatione.

¶ *Omnis.*] Siue re, siue uerbis, mulier se obligat. vñ si pro aliquo intercedere videatur, sibi succurritur.

¶ *Sed & si mulier.*] Cõuenit me aliquis in iudicio, & mulier quadã se obtulit defensioni meæ, & condemnata est, q̃ritur an ei subueniatur per senatusconsultum? Dicitur ꝙ sic. Vi.

g *Pro viris.*] ideo specialis de uiris fit mentio, quia ab eis facilius amore decipiebãtur, ut j de don. inter vir. & vxor l. j. & ideo hodie hoc casu ipso iure non tenet, q̃ñ pro viro fideiubet, ut in Auth. ut nulli iudi. §. & illud quoque, &c. col. 9. Accur.

h *Sunt.*] subaudi. de eo quod, &c. Accur.

i *Quod Marcus.*] quidã libri hñt quæ, ut dicas verba, quæ, &c.

* *Velleianũ lege Angelus Politanus li. 5. epistolarum Epistola 11. quæ est tantumo § de cõd. ind. §. t. de intercessionib. notat. & falsum est M. Silano, & Velleio Tuto trã § de quo in Plauto. de fu. le. 2.*

* Mulier Velleia. in multis casibus non iuuatur vi. Anton. de Butr. in c. si diligẽti. col. 6. de fo. cõp.

a *Alium.*] animo donandi, vt supra proxi. dixit.
b *Esse.*] vt repetat ab eo, cui soluit, repetat tñ ab eo, ꝙ quo soluit, si donatio si valet, quia viro, aliâs nec ab ipso.

S I fideiussores.] CASVS. Filius alicuius mulieris cum abesset, & conueniretur ipsum defendi, mulier mãdauit duobus, vt pro eo fideiuberẽt, an fideiussoribus succurrat, quæritur? Et dicitur quia mandauit mulier fideiussorib. hoc, quando actor sciuit mulierẽ mandasse, secus si ignorauit. An autẽ fideiussores, si velint habere regressum contra mulierẽ mandantẽ, & ipsa excipiat, possint replicare? Et dicitur ꝙ non, qa non possunt ignorare mulierem mandasse. habebunt autem ac. neg. gesto. contra defensorem, cum facto eorum liberetur, & defensor filiũ conueniat. h. d. cũ l. seq. Viuianus.

1 † *Duæ filij ex mandato.*

c *Si fideiussores.*] apud actorem scientem ex mandato matris eos intercedere iudicatum solui. Accursius.

2 † *Aliâs, li. 8.*

d *Vsuros.*] vt hic, & infra eo. l. quamuis. §. interdum. ibi, sed & si is, &c. & l. 6. §. si mulier ne ipsa, & C. eo. l. mulierem.
e *Contemplatione.*] vnde pro ea intercessisse videtur: vt j. de neg. gest. si pupilli. & respon. & §. sed si ego.
f *Ignorauit.*] parcitur ignoranti, * non scienti: vt hic, & inf. mandati, si fideiussor. & C. de euic. si fundum.

3 † *Fl. doli, esse.*

* Ignoranti ꝗ̃q; parcit. vi. in indi. trac. I. versi. ignorãs. ver. ignoranti.

rem suam: siue pretium acceptum pro alio soluit, siue emptorem delegauit creditori alieno: a non puto senatusconsulto locum esse.

Mulier si fideiubet, vel alium fideiubere mandat, iuuatur Velleia. si recipiens hoc sciuerit. h. d. cum l. seq. quanquam. Bart.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X VI.

S I fideiussores c pro defensore absentis filij 1 † mandato matris eius intercesserint, quæritur, an etiam his senatusconsulto subueniatur? Et ait Papinianus lib 9. 2 † quæstionum: exceptione eos vsuros: d nec multum facere quòd pro defensore fideiusserunt: cum contemplatione e mandati matris interuenerint. Plane, inquit, si is qui accepit eos fideiussores, matrem eis mandasse ignorauit, f exceptionẽ g senatusconsulti replicatione doli repellendã esse. 3 †

g *Exceptionem senatusc. vsu.*] quam fideiussores opponunt: vt supra l. prox. in fine.

h *Q Vanquam Exceptionis.*] Velleiani: vt supra l. proxi. in fine.

i *Non poterit.*] vt dicat se ignorare mulier eũ mandasse. Et sic not. ꝙ non licet alicui in proprio facto errare: * vt hic & infra locati, item quæritur. §. si falso. & l. sed addes. §. 1. & inf. de acquir. hæred. cum falsum. sicut nec in rerum suarum qualitate: vt C. de rescind. vend. l. quisquis maior. sed in alieno licet errare: vt inf. eo. l. antep. & s. l. proxi. in fi. & inf. pro suo. l. fi. & j. de iur. & fac. igno. l. 3.

*Errare i proprio facto si licet. vi. in indi. trac. in ver. error. versi. facti alicuius.

K *Actionem.*] scilicet fideiussoribus. Sed quare non mandati contra eum agunt: vt inf. man. l. si pro te? Respon. non fideiusserunt eo præsente. Vel dic, etiam si præsente, non tamen videtur mandare cum illud obtineat, quod videtur mandare, quando in rem præsentis fideiubet. primum verius est, nam hic bene fideiusserunt in rem præsentis, vt quia iud. catum solui promiserat, vel se obtulerat: vt sup. de procur. l. Plautius. aliâs nec hac actione tenetur: vt j. de neg. gest. item si cum §. fi. Item hic gestor recuperabit per eandem actionem neg. gest. à filio absente: vt inf. iud. sol. tam tamen §. in hac. & facit ad hoc responsum infra mandati. fideiussor. §. fi. & sup. si cer. peta. si & me, & sup. de neg. gest. quæ vtiliter. in fine legis.
l *Mandati causa.*] i. obligatio mandati, qua tenetur mulier, fit irrita per senatuscon. & ita hæc est ratio quare non teneatur mulier. quia tenetur defensor. & est alia, vt subij cit, quare teneatur defensor.
m *Senatuscon.*] quem opponunt fideiussores.
n *Liberatur.*] defensor. Accursius.

Q *Vamuis.*] CASVS. Si mulier pro alio pignus obligato ei succurritur. si autem crediderit, & pignus restituat, ei non succurritur.

¶ *In mulier.*] Si tutori distrahenti fundum pupilli mater ei indemnitatem promisit: non subuenitur, quia fideiubere non videtur.

¶ *Interdum.*] Mulier pro me intercessit apud Titium, & ei debitorem suum delegauit. Dicitur ꝙ habet repetitionẽ, vt debitor eius liberetur, & sibi restituatur, ac si soluisset pecuniam indebitam: si autem delegauit mulieris debitor non erat, & conueniatur, habet excep.

¶ *Plane.*] Mulier intercedere volebat, sed non intercessit, sed delegauit debitorem suum, non ei subuenitur, neque delegato, quia si donandi animo creditori alicuius numerasset, s. natuscon. iuuaretur ad repetẽdum: si autem eum delegauit, qui debitor non erat, conuentus ille habebit excep.

4 † *Fl. posita*

5 † *Fl. nõ pot ignorantiam.*

¶ *Quoties.*] Clarum est, quia supra habitus est, addit tamen hoc, licet sit debitor liberatus per accep. non eo minus in ipsum restituetur obligatio. Accurs. hic.

¶ *Si conuenerit.*] Inter me, & debitorem meum conuenit, vt pro se expromissorẽ daret, ita simpliciter & accepto ei tulit. si postea mulierem dederit, quæ intercedat, nihilominus conueniam eum, vt reponat se in pristinam obligationem.

6 † *Aliâs, pro debitore meo.*

Papinia. li. 9. quæstionum.

L E X VII.

Q Vanquam igitur fideiussor doli replicatione opposita 4 † defensionem exceptionis h amittit, nullam tamen replicationem aduersus mulierem habebit, quia non poterit i 5 † facti ignorantiam prætendere. Sed non erit iniquum, dari negotiorum gestorum actionem k in defensorem, quia mandati causa l per senatusconsultum m constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur. n

Liberatio pignoris non est intercessio. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus lib. 29. ad edictum.

L E X VIII.

Q Vamuis pignoris datio intercessionem faciat, o tamen Iulianus lib. 12. digest. scribit redditionem 6 † pignoris (si creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit) non esse intercessionem. p

¶ *Marcellus.*] Mulier fideiussit pro Titio, postea ego mulierem liberaui accep. an mihi nihilominus detur actio contra Titium? Dicitur quod sic. Si autem mulier soluesit, & postea repetere non possit solutum: certè principalis debitor liberatur. Sed pone ibi, sed cum, mulier fideiussit pro Titio in tali casu quod si soluisset, non posset repetere, creditor accepto tulit huic mulieri, quæritur, an reus releuetur? & respon. ꝙ sic.

¶ *Quanquam.*] Eramus duo rei credẽdi, Titius, s. & ego, mulier fideiussit apud me tantum pro reo, quæritur an Titio sit restituenda actio cõtra debitorem principalem, sicut mihi? Et dicitur ꝙ solum mihi, & non Titio.

¶ *Si mulier.*] Titius creditor habuit Mæuium debitorem, Berta fideiussit pro Mæuio apud Titium. postea Titius extitit huic Bertæ hæres, an nihilominus possit agere vt sibi restituatur act. in Mæuium? Et dicitur ꝙ sic, ratio est in tex. Item nec hoc debitum computaretur in Falcidiam. Sed pone, ꝙ mulier successit debitori, pro quo fideiusserat, an in eam detur actio? Dicitur ꝙ sic, l. actio restitutoria, vel directa, quæ dabatur contra debitorem.

¶ *Si cum essem.*] Subjecit mulierem, quæ à te accepit mutuam pecuniam, cum ego vellem accipere, postea intercessit, mulieri succurritur, non tibi, contra me datur institutoria, sed perinde obligor, & eodem genere obligationis, quo ipsa. vnde potius institutoria, quam restitutoria competit. Cætera sunt plana vsque ad l. aliquando in §. de pignoribus. Viuianus.

o *Faciat.*] vt quando mulier rem suam obligat pro alio, vt hic, & C. eo. l. senatuscon §. 1. & l. si fine. §. 1.
p *Intercessionem.*] imò est gratificatio quædam, & ideo valet, vt supra eo. l. sed si ego. § fi. & C. eo. l. etiam. & l. iubemus. Accursius.

a *Alienam.*] sic & infra eo. si mulieri soluero, & ita tenetur mulier hoc casu. Sed contra C. eo. si mater. §. j. Sol. refert an promisit indemnitatē pupillo, de eo, quod debet vel debebit tutor, vel econtra, promisit tutori, de eo, quod debet, vel debebit ei pupillus, & in vtroq; prædictorum est intercessio, & sic non tenetur, ut in contraria lege. aut promisit tutori indemnitatem de eo, quod debet, vel debebit pupillo, vel econtra promisit pupillo indemnitatem de eo, quod debet, vel debebit tutori, & in vtroque istorum tenetur, & cessat Velleia. ut hic, & C. eo. d. l. si mater. j. resp. & inf. eo. tit. l. tutor. in princ. vnde per senatusc. tollitur contrarium.

b *Pro secundo*] propria nomina sunt. & dic casum, quod mulier prima, & secunda vice intercesserit animo nouandi, & quod nō erat mulier ex aliqua causa alicui eorū obligata, & ideo cuilibet in suum debitorem restituitur actio, ut hic, & C. eo. si mulier. & h. d. Iulia. et Marcel. in secunda interuentione distinxit, vtrum dominus prim⁹ delegauit mulierem. s. quasi debitricem ex prima interueniēte. nec enim aliter fit delegatio, nisi cum quis, ut debitor meus me volente promittit. an verò non fit delegatio facta, sed ipsa mulier animo nouandi promisit quod debebat dominus primus, & ita ipsa nihilominus remansit ex prima interuentione, licet inutiliter, obligata, & primus est liberatus. in primo casu non habet exceptionē, quia non alienum, sed suum onus subijsse vr, quia per delegationem releuatur à prima interuentione facta, licet inutiliter, & ex ea nata fuit obligatio, & ita leuamen ex ea delegatione mulier consequitur. In secundo habet exceptionem Velleia. quia onus ipsius debitoris susceperit, & tantum onus id est nullum leuamen, quia ex prima causa ipsa nihilominus remansit obligata, sed licet in primo casu non habeat exceptionē cōtra creditorem primi, tamen contra primum habuit actionem, ut liberetur, vel si soluerit, ut habeat quod soluit. Huius casus positioni nihil obstat, nisi quod in litera est in prima fideiussione: debuit enim dicere, in secunda, sed in libro Ioan. est in prima, & ita planum est. q. d. in fideiussione, quam fecit primo. Vel dic, quod prima non notat ibi prioritatem, sed est adiectiuum illius proprij nominis. s. primi, ut ab Albrico Albricanus. ac si diceret, in fideiussione Albricana. distinctionem verò Marcel. nō approbo, sed Iulia. dictum sic, ut probatur inf. eo. l. vir vxoris. à respon. & infra de noua. & deleg. l. doli. ma. ex. §. dictum. Ioan. & cætera quæ sunt contra me, vel si velis dicere Marcel. bene dixisse, pone quod mulier erat suo nomine secundo obligata: si ergo pro secundo animo nouandi promisit, adhibeatur distinctio Marcel. & ita propriè ponitur in prima fideiussione, & fortè potest esse verum, quod differentia est inter eos casus, quos distinxit Marcel. ut in primo casu, quē posuit, sit intercessio, in secundo non. s. ... confessio quis fuerat, prosecutus eam distinctionem

1 † Fl. desid. est.

2 † Duas & ideo, & Primo.

Si mulier alicui promittit indemnitatem, non est intercessio. Bartolus.

¶ Si mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne hi prædia eius distraherent, & indemnitatem eis repromiserit: Papin. lib 9. quæstionum non putat eam intercessisse. nullam enim obligationem alienam a recepisse, neque veterem, neque nouam: sed ipsam fecisse hāc obligationem.

Mulier iuuatur Velleiano aduersus primum creditorem, & aduersus eum, cui est delegata, licet Marcellus aliter distinxerit. Bart.

¶ Si mulier apud Primum pro Secundo b interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius: duas intercessiones factas esse 1 † Iulianus lib 12. digest. scribit: vnam pro Secundo apud Primum, aliam pro Primo apud creditorem eius: & ideo 2 † Primo restitui obligationem, & aduersus eum. c Marcellus autem notat esse aliquam differentiam: vtrum hoc agatur, d ut ab initio * mulier in alterius locū f subdatur, & onus g debitoris, à quo obligationem transferre creditor h voluit, suscipiat: an verò quasi debitrix delegetur: scilicet, ut si 3 † quasi debitrix est delegata, i vna sit intercessio. k Proinde l secundum hanc suam distinctionem in prima m fideiussione, 4 † cum quasi debitrix delegata est, exceptionem ei senatusconsulti Marcellus non daret. n sed condemnata, vel ante condemnationem o condicere vtique ei, à quo delegata est, poterit: p vel quod ei abest, vel si nondum abest, liberationem. q

Mulier intercedens, siue soluat, siue deleget debitorem, repetit. si alium deleget, exceptione iuuabitur. Bartolus.

¶ Interdum intercedenti r mulieri & condictio competit, ut 5 † puta si contra senatusconsultū obligata, debitorē s suum delegauerit. nam hic ipsi competit condictio: t quemadmodum & 6 † si pecuniam soluisset, condiceret. Soluit

responsionis. s. ut dum quasi, & certè eadem ratione potuit respondere, nulla est intercessio, vbi dixit, vna est intercessio. nam si vera debitrix est à secundo delegata, non est intercessio, & cum effectu tenetur primo. ergo eadem ratione si primus eam velut debitricem delegauit, non est intercessio, & cum effectu tenetur, nisi dixeris subterfugiendo, quod loquitur vbi secundus delegauit eam quasi debitricem. primus verò non tanquam debitricem, sed quasi extraneam rogaui eam. ut aio nouandi promitteret quod debebat ipse, & ita hic est secunda tantum intercessio, non autem delegatio. vnde mulier tanquam q. libet fideiussor. s. ut cum condemnata est, vel ante condemnationē, in quibus casibus licet, ut C. man. si pro ea, & secundum hoc illa verba, sed condemnata, &c. non referuntur ad eum casum, vbi est delegata ut debitrix. tunc. n. condicere non potest, cum se obligauit pro primo, aliâs sine non. vel agit antequā soluat, quia animo nouandi intercessit. Azo.

c *Et aduersus eum.*] s. primum restituendam creditori suo.

d *Agatur*] in secunda intercessione mulieris.

e *Ab initio*] cum se obligauit pro primo.

f *Locum.*] scilicet primi.

3 † Aliâs, ut tum quasi.

4 † Fl. In prima ... vbi quasi debet ... Aug. ... Aliâs est in prima fideiussione.

5 † Fl. desid. ut.

6 † Fl. desid. &.

g *Et onus.*] s. tantum, non leuamen. Accursius.

h *Creditor*] primi.

i *Delegata est.*] pro primo apud creditorem eius. nam illa delegatio, qua se mulier, ut debitricem obligauit, non est intercessio, secundum Marcellum.

k *Vna fit intercessio.*] pro secundo apud primum. Accursius.

l *Proinde.*] loquitur auctor legis. Accur.

m *In prima.*] sed in libro Io. est in Primi. & tunc planum est. alias in prima, & tunc expone, ut modo dixi in gl. magna. * Addi. prius corruptè legebatur in prima fideiussione, ad quod respicit glo.

n *Non daret.*] scilicet contra creditorem Primi. Accur.

o *Vel ante condemnationem.*] scilicet in alis casibus, in quibus agit fideiussor antequam soluat, ut C. man. si pro ea. nam ponit eam efficaciter teneri, vnde non agit ex beneficio Velleia. sed iure communi, ut dixi, vel agit antequā soluat, quia animo nouandi intercessit. sed si vndū alium quando vis tueri Marcel. dices, loqui eo casu quando est intercessio, & prætexta Velleia. petit liberari, vel repetit. Accursius.

p *Poterit.*] ut C. de cond. indeb. l. si citra vllam. & inf. de fideiuss. qui debitorem.

q *Liberationem.*] quamdiu steterit in obligatione.

r *Interdum intercedenti.*] scilicet tantum, non etiam soluenti. Accursius.

s *Debitorem.*] vel aliâs non debitorem.

t *Condictio.*] incerti, vel sine causa, ut delegatus liberetur, ut C. de cond. inde. l. si citra. vel verius dic, pecuniam, ut subijcit.

Soluit

enim a & qui reum delegat. Sed si is, qui a muliere delegatus est, debitor eius non fuerit, exceptione senatusconsulti poterit vti, b queadmodum mulieris fideiussor. c

¶ Planè si mulier intercessura d debitorem suum delegauit, senatusconsultum cessat: quia & si pecuniam numerasset, e cessaret f senatusconsultum. Mulier.n. per senatusconsultum releuatur: g non in his 2 † quæ diminuit, h restituitur. Sed si eum delegauerit, i qui debitor eius non fuit: fraus senatusconsulto facta videbitur, & ideo exceptio datur k

Hic loquitur de alio remedio iurisconsul. et dicit, quod muliere exclusa actio restituitur in ueterem debitorem, licet liberatus sit contemplatione obligationis suscipiendæ per mulierem. Bart.

¶ Quoties pro debitore intercesserit mulier, datur in eum pristina actio, l & si ille prius acceptilatione liberatus m sit, quam mulier intercesserit.

Paria sunt, nullum dare expromissorem, vel dare mulierem. h. d. iste §. Bartolus.

¶ Si conuenerit * cum debitore, vt expromissorem n daret, & accepto 2 † ei latū fit: deinde is mulierem dederit, quæ auxilio senatusconsulti munita est: pōt ei condici, o quasi non dedisset. Quid. n. interest, non det, an talem det? p Non erit igitur actio vtilis q necessaria, cum condictio r competat.

Acceptilatio facta fideiussori inutiliter obligato, non liberat debitorem, sicut nec solutio, nisi si solueret quod repetere nequeat. Bart.

¶ Marcellus quoque scribit, si mulieri post intercessionē accepto tulerit creditor, nihilominus restitutoriā actionem ei dari debere, manent enim obligationem ei dimissam. s 3 †

¶ Si mulier post intercessionem sic soluerit, ne repetere possit: instè prior debitor actionem recusat. Sed cum t releuatur reus, si mulier sic soluit, vt repetere non possit. u & cum ei mulieri, quę repetere non poterat, si soluisset, accepto tulerit creditor, similiter releuatur reus.

Muliere subducta actio restituitur in eos omnes, qui per eius obligationem fuerunt liberati, non autē omnibus. h. d. Bart.

¶ Quāquam in omnes, x qui liberati sunt, restituitur actio, non tñ omnibus restituitur: vtputa, duo rei stipulandi fuerunt: apud alterum mulier intercessit. ei soli y restituitur obligatio. apud quem intercessit.

Si creditor succedit mulieri, nihilominus actio restituitur in veterem debitorem, sed si mulier debitori, non est restitutio necessaria. Bar.

¶ Si mulieris 4 † heres extiterit creditor, videndum, an restitutoria vti non possit. z Et ait Iulia lib. 12. restitutoria eum nihilominus vsurum, nec immeritò: cum non obligatæ a cum effectu successerit. Denique in Falcidia b hoc æs alienum non imputabitur? c Plane si mihi proponas mulierem veteri debitori successisse, dicendum erit, restitutoria eū conueniri posse: sed & directa d actione: nihil enim eius interest, qua actione conueniatur.

Muliere ab initio cum alio contrahente, actio restituitur in veterem debitorem. h. d. Bartolus.

a *Solui enim.*] i. lest, soluere fingitur, vt infra mand. l. inter causas § abesse. & infra de verborum significationibus l. verbum exactè, & infra de fideius. qui debitorem. Accursius.

b *Poterit vti.*] argumen. contra, infra de noua. l. si non debitorem.

c *Fideiussor.*] quem constat iuuari, vt hic, & C. eod. l. mulierem

d *Intercessura*] non tamen intercessit: vt differat a superiori casu.

e *Numerasset.*] scilicet non ex intercessione, alias contra, ut supra proxi. §.

f *Cessaret*] quia non est intercessio.

g *Releuatur.*] contra intercessionem.

h *Diminuit.*] donando, vt supra eod. titu. sed si ego.

i *Delegauerit.*] mulier, quæ non intercesserat.

k *Datur.*] vt C. eodem si vxor. diligenter ergo no. an mulier intercesserit: vt detur ei condictio, siue soluerit, siue delegauerit suum, vel nō suum debitorem. Sed si quæras, an delegato det exceptio, distingue: an fuerit debitor, vt tunc non habeat, alioquin habeat. vbi autem erat intercessura, sed non intercessit, siue soluerit, siue suum debitorem delegauerit, non iuuatur, nec etiam delegatus, sed si nō suū, videtur fraus facta senatuscōsulto, cum ipsa fuerit intercessura, & non intercessit. vnde creditori, quia in fraudem fecisse videtur, obstat exceptio. Accursius.

l *Pristina actio*] quia fuit acceptilatione sublata, sic infra eodem, sed si pro aliena, & C. eo. si mulier. & supra eod. l. 1. in fine.

m *Liberatus.*] hoc prius actio, quod Berta mulier detur: sed infra proxi. in genere dādus erat promissor vt C. eo. si mulier.

n *Expromissorem.*] sic in genere, sed in superiori §. expresit mulierem. Accursius.

o *Condici.*] vel ipsum debitum, quando purum erat, alias vt se reponat in obligationē vt supra de cond cau. data. l. si quis accepto tulerit. Accurs.

p *An talem det.*] verba enim cum effectu sunt accipienda. Ioan. vt supra qui satisd. cogan. de die. § 1. & l. quoties, & ne quis eum, qui in ius vocat l. si per alium, §. docere. Accursius.

q *Vtilis vtilis*] scilicet restitutoria danda à lege. Accursius.

r *Condictio.*] scilicet sine causa de iure cōmuni, vel certi condictio: sed in superiori §. secus est.

s *Dimissam.*] sic infra de rebus eorum. si fundus. Accursius.

t *Sed cum*] scilicet cum hoc sit, quod releuetur, ut dictum est, sequitur, & tunc, quod mulieri, &c. vt sic hæc duo paria sint. & dic, non posse repetere si solueret, quando in rem suam fideiusserat, vel quando animo decipiendi, uel in similibus vbi cessat Velleia. vt dixi supra eod. l. 1. in princip.

u *Non possit.*] in superiori proximo casu dictum est, a simili, &c.

x *Quamquam in omnes.*] scilicet ex eos debendi, ut infra eod. si pro vno.

y *Ei soli.*] sed quare non alteri sicut in omnes? Respon. quia non amisit alius actionem ex receptione mulieris, sed liberatio per nouationem facta vni, prodest omnibus, vt infra de duobus reis l. ij & sup. de pac. si vnus. § 1.

z *Non possit.*] quod videtur, cum creditor debitrici successerit. & sic obligatio sit extincta, vt infra de solu l. Stichum. §. aditio.

a *Non obligatæ.*] scilicet maxime, vt infra de fideius. heres, §. quid si idem.

b *In Falcidia.*] idest in ratione Falcidiæ.

c *Imputabitur*] cōtra legatarios, ut dicat primo deducam, quod mihi debuit defuncta, & ex reliquo præstabo relicta, non enim efficax erat debitum: alioquin secus, vt infra ad leg. Falc. cum emptor.

d *Sed & directa.*] sed nonne sublata est accessoria, cum hæc succedit debitori: vt infra, de fideius. heres, §. 1. Respon. non quia hic animo nouandi,

In

2 † *Flor. de diminu.*

* *Dic videri ad tem. qui si promittit aliquid facere, dēt ita facere, quod de iure valeat, excep. l. si mouum inf. de here. vom. & l. qui satisdare, ff. de fideius.*

3 † *Flor. ac. ceptam.*

3 † *Floren. obligationem dimissa.*

4 † *Flor. mulieri.*

ret tenet: hic non, cum non desierit esse obligatus directa, vel utili. V. l dic in utraque idem, quod est verius. & hic dicit vilem hypothecariam dari Accur.

a *Si sub conditione.*]pro alio purè obligato.

b *Quod enim bonum est.*] Bonum quidem esset debitori, cum interim non conveniretur: sed dicitur non esse bonum: ideo quia si conditione extante non conveniretur, expectaretur conditio: ut supra si certum petat pecuniam. & infra, de fideiusso. § pen. Sed cum hic foret conveniendus etiam existente conditione, non est bonum, idest iustum ei dare dilationem. Et sic non. non expectari conditionem. * sic & alias ins. d. libe. & posthu. § posthuma. & de iniusto test. l. nam & si. & § eod. debitrix, §. 1. Sed arg. contra inf. de aedil. edic. bovem. §. sed si sub conditione. & inf. man. si mandavero. a. respon. & inf. quando dies leg. ced. cum illud. & l. huiusmodi.

1 † *Hic desunt verba. debeo te experiri.*
2 † *Hic quam bonum est.*

* *Conditio, an semper sit expectanda, vi. no. in ea. impuner de neg. instit.*

c *Omnino.*] etiam si extet conditio. Accursius.

S I mulier.] CASUS. Titius tenebatur mihi in decem, & habebam fideiussorem, & promisit mihi mulier animo novandi, & liberandi Titium: an restituat mihi actio in Titium, an restituatur in fideiussorem? Dicitur quod sic. Vivianus.

d *Restitui.*] ut supra eodem, sed ll pro alieno.

S I mulieri.] CASUS. Debebam tibi decem, quae mulier à me exegit, dicens se habere mandatum: & ei solvi: & stipulatus sum te ratum habiturum: ratum non habes: an si mulierem conveniam actione ex stipulatu, competat exceptio Velleiana? Et dicitur quod non: quia de lucro certat. Vivian.

e *De lucro.*] non audiciur de praeda, solis verbis: ut infra, de admin. tut. si minoris, & facit infra l. proxim. & l ll mulieri dederim Accur.

¶ Si sub conditione, a vel in diem mulier pro alio intercesserit: etiam pendente conditione volenti creditori cum priore debitore experiri 1 † actio danda est restitutoria. Quod enim 2 † bonum est b expectare conditionem, vel diem: cum in ea causa sit prior iste debitor, ut omninò c ipse debeat suscipere actionem?

Muliere subducta restituitur actio in veterem debitorem, & in eius successorem. h. d. Bart.

Iulianus lib. 12 digestorum.

LEX XIIII.

S I mulier contra senatusconsultum intercesserit: aequum est non solum in veterem debitorem, sed & in fideiussores eius actionem restitui. d Nam cum mulieris persona subtrahatur creditori, propter senatusconsultum integra causa pristina restituenda est.

Si mulier promittit, alium ratum habiturum, quod ipsa gessit, non iuvatur Velleiano. hoc dicit. Bartolus.

Idem libro 1. Digestorum.

LEX XV.

S I mulieri solvero id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum stipulatus fuero, & forte te ratum non habente, agere ex stipulatu instituero: exceptio senatusconsulti, quod de intercessionibus foeminarum factum est, non proderit mulieri. Non enim videri potest alienam obligationem recusare: cum maneat debito obligatus, & ipsa de lucro e agat, ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperit, quam pro alio solvere.

S I mulier.] CASUS. Debebam tibi decem: animo novandi mulier in se sustulit obligationem, & ei solvi: an si eam convenias, iuvetur? Et dicitur, quod non.

¶ *Si ab ea*] Si mulier, quae intercessit, fideiussorem dedit, subvenitur ei, & fideiussori subvenitur: & creditori restituitur actio in veterem debitorem. Vivia.

f *Intercessisset*] animo novandi.

g *Tuo*] idest apud Titium. sic supra de In rem vers. quamvis.

h *Neque enim profuit.*] scilicet hoc dicere periclitari eam, cum pecuniam habeat ut subiicit: & ita habeat nec eam perdat.

Mulier non iuvatur Velleiano, si debitor sibi solvit, quod promisit. hoc dicit. Bart.

Idem libro 3. ad Urseium Ferocem.

LEX XVI.

S I mulier contra senatusconsultum Velleianum f pro me intercessisset Titio, g egoque mulieri id solvissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio huius senatusconsulti non est profutura mulieri. neque enim eam periclitari profuit, h 3 † ne eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat.

Mulier & fideiussor eius Velleiano iuvantur: & in primum debitorem actio restituitur, hoc dicit Bartolus.

¶ Si ab ea i muliere, * quae contra senatusconsultum intercessisse, k fideiussorem accepissem: Caius Cassius respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam, si à muliere rogatus fideiussisset. 4 † Ego autem puto dandam fideiussori exceptionem, etiam si mandati actionem adversus mulierem non habeat: 5 † quia totam obligationem l senatus improbat: & à praetore restituitur 6 † prior debitor creditori.

Non sufficit creditori credere mulierem in rem suam intercedere, quando pro alio promittit: nisi diligentius perquisierit. h. d. Bart.

Africanus lib. 3. 7 † quaestio.

LEX XVII.

V Ir uxori donationis causa rem viliore pretio

i *Si ab ea.*] non habetur alit. r in Macedo. ut supra ad Maced. l. sed & si §. non solum, quae est contra. Et est ratio, quia si fideiussor, qui pro filio intervenerit animo donandi, non convenitur, sic nullus convenitur: sed hic, licet fideiussori succurrat, restituit actio creditori a lege i priorem debitorem, ut hic, & inf. eod. debitrix, §. 1. Vel idem est, ut hoc, §. Vel tertio, ut ibi dixi.

k *Intercessisse.*] animo novandi. Accur.

l *Totam obligationem*] idest etiam obligationem mulieris pro qua muliere intervenit fideiussor: unde fideiussor teneri non potest.

V *Ir uxori.*] CASUS. Maritus vendidit uxori praedium pro parvo pretio: & eam obligavit suo creditori in eo pretio. Dicitur, quod venditio nulla fuit: unde creditori petenti obstabit exceptio. Verum distinguitur, utrum creditor scierit mulierem delegatam, aut ignoraverit: quia haec distinctio locum habet, cum creditor cum muliere contraxit: quia tunc non subvenitur mulieri, si creditor ignoraverit.

¶ *Si mulier.*] Obligasti mihi praedium pro decem, ego & te hypothecam uxor tua dixit praedium esse sibi obligatum pro decem nomine dotis: illa decem sibi solvi, ut possit hypothecam. uxor dicit praedium esse sibi obligatum pro decem nomine mutui, ego excipio de voluntate ista pro debito: nunquid replicare potest? Dicitur, quod non, quia nesciat illa praedia sibi obligata pro alia pecunia.

3 † *Hic neque eam periclitari profuit neque enim potuit periclitari, ut ait, & c.*

* *Laud. Ro. sim go. 321 sine 317. dicit istum text. singu. ad hoc, quod exceptiones debitoris principalis non poterunt fideiussori si speculatione, de quo vide Bolo. hic in interpretationibus novis.*

4 † *Hi fuisset. Iulianus aliter velle putat.*

5 † *Hi. habet.*

6 † *Hi. restituatur et sic actio restitutoria datur a praetore, non a lege. ut voluit Accur. sup. vol. 8. si convenerit. in gl. Ait vocato.*

7 † *Hi. libro.*

¶ *Mulier.* Accepi mutuam pecuniam cum muliere in rem communem: & nos insolidum obligavimus: an mulieri succurratur tanquam si fideiussisset pro parte mea? Distinguitur, sive divisimus illam pecuniam: sed in refectione domus communis impensa est: & conditio mulieris melior facta est, & iuvari non potest, sed si sit iussu pro parte, quae ad eam pertinet, obligabitur, & convenietur pro illa, non pro ea quae ad me pertinet, quia videtur fideiussisse.

Addimus &c.

addixerat, a & in id pretium creditori suo delegauerat. b Respondit, venditionem nullius momenti c esse: & si creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem d vtilem fore: quamuis creditor existimauerit mulierem debitricem e mariti fuisse. Nec id contrarium uideri ei debere, quod placeat, si quando in hoc mulier mutuata esset, vt marito crederet: 1† non obstaturam exceptionem, si creditor ignorauerit f in quam causam mulier mutuaretur: quoniam 2† quidem plurimum intersit, utrum cum muliere quis g ab initio contrahat, h an alienam obligationem in eam transferat. i tunc enim diligentiorem K esse debere.

Si mulieri consentienti obligationi rei sibi obligatę pecunia soluitur, Velleiano non iuuatur. alias secus h.d. Bart.

¶ Si mulier * dixisset sibi rem dotis nomine obligatã, l & creditor curasset ei m pecuniam dotis solui, quò 3 † idem pignus acciperet; & cũ 4† mulieri etiam pecunia credita deberetur n 5† possessor creditor aduersus eam Seruiana o agentem exciperet, & si non voluntate p eius pignus datum esset: replicationem mulieri senatusconsulti non profuturam, q nisi creditor scisset r etiam aliam pecuniam ei deberi.

1 † Al. cedere. Fl. re ... rem. Duar.
2 † Fl. quando quidem.
* ad intell. huius l. vi. Ioan. Coras. in l. qui liberos. nu. 3 10 de rit. nupt.
3 † Fl. quo.
4 † Flor. dessi... tum.
5 † Duar. deberetur & possessor.

a *Addixerat.*] in fraudem legis: vt cum valeret. C. pro decem.
b *Delegauerat.*] s. mulierem. Accur.
c *Nullius momenti.*] inter vir. & vxo. scilicet, sed inter alios secus vt infra, de do. inter ui. & vxo. si sponsus. §. circa venditionem, & de contrahen. empt. l. si quis donationis causa.
d *Exceptionem.*] scilicet Velleiani.
e *Debitricem.*] quę nō erat, quia non tenuit venditio.
f *Ignorauerit.*] maximè sic, non ob. C. eo. si fœnebris. Alii dicunt, ꝙ si ab initio fuit, noceat ei talis nō. & facit ad hoc C. eo. si mulier tanquam.
g *Quis.*] s. creditor.
h *Contrahat.*] vt in secundo casu.
i *Transferat.*] vt in primo.
K *Diligentiorem.*] scilicet creditorem. Accursius.
l *Obligatam.*] à uiro. Accur.
m *Ei.*] scilicet mulieri.
n *Deberetur.*] à marito, pro quo verè erat obligatum pignus: nō autem pro dote, fortè quia remissum fuerat: vel etiam pro dote erat, non curo.
o *Seruiana.*] idest, quasi Seruiana, quæ dicitur hypothecaria: vt Institu. de act. §. item Seruiana.
p *Si non voluntate.*] verba exceptionis.
q *Non profuturam.*] nec aliam, nisi &c.
r *Scisset.*] Tunc enim non uidetur mulier decipere creditorem: sed contrà, nec tunc dabitur replicatio senatuscon. mulieri: sed hypothecariam intendit nulla elidendam exceptione. cum ergo hic dicit, nisi &c. Respon. illud, nisi nō inducit repetitionẽ omnium prædictorum: sed illud tantum, scilicet replicationẽ nō profuturam: vt prætermittat aliud senatuscon. sic ie s. man. idemq; §. si quis Titio. nam pro remissione pignoris non habet locum senatuscon. ut C. eo etiam, & supra l. quãuis. in prin. vel dici potest habere locum hic: quia passa est rẽ sibi obligatã obligari, sicut in re sua locum habet: & aliud quando debitori remittitur: ut C. eo. l. quamuis. in prin.
s *Facti.*] s. insolidum.
t *Non omnimodo.*] i. non indistinctè, sed distinctè.
u *Dicebam.*] ego iurisconsultus Africanus.
x *Maius damnum.*] quàm esset pecunia.
y *Committeretur.*] propter tributa fortè non soluta.
z *Mutua.*] idest, mutuum acceperant, hoc acto, ut socii sint: alioquin non: ut infra de fideius. Titius, & l. Vranius. quæ sunt contra.
a *Accepta.*] colore quæsito. Ioan. cum tota pecunia ad Titium perueniret, sicut aliàs: ut argum. sup. ad Maced. idem si filius: alias in. prin. sed Iulianus, §. idem ait. & sup. eod.

quamuis, § si cum essem: Et tunc dic, pro parte, idest pro toto: quia totum peruenit ad Titium. Vel dic, quod pro dimidia, quæ perueniebat ad Titium proposuerat fideiubere: sed creditor potius eam mulierem, ut corream accepit, secundum Ioan. Vel hic erant socii: quo casu videtur fideiubere, ut repetant actione pro socio: uel aliter, vt statim dicet in magna gl. Vel hic fuit actum, vt vnus pro altero fideiuberet. argu. infra de duobus re. reos. & hæc omnia, ut nō obstent opi. Ioan. quam statim dicet. Itẽ, quid si hoc plus valet dimidia rei emptæ, quam tota pecunia? Respon. adhuc dicam mulierem iuuari, cum color præsumitur. Item quid in superiori si color fuit quæsitus, cum non recipeteretur mulier vt fideiussor, mulier sic se obligauit? Respon. ei subueniri: sed in dubio non præsumitur color: tum quia in reficiendo, tum quia magna utilitas: sed hoc casu in acquirendo, & hoc secundum illam expositionem, prout color fuit quæsitus.

Si mulier cum alio mutuum, vt duo rei, accipiat in causam necessariam, Velleiano non iuuatur, sed in causam voluntariam eatenus iuuatur, quatenus ad alium pecunia peruenerit. hoc dicit. Bart. Vel sic. Quæ cum socio rei communis tuendæ causa necessariò mutuatur, insolidum, vt socia obligatur: at si amplificandæ tantum, ac non necessariò, in partem tantum. nam reliqui nomine hoc priuilegio adiuuatur. Ottom. Cons.

¶ Mulier & Titius cum in rẽ cõem mutuarentur, eiusdem pecuniæ rei facti s sunt. Non oĩmodo t 6† mulierẽ ꝓ parte socii uideri intercessisse dicebam. u 7† Nam si ob ẽam cãm mutuati fuerint, ex qua, si creditor pecuniam non dedisset, maius dãnum x mulier passura fuerat, veluti ꝙ cõis insula fulta non esset, vel ꝙ fundus cõis in publicum cõmitteretur: y potius esse, ut senatusconsulto locus non sit. At si in aliquam emptionem mutua z pecunia sit accepta, a tũc pro parte intercessionem factam b videri: & ideo creditorem partem duntaxat pecuniæ à muliere petere posse, ꝙ si totum petierit, exceptione ꝓ parte summouebitur. 8 †

6 † Flor. omnimodo.
7 † Fl. dicebat.
8 † Fl. summouetur.

b *Intercessionem factam.*] dicit Ioan. & respon. duos reos debendi non videri inuicem fideiubere, nisi sint socij: & sic si vnus soluat solidum, repetit action. negot. gest. quæ oritur ex solutione: non mandati: vel alia, quæ oritur ex fideius. obligatione, sed quando sunt socii, tunc sic. Pro eis primum est argumentum supra de arbit. si duo. & argumen. infra de exceptio. l. exceptione, §. rei. Secundum argumen. est infra, de duo. re. si ex duob. in fin. & instit. de fideius. §. item si ille. Et tertium infra de duob. re. si duo. & infra, de compen. si quid. quartum infra, de fideius. Vranius. ubi si succedo ego creditor uni reorum debendi, alter liberatur pro parte, cũ erãt socii: aliàs in nihilum liberatur. sed vbi succedo fideiussori, indistinctè remanet obligatus reus: & econtra, si reo, indistinctè liberatur fideiussor. Igitur in correis, si viderentur fideiubere, uno liberato liberaretur alter, uel in totum, uel in nihilum. Item ad prædicta, quod duo rei nõ videantur fideiubere, facit infra, de lib. leg. l. si quis decedens, §. nunc. & l. si quis reum. Item infra rem rat. hab. l. 8. & l. si quis vni. Item argumentum est. C. si certum petat. l. si in rem communem. Item supra de in rem uers. si pro parte. in prin. & §. si & infra man. creditor, §. 1 Et ut breuiter loquamur, primum argumentum in exceptione, secundum in conditione, tertium in compensatione, quartum in confusione obligationis per successionem: ut dicta l. Vranius. sed M. omnino contradicit eos fideiubere videri vt si unus soluat insolidum, repetat ab alio actione

man-

mandati, & pro eo est in Authen. de duob. re. § 1. il i, alterna &c. collatione 7. & infra de duob. re. l. reos. Sed respon. ibi est alterna fideiussio vbi expressim agitur. item pro eo. scilicet M. est hæc lex sed hic fuit color quæsitus hoc casu: sed superiori non præsumitur sic: & fuit color, s. cum ipsa deberet intercedere ꝓ Titio, scilicet pro dimidia, quæ ad eum esset peruentura: constituit se cum eo reũ. unde & hic dicitur intercessisse fictione huius legis pro parte: & sic, licet vnus soluerit totum, tñ ꝓ parte sua ab alio repetere non possit: ar. supra si quis cau. ll duo. & de li. le. l. 3. & inf. de fideiuss. Vranius. & infra rem rat. hab. l. 1. & 2. Vel dic, non fuit color q̃situs: & tamen subuenitur, & non intercedit. nec ob. quod dicitur intercessionem factam, &c. quia hoc verum, ex quo ad hoc, vt ei succurratur: verè tamen non intercessit, sic & inf. eo debitrix, ꝛ. resp. Item & quando rem suam obligat: nã non intercedit, & tamen dicitur intercedere, vt iuuetur. Tu distingue secundum Azo. an peruenerit ad vtrumque pecunia ꝓ parte: & tunc quatenus ad alium peruenerit, videatur alter fideiussisse, an ad vnum tantum; & tũc alter insolidum videtur fideiussisse, & non sunt socii his casibus: nec. n. potest dici societas, licet cõiter se obligent: cum in cões vsus eam non vertant, & tunc alter insolidum videtur fideiussisse, sed si non est diuisa, sed in communes vsus expensa, eruabis, quod hic dicit, ut videatur fideiubere pro parte, siue ad emendum, siue ad fulciendum: licet altero casu mulier iuuetur, altero non. & sic non refert sint socii, uel non. & facit pro hoc supra de in rem uerso. si pro parte. § si. & supra ad Macedo. item si filius. § 1. Sed quid si vnus maiorem partem habet in re in quam impenditur? Resp. pro rata fideiussisse videt, vt idem sit in minori parte quo ad minorẽ: & in maiore quo ad maiorem. Et no ꝙ Azo accedit opinioni dñi Mar.

1† Fl. Paul. li. 8. ad Plantium.
2† Flor. Idem & si pro debitore.
3† Fl. lib. 4.
4† Fl. persuadente.
5† Fl. m. deest, causa.

Paulus lib. 30. 1† ad edictum.

LEX XVIII.

IDem est a 2† si pro debitore meo Titius, & mulier duo rei b intercesserint. c

Si mulier alicui pro propria obligatione indemnitatem promisit, intercedere non videtur, secus pro obligatione alterius. h. d. Barto.

Africanus lib. 3. 3† quæstio.

LEX XIX.

TVtor pupilli decesserat hærede instituto Titio: cum de adeunda hæreditate dubitaret, d quoniam malè gesta tutela existimaretur, suadente 4† matre pupilli, ut suo periculo adiret, adijt: stipulatusque de ea causa 5† est, indemnem se eo nomine præstari. Si ex ea causa Titius aliquid pupillo præstitisset, isq; matrem conueniret, negauit e exceptioni senatusconsulti locum esse: quoniam 6† vix f fit, ut aliqua apud eundem g pro eo h ipso intercessisse intelligi possit. Nec dissimilẽ i esse huic propositioni ex facto agitatam quæstionem, cum quidam vir prætorius decessisset duob. filijs superstitibus, quorũ alter impubes 7† alter legitimus K fratri tutor esset: & cum 8† paterna hęreditate se 9† abstinere vellet, l mandato vxoris defuncti, m quæ mater pupilli esset, abstento pupillo, solum se hæreditati immiscuisset: 10† vbi n similiter se respondisse Iulianus 11† ait, si ex ea causa o agente pupillo damnum eo nomine passus esset, non impediri eum senatuscon quo minus à muliere ...

6† Fl. quidem.
7† Duos impubes esse, & alter.
8† Fl. & cum.
9† Fl. deest se.
10† Fl. immiscuisse.
11† In quibusdam exemplaribus deest dictio Iulianus.

a *Dem est.*] quia sicut sup. habuit in dimidia, ita hic in totum, & sic idem: sed non per omnia idem. Accur.

b *Duo rei.*] hoc acto, ut socii sint, alioquin non, ut inf. de fideiuss. si Titius, & l. Vranius. Accur.

c *Intercesserint.*] In quo casu muliere subducta Titius insolidum tenetur: ut inf. de fideiuss. si Titius. Sed hoc casu in totum subducitur: in superiori vero pro parte: & sic nõ est per omnia idem. Vel dic idem per omnia, nam & hic, & ibi in totum, quatenus intercessit, eximitur. sed hic totum, intercessit ibi in partem. Accur.

TVtor.] CASVS. Titius gessit tutelam pupilli; & male: & decessit Seio hærede instituto: noluit adire Seius, timens ne conueniretur: mulier promisit eam indemnem futuram: & hoc hæres ab ea stipulatus adiit: si aliquid præstitit pupillo: & voluit conuenire mulierem an obstet sibi Vellejan. quæritur? Et respond. quod non: quoniam vix &c. ut in litera, hoc in prima. Alium casum subiungit huic similem, qui talis est. Quidam nobilis habuit duos filios: pupillum, & maiorem: emancipauit pupillum, & eius legitimam tutelam gessit, & male fortè decessit utroque hærede instituto: pupillus abstinuit se: maior fiduciarius tutor pupilli fratris sui noluit adire hæreditatem, dubitans ne conueniretur ex administratione patris, mater pupilli eademque nouerca maioris promisit ei indemnitatem si adiret, adiit, si conueniatur, an possit habere regressum contra mulierem non ob. Velle. Et responsum quod sic hoc in secundo. Sed in primo casu ꝙ si damnificetur hæres eo, ꝙ debitores hæreditatis soluendo nõ sunt, nunquid est locũ Velleia. Dicitur, ꝙ non: q̃a non fuit eius propositi, vt pro debitoribus intercederet: sed non est locus Velle. quia in hoc casu ob hoc mulier non tenetur: sed ista quia eius fuit propositi, ut hæres tutoris seruaretur indemnis aduersus pupillũ pro quo tenetur, nec est loc⁹ senatusc Velle. Istud probatur per simile: quia si mulier emit hæreditatem, & damnum patiatur: q̃a debitores hæreditatis soluendo non sunt, nõ propter hoc competit ei Velleiã. Sed quid? dubitauit adire Seius hæreditatem, quia credebat debitores esse non soluendo, & mulier promisit ei indẽnitatem, an videatur intercessio, ut sit Velleia. sit locus? Et respõ. quod sic: quia intercessit; quia hoc expresse promisit. Sed si nõ intercessit, quia neq; hoc actum fuit; non habet locum senatuscon vt sup. ibi in illo ver. in proposita. & hoc in tertia.

¶ *Cum haberet.*] Titius habebat debitorem & Seium volebat habere fideiuss. Seius obtulit ei mulierem: noluit eam recipere propter Velleia. mulier volebat accipere centum à Sempronio, & soluere Titio pro Seio: Sempronius non habens pecuniam promisit Titio centum, & mulier confessa est se accepisse illa centum, si Semproni petat pecuniam à mulier. § an obstabit ei excep. ant quam soluat? Dicitur quod videndum est, an Sempron. sit habendus loco fideiubentis ꝓ muliere intercedente; vt sic ei, sicut mulieri, detur except. Et distingue, aut re integra aliquid soluit cum petit mulierem intercessisse; aut postea soluit. si ante, Sempron. competit except. senatuscon. aduersus Titium, quia tuta est mulier aduersus Sempron. ut quidam dicunt: si postea, an mulieri aduersus Sempron. except. Sempron. aduersus Titium cond. competit an perinde sit ac si ab initio cum Seio Sempron. contraxisset ipsi mutuando, deinde Seius Titio soluisset, deinde Titius Sempron. mutuasset? & hoc maius est, dicit iuriscõs. respondendo quæstioni propositæ ut scilicet non sit locus Velleia. nec cum non intercedens mulier debitorem suum delegat, cum non possit; cui contradicit, vel quia videtur mulier ista alienam obligationẽ suscepisse, quod senatusconsul. noluit. tu tamen tene aliam solutionem. Viuia.

d *Dubitaret.*] s. Titius Accur.

e *Negaui*] i. ego Africanus. Sed videtur, quod male; vt C. eo. l. si mater § 1. quæ est contra. Sol. ut dixi supra eodem l. quamuis § 1. Accur.

f *Vix*] i. nullo modo. Aliter accipitur vix. sup. de iud. vix.

g *Eundem*] s. alium, sed nec pro se. ut inf. de fideiuss. hæres § seruo. & l. Vranius. Accur.

g *Eundem.*] Titium.

h *Pro eo.*] Titio.

i *Nec dissimilem quæstionem.*] s. ait Africanus, quæ quidem quæstio talis est, cum quidam, &c.

K *Legitimus*] i. fiduciarius. Accur.

l *Vellet*] maior frater, emper subaudi.

m *Defuncti*] s. nouercæ suę. Azo.

n *Vbi*] i. in qua quæstione.

o *Si ex ea causa.*] i. aliqua; puta propter patrem, qui, cum emancipasset eum, male gessit tutelam. Vel dic, quia ab hæreditate abstinuit. Accur.

liere rem seruaret. In proposita specie ^a etiam 1† illud tractandum est, 2† an is, ^q mandato mulieris adierit, si damnum ob id patiatur, quod debitores hæreditarij soluendo non sint: senatusconsulto locus sit, quasi quodammodo eorum obligationes mulier susceperit. Magis autem est, vt ne ob hanc quidem causam senatusconsultum locũ ^b habeat, quoniam 3† non ea mente fuerit, ut pro his ^c intercederet, sed vt tutoris ^d aduersus pupillum, & cæteros fortè creditores indemnem præstaret hæredem.^e 4†

¶Denique ^f si ponamus 5† mulierem in emptione hæreditatis eo nomine damnum pati, quod debitores hæreditarij soluendo non sint: nulla (puto) dubitatio erit, quin senatusconsulto locus non sit, ^g etiam si maximè creditoribus aliquantulum præstiterit. Quid ergo si cum propterea de adeunda hæreditate dubitaret Titius, quod parum idonea nomina debitorum viderentur: mulier hoc ipsum repromisit, ut quanto minus à quocunque 6† eorum seruari posset, ipsa præstaret? Propè est, ^h vt sit intercessio.

Debitor delegatus à muliere intercedente, antequam soluat, tutus est Velleiano: & si agat, exceptione Velleiani repellitur. Bart.

¶Cum haberes ^i Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere vellet, ^k nec tu mulieris nomen propter senatusconsultum sequereris: ^l petiit à me ^m mulier mutuam pecuniam, solutura tibi: & stipulanti mihi promisit, ignoranti, ^n in quam rem mutuaretur: atque ita numerare me tibi iussit, deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, stipulanti tibi promisi. Quæsitum est, si eam pecuniam à muliere ^o petam, an exceptio senatusconsulti ei prosit? Respondi videndum, ne non sine ratione dicatur, eius loco, qui pro muliere fideiusserit, haberi me debere: vt quemadmodum illi, ^p quamuis ignorauerit mulierem intercedere, exceptio aduersus creditorem datur, ne in mulierem ^q mandati actio competat. ita mihi ^r quoque aduersus te utilis exceptio detur, mihique in mulierem actio denegetur: quoniam hæc obligatio 7† periculo mulieris futura sit. Et hæc paulò ^s expeditius dicenda sunt, si prius quam ego tibi pecuniam soluerem, comperterim eam intercessisse. Cæterum si ante soluerim, uidendum, utrumne nihilominus mulieri quidem exceptio aduersus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam possim: an uerò perinde habendum sit, ac si initio 8† ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditum isses. Quod quidem magis dicendum existimaui: ^t vt sic senatusconsulto locus non sit, ^u sicuti, ^x & cum debitorem suum mulier ^y deleget, intercessioni locus non est. 9† Quæ ^z 10† postea non rectè comparari ait: ^a quando ^b delegatione debitoris facta, mulier non obligetur: at 11† in proposito alienam obligationem in se transtulerit: ^c quod certè senatus fieri noluit.

Actio restituitur contra omnes, qui ex intercessione mulieris liberati sunt. h.d. Pau. de Cast.

Idem libro 8 quæstionum.

LEX XX.

Si pro uno reo ^e intercesserit ^f mulier, aduersus vtrunque restituitur actio creditori.

Si mulier intercedit in rem suam animo nouandi, non tenetur Velleiano. hoc dicit. Bart.

Callistratus lib. 5 quæst. 12†

LEX XXI.

Si pro aliquo mulier intercesserit, ^g & 13† in rem eius, quod acceptum est, vertatur: 14† exceptio senatusconsulti locum non habet:

a *In proposita specie.*] s. prima huius legis.
b *Locum.*] quia non est opus.
c *Pro his.*] debitoribus. Accur.
d *Sed ut tutoris.*] supple facit ea mente, ut heredem tutoris, &c. sic inf. de except. rei iud. si cũ argentum. in prin. Accur.
e *Heredem.*] s. Titiũ.
f *Denique.*] non mirũ si esset Velle. hoc casu, quando conuenitur ab hærede propter pupillum, & creditores: quia propter suam obligationem præstat. nã & in hoc casu cum emit hæreditatem, cessat, vel coniuge superior casui. §. in proposita, &c. Accur.
g *Non sit.*] licet esset, quam uolebat ab emptione discedere: qui quasi emendo si... p hrẽditate.
h *Prope est.*] quam non potest dici intercessio propriè: quia fecit nõ tam illis subueniẽdo, quam isti consulẽdo, secundum M. Vel dic prope est, i. rationabile est: sic accipitur infra de solu. Stichum. §. pen.
i *Cum haberes.*] aliam ponit quæstionem nõ minus diligenter.
k *Vellet.*] animo nouandi.
l *Sequereris.*] i. non acceptisti eam.
m *A me.*] quarta persona: Sẽpronio puta.
n *Ignoranti.*] idem si scienti: ut C. eo. si sene...bris. sed sine scrupulo voluit procedere.
o *A muliere.*] s. intercedente. Accur.
p *Vt quemadmodum illi.*] s. fideiubenti pro mulier. ut sup. eod. si mulier contra senatusc. §. si.
q *Ne in mulierem.*] q etiam ipsa pro alio intercesserat. Accur.
r *Ita mihi.*] qui verè fideiussor non sum.
s *Paulo.*] i. parum habendum hoc est vnũ ar. Africani cui Iulianus non tũ sed tu respondebis, prout solues eius dictum. Acc.
t *Existimaui.*] s. ego. Africanus.
u *Non sit.*] nec hoc, nec superiori casu.
x *Sicuti.*] hoc est aliud ar. Africani, cui Iulianus respondet.
y *Mulier.*] non existens ipsa obligata: vt supra c. quamuis. §. planè.
z *Quæ.*] s. iam dicta, alias, quem, s. casum.
a *Comparari ait.*] s. Iulia. de quo fuit habita mentio. ĩ. ea. l. a. resp. Sed malè dicit, & oia verba sequentia sunt Iul. & sic q dicit in fi. q certè, &c. malè dicit: & sic stamus in æstione, quam modo fecit Africanus. Vel distingue, an creditor fuit hic machinatus: & tunc tenet, q hic dicit Iul. an non. & tunc tenet dictum Afri. ut ar. ĩ. eo. l. fin. §. antep. sed secundum hoc, q dicis habere locum Velle. si creditor machinatus est, qualiter respondebis illi argu. q fuit tale, ut perinde debeat haberi in quæstione proposita, ac si pecuniam numerasse mulieri: & ipsa tibi & tu mihi? Respon. hoc casu subicit pro alio, si ad machinationem creditoris fiat: q probo: quia ego suam obligationem pro ea: vn de et ipsa onus huius obligationis sustinet vt inf. eo. si decipiendi, in §. fi. ergo & ipsa subisse. v. s. Accurs.
b *Quando.*] pro quia.
c *Transtulerit.*] ex post facto.
d *Noluit.*] & sic hic mulier habet Velle. secundum Iul.
e *Si pro uno reo.*] de duobus. Accur.
f *Intercesserit.*] s. animo nouandi: vt si vterque liberetur, alias quare restitueretur? & facit sup. eod l. quã uis. §. quãquam.
g *Si pro aliquo.*] CASVS. Mulier pro Titio apud creditorẽ animo nouandi intercessit: illa pecu. in rem mulieris conuersa est, an habeat Velleia. dicitur, q non. Sed quid si accepit mutuo pecu. & patrem liberauit, qui tenebatur iudicati nunquid habet Velleia. Et respon. q non: quia non intercessisse videtur, sed donasse, hoc in secunda. Viuianus.
g *Intercesserit.*] procuratori suo. Accur.

1† Fl. &c.
2† Al. tractatum esse.
3† Fl. quãdo.
4† Fl. hæreditatem.
5† Al. Deinde si proponas.
6† Fl. à quoq.
7† Fl. quandoq. hoc adeo.
8† Al. ab initio.
9† Fl. sit.
10† Alias sed postea.
11† Alias si (ut in proposito) alienã.
12† Fl. Institutionum.
13† Flor. sed.
14† Fl. versa tur.

quia non sit pauperior, a Itē si quid liberaliter b fecerit: veluti ne iudicatus pater c ius propter solutionem vexaretur: 1 † non erit tuta senatusconsulto Velleiano. 2 † one[illegible] c enim earum senatus subuenit [illegible]

Mulier, quæ ex intercessione nō damnificatur, Velleiano non iuuatur. h. d. Bartolus.

Paulus 3 † libro 2. respond.

LEX XXII.

ii SI mulieri dederim pecuniam, vt eam creditori meo soluat, vel expromittat: si eam 4 † expromiserit, locū non esse senatusconsulto Pōponius scribit: quia mandati actione obligata, in rem suã e videtur obligari.

Mulier, quæ scienter verum non respondit, Velleiano non iuuatur, secus si ignoranter. Bart.

Idem lib. singulari ad senatusconsul. Velleianum.

LEX XXIII.

iij SI mulier in iure interrogata, responderit se hæredem esse: si sciens se hæredem non esse, responderit: minimè f intercessisse videri, quia decepit. Quod si existimauerit 5 † se hæredem esse, 6 † & eo nomine decepta g responderit: in eam h actionem quidem dari plerique existimauerunt, sed exceptione senatusconsulti adiuuari.

Si mulier debitrix delegatur, non iuuatur Velleia. secus si aliquid promittat creditori, ne recipiat suam delegationem. Pau.

Idem lib. singulari de intercessionib. feminarum.

LEX XXIIII.

DEbitrix mulier a creditore delegata pro eo, cui delegata est, promisit. Non vtetur i exceptione. Sed si pecuniam promisit k ne delegetur, intercessisse l videtur.

Per senatusconsultum actio statim restituitur in pristinum debitorem in eo statu in quo erat. hoc dicit. Bartolus.

¶ Si senatusconsulti beneficium interuenerit: vtrum statim, cum mulier intercesserit, actio in priorem debitorem competit: an si mulier solutum condicat? Puto statim, & non expectandam m solutionem.

¶ Si pro eo, qui tēporaria 7 † actione tenetur, 8 † mulier intercesserit, temporaria 9 † actio restituetur: n sic tamen, vt ex præcedente causa continua tempora numerentur 10 † post restitutionem: quāuis o statim, atque p intercessit mulier, competierit. q 11 †

Iussus non est intercessio, sed fideiussio. h. d. Bar.

Modestinus libro singulari de Euremáticis.

LEX XXV.

SI domina seruo suo credi iusserit, actione honoraria r tenebitur. s Quod si pro eo fideiusserit, t exceptione senatusconsulti Velleiani iudicio conuenta, aduersus creditorem tueri se poterit: nisi pro suo negotio hoc fecerit. u

Idem dicit, quod lex, si mulier, supra eo. licet in terminis differat. Pau. de Cas.

a *Pauperior.*] sic infra l. prox. & sup. eo. l. sed & si eum, & l. aliquando.

b *Liberaliter.*] fortè sine vsuris credendo. Vel dic, soluit pro parte, cum non esset pro eo obligata.

c *Oneribus.*] fideiussoribus.

d *Euenerit.*] non donanti: vt supra eodē, sed si ego, in fi. & inf. eod. bona fide. §. fi. & l. fi. 1. respon. Accursi.

SI mulieri.] CASVS. Habebam creditorem: dedi mulieri decem, vt caueret creditoribus, vel expromitteret, an habeat locū Velleian. Dicitur, quod non: sed tenetur, cum pecunia in rē suã versa est. Viuia.

e *In rem suam.*] propter pecuniam, quæ ad eum peruenit. sic supra l. prox. 1. resp. & l. si mulieri soluero. Accur.

SI mulier.] CASVS. Titius tenebatur mihi in 100. decessit hærede relicto: volo conuenire hæredem, mulier interrogata, an esset hæres, respondit se hæredem esse. an non habebit locū Velleia. Et distinguetur animo decipiendi respondit se hæredem esse, & non habebit locum Velleia. aut non, quia credidit se hæredem esse, primo [illegible] non est tuta, [illegible] Viuia.

f *Minimè.*] imo hoc casu magis, quam in aliis intercedere videtur: sed non videtur intercedere, vt iuuetur: quia decipit: ut subijcit, & inf. eo. si decipiendi.

g *Decepta.*] hanc eandem distinctionem adhibendam credo, cum respondit seruū alienum esse suum: vt infra eod. si mulier inter.

h *In eam.*] tanquam in hæredem. Accur.

DEbitrix.] CASVS. Mulier debebat mihi decē, delegaui eam creditori meo: & ei promisit: vtrum iuuetur Velleia. Dicitur, quod non. sed si promisit aliquid ne delegetur, certè iuuabitur.

¶ *Si senatusconsul.*] Mulier pro Titio intercessit, & soluit: an statim mihi in veterem debitorem debet restitui act. non expectato, quod condicat a me? & respon. quod statim ex quo intercessit.

¶ *Si pro eo.*] Tenebatur mihi Titius redhibitoriã. intercessit mulier pro eo animo nouãdi. restituitur postea act. pro rata temporis, vt si superant quatuor menses, act. mihi restituatur pro eadem rata: licet statim postquam mulier intercessit cum competierit restitutio a lege data: nō tamen præscribetur contra act. donec ab homine fuero restitutus, secundum quosdam. sed verius est, vt currat tempus residuum a tempore intercessionis, quod idem est, quod tempus restitutionis. Viuian.

i *Non vtetur.*] vt s. eo. l. 2. Accur.

k *Promisit.*] creditori, ne reciperet intercessionem. Accur.

l *Intercessisse.*] Melius dixisset contrarium, sed hoc ideo, quia cū creditor habeat pretium intercessionis ipsam intercessionē recepisse videtur: vnde ubi ei exceptio. Accursius

m *Et non expectandā.*] idest, quod soluat mulier, & repetat. Acc.

n *Restituetur.*] s. per iudicis officium, vt dicunt, non per legē: & ho. bene sequitur, post restōnem. & quod dicit, quāuis &c. exponunt, impetrato. s. beneficio restōnis: tu dic, quod restitutio fit per legem ipso iure primæ actionis ad residuum tempus, non totius: licet videretur, quod noua restituta deberet habere tantū tempus, quantum ab initio habuerit pro prima. Item, & alia ratione videbatur eã perpetuam: quia fit a lege restitutio. vt insti. de perpe. ac. in princ. Sed tamen est contra, vt hic, & sup. de mino. l. si.

o *Quamuis.*] quia dixit post restitutionē, videbatur esse interuallum. & ad hoc aduersatur, quamuis.

p *Statim atque.*] idest postquam.

q *Competierit.*] actio pristina scilicet restituta per legē: vt dixi.

SI domina.] CASVS. Mulier iussit, ut seruo mutuaretur. tenebitur, quod iussu, neque iuuabitur Velleia. si vero pro seruo fideiussit, nec in rem eius pecunia versa est iuuabitur. Viuianus.

r *Honoraria.*] scilicet, quod iussu.

s *Tenebitur.*] vt supra quod iussu. l. 1. §. 2.

t *Fideiusserit.*] quod potest facere dominus pro seruo: vt insti. de fideius. §. 1.

u *Fecerit.*] vt si seruus accepit mutuam pecuniam ad conuertendum in facta dominæ, vt quia volebat de ea reficere domum dominæ, vel quid aliud simile facere: & tunc si domina se obligauit pro seruo, fideiubendo pro eo, bene tenetur, sic & alias si fideiubendo faciat factum suum, bene teneretur: vt sup. eo. l. aliquando.

1 † Flor. Venitur.
2 † Flo. de sil. Velleiano.
3 † Flor. Paulus lib. 6. Regularum.
4 † Flo. si ea.
5 † Flor. existimauit.
6 † Floren. de [illegible]
7 † Flor. temporali.
8 † Flor. tenetur.
9 † Flor. temporalis.
10 † Flo. numerentur.
11 † Flo. competierat.

Si muo.

1† Vide li. 37.

S*I mulier.*] CASVS. Seruum Titij fecit mihi damnum. volebam conuenire Titium act. noxali. mulier in iure confessa est animo intercedendi seruum suum esse. nunquid iuuabitur? Dicitur, quod sic, si non animo decipiendi respondit. si verò credebat eum seruum suum esse sibi bo. fi. seruientem: non videtur intercessisse, Viuia.

a *Vtetur.*] hic distingue, vt sup. eo. si mulier in iure.

2† Liber. 3.

b *Intercessisse.*] quia quodammodo dicit verû: ut inf. de adul. si postulauerit, §. de eo. Accur.

B*Ona fide.*] CASVS. Mutuaui mulieri x. malens agere cum muliere, quam cum marito: ea, conuertit in rem cõem suam, & mariti, an iuuetur Velle. quasi pro alio se obligauerit? Dr. quod non. Cætera plana sunt vsque ad l. Seia.

3† Floren. ideo. c *Bona fide.*] s. creditor.

4† Flor. exceptione.

d *Gesta sunt.*] in simul in cõem rem fortè impendendo: vt s. eo. vir vxo. §. si. & facit sup. eod. sed si ego.

e *Sequuntur.*] accipiendo eam in fideiussricem.

f *Per seruum fieri.*] quod esse non potest: vt inf. depo. l. pen.

g *Quæsitum.*] quod pôt esse, ut C. de acq. po. l. fi.

h *Creditori eius.*] scilicet mulieris. Accur.

i *Gessit.*] sic. s. eod. si mulieri dederim.

5† Flor. decep. &c.

S*Eia.*] CASVS. Mutuaui mulieri 100. & maritus pro ea fideiussit: testam. fecit maritus, in quo cauit se teneri mihi principaliter, & vxorem nomine fideiussorio: & hoc fecit in fraudem aliorum creditorum: vt tanto minus esset de bonis suis, ex quibus eis satisfieret: an videatur intercessisse propter mendacium viri? Dicitur, quod non. ¶ *Fundum.*] Vir fundum vxoris subobligauit pro 100. mulier accep. t. 100. a Titio, vt fundũ liberaret. an videatur Vellc. locum habere: ut sic teneatur

Vlpianus lib. 29. 1 † ad edict.

LEX XXVI.

*S*I mulier intercedendi animo seruum alienum suum esse responderit, quasi intercesserit, auxilio senatusconsulti vtetur. a Planè si quod bona fide sibi seruiente responderit, non videtur intercessisse. b

Velleianum non præiudicat ei, qui non putat mulierem intercedere. h. d. Bartolus.

Papinianus lib. 2. 2 † resp.

LEX XXVII.

B*Ona fide* c personam mulieris in contrahendo secutus, ob ea, quæ inter virum & vxorem, accepta pecunia gesta sunt, d exceptione senatusconsulti non submouetur.

Mulier contrahens cum seruo, Velleiano non iuuatur. h. d. Bart.

¶ Cum serui ad negotiationem præpositi, cum alio contrahentes personam mulieris, vt idoneam 3 † sequuntur: e exceptio 4 † senatuscõsulti dominum submouet: nec videtur deterior causa domini per seruum fieri, f sed nihil esse domino quæsitum: g non magis, quam si litigiosum prædium seruus, aut liberum hominem emerit.

Mulier, quæ intercedit in rem suam, Velleiano non iuuatur, h. d. Bart.

¶ Vxor debitricem suam viro delegauit, vt vir creditori eius h pecuniam solueret. Et 5 † si fidem suam pro ea, quã delegauerit, apud virum obligauerit: locum exceptio senatusconsulti non habebit: quia mulier suum negotiũ gessit. i

Verba enunciatiua a testatore prolata creditorib. non præiudicant. Bart.

Scæuola lib. 1. responsorum.

LEX XXVIII.

S*Eia* mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit sub fideiussore marito, eamque soluit venditori: postea maritus decedens non soluendo, in fraudem creditorum cauit testamento, se eam pecuniam vniuersam debere. k

quæritur, an intercessisse l mulier videatur? Respondi secũdum ea, quæ proponerentur, non intercessisse.

Mulier, quæ rem suam obligat, ut pecuniam pro alio soluat: iuuatur Velleiano aduersus creditorem scientem. h. d. Bart.

¶ Fundum m vxoris suæ maritus obligauit Sempronio ob conductionem. n mox mulier a Numerio sua fide mutuam pecuniam acceptam sub obligatione eiusdem fundi soluit statim Sempronio pro marito suo. o Quæsitum est, an aduersus senatusconsultum obligata p sit? Respondi, si Numerius scisset eam intercedere: q fore senatuscon. r de quo quæritur, 6 † locum.

Mulier intercedens iuuatur Velleiano, & actio restit uitur in principalem debitorem, et pignora. hoc dicit Bart.

Paulus lib. 16. responsorum.

LEX XXIX.

Q*Vidam* * voluit hæredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed quoniam facultates eorum suspectas habebat 7 † magis voluit vxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere, mulier eandem pecuniam dedit hæredibus, & ab eis pignus accepit. Quæro, an intercessisse videatur, & an pignora, quæ ipsa accepit, teneantur creditori? Paulus respondit, si creditor cum contrahere vellet cum hæredibus Lucii Titij, euitat s iis, magis mulierem ream e. e [illegible] ipsius persona S.C. quod de intercessionibus fœminarum 8† factum est, locũ esse: & pignora ab ea data non teneri. eas aũt res, quas mulier ab h s, pro quibus intercedebat, pignori accepit: creditori mulieris obligatas non esse: sed non sine rõne prætorem facturum, si non tm 9 † psonas mulieris subdu-

cum effectu Titio? Distingue: aut Titius sciuit eam accipere pecuniam in cãm mariti: aut non. i. casu iuuatur. 2. non. Viuia.

K *Debere.*] principaliter. vt per hoc mulier, quod de, suo soluit, repetat: vel per actionem manda. vel neg. gest. & sic tanto minus aliis creditoribus soluetur: vel repetetur ab eo, cui soluit, condictione sine causa. Accur.

l *Intercessisse.*] quia hoc verbis suis testator, innuit, sed falsum erat: & ideo subiicit non præiudicare veritati. Et sic no. quod falsa verba testantis non præiudicant veritati: vt inf. ad Syl. si quis in graui. §. 1. & supra de pigno. act. Caius & C. de iu. deli. cum aliquis.

m *Fundum.*] scilicet non dotalem.

n *Conductionem*] conduxerat maritus a Sempronio aliquam rem, pro cuius pensione præstanda obligauit maritus fundum vxoris suæ.

o *Pro marito suo.*] i. pensione, quã debebat maritus. Accur.

p *Obligata.*] s. Numerio.

q *Intercedere.*] idest hanc pecuniã in causam mariti accipere, sed videtur, quod etiam si sciuit creditor, sibi non nocere. vt C. eod. si fœnebris. & l. si aduersarius, quæ sunt contra. Solu. hic iam erat res eius obligata: ibi non. Vel hic eo animo accepit, vt solueret in causam mariti: ibi non sed mutauit postea volũtatem. secundum M. Vel refert hic se ad illam intercessionem, quam fecit patiendo maritum rem suam obligare Sempronio: quæ est quasi intercessio: vt C. eo. si fine. ibi. a dmutuum factũ mulieri: uel hic fuit fraus facta senatusc. quia cum fideiusserat pro marito maluit crediter mulieri dare pecuniam: vt supra eo. quis. §. si cũ esset. & l. i. prox. Accur.

r *Senatuscon.*] Velleian.

Q*Vidam.*] CASVS Titius mutuatus pecu-

6 † Flor. quæreretur.

* Iste casus est no. secundum Bal. in l. 1. C. re. secundum Alex. post tum ss addatur. ad Bar. in l. si mulieris. supra eod.

7 † Floren. habuit.

8 † Flo. desid. fœminarum.

9 † Duas tãtum in persona. subducta muliere. in prino.

pec. duob. hęredib. Sempronij, non hñs plenam fidem de eis, numerauit vxori teſtatoris, & ab ea accepit pignora. mulier numerauit hæredib. & quaſdam res recepit in pignore, an mulier iuuetur? Et reſp. ꝙ ſic. & ſubducuntur pignora, ꝙ datur inſtitoria in hæredes. Sed nunquid res, quas obligauit mulier, ſint Titio obligatæ? Dicitur ꝙ non de rigore iuris: ſecus de æquitate.

¶ *Paulus.*] Mutuatutus ꝫ. Titio: volebat Titius mihi dare mulierē fideiuſſorē: nolui: ſed ſi cum muliere contraxi, & poſteà Titius fideiuſſit: an iuuet mulierē? & ꝙ ſic: quia quicquid eſt in fraudem ſenatuſcon. factum, ratum habendum non eſt. Viuian.

a *Dederit actionem.*] ſ. reſtitutoriam, vt ſ. eo. quamuis. §. ſi eſſent. Et ſic no. per hanc legem, ꝙ hæc inſtitoria datur ſiue ſit creditori, ſed non dolum committenti, vt ꝫ de fideiuſ. ſi Titius §. ſi. Accur.

b *In res.*] i. nomine earum rerum.

c *Paulus reſpondit.*] ſ. generaliter. & ſic fit hic §. vel ſine §. & dic, ſ. generalius.

S *I decipiendi.*] CASVS. Si mulier ꝓ aliquo interceſſit induens veſtes viriles, vt ſic creditorem deciperet, an iuuetur? Dicitur quòd non.

¶ *Procurator.*] Ad mandatum mulieris aliquis pro Titio fideiuſſit: an iuuetur iſte. Dicitur ꝙ ſic.

d *Decipiendi animo.*] forte induit ſe veſte virili. Accur.

e *In dolum.*] i. ꝓꝑ dolum. & ex hoc colligo, ꝙ creditor putabat teneri. aliàs non videretur deceptus, vt ꝫ. de reg. iur. nemo videtur. & inf. de act. emp. l. j. in fine, & eſt exemplum, ꝫ ſi mulier in iure. & iuſ. l. fin. §. antepen.

f *Non excludit.*] vt ſ. eod. l. j. §. verba. & l. ſi mulier in iure. & C. e. l. ſi fine § ſi. & l. fœminis. Accur.

g *Procurator.*] ſ. mulieris.

h *Adiuuatur.*] ſi creditor ſciuit; alioquin non iuuatur, vt ſ. eo. ſi fideiuſſores. & ꝫ. eo. l. ſi §. ant. pen. & facit ſ. eod. ſi mulier contra ſenatuſ. on. §. ſi. & l. tutor. in fi. alias non adiuuetur, ſ. procurator per Velleia.

i *Actio intercidit.*] ſubaudi, nini ꝓ Velleianū intercederet.

k S *I mulier. Repetere.*] ab eo cui ſoluit. Accurſ.

l S *Agere.*] contra eum, pro quo fideiuſſerat.

m *Cauere.*] forte non poterit probari mulierem ſoluiſſe.

n *Audienda eſt.*] & hic in procuratore, qui exceptionem in ſua perſona habet, vt ꝫ. manda. idemque. §. pen. & ſic ꝫ. de fideiuſ. ſeruus tuſcio. & l ſeq. & l. ſeruus aij. & ſ. de mino. ſi iudex. Accur.

S *I mulier hæredi.*] CASVS. Titius debebat mihi 100. deceſſit, & muliere hærede inſtituit: hæc mulier hæreditatem adiuit, an poſſit iuuari. Vell. vt mihi non ſoluat illa 100.

... & in principales debitores dederit actionem: a ſed etiã in res, b quæ mulieri obligatæ ſunt.

¶ Paulus reſpondit, c ea quæ in fraudem ſenatuſcon. quod de interceſſionibus 1 † fœminarum factum eſt, excogitata probari poſſunt, rata habe ri non oportere.

Mulier decipiens non iuuatur Velle. Bart.

Idem libro 2. ſententiarum.

LEX XXX.

SI decipiendi animo, d vel cum ſciret ſe nõ teneri, mulier pro aliquo interceſſerit; exceptio ei ſenatuſconſulti nõ datur. Actionem enim, quæ in dolū e mulieris cõpetit, ampliſſimus ordo non excludit. f

¶ Procurator g ſi mandato mulieris pro alio interceſſerit, exceptione ſenatuſconſ. Vell. adiuuatur, h nec 2 † aliàs actio intercidit. i 3 †

Adeundo non videtur quis intercedere, niſi fraus creditoris interceſſerit. B.

Idem libro 1. ad Neratium.

LEX XXXI.

SI mulier 4 † quod ex interceſſione ſoluit: nolit repetere, k ſed mandati agere, l & cauere m velit de indemnitate reo, audienda eſt. n

Velleianum prodeſt aduerſus eum, cum quo cõtraxit mulier, & ſucceſſori eius ad rē, & ad fructus. h. d. B.

Reſp. ꝙ nõ, q. a non ꝓ ea mulier eſt priuilegiata, ſicut minor 25. an. niſi fortè dolo mei creditoris hæreditate ꝙ litate. ...

Si mulier.] Interceſſit mulier pro Titio, & pignora dedit. ſubducta muliere, in veterem debitorem actio priſtina reſtituta, ſi mulier agit rõne pignoris: & pignus, & fructus pignoris reſtituẽtur; & ſi deterior res facta eſt, damnum æſtimabitur. hoc in prima. Sed q. d ſi creditor iure crediti vendat, an mulier poſſit ab emptore reuocare? Dicitur ꝙ ſic, quia poſſet à venditore; neq; dēt eſſe melioris conditionis emptor. quam venditor. hoc in ſecunda.

Pompon. libro 1. Senatuſcon.

LEX XXXII.

SI mulier hæreditatem o alicuius ꝓ adeat, 5 † vt æs alienum eius ſuſcipiat: vix q eſt, vt ſuccurri ei debeat: niſi fraude creditorum id cõceptū ſit. r nec enim loco minoris 25. annis circūſcripti per omnia habenda eſt mulier. ſ *

Mulier, quæ intercedendo dedit pignora: poteſt ipſa vna cum fructibus, & omni deterioratione repetere, tam à creditore, quàm etiam ab alio, qui habet cauſam ab eo. Paul.

¶ Si mulier rem à ſe pignori datam per interceſſionem recipere velit: fructus etiam t liberos u recipiet. 6 † Et ſi res deterior facta fuerit eo nomine magis eſt, vt 7 † æſtimetur x

¶ Sed ſi creditor, q. pignus per interceſſionem accepit, 8 † hoc alij vendidit: vera eſt eorum opinio, qui petitione dandam ei putant. etiam 9 † aduerſus bonæ fidei emptorē: * ne melioris conditionis y emptor ſit, quàm fuerit venditor.

Si mulier vendiderit fundum pro alio: iuuatur Vell. h. d. Bartolus.

¶ Item ſi mulier z creditori viri fundū vendiderit, & tradiderit 10 † ea conditione, vt emptor acceptam pecuniam viro referret, a & hunc fun-

¶ *Item ſi*] Titius tenebatur mihi in 100. vxor ſua dedit mihi fundū inſolutū, vt ac cepto ferrem viro; ſi mulier venderet fundū authoritate Vell. & excipiã, q. a vēdita, & tradita res eſt, replicabit ꝙ ꝫ ſenatuſconſ. Vell. celebrata erat vēditio. hæc ſunt vera, ſiue ego emerī, ſiue aliquē ſuppoſuerim, q. emeret, vt ſic mulier fundo ſuo careret. hoc in perſona viri. idem eſt ſi pro alio quam pro viro rem ſuam tradidiſſet.

¶ *Si mulier.*] mandauit mulier Titio, vt fideiuberet pro Seio, cū ipſa nõ poſſet; an Titio cõpetat excep. Vell.? Vr ꝙ nõ, quia totū ſenatuſc. loquitur de petitione non dan da ꝫ mulierem. Diſtingue, aut creditor recepit Titiū in fraudē ſenatuſ. onſ. vt ipſa nõ intercederet, & hoc ſciuit, aut ignorauit. Primo caſu obſtat creditori except. ſ. ſdo non, niſi Titius ſciuiſſet; quo caſu nõ aget Titius manda. ꝫ mulierem obſtante Vell. & Titius credi tori erit obligatus: ſecus ſi Titius ignoraſſet.

¶ *Si mulier.*] Mulier pro Titio interceſſit animo nouandi, & liberandi eum; creditor volens agere reſtitutoria aduerſus Titium, obtulit ſe mulier, dicens ſe paratum ſubire iudicium; neque velle opponere Vell. an ſit audienda? Et dicitur quòd ſic, & caueat ſe non vſuram excep. Vell.

¶ *Intercedere.*] Si ꝓ alieno ſeruo intercedat mulier, q. cum ſe obligari ñ ꝑ; an iuuet? Dr ꝙ ſic. ſed i dñm, &c. vt i ſra. Vi.

o *Hæreditatem.*] ſibi delatam. Accur.

p *Alicuius.*] mortui.

q *Vix.*] i. nullo modo, ſic ſ. eo. tutor. in prin.

r *Id conceptum ſit.*] vt adeat mulier.

ſ *Mulier.*] vt ſup. de mino. l. ſi apud.

t *Etiam.*] q. d. non ſolum rem.

u *Liberos.*] i. tanquam non obligatos.

x *Æſtimetur.*] ſ. damnum. Accur.

y *Melioris conditionis.*] No regulā, vt ꝫ. de reg. iu l. non his. §. ſi debeo, * & C. e. ſi ſciēs & ſ. de rei vē. redēptores. §. j.

z *Item ſi mulier.*] ſ. interceſſura.

a *Referret.*] i. accepto ferret. Vel dic. i. compenſaret.

1 † Fl. interceſſione.
3 † Fl. ne.
3 † Fl. interciderat.
4 † Dua. Pan. D. Si mulier.
5 † Fl. ſuſtinet.
6 † Fl. recipiet.
7 † Fl. deſſ. ...
8 † Fl. accepe. rit.
9 † Fl. &.
10 † Fl. vendidit, & tradidit.

* Vt. Salic. hic. Bal. in c. cum contingat. ver. quare quādo mulier. de iureiur. & te nā gl. in c. tur batur. 1. q. 4. ſuper ver. ex ignorātia vbi cōcluda quæ mecum hic.

* Vt Iulianus in l. Redēptores. §. Iulianus. ſupra de rei vendic.

* In ge gl. ibi in ver. ſi debeo. q. citat l. ... & l. Reg. in c. is q. in rem de ... in ... Dyn. nu. 6. & 17 ... in ver. No. q emptori.

a *Sed replicabitur.*] imò videtur, quòd non replicet, vt C. l. senatus, nisi quod est contra: sed ibi mulier emit, hic alium interposuit: sed mulier ipsa emptorē inuenit. Item contra. sup. e. l. quamuis. §. interdū, & §. planè. Sed ibi voluit delegare, hic intercedere: quare secus si deinde.

b *Facta sit.*] subaudi, rectè excipies tu emptor: sed quia est facta contra senatuscōs. Velleia. non rectè excipis. Accursius.

c *Quo*] prout Acc.

d *Debitore.*] alicuius.

e *Tradiderit.*] non animo donandi aliàs contra sup. eod. sed si ego. & l. seq.

f *Totus*] videt quòd non potest. totus enim, &c.

g *Excludendum.*] sed si ego mandatarius nesciui, quòd faceret ad hoc, vt alienam obligationem in se susciperet? Respon. fortè non iuuatur mulier. arg. sup. eo. si fideius. Vel quid si putabam ipsam posse intercedere.

h *Non vsuram.*] Nota quòd pōt renūciari huic se. con. vt hic, & C quando mu. tu. offi. fun. potest. l. fin. & in Auth vt ma. debi. &c. §. quia verò. col. v. secus i Macedo. vt dixi s. ad Maced. tametsi. & hoc accipe si est certiorata de beneficio sibi competenti, aliàs non, vt s. de transact. l. cum Aquiliana. Sed si renunciat, nūquid semper præsumitur certiorata? Arg. quòd sic, inst. de fideius. §. fin & de inuti. stip. §. si scriptum. Sed quid præsumemus in dubio? Dici potest, cum ignoret leges, quòd ei permittitur, vt C. de iur. & fa. ign. l. fin. quòd resignatio sua valeat, secūdū Iaco. Sed fortè hic se us, cum non sit hoc beneficium restringēdum, vt arg. inf. de liber & posth. cum quidam.

i *Non possit.*] ciuiliter, vt subiecit, & inf. de re. iu. l. in personā seruilem. sed naturaliter sic: aliàs fideiussor accedere non posset, vt s. de re. iur l. si principalis. & facit s. eo. sed si pro alieno.

1 † *Fl. vendi. e. ac.* 2 † *Fl. aut.*

Velleiano mulier renū ciare pōt. vi. Ant. de But. in c. si diligē. ii. col. 6. de fo. comp.

3 † *Fl. ditit.*

dum vendiet, 1 † exceptio quidem opponitur ei de re empta, & tradita: sed replicabitur a à muliere, ac 2 † si ea venditio contra senatusconsultum facta sit. b & hoc procedit, siue ipse creditor emit, siue interposuit alium, quo c mulier ea ratione careat re sua. Idē est, & si non pro viro, sed pro alio debitore d rem suam tradiderit. e

Si alius mandato mulieris intercedit: exceptioni Velleiani est locus, si creditor hoc sciuerit. alias secus. h. d. Bartolus.

¶Si mulier, ne ipsa intercederet, alij mandauerit, vt id faceret: an in hui⁹ psona loc⁹ huic senatusconsulto sit, qui rogatu mulieris id faceret: totus f enim sermo senatusconsulti ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem spectat. Et puto rem ita esse distinguendam, vt si quidem creditor, cui me obligaui, mandāre mulierē hoc in fraudem S.C. egisset, ne ipsa interueniret contra senatusconsultum, daret autem alium: excludendum g cum exceptione fraudis S.C. factæ. Si verò is ignorasset, ego autem scissem: tunc mandati me agentem cum muliere, excludendum esse: me autem creditori teneri.

Si mulier in iudicio exceptioni Velleiani renunciat: Velleiano nō iuuatur. Bar.

¶Si mulier pro eo, pro quo intercessit, iudicium paratā sit accipere, vt non in veterem debitorem actio detur: quoniam exceptionem senatusconsulti opponere potest: cauere debet 3 † exceptione se non vsuram, h & sic ad iudicem ire.

Compensatio] CASVS. Debebas mihi decem, ego tibi alia x. si petas à me, obijciam tibi cōpensationem, quæ necessaria est, quia magis interest non soluere, quam repetere solutum.

k *Debiti.*] ab vtraque parte. Accur.

Intercedere mulierem intelligendum est, & 4 † pro eo, qui obligari non possit: i veluti si pro seruo alieno intercedat. Sed rescissa intercessione, in dnm restituenda est actio.

TITVLVS II.

De compensationibus.

Modest. lib. 6. Pandectar.

LEX PRIMA.

Compēsatio est debiti, k & crediti inuicē 5 † inter se l contributio. *

Iulianus lib. 8. 6 † Digest.

LEX II.

VNusquisque creditorem suum, eundemque debitorem petentem summouet, si paratus est compensare. m

Pomponius lib. 25. ad Sab.

LEX III.

IDeo compensatio necessaria est, quia interest n nostra potius non soluere, quam solutum repetere.

Fideiussor potest compensare, quod debetur reo principali, & sibi. h. d. cum l. sequenti. Bart.

Paulus libro 3. ad Sabinum.

LEX IIII.

VErum est, (quod & Neratio placebat, & Pomponius ait) ipso iure eo minus fideiussorem o ex omni contractu debere, quod ex compēsatione reus retinere potest. Sicut enim cum totum peto à reo, malè peto: p ita & fideiussor non tenetur ipso iure in maiorē quantitatem, quàm reus condemnari potest. q

l *Inter se.*] scontra.

m *Vnusquisque compensare.*] tantum quantum debet. Sed fallit hæc lex in casibus vt dices inf. eo. l. ob negotium. Accursius.

n *Nos interest.*] propter laborem, & expēsas, quæ fiunt in iudicijs, & propter moram iudiciorum, quod debetur. Et sic est bona ratio, vt hic, & inf. de fideiuss. l. stipulatus est. §. si respon. Accursius.

o *Verum.*] CASVS. Debebas mihi x alia x. debebas tibi: petij à te fideiussore, & non opposita compensatione dedisti mihi fideiussorem minus tenetur fideiussor quantum tu potes retinere per compensationem. Viuian.

o *Fideiussorem*] acceptum. postquā reus potuit compensare.

p *Malè peto.*] quia per exceptionē repellor, vt s. qn di. vsusf. le. ce. l. j. in fi. vn patet, q ipso iure nō fit cōpensatio, vt dices s. l. prox. Circa fideiussorē tā distingue hic, vel fideiussor est acceptus, aut postquam compensare reus potuit: Si post, aut in certā summā, aut ita fideiubes pro illo, quod ille debet. In primo casu teneris, sed obijcit compensationē, vt s. de fideiuss. l. stipulatus. quæ est contra. In secundo ipso iure non teneri. vt hic in eo, quod obijcitur compensatio à reo, quia verba cum effectu sunt accipienda. arg. s. de verb. sig. l. debitor. & l. creditores. & de verb. obl. l. eum qui. §. quoties. ibi, verū dices, &c. & s. ne quis eum qui in ius vo. vi exi. l. si petes. §. doctore. & s. de iur. do. l. ego Seia, &c. Si autē antequā reus compēsare potuerit acceptus sit fideiussor, tenetur insolidum, sed exceptionem compensationis habet, vt C. de excep. l. defensiones. & de fidu. tu. l. j. Acc.

q *Condemnari potest.*] opposita compensatione à reo.

4 † *Fl. deest* 5 † *Fl. inuicem.* 5 † *Fl. ... "Contributio"* vnde a græcis dicitur. ... *Theoph. inst. de actio. §. in bonæfi. Hermenol. lib. 3. tit. 9.* 6 † *Fl. lib. 9.*

DE COMPENSATIONIBVS.

P Quia mandatis principalibus et accessorijs, de quibus dictū, obijcitur cōpensatio idcirco de ea ponit. Vel dicit de exceptione Velleiana, nunc de ea qua fit per compensationem.] Ex eodem numero sunt pecuniæ quibus obstat compensatio, nam & ipso iure cōstat eam fieri ex omni causa, & pares diximus in debitis. Compēsatio est per ... sui computationē ab eo ... liberatio. Cuiac.

SI quid.] CASVS. Debebas mihi decē, & ego tibi alia x. habui fideiussorem, similiter ego tenebar, an fideius. possit eligere, velit cōpensare debitū suū an restituī.

Et resp. q sic, & hoc in prima. Sed & si uelit utrumq; cõpensare: an sit audiendus? Resp. q sic, & hoc intellige usq; ad concurrentem quantitatem. hoc in secundo. Viuia.

a *Eligere fideiussorem.*] Fideiussor debitum suum, & rei cõpensat, ut hic sicut pater filij, & econtra. Et filius conuentus, id, quod debetur patri, compensare põt. Idẽ dñs seruo, ut j. eo. l. si cũ filio. & procurator in rẽ suã in tribus casib. ut j. e. l. in rẽ, §. creditor. Item socius, ut j. de duob. re. si duo. alias alienum debitum nemo compensat, ut C. e. eius, & j. e. l. in rem, §. creditor. Item nunquid cõpensatio valeat ipso iure? quidam q sic: adeo vt hois factum nõ sit necessariũ ar. q eis in stit. de act. §. in bonæ fi. & ar. C. eod. l. fi. in prin. Tu dicas, in delictis fieri ipso iure, vt dices j. e. si ambo. Itẽ quo ad impediendum cursum vsurarum, ut j. eo. cum alter. Cum enim ipse dẽantur p mora, non est in mora, qui habet exceptionẽ, ut j. si cer. pet. l. [illegible]. alias aũt non ipso iure, sed demũ opposita ab hoie. & ad hoc est j. e. q Lab. nam si ius compensaret, non esset in hominis potestate, q ibi dicit. Itẽ pro hoc est. q hic dicit. & j. l. px. & q dr fieri ipso iure quodoque, s. si opponatur ab homine.

Q*Vod in diem.*] CASVS. Si tenearis mihi in x. debitis in diem: & ego tibi in x. puta: si petas, nõ obst. tibi cõpen. antequam dies ueniat, licet statim debeatur: petita men non potest.

¶ *Seruatumm.*] Tenebaris mihi in x. & ego tibi in x. petij. neque opposuisti compensationem: imo opposita fuit, quod est verius, sed non reprobata: aliter non faceret intentionem de exc. rei iu. & mihi condemnatus es an tuorum x. remaneat tibi compen. integra, queritur? Et r. sid. q sic: nec ob. tibi exce. rei iud. hoc in prima. Si uerõ opposuisti, & iudex eam non admisit: sed pronunciauit, q non fieret: tibi petenti ob. rei iu. exce. hoc in secũda.

b *Non compensabitur.*] vt j. eod. si cum milite, §. cum intra. Accurs.

c *Oporteat.*] quia cessit dies, non tamen uenit.

d *Obijci potest.*] vt hic, & j. de neg. gest. fin aũt. §. si quocũque modo, & ar. j. de ijs, qui no. infa. Lucius. Sed arg. contra. sup. de cond. indeb. l. fi. § vlt. & C. de fru. & lit. exp. l. terminato & C. depo. l. 4. Sol. illæ in accessorijs, q nõ põt durare sublato principali, & j. de reg. iu. l. cũ principalis.

e *Compensationem.*] i. quod non fiet dixit. quasi non, &c.

E*Tiam.*] CASVS. Filiusfam. tenetur patri, & ita naturaliter. & si postea emancipatus fuerit, & pater in alia manu teneatur ei in alijs, an naturaliter debitum compensare possit, quæritur? Et dicitur, quòd sic. Viuia.

f *Venit.*] j. eo. quæcunque. contra. Sol. ut ibi. Accurs.

I*N compensationem.*] CASVS. Tenebaris mihi in x. & ego tibi in alijs x. petij: & item sum tecum contest. petis a me tua decem, & volo soluere compensando: an sim audiendus? Dic q sic, alioquin diligentia mea esset mihi damnosa, q esse non debet. Vi.

g *Deterioris.*] q esse non debet, ut hic, & j. de reg. iur. non solet, imo melioris, ut C. de ann. except. l. 2. Accursius.*

S*I cum.*] CASVS. Cõtraxi cũ filiof. societatẽ: tenetur mihi in x. ex cũ societatis. & ego ei in alijs x. si conuenitur a patre: an insolidũ, an quatenus est in peculio, ob. sibi cõp. exce.? Et sic q insolidũ: licet si alias agere paratus esset, quatenus pateretur pe. & hoc in prin. Sed q d si agam cũ filio, & pri tenear: an filius possit obijcere cõp.? Rñ q sic, ita tñ q filius caueat patrẽ ratũ habiturũ, i. nõ exacturũ q fili9 cõpẽsauit. & hoc in scd'a. Vi.

h *Per cõpensationẽ.*] Et si ex maleficio actor cõueniat patrẽ, vt j. re. amo. l. & ideo. licet sequẽs §. huius. l. dicere uideat. dicit .n. q unus §dus, sed illa non est bona rõ sm Ioan. Et nos seruari iure exceptionis, q non põt peti, ut j. de §h. empt. si in emptione, §. item si emptor, & j. si cer. pet. cũ fundus, §. seruum.

i *Seruaremus.*] nos qui fuimus socij filij, vel ser.

k *Contractus.*] mala rõ: sed supple maxime.

l *Caueatur.*] i. ista.

S*I ambo.*] CASVS. Duo socij parem negligentiã habuerũt in societate, quia forte q negligentiã uni9 damnificata est societas in x. ex neglig. ntia alterius in alia x. an hincinde dẽat fieri cõpẽ.? Dr q sic. & hoc i prima. Sed q d si unus ex societate recepit x. alius dãnificat i alijs x. q negligentiã: an hincinde possit fieri cõpen.? Dr q sic. & hoc in scd'a. Sed quid si ille, qui potuit compensare, soluit: an possit repetere? Dr q sic p cond inde. hoc in tertia.

¶ *Quoties.*] tenebaris mihi in x. ex caus. furti, q a rẽ meã surripuisti: ex alia causa tenebar tibi in alijs x. an hincinde locum habeat cõpẽ.? Dr quo t sic, hoc in prima. Idẽ in cõdictione furtiua, & non in actione furti pecuniariter, ut in primo casu, hoc in secundo. Sed quid si seruus tuus fecit mihi furtum, si conueniam te noxaliter, uel q des furem pro noxa, tu uelis compensare: an sis audiendus, cum in alia manu sim debitor? Et respon. quod sic.

¶ *In stipulatione.*] Domus tua minabatur ruinam supra domum

Caius lib. 9. ad edic. Prou.

LEX V.

SI quid a fideiussore petatur, 1 † æquissimũ est, eligere fideiussorem, a 2 † quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit. Sed & si vtrumque compensare uelit, audiendus est.

De debito in diem potest obijci compensatio, licet ante diem peti non possit. hoc dicit. Paul.

Vlpianus lib. 30. 3 † ad Sabi.

LEX VI.

QVod 4 † in diem debetur: non compensabitur,[b] antequam dies veniat, 5 † quamquam dari oporteat.[c]

Sententia lata super principali, non præiudicat in incidenti, quod potest per se stare. Item ei, qui succubit in exceptione, opponitur exceptio rei iudicatæ, sed illud idem in modum actionis intentat, quod multum not. Bart.

¶ Si rõnem compensationis iudex non habuit, salua manet petitio. Nec enim rei iudicatæ exceptio obijci põt.[d] Aliud dicam si reprobarit 6 † compensationem,[e] quasi non existente debito. tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio].

Idem li. 20. 7 † ad Sabinũ.

LEX VII.

ETiam quod natura debetur, uenit[f] in compensationem.

Debitum litigiosum potest in compensationem deduci. hoc dicit. Bartol.

Caius lib. 5. ad edict. prouin.

LEX VIII.

IN compensationem 8 † et id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est: ne diligentior quisque deterioris[g] conditionis habeatur, si compẽsatio ei denegetur.

Illud, quod peti poterat cum adiectione de peculio, deducitur in compensationem. hoc dicit secundum glos. Bartol.

Paulus lib. 31. 9 † ad edictũ.

LEX IX.

SI cum filiofamil. aut cum seruo contracta sit societas, & agat dominus, uel pater: solidum per compensationem[h] seruamus:[i] quamuis si ageremus dumtaxat de peculio, præstaretur.

Filius potest objicere compensationem de eo, quod debetur patri, si de raro caueet. Bartol.

¶ Sed si cum filiofam. agatur; an quæ patri debentur, filius compensare possit, quæritur? quod 10 † magis est admittendum, quia vnus contractus[k] est: sed cum conditione,[l] vt caueat patrem suum ratum habiturum, idest non exacturum, quod is compensarit.

Negligentia ad negligentiam admittitur compensatio. Item debita ex paribus causis compensantur. b.d. Bartolus.

1 † *Hic potestur* [illegible] *alias fideiussorem, quam quod ipso.*

2 † *Fl. lib. 8.*

4 † *Fl. hac lex* [illegible] *ponitur* [illegible]

5 † *Fl. venit. & ad intell. huius l. vi. Mar. Soc in l.* [illegible] *ãn. 116. de verb. obl.*

* *Rõnem compensationis iure* [illegible] *iudex.* [illegible] *potest* [illegible]

6 † *Fl. re probabit pensatio nem.*

7 † *Fl. li. 30. ad Sabinum.*

8 † *Alias in compensationem.*

* Plura de hac materia hẽs in indi. Tract. lit. D Ruor. de diligentib. &c.

9 † *Fl. lib. 30.*

10 † *Fl.* [illegible]

mum meum, & mea supra suum: petij ut caueres mihi, & noluisti: si petas a me, quod tibi caueā: an possim objicere compen.? Dic quod sic. Sed quid si hincinde mutuō fit, & damnum hincinde datum sit, cum agatur ex stipulatu: an damnum cum damno possit compensari? respon. quod sic. Viuia.

a *Parem negligentiam.*] i. negligentiam, quæ par damnum attulit.

b *Ipso iure.*] opposita ab homine. Vel dic (quod est verius) in maleficijs ipso iure fieri, sa lege, sicut in viuis, in aduersarum, ut negligentia cū negligentia: item dolus cū dolo, ut s. de do. l. si duo, & j. de excedo. apud Celsum, §. Marcellus. & j. solut. ma. l. viro. Item doli & culpæ, si per culpā te læsi in vno: tu me p dolū in alio. si autē in eadē re, tunc non, vt s. ad l. Aquil. item si. in fi. leg. Accurs.

c *Condicere poterit.*] vt hic, & j. de imp. in re. do. fac. l. quod dī, §. pen. Si verò tale debitum esset, quod compensari non posset: nō datur repetitio, ut supra de condi. indeb. l. qui inuicem. Accursius.

d *Ex causa furtiua.*] i. ex furto actio furti. Accurs.

e *Cæterorumq.*] ex rapina, & ex iniuria. Accursius.

f *Locum habet.*] ipso iure ut dixi s. prox. respon. fallit in casu, in quo non fit compensatio, ut C. eo. l. fin. in fi. quæ est contra.

g *Condicatur.*] cum res interijt. Accurs.

h *Tam in ipsa stipulatione.*] vt quia noluit tibi cauere. ideo; missus fuisti in possessionem. si eadem domus in aliam domum, quæ mihi remansit, minatur ruinam, non possum petere caueri, ut j. de dam. infec. l. qui bona, § si quis sibi sed aliarum nomine pōt. vt in c. l. damni, § si vicinas. nam in quo deli quit, &c.

i *Stipulatus.*] si hinc inde est cōmissa. Acc.

C*Vm alter.*] CASVS. Tenebar tibi in x. & tu mihi in 20. sed sub vsuris, admissa compensatione debiti concurrentis: præstabis tātum de x. vsuras: istud habet locum non solum in priuatis, sed etiam in fisco, hoc in l. seq.

¶ *Sed & si.*] Si utrumque debitum erat diuersarum vsurarū: puta erat una in quatuor, in alia 6. vsu; ad concurrentem sortis quantitatem admittitur compensatio in vsuris x an si velim petere x. ex alia causa, possis adhuc objicere mihi compensationem in illis x. quæ prius compensaui-

1 † *Fl. exhibuerit.*
2 † *Alias, æstimantur.*
3 † *Fl. liberationem compensare.*
* *Petens.*] *Hoc ita verbi Gratissimus. Ant. Au. lib. 3. c. 1.*
4 † *Fl. desisti.*
5 † *Alias desunt verba, § pratorij.*
6 † *Deest. l. 33*

Vlpianus lib. 63. ad edict.
LEX X.

SI ambo socij parem negligentiam a societati adhibuimus, dicendum est, desinere nos inuicem esse obligatos ipso iure, compensatione negligentiæ facta. Simili modo probatur, si alter ex re communi aliquid perceperit, alter tātam negligentiam adhibuerit, 1 † quæ eadem quantitate æstimatur, 2 † compensationem factam uideri, & ipso iure b inuicem liberari. 3 † Si quis igitur compensare potēs * soluerit, condicere poterit c quasi indebito soluto.

Debitum ex delicto compensatur.

¶ Quoties ex maleficio oritur actio, ut puta ex ci furtiua, d cæterorumq; e maleficiorum, si de ea re 4 † pecuniariè agatur, compensatio locum hēt. f Idem est, & si condicatur g ex causa furtiua. Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compēsationem opponere potest.

¶ In stipulationibus quoque, quæ instar actionum habent, idest prætoriis, 5 † compensatio locum habet, & secundum Iulianum tam in ipsa stipulatione, h quam in ex stipulatu i actione, poterit objici compensatio.

Quo ad impediendū cursum vsurarum fit compensatio ipso iure, etiam si opponatur ab homine. h. d. cū l. sequen.

Idem lib. 33. 6 † ad edictum.

LEX XI.

CVm alter alteri pecuniam sine usuris, alter usurariā debet, constitutum est à diuo Seuero, concurrentis k apud vtrumque quantitatis l usuras non esse præstandas.

mus? Dicitur quod non.

k *Concurrentis.*] vt hic, & j. l. proxi. & C. eo. l. si constat. & l. etiam si fideicommissum.

l *Quantitatis.*] sortis.

m *Dem Fisci.*] si ex eadē statione sit debitū, vt C. eo. l. 1.

Idem lib. 64. ad edictum.
LEX XII.

IDem iuris est non solum in priuatis, verum etiam in causa fisci m constitutum.

¶ Sed & si inuicem sit usuraria pecunia, diuersæ tamen 7 † vsuræ; compensatio nihilominus locum habet eius quod inuicem debetur.

Vna causa non potest operari circa diuersos effectus. h. d. Bart.

Idem lib. 77. 8 † ad edictum.

LEX XIII.

QVod Labeo ait, non est sine ratione, vt si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in cæteris non objiciatur. n

Debito inefficaci propter peremptoriam, non potest obijci compensatio. h. d. P.

Iabolen. li. 11. 9 † ex Cassio.

LEX XIIII.

QVæcunque per exceptionem perimi possunt, in cōpensationem non ueniūt. o

Debitum certo loco, pōt vbique compensari, habita ratione interesse propter locum. Bartol.

Idem lib. 25. 10 † epistolarū.

LEX XV.

PEcuniam certo loco a Titio dari stipulatus sum, is petit a me, quam ei debeo pecuniam. Quæro, an hoc quoq. compensandū 11 † sit, quanti mea interfuit certo loco dari? Respondit, si Titius petat, eam quoque pecuniam, quā certo loco promisit, in compensationem deduci oportere, 12 † sed cum sua causa, i. vt ratio habeatur, quāti tua 13 † interfuit eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari. 14 †.

Q*Vod.*] CASVS. Tenebaris mihi in x. ex causa uenditionis: in alijs x. ex causa locationis, & ego tibi in x. ex causa mutui. si petam x. ex causa uenditionis, & admittatur compensatio, an si velim adhuc petere x. ex causa alia, possis mihi objicere cōpensationem in alijs x. quæ prius compēsauimus? Dicitur quod non.

n *Non objiciatur.*] sic & j. item sa. ha. procurator j. respon. at contra. s. de inoffic. teste. Papin. §. sed nec impuberis.

Q*Væcunque.*] CASVS. Debes mihi x. si feci tibi pactū de non petēdo, & ego tibi alia x debebam. si petas an possim obijcere compensationē? Dicitur quod non. quia a cum effectu non debentur. Viuia.

o *Non veniunt.*] Sed naturale debitum nō petitur, & sic non vē venite in cōpensa. ut hic. Sed j. s. eod. l. et. Solu. naturale debitū defectu actionis non petitur: non autem ui exceptionis perimit. Quid ergo si uetus debitor absolutus a me x. petat an opponam compensationem? Vf quod non, per hanc l. Sed contra s. de condic. in deb. l. Iul. sed ibi de compensatione nil dicit. Item j. C. eo. etiā. Sol. ibi simplex naturale debitum erat: hic tantum ciuile. & ita cum non sit ibi actio, nec ergo exceptio. Itē contra. j. rem sat. ha. l. procurator, § 1. Sol. ibi prodest alij, quod uero debitori nō prodest. sic C. de fur. dot. l. si in prin. datur ergo ei, ut uanimum euitet, quod habet per me, ut j. de sol. Modestinus. Item quod hincinde petitur, uel compensatur, ex uno fonte est. Item ibi de damno vitando certat: hic de lucro. Accurs.

P*Ecuniam.*] CASVS. Debebas mihi duo Bon. & ego tibi Mutinæ, 8 sed bene intererat tua in duobus potius solui mihi Mutinæ, quam Bon. an illa duo ueniant in cōpensationem? Dicitur quod sic. Viuia.

p *Dari.*] ita uis interesse ratio habetur, ut sup. de eo, quod cer. lo. l. 2. §. nunc de offic.

q *Tua.*] i. ex eius stipulātis a Titio, & sic mutat personas.

7 † *Diuersæ tamen sit vsura*
8 † *Fl. lib. 66.*
9 † *Fl. lib. 11.*
10 † *Fl. lib.*
11 † *Fl. pensandum.*
12 † *Fl. oportet.*
13 † *Fl. Tag. alias mea.*
14 † *Deest dari et Halo. non dari. sed male negatiuam addidit. Ang. lib. 3. Stat. 11. Iustinianum datatis, & emendandum ist dotum.*

Si

SI cum militi]CASVS. Miles habens bona castrensia, & paganica Titium in bonis castrensibus, in bonis paganicis Seiũ instituit hæredẽ, Titius conuenit debitorem castrensium bonorũ: cui tenebaĩ hæres. E Seius paganicorũ bonorum vult opponere cõpẽsationẽ: an possit, quæritur? Et dr̃. quòd non: quia bona separata sunt.

¶ Cum mea]Petebãs a me x. & cõdemnatus sum: [illegible] pisti alia mihi debere postea x. & cum currit tempus semestre, petij illa x. & condẽnatus mihi fuisti: si petas, ut exequatur sñia, an possim obijcere cõpensationem? Dr̃. ꝙ sic. Videbatur ꝙ non: quia non excesserat tps sñiæ quadrimestre sicut in prima, secus tñ est. Aliud est. q.d. aliud est debitũ, quod in diem debebatur: nec compensatur nisi ueniente die, & aliud quod debebatur pure: sed solutio eius de benignitate differtur per tempus quadrimestre, quo casu locum hẽt compẽsatio, vt ĩ. cod. ꝙ in diem.

a *Non audietur.*] q̃a duæ sunt hæreditates, vt ĩ de mil. testa. l. si certa. §. 1. Et sic no. ꝙ non compensatur alteri debitum, ut ĩ. co. in rem, §. 1. & C. eod. l. eius. Sed quid si debeo tibi x & soluo [illegible] cuidam tuo creditori cui tantundem dẽs: nunquid sublata est mea obligatio? Arg. quòd sic. ḟ. de pig. act. solutum §. solutam. Accursius.

b *Cum intra diem.*] puta quatuor mẽsiũ, vt C. de vsur. rei iudi. l. 2.

c *Non venisse.*] quia tunc ante diem non compensatur, ut sup. quod in diem.

d *Solutionis.*] nam tunc compensatur: ut hic, & C. eod. lex cã. & infra de re iudi. l. intra dies.

Non potest vni hæredũ compensatio opponi de eo quod ad alterum peruenit. Bartol.

Papinianus lib. 3. quæstionũ.

LEX XVI.

SI 1 † cum militi castrensium bonorum alius, cæterorum alius hæres extiterit, 2 † debitor alteri hæredum obligatus uelit 3 † compẽsare quod ab alio debetur: nõ audietur. a

Dies qui miserationis causa adijcitur solutioni, cõpensationem non impedit. h.d. Bartolus.

¶ Cum intra diem b * ad iudicati executionem datum, iudicatus Titio agit cum eodem Titio, qui 4 † & ipse pridem illi iudicatus est: compensatio admittetur. Aliud est enim modiem obligationis non venisse, c aliud humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis. d

Pœna delicti commissi in annona ex causa annonæ potest compensari. h.d.B.

Idem lib. 1. Responsorum.

LEX XVII.

IDeo condemnatus, quod arctiorem annonam edulitatis e 5 † tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non uidetur, f 6 † & ideo compensationem hẽbit.

Debito cesso potest quis obijcere compensationem. secus si non sit cessum: licet alius creditor velit. h.d.B.

IDeo condemnatus]CASVS. Statutum erat Bon. ꝙ frumentum non venderetur nisi ad 10. si aliquis plus uendidit, & ita cõdemnatus est fisco in 100. si fiscus illa 100. debeat, an possit condemnari? Dicitur, quòd sic. Viuian.

e *Edulitatis*] i. famis sic exponitur: ideo quia plus edunt homines in eo tpe quam alio. Vel melius edulitatis, i. necessariæ, i. ieiunis, quibus necessarium est comedere.

f *Non videtur.*] tunc enim non obijciet, ut dices ĩ. eo. negotium, quæ est contra. Sol. ut ibi. Accur.

IN rem.]CASVS. Debebas mihi x. tu Titio ius meum, & Titius tenebatur tibi in x. si Titius agat iure cesso & econuerso conueniatur: an sit locus compensationi? Dicitur quòd sic, si lis erat contesta.

¶ Creditor]Debebas mihi x. & ego Titio x. cum peterem à te x. & non esses soluendo: rogasti Titium, quòd compensaret sua x. cum illis, quæ mihi debebas; an compellendus sit compensare, quæritur? Et respon. ꝙ non. Viuian.

g *Post litis contestationem.*]vel acceptionẽ partis debiti, vel denunciationem, vt C. de nouat. l. 3. ante enim reuocari potest procurator, postea non.

h *Vtetur.*] imò contra, vt ĩ. eo. postea quàm. Sol. ut ibi.

i *Debet.*] vt ĩ. eod. si [illegible] §. respon. Accur.

k *Eius.*] creditoris q.d. licèt veniat aliquis qui sit creditor huius creditoris, & amore debitoris, qui conuenitur uelit remittere, vt sibi remittatur.

Idem lib. 26. 7 † Respons.

LEX XVIII.

IN rem suam procurator datus post litis contestationem g si uice mutua conueniatur, æquitate compensationis vtetur. h

¶ Creditor compensare non cogitur, quod alij, quam debitori suo debet: i quamuis creditor eius k pro eo qui cõuenitur ob debitum propriũ, uelit compensare.

Debito ꝙ potest peti actio nc de peculio: potest obijci compensatio. h.d. Bartol.

Idem lib. 9. Responsorum.

LEX XIX.

DEbitor si 8 † pecuniam publicã seruo publico l citra uoluntatem eorum soluit, quibus debitũ rectè solui potuit, obligatio pristina manebit: sed dabitur ei compensatio 9 † peculij serui in eo ꝙ seruus publicus hẽbit.

Debitum ex causa victualium non cõpensatur. h.d. Bartol.

Idẽ lib. 12. 10 † Responsorũ.

LEX XX.

OB negotiũ copiarũ m * expeditionis tempore mandatum curatorem condẽnatum, pecuniam iure compensationis retinere non placuit; quoniam ea non compẽsatur.

Procurator, qui obijcit compensationem, non debet timere debitum. Bar.

DEbebam.]CASVS. Debebam x. fisco: solui seruo publico contra uoluntatem eorum, qui administrabant rem publicam. si illi administratores petãt a me: an possim obijcere cõpensationem? Respõ. ꝙ sic, quatenus est in peculio serui publici. Viuian.

l *Seruo publico.*] Vel dic tabellioni: vel dic cuidam seruo, ꝙ dño non præiudicat, sicut nec filiusfamil. ut C. de pact. filius. Accur.

OB negotium]CASVS. Princeps præposuit quendam exercitui: puta ducẽ: ille mandauit alicui, qui curator consueuit nuncupari, ut omnẽ copiã rerum exercitui subministraret, si fraudẽ cõmittat, quia fortè illa in suum usum cõuertit, & condemnetur fisco, & fiscus in eo tandem teneatur: an possit obijcere compensationem, quæritur? Et dr̃ quòd non. Viu.

m *Copiarum.*]negotium copiarũ dr̃ cum ille, qui præest exercitui, mandat alij, vt omnẽ copiam rerum exercitui ministret, quod si nõ fecit, mandati conuenitur: in qua non compensat, vt hic. Sed ḟ. ĩ. e. ideo. Sol. hic conuertit in suum usum, ibi non. Et not. hic casus in quibus est hincinde debitum, & non fit compensatio. * Primus, ut hic, ratione odij. Item eadẽ ratione, ut cum quis perperam alienam possessionem occupauit, ut C. eo. l. fi. in fi. Item eadem ratione depositarius pp suam perfidiam non compensat, ut inst. de act. §. in bo. fi. Item rõne incertitudinis, vt si alter debitũ negat, ut C. e. l. fi. §. pe. Item pp fauorem, ut in republica: si quid ei debetur ex calendario, uel ex uectigalib. uel ratione frumenti, uel hordei, uel tributi alimentorum, uel rõne statutorum sumptuum, ut C. eo. l. in ea. aliàs obijcitur etiam reipublicæ compẽsatio si debitum est liquidũ, aliàs intra duos menses probatur, ut ĩ. de iu. fis. l. aufertur, §. qui compensationem. Item cessat, si species hincinde, uel ab altera parte debentur, ut sup. de pig. act. l. conuenerit. & de cond. ind. si non sortem, § si centum, & de pec. si creditor, §. 1. & ĩ. de im. in re. do. fac. quod dicitur. nec ob. C. eo. l. fi. in prin. quia in reali opponitur compensatio quando ad æstimationem uenitur, non prius. Sed quid si hincinde in genere sit debitũ, ut homo? Rñ. fit cõpẽsatio: arg. ḟ. si pars hær. pet. l. j. §. item si cũ me. & de hære. inst. qui non mil. j.

ff. Vetus. nnn 3 respon.

1 † Flo. deest, & i.
3 † Fl. exercitu, & debitor.
3 † Fl. uelit.
4 † An. Areti. in § & si ex tem. inst. de off. sic iudo reputat istu text. sing. in sy. rol. versic quid si est eb senatum.
5 † Aliàs ꝙ si.
5 † Ædilitatis legit Budæus hic, nõ edulitatis. Ad ædiles enim cognitio mensurarũ, & annonæ pertinebat: de quibus in 12 tab. ita cautum. Sunto ædiles curatores urbis annonæ, ludorũq; solennium, &c. Ædilitatis rationem legendũ esse non edulitatis contra Budæum, & Alciatũ contendit Franc. Duar. lib. disput. 1. ca. 16. cum consule & uo. Cuiac. lib. 14. obseru. c. 13.
6 † Flo. uidetur.
7 † Flo. & 3.
8 † Flo. deest, si. & in supra scrip. ibi habetur lib. 11.
9 † Flo. pecunij fini ꝙ seruus publicus hẽbit. Quid ut sit finis apud Iureconsultos. Fr. Duar. lib. disp. 1. ca. 12. docte ostendit. Et multi a Papiniani resposa alter quã ab interpretib. factũ fit. eluci dat. Lud. Rohune locũ sic interpretatur fini 3. ad tam finẽ. & mediũ, ad quẽ seruus hẽbit peculiũ. & ut vulgo solemus dicere, quatenus erit in peculio serui. eadẽ phrasis reperitur l. 4. de coll. dot. & l. 20. ad l. Falc. & citat. Duar. ubi.] c. 21.
10 † Flo. lib. 9.
* Copiarum.] Accipitur hic pro commeatu & annona, ꝙ publicè præbetur. & vi Cassiod. lib. 6. Variar. in for. pf. ann. Valesi. c. ca. 1. unde copiari, verb. in castrensi, de quo Duar. lib. 1. disp. ca. 16. unde copiarij qui copias prebent.
* Debiti ad debitum nõ fit cõpensatio. vi. Abb. in c. cũ Ioan. de fi. inst. in §. non.

Addi. Tu dic negotiũ copiarum, ſi. cõmeatus, ſi ue annonæ exercitui ne ceſſariç Gal li munitiões uocât. Duar. ę diſp. c. 15.

reſpon. & de leg. 2. vnum ex familia. §. ſed ſi vno. & ad Treb. deducta. §. nummis. ibi, cum autem, &c. Accurſ. *

POſtea.] CASVS. Debebas mihi x. & ego tibi x. compenſamus: poſtea vocaui te ad ius, & conſtitui procuratorem, & petij a te quod compenſaui prius: procurator uolebat compenſare quæritur an poſſit? Rñ. ꝙ non: quia iam facta erat cõpenſatio, vnde non eſt neceſſe, ut caueat me ratam habere compenſationem, quia non compenſat: ſed eo minus poteſt petere, quod inter nos compenſatum eſt. Viuianus.

Paulus lib. 1. quæſtionum.

L E X XXI.

POſteaquam placuit inter omnes, [a] id quod inuicẽ debetur, ipſo iure compenſari: ſi procurator abſentis conueniatur, [b] non debebit de rato cauere: [c] quia nihil cõpenſat, ſed ab initio minus ab eo petitur.

De debito alternatiuo nõ poteſt opponi compenſatio, niſi quantitas obligetur. B.

Scæuola lib. 2. quæſtionum.

L E X XXII.

SI debebas x. milia aut hominem, utrum aduerſarius uolet: ita compenſatio huius debiti admittitur, [d] ſi aduerſarius [e] palam dixiſſet vtrum [f] voluiſſet.

Nomine alterius non poteſt obijci cõpenſatio de eo, quod ipſe debet. h. d. Bart.

Paulus lib. 9. Reſponſorum.

L E X XXIII.

ID quod pupillorum nomine debetur, ſi tutor petat: non poſſe compenſationem obijci eius pecuniæ, quã ipſe tutor ſuo nomine aduerſario debet.

Contra fiſcum obijcitur compenſatio, ſicut contra priuatum. hoc dicit Bart.

Idem lib. 3. [1] † ad edictum.

L E X XXIIII.

IVſſit Imperator * audiri approbantem [g] ſibi a fiſco deberi, [h] in [2] † quod [3] † ipſe [i] conueniatur. [k]

a *Inter omnes.*] ſ. contrahentes. Accur.

b *Conueniatur.*] pro eo, ſ. quod iam dominus compenſauerat.

c *Cauere.*] nomine compenſationis quã faciat, quia iam erat facta, ut ſubijcit. Et ſic non obſt. ſ. eo. l. in rem. j. reſp. nec quod eſt ſ. de procur. Pomponius, §. ſed & ſi. Alij qui dicunt compenſationem fieri ipſo iure, planè legunt hanc legem totam, & dicunt inter omnes, ſ. ſapientes. & iſta planior, & verior. Accurſius.

SI debeas.] CASVS. Debebam tibi Stichum, aut x. & tu mihi x. ſi vis compenſare x. an dandus eſt Stichus? Rñ. ꝙ non: nam quantum ad ſpeciem nulla eſt compenſatio: nec in quantitate in caſu iſto, niſi prius electa quantitate. Viuian.

d *Admittitur.*] vt ſi quantitatem eligas, fiat compenſatio, alias non.

e *Aduerſarius.*] ſ. ſtipulator.

f *Vtrum.*] i. quo eorum vellet, vel x. vel hominem.

ID quod.] CASVS. Debeo pupillo x. tutor eius debet mihi x. volo cumpenſare decem, quæ debet mihi tutor, an ſim audiendus, quæritur. Et dicitur, quod ſic. Viuianus.

IVſsit.] CASVS. Habitus eſt ſ. eod. l. idem.

g *Approbantem.*] i. probantem priuatum aliquem.

h *Deberi.*] vnde compenſatione vult uti.

i *Quod ipſe.*] ſ. qui debet.

k *Conueniatur.*] ſ. a fiſco. & facit ſup. cod. idem.

TITVLVS III.

Depoſiti, vel contra.

Qui rem deponit, abdicat à ſe, hoc dicit. Paulus de Caſtro.

Vlpian. lib. 30. ad edictum.

L E X I.

DEpoſitum eſt, quod cuſtodiendum aliquo datum ...

DEPOSITI VEL CONTRA.

¶ *Inter alios contractus ponit de hoc, qui fit gratia dantis tantum.*] *Reaſſumptionis aliorum de ſingulis contractibus rationem ſubmerſis hic (uitato ſuis parates.*

DEpoſitum.] CASVS. Primò dicit quid ſit depoſitum. Secundo dicit unde dicatur, dicens, ꝙ dr̃ a de, & pono, & de auget: vt oſtendatur, quod is, apud quem res depoſita eſt totam fidem adhibeat ad cuſtodiendam rem, quæ depoſita eſt.

¶ *Prætor.*] Si rem meã cum plurima deliberatione apud te depoſui, nullius tñ timoris ſuſpitione neq; reſtituis, teneberis in ſimplũ. Si uero ꝓ p. timorẽ incendij tui eam depoſui, teneberis in duplum: hæres tuus in ſimplum: niſi & ipſe dolum adhibuerit, quo caſu tenebitur in duplum.

¶ *Merito.*] Bene diſtinguit prætor inter rẽ depoſitam de volũtate & rẽ depoſitã de neceſſitate, ut primo caſu cõdẽnetur depoſitarius in ſimplũ: ſcđo in duplum, hoc in prima. Ratio aũt huius diuerſitatis eſt: ꝗ qui voluntate deponit, eligere poteſt, & deliberare penes quem deponat. vnde contentus debet eſſe ſimplo, qui verò ex neceſſitate, non poteſt: vnde abundantior fides exigitur in reb. taliter depoſitis ex neceſſitate, ſeu ignorantia. hoc in ſecunda.

¶ *Quæ.*] Si deponas apud me ſeruum veſtitũ: an veſtis intelligatur depoſita? dr̃ ꝙ non. hoc in prima. Idẽ eſt ſi depono equũ cũ capiſtro, quia equus intelligitur depoſitus, nõ capiſtrum.

¶ *Si veſtimenta.*] Dedi tibi balneatori veſtimenta mea cuſtodienda: ſi pereant, qua actione tenearis? Diſtinguitur, aut interuenit merces, & teneris ex conducto, & de dolo, & culpa. aut merces non interuenit, & teneris depoſiti ex dolo. Si vero dedi tibi ſeruum, ut cum cuſtodias, & tu eũ in priſtinũ conieceris: ad quid mihi teneris? Et diſtinguit. ſi quidem dedi tibi mercedem, vt cuſtodias, hẽo aduerſus te actio. ex conducto. Si aũt tu mihi mercedẽ dabas, agam ꝣ te ex locato. Si verò non, quia locaui operas ſerui, tunc ex locato. ſi uerò ſerui operas ꝓ cuſtodia cõpenſabat, tenetur præſcriptis verbis. Si uerò depoſitarius aliqđ pro operis ſerui recepit, neque de operis quicquam conuenit: ceſſit depoſiti actio, ſecundũ quoſdã: imò verius ſi depoſitarius alimenta præſtitit, ſed operis ſerui non eſt vſus in prædictis tribus caſibus locati, conducti, præſcrip. ver. venit dolus & culpa; in depoſito tantum dolus de hoc tamen, ꝙ conuenit, inſpiciendum eſt, ſiue redacta fuerit conuentio in ſcriptis, ſiue non.

¶ *Si re.*] Rogaui te, ut rem meam perferres ad Titium cuſtodiendam qua actione mihi tenearis? Diſtinguitur aut recepit, aut non. ſi recepit: aut nomine meo, aut tuo. primo caſu tenetur mihi depoſiti ille depoſitarius. ſecundo caſu ipſe tibi depoſiti. tu uerò mandati, mihi cedendo ab actione mandati liberaberis. Si non recepit, & tu es rogatus, vt ſi non reciperet, tu ſeruares. teneris mandati. Item rogaui te, ut rem meam ab aliquo reciperes, & cuſtodires, & quæ recepiſti: an depoſiti, an mandati tenearis? Rñdeo, ꝙ mandati, quia ceſſat primus ꝓtus. hoc in prima. Si vero volente me apud te deponere iuſſiſti, ut apud libertũ tuum deponam: an depoſiti tenearis? Diſtinguitur, aut depono tuo nomine, & teneris actione depoſiti. ſi verò tu cuſtodire noluiſti, ſed perſuaſiſti mihi, ut apud libertũ deponerẽ, teneris ex conſilio, hoc in ſecunda. Si verò mandaſti mihi, vt periculo tuo apud eũ deponerem, mãdati eſt actio. hoc in tertia. Si vero fideiuſſiſti, teneris, ſiue dolum commiſit apud quem depoſita eſt, ſiue non, dum tñ eſt apud eũ. Sed in hoc caſu ſi libertus, vel quiuis alius incępit eſſe furioſus, vel fortè pupillus fuerit, & ſucceſſorem nõ habeat, teneberis ei ex fideiuſſione. hoc in quarta.

¶ *An.*] Si apud pupillum res depoſita fuerit, non tutore authore, an teneatur, quæritur? Reſpond. ꝙ ſic, ſi dolus commiſſus ſit a pupillo, uel locupletior factus fuerit.

¶ *Si res.*] Depoſui apud te vas aliquod integrum, tu mihi vis reddere fractum: an tenearis depoſiti? Dicitur ꝙ ſic.

¶ *Si apud.*] Si ſeruus depoſitum ſuſcepit, & dolo commiſſo manumittatur, depoſiti non tenetur: licet alias de dolo commiſſo in ſeruitute, ſi extra contractum, teneatur: ſed agetur ad exhibendum, & in rem. & hoc dicit.

[1] † El idem lib 3. Decreti.

* Imper. Iſt. Alex. Seuerus. Paulus fuit contrarius. Teſte Lãprid.

[2] † Fl. deeſt, in.

[3] † Alias ꝙ & ipſe. alias cum ipſe.

* De depoſito vt Cic. lib. 1. Off. in fi. Art. probl. ſer. 19. Stoba. ex Nicol. art. apud. Piſidas occiſi inſectatores depoſiti.

dum alicui datum a est: dictum ex eo, quod ponitur. præpositio enim de, auget b * positum, s † vt ostendat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

Actio depositi datur in simplum, nisi factum fuerit causa incendij, ruinæ, vel naufragij: quia tunc in duplum contra depositarium, & etiam hæredem eius ex dolo defuncti in simplum. hoc dicit. in effectu vsque ad §. quæ depositis. Paulus.

¶Prætor ait. Quod neque tumultus, neque incendij, neque ruinæ, * neque naufragij causa depositum sit, in simplum: c earum autem rerum, quæ supra comprehensæ sunt in ipsum, in duplum: d in hæredem eius, e quod dolo malo eius factum esse dicetur qui mortuus sit, in simplũ: quod f ipsius, g in duplum iudicium dabo. h

¶Merito has causas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitam causam depositionis ex necessitate descendentem, non ex voluntate proficiscentem. Eum tamen deponere tumultus, vel incendij, vel cæterarum causarum gratia intelligendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet, quàm imminens ex causis suprascriptis periculum. Hæc autem separatio causarum iustam rationem habet: quippe cum quis fidem elegit, i nec depositum

¶*Non tantum.*] Depositarius si non soluit, non tantum tenetur actione doli commissi ante lit. contest. & ita de præterito dolo, sed etiam post. Idem si depositam rem sine dolo amiseris, & eam receperis post lit. contest. an nihilominus tenearis? Et responde, quod sic.

¶*Idem Neratius.*] Si cum deponens ageret, excipiebat depositarius, quod rem non restitueret: quia non habet eius copiam: si tamen ante sententiam habeat facultatem restituendi, & non restituit, condemnabitur.

¶*Est autem.*] Apud te rem depono, & cũ velim statim repetere, an possim, quæritur? Et respondeo, quod sic: quia dolo malo, &c. & hoc in prima. Sed an statim in dolo videatur, si non restituat? resp. quod non, cum restituendi facultatem non habeat.

¶*Si rem.*] Depositarius rem depositam vendidit: postea redemit: si et postea intereat res, nihilominus tenetur propter dolum, quem commisit cum venderet. Textus abinde clarus est vsque ad §. item.

¶*Item*] Titius me instituit hæredem, & decessit. iacente hæreditate seruus Titij deposuit aliquam rem penes Seium, postea ego adiui hæreditatem, vtrum possim agere contra Seium actione depositi? Dicitur hic, quod sic. Et text. est clarus vsque ad §. si rem.

¶*Si rem.*] Si seruus meus rem meam apud te deponat, & Titio, quem credebas eum esse, restituas: an depositi tenearis? Dicitur quod non: quia in dolo non eras: sed cum Titio agam ad exhibendum: qua exhibita vendicabo eam, hoc si res extat: si verò Titius eam consumpsit, cum sciuit rem alienam, agere potero contra te ad exhibendum, & in litem iurabo, quia dolo fecit quo minus possideret.

¶*Eleganter*] Si seruus apud me pecuniam deposuerit, & eandem dño pro libertate sua dedero, an tenear depositi? Distinguitur, aut dedi quasi meam, & teneor: quia in hoc casu depositum non reddidi: sed de meo dedi, vt manumitteretur & aliud est reddere, aliud est de suo dare.

¶*Sæpe.*] Si rem penes te deposui, & conuenit, vt de casu tenearis: si casu forte intereat res, teneberis. Si verò cum volebam apud Titium deponere, tu te obtuleris, vt apud te deponerem: solum de dolo, vel culpa teneberis.

¶*Si pecunia*] Deposui apud te in sacculo, & decessi duobus hæredibus relictis, si unus repetit depositum, qualiter sibi satisfiet? Et respon. quod pecunia coram iudice, vel idoneis testibus exhibebitur, & pro parte hæreditaria satisfiet sic: sacculus aperiatur cum authoritate pretoris, residuum aut pecu. penes eum residebit si vult, dum tamen sigillis cõsignetur à prætore, vel ab alijs honestis personis si noluerit, deponere debet in æde sacra hoc in prima, & hæc vera sunt cum res erat diuisibilis. Sed quid si erat indiuisibilis: puta equus, vel seruus? insolidum datur ei qui repetit, præstita cautione de seruando depositarium indemnem ratione illius, quod est pro partem repetentis: si satisdare noluit deponetur in æde sacra, & depositarius liberabitur.

¶*Apud.*] Si depositarius decedat duob. hæredib. relictis, & quilibet dicat se hæredẽ esse insolidum, ei tradẽda est res qui obtulerit satisdationẽ de præstando depositarium indemnem aduersus alium. Si verò neuter voluerit satisdare, liberabitur depositarius, & deponetur res in æde sacra.

¶*Si quis tabulas*] is apud quem tabulæ alicuius erant depositæ, diuulgauit testamentum, ita vt testator, qui aliàs credebatur diues, modo apparet pauper, per tabulatum re-

cistionem agere poterit hæres depositi, & etiam iniuriarum. & hoc dicit.

¶*Si præd.*] Titius furatus est mihi codicem meum: deposuit eum apud Seium: vtrum possit agere iste Titius contra Seium? Dicitur quod sic.

¶*Si quis argentum.*] Aurum, vel argẽtum in sacco deposuit, & depositum repetit, an in libello debeat dicere speciem, & pondus? Dr quod sic. hoc in prima. Idem est in pondere, & mensura sed si lanam, & purpuram petam in genere pondus in gñe designandum est.

¶*Si cista*] Qui cistã cum reb. deponit, & repetit depositum, an debeat tãtum cistam in libello comprehẽdere, an res? Distinguit Treb. aut is, qui deponit, ostendit res quas deposuit, aut nõ. primo casu repetuntur non solum cista, sed etiam singulæ res, quæ in ea depositæ sunt. secundo casu non. Labeo tamen ait agendum depositi, & pro cista, & pro reb. indistinctè. Sed quid si depositarius ignorabat ibi esse: an hoc prosit quo ad hoc, vt necessaria sit specificatio? Dicitur quod non. auctor legis dicit de rebus agendum cum specificatione, quamuis cista signata fuerit.

¶*Filiusfamilias.*] Si apud filiumfamiliãs res deposita esset, agitur cum eo depositi, & cum patre illius depositarij de pecu. idem est in seruo, in quo venit dolus domini, vel patris, si in re deposita dolose versati fuerint: non solum dolus filij, vel serui.

¶*Si apud.*] Si apud duos res deponitur, quilibet tenet, &c. si cum altero agam, non propter hoc liberabitur alter: quia non electione, &c. & si ambo fuerunt in dolo, & alter conuentus interesse præstiterit, liberabitur alter. hoc in secunda. Si conuentus in nihilo soluendo est, vel minus, peruenietur ad alium. hoc in tertia. Si verò alter tantum, qui non dolum commisit, conueniatur, & absoluatur: ad alium erit regressus hoc in quarta. Si verò duo deponant ambo: cui erit restituenda quæritur? & distinguetur: aut conuenit, vt vni insolidum traderetur, aut pro parte. in vtroque casu fiet, quod conuenit.

¶*Si sic deposuere.*] Si quis rem deponat, vt post mortem depositarij res reddatur: mutata voluntate poterit depositor agere, vel hæres eius, si in eadem voluntate perseuerauit. idem est si conuenit, vt post mortem depositarij res reddatur. Viuianus.

a *Datum.*] i. traditum, nam & proprietas, & possessio penes deponentem manet, vt inf eo. licet. §. j.

b *Auget.*] vbi enim dico pono, custodiam rei à me non abdico: sed cum dico depono, quasi dico deorsum à me pono, & separo. & per hoc videtur totum alij committit. Azo.

c *In simplum.*] & hoc perpetuò, cum sit rei persecutio, vt inf. de act. & obli. l. in honorarijs. 1 respon.

d *In duplum.*] duplum exigitur ita demum si inficiatio fuerit secuta: alias non. vt inst. de act. §. sed furti.

e *Eius.*] s. defuncti.

f *Quod*] pro sed.

g *Ipsius*] scilicet hæredis dolo.

h *Dabo*] vnde videtur prætoria: sed non est nisi in quatuor casibus istis. ex eo enim, quod in his quatuor casibus dicit eam prætoriam, patet aliàs, esse ciuilem, vt colligitur insti. de act. §. omnes. Accursius.

i *Elegit.*] ex voluntate. Accursius.

* Nota, quod dictio de, auget: de qua vide in l. si fiem. §. Stichũ inf. de leg. 1. ad de, quod concor. textũ c. episcopus 35. dist. quadrique prouin, vt ibi in gl.

a] Et depositũ

* Quod hoc loco in archet. scriptũ fit. ponit Aut. Au. lib. 4. c. 2.

1† Fl. cautela.

2† Fl. publica vtilitas coercenda est vindicandæ reipublicæ causa. ff. n. & cat.

3† Fl. inutile. Quo sensu vtile, & inutile accipiatur apud Iurisconsultos, pulchrè declarat Franciscus Duar. li. 3. disp. c. 2.

[illegible]

* Facit gl. 1. & 3. c. 2. ex. tra. test.

4† Fl. illud nõ probatur.

a *Contentus.*] sibi enim magis imputet, qui tali commisit, vt instit. quibus mod. re contrah. obl. §. pen.

b *Inciuile.*] aliàs, inutile, idest contra vtilitatem. s. publicam, & deponentiũ. Accursius.

c *Huiusmodi.*] in quibus debet liberari non possit, vt s. de exerc. l. 1. in princip. & inf. de dam. infe. sed cum postulassem. sed nec in aliis est fides frangenda, vt sup. de const. pecu. l. 1. in princip. & de præs. l. 1. in princip.

d *Cum capistro.*] Sed nonne perinde est ac si equum, & capistrũ deposuisset, vt infra de vsufr. leg. l. illi. & sup. comm. si vt certo. §. si me? Respon. ita, si sic dixit, depono equum cum capistro. sed hic dixit tantum, depono equum: qui tamen erat capistratus: sed tamen, & de capistro debet habere custodiam: aliàs depositi agitur, non vt pro deposito, sed vt pro accessorio depositi, vt argum. sup. commo. si vt certo. §. vsque. Accursius.

e *Conuentio.*] vt hic. & infra eod. §. si cibaria. & § sæpè. sed & si conuenit, vt non præstetur, valet, vt supra comm. si vt certo. §. interdum. & supra ad leg. Aquil. si seruus ser. §. si calicem, & infra de regul. iur. contractus. §. & l. nec except. Accursius.

f *Ex conuentione*] licita tamen sit contra infra de fur. & leg. l. si.

g *Probandum.*] idest approbandum. Accursius.

h *Nec sequenda.*] vt sup. de pac. si vnus. §. illud.

i *Duntaxat.*] per actionem depositi: sed per actionem locati culpam, vt subijcit, & sic non obstat supra nau. cau. & nauta. quæ est contra, secundum Ioan. vel fortè speciale est in caupone, nauta, stabul. vt tenentur nomine mercium illorum, & velit mitorum etiam de culpa: licèt non

redditur: contentus a esse debet simplo. Cum verò exigente 1 † necessitate deponat, crescit perfidiæ crimen, & publica vtilitate 2 † coercendũ est vindicandæ reipublicæ causa. Est enim 3 † inciuile b in causis huiusmodi c fidem frangere.

Sicut pro re deposita competit actio depositi, ita pro rebus, quæ deposito accedunt: licet illa non dicantur deposita. h. d. text. cum glos. Bald.

Quæ depositis reb. accedũt, non sunt deposita: vtputà si homo vestitus deponatur: vestis. n. non est deposita: nec si equus cum capistro. d nam solus equus depositus est.

Contractus ex conuentione legem accipiunt. ad hoc sẽper allegatur. h. d. Paul.

Si conuenit vt in deposito, & culpa præstetur: rata est conuentio. e contractus * enim legem ex conuentione f accipiunt.

Conuentio, ne quis teneatur de dolo, non valet. hoc dicit. Bald.

Illud non est probandum, g 4 † dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, cõtraq; bonos mores est, & ideo nec sequenda h est.

Depositum dicitur, cum nulla merces pro custodia datur: aliàs dicitur locatio. hoc dicit. In primo casu venit dolus, & lata culpa tantum. In secundo venit etiã leuis. Pau. de Cast.

Si vestimenta seruanda balneatori data perierunt: siquidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum duntaxat i præstare debere puto. quod si accepit, k ex conducto.

Qui dat pecuniam dicitur cõductor: qui recipit, locator. Item contractus innominatus iudicatur secundum contractus nominati naturam, cui assimilatur: nisi aliud actum fuerit. h. d. quem §. nota, quia declarat multum naturam locati, & conducti. Bart.

Si quis seruum custodiendum coniecerit fortè in pistrinum: si quidem merces interuenerit custodiæ, puto esse actionem aduersus pistrinariũ ex conducto. Si verò mercedem * accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: 5 † ex locato me agere posse. Quod si operæ ei* serui cum custodia compensabantur, quasi genus locati, & conducti interuenit: sed quia pecunia non dabatur, l 6 † præscriptis verbis datur actio. Si verò nihil aliud quam cibaria præstabat, m nec de operis quicquam conuenit, depositi actio est.

¶ In conducto, & locato, & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem, & dolum, n & culpam o præstabunt, qui seruum recepe runt. At si cibaria tantum dabant, 7 † dolum duntaxat. Sequemur tamen, vt Pomponius ait: & quod 8 † habuerunt præscriptum, p aut q conuenit: q dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, r 9 † dolum s tamen eos præstaturos, qui receperũt: qui solus in depositum venit.

Cui datur res perferenda, tenetur mandati. cui datur custodienda, depositi tenetur. Bartolus.

Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium quæritur. & putat tecum mandati: t cum eo verò qui eam 10 † recipit, u depositi. Si verò tuo nomine receperit Titius: 11 † tu quidem mandati mihi teneris, ille tibi depositi. quam actionem mihi præstabis x mandati iudicio conuentus.

Quando præcedit contractus perfectus, & adijcitur conuentio, quæ potest cadere in nomen contractus, potius inducitur informatio

accipiant mercedem: in balneatore contra, nam illi mercedem habent, licèt non pro custodia, vt ibi dicit. Accursius.

k *Accepit.*] s. mercedem. Accurs.

l *Non dabatur.*] No. locationem * non esse sine mercede in pecunia constituta, vt hic, & infra de don. inter vi & vxo. l. si vir vxori. & de præsc. ver. l. naturalis. §. at cum do. contra partiarum ergo colonum, vel præs. criptis verbis, vel act. pro socio agitur, vt infra locat. si merces. §. vis maior.

m *Præstabat.*] depositor, vel depositarius.

n *Dolum.*] i. latam culpam.

o *Culpam.*] latam & leuem. quia similis hic est contractus in nominatus locationi, vt infra de præscr. ver. naturalis § sed si facio. Fallit tamen quandoque, vt supra si mensal. mo. dixe. l. j §. hæc actio.

p *Præscriptum.*] idest conuentum per scripturam, & quod subijcit conuenerit, i. licet sine scriptura. Accursius.

q *Conuenit.*] s. sequemur.

r *Præscriptum.*] etiã q dolus à præstetur, tamen non valet, vt hic subijcit, ut supra ea. l. § illud. Accurs.

s *Dolum.*] & latam culpam, vt infra eod. quod Nerua.

t *Mandati.*] Et sic videtur quod sit procurator: & tamen est nuncius & sic est cõtra. sup. de proc. l. 1. & ibi : sicut nec is, & c. sed certè illud statĩ ibi corrigitur. Item intellige hoc, quando non recipit ille, ad quem mittebatur.

u *Recipit.*] vbi cum que vna competit, alia denegatur, quia aut ille recepit, & tunc habet locum depositi tantum, aut nõ recepit, & tunc mandati tantum.

x *Præstabis.*] Cum ideo tenearis, vt supra de pecul. quod debetur. in fin. & infra eodem, l. si is & infra titu. j. qui mandatum.

* Locatio sine mercede esse nõ pòt. vid. in indi. Trac. in uer. Locatio.

* Facit gl. 1. in c. 2. in ver. idẽ si merces di. extra. ca. ta.

5† Fl. accipiebat.

6† Fl. dabatur.

7† Fl. dabat.

8† Fl & q. habuerũt præscriptũ. aut quid conuenit.

9† Fl. præscriptum.

10† Fl. eam re receperit.

11† Fl. dixisse. Titius.

Custodiam.

primi, quam nouus contractus. h.d. notabiliter. Bartolus.

¶ Quod si rem tibi dedi, ut si Titius rē non recepisset, tu custodires, nec etiam recepit: videndum est utrum depositi tm̄, an & mandati actio sit. & Pomponius dubitat: puto tñ mandati esse actionem quia plenius fuit mandatum, habens & custodiæ [a] legem.

Si res iussu meo deponitur apud alium recipientē pro me, ego teneor depositi: aliàs tenetur recipiens, & non ego: nisi hoc expressserim, vel fideiusserim: & tunc obligatio durat etiam principali sine hærede defuncto.

¶ Idem Pomponius quærit, si tibi mandauero [b] ut rem ab alio 1 † meo nomine receptā custodias, idque [c] feceris: mandati, an depositi tenearis. Et magis probat, mandati esse actionem: quia hic est primus contractus.

¶ Idem 2 † quærit, si apud te volentem 3 † me deponere iusseris apud libertum tuū deponere: an possim tecum depositi experiri. Et ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custoditurо deposuissem: mihi tecum depositi esse actionem. Sin vero persuaseris 4 † mihi, ut magis apud eum deponam: tecum nullam esse actionem: cum illo vero depositi. 5 † nec mandati te teneri: 6 † quia rem [c] meam ipse 7 † gessi. Sed si mandasti mihi, ut periculo tuo apud eū [d] deponam: cur non sit mandati actio, non video. Planè si fideiussisti pro eo: Labeo omnimodo fideiussorem teneri ait: non tm̄ si dolo fecit is, q̄ depositum suscepit, sed & si non fecit, est tñ res apud eū. Quid enim si fur erit is, apud quem depositum est, 8 † vel pupillus esset, vel neque hæres, neque bonorum possessor, neque successor eius 9 † extaret? [e] Tenebitur [f] ergo ut id præstet quod depositi actione præstari solet.

Pupillus tenetur de dolo eatenus, quatenus locupletior factus est. Bart.

¶ An in pupillum, apud quē sine tutoris authoritate depositum est, depositi actio detur, [g] quæritur? Sed probari oportet, si apud doli mali iam capacem deposueris, agi posse, si dolum commisit: nam inquantum [h] locupletior factus est, datur actio in eum, & si dolus non interuenit. ¶ Si res deposita deterior reddatur: quasi non reddatur, 10 † agi depositi pōt. [i] Cum enim deterior redditur, potest dici dolo malo redditam non esse. [k]

¶ Si seruus meus deposuerit, nihilominus depositi habebo actionem. [l]

In seruum manumissum non datur actio ex contractu antè facto: sed ex delicto sic. h.d. Bart.

¶ Si apud seruum deposuero, & cum manumisso agā: Marcellus ait, non tenere [m] actionem: quamuis solemus dicere doli ēt in seruitute cōmissi [n] teneri quē debere: quia & delicta [o] & noxæ caput sequuntur. * Erit igitur ad alias [p] actiones cōpetentes recurrendum. 11 † ¶ Hæc actio bonorum possessoribus, cæterisque successoribus & ei, cui ex Trebelliano S.C. restituta est hæreditas, competit. ¶ Non tm̄ * præteritus [q] dolus in depositi actionem 12 † venit, sed etiā futurus, idest, post litem contestatam.

Quæ post litem contestatam accidunt, veniunt in hac actione. h.d. notabiliter. Bartolus.

¶ Inde scribit Neratius: si res deposita sine dolo malo emissa sit, 13 † & post iudicium acceptum recuperetur: nihilominus rectè ad restitutionem reum 14 † compelli, [r] nec debere absolui, nisi restituat. ¶ Idem Neratius ait: quamuis tunc tecum deposito actum sit, cum restituendi facultatem non habeas, horreis fortè clausis: 15 † tamen

a *Custodiæ.*] ex hoc §. dñt quidā, q̄ vbicunque rei depositæ custodia depositario committitur * per verba rogo, vel volo, vel simile, q̄ sit mādati est actio. Et sic concurrit cum actione depositi. Alij distinguunt: aut, cum tradidit, cōmittit custodiam, & tunc depositi tm̄: aut non cū tradidit, sed ante, & tūc mādati p̄p̄ omissam custodiā, & depositi p̄p̄ factam depositionē: sed s̄m hoc q̄ in principio dixit, semper esset mandati: nā semper committit custodia: nā inde dictū est depositū, ut s̄. ea l. in princ. & ideo lo. dicit contra q̄ tm̄ depo. Nec ob. quod hic dīt quia hic fuit primus contractus mādati, in quo ēt rei depositio sub cōditione cōmissa venit: q̄a initiū contractus inspicitur, ut inf. ea. l. §. ipse autem, & infra pro socio. si id quod §. si filius, & supra de mino. l. 3. § scio. & infra man. si procuratorē. in prin. & quia hic primus cōtractus est, ut inf proxi. §. Accur.

b *Si tibi mandauero.*] Nullā distinguit Pōponius: mandem, an persuadeam, an faciam utrumque simul: hoc non est hic; & si persuadeo, non teneor, ut hic, & sup. de iis, qui no. infa. ob hoc. Sed contra sup. de dolo. Seruus: sed ibi fuit cum fraude.

c *Quia rem.*] bona rō ut sup. ad leg. Rho. de iac. nauis aduersa. in fi. Et sic non neminem ex consilio obligari, * ut inf. titu. 2. l. 2. in fi.

d *Apud eum.*] ergo nascitur actio depositi etiam antequā admittatur dolus, sic & inf. ea. l. § est autem.

e *Extaret.*] ut inf. ut le. no. ca. postquam. 2. ss. contra. Sol. ibi ab hostib. captus: hic alibi, vel alius casus est ibi, vel ibi commissa fuit stipulatio eo t̄pe q̄ est captus: nam tūc extitit cōdō, hic autē etiam prius erat nata actio. Item ibi non erat persona, vel ius, idest hæreditas; hic autem est persona, vel pupillus, vel furiosus, vel hæreditas. Sed atq̄ contra s̄. de consti. pec. hactenus, sed aliud in contractu alio, qui non pendet ex ultima voluntate, ar. inf. de don. causa mo. Senatus. in fi. quasi enim tunc ut legatū cum conditio extitit, sic & tunc promissio facta, unde cum p̄incipale tunc non sit, nec fideiussor tenetur. Accursius.

f *Tenebitur.*] scilicet fideiussor, de quo supra dixi. Accurs.

g *Actio detur.*] ut supra de neg. ge. l. 3. §. pupillus, & sup. cōm. l. 3. i. sñ. & sic no. dolū cōmisisse, & locupletatū esse, paria esse, ut hic, & C. de reputationib. l. vnica. in fi.

h *Nam inquantum.*] s. depositarius, vel dic, ut inf. prox. §. Accur.

i *Depositi potest.*] ut supra ad leg. Aquil. quā tabulas, sic & in commo. ut sup. cōm. l. 3. §. 1. & alias, infra de verb. sig. l. mulieris. §. rea. Accursius.

k *Non esse.*] mō ut reddita, ut C. ad exhib. l. exhibitionis, q̄ est contra. sed illa in ea actione, scilicet ad exhibendum.

l *Actionem.*] ut infra eo. §. non solum, & §. si seruus.

m *Non tenere.*] ut infra eo. si apud filium, in fi. contra. Solu. ibi rōne præsentis depositi dicit teneri: hic negat rōne doli in seruitute commissi, ut ar. supra de nego. gest. l. at qui natura, vel solue, ut ibi.

n *Commissi.*] extra cōtractum.

o *Et delicta.*] scilicet et alia specialia, nam & dolus delictum est.

p *Ad alias.*] scilicet rei ven. & ad exhib. Vel dic, ad actiones, quæ ex maleficio nascūtur, si quæ possunt competere.

q *Non tantum præteritus.*] sic & in petitione hæreditatis, ut sup. de petit. hæredita. sed & si. §. sin autem, in fi. Accursius.

r *Compelli.*] sic in actio. in rem, ut supra de rei vend. sin autē, §. 1. & in act. ad exhiben. ut supra ad exhiben. l. tigni. §. penult. in fine, & facit infra l. proxi. & infra §. proxi.

* Mandati actio qñque cum deposi ti actione cō currit. vi. in indi. Tracta. in ve. Actio. mandati.

1 † Floren. ab aliquo.

2 † Duarē. deest Pomponius quæ rit.

3 † Alias, volenti.

4 † Flor. suo seruo.

5 † Duar. cū illo vero depositi actio est, nec mādati

6 † Flor. nec mandati teneris.

7 † Flor. de est, ipse.

* Consilium neminem obligat. vi. c. nullus ex consilio. cū ibi no. de re. iu. in 6.

8 † Flor. sit vel pupillus sit.

9 † Alias, sit.

10 † Floren. quasi non reddita.

* Sequuntur i. obligatio ex noxa contracta facti antiquare sequitur §. 3. Insti. de nox. ac l. 1. §. 6. sup. si quadr. paup. fect. dica. vide me.

11 † Flor. decurrendum.

* Facit ad hunc § glo. in c. dudū super ver. tpe. in ver. si medio tempore, extra de elect.

12 † Floren. actione.

13 † Fl. esset.

14 † Alias reum.

15 † Alias clusis, veteres n. cludere pro claudere dicebant. vi. la. Gel. li. vii. ca. 14. & Ant. Augu. lib. 1. emen. cap. 2.

si ante condemnationem [a] restituendi facultatem hẽas condemnandum te, nisi resti tuas: quia res apud te est: tunc. n. querendum an dolo malo feceris, cum rem non habeas. [b]

Depositarius statim potest conueniri ad rei restitutionem: nisi causa de nouo emergat. h. d. iste §. Bar.

¶ Est autem * & apud Iulia. lib 13. Digestorum, scriptũ: eum, qui [c] rem deposuit, statim posse depositi actione agere. Hoc enim ipso, dolo facere eum, qui suscepit, quod reposcenti rem non reddat. Marcellus autem ait se nõ sẽper uideri posse dolo facere eum, qui reposcenti rem nõ reddat. [c] Quid enim si in prouincia res sit, vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore nõ sit facultas, vel conditio depositionis non extiterit?

¶ Hanc autem 1 † actionem bonæ fidei esse dubitari non oportet: [d] & ideo fructus in hanc actionem venire, & omnem cãm, & partum dicẽdum est: ne nuda res veniat.

Dolus commissus in vendendo nõ purgatur rem redimendo. h. d. Bart.

¶ Si rem depositam vendidisti, eamque postea redemisti in causam depositi: etiam si sine dolo malo postea periit, teneris 2 † depositi: [e] qa semel dolum fecisti cum vẽderes.

¶ In depositi quoque actione [f] in litem iuratur.

Ex deposito facto per seruum nostrum, vel in quem habemus vsumfructum, q̃ritur nobis act. Bartolus.

¶ Non solum si seruus meus, sed & si is, qui mihi bona fide seruit, rem deposuerit: æquissimum erit mihi dari actionem, si rem ad me pertinentem deposuit Simili modo & si vsumfructum in seruo hẽam: si id, quod deposuit, ex eo peculio fuerit, quod ad me pertinebat, vel res mea fuerit: eadem actione agere potero. [g]

¶ Item si seruus hæreditarius deposuerit, hæredi postea adeunti competit actio.

¶ Si seruus deposuit, siue viuat, siue decesserit, vtiliter [h] dominus hac actione experietur, ipse autem seruus manumissus non poterit agere [i]: sed & si fuerit alienatus, adhuc ei competit actio, cuius fuit seruus cum deponeret. Initium [K] enim contractus spectandum est. *

¶ Si duorum seruus sit, qui deposuit, vnicuique dominorũ in partem competit actio [l] depositi.

Qui depositum restituit domino putatiuo, liberatur, nisi sciens fuerit. h. d. Bar.

¶ Si rem * a seruo depositã, Titio, quem dom inũ eius putasti, cum non esset, restituisses, depositi actione te non teneri [m] Celsus ait, quia nullus dolus 3 † intercessit: cũ Titio autem, cui res restituta est, dominus serui ad exhibendum 4 † aget, sed, si exhibuerit, vendicabitur. Si vero cum sciret 5 † rem alienam esse, consumpserit, [n] condẽnabitur, [o] quia dolo fecit quo minus possideret.

Qui quasi de suo soluit, non uidetur depositum reddere. h. d. notabiliter. Bar.

¶ Eleganter apud Iulianum quæritur, si pecuniam seruus apud me deposuit, ita vt domino pro libertate eius darem, 6 † egoque dedero, an tenear depositi? Et scribit libro 13, Digestorum. si quidem sic dedero, quasi ob [p] 7 † hoc penes me depositam, 8 † teque certiorauero, non competere tibi depositi actionem, quia sciens [p] recepisti, careo ergo 9 † dolo. Si vero quasi meam pro libertate eius numerauero, [q] tenebor. [r] Quæ sententia mihi vr̃ vera. Hic enim non tantum sine dolo malo non reddidit, sed nec reddidit Aliud. n. est reddere, alud quasi de suo dare. [f]

¶ Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, vt si voluisses, vteris, prius quam utaris depositi tenebe[ri]s.

Conuentio & spontanea oblatio facit depositarium teneri de leuissima culpa. hoc dicit. Bartolus.

¶ Sæpe euenit [u] vt res deposita, vel nummi periculo

a *Et ante condemnationem.*] facit sup. ad exhib l. si. § si Accur.
b *Feceris cum rem non habeas.*] se [...] iubes semper videris in dolo, nisi restituas, ut ar. inf. tit. l. si procuratorem. §. si dolo. & inf. proxi. § Accur.
c *Non reddat.*] vt inf. ea. l. in fi. & supra de pec. in bonæ fi. in fin. nisi iusta cã interueniat, vt subiicit, & infra man. si procuratorem §. dolo. & inf. de pigno. si fundus. §. in vendicatione, & infra de acq. pos. si qs rem. in fi. sic & in p̃cario, vt inf. de preca. l. cũ p̃cario. Secus in cõmodato, qd nõ potest reuocari nisi finito vsu, in quẽ cõmodatur, vt sup. cõmo. l. in commodato. § sicut. Ac.
d *Dubitari non oportet.* vt Insti de act. § actionum Accur.
e *Teneris depositi.*] sed contra. ∫. de vsuc. sequitur. § itẽ Labeo. & de alie. iu. ca. hoc §. si quis. Sol. 1 hic vẽdidit & tradidit, & sic plus attrectauit, & plus deliquit: & ideo tenet de casu, cum dolus p̃cesserit: ibi solũ vẽdiderat, & non tradiderat. Alij dicunt 2 q ibi recuperauit possessionẽ: hic solutũ redemit. Tu dic q nõ sunt §: quia ibi non excusat eũ a casu: sed quo ad aliud dicit ibi q sufficit redijsse. Item ∫. ii. de cõdi. furt. l. q fur. in fi. Sol. vt ibi 1. tem facit inf. de fidei com. l. q dam. & l. iõ. & de vi & vi arm. l. 1. §. rectissime, & l. si vi me. & l. penult. Accu.
f *Actione.*] scilicet directa, non contraria, vt inf. eodem ei apud.
g *Potero.*] facit Instit. per quas p̃sonas nob. acquiri § de his.
h *Vtiliter.*] i. efficaciter: nã directa datur, vt sup. ead. l. §. si seruus, & in eo qd durat seruo mortuo, & facit inf. de actio. & obl. l. quæcunque Accur.
i *Agere.*] vt supra de pact. intelligentium. §. pen. Accur.
K *Initium.*] vt diximus supra eo quod si rem. Accur.
l *Actio.*] vt inf. de [...] pu. seru si seruus communis sit omnium. Accursius.
m *Non teneri.*] vt ea. supra de condi. indeb. si vrbana.
n *Consumpserit.*] scilicet Titius.
o *Condemnabitur.*] scilicet act. one ad exhibendum Accur.
p *Quia sciens.*] bona ratio, vt infra de act. emp. l. 1. in fi Accur.
q *Numeranero.*] l. eadem pecuniã quæ fuit deposita: sic & in superiori casu, & est similis distinctio hui' §. inf. manda. si mandauero, §. si mandauerim. Ac. ut.
r *Tenebor.*] hoc si pecunia fuerit a dño cõsumpta, vt sic cadat i solutionẽ pecuniæ p̃missa p libertate, vt supra si cer. pet. non omnis § si. sed si extet, cõtra est quia quã habeo, petere nõ possum actione depositi: & si quis pecuniã alij quam pro libertate illa promiserit, non est liberatus per talẽ solutionem: quia non fecit dominium in creditorem transire.
f *Dare.*] Argu. contra. infra de ver. signi. l. verbum.
t *Teneberis.*] aliter si permisit tibi postea vti, quia tunc etiam antequã mouens, fit mutuũ, vt ∫ si cer. pet. l rogasti. § si & l. seq. Accursius.
u *Sæpe euenit.*] Nonquinq; sunt casus, in quibus depositarius * tenet de casu fortuito. Primus, si pactum interuenit, vt hic, & inf. man. l. & Aristo. & sup. de pac. l. iurisgen. § itẽ si quis Secundus, si mora præcedat casum, ut infra eo. l. si in Asia. §. si. Tertius, si culpa, ut infra eadem, quod Nerua. Quartus, si dolus, vt ∫ codẽ. §. si rem Quintus secundũ lo si gratia tantum accipientis sit depositum, vt sup. si cert.

* *Concor. cum hoc § c. 3. cũ gl. in prin ex tra eod. tit.*
1 † *Flor. de est. autem.*
* Ista solutio est vera in se: & eam sequitur hic B.
2 Et male Bart.
3 † *Flo. tenetur depos.*
* *Est. Nota, attende ĩpsi contractus. l. si vo luntas, C. de rescind. vend. l. sed an vltro. §. 1. ff de ne. gest. Cald. consi. 5. sub tit. de rer. per mut*
* *ad intell. huius tex. vi. Io. co. de Niger in l. si infulã. nu. 298. de ver. bo. oblig.*
1 † *Alias, de hc.*
4 † *Flor. est. ad exhibendum.*
5 † *Flor. esse alienum.*
6 † *Flor. de rem.*
7 † *Flor. ad hoc.*
8 † *Alias depositum.*
9 † *Flor. igitur.*
* Depositarius q̃nque de casu fortuito tenet. vi. in indi. Tracta. in ver. Depositarius.

ti ter pata l. si quis, in in §. interspon.
a *Obnuit*] sic infra ad ad leg. Cor. de fal. l. vaoris, §. 1.
1† Fl. dolose. b *Promenda*] idest exhibenda: & incipit respondere.
7† Fl. alligasse c *Honestis*] sic infra de solu. si stipulatus sum mihi aut Titio. §. si lanceam, & C. quem adm. testam. aper. l. 2. Accur.
d *Resignetur*] idest, apetiatur.
e *Non possunt.*] cómodè, vt equus & similia, ut Inst. de off. iud. §. quod si commodè.
f *Omnes.*] idest totam rem.
g *Omni.*] idest ipso iure, 1 vt hic, & C. de solu. l. obsignatione: licet quidam dicant per exceptionem. *Accursius.*
1 In Ro. sin. noticit istam singu. post Bald. hic ad hoc, quod si ... ipso iure.
h *Defendere.*] i. cauere de defendêdo. Sed cur præstatur huic depositario cautio, cum ipso iure sit tutus bona fide restituendo alteri eorum, quem putat hæredem, ut supra, eod. l. §. si rem à seruo? Rñ. dicunt quidam hoc ficri superfluo, ut in ffa de eui. l. empt. §. 1. tu dic, quod non fit superuacuo, nam si sine cautione præstaret, cum iam sit ab altero mota controuersia, dolo videretur facere, vt infra ad leg. Falc. dolo facere. Itē quid si utrque paratus sit cauere? Rñd. ille auditur, ... qui præuenit. Sed quid si ambo simul ueniunt? Rñ. locus erit gratificationi, ut ar. sup. de reli. l. fin. & §. ad Sylla. si quis in graui, §. si cum. & §. de leg. 2. si quis ferrum, §. si inter secundum lo. Itē quid si a... est ne uni sine altero reddatur? Rñd. & hoc seruatur, vt arg. supra eo. l. si conuenit.
i *Eum*] s. depositariū. Accur.
K *Iniuriarum.*] quid enim tam durum &c. vt C. quando & qui. quar. par. l. 2. in fi. ideo que iniuriarum agitur, ut hic, & sup. ad leg. Aquil. si quis testamentum, §. 2.
l *Posse.*] à testatore, q. deposuit. Azo.
m *Depositi rectè acturos.*] vereor ne ex improbitate sua consequatur actionem. Im...

... vide eod. §. glo. ... ipso iure. ... tib ipso iure.
3† Alias satisfacere.
4† Fl. remanent.
5† Fl. in ædem.

lo sint eius, apud quem deponuntur: utputa si hoc nominatim conuenit.

¶ Sed & si quis se deposito obtulit, a idem Iulianus scribit periculo se 1† depositi alligasse: 2† ita tamen ut non solum dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet: non tamen fortuitos casus.

Si depositum est diuiduū: vni ex hæredibus repetenti soluitur pro parte: si indiuiduum, soluitur insolidū: si quidem ipse cauet, alias deponetur. Bart.

¶ Si pecunia in sacculo signato deposita sit: & vnus ex hæredibus eius qui deposuit, veniat repetens: quemadmodum ei satisfit, 3† videndum est. Promenda b est pecunia, uel coram prætore, uel interuenientibus honestis c personis, & exsoluenda pro parte hæreditaria. Sed & si resignetur, d non contra legem depositi fiet: cum uel authore prætore, uel honestis personis interuenientibus hoc euenerit: 4† residuo, uel apud eum remanente, si hoc voluerit (sigillis uidelicet prius ei impressis, uel à prætore, uel ab his, coram quibus signacula remota sunt) vel si hoc recusauerit, in ædem 5† deponendo. Sed si res sunt, quæ diuidi non possunt, e omnes f debebit tradere, satisdatione idonea à petitore ei præstanda in hoc quod supra eius partem est. Satisdatione autē non interueniente rem in ædem deponi, & omni g actione depositarium liberari.

Si duo se hæredes contendunt, licet debitori soluere cui vult, exacta cautione, quod se ab alio defendet. h. dicit. Bart. ... Cobraf

¶ Apud Iulianum libro 13. Digestorum, talis species relata est. Ait enim, si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se contendant, unusquisque solum se hæredem dicēs: ei tradendam rem qui paratus est aduersus alterum reum de-

fendere, h hoc est, eum, i qui depositum suscepit. Quod si neuter hoc onus suscipiat: cō modissimè dici ait, non cogēdum esse à prætore iudicium suscipere: oportere igitur rem deponi in ædem aliquam 6† donec de hæreditate iudicetur.

Qui tabulas testamenti depositas publicè legerit, depositi, & iniuriarum tenetur. hoc dicit. Et prima datur ad interesse, si quid interest; secunda datur si non interest, ad æstimationem iniuriæ. Pau. Cobr idē

¶ Si quis tabulas testamenti apud se depositas pluribus præsentibus legerit, 7† ait Labeo depositi actione rectè de tabulis agi posse. Ego arbitror & iniuriarum k agi posse l si hoc animo recitatū est testamentum quibusdam præsentibus, vt iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarentur.

Etiam prædoni res deposita restituitur hoc dicit. Pau. Cobr

¶ Si prædo * uel fur deposuerit: 8† & hos Marcellus li. 6. Digest. putat depositi rectè acturos: m nam interest eorum, n eo quod o teneantur.

Qui petit speciem argenteam, debet in libello inserere speciem et pondus: nisi se ignorare iurauerit. Bar.

¶ Si quis argentum, uel aurū depositum petat: utrum speciem, an & pondus complecti debeat? & magis est, ut utrumque complectatur: p scyphū fortè & lancem uel pateram dicendo, & materiam & pondus addendo. Sed & si purpura infecta sit, vel lana: pondus similiter adiiciendum; saluo eo, vt si de quantitate ponderis incertum est, iuranti q succurratur.

Qui vas plenum & sigillatum deponit: si res ostenderit, de reb. singulis aget depositi: si non ostenderit, similiter agere poterit. Ba.

¶ Si cista r signata deposita sit, utrum cista tm̄ petatur: an & spēs comprehendēdę sint? Et ait Trebatius, cistam repe-

quod est 5. l. vt inf. de fur. l. itaque. sed non oportet vereri: quia non ex improbitate sua, idest ex furto, qd fecit, sed ex contractu, quem iniuit, agit depositi: si opponas de eo quod dicit. §. de fur. itaque §. sed furti? Respon. illud ideo dicitur in actione furti, quia alteri est quæsita a domino actio furti: quia eius interest: vnde denegatur actio furti: sed ex contractu nō potest esse quæsita, nisi contrahenti: vnde ei datur: & hac ratione datur violento interdictum unde ui, si ab alio expelletur: quia ratione illius uiolentiæ domino dari non pōt, cum non sic expulsus, vt hic, & inf. de vi & vi arm. l. 1. §. qui vi a me. & plus dicunt quidam & tei non dari prædoni contra depositarium & commodatarium: quasi non possit obiicere de dominio, cum ab eo causam habeat, ut diximus supra commo. l. 1. &c. facit supra de iudi. non à iudicare, & §. de pig. act. l. si pignore, §. si prædo.
n *Eorum*] s. prædonis vel furis. Accur.
o *Quod*] i. quia.
p *Complectatur.*] ut §. de furt. l. in actione furti, in princ.
q *Iuranti.*] scilicet se nescire, ut inf. de furt. l. in actione, §. plane. & hoc quo ad hoc, ut recipiatur eius libellus: nam alias eius non esset libellus recipiendus: quia pondus in eo debet contineri. ut supra de rei ven. l. si in rem, §. primo, non quo ad sententiam pro eo dandam, nisi postea probet: nā cum sit incerta petitio, non potest esse certa sententia, ut C. de sen. quæ sine cer. quā. l. hæc sententia. sed nū quid eodem modo si dubitet de specie, succurritur? respon. non: nec hęc lex hoc dicit: nec alia. Item est alia ratio, quia de quantitate magis quam de specie dubitari potest vt arg. de rescin. uen. l. quisquis.
r *Si cista.*] i. scrinium, vt uocant Theutonici: & dic signatum & firmatum. Idem in quo-

6† Fl. in ædem aliquam.
7† Fl. legerit.
* Contrarium hoc §. gl. ... contra ...
8† Fl. deposuerit.

quolibet sacco cum rebus ligato.

a *Quoque.*] vnde soluit totaliter pro cista.

b *Non multum.*] vt arg. inf. de act. empt. tenetur. 1. resp. arg. contra. inf. de acq. poss. l. pere gre. §. Iulianus. & ℸ. de contrahen. empt. l. in lege. & inf. de eui&. qui fundum.

1† *Fl. inclusa bus notus() de sunt.*

2† *Fl. adijciendas sunt & species vestes.*

3† *Fl. aperuit.*

c *Exsistimo.*] & sic assentit Labeoni.

d *Deposita sit.*] & ignorauerit: sed tamē necesse sit ꝙ probet actor quod ibi fuerunt res, quas repetit. Accur.

e *Agi potest*] qui habet eum in potestate: aliter si emancipatus rem teneat, ut inf. eod. §. si apud. Accur.

f *Eorum.*] s. filiorum. Accur.

g *Veniet.*] vt supra de pecu. l. deposui, in pri. & l. in bonæ fidei. & ℸ. commoda. s. d mihi, §. si filio. Accur.

h *Agi poterit.*] s. insolidum. Accur.

i *Electione.*] imò, ut infra de duob. re. l. 2. quæ est contra. Solu. quod ibi dicitur de ea petitione, intelligitur de ea, quę est cum effectu, i. cum exactione. vel hic de his quæ obligātur insolidum authoritate legis: ibi uerbis: uel ibi de ea petitione, quæ fit animo nouandi, hic non, vt ar. inf. de no. si rem. §. si duo. Accur.

4† *Fl. scripsit.*

5† *Fl. captum fraudatumve.*

k *Tutorum.*] vno quorum conuento & exacto alter liberatur, ut inf. de tut. & ratio. di. distra. si ex duobus.

l *Peruenietur.*] & sic uidetur quod insolidum teneātur ipsa re, & ℸ. de duo. re. l. eadē. quod quidam de plano concedunt. Alij distinguunt, an depositum consistat in re indiuisibili: & tunc in solidum: & sic erit hic argum. inf. eo. si duo. sicut & si duo promittant idem, vel vnius promissoris duo sunt hæredes, ut ℸ. de verb. oblig. l. 2. §. 2. aut in re diuisibili, ut tunc pro partibus agatur, non insolidum teneantur: tu dic semper teneri pro partibus, nisi actum sit ut quilibet in solidum teneat: & sic fuit hic actū, & in d. l. eadē sicut est in pluribus hæredib. qui pro partib. teneri, ut ℸ. eo.

* *de intell. huius §. vi. Doc. & maxime Alex. in §. Cato. l. 2. nu. 127 de verb. obl. & Ditum. num. 201.*

tendam, non singularum rerum depositi agendum: quod & si res ostensæ sunt (species 1 † fortè, vel uestes) & sic depositæ: adiiciendas 2 † & sp: cies & vestes. Labeo autem ait, eum, qui cistam deponit, singulas quoque a res videri deponere: ergo, & de rebus agere eum oportere. 3 † Quid ergo si ignorauit is, qui depositum suscipiebat, res ibi esse? non multum b facere, cum susceperit depositum. Ego & rerum depositi agi posse existimo, c quamuis signata cista deposita sit. d ...

Ex contractu filijfam. durāte patria potestate, potest conueniri tam filius in solidum quam pater de peculio. h.d. Pau.

¶ Filiumfam. teneri depositi constat: quia & cęteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi potest, e duntaxat de peculio. Idem & in seruo, nam cum domino agetur. Planè & Iulianus scribit 4 † & nobis uidetur, si eorum f nomine, qui sunt in potestate, agatur, ueniet g in iudicium, & si quid per eum, in cuius iure sunt, captum fraudatumve 5 † est, ut & dolus eorum ueniat, non tantum ipsorum, cū quibus contractum est.

Plures depositarij ad rei restitutionem tenentur insolidum: & etiam de dolo, si omnes dolum commiserint. secus si alter tantum. h.d. Bart.

¶ Si apud * duos sit deposita res, aduersus vnumquemq; eorum agi poterit: h nec liberabitur alter, si cum altero agatur: non enim electione, i sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerint, & alter quod interest, præstiterit: alter non conuenietur, exemplo duorum tutorum. k Quod si alter, uel nihil, uel minus facere possit: ad alium peruenietur. Idemque & si alter dolo non fecerit, & idcirco sit absolutus: nam ad alium peruenietur. l

Pluribus deponentibus eandem rem, facienda est restitutio secundum conuentionis formam. Paul.

¶ Sed si duo deposuerint, & ambo agant: si quidem sic deposuerunt, ut uel unus tollat totum, poterit insolidum agere. 6† Si uerò 7 † pro parte, pro qua eorū m interest: n tunc dicendum est in parte cō demnationem faciendam.

Potest quis repetere depositum ante tempus statutum. Bart.

¶ Si sic 8 † deposuero apud te, ut post mortem tuam reddas: & tecum, & cum hærede tuo possum depositi agere. Possum enim mutare o uoluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere. Proinde & si sic deposuero, ut post mortem meam reddas: 9 † potero, & ego & hæres meus agere depositi, mutata uoluntate.

Depositarius non tenetur nisi de dolo, & lata culpa: & ideo re vendita per hæredem absque dolo, non tenetur, nisi de eo, quod ad eum peruenit. Bart.

¶ Quod 10 † autem p dolus dūtaxat in hāc actionem uenit: * quæsitum est, si hæres rem apud testatorem depositam, uel commodatam distraxerit, ignorans q 11 † depositam, uel commodatam, an teneatur? Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamē uel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et uerius est teneri eum. Hoc enim ipso dolo facit, quod id, quod ad se peruenit, non r reddit.

Paulus lib. 31. ad edictum.

LEX II.

QVid ergo si pretium s nondum exegit, aut minoris t quam debuit, uendidit? u Actionem suam 12 † tantummodo præstabit.

Vlpian. li. 30. 13 † ad edict.

LEX III.

PLanè si possit rem redimere, & præstare, nec uult: non caret culpa: x quemadmodum nec 14 † si

l. in depositi. nec obst. ℸ. cōmod. si vt certo. §. fin. Nam & ibi actū erat. nec obst. ℸ. de verborum obligatio. l. stipulationes non diuiduntur. Quod n. ibi dicit, rem pro parte resti tui non posse: verū est qñ hoc actum erat. Itē non ob. ℸ. eod. si duo. quia illud est casuale quando quisque hæredum rem depositā interuertit, vt ibi dicit: aliàs pro parte, vt ea. l. dicitur. Accur.

6† *Fl. agi.*

7† *Fl. ...*

m *Pro qua eorum.*] q semper fieri intelligitur, ut ℸ. eo. l. licet.

n *Interest.*] quia diuisibilis est.

o *Mutare.*] no. quem posse mutare velle suum, sic & ℸ. man. si g alicui, §. 1. l. si vero non re man. §. si mandauero, & de verb. oblig. si quis stipulatus. Sed ar. contra. sup. commo. in cōmodato §. sicut. & ℸ. de leg. 1. l. huiusmodi. §. Stichum. Accursius.

8† *Fl. deposuero.*

9† *Fl. reddatur.*

ADDITIO. Dic ꝙ post obligationem cōtractus, nō licet mutare voluntatē, circa id, ad quod quis est obligatus alteri: sed si deposui apud te pecuniā reddendam post tempus, non sum tibi obligatus repetere ante tē pus: ideo possum voluntatem mutare, &c. secundum Bart.

p *Quod autem.*] sub intellige, ex eo quod dictum est.

10† *Fl. ut. quia aliàs quomd.*

* *Conc. c. 1. cum glos. 1. in prin. ext. e tit.*

q *Ignorans*] quod facile euenit, ut Instit. de vsucapion. §. sed tamen.

11† *Fl. ignorans.*

r *Non reddit.*] & sic pretium rei meæ mihi reddit, ut supra de peti. hære. ꝙ si in dič. §. idem Iulia. ait. & sup si cert. pet. si eum seruum.

s *Quid ergo si pretium.*] iustum tamen, vt differat à sequ. Accur.

t *Aut minoris præstabit*] si sine dolo sic fecit: alias tenetur, vt supra de tribu. illud. §. pen.

u *Vendidit*] subaudi, & non exegit. Acc.

x *Planè culpa*] vt infra tit. primo dolus. & sup. l. 1. §. est autem apud. & infra de leg. 3. non dubium §. si ita. & fa. it infra: quidem, si quis inficiat. Accursius.

12† *Fl. actionesque.*

13† *Fl. lib. 30.*

14† *Fl. deest, nec.*

Cum

a *Causatus.*] id est dicens, & allegans. Accur.

b *Sed & si non sit hæres.*] habendo titulum in subsidium. Accursius.

c *Extorquebitur*] sic & inf. titu. 1. idemque. §. sed si pecuniâ, & supra de pet. hæred. post Senatus, & est hoc de summa æquitate, ut qui nô est hæres, uelut hæres teneatur, lucrum habendo, titulum in subsidium. Accur.

dem, leg prima. § si pecunia. Accursius.

k *Propriè. Traditur.*] ut inf. de verb. sig. sequester. & facit, inf. eo li et. Accur.

redemptam, vel alia ratione suam factam noluit præstare, causatus, a quod semel ignarus vendiderit.

Paulus lib. 5. ad Plautiũ.

LEX IIII.

Sed & si nõ sit hæres, b sed putauit se hæredem, & vendidit: simili modo lucrum ei extorquebitur c

In contraria depositi non iuratur in litem. hoc dicit. Vel sic. In actionibus contrarijs, in quibus de fide rupta non agitur, non efficitur quis inf. mis. Bartolus.

Vlpianus lib. 30. ad edictum.

LEX V.

Ei, apud quem depositum esse dicetur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio meritò in litem non iuratur. d Non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Contra sequestrum habet locum actio, qua tenetur rem exhibere in loco conuento, uel in altero ex his. Bartolus.

¶ In sequestrum 1 † depositi actio competit. Si tamen cum sequestro 2 † conuenit, e ut certo loco rem depositam exhiberet, nec 3 † ibi exhibeat, teneri eum palam est. Quod si de pluribus locis f conuenit in arbitrio g eius est, quo loco 4 † exhibeat. Sed si nihil conuenit, denunciandum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

Sequester non potest officium suum deponere sua sponte, nisi ex causa: & tunc iudice interueniente. hoc dicit. Bart.

¶ Si uelit sequester officium deponere: quid ei faciendum est? Et ait Pomponius adire eum prætorem oportere, & ex eius authoritate, denunciatione facta his, qui eum elegerant, ei rem restituendam, qui præsens fuerit. Sed hoc non semper verum puto. Nam plerumque non est permittendum, officium, quod semel suscepit, contra legem depositionis deponere, nisi iustissima h causa interueniente. Et cum permittitur, rarò ei res restituenda est, qui venit: sed oportet eam arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi. i

Paulus lib. 31. 5 † ad edic.

LEX VI.

Propriè * in 6 † sequestro 7 † est depositum quod à pluribus insolidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur. k

In re aliena intempestiuè misericordiã exercere, dolus præsumptus est. hoc dicit. Barto.

Vlpianus lib. 30. ad edictum.

LEX VII.

SI hominem apud se 1 depositum, ut quæstio de eo haberetur, ac propterea uinctum, m vel ad malam mansionem extensum, n sequester soluerit misericordia ductus: dolo proximum esse quod factum est, arbitror: o quia cum sciret cui repararetur, intẽpestiuè misericordiam exercuit; cum posset non suscipere talem causam 8 † magis, quàm decipere.

Quando dolus defuncti purgatur per actionem descendentem ex contractu, hæredes tenentur insolidũ, non attento quantum ad eos peruenit. hoc dicit, quẽ §. no. Bart.

¶ Datur actio depositi in hæredem ex dolo defuncti insoli-

E *l apud*] CASVS. Si apud te deposita aliquid impensum fuerit, contraria depositi aget depositarius, in ipsa non iurat in litem, neque in infamiam.

¶ *In sequestrum*] Si duo litigant de re aliqua, & apud sequestrum deposita fuerit: ei reddet, qui vincit: si nolit eam restituere, conuenitur depositi sequestraria, & si de loco conuenit, ibi debet fieri restitutio: hoc in prima. Sed si de pluribus locis conuenerit: in electione sua est, ubi uelit eam restituere: si non conuenit, denũciãdum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

¶ *Si velit.*] Si sequester velit deponere officium depositionis, an possit? Dicit Pomponius, sic, adito prætore, & denũciatione facta iis apud eum deposuerunt: & ei restituet, qui præsens erit. Dicit Vlpia. quod officium quod semel suscepit, deponere non dẽt, nisi causa cognita: & tũc nõ est restituenda ei res, qui venit, sed deponetur in æde sacra: deinde exponit quid sit sequester. Viuia.

d *Non iuratur.*] nec infamat. Sed ut s. de his qui not. infa. l. furti. §. fi. at in directa in litem iuratur, ut sup. eod. l. 1. § in depositi, & sup. de in li. iur. l. in actionibus.

e *Conuenit.*] alternatiuè. Accur.

f *Quod si de pluribus locis.*] No. ar. quod cũ quis duo alternatiuè promittit, utrumque sit in obligatione, ut sup. de mi. & si sine t. respon.

g *In arbitrio*] ut infra de iure dot. plerumqs in fi.

h *Iustissima.*] sic & infra man. inter causas, § qui mandatum, & supra de atbl. l. 3 § tamet si. & l. licet. & de procur. sed & hæ. §. pen. Accur.

i *Deponi.*] ut supra eo

S *I hominem*] CASVS. Deposui apud te seruum legatũ, ut de eo quæstio haberetur: misericordia ductus soluisti, & fugit, de lata culpa teneberis: idem si apud sequestrum homo erat depositus.

¶ *Datur.*] Si depositarius in re deposita dolosè versatus fuit, & decesserit, tenebitur hæres de dolo licet alias in puris delictis, non tenetur hæres, nisi in quantum ad eum peruenit: nisi lite cũ defuncto fuisset contestatus, sed hic, solus fi admissus in cõtractu: unde si unus est heres, insolidum tenetur: si plures, pro ea parte, qua succedebant.

¶ *Quoties*] Apud Massarium Titius rem suã deposuit: multi cum eo cõtraxerunt: si Massarius cedat bonis, primo satisfaciet Titio, qui est plus priuilegiatus, & hoc si purè erat depositor, qui deposuit, non autem, ut re peteret usuras, neque ante depositionem, nec quæ post. Sed quid si plures deposuerunt, & successiuè, an ordo spectandus sit, ut primò satisfaciat primo deponenti & sic deinceps? Et respon. quod non: hoc in secunda. Sed nunquid refert, extet pecunia apud eũ an consumpta sit? Dicitur quod non: hoc in tertia. Sed quid si quidam ex deponentibus fuerunt missi in possessionem bonorum: & alii postea uenientes desiderant mitti: an sint audiendi? Dicitur quòd sic, si restituant sumptus iis, qui primò petierunt mitti in possessio. & in ea cũ sumptus fecerunt. Viuia.

l *Apud se*] i. qui non est sequester, sed simplex depositarius, sed posteà ponit casum i sequestro in tertia persona, ibi, uel ad malã mansionem, &c.

m *Vinctum.*] scilicet soluerit.

n *Extensum.*] scilicet apud sequestrum. Azo. Sed quare hic dicitur mala mansio? Dic, quia in carcere aliquo.

o *Arbitror*] ut supra de dolo. l. & eleganter §. idem Labeo. Accursius.

1 † *Flor. in sequestrum.*

2 † *Fl. sequester.*

3 † *Alias, nisi.*

4 † *Fl. quo loco.*

5 † *Fl. lib. 11.*

* *Hanc definitionem sequitur Gell. l. 20 no. At. c. 10.] Qua autem differentia sit inter sequestrũ & depositũ, vn inf eo l. licet. §. res.*

6 † *Duar. proprie autẽ in.*

7 † *Fl. sequester.*

8 † *Potius quàm ... Aug.*

Alias.

a *Alias.* Istud alias non notat aliam speciem eiusdem generis: sed diversum genus, scilicet actiones, quæ sunt ex maleficio, & sic alias extra contractum. Accur.

b *Contractu.* idem si ex quasi contractu descenderet, ut C. de negoc. gest. curatoris. Et sic no. ex dolo commisso in cōtractu teneri heredē, ut hic, & infra de actio. & oblig. l. contractibus, & l. ex deposito, & infra de regulis iuris ad ea § fina. Sed hoc fallit in casibus, ut si dolus dedit causam contractui, ut In ... de perp. & tem pora. actioni. §. aliquādo 1 Item fallit in actione in factum, quæ datur contra mensorem, ut supra si mensor fal. mod. di. l. tertia, §. penult. 2 Item fallit in tributo ... ut supra de tribu. leg. illud §. fin. 3 Item in actione in factum de edendo, ut ut supra de eden. l. fin. quæ est anomala. 4 Item in stipulatione interposita causa iudicio ... in locum actionis iniuriarum ut sup. si quis cau. fi eū. §. qui iniuri. 5 Item in actione in factum de precario, ut infra de præca. l. quæsitum, §. fina. quæ sunt omnes contra. & est ratio ibi, quia non transit ad hæredem ex contractu defuncti precariū, ut C. eodem titu cum precario.

ADDITIO. Istarō displicet Bal. ideo dic, alter secundum eundem, quod de precario actio non est ex contractu, sed est datiua: datur enim à prætore, ut notatur in l. cum precario, §. primo, infra de precario, sed si ageret actione præscriptis verbis, quæ concurrit cū actione de precari, ut no. infra, de precar. l. secunda, quæ actio nem de præs. verbo. certum est ex contractu oriri, in l. iurisgentium, §. prim. o, supra de pact. tunc debet dici, quod datur contra hæredem ex dolo defuncti: quod est notandum, secundum Bal. hic.

c *Parte.* idest quantum peruenit. Accursius.

d *Quoties foro.* quia litigare nolunt: sed bonis cedunt ...

e *Depositariorum ratio habetur.* sed contra infra de priui. leg. credito. l. si ventri § in bonis. Solu. hic res depositæ ... extabant, ita non quod non placet, ut infra l. proxim. Vel ad ... ante priuilegia personalia: sed postea realia.

1 Imò ibi sic fallit: nā cū ibi loquat, quā dol⁹ dat cām ... & per pōs ... fuit ipso iure nullus: nō pōt purgari dolus p actioné descēdētem ex ... ctu: merito hæredes tenentur insolidū, ... m Bal. hic.

2 Ibi nō fallit: quia actio non est ex ... ctu. sed ex delicto mensoris ... m Bal.

3 Ibi ēt non fallit: quia nō dat actio ex dolo adhibito in ... ctu: sed ex dolo commisso, non in dolosa distributione ut ibi patet ... m Bal.

4 Illa nō nascit ex ... ctu sed ... ex dolo cōmissō in non parēdo iudici. Bald.

5 Dic, ꝙ ibi loquitur de actione ex ... ctu, ꝗ erat accessoria ad actionem descendentē ex delicto: prætere ibi per mortē desiit esse de præterito. secundum Bald.

6 Non recipit hāc expositionē Bud. hic. ... illū videto. Foro n. cedere, ait, dicebant argentarii, cū tabernis, i. mensis suis cedētes, quæ in foro Romano erant, alio habitatum, migrabant, de quo Budæ. Sat. ij. Cedere, inquit, foro, &c.

dum. Quamquam enim alias a ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte, quæ ad nos peruenit: tamē quia hic dolus ex contractu b reique persecutione descendit: ideoque insolidum unus hæres tenetur: plures uero pro ea parte, c qua quisque hæres est.

Quando nummularij foro cedunt, potior est causa deponentium, & usuras non recipientium, & inter eos, qui prior est tempore non est potior in iure. hoc dicit, uel sic: Causa depositi præfertur cæteris etiam priuilegiatis: nisi deponens usuras receperit. h. dicit cum l. seq. Bart.

¶ Quoties foro d cedunt nummularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est eorum, qui depositas pecunias habuerint, quas non fœnore apud nummularios, vel cum nummulariis, vel per ipsos exercebant, & ante priuilegia. Igitur si bona uenierint, depositariorum ratio habebitur: e dummodo eorum, qui postea vsuras acceperunt, ratio non habeatur, quasi renunciauerint f deposito.

¶ Item quæritur, utrum ordo spectetur, eorum, qui deposuerunt: an uero simul omnium depositariorum ratio habeatur? Et constat simul admittendos: hoc enim rescripto principali significatur. g

Papinianus lib. 9. Quæst.

LEX VIII.

Quod priuilegium exercetur, non in ... tantum quantitate, quæ in bonis argentarij ex pecunia deposita reperta est: h sed in omnibus fraudatoris facultatibus, idque propter necessarium vsum argentariorum ex vtilitate publica receptum est. Planè sumptus causa, i qui necessario factus est, semper præcedit: nam deducto eo, bonorum calculus subduci solet.

In actionibus bonæ fidei quilibet hæredum tenetur insolidum ex dolo, seu facto proprio. Ex facto autē defuncti pro hæreditaria portione. Bar.

Paulus lib. 31. ad edictum.

LEX IX.

IN depositi actione ... ex facto defuncti agam, 2 aduersus unum ex pluribus hæredibus pro parte hæreditaria agere debeo: si uero ex suo delicto: pro parte non ago, k merito: quia æstimatio refertur ad dolum, quem insolidum ipse hæres admisit.

Iulianus lib. 2. ex Minitio.

LEX X.

NEc aduersus cohæredes 3 eius, qui dolo carent, depositi actio competit. l

Depositum factum per seruum potest sibi restitui, & liberatur depositarius, nisi sciat, uel scire possit dominum non consentire, uel contradicere. h. d. Paul.

Vlpianus lib. 11 ad Sabinum.

LEX XI.

Quod seruus * deposuit: m is, apud quem depositum est, seruo rectissimè reddet ex bona fide: nec enim conuenit bonæ fidei abnegare id, quod quis accepit: sed debet reddere ei, a quo accepit: sic tamen, si sine dolo omni reddat: hoc est, ut nec culpæ quidem suspicio sit. Denique Sabinus hoc explicuit, addendo, nulla causa interueniente, ... quia semper contingit liberatio: idem in omni debitore soluente iusta causa ignorantiæ interueniente.

sed & quædam personalia eis præferuntur, ut dotis, ut C. qui potio. in pigno. habe. l. fina. item funeraria, ut supra de religio. & sumpt. fune. l. penult. Item eius, qui in refectionem rei credidit, ut infra qui pot. in pigno. hab. interdum. Vel dic ut ibi.

f *Renunciauerint.* sic infra de leg. com. l. si per emptionem. §. final.

g *Significatur.* sed nōne etiam inter eos occupantis melior est causa? Respond. sic, ut infra. de re iudi. inter eos. Accur.

h Quod priuilegium. Reperta est. ipsa extet, & ue. alius ex ea emptum.

i *Sumptus causa.* scilicet ab iis, qui possessionem primo petierunt, & in possessionem sunt missi: ... de debitis ... cum aliis communicent possessionem, ut C. de bo. autho. iudi. possi. l. fina. §. & expēsas. Vel dic sumptus factos a depositario. Accur.

k *In depositi.* CASVS. Si in re deposita ... penes quem depositum est, dolo uersatus fuerit: si pluribus relictis hæredibus decesserit: hæredes ex dolo defuncti pro parte conueniuntur: licet pro primo insolidum: sed an in cæteros cohæredes ... qui dolum non fecerunt, depositi detur actio ex dolo cohæredis? Dicitur ꝙ non: hoc in secunda.

K *Non ago.* scilicet insolidum.

l Nec aduersus. *Competit.* pro dolo cohæredis. Accursius.

Quod seruus. CASVS. Si seruus rem deponat, reddetur: nisi appareat dominum nolle quod reddatur, secundum Sabinum. Paulus dicit, quod reddenda sit quia sufficit bonam fidem adesse hoc in prima. Si uero eius rei, quam deposuit seruus, furtum fecerit: si reddat, credens dominum nolle, non liberatur depositarius: neque refert, ei manenti, in seruiture, uel libero factores reddatur ...

m *Deposuit.* bona fide, ut infra eodem, l. bona fides, §. incurtas.

1 Flo... Lib. 17.

2 Floq... & ad hanc l. ... vi Mar... in l. 4. §. Cato nu. 34. de ver. obl. & ibi Al. n. 118 & Dec num. 177. eā ibi ad eum no ... S. ... Add.

3 Alias hæredes.

* Cum hac l. concor. ... in l. si seruus, inf. de solu. & q... in l. si vin. sup. de pa...

Nulla

a *Nulla.*] hic ergo erit in culpa, vt supra si certum petatur, l. quod te. Accur.

1 † *Flor. si sine dolo omnia reddat.*

b *Motus*] hic Sabinus statim corrigitur. cæterum sufficit &c. vt patet infra, de so lu. l. quod seruus, & l. si quis serto. & infra de fur. qui re sibi. sed pro eo erat sup. si certum petatur, quod te. in fi. & Iustitu. de act. §. si quis agent, ibi; sanè si tam &c. Accursius.

2 † *Flo. seruus.*

c *Fecerit.*] dominio.
d *Bona enim fides.*] scilicet tantum.
e *Debitoribus.*] qui soluunt iusta causa ignorantiæ interueniente, distinctione peculiaris & dominici peculij adhibenda, vt infra, de solu. l. quod seruus, & l. si quis seruus.

3 † *Flor. pid.*

S*I in Asia.*] Casus principij est planus.
Depositum.] Si depositarius alio rem depositam transferat, ibi reddet vbi res est. Sed quid si is, qui depositum petit transferri, petat suis sumptibus, an sit audiendus, quæritur? Et dicitur ¶ sic: quod obseruatur & in actione ad exhibendum.

4 † *Flor. li. 21.*

Quemadmodum.] Sicut in actione ex stipulatu, quæ est stricti iuris, vel ex testamento, post moram, idest lit. conte. res debita moram facienti perit: ita res deposita, vt si tempore accepti iudicij potest rem reddere, neq; reddita ex tunc suo sit periculo. Viuianus.
f *Qui deposuit.*] secus in commodato, vt supra commod. l. si vt certo, §. idem Labeo: quæ est contra, quia tantum gratia accipientis contrahitur.
g *Depositum*] id est rem depositam.
h *Eius est.*] idest exstitit; secus si dolo illud transtulit.
i *Iudicijs.*] puta si emi rem, quæ erat Mutinæ, debet mihi ibi dari.
k *Romam.*] quæ est communis patria, vt infra ad munici. l. Roma.
l *Audiendus sit.*] & nihil conuenit. Io.
m *Seruatur.*] vt sup.

debebit reddere ei, a quo accepit: sic tamen, si sine dolo 1 † malo omnia reddat: hoc est, vt nec culpæ quidem suspicio sit. Denique Sabinus hoc explicuit, addendo: Nec vlla causa interuenit quare putare possit dominum reddi nolle: a hoc ita est, si potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus: b cæterum sufficit bonam fidem adesse. Sed & si ante eius rei furtum fecerit c 2 † seruus: si tñ ignorauit apud quem deposuit, vel credidit dominum non inuitũ fore huius solutionis, liberari poterit. 3 † Bona enim fides d exigitur: non tantum autem, si remanenti in seruitute fuerit solutum, sed & si manumisso, vel alienato ex iustis causis liberatio contingat: scilicet, si quis ignorans manumissum, vel alienatum, soluit. Idemque & in omnibus debitoribus e seruandum Pomponius scribit.

Quod est fiendum in re deposita, in dubio intelligitur expensis deponentis: nisi aliter actum sit. h. d. Ba.

Pomponius libro 15. 4 † ad Sabinum.

LEX XII.

S*I in Asia depositum fuerit, vt Romæ reddatur, videtur id actum, vt non impensa eius id fiat, apud quam depositum fit, sed eius qui deposuit.* f

Res ibi debet restitui, ubi deposita est: nisi alibi expensis petentis petatur. Bart.

¶ Depositum g eo loco restitui dẽt, in quo sine dolo malo eius est, h apud quem depositum est. Vbi vero depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter, & in omnibus bonæ fidei iudicijs. i Sed dicendum est si velit actor suis impensis suo que periculo rem perferri Romam, k vt audiendus sit: l quoniam & in ad exhibẽdũ actione id seruatur. m

Actio depositi sequestraria datur contra hæredes, hoc dicit. Bart.

¶ Cum sequestro n 5 † recte agetur depositi sequestraria actione: quam 6 † & in hæredem eius reddi oportet.

5 † *Flor. sequestro.*
6 † *Aliud, quam & in hæredem eius reddi oportet.*

Post litem contestatam rei periculum pertinet ad depositarium, hoc dicit. Bartolus.

¶ Quemadmodũ quod ex stipulatu, vel ex testamento dari oportet, post iudicium acceptum cum detrimento rei o perierit: p sic depositum quoq; ex die, quo depositi actum sit, periculo q eius est apud quem depositum fuerit, si iudicij accipiendi tempore potuit r id reddere reus, nec reddidit.

Ab ea die, qua quis incipit habere iniustam causã litigandi, uidetur dolo malo facere, et ad eum periculum spectat. Bart.

Paulus li. 30. 7 † ad edictum.

7 † *Flor. li. 31.*

LEX XIII.

S*I quis* s *infitiatus sit non aduersus dominum, sed eum, qui rem depositam petebat, quod verum procuratorem non putaret, aut eius, qui deposuisset, hæredem, nihil dolo malo fecit: postea autem si cognouerit,* t *cum eo agi poterit: quoniam tunc 8 † incipit dolo malo facere, si reddere eam non vult.*

Pro re deposita nõ competit conditio antequã cõmittatur dolus Bart.

¶ Competit etiam cõdictio t depositæ rei nominẽ, sed non antequam quid 9 † dolo admissum sit. Non enim quemquam hoc ipso, quod depositum accipiat, 10 † verum qui dolum malum admiserit, u condictione obligari constat.

Depositum est reddendũ maiori parti hæredum, hoc dicit. Bart.

Gaius lib. nono ad edictum. Prouinciale.

LEX XIIII.

S*I plures* x *hæredes extiterint ei, qui deposuerit:*

ad exhibend. sed si hæreditas, §. primo. Item in actione in rem, vt supra de rei vend. l. si res. & l. seq.
n *Cum sequestro*] ergo est secundæ declinationis, sicut magister: & facit accusatiuum sequestrum: alibi est tertiæ, & facit accusatiuum sequestrem, vt C. eod. l. propter.
o *Rei.*] scilicet commenti.
p *Perierit.*] vt inf. de le. 1. l. apud Iulianũ, §. ipsius quoque.
q *Periculo*] per fortuitũ casum. sm lo. vt supra de consti pec. qui autem, §. si. & inf. de vi & vi arm. l. 1 §. recessime, & l. pen. & infra, de re iu. si hoc modo cum. s quis impedit ne depositarius restituat, teneatur deponenti de fortuito casu, vt in Authen. de deposito & denunc. §. si, coll. 6 multo magis ergo is, qui mihi obligatus est ex deposito, cum perfidiosus facit. sed M. intelligit hunc §. qñ non erat interitura eodem modo penes actorem, non alias, vt infra. si plures. § fin. sed alia lex intelligitur aliter, quam ipse dixerit, vt ibi dicetur.
r *Potuit.*] ac debuit.

a ad intelligendum h. ll. vide Paul. Ancharanum in l. naturaliter. §. nihil Commum 79. de acq. pos. & Franc. Balbum l. Celsus numero 115. de vsucap.

S*I quis.*] CASVS. Si is, qui rem deposuit decessit, & hæres eam sibi reddi petit, an si is ignorat eũ hæredem esse, nec velit eam restituere antequam ei constet, an sit audiendus, quæritur? Et resp. sic. Idem in procur. neque ob hoc videtur dolum committere, hoc est si ipsum hæredẽ vel pro ut esse negauerit. Viuianus.

8 † *Flo.* [illegible]

s *Si cognouerit.*] sic & supra de trib. illud. §. si tamen, & inf. de dolo exce. §. item quia. & §. eo l. plane. in fi.
t *Condictio*] s. furtiua, & sine causa.
u *Admiserit*] sed depositi etiam prius, vt supra, eo. l. 1. §. idem Pomponius.

9 † *Flor. Id.*
10 † *Flor accipiat, eundẽmque obligari, verũ qui dolum malum admiserit.*

S*I plures.*] CASVS. Si deponens plures hæredes reliquerit, maiori parti præsenti res restituenda est. Maior pars non dicitur eũ numero per-

x Ista lex est intelligenda secundum Bal. in re diuidua, secus in indiuidua: quia posset vni soli restitui, de hoc supra eo. in l. 1. §. si pecunia.

personarum, sed ex magnitudine portionum hæreditariarum: & est reddenda cum competenti cautela, vt deposita tius fructur indemnis.

¶ *Siue.*] Si cum depositario agatur, siue cum hærede, & ante sententiam, & etiam litẽ motam, ne insurgant 3ria, res intereat, absolui tur reus, maxime cũ penes actorem fuisset similiter interitura. Viuianus.

dicit, si maior pars adierit, a restituendam rem b præsentibus. Maiorem autem partem non ex numero vtique personarum, c sed ex magnitudine portionum hæreditariarũ intelligendam, cautela idonea reddenda.

Si res deposita perijt eo modo, quo esset peritura apud deponentem: depositarius liberatur.

¶ Siue autem cum eo, apud quem deposita res 1 † est, actum fuerit, siue cum hærede eius, & sua natura res ante rem iudicatam d interciderit, veluti si homo mortuus fuerit: Sabinus & Cassius absolui debere eum, cum quo actum est, dixerunt: quia æquum est 2 † naturalem interitum ad actorem pertinere: vtique cum interitura esset e ea res, & si restituta esset actori.

In re propria non consistit depositum: ideo depositi agi non potest: idem in commodato & precario. Bartolus.

Iulianus lib. 13. Digestorũ.

LEX XV.

QVi rem suam deponi apud se patitur, vel vtendam rogat: nec depositi, nec commodati actione tenetur: sicuti, qui rem suam conducit, aut precario rogat: nec precario tenetur, nec ex locato. f

Deponens primus non habet actionem cõtra tertiũ depositarium, nisi prius ei fuerit cessa. Bart.

Africanus libro 7. Quæstio.

LEX XVI.

SI is, apud quem rem deposueris, apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiserit: ob dolum eius, apud quem postea fit depositum: eatenus eum teneri, apud quem tu deposueris: vt actiones suas tibi præstet. g

Apud sequestrum plures tantum deponunt, & tunc possessio amittitur. Bartolus.

Flor. libro 7. Institutionum.

LEX XVII.

LIcet deponere tam plures, quam vnus possint: attamen apud sequestrum 3 † non nisi plures * deponere possunt. Nam tunc id fit, cum aliqua res in controuersiam deducitur. h Itaque hoc casu insolidum i. vnusquisque videtur deposuisse: quod aliter est cum rem communem plures deponunt.

¶ Rei depositæ proprietas apud deponentem manet, * sed & possessio: k nisi apud sequestrum 4 † deposita est: nam tunc demum sequester possidet. Id enim agitur l ea depositione, vt neutrius 5 † possessioni id tempus procedat.

Actio depositi in quatuor casibus contra hæredẽ ex dolo defuncti datur in simplum, & intra annum ex dolo hæredis, secundum suam naturam. hoc dicit. Bartolus.

Neratius lib. secundo Membranarum.

LEX XVIII.

QVod 6 † tumultus, m incendij, ruinæ, naufragij

---

a *Adierit.*] ad repetendum depositum. Accursius.

b *Restituendam rem.*] etiam si sit diuidua: nam si indiuidua, & si vnus adeat, ei restituitur. vt supra eod. l. 1. §. si pecunia. Accursius.

c *Personarum.*] s tantum: sic etiam est in creditorib. vt sup. de pac. l. maiorem. & C. qui bo. ced. pos. l. fin. Accursius.

d *Rem iudicatam.*] supple, & ante motam controuersiam: alias contra, vt infra, de verborum obligat. nemo, §. primo, & de leg 1. cum res. §. si & sup eod. si in Asia. §. Sed alij dicunt speciale in deposito, cum & alia multa specialia sint in eo: & sic intelligunt hic post moram etiam: sed prima verior. nisi iustã causam habeat litigandi, vt s. de peti. hær. illud, vt propter impensas, vt sup. commo. in rebus, §. possunt. & inf. de fur. l. creditoris. nam tunc etiam post moram non tenetur de interitu, vt dicta l. illud. Accu.

e *Interitura esset.*] sub audi maxime: nam idẽ si non erat interitura, s m Io. vt dixi s. eo. in Asia. in fin. Sed M. hanc distinctionem semper etiã post moram admittebat, præterquam in fure, & meticuloso, vt C. qd me. cau. l. 1. & facit pro eo. sup. de const. pec. l. si duo §. ait prætor & inf. de iure dot. si is. in princ. & supra ad le. Rhod. l. fin. §. si ea. & supra quod met. cau. si cũ. §. quod si homo. ibi, sed & sine culpa vel hic iustam causam litigandi habet propter impensas. Accur.

QV*i rem.*] CASVS. Deposuisti rem meam apud meipsum: an ego possim teneri depositi? Dicitur quod non, & ponit exemplum Viui.

f *Ex locato.*] nullum istorum valet in re sua, vt hic, & infra, de regulis iuris. l neque pignus, & C. lo. a. qui rem, & infra eodem, l bona fides. §. si tamen, & infra, de vsucap. l. ei à quo. sed videtur contra in precario, vt infra de precar. l. certe §. fin. & l. sequen. sed & ibi fuit in alieno. idest, in possessione, quæ erat aliena, scilicet creditoris.

S*I is.*] CASVS. Deposui rem meam apud Titium: Titius deposuit apud Meuiũ: iste Meuius commisit dolum, quæritur ad quid mihi tenebitur Titius primus depositarius? Respõ. quod ad hoc, vt actio cedat mihi contra Meuium. Viuianus.

g *Tibi præstet.*] quod sufficit, vt supra de pecul. l. quod debetur. in fine, & sup. l. 1. §. si vero tu, & est ratio: quia de solo dolo tenetur: secus ergo in actione negoc. gest. in qua venit etiam culpa, vbi non liberatur cedendo, vt supra. de nego. gest. nam & si. §. fin. quæ est contra.

L*icet.*] CASVS. Vnus, & plures deponere possunt, si. cum est simplex depositum; apud sequestrum vero, non, nisi plures: & hoc sit in re litigiosa: & hic quilibet videtur deposuisse insolidum: secus in re communi quia quilibet pro parte sua deponit.

¶ *Rei deposita.*] Iste §. satis clarus est, & leges sequen. vsque ad l. si apud. Viuianus.

h *Deducitur.*] & vt reddatur vni, conuenit, vt hic: & supra eod. l. ei apud quem. §. proprie & supra qui satisdar. cog. l. si fideiussor, §. fina. & infra, de verborum signific. atio. sequester. & agitur præscriptis verbis secundum quosdam, vt infra de præscriptio. ver. & si tem, §. fin. sed tu dic depositi sequestraria, vt supra eodem ei. §. primo.

i *Insolidum.*] secus quando plures rem cõem deponunt: quia quilibet pro parte deposuisse videtur, vt subijcit, & supra eodem, l prima, §. sed & si duo. & hic, ut subijcit, rei depositæ. Accursius.

k *Possessio.*] sic & in commodato, vt s. comm. l. rei. Acc.

l *Agitur.*] tacitè, vt hic innuit: nisi contra probetur: quod esse potest, vt infra de acquiren. possess. l. interesse puto. Accursius.

m Q*uod tumultus.*] Potest intelligi in hæredem depositarij causa tumultus, vt teneatur intra annum in sim-

---

1 † *Flor. de est, res, & ad notelle. huius §. vn. per Tho. Parpal. in l. certum nu. 20. Si certo pet.*

2 † *Flo. esse.*

3 † *Flor. sequestrum.* * *Facit in c. 2. gl. 1 prope fi. in ver. consistit autem depositum, extraord. &c.*

* *Cont. in c. 2. glos. 1. in ver. item res deposita contra se.*

4 † *Flor. sequestrum.*

5 † *Flor. non procedat, interim possessionem.*

6 † *Flor. impetu, De m gand. &c.*

simplum, ut, sicut unum speciale est cōtra depositarium, qui conuenitur in duplum, ita sit hic aliud pro hærede: & fiet punctus ibi, intra annum quoq; & incipiat versus, in ipsum, &c. Item quod dicitur, in ipsum, refertur ad depositariū, non ad hæredē. & quod dicitur, in perpetuum, scilicet actiōne fit pl. Alij intelligūt, quod principiū loquatur de hærede depositarij, vsque il luc, & intra annū, &c. & postea de ipso depositario. & quando datur in simplum de tur in perpetuum, scilicet etiam in hæredem: & sic ad primum dictū refertur, quod dicit in fi. & in perpetuū. prima verior est. Accursius.

1 † Fl. actio est pro herede.
2 † aliàs, in ipsum verò, & in solid.
3 † Fl. lib. 17.

a *Vlpianus. Posse.*] nam hæc est vna de illis actio. quae iure veteri tibi dantur: vt supra de iudi. l. si longius §. si filius & infra de act. & obl. l. filiusfamilias. Accursius.

b *Si sine Nec cauere*] secus in actione in rem: vt sup. de rei vend. l. si verò. §. Iulianus. quæ est contra, & est ratio: quia ibi cauet propter lucrum, quod lit. contest. sentit scilicet vsucapiēdo: nec enim sine onere debet esse lucrum: * vt inst. de leg. pa. tu. in fi. hic autem nullum est lucrum in re deposita: ideoque depositarius nullum sentit onus. Item secus in actione ad exhib. vt supra ad exhib. Celsus §. si q̄ est contra. Item secus in procuratore: vt ī. tit. j. si procurator. §. vlt. quæ est cōtra. Sed est ratio, quia procurator durius astringitur, cum teneatur etiā de leuissima culpa. vt C. man. à procuratore. At in deposito * solus dolus venit: vt sup. l. j. §. at si cibaria tantum. Item secus in condictione ob causam: vt ī. de cond. ob causam. l. si pecuniam. §. item si quis. in fi. Itē secus in alijs bonæ fidei, ut ī. de iud. l. in omnibus. Accur.

4 † Fl. lib. 18.

* Lucrū sine onere esse si dēt. Vi. Rebuf. de deci. § 18. nu. 6.

5 † Fl. lib. 18.

* Depositarius de solo dolo tenet. vi. in indic. Tracta. in ver. Depositarius.

causa depositum est, in hæredem de dolo mortui actio est, & 1 † pro hæreditaria portione, & in simplum, & intra annum quoque. In ipsum, 2 † & in solidum, & in duplum, & in perpetuum datur.

Vlpian. lib. 30. 3 † ad edict.

LEX XIX.

Ivlianus, & Marcellus putant, filiumfamilias depositi rectè agere posse. a

Depositarius, qui sine dolo, & lata culpa desijt habere facultatem rei restituendæ, desinit posse condemnari: sed si recuperat, reincipit teneri. sed primo casu non tenetur cauere de restituendo. h. d. Paulus.

Paulus lib. 31. 4 † ad edict.

LEX XX.

Si sine dolo malo rem depositam tibi amiseris, nec depositi teneris, nec cauere b debes, si deprehenderis, eam redditurum. si tamen ad te iterum peruenerit, depositi teneris.

Emancipatus tenetur de deposito autē sibi facto; idē in seruo manumisso. Bart.

Idem lib. 31. 5 † ad edictum.

LEX XXI.

Si apud filiumfa. c res deposita sit, & emancipatus rem teneat: pater, nec intra annum de peculio debet conueniri, sed ipse filius. Plus Trebatius existimat, etiamsi apud seruum depositum sit, & manumissus rem teneat, in ipsum d dandam actionem, non in dominum: licet ex ceteris causis in manumissum actio non datur.

Si plures hæredes depositarij separatim dolum committunt: quilibet tenetur pro parte. ubi verò communiter, quilibet tenetur in solidum. sed si ad rei restitutionem agitur, condemnatio fit pro parte. h. d. secūdum lect. quam tenet Bar.

Marcellus lib. 2. 6 † digesto.

LEX XXII.

Si duo * hæredes rem, apud defunctum depositam, dolo interuenerint: quodam vtique casu in partes tenebūtur. Nam si diuiserint decem millia, e quæ apud defunctum deposita fuerant, & quinque 7 † millia abstulerunt, f & vterque soluendo sit: 8 † in partes obstricti erunt, g nec enim amplius actoris interest. Quòd si lancem conflauerint, aut conflari ab alio 9 † passi fuerint, aliave, quæ species dolo eorum interuersa fuerit, in solidum conueniri poterunt, ac si ipsi seruandam h susceperint. Nam certè verum est, insolidum vnumquemque dolo fecisse: & nisi pro solido, res i non potest restitui. Nec tamen absurdè sentiet, qui hoc 10 † putauerit. plane k nisi integræ rei l restitutione eum, cum quo actum fuerit, liberari non posse, condemnandum tamen, si res non restituatur, m pro qua parte heres extiterit.

In hac actione admittitur cōputatio expēsarū. h. d. B.

uenitur ratione præsentis possessionis, non autem ratione eius quem in seruitute habuit, vt argum. sup. de iud. non aliàs §. fin. Vel dic, quod hic conuenitur rei ven. non verò actione depositi, quæ est ex contractu: quod videtur consonare cum eo, quod habes supra eodem, l. j. §. si apud. Acc.

1 † Ut sequitur & hic.

Si duo.] CASVS. Si depositarius decedat duobus hæredibus relictis: & rē depositam dolo interuertunt, an insolidū teneantur, quæritur? Et distinguitur, aut erat res diuidua; puta decem erāt deposita: & v. attrectauerūt, & singuli in partes conueniuntur: quia plus actoris nō interest. sed in indiuidua quilibet tenetur insolidum ad rem restituendam; cuius nisi integra fiat restitutio: condemnatio pro partibus fiet.

e *Decem millia.*] & sic diuisibilis fi. sup. eodem, l. in deposito. & § de adminis. tuto. l. tres. tu. circa principi. ibi, plane si pecunia, &c.

f *Abstulerunt.*] contrectando, & conuertendo in suum vsum quilibet sua quinque millia.

g *Erunt*] quilibet in media, scilicet quinque millia. & sic agitur. & fit condemnatio pro partibus.

h *Susceptissent*] & sic contraxissent. secus si non contraxissent: quia tunc pro partibus, vt sup. eodem, l. prima. §. si apud duos.

i *Res.*] scilicet, si extaret.

k *Plane.*] idest certe.

l *Rei.*] indiuisibilis contractæ. Accursius.

m *Non restituatur.*] Nota actionem insolidum: condemnationem verò pro parte in hoc casu; in pecunia verò ideo aliud, quia pro parte tantum, non insolidum videntur eam contrectasse, & habuisse; vt supra si certum petatur. nam & si fur. §. fina. Sed in spe ie contra: quia licet habuerit eam pro

6 † Fl. lib. 2.

* ad intel huius l. vi. per Dec. in l 4 §. Cato de verb. obl. & maximè per Socin. iun. num. 156 Cro. num. 81. Dec. nu. 109. & 114.

7 † Fl. qui na.

8 † Fl. ess.

9 † Fl. ab alio, quo.

10 † aliàs hunc.

Si apud.] CASVS. Si res apud filiumfamilias deponatur, & emancipatus rem teneat, & depositi tenetur, & de pecu. pater intra annum non conuenietur; sed filius tenebatur. idem in seruo si manumissus rem teneat, quia in ipsum, non in dominum competit actio.

c *Si apud filium.*] sic & infra pro soc. si id quod, §. fin.

d *In ipsum.*] scilicet manumissum. Sed contra supra de neg. gest. Pomponius in negotijs. & supra eodem, l. j. § si apud. & C. an seruus ex suo facto l. j. Solu. hic specialo, vt hic innuit, licet ex cæteris, &c. Alij dicunt, quod hic conparte, tamen insolidum eam contrectauit animo lucrandi; vt & quando plures surripiunt; & ideo tenetur ratione delicti insolidum. sed conti lerata naturali, & primordiali qualitate actionis depositi, quæ est, vt pro partibus teneantur; vt not. sup. eodem, l. j. §. si apud. quilibet liberatur præstando interesse pro parte. secus ergo in furtibus; quia ibi non potest hæc qualitas assignari. Item secus in istis hæredibus, si conueniantur non actione depositi, sed condictio furtiua; & facit infra de prætorijs stipulationibus. l. prætoriæ stipulationes. Accursius.

A*ctione.*] CASVS. Si in seruo deposito sumptum fecerit depositarius: contraria depositi conueniet: deponentem.
a *Constituto.*] apud se depositarium.
b *Eundem iudicem.*] vel etiam apud alium: vt sup. commo. in commodato. § primo.

L*ucius*] CASVS. Seruus Sempronij 100. tradidit Lucio Titio: Lucius Titius misit literas Sempronio: quibus significauit, quod habebat ex numeratione serui 100. quæ promisit sibi numerare, vbi vellet, & quando vellet. quis contractus sit, an mutuũ, an depositũ, quærit? Quæstio fit propter incrementũ vsurarũ. Et respõ. quod si actio erat, quod eadem 100. redderentur, depositũ est, sed si tantundem, egredietur naturã depositi: sed non aperit, sit depositũ, an non. Verum proinde cum cõuenit, vt non idem, sed tantundem redderetur, non facilè est, vt veniant vsuræ, cũ in strictis iudicijs, &c. vnde ex mora in hoc casu debentur: alioquin non, nisi ab initio aliter conuenisset.
c *Incrementum.*] quis contractus sit, depositum, an mutuum.
d *Quam deponere.*] vt infra de verb. sig. l. cõmendare. aliter accipitur [illegible] mand. si verò non remunerandi §. cum quidam. Acc.
e *Verum.*] indubitanter.
f *Tantundem.*] i. tm̃, si consumpta esset. Accursius.
g *Terminos.*] est tñ depositũ: vt j. l. proxi. § qui pecuniam. & l. Publia § j. in fi. sunt aũt notissimi termini, quod depositor neq; dñium, neq; possessionem amittit, vt j. eo. licet, §. rei. & sueni etiam reddi. vt sup. si cer. peta. l. ij. in prin. & j. loca. l. in naue.
h *Non teneat.*] seu tamen tenet, vt dixi.
i *Arbitri.*] i. iudicis. & facit supra de nego. gest. quia tantundem.
k *Sed & contra bonam fidem.*] prosequitur, quando idem. & idem etiam quando non idem debet reddi.
l *Qui beneficium.*] custodiæ.
m *Dedit.*] i. fecit.
n *Conuenit.*] ad casum, quando tantundem. vt inf. eod. Publia. § j. in fin. vel ad illum quando idem potest referri. puta à die tali in antea tenearis ad vsuras.
o *Seruabitur.*] nã in bo. fid. iudi. vsuræ ex solo pacto incontinenti habito debentur, vt infra de vsuris, cum quidam. & ex locato. Accursius.

Modestinus libro 2. differen.

LEX XXIII.

A*ctione depositi conuentus seruo constituto, a cibariorum nomine apud eundem b iudicem vtiliter experietur.*

Commendatum, & depositum idem sunt: itẽ actione depositi vsuræ veniunt à tempore moræ, etiam si pecunia numerata deponitur: licet depositi terminos egrediatur. Bart.

Papinianus li. 9. quæstionum.

LEX XXIIII.

j. L*ucius Titius * Sempronio salutem. Centum nummos, quos hac die commendasti mihi annumerante seruo Sticho actore, esse apud me, vt notum haberes, hac epistola manu mea scripta tibi notum facio. quos 1 † quando voles, & vbi 2 † voles, confestim tibi numerabo. Quæritur propter vsurarum incrementum? c Respondi depositi actionem locum habere. Quid est enim aliud cõmendare, quam deponere? d Quod ita verum e est, si id actum esset, vt corpora nummorum eadem redderentur: Nam si, vt tantundem f solueretur, conuenit, egreditur ea res depositi notissimos termi nos. g In qua quæstione, si depositi actio non teneat, h cum conuenit tantũdem, non idem reddi: rationem vsurarum haberi non facilè dicendum 3 † est. Et est quidem constitutum in bonæ fidei iudicijs, quod ad vsuras attinet, vt tantundem possit officium arbitri, i quantum stipulatio: Sed & 4 † contra bonam fidem, k & depositi naturam est, vsuras ab eo desiderari 5 † temporis ante moram, qui beneficium l in suscipienda pecunia dedit. m Si tamen ab initio de vsuris præstandis cõuenit, n lex contractus seruabitur.*

Qui me præsente rem meam recipit, depositi actione tenetur. Bart.

Idem libro 3. responsorum

LEX XXV.

D*ie sponsaliorum, aut postea, res oblatas puellæ, quæ sui iuris p fuit, pater suscepit, hæres q eius, vt eas habeat, rectè conuenietur, etiam actione depositi. r*

In deposito pecuniæ numeratæ, veniunt vsuræ à tempore moræ. Bart.

¶ Qui pecuniam apud se non obsignatam, s vt tantundem redderet, depositam, in 6 † vsus proprios conuertit: post moram in vsuras quoque iudicio depositi condemnandus est. t

Ex pacto apposito in traditione rei [illegible] durat altri quæritur vtilis actio. Bartolus [illegible]

Paulus libro 4. responsorum.

LEX XXVI.

P*ublia Mæuia cum proficisceretur ad maritum suum, arcam clausam 7 † cum veste, & instrumentis commendauit * Caiæ Seiæ, & dixit: ei: Cum salua sanave venero, restitues mihi: cæ-*

D*ie sponsaliorum.*] CASVS. Deposui apud te pecuniam non obsignatam, vt tantundem redderes. non quòd hoc expressum fuerit, quia tunc secus, post moram iudicio depositi conuentus teneberis ad vsuras.
p *Sui iuris.*] aliàs secus, quia tantum naturalis obligatio esset nata contra patrem. vt sup. de cond. inde. l. frater à fratre. § quæsitum.
q *Hæres.*] s. patris.
r *Depositi.*] hoc quando præsente puella accipit pater. aliud si ignorante. vt sup. de neg. gest. si fideiussor. si ignorante. quæ est contra.
ADDITIO. Dic, quod ibi puella non fuit præsens: vnde non potest dici depositum. hic verò erat præsens, secundum Bart. hic.
s *Non obsignatam.*] hoc ideo, vt &c.
t *Condemnandus est.*] vt j. eod. l. quintus. & l. si sacculũ §. fi. ti ergo depositi agit vbi conuenerit inter eos, vt tantundẽ redderetur, quo etiam, an detur actio ex mutuo, vel ex deposito, nisi dicas secundum quod est actum inter eos, sed pone nil actum. Ad hoc respon. quod hic non conuenit expressè vt ea vteretur, præsumitur tamen quod voluerit ea vti, quia pecuniam non obsignatam reliquit. & ideo depositi agitur inspecto initio, vt sup. eod. l. ij. §. idem Pomponius quærit. si tibi mandauero. si verò expressè conuenisset, vt si vellet, vteretur. demum cum vtitur, & fit mutuum, & de mutuo agitur. vt sup. si certum peta. quod fit ab initio.

P*ublia.*] CASVS. [illegible] est, & procedit per terminos.
¶ *Lucius.*] Titius mihi epistolam [illegible] Seium qua significauit ei sub hac forma, notum sit tibi, quod habeo decem apud me: confiteor hic, & promitto tibi ea reddere cum vsuris. an ob hoc vsuræ debeantur? Et respond. quòd licet iure contractus videatur excedere naturam depositi: tamen depositum est. & ex conuentione actione depositi petentur vsuræ.
¶ *Titius.*] Titius misit epistolam Sempronio, qua significauit ei sic, notũ tibi facio, quod apud me habes decem pondera auri, plus vel minus, & sacculos signatos decem, & alia manu teneris mihi in decem, an per talem scripturã aliqua sit nata obligatio, quæritur? Et respon. quod non. sed tamen depositio per eam probari potest. sed an per epistolam hanc Titius probare poterit x. sibi dari debere, a Sempronio. Rñd. quòd iudex æstimabit. f. si Sempronius confessio

*ad intell. huius l. vi. lo. lgue. in l. contracts. n. 17. de reg. iur.
2 † Fl. quo.
3 †, aliàs, vt.
1 † In antiqu. [illegible]
4 † Fl. decis. &c.
5 † Fl. descri. [illegible]
6 † Fl. [illegible]
7 † Fl. clausi. *Nota quod idem est commendare & deponere. [illegible]

1 † Fls. contl.
2 † Fl. ex alo.
3 † Alias adderur, restituas.
4 † Alibi addetur Quare,
* Vide Alci. ludiss 1.c.1.1.
5 † Flor. τῶ ἀργυρίου δηνάρια. & dest, μυρία.
6 † Flor. ἑκάστου.
7 † Flor. τῶ ἀργυρίῳ
8 † Al as, vsuras.
9 † Alias, poss...
10 † Sempronijs.
11 † Flor. deest, &.
12 † Cillepho ri legendū est. Sunt enim Cillephori numismatum species, de quibus mētionem facit Cicer. ad Atticum. Et dantur Fell? Fipontes ostēdit. cuius hac sunt verba. Libertum ea lentam nūmo Graco septem millia & quingentorum Cillephorū esse nostri quatuor millium dena rerum. Dicti Cillephori, quò in eis imprimebatur ima go cuiusdam ferentis cistā: saluti, & nos apocliamus in hunc in genuis nummis, quò caput corona tum impressum est. Sunt tamē q. legūt κιστοφόρους.

* Quà dicat summa accurrēs, publicè Bud. in versa. priores ad Pande ctas hoc est.

consensit ijs, quæ scri ptura contra se, vt sic stetur epistolæ in totum aliæ non ... quia dicit huic scri ptorz, quæ dicit me debere Titio, non con sentio. sed ijs, quæ pro me faciunt, consentio. Viuia.

Humanum] idest quò moriar, vt]. de verb. sig. l. vulgari. §. 1. & §. 2. Accur.

b Intestata] Publia.

c Desidero.] vt mihi tria dicas.

d Filio] scilicet per vtilem actionem depositi, vt hic, & C. ad exhib. l. pen. & inf. de pac. dot. l. si ita. & l. pactum. non autem directa, ut inf. de donat. l. donationes, §. pen. quæ est contra vel illa extraneo, vt in eum non videatur collata donatio, & hic in filio. sed econtra per filium sic paciscentem matri non quæritur, vt]. ad Trebell. debitor, §. fin. de marito autem ideo dubitabatur, quia fortè fecerat ei pactum mulier, quod res suas lucraretur post mortē suā. Accurs.

e Excedere.] supple, est tamen depositū & ideo secundum conuen. & c. vt]. eo. l. Lucius, in fin. debentur enim ex pacto vsuræ in bonę fidei iudi. vt C. de pac. inter empt. & vend. l. initio. Acc.

f Habere.] subaudi, notum fit vestræ dilectioni, alias discretioni.

g Minus.] i. parum plus, vel parū minus.

h Decem] obolos.

i Apud Titium.]Meuium, vel apud alium Titium. Accur.

K Trophimati.] idest mercedi, & pretio nutricationis.

l Solam] idem in alijs, ut in responsione dicit statim.

m Posse.] vt infra de probat. l. fin. & de lega. 3. cum quis, §. codicillis, &]. de pact. emptor, § fin.

n Posset.] per hanc epistolam. Accur.

o Æstimaturum] vt si ille cōsentit ijs, quę erant et contra se, stetur epistolæ in totū, alias non.

L Vcius.] CASVS. Collocauit filiam Titius in matri

terum 1 † si aliquid mihi humanum a contigerit, filio meo, quem ex altero 2 † marito suscepi. Defuncta ea intestata b 3 † desidero, c 4 † res commendatæ, cui restitui debeant, filio, d an marito? Paulus respondit, filio.

In contractibus bonæ fidei ex solo pacto nudo debentur vsuræ. Bart.

Lucius Titius ita cauit, * ἔλαβον, ἔχω εἰς λόγον, παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δηνάρια μυρία: 5 † καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ καὶ ὁμολόγησα σοι προγέγραπται. εἶναί σοι ἐπιδίδωμι χορηγῆσαι σοι τόκον, ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου 6 † μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου. 7 † idest, Accepi, & in rationibus depositi relatum habeo, ut præscripti, argenti sestertia xl. omnia facturus, vt consentio, & vt firmissimè permitto secundum suprascripta, quibus conueni me fœnoris nomine daturum in vnumquemque, mensem tibi pro singulis libris obolos quatuor, donec omne argentum reddidero. Quæro, an vsuræ peti possint? Paulus respondit, cum contractum, de quo quæritur, depositæ pecuniæ modū excedere; e & ideo secūdum conuentionem vsuræ 8 † quoque actione depositi peti possunt 9 †

Verba enunciatiua non inducunt obligationem in contractibus, sed probationem. item priuata scriptura fidem facit contra producentem, non pro eo, nisi ab aduersario fuerit approbata. Bart.

Titius Sempronio 10 † salutem, habere f me à vobis auri pondo plus minus g decem, & discos duos, & 11 † saccum signatum: ex quibus mihi debetis decem h quos apud Titiū i deposuistis. itē quos Trophimati k 12 † decē, item ex rōne patris uestri decem, & quò excurrit. l Quæro,

an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit, s. quod ad solam l pecuniæ causam attinet? Respondi, ex epistola de qua quæritur, obligationē quidem nullam natam videri; sed probationem depositarū rerum impleri posse. m An autem is quoque qui deberi sibi cauit eadem epistola debitem, probare possit n hoc, quod scripsit, iudicem æstimaturum. o

Licet non valeat, quod in veritate agitur, tamen valet, quod simulatè concipitur. Bartol.

Idem lib. 7. Responsorum.

LEX XXVII.

LVcius Titius cum haberet filiam in potestate Seiam, Pamphilo seruo alieno p in matrimonium collocauit, cui & dotem q dedit, quam sub titulo depositi in cautionem contulit, r & postea nulla denunciatione s domino facta, pater decessit: mox & Pamphilus seruus. Quæro, qua actione Seia pecuniam petere possit, cum ipsa patri hæres extiterit? Paulus respondit, quoniam dos constitui non potuit ex causa t depositi, actione de peculio pecuniam u repetendam.

Qui promittit prouidentiam pecuniæ depositæ, tenetur ad vsuras, si eas perceperit, vel in suos vsus conuerterit. Bart.

Scæuola lib. 1. Responsorum.

LEX XXVIII.

QVintus Cæcilius Candidus ad Pacatium 13 † Rogatianum epistolam scripsit in verba infrascripta: Cæcilius Candidus Pacatio 14 † Rogatiano suo salutē. Vigintiquinque 15 † nummos 16 † quos apud me esse uoluisti, notum tibi hac epistola facio, ad rationem meam 17 † peruenisse, quibus ut primum prospiciam, ne vacui 18 † tibi sint, ut vsuras eorum accipias, curæ h bebo. Quæsitum est, an ex ea epistola etiam vsuræ peti possint? 19 † Respon...

monitū Pamphilo seruo alieno. & erat hæc in potestate. & dedit dotem cum ea, quam seruus recepit, iut depositam. decessit pater, & decessit Pamphilus. qua act. repetet 100. data nomine dotis filię? Respon. quò nō dotis ac. quia nulla erat dos, sed ac. de po. de pecu. à domino. Pamph. repetet hoc edicto.

p Seruo alieno] quē putauit liberum, secū dum Azon. & sic & secundum canon. non tenet matrimonium ratione inæqualitatis. Accurs.

q Cui & dotem.] id est quasi esset dos.

r Contulit.] idest, fecit Lucius, vt seruus caueret se debere ex causa depositi pecuniam, quam ex causa dotis acceperat, & id agebatur, vt ex causa depositi, non dotis contraheretur obligatio ad præsens. Acc.

s Denunciatione] quò esset hic seruus: vel quod non teneret matrimonium: propter quam denunciationē omissam, si dominus non reuocaret seruū, fieret liber, ut in Auth. eo. de nupt. §. si vero ab initio, & §. fin. autem, & §. si vero ipse quidem, coll. 4.

t Ex causa] quia seruus erat.

u Pecuniam] sed cur non datur condictio siue causa? potest dici & illam, vtpote generalem dari, ut supra, de condi. sine causa, l. autem ulo. Accur.

QVintus] CASVS. Cęcilius significauit per epistolam Pacatio in hæc verba. notum tibi facio, quò vigintiquinque quos apud me esse uoluisti, uenerunt ad rationē meam: quos curę habeo, ut non sint tibi uacui. an ex epistola tali, vsuræ debeantur, quæritur? Et respondet, quod sic, siue ex causa nummi usuras perceperit, siue in vsus suos conuertit. Viuianus.

Ex

13 † Fl. Pacatium.
14 † Fl. Pacato.
15 † Alibi, subaudiatur, mala.
16 † Fl. nummorum.
17 † Flo ea.
18 † Flo uacua.
19 † ... pos sunt.

ex bonæ fidei [a] iudicio vsuras deberi, siue percepit, [b] siue pecunia in rem suam 1 † vsus est. [c]

Depositarius vtendo re deposita præter uoluntaté deponentis, tenetur furti, & etiam depositi, secus si ex eius uoluntate: tunc tamen tenebitur ad vsuras ex mora, vel ex pacto. B.

Paulus lib. 2. sententiarum.

LEX XXIX.

SI sacculum, vel [d] argentũ signatum deposuero, & is, penes quẽ depositum fuit, me inuito contrectauerit: & depositi, [e] & furti [f] actio mihi in eum competit.

¶ Si ex permissu meo deposita pecunia is, penes quem deposita est, vtatur; vt in cæteris [g] bonæ fidei iudicijs vsuras eius nomine præstare mihi cogetur.

Neratius lib. 2. responsor.

LEX XXX.

SI fideiussor pro te, [h] apud quem depositum est, litis æstimatione damnatus sit: rẽ tuam fieri. [i]

Bona fides est in genere, vt res deposita deponẽti restituatur, nisi extrinseca, et specialis ratio hanc bonam fidem impediat. Bar.

Tryphonius lib. 9. Disput.

LEX XXXI.

BOna fides, quæ in contractibus exigitur, [k] æquitatem summam desiderat. Sed eam vtrum æstimemus ad merum ius gentium, [l] an vero cum præceptis ciuilib. & prætorijs? veluti, reus [m] capitalis iudicij deposuit [n] apud te centum; is deportatus est, & 2 † bona eius publicata sunt, vtrumne ipsi [o] ex 3 † reddenda, an 4 † in publicum deferenda [p] sunt? Si tantum naturale, & gentiũ ius intueamur: ei qui deposuit, 5 † restituenda sunt. Si ciuile ius, & legũ ordinem: magis in publicum deferenda sunt. Nam male meritus publicè, vt alijs exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.

¶ Incurrit hic, & alia inspectio: bonam fidem inter eos tantum, inter 6 † quos contractum est, nihilo 7 † extrinsecus assumpto, æstimare debeamus, an respectu etiam aliarum personarum, ad quas id, quod geritur, pertinet? [q] Exempli loco, latro spolia 8 † mihi abstulit, deposuitque apud Seium inscium de malitia deponentis. vtrum latroni, an mihi restituere Seius debeat? Si per se dantem accipientemque intueamur, 9 † hæc est bona fides, vt commissam rem recipiat is, qui dedit. [r] Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ in 10 † negotio gesto 11 † continguntur, impletur: mihi reddenda [s] sunt, quæ 12 † facta sceleratissimo adempta sunt. Et hanc probo [t] esse iustitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur [u] ab ullius personæ iustiore petitione. 13 † Quod si ego ad ea petenda non ueniam: nihilominus ei restituẽda sunt, qui deposuit, quamuis male quæsita deposuit. quod & Marcellus in prædone, & fure scribit. [x]

1 † Flo. in re sua.

2 † Fl. dessi. bona.

3 † Flo. hac.

4 † Absque, aut.

5 † Fl. addit.

6 † Flo. dess. inter.

7 † Flo. addit.

8 † Deest. spolia, quæ mihi abstulit, posuit apud.

9 † Flo. natur.

10 † Fl. dess. in.

11 † Flo. ipso.

12 † Flor. quo furto scelestissimo.

13 † Fl. reponunt.

a *Ex bonæ fidei.*] scilicet depositi. Accurs.

b *Percepit.*] vsuras ex hac pecunia, vt j. tit. 2. idemque, §. si procurator meus. Accur.

c *Vsus est.*] non ergo iure pacti: & quia non certũ dicit: vt j. de vsu. tutor. § si. & quia non incontinenti. alias etiam ex pacto, ut j. de vsuris, l. cum quidam, §. ex locato. Accur.

SI sacculum.] CASVS. Deposui apud te sacculum plenum pecuniæ, tu istũ sacculum, vel argentum me inuito cõtrectasti. dicitur, quod teneris mihi furti actione & depo. sed pone, quod permisi tibi uti pecunia mea deposita? Dicit, quod non teneris mihi nisi ad vsuras. Viu.

d *Vel.*] pro idest. Accursius.

e *Et depositi.*] vt sup. eod. l. die. §. qui pecuniam. Accur.

f *Et furti.*] vt Instit. de oblig. quæ ex delic. nasc. §. placuit. Accursius.

g *Vt in cæteris.*] s. ratione moræ, vel pacti appositi incontinẽti. & intellige, quando non fuit actum, ut de mutuo agatur, sed ut ex deposito obligatio prima duret: alias ageretur ex mutuo, & nõ venirent vsuræ citra vinculum stipulationis: vt C. de vsuris, l. quamuis. Accur.

SI fideiussor.] CASVS. Deposui apud te x. & Titius pro te fideiussit. egi cõtra Titium, & rei depositæ æstimationem exegi: res deposita quæ apud te est, remanet in tuo dominio, quia tua fit. Vivian.

h *Pro te.*] i. apud te. Accur.

i *Rem tuam fieri.*] si res præsens est: ut s. de rei vend. l. eius rei, & l. hoc.

BOna.] CASVS. Deposui apud te rem aliquam: commisi delictum, & deportatus sum, & bona confiscata sunt: utrum restituere debeas depositum, quæritur an mihi, an fisco? huic quæstioni non respondet, sed dicit, quod inspecto iure naturali mihi restituenda est: inspecto iure ciuili, quod non: ne relinquatur delictum impunitum. vnde & alij terreantur, restituenda est fisco. tu dic indistinctè, quod restituenda est fisco. hoc in prima. Sed quid si rem tibi surripui, & eam apud Titium deposuero, cui erit restituenda? Dicitur, quod si uelimus inspicere tantũ accipientem, & dantem, erit restituenda illi, qui eam deposuit: secus si personas respicimus quas contingit negotium, idem est in possessione. hoc in secunda. Sed quid si surripuero filio tuo, vel seruo, & apud te dominum, vel patrem ignorantem deposui: an sit depositum? Et respon. quod non: cum sit hæc res domini, vel patris. hoc in tertia. Sed quid si rem meam surripueris, & apud me deposueris ignorantem rem meam esse: an sit depositum? Dicitur, quod non. hoc in quarta. Sed quid si tu ignorans eam restituisti, quæ actio ne possit eam recuperare? Respondeo quod condictio furtiua. tamen hoc non bene apparet.

k *Exigitur.*] vt C. de act. & obl. l. bonam fidem. Accur.

l *Ius gentium.*] idest naturale: ut Inst. de rerum diuis. §. singulorum. Accur.

m *Reus.*] idest accusatus.

n *Deposuit.*] caute ponit in deportato: quia liber ipse manet.

o *Ipsi.*] scilicet deponenti, uel eius procuratori.

p *Deferenda.*] vt alij timeant propter pœnã impositam uni: vt C. ad legem Iuliã repet. l. 1. & infra de cust. reo. Diuus Adrianus, in fi. & s. eo. l. 1. §. hæc autẽ separatim. & nota, quod huic quæstioni non respon. tamen ego dico ea potius in publicum deferenda. Accur.

q *Pertinet.*] sed nonne in superiori casu idem? Resp. non, quia publicum, & deponens idẽ reputatur, ut hæres, & defunctus. hic non idem deponens, & dominus.

r *Qui dedit.*] vt sup. eod. quod seruus. & infra tit. 2. l. Quintus. Accur.

s *Mihi reddenda.*] scilicet domino. sed contra in Auth. de depo. §. 1. coll. 6. quæ est C. eod. super l. pen. Sol. dicunt quidam hanc corrigi. Alij dicunt nulli extrinsecus, scilicet præter dominũ, qui auditur, ut hic et dic, refert, an solum interdicat quis, quod fieri non debet, ut tibi: an agat, quod potest, ut hic.

t *Probo.*] nunc solum. Accur.

u *Vt non distrahatur.*] ac si diceret, nullus est alius, qui iustiorem habeat petitionem quam dominus: ideoque ipse præfertur. vel dic, idest saluo iure cuiuslibet. nam nulli debet abstrahi ius suum, ut Instit. de ijs, qui sunt sui vel alien. iur. §. fin. Item contra, sup. naut. caup. stab. l. j. §. idem Pomponius. Sol. ut ibi s. Accursius.

x *Scribit.*] vt ipsi agant, ut s. de iudi. l. non a iudice, & s. commod. l. ita vt si. & s. eo. l. 1. §. si prædo. Accur.

Depositum

¶Si tamen ignorans latro, cuius filio, uel seruo rem abstulisset, apud patrem dominũve eius deposuit ignorantem, nec ex iure gentium cõsistet depositum : a cuius hæc est potestas, vt alij, non domino sua ipsius res, quasi aliena, seruanda detur.

¶Et si rem meam fur, quem 1 † me ignorante surripuit, apud me etiam non delictum eius ignorantem deposuerit, rectè dicetur non contrahi depositum : quia non est ex bona fide rem suam dominum prædoni restituere compelli.

1† aliter, qui.

¶Sed & si etiam num 2 † ab ignorante domino tradita sit, quasi ex causa depositi: tamẽ indebiti dati condictio b competit.

Latior culpa dicitur dolus præsumptus: qui colligi gitur ex eo, q; depositarius non adhibuit eam diligentiam in re deposita, quam adhibuit in sua. Bar.

Celsus lib. 11. Digestorum.

LEX XXXII.

Qvod Nerua dicit, c 3 † latiorem d culpam dolum esse, e Proculo displicebat, mihi verissimum uidetur. Nam etsi quis f non 4 † ad eum modum, g quem hominum naturà desiderat, diligens est : nisi tamen ad suũ modum h curam in deposito præstet, fraude i non caret. Nec enim salua fide minorem k ijs l quam suis rebus diligentiam m præstabit.

Depositio serui apud sequestrum non impedit dominum agere. Bar.

Labeo lib. 9. poste. a Iaboleno epitomatorum.

LEX XXXIII.

Servus tuus pecuniam cum Titio 5 † in sequestro n deposuit apud Mæuium, ea conditione, ut ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: si minus, Titio. 6 † posse dici, 7 † cum eo apud quẽ deposita esset, incerti o agere, idest ad exhibendum, p & exhibitam vendicare : quia seruus in deponendo tuum ius deterius facere nõ potuisset. q

Qui recipit pecuniam, vt reddat depositum, depositi conuenitur.

Idem lib. secundo πιθανῶν.

LEX XXXIIII.

Potes agere depositi cum eo, qui tibi non aliter, q; nummis a te acceptis depositũ reddere voluit; 8 † quis si ne mora, r & incorruptum reddiderit.

a *Depositum.*] vt §. eod. l. qui rem suam.

b *Condictio.*] ratione possessionis, non quod retinuerit possessionem ex tali depositione, quæ nulla fuit ut infra de vsuc. l. ei à quo. sed quia translata est modo ad eum propter redditionem rei : vel datur condictio furtiua indebiti, idest pro eo, quod non erat debitũ. Azo.

Qvod Nerua.] CASVS. Si deposui apud te rẽ meã, & eam per latam culpam dimisisti extra clausuram tuam : dicit Nerua hanc latam culpam esse dolũ, qđ negat Proculus. Celsus non consentit, dicens, quod non caret fraude, qui rem apud se depositam non custodit, sicut suam, uel quemadmodum quilibet diligens rem suam custodiret, quia non minor diligentia adhibenda est in re deposita, quam propria, tũc enim negligentia dolo comparatur : quia non caret fraude, qui est minus diligens in rebus alienis quam in suis. siue vltra commenẽ modum sit diligens in suis, & non alienis, siue econtra : & sic vtroque modo hic ponitur casus. Viuia.

2† Vl. etiam nunc, & ad intel. huius l. uide l. Cor. s. in l. naturaliter. §. nihil cõmune 7. de acquir. poss.

c *Dicit.*] & bene, Accurs.

d *Latiorem.*] idest latam, cuius finis est non intelligere, quod omnes intelligunt : ut infra de verb. sign. late.

3† Vl. dicere, & adde uidẽ dã gl. i § praeterea inst. quibus mo. re contra obl. quid sit dolus lata culpa, leuis, et leuissima.

e *Dolum esse.*] idest dolo cõparari, vt est, vbi quis de dolo tenetur, ibidem teneatur, & de lata culpa. non autem est idem, cum dolus fiat ex fraude, & lata culpa ex fatuitate. præterea dicitur similis esse: ut §. si quis testa. li. esse iu. l. 1. §. 2. & §. ad Treb. muliet, §. si hæres, & sup. si mens. fal. mo. di. l. 1. §. penult. ergo non est idem, cum dicat Aristoteles: nihil est idem, cui id ipsum simile est.

4† Reddit cũ negatione legitur quã sine, nam priore casu culpa leuis. ... latur describitur.

f *Nam etsi quis*] quasi dicat, & si forte aliquis non sit ita diligens sicut homines solent esse, fraude non caret, nisi ad suum modum, quem scilicet tenet in rebus suis, curam præstet in deposito. Sed quid si tantum præstet in deposito quantum in rebus suis: sed in suis non tantum quantum natura hominum desiderat? Respond. tenetur, quia est lata culpa, ut inf. sol. matr. si constante. §. si maritus. Accurs.

g *Ad eum modum*] aut minus est diligens in suis, quã alij homines: & tunc non minorem quam in suis ut hic. aut econtra plus est diligens in suis, quam alij homines: & tunc similiter quantum, & in suis: ut hic. & secundum hoc dic non ad eum, quia minus, vel plus diligens est in suis, quam alij. sed in primo casu etiã si fuerit, ut in suis, teneatur adhuc per l. si constante, & non per hanc legem. Accursius.

h *Ad suum modum*], quem habet sicut hominum natura desiderat. Accur.

i *Fraude.*] idest lata culpa, quæ fraudi comparatur : vel dic fraude, scilicet præsumpta.

k *Minorem*] quam debet, ut in suis non est diligens, vt alij homines. sed quid si in suis est diligentissimus, in depositis est vt alij homines? Videtur esse in fraude : vt ibi, nisi tam, &c.

l *Iis.*] s. depositis. Io.

m *Diligentiam.*] quæ adesse præsumitur, cum res suas habeat saluas alienis non apparentibus: ut C. loc. l. j. & supra commo. l. si ut certo. §. quod uero senectute. & si abest bona fides, dolus inest, & econtra. nam contraria sunt, ut C. de rescin. vend. l. si dolo.

5† Vl. cũ Antio in sequestro

ADDITIO. Pro intellectu istius glos. distingue secundum Bart. hic quia aut loquimur in rebus communibus, & tunc adhibere maiorem diligentiam in suis, quã in rebus communib. non est fraus præsumpta, ut hic, nisi sit alia præsumptio, quæ illã præsumptionem elidat, secundum eundem. Bar.

6† Vl. Antio redderetur.

7† Alias posse dicit cum eo apud quem deposi. es. incerti agi. atque & ad exhiben. uẽdicare.

Servus.] CASVS. Inter Seium, & Titium quæstio erat de pecunia serui Titij : eam apud sequestrum deposuit, ut ei traderetur, qui uinceret. si quis ergo uincat, qua actione poterit conuenire sequestrum? Et respond. q; ad exhibendum, ut postea vendicet. Viuianus.

8† Vl. uoluerit.

n *In sequestro.*] i. apud sequestrum. Accur.

o *Incerti.*] non depositi, cum non habeat ratum factum serui.

p *Ad exhibendum.*] ideo dicta incerti, quia ad interesse meum quis condemnatur: non autem in depositum, cum non habeam ratum serui factum.

q *Non potuisset.*] vt C. de pac. seruus. Sed nũquid in possessione saltem domino præiudicium facit? Respon. non, licet in non quærendo facit: vt C. de acq. pos. l. si. Accur.

Potes.] CASVS. Deposui apud te rem: non vis restituere mihi, nisi pecuniam pro restitutione tibi dem. an te conuenire possim pro illa pec. Dicitur, quod sic, siue tu esses in mora, siue non: siue etiam incorruptam rem depositam reddidisses. Viuia.

r *Sine mora.*] quia statim reddit accepta pecunia, sed ad quid? Resp. ad ipsam pecuniam : vt sup. de cond. ob turp. cau l. si. & facit ad idem. C. de cond. ob turp. cau. l. fin.

casibus, qui his legibus dicuntur: vt s. de dolo, quòd si cum scires, & j. de proxene. l. ij. sed certè ibi fuit fraudulentum consilium, vt j. de reg. iur. l. consilij. Item fallit supra ad l. Aquil. liber homo, j. respon. & j. de iniur. l. non solum, in princ. & §. Proculus, & Instit. de iniur. §. non solum, & j. quod vi aut clã, l. sem

1 † Fl. datur.

non expodiat ei cui datur: 1 † quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium. a

In mandato indetermina to sufficit negotium vtiliter esse gestu. sed si fuit determinatũ in excessu, vel deterioratione, vel diminutione quantitatis, in praeiudicium mãdantis, non datur actio mandati, nisi ad formã debitam reducatur. si in alia specie excedatur, mandatum non impletur. si verò ad commodum mandantis quantitatis diminutio fiat, mandati actionem non impedit. h. d. vsque ad l. si remunerandi. Bart.

Paulus libro 32. ad edictum.

LEX III.

PRaeterea in causa mandati etiam illud vertitur, vt interdum 2 † nec melior b causa mandantis fieri possit, interdum melior: c deterior verò nunquam. d Et quidem si mandaui tibi, vt rem aliquã mihi emeres, nec de precio quicquam statui, tuque emisti: vtrinque actio nascitur. Quòd si precium statui, tuque pluris emisti; quidam negauerunt e mãdati te habere actionem, etiam si paratus esses id, quod excedit, remittere. namque f iniquum est non esse mihi cum illo g actionem, si nolit; illi verò, si nolit, mihi cum esse.

2 † Fl. vt interim.

Caius li. 2. rerum quotidianarum, seu aureorum.

LEX IIII.

SEd Proculus rectè eũ vsque ad precium b statu-

per. § j. & j. de furt. si quis vxori, §. cum Titio. & s. de ser. corrup. l. j. respon. j. & §. persuadere. sed hoc in maleficijs. Item si aliàs facturus nõ erat, aliàs obtinet haec regula, vt hic, & j. eo. si remunerandi, §. planè. Sed certè, nec his casibus videtur teneri: vt j. eo. si remunerãdi, §. rei turpis. Sed dic, non tenetur ille, cui consiliũ tale praestatur: vt ibi in §. rei: sed illi, in cuius laesionem consulit, vt in illis legibus. vnde dici potest, quòd nec his casib. fallit dicta regula, cum dicat non teneri, scilicet illi, cui consilium praestitum est, nisi in casib. illius legis, & supra, de dolo, quod si cum & j. de proxen. l. ij. & hic no. similiter, vt Inst. eo. item facit hic § pro opin. Pla. quod dic, vt j. eo. si remunerandi, § planè. Accur.

a *Sibi consilium.*] postquam est susceptum. sed non sic in mandato, imò oportet perfici, vt j. eo. si mandauero, § fin. Accur.

b P*Raeterea in causa Melior.*] cũ inuitis beneficiũ non detur. & da exẽplum, infra eod. diligenter. ibi, itaque &c.

c *Interdum melior.*] vt infra eod. diligenter, § fin.

d *Deterior verò nunquam*] vt inf. eodem diligenter, § item si mandauero. & § seruo, & sup. de procur. l. ignorantes.

e *Quidam negauerunt*] sed malè: vt infra l. proxi.

f *Namque.*] mutat personas, de secunda enim trãsit ad tertiã in personam procuratoris & est sensus, iniquum esset, quòd ille expendat ad voluntatem suam, & semper totum repetat per actionem suam, ego autem non possim agere ad voluntatem meam, si ipse s. non dat plus, & sic non potest emere, & ego non possum eum inculpare, quòd non dedit plus, nam sic claudicaret, quòd esse non debet, vt supra, de arbi. si cum dies, §. pen. ideoq; videtur, quod in nihilum agat: sed Proculus, &c.

g *Mihi cum illo*] Io. subaudi tantum, quasi dicat hoc esset iniquitas si nolit expendere plus, quòd non tantum mihi, sed etiam sibi competit actio, sibi ad pretium, mihi ad rem, & sic vtrique. & altero casu, scilicet si velit plus expendere, esset sibi, s. remittendo residuum, & tenetur mihi. eo verò non remittente, nec me illud residuum offerente, non tenetur mihi. vel aliàs iniquum est non esse mihi cum illo si nolit: quia non remittit, & ego nõ offero integrum: illi verò si velit, s. remittẽdo mihi esset ad pretium. quod in idem recidit.

tum acturum existimat. quae sententia sanè benignior est.

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX V.

DIligenter i * igitur fines mandati custodiendi sunt. Nam qui excessit, aliud K quid facere videtur: & si susceptum nõ impleuerit, tenetur. Itaque si mandauero tibi, vt domum mihi 3 † Seianam centum emeres, tuque Titianam emeris longè maioris pretij, centum tamen, aut etiã minoris: non videris implesse mandatum: l

¶ Item si mandauero tibi, vt fundum meum centum venderes, tuq; cum xc. vendideris, & petam fundum: non obstabit mihi haec exceptio, m nisi & reliquum mihi, quod deest mandato 4 † meo, praestes, n & indemnem me per omnia conserues.

¶ Seruo quoque, si dominus praeceperit certa summa rem vendere, & 5 † ille minoris vendiderit: similiter eam vendicare dominus potest: nec vlla exceptione submoueri, nisi indemnitas ei praestetur. o

¶ Melior autem causa mandantis fieri potest; puta 6 † si cum tibi mandassem, vt Stichum x. emeres, tu eum minoris emeris, vel tantidem, vt tamen 7 † aliud quicquam seruo accederet. vtroque enim casu, aut non vltra precium, p aut intra precium q fecisti.

Quod datur remunerationis causa, non impedit actionem mandati. Bart.

Vlpianus lib. 31. ad edictum.

LEX VI.

SI remunerandi gratia ho-

h S*Ed Proculus. Vsque ad precium.*] sed an pro eo, quod est vltra, si vtiliter fecit? M. sic: nos secundum Io. & Bul. contra, vt j. eo. si pro te. & C. de neg. gest. l. si. & supra de neg. gest. quid si aliena, §. libertos.

i D*iligenter.*] Quia nõ repetit, quod vltra dedit, igitur diligenter, &c. vt hic, & C. eo. cum mandauero, & j. eod. si quis pro eo spoponderit.

K *Aliud.*] no. quod excedit aliud &c. vt hic, & j. ad Trebell. sed si ante, & sup. de iureiu. si itaque. & j. de recept. arb. parui, in fi. Sed argumen. contra, supra quemad. serui. amitt. is cui.

l *Impesse mãdatum.*] quia non emisti illã, quam dixi.

m *Exceptio.*] vt hic, & l. proxi. § j. & inf. de excep. rei ven. l. j. §. Celsus. & in quib. modis pign. vel hypo. sol. sicut, §. sed si promisit.

n *Praestes.*] s. vt procurator, vel emptor.

o *Praestetur.*] sup. §. proxi.

p *Non vltra pretium.*] vt in secũdo casu. Io.

q *Intra pretium*] vt in primo casu. & facit j. de acqui. hered. si quis mihi bona, §. sed si mandauit, & §. quòd si ex parte, & Inst. eo. §. is qui exequitur. Sed quid si pluris emit, & longè plus accesserit? Resp. malè fecit: vt supra in princ. huius l.

* Insigne exẽplũ huius resp. apud Gellium lib. 1. c. 13. Concord. c. cũ dilecta, de rescript. & c. cũ in vetere, de accus. & c. bonae memoriae, de postul. praelat.

3 † Fl. deest, mihi.

4 † Fl. mandato.

5 † Fl. deest &.

6 † Fl. deest, puta.

7 † Fl. deest, tamen.

S *I remunerandi.*] CASVS. Mandaui tibi, vt gereres negotia mea, & aliquid tibi dedi, quae actio tibi competat, quaeritur? Et respõ. quod mandati.

¶ *Si cui.*] Mandaui tibi, vt gereres negotia mea, siue gessisti, siue mandasti alij, vt gereret, non neg. gest. teneberis, imò etiam si nec gessisti, neque alij gerenda commisisti.

¶ *Si passus.*] apud creditorem tuum, te praesente, & non contradicente fideiussi, an tenearis mihi mãdati? Dicitur quòd sic, nisi in tribus casibus. Primus si animo donandi fideiussi. Secundus si in rem Maeuij. Tertius si pro inuito.

¶ *Res.*] Adolescens luxuriosus mandauit mihi, vt fideiuberem pro meretrice sua, an agam mandati? dr. quòd nõ.

ooo ¶ *Si tibi.*

a *Alterius.*] vt puta vxoris ipsius Mauri.
b *Ex euentu litis*] puta si absoluatur Maurus procuratorio nomine.
c *Certam quantitatem.*] i. quotam partẽ litis vel victoriæ dari. & sic ponit quantitatem pro quotitate. sic infra pro soc. cum duobus §§.

nem: & sub noĩe alterius a ex euentu b litis cauerat sibi certam quantitatem c dari. hic a Claudio Saturnino prætore maiores d fructus * inferre iussus erat. 1 † aduocationibus ei idem Saturninus interdixerat. e videbatur f autem mihi iudicatum solui fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisse, 2 † & 3 † velle a Dãnide mandati iudicio consequi quod erat condemnatus. g Sed rectissimè diui fratres * rescripserunt nullam actionem eũ pp suam calliditatem habere, q a mercede pacta accesserat ad talem redẽptionem. h Marcellus autem sic loquitur de eo, qui pecunia accepta i spopondit, K vt si quidem hoc actũ est, vt suo periculo spondeat, l 4 † nulla actione agat: sin vero non hoc actum est, vtilis m ei potius actio competat. quæ sententia vtilitati 5 † rerum contentanea est.

Salarium nudo pacto promissum officio iudicis exigitur, nisi sit pactũ de quotalitis. Bart.

Item si ex facto, nec fuit actũ, vt Maurus suo sumptu faceret. Et sic no. quod non licet facere pactum de quota parte litis, * vt hic, & C. de procu. l. litis. & s. de pact. sumptus. & ibi de hoc dixi. & hoc nisi post litem finitam, vt j. de var. cogn. l. j. §. si cui. quæ est contra.
d *Maiores*] quam debent, vel qui essent percepti, & sic de percipiendis, & hoc cum re principali petita. Accursius.
e *Interdixerat.*] quod potuit, vt C. de postu. si qui aduocatorum. Accur.
f *Videbatur*] vt bene soluat, repetit thema.
g *Condemnatus.*] s. soluere, puta sumptus & expẽsas, quas fecerat actor. Item & in fructi... percipiendis pp suam calliditatem.
h *Redemptione*] hoc intelligunt quidam si & suo periculo fideiusserat, non alias, vt statim distinguit Marcellus j. proxi. §. Tu ... quod sequens distinctio non habet locum, nisi in euentum litis certum quid; de rebus sibi dari paciscatur. tunc enim indistinctè sibi denegaretur actio, vt hic. sed ibi ob fideiussionem tantum accepit, vel etiam causa honoris, vt j. prox. l. salarium. licet enim distinctio Marcelli ponatur tanquam contradicat prædictis, non tamen contradicit. Accur.
i *Accepta.*] ob fideiussionem, vel causæ honoris Accursi.
K *Spopondit.*] scilicet iudicatum solui. Accur.
l *Periculo spondeat.*] s. vt non ageret mandati si quid præstaret ex illa cautione indicatum solui. Accur.
m *Vtilis.*] inefficax &c.
n S*alarium Constitutum.*] scilicet certum, re, vel etiam genere, vt promissio equi in genere, vel quod faciam te militem, secundum Ioan. secus si incertum, puta benefaciam tibi, vt C. eod. l. salarium, & j. eod. qui mutuam, §. salarium.
o *Si extra ordinem.*] i. per officium iudicis. Et, vt plenè videas, dic, q salarium aduocati * petitur quatuor modis, condictione certi, si certum est promissum per actionem ex stipulatu, si incertum. si uero non sit promissum, sed tãtum conuentum nudo pacto, tunc condictione ex lege, vt C. de suffr. l. j si vero nec promissum, nec conuentum, tunc officio iudicis, siue extraordinem, vt j. de var. & extraord. cogn. l. j §. in honorarijs. In salario procuratoris distingue an alias erat facturus, an non. si erat, & incontinenti fuit conuentum, agitur contraria mandati, vt C. eo. l. j. si ex interuallo, tunc extra ordinem, vt hic. si vero non erat facturus alias, aut factum tale locari consueuit ab illo procuratore, & tunc locati, vt s. eod. l. j. aut non, & tunc præscriptis verbis, vt j. de præsc. verb. l. naturalis, §. at cum do &. Hoc quando non in euentum litis, alias non valet, vt hic subiicit, & supra l. prox. & C. de postul. l. si quis. Sed qro an hoc salarium procuratoris excedat summam centum

* Fructus maiores qui dicatur, potest Curac. lib. 5 obseruat. c. 21. & lib. 9. c 19.
* Pactum de quota litis facere non licet. & vide C mand. l. si contra licitum.
1 † Duar. erat, & ad aduocationibus.
2 † Flor. extitisse.
3 † Flor. de eo, &.
* Diuos fratres Platina in vita Pyl. vocat, Antoninum, ver. & L. Aurel. commodũ. nec diffiteor Prætoris in lexi. diuo. diuos fratres
4 † Flor. spondere.
5 † Flor. vtilitate.
* Aduocati salarium q. tuor modis petitur.

aute eorum, vt in aduocato dicitur? Respond. non, quia & procurator potest dici patronus & aduocatus, vt j. de var. & extraord. cogn. l. j §. aduocatus, & §. licita. Accur.

S*i procuratorem*] CASVS. Ordinaui procuratorẽ ad agendum, & non reddit mihi instra, an teneatur mãdati ad id? Quidam dicunt q depositi, & male. Sed Labeo, mandati, & bene. & hoc in prima. Sed si per collusionẽ passus est reũ absolui, tenetur mandati, & si soluendo non est, agam contra reum colludentem de dolo. sed quid si nolit litem prosequi? tenetur.

Papinianus lib. 2. 6 † respon.

LEX VII.

SAlarium procuratori constitutum, n si extra ordinem o peti cęperit, considerandum erit an 7 † laborem dominus remunerare voluerit, atque ideo fidem haberi placitis oporteat, an euentum litium maioris pecuniæ præmio contra bonos mores procurator redemerit.

Procurator vt instrumenta sibi data reddat, tenetur actione mandati, non depositi. Idem si per collusionẽ passus est se vinci. Bart.

Vlpianus lib. 31. ad edictũ.

LEX VIII.

SI procuratorem dedero, nec instrũa mihi causę reddat, qua actione mihi teneatur? & Labeo putat mandati eum teneri, nec esse probabilem sententiam existimantium, ex hac causa agi posse depositi. vniuscuiusque. n contractus & 8 † initium p

¶ *Si quis.*] Mandaui Titio vt gereret negotia mea, & mandauit Titius Seio vt ipse gereret. an Titius habeat Seium obligatũ mandati? Dicit q sic, quia Titius mihi mandati tenetur. neque est cõtrã, quia lex dicit, q procurator a procuratore ordinari non põt ante litẽ contestatam q hic loquit de procuratore ad negotia.
¶ *Si tutores.*] si duo tutores mandauerunt Titio vt seruũ emeret, neque refert, recepit mandatũ de emendo seruo necessario pupillo, vel superuacuo, primo casu non solum mandati tenetur, sed tutelæ sicut & cęteri. secundo casu tñ mandati alijs creditorib⁹. si verò emit, & de suo aliquid impẽdit, contrariũ mandati consequitur a tutoribus.
¶ *Si liber.*] Liber homo, qui mihi seruiebat bona fide, mandauit Titio vt eũ redimeret & manumitteret & propriam pecuniam ministrauit Titio, & cum ille redemit, & manumisit postea comparuit ingenuus. an possit cõueniri Titius? Dicitur q sic, ad hoc tantum q cedat sibi actionẽ aduersus me. hoc in prima. Sed si de mea pecunia Titius precium mihi numerauit, nullam habere actionem potest aduersus me, quia nullam habet, sed erit mihi Titius obligatus ex venditione, quæ inutilis est, quia quicquid consequi possem actione ex vendito iudicio emptionis, nomine euicti. teneor ei præstare.
§. ¶ *Mandati.*] Ei cuius interest mandati competit actio, alioquin si quid gerendum mandauerim, nec mea a mandatore gestum fore interest, cessat actio, vt si emendum tibi fundum mandauero, & ego emero, vel alias non interest mea te emisse, non agam. Idem est si tibi mandauero vt negotium meum gereres neque gessisti, neque periit, vel alius gessit, cessat mandati actio.
¶ *Si ignorantes.*] Fideiussisti pro me apud Titium, solui te ignorante, tu ignorans me soluisse de pecunia mea soluisti Titio. an competat contra te actio mandati. Dicitur quod non. quod probat per rescriptum Imperatoris, qui pro debitore fideiussit, si maiorem quantitatem, quam debebat debitor, fideiussor conuentus sciens soluit, neque appellauit, tenetur mandati. ergo a contrario sensu, si per ignorantiam soluit, non tenetur, ut in primo casu. in eo ergo casu quando sciuit, si non appellatum est, in dolo videtur esse, & mandati tenetur, nisi paupertas excuset, vel si debitori denunciaret vt appellaret. Textus clarus est vsque ad §. si quis. Viuianus.
p *Initium.*] vt s. depos. l. j. §. q si rem, & §. idẽ Pomponius, & §. si seruus. & j. pro soc. sed id quod, §. si filius. Accur.

6 † Flo. lib. 1
7 † Flor. de eo, an.
8 † Flor. de eo, &.

Consen-

spectandum esse, 1 † & cau sam. a

¶ Sed & si per collusionẽ 2 † procurator is absolutus sit aduersarius, mandati eum teneri: sed si soluendo non sit, q tunc de dolo actionem aduersus reum, 3 † qui per collusionem absolutus sit, dandam ait. c Sed & de li te, quam suscepit exequen dam 4 † mandati eum d te neri constat.

Procurator ad negotia potest alium substituere, se cus in procuratore ad iudicia, qui non potest substituere, nisi lis fuerit contestata. Bart.

¶ Si quis mandauerit alicui gerenda negotia eius, qui ipse sibi mandauerat, habebit mandati actionem, quia & ipse e tenetur. tenetur autem, quia agere potest. Quamquam enim vulgo dicatur, procuratorem ante litem contestatam facere procuratorem non posse, f tamen mandati actio g est. ad agendum enim dumtaxat hoc facere non potest. h

Si tutor mandauerit contutori quod ad pupillu non pertinet, est actio mandati, vel tutelæ. Item negligentia mandatarij non excusat tutorem. Bart.

¶ Si tutores mandauerint suo contutori mancipium emendum pupillo, & ille non emerit, an sit mandati actio? & vtrum tantum mandati, an verò & tutelæ? Et Iulianus distinguit. Referre enim ait, cuius generis seruum tutores vni contutorum 5 † mandauerint vt emeret. Nam si superuacuum, i seruum, vel etiam onerosum, mandati actione tantum eum teneri, k tutelæ non teneri. l Si vero necessarium seruum, tunc & tutelæ m eum teneri, & non 6 † ipsum solum, sed & ceteros 7 † Nam & si non mandassent, tenerentur tutelæ, cum 8 † seruum pupillo necessarium non comparauerint. 9 † Non sunt igitur excusati, n quod contutori mandauerint, quia emere debuerunt. Plane habebunt nihilominus mandati actionem, quia mandato non est obtemperatum. o Contra quoque Iulianus ait, tutorem, qui emit, mandati actionem habere aduersus contutores p suos.

Si apparet emptionem factam meo nomine non valere, tenetur procurator, nisi cedat actionem, si quam habet efficacem, alias secus. Bartolus.

¶ Si liber homo, quum bona fide seruiret, Titio mandauit, 10 † vt redimeretur, & nummos ex eo peculio dedit, quod ipsum sequi, non apud bonæ fidei emptorem q 11 † relinqui debuit, Titiusq; pretio soluto liberum illum manumisit r 12 † mox ingenuus pronunciatus est, s habere eum mandati actionem Iulianus ait t aduersus eum, cui se redimendum mandauit, sed hoc tantum inesse mandati iudicio, vt sibi actiones mandet, u quas habet aduersus eum, a quo comparauit.

¶ Plane si eam pecuniam dederit, quæ erat ex peculio, ad bonæ fidei emptorem x 13 † pertinente, nullæ ei (inquit Iulianus) mandati actiones possunt, quia nullas habet, cum ei suos y nummos emptor dederit, quinimò (inquit) ex venditio manebit obligatus. z Sed & hæc actio a inutilis est, quia quantum fuerit consecutus, tantum empti iudicio b necesse habebit præstare

Actio mandati datur ad interesse, & ideo si non interest, non datur. Bart.

¶ Mandati actio tunc competit, cum cœperit interesse eius qui mandauit: ceterum

a *Caus.*] Nõ. causam inspici, vt j. de leg. j. filiusfamilias, §. diui. & de lib. causi pariter. & s. de trã sact. l. cũ hi §. in causa, & s. de rei vendic. in aliena. Accur.

b *Si soluendo non sit.*] s. procurator arg. s. de dolo, l. ideoque.

c *Dandam ait.*] Sed cur non datur prima, & si obijciat rei iudi. exceptio, replicabitur de dolo, vt s. de dolo. l. cum a te? Sed rñ. datur actio de dolo non pp ipsum debitũ, sed pp alia damna, at. s. de dolo, l. cum quis. At obijcitur, si pp alia tñ. damna datur, ergo & si ille victor paratus sit subire iudiciũ, de dolo tenetur. quod lex abhorret, vt s. de dolo, & elegãter. §. si dolo. sed rñ. ideo non daũ in eũ de dolo tunc, quia non cogor sæpius facere in vocã do eũ. Sed sic effici inuitur, multos facere, & ideo prima actione ad debitũ, & actione de dolo ad cætera damna tenetur. Accur.

d *Eum.*] s. pcuratorẽ.

e *Quia & ipse*] bona ratio, ut j. eod. hæredem fideiussoris.

f *Non posse*] vt C. de procur. l. neque.

g *Actio.*] scilicet in hoc casu.

h *Non potest*] sed ad ministrandum sic, ut hic. & arg. s. de procu. semũ. & l. mutus. j. resp. Sed j. de diuer. & tempo. præsc. l. pen. § 2. ubi si tibi mando vt fundũ meũ vendas, non aliter hoc aliis mãdabis, nisi tibi permisero. Sol. ibi speciale. Vel dic eo ipso, quod non aufertur pot. stasaliũ faciendi procuratorem, concessa uidetur. An aũt cedendo actionẽ liberetur, vĩ q sic, vt j. eo. hæredem. Sed dico q̃ sm Io. quia malè eligit, vt s. de neg. gest. nam & seruus. §. fin. & supra si mens. fals. mod. d. x l. 2. Accur.

i *Nam si superuacuũ.* s. pupillo. Azo.

k *Eum tener.*] s. contutoribus mandantibus si quid eorum interest, non alias, vt j. eod. §. mandati. sed quomodo potuit interesse? Rñ. quia seruum modico pretio emendum mandauerant, qui multũ valebat, vnde lucrari essẽt. Sed nonne hoc lucrũ pupilli foret? Rñ. nõ, quia pp hanc rem non sentiret damnum nec ergo lucrum.

l *Tutela non teneri*] s. pupillo, quia non expediebat talem seruum sibi emi.

m *Et tutela.*] eum teneri ad restitutionem serui, si emit, & ad actionum cessionem, & similia, vt j. ead. l. §. fin. & infra l. proxi. & l idemque, j. respon. vel ad interesse, si non emit.

n *Excusati.*] vt C. si tutor vel cur. negot. gest. per totum.

o *Non est obtemperatum.*] & eorum interest, quia tenentur tutelæ, sic s. de neg. ge. si quis mandato.

p *Aduersus contutores.*] in primo casu forte, & in secundo. Azo.

q *Emptorem*] i. Possessorem, alias est in tex. possessorem.

r *Manumisit.*] de facto.

s *Pronunciatus est.*] & sic est quasi euictus, ut j. de euic. sed & si stipulatio, §. si homo, & C. de assert. toll. l. fin. Azo.

t *Iulianus ait.*] hæc obligatio tacitè nata est extra id quod agitur, vt supra commo. l. is qui. §. vlt. Azo.

u *Actiones mandet.*] s. ex empto nomine euictionis, vel ex stip. si fuit stipulatus nomine euictionis, sic j. eo. hæredem. & facit sup de condi. cau. da. l. 3. §. si liber homo.

x *Emptorem.*] alias possessorẽ, s. primũm, qui emerat ab alio.

y *Suos.*] s. venditoris.

z *Obligatus*] emptor ad pretiũ, etiam solutis illis nummis, cum nihil soluisse uideaẽ, quoniam de suo. i. de peculio bonę fid. pos. soluit. vnde adhuc tenetur soluere. vt j. eo. si mandauero tibi, §. si mandauerim, in fi. sed cum ipse repetet actione ex empto pro euictione, vt subijcit, non est danda venditori ex vendito.

a *Actio.*] s. ex vendito ad precium.

b *Empti iudicio.*] nomine euictionis.

Cessat.

1 † Flo. decst. esse.
2 † Flor. collusione.
3 † Flo. eum.
4 † Alias exequenda.
5 † Flor. tutorum.
6 † Flo. teneri non solum sed & ceteros.
7 † Nam & si mandassent tenerentur tutela.
8 † Flor. eas.
9 † Fl. comparauerunt.
10 † Flor. mandauerat. & infra dederit.
11 † Alias possessorem.
12 † Flo. manumiserit.
13 † Alias possessorem.

a *Cessat*]sed contra videtur supra eo. si remunerandi. §. si ti bi. Sol. ut ibi.
b *Vel alius mihi.*]scilicet emit.
c *Aliquid.*]scilicet mandati.
d *Cessat.*]No quod hic dicit cessat infra proxi. §. dicit, nulla est. sed satis cessat quando nulla est. qualiter autem ad interesse fiet cōdemnatio, habes. C. de sent. quę pro eo quod interest. l. prima. Item no. quod licet detur de. num si interest, non tamen semper quando interest, ut diximus supra eo si re. §. si passus, itē contra est huic. §. sup. si quis ā. qui autem. § 1. Sol. ut ibi.
e *Mandaui*]facit ❡. de op. nou. nunc. l. j. §. item quaeritur. Acc.
f *Ad inuicem.*]quod dixi, fideiussores seruari indemnes quando de pecunia debitoris soluerunt, idem & si de sua, ut habeant actionem ad repetendum. & hic dicit, q. ad &c. vt]. eo si fideiussor.
g *Intelligere*] à cōtrario sensu rescripti. Acc.
h *Iuliano.*] salutem. Accurtius.
i *Prudentes.*] s. quod minus erunt damnandi. quia debitor iam persoluerat partem. Accurtius.
k *Igitur.*]à contrario sensu rescripti, & sic no. bonum esse argu. à contrario sensu, ut supra de offi. eo. eius cui man. l. i. §. huius rei. Accur.
l *Prouocandi*] no. pro curatorem necesse habere appellare. ut hic, & C. de procur. inuitus. & s. de neg. gest. si berto § si. & at. C. mā da l. si pro ea. in fi. & C. de iis quibus ut indig. l. minoribus. in fi. At contra]. ad syll. l. propter veneni § qd tam. Sol. ut ibi.
m *Non permisit.*] appellare.
n *Inopia*] no. qd paupertas prodest. sic]. & offi. praesid. illicitas §. fin. & C. de episco. & cler. si quis ad declinandam §. pen. & l. si quis. quandoque non prodest nec excusat. ut inf. de rit. nup. l. palam. § non est.
o *Et si testato*]idem & si praesens erat. ut infra de euil. l. Herennius. §. pen.
p *Putaret.*]scilicet appellandum.
q *Constare.*]idest validum esse.
r *Dolo autem facere videtur*] no. dolum praesumi. sic infra eod l. dolus. & supra titu. 1. l. 1. in fi. & infra de proba. l. in tepe. in fi.
s *Si quidem dolo tuo.*]uel culpa, ut subiicit hic, quae venit in actione, ut C. eod. l. procuratore.
t *Caueas.*]sic sup. ti. 1. si fine, contra. Sol. ut ibi.

1† M. desunt verba nulla actio est.

a *Ad intelligentiam textus, vide omnes scri. in l. 1 §. Cato de verb. oblig. ubi Ale. nu. 136. Rom. nu. 4 ... Dec. nu. 114. Soc. in. num. 175. Dec. nu. 152.*
3† *Fl. inclusa his notis ( ) desunt.*
4† *Fl. Catullo.*

Si nihil interest, cessat a mandati actio, & eatenus competit quatenus interest, ut puta, mandaui tibi ut fundum emeres. si interest mea emi, teneberis. Caeterum si eundem hunc fundum ego ipse emi, vel alius mihi, b neque interest aliquid, c cessat d mandati actio.

❡Mandaui e tibi, ut negotia mea gereres. Si nihil deperierit, quamuis nemo gesserit, nulla actio est, 1 † aut si alius idonee gesserit, cessat mandati actio. & in similibus hoc idem erit probandum.

Fideiussorem omittentem exceptionem excusat ignorantiam, omittentem vero appellare, excusat paupertas, & denunciatio facta principali. Bartolus.

❡ Si ignorantes f fideiussores debitorem solui sse, vel alias 2 † acceptilatione siue pacto liberatum, ex substantia debitoris soluerunt, non tenebuntur mandati, quod & ad actionem f fideiussoris pertinet, & hoc ex rescripto diuorum fratrum intelligere g licet, cuius uerba haec sunt, (Imperatores 3† Antoninus & Verus, AA) Catullio 4† Iuliano. h Si hi, qui pro te fideiusserant, in maiorem quantitatem damnati, quam debiti ratio exigebat, scientes & prudentes i auxilium appellationis omiserunt, poteris mandati agentibus his, aequitate iudicis tueri te.

❡ Igitur k si ignorauerunt, excusata ignorantia est. Si sciuerunt, incumbebit eis necessitas prouocandi. l Caeterum dolo versati sunt, si non prouocauerint. quid tamen, si paupertas eis non permisit? m excusata est eorum inopia. n Sed & si testato o conuenerint debitorem, ut si ipse putaret, p appellaret, puto rationem excusationis 5 † eis cōstare. q

Procurator tenetur de dolo & lata culpa, & de eo, quod ad eum peruenit. Bartolus.

❡Dolo autem r facere videtur, qui id quod potest restituere, non restituit. Proinde si tibi mandaui, ut hominem emeres, eumque 6† emisti, teneberis mihi ut restituas. Sed & si dolo emere neglexisti, (forte enim 7† pecunia accepta alii cessisti, ut emeret) aut si lata culpa, forte si gratia ductus alium passus es emere, mihi 8† teneberis. Sed & si seruus, quem emisti, fugit, si quidem dolo tuo, s teneberis: si dolus non interuenit, nec culpa, non teneberis, nisi ad hoc ut caueas, t si in potestatem tuā peruenerit, te restituturum. Sed & si restituas u 9† trade se debes. Et si cautum est de euictione rei, 10 † vel potes desiderare ut tibi caueatur, puto sufficere si mihi hanc actionem 11† cedas, & procuratorem me in rem meam facias, nec amplius praestes quam cōsecuturus sis. x

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX IX.

De tuo etiam facto cauere debes. y

u *Si restituas*]i. restituendi facultatem habeas. Azo.
x *Quam consecuturus sis*] i. actionem ex empto nomine euict. omis. ut hic, & supra eo l. i. § si liber. Accur.
y *Detuo etiam. Debes.*] scilicet quod ante traditionem non obligaueris, non manumiseris, seruitutem non imposueris. potuisti enim hoc facere, cum ego tunc non fuerim dominus, ut infra de acquiren. rer. dom. l. res ex mandato & supra de rei vend. si uero. & facit infra de her. vend. l. 2. in prin.

I *Dem.*]CASVS. planus est usque ad §. si quis.

❡*Si quis*]Mandaui tibi ut acciperes decē mutuo ab actore meo, non mandati, sed ex mutuo competit mihi actio, neque usuras praestabis mihi, nisi in stipulationem fuissent deductae. Item mandaui procuratori meo ut acciperet mutuam pecuniam: Titius pro eo fideiussit. si meo condemnetur nomine, dabitur ei utilis actio nego. gest. quasi institoria contra me.

❡*Si cui*] Mandaui tibi ut stipulares a Titio, potero agere contra te ut acceptō feras ei, uel alii delegas. hoc in prima. Si mater pro filia pecuniam suam vel filia dedit in dotem, & mandante filia dotem sibi stipulata sit, tenetur mater filię mandanti. hoc in secunda.

❡*Si quis.*]Mandaui procuratori meo ut ita demum habeat rata negotia ab eo gesta: si de consilio Titij gerere coepit an Titium habeam obligatum mandati, quęritur? Dicitur quod non. si quid tamen dolo fecit Titius, non mandati, sed de dolo tenetur.

❡ *Idem.*] Omnia quę ad procuratorem ueniunt occasione mandati, restituere debet, ergo & fructus, sed & si quod sumptus circa fructus percipiendos fecerit, eos reputare poterit cum fructibus usque ad concurrentem quantitatem. Sed si in vecturis aliquid impenderit circa rem rusticam procurandam, hoc repetet, nisi esset constitutum certum salarium, ut de suo sumptus faceret, hoc est de salario circa praedicta, si vero aliquid fecit voluptatis causa, potest auferre.

❡ *Fideiussores.*]Fideiussi pro Titio apud Seium. solui huic Seio antequam me conuenisset in iudicio, an habeam actionem mandati contra Titium? Dicitur quod sic.

❡*Generaliter.*]Fideiussi pro te apud Titium, fecit pactum

5† *Flo. desit excusationis.*
6† *Fl. tu.*
7† *Alias forte si pecuniā acceptam aliis credidisti.*
8† *Flor. deest mihi.*
9† *Duas restitues, & trade re.*
10† *Fl. desit ves.*
11† *Fl. hoc actionem cedas ut procur.*

Vlpian. li. 31. ad edictum.

LEX X.

Idemque a & in fundo, si fundum emit procurator. Nihil enim amplius b quã bonam fidem præstare eum oportet, qui procurat. Sed & si de sanitate serui procuratori cautum est, aut caueri potest, c aut de cæteris uitijs, idem erit dicendum. at 1† si culpa caueri non curauit, condemnabitur.

¶Si ex fundo, quẽ mihi emit procurator, fructus consecutus est, hos quoque officio iudicis prestare eum oportet.

In actione mandati veniunt vsuræ. Bart.

¶Si procurator * meus pecuniam meam habeat, ex mora vtique usuras mihi pendet.

¶ Sed & si pecuniam meam fęnori dedit, usurasque consecutus est, consequenter dicemus, debere eum præstare quãtumcunque emolumenti 2† sensit, siue ei mandaui, d siue non, e quia bonæ fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum sentiat. f Quod si non exercuit pecuniam, sed ad usus suos conuertit, in vsuras conuenietur, g quæ legitimo modo in regionibus frequentantur. h Denique Papinianus ait, etiam si vsuras exegit procurator, & in vsus suos cõuertit, vsuras i eum præstare debere.

Si alias contrahendo mãdatum perficitur, actio mãdati extinguitur, & ex nouo contractu agitur. Bart.

¶Si quis Titio mandauit, 3† vt ab actoribus k suis mutuam pecuniam acciperet, mandati cum non acturum, Papinianus libro 3. responsorum scribit, quia de mutua pecunia l eum habet obligatum, & ideo usuras eum petere non posse, quasi ea causa mãdati, sed in stipulationem m deductæ non sunt.

Qui fideiubet pro procuratore, habet actio nem contra dominum. Bar.

¶Item 4† Papinianus libro eodem refert, fideiussori condemnato, qui ideo fideiussit, n quia dominus procuratori mandauerat, vt pecuniã mutuam acciperet, utilem actionem dandam, quasi institoriam, o quia & hic quasi præposuisse eum pecuniæ mutuæ accipiendæ videatur.

Qui mihi tenetur actionem cedere, potest cogi debitorem liberare uel alteri delegare ad mei petitionẽ. Bartol.

¶ Si cui mandauero, ut à Titio stipuletur, potero cum eo cui mandaui, agere mandati, vt eum accepto liberet, p si hoc uelim, uel si malim, in hoc agam, ut eum deleget mihi, vel si cui alii uoluero. & ideo 5† Papinianus libro eodem scribit, si mater pro filia dotem q dederit, eaque 6† mandante filia uel illico stipulata sit, uel etiam postea, mandati eam teneri, quamuis ipsa sit, quæ dotem dederit.

¶ Si quis ea, quæ procurator suus & serui gerebant, ita demum rata esse mandauit, si interuentu Sempronij r gesta essent, & malè pecunia credita sit: Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri. Et est verum, eum, qui non animo procuratoris interuenit, sed affectionem amicabilem 7† promisit in commouendis 8† procuratoribus, & actoribus, & in regendis consilio, mandati nõ teneri; sed si quid dolo fecerit, non mãdati, sed magis de dolo teneri.

Procurator tenetur restituere id, quod ad eum ex mandato peruenit. Bar.

¶ Si mandauero procuratori meo, ut Titio pecuniam meã credat sine usuris, isque non sine vsuris crediderit, an etiã vsuras mihi restituere debeat, videamus. & Labeo scribit

---

de non petendo, & mihi soli si foderem in uinea, cũ essem homo in dignitate constitutus, conuenit me Titius, neque opposui exceptionem, an agã mandati? Dicitur q sic. Sed quid si omisi exceptionem, qua re uti poterat, nunquid habebo actionem mãdati? Dicitur q non. hoc verum, si sciebam reo competere exceptionem. & si creditor habuit facultatem conueniẽdi reum, uel sibi denunciandi ut ad iudicium veniret scilicet, vt iudiciũ susciperes.

1† Fl. aut si.

¶Si fideiussori.] Si fideiussori fiat pactum de non petendo, aut animo donandi, & non agit fideiuss. mandati, quia sibi nihil abest. aut animo remunerãdi, quia fortè seruiuit creditori, & aget. idẽ si donatum fuit mihi causa mortis, uel legato fuit remissum.

* Vi. Cuia. li. 12. obser. c. 15.

a *Idemque*] quod dixi, in seruo sup. l. prox. sic vt dolus & culpa veniat.

2† Fl. emolumentum.

b *Nihil enim amplius.*] imò amplius, quia tenetur de leui culpa & de leuissima, ut C. eodem, l. à procuratore, quæ est contra. Solu. nihil amplius, idest nihilominus, vel nihil amplius, idest nihil quod sit melius, secundum Ioan. uel hic hoc casu quando diligenter emerat, & oĩa fecerat solum autem restabat retraditio, de solo dolo tenetur, quia ip um committit non restituendo, ut ĩ. eo. l. si procurator. §. dolo. Azo.

c *Caueri potest.*] quod semper iure contractus fieri debet, ut ĩ. de act. emp l. ex empto. §. inde Nerat.

3† Fl. mandauerit.

d *Mandaui.*] vt cum vsuris daret.

e *Siue non.*] ut infra ea. l §. si mandauero.

f *Lucrum sentiat*] vt infra. eo. l ex mandato. & supra tit. 1. l. sed & si non sit hæres. Accur.

g *Conuenietur.*] vt supra de pig. act. quamuis. § fin. & l. sequen. & supra de neg. gest. et qui natura. §. pen. Accur.

lu. hic palam accepit, & in suum usum conuertit, ibi clam. & iõ in centesimas tenetur, vt arg. ĩ. de admi. tu. non existimo. uel ibi de iis qui publica munera gerunt.

4† Fl. idem.

i *Vsuras.*] s. vsurarum & sortis, quia usura facta est sors, ut inf. de administr. tuto. l. tutor qui. §. si quas.

K *Vt ab actoribus.*] i. seruis castaldionibus.

l *De mutua pecunia*] bona ratio. quasi dicat, qui est obligatus vt principalis debitor non potest dici obligatus, sicut mandatarius vel intercessor, ut infra. de duobus re. si reus. & facit supra eodem, si remunerandi. §. apud. 1. respon.

m *Si in stipulationem.*] istud si, non refertur ad omnia prædicta, sic & supra ad Velleia. l. uir uxori. §. si mulier. sed ad usuras tantum. quę citra uinculum stipulationis nõ debentur, vt C. de vsuris l. 3.

5† Fl. eod. idem.

n *Fideiussit.*] pro procuratore.

6† Fl. eamque.

o *Quasi institoriam.*] scilicet negoc. gest. sic. & supra de nego. gest. liberto. in princ. & supra de institut. l. in eum. 1. respon.

p *Vt eum accepto liberet.*] vel quodlibet aliud faciat, ut hic subijcit. & infra eodem, qui mandatum. & l. si mandato Titii 1. respon. & infra de hær. uen. multum.

q *Dotem dederit.*] scilicet mater animo donandi, quod semper præsumitur, nisi contradicat, ut supra de condict. indebi. l. cum is. §. penultimo. & facit infra de iure dot. l. mulier omnia. §. fina. & supra de nego. gest. l. pen.

7† Fl. amicalem.
8† Fl. monendis.

r *Sempronij.*] qui Sempronius rogatus dixit se interuenturum ut consiliarius, ut sequitur. sed huius modi rogatio quo ad monitionem fuit, vnde non nascitur obligatio, ut dixi supra eodem, l. prima, §. 1. Item secus si non fuit admonitio simplex, ut infra de admi.

h *Frequentantur.*] quod est etiam in bonæ fi. Iud. ut infra de usur. l. prima. Sed contra supra de neg. gest. qui sine. Sotuto. si Titium. primo respon. & supra de exer. ac. l. 1. §. sed & si sic præposuit. Accur.

Dare.]

a *Daret.*]ut supra ead. l. §. sed & si pe uniam.
b *Periculo*]hoc acto inter dñm & procuratorem. nã conueniendo de periculo tacitè & de lucro conuenire vĩ, vt arg. ĩ. commod li is, § 1. Item opponitur, credidit contra voluntatem dñi, fecit suo periculo, & ideo usuras lucratur, vt ĩ. pro f. c. si vnus, §. si vnus. & sic videtur corrigi princ. vel refert, agatur uerbis, vt hic, an tacitè, ut in princip. & illa pro socio, quæ est secundæ obiectionis, alio casu dicit. Accur.
c *Cogitur restituere.*] & omnia, quæ ad eum veniunt occasione mãdati, ut supra eo. l. 1 §. 2. & supra de procur. l. qui proprio, §. ut in ceteris & infra eod. l. si vero non re. §. si mihi, & supra eo l. si procuratorem, § si.
d *Eum oportere.*] hos sumptus, & similes reputat procurator, ut hic. item socius, ut ĩ. pro soc. l. cum duob. § si quis ex socis. Itẽ tutor, vt inf. de admi. tutor. l. a tutoribus, §. fin. Sed quid si erat rusticus qui eques iuit, uel quid si propè erat? Respon. non repetit, cum consuetudo sua sit seruanda, vt argo sup de pigno act. l. vel vniuersorum.

ADDITIO. Ista gl. est valde not. ad hoc, ꝙ rustici non debent equitare, & iõ non debent eis refici expensæ vecturarum. & est argumentum pro quæstione rustici producti in testem. qui si nolit venire nisi eques, cogatur venire pedes, quia non competit suæ conditioni equitare, & vide quod not Iacob. de Arce. in l. à tutoribus, ĩ. de administ. tuto. & argu. 22 q 4 quicumque, secundum Bal.

1† *Hoc ptet pendet.*
2† *Et sumptũ fuit.*
3† *Duat. nisi salariarius fuit, &c.*
4† *Et idẽ ait.*
5† *Et in.*
6† *Et illius.*

restituere eum oportere, etiã si hoc mandauerim, ut gratuitam pecuniam dares: a quãuis si periculo b suo credidisset, cessaret (inquit Labeo) in vsuris actio mandati.

Procurator potest domino imputare quicquid licitè impendit. h. d. Bar.

¶ Idem Labeo ait, & verũ est, reputationes quoque hoc iudicium admittere. Et sicut fructus cogitur restituere c is, qui procurat: ita sumptum quem in fructus percipiendo 1 † fecit, deducere eum oportet. Sed & si ad uectũras suas, dum excurrit in prædia, sumptus fecerit; 2 † puto hos quoque sumptus reputare eũ oportere: d nisi salarium 3 † fuerit e datum, & hoc conuenit, ut sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est de salario.

¶ Idemque 4 † ait, quid procurator citra mandatum ad 5 † voluptatem fecit, permittendum ei auferre f quod sine damno domini fiat, nisi rationem sumptus ipsius 6 † dominus admittat. g

¶ Fideiussores & mandatores, & si sine iudicio soluerint, habent actionem h mandati.

Omissio exceptionis inhonestæ non impedit actionem mandati. Item, qui alium ex necessitate defendit, exceptionibus ex sua persona uti potest. Bart.

¶ Generaliter Iulianus ait, si fideiussor ex sua persona omiserit exceptionem, i qua reus uti non potuit: si quidem minus honestam, k * habere cũ mandati actionem. Quod si eam, qua reus uti potuit l si sciens id fecit, non habiturũ mandati actionem: si modo habuit facultatem rei conueniendi, m defendendique, ut ipse susciperet potius iudiciũ, uel suo, uel procuratorio nomine.

Acceptilatio facta causa remunerandi, fideiussori tribuit actionem mandati: secus si simpliciter causa donandi. Bar.

¶ Si fideiussori donationis causa acceptõ 7 † factum sit à creditore, n puto, si fideiussorem remunerare uoluit creditor, habere eum mãdati actionem. o multo magis si mortis causa accepto tulisset creditor, uel si ei 8 † liberationem legauit. p

Pompon. li. 3. ad Plautiũ.

LEX XI.

Si ei, cui damnatus q ex causa fideiussoria fueram, hæres postea extitero; habebo mandati actionem.

Vlpian. li. 31. ad edictum.

LEX XII.

Si verò non remunerandi

si cederet uineam, cum esset in dignitate. sed ad illam ĩ. ... fideiussor non est responsum, vnde prima actio.
k *Habere.*]f. tantum & ipse non, & tunc bene sequitur. § modo & c. uel alias & subaudias inf. maximè, & plenè de hac materia distingues, ĩ. eo. si fideiussor. §. quædam.
l *Conueniendi.*] i. denuncian li coram testibus, ut ĩ. e. si procuratore, §. si ignorantes.
m *A creditore.*] per consequens reus erit liberatus.
o *Mandati actionem.*] tunc. n. vĩ sibi abesse ex eo, ꝙ iam sibi tantum seruierat argu. ĩ. de petit. hæred. sed & si. §. consuluit. vnde agit ac si soluisset.
p *Legauit.*] hoc enim fuit remunerandi causa, ut ĩ. tit. a. l. & q. t. & l. & ita. & l. nec adiecit, in fi. & continuat hæc lex proxi. si uero non remunerandi. interpositio uero alterius l. quæ sit, ideo est, quia ponitur casus vbi fideiussor liberat causa remunerandi, sicut per legatum, ut sup. l. proxi. in fi. Accur.
q *Si ei cui damnatus.*] Secus si non damnatus hæres extitit, quia tunc tantum ex principali cõtractu agitur, ut ĩ. de fideiuss. hæres à debitore, §. fin. quæ est ĩ. sed nonne ēt iam condemnatus, si succedit creditori, tollitur accessoria, ut ĩ. de fideiuss hæres, §. ꝙ si idẽ. Rñ esto durat tamen actio mãdati ipsi fideiussori, quia cœpit ex suis teneri, & sic principalis, & mandati datur. Et no. ꝙ casus huius l. loquitur quando animo remunerandi fuit fideiussor liberatus, sicut per legatum, ut s. l. proxi. in fi.

* *In hunc locum vide Cuiac. lib. 11. obseru. c. 40.*
7† *Et accepti.*
8† *Et eam.*

Si verò] CASVS. In § Marcellus Fideiussi pro te, & Titius pro me soluit animo donandi: agam contra te mandati, hoc in prima. Sed quid si erat filius, a qui si fideiussit, & Titius pro eo soluit animo donandi, an pater possit agere mand. quæritur? Et resp. ꝙ non, quia qui soluit, nolebat dare patri. idem est in seruo fideiuss. & dño. & hoc in secunda. Sed quid si ipse seruus soluit, quod ab alio donatum sibi reciperat, an aget dominus, quæritur? Et dicitur ꝙ sic.
¶ *Contrario.*] Titius mandauit mihi ut ei fundum emerem pro 100. qualiter repetam illa 100. Dr ꝙ act. man. contraria.
¶ *Idem Papinianus.*] Patronus fundum emit pro 12. & 8. soluit: & mãdauit liberto ut solueret quatuor, & prædium reciperet: cum libertus id soluisset, prædium patronus liberto præsente neque contradicente uendidit, uult libertus agere mandati contraria ad quatuor. Distinguitur, aut patronus, cum mandauit uolebat donare liberto duas partes precii, & libertus non repetit, quia præsumitur eum vel le reddere quatuor patrono, consentiendo ei vendenti. si nolebat dare, repetit deducta mercede, quam percepit libertus fortè ex locatione prædij.
¶ *Si mihi.*] Mandauit tibi ut rem emeres, & emisti, pecu.

e *Fuerit datum.*] i. qui salarium accipit ea forma effectum, qua fideicommissarius, legat. & depos. nempe pro sumptibus. Azo.
f *Et auferre.*] non autem repetit, vt hic. sic in actione de in rem uer. ut ĩ. de in rem uers. l. 3. § sed si mutua. sic. & in gestore negotiorum, ut ĩ. de neg. g. l. si quis negotia. Acc.
g *Admittat.*] s. tantum dando quantum posset haberi his abrasis & corrasis, ut ĩ de rei uend. l. in fundo.
h *Actionem.*] neque enim prohibentur bonam fidẽ agnoscere sicut nec tutores, argum. infra, de admin. tut. quoties, §. sicut.
i *Exceptionem.*] competentem.
k *Minus honestam.*] maximè: nam idem si honestam, & sic non obstat infra eo. si fideiussor. §. fin. & supra ad Velle. §. pen. & l. fina. § si mulier. quæ est contra secundum quosdam tu dic secundum Azo. & melius, ibi esse speciale in d. l. ad Velleia. quia non communis, sed specialis opponitur ibi exceptio, dic ergo minus honestã, ut quia fortè iniquum ius impetrauit actor cum fuisset fideiussor pro aliquo, ut supra quod quisque iur. l. 3. §. si is. uers. sed si tu intidisti, vel quia personale pactum fuit fideiussori factum

pecu. ages man. & hoc in prima. sed & si in eam aliquid erogasti, ages ad id, hoc in secunda. nec solum quod impendisti, sed usuras consequeris hoc in tertia. Et si a debitore tuo exegeris & sortem & usuras, & soluisti pro eo, qui tibi mandauit, cum uberrimas haberes usuras, poteris habere rationem huius, cum sub grauibus usuris mutuum soluisti hoc in quarta. Sed quid si deberet sine usuris, vel sub minoribus, tu sub maioribus acceptum mutuum solueris? mandati iudicio nihilominus eum conuenies ad easdem usuras.

¶ *Dedi.*] Debebam Titio decem, dedi tibi illa x. ut solueres Titio, non soluisti iudicio mandati teneris mihi ad usuras, eo casu, in quo sub usuris fui Titio obligatus.

** Ad intell. huius §. vide Cor. in l. si is qui pro empto, nu. 216. de usucap.*

¶ *Si quis*] Mandaui Titio vt crederet filio fam. studiorum causa, in qua cessat Mace. do. an teneat mandati? dicitur quod sic. hoc in prima. Sed quid si Titius dubitat, an in talem causam mandauit vt mutuaretur, & aliquis dicit talem esse periculo suo, an mandati tenetur? Et dicitur quod sic.

1† Alias donare.

2† Vl acturu. Idem Marcellus. ibat in ... si filiusfa.

¶ *Si post.*] Credens Titium indigere pecunia mutua, mandaui tibi postquam mutua... eam, ut crederes, an teneat mandati? Dicitur quod non, quia mandatum praecedere debet obligationem hoc in prima. Sed quid si mandem creditori, ut debitori tempus ad soluendum daret, & meo periculo, an teneat mandati quaeritur? & respond. quod sic. Item tuto. mutuauit pec. pupilli Titio, eo facto pubere mandauit ei ut debitorem approbaret, an teneatur mandati quaeritur? Et respon. quod sic.

3† Plor. dedi. ...

causa, * sed principaliter donando fideiussori remisit actionem, mandati eum non acturum.

Vna fictio circa idem admittitur, non autem plures. hoc dicit. cum seq. ver. planè. Bart.

¶ Marcellus * autem fatetur, si quis donaturus fideiussori, pro eo soluerit creditori: habere fideiussorem mandati actionem. Planè, inquit, si filiusfamilias, uel seruus fuit fideiussor, & pro his soluero, donaturus eis, mandati patrem, c vel dominum non acturos. d hoc ideo, quia non donatum 1† patri uoluit, qui soluit. e Planè, si seruus fideiussor soluerit, f dominum mandati acturum 2† idem Marcellus ait.

¶ Si filiusfamilias non iussu patris fideiusserit, cessat mandati actio, si nihil sit in peculio. g Quod si iussu, h vel ex peculio solutum est, multo magis i habet pater mandati actionem. 3†

Conditio potestatiua retro non trahitur: ideo tempus existentis conditionis inspicitur quo ad requisitionem. Bart.

¶ Si filiofamilias mandaui, vt pro me solueret, patrem, siue ipse soluerit, k siue filius ex peculio mandati l acturum Neratius ait, quod habet rationem: nihil enim mea interest qui soluat.

¶ Si filiofamilias mandauero vt pro me soluat, & emancipatus soluerit: uerum est in factum * actionem filio dandam: m patrem autem post emancipationem soluentem, negotiorum gestorum actionem habere.

¶ Contrario iudicio experiuntur, qui mandatum susceperunt, vt puta qui rerum, uel rei vnius n procurationem susceperunt.

Vnus actus donationis facit aliam donationem praesumi. Bart.

nem intendit, cum non sit de specialibus, ut j. de act. & ob. filiusfa. & l. in factum. sed B ʒ in hoc. ubi vero creditor aio remunerandi mihi remisit, ago mandati, quia processit causa in persona creditoris, ob quam facta est remuneratio. i. liberatio propter factum fideiussoris, vnde agitur mandati. Azo.

ADDITIO. Solue aliter secundum Barto. quia ibi loquitur in conditione casuali, quae existens retrotrahitur ad tempus contractus, merito tempus contractus inspicitur. hic in conditione potestatiua, quae conditio existens retro non trahitur, ut l. qui potior, & l. qui balneum. j. qui po. in pig. hab. Et per eundem Bar. in d. l. si filius, j. de verb. oblig.

c *Patrem*] subaudi, vel dominum.

d *Non acturos.*] sed fortè pater nomine filij aget. secundum Bulg.

e *Soluit.*] alias secus, vt s. e respon.

f *Soluerit.*] ipsemet. s. quod seruus fideiusserat ex causa peculij, al. ãs non habet e locum quod hic dicitur, ut infra de fideiuss. seruus infisio, & l. sequ. Alij dicunt, quod licet primo coniungat filium & seruum, ibi, planè inquit, &c. postea tamen disiungit, & dicunt, si seruus soluerit, idest pro eo ab alio solutum fuerit, in uer. illo, planè. & sic corrigit quod s. dictum est de seruo, sed non de filio, & ideo cautè dicit, quia non patri, &c, non autem dicit de domino. Accur.

** Eandē uollem uocat Afric. in l. quidam cum in fi. inf. de her. inst. Duar.*

¶ *Si mandauero.*] Quinque dicit hic §. vsque ad l. haeredem. & satis planus est, & loquitur prima pars de reuocatione mandati.

a *Remunerandi causa.*] similis distinctio fit sup. de in rem ver. si pro patre, §. plus dicitur.

b *Non acturum*] imo tunc videtur agi, ut j. eo. inter. §. si is. quae est ʒ. Sol. quidam dicunt hanc legem corrigi per illam, & per proximum hic §. Marcellus. & per ... sensum illius tonis, quae est in illo §. planè inquit. quae reddit prox. ibi, quia non patri donare uoluit qui soluit. sed malè dicunt. Tu dic, quod refert an ipse creditor mihi fideiussori donet non animo remunerandi, & me liberet. in quo casu non ago, quia neq; mihi aliquid abest, nec creditori adest, ut hic. an alius mihi donet pecuniam non remunerandi aio, quam soluo creditori, uel quam ego trado, uel ipse qui donat tradidit ei me uolente, quo casu ego soluisse per eum uideor: & ideo ago mandati, quia creditor debitum suum manualiter accepit, ut § Marcellus. & idem si liberat eum, ut §. si is. nam & ibi ad creditorem aliquid peruenit, s. liberatio. item in illo §. planè ideo non agit pater uel dñs, quia neque seruo neq; sibi aliquid abest. nec potest ... uel pater soluisse, quia qui donauit eis, puta filio uel seruo, patri uel dño donare non uoluit. si enim uoluisset, ageretur, ut s. prox. in §. Marcellus, dom. & est hoc ubi fideiusserunt ex causa peculiari, alias et si seruus solueret, non ageretur mandati, ut infra de fideiuss. seruus infisio. & l. sed & si serui domini. licet i filio causa peculiaris non spectetur, ut s. de pec. licet, §. sed si filius. seruus etiam si ei uoluerit alius donare, non agit, ut C. de indi. seruus. Item nec filius hanc actio-

g *In peculio*] quia nec soluit nec soluere tenetur pater, ageret tamen in causa sua, puta si diu fuit in obligatione, uel in diem fideiussit qui uenit, ut inf. eod. Lucius. sed tunc ageret, ut liberetur filius.

h *Quod si iussu.*] scilicet patris fideiussit filius, & condemnatus est pater.

i *Multò magis.*] quam contrarium. Accur.

k *Ipse soluerit*] contemplatione filij, ne teneatur filius mandati, ut s. de neg. gest. mandasti Accur.

l *Mandati.*] hic distingue, ut s. de neg. gest. mandasti. Acc.

m *Dandam.*] in duobus male uidetur dicere haec litera. Primo, quia dat actionem filio ex eo, quod prius fecit, cui est contra, j. de uerb. obl. si filius. & l quidam, 6. fi. & de re iud. l. quae legata, in fi. Sol. aliud est in conditionali stipulatione, quam hic ex illa enim ideo non agit filius, quia sublata stipulatione, quae fuit facta in potestate, filius ex euentu conditionis non ageret. sed hic & si nullum praecessisset mandatum, ageret tamen filius propter solutionem à se factam post emancipationem, unde agit si mandatum in potestate intercesserit, hanc ergo regulam serua, ut in quocunque casu filius emancipatus ageret, & si contractus tempore in potestate non fuisset, in eodem agit, & si intercesserit, alia tamen, & alia actione. ad quod infra, de uerbor. obligatio. quidam, in fi. in quo vero non ageret si non praecessisset contractus, in eodem non agit & si praecessisset in alio. Secundo dicit malè haec lex, quia datur in factum, imò utilis mandati, ut j. de haered. instit. l. quidam, in fi. quae est contrar. Sol. in factum, quae est hic, & utilis, quae est ibi, eaedem sunt. Vel si sint diuersae, non obstat si ambae dantur in factum, cum sit ex aequitate utraque. Item no. quod licet filio detur in factum, tamen contra eum datur mandati, ut j. eod. l. pen. quae est contra.

n *Res unius*] vt s. de procur. l. 1. §. 2. Accur.

Redde.

¶ Inde Papinianus quærit, si patronus prædium quod emerat, pro quo preti j bessem * exoluerat, si iusserit liberto suo tradi, vt ille residuum pretij redderet, a deinde reddito b pretio, vendenti fundũ patrono libertus consenserit, trientis pretium an possit libertus repetere? Et ait, si mãdatum suscepit initio libertus, c non donatum accepit, contrario iudicio posse eum pretium repetere, quod deductis mercedibus, quas medio tempore percepit, superest. quod si donationem patronus in libertum contulit, videri & postea libertum patrono donasse. d

Procurator ad emendum potest repetere pretiũ, quod soluit, et si aliquid amplius impendit. Bart.

¶ Si mihi mandaueris, vt rem tibi aliquam emam, egoque emero meo pretio: habebo mandati actionem de pretio recuperando. Sed & si tuo pretio, e impendero tamen aliquid f bona fide ad emptionem rei, erit contraria mandati actio: & si 1 † rem emptam nolis recipere. Simili modo & si quid aliud mandaueris, & in id sumptum fecero, g non tamen 2 † id quod impendi, verum vsuras quoque consequar. Vsuras autem non tantũ ex mora admittendas esse dicemus, 3 † verum iudicem æstimare debere, si exegit a debitore suo quis, & soluit, cum vberrimas vsuras consequetur. æquissimum enim erit rationem eius rei haberi aut si ipse mutuatus, grauioribus vsuris soluit.

¶ Sed & si reum h vsuris nõ releuauit, i ipsi autem & vsuræ abiunt, k vel si minoribus releuauit, ipse autem sub 4 † maioribus fœnus l accepit, vt fidem suam liberaret, non dubito debere mandati iudicio & etiam 5 † vsuras consequi, m & (vt est constitutum) totum hoc ex æquo & bono iudex arbitratur. 6 †

¶ Dedi tibi pecuniam, vt creditori meo exsoluas: non feceris: præstabis n mihi vsuras. quo casu o & a me creditor pecuniam debitam cũ vsuris recepturus est. 7 † & ita Imperator Seuerus Hadriano Demostheni 8 † rescripsit.

Qui fideiubet pro minore actionem mandati non habet. Bart.

¶ Si adolescens p luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas, idque tu sciens mandatum susceperis, non habebis mandati actionem, quia simile est, quasi perdituro q pecuniam r sciens credideris. Sed & si vlterius directo mandauerit tibi vt meretrici s pecuniam credas, non obligabitur mandati, quasi aduersus bonam fidem mandatum sit.

Verba recommendatoria non obligant. Bart.

¶ Cum quidam talem epistolam scripsisset amico suo, Rogo te commendatum habeas a Sextilium Crescentem amicum meum, non obligabitur mandati, quia commendandi t magis hominis, quam mandandi causa scripta est.

Si quis mutuetur filio nõ cõtra Senatusconsultũ Macedonianum, vel cũ de hoc dubitatur, tenetur mandati. Bartolus.

¶ Si quis mandauerit filiofam. credendam pecuniam, non contra Senatusconsultum accipienti, sed ex ea cã, ex qua de peculio, vel de in rem verso, vel quod iussu pater teneretur, erit licitum u mandatum. Hoc amplius dico, si cum dubitarem vtrum contra Senatusconsultum acciperet, x necne, 9 † nec essem daturus contra Senatusconsultum accipienti, accesserit 10 † qui diceret non accipere contra Senatusconsultum, & periculo meo (dicat) crede, vel 11 † Bene credis, y arbitror locum esse mandato, & mandati eum teneri.

Mandatum non potest interuenire pro eo quod est factum, sed pro eo quod est fiendum. Bartolus.

¶ Si post creditam pecuniam mandauero credi-

a *Redderet.*]idest daret, sic infra de verb. sig. verbum reddedi.
b *Reddito.*] i. soluto à liberto mandato patroni.
c *Libertus.*]vt procurator.
d *Patrono* [*donasse*] sic ergo tõne primæ liberalitatis, & hoc psumitur. sic & alias ratione pietatis, vel alias psumitur donatio, & probatur his legibus. de cond. indebi. cũ is. §. penult. & C. de do. pro. l. fin. §. vtraque, & de rei vxo. act. §. accedit. Itẽ ff. fam. ercisc. quæ pater. & C. fam. ercisc. filiæ. Item ff. de leg. 3. vxori suæ. §. si. & ff. de don. inter vi. & vxo. l. vtrũ. Itẽ C. de neg. gest. l. 3. & ff. de neg. gest. Nesennius. Item C. de do. censua lis & siue. Item ff. ad leg. Aqui. si seruus seruũ. §. Scolinã Item ff. de prob. cum de in debitor. §. si vero ab initio, & l. Proculus. Sed ar. contra ff. ad le. Rho. de iact. l. 2. § fi. & l. qui luxuriandæ. ff. de spon. & C. de do. l. nec ignorare. Accur.
e *Sed & si tuo pretio*] nõ tñ certo, quia tunc non debetem fines mandati excedere, vt supra eodem, l. 3. & l. diligenter.
f *Aliquid*] de meo.
g *Sumptum fecero*]ut ff. eo. idemque. §. sed & si ad vecturas. & ff. eo. si mandato meo. §. si fideiussor. Accur.
h *Sed & si reum.*] i. mandatorem. Accur.
i *Non releuaui.*] qa pecuniam debebat sine vsuris ille, qui mandauit.
k *Et vsuræ absunt.*] quia accepit sub vsuris, vel a debitoribus suis petijt.
l *Fœnus.*] i. pecuniã fœnebrem. Accur.
m *Etiam vsuras conseq.*] non solũ sortẽ, & in totũ. Sed contra ff. de vsu. & in contraria. Solu. aliud in ff. sia neg. gest. & aliud in mandati contraria sm Io. & B. sed I. & R. idem, ut ibi dicit.
n *Præstabis.*] p actionem mandati conuentus, vt ff. de sol. l. Cassius ait, creditor vero & furti & neg. gest. agit, ut ff. de neg. ges. l. si pupilli. §. si quis pecuniã, & C. de fur. si is cui te. Azo.
o *Casu.*] i. in eo casu in quo, &c.
p *Si adolescens luxuriosus*] A iuuene & cupido credatur reddita virgo? q. d. non secus ergo in maiore, quia tenetur, vt ff. de mrem ver. l. 3. §. necnon. quæ est contra. Sed certũ idẽ in maiore vt, vt ff. pro empto. si quis cum. Sed ibi protinus erat daturus scorto, vt ibi dicit, vel ibi erat ei interdictum bonis, vel non erat sanæ mentis, vel non est bonæ fidei quantum ad vsucapionem. sed si venditor est dominus, statim erit dñs. & facit sup. eo. si remunerandi. §. rei.
q *Perdituro*] quo casu non agitur, ut dixi mus supra de mino. l. & si minor. §. restitutio. Accursius.
r *Pecuniam.*] adolescenti.
s *Vt meretrici.*] cui donare volebat vt desiderio eius posset satis fieri, quod est prohibitum, ut infra de don. affectionis, quæ est contra. Ir.
t *Quia commendandi.*] vt fiat honor verbalis, vt faciunt Bononien. vt C. quod cũ eo. l. si. alias dicit commendare, idest deponere, vt infra de ver. sig. si commendare. & supra depositi. l. Lucius. Accursius.
u *Erit licitum.*] & sic agitur mandati. secus si non ex tali cã, sicut dr de fideiussore, vt sn. ad Maced. si pater. §. non solum. & l. si quis patremfam. & l. penul. Accursius.
x *Acciperet.*] s. filius familias. Accur.
y *Bene credis*] sic sup. de institu. l. cuicunque. § sed cum filio. in fi. Accursius.

* Bessem pretij proestandi parte pretij hoc accipit Iurisconsult. vete res cum Romanis omne totum in vnciae 12. diuidebant.
1 † Fl. aut si.
2 † Flor. non tamen.
3 † Flo. deest, dicemus.
4 † Flo. deest, sub.
5 † Flor. &.
6 † Flor. arbitratur.
7 † Flor. est.
8 † Flor. Demonstrato.
9 † Flor. necne.
10 † Flor. intercessere.
11 † Flor. deest, vel.

tori cedendam, nullum esse mandatum rectissimè a Papinianus ait. Planè si vt expectares, nec vrgeres 1 † debitorem ad solutionem, mandauero tibi, vt ei des interuallum, periculoque meo pecuniam fore dicam, verum puto, omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere.

¶ Idem ait, si tutor mandet suscipi vel probari b nomen quod fecerit, teneri eum mandati, s. quondam c pupillo suo vel curatori eius.

Mandatum potest reuocari ad petitionem mandantis. Bart.

¶ Si mandauero exigendam pecuniam, deinde volūtatem mutauero: an sit mandati actio vel mihi, vel hæredi meo? Et ait Marcellus, cessare mandati actionem, quia extinctum e est mandatum finita voluntate. Quod si mādaueris exigendam, deinde p hibuisti, exactamque recepisti, debitor liberabitur.

Mandatum quod refertur post mortem, nō finitur morte. Itē mādatarius potest agere, vt sibi detur pecunia pro executione mandati necessaria. Bart.

¶ Idem Marcellus scribit, si vt postmortē sibi monumentum fieret, quis mandauerit, 2 † hæres eius poterit mandati agere, f vt perficiatur. 3 † Illum vero qui mandatum suscepit, si sua g pecunia fecit, puto agere mandati, h si non ita mandatum est, ut sua pecunia i faceret K monumētum, poterit 4 † enim agere & 5 † cum eo qui mandauit, vt sibi pecuniam l daret ad faciendum maximè si iam q̄dam ad faciendum parauit. m

Caius li. 10. ad edi. prouin.

LEX XIII.

IDem est & si mandaui tibi, vt post mortem meam hæredibus meis emeres n fundum.

In emptorem hæreditatis non transeunt actiones, nisi quæ tunc temporis competebant. Bart.

Vlpianus lib. 31. ad edictum.

LEX XIIII.

HAeredem 6 † fideiussoris, si soluerit, habere mandati actionē, dubiū non est. Sed si vendiderit o hæreditatē, & emptor soluerit, an habeat p mandati actionem, quæritur? Et Iulianus lib. 13. Digest. 7 † scribit, idcirco hæredem habere mandati actionē, quia tenetur q iudicio ex empto, ut præstet actiones suas; r idcircoque competere ex empto actionem, quia pōt s præstare. t

¶ Si fideiussori duo hæredes extiterint, & alter eorum à cohærede emerit hæreditatē, deinde omne, in 8 † qd defunctus fideiusserat, stipulatori u soluerit, x habebit aut ex stipulatu, y aut ex empto obligatum cohæredem z tuum: idcirco 9 † (ait) mandati actionem habebit. a

Reuocatio mandati non præiudicat procuratori, si ad eius notitiam non peruenerit. Bart.

---

1 † Bald. in l. ob hæc ver ba §. de his q no. & infr. & Alex. in l. Iulia. sup q satisda. cog. 3. col. idem Alex. hic ad Bar. reputāt istā glo. fin. est tamen similis in Auth. de fideius. in princ. sup verbo fideiussorem. Bol.

1 † Flor. vrgeres.

2 † Flo. mandauit.

3 † Flor. de. est, vt perficiatur.

4 † Flor. potest.

5 † Fl. enim.

6 † Hæred. fideiussoris, etc.

7 † Flor. dicit, ergo.

8 † Flor. in eo, in.

9 † Flor. idcirco se man dati.

a *Rectissime.*] No. quia mandator accipitur tantū ante obligationem, Vt hic, nisi in casu, quē subiicit, planè, &c. & ꝫ. eo si mandauero tibi. §. interdū. constitutor post tantum, quia non potest fieri constitutio nisi pro eo, quod debitum est, Vt C. de consti. pe. l. 2. & obligatur nudo pacto tm̄, vt insti. de ac. § de constituta. mandatarius ex consensu, vt insti. de ob. l. ex consensu §. j. fideiussor aūt accipitur & ante, vt promitto quod isti credes. & post, vt institu. de fideiuss. §. fideiussor. & verbis tm̄ obligatur, vt insti. de fideiuss. §. fi. & C. de fideius. l. blanditus. Item constitutor in re aliena potest obligari, non fideiussor, ut sup. de consti. pec. l. j. §. an pōt. & ꝫ. de fideius. Græcè. § si quis stipu. Itē constitutor citeriori die obligatur, non fideiussor, ut supra de cō sti. pec. l. sed & si citeriori. & institu. de fideiuss. §. item si illes.

b *Vel probari.*] idest approbari. Accur.

c *Quondam*] aliter si condonem, i. el. dōnē adolescenti defectas, vt ꝫ. de admin. tuto. cum quæritur.

d *Meo.*] s. ex eo, q̄ ille non exegit.

e *Quia extinctum*] hæc non vr̄ bona rō, vt ꝫ. eo. inter causas, in prin. & l. si §. e. ten te. sed ibi præcessit in procuratione q̄ q̄ reuocata, hic § vel ibi morte, hic expresse, est tū pro ea. ꝫ. tit. j. l. j. §. ante pen. & C. eo. si pater tuus. Accur.

f *Mandati agere*] vt fiat monumentū, imò de dolo & sic cessat mandatū, vt sup. de re lig. & sum. funer. at si quis. §. sicut quæ est contra. Sol. ut ibi.

g *Si sua.*] s. mandatarii.

h *Mandati.*] contra hæredem.

i *Pecunia*] defuncti exprimendo, non pecunia procuratoris, & sic in vita mandantis fieri debuit, & sic cessat mandati morte extincta eo mandatario sciente. Sed hoc casu huius §. quomodo faciet si non habet pecuniam? Respon. aget, sed reuocari potest re integra, non alias. Accursius.

K *Faceret.*] scilicet statim.

l *Pecuniam.*] mandantis, vt innuunt sequentia.

m *Parauit.*] qualiter videatur parare, habes infra de pol. l. j. § cepisse. & ad idem §. de condi. ob cau. l. si pecuniam. Sed quid si res est integra, & hæres reuocat? Vr̄ q̄ possit, & maximè abundat. Vel est ipsa le in monumento, argu. supra de relig. si quis sepulchrum §. hoc edictum. Accur.

n *IDem est Emeres.*] Et sic no. quod non finitur mandatum morte, C. d contra infra eod. inter causas & l. si quis. §. morte. Sol. hic actum fuit vt duraret. Item contra infra de leg 2. cum pater. §. Mæuia. Sol. ibi fuit mandatum, vt fieret in vita mandantis, ideoque finitur. Item cō tra infra de sol. l. si in fi. sed ibi licet sic dictum, vt post mortem fiat, non tamen interest hæredem fieri, immo non fieri, quia sic debitorem amitterent, hic autem & §. superiori expedit hæredibus fin ea mandatum. Accur.

o *HAEredem.*] CASVS. Si fideiussi pro te, & decessi hærede relictos si hæres soluat, an habeat actio. mandati? Respond. quod sic. Sed quid si hæreditatem, in qua erat institutus, vendat, & emptor soluat, an hæres habeat mandati actio.? Respon. quod sic.

¶ *Si fideiussori.*] Si duo extent hæredes fideiussori, & unus partem alterius emit, & soluerit, an hēat mandati? Et respon. q sic. sed partim nomine suo, partim cohæredis, quia habet eum obligatū ex empto uel ex stipulatu, quia promisit cessurum quicquid nomine hæreditatis ad se peruenirет, ut præstet eum indemnem, & cedat actionem mandati. Viuia.

o *Sed si vendiderit.*] hæres fideiussoris.

p *Habeat.*] hæres qui vendidit.

q *Quia tenetur.*] similis ratio redditur supra eodem, si procuratorem. §. si quis mandauerit. & infra de fideiuss. cum is qui. & facit sup. eo. l. si procuratorem. §. si liber.

r *Actiones suas.*] scilicet mādati. Sed cur emptor iste non hēt vtilem actionē, quæ directo competit venditori. ut C. de hæ. vel act. vend. l. emptor? Respon. quia uenditori non competebat tempore contractus, sed incepit ea postea competere.

s *Quia potest.*] Nota duo, quorum quodlibet est causa ad tertius.

t *Præstare.*] actionem mandati Azo.

u *Stipulatori.*] idest, creditori.

x *Soluerit*] scilicet emptor idemque cohæres.

y *Ex stipulatu*] idest stipulatione empti, & venditi infra de verb. hg l. cum stipulamur.

z *Cohæredem*] vt præstet eum indemnem ratione partis, aut cedat actionē mandati, vt quod iuris fuit in toto quo ad totum, vt supra proxi. respon. idem sit in parte quo ad partem, et infra de vin. l. qui sit. Accur.

a *Hab. &c.*] scilicet facta cessione. & sic parti n suo comitis.

Paulus li. 7. [1] † *ad Sabinū.*

LEX XV.

SI mandassem tibi, vt fundum emeres, posteà scripsissem ne emeres, tu anteq̃ scias me vetuisse, emisses, mandati tibi obligatus * ero,[a] ne damno inficiatur is, qui mandatum suscepit. [2]†

Si mandasti mihi, vt ædificem ad vtilitatem tertij, intantum competit mihi contra te actio, inquantum interest mea. Bart.

Vlpianus lib. 31. ad edictū.

LEX XVI.

SI quis mihi mandauerit, vt [3]† in meo aliquid facerem,[b] [4]† & fecero: quæsitum est, an sit mandati actio? Et ait Celsus lib. 8. [5]† Digest. hoc rn̄disse, se cum Aurelius [c] Quietus hospiti suo medico mandasse diceret, vt in hortis eius [d] quos Rauennę habebat, in quos omnib. annis secedere solebat, sphæristerium [e] & hypocausta,[f] & quędā alia [6]† ipsius [g] valetudini apta, sua impensa faceret: deducto igiť quanto sua ædificia p̃tiosiora fecisset: qđ amplius impēdisset, posse eum mandati iudicio persequi.[h]

Actio superueniens pendente iudicio ex causa de præterito prodest actori ad condemnationem. Bart.

Paulus libro 7. ad Sabinum.

LEX XVII.

[i] SI mandauero tibi, vt à Titio decem exigeres, & ante ea exacta mandati tecum egero: si ante rem iudicatam exegeris, condemnandum te esse constat.[l]

Vlpianus lib. 40. ad Sabin.

LEX XVIII.

QVi patiť * ab alio mandari, vt sibi credatur, mandare intelligitur.[k]

Ex facto serui non debet cogi dominus seruum recipere, quem seruum voluit dominus in perpetuū alienare. Bart.

Idem libro 43. ad Sabinum.

LEX XIX.

SEruus meus si de semetipso [7]† emendo mandarit, vt redimatur: Pomponius eleganter tractat, an is qui seruum redemit,[l] vltro conuenire possit venditoré, vt seruum recipiat: quoniam mandati actio vltro citroque est.[m] Sed esse iniquissimum Pompon. ait, ex serui mei facto [n] cogi me seruum recipere, quem in perpetum alienare [8]† volueram: nec magis in hunc casum debere [9]† mandati teneri,[o] quam vt eum tibi venderem.

Mandatarius non debet sentire lucrum, nec damnum. Bart.

Paulus libro 1. ad Sabinum.

LEX XX.

EX mandato, apud eum, qui mandatum suscepit, nihil remanere oportet:[p] sicuti nec damnum pati debet, si exigere fęneratam pecuniam non potuit.

¶ Fideiussori negotiorū gestorum est actio,[q] si pro absente [r] fideiusserit. Nam mādati actio non potest competere, cum non antecesserit mandatum.

Ille tantum tenetur mandati: cuius mādatum quis fuit secutus, siue vnus, siue plures sint: non alius. Bartolus.

Vlpianus li. 47. ad Sabinum.

LEX XXI.

CVm mandato [10]† alieno p̃ te fideiusserim,[s] non possum aduersus te habere actioné mandati: quéadmodum, [11]† qui alienum mandatum intuitus spopondit.[t] Sed si non vtiq; vnius, sed vtriusq; mandatum intuitus id fecerim: habeo mā dati actionem etiam aduersus te: quemadmodū & [12]† si duo mihi mandassent, vt tibi crederem, vtrumque haberem obligatum.[u]

---

[1]† Fl. li. 7. nomine, partim: iure cesso aget, vt s. familiæ erciscu. l. 4. in fi. Vel dic cohæres, idēque venditor.

SI mandassem.] CASVS. Mandaui Titio, vt mihi pratum emeret pro 100. posteà me pœnituit, & mādatum reuocaui: sed antequam sciret Titius me pœnituisse, iam emerat, an habeat mand. act. Dicitur quod sic.

a *Ero.*] facit Insti. eo. §. item si adhuc. & j. de manumis. vindi. si pater.

b SI quis mihi. Facerem.] p p vtilitatē mandātis. Azo.

c *Aurelius.*] infirmus quidam fortè.

d *Eius.*] s. medici.

e *Sphæristerium.*] id est i locus amęnus herbis.

f *Hypocausta.*] ab hypo, qđ est sub: & steron quod est statio, id est subterranea statio in æstate bona.

g *Ipsius*] Aurelij: secundum Azo.

h *Persequi.*] sic ergo in re tua tenet mandatum hoc casu, quia pro vtilitate mādantis, vt & j. eo. si mandauero. §. interdum. & §. Iulianus. aliàs j, s. eo. l. 2. §. fin.

SI mandauero. Constat.] i facit s de pig. act. l. si rem ali §. fin. & s. de pec. quæsitum. j. tñ. præcedebat enim Ↄ̄ctus, vt s. de iu. nō potest.

QVi.] CASVS. Te præsente & non Ↄ̄dicente mandaui Titio, vt tibi crederet, intelligeris mihi mandasse, vt Titio mandem, & teneris mihi mandati.

k *Intelligitur.*] nō dicas creditori, q̃a tunc ex mutuo teneretur, & sic cessaret mandati, vt sup. eodem, idemque. §. si quis Titio. sed intelligitur mādare mandati, vt mandet. Et no. patiētiam pro cōsensu haberi: * & hoc ideo, quia spectat ad vtilitatem eius, qui patitur, secus si patior rē meam vendi, vel donari: quia & si Ↄ̄dicerem, tñ posset hoc fieri, vt j. de re iudi. l. sæpè. nisi rō affinitatis intercedat, vt j. de dona. inter vir. & vxor. seruum communis. vel dominij, vt sup. de noxa. l. 3. & 4. Accursius.

*Facit glo. in c. ex parte decani. super ver. dicebant in modo. extra de rescr.

[2]† Fl. susceipit.

[3]† Fl. de eo, vt.

[4]† Fl. facere & in hūc locum. vt. Aug. lib. 2. ca. 1.

* Quid sit sphæristerium, q̃d itē hypocaustum: pulchrè Bud. hic: toto eñ hic cœlo aberrat. Acc.] vt ēt cū errasse debet Nebris. in indi. aduersus errores Acc. i ver. hypocaustū. & i ver. sphęristerium. idēq; no. Prat in lexi sub eisdem. ver. ibiq; oñdūt quid vtrūq; sit.

[5]† Fl. li 7.

[6]† Fl. de ea, alia.

* ad intell. huius l. vi. Vber. Zuchar in rubrica. C. de pac. int [illegible]

* Patiētia p̃ consensu hr. vi. no. in reg. is, qui tacet. de regu. iu. l 6.

l SErmis. Redemit.] idest emit.

m *Est.*] idest esse solet: hic enim nō est, vt hac lege subijcit, & j. eo. l. cum seruus. Accursius.

n *Mei facto.*] similis ratio supra de eo per quem fac. est. l. 2. in fi. & eadem ratione nec ego agere debeo, vt recipiam. secundū Pla. nos contra, vt no. C. si ser. extero.

o *Teneri.*] vt recipia. Accursius.

p EX mandato, oportet.] Nota procuratorē omnia debere reddere, & nil lucrari, vt hic, & supra eod. idem. §. j. 2. & 3. sic & gestor negotiorum, vt sup. de neg gest. Pomponius. in fi. ibi, quemadmodum, &c. & l. si autem. §. item si. idē in possessore hæreditatis, vt supra de pet hæred. l. & ancillarum. in fi. & l. seq. & l. si rem. in fi. Idem in præside, vel iudice. vt in Authen. de manda. Princi. § oportet. collat. 3. & in authen. iusiurandum quod præsi. §. & primum collat. 3.

q *Actio.*] nisi interfuerit animo donādi, vt supra eodem, si remunerandi. §. si pastus.

r *Si pro absente.*] secus si pro præsente, vt C. eo si fideiussor. & j. eod. qui fidem.

CVm mandato.] CASVS. Mandauit Titius, vt pro te fideiuberem, ipse, nō tu: mādati tenetur: hoc in prima. Sed si vterque mandauit, vterque mandā. tenetur.

s *Fideiusserim.*] animo donandi.

t *Spopondit.*] nolēs in se transferre obligationem, vt à primo casu differat.

u *Obligatum.*] vt infra eodem, l antepenult. §. duob. & fac. sup de nego. gest. l. 3. in fine.

SI mandauero.] In prin. litera est plana. Casus ergo in §. interdum sic ponit. Debitor tuus delegauit tibi debitorē suū periculo suo, hoc est, quanto minus consequeris à delegato, quod reciperes à delegante: tenetur mandati, cum mihi mādauit debitorem suum recipere, suum enim negotium gentur.

[7]† Flor. semet emendo mandarit.

[8]† Fl. alienare.

[9]† Fl. debeo.

[10]† Flor. mandato.

[11]† Fl. de eo, nec.

[12]† Fl. de eo, &.

gerit. Idem si fideiuſ. tibi mandauit, vt cum debitore ſuo ageres.

¶ *Si hi.*] Obligaui res meas Titio, authoritate iudicis ſub haſtatæ ſunt: mandaui Seio, vt res illas emeret, an valeat mandatum? Et reſp. quod ſic: licèt aliàs in re mea quo ad perſonam meam nulla ſit emptio.

¶ *Iulia.*] Deceſſit Titius plurib. hæredibus relictis: mandaui vni hære. vt partem ſuam & aliorũ mihi emeret, ſi de pecunia ſua ſoluit, quæritur an ſim ei obligatus, & ipſe mihi? Et rñd. quod ſic: & ſi nõ uit mihi heredi reſtituere, ſoluam tibi pretium.

¶ *Si mandauerim.*] Debebas mihi x mãdaui ſeruo tuo, vt mutuam pecu. acciperet, & mihi ſolueret: ſi ſoluat, an habeam mandati act. cõ te? Et diſtingue, aut ſoluit nomine meo immediatè, & accepit nomine tuo, aut non: in primo caſu liberaris, & teneor manda. ſecundo caſu, non.

¶ *Fugitiuus.*] Seruus meus, qui fugerat, emit ſeruos, & Titius quidam illos recepit: dĩ quod habeo act. mãda. cõ Titium, ſi volũtate ſerui mei recepit: ſi autem non, habeo act. ex empto.

¶ *Si curator.*] Titius debitor multorũ creditorum cum eſſet, ceſſit bonis abſens: creditores, qui erant pñtes, ordinauerunt curatorem: q bona diſtraxit, ſi vẽdidit, neque creditorib. ſatisfecit, qua actio. teneatur, quærit. Et reſp. quod præſentibus actio mandati, abſentibus ■ eorum nomine fecit, nego. geſt. act. & hoc in prima. Si verò non contemplatione abſentium, ſed tñ præſentium mandatum ſecutus diſtraxit: abſentes cum neg. geſt. nõ habebũt obligatum, ſed eos, qui mandauerunt, vel ſi ſe ſolos crederent creditores, act. in factum, ſi ipſi ſimiliter contemplatione abſentium mandauerunt: hoc in ſecunda.

¶ *Sicut.*] Eſt in poteſtate cuiuſlibet mandatum ſuſcipere: ſed ſi ſuſceperit ſemel, neceſſe habet implere, niſi cõdixerit ſine læſione mandantis, deinde ponit quibus caſibus, quis nõ cogitur mandatum ſuſceptum implere. Viu.

Qui fideiubet, vel ſoluit ante diem, non poteſt agere niſi adueniente die. Bart.

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX XXII.

ij SI mandauero tibi, vt pro me [a] in diem fideiubeas, tuque purè fideiuſſeris, & ſolueris: vtilius reſpondebitur interim non eſſe tibi mandati actionem, ſed cum dies venerit.

¶ Item tractatum eſt, ſi cũ in diem [b] deberem, mandato meo in diem fideiuſſeris, & ante diem ſolueris; an ſtatim habeas mandati actionem Et quidam putant præſentem quidem eſſe mandati actionem, ſed tanto 1† minorem [c] quanti mea intereſt 2† ſuperueniente die ſolutum fuiſſe. Sed melius eſt dici, interim nec huius ſummæ mandati agi poſſe, [d] quoniam nullum 3† adhuc commodum meũ ſit, vt ne 4† hoc [e] ante diem ſoluam.

1† Flo. ſed tanti.

2† Fl. interſit.

3† Fl quãdo nonnullum.

4† Flo. vt nec.

Quando mandatum reſpicit commodum meum, & alienum: oritur actio mandati. Bart.

¶ Interdum euenit, vt meũ negotium geram, & tamen vtilem [f] habeam mãdati actionem: veluti cũ debitor meus periculo ſuo debitorem ſuum mihi delegat, aut cum rogatu fideiuſſoris cũ reo experior. Nam quamuis debitum meum perſequar, nihilominus & illius [g] negotiũ gero: igitur quod minus ſeruauero, conſequar [h] mandati actione.

Valet mandatum de re mea emenda à tertio de iure vendente. Bart.

¶ Si hi, quorũ res ueneunt, quas pignori dederant, ſuppoſuerint emptores, & eis emendas res mandent: mandatum intelligitur, [i] licèt quantum ad meram rationem mandatum non conſiſtat. 5† Nam cum rẽ tuam [k] emas, nulla emptio eſt in tua perſona rei tuæ. [l]

Conſiſtit mandatum de re emenda, quæ eſt mandatarij pro parte. Bart.

¶ Iulianus ſcribit, 6† mandati obligationem conſiſtere etiam in rem eius, qui mandatum ſuſcepit, 7† ex eo maximè probari, quòd ſi pluribus hæredibus uendentibus [m] uni mandauero, ut rem hæreditariã mihi 8† emeret, [n] etiam pro ea parte, pro qua hæres ſit, obligatur mandati actione, & me 9† obligat. Et ſanè [o] ſi ille propter hoc extraneo rem non addixerit, quòd mãdatum ſuſceperat ex bona fide eſſe, præſtari 10† ei pretium quanti uendere poterat. Et contra, ſi emptor ad emptionẽ rei ſibi neceſſariæ idcirco nõ acceſſerat, quod hæres recepiſſet 11† ſe [p] ei [q] empturum: æquiſſimum eſſe, mandati iudicio præſtari, quanti eius interfuit, emptam rem habere.

Qui retinet ea, quæ ſunt iuris gentium ex cõtractib. iuris gentium habet actionem ciuilem. Bart.

a *Vt pro me.*] qui nihil debeam, vt differat à ſequenti caſu: & hic in fideiubendo & ſoluendo deliquit. infra, in ſoluendo tantum, quod in idem recidit.

b *In diem.*] ſcilicet de ſoluendo in paſcha, &c.

c *Minorem.*] ſcilicet eſſe mandati actionem. Accur.

d *Agi poſſe.*] vt hic, & infra ad leg. Falcid. in l. fal. non habetur. Sed contra inf. ſol. mat. ſi conſtante. §. quoties. Sol. maritus præciſè non habet beneficium dilationis. ſed ita demum ſi ſatiſdet, cum ergo non ſatiſdat, amittit beneficium, ſed relinquitur interuſurium. Item arg. contra. ſup. ad Velleia. l. aliquando. §. ſed ſi ſub conditione.

e *Vt nec hoc.*] non ſolum ſuperiori caſu.

f *Vtilem.*] idest efficacem: ſimilia exempla ſunt ĩ. eo. l. ſi quis mihi. & l. ſi verò non remunerandi. §. ſi poſt creditum. in fi. Accurſius.

g *Et illius.*] ſcilicet mandantis: & ſic quod minus conſequar à reo, à fideiuſſore petam mandante per actionem mandati: & ſic ex mandato hic proximo agitur. Sed contra. ſup. de procu. licet. §. ea. Sol. vt dices inf. eo. ſi mandato. §. fina. Sed nonne hoc mãdatum eſt ſuperuacuum, cum & ſi interueniret, ſuo tñ periculo ageret. Item bis idem promiſit, ergo ſemel tantum tenetur, vt inf. de verbor. oblig. l. qui bis. ergo nõ datur actio, vt ſupra eod. l. 2. §. 1. Reſpo. non eſt ſuperuacuum, quia & circa præſcriptionem prodeſſe pot, quæ licet primam actionẽ ſuſtulerit, ſecunda tamen nondum peremit. Item, quantũ ad impendia litis, quæ veniunt in hac actione, vt inf. eo. inter. §. impẽdia. nec vna obligatio, vel actio per aliam tollitur, vt inf. de fideiuſ. l. ſi hæres. §. non eſt.

h *Conſequar.*] à delegato in primo, & à debitore in ſecundo.

i *Mandatum intelligitur.*] de æquitate, vt ſtatim innuit: & probatur infra proxi. §. & in §. is cuius. & ſupra eod. l. ſi quis mihi. & inf. eod. l. ſi fundum.

k *Tuam.*] debitor: & de tertia ad ſecũdam perſonam tranſit.

5† Fl. conſiſtit.

6† Fl ſcripſit.

7† Flo. ſequi.

8† Flo deceſſit, mihi.

9† Flo. deceſſe, me.

10† Fl. præſtare.

11† Flo quod hæredi præcepiſſet.

l *Rei tuæ.*] vt hic, & ĩ. de pignoratitia actio. l. debitor. & ĩ. de contrahenda emp. ſuæ rei. ſed per alium ſic, vt hic dicit, & infra, quæ res pigno. obliga. l. Ariſto. in fi. & ſup. de pact. l. epiſtola. §. ſi inter. Accur.

m *Vendentibus.*] idest, vendere volentibus.

n *Emeret.*] ſcilicet mihi.

o *Et ſane.*] ecce exemplum qualiter ille contra me agit.

p *Se.*] ſcilicet hæredem.

q *Ei.*] ſcilicet mandati: licet quidam dicant hæc eſſe verba mandatarij ſignificantis ſe ei empt. &c. & facit ĩ. de contrahen. emp. l. in modicis. Accurſius.

Aliorũ

¶Is cui[9] bona publicata sũt, mandare alicui poteſt, [a] vt ea emat: & ſi emerit, vtilis[b] erat mandati actio ſi nõ pręſtet fidem: quod ideo receptum eſt, quia publicatis bonis, quicquid poſtea acquiritur, non ſequitur [c] fiſcum.

Mandatum rei turpis nullum eſt. Bartol.

¶Qui ædem [d] [1]† ſacram ſpoliandã, hominẽ vulnerandũ, occidendumve [2]† mandatũ ſuſcipit, [3]† nihil mandati iudicio cõſequi poteſt, pp turpitudinem mandati. [e]

Qui rem in vſus ſuos citra formam mandati conuertit, etiam furti tenetur: & non poteſt quis eligere ſe ipſum. Bartolus.

¶Si tibi cẽtum dedero, vt ea Titio dares, tuq; non dederis ſed conſumpſeris: & mandati, & furti teneri te Proculus ait: at [4]† ſi ita dederim, vt cui [5]† velles [f] dares, mandati tantummodo.

Solutio facta de pecunia creditoris, vel eius nomine accepta, non liberat debitorem. Bart.

¶Si mandauerim ſeruo tuo, vt quod tibi debebam, [6]† ſolueret meo nomine: [g] Neratius ſcribit, quãuis mutuatus ſeruus pecuniã, rationibus tuis, quaſi à me receptam intulerit: tamen ſi nummos à creditore non ita [h] acceperit, vt meo nomine daret: [i] nec liberari me, nec te mandati mecũ acturum. [k] Quod ſi ſic mutuatus ſit, vt pecuniam meo nomine daret: [l] vtrumq; [m] contra eſſe: nec referre, [n] aliqs, [o] an idem ipſe ſeruus nomine tuo quod pro me ſoluebat acceperit: & hoc verius eſt: quoniam quoties ſuos nummos accepit creditor, non contingit liberatio [p] debitori.

Si res empta à ſeruo alteri eius mandato traditur, venditor liberatur, aliàs ſecus. Bart.

¶Fugitiuus meus cum apud furem eſſet, pecuniam acquiſiuit, & ex ea ſeruos comparauit, eoſque Titius [q] per traditionem à venditore accepit. Mela ait, mandati actione me conſecuturum, vt reſtituat mihi Titius, quia ſeruus meus mandaſſe Titio videatur, [7]† vt per traditionem acciperet: ſi modò rogatu ſerui [r] hoc fecerit, quod ſi ſine voluntate eius venditor Titio tradiderit, tunc poſſe me ex empto [s] agere, [t] vt mihi eos venditor traderet, venditoremque per condictionem à Titio repetiturum, ſi ſeruos tradiderit Titio, quos nõ debuerit, cum debere ſe exiſtimaret.

Et ad quem negotium ſpectat, datur actio mandati, ſi intercesſit, vel actio neg. ge. ſi eius contemplatione eſt geſtum, alias habet actionem in factum. Bart.

¶Si curator [u] bonorũ venditionẽ quidẽ fecerit, pecuniã aũt creditorib. non ſoluerit; Trebatius, Ofilius, & [8]† Labeo rñderunt, his, [x] qui pręſentes fuerunt, [y] competere aduerſus eum mandati actionem: his autem qui abſentes fuerunt, negotiorum geſtorũ actionem eſſe. Atquin ſi pręſentium mandatum [z] executus id egerit, [a] [9]† negotiorum geſtorum actio abſentibus non eſt, niſi fortè aduer-

a *Alieni poteſt.*] vt infra de publ. l. dotem, §. eam.
b *Vtilis*] id eſt efficax, vt ſup. ea. l. §. ſi hi quorum. Accur.
c *Non ſequitur fiſcum.*] imo contra, vt C. de bo. pro cr. l. deportatũ, quæ eſt contra. Sol. hic pp. illicitam negotiationẽ fuit deportatus: ibi rõne delicti, ſm quoſdã. Azo dicit idem in vtroque, vt C. quando res venditiõ poſ. l. j. & ſoluit: quia retinet ppria, vt hic, nõ tñ hẽt in eis hæredem, vt ibi: ſed eo mortuo publicãtur, vt ibi dicit, vel dic quod hic corrigit.
d *Qui ædem.*] facit ſup. eo. l. ſi remunerandi. §. rei turpis.
e *Mandati.*] vt ſup. e. l. ſi vero non remunerandi. §. dedi. Ac.
f *Vt cui velles.*] quidã libri hñt, cui velles: alij quę velles, ſm primã, cum dedi, vt cui velles dares, in te tranſtuli dñium: ideoque non habeo furti actionem, ſed nec mandati actio videtur danda: quia ad intereſſe competit, vt ſup. eo. l. ſi procurator. §. mandati. Alij vero dari nõ intereſt mea, ũt inf. de verb. obl. l. ſtiplõ. §. alteri. ideoq; ceſſat mandati. Quid ergo eſt quod hic dicit? Rñ. non eſt ita: põt. n. eſſe, vt cui velles ex cognatis meis tradere ſuſcepiſti mandatũ, quod eſt obligatoriũ quatenus intereſt mea ſaltẽ rõne affectionis, cui hr rõ in bonę fi. iud. vt j. e. l. cũ ſeru⁹. 1. rñ. & hoc ſi ita hr litera, cui velles, &c. Si aũt ita ptineatur, vt quod velles, &c. plana eſt, quia tũc illi⁹ pecuniæ dñium ſ. ẽ in eum tranſlatum: & ad tantundẽ eſt obligat⁹ ſicut eſt in mutuo, vt ſ. ſi cer. pe. l. 2. 1. rñ. & §. appellata. ſi vero vt dares Titio tibi tradidi (vt fuit in primo caſu) fuit dñium Titio, & ſtatim, ſi ei⁹ eras pcurator, vel tacita pditione interueniẽte, vt j. de don. quod mihi. & ſ. de neg. geſt. l. ſi ego. vñ dat actio mãdati, & ẽt furti ſi intereſſit mea illi dari, ſed illi dat actio furti, & dic vero, ſ. dño, vt C. de fur. l. ſi is cui. Sed quo tã contrariæ dant, vt C. de fur. l. 1. quæ eſt contra. Sol. ibi impediunt rõne contrarietatis, quia actio furti ibi intendebat: quia pecunia contra dñi voluntatẽ erat ptrectata: mãdati vero quia ſm eius arbitriũ: & ſic ſunt contrariæ, ut ibi: hic aũt bene fuit accepta pecunia ſm dñi voluntatem, ſed quia eã retinuit poſtea contra dñi voluntatem, nec ei, cui debuit ſoluit, tenetur mãda. & furti.

g *Meo nomine.*] ſcilicet vt in peculio haberet. Azo. & facit ſupra ad Macedon. l. ſi pater. §. 1.
h *Ita.*] quia neuter hoc geſtiuit. Accur.
i *Meo nomine daret.*] non vt hrẽt in peculio, ſed vt meo noĩe daret: ẽt hoc non expreſſo in ſoluẽdo, quia mihi per eũ quæſitũ eſt dñiũ, vt inf. de acq. poſ. l. 1. §. hæc quæ de ſeruis & §. per pcuratorẽ.
k *Mecum acturum.* vt libereris ab actione de peculio, qua teneris creditori, à quo mutuum fuit acceptum. Azo.
l *Daret.*] vel mutuãs vel ſeruus, vt in l. quod mihi. j. de do. ſ. tpe accepti mutui.
m *Vtrumque.*] & me liberari, & teneri mandati.
n *Referre.*] ad primũ caſum ſe refert: & dic, ſiue libero mãdem, ſiue ſeruo tuo, vt quod tibi debeo ſoluat, & accipiat tuo noĩe mutuũ: & ſupple, & habeas ratũ, & ſic eſt facta tua pecunia.
o *Quis.*] ſ. liber hõ.
p *Liberatio.*] vt hic, & inf. de act. emp. l. ex empto. §. 1. & ſ. eo. l. ſi procurator. §. ſi liber. niſi ſciẽs eos accipiat, vt ſ. depo. l. 1. §. eleganter. Acc.
q *Titius.*] ſcilicet quidam tertius voluntate ſerui.
r *Rogatu ſerui*] ſ. quidam amicus ſerui.
s *Ex empto*] ſcilicet tantum. q. d. nõ mãdati. Accur.
t *Agere*] vt ergo vẽditor non liberatus: & ſic eſt contra inf. de ſolu. l. ſi fugitiuus ibi, ſed ſi cu libero, &c. ſed licet dicat hic mandati agi, non contra dicit ſi ibi dicas liberare illũ, quod fuerat factus debitor per ſeruum, ſecundum quoſdam: quod nihil eſt, imo nec liberatur hic, qui non ſeruo, ſed alij dedit, vt in dicta l. dicitur ibi; ſed ſi &c. ſupra ſi certum petat. cum fundus. §. ſeruum. & j. de act. emp. ſi ſeruus. §. ſeruum. & facit inf. eo. inter cauſas. §. mandato. & ſic mandati & ex empto actionem habeo. Accurſ.
u *Si curator.*] datus bonis. Accurſius.
x *His.*] ſcilicet creditoribus.
y *Fuerunt.*] quorum contemplatione geſſerunt.
z *Mandatum.*] qui id mandabant pro ſe & abſentibus, vt differat à ſequenti caſu.
a *Id egerit.*] ſcilicet tantum.

1† *Aliqui ſubaudiunt ad.*
2† *Fl. deeſt, ve.*
3† *Fl. ſuſcipiat.*
4† *Flo. aut.*
5† *Fl. quo.*
6† *Flor. debeam.*
7† *Fl. videbatur.*
8† *Fl. deeſt, &.*
9† *Fl. egit.*

ſus eos, qui mandauerunt curatori, tanquam ſi negotia abſentiũ geſſerint. Quod ſi, cum ſoli creditores ſe eſſe exiſtimarent, id mandauerint, in factum [a] actio abſentibus danda eſt in eos, qui mandauerunt.

Qui mandatum ſuſceptũ non implet, vel intempeſtiuè renunciat: tenetur mandati ad intereſſe, niſi ex iuſta cauſa fuerit excuſatus. Bartolus.

¶ Sicut autem liberum eſt mandatum nõ ſuſcipere, ita ſuſceptum cõſummari oportet, [b] niſi renunciatum ſit. [c] Renunciari autẽ ita poteſt, [d] vt integrum ius mandatori reſeruetur, vel per ſe, vel per alium eandem rem commode explicãdi, aut ſi non, [e] [1] † redundet in eum captio, qui ſuſcepit mandatum. Et quidem ſi is, cui mandatum eſt, vt aliquid mercaretur, mercatus non ſit, neque renunciauerit ſe non empturũ, idque ſua, non alterius culpa fecerit, mandati actione teneri eum conuenit. Hoc amplius tenebitur (ſicuti Mela quoque ſcribit) ſi eo tempore per fraudem renunciauerit, cum iam recte emere non poſſet.

Hermogenianus lib. 2. iuris epitomarum.

LEX XXIII.

SAne ſi valetudinis aduerſæ, [f] [2] † vel capitalium inimicitiarum cauſa. [3] †

Paulus li. 2. Sententiarũ. [4] †

LEX XXIIII.

SEu ob immanes [g] [5] † rei actiones. [h]

Hermogenianus lib. 2. iuris ἐπιτομῶν.

LEX XXV.

SEu ob aliam iuſtam cauſam [i] excuſationes alleget, audiendus eſt.

Morte mandantis ſoluitur mandatum, ſed effectus durat ſi mandatarius ignorauit. Bart.

Paulus libro 32. ad edictum.

LEX XXVI.

INter cauſas mandati omittendi etiam mors mandatoris [k] eſt: nam mandatum ſoluitur morte. Si tamen per ignorantiam impletum eſt, competere actionem vtilitatis [l] cauſa dicitur. Iulianus quoque ſcribit [m] [6] † mandatoris morte ſolui mandatum, ſed obligationem aliquando durare. [n] Si quis debitori ſuo mandauerit, vt Titio ſolueret, & debitor, mortuo eo, cum id ignoraret, ſoluerit, liberari eum oportet.

Fideiuſſor delegans debitorem, etiam non ſoluẽdo, ſoluiſſe videtur. Bart.

¶ Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori, etiam ſi debitor ab eo delegatus ſit creditori, [o] licet is [p] ſoluendo non fuerit: quia bonum nomen facit [q] creditor, qui admittit [r] debitorem delegatum.

a *In factum.*] imò neg. geſt. in curatore gerente, vt ſupra de neg. geſt. ſi pupilli. §. ſi quis ita quæ eſt contra. Solu. dubitabatur hic de actione, & ideo decurritur ad actionem in factum. vel ſol. vt ibi. Item videtur nulla, ut inf. de cur. bo. da. l. fin. Solu. ibi priuato conſilio, hic coram iudice datus fuit curator: vel ibi nulla ordinaria, vel ibi aduerſus curatorem fuerit, quorum litem illam geſſerunt.

b *Oportet.*] vt hic, & ſupra commod. l. in cõmodato. §. ſicut, & Inſtitu. eod. §. penultimo.

c *Renunciatum ſit.*] à mandante: nam & ipſe renunciare poteſt, vt ſupra de condictio. cau. da. ſi pecuniam. in princip. vel à mandatario, vt hic ſubijcit. Accurſius.

d *Ita poteſt.*] id eſt debet: ſimilia quære ſupra de offi. procõſ. l. obſeruare. § ſi.

e *Aut ſi non.*] ſcilicet renunciet, vt dictum eſt, arg. inf. eo. ſi fideiuſſor. § ſi cum debitor. in fi.

f *Sane. Aduerſæ.*] ſcilicet cauſa. Accurſius.

g *Seu ob immanes.*] ut accuſationes capitalium criminũ vel quia circa funus ſuit impeditus. Accurſius.

h *Actiones.*] id eſt eã excuſationis alleget, ſiue actus, & ſubaudi, audiendus eſt Accurſius.

i *Seu ob aliam iuſtam cauſam.*] q̃ poſſunt multæ colligi. ſupra de procur. l. ante litem. & l. poſt litem. cum ſequenti.

[1] † Flo. aut ſi redundat in eum captio.

[2] † Alij ad uerſariæ.

[3] † Fl. docſi, cauſa.

INter cauſ. &c.] Caſus in §. ſi quis. Mandaſti debitori, vt ſolueret Titio, deceſſiſti, hoc ignorans debitor, ſoluit: an liberetur, quæritur? Et reſpon. q̃ ſic.

Abeſſe.] Fideiuſſiſti pro me apud Titium, an contra te poſſim agere manda. quæritur? Et reſp. quod ſic: ſed quantum mihi debuit, videtur abeſſe ſi is ſoluendo non fuerit.

¶ *Si in.*] Fideiuſſi pro te apud Titium, qui habebat creditorem meum Sempronium debitorem, animo liberandi me ab obligatione fideiuſſoria, & animo donandi mihi remiſit Sempronio Titius debitum, in quo ei tenebatur: an poſſim agere contra te manda. quæritur? Et reſpon. quod ſic: hoc in prima. Neque plus conſequitur iudicio mandati quam quod exoluerit: & hoc in ſecunda.

¶ *Non omnia.*] Mandaui tibi, ut ires vltra montes ad negotia gerenda, & detentus à latronibus fuiſti, & deprehenſus & vulneratus, & in curatione expenſas feciſti: an in iudicio mandati conſequi poſſis à me, cum non alıter eras hoc impenſurus, niſi tibi mandaſſem? Reſpon. quod non propter mandatum: cum per fortuitum caſum prædicta paſſus es.

¶ *Si cum.*] Mandaui tibi, vt mihi ſeruum emeres, emiſti: furtum tibi fecit ſeruus iſte: teneor mandati, vt dedatur ſeruus iſte tibi: quod ſi ſciui eum furem, & non prædixi tibi, tenebor actio. in factum, ad intereſſe.

¶ *Faber.*] Mandaui Titio, vt ſeruum mihi emeret, emi pro 10. & fabricam docuit, & mãdato meo vendidit eum Tit. tibi pro viginti, & mihi in iudicio conuentus ſoluit: pro pretio emptor agit redhibitoria, & pretium eſt cõſecutus: an Titius iudicio mandati poſſit conſequi illa xx. à me: Dicitur quod non, niſi, poſtquam emerit, vitium ſeruo ſuo acceſſiſſet. Si vero mandaui de emendo, & de docendo, cõtrarium eſt: quia mandans de docendo videor approbaſſe emptionem, & cibaria illa in eo expenſa conſequi poterit Titius: niſi, &c. Viuianus.

[4] † Tit. 15. extat hodie.

[5] † Fl. immanes.

[6] † Fl. ſcripſit.

k *Mandatoris.*] ſiue mandatarij, ut hic & C. eodem, l. mandatum. & Inſtitu. eo. §. item ſi adhuc. & infra eod. ſi quis alicui. §. morte.

l *Actionem vtilitatis.*] ne iuſta ignorantia damnum afferat, vt hic: & infra, pro ſocio, l. actione. §. item ſi alicuius.

m *Scribit.*] circa hęc dicens idem quod ſupra dixi.

n *Aliquando durare.* vt infra eodem ſi præcedente. in principio, ſcilicet vt perficiatur, quod erat mandatum. Accurſius.

o *Creditori.*] quia ſoluiſſe videtur, ut ſupra ad Velleianum. l. quamuis. § interdum, idem & ſi pecuniam conſignauerit, vt inf. eo. qui mutuum §. j.

p *Is.*] ſcilicet debitor delegatus. Accurſius.

q *Facit.*] videtur eum approbare pro bono.

r *Admittit.*] eo ipſo, quod recipit, vt infra, de fideiuſſor. qui ſatiſdare. in fine. & l. qui debitorem. & infra, de tute. & ratihab. diſtrah. ſi probatum. ſi tamen fuit ſciens, vt infra, de iure dotium. l. promittendo. §. ſi à debitore. quoddam tamen non poteſt fieri bonum, vt ſupra, ad Macedonianum, l. 1. Item contra, infra ſol. matr. ſi cum dotem. §. ſi mulier. Sol. ibi

fauore

ftoore mulieris dictum est in dote: vel die ibi dicis, quia fuit decepta dolo delegantis.
a *Si is qui.*] puta Titius.
b *Eius.*] scilicet fideiussoris. Accursius.
c *Eumq.*] scilicet apud quem intercesserat.
d *Creditori.*] s. donator. § est ℱ. eo. si vero non remu. in princ. solu. vt ibi.
e *Soluerit.*] vere vel interpretatiue, vt ℱ. proxi. §. & hoc nisi ratio vsurarum emerserit, vt C eod. l. post solutionem.
f *Procuratori.*] idest, procuranti. Azo.
g *Repetam ab eo.*] per condi. ob cau. q. dedi, vt me liberaret, vt ℱ. de condi. cau. da. si procuratori. si autem credens me liberatum, per cond. indeb. vt C. de cond. indeb. l. creditoris. & ego remaneo obligatus ex prima causa, vt ℱ. eo. si mandauero. §. fugitiuus. Vel repetam per condi. fur. vt eo. d. l. creditoris.
h *Non fuit.*] scilicet procurator.
i *Imputabit.*] s. procurator.
k *Mandato.*] alia vero, quæ procurator impensurus non erat, repetit, non si impensurus erat, et si mandatum non suscepisset, vt ℱ. fam. ercisc. ex parte. Item secus est in actione pro socio, in de huiusmodi periculis, vt ℱ. tit. j. l. cum duobus. §. quidam. & pôt esse rō: quia ibi est ius fraternitatis, vt eo. tit. l. verum. j. rñ. Item nec hic. §. de curialitate debet seruari.
l *Culpa tua.*] adhibita in emendo: nam si in furto, præponderat dolus serui, & no. ꝙ liberor relinquendo pro noxa quē ignoraui, vt hic. & ℱ. de pign. act. si seruus. Sed ℱ. ℱ. de fur. si seruus. ij. §. qđ ad mandati. Sol. hic de rigore, ibi de æquitate. Vel hic neq; sciuit, neq; scire potuit dñs, fm quosdam. Tu distingue, vtrum mandet de certo emẽdo, vt tunc omnino teneaſ, vt ibi: an de incerto, & tunc subdiuidas, fuerit in culpa procurator in emendo, vt tunc nō teneatur dominus, vt hic, an non, & tunc subdiuidas, potuit eum mandator certiorare, vel non, vt si potuit, teneatur, aliàs non, vt hic subijcit. Accursius.
m *Damnatus.*] ad reddendum pretium, scilicet 20. per actionem redhibitoriam.
n *Mandatorem.*] scilicet si non fuit diligens in emendo. vt ℱ. proxi. §. & hic subijcit.

1† *Duare. quam quod soluta.*
2† *Flo. de est, in.*
3† *Flo. de est, ea.*
4† *Tradatur.*
5† *Flo. de est tibi.*
6† *Fl. mandasti.*

¶ Si is, qui [a] fideiussori donare vult creditorem eius [b] habeat debitorem suum, eumque [c] liberauerit, continuo aget fideiussor mandati, quatenus nihil interfit vtrum nummos soluerit creditori, [d] an eum liberauerit.

¶ Præterea sciendum est, nō plus fideiussorem consequi debere mandati iudicio, quam [1]† soluerit. [e]

¶ Mandato tuo fideiussi [2]† 10. & ea [3]† procuratori [f] creditoris solui. Si verus procurator fuit, statim mandati agam, quòd si procurator non est, repetam [g] ab eo.

Damna casu fortuito occurrentia dominus procuratori non emendat. Bart.

¶ Non omnia, quę impensurus non fuit, [h] mandatori imputabit, [i] veluti ꝙ spoliatus sit à latronibus, aut naufragio res amiserit, vel languore suo suorumq; apprehensus quædam erogauerit: nam hæc magis casibus, quam mandato [k] imputari oportet.

¶ Sed cum seruus, quē mandato meo emeras, furtū tibi fecisset, Neratius ait mandati actione te consecuturum, vt seruus tibi noxæ [4]† dedatur, si tamen sine culpa tua [l] id acciderit. Quod si ego fecissem talem esse seruum, nec tibi [5]† prædixissem, vt posses præcauere, tunc quanti tua interest, tātum præstare tibi oportet.

¶ Faber mandato [6]† amici sui emit seruum 10. & deinde vendidit eum 20. quos mandati iudicio coactus est soluere, mox, quia [7]† homo non erat [8]† sanus, emptori damnatus [m] est. Mela ait nō præstaturum id ei mandatorem, [n] nisi postea, quā emisset, sine dolo [o] malo eius hoc vitium habere cœperit seruus: sed iussu mandatoris eum docuerit, contra fore, [p] tunc enim & mercedē, & cibaria consecuturum, nisi [9]† vt gratis doceret, rogatus sit.

Istam legem summaui tibi in l. si tibi mandauero. §. sicut. supra eodem. Bart.

Caius li. 9. ad edict. Prouin.

LEX XXVII.

Si quis alicui [q] scripserit, vt debitorem suum [r] liberet, seq; eam pecuniam, quam is debuit, soluturū, [s] mandati actione tenetur.

Mandatum potest conferri post mortem mandatoris, & ex pœnitentia reuocari. Bartolus.

¶ Si seruum ea lege tibi tradidero, vt eum post mortē meam manumitteres, consistit [10]† obligatio [t] mandati. [11]† Potest autem & in mea [u] quoq; persona agendi causa interuenire, veluti pœnitentia [x] acta, seruum recuperare velim.

Qui mandatum suscepit, debet implere si potest: & si non pōt, domino nunciare debet: aliàs ad interesse tenetur. Bart.

¶ Qui [12]† suscepit mandatum: [y] si potest id explere, deserere promissum officiū non debet, alioquin quanti mandatoris intersit, damna-

o *Sine dolo.*] scilicet & culpa, vt sup. si procur. §. si.
p *Contra fore.*] quia tenetur mandator, et si ante emptionem fuerit vitiosus, & fuerit in culpa emendo: & est ratio fm Ioan. quasi factum fabri videatur amicus approbasse, cum de seruo docendo rogauit, quasi videatur eum recepisse breui manu, & sibi retradidisse ad docendum, arg. ℱ. si cer. pet. singularia. in fi.

S*I quis.*] CASVS. planus est.
¶ *Si seruum.*] Tradidi tibi seruū, vt eū post mortem meam manumitteres, & nō manumisisti: aget hęres meus cōtra te act. man. & ego, dum viuo, possum pœnitere, & iudicio mand. seruum reuocare.
¶ *Qui suscepit.*] Habitus est ℱ. si mandauero. §. sicut.
¶ *Impendia.*] Mandasti mihi, vt tibi crocum, vel piper emerem, non inueni vbi habitabā: accessi ad aliam ciuitatē, & expensas feci eundo, an illas potero repetere? Dī ꝙ sic, si bo. fi. feci, nec obst. si tu forte minus expédisses, quia parcus eras.
¶ *Si mandato.*] Mādaui tibi, vt mutuares 10. Titio. si agas mandati ℨ me, non debeo aliàs cōdēnari, quam si mihi cedas actiones prius ℨ Titium, & hoc in prima. Si verò egisti ℨ Titium, non liberor: imo magis non incidā in obligationem, & intantum ero tibi obligatus, ꝙ ab eo consequi non poteris: & hoc in secunda. Viuianus.
q *Si quis alicui.*] quidam non habēt hoc pro l. princ.
r *Suum.*] mādatarij.
s *Soluturum.*] scilicet scripserit.
t *Consistit obligatio.*] scilicet vltro citroq;: nam teneor tibi ad expensas, quas in eo facies, & tu hæredi meo, vt manumittas. Sed quomodo per procuratorē debuit manumitti, cum hoc nō possit fieri, vt C. de manumis. vindic. l. nec mulierem. nisi ꝑ filium, vt C. de anna. excep. l. j. in fine? Respond. hic fuit translatum in eum dominium.
u *Mea.*] id est, quia agam.
x *Si pœnitentia.*] quæ locū habet in huiusmodi contractu innominato: vt hic, & ℱ. eod. si hominem. & ℱ. de condi. cau. da. l. dedi. §. j. non autē in innominatis, vt hic, & C. de actio. & oblig. scit, quæ est contra: nisi quandoque. vt ℱ. depo. l. j. §. pen. Accursius.
y *Mandatum.*] facit supra si mandauero. §. fi. Accur.

7† *Fl. quidem fi.*
8† *Abidit esset.*
9† *Duare. si nisi si vt gratis.*
10† *Fl. constat.*
11† *Fl. de est, mandati. & loco posse, est, postea.*
12† *Fl. qui mandatū.*

a *Mandati*] non directam, sed vtilem sic, vt ff. eo. l. Inter causas. in prin. Vel distingue, erat inchoatum, vt ibi, an non, vt hic, sed haberet locum actio neg. gest. vt supra, de neg. gest. nam & Seruius. §. si viuo. sed ibi mandator decessit: hic procurator. & ibi potest esse ignorantia, hic non. Accur.

b *Bona fide.*] & probabili ratione, vt C. eo. etiam. & l. si contra licitum.

c *Nec ad rem.*] non inspicitur quid facturus erat dominus, vt hic. Sed arg. contra ff. de rei vend. in fundo. & ff. de pigneratio. vel vniuersitatem.

d *Mihi praestiteris.*] vt C. de fideiuss. sicut eligendi & ff. de fideiuss. cum is qui. & l. si fideiussores. §. si. & l. si mandato & ff. de sol. Stichum aut Pamphilum. §. si mandato. Accursius.

e *Liberabor.*] Magis autem non incidam in obligationem, vt ins. de verb. obliga. l. decem. sed cum haec actio ad interesse tantum micatur, vt ff. si procuratorem. §. mandati haec glo. falsa videtur, vt C. de fideiuss. reos. hic interest plures habere debitores: & sic nascitur, vt ff. de lib. leg. l. 3. in fi. & hic dic ero, id est manebo. sic infra de fideiuss. l. si manebo. Accursius.

Papinianus] CASVS. Mandaui tibi, vt tu mutuares x. Titio. mutuasti: conuentus nomine meo tibi solui: an liberetur Titius, quaeritur? Et dicitur quod nô, ipso iure, sed mihi caedes actionem quam habes contra reum.

f *Mandatorem.*] id est qui mandauit creditori, vt mutuet debitori.

g *Et suo nomine.*] si hoc fecit, bene dicit, quod reus non liberatur, vt hic: & sup. de pet. haered. si quid possessor. Et arg. ff. de in rem ver. si filius alias secus: si nomine totalis obligationis soluisset, vt ff. de exercit. l. 1. §. pe. quae est contra. sed licet ipso iure reus non liberetur, obstabit tamen creditori exceptio doli mali, mandator autem actione cessa à creditore aget contra reum. Sed nunquid fieri pot cessio etiam facta solutione ex interuallo hoc casu? Vi. q non. vt inf. de sol. Modestin. Sed arg. contra. est hic proxi. vt inf. de leg. j. si res. & de adminis. tut. si minoris. & ideo distinguas, soluat quis suo nomine, an nomine debitoris, aut simpliciter: si suo, quandocunq; cedi possunt, vt hic cum suis concord. si debitoris, nunquam: si simpliciter, si quidem creditor cedat, incontinenti praesumitur [1] q fideiussor suo nomine non debitoris nomine soluat: sed si ex interuallo, contra, vt dicitur ff. de sol. l. Modestinus. Accur.

* Cice. pro Rosc. Rece de de medio, p aliũ transigam.
1† Fl. nunciare.
2† Fl. nunciare.
3† Fl. desi. sed.
4† Fl. nunciare.
5† Fl. omnimodo.
6† Fl. mandatu.
7† Fl. poteris.

1 Bald. in l. j. 2. col. C. de act. & obli. & Alexã de Imo. in l. Modestinus. ff. de sol. in addi. ad Bar. reputat i... gl. fin. & meliorem de iure. Bolog.

bitur. Si verò intelligat explere se id officium nô posse, idipsum, cum primum poterit, * debet mandatori renunciare, 1† vt is, si velit; alterius opera vtatur. Qđ si, cum possit renunciare, 2† cessauerit, quãti mandatoris intersit tenebitur. Sed 3† si aliqua ex cã non poterit renunciare, 4† securus erit.

Sicut morte mandantis finitur mandatum ita morte mandatarij. Bart.

¶ Morte quoque eius, cui mandatum est, si is integro adhuc mandato decesserit, soluitur mandatum, & ob id haeres eius, licet executus fuerit mandatum, non habet mandati a actionem. ¶ Impendia exequendi mãdati gratia facta, si bona fide b facta sunt, restitui omnino 5† debent: nec ad rẽ c pertinet, quòd is qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere.

Mandatario cedendae sunt actiones contra reum principalem: & eius solutione in dubio reus principalis non liberatur. hoc dicit cum l. sequenti.

¶ Si mandato 6† meo Titio credideris, & mecũ mãdati egeris, non aliter condemnari debeo, quam si actiones tuas, quas aduersus Titium habes, mihi praestiteris. d Sed si cum Titio egeris, ego quidem non liberabor: e sed in id duntaxat tibi obligatus ero, quod à Titio seruare nô poteris. 7†

Vlpian. lib. 14. ad edictum.

LEX XXVIII.

PApinianus li. 13. 8† Quaestionum ait, mãdatorẽ f debitoris soluentẽ, ipso iure reum non liberare. Propter mãdatũ enim suũ soluit, 9† & suo noĩe, g ideoq; mandatori actiones putat aduersus reum cedi debere.

Si fideiussor soluit, ignorãs debitorem liberatum, vel tutum exceptione, habet actionem mandati, nisi fuerit in ignorantia supina. hoc dicit vsque ad §. quaedam. Bart.

Idem 10† lib. 31. ad edictũ.

LEX XXIX.

SI fideiussor conuentus, cum ignoraret non fuisse debitori numeratam pecuniam, soluerit ex cã fideiussionis, an mandati iudicio persequi possit id, qđ soluerit, quaeritur. Et 11† q̃dem sciens praetermiserit exceptionẽ, vel doli; h vel nõ numeratae pecuniae; vř dolo versari. Dissoluta i enim negligentia propè dolum est. Vbi verò ignorauerit, nihil est 12† quod ei k imputetur. Pari ratione & si aliqua exceptio debitori cõpetebat, pacti fortè cõuenti, vel cuius alterius rei, & ignarus hanc exceptionẽ non exercebat: 13† dici oportet mãdati ei actionẽ competere. Potuit enĩ atq; debuit reus promittendi certiorare fideiussorem suum, ne fortè ignarus soluat indebitum. ¶ Nõ malè tractabit, si cum ignoraret fideiussor inutiliter

8† Fl. 5.
9† Aliàs soluere.
10† Flor. Idẽ lib. 7. Disputat.
11† Fl. si quidem.
12† Fl. deest, est.
13† Flor. exercebat.

Si fideiussor.] CASVS. Spe futurae numerationis confessus me fui decem recepisse à Titio: & Seius pro me fideiussit, Titius mihi non numerauit, fideiussor soluit, neque exceptionem numeratae pecu. opposuit: an teneat mãdati? Distingue, sciẽs, aut ignorans, omisit exceptionem: primo casu sic: hoc in prima. Sed quid si numerauit, & pactum fuit de non petendo, & fideiussor conuentus eam non opposuit? Distingue, vt in primo casu: hoc in secunda.

¶ *Non.*] Me inutiliter obligaui, puta creditore stipulante, & me ex interuallo respondente: fideiussit Titius, si soluat ex causa fideiussionis, an teneat ei mand. Distinguitur, an soluit errans in facto, & aget, aut in iure, & non aget.

¶ *Si cum.*] Fideiussi pro te: tu verò soluisti: ego ignorans te soluisse, solui etiam: an habeam manda. actio. Dicitur quod sic: idem econtra.

¶ *Quaedam.*] Fideiussisti pro me, tuq; conuentus à creditoribus per procuratorem, cui tu fideiussor poteras opponere except. procurationis, puta, quia non minor 25. annis nõ opposuisti: si soluisti, an teneat tibi mand. Et respondetur, quod sic, siue sciens, siue ignorans, neque debet de apicibus iuris disputari.

¶ *In omnibus.*] Si creditor pecuniã nõ numeratam, sed plus recipit, vt si 150. fideiusserit, & 100. receperit: aduersus eum datur repetitio per cõd. indeb. quod est verũ, si extra iudi. quia tũc repetitio non datur, seu crimine stellionatus poterit accusari.

¶ *Fideiussor.*] Fideiussi pro te vsque ad annum, vt vltra non tenerer: steti per annum, & eo elapso solui pro te, an tenearis mandati? Respon. q sic, si paratus sum te defendere contra creditorem tuum. Viuian.

h *Vel doli.*] quae locum hẽt, vbi haec non numeratae pecuniae, & quaelibet alia, vt ff. de excep. do. l. j. §. generaliter.

i *Dissoluta.*] q est lata culpa, vt ff. de ver. sig. latae. & adeo est, ppe, vt vbi venit vnũ, veniat & aliud, vt ff. depo. l. qđ Ne. ua. & ff. de verb. sig. magna nisi in duob. casib. vt Insti. de suspec. tut. §. suspectus. & ff. ad leg. Cor. de sic. l. in lege.

k *Nihil est quod ei.*] facit inf. de contrah. emp. in venditionibus.

mibus. §. fi. & C. de iur. & fac. igno. cum quis & sup. si pro curatorem. §. si ignorantes. & ad Velleian l. fi. §. si mulier re ipsa. Accurtius.

a *Obligatum*] ab ipso prin. vt inf. in fi. l. notatur.

b *Factum ignorauit.*] puta ignorauit reum tantum ciuiliter obligatum facto ei pacto de non petendo, vel delato ei iuro, vel praestito, vt inf. de sol. Stichũ. §. naturalis Accur.

c *Eius potest.*] vt agat mandati, nam super ea sit quaestio. Acc.

d *Si verò ius.*] dat exemplum, vt qa credebat reũ ex interuallo rãdentem teneri non tñ tenet: vt inf. de verb. obl. l. j. §. 2.

e *Aliud dici.*] i. qa non aget mandati ꝯ reũ mandantem: & est rõ huius ad superiorẽ casum, quia ius est finitum: facta infinita, ut inf. de iu. & fac. igno. l. 2. Sed cũ tractet de dãno vitando, quare non nocet ei iuris ignorãtia, ut inf. de iur. & fa. ign. l. iuris. in fi. & l. error. in fi. § sunt ꝯ R̃ñ. & debitor de hoc eodẽ dãno certat, vñ cum teneat, sc' potior est, vt inf. de ver. obl. si seruũ. §. sequit. Sed an ꝯ creditorẽ aget? R̃ñ. sic. fm Ir. & per condic. indeb. aget: cũ iuris ignorantia nocere sibi prorsus non debeat. ar. inf. proxi. §. in fi.

1 † Fl. desiit.

2 † Fl. actione.

se obligatũ,[a] soluerit: an mãdati actionẽ habeat. Et si q̃dem factum ignorauit,[b] recipi ignorantia eius põt:[c] si verò ius,[d] aliud[e] dici debet.

¶ Si cum debitor soluisset, ignarus fideiussor soluerit: puto eum mandati habere actionem. Ignoscendũ enim est ei, si non diuinauit[f] debitorem soluisse. Debuit enim debitor notum[g] facere fideiussori iam se soluisse: ne forte creditor obrepat, & ignorantiam eius circumueniat, & excutiat ei summã in quã fideiussit. Hoc idem tractari & in fideiussore potest, si, cũ soluisset, nõ certiorauit reũ: & [1]† sic deinde reus soluit, quod soluere eum non oportebat. Et credo, si cũ posset[h] eum certiorare, non fecit; oportere mandati agentem fideiussorem repelli. Dolo enim proximum est, si post solutionem non nunciauerit debitori. Cedere autem reus[i] indebiti actione [2]† fideiussori debet, ne duplum consequatur[k] creditor.

Non imputatur fideiussori, si omisit exceptiones, quae sunt de apicibus iuris, si de veritate negotij disputatur. Bartol.

¶ Quaedam tamen & si sciẽs omittat fideiussor, caret fraude: vt puta si exceptionem procuratoriam[l] omiserit, siue sciens, siue ignorans.[3]† De bona enim fide agitur, cui nõ congruit de apicibus[m] iuris disputare: sed de hoc tãtum, debitor fuerit, necne.

Indebitum solutum repetitur, nisi authoritate rei iudicatae fuerit solutum. Bart.

¶ In oibus aũt diuisionib.[4]† quae praepositae [5]† sunt, vbi creditor, vel non numeratã pecuniam accepit,[n 6]† vel numeratam iterum accepit; repetitio contra eum competit:[o] nisi fortè [7]† ex condẽnatione fuerit ei pecunia solutat: tunc enim propter authoritatem rei iudicatae repetitio quidem cessat,[p] ipse autem stellionatus crimine pp suam calliditatem [8]† plectet.

Licet fideiussor sit tempore liberatus: si tamen soluit, repetit per actionem mandati. Bartolus.

¶ Fideiussor si solus[q] tempore liberatus, tamen soluerit creditori, rectè mandati habebit actionẽ aduersus reũ. Quamquam enim iam liberatus soluit, tamen fidem impleuit, & debitorem liberauit.[r] Si igitur paratus sit defendere reum aduersus creditorem, aequissimum est mandati iudicio eum, quod sol-

f *Non diuinauit.*] vt hic, & ĩ. ad le. Aq l. si putator. in fi imò puniuntur diuinatores vt C. de mathe. l. nemo. Accur.

g *Notum.*] sic ĩ. eo. si procuratorẽ. §. si ignorãtes & l. si mãdauero §. fi. & de cõdi. cau. da. l. si pecuniam. § item si quis & de inst. sed & si pupillus. 1. respon.

h *Posset.*] reus vero, potuit vel non potuit certiorare fideiussorem, semper ei tenetur. ut sup. ea. l. 1. respon.

i *Reus*] postea soluens.

k *Consequatur.*] quod bona fides non patitur, ut infra de regu. iu. l. bona fides. Azo.

l *Procuratoriam*] quia non disputauit an de iuris subtilitate potuerit esse miles procurator, vel foemina: disputauit tñ, an h̃ret mandatum: alioquin ꝯ, vt ĩ e. inter cãs. §. mandato. q̃ est ꝯ. nam & illa dr̃ procuratoria exce ut inf. de dam inf. l. inter quos. § pe. & hic. Et vt q̃ circa haec sũt plenè habeas, dic, cũ fideiussor omittit exceptionem: si q̃dem competentem ex sua ꝑsona, & inhonestã, agit nihilominus mandati: si verò honestam, & talem, quã potuit reus opponere, ut si fideiussori sit factum pactum, ne ab eo, vel reo petatur, sicut dr̃ ĩ. de pac. l. idem. §. ti. tunc non agitur mandati. vt ĩ. eo. idem. § generaliter. si verò reo nõ poterat proficere, vt Velleia. vel similis, tunc agitur, ut ĩ. ad Velleia. l. pen. & l. fi. §. si mulier pro eo. & inf. ea. l. §. fi. nec attendo in praedictis, sciat, vel nesciat fideiussor eã sibi competere, quia de suo facto agitur, vt ĩ ad Velleian. l. quamquam. si verò competentem ex persona rei omittat, quae ad ipsum porrigebatur, si quidem ignorans, agit, nisi errauerit in iure, ut s. §. nõ male, cum in alieno facto iustus sit error, ut infra pro suo. l. fi. si sciens, si quidem declinatoriam iudicij agit, ut hic: si dilatoriam solutionis non agit intra tps dilationis, vt ĩ eod. si mandauero tibi. in prin. si perpetuam, numquam vt ĩ. ead. l. 1. respõ. si vero ex persona rei non porrigitur ad fideiussorem, nil imputatur fideiussori si eã non opponat: quia nec potest, illud plane imputatur ei, si reo renunciare potest, vt iudicium suscipiat, vel suo, vel procuratorio nomine. vt supra eod. idem. §. penu. & hoc cum fideiussor omittit exceptionem, & iõ damnatur: si vero non damnatur, sed soluat omissa excep. quae ex sua persona tantum competit sibi, agit, vt infra eadem l. §. fi. idem & si damnatus esset ex ceptio. omissa, ut supra in prin. dixi. secundum Azo.

3 † Fl. ignorans.

4 † Flo. vt sontibus. Duar. Flo. aũt vt hic. vide Ant. cong. li. 2. c. 2. Al. de. refensib. all. distinctionibus.

5 † Flo. proposita.

6 † Flo. Vacat hoc loco verbum accepit.

7 † Fl. desit forte.

8 † Flo. calliditatem: alias caliditatem.

m *De apicibus*] Nota apicem iuris non curandum, vt hic, & supra ad legem Aquiliam ita vulneratus. in fine sed nec verborum, vt C. de constitu pecu. l. 2 in fi. sed bonam fidem inspici & veritatem vt hic, & C si contra ius, vel vtil. publ. l. & si non cognitio.

n *Accepit.*] vt in §. si cum debitor. & in principio legis.

o *Competit.*] imò nõ in omnibus quia de exce. do. in prin. huius l. locutus est: pp quam non datur repetitio, ut ĩ. de cõd. indeb. l. qui exceptionem, ꝙ est verum vbi tantum doli vt Macedoniani, vt inf. eo l. qui exceptionem. aliàs secus.

p *Cessat*] per condi. indeb. ut hic, & C. de condi. indeb. l. j. & inf. ad Treb. seruo inuito. §. cum praetor. repetit tamen per condictionem sine causa, vel ex eo contractu, ut supra de iud. si praetor. §. Marcellus. & ar. ĩ. de dolo. cum à te. & sup. commo rem & ar. sup. de iureiu. ad monendi. & arg. sup. de insti. l. habebat. in prin. hoc autem, ꝙ competat sine causa, intelligo verum esse ubi contractus praecessit: vel dolus aduersarii, ut hic subijcit, cum dicit eum crimine stellion. teneri. vt sup. eo. l. item. §. Sabinus. & l. fi. aliàs non. Item potest dari restitutio ex generali clausula secundum R. ut sup ex. qui. cau. ma. l. 1 §. fin. quod est quando locum non habet condictio sine causa, ut no. in l. in causae. item in casu indistinctè repetitur, quando per falsa instrumenta obtinuit, ut C. si ex fal. instr. l. fi.

q *Fideiussor si solus.*] quia fideiusserat, ut ad tempus teneretur: si enim, poneres praescriptionem contra reum interruptam, & contra fideiussorem esset interrupta, ut C. de ann. excep. l. fi. & C de duo. reis. l. fi.

r *Et debitorem liberauit.*] sic sup. ad Velle. quamquam. in fi.

a *Recuperare.*]si autem ab initio fideiussio fuit inutilis: tunc dic, vt supra eo.§. non male. Accurs.

b S*I hominem. Dedero.*]idest tuum fecero, vt Insti. de act. § sic itaque. & infra dicit prioris domini. & sic est falsa noua opinio quorundam, qui dicunt hic non fieri manumissionem p procuratorē: imò est dñs, p procuratorē autem fieri non potest, vt dixi s. e. si qs alicui. §. seruum.

c *Procurator meus.*] s generalis: si autē specialis, tunc indistinctè pœnitentia daret locum condictioni, vt s. de cōdic. cau. da. l. dedi. § sed si tibi dedero. & l si pecunia. §. si seruū. secus in societate & cui per generalē potest renunciari, vt j. pro socio. l. actione. § renunciare.

d *Si procurator.*]modo mutat personas: de secunda enim venit ad primam.

e *Mecum agi.*]Argumen. denūciationē parum valere: quid misi? quia non hēt ius denūciādi: aliàs secus, ut inf. quæ in frau. credit. au prætor. §. si quis particeps. Accur.

S*I negotia*]. CASVS. Teneris mihi vi bo. rapt intra annum in quadruplum, post annū in simplum: mandaui tibi, vt negotia mea gereres, si à te non exegerim, & annus labatur, an in simp. aut in quadru. iudicio mandati mihi tenearis, qritr? Et rñ. q ad quadruplum.

f *Annum.* pone exē plū i actione vi bo. rap. vt Instit. vi bon. rap. in prin. Item in actione de calum. vt s. de cal. l. j. in prin. Idem in actione qđ met. cā, vt s. qđ me. cau, si cum ex. §. 1.

g *Quadruplum*]cōuentus actione mādati.

h *Tenebatur.*]propter rapinam. Acc.

i *Quod et in aliorum.* s. præstaturus est. Et sic no. gerētem à se debere exigere, vt s. de neg. ge. diuortio. & l. si pupilli. §. fin. & inf. de fideiuss. tutor. Item no. q in aliorum persona præstas, hoc & in tua, vt hic, & sup. de cond. inde. frater à fratre. §. porro. & s. si seru. ven. altius. & sup. de pac. l. cum in eo.

uit recuperare: [a] & ita Iuliano videtur.

Generalis procurator non mutat ea, quæ à domino specialiter sunt promissa, nisi ex causa iusta, quam dominus ignorauit. Bartol.

Iulianus li. 11. Digestorum.

LEX XXX.

SI [*] hominē tibi dedero, [b] vt eum manumitteres, & postea procurator meus [c] prohibuerit ne manumitteres, an mandati agere possim, si tu eū manumiseris? Rñdi, si procurator [d] iustam cām habuerit interpellādi manumissionē [1]† serui, quē in hoc solū acceperā, vt manumitterē: veluti si postea compererit eū falsas rōnes cōfecisse, insidias vitæ prioris domini struxisse, tenebor, nisi denunciationi procuratoris paruero: si vero nulla iusta cā procuratori fuit denūciādi, ne seruus manumitteret: non poterit mecum [e] agi, quāuis ad libertatem eum perduxerim.

Actio est penalis deuoluitur in actionem mandati, si procurator à seipso non exigit. Bart.

Idem libro 14. Digestorum.

LEX XXXI.

SI negotia mea mandauero gerēda ei qui mihi actione intra annū [f] [2]† in quadruplum [g] tenebatur, [h] post annum vero in simplum: & si post annum cum eo mādati agā: pstare mihi quadruplū debebit. Nā qui alterius negotia administrāda suscipit: id præstare debet in sua persona, q & [3]† in aliorum. [i]

Hæreditas potest esse damnosa legatis, ideo mandatum de adeunda hæreditate est obligatorium, legatum non. Bart.

Idem li. 3 ad Vrseiū Ferocē.

LEX XXXII.

SI hæreditatem aliter aditurus non essem, quā cautum mihi fuisset damnum præstari, & hoc mandatum intercessisset: fore mandati actionem existimo. [k] Si qs [4]† autem mandauerit alicui ne legatum a se repellat; longè ei dissimile esse. Nam legatum acquisitum numquā illi damno [l] esse potuit: hæreditas interdum damnosa [m] est. Et [5]† in summa, [n] quicumq; contractus tales sūt, vt quicumq; eorum nomine fideiussor obligari possit; [o] & mandati actionem [6]† consistere puto: neque [7]† multum referre, præsens [p] quis interrogatus fideiubeat, an absens mādet. Præterea vulgo licet animaduertere, mandato creditorum hæredi [8]† suspectas hæreditates adiri: quos [9]† mandati iudicio teneri, proculdubio [q] est.

Fideiubens in minus quā fuerit mandatum, habet actionem mandati: secus si in plus. Bart.

Idem lib. 3. [10]† ex Municio.

LEX XXXIII.

ROgatus vt fideiuberet, si in minorem [r] summā se obligarit, rectè tenetur. [s] Si in maiorem, Iulianus verius putat, quod a plerisque responsum est eum, qui in [11]† maiorem summam, quā rogatus erat, fideiussisset, hactenus mandati actionem habere, quatenus rogatus esset: [t] quia id fecisset, quod ei mandatum [u] esset. 12 † Nam vsq; ad eam summam, in quam rogatus erat, fidem eius spectasse videtur, qui rogauit.

Pecunia debita solutioni non parata in mutuum non conuertitur nudo pacto. secus si esset solutioni parata. Item ex pacto incontinenti apposito in contractibus bonæ fidei debentur vsura. Bartolus.

S*I hæreditatem.*] CASVS. Delata mihi hæreditate nolui eam adire, timens eam damnosam esse, mandauit mihi Titius, vt eam adirem: si per hoc damnum patiar, an iudicio man. possim id à Titio consequi? R. ñ. q sic: hoc in prima. An idem sit in legato? Et rñ. q non: hoc in secunda. In tertia dr q si creditores mandant hæredi, vt adeat, ei creditores tenebuntur mandati.

k *Existimo.*]vt j ea. l. si. & int. de excep. doli. l. apud, in prin. & sup. ad Velleian. tutor. in prin.

l *Nunquam illi damno.*]imo interdum, vt j. de leg 2. Imperator. §. j. & ibi fortè hēt locū mandati.

m *Damnosa.*] cum emolumenta & onera comitentur hæredem, vt C. de hæred. insti. quoties. Accu.

n *Et in summa.*] bene dico, & in superiori casu agi mādati: nā ad alia generaliter quæcumque.

o *Posse.*] qđ est pro omni obligatione, vt j. de fideiuss. l. j. & 2. sicut ergo fideiussor p dote dari non potest, sic nec mandator, ut C. ne fideiuss. do. den. l. 1.

p *Præsens.*] cum. n. fiat per stipulationē tm, vt C. de fideiuss. l. blāditus. ergo iter præsentes tantum.

q *Proculdubio.*] & si est vnus creditor tm, j eum doli exceptionem habet, vt supra de dolo. l. si in ff. Accursius.

R*Ogatus.* CASVS. Si Titius rogatus, vt fideiuberet p me in x. fideiussit in v. tantum: teneor ei mand. quia fecit qđ mādaui. q si in maiori quantitate, quā ego mādatim fideiussit, eatenus tm teneor quatenus mandaui: non plus teneor. Viuianus.

r *Si in minorem.*] quam esset rogatus, non in maiorē quā reus teneretur: tunc enim nullo mō teneretur fideiussor.

s *Tenetur.*] & rectè agit, vt inf. de fideiuss. l Græcè. §. illud.

t *Rogatus esset.*] vt s. eod. l sed Proculus. Accursius.

u *Quod mādatum ei.* No. argumen. quod maiori summæ minor inest, vt hic, & sup. de arbi. diem. §. si arbiter.

Qui

Qui negotia] CASUS. Gerebam negotia Titij, & exegi debitum à debitoribus suis scripsi. in quadã epistola illi Titio, quod ego reciperem aliquam pecuniæ quãtitatẽ, puta 100. & haberẽ eam ex causa mutui, & redderẽ eam tibi cũ vsuris semissib. quæritur an per hæc uerba pec. videat esse penes me ex causa mutui? Dicit quod nõ, sic enim accideret, quod in quolibet cõtractu nuda pactione posset fieri credita pecunia, & hoc esse non debet. Neq; contrariũ esset, quod opponi posset de tali casu, si tu habeas pecuniã meã depositã, & velim quod tu habeas eã ex causa mutui, bñ est mutuum, quia ibi nũmi mei bene efficiuntur tui. & idem benigna ratione receptum est in casu alio, quia si iussi, quod tu acciperes de pecunia à debitore meo, teneris mihi ex cã mutui. & in his similibus arguo ad prædicta, quod si volebam tibi mutuare pecuniam, & tradã tibi argentum, & vẽdidisti: non ideo magis repetam illã pecuniã tanquam mutuã, licet posteaquã ex argento meo redacta fuerit, tuo foret periculo. Erit ergo & in casu isto, vt procur. teneat̃ præstare vsuras, quas cõuenit in epistola: eo quod conuentio vestita fuit quasi cohærentia contractus statim post traditionem interpositam, licet pecunia periculo foret procuratoris, vnde magis videbatur mutuũ, sed nõ est, imo ẽ mãdatũ.

Cum hæres.] Erat aliquis heres pro parte mandaui sibi, vt emeret fundum hæreditarium, idcirco quærit̃, si emit, an inter me, & eum erit actio mandati? Dicitur quod sic pro aliorum heredum partibus: sed quæritur an pro parte sua sit actio mandati inter me, & eum, an actio ex empto, vt dicatur contractus fuisse conditionalis, puta sub hac conditione, si aliorum partes emerit. & tunc quæro, si sic mandaui sibi pro parte sua sub conditione, si emeret partes aliorũ, an hæres meus sit illi obligatus, si alij noluit vendere, & ipse hæredi si alij vendiderit, quod si venditio facta credatur sub conditione, aget secum mandatarius, & hæres cũ eo ex empto, non mandati, sicut si sub quauis alia conditione emptio fuisset contracta. si vero dicamus mandatũ contractum me mortuo, non agetur, cum sciret hoc mãdatarius, quia mandatum resolutum fuit; si tamen quæritur, an ea quæ veniunt in actione ex empt. veniant, & in act. man. respon. quod sic. Viuianus

Africanus li. 8. quæstionũ.

LEX XXXIIII.

QVi negotia Lucij Titij procurabat, is cũ à debitorib. eius pecuniam exegisset, epistolam ad eum misit,[1] † qua significaret certam summam[a] ex administratione apud se esse, eáq; creditam sibi, se debiturum cum vsuris semissibus. Quæsitum est, an ex ea causa credita[b] pecunia peti possit, & an vsuræ peti possint? Respõdit nõ esse creditã:[c] alioquin[d] dicendum, ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditã fieri posse.[e] nec huic simile esse, quòd si pecuniam apud te depositã conuenerit ut creditam habeas, credita fiat,[f] quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiant.[2] † item quòd si a debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat. id enim benignè receptum est. His argumẽto[g] [3] † esse, eum qui cum mutuam pecuniam dare vellet, argentum vẽdẽdum dedisset, nihilo magis[h] pecuniam creditã rectè petiturum, & tamen pecuniã ex argento redactam periculo eius fore, qui accepisset argentum. In[4] † propositio[i] igitur dicendũ, actione mãdati obligatum fore procuratorem, vt quamuis ipsius periculo nummi fuerint, tamen vsuras, de quibus cõuenerit, præstare debeat.[k]

Si mando tibi vt rem emas, quam habes communem cum aliquo, pro parte sociorum tantum tenet mandatum: pro parte vero tua tenet mandatum et emptio. Item mandatum morte finitur: emptio autem non. Bartolus.

Cùm hæres ex parte esses, mandaui tibi, vt prædiũ hæreditarium mihi emeres certo pretio: emisti, pro hæredum[5] † quidem partibus non dubiè mandati actionem esse[6] † inter nos: pro tua autem parte posse dubitari ait vtrumne ex empto, an mandati actione agi oporteat. Neque enim sine[l] ratione quemquam[7] † existimaturum, pro hac parte sub conditione contractam emptionem. Quod quidem maximè quæri[m] pertinere ait, vt si fortè prius quam emptio[n] fieret, decessérim: & tu cum scires me decessisse; propter mandatum meum alij vendere volueris;[o] [8] † an hæres meus eo nomine tibi sit obligatus? & retrò, si alij vendideris, an hæredi meo tenearis? Nam si quidem sub conditione emptio facta videatur:[9] † posse[10] † agi: quemadmodum si quæuis alia conditio post mortem extitisset. Si[11] † vero[12] † perinde mandati agendũ sit, ac si alienũ fundum.

1† Fl. omisit.
2† Fl. fiunt.
3† Flo. argumentum.
4† Duar. & in proposito.
5† Flo. procoheredum.
6† Fl. actio esse.
7† Fl. quem.
8† Flo. noluerit.
9† Flo. videtur.
10† Fl. potest.
11† Fl. Sin vero.
12† In nõnullis ex emp. additur non.

a *Certam summam*] quæ erat iam consumpta. Azo.

b *Credita.*] s. vt mutua. Accursius.

c *Non esse creditam*] imo videtur, vt sup. si cer. pet. singularia, in ñ. quæ est contra. Sol. diuersæ. quod ibi paratum erat soluere, & erat præsens pecunia, sed hoc non placet, quia si non sit in præsentia, dum tamen extet: statim vt conuenit de mutuo, cœpi ex causa mutui eam animo possidere, vt sup. si cer. pet. certi condic. in si. hic ergo consumpta erat quando epistola fuit missa domino.

d *Alioquin.*] i. si dicas propter epistolã missã pecuniã fieri creditã, & vsuras dẽberi. Ac.

e *Posse*] quod nõ est verũ nisi extet, vt dixi, vel nisi stipulatio interueniat, vt C. si cer pet. si ex pretio. Accur.

f *Credita fiat.*] dicitur supra si cer. pet. singularia in princip.

g *His argumento*] s. dictis in primo casu, vt non sit mutuum.

h *Nihilo magis.*] qdã libri habẽt magis. i. nõ iõ magis, & sic concor ñ. de pscrip ver. l. rogasti. sed ñ. s. si cer. pet. l. rogasti. Sol. hic dederã argẽtũ vẽdendũ, vt recepta inde pecunia mihi afferret, ita postea sibi darẽ ex ea s̃m arbitriũ meũ: sed ibi, vt statim esset mutua, vt & ibi dixi. Alij habẽt nihilominus, & tũc concor. prædicta ñ si cer pet sed est § illa, ñ de pscrip. ver. & dices tunc, hic arg. &c. s. dictis proximis duob. casib. sed prima verior est, quia malè staret, & tamen, &c. illud in proposito.

i *Et in proposito.*] s. casu primo. Accur.

k *Præstare debeat*] iure conuentionis factæ per epistolã, quasi incontinenti fuerit facta durante administratione, s̃m quosdã. & sic intelligũt. ñ de pact. l. iurisgẽtiũ § idẽ Marcell⁹. Sed contra eos est ñ. sol. matri. l quoties. Dic ergo s̃m Azo hic data fuit pecunia procuratori nomine dñi, & procurator incontinẽti consumpsit, & epistolã dño misit, & de vsuris conuenit: quæ conuentio cohærentia traditionis vestitur, vel nomine suo, vt dixi: & statim epistolam misit.

l *Neque enim sine.*] iustè dubito an ex empto agatur tantũ, nam videtur agi ex empto, neque enim, &c.

m *Maxime quæri*] i. tũc erit hęc quæstio necessaria, vt si fortè, &c.

n *Prius quã emptio.*] s. partis suæ, s. procuratoris, erãt tñ aliorũ partes emptæ: si n. emptæ nõ erãt, & deinde contigeret me mori anteq̃ emeres, in nulla parte consisteret emptio: nec in partib. aliorũ: qa finitũ erat mãdatũ te sciẽte, vt hac litera dicit. nec in parte tua, ẽt si conditionalis dicat̃ vẽditio: qa nõ extitit conditio: vtpote cũ cæterorũ partes emi nõ pñt mãdato reuocato, posset tñ & aliter respõderi: nã ẽt si sit morte reuocatũ mandatũ, verũ est tñ procuratorem emere posse: non tñ aget mãdati, sicq; existet conditio, quæ erat si aliorũ partes emerent: non aut duraret mãdatũ. Azo. & hoc casu ex empto aget, non mandati, & hæc verior nam prima stare non potest propter illa verba, quemad. si quæuis alienatio, &c.

o *Volueris.*] tuam partem de qua est quæstio. Azo.

Meo.

a *Meo.*] etiam si partes aliorum posteà emeris. secũdum secundam in portionem.

b *Ageretur.*] quæstioni factæ super actione mandati non respondet, sed dic. mandati agi posse pro tua parte ratione aliorum, vt sup eo si mandauero, §. Iulianus scribit, & ar. ant. de in diem addict. quod si vno, §. fi. & inf. l prox. super actione ex empto respondisse videtur, quã sic, supra dicẽdo. neque enim, &c. Azo. & hæc vera, nisi sit extinctum mandatu morte mandantis. Quid autem, an sit extinctum? Dic vt in alia glos.

SI *fundum.*] CASUS. Mandaui tibi, vt emeres mihi fundũ Cornelianũ, qui ex parte tuus erat. quæritur an mandatum ita consistere possit, vt, redemptis alijs partibus, & ad tuã præstandã tenearis? Et dicitur quod sic. Sed pone quod in fundo emendo statui pretium. Dicitur quod eod. pretio, quo emis cæterorum partes, & tuam præstabis: dum modo non excedat pretium hoc statutũ in mandato. Sed pone, quod nullum pretiũ statui: tuque partes aliorum diuersis pretijs emeris. Dicitur, quòd tuo pretio æstimato in partes aliorum impenso tuam pstabis arbitratu boni viri: ita tamen, quòd bonus vir coaceruet summas maiores, & minores, & secundum eas arbitretur. Sed pone in casu, in quo fuit statutum certum pretiũ, quod commodè emisti & viliori pretio: numquid præstabis partẽ tuam viliori pretio: quia pone quod oportebat cæteros vendere, vel necessitate rei familiaris, vel alia iusta causa: numquid oportebit te cognoscere hoc dispendiũ, cum nullum lucrum sentias, quia mandatum debet esse gratuitum? Certè non oportet, neque tibi cocedendum fuit impedire venditionem: quia animosiorẽ inuenturus es emptorem, quàm tibi mandatum fuit. Sed pone quod mandaui tibi, vt emeres fundũ, & adieci, quod non aliter volebam teneri, nisi totum emeres, si totum non emisti, sed partem gessisti tibi, non mihi negotium, & ideo non tenebor, quia non seruasti mandatum, sed sponte suscepisti, sed si mihi dictum fuit de hoc, & tu partem emisti: licèt aliorum partes emere non poteris, tamen est inter nos mandati actio. & hoc dicit cum lege sequen. Viuianus.

1† Aliàs, per mortem insecutam.

dum emi mandassem: morte insecuta, 1† cũ id scieris, resoluto mãdato, nullam tibi actionẽ cũ hærede meo a fore. Sed & si mãdati agẽdum esset: eadẽ pstãda, quæ præstaret, si ex empto ageret. b

Si mãdauero, quòd emas rem, quam habes communẽ cũ alio, certo pretio. aliorum partibus emptis tuam pro residuo pretio dare teneris. sed si pretium determinatũ nõ fuerit, tua pars boni viri arbitrio æstimabitur. h. d. cũ princ. l. seq. Bar.

Neratius li. 5. membranarũ.

LEX XXXV.

SI fundũ qui ex parte tuus est, tibi mandaui, vt mihi emeres, verum est mãdatũ posse ita consistere, vt mihi cæteris partibus redemptis, etiam tuã partem præstare debeas. c Sed si quidem certo pretio emendas eas mandauerim: quanticunque aliorum partes redemeris, sic & tua pars coarctabitur: d vt non abundet e mandati quãtitatem, in quantum tibi totum emendum mãdaui. Sin autem nullo certo pretio cõstituto emere tibi mandauerim: tuque ex diuersis pretijs partes cæterorum redemeris, 2 † & tuam partẽ viri boni arbitratu æstimato * pretio mihi 3† dari oportet.

2† Aliàs, emeris.

* Iste tex. reputatur valde singularis: nec reperitur alibi secũdũ Bartol. hic.

3† Flor. deest, mihi.

Iabolenus lib. 7. ex Cassio.

LEX XXXVI.

ITa vt omnes summas maiores, & minores coaceruet: f & ita portionẽ ei, 4† qui mandatum suscepit, præstet. quod & plerique probant. ¶Simili modo & in illa specie, vbi certo pretio tibi emere mandaui: si 5 † aliarum partium nomine cõmodè negotium gesseris, 6† & vilius emeris, pro tua parte tãtum tibi præstatur, quãti tua interest: dummodò intra id pretium, quod mãdato continetur. Quid enim g fieret, 7† si exiguo pretio hi cũ quib. tibi communis fundus erat, rem addicere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogerentur? h nũ & 8† tu ad idem dispendium deducereris? i 9† Sed nec lucrum k tibi ex hac causa acquirere debes, cum mandatum gratuitum esse debeat. Neque enim l tibi concedendum est propter hoc venditionem impedire, m quòd animosiorem eius rei emptorem n esse, quam tibi mandatum est, cognoueris.

4† Portionem eius.

5† Flor. & aliarum.

6† Fl. gessisti.

7† Flo. fieri.

8† Flo. vel etiam tu.

9† Flor. deduceris.

In mãdato de emendo rẽ communem cum pluribus, nisi tota redimatur, mãdati actione non agitur, si hoc est actum: secus si simpliciter est mandatum. Bar.

¶Quòd si fundum, qui per partes venit, emendum tibi mandassem: sed ita, vt non aliter mãdato tenear, quàm si totum fundũ emeres: 10† si totum emere nõ potueris, in partibus emendis tibi 11† negotium gesseris: siue habueris in eo fundo partem, siue non: & eueniet, vt is, cui tale mãdatum datũ est, periculo suo interim partes emat, & nisi totũ emerit, ingratis o 12† eas retineat. Nam 13† propius est, p vt cùm huiusmodi incommodo 14† mandatũ suscipi possit: præstarique officium, & in partibus q emẽdis perinde, atq; in toto, r debeat 15† ab eo, qui tale mandatũ sua sponte suscepit. Quòd si mãdassem tibi, vt fundum mihi emeres, non addito eo, vt non aliter mandati 16 † tenear, quã si totum emeres, & tu partẽ, vel quasdã partes eius emeris: tunc habebimus sine dubio inuicẽ mandati actionẽ, quis reliquas partes emere non potuisses.

10† aliàs, emeres, & tot. inf. potueris.

11† aliàs, sibi.

12† Fl. ingratus. vt nec Taur.

13† Flo. deest, nam.

14† Fl. incommodis.

15† Fl. debet.

16† Florẽ. mandato.

c *Præstare debeas.*] id est occasione partis hæredu consistit mãdatum, vbi dicitur, cum res pignoratas à creditore emit vnus de hæredibus, vt sup. communi diuid. qui cohæredes. Azo. & facit supra eodem si mandauero. §. Iulianus, & supra l proxi. §. fi. & de in diẽ addi. quod si vno. § fi.

d *Coarctabitur.*] imò non ita omnino, vt infra l. proxim. §. simili modo.

e *Abundet.*] id est excellat.

f ITa. *Coaceruet.*] complectitur vtranque, vt ipsa sit inter eas media, secundum Ioan.

g *Quid enim.*] bene dico iustum pretium tuæ partis tibi præstari, vel interesse: quid enim, &c.

h *Cogerentur.*] quæ tamen coactio nõ facit rescindi contractum, vt C. de rescind. vendi. non idcirco.

i *Deducereris.*] certè non.

k *Lucrum.*] vt in quo vilius cæterorum partes emeris, eo pluris tuam distrahas. Accursius.

l *Neque enim.*] mutat casum adducens per similia. nam sicut hic non attenditur lucrum, sic nec supra, &c.

m *Impedire.*] impedit, qui nimis carum dicit, vt infra de leg. 3. non dubium.

n *Emptorem.*] scilicet alium, vel dicas centum habere potuisse. nõ tamen præstabitur ei nisi pretium iustum. & hoc dicit supra, neque enim, &c.

o *Ingratis.*] id est inuite. I.

p *Propius est.*] id est verius est. Accur.

q *In partibus.*] cum habuisti in eo fundo partem.

r *Atque in toto.*] vt quando nullam partem in eo fundo habuisti. Accur.

I Vt apud Teren. in Eunuc. Opus facta vt defatiger vsque ingratis, vt dormiã Nisi quis malit legere in gratijs. quod idem est, sed vetustius, quo Plautus in Curculione vsus ẽ.

Homi-

HOminem.] CASVS. Fideiussi pro te ad praestandum hominem, puta Stichum, & solui: si agam contra te mandati quaeritur an consequar aestimationem, considerato tempore, quo solutus fuerit? Dicitur quod sic, considerato tempore, quo solutus fuit. aliàs in stipulatione seruatur. nã si stipulatus sum certum hominem, & is mortuus fuerit, quod praestatur aestimatio temporis quo agitur, nisi per stipulatorem steterit quo minus solueret, & primo casu spectatur tempus praecedẽs: secũdo subsequens, quia neutri debet eorum frustratio prodesse. Viuia.

Quando aestimatio debetur iure obligationis, tempus contractae obligationis inspicitur. sed si deberetur officio iudicis, inspicitur tẽpus morae. Bart.

Africanus libro 8. quaestio.

LEX XXXVII.

HOminem certum [a] pro te dari fideiussi, & solui. Cùm mandati agitur, 1† aestimatio eius ad id potius tempus, quo solutus est, 2† non quo agitur, 3† referri debet. [b] Et ideo, etiã si mortuus fuerit, nihilominus vtilis ea actio est. [c] Aliter in stipulatione seruatur. [d] nam tũc id tẽpus spectatur, quo agitur: [e] nisi fortè, aut per promissorem steterit quò minus sua die solueret: aut per creditorem quò minus acciperet. [f] Etenim neutri eorũ frustratio sua prodesse debet.

1† Fl. agatur.
2† Flor. fit.
3† Fl. agatur.

Qui obligauit pro alio pignus, vel se, potest agere antequam soluat, vt liberetur in casibus hic expressis. Bar.

Marcel. lib. sing. responsorũ.

LEX XXXVIII.

LVcius Titius Publio Maeuio filio 4† naturali domum communem permisit [g] non donationis causa creditori 5† obligare: posteà Maeuio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduersus Titium acceperũt, & item [6]† Titius de mutuis petitionibus. 7† Quaero, an domus 8† pars, quam Titius obligãdam filio suo commodauit, 9† arbitratu iudicis liberari debeat? 10† Respõdi, an & quando debeat liberari ex p[er]sona debitoris, [h] itemq; ex eò, qđ inter cõtrahentes actum esset, ac tẽpore [i] quo res de qua quaeritur obligata fuisset, iudicem aestimaturum esse. Est enim earum specierũ iudicialis quaestio, [k] per quas 11† res expediatur: non absimilis illi, 12† quae frequentissimè agitari solet, [l] fideiussor an & prius quàm soluat, agere possit vt liberetur. [m] Nec tamen semper expectandum est, vt soluat, aut iudicio accepto condemnetur: [n] si diu in solutione reus cessauit: 13† aut certè bona sua dissipauit: 14† praesertim si domi pecuniã fideiussor non habebit, qua numerata creditori mandati actione conueniat reum. 15†

4† fun.
5† Fl. creditori filij, &c.
6† Flor. deest, etiam.
7† A. tas. praestationibus.
8† Vel pars
9† Fl. accõmodauit.
10† Duor. Marcell. respondit.
11† Flor. quam.
12† Fl. illa.
13† Fl. cessauit.
14† Fl. dissipabit.
15† Fl. debitorem.

Per pactum potest quis se adstringere ad casum fortuitum. Bart.

Neratius lib. 4. 16† mẽbran.

16† Fl. li. 9.

LEX XXXIX.

ET Aristoni, & Celso patri placuit, posse rẽ hac conditione deponi, mandatumque suscipi, vt res periculo [o] eius sit, qui depositum vel mandatum suscepit. qđ & mihi verum esse videtur.

a *Hominem certum.*] puta Stichum. Idem si incertum: puta in genere, dummodo quo viliorem poterit, dederit, vt infra eo. l. si fideiussorem.

b *Debet.*] hoc ideo, quia ab eo tempore videtur fuisse in mora. pone enim in fideiussione dictum esse à fideiussore, vt statim cũ ipse soluerit, velit debitorem sibi soluere. si dicas, ergo non differt stipulatio à mandato? Respon. verum est, nisi in stipulatione mora praecesserit litem contest. quia vtrobique soluerit tempore morae. aliàs contra, vt hic subijcit. sed secundum hoc non esset differẽtia, cum vtrobique ex mora demũ. vnde etiam hic non dicas, vt reus, statim cũ fideiussor soluerit, teneatur, quia agit ad interesse, & est alia differentia, quia in stipulatione species debetur: in mandato quamuis speciem soluerim, in aliud tamẽ obligaui reum principalem, i. in aestimationem. secundum id quod est sup. eo. procuratorem. §. mandati. & ideo interitu speciei non liberatur reus, quia etiam deperdita re nihilominus verum est interesse fideiussoris: non autem verum est speciem deberi re deperdita, vt inf. de verb. oblig. si ex legati. sed lo. dixit, in mandato etiam hominem esse in obligatione. sed prima verior est. Accurs.

c *Actio est.*] vt hic, & inf. e. si is qui. §. fin. & inf. de verb. oblig. quoties, & sup. famil. ercisc. si seruus. & sup. communi diuid. sed postquam. & l. si Stichus.

d *Seruatur.*] si mihi seruũ certũ promisisti, quẽ posteà peto.

e *Quo agitur.*] idest in quo fit litis contest. vt inf. de noua. l. unum Cornelianum. Accursius.

f *Acciperet.*] posterior mora nocet, vt hic, & inf. de petit. & commo. rei vend. l. illud et post litẽ cõtestatã. Accursius.

LVcius.] CASVS. Quidam, qui vocabatur Lucius, partem cuiusdam domus, quam habebam secum communem, cuidam Publio Maeuio filio naturali commodauit obligandam, non animo donandi. decessit Publius relicta filia pupilla. tutores eius, & Lucius acceperunt iudicem de mutuis petitionibus, quaeritur an domus pars liberari debeat? Marcellus respon. an & quando liberari debeat, considerabit iudex ex persona debitoris, & ex eo, quod actum fuit inter contrahentes, & alijs, qui in litera continentur. Et est earum specierum iudicialis quaestio, quae consueuit frequentissime agitari: non tamen similis priori; scilicet fideiussor antequam soluat possit agere mandati, vt liberetur ab obligatione. Et respon. quod sic. neq; enim debet expectare, vt semper soluat maxime si diu stetit in obligatione: neq; si non habeat paratã pecuniam quam soluat, reum statim conueniat. Viuian.

g *Permisit*] commodando. Accursius.

h *Ex persona debitoris.*] si sit inops factus.

i *Ex tempore.*] puta si diu stetit, vt inf. ea. l. & inf. sol. ma. si constante. §. pe.

k *Quaestio.*] idest in quaestio, & definitio. & hanc expositionẽ innuit sequens verbũ, per quas res, &c. si enim ponatur quaestio pro querela, vt saepe fit, non bene subiungeret; quia sic per quaestionem non tollitur dubitatio, sed magis inducitur. Accursius.

l *Agitari solet.*] quae subijcitur statim, fideiussor, &c.

m *Liberetur.*] certè regulariter non: licèt quandoque sic, vt hic subijcit, nec, &c. Accursius.

n *Condemnetur.*] Hic nota, quod in casib. etiam antequam soluat fideiussor, agit mandati. Primus, si condemnetur, vt hic. Secũdus, si diu stetit in obligatione, vt hic. Sed quãtum tempus intelligitur diu? Resp. decennium, vt infra qui, & à qui. ma. l. sed si fideicõ. §. Aristo. vel verius arbitrio iudicis, vt ff. de iure delib. l. 1. in fi. Tertius est si obtulit. & consignauit, & deposuit, vt ff. e. qui mutuam, §. fideiussor. Quartus, si hoc actum est, vt ad tps teneatur, vt s. ead. l. & C. eo. si pro ea. Quintus, si coepit sua bona dissipare reus, vt hic aliàs non, nisi soluat, vt s. de condi. indebit. l. indebitum, Accursius.

ET Aristoni.] CASVS. Quaeritur an depositum, & mandatum ita contrahi possint, vt res sit periculo depositarij, & mandatarij? Dicitur quod sic, & hoc placuit Aristoni, & Celso patri. Viuianus.

o *Periculo.*] quod culpa etiam leuissima contingeret. sic enim & alibi ponitur. sup. commo. l. si vt certo. §. commodatum autem. & sup. deposit. l. j. §. saepe. sed haec culpa etiam sine pacto venit in mandato secundũ lo. vt C. mand. l. à procuratore, licet alij contrà. sed in deposito non, nisi ex pacto. vnde secundum nos operatur casum fortuitum, nec aliter operaretur. argumen. inf. de leg. j. si quando. circa mãdatum autem si loquaris de extrinseco periculo, non

non de eo, quod in re contingeret, esset pactum necessarium, vt sup. eo. l. ita. §. quod si fundum. in casibus autem fortuitis, qui sine culpa, & sine mora contingunt, pactum speciale est necessarium, vt dixi supra, si quis cau. sed & si. §. quæsitum. Accursius.

Prohibitio impedit actionem mandati, et negotiorũ gestorum. Bar.

Paulus lib. 9. ad edictum.

LEX XL.

SI pro te præsente, & vetã te fideiusserim: nec mandati [a] actio, nec negotiorum gestorum [b] est. Sed quidam vtilem putãt dari oportere, quibus non * consentio. [c] quod & Pomponio videtur.

Caius lib. 3. ad edictũ prou.

LEX XLI.

POtest & ab vna dũtaxat parte mandati iudicium dari. [d] Nam si is, qui mandatum [e] suscepit, egressus fuerit mandatum; ipsi quidem mandati iudicium non competit: at ei, qui mãdauit, aduersus eum competit.

Si mandatarius mandãtem decipit, actione mandati tenetur. Bald.

Vlpianus li. 11. ad edictum.

LEX XLII.

SI mandauero tibi, vt excuteres vires hæreditatis: & tu, quasi minor [f] 1† sit, eam à me emeris, mandati mihi teneberis. [g] Tantundem est, 2† & si tibi mandaui, vt vires excuteres ei*, cui eram crediturus, & renũciaueris 3† eum idoneum [h] esse.

Idem libro 13. ad edictum.

LEX XLIII.

QVi mandatũ* suscepit, vt pecuniam in diẽ collocaret, [i] isque hoc fecerit; mandati conueniendus est, vt cum dilatione temporis actionibus [k] cedat.

Qui nõ vult facere id, ad quod scit se teneri, et potest: est in dolo. Bart.

Idem libro 62. ad edictum.

LEX XLIIII.

DOlus est si quis nolit persequi, quod persequi [l] potest: aut si quis non exegerit, quod exigere 4† potest: aut si quis nolit soluere, quod exegerit. [m]

Mandati actione potest agere mandatarius, cũ mãdatũ impleuerit: aliàs non: Bartolus.

Paulus lib. 5. ad Plautium.

LEX XLV.

SI mandato 5† meo fundum emeris, verum cùm dederis pretium, ages 6† mecum mãdati: an & antè quã des, ne necesse habeas res tuas vendere? Et rectè dicitur, in hoc esse mandati

SI pro te.] CASVS. Titius, qui pro me (qui præsens eram, & vetabam) fideiussit: an hẽat act. man.? Dicitur ꝙ non, licèt quidã dicant sibi cõpetere, quod non est verum. Viuia.

a *Nec mandati.*] vt ĩ. eod. l. si remunerandi. §. si passus. Accur.

b *Negotiorum gestorũ.*] vt C. de neg. gest. l. fi.

c *Non consentio.*] est ergo hoc apertè contra Azon. qui vtilem dabat. & sic est cõtra eum sup. de neg. gest. si ex duobus. in fin.

** Angel. in §. actionũ, inst. de act. in 15. colũ. dicit istum text. singu. ad hoc, ꝙ protestatio siue demonstratio prohibitionis ipsius domini erga gestorẽ est tanta importãtia, vt post eam factã gestor non hẽat actionem etiam vtilẽ, quamuis vtiliter gessit. sine his tex. est tamen in l. fi. eod. tit. C. ibi, nullam actionem, &c.*

POtest.] CASVS. Dicit iurisconsul. quod aliquando contingit, ꝙ mãdati act. tantum datur ab vna parte. & est exẽplũ: si tibi mandaui, vt fundum emeres pro certo pretio, & tu fueris egressus fines mandati, habeo act. man. cõtra te, & tu non contra me. Viuianus.

d *Dari.*] Nota mirabile, quia licèt sui natura pariat obligationem hincinde, tamẽ quandoq; contra, vt hic, sic etiam in locatione, vt ĩ. loca. l. si vno. §. interdũ. sic & in emptione, vt C. de act. empt. l. Iulianus. §. si quis à pupillo. & instit. de author. tut. §. 1. Accur.

1† Aliàs, minoris.

2† Flor. deest, est.

e *Mandatum.*] Aliud prorsus faciendo, vt si emit domum Sempronianam, cum ei fuerit mãdatum, vt emeret Seianam, vt s. eo. diligenter. sm Io. Vel dic, nisi quod ex mandato impendit tunc enim in idem competeret, & sup. eo. sed Proculus. secundum Azo.

SI mandauero.] CASVS. Volebam vendere hæreditatẽ mihi delatam: mandaui tibi, vt inquireres vires eius: denunciasti mihi, quod non erat bona, & quod volebas eam emere: emisti pro quinquaginta, cum valeret cẽtum: teneris mihi mandati hoc in prima. Idem est si cum volebam mutuare Titio, mandaui tibi, vt inquireres vtrum esset idoneus, quia teneris mandati. Viuia.

f *Minor sit.*] aliàs minoris sit, &c. Accur.

g *Teneberis.*] & hoc intellige quando non induxisti me dolo, vt venderem, sed vt parum venderem. aliàs ipso iure non valeret contractus, & de dolo ageretur, vt infra, de act. empt. Iulianus. §. si venditor, & §. per contrarium, & sup. de dolo. l. & eleganter. in princ. Accur.

h *Idoneum*] cũ non erat lo. sed si sine mandato eum idoneum mihi affirmasti tui lucri causa, de dolo teneris, vt s. de dolo. quòd si cum scires.

QVi mandatum.] CASVS Mandaui tibi, vt pecuniam mutuam crederes vsque ad certum diem. an possim conuenire te iudicio mandati? Respon. ꝙ sic, vt scilicet act. cedas in illum diem, in quem contraxisti.

i *Collocaret.*] idest pecuniam mandatoris mutuam daret in certum diem reddendam. Accur.

k *Actionibus.*] ex hoc enim agitur mandati, vt fiat prius quam detur, vt ĩ. eo. si mandato meo. §. quoties. sic & agitũ mandati, vt cedatur actio. sup. deposi. l. 1. §. si vero tuo nomine. & sup. eo. idemq;. §. si cui mandauero. Accur.

l DOlus. Persequi potest.] persecutionis verbo extraordinaria persecutio continetur, & fideicommissi persecutio, vel si qua similis extraordinaria inuenitur, vt infr. de verbo. sign. l. pecuniæ verbum, §. hæc actio. secundum Azo. Vel dic, quod hic ponitũ etiam pro ordinaria actione in rẽ, vt quia pecuniam mandãtis sub pignore mutuauit, & non vult hypothecaria agere, vel rei vend. vt quia rem emit mandato dñi, & non fuit dominiũ dño quæsitũ, vt quia nec tradens, nec accipiens hoc gestiuit. & sic intelligitur ĩ. de acquir. re. do. l. res ex mandato, ꝙ aũt subijcit, exegerit, s. actione in personã, quod põt exigere, vt quia habet mandatũ: aliàs non potest, & non esset in dolo, vt hic, & supra de nego. gest. si pupilli, §. fi. & l. si autẽ &. de petit hæred. sed & si lege. §. quod autẽ ait. & l. si quid possessor. §. illud. nam habere vr qui põt exigere, vt ĩ. sol. mat. si vero. §. peruenisse. Accur.

3† Aliàs, denunciaueris.

** ad intell. huius l. vide Soc. in l. ita stipulatus, nume. 243. de verb. oblig.*

4† Fl. quod exigere soluere.

m *Exegerit.*] de hoc habes hic, & sup. eo. si procuratorẽ, §. dolo. & sup. deposi. l. 1. in fi. Et no. quod hæc lex fingit dolum sic & aliàs. infra ad l. Falcid. l. dolo. & hac ratione videt, quod ille, qui scit se mihi in aliquid teneri, & non soluit cum exigo, sit in dolo. quod patet in auth. quã in prouincia. C. vbi de crim. agi opor. & quia plerũq; damnati infamant, vt s. de infa. furti. §. mandati, & plerumque in litẽ iuratur, quod non fit nisi pp dolum, vt s. de in lit. iur. l. in actionibus. Itẽ periculum in debitorem transfert, etiam si non erat, vt ĩ. de leg. 1. cum res. §. fin. Accur.

5† Flo. mãdatu.

6† Flo. ageres.

SI mandato.] CASVS. Mandaui tibi, vt emeres mihi fundum. emisti, & pretium vsque in mensem soluere promisisti: an iudicio possis me conuenire, vt accipiam obligationem, ex qua act. competit contra te venditori? Respõ. ꝙ sic. quia ego agere potero, vt cedas mihi actio. emp. contra venditorem. hoc in primã. Sed quid si mandaui tibi, vt ageres nomine meo aduersus Titium, & pendente iudicio vis me conuenire iudicio mandati, vt transferam in te iudicium: an sis audiendus, quæritur? Et resp. quod non, hoc in secunda. Sed quid si gessisti negotia mea, & cum mandato, vel sine, non curo, & creditori meo soluere promisisti: an ante solutionem possis agere, vt suscipiã obligationẽ? R. ꝙ sic. sed si noluit creditor mutuare obligationẽ, cauebo me te defensurum. hoc in tertia.

¶ *Si iudicio*] Si promisi te iudicio sisti sexta die: an ante diem agere possim, vt me liberes? Et dicitur quod sic.

¶ *Sed si.*] Mandasti mihi, vt pro te creditori tuo soluerẽ, & ego promisi: & hoc nomine condemnatus sum: an mihi mandati tenearis? Et respon. quod sic.

¶ *Quoties*] Quandoque aliquis mandato alterius se obligat, & antequam soluat, agere potest mandati: sed non

ad hoc

ad hoc agit, vt mandator soluat, sed vt mandator eum liberet: nec sic incontinenti soluere tenetur, & sicuti æquum est eum, qui act. est nactus, post mandatum alterius mandati iudicio eã præstare: ita æquum est, vt liberetur hac act.

¶ *Quod mihi.*] Tenebaris mihi in centum, ad mandatũ tuum stipulatus sum ea animo nouandi à debitore tuo: agere potero mandati ad consequendum, quod minus à debitore tuo seruare potero, videbatur quod non, quia is, qui debitorẽ suũ delegat, se liberat. sed secus est in isto casu, quia hæc delegatio erat facta periculo delegantis. hoc in prima. Viuianus.

a *Vt suscipiam obligationem.*] Quæritur quare antequam soluat agit cũ fideiussor non possit, nisi prius soluat: præterquam in casibus, vt dixi. sup. eo. Lucius? Respo. quia fideiussor de soluendo se obligasse videt, vt supra. de condi. indeb. l. indebitum, & dixi, sup. de neg. gest. si quis mandato. Item not. hic ex parte rei fieri procuratorem in rem suam, vt s. fam. erc. l. planè. in fi. & dixi. sup. de condi. indeb. l. fi. §. Titius, sed nisi creditor velit mutare, cauebo tibi, vt infra. ij. respon.

b *Actionem.*] vt supra e. ita vt omnes, in fi. & ar. sup. qui mandatũ suscepit. Et sic no. quod vbi emolumentum, ibi, & onus, vt inf. de vulg. substit. & si contra tab. in fin.

c *Sine iusta causa.*] quæ multæ sunt, vt sup. de procur. filiusfam. §. fi. & legibus sequent.

d *Mandatum.*] & ita adiuuari non decipi beneficijs nos oportet, vt supra commo. l. in commodato. §. sicut, sic & tutelæ non potest agi, nisi finito tutelæ officio, vt inf. de tute. & ra. distra. l. nisi finita. in princip.

e *Gereres.*] vel cum mandato, uel sine mandato, & dic omnia. Sed quid si mando tibi, ut creditori meo promittas animo nouandi? Respon. idem secus si, vt fideiubeas pro me animo nouandi, vt not. infra, in §. si iudicio. in fine.

f *Defensum iri.*] scilicet à me.

g *Vt me liberes.*] sic enim impletum est mandatum, nam iuxta quod mandatum fuit, promisit vt sisteret: nec per eum stetit quin sisteret: itaque stipulatione commissa potest agi vt liberetur. Accur.

h *Factus sim.*] scilicet possum agere, vt me liberes, secus autem in fideiussore, & est ratio, quia reus promittendi reum principalem liberat, cum obligationem animo nouandi suscipiat: vnde agit quasi soluisset, vt sup. eod. inter. §. si is, qui fideiussori. fideiussor vero ipsa fideiussione non liberat. vnde non agit nisi soluerit: nisi in casibus, vt sup. eo. l. Lucius. Azo. Vel si velis dicere, dicas quod fuit pro te reus promittendi non patiendo te obligari: quo casu etiã quandoque videtur impletum mandatum, cum à futura obligatione te liberaui.

1 † Fl. a-llimus.

2 † Fl. ge-ris.

3 † Fl. aut.

4 † Flor. de-fensurum.

actionem, vt suscipiam obligationem,[a] quæ aduersus te venditori competit. Nam & ego tecum agere possũ, vt pstes mihi aduersus venditorem empti actionẽ.[b] 1 † ¶ Sed si mandato meo iudicium suscepisti: manente iudicio, sine iusta causa[c] non debes mecum agere, vt transferatur iudicium in me. Nõdum enim perfecisti mandatum.[d] Item si dum negotia mea gereres,[e] 2 † alicui de creditoribus meis pmiseris & ante quàm soluas, dicendũ est te agere posse, vt obligationem suscipiam. At 3 † si nolit creditor obligationẽ mutare; cauere tibi debeo defensum iri[f] 4 † te. ¶ Si iudicio te sisti promisero, nec exhibuero, & antè quàm præstem, mãdati agere possum, vt me liberes,[g] vel si pro te reus pmittẽdi factus sim.[h] ¶ Sed si mandauero tibi, vt creditori meo soluas, tuque expromiseris, & ex ea cã dãnatus sis: humanius est, & in hoc casu mandati actionem tibi competere. ¶ Quoties autem ante solutam pecuniam mandati agi posse diximus;[i] faciendi causa,[k] non dandi tenebitur reus. Et est æquum, sicut mandante aliquo actioné nacti cogimur[l] eam præstare iudicio[m] mandati: ita quoque 5 † ex eadem causa obligatos[n] nos habere mandati actionem,[o] vt liberemur.

Reus tenetur fideiussori ad id, in quo creuit obligatio, seu condemnatio. Bart.

¶ Si fideiussor multiplicauerit summam, in quã fideiussit, sumptibus[p] ex iusta ratione factis, totam eam præstabit is, pro quo fideiussit. ¶ Quod mihi debebas, a debitore tuo 6 † stipulatus sũ[q] periculo[r] tuo, posse me agere tecum mandati[s] in id, quod minus ab illo seruare potero, Nerua & 7 † Attilicinus aiunt: quamuis id mandatũ ad meam[t] 8 † rem pertineat: & meritò. Tunc enim liberatur[u] is, qui debitorem delegat, si nomen eius creditor secutus est: non cùm periculo debitoris ab eo stipulatur. Idem iuris[x] est, si mandato fideiussoris cum reo egissem,[y] quia sequente mandato[z] liberaretur ex priore causa.[a]

Si fideiussor soluit aliud vilius, vt principalem liberet ab obligatione maiori, mandati actione repetit. Bartolus.

i *Diximus.*] s. primo, secundo, tertio, quarto, quinto, & sexto respon.

k *Faciendi causa.*] s. vt liberet, vel vt actionem cedat, vt in primo casu huius legis. Accur.

l *Cogimur.*] nos, scilicet procuratores.

m *Iudicio.*] directo.

n *Obligatos nos.*] procuratores.

o *Actionem.*] Contrariam.

p *Sumptibus.*] putà in litem. vt supra de procurato. qui proprio. §. litis, vel ad fructus colligendos. ut supra eod. idemque. § item Labeo. & alios similes, vt infra eod. si is. §. fi. vel etiam si fideiussi pro te in contractu, in quo pœnam promisisti, in quam incidimus, vel accepi interim mutuam pecuniam sub pena, vel vsuris, & solui totum & sic summa multiplicabitur. Accursius.

q *Stipulatus sum.*] animo nouandi.

r *Periculo tuo.*] te mãdante.

s *Mandati.*] imò pristina actione videtur debere agi, vt supra de procur. l. licèt. §. ea. quæ est contrà. Sol. ibi agitur mãdati, quia ibi nil plus veniret in eam, quam in primã, quæ erat similiter bonæ fidei, hic autem prima erat stricti iuris, hæc vero bon. fid. & ideo quia plus est in ea, tenet: vt argument. instit. de leg. §. ex contrario. & infra de legat. tertio, si mulier. §. si rem. licèt hæc vltima ad aliquid posset notari contraria. Vel (quod verius est) hic agitur mandati, & non prima actione, quia iure nouationis sublata erat mandato debitoris, ut in fi. huius legis dicitur, unde & ipse mandati, non prima actione conueniri potest, ut l. contraria diximus. Item est contrà. infra de uerb. oblig. l qui bis, nam hic bis se obligauit? Respon. bis, quem obligari pro eadem re non est prohibitũ. imo permissum, ut hic, & inf. de fideiuss. l. hæres à debitore. §. non est, sed bis soluere sic, ut in l. contraria, ut inf. de reg. iur. l. bona fides. certè imo, & hic tolletur prima, cum nascebatur secunda. Accur.

t *Meam.*] aliàs meam, & aliàs tuam: sed habeas meam unde non uidebatur tenere: sed tamen tenet, ut hic, & sup. eo si mandauero. §. interdum.

u *Liberatur.*] animo nouandi à prima obligatione, & secunda.

x *Idem iuris.*] supra de procur. licèt. §. ea. in fi. contrà. solue, ut ibi.

y *Egissem.*] animo nouandi.

z *Mandato.*] i. propter mandatum, quod paris sequentem actionem mandati contra fideiussorem.

a *Liberaretur ex priore causa.*] & ex nouo mandato incipit teneri, qui enim delegat soluit quantum ad primam obligationem, ut supra ad Velleia. quamuis. § interdum, & infra, de noua. l. delegare.

5 † Flo. deest, quoq;

* Nota quod fideiussor sũpt' quos fecit in lite, repetit à reo.

6 † Fl. deest, tuo.

7 † Flo. deest, &c.

8 † Fl. mã.

Si quis.

Si quis.] CASVS. Habens propositum dandi tibi Stichum, dixi tibi, si non dedero tibi centum nomine pœnæ, & fideiussi. dedi fideiuss. redemit Stichum à Titio, cuius erat, & tibi soluit. an possit conuenire me mandati, quæritur? Et respon. quod sic. videbatur quod non, quia Stichus non erat in obligatione. hoc in prima. In secunda proponit duas regulas. Prima est, quod quotiescunque quidem certũ est mãdatum, non est recedẽdum à forma. Secunda est, quod quando mandatũ est incertũ, i. de re incerta, puta vt emas seruũ, vel si vna res est in obligatione vt in superiori casu: tunc, licèt aliter fiat, quam sit mandatum: dum tamen expediat mandanti, erit mandati actio. Viuianus.

1† Flo. lib. 74.

a *Mandati agere.*] videbatur quod non, quia quod soluit, in obligatione nõ erat, vt inf. de acti. & oblig. l. obligationum fere. §. si. & inf. l. proxi. §. si is. Accur.

b *Certum mandatum*] idest de re certa, vel facto.

2† Fl. inerant.

3† Fl. expediret.

c *Non debeat.*] vt sup. eo. diligenter.

d *Incertum.*] i. de re incerta, vt emas seruũ in genere. vel etiã de re certa, sed incerto modo. puta de Sticho emendo: sed non taxato pretio, vt sup. e. l. præterea.

e *Plurium causarum*] vt vnius rei, quæ sit sub conditione in obligatione alterius quæ sit tm in solutione: sicut supra posuit in casu.

4† Flo. deest, ex.

5† Flo. debeat.

f *Præstationibus.*] i. alia præstatione.

g *Expediat.*] vt in eo suo proposito, vbi soluit Stichum expediebat: licèt in obligatione non erat. Accur.

IVlianus.] CASVS. Debebã Titiæ decem, & Seius pro me fideiussit. Titia nupsit Seio, & ei illa decẽ pro quibus nomine fideiussorio obligatus erat promisit: an statim possit me conuenire, manda. quæritur. Et respon. quod sic, quia onera sustinet matrimonij, & sic non habet ex causa lucratiua.

¶ *Si is.*] Promisisti mihi hominem, & Titius pro te fideiussit: Stichum seruum alienum mihi soluit. an tibi contingat liberatio, vt Titius possit te conuenire manda. quæritur? Et resp. quod non. hoc in prima. Sed si Stichum vsu cepit, contingit liberatio, & Titius aget mãda. hoc in secunda. Viuia.

h *Iulianus ait.*] Casus est, quod quidã fideiusserit pro alio apud mulierẽ creditricem: dum idẽ fideiussor eandem mulierem in vxorem acciperet: idem fideiussor passus est dotẽ vxorẽ promittere sibi, quã ipse debat ex fideiussione. Acc.

i *Abesse ei pecunia.*] q. d. non est liberatus ex causa lucratiua, vt infra de actio. & obli. l. ex promissione, quod

Idem lib. 64. [1]† *ad edictum.*

LEX XLVI.

SI quis pro eo spoponderit, qui ita promisit: si Stichum non dederis, centum millia dabis? & Stichum redemerit vilius, & soluerit, ne centũ millium stipulatio committatur: constat posse eum mandati agere.[a] Igitur commodissime illa forma in mãdatis seruãda est, vt quoties certum mandatum[b] sit, recedi à forma non debeat.[c] at quoties incertum,[d] vel plurium causarum:[e] tunc licet alijs præstationibus[f] exoluta sit causa mandati, quã quæ ipsi mandato inerat:[2]† si tamen hoc mandatori expediat,[g] [3]† mandati erit actio.

Abesse videtur dos eo ipso, quod maritus sustinet onera matrimonij. Bar.

Pomponius li. 3. ex Plautio.

LEX XLVII.

IVlianus ait,[h] si fideiussori vxor dotis promiserit, quod ei ex [4]† causa fideiussoria debebat: [5]† nuptijs secutis, confestim mandati aduersus debitorem agere eum posse, quia intelligitur abesse ei pecunia,[i] eo quod onera matrimonij sustinet.

Solutio quando non liberat debitorem, non parit actionem mandati: sed recõciliata solutione nascitur actio. Bart.

¶Si is, qui pro te hominẽ[k] dare fideiussit, alienum hominem stipulatori dederit: nec ipse liberatur, nec te liberat: & ideo mandati actionem tecum non habet. Sed si stipulator eum hominem vsuceperit, dicendum esse Iulianus ait, liberationem contingere.[l] Eo ergo casu mandati actio post vsucapionẽ demum tecum erit.

Qui parcit pudori alterius ad alterius commodũ, non excusatur, secus in eo, qui parcit pudori proprio. h. d. & singularis est casus iste. Bart.

Celsus lib. 7. Digestorum.

LEX XLVIII.

QVintus Mutius Scæuola ait si quis sub vsuris creditã pecuniã fideiussisset, & reus in iudicio conuentus, cùm recusare vellet[m] sub vsuris creditã esse pecuniam,[6]† fideiussor soluendo[n] vsuras potestatem recusãdi eas reo sustulisset; eam pecuniam[o] à reo non petiturum. Sed si reus fideiussori[p] denunciasset, vt recusaret sub vsuris debitam esse pecuniam: nec is propter suam existimationẽ[q] recusare voluisset: quod ita soluerit, à reo petiturũ. hoc bene censuit Scæuola. Parum enim fideliter facit fideiussor in superiore casu, quod potestatem eximere reo videtur suo iure vtendi.[r] [7]† Cæterum in posteriore casu non oportet esse noxę fideiussori, si ipse pepercit[8]† pudori[f] suo.

si esset: non ageret, vt supra eo. l. diem. §. finali. Accursius.

k *Si is qui pro te hominem.*] in genere, & ideo mala ratio, quia in multis casibus agit fideiussor, etiam antequam ipse, vel reus liberetur, vt supra eo. si mandato meo. §. quoties. & l. Lucius. & C. eo. si pro ea. & ideo dicit, quod non agit, eo quod te liberauerat, sed ibi nec alia ex ea agit, quia nullus de illis casibus est.

l *Contingere.*] vt infra de euict. l. qui alienã, & infra de solutio. is cui alienum.

QVintus.] CASVS. Accepi mutuam pecuniam à Titio sub vsuris, & Seius pro me fideiussit, conuentus ego nolui soluere vsuras, dicens non esse promissas, vel promissas, sed nudo pacto. fideiussor volens bona fide agnoscere eas, soluit: an iudicio mandati possit eas consequi? Et respond. quod nõ. Sed quid si conuentus fuerit fideiuss. & ego denunciauero ne vsuras soluat, & is propter conseruationem famæ suæ soluat: an repetere possit? Et respõ. quod sic, quia in primo casu non fecit fideliter: licèt fideius. soluit si velit mihi adimere ius meum, quod quod nego pecuniam deberi sub vsuris: in posteriori casu nõ debet fideiuss. versari in damno.

6† Dua. et fideiuss.

¶ *Cum mandauero.*] Mandaui, vt pecuniã tuam meo nomine Titio, mutua res, & meo periculo: an constitat mandatum? Et respon. quod sic hoc in prima. Si vero vt mutuares tuo nomine, & tuum sit commodum, & periculũ, potius est consilium quàm mandatum. Viuianus.

7† Fl. vti.

m *Vellet.*] vel falso, vel etiam, quia pacto tenus tantum debitæ erant. Accur.

8† Dua. pepercisset.

n *Soluendo.*] s. extra iudicium. Accur.

o *Pecuniam.*] idest vsuram, quia de ea tantum erat quæstio.

p *Fideiussori.*] conuento.

q *Existimationem.*] idest famam bonam conseruandam, sic ponitur, inf. de var. & cog. l. cognitionum. Accur.

r *Suo iure vtendi.*] s. negando vsuras deberi, vel in iuste, vt dixi.

f *Pudori.*] Not. arg. emptorem posse de euictione agere, etiam si de calumnia non iuret, cum sciat rem pertinere ad actorem, quia non debet compelli periurare, vt hic, & infra, de act. empt. emptorem, in prin. & inf. de adminis. tut. quoties. §. sicut. & arg. sup. de in litem iur. l. videamus, §. 1. & sup tit. 1. l. bona fides. §. incurrit.

Pecuniam.]

a *Pecuniam.*] tuam.
b *Formam.*] quæ uidetur potius consilium fuisse, quam mandatum obligatorium, vt sup. eo. l. 2. §. fi. & ideo nō datur mandati actio, nisi quando aliàs nō eras mutuaturus, vt diximus. sup. eo. si remunerandi, §. apud Iulianum.

Mandatum, quod fit solum gratia mandatarij, non est obligatoriũ. Vel sic, Mãdatum, quod reseruatur ad vtilitatem mandantis, est verum mandatum: secus si ad vtilitatem solius mãdatarij. Bal.

¶Cum mandauero [1]† tibi, vt credendo pecuniã [a] negotiũ mihi geras, mihiq; id nomẽ præstes, & [2]† meum in eo periculum, & [3]† emolumentum sit: puto mandatum posse cõsistere. Ceterũ si mãdaui, [4]† vt tibi negotium geras, tuique [5]† arbitrij sit nomen: id est, vt cuiuis credas, & tu recipias vsuras, periculũq; [6]† duntaxat ad me pertineat: iã extra mandati formam [b] est: quemadmodum si mandarem, [7]† vt tibi [8]† quemuis fundum emas.

Qui vendidit vt procurator, de euictione tenetur. Et ideo si euincit, exceptione repellitur. Item, qui mandauit vendere suã ex vna causa, quam suã probat: ex alia causa non poterit vẽdicare, hoc dicit. quam l. not. quia est fortis. Bart.

Marcellus lib. 5. [9]† Digestor.

LEX XLIX.

SEruum Titij [c] emi ab alio bona fide, & possideo. mãdato meo eum Titius vẽdidit, cùm ignoraret suum esse. vel contrà, ego vendidi illius [d] mandato, cùm fortè is, cui hæres extitit, eum emisset. [e] De iure euictionis, [f] & de [10]† mandato [g] quæsitum est. Et puto [h] Titiũ, quamuis quasi procurator vendidisset, obstrictum emptori esse: [i] neque si rem tradidisset, vendicationem [k] ei cõcedendam, & idcirco mãdati [eũ non [11]† teneri: [l] sed contraria mandati] agere posse, si quid eius interfuisset, quia fortè venditurus non fuerit. ¶Contra, mandator [m] si ab eo [n] rem vendicare velit, exceptione doli submouetur, [o] & aduersus venditorem [12]† testatoris sui habet ex empto [p] iure hæreditario actionem.

Qui soluit pro fideiussore, potest ab eo repetere, & fideiussor à principali. Bart.

Celsus lib. 38. Digestorum.

LEX L.

SI is, qui negotia fideiussoris gerebat, [q] ita soluit [r] stipulatori, vt reum fideiussoremque liberaret, idque vtiliter fecit, negotiorum gestorum actione fideiussorem habet obligatum: nec refert, ratum habuerit [s] necne [13]† fideiussor. Sed fideiussor etiam [t] antequam solueret

S*Eruum.*] CASVS. Habebam seruum. Titius eũ emit a non domino: mandauit mihi, vt eum venderem, & vendidi eum ignorans esse meum, posteà comperi eum fuisse meũ: an Titius possit agere cõtra me manda. ne pretiũ petat? Et respon. quod nõ, & adstrictus sum ad tradendũ emptori: neque eum vendicare possum si tradiderim, sed Titius mihi tenetur man. si in aliquo mea interfuit, vt si eum aliter non essem venditurus. Sed pone, quod habebam seruum: & Titius eũ emit à non domino bo. fid. cui Titio successi, mandaui procuratori meo, vt ipsum venderet, quia credebam eum meũ esse ex causa hæreditaria, cum aliàs esset meus: an mihi vendicanti seruum ab emptore obstet except? Et dicitur, quod sic. sed contra eum, qui vendidit eum testatori meo, habeo regressũ nomine euictionis. Viuianus.

1† Fl. cum mando.
2† Flo. de est, &c.
3† Fl periculum meũ emolumentum.
4† Fl. cete rũ, vt tibi
5† Flor. de est, que.
6† Flor. de est, que.
7† Fl. man dem.
8† Fl. mihi.

c *Seruum Titij*] Duos ponit casus, thema primi procedit vsque illuc, vel contra: quęstio eiusdẽ est ibi, & de mandato quæsitũ est, an s. detur actio mandati directa, vel contra. Sol. etiam cõsequenter ponitur, & puto, &c. vsque illuc, contra mãdator, &c. Alius casus incipit, vel ꝟ, & eius quæstio consequenter ponitur, de iure euic. quæsitum est Sol autem est in fin. contra, mandator, &c. dic ergo seruum Titij, &c.

9† Fl. li. 6.

d *Illius.*] s. Titij veri domini.
e *Emisset.*] à non domino, cum Titius erat dominus los. cum ex ancilla sua erat natus.
f *De iure euictionis.*] in secundo casu. Azo. sed certè, & in primo similiter de eo tractatur. Accur.
g *Et de mandato.*] in primo casu. Azo. sed certè in secundo similiter de eo tractatur.
h *Et puto.*] ecce solutio primi casus.
i *Emptori esse.*] ad rem tradendam, & de euic. caueat. quã cautione etiam finita procurator tenetur, vt sup. de procur. l. procurator qui in prouinc. secus autem in tutore, & curatore, vt ar. ꝟ, C. de adm. tut. l. cum quidam. in ver. inuenimus, & est ratio, quia necessarium est illud officium, hoc spontaneum, vt C. de neg. gest. l. tutoris. Accur.
k *Vendicationem.*] imò vr concedi ei rei ven. quia errabat, credẽs rẽ alienã, q̃ erat sua, vt ꝟ. de acqu. re. do. si procurator. q̃ est cõtrà. Sol. hic indẽnis actione mãdati seruari potest, ibi nõ: q a nõ erat soluẽdo. Vel hic, quãuis nõ amiserit dominiũ, exceptione repellitur, si petat. vel hic tanquã suã, licèt non crederet suã. ar. C. de bo. ma. l. 1. ibi, tanquã procurator vendidit. prima tñ verior est, vt not. plenè de hac materia supra de offic. procu. Cæ. l. 1. cum multæ leges in hac materia sibi inuicem contradicant. Et no. hic, quod. qui de euict. tenetur, non vendicat, vt ꝟ. de euict. vendicantem, & sic tractat etiã hoc casu de euictio. non solum de mandato.
l *Non teneri*] vt cedat actiones, quas habet ꝟ cum, cui vendidit, ad pretium, vel vt pretium sibi solutum restituat mandatori. ab est. n. tibi res sua. vnde & retinet pretium amplius, & si quid plus intersit sua, per contrariam mandati actionem petit, vt statim dicit.

10† Fl. de est, &c.

m *Contra, mandator.*] idest in contrario casu. & sic soluit hic q̃stionem secundam.

11† Fl inclusa lite ntra [] desunt.

n *Ab eo.*] cui vendidit seruum, pcurator mandato domini veri: qui tamẽ credebat se dominum tm̃ ex hæreditaria causa, & ideo qua si tm̃ ex hac causa dominus mandauit de vendẽdo, q prius erat dominus: vnde non potuit fieri dominus ex hæreditaria causa. nemo enim ex duabus causis dominus esse potest: licèt possidere possit aliquis ex diuersis causis, vt infra, de acquirend. posses. l. 3. §. ex plurimis. licèt ergo errasse videatur, tñ non reuocat proprium factum suum, & est argu. sup. de pi. actio. rem alienam. 1. respon. & ꝟ. qui, & à qui. si seruo alieno. & ꝟ. de lu. causa. filium, & supra de rei vend. si à Titio.

12† Fl vẽditionem.

o *Doli submouetur.*] dolo enim vendicat, qđ vendere mandauit: ipse enim vendidisse videtur. & sic de mandato etiam hoc casu tractatur.

13† Fl ratũ habuit, necne. fideiussor etiã antequam.

p *Ex empto.*] non ad duplum, licèt sit permissa, si res euincatur, quia non est verè euicta: sed ex empto, cum sit quasi euicta ad simplum, vt infra de hær. vend. l. 1. §. si Titius. & de euict. l. non tamen, & l. si ei cui. §. 1. & l. si vendideris, §. fin.

S*I is.*] CASVS. Fideiussi pro te, gestor negot. meorum soluit, habebit te obligatum actio. negot. gest. ego te mandati, etiam antequàm soluam gestori meo.

¶ *Sine.*] promisisti Titio decem corbes frumenti, & Seius pro te fideiussit, si Seius pro te frumentum soluat optimum, cum mediocre inuenire non poterit, & per solutionẽ eius contingat liberatio, an id iudicio mandati cõsequi possit, quæritur? Et respon. quod sic. idem est si promisit Stichum, & cum fideiussor soluit. Viuianus.

q *Qui negotia fideiussoris gerebat.*] sine mandato. Accur.
r *Soluit.*] nomine fideiussoris. Accur.
s *Ratum habuerit.*] cum enim sibi sit gestum negotium vtiliter, cogitur habere ratum, vt ꝟ. de neg. gest. Pompo.
t *Etiam.*] litera est cõmunis? sed fideiussor antequam solueret, &c. s̃m Py. est, sed & si fideiussor antequã, &c. Acc.

Procu-

a *Procuratori.*] suo, qui eius nomine soluit creditori, qui gerebat negotia sine mandato:
b *Simul.*] idest statim.
c *Ratum.*] maximè. nam fingitur habere ratum, vt modo diximus secundum Azo. Alij dicunt, quod licèt ante ratihabitionem sit suũ negotium, quantum ad hoc, vt teneatur, non tamen quantum ad hoc, vt agatur, vt hic dicitur.
d *Actionem.*] tum quia ipse soluisse videtur, quod alius pro eo soluit: tum quia id ei abest in quo est obligatus, vt supra de neg. gest. si quis mandato.
e *Siue cum frumentum.* scilicet, in genere.
f *Africum.*] quod est optimum, quia aliud non inuenit. si enim inuenisset, etiã mediocre poterat solui, vt dices infr. ea. l. fideiussorem, & facit ad hoc sup. e. si mandato. §. fideiuss.
g *Plus impendit.*] propter pœnam.
h *Pretium.*] propter moram. Accur.
i *Consequetur.*] scilicet quanti tunc erat cum soluit: licèt postea decesserit, & ad nullum pretium sit redactus, vt hic, & sup. eod. l. hominem. Accur.

Fideiussor.] CASVS. Si fideiussor pro debitore, in diem soluerit, ante diem non aget mand. antequã dies veniat, nec repetet. Viuia.

k *Per errorem.*] iuris, secus si facti, vt quia dilatio erat data reo, vt sup. eo. si fideiussor. §. non ma'e & §. si cum. imo & si facti, idem, si modo idem facturus fuit, vt in suo proprio facto, quia credebat se pure promisisse, licèt in diem promisisset tuc enim esset idem ac si in iure errasset, vt supra eo. idemq; §. pen. & facit ad l. sup. eo. l. si mandauero. 1. respon. Accur.

ADDITIO. Ista gl. semper allegatur ad hoc propositũ, quod debitor in diem soluens ante diem per errorem facti probabilem potest repetere. idem tenet gl. in l. eum qui. C. de iur. & fac. igno. secundum Bald. hic.

l *Ab eo.*] creditore. Accur.

Fideiussorem.] CASVS. Si fideiussor pro debitore triticum soluerit, quodlibet dando se liberare posset: nec aliud repetet, alioquin doli except. sibi obstabit: neque actione mandati aliud consequitur, quàm quod soluendo se liberaret reus à creditore. Accur.

m *Quodlibet.*] etiam vtilissimũ, vt arg. ff. de leg. 3. l. nummis, & ff. de condict. indeb. cũ is. §. fi. & ff. de tri. vi. & ole. le. l. cum certũ, sed non est ita, vt ff. de redhibit. si quid venditor. in fi. & ff. de leg. 1. l. legato generaliter. & C. de do. si quis argentum, §. si vero redditum, quæ sunt arg. cõtraria.

procuratori [a] pecuniam, simul [b] ac ratum [c] habuisset, haberet tamen mãdati actionem. [d]

Fideiussor repetit debitũ quod soluit, si quid vltrà soluerit. h. d. Bart.

¶Siue cum frumentum [e] deberetur, fideiussor [1]† Africum [f] dedit: siue quid ex necessitate soluendi plus impẽdit, [g] quã pretiũ esset [2]† solutæ rei; siue Stichum soluit, isque decessit, aut debilitate flagitiove [3]† ad nullum pretiũ [h] sui redactus est: id mandati iudicio consequetur. [i]

Soluens ante diem per errorem iuris, uel facti minus probabilem, non repetit: nec ante diem mandati agit. Bald.

Iabolen. lib. 7. [4]† ex Cassio.

LEX LI.

Fideiussor [5]† quamuis per errorem [k] ante diem pecuniam soluerit, repetere [6]† tamen ab eo [l] non potest. ac ne mandati quidem actionẽ antequam dies soluendi veniat, cum reo habebit.

In obligatione generis liberatur quis dando vilissimum, quod est in ipso genere. Bartolus.

Idem libro primo ἐπιστολῶν.

LEX LII.

Fideiussorem, [7]† si sine adiectione bonitatis tritici pro altero triticum spospõdit: quodlibet [m] triticũ dando [8]† liberari posse existimo. à reo autem non aliud triticũ repetere poterit, quã quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Itaq; si paratus fuerit reus [n] id, [9]† quod dando ipse creditori liberari potuit, fideiussori dare, & fideiussor id, quod dedit, [o] [10]† idest melius triticũ condicat; [p] [11]† exceptione eum doli mali submoueri existimo.

Fideiussor potest habere obligatum principalem, & alium, vel principalem tantum, vel aliũ tantũ. Bart.

Papinianus lib. 9. quæstionũ.

LEX LIII.

Qui fide [q] alterius pro alio fideiussit præsente, & non recusante, vtrosque obligatos habet iure mandati. Quòd si pro inuito, vel ignorante, alterius [12]† mandatum secutus fideiussit eũ solum conuenire potest, [r] qui mandauit: non etiã reũ [s] promittendi. Nec me mouet, [t] quòd pecunia fideiussoris reus liberetur. Id enim contingit, & si meo mandato pro alio [u] soluat. [13] †

Cùm seruus se mandat emendũ, emptione non secuta, mandatum est nullũ, ea autem secuta, mandatũ reconualescit, vt dominus agere possit: non autem mãdatarius contra dominum. Item, si liber homo se emendum mandauit: cõtrariam mãdati actionẽ habet. Bart.

Vel dic, aliud in quantitatibus vbi exigua debentur, vt in primis concor. & hic, aliud in speciebus, vel artificijs, vt in alijs: in vniuersitatibus autem est idem, quod in summis, vt in d. l. 1. ff. de ædil. edict. si quid. in fi. Accur.

ADDITIO. Solue aliter secundum Dyn. hic, & dicas, quod hic loquitur in obligatione generis, in quo nihil est reperire ita vilissimum quod habere non expediat. ibi loquitur in obligatione generis, in quo reperitur ita vilissimum, quod habere non expedit. ideo tenetur debitor ad mediocre, &c. secundum Bart. hic.

n *Fuerit reus.*] scilicet frumentum, &c.
o *Id quod dedit.*] non necessitate, quod si fecisset, posset id consequi iudicio mandati, vt supra eod. si is, qui. §. n.
p *Condicat.*] ab illo pro quo intercesserit.
q *Qui fide.*] idest mandato expresso, Puta mandauit mihi Titius, vt fideiuberem pro Seio, quod feci Seio præsente, & non contradicente. vtrumq; ergo actione mandati cõueniã: vnũ ex expresso, alium ex tacito, qui tacitè mãdare videt pro quo psente fideiubeo, vt hic, & ff. eo. si remunerãdi, §. si passus, & l. quod patiẽ. & C. eo. si fideiussor.
r *Conuenire potest.*] Quid si alius tuũ negotiũ fecit te præsente idẽ quod hic. & in cõcor. nisi inter adultum, & curatorẽ, quia nõ præsumitur scientia in eis: alias sic. sed si ignores, tunc habet locum neg. gest.
s *Non etiam reum.*] actione mandati: sed act. neg. gest. si contra ignorantem non inuitum, vel melius tãtum mandantem, cõuenit: cum mandator ipse reum liberasse per alium videatur: non fideiussor, qui tantum alterius mandati intuitu fecerit, vt diximus. sup. de neg. gest. ait prætor. §. fin.
t *Mouet.*] ad dicendum, quod ille, pro quo intercessit, mandati teneatur.
u *Pro alio.*] absente, qui non tenetur mandati.

Cum seruus.] CASVS. Mandauit tibi seruus, vt eum redimeres, an consistit mandatum, vt tibi contra dominum de peculio, vel contra te dom. no detur actio? Et respon. quod non. hoc in primo. Si vero mandauit, vt eum emeres, & manumitteres: si emeris, & manumiseris, agam ego dominus ad pretium, si non manumittas, agam mandati ego dominus habita ratione affectionis meæ: hoc in secunda. Sed quid si nummis tuis redemeris: quia aliter non consisteret emptio, & tibi non contingeret liberatio: an possis agere de peculio? Et respon. quod non cogitauit de hoc contractu. hoc in tertia.

Si liber.

[1]† Et Africum.
[2]† Flo. esset.
[3]† Ad nullius, &c.
[4]† Fl. li. 9.
[5]† Aliàs, si fideius.
[6]† Fi. potere.
[7]† Aliàs, si fideius.
[8]† Dum dando, reũ liberare possit.
[9]† Flo. dederit, id.
[10]† Fl. dederit.
[11]† Fl. eum dicet.
[12]† Fl. alterutrius.
[13]† Flo. soluat.

¶ *Si liber.*] Liber homo seruiebat mihi bona fide, mandaui Titio, vt eum redimeret & manumitteret: Titius aget contraria mand. ad consequendum quod soluit, contra redemptorem, ita vt Titius cedat actiones contra me scilicet condictionem indebiti ex empto. Viuianus.

Idem lib. 17. Quæstionum.

LEX LIIII.

CVm seruus * extero [a] se mandat emendum, nullum mandatum [b] est. Sed si in hoc mandatum intercessit, [c] vt seruus manumitteretur, nec manumiserit, [d] & pretium consequetur [1]† dominus, vt venditor, & ex [2]† affectus ratione mandati agetur. [e] Finge filium naturalẽ vel fratrẽ esse. Placuit enim prudentioribus affectus rõnẽ in bonæ fidei iudicijs habendam. Quòd si de suis nummis emptor pretiũ dederit, (neq; enim aliter iudicio venditi liberari põt, [f]) quæri solet, an vtiliter de peculio agere possit. Et verius & vtilius videtur, prætorem de huiusmodi cõtractibus seruorũ non cogitasse, quibus [3]† se ipsi ratione mala dominis auferunt. [g] *

Si apparet emptionem factam meo mandato non valere, procurator mihi tenetur cedere actionem si quam habet efficacẽ: alias secus. Bart.

a *Cum seruus extero.*] idest, extraneo, non domino suo. tunc enĩ sine dubio nullũ est mandatum, quia dominus rem suam non posset emere, vt inf. de regulis iuris, neq; pignus. Accur.

b *Nullum mãdatum.*] vt vel extraneus contra dominum de peculio, vel vt dominus contra extraneum ex tali mandato agat vẽditione non secuta, vel etiam secuta secundum Azo. & bene plus dicit, quod nec seruus agit contra redemptorem ex hoc mandato, venditione non secuta, vel etiam secuta venditione. ageret enim & si non mandasset de manumittendo, vt infra de man. l. 4. §. fine autem. sed hoc est falsum. vt ea. l. de manu. §. si ab ignoto. & quod dicit. §. si autem, ꝙ non fuit dictum, verum est in contractu, dictum tamen fuerat prius inter eos, aliàs manumittere non cogeretur vt dixi. Item ꝙ dicit, nullum etiam, hoc verum ab initio secũdum omnes, sed ex postfacto secuta venditione validum efficitur secũdum B. & Io. sed Fe. contra.

* *Explicat intellectum huius l. Bereng. paulitac. in l. vn. n. 179. C. de sen. q. pro eo, ꝙ interest.*

1† *Aliâs, consequatur.*

2† *Flo. deest, ex.*

3† *Fl. quo.*

* *Vi. Cuia. lib. 13. obseru. c. 32.*

c *Intercessit.*] à seruo, vt ipse seruus manumittatur, vt subijcit. vel dic à domino, & hoc mandatum secundum omnes est nullum, nisi de emendo mandauerit, sed emptione secuta conualescit secundum omnes, & sic mandatum prius inutile efficitur post vtile. sicut & pactum in præfatione dictum, vt sup. de pact. item quia. in fi. & in contractibus innominatis, vt C. de re. permu. l. ex placito. Sed an potest agere venditor mandati vt sibi retradatur? P. dicit quòd non, sed vt manumittatur, vt hac l. dicitur, Butri. & Io. dicunt etiam ad retrahendum posse mandati agi, vt C. si seruus ex. l. j. circa fi.

d *Nec manumiserit.*] scilicet emptor.

e *Mandati agetur.*] vt manumittatur: nam de tradendo bene potest agere, etiam si nõ intersit ratione affectus ſm Io. vt dixi & no. hic considerari affectum. sic ȷ. de tu. & ra. di. l. j. §. sed nonnullos & infra de ser. expor. seruus ea. & supra de mino. si in emptione. & ȷ. de euic. l. pater. in fi. Sed arg. contra supra ad leg. Aquil. si seruum. & infra de ope. ser. l. fi. in fi. & ȷ. ad leg. Fal. l. pretia.

f *Liberari potest.*] nisi sciens accipiat, vt infra de act. emp. ex empto. j. respon. & ȷ. deposi. l. j. §. eleganter.

g *Auferunt.*] & ita de peculio non tenetur, vt hic, & supra de in rem ver. l. 2. & 3. in princ. & hac eadem ratione non tenetur nisi ipse se vendiderit secundum Azo. Sunt & alij casus, quibus dominus ex serui facto etiam de peculio non tenetur, vt si intercedat non in causa peculiari, vt ȷ. de fideiuss. seruus inscio. Item si donet, vt ȷ. de pac. l. ꝫ iuris. §. si filius. Item si noueat, sicut & filiusfam. fortè, vt ȷ. de polli. si quis rem. §. voto. ſm Azo. Item si iudicium vel arbitrium subeat, vt supra de pecu. l. 3. §. si seruus. in casu autem huius legis si de peculio teneretur, & seruo & pretio careret dominus. ꝙ si suis nummis conuenit seruus vt ematur, dominus de peculio non obligatur, vt dictum est, sed potest consistere seruus in iudicio ꝯ emptorem vt manumittat ex constitutione diuorum fratrum. vt ȷ. de iudi. qui se.

¶ Si liber homo bona fide seruiens redimi se mandauerit, idq; nummis emptoris factum sit, contraria mãdati actione agi posse constat, [h] vt tamen actiones [i] præstentur, quas habet emptor aduersus venditorem. finge non manumisisse [k] liberam personam emptorẽ.

Furtum sine contrectatione non cõmittitur. Bar.

Idem lib. j. Responsorum.

LEX LV.

PRocurator, qui res non inclusas subtraxit, [l] sed sibi [4]† traditas non reddidit, [m] iudicio mandati, non furti tenetur.

Qua causa dubitationis tollendæ contractibus inseruntur, ius commune non lædunt. Bart.

Idem lib. 3. Responsorum.

LEX LVI.

QVi mutuam pecuniam dari mandauit: omisso reo promittendi, & pignoribus non distractis eligi poterit. quod vti liceat, [n] si literis [o] exprimatur, distra-

h *Constat.*] Contra eum, qui est redemptus.

i *Actiones.*] ex empto, & condi. indeb. secundum. Accursiũ.

k *Manumisisse.*] scilicet etiam de facto. nã si manumisisset, scilicet de facto (de iure enim non põt) de euict. actio periisset manumissione secuta, sicut si esset mortuus, vt inf. de euict. si seruum. & l. si mãcipium. in prin. secũdum quosdam. tu dicas, idem & si manumisisset, secundum Azo. & hoc dicit, vt sine quæstione procedat, nec enim manumittere potest, vt supra de condi. cau. da. l. dedi. §. si lib. & supra eodem, l. procuratorem. §. si liber. & illa. l. si seruum. loquitur in stipulatione duplæ.

4† *Flo. deest, sibi.*

PRocurator.] CASVS. Procurator meus, cui aliquam rem tradidi, eam mihi non restituit. an furti teneatur? Resp. quod non, sed mandati. Viuianus.

l *Subtraxit.*] idest, non contrectauit. Accursius.

m *Non reddidit.*] scilicet non contrectando contra domini voluntatem, sed apud se retinendo. nam sine contrectatione furtum fieri non potest, vt ȷ. de fur. l. j. §. fi. & l. inficiando. j. respon.

QVi mutuam.] CASVS. Mandaui Titio vt mutuaret Seio decem sub pignore, & conuenit vt Titius eligeret me vel Seium. si pignora non distrahit, eligere poterit. si distrahit, ad me Titius redire potest.

¶ *Fideiussor.*] Debebam pupillo centum fideiussit pro me Titius, & in iudicio centum obtulit, & quia non erat præsens tutor, consignauit & deposuit, an statim possit conuenire me mandati? Et respon. quod sic.

¶ *Non ideo.*] Visitaui limina Beati Iacobi, dimisi procuratorem, postea redij, neq; exegi rationem administrationis, sed cum procuratorem reliqui, postea visitaui limina Beati Petri, non solum inducitur in iudicium mandati quod egit procurator tempore primo, sed etiam ꝙ tempore secundo.

¶ *Salarium.*] Negotium meum gessisti, promisi tibi ꝙ remunerarem te, sed non expressi in quo, neq; officio iudicis, neq; actione mandati salarium tale petere poteris.

¶ *Sumptus.*] Si per procuratorem ordinatum in causam non steterit quo minus causa finem acciperet, sumptus, quos fecit, repetit.

n *Vti liceat.*] creditori vti ista via electionis, si literis &c.

o *Si literis &c.*] i. pacto quod in literis continetur, s. vt sit licitum prius eligi mandatorem. sed & si hoc non dicatur, idẽ tamen esset secundum iura ista, vt C. de fideius. l. non rectè. hodie contra, vt in auth. de fideius. § j. coll. j.

ctis quoque pignoribus ad eum [a] creditor redire poterit. Etenim, [b] quæ dubitationis tollendæ causa contractibus inseruntur, ius cõmune non lædunt.

¶ Fideiussor q pecuniam in iure obtulit, & pp ætatem eius, q petebat, obsignauit, ac publicè deposuit, confestim agere mandati potest. [c]

Domino reuertente mandatum finitur: & si fuerit reuocatũ debitum ex primo, non deuoluitur in secundo. Bartolus.

¶ Non ideo minus oĩs temporis bonam fidem explorari oportet, quod dominus post annos quinque ex prouincia reuersus, mox reipublicę causa profecturus, nõ acceptis rationibus, mãdatum instaurauerit. [d] Cũ ergo [1] † ad officiũ procuratoris pertinuerit, quicquid ex prima negotiorum gestorũ administratione debuit, ad secundam rationẽ transferre, [e] secundi temporis [f] causa priorem litem susciperet.

¶ Salariũ incertæ pollicitationis, [g] nec extra ordinẽ recte petitur, neque iudicio mandati, [2] † vt cõstituatur. [h]

Procurator sumptus bona fide factos repetit, posito etiam ꝙ causa non habuit bonum exitum. Bart.

¶ Sumptus bona fide necessario factos, & si negotio finem adhibere procurator non potuit, iudicio mandati restitui necesse est. [i]

Mandatum non transit ad hæredem mãdatarij, & videtur electa persona industria. Item Publiciana non competit contra dominum. Bart.

Idem lib. 10. Responsorum.

LEX LVII.

MAndatũ distrahendorum seruorũ, defuncto eo, [3] † qui mãdatum suscepit, intercidisse constitit. Quoniam tñ hæredes eius errore [k] lapsi, nõ animo furandi, sed [4] † exequendi qđ defunctus suę curę fecerat, seruos vendiderant, eos ab emptorib. vsucaptos videri placuit, & [5] † venalitiariũ [l] ex prouincia reuersum [m] [6] † Publiciana actione inutiliter acturum, [n] cũ exceptio iusti dominij cã cognita [o] detur, neq; oporteat eum, qui certi hominis fidem elegit, ob errorem aut imperitiã hæredũ affici damno. [p]

Mandatum morte finitur, non actio mandati. Itẽ nec obligatio, quę datur ex negotio gest. Bart.

Paulus lib. 4. quæstionum.

LEX LVIII.

SI præcedente mandato

a *Eum.*] scilicet mandatorem.

b *Etenim.*] Bene dixi distractis pignorib. in id, quod deest ad mandatorem rediri: licet pactum ꝙ mandator posset eligi, fuerit interpositum: etenim &c. q. d. prædictum pactum ius commune non lædit: quia ius commune est vt possit eligere, & quod vno electo possit ad alterum redire: vt C. de fideiuss. l. nõ recte. & l. iure nostro. & l. reos. Item nota hanc regulam. vt hic. & ff. de reg. iur. l. quę dubitationis. & C. de testa. l. testm̃. & ff. de cond. & demon. si in diem. §. fina. Sed arg. contra ff. sol. matri. si cum dotem. ff. resp. & ff. de pa. do. l. inter. §. cum inter.

c *Potest.*] vt ff. de fideius. l. fideiussor qui minori. depositione ergo liberatio contingit, vt solutione vt C. de sol. l. obsignatione, & de vsur. l. acceptam. & ff. depos. l. j. §. si pecunia. & arg. de ff. procu. l. si reus.

d *Instaurauerit.*] i. de nouo iniũxerit. Azo. & sic aliud secũdum mandatum est: licet eiusdem personę. sic & ff. de adulter. si vxor. §. sed & si qua. Quid autem si mandatum non instaurasset: an videatur primum reuocatum sola reuersione? Respon. hanc esse sabbatinam quęstionem: & potest induci quod sit reuocatum illud generale de causa sublata: vt ff. de iudi. l. 3. §. legatis. & infra pro soc. l. actione. § item si alicuius. & eius contrarium de causa impulsiua: quod licet cesset, nõ tamen cessat factum: vt de Calphurnia diximus sup. de postu. l. j. § sexum. Sol. verius videtur reuocatum mandatum. arg. opti. inst. de pupil. sub. §. qua ratione finitur. Dico quantum ad gestionem: sed tamen durat quo ad hoc, quia eo recedente resumere debet administrationem: vt C. de cur. fur. l. cum alijs. vel quod est verissimum, secus in furioso est, cui prouidetur per legem: cum ipse sibi prouidere non potest. & interdicitur furioso alienatio: & per legem committitur curatori eius legitimo vel datiuo: vt infra de cur. fur. l. prima ꝙ nemo dixerit in homine sanę mentis. hic autem attende, an dominus reuersus resumpsit administrationem: & procurator destitit: & ita dicam finiri mandatum, nec resuscitatum: ac si dominus alium procuratorem constituisset: vt ff. de procur. si quis cum procuratorio. §. fi. an etiam reuerso domino, & præsente, & consentiente. vel verbo vel actu quærendo ab eo de gestis: vel non contradicente procurator cęperit gerere: & tunc dicam reuocari mandatum vel non reuocari: vt ff. loca. item quæritur. §. fi. & C. de nup. l. si vt proponis. secundum Azo.

e *Transferre.*] exigendo à se etiam in secunda administratione, quod ex prima debebat. Accur.

[1] † *Fl. cum agitur.*

[2] † *Flor. vt salarium ei bn cõstituat.*

f *Secundi temporis.*] idest administrationis secundo tempore susceptæ. potest enim conueniri vt ex secunda: & hoc si expediret domino conueniri in secunda: vt quia in secunda procurator habuerit fideiussores, in prima non: aliàs secus: vt sup. de neg. gest. diuortio. & facit ad §. inst. de admin. tuto. Lucius. in prin.

g *Pollicitationis*] re & genere. vt plene dixi supra eodem, l. salarium.

h *Constituatur.*] scilicet potest agi.

i *Necesse est.*] vt C. eo. l. etiam si contrariam. & supra de procura. l. qui proprio. §. litis. sic in tutore: vt infra de contra. act. tut. l. 3. §. sufficit. Sed contra. infra iu. solu. l. 3. §. in hac, vbi dicit posse repeti sũptus demum si obtinet in causa. Solu. illud obtinet in gestore sine mandato: hic in eo, qui habet mandatum. & est ratio in eo qui gerit sine mandato: quia in sentẽtia apparet eum non vtiliter gessisse: & sic non agit: vt supra de nego. gesto. sed an vltro. §. primo. Accursius.

MAndatum] CASVS. Si hæres tuus credebat mandatum morte non finiri: & ideo teneri ad exequendum mãdatum, & seruos vẽdiderit: emptor eos vsucapere poterit: si tamen ante impletã vsucapionem à possessione cadat, & ad me redierint, non habet Publicianam, qa contra dominum nõ datur. Viuianus.

k *Errore.*] scilicet iuris, aliàs etiam facti, credens in persona eorum iterari mandatum à domino, cum non erat.

l *Venalitiarum.*] id est, emptorem seruorum immo mangonem.

m *Reuersum.*] ante completam vsucapionem.

n *Acturum*] contra dominum possidentem, quia remouetur exceptione iusti dominij, vt statim dicitur. Accur.

o *Cognita.*] nam quandoque etiam contra dominum datur Publiciana, & ideo vestitur in hoc causæ cognitio, vt no. supra de publ. l. fi.

p *Damno.*] vt infra de euict. l. rem hæreditariam. in fine. Accursius.

SI præcedente.] CASVS. Mandaui tibi vt me defenderes contra Titium, decessi, & tu defendisti, & sumptus fecisti. licet mandatum finitum fuerit morte, tamen non actio mandati. vnde hæres meus tenebitur. hoc in prima. Si vero sine mandato me defendisti, videris quodammodo gerere negotium meum: & hæres meus tibi tenebitur.

¶ *Lucius.*] Debebam Titio 100. cum instaret, vt soluerẽ, Seius ei mandauit vt non infestaret me, quia recipit in periculo suo si creditores conueniant cum hærede de remittenda dimidia debiti, cũ Titius esset absens, si Seius con-

[3] † *Flo. defuncti, eo.*

[4] † *Aliàs, ex.*

[5] † *Fl. sed.*

[6] † *Fl. Publiciana actione non vtiliter acturum actiones nõ inutiliter. & sic emenda aut Haloã.*

conueniatur, an habeat excep. vt conueniatur in dimidiū sicut hæres meus? Distinguit, cum fiebat remissio, aut Titius erat præsens, aut absens. si absens, non dabitur exceptio Seio. sicut enim creditori habenti pignus vel priuilegium non præiudicatur per pactum aliorum creditorum, nec huic, qui erat absens, qui si fuisset præsens, proclamasset, neque si submoueatur creditor à mandatore, consulitur hæredi, sed fideiussori siue mandatori, cum hæres præstaturus est iudicio mandati conuentus, quātum præstabit alijs creditoribus. & si creditor partem ab hærede accepisset, quantum ad mandatorem sibi præiudicauit, quia præsumitur consensisse remissioni Viuianus.

a *Defenderes.*]nec tamen lis contest. est.

b *Mandati actionē*] imo vt nego. gest. vt ꝭ de iu. l. de qua re. § cum absentem. & est contra Sol. ibi sine mandato defendit, ut infra proxi. respon. hic cum mandato. vel hic, & ibi habet neg. gest. actionem ad condemnationem solutam, quia de hoc mandatum non fuit, sed ad sumptus & ad similia, quæ sunt mandata, vel quasi habet locum actio mādati, vt hic dicit. Accurs.

c *Morte*]No mandatum finiri, non actionem mādati, vt hic, & ꝭ eod. l. inter causas. in princ. sed vt etiam mandatū hoc casu non finiri, sed ita cogatur exequi, ut supra de procura. si defunctus. quæ est contra. Sol. vt ibi. Item non videtur finiri, vt infra de manu. vin. l. si pater. in prin. quę est similiter contra. Sol. ibi fauore libertatis.

d *Mandatoris*]cum non sit opus consummatum.

e *Soluitur*]si spontè fuerit consummatum.

f *Defensione suscepta.*]animo nouandi.

g *Quodammodo.*] aliàs respicit instituteras. nam libellus forte datus, non autem lis erat contestata, vel respicit defuncti, quia illum defendis credens eum uiuere, non tamen defendis, quia mortuus per neminem potest defendi, nec tenetur aliqua actione, ut dicta l. de qua re, §. cū absentem.

h *Liberasses.*]à quolibet alio debito.

i *Hæredem*]qui exceptione doli est munitus contra eū, cui est solutum, ut supra de iud. de qua re. in fi.

k *Lucius*]debitor multorum.

l *Creditori suo.*]futuro, vel etiam præsenti. sicut ponitur casus supra eo. l. vero non remunerandi. §. si post. Accur.

m *Debitore.*]Lucio Titio.

n *Conueniatur.*]a creditore, apud quem intercesserat ad solidum debitum.

o *Debitoris.*]s. habet aduersus alios creditores, qui cōsenserunt in certam portionem accipiendam, sed & contra istum, licet non consenserunt, nisi hypothecariam haberet, vt supra de pac. l. rescriptum. circa prin.

p *Consensisset.*]scilicet creditor, apud quem mandator interuenit, de quo supra tacta est mentio quod absfuerit, quia & sequens litera innuit ibi, sed cum &c. non dicit de præsentia hæredis debitoris, quia illius præsentia non est necessaria, cum inter absentes fiat pactum, vt sup. de pac. l. 1. quod hic exegit in creditore, vt hic, & supra de pac. & suum. §. fi. & l. rescriptum.

Titium defenderis, [a] [1]† quāuis mortuo eo, cum hoc ignorares, [2]† puto mandati actionem [b] aduersus hæredem Titij competere, quia mandatum morte [c] mandatoris, [d] non etiam mandati actio soluitur. [e] Quod si sine mandato defensione suscepta [f] [3]† negotium quodammodo [g] defuncti gerere institueras, quemadmodum si illum liberasses, [h] competeret tibi negotiorum gestorum actio: ita potest dici & hæredem [i] eius eadem actione teneri.

Decretum iudicis pro debitore non præiudicat creditori absenti actione competenti contra mandatorem, nisi consenserit. Bar.

¶Lucius [k] Titius creditori suo [l] mandatorem dedit, deinde defuncto debitore, [m] maiore parte creditorum cōsentiente, à prætore decretum est, vt portionem creditores ab hæredibus ferant, absente eo creditore, apud quem mandator extiterat. Quæro, si mandator conueniatur, [n] an eandem habeat exceptionem, quam hæres debitoris? [o] Respondi, si præsens apud prætorē ipse quoque consensisset, [p] pactus videretur [4]† iusta ex causa, eaque exceptio [q] & fideiussori danda esset, & mandatori. Sed cum proponas eum abfuisse, iniquum est auferre [5]† ei electionem, [r] sicut pignus, aut priuilegiū, [f] qui potuit præsens [t] idipsum proclamare, nec desiderare decretum prætoris. Nec enim si quis dixerit submouendum creditorem, [u] hæredi cōsulitur, sed mandatori vel fideiussori, quibus [x] mandati iudicio eandem partem [y] præstaturus [z] est. Planè si ab hærede partem accepisset, [a] an in reliquum permittendum esset creditori fideiussorem conuenire, dubitatum est. Sed videbitur consentire decreto, conueniendo [b] hæredem.

Qui mandato alterius stipulatur, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Bartolus.

Idem lib. 4. responsorum.

LEX LIX.

SI mandato Titij Calpurnius ...

1† *Flo. defenderat.*

2† *Duar. ego puto.*

3† *Flor. defensionē suscepisti.*

4† *Fl. videtur.*

5† *Flo. auferri.*

q *Eaq; exceptio.*] scilicet pacti, quæ datur reo. Accursius.

r *Electionem.*]conueniendi hæredem debitoris, vel fideiussorem, siue mandatorem, & allegando dicit. Accur.

f *Priuilegium.*] Priuilegiato ergo non nocet aliorum consensus in remittēdo, & sic est contra supra de pac. rescriptum. in fi. 1. respon. Solu. ibi in partes dissentiebant, hic prorsus. vel hic loquitur de eo priuilegiato, qui & pignus habebat, vt quia in refectionem credidit, vt inf. in quib. cau. pig. ta. §. 1. l. 1. ibi solum priuilegium. & sic pignus cōuentionale, vel priuilegium, i. pignus legale. Acc.

t *Præsens.*] i. si fuisset pſens. Et sic no. quod absens pro dissentiente habetur, vt hic, & infra de ritu nup. in eo §. deinde & sup. de arbitr. sicut. Sed quid sibi profuisset hæc proclamatio, cum maiori parti statetur? Resp. fortè traxisset alios in sententiam suam, vt supra de arbit. Item si vnus. §. fi. Item licet non valuisset quo ad ipsū debitorem, ualuisset tamen quo ad mandatorem, in quo etiam præiudicaret sibi si præsens taceret, vt supra eo. §. Accur.

u *Creditorem.*]agentem contra mandatorem.

x *Quibus*]s. exactis in solidum & sunt datiui casus. Acc.

y *Eandem partem.*] quam cæteris, qui conueniuntur præstabit, nam fideiussor seu mandator priuilegium, seu pignus non habent. vnde etiam si sunt absentes, coguntur stare pacto cæterorum, vt supra de pac. l. rescriptum.

z *Præstaturus*]scilicet hæres. Accurs.

a *Accepisset.*]scilicet creditor absens.

b *Conueniendo*]s. tantum, non solum exigendo, vel accipiendo. & sic no. de tacito consensu, vt infra de lege con. l. qe. & supra de inof. testa. nihil. §. 1. & l. fi.

SI mandato.]CASVS. Mutuaui tibi pecuniam, quàm à te Titius stipulatus est mandato meo, & non animo donandi decessi, hæres meus habet mandati actionem contra Titium, ut sibi cedat actionem, quam habet aduersus te, & si à te exegit Titius, hæres mandati actionem habet vt repetat pecuniam.

¶ *Paulus*] Fideiussor non potest emere rem pignori obligatam à reo principali.

¶ *Paulus.*] Titius pro me fideiussit, vel mandauit Seio vt mutuaret, & promisit se soluturum vsque ad annum. si intra annum non soluat. an post annum teneatur? Dicitur quod sic.

¶ *Paulus.*]Mandato Titij, & Seii credidi tibi pec. vtrumque in solidum mandati conuenire possum. Si autem iudex vtrumque condemnet, ex causa iudicati vnūquenq;

phurnius [a] pecuniam, quam Titius credebat, stipulatus [b] est [1]† non donandi animo, [c] mandati iudicio eum [d] ab hærede Titij posse conueniri, vt actiones suas præstet. [e] Idem est [f] & si exacta est à Calphurnio pecunia.

Bona fides, quæ in contractibus requiritur, facit, vt quod non possum vt ego, possim vt alius. Bart.

¶Paulus respondit fideiussorem, qui rem pignoris iure obligatam à creditore emit, mandati iudicio conuentum ab hærede debitoris, & oblato [2]† omni debito, restituere cum fructibus cogendum: neque habendum similem extraneo emptori, [h] cum in omni contractu bonam fidem præstare debeat.

Dies adiecta causa differendæ solutionis, obligationem non perimit. hoc dicit. Vel sic, Aduentus diei non liberat debitorem: sed magis constituit obligationem efficacem. Bart.

¶Paulus respondit, die adiecto in mandato, intra quem præstaturũ se Lucius Titius scripsit, non esse impedimento [i] quo minus & post eum diem conueniri mandati iudicio possit.

Plures mandatores, qui tenentur pro alio, tenentur insolidum ex mandato: ex sententia vero simpliciter lata tenentur in viriles. Bart.

¶Paulus respondit, vnumquemque [3]† mandatorum in solidum eligi posse, [k] etiam si non sit concessum [l] [4]† in mandato. Post condemnationem autem in duorum personam collatam, necessario ex causa iudicati singulos pro parte dimidia conueniri posse, & debere. [m]

Illud, quod creditor percipit ex venditione pignoris, liberat debitorem, & mandatorem si de euictione non est obligatus, aliàs secus. Bart.

¶Creditor pignus vendidit. quæro, an si euicta sit possessio emptori, regressum creditor ad mandatorem habere possit? & an intersit [n] [5]† creditoris, iure vendiderit, [o] an communi iure promiserit? Paulus respondit, si creditor ex pretio pignorum debitum consecutus [6]† non sit, [p] mandatorem liberatum [7]† non videri. [8]† Ex hoc responso apparet [q] & si euictionis nomine non teneatur, [r] proficere eam rem ad liberationem.

Dies adiecta causa limitandæ obligationis, non liberat debitorem existentem in mora. hoc dicit. Vel sic, Mandatum tempore limitatum, post moram erit perpetuum. Bart.

¶Ille illi salutem. Mando tibi, vt Blæsio Seuero affini meo octoginta credas sub pignore illo & illo, in quam pecuniam, & quicquid vsurarum [s] nomine accesserit, indemnem rationem tuam me esse ex causa mãdati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus, præstaturũ. ¶Postea sæpe conuentus mãdator nõ respondit. Quæro an morte

non insolidum, sed pro parte conueniatur, quia pro parte facta fuit condemnatio in principali.

¶ *Credatur.*] Mutuasti mihi pecuniam sub pignore, & dedi fideiuss. si pignus vendidisti, & emptori euictum sit, an contra fideiussores habeas regressum, quæritur, & an sit differẽtia, promittis de euictione necne. Distinguitur, an sis consecutus debitũ, aut non, si non liberabitur fideiussor. eodem modo si promisisti de euictione, & euictum sit pignus, restituere hæres necesse habet pretiũ. si pignus fuerit euictum, non liberabitur. si ergo de euictione non tenearis liberabitur.

¶ *Ille.*] Mandaui Titio, vt decẽ tibi crederet sub pignore, & mandaui me præstaturum Titium indemnẽ, tam nomine sortis quàm vsurarũ quo ad oẽs, deinde pluries conuentus non solui, decessisti. an morte tua liberer quæritur? Et dr̃ quod vsq; ad 30. an. durabit actio mandati contra me.

¶ *Paulus.*] Mandaui Titio vt pecuniam meam mutuaret sub idonea cautione. Titius non adhibuit fideiussorem neq: pignora. vtrum mãdato satisfecit? Dicitur quod non. Viuianus.

a *Calphurnius.*] qui creditor erat. Acc.

b *Stipulatus.*] s. ab eo cui Titius credebat.

c *Donandi animo.*] quod semper præsumitur, s. quod nõ sit donatio, nisi probetur per aliquas præsumptiones, vt i. eo. si vero non remunerandi. §. idem Papinianus. & ff. de do. præ. l. Seia.

d *Eum.*] scilicet Calphurnium.

e *Præstet.*] sic & i. eo. idemq;. §. si cui. Accursius.

f *Idem est.*] quantũ ad hoc vt hæres Titij habeat actionẽ, sed tamen altero casu ad cessionem, altero ad ipsam pecuniam, & sic non est per omnia idem.

g *Debitoris.*] idem est, & si conueniatur à secundo creditore hypotheca, ut infra de distra. pig. l. 2. & l. cum secundus. §. si secundus. sed videtur mandati actio non dari: imo de dolo, vt C. de dolo. l. 1. quæ est contra. Sol. hic nondum mandati actio finita erat tempore, & ideo mandati agitur, ibi sic. hoc non placet, vt supra de dolo. l. 2. § pen. vel non est mirum si hic mandati, ibi de dolo agitur, cum vtraque famosa sit. hanc reproba per l. i. de dolo. l. ideoq; vel aliter, ibi de dolo, quia mandati non supererat actio, pacto vel acceptilatione inefficax effecta, non tempore. sed hoc non valet, vt i. de dolo. l. 2. §. si quis. nisi ad hoc faciendum fuisset dolo inductus. Dic ergo dari actionem de dolo. i. mandati pp dolum, s̃m Azo. Item adhuc est i. de neg. gest. l. fideiussor. vbi dr̃, quod actio neg. gest. Solu ut ibi. cum hoc aũt concordat. J. de pig. l. 2.

h *Extraneo emptori*] No. non esse admittendum hunc fideiussorẽ, vt quẽlibet. sic & J. de leg. 2. l. si. §. quatuor. Sed ar. i. de adopt. si pater. §. qui duos. Accur.

i *Impedimento.*] vt i. ea. l. §. ille. & hoc nisi dixisset nolo teneri exinde, quia tunc hẽt exceptionem, vt J. d. act. & ob. obligationũ ferè. §. fi. i fi.

k *Eligi posse.*] si cæteri min' idonei extiterunt, vt C de fideiuss. liberi. Azo. imò & si oẽs sunt idonei licet hẽant beneficiũ epistolę diui Hadriani, vt C. de cõsti. pecu. l. fi. sed hodie secus, quia ipso iure in partib. tenentur, vt in auth. de duobus reis. in princ.

l *Concessum.*] i. dictũ. aliàs conceptum. & aliàs concessum.

m *Et debere.*] vt C. si plu. vna sen. l. 1. sed obijcitur, quia vr̃ sñia proficere cõdemnato. si enim cõueniaṫ vltra partem suam, habet exceptionem rei iudicatæ, sed tamen in solidum vr̃ fuisse damnatus, & sic est i J. de excep. rei iudi. l. euidẽter. sed dicas, quod tñ pro parte fuit facta, vel simpliciter condemnatio, licet conuentio in solidum, vt i. deposi. si duo. in fi. Item adhuc potest agi in solidum antiqua. vnde non obst. l. euidenter. Ac.

n *Intersit.*] idest, differentia sit.

o *Vendiderit.*] vt quia de euictione nõ promisit.

p *Non sit.*] quod est eo casu quñ restituit, vt J. de reg. iu. l. non vĩ. ex hac responsione colligitur responsio secundæ quæstionis.

q *Apparet.*] per contrarium. Accur.

r *Non teneatur.*] veluti si iure creditoris vendidit, vt infra de distra. pig si is. & l. quæsitum. idem quandoque & si teneatur quando non debuit promittere, ut diximus supra de pig. act. si pigno. §. fi. Accur.

s *Quicquid vsurarum.*] sic construe: mando me esse præstaturum indemnem rationem tuam ex causa mandati in eum diem quoad vixerit Blęsius Seuerus: & quicquid accesserit nomine vsurarum: in quam pecuniã postea, &c.

1† *Plesit.*

2† *Fl. oblato. idest recepto. sed Taurel. oblato. vt hic.*

3† *Fl. vnũ ex mandatoribus.*

4† *Aliàs conceptum.*

5† *Sic distinguendũ est post ver. intersit, nõ post ver. creditoris, vt Taurel. quamuis sit creditoris lege vĩdere vel. si v. inf. de distra. pig.*

6† *Fl. consecuturus.*

7† *Fl. liberarum.*

8† *Verba compilatorum.*

Liberatum

a *Liberatus sit.*] scilicet mandator. Accur.

b *Perpetuam esse.*] quia tempus non est modus tollendæ obligationis, repellitur tñ exceptione, quia sic inter partes actum vr, vt ff.de ac.& oblig l.obligationum ferè.§. placet.& inst.de verb.obl.§.at si ita.vel dic, non repellit, quia mandator fuit viuente debitore in mora,arg.ff.de const. pec.quæ aūt.§. si qs. Vel melius, tenetur & post mortem, quia promisit se satisfacturum in vita debitoris, vnde, quasi ad diem promiserit, tenebitur & post mortem, vt ff.ea.l.§. Paulus respōdit die adiecto,&c.s̃m Azo. Alij dixerunt, qđ de vsuris currentibus in vita tenetur etiam post mortem, sed de currentibus postea non.

c *Neque pignora.*] qd de hypotheca? Resp. idem qđ in fideiussore multo magis.

d *Accepta sint.*] nec ergo mandator mandati poterit conueniri, vt C.de fideiuss.l.si creditor. Sed ꝯ C. de verb.sig.l. sancimus. Sol. verbum, idonea, tollit ꝯriū. Sed qd si dictum est, facies me securum ad sensum sapiētis mea, an debeat dari fideiussor si hoc dixerit sapiens? Videtur quod sic, vt C.de ꝯh.empt. l.fi. Item, si nil vltra cōe ius prestaret, hæc verba nil operarent, quod non dēt esse, vt ff.de leg j si qñ. Item ille est securus, q nil timet, vt infra de act. emp.l.j.in fi. Ecōtra s̃m ius cōe promitti dēt, quasi hoc pactū non valeret de incerta persona, vt ff.loc.si merces. in prin.Item & si valet, dēt dicere s̃m ius cōe, vt ff.eod. qui mutuā 2.respon. Item si aliter ad arbitrium boni viri, vt ff.tit.j. si societatem. Sol. sensus sapientis, vt legitimè liget ꝯtractum, & cautè, non aūt vt cum fideiuss. vt d.l.qui mutuam. Item quid si dixit plenam? vr ibi q̃ fideiussor sit dandus, arg ff.de act.emp.si quis alienam. Item ꝯ ff.de arbit.si cum dies.§. plenum.& l.ita demum.& l.litigatores.§.2.

1 Nota, q̃ ille qui promisit facere aliquē securum, non intelligit obligatus dare fideiussorē neq; pignora. & est glo. singu. s̃m Alex. hic ad B. Bol.

1† Flo. deest, me.

* Concurrit. in l. 4. §. si sub conditione. ver. sicut. adijci. infra de fideic.lib. glo. est optima quam tamen non memini. de isto tex. in l. si debitore. ff. de iud. Bologn.

2† Fl. quærendum.

3† Fl. pōt.

4† Flo. deest, Titius.

debitoris liberatus sit? [a] Paulus respondit, mandati obligationem perpetuā esse,[b] licet in mandato adiectum videatur: Indemnem rationem tuam me [1]† esse ex causa mandati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus, præstaturum.

Cautio idonea intelligitur cum fideiussore vel pignore. Bart.

¶ Paulus respondit, nō videri mandati conditioni paritum, cum in mādato adiectum sit, vt idonea * cautio à debitore exigeretur, si neque fideiussor, neque pignora [c] accepta sint. [d]

Pendēte appellatione mādatoris pōt conueniri reus. Bartolus.

Scæuola lib.j. Responsorū.

LEX LX.

CReditor mandatorē cōuenit. is cōdemnatus [e] prouocauit. quęsitum [2]† est, an manente appellatione debitor à creditore conueniri posset? [3]† Rn̄di posse. [f]

Mandatum, quod fit ꝓpter vtilitatem mādantis, actionem mandati contra tertium non parit. Bart.

¶ Titius [4]† ad eū, qui vxorē ducturus erat, literas fecit tales. Titius Seio salutē. Semproniam ad animum meum [g] pertinere cognouisti: ideoque cum ex voto meo nuptura tibi sit, velim certus sis, secūdum dignitatem tuam contrahere [h] te matrimonium. & quamuis idoneè promissuram [5]† tibi Titiam matrem puellæ dotem sciam: tamen & ipse quo magis [i] conciliem animum tuum domui meæ fidem meam interponere nō dubito. [k] quare, scias quodcumque ab ea ex hac causa stipulatus fueris, id me mea fide [6]† iussisse, saluum te habiturum. atque ita Titia, quæ neque Titio mandauerat, [l] neq; ratum [m] habuerat quod scripserat, dotem Seio promisit. Quæro, si hęres Titij ex causa mandati præstiterit, [n] an actione mādati hæredem Titiæ conuenire possit? [7]† Respondi secundum ea, quæ praeponerentur, non posse. [o] Item quæsitum est, an nec negotiorum gestorum? Respondi, nec hoc nomine iure agere posse. Palam enim facere Titium, non tam Titiæ nomine, quam qđ consultum sibi [8]† vellet, [p] mandasse. Itē si maritus aduersus mandatorem ageret, an aliqua exceptione submoueatur? Respōdi nihil proponi cur submouendus sit.

Plures mandatarij tenentur insolidum. Bart.

¶ Duobus, quis mandauit negotiorum administrationem. Quęsitum est, an vnusquisq; mandati iudicio insolidum teneatur? Respon-

¶ *Duobus.*] Si duobus mādaui vt gererent negotia mea, & gesserunt, quilibet insolidum tenetur.

¶ *Lucius Titius.*] frater mandauit filio fratris vt negotia sua gereret, & q̃ haberet ratum quicquid de reb. suis disponeret. si fraudulenter aliquid commisit, an debeat teneri? Et resp. q̃ sic. hoc in prima. Sed qd si hic fuit magistratus, & ratione administrationis fuit debitor reipubli. an ob hoc patruus debeat teneri? respō. q̃ non. hoc in secunda. Viu.

e *Condemnatus.*] scilicet mandator.

f *Posse.*] nec.n. vno conuento alter liberatur, vt C.de fideiuss. l.fi.Sed arg. ꝯ ff.de pecu.l.quoties.§.si creditor. Sed nonne pēdente appellatione omnia debēt esse in suo statu? Respon. [2] hoc verū inter ipsos litigātes, at hic alius conuenitur.

ADDITIO. Ex hac glo.no. optimam limitationem s̃m Bal. hic. quod illa regula, nil noua app. pendente, hēt locum inter eosdem, nō respectu eius, ad quem porrigitur appellatio. & idem dicit Innoc. de ele.c. cū ecclesia Rothomagen & per eūdem Bald.in l. si per imprudentiam. §. fi. ff.de euict. & l.furti. §. j. supra de his qui no.infa.

2 Istā dicit celebrē Consi. in suis fin. in ver. app. fol. j. causa ordin. dicit Bal. in l. si quis filio. §. hi aūt. ff. de iust. rup irrito ve ta. test. Bolog.

5† Flo. repromissurã.

6† Flo fide esse iussisse.

7† Fl pōn.

8† Flo. deest, sibi.

g *Ad animum meū*] dilectione honesta. forte soror erat huius Titij Sempronia.

h *Contrahere*] quasi dicat, ita est bona & nobilis, quod bene te decet.

i *Quo magis.*] hoc est quod ꝯ tollit act neg. gest. Accursius.

k *Non dubito.*] sed quomodo hoc, cum fideiuss. vel mandatores dotium nō debeant dari, vt C. ne fideiuss. vel man.doden.l.2. Respon. hic à parte mulieris, qđ est permissum, vt hic, & ff.de iu.dotis. non autem à parte viri, vt in d.l.

l *Mandauerat.*] vnde cessat mandati actio.

m *Ratum.*] nec poterat, vtpote non suo nomine gestum.

n *Præstiterit.*] scilicet viro.

o *Non posse.*] quia non mandauit vt mitteret illam epistolam, nec ratam habuit.

p *Sibi vellet*] scilicet vt reconcilietur domui suæ, & ideo sibi negotium gessit, nec errauit, & sic cessat hæc actio vt hic, & supra de neg. gest.si pupil. §. sed & si quis negotia. & infra qui po.in pig.hab.si prior.§.j.& arg. supra de vsufruct.ea.re.l.trib.ibi, finito autem &c.Et no.hic optimum argum. quod reus promittendi soluendo non agit contra reum, quia propter suam obligationem soluisse videtur, sed dic, vt plenè dixi supra ad Velleia.l. vir vxori, §.fina. Accursius.

C*Reduar.*] Casus planus est vsque ad §.Titius.

¶ *Titius.*] Nupsit tibi consanguinea mea. mandaui tibi epistolam talem. Scias q̃ mater puellæ promissura tibi dotem, idonea sit, nihilominus fideiubeo te habere saluū quicquid tibi promisit noīe dotis. si aliquid tibi hoc noīe præstitero, & decessero, an hæres meus iudicio mandati cum matre puellæ agere possit, quæ neq; mandauit, neq; ratum habuit, vel cōsequi possit ab hærede matris? Et rñ. quod non. hoc in prima. sed an neg. gest. Et respon. quod non, quia potius videor meum negotium gerere voluisse. Sed quid si maritus contra me agere velit, an possim eum repellere per excep. Et respondi quod non. hoc in tertia.

di vnumquemq; pro solido [a] côueniri debere, dummodo ab vtroque [b] non amplius debito exigatur.

Si vir vt vir alit vxorē, debet habere vsuras dotis integras, sed si alit vt minister. debet habere vsuras dotis vsque ad concurrentem quantitatem alimētorum. h.d. nonus casus est. Bart.

¶ Si inter maritum [c] & socerum id actum esset, vel [d] tacito intellectu, vt onus exhibendę vxoris ad maritum rediret, [e] præstante patre dotis vsuras, [f] nullā actionem superfore [g] ad recipiendum quod negetur [h] consumptum. Quod si pater puellę exhibitionē mandasse se doceat, [i] actionem mandati competere.

Si negotium committitur in procuratoris liberam voluntatem, secūdum materiam contractus hoc agi intelligitur, vt dolus malus absit. h.d. Bartol.

¶ Lucius Titius fratris sui [1]† filio commisit rerum suarū administrationē: ita [2]† Σείῳ τέκνῳ χαίρειν. Ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν νομίζω, τὸ ὑπὲρ πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἰδίων πραγματεύεσθαι, δίχα τοῦ τινα ἐπιτρέπτικον [3]† αἰτεῖν: οὐδὲ δεῖ καὶ τοιούτου τινὸς, ἐπιτρέπω σοι περὶ πάντων ἐμῶν, ὡς θέλεις πραγματεύεσθαι, εἴτε πωλεῖν θέλεις, εἴτε ἀποτίθεσθαι, εἴτε ἀγοράζειν, εἴτε ὅτι οὖν πράττειν, ὡς κυρίῳ ὄντι τῶν ἐμῶν: ἐμοῦ πάντα κύρια εἶναι τὰ ἀπὸ σοῦ χρώμενα ἡγουμένου, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντος σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν. idest, Seio, [4]† filio salutem. Ego quidem secundum naturam esse existimo, pro patre [k] & patris filijs negotiari [l] sine aliqua concessionis inquisitione. si autem necessitas alicuius talis erit, cōcedo tibi de omnibus meis, vt vis, negotiari, siue vendere vis, siue pacisci, siue emere, siue quodcūque operari, vt domino enti [m] meorum: me omnia firma esse à te facta existimante, & non contrarium dicente tibi ad vllam operationem.) Quęsitū est, si quid non administrandi [n] animo, sed fraudulēter alienasset, vel mandasset, [5]† an valeret? Respondi, eum de quo quæritur [6]† plenè quidem, sed quatenus res ex fide agenda esset, mandasset.

Ex facto domini seruus non potest conueniri. Bart.

¶ Item quæro, an cum Seius magistratu functus debitor extitisset. Lucius Titius eo noie conueniri posset, [7]† vel res eius obligatæ essent propter verba epistolæ suprascriptę? [8]† Respōdi, neque conueniri posse, neque res obligatas [o] esse.

Paulus lib. 2. ad Neratiū.

LEX LXI.

QVod filiofa. vt peteret, mandaui, si [9]† emancipatus exegerit, de peculio intra annum [p] vtiliter [q] agam. Paulus: Sed & cum filio agendum est. [r]

Ex mandato vt patiatur quem agere, potest mandator conueniri vt consequatur quod ad eum peruenit. Bartolus.

Scæuola lib. 6. Digestorum.

LEX LXII.

CVm controuersia esset de hęreditate defuncti inter scriptum hæredem, [f] & patruum Męuiū, & ami-

a *Pro solido.*] ita tñ vt ille prius conueniatur, qui gessit, de eo, ꝙ gessit. cæterum de cōi negotio gesto vel non gesto, vel neglecto ad exemplum tutorum oēs tenentur, ſm Io. Item no. hic duos mādatarios teneri insolidum. vt hic, quod intellige ſm Azo. ꝙ hic fuit actum, vt insolidum tenerētur, vt hic ſm Azo. & idem in mādatoribus, vt ī. eod. l. cum mandato. in fi. & ī. eo l. si mandato. §. Paulus. & sic i duobus commodatarijs, vt ī. commo. si vt certo. §. fi. & duob. depositarijs, vt ī. depo. l. j. §. si apud duos. sic in similibus ꝯctibus, vt ꝗ de duobus res. l. eadē. Sed arg. ꝯ. ī. de nego. gest. si alicui. & ꝗ. de adm. tut. decreto. §. fi. & l. tutores ꝗ post finem. §. tutoribus. & l. Lucius. §. j. hac autem iure nouo hodie plana sunt, q̃a nunquam insolidum tenentur, vt in Auth. de duob. reis. in prin. col. 7.

b *Ab vtroque.*] idest, inter amicos. Accur.

c *Si inter maritum*] dic casum, ꝙ multū refert an conuenit inter socerum & generum, vt ex vsuris dotis dandis à patre marito maritus alat vxorē, quo casu residuū si qđ est non reddit, an cum pater ipse alere deberet, mandauit alēdam marito, quo casu superfluum reddit, quia est vt minister electus, vt inf. de leg. 2. l. antepen. §. à te. quę est ꝯ primo articulo, sed vt vides, concordat cum scdo.

d *Vel.*] pro saltem.

e *Rediret.*] quia socer primo fuerat pactus de filia educanda, vt qſque sit, vt ꝗ. de excep. do. l. pater pro filia. in prin. & ī. de in rem ver. l. pen. in fi. & l. fin.

f *Vsuras.*] vt ex eis alatur à viro, cū dotem non soluisset.

g *Superfore.*] s patri.

h *Negetur.*] s. a patre. negat enim pater totam vsuram expēsam in vxorem, vnde superfluum repetit, quod non potest, quia & si defuisset, non suppleuisset, q̃a maritus onera matrimonij subijt. Et nohic argum. 2. respon. quod, ex quo constat quid peruenisse, si dicat consumptum, ille, ad quem peruenit, probare debet. sic & C. de do. si quis prō.

i *Doceat*] s. eodem casu quo spectabat ex pacto ad patrē.

k *Pro patre.*] s. negotiari filios suos.

l *Negotiari.*] i. & pro filijs patris sui, idest pro fratribus suis aliquem negotiari, & existimo &c.

m *Vt domino enti &c.*] ac si dicat, esset dominus rerum mearum. & totum hoc est translatio gręca vsq; illuc, quęfirmm est, &c. & hñt quidam libri in margine hunc textū. alij nullo modo.

n *Administrandi.*] s. bona fide. Accur.

o *Obligatas.*] neque enim hæc fuit negotiatio, cū Lucius ex contractu, magistratus ex delicto debitor factus est. Item no. ex superiori responso ꝙ in generali dicto bona fides intelligitur, vt ꝗ. de cō. di. & dem. cum tale. §. Titius. in fi.

Q*Vod filiofamil.*] CASVS. Mandaui filiofam. ꝙ aliquid pro me peteret. ille emancipatus exegit. intra annum à tempore emancipationis potero agere cum patre mandati de peculio. Item cum filio potero agere actione mandati perpetuo. Viuian.

p *Intra annum.*] non dicas à tempore exactionis, nec à tempore suscepti mandati, sed dicas à tempore emancipationis, vt ī. qñ act. de pec. est an. l. j. in prin. Accur.

q *Vtiliter agam.*] i. actione mādati de pecu. vt ī. de neg. gest. l. mandatu. Accursius.

r *Agendum est.*] scilicet directa mandati. ipse autem contra me in factum, vt ī. eod. si vero remunerandi. §. si filio. quæ est contra.

C*Vm controuersia*] CASVS. Decessit paterfamil. relicto filio hærede. controuersia erat inter Meuium & hæredem & amitas. significauit, scilicet patruus Meuius sororibus, quod communicaret cum eis quicquid consequi posset ex lite. postea transegit pro 20. volunt ipsi petere 10. obijcit frater, ꝙ intelligit cōicando, qđ possit euincere ꝑ sententiā. quid iuris sit, quæritur. Et rñd. ꝙ communicabitur.

¶ *Mandaui.*] Mandaui tibi vt fideiuberes pro Titio apud Semproniū. nō fideiussisti, sed mādasti Sēpronio vt crederet Titio, si aliquid eo noie præstiteris, an me conuenire possis quæritur? Et rñd. ꝙ sic, videbatur, ꝙ non. quia mandaui vt fideiuberes & non fideiussisti, sed mandasti. Viui.

f *Hæredem.*] ex vna parte. Accursius.

1 † *Flo. deest, sui.*

2 † *Alciat. lib. dispunct. 4. c. 4. Grace cum hoc vt ssosium ex Pandectis Florentinis ma nobis restitutus, in illis videre.*

3 † *Flo. ἐπιτροπικόν.*

4 † *Aliter sic vertitur, idest Seio filio salutem. Tametsi natura consentaneum esse arbitror vt patris eiusq; filiorū negotia gerat vel nullo data re mandato requisito administret, si qd tñ alicuius generis opus habes, ecce tibi rerum mearū omnium liberam administrationē permitto, siue vēdere, siue pignori obligare, siue comparare, siue quid aliud agere velis, me nō aliter eia quæ per te gesta erunt, rata habente, ne que in vllum quicquam tibi reclamante, quā si rerum mearū penes te dominiū esset.*

5 † *Aliàs vēdidisset.*

6 † *Flo. meruerit.*

7 † *Fl. posset.*

8 † *Flo. suprascripta.*

9 † *Flo. deest, si.*

Ex

a *Ex euentu litis.*]hic oriebatur dubitatio. nam quod Mæuius ex transactione ꝓsecutus est, non ex hæreditate, sed ex decisione habuit, ut ꝟ ad l. Fal. l. 3. & ꝟ. de hær. ven. venditor ex hær. ergo itelligas amitas cõsensisse literis fratris vt posset ẽt decidere. porro & si non cõsensissent, tñ neg. gest. agerent si haberent ratam trãsactionem. hic ergo agant mandati. Et hic no. ar. pro aduocat. q pactus est in euentu litis. i. si vinceret, qđ clieñs sibi daret cẽtũ. postea transactio est facta, qua si obtinuerit vř agi posse.

b *Fideiubeas.*] aliàs fidem dicas, & aliàs mea fide dicas. & idem est.

c *Sed mandasset.*] & sic aliud quàm in mandato recepisset.

d *Teneretur.*] mandans.

e *Teneri.*] quia pro eodem est No. ergo, ꝙ nihil interest qđ ex æquipollentibus fiat, sic ꝟ de iudic. l. sed & si resc. §. ex quibus & C. de insti. & substi. l. si mater. Sed ar. ꝟ ꝟ de leg. 2. cũ pr §. hæreditatem sed arg. pro prima C. de do. q sub mo. l. fi. & ꝟ. de pd. & demõ. pr Seuerinam. §. 2. & ꝟ. de ver. ob. cũ seruus.

1† Fla. fide dicas ꝓ Publio. Aliàs, vt mea fide dicas.
2† Fl. quęque.
3† Fl. præsentaturũ.
4† Fl. aliàs
5† Duar. quam quod ei.

tas: Meuius literis ad sorores suas factis, declarauit commune futurum quicquid ad eum ex euentu litis[a] hæreditariæ peruenisset, neque stipulatio literas secuta est. Quæsitum est, cum transegerit idem Mæuius cum scripto hærede, ita vt prædia, & aliæ quædam res ex ea transactione ad eum peruenirẽt, an ex literis suis possit à sororibus conueniri? Respondit posse.

Mandati agitur siue quis mandatum impleat, siue aliquid æquipollens faciat. Bart.

¶ Mandauit in hæc verba Lucius Titio Caio suo salutem. Peto & mando tibi vt fideiubeas[b] 1† pro Publio Mæuio apud Sempronium, quæcunque 2† à Publio soluta tibi non fuerint, me repræsentaturum, 3† hac epistola manu mea scripta notum tibi facio. Quæro, si non fideiussisset, sed mandasset[c] creditori, & aliter 4† egisset quã 5† ei mandatum esset, an actione mandati teneretur?[d] Respondit teneri.[e]

PRO SOCIO.

Cui ac in suis paratitl. declarando terminos actionis pro socio, multa dicit in hunc titulum, illum videto.

S *Ocietas. Dum viuunt.*] nõ sũt in æternum, vt ꝟ e. l. nulla. Azo. Et nota 1 qđ hæc dictio, ꝑpetuũ, multos hẽt sensus. Primus vt hic, scđo ꝑpetuũ. i. gñale, vt C de edẽ. l. edita. tertio. i. gñaliter verũ, vt insti. de satisd. tu. §. j. quarto. j. vsq; ad 30. vel 40. an. vt insti. de perpe. & temp. ac. in prin. quinto i. sine interuallo. siue ꝯtinuè, vt C. de impu. & aliis substi. l. humanitatis. sexto. i. sine tpis præfinitione, vt infra de excep. l. 3. Accur.

1 Ista glo. est not. & magistra, quæ ponit quib. modis sumatur hoc verbũ, perpetuũ, & dũ textus noster ponit verbũ ꝑpetuũ, l. dũ viuit. concor. tex. in can. sancto rum. 70. dist. Bol.

g *Sub conditione.*] vt C. eo. l. societate.

h *Sunt.*] secus in rebus postea quæsitis, vt infra eo. l. si ꝗs societatem. in fi. ti. Accur.

i Q*Via licet. Interuenire.*] Quia quod suo nomine possidebat, nomine communi videtur incipere possidere, & sic possessio acquiritur in communi, & dominium, vt hic, & inf. de acq. pos. l quod meo. in prin. Alij. ut Azo. dicunt, ꝙ est hic speciale, ut dominium sine possessione acquiratur, sicut & alibi, vt infra de acq. rer. do. homo liber, in fi. sed regulariter contra. C. de rei vend. seruum. & infra de acq. rer. do. l. res ex mandato.

E *A vero* CASVS. Actiones autem si quæ socio competunt aduersus alios, nisi cedantur, alter socius intentare non potest, scilicet, directas.

TITVLVS II.

Pro socio.

Ista lex non summatur, quia distinctionem ponit vsque ad §. de illo. Bal.

¶ *Cum specialiter.*] Contraximus societatem omnium bonorum. Dicitur ꝙ si obueniat aliquid ab hæreditate, vel legato, vel donatione cõi. statim acquiritur communioni.

¶ *De illo.*] Fecimus societatem, & adiecimus, quod si aliqua iusta hæreditas adueniat, quod cõis sit, quæritur quæ sit iusta, an quę ex testamento obueniat, an quæ iure legitimo. dř quod ea quę iure legitimo.

¶ *Societas.*] Si dolo induxisti me ad contrahendũ societatẽ, alicuius momẽti nõ erit societas. Viuia.

k *Ea vero quæ in nominibus erant.*] rerũ enim incorporaliũ non est propriè possessio, ideoq; nec traditio, quia nõ põt fingi traditio in his intercessisse, qa ad id debet deinũ porrigi fictio quod per rerum naturam non est impossibile, vnde de qui cedit nomẽ, nõ põt illud à se ita separare quin debitor contra quẽ cessio facta sit, si post cessionem exactus fuerit, liberetur à cedente. si tamen iste cui facta fuit, litem contesta non fuerit, vel non denunciauerit, uel nõ receperit partem debiti, vt C de noua. l. si delegatio. facilius ergo incipere perduntur corporalia q̃ incorporalia, vel etiam spiritualia, sicut in participatione sacramentorum, & in charactere nostræ fidei dicimus, quæ adeo ossibus hominum inhærent, vt nunquam separẽtur, nisi solutione vera vel ficta, ut hic & supra de pecu. l. quid ergo. in fine. & l. Sticho.

l *Statu.*] adeo vt nõ possit socius eas intendere, nisi cessas, vt subiicit. sed tunc vtiles tantum nomine suo, directas autem nomine cedentis. in casu tamen etiam sine cessione intendit socius, vt ex pacto magistri societatis, ut supra de pac. l. item magistri. & l. seq. item ex pacto socij, qui conducit publicum locum fruendum, vt infra de loc. publ. fru. l. 1. in prin. & §. 1. Accur.

m *Cum specialiter.*] i. expressè, vt infra eo. l. cum duob. §. item Pomponius. & §. socium. & l. si societatem vniuersorum secus si simpliciter contrahat ut infra eod. l. coiri. & l. quæstus. & l. nec adiecit. quæ sunt contra.

n *De illo quæritur.*] quia communicabitur.

o *Iusta hæreditas.* 2] incerti hominis. alioquin non valet, vt C. de pac. l. fi. quæ est contra.

p *Quæ testamento.*] quæ etiam legitima dici potest, quia lege confirmatur, vt infra de verb. sig. l. lege. Azo.

q *Ad legitimam.*] idest, ad illam, quæ ex lege defertur, & ab intestato. Accursius.

r *Aut fraudandi.*] quæ sit differentia inter dolũ & fraudem, dic vt dixi š. de pac. iurisgentium, §. sed si fraudãdi. & di-

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX PRIMA.

S Ocietas coiri potest vel in ꝑpetuũ, i. dum viuunt,[f] vel ad tẽpus, vel ex tpe, vel sub conditione.[g]

¶ In societate omnium bonorum oẽs res, quæ coeuntium sunt,[h] continuò cõicantur.

Caius lib. 10. ad edi. prouin.

LEX II.

Q Via licet spãliter traditio nõ iteruenia t, tacitè 6† tñ credit interuenire.[i]

Paulus lib. 32. ad edictum.

LEX III.

E A vero, quæ in nominibus erant,[k] 7† manent in suo statu,[l] sed actiones inuicem præstari 8† debent.

¶ Cum specialiter[m] omniũ bonorum societas coita est, tunc & hæreditas, & legatũ & quod donatũ est, aut quacũque 9† ratione acquisitũ communioni acquiritur.

Iusta hæreditas propriè dicitur, quæ ab intestato defertur.

¶ De illo quæritur,[n] si ita coita 10† societas sit, vt si qua iusta hæditas[o] alterutri obueniat, cõis sit, q̃ sit 11† iusta hæreditas? vtrũ, q̃ iure legitimo obuenit, an ẽt ea, q̃ testõ?[p] Et 12† probabilius est, ad legitimã[q] hæreditatẽ tm̃ hoc pertinere. ¶ Societas si dolo malo, aut fraudandi[r] causa

* Breuj enim post ea mutantur, quæ in ter res communicata est. Cuc. aut. 5. in Ver.
6† Fl. tradita.
7† Fl. erãt
8† Fl. præstare.
9† Fl. quaqua.
10† Fl. deest, coita.
11† Fl. deest. sit.
12† Fl. sed. vide Alc. li. 4. par ad. c. 7.

2 Iusta hæreditas hic dř, quæ iure legitimo obuenit. i. cognationis nomine. Hic in titulus hæredis plenissimus est & omnib. partib. iuris nixus. Budę. hi.

& dicas quod dolus hic dedit causam contractui. & sic ipso iure non valuit, vt supra de do. & eleganter in prin. & de mino. l. in causa. in prin.

a *Societatem coire & re & verbis.*] coniunctim, idest re interueniente, & verbis interuenenieute stipulatione vel non, in quib. verbis est cōsensus, re autem sola nō cōuentionalis, sed incidens, ut infra eo. ut sit pro socio. & sic etiam hic aliàs posset poni, scilicet pro incidenti, scilicet cum dicit re. sic ponit supra si certum pet. certi condictio. §. quoniam alio modo contrahitur, scilicet consensu sine re: vt insti. de ob. ex cō. in prin.

b *Morte.*] scilicet naturali: item ciuili, vt subijcit. Accur.

c *Egestate.*] scilicet incidente, vt si quis ex socijs bonis cesserit, ut institu. eod. §. item. vel fuerint publicata, ut inf. eo. actione. §. publicatione. Accur.

Societas.] CASVS. Non solum vniuersorum bonorū, sed vnius rei contrahitur societas. hoc in prima. Sed quid si vnus plus habeat quam alius? valet societas: quia ille, cui deest in facultatibus supplere potest opera. si contraham tecum societatem vt lucrum communicetur, & vt nihil ponas, & hoc donandi animo feci, non contrahitur societas. Viuia.

d *Societas.*] vt insti. eo. in prin.

e *Suppleat.*] 1 argu. pro bene literatis, quod ita vt nobiles recipiantur in canonicos, ut infra eod. si non fuerint. Accursius.

f *Donationis.*] vt tecum faciam societatem, vt tu nihil ibi ponas in cōmunione, nec pecuniam, nec operam, & lucrum tamen pertineat ad te, quæ certe societas non est, imo magis tuus sū mercenarius sed an donatio sit? & esp sic nisi alia ratio impediat, vt C. de contrahen. emp. l. emp.

g *Si societatem. Redigenda est.*] sic & in vendicatione, vt infra titulo pri-

1† Fl. deest maxima. vt de Aug. b. 3. cap. 6. & Harmenop. li. 1. tit. 10.

2† Fl. Societates coire solent.

1 Ad istā glo. addo vidēdum Lud. Ro. & ibi Baptistam de castillio. ad eum in sing. 385. Bolog.

3† Aliàs coire.

coita sit, ipso iure nullius momenti est, quia fides bona cōtraria est fraudi & dolo.

Modestinus lib. 3. Reg.

LEX IIII.

j Societatem coire & re, & verbis,[a] & per nuncium posse nos, dubium non est.

¶ Dissociamur renūciatione, morte, [b] maxima [1]† capitis diminutione, & egestate.[c]

Vlpianus li. 31. ad edictum.

LEX V.

ij Societas [d] [2] † contrahitur siue vniuersorum bonorum, sine negotiationis alicuius, siue vectigalis, siue etiam rei vnius.

¶ Societas autē coiri potest & valet etiam inter eos, qui non sunt æquis facultatibus, cum plerumq; pauperior opera suppleat,[e] quantum ei per comparationem patrimonij deest.

¶ Donationis[f] causa societas rectè non contrahitur.

Potestas alicui simpliciter concessa, in dubio significat arbitrium boni viri. Bald.

Pomponius lib. 9. ad Sabinū.

LEX VI.

j Si societatem mecum coieris ea conditione, vt partes societatis constitueres, ad boni viri arbitrium ea res redigenda est, [g] & conueniens est viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus socij simus, veluti si alter plus operæ, industriæ, pecuniæ, in societatem collaturus sit.

Societate contracta simpliciter, lucra personalia tātum veniunt communicanda. Bart.

Vlpianus lib. 30. ad Sabinū.

LEX VII.

Coiri [3] † societatem & simpliciter licet. Et si non fuerit distinctum, [h] videtur coita esse vniuersorū, quæ ex quæstu veniunt, hoc est, si quod lucrum ex emptione, [i] venditione, locatione, conductione descendit.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX VIII.

Quæstus [k] enim intelligitur, qui ex opera [l] cuiusque [4] † descendit.

Vlpianus lib. 30. ad Sabin.

LEX IX.

Nec adiecit Sabinus, hæreditatem, vel legatū, vel donationes mortis causa, [m] siue non mortis causa. fortassis hoc [5] † ideo, quia non sine causa obueniunt, sed ob meritum [n] aliquod accedunt.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX X.

Et quia plerumque vel à parente, vel à liberto, quasi debita [6] † nobis hæreditas obuenit.

Vlpianus lib. 30. ad Sabin.

LEX XI.

Et ita de hæreditate, legato, donatione, Quintus Mutius scribit.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XII.

Sed nec æs alienum, [o] nisi quod ex quæstu pendebit, veniet in rationem societatis.

Idem libro 32. ad edictum.

LEX XIII.

Sed & si adiiciatur, * vt & quæstus & lucri socij sint, verum est, non ad aliud lucrum [p] quàm quod ex quæstu venit, hanc quoque adiectionem pertinere.

Pactum de non diuidenda societate, nil releuat. h. d. Bart. Item societas non potest intempestiuè renunciari, posito etiam, quod non sit dictum, nisi in casibus hic expressis. Bar.

Vlpianus li. 30. ad Sabinum.

LEX XIIII.

Si * conuenerit inter socios ne intra certum tps communis res diuidatur: nō

mo, l. hæc venditio. & in locatione, vt infra loca. si in lege, in princip.

h *Coiri. Distinctum.*] idest expresse dictū, quod sit omnium bonorum, ut sup. eo. l. 1. §. j. & sic nocet tacere. arg. contra infra de reg. iu. expressa non nocent. Acc.

i *Ex emptione.*] futura, ut supra l. proxi. dictum est, quia ex diligentia quæritur, ut supra de orig. iur. l. 2. §. deinde cū ærarium. Accur.

K *Quæstus.*] idest, lucrum.

l *Ex opera.*] idest, solertia & diligentia, aliàs aliter ponitur, vt infra de ope. lib. l. 1. hæreditas. & similia non veniunt, vt infra l. proxi. & infra de acquir. hæredit. aditio. §. cum quæstus. & infra eo. duo. in §. fi.

m *Nec adiecit. Mortis causa.*] quæ fit propter futurū metū mortis.

n *Meritum.*] ut sup. manda. l. idemque. §. fi. & C. de codicil. l. fi. §. pe.

o *Sed nec æs alienum.*] idest, quod nobis debetur, vel quod nos alijs debemus, vt inf. eo. l. omne. & infra de ver. sig. l. cedere. §. j. Accurs.

p *Sed & si adijciatur. Lucrum.*] generaliter continet omne lucrum, sed quæstus tantum id quod ex opera. & dices, quod restringitur hic lucrum rōne adiuncti, vt infra de tri. vi. & oleo leg. l. fi. Vel dic, quando iunguntur hæ verba, nil plus vnū quàm aliud significet. Et sic no. secundum hoc, quod licet adijciat verbū, non ideo adijcitur sēsus: simile est vbi cumq; dicimus aliquod verbum abundare. Sed argu. contra infra de vsur. si stipulatus. in princi. & infra de leg. 1. si quando. in prin. Itē nota, quod secundū vtramque lect. abundat vnum de his verbis. Accur.

Si conuenerit.] CASVS. Inter duos socios conuenit ne diuideretur res communis intra certum tps. dicitur q nō cogit illud pactum, ne habeatur à societate. & si conuenerit ne vnquam

4† Fl. cuius.

5† Fl. hoc.

6† Fl. debitum.

* Ad intellectum huius l. vi. Galuanl. in l. Centurio. nu. 481. de vul. & pup.

* Bal. in l. 1. in fi. inf. de reb. cer. alleg. istam tex. cum l. fi. inf. de iure do. ad hoc propositum, q pupillus cum iudicis decreto potest socium prouocare ad diuisionē bonorū quando hoc sibi expedit, quia talis pactio nihil faciat ad propositū vt hic in ea vt interpretatur dicitur. Bolog.

vnquam societas dissoluatur, non valet: quia frustra fit: vt subijcit. & si fiat ne distrahatur intra tempus: & intempestiuè renunciauerit, tenetur actione pro socio, sed potest renunciatio habere rationem si renunciauerit intempestiuè, quod aliqua conditio, sub qua fuit communicata societas, non obseruetur: vel quod ita iniuriosus, & damnosus sit socius, vt non expediat eũ pati: vel quod non liceat eum frui, illa re propter quam fuit coita societas, vel quod sit absfuturus etiã inuitus causa reipub. licet posset sibi imputari: quia per alium non egerit societatem: vel curam socio non committit. sed hoc imputari non posset nisi facile posset alijs committere, vel socius valde diligens, & idoneus esset. Sed cum actum est, ne diuidatur intra certum tempus: an venditio impediatur? & videtur, quod eadem ratio impediret venditionem, quæ impedit diuisionem, & certe ipso iure non impeditur: sed obstat emptori exceptio, si ante tempus diuidatur, certe & socius, qui vendidit, facit contra pactum, & ideo tenetur actione communi diuidundo, vel actione pro socio. hoc dicit cum tribus legibus seq. Viuianus.

1 † Flo. deest, a.

2 † Fl. deest ne abeatur.

3 † Fl. conuenit.

4 † Flo. deest, a.

5 † Fl. aut quid si ita damnosus, socius.

6 † Fl. ga.

videtur conuenisse[a] ne a[1] † societate abeatur. [b] Quid tamen si hoc conuenerit ne abeatur, an valeat? Eleganter Pomponius scribit[c] frustra hoc conuenire. Nam etsi non conuenit ne abeatur: [2] † si tamen intempestiuè renuncietur societati, esse pro socio actionem.[d]

¶ Sed & si conuenerit, [3] † ne[e] intra certum tempus a[4] † societate abeatur, & ante tempus renuncietur, potest rationem habere renunciatio: nec tenebitur pro socio, qui ideo renunciauit, quia cõditio[f] quędam, qua societas erat coita, ei non præstatur. Aut quid si tam iniuriosus, & damnosus[5] † socius sit, vt non expediat eum pati?[g]

Pomponius lib. 13. ad Sab.

LEX XV.

Vel quod ea re frui non liceat, cuius gratia negociatio suscepta sit?

Vlpianus lib. 30. ad Sabin.

LEX XVI.

Demùm erit dicendum, si socius renunciauerit, societati, qui reipublicæ causa diu,[h] & inuitus sit absfuturus: quamuis nonnunquam ei obijci possit, quod[6] † potuit, & per aliũ societatem administrare, vel socio committere, sed hoc[i] non aliàs,[k] nisi valdè sit idoneus[l] socius, aut facilis[m] absfuturo[n] etiam per alium societatis administratio.

Ius excipiendi transit cõtra singularem successorẽ, hoc dicit cum princ. l. seq. Bart.

¶ Qui igitur[o] paciscitur ne diuidatur: [7] † nisi aliqua iusta causa[8] † intercedat, nec vendere[p] poterit, nec alia ratione efficere,[9] † vt diuidatur.[q] Sed sanè potest dici venditionem quidem non impediri,[r] sed exceptionem[s] aduersus emptorem locum habere, si antè diuidat,[t] quàm diuideret is, qui vendidit.

Paulus li. 6. ad Sabinum.

LEX XVII.

Sed & socius, qui alienauit,[10] † contra pactionem[11] † committi: & tenetur societatis, aut communi diuidundo[u] iudicio.

Renunciatio præiudicat renuncianti statim, sed aduersario non præiudicat, nisi postquam ei peruenerit in notitiam. Vel sic: Renunciatio facta ignoranti valet quantum ad præiudicium renunciationis communioni: sed non quantũ ad præiudicium ignorantia. Bald.

7 † Fl. diuidat.

8 † Fl. ratio.

9 † Flo. efficere.

10 † Flo. alienauerit.

11 † Fl. accipit, sed de eis in manuscri sunt qui putent abundare.

a *Conuenisse.*] hoc ipso. Azo. Nam non possunt res manere communes, & tamen societas dirimatur, vt hic, & infra eodem, l. actione. §. si post distractam, & supra communi diuidundo. l. hoc iudicium. §. si inter.

b *Abeatur.*] idest recedatur intra certum tempus, vel simpliciter: vt prædixit. Vel dic, non fuit tempus adiectum, vt hic, & infra eodem sed & si socius. §. fi.

c *Scribit.*] non soluit statim: sed post vbi reassumit, sed & si, &c. Accur.

d *Actionem.*] si vero tempestiuè, etiam si intra tempus, non tamen agitur: quia vtriusque interest à societate recedi.

e *Ne.*] incipit ponere exempla, quando renunciari potest.

f *Conditio.*] i. conuentio.

g *Pati.*] aliàs nisi causa sit, renunciari non potest, vt supra communi diuidundo. l. in hoc iudicium. §. si conueniat. in fine.

h *Demũ. Diu.*] & matrimonio ergo eadem ratione potest renunciari, vt C. de repu l. ij. Azo.

i *Sed hoc.*] scilicet quod obijciatur ei, quod alium suo loco non substituit, siue socium, siue alium.

k *Non aliàs.*] scilicet impetrabitur, nisi &c. nam si socio potuit committere, non ideo erat excommunicandus. Accursius.

l *Idoneus.*] scilicet substituendus extraneus, vel socius & tunc dicas, aut, pro &, secundum quosdam. Tu dic, idoneus, scilicet futurus: aut si non est idoneus, facilis, &c. Vel redde singula singulis hoc est id, quod dicit, nisi valde sit idoneus socius, scilicet absfuturus, vel substituendus: non est vis: quia tunc debet committere socio vel facilis sit administratio societatis etiam per alium.

m *Facilis.*] scilicet sit administratio: vt est infra.

n *Absfuturo.*] datiui casus: quia tunc extraneo.

o *Qui igitur.*] redit ad ea, quæ dicta sunt. supra leg. prox. si conuenerit, in principio.

p *Nec vendere.*] hoc statim corrigitur. Accursius.

q *Diuidatur.*] si aliquis prohibetur, ergo prohibetur, & id per quod peruenitur ad illud, vt infra de sponsa l. oratio.

r *Non impediri.*] licèt fiat contra pactum, vt infra l. proxima. Azo. & supra communi diuidundo. l. in hoc iudicium. §. si inter. Accursius.

s *Exceptionem.*] sic & prodest aliàs venditoris pactum emptori, vt supra de pact. si tibi. §. pactum & hic nocet ad hoc, vt emptor repellatur: non vt conueniatur, ex pacto venditoris: sicut lex supra proxi. dixit.

t *Diuidat.*] idest, postulet diuidi. Accursius.

Sed & socius.] CASVS. In princip. huius legis, dictus est in casu præcedenti.

¶ *Si absente.*] Si aliquis renunciauit societati socio suo absente, dicitur, quod illud quod acquirit interim quamdiu absens hoc sciat commune, erit detrimentum illius solum, qui renunciauit, sed econtra si absens lucretur, ad eum solum pertinet lucrum: commune autem erit detrimentum. Et est sciendum, quod non oportet caueri, quod non intempestiuè renuncietur, nam si nõ caueatur, tamen intempestiua renunciatio venit in æstimationem. Viuia.

u *Communi diuidundo iudicio.*] ad quid? nec enim videtur interesse actoris, cùm emptorem diuidere volentem possit exceptione expellere, vt supra l. proxima? Respondeo imo potest interesse saltem propter sumptus litis. Item in damnis, quæ sim passus propter factam diuisionem, si fortè agente emptore pactum probare non potui: nunc autem contra venditorem possum probare, vt supra de edendo. leg. argentarius, §. cum autem.

u *Communi diuidundo.*] vtili, cum desinit societati esse communis: vt supra communi diuidundo. l. secunda.

Societ.]

a *Scierit*] qui absens est Azo. Et intellige hunc §. vel simpliciter, vt dicit: vel distingue, an dolosè egerit, vel non, vt infra eodē actione § diximus & institu. eodem titu. §. manet autē. Item nohic esse necesse ad notitiam absentis aliqd peruenire, vt infra de verborum obligationibus, l. fi. in prin. Sed argumen. contra, infra de repu. l. ij. in fin. & infra de ma. vin. l. si pater. § sed si ignorante.

b *Coeunda.*] siue simpliciter, siue ad certū tempus faciam tecum societatem, non oportet addi, vt non possimus renunciare.

c *Renunciatione.*] non facienda.

d *Ipso iure.*] scilicet sine pacto. Accursius.

S*I seruus.*] CASVS. planus est: quia dicit si contraxi societatem cum seruo, & dominus ius iubeat ipsum renunciare societati: oportet, quod mihi denuncietur. Viuianus.

e *Renunciandum.*] à quo? Respond. à seruo. seruus enim, non dominus, debet renūciare: vtpote cum seruus etiam inuito domino possit contrahere, vt supra de pecu. si quis seruū. §. h. Azo.

Q*Vi admittitur.*] CASVS. Duo erant socij, alter admisit alium socium sine voluntate alterius, dicitur, quod illius, q admisit, socius est: alterius non: nam socius mei socij, nō est meus socius. sed si ipse aliquid consecutus fuerit à societate, cōmunicabit cum illo, qui illum admisit, & ille nobis pstabit factum suum, & etiam illi praestabit factū sociorū. Vnde certū est, quod nihilominus tenetur, quāuis primo non agatur inter assumentem, & assumptū antequam agatur inter socios. Dubitat Pōponius, an teneat socius mandati actione propter assumptum: & non teneat in plus quàm facere potest: an teneatur insolidū, & dicitur, quod insolidum: quia culpa sua admissum est. Sed quę

¶ Si absenti renūciata societas sit: quoad is scierit,[a] qd is acquisiuit, qui renunciauit, in commune redigi debet:[1] † detrimentum autem solius eius esse, qui renūciauit:[2] † sed quod absens acquisiuit, ad solum eum pertinere: detrimentum ab eo factum, commune esse.

¶ In societate autem coeunda[b] nihil attinet de renunciatione[c] cauere:[3] † quia ipso iure[d] societatis intempestiua renunciatio in aestimationem venit.

Pomponius lib. 13. ad Sab.

LEX XVIII.

SI seruus societatē coierit: non sufficiet, si iubeatur[4] † a domino seruus abire à societate, sed socio renunciandum[e] est.

Si socius meus admittit in societatem alium sociū, admissus mihi socius non est: & pro facto illius admissi mihi tenetur, & ei admittens tenetur etiam pro facto meo, hoc dicit vsq; ad §. idem quaeritur. in l. de illo. Vel sic: Si vnus ex socijs alium in societatem admittit, sibi soli socium facit: & de eius facto alijs tenetur: & cum eo ipse solus cōmunicat: & quod ab eo consequitur, alijs communicabit, nec liberatur cedendo contra eum actionem: & communionem cum damno nō compensabit. Bal.

Vlpianus lib. 30. ad Sabinū.

LEX XIX.

QVi admittitur socius: ei tantum socius est, qui admisit: & rectè. Cum enim societas consensu contrahatur, socius mihi esse non potest, quem ego sociū esse nolui. Quid ergo, si socius meus eum admisit? Ei soli socius est.

Idem libro 31. ad edictum.

LEX XX.

NAm * socij[f] mei socius, meus socius nō est.

Idem lib. 30. ad Sabinum.

LEX XXI.

ET quicquid fuerit de societate nostra consecutus:[g] cum illo, qui eum assumpsit communicabit:[h] nos[i] 5 † cum eo[k] non cōmunicabimus:[l] sed factum eius praestabitur societati: id est, aget socius, & societati praestabit, quod fuerit consecutus.

Caius li. 10. ad edict. proui.

LEX XXII.

EX contrario[6] † factum quoque sociorum[m] debet[n] ei praestare, sicut suū: quia ipse aduersus eos habet actionem. Item certum est nihil vetare prius[7] † inter eum, qui admiserit, & eum qui admissus fuerit, societatis iudicio agi, quàm agi incipiat inter eos,[8] † & eum, qui[9] † admiserit.

Qui tenetur ratione culpae, non liberatur cedendo actionem. Et lucrum cōtingens ex industria non compensatur cum damno contingente ex culpa. Bal.

Vlpianus lib. 30. ad Sabinū.

LEX XXIII.

DE illo Pomponius dubitat, vtrum actiones eum[o] mandare socijs sufficiat, vt si facere ille nō possit, nihil vltra socijs praestet: an verò indemnes eos praestare debeat? Et puta omnimodo eum teneri eius nomine, quem ipse solus admisit: quia difficilè[p] est negare culpa ipsius admissū.[q]

¶ Idem quaerit, an commodum, quod propter admissum socium accessit, compensari cum damno, quod culpa praebuit, debeat? Et ait compensandum, quod non est verum. Nam & Marcellus libro 6. Digestorū scribit: si seruus vnius ex socijs societati à domino praepositus, negligenter versatus sit,[10] † dominum, qui praeposuerit eum so-

ritur, vtrum commodum, quod per assumptū obuenit, propter damnum eius culpa datum, in societatem compensandum sit? Et respon. quod sic. Sed corrigit Marcellus, neque compensabitur, nam si alter ex dominis seruum societati praeposuit, idē erit, sed si alienū seruum ambo socij praeposuerunt: non tenebitur dominus insolidum, sed de peculio, & hoc dicit vsque ad l. non ob eam. Viuia.

f N*Am socij.*] vt infra de reg. iur. l. consilij. §. fin. & de verbor. signif. Modestinus. Sed argumē. contra. infra de testa. ad testium. §. si. vbi dicit, quod cera panno imposita ipsi chartulae interpositae inhaere re videtur. Accur.

g E*T quicquid. Consecutus.*] scilicet tertius, & sic rectè legitur litera, & non consequitur actione pro socio, sed communi diuidundo. Vel dic, consecutus, scilicet socius noster.

h *Communicabit.*] cum illo: scilicet assumpto Accur.

i *Nos.*] qui eum non admisimus.

k *Cum eo.*] scilicet assumpto.

l *Non communicabimus.*] quod ex societate habuimus. Accursius.

m E*X contrario quoque factum sociorum.*] non quasi plures simus, sed duo eramus sine admisso.

n *Debet.*] scilicet socius noster.

o D*E illo. Eum.*] assumentem contra assumptum.

p *Difficile.*] idest, impossibile de iure, sic supra de petitio. haered. sed & si. §. simili. & infra rem ratam habe. si sine. §. in stipulatione, sic econtra impossibile, p difficili: vt supra de ijs, qui deiec. vel effu. l. ij. Azo.

q *Admissum.*] scilicet socium, vel dic, idest delictum, quod fecit admissus socius: iste, qui admisit, fecisse videatur, sic infra de vi & vi arma. l. 1. §. deiecisse.

Nec

1 † Flo. decesset, debet.
2 † Fl. renūciauerit.
3 † Duar. cauere eum dem: quia ipso.
4 † Aliàs, iubebatur.
* Concor. & bene facit tex. in simili, & ibi gl. in c. legitur. 81. dist. Bald.
5 † Duar. nec ei cum eo.
6 † §. est ex tuslis quibusdā exēplaris.
7 † Duar. prius § inter eum.
8 † Flo. ceteros.
9 † Aliàs, quem.
10 † Flor. versatus sit, dominum societati, qui praeposuerit praestaturū nec cōpens.

a *Nec compensandum.*] his videtur contra quod dicitur, damnum & lucrum non posse esse in eadem societate, vt infra eodem Mutius, quæ est contra. Sed respon. quod ibi dicitur de damno, verum est casu accidente, non culpa socij. Azo. Item videtur compensandum: vt supra de nego. gest. si negotia, quæ est contra. Solu. vt dices statim in l. proxi. non ob eam.

b *Damnum petit.*] Nota quem amplecti lucrum, & ad damnum, vel onus non teneri, vt hic, & C. de leg. tu. l. 1. in fi. & inst. de legi. pa. tu. in fi. & infra, de pac. do. si mulier. & supra de adop. l. si arrogator. §. fin. & C. de le. l. ab administratione. Sed argumen. contra. inf. de act. empt. si duorũ. in fin. & C. de caduc. tollen. §. pro secundo. in fin.

c *Planè. Alterius.*] non socij, vel etiam socij. Accur.

Non ob eam.] CASVS. Lex ista, & sequens idem ponunt, quod ex eo quod socij industria auxit societatem: ob hoc non excusatur si sit societas per negligentiam eius læsa. & hoc idem lex sequens dicit. Vivian.

d *Eius.*] scilicet socij. siue ergo per admissum damnũ det præsumptiuè, vt sup. siue per seipsum, idẽ; vt non fiat compensatio.

e *Aucta fuisset.*] non ergo lucrum cũ damno compensatur. Sed contra. supra de neg. gest. si negotia. Solu. ibi loquitur cum in eadem negotiatione, puta in emptis seruis damnum in quibusdam, lucrum in alijs est allatum: vnde fit compensatio. hic quasi in diuersis: puta lucrum in sale: damnum, in vino. & ideo non fit compensatio secundum Azo. Alij aliter soluunt: vt ibi diximus. Item ex hac, & superiori l. no. argumen. quod si do tibi pecuniam alicui perferẽdam, & perdas, quod teneor quasi mala electio fit in culpa. nos tamen distinguimus, an per alium poteram facere, an non? Primo casu teneor: secundo non: nisi in eligendo deliqui, vt arg. sup. commo. l. eum, in ti. & l. seq. Accur.

1† *Flo. nec posse dici socium, abstinere commodo, quod seruũ accessit, si dãnum petit.*

2† *Flo. eius.*

3† *Fl. præposuerint.*

4† *Flor. quo.*

5† *Flor. de fuisset, aucta.*

6† *Flor. deest, Antoninus.*

7† *Fl. h. 6.*

8† *Fl scripsit.*

cietati, damnũ præstaturũ: nec compensandum [a] commodũ, quod per seruum societati accessit, cum damno: & ita Diuum Marcum pronunciasse: nec posse dici socium [1] † abstinere commodo, quod per seruum accessit, si damnum petit. [b]

Idem lib. 31. ad edictum.

LEX XXIII.

PLanè si ambo socij seruum alterius [c] præposuerint, non tenebitur dominus eo [2] † nomine, nisi duntaxat de peculio. Commune enim periculum esse oportet, cũ ambo eum præposuerint. [3] †

Non summatur: quia summata est in glo. Bal.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XXV.

NOn ob eam rem minus ad periculum socij pertinet, quod neglig ẽtia eius [d] perijsset, quo [4] † in plerisque alijs industria eius societas aucta [5] † fuisset: [e] & hoc ex appellatione Imperator Antoninus [6] † pronunciauit.

Vlpianus li. 31. ad edictum.

LEX XXVI.

ET ideo si socius quædã negligẽter in societate egisset, in plerisq; autem societatem auxisset: non compensatur compendium cum negligentia, vt Marcellus libro 6. [7] † Digestorum scribit. [8] †

Aes alienum in societate cõtractum debet solui de communi: & si debitum est sub conditione, uel in diem, debent interponi cautiones de soluendo adueniente conditione. h. d. cum l. sequen. Bald.

Paulus, libro sexto ad Sabinum.

LEX XXVII.

OMne æs alienum, quod manente societate cõtractum [f] est, de communi soluendum est: licet posteà, quam societas distracta est, solutum sit. [g] Igitur, & si sub conditione promiserat, & distracta societate cõditio extitit: ex communi soluendũ est. Ideoque si interim societas dirimatur, cautiones interponendæ [h] sunt.

Idem lib. 60. ad edictum.

LEX XXVIII.

SI socij simus, & vnus ex die pecuniam debeat, & diuidatur societas: non debet hoc deducere socius, quemadmodũ quòd [9] † præsens [i] purè deberet: sed omnes diuidere, & cauere, cum dies venerit, defensum iri socium.

Si inter socios non fuerint partes adiecta cum contracta fuit societas: intelligitur facta societas pro partibus æqualibus, hoc dicit vsque ab §. Aristo. Bal.

Vlpianus li. 30. ad Sabinum.

LEX XXIX.

SI non fuerint partes [k] societatis [10] † adiectæ [l] æquas eas esse constat. Si verò placuerit, vt quis duas partes, [m] vel tres hẽat, alius

OMne.] CASVS. Si æs alienum contrahitur manente societate, de communi soluendum est, etiam distracta societate. Nam & si sub conditione fuit obligatio contracta, & soluta societate extitit conditio, de communi soluendum est. & si fortè ab vno sociorum solutũ fuerit, hoc repetitur à communi pro socio. & ideo si interim dirimatur societas, cautiones interponendæ sunt de soluendo conditione existente. Vivianus.

f *Contractum.*] licet per vnum de socijs.

g *Solutum sit.*] id est, soluendum, sic ergo hic tempus pro tempore ponitur, vt C. in quibus cau. in in. resti. si Possidonium. & de leg. com. l. j. & infra, de verborum obligationibus l. ex parte. & infra, de legat. 3. l. et, §. ea quæ. Vel pone propriè. nã potest prius esse debitum, licet solutio retardetur. vt in stitu. de contrahend. empt. §. pretium, & infra, de contrahen. emptio. l. 2. §. sine pretio. Accur.

h *Interponenda.*] non autem debet statim solui illi socio, qui promiserat, vt supra titulo primo, si mandauero tibi. in princip. & infra, de coll. bon. l. 2. §. si sub conditione, & sup. communi diuidundo, cũ duo socij. & infra l. proxi. Accur.

SI socij.] CASVS. Si plures sint socii, & vnus debeat pecuniam ex causa societatis in diem, & ante diem diuidatur societas: socius non deducit illud debitum: sed cauetur, quod adueniente die socius defendatur. Vivianus.

i *Præsens.*] scilicet debitum debet deducere, & facit supra eod. l. 1.

SI non fuerint.] CASVS. Si coitur societas in pari pecunia, neque adijciatur de partibus lucri, vel damni dicitur, quod æquales erunt, sed si dictũ sit, quod vnus habeat duas partes, vel tres, alter vnam, quod intelligendum est, cùm in societate coeunda disparitet confertur, vt subiicit: dicitur quod valet, si alter plus conferat, vel industriæ, vel operæ, vel pecuniæ. Item etiam valet illud pactum, quod alter habet lucrum non totum, sed commune: & nihil de damno: quod accidit in casibus, vt subijcit. Aristoteles tamen reprobat illam societatem quasi leoninam, in qua vnus debet habere damnum totum, & nihil de lucro: iniquum enim genus societatis est illud, ex quo quis damnum tantum, non lucrum sperat. Vivianus.

9† *Florent. quemadmodũ præsens debet, sed omnes.*

10† *Fl. societatis.*

k *Si non fuerint partes.*] hoc casu æqualiter contulerant pecuniam, vt statim colligitur.

l *Adiecta.*] nec alicuius arbitrio commissæ, vt sup. eo. si societatem. Accur.

m *Partes.*] lucri, & damni: capitale tamen erat æquale.

Societati.

a *Societati.*] si autem non contulit plus, nunquid hoc pactum valet? quidam, vt Azo. quod non: vt hic, & inf. eo. quid enim. §. illud. & est ratio: quia societas habet ius fraternitatis, vnde licet aliàs huiusmodi pacta seruentur, vt supra deposi. l. 1. §. si conuenit, hic tamen non valet, vt inf. ead. l. §. fi. & infr. eod. l. verum. 1. respõ. Alij dicunt (vt Ioan.) quod valet. & subaudiunt hic maximè. nã hoc ipso, quod socius sit, dicunt alij afferri cõmodi aliquid, vt argu. inf. de contrahen. empt. fundi partem. Tertij (vt Al.) dicunt, quod valet iure pacti, non iure societatis: sed prima verior est.

b *Quod ita.*] maximè subaudi secundũ Ioan. Sed Azo. conditionaliter, vt sup. diximus proxi. respon.

c *Opera.*] s. æstimanda, vt diximus. supra proxi. respon.

d *Damnum est.*] i. periculum damni subeundi.

e *Solus.*] i. sine socio. Azo. Sed quid si perdatur pecunia talis: an sit periculum cõmune? Respon. nisi hoc actum est: sicut nec si alter, qui operas præstat moreretur, esset commune. Sed an posset vnus alium compellere operari, vel vt tantũdem pecuniæ reportet, vel reponat? Respõ. non: quia finita est societas interemptionem rerum, vt inf. eo. verum, §. fi. Accur.

f *Lucrum.*] s. totum, vt inf. hoc §. alioqn valeret, vt insti. eo. §. de illa, & §. ideo. & sup. ea. l. in prin. quæ sunt contra.

g *Et hanc.*] s. Aristo. refert Cassium solitum, &c.

h *Lucrum.*] s. totum solum, &c. Accur.

i *Sed damnum.*] s. totum: vt subijcit. idẽ est si partem damni sentiat, & nihil lucri. Azo. Sed cum maiorem partem lucri, & minorem damni ex pacto possunt percipere: vt sup. ead. l. in prin. quis erit finis? videtur enim, quod si etiam vnum nummum pro lucro habeat, & totum damnũ, quod valeat. Sed resp. arbitrio iudicis hoc dirimendũ, vt arg. ĩ eo. si societatẽ. vel verius hoc valet vsq; ad tres partes: non vltra. nam sic figit hæc lex suos pedes, vt in prin. sui dicit.

k *Expectet.*] qui lucrũ expectat, expectet & damnũ, & e3, vt in eo. tit. si igit. in fi. & de reg. iur. secundum naturam.

1† *Flor. de-eff, &c.*

2† *Duar. alterius rei causa.*

3† *Fl. nullius.*

4† *Fl. item si solus nauiget, si solus peregrinetur, periculo subeat solus.*

vnam: an valeat? Et[1]† placet valere: si modo aliquid plus contulerit societati,[a] vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuscunque alterius rei. [2]† ¶ Ita coiri societatẽ posse, vt nullam [3]† partem damni alter sentiat, lucrum verò cõmune sit, Cassius putat. quod ita [b] demum valebit, vt & Sabinus scribit, si tanti sit opera,[c] quanti damnum est.[d] Plerumq; enim tanta est industria socij, vt plus societati conferat, quam pecunia: idest, [4]† si solus[e] nauiget, solus peregrinetur, pericula subeat solus.

Illa societas, quòd vnus habeat lucrum, alius damnum: dicitur esse leonina, et non valet. Bald.

¶ Aristo refert, Cassium respondisse, societatem talem coiri non posse, vt alter lucrũ [f] tm̃, alter damnum sentiret: & hanc [g] societatem leoninam solitum appellare. Et nos consentimus talẽ societatem nullã esse, vt alter lucrum sentiret, alter verò nullum lucrum,[h] sed damnum [i] sentiret. Iniquissimũ enim genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiã lucrum expectet.[k]

Lucrum dicitur deducto damno, & damnum dicitur deducto lucro. h.d. Vel sic: Duo contraria simul locum habere non possunt. ad hoc allegatur. Bald.

Paulus libro 6. ad Sabinum.

LEX XXX.

MVtius lib. 14. scribit, non posse societatem coiri, vt aliam damni, aliam lucri partem socius ferat.[l] Seruius in notis[m] [5]† Mutij, ait non [6]† posse, ita societatem contrahi:[n] neq; enim lucrũ intelligi, [7]† non omni dãno deducto: neque damnũ, nisi omni lucro deducto. Sed põt societas coiri ita, vt ei[o] lucri, quod reliquũ in societate sit, omni damno deducto, pars alia feratur: & eius damni, quod similiter relinquatur, pars alia capiatur.

Ad hoc, vt habeat locum actio pro socio, non sufficit rem esse communẽ, nisi sit ex conuentione intercedente animo contrahendæ societatis. aliàs si res sunt communes alia de causa, habẽt locum alia remedia. h d. vsque ad l. nemo. Bald.

Vlpianus li. 30. ad Sabinum.

LEX XXXI.

VT sit pro socio actio, societatem [o] intercedere oportet. Nec enim sufficit rem esse communem, nisi societas intercedat. Communiter autem res [p] agi potest etiam citra societatem: [q] vtputà cum non affectione societatis incidimus in communionem: vt euenit in re duobus [r] legata: item si à duobus simul empta res sit: aut si hæreditas, vel donatio cõmuniter nobis obueniat: aut si à duobus separatim emimus partes eorum, non socij futuri.

Idem lib. 2. ad edictum.

LEX XXXII.

NAm cùm tractatu [8]† habito societas coita est, pro socio actio est: cùm sine tractatu, [s] [9]† in re ipsa [t] negotium [10]† communiter gestum [u] videtur. [x]

MVtius.] CASVS. Contraxi tecum societatem hoc pacto, vt duæ partes lucri spectarẽt ad me, & tertia pars damni. dicit Mutius tale pactum non valere. Seruius dicit, quod nec de facto sic contrahitur societas, vt lucrum intelligatur nisi deducto damno. Viuia.

l *Ferat.*] in rñsione bene dixit: sed in ratione, quæ tñ nõ est hic, male. dixit enim quasi hoc sit iniquũ pp naturam societatis, vt sup. l. proxi. in fi. & instit. eo. § dicit illa. & iõ in hoc redarguitur. Accur.

m *In notis.*] i. libro vbi reprehendit Mutium. Azo. Potest ẽt esse lucrum, & damnum sm vnum sensum: & non põt sm alium. item hic de damno casu accidenti secus si culpa: quia tunc non coicatur, imò præstatur, vt ĩ. eo. l. nõ ob eam. Acc.

n *Contrahi.*] ẽt de facto. Mutius ergo quasi contra naturam societatis esset: reprobauit pactũ: sed Seruius iõ quasi nunquã possit accidere lucrũ, & damnum in eadẽ societate sm Ioã. sed certè quicquid dicatur in lege ista, tñ lucrum & damnum est in eadem societate. aliàs. n. qualiter vnũ de altero deduceret? loquitur ergo inspecto exitu, simile in peculio, in hæreditate, in fructibus, qui non intelliguntur esse nisi deductis impensis, vt probauimus ĩ. de pecu. l. 4. § si sæ. & l. sed & si. §. peculium. & C. de bo. quæ lib. l. fi § sin autem æs alienum. sm Azo. Item huic l. est contra. ĩ. e. de illo in fin. Solu. vt ibi. Accur.

o *VT sit societatem.*] scilicet conuẽtionalem.

p *Res.*] i. contractus, vel quasi contractus celebrari: non tã eo animo, vt velint esse socij alioquin esset societas, vt supra cõmuni diuid. l. 2.

q *Societatem.*] scilicet conuentionalem. est tamen incidens societas. vt nota supra eo. l. 4. & communi diuidundo. l. pen.

r *Duob.*] emẽtib. Acc.

s *NAm. Cum sine tractatu.*] contrahendæ societatis incidimus in communionem.

t *Ipsa.*] idest sine consensu.

u *Gestum.*] & sic locum habet actio neg. gest.

x *Videtur.*] scilicet sine societate, & probat per exempla, vt &c.

5† *Fl. nutatis.*

6† *Flo. mer.*

7† *Fl. intelligatur, nisi omni.*

8† *Contractu.*

9† *Contractu.*

10† *Flo. in re ipsa, & negotio. Alias res ipsa & negotia.*

Vtin

a Ut in conductionibus.] non animo societatis contrahendæ factis: alioquin sunt socij, vt sup eod. l. 5.
b Publicorum.] vectigalium.
c Et ideo] quia habet fieri cum consensu.
d Gesto.] neg gest. & communi diui. nam & furiosus tenetur, vt infra de act. & obl. l. furiosus. & facit sup. communi diui. l. i. Accur.

1† Floren. lib. 31.

e Quibus casibus.] scilicet quando res sunt cōmunes sine societate, alioqui si cum societate, agitur pro socio, vt infra eod. l. cum duob. §. si in coeunda. & §. item Mela.

2† Fl. volunt, & vt ἄλλως. Duaren.

f Agitur.] si adhuc intentatum non est, neque tractatum, vt C. famil. ercisсun. l. 2. Accursius.
g Communi diuidundo.] vt C. communi diuidundo. l. pen. in fine.

3† Flo. deest, negotio.
4† Floren. lib. 10.

h A. 2.] primo tamē fam. ercis. secundū Azo. licet videatur etiā ab initio cōmuni diuid. agi: ut sup. fam. ercis. l. inter. in prin. & sic etiam idem Azo. dixit in summa communi diuid. Accur.

Nemo] CASVS. Non potest quis coire societatem, vt hæres sit socius: sed datur in eum actio, vt bonam fidem præstet, culpam etiam præstet prædecessoris sui, qui socius fuit: sed hæres nouo consensu potest esse socius, & incidet factum suum in act. pro socio & hoc dicit vsque ad leg. pro socio. Viuia.

5† Floren. posse & cōmuni.

i Nemo potest societatem] scilicet priuatam secus in societate vectigalium, vt inf. eodem, l. adeo, in principio.

ADDITIO. Tu dic hoc esse verū, tribus tamen concurrentibus, scilicet, quod sit societas publicorū vectigalium, uel similium, & quod sit facta mētio hæredis, & quod hæres sit idoneus, vt l. verum. §. in hæredibus inf. eod. secundum Bal. hic.

6† Fl. parare.

K Vt ipse hæres.] in mandato & deposito secus est: quod dic, vt no. sup. de his qui no. infa. furti. §. pen.

Idem lib. 3. [1]† *ad edictum.*

LEX XXXIII.

Ut in conductionibus [a] publicorum: [b] itē in emptionibus. Nam, qui volunt [2] † inter se contendere, solent per nuncium rem emere in commune: quod à societate longè remotū est. Et ideo [c] societate sine tutoris authoritate coita, pupillus non tenetur: attamen de communiter gesto [d] negotio [3] † tenetur.

Caius lib. 4. [4]† *ad edi. puin.*

LEX XXXIIII.

Quibus casibus [e] si quid fortè vnus in eam rē impenderit, siue fructus mercedesve vnus perceperit, vt deteriorem fecerit rem: non societatis iudicio locus est: sed inter cohæredes quidem familiæ erciscundæ iudicio agitur: [f] inter cæteros communi diuidūdo. [g] Inter eos quoque, quibus hęreditario iure communis res est: potest 5 † communi diuidundo agi. [h]

Societas non transit ad hæredem ex cōuentione socij: sed actio pro socio bene transit tā pro culpa ipsius defuncti, quàm pro dolo hæredis: ex conuentione tamē hæredis potest renocari societas. hoc dicit cum duabus sequen.

Vlpianus lib. 30. ad Sabinū.

LEX XXXV.

Nemo potest societatē [i] hǣdi suo sic parare, [6] vt ipse hæres [k] socius fit. in hæredem autem socij ꝓponitur actio, vt bonam fidem præstet. [l]

l Præstet.] ex sua persona, nam vetera negotia debet explicare, licet non sit socius: sed noua inchoare necesse non habet: vt hic, & J. l. proxi. & infra eodem, l. hæres socij. Ac.
m Et acti Quam] s. culpam.
Is.] s. defunctus. Accur.
n Planè. Inierint.] & ideo cœperint facere societatem de nouo, & fecerunt,

Plerisque.] CASVS. Si socij velint societatem distrahere, & aliquid debeatur societati, cauere debet vnus socius alteri, quod si aliquid ad ipsum peruenerit, quod id communicet: vel si soluerit, quod alius teneatur sibi de eo refundendo pro parte. hoc est verum in omnibus bonæ fidei iudicijs.

Paulus lib. 6. ad Sabinū.

LEX XXXVI.

Et acti etiam culpam, quam [m] is [n] præstaret, in cuius locum successit, [7] † licet socius non sit.

Pomponius lib. 13. ad Sab.

LEX XXXVII.

ij. Planè si hi, qui socij [8] † hęredes extiterūt animum inierint [o] societatis in ea hæreditate nouo consensu: quod posteà gesserūt, [9] † efficietur, [10] † vt in pro socio actionem deducatur.

Cautela futurorum spectat ad iudicem tam in generalibus iudicijs, quā specialibus vbicumq; æquitas suadet. Bart.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XXXVIII.

Pro socio arbiter [p] prospicere debet cautionibus [q] in futuro damno, [11] † vel lucro pendente ex ea societate, quod Sabinus in omnibus bonæ fidei iudicijs existimauit: [r] siue gn̄alia sint, veluti pro socio, [s] negotiorum gestorum, tutelæ: siue specialia, veluti mandati, [t] commodati, depositi.

¶ Si tecum mihi societas sit, & res ex societate communes: quam impensam in eas fecero, quosve fructus ex his reb. perceperis: [12] † vel pro socio, vel communi diuidundo me consecuturū: [u] & altera actione alterā tolli [x] Proculus ait.

Pomponius lib. 13. ad Sab.

LEX XXXIX.

Si fundus mihi tecum cōmunis sit, & in eum mortuum intuleris, [y]

¶ Si tecum.] Quod ex causa societatis alter sociorum consecutus fuerit iudicio societatis, & communi diuidundo, consequitur alter. Viuianus.

7† Licet socius sit.

p Pro socio arbiter.] i. deest iudex in actione pro socio cognoscens. Accursius.

q Cautionibus.] scilicet interuenientibus, pro futuro dāno, vel lucro: vt subijcit Sed videtur, quod tractus futuri temporis ad iudicē nō pertineat: vt infra de vsu. l. 1. quę est contra. Solu. hoc cum id futurum pend. et ex præsenti, uel præterito: vel hic ex contractu præterito, ibi aūt ex futuro pendet. Vel dic, quod hæc cautio venit gratia aliarum rerum, quæ in societate veniunt. per se. n. non venirent sicut & quod ex furto quæsitū est, non venit ꝑ se in societate venit tamen si fuerit collatum cum alijs: vt infra. eo. quod autem, sic & nomina, non ꝑ se, sed gratia corporū veniunt in famil. erc. iudicium: vt s. famil. erc. l. ij. in fi. sed ut dixi, sic ratione præsentis, vel pręteriti: alias etiam cauetur in futuro: vt hic, & sup. si ser. ven. l. egi. & infra de aqua pluuia arcen. l. Atteius. §. fi.

8† Flo. socij.
9† Floren. gesserint.
10† Flor. efficitur.
11† Al. ac in futurum damnum.

r Existimauit.] vt sup. de iudi. l. in omnibus & sup. de nego. gest. l. iij. in fi. & supra tit. 1. si mandato meo. §. item si cum.

12† Flo. parte.

s Pro socio.] idem in actione cōmuni diuid. dicitur: ut s. commu. di. l. cum socij, de his tamen generalibus, & singularib. & qualiter fiant libelli in eis, dixi plenè sup. de eden. l. j. §. j. & dicas, quod erant socij omnium bonorum.
t Veluti mandati.] est speciale unius rei tantum fuit mandatum.

u Consecuturum.] ut infra eo. cum duobus. §. item si in cōmunem.
x Tolli] in id, quod exactum est: ut inf. eo. si actum. Acc.
y Si fundus. Intuleris.] quandoque aliquis habet ius inferendi, non tamen facit locum religiosum, ut si socius suum mortuum inferat in locum cōem: ut sup. de reli. sunt personæ, quandoque uero, & habet ius inferēdi, & facit locum

locum religiosum: vt si socius inferatur: cum non alibi tam commodè possit inferri: vt supra, de relig. l. si plures. Item dicas, quod hic erat communis ex societate, aliàs enim famil. ercifcun. vel communi diuid. agitur: vt supra, de relig. l. ij. §. an & socius.

agam tecum pro socio.[a]

Societas ad heredē non transit: tamē inchoata per defunctum debent per hęredem explicari. Bal.

Idem li. 16.[1] † ad Sabinum.

LEX XL.

HAeres socij quamuis socius non est, tamē ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per hæredem[b] explicari debent; in quibus dolus eius admitti potest.[c]

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationem, nisi ex causa nō onerosa factam: sed ex actione facta per vnam tollitur altera quatenus concurrunt. Bart.

Vlpianus lib. 14.[2] † ad edi.

LEX XLI.

SI quis à socio* pœnam stipulatus[d] sit; pro socio non aget, si tantundem in pęna[e] sit, quanti eius interfuit.

Idem lib. 30.[3] † ad Sabin.

LEX XLII.

QVod si ex stipulatu eā cōsecutus sit, posteà pro socio agendo, hoc minus[f] accipiet, pœna ei in sortem imputata.

Actio communi diuidūdo nō tollitur per actionem pro socio: quia habent se, vt excedentia, & excessa. Bar.

Idem lib. 19.[4] † ad edictum.

LEX XLIII.

SI actum sit communi diuidundo, non tollitur pro socio actio: quoniam pro socio, & nominum rationem habet,[g] & adiudicationem non admittit.[h] Sed si posteà pro socio agatur, hoc minus[i] ex ea actione[k] consequetur, quam[l] ex prima actione consecutus est.

Idem lib. 31. ad edictum.

LEX XLIIII.

SI margaritam[5] † tibi vēdendam dedero, ut si eam[6] † vendidisses, redderes mihi decem si pluris, quod excederet,[7] † tu haberes: mihi videtur, si animo[m] contrahendæ societatis id actum sit, pro socio esse actionem: sin minus, præscriptis verbis.

Actio rei persecutoria non tollitur per pœnalem: nec econuerso: sed vna persecutoria aliam bene tollit. Bartolus.

Idem libro 30. ad Sabinum.

LEX XLV.

REi communis nomine cum socio furti agi

a *Pro socio.*] vt damnum sarciatur: vt sup. de relig. l. locum, §. 1. & l. is qui. potest etiā in factum agi, vt corpus tollatur, vel pretium partis præstetur: vt supra communi diuid. l. si quis putans, §. si quis in comunē.

1† Floren. lib. 17.

b H*Aeres. Socij per hæredem.*] qui sit legitimæ ætatis, sic in hærede tutoris: vt inf. de hære. tu. l. 1. §. hæredis. Azo. & est ad l. sup. de nego. gest. l. nam & Seruius. § si viuo Titio.

c *Potest.*] ideoq; punitur. Accur.

S*I quis.*] CASVS. Si socius à socio stipulat⁹ fuerit de dolo in societate nō cōmittendo, & pmittat pœnam si dolus committatur: non pro socio sed ex stipulatu agetur ad pęnam: si non minus fuerit in pęna, quàm in interesse. & hæc pęna his, qui eam consecuti sunt, si alter debitor sit, imputabitur in sortem. Viuia.

2† Floren. lib. 30.

* Ad intell. huius l. vi. Iacob. Nigr. in l. si insulā. nume. 147. de verb. oblig.

3† Floren. lib. 45.

d *Stipulatus.*] si dolū, vel culpam commiserit alteram.

e *In pœna.*] refert ergo, an sit minus, vel plus: vt hic dicit. Sed contra. supra de arbi. l. non distinguemus, in prin. Solu. ibi succedit pęna loco contemptus arbitri. vnde non impeditur sortis petitio, licet etiam pœna petatur: vt infra eodē titu. l. si quis rem hic autem loco rei: & ideo pœna petitā non petitur res: vt infra de excep. do. apud Celsum. §. Labeo & sic interest: vt in id, quod deest, non noceat: vt inf. eod. l. proxim. Item opponitur: aut hæc stipulatio pęnalis fuit animo nouandi, aut non. Primo casu, nec in eo, quod deest potest agi. In secundo remanet efficax vtraque. Sol. dicas tolli pro socio, si tantum est in pœna promissum, scilicet & exactum: vt infra. l. proxi. alias non. & sic est nouatio. Vel dic, quod si dubium est, an nouandi animo, an non stipulatus sit pœnam, inspiciendum est, an tantum sit in pœna, quantum intersit eius, tunc enim præsumitur nouandi animo factum: vnde posteà pro socio non aget: si vero minus sit in pœna, præsumitur non esse factum nouandi animo: vnde potest agi in id, quod deest pœna exacta. Vel tertio dicas secundum Azo. quod indistincte fuit nouatio stipulando enim pœnam certam intantum videtur repudiasse actionem pro socio: vt infra de act. & oblig. l. obligationum fere. §. si. habita de facili nouationis coniectura secundum has leges: vt Instit. quibus modis tol. ob. §. sed cum hoc. Accursius.

f Q*Vòd si ex stipulatu. Hoc minus.*] idest tanto minus, sed videtur, quod lucro deberet pœna cedere creditoris: ut infra de regu. iur. l. quod à quoquam, & infra de solu. id quod pœnæ & supra de pigno. actio. si pignore, in princ. quæ sunt contrariæ. Sol. refert sit legalis pœna: & sic loquuntur leges contrariæ, an conuentionalis: & tunc, quia loco rei succedit, non potest vtrumque peti: vt hic, & infra de excep. do. apud. § Labeo. & infra de act. empt. l. prædia. Item lex illa prædia, videtur esse contraria in eo, quod hic ipso iure dicit tolli primam: vt diximus, sup per nouationem ibi vero dicit per exceptionem, scilicet intentionis, vel facti: vt ibi diximus.

4† Flor. lib. 31.

S*I actum.*] CASVS. In communi diuid. actione tm̄ veniunt corporalia, non nomina. itē in actione pro socio non veniunt ad iudicationes cum per eam non diuisio, sed communicatio fiat. sed tāto minus cōsequitur per actionē pro socio quātum plus consecutus est per act. communi diuid. Viuia.

g *Rationem habet.*] quod non habetur in communi diui. vt supra cō muni di. l. per hoc.

h *Admittit.*] cum nō fiat diuisio per eā, sed coicatio: vt no. in d. l. cōi diuid. sed ad personales pstationes pueniut & de hoc subijcit in prima parte pro soc. & cōi diui. hn̄t se, vt excedentia, & excessa: in secunda conueniunt in personalibus præstationibus.

5† Flor. Si margaritā. tibi vendēda.

6† Flo. ea.

7† Flo. excedit.

i *Hoc minus.*] Nota quod in personalib. præstationib. pueniunt, vt in damnis, & fructibus: sed in diuisione, vel adiudicatione excedit cōi diuidūdo, actionē pro socio: & ecōtra actio pro socio excedit in omnib. vt hac l. colligit, primum colligitur ex fin. secundum ibi, & adiudicationē, &c. tertium ex prin. &c.

K *Actione*] s. actione pro socio inter socios.

l *Quam*] i. quantum. Azo & dic, vt no sup. commu. di. l. 1 & sup. eo pro socio. §. si Accur.

S*I margaritam*] CASVS. Dedi margaritam, vt si venderes eam pro x decem mihi redderes: si plus, illud tuum esset. Dicitur, quod si hoc dixi animo contrahendæ societatis: est inter nos actio pro socio. si non, actio præscriptis verbis. Viuia.

m *Si animo.*] quod colligitur ex qualitate personarum, & negotiorum nam si hic venditor margaritarum, erat, sicut & venditor librorum. præsumitur non animo societatis, & sic datur præscriptis verbis, vt hic, & infra de præscriptis verb. l. si tibi rem. si autem promisit mihi, quod Alexandriam foret portaturus, tunc est societas, & sic agitur pro socio: vt hic, & inf. eod. l. cum duobus, §. item ex facto. Azo.

R*Ei communis.*] CASVS. Si socius rem communem contrectet: & furti, & pro socio actio competit, neque altera alteram tollit. idem in omnibus bon. fid. iudi. vt competat furti ex ea contrectatione, ut in actio. mandati locati. nego. gest. tutelæ. si tamen pro socio actum fuerit, tollitur condictio furti. nec tamen facilè præsumitur, quod socius faciat causa furandi, vel celandi: sed potius iure suo, & ratione suæ partis, quam habet iure societatis, vnde si seruum communem vnus sociorum celauerit: non

non tenetur lege Flauia propter prædictam præsumptionem, veruntamen si probetur eum suppressisse, tenebitur. & hoc dicit l. illa, merito, quia coniungitur cum l. sed si ex causa, & continue debet legi cum duabus seq. vsque ad §. si damnum. & ille. §. cōtinuatur cum tribus legib. seq. quæ planè sunt. Viui.

ctasse, vtrumque autem non potest facere: quia contraria sunt: nam si agit mandati ratam habet contrectationem. si furti, non agit mandati, & non habet ratam: hoc enim in actione furti intenditur: nec debuisti contra meam voluntatē pecuniam contrectare. & cum agit posteà mandati, vt approbare contrectationem: sicque vt sibi contrarius repellitur: vt J. qū. app. sit. l. 2. §. sed alius, & sup. de pet. hær. si testamentum, in fi. qa ratione eiusdē contrectationis, & mandati, quasi sit mandatū, & furti, quasi non sit mandatum, experitur. hic autē actor gestionem mandauerat: procurator de inde iuito domino res cōtrectauerat. si agit vtraque, non iō sibi contradicit: & ideo admittitur: vt hic dicitur. & s ti. 1. si mandauero §. si tibi. Item contra sup. nau. cau. sta. l. idem, §. fi. Sol. vt ibi. Accur.

potest, [a] si per fallaciam, dolo malo amouit, vel rem communem celandi animo contrectauit. 1† Sed & pro socio actione obstrictus est: nec altera actio alteram tollit. Idemque & 2† in omnibus bonæ fidei iudicijs dicē dum est. [b]

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XLVI.

Idem est, & in colono, [c] & in eo, qui negotia gerit, & qui mandatum nostrum exequitur, & in tutore.

Vlpianus lib. 30. ad Sabin.

LEX XLVII.

Sed si ex causa furtiua cō dixero; cessabit pro socio actio, nisi pluris mea intersit. ¶ Si damnum in re cōmuni socius dedit; Aquilia [d] teneri eum, & Celsus, & Iulianus, & Pōponius scribūt.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XLVIII.

Sed nihilominus, & pro socio 3† tenetur.

Vlpianus lib. 31. ad edictū.

LEX XLIX.

Si hoc facto societatem læsit: si (verbi gratia) negotiatorem seruum vulnerauit, 4† vel occidit.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX L.

Sed actione pro socio consequitur, vt altera actione contentus esse debeat: quia vtraque actio [e] ad rei persecutionem respicit, non (vt furti) ad pœnam duntaxat.

In dubio quis vti præsumitur iure suo. Bart.

Vlpianus lib. 30. ad Sabinū.

LEX LI.

Meritò autem adiectū est, [f] ita demū furti actionem esse, si per fallaciā, & dolo malo amouit. Qui 5† enim sine dolo malo fecit; furti nō tenetur. Et sanè plerumque credendum est, eū qui partis dominus est, iure potius suo 6† vti, quàm furti cōsilium inire. [g] & ideo [h] videamus, 7† an lege Flauia 8† teneatur. Et ratio quidem facit ne teneatur. verū si plagium fecit, vel suppressit, Flauia 9† tenetur.

Contra mandatum vni factum veniens conueniri non potest: secus si contra contractum societatis venerit. h. d. Nam in primo potest pœnitere, in vltimo nō. Bartolus.

Idem lib. 31. ad edictum.

LEX LII.

Cum duobus vicinis fundus coniunctus venalis esset: alter ex his petijt 10† ab altero, vt eum fundum

1† Fl. contractu.
2† Flor. de ell. &c.
3† Actione tenetur.
4† Flo. vel necauerit.
5† Fl. quia cū sine dolo.
6† Duarum iure suo vti.
7† Flor. videbimus.
8† Flo. Fauia. aliàs, Fānia, seu Fania.
9† Fl. Fauia.
10† Flo. petit.

a *Agi potest.*] vt inf. de furt. si socius.

b *Dicendum est.*] vt furti competebat, & ex eo cōtractu. & sic etiam in commodato secundum hoc, vt si rei commodatæ tibi feceris furtum, vtraque tenearis, nec vna per alteram tollitur: vt hic, & inf. de act. & oblig. l. qui seruum. Sed contra. inf. de fur. is cui. vbi dicit tolli commodati ipso iure si furti est actum. Item si cōmodati, dī ibi, ꝙ furti actio tollitur per exceptionem. Solu. hic nō tollitur, s. ipso iure: sed per exceptionem: vt ibi, vel ibi actor sciuit rem esse surreptā. Vel speciale est ibi in actione cōmodati: & ideo quia accipiens commodatum grauius obligatur, quā aliquis alius: quia de leuissima culpa, & ideo in hoc releuetur, sed hoc non valet: quia & procurator æquè obligatur, cum etiam de leuissima culpa teneatur, vt C. mand. l. à procuratore licet quidam dicant contra. & tamē in procuratore vna ꝑ alteram non tollitur: vt J. l. proxi. Vel distingue, an agitur ꝑꝑ rem tantum actione commodati: an propter interesse. nam si propter rem, postea furti agetur. alias nō, secundum Io. Vel dic secundum V. an feci mentionem furti, vel ago commodati pro illa re, in qua furtum fecisti, & tunc non agam postea furti. an non: & tunc possum. Vel dic speciale in commodato illa ratione: quia si dolo etiā commodatarij res absit: tū posteà præstita æstōne litis cogitur commodatario cedere actionem: vt J. de re iud. l. in depositi. sic ergo postea furti non aget, sed & hoc non placet: quia non tm cōmodatario, sed ēt depositario, qui de solo dolo tenetur, ceditur actio, vt ibi dr: multo magis ergo ceditur mandatario, qui de omni culpa tenetur. nā & prædicta l. in depositi. gnaliter est intellecta in oīb. bo. fid. iudicijs. Solue ergo, & dicas, ꝙ in d. l. de furt. fuit actum actione furti, i. condictione furtiua: & sic tollitur commodati: vt J. l. prox. sed si ex causa. 1. fi. & hic bona solutio. Hodie vero etiā furti, & commodati tolluntur sola electione, licet alij debetur posteà: vt C. de fur. l. fin. §. 1. Item ei, ꝙ dicit vnam per alteram non tolli, prout ad mandatum refertur, vt hac l. & inf. l. prox. est contra. C. de fur. l. 1. vbi dr, vel mandati, vel furti eligi. nam electione tolluntur. Sol. ibi loquitur cum alius, non actor mandauerat: & ideo datur electio agenti, vel vt mandatum ratum habeat: & ex eo agat, vel furti, dicens alios sine sua voluntate contre-

c *Idem est, & in colono.*] qui res domini in prædio consistentes celat animo furandi. Accur.

d *Sed si ex causa. Aquilia.*] vt supra ad legem Aquil. sed & si communē. & l. seq.

e *Sed actione. Vtraque actio.*] Sed nonne actio l. Aquil. pœnalis est post inficiationem, item & si ne inficiatione? Respon. licet sit pœnalis, rei tū æstimationem persequitur: vnde posteà non intenditur: vt infra, de ac. & obli. qui seruum. §. fin.

f *Meritò autem adiectum est.*] scilicet illud, quod sequitur: vt sup. eod. l. rei communis.

g *Iure.*] notabilis est hæc præsumptio: vt hic, & sup. de ser. cor. l. si quis seruum communem, in fi. 1. respon. & inf de iniur. item apud Labeo. §. si communem, & inf de re. iu. semper in dubijs. Sed arg. contra. inf de leg. 2. vnum ex familia, §. si de Falcidia, & C. quando & qui. quar. pars. l. 2. in medio legis. vbi dicitur, quod naturale vitium est negligi. quod communiter possidetur: sed tamen si quid in ea fiat, aliter præsumitur: vt hic dicitur.

h *Et ideo.*] quasi dicat, quia quasi re sua abuti videtur: iō videamus si seruum communem suppressit, vel alio modo in legem Flauiam incidit: vt C. ad l. Fla. de pla. l. pe. an socio teneatur? Et videtur, quòd non: nam ratio facit, vt nō teneatur, s. prima facie propter notabilem præsumptionē: vel ratio. s. ne propter solum vsum teneatur: sed si vendiderit, tenetur, vt hic subijcit, verum si plagium, &c.

Cum duobus.] CASVS. Duobus vicinis erat quidam fundus coniunctus, & erat cuiusdam tertij alter vicinus mandauit alteri, vt emeret, vt pars coniuncta suo prædio daretur: & idem qui mandauit, statim emit: quæritur, an alteri vicino, cui mandauit, teneatur communicare? Dicitur, quod facti est quæstio. nam ex eo, quod ita sine-

simpliciter mandauerat: nulla est actio. alteri vicino contra vicinum. sed si actum fuit inter eos, vt emeretur, vt tanquam commune negotium in eo emendo gereretur: in eo casu tenetur sibi communicare, excepta parte coniuncta suo prædio. venit enim in istud iudicium bona fides. & alter socius alteri tenetur præstare dolum & culpam.

¶ *Si in coeunda.*] Inter aliquos contrahitur societas: vnus confert pecuniã, vel alias res: puta agrum in commune colendum: vel pecora pascenda: alter operam. & industriam: verbi gratia, vnus dabat porcum in commune pascendum, vel vineam colendam, vt fructus participaret: quæritur, an talis socius culpam præstare debeat? Dicitur quod sic. sed & si socius rei cõmunis nocuit, dicitur, q culpa venit.

¶ *Damna.*] Si aliquis accepit pecus pascendum causa societatis, æstimationem ipse præstare non debet si fato intercidat. damna enim fatalia, quæ accidunt imprudentibus, & ignorantibus, non præstãtur. vnde si aggressura latronum, vel incendio perierunt, damnum commune erit: nisi dolus, & culpa imputari possit. contrarium est si furto perdiderit hoc casu: quia custodiam debebat solus præstare.

¶ *Quidam.*] Duo contraxerunt societatem, vt sagariam negotiationem exercerent, puta vel salis, vel saccorum, vel vilium pannorum. & cum alter profectus esset, incidit in latrones & amisit pecuniam communem & aliam, quam secum habebat, & serui sui vulnerati fuerunt, dicitur, quod damnum totius pecuniæ pertinet ad alium socium, scilicet pro parte: quia non perijsset nisi secum contraxisset societatem. Idem esset si dedit aliquid, vt seruus curaretur: quia totum commune erit. idem est si naufragio res perierunt, cum in naui non posuerunt, nisi res consuetas ad nauigium. nam sicut lucrum pertinet ad socium: & ita damnum.

¶ *Cum duo*] Dum argentarij contraxerunt societatem in argentaria tantum, alter sociorum aliquid acquisiuit ex alia negociatione. vtrum hoc communicetur cum socio? Respon quod non. Viuian.

emeret, ita vt ea pars, q̃ suo fundo iuncta esset, sibi cederetur. mox ipse [a] eum fundũ ignorante vicino emit. quæritur, an aliquam actionem cum eo vicinus habeat? Iulianus scripsit implicitam esse facti quæstionem. Nam si hoc solùm actum sit, [1] † vt fundum Lucij Titij vicinus emeret, [b] & mecum communicaret, aduersus me, q emi, nullam actionem vicino [c] competere. Si verò id actum sit, [2] † vt quasi commune negotium gereretur; societatis iudicio tenebor: [d] vt tibi, deducta [e] parte, q̃ mãdaueram, [f] reliquas partes præstẽ.

In hoc iudicio venit dolus & culpa. Bart.

¶ Venit autem in hoc iudicium pro socio, bona fides. Vtrum ergo tantum dolum, an etiam culpam [g] præstare socium oporteat quæritur? Et Celsus lib. 6. [3] † Digestorum scripsit, socios inter se dolum, & culpam præstare oportere. [4] †

Si vnus ponit rem, & alius operam in societate, venit etiam dolus, & culpa. Bartolus.

¶ Si in coeunda [h] societate (inquit) artem [i] operamve [k] pollicitus est alter; veluti cũ pecus in commune pascendum, aut agrum pollicitatori [l] † colendum [6] † damus in communæ quærendis fructibus; nimirum ibi etiã culpa præstanda est. Pretium enim [m] [7] † operæ, artis [8] † est velamentum. [9] † Quod si rei communi socius nocuit, magis admittit culpam quoque venire.

In actione pro socio, quis non tenetur de casu fortuito, etiam si receperit rem æstimatam. Item furtum in dubio præsumitur commisti culpa eius, cui res est subtracta, h.d. iste §. Bal.

¶ Damna, quæ imprudentibus [n] accidunt; hoc est damna [o] fatalia, socij non coguntur [10] † præstare. [p] ideoque si pecus æstimatum datum sit, [q] & id aut [11] † latrocinio, aut incẽdio perierit, commune damnum est; si nihil dolo, aut culpa acciderit eius, qui æstimatum pecus accepit. [12] † Quòd si à furibus surreptum sit, [r] proprium eius detrimentum est: quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit. hęc vera sunt, & pro socio erit actio: si modò societatis contrahendę causa pascenda data sunt, quamuis æstimata.

f *Mandaueram.*] s. mihi emendam. Et not. quod mutat personas ab eo, quod in princ. dixerat, cum primo in tertia, nunc in prima.

g *Culpam.*] s. vt eam diligentiam, quàm in suis præstabat tempore contractæ societatis præstet nunc societate: nisi & modo maiorem, quàm tunc præstet in suis: sed in deposito semper inspicitur qualem nunc in suis exhibeat: licet in princ. erat diligentior, vt hic, & instit. eo. §. fin. & insti. qui. mo. re. contrahi. ob. § pe. & inf. eo. socius socio.

h *Si in coeunda.*] Vel dic vnam societatem de terra, & bobus, & inter eosdem. Vel dic duas, vnam de terra, & aliam societatem de bestijs. Accur.

i *Artem*] s. colendi terram cum bobus: quos ptio meo emeram: vt in primo exẽplo.

k *Operamve.*] pascẽdi boues meo pretio emptos, vt in secundo exemplo. Azo. vt J. loca. si quis domũ, §. si quis vitulos.

l *Pollicitatori.*] idest pollicẽti artẽ coquẽdi, vt statim dixit.

m *Pretium enim*] scilicet boum, vel etiã fundi. Respon. enim tacitæ obiectioni. q. d. non præstabit hic pollicitator culpam, cum artem, vel operã adhibeat, alter neutrum. Sed resp. pretium pro bobus datum ab vno, vel etiã fundus, ideo quia alter artem pollicebatur, vel operam, ita velat eam, vt vnus operam, vel artem magis quã alter adhibere non intelligat: ideoque æquum debet videri si pollicitator de culpa teneatur, secundum Azo. & sic singula singulis redde. Vel dic, pretium, scilicet artis, & operæ est velamentum ipsius artis, vel operæ, vt quasi pretium ponere videatur, qui artem vel operam ponit: & facies punctum inter dictionem illam operæ, & illam artis: qui operetur vim copulæ secundum vtrãque lecturam: vel conuertantur ambę in vnum, idest artificiales operæ.

n *Imprudentibus*] idest ignorantibus. Vel dic, idest prouidere non potentibus, vt infra, de admi. re. ad ciui. perti. l. 2. §. si eo tpe. Vel dic, idest valde: vt sic augmentatiuè ponatur: vt J de liber. & posthu. l. Gallus. §. ille. Accur.

o *Damna*] fatalia: vt subijcit. Accur.

p *Præstare.*] nec mater quo minus legatum percipiat: licet fato pariat monstrosum: vt infra, de verb. sign. l. quæret aliquis.

q *Datum sit.*] sic, vt pretium eius reddatur. si lata, vel leuis culpa acciderit, & tunc non dubitaretur: aliàs etiam fortuitum casum præstaret: vt sup. commod. l. si vt certo. § commodatum. Vel dicas aliter, vt diximus inf. de esti. act. l. 1. §. fin.

q *Datum sit.*] partiario colono. Accur.

r *Surreptum sit.*] s. culpa socij interueniente. Et no. quòd quidam

a *Mox ipse.*] s. qui mandauerat emi.

b *Vicinus emeret.*] vt procurator.

c *Vicino.*] quia licet potestatem emendi vicino concesserint, retinui tamen: vt argumen. infra de damno infec. l. 1.

d *Tenebor.*] nisi is, cui mandatum est, dolo vel culpa emere noluerit. tunc enim, & ipse teneretur: & ita compensatione obiecta forte nihil ei præstaretur: ut infra ea. l. §. si quis societatem. Azo.

e *Deducta.*] idest retenta.

1 † *Flo. est.*

2 † *Flo. est.*

3 † *Flo. li. 6. Digestorũ, ita scripsit.*

4 † *Fl. oportere.*

5 † *Flor pollicitori Buda. lego licitatori, i. colono partiario plerumque licitanti. vi de Angu. lib. 4. ca. 9.*

6 † *Flo. deest, colendũ.*

7 † *Ex hac clausula: pretium enim &c. sniam vix ebri posse dicit Buda. hoc: nisi quis hunc sensum esse putaret, opera pretium enim, &c. pro eo, quod est, magni æstimandum est, & magni pendendum.*

8 † *Lego dam opera, & artis.*

9 † *Sic Flo. & in manuscr. Dua. & Conna. putant legi, hostimentũ. Cuiac. lumamentum. Cont. non recedẽdũ à fide scripturæ putat nã ivelamentũ idẽ est, quod velatura. Varroni, est enim merces, q̃ nautis datur ex transuectione operæ.*

10 † *Flo. cogentur.*

11 † *Fl. deest, aut.*

12 † *Fl. acceperit.*

quidam sumunt hinc arg. q furtum nunquam sine culpa, saltem leuissima fieri potest: sed verius contrarium est, vt infra de fur. l. item, §. idem scribit. Quid n. si vxor nocte marito surripuit, vel potatio sibi datur, cui opium sit immixtum? Et sic no. q furtum plerumque culpa fit: sed tamen quidoque cõtra. Item latrocinium quod prox. sup. inter casus fortuitos numerauit, plerumque sine culpa, & dicuntur latrocinantes, q in syluis stant, ut spolient transeuntes. fures de nocte in domibus, ut in Auth. ut nulli iud. §. penult. coll. 9. & C. depos. l. 1. §. A. cu.

a *Quidam sagariã.*] i. sagis, uel sale, uel saccorum, uel uilium vestium attritarum, secundum H.

b *Alter ex his.*] quid si vterque captus fuerit, & vnus euasit? adhuc puto idem. Item quid si vnus ab amicis redemptus fuerit? Rñ distinguit, an animo remunerandi, ut tunc agat, aut nõ, sed donandi animo, & tunc non agit, ut arg. ext. j. eodemque in fi. & l. seq. & l. i. vero non tem. in princ. Accus.

c *Commune.*] sic ĩ. ad l. Rhod. de iac. l. j. & a. l. aequissimum. sed aliter in actione mandati, ut ĩ. mand. inter causas, §. non omnia, secundum quosdam. Aldricus autem dicit idem, vt mãdator teneatur de his rebus quas non detulisset mãdatarius, nisi mandatum suscepisset: de aliis autem non agit, sicut nec solus. Azo. & ibi plene diximus: sed quãtum ad medicos bene est, secus, & est ratio, ut ibi not.

d *Non tulisset.*] optima consideratio sic & supra fam. ercisc. l. ex parte, in princip. Accursius.

e *Sicuti.*] vt j. loca. si merces, §. antepen.

f *Non pertinere.*] vt supra proximo responso.

* Ille text. est sing. ad hoc, q culpa facere non videtur, q facit, ut solet fieri: hoc probat iste text. ad fin. ibi, fieri. Aduds Bolog.

1 † Alias cõitem.

2 † Flor. coierunt.

¶ De sago & sagaria negociatione, vide Budae. ĩ. tit. de pos. l. j.

3 † Duar. Cum duo.

4 † Fl. lucro.

¶ Quidam * sagariam a negotiationem 1 † coierunt: 2 † alter ex his b ad merces cõparandas profectus in latrones incidit, suamque pecuniã perdidit. serui eius vulnerati sunt: resque proprias perdidit. dicit Iulianus damnum esse cõmune: c ideoque pro socio actione damni partẽ dimidiã agnoscere debere, tam pecuniae, q̃ rerum ceterarum, quas secum nõ tulisset d socius, nisi ad merces cõi nomine cõparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est, pro parte socium agnoscere debere, rectissime Iulianus probat. Proinde & si naufragio quod perierit, cum non alias merces q̃ naui solerent aduehi, damnum ambo sentient. Nam sicuti e lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socij contingit.

Societas vnius negotiationis non porrigitur ad aliam negotiationem. Bartolus.

¶ Duo 3 † erant argentarii socii: alter eorum aliquid separatim quaesierat, & lucrum 4 † fecerat. quaerebatur, an commune esse lucrum oporteret? & Imperator Seuerus Flauio Felici in haec verba rescripsit: Etiam si maxime argentariae societas inita est: quod quisque tamen socius non ex argentariae causa quaesit, id ad communionem non pertinere, f explorati iuris est.

Papin. quoque libro 5. respon. ait.

LEX LIII.

SI fratres g 5 † parentum * indiuisas hẽreditates ideo retinuerint, vt emolumentum, ac damnum in his commune sentirent, h quod aliunde quaesierint, in commune non redigetur. i

Vt obseruetur pactum societatis, competit actio pro socio. Bald.

¶ Item ex facto K cõsultum respondisse se ait lib. 4. 6 † respon. Inter Flauium Victorem, & Hellicum 7 † Asianũ placuerat, vt locis emptis pecunia Victoris, monumenta fierent, opera & peritia Asiani: quibus distractis, pecuniã Victor in certa quantitate l reciperet: superfluum Asianus acciperet, qui operam in societatem contulit. erit pro socio m actio.

Quando inter fratres cõtracta est voluntaria societas, quilibet alteri debet cõferre in illud, quod emancipatus fratribus existentibus in potestate conferre tenetur. Bald.

¶ Idem Papinianus * lib. eo. ait, si inter fratres n voluntarium consortium initum fuerit, o & stipendia, p caeteraque salaria q in com-

nis voluntatis. Idem est in tali qõne, si Lucius refecerit partes insulae cõis, quamuis ipse posset ex ratione recuperare pecuniam cũ certis vsuris intra quatuor menses (quod ob hoc dr, quia post id tẽpus potest habere dñium illius insulae) potest tamen etiã agere pro socio. finge enim q maluit suum recuperare, q̃ dominium insulae. Sed quaeret aliquis, quare oratio diui Marci finiuit vsuras intra quatuor menses: dicitur quod hoc fecit, quia post id tempus dedit dominium. & hoc dicit vsque ad §. si quis societatem.

¶ *Si quis.*] Si duo coierunt societatẽ ad emendum, & res quae emi debuit, nõ licet emptas dolo, vel culpa alterius: dr quod tenetur pro socio, & si dies sit adiecta, neque emptã fuit intra diem sine culpa sui socii: nil praestabit ab altero. Item venit in ac. pro socio, vt si in rem cõem impenderim, recuperem sumptus. Itẽ scripsit Mela, duo vicini semipedes contulerũt, forte quilibet mediũ pedẽ, vt concraticiũ parietem inter se facerent ad sustinenda vtriusque onera: deinde aedificato pariete alter nõ patitur in eũ immitti. bene agetur pro socio. Item si emerunt areã ne officeret luminibus, nisi alter praestet, q conuenit, venit actio pro socio.

¶ *Si plures.*] sciendũ est, q licet plures sint societates, cõstat hoc iudicium sufficere ad omnes societates.

¶ *Si quis ex socijs.*] Si aliquis ex sociis profectus fuerit, recuperat stabulorũ & iumentorũ sumptus, & vecturam, siue propter suam personam, siue propter merces cõductas. Caetera sunt plana vsque ad l. si id. Viuianus.

5 † Flor. est §. & incipit Papin. quoque, &c.

* Materiam huius legis pulchre tractat Decius consil. 3. in tum consulto.

6 † Fl. lib. 5.

7 † Flo. Hellicum.

* ad intell. huius § vide Cagn. in l. si mancipata, n. 90. C. de collat.

SI fratres.] CASVS. Fratres dimiserunt haereditatẽ parẽtum indiuisam, ut omne damnum, & lucrũ inde cõe esset. dicitur quod si aliunde aliquid alter eorum quaesiuisset, non erit propterea cõe. Item quaeritur aliud. pone, q conuenit inter Flauium Victorem, & Hellicum Asianum, quod de pecunia Victoris fierent monumẽta ex industria Asiani, & ex pecunia quae ex venditione redigetur, certa quantitas pertineret ad Victorem, & alia ad Asianũ propter operam suam. dicitur quod est locus act. pro socio.

¶ *Idem.*] Inter fratres cõtractũ fuit voluntariũ consortiũ, vt stipendia, & caetera cõia essent. dicitur q redigentur in commune iudicio societatis. quamq̃ haec frater emancipatus non cogetur conferre manenti in potestate fratri suo, quia & si in potestate esset, haberet ea tantum praecipua.

¶ *Idem respondit.*] Dicit Iurisconsultus q nullus potest contrahere societatem, ut vltra mortem suam porrigatur. q nemo potest sibi tollere libertatẽ supremi iudicii, vltimae

g *Si fratres.*] alias lex. & alias §. qui incipit, Papin. Acc.

h *Si aliunde.*] mul o magis ergo si hoc non fuit actum.

i *Redigetur.*] sic ergo econtra in dãno, vel expensis: vnde si vnus cõmisit maleficium non soluit de cõi, vt j. e. §. si.

K *Item ex facto.*] sc. Papinianus.

l *In certa quantitate.*] i. quotitate, scilicet tertia lucri, vel quarta: quantitas enim alia est sic ut lum designatiua alia ad intellectum: alio quin non societas, sed emptionis contractum videtur. sic & ponitur quantitas pro quotitate, ĩ. mand. si remunerandi, §. Maurus.

m *Pro socio.*] si societatẽ esse voluerit alias praescrip. ver. ut hic, & ĩ. e. si margaritã, & j. de praescrip. uer. si tibi rem. Ac.

n *Si inter fratres.*] alias hic incipit lex, alias §.

o *Initum fuerit.*] ut ex quacũque causa quaesitum commune sit: aliter secus si simpliciter, ut ĩ. eo. l. iii. §. i. & l. coiri.

p *Stipendia.*] q̃ militibus danl, ut C. de procu. q. stipẽdia.

q *Salaria.*] quae uexillatis, uel similibus dantur, quae in castrensi peculio computantur.

E. Ver. III Emanci-

munc redigi iudicio societatis: quamuis filius emancipatus a hæc non cogatur conferre fratri, inquit, in potestate manenti: quia, & si in potestate maneret, præcipua ea haberet. b

Non valet pactum per quod libera testamenti facultas impediatur, etiam per indirectum. Bar.

¶ Idem respondit, societatem non posse ultra mortem porrigi, & ideo c nec libertatem de supremis iudiciis constringere quis poterit, vel cognatum ulteriorem proximioribus præferre. d

Habens plures vias, potest eligere leuiorem. Bar.

¶ Idem respondit: socius qui cessantis, cessantiumve portiones insulæ restituerit, e quamuis aut sortem cum certis f usuris intra quatuor menses postquam opus refectum est, recipere poterit, g 1 † in exigendo quoque privilegio utetur, h aut deinceps propriam rem habebit: potest tamen & 2 † pro socio agere, ad hoc, ut consequatur, i quod sua intersit. Finge enim eum malle suum consequi, quam dominium insulæ 3 † Oratio enim diui Marci idcirco quatuor mensib. finit certas usuras, quia post quatuor menses 4 † dominium dedit. k

¶ Si quis 5 † societatem l ad emendum coierit: 6 † deinde res alterius dolo, vel culpa empta non sit: pro socio esse actionem constat. Planè si cõditio sit adiecta. m Si intra diem illum uenerit, n 7 † & dies sine culpa socii præterierit, cessabit actio pro socio.

¶ Item si in communem o riuum reficiendum impensa facta sit: pro socio p esse actionem ad recuperandum sumptum Cassius scribit.

¶ Item Mela scribit, 8 † si vicini semipedes inter se contulerint, ut ibi contra Titiũ 9 † parietem inter se ædificarent ad onera utriusque sustinenda. deinde ædificato pariete alter in eum immitti non patiatur, pro socio agendum. Itemque, 10 † & si aream in commune emerint, ne luminib. suis officeretur, & alteri tradita sit, nec præstet alteri, quod conuenerit, pro socio actionem esse.

¶ Si plures sint inter eosdem societates coitæ: ad omnes societates sufficere hoc vnũ iudicium q constat.

Impensa facta per sociũ occasione societatis, societati imputantur. Bart.

Si quis ex sociis pp societatem profectus sit (veluti ad merces emendas) eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam 11 † rem impensi sunt. Viatica igitur, & meritoriorum r 12 † & stabulorum, & 13 † iumentorum, & 14 † carrulorũ vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratia, vel mercium, rectè imputabit.

a *Emancipatus.*] iure prætorio ad succedendum admissus.
b *Haberet.*] cum sint castrensia, ut ÿ. de coll. bon. l. j. §. nec castrense, & §. sed an. Accur.
c *Ideo.*] quod ultra mortem non porrigitur: si enim porrigeretur, necesse esset, ut mihi ostenderetur persona, in qua post mortẽ tuam consentirem, quod si faceres, quasi constringerem illam tibi habere hæredem: liberum autem supremi iudicii quis sibi auferre non potest, ut hic, & ÿ. de hære. inst. l. illa institutio. & C. de pac. l. pactũ, quod dotali, secundũ Azo. Vel dic, quia si vellẽ ad hæredem meũ extendere, & nolles me cum in illum hæredem consentire, haberem necesse alium instituere forte ulteriorẽ proximiori præferendo.
d *Præferre.*] Non facto testamento, si autem testamento facto præferre velit, potest, ut ÿ. de inoff. testa. l. j. ÿ est contra. Vel dic, non potest cogi, ut præferat prædicto modo.
e *Restituerit.*] id est refecerit, & communi nomine.
f *Certis.*] alias centesimis. l. iij. C. de priui. Accur.
g *Recipere poterit.*] in his quatuor mẽsibus currũt usuræ, & postea est dominus, & pro rata anni computantur centesimæ.
h *Vtetur.*] quia in refectionem impendit, ut ÿ. qui pot. in pign. hab. l. interdum. Acc.
i *Consequatur.*] si sibi debitum, ut sup. quod cum eo. l. j. & sic no. quod qui plures habet vias: si leuiorem eligit, mos ei geritur, ut hic & supra, de rei vend. l. quod si possessor. Et no. diligenter ex hoc §. quod tantũ contra contumacem habent locũ ista auxilia, scil. petitio sortis cũ usura centesima usque ad quatuor menses: item dominii translatio: item interesse præstatio, quia dicit sup. cessantis cessantiumve, siue unus socius est, uel plures, ut C. de ædifi. pri. si ut proponis. & ita si communi nomine alter ædifi. Quid autem si suo nomine tantum? Respon. omnia remedia eidẽ denegantur, & donare præsumitur, ut C. de ædifi. pri. l. [illegible] contra quem. Item quid si cõmuni nomine refecit altero absente? Respon. Prima duo remedia cessare videntur, quia contumacia non interuenit: tertium autem ad interesse necessarium est impetrandum, uel per act. pro socio, vel communi diuid. ut sup. communi diuid. si ædes communes, & ÿ. eo. l. pro socio, §. si tecum. Item quid si non est socius? Respond. secundum Io. duorum primorũ habet electionem, cum sit societas incidens.
k *Dominium dedit.*] nunquid ipso iure etiam sine sententia Aug. quod non, ÿ. de reg. iur. l. id quod nostrum. licet tamen ista contrarium innuit: nec mirum, quia lex plerumque trãsfert dominium: sicut est in usucap. & in legato, & in fideicomm. ut not. ÿ. de fun. dot. l. si fundum. Itẽ quid de possessione? Respond. penes contumacem socium permanere. nam sæpe transit in aliquem dominium sine possessione, ut in dominio rerũ legatarum, & hæreditariarum, ut ÿ. de acqui. posse. l. j. §. veteres, & l. cũ hæredes. Item in rebus commissis in fiscum, & vacantibus, quod ex eo apparet, quia præscriptio currit in talibus rebus contra fiscum. unde probatur fiscum nõ possidere, sed dominum. a. præscriptorem, ut ÿ. de publi. & vect. l. cõmissa. & de iure fis. l. j. §. in bona, & §. diuus, & §. præscriptio. & l. imperator. & de usucap. l. sine possessione, & de præscrip. triginta ann. l. male. & est ratio, quia possessio plurimum facti habet, & ideo sine facto nostro non amittitur, facto vero nostro interueniente facilius amittitur, quam dominiũ, ut ÿ ea quib. cas. non l. denique. & intra, de acquis. poss. l. possideri, §. in omittenda. & l. si id, quod. §. fin. & l. peregre. §. quiuis. & l. si quis vi. §. differentia. & l. naturaliter, §. nihil commune.
l *Si quis societatem.*] ad emendum etiam unam rem, ut ÿ. ead. l. actione, §. item si societatem.
m *Adiecta.*] pacto societatis.
n *Venerit.*] id est, effect emptio.
o *Item si in communem.*] ex causa societatis pro socio, vel communi diuidũdo, ÿ. eod. pro socio, §. si tecum. Azo.
p *Pro socio.*] quia gratia societatis, & negotiationis fecerant illud pactum: secus si non esset societas, quia tunc communi diuidundo, nõ pro socio agitur, ut supra l. quibus. Item nota hic, unum sociorum facere alterius, ut supra cõmuni diuidun. si ædes. Sed contra, in eod. tit. Sabinus. Sol. Hoc dictum fuerat hic inter eos.
q *Vnum iudicium.*] sed hoc causa dirimendarum litium, quod iustitiæ est consentaneum, ut supra si certum peta. quidam. Azo plures sunt tamen actiones, & sic pro pluribus hæreditatibus uno famil. ercisc. iudicio agitur, ut C. famil. ercisc. l. bona. & supra famil. ercisc. l. heredes, §. item si plures. & infra, de actio. emp. & venditio. l. non est nouum.
r *Meritoriorum.*] hospitium. Azo. sicut & in procur. & ÿ. mand. Itemque. §. item Labeo.

1 † *Flo. pen. exigendoque priuilegio.*
2 † *Fl. idest, &.*
3 † *Aliter finge enim eum malle suum consequi, quam dominium insulæ.*
4 † *Pl. dedit, mensen.*
5 † *Fl. si quis.*
6 † *Flo. coierit.*
7 † *Flo. uenerit.*
8 † *Flor. semipedes.*
9 † *Flo. crassitudine. Quã paries communis dicatur pulchrè Bonda ... vide Varro. lib. 1. c. 8.*
10 † *Floren. idemque.*
11 † *Flo. in rem impensi sunt.*
12 † *In uetusto quodam exemplari nostro scripto legatur. ita igitur, & meritoriorum cõ[...] vecturas vel sa[rcin]arum, &c. Meritoria autẽ dicebantur stabula, siue caupona, vel quæ alia loca, quæ mercede locabantur meritoria dicta l. [...] Cor. nelia, de iniuriis. l. si tamen, §. ff. de usufr.*
13 † *Flor. iumentorum.*
14 † *Flo. car[rul]orum.*

socium

a *Socium omnium.*] s. expressè, ut s. eo. l. iij. §. j. secus si simpliciter, ut sup. eod. l. coiri.
b *Causis*] ut ex furto, ut infra eodem, l. proxim.
c *Per contrarium.*] nō refert se ad proxim.
d *Consecuturum.*] sufficit enim qualitercunque damnetur, ut in venditore hæreditatis: ut inf. de hære. vel actio. vend. l. ij. §. solet.
e *Debere.*] ut infra de regu. iur. l. quod quis. & l. quod a quoquam. & inf. eo. adeo, §. pen. & supra communi diuid. si is cum quo.
f *Et consequi.*] quia videtur magis propter absentiam, & sic propter culpam, quàm quod non habeat ius condemnatus, ut infra de euict. l. si ideo.
g *Sarciendum.*] sic ergo iniuria facta socio contingit socium alterum, quod non est inter emptorem, & venditorem, ut infra de euict. l. si per impudentiam.

1† Fl. ibidē. 2† Fl. tracta-bat.

h Q*Vod*] Redit ad §. idem.
i *Oportere.*] idest non cogitur.
k *Foeda communio*] ut infra de fideiussor. si à reo. §. finali.
l *Collatum*] sponte. Accur.

3† Fl. desit, & e.

m Q*Vod enim.*] enim Prucertè.
n *Damnatus*] sic inf. de hæred. vel actio. vēdit. l. ij. §. denique.
o S*I igitur Oportet.*] similis distinctio scientiæ, & ignorātiæ est infra, loc. & cond. item quæritur. §. si fullo. & l. si uno. §. quid sit. & C. de seruis fugitiuis, l. quicunque.

4† Alias, Offibus. 5† Fl. desit, omnium.

p *Lucrum*]ut & sup. eo. si non fuerint. §. finali, in fine. Accur.

6† Fl. desit, id.

q N*Ec quicquam. Societate.*] ut s. eo. l. omne. §. & l. seq.
r *Idemq.*] vā referri ad primum respon. s. l. cum duob. §. socium. Vel dic ad §. ibidem. & ad præcedentes proximas ll. sed prima uerior.
s *Turpibus.*] turpes uocat actiones, quę famosæ sunt, vel non famosæ, dum tamen ex famosa causa descēdāt, ut serui corrupti. nec enim omnis turpis est famosa, ut no. C. de

* *est.*] Attamen ob æqua bili pda participanē Barga iu latroni ma gnas opes habuisse refert Cic. li. 2. Offic.
7† Fl. desit, a. 8† Fl. Pōpo. li 13. ad Sabin.

Socius omnium bonorum omnia cōferre tenetur preterquàm ex illicito quæstu quæsita: damna verò suo delicto prouenientia societati non imputat: & inhonestarum rerum societas nulla contrahitur, & si quæstus illicitus communicatus fuerit sponte, & communicatus fuerit ex delicto damnatus, partem recuperat à socio. h. d. vsq; ad l. si id quod. Bald.

¶Socium vniuersa in societatem conferre debere, Neratius ait, si omnium bonorum socius sit, & ideo siue ob iniuriam sibi factam, vel ex lege Aquilia, siue ipsius siue filij corpori nocitum sit, conferre debere respondit. Idem 1† ait, socium omnium a bonorum non cogi conferre, quæ ex prohibitis causis b acquisierit. Per contrarium c quoq; apud veteres tractabatur, 2 † an omnium bonorum socius si quid ob iniuriarum actionem damnatus præstiterit, ex communi consequatur, ut præstet. Et Attilicinus, Sabinus & 3† Cassius responderunt, si iniuria iudicis damnatus sit: consecuturum. d si ob maleficium suum: ipsum tantum damnū sentire debere. e Cui congruit, quod Seru um respondisse Aufidius 4 † refert, si socij bonorum omniū 5† fuerint, deinde vnus, cum ad iudicium non adesset damnatus sit: non debere eum de communi id consequi: f si uerò præsens iniuriam iudicis passus sit, id 6 † de communi sarciendum. g

Idem lib. 30. ad Sabinum.

LEX LIIII.

QVod h autem ex furto, vel ex alio maleficio quæsitum est, in societatem non oportere i conferri palam est: quia delictorum turpis, atque fœda communio k est. * Planè si in medium collatum l 7 † sit, commune erit lucrum.

Paulus 8† *li. 6. ad Sabinū.*

LEX LV.

QVod enim m ex maleficio contulit socius; non aliter recipere debet, quam si damnatus n sit.

Pōponius 9† *li. 13. ad Sab.*

LEX LVI.

SI igitur ex hoc conuentum fuerit, qui maleficium admisit: id quod contulit, aut solum, aut cum pœna auferet. 10 † Solum aufert, 11 † si mihi proponas insciente socio eū in societatis rationem hoc contulisse. Quòd si sciente eo: 12 † etiam pœnam socium agnoscere oportet. o Aequum est enim, ut cuius participauit lucrum: p participet & damnum.

Paulus lib. 6. ad Sabinum.

LEX LVII.

NEc quicquam interest, vtrum manente societate q præstiterit ob furtum, an dissoluta ea. Idemq; r est in omnibus turpibus s actionibus, veluti iniuriarum, ui bonorum raptorum, serui corrupti, & similibus, & in omnibus pęnis pecuniarijs, quæ ex publicis t iudicijs accidunt.

Vlpianus li. 30. ad Sabin.

LEX LVIII.

NEc prætermittendum est, Pomponius ait, ita demum hoc esse uerum, u si honestæ, * & licitæ rei x societas coita sit. Cæterum, si maleficij societas coita sit, constat nullam esse societatem. Generaliter enim traditur, rerum inhonestarum nullam societatem esse.

Si res perit antequam societas sit contracta, perit ei, cuius est: si post contractam societatem, perit communiter. h. d. vel sic. Si societas sit re, rerum ipsarum collatione perficitur: si fit per contractum, non dicitur perfecta, nisi celebretur contractus. Bart.

Idem libro 31. ad edictum.

LEX LIX.

SI id, quod quis in societatem contulit, extinctum sit, videndum est, 13 † an pro socio agere possit. Tractatum id 14† ita est apud Celsum li. 7. Digest. ad epistolam Cornelij Felicis: cum tres equos haberes, & ego unum, societatem coiuimus,

inoff. testa. l. fratres. & C. de dig. l. ij. lib. 12.
t *Ex publicis.*] ex quibus agitur ciuiliter in factum, ut inf. de fal. qui nomine. Accur.

9† Fl. Vlp. li. 30. ad Sabin.

u N*Ec prætermittendum.*
u *Verum.*] scilicet, ut deducantur collocata ex societate, ut supra eo si igitur. Azo.
x *Rei*] non illicitæ: sicut nec mandatum, ut s. man. si remunerandi §. rei turpis. & nec emptio, ut inf. de cōh. empt. l. quod sæpè. §. sed venenum. & arg. s. fam. erciscū. cęteræ §. mala. Accur.

10† Fl. auferret. 11† Fl. auferret. 12† Fl. desit, et.

S*I id. quod*] CASVS. Si societas contracta fuerat inter duos, tractatum est, si id, quod alter cōtulit, interciderit: an duret societas. verbi gratia, ego habebam tres equos, tu vnum, cōtrahimus societatē equorum, ut quadrigam venderem, & tu haberes quartam partem, & ego tres partes, dicitur q̃ si moriat equus tuus ante venditionē, quòd soluta est societas, quia non contraximus societatem animo habendæ quadrigæ, sed vendendæ.
¶ *Idem Celsus.*] Si in pecunia contraximus, idest, ad merces emendas pecuniam contulimus, & pecunia perijt antequā merces emeremus: si iam cōicata erat pecunia, vtrique perit: sed ante communicationem si alter illum modo destinauerit, & perierit fortè ea, sibi soli perijt & h. d.
¶ *Si filiusfamilias.*] Quidā contraxit societatem cum filiofa. & ille emancipatus fuit. q̃ritur an duret eadē societas? Dicitur q̃ sic: sed duabus actionibus agetur: vna contra filium

* Omnis societatis honesta describit Cic. li. 1. Offic.

13† Fl. desit, est. 14† Fl. desit, id.

filium cum patre alia contra patrem, & de eo, quod gessit dum fuit in potestate, & ante emancipationem agetur cum vtrisque: de eo, quod post emancipationem gessit, agetur cum solo filio, & hoc dicit.

¶ *Si seruus.*] Si seruus societatem coeat, & dominus eū vendat, finitur societas, & altera incipit: de eo, quod gessit seruus ante venditionem, cum domino agetur. de eo, quod post, cum emptore. & secundum eandē distinct. socius vtrinque tenet. Viu.

a *Accepto.*] quem nō accepisti, vel si accepisti, non ut esset communis est datus: sed vt eo vendito, pretium cū alijs esset commune.

b *Quartam.*] f. portionem.

c *Tuorum.*] f. posteà venditorum. Azo.

d *Coitam esse.*] venditio enim quadrigæ nō est facta, vtpote cum meus equus perierat, & sic, non remansit quadriga, sed triga, ut infra de leg. ij. peculium. §. quadrigæ. & ita damnū equi mei, qui ante contractam societatem perijt, ad me tantum pertinet. In altero verò casu damnum contingit in contracta societate: ideoq; commune est, vt sup. ea. cer. & puto. §. id quod. & l. qui erat. §. si autem. Azo & eadem distinctio, & iuris diuersitas seruatur infra prox. §. secūdum Io. Et no. arg. hic pro his, qui dant vaccas in societatem, vt licèt vacca moriatur, nihilominus in vitulo ex ea nato remaneat societas. secundū. Azo.

e *Tres ex tuis.*] primò in prima persona. Secundò in tertia. Tertiò in secunda loquitur de perdente.

f *Perijt.*] sic & supra prox. §.

g *Durare.*] facit sup. de cap. dimi. l. eas. & supra de inititi. in sum. §. j. sed contra inf. proxim. §. Solut. vt ibi.

h *Initium.*] vt ī. m̄. si procuratorem. in fi. j. respon. & supra depositi. l. j. §. si seruus deposuit.

i *Duabus.*] quia duæ personæ: nō, quia duæ societates, sed vna.

1† Fl. aut.

2† Fl. dedit, esse.

3† Aut. Aug. lib. . . . Florent. a scri ptū esse ... sed ...

4† Fl. Emens.

5† Fl. perijt.

6† Fl. societatem.

7† Fl. scripsit.

8† Fl. desyt, in.

vt accepto a equo meo quadrigam venderes, & ex pretio quartam b mihi redderes. Si igitur ante venditionem equus meus mortuus sit: non putare se Celsus ait, societatem manere, nec ex pretio equorum tuorum c partem deberi. nec 1† enim habendæ quadrigæ, sed vendendæ coitam esse d 2† societatem. Cæterū 3† si id actum dicatur, vt quadriga fieret, eaque communicaretur, tuque in ea e tres partes haberes, ego quartam: non dubiè adhuc socij sumus.

¶ Idem 4† Celsus tractat, si pecuniam contulissemus ad mercem emendam, & mea pecunia perijsset: cui perierit ea? Et ait, si post collationem euenit, vt pecunia periret (quod non fieret, nisi societas coita esset) vtrique perire, ut puta si pecunia, cum peregrè portaretur ad mercem emendam, perierit, 5† Si verò ante collationem, posteà quàm eam destinasses, tunc perierit, nihil eo nomine consequeris, inquit, quia non societati perijt. f

Filius emancipatus potest pro socio conueniri ipse, & pater de peculio. Bartolus.

¶ Si filius familias societatē coierit, deinde emancipatus à patre fuerit: apud Iulianum quæritur, an eadem societas duret, an verò alia sit. Si fortè post emancipationem in societate 6† duraru ett. Iulianus scribit 7† li. 14. Digest. eandem societatem durare. g initium h enim in 8† his contractibus inspiciendum. duabus i autem actionibus agendum esse, una aduersus patrem, altera aduersus filium cum patre de eo, cuius dies ante emancipationem cessit. 9† nam eius temporis, quo post emancipationem societas durauit, nihil præstare patrem oportere. k 10† cum filio autem de vtroque l tempore, idest, de tota societate. Nam & si quid, inquit, socius filij post emancipationem filij dolo fecerit, eius, non patri, sed filio actio danda est.

Alienatione extinguitur societas: quæ uidetur tacitè redintegrata, si in eo actu manumissus perseuerat. B.

¶ Si seruus meus societatem cum Titio coierit, & alienatus in eadem permanserit: potest dici alienatione serui, & priorem societatem finitā, m & ex integro alteram inchoatam. atque ideo, & mihi, n & emptori o actionem pro socio competere: p item tam aduersus me, q quàm aduersus emptorem. 11† Aduersus me ex his causis, quæ ante alienationē inciderunt, dandam actionem ex reliquis aduersus emptorem solum.

Non potest conueniri, vt societas transeat ad heredem nisi in societate vectigalium. Bartolus.

Pomponius lib. 12. ad Sabin.

LEX LX.

A Deò morte socij soluitur societas, ut nec ab initio pacisci possimus, ut hæres 12† succedat societati. r hoc in priuatis societatibus: at 13† in societate vectigalium nihilominus manet societas etiam 14† post mortem alicuius. sed ita demum, si pars defuncti ad personā hæredis

illa actione, quæ est ex quasi contractu, quia ibi tantum ex uoluntate mea obligatio contrahitur: unde obligatur prout poterat tunc obligari inspecto initio quantum ad commodum, uel incommodum. aliud in uerò contractu, ut hic dicit: nam eius temporis, &c. ergo non spectatur principium, uel solue, ut ibi plenè dicimus.

l *De utroque tempore.*] una actione tantum: in qua inspicitur initium, ut in contraria. Item contra patrem alia, ut etiam in ea inspiciatur initium, scilicet usque dum durat. durat autem usque ad emancipationem, idest pro eo, quod gerit usque tunc. Accursius.

m *Finitam.*] supra prox. §. contra. Sol. aliud est in filio. qui & ante emancipationem potest obligari, & obligatur. seruus uerò, nec ante, nec post alienationem obligatur: sed nec dominus quondam post alienationem serui potest eius nomine obligari.

n *Et mihi.*] domino serui.

o *Emptori.*] qui est caput serui obligati.

p *Competere.*] contra socium serui.

q *Aduersus me.*] dominum primum intra annum, ut supra quando act. de pec. est an. lege prima, §. primo.

A *Deo.*] CASVS. Si contracta fuit societas inter duos, finitur morte alterius: adeò quòd etiam per pactum fieri non possit, ut hæredes succedant in societatem. hoc in societatibus priuatis: sed in societate uectigalium bene ualet societas post mortem: ita demum si pars defuncti permanserit ad hæredem: quia hoc inter coeuntes actum fuit, ita quòd ei oportet conferri. sed finitur etiam societas in his societatibus si mortuus fuit is, sine cuius opera nō durabat societas: neque huiusmodi societas porrigitur ad

9† aliàs, autem.

10† Fl. agere, at.

11† Fl. emptor. ex his causis, &c.

12† Dum et heres etiam succed.

13† Fl. dedit, at.

14† Fl. et.

k *Oportere.*] immo uidetur teneri, sicut de primo gestis, ut sup. de neg. gest. l. Pomponius in negotijs. quæ est contra. Sol. duabus agitur actionibus: una contra patrem, & ita spectatur initium usque dum durat, s. usque ad emancipationem: altera contra filium, & ita in ea damnatur in quantum facere potest, etiam de gesto post emancipationem [illegible]

hæredes sine cognitione

¶ *Quod in alea.*] Eramus duo socij, unus nostrum lusit ad taxillos, & perdidit 100. aureos. uel deprehensus in adulterio spoliatus est, an restituetur ei hoc damnum iudicio societatis? dicitur quòd non.

r *Societati.*] ut sup. eo. l. actione. & inf. eo. l. uerum. §. in hæredem.

Ascripta.

eius ascripta [a] sit, vt hæredi quoque conferri oporteat. [b] qd ipsum ex causa æstimandum est. Quid enim si is mortuus sit, [c] propter cuius operam maximè societas coita sit, aut sine quo societas administrari non possit? [d] Quod in alea, vel adulterio perdiderit socius, ex medio non est laturus. [e] Si quid vero dolo nostro socius damni ceperit: 1 † a nobis repetet. [f] 2 †

In hac actione post morã veram, vel fictam ueniunt vsuræ, & interesse contra socium; secus contra hæredem socij. Bart.

Idem libro 13. ad Sabinum.

LEX LXI.

SOcium, qui in eo, qđ ex societate lucri fecerit, 3 † reddẽdo moram adhibuit, 4 † cum ea pecunia ipse vsus sit: vsuras [g] quoque eum pstare debere Labeo ait; [h] 5 † non quasi vsuras, [i] sed quod socii intersit, moram eum non adhibuisse. Sed si aut usus ea pecunia non sit, aut moram nõ fecerit: contra esse. Item post mortem socii nullam talem [k] æstimationem ex facto heredis faciendam, quia morte socii dirimitur societas. [l]

Damna & lucra contemplatione societatis obueniẽtia sunt communicãda: secus si contemplatione personæ obueniunt: licet huius societatis fuerit occasio. Bartolus.

¶ Socius cum resisteret cõibus seruis venalib. ad fugam erumpentibus, vulneratus est, impensam, quam in curando se fecerit, non consecuturum pro socio actione Labeo ait: [m] quia id non in societatem venit, 6 † quamuis propter societatem [n] impensum sit, sicuti nec 7 † si propter societatem eum [o] hæredem quis instituere desiisset, aut legatum prætermisisset, [p] aut patrimonium suum negligentius administrasset. Nam nec compendium, quod propter societatem ei contigisset, veniret in medium: veluti si propter societatem hæres fuisset institutus, aut quid ei donatum esset. [q]

Vlpianus lib. 31. ad edictum.

LEX LXII.

SEcundum Iulianum tamen, & quod medicis pro se datum est, recipere potest. Quod & 8 † verum est. [r]

Si precium rei communis cum socio putatiuo diuiserim: a vero socio ille putatiuus conuenitur, non ego: cum partem precij receperim. Bart.

Pomponius lib. 13. ad Sab.

LEX LXIII.

SI Titius, cũ quo mihi societas erat, decesserit: egoque

---

a *Ascripta.*] tria uidentur exigenda, ut societas transeat ad hæredem, Primum est, ut aliqui publica conducant uectigalia. Secundum, ut sic conduxerint, q hæredes succedãt in conductione, & societate. Tertium est, ut persona succedens idonea sit. potest addi, & quartum, ut ipsi socii non tm̃ cum locatore uectigalium, sed etiam inter se paciscantur, quod hæredes in societate succedant.

b *Oporteat.*] ut socio.

c *Sit.*] in pacto quo conducant a locatore uectigalis.

d *Non possit.*] cum hæres non sit talis. Acc.

e *Laturus.*] ut ĩ. eod. cum duobus, §. fin.

f *Repetet.*] ut ĩ com. diuid. si is cum quo.

SOcium.] CASVS. Si socius lucrifacit pecuniam communem, & moram in ea præstanda adhibeat: præstabit usuras huius pecuniæ: non tamen sicut usuras, quia non attenditur debitus modus usurarum: sed quantum sociorum interest; secus si usus non sit pecunia, aut moram non fecerit. sed post mortem socii illud interesse non ueniet, cum dissoluta sit societas.

¶ *Socius.*] Alter sociis erat cũ seruis uenalib. cum ipsi uellẽt fugere, opposuit se, uulneratus fuit. dixit Labeo, quod expensa medicorum non communicabitur expensis aliis, quia neque communicaretur, nec conferretur sibi aliquid ideo, quod hæreditatem, uel legatum habere desiisset propter societatem, si hæres erat institutus. sed Iulianus corrigit, quia bene communicabitur expensa sociorum. h. d. cum lege seq. Viuia.

g *Vsuras.*] i. interesse.

h *Labeo ait.*] sic in negotiorum gestorum, ut sup. de neg. gest. qui sine. Item in creditore, ut sup. de pign. act. quamuis, §. fin. Item nota hic, quod huic lucro, quod est accessio, datur alia accessio. Sed contra, argum. C. de usur. rei iudic. l. fin. ubi dicit usurarum non præstari usuram. Sed hic non præstatur hæc accessio, ut usura: sed ut interesse, ut subiicit. Vel licet appelletur lucrum, non tamen est accessio, ex quo non uertitur in suum usum, ut supra tit. j. idemque §. denique.

i *Non quasi vsuras*] i. non seruato usurarum modo: cum forsan hic plus sit quam usurarum modus pateretur, ut ĩ. de eo, quod cer. loco, l. ij §. fin. alias enim in bonæ fidei iudiciis ueniunt usuræ, quæ minores in regione frequentantur, ut infra, de usur. l. j. in princ. & l. & in contrariis. Nota etiam, hic usuras, ut interesse peti: alias, quandoque petuntur, ut sors, ut infra, de adm. inst. tutor. l. tutor, qui repertorium, §. si quas usuras: & hac ratione iure canonico pessimè quidam eas defendunt, sed uidetur etiam, q usuræ possint peti, ut infra, de usur. l. j §. j. quæ est contra. sol. hic pro lucro, ibi pro sorte usura petitur. Vel dic, quod hic si magis uellet actor usuram legitimam, q potest petere, ut d. § si quas usuras, & ĩ. tit. j. idemque, §. denique.

k *Nullam talem.*] bene dicit talem, s. ut lucri post mortẽ quæsiti, & non redditi æstimetur interesse socii, ut sup. proximè dixi; facti tamen sui rationem reddere debet, & lucrum post mortẽ quæsitum reddere debet hæres, ut ĩ. eod. l. & act. & ĩ. eod. l. actione, §. si incertam rẽ. quæ sunt contra.

l *Societas.*] ut ad hæredem non transeat, ut ĩ. eod. societatem. § fin. & supra de his, qui not. infam. l. furti. §. i. Accur.

m *Labeo ait.*] sed male, ut ĩ. l. proxi.

n *Propter societatem.*] sic & supra, de pecu. eo tempore, in fine. & ĩ. de eden. l. antepen. §. fin. Accur.

o *Eum.*] s. socium.

p *Prætermisisset.*] socius.

q *Donatum esset.*] nõ tamen sic, ut commune in societate esse uellet, qui instituit, siue donauit: sed quia timebat ei futuram damnosam societatẽ, uel alia huiusmodi causa. & facit inf. sol. matr. si uero, §. item quicquid. & ĩ. ad Trebel. l. j. debitor. in fine.

r SEcundum. Quod & uerum est.] quia propter commune negotium procurandum hoc contingit, & hoc nisi in culpa fuerit. sed quid in aliis exemplis ĩ. positis? Respon. ubi contemplatione societatis compendium contingit: si quidem omnium bonorum sit socius, sine dubio communicatur, ut fieret etiam si cõtemplatio societatis habita non fuisset, ut ĩ. eod. l. iij. §. j. & in l. coiri. sed & si sit unius rei tantum socius; dico tamen communionem faciendam, quia ex rebus societatis quæsitum uidetur, ut argum. inf. de acquir. hæred. l. adition. §. fin. sed & hoc in superiori l. non teneret, quia non ut societati acquireretur, fuit ibi institutus, ut ibi dixi. ubi autem in odium societatis quis eum hæredem non instituit: tunc dico non esse æstimandum lucrum non quæsitum, ut ĩ dixi, & sic nil de supradictis corrigitur: nisi quod hic specialiter dicitur; quare ergo statue prohiberetur, ut C. de test. sancimus. Sed opponitur, cur autem aliter in compendio propter societatem quæsito dicit? Respon. ideo, quia lex superior, & illa additio, & aliæ inductæ apertè hoc uolunt: & est ratio, quia lucro studere necesse est, non damno. sic ergo non æstimatur lucrum non quæsitum, licet æstimetur damnum, quod sentit ex uulnere, cum resisteret seruis, ut argum. ĩ. ad leg. Rhod. de iac. l. ij. § porro autem. & est ratio, quia hic se interposuit, ut socius, & aliquid fecit ad commodum societatis: ibi nihil horum factum est secundum Azonem.

SI Titius.] CASVS. Decessit Titius socius meus. ego autem credidi Seium hæredem suum, diuisi cum

---

1 † Flor. ceperit.
2 † Flor. repetat.
3 † Flor. fecerit.
4 † Flor. aut com. & vide Cuiacium li. 12. c. 25.
5 † Flor. ait: sed non.
6 † Flor. venit, est.
7 † Flor. non est, nam.
8 † Flor. dequest, &.

cum putarem Titij hæreditatem ad Seium pertinere, cõiter cum eo res vendiderim, & partem pecuniæ ex venditione redactę, ego, partem Seius abstulerit; te, qui reuera Titio hæres es, partem à me 1 † redactæ pecuniæ, societatis iudicio non consecuturum, a Neratio & Aristoni placebat, quia meæ b duntaxat partis precia percepissem. Neque interesse, vtrum per se c partes meas vendidissem, an cõmuniter cum eo, qui reliquas partes ad se pertinere diceret, alioquin d euenturum, vt etiã si duo socij rem vendiderint, vnusquisque eius, 2 † quod ad se peruenerit, partem alteri societatis iudicio præstare debeat. Sed nec te ex parte, quã hæreditatis petitione fortè à Seio consecutus sis, quicquam mihi præstare debere: quia, quod ad Seium peruenerit, tuarum partium precium sit: nec ad me habentem meum, quicquam ex eo redire debeat.[e]

Socius non condemnatur nisi quatenus facere potest: vel dolo desiit posse facere quod beneficium ad fideiussorem, vel heredem non transit. Bart.

Vlpianus lib. 31. ad edictum.

LEX LXIIII.

VErum est (quod Sabino videtur, etiam si non vniuersorum bonorum socii sint, sed vnius rei: f attamen in id, quod facere possunt, qđ ve dolo malo fecerunt, 3 † quo minus possint, condemnari oportere. Hoc. n. summam rationem habet: cum societas ius quodammodo fraternitatis g in se habeat. Videndum est, an & fideiussori socii præstari id debeat: an verò personale beneficium sit. Quod magis verum est. h Sed si hic fideiussor quasi defensor socii iudicium susceperit, proderit sibi. Namque Iulianus libro 7. 4 † Digest. scribit, defensorem socii in id, quod socius facere potest, condemnari oportere. Idemque & in patroni defensore accipi 5 † debere ait. Et vtique idem erit in vniuersis, qui in id, quod facere possunt, conueniuntur. i Patri autem, vel domino socij, si iussu eorum societas contracta sit, non esse hanc exceptionem dandam, k quia nec hæredi socii, cæterisque successoribus hoc præstabitur, quia nec cæterorum l hæredibus successoribusve, quos in id, quod facere possunt, conuenimus, id 6 † præstatur.

Socius debet cõueniri inquantum facere potest, ære alieno tamẽ deducto: debet tamẽ cauere de satisfacien-

Seio societatem. Vel vendidi cum eo cõmuniter res societatis, & ipse accepit pecuniam vnius partis, & ego alterius venis tu, qui es verus hęres Titij, & vis à me petere partem pretij dicitur ꝙ nõ potes, quia recepi pecuniã partis meæ: neque teneris mihi restituere, quod consecutus fueris ab illo Seio pro precio tuæ partis, vtpote cum eius precium meæ partis habeam. Viuianus.

a *Non consecuturum.*] imò vř ꝙ sic, vt ĩ. eo. l. verũ, §. si cum tres. quæ est ꝯ Sol. speciale est hic in pecunia, vt suæ partis tantũ videatur habere pecuniam: secus vero in cæteris corporibus, ut sup. si cer. pet. l. nã & fi. §. fi. & ĩ. de leg. 2. cum př, 2. rñ. & sic etiam soluitur de rei vend. l. Pompo. §. si quis ex æquis. nam in speciebus ibi dicit, quia in fundo. Item in illo §. si cum tres. in subsidium agitur ꝯ socium, quia non est debitor soluẽdo, s. Titius socius, hic autem hoc non proponitur. Et ad hoc est argum. contra, ĩ. fam. ercisc. item Labeo, in princ.

1 † Florent. ad um.

b *Quia meæ*] non. n. aliud, q̃ meam partẽ vendidit, neque vendere proposuit. Accur.

c *Per se.*] i. separatim.

d *Alioquin*] vt quod seruatur in putatiuis, seruetur in veris.

2 † Flor. desi. eius.

e *Debeat.*] quod est falsum, vt ĩ. si cer. pet. l. nam & si § fin.

VErbum est.] CASVS. Si duo sint socii, & etiam non omnium bonorũ, & alter agat contra alterum: Sabino vř (& verum est) vt damnetur inquantũ facere potest, & est ideo æquũ, quia societas est vinculum quoddã fraternitatis.

¶ *Videndum.*] Fideiussori socij non competit hoc beneficium, quia psonale est, nisi fideiussor tanquam defensor actionem susciperet idem in defensore patroni. & in cæteris aliis, qui in id, quod facere possunt condemnatur patri, uel dño, quorum iussu ꝯtracta est societas cum filio, uel seruo non cõpetit. quia neque aliis hæredibus. Sed quæritur quomodo intelligatur socius condemnari in id, quod facere potest, & qualiter hoc æstimari debeat, & an deducatur æs alienum? Et dicitur quod non, nisi quod debetur a societate. Item quæritur, an cauere debeat, quod si peruenerit ad pinguiorem fortunam, quod soluat reliquum: an satisdare debet? Dicitur quod nuda permissio sufficit.

¶ *Si eam.*] Tres erant socii: unus egit cũ altero eorũ, puta à Titio, & totum consecutus est, quod sibi debebatur. pro tertia alter agit cum eodem: nec potuit solidum consequi. quæritur, an agat ꝯ socium, qui solidum consecutus est, ut partes exequentur? Dicitur ꝙ sic, & hoc habet æquitatem.

¶ *Tempus.*] Diximus ꝙ socius damnatur inquantum facere potest, quæritur, ꝙ tempus inspiciatur? dicitur quod tempus rei iudicatæ. Et dicitur quis facere si dolo malo desiit possidere, secus si per culpam. §. seq. clarus, est.

¶ *Si seruo.*] Titius, & Mæuius habebant seruum cõem ex causa societatis: Titius decessit, & illi seruo legatum reliquit sine libertate. dicitur ꝙ quidẽ ad alterum tantum sociũ pertinet legatum: neque cõicabitur cum hærede Titij quod alteri socio obuenit occasione suæ partis tantum.

¶ *Societas.*] In isto §. dř, ꝙ multis modis soluit societas, ex personis, & rebus, voluntate, & actione. vnde siue res, siue persona, siue actio, siue uoluntas interierit, soluitur societas, vel morte, vel capitis diminutione maxima, aut media, & sic personis intercidentib. res intereunt, cũ res esse desinũt in totum. Vel per ꝯditionis mutationẽ, ꝗa ꝯfiscata, vel publicata fuerit. Voluntate distrahit societas, cũ renũciat, qa cũ si para tim socii agere cœperunt, dissoluitur societas. Actione, cũ societati renunciaũ, vel stipulatione interposita aio nouandi, vel in iudicio. ait. n. Paulus hoc ipso, ꝙ dictatum est, i. inceptũ iudiciũ hoc aio, vt renunciet societati, qđ societas dissoluit. h. d. cum duabus legib. seq. vsque ad §. si in rem. Viuia.

3 † Flo. fecerunt.

4 † Floren. lib. 14.

5 † Flor. scribserat.

f *Vnius rei.*] imò vř ꝙ tñ sociis omnium bonorũ detur hoc beneficiũ, vt ĩ. de re iudic. l. sunt qui in id. q̃ est contra. Sol. sub ibi maximè, sm l. alii, vt H. dicunt hic vnius rei, i. speciei talis, quæ sub se habet multa indiuidua. hoc est dicere, vnius negociationis, & hanc appellant etiam omniũ bonorũ, quia est vniuersitatis, secus tñ dicunt si vnius rei, tantum esset, vt in d. l. contraria, prima verior est.

6 † Fl. idem.

g *Fraternitatis*] quia socii inuicẽ, vt fratres se diligunt, & quia ratione societatis fiunt res cões: sicut ratione fraternitatis an ergo fratres inter se vice mutua condemnantur inquantũ facere possunt? Rñ. non, subest. n. illa precipua rõ in sociis, quia præcessit conuentio honesta ob cõmodiorẽ vsum & vberiorem quæstũ. ratione n. ꝯtus datur hoc beneficiũ: inter fratres vero incidenter, non ex conuentione sunt bona cõia, & prædicta ratione multis denegat hoc beneficiũ, quibus uideatur dandum, vt ĩ ea. l. § j & §. patri, sm Azo.

h *Verum est.*] ut sit personale beneficium.

i *Conueniuntur.*] nam non debent defensores in plus grauari, quam dominus. præterquam in satisdando, ut ĩ. de procur. sed & hæ. §. defendere, & ĩ de iudi. si cum procuratore. at fideiussor non habet plerumque exceptionem reo principali cõpetentem, ut hic, & ĩ. de re iudic. l. & si fideiussor, & Instit. de repli. §. fin.

k *Dandam.*] pater fideiussor filii similis est, ut hic, & ĩ. de uerb. oblig. cum filius, in fi. j respon.

l *Cæterorum.*] ut patronorum, & similiũ, qui in quod facere possunt, condemnantur, quæ numerantur Inst. de act. §. fin.

§. si. quandoque datur hæredi, non ut hæredi sed ut communi filio datur hoc beneficium, ut inf. sol. matr. etiam.

a *Debetur à socio.*] secus in donatore, ille enim deducit omne æs alienum, ut inf. de iudi. l. inter eos. & de do. l. qui ex donatione. sed an in socio habeatur ratio ne egeat? Respon. sic. ut inf. de re iudi. l. in cōdēnatione, alij contra, ut ar. inst. de act. §. itē si de dote. sed & illud sic intelligendū est. i. inquantū facultates patiunt. i. cōmodè, deducto eo, ut non egeat.

b *Cautio*] s. de satisfaciendo si peruenerit ad meliorem fortunā.

c *Arbitror.*] secus in actione de peculio, in qua dominus non cauet, quia non debet uniuersum dominus, sed socius sic, ut supra de pecu. l. quoties. §. semel.

d *Cum uno.*] ut cum massario.

e *Exequetur.*] imò uidetur melior conditio occupantis, ut inf. de re iud. l. inter eos, quæ est contra. Sol. ibi ex diuersis contractibus erant creditores: hic ex uno quasi fraterno. Item ad idem contra. C. depos. l. si. Sol. hic speciale. q. fraternitatis ius habet in se. ut sup. ea. l. j. responso. & quia ob commodiorem usum, & uberiorem quæstum contrahitur, ut hic, & inf. eo. si unus. §. j. Item contra. sup. eod. si Titius. Solut. ut ibi. Itē facit. supra famil. erc. item Labeo. in princip.

f *Retineret.*] imò tenetur in solidum, ut hic, & inf. de re iudi. sed hoc ita, in fin. Item & qui negat se socium, ut inf. eod. si unus, in fi.

g *Non debere*] s. in solidum. specialiter tamen in odium mariti, qui ex culpa tenetur commissa in dotalibus, ut in solidum condemnetur: sed in suis de dolo solo, ut infra sol. ma. l. etiam. § licet & facit. infra de admin. tut. l. Titium. §. pen. Accur.

ADDITIO. Petrus de Belaperti tenet contra, dicens quod licet maritus propter culpam desinat facere posse, non tamen propterea perdit beneficium, quod habet, ut non conueniatur nisi inquantum facere potest, ita tenet glo. in l. etiam. §. licet, sup. alle. secundum Bal. hic.

h *Cæterorumq.*] s. aurifodinarum, & argentifodinarum, & cretefodinarum.

i *Accitus.*] aliàs ascriptus, & aliàs accitus, & aliàs actum, secundum nos. Accur.

K *Emolumentum.*] tamen post mortem quæsitum communicatur in qualibet societate, ut inf. eod. l. actione. §. si in rem certam, quæ est contra. Alij referunt, uersi est, &c. & dicunt, quod ibi dixi de lucro, quod prouenit ex antegesto hic de eo, quod postea, & quod hic dicit, quod non similiter, &c. exponunt, idest, ut lucrum postea quæsitum communicetur: sed primus intellectus uerior est. & secundum hoc uersus, quod nō, &c. refertur ad illud, non fuerit actū, &c. alij ad illud, ueruntamen, &c. secundū l. si in cius. infra eod. Accur.

l *Pertineat.*] argum. contra inf. de adminis. tut. l. Titium. §. pen.

m *Sine postea.*] Refertur ibi, nunc fuit actū, secundum nos, alij ad illud, ueruntamē, &c. Accursius.

n *Quod non similiter.*] s. ut hæres socij sit socius: sic ēt fuerit scriptus. nā nemo potest hæredi suo sic societatem parare, ut ipse sit socius, ut sup. eo. l. nemo. Ir.

o *Sine libertate.*] Ideo dicit, sine libertate: quia secundum has leges, si socius communi seruo libertatem relinqueret, suam partē amittebat, & socio accrescebat. ut insti. de dona. §. fin. unde frustra quæreretur, quod hic subijcit de communicando. Item secundum noua iura fieret liber in totum, etiam si unus sociorum tantum libertatem relinqueret, ut C. de cōi seru. ma. l. j. §. his ita. unde & hic frustra quæretur de communi ser. ma. l. j. § his ita. unde & hic frustra quæretur de communicando, cum totum seruo manumisso adquireretur: sicut enim si proprio seruo utrumque, idest libertatem & legatū relinquo, ualet etiam iure ueteri utrumque, ut inf. de leg. ij. si quis seruo. & de leg. j. quæsitum. § præteri. ita in communi seruo iure nouo. cum per unum ex dominis possit ad libertatem peruenire, ut dictum est: acquiritur autem totum ei facto libero: sed ubi legatum sine libertate relinquo, ut in nostro casu: & quidem proprio. non ualet, ut C. de legat. seruus. nisi sit miles. ut C. de testam. mil. ex his. si autem communi, obtinet quod hic dicit.

p *Solum socium.*] aliud est si donauit inter uiuos unus dominorum, quia in communi acquiruntur, ut infra de acquir. rer. do. l. per seruum, qui pignori, §. j. in fin. §. ibi, si uerò eo modo, & &c. secundum Ir & Azo. quæ est contra. uel uerius, imò non aliud: quod enim ibi dicit, fiet commune sociorum illud donum pro portione dominij, ita intelligitur, ut nil is, qui donauit, habeat: sed totum socijs quæratur pro ea parte, quæ sit domini. Item est aliud contra. infra, de sti. ser. proinde. §. si seruus communis. ubi aperte dicitur, quòd seruus communis simpliciter stipulando ab uno ex dominis, pro cæterorū partibus

do integrè, si ad pinguiorē fortunam deuenerit. Bart.

¶ Id, quod facere potest socius, quemadmodum æstimandum sit? Et placuit non debere deduci æs alienum, quod debetur a à socio. & ita Marcellus lib. 7. Digest. scribit: nisi fortè (inquit) ex ipsa societate debeatur. Item uidendum, an cautio b ueniat in hoc iudicium eius, quod facere socius non possit: an 1 † sufficet nuda promissio? Quod magis dicendum arbitror. c

Inter socios inuicē agentes non est melior conditio occupantis. Bald.

¶ Si cum tres socij essent, egerit cum uno d ex socijs socius, & in partē suā integram sit consecutus, deinde alius socius cum eodē agat, & partem consequi integrā non potuerit, 2 † quia facere solidum non potest: an is, 3 † qui minus consecutus est cū eo agere possit, qui solidū accepit, ad comunicandas partes inter eos, idest exequādas: quasi iniquum sit ex eadem societate alium plus, alium minus consequi? Sed magis est, ut pro socio actione consequi possit, ut utriusq; portio exequetur. e quæ sententia habet æquitatem.

Utrum socius facere possit, inspicitur tempus rei iudicatæ, & facere quis posse dicitur, si dolo facit quo minus posset: secus si culpa. Baldus.

¶ Tempus autem spectamus * quantum socius facere possit, rei iudicandæ. Hoc quoque facere posse quisque 4 † uidetur, quod dolo fecit quo minus possit. Nec enim æquum est dolum suum quenquā releuare. f Quod & in cæteris, qui in id, quod facere possūt, conueniuntur, accipiendum est. Si tamen non dolo, sed culpa sua, ut facere posset, desijt: dicendum est condemnari eum non debere.

Contra hæredem socij competit actio pro socio, licet non sit socius, nec possit esse socius, licet si actum: nisi sit societas uectigalis. Bartolus.

¶ In hæredem quoque socij pro socio cōpetit, quamuis hæres socius non sit. Licèt enim socius non sit, attamen emolumenti successor est. Et circa societates uectigalium cæterorumq; h idē obseruamus, ut licèt 5 † hæres socius non sit, nisi fuerit accitus: i 6 † ueruntamē ēt 7 † omne emolumentum K societatis ad eum pertineat. l simili modo, & damnum agnoscat: siue, quod uiuo adhuc socio uectigalis contigit, siue posteà. m Quod non similiter n in uoluntaria societate obseruatur.

Legatum factum per unum ex socijs seruo communi non debet conferri inter socios, & hæredes legantis. Bald.

¶ Si seruo communi legatum sine libertate o unus ex dominis reliquit: hoc ad solum socium p pertineat: an pro

1 † Fl. deest, an.

2 † Fl. poterat.
3 † Fl. an his.

* §. huius fin. sententiam explicat Cuiac. lib. 10. obseruat. c. 25.

4 † Fl. quis.

5 † Fl. deest, licet.
6 † Fl. adscriptus. aliàs adscriptus.
7 † Fl. deest, iterum.

tibus ei acquiritur: sed pro parte promittentis stipulatio est nulla. Sol. secundum quosdam, hic, contemplatione socii tñ reliquit legatum: sed tu dic aliud in stipulatione, quã in legato, vel in donatione, quæ stipulatio ex cã liberalitatis interponitur, sed legatum, vel donatum sic. Vnde cũ sint beneficia, plenius interpretamur, vt ⁊. de reg. iur. l. in testamentis. & ī. de consti. princ. l. fin. & ⁊. de dona. inter vi. & vxo. cũ hic status. §. pœnitentiã. in fi. si quis tñ vellet dicere idem omnino esse in omnibus dicat semper pro portione illa, quam habet donator, vel legans, vel promissor in seruo: legatum, vel stipulationem, vel donationẽ esse nullam, & quòd hic dicit legatum pertinere ad solum socium, verum est vt tamen scias non totius rei legatum, sed eius partis tãtum, in qua tenuit legatum consistere relictum. Item & quod dicitur infra ad leg. Falcid. l. Plautius. totum legatum ad socium pertinere, expone, scilicet, quod de iure tenet. Id autem, quod non tenet, vt pro parte legantis, nõ pertinet ad socios. Sed hæc solutio est contra mentem huius. l. Plautius & ideo dicas (vt dixi) aliud in donatione, & legato, quàm in stipulatione.

1† Fl. Et ait Iulianus. Sextus Pomponiũ referre. Sabinũ respõdisse nõ cõicari.

2† Fl. esse.

3† Fl. nec oportet.

4† Bl. q̃ gs.

socio iudicio communicari debeat cum hærede socij, quæritur. Et ait Iulianus 1 † lib. 6. Pomponium referre, Sabinũ respondisse non communicari. & posse hanc sententiam defendi Iulianus ait. non. n. propter communionem hoc acquisitum esse, 2 † sed ob suam partem: nec oportere 3 † id communicari, quod quisque 4 † non propter societatem, sed propter suam partem acquisierit.

Societas dissoluitur aliis ex modis hic insertis. h. d. cum ll. seq. vsque ad §. si in rem certam. Bar.

¶Societas soluitur ex personis, ex rebus, ex voluntate, ex actione. ideoque siue homines, siue res, siue voluntas, siue actio [a] interierit, [b] distrahi videtur societas. *Intereunt autem* [c] homines quidem, maxima, aut media capitis diminutione, [d] aut morte. [e] Res verò, cum aut nullæ relinquantur, aut conditionem mutauerint. [f] Neque enim eius rei, quæ iam nulla sit, quisquam socius est: neque eius, quæ consecrata publicatave [g] sit. Voluntate distrahitur societas, & 5 † renunciatione. [h]

Callistratus libro primo Quæstionum.

LEX LXV.

ITa quoque 6 † cum separatim socij agere cœperint, & vnusquisque eorum

a *Actio.*] id est obligatio.

b *Interierit.*] nouatione facta altero horum modorum, scilicet, vel iudicio accepto cum alio animo nouandi, vel stipulatione, vt inf. eo. l. actione in princip. si ergo videtur, quod etiam manente societate sit actio nata. nam si nata non est: non ergo diceretur interire actio, quæ nondum est. si verò hic diceres non manere societatem, id est eo tempore, quo lex ista dicit interijsse actionem: non ergo diceret distrahitur societas, quia iamdudum erat distracta. Et secundum hoc est contra. C. eo. l. Sed tamdiu expone hic, interijt actio, id est obligatio, quæ est actionis causa. Acc.

c *Intereunt autem.*] scilicet ciuiliter.

d *Diminutione.*] quid sit quælibet, habes insti. de cap. di. § j. & §. ij. Accursius.

e *Morte naturali.*] scilicet dissolutione corporis, & animæ. Azo.

f *Conditionem mutauerint.*] hoc si propter mutationẽ conditionis sit res exempta ex vsu hominum, vt statim ponet exemplum. aliud verò si ex sacra. vel religiosa fiat profana, vel propter mutationem conditionis non eximitur de vsu communi, vt inf. eo. l. actione. §. si. Accursius.

g *Publicatave*] quo ad proprietatem, & quo ad vsum.

h *Renunciatione*] s. expressa, vt inf. eo. l. actione. §. diximus & tacita, vt inf. eo l. proxim.

ACtione.] Casus princ. dictus est in casu præced.

¶ *Si in rem.*] Coita fuit societas inter duos ad certam rem emendam, vel conducendam. dicitur quòd etiam post mortem alterius lucrum commune erit, & detrimentum cõmune, scilicet rei ante mortẽ cõmuniter quæsitæ.

¶ *Diximus.*] Supra diximus, quòd dissensu soluitur societas, si omnes dissentiant, vel renunciẽt societatis, quid ergo erit si vnus renunciauit? dicitur quòd dicit Cassius, quod ille socios liberat: se autem non liberat, & hoc si dolo malo factum fuerit, & si socij essent omnium bonorum: puta propter hereditatem, in qua institutus fuit, renunciauit societati, vt solus haberet hæreditatem. nam tunc damnum societatis solus sustinebit: lucrum autem erit commune, sed de eo, quod postea acquisiuit, non tenetur: cum in eo acquirendo dolus non sit admissus. Sed ponamus, societatẽ coiuimus tu, & ego, vt rẽ emeremus, si tu solus renuncies societati, vt rem emas, & hoc casu teneris, quia in hoc dolus est, & super hoc scripsit Labeo, si renunciet alter socius tenebitur quanti sua interest. puta renunciauit societati mancipiorum, cùm non expediat socio venditio: nisi expediret à societate abire, quia potius consideramus illud quod expedit societati, quàm quod priuatim alterius socij interest, hæc autem ita sunt vera, si nihil de hoc in societate conuenit. Sed pone quod actum fuerat, quòd intra certum tempus nõ renuncietur societati. si ante renunciauit intra tempus, se non liberat, socium liberat à se, vnde de lucro nihil habebit: dispendij partem sustinebit: nisi ex aliqua necessitate renũciauerit, finito tempore bene potest renunciare. Sciẽdum est etiam, quòd possumus renunciare societati per alios & ideo per procur. qui speciale mandatũ habet super hoc, vel cui commissa est administratio bonorũ omnium: nisi specialiter prohibeatur. procurator autem socij alteri socio potest bene renunciare, & socium, cuius procuratori renunciauit, statim à se liberat: ipse autem tunc demum si ratum habuerit socius. & hoc dicit vsque ad §. morte.

5 † Fl. dissoc. &c.

6 † Fl. Itaque cum.

¶ *Morte*] Si vnus socius decedat soluitur societas, & si plures supersint, neque transit ad hæredem, etiam si hoc conuenerit. sed quod ex re communi quæsitum est, & dolus, & culpa ex non gesto præstabitur hæredi, & ab herede. Item, si alicuius rei societas coita sit, & res illa finem acceperit, finitur societas. si ante finem alter socius decedat. & tunc res sequatur, propter quam facta fuerit societas, distingui potest, vt in mandato, aut enim socius ignorauit mortem socij, & valet societas, si sciuit, non valeat.

¶ *Societas.*] Non transit societas ad hæredem, neq; ad arrogatorem, sed durat in arrogato, nam etiam filio emancipato remanet societas.

¶ *Publicatione*] Si publicantur bona socij, soluitur societas, & intelligitur si publicentur omnia, quia alius succedit in lucrum eius.

¶ *Si post.*] Si socius post solutam societatem aliquid expendit, non consequetur illud actione pro socio: sed communi diuidundo: nam etsi sit distracta societas, tamen ad hoc rerum diuisio remanet.

¶ *Si communis.*] Si dissoluta societate aliqua pecunia remanet communis penes alterum socium, & alteri aliquid absit, contra illum aget, qui habet pecuniam communem: cui primò deduci debet omne damnum, quod deduci debet quo deducto quilibet poterit agere de eo, quòd sibi debetur.

¶ *Nonnunquam.*] Sæpè accidit, quòd agitur actione pro socio manente societate, vt tali exemplo si societas fuit coita in causa vectigalium, nec expediat dissolui societatem propter varios. & diuersos contractus, aut aliquid habeat alter socius ex societate, quia non redigit in commune, agetur cum eo hac actione etiam societate manente, & non soluta.

¶ *Si vnus*] Tres erant socij omnium bonorum. distrahitur societas. quæritur, si alter socius vxorem habeat, an sit dos præcipienda. s. ante partem? dicitur quòd sic quia onera eius sustinere debet. si verò soluto iam matrimonio distrahitur societas: tunc ea die debet dotem percipere: quã soluere tenetur. sed si aliquam partem lucri facere debet, illam debet iudex diuidere inter socios. & hoc dicit cum l. seq. Viuta.

Frigin.

sibi negotietur[b]: sine dubio ius societatis soluitur. 1 †

Paulus lib. 23. ad edictum.

LEX LXVI.

Actione distrahitur[c], cum aut stipulatione[a], aut iudicio[b] mutata sit causa societatis. Proculus enim ait; hoc ipso quòd iudicium ideo 2 † dictatum est, vt societas distrahatur, renunciatam 3 † esse societatem, siue totorum bonorum, siue vnius rei societas coita sit.

¶ Item bonis à creditoribus venditis[c] vnius socij, distrahi[d] societatem Labeo ait.

¶ Si in rem certam[e] emendam conducendamve coita sit societas: tunc etiam post alicuius mortem quicquid lucri[f] detrimentive factum sit, commune esse Labeo ait.

Dissensu dissoluitur societas: qualiter hoc intelligatur, hic per exempla declaratur. Item renunciatio intempestiua non liberat renunciantem: sed facit socios à renunciante liberari. hoc dicit vsque ad §. renunciare. Bald.

¶ Diximus dissensu solui societatem: hoc ita est, si omnes dissentiant. Quid ergo, si unus renunciet? Cassius scribit, eum qui renunciauerit societati, à se quidem liberare socios suos: se autem ab illis[g] nõ liberare. Quod utique obseruandum est, si dolo malo renunciatio facta sit: veluti si cum omnium bonorum societatem inijssemus[h]: deinde cum obuenisset uni hæreditas, propter hoc[i] renunciauit: ideoque si quod 4 † damnum attulerit hæreditas, hoc ad eum qui renunciauit, pertinebit: commodum autem communicare cogetur actione pro socio[k]. Quòd si quid post renunciationem acquisierit[l], non erit communicandum, quia nec dolus[m] admissus in eo est.

¶ Item si societatem ineamus ad aliquam rem emendam: deinde cum 5 † solus uolueris eam emere, ideo 6 † renunciaueris societati, ut solus emeres: teneberis quanti mea interest. Sed si ideo renunciaueris, quia emptio tibi displicebat: non teneberis, quamuis ego emero: quia hic nulla fraus[n] est: eaque & Iuliano placent.

¶ Labeo[o] autem posteriorum libris scripsit, si renunciauerit societati unus ex socijs eo tempore[p], quo interfuit societati non dirimi societatem: committere eum in pro socio actione. Nam si emamus 7 † mancipia inita societate: deinde renuncies mihi eo tempore, quo uendere mancipia non expedit: hoc casu, quia deteriorem causam meam facis, teneri te pro socio iudicio 8 † Proculus ait. Hoc ita uerum est[q], si societatis intersit non dirimi societatem. Semper enim non id, quod priuatim interest unius ex socijs, seruari solet: sed quod socie-

1 † Fl. dissoluitur.

2 † al. dictum.
3 † Fl. renunciatam societatem.

4 † Fl. si quidem.

5 † Fl. dolo, cum.

6 † Fl. ideo.

7 † Fl. emimus.

8 † Fl. addit. Proculus hoc ita verũ esse, si societatis nõ interfit dirimi societatem.

a Stipulatione.] animo nouandi facta, uel a beo, uel ab alio.

b Aut iudicio.] scilicet agendo contra alium animo nouandi, ut infra de noua. l. delegare. §. primo. & sic etiam prox. resp. dicit idem, u. l. cum eodem socio. Nam cum eo agendo renunciare societati uidetur, ut infra proximè, & infra de diuor. l. fin. §. ait lex. & sic loquitur. infra proxi. respon. & maximè, quia non nascitur, hic actio pro socio, nisi finita societate, nisi in casu, ut infra ea. l. §. nonnunquam. & hoc casu dicit dirimi uoluntate tacita, & iudicio. Vel primo cõtra extraneum: secundo contra socium.

c Venditis.] propter æs alienum. & facit infra ea. l. §. publicatione.

d Distrahi.] quod præsumitur.

e Si in rem certam.] puta in equum emendum, ut ad uecturas locetur.

f Quicquid lucri.] cum iam esset lucrum præparatum ante mortem socij, puta rebus emptis, ut infra eadem l. §. morte unius; alias non, ut infra eodem l. socium. & l. uerum §. in hæredem. ibi, quod non similiter &c. quæ sunt contra. Solu. dic, quòd ibi erat societas omnium bonorũ, uel negotiationis alicuius, hic autem unius rei, ut hic dicit. Vel dic, quòd in l. illa uerum. refertur ille uersus, & quod non similiter etc. non ad proximum; sed ad superius dictum, ibi, non etc. Item est contra hunc §. infra de administratione tuto. l. Titium § altero. Solu. ibi, loquitur, cum proprio nomine, & non communi, res uenditæ fuerunt; unde non compendium, sed usuras præstabit socius hæredi socij; hic autem cum nomine cõmuni uenderetur. Vel hic loquitur de compendio, quod processerat ex re communi, ibi non. Item ad id, quod hic dicitur detrimentum futurum uenire, est argum. contra. supra de seruo cor. l. Neratius j. respon. & §. j.

g Ab illis.] hoc dupliciter intelligitur. uel ut infra proxi. respon uel ut infra §. item si societatem. & Institu. eo. §. manet.

h Inijssemus.] specialiter.

i Propter hoc.] ut solus habeat, ut supra eodem l. tertia.

k Pro socio.] idem est in eo, qui ante tempus renunciauerit, uel qui renunciat procuratori socij, ut infra ead. l. §. item qui. & §. item scriptum est.

l Acquisierit.] de quo non sperabat, ut Instit. eo. §. manet. & incontinenti subijcit.

m Quia nec dolus.] bona ratio: quia non debet quis puniri in quo non deliquit, ut hic, & C. de pœn. l. sancimus. & infra de dam. infec. qui bona. §. si quis iuxta. & §. si quis quia. & l. damni. §. si ii qui uicinas.

n Nulla fraus.] uel culpa, quæ etiam uenit, ut supra eodem, l. cum duobus. §. j. Azo.

o Labeo.] uidetur quòd prædicta corrigantur secundum Labeonem, uel Sabinum, quod admitti potest etiam in superiori casu: licet non fit in fraudem, tamen teneatur socijs si intersit societatem non dirimi. Accursius.

p Eo tempore.] cum interest mea non recedi à societate: & societatis similiter interest: ago pro socio nomine renunciationis. Item si non interest mea nec societatis, non agam nomine renunciationis. Item si mea interest non dirimi, sed societatis interest dirimi, & tunc non agam: & ita communis utilitas præfertur, ut hic. Item contra si mea non interest, sed societatis interest non abire, non agam; cum mea non intersit, licèt alij agãt. Item si mea interest non dirimi; sed societatis non interest dirimi, uel non dirimi, & hoc casu dicit Io. me non agere; & sic intelligitur hic.

q Verum est.] scilicet ut agam nomine renunciationis, si hoc mihi nocet; & in commune non prodest, sed si societatis intersit abire, præfertur utilitas communis uate. & hoc sufficit secundum Io. etiam plus dicit: & ita exponit, idest ita demum renunciationis nomine agam si intersit societatis non abire; non enim quod singulariter priuati interest unius, inspicitur, & sic dictio, non, iniungitur uerbo dirimi, &c. Et sic no. quæ multis prosunt, præferuntur his, quæ paucioribus, ut hic; & C. de cadu. tol. l. j in fi. & inf. ad Syl. l. 3. §. utrum. in fin. §. & in Authen. de restit. & ea quæ pa. ip. xj. memb. post mortem. ui. §. ea. colla. 4. & in Auth. de non alien. §. quia uerò uerisimile. colla. 2.

Hæc,

a *Has ita.*] Comnia prædicta. Azo.
b *De hoc.*] scilicet liceat à societate recedere etiā intempestiuè: sed pro Deo si esset dictum: nonne pactum est superuacuum aut iniquum, vt sup. eo. si conuenerit. & l. sed & si. §. si Rh. pactū de recedendo non est superuacuum aut iniquum: licet illud de non recedendo sic, secundum Azo. sed si non conuenerit, vt intempestiue possim: tamen quandoque possum, ut sup. eo. si conuenerit. §. fin. & l sequen.
c *Factum erit.*] ab eo, cui renūciatum est, vt s. ea. l. §. diximus, alij ab eo, qui renunciauit: prima placet.
d *Non feret.*] renuncians.
e *Facta sit.*] q.d. dic, vt s. eodē si conuenerit §. fin. & l. sequen.
f *Sine dolo.*] quia suo iure facit, vt s. de re. iu. l. nullus videtur. Azo. Sed cur pactum de renunciatione nō facienda non valet, vt supra eodem si conuenerit. & l. sed & socius. §. fi. & vsque ad certum tēpus fieri potest? Respon. aliud est coire societatem vsque ad certum tempus: & aliud societate coita pactum facere, ne ab ea discedatur intra certum tēpus: quod pactum nil operatur, ut ibi dicit: operaretur tamen si ita factum esset, vt post certum tempus abire liceret, vt supra proxi. §. in fine.
g *Renunciare.*] & libere, vt sup. de procur. l. procurator cui. imò idem si non sit, vt inf. proxi. Accursius.
h *Quod est verius.*] q.d. per vtrumque renuncietur. in quibusdam tamen casib. speciale exigitur mandatum, vt sup. de proc. l. Pomponius, in princ. & dē min. l. illud. §. si talis.
i *Renunciare.*] facit s. de pet. hær. item veniunt. § petitam. in fi. & inf. de diuor. l. 3. §. fi. & sup eod. sed & si. §. si absente. & s. man. si hominem & inf. de administrat. tutor. l. si duo.
K *Igitur.*] infert ex eo, quod supra dixit posse meo procuratori renunciari.
l *In potestate.*] scilicet cuius procuratori est renunciatum: si au-

1† Bl.mt.
2† Duar. dolo malo id fiat.
3† Fl. dest. per.
4† Fl. renunciare.
5† Duar. nisi si.

tari expedit. Hæc ita [a] accipiēda sunt, si nihil de hoc,[b] in coeunda societate conuenit.

¶ Item qui societatem in tēpus coijt: 1 † eam ante tempus renunciando, socium à se, non se à socio liberat. Itaque si quid compendij posteà factum erit: c eius partem non feret. [d] At si dispendij, æquè præstabit portionē: nisi renunciatio ex necessitate quadam facta sit. [e] Quod si tempus finitum est: liberum est recedere, quia sine dolo f 2 † id fiat.

Renunciatio potest fieri per se, & per procuratorē etiam generalem. Bart.

¶ Renunciare g societati & per alios possumus: & ideo dictum est per 3 † procuratorem quoque posse renunciari 4 † societati. Sed vtrū de eo dictum sit, cui omniū bonorum administratio concessa est: an de eo, cui hoc ipsum nominatim mandatum est, videamus: an verò per vtrumque rectè renuncietur: quod est verius, h nisi 5 † prohibuerit eum dominus specialiter renunciare. i

Procuratori facta renunciatio habet effectum, si dominus ratam habuit. Bartolus.

¶ Item scriptum est posse procuratori quoque meo socium meum renunciare. Quod Seruius apud Alphenum ita notat, esse in potestate domini, cum procuratori eius renunciatum est, an velit ratam habere renunciationem. Igitur K is, cuius procuratori renunciatum est, liberatus esse videbitur. An autem ipse quoque, qui renunciauit procuratori, liberetur: in potestate l eius erit: quemadmodum diximus in eo, qui socio renunciat. m

Morte naturali, vel ciuili soluitur societas. Bartolus.

¶ Morte vnius socij 6 † societas dissoluitur, & si consensu omnium coita sit, plures verò supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit: nec hæres socij succedit. n Sed quod ex re communi posteà quæsitum est, item dolus 7 † & culpa in eo quod ex ante gesto o pendet, tam ab hærede, quàm hæredi præstanda sunt.

¶ Item si alicuius rei societas p coita 8 † sit, & finis negotio impositus: finitur societas. Quod si integris omnibus manentibus alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatem coierunt: q tunc eadem distinctione vtemur, qua in mandato: r vt si quidem ignota 9 † fuerit mors alterius, valeat societas: si nota, non valeat.

¶ Societas quemadmodum f ad hæredem socij non transit, ita nec ad arrogatorem: ne alioquin inuitus quis socius efficiatur, cui non velit. 10 † Ipse autem arrogatus, socius permanet. Nam & si filiusfamilias emancipatus fuerit, permanebit socius.

¶ Publicatione quoque distrahi societatem diximus: quod videtur spectare ad vniuersorum bonorum publicationē, si socij bona omnia 11 † publicentur. Nam cum in eius locum alius succedat, pro mortuo habetur. t

¶ Si post distractam societatem aliquid 12 † in rem cōmunem impenderit socius, actione pro socio id nō consequitur: quia non est verum pro socio communiterve id gestum esse: sed communi diuidundo u iudicio, huius quoque rei ratio habebitur. Nam & si distracta est societas: nihilominus diuisio rerum superest. ¶ Si cōmunis x pecunia penes aliquem sociorum sit, & alicui 13 †

tem ratam habere, renuncians est liberatus: alioquin non, nisi renunciatio sit facta tēpore finito, vt s. ead. l. §. item qui societatem. in fi.
m *Renunciat.*] per se ante tempus, vt sup §. item qui societatem. non per alium, vt iste Azo.
n *Succedit.*] etiam si conuenerit. & facit s. eod. adeo. in principio. & l. verum. §. soluitur. & sup. ex quibus caus. infam. irr. l. furti. §. fi. Sed contra ad id quod subijcit, vt hæredi socij præstetur lucrum. inf. de admin. tu. l. Titium. § altero. Sol. vt diximus. sup. ea. l. §. si in rem certam. & §. item si alicuius.
o *Gesto.*] .i. re prius empta in communi: secus enim si posteà emitur, cum iam non sint socij.
p *Societas.*] facit supra eod. si id quod. in princip.
q *Coierunt.*] quia qui iuerat ad nundinas, emit, ignorans socium, qui domi remanserat, esse mortuum. Accursius.
r *In mandato.*] sic enim in mandato distinguitur, vt supra mand. inter causas, §. respon.
f *Quemadmodum.*] bona similitudo, vt Institu. per quas perso. nob acq. §. fi. sed nonnè omnia fiunt arrogatoris, secundum has leges? ergo sicut infra prox §. deberet. & hic distrahi societas? Sed respon. filiusfamil. potest societatem coire, vt supra eodem, si id quod. §. fin. & emancipato, eo permanet eadem societas: vnde non est mirandum, si hoc idem contingat quod hic dicitur, vt di cta l. si id quod, & hic: quod non potest deportatus.
t *Pro mortuo habetur.*] quantum ad plura, ut infra de nom. quotie s, in fine, & Institu. eodem §. publicatione. & infra de fideiusso. debitori deportato sed non quo ad omnia, vt infra de bo. dam. sed & si. §. quod si deportata & infra de verborum oblig. ea. §. si insula. quæ sunt contra.
u *Communi diuidundo.*] vt s. cōi diuidundo. l. in summa. Azo.

6† Fl. desij socij.
7† Bon. & dolō & culpā.
8† Fl. deest, coita: alias est, contracta.
9† alias, ignorata.
10† Fl. non vult.
11† Fl. desunt, omni.
12† Fl. aliqui.
x ad intell. hu §. vi. Mar. Soc. in l. 45. Caton. n. 13. de verb. oblig.
13† Fl. alicui.

a *Alfe.*] quia impendit in rem commu nem.
b *Qua deducta.*] i. deducto ex eo sumptu, vel dãno, qđ s. nsit,& facit sup cõi diuid.l.4.
c *Debeatur.*] ex diuisione so ietatis.
d *Peruenerit.*] speciale est ergo in societate uectigalium; quia qui uectigal conducit, & finito tpe q̃nque habet necesse retinere. f. si maximos fruct⁹ perceperit, ut j. de publ. l.coerm,§. si. sed hodie non retinent inuiti, ut si. de in. sis l. non intelligit §. cum quinquennium. alias non nascitur, nisi finita societate, ut arg. C. eo. l. tamdiu. uel fortè hoc ponit gratia exempli: & idem ubicunque in qualibet societate expedit societati agi ea manente. Accur.

1 † Flor. de est. vectigalium.

e *Si unus ex socijs.*] oium bonorum. Acc.
f *Saltmer.*] ut j. fam. erc. si filia. & j. de iu. dot si is qui. §. ibi. & C. fam erc. l. 2.

2 † Flor. percepere.

g *Quod si eo tempore.*] s. constante matrimonio.
h *Non oportere.*] uel p̃ pactũ interpositũ, uel aliã causam. Acc.
i *Debet.*] verũ constante matrimonio p̃maneat penes virum: sed ipse caueat socijs se restituturum partes eorum, qñ onera non subibit matrimonij, vt j. e. l. omne es. pôt planius loqui haec lex, q̃ soluto m̃rimonio dirimatur societas.

3 † Flo. diuidatur.

Si unus.] CASVS. Si aliquis de socijs rem cõem uendit uoluntate sociorum, precium cõicare debet; sed cauendum est ei, q̃, si quod damnum patiatur, restituetur sibi: si cautũ non fuerit, aget tamẽ contra eos, si aliquid oporteat eum praestare propter uenditionem: si aliqui sunt nõ soluendo, hoc caeteros onerat, quia caeteri hoc praestabunt.

¶ *Si unus.*] si qui erat socius non omniũ bonorum: fenerat pecuniam cõem: quaeritur an ad usuras praestandas tenetur actione pro socio? Et dicitur, aut communi nomine fenerauit; & tunc praestat usuras: aut proprio.

sociorum quid abfit: a cum eo solo agendum, penes quem ea pecunia sit: qua deducta, b de reliquo, quod cuique debeatur, c omnes agere possunt.

¶ Nonnunquam necessarium est & manente societate agi pro socio: veluti cum societas vectigalium causa coita est, propterque varios contractus neutri expedi⁹ recedere a societate, nec refertur in mediũ, quod vectigalium 1 † ad alterum peruenerit. d

Inter socios tempore diuisionis ante partem assumitur dos ab eo, qui sustinet onera matrimonij. Bartolus.

¶ Si vnus ex socijs e maritus sit, & distrahatur societas manente matrimonio; dotem percepere 2 † maritus debet: quia apud eum esse debet, qui onera sustinet. f Quod si iam dissoluto matrimonio societas distrahatur: eadem die recipienda dos est, qua & solui debet.

Caius lib. 10. ad edictum Prouinciale.

LEX LXVII.

Quod si eo tempore, g quo dissoluitur 3 † societas, in ea causa dos sit, vt certum sit eam, vel partem eius reddi non oportere: h diuidere eam inter socios iudex debet. i

Si vnus ex socijs rem communem vendidit, debet ei de indemnitate caueri: & ipsum receptum inter socios diuidi: & si precium socius communicauerit super indemnitate ei succurretur. Bart.

Paulus libro 32. ad edictum.

LEX LXVIII.

Si vnus ex socijs rem communem vendiderit consensu sociorum, precium diuidi debet: k ita ut ei caueatur indemnatem eum futurum. Quod si iam damnum passus est cum hoc ei praestabitur. Sed si precium communicatum sit sine cautione, & aliquid praestiterit is, qui vendidit: an non omnes socii soluendo sint, quod a quibusdam seruari non potest, a caeteris debeat referre? 4 † Sed Proculus putat hoc ad caeterorum onus pertinere, l * quod ab aliquibus seruari non potest: rationeque id defendi posse: quoniam cum societas contrahitur, tam lucri, quam damni communio initur. m

Si socius non omnium bonorum omnem pecuniam faeneratur, ita demum inter socios vsuras perceptas debet communicare, si communi nomine faenerauerit. Itẽ si vnus ex socijs de suo in communi negotio necessariò impendit: poterit illud repetere cum vsuris. Bald.

¶ Si vnus ex socijs, qui non totorum bonorum socii erãt, communem pecuniam foenerauerit, n vsurasque perceperit: ita demum vsuras partiri o debet, si societatis nomine foenerauerit. Nam si suo nomine: quoniam sortis periculum ad eum pertinuerit, vsuras ipsum retinere oportet. p

¶ Si quid unus ex socijs necessario de suo impenderit in commune negotium; iudicio societatis seruabit & usuras, si forte mutuatus sub vsuris dedit. ¶ Sed & si suam pecuniam dedit, non sine causa dicitur, quod vsuras quoque recipere 5 † debeat, quas posset habere si alij mutuum dedisset.

¶ Sed nec 6 † alius socius in id, quod facere potest, condemnatur, quam si confitetur se socium fuisse. r

Nullus ex socijs potest alienare de rebus, quas non habebant socij venales: ita procedit iste tex. in princip. secundum Bald.

Caius lib. 10. ad edic. Prouin.

LEX LXIX.

Nemo ex socijs plus

& tunc non praestat, & est ratio quia fenerat suo periculo.

¶ *Si quid.*] si alter ex socijs necessarie impendit aliquid de suo, recuperat expensas & vsuras, quas potuisset habere. si pecuniam, quam soluit alijs foenerasset: sed sciendum, quod socius nõ habet beneficium, vt dãnetur in quantum facere potest, nisi ille socius, qui non negat se esse socium. Viuianus.

4 † Florent. ferri.

* No. istum tex. secundum Bald. quod unus ex socijs tenetur pro alio, quando non est soluendo: ratio assignatur in tex. ibi. quoniam. & concor. l. affinis, §. si communis, supra eo.

k *Diuidi debet.*] vt j. com. diuid. l. in hoc.
l *Pertinere.*] facit j. eo. l. verum, § si cum tres.
m *Initur.*] plerumque, quãdoque enim est contrarium, vt instit. eod. §. adeo. quae est contrañ.
n *Faenerauerit.*] facit ad §. j. de rei vend ic. si nauis, & sup. manda. idemqs, §. si mandauero procuratori. & infra, de admin. tuto. Titium, §. praefectus. & j. ad munic. l. constitutionibus.
o *Partiri.*] id est ponere in commune.
p *Retinere oportet.*] hoc si non omnium bonorum erant socii: item & hoc casu, quando s. non omnium bonorum sunt socii; tenetetur non quasi de usura, sed quasi de interesse. ut supra eo. l. socium. uel ad usuras regionis, licet mutuans maiorẽ, vel minorem fuerat consecutus.
q *Dedit.*] id est accepit: sed melius est, ut dicatur propriè dedit, s. usuras, secundũ Azo. & repetet non ut usuram, sed ut sortem, secundum Io.

5 † Flo. percipere.

r *Socium fuisse.*] ut j. de re iu. ic. l. j. sed hoc ita. sic & fideiussor ita demum habet beneficium diuisionis, ut infra, de fideiuss. si dubitetur, §. 2. Accursius.

6 † Flo. Nominatur.

Nemo ex socijs.] CASVS. Si plures sint socii, & omnium bonorum: nemo ex eis poterit alienare nisi partem suam.

¶ *Illud.*] Si socius desiit dolo facere quo minus facere possit, utrum habeat locum, in eo, qui erogat bona sua

a *Rei.*] scilicet ratione.
b *Obligari.*] scilicet per stipulationem.
c *Agi posse.*] in altero casu, scilicet, vt ibi videtur nouatio, vt j. de actio & oblig. l. obligationũ fere. in fine, quæ est contra. Sed illud verum si conditio pœnalis existat, non prius: igitur agitur hic pro socio ante commissam pœnam, non post, & in hoc tempore est differentia inter vnum casum & alterum.
d *Duo colliberti.*] eiusdem patroni erant liberti. Accursius.
e *Compendij.*] idem significat hic, & supra eod. sed & si adijciatur. Sed argum. contra. infra de vsu. stipulatus.
S *Ociun.*] CASVS. Socius tenetur socio propter culpam, desidiam, uel negligentiam, quam admisit in societate, neque tamen est culpa dirigẽda ad exactissimam diligentiam, sufficit enim quòd habeat talem diligentiam, qualem suis rebus adhibet, sibi enim imputet, qui talem socium sibi elegit, qui parum diligens fit. Viuianus.
f *Solet.*] vt & maritus. ut inf. soluto matrim. l. si constante. §. si maritus.
g *Debet.*] imputat sibi socius, vt hic, & Institu. cod. § fin. & de ponens, vt Institu. qui bus modis re contrahi tur obli. § præterea. Item, qui mensorem malum adhibet, ut supra si mens. fal. mo. dixe. l. prima. §. hoc autem. Item, qui compromittit, ut supra de arbit. diem. §. stat. Item, qui vadit in locum periculosum, ut sup. ad legem Aquil. item Mela. in princ.
S *I societatem.*] CASVS. Si coita sit societas vniuersarum fortunarum, ut quicquid erogetur, uel quicquid lucretur, sit commune: si socio obueniat hæreditas, vel legatum, communicabitur totum: & si in honorem filiorum alterius socius expendat, commune erit onus, ut communicetur. Viuianus.
h *Vniuersarum.*] & ita omnium bonorum specialiter. vt sup. eo. l. tertia. § cum specialiter. & facit infra proxi. §.
i *Item Maximino.*] alias est. §. & alias lex si societatem, &c.
k *Fortunarum.*] & sic omnium bonorum. ut sup. proxi.
l *Imputanda.*] ut supra fam. erc. ex parte. §. filius. & sa. supra de neg. gest. quæ vtiliter.
S *I quis.*] CASVS. Si quis contrahat societatem omnium bonorum, & aliquid emat: illud quod emit, suum fit, tamen communicare cogitur actione pro socio. Viuianus.
m *Si quis societatem contraxerit.*] scilicet omnium bonorum. Alioquin quod emit non cogitur communicare, vt C. commun. vtri. l. si patruus.

pulationem peruenisse, sed duntaxat pœnam. Non enim vtriusq; rei a promisso rem obligari. b vt ea daret, faceret: & si non fecisset, pœnam sufferret: & ideo societatis iudicio agi posse. c

¶ Duo colliberti d societatem coierunt lucri, quæstus, compendij: e posteà unus ex his à patrono hæres institutus est, alteri legatum datum est. Neutrum eorum in medium referre debere respondit.

In societate culpa leuis est non adhibere eam diligentiam, quã in suis adhibere solitus est tempore contractæ Societatis. Bartolus.

Caius lib. 2. rerum quotidianarum, siue aureorum.

LEX LXXIII.

SOcius socio etiam nomine culpæ tenetur, id est desidiæ atque negligentiæ. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda 1 † est. Sufficit enim 2 † talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet, f quia qui parum diligentem sibi socium acquirit, de se queri debet. g

Sententiæ arbitri omnino est parendum, sententia vero arbitratoris reducitur ad arbitrium boni viri. Bart.

Vlpianus lib 1. Responso. Maximino respondit.

LEX LXXIIII.

SI societatem vniuersarũ h fortunarum coierunt, id est, earum quoque rerum, quæ postea cuique acquirentur: hereditatem cuiuis eorum delatam in commune redigendã. ¶ Item 3 † Maximino i respondit, si societatem vniuersarum fortunarum k ita coierint, vt quicquid erogaretur, 4 † vel quæreretur, communis lucri atque impendij esset, ea quoque quæ in honorem alterius liberorum erogata sunt, vtriq; 5 † imputanda. l

Paulus libro vigesimoprimo 6 † ad edictum.

LEX LXXV.

SI quis societatem contraxerit: m quod emit, n ipsius fit, non commune: sed societatis iudicio cogitur rem communicare.

Celsus lib. 10. 7 † Digest.

LEX LXXVI.

SI coita * sit societas ex his partibus, quas Titius arbitratus o fuerit, & Titius antequam arbitraretur, decesserit, nihil agitur: nam idipsum actum est, ne aliter societas sit, quàm vt Titius arbitratus sit.

Paulus 8 † li. 4. quæst.

LEX LXXVII.

ij SOcietatem mecum coisti, ea conditione, p vt Nerua amicus communis partes societatis constitueret.

n *Quod emit.*] scilicet post contractam societatem: alioquin cõtra: nam statim tunc fiunt communes societate inita, ut supra eo. l. j. § j. & l. ij. Sed quare secus? Respon. actus ineundæ societatis hoc facit. Acc.
S *I coita sit.*] CASVS. Duo coierũt societatem, si de partibus lucri consentire non possunt, conueniunt, vt assumatur arbiter: si decedat antequam arbitratus fuerit, nulla erit societas, quia inesse videtur hęc conditio, si arbitretur, ut si societas, qua deficiente neque societas videtur esse coita. Viuianus.
o *Arbitratus fuerit.*] & sic non receditur à persona in societate, ut hic: idẽ in vẽditione, ut C. de cõtrahen. emp. l. fi. & ut in stipulatione, ut infra de verborum obli. si quis arbitratu. & sic institutio te heredem ex parte qua me Titius instituit: nam in nihilum erit hæres, si Titius me hæredem non fecit, ut infra de hære. institu. l. 2. Sed illa est ar. contrarium prout de futuro ibi conditio est.
S *Ocietatem.*] CASVS. Si societas inter aliquos sub hac forma coita sit, ut Titius partes societatis, puta lucri & damni constituat, & ipse partes dispares constituerit, an tale arbitrium valeat: hoc est, vtrum societas ex his partibus coita sit, an ad boni viri arbitrium decurrendum sit? & dicitur quòd arbitrorum duo sunt genera, scilicet vnus arbiter compromissarius, alius arbitrator, scilicet, prout hic sumitur, vt redigi debeat suum arbitrium ad arbitrium boni viri, licet certa persona in arbitrio suit comprehensa, veluti si in lege locationis dicatur, quod opus fiat arbitrio locatoris, & maximè est hoc in quæstione ista, eo magis quòd est iudicium bo. fid. puta si unum ex millesimo, alium ex duabus millesimis socium constituisset: & illud potest esse conueniens arbitrium, ut non sint socij ex æquis partibus in illo casu, quando, s. opera, vel industria unius, vel gratia plus collatura erat h. d. vsq; ad l. si socius. Viuianus.
p *Conditione.*] id est eo tenore: nam nomen conditionis pluribus modis accipitur.

1 † Fl. dirigenda.
2 † Fl. etenim.
3 † Fl. idem Maximino.
4 † Fl. erogaretur.
5 † Fl. utriusque.
6 † Fl. li. 62.
7 † Fl. li. 5.
* Ad intel. hu. l. vi. Amb. Opizo. in l. si quis arbitratu. nu. 19. de verb. obl.
8 † Fl. Proculus.

Arbi-

a *Arbitrorum.*] nunc incipit reſpondere, ſed certè immo ſunt & alia quatuor genera, vt ponatur pro iudice delegato, vel quaſi delegato, vel ordinario, vel diſpenſatore rei ſuæ. vt ſupra qui ſatiſda. cog. arbitrio. & C. de iud. l. antepenult. de poſtu. l. quiſquis. & mand. l. in re manda. Accurſius.

b *Item eſt.*] ut ſupra de arbit. l. diem. §. ſtatu. dum tamen dolus abſit, alioquin de dolo exciperetur, vt C. de arbit. l. arbitrorum.

c IN *propoſita. Boni viri.*] id eſt, iudicis, vt inf. de verborum obligat. continuus. §. cum ita. Item in eo quod dicit ad boni viri arbitrium decurri, eſt contra infra de verb. oblig. ſi quis arbitratu. ubi dicitur à perſona non recedendum. Solu. dicunt quidam illam intelligi in ſtricti iuris iudicijs, hanc in bo. fid. ut hic ſubijcit. hoc non valet, quia & in bonæ fidei idem eſt, vt non recedatur, ut ſupra eodem, ſi coitu. Dic ergo, refert an arbitretur, & iniquè, & tunc recurritur ad arbitrium boni viri, & in contractib. bo. fi. ut hic, & ſtricti iuris, ut infra de ope. libe. ſi libertus. an non arbitretur, quo caſu non receditur à perſona, nec in bo. fi. ut d. l. ſi coita. & C. de contrahenda emp. l. fin. nec in ſtricti iuris, ut in l. contraria. Sed in arbitro compromiſſario, etiam ſi pronunciat inique, non recurritur, ut ſupra eodem, l. ſi ſocietatem. ſic ergo de arbitratore loquitur hic glo. Sed an is, qui inique arbitratus eſt, iterum volens arbitrari eſt audiendus? argu. quòd non. vt ſupra de arbi. l. diceret autem. & l. quia. & infra de re iu. l. iudex. & quia de primo arbitrio intelligitur, ut infra de ver. ſign. l. boues. §. hoc ſermone. E contra videtur quod ſic, ut C. quo modo & quan. iud. l. 4. & ſupra de arbi. l. quid tamen. & ar. C. de accu. l. 4. & de condi. & demonſt. l. hæc conditio. & ſup. de iureiu. l. qui per ſalutem. Item, quid ſi fuerunt data pignora iniquo arbitratori, & velit retinere ea pro ea ſumma, quam arbitrat alius bonus vir, quaſi eo à principio obligata fuerint? Reſpon. non poteſt, vt arg. inf. iud. ſol. l. 3. & l. penul.

d QVid enim. Milleſima.] ſcilicet tertia: nam tres erant milleſimæ, vt ſtatim dicit. Azo.

e *Operæ.*] vt ſup. eo. l. ſi non fuerint. j. reſpon.

1† *Alias Arbitrorum.*
2† *Fl. eiuſmodi.*
3† *Fl. arbitrium.*
4† *Fl. & ſi.*

...tueret. Nerua conſtituit, vt tu ex triente ſocius eſſes, ego ex beſſe. Quæris utrum ratum id iure ſocietatis ſit, an nihilominus ex æquis partibus ſocij ſimus. Exiſtimo autem melius te quæſiturum fuiſſe utrum ex his partibus ſocij eſſemus, quas is conſtituiſſet, an ex his, quas virum bonum conſtituere oportuiſſet.

Bonus §. eſt, & ſic procedit: quia primo ponit thema, & quæſtionem, prout factu eſt in principio legis. Secundo ponit quæſtionem prout debuit fieri. Tertio ponit vnam ſuam diſtinctionem conferentem ad determinationem quæſtionis. Quarto determinat quæſtionem. Quinto declarat vnum dubium circa præmiſſa. Secunda eſt ſupra ibi, Exiſtimo. Tertia ibi, Arbitrorum. Quarta in l. in propoſita. Quinta in l. quid enim. ver. Illud. & hoc dicit, Sententiæ arbitri omnino eſt parendum. Sententia verò arbitratoris, ſi fuerit iniqua, reducitur ad arbitrium boni viri. hoc dicit. Bart. Secus in vero arbitro aſſumpto ad lites decidendas, quia in eo non habet locum recurſus ad arbitrium boni viri. Bald.

¶Arbitrorum a 1† enim genera duo ſunt. Vnum huiuſmodi, 2† vt, ſiue æquum ſit, ſiue iniquum, parere debeamus: quod obſeruatur, cum ex compromiſſo ad arbitrium itum eſt: b alterum eiuſmodi, vt ad boni viri arbitratum 3† redigi debeat, etiam ſi 4† nominatim perſona ſit comprehenſa, cuius arbitratu fiat.

Paulus li. 4. Quæſtionum.

L E X LXXVIII.

VEluti cum lege locationis comprehenſum eſt, vt opus arbitrio locatoris fiat.

Proculus lib. 5. ἐπιστολῶν.

L E X LXXIX.

IN propoſita autem quæſtione arbitrium boni c viri exiſtimo ſequendum eſſe: eo magis, quòd iudicium pro ſocio, bonæ fidei eſt.

Paulus li. 4. Quæſtionum.

L E X LXXX.

VNde ſi Neruæ arbitrium ita prauum eſt, vt manifeſta iniquitas eius appareat, corrigi poteſt per iudicium bonæ fidei.

Proculus lib. 5. ἐπιστολῶν.

L E X LXXXI.

QVid enim, ſi Nerua conſtituiſſet, vt alter ex milleſima d parte, alter ex duabus 5† milleſimis ſocius eſſet? ¶Illud poteſt conueniens eſſe boni viri arbitrio, ut non vtique ex æquis partibus ſocij ſimus: veluti ſi alter plus operæ, e induſtriæ, gratiæ, pecuniæ in ſocietatem collaturus eſt. 6†

Pactum inter ſocios, quod filiæ de communi dotetur, eſt validum, & ſi durante ſocietate dos reddatur in commune, cum ſua cauſa reuertitur: ſecus ſi ſocietate ſoluta per filiam recuperetur: & ſi acceptilatione fuerit liberata, ſocio non nocebit. hoc dicit, quam l. no. B. & Bal. quid ſi non fuit expreſſe actum, quòd de communi? conſuluit Pau. de Caſt. quòd de ſua parte videtur dotaſſe.

Papin. lib 7. 7† quæſtionum.

L E X LXXXII.

SI ſocius f pro filia dotem promiſit, & prius quam ſolueret, g hærede ea relicta deceſſit, h quæ poſteaquam cum marito i de exigenda dote

SI ſocius.] CASVS. Si ſocij omnium bonorum ſocietatem coierunt & conuenerunt, vt filiæ eorum ex communi pe. dotarentur, & unus filiam ſuam alicui nuptui dedit. & dotem dederit, ſi ſoluatur matrimonium, & dotem recuperauit, an ad ſocium redire debeat? Diſtingue, aut manente ſocietate ſolutum eſt matrimonium mulieris morte, aut diuortio: ſi morte, purè redit ad ſocietatem, ſi diuortio, vel viri morte: redit ad ſocietatem, ſed ei dabitur cum nubet: & ſi totum non poſſit facere maritus, imputatur patri, neque plus poteſt conſequi à ſocietate. Si verò finita ſit ſocietas poſt mortem patris, tunc recuperauit eam filia, quæ ſoluta erat marito, ſiue filia fuerit hæres patri, ſiue non. Si verò ſoluta marito non erat, ſed tantum conuenta, vel promiſſa, & ita filia eſt tantum liberationem conſecuta a marito, qui liberauit eam per acceptilationem, nihil à ſocio conſequi poterit. Item ad tacitam quæſtionem non reſpon. ibi, dixi pactum &c. ſcilicet ad hanc, an ſi inter ſocios conuenerit, ut de communi dotentur eorum filiæ, an valeat huiuſmodi pactum, & reſpon. quod ſic.

f *Si ſocius.*] omnium bonorum.

g *Solueret.*] ſcilicet dotem.

h *Deceſſit.*] & ſic eſt finita ſocietas.

i *Cum marito.*] matrimonio ſoluto, ut redderet maritus quod habebat, ſcilicet obligationem: ad quam reddendam ſufficit acceptilatio, ut hic ſubijcit, & inf. de iure do. promittendo. §. fin. & hoc ſi habes, cum marito. Si verò habes, cum maritus ageret, dicas eam liberatam ex cauſa donationis, vt quia maritus contra eam ſolu. iam matr. agit. ad hoc ſupra de pecu. l. depoſiti. §. primo.

5† *Fl. alter ex duo milleſimis partib. vi. Gel li. 5. c. 6. & Lancell. Paſi. li 6. c. 33*
6† *Fl. ...*
7† *Fl. lib. 9.*

a Egit.] soluto matr. post finitam societatem, quæ fuit finita morte patris istius filiæ.
b Commisisse] huic quæstioni respond. infra eadem l. §. verum in proposito & cæt. interim autem de pacto dic it quem habeat effectum.
c Iniquum.] si tamen petatur dotem constitui constante matrimonio: secus eo soluto, ut infra ead. l. §. fin.
d Utique.] maxime, ut supra l. prox. §. illud Azo. Et no. hic de æquitate, ut C. de fruc. & lit. expen. l. si. & C. de proc. sac. scri. l. in sacris, §. & quoniam, lib. 12. & sup. de arbit. si cum dies, §. penult. & C. de pactis, l. 3.
e Cæterum.] hoc ita breuiter comprehende: si matrimonium soluatur manente societate, pro quo pecunia ex societate data est, si quidem morte mulieris, pars redit ad societatem tantum: si diuortio, redit similiter, ut tamen pro alio marito fruatur, ut si non potuit tota exigi a marito, quia non fuit soluendo, hoc imputetur patri, quia non plus consequitur ex societate. Si vero finita societate morte patris rehabuit filia dotem, non reddit sociis quodam patris, siue sit patri hæres, siue non sit: si autem non fuit soluta, & ita nunc filia est tantum liberationem a marito consecuta, nil a sociis consequetur. Accursius.
f Recuperasset.] scilicet durante societate: alioquin non, ut infra eadem l. §. fin. Azo.
g Salua.] id est durante.
h Dotem.] Sic ergo fisse iterum, ut infra de legat. 2. fideicommiss. §. si quis. Accursius.
i Nec si.] pro & si non. Azo.
k In proposito.] quando finita societate factum est diuortium.
l Alius.] quam filia, quæ sola habet dotem profectitiam, siue emancipata, siue exhæredata: siue cũ aliis instituta sit, ut C. de rei uxo. act. l. 1. §. 4. videamus. Accur.
m Liberata.] soluto matrimonio. Accur.
n Non solutam.] Nam societas non tenetur dotare.

1 † Fl. præcipere.
2 † Flor. conuenit.
3 † Fl. desunt hæc verba aliter non habuit.
4 † Flo. pecuniam.
5 † Flor. debuisset.
6 † Fl. posset.
7 Dotare nisi si.
8 † Flor. esset.
9 † alias, ambos
10 † Fl. expromissa.
11 † Fl. iure suo.

egit, a accepto liberata est: quæsitum est, an si pro socio ageret, dotis quantitatem percipere 1 † deberet, si forte conuenisset b inter socios, ut de communi dos constitueretur. Dixi pactum non esse iniquum, c utique d si non de alterius tantum filia conuenerit 2 † Nam si commune hoc pactum fuit, non interesse, qualiter solus filiam habuit, aliter non habuit: 3 † Cæterum e si numeratã dotem pater, defuncto in matrimonio filia recuperasset, f reddi pecunia 4 † societati debuisset: 5 † pactum ex æquitate sic nobis interpretantibus. Quod si salua g societate, diuortio matrimonium solutum foret, cum sua causa dotem h recuperari, i ut ea, uel alii marito dari posset. Nec si i prior maritus facere non possit, 6 † denuo de societate constituendam dotem, nisi 7 † nominatim ita conuenisset. Verum in proposito k largiter interesse: 8 † videbatur, dos 9 † numerata esset, an vero promissa. 10 † Nam si filia datã dotem, postea quam patri hæres extitit, a uiro suo 11 † recepisset: non esse referendam pecuniam societati, quam mulier habitura fuit, & si alius l hæres extitisset. Quod si accepto a marito liberata m esset: nequaquam imputari posse societati non solutam n pecuniam.

Idem lib. 4. Responsorum.

LEX LXXXIII.

Iure societatis per socium ære alieno socius non obligatur: o nisi in cõmunem p arcam q pecuniæ versæ sunt.

Iure] CASVS. Si duo societatem omnium bonorum contrahant, & unus mutuam pecuniam non ex causa societatis accipiat, non obligatur aliter, nisi & c.

o Non obligatur.] directo, uel per mediam personam.
p In communem] saltem destinatione, ut nihil possit imputari ei, quod non conuertit in utilitatem communem, & tunc tenetur per obliquum, quia socius tenetur socio, quia accepit pecuniam in utilitatem communem.
q Arcam.] id est in rem communem. Accursius.

Quantam partem quis habet in terra, tantam habet in arboribus & lapidibus separatis ab eis, quia aliud est separatio, aliud specificatio. h. d. Bald.

Paulus lib. primo Manualium.

LEX LXXXIIII.

Illud quærendum est; r arbor, quæ in confinio nata est, item lapis, qui per vtrumque fundum extenditur, an cum succisa arbor est, uel lapis exemptus: eius sit, cuius fundus: an 12 † pro ea quoque parte s singulorum esse debeat, pro qua parte in fundo fuerat: an qua ratione duabus massis duorum dominorum conflatis, 13 † tota massa communis est, ita & 14 † arbor hoc ipso quod 15 † separatur a solo, propriamque substantiam in vnum corpus redactam accipit, multo magis t pro indiuiso communis fit quam massa? Sed naturali 16 † conuenit rationi, 17 † & postea tantam partem u vtrumque habere tam in lapide, quam in arbore, quantam & in terra habebat.

Labeo lib. 6 Poster. à Iaboleno Epitomatorum.

LEX LXXXV.

Quoties iussu alicuius, vel cum filio eius, vel cum extraneo societas coitur: directo cum illo x 18 † agi posse, cuius persona in contrahenda societate spectata est. 19 †

Illud.] CASVS. Arbor, vel lapis erat in confinio duorum prædiorum: dominus alterius prædii exemit, quæritur, an communis fiat pro indiuiso, sicut accidit cum duorum massa conflatur, quæ vtriusque communis fit pro indiuiso, an fit utriusque pro illis partibus discretis, quas habebat uterque in fundo? Dicitur quod magis conuenit naturali rationi, ut quilibet tantum habeat, quãtum in terra habebat: h. c. tamen pro indiuiso, sicut in massa e duabus aliis massis conflata contingit. Vivianus.

r Illud quærendum est.] de societate, quæ consensu contrahitur, huiusque est locutus, nunc de casuali commemorat.
s Parte.] scilicet pro diuiso.
t Multo magis.] ideo dicit magis, quia arbor nouam accepit substantiam & nomen: ut prius arbor, & postea lignum vocatur, ut infra, de leg. tertio, ligni §. idem Labeo: sed massa & ante conflationem & postea, semper massa uocatur, & ideo magis debet dici lignum esse commune pro indiuiso, licet prius esset pro diuiso, quam massa, ut hic subiicit.
u Tantam partem.] pro indiuiso nam quod prius erat finitis partibus postea confunditur, ut supra communi diuidũdo, l. arbor.

Quoties] CASVS. Si iussu patris cõtrahatur societas cũ filio, uel iussu alicuius cum aliquo extraneo, actione pro socio recte aget directe contra illum cũ quo contracta est societas, cuius persona in societate est spectata. Vivianus.
x Cum illo.] cum quo coita est societas, sed cum illo, qui iussit, agitur condictione certi, ut Institut. quod cum eo. in fi. & supra si certum petatur, si institorem, & hic est casus illius l. nostræ, scilicet quod cum eo iubente agatur. Accursius.

12 † Flor. de ea.
13 † Flor. sa tis.
14 † Flor. de eo. &c.
15 † Fl. qu.
16 † alias, naturaliter.
17 † Flo. ratione.
18 † Flo. cum illius persona agi.
19 † Flor. fit.

DE CON-

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, & venditione, &c.

Licet super rebus multa contrahantur obligationes, ut dictum est ab illo titulo supra, de rebus credit. usque huc: hac tamen una est pracipua, scilicet emptionis, ideoque super ea specialem librum ponit Accursius.] *Rationem situationis ponit Cuiacius in paratitlis ad hunc titulum.*

Rigo.] CASVS. Olim cũ denarii, nõ erant in vsu, & unus rem alterius desiderabat: cum re alia fiebat permutatio: sed q̃a multoties contingebat, ut quod uni deerat, alius non haberet, postea inuenta est materia ex qua fiebant emptiones, &c.

¶ *Sed an.*] Apud antiquos dubitatum fuit, an emptio & uenditio sine nũmis contrahi posit: puta, do tibi togã, ut tunicam accipiam: & in hac quæstione dicit Sabinus & Cassius emptionem & penditionem esse. Proculus dicit permutationẽ. Sabinus utitur ac. Homeri, quia exercitu, Græcorũ de ferro uinum emebat & dicebat Nerua esse permutationem, cuius est uera sententia. Nam sicut alius est uenditor alius emptor: ita debet esse aliud merx, aliud precium, q̃ non est in hac pmutatione: est autem emptio contractus iurisgent. & ideo consensu fit: & inter absentes & per nuncium fieri potest, & per literas. Vivianus.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM Liber XVIII.

TITVLVS I.

De contrahẽda emptione & venditione, 1 † & de pactis inter emptorem & venditorem conuentis, 2 † & quæ res venire possint.

Paulus lib. 30. 3 † ad edic.

LEX PRIMA.

ORigo [a] emendi, vendendique, a permutationib. cœpit. Olim. n. non ita erat nũmus, [a] neq; aliud merx, [b] aliud precium vocabatur: sed vnusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum vtilibus [c] inutili permutabat: quoniam 4 † plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, vt cum tu haberes quod ego desiderarem, inuicem ego 5 † haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, [d] cuius publica ac perpetua [e] æstimatio difficultatibus [f] permutationum æqualitate quantitatis subueniret. ea 6 † materia forma publica percussa, vsum, dominiumque non tam ex substantia [g] præbet: [h] quam ex quantitate: 7 † nec vltra merx vtrumque est, 8 † sed alterum precium vocatur.

¶ Sed an sine nummis venditio dici hodie quoque 9 † possit, dubitatur, veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus & Cassius esse emptionẽ & venditionẽ putant: [i] Nerua & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse. Sabinus Homero teste utitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibusque vinum emere refert illis versibus [k] Græcis, 10 † (Νῆαι δ' ἐκ Λήμνοιο 11 † παρέστασαν οἶνον ἄγουσαι) Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί. Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Sed hi versus permutationem significare videntur, [l] non emptionem: sicut & illi: [m] ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς, ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Magis autẽ pro hac sententia [n] illud diceretur, quod alias idem Poeta dicit, [o] τήν ποτε Λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν, πρωθήβην ἔτ' ἐοῦσαν, ἐεικοσάβοια δ' ἔδωκεν.

¶ Sed verior est Neruæ & Proculi sñia. Nam ut aliud est vendere, aliud emere, alius emptor, alius vẽditor: sic aliud est preciũ, aliud merx: qđ p in pmutatione discerni nõ põt, 12 † vter emptor, vter venditor sit. Est autem emptio iurisgẽtium, [q] & ideo consensu peragitur: [r] & inter absentes contrahi potest & per nuncium, & per literas. [s]

a *Nummus*] sicut hodie.

b *Aliud merx.*] idest, res uendita.

c *Vtilibus*] sibi inutilia, aliis.

d *Electa materia est.*] scilicet auri, uel argenti.

e *Perpetua*] idest generalis omnium rerum: sic & Instit. de satisdat. tut. § primo. Accursius.

f *Difficultatibus.*] nõ erat difficile, quod tu semper haberes, quod ego desiderarem.

g *Ex substantia.*] argenti, uel auri.

h *Præbet*] nota, quod ex duobus præbet utilitatem, sui usus, & sui dominii. Primo ex substantia, quia tantum ualet unus nũmus, quantũ argenti tantundem in massa. Secundo ex quantitate: quia æquiparatur quantitas nummi æquiualentiæ rei: & sic per nummum fit æqualitas in quantitate.

i *Putant.*] sed male. Accursius.

K *Versibus*] apud Homerum Iliad. 7. circa finem. quorũ hæc est interpretatio. Affuit ex Lemno ratibus, tunc copia uini. Cæsariæ insignes reddũt hic uina Pelasgi Pars dedit æs, nitidũ ferrũ pars altera, bobus. Tergora diripiẽs hic protulit, ille agit ipsos. Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

l *Videntur.*] quia in prædictis uersib. non erat emere, sed comparare. Accur.

m *Sicut illi.*] Iliad. 6. quorum hic est sensus: Iupiter eripuit mẽte hic præcordia Glauco. Qui cum Tytide demens crepitantia mutat. Arma subæratis, auro visenda corusco.] uide Bud. hic, & Alciat lib. 2. prætermis.

n *Pro hac sententia.*] scilicet prædicta Sabini, licet nec hoc multum faciat.

o *Dicit*] Homer. 1. Odyss. quod sic uertitur: Hanc propriis rebus Laertes emerat olim, uigintique boues prompsit pro impubere puella.

p *Quod*] pro sed. Io. uel q̃ pte pone. Azo. & facit ad §. Inst. eo. §. item precium.

q *Iurisgentium.*] ut ff. pr. de iud. & in l. ex hoc. Accur.

r *Consensu peragitur.*] id est sine solennitate uerborum, quæ est tantum a iure ciuili inducta, ut Instit. de actio. §. de pecunia. Accursius.

s *Et per literas.*] ut ff. de actio. & obl. l. consensu & quod de nuncio dicit, sic accipe, ad hoc destinatos socium. n. si dicerem, uenderem rem istam Titio pro 2. & aliquis audiens afferat ei uerba: nam non est uenditio, licet quidã contradicant: & idem in don. dicunt, q̃ non puto uerum. Item, quid si antequam literæ, uel nuncius ad eum perueniant, uenditor renunciat, quidam dicunt non ualere contractum, arg. contra. C. de repud. licet. & ff. de manu. uind. l. si pater, ij r. sp. & iij. sed & Ald. dicit tenere, quod puto uerum, ut arg. ff. tit. i. l. sed & socius. §. 1. & ff. quod iussu. l. j. §. si ego. Accur.

1 † *Fl. desest, & venditione.*

2 † *Flo. compositis.*

3 † *Floren. lib. 33.*

a Vide ad hæc Arist. in Pol 2. 1. c 6. et Ethi. 5. cap. 5. & Plin. lib. 7. c. 57.

4 † *Floren. quando.*

5 † *Fl. desest, ego.*

6 † *Dual. neque mater.*

7 † *Buda. qualitate.*

8 † *Flor. de est, est.*

9 † *Flor. lo- dicque.*

10 † *Fl. desest Græcis. & vide Buda in ann. pri. ad Pãdectas, in hoc titulo: Alciat. lib. 2. prætermiss. in hoc etiam titulo.*

11 † *Fl. inclusa () desunt.*

12 † *Aliat non potest, neque uter emptor, neque uter venditor sit.*

Inter

Inter patrem.] CASVS. Si pater vendat filio, & econuerso, venditio non valet, nisi de castrensibus, & hoc in prima. Secundo dicit, quod venditio non est sine pretio, sed conuentio pretij non numeratio sola perficit emptionem contractam sine scripturis. Viuianus.

a *Non potest.*] vt obligatio cum effectu, vel actio nascatur, ut ff. de in l. ib.

b *Sine pretio.*] in quantitate certa consistente, ut C. eo. l. empti. & insti. eo. §. item pretium.

c *Conuentio.*] unde et aliud pro pretio dari potest volente utroque: ut C. de rescin. uen. l. pretii. Accur.

d *Sine scriptis.*] Si enim in scriptis, tunc oportet perfici scripturam totam: ut infra. eod. §. i. & die quid sit in scriptis, ut ibi dixi.

Si res.] CASVS. Vendidisti mihi rem, ut si displicuisset, esset inempta, dicitur, quod hic non contrahitur emptio sub conditione, sed resoluitur sub conditione, si displicuerit. Viuianus.

e *Distracta.*] imò uidetur conditionalis, ut instit. eod. § emptio, quæ est contra. Sol. refert, an dicat, si displiceat, sit inempta, & tunc obtinet, quod hic dicit an sic, uendo nisi tibi displiceat, uel uendo si tibi placuerit, ut ibi. arg. ff. de in diem addi. l. 2. & infra de usucap. pro emp. l. 2. §. si in diem arg. ff. de adi leg. l. si legatum. Vel illa secundum istam, quia est sub conditione. Accur.

Et liberi.] CASVS. Si emo hominẽ liberum, & rem sacram, & religiosam, ignorans, ualet emptio & uenditio, quia difficile est dignoscere liberum hominẽ a seruo. Viuian.

f *Ab ignorante.*] ut ff. de usura. l. iusso. in fi. j. resp. & insti. e. §. fina. non autem curo sciat, nec ignoret uenditor: ut ff eo. l. liberi hominis. Accur.

Sed Celsus.] CASVS. Si sciens emerit quis hominem liberũ, aut aliam prohibitam rem, & emptionem inutiliter contrahit, quod est verum de omni re, cuius est prohibita alienatio, veluti res sacra, & religiosa, & dedicata vsibus pub. ut campus Martius.

Si fundus.] vendidi tibi fundum, sed eo pacto, ut nisi sua die, scilicet annua bima trima die totum pretium esset solutum, quod fundus esset inemptus, & si inemptus esset, quod fructus medio tempore percepti mihi restituerentur: ita conuenit. si minus pretio quam factus esset inemptus uendere possem, ut hoc refunderes si non soluatur sua die pretium, an te conuenire possim, quæritur? Et respon. quod ex vendito competit actio, non obstante eo, quod fundus sit inemptus, quia in agis inspiciendum est, quod actum est, quam quod dictum est, actum autem est, ut non soluta sua die pecunia uenditor emptori obligatus non sit, sed non econtra. & h. d. nõ et ols, &c.

Vlpian. lib. 30. [1] † *ad Sab.*

LEX II.

Inter patrem & filium contrahi emptio non potest, a sed de rebus castrensibus potest.

¶ Sine pretio b venditio nulla est. Non autem pretii numeratio, sed conuentio c perficit sine scriptis d habitam emptionem.

Idem lib. 28. ad Sabinum.

LEX III.

Si res ita distracta e sit, ut si displicuisset, inempta esset: constat non esse sub conditione distractam, sed resolui emptionem sub conditione.

Pomp. lib. 8. [2] † *ad Sabin.*

LEX IIII.

Et liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ab ignorante f ematur.

Paulus lib. 5. ad Sabinũ.

LEX V.

Quia difficile dignosci pôt liber homo a seruo.

Potest agi in contractu ad rescisionem contractus. Bald.

Pomponius lib. 8. [3] † ad Sabin.

LEX VI.

Sed Celsus filius ait hominem liberum scientem te emere non posse: nec cuiusquam [4] † rei si scias alienationem [5] † intellectam esse, vt sacra aut [6] † religiosa loca, aut quorum commerciũ non sit, vt publica, quæ non in pecunia g populi, sed in publico vsu habentur, vt est campus Martius. h

Vbi contractus ex conuentione resoluitur, actio ne ex eo contractu agitur ad id, quod est actum. Bar.

¶ Si fundus annua bima trima die ea lege venisset, ut si in diem statutum pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret, & ut si interim emptor fundum coluerit, fructus, [7] † quos ex eo perceperit, inempto [8] † eo facto restituerentur, & ut quanto [9] † minoris postea alii vænisset, id [10] † emptor venditori præstaret: ad diem pecunia non soluta, placet venditori ex uendito eo nomine actionem esse: i Nec cõturbari debemus eo, [11] † quod inempto fundo facto, dicatur actionem ex vendito futurã esse. In emptis enim & venditis potius k id quod actum, quam id quod dictum sit, sequẽdum l est & cum in [12] † lege id dictum sit, m apparet hoc duntaxat actum esse, ne venditor emptori pecunia ad diem non soluta obligatus esset, nõ vt omnis obligatio empti & venditi vtrinq. n [13] † solueretur.

¶ Conditio. o quæ initio cõtractus dicta est, postea alia pactione mutari [14] † potest, sicut etiam abiri a [15] † tota emptione potest, si nondum impleta sunt, quæ vtrinque præstari debuerunt. p

Si in alterius ex contrahentib. arbitrium conditio conferatur, intelligitur de arbitrio boni viri, & tunc arbitrandi facultas extinguitur, cum in mora fuerit. Bart.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinũ.

LEX VII.

Hæc venditio serui, Si rationes domini putarit [16] † arbitrio: conditionalis est. Conditionales aũt uen-

Conditio.] Vendidi tibi rem pro decem, si re integra conuenit, ut eam haberes pro v. & post recessum est a primo contractu: in hoc casu perinde est, ac si, re integra, nec pretio soluto, neque tradita conuenisset, ut à tota emptione recederetur, quia illud, sicut hoc fieri potuit. Viuianus.

g *In pecunia.*] ut molendina communia. Accursius

h *Campus Martius.*] nota hanc distinctionem de publico.

i *Actionem esse.*] ut ff. de lege com. si fundus. & ff. de act. empt. l. ex empto. §. is qui uina. Accur.

k *Potius.*] electiuè.

l *Sequendum est.*] no. sensum magis, quam uerba spectari. sic ff. de adi. leg. l. 3. §. conditio. & C. de liber. p. æ. l. 3. per præ licta tamen apparet actũ, ut sul inter,

m *Dictum sit.*] quod in pactis præmissis continetur.

n *Vtrinque.*] diuisim accipe, na ex empto emptori, ex uendito uenditori datur, ut insti. eo. §. 2 sic coniũctum diuiditur. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sinautem. ibi, si inopia ex utraque & c. & ff. de lib. & posthu. si ita scriptum. & de cõdi. & demon. falsam. §. si Accur.

o *Conditio.*] idest pactio.

p *Debuerunt.*] ut sup. de pactis. l. iurisgentium. §. adeo & infra de resc. in. uen. l. si qua. Accursius.

Hæc venditio.] CASVS. Vendidi tibi seruum hoc pacto, si rationes redderet meo arbitrio: an hæc venditio sit conditionalis, an pura? Et respon. quod conditionalis: neque est perfecta nisi completa conditione. sed verum sit redigendum ad arbitrium boni viri, quæritur? Et rñ. quod nulla est uenditio, si ad arbitrium mei venditis refertur. qa fortè ego nunquam arbitrorr (sicut si quis tibi

ff. Vetus. fff uendi

[1] † Flo. lib. 1.
[2] † Flo. li. 9.
[3] † Fl. lib. 9.
[4] † Flor. cuius cumque.
[5] † Duar. alienatione non esse: ut.
[6] † Flor. &.
[7] † Flo. fru. illusque ex eo
[8] † Alias, id inempto fundo facto restituerent.
[9] † Flo quã. ti.
[10] † Flor. &. id.
[11] † Flo. de eo. .
[12] † Flo. de eo. o m.
[13] † Flor. vtrinque.
[14] † Florẽ. immutari.
[15] † Floren. aberit tota empt.
[16] † Flo. computasset, & ad hanc l. vi. Ambr. epist. in l. si quis bricurario, nu. 17. & 32 de verb. oblig.

vendidit, si voluerit. C. eodem, l. in vendentis.) quia non debet conferri in arbitrium rei, an sit adstrictus. vnde si rationes accipere nolim, ex empto poterit me conuenire.

¶ *Huiusmodi.*] Digestum à Titio emi pro ea pecunia, quæ in arca mea est, vel quāti Titius emerit, an valeat talis venditio, cum incertum videatur pretium in vtroque casu? Et respon. quod valeat.

¶ *Si quis.*] Emi à te fundum pro centum, & quanto plus ego emptor possem vendere, an valeat talis venditio? Et resp. quod sic. Videbatur, quod non, quia videtur pretium incertum propter clausulam additam. & quanto plus &c. Verius tamen est, ut si certum constitutum sit pretium, licet postea augeatur pretium, ualeat tamen venditio. Viuianus.

a *Conditio.*] sicut & qualibet conditionalis obligatio, ut j. de verborum signif. l. cedere.

b *Arbitrio.*] quomodocumque, bene vel male. Accur.

c *Si voluero.*] vt C. eodem, l. in vēdentis.

d *Obstrictus.*] ut si dicam per si, ut: si uolam, vel, si uoluero, non ualet, ut infra de actio. & oblig. l. sub hac. & infra de verborum obligationibus, centesimis. §. si. si autem per, cum, tunc ualet, si dicam cum voluero. quia teneor, ex quo constitui semel me uelle, secus si dicam, cum volam, quia tunc nō valet, ut infra de uerborum obligationib. l. centesimis. & l. si quis stipulatus. & est ratio, quia hæc. cum volam, habet tractū quia formacurā præsenti indicatiui, quod est incertum: sed futurum subiunctiui, si voluero, formatur à præterito indicatiui, quod est certū: unde ex quo semel constituit se velle, mutare voluntatem non potest. Accursius.

e *Quam in domini.*] sic & in locatione, ut infra loca. si in lege. & societate, ut supra pro socio. l. si societatem. & generaliter in quolibet bo. fi. contractu: ut infra de reg. iur. l. in personam. §. generaliter.

f *Nec accepit.*] & sic per eum stat. sic supra de procurato. l. si. & infra eod. si mihi bibliothecam. & infra de condit. insti. l. fina. concordat huic. infra de conditio. & demonst. l. quamuis.

g *Emisti.*] quo casu si non emit, non est emptio: ut infra eod. l. si quis fundum. Accur.

h *Quantum pretij in arca.*] facias vim in eo, quod dicit quantum, nam in quantitate debet consistere: ut hic, & C. eo. emptio. & infra eo. §. pretium. secus ergo si diceret pro eo pretio, quod in arca habeat, cum tūc, vt species diceretur: vt j. de leg. j. planè. §. j. & l. sed si certos. vnde non est emptio, sed innominatus cōtractus esset: vt j. de cond. ca. da. l. si.

i *Est.*] ideo esto.

k *Pretium.*] sub conditione, scilicet hac, si pluris, &c. & concordat huic. & j. de reg. iur. l. ait prætor. §. fina. & infra de pac. do. si pater. §. penul.

ditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit cōditio.[a] Sed vtrum hæc est uenditio nisi conditio, si ipse dominus putasset suo arbitrio, an vero si arbitrio[b] boni viri? Nā si arbitrium domini accipiamus, nula est venditio: quemadmodum si quis ità vendiderit, Si uoluerit, uel stipulanti sic rñdeat: 1 † Si uoluero,[c] decem dabo. Neque. n. dēt in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus.[d] Placuit itaque ueteribus, magis in uiri boni arbitrium id collatum, q̄ in 2 † domini.[e] Si igitur rationes potuit accipere, nec accepit,[f] uel accepit, fingit autem se non accepisse, impleta conditio emptionis est, & ex empto venditor conueniri potest.

Non videtur incertum, quod ex alio potest certificari. Bart.

¶ Huiusmodi emptio, quanti tu eum emisti,[g] uel 3 † quantum pretij in arca[h] habeo: nec enim ualet. incertum est pretium in 4 † tam euidenti uenditione. magis enim ignoratur quanti emptus sit, quam in rei ueritate incertum est.

Adiectio pluris nisi certificetur per aliud: nil releuat. B. Vel sic: Venditio potest esse conditionalis.

¶ Si quis ita emerit, Est[i] 5 † mihi fundus emptus centum & quanto pluris eum vendidero: ualet venditio, & statim impletur. habet enim certum pretium centum. augebitur autem pretium[k] si pluris emptor fundum vendiderit.

Si venditur res, non valet venditio nisi res extet. Si venditur dubius euentus: consistit venditio, licet nil sequatur. h. d. Bart. vel sic: Consistit emptio, siue fundetur super re, siue super spe. Bald.

Pomp. lib. 8. 6 † ad Sabinū.

LEX VIII.

NEc emptio, nec venditio sine requæ veneat,[*] potest intelligi. Et tñ fructus & partus futuri rectè emuntur:[l] 7 † vt cum editus esset partus, 8 † iam tunc[m] cum contractum esset negotium, venditio facta intelligatur.[n] Sed si id egerit uenditor ne nascatur[o], aut fiat: ex empto agi potest. 9 † Aliquando tamen & sine re venditio intelligitur: ueluti cum quasi alea emitur: quod fit cum captus 10 † piscium, uel auium, uel missilium[p] emitur Emptio enim contrahitur, etiam si nihil inciderit: quia spei emptio est. Et quod missilium, nomine eo casu captum est, si euictum fuerit: nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intelligitur.[q]

N *Ec emptio.*] CASVS. Sine re nulla est emptio, vel venditio. an autem res futura, partus ancillæ, vel fructus talis fundi possit vendi? Et respon. quod sic, Videbatur, quod non, quia futurum nondum extitit, & solum præsentis rei debebat esse venditio. sicut fit & si venditor procuret quo minus futura nos nascatur, tenebitur ex empto. hoc in prima. Sed videtur, quod sine re possit consistere emptio. uerbi gratia si emerit quis iactum retis, uel quod fuerit in alea: quia, licet non incidat in rete piscatoris, vel alea[?] non lucratus fuerit, tamen ualet emptio: quia spes emitur: sic quod ex missilibus acquiritur, fine [?] tur, & si missilia euicta fuerint, eo nomine ex empto pro euictione contra venditorem non competit actio. Viuianus.

l *Emuntur.*] & obligantur: ut infra de pig. & quæ nondum. in principio, & promittuntur: vt infra de verborum obligationib. l. interdum. & leguntur: ut insti. de leg. §. ea quæ. sed tamen inest semper tacita conditio, si nascantur, vt infra de cond. & de monst. l. j. in fine.

m *Iam tunc.*] olim iam dudum, &c. hoc ergo præteritum respicit.

n *Intelligatur.*] ut sic retrotrahatur, ut hic, & infra qui po in pig. habe. potior. §. videamus.

o *Ne nascatur.*] sic supra l. prox. in fi. j. respon. & sup. de arb. diem. §. si quis, & hoc casu tenetur venditor ad interesse. l. si certum est venditori ne nascatur, ut quia uendit partum sterilis ancillæ: ut infra de act. empt. si sterilis. nisi sit actum, ut ematur, ut alea: ut infra proxi. & inf. de hære. ven. l. nam hic. & l. si.

p *Missilium.*] quæ iactantur in vulgus, & fiunt occupantium: ut insti. de rer. diui. §. hoc amplius.

q *Intelligatur.*] i. præsumitur. sic & in partu, & fructu quo ad duplæ stipulationem, licet actione ex empto teneatur ut j. de eui. l. uenditor hominis, & l. si prægnans. sed qui vendidit in alea nullo modo tenetur: ut inf. qua. te. actiu[?] datu[?] l. si. & facit. j. de act. emp. si iactum. Accur.

1 † Flore. pendeat.

2 † Flor. de. est, in.

3 † Flor. de. est, vel.

4 † Flor. de. est, in.

5 † Est.

6 † Flore. lib. 9.

* † Idest, sine merce. d. l. sup. eod.

7 † Flo. emuntur.

8 † Flor. ut cum editus sit partus iam tunc venditio facta intelligatur.

9 † Flore. post.

10 † Flore. captum.

1 Ioan. de Imo. in l. si stipuler j. de verb. oblig. & Alex. ibi ad B. istam gl. reputant sing. in ea dicta quā ponit de emendo rem, quæ gl. est clara, & non eget supplemento. Bal.

IN venditionibus.] CASVS. In venditione & emptione consideratur consensus. si ergo dissentiunt in emptione, puta quia vnus vendidit, alius credidit sibi donari, vel in pretio, vt quia emptor de minori, venditor de maiori intelligat: vel si in re erratum fuerit quia credidit quis se vendere fundum Sempronianum, & vendidit Cornelianum: & econtra emptor errauit: an valeat venditio, quæritur, & respon. quod non. hoc in prima. Sed quid si constet de corpore, & in nomine erratum sit: puta, quia emptor credit emere Stichum, & ille vocatur Pamphilus, an valeat vēditio, quæritur? Et respon. quòd non ideo minus. hoc in secūda. Sed quid si vnus credit emere vinum, alius vendit acetum? Marcellus indistinctè dicit consistere uenditionem in vino. Vl. distinguit: aut vinum erat uinum ab initio, sed post acuit. aut non erat vinum, sed acetū. Primo casu valet venditio: secundo non, quia vnum pro alio uendi uidetur. hoc in tertia. Sed quid si emptor argentum credat esse melius quam sit, nunquid propter hoc infirmabitur uenditio? Et respō. quòd non, sed agetur act. empti aduersus vēditorem. hoc in quarta. Sed quid si emptor credat emere virginē, & emat corruptam: ualet, quia non erratur in sexu. aliter si in sexu erratur, non ualet. hoc in quinta. hoc dicit cū duabus legibus seq.

† Fl. in quo.

† Aliàs quia in corp.

† Fl. dissentiatur.

† Fl. dissensimus.

† Fl. deest ut.

† Fl. lib. 6.

Dissensus circa pretium venditionis, seu in pretio, seu in materia, vel sexu, contractum venditionis vitiat: dissensus autem in nomine, si de corpore constet, non habet vitiare. h. h. vsque ad fi. l. in huiusmodi. Bald.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

L E X IX.

IN venditionibus, & emptionibus consensum debere intercedere palam est. [a] Cæterum siue in ipsa emptione [b] dissentiant, siue in pretio, [c] siue in aliquo [d] 1 † alio: emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti: quia in 2 † corpore dissensimus, emptio nulla est. Idem est si ego me Stichum, tu Pamphilium absentem [e] vendere putasti. Nam cum in corpore dissentiam*, 3 † apparet nullam esse emptionem. [f] Planè 4 † si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet: [g] nulla dubitatio est, quin valeat emptio & venditio. nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. Inde quæritur, si in ipso corpore non erretur, sed in substantia [h] error sit: vt puta si acetum pro vino væneat, [i] aut 5 † æs pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento simile: an emptio & uenditio sit? Marcellus scripsit li. 7. 6 † Dige. emptionem esse & uenditionem: [k] quia in corpus consensus [l] 7 † est, & si in materia sit erratum. Ego in vino quidem consentio: [m] quia eadem prope οὐσία [n] * est, si modo vinum acuit. Cæterum si vinum non acuit, sed ab initio [o] acetum fuit cum emebam: 8 † aliud pro alio venisse uidetur. In cæteris autem nullam esse uenditionem puto, [p] quoties in materia erratur.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

L E X X.

ALiter æque si aurum quidem fuerit, deterius autem quam emptor existimaret: tunc emptio ualet. [q]

Vlpianus li. 28. ad Sabinū.

L E X XI.

ALioquin [r] quid dicemus, si cæcus emptor fuit, vel si in materia erretur 9 † minus perito discernendarum materiarum? in corpus eos consensisse dicemus? & quemadmodum consensit, 10 † qui non uidit?

¶ Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset iā mulier, [s] emptio valebit. [t] in sexu enim non est erratū: cæterum sic, cum 11 † ego mulierem uenderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.

Inspicitur dissensus vel consensus contrahentis: non autem illorum quib. acquiritur, hoc dicit. cum l. seq. Baldus.

a *Palam est.*] ut C. eo. l. 2. & hic, & instit. eo. in princ.

b *Emptione.*] ut quia ego vendo, tu credis tibi donari, uel econtra, ut sup. si certum pet. si ego.

c *In pretio.*] quia uenditor de maiori intelligit: emptor de minori. secus econtra: ut infra loca. si decem.

d *Aliquo alio.*] ut corpore uel materia: ut inf. eo. l. & in sexu. & infra eod. l. alioquin. Item si in essentia: ut inf. eod. domum. & l. & si consensum. Et sic sunt sex errores, qui impediunt contractum istum.

e *Absentem.*] quid si præsens esset? Resp. idem, si tamen putabat hunc esse alium, quàm per famā perceperat. aliàs non idem: & idem dicas in matrimonio, si credam filiam talis accipere cum alia sit: non enim consensi in hanc, sed in eam, quàm hanc putaui, ut 29. q. 1. §. sicut ergo. Item, quid si dico, vendo Flaccum pistorem, cum sit fullo: & quidam alius, scilicet fullonicus sit pistor? Respon. distingue, an uenditor nomina seruorum habeat nota, ut tunc ille qui nominatus est dētur an non: & tunc ille cuius artificium sit expressum uocat. ĵ. de re. dub. l. qui hēat.

f *Nullam esse emptionem.*] & nullam esse vsuca. vt inf. pro empt. l. 2. §. cum Stichum.

g *Constet.*] vt C. de testa. l. si in nomine. & sup. de rei vendica. l. idemque Pomponius si fru. §. si.

h *In substantia.*] i. in substantiali qualitate, vel materia.

i *Væneat.*] non proposito decipiendi.

k *Emptionem esse, & venditionem.*] scripsit, sed malè.

l *Consensus.*] hoc est verum, quòd est consensum in corpore. Sed quare non dicitur hic error in corpore, sicut in superiori casu de Sticho, & Pamphilo. respon. hic non potest assignari corpus aliud quam demonstratum, in quo videatur consentire velle, ideo nec error in hoc potest esse, ibi sic.

m *Consentio.*] cum distinctione tamē quàm subijcit.

n *Vsia.*] i. qualitas substantialis eadem vini, & aceti est quo ad saporem: licet acetum fortius sit prope autē ideo dicit, quia vinum est calidum & humidum, sed acetū frigidum, & siccum: corpus autem idem esse negari non potest, de quo uterque sentit.

o *Ab initio.*] ita quòd nunquam fuit uinum, sed semper acetum: ut idest sicut erat acetū, quando emebam quod potest esse, quòd fuit factum de aqua cum rasura vegetis, vel ex vuis immaturis, vel si tingatur panis in aceto, & postea in aqua ponatur, vel succo herbarum. Et sic no. hic primam rei originem considerari: ut infra de vsuca. sequitur. §. si ex lana. Argum. contra. supra ad exhiben. Iulianus. §. sed & si quis rem. & infra de auro, arg. leg. Seia in si. sed quidam dicunt interesse, an esset acetum tempore contractus, vt tunc non teneat. an postea fiat: ut tunc valeat.

7 † Fl. consensum.

* Vide Budæum hic quid dicatur vsia.

8 † Vt embāma. Est autē embamma, acetum sibo-tinum.

9 † Fl. erratur. vel in minus perito.

10 † Fl. sensit.

11 † Fl. dissensimus.

s No. quod illa mulier dr̄ q̄ est corrupta. & hoc proprie & strictè sumēdo. uide gl. in l. ex empto. §. si quis uirginē ĵ. de ac. em. gl. plenè loquētē in l. mulieris appel. ĵ. de uer. signi. Adde Bar. in l. seruis legatis ĵ. de leg. 3. addo ego ultra text. & ibi glo. in c. mulier. 32. q. 2.

p *Venditionem puto.*] ut infra eodem, l. qui tamen. in fine, & hoc quo ad rem, teneatur tamen ad interesse emptoris uenditor: ut infra de actio. empt. si sterilis. §. quamuis.

q *ALiter. Valet.*] sed agi potest ad deceptionem si uenditor sciuit, ut infra de actio. empti, Iulianus. §. si venditor.

r *ALioquin.*] hoc adiungitur ei, quod de errore in corpore dixit, & in materia Azo. & continua bene dico errorem materiæ nocere. Accur.

s *Mulier.*] idest corrupta: ut sic infra de manumis. uin. si collectaneus.

t *Valebit.*] vt agatur ex empto ad resoluendam uenditionem.

tionem: vt infra de actio. emptio. l. ex empto. §. si quis virginem. quandoque tamen & virgo appellatione mulieris continetur: vt cum legatur vestis muliebris: vt infra de auro, & argento legato. l. argento. §. muliebri. Accursius.

1 † Fl. l. 38. I N huiusmodi.] CASVS. Cum errans uel in corpore, uel in pretio, uel in sexu, uel in qualitate, uel materia emens, vel vendens: non inspicitur opinio eius cui acquiri potest actio, verbi gratia, si filius uel seruus meus emit eis pro auro me præsente: filij uel serui consideranda est opinio, non mea, si ignoranter emant. non valet emptio, si scienter, sic. hoc cum suo nomine emit seruus, uel filius. Sed quid si mandaui alicui, ut seruo meo vendat Stichum, & iste sciens fugitiuum vendit, & hoc ignoret seruus, & ego sciam? ego sciens non agam, & hoc cum de certo homine emendo mandaui. & hoc in secunda. Viu.

2 † Fl. lib. 9.

a *Quæstionibus.*] quando res venditæ sunt alterius qualitatis.

3 † Fl. erranerint. 4 † Fl. putauit. 5 † Fl. desf. cum. 6 † Fl. aureolã, & ad hunc locum uid. Alcia. li. par. 4. c. 8. & Pim. li. 33. c. 3. 7 † Fl. heredi.

b *Me præsente.*] & prohibere non valente: aliter contra infra de lib. cau. l. imò in fi. & de hac materia dices plenè infra de ædil. edic. l. cum mancipium.

c S *Ed si seruo mandauero.*]. de certo emendo meo nomine non peculiari.

d Q *Vid tamen dicemus.*] scilicet quia unus unum, alius aliud putauit. Accursius.

e *Exquisito.*] f. ab alijs.

f *Constat.*] imò contra. ut infra eod. cum ab eo. §. fi. sol. speciale inter cohæredes vel solus, mihi.

8 † Fl. Alias sed. 9 † Fl. ...

g *Putem.*] sin totum. cum pars tantum sit aurea.

h *Non valet.*] scilicet in ære: sed in tanto auro in genere vt no. supra de pig. act. l. j. in fine.

i E *T si consensum. Emptio est.*] vt inf. eod. l. domum. & supra eod. nec emptio. Accur.

k *Ignorantia.*] exemplum pone inf. eod. l. ea quæ. & facit infra de iu. & fac. ig. l. regu-

Pomp. li. 25. 1 † ad Qu. Mu.

LEX XII.

IN huiusmodi autem quæstionibus [a] personæ ementium & vendentium spectari debent, non eorum quibus acquiritur ex eo cōtractu actio. Nam si seruus meus, vel filius, qui in mea potestate est, me præsente [b] suo nomine emat; non est quærēdum quid ego existimem, sed quid ille, qui contrahit.

Idem li. 8. 2 † ad Sabinum.

LEX XIII.

SEd si seruo meo uel ei cui mandauero, [c] vendas, sciens fugitiuum, illo ignorāte, me sciente non teneri te ex empto uerum est.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX XIIII.

QVid tamen dicemus [d] si in materia & qualitate ambo errarint, 3 † ut puta si & ego me vendere aurum putarim, 4 † & tu emere, cum æs esset? vt puta cum 5 † cohæredes aureolam 6 † quæ aurea dicebatur, pretio exquisito [e] uni hæredum 7 † vendidissent, eaque inuenta esset magna ex parte ænea? Venditionem esse constat. [f] ideo, quia auri aliquid habuit. Nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem: [g] ualet uenditio. Si autem æs pro auro ueneat; non ualet. [h]

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX XV.

ET si 8 † consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem esse desierit: nulla emptio est. [i]

¶ Ignorantia [k] emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

Error domini impedit translationem. ad hoc allegatur. Vel sic, emptio rei meæ non valet, & si iussu meo alij tradatur, in illum dominium nō transfertur.

Idem in donatione, quæ fieret mihi de re mea. & prædicta locum habent quod emptio rei meæ non valeat, siue ignoranter, siue scienter quis rem suam emat. h. d. cum l. seq. Bald.

¶ Si rem meam mihi ignoranti uendideris, & iussu meo alij tradideris, non putat Pōp. dominium in eum transire: quoniam non hoc mihi propositum fuit, sed quasi tuum dominium in 9 † eum transfire. Et ideo etiam si donaturus mihi rem meā, iussu meo alij tradas, idem dicendum erit.

Pomp. li. 8. 10 † ad Sabinū.

LEX XVI.

SVæ rei emptio non valet, siue sciēs, siue ignorās [m] emit. 11 † Sed si ignorans emi; quod soluero, repetere potero: quia nulla obligatio fuit: nec tamen emptioni obstat si in ea re ususfructus dūtaxat ementis [n] sit.

Paulus li. 33. ad edictum.

LEX XVII.

OFficio [o] tamen iudicis pretium minuetur.

Pōp. lib. 8. 12 † ad Sabinū.

LEX XVIII.

SEd si cōmunis ea res emptori cum alio sit: dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem ualere, pro parte non valere. [p]

Falsa demonstratio finium non aducit aliquid actui.

¶ Si seruus [q] domini iussu in demonstrandis finibus agri uenditi, uel errore uel dolo plus demonstrauerit; id itantum 13 † demonstratum accipi oportet, quod dominus senserit: & idem Alphenus scripsit de uacua possessione per seruum tradita.

Ex venditione in emptorem dominium nō transit nisi pretio soluto, vel habita fide de pretio. h. d. Bart. & Bald.

la. §. sed & facti. & infra de ædi. edi. cum seruus. in fin. Accursius.

l *Transire.*] Sed contra sup. si cer. pet. eius qui. §. quas verò. Solut. ibi seruus erat dominus, quia hæres, licet hoc ignoret, & transferre volebat dominium: hic autem noluit, sed illud quod credebat à vendente hærede. Sed non videtur quòd teneat hæc sol. quia etiam si sit dominus in l. contraria, non debet etiam errans transferre dominium: vt infra de acq. rer. do. si procurator. Sed respon. ideo in procuratore, uel simili dicitur non transire dominium, quia sic officium suum esset ei damnosum: quòd esse non debet: vt infra quemad. testa. app. si quis ex signatoribus: hic vero in l. eius qui. nullum fuit officium. Vel dic. quod in l. eius qui, fuit specialiter in pecunia numerata. arg. supra si cer. pet. l. singularia. Vel dic, quòd ibi manumissus non errabat: putabat enim domini, ergo suam: cū hæres sit eadem persona cum defuncto. ut in aut. de iureiu. à mor. præ. §. j. col. 5. 9 † Fl. ali. 10 † Fl. lib. 11 † Fl. s. mi.

m S *Væ. Ignorans.*] Non etiam quod ignorans non dicitur posse rem suam emere: ut hic, & supra de cond. inde. seruum & C. eo. cum res. & supra de pigno. ac. l. debitor. nisi sub cond. & tempore existentis conditionis non sit sua, ut infra de le. 1. l. cætera. & infra eodem, existimo, & nisi respectu possessionis: vt infra eodem, l. si in emptione. §. rei suæ. & nisi ratione partium aliarum: quod est in casu: ut infra titu. j. quòd si uno §. fin. & supra manda. qui negotia. § fin. 12 † Fl. li. 9.

n *Ementis.*] quia respectu fructuarij est alienus. ut infra ad Sylla. l. 1. §. 1. & insti. de hære. insti. §. 1. Accursius.

o O *Fficio.*] sic instit. de lega. sicuti. 13 † Fl. tam.

p S *Ed si communis.* Non valere.] nisi ratione aliarum partium, vt modo dixi, per id quod est infra. tit. 2. quod si uno § fi.

q *Si seruus.*] facit supra de iureiu. quanto magis.

Quod

Idem li. 22. ad 1 † Q. Mutii.

L E X XIX.

QVod vendidi, & tradidi, 2 † non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum, uel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisfactione. a 3 †

Idem lib. 8. 4 † ad Sabin.

L E X XX.

SAbinus respondit, si quam rem nobis fieri velimus 5 † (ueluti statuam, uel uasa aliqua, 6 † seu etiam 7 † uestē) vt nihil aliud quam pecuniam daremus; emptionē b videri. nec posse ullam locationem esse, ubi corpus ipsum non detur ab eo cui id fieret; aliter atq. si aream darem, vbi insulam ædificares: quoniam tunc a me substantia proficiscitur. c

Paulus li. 5. ad Sabinum.

L E X XXI.

LAbeo scribit 8 † obscuritatem pacti nocere potius debere uenditori, qui id dixerit, quam emptori: quia potuit re integra apertius dicere. d

Vlpianus lib. 28 ad Sabin.

L E X XXII.

HAnc legem venditionis; e Si quid sacri, uel religiosi est, eius nihil uenit: supernacuam dicimus 9 † nō esse, sed ad loca modica pertinere. cæterum si omne religiosum, uel sacrum, uel publicum vænierit, nullam esse emptionem. f

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

L E X XXIII.

ET quod soluerit eo nomine emptor, condicere potest.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

L E X XXIIII.

IN modicis g autem ex empto esse actionem; quia non specialiter locus sacer, uel religiosus uenit, h sed emptioni maioris partis accessit. i

In alternatiua venditione est electio venditoris. Bartolus.

Idem lib. 23. 10 † ad Sabinū.

L E X XXV.

SI ita distrahatur illa aut illa res k vtram elegerit 11 † uenditor, hæc erit empta.

¶ Qui vendidit, l necesse nō habet fundum emptoris facere, ut cogitur, qui fundum stipulanti spopondit. m

Pompo li. 18. 12 † ad Sab.

L E X XXVI.

SI sciens emam ab eo, cui bonis interdictum sit, uel cui tempus ad liberandum de hæreditate, ita datū sit, n ut ei diminuendi potestas non sit: dominus non ero: dissimiliter, atque si a debitore sciens creditorem fraudari, emero. o

a Quod vendidi. Satisfactione.] ideoque potest venditor vendicare: ut hic, & supra de tri. ac. l. procuratoris. §. penult. & institu de re. di. §. venditæ. Sed nonne hoc ipso videor habere fidem, quod rem trado? Respond. sic. nisi forte dicebas te habere pecuniam ad manum, cum tamen non habeas, & sic tradams ut supra, de pignor. actio. l. quasi. Item, quid si dedi diem solutioni? Respond. uideor sequi fidem emptoris: argum. C. de re iu. l. ad solutionem. Sed argumen. contra. C. de pac. inter empto. & uendi. l. commissoriæ. Sed certè immo est pro hoc, quia & ibi dominiū transfertur in emptorem: sed ex ui pacti redditur ad uenditorem. Accur.

SAbinus.] CASVS. dedi tibi decem, ut statuam mihi faceres. non est locatio, sed emptio. secus si dedi tibi aream, ut in ea ædificares: quia locatio est. Viuianus.

b Emptionem.] nec attenditur, an lignū, vel id ex quo statua, uel uasa facienda erant, specificetur, an non: vtrobique enim tenet emptio: quia & in eo, quod in genere est, tenet emptio: ut infra eod. l. conuenit. & hac lege innuitur.

c Proficiscitur.] & sic est locatio, ut hic, & inst. loca. §. item quæritur.

LAbeo.] CASVS. In contrahenda uenditione ambiguum, siue obscurum uerbum contra uenditorem interpretandum est: ut supra de pact. l. ueteribus. Viuianus.

d Dicere. ut supra de pac. ueteribus. & infra de cui. l. qui libertatis. §. penulti. & da exemplum. infra eodem. cum in le. Sed contra infra loca. l. in re. Sol. ut ibi. secus autem in iudiciis: ut supra de iu. l. si quis intentione. Item non obst. huic l. infra eodem, si in emptione. in principio. quia ibi fuit dictum ab emptore: & idem interpretatio fit contra eum secundum lo. Item nec inf. eo. l. cum manu. quia ibi fuit dictum pro uenditore.

HAnc legem.] CASVS. Si in uenditione fundi conueniat, ut locus sacer excipiatur, ualet conuentio, sed ad modica loca refertur, alioquin si maior pars religiosa fuerat, non ualet emptio. Sed quid si non excipiatur, & modica loca inueniantur religiosa? agetur ex empto. Viuianus.

e Hanc legem venditionis.] quæ apponitur pro uenditore, & fit uenditio fundi in specie, hoc est, ut non teneatur venditor si quid erat sacri. si autem ad iugera, dic ut inf. l. littora. Accur.

f Nullam esse emptionem.] tenetur tamen ex empto emptori quatenus eius interest deceptum non fuisse ut infra eodem. qui officii. & insti. de contrahen. emptio. in fi. Accursius.

g IN modicis.] idest pro modicis. & intellige hanc legem, quando non fuerunt prædicta excepta a uenditore, alias ad quid ageret emptor? & ualet uenditio.

h Venijt.] nam tunc non ualet, ut sup. eo. l. sed Celsus.

i Accessit.] ipsi uenditione, nisi pactum excipiat: ut supra l. hac le. Et nota hic argum. quod quædam transeunt cum uniuersitate, quæ per se non transeuntur: ut insi. de acquiren. rerum dominio. l. quædam. & infra de actio. empti, si mercedem. §. j. & sup. man. si man dauero. Iulianus. & C. de reli. si sepulchrum. §. j. sed argu contra. infra ad Trebel. l. quia perinde. §. j. & l. si patroni. in princ. & hæc omnia faciunt pro iure patronatus.

SI ita distrahatur.] CASVS. Vendidi tibi his uerbis, illam aut illam rem, quam uelium tradere, tradam, quia in mea electione est. Viuianus.

k Illa res.] sic tibi uēdita, & puncta ibi, venditor. Vel dic, & sunt uerba emptoris, sit mihi empta. nec sit contra. supra eodem Labeo, facit ad l. istā. infra eodem. si in emptione. §. si emptio, & infra de iure do. l. plerumque. §. penult.

l Qui vendidit.] scilicet fundum.

m Spopondit.] scilicet dare: quia tunc tenetur facere rem accipientis: ut institutionib. de actio. §. sic itaque. aliud si promisit tradere: ut infra de uerborum obligatio. si rem tradi. Accursius.

SI sciens.] CASVS. Emi ab aliquo, cui bonis interdictum erat, sciens, & ab aliquo, quem sciebam nihil posse de hæreditate vendere, quia acceperat tempus ad deliberandum. non fio dominus ex illa uenditione. aliter enim si emi a debitore creditorem fraudante, quia tunc bene fio dominus. Viuianus.

n Datum sit.] idest sub hoc pacto.

o Emero.] quia fio dominus licet reuocet a me per Paulianam: ut institutione de actio. § item si quis. sed in primis duobus non, quia erat interdicta: ut hac l. & infra de usucap. l. si ab eo. & de uerborum oblig. l. is cui libertas autem etiam hoc tertio casu non ualet, quia in fraudem creditorum sit data: ut institutio. qui manu. non pos. in princ.

1 † Floren. lib. 21.

2 † Floren. de eo. & tradidit.

3 † Aliat, satisfactione.

4 † Floren. lib. 5.

5 † Dum, uellemus fieri velutis.

6 † Flor. uas aliquod.

7 † Floren. de eo. etiam.

8 † Floren. scripsit.

9 † Floren. de eo, dicimus.

10 † Floren. lib. 34.

11 † Floren. elegit.

12 † Floren. lib. 19.

Idem 1 † li. 8. ad Sabinum.

LEX XXVII.

QVi a quolibet rem emit, quã putat ipsius esse a bona fide emit. At qui sine tutoris authoritate a pupillo emit, uel falso tutore authore, quem scit tutorem non esse; non uidetur bona fide b emere, ut & Sabinus scripsit.

Vlpianus lib. 41. ad Sabin.

LEX XXVIII.

REm alienam distrahere, quem posse nulla dubitatio c est. nam emptio est, & uenditio: sed res emptori auferri potest. d

Idem lib. 43. ad Sabinum.

LEX XXIX.

QVoties seruus venit, nõ cum peculio distrahitur, e & ideo siue non sit exceptum, siue exceptum sit ne cum peculio ueneat, non cum peculio distractus videtur. Vnde si qua res fuerit peculiaris a seruo surrepta, condici potest, videlicet quasi furtiua. hoc ita, si res ad emptorem peruenerit.

Idem lib. 36. ad edictum.

LEX XXX.

SEd & 2 † ad exhibendum agi posse nihilominus ex vendito f puto.

Pomponius li. 22. ad edic.

LEX XXXI.

SEd & si quid postea accessit g peculio, reddendum est venditori: ueluti partus, 3 † & quod ex operis vicarii h perceptum est.

Qui vendit rem, videtur vendere solummodo ius, quod habet in re. Bald.

Vlpianus lib. 17. 4 † ad Sab.

LEX XXXII.

QVi tabernas argẽtarias, i vel ceteras, quæ in solo publico sunt, vendidit: 5 † non solum, sed ius vendidit, 6 † cum istæ tabernæ publicæ sint, k quarum usus ad priuatos pertinet.

Verba quæ possunt intelligi actiuè & passiuè, in p̄iudicium venditoris intelliguntur actiuè. unde hic intelliguntur de stillicidijs dominantibus, non seruientibus. Bald.

Pomponius lib. 33. ad Sabi.

LEX XXXIII.

CVm in lege uenditionis, ita sit scriptum: Flumina, uel 7 † stillicidia uti nunc sunt, ut ita sint: nec additur, quæ flumina, uel stillicidia; primum spectari oportet quid actum 8 † sit. si non id appareat: tunc id accipitur, quod uenditori nocet. l ambigua enim oratio est.

Dissensus circa accessoria contractum non uitiat, & in dubio fit interpretatio contra creditorem. Bar. & Bald.

Paulus lib. 6. 9 † ad edictum.

LEX XXXIIII.

SI in emptione fundi di-

QVi a quolibet.] CASVS. Si emi rem ab aliquo, quẽ dñm puto, bona fide videor emere, si aũt à pupillo sine tutoris, uel curatoris authoritate scienter emero, non videor bona fide emere. & hoc Sabinus scripsit. Viuianus. a *Ipsius esse*] vel ipsum habere ius uendendi: ut ff. de uerborum sign. bonæ fidei. nisi colludere: ut infra pro emp. l. qui fundum. §. procurator. nec obest si sciã alicui obligatum, uel usumfructum esse alienum: ut infra pro emp. qui fundum. §. fin. Accur.

2 † Floren. Paulus.

b *Non uidetur bona fide.*] cum ille, qui a pupillo emit: debeat probare tuto. &c. ut supra de publi. quæcumque. §. fi. Accur.

REm alienam.] CASVS. Bene ualet emptio si uendo rem alienam, sed res auferri potest ab emptore. Viuian.

c *Dubitatio*] quia tenet contractus in præiudicium uendentis, quamuis in re mobili hoc non facilè fit, quia cum facilè ibi committatur furtum. ut insti. de usuca. §. unde in rebus non erit emptio, secundum distinctionem positam infra eodem, si in emptione. §. item si emptor. habet ergo locum hec lex in re immobili, item in mobili, quando non fit furtum: sed & quando fit furtum, quandoque, ut patebit in d. l. si in emptione. infra eod. §. item. sed cum teneat uenditio rei alienæ, quarè non tenet pignoris obligatio: ut sup. de pig act. l. 2. Resp. quia in pignore oportet, quod constituam ei ius in re. i. obligationem quandam, quod facere nõ possum si res est aliena: sed in uenditione non teneor nisi quandam asininam possessionem tradere, & me pro euictione obligare: & ita est ius in persona, quod possum etiam in re aliena tut inf. de act. emp. l. ex empto. § j. Sed nonne sicut re: euicta, tenetur uenditor sic obligans contraria? Resp. non: nam in uenditione sequitur usucapio. item agi potest, ut fiat promissio duplæ.

2 † Flor. ad exhib. &c.

d *Potest.*] nam nobis inuitis non debet alius nostras res retinere, ut ff. sol. mat. si filio. §. j.

QVoties] CASVS. Si vendo tibi seruum, qui habet peculium, non uideor uendere peculium siue expressè excipiam, siue non: sed si seruus aliquam rem asportauit peculiarẽ, condici potest condictione furtiua, si ad emptorem peruenit: sed & agi potest ad exhibendum, & ex uendito. unde si postea aliquid accessit peculio, restituendum est uenditori: ueluti quia perceptum est ex operis Vicarii, uel partus est editus. & hoc dicit usque ad l. qui tabernas. Viuian.

e *Distrahitur.*] ut ff. de eui. l. 3. in prin. & ff. de pig. l. § 4. j. & ff de pe. l. quis ergo in princ. & ff. de pec. leg. si legatus. & arg. inf. de fun. inst. tu. l. 3. §. fi. Accur.

f SEd & ad exhibendum Ex uendito.] sic ergo ex vendito agitur ad id, quod in venditione non venit: ut C. de act. emp. l. 2. in fi. Accursius.

g SEd & Accessit.] 3 † Alias par ex re venditoris, aut Ancillæ. vel ex re serui Vicarii.

h *Vicarij.*] quem habebat in peculio. Accursius.

QVi tabernas] CASVS. Vendidi tibi tabernas meas argentarias, & cætera, quæ sunt in loco publi. quæritur, an uendam tibi solum? Et dicitur, quod non, sed ius tabernæ: cum ipsæ tabernæ publicæ sint, quarum usus priuatus est, & ille intelligitur uenditus. Viuian.

4 † Floren. lib. 44.

5 † Fl. vendit. 6 † Flor. quia

i *Quæ tabernas argentarias.*] idest, vbi argentum vendebatur.] Adde, has circum forum a Tarquinio extructas Dionys. Halicarn. lib. 3. testatur. a quibus circumforaneum æs Cic. appellat lib. 2. epist. ad Atti. episto. 5. circa fin.

k *Publicæ sint.*] Iube talia uendebantur. sic & in legato: ut infra de leg. prim. l. senatus § fina. & l. si domus. § fi. Accur.

7 † Flor. Atti. mel.

CVm in lege] CASVS. Si vendo tibi domum, & dico, ubi seruitutes sunt, ita sint: dubium posset esse utrũ domui meæ debeatur seruitus, an ipsa debeat & ideo contra me fiet interpretatio, ut potius ei debeatur, quã debeat, quia ambigua est oratio. Viuianus.

8 † Floren. actu.

l *Nocet.*] ut infra eodem, ea quæ. §. fina. & supra de pac. l. ueteribus & supra eod. Labeo. hoc est, ut potius recipiantur stillicidia uenditarum ædium: ut supra de seru. urban. præd. si arborem. §. fi. & facit inf. de reg. iur. l. in contrahenda: & inf. pro emp. l. 2. §. cum Stichum.

9 † Floren. lib. 33.

SI in emptione.] CASVS. Si fundus uenditus est, & emptor dicat Stichum accessisse, & de alio senserit emptor, de alio uenditor. quem elegerit uenditor dabitur, an autem refert plus fuit in accessione quam in re? Et respon. quod non.

¶ *Omnium.*] In isto §. traditur regula quia emptio consistere potest omnium rerum, quas possidemus, & perfici potest. in illis autem, in quibus natura, ius gentium, uel mores non patiuntur commercium, uenditio contrahi non potest, & de hoc subiicit exemplum. liberum hominem sciens emere non possum: & si dicam, cum seruus erit, non est talis casus expectandus. item in re furtiua si uenditor ignorabat, emptor autem scit, non obligatur uenditor. si tamen agat ex uendito, nihil consequetur

nisi

nisi præstiterit, quod conuenit. Si autem emptor ignorabat, oblig. est utrobique, & ita scribit Papinianus.

¶Rei.] Emo rem meam. non ualet emptio, nisi emo simpliciter possessionem, quam habet uenditor, & in quo uiat me iudicio possessorio.

¶Alia.] Si emo uinū, alia causa est gustandi, alia mensurandi, nā gustus proficit, ut liceat probare, uel improbare. mensura autem proficit, ut sciatur quantum uenditur. sed post mensurationem non improbat.

¶Si emptio.] Vendo Stichū, aut Pamphilum his uerbis; si uenditus Stichus, aut Pamphilus dicitur, quòd in uenditoris potestate est quē uelit tradere. sed si unus decesserit, alter est in obligatione, & ita primus est periculo uenditoris, secundus periculo est emptoris. unde si ambo mortui sunt, pretium debetur, quia unus fuit periculo emptoris. & idē erit si electio emptoris sit, dummodo hoc solum cōstitutum sit in arbitrio suo quē uelit, non hoc, an uelit emere.

¶Tutor.] Si tutor uelit emere rem pupilli sui, non ualet emptio. idē in curatore & procuratore, & alijs, qui aliena negotia gerunt. Vi. uia.

1† Cuiac. li. 1. obser. c. 10. l. si emptor.

* Bald. no. q̃ si tenet q̃ inspicitur illud, q̃ est principaliter licet accessoriū sit maioris ualoris.

2† Flam. ai.

3† aliàs, exuerunt.

* Vi. Deuter. cap. 24.

aliud sit ꝑ accedere Stichum seruum, neque intelligatur quis ex pluribus accesserit, cum de alio emptor, de alio uenditor senserit: b nihilominus fundi uenditionem ualere constat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem uenditor 1† intellexerit: c Nec * refert d quanti sit accessio, siue plus in ea sit, quam in ipsa re, cui accedit, siue minus. Pleraque enim res aliquando propter accessiones emimus: sicuti cum domus propter columnas marmoreas, & statuas, & tabulas pictas emitur. 2†

Omnia, quæ possunt haberi, & possideri possunt vendi, secus si non possunt haberi, & possideri. Bald.

¶ Omnium rerum, quas quis habere, e uel possidere, f uel persequi potest, uenditio recté fit: quas verò natura, g uel gentium h ius, uel mores i ciuitatis commercio exuerunt, 3† earum nulla uenditio est.

¶ Liberum hominem scientes emere non possumus. * Sed nec talis emptio, aut stipulatio admittenda est, k Cū seruus erit: quamuis dixerimus l futuras res emi posse. Nec enim fas est eiusmodi casus expectare. m

Rei quæ est furtiua in ipso contractu, uel eius executione: non tenet emptio vtroque sciente vitium, vel emptore solo, sed scientia solius uenditoris non officit. Bald.

¶Item si & emptor, & uenditor scit furtiuum n esse, quod uenit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor

a Dictum sic.] s. ab emptore, & sic obscuritas debebit nocere illi.

b Senserit.] i. sensisse dicitur. 10. sic C. de hered. inst. l. 3. & C. de quæstio. l. 3. & aliàs cōtra. supra eodem, in uenditione, uel hic in accessorijs.

c Intellexerit.] imò uidetur contra. supra eodem, l. Labeo & l. proxi. & de pac. l. ueterib. & infra de reg. iu. l. in contr. hendis. Solu. hic ab emptore fuit dictum.

d Refert.] scilicet aliàs. & sic innuit casum, cum, non homo, sed alia res accedit. Alioquin contra; ut infra de ædil. edi. l. Iustissimè. quę est contra. Item aliud in fideiussoria obligatione; ut instit. de fideius. §. fideiussores. quæ est contra. Accursius.

e Habere.] ciuiliter.

f Possidere.] scilicet naturaliter.

g Natura.] ut homo liber.

h Gentium.] ut sacer, uel religiosus locus.

i Mores.] ut res publicæ in publico usu: ut institutione, eo §. fin.

k Admittenda est.] ut instit. de inuti. stipu. §. I. & infra de sol. qui res. §. stramen in prin. & infra de fideicom. li. l. generaliter. §. si libero.

solui scit, non obligatur uenditori: nec tamen 4† ex uendito quicquam consequitur, nisi ultro quod conuenerit præstet. o Quod si uenditor scuit, emptor ignorauit: utrinque obligatio contrahitur, & ita Pompon. quoque scribit.

¶Rei suæ emptio tunc valet, cum ab initio 5† id agitur, ut possessionem emat, quam forte uēditor habuit: ut 6† in iudicio possessionis potior p esset.

¶ Alia est causa degustandi: alia metiendi. Gustus enim ad hoc proficit, ut improbare q liceat: mensura uerò non eo proficit, ut aut plus, r aut minus ualeat: sed ut appareat quantum ematur.

Si fiat uenditio plurium rerum alternatiuè, erit in potestate venditoris, quæ res sit vendita. & si duæ res vendantur alternatiuè, prima perempta, altera remanet in venditione. Bald.

¶ Si emptio ita facta fuerit, Esto 7† mihi empt⁹ Stichus, aut Pamphilus: in potestate est uenditoris quem uelit dare, sicut in stipulationibus: s sed uno mortuo, qui superest dandus est: & ideo prioris periculum ad uenditorem, posterioris ad emptorē respicit. t Sed & si pariter decesserint, pretiū debebitur. u unus n. utiq; periculo emptoris uixit. Idem dicendum est & si emptoris fuit arbitriū quē uellet haberet: si modo hoc solū arbitrio eius commissum sit, ut quem uoluisset, emptum 8† haberet: non etiam illud, an emptum 9† haberet. x

¶ Tutor rem pupilli emere non potest. y idemque porrigendum est ad similia, idest, ad procuratores, & qui negotia aliena gerunt.

l Dixerimus.] ut supra eodem, eo. l. nec emptio.

m Expectare.] quia casum aduersamque fortunam liberi hominis expectare, neque ciuile, neque naturale ius est: ut infra de uerb. oblig. inter stipulantem. §. sacram. sed libertas etiam libero homini relinqui potest: ut inf. de fideiuf. li. l. generaliter. §. si libero. Accursius.

n Furtiuum.] siue aliàs surreptum, siue ipsa contrectatione: quia uenditur, ut quia res mobilis est, ut institu. de usuca. § furtiuæ. Itē idem in deposito, & commodato distinguitur secundum Ald. Sed quid si uterq; scit rem alienam, non furtiuam? Resp. ualet; ut sup. eod. l. rem alienam.

o Præstet.] s. emptori, & sic not. quòd emptor aliquid consequitur excipiendo, quod non consequitur agendo, sic & supra de compen. si cum filiofam. Item in domo combusta secus seruatur; ut infra eod. domum. Accursius.

p Potior.] s. emptor, aliàs uenditor. & facit inf. de acqu. possess. si aliquis.

q Vt improbare.] non ergo post mensuram improbare licet, sicuti post gustum ante mensuram, siue ut species, siue ut quantitas ueniebat. Azo.

r Aut plus.] i. maiori pretio.

s In stipulationibus.] nā in alternatiuis electio est promissoris, ut hic, & sup. de eo, quod certo lo. s non utique. j. respon. & etiam potest mutare uoluntatem; ut inf de uer. obl. eum qui certatum. §. si. Ac.

t Respicit.] sic inf. de leg. 1. cum res. & C. de peri. & com. rei uen. l. mortis.

u Debebitur.] s. uenditori.

x Haberet.] quia tunc non tenet contractus, ut C. eod. in uendentis. Accursius.

y Non potest.] imò uidetur, quod sic potest, ut C. eo. l. cum ipse. contra Sol. hic de eo dicit, qui administrauit, ibi non,

4† aliàs, nouum.

5† Fl. initio agatur ut.

6† Fl. &.

7† Flo. si.

8† aliàs, emptor.

9† aliàs, emptor.

ut arg. infra de autho. tut. l. tutores quibus. Vel melius, cū plures sunt tutores, ualet emptio ab initio facta alterius tutoris authoritate: ut argum. infra de autho. tu. l. 4. & l. 5. sed & si cum, aliàs non: ut hic. Vel dic, quod palam & bona fide potest à pupillo emere, & sibi ipsi author fieri, non autem clam: ut argum. infra de admini. tuto. l. non existimo. & de autho. tuto. l. pupillus. §. sanè. & hæc habent locum in omni officio publico, uel priuato, aliàs punitur: ut hic. & infra eodem, l. non licet. Item opponitur de eo, quod est infra de administ. tutor. l. tutor secrum, in fine. ubi dicit pupillum rem uendicare nō posse quam sibi tutor accepit de bonis eius, & pretium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, uel quia usucapta sit ab hærede tutoris, uel quia bona fide accepit fructus tertes, non quia ipse tutor poterat emere à seipso: nisi ipse faciat palam, & bona fide: ut prædicta l. de auth. tut. l. 5. §. 1. & §. sanè, uel dic, non potest uendicare nisi reddat pretium, quod in suam utilitatem peruenit: argu. C. de præ. mi. si prædium. Accur.

Caius li. 10. ad edict. proui.

LEX XXXV.

QVod sæpe arræ nomine pro emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arra cōuentio nihil proficiat: sed ut euidentius a probari possit conuenisse de pretio.

Non valet venditio si pretij quantitas in emptoris uoluntatem, vel arbitrium conferatur. Bart.

¶ Illud constat, * imperfectum esse negotium cū emere uolenti sic uenditor dicit. Quanti uelis, quanti æquum putaueris, quanti æstimaueris habebis emptum. b

¶ Veneni mali quidam putant 1 † emptionem non contrahi: quia nec societas, c aut mandatum d flagitiosæ rei ullas uires habet. Quæ sententia potest sanè uera uideri de ijs, quæ nullo modo per adiectionem 2 † alterius materiæ usui 3 † nobis esse possunt. De his uerò, quæ mixta alijs materijs adeo nocendi naturam deponunt, ut ex his antidota, e 4 † & alia quędam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici potest.

¶ Si * quis amico peregrè eunti mandauerit, ut fugitiuum suum 5 † quærat, & si inuenerit, uendat: nec ipse cōtra senatusconsultum f commisit, quia non uendidit: nec 6 † amicus eius, quia præsentem uendidit: 7 † emptor quoq; qui pręsentē emit, rectè negotiū gerere intelligitur.

Venditor tenetur præstare custodiam in re vendita: & si sine culpa sua perdatur, non tenetur, nisi vt actionem cedat: quam si cedere non potest sine culpa, tenetur. Bar.

¶ Si res uendita per furtum perierit, prius animaduertendum erit, quid inter eos de custodia rei conuenerat: si nihil appareat conuenisse: talis custodia desideranda est à uenditore, qualem bonus paterfamilias suis rebus adhibet: g quam si præstitit, & tamen rem perdidit, securus esse debet: ut tamen 8 † scilicet uendicationem rei, & cōdictionē exhibeat emptori. h Vnde uidemus in persona eius, qui alienam rem uendiderit; cum is nullam uendicationem, aut condictionem habere possit, i an 9 † ob id dānandus est.

Quod sæpe.] CASVS. Dicitur quod emptio ualet etiam sine arris.

¶ Illud.] imperfecta est emptio, ita contracta, habeas emptum quanti uolueris, uel quanti arbitratus fueris.

¶ Veneni.] Vendidi uenenum, an ualeat emptio? Quidam dixerunt quod non, sicut societas, & mandatum flagitiosæ rei non ualet. sed ista sententia, ita demum uera est, si tale sit uenenum, quòd nullo modo utile posset esse cum adiectione alterius materiæ: sed si potest aliàs medicamentum ex eo confici bene ualet uenditio.

¶ Si quis.] Habebam seruum, qui fugerat. mandaui amico meo peregrinanti, quod eum quærat, & uendat. si inuenerit, & uendiderit, non facio contra senatusconsultum Libonianum quo cauetur, ut non uendatur seruus in fuga constitutus, quia uendo neq; amicus meus facit contra senatusconsultum: quia uendit. uidetur enim præsentem uendere, & rectè emptor contrahit negotium.

¶ Si res.] Si uendita res perijt furto penes uenditorē, quæritur cuius sit periculum: attendendum est quid de custodia conuenit. si enim nihil conuenit, in eo casu talem diligentiam præstare debet uenditor qualem bonus paterfamil. præstaret in rebus suis: quam si præstiterit, securus erit ab emptore, uendicationem tamen rei, & cōdictionē cedere debet emptori. Sed pone, quod res sua non erat, & uendidit, quod non habet: non potest cedere scilicet uendicationem, & condictionem. numquid emptio damnabitur? Responsio huius quæstionis, non est in litera: & secundum omnes respondetur, q damnatur: quia si suam rem uendidisset, potuisset emptori actiones suas cedere.

¶ In his.] Cum uinum, uel quid aliud, quod in pondere numero, uel mensura consistit, aut in genere, aut in quantitate, seu specie uendantur: secundo casu post mensurationem transit periculum ad emptorem, primo casu statim post celebratum contractum. Viuia.

a Euidentius.] nam est arg. emptionis futuræ: ut instit. eo. in princ. sic, & in scriptura, quia & sine ea ualet, quod agitur: & infra de fide instru. l. pe. data autem arra si emptor pęnitet, perdit quod dedit. Si uenditor, reddit in duplū, ut insti. eo. §. j. sed an nihilominus ad interesse agitur? Quidam ut Io. & Bul. quòd sic. Azo. quod non, quia uidentur renunciasse agere ad interesse. Itē qua actione agitur ad arras reddendas? Respon. condi. ex lege: ut C. de fide instru. l. contractus. uel iudicis officio. actione autem ex empto agitur, quando est sine scriptura. aliàs non, nisi scriptura tota completa, quia tunc demum est perfecta uenditio: ut d. l. contractus.

b Emptum.] Nota tria, aut enim pretium confertur in arbitrium alterius contrahentium, & tunc non ualet: ut hic: aut contractus, & tunc non ualet. ut C. eod. l. in uendentis. aut res, uel eius qualitas, & hoc potest fieri, ut instit. eo. §. eodem. §. penul.

c Societas.] ut supra pro socio. nec prætermittendum. Accursius.

d Mandatum.] ut supra mand. si remunerandi. §. rei.

e Antidota.] nomen medicamenti. & facit infra de uerb sign. l. qui uenenum.

f Contra senatusconsultum.] Libonianum. Vel dic, quod non habemus nomen eius; & cauetur in eo, quod nemo uendat seruum in fuga constitutum: ut hic. & C. ad legem Flauiā, de pla. l. in fuga. & infra de pla. l. sciendum.

g Adhibet.] licet ipse suis rebus talem non adhibeat: ut infra de peri. & commo. rei uend. l. custodiam. & insti. tu. eo. § cum autem.

h Emptori.] actionem etiam furti, quæ uenditori competit: ut infra de fur. l. eum qui in principio. & l. si uendidero. & infra de actio. empti. si ea res. in principio. Accursius.

i Habere possit.] damnandus est? Respon. & certè ob idipsum damnandus est: quæ est litera Pisana. Vel si non habes Hac, lege interrogatiuè; & supple quid iuris sit? Et respon. ob id ipsum. Item quod dicit, quod in se aliena non potest cedi condictio; uerum est ratione dominij, sed ratione possessionis potest; ut supra de condi. tri. l. 2. sed ob id non liberatur. Item no. quod imputatur ei, qui cedere non potest actionem, cum debeat cedere, ut hic. & inf. de Sol. Stichum. §. pen. & infra de adminis. tuto. si pupillus alterum. sic & inf. loca. l. si quis domum. in prin. & l. hac distinctio. Sed argu. contra inf. de fideiuss. si stipulatus. §. si ex duobus. Accur.

* ad intell. huius §. vide Ambr. op. Ton. in l. si quis arbitratu. n. 49. de verb. obl.
1 † Fl. putant.
2 † Fl. nullo modo adiectione.
3 † Fl. usui.
4 † Fl. antidota.
* Facit ad hunc §. gl. 1. in c. mensū contra de ver. significa. infra. Adde ad intelligentiam istius §. amb. co. Laf. in l. 1. col. 1. tertio nu. ff de non. obl. & Iac. de Nigris thedi num 33.
5 † alias, seruum.
6 † Fl. neque.
7 † Fl. uendit.
8 † alias, tenetur.
9 † alias, certe ob id ipsum.

Perfecta

a *Perfecta venditio*] quantum ad periculum, sic & C. de peric. & commo. rei ven. l. 2. Accur.

b *In ceteris rebus.*] hoc ita in vino si & degustatio intercesserit, secundum Bul. vt infra de peric. & cômo. rei. ven. l. 1. §. 1. & l. si quis vina. Et idem in qualibet alia re, quae venditur ad saporë, vt post degustationë demũ sit emptoris periculũ. Sed tu dic etiã in vino q statim etiam ante degustationë cũ venditur in specie, vt in ceteris reb. vt hic. & supra prox. §. nec obst. d. l. infra de peric. & commo. rei ven. l. prima, §. 1. quia ibi de periculo conuenit, & si quidem intra tempus, bene est, aliàs int. lligitur vsque ad degustationem: si autem nil de periculo conuenerit, seruatur quod hic dicitur. Item non obdicit lex, si quis vina. quia loquitur ibi in vino vendito ad mensuram quod erat degustandum post diẽ certum.

c *Constant.*] vt oues.

d *Appensa ve sint.*] hoc nisi st. terit per emptorẽ quo minus haec fiãt vt infra de p. ri. & cõ. rei ven. l. si per emptorem, §. si verbi gratia.

e *Adnumeraueris.*] s. pretium constituatur. Sic ergo sub hac conditione videtur fieri, si haec mensurentur, vel appendantur, vel numerentur, vt hic dicit ergo pendente conditione periculum perẽptionis est venditoris sed deteriorationis est emptoris, & si. a otis vel mucoris, q& B. plane concessit, & in qualibet alia conditionali venditione, vt infra de peric. & commo. rei vend. l. quòd si pendente. Sed certè hoc est falsum, & idem Bul. postea more sapientis mutauit consiliũ, nam indistinctè omne periculum est venditoris, vt hic. Et sic aliud erit in hac conditione tacita quàm in aliis, quae venditori datur facultas etiam per corbes tantundem effundere, & sic potest se facilè periculo liberare, vt infra de peric. & cõmo. rei v. ad. l. 1. in fi. Accursius.

f *Adnumeraueris.*] & degustetur: nam haec duo sunt necessaria, vt infra de peric. & commo. l. si quis vina. & ex hoc apparet. ibi, dixi ile dicto prin. s. nos Acc.

(sit. 2 † Et certè ob idipsum damnandus) est, quia si suam rem vendidisset, potuisset eas actiones ad emptorem transferre.

In ijs, quae venduntur vt species, periculum est emptoris incontinenti: in ijs, quae venduntur vt pondus, numerus, vel mensura, est periculũ emptoris, cum distinctione, quae hic habetur. Bart.

¶ In ijs, quae pondere, numero, mensurave constant, veluti frumento, vino, oleo, argento, * modo ea seruentur, quae in ceteris, ut simul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta venditio, a modo vt etiam si de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quam si admensa & appensa, adnumeratave sint. Nam si omne vinum, vel oleum, vel frumentum, uel argentum, quantumcunque esset, uno * pretio uenierit, idem iuris est quod in ceteris rebus. b Quod si uinum ita uenierit, ut in singulas amphoras, item oleum, ut in singulas 2 † metretas: item frumentum, ut in singulos modios: item argentum, ut in singulas libras certum pretium diceretur, quaeritur, quando uideatur emptio perfici? quod similiter quaeritur & de ijs quae numero constant, c si pro numero corporum pretium fuerit statutum. Sabinus & Cassius tunc perfici emptionem existimant, cum adnumerata, admensa, appensave sint, d quia venditio quasi sub hac conditione uidetur fieri, ut in singulas 3 † metretas, aut in singulos modios, quasve admensus eris, aut in singulas libras, quas appenderis, aut in singula corpora, quae adnumeraueris. e Ergo & si grex uenierit, si quidem vniuersaliter vno pretio, perfecta videtur postquã de pretio conuenerit: si uero in singula corpora certo pretio, eadem erunt, quae proximè tractauimus.

¶ Sed & si ex doliario * pars uini uenierit, ueluti metretae centum, verissimũ est (quod & constare uidetur) antequam admetiatur, f omne periculum g ad uenditorem pertinere. Nec interest, unũ 4 † pretium omnium centum metretarũ insimul 5 † dictum sit, an in singulas eas. 6 †

¶ Si quis in uendendo praedio confinem celauerit, h quem emptor si audisset, empturus non esset, teneri i uenditorem dicimus. 7 †

Vlpianus li. 43. ad edictũ.

LEX XXXVI.

CVm in uenditione quis pretium rei ponit, donationis causa non exacturus, k non uidetur vendere. l

Quando pretium incertum in aliquem casum certificandum confertur, non perficitur venditio si certificari non possit. Bar.

Idem li. 5. 8 † disputationũ.

LEX XXXVII.

SI quis fundum iure hereditario sibi delatum: ita vendidisset, Erit tibi emptus 9 † quanti à testatore emptus est, & 10 † mox inueniatur non emptus, sed donatus testatori, uidetur quasi sine pretio facta uenditio. Ideoque similis erit m sub conditione factae uenditioni, quae nulla est, si conditio defecerit. n

Valet donatio commixta venditioni, licet ei intercidat donatio nisi inter prohibitos. Bartolus.

Idem lib. 7. disputationum.

LEX XXXVIII.

SI quis donationis causa minoris uendat, uenditio

g *Omne periculum.*] nõ ergo solum peremptionis, sed etiã acoris & mucoris. Item, non solum si pars pereat, sed & si totum illud dolium, ut hic. & hoc nisi emptor fuerit in mora, vt infra de peric. & commo. l. si per emptorem. §. si verbi gratia. Accursius.

h *Confinem celauerit.*] i. malum a vicinum, quos vicinos tenetur dicere, si sunt mali, vt hic; vel si hoc ita actũ sit, non alias, ut infra eo. cum seruo. § fin. ac ipsos terminos agri id per tenetur docere, vt infra de ac. emp. l. Titius haeres.

i *Teneri.*] s. sitice ad interesse. Accur.

CVm in venditione.] CASVS. Si aliquis venditor apponat pretium in venditione causa donationis, non videtur vendere. Viu.

k *Non exacturus.*] secus si apponeret exacturus, & postea remitteret, vt infra loca. l. si tibi habitationem. quae est contra. Item hic quãdo vtraq; pars in hoc consensit. Sed quid si venditor tantum hoc gerebat in animo, ne exigeretur pretium? Respon. utrque alteri obligatur, licet enim tibi proposui donare, non tamen donaui.

l *Non videtur vendere.* ut ex empto, uel uendito agatur, ut infra loca. & cõdu. l. sicut emptio. & supra pro socio. l. 5. in fi. sed tamen est donatio, ut C. eo. l. empti. Accur.

SI quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, qui haereditario iure mihi deferebatur, & ita dixi: Vendo tibi fundum talem quanti emptus fuit à testatore. apparet postea q testator non emit, sed sibi donatus fuit. quasi sine pretio uenditio est, & ita nulla, quasi sub conditione facta, deficiente conditione.

m *Similis.*] non est uerè conditio, cum in praeteritum cõferatur, ut supra si certum petitur. itaque.

n *Si conditio defecerit.*] secus in legatis quibus adiecta falsa causa, uel etiam demonstratio non nocet. ut insti. de leg. §. huic. Accursius.

SI quis donationis causa.] CASVS. Vendidi tibi equum pro 5. q ualebat 10. an ualeat uenditio? Dicit huius.

1 † Fl. in clausa desunt.

* Quidã hãc particulã tã hic, quam in ferius delendam putant.

* Hac vẽditio dicitur facta auersione. Ant. August. emẽ l. 3. c. 6.

2 † Fl. singulas.

3 † Fl. singulas.

* De commoditate, seu incommoditate à vicino pulchre Luc. Collumella, de re rustica. l. 1. c. 3. & in adagijs in expositione illius Prouerbij, Aliquid mali propter vicinũ malũ, & Temistocles apud Plutar. in apophteg. qui uendens proclamabat bonum habere uicinum.

* De vino doliario aut (q& idem est) doliar. potius Bud. infra de peric. & com. rei ven. l. 1. §. vlt.

4 † Aliàs, vtrum.

5 † Fl. in semel.

6 † Fl. singulas eas.

7 † Fl. desit, dicimus.

8 † Fl. lib. 3.

9 † Duntaxat emptus tanti, quanti.

10 † Fl. desit &.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, & venditione, &c.

Licet ſuper rebus multa contrahantur obligationes, vt dictum eſt ab illo titulo ſupra, de rebus credit. vſque huc: hæc tamen vna eſt præcipua, ſcilicet emptionis, ideoque ſuper ea ſpecialem librum ponit Accurſius.]*Rationem ſituationis ponit Cuiacius in paratitlis ad hunc titulum.*

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM Liber XVIII.

TITVLVS I.

De contrahẽda emptione & venditione, 1 † & de pactis inter emptorem & venditorem conuentis, 2 † & quæ res venire poſsint.

Paulus lib. 30. 3 † ad edic.

LEX PRIMA.

ORigo ª emendi, vendendique, a permutationib. cœpit. Olim. n. non ita erat nũmus, a neq; aliud merx, b aliud precium vocabatur: ſed vnuſquiſque ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum vtilibus c inutili permutabat: quoniam 4 † plerumque euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed quia non ſemper, nec facile concurrebat, vt cum tu haberes quod ego deſiderarem, inuicem ego 5 † haberem, quod tu accipere velles: electa materia eſt, d cuius publica ac perpetua e æſtimatio difficultatibus f permutationum æqualitate quantitatis ſubueniret. ea 6 † materia forma publica percuſſa, vſum, dominiumque non tam ex ſubſtantia g præbet: h quam ex quantitate: 7 † nec vltra merx vtrumque eſt, 8 † ſed alterum precium vocatur.

¶ Sed an ſine nummis venditio dici hodie quoque 9 † poſſit, dubitatur, veluti ſi ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus & Caſſius eſſe emptionẽ & venditionẽ putant: i Nerua & Proculus permutationem, non emptionem hoc eſſe. Sabinus Homero teſte utitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibusque vinum emere refert illis verſibus k Græcis, 10 † (Νῆαι δ' ἐκ Λήμνοιο 11 † παρίσταν οἶνον ἄγουσαι) Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί. Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν. Sed hi verſus permutationem ſignificare videntur, l non emptionem: ſicut & illi: m ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς, ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Magis autẽ pro hac ſententia n illud diceretur, quod alias idem Poeta dicit, o οἶνον ποτὲ Λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν, πρωθήβην τ' ἔτ' ἐοῦσαν, ἐεικοσάβοια δ' ἔδωκεν.

¶ Sed verior eſt Neruæ & Proculi ſnĩa. Nam ut aliud eſt vendere, aliud emere, alius emptor, alius vẽditor: ſic aliud eſt preciũ, aliud merx: qđ p in pmutatione diſcerni nõ põt, 11 † vter emptor, vter venditor ſit. Eſt autem emptio iuris gentium, q & ideo conſenſu peragitur: r & inter abſentes contrahi poteſt & per nuncium, & per literas. s

ª Rigo.] CASVS. Olim cũ denarii, nõ erant in vſu, & unus rem alterius deſiderabat: cum re alia fiebat permutatio: ſed q2 multoties contingebat, ut quod uni deerat, alius non haberet, poſtea inuenta eſt materia ex qua fiebant emptiones, &c.

¶ *Sed an.*] Apud antiquos dubitatum fuit, an emptio & uenditio ſine nũmis contrahi poſsit: puta, do tibi togã, ut tunicam accipiam: & in hac quæſtione dicit Sabinus & Caſsius emptionem & venditionem eſſe. Proculus dicit permutationẽ. Sabinus utitur ar. Homeri, quia exercitu, Græcorũ de ferro uinum emebat & dicebat Nerua eſſe permutationem, cuius eſt uera ſententia. Nam ſicut alius eſt uenditor alius emptor: ita debet eſſe aliud merx, aliud precium, q non eſt in hac pmutatione: eſt autem emptio contractus iurisgent. & ideo conſenſu fit: & inter abſentes & per nuncium fieri poteſt, & per literas. Viuianus.

a *Nummus*] ſicut hodie.

b *Aliud merx.*] ideſt, res uendita.

c *Vtilibus*] ſibi. Inutilia, aliis.

d *Electa materia eſt.*] ſcilicet auri, uel argenti.

e *Perpetua*] ideſt generalis omnium rerum: ſic & Inſtit. de ſatiſdat. tut. § primo. Accurſius.

f *Difficultatibus.*] uñ erat difficile, quod tu ſemper haberes, quod ego deſiderarem.

g *Ex ſubſtantia.*] argenti, uel auri.

h *Præbet*] nota, quod ex duobus præbet utilitatem, ſui uſus, & ſui dominii. Primo ex ſubſtantia, quia tantum ualet unus nũmus, quantũ argenti tantundem in maſſa. Secundo ex quantitate: quia æquiparatur quantitas nummi æquiualentiæ rei: & ſic per nummum fit æqualitas in quantitate.

i *Putant.*] id male. Accurſius.

k *Verſibus*] apud Homerum Iliad. 7. circa finem. quorũ hæc eſt interpretatio. Aſſunt ex Lemno ratibus, tunc copia uini. Cæſariæ inſignes redimũt hic uina Pelaſgi Pars dedit æs, nitidũ ferrũ pars altera, bobus. Tergora diripiſſe hic protulit, ille agit ipſos. Ad naues captos, hic bello corpora capta.

l *Videntur.*] quia in prædictis uerſib. non erat emere, ſed comparare. Accur.

m *Sicut illi.*] Iliad. 6. quorum hic eſt ſenſus: Iupiter eripuit mẽte hic præcordia Glauco. Qui cum Tytide demens crepitantia mutat. Arma ſubæratis, auro viſenda coruſco.] uide Bud. hic, & Alciat lib. 2. prætermiſ.

n *Pro hac ſententia.*] ſcilicet prædicta Sabini, licet nec hoc multum faciat.

o *Dicit.*] Homer. 1. Odyſſ. quod ſic uertitur: Hanc propriis rebus Laertes emerat olim, uigintique boues promſit pro impube puella.

p *Quod*] pro ſed. Io. uel q pro pone. Azo. & facit ad §. Inſt. eo. §. item precium.

q *Iurisgentium.*] ut ſupra de iud. & in. l. ex hoc. Accur.

r *Conſenſu peragitur.*] id eſt ſine ſolennitate uerborum, quæ eſt tantum a iure ciuili inducta, vt Inſtit. de actio. §. de pecunia. Accurſius.

s *Et per literas.*] ut I. de actio. & obl. l. conſenſu & quod de nuncio dicit, ſic accipe, ad hoc deſtinatos ſecus n. ſi dicerem, uenderem rem iſtam Titio pro x. & aliquis audiens afferat ei uerba: nam non eſt uenditio, licet quidã contradicant: & idem in don. dicunt, q non puto uerum. Item, quid ſi antequam literæ, uel nuncius ad eum perueniant, uenditor renunciat, quidam dicunt non ualere contractum, arg. contra. C. de repud. licet. & I. de manu. uind. l. ſi pater, ij r. ſp. & iii. ſed & Ald. dicit tenere, quod puto uerum, ut arg. ĩ. tit. i. l. ſed & ſocius. §. i. & ĩ. quod iuſſu. l. j. §. ſi ego. Accur.

Inter

1 † Fl. deeſt, & venditione.
2 † Flo. compoſito.
3 † Floren. lib. 33.
* Vide ad hoc Ariſt. in Pol. 1. c. 6. et Ethi. 5. cap. 5. & Plin. li. 7. c. 57.
4 † Floren. quando.
5 † Fl. deeſt, ego.
6 † Duæ atque mater.
7 † Buda. qualitas.
8 † Flor. deeſt, eſt.
9 † Flor. hodieque.
10 † Fl. deeſt Græcis. & vide Buda. in ann. prio. ad Pãdectas, in hoc titulo: Alciat. li. 2. prætermiſſ. in hoc etiam titulo.
11 † Fl. incluſa () deſunt.
11 †† * Aliat non poteſt, neque vter emptor neque vter venditor ſit.

INter patrem.] CASUS. Si pater vendat filio, & econtuerso, venditio non valet, nisi de castrensibus, & hoc in prima. Secundo dicit, quod venditio non est sine pretio, sed conuentio pretij non numeratio sola perficit emptionem contractam sine scripturis. Viuianus.

Vlpian. lib. 50. 1 † ad Sab.

LEX II.

INter patrem & filium contrahi a emptio non potest, sed de rebus castrensibus potest.

¶ Sine pretio b venditio nulla est. Non autem pretii numeratio, sed conuentio c perficit sine scriptis d habitam emptionem.

Idem lib. 28. ad Sabinum.

LEX III.

SI res ita distracta e sit, ut si displicuisset, inempta esset: constat non esse sub conditione distractam, sed resolui emptionem sub conditione.

Pomp. lib. 8. 2 † ad Sabin.

LEX IIII.

ET liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ab ignorante f ematur.

Paulus lib. 5. ad Sabinū.

LEX V.

QVia difficile dignosci pōt liber homo a seruo.

Potest agi in contractu ad rescissionem contractus. Bald.

Pomp. lib. 8. 3 † ad Sabin.

LEX VI.

SEd Celsus filius ait hominem liberum scientem te emere non posse: nec cuiusquam 4 † rei si scias alienationem 5 † intellectam esse, ut sacra aut 6 † religiosa loca, aut quorum commercium non sit, ut publica, quæ non in pecunia g populi, sed in publico usu habentur, ut est campus Martius. h

Ubi contractus ex conuentione resoluitur, actio ue ex eo contractu agitur ad id, quod est actum. Bar.

¶ Si fundus annua bima trima die ea lege venisset, ut si in diem statutum pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret, & ut si interim emptor fundum coluerit, fructus, 7 † quos ex eo perceperit, inempto 8 † eo facto restituerentur, & ut quā to 9 † minoris postea alii venisset, id 10 † emptor venditori præstaret: ad diem pecunia non soluta, placet venditori ex uendito eo nomine actionem esse: i Nec conturbari debemus eo, 11 † quod inempto fundo facto, dicatur actionem ex vendito futurā esse. In emptis enim & venditis potius k id quod actum, quam id quod dictum sit, sequendum l est & cum in 12 † lege id dictum sit, m apparet hoc duntaxat actum esse, ne venditor emptori pecunia ad diem non soluta obligatus esset, nō ut omnis obligatio empti & venditi utrinq. n 13 † solueretur.

¶ Conditio. o quæ initio cō tractus dicta est, postea alia pactione mutari 14 † potest, sicut etiam abiri a 15 † tota emptione potest, si nondum impleta sunt, quæ utrinque præstari debuerunt. p

Si in alterius ex contrahentib. arbitrium conditio conferatur, intelligitur de arbitrio boni viri, & tunc arbitrandi facultas extinguitur, cum in mora fuerit. Bart.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinū.

LEX VII.

HÆc venditio serui, Si rationes domini putarit 16 † arbitrio: conditionalis est. Conditionales aūt uen-

4 † Flo. lib. 1.

a Non potest.] ut obligatio cum effectu, vel actio nascatur, ut ff. de iu. l. fin.

b Sine pretio.] in quantitate certa consistente, ut C. eo. l. empti. & insti. eo. §. item pretium.

c Conuentio.] unde & aliud pro pretio dari potest uolente utroque: ut C. de rescin. uen. l. pretii. Accur.

d Sine scriptis.] Si enim in scriptis, tunc oportet perfici scripturam totam: ut in- stu. eod. §. i. & die quid sit in scriptis, ut ibi dixi.

SI res.] CASUS. Vendidisti mihi rem, ut si displicuisset, esset inempta, dicitur, quod hic non contrahitur emptio sub conditione, sed resoluitur sub conditione, si displicuerit. Viuianus.

2 † Flo. li. 9.

e Distracta.] imò uidetur conditionalis, ut institu. eod. § emptio, quæ est contra. Sol. refert, an dicat, si displiceat, sit inempta, & tunc obtinet, quod hic dicit an sic, uendo nisi tibi displiceat: uel uendo si tibi placuerit, ut ibi, arg. ff. de in diem addi. l. 2. & infra de usucap. pro emp. l. 2. §. si in diem arg. infra de adi. leg. l. si legatum. Vel illa secundum istam, quia est sub conditione. Accur.

3 † Fl. lib. 9.

ET liberi.] CASUS. Si emo hominē liberum, & rem sacram, & religiosam, ignorans, ualet emptio & uenditio, quia difficile est dignoscere liberum hominē a seruo. Viuian.

4 † Flor. cuiuscumque.
5 † Duar. ā lienatione non esse: ut.
6 † Flor. &.

f Ab ignorante.] ut ff. de usuca. l. iusto. in fi. j. resp. & insti. e. §. fina. non autem curo sciat, uel ignoret uenditor: ut ff. eo. l. liberi hominis. Accur.

SEd Celsus.] CASUS. Si sciens emerit quis hominem liberū, aut aliam prohibitam rē, & ce inutiliter contrahit, quod est uerum de omni re, cuius est prohibita alienatio, ueluti res sacra, & religiosa, & dedicata usibus pub ut campus Martius.

¶ Si fundus.] uendidi tibi fundum, sed eo pacto, ut nisi sua die. scilicet annua bima trima die, totum pretium esset solutum, quod fundus esset inemptus, & si inemptus esset, quod fructus medio tempore percepti mihi restituerentur: ita conuenit, si minus post eā quam factus esset inemptus uendere possem, ut hoc refunderes si non soluatur sua die pretium, an te conuenire possim, quæritur? Et respon. quod ex vendito competit actio, non obstante eo, quod fundus sit inemptus, quia agis inspiciendum est, quod actum est, quam quod dictum est, actum autem est, ut non soluta sua die pecunia uenditor emptori obligatus non sit, sed non econtra. & h. d. nō ut ois, &c.

7 † Flo. fru. ctusque ex eo.
8 † Alias, eo inempto fundo facto restituerent.
9 † Flo quā ti.
10 † Flor. ut id.
11 † Flo. de eo, eo.

¶ Conditio.] Vendidi tibi rem pro decem, si re integra conuenit, ut eam haberes pro v. & post recessum est a primo contractu: in hoc casu perinde est, ac si re integra, nec pretio soluto, neque tradita conuenisset, ut à tota emptione recederetur, quia illud sicut hoc fieri potuit. Viuianus.

g In pecunia.] ut moneta communis. Accursius.

h Campus Martius.] nota hanc distinctionem de publico.

12 † Flo. de eo, a m.

i Actionem esse.] ut ff. de lege com. si fundus. & ff. de act. empt. l. ex empto. §. is qui uina. Accur.

13 † Flor. utrique.

k Potius.] electiuè.

l Sequendum est.] non sensum magis, quam uerba spectari. ut ff. de adi. leg. l. 3. §. conditio. & C. de liber. pr. l. 3. per præ licta tamen apparet actū, ut sol itur.

14 † Flore. immutari.
15 † Flor. abeiri tota empt.

m Dictum sit.] quod in pactis præmissis continetur.

n Utrinque.] diuisim accipe. na ex empto emptori, ex uendito uenditori datur, ut insti. eo. §. 2 sic coniūctum diuiditur. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. finautem. ibi, si inopia ex utraque & c. & ff. de lib. & posthu. si ita scriptum. & de cōdi. & demon. fallam §. fi. Accur.

o Conditio.] idest pactio.

p Debuerunt.] ut supra de pactis. l. iurisgentium. §. adeo. & infra de resc. in. uend. l. si quacumq. Accursius.

16 † Flo. computasset, & ad hanc l. vi. Ambr. epist. in l. si quis broua-lin. nu. 17. & 52 de verb. oblig.

HÆc venditio.] CASUS. Vendidi tibi seruum hoc pacto, si rationes redderet meo arbitrio, an hæc venditio sit conditionalis, an pura? Et respon. quod conditionalis: neque est perfecta nisi completa conditione, sed utrum sit redigendum ad arbitrium boni viri, quæritur? Et resp. quod nulla est uenditio, si ad arbitrium mei venditoris refertur, quia fortè ego nunquam arbitrarer (sicut si quis tibi

ff. Vetus. fff uendit

vendidit, si voluerit. C. eodem, l. in vendentis.) quia non debet conferri in arbitrium rei, an sit adstrictus. vnde si rationes accipere nolim, ex empto poterit me conuenire.

¶ *Huiusmodi.*] Digestum à Titio emi pro ea pecunia, quae in arca mea est, vel quanti Titius emerit, an valeat talis venditio, cum incertum videatur pretium in vtroque casu? Et respon. quod valeat.

¶ *Si quis.*] Emi à te fundum pro centum, & quanto plus ego emptor possem vendere, an valeat talis venditio? Et resp. quod sic. Videbatur, quod non, quia videtur pretium incertum propter clausulam additam. & quanto plus &c. Verius tamen est, ut si certum constitutum sit pretium, licet postea augeatur pretium, ualeat tamen venditio. Viuianus.

a *Conditione*] sicut & qualibet conditionalis obligatio, ut j. de verborum signif. l. cedere.

b *Arbitrio.*] quomodocumque, bene vel male. Accur.

c *Si voluero.*] vt C. eodem, l. in vendentis.

d *Obstrictus.*] vt si dicam per si, ut; si uolam, vel, si uoluero, non ualet, ut insta de actio. & oblig. l. sub hac. & infra de verborum obligationibus, centesimis. §. si. si autem per, cum, tunc ualet, si dicam cum voluero. quia teneor, ex quo constitui semel me uelle, secus si dicam, cum volam, quia tunc nõ valet, ut infra de verborum obligationib. l. centesimus. & l. si quis stipulatus. & est ratio, quia hac. cum volam, habet tractũ quia formatur à praesenti indicatiui, quod est incertum: sed futurum subiunctiui, si voluero, formatur à praeterito indicatiui, quod est certũ: vnde ex quo semel constituit se velle, mutare voluntatem non potest. Accursius.

1 † Flor. pendeat.]

2 † Flor. de est, m.

3 † Flor. de est, vel.

4 † Flor. de est, m.

5 † Est.

ditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit cõditio. a Sed vtrum haec est uenditio nit conditio, si ipse dominus putasset suo arbitrio, an vero si arbitrio b boni viri? Nã si arbitrium domini accipiamus, nula est venditio: quemadmodum si quis ita vendiderit, Si voluerit, uel stipulanti sic rũdeat: 1 † Si uoluero, c decem dabo. Neque. n. uidẽt in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus. d Placuit itaque ueteribus, magis in uiri boni arbitrium id collatum, q̃ in 2 † domini. e Si igitur rationes potuit accipere, nec accepit, f uel accepit, fingit autem se non accepisse, impleta conditio emptionis est, & ex empto venditor conueniri potest.

Non videtur incertum, quod ex alio potest certificari. Bart.

¶ Huiusmodi emptio, quanti tu eum emisti, g uel 3 † quantum pretij in arca h habeo: nec enim ualet. incertum est pretium in 4 † tam euidenti venditione. magis enim ignoratur quanti emptus sit, quam in rei veritate incertum est.

Adiectio pluris nisi certificetur per aliud: nil releuat. B. Vel sic: Venditio potest esse conditionalis.

¶ Si quis ita emerit, Est i 5 † mihi fundus emptus centum & quanto pluris eum vendidero: ualet venditio, & statim impletur. habet enim certum pretium centum. augebitur autem pretium k si pluris emptor fundum vendiderit.

Si venditur res, non valet venditio nisi res extet. Si venditur dubius euentus: consistit venditio, licet nil sequatur. h.d. Bart. vel sic: Consistit emptio, siue fundetur super re, siue super spe. Bald.

Pomp. lib. 8. 6 † ad Sabinũ.

LEX VIII.

NEc emptio, nec venditio sine re quae veneat,* potest intelligi. Et tñ fructus & partus futuri rectè emuntur: l 7 † vt cum editus esset partus, 8 † iam tunc m cum contractum esset negotium, venditio facta intelligatur. n Sed si id egerit uenditor ne nascatur o, aut fiat: ex empto agi potest. 9 † Aliquando tamen & sine re venditio intelligitur: ueluti cum quasi alea emitur: quod fit cum captus 10 † piscium, uel auium, uel missilium p emitur. Emptio enim contrahitur, etiam si nihil inciderit: quia spei emptio est. Et quod missilium, nomine eo casu captum est, si euictum fuerit; nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intelligitur. q

eo pretio, q in arca habere, cum tũc, vt species diceretur: vt j. de leg. j. planè. §. j. & l. sed si certos. vnde non est emptio, sed innominatus cõtus esset: vt j. de cond. ca. da. l. si.

i *Est.*] ideo esto.

K *Pretium.*] sub conditione, scilicet hac, si pluris, &c. & concordat huic. & j. de reg. iur. l. aic praetor. §. fina. & infra de pac. do. si pater. §. penul.

NEc emptio.] CASVS. Sine re nulla est emptio, vel venditio. an autem res futura, partus ancillae, vel fructus talis fundi possit vendi? Et respon. quod sic. Videbatur, quod non, quia futurum nondum extitit, & solum praesentis rei debebat esse venditio. sicut fit; & si venditor procuret quo minus futura res nascatur, tenebitur ex empto. hoc in prima. Sed videtur, quod sine re possit consistere emptio. verbi gratia si emerit quis iactum retis, uel quod fuerit in alea: quia, licet non incidat in rete piscatoris, vel se leatione non lucratus fuerit, tamen ualet emptio: quia spes emitur: sic quod ex missilibus acquiritur, sine [illegible]tur, & si missilia euicta fuerint, eo nomine ex empto pro euictione contra venditorem non competit actio. Viuianus.

l *Emuntur.*] & obligantur: ut infra de pig. & quae nondum, in principio, & promittuntur: vt infra de verborum obligationib. l. interdum. ¶ leguntur: ut insti. de leg. §. ea quae. sed tamen inest semper tacita conditio, si nascantur, vt infra de cond. & de monst. l. j. in fine.

6 † Flor. lib. 9.

*] Idest, sine merce. d. t. sup. eod.

7 † Flo. emuntur.

8 † Flor. ut cum editus & partus iam tunc venditio facta intelligatur.

9 † Flor. possit.

10 † Flor. captum.

a Ioan. de Imo. in l. si stipuler j. de verb. obliga. & Alex. hic ad B. istam gl. reputant sing. in ea dicta quã ponit de emendo rem, quae gl. est clara, & non eget supplemento. Bal.

e *Quam in domini.*] sic & in locatione, ut infra locati in lege. & societatem: ut supra pro socio. l. si societatem. & generaliter in quolibet bo. fi. contractu: ut infra de reg. iur. l. in personam. §. generaliter.

f *Nec accepit.*] & sic per eum stat. sic supra de procurat. l. si. & infra eod. si mihi bibliothecam. & infra de condit. insti. l. fina. concordat huic. infra de conditio. & demonst. l. quamuis.

g *Emisti.*] quo casu si non emit, non est emptio: ut infra eod. l. quis fundum. Accur.

h *Quantum pretij in arca.*] facias vim in eo, quod dicit quantum, nam in quantitate debet consistere: ut hic, & C. eo. emptio. & insti. eo. §. pretium. secus ergo si diceret pro

m *Iam tunc.*] olim iam dudum, &c. hoc ergo praeteritum tes[illegible]it.

n *Intelligatur.*] vt sic retrotrahatur, ut hic, & infra quipo in pig. habe. l. … §. videamus.

o *Ne nascatur.*] sic supra l. prox. in fi. j. respon. & sup. de arb. diem. §. si quis, & hoc casu tenetur venditor ad interesse. i. si certum est venditori ne nascatur, ut quia uendit partum sterilis ancillae: ut infra de act. empt. si sterilis. nisi sit actum, ut ematur, ut alea: ut infra proxi. & inf. de haere. ven. l. nam hic. & l. si.

p *Missilium.*] quae iactantur in vulgus, & fiunt occupantium: ut insti. de rer. diui. §. hoc amplius.

q *Intelligatur.*] i. praesumitur. sic & in partu, & fructu quo ad duplae stipulationem, licet actione ex empto teneatur: ut j. de eui. l. uenditor hominis, & l. si praegnans. sed qui vendidit in alea nullo modo tenetur: ut inf. qua. te. ac. j. … & facit j. de act. emp. si iactum. Accur.

In uen-

In venditionibus.] CASVS. In venditione & emptione consideratur consensus. si ergo dissentiunt in emptione, puta quia vnus vendidit, alius credidit sibi donari, vel in pretio; vt quia emptor de minori, venditor de maiori intelligat: vel si in re erratum fuerit quia credidit quis se vendere fundum Sempronianum, & vendidit Cornelianum: & econtra emptor errauit: an valeat venditio, quæritur, & respon. non. hoc in prima. Sed quid si constet de corpore, & in nomine erratum sit: puta, quia emptor credit emere Stichum, & ille vocatur Pamphilus, an valeat vēditio, quæritur? Et respon. quòd non ideo minus. hoc in secūda. Sed quid si vnus credit emere vinum, alius vendit acetum? Marcellus indistinctè dicit consistere uenditionem in vino. Vl. distinguit: aut vinum erat uinum ab initio, sed post acuit. aut non erat vinum, sed acetū. Primo casu valet venditio: secundo non, quia vnum pro alio uendi uidetur. hoc in tertia. Sed quid si emptor argentum credat esse melius quam sit, nunquid propter hoc infirmabitur uenditio? Et respō. quòd non, sed agetur act. empti aduersus vēditorem. hoc in quarta. Sed quid si emptor credat emere virginē, & emat corruptam: ualet, quia non erratur in sexu. aliter si in sexu erratur, non ualet. hoc in quinta. hoc dicit cū duabus legibus seq.

a *Palam est.*] ut C. eo. l. 2. & hic, & instit. eo. in princ.

b *Emptione.*] ut quia ego vendo, tu credis tibi donari, uel econtra, ut sup. si certum pet. l. si ego.

c *In pretio.*] quia uenditor de maiori intelligit: emptor de minori. secus econtra: ut infra loca. si decem.

d *Aliquo alio.*] ut corpore uel materia l. ut inf. eo. l. & in sexu. & infra eod. l. alioquin. Item si in essentia: ut inf. eod. domum. & l. & si consensum. Et sic sunt sex errores, qui impediunt contractum istum.

e *Absentem.*] quid si præsens esset? Resp. idem, si tamen putabat hunc esse alium, quàm per famā perceperat. aliàs non idem: & idem dicas in matrimonio, si credam filiam talis accipere cum alia sit: non enim consensi in hanc, sed in eam, quàm hanc putaui, ut sup. q. 1. §. sicut ergo. Item, quid si dico, vendo Flaccum pistorem, cum sit fullo: & quidam alius, scilicet fullonicus sit pistor? Respon. distingue, an uenditor nomina seruorum habeat nota, ut tunc ille qui nominatus est dūatur an non: & tunc ille cuius artificium sit expressum: ut ar. J. de re dub. l. qui hēat.

Dissensus circa pretium venditionis, seu in pretio, seu in materia, vel sexu, contractum venditionis vitiat: dissensus autem in nomine, si de corpore constet, non habet vitiare. h. h. vsque ad fi. l. in huiusmodi. Bald.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

LEX IX.

In venditionibus, & emptionibus consensum debere intercedere palam est. [a] Cæterum siue in ipsa emptione [b] dissentiant, siue in pretio, [c] siue in aliquo [d] 1† alio: emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti: quia in 2† corpore dissensimus, emptio nulla est. Idem est si ego me Stichum, tu Pamphilum absentem [e] vendere putasti. Nam cum in corpore dissentiam, 3† apparet nullam esse emptionem. [f] Planè 4† si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet: [g] nulla dubitatio est, quin valeat emptio & venditio. nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. Inde quæritur, si in ipso corpore non erretur, sed in substantia [h] error sit: vt puta si acetum pro vino væneat, [i] aut 5† æs pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento simile, an emptio & uenditio sit? Marcellus scripsit li. 7. 6† Dige. emptionem esse & uenditionem: [k] quia in corpus consensus [l] 7† est, & si in materia sit erratum. Ego in vino quidem consentio: [m] quia eadem prope οὐσία [n] * est, si modo vinum acuit. Cæterum si vinum non acuit, sed ab initio [o] acetum fuit cum emebam: 8† aliud pro alio venisse uidetur. In cæteris autem nullam esse uenditionem puto, [p] quoties in materia erratur.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX X.

Aliter æque si aurum quidem fuerit, deterius autem quam emptor existimaret: tunc enim emptio ualet. [q]

Vlpianus li. 28. ad Sabinū.

LEX XI.

Alioquin [r] quid dicemus, si cæcus emptor fuit, vel si in materia erretur 9† minus perito discernendarum materiarum: in corpus eos consensisse dicemus? & quemadmodum consensit, 10† qui non uidit?

¶ Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset iā mulier, [s] emptio valebit. [t] in sexu enim non est erratū: cæterum sic, cum 11† ego mulierem uenderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.

Inspicitur dissensus vel consensus contrahentis: non autem illorum quib. acquiritur, hoc dicit. cum l. seq. Baldus.

f *Nullam esse emptionem.*] & nullam esse vsuca. vt inf. pro empt. l. 2. §. cum Stichum.

g *Constet.*] vt C. de testa. l. si in nomine. & sup. de rei vendica. l. idemque Pomponius & fru. §. fi.

h *In substantia.*] i. in substantiali qualitate, vel materia.

i *Væneat.*] non proposito decipiendi.

k *Emptionem esse, & venditionem.*] scripsit, sed malè.

l *Consensus.*] hoc est verum, quòd est consensum in corpore. Sed quare non dicitur hic error in corpore, sicut in superiori casu de Sticho, & Pamphilo. respon. hic non potest assignari corpus aliud quam demonstratum, in quo videatur consentire velle, ideo nec error in hoc potest esse, ibi sic.

m *Consentio.*] cum distinctione tamē quàm subijcit.

n *Vsia.*] i. qualitas substantialis eadem vini, & aceti est quo ad saporem: licet acetum fortius sit prope autē ideo dicit, quia vinum est calidum & humidum, sed acetū frigidum, & siccum: corpus autem idem esse negari non potest, de quo uterque sentit.

o *Ab initio.*] ita quòd nunquam fuit uinum, sed semper acetum: ut idest sicut erat acetū, quando emebam quod potest esse, quòd fuit factum de aqua cum rasura vegetis, vel ex vuis immaturis, vel si tingatur panis in aceto, & postea in aqua ponatur, vel succo herbarum. Et sic no. hic primam rei originem considerari: ut infra de vsuca. sequitur. §. si ex lana. Argum. contra. supra ad exhiben. Iulianus. §. sed & si quis rem. & infra de auro, arg. leg. Seia in fi. sed quidam dicunt interesse, an esset acetum tempore contractus, vt tunc non teneat. an postea fiat: ut tunc valeat.

p *Venditionem puto.*] ut infra eodem, l. qui tamen. in fine, & hoc quo ad rem, tenetur tamen ad interesse emptoris uenditor: ut infra de actio. emptio. si sterilis. §. quamuis.

q *Aliter. Valet.*] sed agi potest ad deceptionem si uenditor sciuit, ut infra de actio. empti, Iulianus. §. si venditor.

r *Alioquin.*] hoc adiungitur ei, quod de errore in corpore dixit, & in materia Azo. & continuo bene dico errorem materiæ nocere. Accur.

s *Mulier.*] idest corrupta: & sic infra de manumis. uin. si collectaneus.

t *Valebit.*] vt agatur ex empto ad resoluendam uenditionem

* No. q illa mulier dr q est corrupta. & hoc ppriè & strictè sumēdo. uide gl in l. ex empto. §. si q̄s uirginē J. de ac. em. gl. plenè loquētē in l. mulieris appel. J. d uer. signi. Adde Bar. in l. seruis legatis J. de leg. 3. addo ego ul tra text. & ibi glo. in c. mulier. 32. q. 5.

1† Fl. in quo.

2† Aliàs ga ... in corp.

3† Fl. dissentiatur.

4† Fl. desit planè.

5† Fl. deest aut.

6† Fl. libro.

7† Fl. consensum.

* Vide Budæum hoc ad dicatur vsia.

8† Vt embāma. Est autē embamma acetum fidelissimum.

9† Fl. erratur. vel in minus perito.

10† Fl. sensit.

11† Fl. desit cum.

tionem: vt infra de actio. emptio. l. ex empto. §. si quis virginem. quandoque tamen & virgo appellatione mulieris continetur: vt cum legatur vestis muliebris: vt infra de auro, & argento legato. l. argento. §. muliebri. Accursius.

1 Bal. 31. IN huiusmodi.] CASVS. Cum errans uel in corpore, uel in pretio, uel in qualitate, uel in sexu, uel materia emens, vel vendens: non inspicitur opinio eius cui acquiri potest actio, uerbi gratia, si filius uel seruus meus emit rem pro auro me praesente: filij uel serui consideranda est opinio, non mea, si ignoranter emant. non valet emptio, si scienter, sic. Hoc cum suo nomine emit seruus, uel filius. Sed quid si mandaui alicui, ut seruo meo vendat Stichum, & iste sciens fugitiuum vendit, & hoc ignoret seruus, & ego sciam? ego sciens non agam, & hoc cum de certo homine emendo mandaui. & hoc in secunda. Viu.

a Quaestionibus.] quando res venditae sunt alterius qualitatis.

b Me praesente.] & prohibere non valente: aliter contra infra de lib. cau. l. imò in fi. & de hac materia dices plenè infra de aedil. edic. l. cum mancipium.

c SEd si seruo mandauero.] de certo emendo meo nomine non peculiari.

d QVid tamen dicemus.] scilicet quia unus unum, alius aliud putauit. Accursius.

e Exquisito.] f. ab alijs.

f Constat.] imò contra. ut infra eod. cum ab eo. §. fi. sol. speciale inter cohaeredes vel solus, mihi.

g Putem.] si in totum. cum pars tantum sit aurea.

h Non valet.] scilicet in aere: sed in tanto auro in genere vt no. supra de pig. act. l. j. in fine.

i ET si consensum. Emptio est.] vt inf. eod. l. domum. & supra eod. nec empto. Accur.

k Ignorantia.] exemplum pone inf. eod. l. ea que. & facit infra de iu. & fac. ig. l. regu-

Pomp. li. 25. 2† ad Qui. Mu.

LEX XII.

IN huiusmodi autem quaestionibus [a] personae ementium & vendentium spectari debent, non eorum quibus acquiritur ex eo cōtractu actio. Nam si seruus meus, vel filius, qui in mea potestate est, me praesente [b] suo nomine emat; non est quaerēdum quid ego existimem, sed quid ille, qui contrahit.

2† Fl. lib. 9.

Idem li 8. 2† ad Sabinum.

LEX XIII.

SEd si seruo meo uel ei cui mandauero, [c] vendas, sciens fugitiuum, illo ignorāte, me sciente non teneri te ex empto uerum est.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX XIIII.

QVid tamen dicemus [d] si in materia & qualitate ambo errarint, 3† ut puta si & ego me vendere aurum putarim, 4† & tu emere, cum aes esset? vt puta cum 5† cohaeredes aureolam 6† quae aurea dicebatur, pretio exquisito [e] uni haeredum 7† vendidissent, eaque inuenta esset magna ex parte aenea? Venditionem esse constat [f] ideo, quia auri aliquid habuit. Nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem: [g] ualet uenditio. Si autem aes pro auro ueneat; non ualet. [h]

3† Fl. erraverint. 4† Fl. putarem. 5† Fl. deest, cum. 6† Fl. mirulā, & ad hunc locum vi. Alcia. li. par. 4. c. 8. & Pinu. li. 3. 4. 1. 7† Fl. haeredi.

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX XV.

ET si 8† consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem esse desierit: nulla emptio est. [i]

Ignorantia [k] emptori prodest, quae non in supinum hominem cadit.

8 † Alcia. sed. esse.

Error dominij impedit translationem. ad hoc allegatur. Vel sic, emptio rei meae non valet, & si iussu meo alij tradatur, in illum dominium nō transfertur.

la. §. sed & facti. & infra de aedi. edi. cum seruus. in fin. Accursius.

l Transfert.] Sed contra sup. si cer. pet. eius qui. §. quae vero. Solut. ibi seruus erat dominus, quia haeres, licet hoc ignoret, & transferre volebat dominium: hic autem noluit, sed illud quod credebat à vendente haerede. Sed non videtur quòd teneat haec sol. quia etiam si sit dominus in l. contraria, non debet etiam errans transferre dominium: vt infra de acq. rer. do. si procurator. Sed respon. ideo in procuratore, uel similibus dicitur non transfire dominium, quia sic officium suum esset ei damnosum: quòd esse non debet: vt infra quemad. testa. app. si quis ex signatoribus: sic vero in l. eius qui. nullum fuit officium. Vel dic, quod in l. eius qui, fuit specialiter in pecunia numerata. arg. supra si cer. pet. l. singularia. Vel dic, quòd ibi manumissus non errabat: putabat enim domini, ergo suam: cū haeres sit eadem persona cum defuncto ut in aut. de iureiu. à mor. prae. §. j. col. 5.

Idem in donatione, quae fieret mihi de re mea. & praedicta locum habent quod emptio rei meae non valeat, siue ignoranter, siue scienter quis rem suam emat. h. d. cum l. seq. Bald.

Si rem meam mihi ignoranti uendideris, & iussu meo alij tradideris, non putat Pōp. dominium in eum transire: [l] quoniam non hoc mihi propositum fuit, sed quasi tuum dominium in 9† eum transire. Et ideo etiam si donaturus mihi rem meā, iussu meo alij tradas, idem dicendum erit.

9 † Fl. adi. 10† Fl. lege.

Pomp. li. 8. 10† ad Sabinū.

LEX XVI.

SVae rei emptio non valet, siue sciēs, siue ignorās [m] emit. 11† Sed si ignorans emi; quod soluero, repetere potero: quia nulla obligatio fuit: nec tamen emptioni obstat si in ea re usufructus dūtaxat ementis [n] sit.

11† Fl. tamen.

m SVa Ignorans.] Nota etiam quod ignorans non dicitur posse rem suam emere: ut hic, & supra de condi. inde. seruum & C. eo. cum res. & supra de pigno. ac. l. debitor. nisi sub cond. & tempore existentis conditionis non sit sua, ut infra de le. 1. l. caetera. & infra eodem, existimo, & nisi respectu possessionis: vt infra eodem, l. si in emptione §. rei suae. & nisi ratione partium aliarum: quod est in casu: ut infra titu. j. quòd cū uno §. fin. & supra manda. qui negotia. § fin.

n Ementis.] quia respectu fructuarij est alienus. ut infra ad Sylla. l. 1. §. 1. & insti. de haere. insti. §. 1. Accursius.

Paulus li 33. ad edictum.

LEX XVII.

OFficio [o] tamen iudicis pretium minuetur.

12† Fl. lib. 9.

Pōp. lib 8. 12† ad Sabinū.

LEX XVIII.

SEd si cōmunis ea res emptori cum alio sit: dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem ualere, pro parte non valere. [p]

Falsa demonstratio finium non adycit aliquid actui.

Si seruus [q] domini iussu in demonstrandis finibus agri uenditi, uel errore uel dolo plus demonstrauerit; id tantum 13† demonstratum accipi oportet, quod dominus senserit: & idem Alphenus scripsit de uacua possessione per seruum tradita.

13† Fl. tamen.

o OFficio.] sic institu. de lega. §. sicut.

p SEd si communis. Non valere.] nisi ratione aliarum partium, vt modo dixi, per id quod est infra tit. j. quod si uno § fi.

q Si seruus.] facit supra de iureiu. quanto magis.

Ex venditione in emptorem dominium nō transit nisi pretio soluto, vel habita fide de pretio. h. d. Bart. & Bald.

Quod

Idem li. 22. ad 1 † Q. Mutiū.

LEX XIX.

Quod vendidi, & tradidi, 2 † non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum, uel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisfactione. a 3 †

Idem lib. 8. 4 † ad Sabin.

LEX XX.

Sabinus respondit, si quam rem nobis fieri velimus 5 † (ueluti statuam, uel uasa aliqua, 6 † seu etiam 7 † uestē) vt nihil aliud quam pecuniam daremus; emptionē b videri. nec posse ullam locationem esse, ubi corpus ipsum non detur ab eo cui id fieret; aliter atq. si aream darem, vbi insulam ædificares: quoniam tunc a me substantia proficiscitur. c

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX XXI.

Labeo scribit 8 † obscuritatem pacti nocere potius debere uenditori, qui id dixerit, quam emptori: quia potuit re integra apertius dicere. d

Vlpianus lib. 28 ad Sabin.

LEX XXII.

Hanc legem venditionis; e Si quid sacri, uel religiosi est, eius nihil uænit: superuacuam dicimus 9 † nō esse, sed ad loca modica pertinere. cæterum si omne religiosum, uel sacrum, uel publicum uænierit, nullam esse emptionem. f

Paulus lib 5. ad Sabinum.

LEX XXIII.

Et quod soluerit eo nomine emptor, condicere potest.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX XXIIII.

In modicis g autem ex empto esse actionem; quia non specialiter locus sacer, uel religiosus uenit, h sed emptioni maioris partis accessit. i

In alternatiua venditione est electio venditoris. Bartolus.

Idem lib. 23. 10 † ad Sabinū.

LEX XXV.

Si ita distrahatur illa aut illa res k vtram elegerit 11 † uenditor, hæc erit empta.

¶ Qui vendidit, l necesse nō habet fundum emptoris facere, ut cogitur, qui fundum stipulanti spopondit. m

Pompo li. 18. 12 † ad Sab.

LEX XXVI.

Si sciens emam ab eo, cui bonis interdictum sit, uel cui tempus ad liberandum de hæreditate, ita datū sit, n ut ei diminuendi potestas non sit: dominus non ero: dissimiliter, atque si a debitore sciens creditorem fraudari, emero. o

---

a Quod vendidi Satisfactione.] ideoque potest venditor vendicare: ut hic, & supra de tri. ac. l. procuratoris. §. penult. & institu de re di. §. venditæ. Sed nonne hoc ipso videor habere fidem, quod rem trado? Respond. sic. nisi forte dicebas te habere pecuniam ad manum, tum tamen non habeas, & sic tradam: vt supra de pignor. actio. si quasi. Item, quid si dedi diem solutioni? Respond. uideor sequi fidem emptoris: argum. C. de re iu. l. ad solutionem. Sed argumen. contra. C. de pac. inter empto. & vendi. l. commissoriæ. Sed certè immo est pro hoc, quia & ibi dominiū transierat in emptorem: sed ex ui pacti reddit ad venditorem. Accur.

Sabinus.] CASVS. dedi tibi decem, ut statuam mihi faceres. non est locatio, sed emptio. secus si dedi tibi aream, ut in ea ædificares: quia locatio est. Viuianus.

b Emptionem.] nec attenditur, an lignū, vel id ex quo statua, uel uasa facienda erant, specificetur, an non: vtrobique enim tenet emptio: quia & in eo, quod in genere est, tenet emptio: ut infra eod. l. conuenit. & hac lege innuitur.

c Proficiscitur.] & sic est locatio, vt hic, & inst. loca. §. item quæritur.

Labeo.] CASVS. In contrahenda uenditione ambiguum, siue obscurum uerbum contra uenditorem interpretandum est: ut supra de pact. l. ueteribus. Viuianus.

d Dicere. ut supra de pac. ueteribus. & infra de eui. l. qui libertatis. §. penulti. & da exemplum. infra eodem. cum in le. Sed contra infra loca. l. in re. Sol. ut ibi. secus autem in iudiciis: ut supra de iu. l. si quis intentione. Item non obst. huic l. infra eodem, si in emptione. in principio. quia ibi fuit dictum ab emptore: & idem interpretatio fit contra eum secundum Io. Item nec inf. eo. l. cum manu. quia ibi fuit dictum pro uenditore.

Hanc legem.] CASVS. Si in uenditione fundi conueniat, ut locus sacer excipietur, ualet conuentio, sed ad modica loca refertur, alioquin si maior pars religiosa fuerat, non ualet emptio. Sed quid si non excipiatur, & modica loca inueniantur religiosa? agetur ex empto. Viuianus.

e Hanc legem venditionis.] quæ apponitur pro uenditore, & fit uenditio fundi in specie, hoc dico, ut non teneatur venditor si quid erat sacri. si autem ad iugera, dic ut inf. l. sitiora. Accur.

f Nullam esse emptionem.] tenetur tamen ex empto emptori quatenus eius interest decepturn non fuisse ut infra eodem. qui officii. & insti. de contrahen. emptio. in fi. Accursius.

In modicis.] idest pro modicis. & intellige hanc legem, quando non fuerunt prædicta excepta a venditore, alias ad quid ageret emptor? & ualet uenditio.

h Venit.] nam tunc non ualet, ut sup. eo. l. sed Celsus.

i Accessit.] ipsa uenditione, nisi pactum excipiat: ut supra l. hac le. Et nota hic argum. quod quædam transeunt cum uniuersitate, quæ per se non transeunt: ut infra de acquiren. rerum dominio. l. quædam. & infra de actio. empti, si mercedem. §. j. & sup. man. si mandauero. §. Iulianus. & C. de reli. si sepulchrum. §. j. sed argu. contra. infra ad Trebel. l. quia perinde. §. j. & l. si patroni. in princ. & hæc omnia faciunt pro iure patronatus.

Si ita distrahatur.] CASVS. Vendidi tibi his uerbis, illam aut illam rem, quam uelium tradere, tradam, quia in mea electione est. Viuianus.

k Illa res.] sit tibi uendita, & puncta ibi, venditor. Vel dic, quod sunt uerba emptoris, sit mihi empta. ne sit contra. supra eodem Labeo, facit ad i. stit. iufra eodem. si in emptione. §. si emptio, & infra de iure do. l. plerumque. §. penult.

l Qui vendidit.] scilicet fundum.

m Spopondit.] scilicet dare: quia tunc tenetur facere rem accipientis: ut institutionib. de actio. §. sic itaque. aliud si promisit traderet ut infra de uerborum obligatio. si rem tradi. Accursius.

Si sciens.] CASVS. Emi ab aliquo, cui bonis interdictum erat, sciens, & ab aliquo, quem sciebam nihil posse de hæreditate vendere, quia acceperat tempus ad deliberandum. non sio dominus ex illa uenditione. aliter enim si emi a debitore creditorem fraudante, quia tunc bene sio dominus. Viuianus.

n Datum sit.] idest sub hoc pacto.

o Emero.] quia sio dominus licet reuocet a me per Paulianam: ut institutione de action. § item si quis. sed in primis duobus non, quia erat interdicta: ut hac l. & infra de usucap. l. si ab eo. & de uerborum oblig. l. is cui libertas autem etiam hoc tertio casu non ualet, quia in fraudem creditorum sit data: ut institutio. qui manu. non pos. in princ.

1 † Floren. lib. 11.

2 † Floren de eo, & tradidi.

3 † Aliat. satisfactione.

4 † Floren. lib. 9.

5 † Deest, ut ... uelimus.

6 † Flor. uas aliquod.

7 † Florent. de eo, etiam.

8 † Floren. scripsit.

9 † Floren. de eo, dicimus.

10 † Floren. lib. 34.

11 † Floren. elegerit.

12 † Floren. lib. 19.

a *Qui a quolibet.*] CASVS. Si emi rem ab aliquo, quē dñm puto, bona fide videor emere, si aūt à pupillo si ne tutoris, uel curatoris authoritate sciẽter emero, non videor bona fide emere. & hoc Sabinus scripsit. Viuianus. a *Ipsius esse.*] vel ipsum habere ius uendendi: ut ℐ. de uerborum sign. bona fidei. nisi colludat: ut infra pro emp. l. qui fundum. §. procuratori. nec obest si sciā alieni obligatum, uel usumfructum esse alienum: ut infra pro emp. qui fundum. §. fin. Accur.

b. *Non videtur bona fide.*] cum ille, qui a pupillo emit: debeat probare tuto. &c. ut supra de publi. quæcumque. §. fi. Accur.

R*Em alienam.*] CASVS. Bene ualet emptio si uendo rem alienam, sed res auferri potest ab emptore. Viuian.

c *Dubitatio.*] quia tenet contractus in præiudicium uendentis, quamuis in re mobili hoc non facilè fit, quia cum facilè ibi committatur furtum. ut insti. de usu ca. §. unde in rebus non erit emptio, secundum distinctionem positam infra eodem, §. in emptione. §. item si emptor. habet ergo locum hæc lex in re immobili, item in mobili, quando non fit furtum: sed & quando fit furtum, quandoque, ut patebit in d. l. si in emptione. infra eod. §. item. sed cum teneat uenditio rei alienæ, quarè non tenet pignoris obligatio: ut sup. de pig. act. l. 2. Resp. quia in pignore oportet, q̃ constituam ei ius in re. i. obligationem quandam, quod facere nō possum si res est aliena: sed in uenditione non teneor nisi quandam aliquam possessionem tradere, & me pro euictione obligare: & ita est ius in persona, quod possum etiam in re aliena: ut inf. de act. emp. l. ex empto. § j. Sed nonne sicut re euicta, tenetur uenditor sic obligans contraria? Resp. non: nam in uenditione sequitur usucapio. item agi potest, ut fiat promissio duplæ.

d *Potest.*] nam nobis inuitis non debet alius nostras res retinere, ut ℐ. sol. mat. si filio. §. j.

Q*uoties.*] CASVS. Si vendo tibi seruum, qui habet peculium, non uideor uendere peculium siue expressè excipiam, siue non: sed si seruus aliquam rem asportauit peculiarē, condici potest condictione furtiua, si ad emptorem peruenit: sed & agi potest ad exhibendum, & ex uendito. unde si postea aliquid accessit peculio, restituendum est uenditori: ueluti quia perceptum est ex operis Vicarii, uel partus est editus. & hoc dicit usque ad l. qui tabernas. Viuian.

2 † Floren. Paulus.

Idem 1 † li. 8. ad Sabinum.

LEX XXVII.

QVi a quolibet rem emit, quā putat ipsius esse a bona fide emit. At qui sine tutoris authoritate a pupillo emit, uel falso tutore authore, quem scit tutorem non esse, non uidetur bona fide b emere, ut & Sabinus scripsit.

Vlpianus lib. 41. ad Sabin.

LEX XXVIII.

REm alienam distrahere, quem posse nulla dubitatio c est. nam emptio est, & uenditio: sed res emptori auferri potest. d

Idem lib. 43. ad Sabinum.

LEX XXIX.

QVoties seruus venit, nō cum peculio distrahitur, e & ideo siue non sit exceptum, siue exceptum sit ne cum peculio væneat, non cum peculio distractus videtur. Vnde si qua res fuerit peculiaris a seruo surrepta, condici potest, videlicet quasi furtiua. hoc ita, si res ad emptorem peruenerit.

Idem lib. 36. ad edictum.

LEX XXX.

SEd & 2 † ad exhibendum agi posse nihilominus ex vendito f puto.

2 † Flor. dicest, &.

Pomponius li. 22. ad edic.

LEX XXXI.

SEd & si quid postea accessit g peculio, reddendum est uenditori: ueluti partus, 3 † & quod ex operis vicarii h perceptum est.

Qui vendit rem, videtur vendere solummodo ius, quod habet in re. Bald.

Vlpianus lib. 17. 4 † ad Sab.

LEX XXXII.

QVi tabernas argētarias, i vel cæteras, quæ in solo publico sunt, vendidit: 5 † non solum, sed ius vendidit, 6 † cum istæ tabernæ publicæ sint, k quarum usus ad priuatos pertinet.

Verba quæ possunt intelligi actiuè & passiuè, in præiudicium venditoris intelliguntur actiuè. unde hic intelliguntur de stillicidijs dominantibus, non seruientibus. Bald.

Pomponius lib. 33. ad Sabi.

LEX XXXIII.

CVm in lege uenditionis, ita sit scriptum: Flumina, uel 7 † stillicidia uti nunc sunt, ut ita sint: nec additur, quæ flumina, uel stillicidia: primum spectari oportet quid actum 8 † sit. si non id appareat: tunc id accipitur, quod uenditori nocet. l am bigua enim oratio est.

Dissensus circa accessoria contractum non uitiat, & in dubio fit interpretatio contra creditorem. Bar. & Bald.

Paulus lib. 6. 9 † ad edictum.

LEX XXXIIII.

S1 in emptione fundi dicatur accessisse ...

e *Distrahitur.*] ut ℐ. de eui. l. 3. in prin. & ℐ. de pig. l. j. §. j. & ℐ de pe. l. quis ergo in princ. & ℐ. de pec. leg. si legatus. & arg. inf. de fun. inst ru. l. 2. §. fi. Accur.

f S*Ed & ad exhibendum. Ex uendito.*] sic ergo ex vendito agitur ad id, quod in venditione non venit: ut C. de act. emp. l. 2. in fi. Accursius.

g S*Ed & Accessit.*] 3 † *Alias per* ex re venditoris, *sius Jouellas.* vel ex re serui Vicarii.

h *Vicarij.*] quem habebat in peculio. Accursius.

Q*Vi tabernas.*] CASVS. Vendidi tibi tabernas meas argentarias, & cætera, quæ sunt in loco publico. quæritur, an uendam tibi solum? Et dicitur, q̃ non, sed ius tabernæ: cum ipsæ tabernæ publicæ sint, quarum usus priuatus est, & ille intelligitur uenditus. Viuian.

i *Quæ tabernas argentarias.*] idest, vbi argentum vendebatur.] Adde, has circum forum a Tarquinio extructas Dionys. Halicarn. lib. 3. testatur. a quibus circumforaneum æs Cic. appellat lib. 2. epist. ad Atticum epist. 2. circa fin.

k *Publicæ sint.*] ubi talia uendebantur. sic & in legato: ut infra de leg. prim. l. sed si domus. & l. si domus. § fi. Accur.

4 † Floren. lib. 44.

5 † Fl. vendidit.

6 † Flor. quia eæ.

7 † Flor. Aenesi, uel.

C*Vm in lege.*] CASVS. Si vendo tibi domum, & dico, ubi seruitutes sunt, ita sint: dubium potest esse utrū domui meæ debeatur seruitus, an ipsa debeat: & ideo contra me fiet interpretatio, ut potius ei debeatur, quā debeat, quia ambigua est oratio. Viuian.

8 † Floren. ...

l *Nocet.*] ut infra eodem, ea quæ. §. fina. & supra de pac. l. ueteribus & supra eod. Labeo. hoc est, ut potius recipiantur stillicidia uenditarum ædium: ut supra de seru. urban. præd. si arborem. §. fi. & facit inf. de reg. iur. l. in contrahenda. & inf. pro emp. l. 2. §. cum Stichum.

9 † Floren. lib. 33.

S*I in emptione.*] CASVS. Si fundus uenditus est, & emptor dicat Stichum accessisse, & de alio senserit emptor, de alio uenditor. quem elegerit uenditor dabitur, an autem refert, plus fuit in accessione quam in re? Et respon. quod non.

¶. *Omnium.*] In isto §. traditur regula quia emptio consistere potest omnium rerum, quas possidemus. & persequi potest. in illis autem, in quibus natura, ius gentium, uel mores non patiuntur commercium, uenditio contrahi non potest, & de hoc subiicit exemplum. liberum hominem sciens emere non possum: & si dicam, cum ser uus esse, non est talis, casus expectandus. item in re furti ua si uenditor ignorabat, emptor autem scit, non obligatur uenditor. si tamen agat ex uendito, nihil consequetur nisi

ctum ſit a accedere Stichum ſeruum; neque intelligatur quis ex pluribus acceſſerit, cum de alio emptor, de alio uenditor ſenſerit: b nihilominus fundi uenditionem ualere conſtat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem uenditor 1† intellexerit. c Nec * refert d quanti ſit acceſſio, ſiue plus in ea ſit, quam in ipſa re, cui accedit, ſiue minus. Pleraſque enim res aliquando propter acceſſiones emimus: ſicuti cum domus propter columnas marmoreas, & ſtatuas, & tabulas pictas emitur. 2†

Omnia, quæ poſſunt haberi, & poſſideri poſſunt vendi, ſecus ſi non poſſunt haberi, & poſſideri. Bald.

¶ Omnium rerum, quas quis habere, e uel poſſidere, f uel perſequi poteſt, uenditio recte ſit: quas verò natura, g uel gentium h ius, uel mores i ciuitatis commercio exuerunt, 3† earum nulla uenditio eſt.

¶ Liberum hominem ſcientes emere non poſſumus. * Sed nec talis emptio, aut ſtipulatio admittenda eſt. k Cũ ſeruus erit: quamuis dixerimus l futuras res emi poſſe. Nec enim fas eſt eiuſmodi caſus expectare. m

Rei quæ eſt furtiua in ipſo contractu, uel eius executione: non tenet emptio vtroque ſciente vitium, vel emptore ſolo, ſed ſcientia ſolius uenditoris non officit. Bald.

¶ Item ſi & emptor, & uenditor ſcit furtiuum n eſſe, quod uenit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor ſolus ſcit, non obligatur uenditor: nec tamen 4† ex uendito quicquam conſequitur, niſi ultro quod conuenerit præſtet. o Quod ſi uenditor ſciuit, emptor ignorauit: utrinque obligatio contrahitur, & ita Pompon. quoque ſcribit.

¶ Rei ſuæ emptio tunc ualet, cum ab initio 5† id agitur, ut poſſeſſionem emat, quam fortè uẽditor habuit: ut 6† in iudicio poſſeſſionis potior p eſſet.

¶ Alia eſt cauſa deguſtandi: alia metiendi. Guſtus enim ad hoc proficit, ut improbare q liceat: menſura uerò non eo proficit, ut aut plus, r aut minus ueneat: ſed ut appareat quantum ematur.

Si fiat uenditio plurium rerum alternatiuè, erit in poteſtate venditoris, quæ res ſit vendita. & ſi duæ res vendantur alternatiuè, prima perempta, altera remanet in venditione. Bald.

¶ Si emptio ita facta fuerit, Eſto 7† mihi empt' Stichus, aut Pamphilus: in poteſtate eſt uenditoris quem uelit dare: ſicut in ſtipulationibus: s ſed uno mortuo, qui ſupereſt dandus eſt: & ideo prioris periculum ad uenditorem, poſterioris ad emptorẽ reſpicit. t Sed & ſi pariter deceſſerint, pretiũ debebitur. u unus. n. utiq; periculo emptoris uixit. Idem dicendum eſt & ſi emptoris fuit arbitriũ quẽ uellet habere: ſi modo hoc ſolũ arbitrio eius commiſſum ſit, ut quem uoluiſſet, emptum 8† haberet: non etiam illud, an emptum 9† haberet. x

¶ Tutor rem pupilli emere non poteſt. y idemque porrigendum eſt ad ſimilia, ideſt, ad procuratores, & qui negotia aliena gerunt.

niſi præſtiterit, q conuenit. Si autem emptor ignorabat, oblig. eſt utrobique, & ita ſcribit Papinianus.

¶ *Rei.*] Emo rem meam. non ualet emptio, niſi emo ſimpliciter poſſeſſionem, quam habet uenditor, & in quo uincar me iudicio poſſeſſorio.

¶ *Alia.*] Si emo uinũ, alia cauſa eſt guſtandi, alia menſurandi, nã guſtus proficit, ut liceat probare, uel improbare. menſura autem proficit, ut ſciatur quantum uenditur. ſed poſt menſurationem non improbat.

¶ *Si emptio.*] Vendo Stichũ, aut Pamphilum his uerbis: ſi uenditus Stichus, aut Pamphilus dicitur, quòd in uenditoris poteſtate eſt quẽ uelit tradere. ſed ſi unus deceſſerit, alter eſt in obligatione, & ita primus eſt periculo uenditoris, ſecundus periculo eſt emptoris. unde ſi ambo mortui ſunt, pretium debetur, quia unus fuit periculo emptoris. & idẽ erit ſi electio emptoris ſit, dummodo hoc ſolum cõſtitutum ſit in arbitrio ſuo quẽ uelit, non hoc, an uelit emere.

¶ *Tutor.*] Si tutor uelit emere rem pupilli ſui, non ualet emptio. idẽ in curatore & procuratore, & alijs, qui aliena negotia gerunt. Vi. uia.

a *Dictum ſit.*] ſ. ab emptore, & ſic obſcuritas debebit nocere illi.

b *Senſerit.*] i. ſenſiſſe dicitur. ſo. ſic C. de hered. inſt. l. 3. & C. de quæſtio l. 3 & aliàs cõtra. ſupra eodem, in uenditione, uel hic in acceſſorijs.

c *Intellexerit.*] imò uidetur contra. ſupra eodem, l. Labeo & l. proxi. & de pac. l. ueterib. & infra de reg. iu. l. in contrahenda. Solu. hic ab emptore fuit dictum.

d *Refert.*] ſcilicet aliàs. & ſic innuit caſum, cum, non homo, ſed alia res accedit. Alioquin contra; ut infra de ædil. edi. l. iuſtiſſimè. quę eſt contra. Item aliud in fideiuſſoria obligatione; ut inſtit. de fideiuſ. § fideiuſſores. quæ eſt contra. Accurſius.

e *Habere.*] ciuiliter.

f *Poſſidere.*] ſcilicet naturaliter.

g *Natura.*] ut homo liber.

h *Gentium.*] ut ſacer, uel religioſus locus.

i *Mores.*] ut res publica in publico uſu: ut inſtitutione, eo §. fin.

k *Admittenda eſt.*] ut inſtit. de inuti. ſtipu. §. j. & infra de ſol. qui res. §. ateam. in princ. & infra de fideicom. li. l. generaliter. §. ſi libero.

l *Dixerimus.*] ut ſupra eodem, eo. l. nec emptio.

m *Expectare.*] quia caſum aduerſamque fortunam liberi hominis expectare, neque ciuile, neque naturale ius eſt: ut infra de uerb. oblig. inter ſtipulantem. §. ſacram. ſed libertas etiam libero homini relinqui poteſt: ut inf. de fideiuſ. li. l. generaliter. §. ſi libero. Accurſius.

n *Furtiuum.*] ſiue aliàs ſurreptum, ſiue ipſa contrectatione: quia uenditur, ut quia res mobilis eſt, ut inſtitu. de uſuca. § furtiuæ. Itẽ idem in depoſito, & commodato diſtinguitur ſecundum Ald. Sed quid ſi uterq; ſcit rem alienam, non furtiuam? Reſp. ualet; ut ſup. eod. l. rem alienam.

o *Præſtet.*] ſ. emptori, & ſic not. quòd emptor aliquid conſequitur excipiendo, quod non conſequitur agendo, ſic & ſupra de compen. ſi cum filiofam. Item in domo combuſta ſecus ſeruatur; ut infra eod. domum. Accurſius.

p *Potior.*] ſ. emptor, aliàs uenditor. & facit inf. de acqu. poſſeſ. ſi aliquis.

q *Vt improbare.*] non ergo poſt menſuram improbare licet, ſicuti poſt guſtum ante menſuram, ſiue ut ſpecies, ſiue ut quantitas uenierit. Azo.

r *Aut plus.*] i. maiori pretio.

s *In ſtipulationibus.*] quã in alternatiuis electio eſt promiſſoris, ut hic, & ſup. de eo, quod certo lo. ſ non utique. j. reſpon. & etiam poteſt mutare uoluntatem; ut inf de u. r. obl. eum qui certarum. §. ſi. Ac.

t *Reſpicit.*] ſic inf. de leg. 1. cum res. & C. de peri. & com. rei uen. l. mortis.

u *Debebitur.*] ſ. uenditoris.

x *Haberet.*] quia tunc non tenet contractus; ut C. eod. in uendentis. Accurſius.

y *Non poteſt.*] imò uidetur, quod ſic poteſt, ut C. eo. l. cum ipſe. contra Sol. hic de eo dicit, qui adminiſtrauit, ibi non, ut arg.

1† *Cuiac. li. 1. obſer. c. 20. le ge. emptor.*

* *Bald. no. eſſũ text q inſpicitur illud, q eſt principaliter licet acceſſoriũ ſit maioris ualoris.*

2† *Flor. ſit.*

3† *aliàs, exterminerunt.*

* *Vi. Deuter. cap. 24.*

4† *aliàs, non tum.*

5† *Fl. initio agatur ut.*

6† *Fl. &.*

7† *Fl. eſt*

8† *aliàs, emptor.*

9† *aliàs, emptor.*

ut arg. infra de autho. tut. l. tutores quibus. Vel melius, cũ plures sunt tutores, ualet emptio ab initio facta alterius tutoris authoritate: ut argum. infra de autho tu. l. 4. & l. 5. sed & si cum, aliàs non: ut hic. Vel dic, quod palam & bona fide potest à pupillo emere, & sibi ipsi author fieri, non autem clam: ut argum. infra de admi nist. tuto. l. non existimo. & de autho. tuto. l. pupillus. §. sanè. & hæc habent locum in omni officio publico, uel priuato, aliàs punitur: ut hic. & infra eodem, l. non licet. Item opponitur de eo, quod est infra de administr. tutor. l. tutor rerum, in fine. ubi dicit pupillum rem uendicare nõ posse quam sibi tutor accepit de bonis eius, & pretium rationibus pupilli imtulit. Sed respon. ibi est ideo, uel quia usucapta sit ab hærede tutoris, uel quia bona fide accepit fructus talés, non quia ipse tutor poterat emere à seipso: nisi ipse faciat palam, & bona fide: ut prædicta l. de auth. tut. l. 5. §. 1. & §. sanè, uel dic, non potest uendicare nisi reddat pretium, quod in suam utilitatem peruenit: argu. C. de præ. mi. si prædium. Accur.

Caius li. 10. ad edict. proui.

LEX XXXV.

Quod sæpe arræ nomine pro emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arra cõuentio nihil proficiat: sed ut euidentius a probari possit conuenisse de pretio.

Non valet venditio si pretij quantitas in emptoris voluntatem, vel arbitrium conferatur. Bart.

¶ Illud constat, * imperfectum esse negotium cũ emere uolenti sic uenditor dicit. Quanti uelis, quanti æquum putaueris, quanti æstimaueris habebis emptum. b

¶ Veneni mali quidam putant 1 † emptionem non contrahi: quia nec societas, c aut mandatum d flagitiosæ rei ullas uires habet. Quæ sententia potest sanè uera uideri de ijs, quæ nullo modo per adiectionem 2 † alterius materiæ usui 3 † nobis esse possunt. De his uerò, quæ mixta alijs materijs adeo nocendi naturam deponunt, ut ex his antidota, e 4 † & alia quędam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici potest.

¶ Si * quis amico peregrè eunti mandauerit, ut fugitiuum suum 5 † quærat, & si inuenerit, uendat: nec ipse cõtra senatusconsultum f commisit, quia non uendidit: nec 6 † amicus eius, quia præsentem uendidit. 7 † emptor quoq;, qui pñentẽ emit, rectè negotiũ gerere intelligitur.

Venditor tenetur præstare custodiam in re vendita: & si sine culpa sua perdatur, non tenetur, nisi vt actionem cedat: quam si cedere non potest sine culpa, tenetur. Bar.

¶ Si res uendita per furtum perierit, prius animaduertendum erit, quid inter eos de custodia rei conuenerat: si nihil appareat conuenisse: talis custodia desideranda est à uenditore, qualem bonus paterfamilias suis rebus adhibet: g quam si præstitit, & tamen rem perdidit, securus esse debet: ut tamen 8 † scilicet uendicationem rei, & cõdictionẽ exhibeat emptori. h Vnde uidemus in persona eius, qui alienam rem uendiderit, cum is nullam uendicationem, aut condictionem hẽre possit, i an 9 † ob id dãnandus est? Respon. & certè ob idipsum damnandus est: quæ est litera Pisan. Vel si non habes hoc, lege interrogatiuè; & supple quid iuris sit? Et respon. ob id ipsum.

Quod sæpè.] CASVS. Dicitur quod emptio ualet etiam sine arris.

¶ Illud.] imperfecta est emptio, ita contracta, habeas emptum quanti uolueris, uel quanti arbitratus fueris.

¶ Veneni.] Vendidi uenenum, an ualeat emptio? Quidam dixerunt quod non, sicut societas, & mandatum flagitiosæ rei non ualet. sed ista sententia, ita demum uera est, si tale sit uenenum, quòd nullo modo utile posset esse cum adiectione alterius materiæ: sed si potest aliàs medicamentum ex eo confici bene ualet uenditio.

¶ Si quis.] Habebam seruum, qui fugerat. mandaui amico meo peregrinanti, quod eum quærat, & uendat. si inuenerit, & uendiderit, non facio contra senatusconsultum Libonianum quo cauetur, ut non uendatur seruus in fuga constitutus, quia uendo neq; amicus meus facit contra senatusconsultum: quia uendit. uidetur enim præsentem uendere, & rectè emptor contrahit negotium.

¶ Si res.] Si uendita res perijt furto penes uenditorẽ, quæritur cuius sit periculum? attendendum est quid de custodia conuenit. si enim nihil conuenit, in eo casu talem diligentiam præstare debet uenditor qualem bonus paterfamil. præstaret in rebus suis: quam si præstiterit, securus erit ab emptore, uendicationem tamen rei, & cõdictionẽ cedere debet emptori. Sed pone, quod res sua non erat, & uendidit, quod non habet: non potest cedere scilicet uendicationem, & condictionem. numquid ex ipso damnabitur? Responsio huius quæstionis, non est in litera: & secundum omnes respondetur, q damnatur: quia si suam rem uendidisset, potuisset emptori actiones suas cedere.

¶ In his.] Cum uinum, uel quid aliud, quod in pondere numero, uel mensura consistit, aut in genere, aut in quantitate, seu specie uenduntur: secundo casu post mensurationem transit periculum ad emptorem, primo casu statim post celebratum contractum. Viuia.

a Euidentius.] nam est arg. emptionis futuræ: ut instit. eo. in princ. sic, & in scriptura, quia & sine ea ualet, quòd agitur: & infra de fide instru. l. pe. data autem arra si emptor pœnitet, perdit quod dedit. Si uenditor, reddit in duplũ, ut insti. eo. §. j. sed an nihilominus ad interesse agitur? Quidam ut Io. & Bul. quòd sic. Azo. quod non, quia uidentur renunciasse agere ad interesse. Itẽ qua actione agitur ad arras reddendas? Respon. condi. ex lege: ut C. de fide instru. l. contractus. uel iudicis officio. actione autem ex empto agitur, quando est sine scriptura. aliàs non, nisi scriptura tota completa, quia tunc demum est perfecta uenditio: ut d. l. contractus.

b Emptum.] Nota tria, aut enim pretium confertur in arbitrium alterius eorum, & tunc non ualet: ut hic: aut contractus, & tunc non ualet. ut C. eod. l. in uendentis. aut res, uel eius qualitas, & hoc potest fieri, ut institutio. eodem. §. penul.

c Societas.] ut supra pro socio. nec prætermittendum. Accursius.

d Mandatum.] ut supra mand. si remunerandi. §. rei.

e Antidota.] nomen medicamenti. & facit infra de uerb sign. l. qui uenenum.

f Contra senatusconsultum.] Libonianum. Vel dic, quod non habemus nomen eius; & cauetur in eo, quod nemo uendat seruum in fuga constitutum: ut hic, & C. ad legem Flauiã, de pla. l. in fuga. & infra de pla. l. sciendum.

g Adhibet.] licet ipse suis rebus talem non adhibeat: ut infra de peri. & commo. rei uend. l. custodiam. & instit. eo. §. cum autem.

h Emptori.] actionem etiam furti, quæ uenditori competit: ut infra de fur. l. eum qui in principio. & l. si uendidero. & infra de actio. empti. l. si ea res. in principio. Accursius.

i Habere possit.] damnandus est? Respon. & certè ob idipsum damnandus est: quæ est litera Pisan. Vel si non habes hoc, lege interrogatiuè; & supple quid iuris sit? Et respon. ob id ipsum. Item quod dicit, quod in re aliena non potest cedi condictio; uerum est ratione dominij, sed ratione possessionis potest; ut supra de condi. tri. l. 2. sed ob id non liberatur. Item no. quod imputatur ei, qui cedere non potest actionem, cum debeat cedere, ut hic. & inf. de Sol. Stichum. §. pen. & infra de admini. tuto. si pupillus alterum. sic & inf. loca. l. si quis domum. in prin. & l. hac distinctio. Sed argu. contra, inf. de fideius. si stipulatus. §. si ex duobus. Accurs.

* ad intell. huius §. vide Ambr. op. Te. in l si quis ar bitratu. n. 49. de verb. obl.

1 † Fl. putant.

2 † Fl. nullo modo adiectione.

3 † Fl. usu.

4 † Fl. antidota.

* Facit ad hunc §. gl. 1. in c. consulti contra de ver. gn. mutat. infra g. Adde ad intelligentiam istius §. ambi. in l. l. in h. c. col. 1. versic. ff. de ma. obl. & Iac. de Nigris sindi num. 53.

5 † aliàs, seruum.

6 † Fl. neque.

7 † Fl. uende.

8 † aliàs, sciturum.

9 † aliàs, certe ob id ipsum.

Verfissa

a *Perfecta venditio.*] quantum ad periculum, sic & C. de peric. & commo. rei ven. l. 2. Accur.

b *In cæteris rebus.*] hoc ita in vino si & degustatio intercesserit, secundum Bul. vt infra de peric. & cómo. rei. ven. l. 1. §. 1. & l. si quis vina. Et idem in qualibet alia re, quæ venditur ad saporē, vt post degustationē demū fit emptoris periculū. Sed tu dic etiā in vino quod statim etiam ante degustationē cū venditur in specie, vt in cæteris reb. vt hic. & supra prox. §. nec obst. d. l. infra de peric. & commo. rei ven. l. prima, §. 1. quia ibi de periculo conuenit, & si quidem intra tempus, bene est, aliàs int. Igitur vsque ad degustationem: si autem nil de periculo conuenerit, seruatur quòd hic dicitur. Item non obst. dict. lex, si quis vina. quia loquitur ibi in vino vendito ad mensuram quod erat degustandum post diē certum.

c *Constant.*] vt oues.

d *Appensave sint.*] hoc nisi fit. tit per emptorē quo minus hæc fiāt vt infra de peri. & cō. rei ven. l. si per emptorem, §. si verbi gratia.

e *Adnumerauerit.*] f. pretium constituatur, sic ergo sub hac conditione videtur fieri, si hæc mensurentur, vel appendantur, vel numerentur, vt hic dicit ergo pendente conditione periculum p. eptionis est venditoris sed deteriorationis est emptoris, & si a osis vel mucoribus quod B. plané concessit, & in qualibet alia conditionali venditione, vt infra de peric. & commo. rei vend. l. quòd si pendente. Sed certè hoc est falsum, & idem Bul. postea more sapientis mutauit consiliu, nam indistinctè omne periculum est venditoris, vt hic. Et sic aliud erit in hac conditione tacita quàm in aliis, quia venditori datur facultas etiam per corbes tantundem effundere, & sic potest se facilè periculo liberare, vt infra de peric. & cōmo. rei v. nd. l. 1. in fi. Accursius.

f *Admetiatur.*] & degustetur: nam hæc duo sunt necessaria, vt infra de peric. & commo. l. si quis vina. & ex hoc apparet. ibi, dicit ille dicto prin. l. a. vor Acc.

(sit. 2 † Et certè ob idipsum damnandus) est, quia si suam rem vendidisset, potuisset eas actiones ad emptorem transferre.

In iis, quæ venduntur vt species, periculum est emptoris incontinenti: in iis, quæ venduntur vt pondus, numerus, vel mensura, est periculū emptoris, cum distinctione, quæ hic habetur. Bart.

¶ In iis, quæ pondere, numero, mensurave constant, veluti frumento, vino, oleo, argento, * modo ea seruentur, quæ in cæteris, ut simul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta venditio, a modo vt etiam si de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quam si admensa & appensa, adnumeratave sint. Nam si omne vinum, vel oleum, vel frumentum, uel argentum, quantumcunque esset, uno* pretio uenierit, idem iuris est quod in cæteris rebus. h Quòd si uinum ita uenierit, ut in singulas amphoras, item oleum, ut in singulas 2 † metretas: item frumentum, ut in singulos modios: item argentum, ut in singulas libras certum pretium diceretur, quæritur, quando uideatur emptio perfici? quod similiter quæritur & de iis quæ numero constant, e si pro numero corporum pretium fuerit statutum. Sabinus & Cassius tunc perfici emptionem existimant, cum adnumerata, admensa, appensave sint, d quia venditio quasi sub hac conditione uidetur fieri, ut in singulas 3 † metretas, aut in singulos modios, quasve admensus eris, aut in singulas libras, quas appenderis, aut in singula corpora, quæ adnumeraueris. e Ergo & si grex uenierit, si quidem vniuersaliter vno pretio, perfecta videtur postquā de pretio conuenerit: si uero in singula corpora certo pretio, eadem erunt, quæ proximè tractauimus.

¶ Sed & si ex doliario * pars uini uenierit, uelutì metretæ centum, verisimilius est (quod & constare uidetur) antequam admetiatur, f omne periculum g ad uenditorem pertinere. Nec interest, unū 4 † pretium omnium centum metretarū insimul 5 † dictum sit, an in singulas eas. 6 †

¶ Si quis in uendendo prædio confinem celauerit, h quem emptor si audisset, empturus non esset, teneri i uenditorem dicimus. 7 †

Vlpianus li. 43. ad edictū.

L E X XXXVI.

CVm in uenditione quis pretium rei ponit, donationis causa non exacturus, k non uidetur vendere. l

Quando pretium incertum in aliquem casum certificandum confertur, non perficitur venditio si certificari non possit. Bar.

Idem li. 5 8 † disputationū.

L E X XXXVII.

SI quis fundum iure hæreditario sibi delatum ita vendidisset, Erit tibi emptus 9 † quāti à testatore emptus est, & 10 † mox inueniatur non emptus, sed donatus testatori, uidetur quasi sine pretio facta uenditio. Idcoque similis erit m sub conditione factæ uenditioni, quæ nulla est, si conditio defecerit. n

Valet donatio commixta venditioni, licet ei intercidat donatio: nisi inter prohibitos. Bartolus.

Idem lib. 7. disputationum.

L E X XXXVIII.

SI quis donationis causa minoris vendat, venditio

g *Omne periculum.*] nō ergo solum peremptionis, sed etiā acoris & mucoris. Item, non solum si pars pereat, sed & si totum illud dolium, ut hic. & hoc nisi emptor fuerit in mora, vt infra de peric. & commo. l. si per emptorem. §. si verbi gratia. Accursius.

h *Confinem celauerit.*] i. malum vicinum, quos vicinos tenetur dicere, si sunt mali, vt hic; vel si hoc ita actū sit, non alias, ut infra eo. cum seruo. § fin. ac ipsos terminos agri se per tenetur dicere, vt infra de ac. emp. l. Titius hæres.

i *Teneri.*] scilicet ad interesse. Accur.

CVm in venditione.] CASVS. Si aliquis venditor apponat pretium in venditione causa donationis, non videtur vendere. Viu.

k *Non exacturus.*] focus si apponeret exacturus, & postea remitteret, vt infra loca. si tibi habitationem. quæ est contra. Item hic quādo vtraque pars in hoc consensit. Sed quid si venditor tantum hoc gerebat in animo, ne exigeretur pretium? Respon. vterque alteri obligatur, licet enim tibi proposui donare, non tamen donaui.

l *Non videtur vendere.*] ut ex empto, uel uendito agatur, ut infra loca. & cōdu. l. sicut emptio. & supra pro socio. l. 5 in fi. sed tamen est donatio, ut C. eo. l. empti. Accur.

SI quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, qui hæreditario iure mihi deferebatur, & ita dixi: Vendo tibi fundum talem quanti emptus fuit à testatore. apparet postea quod testator non emit, sed sibi donatus fuit. quasi sine pretio uenditio est, & ita nulla, quasi sub conditione facta, deficiente conditione.

m *Similis.*] non est uerè conditio, cum in præteritum cōferatur, ut supra §. certum petitur. itaque.

n *Si conditio defecerit.*] secus in legatis quibus adiecta falsa causa, uel etiam demonstratio non nocet. ut institu. de leg. §. huic. Accursius.

SI quis donationis causa.] CASVS. Vendidi tibi equum pro 5. quod ualebat 10. an ualeat uenditio? Dic

huius.

1 † Fl. inclusa desunt.

* Quidā hæc particulā rā hic, quam in fermis delendam putant.

* Hæc vēditio dicitur facta auersione. Ant. August. emē. li. 4. c. 6.

2 † Fl. singulas.

3 † Fl. singulas.

1 De cōmoditate. seu in cōmoditate. à uicino pulchre Luc. Collumella, de re rustica. l. 1. c. 5. & ī adagiis in expositione illius prouerbij, Aliquid mali propter uicinū malū, & Temistocles apud Plutar. in apophteg. pdiū uendens proclamabat bonum habere uicinum.

* De uino doliario aut (quod idem est) doliari. patchrā Bud. infra de peric. & com. rei vend. l. 5. vlt.

4 † Aliàs vtrum.

5 † Fl. in simul.

6 † Fl. singulas eas.

7 † Fl. dicimus.

8 † Fl. lib. 8.

9 † Duarum. emptus tanti quanti.

10 † Fl. deest, &.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, & venditione, &c.

Licet super rebus multa contrahantur obligationes, ut dictum est ab illo titulo supra de rebus credit. usque huc: hæc tamen una est præcipua, scilicet emptionis, ideoque super ea specialem librum ponit Accursius.] *Rationem situationis ponit Cuiacius in paratitlis ad hunc titulum.*

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM Liber XVIII.

TITVLVS I.

De contrahēda emptione & venditione, 1 † & de pactis inter emptorem & venditorem conuentis, 2 † & quæ res venire possint.

Paulus lib. 30. 3 † ad edic.

LEX PRIMA.

ORigo [a] emendi, vendendique, a permutationib. cœpit. Olim. n. non ita erat nūmus, [a] neq; aliud merx, [b] aliud precium vocabatur: sed vnusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum vtilibus [c] inutili permutabat: quoniam 4 † plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, vt cum tu haberes quod ego desiderarem, inuicem ego 5 † haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, [d] cuius publica ac perpetua [e] æstimatio difficultatibus [f] permutationum æqualitate quantitatis subueniret. ea 6 † materia forma publica percussa, vsum, dominiumque non tam ex substantia [g] præbet: [h] quam ex quantitate: 7 † nec vltra merx vtrumque est, 8 † sed alterum precium vocatur.

¶ Sed an sine nummis venditio dici hodie quoque 9 † possit, dubitatur, veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus & Cassius esse emptionē & venditionē putant: [i] Nerua & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse Sabinus Homero teste utitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibusque vinum emere refert illis versibus [k] Græcis, 10 † (Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο 11 † παρέστασαν οἶνον ἄγουσαι) Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί, Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Sed hi versus permutationem significare videntur, [l] non emptionem: sicut & illi: [m] ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς, ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Magis autē pro hac sententia [n] illud diceretur, quod alias idem Poeta dicit, [o] κτεάτεσσιν ἑοῖσιν, πρὸ ἕβην δ' ... [illegible]

¶ Sed verior est Neruæ & Proculi snīa. Nam ut aliud est vendere, aliud emere, alius emptor, alius vēditor: sic aliud est preciū, aliud merx: qđ p in pmutatione discerni nō pōt, 12 † vter emptor, vter venditor sit. Est autem emptio iuris gentium, [q] & ideo consensu peragitur: [r] & inter absentes contrahi potest & per nuncium, & per literas. [s]

ORigo.] CASVS. Olim cū denarii, nō erant in vsu, & unus rem alterius desiderabat: cum re alia fiebat permutatio: sed q̄a multoties contingebat, ut quod uni deerat, alius non haberet, postea inuenta est materia ex qua fiebant emptiones, &c.

¶ *Sed an.*] Apud antiquos dubitatum fuit, an emptio & uenditio sine nūmis contrahi posit: puta, do tibi togā, ut tunicam accipiam: & in hac quæstione dicit Sabinus & Cassius emptionem & venditionem esse. Proculus dicit permutationē. Sabinus utitur ar. Homeri, quia exercitu Græcorū de ferro uinum emebat & dicebat Nerua esse permutationem, cuius est uera sententia. Nam sicut alius est venditor alius emptor: ita debet esse aliud merx, aliud precium, q̄ non est in hac pmutatione: est autem emptio contractus iurisgent. & ideo consensu fit: & inter absentes & per nuncium fieri potest, & per literas. Viuianus.

a *Nummus*] sicut hodie.

b *Aliud merx.*] idest, res uendita.

c *Vtilibus*] sibi. Inutilia, aliis.

d *Electa materia est.*] scilicet auri, uel argenti.

e *Perpetua*] idest generalis omnium rerum: sic & Instit. de satisdat. tut. § primo. Accursius.

f *Difficultatibus.*] nā erat difficile, quod tu semper haberes, quod ego desiderarem.

g *Ex substantia.*] argenti, uel auri.

h *Præbet*] nota, quod ex duobus præbet utilitatem, sui usus, & sui dominii. Primo ex substantia, quia tantum ualet unus nūmus, quantū argenti tantundem in massa. Secundo ex quantitate: quia æquiparatur quantitas nummi æquiualentiæ rei: & sic per nummum fit æqualitas in quantitate.

i *Putant.*] sed male. Accursius.

k *Versibus*] apud Homerum Iliad. 7. circa finem. quorū hæc est interpretatio. Affuit ex Lemno ratibus, tunc copia uini. Cæsarie insignes redimunt hic uina Pelasgi. Pars dedit æs, nitidū ferrū pars altera, bobus. Tergora diripiēs hic protulit, ille agit ipsos. Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

l *Videntur.*] quia in prædictis uersib. non erat emere, sed comparare. Accur.

m *Sicut illi.*] Iliad. 6. quorum hic est sensus: Iupiter eripuit mente hic præcordia Glauco. Qui cum Tytide demens crepitantia mutat. Arma subaratis, auro visenda coruscō.] uide Bud. hic, & Alciat lib. 2. prætermiss.

n *Pro hac sententia.*] scilicet prædicta Sabini, licet nec hoc multum faciat.

o *Dixit.*] Homer. 1. Odyss. quod sic uertitur: Hanc propriis rebus Laertes emerat olim, uigintique boues promp͂sit pro impube puella.

p *Quod*] pro sed. Io. uel [illegible] præpone. Azo. & facit ad §. Inst. eo. §. it. in precium.

q *Iurisgentium.*] ut supra de iust. & iu. l. ex hoc. Accur.

r *Consensu peragitur.*] id est sine solennitate uerborum, quæ est tantum a iure ciuili inducta, ut Instit. de actio. §. de pecunia. Accursius.

s *Et per literas.*] ut Ins. de actio. & obl. l. consensu & quod de nuncio dicit, sic accipe, ad hoc, destinatos scu nūn. si dicerem, uendetem rem istam Titio pro 2. & aliquis audiens afferat ei uerbatenam non est uenditio, licet quidā contradicant: & idem in dono dicunt, q̄ non puto uerum. Item, quid si antequam literæ, uel nuncius ad eum perueniant, uenditor renunciat, quidam dicunt non ualere contractum, arg. contra. C. de repud. licet. & ff. de manu. uin. l. si pater, ij r. sp. & iii. l. sed & Ald. dicit tenere, quod puto uerum, ut arg. ff. tie. i. l. sed & locius. §. i. & ff. quod iussu. l. j. §. si ego. Accur.

1 † Fl. deest, & venditione.

2 † Fl. comp͂sitio.

3 † Floren. lib. 33.

n *Vide ad hæc Arist. in Pol. 1. c. 6. et Eth. 5. cap. 5. & Plin. lib. 7. c. 57.*

4 † Floren. quando.

5 † Fl. deest, ego.

6 † Diuersa que mater.

7 † Buda. qualitate.

8 † Flor. deest, est.

9 † Flor. hodieque.

10 † Fl. deest Græcis. & uide Buda. in ann. prio. ad Pandectas, in hoc titulo: Alciat. lib. 1. prætermiss. in hoc etiam titulo.

11 † Fl. inde iusta O desunt.

12 † *Alias non potest, neque vter emptor neque vter venditor sit.*

Inter patrem.] CASVS. Si pater vendat filio, & econuerso, venditio non valet, nisi de castrensibus, & hoc in prima. Secundo dicit, quod venditio non est sine pretio, sed conuentio pretij non numeratio sola perficit emptionem contractam sine scripturis. Viuianus.

a *Non potest.*] ut obligatio cum effectu, vel actio nascatur, ut ff. de iu. l. sis.

b *Sine pretio.*] in quantitate certa consistente, ut C. eo. l. empti. & insti. eo. §. item pretium.

c *Conuentio.*] unde et aliud pro pretio dari potest uolente utroque: ut C. de rescin. uen. l. pretii. Accur.

d *Sine scriptis.*] Si enim in scriptis, tunc oportet perfici scripturam totam: ut insti. eod. §. i. & dic quid sit in scriptis, ut ibi dixi.

Si res.] CASVS. Vendidisti mihi rem, ut si displicuisset, esset inempta, dicitur, quod hic non contrahitur emptio sub conditione, sed resoluitur sub conditione, si displicuerit. Viuianus.

e *Distracta.*] imò uidetur conditionalis, ut insti. eod. § emptio, quæ est contra. Sol. refert, an dicat, si displiceat, sit inempta, & tunc obtinet, quod hic dicit an sic, uendo nisi tibi displiceat, uel uendo si tibi placuerit, ut ibi. arg. ff. de in diem addi. l. 2. & infra de usucap. pro emp. l. 2. §. si in diem arg. ins. de adi. leg. l. si legatum Vel illa secundum istam, quia est sub conditione. Accur.

Et liberi.] CASVS. Si emo hominem liberum, & rem sacram, & religiosam, ignorans, valet emptio & uenditio, quia difficile est dignoscere liberum hominem a seruo. Viuian.

f *Ab ignorante.*] ut ff. de usuca. l. iusto. in si. j. resp. & insti. e. §. fina. non autem cum sciat, uel ignoret uenditor: ut j. eo. l. liberi hominis. Accur.

Sed Celsus.] CASVS. Si sciens emerit quis hominem liberum, aut aliam prohibitam rem, & inutiliter contrahit, quod est verum de omni re, cuius est prohibita alienatio, veluti res sacra, & religiosa, & dedicata vsibus pub. ut campus Martius.

1 † Flo. lib. 1.

2 † Flo. li. 9.

3 † Fl. lib. 9.

4 † Flor. cuiusquamque.

5 † Duar. alienationem non esse: ut.

6 † Flor. &.

Vlpian. lib. 50. 1 † ad Sab.

LEX II.

Inter patrem & filium contrahi emptio non potest, a sed de rebus castrensibus potest.

¶ Sine pretio b venditio nulla est. Non autem pretii numeratio, sed conuentio c perficit sine scriptis d habitam emptionem.

Idem lib. 28. ad Sabinum.

LEX III.

Si res ita distracta e sit, ut si displicuisset, inempta esset: constat non esse sub conditione distractam, sed resolui emptionem sub conditione.

Pomp. lib. 8. 2 † ad Sabin.

LEX IIII.

Et liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ab ignorante f ematur.

Paulus lib. 5. ad Sabinũ.

LEX V.

Quia difficile dignosci pôt liber homo a seruo.

Potest agi in contractu ad rescissionem contractus. Bald.

Pomponius lib. 8. 3 † ad Sabin.

LEX VI.

Sed Celsus filius ait hominem liberum scientem te emere non posse: nec cuiusquam 4 † rei si scias alienationem 5 † intellectam esse, vt sacra aut 6 † religiosa loca, aut quorum commercium non sit, vt publica, quæ non in pecunia g populi, sed in publico vsu habentur, vt est campus Martius. h

Vbi contractus ex conuentione resoluitur, actione ex eo contractu agitur ad id, quod est actum. Bar.

¶ Si fundus annua bima trima die ea lege venisset, ut si in diem statutum pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret, & ut si interim emptor fundum coluerit, fructus, 7 † quos ex eo perceperit, inempto 8 † eo facto restituerentur, & ut quanto 9 † minoris postea alii vænisset, id 10 † emptor venditori præstaret: ad diem pecunia non soluta, placet venditori ex uendito eo nomine actionem esse: i Nec conturbari debemus eo, 11 † quod inempto fundo facto, dicatur actionem ex vendito futuram esse. In emptis enim & venditis potius k id quod actum, quam id quod dictum sit, sequendum l est & cum in 12 † lege id dictum sit, m apparet hoc duntaxat actum esse, ne venditor emptori pecunia ad diem non soluta obligatus esset, nõ vt omnis obligatio empti & venditi vtrinq. n 13 † solueretur.

¶ Conditio. o quæ initio cõtractus dicta est, postea alia pactione mutari 14 † potest, sicut etiam abiri a 15 † tota emptione potest, si nondum impleta sunt, quæ vtrinque præstari debuerunt. p

Si in alterius ex contrahentib. arbitrium conditio conferatur, intelligitur de arbitrio boni viri, & tunc arbitrãdi facultas extinguitur, cum in mora fuerit. Bart.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinũ.

LEX VII.

Hæc venditio serui, Si rationes domini putarit 16 † arbitrio: conditionalis est. Conditionales aũt uen-

¶ Si fundus] vendidi tibi fundum, sed eo pacto, ut nisi sua die, scilicet annua bima trima die, totum pretium esset solutum, quod fundus esset inemptus, & si inemptus esset, quod fructus medio tempore percepti mihi restituerentur: ita conuenit, si minus postea quam factus esset inemptus uendere possem, ut hoc refunderes si non soluatur sua die pretium, an te conuenire possim, quæritur? Et respon. quod ex vendito competit actio, non obstante eo, quod fundus sit inemptus, quia non agis inspiciendum est, quod actum est, quam quod dictum est, actum autem est, ut non soluta sua die pecunia uenditor emptori obligatus non sit, sed non econtra. & h. d. nõ ut cis, &c.

g *Conditio*] Vendidi tibi rem pro decem, si re integra conuenit, ut eam haberes pro v. & post recessum est a primo contractu: in hoc casu perinde est, ac si, re integra, nec pretio soluto, neque tradita conuenisset, ut à tota emptione recederetur, quia illud, sicut hoc fieri potuit. Viuianus.

g *In pecunia.*] ut modendina communis. Accursiosi

h *Campus Martius*] nota hanc distinctionem de publico.

i *Actionem esse.*] ut ff. de lege com. si fundus. & ff. de act. empt. l. ex empto. §. is qui uina. Accur.

k *Potius.*] electiuè.

l *Sequendum est.*] nota sensum magis, quam uerba spectari. sic ff. de adi. leg. l. 3. §. conditio. & C. de liber. pr. l. 3. per præ licta tamen apparet actũ, ut sul iter.

m *Dictum sit.*] quod in pactis præmissis continetur.

n *Vtrinque.*] diuisim accipe, na ex empto emptori, ex uendito uenditori datur, ut insti. eo. §. 2 sic coniũctum diuiditur. C. de bo. quæ lib. l. si. §. sin autem. ibi, si inopia ex utraque de c. & ff. de lib. & posthu. si ita scriptum. & de cõdi. & demon. fallam. §. si Accur.

o *Conditio.*] idest pactio.

p *Debuerunt.*] ut sup. de pactis. l. sufficientium. §. adeo. & infra de rescin. uen. l. si qua. Accursius.

7 † Flo. fructusque ex eo

8 † Alias, id inempto fundo facto restituerentur.

9 † Flo quãto.

10 † Flor. id.

11 † Flo. dicto ipso.

12 † Flo. dicto ipso.

13 † Flor. vtrique.

14 † Floren. immutari.

15 † Floren. abiretur tota empt.

16 † Flo. computasset, & ad hanc l. vi. Ambr. apice in l. si quis hæres ita. nu. 17. & 52 de verb. oblig.

Hæc venditio.] CASVS. Vendidi tibi seruum hoc pacto, si rationes redderet meo arbitrio. an hæc venditio sit conditionalis, an pura? Et respon. quod conditionalis, neque est perfecta nisi completa conditione. sed vtrum sit redigendum ad arbitrium boni viri, quæritur? Et rñ quod nulla est uenditio, si ad arbitrium mei venditoris refertur. qa fortè ego nunquam arbitrorr (sicut si quis tibi

vendidit, si voluerit. C. eodem, l. in vendentis.) quia non debet conferri in arbitrium rei, an sit adstrictus. vnde si rationes accipere nolim, ex empto poterit me conuenire.

¶ *Huiusmodi.*] Digestum à Titio emi pro ea pecunia, quæ in arca mea est, vel quanti Titius emerit, an valeat talis venditio, cum incertum videatur pretium in vtroque casu? Et respon. quod valeat.

¶ *Si quis.*] Emi à te fundum pro centum, & quanto plus ego emptor possem vendere, an valeat talis venditio? Et resp. quod sic. Videbatur, quod non, quia videtur pretium incertum propter clausulam additam. & quanto plus &c. Verius tamen est, ut si certum constitutum sit pretium, licet postea augeatur pretium, ualeat tamen venditio. Viuianus.

a *Conditio.*] sicut & qualibet conditionalis obligatio, ut j. de verborum signif. l. cedere.

b *Arbitrio.*] quomodocumque, bene vel malè. Accur.

c *Si voluero.*] vt C. eodem, l. in vendentis.

d *Obstrictus.*] ut si dicam per si, ut; si uolam, vel, si uoluero, non ualet, ut infra de actio. & oblig. l. sub hac. & infra de verborum obligationibus, centesimis. §. si. si autem per, cum, tunc ualet, si dicam cum voluero. quia teneor, ex quo constitui semel me uelle. secus si dicam, cum volam, quia tunc nō valet, ut infra de verborum obligationib. l. centesimis. & l. si quis stipulatus. & est ratio, quia hac. cum volam, habet statū quia forma eũ prę senti indicatiui, qđ est incertum: sed futurum subiunctiui, si voluero, formatur à præterito indicatiui, quod est certū. vnde ex quo semel constituit se velle, mutare voluntatem non potest. Accursius.

1 † Florent. pendeat.]

2 † Flor. domini.

3 † Flor. de. est, vel.

4 † Flor. de. est, m.

5 † Est.

e Ioan. de Imo. in l. si stipulet j. de verb. oblig. & Alex. hic ad B. istam gl. reputant sing. in ea dicta quā ponit de emendo rem, quæ gl. est clara, & non eget supplemento. Bal.

ditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit cōditio.[a] Sed vtrum hæc est venditio nir conditio, si ipse dominus putasset suo arbitrio, an vero si arbitrio[b] boni viri? Nā si arbitrium domini accipiamus, nula est venditio: quemadmodum si quis ita vendiderit, Si voluerit, uel stipulanti sic rńdeat: 1 † Si uoluero,[c] decem dabo. Neque. n. dēt in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus.[d] Placuit itaque ueteribus, magis in uiri boni arbitrium id collatum, q̃ in 2 † domini.[e] Si igitur rationes potuit accipere, nec accepit,[f] uel accepit, fingit autem se non accepisse, impleta conditio emptionis est, & ex empto venditor conueniri potest.

Non videtur incertum, quod ex alio potest certificari. Bart.

¶ Huiusmodi emptio, quanti tu eum emisti,[g] uel 3 † quantum pretij in arca[h] habeo: nec enim ualet. incertum est pretium in 4 † tam euidenti venditione. magis enim ignoratur quanti emptus sit, quam in rei veritate incertum est.

Adiectio pluris nisi certificetur per aliud: nil releuat. B. Vel sic: Venditio potest esse conditionalis.

¶ Si quis ita emerit, Est i 5 † mihi fundus emptus cētum

e *Quam in domini.*] sic & in locatione, ut infra loca. si in lege. & societate. ut supra pro socio. l. si societatem. & generaliter in quolibet bo. fi. contractu: ut infra de reg. iur. l. in personam. § generaliter.

f *Nec accepit.*] & sic per eum stat. sic supra de procurat. l. si. & infra eod. si mihi bibliothecam. & infra de condit. insti. l. fina. concordat huic. infra de conditio. & demonst. l. quamuis.

g *Emisti.*] quo casu si non emit, non est emptio: ut infra eod. l. si quis fundum. Accur.

h *Quantum pretij in arca.*] facias vim in eo, quod dicit quantum, nam in quantitate debet consistere: ut hic, & C. eo. emptio. & insti. eo. § pretium. secus ergo si diceret pro eo pretio, q̄ in arca habeat, cum tūc, vt species diceretur: vt j. de leg. j. planè. §. j. & l. sed si certos. vnde non est emptio, sed innominatus ɔ̄tus esset: vt j. de cond. ca. da. l. si.

i *Est.*] ideo esto.

k *Pretium.*] sub conditione, scilicet hac, si pluris, &c. & concordat huic, & j. de reg. iur. l. aic prætor. §. fina. & infra de pac. do. si pater. §. penul.

& quanto pluris eum vendidero: ualet venditio, & statim impletur. habet enim certum pretium centum. augebitur autem pretium[k] si pluris emptor fundum vendiderit.

Si venditur res, non valet venditio nisi res extet. Si venditur dubius euentus: consistit venditio, licet nil sequatur. h. d. Bart. vel sic: Consistit emptio, siue fundetur super re, siue super spe. Bald.

Pomp. lib. 8. 6 † ad Sabinū.

LEX VIII.

NEc emptio, nec venditio sine requæ veneat,* potest intelligi. Et tñ fructus & partus futuri rectè emuntur:[l] 7 † vt cum editus esset partus, 8 † iam tunc[m] cum contractum esset negotium, venditio facta intelligatur.[n] Sed si id egerit venditor ne nascatur[o], aut fiat: ex empto agi potest. 9 † Aliquando tamen & sine re venditio intelligitur: ueluti cum quasi alea emitur: quod fit cum captus 10 † piscium, uel auium, uel missilium[p] emitur. Emptio enim contrahitur, etiam si nihil inciderit: quia spei emptio est. Et quod missilium, nomine eo casu captum est, si euictum fuerit: nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intelligitur.[q]

NEc emptio.] CASVS. Sine re nulla est emptio, vel venditio. an autem res futura, partus ancillæ, vel fructus talis fundi possit vendi? Et respon. quod sic, Videbatur, quod non, quia futurum nondum extitit, & solum præsentis rei debebat esse venditio. sicut fit & si venditor procuret quo minus futura res nascatur, tenebitur ex empto. hoc in prima. Sed videtur, quod sine re possit consistere emptio. uerbi gratia si emerit quis iactum retis, uel quod fuerit in alea: quia, licet non incidat in rete piscatoris, vel aleatione non lucratus fuerit, tamen ualet emptio: quia spes emitur: sic quod ex missilibus acquiritur, sine catur, & si missilia euicta fuerint, eo nomine ex empto pro euictione contra venditorem non competit actio. Viuianus.

l *Emuntur.*] & obligantur: ut infra de pig. & quæ nondum, in principio, & promittuntur: vt infra de verborum obligationib. l. interdum. & leganturː ut insti. de leg. §. ea quæ. sed tamen inest semper tacita conditio, si nascantur, vt infra de cond. & de monst. l. j. in fine.

6 † Floren. lib. 9.

* Idest, sine merce. d. l. sup. eod.

7 † Flo. emantur.

8 † Flor. ut cum editus esset partus, iam tunc venditio facta intelligatur.

9 † Floren. posse.

10 † Floren. captum.

m *Iam tunc.*] olim iam dudum, &c. hoc ergo præteritum requirit.

n *Intelligatur.*] vt sic retrotrahatur, ut hic, & infra qui po in pig. habe. potior § videamus.

o *Ne nascatur.*] sic supra l. prox. in fi. j. respon. & sup. de arb. dictio. §. si quis, & hoc casu tenetur venditor ad interesse. i. si certum est venditori ne nascatur, ut quia uendit partum sterilis ancillæ: ut infra de act. empt. si sterilis. nisi sit actum, ut ematur, ut alea: ut infra proxi. & inf. de hære. ven. l. nam hic. & l. si.

p *Missilium.*] quæ iactantur in vulgus, & fiunt occupantium: ut insti. de rer. diui. § hoc amplius.

q *Intelligatur.*] i. præsumitur. sic & in partu, & fructu quo ad duplæ stipulationem, licet actione ex empto teneatur: ut j. de eui. l. venditor hominis, & l. si prægnans. sed qui vendidit in alea nullo modo tenetur: ut inf. qua. re. ac. iud. detur. l. fi. & facit j. de act. emp. si iactum. Accur.

In ven-

Dissensus circa pretium venditionis, seu in pretio, seu in materia, vel sexu, contractum venditionis vitiat: dissensus autem in nomine, si de corpore constet, non habet vitiare. h. h. usque ad fi. l. in huiusmodi. Bald.

Vlpianus lib. 28. ad edictum.

LEX IX.

IN venditionibus, & emptionibus consensum debere intercedere palam est. [a] Cæterum siue in ipsa emptione [b] dissentiant, siue in pretio, [c] siue in aliquo [d] 1† alio: emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti: quia in 2† corpore dissensimus, emptio nulla est. Idem est si ego me Stichum, tu Pamphilium absentem [e] vendere putasti. Nam cum in corpore dissentiam*, 3† apparet nullam esse emptionem. [f] Planè 4† si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet: [g] nulla dubitatio est, quin valeat emptio & venditio. nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. Inde quæritur, si in ipso corpore non erretur, sed in substantia [h] error sit: vt puta si acetum pro vino væneat, [i] aut 5† æs pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento simile: an emptio & venditio sit? Marcellus scripsit li. 7. 6† Dige. emptionem esse & venditionem: [k] quia in corpus consensus [l] 7† est, & si in materia sit erratum. Ego in vino quidem consentio: [m] quia eadem prope οὐσία [n] * est, si modo vinum acuit. Cæterum si vinum non acuit, sed ab initio [o] acetum fuit cum emebam: 8† aliud pro alio venisse uidetur. In cæteris autem nullam esse uenditionem puto, [p] quoties in materia erratur.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX X.

ALiter æque si aurum quidem fuerit, deterius autem quam emptor existimaret: tunc [n] emptio ualet. [q]

Vlpianus li. 28. ad Sabinū.

LEX XI.

ALioquin [r] quid dicemus, si cæcus emptor fuit, vel si in materia erretur 9† minus perito discernendarum materiarum? in corpus eos consensisse dicemus? & quemadmodum consensit, 10† qui non uidit?

¶ Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset iā mulier, [s] emptio valebit. [t] in sexu enim non est erratū: cæterum sic, cum 11† ego mulierem uenderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.

Inspicitur dissensus vel consensus contrahentis: non autem illorum quib. acquiritur, hoc dicit. cum l. seq. Baldus.

IN venditionibus.] CASUS. In venditione & emptione consideratur consensus. si ergo dissentiunt in emptione, puta quia vnus vendidit, alius credidit sibi donari, vel in pretio, vt quia emptor de minori, venditor de maiori intelligat: vel si in re erratum fuerit quia credidit quis se vendere fundum Sempronianum, & vendidit Cornelianum: & econtra emptor errauit: an valeat venditio, quæritur, & respon. q non. hoc in prima. Sed quid si constet de corpore, & in nomine erratum sit: puta, quia emptor credit emere Stichum, & ille vocatur Pamphilus, an valeat vēditio, quæritur? Et respon. quòd non ideo minus. hoc in secūda. Sed quid si vnus credit emere vinum, alius vendit acetum? Marcellus indistinctè dicit consistere uenditionem in vino. Vl. distinguit: aut vinum erat uinum ab initio, sed post acuit. aut non erat vinum, sed acetū. Primo casu valet venditio: secundo non, qa vnum pro alio uendi uidetur. hoc in tertia. Sed quid si emptor argentum credat esse melius quam sit, nunquid propter hoc infirmabitur uenditio? Et respō. quòd non, sed agetur act. empti aduersus vēditorem. hoc in quarta. Sed quid si emptor credat emere virginē, & emat corruptam: ualet, quia non erratur in sexu. aliter si in sexu erratur, non ualet. hoc in quinta. hoc dicit cū duabus legibus seq.

a *Palam est.*] ut C. eo. l. 2. & hic, & instit. eo. in princ.

b *Emptione.*] ut quia ego vendo, tu credis tibi donari, uel econtra, ut sup. si certum pet. l. si ego.

c *In pretio.*] quia uenditor de maiori intelligit: emptor de minori. secus econtra: ut infra loca. si decem.

d *Aliquo alio.*] ut corpore uel materia: ut inf. eo. l. & in sexu. & infra eod. l. alioquin. Item si in essentia: ut inf. eod. domum. & l. & si consensum. Et sic sunt sex errores, qui impediunt contractum istum.

e *Absentem.*] quid si præsens esset? Resp. idem, si tamen putabat hunc esse alium, quàm per famā perceperat. aliàs non idem: & idem dicas in matrimonio, si credam filiam talis accipere cum alia sit: non enim consensi in hanc, sed in eam, quàm hanc putaui, ut 29. q. 1. §. sicut ergo. Item, quid si dico, vendo Flaccum pistorem, cum sit ille: & quidam alius, scilicet fullonicus sit pistor? Respon. distingue, an uenditor nomina seruorum habeat nota, ut tunc ille qui nominatus est dicatur an non: & tunc ille cuius artificium sit expressum ut ar. J. de re dubi. l. qui hēat.

f *Nullam esse emptionem.*] & nullam esse vsuca. vt inf. pro empt. l. 2. §. cum Stichum.

g *Constet.*] vt C. de testa. l. si in nomine. & sup. de rei vendica. l. idemque Pomponius §. fru. §. fi.

h *In substantia.*] i. in substantiali qualitate, vel materia.

i *Væneat.*] non proposito decipiendi.

K *Emptionem esse, & venditionem.*] scripsit, sed malè.

l *Consensus.*] hoc est verum, quòd est consensum in corpore. Sed quare non dicitur hic error in corpore, sicut in superiori casu de Sticho, & Pamphilo. respon. hic non potest assignari corpus aliud quam demonstratum, in quo videatur consentire vellè, ideo nec error in hoc potest esse, ibi sic.

m *Consentio.*] cum distinctione tamē quàm subijcit.

n *Vsia.*] i. qualitas substantialis eadem vini, & aceti est quo ad saporem: licet acetum fortius sit prope autē ideo dicit, quia vinum est calidum & humidum, sed acetū frigidum, & siccum: corpus autem idem esse negari non potest, de quo uterque sentit.

o *Ab initio.*] ita quòd nunquam fuit uinum, sed semper acetum: ut idest sicut erat acetū, quando emebam quod potest esse, quòd fuit factum de aqua cum rasura vegetis, vel ex vuis immaturis, vel si tingatur panis in aceto, & postea in aqua ponatur, vel succo herbarum. Et sic no. hic primam rei originem considerari: ut infra de vsuca. sequitur. §. si ex lana. Argum. contra. supra ad exhiben. Iulianus. §. sed & si quis rem. & infra de auro, arg. leg. Seta in fi. sed quidam dicunt interesse, an esset acetum tempore contractus, vt tunc non teneat. an postea fiat: ut tunc valeat.

p *Venditionem puto.*] ut infra eodem, l. qui tamen. in fine, & hoc quo ad rem, teneatur tamen ad interesse emptoris uenditor: ut infra de actio. emptio. si sterilis. §. quamuis.

q ALiter. Valet.] sed agi potest ad deceptionem si uenditor sciuit, ut infra de actio. empti, Iulianus. §. si venditor.

r ALioquin.] hoc adiungitur ei, quod de errore in corpore dixit, & in materia Azo. & continua bene dicto errorem materiæ nocere. Accur.

s *Mulier.*] idest corrupta: sic infra de manumis. vin. si collectaneus.

t *Valebit.*] vt agatur ex empto ad resoluendam uenditionem

1† Fl. in quo.

2† Aliàs qa in corp.

3† Fl. dissentiatur.

4† Fl. dissentiendi.

† Fl. desit ut.

† Fl. lib. 6.

* Vide Budæum hic qd dicatur vsia.

7† Fl. consensum.

8† Fl. embāma. Est autē embamma, acetum sibi tinctum.

9† Fl. erratur. vel in minus perito.

10† Fl. sensit.

11† Fl. dissensum.

r No. q illa mulier dr quæ est corrupta. & hoc ppriè & strictè sumēdo. uide gl in l. ex empto. §. si qs uirginē J. de ac. em. gl. plenē loquētē in l. mulieris appel. J. de uer. signi. Adde Bar. in l. seruis legatis J. de leg. 3. addo ego ulterius text. & ibi glo. in c. mulier. 32. q. 2.

tionem: vt infra de actio. emptio. l. ex empto. §. si quis virginem. quandoque tamen & virgo appellatione mulieris continetur: vt cum legatur vestis muliebris: vt infra de auro, & argento legato. l. argento. §. muliebri. Accursius.

1† Fl. l. 31. IN huiusmodi.] CASVS. Cum errans uel in corpore, uel in pretio, uel in sexu, uel in qualitate, uel materia emens, vel vendens: non inspicitur opinio eius cui acquiri potest actio, verbi gratia, si filius uel seruus meus emit me præsente: filij uel serui consideranda est opinio, non mea, si ignoranter emant, non valet emptio, si scienter, sic. hoc cum suo nomine emit seruus, uel filius. Sed quid si mandaui alicui, ut seruo meo vendat Stichum, & ille sciens fugitiuum vendit, & hoc ignoret seruus, & ego sciam? ego sciens non agam, & hoc cum de certo homine emendo mandaui. & hoc in secunda. Viu.

2† Fl. lib. 9.

a *Quæstionibus*.] quando res venditæ sunt alterius qualitatis.

b *Me præsente*.] & prohibere non valente: aliter contra infra de lib. cau. l. imò in fi. & de hac materia dices plenè infra de ædil. edic. l. cum mancipium.

3† Fl. erra rint. 4† Fl. putaret. 5† Fl. defu. cum. 6† Fl. auriolã, & ad hunc lo cum vid. Alcia. li. par. 4. c. 8. & Pom. li. 33. de j. 7† Fl. hæredi.

c SEd si seruo mandauero.] de certo emendo meo nomine non peculiari.

d QVid tamen dicemus.] scilicet quia unus unum, alius aliud putauit. Accursius.

e *Exquisito*.] s. ab alijs.

f *Constat*.] imò contra. ut infra eod. cum ab eo. §. fi. fol. speciale inter cohæredes vel solus, mihi.

8† Al. Alias. Sed & si.

g *Putem*.] si in totum. cum pars tantum sit aurea.

h *Non valet*.] scilicet in ære: sed in tanto auro in genere vt nosupra de pig. act. l. j. in fine.

i ET si consensum. Emptio est.] vt inf. eod. l. domum. & supra eod. nec empto. Accur.

k *Ignorantia*.] exemplum pone inf. eod. l. ea quæ. & facit infra de iur. & fac. ig. l. regu-

Pōp. li. 25. 1† ad Qui. Mu.

LEX XII.

IN huiusmodi autem quæstionibus [a] personæ ementium & vendentium spectari debent, non eorum quibus acquiritur ex eo cōtractu actio. Nam si seruus meus, vel filius, qui in mea potestate est, me præsente [b] suo nomine emat; non est quærēdum quid ego existimem, sed quid ille, qui contrahit.

Idem li 8. 2† ad Sabinum.

LEX XIII.

SEd si seruo meo uel ei cui mandauero, [c] vendas, sciens fugitiuum, illo ignorāte, me sciente non teneri te ex empto uerum est.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX XIIII.

QVid tamen dicemus [d] si in materia & qualitate ambo errarint, 3† ut puta si & ego me vendere aurum putarem, 4† & tu emere, cum æs esset? vt puta cum 5† cohæredes aureolam 6† quæ aurea dicebatur, pretio exquisito [e] uni hæredum 7† vendidissent, eaque inuenta esset magna ex parte ænea? Venditionem esse constat [f] ideo, quia auri aliquid habuit. Nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem: [g] ualet venditio. Si autem æs pro auro ueneat; non ualet. [h]

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX XV.

ET si 8† consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem esse desierit: nulla emptio est. [i]

¶ Ignorantia [k] emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

Error dominij impedit translationem. ad hoc allegatur. Vel sic, emptio rei meæ non valet, & si iussu meo alij tradatur, in illum dominium nō transfertur.

Idem in donatione, quæ fieret mihi de re mea. & prædicta locum habent quod emptio rei meæ non valeat, siue ignoranter, siue scienter quis rem suam emat. h. d. cum l. seq. Bald.

¶ Si rem meam mihi ignoranti uendideris, & iussu meo alij tradideris, non putat Pōp. dominium in eum transire: quoniam non hoc mihi propositum fuit, sed quasi tuum dominium in 9† eum transire. Et ideo etiam si donaturus mihi rem meā, iussu meo alij tradas, idem dicendum erit.

Pomp. li. 8. 10† ad Sabinū.

LEX XVI.

SVæ rei emptio non valet, siue sciēs, siue ignorās [m] emit. 11† Sed si ignorans emi; quod soluero, repetere potero: quia nulla obligatio fuit: nec tamen emptioni obstat si in ea re ususfructus dūtaxat ementis [n] sit.

Paulus li 33. ad edictum.

LEX XVII.

OFficio [o] tamen iudicis pretium minuetur.

Pōp. lib. 8. 12† ad Sabinū.

LEX XVIII.

SEd si cōmunis ea res emptori cum alio sit: dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem ualere, pro parte non valere. [p]

Falsa demonstratio finium non adycit aliquid actui.

¶ Si seruus [q] domini iussu indemonstrandis finibus agri venditi, uel errore uel dolo plus demonstrauerit; id tantum 13† demonstratum accipi oportet, quod dominus senserit: & idem Alphenus scripsit de uacua possessione per seruum tradita.

Ex venditione in emptorem dominium nō transit nisi pretio soluto, vel habita fide de pretio. h. d. Bart. & Bald.

la. §. sed & facti. & infra de ædi. edi. cum seruus. in fin. Accursius.

l *Transire*.] Sed contra sup. si cer. pet. eius qui. §. quia verò. Solut. ibi seruus erat dominus, quia hæres, licet hoc ignoret, & transferre volebat dominium: hic autem noluit, sed illud quod credebat à vendente hærede. Sed non videtur quòd teneat hæc sol. quia etiam si sit dominus in l. contraria, non debet etiam errans transferre dominium: vt infra de acq. rer. do. si procurator. Sed respon. ideo in procuratore, uel simili dicitur non transire dominium, quia sic officium suum esset ei damnosum: quòd esse non debet: vt infra quemad. testa. app. si quis ex signatoribus: hic vero in l. eius qui, nullum fuit officium. Vel dic quod in l. eius qui, fuit specialiter in pecunia numerata. arg. supra si cer. pet. l. singularia. Vel dic, quòd ibi manumissus non errabat: putabat enim domini, ergo suam: cū hæres sit eadem persona cum defuncto. ut in aut. de iureiu. à mor. præ. §. j. col. 5.

9† Fl. ad. 10† Fl. li. 9. 11† Fl. emi.

m SVæ Ignorans.] Nota etiam quod ignorans non dicitur posse rem suam emere: ut hic, & supra de cond. inde. seruum. & C. eo. cum res. & supra de pigno. act. l. debitor. nisi sub cond. & tempore existentis conditionis non sit sua, ut infra de le. 1. l. cætera. & infra eodem, existimo, & nisi respectu possessionis: vt infra eodem, l. si in emptione §. rei suæ. & nisi ratione partium aliarum: quod est in casu: ut infra titu. j. quòd si uno §. fin & supra manda. qui negotia. § fin.

12† Fl. li. 9.

n *Ementis*.] quia respectu fructuarij est alienus. ut infra ad Sylla. l. 1. §. 1. & insti. de hære. insti. §. 1. Accursius.

13† Fl. tant.

o OFficio.] sic inst. de lega. §. sicut.

p SEd si communis. Non valere.] nisi ratione aliarum partium, vt modo dixi, per id quod est infra tit. 1. quod si uno § fi.

q *Si seruus*.] facit supra de iureiu. quanto magis.

Quod

a Quod vendidi Satisfactione.] ideoque potest venditor vendicare: ut hic, & supra de tri. ac. l. procuratoris. §. penult. & institu de re. di. §. venditæ. Sed nonne hoc ipso videor habere fidem, quod rem trado? Respond. sic. nisi forte dicebas te habere pecuniam ad manus, cum tamen non habeas, & sic tradam: ut supra de pignor. actio. l. si quasi. Item, quid si dedi diem solutioni? Respond. uideor sequi fidem emptoris: argum. C. de re iu. l. ad solutionem. Sed argumen. contra. C. de pac. inter empto. & uendi. l. commissoria. Sed certè immo est pro hoc, quia & ibi dominium transiterat in emptorem: sed ex ui pacti reddit ad uenditorem. Accur.

f Nullam esse emptionem.] tenetur tamen ex empto emptori quatenus eius interest deceptum non fuisse: ut infra eodem. qui officii. & insti. de contrahen. emptio. in fi. Accursius.

g In modicis.] idest pro modicis. & intellige hanc legem, quando non fuerunt prædicta excepta a uenditore, alias ad quid ageret emptor? & ualet uenditio.

1 † Floren. lib. 21.

Idem li. 11. ad 1 † Q. Mutiũ.

LEX XIX.

Quod vendidi, & tradidi, 2 † non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum, uel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisfactione. a 3 †

2 † Floren de eo, & tradi dit

3 † Aliat. sa tisfactione.

Idem lib. 8. 4 † ad Sabin.

4 † Floren. lib. 8.

LEX XX.

Sabinus respondit, si quam rem nobis fieri velimus 5 † (ueluti statuam, uel uasa aliqua, 6 † seu etiam 7 † uestẽ) ut nihil aliud quam pecuniam daremus; emptionẽ b videri. nec posse ullam locationem esse, ubi corpus ipsum non detur ab eo cui id fieret; aliter atq. si aream darem, ubi insulam ædificares: quoniam tunc a me substantia proficiscitur. c

5 † Dnar. ve lumus et vela ri.

6 † Flor. vas aliquod.

7 † Floren de est, etiam.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX XXI.

Labeo scribit 8 † obscuritatem pacti nocere potius debere uenditori, qui id dixerit, quam emptori: quia potuit re integra apertius dicere. d

8 † Floren. scripsit.

Vlpianus lib 28 ad Sabin.

LEX XXII.

Hanc legem venditionis; e Si quid sacri, uel religiosi est, eius nihil uenit: 9 † superuacuum dicimus 9 † nõ esse, sed ad loca modica pertinere. cæterum si omne religiosum, uel sacrum, uel publicum uænierit, nullam esse emptionem. f

9 † Floren. de est, dicimus.

Paulus lib 5. ad Sabinum.

LEX XXIII.

Et quod soluerit eo nomine emptor, condicere potest.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX XXIIII.

In modicis g autem ex empto esse actionem; quia non specialiter locus sacer, uel religiosus uenit, h sed emptioni maioris partis accessit. i

In alternatiua venditione est electio venditoris. Bartolus.

Idem lib. 23. 10 † ad Sabinũ.

LEX XXV.

Si ita distrahatur illa aut illa res k utram elegerit 11 † uenditor, hæc erit empta.

¶ Qui vendidit, l necesse nõ habet fundum emptoris facere, ut cogitur, qui fundum stipulanti spopondit. m

Pompo li. 18. 12 † ad Sab.

LEX XXVI.

Si sciens emam ab eo, cui bonis interdictum sit, uel cui tempus ad liberandum de hæreditate, ita datũ sit, n ut ei diminuendi potestas non sit: dominus non ero: dissimiliter, atque si a debitore sciens creditorem fraudari, emero. o

Sabinus.] CASVS. Si dedi tibi decem, ut statuam mihi faceres. non est locatio, sed emptio. secus si dedi tibi aream, ut in ea ædificares: quia locatio est. Viuianus.

b Emptionem.] nec attenditur, an lignũ, vel id ex quo statua, uel uasa facienda erant, specificetur, an non: vtrobique enim tenet emptio: quia & in eo, quod in genere est, tenet emptio: ut infra eod. l. conuent. & hac lege innuitur.

c Proficiscitur.] & sic est locatio, ut hic, & inst. loca. §. item quæritur.

Labeo.] CASVS. In contrahenda uenditione ambiguum, siue obscurum uerbum contra uenditorem interpretandum est: ut supra de pact. l. ueteribus. Viuianus.

d Dicere.] ut supra de pac. ueteribus. & infra de eui. l. qui li bertatis. §. penulti. & da exemplum. infra eodem. cum in le. Sed contra infra loca. l. in re. Sol. ut ibi. secus autem in iudiciis: ut supra de iu. l. si quis intentione. Item non obst. huic l. infra eodem, si in emptione. in principio. quia ibi fuit dictum ab emptore: & idem interpretatio fit contra eum secundum Io. Item nec inf. eo. l. cum manu. quia ibi fuit dictum pro uenditore.

Hanc legem.] CASVS. Si in uenditione fundi conuenit, ut locus sacer excipietur, ualet conuentio, sed ad modica loca refertur, alioquin si maior pars religiosa fuerat, non ualet emptio. Sed quid si non excipiatur, & modica loca inueniantur religiosa? agetur ex empto. Viuianus.

e Hanc legem venditionis.] quæ apponitur pro uenditore, & fit uenditio fundi in specie, hoc dico, ut non teneatur venditor si quid erat sacri. si autem ad iugera, dic ut inf. l. littora. Accur.

h Venijt.] nam tunc non ualet, ut sup. eo. l. sed Celsus.

i Accessit.] ipsi uenditione, nisi pactum excipiet: ut supra l. hac le. Et nota hic argum. quod quædam transeunt cum uniuersitate, quæ per se non transeunt: ut insti. de acquiren. rerum dominio. l. quædam. & infra de actio. empti, si mercedem. §. j. & sup. man. si mandatero. §. Iulianus. & C. de reli. si sepulchrum. §. j. sed argu. contra. infra ad Trebel. l. quia perinde. §. j. & l. si patroni. in princ. & hæc omnia facimus pro iure patronatus.

Si ita distrahatur.] CASVS. Vendidi tibi his uerbis, illam aut illam rem: quam uelium tradere, tradam, quia in mea electione est. Viuianus.

10 † Floren. lib. 24.

11 † Floren. degat.

k Illa res.] sic tibi edita, & puncta ibi, venditor. Vel dic, quod sunt uerba emptoris, sit mihi empta. ne sit contra. supra eodem Labeo, facit ad l. asti. infra eodem. si in emptione. §. si emptio, & infra de iure do. l. plerumque. §. penult.

12 † Floren. lib. 19.

l Qui vendidit.] s. fundum.

m Spopondit.] scilicet dare: quia tunc tenetur facere rem accipientis: ut institutionib. de actio. §. sic itaque. aliud si promisit traderet ut infra de uerborum obligatio. si rem tradi. Accursius.

Si sciens.] CASVS. Emi ab aliquo, cui bonis interdictum erat, sciens, & ab aliquo, quem sciebam nihil posse de hæreditate vendere, quia acceperat tempus ad deliberandum. non fio dominus ex illa uenditione. aliter enim si emi a debitore creditorem fraudante, quia tunc bene fio dominus. Viuianus.

n Datum sit.] idest sub hoc pacto l

o Emero.] quia fio dominus licet reuocet a me per Paulianam: ut institutione de action. § item si quis. sed in primis duobus non, quia erat interdicta: ut hac l. & infra de usucap. l. si ab eo. & de uerborum oblig. l. is cui libertas autem etiam hoc tertio casu non ualet, quia in fraudem creditorum fit datas: ut institutio. qui manu. non pos. in princ.

Qui a quolibet.] CASVS. Si emi rem ab aliquo, quē dām puto, bona fide videor emere, si aūt à pupillo sine tutoris, uel curatoris authoritate scienter emero, non videor bona fide emere. & hoc Sabinus scripsit. Viuianus.

a Ipsius esse.] uel ipsum habere ius uendendi: ut j. de uerborum sign. bonæ fidei, nisi colludat: ut infra pro emp. l. qui fundum. §. procurator. nec obest si sciā alicui obligatum, uel usumfructum esse alienum: ut infra pro emp. qui fundum. §. fin. Accur.

2 † Floren. Paulus.

b. Non uidetur bona fide.] cum ille, qui a pupillo emit: debeat probare tuto. &c. ut supra de publi. quæcumque. §. fi. Accur.

Idem 1 † li. 8. ad Sabinum.

LEX XXVII.

QVi a quolibet rem emit, quā putat ipsius esse a bona fide emit. At qui sine tutoris authoritate a pupillo emit, uel falso tutore authore, quem scit tutorem non esse; non uidetur bona fide b emere, ut & Sabinus scripsit.

Vlpianus lib. 41. ad Sabin.

LEX XXVIII.

REm alienam distrahere, quem posse nulla dubitatio c est. nam emptio est, & uenditio: sed res emptori auferri potest. d

Idem lib. 43. ad Sabinum.

LEX XXIX.

QVoties seruus venit, nō cum peculio distrahitur, e & ideo siue non sit exceptum, siue exceptum sit ne cum peculio væneat, non cum peculio distractus uidetur. Vnde si qua res fuerit peculiaris a seruo surrepta, condici potest, uidelicet quasi furtiua. hoc ita, si res ad emptorem peruenerit.

Idem lib. 36. ad edictum.

LEX XXX.

SEd. & 2 † ad exhibendum agi posse nihilominus ex vendito f pacto.

Pomponius li. 22. ad edic.

LEX XXXI.

SEd & si quid postea accessit g peculio, reddendum est uenditori: ueluti

Rem alienam.] CASVS. Bene ualet emptio si uendo rem alienam, sed res auferri potest ab emptore. Viuian.

c Dubitatio.] quia tenet contractus in præiudicium uendentis, quamuis in re mobili hoc non facilè fit, quia cum facilè ibi committitur furtum. ut insti. de usu ca. §. unde in rebus non erit emptio, secundum distinctionem positam infra eodem, si in emptione. §. item si emptor. habet ergo locum hæc lex in re immobili, item in mobili, quando non fit furtum: sed & quando fit furtum, quandoque, ut patebit in d. l. si in emptione. infra eod. §. item. sed cum teneat uenditio rei alienæ, quare non tenet pignoris obligatio: ut sup. de pig. act. l. 2. Resp. quia in pignore opportet, φ constitutam ei ius in re, obligationem quandam, quod facere nō possum si res est aliena: sed in uenditione non teneor nisi quandam asinium possessionem tradere, & me pro euictione obligare: & ita est ius in persona, quod possum etiam in re aliena: ut inf. de act. emp. l. ex empto. § j. Sed nonne sicut re euicta, tenetur uenditor sic obligans contraria? Resp. non: nam in uenditione sequitur usucapio. item agi potest, ut fiat promissio duplæ.

3 † Flor. de ost. &c.

d Potest.] nam nobis inuitis non debet alius nostras res retinere, ut j. sol. mat. si filio. §. j.

Quoties.] CASVS. Si vendo tibi seruum, qui habet peculium, non uideor uendere peculium siue expressē exceptum, siue non: sed si seruus aliquam rem asportauit peculiarē, condici potest condictione furtiua, si ad emptorem peruenit: sed & agi potest ad exhibendum, & ex uendito. unde si postea aliquid accessit peculio, restituendum est uenditori: ueluti quia perceptum est ex opere Vicarii, uel partus est editus. & hoc dicit usque ad l. qui tabernas. Viuian.

e Distrahitur.] ut j. de eui. l. 3. in prin. & j. de pig. l. 3. § 1. & j. de pecul. quis ergo in princ. & j. de pec. leg. si legatus. & arg. inf. de fun. inst. tu. l. 3. §. fi. Accur.

f Sed & ad exhibendum. Ex uendito.] sic ergo ex uendito agitur ad id, quod in uenditione non uenit: ut C. de act. emp. l. 2. in fi. Accursius.

partus, 3 † & quod ex operis vicarii h perceptum est.

g Sed & Accessit.] ex re venditoris, uel ex re serui Vicarii.

3 † Alias: per ancillam.

h Vicarii.] quem habebat in peculio. Accursius.

Qui vendit rem, videtur vendere solummodo ius, quod habet in re. Bald.

Vlpianus lib. 17. 4 † ad Sab.

LEX XXXII.

QVi tabernas argētarias, i vel cæteras, quæ in solo publico sunt, vendidit: 5 † non solum, sed ius vendidit, 6 † cum istæ tabernæ publicæ sint, k quarum usus ad priuatos pertinet.

Qui tabernas.] CASVS. Vendidi tibi tabernas meas argentarias, & cætera, quæ sunt in loco publi. quæritur, an uendam tibi solum? Et dicitur, φ non, sed ius tabernarum cum ipsæ tabernæ publicæ sint, quarum usus priuatus est, & ille intelligitur uenditum. Viuian.

4 † Floren. lib. 44.

5 † Fl. vendit.

6 † Flor. quia sit.

i Qui tabernas argentarias.] idest, vbi argentum vendebatur.] Adde, has circum forum a Tarquinio extructas Dionys. Halicarn. lib. 3. testatur. a quibus circumforaneum æs Cic. appellat lib. 2. epist. ad Atticum episto. 1. circa fin.

k Publicæ sint.] ubi talia uendebantur. sic & in legato: ut infra de leg. prim. l. si fenestra § fina. & l. si domos. § fi. Accur.

Verba quæ possunt intelligi actiuè & passiuè, in præiudicium venditoris intelliguntur actiuè. unde hic intelliguntur de stillicidiis dominantibus, non seruientibus. Bald.

Pomponius lib. 33. ad Sabi.

LEX XXXIII.

CVm in lege uenditionis, ita sit scriptum: Flumina, uel 7 † stillicidia uti nunc sunt, ut ita sint: nec additur, quæ flumina, uel stillicidia: primum spectari oportet quid actum 8 † sit. si non id appareat: tunc id accipitur, quod uenditori nocet. l ambigua enim oratio est.

7 † Flor. flumina, uel.

Cum in lege.] CASVS. Si vendo tibi domum, & dico, ubi seruitutes sunt, ita sint: dubium potest esse utrū domui meæ debeatur seruitus, an ipsa debeat. & ideo contra me fiet interpretatio, ut potius ei debeatur, quā debeat, quia ambigua est oratio. Viuianus.

8 † Floren. actū.

Dissensus circa accessoria contractum non uitiat, & in dubio fit interpretatio contra creditorem. Bar. & Bald.

l Nocet.] ut infra eodem, ea quæ. § fina. & supra de pac. l. ueteribus & supra eod. Labeo. hoc est, ut potius recipiantur stillicidia uenditarum ædium: ut supra de seru. urban. præd. si arborem. §. fi. & facit inf. de reg. iur. l. in contrahenda. & inf. pro emp. l. 2. §. cum Stichum.

9 † Floren. lib. 31.

Paulus lib. 5. 9 † ad edictum,

LEX XXXIIII.

SI in emptione fundi di-

Si in emptione.] CASVS. Si fundus uenditus est, & emptor dicat Stichum accessisse, & de alio senserit emptor, de alio uenditor. quem elegerit uenditor dabitur, an autem refert, plus fuit in accessione quam in re? Et respon. quod non.

¶ Omnium.] In isto §. traditur regula quia emptio consistere potest omnium rerum, quas possidemus, & persequi potest. in illis autem, in quibus natura, ius gentium, uel mores non patiuntur commercium, uenditio contrahi non potest, & de hoc subiicit exemplum. liberum hominem sciens emere non possum: & si dicam, cum seruus erit, non est talis, casus expectandus. item in re furtiua si uenditor ignorabat, emptor autem scit, non obligatur uenditor. si tamen agat ex uendito, nihil consequetur nisi

nisi praestiterit, q conuenit. Si autem emptor ignorabat, oblig est utrobique, & ita scribit Papinianus.

¶*Rei.*] Emo rem meam. non ualet emptio, nisi emo simpliciter possessionem, quam habet uenditor, & in quo uincat me iudicio possessorio.

¶*Alia.*] Si emo uinū, alia causa est gustandi, alia mensurandi, nā gustus proficit, ut liceat probare, uel improbare. mensura autem proficit, ut sciatur quantum uendatur. sed post mensurationem non improbat.

¶*Si emptio.*] Vendo Stichū, aut Pamphilum his uerbis: si uenditus Stichus, aut Pamphilus dicitur, quòd in uēditoris potestate est quē uelit tradere. sed si unus decesserit, alter est in obligatione, & ita primus est periculo uenditoris, secundus periculo est emptoris. unde si ambo mortui sunt, pretium debetur, quia unus fuit periculo emptoris. & idē erit si electio emptoris sit, dummodo hoc solum cōstitutum sit in arbitrio suo quē uelit, non hoc, an uelit emere.

¶*Tutor.*] Si tutor uelit emere rem pupilli sui, non ualet emptio. idē in curatore & procuratore, & alijs, qui aliena negotia gerunt. Vinia.

a *Dictum sit.*] sab emptore, & sic obscuritas debebit nocere illi.

b *Senserit.*] i. sensisse dicitur. Io. sic C. de haered. inst. l. 3. & C. de quaestio l. 3 & aliàs cōtra. supra eodem, in uenditione, uel hic in accessorijs.

c *Intellexerit.*] imò uidetur contra. supra eodem, l. Labeo & l. proxi. & de pac. l. ueterib. & infra de reg. iu. l. in contrahenda. Solu hic ab emptore fuit dictum.

d *Refert.*] scilicet aliàs. & sic innuit casum, cum, non homo, sed alia res accedit. Alioquin contra; ut infra de aedil. edi l. iustissimè. quę est contra. Item aliud in fideiussoria obligatione; ut instit. de fideiuss. § fideiussores. quae est contra. Accursius.

e *Habere.*] ciuiliter.

f *Possidere.*] scilicet naturaliter.

g *Natura.*] ut homo liber.

1† Cuiac. h. t. obser. c. 20. le ga. emptor.

* Bald. no. istū frat ꝙ inspicitur illud, ꝙ est principaliter licet accessoriū sit maioris ualoris.

2† Flamat.

3† aliàs, exuerunt.

* Vi. Deuter. cap. 24.

dictum sit a accedere Stichum seruum, neque intelligatur quis ex pluribus accesserit, cum de alio emptor, de alio uenditor senserit: b nihilominus fundi uenditionem ualere constat. Sed Labeo ait, cum Stichum deberi, quem uenditor 1† intellexerit. c Nec * refert d quanti sit accessio, siue plus in ea sit, quam in ipsa re, cui accedit, siue minus. Plerasque enim res aliquando propter accessiones emimus: sicuti cum domus propter columnas marmoreas, & statuas, & tabulas pictas emitur. 2†

Omnia, quae possunt haberi, & possideri possunt vendi, secus si non possunt haberi, & possideri. Bald.

¶ Omnium rerum, quas quis habere, e uel possidere, f uel persequi potest, uenditio recte fit: quas verò natura, g uel gentium h ius, uel mores i ciuitatis commercio exuerunt, 3† earum nulla uenditio est.

¶ Liberum hominem scientes emere non possumus. * Sed nec talis emptio, aut stipulatio admittenda est. k Cū seruus erit: quamuis dixerimus l futuras res emi posse. Nec enim fas est eiusmodi casus expectare. m

Rei quae est furtiua in ipso contractu, uel eius executione: non tenet emptio vtroque sciente vitium, vel emptore solo, sed scientia solius uenditoris non officit. Bald.

¶Item si & emptor, & uenditor scit furtiuum n esse, quod uenit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor solus scit, non obligatur uenditor: nec tamen 4† ex uendito quicquam consequitur, nisi ultro quod conuenerit praestet. o Quod si uenditor sciuit, emptor ignorauit: utrinque obligatio contrahitur, & ita Pompon. quoque scribit.

¶Rei suae emptio tunc ualet, cum ab initio 5† id agitur, ut possessionem emat, quam fortè uēditor habuit: ut 6† in iudicio possessionis potior p esset.

¶ Alia est causa degustandi: alia metiendi. Gustus enim ad hoc proficit, ut improbare q liceat: mensura uerò non eo proficit, ut aut plus, r aut minus uaeneat: sed ut appareat quantum ematur.

Si fiat uenditio plurium rerum alternatiuè, erit in potestate venditoris, quae res sit vendita. & si duae res vendantur alternatiuè, prima perempta, altera remanet in venditione. Bald.

¶ Si emptio ita facta fuerit, Esto 7† mihi empt⁹ Stichus, aut Pamphilus: in potestate est uenditoris quem uelit dare: sicut in stipulationibus: s sed uno mortuo, qui superest dandus est: & ideo prioris periculum ad uenditorem, posterioris ad emptorē respicit. t Sed & si pariter decesserint, pretiū debebitur. u unus.n. utiq; periculo emptoris uixit. Idem dicendum est et si em ptoris fuit arbitriū quē uellet habere: si modo hoc solū arbitrio eius commissum sit, ut quem uoluisset, emptum 8† haberet: non etiam illud, an emptum 9† haberet. x

¶ Tutor rem pupilli emere non potest. y idemque porrigendum est ad similia, idest, ad procuratores, & qui negotia aliena gerunt.

h *Gentium.*] ut sacer, uel religiosus locus.

i *Mores.*] ut res publica in publico usu: ut institutione, eo §. fin.

k *Admittenda est.*] ut instit. de inuti. stipu. §. j. & infra de sol. qui rec. §. iteam. in princ. & infra de fideicom. li. l. generaliter. §. si libero.

l *Dixerimus.*] ut supra eodem, eo. l. nec emptio.

m *Expectare.*] quia casum aduersamque fortunam liberi hominis expectare, neque ciuile, neque naturale ius est: ut infra de uerb. oblig. inter stipulantem. §. sacram. sed libertas etiam libero homini relinqui potest: ut inf. de fideiuss. li. l. generaliter. §. si libero. Accursius.

n *Furtiuum.*] siue aliàs surreptum, siue ipsa contrectatione: quia uenditur, ut quia res mobilis est, ut institu. de usuca. § furtiuae. Idē idem in deposito, & commodato distinguitur secundum Ald. Sed quid si uterq; sciret rem alienam, non furtiuam? Resp. ualet; ut sup. eod. l. rem alienam.

o *Praestet.*] s. emptori, & sic not. quòd emptor aliquid consequitur excipiendo, quod non consequitur agendo, sic & supra de compen. si cum filiofam. Item in domo combusta secus seruatur; ut infra eod. domum. Accursius.

p *Potior.*] s. emptor, aliàs uenditor. & facit inf. de acqu. possess. si aliquis.

q *Vt improbare.*] non ergo post mensuram improbare licet, sicuti post gustum ante mensuram, siue ut species, siue ut quantitas uenierit. Azo.

r *Aut plus.*] i. maiori pretio.

s *In stipulationibus.*] nā in alternatiuis electio est promissoris, ut hic, & sup. de eo, quod certo lo. s non utique. j. respon. & etiam potest mutare uoluntatem; ut inf de uer. obl. cum qui certarum. §. si Ac.

t *Respicit.*] sic inf. de leg. j. cum res. & C. de peri. & com. rei uen. l. mortis.

u *Debebitur.*] s. uenditoris.

x *Haberet.*] quia tunc non tenet contractus; ut C. eod. in uendentis. Accursius.

y *Non potest.*] imò uidetur, quod sic potest, ut C. eo. l. cum ipse. contra Sol. hic de eo dicit, qui administrauit, ibi non, ut arg.

4† aliàs, necnon.

5† Pl. initio agatur ut.

6† Pl. 6.

7† Pl. esse.

8† aliàs, emptor.

9† aliàs, emptor.

ut arg. infra de autho. tut. l. tutores quibus. Vel melius, cũ plures sunt tutores, ualet emptio ab initio facta alterius tutoris authoritate: ut argum. infra de autho. tu. l. 4. & l. 5. sed & si cum, aliàs non: ut hic. Vel dic, quod palam & bona fide potest à pupillo emere, & sibi ipsi author fieri, non autem clam: ut argum. infra de admini. tuto. l. non existimo. & de autho. tuto. l. pupillus. §. sanè. & hæc habent locum in omni officio publico, uel priuato, aliàs punitur: ut hic. & infra eodem, l. non licet. Item opponitur de eo, quod est infra de administr. tutor. l. tutores rerum, in fine. ubi dicit pupillum rem uendicare nõ posse quam sibi tutor accepit de bonis eius, & pretium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, uel quia usucapta sit ab hærede tutoris, uel quia bona fide accepit fructus tutoris, non quia ipse tutor poterat emere à seipso: nisi ipse faciat palam, & bona fide: ut prædicta l. de auth. tu. l. 5. §. 1. & §. sanè, uel dic, non potest uendicare nisi reddat pretium, quod in suam utilitatem peruenit: argu. C. de præ. minor. si prædium. Accur.

*ad intell. huius §. vide Ambr. op. Co. in l. si quis arbitratu. n. 49. de verb. obl.

2† Fl. putan.

2† Fl. nullo modo adiectione.

3† Fl. usu.

4† Fl. antidota.

Caius li. 10. ad edict. proui.

LEX XXXV.

QVod sæpe arræ nomine pro emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arra cõuentio nihil proficiat: sed ut euidentius a probari possit conuenisse de pretio.

Non valet venditio si pretij quantitas in emptoris uoluntatem, vel arbitrium conferatur. Bart.

¶ Illud constat, * imperfectum esse negotium cũ emere uolenti sic uenditor dicit. Quanti uelis, quanti æquum putaueris, quanti æstimaueris habebis emptum. b

¶ Veneni mali quidam putant 1 † emptionem non contrahi: quia nec societas, c aut mandatum d flagitiosæ rei ullas uires habet. Quæ sententia potest sanè uera uideri de ijs, quæ nullo modo per adiectionem 2 † alterius materiæ usui 3 † nobis esse possunt. De his uerò, quæ mixta alijs materijs adeo nocendi naturam deponunt, ut ex his antidota, e 4 † & alia quędam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici potest.

¶ Si * quis amico peregrè eunti mandauerit, ut fugitiuum suum 5 † quærat, & si inuenerit, uendat: nec ipse cõtra senatusconsultum f commisit, quia non uendidit: nec 6 † amicus eius, quia præsentem uendidit. 7 † emptor quoq;, qui pſentẽ emit, rectè negotiũ gerere intelligitur.

Venditor tenetur præstare custodiam in re vendita: & si sine culpa sua perdatur, non tenetur, nisi vt actionem cedat: quam si cedere non potest sine culpa, tenetur. Bar.

¶ Si res uendita per furtum perierit, prius animaduertendum erit, quid inter eos de custodia rei conuenerat: si nihil appareat conuenisse: talis custodia desideranda est à uenditore, qualem bonus paterfamilias suis rebus adhibet: g quam si præstitit, & tamen rem perdidit, securus esse debet: ut tamen 8 † scilicet uendicationem rei, & cõdictionẽ exhibeat emptori. h Vnde uidemus in persona eius, qui alienam rem uendiderit, cum is nullam uendicationem, aut condictionem hĩe possit, i an 9 † ob id dãnandus...

numero, uel mensura consistit, aut in genere, aut in quantitate, seu specie uenduntur: secundo casu post mensurationem transit periculum ad emptorem, primo casu statim post celebratum contractum. Viuia.

a *Euidentius.*] nam est arg. emptionis futuræ: ut instit. eo. in princ. sic, & in scriptura, quia & sine ea ualet, quod agitur: & infra de fide instru. l. pe. data autem arra si emptor pœnitet, perdit quod dedit. Si uenditor, reddit in duplũ, ut insti. eo. §. j. sed an nihilominus ad interesse agitur? Quidam ut Io. & Bul. quod sic Azo. quod non, quia uidentur renunciasse agere ad interesse. Itẽ qua actione agitur ad arras reddendas? Respon. condi. ex lege: ut C. de fide instru. l. contractus. uel iudicis officio. actione autem ex empto agitur, quando est sine scriptura. aliàs non, nisi scriptura tota completa, quia tunc demum est perfecta uenditio: ut d. l. contractus.

b *Emptum.*] Nota tria, aut enim precium confertur in arbitrium alterius eorum, & tunc non ualet: ut hic: aut contractus, & tunc non ualet. ut C. eod. l. in uendentis. aut res, uel eius qualitas, & hoc potest fieri, ut institutio. eodem. §. penul.

c *Societas.*] ut supra pro socio. nec prætermittendum. Accursius.

d *Mandatum.*] ut supra mand. si remuneran. di. §. rei.

e *Antidota.*] nomen medicamenti. & facit infra de uerb. sign. l. qui uenenum.

* Vorh ad hũc §. gl. 1. in c. cunctis sua sta tra de ver. g... Adde ad intelligentiam istius §. ami... Iaf. in h... ...ter... ff de ... ubi & Lac. de Nigris ... num 53.

5† aliàs, seruum.

6† Fl. neque.

7† Fl. uendit.

8† aliàs, tantum.

9† aliàs, certe ob id ipsum.

¶ *Veneni.*] Vendidi uenenum, an ualeat emptio? Quidam dixerunt quod non, sicut societas, & mandatum flagitiosæ rei non ualet: sed ista sententia, ita demum uera est, si tale sit uenenum, quod nullo modo utile posset esse cum adiectione alterius materiæ: sed si potest aliàs medicamentum ex eo confici bene ualet uenditio.

¶ *Si quis.*] Habebam seruum, qui fugerat, mandaui amico meo peregrinanti, quod eum quærat, & uendat. si inuenerit, & uendiderit, non facio contra senatusconsultum Iliburnianum quo cauetur, ut non uendatur seruus in fuga constitutus, quia uendo neq; amicus meus facit contra senatusconsultum: quia uendit. uidetur enim præsentem uendere, & rectè emptor contrahit negotium.

¶ *Si res.*] Si uendita res perijt furto penes uenditorẽ, quæritur cuius sit periculum: attendendum est quid de custodia conuenit. si enim nihil conuenit, in eo casu talem diligentiam præstare debet uenditor qualem bonus paterfamil. præstaret in rebus suis: quam si præstiterit, securus erit ab emptore, uendicationem tamen rei, & cõdictionẽ cedere debet emptori. Sed pone, quod res sua non erat, & uendidit, quod non habet: non potest cedere scilicet uendicationem, & condictionem. numquid ex ipso damnabitur? Responsio huius quæstionis, non est in litera: & secundum omnes respondetur, q damnatur: quia si suam rem uendidisset, potuisset emptori actiones suas cedere.

¶ *In hic.*] Cum uinum, uel quid aliud, quod in pondere

f *Contra senatusconsultum.*] Liburnianum. Vel dic, quod non habemus nomen eius: & cauetur in eo, quod nemo uendat seruum in fuga constitutum: ut hic, & C. ad legem Flauiã, de pla. l. in fuga. & infra de pla. l. sciendum.

g *Adhibet.*] licet ipse suis rebus talem non adhibeat: ut infra de peri. & commo. rei uend. l. custodiam. & institu. eo §. cum autem.

h *Emptori.*] actionem etiam furti, quæ uenditori competit: ut infra de fur. l. eum qui in principio. & l. si uenditor. & infra de actio. empti. l. ea res. in principio. Accursius.

i *Habere possit.*] damnandus est? Respon. & certè ob idipsum damnandus est: quæ est litera Pisana. Vel si non habes hoc, lege interrogatiuè; & supple quid iuris sit? Et respon. ob id ipsum. Item quod dicit, quod in re aliena non potest cedi condictio; uerum est ratione dominij, sed ratione possessionis potest; ut supra de condi. tri. l. 2. sed ob id non liberatur. Item no. quod imputatur ei, quia cedere non potest actionem, cum debeat cedere, ut hic, & inf. de sol. Stichum. §. pen. & infra de admini. tuto. si pupillus alterutro. sic & inf. loca. l. si quis domum. in prin. & l. hæc distinctio. Sed argu. contra, inf. de fideiuſ. si stipulatus. §. si ex duobus. Accur.

Iussisti

a *Perfecta venditio*] quantum ad periculum, sic & C. de peric. & commo. rei ven. l. 2. Accur.

b *In cæteris rebus.*] hoc ita in vino si & degustatio intercesserit, secundum Bul. vt infra de peric. & cõmo. rei. ven. l. 1. §. 1. & l. si quis vina. Et idem in qualibet alia re, quæ venditur ad saporẽ, vt post degustationẽ demũ fit emptoris periculũ. Sed tu dic etiã in vino ꝙ statim etiam ante degustationẽ cũ venditur in specie, vt in cæteris reb. vt hic, & supra prox. §. nec obst. d. l. infra de peric. & commo. rei ven. l. prima, §. 1. quia ibi de periculo conuenit, & si quidem intra tempus, bene est, aliàs int. Il- gitur vsque ad degustationem: si autem nil de periculo conuenerit, seruatur quòd hic dicitur. Item non ob. dict. lex, si quis vina. quia loquitur ibi in vino vendito ad mensuram quod erat degustandum post diẽ certum.

c *Constant.*] vt oues.

d *Appensa ve sint.*] hoc nisi steterit per emptorẽ quo minus hæc fiãt vt infra de peri. & cõ. rei ven. l. si per emptorem, §. si verbi gratia.

e *Adnumerauerit.*] s. pretium constituatur. Sic ergo sub hac conditione videtur fieri, si hæc mensurentur, vel appendantur, vel numerentur, vt hic dicit ergo pendente conditione periculum perẽptionis est venditoris sed deteriorationis est emptoris, & si a osis vel mucoris, quod B. planè concessit, & in qualibet alia conditionali venditione, vt infra de peric. & commo. rei vend. l. quòd si pendente. Sed certè hoc est falsum, & idem Bul. postea more sapientis mutauit consiliũ, nam indistinctè omne periculum est venditoris, vt hic. Et sic aliud erit in hac conditione tacita quàm in alijs, quia venditori datur facultas etiam per corbes tantundem effundere, & sic potest se facilè periculo liberare, vt infra de peric. & cõmo. rei v. nd. l. 1. in fi. Accursius.

f *Admetiatur.*] & degustetur: nam hæc duo sunt necessaria, vt infra de peric. & commo. l. si qs vina. & ex hoc apparet. ibi, dist. ile ... in prin. ... Acc.

g *Omne periculum.*] nõ ergo solum peremptionis, sed etiã acoris & mucoris. Item non solum si pars pereat, sed & si totum illud dolium, vt hic. & hoc nisi emptor fuerit in mora, vt infra de peric. & commo. l. si per emptorem. §. si verbi gratia. Accursius.

1† Fl. inclusa desunt.

* Quidã hãc particulã tã hoc, quam in ferius delendam putant.

* Hac cõditio dicitur facta auersione. Ant. August. emẽ li. 3. c. 6.

2† Fl. singulas.

3† Fl. singulis.

(sit. 1 † Et certè ob idipsum damnandus) est, quia si suam rem vendidisset, potuisset eas actiones ad emptorem transferre.

In ijs, quæ venduntur vt species, periculum est emptoris incontinenti: in ijs, quæ venduntur vt pondus, numerus, vel mensura, est periculũ emptoris, cum distinctione, quæ hic habetur. Bart.

¶ *In ijs, quæ pondere, numero, mensurave constant, veluti frumento, vino, oleo, argento,* * modo ea seruentur, quæ in cæteris, vt simul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta venditio, a modo vt etiam si de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quam si admensa & appensa, adnumeratave sint. Nam si omne vinum, vel oleum, vel frumentum, uel argentum, quantumcunque esset, uno * pretio uenierit, idem iuris est quod in cæteris rebus. b Quòd si uinum ita uenierit, ut in singulas amphoras, item oleum, ut in singulas 2 † metretas: item frumentum, ut in singulos modios: item argentum, ut in singulas libras certum pretium diceretur, quæritur, quando uideatur emptio perfici? quod similiter quæritur & de ijs quæ numero constant, c si pro numero corporum pretium fuerit statutum. Sabinus & Cassius tunc perfici emptionem existimant, cum adnumerata, admensa, appensave sint, d quia uenditio quasi sub hac conditione uidetur fieri, ut in singulas 3 † metretas, aut in singulos modios, quasve admensus eris, aut in singulas libras, quas appenderis, aut in singula corpora, quæ adnumeraueris. e Ergo & si grex uenierit, si quidem vniuersaliter vno pretio, perfecta videtur postquã de pretio conuenerit: si uero in singula corpora certo pretio, eadem erunt, quæ proximè tractauimus.

¶ Sed & si ex doliario * pars uini uenierit, ueluti metretæ centum, verissimũ est (quod & constare uidetur) antequam admetiatur, f omne periculum g ad uenditorem pertinere. Nec interest, unũ 4 † p̃tium omnium centum metretarũ insimul 5 † dictum sit, an in singulas eas. 6 †

¶ Si quis in uendendo prædio confinem celauerit, h quem emptor si audisset, empturus non esset, teneri i uenditorem dicimus. 7 †

Vlpianus li. 43. ad edictũ.

LEX XXXVI.

CVm in uenditione quis pretium rei ponit, donationis causa non exacturus, k non uidetur vendere. l

Quando pretium incertum in aliquem casum certificandum confertur, non perficitur venditio si certificari non possit. Bar.

Idem li. 5 8 † disputationũ.

LEX XXXVII.

SI quis fundum iure hæreditario sibi delatum: ita vendidisset, Erit tibi emptus 9 † quãti à testatore emptus est, & 10 † mox inueniatur non emptus, sed donatus testatori, uidetur quasi sine pretio facta uenditio. Idcoque similis erit m sub conditione factæ uenditioni, quæ nulla est, si conditio defecerit. n

Valet donatio commixta venditioni, licet ei intercidat donatio: nisi inter prohibitos. Bartolus.

Idem lib. 7. disputationum.

LEX XXXVIII.

SI quis donationis causa minoris uendat, uenditio

h *Confinem celauerit.*] i. malum vicinum, quos vicinos tenetur dicere, si sunt mali, vt hic; vel si hoc ita actũ sit, non aliàs, vt infra eo. cum seruo, § fin. ac ipsos terminos agri sẽper tenetur dicere, vt infra de ac. emp. l. Titius hæres.

i *Teneri.*] scilicet ad interesse. Accur.

CVm in venditione.] CASVS. Si aliquis venditor apponat pretium in venditione causa donationis, non videtur vendere. Viu.

k *Non exacturus.*] secus si apponeret exacturus, & postea remitteret, vt infra loca. si tibi habitationem. quæ est contra. Item hic quãdo vtraq; pars in hoc consensit. Sed quid si venditor tantum hoc gerebat in animo, ne exigeretur p̃tium? Respon. uterque alteri obligatur, licet enim tibi proposui donare, non tamen donaui.

l *Non videtur vendere.* ut ex empto, uel uendito agatur, ut infra loca. & cõdu. l. sicut emptio. & supra pro socio. l. 5 in fi. sed tamen est donatio, ut C. eo. l. empti. Accur.

SI quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, qui hæreditario iure mihi deferebatur, & ita dixi: Vendo tibi fundum talem quanti emptus fuit à testatore. apparet postea ꝙ testatori non emit, sed sibi donatus fuit. quasi sine pretio uenditio est, & ita nulla, quasi sub conditione facta, deficiente conditione.

m *Similis.*] non est verè conditio, cum in præteritum cõferatur, ut supra si certum petatur. itaque.

n *Si conditio defecerit.*] secus in legatis quibus adiecta falsa causa, uel etiam demonstratio non nocet. ut instit. de leg. §. huic. Accursius.

SI quis donationis causa.] CASVS. Vendidi tibi equum pro 5. ꝙ ualebat 10. an ualeat venditio? Dic

hinc

* De cõmoditate. seu in cõmoditate à uicino pulchre Luc. Collumella, de re rustica. l. 1. c. 3. & in adagijs in expositione illius prouerbij, Aliquid mali propter uicinũ malũ, & Temistocles apud Plutar. in apophteg. prædiũ uendens proclamabat bonum habere uicinum.

* De vino doliario aut (quod idem est) doliar. pulchrè Bud. infra de peric. & com. rei ven. l. 1. ... vlt.

4 † Aliàs, vtrum.

5 † Fl. in solidum.

6 † Fl. singulos eas.

7 † Fl. desit, dicimus.

8 † Fl. lib. 3.

9 † Duar. emptus tanti, quanti.

10 † Fl. deest, &.

huiusmodi venditionem valere, aliàs non, cùm tota venditio donationis causa fit. si enim viliori pretio fiat: valet nihilominus, nisi inter virum & vxorem, & hoc dicit. Vi. uimus.

a *Facta est.*] vt supra eo. l. cum in venditione. Accursius.

b *Nullius momenti est.*] vt sup. ad Velleia. l. vir vxori, & infra de iure dot. si res, in prin. Hoc tamen si principaliter donare intendebat, secus si principaliter vẽdere: quia tunc eatenus irritatur, quatenus fuit donatio: vt infra de dona. inter virum & vxo. si sponsus, §. circa. Accursius.

valet. Toties enim dicimus in totum venditionem non valere, quoties vniuersa vẽditio donationis causa facta est. a quoties vero uiliore pretio res donationis causa distrahitur, dubium non est uenditionem ualere. Hæc inter cæteros. Inter virũ enim, 1 † & vxorẽ donationis causa uenditio facta pretio uiliore, nullius momenti est. b

Emptio rei sua non valet, etiam si ematur à creditore, cui obligata est. Bald.

Iulianus lib. 13. 2 † Digest.

LEX XXXIX.

SI debitor rem pignoratã à creditore redemerit, quasi suæ rei emptor actione ex vendito non tenetur, c & omnia d integra 3 † sunt creditori. e

¶ Verisimile est eum, qui fructum oliuæ pendentis vendidisset, & stipulatus esset f p̃ 4 † x. pondo olei quod natũ esset, g 5 † pretium h constituisse ex eo quod natum i esset, usque ad x. pondo olei. ideirco solis v. collectis, non amplius emptor petere põt quam v. pondo olei, quæ collecta essent & hoc 6 † à plerisque k responsum est. l

1 † Fl. uiri.

Si debitor.] CASVS. Emi rem à Titio, quam ei pignorauerã, an teneat ac. ex vendito? Dicitur quod non.

¶ *Verisimile.*] Vendidi alicui fructum oliuæ meæ pendentis pro x. pondo olei quod natum esset. Dicitur, q verisimile est ita constitutum pretium esse vt si x. colligeret, siue x. nascerentur, x. præstarentur: si tantum v. præstarentur, v. quæ collecta essent, & hoc à quibusdam responsum est.

2 † Fl. lib. 15.

3 † Fl. in integro.

c *Non tenetur.*] ad pretium.

d *Omnia.*] tam in actione reali quam in actione personali: vt hic, & sup. de pig. ac. l. deb. hor. Sed contra. ff. man. si mandauero, §. si hic Sol. ibi alium supposuit. non ipse debitor emit. Accur.

4 † Fl. decẽ, pro.

e *Creditori.*] aliàs venditori.

5 † Aliàs, verisimile est eũ, qui fructũ oli. pen. vendidit, & stipulatus est, Decẽ pondo olei, qđ natũ est ꝑ pretium &c.

f *Et stipulatus esset.*] idest promisisset siue conuenisset, sic sup. de cond. inde. l. non sortem, §. si decem. Vel dic stipulatus esset. scilicet pretium. x. pondo &c. ut hic sint casus genitiui. & hoc si non est pro. aliàs planum.

6 † Fl. decẽ, & hæc

g *Esset.*] scilicet pretium.

Renunciatio facta post terminum conuentionalẽ, nullius est momenti. h.d. Item per vniuersalem renunciationem satisfit termino, si aliud non est actũ expresse. h.d. ista l. quam no. Bar.

h *Pretium.*] nunc respondet. Accursius.

i *Ex eo quod natum*] quia hæc uerba, quod natum erit, causam taxationis obtinent: ut infra de tri. ui. & oleo leg. l. 5. Azo.

k *A plerisque.*] subaudi etiam. Accur.

l *Responsum est.*] sed & pretium plus quàm pro v. non soluetur: & si soluerit, per condi. sine causa repetitur. Accursius.

QVi fundum.] CASVS. Vendidi Titio fundum: & dixi 100. iugera esse: & in pacto ita conuenit, vt emptor intra xxx. dies mensuraret fundum: & nisi mensuraret intra tempus statutum, fides venditionis solueretur idest vt venditor ulterius de pretio refundendo non teneretur, nec emptor mensurauit: sed dixit quanto minorem esse credebat intra diem mensurationis præfinitum & pretium accepit: postea vendidit, & inuenit longe minorem esse quàm dixerat, quæritur an hoc recuperet à primo venditore? Disting. si fuit actum intra xxx. dies proximos renunciaret q postea renunciauit, sibi non proficit. sin autem actum fuerit quod metiretur intra xxx. proximos, & renunciaret quandocumque, in eo casu recuperat si post multos annos renunciauit.

Paulus libro 4. ἐπιτομῶν. Alpheni Digestorum.

LEX XL.

QVi fundum uendebat, in lege ita dixerat, vt emptor in diebus 30. proximis fundum metiretur, & de modo * renunciaret, * & si ante eam diem non renunciasset, ut uenditionis 7 † fides soluta esset. m Emptor intra diem mensuræ, quo minorem modum esse credidit, renunciauit, & pecuniam pro eo accepit. n postea cum fundum uendidit, o & cum ipse emptori suo admetiretur, multò minorem agri modum quam putauerat, p inuenit. Quærebatur 8 † an id, quo 9 † minoris esset, consequi a suo uenditore posset? Respondit interesse quemadmodum lex dicerotur. nam si ita dictum esset, Vt emptor in diebus 30. proximis q fundum metiatur, & domino renunciet 10 † quanto modus 11 † agri minor sit, quod 12 † post trigesimum diem renunciasset, nihil esse 13 † ei profuturum. Sed si ita pactum esset, ut emptor in diebus p̃ximis r fundum metiatur, & de modo agri renunciet, s si 14 † in dieb. 30. renunciasset, 15 † minorẽ modũ agri esse, t quis multis postea annis, posse eũ quo minoris mod᷑ agri fuisset, repetere.

¶ *In lege.*] Vendidi tibi fundum: & in pacto dixi aquam accessurã, quæritur an iter ad aquam tradere debeã? Dicitur quod sic, quia id actum videtur.

¶ *Qui agrum*] Vendidi agrum: & dixi esse xviij. iugerum: & conuenit vt certum pretiũ solueretur, pro quolibet iugere super. hoc inuento per mensurationem. Dr̃ q si xx. iugera inueniantur, pro xx pretium soluatur.

*Modo. l. specie. Paulus libro 2. sent. ti. 18.

¶ *Fundi.*] Vendidi fundum, & excepi frumẽta manu sata. quæritur an videatur exceptum frumentum natum ex stipula? Dr̃ q considerandũ est quid actum sit: quia ex verbis non sunt illa excepta: sicut neque illa quę sũt ex sacco saccarij, vel aliàs ex ore auium cecidissent.

*Quid sit renunciare. pulchrè Buda. hic. et in hanc legem plurima, tu illum videto.

7 † Fl. venditoris.

¶ *Cum fundum.*] Si vẽdo fundum, & excipio frumentum, vel fructum omnem, videor excipere arundinem, & syluam cæduam, q̃ loco fructuum sunt.

8 † Fl. quærebat.

9 † Fl. quod.

¶ *Dolia.*] Ego procurator vendidi fundum: dixi accessura dolia domini, quæ ibi erant empta de peculio. an aũt accedent? Dicit q sic.

10 † Adijciũt quidã hic loco intra id tẽpus.

¶ *Rota.*] Si ædificia sint vendita: accedit rota per quam aqua? hauritur: quia ædificij est, sicut situla. Viuia.

11 † In archet. q̃ modus scriptũ erat, domus vt. Ant. August. li. 4. c. 2.

m *Soluta esset*] vt nõ teneatur emptori.

12 † Fl. et.

n *Accepit.*] i. recepit à uenditore: quia minorẽ modũ iuenerat. Ac.

13 † Fl. desisse.

o *Vendidit.*] s emptor.

p *Quam putauerat.*] s prima mensuratione.

14 † Fl. & si.

15 † Aliàs nõ renunciasset. Haloan. & male, ut per Ant. August. lib. 4. c. 17.

q *Triginta proximis.*] hic distinguitur: sed quamquam obscurè ponatur hic distinctio, potest sic clarè dici, ut dicas: an dixit intra xxx. dies renuncia quanto sit minor: an quod sit minor: ut ex litera obscure colligitur. Vel dic secundum Io. an dixerit metiretur, & renunciaret intra xxx. dies: an dixerit, ut metiretur intra xxx. dies, & renunciaret. s. quandoque, & sic non sit repetitio dierum. Et sic est arg. contra institu. ad leg. Aqui. §. hoc tamen capite. Item no. quod hæ interpretationes habent locum, non apparet quid actum est: ut infra de ac. emp. l. 2. Item quando venditor fuit ignorans modum. alias perpetuo tenetur: vt infra de act. empt. l. emptorem. §. Iulianus. Mensor autem si dolo fecit protractionem istam, tenetur de dolo: ut supra si mē. fals. mo. di. l. si mensor. in princ. Accur.

r *In diebus proximis.*] scilicet triginta.

s *Renunciet*] s. licet quandocumque. Accur.

t *Agri esse.*] sed non tantum quanto minor erat.

Dixit.]

a *Dixit.*] s. venditor.
b *Oportere.*] tanquam accessoriũ. vt j. ea. l. in fin. & l. fistulas. s. resp. & ff. de reli. si. vẽditor & supra de ser. vrb. præd. l. binas, & de ser. rust. præd. item. §. qui habet, & j. de act. empt. si venditor §. fin.

¶ Flor. deest, &c.

c *Eius*] s. fundi, etiã si vltra dictã mẽsurã sit, vt statim innuit.] & sic pro eo, rectius fortè esset plus. d
d *Fuerat.*] s. venditor.
e *Receperat.*] alias excepat. aliter. n. ad emptorem sequerentur, vt j. de ac. emp. l. Iulianus, §. si fructibus. & C. de ac. emp. l. fructus, & s. de v sufr. l. si pendentes. in respon.
f *Stipula.*] quam vulgariter stopolam appellamus, s. quando inde lectum est frumentum, vt j. de ver. sig. tylus. s stipula.

2 † Flo. erit.

3 † Flo. enat.

g *Saccary.*] idest alutarij, asinarij sunt q deferunt saccos.
h *Enore.*] idest rostris, de quo non fuit cogitatum. & sic non intelligitur, exceptũ, vt supra de transac. l. cum Aquiliana.
i *Syluam.*] scilicet cæduam.
k *Dixit.*] s. procurator domini mãdato.
l *Ea.*] s. dolia.
m *Rota.*] ut in palatio domini Accursij. vbi rota est, per quã trahitur aqua.
m *Rota.*] facit supra ead. l. §. in lege. & inf. eodem. l. si aquæductus.

4 † Fl. Cæterum secundũ verba, esse actum quod ex stipula aliàs non esset actũ. Haloan.

5 † Flor. deest, ex eo quod.

6 † Flo. aut ex eo quod.

7 † Flor. excidere.

C*Vm ab eo.*] CASVS. Habebam librum meum obligatum penes aliquẽ, vendidi eum Titio, si luero librum intra cal. quæritur an possit Titius agere contra me ac ex empto vt librum luam intra cal. Distinguit, quid actum fuerit inter emptorem & venditorẽ, si enim actum fuerit, quod ego venditor omnino luerẽ, tunc bene potest me conuenire. verbi gratia. si ita dictum fuerit ab emptore, erit mihi fundus emptus, si intra calendas redimas, in hoc casu tenetur ex empto redimere venditor. neque intelligitur vẽditio sub conditione contracta.

8 † Flor. in fructum.

9 † Alias, ass fura.

10 † Aliàs remisisset peculia, emptori.

11 † Flor. ess fura.

Vnum accessorium trahit ad se aliud accessorium. Baldus.

¶ In lege fundi aquam accessuram dixit. a quærebatur an etiam iter aquæ accessisset? Et 1 † respondit sibi videri id actum esse: & ideo iter quoque venditorem tradere oportere. b

Cum fundus vẽditur ad mensuram, si plus fuerit inuentum quam fuerit dictum, pro toto debetur pretium. Bald.

¶ Qui agrum vẽdebat, dixit fundi iugera x. & 8. esse, & quod eius c admensum esset, 2 † ad singula iugera certum pretium stipulatus fuerat, d 3 † viginti inuẽta sunt, p 20. deberi pecuniam rñdit.

¶ Fundi venditor frumenta manu sata receperat, e in eo fundo ex stipula f seges erat enata. quæsitum est an pacto contineretur? Respõdit, maxime referre quid actum esset. Cæterum 4 † secũdũ verba, non esse receptum quod ex stipula f nasceretur, nõ magis quam si quid ex eo, quod 5 † ex sacco saccarij g cecidisset, aut 6 † quod auibus ex ore h 7 † cecidisset, natum esset.

Appellatione fructus continentur etiam arundines. Bald.

¶ Cum fundum quis vendiderat, & omnem fructum receperat, & arundinẽ cęduam, & syluam i in fructu 8 † esse respondit. ¶ Dolia, quæ in fundo dñi essent, accessura 9 † dixit. k etiam ea, l quæ seruus, qui fundum coluerat, emisset peculiaria, 10 † emptori accessura 11 † rñdit. ¶ Rotam quoque, per quam aqua traheretur, nihilominus ædificii est, quam fistula.

Modus adiectus contractui, cõtractum non suspẽdit, & actione ex eo cõtracta, quis modum implere cogitur, secus in conditione. Bart.

Iulianus lib. 3. ad Vrseium Ferocem.

LEX XLI.

CVm ab eo, qui fundum alii obligatum habebat, quidam sic emptum rogasset: Vt esset is sibi emptus, si eum liberaret, 12 † dummodo ante calendas Iulias liberaret.* quæsitum est, an vtiliter agere posset ex empto in hoc, vt venditor eum liberaret? Respondit, Videamus quid inter ementem & vendentem actum sit. Nam si id actum est, ut omnimodo intra calendas Iulias venditor fundum liberaret, ex empto erit actio vt liberet. Nec sub conditione n emptio facta intelligetur, veluti, & 13 † si emptor hoc modo interrogauerit, Erit mihi fundus emptus ita vt eum intra calendas Iulias liberes. vel ita. Vt eum intra calendas Iulias a Titio redimas. Si vero sub conditione facta est emptio, non poterit agi vt conditio impleatur. ¶ Mensam o 14 † argento coopertam mihi ignoranti pro solida vẽdidisti imprudẽs, nulla ẽ emptio, p 15 † & pecunia, quæ eo nomine data est, condicetur.

Marcianus lib. 1. Institu.

LEX XLII.

DOmini neque per se, neque per procuratores suos possunt saltem q criminosos seruos vendere, r vt cum bestiis pugnent. 16 † & ita diui fratres rescripserunt.

Commendatio generalis non obligat commendantem, & promissio generalis non refertur ad id quod emptor sciebat. Bart. & Bald.

Flor. libro 8. Institutionum.

LEX XLIII.

EA, quæ commendandi causa in venditionibus dicũtur, si palam esse 17 † appareant, venditorem non obligant, veluti si dicat seruum speciosum, domum bene ędificatã. At si dixerit hominem literatum, uel artificem, præ-

Si vero sub conditione fuerit facta venditio, tunc non põt agi cum eo vt redimat.

¶ *Mensam.*] Vendidi coopertã mensam argento et, qui credebat eã solidã. Dr. q non valet venditio, & pecunia data p hoc condicetur. Viuianus.

12 † Flo. liberasset.

* Intererat enim ante calendas illas liberari vt. si vellet illas inhantare posset, aut aliy locare. Anto. Augus. li. 4. ca. 14. vbi ait, calendas Iulias fuisse solemnem diem migrationis inquilinorum, quod & Bituriges obseruant.

n *Sub conditione.*] vt sit mihi emptus si eũ liberaueris. Nã conditio per si, modus per vt, tã p quia, ponitur, vt hic, & j. de cõdi. & demonst. falsa. §. fin. quãq; tñ vt, p cõditione poniť, vt arg. j. de condi. & demonst. l. à testatore. in fin. Et est rõ q non põt agi, quia, conditio in potestatẽ, hoc est in voluntatẽ suã erat collata, alias si ex alterius facto penderet, si staret per istum, esset, vt j. eod. l. si mihi bibliothecam. quæ est contra Accur.

13 † Flo. deest, &c.

o *Mensam.*] æneam, vel ligneam.
p *Nulla est, emptio.*] imo, vt s. eo. q d tñ. Sol. nulla est quo ad æs, sed quo ad aurum sic. Vel distingue, an possit separari, & tunc valet ẽt in au. vel argento, ut ibi, an non, & tũc non ualet ẽt in auro vel argento, vt hic. Vel distingue q valet, vt si argentũ, valeat, si æs, nõ ualeat. Vel dic, q hic specialiter fuit actũ ut insolidũ eẽt argentea. uel melius, non ẽ emptio quantũ ad rẽ, i. æs. dr tñ aliqua fauore emptoris, ne decipiatur, vt insti. eo. § fin. Accursius.

14 † Alias massam argẽti coopertam. ms. igne, pro solido.

15 † Flo. emptio, pecuniaque eo nomine data condicetur.

16 † Flo. pugnarent.

D*Omini*] CASVS. Si dñs velit uendere seruũ suũ ut pugnet cũ bestiis, neque potest per se, neq; per procuratorem, etiam criminosum seruum.
q *Saltem.*] ponitur ibi pro, etiam. Accur.
r *Vendere*] scilicet hoc pacto q subiicit, & infra ad legẽ Cor. de sica. l. circumcidere. §. seruo. Item facit institu. de iis qui sunt sui vel alieni. iur. §. fina. Accur.

E*A qua*] CASVS. vendebam seruum, commendabam eum de iis, quæ pàlam apparebant, quia eum dicebam speciosum, vel domum

17 † Flor. deest, esse.

mum bene ædificatam. ista talia, quæ commendandi causa dicebam, cum publica sint, non obligant venditorem. alias si dicam seruum artificem vel literatum, cum hæc palam non sint, bene obligabor. Idem est in aliis quibusdam pollicitationibus, si promitto seruum sanum, cum monoculus sit, non obligabor, cum emptor aperte uideat, quod monoculus est. unde cum de sanitate stipuletur, uidetur de cæteris partibus serui stipulatus, non de illa, de qua stipsum decipit.

¶ *Dolum.*] Venditor debet hoc præstare quod dolus a se absuerit in uenditione, unde generaliter de dolo tenetur commisso in contractu. siue fallendi causa cum obscure loquitur, siue insidiose obscuritatem dissimulat. Viuia.

a *Non ignorauerit.*] vel scire potuerit, & dicas plene, ut supra de dolo. l. quod venditor. Accur.

b *De sanitate stipuletur.*] generaliter. Sed si nominatim stipulatus est eum uidere, quamuis sciebat eum non uidere, tenebitur venditor, quia hoc conuenit, sicut is, qui sciẽs emit fugitiuum, & stipulatur non esse fugitiuum, ut infra, de excep. don. apud Celsum, §. item Labeo scribit, si quis fugitiuus. quæ est cõtra. Vel dic, quod ibi pretium fuit stipulatus, hic non, sed tantum de sanitate. Accursius.

c *Fallendi.*] ut si dicat æquum non ascẽdere arborem, ut sic non teneatur ideo quia non ascendit põtem. Vel dicat emptor, non est seruus artifex, & uenditor statim subiiciat, ego promitto. Accur.

d *Dissimulat.*] scilicet tacendo, uel in aliis verbis se intromittendo, ut infra, de actio empt. l. prima. §. primo. Accursius.

stare debet. nam hoc ipso pluris vendidit. 1 † Quadã etiam pollicitationes venditorem non obligant, si ita in promptu res sit. vt eam emptor nõ ignorauerit, a veluti si quis hominem luminibus effossis emat, & de sanitate stipuletur. b nam de cætera parte corporis potius stipulatus uidetur, quam de eo, in quo se ipse decipiebat.

¶ Dolum malum a se abesse præstare uenditor debet, qui non tantum in eo est, qui 2 † fallendi c causa obscure loquitur, sed etiam, qui insidiose obscuré dissimulat. d

Martianus li. 3. regularũ.

LEX XLIIII.

SI duos quis seruos emerit e pariter vno pretio, quorum alter ante traditionem 3 † mortuus est, neque in viuo constat emptio. f

Idem lib. 4. regularum.

LEX XLV.

LAbeo libris 4 † posteriorum scribit, si vestimenta interpolata 5 † quis ꝑ nouis emerit, Trebatio placere, ita ẽmptori præstãdũ qđ interest, g si ignorans interpolata 6 † emerit. quam sententiam & Pomponius probat, in qua & Iulianus est, qui ait, si quidem ignorabat venditor, ipsius rei nomine teneri. h si sciebat, etiam damni quod ex eo contigit, i quemadmodum 7 † & si quis auri chalcum ꝑ auro vendidit 8 † ignorans, tenetur ut aurum quod vendidit, k præstet.

Officialis in loco vbi ad ministrationem gerit, contractus per se vel per aliũ facere non potest. Bart.

Idem lib. sing. de delatorib.

LEX XLVI.

NOn licet ex officio l qđ administrat quis, emere quid vel per se, uel per aliam personam, m alioquin non tantum rem amittit, sed & in quadruplum n conuenitur, secundum constitutionem diuorum 9 † Veri 10 † & Antonini. & hoc ad procuratorem quoque Cæsaris pertinet. Sed hoc ita se habet, nisi specialiter quibusdam hoc concessum 11 † sit. o

Iura realia accedunt rei sine aliqua expressione. Baldus.

Vlpianus li. 35. 12 † ad Sab.

LEX XLVII.

SI aquæductus debeatur prædio: p 13 † ius aquæductus 14 † transit in emptorem, etiam si nihil dictum sit, q sicut & ipsæ fistulæ, per quas aqua ducitur.

Paulus lib. 5. ad Sabinũ.

LEX XLVIII.

LIcet extra r ædes sint,

SI duos.] CASVS. Vendidi Titio duos seruos uno pretio, scilicet pro decem si vnus moriatur, an in superstite remaneat uenditio, quæritur? Et dicitur quod non. Viuianus.

e *Emerit.*] putans vtrumque uiuere, cum unus tantum uiueret.

f *Constat emptio.*] forte quia non esset empturus nisi vtrumque simul, ut infra de in diem addic. quod si unõ. §. Celsus. & insti. ad legem. Aqui. §. his autem uerbis. Alioquin contra, ut infra eo. l. domum. Item contra supra eod quid tamen. Sol hic non crediderunt, licet crediderunt eum uiuere, sed supra sic. Accur.

LAbeo.] CASVS. Vendidi vestimenta mea antiqua pro nouis, emptor, qui putabat esse noua, agere potest contra me, quamuis ego ignorem uetera. Additur, si orichalcum pro auro venderem, quod etiam ignorans teneor vt aurum quod vendidi tradam. Viuianus.

g *Interest.*] scilicet cum melior sit noua uestis, sicut & nouum mancipium, ut infra, de ædil. edict. l. præcipiunt. Accursius.

h *Teneri.*] scilicet actione ex empto quanto minoris esset empturus si sciuisset, ut infra, de ac. empti. Iulianus, in prin. Accur.

i *Contigit.*] vt quia forté uendidit alii, & emptori promisit per eam, si ea inueniret interpolata, ut infra de actio. empt. Iulianus. circa prin.

k *Quod vendidit.*] id est quia putabat uendere, ac si sciisset tunc omne damnum, ut supra proxi. & actione de dolo, non ex empto secundum M. cũ nulla sit venditio. Accursius.

NOn licet.] CASVS. Tutor & curator, & procurator vel quicumque alius non possunt emere, ex officio qđ administrant, aliquid neque per se, neque per interpositam personam & si fecerint, rem emptam amittent, & quadruplum præstabunt. quod etiam est in procuratore Cæsaris: hoc tamẽ nisi specialiter quibusdam certis personis concedatur. Viui.

l *Non licet ex officio.*] vt ab eo cuius gerit officium publicũ uel priuatum, uel etiam ab eo, qui de sua iurisdictione est, ut hic, & C. de contrac. iud. l. i. & supra de cer. pe. l. principalibus. Sed contra. C. eo. cum ipse. Solu. ut dixi supra eo. si in emptione. §. fi. Item contra. infra de admin. tut. l. quoties. §. non tantum. Sed ibi in pecunia mutua speciale, ut tutor sibi possit soluere, & mutuum sumere.

m *Personam.*] C. quod met. cau. si per impressionem sit & in auth. de alien. & emph. §. secundo nos col. 9.

n *In quadruplum.*] quod forte fisco applicatur. ut infra, de iure fisc. l. aufertur § quod a præside.

o *Concessum sit.*] ut lege, ut in casu, qui est infra eod. ti. l. officii. Vel a Principe in priuilegium. hoc tamen uidetur probari. C. de contra. iud. l. 1.

SI aquæductus.] CASVS. Si ductus aquæ cõpetat domui meæ, & eam uendam illud ius transit ad emptorem, etiam si nihil dictum sit, sed & fistulæ, per quas trãseunt, licet extra ædes sint sed & si ductus aquæ non transeat, quia sit tpe amissus, tũ fistulæ & canales ad emptorem pertineant, & h. d. cum duabus ll. sequen. Viuian.

p *Prædio.*] vrbano forte. Accursius.

q *Dictum sit.*] ut infra, de euic. l. pen.

r LIcet extra.] Hic ergo nota, quod ratione accessionis aliquid debetur, ut infra eo. l. fistulas, & inf. de leg. 3. uxori. §. legauerat. & l. cui. & l. prædiis. § pen. & §. fin. & C. de donat. ante nupt. l. si constante. §. pactum. & infra de

Marginal notes: 1 † Flo. vendit. — 2 † Aliter, qui aliquid. — 3 † Fl. conditionem. — 4 † Flo. libro. — 5 † Flor. interpola. — 6 † Flor. interpola. — 7 † Flo. quemadmodum si vas aurichalcum. — 8 † Flor. vendidisse. — 9 † Flo. diui. diuorum. — 10 † Flo. Seueri. — 11 † Flo. concessum. — 12 † Flo. lib. 29. — 13 † Deest ius. — 14 † Flor. de est, ductus.

de act. emp. l. si venditor. §. fin. & dixi supra eodem, qui fundum. §. 1.

a *Quod*] id est, quia. Accursius.

L *Abeo*] CASVS. Vendidi alicui bibliothecam, & ipse emit, & decuriones campani locum vendidissent sibi: si per me stetit quod ipse non impetrauit à campanis quòd locum venderent, an ex uendito agere possim ut soluat pretium? Dixerunt quidam, quòd præscriptis uerbis actio locum habet. dicit Iurisconsul. quòd rectè habet locum actio ex uendito, cum uideatur esse completa conditio, cum per emptorē stetit, quòd non compleatur. Viuianus.

b *Bibliothecam*] id est uas quoddam, uel armarium, in quo libri reponuntur, ut infra de l. 3 librorum, §. sed & si bibliothecam, & habet tres significationes, ut ibi. *

c *Vendidissent.*] id est parati essent, uel uoluerunt vendere, sic ff. de verb. obl. l. si stipulatus fuerim. & sic nō est contra supra eo. l. cum abeo Accursius.

d *Verbis agi*] contra me ut impleatur uenditio, non inspecto quasi non sit impleta conditio, quia pro impleta habetur, ut subijcit, ut supra de contrahen. empt. hæc uenditio. & infra de verborum obli. l. in executione, §. fin. & infra de condi. & demon. l. iure ciuili. Accur.

L *Littora*] CASVS. Si fundus vendatur, & littora, uel uiæ publicæ, uel loca sacra circumstent, illa, cum nullius sint, uenditioni non accedunt, nisi conueniat ab initio, quia tamen à uenditore præstanda est cautio. Viuia.

e *Littora.*] quæ si sint maris, communia sunt, si fluminis, sunt publica. * ut insti. de rerū diui. §. item. Acc.

f *In modum.*] qui est præstandum à uenditore Accursius.

g *Publica.*] scilicet alias autem nō cedunt, ut hic, & inf. de pericu. & commo. l. id quod §. 1. Accur.

1 † Fl. lib. 29.

2 † Duar. dis. sub seq.

3 † Fl. lib. 11.

* Ad intel. huius l. vide Ferr. Gatem in l. iuris. item m. 5 de pact. & Berteng. Fernā. in l pacta conuēta n. 50. infra eo & per Gelo. in l. 8. num. 37. C. de pact.

* Ibi Iuolūt qdā Labeonē hic accipere, Bibliothecā pro libris, eorūque numerum. Pro armario, ãt accipi (non ut uoluit. Acc. hic) sed in l. ...ditum §. instructo. ff de fun. instru.

4 † Fl. lib. 21.

5 † Fl. decis. agro.

* Publica.] nota quod proprie littora maris, Ripæ ãt fluminis, dār. l. pen. §. 1. de acq. rer. do. de ripa habes in l. 5. ff. de flumin.

Vlpianus li. 28. 1 † ad Sab.

LEX XLIX.

ET quanquam ius aquæ non sequitur, quod a amissum est, attamen fistulæ & canales dum 2 † subsequuntur, quasi pars ædium ad emptorē perueniunt. & ita Pomponius lib. 10. putat.

Conditio habetur pro impleta quantum ad illum contrahentem per quem stat. Bald.

Idem lib. 17. 3 † ad edictum.

LEX L.

Labeo scribit, * si mihi bibliothecā b ita vendideris, si decuriones Campani locū mihi uendidissent, c in quo eam ponerem: & per me stet quo minus id à Campanis impetrem, non esse dubitandum quin præscriptis uerbis agi d possit. Ego ét ex uendito agi posse puto, quasi impleta conditione, cū per emptorē stet quo minus impleatur.

Circunstantiæ agri, quæ non sunt iuris priuati, nec cedunt emptori, non computantur in modum agri. Bartr.

Paulus libro 28. 4 † ad edict.

LEX LI.

Littora, e quæ fundo uendito coniuncta sunt, in modū f agri 5 † non computantur, quia nullius sunt, sed iure gentium omnibus uacant, nec uiæ publicæ, aut loca religiosa, uel sacra. Itaque ut proficiant uenditori, caueri solet, ut uiæ, item littora & loca publica g in modum cedant.

Quis non potest vendere ædificia domorum causa discooperiendi, vel demoliendi. Bal.

Idem libro 54. ad edictum.

LEX LII.

SEnatus h censuit, ne quis domum villamve dirueret, quo plus sibi acquireretur, i neve quis negotiandi causa eorum quid emeret, uenderetve, pœna in eum, qui aduersus Senatusconsultum fecisset, constituta, 6 † ut duplum k eius quanti emisset, in ærarium inferre cogeretur; in eum uero, qui uendidisset, ut irrita fieret uēditio. Planè si mihi pretium solueris, cum tu duplum ærario debeas, repetes à me, l quòd m à mea parte irrita facta est venditio. Nec solum huic Senatusconsulto locus erit, si quis suam uillā, vel domum, sed & si alienam uendiderit.

Ad hoc vt dominium transeat in emptorē, paria sunt pretium esse solutum, vel fideiussorem datū, vel esse aliter satisfactū. Bal.

Caius lib. 28. ad edict. prouin.

LEX LIII.

VT res emptoris fiat, nihil interest, utrum solutum sit pretium, an eo nomine fideiussor datus sit. Quod autem de fideiussore diximus, plenius acceptum est, 7 † qualibet ratione uenditori de pretio satisfactū est, ueluti expromissore n aut pignore dato o pinde 8 † sit, ac si pretium solutum esset.

Vlpianus 9 † lib. 1. ad edictum ædilium curulium.

LEX LIIII.

REs bona fide uendita, * propter minimam causam inempta fieri non dēt. p

S *Enatus*] CASVS. Si domum suam distrahat particulatim quis, ut sic plus consequatur, cum hoc à Senatu prohibetur, emptor duplum præstabit fisco. si tamen pretium soluit, repetet à uenditore, quia in persona sua in irritum recidet uenditio, neq; refert uendidit quis domum propriam, an alienam. Viuia.

h *Senatus.*] factum à Viola & Pan consulibus, * ut infra de leg. 1. cætera. §. fi. Accur.

i *Acquireretur*] ex negotiatione, aliàs, id est si ut ponat in alieni domum, licet, ut C. de ædi priua. l. 2. Quādoque non licet, etiam si non fiat causa negotiationis, ut si legauerit quis marmora quæ tunc sunt iuncta uel quæ postea ab hæredibus iunguntur, ut infra de leg. 1. cætera. §. primo, & l. Senatus, primo respon. Econtra quandoque licet, ut infra de donat. inter uirū & uxo. l. Marcellus, & infra de legato primo. Senatus. §. primo. Item ad opus publicum, ut infra de dam. infec. l. fin. Accursius.

k *Duplum.*] imò uidetur quòd in simplū emptor, & in simplū uenditor puniatur, ut infra de dam. infe. l. fi. 2. respon. quæ est contra. Solu. immo concordat si bene intelligatur. Nam si emptor pretium non soluit adhuc, & habet rem, tenetur in duplum, ut hic. Et ratione unius simpli est pœna uenditoris, cum irrita fit quo ad eum uenditio ut hic subijcit. Si autem non habet rem, nec pretium soluit, tunc quilibet in simplum, ut ibi. Si autem & pretium soluisset, & rem non haberet, tunc uenditori in duplum, & erit pœna emptoris ratione unius simpli. Alij dicunt quod ibi utrumque faciebat illicitum contractum, hic emptor solus. Accursius.

l *Repetes à me.*] scilicet pretium quòd dedisti.

m *Quod*] id est, quia.

V *T res.*] CASVS. Si uendo alicui rem, & trado, ad hoc quòd fiat res emptoris, requiritur quòd pretium solutum sit, uel fideiussor datus, pro pretio, uel largius quocumque modo sit facta fides de pretio uenditori, ut quia expromissorem habet, uel pignus. Viuianus.

n *Expromissore.*] interueniente animo nouandi.

o *Dato.*] supple ut perinde &c. & facit supra eodem, quòd uendidit, & institu de rerum diui. §. uendita. Accursius.

R *Es.*] CASVS. Si res bona fide uendatur, & deceptus fuerit emptor, propter minimam causam uenditio facta non rescinditur. Viuianus.

p *Non debet.*] ueluti si ita uendita sit, ut nisi die statuta fuerit

* Dic tu. Aniola & Pansa Cōsanti quinto Imperij Adriani, ut refert Spartian. in eo. & dū allegat §. fin. dicas quòd est princ. legis.

6 † Duas conflat ...

7 † Fl. decis. ...

8 † Fl. pendo.

9 † Fl. Paulus.

* In hac lege Alex. ab Alex. lib. 9. genial. dier. c. 1. uidendus est.

fuerit soluta tota pecunia, res sit inempta. nam licet unus nummus desit ad soluendum, non sit inempta, sed hæc positio reprobatur, ut infra de cond. & demon. l. cum fundus, & infra eo. fistulas, §. qui fundum, & C. de distra. pig. l. quamdiu. & inf. de solutio. l. etiam circa. & inf. de usur. l. tutor. §. Lucius. Dic ergo casum, ut si est deceptus alter contrahentium intra dimidiam iusti pretij, non rescinditur, si autem ultra, rescinditur, ut C. de rescin. uen. l. 2. & l. si uoluntate. Accur.

tereße uenditor tenebitur. Si emptor scit, venditor ignoret, solidum pretium soluit. Si uterque sit in dolo, dolus cum dolo compensabitur. Viuia.

c *Nihil.*] cum sine re quæ ueneat, non possit esse uenditio, ut supra eodem, l. nec emptio. & infra de hære. uendi. l. cum hereditatem.

N*Vda.*] CASVS. Si fingam uendere, cum non uendã, talis dicitur nuda uenditio & imaginaria, unde non ualet, & pro non facta habetur, neque intelligitur res in tali uenditione alienata. Viuia.

1† Fl. lib. 56.

a *Nuda.*] quia fingit uendere, cum non uendat, nec tamen agit ut ualeat tanquam donatio, quia tunc fieret alienatio ex causa donationis, ut C. eodem, l. empti fides, & facit infra eodem, l. cum manu. in fi. & infra de manu, l. 4. §. si ab ignoto. & C. eo. si donationis. Accur.

2† Fl. e uenierit.

S*I quis.*] CASVS. Vendidi ancillam eo pacto ne prostituatur, & si prostitueretur, quod liceret mihi abducere. ille cui uendidi, uendidit emptori secundo, secundus vendidit tertio, & ita per plures uenditores transiu[it] si ab aliquo eorum prostituta fuerit ancilla, an mihi priori uenditori liceat abducere eam, & de quolibet? Dicit quod sic. Viuianus.

b *Potestas sit.*] ut C. si mancip. ita fuc. ali. l. prima, in fine, & infra de ser. expor. l. Titius, & sit uẽditor dominus non ex pacto, sed rei apprehensione sit & infra de usucu. si fur. & l. si pendente. §. fin. Accur.

3† Fl. dess, e.

4† Fl. de hãc quæstionem.

5† Fl. consumptæ.

D*Ominum.*] CASVS. Si res nõ sit præsens quæ distrahitur, puta domus, & combusta sit, aut uterque tã emptor quam uenditor ignorant aut econuerso. Primo casu, aut tota combusta est, aut pars. Secundo casu, aut maior dimidia, & non compellitur emptor implere uenditionem. Si uero minor pars combusta sit, compellitur uenditionem implere, sed minor sit æstimatio, pretio definiendo arbitrio boni uiri, ut decrescat pretium iuxta deteriorationem. Si uerò uenditor sciebat, emptor ignorabat, si tota domus comburitur, nulla est uenditio. Si uero pars, non refert, an maior, an minor, quia ad in-

Idem libro secundo ad edictum ædilium curuliũ.

L E X LV.

NVda a & imaginaria uenditio pro non facta est, & ideo nec alienatio eius rei intelligitur.

Pactum manus iniectionis prosequitur rem penes quemcumque possessorem. Bart.

Idem lib. 60. 1 † ad edictum.

L E X LVI.

SI quis sub hoc pacto uendiderit ancillam, ne prostitueretur, etsi contra factum esset, ut liceret ei abducere, & si per plures emptores mancipium concurrerit, a 2 † ei, qui primo uendidit, abducendi potestas sit. b

Si res, quæ uenditur, nõ subest, non valet uenditio, sed si subest pro parte, valet, & per officium iudicis pretium minuitur, & interesse præstabitur. Bar.

Paulus lib. 5. ad Plautium.

L E X LVII.

DOmum emi, cum eam & ego & uenditor combustam ignoremus, Nerua, Sabinus, & 3 † Cassius nihil c uenisse, quãuis area maneat, pecuniamque solutam condici posse aiunt. Sed si pars domus maneret, Neratius ait in hac 4 † quæstione multũ interesse, quanta pars domus d incendio consumptæ 5 † permaneat, ut si quidem amplior domus pars e exusta sit, non compellatur emptor perficere emptionem, sed etiam quod forte solutum ab eo est, repetat. Sin uero uel dimidia pars, vel minor quàm dimidia exusta fuerit, tũc coarctandus est emptor uenditionem adimplere, f æstimatione boni uiri arbitratu habita, ut quod ex pretio propter incendium decrescere fuerit inuentum, ab eius præstatione liberetur. Sin autem uenditor quidem sciebat domũ esse exustam, emptor autem ignorabat, nullam uenditionem g stare, si tota domus ante uenditionem exusta sit. Si uero quantacumque pars h ædificij remaneat, & stare uenditionem, & uenditorem emptori quod interest, restituere. Simili quoque i modo ex diuerso tractari oportet, ubi emptor quidem sciebat, uenditor autem ignorabat. Et hic enim oportet, & uenditionem stare, & omne pretiũ K ab emptore uenditori, si non depensum est, solui, uel si solutum sit, non repeti. Quòd si vterque sciebat, & uenditor & emptor domum esse totã exustam, uel ex parte, nihil actum l fuisset, dolo inter utramque partem compensando, m & iudicio, quod ex bona fide descendit, dolo ex utraque parte ueniente uenditionẽ 6 † stare non cõcedere.

Papinianus lib. 10. quæst.

L E X LVIII.

ARboribus quoque uento deiectis, uel igne absumptis, dictum est emptionem fundi non uideri esse contractam, n si contemplatione illarum arborum (veluti oliueti) fundus comparabatur, siue sciente, siue ignorante uenditore. Siue autem emptor sciebat, uel ignora-

d *Quanta pars domus.*] idest ædificij, aliàs stricte accepto uocabulo, cum remaneat maxima pars, semper dicetur remanere, ut infra de sol. l. qui res. §. aream. In fine, & sic non esset locus huic distinctioni.

e *Amplior pars domus.*] idest ædificij, ut dictum est.

f *Adimplere.*] contra supra eod. si duos. Sol. ut ibi.

g *Nullam uenditionẽ.*] imò contra, ut supra eodem, si in emp. §. item si. Sol. ibi res subsistebat, licet uitiosa, hic uero error substantię magis impedit uenditionem, quam rei uitium.

h *Quantacunque pars.*] etiam minor, nam in odium decipientis superior distinctio locũ non habet.

i *Quoque.*] quando pars superest. Accur.

K *Et omne pretium.*] etiam pro destructa parte, quia non uidetur deceptus, &c. ut infra de act. emptio. l. prima.

l *Nihil actum.*] si in totum est destructa, non est hæsitatio, quia propter defectum substantiæ est nulla, ut supra eodem, §. sin autem. Sed ubi pro parte, cur non tenet in parte, quę superest? Respon. imò tenet. & quòd dicit nil actum est, quantum ad partem destructam, scilicet est intelligendum, & sic quod iuris est in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem, ut infra de usur. qui scit. *

6 † Fl. dess, uenditionem.

* Adde. l. q. de tota. de scindendo.

m *Compensando.*] ut supra de dolo leg. si duo. & supra de eo per quem fac. est. l. fin. §. pen. Accur.

A*Rboribus.*] CASVS. Si contemplatione arborũ, quæ in fundo erant, fundum emerim, & aliquo casu consumptæ sint, uenditio nulla est, hæc sunt uera, siue sciuerim, siue ignorauerim ego tantum, siue uterque. Viuianus.

n *Contractam.*] quia nihil superest de arboribus, quarum contemplatione fuit facta uenditio, uel forte hic in emptoris erat arbitrio. ut infra de pactis. & commo. l. si post. & infra eo. in uendendo. §. 4.

Dicto

a *Dicta sunt.*] supra l. proxi. Accursius.

CVm venderes.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & dixi, non est optimus, nec est maximus, licet seruitutem alii debeant fundo, nihilominus valet venditio. Vi.
b *Cum venderes*] quidam sic de plano intelligunt, quia nō dixi, vti optimus. sic etiam seruum tradere possum, cum transeat cum sua causa, ut infra, de acqui. rerum domin. traditio. & infra eo. l. alienatio. Si autem dixissem, tunc liberum debeo præstare, non aūt quod sibi ab aliis seruiatur, ut inf. de euic. l. pen. & infra, de uer. bo. sign. l. qui vti. Tu dic, quod etiam si nō dicatur uti optimus, tamen liber debet pstari, ut infra, de act. empt. in uenditione, & infra, de euic. l. pe. no. quod si non fiat, quanto minoris erat empturus agit, ut infra, de œdi. edi. l. quoties. Quod hic dicit, conuerte non dixisti, &c. idest dixisti, uendo non uti optimus, &c. & sic me exonero, ut ar. infra, de ædi. edict. l. quæritur. § si venditor.

1 † *Flo. pro.*
2 † *Flor. de obl. all.*
3 † *Fl. lib. 6.*

Comprehensum.] CASVS. Conueni ut quod dolia, Titio venderem, & habebam. &c. Dicitur, quod in electione mea est qua 40 ex eis cadei pstare uelim. Vi.
c *Quæ dare vellet*] dū modo integra det, ut infra, de act. empt. l. pen. §. fin. Item ideo est in potestate debētis, quia in genere est debitum, ut instit. de leg. §. si generaliter, & de act. §. huic. Accursius.

4 † *Alias, in lege.*
5 † *Fl. lib. 20.*

EXistimo.] CASVS. Si velim emere rē meā sub conditione, si desierit esse meā, quia fortè sperabatur non mea fieri, bene possum.
d *Sub conditione.*] sic & stipulatio ualet suæ rei, ut inf. de ver. oblig. l. si rem meā. Accursius coniunge l. existimo, de uer. ob.

6 † *Flor. Regularum.*

QVi officij.] CASVS. Præses prouinciæ in puincia qua degit, aliqd emere n potest, nisi fortè sibi uēdantur prædia quæ fuerint patris sui.
¶ *Qui nesciens.*] Si ignorans emero rem sacram, uel religiosam, uel locum publicum pro priuato, agam ex empto contra vēditorē, licet venditio non ualuit, & agam ut consequar meum interesse.

bat, vel vterque eorum, hæc obtinent, quæ in superioribus casibus de 1 † ædibus dicta sunt. a

Celsus lib. 8. digestorum.

LEX LIX.

CVm venderes b fundum, non dixisti. Ita ut optimus maximusque est, 2 † Verum est (quod Quinto Mutio placebat) non liberum, sed qualis esset fundum præstari oportere. Idē & in vrbanis prædijs dicendum est.

In generali sermone est electio venditoris. Vel sic. Quando certitudo est habēda per viam electionis, est electio debitoris. Bal.

Marcellus lib. 5. 3 † digest.

LEX LX.

COmprehensum [c] erat lege 4 † venditionis, dolia sexaginta emptori accessura, cum essent centum. In venditoris fore potestate responsum est quæ dare vellet c.

Idem lib. 6. 5 † digestorū.

LEX LXI.

EXistimo posse me id quod meum est, sub conditione d emere, quia fortè speratur meum esse desinere.

Officialis non potest emere rem in loco, in quo officium gerit, nisi in casu, & emens rem sacram vel religiosam ignoranter, habet actionem contra venditorem ad interesse. Bar.

Modestinus lib. 5. respon. 6 †

LEX LXII.

QVi officij causa in prouincia agit uel militat, prædia comparare in eadem prouincia non potest, e præterquam si paterna eius a fisco distrahantur.

Qui nesciens loca sacra vel religiosa, uel publica, pro pri

¶ *Res.*] Si rem vendideris ut periculo meo sit, si dolū non commiseris, res periculo meo occidit uel interit. Vi.
e *Non potest.*] nec fortè studio culturæ militiam dimittat, vt C. loc. l. milites, nisi in casu, qui subauditur, quando a fisco distrahuntur, uel etiam ab alio. Item si finita est militia, ut hic, & infra, de re milit. l. milites. Item nec nauem fabricare, nec fabricatam emere, ut ī. & iur. fis. aufertur. §. & a præside. & facit §. eo. non licet. Accur.
f *Non teneat.*] quo ad rem. Accur.
g *Ex empto.*] imò ui detur actione in factum, ut sup. de reli. l. ossa. §. 1. quæ est cōtra. Sol. ut ibi. Accursius.
h *Interfuit.*] ut insti. eo. §. fi.
i *Res in aduersione.*] idest ut omnē aduersum casum suscipiat emptor sic & infra, de peric. & cōmo. rei. uend. l. si quis uina. §. 1.
K *Assignata*] idiam tradita.

7 † *Flor. in auersione, & c. vide Ang. August. lib. 1. c. 3.*

CVm seruo.] Casus planus lest.
¶ *Demonstratione*] Si fundum, quem tibi uendidi, demonstrauero, an uicinos tibi nominare teneat? Et resp. quod nō, nisi hoc conuenisset. Viuianus.
l *Iusserit.*] alii non uenditurus, ut arg. supra de dolo, & elegāter. §. s. ibi, aut nulla &c. & infra de iniur. l. cum qui. §. finalias cuilibet uendere posset, licet unum nominasset dominus ut arg. inf. de oper. nou. nunc. l. 1. §. inde quæritur, & facit ad hoc i. supra manda l. diligenter. Accur.
m *Demonstratione*] idest non tenetur uēdi. nominare conuicinos, ut hic, sed terminos sic, ut inf. de act. empt. l. Titius heres, in quibus si erretur, non nocet, ut in legatis, ut & infra, de lega. 3 patronus. §. 1. & 2.
n *Nominentur.*] idest si promittatur, quod nominabuntur, alias licet unū nominet, alios nominare non tenetur, ut arg. C. de excu. tuto. l. uoluntaria. Item & in alio casu tenetur dicere quando habet malos

8 † *Fl. lib. 9*
9 † *Flor. comp. dedisset.*
10 † *Flo. fi. nes.*
11 † *Flo. de off. autem.*
12 † *Haloander, si non nominentur. vi. Angu. li. 1. c. 3.*
13 † *Flor. nominare.*

natis comparauit, licet emptio nō teneat, f ex empto g tamen aduersus venditorem experietur, ut consequatur quod interfuit h eius, ne deciperetur.

Appellatione periculi cōtinentur etiam casus fortuiti: nimirum hoc, quia veniebant etiam natura contractus. Bart.

¶ Res 7 † in aduersione i empta, si non dolo uenditoris factum sit, ad periculum emptoris pertinebit, etiam si res assignata k non sit.

Limitata dispositio limitatum producit effectum. h. d. Vel sic. Mandatum collatum in certam personam, non pōt in aliam exerceri. Bald.

Iabolenus li. 3. 8 † ex Cassio.

LEX LXIII.

CVm seruo dominus rem vendere certæ personæ iusserit, l si alij uēdiderit 9 † quam cui iussus erat, uenditio non ualet. Idem iuris, & in libera persona est, eū perfici venditio non potuit in eius persona, cui dominus venire eam noluit.

¶ Demonstratione m fundi facta, confines 10 † nominari superuacuū est. Si autē 11 † nominentur, n 12 † etiam ipsum venditorē nominari 13 † oportet, si fortè alium agrū confinem possidet. o

In contractu inter viuos est locus iuri accrescendi: quando promissoris hoc interest. Bart. Bald.

Idem libro 2. ἐπιτομῶν.

LEX LXIIII.

FVndus ille est, esto mihi & Titio emptus. Quæro vtrum in partem, an in solum uenditio † consistat, an nihil actum sit? Respondi, ut supra eodem quod sæpe §. fi.

o *Possidet.*] qa ipse vēditor vicinus ē, & fortè malus. Ac.

FVndus.] CASVS. Si me pſente, Titio absente, dixi sic vendas mihi, & Titio fundū, superuacua est habenda persona

persona Titij, & in mea persona solum constat emptio. Vivianus.

a *Pertinere.*] aliter in stipulatione, ut infra, de verborum obliga. si mihi & tibi, & institu. de inuti. stipul. §. si quis, & supra de constitu. pecu. l. eum qui. §. item quæ sunt contra. Sol. Ideo aliud, quia in venditione venditor grauetur, nisi totum pretium haberet, quod grauamen non potest dici quod habeat promissor, ut argum. infra, de actio. emp. l. Iulianus, §. idem Celsus. Item propter communionem in quam inuitus caderet venditor.

personam Titij superuacuo accipiendam, 1 † ideoque totius fundi emptionem ad me pertinere. a

1 † *Dimer accipiendam ... ideoque.*

Nota hanc legem, per quam potes dignoscere contractum locationis à contractu emptionis. Bart. & B.

Idem libro 11. ἐπιστολῶν.

LEX LXV.

Conuenit mihi tecum, ut certum numerum tegularum mihi dares certo pretio, quas tu 2 † faceres, utrum emptio sit, an locatio? Respondit, Si ex meo fundo tegulas tibi factas b ut darem conuenit, emptionem puto esse, non conductionem. Toties enim conductio alicuius rei est, quoties materia in qua 3 † aliquid præstatur, in eodem statu eiusdem manet. quoties uero, & mutatur & alienatur: emptio magis quam locatio intelligi debet. c

2 † *Fl. quod.*

3 † *Flor. ...*

Conuenit.] CASVS. Inter me & Titium conuenit ut darem sibi certum numerum tegularum, quas facerem de fundo meo. quæritur an sit venditio, aut locatio? Dicitur quod venditio, nam cum materia, in qua aliquid præstatur, erit de eodem statu, manet conductio & locatio. Vivianus.

b *Factas.*] scilicet tempore traditionis, faciendas tamen post contractum venditionis.

c *Debet*] ut supra eo. l. Sabinus. & infra loca. l. 2. in fin.

In contractu emptionis et venditionis veniunt quædam, etiam si non dicantur. Bald.

Pomp. li. 31. 4 † ad Q. Mutiū.

4 † *Fl. li. 31.*

LEX LXVI.

In uendendo d fundo quædam, etiam si non dicantur, 5 † præstanda sunt, veluti ne fundus euincatur, aut usus fructus e eius. Quædam ita demum, si dicta sint, 6 † ueluti uiam, iter, actū, aquæ ductum præstitum iri. 7 † Idē & in seruitutibus vrbanorum prædiorum.

5 † *Fls. non dicantur.*

6 † *Alias, si conducta sūt.* 7 † *Flor. præstatum iri. Anton. Aug. lib. 2. c. 8.*

In vendendo.] CASVS. Si vendo fundum, id præstare debeo, etiam si non dicatur, scilicet ut non euincatur neque fundus, neque vsusfructus eius. Quædam non aliter præstantur, nisi dicantur expresse, ut via, actus, &c. quod est verum, nisi fundo vendito debeantur, quia tunc accedunt tacite. & idem est in seruitutibus vrbanorum prædiorum.

¶ *Si cum.*] Vendidi tibi prædium, cui seruitus debebatur, sciens hoc tacui, & ita emptor non certioratus amisit illam seruitutem non utendo per statutum tempus, quæritur, an ego tenear? Dicitur quod sic ex empto, propter meum dolū præsumptum propter taciturnitatem.

¶ Si cū seruitus uenditis prędiis deberetur, non commemorauerit venditor, sed sciēs esse reticuerit & ob id per ignorantiam rei, emptor non utendo per statutum tēpus, eam seruitutem amiserit, quidam rectè putant venditorē teneri ex empto ob dolum. g

¶ Quintus 8 † Mutius scribit, Ruta, cæsaque ædium fundi ue nō sunt, nisi 9 † id scriptū est. Nam ruta cæsa h ea sunt, quæ neque ædium, neq fundi sunt.

8 † *Dixit Q. Mutius scribit, qui scripsit, Ruta, cæsa quæ que.*] *Nota tamen quod fine a pula a ... prædi conduntur. Cic. 2. de orat. & in Topi. Lam. lib. 19.* 9 † *Flor. hic idem script.* 10 † *Flo. lib. 39.*

Res transit cum sua causa. h. d. ista lex. Bald.

Idem li. 30 10 † ad Q. Mutiū.

LEX LXVII.

Alienatio * cum fit, cum sua causa dominium ad alium transferimus, quæ esset futura si apud nos ea res mansisset, idque in 11 † toto iure ciuili ita se habet, i præter quam si aliquid nominatim sit constitutum. k

* *Concor cum hoc l. ca ex l. certo cum gl. fuor, verbo onere. contra de pign.*

11 † *Flor. decisi, in.*

Si venditor promisit emptori exigere mercedē rei venditæ a conductore: debet in exigendo diligētiam præstare. Item in venditionibus solēt adijci verba, quod dolus malus absit a venditore. Bald.

Proculus libro 6. ἐπιστολῶν.

LEX LXVIII.

Si cum fundum venderes, in lege dixisses, id emptori accessurum esse, quod mercedis nomine a conductore exegisses, existimo te in exigendo non solum bonam fidem, sed etiam diligentiā pstare debere, idest non solum ut a te dolus malus absit, sed etiam ut culpa.

¶ Ferè l aliqui solent hæc verba adiicere, Dolus malus a uenditore aberit. Quod 12 † etiam si adiectum nō est, 13 † abesse debet. Nec videtur abesse si per eum factū est, m fuerit, tenebitur. & idem est. & si non dictum sit. Facit dolum si ster per eum quo minus rem emptam possideat. & si res vendita tradita sit, emptor non aget ex empto ut res tradatur, sed ut dolus venditoris æstimetur. Vivia.

12 † *Fl. quod.* 13 † *Alias quia tamen & si adiectum non est, abesse debent.*

f *Si debeātur*] alias non, ut argum. supra de serui. rusti. prædio. l. via. §. fin. in fi. & infra, de euict. l. penult. Si vero fundo debeantur tacitè sequuntur, ut supra eo. l. si aquæductus. Accursius. l. si primo respon. Sed ibi ideo, quia sic paterfamilias fuerat solitus, argum. infra, de lega. primo, si seruus, §. finali. Accursius.

g *Ob dolum.*] præsumptum. sic supra man. si fideiussor. in fin. primi respon. Et no. quem denunciare debere, ut in alle. l. 2. si cū debitor. & l. si procuratorem. §. pen.

h *Ruta cæsa.*] hæc nō dātur emptori, immo si haues, reuocantur, ut hic, & inf. de act. emp. l. fundi §. si ruta & sup. ad exhi. l. Celsus, §. idē Iulian.

Alienatio] CASVS. Vendo tibi rem, vel alio modo aliono, facio eam tuam sicut mea est. quia alienatio talem efficit emptorē qualē habiturus esset venditor, nisi nominatim fuisset aliud dictum, vel specialiter ante statutum. Vivianus.

i *Ita se habet*] ut infra, de acq. re. do. l. traditio. & infra, de reg. iu. l. nemo.

k *Constitutum.*] veluti si quis emat a venditore bona fide, poterit se tueri aduersus creditorem in præscriptione x vel xx. ann. quod auctor eius facere non potuisset, ut C. si aduers. cred. l. 2. & de præsc. xxx. an. l. cum notissimi.

Si cum.] CASVS. Vēdidi fundum, dixi in alienatione, quod pretium, quod exigeretur à colonis fundi, accederet emptori, quæritur in casu isto, an ego venditor tenear præstare in exigendo diligentiā? Et dicitur quod sic, & non solum dolū, imò diligentiā & bonā fidē. teneor. enim si dolum fecero in exigēdo, si ue p culpā nō exegi.

¶ *Ferè.*] Si inter emptorem & venditorē constitutum sit ne dolum venditor cōmittat, si contra factum

e *Quintus.*] In venditione non veniunt ruta & cæsa, quia non intelliguntur fundi esse, vel ædium, nisi expressum fuisset nam ruta, & cæsa sunt illa, quæ neque fundi, neque ædium sunt. Vivian.

d *In vendendo*] iuris l casib. ut C. de euict. l. 1. & l. si fundū.

e *Vsusfructus.*] idem si euincatur qualibet seruitus, ut dixit supra eo l. cum venderes. Sed argum. contra supra si ser. vend. l. testatrix. primo respon. & de serui. vrb. prædio.

l *Ferè.*] idest vbicunque.

m *Factum est*] s. ante contractum, uel in contractu ipso, quod probatur per id quod est sup. de dolo, l. & eleganter. §. non solum, & supra eo l. in vendendo. § pen.

Aut

a *Aut fiet.*] scilicet post contractum, vt cum non erat sua tempore contractus, sed postea sua fit, quia tunc implere venditionem tenetur, ut ff. de act. emp. l. si quis alienam rem.
b *Tradat.*] cum iam fortè tradiderat. Vnde semel est liberatus, & amplius ad idem in perpetuum non tenetur, ut ff. de solu. qui res. §. aream. & Instit. quib. mod. toll. obliga. in princ. Accur.
c *Multis.*] maximè: nam & si tradere possit, nō tenetur actione ex empto, ut tradat: licet quidam dicant contra: sed rei vendica. ut supra de rei vendica. l. si ager. Accursius.

aut fiet, a quò minus fundū emptor possideat. Erit ergo ex empto actio: non vt venditor vacuam possessionem tradat, b cum multis c modis accidere poterit, ne tradere possit: sed vt si quid dolo malo fecerit, 1 † aut faciat, dolus malus eius æstimetur.

1 † *Flor. fecit, aut fallat.*

Verba contractus referuntur ad tempus contractus. Item lacus ius nō habet, secus in flumine. h. d. Adde l. vicinus, in fi. inf. de aqua pluuia arcen. & c. Bartolus.

Idem libro 17. 2 † ἐπιστολῶν.

LEX LXIX.

Rutilia Polla emit lacum Sabatenē angularium, d 3 † & circa eum lacum pedes x. quæro nunquid 4 † decem pedes, qui nunc 5 † accesserunt, sub aqua sint, quia lacus creuit: an proximi decem pedes ab aqua, Rutiliæ Pollæ 6 † iuris sint? Proculus respondit: Ego existimo eatenus locum, quem emit Rutilia Polla, venisse, quatenus tunc fuit, e & circa eum f decem pedes, qui tunc fuerunt: nec ob eam rem quod lacus posteà creuit, latius eam 7 † possidere debere 8 † quam emit.

2 † *Florent. lib. 11.*
3 † *Alias, Rutilia Polla emit lacū Sabatenisem angullariū.*
4 † *Duar. nunquid & decem.*
5 † *Flo. tunc*
6 † *Alias, Polla & inf. dalia.*
7 † *Flo. eum*
8 † *Flo. dē.*

R *Vtilia.*] CASVS. Mulier quædā, quæ vocabatur Rutilia, emit quendam lacum angularem Sabatenem, (sic enim lacui erat nomen, tractum a multitudine angulorum, uel anguillarum, quæ in eo fundo erant) & iuxta lacum illum decem pedes terræ, qui sub aqua non erant tempore vēditionis: quæritur quid iuris sit? Dicitur, si crescit postea lacus, quod non potest alios decem pedes habere, cum non emit illos decem pedes terræ: quia videtur emisse, qui tunc erant: vnde licet postea creuerit lacus, & inundauerit illos decem pedes, nō debet Rutilia ulterius latius possidere quam emit. Viuia.
d *Angularium.*] quia multos habet angulos: si habes anguillarum ideo est, quia multas habet anguillas prima verior est.
e *Tunc fuit.*] cum venditio fieret contracta: & sic tempus contractus inspicitur, ut supra de seruitu. vrban. prædio. sed quæ loca, & ff. de her. uel act. vend. l. 2 §.
f *Eum.*] scilicet lacū. Siue enim lacus crescat, siue exarescat vicino neque accedit, neque decedit, ut infra de aqua pluu. arcen. l. vicinus. §. fin. Accursius.

Licinius Rufinus lib. 8. Regularum.

LEX LXX.

Liberi hominis emptionem contrahi posse plerique existimauerunt, g si modo inter ignorātes id fiat.

L *iberi.*] CASVS. Venditio liberi hominis ualet inter ignorantes, si uenditor & emptor credant eum seruū: idem si emptor credat, licet uenditor sciat eum liberum: sed si emptor scit, non ualet venditio. Viuian.
g *Existimauerunt.*] quo ad obligationem, ut Inst. eo. §. fi. Secus in stipulationibus, ut Insti. de inuti. stipul. §. 1. Et est ratio: quia in stipulationibus dominium debet manere, in venditione non, ut supra eo. l. & ita.
h *Nulla emptio contrahitur.*] multo magis non ualet contractus ubi ambo scierunt, ut arg. ff. eod. domum §. fin. & facit sup. eod. si in empt. §. hominem liberum. & §. item si emptor.

I *Mperatores.*] CASVS. Vendidi tibi frumentum, & conueni de certa mensura, cum incertæ mensuræ in ciuitate essent, & pretio puta de sterlinguis, cum currat moneta talis Bon. vtrum tali emptioni & vēditioni stari debeat? Et rā. quod sic: quia quicquid conuenit, seruandum est: dum tā non fit contra consuetudinē regionis Viuianus.
i *Potestate.*] cū multæ monetæ & mensuræ sint in ciuitate. Accursius.
K *Præsertim.*] nam idem & si contra consuetudinem. sic & C. loca. l. circa. & facit ff. de dolo. arbitrio. §. de eo. Accur.

Quod idem placet, & si venditor sciat, emptor autem ignoret. Quod si emptor sciens liberum esse, emerit: nulla emptio contrahitur. h

Quibus mensuris mensuretur: est in arbitrio contrahentium. Bart.

Papyrius Iustus libro 1. Constitutionum.

LEX LXXI.

Imperatores Antoninus & Verus Augusti Sextio Vero 9 † in hæc verba rescripserunt. Quibus mensuris aut pretiis negotiatores vina compararent, in contrahentium potestate i esse. Neque enim quisquam cogitur vendere, si aut pretium, aut mensura ei displiceat: præsertim k si nihil * contra consuetudinem regionis fiat.

9 † *Alias, Sextilio Neroni: alias Sentro.*

* *Ne illam tex. secūdum Ba. quod consuetudine vs mensuris pōt ei derogari per pactum: quod intellige nisi consuetudo esset prohibitoria: per ea quæ no. l. 1. C. ne fideius. do. do.*

Pacta super accidentalibus, vel naturalibus cōtractus ex interuallo apposita, ad exceptionem tantū prosunt: si apponantur super substantialibus, ad actionem prosunt. Bart. & Ba.

Papinia li. 10. Quæstionum.

LEX LXXII.

Pacta conuenta * quæ postea l facta detrahunt aliquid emptioni: contineri contractu vīnt: quæ verò adiiciūt, credimus 10 † nō inesse. quod m locum hēt in iis, quę adminicula n sunt emptionis: veluti ne cautio o duplæ præstetur: aut vt cum fideiussore: p cautio duplæ præstetur: quo 11 † quidem casu agente emptore non valet pactum. q Idē r vires habe-

P *Acta.*] CASVS. Lex ista facit differentiā inter pacta, quæ sunt de substantia contractus, & ea quæ sunt de natura contractus. Primo ponit talem casum. Vendidi tibi prædium: facta venditione pepigi tecum aliquid ex interuallo: an vires habeat pactum, quasi incontinēti esset factum, quæritur? Et dicit quod si detrahat obligationi, puta quod fit pactum, ut teneat de dupla, bene habet vires, & credit inesse: si uero adiiciat aliquid obligationi, puta, quia pactus est emptor quod sibi caueat cum fideiussoribus, vires nō hēt, neq; credit inesse. Hoc tū verum est, quātū ad hoc, ut emptor ex cogat, sed tū in casu, licet vires non habeat ad agendum, hēbit tū vires ad excipiendū, venditore agente aliquo pro pretio, pro rutis & cæsis, uel aliquo alio: hoc in pactis, quæ sunt de natura contractus. Sed quid quæ erit, si post venditionem fuit facta pactū de substantia contractus ex interuallo, puta fuit factum de augendo, uel diminuendo pretio? In casu isto qualecūque tale pactū fiat, vires habebit, & credit recessisse a priori vēditione, re adhuc integra.

* *hanc l. reperit & illustrauit pulchro sensu Bereng. Fer. Rep. vol. 1. & Cuia. li. 8. obserua c. 15. & li. 14. cap. 28.*
10 † *Duar. credimus in non inesse.*
11 † *Flo. sed quo casu.*

l *Papinianus.*] Si uendas mihi fundum, & excipias iter tuum & publicum: si aliquid ita publicum est, quod tū in patrimonio fisci fuisset: illa res nō intelligitur excepta. Vi.
l *Quæ postea.*] scilicet ex interuallo. Accursius.
m *Quod.*] scilicet prædictum, dictum in regulam.
n *Adminicula.*] id est accidentalia siue naturalia contractus, non autem substantialia, ut subdit.
o *Ne cautio.*] hæc ad detrahendum.
p *Cum fideiussore.*] hæc ad adiiciendum. Nam fideiussores dare venditor nō tenetur, nisi hoc nominatim actum est, ut inf. de euic. l. emptori dupla in princip.
q *Non valet pactum.*] ut quando est actio ciendum.
r *Idem.*] scilicet pactum.

bit iure exceptionis agente a venditore. An idem b dici possit aucto posteà vel diminuto pretio, non immerito quæsitum est: quoniam emptionis substantia consistit 1 † ex pretio. c Paulus notat: si omnibus integris manentibus de augendo, vel diminuendo pretio rursum conuenit, d recessum a priore contractu, & nouam 2 † emptionem e intercessisse videri.

1 † Flor. constitit.

2 † Fl. & nouam emptionem intercessisse, videtur.

Quando in venditione excipiuntur publica, intelligitur de iis, q̃ sunt in vsu publico, nõ de iis, quæ sunt in patrimonio fisci: & exceptio nõ prodest si res excepta non reperitur. hoc dicit. Sic inf. de leg. 1. si quis legauerit fundum.

¶ 3 † Papinianus ait: 4 † Lege venditionis ita 5 † facta, Si q̃d sacri, aut religiosi, aut publici est, eius nihil venit: si res non in vsu publico, sed in patrimonio fisci erit, venditio eius valebit: f nec venditori proderit exceptio, g quæ non habuit locum. h

3 † Alias, hic incipit hoc nouum caput.

4 † Flor. deest ait.

5 † Flor. Alio

a *Agente.*] fortè ad ruta & cæsa, quæ habet emptor, vt infra de actio. emp. l. fundum, §. si ruta. Vel ad pretium, vel ad aliquid aliud. Et sic not. quod quædam seruat emptor excipiendo, quæ non potest seruare agendo, vt sup. eod. si in emp. §. item.

b *An idem.*] sup. dixi de naturalibus, vel accidentalib. pactis: nunc de substantialibus. Accur.

c *Ex pretio.*] quia sine pretio esse venditio non potest, vt sup. eodem, l. 2. §. j. Idem si fiat super re vendita augenda vel minuenda, vt supra de pact. iurisgentium. §. adeo. cum res similiter fit de substantia emptionis, nec sine ea esse possit, vt supra eodem l. nec emptio. Item consensus est de substantia, ut supra eodem, l. 2. & 3. Alia vero, quæ ibi dicuntur & fiunt, non sunt substantialia, cũ sine eis possit contractus consistere.

d *Conuenit.*] ex interuallo. Accursius.

e *Nouam emptionem.*] vt infra de rescind. vend. l. quam. Nam quæ postea fiunt, prioribus derogant, vt inf. de iure codicil. l. diuus. §. licet. Et vt plenè habeas, dic, pactorum quædam sunt de substantia contractus, vt de augendo, vel diminuendo pretio: quædam accidentalia, siue extranea, ut de dando Codicem exemplari loco: vel quid simile non attingens emptioni. Quæ de substantia contractus dicimus esse, eadem quidam vocant de natura, vt sup. de pac. l. iurisgentium, § idem rursum scio. Sed nos pactum de natura dicimus esse, q̃ fit super i. quod est naturale, vt de euictione præstanda. Quod autem in accidentalib. dixero idem in iis, qui fiunt super naturalib. contractib. intelligas. Item pactorum quædam incontinenti, quædã ex interuallo interponuntur: * incontinenti, id est, cum contrahentes nondum ad alia negotia diuerterint. Item quædam in c̃tibus nominatis, quædam in innominatis. Pacta quæ sunt de substantia, quandocumque fiunt, pariunt nouam actionem veteri (dicit Ioan.) sublata: nisi in cõtrarium agatur, ut hic, & inf. de rescin. vend. l. si. Ego distinguo, vtrum incontinenti, ut tunc non tollatur: aut ex interuallo fiat pactum, ut tunc tollat, ut arg. inf. de cond. & demonst. non ad ea. Alii dicunt veterem manere, & secundam ei accedere, nisi aliud agatur, ut sup. de pac. iurisgentium. §. adeo. & l. si vnus. § sed si pactum. Pacta vero, quæ de accidentalibus fiunt, vel de naturalibus: si quidem ex interuallo, nullam pariũt actionem, sed exceptionem, vt hic: & supra de pact. iurisgentium. § quinimo. Si autẽ incontinenti, nouam præscrip. verb. actionem pariunt, & hoc dicebat Pla. esse verum cum sit ad agendum: secus si ad excipiendum. Argum. contra. supra de iureiuran. sed & si poss. & infra de lib. lega. l. quod mihi. & C. de donatio. ante nuptias, si cum ante. & veterem informant si quam reperiant informandam. Interdum enim non reperiunt, ut si contractus sit sub conditione factus, & purè pactum apponitur: sicut probari potest argumen. l. quæ est infra de pericu. & commo. rei vend. si in venditione. Item aliud argum. nam si ego vendidi præsente pretio, & conueni ut amplius dares, si pluris venderes: statim potest agi ex venditione, ut supra eodem hæc venditio s. ulti. Sed hic pactum uidetur pretium: scilicet quod ita conuenisti ex uenditione te facturum pendente conditione: ergo statim potest agi, ut supra eo. l. fundi, quod est falsum. Nam non informatur, ut possit agi ad id, quod pluris venderet, cum illud enim fit de conditione & de fortuna, an pluris uendetur. Alii posuerunt exemplum in donatione: ga ex ea veteri iure actio non oriebatur: unde non informat. Sed hoc exemplum non ualet s. m quosdam: quia sic pactum apponatur facta traditione ex causa donationis incontinenti, dicitur nudum. sine in ipsa donatione. Nam in traditione non potest actio nasci ex pacto: quia non est vestitum ex eo contractu, qui prorsus nudus est, pactum enim vestitum ideo veterem dicitur informare: quia cum prius orta fuerit ad pretium: additur forma alia, ut ad aliud cõpetat hoc colliges C. de pac. inter emp. & vendi. l. secunda. & eius concordantiis in casibus: nec datur actio ex pacto incontinenti apposito, vt C. de vsu. quamuis. & C. de iure do. auia. Et ad idem infra sol. mat. quoties. & supra de relig. & sum. pub. fune. quod si locus. & inf. de seru. export. l. seruus ea lege. Alii addunt quintum casum, vt C. loca. si tibi, quod non placet: licet autem pactum ex interuallo, quia nudum, non pariat actionem, tamen est secus in casibus, vt C. de do. si quis arg. & institu. de actionibus. §. item prætor & C. de do. promiss. ad exactionem & infra de pollic. l. pactum. & de nauti. fœn. periculi. & C. de vsur. frumenti. & infra de usur. l. etiam. Sed an reuocatio per rei vend. detur si pactum non seruatur? Respon. distingue, an alias eram contracturus, & tunc actio præscrip. verb. & actio ex eo contractu datur, non autem reuocatur, ut C. de rescinden. uend. l. ea conditione. Aut non eram: & tunc si pretium est solutum, reuoco per actionem ex eo contractu, ut C. de pact. inter emp. & uendi. l. cum te. si non solutum est, uel fides habita, per rei uend. ut Institu. de rerum diuisio. §. venditæ. In casibus aut in tribus & pretio soluto, ubi si fe habita datur rei uend. ut in pacto addictionis in diem, ut supra de rei uendi. si quis. & infra de in diem addict. l. quarta, §. si. Item in pac. l. com missor. ut C. de pact. inter emp. & uend. l. commissoriæ. Item in alio casu, ut supra eodem si quis sub. Vel ibi demum apprehensa possess. Item in contractu donationis datur rei uendi. ut C. de donatio. quæ sub modo l. prima. Condictio vero ob causam in nominatis contractibus locum non habet, ut infra de rerum permutatio. l. prima. ibi, quod in his &c. nisi in casu uno, ut in dona. ut C. de donatio. quæ sub modo. l. prima. qui est nominatus hodie: licet olim innominatus, ut dixi supra de pac. l. iurisgentium. §. primo. licet M. condictionem dixerit locum habere in contractibus nominatis, argum. eius quod est infra de actio. emp. l. ex empto, §. is qui vna. Sed certè ibi non dicit dari condictionem ad contractum uenditionis: sed ad contractum arrarum, qui est per se, ut C. de fide instrum. contractus. & hoc in contractibus nominatis: in innominatis autem datur actio præscrip. uerb. ad interesse: & condi. ob cau. ad repetendum quod fuit traditum, ut inf. de præscrip. uerb. naturalis. § si autem rem do. & C. de cōd. ob cau. si ut proponis. & de rerum permu. l. rea. & l. empionem, & l. rebus. sed rei uendi. non competit, licet pactum non seruetur in contractu innominato, ut C. de rer. permu. l. cum precibus. Item quod dixi, q̃ condictio ob causam locum habet in innominatis, uerum est in duobus: scilicet do, ut des. & do, ut facias, & etiam in hoc, do, ut non facias, ut C. de cond. ob cau. l. ea lege. In aliis autẽ, s. facio, ut des, uel facio, ut facias, non habet locum, cum facta non possint repeti, ut infra de præscrip. uerb. l. pen. & supra de condi. indeb. si non sortem. § libertus. sed præscrip. uerb. uel de dote, et infra de præscrip. uerb. l. naturalis § sed si facio.

f *Valebit.*] id est non intelligitur excepta: Sed uidetur nõ ualere sine principis consensu, ut infra de l. pa. ut apud Iulianum. §. si quæ est contra. Sol. ibi erat redacta sub procuratore Cæsaris, hic non: unde tenet hic contractus. ut s. eo. l. Celsus. ibi non tenet, ut Insti. de inut. stipu. §. j.

g *Exceptio.*] quam fecit si q̃d sacri &c. ut in prin. huius §.

h *Locum.*] pro huiusmodi rc. Accur.

* Pactorum genus multiplex est, & eorum uarii effectus. uide in indi. trac. in uer pactum. ubi copiosè habes materia.

Aede sacra.] CASVS. Ecclesia destructa locus manet sacer: & ideo vendi non potest.

¶ Intra] Aliquis vendidit mihi fundum, in quo sepulchrum est, & maceria, vel murus quidam, qui circumibat sepulchrum: omnia cedunt venditioni, si nihil sit exceptum. Viuianus.

a Non est profanus.] id est non desinit esse sacer, vt supra de rerum diuis. l. in tantum. §. semel autem. & Insti. de rerum diuis. §. sacra sunt. Et sic not. rem sacram non desinere esse sacram:* fallit autem si ab hostibus capiatur, vt supra de reli. l. cum loca. Item in vasis, vt C. de sacrosanc. eccle. auth. praeterea. Secus autem in religiosis, quae desinunt si caput hominis transferatur, vt supra de reli. l. antepenul.

b Non potest.] inter scientes, uel ut dominium transeat, vt sup. eod. si in empt. §. omnium.

c Intra maceriem.] id est parietem de lapidibus sine cemento, vt inf. de ver. sign. l. quae ad iuris. §. paries.

d Venditor.] scilicet totalis praedij.

e Excepit.] scilicet venditor de maceria: licet exceperit sepulchrum, vt C. de religio. l. si sepulchrum. Accursius.

*Res sacra, ita aliquis desinat esse sacra. uid. reg. semel Deo dicatum. de reg. iu. in 6. cum ibi no.

*Fl. est Lex Paries. [illegible] ad [illegible] in fine praescriptione.

*ad intell. [illegible]

3† Fl. [illegible]

Idem lib. 3. Responsorum.

LEX LXXIII.

Aede sacra terraemotu diruta, locus aedificij non est profanus: a & ideo venire non potest. b

¶ Intra maceriem c sepulchrorum hortis, vel caeteris culturis loca pura seruata, si nihil venditor d nominatim excepit, e ad emptorem pertinent.

Clauibus traditis videtur tradi possessio eorum, quae sunt sub clauibus. Itē quo casu facta traditione à domino transfertur dominium, eodem casu traditione facta à non domino transfertur conditio vsucapiendi. De hoc plenè in l. Pomponius. §. si iussu. infra de acq. possess. Bart.

Idem libro 1. definitionum.

LEX LXXIIII.

Clauibus traditis, * ita mercium in horreis reconditarum 1 † possessio tradita videtur, si claues apud horrea f traditae sint: quo facto confestim emptor dominium, & possessionem adipiscetur, etsi non aperuerit horrea. g si venditoris merces non fuerint, confestim inchoabitur g vsucapio.

Clauibus.] CASVS. Si aliquis vendat mihi res consitutas in horreis, & tradat mihi claues iuxta horrea: videtur mihi tradidisse possessionem mercium, & intelligas esse nactum merces, & dominium, si uenditor fuit dominus: si autem non fuit dominus, paratur mihi causa vsucapionis. Viuia.

f Horrea.] hoc propter visum: ut inf. de acquiren. posses. l. prima. §. pen. & l. quod meo. §. si venditorem. qui visus est vnus de corporalibus sensibus. & sic non obstat infra de acquiren. pos. quemadmodum. Accur.

g Inch. abitur.] est enim generale, vt ubi dominus tradens dominium transfert: ubi dem non dominus praestet causam usucapionis, ut hic. & Instit. per quas perso. no. acqu. §. ex his. & facit ff. de acquirer. do. l. qua ratione. §. item si quis. & Instit. de rer. diuis. §. item si quis. Accursius.

2† Fl. [illegible]

Actio ex vendito datur etiam ad id, quod deuenit in pacto incontinenti apposito. Bart.

Herm. li. 2. iuris. ἐπιτομῶν.

LEX LXXV.

Qui fundum vendidit, vt 2 † eum certa mercede conductum ipse habeat: vel si uendat ut non alij, sed sibi distrahat: vel simile aliquid paciscatur: ad complendum h id quod pepigerunt, ex vendito agere poterit.

Qui fundum.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & conuenit inter nos, ut mihi locares, uel conuenit, vt si contingeret te vendere, nulli venderes, nisi mihi: vt fiat quod conuenit, agetur ex vendito.

h Ad complendum.] vel ad interesse, si hoc actori placuerit, vt inf. de noui ope. nunc. l. stipulatio. §. siue.

i Poterit.] vt infra de act. emp. l. sterilis. §. si tibi. & C. de pac. inter empt. & vend. l. j. & v. & infra eo. l. fundi. Accur.

Paulus li. 6. Responsorū.

LEX LXXVI.

Dolia in horreis defossa, K si non sint nominatim in venditione excepta: horreorum uenditioni cessisse videri. l

Dolia.] Plena est in princip.

¶ Eum.] Vendidisti mihi fundum: decessi haerede relicto: eisdē defensionibus utetur heres, quibus & tu. Item vti potest praescriptione decennali, uel vicennali si velis continuare tempora mea cum temporibus tuis. Viuia.

K Defossa.] id est affixa, ut inf. de act. emp. l. granaria. & l. penulti. §. fi. Accur.

l Videri.] contra infra de actio. empt. l. fundi, in princ. Solu. vt ibi. Accur.

Defensiones, quae competunt venditori, transeunt ad emptorem, & omnem habentem causam ab eo. Item possessio auctoris, & successoris iunguntur ad praescriptionem implendam. Bartolus.

¶ Eum, qui in locum emptoris successit, m eisdem defensionibus vti posse, n quibus uenditor eius o 3 † uti potuisset: p sed & longae possessionis praescriptione, q si utriusque r possessio impleat tempora constitutionibus statuta. s

m Successit.] id est haeredem emptoris. Vel dic, qui ab eo emit.

n Vti posse.] scilicet dicendum est.

o Venditor eius.] id est, qui uendidit praedecessori suo. uel dic. sibi. Accur.

p Potuisset.] ut supra de pact. si tibi. §. pactum.

q Praescriptione.] scilicet potest uti emptor, u. l haeres.

r Vtriusque] scilicet uenditoris, & emptoris, siue haeredi, ut hic, & C. de praes. lon. tēp. l. super longi. & infra de usucap. pro emp. l. 2. §. emptori, & infra de diuer. & tempo. praescri. l. de accessionib. & C. de euic. l. emptori & C. de usucap. trans. l. j.

s Statuta.] decem, vel uiginti annorum.

3 † aliàs, de. [illegible]

Paria vel similia sunt non esse, & non apparere, h. d. Et no. quod lapidicina dicitur vbi lapis caeditur, non vbi cedi potest. Bart.

Iabolenus lib. 4. ex posterioribus Labeonis.

LEX LXXVII.

In lege fundi uendendi, lapidicinae in eo fundo, 4 † ubicunque essent, exceptae erant: post multum temporis in eo fundo repertae erant lapidicinae: eas quoque venditoris esse Tubero respondit: t Labeo, referre quid actum sit. Si non appareat: nō videri eas lapidicinas esse exceptas. Neminem enim nec uendere, nec excipere quod non sit: u & lapidicinas nullas esse, nisi quae apparent, & caedantur: aliter interpretari absurdum: ut si totus fundus plenus esset lapidicinis, deberet totus cedere uenditori, & sic esset absurdum. Viuianus.

In lege.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & lapidicinam excepi, postea inuentae sunt lapidicinae: uenditori, non emptori eas cedere dicit Tubero. Labeo corrigendo dicit, ut consideretur quid actum sit: si non appareat, illae lapidicinae solum uideantur exceptae, quae apparuerunt tempore contractus: quod si aliud diceretur, contingeret

4 † Fl. ubique.

t Tubero respondit.] sed malè.

u Quod non sit.] No. ad ea, quae apparent, huiusmodi pacta referuntur, non ad futura, quae potuerunt apparere, ut hic,

hic, & supra de seru.vrb.pred.l.si seruitus.& inf.de pig.si fideiussor.§.Lucius.& sup.de pet.hær.legitima.& de pac. tres fratres & de transac.l.cum Aquiliana.& ff. de dam. infec.l.damni.§.si is,qui.& inf.de hæn.ven.l.2.§.1.& de acqui.pos.locus certus.in fi. Sed arg. contra supra de ser. vrb.præd.l.eum qui.& sup.depos.l.j.§.si cista. Accursius.

a Fore.] venditoris dicendum est, quod est absurdum. Et sic nô. infinitatem,* vel nimietatem vitandam, vt arg.inf.de leg.3.fideicom.§.si quis.decem.& C.de sacrosan. eccl.l.fi. Vel dic fore lapi.& sic venditoris: q̃d in diē recidit.Acc.

b Hoc probo.] quod est absurdum vt dixi. Vel dic probo, i. dictum Labeonis.

1† Fl.decis.in. 2† Fl.decis. &c.

* Infinitas vitanda est; q̃d in multis iuris regulis phibet. de test. c. cum multis. li.6. de eta. & qual.ca pen. loi. And in gl.d ca.cum in multis.

Fistulas.] CASVS. Si vendo domū, & dixero quod fistulæ accedant: quæritur an castellum, i. ædificium quoddam ex quo fistulis aqua ducitur, accedat venditioni? Dicitur sic: licet non sit dictum de hoc aliquid in pacto venditionis.

3† Fl.venti mitur.

¶Fundum] Qui emit fundum à Titio, neque accepit vacuam possessionem fundi: factus est postea tutor filij Titij. pos. sibi cedere potest ipsemet, hoc modo, si pupillus & eius familia discedat de fundo, & sunt ipse ingrediatur.

4† Fl.administrans ne quogram acceptis pos.

5† Fl.decis. &c.

¶Qui fundum] Titius emit fundum, & conuenit, vt soluta pecunia traderetur sibi vacua poss.fundi decessit duob hæredibus relictis: si unus de hæredib. offerat totam pecuniam bene poterit petere p̃dium, & partem pecuniæ à cohæredib. recuperabit per iudicium familiæ erc. si suā partem offerat, pos. fundū non habebit propterea quòd contractum sit alienum, quod diuidi non pot it.

¶Frumenta] Vendidisti mihi frumenta in hæc verba, si tempestate aliqua corrumpantur, hoc te præstaturū: quæritur an tenearis? Et distinguitur, aut erat solita tempestas, aut isolita, primo casu nō teneris: secundo sic. Vi.

tantibus, totum fundum lapidicinarum fore, a si fortè in 2† toto eo sub terra esset lapis: & 2† hoc probo. b

Labeo li.4. posteriorum à Iauoleno Epitomatorū.

LEX LXXVIII.

Fistulas emptori c accessuras in lege dictum erat: quærebatur, an castellum ex quo fistulis aqua duceretur, accederet? Respondi, apparere id actum esse, vt id quoq; accederet, licet scriptura d non contineretur. 3†

Tutor rem sibi debitam potest tradere sibiipsi. Bar.

¶Fundum ab eo emisti, cuius filij postea tutelam administras, 4† nec vacuam accepisti e possessionem. Dixi, retradere tibi possessionem hoc modo posse, vt pupillus & familia eius discedat de fundo, & 5† tunc demum tu ingrediaris possessionem. f

Facit tex.iste, q̃ licet sit soluta quantitas pro parte, non tamen dominium acquiritur pro parte: non enim alienasset, nisi totum alienasset, arg.inf. de sol.si rē. vnde fructus debet habere emptor pro rata, quando soluit pretium, vt infra de fundo dot.l.fi. Bart.

¶Qui fundū ea lege emerat, vt soluta pecunia traderetur ei possessio, duob⁹ hæredibus relictis decessit. Si unus omnem pecuniam soluerit, partē g familiæ erciscundæ iudicio seruabit. Nec si partem soluat, ex empto cum venditore aget: qui ita contractū es alienum diuidi non potuit. h

quis, quæ est contra. Item in tali acceptione possessionis non est decretum necessarium, cum ex voluntate fiat defuncti, vt C. quando decre. opus non est. l.1. Item no. hic quem authorari in re sua: * sic infra de auth.l.j.& de admin.tu.l.quoties.§.non tantum & sup.de nego gest di. nortio.§ illud, an autem hodie corrigatur hic §.cum debitor, vel creditor possit esse tutor? Potest dici quod sic, vt in auth.vt ij qui ob.se hab.per hi. res min.§.1.col 6. Accursius.

g Partem.] scilicet pecuniæ.

h Non potuit.] & ideo merito habuit locum actio familiæ erciscun. ve diximus. supra famil. erciscun. scilicet hæredes §.non tantum

* Authorari in re sua qs pōt. ad hanc materiā vi. Pe.de Perusi. & vnio eccl. c.5 nu.25 & 26.Alb.Bru. de reb. dub. par 2.nu.55.

Qui suscepit in se casū fortuitum: tenetur de casibus fortuitis communiter contingētibus.h.d. Vel aliter.Casus fortuitus intelligitur inopinatus, non ex consuetudine eueniens. Bartolus.

¶Frumenta, * quæ in herbis erant, cum vendidisses, dixisti te, si quid vi aut tempestate i factum esset, præstaturum: ea frumenta niues corruperunt: si immoderatæ k fuerunt, & contra consuetudinem tempestatis, agi tecum ex empto poterit.

Pactū est loco pratij, ad hoc allegatur ista lex. Bal.

Iabolenus libro 5. ex posterioribus Labeo.

LEX LXXIX.

Vndi partem dimidiam ea lege l uendidisti, m vt emptor alteram partem, quā retinebas, annis x. certa pecunia in annos singulos conductam habeat. Labeo & Trebatius negant posse ex vendito agi, vt id, quod cōuenerit, fiat: ego cōtra puto, si modo ideo vilius fundum vendidisti, vt hæc tibi conductio præstaretur: nam hoc ipsum pretium fundi videretur, quod eo pacto venditus n fuerat: eoque iure vtimur.

Labeo li.5. posteriorum à Iauoleno Epitomatorū.

LEX LXXX.

Cvm manu sata in fundi uenditione excipiuntur: non quæ in perpetuum 6† sata sunt, excipi vi-

i Tempestate] scilicet valida præter consuetudinem regionis: nā de solita non videtur actum.

* ad intell.§. frumenta. vi. Auto.Rub in l.vetum. nu. 80. supra si cert.pe.

k Si immoderatæ.] si obligat se ad insolita, non ideo tenetur ad solita, vt hic: & econtra si obligat se ad solitum, non ideo tenetur ad insolitum, vt ar. C. de pign.act.l. quæ fortuitis. Accur.

Fundi.] CASVS. Si vendo partem fundi, vt emptor aliā partem conductam habeat: Iuris.consdicit agi posse ex uendito: quia hoc vilius minus accepisse. Vivianus.

l Lege.] i. pacto.

m Vendidisti.] quod semper præsumitur, vt inf.de ser.export.l.si venditor.§.fi.in fi.& fa.it sup.pro socio, si non fuerint §.j. sed argu.contra.C.de vsur.l. si ex pactione.

n Venditus] i. pro decem. Vel dic, quod nullum aliud pretiū fuit, nisi merces conductionis, vt inf.de act.emp. Titius §.j.

Cvm manu] CASVS. Vendidisti mihi fundū, & excepisti sata in illa videantur excepta, quæ omni anno seminari solent: nō quæ in perpetuum? Dicitur q̃ sic: alioquin si vineæ essent in eo fundo, exceptæ viderentur: quod esset absurdum.

6† Fl.perpetuo.

c Emptori.] scilicet fundi.

d Licet scriptura.] vel etiam in pactis, vt hic, & sup.eod. qui fundum §.in lege.& int.de act.emp fundi §.fi.

e Accepisti.] scilicet à parte. Accur.

f In possessionem.] & sic pupillus desinit possidere: & tu incipis: secus si ipse tantum exiret; tutorem non accipere, quia non amittit possessionem, ut supra de dolo. cum

¶Huius rei.] Habebam tignum protectum e domo mea in domum tuam: emi seruitutem, ut sic immissum habeam: an valeat talis uenditio? Et respondeo, quod sic.

Sylua] Vendidi tibi syluam, quæ de quinquennio in quinquennium consueuit cædi: glans quæ decidit, cuius sit, an emptoris, an venditoris, quæritur? Et respon. quod considerat

fideatur q actum est: si non appareat quod actum est, glans, quæ deciderit ab arbore non cæsa, cedat venditori; & cæsa emptori? Ratio diuersitatis est, quia cum venduntur cædua, ea tantum pertinent ad emptorem, quæ cæduntur.

¶ *Nemo.*] Vendidi tibi equum, sed pepigi ne dominium ad te transiret: an sit emptio? Dicitur quod non. Viuianus.

a *Excepta videntur*] quod est absurdum, sic nota, q ambiguum pactu pro emptore interpretatur. Et est ratio secundum Ioan. quia venditor apposuit. Vel videtur apposuisse, cum eius gratia fiat, etiam si emptor dicat, ut sup. eo. ti in emptione. in princi. Vel dic, quod non est obscuritas aliqua: nam arbores, & uites non late, sed plantatæ dicuntur, ut institu. de rerum diui sio. §. si Titius. & §. qua ratione. Accur.

b *Huiusmo rei.*] id est huiusmodi generis rerum.

c *Liceat.*] quasi dicat, uenditum mihi seruitutem tigni immittendi, vel immissi sustinendi. Accur.

d *Agi.*] scilicet posse dicendum est.

e *Caderentur.*] Et est ratio, quia cum sit cædua, & uendatur ut cædatur: ea tantum pertinent ad emptorem quæ cæduntur.

f *Genus contractus.*] puta pignoris, uel emphyteusis, uel commodatum, uel depositum, in quibus dominium non transfertur, ut supra commod. l. pen. & depo. licet. §. j. & facit sup. eod. nuda. & infra de dona. l. in ædibus. §. fin. Accur.

Titius.] CASVS. Titius accepit centum aureos sub usuris: obligauit prædia pignori; & dedit fideiussorem, & conuenit cum eo, ut intra triennium proximum eum liberaret: & nisi hoc ipse faceret, & fideius. solueret pecuniam creditori, quod ipse fideiussor pignori accepta haberet empta: quæritur si fideiussor non fuit liberatus, & soluit, an habeat empta? Respon. quod sic, si conuenit, ut non in causam obligationis haberet pignora, sed sub conditione contracta fuit obligatio.

¶ *Lucius.*] Promisi tibi centum corbes de fundo meo: si vendo illum, an emptor debeat prestare centum corbes? Respon. quod non personaliter. Viuian.

g *Obligatum.*] existente conditione. At sine pacto non potest fideiussor emere, ut supra mand. l. si mandato. §. j. & facit infra de pigno. si fundus. §. fin. Sed contra. C. de pact. l. j & fin.

h *Non esse.*] scilicet personaliter, cum personalis obligatio non sequatur fundum, ut inf. ad Trebell. l. j. §. si heres. & supra de iudi. si fideicommissum. §. tractatu. Sed an fundus sit obligatus, hic non dicit: & sic non est contra. ff. de usufruc. l. hactenus. & l. si pendentes §. si quid cloacarii. Vel si dicas hoc prædium non obligatum, adhuc tamen non contradicet: quia illud in specialibus, & fauorabilibus præstationibus loquitur: vt puta alimentis, uel Reipu. hic vero non de talibus. Item facit ff. de ann. le. l. Caius. vel hic de iure scripto. Item contra infra de ali. leg. l. 2. Solu ut ibi. Accursius.

dentur, sed quæ singulis annis feri solent, ita ut, fructus eorum tollantur: 1 † nam alter interpretantibus, vites & arbores omnes exceptæ uidebuntur. a

¶ Huius rei b emptionem posse fieri dixi, 2 † Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta sunt, ut ea mihi ita habere liceat: c deque ea re ex empto agi. d

¶ Sylua cædua in quinquennium uenierat: quærebatur, cum glans decidisset, utrius esset? Scio Seruium respondisse, primum sequendum esse, quod appareret actum esse; quod si in obscuro esset, ut 3 † quæcumque glans ex his arboribus, quæ cædæ non essent, cecidisset, uenditoris esse; 4 † ea 5 † autem, quæ in arboribus fuisset eo tempore cum hæ 6 † caderentur, e emptoris.

Nemo potest videri eam rem vendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus. f

Pactum simile legi commissoriæ reprobatur inter creditorem & debitorem, non inter debitorem et tertium. Bart.

Scæuola lib. 8. 7 † Quæstion.

LEX LXXXI.

Titius cum mutuos acciperet 'tot aureos sub vsuris, dedit pignori siue hypothecæ prædia, & fideiussorem Lucium. cui promisit, intra triennium proximum se eum liberaturum, quod si id non fecerit die supra scripta, & soluerit debitum fideiussor creditori, iussit prædia empta esse, quæ creditori 8 † obligauerat. Quæro, cum non sit liberatus Lucius fideiussor a Titio, an si soluerit creditori, empta habeeet supra scripta prædia? Respondit, si non ut in causam obligationis, g sed ut empta habeat sub conditione emptio facta est: 9 † contractam esse obligationem.

Obligatio personalis non sequitur fundi possessorem. Bartolus.

Lucius Titius promisit de fundo suo centum millia modiorum frumenti annua præstare pro 10 † prædiis Caii Seij: postea Lucius Titius vendidit fundum, additis uerbis his, Quo iure, quaque conditione ea prædia Lucii Titii hodie sunt, ita vaeneunt, itaque habebuntur. Quæro, an emptor Caio Seio ad præstationem frumenti sit obnoxius? Respondit emptorem Caio Seio, secundum ea, quæ proponerentur, obligatum non esse. h

TITVLVS II.

De in * diem addictione.

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

In diem addictio ita fit, ille fundus centum esto tibi emptus, nisi 11 † quis intra Kalendas Ianuarias proximas meliorem i conditionem fecerit, quo res a domino k abeat. l

DE IN DIEM addictione.

Supra in genere dixit de pact. inter empt. & vendit. nunc specialiter de quodam, scilicet de addictione in diem, ut venditor rem, hoc pacto, quod si aliquis in diem talem meliorem conditionem attulerit, quod sit inempta.] diem fere Curac. in suis paratitlis ad hunc titulum.

In diem.] CASVS. Cum fit venditio sub pacto addictionis in diem, quæritur an venditio sit conditionalis, uel pura: & refert quid actum sit; quia si dicas, si alius offerat mihi meliorem conditionem, sit inempta; pura consistit emptio: sed resoluitur sub hac conditione, si alius, &c. & interim dominus emptor est, ut supra de rei vendi. si quis. & fructus vsucapit: & res interim periculo suo perit. Si vero dicatur sic, perficiatur emptio si non offeratur melior conditio, est conditionalis: & interim venditor est dominus, emptor uero neque usucapit, neq. fructus suos facit: & periculo uenditoris res interim perit. Viu.

i *Meliorem*] melior dicitur, ut ff eo. l. 4. §. fi.

k *A domino.*] id est ab emptore qui interim est dominus secundum quosdam: licet male secundum alios: quia sub conditione fuit facta. & ideo non fuit dominus medio tempore, ut ff. l. proxi. Dic ergo, a domino, id est, a uenditore: prima uero placet, ut ff. l. prox. nota.

l *Abeat.*] id est recedat.

1 † *Fl. tollatur.*
2 † *Alias, de his, si qua ex.*
3 † *Flo. deciss. est.*
4 † *Flo. esset.*
5 † *Flo. eam.*
6 † *Flor. hæc.*
7 † *Flo. lib. 7.*
8 † *Fl. creditoribus.*
9 † *Flo. esse & contractam.*
10 † *Flo. decisso pro.*
* *Hæc pertinet ad titulum c. 5. lib. 4. An. Aug.*
11 † *Flo. nisi quis.*

a *Quoties. Resolvitur.*] vt & in simili casu, vt ī. de contrahen. emp. l. 3. Accursius.

b *Conditionalis.*] Quid ergo si non appareat? Respondetur, attende verba: nam si ita dicat, sit inempta, vel discedatur ab emptione si alius meliorem conditionem attulerit, pura est, sed resoluitur sub conditione, vt hic. & inf. de lege commiss. l. j. & 2. Et hoc innuit verbum, discedere, vel inemptam esse, quasi soluit eam semel emptā esse. Sed si dicat, vendo nisi alius &c. uel fit, fit tibi empta, nisi alius &c. quia vbi uerba præsentis temporis ponuntur, statim perficiunt emptionem: quod enim de præsenti est, uel de præterito, non est in suspenso quo ad esse suum: est tñ in suspenso quo ad resolutionem, quæ inducitur uerbis sequentibus, scilicet nisi &c. ut ī. pro emp. l. 2. §. si in diem, & ī. eod. l. 3. Si aūt uerba ponantur, quæ suspendunt, uel suspēdere possunt emptionem: nec denotent eius perfectionem, ut sic perficiatur empt. nisi &c. nā uerbum perficiatur, est extensiuum, hoc est conditionale, ut hic, & ī. de actio. & obli. l. obligationum ferè §. conditio. In ultimis uerò uoluntatibus, siue a principio sub conditione legetur, siue purè legatum sub conditione adimat: idem est, quia semper est conditionale, ut infra de condi. & demonst. quibus §. quidam Titio, & de adimen. legat. l. si legatum purè. & ī. de lega. 3 fidei commissa. §. si fidei commissum. Accur.

c *Lucrari.*] nisi aliam postea meliorem afferat conditionem, ut ī. eo. l. item quod dictum. Accur.

d *Et periculum.*] sic & infra de præscrip. uerb. apud Labeonē. §. j. dominus enim est interim, ut sup. de rei uend. si quis. & ī. eo. l. si. §. sed & Marcellus. Sed quid si conditionalis sit? Respō. potest in periculo aliud dici, scilicet ut periculum non pertineat ad emptorem, nec etiam fructus, sed ad venditorem, arg. ī. de peric. & commo. rei uenditæ. ꝙ si pendente. Sed cum pereat eo momento, quo certum fit alium nō allaturum meliorem conditionem, non spectat periculū ad uenditorem, arg. ī. de uerb. oblig. l. an illa. & l. cum stipulatus circa principium. Accur.

* al. intell. huius l. ut.
1 † Flor. sit Io. Anniba. in sua urabiit h. 32. de usucap.
2 † Flor. decedat ab emptione.
3 † Flor. resoluetur.
4 † Flor. esset futura.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX II.

Quoties * fundus in diē addicitur, vtrum pura emptio est, sed sub conditione resoluitur: [a] an verò conditionalis [b] est, 1 † magis emptio, quæstionis est. Et mihi videtur verius, interesse quid actum sit. Nam si quidem hoc actum est, vt meliore allata conditione ab emptione 2 † discedatur, erit pura emptio, quæ sub conditione resoluetur. 3 † Sin autem hoc actum est, vt perficiatur emptio, nisi melior conditio afferatur: 4 † erit emptio cōditionalis. Vbi igitur, secundum quod distinximus, pura venditio est: Iulianus scribit, hunc, cui res in diem addicta est, & vsucapere posse, & fructus, & accessiones lucrari, [c] & periculum [d] ad eum pertinere, si res interierit.

Paulus lib. 5. ad Sabinū.

LEX III.

Quoniam post interitū rei iam nec afferri potest melior conditio.

Vlpianus lib. 28. ad Sabin.

LEX IIII.

Vbi autem conditionalis venditio est: negat Pōponius vsucapere eum posse, nec fructus ad eum pertinere.

Peremptare principaliter vendita, nō admittitur addictio super fructibus: sed super alia re secū vendita principaliter admittitur. Bartolus.

e *Quoniam post interitum.*] de quo supra proxi. dixit Accursius.

f *Vbi autem. Vsucapere.*] vt inf. pro emptore. l. 2. §. si sub conditione. Sed si conditio deficiat, nunquid vtetur venditor accessione temporis quo fuit apud emptorem? Respon. sic, vt ī. de acq. poss. l. Pomponius. §. si is qui precario. Accur.

Idem.

LEX V.

Si res 5 † in diem addicta interciderit, vel ancilla decesserit: an partus, vel fructus eius nomine 6 † addictio admitti possit? & negat admittendam addictionem: quia alterius rei, quam eius, quæ distracta est, nō solet [g] addictio admitti.

Idem.

LEX VI.

Si ex 7 † duobus seruis xx. venditis, & in diem addictis, alter decesserit, deinde vnius nomine, qui superest, emptor exstiterit, qui supra xx promittat: 8 † an discedatur a priore contractu? Et ait dissimilem esse hanc speciem partus speciei; [h] 9 † & ideo hic discedi a priore emptione, & ad secundam perueniri.

Resoluto iure emptoris per pactum addictionis in diem, resoluitur ius eius, qui ab eo recepit. Bart.

4 Sed & Marcellus libro 5. Digest. scribit, purè venditio, & in diem addicto fundo, si melior conditio allata sit, rē pignori esse desinere, [i] si emptor eum fundū pignori dedisset. Ex quo colligitur ꝙ emptor medio tempore dominus est: [k] alioquin nec pignus teneret.

Qui emit rem purè sub pacto addictionis in diem: habet interim actiones competentes ratione rei, quas cedere tenetur. B.

Idem. LEX VII.

Vm qui 10 † emit fundū in diē addictū, 11 † interdicto, Quod ui aut clam, uti posse: nam hoc interdictum ei competit, cuius interest opus non esse factum. Fun- dum auctore ex uenditione præstabit quod consecutus fuerit.

Si res in.] CASVS. Si ancilla vendatur sub pacto addictionis in diem, an addictio extendatur ad partū? R. ꝙ non: quia alterius rei &c. Idē est de fructu rei, quæ interit post venditionem factam sub pacto addictionis in diem. Vivian.

g *Non solet.*] id est non debet. Accur.

h *Si ex duobus. Partus speciei.*] de qua modo sup. proxi. diximus. Accur.

i *Desinere.*] no. desinere pignus, ut hic. & inf. quib. mo. pig. vel hyp. sol. l. 3. sed contra, inf. de ædili. edi. bouem §. pignus. Solu. ibi emptor ex volūtate redhibetur, hic ex necessitate. Item no. ꝙ ex solo pacto dominium rei transfertur, sicut & supra de rei vendic. l. si quis hat. Sed contra. C. de pact. inter empt. & vendit. l. qui ea. Solu. ibi non fuit pactum legis cōmissoriæ, uel addictionis in diem, sed quoddā aliud: & ideo dominium per pactum nō transfertur, ut C. de pac. l. traditionibus. Accursius.

k *Dominus est.*] Imò uidetur in bonis venditoris, ut inf. ad legem Falcid. statuliberi, quæ est contra. Solu. ibi sub conditione facta fuit venditio: hic pure facta fuit, ut supra l. 2. in fi. Vel hi. quo ad Falcidiam computatur ibi in bonis venditoris.

Eum qui.] CASVS. Si in re empta aliquis vi uel clam aedificauerit: an emptor habeat interdictum? Et respond. ꝙ sic, licet allata meliori conditione illud actione illa interdicti

5 † Flo. ad-dicta, Item Iulian. lib. 15. quarit, si res. &c. & est §.
6 † Flo. addictio admitti possit, & ubi negat admittendum addictionem, quia alterius rei, quam eius quæ distracta est, non solet addictio admitti.
7 † Flor. inter, Idem Iulianus lib. scribit, si ex duobus &c. & est §.
8 † Flor. promitteret.
9 † Flor. speciei.
10 † Alias incipit, Idem Iul. lib. 58. Digest. scribit eum, qui &c. & est §.
11 † Flo. de est addictum.

g *Melior.*] Iste respicit superiora. Dictum erat supra ead. l. quod emptio prior resoluitur meliori allata conditione: quæritur ergo quando melior conditio uidetur afferri? Et dicit Iurisconsul. quod melior affertur conditio cum pretium additur, uel cum maior solutio offertur.

1† Fl. fundam.

Idem est, si persona magis idonea accedat ad emptionem. Idem est, si leuioribus conditionibus emptor accedat, qui fortè satisfactionem non petet. Arguit generaliter quòd idem est dicendum vbicumque allata conditio proficit venditori, quia licet vilior sit cum offeratur emptori: et tamen sibi remittuntur quæ grauiora videntur. Quod enim dicitur, fructus manere penes emptorem priorem interim perceptos, locum habet cum secundus emptor non accedat: tunc enim ad secundum emptorem pertinent. Et hoc dicit, cum duabus legibus sequentibus vsque ad §. si quis.

2† Fl. præstaturus.

a *In diem.*] resoluenda emptione. Accursius.

b *Vtile.*] inefficax. ut inf. quod vi aut clam. is qui in puteum. §. si fundus.

c *Si falsus.*] id est simulator: quia licere mere sibi nollet, simulabat tamen: vnde nullus dicitur emptor, vt supra titu. de nuda. & infra de verborum signi. Pau.

3† Fl. deest, verus.

d *Subiectus.*] à venditore. Accur.

e *Non existeret.*] vt infra eod. si venditor. §. respon.

f *Facilior.*] vt per bonos campsores. Accursius.

g *Locus oportunior.*] nam his modis dicitur plus, vt Institu. de action. §. plus autem.

h *Idoneior.*] quod facit plus esse, cum non minus ex fide quam ex facultatibus quis sit idoneus, vt infra de verbo obl ig. si quis stipulatus. §. fin. Accursius.

4† Fl. afferatur.

5† Fl. dicat.

I *Tem.*] Casus in princ. dictus est in superiori casu.

6† Fl. lib. 9. ex Sabino.

¶ *Si quis.*] Si res vendita fuerit pacto addictionis in diē, & alius meliorem conditionem afferat: primus verò emptor secundum licitando superauerit: quæritur, an quasi nulla allata conditione meliori ab alio fructus medij temporis sint vendi. an emptoris? & ratio fa-

do 1† ait, inquit, in diem addicto; & commodum & incommodum omne ad emptorem pertinet, antequam venditio transferatur: & ideo si quid tunc aut vi, aut clam factum est (quāuis melior conditio allata fuerit) ipse vtile b interdictum habebit: sed eam actionē, sicut fructus (inquit) quos perceperit, venditi iudicio præstaturus est. 2 †

Non committitur pactum addictionis in diem, nisi verus emptor existat, & meliorem afferat conditionem. hoc dicit.

¶ Cum igitur tunc recedatur ab emptione, vbi purè contrahitur: vel tunc non impleatur, vbi sub conditione fit, cum melior conditio fit allata, si falsus c emptor subiectus d sit, eleganter scribit Sabinus priori rem esse emptam: quia non uidetur melior conditio allata esse, non existente vero emptore. Sed & si existat alius verus 3 † emptor, meliorem tamen conditionem non afferat: æque dicendum erit perinde haberi ac si non existeret. e

Nota istum §. ex quo declaratur optimè quando dicatur melior cōditio afferri: & tene ipsum menti. Baldus.

¶ Melior autem conditio afferri videtur, si pretio sit additum. Sed & si nihil pretio addatur, solutio tamen offeratur 4 † facilior f pretij, uel maturior: melior cōditio afferri videtur. Præterea si locus oportunior g soluendo pretio adijciat: 5 † æquè melior conditio allata uidetur: & ita Pompo li. 5. 6 † ad Sabinum scribit. Idem ait, & si persona idoneior h accedat ad emptionem, æquè videri meliorem conditionem allatam esse. Proinde si quis accedat eiusdem pretij emptor, sed qui leuioribus emat conditionibus, vel qui satisdationem nullam exigat: melior conditio allata videbitur. Ergo idem erit proban-

dum, 7 † & si uiliori pretio emere sit paratus, ea tamen remittat, quæ venditori grauia erant in priore emptione.

Pomponius libro 5. 8 † ad Sabinum.

LEX VIII.

Qvicquid enim ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

Vlpianus li. 28. ad Sabinū.

LEX IX.

Item quod dictum i est, fructus interea captos emptorem priorem sequi: toties verum est, quoties nullus emptor existit, qui meliorē conditionem afferat, vel falsus existat. Sin verò existat emptor posterior, fructus refundere priorem debere constat 9 † venditori: K & ita Iulianus libro 48. Digestorum scribit. 10 †

Si melior conditio sit allata à tertio, venditio statim resoluitur, & fructus ad venditorem redeunt: sed si prior emptor adhuc afferat meliorem, prafertur secundo, & noua emptio contrahitur: nec fructus recuperat: nec est res addicenda secundo emptori, nisi certiorato priore si meliorem afferre vult h. d. vsque ad legem, Sabinus.

¶ Si quis extiterit, qui meliorem conditionem afferat, deinde prior emptor aduersus eum licitatus sit, & penes eum emptorem manserit: l dubitari poterit, vtrum fructus m ipse habeat, quasi nulla meliore conditione allata: an verò venditoris sint: licet eadem sit persona, quæ meliorem conditionem attulerit. n Quod ratio facere o videtur: interest tn̄ quid actum sit, & ita Pomponius scribit.

Sabinus libro quinto ad Sabinum.

LEX X.

Licet autem venditori meliore allata conditione addicere posteriori, nisi paratus sit plus adijcere prior. 11 †

Idem libro 33. ad edictum.

LEX XI.

Necesse autem habebit venditor meliore conditione allata priorem certiorem facere emptorem, vt quod alius addidit, 12 † ipse quoque adijcere possit. p

cit quòd sint venditoris: hoc in prima. Potest autem venditor in posteriori adiectione rem venditam concedere: nisi prior emptor plus paratus sit offerre: hoc in secunda. An autem debeat venditor certiorare priorem emptorem? & respon. quod sic: & hoc in tertia.

7 † alias addendum.

8 † Fl. lib. 9.

i *Item quod dictum.*] supra eod. l. 2. in fin. Accursius.

K *Venditori.*] vt infra eodem, l. Imperator. ergo & econtra venditor pretium cū vsura restituet, vt arg. infra de ædi. edic. illud. §. condemnatio. Accursius.

l *Mansit.*] scilicet res.

m *Fructus.*] medio tempore perceptos: nam post addictionē sunt emptoris, vt infra de iure fisci. l. fin. & infra de act. empt. Iulianus. §. si fructibus.

n *Attulerit.*] quæ & prima erat.

o *Facere.*] vt sint venditoris, non emptoris ut inf. eo. l. l. Imperator.

9 † Deest: sed constat vendenti.

10 † Fl. scribit:

p *Necessè. Adijcere possit.*] intra tempus in adiectione comprehensum, non vltra, nisi restituatur, ut supra de minor. l. si in emptione.

11 † Fl. deest, prior & in hūc locum venit. Ang. li. 3. c. 3.

12 † Fl. adijcere.

ptione. Quod autem dico ipsum priorem emptorem admitti, potest dici qđ sic fuit dictum, si fuerit conditio melior allata, vt hic: secus si sic, & si alius meliorem conditionem attulerit: quia tunc, non emptor, sed extranei tantum admittuntur, vt inf. loca. qui insulam. §. si. Accur.

S *Abinus*] CASVS. Si venditio facta fuerit, vt res empta sit, si melior conditio non afferatur: bene potest venditor reijcere vltimam cõditionem, & sequi primam tanquam meliorem: & durabit prior emptio, nisi nominatim actũ esset, ut liceret emptori recedere allata meliori conditione: tunc enim dissoluetur, tur emptio, etiam si venditor non uelit sequi vltimam conditionem.

a *Sequi primam*] quia vnicuique licet renunciare ijs, quæ pro se introducta sunt, ut C. de pac. l. pen. & inf. tit. 1. l. 1 Accur.

1 † Fl. seq. qui.

S *Ed & si.*] CASVS. Si pignus distrahatur sub pacto addictionis in diem, & alius meliorem conditionem afferat, & eam nolit creditor recipere: iniuriam facit debitori. Sed quid si seruus emptor erat inops, poterit creditori priori sine periculo uendere. Vigia.

2 † Fl. deest, &c.

Q *Vod autem.*] CASVS. Si res distrahatur sub pacto addictionis in diem, & alius meliorem conditionem affert, & res ei ita data fit: an similis pactio possit recipi, ut s. a secundo auferatur, si tertius meliorem conditionem attulerit? Dicit Sabi. q̃ non, est ratio: quia prioris emptoris. i. prioris pollicitatoris, qui secundus emptor dr̃, statim fit res irreuocabiliter: & ideo recessit à priore emptore: alioquin nisi res fieret eius plenè à prima emptione non uidetur recessum. Iul. dicit: quid actum sit refert, ut si actũ sit cum emptore, vt possit sibi res auferre, & dari tertio meliorem conditionem afferenti: hoc possit venditor facere.

3 † Ver. Nisi addictio recipiatur.

Licet melior conditio sit allata, non resoluitur venditio, si venditor eam non admittat: nisi in fauorem emptoris, vel tertij fuerit pactum appositum hoc dicit, cum l. seq.

Vlpianus li. 28. ad Sabinum.

LEX XII.

S Abinus scribit, licere venditori meliorem conditionem oblatam abijcere, & sequi 1 † primã a quasi meliorem: & ita vtimur. Quid tamen, si hoc erat nominatim actum, vt liceret emptori resilire, meliore conditione allata? Dicendum erit, dissolutam priorem emptionem, etiam si venditor sequentem non admittat.

Iulianus li. 13. Digestorũ.

LEX XIII.

S Ed & 2 † si proponatur à creditore pignus in diem addictum: non potest videri bona fide negotium agi, 3 † nisi addictio recipiatur. Quid ergo, si inops est emptor, & impediendæ tantummodo venditionis causa interuenit? Potest creditor sine periculo priori emptori addicere.

Potest ei, qui meliorem attulit cõditionem, res addici sub eodem pacto addictionis in diem. Baldus.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinum.

LEX XIIII.

Q Vod autem Sabinus scribit, fundum in diem addici rursus non posse, qui semel fuerit in diẽ addictus, b ratione eiusmodi defendit: c quia prioris (inquit) emptoris in diem, deinde adiecto pretio alij vendiderit in primo ergo casu dicit Celsus. s. cum tres vendunt & hæc eg. runt si primus emptor nolit nisi totam rem habere, non habebit eam rem, quam socius posteriori emptori addixit.

¶ *Item.*] Si qui rem sibi communem distrahant sub pacto addictionis in diem, & duo addixerint alicui meliorem conditionem afferenti: & tertius nolit addictionem accipere. Distinguit aut vno pretio distraxerunt: aut diuersis: puta unus pro v. alius pro x. tertius pro xv. & tũc duæ partes perueniunt ad secũ si emptorẽ: tertia remanet penes primum: Si vno pretio, penes primũ emptorem remanebit: sicut si. Iiquis unl totum vẽdat sub pacto addictio-

¶ *Verum.*] si duo vendant rem communem sub pacto addicti in diem: si vnus ex venditorib. meliorem afferat conditionem, quia ratione partis socij potuit consistere emptio, an auferenda sit priori, & danda posteriori? Et respon. quod sic: h. d. vs. que ad l. si venditor. Viuianus.

ris statim fit: scilicet quasi nõ videatur melior conditio allata. si nõ securè secundo emptori fundus addicatur, 4 † sed alia licitatio prospiciatur. c 5 † Sed Iulianus libro 13. 6 † Digestorũ scripsit, interesse multum quid inter contrahentes actum sit: nec impedire quicquam, vel hoc d agi, vt sæpius collocetur e fundus: dum vel prima, vel secunda, 7 † vel tertia adiectione res à venditore discedat.

4 † Fl. addicatur.
5 † Fl. prospiciatur.
6 † Fl. lib. 15.
7 † Fl. vel tertia adiectione.

b *Addictus.*] i. cum primo esset allata conditio melior, & est ei datus: dicit Sabinus q plus non recipitur similis pactio etiam si paciscatur cum secundo: & hac ratione defendit, quia prioris emptoris, id est primi pollicitatoris, qui secundus est emptor, statim fit res irreuocabiliter: & bene dico quod fit statim eius: & ideo recessum est à prima: nam si non fieret eius plenè necdũ prima videretur recessum: vt hic subijcit: nam de hac scilicet prima emptione receditur eundo ad semiplenam, vt hic, & infra de res. vend. si id quod j respon. & non videtur datum quod non irreuocabiliter datur, vt supra de pign. act. si quasi. & infra de fide. iussori. stipulatus es. in fin. nam demum cum plene reprobat secundam, recedit à primo. vt infra eod. si venditor §. sed si neuter. vel propriè ponitur primi emptoris. Accursius.

Si res à plurib. fuerit vendita diuersis pretijs sub pacto addictionis in diem, potest per aliquos exerceri pactum alijs nolentibus: sed si vno pretio, tunc per contradictionem vnius impediuntur alij. h. d. cum l. sequen.

¶ Item quod Sabinus ait, si tribus f vendentibus duo posteriori g addixerint, vnus non admiserit addictionem: 8 † huius partem priori emptori, 9 † duorum posteriori emptam: ita demum verũ est, si varijs pretijs h partes suas distraxerint.

8 † Fl. addictionem.
9 † Fl. deest, emptori.

c *Prospiciatur.*] hoc dixit Sabinus: sed Iulianus corrigit, quando hoc esset actum, quod potest secundo, tertio, & quandocunque agi.

Pomponius li. 8. 10 † ad Sabinum.

10 † Fl. li. 9.

LEX XV.

E T si dispares i partes uendentium fuerint.

Vlp. lib. 28. ad Sabinum.

LEX XVI.

Q Vod si uno pretio uendiderint, dicendũ est totam priori emptã manere: quẽadmodũ si q̃s mihi totũ fundũ ad diẽ addixisset, posteà uerò adiecto pretio dimidium alij addixerit. k Celsus quoque

d *Vel hoc.*] etiam cum primo emptore: nam cum secundo, & tertio, non est dubium.

e *Collocetur.*] sub pacto addictionis in diẽ.

f *Tribus.*] aliàs lex alias §.

g *Posteriori.*] id est emptori secundo dederint.

h *Si varijs pretijs.*] maximè, uel uarijs, id est diuisis. Accursius.

i E *T si dispares.*] maximè dispares: nam tunc facilius creat, ut sit uarietas in pretio.

k Q *Vod si uno Alij addixerit.*] sed hæc addictio resoluit priorem cõtractum: si pro parte plus aff. ratur quàm prius fuerat datum pro tota, ut sup. eo. l. 3. §. 2.

Et

a *Et adijcit.*] f. Celsus.
b *Animaduersum*] in primo casu quando diuisis pretijs fuit venditus, & sic non falleris.
c *Nollet habere.*] i. non vult habere, nisi habeat totum.
d *Non habere eum.*] f. totum, ut diximus. Io. ut sup. de contrah. em. per. l. si duos, & l. arborib. & inf. de aedil. edi. cum eius tem. & l. ediles. §. si iumenta & infra de sol. si quis alii, & ff man. l. ita, ut ocs. §. q si fundum, & sup. de mino. l. tutor. §. 1.
e *Ex venditoribus*] idem in emptoribus, ut inf. eo. cum in diem.
f *Possumus.*] sic supra man. qui negotia. § si. & infra de acquir. re. do. quaedam.

SI venditor.] CASUS. Vendidit mihi aliquis sub pacto illo, q si melior conditio afferretur, q res esset inempta, & venditor simulauit meliorem conditionem, cum non esset, & vendidit alteri, uel minoris, uel tantidem, an sit obligatus, quaeritur? Et dicitur q utrique erit obligatus. Sed ponamus, q emptor primus subiecerit minus idoneum emptorem, an uendita sit? sine dubio à priore emptore recessum est. sed venditor deceptus habet actionem quanti sua interest ab emptore primum à quo deceptus est. in hac actione veniunt fructus, quos percepit prior emptor interim, & si quid dolo, vel culpa sua fundus deterior factus sit. Sed ponamus, q nullum subiecit, neq; emptor neq; venditor; sed venditor à maiori pretio vendat ei, qui non erat soluendo: certe recessum est à priori emptione. Idem si pupillo vendat sine tutore, vel filiofamil. uel seruo alieno, si asit seruo proprio, uel domino rei: isto casu venditio non valet, & non est recessum à priori uenditione. sed si uendat alieno seruo, putans eum liberum: uidetur recessum à priori uenditione.

¶ *Praeter.*] Si res distrahitur sub pacto addic. in diem, non consequitur se fundus emptor secud.[*], quos prior

libro viij. Digestorum refert, Mucium, Brutum, Labeonemque, & Sabinum ita existimare, (ipse quoque Celsus idem probat, & adijcit, a mirari se à nemine animaduersum, b) & si prior emptor ita contraxerit, vt nisi totum fundum emptum nollet habere: c non habere eum d est partem emptam, quam vnus ex socijs posteriori emptori addicere uoluit.

¶ Verum est autem, uel unum ex venditoribus e posse meliorem afferre conditionem. Emere enim cum tota re etiam nostram partem possumus. f

Si res addicitur secundo, qui plus non obtulit, prima venditio non rescinditur, & venditor vtriq; remanet obligatus: sed si plus obtulit, rescinditur, licèt secundus non sit soluendo: si tamen ab emptore fuit dolosè submissus, venditori contra eum succurritur. Bart.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX XVII.

SI venditor simulauerit meliorem conditionem allatam, cum minoris, uel etiam tantidem alij uenderet, utrique emptori in solidum erit obligatus. g Sed si emptor alium non idoneum subiecit, eique fundus addictus est: non ideo (inquit) quemadmodum priori sit emptus: cum alia uenditio, & uera, postea subsecuta sit. Sed uerum est, uenditorem deceptum ex uendito actionem habere cum priore emptore, quanti sua interfit, id non esse factum, per quam actionem, & fructus, h quos prior emptor perceperit, & quo deterior res culpa, uel dolo malo eius facta sit, recipiet uenditor. & ita Labeoni, & Neruae placet. Sed si neuter subiecit emptorem, maiore autem pretio addictum est praedium ei, qui soluendo non erat, abitum est i

a priori emptione: quia ea melior intelligitur, quam venditor comprobauit, k cui licuit non addicere.

Licèt plus offerens non obligetur efficaciter: si tamen venditor sibi efficaciter obligatur, dicitur venditio, & per eam à prima receditur: secus si nec venditor ei efficaciter obligatur. Bart.

¶ Sed & si pupillus posteà sine tutoris authoritate pluris l emerit: consentiente uenditore abibitur à priore emptione. m Idem & in seruo alieno: aliter atque si seruo suo, uel filio, quem in potestate habet, uel domino rei per errorem id addixerit, quia nec est emptio his casibus. n Quòd si alieno seruo, quem putauit liberum esse, addixerit: contra se habebit. o erit enim in egenti emptori p similis, qui meliorem conditionem attulerit.

¶ Praeter corpus nihil sequitur, q quod uenierit.

Fructus, quos venditor à primo emptore recuperauit, in secundum plus offerentem non transeunt: nec tamen propter hoc diceretur melior conditio allata, si secundus emptor plus non obtulisset. Bart.

¶ Non tamen ideo si tantundem pretij alius det, hoc ipso q fructus eum non sequantur, r q secuturi essent priorem emptorem, melior conditio videtur allata, quia non id agitur inter emptorem, & uenditorem. s

Iacente hareditate venditoris non potest melior conditio afferri.

Pomponius li. 8. ad Sab.

LEX XVIII.

SI praedio * in diem addicto, ante diem uenditor mortuus sit: siue post diem heres ei exstat, siue omnino

emptor medio tempore percepit, sed ad uenditorem pertinent. & sic hac secunda uenditione minus pretium, uel tantum quantum erat in prima venditione, afferatur; an sit recessum à prima, quasi meliori oblata conditione? Et respondet quod non. Viuianus.
g *Obligatus.*] nam non est discessum a prima, vt s. e. l. ubi. §. cum igit.
h *Et fructus*] &c. propterea quia non tm interesse in ipsa re, ut subijcit, sed et fructus ut hic. & sup. eo. item quod in princip.
i *Abitum est.*] i. recessum, & penul. syllaba corripitur.
k *Comprobauit.*] No. approbat, qui malum sciens elegit, vt insti. de act. §. huic autē in fin. & ff. de fideius. qui satis. ac. in fi. & ff man. inter causas. §. abesse. Sed arg. contra ff. de ijs, qui ut indi. l. cum q dā.
l *Pluris*] quam prior emptor. Accur.
m *Emptione.*] hoc si pupillus saltem naturaliter potuit obligari, quia maior erat infante, vt ff. de nou. l. a. alias non discedetur à prima, ut hic subijcit.
n *His casibus*] non ergo prior resoluitur, quia nulla fuit, per eam, quae nulla est.
o *Contra se habebit.*] q a resoluit prima. Ac.
p *Egenti emptori.*] de quo habuisti in obo. ff. § sed si neuter. Accur.
q *Sequitur*] secundum emptorem. Accur.
r *Eum non sequantur.*] sed secundum emptorem. q. d. hic §. venditor non praestat fructus secundo emptori, & auferet prior; sic in hoc uerbi non per conditio melior afferri, & p hoc & si tantudē ptij, & non plus afferatur, vt tn melior cōditio, quod tenet. oudet.
s *Et venditorem.*] ob. hoc predit recedi à prima, ut tali modo acijciatur melior cōditio.

SI praedio.] CASUS. Distracto praedio sub pacto addictionis in diem; si ante diem uenditor decedat; siue haeredem habeat, siue non, recte diem remanebit penes emptorem priorem, si non ea stat cui melior possit. Et hic ita, secus si intra diē addic. uenditori aliquis haeres exstitat.

* ad intell. hę insal. ut Pet. Stell. in l. qui Roma § Augerius nu. 5. de verb. obl.

Si fune

[Left margin notes:] 1† Fl. Labeonē. q. Sabinū existimare ipse. 2† Fl. quod. 3† Aliàs, ne eam quidem partem. 4† El. noluit. 5† Fl. propio. 6† Aliàs, ferro.
[Right margin notes:] 7† Fl. sciens. 8† Fl. & erit in hoc similis egenti Emptori, qui meliorem conditionem attulerit, praeter corpus. 9† Fl. lib. 9.

non extitat, a priori emptori 1 † prædium emptum est: quia melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi nō potest: cum is qui uendat, non existat. Quòd si intra diem addictionis 2 † hæres existat: melior ei conditio afferri potest. b

Non dicitur melior cōditio afferri quando verus emptor recompensatur pro eo, q̄ plus afferat in re, uel tempore solutionis. Bart.

¶ Si fundus in diem 3 † addictus fuerit pluris, c ut quædam ei accedant, quę non accesserint priori emptori: si non minoris sint hę res, quā quo pluris postea d fundus uenierit: e uenditio prior ualet, quasi melior 4 † conditio allata non sit. si minoris, non. Idemque existimandum est, si dies longior pretij soluendi data f fuerit: ut quæratur quantum ex usura eius temporis capi potuerit. g

Sicut fructus percepti per emptorem meliori conditione allata restituuntur venditori: ita & econuerso ipsi primo emptori debet reddi quod impēdit.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

LEX XIX.

Imperator Seuerus rescripsit; Sicut fructus in diem addictæ domus, cùm melior conditio fuerit allata, uenditori restitui necesse est, h ita rursus, quæ prior emptor medio tempore necessario probauerit erogata, de reditu retineri, uel si non sufficiant, 5 † solui æquum est. Et credo sensisse principem de empti, & 6 † uenditi actione. i

1 † Fl. desf. emptori.

2 † Fl. adeo diemi.

3 † Quidā hæc verba, in diē, existimant, esse delenda.

* Conditio in p̄sona hæredis adimpleri pt. Vi. gl. l. d. l. à testatore, supter. cōditio, quę ponit ꝫ. tiū, & soluit.

4 † Fl. Quasi melior conditio allata non sit, si minoris sint.

¶ Si fundus.] Si fundus distrahatur sub pacto, &c. & alius offerat meliorem conditionē, quia quædam adijciuntur secundæ venditioni, quæ non erant in prima: an pro illa meliori conditione sit recessum à prima emptione? Et respon. quòd non: si res adiectæ non valeant minus quam pretium adiectum in secunda uenditione. Itē, si plus pretij adijciatur, vt in longius tempus solutio distrahatur, & tn̄ interusurium redigi possit ex pretio prioris vēditionis, quantum est pretium adiectum in secunda uenditione longiore tempore soluendum: an sit recedendū à prima emptione, quasi meliori conditione allata? Et resp. quòd non.

a *Non existat.*] Not. hæreditate iacente nō posse meliorem conditionem afferri, licèt sit loco personæ, vt argu. infra de stip. ser. l. seruus hereditarius.

b *Potest.*] Nota, quod in persona hǣdis cōditio adimpletur: arg. ꝫ infra de conditiō. * & demon. à testatore.

ADDITIO. Sol. s̄m Bal. hic, quia ibi in ultima uoluntate: ubi non transit cōditio nisi mora pcedat. hic autē in contractibus. Nec obst. inf. de verb. obl. l. qui Romæ. § Augerius, quia ibi conditio erat coarctata ad vitam, & ideo nō trāsit, s̄m eundem Bald.

c *Pluris.*] idest, maioris pretij. Accur.

d *Postea.*] s. quam prius.

e *Venerit.*] in secunda emptione. Accur.

f *Data.*] secundo emptoris, q̄ aliquid plus dat.

g *Capi potuerit.*] ut si tn̄ potest colligi vsurarum nomine ex presenti pecunia data, quantum est adiectio pecuniæ longiore tēpore soluendæ: non dicatur melior conditio allata. alioquin contra dicatur. Accur.

Imperator.] CASVS. Re distracta sub pacto addi. si melior cōditio afferatur, fructus, quos prior emptor percepit, venditori restituere debet. Sed quid si impenderit, nunquid habet reditus retentionem pro impensis? Respon. quòd sic, & si fructus non sufficiant, ut hoc fiat: uenditori ex vendito, emptori ex empto competit actio. Viuianus.

h *Necesse est.*] ut sup. eo. item quòd dictum est, in prin. & inf. de iure fisci l. si. in principio. H.

i *Actione.*] s. ut ex agatur ad hæc pacta seruanda, & similia, ut sup. eo. t. l. qui fundum uendidit.

Cum duo.] CASVS. Vendidi tibi unum seruum pro x. Titio alium pro x. sub pacto uidelicet, meliore conditione allata, uenit alius, qui offert pro vtroque xxx. an sit recessum à venditione? refert an fiat adiectio x. pro pretio unius tantum, an v. pro pretio unius, & v. pro pretio alterius. Primo casu ille sit inemptus, cui adiecta sunt x. & eum habebit secundus emptor, priore emptore habente alium. Secundo casu vtrumque habebit secundus emptor. quòd si non appareat, cui facta sit adiectio, stabitur primæ emptioni. Viuianus.

Si duæ res vēdantur duplici pretio, hoc pacto, vt aliquid adijciatur ad pretium, illius venditio resoluitur ad eius pretium additum, quod si non apparet, neutra. Bart.

Iulianus li. 13. 7 † *Digestorū.*

LEX XX.

Cum duo * serui duob. k separatim l denis in diem addicti sint, & extiterit, qui pro utroque xxx. det, refert, unius pretio x. an singulorum quina l adijciat, secundum priorem 8 † adiectionem is seruus m inemptus erit, cuius pretio adiectio facta fuit, secundum posteriorem, 9 † uterque ad posteriorem emptorem pertinebit. Quòd si incertum sit ad 10 † utrius n pretium addiderit: o à priore emptione non uidetur p 11 † esse discessum.

Vnus ex emptoribus potest afferre meliorem conditionem, & tota emptio nouatur. Bald.

Africanus libro 3. Quæstio.

LEX XXI.

Cum in diem duob. socijs fundus sit addictus: uno ex his pretium adijciente, etiā pro ipsius parte q à priore uenditione discedi rectius existimatur.

Iabolen. li. 3. ex Cassio. 12 †

LEX XXII.

Fundo in diem addicto, si postea 13 † pretium adie-

5 † Fl. Sufficiat.

6 † Fl. desf. &.

7 † Fl. lib. 15.

* ad intell. huius l. uide et max. Soc. Iun. in l. ita stipulatus, n. 100. de uerb. obl.

8 † Fl. superiorem.

9 † Duæ posterior. adiectionem vterque.

10 † Alias ad utriusque.

11 † Fl. uidebatur.

12 † Flor. ex Plautio.

13 † Pretiū adiectum sit.

k *Separatim.*] ita, scilicet vendo tibi Stichum pro x. & si alius attulerit meliorē conditionem, sit inemptus, & eodem modo alij uendo alium seruum: deinde vtrumq; uni uendo pro xxx.

l *Quina.*] i. pretio uniuscuiusque quinque.

m *Seruus.*] scilicet tantum.

n *Ad utrius.*] idest, ad cuius.

o *Addiderit.*] secundus emptor. Azo.

p *Non videtur.*] Nota ergo, quòd in dubio nō ualet, ut hic. Idem in dationē tutoris, vt si non apparet quis, ut infra, de testa. tute. duo. Idem in legato, vt infra, de rebus dub. si fuerit. Idem in institutione hæredis, ut infra de hęred. instit. l. in tempus §. fin. Idem in adeunda hæreditate, si de conditione testatoris dubitet, vel de viribus test. menti, sit uerum, uel falsum, uel iuribus, quia necesse sit quod prius, & quod posterius sit factum: cum sint duo idem dicentia, ut infra de acquiren. hæred. sed & si de sua. i. & ijs respon & l. cum falsa, & l. cum, qui duobus rem. Idem in duobus concurrentibus, vt sup. ad legem Aquiliam. scientiam. §. cum stramenta. sit & supra de vsufruc. sed & si quis. § interdū. Argument. contra. infra de acceptila. l. pluribus.

Cum in diem.] CASVS. Eramus duo socij. Titius vendidit nobis fundum sub pacto addic. in diem: ego obtuli meliorem conditionem: utrum etiam pro mea parte sit recessum à uenditione illius fundi? Et respon. quod sic. Viuia.

q *Parte.*] quam emit. Azo.

Fundo.] CASVS. Fundo distracto sub pacto, si secundus plus offerat, & uenditor alio tantundem eidem fundo adijciat, quòd est maior, quàm sit pretium adiectum, non est recessum à prima emptione, ut supra eodē, si prædio. Si fundus autem sit minor, an uideatur recedere à priore emptione? Et respondeo, quòd sic, si uenditor in dolo non erat.

Applicito.]

a *Applicito.*] qui est minoris, quam pretium adiectum: alioquin non discederetur a priori emptione, ut supra eo. §. pe. ratio. § si fundus.

b *Dolo caret*] Si enim ob hoc tantum fecisset, ut noceret emptori priori, non ut sibi consuleret: contra esset, ut ff. de aqua plu. arc. l. 1. §. denique.

c *Venditori.*] idest, rei venditæ prius. Accursius.

1 † Flo. ad Sabin.
2 † Flo. ferit.

PRior.] CASVS. Re distracta sub pacto, & meliore conditione allata: an prius emptor possit agere contra secundum pro pretio, quod solverat venditori: nisi eò de legasset ei, quantum? Et respō. quod non. Vivia.

d *Non potest.*] nisi in subsidiū primo debitore existente non soluendo, ut C. quando. fisc. vel pri. debi. sui. deb. l. 2. 3. & 4.

D E L E G E commissoria.

Hic etiam est quoddam pactum speciale, quod in venditione apponitur: sed in pignoribus reprobatur, ut C. de pa. pign. l. fi. Accursius. Cur ac. ad hunc tit. dicla rat, quod sit lex commissoria & quibus hodie cō. veniat & nota, quod hanc Constan in venturum sustulit. Infirmo in pignoribus tantum abrogavit. vid. l. 1. C. Theodo. de commiss. rescind.

ctum sit, & venditor alio fundo applicito, a eum ipsum fundū posteriori emptori addixerit, 1 † & id sine dolo malo fecerit: 2 † priori emptori obligatus non erit. Nā quamvis non id ctum, quod in diem addictum erat, sed aliud quoque cum eo venierit: tamen si venditor dolo caret, b prioris emptoris caussa absoluta est. Id enim solum intuendum est, an priori venditori c bona fide facta sit adiectio.

Prior emptor non habet actionem cōtra secundum, quia personalis actio nō sequitur fundum. Bart.

Papinianus lib. 3. Responso.

L E X XXIII.

PRior emptor post meliorem conditionem allatā, ob pecuniam in exordio venditori de pretio solutam, contra secundum emptorem citra delegationem iure stipulationis interpositam, agere non potest. d

S *fundus.*] CASVS. Si res in lege distrahatur, ut nisi pretiū sua die soluatur, quod res sit inempta: an pura, an conditionalis sit venditio? Et respon. quod pura.

e *Commissoria.*] idest, commissi: siue eius pactum locū habeat quando vendo tibi rē, & trado, & si non solueris hinc ad mensem, quod res sit inēpta. Accursius.

f *Videatur.*] ut infra de usucap. pro empt. l. 2. §. Sabinus. Sed pactum addictionis in diem quandoq. facit conditionalem, quandoque resoluitur sub conditione, ut sup. ti. 1. l. 2. Accursius.

TITVLVS III.

De lege Commissoria.

Quando apponitur pactū legis commissoriæ, venditio est pura: sed resoluitur sub conditione, & istud pactum apponitur in fauorem venditoris: ideo venditor potest uti isto pacto volens: inuitus autem non cogitur. hoc dicit usque ad l. si fundus. Baldus.

CVm venditor.] CASVS. Si venditor vendat sub pacto legis commissoriæ: si pecunia soluta non fuerit ad certum diem: hoc ita accipitur, ut si sit soluta pecunia: non sit fundus inemptus, sic volente venditore. si autem emptor vellet inemptum esse: non potest inuito venditore: quia hoc pro venditore statutum est: alias esset in potestate emptoris, qui emit uillam, ut ea exusta non solueret pretium, & ita esset inempta, quod esse non potest. cum fundus fuerit periculo suo: nam venditor legem commissoriam, quæ in venditionibus dicitur, exercebit volens, non etiam inuitus. & ita dicit eum l. sequent. Viuianus.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

L E X P R I M A.

SI fundus commissoria e lege venierit, magis est, ut sub conditione resolui emptio, quam sub conditione contrahi videatur. f

Pomp. lib. 4 † ad Sabinū.

L E X II.

CVm venditor fundi in lege ita caverit: Si ad diem pecunia soluta non erit, fundus 5 † inemptus sit: accipi 6 † inemptum esse fundum, si venditor eum inemptum esse voluit, 7 † quia id venditoris causa caveretur. nam si aliter acciperetur: exusta villa, in potestate emptoris futurum, ut, non dando pecuniam, inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuisset.

Vlpianus li. 32. 8 † ad edi.

L E X III.

NAm legem commissoriam, quæ in venditionibus adicitur, si volet venditor, exercebit: non etiam inuitus. g

Pactum legis commissoriæ non facit conditionalem emptionem, sed eam resoluit. Bal.

Idem lib. 35. 9 † ad edictum.

L E X IIII.

SI fundus lege commissoria venerit, hoc est, ut nisi intra certum diem pretiū exolutū sit, inēptus fiat: 10 † videamus quemadmodū venditor agat tam de fundo, quam de iis, quæ ex fundo percepta sunt. itemque si deterior fundus effectus sit facto emptoris. Et quidem 11 †

g *NAm legem*] *Etiā inuitus*] quia quod fauore, &c. ut C. de leg. & consti. quod fauore, & inf. de fer. exportan. lege tertia. & supra de min. si iudex, & supra titulo primo, Sabinus. Sed contra. infra de peri. & commo. rei vendit. si vina. Solut. ut ibi.

3 † Flor. lib. 28. ad Sabinum.

SI fundus] CASVS. Si vendam Titio fundum sub pacto l. commissoriæ, idest, ut fundus sit inemptus si pretium non soluatur certo tempore, & ipse non soluat: qualiter agere possum pro fundo & fructibus, quos recepit in fundo, vel si deterior factus fuerit sua culpa? Dicitur, quod decisa est illa quæstio, quod habet locum actio ex vendito licet venditio soluta fuerit. Et tamen verum, quod interdum emptor lucrifacit fructus, quos interim percepit, secundum sententiam Neratii, quæ humana est scilicet, cum ipse aliquam partem pretii soluerit, quia pretium quod dedit, perdidit, eo quod reliquam partem ad diē non soluit.

4 † Flo. lib. 35.
5 † Duar. vel fundus:
6 † Ferr. ea accipitur inemptus esse fundus.
7 † Flo. velit.
8 † Flo. 35.

¶ *Eleganter.*] Vendidi tibi fundum sub pacto l. commissoriæ, si adueniente die non fuit soluta pecunia: ego possum exercere commissoriam, & rescindere venditionē, si volo exercere commissoriam, vel petere pretium, dicitur hic, quod ab initio alterum eligere debeo, & uno electo ad alterum redire non possum. Sed ponamus, quod in l. comm. pacto ita dicit emptor, quod si non soluatur sua die, fundus esset inemptus; & adiecit,

9 † Flo. 32.
10 † Fl. ferr.
11 † Aliqui quamquam.

quod si venditor minoris ex tunc alteri vendat, quod emptor hoc damnum sibi reficeret, tenebitur ad hoc actio ne ex vendito cumpetente.

¶ *Marc. libro* 10.] Si vendam tibi sub pacto, ut fundus sit inemptus nisi ad diem solueris: quæritur, an debeam te interpellare: an debeas offerre, ultro si uis euitare commissoriam? Dicitur quod offerre debes: si non habes cui offeras, liberatus es.

Competere.

a *Competere.*] vt sup. de contrah. empt. l. sed Celsus. §. si fundus. & sup. tit. j. l. imperator. & fortè de illo respond. dicit hic.

b *Pretium*] i. partem pretij, vt statim subijcit.

c *Perdidit.*] ideo non ad diem statutum reliquum non soluerit. id enim verisimile est actum inter eos, quod emptor, & pretium, & arras per legem amittat. Azo. vt j. eo. l. ij. § emptorê.

d *Exercere.*] uel in arra, uel in reuocatione rei, uel aliquo alio prout conuentũ est, vt j. eo. si per emptorẽ. Sed an ad hoc cogi possit per officiũ iudicis? Respond. sic; arg. C. de inge. manumi. l. diffamari.

e *Variare.*] non permittitur variare: arg. contra inf. de colla. bo. l. nonnunquã. in princ. & de hoc dixi j. de procur. in cautio.

f *Exigat.*] vt sup. de contrah. emp. l. sed Celsus. §. si fundus. Azo. Sed quid si non conuenit? Resp. non ageretur arg. tamen, quod tacitè semper videamur conuenire, cum sit cõsuetũ, vt hic, & infra de ædil. edic. quod si nolit. §. quia assidua.

ADDITIO. Tu dic, quod ea, quæ solita sunt fieri, & apponi in contractibus, non præsumuntur, nisi probentur, quando aliquid adiiciunt obligationi, vt dicit ista gl. quã tene menti. secundum Bal. hic.

g *Offerre.*] sic debitor sub pœna, vt C. de Iuen. & commit. stip. l. magnam. sic & sub vsura, vt j. de vsu. pecuniæ. §. fin. & ex cõ emphyt. ut C. de iure emphyt. l. pen. §. j. itẽ iudex a quo appellat, apostolos sine petitione dare dẽt, vt C. de appell. l. eum. §. si. Sed qñque exigitur interpellatio, vt j. quorũ leg. l. fi. §. 1. & inf. de collatio. bo. si quis filium. §. stipulatio. Accur.

LEge.] CASVS. Si vendo fundũ, & adiicio, ut inemptus sit nisi pecunia soluatur sua die, & soluta non fuerit statuta die: emptio resoluitur, fructus emptor, licet suo iure suos fecerit, restituere dẽt, quia nihil remãsura est penes eum.

h *Reuenisset.*] i. nem... (?) factus esset.

1 † *Flo. Impe ratoris.*

2 † *Flor. Seueri.*

* *Lud. Ro. singu. 594. alias 538. inci. fructus percepti. allegat glossam tex. pro singu. quem etia. tu amplabis eleganter pro dicto testa Ludouic. ut hic in notis, interpre.*

3 † *Flor. in eorum fitia...*

4 † *Flor. lib. 40. dubitat. veruis.*

5 † *Flor. fru.*

finita est emptio: sed iam decisa quæstio est, ex vendito actionem competere, a vt rescriptis Imperatorum 1 † Antonini, & diui Veri 2 † declaratur. ¶ Sed * quod ait Neratius, habet rationem, vt interdum fructus emptor lucretur, cum pretium, b quod numerauit, perdidit. c Igitur sententia Neratij tunc habet locum, (quæ est humana) quando emptor aliquam partem pretij dederit.

Eligens inter contraria, variare non potest. Bald.

¶ Eleganter Papinianus lib. 3. respons. scribit, statim atque commissa lex est, statuere venditorem debere, vtrũ commissoriã velit exercere,[d] an potius pretium petere. nec posse, si commissoriam elegit, postea variare. [e] ¶ In cõmissoria 3 † etiam hoc solet conuenire, vt si venditor eundem fundum venderet, quanto minoris vendiderit, id a priore emptore exigat. [f] erit itaque aduersus eum ex vendito actio.

Vbi non est appositus certus terminus, non est necessaria interpellatio. Bald.

¶ Marcellus lib. 20. Digestorum, 4 † dubitat, vtrũ cõmissoria tunc locum habeat, si interpellatus non soluat. an verò si non obtulerit? Et magis arbitror offerre [g] eum debere, si vult se legis commissoriæ potestate soluere. quod si non habet cui offerat, posse securum esse.

Antequam existat conditio huius pacti, emptor efficitur dominus fructuũ quos percepit: sed ipsa existente, restituere tenetur. Bartolus.

Neratius li. 5. membranarũ.

LEX V.

LEge fundo vendito dicta, ut si intra certum tẽpus pretium solutum non sit, res inempta esset: 5 † de fructibus, quos interim emptor percepisset, hoc agi intelligendum est, vt emptor interim eos sibi, suoque 6 † iure percipiat. Sed si fundus reuenisset, [h] 7 † Aristo existimabat venditori de his iudicium in emptorem dandum esse, quia nihil penes [i] eum residere oporteret ex re in qua fidem fefellisset.

Scæuola lib. 2. Responsorũ.

LEX VI.

DE lege [k] cõmissoria interrogatus ita respondit, si per emptorem factũ sit, quo minus legi pareretur, & ea lege vti venditor velit: fundos inemptos fore, & id quod arræ, vel alio nomine datum esset, apud venditorẽ remansurum. ¶ Idem respondit, si ex lege commissoria inempti sint fundi, nec id quod accessurum [l] dictũ est, emptori deberi. ¶ Post diem lege commissoria cõprehensum, venditor (legem 8 † dictam non exercuit, sed) partem reliquæ pecuniæ accepit. Respondit, si post statutum diẽ reliquæ pecuniæ venditor legem dictam non exercuisset, sed 9 † partem reliqui debiti accepisset, [m] videri recessum a commissoria.

Si post terminum solutionis venditor recipiat pretium, videtur renunciare legi commissoriæ. h. d. cum l. seq. Bald.

Hermog. li. 2. iur. ἐπιτομῶν.

LEX VII.

POst diẽ commissoriæ legi præstitutum si uenditor pretium petat, [n] legi cõmissoriæ renunciare 10 † videtur: nec variare, & ad hãc redire potest.

Scæuola lib. 7. Digestorũ.

LEX VIII.

MVlier * fundos Caio Seio vendidit, & accepit arræ nomine certã pecuniã,

i *Nihil penes*] vt supra e. l. Imperator, & l. item, quod dictum. in princ. & supra eo. si fundus. nisi in casu, vt supra eo. si fundus. §. 1.

DE lege.] CASVS. Iurisconsul. interrogatus super hanc l. com. tradit naturam huius legis, quia si pacto lecom. non pareatur & stet per emptore: venditor si velit põt vel commissoria [...] & emptor amittit si quid arræ nomine dedit, vel simili modo ab eo recepit venditor. ¶ Post d.] Si pacto l. com. non obseruato vẽditor nõ vtat commissoria: si partẽ pretij petat amplius cõmissoria vti non põt, quia non licet variare, & vna via electa ad aliam redire non põt & hoc dicit, cum lege sequenti. Viui.

k *De lege.*] alias incipit, de lege cõmissoria. alias si per emptorem.

l *Accessurum.*] ut fuit, & cæsa nam cum res... ffa sit in principali: nec tenet in accessorio. Accur.

m *Accepisset.*] idẽ est si tñ petijt, & non habuit: secundum quosdã. vt j. l. proxi. Vel dic, quod ibi petijt, & habuit. Be nor. quod pecuniã petendo legi renunciet, ut hic, & C. de pac. inter empto. & ven. i. l. cõmissoriæ. & sup. eo. si fundus. §. eleganter. sic petitor hæreditatis habẽdo pretiũ rei. vt j. de peti. heredi. sed & si leg. §. si sic depositor accipiẽdo vsuras suo renunciat priuilegio, ut j. deposit. l. si hominem. §. quoties, sic j. de fideiuss. si fetuus ali. & j. mand. si præced. in fin & j. de tribu. quod in hærede. §. 1. & j. de inoff. testa. l. nihil. §. si a statulibero.

n POst diẽ Petat.] & habeat: alias nõ vt j. de mino. Æmylius & j l. proxi. & facit j eo. si fundus. §. r imò, & si non habeat. vt d. l. Æmylius.

MVlier.] CASVS. Mulier quædam mulier fundos uendidit Caio Selo, & accepit pecũ pro arris, & conuenit, quod nisi reliqua pecu. solueretur certa die, quod arræ perderetur, & fundi essent inempti. postea die statuta venit emptor, & protestatus fuit se velle soluere pecu. illam

6 † *Flor. sed quoque iure percipere.*

7 † *Alias & Sed si fundus reuenisset.*

8 † *Flor. inclusa his verbis[] de fuisse.*

9 † *Flor. de.*

10 † *Flor. renunciatum.*

* *De sensu huius l. vt. Ant. Rub. in l. non solum. §. morte. nu. 188. de no. oper. nunc.*

illam, & in sacco signato deposuit, & protestatus fuit, quod non erat mulier præsens cui solu re posset, postea fiscus denunciauit huic Caio, quod non solueret pecu istam antequam fisco satisfaceret, & ita fortè postea non potuit soluere: quæritur an incidit in l. commissoriam? Dicit Sceuola, quod secūdū ea, quæ proponentur, non est factum contra conuentum. Viuia.

1† Si solutionis.

a *Emptorem.*] scilicet apparuit.

b *Non commisisse*] i. non cōmittit in legē, cum per eā non stet, ut inf. de act. & obli. §. traiectitia, in fi. aliàs si esset commissum, daretur rei vend. ut C. de pact. inter emp. & uendi. l. commissoriæ.

2† Si obsignauit.

statuta sunt tempora solutionis 1 † reliquæ pecuniæ: quibus si non paruisset emptor, pactus est, ut arram perderet, & inemptæ uilæ essent. Die statuto emptor testatus est se pecuniam omnē reliquam paratum fuisse exsoluere, & sacculum cum pecunia, signatorum signis obsignasse: 2 † detulisse autem venditricem: posteriore autem die nomine fisci testato conuentum emptorem, a 3 † ne ante mulieri pecuniam exolueret, quam fisco satisfaceret. Quæsitum est, an fundi non sint in ea causa, vt à uenditrice uendicari debeant ex conuentione uenditionis? 4 † Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non commisisse b in legem uenditionis emptorem.

DE HAEREDItate, vel actione vendita.

3† Aliàs, conuentus emptor est.

Dictum est supra de venditione rerum corporalium: nunc de venditione incorporalium. Actur.] Cuiac. in suis paratel. declarat terminos succincte tallos ab Accursio.

4† Si vendi-trix.

SI hæreditatem] CASVS. Vēdo hæreditatē viui, vel illius, cuius commercium non fuerit in rerum natura: puta eius, quòd in nullius bonis est, & sic est in litera nullius, vel sic est in litera nullus, & sic melius, tunc dicit illius, qui nullus est, puta seruus de iure ciuili nil ago, & non valet emptio, nec uenditio, quia in rerum natura esse debet, quòd vendatur.

c *Qui uiuit.*] Nota, quòd hæreditas non dicitur viuentis, ut hic, imò est ius succedendi, & c. ut inf. de verb. sign. hæreditas, aliàs incipit nihil. & ideo ꝓ hærede quis se gerere non potest in hæreditate viuentis, ut inf. de acqu. hære. ne mineam, nec de ea quis debet esse solli. itus, ut infra de vul. substi. l. si interdum. Item nota, quod non est hæreditas * eius, qui est nullus de iure ciuili, ut serui, ut i. f. de reg. iur. l. quod attinet. similiter est nulla, & ideo utroque casu nō tenet venditio talis hæreditatis, ut hic, quia debet esse hereditas, quæ uendatur, ut j. eo. l. cum hereditate, idem ergo est, si nec est, nec fuit in rerum natura, cuius dicitur hereditas licèt autem non teneat uenditio in prædictis casibus, agitur tamen ex empto ad interesse ad pretium, & ad expensas, ut inf. eo quod si nulla. & infra de actio. empt. si sterilis § quamuis. Accur.

* Hereditas nō est eius, q est nullus de iure ciuili. ut de Deci. & Cagn. i reg. ait in glo.

VEnditor] CASVS. Vendidi Titio hæreditatē, quærit an debeam satisdare de euictione rerum hæreditariarum? Dicitur quòd non, quia illud uidetur agi inter ementem, & uendentem, quòd nihil plus iuris habeat emptor, quam fuisset habiturus hæres.

¶ *In hæreditate.*] Si uendo tibi hæred. quæritur quid appellat. hære. significatur, utrum ueniant res, quæ fuerunt tempore mortis, an, &c. dicit iurisc. inspiciendum quid actum sit nam plerumque actum est, ut ueniant, quæ tempore uenditionis erant in bonis.

¶ *Illud.*] Quidam instituit me, & filiū suū pupillō heredes, & substituit me sibi. uendidi hæreditatē, posteà obuenit mihi ex substitutione. Dicitur ꝙ illud non uenit, quia licèt unum sit testamentum, tamen duæ sunt hęreditates: nisi hoc actum fuisset, ꝙ etiam illa in uenditione ueniret.

¶ *Peruenisse.*] Si uendo hære. hoc uocabulo, ꝙ teneor præstare quicquid peruenerit ad me occasione hære. quæritur quō dicatur peruenisse? Et dicit ꝙ peruenisse uideri, corpora rerū quarū actiōes: uñ ac. præstare debet emptori plenius uidentur peruenisse ea quarū possessio sine pretio uenditor habeat. Cætera sunt plana vsq; ad §. illud quæsitum.

¶ *Illud quæsitum.*] Vendidi hæred. Titio. filius meus, vel seruus meus aliquid debebat illi cui successi. quæritur an hoc debeam præstare emptori? Dic ꝙ sic, quatenus de peculio, vel de in rē ver. cōueniri poterā nomine filij, uel serui.

TITVLVS IIII.

De hæreditate, vel actione vendita.

Ista lex non summatur, quia breuis est: sed ipsam declara, vt glos. & bene. Bald.

Pomponius lib. 9. ad Sabin.

LEX PRIMA.

SI hæreditas uenierit eius, qui uiuit, c aut nullus sit, nihil est actum: 5 † quia in rerum natura non sit, quod venierit.

Venditor hæreditatis satisdare non debet, nec cauere debet de euictione: nisi de suo dato, & facto tantum. Bald.

¶ *Scire.*] Quædam quæstio formari consueuit in genere, an uēditor hære. teneatur præstare emptori quæ sibi obuenit occasione hære. & est agitata in tali specie. uenditor exegit tanquam debitum, quòd non erat debitum. certè hoc non præstabit, neq; reputabitur non debitū si soluit: nisi per sentētiam condemnatus sine dolo malo soluerit. tunc enim bene repetet, etiā si debitum uerum non fuerit.

¶ *Non solum.*] Venditor debet præstare act. hæreditarias emptori, & non solum illas, imò etiā eas, quas ipse constituit. unde si fideiussores accepit, vel aliā obligationē, vel si rem deduxit in iudicium: hoc totum tenebitur præstare.

5† Si nihil est actu.

¶ *Sicuti.*] Oē lucrum debet ꝑtinere ad emptorem hære. & ita oē damnum. ideo pone, ꝙ hæres vendidit rē hære. cuius nomine conuenitur quæritur, an illud recipiat ab emptore? Et dicitur quod non, quia non conuenitur de hoc, quia hæres; sed quia uendidit, nisi emptor habuit pretium rei uenditæ, & si in tali iudicio uenditor aliquid expendit, uel procur. eius, hoc recuperabit ab emptore per act. ex uendito. cæterum si nihil sibi abest, non aget.

¶ *Apud*] Vendidi hæreditatem, & excepi in uenditione seruum quendam sine peculio, si conueniar nomine illius serui de peculio, uel de in rem uerso, quatenus uersum fuerit in utilitatem defuncti, ago contra emptorem, quia æs alienum nomine suo soluere uideor, cum ipse habeat penes se peculium. ex alijs autem suo nomine condemnatur, nec recuperat ab emptore. Sed ponamus, quod acceperit seruum tuum cum peculio, & conuenitur aliquid præstiterit; nunquid emptor semper repetit ab eo? Certè non, cum hoc actum sit. quòd superfluum peculij sit penes uenditorem. Si uerò contrarium actum sit, tunc repetet. In dubio si nihil actum sit, & solummodo mentio de peculio facta fuit, non repetet emptor, imò illud superfluum remanebit penes uenditorem.

¶ *Si uenditor*] Vendidi hæreditatem, excepi quasdam ædes, quarum nomine promissum erat de damno infecto. quæritur quis teneat ex illa stipulatione? Rñ. interest, &c. ut in tex. Si uerò dictum est ꝙ ad emptorem pertineat, uenditor consequetur. si nihil dictum fuerit. tunc damnū ꝙ ante venditionem contingit, pertinet ad emptorem; damnum autem, quod post, pertinet ad uenditorem.

¶ *Si Titius.*] Casus iste aliquantulum obscurus est: Pone ita apertum casum. Vendidit Titius Seio hæreditatem Meuij, deinde institutus à Seio hæres uendidit hæreditatem Seij alteri Titio. quæritur, si quid præstat uenditor iste occasione hęreditatis Męuianę, an ex prima uenditione, idest an occasione primę uenditionis iste ultimus conueniri possit? Dicitur, ꝙ sic, & ꝙ potuisset uenditor consequi à quolibet extraneo hęrede primi emptoris, hoc poterit, & ab emptore secundo, & consequetur per istam actionem ex uēdito, & adducit simile. Nam si emi hominem à Seio, & stipulatus sum ab eo duplum, & extiti heres, & uendidi hęreditatem, si homo iste euincatur, agam contra illum emptorem hæreditatis.

Si quid.]

¶ *Si quid.*] Si uenditor hæreditatis ponit aliquid nomine publici uectigalis, uel nomine tributorum, hoc consequetur ab emptore, quia onera sunt hæreditatis, sed si uendat hæreditatem facto funere testatoris: an ab emptore impensam recuperare possit? Dicitur, quod sic, & ista impensa hæreditaria est.

Ulpianus li. 4. 1 † ad Sab.

LEX II.

VEnditor hæreditatis satisdare de euictione a non debet: cũ id inter ementem, & uendentem agatur, ut neque amplius neque minus iuris emptor habeat, quàm apud hæredem futurum esset. Planè de facto suo b uenditor satisdare cogendus est.

In uenditione hæreditatis in dubio uidetur uenire illud, quod erat in hæreditate tempore euictionis.

¶ In hæreditate uendita utrum ea quantitas spectatur, quæ fuit mortis tempore: an ea, quæ fuit cum adiretur 2 † hæreditas: an ea, quæ fuit cum hæreditas uenundaretur: 3 † uidendum erit. Et uerius est, hoc esse seruandum, quod actum est. Plerumque autem hoc agi uidetur, ut quod ex hæreditate peruenit; in id tempus, quo uenditio fit, id uideatur uenisse. c

¶ Illud potest quæri; si, 4 † impuberi sit substitutus d is qui uendidit hæreditatem testatoris, an id etiam, quod ex impuberis hæreditate ad eum, qui uendidit hæreditatem testatoris, 5 † peruenit: ex empto actioni locum faciat? & magis est, ne ueniat, e quia alia hæreditas est. f Licèt enim unum testamentum sit: alia tamen, atque alia hæreditas est. Planè si hoc actum sit, dicendum erit etiam impuberis hæreditatem in uenditionem venire, maximè g si iam ei 6 † delata impuberis hæreditate uenierit hæreditas.

¶ Peruenisse h * ad uenditorem hæreditatis quomodo uideatur, quæritur? Et ego puto, ante 7 † quidem, quam corpora rerum hæreditariarum nactus uenditor fuerit, hactenus peruenisse ad eum uideri, quatenus mandare potest earum rerum persecutiones, 8 † actionesque tribuere. i Enimuerò ubi corpora nactus est, uel debita exegit: plenius ad eum uideri peruenisse. Sed & si rerum uenditarum ante hæreditatem uenditam pretia fuerit consecutus: palam est ad eum pretia rerum peruenisse. K

¶ Illud tenendum est, cum effectu uideri peruenisse, non prima ratione: idcircò quod legatorum nomine quis præstitit, non uidetur ad eum peruenisse. Sed & si quid æris alieni est, uel cuius alterius oneris hæreditarij: peruenisse meritò negabitur. l Sed & rerum m ante uenditionem donatarum pretia præstari, æquitatis ratio exigit.

¶ Non tantum autem, quod ad uenditorem hæreditatis, 9 † sed & quod ad hæredem eius ex hæreditate peruenit, emptori restituendum est. Et non solum, quod iam peruenit: sed, & quod quandoque n peruenerit, restituendum est.

Ad venditorem dicitur peruenire non solum, quod in veritate peruenit, sed illud, quòd dolo malo, & culpa fecit quo minus perueniret: qui dolus malus consideratur non solum in commissione rei acquisitæ, sed etiam in non acquirendo. Bald.

¶ Sed & si quid dolo malo eorum factum est, quo minus ad eos peruenerit: 10 † & hoc emptori præstandum est. Fecisse autem dolo malo quo minus perueniat, uidetur, siue alienauit 11 † aliquid, uel etiam accepto quẽ o liberauit; uel id egit dolo malo, ne hæreditati 12 † acquireretur, uel ne possessionem adipisceretur, quam

¶ *Cum quis.*] In § isto quædã regula est, quia cum creditor succedit debitori, confunduntur actiones aditione hæredi. si tamen uendidit hæreditatem, tenetur emptor sicut hæres: siue tempore mortis testator debuit licet desierit debere adita hæreditate à uenditore; siue in diẽ debuerit testator, uel sub conditione, & dies, uel conditio extitit post mortem. Et si seruitutes amisit uẽditor adeundo, recuperat eas per actionem ex uendito. Sed si nihil præstiterit uẽditor, obligatus est actione, & poterit agere, ut liberetur. Viuianus.

a *De euictione.*] scilicet hæreditatis cum fideiussore; nisi hoc actum est; sed cauere tãtum debet, ut infra de euict. l. emptori. Pro rebus autem singularibus, nec satisdare, nec cauere debet, ut hic, quia aut est hæreditaria res euicta, & tunc fit emptori iniuria si euincitur, q̃ non debet tangere uenditorem, ut infra de euict. si per imprudentiã, nisi fortè emptor nullam causam iniustè damnationis præbuit, ut infra de fideiuss. l. exceptione. Si autem non erat hæreditaria, non est uendita, cum id agatur, ut nec amplius, nec minus pertineat ad emptorem, quàm pertineat ad uenditorem, ut hic, nisi uenditor affirmauerit rem illã esse hæreditariam, ut infra eod. l. nisi. Quod autem dico pro re singulari euicta non agi, uerum est, nisi sit euicta quasi non sit hæres, qui uendidit, nam tunc etiam pro re singulari euicta agitur, ut not. C. de euict. l. 1. & hoc etiam si non esset promissum de euictione, ut supra de contrahenda emptione. l. in uendendo.

b *De facto suo*] scilicet, quòd si quid ex hæreditate fuerit consecutus, idem reddat, ut inf. eo. l. uenditor ex hæreditate, in princip. Accursius.

c *Venisse*] scilicet in uenditione hæreditatis. Et sic not. inspici tempus contractus, sic supra de contrahen. empt. leg. Rutilia. & l. in lege. Si autem agatur, quod plerumq; fit, quod tempus mortis defuncti inspiciatur; tunc habent locũ cautiones, de quibus dicit infra ead. l. §. peruenisse, & §. sed & rerum, & §. non tantum. Accur.

d *Substitutus.*] qui una cum pupillo erat institutus, & ita partem hæreditatis paternæ uendidit.

e *Veniat.*] ut infra de lega. iij. l. si Titius ex parte.

f *Hæreditas est.*] ut institu. de pupil. substi. § igitur.

g *Maximè.*] abundare uidetur sic & C. de testa. ma. l. fin. § 1. & alias edcta. ff. e. l. 1. Vel dic, tenere in ea, ut in accessoria, quia in paterna tenet, ut argum. sup. de contrah. empt. l. in modicis, & infra de vulg. & pupil. subst. l. patris, & filij. Accursius.

h *Peruenisse.*] exponit uerbum peruenisse, quod est supra. §. in hæreditate.

i *Tribuere.*] nam uidetur res peruenisse, eo quod habet actionẽ, ut s. de peti. here. si quid possessor. §. sed & an bonæ fidei.

K *Peruenisse.*] & sic tenetur ea præstare, non ergo tempus contractus, sed præcedens inspicitur. Et sic est contra sup. ea. l. 1. § 1. Sol. hic fuit actum, ut tempus mortis inspiceretur, ut & ibi dixi. Vel dic hoc iõ, quia pretiũ loco rei est, ut in actione ex empto uniuersali sicut in peti. hære. si & rem & pretium.

l *Negabitur.*] sic & s. de peti. hære. l. utrum. & infra ad Trebell. l. cogi §. 1. & inf. de uerbo. sign. l. aliud.

m *Sed & rerum.*] quia hoc casu actum est, ut quæ erant in bonis tẽpore mortis, ueniant in uenditione, ut supra eod. l. 1. §. diximus, alias secus, ut supra de peti. hære. l. utrum.

n *Quod quandoque.*] hoc semper accipe quando actum est, ut tempus mortis inspiciatur, ut dixi sup. ea. l. § 1.

o *Quem.*] idest aliquem debitorem hæreditatis.

1 † Fl. lib. 49.
2 † Fl. adiretur.
3 † Fl. uenundaretur.
4 † Fl. si ei.
5 † Fl. deest, is
6 † Fl. deest, ei.
* Facit ad hũc §. gl. in ea. ff. ... supr. de contr. empt. ... extra de ...
7 † Fl. ante quam corpora
8 † Fl. persecutionem.
9 † Duæ hæreditatis quæ ...
10 † Fl. peruenerit.
11 † Fl. alienabit.
12 † Fl. de hæreditate.

Posset

posset adipisci. a Sed & si nō dolo malo, sed lata culpa b amiserit 1 † aliquid: utique tenebitur. Deperdita c autem & diminuta sine dolo malo d uenditoris non præstabuntur. ¶ Illud quæsitum est, an uenditor hǣditatis ob debitū e a filio suo, qui in potestate eius esset, seruoue eius 2 † cuius hæreditatem uendidisset, præstare debeat emptori? Et uisum est quicquid duntaxat de peculio filii seruive, aut in suam rem uersum inueniatur: præstare eum debere. f

Venditor hæreditatis si indebitum exegit, emptori præstare non debet, et si indebitū soluit, emptori imputari non debet nisi soluatur per sententiam. hoc dicit. Vel sic. Illicitum lucrū non venit in restitutione huius §. Et iniuriosa sententia lata contra venditorem nocet emptori. Bal.

¶ Solet quæri, an etiam 3 † si quid lucri occasione hæreditatis uenditor senserit, emptori restituere id debeat? Et est apud Iulianum quæstio hæc tractata lib. 6. Digestorum, & ait, quod non debitum exegerit, retinere hæredem, & quod non debitum soluerit, non reputare. g nam hoc seruari, ut hæres emptori non præstet, quod non debitum exegerit; neque ab eo consequatur, quod non debitum præstiterit. Si tantem condemnatus h præstiterit: hoc solum hæredi sufficit, esse se 4 † condemnatum i sine dolo malo suo, etiam si maximè creditor non fuerit is, cui condemnatus est hæres. quæ sententia mihi placet.

Venditor actori non solum actiones hæreditarias cedere debet, sed ēt actiones proprias ex suo facto sibi competentes. Bald.

¶ Non solum autem hæreditarias actiones, sed etiam eas obligationes, quas ipse hæres k constituit, dicendum est præstare 5 † emptori eum 6 † debere. Itaque & si fideiussorem acceperit ab hæreditario debitore, ipsam hanc actionem, quam habet hæres, præstare emptori debebit. Sed & si nouauerit, uel in iudicium deduxerit actionē: præstare emptori 7 † debebit hanc ipsam actionem, quam hæres 8 † nactus est. ¶ Sicuti lucrum omne ad emptorem hæreditatis respicit: ita damnum quoque ad eundem respicere. l Denique si rem hæreditariam hæres uendiderit, m ac per hoc fuerit condemnatus: n non habet contra emptorem o actionem: p quia non ideo cōdemnatur, quod hæres sit, sed quod uendiderit. Sed si pretium rei distractæ emptori hæreditatis dedit: uideamus, an locus sit ex uendito actioni. & puto 9 † esse. Siue ipse venditor dederit aliquid pro hæreditate, siue procurator eius, siue alius quis pro eo, dum negotium eius gerit: locus erit ex uendito actioni, dummodo aliquid absit uenditori q hæreditatis. Cæterū si nihil absit uenditori, consequens erit dicere non competere ei hanc 10 † actionem. r

Non summatur, quia distinguit: sed not. in distinctione istius §. h. d. Venditor hæreditatis, qui excæpit seruum cum peculio: catenus onera peculij agnoscere debet, quatenus non repetet, & in hoc solum nouationem §. Aut venditor soluit p onere, quod debet sequi emptorem, & repetit: aut pro onere, qd debet sequi ipsum venditorem, & non repetit. Ba.

¶ Apud Iulianū s scriptū est, si uenditor hæreditatis exceperit seruum sine peculio, & eius noīe cum eo fuerit actū de peculio, & de 11 † in rē verso: id dūtaxat eū cōsequi, t qđ præstiterit eius peculii nomine, qđ emptorem sequi dēat, aut quod in rem defuncti uersum est. His n. casib. u æs alienum emptoris soluit: ex cæteris x causis suo nomine y condemnatur. z 12 † ¶ Quid ergo si seruū cū peculio exceperit venditor hǣditatis,

a Possit adipisci.] Nō quem teneri ad acquirendum, & recuperandum: sic in dūo qui tributoria conuenitur, ut j. de trib. l. illud. §. sed si mercedem. & in procuratore, ut sup. mand. l. dolus. & in possessore hæreditatis malæ fidei, ut j. de peti. hæredi. sed & si §. proinde. similiter etiam captiuo imputatur si non redeat cū posset, vt ei ius postliminii denegetur, ut j. de cap. l. si captiui in prin. aliud autē in eo, qui in fraudē creditorum non acquirit, ut j. quæ in fraudē cre. l. qui autē. in prin. vel patronorum j. si q. in fraud. pat. l. 1. & 4. § vtrum. Acc.

b Lata culpa] item de leui: ut inf. de peti. h. & cō. no. rei uēd. l. custodiā. cum utriusque gratia hic contractus celebretur. ut instit. quib. mo. re cō. ob. §. §.

c Deperdita] quæ expone, ut sup. de peti. hæredi. deperditum.

d Sine dolo malo.] subaudi, & culpa.

e Ob debitum] dico ei cuius, &c.

f Præstare eum debere.] Sed quod tempus hic spectatur, ut sciamus quantum sit uersum? Resp. forte mortis creditoris, ut sup. de pec. l. eo tempore. §. si creditor. Vel aliud in Falcidia propter quam ibi dicit quam in uenditione hæreditatis, quia hic præstat oia quæcunq. & ante, & post uenditionem acquisiuit, ut j. eo. l. §. pertinuisse. usque ad hunc. §. Ac.

g Non reputare] sic & in bonæ fidei possessore, ut sup. de peti. hær. si possessor §. bonæ fidei. Sed procurator reddit: sed non imputat, ut supra de procu. l. qui proprio. §. procurator, ut in cæteris. & negotiorum gestor, ut sup. de nego. gest. si quis. negotia. Accur.

h Condemnatus], scilicet hæres etiam iniustè. Accur.

i Condemnatum.] si tñ hoc ipso, qđ est hæres condemnatur: alioquin contra. ut infra. §. denique. Sic uet. quod solutū indebitum extra iudicium nō reputat: sed per iudicium solutum sit, si bo. si ut dixi: non si per contumaciā forte, ut j. pro so. io. l. cū duobus. § si. & inf. de euic. l. si rō. Accur.

k Ipse hæres] contra si deiussorem, ut j. e. l. emptori. Has autem actiones habet utiles, et sine cessione, si a defuncto nominerit, ut C. eo emptori. Si autem ipse hæres de nouo eas acquisiuit: necessaria est cessio ut detur emptori, sicut in ea hæreditate, q̄ per Trebellianū est restituenda, vt j. ad Trebell. si hrs pecuniam. Accursius.

l Eundem respicere.] Nam ubi lucrum, &c. vt C. de fur. l. fin. §. sed tales. & sup. pro soc. si igitur.

m Vendiderit.] non emptori hæreditatis, qui postea emit hæreditatē: sed cuidā alii.

n Condemnatus.] nomine duplæ promisse, si res foret euicta. Accurs.

o Emptorem.] scilicet hæreditatis. Accur.

p Actionem.] contra emptorem hæreditatis, p pecunia soluta.

q Absit venditori] vl sit abruturum, ut inf. ea. l. in fi.

r Hanc actionem] s. ex vendito, uel tributo, uel exercitoriam, uel institoriam.

s Apud Iulianum.] de peculio intra annum quod esse potest.

t Consequi.] de natura eius u nditionis.

u His enim casibus] s. quando de peculio, uel de in rem uerso agitur, uel etiam qđ iussu, uel tributoriā, vel institoria.

x Ex cæteris.] Puta ex maleficiis, quæ noxā sequunt, * uel etiam si ex s. o iussu. Accur.

y Suo nomine.] cu ipse seruū habeat, ut instit. de noxa. § omnis.

z Condemnatur.] s. vēditor, qui retinuit.

Non

1 † Floren. ad amisit.

2 † Floren. ei.

3 † Flor. &.

4 † Flor. eum.

5 † Flo. sicut dum erit præstari.

6 † Flor. de eā, eum.

7 † Floren. de isti, emptori.

8 † Floren. de isti, hæres.

9 † Flo. puto.

10 † Flor. de est hanc.

* Maleficia noxam sequuntur vi. eand. glo. in l. 1. C. si aduers. de lic.

11 † Flor. de est. de.

12 † Flo. con demnatur.

a *Non repetere.*] ex natura contractus: sed iure pacti, si trā seat ad emptorem. Accur.

b *Hoc.*] sic.n. excipiēdo, cum suo onere excipit, & sic non est iā onus emptoris, & sic nō repetit ex natura cōtractus.

c *Hoc haberet.*] s. uenditor: puta si dixit, ideo retineo peculium, ut sit meum, quod superetit satisfactis creditoribus de ficere autem non posset, cum ultra quantitatem peculii non teneatur.

1 † Flo. peculio.

d *Contra actum est.*] scilicet. quod super fluum sit emptoris. Accur.

2 † Aliàs, potere.

e *Recte repetere.*] s. q c quia peculiari nomine soluerretur, repeteret: licet peculiū excepisset. Vel dic, ea intē tione excepit, ut creditoreb. teneretur satisfacere et ex eo certè repetet ab emptore, quod præstiterat creditoribus. Azo. Sed tunc quomodo repetit, cum habeat quod excepit? Respond. retinendo, ut infra, de carb. edic. l. j. Vel quia de facto pueneraat ad emptorem. Sed nonne etiā idē, si ad emptorē puenisset? Resp. ibi repetet, quia excep. nō ex natura contractus, quia soluerat de suo. hic quia de suo soluit. & sic in hoc excepit: non ut se oneret, & emptorē exoneret: sed causa remouendæ dubitationis arg. sup. mā. l. qui mutuam. & ut magis haberet ad manum unde hoc casu agit ex natura contractus si de suo soluit, ac si non excepisset. sed certè, & ex pacto posset agi pr. ipsis uerbis, uel ex vendito interposita & secundum hoc habent locum glossæ hic posita.

3 † Flo. actu.

4 † Fl. consequeretur.

5 † Flor. apparere quid acti.

6 † Flor. deb. ess. uerb.

f *Posse ait.*] cū enim onus sit peculij, & emptor hoc casu habeat peculium: repetit ab emptore uenditor, si quid de suo soluit. Accur.

g *Conuenit.*] s. de eo quod supererit: cuius esse debeat.

h *Mentio facta est.*] s. excipiendo.

i *Cessare.*] sic ergo præsumitur in dubio actum, ut superfluum sit uenditoris, ut non detur ei actio. Accurs.

7 † Flor. Aitiet.

8 † Flor. Ati.

k *Permissum fuerat.*] a defuncto. uel ab hærede. Accur.

9 † Flor. deb. &c.

conuentusq. de peculio præstiterit? Marcellus li. 6. Dig. non repetere a 1 † eum scripsit: si modo hoc b actū est, ut qd̄ superfuisset ex peculio, hoc haberet: c at si contra actum est: d recte repetere e 2 † eum posse ait. f si vero nihil expressim inter eos conuenit, g sed tantum modo peculii mentio facta est: h cessare i ex vendito actionem constat.

Baldus dicit hic, quod non potest summari, quia distinguit. Tu dica quando res singularis excipitur, ut detur actum, ut omne dā num contingens ante uenditionem pertineat ad emptorem: sed contingens post, ad venditorem. Bart.

¶ Si uenditor hæreditatis ædes sibi exceperit. quarū nomine damni infecti promissum fuerat: k interest quid actum 3 † sit. Nam si ita exceperit, ut damni quoque infecti stipulationis onus sustineret: nihil ab emptore consequetur. 4 † Si uero id actū erit, ut emptor hoc æs alienum exolueret, ad illū on⁹ stipulationis pertinebit. l Si nō appareat, 5 † quid actū sit, uerisimile erit id actum, ut eius quidem damni nomine, quod ante uenditionem datum fuerit, onus ad emptorē, alterius 6 † uero temporis ad hæredem pertineat.

Emptor hæreditatis venditori præstat, id quod hæres extraneus præstaret. h. d.

¶ Si Titius m Mæuii hæreditatem Seio uendiderit, & a Seio hæres institutus eam hæreditatem n Titio o 7 † vendiderit: an ex priore uenditione hæreditatis cū Titio 8 † agi possit? Et ait Iulianus, quod uenditor hæreditatis, p petere a quolibet extraneo hærede potuisset, id & 9 † ab hæreditatis emptore q consequetur. 10 † Et certè si Seio alius hæres extitisset quicqd venditor Mæuianæ hæreditatis nomine præstitisset, id ex uendito actione consequi ab eo potuisset. Nam & si duplam r hominis a Seio stipulatus fuissem, & hæres ei extitissem, eamq. hæreditatē Titio 11 † vendidissem: cuicto homine rem a Titio 12 † seruarem. s

Vendita hæreditate inter contrahentes habetur perinde ac si venditor nūquam fuisset hæres, & emptor fuisset ab initio institutus. h. d. cum §. seq. Iaco. But.

¶ Si quid dupli uectigalis nomine præstiterit uenditor hæreditatis, consequens erit dicere, agnoscere t emptorem eius 13 † hoc debere, namq. hǣditaria onera 14 † hæc sūt. Et si fortè tributorum u nomine aliquid dependerit. 15 † idem erit dicendū. Quid 16 † si funere facto hæres vendiderit 17 † hæreditatem: an impensam funeris ab emptore consequatur? Et ait Labeo emptorem etiam 18 † impensam funeris p̄stare debere, quia & eam 19 † inquit, impensam hæreditariam esse. cuius sententiam, & Iabolenus putat esse 20 † veram, & ego arbitror. ¶ Cum quis debitori suo hæres extiterit: confusione creditor esse desinit x sed si uendiderit hæreditatem, æquissimū uidetur, emptorem hæreditatis uicē hæredis obtinere, & idcirco teneri y uenditori hǣditatis: siue cum moritur testator debuit, quamuis post mortem debere desiit adita a uenditore hæreditate: siue quid in diem debebat, 21 † siue sub conditione, & postea conditio extitit: 22 † ita tamen, si eius debiti aduersus hæredem 23 † actio esse poterat, ne fortè etiam ex his causis, ex quibus cum hærede actio nō est, cum emptore agatur. z Et si seruitutes a amisit hæres institutus, adita hǣditate: ex uendito poterit experiri

l *Pertinebit.*] eod. modo distingues si exceperit ædes, uel fundum: cuius occasione aliquid acquisiuit uenditor postea, ut j. eo. l. fin. quæ est contra: licet ibi non uideatur distingue, sed indistinctè reddi emptori. & facit ad hunc, §. C. d. pericul. & comm. l. 2. Accursius.

m *Si Titius.*] uēditor.

n *Eam hæreditatem.*] s. Seianam.

10 † Flo. consequatur, ouium consecuturum.

o *Titio.*] s. cuidam, qui uocabatur eodē nomine, ut ipse uenditor. Accur.

p *Hæreditatis*] s. Mæuianæ, ut quia aliqd tunc soluerit Titius hæres, idemq. uenditor creditoribus Mæuii, uel etiam procurator eius, qui poterat ab emptore primo repetere, ut j. pr. §. & sup. ea. l. sin autem.

11 † Alias Attio.

12 † Alias Attio.

q *Emptore.*] s. secundo. Accur.

r *Duplam.*] similē casum ponit, ut probet solutionē præmissā.

s *A Titio seruarem.*] in simplum forte, ad instar eius, qui fuit hæres uero domino seruu, quem a non domino emerat, ut inf. de eui. l. si ei §. item si domino & j. ad leg. Fal. cum emptor Vel dic secus hic esse, quia vēditor p hærede nō habetur, sed emptor, ut inf. ea. l. §. pen.

t *Agnoscere*] i. e. dilere debet uenditori.

13 † Dua. el

14 † Duan. onera etiam hæc sunt.

u *Tributorum.*] tributum capitibus et ai gal prædio imponit.

15 † Flor. dependat

x *Desinit*] ut C. de pact. l. debitori & j. d sol. Stichū. § aditio

16 † Florent. Quid.

y *Teneri.*] actione, qua prior debitor tenebatur: cū oia sint perinde, ac si non fuisset hæres, ut hic, & s. de inof. testā. qui. § si. Vel cōditione indebiti ad ipsū, quod ē solutū, ut supra de cō dict. indebit. l. is, q. &c. Vel ēt cōtra ex uendito, ut j. ꝑx. Acc.

17 † Flo. vendidisset.

18 † Flor. de esse, etiam.

19 † Flor. inquit, impensa hæreditaria esse: alias, fit.

20 † Flor. de esse, esse.

z *Cū emptore agatur.*] ut ex maleficio, ut instit. de perpe. & temp. act. §. non autem.

a *Seruitutem.*] quæ debebantur a prædio hæreditario suo pprio. Restituantur.

21 † Flo. debeatur.

22 † Flor. extitisset.

23 † alias, hæreditatem.

a *Restituantur.*] quia sunt amissæ. sic & supra communia præd. l. si ei cuius prædium. & argum. intra de leg. j. legatarius. §. j. secus autem, si emam prædium mihi seruiens, & reuendam: quia non restituitur seruitus amissa nisi specialiter imponatur, vt supra de ser. vrb. prædio. si quis ædes. Item no. hic quòd actio * semel extincta resuscitatur. sic & supra si ex noxa causa aga. l. 2. I si. regulariter tamen contra. vt infra de so. qui res. §. aream. quæ est contra. Accursius.

* Actio extincta quãque reuiuiscit. vi. in ind. tra. cta. I ver. Actio q. d. fit. ver. se mel extin. cta.

S *I venditor.*] CASVS. Si venditor exegit pec. à debitoribus hereditarijs, & exactam amisit sine dolo malo & culpa, an teneatur emptori? Dicitur quod nõ. Viuia.

1† *Aliàs, vel.*

S *I nomen.*] CASVS. Vendidi nomen debitoris mei: non teneor facere, quòd soluendo sit, sed quòd debitor sit. & quod exceptione tutus non sit nisi in cõtrarium actum sit. & si vendo nomẽ certæ summæ, puta decem, in tantum teneor. si incertæ, quãtum eius intersit. Et hoc dicit cum l. seq. Viuia.

2† *Fl. præstare.*
3† *Flo. deest, eum.*
4† *Fl. præstare, nisi aliud.*

b *Præstari.*] Incipit tractare de secunda parte rubricæ. sic est ergo periculo emptoris, vt hic. & infra de eui si plus. § si. & infra de so pupilli § so xor. Sed an actio iniuriarum possit vendi? Quidam quod non ante lit. contest. quia non est in bonis, * vt infra de iniur. l. iniuriarum actio. post non: quia est litigiosa, vt C. de liti. l. 2. Sed dico, quod sic ante litis contest. & quod dicit non est in bonis, verum est vt transmittatur ad hæredes. est tamen quo ad nos, quia eam intentamus, & per nos, & per alios, vt infra de iniur. l. sed si vnius. § idem ait & si nepoti. Accursius.

* Iniuriarum actio an sit in bonis, & an vendi possit vi. I indi. trac. sub ver. Actio iniuriarum. Vers. cedi non põt.

5† *Flo. lib. 14.*
6† *Fl. vendidit.*

c E *T quidem. Interfit.*] vt l hoc interesse tantum pretium & impensa debeat æstimari. & sic non ob. infra eod. quòd si nulla. quæ est contra. vel lex sequens, ibi soluit Accur.

7† *Quæ si non est, nõ contrahitur emptio, vi. An. Aug. lib. 2. e. a.*

E *Mptori.*] CASVS. Si vendo nomen, debeo præstare emptori persecutionem pignoris, etiam illius, quod accepi post venditionem: quia beneficium venditoris debet prodesse emptori.

d *Quod postea.*] & ita demum, si fiat cessio, vt dixi sup. eod. l. 2. § [illegible] solum. Sed à primo creditore accepta vili actione, etiam ab emptore petantur, vt C. eodem, l. emptor. & deac. & ob. l. si in solutum, & facit infra eod. venditor actioni s.

aduersus emptorem, vt seruitutes ei restituantur. a

¶ Sed & si quid venditor non dum præstiterit, sed quoquo nomine obligatus sit propter hæreditatẽ, nihilominus agere potest cum emptore.

Pomponius lib. 27. ad Sabi.

LEX III.

SI venditor hereditatis exactam pecuniam sine dolo malo & 1† culpa perdidisset, nõ placet eũ emptori teneri.

Nota hanc l. cum l. seq. quæ non summantur, quia breues sunt, cum reliquis vsque ad l. si quasi hæres. Bal.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

LEX IIII.

SI nomen sit distractum: Celsus lib. 9. dig. scribit, locupletem esse debitorẽ nõ debere præstari, b 2† debitorem autem eum 3† esse præstari 4† debere, nisi aliud conuenit.

Paulus lib. 33. ad edictum.

LEX V.

ET quidem sine exceptione quoque, nisi in contrarium actum sit. Sed si certæ summæ debitor dictus sit, in eam summam tenetur venditor. Si incertæ, & nihil dẽat, quanti intersit c emptoris.

Idem libro 5. quæstionum.

LEX VI.

EMptori nominis, etiam pignoris persecutio præstari debet, eius quoq;, quod postea d venditor accepit. Nam beneficium venditoris prodest emptori.

Idem li. 13. 5† ad Plautium.

LEX VII.

CVm hæreditatem aliquis vendidit, 6† esse debet hæreditas, vt sit emptio. Nec enim alea e emitur, vt in venatione, & similib. sed res. 7† quæ si non est, non contrahitur emptio: & ideo pretium condicetur.

Iabolenus lib. 2. ex Plautio.

LEX VIII.

QVòd si nulla hæreditas ad venditorẽ pertinuit, quantum emptori præstare debeat, 8† ita distingui oportebit, vt si quidem est aliqua hæreditas, sed ad venditorem non pertinet, ipsa æstimetur. Si nulla f est de qua actum videatur, pretium duntaxat, g & si quid in eam rem h impensum est, emptor à venditore consequatur.

Paulus lib. 34. ad edictum.

LEX IX.

ET si quid emptoris interest.

Iauolenus lib. 2. ex Plautio.

LEX X.

QVòd si in venditione hæreditatis id actum est, i si quid iuris esset vẽditori 9† venire, nec postea quicquam præstitum 10† iri, quamuis ad venditorem hæreditas non pertinuerit, nihil tamẽ ab 11† eo præstabitur: quia id actum esse manifestũ est, vt quemadmodum emolumentum negotiationis, ita periculum ad emptorem pertineret.

Vlpianus li. 32. ad edictum.

LEX XI.

NAm hoc modo admitti tur esse venditionem, si quasi 12† hæreditas tibi empta est, aut 13† quasi spes hæreditatis, 14† vt ipsum incertum rei veneat, sicut 15† in retibus.

Caius lib. 10. ad edi. prouin.

LEX XII.

HOc autem sic intelligẽdum est, nisi sciẽs k ad se nõ pertinere ita vendiderit. nã tũc ex dolo tenebitur.

C *Vm hæreditatem.*] CASVS. Si vendo hæreditatem, debeo facere, quod sit hæreditas. nam aliter non est vẽditio. non enim hic alea venditur, aut spes, sicut æstimandum est, cum quis emit venationem, vel similia, puta iactum retis, & similia: imò emit rem. & si non inueniatur, non est tunc emptio: vnde pretium condicitur. Viuia.

e *Nec enim alea.*] vt sic non teneatur, vt supra de contrahen. emp. nec emptio. nisi hoc agatur, vt infra eo quod si in venditione Accur.

8† *Flo. distinui.*

Q *Vòd si.*] CASVS. Si hæreditas nulla ad venditorem pertineat, quantum præstare debeat emptori, æstimandum est: vt si sit aliqua hæreditas de qua agebatur, si ad venditorem non pertineat, præstabit æstimationem illius. an nulla sit, & tunc debet pretium restituere, & si quid aliud emptor expẽdit, vel sua intersit. Viuianus.

f *Si nulla.*] quia vitiit.

9† *Fl. venditori.*

g *Pretiũ duntaxat.*] vt supra eodem, l. & quidem contra. Sol. vt ibi.

10† *Fl. præstitum.*
11† *Fl. deest, ab.*

h *Rem.*] idest contra[?] ctum.

Q *Vòd si in vendi.*] CASVS. Si in venditione dicatur, si quid iuris pertinet ad venditorem, id venit, nihil præstabit venditor, quia hoc quidem expresse conuenisse videtur, quod sicut lucrum negotiationis ad eum pertinet, ita & periculum pertinere debeat, quasi spes hæreditatis sit in venditione. hoc autem ita intelligitur, si ignorans ad se pertinere, ita vendidit. cæterum si sciens tenetur de dolo. Sed si sit hæreditas, & conueniatur vt idem ius habeat emptor, quod habet venditor, debet præstare se hæredem esse. liberatur vero si sic conuenerit, vt quicquid iuris. &c. & hoc dicit cum l. seq. vsque ad l. qui filiusfamilias Vi.

12† *Flor. si qua sit hæreditas, esse tibi empta.*
13† *Fl. &.*
14† *Fl. hæreditatis, ipsũ enim.*
15† *Fl. vt.*

i *Id actum est.*] vt supra de contrahenda emptione nec emptio.

K H *Oc autem. Nisi sciens*] no quòd sciens tenetur, qui aliàs non teneretur, vt infra de act. emp. teneo. § si. & de

& de ædil edi quæritur. §. si venditor. & C. cred. euic. pig. non deb l. si. Sed ar. contra infra de accep. l. an inutilis. j. respon. & infra qu. b. mo pig. vel hyp solu. l. sicut. §. non videtur. & facit supra de contrah emp. l. ea quæ.

a Q *Vòd si. Liberabitur.*] i. non tenetur, & ita impropriè ponitur, vt infra de ver obl. l. decem. Accur.

1† *Duar. etsi nõ ita.* Q *Vi si filiusfamilias*] CASVS. Vendidi id quod debet mihi quidam filiusfam. Dicitur quod ego debeo præstare actiones, quas habeo contra patrem.

2† *Fl. dãt.* ¶ *Si hæreditas.* Si vendo alicui hæreditatem debeo libi tradere omnes res hæreditarias, neque interest quanta fuerit hæc. nisi nominatim actum fuerit. & h. d. cum l. seq.

3† *Fl. liberatur.* 4† *Fl. de eo. &c.*

b *Nomina.*] i. actiones, quas habet contra filium, debet præstare de pecu.

5† *Fl. venierit.*

c *Cum patre.*] quia accessorias, vt infra eo. l. antep & s. de publ. l. si ego. §. idem ait.

d *Tradere.*] sic & supra eod l. 2. § peruenisse. Accur.

e N *Isi de substantia. Affirmauerit.*] sic & j. de ædi. edi. l. si quid §. si & infra de euic. l. seruũ venditor.

S *I quasi hæres.*] CASVS. Vendidi tibi hæreditatem quasi hæres, cum mihi esset restituta ex Senatusc. Treb teneor tradere emptori quanti sua interest propter Falcidiam ab hærede retentam. Viuia.

f *Quanti intersit emptoris.*] s. propter Falcidiã quam modo nõ hẽt emptor, quia penes hæredem rogatũ remansit, vt insti. de fideic. hæ. §. restituta. idem propter iura sepulchrorum, & operas libertorum secundum quosdam, vt j. ad Treb si patroni. & l quia per inde. § j sed hoc non placet, quia non pertinent ad emptorẽ, sicut nec ad fideicommissa. vt ibi dicitur.

N *Omina.*] CASVS Si habeam debitorem sub conditione vel in diem, talia nomina bene possum vendere. Vi.

6† *Fl. Iabenus. lib. 25. Digest.*

g *Potest.*] vt C. de do. l. spem ergo & pignorari, vt infra de pi. l. sed & quod. §. j. Accursius.

Paulus lib. 14. ad Plautium.

LEX XII.

QVòd si sit hæreditas, & [1†] non ita conuenit, vt quicquid iuris habet venditor, haberet emptor, tunc hæredem se esse præstare debebit. [2†] Illo vero adiecto, liberabitur [a 3†] venditor, & [4†] si ad eum hæreditas nõ peruenerit.

Idem lib. 33. ad edictum.

LEX XIII.

QVi filijfamilias nomina [b] vendidit, actiones quoque, quas cum patre [c] habet, præstare debet.

¶ Si hæreditas veneat, [5†] venditor res hæreditarias tradere [d] debet. Quanta autem hæreditas est, nihil interest.

Caius lib. 10. ad edict. prou.

LEX XV.

NIsi de substantia eius affirmauerit. [e]

Vendens tanquam hæres cum sit fideicommissarius vniuersalis, tenetur ad interesse emptori. Bal.

Paulus lib. 33. ad edictum.

LEX XVI.

SI quasi hæres vendideris hæreditatem, cum tibi ex Senatusconsulto Trebelliano restituta esset hæreditas, quanti intersit emptoris [f] teneberis.

Vlpia. lib. 43. ad edictum.

LEX XVII.

NOmina eorum, qui sub conditione vel in diem debent, & emere & vendere solemus. ea enim res est, quæ emi & venire potest. [g]

Si vnus ex pluribus hæredibus pecuniam, quæ à testatore sub pœna debetur, soluit, & hæreditatem alijs hæredibus vendit, potest illud solutum ab emptore repetere. Bal.

Alphenus [6†] lib. 5. digest.

LEX XVIII.

SI ex pluribus hæredibus vnus, antequam cæteri adirent hæreditatem, [h] pecuniam, quæ sub pœna debebatur à testatore, omnem soluerit & hæreditatem vendiderit, nec à cohæredibus suis propter egestatem eorũ quicquam seruare poterit, cum emptore hæreditatis vel ex stipulatu, [i] vel ex vendito rectè experietur. Omnem enim pecuniam hæreditario nomine datam [k] eo manifestius est, quòd in iudicio familiæ erciscundæ deducitur, [l 7†] per quod nihil amplius vnusquisque à cohæredibus suis consequi potest, quàm quod tanquam hæres impenderit. [m]

Idem lib. 25. digestorum.

LEX XIX.

MVltum interest, sub cõditione aliqua obligatio [n] veneat, an cum ipsa obligatio sub conditione contracta [8†] sit, purè veneat. Priore enim [9†] casu deficiente conditione, nullam [o] esse venditionem, posteriore vero statim venditionem consistere. Nam si tibi Titius decem aureos [10†] sub conditione debeat, & ego abs te nomen eius emam, cõfestim ex empto & vendito agere potero, vt vel acceptum [p] ei facias.

Africanus libro 7. quæst.

LEX XX.

SI hæreditatem quæ mihi Lucij Titij vendideris, ac post debitori eiusdem hæres extitas, [r] actione ex empto teneberis. [s] Quòd simplicius [11†] in illa propositione procedit, cum quis ipse creditori suo hæres extiterit, & hæreditatem vendiderit. [t 12†]

Ista lex secundum glo. habet tres partes, per quas ponit casum. quæ lex est no. & menti tenenda. & hoc dicit. Vbi venditur vniuersitas, pretium succedit loco rei. sed vbi venditur, vel quasi venditur res singularis, pretiũ, vel pœna ab alio exacta loco rei non succedit, nec est propriè in obligatione. Bal.

S *I ex pluribus.*] CASVS. Plures erant hæredes, vnus ex illis soluit æs alienũ, quod testator sub pœna soluere tenebatur, & vendidit hæredi. neq; põt aliquid de eo quod soluit, consequi à cohæredibus propter inopiam eorum an ab emptoribus consequatur? Dicitur quod sic. & inducit ar. quod posset filius consequi per iudicium familiæ erciscũdæ de eo, quod tanquam hæres impendisset Viuia.

h *Hæreditatem.*] s. totam cohæredibus ratum habentibus.

i *Stipulat.*] emptæ & venditæ hæreditatis, vt infra eo l. venditor ex.

k *Datam.*] scilicet esse.

l *Deducitur.*] scilicet pecunia dicta.

7† *Fl. dicitur.*

m *Impenderit*] vt supra fam erc & puto. §. si dolo. & l. q erat. sed cõtra l hæredes. §. si filius. Sol specialẽ est in filijs, vt ibi. Accursius.

M *Vltum.*] CASVS. Si vendã alicui id. quod mihi pure debetur, sub cõditione, venditio nõ est antequam conditio exstat. sed si vendam pure id, quod mihi sub cõditione debetur, emptio statim cõstitut. & statim potest agi ex empto, saltem vt acceptum debitori meo faciã. Viuianus.

8† *Fl. deest, contracta.* 9† *Fl. deest, enim.*

n *Obligatio*] pura.

o *Nullam*] sic sup de contrah. emp. si quis fundum.

10† *Fl. deest, aureos.*

p *Acceptum*] sic s. manda. idemque. §. si cui.

S *I hæreditatem.*] CASVS Vendidisti mihi hereditatem Lucij, & postea extitisti hæres debitori eius, an tenearis mihi per act. ex empto præstare debitum? Dicitur quod sic, & illud magis expeditur in alia quæstione, cum venditor succedat suo creditori, & ita hæredi. vendat, quia illud debitum tenetur præstare per actiones ex empto Viuia.

11† *Fl. simplicius. Et in illa.* 12† *Fl. vendidit.*

q *Si hæreditatem.*] eiusdem Lucij Titij.

r *Extitas.*] & sic es factus debitor hæreditatis.

s *Teneberis.*] sic sup. de pec. l. si creditor. j. resp sic ecõtra agit ex vendito si creditori successit. vt infra eo. l. pe. & ref proxi.

t *Vendiderit.*] nam & hic.

& hic tenetur ex empto, quia debitor est hæreditatis ex præterito. Accursius.

V*Enditor.*] CASVS. Vendidi hæreditatem, & interposui stipulationem de eius restitutione, quod ad me de hæreditate perueniret, persecutus sum postea rem hæreditariam vendidi et alij. quæritur, an teneat ad rem, an ad pretium? Dicitur quod stipulatio bis non cōmittitur. idest, non datur ad rem, & ad pretium vnde si fuerit stipulatio interposita post venditionē rei, venit pretium in stipulatione. si ante, venit ipsa res, licet idem non sit in eo, qui mihi promisit Stichum, quod non tenetur eo mortuo ante moram, licet superiori casu teneatur, quia in casu superiori videtur ille potius gessisse negotiū emptoris, quam ipsius hæreditatis. Sed hoc non cadit in venditione rei singularis, in tali exemplo: Vendidi tibi Stichum eo nondum tradito, vendidi eum alij, & tradidi eum. mortuo eo ante moram non teneor priori emptori, nisi moram in tradendo commisi, neque etiam teneor ad pretiū, cum illum non propter rem, sed propter negotiationē hominis venditi habeam, quia tenebar ad rem, non ad pretium vel ad actio. in hæreditate, aliud est in supradicta ratione, quia si quid tanquam hæres habeo, teneor hoc præstare emptori hæreditatis, quanquam illius negotium gessero, sicut fundi venditor si fructus percipiat, tenetur eos restituere ratione bonæ fidei, & tamen si neglexit, non tenetur, nisi culpa obijci potest de hoc. Sed ponamus quod eam rem, quam vendidi, perij alio possidente, & litis æstimationem accepi, quia rem debebam, & non actionem. sed si duplū habuit rei furtiuæ, vel vt deiectus, mihi emptori debebit. nam si desinat venditor possidere sine culpa, liberatur pstando actionem, quam habet pro re nam aream tradendo exusto ædificio liberatur venditor. h. d. Vel dic aliter casum, vt in gl. seq.

2† Fl. præstitum.

Paulus lib. 16. quæstionum.

L E X X X I.

VEnditor [a] ex hæreditate, [b] interposita stipulatione, [c] rem hæreditariam consecutus, [1]† alij vendidit. quæritur, quid ex stipulatione prestare debeat? nam bis vtique non committitur [d] stipulatio, vt & rem & pretium debeat. Et quidem si postea, quam rem vendiderit hæres, intercesserit stipulatio: credimus pretium in stipulationē venisse. Quòd si antecesserit [e] stipulatio, deinde rem nactus est, tunc rem debebit. [f] Si ergo hominem vendiderit, [g] & is decesserit, an pretium eiusdem debeat? [h] Non enim deberet Stichi promissor, [i] si eum vendidisset mortuo eo, si nulla mora præcessisset. [k] [2]† Sed vbi hæreditatem, [3]† & postea rem ex ea vendidi, potest videri vt ipsius [l] negotium potius [4]† agam, quam [m] hæreditatis. Sed hoc in re singulari non pōt credi. [n] [5]† Nā si eundem hominem tibi vendidero, & necdum tradito eo, alij quoque vendidero, pretiumque accepero: mortuo eo videamus, ne nihil tibi debeam ex empto; [o] quoniam [6]† moram in tradendo non feci. Pretium enim hominis venditi, non ex re, sed propter negotiationem [p] percipitur, & sic fit quasi alij non vendidit rem. [q] tibi enim rem debe-

2† Fl. præcessisset. 3† Duar. hæreditatē vendidi, et postea. 4† Flo. deest, potius. & aliàs. vt tam ipsius negotium agā, & vi. Anto. August. lib. 4. c. 7. Duar. autem. vt negotiū eius agā, quā. 5† Dici. 6† Aliàs, qui.

a *Venditor*.] Diuiditur hæc lex in tres partes. Prima est, vendidit mihi Titius hæreditatē, & interposita est stipulatio emptæ & venditæ hæreditatis, deuenit ad Titiū quædā res hæreditaria, quam vendidit, & pretium habuit. quærit quid veniat in stipulationem? & distinguit, quia si post stipulationē deuenit dicta res & pretium eius ad Titiū, vtrunq; venit cōmittendum, sed nō petendū. si aūt prius vendidit, tunc tm̄ pretium venit, licet res interierit. Secūda pars est, quod hæc non sic seruantur in re singulari mihi vendita, & non tradita, & postea ab eodē alij vendita. nā nec res, nec pretiū venit si res interierit, & sic quasi ex sua negotiatione venditor pretiū lucratur, nec pōt fingi vt negotiū gerat primi emptoris, sicut in hæreditate si aūt posset dici, certè & tunc idē diceretur, vt ponit de fructibus. Tertia pars est, vt qđ dixi in re singulari vēdita, vel quasi vendita, vel promissā, si postea alij vendatur, vt quia litis æstimationem accepit venditor à possessore, cum culpa desierit possidere furto vel violentia. vel se non possidente vendidit primo emptori, & postea petijt sibi quod habuit litis æstimationem ab alio. nam non venit illa litis æstimatio in actione ex empto, nec aliqua actio est cedenda pœnalis, vel alia, sed res si extat, vel æstimatio, seu interesse si non extat, cum culpa desijt possidere, alias si non culpa, tunc non rem vel æstimationem, sed actiones tantum, quia eas habet, dare tenetur, quando scilicet res extat, aliàs nullo modo, imo pretium lucratur, vt prius dixi.

b *Ex hæreditate*.] idest de rebus hæreditarijs. Accursius.

c *Interposita stipulatione*.] quòd si quid ad eum perueniret, emptori restitueret, & econtra emptor promitteret, quod damna, quæ trahet venditor occasione hæreditatis, restituet ei, quæ stipulatio appellatur emptæ & venditæ hæreditatis, vt infra de leg. 3. quisquis sed an cum fideiussore? Respon videtur quod sic, vt supra l. 2. in fi. j. respon. Accursius.

d *Non committitur*.] quantum ad effectū, scilicet vt rem & pretium consequi possit. hoc enim esset iniquum, vt infra de ac. emp. l. emptorem. §. fina ibi, neque enim bo si. vt infra de reg. iu. l. bona fi. committitur tamen in his. vt res vel pretium petatur tantum, quod est necesse eo casu quando res interijt, vt infra subijcit. nam & rem & pretium habuit post interpositam stipulationem. & sic ad vtrunque committitur, non vt vtrunque exigatur. sed & non interposita stipulatione alterutro modo posset agi actione ex empto, vt infra de vsur. si stipulatus § si Ad quid ergo interponitur? Respon quia quæ specialiter, &c. vt infra de inst. item apud § hoc edicto.

e *Quòd si antecesserit*.] vt in nostra quæstione.

f *Debebit*.] vel pretium, etiam si res extet, vt innuit statim. Accursius.

g *Vendiderit*] post hæreditatem venditam, & stipulationem interpositam.

h *An pretium eius debeat*.] videtur quòd non.

i *Promissor*.] idest venditor, vt subijcit. vel propriè supplē pretium vel æstimationem.

k *Præcessisset*.] vt hic, & infra de verborum obligat. si ex legatis. & l. seq. & idem si manumiserit ante moram, & postea decessit. vt infra de ac. & obli. l. is, qui ex stipulatu. sed in casu præmisso aliud est, vt subijcit. sed vbi hæreditatem &c. Accursius.

l *Ipsius*] scilicet emptoris & quod dicit potius, superfluit, vel electiuè, vel legas comparatiuè & sic vtriusque negotium gessit, non autem electiuè. Accur.

m *Quam hæreditatis*.] est enim quædam vniuersitas, & sic repræsentat personam. Accur.

n *Non potest credi*] quòd in hæreditate dictum est, vt fingam gerere negotium emptoris, nisi in casu. & tunc idem est quod hic dicit in hæreditate. & infra ea. l. ibi, quemadmodum fundi venditor &c.

o *Ex empto*] & vtique nihil, quoniam moram &c.

p *Propter negotiationem*.] sic & hæres, qui agit de sepulc. vio. non enim hæreditatem agnoscit. ex sua enim astutia eam exercet. vel ad vindictam non autem tanquam hæreditarium, vt infra de sepulc. vio. l. penult. sic etiam si hæres inopem hæreditatem multum vendidit, non prodest legatarijs, cum ex sua negotiatione vel emptoris stultitia habere videatur, vt infra ad l. fal. l. 2 in princ. & § j. sic & supra man. l. i. a vt omnes § j. & supra de peců eo tempore. § fin. in fine. & infra de dam. infect. damni in fine. & infra solu. matrim. si vero. § item quicquid. Sed quidam de æquitate dant pretium primo emptori, vt supra si certum petatur. l. si eum seruum. Sed certè ibi iam erat res illius, cuius pretium redditur. Item, nonne crimen falsi committit, vt infra de fal. qui duobus, ergo ex eodem facto nō debet pœnam & præmium consequi. vnde ex his approbo hanc opinionem, quod pretium debet dari priori emptori, quod à secundo emptore acceptum est, vt facit venditor vini, vt infra de peri. & com. l. j. § licet. & arg. C. de iud. l. placuit.

q *Non vendidissem*.] vt enim liberaret rei interitu, si ego possiderem, sic & nunc, vt hic, & supra de noxa. ele-

ctio. §. si is quem. Accursius.

a *Quemadmodum.*] bona est similitudo, vt enim venditor fundum colendo, & fructus percipiendo in meo i. mihi debito, meos facit. ita & ille meum vel meæ hæreditatis gessit negotium. Azo. & ideo dicit bo. fi. ratione, quia secus esset si cōtractus esset stricti iur. vt infra de vsur. l. videamus § si actionē. & § ex causa. & §. pce.

b *Argueretur.*] vt qa fructus maturos patiatur corrumpi, vel habet eos, & nō reddit, vt infra sol. matrim. l. si mora. Accursius.

c *Vendidi.*] priori emptori. Accur.

d *Possidente.*] & no. hic culpam in hoc q vendidi rem, quam non possidebam vt sic teneat ad rem, vel ad interesse, non ad actionē, sicut si possiderem tempore venditionis, & postea p culpam desij possidere, vt furto. vbi similiter teneor ad rē, vel ad interesse. secus si sine culpa, qa tunc tantum ad actionem non rem, vel æstimationem, quia eam nō habeo, sed actionē habeo, vt infra subijcit, nā & si fine, &c. Accursius.

e *Perij.*] à possidēte.

f *Abstulero.*] i. accepero. s. per iudicem. sic infra de fur. qui vas. in prin.

g *Hoc.*] s. duplum. Accursius.

h *Ad emptorem.*] imò videtur cedenda, vt infra de fur. eū qui. in prin. & supra de contrah. emp. qd sæpe. §. si res. quæ sunt contra Solu. ibi loquitur cum sine culpa desijt possidere & ideo non tenetur ad rem, onetatur ergo saltem in hoc, vt cadat in actionē, etiam pœnalem. vel si exegeris pœnam, reddet eam. sed hic, quia culpa desijt possidere, tenetur ad rem, vel æstimationem, & ideo retinet omnes pœnas. & secundum hoc reuertens non fuit admissus, in litem vtiliter intrare volens. vel etiam vtiliter deiectum restituit, vel hic surrepta ante venditionē. & ideo pertinet pœna ad venditorem, vel loquitur ibi cum venditor non potest rem præstare.

i *Pertinebit.*] scilicet res.

k *Nam.*] bene dico rem deberi vbi fuit in culpa quia & vbi non fuit, tenetur ad aliquid i. ad cedendum Accur.

l *Actiones.*] hoc si non habuit litis æstimationem, & sic nec vendidit. Sed quid tunc cum cedere non possit? Resp. in hoc commisit culpam. & ita ad æstimationem veram tenetur, vt argumen. infra de sol. l. Stichum. §. penultimo. Accursius.

m *Et sic æstimationem.*] repete, præstare non debet. sed id tantum quod habet. i. actiones, sicut & in area sequitur.

n *Debet.*] scilicet tantum, cum non habeat plus.

1† Fl. præstet.

2† Fl. nisi si.

3† Fl. actionem.

4† Fl. Et si vi deiectus.

5† Fl. desinere.

6† In nonnullis exēpl. additur. etc.

7† Fl. accepi.

bam, non actionem. At cum hæreditas venit tacitè hoc agi videtur, vt si quid tanquā hæres feci, id præstem emptori, quasi illius negotiū agam, quemadmodum [a] fundi venditor fructus præstaret [1]† bonæ fidei ratione, quamuis si neglexisset vt alienum, nihil ei imputare posset, nisi [2]† culpa eius argueretur. [b] Quid si rem, quam vendidi, [c] alio possidente [d] perij, [e] & litis æstimationem accepi, vtrum pretium illi debeo, an rem? Vtique rem. non enim actionem [3]† ei, sed rem præstare debeo. Sed [4]† si aut vi deiectus, vel propter furti actionem duplum abstulero, [f] nihil hoc [g] ad emptorem [h] pertinebit. [i] Nam [k] si sine culpa desijt possidere [5]† venditor actiones [l] suas præstare debebit, non rem, & sic [6]† æstimationem [m] quoque nam & aream tradere debet [n] exusto ædificio.

Donec soluatur pretium, potest res vendita loco pignoris retineri. Bal.

Scæuola lib. 2. responsorum.

LEX XXII.

Hæreditatis venditæ p̄tium, p parte accepi [7]† reliquū emptore non soluente, quæsitum est, an corpora hæreditaria pignoris nomine teneantur? Respondit, nihil proponi cur non teneantur. [o]

Ille, qui vendit actionem, tenetur cedere non solum ius quod habet contra principalem, sed contra fideiussores. Bal.

Hermo. lib. 2. iuris ἐπιτομῶν.

LEX XXIII.

Venditor actionis, quam aduersus reum principalem habet, omne ius, quod ex ea causa ei competit tam aduersus ipsum reum, quàm aduersus intercessores huius debiti, cedere debet, [p] nisi aliud actum est.

¶ Nominis venditor quicqd vel compensatione, vel exactione [q] fuerit consecutus, integrum emptori restituere cōpellitur. [8]†

Ab emptione facta cum filio solo super re particulari potest recedi, etiam pacto, inito cum solo patre. Bal.

Labeo lib. 4. posteriorum à Iaboleno epitomatorum.

LEX XXIIII.

Hæreditatem Cornelij vendidisti, deinde Titius, [9]† cui à te hærede Cornelius legauerat, prius quàm legatum ab emptore perciperet, te fecit hæredem. Rectè puto ex vendito te acturum, vt tibi præstetur, quo [10]† ideo minoris [r] hæreditas venierit, vt id legatum præstaret [s] emptor. Nec quicquam intersit, vtrum Titio, [11]† qui te hæredem fecerit, pecunia debita sit, an legatario. [t]

Idem libro 2. πιθανῶν.

LEX XXV.

Si excepto fundo hæreditario veneat [12]† hæreditas, deinde eius fundi nomine venditor aliquid acquisierit, [u] debet id præstare emptori hæreditatis. Paulus. Imò semper quæritur in ea re, qd actum fuerit. si autem id non apparebit: præstare eam rē [x] debebit emptori venditor. nā id ipsum ex ea hæreditate ad eum peruenisse videtur, non secus ac si eum fundum in hæreditate vendenda non excepisset.

Hæreditatis.] CASVS. Vendidi hæreditatem, soluit emptor mihi partem pretij, aliam nō soluit. quęritur, an p reliquo pretio teneātur res hæreditariæ loco pignoris. Dicitur quòd sic.

o *Cur non teneātur.*] vt j. de ac. emp. & vē. l. Iul. § offerri & arg. C de dist. pi. quādiu. Accursius.

Venditor.] CASVS Qui vendidit hæreditatem, debet cedere actiones, quas hēt contra reū principalem, & contra eius fideiuss.

¶ *Nominis.* Qui vēdit nomen, siue percipiat aliquid in cōpensando, siue exigēdo, vel quocunque modo, debet præstare emptori. Viuia.

p *Debet.*] vt sup. eo. qui filij, in prin. & l. emptori. Accur.

q *Vel exactione.*] quā pōt facere dominus, nisi in tribus casib⁹, vt C de noua. l. 2. & supra de procu. l per procuratorem.

Hæreditatem.] CASVS. Cornelius instituit me hæredem, & à me Titio legatum reliquit. vēdidi hęreditatē mihi delatam. Titius, cui erat legatū relictū, me hæredē instituit antequam ab emptore legatum perciperet, agere potero ex vendito: quia tanto minus hæred. vendidi, quod emptor legatum soluere tenebatur neque refert an dēat pecuniā tanquam creditor ex cōtractu, an vt legatarius. Viuianus.

r *Minoris.*] sic sup. de ser. expor. si vēditor. §. fin. & sup. de contrahen. emp. fundi. Accursius.

s *Præstaret.*] scilicet legatum.

t *Legatario.*] q d an vt creditori ex contractu, an vt legatario & facit. supra eo l. hæreditatem Accur.

Si excepto.] CASVS Vēdidi tibi hēditatē excepto fundo hēditario occasione cui⁹ aliqua sum cōsecut⁹ hoc tibi teneor p̄stare. & perinde ac si fundum nō excepissem. Vi.

u *Acquisierit.*] ex cautione de damno infecto Accur.

x *Eam rem.*] quā consecutus est ex cā p̄cedenti venditionē. vt si ante venditionem stipulatus erat de dam. infe qd timebat prædio inferri, & ante vēditionē datū est. nisi sic intelligas hanc l esset contra sup. eo. l. 2. §. si venditor.

8† Fl. compellatur.

9† Fl. Attius.

10† Fl. quo ideo minus hæredi eius. alias, quando eo minus hæreditas.

11† Fl. Attio.

12† Fl. veniat.

DE

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

Dictum est supra qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur altera parte inuita, & quando liceat discedere vtraque parte volente. Ac.] *Declarat latius Cuia. in paratil.*

TITVLVS V.

De rescindenda venditione, 1 † & quando liceat ab emptione discedere.

Pomponius lib. 15. ad Sab.

LEX PRIMA.

Celsus 2 † filius putabat, a si vēdidisset mihi filiusfamilias rem peculiarē, & 3 † conueniat, vt habeatur ab ea venditione inter patrem & filium, & me conueniri debere, ne si cū patre solo pactus sim, filius non possit liberari. b Sed quæritur, c 4 † vtrū ne nihil agatur ex ea pactione, d anvero ego quidem liberer, filius maneat obligatus, e sicuti & 5 † si pupillus sine tutoris authoritate paciscatur, ipse quidem liberatur, non etiam qui cum eo pactus est. f Nam g qđ Aristo dixit, h posse ita pacisci, ut vnus maneat obligatus, non est verū: quia pro una parte contrahentium abiri pacto ab emptione non potest. i 6 † Et ideo si ab vna parte renouatus sit contractus dr̄ non ualere huiusmodi pactionem. Sed dicendum est, k patre paciscente, & liberato aduersario, filium quoque obiter l liberari.

Ab emptione pōt recedi ēt nudo pacto, re integra: secus si res non est integra. Bal.

Idem lib. 24. ad Sabinum.

LEX II.

Si quam rem a te emi, eandē rursus 7 † pluris minoris ue emero, discessimus a priore emptione Pōt. n. dū res integra est, conuentione nostra infecta fieri emptio: atque ita consistit posterior emptio, quasi nulla præcesserit. m Sđ non poterimus eadem rōne uti post pretium solutum emptione repetita, cum post pretium solutum infectā emptionē facere non possimus. n 8 †

Fideiussoris stipulatio nō facit desinere rem esse integram, ut per hoc a priori contractu non possit recedi. Bal.

Paulus lib. 33. ad edictum.

LEX III.

Emptio * & uenditio sicut consensu contrahitur, ita contrario consensu resoluitur, antequam res fuerit secuta. o Ideoq. quæsitum est, si emptor fideiussorem acceperit, uel uēditor stipulatus fuerit, p an nuda uoluntate resoluat obligatio? Iulianus scripsit ex empto quidem agi non posse, q a bonæ fidei iudicio exceptiones 9 † pacti q insunt. An aūt fideiussori utilis sit exceptio videndum est. 10 † Et puto liberato reo & fideiussorē liberari. r Item uenditorem ex stipulatu agentem s exceptione summoueri oportet, Idemque iuris est, 11 † si emptor quoque rem in stipulationē deduxerit.

Contractui alternatiuo non potest adimi vna pars de alternatiuis, & redigi in formam contractus. Ba.

Itē 12 † lib. 8. dig Iul. Pau no.

LEX IIII.

Si 13 † emptio cōtracta sit, togæ puta, aut lancis, & pactus sit uenditor, ne 14 † alterutrius emptio maneat, puto solui obligationem huius rei nomine duntaxat. t

In contractibus correlatiuis, facta resolutione ab vna parte, totus contractus resolutus est. Item, peremptio rei venditæ facit desinere rem esse integram. Bartolus.

a Celsus. Putabat.] sed male, vt in fi. huius legis. Accursius.

b Liberari] quia nō sicut filius patri, & ita pater filio acquireret. Accur.

c Sed quæritur.] scilicet per Celsum filiū. alias & quæratur, idest inquiratur. Accursius.

d Pactione.] facta cum patre solo.

e Obligatus.] quod sentit Celsus. Accursius.

f Pactus est.] scilicet de rescindenda venditione, quod quidam dicunt, & pro eis est infra de act. emp. l. Iulia. §. pen. & Instit. de autho. tuto §. primo. Sed certē dictæ leges loquuntur in obligationibus contrahendis hic autem loquitur in eis dissoluendis, vt non sit claudicatio, vt infra subiicit. & infra eo. si id quod. §. inde.

g Nam] quasi dicat videtur me liberari a patre, cui tota fuit quæsita obligatio, sed non liberari filium a me, & hoc ratione prædicta de pupillo. Item hac alia: quia potest pacto hoc agi, vt ab vna parte inter aliquos eripiatur contractus, sed hæc ratio non est bona, vt dicit hic. Accursius.

h Dixit.] in suis libris Accur.

i Non potest.] nec i pupillo, nec in maiore, vt infra eod. si id qđ in fi. sed contra supra de pact. si conuenit. Sol. ibi fuit iusta causa conuentionis, ut remitterentur ex vna parte tantum, puta illius anni sterilitas, ut infra loca. & condu. si vno. vel noon ualet vt dissoluatur contractus pro parte, sed remitti ex causa donationis potest, ut ibi. vel solutas. ut ibi.

k Sed dicendum est.] in casu præmisso.

l Obiter] idest ita im. Sed quid si cum solo filio paciscar? non videtur quod præiudicet patri, nec ergo liberabitur pater vel filius, vt C. de pact. l. filiusfamilias.

Si quam.] CASVS. Si vendo tibi rem aliquā, postea vēdo eandem rem minori pretio, tibi aūt maiori pretio, vř q recessum est a priore vēditione, & posteriore emptio consistit sicut si prior facta non esset, hoc est verū ante pretiū solutū. postea actio non pōt resolui solo cōtractu. Viu.

m Præcesserit.] vt sup. de contrah. emp. l. pacta. Accur.

n Non possimus.] scilicet nudo pacto, sed demum re retro tradita, ut supra de pac. l. ab emptione. & C. quando lice. ab emp. di. l. j. in fi. Accur.

Emptio] Casus huius l. Regula traditur, quod emptio sicut contrahitur nudo consensu, ita contrario consensu resoluitur, re nondum secuta, unde quæritur, si emptor fideiusso. accepit, & venditor stipulatus fuerit de pretio, an possit recedi ab emptione nudo pacto, quod est lo. si. Et dicit q sic, quia excep. pacti in ac. bo. fi. locum habent. & si emptor agat cum fideiussore, remouebitur per exceptionem, hoc similiter, si venditor agat de pretio, procedere eodem modo. Viuia.

o Secuta.] vt C. qñ licet ab emp dis. l. 2. Ac.

p Fuerit.] a fideiussore vel emptore.

q Pacti.] facti intentionis, non iuris.

r Liberari.] scilicet ipso iure.

s Agentē.] contra fideiussorem, qui verbis obligatur, ut Inst. de fideius § fi. uel ēt contra emptorem: ut sup. dixit. Sed cū reo liberato ipso iure fideiussor sit liberatus, qualiter hēt exceptionē? Rñ. dic exceptionem facti vel intētionis, ut inf. de exce. l. 2. Vel dic, loq. hic, s. qñ fideiussori fuit factum pactum. & facit infra de solu. Stichum, §. fina. Accur.

Si emptio.] CASVS. Contraxi emptionem togæ & lancis, conuenit ut recederetur a uenditione altera. Dř, q recessum est a venditione in vno dūtaxat de quo conuenit. Viuia.

t Duntaxat] in. ò vř in totū, ut sup. de pac. si vnus. §. sed si stipulatus, quæ est cōtra. Sol. ponitur hic, aut pro &. & sic sunt venditiones duæ, nō una tm̄. Vel dic q hic est disiunctio legis, non hominis, quod idē est. Vel dic, q pactum fuit ne alterutrius s. tantum non vtriusque, arg. infra de exce. p. l. & per insinuandum §. si Stichum.

1 † *Et quando non liceat, &c.*

2 † *Alias, offi lium.*

3 † *Flor. & si.*

4 † *Flor. & quæratur.*

5 † *Floren de est, &c.*

6 † *Floren. nō posset.*

7 † *Duar. rursus a te pluris.*

8 † *Flor. possumus.*

* *Al. intel. huius l. vide Iac. Ni r. in rubr de verb. ob. nu. 147.*

9 † *Idest pactiones adnexa, ita & Vlpia in l. iurisgentium. §. adeo. de pac. Duar.*

10 † *Flor. deest, est.*

11 † *Flor. esse.*

12 † *Flor. deest item alias. Paulus lib 5.*

13 † *Alias inscrip. Paulus notat. seu (quod in quibusdam scripttis exemplaribus est) Proculus notat.*

14 † *Alias ve.*

CVm emptor.] CASVS. Si facta venditione, fundi puta, vel alterius rei emptor liberet venditorem per acceptil. vel cōtra, perinde est actū inter eos ac si conuenisset, ne alter ab altero aliquid petat, & esset recessum a venditione, sed acceptilatio non sua natura, sed iure pacti valet.

¶ *Emptio.*] Resoluitur emptio nudo consensu si res nō fuerit secuta, si tñ res uendita pereat, secus est, & ideo act. ex uēdito & empto ualebunt. Vi.

a *Peteret.*] secus si ageret, ut qđ tm̃ vnus remitteret, ex iusta cā maximè, ut su. & pac. si cōuenerit & ī. loc. si tibi habitationē, q̄ sunt contra. Accur.

b *Valet.*] no qđ acceptilatio ualet ut pactum, ut dixi sup. de pac. si unus. ex. §. si acceptilatio.

c *Conuentione.*] nisi donandi animo remittat venditor emptori pretium.

d *Manebunt.*] hinc inde, cum non sit dissoluta. Accur.

SI cōuenit.] CASVS. Hoc mō contraxi cū aliquo, q̄a uendidi alicui rē, & conuenit q̄ si sibi displicuisset intra certū tps rescinderet emptio q̄ritur q̄ actio oriat ex hoc cōtractu? Dr̄ q̄ actio ex empto & uendito, uel act. in factū. Viui.

e *Displicuisset.*] scilicet emptori.

f *In factum.*] i. praescriptis uerbis. ut inf. de pscr. ver. apud Labeonē. §. rō. & l. si tibi polienda, in si. & facit C. de edi. ac. l. pe. & inf. de aedi. edi. q̄ si uolit. §. si q̄d ita. Ac.

SI id.] CASVS. Si emerim purè rē, & eādē sub cōdōne postea emero, ī posteriori actione nihil agit.

¶ *Si pupilli.*] Si pupillus primo emat sine tutoris authoritate, deinde ipsius authoritate interueniente emat idē, licet ex prima obligatione uenditor esset obligatus pupillo, tñ rescissa priori obligatione remanebit secunda, & hincinde cōsistit obligatio. hoc in prima, q̄ si primo emit tutore authore, deinde uult pupillus rescindere emptionem sine tutoris auth. perinde ac si fuerit tutore authore emptio facta fuisset, ut perinde sit ac si ab initio cōtractū fuisset sine tutore authore. Sic pupillus nō obliget uēditori, & pupillo nō obliget uēditor donec soluatur sibi pretiū, an ualeat talis cōuentio? & dr̄ q̄ nō.

g *Nihil agitur.*] nō idē econtra, q̄a a plenā a semiplena, & semiplenā a plena emptiōe se cedit, ut sup. deā dic. addi.

1 † *Alias, ut puta.*

* *Vide Alciat. lib. 5. Parad. cap. 1.*

2 † *Flor. de eo, aliam.*

3 † *Flor. in- teruenerit.*

Iulianus lib. 15. digestorum,

LEX V.

CVm emptor uenditori, vel uenditor emptori acceptum faciat, uoluntas utriusque ostenditur id agētis, ut a negotio discedatur, & perinde habeatur, ac si conuenisset inter eos, ut neuter ab altero quicquam peteret. a Sed ut euidentius appareat, acceptilatio in hac cā non sua natura, sed potestate conuentionis ualet. b

¶ Emptio nuda cōuentione c dissoluitur, si res secuta non fuerit. Mortuo aūt hoīe perinde habēda est uenditio, ac si traditus fuisset, ut puta 1 † cum uenditor liberetur, & emptori hō pereat. Quare nisi iusta conuentio interuenerit, actiones ex empto & uendito manebunt. d

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX VI.

SI conuenit, * ut res, quae uenit, si intra certum tps displicuisset, e redderetur, ex empto actio est, ut Sabinus putat, aut proxima empti actioni 2 † in factum f datur.

Per contractum semiplenum seu imperfectum non receditur a contractu pleno seu perfecto, sed contra sic. Bald.

Idem lib. 5. quaestionum.

LEX VII.

SI id quod purè emi, sub condōne rursus emam, nihil agit g posteriore emptione. ¶ Si pupilli persona interuenit, q̄ aū sine tutoris authoritate deinde tutore authore emit, q̄uis uenditor iam ei obligatus fuit, tñ, quia pupillus non tenebatur, renouata uenditio efficit ut inuicē obligati sint. h Qđ si ante tutoris authoritas interuenit, 3 † deinde sine tutore authore emit, nihil actum est posteriore emptione. Item 4 † pōt q̄ri, & 5 † si sine tutoris i authoritate pactus fuerit, ut discedat ab emptione, l an perinde 6 † sit atq; si ab initio sine tutoris authoritate emisset, ut L. ipse non teneatur, k sed agente eo ι retentiones m competant. Sed nec illud sine rōne dicetur, quum 7 † initio rectè emptio sit contracta, uix bonae fidei conuenitur, eo pacto stari, n quod alteri captiosum sit, & maximè si iusto errore sit deceptus.

Subscriptio, quā quis facit alieno noīe, nō nocet sibi ut teneatur nomine pprio in eo, quod ignorauit. Bart.

Scaeuola lib. 2. responsorum.

LEX VIII.

TItius Seii procurator, defuncto Seio, ab eo scriptus hēs, cum ignoraret, o fundum uendente seruo hēditario, quasi procurator subscripsit. Quaesitum est, an cognito p eo prius quam emptio perficeretur, q a uenditione discedere possit? R. fidit, Titiū si non ipse uendidit, non idcirco ciuilib. actionib. teneri, quod seruo uendente subscripserit, r 8 † sed serui nomine praetoria s actione teneri.

Si debitor offert se paratū soluere, nō īpeditur alienatio, sed per iudicē rescinditur, secus si offert pecuniā. h d. ita no. C. de distr. pig. l. si residuum. de hoc dixi in l. emptor. inf. de ope. no. nun. Bart.

Idem lib. 4. digestorum.

LEX IX.

FVndus, qui Lucii Titii erat, ob uectigal 9 † rei publicae uenit, t sed cum Lucius Titius debitor professus esset, paratū se esse u uectigal

l. q̄ ait Sabinus & inf. de le. ī. si seruo le. §. si seruus all. Sed tñ cōtra repto, q̄a p legatū si validū recedit a valido, ut ī. & ali. le. l. legatū sub cōdōne §. si. Itē & p sm testm̄ rūpit primū, licetex scđo nemo hēs existat. Sed hoc iō, q̄a pfectū ē, ut inst. q. b. mod. test. infirment. §. posteriore. q̄ e cōtra. Ac.

h *Obligati sint.*] ut sic si promisi sine tutore primo, & postea cū tutore ut inf. de do. hoc iure §. idem. & in pupillo. Accur.

i *Ab emptione.*] contracta sine authoritate tutoris. Accur.

k *Nō teneatur.*] ut ī. de act. emp. Iul. §. pe. & supra eo. l. 1. & Insti. de auth. tu. §. 1. Ac.

l *Eo.*] s. pupillo. Acc.

m *Retentiones.*] quandiu soluatur pretiū, quia hoc aequum est.

n *Stari.*] i. non ualet pactum, & neuter est liberatus. Ac.

TItius.] CASVS. Si procu. absētis hās gnālē & liberā administrationē subscribit vēdōni factę a Seio, ignorās Seiū decessisse, haeres tñ tūc scriptus an sibi praeiudicet quo minus possit rescindere cōtractum. Dicitur q̄ non. Viui.

o *Ignoraret.*] illū defunctū, & se hēdē. Ac.

p *Cognito.*] s. illum defunctum, & se esse haeredem.

q *Perficeretur.*] s. per rei traditionem. Ac.

r *Subscripserit.*] no. erroneā subscriptionem nō nocere, * ut sup de pig. act. Caius & C. de re. ali. nō alie. l. 2. secus si ñ erronea, ut ar. cōtra sup. qđ iussu, l. 1. §. sed si. Itē cōcordat huic inf. quorum leg. l. 1. §. quod ait.

s *Praetoria.*] s. ex empto, de peculio, uel de in rē uer so. Et sic no. actionē ex empt. de peculio praetoriam esse. & sic esset arg. cōtra ad id, qđ diximus supra de peculio. l. 3. §. Iulianus. Accur.

FVndus.] CASVS. Publicanus uēdidit Luci Titii fundū ob uectigal reip. postea professus fuerat Lucius Titius se totū pciū soluere paratū, cū minori summa uēditus fuisset fundus q̄ debitū esset, & postea praeses, qui uidit locū iussit venditionē rescindi, & fundū Lucio Titio restitui. q̄ritur, an statim lata sña in bonis Lucii esse credatur? Dr̄ q̄ non, antequam pretium restituat emptori, uel si non soluit antequam satisfaciat de toto uectigali. Viui.

t *Venijt.*] sed non soluenitur. Accursius.

u *Paratū se esse.*] si aūt obtulisset & obsignasset, forte secus rescissio statim, ut ar. C. de distr. pi. l. si residuū. & l. si pri. A.

4 † *Fl. Ill.*

5 † *Flor. decess. &c.*

6 † *Flor. ipso iure.*

7 † *Flo. quū etiam.*

8 † *Flo. subscripserit.*

9 † *Flor. ut digeda.*

a *Emptus esset.*] i. remaneret emptus ab eo, qui emit à fisco. & secũdum hoc puncta Lucij Titij, vel ut possit cum effectu repetere, vt infra de verb. sign. l. bonorum.
b *Satisfactum esset.*] sed & tunc esset, si solenniter fuit facta venditio, vt dicit, vt C. si propter pub. pen. l. 2. Sed quomodo potest rescindi? resp. non tenuit, quia aliquid defuit, tamen quia res publica, cui res obligata erat, vendidit, & emptor in vtilitatem debitoris pretium soluit, repellitur debitor excep. si agat, vt supra, de rei vend. l. emptor. & ideo dicitur esse non statim in bonis actoris, s. vt possit petere cum effectu, suus tamen est, & esse non desijt. Accursius.

1 † *Aliàs solidum.*
2 † *Fl. cum minore.*
3 † *Fl. debita.*
4 † *Fl. desij, th.*

S*Eius.*] CASVS. Seius emit fundũ à Lucio Titio, & conuenit, quòd nisi pecunia certa die solueretur, ꝙ res esset inempta, soluit Seius statuta die unam partem pretij, alteram partem non soluit, ita, mortuo venditore, cum ipse Seius esset tutor, tum alijs pupilli filij vẽditoris, nec soluit, neque retulit pecuniam rationib. tutelæ, quæritur an res sit inempta. Dicitur quòd sic.

¶ *Emptor.*] Quidam vendidit prædia Titio. iste Titius timebat ne sibi moueretur controuersia de prædijs à Meuia & Sempronia. conuenit vt certam quantitatem pecuniæ teneret, quousque sibi à debitore fideiussor datus esset: postea conuenit, quòd nisi statuta die pecunia solueretur, res esset inẽpta: accidit, quòd litigauit uenditor cum altera de mulieribus illis, & obtinuit, & cum altera transegit, ita quod emptor poterat quietè possidere, sed neque fideiussor datus fuit, neque secundum legem pecunia soluta fuit, quæstio est, an emptio rescissa dicatur. Et respon. quòd licet videatur conuenisse, quod ante non solueretur pecunia, quam fideiussor daretur, tamen non videtur stetisse per emptorem. vnde non erit rescissa venditio. Viuia.

5 † *Fl. desijt, ni & ad intellec. huius textus vide Ant. Rober. in l. nõ solũ, § morte, n. 465. de no. ops. nunciat.*

exsoluere solidum, 1 † cum minoris 2 † venisset fundus quam debiti 3 † summa esset, præses prouinciæ rescindi 4 † venditionem, eumq; restitui iussit Lucio Titio. Quæsitum est, an post sententiam præsidis, antequam ei restitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus esset. a Respondit, non prius, quam emptori pretium esset illatum, vel si pretium nondum esset ab emptore solutum, in vectigal satisfactum esset, b

Idem lib. 7. Digestorum.

LEX X.

SEius à Lucio Titio emit fundum, lege dicta, vt si ad certam diem pecuniam non soluisset, res inempta fieret. Seius parte pretij præsente die soluta, defuncto venditore, filijs c eius pupillaris ætatis, & ipse d tutor cum alijs datus, e neq; contutorib. pretium secundum legem numerauit, nec rationib. tutelæ retulit. Quæsitum est, an irrita emptio facta esset? Respondit secundum ea, quæ proponerentur, inemptam videri. ¶ Emptor prædiorum cum suspicaretur Numeriam & Sempronium ei 5 † controuersiam moturas, pactus est cum venditore, vt ex pretio aliqua summa apud se maneret, donec emptori fideiussor daretur à venditore. postea f venditor eam legem inseruit, ut si ex die pecunia omnis soluta non esset, & venditor ea prædia uenisse nollet g inuendita essent. Interea de aduersarijs alteram mulierem uenditor superauit, h cum altera transegit, ita ut sine vlla quæstione emptor prædia possideret. Quæsitum est, cum neque fideiussor i datus, 6 † neque omnis pecunia secundum legem suis diebus soluta sit, an prædia inuẽdita sint? Respondit, si conuenisset, ut non prius pecunia solueretur, quàm fideiussor uenditi causa daretur, nec id factum esset, cum per emptorem non 7 † staret, quo minus fieret, non posse posteriorem legis partem exerceri.

c *Filijs.*] hæredibus relictis.
d *Et ipse.*] scilicet emptor.
e *Datus.*] fuit.
f *Postea.*] scilicet in secundo pacto.
g *Nollet.*] hoc fuit superfluum dicere, ut sup. de in diem addi. l. Sabinus.
h *Superauit.*] cum illa ageret contra eum, quasi dolo desierit possidere.
i *Neque fideiussor.*] videbatur fideiussorẽ non esse dãdum, quia illas mulieres uenditor superauit, quarũ timore promiserat satisdare: sed certè illa fuit causa impulsiua, non finalis, & facit ad hunc §. infra tit. j. in l. pen. §. j. Accur.

DE PERICVLO, ET COMM. REI VEND.

Quia in re vendita euenit periculum, ideo de eo dicit. Item, quia & commodum, ut infra eodem, id quod. ideo de eo ponit.] *Quod in hoc tit. tractetur de commodo, & ad quem vtrumque in contractibus pertineat, late ponit Cuia. in suis paratit.*

TITVLVS VI.

De periculo, & commodo rei venditæ.

Vino vendito in specie, periculũ est emptoris, nisi venditor receperit periculũ donec degustetur. vnde degustatio facit transire periculum. Sigilli aũt appositione non transit periculũ. h. d. vsque ad l. licet. Bald.

Vlpianus li. 28. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

SI vinum 8 † venditum k acuerit, vel quod 9 † aliud vitij sustinuerit, emptoris erit damnum, quemad-

S*I vinum.*] CASVS. Venditum est vinum Titio. istud vinum deterioratum est, quæritur, cuius sit periculum, Titij emptoris, an venditoris? Et distinguitur, uinum aut venditur in genere, aut in specie secundo casu, aut venditor suscepit in se periculum, aut non. si non, uinum est in periculo emptoris. si sic, aut dicit vsquequo sit in eius periculo, & illud seruabitur: aut non, & tunc donec degustabitur, & licet emptor sigillauit, nihilominus usque ad degustationem erit in periculo uenditoris. quòd si indistinctè vendatur, statim uenditoris desinit esse periculum. hæc vera sunt quã in specie: ꝙ si ad mensuram, sem p vsque ad diem mensuræ erit in periculo venditoris.

6 † *Dissen. ab illis ꝙ nõ tit.*

¶ *Si dolũ.*] Si vẽdidi uinũ in spẽ, & emptor sigillauerit, erit in periculo emptoris, & pro tradito hr, ẽm Trebatium sed Labeo cõtradicit, Labeoni sũt consentit auctor huius l. [illegible]

¶ *Licet.*] Vẽdidi vinũ in gñe, actum est quo die debet mensurari, si sic fuerit consensum, & factũ, poterit uenditor effundere vinum, denunciatione prius facta emptori vt uinum tollat, hoc in prima. Si venditor vinum possit effundere, & non effundat, laudandus est hęc sunt uera, cũ interfuit eius habere vasa, quia fortè locaturus erat ea. commodius tamen est vasa alia conducere quàm effundere, vel alij uendere, bon. fid. i. ut bon. fid. operam præstet, ut quantumcunque minus possit, ea res emptori damnosa sit.

7 † *Aliàs dicit negatio, & tollebat Hal. & Ant. August. lib. 5. c. 15.*

8 † *Sabini uerba, ꝙ quibus vide Ant. August. lib. emen. 3. c. 6.*
9 † *Fl. quid.*

¶ *Si dolium.*] Si uinũ vendatur, & non actum sit quo tpe tradatur, dr̃ actum vt uasa euacuentur antequam sint necessaria ad aliud uinum ponendum, alioquin effundi poterit per corbes, ut sciatur quantum emptori perierit secũdum ueteres; hęc quidem uera sunt si talis erat uenditor, quòd non nisi ad nouam, uindemiã indigebat uasis si uerò talis, ꝙ uinum emebat, & retinebat, is dies spectabitur qui melior sit uenditori, ut tollatur hoc dicit cũ princ. l. seq.

¶ *Custodiam.*] Si uẽditor vinũ in specie uendidit, sed hoc instituit ut sciat emptor quantũ vini emerit ꝑ mensurã: an de dolo tm̃, an de culpa tenetur venditor. Et tñ. ꝙ de dolo & culpa, non etiã de fortuito casu tenetur. & talẽ custodiam debet pręstare venditor, qualem pręstant ij, quibus res commodata est, &c. & h. d. cum l. seq. Viuia.
k *Si vinum venditum.*] in specie ẽm oẽs, alioquin ẽt post

modum, si vinum esset effusum, vel uasis contusis, a vel qua alia ex causa. 1 † Sed si venditor se periculo subiecit, in id tempus periculum sustinebit, quoad 2 † se subiecit. Quod si non designauit tempus, eatenus periculum sustinere debet, quoad b degustetur vinum, videlicet, quasi tunc plenissimè veneat, cum fuerit degustatum. Aut igitur conuenit quoad periculum vini sustineat, & eatenus sustinebit. Aut non conuenit, & vsque ad degustationem c sustinebit. ¶ Sed 3 † & si non sunt d degustata, signata e tamen ab emptore vasa, vel dolia, consequenter dicemus adhuc periculum esse venditoris, nisi 4 † aliud conuenit. ¶ Sed & custodiam ad diem f mensuræ venditor præstare debet. g Prius quam enim admetiatur vinum, quasi 5 † nondum venit.

¶ Post mensuram factam venditoris desinit esse periculũ, & ante mensuram periculo liberatur, si non ad mensuram uendidit, sed fortè amphoras, h * vel etiam singula dolia.

¶ Si dolium i signatum sit ab emptore, Trebatius ait traditum id videri, Labeo contra, quod & verum est. magis enim ne submitteretur 6 † signari solere, quàm ut traditum 7 † uideatur.

¶ Licet * autem uenditori, uel effundere uinum, si diem ad metiendum præstituit, nec intra diem admensum est. Effundere autem non statim poterit prius, quàm testato 8 † denunciet emptori, aut ut tollat uinum, aut sciat K futurum, ut uinum effunderetur. Si tamen cum posset effundere, non effudit, laudandus est potius. Ea propter mercedem quoque doliorum potest exigere, sed ita demum, si interfuit eius inania l esse uasa, in quibus uinum fuit, ueluti si locaturus ea fuisset, uel si necesse habuit alia conducere dolia. Commodius m est autem conduci uasa, nec reddi uinum, nisi quanti conduxerit, ab emptore reddatur, aut uendere uinum bona fide, i. quantum sine ipsius incommodo fieri potest, operam dare, ut quam minimo n detrimento sit ea res emptori.

¶ Si doliare o uinum emeris, nec de tradendo eo quicquam conuenerit, id uidetur 9 † actum, ut ante euacuaren-

degustationem sustineret venditor periculum vsque ad mensuram, vt supra, de contrah. emp. quod sæpe, §. in his, quod hic & infra negatur, ibi, sed si uenditor &c. Accur.

a *Contusis.*] i. perforatis, & hoc post degustationem, vt infra prox. §. secundum Io. & Bul. & Pla. sed nos secundum Azo etiam ante, vt ibi dices.

b *Quoad.*] ponitur pro donec. Accur.

c *Et vsque ad degustationem.*] si vinum uenditur in specie, ut hic, ante degustationem, quæro cuius sit periculum? * Respon. venditoris, secundum Ios. & Bul. & Pla. & idem in cæteris, quæ degustationẽ exigunt, ut hic, & inf. §. prox. sed si non sunt. & infra eo. si quis vina, in pri. Sed tu dic secundum Azo. ꝙ emptoris. & hoc ꝑ l. istã, quã retorquemus in ꝓdictos. nam si qñ conuenit de periculo sine die, sustinet quo ad degustationem tantum, ut hic dicunt, ergo vbi non est pactum, non debet tamdiu venditor sustinere. aliàs pactum pro superuacuo esset, quod esse non debet, vt arg. infra de leg. j. si qñ. & supra de pact. iurisgentium, §. sed si fraudandi, & Inst. qb. mo. test. infir. §. abo. cum ergo hic dicit, aut non conuenit, per pactum est repetendum, si quoad sustineat, conuenit tamẽ sicut sustineat: nã pro constanti ponit in princ. §. quod conuenit, licet qñque ad diem, quandoque sine die. sed Io. nihil repetebat hic. Item facit pro nobis infra ea. l. §. sed & custodiam, in fin. & l. si quis uina, §. ex hoc apparet, & l. si uina. & etiam facit pro nobis qđ dicitur, uino uendito in specie est idem quod in cæteris rebus, ut supra, de contrah. emp. quod sæpe. §. fin. Sed tamen in cæteris rebus post contractum est periculum emptoris, ut infra eod. necessario. sic ergo hic. Item pro nobis C. eo. l. cum conuenit, & idem dico in cæteris, quæ degustationem exigunt, ut in oleo, & zinzibere, & similibus, ut in l. cum cõuenit, in fi. M. autem dixit idem quod Ioan. in uino. Sed in cæteris, quæ degustationem exigunt, idem quòd Azo. & reddit rationem specialitatis de uino, quia uinum lætificat cor hominis. nostræ autem opinioni non obstat hoc, quod est hic, quia repetes in litera, ut dixi. Item nec ob. infra §. sed si non, quia expone, ut ibi. Item nec ob. infra eo. l. si quis uina, in fi. primi casus, quia quod dicitur ibi, etiam ultra diem, dic quod nõ innuit idem esse ante diem, sicut infra de uerb. obl. quicumque, §. si quis ita, & supra de vsufr. si sub conditione. Vel verius dic, ibi uinũ in mensura uenditum, & tunc post diem spectat ad uenditorem periculum, quia est in mora, alioquin nõ spectaret, quia emptor videtur esse in mora hoc ipso, ꝙ die statuta non degustat, ut infra eo. si per emptore, §. si verbi gratia, in fi. & in prin. l. & infra, de act. emp. datio §. si per venditorem. & hoc si venditur in specie. Vel ibi actum fuit degustando. ubi autem ad mensuram, siue in genere, quod idem est, tunc exigitur degustatio, & mensura, si à primo incipias, ut sit periculum effusionis emptoris, & hoc si à degustatione incipias. si autem à mensura, vinũ tantum exigitur, vt supra, de contrah. emp. quod sæpe, §. in his. nisi ita conuenit ut non degustetur quod raro fit, vt infra eo. si quis vina, §. si aduersione. Sed quæro, an etiam periculum deteriorationis, vt acoris & mucoris, sit uenditoris? Bul. ꝙ non, sed tantum emptoris. & per hoc habes, quòd æquiparatur venditio ad mensuram conditionali emptioni, vt in d. §. in his, & infra §. sed & custodiam, licet in conditionali sit illa distinctio, ut infra l. quòd si pendente. Sed Io. & omnes alij, & nos contra, imò etiam idem Bul. dicitur mutasse cõsilium, postea, vt indistinctè omne periculum sit uenditoris. & sic aliud erit in hac tacita conditione, quàm expressa, quia hic licet uenditori per corbes effundere, quòd in alijs rebus non inuenimus, ut infra eodem, §. licet. Item, cum ex dolio pars vini uenit, & totum perit, cuius est periculũ? Respon. lex dicit venditoris, ut d. l. quod sæpe, §. sed si ex dolio & infra eod. l. si per emptorem, § j. Sed fortè intelligitur quãdo causa demonstrandi dixit, ex hoc dolio. si autem ut de illo tantum darem, & non de alio, fortè idem est, ac si in specie, vt sup. de contrah. emp. si debitor, §. j quod nihil est, quia in mensura est, ut inf. de sol. qui decem, §. Stichum.

d *Sed & si non sunt.*] refert se ad eum casum, ubi venditor in se periculum suscepit, vel vbi ad mensuram venditum est, secundum nos, sed secundum Bul & omnes alios est uerum, vbi etiam in specie uenditum est sine omni pacto.

e *Signata.*] vt aliud vinum non submittatur, ad modum, scilicet sigilli. ut inf. eo. l. si dolium. Accur.

f *Ad diem.*] fuit ergo venditio in mensura.

g *Præstare debet.*] vt interim suo pereat periculo, ut subijcit hic. Sed contra infra eod. l. si in venditione, § j. Sol. præstat hic uenditor periculum, ut reddat pretium, non autem ut ad interesse emptoris teneatur, ut ibi. Accur.

h *Amphoras.*] & sic in specie.

i *Si dolium.*] hic §. uidetur superfluus per illum §. sed si non sunt, & etiam intelligo hunc, uel illum, ut il. l. in specie cum pacto, hic in genere, & sic loquitur totus hic §.

K *Aut sciat.*] similis denunciatio fit supra, de iudic. l. in peremptorio sed & potest hic agi ut tollat, ut infra de act. emp l. si lapides. Accur.

l *Inania.*] id est vacua. Accur.

m *Commodius.*] illud verbum commodius, non importat necessitatem, ut supra dixi, & infra sequitur. sic & C. de pac. dot. l. hac generali, & l. decernimus aliud in hærede, qui non effundit uinum legatum, ut infra de uino, trit. & oleo leg. l. si hæres.

n *Quã minimo.*] no. ꝙ quilibet debet esse intentus, vt non noceat, sed ut prosit alij, qđ dic, ut inf. e. j. l. si seruus, in fi.

o *Si doliare.*] i. id est ex dolio. uel in genere, uel in specie loqui potest in princ. §. Accur.

1 † Vlpiani verba quibus excipit à Sabini sententia hoc casu. Ang. li. 3. c. 6.
2 † alias quod se.
* Vino uẽdito cuius dẽt esse periculũ, uide Seba. Medi. de fortu. casi. q. 10. nu. 94.
3 † Fl. sed si nondum sunt.
4 † Dua. nisi si aliud.
5 † Dua. ppe quasi.
* Vide Anto. August. li. 2. e. vlt. & li. 2. c. 6.
6 † Flo. summitteretur.
7 † Fl. traditum tum.
* Lud. Ro. & Alexa in l. 6 qs mihi bona, §. sed quid. si mandaui, in 3. col. infra de acq. hæred. reputant istum tex. sing. i hoc, qđ timet ac regulam l. magnã, C de contrah. et cõmit. stipul. Bal.
8 † Fl. testãdo.
9 † Fl. ab[illegible]
o Doliare ui nũ emit, qui ipsum in dolijs emit sine alia mensuratione, ad dſtam uini pendẽtis, id est, qđ adhuc in vasis est, Bud. hic.] & de doliari uino, uide Cat. de re rusti c. 148 & Tur. n. lib. 1. aduers. c. 1. ubi docet aliter apud Cat. aliter hic intelligi doliare uinũ. qđ ex eo dictum apparet, q̃a in dolijs seruatur,

tur, quam ad vindemiam opera eorum futura sit necessaria. Quòd si non sint euacuata: faciendum est, 1 † quod ueteres putauerunt, per corbes 2 † uenditorem mensurã facere, & effundere. Veteres, in hoc propter mensurã suaserunt, si quanta mensura esset, non appareat: uidelicet, ut appareret a quantum emptori uini 3 † perierit.

Caius lib. 2. rerum cotidianarum, siue aureorum.

LEX II.

HOc ita uerum est, si is est uenditor, cui sine noua uindemia non sint ista uasa necessaria. Si uerò mercator est, qui emere uina, & uendere solet: is dies spectandus est, quo ex commodo uenditoris tolli possint.

¶ Custodiam b autem ante admetiendi diem qualem prę stare uenditorem oporteat, utrum plenam, ut & diligentiam præstet: an uerò dolum duntaxat, uideamus: Et puto eam diligentiam uenditorem exhibere debere, ut tamen 4 † fatale damnum, uel uis magna eum excuset. c 5 †

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX III.

CVstodiam autem uenditor talem præstare debet, quam præstant ij, quibus res commodata est, d ut & 6 † diligentiam præstet exactiorem, quam in suis rebus adhiberet. e

Per lapsum termini appositi ad degustandũ, non dicitur emptor in mora, si p venditorẽ stetit: nec in eũ transfertur periculum: sed ad venditorẽ pertinet: nec emptio resoluitur. h. d.

a *Apparet.*] ut supra, de contrahen. emp. l. si in emptione, § alia. Accur.

b HOc ita *Custodiam.*] hoc innuit ad mensurã uenditione facta. sed non est ita: quia tunc uenditor de omni casu tenetur ante mensuram: ut sup. de contrahen. emp. quod sæpe, § in his. quod in fin. huius legis negatur. Dic ergo, q; in specie erat hic uenditum: sed emptor, ut sciret quantũ esset, metiri nolebat. Accur.

c *Excuset.*] qua enim consequi custodia &c. ut infra loca. sed de damno. Accur.

d CVstodiam. *Res commodata est.*] Cum gratia utriusque commodatur: ut no. s. commo. l. si ut certo, §. interdũ. alioquin contra: ut supra com. l. in reb. in prin. & Inst. q. mo. re contra. ob. § fin. uel dic, qualem præstat commodatarius, talem hic præstat: sed non tantam ut ibi, estote perfecti, ut pater uester, qui in cœlis est. Accur.

e *Adhiberet.*] s. modo, si maiorem adhibebat diligentiam in suis tempore contractus, quã modo faciat: arg. Inst. qui. mod. re contra obl. § fin. Accur.

SIquis] CASVS. Si uendidi tibi uinum in genere, uel ad mensuram, & actũ sit, ut intra certũ diẽ degustetur, & per uenditorem steterit, quo minus degustetur: an teneatur uenditor de periculo post moram, & ante moram ratione contractus: an magis contractus solutus, q̃ conditionalis sit uenditio? Et respon. primo inspiciendum quid actum sit, puta, an conditionalẽ uenditionẽ uoluerunt, aut non: si nihil appareat, periculum non solum post moram sed ante (cum per uenditorem stetit, quo minus degustetur) spectabit ad eum, s. ratione contractus, quia uendidit uinum in genere potest legi, ut uendidit in specie. sed hæc planior est, nisi propter uerba, quę sunt in fi. §. ibi, etiam interdum &c. quasi uoluerint, ut non tantum teneatur de periculo post moram, sed ante: quod falsum est: quia uendito uino in specie statim est in periculo emptoris, uel dic, quòd in specie erat uenditum, sed actum erat, ut de periculo teneatur uenditor.

1 † Fl. deest, est.
2 † Fl. corbem.
3 † Fl. deest, uini.
† Notabilis gl. secũdum Bal. hic pro æquiparationib. & similitudinibus, q̃ reperiunt in statutis, uel legibus.
4 † Fl. deest ac mora.
5 † Fl. uis magna sit excusatam.
6 † Fl. deest. &c.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinũ.

LEX IIII.

SI quis uina f uendiderit, & intra diem certum degustanda dixerit: deinde per uenditorem steterit, quo minus degustarentur: g utrum præteritum h duntaxat periculum acoris & mucoris uenditor præstare debeat, an uerò etiam die præterito: ut si fortè corrupta sint postea quam dies degustandi præterijt, periculum ad uenditorem pertineat: an uerò magis emptio sit soluta, quasi sub conditione uenierint: hoc est, si ante diem illum fuissent degustata? Et intererit i quid actum sit. k Ego autem arbitror, si hoc in occulto sit, debere dici emptionem manere: periculum autem ad uenditorem respicere, etiam ultra diem l degustando prę finitam: quia per ipsum factum est.

Cum vinũ in specie venditur, nec est actum, q; degustetur, periculũ deteriorationis sine culpa contingens ad emptorẽ pertinet: venditor autẽ tenetur ad custodiã vsque ad tempus asportationi præfinitũ, vel vsq; ad vindemiã, si præfinitum nõ est. sed si actum est, vt degustetur, periculũ deteriorationis ante degustationem pertinet ad venditorem vsque ad tempus quo debuit degustari.

¶ 7 † Si aduersione m 8 † uinum uenijt: custodia tantum præstanda est. 9 † Ex hoc apparet, si non ita uinum uenijt, ut degustaretur: n neque acorem, neque mucorem uenditorem præstare debere, sed omne periculum ad em-

¶ *Si aduersione.*] Si in specie uinum uendatur, & emptor periculum in se susceperit, sic emere uidetur, ut non degustet: quo pacto euenit, ut si quis emit ne degustet, omne periculum mucoris & acoris ad ipsum ipsum pertineat: si non cõuenit degustando, q̃ñcumq; poterit emptor degustare: & quoad degustauerit periculum respiciet uenditorem. Idem est si dies degustationi apponatur. Vel potest dici, quod hic erat uenditio tantum ad mensuram: & tunc periculum respiciet emptorem: quia sic conuenit. Viuianus.

f *Si quis vina*] potest poni casus in uino uendito in specie, & in mensura: & tunc facit pro Ioan. & hoc probatur, ut diximus supra eo. l. j. in illa glo. si uinũ &c. & sm hunc intellectum prosequimur literam istã. dic ergo, si quis uina scilicet in mensura.

g *Degustarentur.*] s. intra diem statutam: quia cum emptor uellet degustare ante diẽ statutam, uenditor noluit: & ita ante diem cœpit esse in mora: & ab eo tempore cœpit de omni periculo teneri ratione moræ. pro priore tempore tenetur iure cõtractus: quia in genere fuit.

h *Præteritum.*] scilicet ante & post moram suam. Azo.

i *Intererit.*] nunc incipit respondere. Accur.

k *Quid actum sit.*] s. utrũ puram, an conditionalẽ uoluerit eam uenditionem facere.

l *Etiam ultra diem.*] & sic post diẽ, & ante diem à tempore contractus præstat uenditor periculum. uel dic, ut supra eo. l. j.

m *Si aduersione.*] i. in specie, unde emptor sustinet periculum. aduersitatem, cum enim uendit in specie, non uendit, ut degustetur. ut subijcit ex hoc &c. Vel sc'do ponit etiã in mensura, ut hic no. & sic et aduersione, &c. i. utroq; periculum emptor subeat, uel aduersitatem quodcumque, uel qualecumque uinum fiat postea: unde cum emptor sic se subijciat periculo uidetur emere ne degustet, ut probet, uel improbet, nisi hoc sit dictum expresse, ut gustet: & hoc est, quod dicit, ex hoc apparet, &c.

n *Vt degustaretur.*] i. si non fuit dictum de degustando cum uenderetur in specie: uel pacto facto de aduersione

7 † Verba sed ni.
8 † Fl. aduersione, uide Ant. Aug. 3. c. 6. & Cuiac. lib. obser. 8. c. 15.
9 † Vlpianus ha.

Ad

a *Ad emptorem pertinere.*] si dicas vinum in specie venditum, planem est si dicas ad mensuram, & tunc omne periculum est emptoris: quia sic se pacto subiecit hic, ut supra proximè dixi. prima verior est.

b *Vt non.*] si in specie, tunc, siue dictum est, ut non degustetur, siue taceatur, uidetur agi, ut non degustetur. hoc autem tardò fit, ut taceatur, uel dicatur de non gustando. si autem in mensura, tunc exigitur degustatio, & mensuro: nisi actum sit de non gustando: quod rarò fit.

c *Degustet.*] ut fecit hic, quando aduersione uenit, nam ferè semper sic emitur uinum, ut degustetur, vel in specie nil dicendo de degustatione.

d *Non erit.*] dictum est tamen de degustando. Accursius.

e *Meliorem.*] quam esset si nil de degustando esset dictum. nam poterit probare, uel improbare, & sic remanet in periculo uenditoris, ut modo dixi. Accur.

f *Vendito.*] quia in specie facta, uel etiam in mensura, ut emptoris sit periculum.

g *Si per emptorem. Praestari.*] concordat infra eodem, l. illud.

h *Ad mensum.*] idest mensurandom, & dic si idest, quia. Accursius.

i *Donec.*] facit sup. de contrahen. empt. quod saepe, §. sed si ex dolio. & intellige hunc §. quãdo causa demonstrandi fuit dictum, ex hoc uase, ut dixi supra eodem, l. j. §. j. immo uerius de eo solo erat dandum: & tamen est periculum uenditoris, ut ibi notaui. Accursius.

K *Periculum.*] ut precio careat, non ut aliter teneatur ad interesse: ut fit in uenditione: ut inf. de act. empt. & uend. l. j.

l *Si vina. Acidis & mucidis*] id est, excepto acido, & mucido vino.

m *Expediat.*] propter familia forte. Accur.

n *Non venisse.*] sic ergo quod mei emptoris causa statutum est, et in mei lęsionem retorquetur. & sic est cõtra. l. de legib. & constit. l. quod fauore. & supra de legib. & senatusconsul. l. secunda §.

1 † Fl. et no.

2 † Flor. quãdoque, uide Ant. Aug. lib. 1. c. 7.

3 † Flor. aduersionem.

4 † aliàs, adiectum.

5 † Fl. deest, est.

6 † aliàs, aduehi.

7 † Fl. esset.

8 † aliàs, de sunt. Fl. hẽt. si admẽsum est. Quidã putãt legẽdũ. nec ad mensum est.

9 † Fl. lib. 9.

10 † aliàs, emeris.

11 † Fl. acidis, & mucida.

ptorem pertinere. a Difficilè autem est, vt quisquam sic emat, vt non b 1 † degustet. c Quare si dies degustationi adiectus non erit, d quandocunque 2 † degustare emptor poterit: & quoad degustauerit, periculum acoris, & mucoris ad véditorem pertinebit. Dies enim degustationi praestitutus meliorem e conditionem emptoris facit. Vino autem per aduersionem 3 † vendito, f finis custodiæ est auehendi tempus. Q đ ita erit accipiendum, si adiectum 4 † tempus est. caeterum si non sit adiectum: uidẽdum est, 5 † ne infinitã custodiam non debeat uenditor. Et est verius, secundum ea, quæ supra ostendimus, aut interesse quid de tẽpore actũ sit: aut denunciare ei, ut tollat vinum. Certè antè quam ad vindemiã fuerint dolia necessaria, debet auehi 6 † vinum.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX V.

Si per emptorem steterit quominus ad diem vinũ tolleret: posteà, nisi qđ dolo malo uenditoris interceptum est, 7 † non dẽt ab eo praestari, g si (verbi gratia) amphoræ centum ex eo vino, quod in cella esset, vænierint: 8 † (si id admensum h est) donec i admetiatur, omne periculũ k uẽditoris est: nisi id per emptorem fiat.

Emens vina, exceptis acidis & mucidis, non potest cogere venditorem ad sibi tradendum acida & mucida. Bald.

Pompon. lib. 8. 9 † ad Sabin.

LEX VI.

Si vina emerim, 10 † exceptis acidis, & mucidis, l & mihi expediat m acida & mucida 11 † quoq; accipere, Proculus ait, q̃uis id emptoris causa exceptum sit, tamen acida & mucida nõ venisse. n

§ ol. ubi pactum inducit fauorem, obtinet quod hic dicit: ubi verò lex, quod in contrarijs hoc nõ ualet: quia in d. l. de leg. & constitui induxit pactum in fauorem. Tu dic, quod ibi nullus est fauor: sed sic conuenit, ut bona emeret, mala non. & sic non est contra.

nam 12 † quę inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum 13 † esse nõ pmitti vẽditori, uel o alij ea vendere.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX VII.

Id qđ post emptionẽ fundo accessit per alluuionẽ, uel perijt: ad emptoris commodum incõmodumq; pertinet. Nam etsi totus ager post emptionem flumine occupatus esset, periculum esset emptoris. Sic igitur & commodum eius esse debet. p

Illa, quæ per se possunt vendi, cedunt in mensura fundi: nisi specialiter aliud sit dictum: sed illa, quæ vẽdi nõ possunt, nõ cedut, nisi specialiter dictum sit. h.d.

¶ Qđ uenditur, in modũ agri cedere debet: nisi id actũ sit, ne cederet. At qđ non venit in modũ, cedendũ est, 14 † si idipsũ actũ est, ut cederet: q ueluti uiæ publicæ, limites, luci, qui fundum tangunt. Cum uerò neutrũ dictũ est, cedere nõ dẽnt: 15 † & ideo nominatim caueri solet, ut luci, r viæ publicæ, quæ in fundo sunt, totæ in modum s cedant.

Perfecto contractu periculum est emptoris. cõtractus aũt dicitur perfectus, si sit celebratus purè, quod res sit certa, et pretiũ certum. Si autem per depẽdentiam de futuro, non dicitur contractus perfectus. Bald.

Idem libro 33. ad edictum.

LEX VIII.

Necessariò sciendum est, qñ perfecta sit emptio: tunc. n. sciemus, cuius periculum sit: nã perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet. Et 16 † si id, quod uenierit, appareat quid, t quale, quantumue sit, 17 † & pretium, & pure uenit: perfecta est emptio. Quòd si sub conditione res uenerit: si quidẽ defecerit conditio, nulla est

o *Vel.*] pro saltem.

p *Id quod. Esse debet.*] vt Institut. eodem, §. cum autem. & infra, de re. iu. secundum naturam. & infra eodem, si in uenditione, §. primo, & C. eodem, l. prima. Accursius.

q *Cederet.*] idest mensuretur. Accursius.

r *Luci.*] id est nemora publica, sic dicta per contrariũ, quia non lucent. sed vmbra est ibi.

s *In modum.*] id est in mensuram.

Necessariò.] CASVS. Cum res distrahatur, aut purè, aut sub conditione: si purè, si appareat pretium, & res qualis, quantaque sit, perfecta est emptio. si sub conditione, nulla est emptio, nisi existat conditio. si pendente conditione, deterior facta fuerit: periculo erit emptoris: si interierit, uenditoris: qua uenditione existente si uenditor, vel emptor, uel utrique decesserint, heredes obligantur, pendente conditione, licet emptori tradita res fuerit, eam non vsucapiet: & quod soluit nomine pretij, repetet: & fructus sunt venditoris.

¶ *Cum.*] Refert quod usumfructum quis vendat, quem habet, scilicet formalem in alieno fundo, aut, quem habet casualem in fundo suo. primo casu finitur ususfruc. ex persona venditoris, & non tenebitur mihi heres suus, sed ipse heredi meo tenebitur. Secundo autem casu heres uenditoris mihi tenebitur, heredi meo non tenebitur. Vitianus.

t *Quid.*] quando in genere: quale, quando in specie: quantum, quando in quantitate: ut infra, de uerborum obligationib. l. stipulationum. Vel dic quantum, scilicet si prędium, quod uenditur.

12 † aliàs. nõ quę sunt.

13 † aliàs, sit iniquum.

14 † Fl. deest, est.

15 † Fl. debet

16 † aliàs. & quidem.

17 † Dua. quã tũ sit, & ptiũ. & ad intell. huius l. uide Petr. Stel. in l. qui Romæ, §. Angerius, n. 56. de verb. oblig.

emptio: sicuti nec stipulatio: quod si extiterit. Proculus, & Octauenus emptoris esse periculum a aiunt. Idem Pompo. lib. 9. digestorum probat. ¶ Quod si pendente conditione emptor, uel venditor decesserit, constat, si extiterit conditio, hẽdes quoque obligatos esse quasi iam contracta emptione in præteritum. b Quod si pendente conditione res tradita sit, emptor non poterit eam usucapere pro emptore: c & quod pretii solutum est, repetetur: & fructus medii temporis venditoris sunt. (Plane 1 † si pendente conditione res interierit, perimitur emptio:) sicuti d stipulationes, & legata conditionalia perimuntur, si pendẽte conditione res extincta fuerit. Sane si res extet, licet deterior effecta: pōt dici damnum esse emptoris. ¶ Si ita res 2 † uænierit, Esto 3 † seruus ille emptus, siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit. Iulianus putat statim perfectam esse venditionem, qm̃ certum sit eam contractam esse. 4 †

Si vsufructuarius vẽdat vsumfructum, uenditio extinguitur morte uẽditoris, non emptoris. sed si proprietarius, tunc econtra. hr d. Et sic cum usufructuarius cedit commoditatem vsusfructus alteri ex uoluntate finitur usus fructus ex psona sua. Idẽ si ex necessitate iuris. l. si usus fructus. de iu. dot. secus si ex dispositione testatoris. de usufr. l. si quis usumfructum, vbi omnino vide.

¶ Cum usumfructum mihi vendis, interest utrum ius utendi fruendi, quod solum tuum sit, f uendas, an uero in ipsum corpus, quod tuum sit, usumfructum mihi uendas. Nam priore casu ẽt si statim morieris, nihil mihi hæres g tuus debebit. hæredi aũt meo debebitur si tu uiuis. Posteriore casu hæredi meo nihil debebitur; 5 † hæres tuus debebit. 6 †

Caius lib. 10 ad edi. proui.

LEX IX.

SI post inspectum h prædium, antequam emptio contraheretur, arbores uentorum ui deiectæ sunt: an hæ quoque emptori tradi debeant, quæritur? Et responsum est, non deberi: quia eas non emit: cum antequã fundum emerit, desierint fundi esse. Sed si ignorauit emptor deiectas esse arbores, uenditor autem sciuit, 7 † nec admonuit, quanti emptoris interfuerit, rem æstimandam esse, si modo uænit. i 8 †

Illud prin. facit, vtrum pactum nudum vestiatur cohærentia contractus conditionalis. Bar.

Vlpian. lib. 8. disputationum.

LEX X.

SI in uenditione k conditionali hoc ipsum conuenisset, ut res periculo emptoris seruaretur, puto pactum ualere.

Sicut in rebus mobilibus non dicitur perfecta uenditio antequam mensuretur, ita nec in rebus immobilibus. Bart.

¶ Vt 9 † lib. 6 digestorum Iuliani Scæuola notat, fundi nomine emptor agere non potest, cum prius quam mensura fieret, inundatione aquarum, aut chasmate, alioue quo casu pars fundi interierit.

a *Periculum.*] scilicet deteriorationis, non peremptionis pendente conditione contingentis; ut infra §. prox. idem Pomp. &c. Sed certè non plene docet, quando fit perfecta venditio. Ideo dic, quod hæc sunt necessaria, q purè, & sine scriptis, q speciei certæ: & quæ degustationem non exigit. tunc quando hæc concurrunt, est perfecta ea perfectione, de qua hic dicit, ut sint periculo emptoris, excepto casu publicationis, qui pertinet ad uenditorem: ut inf. loc. si fundus. nisi pactũ, culpa, uel mora aliud inducat. pure hic ideo dicit: quia si sub conditione, distinguitur: ut in sec. §. proxi. sine scriptis iõ: quia tũc ante completum instrum non est periculũ emptoris: vt C. e. cum inter emptorem. & de fi. instr. l. contractus. Speciei ideo, quia si in genere uendo seruum: licet omnes serui moriantur, tamen teneor: quia genus perire non potest: ut inf. ad l. Fal. in rõne. §. uerum est autem. & §. sin vero argenti. Sed certè ideo, quia si est alternatiua, ut uendo Stichum, aut Pamphilum, primus est in periculo uenditoris, secundus emptoris. ut sup. de contrah. emp. l. si in emptione. §. pen. Item ideo dicit, quæ degustationem non exigunt, quia tunc dic, ut sup. eo. l. j. § 2. De pacto ideo dixi, quia per pactum pōt quilibet in se facere stare periculum: ut infra eo. l. qui in uenditione. & inf. de iu. do. l. si mancipia. Item de culpa ideo, q si culpa præcedit casum, tenetur: ut inst. quib. mo. re cõ. ob. §. auis. Itẽ de mora iõ, quia ea interueniente mutatur natura contractus: ut inf. eo. l. illud.

b *In præteritum.*] nã ubi exstitit conditio, perinde habetur, ac si purè factum illud fuerit: ut hic, & infra qui po. in pig. hab. l. potior 2. respon.

c *Pro emptore.*] s. titulo, nec alio: ut hic, & sup. de in diem addi. l. ubi. in prin. & infra pro emp. l. 2. §. si sub conditione. licet R. dixerit pro suo, ut inf. pro suo. l. 1. in fi.

d *Sicuti.*] quidam habent in litera hic, plane si pendente conditione res extinguatur, emptio perimitur. Alii nõ habent; & tunc supple, uenditoris sunt, scilicet si res interierit pendente conditione, ut bene apteturquod sequitur, sicuti, &c. ut inf. de iu. do. plerumque. §. si ante. Accur.

e *Perfectam esse.*] no. q dicit perfectam non puram, nam est conditionalis: ut & simile legatũ: ut inf. qñ di. leg. ce. l. huius. quæ est contra. Vel illud quoad transmissionem. sed est perfecta, ut hic dicit, ut ab ea discedi non possit: & si soluatur, repeti non possit: ut supra de con di. inde l. Iulianus, & p hoc dicitur quasi pura: ut infra de noua. l. si pupillus. §. qui sub conditione.

f *Tuum sit.*] q potes facere. s. uendere, ut Inst. de usu. & hab. §. j. hoc est perceptio fructuum, non aũt, ut finiatur in persona emptoris. ut hic subiicit, nam sic uendi non pōt, imo dño proprietatis cederet: ut Inst. de u sufr. §. 2. & infra de iur. do. l. si usufr. q̃ sunt contra.

g *Nihil mihi hæres.*] quia finitus est morte tua, qui fructuarius eras, sed us. q ex psona mea finiatur, cui cessisti, nõ tua: ut infra de noua. l. si usufr. quæ est contra. Sol. hic erat constitutus iã vsusf. in persona dantis, unde morte ipsius finiri debuit. ibi uero non erat constitutus, sed tñ debẽtus: unde quia in persona accipientis hẽt principium, merito ex eius persona finitur. ar. sup. de serui. l. pro parte dominii. Accursius.

SI post] CASVS. Antequam uenderem fundum, quem habebam uænalem, ostendi arbores, an si arbores interim deiectæ erant, postea uendã, ille arbores cedãt emptori? Et respond. quod non. sed si emptor ignoret, ego sciens tenear ad interesse emptori, si ipsum non certioraui. Cætera plana sunt usque ad dictos. Viuianus.

h *Si post inspectum.*] scilicet ab emptore. Azo.

i *Si modo uænit.*] id est si uenditio tenuit. nam quandoque non tenet, ut si contemplatione arborum tãtum emebat, ut supra de contrahenda emptio. l. arboribus Accur.

K *SI in uenditione.*] facit infra de iure dot. si mancipia. Accursius.

l *Non potest.*] sed si ad mensuram uenit, nonne perit periculo uenditoris: ut sup. e. l. 1. §. sed & custodiam. quæ est contra. Sol. ut ibi. Accur.

1 † Flor. in clausa haec uerba () desunt, alias legitur sic, sunt: si pen. condit. res fuerit extincta perimitur enim emptio, sicuti & stipul. & leg. condic. perimuntur sane, &c.
2 † Flo. de ess. ues.
3 † Flor. est.
4 † Flor. de esse.
5 † Te uiuo.
6 † Me mortuo.
7 † Flo. scie.
8 † Flor. uenit.
9 † Flor. lib. 7.

Si uen-

a SI *vendita. Fieri non posset.*] immo quandoque: ut supra de offic. præfec. vig. l. 3. §. primo. In eo, quod ibi ponit plerunque. Solu. ut ibi. Accur.

b *Dominus.*] horum seruorum.

LEctos.] CASVS. Emi lectos: postea positos eos in Via publ. custos ędiū conscidit cuius erit periculum? Distinguitur, aut mihi traditi erant, aut per me stetit, quo minus traderentur: & mihi pereunt. aut non, & tunc uenditori ita tamen in primo casu agam, leg. Aquil. contra ædilem, si non iure hoc fecit. aut ex empto contra venditorem, ut cedatur mihi actio contra ædilem. Cætera plana sunt vsque ad l. serui

c *Lectos emptos.*] in genere, uel ore in specie: ut dices statim in l. quod si neque. Accur.

d *Eum.*] scilicet emptorem.

e *Placet.*] sic, & supra de pign. act. l. fin. §. fin.

f EVmque.] scilicet emptorem. Accursius.

g *Aquilia.*] primo casu, quando fuerant traditi.

1 † *Flor. ecu videt. si tradita essent.*

h *Cum venditore.*] scilicet secundo casu.

i QVod si. *Venditoris.*] Sed nonne post emptionem emptoris debet esse periculum? Respondit, quod si in specie facta fuit venditio, pacto suscepit uenditor periculum: si autem in genere, tunc est planum, quia genus non perit: ut infra ad legem Falcid. in ratione. §. uerum est.

K *Materia.*] scilicet calce uendita ad mensuram.

l *Si minus.*] idest si non tradita esset. Azo.

m *Trabes.*] dominus nemoris duas trabes mihi uendidit.

n *Signasset.*] No. signationem, uel designationem pro traditione haberi: ut hic, & sup. eau. eau.

Factum familiæ non facit transire periculum casus in dominum, quia dominus non tenetur pro suo familiari h. d. facit extra de restit. spol. cum ad sedem. Bal.

Alphenus Varus lib. 2. Dige.

LEX XI.

SI vendita insula combusta esset: cum incendium sine culpa fieri non possit, a quid iuris sit? Respondit, quia sine patrisfamilias culpa fieri pōt, neque si seruorum negligentia factum est, continuo dominus b in culpa erit, quam ob rem si diligentiam venditor eam adhibuisset in insula custodienda, quam debent homines frugi, & diligentes præstare: si quid accidisset, nihil ad eum pertinebit.

De periculo contingente post traditionem, vel post moram emptoris non tenetur venditor: sed de contingente ante traditionem, uel moram emptoris, si fuit in culpa. hoc dicit cum dualus ll. seq.

Paulus lib. 3. ἐπιτομῶν. Alphe. Digest.

LEX XII.

LEctos emptos c ædilis, cum in via publica positi essent, concidit. 1 † si traditi essent emptori, aut per eum d stetisset, quo minus traderentur, emptoris periculum esse placet. e

Iulia. libro 3. ad Vrseium Fero.

LEX XIII.

EVmque f cum ædili, si id non iure fecisset, habiturum actionē legis Aquiliæ: g aut certè cum venditore h ex empto agendum esse, ut is actiones suas, quas cum ædili habuisset, ei præstaret.

Paulus li. 3 ἐπιτομῶν Alpheni, Digestorum.

LEX XIIII.

QVod si neque traditi essent, neq. emptor in mora fuisset, quo minus traderentur: venditoris i periculum erit.

¶ Materia K empta, si furto periisset, postquam tradita esset, emptoris esse periculū 2 † rñdit; si minus, l uenditoris. Videri aūt trabes m traditas, quas emptor signasset. n

Caius libro 2. rerum quotidianarum siue aureo.

LEX XV.

SI vina, quæ in doliis erāt, venierint, eaque ante, quam ab emptore tollerentur sua natura corrupta fuerint: si quid 3 † de bonitate p eorum affirmauit uenditor, tenebitur emptori; quod si nihil affirmauit, emptoris erit periculum: quia siue non degustauit, siue degustando male probauit, de se queri debebit. 4 † Plane si cum intelligeret uenditor bonitatem eorum q non duraturam vsque 5 † in eum diem, quo tolli deberent, non admonuit emptorem, tenebitur ei, quanti eius interesset admonitum fuisse.

Iaboienus lib. 7. ex Cassio.

LEX XVI.

SErui emptor, si eum conductum rogauit, donec p̄tium solueret, nihil per eū seruum acquirere poterit: r quia non videtur traditus is, cuius possessio per locationē retinetur s a venditore; & 6 † periculum eius serui ad emptorem pertinet: quod tamen sine dolo uenditoris interuenerit.

Posterior mora nocet, uel ultima mora illam absorbet. Bar.

Pompo. lib. 31. ad Qu. Mut.

LEX XVII.

ILlud sciendum est, cum moram emptor adhibere cœperit, iam non culpam tantum, 7 † sed & dolum præstandum a uenditore. t Quod si per emptorem, & uenditorem mora fuerit, Labeo quidem scribit, u emptori potius nocere, quam venditori moram adhibitā. Sed uidendum est ne posterior mora ei damnosa sit. x quid enim si interpellauero uenditorem, & non dederit id, quod emeram, deinde postea 8 † offerente illo, ego non acce-

sta. l. 1. §. idem ait. in princ. sed secus in uino, & aliis similib. ut no, ut supra l. 1. §. si dolū. quæ est contra.

2 † *Psi riculū.*

o SI *vina. Venierint.*] scilicet in specie.

p *De bonitate.*] dicendo bonitatem eorum duraturam. & sic nofalsam asseuerationem esse iu culpa ut infra de act. emp. l. Iulian. §. quid tamen. & C. eo. l. dolum.

q *Eorum.*] scilicet ut notum.

3 † *Flo. si quid dem.*

SErui.] CASVS. Emi seruum a te. non habeo pretium ad manum, rogaui te, ut eum mihi precario concederes donec pretium soluerē, quicquid interim acquirit: tibi, non mihi acquirit: & periculo meo erit: nisi fueris in dolo.

4 † *Flor. de hoc.*

5 † *Duar. vsque ad in eum item.*

r *Poterit.*] imò videtur, quod per eum acquirat: ut infra de acquir. poss. l. Iulianus §. possessionem, quæ est contra, ubi dicit, quod si precario tradita sit possessio, ipse emptor possidet: ergo tunc in eodem casu per seruum debet acquirere ex operis: ut infra de acquirenda dom. l. quæsitum. quod hic prohibet? Respon. illa regula tenet in possidentibus ciuiliter, & naturaliter: hic autem emptor non ita possidet, uel ibi fuit vtraq; possessio translata in precario, hic non, uel aliud in seruo ut hic, & aliud in fundo, ut ibi, & pōt esse ratio: ut infra de acquiren. possess. si rem. & l rem quæ in eo, quod homo habet propositum & facit infra precario. l. ea quæ.

6 † *Flor. de eo, &c.*

s *Retinetur.*] sic infra de acqui. pos. l. re pignoris.

t ILlud sciendum. *A venditore.*] ut sup. eo. si per emptorem. Accur.

7 † *Duar. nō culpa, sed dolum maiorē tantum præstandum à ven.*

u *Scribit.*] & bene qn ambo simul eodē tpe sunt in dolo: ut hic dicit, & infra de act. empt. si per emptorem, & pone, ne ibi non secus, si diuersis, ut hic subiicit.

x *Et damnosa sit.*] qui eam commisit. Acc.

8 † *Flor. ut offerente.*

Nostre-

a *Nocere.*] vt etiam periculo rei liberetur. & sic posterior mora nocet: vt hic, & infra de iu. dot. si rem. & infra de ver. oblig. si seruum. §. sequitur. & l. inter dum. § fi. adeo, vt etiam debitor emptori personaliter obligatus non teneatur si obligatam pecuniam perdiderit: vt infra de exce. doli l. si opera. & inf. de solu. l. qui decem. in princip. & infra de manu. test. qui filiũ. §. itaq; Sed contra. sup. de cond. fur. l. si. vbi non liberatur, licet res intereat. Sed ibi nõ obtulit, secus si obtulisset, vt in eo. tit. l. parui. Item contra inf. de sol. creditor. Sed hic non obtulit congruo loco, & tempore: vt in eo. tit. si soluturus.

1 † *Flo. in integro.*

b H *Abitationum.* Casus est, vendidi domum, in qua secundum voluntatem defuncti, cui successi, debebã habitationem libertis, & cum hoc pacto vendidi, & sic minori pretio tunc subito liberti mortui sunt, non tamẽ plus pretij, vel aliud petã ab emptore.

c *Super*] idest præter.

d *Ante pretium.*] quod venditori dabatur.

e *Solutum*] ab emptore, habita tamen fide de pretio. aliàs non transiret dominium: vt sup. de contrahen. empt. quod vendidi.

f *Quæstione mota.*] extra iudiciũ. & sic imminebat in limine contractus euictio: vt C. de eui. l. si post perfectam. & Ti. tit. j. l. fi.

2 † *Fl. deest, nomine. sed sub intelligi debet. Aug. lib. 2. e. 1.*

* *ad intel. huius l. vi. Petr. Rebuff. in l. vnica. nu. 519. C. de senten. quæ pro eo, quod inter.*

g V *Enditori. Potuit.*] de hoc no vt inf. de act. empt. l. sterilis. §. cum per venditorem.

3 † *aliâs, vænient. vt in indi. tit. 4 † aliâs, additur, aut ne prostituatur.*

h DE SERVIS EXportandis, &c.

De ista prima parte tractatur inf. eod. l. ij. et l. cum pacto. Ac] *Pactiones autem hoc tit. enarrantur, quæ in seruorum venditionib. adijci solent, quas declarat, & ponit, quæ*

perim? Sanè hoc casu mihi nocere deberet. Sed si p emptorem mora fuisset, deinde cũ omnia integra [1] † essent, moram venditor adhibuerit, cum posset se exoluere: æquum est posteriorem moram venditori nocere. [a]

Papinianus libro 3. respon.

LEX XVIII.

HAbitationum [b] oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam causam venditori non tenebitur, si nihil aliud conuenit, quam vt habitationes secundum defuncti voluntatem super [c] pretium libertis præstarentur.

Quando in limine contractus emerserit periculũ euictionis, tenetur venditor satisdare pro euictione. Bart.

¶ Ante pretium [d] solutum [e] dominij quæstione mota, [f] pretium soluere emptor non cogitur, nisi fideiussores idonei à venditore eius euictionis nomine [2] † offerantur.

Herm. li. 2. Iuris ἐπιτομῶν.

LEX XIX.

VEnditori [*] si emptor in pretio soluẽdo moram fecerit, vsuras duntaxat præstabit, non omne omnino, quod venditor mora non facta consequi potuit: [3] veluti si negotiator fuerit, & pretio soluto ex mercibus plus, quàm ex vsuris quærere potuit.

TITVLVS VII.

De seruis [h] exportandis, [i] vel si mancipium, ita vænierit, [3] † vt manumittatur, [4] † vel contra.

Quis potest renunciare ei, quod in sui fauorem introductum est. vel sic: Pacto prohibitorio potest renunciari ab eo, cuius fauore fuit introductum. Bal.

Vlpianus li. 32. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI fuerit distractus seruus, ne aliquo loci [k] moretur: qui vẽdidit, in ea conditione est, vt possit legem remittere, & [5] † Romæ ipsum [l] retinere: [m] quod & Papinianus lib. 3. respondit. Propter dominij enim (inquit) securitatem custoditur lex, [n] ne periculũ subeat. [o]

Dispositio limitata limitatum producit effectũ. h. d. Et ad hoc allegatur ista l. Bal. Idem habetur in l. cum seruo. sup. de contrah. emp.

Martianus li. 2. Publicorum.

LEX II.

EXportandus ab Italia si vænierit, in puincia morari [p] potest: nisi specialiter prohibitum fuerit.

Quando ex contractu innominato venit quærendũ ius tertio: ibi habet locũ pœnitentia. Bal.

Paulus lib. 50. ad edictum.

LEX III.

SI [*] quis hac lege vænit, vt intra certum tempus manumittatur: si non sit manumissus, liber fit: si tamen, is qui vendidit, in eadem voluntate perseueret, [q] Hæredis enim [6] † voluntatem non esse [r] exquirendam.

Vbi est inhabilitas personæ à principio: actus non potest confirmari, licet conferatur in tempus permissum. Bald.

Marcellus libro 24. digestor.

LEX IIII.

SI minor [*] viginti annis seruum tibi in hoc vendiderit, & tradiderit, [7] † vt eũ manumitteres: nullius momenti est traditio: [s] quanquam ea mente tradiderit, vt cùm viginti annos ipse explesset, manumitteres. Non enim multum facit, quòd distulit libertatis præstationem. lex quippe consilio eius quasi parum firmo restitit.

sit. Cuia. in paratitl. ad ipsum.

i *Exportandis.*] adhuc ponit de qbusdam pactis, q̃ fiunt in venditionib. seruorum.

k S *I fuerit. Loci.*] puta Romæ, vel Bononiæ, vel alia ciuitate: vt no. inf. eo. l. cui pacto. Accur.

5 † *Flo. ipse Romæ retinere.*

l *Ipsum*] aliàs ipse.

m *Retinere.*] l. per emptorem.

n *Lex*] idest pactio apposita in venditione: adeo ei renunciare potest: vt subijcit.

o *Subeat.*] fortè vxoris, & sic potest renunciare suo iuri: vt C. de ser. expor. l. ij. in fi. & supra de lege cõ. l. ij. & iij. & C. si man. ita fue. alie. ne pro l. j. §. j. Argu. contra. infra qui sine ma. ad liber. l. j. Accur.

p E *Xportãdus. Morari.*] non tamen in sua ciuitate: vt infra de inter. & re. l. relegatorum. §. cõstitutũ est. n. Azo.

q S *I quis hac. Perseueret.*] potest ergo pœnitere: vt hic innuit, & C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. fi. in fi. & sup. man. l. si hominem. Sed contra. inf. eodem, l. quæsitum. & infra qui sine ma. ad li. l. j. Solu. si apponitur gratia venditoris tm̃, obtinet, qd̃ hic. si gratia emptoris, vel vtriusque, obtinet, quod in cõtrarijs, vt discedi non possit voluntate venditoris: vt C. de ac. & obl. l. sicut & est pro hac solutione ar. T. de pac. si cũ fundus. in fi. sit autem gratia vnius eorum, vel vtriusque, quia fortè alteri, vel vtrique est consanguineus, & affectionis ratio habetur in bo. fid. iudicijs: vt sup. man. l. cum seruus.

* *Cum l. ista iunge l. quoties. C. de don. q̃ sub modo. & l. si Roma. §. Flauius. ff. de ver. obl.*

6 † *Fl. deest, enim.*

r *Non esse.*] hoc casu. aliàs autẽ quandoque sic: vt inf. de don. inter virum & vxo. sed interim. §. si vxor.

* *ad intel. huius l. vi. Cret. in l. si constante. nu. 31. Solu. mat. & in l. 1. §. nuntiatio. nu. 78. de no. oper. nunci.*

7 † *Fl. deest, & tradiderit.*

s S *I minor. Traditio.*] vt supra de mino. l. verum. §. quod si minor. & C. qui.

& de ædil edi quæritur. §.si venditor. & C.cred.euic.pig. non deb l si. Sed ar. contra infra de accep. l. an inutilis. j. respon.& infra quib.mo pig.vel hyp solu. l.sicut. §.non videtur.& facit supra de contrah emp. l.ea quæ.

a Quòd si. Liberabitur.] i.non tenetur, & ita impropriè ponit, vt infra de ver. obl. l.decem. Accur.

1† Duar. etsi nō ita.

Qui filijfamilias] CASVS Vendidi id quod debet mihi quidam filiusfam Dicitur q ego debeo præstare actiones, quas habeo contra patrem.

2† Fl.dēt.

¶ Si hæreditas.] Si vendo alicui hæreditatem debeo tibi tradere omnes res hæreditarias, neq; interest quanta fuerit hær. nisi nominatim actum fuerit. & ff.d. cum i.seq.

3† Fl.liberatur.

4† Fl.deest. &.

b Nomina.] i. actiones, quas habet contra filium, debet præstare de pecu.

5† Fl. venierit.

c Cum patre.] quia accessorias, vt infra eo. l.antep.& s.de publ. l.si ego. §.idem ait.

d Tradere.] sic & supra eod l.2.§ peruenisse. Accur.

e Nisi de substantia. Affirmauerit.] sic & j.de ædi. edi. l.si quid §.si & infra de euic. l.seruū venditor.

Si quasi hæres.] CASVS. Vendidi tibi hæreditatē quasi hæres, cum mihi esset restituta ex Senatusc. Treb teneor tradere emptori quanti sua interest propter Falcidiam ab hærede retentam. Viuia

f Quanti interfit emptoris.] f. pp Falcidiā quam modo nō hēt emptor, quia penes hæredem rogatū remansit, vt insti.de fideic. hæ. §. restitutā. idem pp iura sepulchrorum, & operas libertorum im quosdam, vt j.ad Treb. si patroni. & l quia per inde.§ j sed hoc non placet, quia non pertinent ad emptorē, sicut nec ad fideicommissa. vt ibi dicitur.

Nomina.] CASVS Si habeam debitorem sub conditione vel in diem, talia nomina bene possum vendere. Vi.

6† Fl. Iabunus. lib. 85. Digest.

g Potest.] vt C. de do.l spem ergo & pignorari, vt infra de pi.l.sed & quod. §.j. Accursius.

Paulus lib. 14. ad Plautium.

LEX XII.

Quòd si sit hæreditas, & 1† non ita conuenit, vt quicquid iuris habet venditor, habere emptor, tunc hæredem se esse præstare debebit. 2† Illo vero adiecto, liberabitur 3† venditor, & 4† si ad eum hæreditas nō pertineat.

Idem lib. 33. ad edictum.

LEX XIIII.

Qui filijfamilias nomina b vendidit, actiones quoque, quas cum patre c habet, præstare debet.

¶ Si hæreditas veneat, 5† venditor res hæreditarias tradere d debet. Quanta autem hæreditas est, nihil interest.

Caius lib. 10. ad edict. prou.

LEX XV.

Nisi de substantia eius affirmauerit. e

Venderis tanquam hæres cum sit fideicommissarius vniuersalis, tenetur ad interesse emptori. Bal.

Paulus lib. 33. ad edictum.

LEX XVI.

Si quasi hæres vendideris hæreditatem, cum tibi ex Senatusconsulto Trebelliano restituta esset hæreditas, quanti intersit emptoris f teneberis.

Vlpia. lib. 43. ad edictum.

LEX XVII.

Nomina eorum, qui sub conditione vel in diem debent, & emere & vendere solemus. ea enim res est, quæ emi & venire potest. g

Si vnus ex pluribus hæredibus pecuniam, quæ à testatore sub pœna debetur, soluit, & hæreditatem alijs hæredibus vendit, potest illud solutum ab emptore repetere. Bal.

Alphenus 6† lib. 5. digest.

LEX XVIII.

Si ex pluribus hæredibus vnus, antequam cæteri adirent hæreditatem, h pecuniam, quæ sub pœna debebatur à testatore, omnem soluerit & hæreditatem vendiderit, nec à cohæredibus suis propter egestatem eorū quicquam seruare poterit, cum emptore hæreditatis vel ex stipulatu, i vel ex vendito rectè experietur. Omnem enim pecuniam hæreditario nomine datam k eo manifestius est, quòd in iudicio familiæ erciscundæ deducitur, l 7† per quod nihil amplius vnusquisque à cohæredibus suis consequi potest, quàm quod tanquam hæres impenderit. m

Idem lib. 25. digestorum.

LEX XIX.

Multum interest, sub cōditione aliqua obligatio n veneat, an cum ipsa obligatio sub conditione contracta 8† sit, purè veneat. Priore enim 9† casu deficiente conditione, nullam o esse venditionem, posteriore vero statim venditionem consistere. Nam si tibi Titius decem aureos 10† sub conditione debeat, & ego abs te nomen eius emam, cōfestim ex empto & vendito agere potero, vt vel acceptum p ei facias.

Africanus libro 7. quæst.

LEX XX.

Si hæreditatem q mihi Lucij Titij vendideris, ac post debitori eiusdem hæres existas, r actione ex empto teneberis. s Quòd simplicius 11† in illa propositione procedit, cum quis ipse creditori suo hæres extiterit, & hæreditatem vendiderit. t 12†

Ista lex secundum glo. habet tres partes, per quas ponit casum. quæ lex est no. & menti tenenda. & hoc dicit. Vbi venditur vniuersitas, pretium succedit loco rei. sed vbi venditur, vel quasi venditur res singularis, pretiū, vel pœna ab alio exacta loco rei non succedit, nec est propriè in obligatione. Bal.

Si ex pluribus.] CASVS. Plures erant hæredes, vnus ex illis soluit æs alienū, quod testator sub pœna soluere tenebatur, & vendidit hæredi. neq; pōt aliquid de eo qđ soluit consequi a cohæredibus pp inopiam eorum an ab emptoribus consequatur? Dī q sic. & inducit ar. q posset filius consequi p iudicium familiæ erciscūdæ de eo, quod tanquam hæres impendisset Viuia.

h. Hæreditatem.] s. totam cohæredibus ratum habentibus.

i Stipulatu.] emptæ & venditæ hæreditatis, vt infra eo l venditor ex.

K Datam.] scilicet esse.

l Deducitur.] scilicet pecunia dicta.

7† Fl. dicētur.

m Impenderit.] vt supra fam erc & puto. §.si dolo. & l.q erat. sed cōtra l. hæredes. § si filius. Sol speciale est in filijs, vt ibi. Accursius.

Multum.] CASVS. Si vendā alicui id. quod mihi pure debetur, sub cōditione, venditio nō est antequam conditio existat. sed si vendam purè id, quod mihi sub cōditione debetur, emptio statim situr. & statim potest agi ex empto, saltem vt acceptum debitori meo faciā. Viuianus.

8† Fl. deest. contracta.

9† Fl. deest. enim.

n Obligatio] pura.

o Nullam] sic sup de contrah. emp. si quis fundum.

10† Fl. deest. aureos

p Acceptum.] sic j. manda. idemque. §. si cui.

Si hæreditatem.] CASVS Vendidisti mihi hæreditatem Lucij, & postea extitisti hæres debitori eius, an tenearis mihi per act. ex empto præstare debitum? Dicitur quod sic, & illud magis expeditur in alia quæstione, cum venditor succedat suo creditori, & ita hæredi. vendat, quia illud debitum tenetur p̄stare per actiones ex empto Viuia.

11† Fl. simplicius it in illa.

12† Fl. vendidit.

q Si hæreditatem.] eiusdem Lucij Titij.

r Existas.] & sic ex factus debitor hæreditatis.

s Teneberis.] sic sup. de pec. l. si creditor. j.resp sic ecōtra agit ex vendito si creditori successit. vt infra eo.l.pe. & ibi sup proxi.

t Vendiderit.] nam & hic.

& hic tenetur ex empto, quia debitor est hæreditatis ex præterito. Accursius.

V *Enditor.*] CASVS. Vendidi hæreditatem, & interposui stipulationem de eius restitutione, quod ad me de hæreditate perueniret. persecutus sum postea rem hæreditariam vendidi eã alij. quæritur, an teneat ad rem, an ad pretium? Dicitur q stipulatio bis non cõmittitur. idest, non datur ad rem, & ad pretium. vnde si fuerit stipulatio interposita post venditionẽ rei, venit pretium in stipulatione. si ante, venit ipsa res, licet idem non sit in eo, qui mihi promisit Stichum, quod non tenetur eo mortuo ante moram, licet superiori casu teneatur, quia in casu superiori videtur ille potius gessisse negotiũ emptoris, quam ipsius hæreditatis. Sed hoc non cadit in venditione rei singulari, in tali exemplo: Vendidi tibi Stichum eo nondum tradito, vendidi eum alij, & tradidi eum. mortuo eo ante moram non teneor priori emptori, nisi moram in tradendo commisi, neque etiam teneor ad pretiũ, cum illum non propter rem, sed propter negotiationẽ hominis venditi habeam, quia tenebar ad rem, non ad pretium vel ad actio in hæreditate, aliud est in supradicta ratione, quia si quid tanquam hæres habeo, teneor hoc præstare emptori hæreditatis, quanquam illius negotium gessero, sicut fundi venditor si fructus percipiat, tenetur eos restituere ratione bonæ fide., & tamen si neglexit, non tenetur, nisi culpa obijci potest de hoc. Sed ponamus quod eam rem, quam vendidi, petij alio possidente, & litis æstimationem accepi, quia rem debebam, & non actionem sed si duplũ habuit res furtiua, vel vt detectas, mihi emptori debebit. nam si desinat venditor possidere sine culpa, liberatur p̃stando actionem, quam habet pro se nam aream tradendo exusto ædificio liberatur venditor. h. d. Vel dic aliter casum, vt in gl. seq.

a *Venditor.*] Diuiditur hæc lex in tres partes. Prima est, vendidit mihi Titius hæreditatẽ, & interposita est stipulatio emptæ & venditæ hæreditatis, deuenit ad Titiũ q̃dã res hæreditaria, quam vendidit, & pretium habuit. quęrit quid veniat in stipulationem? & distinguit, quia si post stipulationẽ deuenit dicta res & pretium eius ad Titiũ, vtrunq; venit committendum, sed nõ petendũ. si aũt prius vendidit, tunc tũ pretium venit, licet res interierit. Sed a pars est, quod hæc non sic seruantur in re singulari mihi vendita, & non tradita, & postea ab eodẽ alij vendita. nã nec res, nec pretiũ venit si res interierit, & sic quasi ex sua negotiatione venditor pretiũ lucratur, nec pot. fingi vt negotiũ gerat primi emptoris, sicut in hæreditate si aũt posset dici, certè & tunc idẽ diceretur, vt ponit de fructibus. Tertia pars est, vt qđ dixi in re singulari vẽdita, vel quasi vendita, vel promissã, si postea alij vendatur, vt quia litis æstimationem accepit venditor à possessore, cum culpa desierit possidere furto vel violentia. vel se non possidente vendidit primo emptori, & postea petijt sibi quod habuit litis æstimationem ab alio. nam non venit illa litis æstimatio in actione ex empto, nec aliqua actio est cedenda pœnalis, vel alia, sed res si extat, vel æstimatio, seu interesse si non extat. cum culpa desijt possidere, alias si non culpa, tunc non rem vel æstimationem, sed actiones tantum, quia eas habet, dare tenetur, quando scilicet res extat, aliàs nullo modo, imò pretium lucratur, vt prius dixi.

b *Ex hæreditate.*] idest de rebus hæreditarijs. Accursius.

Paulus lib. 16. quæstionum.

L E X X X I.

V Enditor [a] ex hæreditate, [b] interposita stipulatione, [c] rem hæreditariam consecutus, [1]† alij vendidit. quæritur, quid ex stipulatione prestare debeat? nam bis vtiquẽ non committitur [d] stipulatio, vt & rem & pretium debeat. Et quidem si postea, quam rem vendiderit hæres, intercesserit stipulatio: credimus pretium in stipulationẽ venisse. Quòd si antecessit [e] stipulatio, deinde rem nactus est, tunc rem debebit. [f] Si ergo hominem vendiderit, [g] & is decesserit, an pretium eiusdem debeat? [h] Non enim deberet Stichi promissor, [i] si eum vendidisset mortuo eo, si nulla mora præcessisset. [k] [2]† Sed vbi hæreditatem, [3]† & postea rem ex ea vendidi, potest videri vt ipsius [l] negocium potius [4]† agam, quam [m] hæreditatis. Sed hoc in re singulari non põt credi. [n] [5]† Nã si eundem hominem tibi vendidero, & necdum tradito eo, alij quoque vendidero, pretiumque accepero: mortuo eo videamus, ne nihil tibi debeam ex empto; [o] quoniam [6]† moram in tradendo non feci. Pretium enim hominis venditi, non ex re, sed propter negotiationem [p] percipitur, & sic fit quasi alij non vendidissem. [q] tibi enim rem debe-

c *Interposita stipulatione.*] quòd si quid ad eum perueniret, emptori restitueret, & econtra emptor promitteret, quod damna, quæ trahet venditor occasione hæreditatis, restituet ei, quæ stipulatio appellatur emptæ & venditæ hæreditatis, vt infra de leg. 3. quisquis sed an cum fideiussore? Respon videtur quod sic, vt supra l. a. in fi. j. respon. Accursius.

d *Non committitur.*] quantum ad effectũ, scilicet vt rem & pretium consequi possit. hoc enim esset iniquum, vt infra de ac. emp. l. emptorem §. fina ibi, neque enim bo. fi. vt infra de reg. iu. l. bona fi. committitur tamen in his, vt res vel pretium petatur tantum, quod est necesse eo casu quando res interijt, vt infra subijcit. nam & rem & pretium habuit post interpositam stipulationem. & sic ad vtrunque committitur, non vt vtrunque exigatur. sed & non interposita stipulatione alterutro modo posset agi actione ex empto, vt infra de vsur. si stipulatus § fi. Ad quid ergo interponitur? Respon quia quæ specialiter, &c. vt infra de inu. item apud § hoc edicto.

e *Quòd si antecessit.*] vt in nostra quæstione.

f *Debebit.*] vel pretium, etiam si res extet, vt innuit statim. Accursius.

g *Vendiderit.*] post hæreditatem venditam, & stipulationem interpositam.

h *An pretium eius debeat.*] videtur quòd non.

i *Promissor.*] idest venditor. vt subijcit. vel propriè supplẽ pretium vel æstimationem.

k *Præcessisset.*] vt hic, & infra de verborum obligat. si ex legato. & l. seq. & idem si manumiserit ante moram, & postea decessit. vt infra de ac. & obli. l. is, qui ex stipulatu. sed in casu præmisso aliud est, vt subijcit. sed vbi hæreditatem &c. Accursius.

l *Ipsius.*] scilicet emptoris & quod dicit potius, superfluit, vel electiuè, vel legas comparatiuè & sic vtriusque negotium gessit, non autem electiuè. Accur.

m *Quam hæreditatis.*] est enim quædam vniuersitas, & sic repræsentat personam. Accur.

n *Non potest credi.*] quòd in hæreditate dictum est, vt fingam gerere negotium emptoris, nisi in casu. & tunc idem est quod hic dicit in hæreditate. & infra ea. l. ibi, quemadmodum fundi venditor &c.

o *Ex empto.*] & vtique nihil, quoniam moram &c.

p *Propter negotiationem.*] sic & hæres, quia agit de sepulc. vio. non enim hæreditatem agnoscit. ex sua enim astutia eam exercet. vel ad vindictam non autem tanquam hæreditariam, vt infra de sepulc. vio. l. penult. sic etiam si hæres inopem hæreditatem multum vendidit, non prodest legatarijs, cum ex sua negotiatione vel emptoris stultitia habere videatur, vt infra ad l. fal. l. a. in princ. & § j. sic & supra man. l. i. a. vt omnes § j. & supra de pecu. eo tempore. § fin. in fine & infra de dam. infect. damni in fine. & infra solu. matrim. si vero. § item quicquid. Sed quidam de æquitate dant pretium primo emptori, vt supra si certum petatur, l. si eum seruum. Sed certè ibi iam erat res illius, cuius pretium redditur. Item, nonne crimen falsi committit, vt infra de fal. qui duobus, ergo ex eodem facto nõ debet pœnam & præmium consequi. vnde ex his approbo hanc opinionem, quod pretium debet dari priori emptori, quod à secundo emptore acceptum est, vt facit venditor vini, vt infra de peri. & com. l. j. § licet. & arg. C. de iud. l. placuit.

q *Non vendidissem.*] vt enim liberaret rei interitu, si ego possiderem, sic & nunc, vt hic, & supra de noxa. ele-

nuu a ctio.

1† Fl. prosecutus.

2† Fl. processisset.

3† Duar. hæreditatẽ vendidi, eo postea.

4† Flo. deest, potius. & alias. vt tam ipsius negotium agã, & vi. An to. August. lib. 4. c. 7. Duar. autem. vt negotiũ eius agã, quã.

5† Dici.

6† Aliàs, qui.

ctio. §. si is quem. Accursius.

a *Quemadmodum.*] bona est similitudo, vt enim venditor fundum colendo, & fructus percipiendo in meo. i. mihi debito, meos facit. ita & ille meum vel meæ hæreditatis gessit negotium. Azo. & ideo dicit bo. fi. ratione, quia secus esset si cõtractus esset stricti iur. vt infra de vsur. l. videamus § si actionẽ. & § ex causa. & §. pce.

b *Argueretur.*] vt q a fructus maturos patiatur corrumpi, vel habet eos, & nõ reddit, vt infra sol. matrim. l. si mora. Accursius.

c *Vendidi.*] priori emptori. Accur.

d *Possidente.*] & no. hic culpam in hoc q vendidi rem, quam non possidebam, vt sic tenear ad rem, vel ad interesse, non ad actionẽ, sicut si possiderem tempore venditionis, & postea p culpam desij possidere, vt furto, vbi similiter teneor ad rẽ, vel ad interesse. secus si sine culpa, q a tunc tantum ad actionem non rem, vel æstimationem, quia eam nõ habeo, sed actionẽ habeo, vt infra subijcit, nã & si sine, &c. Accursius.

e *Petij.*] à possidẽte.

f *Abstulero.*] i. accepero. s. per iudicem. sic infra de fur. qui vas. in prin.

g *Hoc.*] s. duplum. Accursius.

h *Ad emptorem.*] imò videtur cedenda, vt infra de fur. eñ qui. in prin. & supra de contrah. emp. qđ sæpe. §. si res. quæ sunt contra Solu. ibi loquitur cum sine culpa desiit possidere & ideo non tenetur ad rem, oneratur ergo saltem in hoc, vt cadat in actionẽ, etiam pœnalem. Vel si exegerit pœnam, reddet eam. sed hic, quia culpa desijt possidere, tenetur ad rem, vel æstimationem, & ideo retinet omnes pœnas. & secundum hoc reuertens non fuit admissus in litem vtiliter intrare volens. vel etiam vtiliter deiectum restituit, vel hic surrepta ante venditionẽ. & ideo pertinet pœna ad venditorem, vel loquitur ibi cum venditor non potest rem præstare.

i *Pertinebit.*] scilicet res.

k *Nam.*] bene dico rem deberi vbi fuit in culpa quia & vbi non fuit, tenetur ad aliquid i. ad cedendum Accur.

l *Actiones.*] hoc si non habuit litis æstimationem, & sic nec vendidit. Sed quid tunc cum cedere non possit? Resp. in hoc commisit culpam. & ita ad æstimationem vetam

1 † Fl. præstet.

2 † Flo. nisi si.

3 † Fl. actionem.

4 † Flo. Et si vi deiectus.

5 † Flo. desinere.

6 † In nonnullis exempl. additur, nec.

7 † Fl. alteram.

bam, non actionem. At cum hæreditas venit tacitè hoc agi videtur, vt si quid tanquã hæres feci, id præstem emptori, quasi illius negotiũ agam, quemadmodum [a] fundi venditor fructus præstaret [1]† bonæ fidei ratione, quamuis si neglexisset vt alienum, nihil ei imputare posit, nisi [2]† culpa eius argueretur. [b] Quid si rem, quam vendidi, [c] alio possidente [d] petij, [e] & litis æstimationem accepi, vtrum pretium illi debeo, an rem? Vtique rem. non enim actionem [3]† ei, sed rem præstare debeo. Sed [4]† si aut vi deiectus, vel propter furti actionem duplum abstulero, [f] nihil hoc [g] ad emptorem [h] pertinebit. [i] Nam [k] si sine culpa desijt possidere [5]† venditor actiones [l] suas præstare debebit, non rem, & sic [6]† æstimationem [m] quoque nam & aream tradere debet [n] exusto ædificio.

Donec soluatur pretium, potest res vendita loco pignoris retineri. Bal.

Scæuola lib. 2. responsorum.

LEX XXII.

Hæreditatis venditæ p̃tium, p parte accepi [7]† reliquũ emptore non soluente, quæsitum est, an corpora hæreditaria pignoris nomine teneantur? Respondit, nihil proponi cur non teneantur. [o]

Ille, qui vendit actionem, tenetur cedere non solum ius quod habet contra principalem, sed contra fideiussores. Bal.

Hermo. lib. 2. iuris ἐπιτομῶν.

LEX XXIII.

Venditor actionis, quam aduersus reum principalem habet, omne ius, quod ex ea causa ei competit tam aduersus ipsum reum, quàm aduersus intercessores huius debiti, cedere debet, [p] nisi aliud actum est.

¶ Nominis venditor quicqd vel compensatione, vel exactione [q] fuerit consecutus, integrum emptori restituere cõpellitur. [8]†

Ab emptione facta cum filio solo super re particulari potest recedi, etiam pacto, inito cum solo patre. Bal.

Labeo lib. 4. posteriorum à Iaboleno epitomatorum.

LEX XXIIII.

Hæreditatem Cornelij vendidisti, deinde Titius, [9]† cui à te hærede Cornelius legauerat, prius quàm legatum ab emptore perciperet, te fecit hæredem. Rectè puto ex vendito te acturum, vt tibi præstetur, quo [10]† ideo minoris [r] hæreditas venierit, vt id legatum præstaret [s] emptor. Nec quicquam interfit, vtrum Titio, [11]† qui te hæredem fecerit, pecunia debita sit, an legatario. [t]

Idem libro 2. πιθανῶν.

LEX XXV.

Si excepto fundo hæreditario veneat [12]† hæreditas, deinde eius fundi nomine venditor aliquid acquisierit, [u] debet id præstare emptori hæreditatis. Paulus. Imò semper quæritur in ea re, qd actum fuerit. si autem id non apparebit: præstare eam rẽ [x] debebit emptori venditor. nã id ipsum ex ea hæreditate ad eum peruenisse videtur, non secus ac si eum fundum in hæreditate vendenda non excepisset.

tenetur, vt argumen. infra de sol. l. Stichum. §. penultimo. Accursius.

m *Et sic æstimationem.*] repete, præstare non debet, sed id tantum quod habet. i. actiones, sicut & in area sequitur.

n *Debet.*] scilicet tantum, cum non habeat plus.

Hæreditatis.] CASVS. Vendidi hæreditatem, soluit emptor mihi partem pretii, aliam nõ soluit. quæritur, an p reliquo pretio teneantur res hæreditariæ loco pignoris. Dicitur quòd sic.

o *Cur non teneantur.*] vt j. de ac. emp. & vẽ. l. Iul. § offerri & arg. C de dist. pi. quãdiu. Accursius.

Venditor.] CASVS Qui vendidit hæreditatem, debet cedere actiones, quas hẽt contra reũ principalem, & contra eius fideiuss.

¶ *Nominis.*] Qui vẽdit nomen, siue percipiat aliquid in cõpensando, siue exigẽdo, vel quocunque modo, debet præstare emptori. Viuia.

p *Debet.*] vt sup. eo. qui. l. ij. in prin. & l. emptori. Accur.

q *Vel exactione.*] quã pot facere dominus, nisi in tribus casib⁹, vt C. de noua. l. 1. & supra de procu. l. per procuratorem.

Hæreditatem.] CASVS. Cornelius instituit me hæredem, & à me Titio legatum reliquit. vẽdidi hęreditatẽ mihi delatam. Titius, cui erat legatũ relictũ, me hæredẽ instituit antequam ab emptore legatum perciperet, agere potero ex vendito: quia tanto minus hæred. vendidi, quod emptor legatum soluere tenebatur. neque refert an dẽat pecuniã tanquã creditor ex cõtractu, an vt legatarius. Viuianus.

r *Minoris.*] sic sup. de ser. expor. si vẽditor. §. fin. & sup. de contrahen. emp. fundi. Accursius.

s *Præstaret.*] scilicet legatum.

8 † Fl. compellatur.

9 † Fl. Actium.

10 † Fl. quo ideo eo minus hereditas. alias, quando eo minus hæreditas.

11 † Fl. Actio.

12 † Fl. veneat.

t *Legatario.*] q d an vt creditori ex contractu, an vt legatario & facit. supra eo si hæreditatem. Accur.

Si excepto.] CASVS Vẽdidi tibi hẽditatẽ excepto fundo hẽditario occasione cui⁹ aliqua sum cõsecut⁹ hoc tibi teneor p̃stare, & perinde ac si fundum nõ excepissem. Vi.

u *Acquisierit.*] ex cautione de damno infecto Accur.

x *Eam rem.*] quã consecutus est ex cã p̃cedenti venditionẽ, vt si ante venditionem stipulatus erat de dam. infe. qđ timebat prædio inferri, & ante vẽditionẽ datũ est. nisi aũt sic intelligas hanc l. esset contra sup. eo. l. 2. §. si venditor.

DE

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

Dictum est supra qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur altera parte inuita, & quando liceat discedere vtraque parte volente. Ac.] *Declarat latius Cuia. in paratit.*

TITVLVS V.

De rescindenda venditione, 1 † & quando liceat ab emptione discedere.

Pomponius lib. 15. ad Sab.

LEX PRIMA.

Celsus 2 † filius putabat, a si vẽdidisset mihi filiusfamilias rem peculiarẽ, & 3 † conueniat, vt habeatur ab ea venditione inter patrem & filium, & me conueniri debere, ne si cũ patre solo pactus sim, filius non possit liberari. b Sed quæritur, c 4 † vtrũne nihil agatur ex ea pactione, d anvero ego quidem liberer, filius maneat obligatus, e sicuti & 5 † si pupillus sine tutoris authoritate paciscatur, ipse quidem liberatur, non etiam qui cum eo pactus est. f Nam 8 qđ Aristo dixit, h posse ita pacisci, ut vnus maneat obligatus, non est verũ: quia pro una parte contrahentium abiri pacto ab emptione non potest. i 6 † Et ideo si ab vna parte renouatus sit contractus dr̃ non ualere huiusmodi pactionem. Sed dicendum est, k patre paciscente, & liberato aduersario, filium quoque obiter l liberari.

Ab emptione põt recedi ẽt nudo pacto, re integra: secus si res non est integra. Bal.

Idem lib. 24. ad Sabinum.

LEX II.

SI quam rem a te emi, eandẽ rursus 7 † pluris minoris ue emero, discessimus a priore emptione. Põt. n. dũ res integra est, conuentione nostra infecta fieri emptio: atque ita consistit posterior emptio, quasi nulla præcesserit. m Sed non poterimus eadem rõne uti post pretium solutum emptione repetita, cum post pretium solutum infectã emptionẽ facere non possimus. n 8 †.

Fideiussoris stipulatio nõ facit desinere rem esse integram, ut per hoc a priori contractu non possit recedi. Bal.

Paulus lib. 33. ad edictum.

LEX III.

EMptio * & uenditio sicut consensu contrahitur, ita contrario consensu resoluitur, antequam res fuerit secuta. o Ideoq. quæsitum est, si emptor fideiussorem acceperit, uel uẽditor stipulatus fuerit, p an nuda uoluntate resoluaẽ obligatio? Iulianus scripsit ex empto quidem agi non posse, q a bonæ fidei iudicio exceptiones 9 † pacti q insunt. An aũt fideiussori utilis sit exceptio videndum est. 10 † Et puto liberato reo & fideiussorẽ liberari. r Item uenditorem ex stipulatu agentem s exceptione summoueri oportet, Idemque iuris est, 11 † si emptor quoque rem in stipulationẽ deduxerit.

Contractui alternatiuo non potest adimi vna pars de alternatiuis, & redigi in formam contractus. Ba.

Itẽ 12 † lib. 8. dig. Iul. Pau. no.

LEX IIII.

SI 13 † emptio cõtracta sit, togæ puta, aut lancis, & pactus sit uenditor, ne 14 † alterutrius emptio maneat, puto solui obligationem huius rei nomine duntaxat. t

In contractibus correlatiuis, facta resolutione ab vna parte, totus contractus resolutus est. Item, peremptio rei venditæ facit desinere rem esse integram. Bartolus.

a Celsus. Putabat.] sed male, vt in fi. huius legis. Accursius.

b Liberari] quia nõ sicut filius patri, & ita pater filio acquireret. Accur.

c Sed quæritur.] scilicet per Celsum filiũ. alias & quæratur, id est inquiratur. Accursius.

d Pactione.] facta cum patre solo.

e Obligatus.] quod sensit Celsus. Accursius.

f Pactus est.] scilicet de rescindenda venditione, quod quidam dicunt, & pro eis est infra de act. emp. l. Iulia. §. pen. & Instit. de autho. tuto §. primo. Sed certè dictæ leges loquuntur in obligationibus contrahendis hic autem loquitur in eis dissoluendis, vt non sit claudicatio, vt infra subiicit. & infra eo. si id quod. §. inde.

g Nam.] quasi dicat videtur me liberari a patre, cui tota fuit quæsita obligatio, sed non liberari filium a me, & hoc ratione prædicta de pupillo. Item hac alia: qa potest pacto hoc agi, vt ab vna parte inter aliquos expiatur contractus, sed hæc ratio non est bona, vt dicit hic. Accursius.

h Dixit.] in suis libris Accur.

i Non potest.] nec i pupillo, nec in maiore, vt infra eod. si id qđ in fi. sed contra supra de pact. si conuenit. Sol. ibi fuit iusta causa conuentionis, ut remitterentur ex vna parte tantum, puta illius anni sterilitas, ut infra loca. & condu. si vno. vel noon ualet vt dissoluatur contractus pro parte, sed remitti ex causa donationis potest, ut ibi. vel solutas. ut ibi.

K Sed dicendum est.] in casu præmisso.

l Obiter] idest ita im. Sed quid si cum solo filio paciscar? non videtur quod præiudicet patri, nec ergo liberabitur pater vel filius, vt C. de pact. l. filiusfamilias.

SIquam.] CASVS. Si vendo tibi rem aliquã, postea vẽdo eandem rem minori pretio, tibi aũt maiori pretio, vr̃ q recessum est a priore vẽditione, & posteriore emptio consistit sicut si prior facta non esset, hoc est verũ ante pretiũ solutũ. postea actio non põt resolui solo cõtractu. Vi.

m Præcesserit.] vt sup. de contrah. emp. l. pacta. Accur.

n Non possimus.] scilicet nudo pacto, sed demum re retro tradita, ut supra de pac. l. ab emptione. & C. quando lice. ab emp. di. l. j. in fi. Accur.

EMptio] Casus huius l. Regula traditur, quod emptio sicut contrahitur nudo consensu, ita contrario consensu resoluitur, re nondum secuta, unde quæritur, si emptor fideiusso. accepit, & venditor stipulatus fuerit de pretio, an possit recedi ab emptione nudo pacto, quod est i. o. fi. Et dicit q sic, quia excep. pacti in ac. bo. fi. locum habent. & si emptor agat cum fideiussore, remouebitur per exce. puta, hoc similiter, si venditor agat de pretio, procedere eodem modo. Viuia.

o Secuta.] vt C. qñ liceat ab emp. di. l. 2. Ac.

p Fuerit.] a fideiussore vel emptore.

q Pacti.] facti intentionis, non iuris.

r Liberari.] scilicet ipso iure.

s Agentẽ.] contra fideiussorem, qui verbis obligatur, ut Inst. de fideius. § fi. uel et contra emptorem: ut sup. dixit. Sed cũ reo liberato ipso iure fideiussor sit liberatus, qualiter hẽt exceptionẽ? Rñ. dic exceptionem facti vel intẽtionis, ut inf. de exce. l. 2. Vel dic, loq. hic, s. qñ fideiussori fuit factum pactum. & facit infra de solu. Stichum, §. fina. Accur.

SI emptio.] CASVS. Contraxi emptionem togæ & lancis, conuenit ut recederetur a uenditione altera Dr̃, q recessum est a venditione in vno dũtaxat de quo conuenit. Viuia.

t Duntaxat] in. ó vr̃ in totũ, ut sup. de pac. si vnus. §. sed si stipulatus, quæ est cõtra. Sol. ponitur hic, aut pro &. & sic sunt venditiones duæ, nõ una tñ. Vel dic q hic est disiunctio legis, non hominis, quod idẽ est. Vel dic, q pactum fuit ne alterutrius s tantum non vtriusque, arg. infra de excep. l. & per insiutandum §. si Stichum.

1 † Et quando non liceat. &c.

2 † Alias, officium.

3 † Flor. eis.

4 † Flor. & quæratur.

5 † Florent. de eo, &c.

6 † Floren. nõ posse.

7 † Duar. rursus a te pluris.

8 † Flor. possumus.

* Al. intel. huius l. vide Iac. Nic. r. in rubr. de verb. ob. nu. 147.

9 † Idest pactiones adnexa, ita & Vlpia. in l. iurisgentium. §. adeo. de pac. Duar.

10 † Flor. deest est.

11 † Flor. esse.

12 † Flor. deest, item alias. Paulus lib. 5.

13 † Alias emptio. Paulus notat. seu (quod in quibusdam scriptis exemplaribus est) Proculus notat.

14 † Alias vtr.

Cum emptor.] CASVS. Si facta venditione, fundi puta, vel alterius rei emptor liberet venditorem per acceptil. vel cōtra, perinde est actū inter eos ac si conuenisset, ne alter ab altero aliquid petat, & esset recessum a venditione, sed acceptilatio non sua natura, sed iure pacti valet.

l. q aut Sabinus & inf. de le. j. si seru. le. §. si seruus ali. Sic tñ ɔtra repio, q a p legatū si validū recedit a valido, ut j. & al. i. de l. legatū sub cōdōne §. si. Itē & p sm testū rūpit primū, licet ex scdo nemo hrs existat. Sed hoc iō, q a pscdū ē, ut inst. q. b. mod. test. infirment §. posteriore. q̄ ē cōtra. Ac.

¶ Emptio.] Resolui tur emptio nudo consensu si res nō fuerit secuta, si tñ res uendita pereat, secus est, & ideo act. ex uēdito & empto ualebunt. Vi. a Pereat.] secus si agetur, ut qd tm vnus remitteret, ex iusta cā minimè, ut su. & pac. si cōuenerit & j. loc. si tibi habitationē, q̄ sunt contra. Accur.

b Valet.] no. qd acceptilatio ualet ut pactum, ut dixi sup. de pac. si unus. ex. §. si acceptilatio.

c Conuentione.] ut si donandi animo remittat venditor emptori pretium.

d Manebunt.] hinc in de, cum non sit dissoluta. Accur.

1 † Alias, ut puta.

Si conuenit.] CASVS Hoc mō contraxi cū aliquo, q a uendidi alicui rē, & conuenit q si sibi displicuisset intra certū tps rescinderet emptio quitur q̄ actio oriat ex hoc cōtractu? Dr q actio ex empto & uendito, uel act. in factū. Viui.

* Vide Alciat. lib. 3. Parad. capit. 1.

e Displicuisset.] scilicet emptori.

f In factum.] i. praescriptis uerbis. ut inf. de pscr. ver. apud Labeonē. j. rñ. & l. si tibi polienda, in fi. & facit C. de adi. ac. l. pe. & inf. de aedi. edi. q si nolit. §. si qd ita. Ac.

2 † Flor. de eo, aliam.

Si id.] CASVS. Si emerim purè rē, & eādē sub cōdōne postea emero, i posteriori actione nihil agit.

¶ Si pupilli.] Si pupillus primo emat sine tutoris authoritate, deinde ipsius authoritate interueniente emat idē, licet ex prima obligatione venditor erat obligatus pupillo, tñ rescissa priori obligatione remanebit secunda, & hinc inde cōsistit obligatio. hoc in prima, q si primo emit tutore authore, deinde uult pupillus rescindere emptionem sine tutoris auth. perinde ac si sine tutore authore emptio facta fuisset, ut perinde sit ac si ab initio cōtractū fuisset sine tutore authore. sic pupillus nō obliget uēditori, & pupillo nō obliget uēditor donec soluatur sibi pretiū, an ualeat talis cōuentio? & rñ. q nō.

3 † Flor. in. terueniente.

g Nihil agitur.] nō idē econtra, q a p plenā a semiplena, si p semiplenā a plena emptiōe se cedit, ut sup. dcā dic addi.

Iulianus lib. 15. digestorum,

LEX V.

Cum emptor uenditori, vel uenditor emptori acceptum faciat, uoluntas vtriusque ostenditur id agētis, ut a negotio discedatur, & perinde hēatur, ac si conuenisset inter eos, vt neuter ab altero quicquam peteret. a Sed ut euidentius appareat, acceptilatio in hac cā non sua natura, sed potestate conuentionis valet. b

¶ Emptio nuda cōuentione c dissoluitur, si res secuta non fuerit. Mortuo aūt hoīe perinde habēda est uenditio, ac si traditus fuisset, ut puta 1 † cum uenditor liberetur, & emptori hō pereat. Quare nisi iusta conuentio interuenerit, actiones ex empto & uendito manebunt. d

Paulus lib. 2. ad edictum.

LEX VI.

Si conuenit, * ut res, quae venit, si intra certum tps displicuisset, e redderetur, ex empto actio est, ut Sabinus putat, aut proxima empti actioni 2 † in factum f datur.

Per contractum semiplenum seu imperfectum non receditur a contractu pleno seu perfecto, sed contra sic. Bald.

Idem lib. 5. quaestionum.

LEX VII.

Si id quod purè emi, sub condōne rurius emam, nihil agit g posteriore emptione. ¶ Si pupilli persona interuenit, q a aū sine tutoris authoritate deinde tutore authore emit, q̄uis uenditor i am ei obligatus fuit, tñ, quia pupillus non tenebatur, renouata uenditio efficit ut inuicē obligati sint. h Qd si ante tutoris authoritas interuenit, 3 † deinde sine tutore authore emit, nihil actum est posteriore emptione. Item 4 † pōt q̄ri, & 5 † si sine tutoris authoritate pactus fuerit, ut discedat ab emptione, i an perinde 6 † sit atq; si ab initio sine tutoris authoritate emisset, ut l. ipse non teneatur, k sed agente eo l retentiones m competant. Sed nec illud sine rōne dicetur, quum 7 † initio rectè emptio sit contracta, uix bonae fidei conuenitur, eo pacto stari, n quod alteri captiosum sit, & maximè si iusto errore sit deceptus.

Subscriptio, quā quis facit alieno noīe, nō nocet sibi ut teneatur nomine pprio in eo, quod ignorauit. Bart.

Scaeuola lib. 1. responsorum.

LEX VIII.

Titius Seii procurator, defuncto Seio, ab eo scriptus hrs, cum ignoraret, o fundum uendente seruo hrditario, quasi procurator subscripsit. Quaesitum est, an cognito p eo prius quam emptio perficeretur, q a uenditione discedere possit? R. fidit, Titiū si non ipse uendidit, non idcirco ciuilib. actionib. teneri, quod seruo uendente subscripserit, r 8 † sed serui nomine praetoria s actione teneri.

Si debitor offert se paratū soluere, nō īpeditur alienatio, sed per iudicē rescinditur, secus si offert pecuniā. h d. ita no. C. de distr. pig. l. si residuum. de hoc dixi in l. emptor. inf. de ope. no. nun. Bart.

Idem lib. 4. digestorum.

LEX IX.

Fundus, qui Lucii Titii erat, ob vectigal 9 † rei publicae uenit, t sed cum Lucius Titius debitor professus esset, paratū se esse u uectigal

h Obligati sint.] ut sic si promisi sine tutore primo, & postea cū tutore vt inf. de do. hoc iure §. idem. & in pupillo. Accur.

4 † Fl. Id.

5 † Flor. de est, &c.

6 † Flor. ipso iure.

i Ab emptione.] contracta cum authoritate tutoris. Accur.

k Nō teneatur.] ut j. de act. emp. Iul. §. pe. & supra eo. l. 1. & Insti. de auth. tu § 1. Ac.

l [Eo] i. pupillo. Accur.

m Retentiones.] quandiu soluatur pretiū, quia hoc aequum est.

7 † Flo. quū initio.

n Stari] i. non ualet pactum, & neuter est liberatus. Ac.

Titius.] CASVS. Si procu. absētis hns gnalē & liberā administrationē subscribit vēdōni factę a Seio, ignorās Seiū decessisse, haeres tñ tūc scriptus an sibi praeiudicet quo minus possit rescindere cōtractum. Dicitur q non. Viui.

o Ignoraret.] illū defunctū, & se hrdē. Ac.

p Cognito.] s. illum defunctum, & se esse haeredem.

q Perficeretur.] s. per rei traditionem. Ac.

r Subscripserit.] no. erroneā subscriptionem nō nocere, * ut sup. de pig. act. Caius & C. de re. ali. nō alie. l. 2. secus si ñ erronea, ut ar. cōtra sup. qd iussu, l. j. §. sed si. Item cōcordat huic inf. quorum leg. l. 1. §. quod ait.

8 † Flo. subscripserit.

s Praetoria.] s. ex empto, de peculio, uel de in rē uer so. Et sic no. actionē ex empt. de peculio praetoriam esse. & sic esset arg. cōtra ad id, qd diximus supra de peculio. l. 3. §. Iulianus. Accur.

Fundus.] CASVS. Publicanus uēdidit Lucii Titii fundū ob uectigal reip. postea professus fuerat Lucius Titius se totū pciū soluere paratū, cū minori summa uēditus fuisset fundus q̄ debitū esset, & postea praeses, qui uidit locū iussit venditionē rescindi, & fundū Lucio Titio restitui. q̄ritur, an statim lata sñia in bonis Lucii esse credatur? Dr q non, antequam pretium restituat emptori, uel si non soluit antequam satisfaciat de eo ro uectigali. Viui.

9 † Flor. ob uectigale.

t Venit] sed non solenniter. Accursius.

u Paratū se esse.] si aūt obtulisset & ɔsignasset, forte fieret rescissio statim, ut ar. C. d. dist. pi. l. si residuū. & l si pe. A.

Emptor

a *Emptus esse.*] i. remaneret emptus ab eo, qui emit à fisco. & secundum hoc puncta Lucij Titij, vel ut possit cum effectu repetere, vt infra de verb. sign. l. bonorum.

b *Satisfactum esse.*] sed & tunc esset, si solenniter fuit facta venditio, vt dicit, vt C. si propter pub. pen. l. 2. Sed quomodo potest rescindi? resp. non tenuit, quia aliquid defuit, tamen quia res publica, cui res obligata erat, vendidit, & emptor in vtilitatem debitoris pretium soluit, repellitur debitor excep. si agat, vt supra, de rei vend. l. emptor. & ideo dicitur esse non statim in bonis actoris, sed vt possit petere cum effectu, suus tamen est, & esse non desijt. Accursius.

1 † *Aliàs solidum.*
2 † *Fl. cum mi nore.*
3 † *Fl. debita.*
4 † *Fl. desit, ei.*

exsoluere solidum, 1 † cum minoris 2 † venisset fundus quam debiti 3 † summa esset, præses prouinciæ rescindi 4 † venditionem, eumq́; restitui iussit Lucio Titio. Quæsitum est, an post sententiam præsidis, antequam ei restitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus esset. a Respondit, non prius, quam emptori pretium esset illatum, vel si pretium nondum esset ab emptore solutum, in vectigal satisfactum esset. b

Idem lib. 7. Digestorum.

LEX X.

SEius à Lucio Titio emit fundum, lege dicta, vt si ad certum diem pecuniam non soluisset, res inempta fieret. Seius parte pretij præsente die soluta, defuncto venditore, filijs c eius pupillaris ætatis, & ipse d tutor cum alijs datus, e neq; contutorib. pretium secundum legem numerauit, nec rationib. tutelæ retulit. Quæsitum est, an irrita emptio facta esset? Respondit secundum ea, quæ proponerentur, inemptam videri. ¶ Emptor prædiorum cum suspicaretur Numeriam & Sempronium ei 5 † controuersiam moturas, pactus est cum venditore, vt ex pretio aliqua summa apud se maneret, donec emptori fideiussor daretur à venditore. postea f venditor eam legem inseruit, ut si ex die pecunia omnis soluta non esset, & venditor ea prædia venisse nollet g inuendita essent. Interea de aduersarijs alteram mulierem venditor superauit, h cum altera transegit, ita ut sine vlla quæstione emptor prædia possideret. Quæsitum est, cum neque fideiussor i datus, 6 † neque omnis pecunia secundum legem suis diebus soluta sit, an prædia inuēdita sint? Respondit, si conuenisset, ut non prius pecunia solueretur, quàm fideiussor uenditi causa daretur, nec id factum esset, cum per emptorem non 7 † staret, quo minus fieret, non posse posteriorem legis partem exerceri.

Seius.] CASVS. Seius emit fundū à Lucio Titio, & conuenit, quòd nisi pecunia certa die solueretur, quod res esset inempta, soluit Seius statuta die unam partem pretij, alteram partem non soluit, ita, mortuo venditore, cum ipse Seius esset tutor, cum alijs pupilli filij venditoris, nec soluit, neque retulit pecuniam rationib. tutelæ, quæritur an res sit inempta. Dicitur quòd sic.

¶ *Emptor.*] Quidam vendidit prædia Titio. iste Titius timebat ne sibi moueretur controuersia de prædijs à Mæuia & Sempronia. conuenit vt certam quantitatem pecuniæ teneret, quousque sibi à debitore fideiussor datus esset: postea conuenit, quòd nisi statuta die pecunia solueretur, res esset inempta: accidit, quòd litigauit uenditor cum altera de mulieribus illis, & obtinuit, & cum altera transegit, ita quod emptor poterat quietè possidere, sed neque fideiussor datus fuit, neque secundum legem pecunia soluta fuit, quæstio est, an emptio rescissa dicatur. Et respon. quòd licet uideatur conuenisse, quod ante non solueretur pecunia, quam fideiussor daretur, tamen non videtur stetisse per emptorem. vnde non erit rescissa venditio. Viuia.

5 † *Fl. desit, ei & ad intelle. huius text. vide Ant. Rubr. in l. nō solū, § morte, n. 465. de no. ope. nunciat.*

c *Filijs.*] hæredibus relictis.

d *Et ipse*] scilicet emptor.

e *Datus.*] fuit.

f *Postea.*] scilicet in secundo pacto.

g *Nollet.*] hoc fuit superfluum dicere, ut sup. de in diem addi. l. Sabinus.

h *Superauit.*] cum illa ageret contra eum, quasi dolo desierit possidere.

i *Neque fideiussor.*] videbatur fideiussorē non esse dādum, quia illas mulieres uenditor superauit, quarū timore promiserat satisdare: sed certè illa fuit causa impulsiua, non finalis, & facit ad hunc §. infra tit. j. in l. pen. §. j. Accur.

6 † *Duar. dd. lius est uō tin.*

7 † *Aliàs deest negatio, & tollebat Hal. & Ant. August. lib. 3. c. 15.*

TITVLVS VI.

De periculo, & commodo rei venditæ.

Vino vendito in specie, periculū est emptoris, nisi venditor receperit periculū donec degustetur. vnde degustatio facit transire periculum. Sigilli aūt appositione non transit periculū. h. d. vsque ad l. licet. Bald.

Vlpianus li. 28. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

SI vinum 8 † venditum k acuerit, vel quod 9 † aliud vitij sustinuerit, emptoris erit damnum, quemad-

DE PERICVLO, ET COMM. REI VEND.

Quia in re vendita euenit periculum, ideo de eo dicit. Item, quia & commodum, vt infra eodem, id quod. ideo de eo ponit.] Quod in hoc tit. tractetur de commodo, & ad quem utrumque in contractibus pertineat, late ponit Cuia. in suis paratit.

SI *vinum.*] CASVS. Venditum est vinum Titio. istud vinum deterioratum est, quæritur, cuius sit periculum, Titij emptoris, an venditoris? Et distinguitur, uinum aut venditur in genere, aut in specie secundo casu, aut venditor suscepit in se periculum, aut non. si non, uinum est in periculo emptoris. si sic, aut dicit vsquequo sit in eius periculo, & illud seruabitur: aut non, & tunc donec degustabitur, & licet emptor sigillauit, nihilominus usque ad degustationem erit in periculo uenditoris. quòd si indistinctè vendatur, statim venditoris desinit esse periculum. hæc vera sunt quā in specie: quod si ad mensuram, semper vsque ad diem mensuræ erit in periculo venditoris.

¶ *Si doliū.*] Si vēdidi uinū in spē, & emptor sigillauerit, erit in periculo emptoris, & pro tradito hr̄, sm̄ Trebatium. sed Labeo cōtradicit. Labeoni autē consentit auctor huius l. ¶

¶ *Licet.*] Vēdidi vinū in gn̄e, actum est quo die debet mensurari, si sic fuerit consensum, & factū, poterit venditor effundere vinum, denunciatione prius facta emptori vt uinum tollat, hoc in prima. Si venditor vinum possit effundere, & non effundat, laudandus est. hęc sunt uera, cū interfuit eius habere vasa, quia fortè locaturus erat ea. commodius tamen est vasa alia conducere quàm effundere, uel alij uendere, bon. fid. i. ut bon. fid. operam præstet, ut quantumcunque minus possit, ea res emptori damnosa sit.

8 † *Sabini uerba, de quibus vide Ant. August. lib. emen. 3. c. 6.*
9 † *Fl. quid.*

¶ *Si dol. ave.*] Si uinū vendatur, & non actum sit quo tpe tradatur, dr̄ actum vt uasa euacuentur antequam sint necessaria ad aliud uinum ponendum, alioquin effundi poterit per corbes, ut sciatur quantum emptori perierit secūdum ueteres; hęc quidem uera sunt si talis erat uenditor, quòd non nisi ad nouam uindemiā indigebat uasis si uerò talis, quod uinum emebat, & retinebat, is dies spectabitur quo melior sit uenditori, ut tollatur hoc dicit cū princ. l. seq.

¶ *Custodiam.*] Si uēditor vinū in specie uendidit, sed hoc instituit ut sciat emptor quantū vini emerit, per mensurā: an de dolo tm̄, an de culpa tenetur venditor. Et rñ. quod de dolo & culpa, non etiā de fortuito casu tenetur & talē custodiam debet pręstare venditor, qualem pręstant ij, quibus res commodata est, &c. & h. d. cum l. seq. Viuia.

k *Si vinum venditum.*] in specie sm̄ ols, alioquin et post

 degu-

modum, si vinum esset effusum, vel uasis contusis, a vel qua alia ex causa. 1 † Sed si venditor se periculo subiecit, in id tempus periculum sustinebit, quoad 2 † se subiecit. Quod si non designauit tempus, eatenus periculum sustinere debet, quo ad b degustetur vinum, videlicet, quasi tunc plenissimè veneat, cum fuerit degustatum. Aut igitur conuenit quoad periculum vini sustineat, & eatenus sustinebit. Aut non conuenit, & vsque ad degustationem c sustinebit. ¶ Sed 3 † & si non sunt d degustata, signata e tamen ab emptore vasa, vel dolia, consequenter dicemus adhuc periculum esse venditoris, nisi 4 † aliud conuenit. ¶ Sed & custodiam ad diem f mensuræ venditor præstare debet. g Prius quam enim admetiatur vinum, quasi 5 † nondum venit.

¶ Post mensuram factam venditoris desinit esse periculū; & ante mensuram periculo liberatus, si non ad mensuram uendidit, sed fortè amphoras, h * vel etiam singula dolia.

¶ Si dolium i signatum sit ab emptore, Trebatius ait traditum id videri, Labeo contra, quod & verum est. magis enim ne submitteretur 6 † signari solere, quàm ut traditum 7 † uideatur.

¶ Licet * autem uenditori, uel effundere uinum, si diem ad metiendum præstituit, nec intra diem admensum est. Effundere autem non statim poterit prius, quàm testato 8 † denunciet emptori, aut ut tollat uinum, aut sciat K futurum, ut uinum effunderetur. Si tamen cum posset effundere, non effudit, laudandus est potius. Ea propter mercedem quoque doliorum potest exigere, sed ita demum, si interfuit eius inania l esse uasa, in quibus uinum fuit, ueluti si locaturus ea fuisset, uel si necesse habuit alia conducere dolia. Commodius m est autem conduci uasa, nec reddi uinum, nisi quanti conduxerit, ab emptore reddatur, aut uendere uinum bona fide, i. quantum sine ipsius incommodo fieri potest, operam dare, ut quam minimo n detrimento sit ea res emptori.

¶ Si doliare o uinum emeris, nec de tradendo eo quicquam conuenerit, id uidetur 9 † actum, ut ante euacuarentur …

degustationem sustineret venditor periculum vsque ad mensuram, ut supra, de contrah. emp. quod sæpe, §. in his, quod hic & infra negatur, ibi, sed si uenditor &c. Accur.

a *Contusis.*] i. perforatis, & hoc post degustationem, ut infra prox. §. secundum Io. & Bul. & Pla. sed nos secundum Azo etiam ante, ut ibi dices.

b *Quoad.*] ponitur pro donec. Accur.

c *Et vsque ad degustationem.*] si vinum uenditur in specie, ut hic, ante degustationem, quæro cuius sit periculum? * Respon. venditoris, secundum Io. & Bul. & Pla. & idem in cæteris, quæ degustationē exigunt, ut hic, & inf. §. prox. sed si non sunt. & infra eo. si quis vina, in pri. Sed tu dic secundum Azo. quod emptoris. & hoc per l. istā, quā retorquemus in prædictos. nam si quā conuenit de periculo sine die, sustinet quo ad degustationem tantum, ut hic dicunt, ergo vbi non est pactum, non debet tamdiu venditor sustinere. aliàs pactum pro superuacuo esset, quod esse non debet, ut arg. infra de leg. j. si qñ. & supra de pact. iurisgentium, §. sed si fraudandi, & Inst. quib. mo. test. infir. §. alio. cum ergo hic dicit, aut non conuenit, per pactum est repetendum, si quoad sustineat, conuenit tamē sicut sustineat: nā pro constanti ponit in princ. §. quod conuenit, licet qñque ad, diem, quandoque sine die. sed Io. nihil repetebat hic. Item facit pro nobis infra ea. l. §. sed & custodiam, in fin. & l. si quis uina, §. ex hoc apparet, & l. si uina. & etiam facit pro nobis quod dicitur, uino uendito in specie est idem quod in cæteris rebus, ut supra, de contrah. emp. quòd sæpe. §. fin. Sed tamen in cæteris rebus post contractum est periculum emptoris, ut infra eod. necessario. sic ergo hic. Item pro nobis C. eo. l. cum conuenit, & idem dico in cæteris, quæ degustationem exigunt, ut in piper, & zinzibere, & similibus, ut in l. cum cōuenit, in fi. M. autem dixit idem quod Io. in uino. Sed in cæteris, quæ degustationem exigunt, idem quòd Azo. & reddit rationem specialitatis de uino, quia uinum lætificat cor hominis. nostræ autem opinioni non obstat hoc, quod est hic, quia repetes in litera, ut dixi. Item nec ob. infra §. sed si non, quia expone, ut ibi. Item nec ob. infra eo. l. si quis uina, in fi. primi casus, quia quod dicitur ibi, etiam ultra diem, dic quod nō innuit idem esse ante diem, sicut infra de uerb. obl. quicumque, §. si quis ita, & supra de usufr. si sub conditione. Vel verius dic, ibi uinu in mensura uenditum, & tunc post diem spectat ad uenditorem periculum, quia est in mora, alioquin nō spectaret, quia emptor videtur esse in mora hoc ipso, quod die statuta non degustat, ut infra eo. si per emptore, §. si verbi gratia, in fi. & in prin. l. & infra, de act. emp. datio §. si per venditorem. & hoc si vendatur in specie. Vel ibi actum fuit degustando. ubi autem ad mensuram, siue in genere, quod idem est, tunc exigitur degustatio, & mensura, si à primo incipias, ut sit periculum effusionis emptoris, & hoc si à degustatione incipias. Si autem à mensura, vinū tantum exigitur, ut supra, de contrah. emp. quod sæpe, §. in his. nisi ita conuenit ut non degustetur quod raro fit, ut infra eo. si quis vina, §. si aduersione. Sed quæro, an etiam periculum deteriorationis, ut acoris & mucoris, sit uenditoris? Bul. quod non, sed tantum emptoris. & per hoc habes, quòd æquiparatur venditio ad mensuram conditionali emptioni, ut in d. §. in his, & infra §. sed & custodiam, licet in conditionali sit illa distinctio, ut infra l. quòd si pendente. Sed Io. & omnes alij, & nos contra, imò etiam idem Bul. dicitur mutasse cōsilium, postea, ut indistinctè omne periculum sit uenditoris. & sic aliud erit in hac tacita conditione, quàm expressa, quia hic, licet uenditori per corbes effundere, quòd in alijs rebus non inuenimus, ut infra eodem, §. licet. Item, cum ex dolio pars vini uenit, & totum perit, cuius est periculū? Respon. lex dicit venditoris, ut d. l. quod, sæpe, §. sed si ex dolio & infra eod. l. si per emptorem, § j. Sed fortè intelligitur quādo causa demonstrandi dixit, ex hoc dolio. si autem ut de illo tantum darem, & non de alio, fortè idem est, ac si in specie, ut sup. de contrah. emp. si debitor, §. j quod nihil est, quia in mensura est, ut inf. de sol. qui decem, §. Stichum.

d *Sed & si non sunt.*] refert se ad eum casum, ubi venditor in se periculum suscepit, vel vbi ad mensuram venditum est, secundum nos, sed secundum Bul & omnes alios est uerum, vbi etiam in specie uenditum est sine omni pacto.

e *Signata.*] ut aliud vinum non submittatur, ad modum, scilicet sigilli, ut inf. eo. l. si dolium. Accur.

f *Ad diem.*] fuit ergo venditio in mensura.

g *Præstare debet.*] ut interim suo pereat periculo, ut subijcit hic. Sed contra infra eod. l. si in venditione, § j. Sol. præstat hic uenditor periculum, ut reddat pretium, non autem ut ad interesse emptoris teneatur, ut ibi. Accur.

h *Amphoras.*] & sic in specie.

i *Si dolium.*] hic §. uidetur superfluus per illum §. sed si non sunt, & etiam intelligo hunc, uel illum, uel illi in specie cum pacto, hic in genere, & sic loquitur totus hic §.

K *Aut sciat.*] similis denunciatio fit supra, de iudic. l. in peremptorio sed & potest hic agi ut tollat, ut infra de act. emp. l. si lapides. Accur.

l *Inania.*] id est vacua. Accur.

m *Commodius.*] illud verbum commodius, non importat necessitatem, ut supra dixi, & infra sequitur. sic & C. de pac. dot. l. hac generali, & l. decernimus aliud in hærede, qui non effundit uinum legatum, ut infra de uino, trit. & oleo leg. l. si hæres.

n *Quā minimo.*] no. quod quilibet debet esse intentus, ut non noceat, sed ut prosit alij, quod dic, ut inf. t. j. l. fœnus, in fi.

o *Si doliare.*] i. id est ex dolio. uel in genere, uel in specie loqui potest in princ. §. Accur.

1 † Vlpiani verba quibus excepit à Sabini sententia lus cas. Aug. li. 3. c. 6.

2 † alias quod se.

* Vino uendito cuius dicat esse periculū, uide Seba. Medi. de fortu. casi. q. 10. nu. 94.

3 † Fl. sed si nondum sunt.

4 † Dua. nisi si aliud.

5 † Dua. ppe quasi.

* Vide Anto. August. li. 2. e. vlt. & li. 3. c. 6.

6 † Flo. summitteretur.

7 † Fl. traditū retum.

* Lud. Ro. & Alexa. in l. si qs mihi bona, §. sed quid. si mandauit, in j. col. infra de acq. hæred. reputant istum tex. sing. i. hoc, quod tenetur ad regulam l. magnā, C. de contrah. et cōmit. stipul. Bal.

8 † Fl. testādo

9 † Fl. h. …

* Doliare uinū emit, qui ipsum in dolijs emit sine alia mensuratione, ad differentiam uini pendētis, id est, quod adhuc in vitis est. Bud. hic.] & de doliari uino, uide Cat. de re rusti. c. 148 & Tur. n. l. b. t. aduers. c. 2. ubi docet aliter apud Cat. aliter hic intelligi doliare uinū. quod ex dictum apparet, q. a in dolijs statuit.

a *Appareret.*] ut supra, de contrahen. emp. l. si in emptione. § alia. Accur.

b HOc ita Custodiam.] hoc innuit ad mensurã uenditione facta. sed non est ita: quia tunc uenditor de omni casu tenetur ante mensuram: ut sup. de contrahen. emp. quod sæpe, § in his. quod in fin. huius legis negatur. Dic ergo, quod in specie erat hic uenditum, sed emptor, ut sciret quantũ esset, metiri uolebat. Accur.

1 † *Fl. deest, est.*
2 † *Fl. corbem.*

c *Excusset.*] qua enim cons. qui custodia &c. ut infra loca. sed de damno. Accur.

d CVstodiam. *Res commodata est.*] Cum gratia utriusque commodatur: ut no. s. commo. l. si ut certo, §. interdũ. alioquin contrahitur supra com. l. in reb. in prin. & Inst. q. mo. re contra. ob. § fin. uel dic, qualem præstat commodatarius, talem hic præstat: sed non tantam ut ibi, estote perfecti, ut pater uester, qui in cælis est. Accur.

3 † *Fl. deest, unus.*

¶ Notabilis gl. secũdum Bal. hic pro æquiparatio nib. & similitudinibus, quæ reperiunt in statutis, uel legibus.

e *Adhiberet.*] s. modo, si maiorem adhiberet diligentiam in suis tempore contractus, quã modo faciat: arg. Inst. qui. mod. re contra. obl. §. En Accur.

SI quis] CASVS. Si uendidi tibi uinum in genere, uel ad mensuram, & actũ fit, ut intra certũ diẽ degustetur, & per uenditorem steterit, quo minus degustetur: an teneatur uenditor de periculo post moram, & ante moram ratione contractus: an magis contractus solutus, quasi conditionalis sit uenditio? Et respon. primo inspiciendum quid actum sit, puta, an conditionalẽ uenditionẽ uoluerunt, aut non: si nihil appareat, periculum non solum post moram sed ante (cum per uenditorem stetit, quo minus degustetur) spectabit ad eum, s. ratione contractus, quia uendidit uinum in genere potest legi, ut uendidit in specie. sed hæc planior est, nisi propter uerba, quæ sunt in fi. §. ibi, etiam interdum &c. quasi uoluerint, ut non tantum teneatur de periculo post moram, sed ante: quod falsum est: quia uendito uino in specie statim est in periculo emptoris, uel dic, quòd in specie erat uenditum, sed actum erat, ut de periculo teneatur uenditor.

4 † *Fl. deest tamen.*
5 † *Fl. uis magna sit excusatum.*
6 † *Fl. deest, &c.*

tur, quam ad vindemiam opera eorum futura sit necessaria. Quòd si non sint euacuata: faciendum est, a 1 † quod ueteres putauerunt, per corbes 2 † uenditorem mensurã facere, & effundere. Veteres, in hoc propter mensurã suaserunt, si quanta mensura esset, non appareat: uidelicet, ut appareret a quantum emptori uini 3 † perierit.

Caius lib. 2. rerum cotidianarum, siue aureorum.

LEX II.

HOc ita uerum est, si is est uenditor, cui sine noua uindemia non sint ista uasa necessaria. Si uerò mercator est, qui emere uina, & uendere solet: is dies spectandus est, quo ex commodo uenditoris tolli possint.

¶ Custodiam b autem ante admetiendi diem qualem præstare uenditorem oporteat, utrum plenam, ut & diligentiam præstet: an uerò dolum duntaxat, uideamus: Et puto eam diligentiam uenditorem exhibere debere, ut tamen 4 † fatale damnum, uel uis magna eum excuset. c 5 †

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX III.

CVstodiam autem uenditor talem præstare debet, quam præstant ij, quibus res commodata est, d ut & 6 † diligentiam præstet exactiorem, quam in suis rebus adhiberet. e

Per lapsum termini appositi ad degustandũ, non dicitur emptor in mora, si per venditorẽ stetit: nec in eũ transfertur periculum: sed ad venditorẽ pertinet: nec emptio resoluitur. h. d.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinũ.

LEX IIII.

SI quis uina f uendiderit, & intra diem certum degustanda dixerit: deinde per uenditorem steterit, quo minus degustarentur: g utrum præteritum h duntaxat periculum acoris & mucoris uenditor præstare debeat, an uerò etiam die præterito: ut si fortè corrupta sint postea quam dies degustandi præterijt, periculum ad uenditorem pertineat: an uerò magis emptio sit soluta, quasi sub conditione uenierint: hoc est, si ante diem illum fuissent degustata? Et intererit i quid actum sit. k Ego autem arbitror, si hoc in occulto sit, debere dici emptionem manere: periculum autem ad uenditorem respicere, etiam ultra diem l degustando præfinitum: quia per ipsum factum est.

Cum vinũ in specie venditur, nec est actum, quod degustetur, periculũ deteriorationis sine culpa contingens ad emptorẽ pertinet: venditor autẽ tenetur ad custodiã vsque ad tempus asportationi præfinitũ, vel vsq; ad vindemiã, si præfinitum nõ est. sed si actum est, vt degustetur, periculũ deteriorationis ante degustationem pertinet ad venditorem vsque ad tempus quo debuit degustari.

¶ 7 † Si aduersione m 8 † uinum uenijt: custodia tantum præstanda est. 9 † Ex hoc apparet, si non ita uinum uenijt, ut degustaretur: n neque acorem, neque mucorem uenditorem præstare debere, sed omne periculum ad emptorem pertinere.

g *Si aduersione.*] Si in specie uinum uendatur, & emptor periculum in s. susceperit, sic emere uidetur, ut non degustet: quo pacto euenit, ut si quis emit ne degustet, omne periculum mucoris & acoris ad ipsum ipsum pertineat: si non uenit degustando, quandocunq; poterit emptor degustare: & quoad degustauerit periculum respiciet uenditorem. Idem est si dies degustationi apponatur. Vel potest dici, quod hic erat uenditio tantum ad mensuram: & tunc periculum respiciet emptorem: quia sic conuenit. Viuianus.

f *Si quis vina.*] potest poni casus in uino uendito in specie, & in mensura: & tunc facit pro Ioan. & hoc probatur, ut diximus supra eo. l. j. in illa glo. si uinũ &c. & sm hunc intellectum prosequimur literam istã. dic ergo, si quis uina scilicet in mensura.

g *Degustarentur.*] s. intra diem statutam: quia cum emptor uellet degustare ante diẽ statutam, uenditor noluit: & ita ante diem cœpit esse in mora: & ab eo tempore cœpit de omni periculo teneri ratione moræ. pro priore tempore tenetur iure cõtractus: quia in genere fuit.

h *Præteritum.*] scilicet ante & post moram suam. Azo.

i *Intererit.*] nunc incipit respondere. Accur.

k *Quid actum sit.*] s. utrũ putam, an conditionalẽ uoluerit eam uenditionem facere.

l *Etiam ultra diem.*] & sic post diẽ, & ante diem à tempore contractus præstat uenditor periculum. uel dic, ut supra eo. l. j.

m *Si aduersione.*] i. in specie, unde emptor sustinet periculum. aduersitatem, cum enim uendit in specie, non uendit, ut degustetur: ut subij. it ex hoc &c. Vel secũdo ponit etiã in mensura, ut hic no. & sic et aduersione, &c. i. uerò periculum emptor subeat, uel aduersitatem quodcumque, uel qualecumque uinum fiat postea: unde cum emptor sic se subijciat periculo uidetur emere ne degustet, ut probet, uel improbet, nisi hoc sit dictum expressè, ut gustet: & hoc est quod dicit, ex hoc apparet, &c.

n *Vt degustaretur.*] i. si non fuit dictum de degustando, cum uenderetur in specie: uel pacto facto de aduersione

7 † *Verba & si.*
8 † *Fl. Auersione, uide Ant. Aug. li. 3. c. 6. & Cont. lib. obser. 8. c. 13.*
9 † *Vlpianus ba.*

Ad

a *Ad emptorem pertinere.*] si dicas vinum in specie uenditum, planem est si dicas ad mensuram, & tunc omne periculum est emptoris: quia sic se pacto subiecit hic, ut supra proximè dixi. prima verior est.

b *Vt non.*] si in specie, tunc, siue dictum est, ut non degustetur, siue taceatur, uidetur agi, ut non degustetur. hoc autem rarò fit, ut taceatur, uel dicatur de non gustando. si autem in mensura, tunc exigitur degustatio, & mensuro: nisi actum sit de non gustando: quod rarò fit.

c *Degustet.*] ut fecit hic, quando aduersione uenit, nam ferè semper sic emitur uinum, ut degustetur, vel in specie nil dicendo de degustatione.

d *Non erit.*] dictum est tamen de degustando. Accursius.

e *Meliorem.*] quam esset si nil de degustando esset dictum. nam poterit probare, uel improbare, & sic remanet in periculo uenditoris, ut modo dixi. Accur.

f *Vendito.*] quia in specie facta, uel etiam in mensura, ut emptoris sit periculum.

g SI *per emptorem. Praestari*] concordat infra eodem, l. illud.

h *Ad mensuram.*] idest mensurandum, & dic si idest, quia. Accursius.

i *Donec.*] facit sup. de contrahen. empt. quod sæpe, §. sed si ex doliario & intellige hunc §. quando causa demonstrandi fuit dictum, ex hoc uase, ut dixi supra eodem, l. j. §. j. immo uerius de eo solo erat dandum: & tamen est periculum uenditoris, ut ibi notaui. Accursius.

k *Periculum.*] ut præstio careat, non ut aliter teneatur ad interesse: ut fit in uenditione: ut inf. de act. empt. & uend. l. j.

l SI *vina. Acidis & mucidis*] idest, excepto acido, & mucido vino.

m *Expediat.*] propter familiam forte. Accur.

n *Non venisse.*] sic ergo quod mei emptoris causa statutum est, & in mei læsionem retorquetur. & sic est contra. C. de legib. & constit. l. quod fauore. & supra de legib. & senatuscons. l. secunda: sol. ubi pactum inducit fauorem, obtinet quod hic dicit: ubi verò lex, quod in contrarijs hoc nō ualet: quia in d. l. de leg. & constitut. induxit pactum in fauorem. Tu dic, quod ibi nullus est fauor: sed sic conuenit, ut bona emeret, mala non. & sic non est contra.

1 † Fl. et no.
2 † Fl. et quã diu que, vide Ant. Aug. lib. 3. c. 7.
3 † Fl. et aueb fiuini.
4 † aliàs, addictum.
5 † Fl. deest, est.
6 † aliàs, aduehi.
7 † Fl. esse.
8 † aliàs, de sunt. Fl. hæc si admensum est. Quidã putãt legendum esse ad mensam est.
9 † Fl. lib. 9.
10 † aliàs, ac-[illegible]
11 † Fl. [illegible] mucida.

ptorem pertinere. a Difficilè autem est, vt quisquam sic emat, vt non b 1 † degustet. c Quare si dies degustationi adiectus non erit, d quandocunque 2 † degustare emptor poterit: & quoad degustauerit, periculum acoris, & mucoris ad venditorem pertinebit. Dies enim degustationi præstitutus meliorem e conditionem emptoris facit. Vino autem per aduersionem 3 † vendito, f finis custodiæ est auehendi tempus. Quod ita erit accipiendum, si adiectum 4 † tempus est. cæterum si non sit adiectum: uidendum est, 5 † ne infinitã custodiam non debeat uenditor. Et est verius, secundum ea, quæ supra ostendimus, aut interesse quid de tēpore actū sit: aut denunciare ei, ut tollat vinum. Certè antè quam ad vindemiã fuerint dolia necessaria, debet auehi 6 † vinum.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX V.

SI per emptorem steterit quominus ad diem vinū tolleret: posteà, nisi quod dolo malo uenditoris interceptum est, 7 † non dēt ab eo præstari, g 8 h (verbi gratia) amphoræ centum ex eo vino, quod in cella esset, vænierint: 8 † (si id admensum h est) donec i admetiatur, omne periculū k uēditoris est: nisi id per emptorem fiat.

Emens vina, exceptis acidis & mucidis, non potest cogere venditorem ad sibi tradendum acida & mucida. Bald.

Pompon. lib. 8. 9 † ad Sabin.

LEX VI.

SI vina emerim, 10 † exceptis acidis, & mucidis, l & mihi expediat m acida & mucida 11 † quoq; accipere, Proculus ait, quãuis id emptoris causa exceptum sit, tamen acida & mucida nō venisse. n nam 12 † quę inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum 13 † esse nō pmitti vēditori, uel o alij ea vendere.

Paulus li. 5. ad Sabinum.

LEX VII.

ID quod post emptionē fundo accessit per alluuionē, uel perijt: ad emptoris commodum incōmodumq; pertinet. Nam etsi totus ager post emptionem flumine occupatus esset, periculum esset emptoris. Sic igitur & commodum eius esse debet. p

Illa, quæ per se possunt vendi, cedunt in mensura fundi: nisi specialiter aliud sit dictum: sed illa, quæ vēdi nō possunt, nō cedūt, nisi specialiter dictum sit. h. d.

¶ Quod uenditur, in modū agri cedere debet: nisi id actū sit, ne cederet. At quod non venit in modū, cedendū est, 14 † si idipsū actū est, ut cederet: q ueluti uiæ publicæ, limites, luci, qui fundum tangunt. Cum uerò neutrū dictū est, cedere nō dēnt: 15 † & ideo nominatim caueri solet, ut luci, r viæ publicæ, quæ in fundo sunt, totæ in modum s cedant.

Perfecto contractu periculum est emptoris. cōtractus aūt dicitur perfectus, si sit celebratus purè, quod res sit certa, et pretiū certum. Si autem per depēdentiam de futuro, non dicitur contractus perfectus. Bald.

Idem libro 33. ad edictum.

LEX VIII.

NEcessariò sciendum est, quando perfecta sit emptio: tunc. n. sciemus, cuius periculum sit: nã perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet. Et 16 † si id, quod uenierit, appareat quid, t quale, quantumue sit, 17 † & pretium, & pure uenit: perfecta est emptio. Quòd si sub conditione res uenierit: si quidē defecerit conditio, nulla est

o *Vel.*] pro saltem.

p ID *quod. Esse debet.*] vt Institut. eodem, §. cum autem. & infra, de re. iu. secundum naturam. & infra eodem, si in venditione, §. primo, & C. eodem, l. prima. Accursius.

q *Cederet.*] idest mensuretur. Accursius.

r *Luci.*] id est nemora publica, sic dicta per contrariū, quia non lucent. sed vmbra est ibi.

s *In modum.*] id est in mensuram.

NEcessariò.] CASVS. Cum res distrahatur, aut purè, aut sub conditione: si purè, si appareat precium, & res qualis, quantaque sit, perfecta est emptio. si sub conditione, nulla est emptio, nisi existat conditio. si pendente conditione, deterior facta fuerit: periculo erit emptoris: si interierit, uenditoris: qua uenditione existente si uenditor, vel emptor, uel utrique decesserint, hęredes obligantur, pendente conditione, licet emptori tradita res fuerit, eam non vsucapiet: & quod soluit nomine pretij, repetet: & fructus sunt uenditoris.

¶ *Cum.*] Refert quē usumfructum quis vendat, quem habet, scilicet formalem in alieno fundo, aut, quem habet casualem in fundo suo. primo casu finitur usufruc. ex persona venditoris, & non tenebitur mihi hęres suus, sed ipse hęredi meo tenebitur. Secundo autem casu hęres uenditoris mihi tenebitur, hęredi meo non tenebitur. Viuianus.

t *Quid.*] quando in genere: quale, quando in specie: quantum, quando in quantitate: ut infra, de uerborum obligationib. l. stipulationum. Vel dic quantum, scilicet sit prędium, quod uenditur.

Periculum.

12 † aliàs. quæ quæ sunt.
13 † aliàs, ita iniquum.
14 † Fl. deest, est.
15 † Fl. debet
16 † aliàs, & quidem.
17 † Duo. quãtũ sit, & priũ. & ad intell. huius l. vide Petr. Stel. in l. qui Roma, §. Angerius, n. 56. de verb. oblig.

emptio: sicuti nec stipulatio: quod si extiterit. Proculus, & Octauenus emptoris esse periculum a aiunt. Idem Pompo. lib. 9. digestorum probat. ¶ Quod si pendente conditione emptor, uel venditor decesserit, constat, si extiterit conditio, hæredes quoque obligatos esse quasi iam contracta emptione in præteritum. b Quod si pendente conditione res tradita sit, emptor non poterit eam usucapere pro emptore: c & quod pretii solutum est, repetetur: & fructus medii temporis venditoris sunt. (Plane 1 † si pendente conditione res interierit, perimitur emptio:) sicuti, d stipulationes, & legata conditionalia perimuntur, si pendēte conditione res extincta fuerit. Sane si res extet, licet deterior effecta: pōt dici damnum esse emptoris. ¶ Si ita res 2 † uænierit, Esto 3 † seruus ille emptus, siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit. Iulianus putat statim perfectam esse e venditionem, q̄m certum sit eam contractam esse. 4 †

Si vsufructuarius vēdat vsumfructum, uenditio extinguitur morte uēditoris, non emptoris. sed si proprietarius, tunc econtra. h. d. Et sic cum usufructuarius cedit commoditatem vsusfructus alteri ex voluntate finitur usufructus ex persona sua. Idē si ex necessitate iuris. l. si usufructus. de iu. dot. secus si ex dispositione testatoris. de usufr. l. si quis usumfructum, vbi omnino vide.

¶ Cum usumfructum mihi vendis, interest utrum ius utendi fruendi, quod solum tuum sit, f uendas, an uero in ipsum corpus, quod tuum sit, usumfructum mihi uendas. Nam priore casu ēt si statim morieris, nihil mihi hæres g tuus debebit, hæredi aūt meo debebitur si tu uiuis. Posteriore casu hæredi meo nihil debebitur; 5 † hæres tuus debebit. 6 †

Caius lib. 10 ad edi. proui.

LEX IX.

Si post inspectum h prædium, antequam emptio contraheretur, arbores uentorum ui deiectæ sunt: an hæ quoque emptori tradi debeant, quæritur? Et responsum est, non debere quia eas non emit: cum antequā fundum emerit, desierunt fundi esse. Sed si ignorauit emptor deiectas esse arbores, uenditor autem sciuit, 7 † nec admonuit, quanti emptoris interfuerit, rem æstimandam esse, si modo uænit. i 8 †

Illud prin. facit, vtrum pactum nudum vestiatur cohærentia contractus conditionalis. Bar.

Vlpian. lib. 8. disputationum.

LEX X.

Si in uenditione k conditionali hoc ipsum conuenisset, ut res periculo emptoris seruaretur, puto pactum ualere.

Sicut in rebus mobilibus non dicitur perfecta uenditio antequam mensuretur, ita nec in rebus immobilibus. Bart.

¶ Ut 9 † lib 6 digestorum Iuliani Scæuola notat, fundi nomine emptor agere non potest, cum prius quam mensura fieret, inundatione aquarum, aut chasmate, aliaue quo casu pars fundi interierit.

a *Periculum.*] scilicet deteriorationis, non peremptionis pendente conditione contingentis; ut infra §. prox. idem Pomp. &c. Sed certè non plene docet, quando fit perfecta venditio. Ideo dic, quod hæc sunt necessaria, quod purè, & sine scriptis, quod speciei certæ: & quæ degustationem non exigit, tunc quando hæc concurrunt, est perfecta ex perfectione, de qua hic dicit, ut sint periculo emptoris, excepto casu publicationis, qui pertinet ad uenditorem: ut inf. loc. si fundus. nisi pactū, culpa, uel mora aliud inducat. pure hic ideo dicit: quia si sub conditione, distinguitur: ut infra §. proxi. sine scripturis iō: quia tūc ante completum instrum non est periculū emptoris: vt C. e. cum inter emptorem. & de fi. instr. l. contractus. Speciei ideo, quia si in genere uendo seruum: licet omnes serui moriantur, tamen teneor: quia genus perire non potest: ut inf. ad l. Fal. in rōne. §. uerum est autem. & §. sin vero argenti. Icē certè ideo, quia si est alternatiua, ut uendo Stichum, aut Pamphilum, primus est in periculo uenditoris, secundus emptoris. ut sup. de contrah. emp. l. si in emptione. §. pen. Item ideo dicit, quæ degustationem non exigunt, quia tunc dic. ut sup. eo. l. j. § 2. De pacto ideo dixi, quia per pactum pōt quilibet in se facere stare periculum: ut infra eo. l. qui in uenditione. & inf. de iu. do. l. si mancipia. Item de culpa ideo, quia si culpa præcedit casum, tenetur: ut inst. quib. mo. re co. ob. §. suis. Itē de mora iō, quia ea interueniente mutatur natura contractus: ut inf. eo. l. illud.

b *In præteritum.*] nā ubi extitit conditio, perinde habetur, ac si purè factum illud fuerit: ut hic, & infra qui po. in pig. hab. l. potior 2. respon.

c *Pro emptore.*] s. titulo, nec alio: ut hic, & sup. de in diem addi. l. ubi. in prin. & infra pro emp. l. 2. §. si sub conditione licet R. dixerit pro suo, ut inf. pro suo. l. 1. in fi.

d *Sicuti.*] quidam habent in litera hic, plane si pendente conditione res extinguatur, emptio perimitur. Alii nō habent; & tunc supple, uenditoris sunt; scilicet si res interiit pendente conditione, ut bene aptetur, quod sequitur, sicuti, &c. ut inf. de in. do. plerumque. §. si ante. Accur.

e *Perfectam esse.*] ideo quod dicit perfectam non puram, nam est conditionalis: ut & simile legatū: ut inf. qn̄ di. leg. ce. l. huius. quæ est contra. Vel illud quo ad transmissionem. sed est perfecta, ut hic, dicit, ut ab ea discedi non possit: & si soluatur, repeti non possit: ut supra de condi. inde. l. Iulianus, & per hoc dicitur quasi pura: ut infra de noua. l. si pupillus. §. qui sub conditione.

f *Tuum sit.*] quod potes facere. s. uendere, ut Inst. de usu. & hab. §. j. hoc est perceptio fructuum, non aūt, ut finiatur in personā emptoris. ut hic subiicit, nam sic uendi non pōt, imo dño proprietatis cederet: ut Inst. de usufr. §. fi. & infra de iur. do. l. si usufr. q̄ sunt contra.

g *Nihil mihi hæres.*] quia finitus est morte tua, qui fructuarius eras, sed usus, quod ex persona mea finiatur, cui cessisti, nō tua: ut infra de noua. l. si usufr. quæ est contra. Sol. hic erat constitutus iā vsusf. in persona dantis, unde morte ipsius finiri debuit. ibi uero non erat constitutus, sed tm̄ debitus: unde quia in persona accipientis hīt principium, merito ex eius persona finitur. ar. sup. de serui. l. pro parte dominii. Accursius.

Si post.] CASVS. Antequam uenderem fundum, quem habebam uenalem, ostendi arbores, an si arbores interim deiectæ erant, postea uendā, illæ arbores cedāt emptori? Et respond. quod non. sed si emptor ignoret, ego sciens teneor ad interesse emptori, si ipsum non certioraui. Cætera plana sunt usque ad dectos. Viuianus.

h *Si post inspectum.*] scilicet ab emptore. Azo.

i *Si modo uænit.*] id est si uenditio tenuit. nam quandoque non tenet, ut si contemplatione arborum tantum emebat, ut supra de contrahenda emptio. l. arboribus Accur.

k *Si in uenditione.*] facit infra de iure dot. si mancipia. Accursius.

l *Non potest.*] sed si ad mensuram uenit, nonne perit periculo uenditoris: ut sup. e. l. 1. §. sed & custodiam. quæ est contra. Sol. ut ibi. Accur.

1 † Flor. in clausa hac uerbis () desunt, alias legitur sic, sunt: si pen. conditione res fuerit extincta perimitur enim emptio, sicuti & stipul. & leg. condic. perimuntur, sane, &c.
2 † Flo. de est, res.
3 † Flor. est.
4 † Flor. deest, esse.
5 † Te enim.
6 † Me em-
7 † Flo. sciuit.
8 † Flor. uenit.
9 † Flor. lib. 7.

Si usu-

a *Nocere.*] vt etiam periculo rei liberetur. & sic posterior mora nocet: vt hic, & infra de iu. dot. si rem. & infra de ver. oblig. si seruum. §. sequitur. & l. interdum. § fi. adeò, vt etiam debitor emptori personaliter obligatus non teneatur si obligatam pecuniam perdiderit: vt infra de exce. doli l. si opera. & inf. de solu. l. qui decem. in princip. & infra de manu. test. qui filiũ. §. itaq; Sed contra. sup. de cond. fur. l. fi. vbi non liberatur, licet res intereat. Sed ibi nõ obtulit, secus si obtulisset, vt in eo. tit. l. parui. Item contra inf. de sol. creditor. Sed hic non obtulit congruo loco, & tempore: vt in eo. tit. si soluturus.

1 † Flo. in integro.

b H *Abitationum.* Casus est, quod vendidi domum, in qua secundum voluntatem defuncti, cui successi, debebã habitationem libertis, & cum hoc pacto vendidi, & sic minori pretio tunc subitò liberti mortui sunt, non tamẽ plus pretij, vel aliud petã ab emptore.

c *Super*] idest præter.

d *Ante pretium.*] quod venditori dabatur.

e *Solutum*] ab emptore, habita tamen fide de pretio. aliàs non transiret dominium: vt sup. de contrahen. empt. quod vendidi.

f *Quæstione mota.*] extra iudiciũ & sic imminebat in limine contractus euictio: vt C. de eui. l. si post perfectam. & ĩ. tit. j. l. fi.

g V *Enditori. Potuit.*] de hoc no. vt inf. de act. empt. l. sterilis. §. cum per venditorem.

2 † Fl. deest, nomine. sed sub intelligi debet. Ang. lib. 3. c. 1.

** ad intel. huius l. vi. Petr. Rebuff. in l. unica. nu. 519. C. de senten. quæ pro eo, quod inter.*

h DE SERVIS EXportandis, &c.

De ista prima parte vnb agitur inf. eod. l. ij. et l. cui pacto. Ac.] Pactiones autem hoc tit. enarrantur, quæ in seruorum venditionib. adijci solent, quas declarat, & ponit, quæ

3 † aliàs, venerit. vt in indi. tit.

4 † aliàs, additur, aut ne prostituatur.

perim? Sanè hoc casu mihi nocere deberet. Sed si per emptorem mora fuisset, deinde cũ omnia integra [1] † essent, moram venditor adhibuerit, cum posset se exoluere: æquum est posteriorem moram venditori nocere. [a]

Papinianus libro 3. respon.

LEX XVIII.

HAbitationum [b] oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam causam venditori non tenebitur, si nihil aliud conuenit, quam vt habitationes secundum defuncti voluntatem super [c] pretium libertis præstarentur.

Quando in limine contractus emerserit periculũ euictionis, tenetur venditor satisdare pro euictione. Bart.

¶ Ante pretium [d] solutum [e] dominij quæstione mota, [f] pretium soluere emptor non cogitur, nisi fideiussores idonei à venditore eius euictionis nomine [2] † offerantur.

Herm. li. 2. Iuris ἐπιτομῶν.

LEX XIX.

VEnditori [*] si emptor in pretio soluẽdo moram fecerit, vsuras duntaxat præstabit, non omne omnino, quod venditor mora non facta consequi potuit: [g] veluti si negotiator fuerit, & pretio soluto ex mercibus plus, quàm ex vsuris quærere potuit.

TITVLVS VII.

De seruis [h] exportandis, [i] vel si mancipium, ita vænierit, [3] † vt manumittatur, [4] † vel contra.

Quis potest renunciare ei, quod in sui fauorem introductum est vel sic: Pacto prohibitorio potest renunciari ab eo, cuius fauore fuit introductum. Bal.

Vlpianus li. 32. ad edictum.

LEX PRIMA.

SI fuerit distractus seruus, ne aliquo loci [k] moretur: qui vẽdidit, in ea conditione est, vt possit legem remittere, & [5] † Romæ ipsum [l] retinere: [m] quod & Papinianus lib. 3. respondit. Propter dominij enim (inquit) securitatem custoditur lex, [n] ne periculũ subeat. [o]

Dispositio limitata limitatum producit effectũ. h. d. Et ad hoc allegatur ista l. Bal. Idem habetur in l. cum seruo. sup. de contrah. emp.

Martianus li. 2. Publicorum.

LEX II.

EXportandus ab Italia si vænierit, in prouincia morari [p] potest: nisi specialiter prohibitum fuerit.

Quando ex contractu innominato venit quærendũ ius tertio: ibi habet locũ pœnitentia. Bal.

Paulus lib. 50. ad edictum.

LEX III.

SI [*] quis hac lege vænit, vt intra certum tempus manumittatur: si non sit manumissus, liber fit: si tamen, is qui vendidit, in eadem voluntate perseueret, [q] Hæredis enim [6] † voluntatem non esse [r] exquirendam.

Vbi est inhabilitas personæ à principio: actus non potest confirmari, licet conferatur in tempus permissum. Bald.

Marcellus libro 24. digestor.

LEX IIII.

SI minor [*] viginti annis seruum tibi in hoc vendiderit, & tradiderit, [7] † vt eũ manumitteres: nullius momenti est traditio: [s] quanquam ea mente tradiderit, vt cùm viginti annos ipse explesset, manumitteres. Non enim multum facit, quòd distulit libertatis præstationem. lex quippe consilio eius quasi parum firmo restitit.

sint, Cuia. in paratitl. ad ipsum.

i *Exportandis.*] adhuc ponit de quibusdam pactis, quæ fiunt in venditionib. seruorum.

k S *I fuerit. Loci.*] puta Romæ, vel Bononiæ, vel alia ciuitate: vt no. inf. eo. l. cui pacto Accur.

l *Ipsum.*] aliàs ipse.

m *Retinere.*] s. per emptorem.

n *Lex*] idest pactio apposita in venditione: ideo ei renunciare potest: vt subijcit.

o *Subeat.*] fortè vxoris, & sic potest renunciare suo iuri: vt C. de ser. expor. l. ij. in fi. & supra de lege cõ. l. ij. & iij. & C. si man. ita fue. aliene pro l. j. §. j. Argu. contra. infra qui sine ma. ad liber. l. j. Accur.

p E *Xportãdus. Morari.*] non tamen in sua ciuitate: vt infra de inter. & re. l. relegatorum. §. cõstitutũ est. n. Azo.

q S *I quis hac. Perseueret.*] potest ergo pœnitere: vt hic innuit, & C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. fi. in fi. & sup. man. l. si hominem. Sed contra. inf. eodem, l. quæsitum. & infra qui sine ma. ad li. l. j. Solu. si apponitur gratia venditoris tm, obtinet, quod hic. si gratia emptoris, vel vtriusque, obtinet, quod in cõtrarijs. vt discedi non possit voluntate venditoris: vt C. de ac. & obl. l. sicut & est pro hac solutione ar. ĩ. de pac. si cũ fundus. in fi. sit autem gratia vnius eorum, vel vtriusque, quia fortè alteri, vel vtrique est consanguineus, & affectionis ratio habetur in bo. fid. iudicijs: vt sup. man. l. cum seruus.

r *Non esse.*] hoc casu. aliàs autẽ quandoque sic: vt inf. de don. inter virum & vxo. sed interim. §. si vxor.

s S *I minor. Traditio.*] vt supra de mino. l. verum. §. quod si minor. & C. qui.

5 † Flo. ipse Romæ retinere.

** Cum l. ista iunge l. quoties. C. de don. quæ sub modo. & l. si Romæ. §. Flauius. ĩ. de ver. obl.*

6 † Fl. deest, enim.

** ad intel. huius l. vi. Cret. in l. si constante. nu. 38. Solu. mat. & in l. 1. §. nuntiatio. nu. 78. de no. oper. nunci.*

7 † Fl. deest, & tradiderit.

C qui manumit. non pos. l. si minor. & infra de verborum obligationibus. si minor. Sed contra. infra de manu. vin. l. illud. § j. Solut. ibi fuit datus seruus minori hac lege, vt manumittat, vt ibi. hic à minore datus alij. Item contra. infra de manu l. iiij. §. nihil autem interest. Solu. ibi non fuit lex à minore apposita, vt manumitteretur: sed ab ipso seruo, qui hoc pepigit cum emptore, vt manumitteretur ab eo. Accur.

a *Cui.*] scilicet filio, vel seruo vendito. Accursius.

b *Pomærio*]i. suburbijs, vel hortis circa ciuitatem positis. Accursius.

c *Vrbe*] cuius vrbis sunt illa pomœria. Accur.

d *Maioribus.*] idest habentib. maius priuilegium: sed econtra, cui est interdictũ maioribus, poterit vti minoribus: vt infra de interdic. & releg. l. relegatorum. §. potest. Si ergo patria sua est interdicta alicui, vel ciuitas, aliqua etiam vrbs interdici videtur: sed non econtra: vt infra de interdic. & relega. l. relegatorum. § constitutum est. & §. si cui. & supra de offi. præfect. vrb. l. prima. §. cum vrbem. Accursius.

SI *venditor.*] CASVS. Tractatus huius legis, assignat differentiam inter duo pacta, quia refert, dicat venditor. Vendo tibi mancipium hoc pacto ne manumittatur: & si contra factum fuerit. stipulatus pœnã, & manus etiam iniectionem reseruauit, vel ne prostituatur sub prædicto pacto: quia primo casu si posteà manumittatur, pœnam non patitur, quia ipso iure nõ tenet manumissio. Secundo casu peti poterit pœna, & si stipulatio pœnalis interposita nõ fuisset. agi poterat ex vendito.

1 † Fl. venditoris.

* In hunc locum vi. Gel. li. 13. c. 14. & Li. ui. lib. 1.

2 † Flor. lib. 77.

3 † Flor. prostituatur.

4 † Fl. aut.

5 † Fl. Sabinus non obstaturã. Sed.

6 † Fl. Fa. ciet.

Pactum pœnale, & odiosum propter euitandam absurditatem recipit interpretationem etiam extẽsiuam. Bartol.

Papinianus lib. 10. quæstio.

LEX V.

CVi [a] pacto vẽditionis [1] † pomœrio [b] * cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe [c] etiam interdictum esse videtur. Quod quidẽ quum aliàs principũ mandatis præciperetur, etiam naturalẽ habet intellectum: ne scilicet, qui careret minoribus, fruatur maioribus. [d]

Pœnalis stipulatio apposita circa id, quod de iure potest fieri, non committitur, si de facto tantum fiat: secus si non poterat nisi de facto. hoc dicit, vel sic: Quando duo deducuntur in pacto, pœna simpli apposita, censetur apposita ꝑpter id, quod lædit, non propter id, quod non lædit. Bar.

Idem libro 28. [2] † quæstion.

LEX VI.

SI venditor ab emptore cauerit, [e] ne serua manumitteretur, nevè prostitueretur, [3] † & aliquo facto, contra quam [f] fuerat exceptum: euincatur: [4] † libera iudicetur, & ex stipulatu pœna petatur doli exceptionem quidam obstaturam putant: Sabinus non putat. [5] † Sed ratio facit, [6] † vt iure non teneat stipulatio, [8] si ne manumitteretur, exceptum est. Nã incredibile est, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficij, cogitatum. [h] Cæterum si ne prostituatur exceptum est, nulla ratio occurrit, cur pœna peti, & exigi non debeat, cum & ancillam contumelia affecerit, & venditoris affectionem fortè simul, & verecundiam læserit. Etenim aliàs remota [i] quoque stipulatione, placuit ex vendito [k] esse actionem. [7] †

¶ Si quid emptor contra, quã lege venditionis cautum est, fecisset, [l] aut non fecisset: [m] [8] † nobis aliquando placebat non aliter ex vendito propter pœnam homini irrogatam [n] agi posse, quàm si pecuniæ ratione venditoris interesset, veluti, qui pœnam promisisset: [o] cæterum bono viro non conuenire credere, venditoris interesse, quòd animo sæuientis satisfactum non fuisset: [p] Sed in contrarium me vocat Sabini sententia. [q] qui vtiliter agi ideo arbitratus est, quoniam hoc ipso [9] † minoris homo videatur [r] vænisse.

Si pœna promittitur pacto nudo, nõ potest exigi nisi intersit. Bart.

Idem lib. 6. [10] † quæstionũ.

LEX VII.

SEruus * ea lege vænijt, ne in Italia esset, quòd si aliter factum esset, conuenit citra stipulationem, vt pœnam præstaret emptor. Vix est, vt eo nomine vindictæ ratione venditor agere

¶ *Si quid.*] Si mancipium vendo ne exportetur, vel vt exportetur, & contra factum fuerit: Papiniani sententia est, quòd venditor ex vendito non aget, si contra pactum factum esset, nisi pecuniariter interesset sua: quia pœnam promisit authori suo, vel alij non fuisse factum contra. & rationem subiungit. Sabini verò sententia fuit, vt agatur ad interesse, quia minoris facta fuit venditio, vt tale pactum seruetur. & hanc approbat Papin. author huius l. non autem ad pœnam: vt infra l. proxi. Viuia.

e *Cauerit.*] idest si caueri sibi fecerit per pactum de infrascriptis. & si contrà fieret, seruauit sibi manus iniectionem. in primò, vel in secundò dixit, quòd esset liber seruus venditus. Item pœnam pecuniariam, vt sequentia declarant.

f *Contra quam.*] idest aliter, puta prostituente emptore, vel faciente aliquid aliud, quod loco prostitutionis est. puta, moratur in taberna: vt C. si manda. ita fue. alienan. ne prostit. l. fina & ideo euincitur, scilicet à venditore, qui manus iniectionem sibi seruauit.

g *Stipulatio.*] scilicet pœnæ, vt ex ea agatur. Azo. & hoc in casu, qui sequitur: vt hic. & C. si manda. ita fue ali. vt ma. l. ea quidem. Accursius.

h *Cogitatum.*] argumentum contra. C. de adulte. l. eum qui. Solut. ibi in pœna legali loquitur: & ita innuit glo. l. secunda. C. de episcopali audientia. Accursius

i *Remota.*] idest pœnæ stipulatio nõ interuenerit.

k *Ex vendito.*] scilicet ratione affectionis: vt sup. man da. cum seruus. Accursius.

l *Fecisset.*] vt quia exportauit, cum esset actum, quod nõ exportaret.

m *Non fecisset.*] vt quia non exportauit, cum esset actum, quod exportaretur.

n *Irrogatam.*] idest irrogandam ex pacto, vel etiam propriè, altero casu. Accur.

o *Promisisset.*] suo actori forte, vel etiã alij.

p *Non fuisset.*] malitijs enim hominum, &c. vt de rei vendica. l. in fundo. in fin.

q *Sententia.*] in vtroque casu prædicto. Sed contra infra l. proxima. Solutio, vt ibi. Accursius.

r *Videatur.*] vt sup. de contrahen. emp. l. fundi partem. & de hære vendi l. pen.

SErvus.] CASVS. Si venditur seruus, hoc pacto, ne moretur in Italia: si contra factum sit, pœnam præstari conuenit: & agi non potest ad pœnam ex eo pacto, nisi interesset venditoris pecuniariter, quo casu agetur eatenus. Si verò conuenit ne exportaretur, & factum sit contra, agetur. Ratio diuersitatis est, quia hominem, &c. quia pactum, quod exportetur, solam duritiam continet. cætera plana sunt vsque ad titul. sequen. quia procedit per terminos exemplorum. Viuianus.

7 † Dubitat Taurel. nũ ita distinguendum sit. aliàs enim, si quid emptor. &c.

8 † In quibusdam nullis exẽplis desunt hæc verba, aut non fecisset.

9 † Fl. deest ipso. alias, ob hoc.

10 † Flo. lib. 10.

* ad intel. huius l. vi. Berẽg. fer. in l. pacta. col. 9 num. 20. de contrah. empt. & Rebuf. in l. vnic. numer. 308. C. de sent. quæ pro eo q̃ int. & ibidem Berẽng. pancil. num. 122.

Posit.]

possit, acturus vtiliter, si nõ seruata lege in pœnam, quã alij promisit inciderit. Huic consequens erit, vt hactenus agere possit, [a] quatenus alij p̃stare cogitur. [b] Quicquid enim excedit pœna, [c] non rei [d] persecutio est. Quod si (vt [1] † manumitteretur, vel) ne pœnæ causa exportaret, conuenit, etiam affectionis ratione rectè agetur. [e] Nec videntur hæc [f] inter se cõtraria esse, cum beneficio affici [g] hominem intersit hominis. * Enimuero pœnæ non irrogatæ indignatio solã duritiam continet.

Quando pactum de manumittendo seruum apponitur gratia emptoris, vel vtriusque. non potest per venditorem reuocari, vel sic: Nõ potest mutari voluntas in præiudicium tertij. Bal.

Idem lib. 28. [2] † quæstionũ.

LEX VIII.

QVæsitũ est, si quis proprium seruum vendidisset, & vt manumitteretur intra certum tempus, præcepisset ac postea mutasset voluntatem, & emptor nihilominus manumisisset, an aliquam eo nomine actionẽ haberet? Dixi, ex vendito actionem manumisso seruo, vel [h] mutata [i] venditoris voluntate euanuisse.

Pactum manus iniectionis appositum in contractu in venditione rei sua afficit rem, vt possit auferri à quolibet possessore, & successore, & facto successoris actor incidit in pœnam contractus. Bal.

Paulus libro 5. quæstionum.

LEX IX.

TItius seruum vendidit ea lege, vt si Romæ moratus esset, liceret manus inijcere. emptor alij eadem lege vendidit, & seruus fugit à secũdo emptore, & Romæ moratur. quæro, an sit manus iniectio, * & cui? Respondi in fugitiuo non est dubitandũ, nihil contra legem facta videri, quia nec domino auferre se põt: nec qui in fuga est, ibi moratur. [k] Quod si [3] † voluntate secũdi emptoris contra legem moratus sit, potior hñdus est is. [4] † qui author fuit legis. nec [5] † posterior, [l] qui magis admonẽdi emptoris, [m] & liberandi [n] se gratiam [6] † eandem legem repeterit, [o] [7] † poterit aliquo modo auferre legem sui venditoris, cuius conditio iam [8] † extitit. Nam & si pœnam promisisset, teneretur; licet ipse quoque stipulatus esset. Sed in pœna promissa duæ actiones [p] sunt, manus autem iniectio in seruum competit. Quod si prior, ita vẽdidit, vt prostituta libera esset: posterior, vt manum [9] † inijcere liceret: prior [10] † est libertas, quã manus iniectio. Planè, si prior lex manus habet iniectionem, posterior libertatem, fauorabilius dicetur liberam fore, quoniam vtraq; conditio pro mancipio additur, & sicut manus iniectio, ita libertas eximit eam [11] † ab iniuria.

Si apponitur pactũ, quod seruus venditus emptore mortuo fiat liber, valet. Bal.

Scæuola lib. 7. Digestorum.

LEX X.

CVm venderet [q] Pamphilam, & Stichum, venditioni inseruit pactum cõuentum, vt [12] † ne ea [13] † mancipia Pãphila, & Stichus, quos numerato pretio vendidit, alterius seruitutẽ quàm Seij [r] paterentur, [s] post mortemq; eius in libertate vocarentur. [14] † Quæsitũ est, an hæc mãcipia, de quibus inter emptorem, & venditorẽ conuenit, post mortem emptoris iure ipso liberata sint. Rñdit secundum cõstitutionem diui Hadriani [t] super hoc prolatam, Pamphilam & Stichũ, de quibus quæreretur, si manumissi non sint, liberos non esse. Claudius, [u] Diuus [x] Marcus ex lege dicta libertatis [y] in vendendo, (quãuis non manumissos [z]) fore liberos in Semestribus constituit, licet in mortis tempus emptoris distulerit [15] † venditor libertatem.

a *Possit*] si. nõ aget, nisi pecuniariter vẽditoris intersit, vt subiicit. & sic cum approbet hanc distinctionem, intersit sua pecuniariter, vel nõ, est contra sup. l. p̃xi. in si Solu. ibi intercessit stipulatio, hic non, vt in prin. huius l. præterea ibi agitur ex vendito ad ipsum interesse, hic ad pœnam conuentam: quod non põt, vt hic. & sic nota, qđ pactum incontinenti appositum nõ valet ad actionem in pœna ista. sic nec in vsura. vt C. de vsur. l. iij. & plenè dixi supra de pac. iuris gentium. § sed cũ nulla.
b *Cogitur.*] ergo interesse spectatur in pœnali actione: vt hic secus ĩ pœn stip. vt inf. de verb. obli. stipulatio ista § alteri & sic pro pœna nõ agitur ex pacto incõtinenti apposito, nisi intersit. Azo.
c *Pœna*] quam alij ipse p̃misit Azo.
d *Rei.*] i. damni sui. Azo.
e *Agetur*] ad pœnam etiam Sed videtur, quòd non in casu manumissionis: quia tenet libertas: vnde ad pœnam agi nõ põt: vt C. si man. ita fue. alienand. l. puella. & inf. de manu caussam. Sol ibi fauore libertatis fit liber ex cõtractu nominato, hic cõpetit ex innominato secũdũ quosdam, quod non placet: quia & hic, & ibi competit ex noĩato. Dic ergo. q̃ hic actum fuit, vt vindicta fieret manumissio. & ideo cadit in pœnã, nisi sic fiat: ibi quocũq; mõ fiat liber, si curabat: ar. inf. de verb. obl. l. q Romę. § Flauius.
f *Hæc.*] primus casus l. cum secundo.
g *Affici.*] no affici in bonam partem: vt hic, & infra de legat. præstand. l. nonnunquam. in fin. primi casus. aliàs in malam partem: vt supra de cond. ob cau. l. si pecuniam. § itẽ si quis. Item not. fauorem ampliari. odium restringi. sic infra de liberis & posthum. l. cùm quidam. Item no. quòd quilibet debet esse intentus, vt alij prosit, & non noceat: vt hic, & supra tit. j. l. j. §. pen. & infra tit. j. l. emptorem. & sup. de serui. si cui. & de rei ven. in fundo. Item no. affectionem considerari: vt supra de eman. l. pater. & sup. man. cum seruus.
h *QVæsitũ est. Vel.*] pro etiam.
i *Mutata.*] quia nõ potest recedere à pacto, quòd ab initio vtrique placuit. talis enim est innominatorum contractuum natura. aliud est in nominatis: vt supra de condi. cau. da. l. si pecuniam. §. j. quæ est contra. Item contra. sup eod. l. si quis hac Sol. vt ibi.
k *TItius. Moratur.*] i. morari intelligitur, cum faciat contra domini voluntatem: vt infra de Public. interdũ. § serui. Et arg. infrà de acq. pos. l. Pomponius in prin.
l *Nec posterior.*] l. venditor.
m *Emptoris.*] s. secundi.
n *Et liberãdi.*] à suo venditore.
o *Repeterit.*] scilicet quàm vt manus inijceret.
p *Duæ actiones.*] ex vendito, & ex stipulatu secundũ quosdam. Tu dic, vna, qua ipse tenetur, & alia, qua alius ei tenetur, sed manus iniectio vna est, quæ primo tantùm competit. Accur.
q *CVm venderet.*] s. aliquis. Numerato, alias memorato vel minorato.
r *Seij.*] qui nunc emit. Accur.
s *Paterentur.*] similis conuentio, vel p̃ceptũ inf. de fideic. lib. l. cum fidei.
t *Hadriani.*] secus si per constõnẽ Diui Marci, & commodi: vt C. si man. ita fue. alie. cum iusta. & vt statim subiicit hic.
u *Claudius.*] refert, quæ sequuntur.
x *Diuus.*] addidit.
y *Libertatis.*] scilicet causa.
z *Manumissos.*] id est, quamuis non sint manumissi. Azo.

1 † Fl. inclusa desunt.
** Hãc sententiã elegãter explicat. Cic lib. 2. offic*
2 † Flor. lib. 27.
** Manus iniectio est facultas p̃pria authoritate vẽdi. Duar.*
3 † Duar. quòd si ex vol.
4 † Fl. deest, is.
5 † Fl. & posterior magis admonendi.
6 † Fl. deest. gratia. vid. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.
7 † Fl. poterierit, sed videtur corrupta, pro re poterit. nec poterit, &c.
8 † Fl. deest. iam.
9 † Fl. manus.
10 † Fl. potior.
11 † Flor. eximit eã iniuriam.
12 † Flor. vti.
13 † Flo. eadem.
14 † Flo. in l. libertate morarentur.
15 † Flor. distulit.

DE

DE ACTIONIBVS, &c.

Quia venditore & emtore parum prodesset, nisi actiones essent hinc inde, quae venditiones exequerentur: ideo de actio. empt. & ven. ponit. Acc.] Rationem, & materiam tit. declarat Cuiac. paratitl. ad ipsum.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XIX. 1 †

1 † li. 20. Basilicis.

TITVLVS I.

De actionibus empti, & venditi. 2 †

2 † *Hac particula includitur asteriscos in indi. tit. veteres dicebant. empti venditi.*

Si venditor est in mora tradendi rem, potest conueniri ad interesse singulare ipsius emptoris, quod est circa rem: quod potest excedere pretium commune, & conuentum. hoc dicit. Diuiditur. Primo ponit dictum. Secundo illud declarat. Tertiò ponitur determinatio, siue responsio cuidam tacitae obiectioni. Secunda ibi: Hoc est. Tertia ibi: Hoc autem. Bartolus.

Vlpianus li. 28. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

SI res * vendita non tradatur, a in id, quod 3 † interest, agitur b hoc est, quanti 4 † rem habere emptoris interest. Hoc aūt c interdū pretiū egreditur, si pluris interfit, d 5 † quā res valet, vel empta est.

* *de sensu huius l. vide Ioan. Igu. in l. quatenus. nu. 41 de reg. iur. & Seba. sap. in l. vnic. nu. 10. C. de sen. quae pro eo. quod interest.*

3 † *aliàs, quod emptoris interest.*

4 † *Flor. quod.*

5 † *Fl. interest.*

Qui celat qualitatem, per quam rei conditio fit deterior, hac actione ad interesse tenetur emptori, si fuit ignorans. secus si fuit sciēs. h. d. Barto. Primò ponit dictum & rationem dicti. Secundò declarat quid est celare, ponēdo circa hoc tres casus. Tertiò declarat ra-

SI res.] CASVS. Vendidi tibi fundum pro decem si non trado, agis ex empto ad interesse: quod aliàs plus continet, aliàs minus. continet. n. pretium conuentū, & aliquando cōmune, puta communiter valebat res. xv & interesse singulare continet aliquando, si commune, seu cōuentum pretium interesse excedat, puta intererat tua in xx.

¶ *Venditor.*] Si vendidi tibi fundum, q. seruitutē debebat, & hoc sciam, & celauerim, tenebor tibi ex empto. & hoc in prima. Idem est, si negaui cum quaereres, an seruitus deberetur. hoc in secunda. Sed quid si ita dico, seruitus nō debetur: sed si debeatur, nolo teneri: an tenear? Et rñ. quod sic. hoc in tertia. In quarta dicit generaliter, quod quoties vēditor in dolo est in celando seruitute, tenetur. Haec sunt vera, si tu emptor eras ignorans, alioquin non videris deceptus.

1 Et bene Bar. & Sa.

2 Aliàs, incipit, datio.

3 Sequitur gl. Albert. B. & Sal.

a *Non tradatur.*] qn est corporalis, si aūt incorporalis, tūc si patientia non praestatur, agitur ad interesse: 1 vt inf. e. ratio. 2 §. si iter. & sup. de serui. quoties §. seruitutum. & dic 3 non tradatur, vel pro tradita non habeatur: vt sup. de rescin. ven. cum emptor. § emptio.

4 Ale. in l. j. sup. de in li. iu. reputat istā glo. sing. ad hoc, quod in actionib. nō arbitrarijs, et si sint bonae fid. venit solū ferēda vna snia.

b *Agitur.*] an ergo ferētur duae sniae, de re tradenda vna, & de rei interesse alia, si res nō praestetur, sicut in arbitrarijs 4 fit, vt sup quod met cau. si cum. §. j Rñ. non cū hoc nō inueniā, nec sit haec arbitraria, sed vna tm. s de interesse. Qñ ergo sciam, an tradat rem, vel non? Rñd. tpe 5 sniae dandae interrogabitur. an velit tradere, & si dixerit non, damnat in interesse. vt arg. C e. si traditio in fi & j. de re iu si quis ap. §. fi. & sic ad aliud agitur s ad rē: & ad aliud fit condemnatio s. ad interesse. nec mirum, quia & aliàs hoc fit, vt sup. si cer. pet l. vinum & inf de aedil. edi. l. aediles. §. item sciendu. Sed an ipm interesse sit in oblone, vt et in prin. si velit actor possit agere ad interesse, & iure actionis veniat, cum fortè interrogauerit vēditorē, an velit rē tradere, & ille denegauit? Quidā quod sic, 6 ar. eius quod hic est. agitur, &c Alij quod non, vt inf. de ver. ob. si seruum §. fi. 7 Et qđ hic dicit, agitur i. actū fingitur, vt sic in eo interesse fiat cōdemnatio. Vel dicas hoc casu si agi. peto rem tradi: & si non tradas, peto interesse, qđ tutius est. Sed quid si ex eo, quod in mora tradendi fuit añ lit. cōte, interest mea in v. & ex sequenti vsq; ad sniam in alijs v. rem aūt totam non hic interest in c. Rñ. primum in petitione scdm in officio, tertiū in condemnatione tm venit, sed & peti pōt, vt j. de aedil. edic. l. aediles §. itē sciendū. sed & peti pōt. vt mō dixi. sed à tertio deducūtur duo prima, vt infra eod ex empto. §. fin. Item hoc si emptor velit esse contentus de interesse. Quid autem si praecisè velit habere rem, an potest? Dicit M. quòd sic, 8 si habet restituendi facultatem, si non sit cōdemnatio in interesse, vt hic dicit & pro eo est. sup. de rei ven. l. qui restituere. & C. de fideic. li. l. fi. & insti. de do. §. parciuntur. & inf. de ver. obl. l. vbi autem. §. fi. Item & quod dicitur, conuentionem seruandā, vt inf. eod. ex empto. in prin. Bul. aūt & Io. & Azo. & H. dñt eū liberari sp. praestādo interesse, et si hēret rem, & pro se hūt, qđ hic dr, & C. e. si traditio. & inf. eo. ex empto. §. et. & inf. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. voluntate. & C. de fi. instr. cōtractus. & C. de haer. ven. l qui tibi: Cum ergo his legibus dicatur, quod vel rem, vel interesse praestet, patet, quod est eius electio. vt inf. de iu. do l plerunq; in fi. ad l. aūt M. rñ quia illa lex, qui restituere. loquitur qñ quis petit suum, sed hic petit sibi debitum, fm Bul. sed Io. rñ quod ibi non dicit, quod iudex debeat in re cōdemnare: sed si condemnauerit, debet exequi ad illa de fideic. lib l. fin dñt, quod spāle ē fauore libertatis ad illam instit. de dona. dñt, quod sicut sunt venditor, & donator in hoc, quod tenetur vnus pcise. s. donator, si stipso erat, alter causatiuè teneatur. s. vēditor. hoc est nisi tradat interesse. imò sunt hodie paria, cum vterque sit contractus necessitatis ex postfacto, quod olim in donatione non erat, nisi stipulatio interuenirer, vt C. de don. si quis ar. §. pe. & ad illam de ver. obl dici potest, quod promissor debet facere rē stipulantis omnimodo. s. vt tradat eam. non dices tñ, quod praecisè tradere teneatur. Item nec vr contra conuentionem venire, cum licentia legis faciat: quod tantundē valet vt s. si cer. pet. l. certū Cum nec periuret: qui legis licentia contra factm venit, vt s. qui satis. cog. l. fi. Si velis primam opinionem, vt aequiorem sequi, habeas, & hoc, quia aliud pro alio, &c. vt s. si cer. pet. l. ij §. j Item quid si in prima cā ad interesse 9 fuit damnatus. quia nō dabat rem: an in causa applonis si voluerit dare rem, liberabit ab interesse? Rñ sic, 10 cum nec iudicatū videatur, vt j. ad turpil. l. j. §. ij Item an econtra emptor pcisè teneat ad pretium? 11 Rñ. eodem modo quo de venditore dixi, vt non possit peti pretium, si velit dare interesse emptor.

5 Ista est bona: sed non congruit litterae. Bar. & Bal.

6 Et bene Bar Bald. & Pau.

7 Ibi in obligatione rē dari: hic in rē tradi. B. & Pau.

8 Sequitur etiam Dyn. Alb. B. B. Paul. & Sal.

9 Adde quo & qñ vēditor teneatur ad interesse: Alec. cōsil. 79 i 4 volu. incip. qd si qs vendidit. Ang. consil. 19. Bolog.

10 Sequitur Bart. & Sal.

11 Reprobatur per Bar.

c *Hoc autem.*] s interesse Sed quid si cōe interesse tantū vult, vt quod non possit, nec conuentum, fm quod Azo dixit in summa de sententijs, quae pro eo circa prin. Sed contra. supra de rei ven. l quod si possessor.

d *Interfit.* 12] Hic no triplex interesse ex hac lege conuentum, vt pretium. qđ conuenit. Item cōe, vt qtum res cōiter valet. Item singulare, quod excedit vtrunq; aliorū, vt hic dicit, non tñ vltra duplum pretij dati fm Pet. ar. j. eo. Titius in fi & l. cum & fortè sed certè fm Bul. & vltra pretij dati duplum. vsque ad duplum cōis pretij, vel interesse pōt ratione mei singularis interesse condemnari, cum iste contractus certam speciem, vel quantitatem contineat. alioquin etiam in infinitum extenderetur, vt inf. eod. l. idemque in prin. & C de senten. quae pro eo, quod interest. l. j § j & § ij. vel dic, vt ibi. Item hoc intelligas 13 de interesse, quod est circa rem, non extra rem, neque enim si potuit, &c. vt infra eodem, si sterilis. §. cum per vendito-

12 Nota gl quae ponit quotuplex sit interesse. idem glo. in l. j. C. de sent. quae pro eo quod interest. per Bart. in l. fi. inf de praet. stip. per Dy. in c. mora. de re. iu. li. 6.

13 Idem Sal.

a Sequitur Sal. vsque ad tit. gl.

venditorem: secus si male't tradat, ut infra eo. l. Iulianus, in princ. sed hodie etiam venit lucrum, vt C. de sent. quæ pro eo. l. fi. Item no. in hac actione speciale, ut ad singula rem vtilitatem referatur interesse: alias commune tantum inspicitur, ut sup. ad leg. Aquil. si seruum meum. & infra ad leg. Falc. l. pretia. Sed qualiter probabitur hoc singulare interesse? Dic, ut C. de sentent. quæ pro eo, quod interest. l. j. §. i.

a *Debere.*]prædio vendito posset, & econtra loqui. Accur.

b *Deberi.*]puta arando viam, in qua erat seruitus.

c *Teneri.*]sic & supra de cont. act. empt. l. ea quæ. §. fi. & inf. eo. l. Iulianus. §. idē Iulianus, & §. de ædil. edi. l. quoties. Accur.

d *Voluit.*]secus est in principali: nam & si voluerit prospicere suæ securitati, & dixit se nolle teneri, nihilominus tenebitur, ut inf. eod. l. quarto. sed certè non est secus, quia tunc securitati prospicit quā in nullo mentitur emptori: * nec enim q̄d celat in quo sciat errare emptorem, & tunc prodest ei pactum generale, & speciale alioquin nec etiam specia le proderit pactum, vt sup. de hære. vend. l. hoc autem, & infra eo l. quarto, & l. tenetur. § fin. Accur.

e *Qui non ignorauit.*] not. contra scientes. sic infra, de reg. iur. l. nemo uidetur. & infra, de ædil. edic. l. j. §. si intelligatur, & C. de episc aud. l. & si legibus. Arg. contra, inf. de adul. l. denunciasse, circa princ.

ADDITIO. Sol. secundum Bart. hic. & dic, quod quandoque denunciatio fit solum ad certificandum aliquem, non ad aliū finem, & tūc ille qui certus est, certiorari non debet, ut hic, cum simil. lib. Quandoque denunciatio fit ad alium finem, ut incitetur ille, cui fit denunciatio, ad aliquid faciendum, ut si dolo denunciarem venditori, quod mihi moueatur lis, ut ueniat ad me defendendum: tunc dico, quod etiam si certus est, nihilominus debet ei denunciari, quod defendat, ut l. qui absentem, supra de procurat. alus est in d. l. denunciasse, infra, de adult.

* *Celare quid sit, in hoc articulo allegantur de fine Cic. 3. Off.*

1 † *alias, fi.*
2 Idem Bar. & Paul.
3 † *Et quia.*
3 † *Floren. re scripsse.*
4 † *Flor. dixisse. &c.*
5 † *Flor. sic...*

tionem dicti. Quarto declarat quandam exceptionem positam in dicto, scilicet, si emptor sciuerit. Secunda ibi, sed scire. Tertia ibi, & generaliter. Quarta ibi, Hæc ita vera sunt. Bart.

¶ Venditor si cum sciret deberi a seruitutem, celauit, nō euadet ex empto actionē, si modo eam rem emptor ignorauit. Omnia n. quæ contra bonam fidē fiunt, veniunt in empti actionem. Sed scire venditorem, & celare, * sic accipimus, non solum si non admonuit, sed & si negauit seruitutem illam deberi, b cum esset ab eo quæsitum. Sed & si proponas eum ita dixisse. Nulla quidem seruitus debetur, verū ne 1 † emergat inopinata seruitus, non teneor, puto eum ex empto teneri, c si 2 † seruitus debebatur, & sciuit 3 † Sed & 4 † si id egit, ne cognosceret emptor aliquam seruitutem deberi, opinor eum ex empto teneri. c

¶ Et generaliter dixerim, si improbato more versatus est in celanda seruitute, debere eum teneri: non si securitati suæ prospectū voluit. d Hæc ita vera sunt, si emptor ignorauit seruitutem, 5 † quia nō videtur esse celatus, qui scit neque certiorari debuit, qui non ignorauit. e

Si nō reperitur mēsura dicta, venditor tenetur. Bar.

de leg. ij. Mæuius, §. pen. & infra eod. emptorem, §. j. Sed cōtra, sup. de contrah. emp. l. si cū fundum, § fere. Accur.

ADDITIO. Sol. per Bart. vt ibi in contrario, quia ab initio fuit tradita vacua possessio, propter quod fuit ab initio liberatus & habes no. in l. ab emptione, in glo. magna, sup. de pact.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX II.

Si in emptione modus dictus est, & non præstatur, ex empto f actio est.

Possessio rei vēdita debet tradi vacua, quæ a nemine detineatur, uel possideatur. h. d. Et iste §. venit ad declarationem primi capitis, si res vēdita non tradatur, declarat enim qualiter debeat tradi. Bart.

¶ Vacua possessio emptori tradita non intelligitur, g si alius in ea legatorum, fideiue commissorum seruandorū causa in possessione sit, aut creditores bona possideant. h

¶ Idem dicendum est, si uenter in possessione sit. nam & ad hoc pertinet i vacui appellatio.

Non videtur tradita nuda possessio, nisi quæ auocari nō potest. h. d. & similiter tendit ad declarationē primi capitis, si res vendita non tradatur. Bart.

Pompon libro 9. ad Sab.

LEX III.

Datio 7 † possessionis, quæ a venditore fieri debet, talis est, vt si quis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio non intelligatur. k

In stipulatione vacuam possessionem tradi, non veniunt fructus a tēpore mora, sed veniunt in actione ex empto. Bart.

h *Bona possideant.*]vel seruandæ causa, isti tamen omnes nō possident, sed sunt in possessione, ut infra, de acq poss. l. iij. § fi.

i *Hoc pertinet.*] quasi dicat, non solū, quod alius non possideat, sed etiam emptor sit potior hoc est etiam, quod nullus prædicto modo in possessione sit. Accur.

D *Atio.*] CASVS. Si vendo tibi rē & trado, si per aliquē potest auocari possessio, pro non tradita habetur.

§ *Si emptor*] Si res vendatur, neque tradatur, venditor emptori ad rem & fructus tenetur. Sed quid si emptor stipulatus fuerit rem sibi tradi, an peti possint fructus ex stipulatu? Et respon. quod non, quia in strictis iudiciis non veniunt fructus, sed ex empto ad eos agetur.

§ *Si per.*] Si vinum vendatur, refert fuerit venditor in mora, an emptor: si vēditor fuerit in mora tradendi, condēnabitur quantiplurimi fuerit vinū à tempore cōtractus. Vel si res erat deducta in iudicium: quanti plus fuerit tempore sententiæ, & toto tēpore medio, quod subaudias, licet hic non dicatur. & idem est de oleo. Mora aūt adhibita per venditorem intelligitur, si nihil impediuit eum, quo minus traderet. neque considerabitur tantum pretium loci in quo agitur, sed illius loci, quo tradi

6 † *Flor. in possessione sit.*

7 † *Flor. vō. & sic cōtra allegatur sed melius legitur datio, an certe tradito, quod tamen non placet quibusdam.*

de luit vinum, quia si vendatur Capuæ, & debeat tradi Brundusii, pretium quod ualere posset Brundusii, & quod dicit a Brundusio, i. separatiuè, q. d. si vinum datum alibi, puta Capuæ tradendum Brundusii, ut illa præpositio, a Brundusio, separet: non quod innuat, quod Brundusii celebretur contractus. Viuia.

k *Non intelligatur.*] Nunquid ergo agetur ad interesse, uel ad duplum? Rñ. 8 ad interesse, non ad duplum, etiam si pretiosa res est, quia non res, sed rei possessio est euicta secundum. Azo. Item nota, quod nō intelligitur traditū, quod iure potest auocari, ut inf. de leg. ii. Mæuius, § pen. & de leg. iii qui concubinam, § si hæres, & infra, de iure pat. si libertus, circa princ. & inf. de sol. si creditor. & inf. de acq. poss. l. non videtur nec periurarus si ex causa licita detentauer, ut sup. qui satisd. cog. l. si. Item quod dicit, si est auocata, idem & si potest auocari, licet nō sit auocata, ut sup. l. prox § j. Ne. obstat infra eo. Iulianus, §. possessionem

8 † Sequitur Alber. Bar. Bal. & Pa. Traditū nō dicitur, quod Auocari potest.

S *In emptione*] CASVS Si uēdo tibi fundū, & dico esse decem iugerū: si non sit tot, teneor actione ex empto.

§ *Vacua*] Si uendo tibi rem, & trado, sed non liberam, quia alius est in possessione illius rei ex causis, & scriptis: pro non tradita intelligitur, & ages ex empto. Viuia.

f *Ex empto.*] quanto minoris fieret emptio propter asse uerationem, ut in infra eo. l. Iulianus, §. quid tamen & plene dices infra eo. si seruum. §. fin. Accur.

g *Non intelligitur.*] quod fieri debet, ut hic, & C. de prob. l. tam ... & inf. l. proxima, in prin. & §. i. & infra,

1 Idem Bar.

vbi dicitur, quod tradita est, licet possit auocari. Sol. ibi est pro tradita ad hoc, 1 vt ad usuram pretij emptor teneatur, quia percipit fructus, non autem, vt venditor ab interesse liberetur, vt hic. Accursius.

a *Non veniunt*] Imò videtur q̃ sic, vt inf. de vsur. l. stipulatus, in prin. quæ est contra. Sol. hic minus dicit, i. tantú uacuam possessioné tradi, ibi plus, quia stipulatus est rē dari, & vacuam possessionem tradi. 2 Vel hic fuit stipulatio nouandi actione ex empto, & quod nō est deductū in nouatione, pristina actione petetur, s. fructus, ut infra. l. in fi. & hoc subiicit. Item intellige hoc, nisi post litem contestatā, vt infra, de vsur. l. videamus § si actionem.

1 † *Flo. dari.*
2 Sequuntur Alb. Bart. & Pau. usque ad finem.

b *Continetur.*] vt j. de v. ib obl. l. si filius. §. cum fundum. Sed contra in eod. tit. l. si fundum, vbi dicit uenire interesse. Sol. ibi de alio interesse q̃ de fructib. dicit. Itē contra, inf. eo. ti. l. in conuentionalib. ubi dicit venire causam bonorum. Sol. dicit cām, i. proprietatē rei, non possessioné solā, fructus aūt nō, nisi post litis cōtest. ut d. l. j. de vsur. videamus, § si actionem. Accursius.

ad intellectum huius §. uide Alc. in l. xx viij. et barti. num. 48. de verb. oblig.

c *Nulla est.*] quia incorporalia traditioné non recipiunt, ut inf. de acq. re. do. ferme, §. incorporales, & supra, de seru. l. seruitutes, & l. quoties. & ideo, qui præstat patientiā, non liberatur ab actione psonali, & sic postea p̃scrip. tolli potest, ut diximus C. de vsufr. l. corruptionem. Accur.

2 † *alias, traderetur. & ad intell. huius §. vide Amen. Rub. in l. vnum, n. 190. 1. §. & sequē. si cert. pet. & ibidem per Pau. de Monte Pi. n. 29. & per Bu. tigel. n. 30. & per Rebuf. in l. unica, num. 41. C. de sēt. quæ pro eo, q̃ inter.*

d *Mora fuerit.*] per diei lapsum, ut sup. & leg. cōmis. l. si fundus, in fi. Vel per interpellationem, ut infra, de verb. obl. l. si ex legati.

e *Vel quo venit*] imò videtur tempus, quo petitur, inspici, non præcedens, ut supra, si cer. pet. l. vinum, quæ est cōtra. Sol. illa in stricti iuris iudicio. hæc in bona fi. de. Huic solutioni est contra, sup. commoda. l. iij. §. in hac. quæ dicit idem in bo. fid. tempus non contractus, sed rei iudicandæ, id est moræ inspici. sed illa in fructibus, & similibus loquitur, hæc quo ad rei æstimationem, ut infra, de usur. l. videamus. §. si actionem, & §. seq. & hoc secundum quosdam. Tu dic, 3 quod hic a tempore contractus fuit in mora, quia sic conuenit, ut statim traderet. Et sic non obstat etiam sup. mand. l. hominem. Item opponitur, quia & in stricti iuris iudicio inspicitur tēpus moræ, ut supra, de rei vend. fructus cum tempus litis contestat. deberet inspici, ut 4. in hac. sed dic, quod rei vendic. habet similia 4 cum actione bon. fid. & hoc secundum Io. Compendiosius autem hic fuisset lo. utum, si dixisset, a tempore moræ quanti

3 † *Flo. fuisse.*
3 Approbatur per Alex. Bar. Bal. Pa. Sal.
4 Ista est de mente Bart.

Si emptor vacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat: fructus non venient a in eam actionem; quia, & qui fundum tradi 1 † stipularetur, vacuam quoque possessionem tradi oportere, stipulari intelligitur, nec tamen fructuum præstatio ea stipulatione continetur: b neque rursus plus debet esse in stipulatione: sed ex empto superesse ad fructuum præstationem.

In incorporalibus patientia est pro traditione. h. d. Et venit ad declarationē primi capitis. Bart.

Si iter, * actum, viam, aquæductum per tuum fundum emero: vacuæ possessionis traditio nulla est. c itaque cauere debes per te non fieri, quo minus vtar.

Venditor tenetur quanti plurimi res fuerit a tēpore moræ. Item quo loco pluri mi fuerit. Item econuerso, si emptor fuerit in mora. h. d. Et uenit ad declaratio nē primi capitis, si res uendita non traditur. Bart.

Si per venditorem vini mora fuerit, d quo minus traderet: 2 † condemnari eum oportet vtro tempore pluris vinum fuit, vel quo uenit, e vel quo lis in condemnationem deducitur. itē quo loco pluris fuit, vel quo venit, uel vbi agatur. Quod si per emptorem mora fuit, 3 † æstimari oportet pretium, plurimi interest emptoris condemnationem faciendam. hoc enim est verum, vt sup. de triti. l. pen. in fi. & l. fin. & infra eod. sterilis, §. cum per venditorem.

f *Agatur.*] s. si tunc est minus, quam in tempore præteri to post moram in accipiendo factam, nam si in præterito minus ualuit, quam nunc, id minus præstabitur in præiudicium emptoris; vt j. de trit. l. pen. in fi.

quod sit cum agatur, f & quo loco g minoris sit. Mora autem uidetur esse, h si nulla i difficultas uenditorem impediat, quo minus traderet, & 4 † præsertim k si omni tēpore paratus fuit tradere. Item non oportet eius loci l pretia spectari, in quo agatur: sed eius, vbi uina tradi oportet. Nam quod a Brundusio m vinum uenit: n etsi uenditio alibi facta sit, Brundusii tradi oportet.

g *Et quo loco*] habita ratione loci, & domicilij vbi fuit venditū. Item eo attento, an ibidem uina tradi oportuit, ut infra, statim §. item nō oportet, &c. Accursius.

4 † *Flor. de ass. &c.*

h *Videtur esse.*] scilicet emptoris.

i *Si nulla.*] s. n. vlla difficultas interueniat venditoris, emptor non vsi in mora, quia & si vellet accipere, non posset. Azo.

K *Præsertim*] abundat, vt C. de test. ma. l. si. §. j. Vel ideo dicit psertim, quia etsi nō omni tpe, aliquo tamen se paratum dixit tradere, & illo saltem tempore emptor fuit 5 in mora, ut sup. de petic. & comm. rei vend. l. illud. Azo.

5 Ista lectura est de mēte Alb. &c.

l *Loci.*] s. tantum: sic inf. de bon. auth. iud. poss. l. iij. & hoc, siue emptor, siue venditor fuerit in mora, & hoc si est aptus locus ad petendum.

m *A Brundusio.*] i. in alio loco, q̃ Brundusii, vt hęc dictio a denotet separationē.

n *Vinum.*] Brundusii tradendum. Accur.

6 Approbatur per Alb. Bald. & Pa.

Antequā res euincatur, nō potest agi de euictione, sed ex empto propter qualitatem a sciente celatam. h. d. & sic venit ad declarationem secundi capitis positi supra eo. l. 1. §. 1. simile in l. tenetur, §. fin. infra eo. Bartolus.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

L E X IIII.

Si seruum mihi ignoranti, sciens furem, vel noxium esse, uendideris; quamuis duplam promiseris, o teneris mihi ex empto, quanti mea interesset scisse, quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum, antequam mihi quid absit. p 5 †

S *I seruum.*] CASVS. Vendis mihi seruum ignoranti quod fur sit, & promittis duplam pro euict. possum agere ex empto quanti mea interest scisse seruum illum furem fuisse, non tamē possum ex stipulatu agere pro euic. antequā seruus a me per noxalē act. euincatur, quia tenetur, quia fur est.

5 † *Flor. absit.*

Quod deficit in mensura, æstimatur respectu quantitatis mensuræ, nō respectu bonitatis loci, quia quod nō est, nō habet bonitatē, nec malitiam, & hoc venit ad declarationem tertij capitis positi in l. ij. in prin. sup. eo. tit. Bartolus.

q *Si modus*] Si vendidi tibi agrum quinquaginta iugerum, & non sit nisi quadraginta, teneor ex empto. Sed quid si uendideris mihi iugera vineæ, & prati, & tamen in eodem fundo, & ita per partes fiat vend. tio, ut differat a priori casu: sed si in vinea minus, mag's fit in prato, in hoc casu, quia maius damnum est si desit in uinea, quam si in prato deesset, quia melior est uinea, pro bonitate loci fiet æstimatio.

o *Promiseris.*] s. furtis, noxisque solutus non sit, quæ est alia, quam de euict. de hoc habes infra, de ædil. edic. quod si nolit, § quia assidua. Accursius.

p *Absit*] etiam si condemnatus sit, sicut & in stipulatione habere licere, ut infra, de euict. l. habere licere. Sed contra infra, de euic. si emptori. Sol. illa secundum istam vt non prius possit agi quam absit: 7 secus est in actione ex

7 Approbatur per Pau. & est sing. & nota. C[illegible] Cōpolam[illegible] caut. suis, cautela 7.

ex empto, ut subijcit. inf. eod. se ruus. §. fin. in princ. & ad-dr, quod no. inf. eo. empto rem. Accur.

a *Pro numero iugerum.*] hoc intellige cum in singulis iugerib. certum pretium constitutum erat: alioquin si modus non inuenitur minor, sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio, ut infra statim sequitur.

b *Obligatus.*] s. ad tradendum, quod deest, uel ad tradendum pretium si ultra habet. Accur.

* *Not. tex. & hoc alle quo heret nō pōt ess se qualitas si- ut subiecta: Bal. in l. 2. an te medium C. de bon' pos. cō- tra tab.*

c *Si dictum est.*] ut si in uinea x. iugera esse debeant, in prato v. & in uinea deest magis enim detrahitur, quā si in prato deesset: 1 ut hic, & inf. eod. si in qualitate & inf de cui. qui fundum, & inf. eo. si duor. in fin Vel intellige hoc responsum uenditione contracta in specie ut d. l. si duorum, in princ.

1 Ista lectio non est de mē Paul.

1† *Dua. sdoque.*

S*i hæres.*] CASVS. Si hæredem meum damnauero rem tibi vendere, eadem præstabit, quæ aliquis emptor præstaret, puta, fructus, non solum re, & cū ex eo empto ages, hoc in prima. Sed q d si non damnaui eum, credidit tamen se esse damnatum? non tenebitur ex empto, sed sibi agenti obstabit doli except. hoc in secunda. Sed & si putaret se esse damnatum dare alicui, & eidem promisisset agenti obstabit doli exceptio. Viu.

2† *Fl. idē li. 5. ad Sabinum.*

3† *Fl. consequentias emptionis.*

d *Propria sunt.*] idest accessoria rei emptæ, quæ sunt multa, ut per multas leges huius ti. & maximè inf. e. Iul. §. 6. & se. ll. Azo.

e *Ex testamento.*] ualet enim huiusmodi legatum, siue certum pretium testator statuerit, siue non, quo casu iustum intelligitur, ut inf. de leg. j. si si deiuss. §. meminisse.

f *Doli mali.*] repetet enim si daret, ut sup. de pac. si cum te. ergo dolo, ut j. de exceptio. do. l. dolo Accur.

g *Vt liberetur.*] i. sine cautio, ut & sup. de condict. sine cau. l. l. iij.

T*Enetur*] Casus clarus est vsque ad §. si locum.

4† *Fl. ignorauerit. sed restituendum, ignorauerit. Dual.*

¶ *Si locum.* Vendidi tibi locum ad sepulchrum. ego autem ædificio ibi propè, ita quod deterior fit locus: tibi teneor act. empt.

¶ *Si tibi.*] Vendidi tibi seruitutem aliquam, sed tu non habebas fundum vicinum, cui acquiri posset, nihil tibi teneor. Sed si tibi uendidi, fundum, & dixi ei deberi iter: tenebor tibi.

¶ *Si dolo.*] Si venditor faciat aliquid in re empta dolo malo, tenetur emptori.

¶ *Si venditor.*] Vendidi Titio fundum, quem sciui esse obligatum, aut alienum, & dixi in contractu me nolle teneri de euictio. quæritur, vtrum ego excusor ab acti. si fundus euincatur? Respon. quod non, propter dolum quem adhibui, quia ta cui eum esse obligatū. est enim hoc iudiciū bonæ fidei. Viu.

¶ Si modus agri minor inueniatur, pro numero iugerū [a] author obligatus [b] est: quia ubi modus minor inuenitur, non * potest æstimari bonitas loci, qui non extat Sed nō solum si modus totius agri minor est, agi cum venditore potest, sed etiam de partib; eius, ut puta si dictum est, [c] vineæ tot iugera esse, uel oliueti, & minus inueniatur. ideo 1 † his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

Si venditio fiat ex necessitate precedentis actionis, actio ex eo contractu competit cum effectu, nisi per errorem facta fuerit.

Idem 2 † lib. 33. ad edictum.

LEX V.

SI hæres testamento quid uendere damnatus sit, & uendiderit; de reliquis, quæ per consequentiam 3 † emptoris propria sunt, [d] uel ex empto, uel ex testamento [e] agi cum eo poterit. sed si falsò existimans se esse damnatum uendere, vendiderit: dicendum est agi cum eo ex empto non posse: quoniam doli mali exceptione actor summoueri potest: quemadmodum & si falsò existimans se damnatum dare promisisset, agentem doli mali [f] exceptione summoueret Pomponius etiam incerti condicere eum posse ait, ut liberetur. [g]

Pomponius libro 9. ad Sab.

LEX VI.

TEnetur ex empto uenditor, [h] et si ignorauerit [i] 4 † minorē fundi modū esse.

Actio descendens ex contractu competit ad ea, quæ ueniunt in pacto incontinē ti apposito. h. d. in hoc §. potes accipere quartū caput actionis ex eo contractu, quod deueniat pactum incontinenti appositum. simile. infra §. prox.

¶ Si uendidi tibi insulam certa pecunia, ut aliam insulam meam reficeres, agam ex vendito, ut reficias [k] Si autem hoc solum, ut reficias 5 † eā, conuenisset; nō intelligitur [l] emptio & uenditio facta, ut & Neratius scripsit. Sed si aream tibi uendidi certo pretio, & tradidi, ita ut insula ædificata partem dimidiam mihi retradas: uerum est, vt ædifices, agere me * posse ex uēdito, & ut ædificatam mihi tradas. Quamdiu enim aliquid ex re uendita [m] apud te superesset; [n] ex uendito me habere actionem.

Tenetur venditor si rem faciat deteriorē antequam tradat. h. d. In hoc §. pōt esse quintum caput, ad quod illa actio datur. s. si res facto uēditoris efficiatur deterior.

¶ Si locū sepulchri emeris, [o] & propius [p] eum locum, * antequam mortuus ibi inferatur, ædificatum a uenditore fuerit: poteris ad eum reuerti.

Quod dictum est de modo agri, idem debet intelligi de mensura, & pondere vasis, &c. Bar.

¶ Si uas [q] aliquod mihi uendideris, & dixeris certam mensuram capere, uel certum pondus habere: ex empto te cum agam, si minus [r] præstes.

In locatione, vel venditione vasis in dubio intelligitur, ut incorruptum præstetur. Bar.

¶ Sed si uas mihi uendideris, ita ut affirmares integrum: si id integrum [s] non sit, etiā

h *Venditor.*] ad pretium superfluum reddendum.

i *Ignorauerit.*] nihil interest, &c. ut infra de ędil. edict. l. 1. § causa. & facit sup. eod. in emptione. i. respon. & sup. depositi. l. 1. §. si ignorauit. Accur.

5† *Fl. reficeres eam conuenisset.*

k *Vt reficias.*] Not. quod agitur ex uendito ad id, quod est in facto, ut hic, & infra prox. & infra eod. Iulianus, §. penult. Accurtius

* *Iste text. est valde sing. secūdum Panhic.*

l *Non intelligitur.*] sed est contractus innominatus: ex quo potest agi præscript. uer. ut infra de præscr. uer. si tibi area Sed contra. supra de contrah. emp. l. fundi partem. Sol ibi interuenit pecunia, licèt ex alia causa: præterea non fuit illius partis dominium trāslatum.

m *Ex re uendita.*] cessi cet de eo, quod mihi debes retradere, sed & si esset euictum, uel deperditum sine culpa, actio euanescit, ut hic innuit, & j. de ver. obl si ex legati.

* *Quid lege 12. tab. & Solon. circa hoc statutum fuerit pulchre declarat Cic. libro de leg.*

n *Superesset.*] sed pone: emptor fecit domum, & antequam traderetur, combusta est, nunquid liberatur? Accurtius.

o *Emeris.*] & traditus est. Accur

p *Et propius.*] scilicet situam debeat, uel lege sit statutum, ut supra finium regundorum, l. fin. hic autem emptor illius legis nō habet beneficiū, quia tempore ædificationis non habebat ius inferendi; unde redit ad actionem ex empto quo ad interesse, uel ut tollat ædificium.

q *Si uas*] puta cupam argenteam.

r *Minus.*] ponderis, vel mensuræ.

s *Integrum.*] idest sanum. Accur.

xxx 2 Omni-

id, quod eo nomine perdiderim, præstabis mihi. Si uerò non id actum sit, ut integrum præstes, dolum malum duntaxat præstare te debere quidam putant. 2 † Labeo contra: a † & illud solum obseruandum, ut nisi in cõtrarium id actum sit, id, 3 † omnimodo a integrum præstari debeat, & est verum. Quod & in locatis dolijs præstandum, Sabinum respondisse b Mutius 4 † refert.

Si res euincitur facto emptoris, de euictione non agitur: secus si facto venditoris. h. d. & est sextum caput huius actionis. §. si res euincatur. Posset etiam dici, quod cõtineatur sub primo. §. si res non tradatur. Bar.

¶ Si tibi iter uendidero, ita demum authorem me laudare 5 † poteris, si tuus fuerit c fundus, cui acquirere seruitutem uolueris, iniquum est a teneri me, si propter hoc acquirere seruitutem non potueris, quia dominus uicini fundi non fueris. Sed si fundum tibi uẽdidero, & ei fundo iter accessurum dixero, d omnimodò tenebor itineris nomine, quia vtriusque rei quasi vnus uenditor obligatus sum.

Ex hoc contractu tenetur filiusfa. sicut paterfa. h. d. & hoc est in omnib. cõtractibus, præterquam in voto, & in matrimonio.

¶ Si filiusfamilias, rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut paterfamilias e tenebitur.

In hoc contractu uidetur tacitè promitti dolum malum abesse. vel aliter. Dolus in hoc contractu commissus per actionem ex eo contractu purgatur. Bart.

¶ Si dolo malo f aliquid fecit uenditor in re vendita, ex empto eo nomine actio emptori competit. nam & dolum malum eo iudicio æstimari oportet, ut id, quod præstaturum se esse pollicitus sit uenditor, emptori præstari oporteat.

Pactum, ne quis de euictione teneatur, nõ prodesi ei, qui sciuit causam, ex qua res euinceretur, & tacuit. Bartolus.

¶ Si cum 6 † venditor sciens obligatum, aut alienum uendidisset, adiectum 7 † sit, ne 8 † eo nomine quid præstaret: æstimari oportet dolum malum g eius: quem semper abesse oportet in iudicio empti, eo 9 † quod bonæ fidei sit.

Mendacium circa substantiam personę non inducit hanc actionem, nisi emptoris incipiat interesse. h. d. vel aliter. Si quod attribuitur vni, alteri acquiratur, intelligitur cum omnib. conditionibus personæ nominatæ cohærentibus. Bart.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX VII.

Fundũm mihi cum venderes, deducto vsufructu, dixisti eum usumfructum Titij esse, cum is apud te remansurus esset, si cœperis cum usumfructum uendicare: reuerti aduersus te non potero, donec Titius viuat, nec in ea causa esse cœperit, ut etiam si eius vsusfructus esset, amissurus eum fuerit. nã tũc, i. si capite diminutus, vel mortuus fuerit Titius, reuerti potero ad te venditorem. idemq; iuris est, si dicas cum vsumfructum Titij esse, cum sit Seij. h

Si dolus re ipsa committitur, non ex proposito, per hanc actionem purgatur. Bart.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX VIII.

Si tibi liberum prædium tradidero, cum seruiens tradere deberem: etiam condictio incerti i competit mihi, ut patiaris eam seruitutem, quæ debuit imponi. Quod si seruum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui: tu ex empto habebis actionem, remittendæ eius seruitutis gratia, quam pati non debeas.

Emptor vt tollat rem venditam, actione ex vendito conuenitur. Bart.

Pomponius libro 20. ad Sabinum.

LEX IX.

Si is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit: ex uendito agi cum eo potest, ut eos tollat. k

Duæ actiones eiusdem speciei competentes eidem ad diuersa, possunt simul in eodem libello cumulari. Bart.

Vlpianus libro 46. ad Sabinum.

LEX X.

Non est * nouum, l ut duæ obligationes in eiusdem persona de eadem re

---

a *Omnimodo.*] i. in distinctè, sciat vel non, in principali, vel accessoria, ut inf. de ædil. edic. l. proinde, & ĩ. eo. quicquid. Sed in commodato distinguitur, sciuerit, vel non, s vt sup. commod. l. in rebus §. item qui sciens. & l. pen. Acc.

b *Respondisse.*] ex professo. Azo. & facit infra loca. l. sed addes §. 1.

c *Titius fuerit.*] est. n. hæc iusta causa impedimenti, vt sup. cõmunia prædio. l. 1. Accur.

d *Dixero.*] ex prędio uicini. sed & si non dixero, a teneor emptori, si ideo amisit non vẽdo, quia certioratus nõ fuit, vt sup. de contrah. emp. l. in uendendo, §. 2. Accur.

e *Sicut paterfamilias*] in omnibus enim, ut paterfamil. tenetur, ut hic. & inf. de actio. & oblig. l. filiusfamilias, & sup. depositi. l. 2. §. filiusfamilias.

f *Si dolo malo.*] vel culpa leui. Azo.

g *Dolum malum.*] qui tali casu interc. sit, vt & sup. eo. l. 1 & inf. eo. l. Iul. §. de Iulia. & l. q. eo & sup. de her. vel a. l. hic autem. & ĩ. de contrah. emp. l. si cum fundum. § 1. & de peri. & com. rei ven. l. si vina, quæ in dol. js. in fi.

Fundum.] CASVS. Vendidisti fundũ deducto usu pro Titio, quem dicebas esse Titij, cum apud te erat remansurus, non prius agam contra te, quam Titius mortuus fuerit, vel capite minutus. idẽ si dixisset esse Titij, cum esset Seij. Viui.

h *Cum sit Seij.*] & facit ad hanc l. sup. com. præd. l. si in venditione. & de vsufruct. sub conditione. & ĩ de euict. l. minor. § fi. 3 & l. fundum cuius. Accur.

i *Si tibi liberum. Incerti.*] non solum ex vendito, ut ĩ de ser. vrb. prædio. l. si binarum. & sup. de condi. indeb. l. sed & si putem. § 1.

k *Si is qui. Tollat.*] sic uno uendito, ut sup. de peri. & commo. rei vend. l. 8. §. licet.

l *Non est nouum.*] Quidam vendidit rem duobus diuersis temporibus, & cuilibet in solidum, & iste venditor promisit de euict. cuilibet: tandem cuilibet est euicta. vnde quilibet habet actio de euict. antequam aliquis emptorum ageret, decessit vnus emptor eorum, altero emptore relicto hærede. In secunda parte dicit: quidam vendidit rem uni, puta Titio, & tradidit. & euict. promisit deinde Titius emptor hanc eandem rem emit ab alio, & de euictio. fuit promissum. unus venditor successit alij venditori. tãdem euicta est res Titio hic venditor qui superest, tenetur de euict. & tanquam hæres venditoris, & tanquam venditor.

Heredi.

---

1 † *Fl. dessi. quidã putãt.*
2 † *Duar. contra putat.*
a Approbat per Alb. Bar. & Pau.
3 † *Fl. dess. id.*
4 † *Fl. Mini. ...*
a *Idem Pau. ...*
5 † *Budæ^o hic loco laudare positum dicit: pro eo, qd est nominatim citare. & ad suę defensionẽ accersire, appellareq;, quod vulgo sumare dicimus.* Isollũ video.
g *Ille, §. potius contrariatur secundum Pau.*
6 † *Fl. dess. cum.*
7 † *Duar. & adiectum.*
8 † *Fl. unde.*
9 † *Fl. dess. ...*

1 Idem Alberic.

2 † *Fac. si q eundem venditorem obligatum habebat, hæres extiterit, constat.*

2 Approbatur per Alb. & Paul.

3 Alias incipit, si fratres.

a *Hæreditariam.*] nec exceptione rei iud. repellitur, 1 ut. j. de excep. rei iud. & an eadē, in princ. & §. actiones.

b *Mouere potest.*] non vtique, & est rō sm quosdā, quia absurdū est eidem in eundem eiusdē rei nōie duas actiones competere, sed 2 si diuersi generis essent, uelut si ex stipulatu una, ex testō alia, tunc utramque exercere potest inf. de act. & obl. si is q. 5. d hac rō non est bona, quia non est absurdum, imò consonum iuri, cū non appareat, quæ potius tolleretur ut inf. de fideiuss. l. generaliter, & l. si reus, & de duobus reis, l. si reus Dic ergo, q hæc sit rō minuendarū litium: arg. sup pro so l. cum duobus, 3 § si plures, & fam. erc. hæredes, §. a. & infra, de iniur. ptor edixit, §. si mihi. & potero unam quam volam eligere, ut inf. de leg. j. si mihi & tibi, in princ. quæ est arg. contra. Azo.

ADDITIO Tu dic, q istud non est verū: quia utraq; proponitur: nec ob l. si mihi, & tibi: quia ibi per electionē vnius altera tollitur, quod non est hic, secundum Bart.

c *Eum.*] i. venditorem, & facit infra, de euic. l. serui uéditor.

EX *empto*] Casus usque ad §. si quis, est satis planus.

¶ *Si quis.*] Pro uirgine uendidisti ancillā corruptā, sciens mihi credēti eam virginem, agā ad resoluēdā emptionem: non quia sit uitiosa, vel morbosa: sed q̃a me decepisti:

¶ *Is qui.*] Vendo tibi vinū, tu dedisti mihi annulum nomine arrharum, & emptio consensu nostro dissoluatur, reddam tibi annulū ac. ex em pto. Quid autē si emptio cōpleta sit re tradita, & pretio numerato, qua ac. repetes annulum tuū? & respon. q condici pot. st, & agi ac. ex empto ad reddēdū annulum.

Etiam.] Venditor serui multa debet promittere emptori. Primo, q non sit fugitiuus. Secūdo, quod sit noxa solutus. Tertio,

concurrant. Cum enim is, qui venditorem obligatū habeat, ei † hæres extiterit, qui eundē venditorē obligatum habebat: constat duas esse actiones in eiusdem persona concurrentes, propriam, & hæreditariā, a & debere hæredem institutum, si uelit separatim duarum actionum commodo vti, ante aditam hæreditatem proprium venditorem conuenire, deinde adita hæreditate, hæreditarium. Quod si prius adierit hæreditatem, vnam quidem actionem mouere potest, b sed ita, vt per eam vtriusque contractus sentiat commodum. Ex contrario quoque, si venditor venditori hæres extiterit: palam est, duas euictiones eum c præstare debere.

Iurisconsultus præmitiit quædā circa naturam actionis ex empto, & vendito: nunc ordinate incipit tractare de natura actionis ex empto ī omnibus capitibus suis vsque ad l. Iulianus, §. ex vēdito. ibi tractat de natura actionis ex vēdito vsque ad fin. l. postea tractat quæstiones extraordinarias circa materiā, & breuiter. h. d. Actio ex empto cōpetit emptori ad præmissa, & ad ea, quæ ueniunt ex natura contractus, hoc est, quod res tradatur, & de euictione obligetur. Bart.

Idem libro 32. ad edictum.

LEX XI.

EX empto actione is, qui emit vtitur. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari conuenit. Cum. n. bonæ fidei iudicium sit: nihil magis d bonæ fidei congruit, q̃ id præstari, quod inter contrahentes actum est. Quod si nihil conuenit, tunc ea præstabuntur, quæ naturaliter insunt huius iudicii potestate. e Et in primis ipsam rē præstare venditorem oportet, id est tradere. Quæ res, si quidem dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum. si non fuit, tamen 2 † euictionis f nomine venditorem obligat: si modo pretium g est numeratum, aut eo nomine satisfactum. Emptor autem nummos uenditoris facere cogitur. h

Actio ex empto datur quandoque, vt res vendita redhibeatur. Bart.

Redhibitionem quoq; contineri i empti iudicio 3 † Labeo, & Sabinus putant, & nos probamus.

Animalium quoque venditor cauere debet ea sana præstari. Et qui iumenta uendidit, 4 † solet ita promittere,* esse, k bibere, vt oportet.

Si emptor errauit in qualitate rei, venditore sciente, quam si sciuisset, non emisset, hac actione agitur ad resoluendum contractum. Bart.

Si quis virginem se emere putasset, cum mulier l venisset, & sciens errare 5 † eū uenditor passus sit, redhibitionem quidem ex hac causa non esse: m veruntamen ex empto competere actionem ad resoluendam n emptionem, ut 6 † pretio restituto mulier reddatur.

Hæc actio datur ad resoluendum contractū quando hoc est actum, & pro restitutione p etij, seu arrharum: quo casu concurrit cū condictione ob causam. Ba.

¶ Is qui uina emit, arrhæ nomine certam summam dedit. postea conuenerat, ut emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi posse ait, ut arrha restituatur, utileque esse actionem ex empto, etiam ad distrahendam o (inquit) emptionem. ¶ Ego illud quæro, si annulus datus sit arrhæ nomine, & secuta emptione, pretioque numerato, & tradita re annulus non reddatur, qua actione agendū sit p vtrum condicatur, quasi ob

ut liceat habere emptori. Cætera uide hic in glos. Vivianus.

d *Nihil magis.*] hyperbolica locutio, ut sup. de pac. l. j. in princ. Acc.

e *Potestate.*] quæ autē hæc sint, sublicit, & in primis, &c. Accur.

f *Euictionis.*] non autem faciet dūm, ut & infra, de re. permu. l. j. circa prin. & inf. de acq re. do. l. traditio.

g *Pretium.*] hoc ad utrumq. prædictū casum refertur, ut sup. de contrah. emp. l. ut res, & l qd uendidi, & inf. eo. l. Iul. §. offerri.

h *Facere cogitur.*] Sed q est rō, q emptor cogitur, non aūt uenditor facere rē accipientis? Rū. latius tenet emptor, & ideo in hoc adstringit: sed uenditor in specie, & ideo releuat in hoc, ut ar. sup. de iureiu. l. eū, q. & sic alibi, q certū hoiem promittit, statu liberū dādō liberat, ut inf. de statu lib. l. statu liberū de medio. §. illud. sed i gne nō sic, ut inf. de sol. q decem, §. si. & §. qui hominē, & l. cū quis, §. iij sm H. & facit ad solutionē istā infra de euict. hæres serui.

i *Contineri.*] ut ex empto agatur ad redhibendū. i. ad resoluendū contractū qnque, ut inf. e. l. §. si quis uirginem, §. is q una. nō tū dico, q pro uitiis, & morbis agi possit iure ciuili ad redhibendum, nisi p seruo fugitiuo, sed agitur ædil. edic. ut no. infra, de ædil. edic. l. sciendum, §. dictum. Azo.

K *Esse.*] i. edere, seu comedere.

l *Mulier.*] i. corrupta. Accur.

m *Non esse.*] i. actionem redhibitoriā, cū non sit morbosa, uel uitiosa, alias haberet locū redhibitoria, ut infra, de ædil. edi. l. ædiles aiunt, §. idemq. refert. Accur.

n *Ad resoluendam.*] ualebat enim, ut sup. de 3 emp. aloqum. §. quid si ego me. & facit infra prox. §.

o *Ad distrahendā.*] ut & supra prox. §. & uéditori, ex uédito, ut inf. de ædil. edic. l. cū autem, circa princip. ibi, qui si ne iudice, &c. Sed nōne ipso iure

2 † *Flor. sum.*

3 † *Flor. & Labeo.*

4 Bar. hic, istam gl. cōmendat in hoc, q ponit rōnem quare emptor tenetur ad dandum: venditor nō.

4 † *Flor. vendidit.*

*† *Vide Var. lib. 2. de re.*

5 † *alias, in errare,*

6 † *Flor. &.*

5 Bal. in l. hi qui ad ciuilia, C. de ap. dicit istā gl. solēnē in 1. col. vide per eum: vna cū his quæ dicuntur hic in nouis interpr. Bal.

iure solo consensu iam distracta est? Certè sic. Dic ergo, agatur, vt distrahaĩ in eo, q de facto processit, i. arrhæ datio, ut reddatur, & instr̃a emptionis z cassentur, de iure non rescinditur, cum ipso iure sit nulla, & id quod nullum est, rescindi non potest, ut infra, de iniust.rup.test.l.nã & si.

z Sequuntur hanc gl. Al. ber. Bar. Bal. Pau. & Salic.

a *Condici poterit.*] condictione ob causam. Sed contra, sup. vsufr. quemad.cau l.si. Sol. hic erat uenditor, & fur. quatenus ad annulum quẽ dño inuito cõtrectabat, vel condicit rõne possessionis venditor. Vel dic, hic trãstulit dñium in accipientem ob ɔ̃ctum. Itẽ no. hic ẽm quosdã ar. q condictio ob cau. habet locũ in ɔ̃ctibus noiatis. Sed tu dic cõtra, vt j. de rer. perm. l. j. in si. & C. de ɔ̃h. emp. l. si nõ donationis, & dixi sup. de cond. ob caus. l. fin.

1 † *Alias, versa.*

ADDITIO. Sol. dic, q hic dat pro arrha, sed arrha nõ est ɔ̃ctus noiatus. nec ol. q venit in actione ex empto, quia illud verum sicut cætera pacta incõtinẽti apposita, non tamẽ, q stat de per se cõtract⁹ arrha, &c. secundum Bart hic.

2 † *Dua. Venditorem* [illegible]

b *Præstare emptori.*] i. promittere debet venditor emptori ut hic, & C. eo. l. emptori. sed si non promisit, ignorans quanto minoris erat empturus, tenetur sciens in omne interesse, ut infra eo. l. Iulianus, §. itẽ, qui furem.

c *Etiam si alienum.*] non solum si suum, ut hic, & infra, de euic. l. euicta, §. fin. in si.

d *Noxisque.*] salias, i. q nec furtum, nec aliud tale maleficium commiserit, pro quo debeat dari pro noxa, ut hic, & infra, de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus, § quod aiunt eum autẽ furẽ non esse promittendo non vr teneri: z vt inf. eo. l. Iulia. §. circa furẽ, &c. sed si fuerit promissum, tenet promissio, ut inf. de ædil. edic q si nolit, § j. nec est inutilis ratione impossibilitatis, ut inf. de euic. si ita quis. Acc.

z Sequitur hanc gl. Al. & Bart.

e *Ab omnibus.*] solutus, uel dic, ab omnib. s. sapientibus receptum est.

f *Caueatur.*] quid autem in hac cautione veniat, dic vt infra eo l. prox. § qui autem.

g *Tradatur ei possessio.*] non precisè, licet hoc quidam dicant: sed ut ad interesse damnetur nisi tradat, ut subiicit, & dixi supra eo. l. j. hic autem caue batur de tradendo, quia in diem debebat fieri traditio.

h *Tradentem.*] cum dies tradendi venit, vel quasi.

i *Quanti.*] supple condemnari uenditorem quanti, &c.

k *Intersit.*] s. singulariter, ut supra l. j. in princ.

l *Satis autem non dantem.*] s. de prædictis, uel de euictione. & accipitur satisdatio pro nuda promissione. nã cum fideiussore satisdare non tenetur, ut infra, de præt. stip. l. j. in si. & inf. de euict. l. emptori. Vel fortè hic iam erat mota qõ in limine contractus, & ideo fideiussor dari debet, ut sup. de peri. & com. rei ven. l. pen. §. ante. Et nota, q duplex 3 est hæc litera, auctorẽ, & actorem. ẽm primã sic lege: Satis autem non dantem auctorem, i. uenditorem, qui est ẽptori auctor, oportet damnari quanti plurimi interest emptoris, ẽm aliam sic: Sic autem non dantem: dicendũ est condemnari quanti plurimi oportet periclitari emptorẽ, siue actorem. nam emptor dicitur actor. qui agit contra uenditorem: sed licet damnetur uenditor, quia de euictione non cauet, ut dictum est: differtur tamen exactio, donec certum sit quãti ipse periclitetur, ut supra ad leg. Aquil. l. in lege. videtur tamen contrarium innui hic statim, dicit enim q præstitum est: sic & infra, de euic. l. ij. Sed expone, qđ hic subiicit, i. præstari [illegible] & caue tibi, quia praue hæc

3 Vtraque est de mẽte Alber.

I mo stat [illegible] Alber.

causam datus sit, & causa finita sit: an vero ex empto agendum 1 † sit? Et Iulianus diceret ex empto agi posse. Certè etiam condici poterit, a quia iam sine causa apud venditorem annulus est.

Venditor tenetur præstare seruum nõ esse fugitiuum, furtiuum, vel noxijs obligatum. Bartolus.

¶ Etiam 2 † si ignorans vendiderit: fugitiuum non esse præstare emptori b oportere Neratius ait. Idem Neratius, etiam si alienum c seruum vendideris, furtis noxisque d solutum præstare te debere ab omnibus e receptum ait. & ex empto actionem esse, vt habere licere emptori caueatur, f sed & vt tradatur ei possessio. g

litera loqui vr, s. vt qui cõsecutus est interesse, ideo q non traditur, possit agere ad cautionẽ: quod apertè falsum est, vt infra l. prox. §. Cassius. Quid. n. mea interest caueri, cum non seruũ: sed interesse habeam? alio ergo casu dicit. sed si ideo prius agam, vt caueat, & quia non cauit seruũ solutũ esse noxiis, & cõsequar, pone x. postea experiar, ut caueatur de euictione, uel ut tradat, debebit æstimari totum interesse meũ, quod est (pone in xx.) si res nõ traderet, sed quia consecutus sum x. eis cõputatis in aliis x fit cõdẽnatio, & ita habebo totũ interesse in xx. nec ultra debet venditor p p consequentes actiones, vel cautiones dãnari, vt hic, & infra de euic. l. q adr, & l. cũ fundus. Accur.

m *Sequentibus actionibus.*] i. actione sequẽti loco præ profita propter aliã cautionem, vel actionem competenti nomine sequentiũ cautionum. Acc.

3 † *Plerique* [illegible]

n *Lis.*] facta collatione omnium. & dic casum hic, & sequentẽ. sic ẽm Io. Si quid venditor emptori præstiterit, forte quia non cauebat, uel fortè, q a seruus fugitiuus erat, & conueniatur modo, quia nõ tradidit, uel quia noxiis solutus non sit: deducto eo, quod præstitit, in residuũ fiet condẽnatio. Idẽ uidebat & si cauit & modo quia nõ tradidit, uel quia noxiis solutus nõ sit, cõdẽnatur, quasi tũ faciat cauisse, quantũ (quia nõ cauit) soluisse, sed nõ est ita. nã vbi cauit, nulla fiat deductio: si vero, q a nõ cauebat q d pstitit, deducitur hoc quod præstitit, si postea conuenatur.

o *Non præstetur.*] i. aliqua illarum cautionum. Accur.

p *Cum cætera.*] i. cæterorũ noie promissio, sed non datio. plus enim facit datio, q̃ promissio. Al. & Bul. 5 Sed alii dicunt hic nullo deducto, i. de pstandis cautionib. Tertii dicunt, q præstita per iudicẽ deducũtur. sine iudice non, sed emptori agenti ex tali condẽnatione doli exceptio opponitur. Alii construunt sic cætera facta sunt nullo deducto de cæteris, i. nullo remanente, quod non sit factum, solius præstandi condemnatio fiat. prima uerior. Accursius.

5 Idem Bar. & Alber.

Si non obseruetur, quod debet, actio ex empto committitur ad interesse totale: & de eo deducitur interesse particulare, quod præstitum est, si soluatur pecunia, secus si ipsa res traditur. h. d. Bart.

¶ Idem ait, non tradentem, h quanti i intersit, k condemnari: satis autem non dantem, l quanti plurimo 3 † auctorem periclitari oportet.

¶ Idem Neratius scribit, propter hæc omnia satis esse, qđ plurimum est, præstari: id est, vt sequentibus actionibus m deducto eo, quod præstitum est, lis n æstimetur. Idem rectè ait, si quid horum non præstetur, o cum cætera p facta sint: nullo deducto condemnationem faciendam.

EMptorem.] CASVS. Vendidisti mihi seruũ, & promisisti noxa solutum postea apparuit eũ fecisse furtum Titio, qui Titius egit contra me, & ego ei satisfeci, uel tradendo seruum, uel dando x. quæritur quid a uẽditore consequar (Et respon. quod minus est, s. vt quantum fuit æstimatio serui, uel æstimatio damni, & hoc si agam ex ẽpto, siue ex promissione mihi facta noxa solutum. Postea dicit, siue defendi in causa noxali, siue non defendi, quia erat notorium delictum serui, agam prædicto modo.

¶ *Idem.*] venditor licet dñium nõ teneaĩ trãsferre in emptorẽ, tũ pos. dẽt trãsferre alias teneĩ ex empto venditor.

¶ *Cassius.*] Vẽdidisti mihi Stichũ, & pmisisti nõ esse fugitiuũ, & noxa solutũ, & de euict. sub pœna dupli: postea euictus est, & egi ad duplã, quæritur an nihilominus agã ex aliis stipulationib. & sit fugitiuus? Dicitur quod non

¶ *Iulianus.*] Aliquando euenit, q re euicta non possit agi ad duplã, sed ex empto, ut in duob. exemplis. Primũ, uendidisti mihi seruum, hoc pacto, ut usque ad mensem cauerem de dupla, & ultra non tenereris ad aliquid uolo, si lapsus est mensis, & postea res euicta est, an agam de euictione, quæritur? Et resp quod sic ex empto, n sciens alienum vendidisti, alias in nihilum. Secundum exemplum est in creditore, qui uendit pignus nam de euictione non tenetur ad duplã, uel ex empto ad pretium, nisi sciens rẽ non sibi obligatam vendidit, tunc. n. ex empto tenetur.

¶ *Qui autem habere.*] Vendidisti mihi fundum, promisisti mihi habere licere, postea quidā alius mihi euincit, an tenearis? Resp. aut promisisti habere licere per quoscunq; & planū est, quia teneris pro facto omnium, si res euincat, licet uideatur talis promissio continere simplex abnutiuum, sed non est uerum, quia ex natura uenditionis competit hoc fieri. Si uerò per te hæredesue tuos, tunc non teneris etiam ad pretium reddendum extraneo euincente secundum quosdam: sed uerius est hoc casu te teneri ad pretium reddendum, sicut in hoc alio casu secundo, s. si fuit actum, quòd de euictio. non teneatis: nam re euicta teneris saltem ad pretium. Tertio si expresse fuit actum, ut etiam de pretio non tenearis? Rñ. ualet pactum, & stultè emo quasi spem, sicut si emerim iactum retis, quo casu si nihil cepit, nihil habeo, neque tamen repetitur pretium; immo si non est solutum, teneor soluere, sed in superiorib. casib. scilicet quando per te, & tuos promisisti habere licere, & quando egisti, ut de euict. non tenearis, solum ad pretium teneris extraneo euincente, & non in plus nisi fueris sciens, quia tunc etiam ad interesse. Vi.

a *Emptorem.*] aliàs hic incipit lex, aliàs §. idē ait emptorem, &c.

b *Defungi potuit*] id est liberari ab eo, 1 q contra eum agebat noxaliter. Vel dic econtra. quanti potuit suū liberare uenditorem. Accur.

c *Ex stipulatu agat.*] Ex illa stipulatione, noxijs solutum. Sed uidetur hic non committi, nisi cum absit, ut sup. eod. si seruum, quæ est contra. Sol. hic certum erat 2 empto ri aliquid abfuturum: ibi non. Vel hic noxali iudicio iam erat damnatus: ibi non. Vel hic, quia seruum non defendebat, iussu prætoris fuit ductus. Vel uerius, ibi fuit sciens: unde tenetur ex empto ad omne interesse, quod hic non est, & ideo ibi non necesse est interim agi ex stipulatione. Accur.

d *Quia manifestū fuit.*] idest notorium est, * quod probatione non indiget, ut sup. qui satisd. cog. l. si uerò pro condemnato, § qui euidentissimè. Accurs.

* De notorio eiusq; multiplici uarietate uide Nebriss. in Lexic. in uer. Notoriū

1 † Vl. est, & hæc. Idē li. 2. respon. ait, emptorem.

1 Imitor secus si a uolente. Pau.

2 Idem B. & Alb.

2 † Aliàs ad Mutiū li. 5.

3 † Vl. promitteret.

Qui non defendit rē emptā, hac actione aget, si notorium erat ementem habere iniustitiam. Bar.

Idem libro 2. respons. ait.

LEX XII.

Emptorem a 1 † noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum, cōsequi, quanti minimo defungi potuit. b Idemq; putat & si ex stipulatu agat, c & siue defendat noxali iudicio, siue non, quia manifestum fuit d noxium seruum fuisse: nihilominus, uel ex stipulatu, uel ex empto agere posse. e

Emptor debet effici potior in causa possessionis. Bart.

¶ Idem Neratius ait, uenditorem in re tradenda debere præstare emptori, ut in lite de possessione f potior sit. Sed Iulianus lib. 15. Digest probat, nec uideri traditū, si superior in possessione emptor futurus non sit. g erit igitur ex empto actio, nisi hoc præstetur.

Qui consecutus est duplum, ex alijs capitulis huius actionis non aget. Bar.

¶ Cassius ait eum, h qui ex duplæ stipulatione litis æstimationē consecutus i est, aliarum rerum nomine, de quib⁹ in uenditionibus caueri solet, k nihil consequi posse. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum l putauit.

Qui ex aliquo casu de euictione non tenetur, poterit conueniri, si sciēs est, uel in dolo repertus fuerit. Bart.

¶ Denique apud Mutium li. 2 † ait, si quis ea conditione m seruum uendiderit, ut intra XXX. dies dupla promitteretur, 3 † postea ne quid præstaretur, n & emptor hoc fieri intra diem non desideraverit: ita demum nō teneri o

e *Posse.*] Bonam enim fidem agnoscere potest, ut infra de adm. tut. quoties. §. sicut. Non est ergo necesse rem per sententiam euinci, ut de euictione agatur. & sic est contra, supra de neg. gest. atqui natura, §. cum me. Solut. nec ibi defendit: sed subijcit petitorem: aliàs. n. non potest restituere, & ita confitendo in iure restituet. Vel sol. ut ibi. Vel etiam hic non dicit esse sententiam necessariam, 3 sed defensionem. Item contra sup. de rei uend. l. itaque, & inf. de euic. si dictū §1. Solut. ibi nesciebat tempore cœpti iudicij rē esse petētis: hic sic. unde confitens in iudicio rem esse petentis, & non defendens, damnatur, ut inf. de conf. l. Iulianus. debet tamen in princ. denunciari 4 uenditori, ut si uelit, alleget, uel appellet, ut C. de peri. & commo. rei uē. l. j. & inf. de euictio. l. si rē quam. § si Accur.

f *De possessione.*] idest interdicto uti possidetis.

g *Futurus non sit.*] Hic dic similia, & contraria si uis, quæ diximus, sup. eod. l. a. in fi. & ratio in prin.

h *Eum.*] s. emptorē.

i *Consecutus.*] Re tradita, & postea euicta.

k *Solet.*] & cautum fuit, uel non fuit.

l *Agendum.*] i. in casibus sequentib. Acc.

m *Conditione.*] i. pacto. Accur.

n *Præstaretur.*] s. nomine euictionis, si emptor intra hoc tempus non denunciet uenditori, ut sibi caueat.

o *Non teneri.*] Nisi ad pretium, ut infra ead. l. § qui autem.

p *Liceret.*] Et non tenetur ad plus.

q *Sententiam Iuliani.*] Dictum in superiori §. ut ratione doli teneatur: quia aliàs non tenetetur. Acc.

r *Creditor.*] Vt & infra de euil. cum ea conditione, & inf. de distr. pig. & si is. Item legibus nouis, ut subijcit, & C. cre. eui. pi. impe. non pos. l. 1 & 2.

s *Eum.*] scilicet uenditorem.

t *Ostendimus.*] supra proxi §. Azo.

u *Sunt.*] Vt & inf. eo. Iulianus, § in his & inf de ædi. edic. hi. n.

x *Teneatur.*] Nisi promisit, quia non pars rei est, ut inf. de euic. l. nauem.

3 Imò est necessaria Im. Bar. & P.

4 Sequitur Bar.

4 † Vl. esse id.

5 † Vl. obligatum.

uenditorem, si ignorans alienum uendidit. tunc. n. in hoc fieri, ut per ipsum, & per hæredem eius emptorem habere liceret p Qui autem alienū sciens uendidit, dolo (inquit) non caret, & ideo empti iudicio tenebitur. Sententiam Iuliani q uerissimam esse arbitror in pignoribus quoq; nā si iure creditoris uendiderit; deinde hæc fuerint euicta, nō tenetur, nec ad pretium restituēdū ex empto actione creditor. r hoc. n. multis constitutionibus expresū 4 † est. Dolum planè uenditor præstabit: deniq; etiam repromittet de dolo. Sed & si non repromiserit, sciens tamen sibi non obligatum, 5 † uel non esse eius, qui sibi obligauit, uendiderit, tenebitur ex empto, quia dolum eum s præstare debere ostendimus. t

Actio ex empto pro euictione, cōmittitur pro accessorio sicut pro suo principali: secus in actione ex stipulatu.

¶ Si quis rem uendiderit, & ei accessurum quid dixerit: omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequenda sunt, u ut tamen euictionis nomine non in duplum teneatur, x sed in hoc tantum obligetur, ut emptori rē 6 † habere liceat: & non solum per se, sed per omnes.

Qui promisit de euictione pro se, & hærede suo tātū, alijs euincentibus nō tenetur nisi ad pretium: nisi de hoc et nominatim sit cautū, ne ad pretiū teneatur. h. d. usq; ad finem. Bart.

¶ Qui autem y habere licere promittens 7 † uēdidit, uideamus quid debeat præstare. Et multum interesse arbitror, utrū hoc polliceatur, per se, uenientesque a se personas

y *Qui autem*] Exponere uult hæc uerba, habere licere, quæ habuimus sup. eo. §. etiam. Accur.

6 † Vl. dimiss. rem.

7 † Vl. decess. promittens. unde Aut. Ang. li. 2. c. 2.

C qui manumis. non pos.l.si minor.& infra de verborum obligationibus.si minor.Sed contra. infra de manu. vin. l.illud.§ j.Solut. ibi fuit datus seruus minori hac lege,vt manumittat,vt ibi. hic à minore datus alij. Item contra. infra de manu l.iiij. §.nihil autem interest. Solu. ibi non fuit lex à minore apposita, vt manumitteretur : sed ab ipso seruo, qui hoc pepigit cum emptore, vt manumitteretur ab eo. Accur.

a C *Vi.*] scilicet filio, vel seruo vendito. Accursius.

b *Pomærio*]i.suburbijs, vel hortis circa ciuitatem positis. Accursius.

1 † *Fl. venditoris.*

* *In hunc locum vi. Gel.li.13. c 14 & Liu. lib. 1.*

c *Vrbe*]cuius vrbis sunt illa pomœria. Accur.

d *Maioribus.*] idest habentib. maius priuilegium: sed econtra,cui est interdictũ maioribus, poterit vti minoribus:vt infra de interdic. & releg. l. relegatorum. §.potest. Si ergo patria sua est interdicta alicui, vel ciuitas, aliqua etiam vrbs interdici videtur : sed non econtra:vt infra de interdic. & relega l relegatorum.§ constitutum est. & §. si cui. & supra de offi.præfect. vrb. l. prima. §. cum vrbem. Accursius.

S *I venditor.*]CASVS. Tractatus huius legis, assignat differentiam inter duo pacta, quia refert, dicat venditor. Vendo tibi mancipium hoc pacto ne manumittatur: & si contra factum fuerit. stipulatur pœnã, & manus etiam iniectionem reseruauit, vel ne prostituatur sub prædicto pacto: quia primo casu si posteà manumittatur, pœnam non patitur, quia ipso iure nõ tenet manumissio.Secundo casu peti poterit pœna, & si stipulatio pœnalis interposita nõ fuisset. agi poterat ex vendito.

2 † *Flor. lib. 77.*

3 † *Flor. prostituatur.*

4 † *Fl.aut.*

5 † *Fl.Sabinus non obstaturã. Sed.*

6 † *Fl.Facit.*

Pactum pœnale, & odiosum propter euitandam absurditatem recipit interpretationem etiam extẽsiuam. Bartol.

Papinianus lib. 10. quæstio.

LEX V.

CVi [a] pacto vẽditionis [1] † pomœrio [b] * cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe [c] etiam interdictum esse videtur. Quod quidẽ quum aliàs principũ mandatis præciperetur,etiam naturalẽ habet intellectum : ne scilicet, qui careret minoribus, fruatur maioribus. [d]

Pœnalis stipulatio apposita circa id, quod de iure potest fieri,non committitur, si de facto tantum fiat:secus si non poterat nisi de facto. hoc dicit, vel sic : Quando duo deducuntur in pacto, pœna simpli apposita, censetur apposita ꝑpter id, quod lædit, non propter id, quod non lædit. Bar.

Idem libro 28. [2] † quæstion.

LEX VI.

SI venditor ab emptore cauerit, [e] ne serua manumitteretur, nevè prostitueretur, [3] † & aliquo facto,contra quam [f] fuerat exceptum: euincatur: [4] † libera iudicetur, & ex stipulatu pœna petatur doli exceptionem quidam obstaturam putant : Sabinus non putat. [5] † Sed ratio facit, [6] † vt iure non teneat stipulatio, [g] si ne manumitteretur,exceptum est. Nã incredibile est, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficij, cogitatum. [h] Cæterum si ne prostituatur exceptum est, nulla ratio occurrit, cur pœna peti, & exigi non debeat,cum & ancillam contumelia affecerit, & venditoris affectionem fortè simul, & verecundiam læserit. Etenim aliàs remota [i] quoque stipulatione, placuit ex vendito [k] esse actionem. [7] †

¶ Si quid emptor contra,quã lege venditionis cautum est, fecisset, [l] aut non fecisset : [m] [8] † nobis aliquando placebat non aliter ex vendito propter pœnam homini irrogatam [n] agi posse, quàm si pecuniæ ratione venditoris interesset, veluti,qui pœnam promisisset: [o] cæterum bono viro non conuenire credere, venditoris interesse,quòd animo sæuientis satisfactum non fuisset: [p] Sed in contrarium me vocat Sabini sententia. [q] qui vtiliter agi ideo arbitratus est, quoniam hoc ipso [9] † minoris homo videatur [r] vænisse.

Si pœna promittitur pacto nudo, nõ potest exigi nisi intersit. Bart.

Idem lib. 6. [10] † quæstionũ.

LEX VII.

SEruus * ea lege vænijt, ne in Italia esset, quòd si aliter factum esset, conuenit citra stipulationem, vt pœnam præstaret emptor. Vix est, vt eo nomine vendictæ ratione venditor agere

¶ *Si quid.*] Si mancipium vendo ne exportetur, vel vt exportetur, & contra factum fuerit: Papiniani sententia est, quòd venditor ex vendito non aget, si contra pactum factum esset, nisi pecuniariter interesset sua: quia pœnam promisit authori suo, vel alij non fuisse factum contra. & rationem subiungit. Sabini verò sententia fuit, vt agatur ad interesse, quia minoris facta fuit venditio, vt tale pactum seruetur. & hanc approbat Papin author huius l. non autem ad pœnam : vt infra l. proxi Viuia.

e *Cauerit.*] idest si caueri sibi fecerit per pactum de instrascriptis. & si contrà fieret, seruauit sibi manus iniectionem. in primò,vel in secundò dixit, quòd esset liber seruus venditus. Item pœnam pecuniariam,vt sequentia declarant.

f *Contra quam.*] idest aliter,puta prostituente emptore, vel faciente aliquid aliud, quod loco prostitutionis est.puta, moratur in taberna : vt C. si manda. ita fue. alienan. ne prostit.l.fina & ideo euincitur, scilicet à venditore, qui manus iniectionem sibi seruauit.

g *Stipulatio.*] scilicet pœnæ, vt ex ea agatur. Azo. & hoc in casu, qui sequitur : vt hic, & C. si manda. ita fue ali.vt ma.l.ea quidem.Accursius.

h *Cogitatum.*] argumentum contra. C. de adulte. l. eum qui.Solut.ibi in pœna legali loquitur: & ita innuit glo.l.secunda. C. de episcopali audientia. Accursius

i *Remota.*]idest pœnæ stipulatio nõ interuenerit.

K *Ex vendito.*] scilicet ratione affectionis : vt sup. manda. cum seruus. Accursius.

l *Fecisset.*] vt quia exportauit, cum esset actum, quod nõ exportaret.

m *Non fecisset.*] vt quia non exportauit, cum esset actum, quod exportaretur.

n *Irrogatam.*] idest irrogandam ex pacto, vel etiam proprie, altero casu. Accur.

o *Promisisset.*] suo actori forte, vel etiã alij.

p *Non fuisset.*] malitijs enim hominum, &c. vt de rei vendica. l.in fundo. in fin.

q *Sententia.*] in vtroque casu prædicto. Sed contra. infra l proxima. Solutio,vt ibi. Accursius.

7 † *Dubitat Taurel. nũ ita dispungendum sit.actionem, si quid emptor. &c.*

8 † *In nõnullis exẽplis desunt hæc verba, aut non fecisset.*

9 † *Fl. decst ipso. alias, ob hoc.*

10 † *Flo. lib. 10.*

* *ad intel. huius l. vi. Berõg. fer. in l. pacta. col. 3 num. 30. de contrah empt. & Rebuf. in l. vni nu mer. 301. C de sent. quæ pro eo q int & ibidem Berong pan. lac, nu. 133.*

r *Videatur.*] vt sup.de contrahen.emp.l.fundi partem.& de hære vendi.l.pen.

S *Eruus.*] CASVS. Si venditur seruus. hoc pacto, ne moretur in Italia : si contra factum sit, pœnam præstari conuenit: & agi non potest ad pœnam ex eo pacto, nisi interesset venditoris pecuniariter, quo casu agetur eatenus. si verò conuenit ne exportaretur, & factum sit contra, agetur. Ratio diuersitatis est. quia hominem, &c. quia pactum, quod exportetur, solam duritiam continet. cætera plana sunt vsque ad titul. sequen. quia procedit per terminos exemplorum. Viuianus.

Posit.]

a *Poſſit*] i. nõ aget, niſi pecuniariter vẽditoris interſit, vt ſubijcit. & ſic cum approbet hanc diſtinctionem, interſit ſua pecuniariter, vel nõ, eſt contra ſup. l. prox. in ſi Solu. ibi intereſſi ſtipulatio, hic non, vt in prin. huius l. præterea ibi agitur ex vendito ad ipſum intereſſe, hic ad pœnam conuentam: quod non põt, vt hic. & ſic nota, qđ pactum incontinenti appoſitum nõ valet ad actionem in pœna iſta. ſic nec in vſura. vt C. de vſur. l. iij. & plenè dixi ſupra de pac. iurit gentium. § ſed cũ nulla.
b *Cogitur.*] ergo intereſſe ſpectatur in pœnali actione: vt hic ſecus i pœn ſtip. vt inf. de verb. obli. ſtipulatio iſta § alteri & ſic pro pęna nõ agitur ex pacto incõtinenti appoſito, niſi interſit. Azo.
c *Pœna*] quam alij ipſe pmiſit Azo.
d *Rei.*] i. damni ſui. Azo.
e *Agetur*] ad pœnam etiam Sed videtur, quòd non in caſu manumiſſionis: quia tenet libertas: vnde ad pœnam agi nõ põt: vt C. ſi man. ita fue. alienand. ſi puella. & inf. de manu cauſſam. Sol ibi fauore libertatis fit liber ex cõtractu nominato, hic cõpetit ex innominato ſecũdũ quoſdam, quod non placet: quia & hic, & ibi competit ex noĩato. Dic ergo. q hic actum fuit, vt vindicta fieret manumiſſio. & ideo cadit in pœnã, niſi ſic fiat: ibi quocũq; mõ fiat liber, ſi curabat: ar. inf. de verb. obl. l. q Romę. § Flauius.
f *Hæc.*] primus caſus l cum ſecundo.
g *Affici.*] no affici in bonam partem: vt hic, & infra de legat. præſtand. l nonnunquam. in fin. primi caſus. aliàs in malam partem: vt ſupra de cond. ob cau. l. ſi pecuniam. § itẽ ſi quis Item not. fauorem ampliari. odium reſtringi, ſic infra de liberis & poſthum. l. cùm qui-

1 † Fl. incluſa deſunt.

* Hãc ſententiã elegãter explicat. Cic lib. 1. offic

2 † Flor. lib. 17.

* Manus iniectio eſt facultas ꝓpria authoritate vtẽdi. Duar.

poſsit, acturus vtiliter, ſi nõ ſeruata lege in pœnam, quã alij promiſit inciderit. Huic conſequens erit, vt hactenus agere poſsit, [a] quatenus alij pſtare cogitur. [b] Quicquid enim excedit pœna, [c] non rei [d] perſecutio eſt. Quod ſi (vt [1] † manumitteretur, vel) ne pœnæ cauſa exportaretur, conuenit, etiam affectionis ratione rectè agetur. [e] Nec videntur hæc [f] inter ſe cõtraria eſſe, cum beneficio affici [g] hominem interſit hominis. * Enimuero pœnæ non irrogatæ indignatio ſolã duritiam continet.

Quando pactum de manumittendo ſeruum apponitur gratia emptoris, vel vtriuſque. non poteſt per venditorem reuocari, vel ſic: Nõ poteſt mutari voluntas in præiudicium tertij. Bal.

Idem lib. 28. [2] † quæſtionũ.

LEX VIII.

QVæſitũ eſt, ſi quis proprium ſeruum vendidiſſet, & vt manumitteretur intra certum tempus, præcepiſſet ac poſtea mutaſſet voluntatem, & emptor nihilominus manumiſiſſet, an aliquam eo nomine actionẽ haberet? Dixi, ex vendito actionem manumiſſo ſeruo, vel [h] mutata [i] venditoris voluntate euaniſſe.

Pactum manus iniectionis appoſitum in contractu in venditione rei ſuæ afficit rem, vt poſſit auferri à quolibet poſſeſſore, & ſucceſſore, & facto ſucceſſoris actor incidit in pœnam contractus. Bal.

Paulus libro 5. quæſtionum.

LEX IX.

TItius ſeruum vendidit ea lege, vt ſi Romæ moratus eſſet, liceret manus inijcere. emptor alij eadem lege vendidit, & ſeruus fugit à ſecũdo emptore, & Romæ moratur. quæro, an ſit manus iniectio, * & cui? Reſpondi in fugitiuo non eſt dubitandũ, nihil contra legem factũ videri, quia nec domino auferre ſe põt: nec qui in fuga eſt, ibi moratur. [k] Quod ſi [3] † voluntate ſecũdi emptoris contra legem moratus ſit, potior hñdus eſt is. [4] † qui author fuit legis. nec [5] † poſterior, [l] qui magis admonẽdi emptoris, [m] & liberandi [n] ſe gratiam [6] † eandem legem repeterit, [o] [7] † poterit aliquo modo auferre legem ſui venditoris, cuius conditio iam [8] † extitit. Nam & ſi pœnam promiſiſſet, teneretur; licet ipſe quoque ſtipulatus eſſet. Sed in pœna promiſſa duæ actiones [p] ſunt, manus autem iniectio in ſeruum competit. Quod ſi prior, ita vẽdidit, vt proſtituta libera eſſet: poſterior, vt manum [9] † inijcere liceret: prior [10] † eſt libertas, quã manus iniectio. Planè, ſi prior lex manus habet iniectionem, poſterior libertatem, fauorabilius dicetur liberam fore, quoniam vtraq; conditio pro mancipio additur, & ſicut manus iniectio, ita libertas eximit eam [11] † ab iniuria.

Si apponitur pactũ, quod ſeruus venditus emptore mortuo fiat liber, valet. Bal.

Scæuola lib. 7. Digeſtorum.

LEX X.

CVm venderet [q] Pamphilam, & Stichum, venditioni inſeruit pactum cõuentum, vt [12] † ne ea [13] † mancipia Pãphila, & Stichus, quos numerato pretio vendidit, alterius ſeruitutẽ quàm Seij [r] paterentur, [ſ] poſt mortemq; eius in libertate vocarentur. [14] † Quæſitũ eſt, an hæc mãcipia, de quibus inter emptorem, & venditorẽ conuenit, poſt mortem emptoris iure ipſo liberata ſint. Rñdit ſecundum cõſtitutionem diui Hadriani [t] ſuper hoc prolatam, Pamphilam & Stichũ, de quibus quæreretur, ſi manumiſſi non ſint, liberos non eſſe. Claudius, [u] Diuus [x] Marcus ex lege dicta libertatis [y] in vendendo, (quãuis non manumiſſos [z]) fore liberos in Semeſtribus conſtituit, licet in mortis tempus emptoris diſtulerit [15] † venditor libertatem.

dam. Item no. quòd quilibet debet eſſe intentus, vt alij proſit, & non noceat: vt hic. & ſupra tit. j. l. j. §. pen. & infra tit j. l. emptorem. & ſup. de ſerui. ſi cui. & de rei ven. in fundo Itẽ no. affectionem conſiderari: vt ſupra de eman. l. pater. & ſup. man. cum ſeruus.
h *QVæſitũ eſt. Vel.*] pro etiam.
i *Mutata.*] quia nõ poteſt recedere à pacto, quòd ab initio vtrique placuit. talis enim eſt innominatorum contractuum natura. aliud eſt in nominatis: vt ſupra de condi. cau. da. l. ſi pecuniam. §. j. quæ eſt contra. Item contra. ſup eod. l. ſi quis hac Sol. vt ibi.
k *TItius. Moratur.*] i. morari intelligitur. cum faciat contra domini voluntatem: vt infra de Public. interdũ. § ſerui. Et arg. infra de acq poſ. l. Pomponius in prin.
l *Nec poſterior.*] ſ. venditor.
m *Emptoris.*] ſ. ſecundi.
n *Et liberãdi.*] à ſuo venditore.
o *Repeterit.*] ſcilicet quàm vt manus iniiceret.
p *Duæ actiones.*] ex vendito, & ex ſtipulatu ſecundũ quoſdam. Tu dic, vna, qua ipſe tenetur, & alia, qua alius ei tenetur, ſed manus iniectio vna eſt, quæ primo tantùm competit. Accur.
q *CVm venderet.*] ſ. aliquis. Numerato, aliàs memorato vel minorato.
r *Seij.*] qui nunc emit. Accur.
ſ *Paterentur.*] ſimilis conuentio, vel pceptũ inf. de fideic. lib. l. cum fidei.
t *Hadriani.*] ſecus ſi per conſtõnẽ Diui Marci, & commodi: vt C. ſi man ita fue. alie. cum iuſta. & vt ſtatim ſubijcit hic.
u *Claudius.*] refert, quæ ſequuntur.
x *Diuus.*] addidit.
y *Libertatis.*] ſcilicet cauſa.
z *Manumiſſos.*] id eſt, quamuis non ſint manumiſſi. Azo.

3 † Duar. quòd ſi ex vol.
4 † Fl. deeſt, is.
5 † Fl. & poſterior magis admonendi.
6 † Fl. deeſt, gratia. vid. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.
7 † Fl. poterierit. ſed videtur corrupta, pro repetierit. nec poterit. &c.
8 † Fl. deeſt, iam.
9 † Fl. manus.
10 † Fl. potior.
11 † Flor. eximit eã iniuriam.
12 † Flor. vti.
13 † Flo. eadem.
14 † Flo. in l. libertate morarentur.
15 † Flor. diſtulit.

DE

DE ACTIONIBVS, &c.

Quia vendere & emere parum prodesset, nisi actiones essent hinc inde, quæ venditiones exequerentur: ideo de actio. empt. & ven. ponit. Acc.] Rationem, & materiam tit. declarat Cuiac. paratitl. ad ipsum.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XIX. 1 †

1 † li. 20. Basilikωn.

TITVLVS I.

De actionibus empti, & venditi. 2 †

Si venditor est in mora tradendi rem, potest conueniri ad interesse singulare ipsius emptoris, quod est circa rem: quod potest excedere pretium commune, & conuentum. hoc dicit. Diuiditur. Primò ponit dictum. Secundò illud declarat. Tertiò ponitur determinatio, siue responsio cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi: Hoc est. Tertia ibi: Hoc autem. Bartolus.

Vlpianus li. 28. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

Si res [a] vendita non tradatur, [a] in id, quod [3] † interest, agitur [b] hoc est, quanti [4] † rem habere emptoris interest. Hoc autem [c] interdum pretium egreditur, si pluris interest, [d] [5] † quam res valet, vel empta est.

Qui celat qualitatem, per quam rei conditio fit deterior, hac actione ad interesse tenetur emptori, si fuit ignorans. secus si fuit sciens. h.d. Barto. Primò ponit dictum & rationem dicti. Secundò declarat quid est celare, ponendo circa hoc tres casus. Tertiò declarat ra-

2 † Hac particula includitur ἀφετήριον i. inde tit. veteres dicebant. empti venditi.

Si res.] CASVS. Vendidi tibi fundum pro decem si non trado, agis ex empto ad interesse: quod aliàs plus continet, aliàs minus continet. n. pretium conuentũ, & aliquando cõmune pura communiter valebat res. xv & interesse singulare continet aliquando, si commune, seu conuentum pretium in interesse excedat, puta intererat tua in xx.

¶ Venditor. Si vendidi tibi fundum, quæ seruitutẽ debebat, & hoc sciam, & celauerim, tenebor tibi ex empto. & hoc in prima. Idem est, si negaui cum quæreres, an seruitus deberetur. hoc in secunda. Sed quid si ita dico, seruitu. nõ debetur: sed si debeatur, nolo teneri: an teneat? Et rñ. quod sic. hoc in tertia. In quarta dicit generaliter, quod quoties vẽditor in dolo est in celanda seruitute, tenetur. Hæc sunt vera, si tu emptor eras ignorans, alioquin non videris deceptus.

a *Non tradatur.*] quæ est corporalis, si aũt incorporalis, tũc si patientia non præstatur, agitur ad interesse: 1 vt inf. c. ratio. 2 §. si iter. & sup. de serui quoties. §. seruitutum. & dic 3 non tradatur, vel pro tradita non habeatur: vt sup. de rescin. ven. cum emptor. § emptio.

b *Agitur.*] an ergo ferẽtur duæ sñiæ, de re tradenda vna, & de rei interesse alia, si res nõ præstetur, sicut in arbitrariis 4 fit, vt sup quod met cau. si cum. §. j Rñ. non cũ hoc nõ inueniã, nec sit hæc arbitraria, sed vna tñ. s. de interesse. Quõ ergo sciam, an tradat rem, vel non? Rñd. tpe 5 sñiæ dandæ interrogabitur. an velit tradere, & si dixerit non, damnat in interesse. vt arg. C e. si traditio in fi & j. de re iu si quis ap. § fi. & sic ad aliud agitur s. ad rẽ: & ad aliud fit condemnatio s. ad interesse. nec mirum, quia & aliàs hoc fit, vt sup. si cer. pet l. vinum & inf de ædil. edi. l. ædiles. §. item sciendũ. Sed an ipm interesse sit in oblone, vt & in prin. si velit actor possit agere ad interesse, & iure actionis veniat, cum fortè interrogauerit vẽditorẽ, an velit rẽ tradere, & ille denegauit? Quidã quod sic, 6 ar. eius quod hic est. agitur, &c Alij quod non, vt inf. de ver. ob. si seruum §. fi. 7 Et qđ hic dicit, agitur i. actũ fingitur, vt sic in eo interesse fiat cõdemnatio. Vel dicas hoc casu si agi. peto rem tradi: & si non tradas, peto interesse, qđ tutius est Sed quid si ex eo, quod in mora tradendi fuit añ lit. cõte. interest mea in v. & ex sequenti vsq; ad sñiam in alijs v. rem aũt totam non hñe interest in c. Rñ. primum in petitione scđm in officio, tertiũ in condemnatione tñ venit. sed & peti põt, vt j. de ædil. edic. l. ædiles §. itẽ sciendũ. sed & peti põt vt mõ dixi. sed à tertio deducũtur duo prima, vt infra eod ex empto. § fin. Item hoc si emptor velit esse contentus de interesse. Quid autem si præcisè velit habere rem, an potest? Dicit M. quod sic, 8 si habet restituendi facultatem, si non sit cõdemnatio in interesse, vt hic dicit & pro eo est. sup. de rei ven. l. qui restituere. & C. de fideic. li. l. fi. & insti. de do. §. parciuntur. & inf. de ver. obl. l. vbi autem. §. fi. Item & quod dicitur, conuentionem seruandã, vt inf. eod. ex empto. in prin. Bul. aũt & Io. & Azo. & H. dñt eũ liberari sp. præstãdo interesse, et si hẽret rem, & pro se hñt, qđ hic dr, & C e. si traditio. & inf. eo. ex empto. §. et. & inf. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. voluntate. & C de fi. instr. cõtractus. & C. de hær. ven. l qui tibi: Cum ergo his legibus dicatur, quod vel rem, vel interesse præster, patet quod est eius electio. vt inf. de iu. do l plerunq; in fi. ad l. aũt M. rñ quia illa lex, qui restituere, loquitur qñ quis petit suum, sed hic petit sibi debitum, fm Bul. sed Io. rñ quod ibi non dicit, quod iudex debeat in re cõdemnare: sed si condemnauerit, debet exequi ad illa de fideic. lib l fin dñt, quod spãle ẽ fauore libertatis ad illam instit. de dona. dñt, quod si fixes sunt venditor, & donator in hoc quod teneatur vnus pcise. s. donator, si stipso erat, alter causatiuẽ teneatur s vẽditor, hoc est nisi tradat interesse. imò sunt hodie paria, cum vterque sit contractus necessitatis ex post facto, quod olim in donatione non erat, nisi stipulatio interuenirer, vt C. de don. si quis ar. §. pe. & ad illam de ver. obl dici potest, quod promissor debet facere rẽ stipulantis omnimodo. s. vt tradat eam. non dices tñ, quod præcisè tradere teneatur. Item nec vĩ contra conuentionem venire, cum licentia legis faciat: quod tantundẽ valet vt s. si cer. pet. l. certũ Cum nec periuret: qui legis licentia contra sacrm venit, vt s. qui satis. cog. l. fi. Si velis primam opinionem, vt æquiorem sequi, habeas, & hoc, quia aliud pro alio, &c. vt s. si cer. pet. l. ij §. j Item quid si in prima cã ad interesse 9 fuit damnatus, quia nõ dabat rem: an in causa applonis si voluerit dare rem, liberabit ab interesse? Rñ sic, 10 cum nec iudicatũ videatur, vt j. ad turpil. l. j. § fi Item an econtra emptor pcisè teneat ad pretium? 11 Rñ. eodem modo quo de venditore dixi, vt non possit peti pretium, si velit dare interesse emptor.

c *Hoc autem.*] s interesse Sed quid si cõe interesse tantũ vult? vĩ quod non possit, nec conuentum, fm quod Azo dixit in summa de sententijs, quæ pro eo circa princ. Sed contra, supra de rei ven. l quod si possessor.

d *Interest.* 12] Hic no triplex interesse ex hac lege conuentum, vt pretium, qđ conuenit. Item cõe, vt qñtum res cõiter valet. Item singulare, quod excedit vtrunq; aliorũ, vt hic dicit, non tñ vltra duplum pretij dati fm Pet. ar. j. eo. Titius in fi & l. cum & fortè sed certè fm Bul. & vltra pretij dati duplum. vsque ad duplum cõis pretij, vel interesse põt ratione mei singularis interesse condemnari, cum iste contractus certam speciem, vel quantitatem contineat. alioquin etiam in infinitum extenderetur, vt inf. eod. l. idemque in prin. & C de senten. quæ pro eo. quod interest. l. j § j & § ij. vel dic. vt ibi Item hoc intelligas 13 de interesse, quod est circa rem, non extra rem, neque enim si potuit, &c. vt infra eodem, si sterilis §. cum per vendito-

3 † de sensu huius l. vide Ioan. Ign. in l. quatenus. nu. 41 de reg. iur & Seba. sap. in l. vnic. nu. 20. C. de sen. quæ pro eo. quod interest.

4 † aliàs, quod emptoris interest.

5 † Flor. quod.

5 † Fl. interest.

1 Et bene Bar & Sa.

2 Aliàs, incipit, datio.

3 Sequñtur gl. Alberi. B. & Sal.

4 Alc. in l j. sup. de in li. iu. reputat istã glo. sing. ad hoc, quod in actionib. nõ arbitrarijs, & si sint bonæ fid. venit solũ ferẽda vna sñia.

5 Ista est bona: sed non congruit litteræ. Bar. & Bal.

6 Et bene Bar Bald. & Pau.

7 Ibi ĩ obligatione rẽ dari: hic in rẽ tradi. B. & Pau.

8 Sequñtur etiam Dyn. Alb. B. B. Paul. & Sal.

9 Adde quo & qñ vẽditor teneatur ad interesse: Alc. cõsil. 79 ĩ 4 volu. incip. qđ si qs vendidit. Ang. consil. 19. Bolog.

10 Sequitur Bart. & Sal.

11 Reprobatur per Bar.

12 Nota gl que ponit quotuplex sit interesse. idem glo. in l. j C. de sent. quæ pro eo quod interest. per Bart. in l. fi. inf de præt. stip. per Dy. in c. mora. de re. iu. l. 6.

13 Idem Sal.

1 Sequitur Sal. vsque ad tit. gl.

venditorem: secus si male'i tradat, ut infra eo. l. Iulianus, in princ. sed hodie etiam venit lucrum, et C. de sent. quæ pro eo. l. fi. Item no. in hac actione speciale, ut ad singularem vtilitatem referatur interesse: alias commune tãtum inspicitur, ut sup. ad leg. Aquil. si seruum meum. & infra ad leg. Falc. l. pretia. Sed qualiter probabitur hoc singulare interesse? Dic, ut C. de sentent. quæ pro eo, quod interest. l. j. §. i.

a *Deberi.*]prædio vẽdito posset, & econtra loqui. Accur.

b *Deberi.*]puta arando viam, in qua erat seruitus.

c *Teneri.*]sic & supra de cont. ad empt. l. ea quæ. § fi. & inf. eo. l. Iulianus, §. idẽ Iulianus, & j. de ædil. edi. l. quoties. Accur.

d *Voluit.*]secus est in re principali. nam & si voluerit prospicere suæ securitati, & dixit se nolle teneri, nihilominus tenebitur, ut inf. eod. l. quæro, sed certè non est secus, quia tunc securitati prospicit qñ in nullo mentitur emptori: a nec enim q̃d celat in quo sciat errare emptorem, & tunc prodest ei pactum generale, & speciale alioquin nec etiam specia le proderit pactum, ut sup. de hære. vend. l. hoc autem, & infra eo l. quæro, & l. tenetur, § fin. Accur.

* Celare qd. sit, in hac ar. eleganter de finit Cic. 3. Off.

1 † alias. fi.
2 Idem Bal. & Paul.
2 † Fl. quia.
3 † Floren. re scrisset.
4 † Flor. de. est. &.

e *Qui non ignorauit.*] not. contra scientes. sic infra, de reg. iur. l. nemo uidetur. & infra, de ædil. edic. l. j. §. si intelligatur, & C. de episc. aud. l. & si legibus. Arg. contra, inf. de adul. l. denunciasse, circa princ.

5 † Flor. ser. uatus. r.

ADDITIO. Sol. secundum Bart. hic. & dic, quod quandoque denunciatio fit solum ad certificandum aliquem, non ad aliũ finem, & tic tũc ille qui certus est, certiorari non debet, ut hic, cum similib. Quandoque denunciatio fit ad alium finem, i. ut incitetur ille, cui fit denunciatio, ad aliquid faciendum, ut si dolo denunciarem uenditori, quod mihi mouetur lis, ut ueniat ad me defendendum: tunc dico, quod etiam si certus est, nihilominus debet ei denunciari, quod defendat, ut l. qui absentem, supra de procur. & alius est in d. l. denunciasse, infra, de adul.

SI in emptione]CASVS Si uẽdo tibi fundũ, & dico esse decem iugerũ: si non sit tot, teneor actione ex empto.

¶ *Vacua*]Si uendo tibi rem, & trado, sed non liberam, quia alius est in possessione illius rei ex causis, & scriptis: pro non tradita intelligitur, & agẽs ex empto. Viuia.

f *Ex empto.*]quanto minoris flet emptutus propter asperationem, ut in infra eo. Iulianus, §. quid tamen & plene dices infra eo. l. si seruum, §. fin. Accur.

g *Non intelligitur.*]quod fieri debet, ut hic, & C. de probat. l. cum ita, & inf. l. proxima, in princ. & §. i. & infra,

tionem dicti. Quarto declarat quandam exceptionem positam in dicto, scilicet, si emptor sciuerit. Secunda ibi, sed scire. Tertia ibi, & generaliter. Quarta ibi, Hac ita vera sunt. Bart.

¶ Venditor si cum sciret deberi a seruitutem, celauit, nõ euadet ex empto actionẽ, si modo eam rem emptor ignorauit. Omnia. n. quæ contra bonam fidẽ fiunt, veniunt in empti actionem. Sed scire vẽditorem, & celare,* sic accipimus, non solum si non admonuit, sed & si negauit seruitutem istam deberi, b cum esset ab eo quæsitum. Sed & si proponas eum ita dixisse. Nulla quidem seruitus debetur, verũ ne 1 † emergat inopinata seruitus, non teneor, puto eum ex empto teneri, si 2 † seruitus debebatur, & sciuit 3 † Sed & 4 † si id egit, ne cognosceret emptor aliquam seruitutem deberi, opinor eum ex empto teneri. c

¶ Et generaliter dixerim, si improbato more versatus est in celanda seruitute, debere eum teneri: non si securitati suæ prospectũ voluit. d Hæc ita vera sunt, si emptor ignorauit seruitutem, 5 † quia nõ videtur esse celatus, qui scit, neque certiorari debuit, qui non ignorauit. e

Si nõ reperitur mẽsura dicta, venditor tenetur. Bar.

de leg. ij. Meuius, §. pen. & infra eod. emptorem, §. j. Sed cõtra, sup. de contrah. emp. l. si cũ fundum, §. fere. Accur.

ADDITIO. Sol. per Bart. vt ibi in contrario, quia ab initio fuit tradita vacua possessio, propter quod fuit ab initio liberatus. & habes no. in l. ab emptione, in glo. magna, sup. de pact.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX II.

SI in emptione modus dictus est, & non præstatur, ex empto f actio est.

Possessio rei vẽditæ debet tradi vacua, quæ a nemine detineatur, uel possideatur. h.d. Et iste §. venit ad declarationem primi capitis, si res vẽdita non tradatur, declarat enim qualiter debeat tradi. Bart.

¶ Vacua possessio emptori tradita non intelli. g si alius in ea legatorum, fideive commissorum seruandorũ causa in possessione 6 † sit, aut creditores bona possideant. h

6 † Flor. in possessione est.

¶ Idem dicendum est, si uenter in possessione sit. nam & ad hoc pertinet i vacui appellatio.

Non videtur tradita nuda possessio, nisi quæ auocari nõ potest. h.d. & similiter tendit ad declarationẽ primi capitis, si res vendita non tradatur. Bart.

Pompon. libro 9. ad Sab.

LEX III.

DAtio 7 † possessionis, q̃ a venditore fieri debet, talis est, vt si quis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio non intelligat. k

7 † Flor. rõ. & ita cõtra allegatur: sed melius legitur dato, aut certe tradito, quod tamen non placet quibusdam.

In stipulatione vacuam possessionem tradi, non veniunt fructus a tẽpore mora, sed veniunt in actione ex empto. Bart.

h *Bona possideant.*]rei seruandæ causa, isti tamen omnes nõ possident, sed sunt in possessione, ut infra, de acq. poss. l. iij. § fi.

i *Hoc pertinet.*] quasi dicat, non solũ, quod alius non possideat, sed etiam emptor sit potior hoc est etiam, quod nullus prædicto modo in possessione sit. Accur.

D*Atio.*] CASVS. Si vendo tibi rẽ & trado, si per aliquẽ potest auocari possessio, pro non tradita habetur.

¶ *Si emptor*] Si res vendatur, neque tradatur, venditor emptori ad rem & fructus tenetur. Sed quid si emptor stipulatus fuerit rem sibi tradi, an peti possint fructus ex stipulatu? Et respon. q̃ non, quia in strictis iuris iudiciis non veniunt fructus, sed ex empto ad eos agetur.

¶ *Si per.*]Si vinum vendatur, refert fuerit venditor in mora, an emptor: si vẽditor fuerit in mora tradendi, condẽnabitur quantiplurimi fuerit vinũ à tempore cõtractus. Vel si res erat deducta in iudicium: quanti plus fuerit tempore sententiæ, & toto tẽpore medio, quod subaudias, licet hic non dicatur. & idem est de oleo. Mora aũt adhibita per venditorem intelligitur, si nihil eũ impediuit eum, quo minus traderet. neque considerabitur tantum pretium loci in quo agitur, sed illius loci, quo tradi debuit vinum, quia si vendatur Capuæ, & debeat tradi Brundusi, pretium quod ualere posset Brundusii, & quod dicit a Brundusio, i. separatiuè, q. d. si vinum datur alibi, puta Capuæ tradendum Brundusii, ut illa præpositio, a Brundusio, separet: non quod innuat, quod Brundusii celebretur contractus. Viuia.

k *Non intelligatur.*]Nunquid ergo agetur ad interesse, uel ad duplum? Rñ. 3 ad interesse, non ad duplum, etiam si pretiosa res est, quia non res, sed rei possessio est euicta secundum. Azo. Item nota, q̃ nõ intelligitur traditũ, quod iure potest auocari, ut inf. de leg. ii. Meuius, §. pen. & de leg. iii. qui concubinam, §. si hæres, & infra, de iure pat. si libertus, circa princ. & inf. de sol. si creditor & inf. de acq. poss. l. non videtur nec periuratur si ex causa licita deiectatur, ut suo qui satisf. cog. l. si Item quod dicit, si est auocata, idem & si potest auocari, licet nõ sit auocata, ut sup. l. prox. § j. Ne. obstat infra eo. Iulianus, §. possessionem

3 † Sequitur Albe. Bar. Bal. & Pa. Traditu rẽ dicitur, q̃ auocari potest.

vbi dicitur, quod tradita est, licet possit auocari. Sol. ibi est pro tradita ad hoc, e vt ad usuram pretij emptor teneatur, quia percipit fructus, non autem, vt venditor ab interesse liberetur, vt hic. Accursius.

2 Idem Bar.

a *Non venient*] Imò videtur q̄ sic, vt inf. de vsur. l. stipulatus, in prin. quæ est contra. Sol. hic min⁹ dicit, i. tantū uacuam possessionē tradi. ibi plus, quia stipulatus est rē dari, & vacuam possessionem tradi. a Vel hic fuit stipulat⁹ aio nouan si actione ex empto, & quod nō est deductū in nouatione, pristina actione petetur, s. fructus, ut infra. l. in fi. & hic subiicit. Item intellige hoc, nisi post litem contestatā, ut infra, de vsur. l. videamus. § si actionem.

1 † *Flo. dari.*
2 Sequuntur Alb. Bart. & Pau. usque ad finem.

Si emptor vacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat: fructus non venient a in eam actionem; quia, & qui fundum tradi 1 † stipularetur, vacuam quoque possessionem tradi oportere, stipulari intelligitur, nec tamen fructuum præstatio ea stipulatione continetur: b neque rursus plus debet esse in stipulatione: sed ex empto superesse ad fructuum præstationem.

b *Continetur.*] vt J. de verb. obl. l. si filius. §. cum fundum. Sed contra in eod. tit. l. si fundum, vbi dicit uenire interesse. Sol. ibi de alio interesse q̄ de fructib. dicit. Itē contra, inf. eo. ti. l. in conuentionalib. ubi dicit venire causam bonorum. Sol. dicit cām, i. proprietatē rei, non possessionē solū, fructus abt nō, nisi post litis cōtest. ut d. l. J. de vsur. videamus, §. si actionem. Accursi.

* ad intellectum huius §. vide Alc. in l. xx uniq. et barū, num. 48. de verb. oblig.

In incorporalibus patientia est pro traditione. h. d. Et venit ad declarationē primi capitis. Bart.

Si iter, * actum, viam, aquæductum per tuum fundum emero: vacuæ possessionis traditio nulla est. c itaque cauere debes per te non fieri, quo minus vtar.

c *Nulla est.*] quia incorporalia traditionē non recipiunt, ut inf. de acq. re. do. seruus, §. incorporales, & supra, de seru. l. seruitutes, & l. quoties. & ideo, qui præstat patientiā, non liberatur ab actione psonali, & sic postea prætip. tolli potest, ut diximus C. de vsufr. l. corruptionem. Accur.

Venditor tenetur quanti plurimi res fuerit a tēpore moræ. Item quo loco plurimi fuerit. Item econuerso, si emptor fuerit in mora. h. d. Et uenit ad declarationē primi capitis, si res vendita non traditur. Bart.

Si per venditorem vini mora fuerit, d quo minus traderet: 2 † condemnari eum oportet vtro tempore pluris vinum fuit, vel quo uenit, e vel quo lis in condemnationem deducitur. itē quo loco pluris fuit, vel quo venit, uel vbi agatur. Quod si per emptorem mora fuit, 3 † æstimari oportet pretium

2 † *alias, traderetur.* & *ad intell. huius §. vide Amon. Rub. in l. vinum, n. 190. 213. & sequē. si cert. pet. & ibidem per Pau. de Monte Fic. n. 39. & per Bu[r]sgel. n. 30. & per Rebuf. in l. unica, num. 41. in C. de sēt. quæ pro eo, q̄ inter.*

d *Mora fuerit.*] per diei lapsum, ut sup. & leg. cōmis. si fundus, in fi. Vel per interpellationem, ut infra, de verb. ob. l. si ex legati.

e *Vel quo venit*] imò videtur tempus, quo petitur, inspici, non præcedens, ut supra, si cer. pet. l. vinum, quæ est cōtra. Sol. illa in stricti iuris iudicio. hæc in bona fide. Huic solutioni est contra, sup. commoda. l. iij. §. in hac. quæ dicit idem in bo. fid. tempus non contractus, sed rei iudicandæ, id est moræ inspici. sed illa in fructibus, & similibus loquitur, hæc quo ad rei æstimationem, ut infra, de usur. l. videamus, §. si actionem, & §. seq. & hoc secundum quosdam. Tu dic, 3 quod hic a tempore contractus fuit in mora, quia sic conuenit, ut statim traderet. Et sic non obstat etiam sup. mand. l. hominem. Item opponitur, quia & in stricti iuris iudicio inspicitur tēpus moræ, ut supra, de rei vend. fructus cum tempus litis contestat. deberet inspici, ut §. in hac. sed dic, quod rei vendic. habet similia 4 cum actione bon. fid. & hoc secundum Io. Compendiosius autem hic dixisset Io. utrum, si dixisset, a tempore moræ quanti plurimi interest emptoris condemnationem faciendam. hoc enim est verum, vt sup. de triti. l. pen. in fi. & l. fin. & infra eod. sterilis, §. cum per venditorem.

3 † *Flo. fuisse.*
3 Approbatur per Alb. Bar. Bal. Pa. & Sal.
4 Ista est de mente Bart.

f *Agatur.*] s. si tunc est minus, quam in tempore præterito post moram in accipiendo factam, nam si in præterito minus ualuit, quam nunc, id minus præstabitur in præiudicium emptoris; vt J. de trit. l. pen. in fi.

quod sit cum agatur, f & quo loco g minoris sit. Mora autem uidetur esse, h si nulla i difficultas uenditorem impediat, quo minus traderet, & 4 † præsertim k si omni tēpore paratus fuit tradere. Item non oportet eius loci l pretia spectari, in quo agatur: sed eius, vbi uina tradi oportet. Nam quod a Brundusio m vinum uenit: n etsi uenditio alibi facta sit, Brundusii tradi oportet.

g *Et quo loco*] habitatione loci, & domicilij vbi fuit venditū. Item eo attento, an ibidem uina tradi oportuit, ut infra statim §. item nō oportet, &c. Accursius.

4 † *Flo. de eo, &c.*

h *Videtur esse.*] scilicet emptoris.

i *Si nulla.*] si. n. nulla difficultas interuenīat venditoris, emptor non est in mora, quia & si vellet accipere, non posset. Az.

k *Præsertim*] abundat, vt C. de test. ma. l. fi. §. j. Vel ideo dicit præsertim, quia etsi nō omni tpe, aliquo tamen se paratum dixit tradere, & illo saltem tempore emptor fuit 5 in mora, ut sup. de peric. & comm. rei vend. l. illud. Azo.

5 Ista lectura est de mente Alb. Bal.

l *Loci.*] s. tantum: sic inf. de bon. auth. iud. poss. l. iij. & hoc, siue emptor, siue venditor fuerit in mora, & hoc si est aptus locus ad petendum.

m *A Brundusio.*] i. in alio loco, q̄ Brundusii, vt hęc dictio a denotet 6 separationē.

n *Venit.*] Brundusii tradendum. Accur.

6 Approbatur per Alb. Bald. & Pa.

Antequā res euincatur, nō potest agi de euictione, sed ex empto propter qualitatem a sciente celatam. h. d. & sic venit ad declarationem secundi capitis positi supra eo. l. 1. §. 1. simile in l. tenetur, §. fin. infra eo. Bartolus.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX IIII.

SI seruum mihi ignoranti, sciens furem, vel noxium esse, uendideris; quamuis duplam promiseris, o teneris mihi ex empto, quanti mea interit scisse, quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum, antequam mihi quid absit. p 5 †

5 † *Flo. abesse.*

SI *seruum.*] CASVS. Vendis mihi seruum ignoranti quod fur sit, & promittis duplam pro euict. possum agere ex empto quanti mea interest scisse seruum illum furem fuisse, non tamē possum ex stipulatu agere pro euic. antequā seruus a me per noxalē act. euincatur, quia tenetur, quia fur est.

Quod deficit in mensura, æstimatur respectu quantitatis mensuræ, nō respectu bonitatis loci, quia quod nō est, nō habet bonitatē, nec malitiam, & hoc venit ad declarationem tertij capitis positi in l. ij. in prin. sup. eo. tit. Bartolus.

q *Si modus*] Si vendidi tibi agrum quinquaginta iugerum, & non sit nisi quadraginta, teneor ex empto. Sed quid si uendideris mihi iugera uineæ, & prati, & tamen in eodem fundo, & ita per partes fiat uenditio, ut differat a priori casu: sed si in vinea minus, magis fit in pretio in hoc casu, quia maius damnum est si desit in uinea, quam si in prato deesset, quia melior est uinea, pro bonitate loci fiet æstimatio.

o *Promiseris.*] s. furtis, noxisque solutus non sit, quæ est alia, quam de euict. de hoc habes infra, de ædil. edic. quod si nolit, § quia assidua. Accursius.

p *Absit*] etiam si condemnatus sit, sicut & in stipulatione habere licere, ut infra, de euict. l. habere licere. Sed contra infra, de euic. si emptori. Sol. illa secundum istam vt non prius posit agi quam absit: 7 secus est in actione ea

9 Approbatur per Pau. & est sing. & nota per Cępolam̄ caut. suis, cautela 7.

ex empto, ut subiicit inf. eod. se tunc. h. fin. in princ. & ad-dr, quod no. inf. eo. empto rem. Accur.

a *Pro numero iugerum.*] hoc intellige cum in singulis iugerib. certum pretium constitutum erat: alioquin si modus non inuenitur minor, sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio, ut infra statim sequitur.

b *Obligatus.*] s. ad tradendum, quod deest, uel ad tradendum pretium si ultra habet. Accur.

c *Si dictum est.*] ut si in uinea x. iugera esse debeant, in prato v. & in uinea deest magis enim detrahitur, quã si in prato deesset: & ut hic, & inf. eod. si in qualitate & inf. de eui. qui fundum, & inf. eo. si duor. in fin. Vel intellige hoc responsum venditione contracta in specie ut d. l. si duorum, in princ.

S *Hæres.*] CASVS. Si hæredem meum damnauero rem tibi vendere, eadem præstabit, quæ aliquis emptor præstaret, puta, fructus, non solum re, & cũ ex eo empto ages, hoc in prima. Sed & si non damnaui eum, credidit tamen se esse damnatum? non tenebitur ex empto, sed sibi agenti obstabit doli except. hoc in secunda. Sed & si putaret se esse damnatum dare alicui, & eidem promisisset agenti obstabit doli exceptio. Viu.

d *Propria sunt.*] idest accessoria rei emptæ, quæ sunt multa, ut per multas leges huius ti. & maxime inf. e. Iul. §. fi. & se. ll. Azo.

e *Ex testamento.*] ualet enim huiusmodi legatum, siue certum pretium testator statuerit, siue non, quo casu iustum intelligitur, ut inf. de leg. j si ita heredi §. meminisse.

f *Doli mali.*] repeteret enim si daret, ut sup. de pac. si cum te. ergo dolo, ut j de exceptio. do. l. dolo Accur.

g *Vt liberetur.*] i. fine causa, ut & sup. de condict. sine cau. l. iij.

T *Enetur.*] Casus clarus est usque ad §. si locum.

¶ *Si locum.* Vendidi tibi locum ad sepulchrum, ego autem ædificio ibi propè, ita quod deterior fit locus: tibi teneor act. empt.

¶ *Si tibi.*] Vendidi tibi seruitutem aliquam, sed tu non habebas fundum vicinum, cui acquiri posset, nihil tibi teneor. Sed si tibi uendidi fundum, & dixi ei deberi iter: tenebor tibi.

¶ *Si dolo.*] Si venditor faciat aliquid in re empta dolo malo, tenetur emptori.

¶ *Si venditor.*] Vendidi Titio fundum, quem sciui esse obligatum, aut alienum, & dixi in contractu me nolle teneri de euictio. quæritur, vtrum ego excusor ab acti. si fundus euincatur? Respon. quod non, propter dolum quem adhibui, quia tu cui eum esse obligatũ. est enim hoc iudiciũ bonæ fidei. Viu.

h *Venditor.*] ad pretium superfluum reddendum.

i *Ignorauerit.*] nihil interest, &c. ut infra de ędil. edict. l. 1. § causa & facit sup. eod. in emptione. i. respon. & sup. depositi. l. 1. §. si ignorauit. Accur.

k *Vt reficias.*] Not. quod agitur ex uendito ad id, quod est in facto, ut hic, & infra prox. & infra eod. Iulianus, §. penult. Accursius

l *Non intelligitur.*] sed est contractus innominatus: ex quo potest agi præscript. uer. ut infra de præscr. uer. si tibi areæ Sed contra. supra de contrah. emp. l. fundi partem. Sol. ibi interuenit pecunia, licet ex alia causa: præterea non fuit illius partis dominium trãslatum.

m *Ex re uendita.*] intellect de eo, quod mihi debes retradere, sed & si esset euictum, uel deperditum sine culpa, actio euanescit, ut hic innuit, & j. de ver. obl. si ex legati.

n *Superesset.*] sed pone: emptor fecit domum, & antequam tradetur, combusta est, nunquid liberatur? Accursius.

o *Emeris.*] & traditus est. Accur.

p *Et propius.*] scilicet situam debeat, uel lege sit statutum, ut supra finium regundorum, l. fin. hic autem emptor illius legis nõ habet beneficiũ, quia tempore ædificationis non habebat ius inferendi; unde redit ad actionem ex empto quo ad interesse, uel ut tollat ædificium.

q *Si uas.*] puta cupam argenteam.

r *Minus.*] ponderis, vel mensuræ.

s *Integrum.*] idest sanum. Accur.

* Not. sen. & f hoc alis quã liter nõ pot est se qualitas sine subiectoi Bal. in l. 2. ante medium C. de bon' pos. cõtra tab.

1 Ista lectura est de mẽte Paul.

1 † *De eadem que.*

2 † Fl. idẽ li. 5. ad Sabinum.

3 † Fl. consequentias emptionis.

4 † Fl. ignorauerit. sed rectius videtur, ignorauerit. Duat

¶ Si modus agri minor inueniatur, pro numero iugerũ a author obligatus [b] est: quia ubi modus minor inuenitur, non * potest æstimari bonitas loci, qui non extat Sed nõ solum si modus totius agri minor est, agi cum venditore potest, sed etiam de partib. eius, ut puta si dictum est, c vineæ tot iugera esse, uel oliueti, & minus inueniatur. ideo 1 † his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

Si venditio fiat ex necessitate præcedentis actionis, actio ex eo contractu competit cum effectu, nisi per errorem facta fuerit.

Idem 2 † lib. 33. ad edictum.

LEX V.

SI hæres testamento quid uendere damnatus sit, & uendiderit; de reliquis, quæ per consequentiam 3 † emptoris propria sunt, d uel ex empto, uel ex testamento e agi cum eo poterit. sed si falsò existimans se esse damnatum uendere, vendiderit: dicendum est agi cum eo ex empto non posse: quoniam doli mali exceptione actor summoueri potest: quemadmodum & si falsò existimans se damnatum dare promisisset, agentem doli mali f exceptione summoueret Pomponius etiam incerti condicere eum posse ait, ut liberetur. g

Pomponius libro 9. ad Sab.

LEX VI.

TEnetur ex empto uenditor, h et si ignorauerit i 4 † minorẽ fundi modũ esse.

*Actio descendens ex contractu competit ad ea, quæ ueniunt in pacto incontinẽti apposito. h. d. in hoc §. po*tes accipere quartũ caput actionis ex eo contractu, quod deueniat pactum incontinenti appositum. simi le. infra §. prox.

¶ Si uendidi tibi insulam certa pecunia, ut aliam insulam meam reficeres, agam ex vendito, ut reficias k Si autem hoc solum, ut reficias 5 † eã, conuenisset; nõ intelligitur l emptio & uenditio facta, ut & Neratius scripsit. Sed si aream tibi uendidi certo pretio, & tradidi, ita ut insula ædificata partem dimidiam mihi retradas: uerum est, vt ędifices, agere me * posse ex uẽdito, & ut ædificatam mihi tradas. Quamdiu enim aliquid ex re uendita m apud te superesset; n ex uendito me habere actionem.

Tenetur venditor si rem faciat deteriorẽ antequam tradat. h. d. In hoc §. põt esse quintum caput, ad quod illa actio datur. s. si res facto uẽditoris efficiat deterior.

¶ Si locũ sepulchri emeris, o & propius p eum locum, * antequam mortuus ibi inferatur, ædificatum a uenditore fuerit: poteris ad eum reuerti.

Quod dictum est de modo agri, idem debet intelligi de mensura, & pondere vasis, &c. Bar.

¶ Si uas q aliquod mihi uendideris, & dixeris certam mensuram capere, uel certum pondus habere: ex empto te cum agam, si minus r præstes.

In locatione, vel venditione vasis in dubio intelligitur, ut incorruptum præstetur. Bar.

¶ Sed si uas mihi uendideris, ita ut affirmares integrum: si id integrum s non sit, etiã

5 † Fl. reficeres tam conuenisset.

* Iste text. est valde sing. secundum Pan. hic.

* Quid lege 12. tab. & Solon. circa hoc statutum fuerit pulchrè declarat Coe. lib. 9 de legi.

1 † Fl. desi, quidā putāt.
2 † Duar contra putat.
3 Approbat per Alb. Bar. & Pau.
3 † Fl. desi, id.
4 † Fl. Mini. tius.

a *Omnimodo.*] i. in distinctè, sciat vel non, in principali, vel accessoria, ut inf. de ædil. edic. l. proinde, & ˜j. eo. quicquid. Sed in commodato distinguitur, sciuerit, vel non, ut sup. commod. l. in rebus §. item qui sciens. & l. pen. Acc.
b *Respondisse.*] expressim. Azo. & facit infra loca. l. sed addes §. 1.
c *Titius fuerit.*] est. n. hæc iusta causa impedimenti, ut sup. cōmunia prædio. l. 1. Accur.
d *Dixero.*] ex prædio vicini. sed & si non dixero, a teneor emptori, si ideo amisit non vēdo, qui certioratus nō fuit, ut sup. de contrah. emp. l. in uendendo, §. 1. Accur.

a Idem Paulus.

e *Sicut paterfamilias.*] in omnibus enim, ut paterfamil. tenetur, ut hic. & inf. de actio. & oblig. l. filiusfamilias, & sup. depositi. l. 1. §. filiusfamilias.
f *Si dolo malo.*] vel culpa leui. Azo.
g *Dolum malum.*] qui tali casu interc. sit, ut & sup. eo. l. 1 & inf. eo. l. Iul. §. de Iulia. & l. quo & sup. de hær. vel l. hic autem. & ˜s. de contrah. emp. l. & cum fundum. § 1. & de peri. & com. rei ven. l. si vina, quæ in dol. js. in fi.

5 † Budæus hic loco laudare positum dicit: pro eo, quod est nominatim citare. & ad sui defensionē accersire, appellareq; quod vulgo summare dicimus. Ibidē vide.

F *Vndum.*] CASVS. Vendidisti fundū deducto usu pro Titio, quem dicebas esse Titij, cum apud te erat remansurus, non prius agam contra te, quam Titius mortuus fuerit, vel capite minutus. idē si dixisset esse Titij, cum esset Seij. Viui.
h *Cum sit Sey.*] & facit ad hanc l. sup. com. præd. si in venditione. & de vsufruct. sub conditione. & ˜s. de euict. l. minor. § fi. 3 & l. fundum cuius. Accur.

9 Ille, §. potius contrariatur secundum Pau.

i S *I tibi Liberum Incertis.*] non solum ex vendito, ut ˜s de ser. vrb. prædio. l. si binarum. & sup. de condi. indeb. l. sed & si patrem. § 1.
k S *Iis qui. Tollat.*] sic uino uendito, ut sup. de peri. & commo. rei vend. l. 1. §. licet.
l N *On est nouum.*] Quidam vendidit rem duobus diuersis temporibus, & cuilibet in solidum, & iste venditor promisit de euict. cuilibet: tandem cuilibet est euicta. vnde quilibet habet actio de euict. antequam aliquis emptorum ageret, decessit vnus emptor eorum, altero emptore relicto hærede. In secunda parte dicit: quidam vendidit rem uni, puta Titio, & tradidit. de euict. promisit deinde Titius emptor hanc eandem rem emit ab alio, & de euictio. fuit promissum. unus uenditor successit alij venditori. tandem euicta est res Titio hic venditor qui superest, tenetur de euict. & tanquam hæres venditoris, & tanquam venditor.

Hæredi-

6 † Fl. sciēs, cum.
7 † Duar. & adiectum.
8 † Fl. unde.
9 † Fl. desi m.

id, quod eo nomine perdiderim, præstabis mihi. Si uerò non id actum sit, ut integrum præstes, dolum malum duntaxat præstare te debere quidam putant. 1 † Labeo contra: 2 † & illud solum obseruandum, ut nisi in cōtrarium id actum sit, id, 3 † omnimodo a integrum præstari debeat, & est verum. Quod & in locatis dolijs præstandum, Sabinum respondisse b Mutius 4 † refert.

Si res euincitur facto emptoris, de euictione non agitur: secus si facto venditoris. h. d. & est sextum caput huius actionis. §. si res euincatur. Posset etiam dici, quod cōtineatur sub primo. §. si res non tradatur. Bar.

¶ Si tibi iter uendidero, ita demum authorem me laudare 5 † poteris, si tuus fuerit c fundus, cui acquirere seruitutem uolueris, iniquum est. n. teneri me, si propter hoc acquirere seruitutem non potueris, quia dominus uicini fundi non fueris. Sed si fundum tibi uēdidero, & ei fundo iter accessurum dixero, d omnimodò tenebor itineris nomine, quia vtriusque rei quasi vnus uenditor obligatus sum.

Ex hoc contractu tenetur filiusfa. sicut paterfa. h. d. & hoc est in omnib. cōtractibus, præterquam in voto, & in matrimonio.

¶ Si filiusfamilias, rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut paterfamiliās e tenebitur.

In hoc contractu uidetur tacitè promitti dolum malum abesse. vel aliter. Dolus in hoc contractu commissus per actionem ex eo contractu purgatur. Bart.

¶ Si dolo malo f aliquid fecit uenditor in re vendita, ex empto eo nomine actio emptori competit. nam & dolum malum eo iudicio æstimari oportet, ut id, quod præstaturum se esse pollicitus sit uenditor, emptori præstari oportebat.

Pactum, ne quis de euictione teneatur, nō prodesi ei, qui sciuit causam, ex qua res euinceretur, & tacuit. Bartolus.

¶ Si cum 6 † venditor sciens obligatum, aut alienum uendidisset, adiectum 7 † sit, ne 8 † eo nomine quid præstaret: æstimari oportet dolum malum g eius: quem semper abesse oportet in iudicio empti, eo 9 † quod bonæ fidei sit.

Mendacium circa substantiam personę non inducit hanc actionem, nisi emptoris incipiat interesse. h. d. vel aliter. Si quod attribuitur uni, alteri acquiratur, intelligitur cum omnib. conditionibus personæ nominatæ cohærentibus. Bart.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX VII.

FVndum mihi cum venderes, deducto vsufructu, dixisti eum usumfructum Titij esse, cum is apud te remansurus esset, si cœperis eum usumfructum uendicare: reuerti aduersus te non potero, donec Titius viuat, nec in ea causa esse cœperit, ut etiam si eius vsusfructus esset, amissurus eum fuerit. nā tūc, i. si capite diminutus, vel mortuus fuerit Titius, reuerti potero ad te venditorem. idemq; iuris est, si dicas eum vsumfructum Titij esse, cum sit Seij. h

Si dolus re ipsa committitur, non ex proposito, per hanc actionem purgatur. Bart.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX VIII.

SI tibi liberum prædium tradidero, cum seruiens tradere deberem: etiam condictio incerti i competit mihi, ut patiaris eam seruitutem, quæ debuit imponi. Quod si seruum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui: tu ex empto habebis actionem, remittendæ eius seruitutis gratia, quam pati non debeas.

Emptor vt tollat rem venditam, actione ex vendito conuenitur. Bart.

Pomponius libro 20. ad Sabinum.

LEX IX.

SI is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit: ex uendito agi cum eo potest, ut eos tollat. k

Duæ actiones eiusdem speciei competentes eidem ad diuersa, possunt simul in eodem libello cumulari. Bart.

Vlpianus libro 46. ad Sabinum.

LEX X.

NOn est * nouum, l ut duæ obligationes in eiusdem persona de eadem re

concurrant. Cum enim is, qui venditorem obligatũ habeat, ei 2 † hæres extiterit, qui eundẽ venditorẽ obligatum habebat: constat duas esse actiones in eiusdem persona concurrentes, propriam & hæreditariã, a & debere hæredem institutum, si uelit separatim duarum actionum commodo vti, ante aditam hæreditatem proprium venditorem conuenire, deinde adita hæreditate, hæreditarium. Quod si prius adierit hæreditatem, vnam quidem actionem mouere potest, b sed ita, vt per eam vtriusque contractus sentiat commodum. Ex contrario quoque, si venditor venditori hæres extiterit: palam est, duas euictiones eum c præstare debere.

Iurisconsultus præmitiit quędã circa naturam actionis ex empto, & vendito: nunc ordinate incipit tractare de natura actionis ex empto i omnibus capitibus suis vsque ad l. Iulianus, §. ex vẽdito. ibi tractat de natura actionis ex vẽdito vsque ad fin. l. postea tractat quæstiones extraordinatias circa materiã, & breuiter. h. d. Actio ex empto cõpetit emptori ad præmissa, & ad ea, quæ ueniunt ex natura contractus, hoc est, quod res tradatur, & de euictione obligetur. Bart.

Idem libro 32. ad edictum.

LEX XI.

Ex empto actione is, qui emit vtitur. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari conuenit. Cum. n. bonæ fidei iudicium sit: nihil magis d bonæ fidei congruit, q̃ id præstari, quod inter contrahentes actum est. Quod si nihil conuenit, tunc ea præstabuntur, quæ naturaliter insunt huius iudicii potestate. e Et in primis ipsam rẽ præstare venditorem oportet, id est tradere. Quæ res, si quidem dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum. si non fuit, tamen 2 † euictionis f nomine venditorem obligat: si modo pretium g est numeratum, aut eo nomine satisfactum. Emptor autem nummos uenditoris facere cogitur. h

Actio ex empto datur quandoque, vt res vendita redhibeatur. Bart.

Redhibitionem quoq; contineri i empti iudicio 3 † Labeo, & Sabinus putant, & nos probamus.

Animalium quoque venditor cauere debet ea sana præstari. Et qui iumenta uendidit, 4 † solet ita promittere, * esse, k bibere, vt oportet.

Si emptor errauit in qualitate rei, venditore sciente, quam si sciuisset, non emisset, hac actione agitur ad resoluendum contractum. Bart.

Si quis virginem se emere putasset, cum mulier l venisset, & sciens errare 5 † eũ uenditor passus sit, redhibitionem quidem ex hac causa non esse: m veruntamen ex empto competere actionem ad resoluendam n emptionem, ut 6 † pretio restituto mulier reddatur.

Hæc actio datur ad resoluendum contractũ quando hoc est actum, & pro restitutione pretij, seu arrharum: quo casu concurrit cũ condictione ob causam. Bart.

¶ *Is* qui uina emit, arrhæ nomine certam summam dedit. postea conuenerat, ut emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi posse ait, ut arrha restituatur, utileque esse actionem ex empto, etiam ad distrahendam o (inquit) emptionem. ¶ Ego illud quæro, si annulus datus sit arrhæ nomine, & secuta emptione, pretioque numerato, & tradita re, annulus non reddatur, qua actione agendũ sit † vtrum condicatur, quasi ob

a *Hæreditariam.*] nec exceptione rei iud. repellit, 1 ut. j. de exce. rei iud. & an eadẽ, in princ. & §. actiones.
b *Mouere potest.*] non vtique, & est rõ: 1 m quosdã, quia absurdũ est eidem in eundem eiusdẽ rei nole duas actiones competere, sed 2 si diuersi generis essent, ueluti ex stipulatu una, ex testõ alia, tunc utramque exercere potest. inf. de act. & obl. l. si is q. Sed hæc rõ non est bona, quia non est absurdum, imò consonum iuri, cũ non appareat, quæ potius tolleretur ut inf. de fideius. l. generaliter, & l. si reus, & de duobus reis, l. si reus. Dic ergo, q̃ hæc sit rõ minuendarũ litium: arg. sup. pro so l. cum duobus, 3 § si plures, & fam. erc. hæredes, §. 1. & infra, de inior. ftor edixit, §. si mihi. & potero unam quam volam eligere, ut inf. de leg. j. si mihi & tibi, in princ. quæ est arg. contra. Azo.
ADDITIO Tu dic, q̃ illud non est verũ: quia utroq; proponitur: nec ob l. si mihi, & tibi: quia ibi per electionẽ vnius altera tollitur, quod non est hic, secundum Bart.
c *Eum.*] i. venditorem, & facit infra, de euic. l. serui uẽditor.
Ex *empto*] Casus usque ad §. si quis, est satis planus.
¶ *Si quis.*] Pro uirgine uendidisti ancillã corruptã, sciens mihi credẽti eam virginem, agã ad resoluẽdã emptionem: non quia sit uitiosa, vel morbosa: sed q̃ a me decepisti
¶ *Is quis.*] Vendo tibi vinũ, tu dedisti mihi annulum nomine arrharum, & emptio consensu nostro dissoluatur, reddam tibi annulũ ac. ex empto. Quid autẽ si emptio cõpleta sit re tradita, & pretio numerato, qua ac. repetes annulum tuum? & respon. q̃ condici potest, & agi ac. ex empto ad reddẽdum annulum.
Etiam.] Venditor serui multa debet promittere emptori. Primo, q̃ non sit fugitiuus. Secũdo, quod sit noxa solutus. Tertio,

ut liceat habere emptori. Cætera uide hic in glos. Viuianus.
d *Nihil magis.*] hy bolica locutio, ut sup. de pac. l. j. in princ. Acc.
e *Potestate.*] quæ autẽ hæc sint, sublicit, & in primis, &c. Accur.
f *Euictionis*] non autem facit dñm, ut & infra, de re. permu. l. i. circa prin. & inf. de acq. re. do. l. traditio.
g *Pretium.*] hoc ad utrumq. prædictũ casum refertur, ut sup. de contrah. emp. l. ut res, & l. q̃d uendidi, & inf. eo. l. Iul. §. offerri.
h *Facere cogitur.*] Sed q. est rõ, q̃d emptor cogitur, non autẽ uenditor facere rẽ accipientis? Rñ. latius tenet emptor, & ideo in hoc adstringit: sed uenditor in specie, & ideo releuat in hoc, ut ar. sup. de iureiu. l. eũ. q. & sic alibi, q. certõ hoiem promittit, statu liberũ dãdo liberat, ut inf. de statu lib. l. statu liberũ de medio. §. illud. sed i gñe nõ sic, ut inf. de sol. l. decem, §. si. & §. qui hominẽ, & l. cũ quis, §. iij fm H. & facit ad solutionẽ istã infra de euic. hæres fecuũ.
i *Contineri.*] ut ex empto agatur ad redhibendũ. i. ad resoluendũ contractũ qñque, ut inf. e. l. §. si quis uirginem, §. is q. uina. nõ tñ dico, q̃ pro uitiis, & morbis agi possit iure ciuili ad redhibendam, nisi p seruo fugitiuo, sed agitur ædil. edic. ut no. infra, de ædil. edic. l. sciendum, §. dictum. Azo.
K *Esse.*] i. edere, seu comedere.
l *Mulier.*] i. corrupta. Accur.
m *Non esse.*] l. actionem redhibitoriã, cũ non sit morbosa, uel uitiosa, alias haberet locũ redhibitoria, ut infra, de ædil. edi. l. ædiles aiunt, §. idemq. refert. Accur.
n *Ad resoluendam.*] ualebat enim, ut sup. de 3̃i emp. aloquin §. quod si ego me. & facit infra prox. §.
o *Ad distrahendã.* §.] ut & supra prox. §. & uẽditum, ex uẽdito, ut inf. de ædil. edic. l. cũ autem, circa princip. ibi, quod ñ sine iudice, &c. Sed nõne ipso

1 Idem Alberic.
2 † *Fac. si q. eundem venditorem obligatam habebat, hæres extiterit, constat.*
2 Approbatur per Alb. & Paul.
3 Alias, incipit, si fratres.

2 † *Vid. sum.*
3 † *Flor. & Labeo.*
4 Bar. hic, istam gl. cõmendat in hoc, q̃ ponit rõnem quare emptor tenetur ad dandum: venditor nõ.
4 † *Flor. vendidit.*
* † *Vide Var. lib. 2. de re.*
5 † *alias. errare.*
6 † *Flor. &.*
5 Bal. in l. hi qui ad ciuilis, C. de ap. dicit istã gl. solẽnẽ in §. col. vide per eum: vna cũ his quæ dicuntur hic in nouis in tepr. Bol.

iure solo consensu iam distracta est? Certè sic. Dic ergo, negatur, vt distrahat in eo, quod de facto processit, i. arrhæ datio, ut reddatur, & instra emptionis 2 cassentur, de iure non rescinditur, cum ipso iure sit nulla, & id quod nullum est, rescindi non potest, ut infra, de iniu. rup. test. l. nã & si.

Sequuntur hanc gl. Alber. B. r. Bal. Pau. & Salic.

causam datus sit, & causa finita sit; an vero ex empto agendum 1 † sit? Et Iulianus diceret ex empto agi posse. Certè etiam condici poterit, a quia iam sine causa apud venditorem annulus est.

1 † Alias, versa.

Venditor tenetur præstare seruum nõ esse fugitiuum, furtiuum, vel noxijs obligatum. Bartolus.

¶ Etiam 2 † si ignorans vendiderit: fugitiuum non esse præstare emptori b oportere Neratius ait. Idem Neratius, etiam si alienum c seruum vend.deris, furtis noxisque d solutum præstare te debere ab omnibus e receptum ait. & ex empto actionem esse, vt habere licere emptori caueatur, f sed & vt tradatur ei possessio. g

2 † Durr. Venditorem etiam si ignorantem.

a *Condici poterit.*] condictione ob causam. Sed contra, sup. vsufr. quemad. cau. l. si. Sol. hic erat venditor, & fur. quarutũ ad annulum quẽ dño inuito cõtrectabat, vel condicit rõne possessionis venditor. Vel dic, hic trãsſtulit dñium in accipientem ob cõtractum. Itẽ no. hic secundum quosdã ar. quod condictio ob cau. habet locũ in cõtractibus nõiatis. Sed tu dic cõtra, vt infra de rer. perm. l. j. in fi. & C. de cõh. emp. l. si nõ donationis, & dixi sup. de cond. ob cauſ. l. fin. ADDITIO. Sol. dic, quod hic dat pro arrha, sed arrha nõ est cõtractus nõiatus. nec ol. quod venit in actione ex empto, quia illud verum sicut cætera pacta incõtinẽti apposita, non tamẽ, quod stetet de per se cõtract⁹ arrhæ, &c. secundum Bart. hic.

b *Præstare emptori.*] i. promittere debet venditor emptori: ut hic, & C. eo. l. emptori. sed si non promisit, ignorans quanto minoris erat empturus, tenetur sciens in omne interesse, ut infra eo. l. Iulianus, §. ult. qui furem.

c *Etiam si alienum.*] non solum si suum, ut hic, & infra, de euic. l. euicta, §. fin. in fi.

d *Noxisque.*] s. aliis, i. quod nec furtum, nec aliud tale maleficium commiserit, pro quo debeat dari pro noxa, ut hic, & infra, de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus, § quod aiunt cum autẽ furẽ non esse promittendo non vr teneri: 2 vt inf. eo. l. Iulia. §. circa furẽ, &c. sed si fuerit promissum, tenet promissio, ut inf. de ædil. edic. quod si nolit, § j. nec est inutilis ratione impossibilitatis, ut inf. de euic. si ita quis. Acc.

2 Sequũtur hanc gl. Al. & Bart.

e *Ab omnibus.*] s. solutus, uel dic, ab omnib. s. sapientibus receptum est.

f *Caueatur.*] quid autem in hac cautione veniat, dic vt infra eo. l. prox. § qui autem.

g *Tradatur ei possessio.*] non præcisè, licet hoc quidem dicant: sed ut ad interesse damnetur nisi tradat, ut subiicit, & dixi supra eo. l. j. hic autem cauebatur de tradendo, quia in diem debuerat fieri traditio.

h *Tradentem.*] cum dies tradendi venit, vel quasi.

i *Quanti.*] supple condemnari uenditorem quanti, &c.

k *Intersit.*] s. singulariter, ut supra l. j. in princ.

l *Satis autem non dantem.*] s. de prædictis, uel de euictione. & accipitur satisdatio pro nuda promissione. nã venditor fideiussore satisdare non tenetur, ut infra, de præt. stip. l. j. in fi. & inf. de euict. l. emptori. Vel fortè hic iam erat mota qõ in limine contractus, & ideo fideiussor dari debet, ut sup. de peri. & com. rei ven. l. pen. § ante. Et nota, quod duplex 3 est hæc litera, auctorẽ, & actorem: secundum primã sic lege: Satis autem non dantem auctorem, i. uenditorem, qui est ẽptori auctor, oportet damnari quanti plurimi interest emptoris, secundum aliam sic: Sic autem non dantem: dicendã est condemnari quanti plurimi oportet periclitari emptorẽ, siue actorem. nam emptor dicitur actor. qui agit contra uenditorem: sed licet damnetur uenditor, quia de euictione non cauet, ut dictum est: differtur tamen exactio, donec certum sit quãti ipse periclitetur, ut supra ad leg. Aquil. l. in lege. videtur tamen contrarium inueni hic statim, dicit enim quod præstitum est: sic & infra, de euic. l. ij. Sed expone, qd hic subiicit, i. præstari ⁊ infuam & caue tibi, quia prauc hæc

3 Vtraque est de mẽte Alber.

I mo stat propriè. Alber.

litera loqui vr, s. vt qui cõsecutus est interesse, ideo quod non traditur, possit agere ad cautionẽ: quod apertè falsum est, vt infra l. prox. §. Cassius. Quid. n. mea interest caueri, cum non seruũ: sed interesse habeam? alio ergo casu dicit. sed si ideo prius agam, vt caueat, & quia non cauit seruũ solutũ esse noxiis, & cõsequar, pone x. postea experiar, ut caueatur de euictione, uel ut tradat, debebit æstimari totum interesse meũ, quod est (pone in xx.) si res nõ traderet, sed quia consecutus sum x. eis cõputatis in aliis x fiet cõdẽnatio, & ita habebo totũ interesse in xx. nec ultra debet venditor per consequentes actiones, vel cautiones dãnari, vt hic, & infra de euic. l. quadr, & l. cũ fundus. Accur.

Si non obseruetur, quod debet, actio ex empto committitur ad interesse totale: & de eo deducitur interesse particulare, quod præstitum est, si soluatur pecunia, secus si ipsa res traditur. h. d. Bart.

¶ Idem ait, non tradentem, h quanti i intersit, k condemnari: satis autem non dantem, l quanti plurimo 3 † auctorem periclitari oportet.

3 † Plurimum.

¶ Idem Neratius scribit, propter hæc omnia satis esse, qd plurimum est, præstari: id est, vt sequentibus actionibus m deducto eo, quod præstitum est, lis n æstimetur. Idem rectè ait, si quid horum non præstetur, o cum cætera p facta sint: nullo deducto condemnationem faciendam.

m *Sequentibus actionibus.*] i. actione sequẽti loco præposita propter aliã cautionem, vel actionem competenti nomine sequentiũ cautionum. Acc.

n *Lis.*] facta collatione omnium. & dic casum hic, & sequentẽ. sic secundum Io. Si quid venditor emptori præstiterit, fortè quia non cauebat, uel fortè, quia seruus fugitiuus erat, & conueniat modo, quia nõ tradidit, uel quia noxiis solutus non sit: deducto eo, quod præstitit, in residuũ fiet condẽnatio. Idẽ uidebat & si cauit & modo quia non tradidit, uel quia noxiis solutus nõ sit, cõdemnatur, quasi tũ faciat cauisse, quantũ (quia nõ cauit) soluisse, sed nõ est ita. nã vbi cauit, nulla fiat deductio: si vero, quia nõ cauebat quod præstitit, deducitur hoc quod præstitit, si postea conueniatur.

o *Non præstetur.*] i. aliqua illarum cautionum. Accur.

p *Cum cætera.*] i. cæterorũ noĩe promissio, sed non datio. plus enim facit datio, quam promissio. Al. & Bul. 5 Sed alii dicunt hic nullo deducto, i. de præstandis cautionib. Tertii dicunt, quod præstita per iudicẽ deducũtur. sine iudice non, sed emptori agenti ex tali condẽnatione doli exceptio opponitur. Alii construunt sic cætera facta sunt nullo deducto de cæteris, i. nullo remanente, quod non sit factum, solius præstandæ condemnatio fiat. prima uerior. Accursius.

5 Idem Bar. & Alber.

EMptorem.] CASVS. Vendidisti mihi seruũ, & promisisti noxa solutum postea apparuit eũ fecisse furtum Titio, qui Titius egit contra me, & ego ei satisfeci, uel tradendo seruum, uel dando x. quæritur quid a uẽditore consequar? Et respon. quod minus est, s. vt quantum fuit æstimatio serui, uel æstimatio damni, & hoc si agam ex ẽpto, siue ex promissione mihi facta noxa solutum. Postea dicit, siue defendi in causa noxali, siue non defendi, quia erat notorium delictum serui, agam prædicto modo.

¶ *Idem.*] venditor licet dñium nõ teneat trãsferre in emptorẽ, tñ posſdẽt trãsferre: alias tenet ex empto venditori.

¶ *Cassius.*] Vẽdidisti mihi Stichũ, & promisisti nõ esse fugitiuu, & noxa solutũ, & de euict. sub pœna dupli: postea euictus est, & egi ad duplã, quæritur an nihilominus agã ex aliis stipulationib. & sit fugitiuus? Dicitur quod non.

¶ *Iulianus.*] Aliquando euenit, quod re euicta non possit agi ad duplã, sed ex empto, ut in duob. exemplis. Primũ, uendidisti mihi seruum, hoc pacto, ut usque ad mensem cauere de dupla, & ultra non teneri ad aliquid uolo, si lapsus est mensis, & postea res euicta est, an agam de euictione, quæritur? Et resp. quod sic ex empto, si sciens alienum vendidisti, alias in nihilum. Secundum exemplum est in creditore, qui uendit pignus nam de euictione non tenetur ad duplã, uel ex empto ad pretium, nisi sciens rem non sibi obligatam vendidit, tunc. n. ex empto tenetur.

¶ *Qui autem habere.*] Vendidisti mihi fundum, promisisti mihi habere licere, postea quidã alius mihi euincit. an tenearis? Et rñ. aut promisisti habere licere per quoscunq;, & planũ est, quia teneris pro facto omnium, si res euincat, licet uideatur talis promissio continere simplex abnutiuum, sed non est uerum, quia ex natura uenditionis competit hoc fieri. Si uerò per te hæredesue tuos, tunc non teneris etiam ad pretium reddendum extraneo euincente: secundum quosdam: sed uerius est hoc casu te teneri ad pretium reddendum, sicut in hoc alio casu secundo, s. si fuit actum, quòd de euictio. non tenearis: nam te euicta teneris saltem ad pretium. Tertio si expresse fuit actum, ut etiam de pretio non tenearis? Rñ. ualet pactum, & stultè emo quasi spem, sicut si emerim iactum retis, quo casu si nihil cepit, nihil habeo, neque tamen repetitur pretium; immo si non est solutum, teneor soluere, sed in superiorib. casib. scilicet quando per te, & tuos promisisti habere licere, & quando egisti, ut de euict. non teneris, solum ad pretium teneris extraneo euincente, & non in plus nisi fueris sciens, quia tunc etiam ad interesse. Vi.

1† *Fl. est §. & incip. Idē li. 2. respon. ait, em ptorem.*

a *Emptorem.*] aliâs hic incipit lex, alias §. idẽ ait emptorem, &c.

b *Defungi potuit*] idest liberari ab eo, i. q. contra eum agebat noxaliter. Vel dic econtra. quanti potuit suũ liberare uenditorem. Accur.

† Inuito secus si a uolente. Pau.

c *Ex stipulatu agat.*] Ex illa stipulatione, noxijs solutum. Sed uidetur hic non committi, nisi cum abest, ut sup. eod. si seruum, quæ est contra. Sol. hic certum erat a emptori aliquid abfuturum: ibi non. Vel hic noxali iudicio iam erat damnatus: ibi non. Vel hic, quia seruum non defendebat, iussu prætoris fuit ductus. Vel uerius, ibi fuit sciens: unde tenetur ex empto ad omne interesse, quod hic non est, & ideo ibi non necesse est interim agi ex stipulatione. Accur.

2† Idem B. & Alb.

2† *Aliàs, ad Mutiũ. li. 5.*

3† *Fl. promittetur.*

d *Quia manifestũ fuit.*] idest notorium est, * quod probatione non indiget, ut sup. qui satisd. cog. l. si uerò pro condemnato, § qui euidentissimè. Accurs.

* De notorio eiusq; multiplici materia uide ut Nebris. in Lexic. in uer. Notoriũ

Qui non defendit rẽ emptã, hac actione aget, si notorium erat ementem habere iniustitiam. Bar.

Idem libro 2. respons. ait.

LEX XII.

Emptorem a 1 † noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum, cõsequi, quanti minimo defungi potuit. b Idemq; putat & si ex stipulatu agat, c & siue defendat noxali iudicio, siue non, quia manifestum fuit d noxium seruum fuisse: nihilominus, uel ex stipulatu, uel ex empto agere posse. e

Emptor debet effici potior in causa possessionis. Bart.

¶ Idem Neratius ait, uenditorem in re tradenda debere pstare emptori, ut in lite de possessione f potior sit. Sed Iulianus lib. 15. Digest probat, nec uideri traditũ, si superior in possessione emptor futurus non sit. g erit igitur ex empto actio, nisi hoc pstetur.

Qui consecutus est duplum, ex alijs capitulis huius actionis non aget. Bar.

¶ Cassius ait eum, h qui ex duplæ stipulatione litis æstimationẽ consecutus i est, aliarum rerum nomine, de quib* in uenditionibus caueri solet, K nihil consequi posse. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum l putauit.

Qui ex aliquo casu de euictione non tenetur, poterit conueniri, si sciẽs est, uel in dolo repertus fuerit. Bart.

¶ Denique apud Mutium li. 10 2 † ait, si quis ea conditione m seruum uendiderit, ut intra xxx. dies dupla promitteretur, 3 † postea ne quid præstaretur, n & emptor hoc fieri intra diem non desidera uerit: ita demum nõ teneri o uenditorem, si ignorans alienum uendidit. tunc. n. in hoc fieri, ut per ipsum, & per hæredem eius emptorem habere liceret p Qui autem alienũ sciens uendidit, dolo (inquit) non caret, & ideo empti iudicio tenebitur. Sententiam Iuliani q uerissimam esse arbitror in pignoribus quoq;: nã si iure creditoris uendiderit r deinde hæc fuerint euicta, nõ tenetur, nec ad pretium restituẽdũ ex empto actione creditor. s hoc. n. multis constitutionibus expressũ 4 † est. Dolum planè uenditor præstabit: deniq; etiam repromittet de dolo. Sed & si non repromiserit, sciens tamen sibi non obligatum, 5 † uel non esse eius, qui sibi obligauit, uendiderit, tenebitur ex empto, quia dolum eum t præstare debere ostendimus.

Actio ex empto p euictione, cõmittitur p accessorio sicut pro suo principali: secus in actione ex stipulatu.

¶ Si quis rem uendiderit, & ei accessurum quid dixerit: omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequenda sunt, u ut tamen euictionis nomine non in duplum teneatur, x sed in hoc tantum obligetur, ut emptori rẽ 6 † habere liceat: & non solum per se, sed per omnes.

Qui promisit de euictione pro se, & hærede suo tãtũ, alijs euincentibus nõ tenetur nisi ad pretium: nisi de hoc ẽt nominatim sit cautũ, ne ad pretiũ teneatur. h. d. usq; ad finem. Bart.

¶ Qui autem y habere licere promittens 7 † uẽdidit, uideamus quid debeat præstare. Et multum interesse arbitror, utrũ hoc polliceatur, per se, uenientesque a se personas

e *Posse.*] Bonam enim fidem agnoscere potest, ut infra de adm. tut. quoties. §. sicut. Non est ergo necesse rem per sententiam euinci, ut de euictione agatur. & sic est contra, supra de neg. gest. atqui natura, §. cum me. Solut. nec ibi defendit: sed subijcit petitorem: aliàs. n. non potest restituere, & ita confitendo in iure restituet. Vel sol. ut ibi. Vel etiam hic non dicit esse sententiam necessariam, 3 sed defensionem. Item contra sup. de rei uen. l. itaque, & inf. de euic. si dictũ §. 1. Solut. ibi nesciebat tempore cepti iudicij rẽ esse petẽtis: hic sic. unde confitens in iudicio rem esse petentis, & non defendens, damnatur, ut inf. de conf. l. Iulianus. debet tamen in princ. denunciari 4 uenditori, ut si uelit, alleget, uel appellet, ut C. de peri. & commo. rei uẽ. l. j. & inf. de euictio. l. si rẽ quam, § si. Accur.

3 Imò est necessaria secundum Bar. & P.

4 Sequitur Bar.

4† Fl. confessũ.

f *De possessione.*] idest interdicto uti possidetis.

5† Fl. obligatum.

g *Futurus non sit.*] Hic dic similia, & contraria si uis, quæ diximus, sup. eod. l. 1. in fi. & ratio in prin.

h *Eum.*] s. emptorẽ.

i *Consecutus.*] Re tradita, & postea euicta.

K *Solet.*] & cautum fuit, uel non fuit.

l *Agendum.*] i. in casibus sequentib. Acc.

m *Conditione.*] i. pacto. Accur.

n *Præstaretur.*] s. nomine euictionis, si emptor intra hoc tempus non denunciet uenditori, ut sibi caueat.

o *Non teneri.*] Nisi ad pretium, ut infra ead. l. §. qui autem.

p *Liceret.*] Et non tenetur ad plus.

q *Sententiam Iuliani.*] Dictam in superiori §. ut ratione doli teneatur: quia aliàs non teneretur. Acc.

6† F. domesticum.

r *Creditor.*] Vt & infra de euil. cum ea conditione, & inf. de distr. pig. & si is. Item legibus nouis, ut subijcit, & C. cre. eui. pi. impe. non pos. l. 1 & 2.

s *Eum.*] scilicet uenditorem.

t *Ostendimus.*] supra proxi. §. Azo.

u *Sunt.*] Vt & inf. eo. Iulianus, § in his & inf. de ædi. edic. hi. n.

7† Fl. desf. p mittens. unde Ant. Aug. li. 2. c. 2.

x *Teneatur.*] Nisi promisit, quia non pars rei est, ut inf. de euic. l. nauem.

y *Qui autem*] Exponere uult hæc uerba, habere licere, quæ habuimus sup. eo. §. etiam. Accur.

a *Non fieri.*] Quod constat valere. Accur.

b *An verò per omnes.*] Idem dico, & si simpliciter promittit habere licere. nam tunc per omnes similiter promittere videtur. unde quod iuris est qn per omnes, idem qn simpliciter, ut inf. de verb. obl. stipulatio ista. in prin.

c *Praestare.*] Innuit ergo hic, quòd si etiam per omnes promitteret, teneret promiss. Et sic est contra, infra de ver. obl. stipulatio ista, § quaesitum, & § sed, & si quis promittat. ubi dicit, quòd non valet. Solu. cum quis mihi rem alienam vendit, potest promittere mihi habere licere contra omnes ex natura contractus venditionis praecedentis, ex quo de euictione tenetur contra quemlibet euincentem, ut est hic. & ita non est simplex abnutiuum in obligatione, ut infra, de verb. obli. inter stipulantem, §. & qui spo det. at pro hac sol. infra de usur. si stipulatus sis. & sup. pron. §. cum vero sine tali praecedente contractu mihi possidenti promittis habere licere, vel de tua, vel de aliena re: si quidem contra omnes nulla est promissio, ut in l. contraria. Nec ob. quòd dicitur in ead. l. §. si quis fortè ubi contractus venditionis praecessit, & tamen non tenet quo ad omnes, ut ex praecedentibus & sequentib. ibi apparet. nam intellige ibi distractum ab alio, non a me, vel si a me, ita fuit factum, ut de euictione non teneatur: unde habetur pro non venditione: si vero per te, & tuos habere licere promittas, si quidem res ad te non pertineat, id videtur promissum, ne me conuenias, & ita est simplex abnutiuum in obligatione: alioquin si pertineat ad te, nulla est promissio, [1] quia [illegible] si velis conuenire me, non potes, & hoc in liberis, in seruis aliter exponitur verbum, haberi licere, ut in praed. l. stipulatio ista. §. hi.

[illegible] *El. hunc.*

[2] † *Fl. contra. [illegible] hac parte conuentionem, ut emptor.*

[illegible] Vl. in l. seq.

3 † *Fl. positis.*
4 † *Sunt qui pu tant legend. pantherâ numero plurali, [illegible] pro [illegible] retis. [illegible] quasi [illegible] contrahen. Vi. Alc. li. [illegible]*

1 Totâ hanc gl. sequitur Albe. B. Bal. Paul. & Sali.

non fieri, a quo minus habere liceat; an verò per omnes. b nam si per se, non videtur id praestare, c ne alius euincat. Proinde si euicta d res erit, siue stipulatio interposita est, ex stipulatu e non tenebitur; siue non est f interposita, ex empto non tenebitur. g Sed Iulianus lib. 15. Digestorum scribit, etiam si apertè venditor pronunciet, per se haeredemq; suum non fieri 1 † quo minus habere liceat; posse defendi, ex empto eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris interest. h Veruntamen ut pretiũ reddat, teneri. Ibidem ait, idem esse dicendum, & si apertè in venditione comprehendatur, nihil euictionis nomine praestitum iri, pretium quidem deberi re euicta, utilitatẽ non deberi: neque enim bonae fidei contractum 2 † hanc pati conuentionem, i ut emptor rem amitteret, & pretiũ venditor retineret. k nisi fortè (inquit) si quis l omnes istas suprascriptas conuentiones recipiet: quemadmodum recipitur, ut venditor nummos accipiat, quam merx m ad emptorem non pertineat, velutr cum futurum iactum retis a piscatore emimus, aut indaginem plagis impositis 3 † a venatore, vel panthera 4 † ab aucupe. nam etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretium praestare necesse habebit. Sed in suprascriptis conuentionib. n contra erit dicendum: o nisi forte sciens alienum vendidit. tunc. n secundum supra a nobis relatam Iuliani p sententiam, dicendum est ex empto eũ teneri, q quia dolo facit.

Aestimatur incertum antequam certificetur, postea aestimatur ipsa res. Bart. et est singularis l. secundum Ludo. Ro. in l. stipulationes, in 32. col. de verb. obl.

Celsus libro 27. Digestorum.

L E X XIII.

Si iactum retis emero, & rete 5 † iactare piscator noluerit: incertum huius rei aestimandum est. r Sed 6 † si quod extraxerit pisciũ, reddere mihi noluerit: id aestimari debet, quod extraxit.

Qui tradit rem vitiosam scienter, tenetur ad interesse etiam extra rem; si ignoranter, tenetur quanto minoris fallit: i. seruo fure. B.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

L E X XIIII

Iulianus lib. 15. Digest. 7 † inter eum, qui sciens quid, aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto. Ait enim, qui pecus morbosum, aut tignum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantũ ex empto actione praestaturum, quanto 8 † minoris

d *Si euicta.*] scilicet ab extraneo. Acc.

e *Ex stipulatu.*] s. ex ista stipulatione, habere licere. Acc.

f *Non est.*] idest non est hoc dictum, vt per se, & suos teneatur tantum, vt statim colligitur.

g *Ex empto non tenebitur.*] Etiam ad pretium: sed hoc statim corrigit. sed Iul. &c.

h *Interest.*] re ab extraneo euicta.

i *Conuentionem*] scilicet generalem. Azo.

k *Retineret.*] ut C. de iure d. li. tol l. 2 § illud. & etiam, C. ad Velle. l. pe. & ar inf. de euict. sed & si stipul. in prin.

l *Si quis.*] s. peritorum. & hoc in eo casu cum dicit nil euictionis nomine, &c. ut sup. prox. motus tali arg. quemadmodum, & ei Vel dicas, 2 si quis contrahentium, &c. ita demum valeat si pacifcatur, ut neque ad interesse, neque ad pretiũ teneatur secundum Iul. valet enim, ut hic,

2 Approbat per Albe. B. B. & P.

& l. de pac. l. in emptionib. in fi. & sup. e. l. ex empto. § 1.

m *Merx.*] idest res. Accur.

n *Conuentionibus.*] s. qn per se, & suos tantum promisit habere licere, & quando dixit ne teneretur de euictione, quibuscunque casib. agitur ad pretium tantum, 3 ut hic dicit, contra erit dicendum, nisi, &c. ut subjicit: tunc. n. & in praedictis casib. tenebitur ad interesse. & hoc siue exponatur litera, si quis contrahentium, siue exponatur, si quis peritorum. Azo.

3 Nisi pactũ apponatur i diuisione secundũ Bar.

o *Dicendum.*] s. ut teneatur ad pretium, nõ ad plus, nisi, &c. Azo.

p *Iuliani.*] quam habes, sup. eod. l. §. Iulianus. & § sententiam, & ad idem facit, sup. eod. l. tenetur, § fin. Accur.

q *Eum teneri.*] s. ad interesse. s. etiam si vicerit nil praestari nomine euictionis.

Iactum] CASVS. Emi iactum retis pro decem, venditor iactare non vult: agam ad interesse, & quantum est verisimile, quod caperet, quod est secundum quòd consueuit ibi capi: sed si iactum noluerit dare, agam ad aestimationem eius, quod extraxit. Vlpianus.

5 † *Fl. retem.*

6 † *Fl. dedit [illegible]*

r *Aestimandum est.*] supra ad legem Aquil. quemadmodum, §. sed ubi contra Sol. in in actione legis Aquil. non fit aestimatio talis incerti: sed in actione ex empto fit, ut hic dicit. Vel aestimatur quantum est verisimile, quòd esset captum, quod inspicitur, secundum quod consuetum est. Accur.

4 Ista sol. sequitur Bar.

Iulianus] CASVS. Iurisconf. facit differentiam inter eum, qui rem vitiosam vendit sciens, & eum qui ignorans vendit, quia qui sciens vendit, tenetur ad interesse, qui verò ignorans, tenetur ad pretium reddendum.

7 † *Fl. lib. 15. in ter eũ, de [illegible] [illegible] vnde Berengar. Pantaa. l. vn. nu. 128. & 130. [illegible] quae [illegible] inter.*

8 † *Alias [illegible]*

¶ *Si venditor.*] Si per dolum rei minoris, aut pluris venditur habet locum haec actio ad purgandum dolum.

¶ *Offerri.*] Emo aliquam rem a te, non offero pretium: an habeam act. ut tu mihi tradas rem illam? Et dicitur, quod non. Sed pone: emi rem pro viginti: dedi tibi decẽ, tu mihi rem tradidisti: postea res a me euincitur: m repetam a te decem tantum, quae dedi an viginti? Et respõ. decem tantũ repetam, ne obstet exceptio, dolo facit, &c.

¶ *Si fructibus.*] Vendidisti agrum in medio: fructus cedunt emptori. Vendidi domum in festo omnium sanctorum pentio dabitur emptori, nisi uelit deijcere inquilinum de fundo. Vendidi domum, & antè traditionem datum est in ea damnum actiones pro damno cedam emptori, & econtra. Caetera plana sunt usque ad § ex uendito.

¶ *Ex vendito.*] Quae possit venditor petere ab emptore, dicit per ordinem usque ad § aedibus.

Aedibus

esset 1 † empturus, a si id ita esse scisset. 2 † Si uerò sciens reticuit, & emptorem decepit: omnia detrimēta, quę ex ea emptione emptor traxerit, praestaturum ei. Siue igitur aedes uitio tigni corruerunt, b aedium aestimationē: siue pecora contagione morbosi pecoris perierunt, qđ interfuit c idoneè uenisse, erit praestādum. ¶ Item qui furem uendidit, aut fugitiuū: si quidem sciens, praestare debebit quanti emptoris interfuit, nō decipi: si uerò ignorans, 3 † circa fugitiuum quidem tenetur, quanto 4 † minoris d empturus esset, si cum 5 † fugitiuum scisset; circa furē nō tenetur. e Diffe rētia f est: quod fugitiuum quidē habere non licet: g & quasi euictionis h noīe tenetur uenditor: furem autē hře possumus. ¶ Quod autē diximus, i Quanti emptoris interfuit non decipi, multa continet: 6 † si alios secum sollicitauit ut fugerent, uel res quasdam abstulit. K Quid tamen si ignorauit quidē furem esse, asseuerauit autē bonae frugi, & fidū, & caro 7 † ēt 8 † uendidit? Videamus, an ex empto teneatur: & putō teneri. At qui ignorauit, sed non debuit facilè, q ignorabat, asseuerare. Inter hūc igitur, & eū 9 † qui scit, interest: quod 10 † qui scit, praeponere l debuit furē esse: hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem. m

Si per dolum res pluris minorisve venditur, per hanc actionem purgatur. Bart.

¶ Si uenditor dolo fecit, ut rē pluris uenderet n (puta de artificio mentitus aut de peculio) empti eū iudicio teneri, ut praestet emptori quanto pluris seruū emisset, si ita peculiatus esset, uel eo artificio instructus. ¶ Per * contrariū quoq; idem Iulianus scribit, cū Terentius Victor decessisset, relicto hęrede fratre suo, & res quasdā ex haereditate, & instrumenta, & mancipia uillicus quidam subtraxisset: quibus subtractis, facilè (quasi minimi valeret haereditas) ut sibi

Aedibus.] Siue domum, siue fundum uendam, quae ueniant, dicit vsque ad l. veteres. Viuianus.

a Esset empturus.] No. 1 hic dfiam inter actionem quanto minoris ciuilē, & praetoriam: nam in ciuili agitur quanto minoris esset empturus si scisset, ut hic. Sed in praetoria quantu minoris valuit tempore contractus propter uitium, ut infra de aedil. edi. l. quod si nolit, §. si plures. Sed alijs, ut R. haec differentia non placet, 2 ut ar. inf. ea l. §. per contrarium. in fi. ubi etiam ciuili agitur quanto minoris ualet. Sed ibi non ex empto, siue quanto minoris, quae propter vitiū detur, agitur; sed propter dolum emptoris, ubicunque tamen dicitur quanto minoris praetoris teneri: ibidem habet locum redhibitio, si non esset empturus, si uitium sciuisset, ut infra de exceptio rei iud. si is qui, §. 1.

b Tigni corruerunt.] quod facile euenit cum unica est domus contignatione, ut inf. de damno infec. l. in finita, § si uerò unita. Accur.

c Interfuit.] uenit non interesse in hac actione, ut sup. eod. l. ex empto. §. idem Neratius. sed hic uenit etiam id quod est extra rem, ut hic dicit. Et sic est contra inf. eo. si sterilis, §. cū per uēditorem. Sol. 3 hic tradidit, & malè tradidit: unde interessit: vel vitium & personae, ibi non tradidit; & sic personae totum, ubi contumacia interuenit: & probatur haec distinctio scientiae, & ignorantiae hic, & sup. de cōtrah. emp. & uen. Labeo scribit si uestimenta, & toto loca. sed addes, §. 1. in & sup. eo. tenetur, in princ. & §. si & sup. de pig. act. si seruos, & infra de fur. si seruus communis, §. is etiam, & §. quod si sciens. Sed videtur, quòd etiam quando non tradidit ueniat quod est extra rem, ut inf. de verb. obl. liber homo. §. fin. Sol. refert, an alij dandum sit, ut ibi: an mihi sit dandum ex contractu, ut hic, & est ratio quia ex eo ibi accepit robur oblatio s. ex tali interesse. Item contra supra de eo, quod cer. lo. l. 2. § fin. Sed ibi speciale, de lucro quod uenit, & de nostris alijs.

d Quanto minoris] imò uidetur ad interesse damnari, ut inf. loc. sed addes § j. & sup. eo tenetur. §. si uas. Sed aliud in uenditione, uel conductione ualis: de qua ibi dicitur. Item no. quòd hic dicit, de quanto minoris ciuili: alia est praetoria quanto minoris res est, ut sup. prox. Item no: regulam secundum quosdam 4 quòd ignorans rei uitium non tenetur, ut hic subijcit de fure, & inf. eo. si sterilis, §. j. & sup. de contrah. em. emp. l. cum uenderes. quae fallit in v. casibus. Primus in capitatione praedij, ut sup. eo. si minor. Secundus in uase non integro uendito, ut sup. eo. tenetur. §. si uas. Tertius in uase uitioso locato, ut inf. tit. l. sed addes. §. j. sed in locato, quod est uerius, ad omne interesse etiam ignorans tenetur, ut dicit. l. sed addes. sed in alijs praedictis quanto minoris esse empturus. Item idem est in pecore morboso. Item idē in tigno uitioso, ut supra ea. l. in princ. Isti aūt quinque casus sunt spāles sc̄dm quosdam, ut ignorans teneatur, ut hic, & inf. eo. l. si quis fundū. Tu dic 5 ecōtra singulariter ignorantem teneri & ista regula fallit in duob. casibus tm̄. Primus in seruo fure, & est rō specialitatis, quia emptor scire debet quod si seruus, ergo fur: maximè dapifer, dñis enim suis, et si nihil aliud possunt cinerē tamen surripiunt: & fur est non solum qui extraneo, sed ēt qui dño suo furtum facit, ut inf. de aedi. edic. l. quod si nolit. §. primo. vnde Virgilius: Quid dñi facient, audent cum talia fures? Secundus est in praedio tributario, ut j. eo. si sterilis. § j. & hoc ideo, quia & ibi ex quo praedium erat prouinciale: per consequens emptor debuit scire praedium tributarium, ut C. sine censu vel reli. l. fi. Reliqui autem quinque casus faciunt regulam: nam iura aptantur ad frequentiora, ut sup. de legi. & Senatus. l. nam ad ea. & aliàs idem, ut supra eo. si sterilis, §. quamuis. Nec ob. C. eo. si minor. quia ibi asseuerauit sine tributo: unde etiam ignorans tenetur, ut infra statim, quod tamen, &c. uel dic, quod in seruo fure & praedio tributario non tenetur, sadeo, ut sciens: nam agitur quanto minoris esset empturus. Nec ob. quod dr̄ licere contrahentib. inter se, &c. ut inf. tit. 4. itē, §. quemadmodum, quia illud in praedijs, non in uitijs rerum obtinet, ut supra de min. in causae a. §. pen. Item quid differt quāto minoris ciuilis a praetoria? Rñ. 6 haec ciuilis, illa praetoria. Item haec perpetua, illa annalis. Item haec quanto minoris erat empturus: unde etiam si nihil erat daturus, totum recuperat. Illa quanto minoris res fuit: unde si nihil ualet, redhibetur, ut infra de aedi. edi. l. bouem §. aliquando. Item quod hic dicit omne uenire interesse, ergo etiam ultra duplum. & sic contra, C. de senten. quae pro eo quod interest. l. prima, ubi nō interesse ultra duplum. hic uenit ultra. Sol. ibi de eo quod circa rem, ut equo, & libro. hic extra rem. Vel verius, & hòc est commune, quod est totum praestandum etiam extra rem, sed ibi de singulari. Accur.

e Non tenetur] scilicet nullo modo. Vel dic adeo, scilicet ut sciens, ut modo no.

f Ratio.] inter furem & fugitiuum.

g Non licet.] de facto: idem & si nō abest, ut no. C. de aedi. actio. l. 1. Azo.

h Quasi euictionis.] quasi enim euinci uidetur, ut infra de aedil. edi. l. quis sit, § idem Celsus. Accur.

i Diximus.] in prin. huius §. item qui furem. Accur.

K Abstulit.] & omnia similia, quae intersunt emptoris & extra rem, ut supra ead. l. §. si uerò sciens. & supra de ser. corr. l. in hoc iudicium. Accur.

l Praemonere.] alias ad omne interesse tenetur, ut sup. prox.

m Indicationem.] & ideo agitur redhibitoria, uel quanto minoris res est, ut inf. de aedi. edi. l. si quid; uel quanto minoris empturus esset, 7 ut C. eo. si minor, non autem ad omne interesse, scilicet extra rem; sed certe imò uidetur quod debeat ad omne interesse teneri: quia propter mendaciū interesse est praestandum, ut sup. de eo, per quem fa. l. j. §. j. & l. fin in princ. & sup. de do. l. si quis affirmauerit. sed ibi dolo affirmauit, hic non.

ADDITIO. Caeterū quid indicatio hoc loco significet, quoniam Acc. non exprimit, uide Budaeum in prioribus annot. ad Pandectas, hoc ritu.

n Venderet.] non autem induxit emptorem dolo ad contrahendum, quia tunc ipso iure esset nullus contractus, 8 ut supra de dolo, l. & eleganter, in prin. Accur.

Persuasi.

1 Idē Al. B. B.P. & Sali.
1 † Fl. esset.
2 † Fl scisset.
2 Et malè Bart. & P.
3 † Dua regula scientis venditoris, circa.
4 † Fl quanti.
5 † Dua. cum esse fingit.
6 † Fl. &.
3 Sequuntur Albe. B. & B.
4 Idem Alb. & Bar.
5 Ista est uera secundum Alb. B. B. P. & Sali.
7 † alias, caro alias, ut caro, venderet.
8 † Fl. dessisset.
9 † Fl. decisse cum.
10 † Fl d quoniam.
* dr intell. ... Igm. in l. contractus in fide ...
6 Approbatur per Bal.
7 Sequuntur Alber. Bar. & P.
8 Cū dolus daret causam contractui bonae fidei, glo. & ibi Ang. & Ias. i. §. actionū. Institu. de actionum.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XIX. 1†

TITVLVS I.

De actionibus empti, & venditi. 2†

Si venditor est in mora tradendi rem, potest conueniri ad interesse singulare ipsius emptoris, quod est circa rem: quod potest excedere pretium commune, & conuentum. hoc dicit. Diuiditur. Primò ponit dictum. Secundò illud declarat. Tertiò ponitur determinatio, siue responsio cuidam tacita obiectioni. Secunda ibi: Hoc est. Tertia ibi: Hoc autem. Bartolus.

Vlpianus li. 28. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

SI res * vendita non tradatur, a in id, quod 3 † interest, agit b hoc est, quanti 4 † rē hr̄e emptoris interest. Hoc aūt c interdū pretiū egredit, si pluris intersit, d 5 † quā res valet, vel empta est.

Qui celat qualitatem, per quam rei conditio sit deterior, hac actione ad interesse tenetur emptori, si fuit ignorans. secus si fuit sciēs. h. d. Barto. Primò ponit dictum & rationem dicti. Secundò declarat quid est celare, ponēdo circa hoc tres casus. Tertiò declarat ra-

DE ACTIONIBVS, &c.

Quia vendere & emere parum prodesset, nisi actiones essent hinc inde, quæ venditiones exequerentur: ideo de actio. empt. & ven. ponit. Acc.] Rationem, & materiam tit. declarat Cuiac. paratitl. ad ipsum.

SI res.] CASVS. Vendidi tibi fundum ꝑ decem si non trado, agis ex empto ad interesse: quod aliàs plus continet, aliàs minus. continet. n. pretium conuentū, & aliquando cōmune, puta communiter valebat res. xv & interesse singulare continet aliquando, si commune, seu cōuentum pretium interesse excedat, puta intererat tua in xx.

¶Venditor.] Si vendidi tibi fundum, q seruiturē debebat, & hoc sciam, & celauerim, tenebor tibi ex empto & hoc in prima. Idem est, si negaui cum quæreres, an seruitus deberetur. hoc in secunda. Sed quid si ita dico, seruitus nō debetur: sed si debeatur, nolo teneri: an tenear? Et rñ. ꝙ sic. hoc in tertia. In quarta dicit generaliter, ꝙ quoties vēditor in dolo est in celanda seruitute, tenetur. Hæc sunt vera, si tu emptor eras ignorans, alioquin non videris deceptus.

a *Non tradatur.*] qñ est corporalis. si aūt incorporalis, tūc si patientia non præstatur, agitur ad interesse: 1 vt inf. e. ratio. 2 §. si iter. & sup. de serui quoties §. seruitutum. & dic 3 non tradatur, vel pro tradita non habeatur: vt sup. de rescin. ven. cum emptor. § emptio.

b *Agitur.*] an ergo ferētur duæ sniæ, de re tradenda vna, & de rei interesse alia, si res nō præstetur, sicut in arbitrarijs 4 fit, vt sup ꝙ met cau. si cum. §. j Rñ, non cū hoc nō inueniā, nec sit hæc arbitraria, sed vna tm̄. s. de interesse. Quñ ergo sciam, an tradat rem, vel non? Rñd. tpe 5 sniæ dandæ interrogabitur. an velit tradere, & si dixerit non, damnat in interesse, vt arg. C e. si traditio. in fi. & j. de re iu si quis ap. §. fi. & sic ad aliud agitur. s. ad rē: & ad aliud fit condemnatio. s. ad interesse. nec mirum, quia & aliàs hoc fit, vt sup. si cer. pet l. vinum. & inf de ædil. edi. l. ædiles. §. item sciendū. Sed an ipm̄ interesse sit in oblone, vt dr in prin. si velit actor possit agere ad interesse, & iure actionis veniat, cum fortè interrogauerit vēditorē, an velit rē tradere, & ille denegauit? Quidā ꝙ sic, 6 ar. eius quod hic est. agitur, &c. Alij ꝙ non, vt inf. de ver. ob. l. seruum §. fi. 7 Et qđ hic dicit, agitur i. actū fingitur, vt sic in eo interesse fiat cōdemnatio. Vel dicas hoc casu si agi. peto rem tradi: & si non trades, peto interesse, qđ tacitum est. Sed quid si ex eo, ꝙ in mora tradendi fuit añ lit. cōte. interest mea in v. & ex sequenti vsq; ad snīam in alijs v. rem aūt totam non hr̄e interest in c. Rñ. primum in petitione scdm̄ in officio, tertiū in condemnatione tm̄. venit, sed & peti pōt, vt j. de ædil. edic. l. ædiles §. itē sciendū. sed & peti pōt. vt mō dixi. sed à tertio deducūtur duo prima, vt infra eod. ex empto. §. fin. Item hoc si emptor velit esse contentus de interesse. Quid autem si præcisè velit habere rem, an possit? Dicit M. quod sic, 8 si habet restituendi facultatem, si non sit cōdemnatio in interesse, vt hic dicit. & pro eo est. sup. de rei ven. l. qui restituere. & C. de fideic. li. l. fi. & insti. de do. §. perciuntur. & inf. de ver. obl. l. vbi autem. §. fi. Item & quod dicitur, conuentionem seruandā, vt inf. eod. ex empto. in prin. Bul. aūt & Io. & Azo. & H. dñt eū liberari ꝑ præstādo interesse, & si hēret rem, & ꝑ se hñt, qđ hic dr, & C. e. si traditio. & inf. eo. ex empto. §. ēt. & inf. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. voluntate. & C. de fi. instr. cōtractus. & C. de hær. ven. l qui tibi: Cum ergo his legibus dicatur, ꝙ vel rem, vel interesse pstet, patet, ꝙ est eius electio. vt inf. de iu. do l plerunq; in fi. ad l. aūt M rñ. quia illa lex, qui restituere. loquitur qñ quis petit suum, sed hic petit sibi debitum, scḋm Bul. sed Io. rñ ꝙ ibi non dicit, ꝙ iudex debeat in re cōdemnare: sed si condemnauerit, debet exequi ad illa de fideic. lib. l. fin dñt, ꝙ spāle ē fauore libertatis ad illam instit. de dona. dñt, ꝙ sites sunt venditor, & donator in hoc, ꝙ teneatur vnus ꝓci: ē. s. donator, si stipso erat, alter causatiuè teneatur. s. vēditor, hoc est nisi tradat interesse. imò sunt hodie paria, cum vterque sit contractus necessitatis ex postfacto, quod olim in donatione non erat, nisi stipulatio interueniret, vt C. de don. si quis ar. §. pe. & ad illam de ver. obl dici potest, ꝙ promissor debet facere rē stipulantis omnimodo. s. vt tradat eam. non dices tñ, ꝙ præcisè tradere teneatur. Item nec vr̄ contra conuentionem venire, cum licentia legis faciat: quod tantundē valeat vt s. si cer. pet. l. certū Cum nec periuret: qui legis licentia contra sacrm venit, vt s. qui satis. cog. l. fi. Si velis primam opinionem, vt æquiorem sequi, habeas, & hoc, quia aliud pro alio, &c vt s. si cer. pet. l. ij §. j Item quid si in prima cā ad interesse 9 fuit damnatus. quia nō dabat rem: an in causa appłonis si voluerit dare rem, liberabit ab interesse? Rñ sic, 10 cum nec iudicatū videatur, vt j. ad turpil. l. j. §. fi Item an econtra emptor ꝓcisè teneat ad pretium? 11 Rñ. eodem modo quo de venditore dixi, vt non possit peti pretium, si velit dare interesse emptor.

c *Hoc autem.*] s. interesse Sed quid si cōe interesse tantū valuit, vl ꝙ non possit, nec conuentum. scḋm quod Azo dixit in summa de sententijs, quæ pro eo, circa princ. Sed contra. supra de rei ven. l quod si possessor.

d *Intersit.* 12] Hic no triplex interesse ex hac lege conuentum, vt pretium, qđ conuenit. Item cōe, vt q̄tum res cōiter valet. Item singulare, quod excedit vtrunq; aliorū, vt hic dicit, non tñ vltra duplum pretij dati scḋm Pet. ar. j. eo. Titius in fi. & l. cum & fortè sed certè scḋm Bul. & vltra pretij dati duplum. vsque ad duplum cōis pretij, vel interesse pōt ratione mei singularis interesse condemnari, cum iste contractus certam speciem, vel quantitatem contineat. alioquin etiam in infinitum extenderetur, vt inf. eod. l. idemque. in prin. & C de senten. quæ pro eo, quod interest. l. j § j & § ij. vel dic, vt ibi. Item hoc intelligas 13 de interesse, quod est circa rem, non extra rem, neque enim si potuit, &c. vt infra eodem, si sterilis §. cum per vendito-

1 † li. 20. Basilicôn.

2 † Hac particula includitur asteriscus in vndis tit ve teres dicebant, empti venditi.

3 † aliàs, quod emptoris interest.

4 † Flor. quod.

5 † Fl. interest.

* de sensu huius l. vide Ioan. Igu. in l. quatenus. nu. 41. de reg. iur & Seba. sup. in l. vnic. nu. 10. C. de sen. quæ pro eo. ꝙ interest.

1 Et bene Bar. & Sa.

2 Aliàs, incipit, datio.

3 Sequūtur gl. Albert. B. & Sal.

4 Ale. in l. j. sup. de in li. iu. reputat istā glo. sing. ad hoc, ꝙ in actionib. nō arbitrarijs, et si sint bonæ fid. venit solū ferēda vna snia.

5 Ista est bonæ: sed non congruit litera. Bar. & Bal.

6 Et bene Bar Bald. & Pan.

7 Ibi ī obligatione rē dari: hic in rē tradi. B. & Pan.

8 Sequūtur etiam Dyn. Alb. B. B. Paul. & Sal.

9 Adde quō & qñ vēditor teneatur ad interesse Ale. cōsil. 79 l 4. volu. incip. qd si qs vendidit. Ang. consil. 19. Bolog.

10 Sequitur Bart. & Sal.

11 Reprobatur per Bar.

12 Nota gl que ponit quotuplex sit interesse. idem glo. in l. j. C. de sent. q ꝓ eo qđ interest. per Bart. in l. fi. inf de præt. stip. per Dyn. in c. mora. de re. in li. 6.

13 Idem Sal.

1 Sequitur Sal. vsque ad tit. gl.

vendirorem: secus si male tradat, ut infra eo. l. Iulianum, in princ. sed hodie etiam venit lucrum, ut C. de sent. quæ pro eo. l. fi. Item no. in hac actione speciale, ut ad singula rem vtilitatem referatur interesse: alias commune tãtum inspicitur, ut sup. ad leg. Aquil. si seruum meum. & infra ad leg. Falc. l. pretia. Sed qualiter probabitur hoc singulare interesse? Dic, ut C. de sentent. quæ pro eo, quod interest. l. j. §. i.

a *Deberi.*] prædio vẽdito posset, & econtra loqui. Accur.

b *Deberi.*] puta arando viam, in qua erat seruitus.

c *Teneri.*] sic & supra de contrah. empt. l. ca quæ. § fi. & inf. eo. l. Iulianus, §. idẽ Iulianus, & j. de ædil. edi. l. quoties. Accur.

d *Voluit.*] secus est in re principali: nam & si voluerit prospicere suæ securitati, & dixit se nolle teneri, nihilominus tenebitur, ut inf. eod. l. quæro, sed certè non est secus, quia tunc securitati prospicit qñ in nullo mentitur emptori: a nec enim q̃d celat in quo sciat errare emptorem, & tunc prodest ei pactum generale, & speciale alioquin nec etiam speciale proderit pactum, ut sup. de hære. vend. l. hoc autem, & infra eo l. quæro, & l. tenetur, § fin. Accur.

e *Qui non ignorauit.*] not. contra scientes. sic infra, de reg. iur. l. nemo uidetur, & infra, de ædil. edic. l. j. §. si intelligatur, & C. de episc aud. l. & si legibus. Arg. contra, inf. de adul. l. denunciasse, circa princ.

ADDITIO. Sol. secundum Bart. hic, & dic, quod quandoque denunciatio fit solum ad certificandum aliquem, non ad aliũ finem, & tũc ille qui certus est, certiorari non debet, ut hic, cum simi. lib. Quandoque denunciatio fit ad alium finem, ut incitetur ille, cui fit denunciatio, ad aliquid faciendum, ut si dolo denunciatem uenditori, quod mihi mouetur lis, ut ueniat ad me defendendum: tunc dico, quod etiam si certus est, nihilominus debet ei denunciari, quod defendat, ut l. qui absentem, supra de procur. ... atus est in d. l. denunciasse, infra, de adult.

* Celare quid sit, in hoc articulo eleganter de fine Cic. 3. Off.

1 † aliàs, si. 2 Idem Bar. & Paul.

3 † Fl. quia.

3 † Floren. rescripsit.

4 † Flor. de eo, &c.

5 † Flor. sermentis. ...

tionem dicti. Quarto declarat quandam exceptionem positam in dicto, scilicet, si emptor sciuerit. Secunda ibi, sed scire. Tertia ibi, & generaliter. Quarta ibi, Hæc ita vera sunt. Bart.

¶ Venditor si eum sciret deberi a seruitutem, celauit, nõ euadet ex empto actionẽ, si modo eam rem emptor ignorauit. Omnia. n. quæ contra bonam fidẽ fiunt, veniunt in empti actionem. Sed scire vẽditorem, & celare, * sic accipimus, non solum si non admonuit, sed & si negauit seruitutem illam deberi, b cum esset ab eo quæsitum. Sed & si proponas eum ita dixisse. Nulla quidem seruitus debetur, verũ ne 1 † emergat inopinata seruitus, non teneor, puto eum ex empto teneri, si 2 † seruitus debebatur, & sciuit 3 † Sed & 4 † si id egit, ne cognosceret emptor aliquam seruitutem deberi, opinor eum ex empto teneri. c

¶ Et generaliter dixerim, si improbato more versatus est in celanda seruitute, debere eum teneri: non si securitati suæ prospectũ voluit. d Hæc ita vera sunt, si emptor ignorauit seruitutem, 5 † quia nõ videtur esse celatus, qui scit, neque certiorari debuit, qui non ignorauit. e

Si nõ reperitur mẽsura dicta, venditor tenetur. Bar.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX II.

SI in emptione modus dictus est, & non præstatur, ex empto f actio est.

Possessio rei vẽditæ debet tradi vacua, quæ a nemine detineatur, uel possideatur. h. d. Et iste §. venit ad declarationem primi capitis, si res vẽdita non tradatur, declarat enim qualiter debeat tradi. Bart.

¶ Vacua possessio emptori tradita non intelligitur, g si alius in ea legatorum, fideive commissorum seruandorũ causa in possessione 6 † sit, aut creditores bona possideant. h

¶ Idem dicendum est, si uenter in possessione sit. nam & ad hoc pertinet i vacui appellatio.

Non videtur tradita nuda possessio, nisi quæ auocari nõ potest. h. d. & similiter tendit ad declarationẽ primi capitis, si res vendita non tradatur. Bart.

Pompon. libro 9. ad Sab.

LEX III.

DAtio 7 † possessionis, quæ a venditore fieri debet, talis est, ut si quis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio non intelligatur. k

In stipulatione vacuam possessionem tradi, non veniunt fructus a tẽpore moræ, sed veniunt in actione ex empto. Bart.

de leg. ij. Mæuius, § pen. & infra eod. emptorem, §. j. Sed cõtra, sup. de contrah. emp. l. si cũ fundum, § fere. Accur.

ADDITIO. Sol. per Bart. vt ibi in contrario, quia ab initio fuit tradita vacua possessio, propter quod fuit ab initio liberatus & habes no. in l. ab emptione, in glo. magna, sup. de pact.

h *Bona possideant.*] rei seruandæ causa, isti tamen omnes nõ possident, sed sunt in possessione, ut infra, de acq. poss. l. iij. § fi.

i *Hoc pertinet.*] quasi dicat, non solũ, quod alius non possideat, sed etiam emptor sit potior hoc est etiam, quod nullus prædicto modo in possessione sit. Accur.

DAtio.] CASVS. Si vendo tibi rẽ & trado, si per aliquẽ potest auocari possessio, pro non tradita habetur.

¶ *Si emptor*] Si res vendatur, neque tradatur, venditor emptori ad rem & fructus tenetur. Sed quid si emptor stipulatus fuerit rem sibi tradi, an peti possint fructus ex stipulatu? Et respon. quod non, quia in stricti iuris iudiciis non veniunt fructus, sed ex empto ad eos agetur.

¶ *Si per.*] Si vinum vendatur, refert fuerit venditor in mora, an emptor: si vẽditor fuerit in mora tradendi, condẽnabitur quanti plurimi fuerit vinũ à tempore cõtractus. Vel si res erat deducta in iudicium: quanti plus fuerit tempore sententiæ, & toto tẽpore medio, quod subaudias, licet hic non dicatur. & idem est de oleo. Mora aũt adhibita per venditorem intelligitur, si nihil impediuit eum, quo minus traderet. neque considerabitur tantum pretium loci in quo agitur, sed illius loci, quo tradi debuit vinum, quia si vendatur Capuæ, & debeat tradi Brundusii, pretium quod ualere posset Brundusii, & quod dicit a Brundusio, i. separatiuè, q. d. si vinum datur alibi, puta Capuæ tradendum Brundusii, ut illa præpositio, a Brundusio, separet: non quod innuat, quod Brundusii celebretur contractus. Viuia.

6 † Flor. in possessione sit.

7 † Flor. vũ. & ita cõtra allegatur: sed melius legitur dato, alias certe tradito, quod tamen non placet quibusdam.

SI in emptione] CASVS Si uẽdo tibi fundũ, & dico esse decem iugerũ: si non sit tot, teneor actione ex empto.

¶ *Vacua*] Si uendo tibi rem, & trado, sed non liberam, quia alius est in possessione illius rei ex causis, & scriptis: pro non tradita intelligitur, & ages ex empto. Viuia.

f *Ex empto.*] quanto minoris fiet emptoris propter asseuerationem, ut in infra eo. Iulianus, §. quid tamen & plene dices infra eo. si seruum, §. fin. Accur.

g *Non intelligitur.*] quod fieri debet, ut hic, & C. de probat. l. ... & infra proxima, in princ. & §. i. & infra,

k *Non intelligatur.*] Nunquid ergo agetur ad interesse, uel ad duplum? Rñ. quod ad interesse, non ad duplum, etiam si pretiosa res est, quia non res, sed rei possessio est euicta secundum. Azo. Item nota, quod nõ intelligitur traditũ, quod iure potest auocari, ut inf. de leg. ii. Mæuius, § pen. & de leg. iii qui concubinam, §. si hæres, & infra, de iure pat. si libertus, circa princ. & inf. de sol. si creditor & inf. de acq. poss. l. non videtur nec periuratur si ex causa licita deteratur, ut sup. qui satisd. cog. l. fi. Item quod dicit, si est auocata, idem & si potest auocari, licet nõ sit auocata, ut sup. l. prox. § j. Ne obstat infra eo. Iulianus, §. possessionem

8 † Sequitur Alber. Bar. Bal. & Pa. Traditũ intelligitur, quod auocari non potest.

ubi dicitur, quod tradita est, licet possit auocari. Sol. ibi est pro tradita ad hoc, r ut ad usuram pretij, emptor teneatur, quia percipit fructus, non autem, ut venditor ab interesse liberetur, ut hic. Accursius.

a *Non autem*] Imò videtur q sic, ut inf. de usur. l. stipulatus, in prin. quæ est contra. Sol. hic minus dicit, i. tantú uacuam possessioné tradi, ibi plus, quia stipulatus est rē dari, & vacuam possessionem tradi. a Vel hic fuit stipulatio nouandi actione ex empto, & quod nō est deductū in nouatione, pristina actione petetur, s. fructus, ut infra. l. in fi. & hoc subijcit. Item intellige hoc, nisi post litem contestatā, ut infra, de usur. l. videamus. § si actionem.

b *Continetur.*] ut J. de v. ob. obl. l. si filius. §. cum fundum. Sed contra in eod. tit. l. si fundum, ubi dicit uenire interesse. Sol. ibi de alio interesse q̄ de fructib. dicit. Itē contra, inf. eo. ti. l. in conuentionalib. ubi dicit venire causam bonorum. Sol. dicit cām, i. proprietatē rei, non possessionē solā, fructus autē nō, nisi post litis cōtest. ut d. l. J. de usur. videamus, §. si actionem. Accursius.

c *Nulla est.*] quia incorporalia traditionē non recipiunt, ut inf. de acq. re. do. ferme, §. incorporales, & supra, de seru. l. seruitutes, & l. quoties. & ideo, qui præstat patientiā, non liberatur ab actione psonali, & sic postea pscrip. tolli potest, ut diximus C. de usur. l. corruptionem. Accur.

d *Mora fuerit.*] per diei lapsum, ut sup. & leg. cōmis. si fundus, in fi. Vel per interpellationem, ut infra, de verb. ob. l. si ex legati.

e *Vel quo venit*] imò videtur tempus, quo petitur, inspici, non præcedens, ut supra, si cer. pet. l. vinum, quæ est cōtra. Sol. illa in stricti iuris iudicio, hæc in bona fide. Huic solutio ni est contra, sup. commoda. l. iij. §. in hac quæ dicit idem in bo. fid. tempus non contractus, sed rei iudicandæ, id est moræ inspici. sed illa in fructibus, & similibus loquitur, hæc quo ad rei æstimationem, ut infra, de usur. l. videamus, §. si actionem, & §. seq. & hoc secundum quosdam. Tu dic, 3 quod hic a tempore contractus fuit in mora, quia sic conuenit, ut statim traderet. Et sic non obstat etiam sup. mand. l. hominem. Item opponitur, quia & in stricti iuris iudicio inspicitur tēpus moræ, ut supra, de rei vend. fructus cum tempus litis contestat. deberet inspici, ut 4. in hac. sed dic, quod rei vendic. habet similia 4 cum actione bon. fid. & hoc secundum Io. Compendiosius autem hic finisset locutus, si dixisset, a tempore moræ quanti plurimi interest emptoris condemnationem faciendam. hoc enim est verum, ut sup. de triti. l. pen. in fi. & l. fin. & infra cod. sterilis, §. cum per venditorem.

f *Agatur.*] s. si tunc est minus, quam in tempore præterito post moram in accipiendo factam, nam si in præterito minus ualuit, quam nunc, id minus præstabitur in præiudicium emptoris; ut J. de triti. l. pen. in fi.

g *Et quo loco*] habita ratione loci, & domicilij ubi fuit venditū. Item eo attento, an ibidem uina tradi oportuit, ut infra stātim §. item nō oportet, &c. Accursius.

h *Videtur esse.*] scilicet emptoris.

i *Si nulla.*] si. n. ulla difficultas interuenisset venditoris, emptor non esset in mora, quia & si vellet accipere, non posset. Az.

k *Præsertim*] abundat, ut C. de test. ma. l. si. §. j. Vel ideo dicit psertim, quia etsi nō omni tpe, aliquo tamen se paratum dixit tradere, & illo saltem tempore emptor fuit 5 in mora, ut sup. de peric. & comm. rei vend. l. illud. Azo.

l *Loci.*] s. tantum: sic inf. de bon. auth. iud. poss. l. iij. & hoc, siue emptor, siue venditor fuerit in mora, & hoc si est aptus locus ad petendum.

m *A Brundusio.*] i. in alio loco, q̄ Brundusii, ut hęc dictio a denotet 6 separationē.

n *Vina.*] Brundusii tradendum. Accur.

Si emptor vacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat: fructus non venient a in eam actionem; quia, & qui fundum tradi 1 † stipuletur, vacuam quoque possessionem tradi oportere, stipulari intelligitur, nec tamen fructuum præstatio ea stipulatione continetur: b neque rursus plus debet esse in stipulatione: sed ex empto superesse ad fructuum præstationem.

In incorporalibus patientia est pro traditione. h. d. Et venit ad declarationē primi capitis. Bart.

Si iter, * actum, viam, aquæductum per tuum fundum emero: vacuæ possessionis traditio nulla est. c itaque cauere debes per te non fieri, quo minus utar.

Venditor tenetur quanti plurimi res fuerit a tēpore moræ. Item quo loco plurimi fuerit. Item econuerso, si emptor fuerit in mora. h. d. Et uenit ad declarationē primi capitis, si res vendita non traditur. Bart.

Si per venditorem vini mora fuerit, d quo minus traderet: 2 † condemnari eum oportet utro tempore pluris vinum fuit, vel quo uenit, e vel quo lis in condemnationem deducitur. itē quo loco pluris fuit, vel quo venit, uel ubi agatur. Quod si per emptorem mora fuit, 3 † æstimari oportet pretium, quod sit cum agatur, f & quo loco g minoris sit. Mora autem uidetur esse, h si nulla i difficultas uenditorem impediat, quo minus traderet, & 4 † præsertim k si omni tē pore paratus fuit tradere. Item non oportet eius loci l pretia spectari, in quo agatur: sed eius, ubi uina tradi oportet. Nam quod a Brundusio m vinum uenit: n etsi uenditio alibi facta sit, Brundusii tradi oportet.

Antequā res euincatur, nō potest agi de euictione, sed ex empto propter qualitatem a sciente celatam. h. d. & sic venit ad declarationem secundi capitis positi supra eo. l. 1. §. 1. simile in l. tenetur, §. fin. infra eo. Bartolus.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

LEX IIII.

Si seruum mihi ignoranti, sciens furem, vel noxium esse, uendideris; quamuis duplam promiseris, o teneris mihi ex empto, quanti mea interest scisse, quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum, antequam mihi quid absit. p 5 †

Quod deficit in mensura, æstimatur respectu quantitatis mensuræ, nō respectu bonitatis loci, quia quod nō est, nō habet bonitatē, nec malitiam, & hoc venit ad declarationem tertij capitis positi in l. ij. in prin. sup. eo. tit. Bartolus.

Si seruum.] CASVS. Vendis mihi seruum ignoranti quod fur sit, & promittis duplam prouisit. possum agere ex empto quanti mea interest scisse seruum illum furem fuisse, non tamē possum ex stipulatu agere pro euic. antequā seruus a me per noxalē act. euincatur, quia tenetur, quia fur est.

q *Si modus*] Si vendidi tibi agrum quinquaginta iugerum, & non sit nisi quadraginta, teneor ex empto. Sed quid si uendideris mihi iugera uineæ, & prati, & tamen in eodem fundo, & ita per partes fiat uenditio, ut differat a priori casu: sed si in vinea minus, magis sit in prato in hoc casu, quia maius damnum est si desit in uinea, quam si in prato deesset, quia melior est uinea, pro bonitate loci fiet æstimatio.

o *Promiseris.*] s. furtis, noxisque solutus non sit, quæ est alia, quam de euict. de hoc habes infra, de ædil. edic. quod si nolit, § quia assidua Accursius.

p *Absit*] etiam si condemnatus sit, sicut & in stipulatione habere licere, ut infra, de euict. l. habere licere. Sed contra infra, de euic. si emptori. Sol. illa secundum istam ut non prius possit agi quam absit: 7 sicut est in actione ex

2 Idem Bar.

1 † Fl. dari.

a Sequuntur Alb. Bart. & Pau. usque ad finem.

* ad intellectum huius §. vide Alc. in l. xx usq. et barū. num. 48. de verb. oblig.

2 † alias, traderetur. & ad intell. huius §. vide Amen. Rub. in l. vinum, n. 190. 2. 3. & si quis. si cert. pet. & ibidem per Pau. de Monte Fu. n. 59. & per Bu... n. 30. & per Rebuf. in l. unica, num. 41. C. de sēt. quæ pro eo, q. interest.

3 † Flo. susc.

3 Approbatur per Alb. Bar. Bal. Pa. Sal.

4 Ista est de mente Bart.

4 † Flo. de est.

5 Ista lectura est de mēte Alb. &c.

6 Approbatur per Alb. Bald. & Pa.

5 † Flo. ab est.

7 Approbatur per Pau. & est sing. & nota p̄ Cepolam in caut. sua, cautela 7.

ex

ex empto, ut subijcit. inf. eod. de seruit. §. fin. in princ. & ad-dr, quod no inf. eo. empto tem. Accur.

a *Pro numero iugerum.*] hoc intellige cum in singulis iugerib. certum pretium constitutum erat: alioquin si modus non inuenitur minor, sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio, ut infra statim sequitur.

b *Obligatus.*] s. ad tradendum, quod deest, uel ad tradendum pretium si ultra habet. Accur.

c *Si dictum est.*] ut si in uinea x. iugera esse debeant, in prato v. & in uinea deest magis enim detrahitur, quam si in prato deesset: & ut hic, & inf. eod. si in qualitate & inf. de cui. qui fun. dum, & inf. eo. si duor. in fin. Vel intellige hoc responsum venditione contracta in specie ut d. l. si duorum, in princ.

* Not. text. & l. hoc alio quatuor nō pōt ss. quaias si. ut futilis. Bal. in l. 2. ante medium C. de bon. pos. cōtra tab.

1 Ista lectura est de mēte Paul.

1 † Dua. sequē.

¶ Si modus agri minor inueniatur, pro numero iugerū a author obligatus b est: quia ubi modus minor inuenitur, non * potest æstimari bonitas loci, qui non extat. Sed nō solum si modus totius agri minor est, agi cum venditore potest, sed etiam de partib. eius, ut puta si dictum est, c vineæ tot iugera esse, uel oliueti, & minus inueniatur. ideo 1 † his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

Si venditio fiat ex necessitate præcedentis actionis, actio ex eo contractu competit cum effectu, nisi per errorem facta fuerit.

Idem 2 † lib. 33. ad edictum.

LEX V.

SI hæres testamento quid uendere damnatus sit, & uendiderit; de reliquis, quæ per consequentiam 3 † emptoris propria sunt, d uel ex empto, uel ex testamento e agi cum eo poterit. sed si falsò existimans se esse damnatum uendere, vendiderit: dicendum est agi cum eo ex empto non posse: quoniam doli mali exceptione actor summoueri potest: quemadmodum & si falsò existimans se damnatum dare promisisset, agentem doli mali f exceptione summoueret. Pomponius etiam incerti condicere eum posse ait, ut liberetur. g

Pomponius libro 9. ad Sab.

LEX VI.

TEnetur ex empto uenditor, h et si ignorauerit i 4 † minorē fundi modū esse.

Actio descendens ex contractu competit ad ea, quæ ueniunt in pacto incontinēti apposito. h. d. in hoc §. potes accipere quartū caput actionis ex eo contractu, quod deueniat pactum incontinenti appositum. simile. infra §. prox.

S*I hæres.*] CASVS. Si hæredem meum damnauero rem tibi vendere, eadem præstabit, quæ aliquis emptor præstitet, puta, fructus, non solum re, & cū ex eo empto ages, hoc in prima. Sed quid si non damnaui eum, credidit tamen se esse damnatum? non tenebitur ex empto, sed sibi agenti obstabit doli except. hoc in secunda. Sed & si putaret se esse damnatum dare alicui, & eidem promisisset agenti obstabit doli exceptio. Viu.

2 † Fl. idē li. 5. ad Sabinum.

3 † Fl. consequentias emptionis.

d *Propria sunt.*] idest accessoria rei emptæ, quæ sunt multa, ut per multas leges huius ti. & maximè inf. e. Iul. §. 6. & se. ll. Azo.

e *Ex testamento.*] ualet enim huiusmodi legatum, siue certum pretium testator statuerit, siue non, quo casu iustum intelligitur, ut inf. de leg. j. l. si a. te iussi. §. meminisse.

f *Doli mali.*] repeteret enim si daret, ut sup. de pac. si cum te. ergo dolo, ut j. de exceptio. do. l. I. solo Accur.

g *Vt liberetur.*] i. sine causa, ut & sup. de condict. sine cau. l. iij.

T*Enetur.*] Casus clarus est vsque ad §. si locum.

4 † Fl. ignorauerit. sed vellem uideturr, ignorauerit. Duari.

¶ *Si locum.* Vendidi tibi locum ad sepulchrum. ego autem ædificio ibi propè, ita quod deterior sit locus: tibi teneor act. empt.

¶ *Si tibi.*] Vendidi tibi seruitutem aliquam, sed tu non habebas fundum vicinum, cui acquiri posset, nihil tibi teneor. Sed si tibi uendidi fundum, & dixi ei deberi iter: tenebor tibi.

¶ *Si dolo.*] Si venditor faciat aliquid in re empta dolo malo, tenetur emptori.

¶ *Si venditor.*] Vendidi Titio fundum, quem sciui esse obligatum, aut alienum, & dixi in contractu me nolle teneri de euictio. quæritur, vtrum ego excusor ab acti. si fundus euincatur? Respon. quod non, propter dolum quem adhibui, quia ta cui eum esse obligatū. est enim hoc iudiciū bonæ fidei. Viu.

¶ Si uendidi tibi insulam certa pecunia, ut aliam insulam meam reficeres, agam ex vendito, ut reficias k. Si autem hoc solum, ut reficias 5 † eā, conuenisset; nō intelligitur l emptio & uenditio facta, ut & Neratius scripsit. Sed si aream tibi uendidi certo pretio, & tradidi, ita ut insula ædificata partem dimidiam mihi retradas: uerum est, vt ædifices, agere me * posse ex uēdito, & ut ædificatam mihi tradas. Quamdiu enim aliquid ex re uendita m apud te superesset; n ex uendito me habere actionem.

Tenetur venditor si rem faciat deteriorē antequam tradat. h. d. In hoc §. pōt esse quintum caput, ad quod illa actio datur. s. si res facto uēditoris efficiat deterior.

¶ Si locū sepulchri emeris, o & propius p eum locum, * antequam mortuus ibi inferatur, ædificatum a uenditore fuerit: poteris ad eum reuerti.

Quod dictum est de modo agri, idem debet intelligi de mensura, & pondere vasis, &c. Bar.

¶ Si uas q aliquod mihi uendideris, & dixeris certam mensuram capere, uel certum pondus habere: ex empto te cum agam, si minus r præstes.

In locatione, vel venditione vasis in dubio intelligitur, ut incorruptum præstetur. Bar.

¶ Sed si uas mihi uendideris, ita ut affirmares integrum: si id integrum s non sit, etiā

h *Venditor.*] ad pretium superfluum reddendum.

i *Ignorauerit.*] nihil interest, &c. ut infra de ædil. edict. l. 1. § causa & facit sup. eod. in emptione. i. respon. & sup. depositi. l. 1. §. si ignorauit. Accur.

5 † Fl. reficeres eam conuenisset.

k *Vt reficias.*] Not. quod agitur ex uendito ad id, quod est in facto, ut hic, & infra prox. & infra eod. Iulianus, §. penult. Accurtius.

* Iste text. est valde sing. secūdum Pau. hic.

l *Non intelligitur.*] sed est contractus innominatus: ex quo potest agi præscript. uer. ut infra de præscr. uer. si tibi aream. Sed contra. supra de contrah. emp. l. fundi partem. Sol. ibi interuenit pecunia, licèt ex alia causa: præterea non fuit illius partis dominium trāslatum.

m *Ex re uendita.*] scilicet de eo, quod mihi debes retradere, sed & si esset euictum, uel deperditum sine culpa, actio euanescit, ut hic innuit, & j. de ven. obl. si ex legati.

n *Superesset.*] sed pone: emptor fecit domum, & antequam traderetur, combusta est, nunquid liberatur? Accurtius.

* Quid lege 12. tab. & Solon. circa hoc statutum fuerit pulchre declarat Cic. lib. 2. de legi.

o *Emeris.*] & traditus est. Accur.

p *Et propius.*] scilicet situam debeat, uel lege sit statutum, ut supra finium regundorum, l. fin. hic autem emptor illius legis nō habet beneficiū, quia tempore ædificationis non habebat ius inferendi; unde redit ad actionem ex empto quo ad interesse, uel ut tollat ædificium.

q *Si vas.*] puta cupam argenteam.

r *Minus.*] ponderis, vel mensuræ.

s *Integrum.*] idest sanum. Accur.

a *Omnimodo.*] i. in distinctè, sciat vel non, in principali, vel accessoria, ut inf. de ædil. edic. l. proinde, & §. eo. quicquid Sed in commodat distinguitur, sciuerit, vel non, 2 ut sup. commod. l. in rebus §. item qui sciens. & l. pen. Acc.

b *Respondisse.*] expressim. Azo. & facit infra loca. l. sed addes §. 1.

c *Titius fuerit.*] est. n. hæc iusta causa impedimenti, ut sup. comunia prædio. l. 1. Accur.

d *Dixero.*] ex pretio vicini. sed & si non dixero, a teneor emptori, si ideo amisit non vendo, quia certioratus nō fuit, ut sup. de contrah. emp. l. in uendendo, §. 1. Accur.

e *Sicut paterfamilias*] in omnibus enim, ut paterfamil. tenetur, ut hic. & inf. de actio. & oblig. l. filiusfamilias, & sup. depositi. l. 1. §. filiusfamilias.

f *Si dolo malo.*] vel culpa leui. Azo.

g *Dolum malum.*] qui tali casu interce. sit, ut & sup. eo. l. 1 & inf. eo. l. Iul §. de Iulia. & l. quo & sup. de her. vel a. l. hic autem. & §. de con trah. emp. l. si cum fundum. § 1. & de peri. & com. rei ven. l. si vina, quæ in doli. js. in fi.

1 † Fl. desf, quidā putāt.

2 † Duar. contra putat.

a Approbat per Alb. Bar. & Pau.

3 † Fl. desf. id.

4 † Fl. Minitiua.

a Idem Pau lus.

5 † Buda[e] hic loco laudare positum dicit: pro eo, qd est nominatim citare. & ad sui defensionē accersere, appellari q, quod vulgo summare dicimus[e]. Itallā uideo.

F *Vndum.*] CASVS. Vendidisti fundū deducto usu pro Titio, quem dicebas esse Titij, cum apud te erat remansurus, non prius agam contra te, quam Titius mortuus fuerit, vel capite minutus idē si dixisset esse Titij, cum esset Seij. Viui.

h *Cum sit Seij.*] & facit ad hanc l. sup. com. præd. si in venditione. & de vsufruct. sub conditione. & §. de euict. l. miner. § fi. 3 & l. fundum cuius. Accur.

y Ille. §. potius contra siatur secundum Pau.

i S *I tibi liberum incertis.*] non solum ex vendito, ut §. de ser. vrb. prædio. l. si binarum. & sup. de condi. indeb. l. sed & si puterm. §. 1.

k S *I is qui. Tollat.*] sic uino uendito, ut sup. de peri. & com. mo. rei vend. l. 1. §. licet.

l N *On est nouum.*] Quidam vendidit rem duobus diuersis temporibus, & cuilibet in solidum, &

id, quod eo nomine perdiderim, præstabis mihi. Si uerò non id actum sit, ut integrum præstes, dolum malum duntaxat præstare te debere quidam putant. 1 † Labeo contra: 2 † & illud solum obseruandum, ut nisi in cōtrarium id actum sit, id, 3 † omnimodo a integrum præstari debeat, & est verum. Quod & in locatis dolijs præstandum, Sabinum respondisse b Mutius 4 † refert.

Si res euincitur facto emptoris, de euictione non agitur: secus si facto venditoris. h. d. & est sextum caput huius actionis. §. si res euincatur. Posset etiam dici, q̄ cōtineatur sub primo. §. si res non tradatur. Bar.

¶ Si tibi iter uendidero, ita demum authorem me laudare 5 † poteris, si tuus fuerit c fundus, cui acquirere seruitutem uolueris, iniquum est. a. teneri me, si propter hoc acquirere seruitutem non potueris, quia dominus uicini fundi non fueris. Sed si fundum tibi uēdidero, & ei fundo iter accessurum dixero, d omnimodò tenebor itineris nomine, quia vtriusque rei quasi vnus uenditor obligatus sum.

Ex hoc contractu tenetur filiusfa. sicut paterfa. h. d. & hoc est in omnib cōtractibus, præterquam in voto, & in matrimonio.

¶ Si filiusfamilias, rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut e paterfamiliàs e tenebitur.

In hoc contractu uidetur tacitè promitti dolum malum abesse. vel aliter. Dolus in hoc contractu commissus per actionem ex eo contractu purgatur. Bart.

¶ Si dolo malo f aliquid fecit uenditor in re vendita, ex empto eo nomine actio emptori competit. nam & dolum malum eo iudicio æstimari oportet, ut id, quod præstaturum se esse pollicitus sit uenditor, emptori præstari oporteat.

Pactum, ne quis de euictione teneatur, nō prodest ei, qui sciuit causam, ex qua res euinceretur, & tacuit. Bartolus.

¶ Si cum 6 † venditor sciens obligatum, aut alienum uendidisset, adiectum 7 † sit, ne 8 † eo nomine quid præstaret: æstimari oportet dolum malum g eius: quem semper abesse oportet in iudicio empti, eo 9 † q bonæ fidei sit.

Mendacium circa substantiam personę non inducit hanc actionem, nisi emptoris incipiat interesse. h. d. vel aliter. Si quod attribuitur vni, alteri acquiratur, intelligitur cum omnib. conditionibus personæ nominatæ coherentibus. Bart.

iste venditor promisit de euict. cuilibet: tandem cuilibet est euicta. vnde quilibet habet actio de euict. antequam aliquis emptorum ageret, decessit vnus emptor eorum, altero emptore relicto hærede. In secunda parte dicit: quidam vendidit rem uni, puta Titio, & tradidit. & euict. promisit deinde Titius emptor hanc eandem rem emit ab alio, & de euictio. fuit promissum. unus uenditor successit alij venditori. tāndem euicta est res Titio hic venditor qui superest, tenetur de euict. & tanquam hæres venditoris, & tanquam venditor.

Heredi-

6 † Fl. Acc. cum.

7 † Duar. adiectum.

8 † Fl. vende

9 † Fl. desf. m.

Idem libro 10. ad Sabinum.

L E X VII.

F Vndum mihi cum venderes, deducto vsufructu, dixisti eum usumfructum Titij esse, cum is apud te remansurus esset, si cœperis eum usumfructum uendicare: reuerti aduersus te non potero, donec Titius viuat, nec in ea causa esse cœperit, ut etiam si eius vsusfructus esset, amissurus eum fuerit. nā tūc, i. si capite diminutus, vel mortuus fuerit Titius, reuerti potero ad te venditorem. idemq; iuris est, si dicas eum vsumfructum Titij esse, cum sit Seij. h

Si dolus re ipsa committitur, non ex proposito, per hanc actionem purgatur. Bart.

Paulus libro 5. ad Sabinum.

L E X VIII.

S I tibi liberum prædium tradidero, cum seruiens tradere deberem: etiam condictio incerti i competit mihi, ut patiaris eam seruitutem, quæ debuit imponi. Quod si seruum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui: tu ex empto habebis actionem, remittendæ eius seruitutis gratia, quam pati non debeas.

Emptor vt tollat rem venditam, actione ex vendito conuenitur. Bart.

Pomponius libro 20. ad Sabinum.

L E X IX.

S I is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos noluit: ex uendito agi cum eo potest, ut eos tollat. k

Duæ actiones eiusdem speciei competentes eidem ad diuersa, possunt simul in eodem libello cumulari. Bart.

Vlpianus libro 46. ad Sabinum.

L E X X.

N On est * nouum, l ut duæ obligationes in eiusdem persona de eadem re

1 Idem Alberic.
1 † Fra. si q eundem venditorem obligatum habebat, hæres extiterit, constat.
2 Approbatur per Alb. & Paul.

a *Hæreditariam.*] nec exceptione rei iud. repellit, 1 ut. j. de excep. rei iud. & an eadē, in princ. & §. actiones.
b *Mouere potest.*]non vtique, & est rō ſm quosdā, quia absurdū est eidem in eundem eiusdē rei nole duas actiones competere, sed 2 si diuersi generis essent, uelut ex stipulatu una, ex testō alia, tunc utramque exercere pōtest inf. de act. & obl. si is q. §. d. hæc rō non est bona, quia non est absurdum, imò consonum iuri, cū non appareat, quæ potius tolleretur ut inf. de fideiuſ l. generaliter, & l. si reus, & de duobus reis, l. si reus. Dic ergo, φ hæc sit rō minuendarū litium: arg. sup. pro so. l. cum duobus, §. si plures, & fam. erc. hæredes, §. a. & infra, de iniur. ptor edixit, §. si mihi. & potero unam quam volam eligere, ut inf. de leg. j. si mihi & tibi, in princ. quæ est arg. contra. Azo.

¶ Alias incipit, si fratres.

ADDITIO Tu dic, φ illud non est verū: quia utrūq; proponitur: nec ob l. si mihi, & tibi: quia ibi per electionē vnius altera tollitur, quod non est hic, secundum Bart.
c *Eum.*] i. venditorem, & facit infra, de euic. l. serui uēditor.

E*X empto*] Casus usque ad §. si quis, est satis planus.
¶ *Si quis.*] Pro uirgine uendidisti ancillā corruptā, sciens mihi credēti eam virginem, agā ad resoluēdā emptionem: non quia sit uitiosa, vel morbosa: sed q. a me decepisti:
¶ *Is qui.*]Vendo tibi vinū, tu dedisti mihi annulum nomine arrharum, si emptio consensu nostro dissoluatur, reddam tibi annulū ac. ex empto. Quid autē si emptio cōpleta sit re tradita, & pretio numerato, qua ac. repetes annulum tuum? & respon. φ condici potest, & agi ac. ex empto ad reddēdum annulum.
Etiam.] Venditor seruum multa debet promittere emptori. Primo, φ non sit fugitiuus. Secūdo, quod sit noxa solutus. Tertio,

concurrant. Cum enim is, qui venditorem obligatū habeat, ei 1 † hæres extiterit, qui eundē venditorē obligatum habebat: constat duas esse actiones in eiusdem persona concurrentes, propriam, & hæreditariā, a & debere hæredem institutum, si uelit separatim duarum actionum commodo vti, ante aditam hæreditatem proprium vendi torem conuenire, deinde adita hæreditate, hæreditarium. Quod si prius adierit hæreditatem, vnam quidem actionem mouere potest, b sed ita, vt per eam vtriusque contractus sentiat commodum. Ex contrario quoque, si venditor venditori hæres extiterit: palam est, duas euictiones eum c præstare debere.

Iurisconsultus præmitiit quædā circa naturam actionis ex empto, & vendito: nunc ordinate incipit tractare de natura actionis ex empto i omnibus capitibus suis vsque ad l. Iulianus, §. ex vēdito. ibi tractat de natura actionis ex vēdito vsque ad fin. l. postea tractat quæstiones extraordinarias circa materiā, & breuiter. h. d. Actio ex empto cōpetit emptori ad præmissa, & ad ea, quæ ueniunt ex natura contractus, hoc est, quod res tradatur, & de euictione obligetur. Bart.

Idem libro 32. ad edictum.

LEX XI.

EX empto actione is, qui emit vtitur. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari conuenit. Cum. n. bonæ fidei iudicium sit: nihil magis d bonæ fidei congruit, q̄ id præstari, quod inter contrahentes actum est. Quod si nihil conuenit, tunc ea præstabuntur, quæ naturaliter insunt huius iudicii potestate. e Et in primis ipsam rē præstare venditorem oportet, id est tradere. Quæ res, si quidem dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum. si non fuit, tamen 2 † euictionis f nomine venditorem obligat: si modo pretium g est numeratum, aut eo nomine satisfactum. Emptor autem nummos uenditoris facere cogitur. h

Actio ex empto datur quandoque, vt res vendita redhibeatur. Bart.

Redhibitionem quoq; contineri i empti iudicio 3 † Labeo, & Sabinus putant, & nos probamus.

Animalium quoque venditor cauere debet ex sana præstari. Et qui iumenta uendidit, 4 † solet ita promittere, * esse, k bibere, vt oportet.

Si emptor errauit in qualitate rei, venditore sciente, quam si sciuisset, non emisset, hac actione agitur ad resoluendum contractum. Bart.

Si quis virginem se emere putasset, cum mulier l venisset, & sciens errare 5 † eū uenditor passus sit, redhibitionem quidem ex hac causa non esse: m veruntamen ex empto competere actionem ad resoluendam n emptionem, ut 6 † precio restituto mulier reddatur.

Hæc actio datur ad resoluendum contractū quando hoc est actum, & pro restitutione pretij, seu arrharum: quo casu concurrit cū condictione ob causam. Ba.

¶ *Is qui uina emit*, arrhæ nomine certam summam dedit. postea conuenerat, ut emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi posse ait, ut arrha restituatur, utilēque esse actionem ex empto, etiam ad distrahendam o (inquit) emptionem. ¶ Ego illud quæro, si annulus datus sit arrhæ nomine, & secuta emptione, pretioque numerato, & tradita re, annulus non reddatur, qua actione agendū sit? vtrum condicatur, quasi ob

ut liceat habere emptori. Cætera uide hic in glos. Viuianus.
d *Nihil magis.*] hyperbolica locutio, ut sup. de pac. l. j. in princ. Acc.
e *Potestate.*] quæ autē hæc sint, sublicit, & in primis, &c. Accur.
f *Euictionis.*] non autem facere dām, ut & infra, de re. permu. l. i. circa prin. & inf. de acq. re. do. l. traditio.
g *Pretium.*] hoc ad utrumq. prædictū casum refertur, ut sup. de contrah. emp. l. ut res, & l. q. uendidi, & inf. eo. l. Iul. §. offerri.
h *Facere cogitur.* 4] Sed q. est rō, q. emptor cogitur, non asit uenditor facere rē accipientis? Rñ. latius tenet emptor, & ideo in hoc adstringit: sed uenditor in specie, & ideo releuat in hoc, ut ar. sup. de iureiu. l. eū, q. & sic alibi, q. certū hoiem promittit, statu liberū dādo liberat, ut inf. de statu lib. l. statu liberū de medio. §. illud. sed l gñe nō sic, ut inf. de sol. l. decem, §. fi. & §. qui hominē, & l. cū quis, §. iij. ſm H. & facit ad solutionē istā infra de euict. hæres seruū.
i *Contineri.*] ut ex empto agatur ad redhibendū. i. ad resoluendū contractū qñque, ut inf. e. l. §. si quis uirginem, §. is q. uina. nō tū dico, φ pro uitiis, & morbis agi possit iure ciuili ad redhibendum, nisi p seruo fugitiuo, sed agitur ædil. edic. ut no. infra, de ædil. edic. l. sciendum, §. dictum. Azo.
K *Esse*] i. edere, seu comedere.
l *Mulier.*] i. corrupta. Accur.
m *Non esse*] l. actionem redhibitoriā, cū non sit morbosa, uel uitiosa, alias haberet locū redhibitoria, ut infra, de ædil. edi. l. ædiles aiunt, §. idemq. refert. Accur.
n *Ad resoluendam.*] ualebat enim, ut sup. de contr. emp. alioquin. §. quod si ego me. & facit infra prox. §.
o *Ad distrahendā.* §.] ut & supra prox. §. & uēditori, ex uēdito, ut inf. de ædil. edic. l. cū autem, circa princip. ibi, quod ñ sine iudice, &c. Sed nōne ipso

2 † Vide. Salicetum.
3 † Flor. & Labeo.
4 Bar. hic, istam gl. cōmendat in hoc, φ ponit rōnem quare emptor tenetur ad dandum: venditor nō.
4 † Flor. vendidit.
* † Vide Varlib. 2. de re rust.
5 † Alias, in errore.
6 † Flor. &.
5 Bal. in l. hi qui ad ciuilia, C. de apellicit istā gl. solēnē in §. col. vide per eum: vna cū his quæ dicuntur hic in nouis interpr. Bol.

iure solo consensu iam distracta est? Certè sic. Dic ergo, agatur, vt distrahatur in eo, quod de facto praecessit, i. arrhae datio, ut reddatur, & instra emptionis ... cassentur, de iure non rescinditur, cum ipso iure sit nulla, & id quod nullum est, rescindi non potest, ut infra, de in int. rest. l. nã & fi.

Sequuntur hanc gl. Alber. B. r. Bal. Pau. & Salic.

a *Condici poterit.*] condictione ob causam. Sed contra, sup. vsufr. quemadm. cau. l. fi. Sol. hic erat venditor, & fur, quantũ ad annulum quẽ dño inuito cõtrectabat, vel condictione possessionis venditor. Vel dic, hic trãsfiulit dñium in accipientem ob ... Itẽ no. hic secundum quosdã ar. quod condictio ob cau. habet locũ in ... tibus nominatis. Sed tu dic cõtra, vt ... de rer. perm. l. j. in fi. & C. de ... emp. l. si nõ donationis, & dixi sup. de cond. ob caus. l. fin.

† alias versa.

† Duar. Venditorem ... ignorantem.

ADDITIO. Sol. dic, quod hic dat pro arrha, sed arrha nõ est ... nominatus, nec ob ... quod venit in actione ex empto, quia illud verum sicut caetera pacta incõtinenti apposita, non tamẽ, quod staret de per se cõtract. arrhae, &c. secundum Bart. hic.

causam datus sit, & causa finita sit: an vero ex empto agendum ... † sit? Et Iulianus diceret ex empto agi posse. Certè etiam condici poterit, a quia iam sine causa apud venditorem annulus est.

Venditor tenetur praestare seruum nõ esse fugitiuum, furtiuum, vel noxijs obligatum. Bartolus.

¶ Etiam ... † si ignorans vendiderit: fugitiuum non esse praestare emptori b oportere Neratius ait. Idem Neratius, etiam si alienum c seruum vendiderit, furtis noxisque d solutum praestare te debere, ab omnibus e receptum sit. & ex empto actionem esse, vt habere licere emptori caueatur, f sed & vt tradatur ei possessio. g

litera loqui vt, sicut qui cõsecutus est interesse, ideo quod non traditur, possit agere ad cautionẽ: quod apertè falsum est, vt infra l. prox. §. Cassius. Quid. n. mea interest caueri, cum non seruũ: sed interesse habeam? alio ergo casu dicit. sed si ideo prius agam, vt caueas, & quia non cauit seruũ solutũ esse noxiis, & cõsequar, pone x. postea experiar, ut caueatur de euictione, uel ut tradat, debebit aestimari totum interesse meũ, quod est (pone in xx.) si res nõ tradetur, sed quia consecutus sum x. eis cõputatis in aliis x fit cõdẽnatio, & ita habebo totũ interesse in xx. nec ultra debet venditor per consequentes actiones, vel cautiones dãnari, vt hic, & infra de euic. l. ... & l. cũ fundus Accur.

Si non obseruetur, quod debet, actio ex empto committitur ad interesse totale: & de eo deducitur interesse particulare, quod praestitum est, si soluatur pecunia, secus si ipsa res traditur. d. Bart.

¶ Idem ait, non tradentem, h quanti i interfit, k condemnari: satis autem non dantem, l quanti plurimo ... † auctorem periclitari oportet.

¶ Idem Neratius scribit, propter haec omnia satis esse, quod plurimum est, praestari: id est, vt sequentibus actionibus m deducto eo, quod praestitum est, lis n aestimetur. Idem recte ait, si quid horum non praestetur, o cum caetera p facta sint: nullo deducto condemnationem faciendam.

† Pleniorem.

m *Sequentibus actionibus.*] i. actione sequẽti loco proposita propter aliã cautionem, vel actionem competenti nomine sequentiũ cautionum. Accu.

n *Lis.*] facta collatione omnium. & dic casum hic, & sequentẽ. sic secundum Io. Si quid venditor emptori praestiterit, fortè quia non cauebat, uel fortè, quia seruus fugitiuus erat,

ditor emptori, ut hic, & C. eo. l. emptori. sed si non promisit, ignorans quanto minoris erat empturus, tenetur sciens in omne interesse, ut infra eo. l. Iulianus, §. itẽ, qui furem.

b *Praestare emptori.*] i. promittere debet venditor emptori, ...

c *Etiam si alienum.*] non solum si suum, ut hic, & infra, de euic. l. euicta, §. fin. in fi.

d *Noxisque.*] scilicet alias, i. quod nec furtum, nec aliud tale maleficium commiserit, pro quo debeat dari pro noxa, ut hic, & infra, de aedil. edic. l. quis sit fugitiuus, § quod aiunt. cum autẽ furẽ non esse promittendo non vt teneri ... vt inf. eo. l. Iulia. §. circa finẽ. &c. sed si fuerit promissum, tenet pro missio, ut inf. de aedil. edic. quod si nolit, §. j. nec est inutilis ratione impossibilitatis, ut inf. de euic. si ita quis. Accur.

Sequuntur hanc gl. Al. & Bart.

e *Ab omnibus.*] s. solutus, uel dic, ab omnib. s. sapientibus receptum est.

f *Caueatur.*] quid autem in hac cautione veniat, dic vt infra eo. l. prox. §. qui autem.

g *Tradatur ei possessio.*] non praecisè, licet hoc quidam dicant: sed ut ad interesse damnetur nisi tradat, ut subiicit, & dixi supra eo. l. j. hic autem cauebatur de tradendo, quia in diem debebat fieri traditio.

h *Tradentem.*] cum dies tradendi venit, vel quasi.

i *Quanti.*] supple condemnari venditorem quanti, &c.

k *Interfit.*] s. singulariter, ut supra l. j. in princ.

l *Satis autem non dantem.*] s. de praedictis, uel de euictione. & accipitur satisdatio pro nuda promissione. nã ... fideiussore satisdare non tenetur, ut infra, de praet. stip. l. j. in fi. & inf. de euict. l. emptori. Vel fortè hic iam erat mota qõ in limine contractus, & ideo fideiussor dari debet, ut sup. de peri. & com. rei ven. l. pen. §. ante. Et nota, quod duplex ... est haec litera, auctorẽ, & actorem. secundum primã sic lege: Satis autem non dantem auctorem, i. venditorem, qui est ẽptori auctor, oportet damnari quanti plurimi interest emptoris. secundum aliam sic: Sic autem non dantem: dicendũ est condemnari quanti plurimi oportet periclitari emptorẽ, sine actorem. nam emptor dicitur actor. qui agit contra venditorem: sed licet damnetur venditor, quia de euictione non cauet, ut dictum est: differtur tamen exactio, donec certum sit quanti ipse periclitetur, ut supra ad leg. Aquil. l. in lege. videtur tamen contrarium immo hic statim, dicit enim quod praestitum est: sic & infra, de euic. l. ij. Sed expone, qd hic subiicit, i. praestari ... infum. & cane tibi, quia praec. haec

Vtraque est de mẽte Alber.

I mo sic stat propriè. Alber.

& conueniat ... modo, quia nõ tradidit, uel quia noxiis solutus non sit: deducto eo, quod praestitit, in residuũ ... condẽnatio. Idẽ uidebat & si cauit & modo, quia non tradidit, uel quia noxiis solutus nõ sit, cõuenitur, quasi tũ faciat cauisse, quantũ (quia nõ cauit) soluisse, sed nõ est ita. nã vbi cauit, nulla fiat deductio: si vero, quia nõ cauebat quod praestitit, deducitur hoc quod praestitit, si postea conuenaatur.

o *Non praestetur.*] i. aliqua illarum cautionum. Accur.

p *Cum caetera.*] i. caeterorũ noie promissio, sed non datio. plus enim facit datio, quam promissio. Al. & Bul. § Sed alii dicunt hic nullo deducto, i. de praestandis cautionib. Tertii dicunt, quod praestita per iudicẽ deducũtur. sine iudice non, sed emptori agenti ex tali condẽnatione doli exceptio opponitur. Alii construunt sic caetera facta sunt nullo deducto de caeteris, i. nullo remanente, quod non sit factum, solius praestandae condemnatio fiat. prima verior. Accursius.

§ Idem Bar. & Alber.

EMptorem.] CASVS. Vendidisti mihi seruũ, & promisisti noxa solutum postea apparuit eũ fecisse furtum Titio, qui Titius egit contra me, & ego ei satisfeci, uel tradendo seruum, uel dando ... quaeritur quid a uenditore consequar? Et respon. quod minus est, s. vt quantum fuit aestimatio serui, uel aestimatio damni, & hoc si agam ex ẽpto, siue ex promissione mihi facta noxa solutum. Postea dicit, siue defendi in causa noxali, siue non defendi, quia etiam motorium de lictum serui, agam praedicto modo.

¶ *Idem.*] venditor licet dñium nõ teneat trãsferre in emptorẽ, tñ post dẽt trãsferre talis tenet ex empto venditor.

¶ *Cassius.*] Vẽdidisti mihi Stichũ, & promisisti nõ esse fugitiuũ, & noxa solutũ, & de euict. sub poena dupli: postea euictus est, & egi ad duplã, quaeritur an nihilominus agã ex aliis stipulationib. & sit fugitiuus? Dicitur quod non.

¶ *Iulianus.*] Aliquando euenit, quod re euicta non possit agi ad duplã, sed ex empto, ut in duob. exemplis. Primũ, uendidisti mihi seruum, hoc pacto, ut usque ad mensem cauerem de dupla, & ultra non tenere ad aliquid uolo, si Lapsus est mensis, & postea res euicta est, an agam de euictione, quaeritur? Et resp quod si: ex empto, si sciens alienum vendidisti, alias in nihilum. Secundum exemplum est in creditore, qui uendit pignus nam de euictione non tenetur ad duplã, uel ex empto ad pretium, nisi sciens rẽ non sibi obligatam vendidit, tunc. n. ex empto tenetur.

Qui non defendit rẽ emptã, hac actione aget, si notorium erat ementem habere iniustitiam. Bar.

Idem libro 2. respons. ait.

LEX XII.

EMptorem a 1 † noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum, cõsequi, quanti minimo defungi potuit. b Idemq; putat & si ex stipulatu agat, c & siue defendat noxali iudicio, siue non, quia manifestum fuit d noxium seruum fuisse: nihilominus, uel ex stipulatu, uel ex empto agere posse. e

Emptor debet effici potior in causa possessionis. Bart.

¶ Idem Neratius ait, uenditorem in re tradenda debere p̃stare emptori, ut in lite de possessione f potior sit. Sed Iulianus lib. 15. Digest probat, nec uideri traditũ, si superior in possessione emptor futurus non sit, g erit igitur ex empto actio, nisi hoc p̃stetur.

Qui consecutus est duplum, ex alijs capitulis huius actionis non aget. Bar.

¶ Cassius ait eum, h qui ex duplæ stipulatione litis æstimationẽ consecutus i est, aliarum rerum nomine, de quib⁹ in uenditionibus caueri solet, K nihil consequi posse. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum l putauit.

Qui ex aliquo casu de euictione non tenetur, poterit conueniri, si sciẽs est, uel in dolo repertus fuerit. Bart.

¶ Denique apud Mutium li. 10 2 † ait, si quis ea conditione m seruum uendiderit, ut intra xxx. dies dupla promitteretur, 3 † postea ne quid præstaretur, n & emptor hoc fieri intra diem non desideraueri: ita demum nõ teneri o uenditorem, si ignorans alienum uendidit. tunc. n. in hoc fieri, ut per ipsum, & per hæredem eius emptorem habere liceret p Qui autem alienũ sciens uendidit, dolo (inquit) non caret, & ideo empti iudicio tenebitur. Sententiam Iuliani q uerissimam esse arbitror in pignoribus quoq;: nã si iure creditoris uendiderit r deinde hæc fuerint euicta, nõ tenetur, nec ad pretium restituẽdũ ex empto actione creditor. r hoc. n. multis constitutionibus expressũ 4 † est. Dolum planè uenditor præstabit: deniq; etiam repromittet de dolo. Sed & si non repromiserit, sciens tamen sibi non obligatum, 5 † uel non esse eius, qui sibi obligauit, uendiderit, tenebitur ex empto, quia dolum eum s præstare debere ostendimus.

Actio ex empto p̃ euictione, cõmittitur p̃ accessorio sicut pro suo principali: secus in actione ex stipulatu.

¶ Si quis rem uendiderit, & ei accessurum quid dixerit: omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequenda sunt, u ut tamen euictionis nomine non in duplum teneatur, x sed in hoc tantum obligetur, ut emptori rẽ 6 † habere liceat: & non solum per se, sed per omnes.

Qui promisit de euictione pro se, & hærede suo tãtũ, alijs euincentibus nõ tenetur nisi ad pretium: nisi de hoc ẽt nominatim sit cautũ, ne ad pretiũ teneatur. h. d. vsq; ad finem. Bart.

¶ Qui autem y habere licere promittens 7 † uẽdidit, uideamus quid debeat præstare. Et multum interesse arbitror, utrũ hoc polliceatur, per se, uenientesque a se personas

¶ *Qui autem habere.*] Vendidisti mihi fundum, promisisti mihi habere licere, postea quidã alius mihi euincit. an tenearis? Resp. aut promisisti habere licere per quoscunq;, & planũ est. quia teneris pro facto omnium, si res euincat, licet uideatur talis promissio continere simplex abnutiuum, sed non est uerum, quia ex natura uenditionis competit hoc fieri. Si uerò per te hæredesue tuos, tunc non teneris etiam ad pretium reddendum extraneo euincente secundum quosdam: sed uerius est hoc casu te teneri ad pretium reddendum, sicut in hoc alio casu secundo, s. si fuit actum, quòd de euictio. non tenearis: nam te euicta teneris saltem ad pretium. Tertio si expresse fuit actum, ut etiam de pretio non tenearis? Rñ. ualet pactum. & stultè emo quasi spem, sicut si emerim iactum retis, quo casu si nihil cepit, nihil habeo, neque tamen repetitur pretium; immo si non est solutum, teneor soluere, sed in superiorib. casib. scilicet quando per te, & tuos promisisti habere licere, & quando egisti, ut de euict. non tenearis, solum ad pretium teneris extraneo euincente, & non in plus nisi fueris sciens, quia tunc etiam ad interesse. Vi.

a *Emptorem.*] aliàs hic incipit lex, alias §. idẽ ait emptorem, &c.

b *Defungi potuit*] idest liberari ab eo, s. q. contra eum agebat noxaliter. Vel dic econtra. quanti potuit suũ liberare uenditorem. Accur.

c *Ex stipulatu agat.*] Ex illa stipulatione, noxijs solutum. Sed uidetur hic non committi, nisi cum absit, ut sup. eod. si seruum, quæ est contra. Sol. hic certum erat e emptori aliquid absuturum: ibi non. Vel hic noxali iudicio iam erat damnatus: ibi non. Vel hic, quia seruum non defendebat, iussu prætoris fuit ductus. Vel uerius, ibi fuit sciens: unde tenetur ex empto ad omne interesse, quod hic non est, & ideo ibi non necesse est interim agi ex stipulatione. Accur.

d *Quia manifestũ fuit.* idest notorium est, * quod probatione non indiget, ut sup. qui satisd. cog. l. si uerò pro condemnato, § qui euidentissimè. Accurs.

e *Posse.*] Bonam enim fidem agnoscere potest, ut infra de adm. tut. quoties. §. sicut. Non est ergo necesse rem per sententiam euinci, ut de euictione agatur. & sic est contra, supra de neg. gest. atqui natura, §. cum me. Solut nec ibi defendit: sed subijcit petitorem alias. n. non potest restituere, & ita confitendo in iure restituet Vel sol. ut ibi. Vel etiam hic non dicit esse sententiam necessariam, 3 sed defensionem. Item contra sup. de rei uend. l. itaque, & inf. de euic. si dictũ §r. Solut. ibi nesciebat tempore cepti iudicij rẽ esse petẽtis hic sic. unde confitens in iudicio rem esse petentis, & non defendens, damnatur, ut inf. de conf. l. Iulianus. debet tamen in princ. denunciari 4 uẽditori, ut si uelit, alleget, uel appellet, ut C. de peri. & commo. rei uẽ. l. j. & inf. de euictio. l. si rẽ quam. § si Accur.

f *De possessione.*] idest interdicto uti possidetis.

g *Futurus non sit.*] Hic dic similia, & contraria his, quæ diximus, sup. eod. l. 2. in fi. & ratio in prin.

h *Eum.*] s. emptorẽ.

i *Consecutus*] Re tradita, & postea euicta.

K *Solet.*] & cautum fuit, uel non fuit.

l *Agendum.*] i. in casibus sequentib. Acc.

m *Conditione.*] i. pacto. Accur.

n *Præstaretur.*] s. nomine euictionis, si emptor intra hoc tempus non denunciet uenditori, ut sibi caueat.

o *Non teneri*] Nisi ad pretium, ut infra ead. l. §. qui autem.

p *Liceret.*] Et non tenetur ad plus.

q *Sententiam Iuliani.*] Dictam in superiori §. ut ratione doli teneatur: quia aliàs non teneretur. Acc.

r *Creditor.*] Vt & infra de euic. cum ea conditione, & inf. de distr. pig. & si is. Item legibus nouis, ut subijcit, & C. cre. eui. pi. impe. non posse l. 1 & 2.

s *Eum.*] scilicet uenditorem.

t *Ostendimus.*] supra proxi §. Azo.

u *Sunt*] Vt & inf. eo. Iulianus, § in his & inf de ædi. edic. hi. n.

x *Teneatur*] Nisi promisit, quia non pars rei est, ut inf. de euic. l. nauem.

y *Qui autem*] Exponere uult hæc uerba, habere licere, quæ habuimus sup. eo. §. etiam. Accur.

1 † Fl. eff. § & Iscip. Idẽ li. 2. respon. ait, emptorem.

1 Inuito secus si a uolente. Pau.

1 Idem B. & Alb.

2 † Aliàs, ad Mutiũ li. 5.

3 † Fl. promitteret.

* De notorio eiusq; multiplici uarietate ut Nebris. in Lexic. iuer. Notoriũ

3 Imò est necessaria Sm Bar. & P.

4 Sequitur Bar.

4 † Fl. expressũ.

5 † Fl. obligatam.

6 † P. ... rem.

7 † Fl. dest. promittens. unde Ant. Aug. li. 2. c. 2.

a *Non fieri.*] Quod constat valere. Accur.
b *An verò per omnes.*] Idem dico, & si simpliciter promittit habere licere. nam tunc per omnes similiter promittere videtur. vnde quod iuris est qn̄ per omnes, idem qn̄ simpliciter, vt inf. de verb. obl. stipulatio ista. in prin.

& ī. de pac. l. in emptionib. in fi. & sup. e. l. ex empto. §. e.
m *Merx.*] idest res. Accur.
n *Conuentionibus.*] s. qn̄ per se, & suos tantum promisit habere licere, & quando dixit ne teneretur de euictione, quibuscunque casib. agitur ad pretium tantum, 3 vt hic dicit,

c *Praestare.*] Innuit ergo hic, quòd si etiam per omnes promitteret, teneret promiss. Et sic est contra, infra de ver. obl. stipulatio ista, § quaesitum, & §. sed, & si quis promittat. vbi dicit, quòd non valet. Solu. cum quis mihi rem alienam vendit, potest promittere mihi habere licere contra omnes ex natura contractus venditionis praecedentis, ex quo de euictione tenetur contra quemlibet euincentem, ut est hic. & ita non est simplex abnutiuum in obligatione, vt infra, de verb. obli. inter stipulantem, §. & qui spōdet. ar. pro hac sol. infra de vsur. si stipulatus fis. & sup. prox. §. cum vero sine tali praecedente contractu mihi possidenti promittis habere licere, vel de tua, vel de aliena re: si quidem contra omnes nulla est promissio, vt in l. contraria. Nec obstat quòd dicitur in ead. l. §. si quis fortè ubi contractus venditionis praecessit, & tamen non tenet quo ad omnes, ut ex praecedentibus & sequentibus ibi apparet. nā intellige ibi distractū ab alio, non a me, vel si a me, ita fuit facta, ut de euictione nō teneatur: unde habetur pro non venditione: si vero per te, & tuos habere licere promittas, si quidem res ad te non pertineat, id uidetur promissum, ne me conuenias, & ita est simplex abnutiuum in obligatione: alioquin si pertineat ad te, nulla est promissio, 1 quia & si velis conuenire me, non potes, & hoc in liberis. in seruis aliter exponitur verbum, habere licere, ut in prad. l. stipulatio ista. §. hi.

non fieri, a quo minus habere liceat; an verò per omnes. b nam si per se, non videtur id praestare, c ne alius euincat. Proinde si euicta d res erit, siue stipulatio interposita est, ex stipulatu e non tenebitur; siue non est f interposita, ex empto non tenebitur. g Sed Iulianus lib. 15. Digestorum scribit, etiam si apertè venditor pronunciet, per se haeredemq; suum non fieri 1 † quo minus habere liceat; posse defendi, ex empto eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris interest. h Veruntamen ut pretiū reddat, teneri. Ibidem ait, idē esse dicendum, & si apertè in venditione comprehendatur, nihil euictionis nomine praestitum iri, pretium quidem deberi re euicta, vtilitatē non deberi. neque enim bonae fidei contractum 2† hanc pati conuentionem, i vt emptor rem amitteret, & pretiū uenditor retineret: k nisi fortè (inquit) si quis l omnes istas suprascriptas conuentiones recipiet: quemadmodum recipitur, ut uenditor nummos accipiat, quamuis merx m ad emptorem non pertineat: velutī cum futurum iactum retis a piscatore emimus, aut indaginem plagis impositis 3 † a venatore, vel panthera 4 † ab aucupe. nam etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretium praestare necesse habebit. Sed in suprascriptis conuentionib. n contra erit dicendum: o nisi forte sciens alienum vendidit. tunc. n. secundum supra a nobis relatam Iuliani p sententiam, dicendum est ex empto eū teneri, q quia dolo facit.

Aestimatur incertum antequam certificetur, postea aestimatur ipsa res. Bart. et est singularis l. secundum Ludo. Ro. in l. stipulationes, in 32. col. de verb. obl.

Celsus libro 27. Digestorum.

LEX XIII.

SI iactum retis emero, & rete 5 † iactare piscator noluerit: incertum huius rei aestimandum est. r Sed 6 † si quod extraxerit piscīū, reddere mihi noluerit: id aestimari debet, quod extraxit.

Qui tradit rem vitiosam scienter, tenetur ad interesse etiam extra rem; si ignoranter, tenetur quanto minoris fallit: i. seruo fure. B.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

LEX XIIII.

IVlianus lib. 15. Digest. 7† inter eum, qui sciens quid, aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto. Ait enim, qui pecus morbosum, aut tignum uitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantū ex empto actione praestaturum, quanto 8† minoris

contra erit dicendum, nisi, &c. ut subijcit: tunc. n. & in praedictis casib. tenebitur ad interesse. & hoc siue exponatur litera, si quis contrahentium, siue exponatur, si quis perito rum. Azo.
o *Dicendum.*] s. ut teneatur ad pretium, nō ad plus, nisi, &c. Azo.
p *Iuliani.*] quam habes, sup. eod. l. §. Iulianus. & §. sententiam, & ad idem facit, sup eod. l. tenetur, § fin. Accur.
q *Eum teneri.*] s. ad interesse. s. etiam si uicerit nil praestari nomine euictionis.

SI iactum.] CASVS. Emi iactum retis pro decem, venditor iactare non vult: agam ad interesse, & quantum est verisimile, quod caperet, quod est secundum quòd consueuit ibi capi: sed si iactum noluerit dare, agam ad aestimationem eius, quod extraxit. Vlpianus.
r *Aestimandum est.*] supra ad legem Aquil. quemadmodum, §. sed vbi contra Sol. il. in actione legis Aquil. non fit aestimatio talis incerti: sed in actione ex empto fit, ut hic dicit. Vel aestimatur quantum est uerisimile, quòd esset captum, quod inspicitur, secundum quod consuetum est. Accur.

IVlianus] CASVS. Iurisconsultus facit differentiam inter eum, qui rem vitiosam vendit sciens, & eum qui ignorans uendit, quia qui sciens vendit, tenetur ad interesse, qui verò ignorans, tenetur ad pretium reddendum.

¶ *Si venditor.*] Si per dolum res minoris, aut pluris uenditur habet locum haec actio ad purgandum dolum.
¶ *Offerre.*] Emo aliquam rem a te, non offero pretium: an habeam act. ut tu mihi tradas rem illam? Et dicitur, quod non. Sed pone: emi rem pro viginti: dedi tibi decē, tu mihi rem tradidisti: postea res a me euincitur: an repetam a te decem tantum, quae dedi, an viginti? Et respō. decem tantū repetam, ne obstet exceptio, dolo facit, &c.
¶ *Si in fundibus.*] Vendidisti agrum in medio: fructus cedunt emptori. Vendidi domum in festo omnium sanctorum pensio dabitur emptori, nisi uelit deijcere inquilinū de fundo. Vendidi domum, & antè traditionem datum est in ea damnum actiones pro damno cedam emptori, & econtra. Caetera plana sunt usque ad § ex uendito.
¶ *Ex vendito.*] Quae possit uenditor petere ab emptore, dicit per ordinem usque ad § aedibus.

d *Si euicta.*] scilicet ab extraneo. Acc.
e *Ex stipulatu.*] s. ex ista stipulatione, habere licere. Acc.
f *Non est.*] idest non est hoc dictum, vt per se, & suos teneatur tantum, vt statim colligitur.
g *Ex empto non tenebitur.*] Etiam ad pretium: sed hoc statim corrigit. sed Iul. &c.
h *Interest.*] re ab extraneo euicta.
i *Conuentionem.*] scilicet generalem. Azo.
k *Retineret.*] sic C. de [illegible] l. 1. §. illud. & etiam, C. ad Velle. l. po. & ar inf. de euict. sed & si stipul. in prin.
l *Si quis.*] s. peritorum. & hoc in eo casu cum dicit nil euictionis nomine, &c. ut sup. prox. motus tali arg. quemadmodum, &c. Vel dicas, a si quis contrahentium, &c. ita demum ualeat si paciscatur, ut neque ad interesse, nedum ad pretiū teneatur. secundum Io. valet enim, ut hic,

Margin notes:
1 † Fl. [illegible].
† Fl. contra. illius hāc parti. ... emptor.
3 † Fl. positis.
4 † Sūt qui panthera legūt, pantera numero plurali, a panterā genus retis. ... Vi. Alc. ...
Totā hanc gl. sequitur Albe. B. Bal. Paul. & Sali.
2† Approbat per Albe. B. ... & F.
3 Nisi pacto apponatur. Idem in diuisione secundā Bar.
5 † Fl. [illegible].
6 † Fl. [illegible].
4 Ista sol. sequitur Bar.
7 † Fl. lib. 15. ... de sensu ... vide Berenger. Fernan. ... 128. & 130. ...
8 † [illegible].

Aedibus.] Siue domum, siue fundum uendam, quæ ueniant, dicit usque ad l. ueteres. Viuianus.

a *Esset empturus.*] No. 1 hic differentiam inter actionem quanto minoris ciuilē, & prætoriam: nam in ciuili agitur quanto minoris esset empturus si sciisset, ut hic. Sed in prætoria quanto minoris ualuit tempore contractus propter uitium, ut infra de ædil. edi. l. quod si nolit, §. si plures. Sed alijs, ut R. hæc differentia non placet, arguit. inf. ea l. §. per contrarium. in fi. ubi etiam ciuili agitur quanto minoris ualet. Sed ibi non ex empto, sed quanto minoris, quæ propter uitiū detur, agitur; sed propter dolum emptoris, ubicunque tamen dicitur quanto minoris prætoria teneri: ibidem habet locum redhibitio, si non esset empturus, si uitium sciuisset, ut infra de exceptio. rei iud. l. si is qui, §. 1.

b *Tigni corruerunt.*] Quod facile euenit cum uni tantū est domus contignatione, ut inf. de damn. infec. l. si finita, §. si uero unita. Accur.

c *Interfuit.*] uenit. n. interesse in hac actione, ut sup. eod. l. ex empto. §. idem Neratius. sed hic uenit etiam id quod est extra rem, ut hic dicit. Et sic est contra, ī. eo. si sterilis, §. cū per uēditore n. Sol. ī hic tradidit, & malè tradidit: unde interesse rei uitium & personæ, ibi non tradidit; & sic personæ tantum, ubi contumacia interuenit: & probatur hæc distinctio scientiæ, & ignorantiæ hic, & sup. de cōtrah. emp. & uen. l. Labeo scribit si uestimenta, & in solo ca. sed addes, §. 1. in & sup. eo. tenetur, in princ. & §. si & sup. de pig. ac. l. si seruos, & infra de fur. si seruus communis, §. is etiam, & §. quod si sciens. Sed uidetur, quòd etiam quando non traditio uenit quod est extra rem, ut inf. de uerb. obl. l. liber homo. §. fin. Solūte fere, an alij dandum sit, ut ibi: an mihi sit dandum ex contractu, ut hic, & est ratio quia ex eo ibi accepit robur obligatio s. ex tali interesse. Item contra supra de eo, quod cer. lo. l. 2. §. fin. Sed ibi speciale, de lucro quod uenit, & de multis alijs.

d *Quanto minoris*] imò uidetur ad interesse damnari, ut inf. loc. sed addes §. j. & sup. eo. tenetur. §. si uas. Sed aliud in uenditione, uel conductione uasis: de qua ibi dicitur. Item eo, quod hic dicit, de quanto minoris ciuili: alia est prætoria quanto minoris res est, ut sup. prox. Item no. regulam secundum quosdam 4 quòd ignorans rei uitium non tenetur, ut hic subijcit de fure, & inf. eo. si sterilis §. j. & sup. de contrah. emp. l. cum uenderes. quæ fallit in v. casibus. Primus in capitatione prædij, ut sup. eo. si minor. Secundus in uase non integro uendito, ut sup. eo. tenetur. §. si uas. Tertius in uase uitioso locato, ut inf. tit. j. l. sed addes. §. j. sed in locato, quod est tertius, ad omne interesse etiam ignorans tenet, ut dicit. l. sed addes. sed in alijs prædictis quanto minoris esset empturus. Item idem est in pecore morboso. Item idē in tigno uitioso, ut supra ea. l. in princ. Isti aūt quinque casus sunt spēles secūm quosdam, ut ignorans teneat, ut hic, & inf. eo. l. si quis fundū. Tu dic 5 ecōtra singulariter ignorantem teneri & ista regula fallit in duob. casibus tm. Primus in seruo fure, & est rō specialitatis, quia emptor scire d. bet quod si seruus, ergo fur: maxime dapifer, dūm unum suis, & tñ nihil alienū possunt cinere tamen surripiunt: & fur est non solum qui extraneo, sed & qui dño suo furtum facit, ut inf. de ædi. edic. l. quod si nolit. §. primo. unde Virgilius: Quid dñi facient, audent cum talia fures? Secundus est in prædio tributario, ut ī. eo. si sterilis. §. j. & hoc ideo, quia & ibi ex quo prædium erat prouinciale: per consequens emptor debuit scire prædium tributarium, ut C. sine censu uel reli. l. si. Reliqui autem quinque casus faciunt regulam: nam iura aptantur ad frequentiora, ut sup. de legi. & Senatusc. l. nam ad ea. & aliàs idem, ut supra eo. si sterilis, §. quamuis. Nec ob. C. eo. si minor. quia ibi asseuerauit sine tributo: unde etiam ignorans tenetur, ut infra statim, g. d. tamen, &c. uel dic, quod in seruo fure & prædio tributario non tenetur, sadeo, ut sciens: nam agitur quanto minoris esset empturus. Nec ob. quod dr̄ licere contrahentib. inter se, & ut inf. tit. 4. itē, §. quemadmodum, quia illud in prædijs, non in uitijs rerum obtinet, ut supra de min. in causæ. §. pen. Item quid differt quāto minoris ciuilis a prætoria? Rñ. 6 hæc ciuilis, illa prætoria. Item hæc perpetua, illa annalis. Item hæc quanto minoris erat empturus: unde etiam si nihil erat daturus, totum recuperat. Illa quanto minoris res fuit, unde si nihil ualet, redhibetur, ut infra de ædi. edi. l. bouem. §. aliquando. Item quod hic dicit omne uenire interesse, ergo etiam ultra duplum. & sic contra, C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. prima, ubi nō interesse ultra duplum. hic uenit ultra. Sol. ibi de eo quod circa rem, ut equo, & libro. hic extra rem. Vel uerius, & hoc est commune, quod est totum præstandum etiam extra rem, sed ibi de singulari. Accur.

esset 1 † empturus, a si id ita esse sciisset. 2 † Si uerò sciens reticuit, & emptorem decepit omnia detrimēta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præstaturum ei. Siue igitur ædes uitio tigni corruerunt, b ædium æstimationē: siue pecora contagione morbosi pecoris perierunt, qd interfuit c idoneè uenisse, erit præstādum. ¶Item qui furem uendidit, uel fugitiuū: si quidem sciens, præstare debebit quanti emptoris interfuit, nō decipi: si uerò ignorans, 3 † circa fugitiuum quidem tenetur, quanto 4 † minoris d empturus esset, si eum 5 † fugitiuum sciisset; circa furē nō tenetur. e Differentiæ rō f est: quod fugitiuum quidē habere non licet: g & quasi euictionis h noīe tenetur uenditor: furem autē hēre possumus. ¶Quod aūt diximus, i Quāti emptoris interfuit non decipi, multa continet: 6 † si alios secum sollicitauit ut fugerent, uel res quasdam abstulit. k Quod tñ si ignorauit quidē furem esse, asseuerauit aūt bonæ frugi, & fidū, & caro 7 † ēt 8 † uendidit? Videamus, an ex empto teneatur: & putē teneri. At qui ignorauit, sed non debuit facilè, quod ignorabat, asseuerare. Inter hūc igit. & eū 9 † qui scit, interest: qm̄ 10 † qui scit, præponere l debuit furē esse: hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem. m

Si per dolum res pluris minorisve venditur, per hanc actionem purgatur. Bart.

¶Si uenditor dolo fecit, ut rē pluris uenderet n (puta de artificio mentitus aut de peculio) empti eū iudicio teneri, ut præstet emptori q̄to pluris seruū emisset, si ita peculiatus esset, uel eo artificio instruct.o ¶Per contrariū quoq; idem Iulianus scribit, cū Terentius Victor decessisset, relicto herede fratre suo, & res quasdā ex hæreditate, & instrumenta, & mancipia uillicus quidam subtraxisset: quibus subtractis, facilè (quasi minimi) ualeret hæreditas) ut sibi

e *Quod tenetur*] scilicet nullo modo. Vel dic adeo, scilicet ut sciens, ut modo no.

f *Ratio.*] inter furem & fugitiuum.

g *Non licet.*] de facto: idem & si nō abest, ut no. C. de ædil. actio. l. 1. Azo.

h *Quasi euictionis*] quasi enim euinci uidetur, ut infra de ædil. edi. l. quis sit, §. idem Celsus. Accur.

i *Diximus.*] in prin. huius §. item qui furem. Accur.

k *Abstulit.*] & omnia similia, quæ intersunt emptoris & extra rem, ut supra ead. l. §. si uerò sciens, & supra de fen. corr. l. in hoc iudicium. Accur.

l *Præmonere.*] alias ad omne interesse tenetur, ut sup. proxim. *Ind. commem.*] & ideo agitur redhibitoria, uel q̄to minoris res est, ut inf. de ædi. edi. si quid; uel quanto minoris empturus esset, 7 ut C. eo. si minor, non autem ad omne interesse, scilicet extra rem; sed certe imò uidetur quod debeat ad omne interesse teneri: quia propter mendaciū interesse est præstandum, ut sup. de eo, per quem fa. l. j. §. j. & l. fin. in princ. & sup. de do. l. si quis affirmauerit. sed ibi dolo affirmauit, hic non.

ADDITIO. Cæterū quid indicatio hoc loco significet, quoniam Acc. non exprimit, uide Budæum in prioribus annot. ad Pandectas, hoc ritu.

n *Venderet.*] non autem induxit emptorem dolo ad contrahendum, quia tunc ipso iure esset nullus contractus, 8 ut supra de dolo, l. & eleganter, in prin. Accur.

Persuasis.

Marginal notes (left): Vide Al. B. B. P. & Sali. — 1 † Fl. ... — 2 † Fl. sciisset. — 4 Et malè Bart. & P. — 3 † Dua ... uendider ... — 4 † Fl. quanti. — 5 † Dua ... fingi. — 6 † Fl. & — 3 Sequuntur Albe. B. & B. — 4 Idem Alb. & Bar. — 5 Ista est uera secundum Alb. B. B. P. & Sali.

Marginal notes (right): 7 † alias, certe alijs, ut caro, uenderet. — 8 † Fl. ... — 9 † Fl. ... — 10 † Fl. quoniam. — 6 Approbatur per ... — 7 Sequuntur Alber. Bart. & P. — 8 Cū dolus dante cām contractui bonæ fidei. glo. & ibi Ang. & Ias. i §. actionū. Institut. de actionib.

a *Persuasit.*] dictus villicus non persuasit, vt venderet, sed vt minimo venderet, vt sup. de dolo. si quis affirmauerit. & sic non est contra C. de rescin. vend. si dolo. ubi rescinditur tota, quatenus de facto processit: quia dolus dedit causam contractui.

b *Oportet.*] q. d. nolo teneri Accur.

c *Decepisset.*] Et si in solidum, etiam si extra rem sit interesse, vt supra eodem, §. si verò. Sed contra. C. eo. l. si minor. vbi quāto minoris tenetur tantum. Sol. ibi sciuit tantum: ut hic sciuit, & fraudem in obscurè loquendo adhibuit, ut ibi.

d *Locupletior.*] Ex eo enim semper tenetur, vt hic: & supra de dolo. l. si ex dolo. & vt dixi sup. de trib. l. 3. §. Iulianus.

e *In residuum.*] Imò & ipse pupillus, si tutor est soluendo, vt infra de admin. tu. l. si. & inst. de eui. l. illud. §. f. & infra ne vis fiat ei. l. 1. §. quo edic. qui huic sunt contra. Sol. dicūt quidam, quòd inquantum locupletior est, intantum tenetur ex sua persona: sed ex persona tutoris etiam vltra. Sed tu dic, quòd tenetur ultra: sed liberatur cedendo actionem, vt supra de tribu. l. 3. §. quamuis. maximè quia interest eius litib. &c. vt supra de min. l. minor. 25. ann. & facit infra de reg. iur. l. neque ex interdicto.

f *Perpetuo.*] id est, etiam administratione deposita. Ioan.

g *Dolo.*] idem si culpa forte, arg. C. vnde vi l. meminerint: aliàs autem si nec dolo, nec culpa, bene transfertur, ut supra si quis ca. l. fin. & C. de admi. tut. l. cum quidam, quæ sunt contra. Accursius.

h *Offerri pretium.*] & soluat. ar. infra eo. l. qui pendentem, secundum Placen. & apud alium deponitur si fortè habeat cum suspectū, vt infra de sol. si solutum sit.

i *Retinere potest.*] Nota suam rem sibi obligari, & secundū M. falsū est, vt 3. de pign. act. l. si rem alienam: est ergo quasi pignus non vere pignus: & sic intelligitur, ut infra de edil. edic. quod si nolit, §. idem Marcellus, & supra de her. ven. l. hereditatis venditæ. & supra de contrahen. emp. fistulas §. qui fundum. sic contra emptor tenet pretium donec venditor tradat, ut infra eod. qui pendentem Accursius.

K *Exceptionem.*] Ar. contra 3. de vulg. subst. ex facto. §. Iul.

1† Dua. & ... Iulianus ...

2† Quidam emēdāt vectigalia. Caterū hmōi legata posse dici vectigalia, vel tributa, vel indictiones ex sequentibus apparet.

3† Sequitur at.

3† Fl debeat.

4 Idem F.

... ea venderetur, persuasit: a an venditi iudicio teneri possit. Et ait 1 † competere actionē ex vendito in tantū, quanto pluris hæreditas valeret, si hæc res subtracta non fuisset.

Pactum quod quis non teneatur, non prodest in casibus, in quibus uenditor sciebat & tacuit. Bar.

¶ Idem Iulianus dolum solere a venditore præstari etiam in huiusmodi specie ostēdit: si cum venditor sciret fundū plurib municipijs legata 2 † debere, in tabula quidem cōscripserit vni municipio deberi: verum postea legem consignauerit, si qua attributorū, aut vectigalis, indictionis ve quid nomine, aut ad viæ collationem præstare oportet, b id emptorē dare, facere, præstareq; oportere: ex empto eum teneri, quasi decepisset c emptorem. Quæ infra vera est.

Ex dolo tutoris ipse tutor conuenitur, non pupillus, nisi inquantum factus est locupletior. Bart.

¶ Sed cum in facto proponeretur, tutores hoc idem fecisse, qui rem pupillarem vendebant: quæstionis esse ait, an tutorum dolum pupillus præstare deberet: 3 † & si quidem ipsi tutores vendiderint, ex empto eos teneri nequaquam dubium est. Sed si pupillus autoritate eis vendidit: intātum tenetur, inquantum locupletior d ex eo factus est: tutoribus in residuum e perpetuò f condemnandis: quia nec transfertur in pupillum post pubertatem hoc quòd dolo g tutorum factum est.

Actio ex empto non competit cum effectu, nisi pretio integrè soluto. h. d. vel aliter. Ex contractu ultro citroq; obligatorio non potest effectualiter agi, nisi quis totum contractum ex parte sua impleuerit. Bar.

¶ Offerri pretium h venditori ab emptore debet, cum ex empto agitur: & ideo si 4 † partē pretij offerat, nondum ex empto actio est ad rē acquirendam. 5 † Venditor enim quasi pignus retinere potest i eam rem quam vendidit. Vnde quæritur, si parte 6 † pretij soluta, res 7 † tradita postea euicta sit: utrum eius rei nomine 8 † consequetur integrum pretium ex empto agens, an verò quod numerauit. Et puto magis id quod numerauit propter doli exceptionem. K

Fructus extantes, seu pendentes uidentur uenditi uendita re: pensiones & cætera, quæ debentur occasione rei, non ex re, debentur venditori, licet cedere teneatur emptori. Bar.

¶ Si fructib. iam maturis ager distractus l sit: etiam fructus emptor cedere, nisi aliud conuenit, exploratum est: m sed si 9 † locatus ager fuit, pensiones vtiq; ei cedere n 10 † qui locauerat. Idem & in prædijs urbanis, nisi si quid nominatim conuenisse proponatur. Sed & si quid præterea rei uenditæ nocitum est, actio emptori præstanda est, o dāni forte infecti, uel aquæ pluuiæ arcendæ, p uel Aquiliæ, uel interdicti, Quod ui aut clam. q Item si quid ex operis seruorum, uel uecturis iumentorum, uel nauium quæsitum est, emptori præstabit: sed 11 † & si quid de 12 † peculio eorum accessit: non tamen si quid ex re uenditoris.

Alluuio superueniēs ante traditionē prodest uenditori ad mēsurā, si fuit ignorans: secus si sciens. Bart.

¶ Si Titius fundū, in quo nonaginta iugera erant, uendidit: & in lege emptionis dictū est, in fundo centum esse iugera: & antequā modus manifestetur, decem iugera alluuione accreuerint: placet mihi Neratij sententia, existimantis, ut si quidem sciens r

l *Distractus.*] i. venditus est: idem est, si quolibet alio modo fuerit alienatus, ut infra quæ in frau. cred. l. si fraudator, §. fructu.

m *Exploratum est.*] hoc quando ipsemet venditor coluerat: si autem locauerat alij: subijcit Accur.

n *Ei cedere.*] idest venditori soluet colonus: sed venditor emptori dabit. scilicet quæ currit post venditionem, & sic bene aduersatur, vt in fi. huius §. & infra eod. §. in his, & supra de contrah. emp. si cum fundo. & infra eo. l. item si quid. §. quòd ex operis. Alij dicunt, quòd non ponitur aduersatiue, nisi ad factum: & dicunt cedere debere, scilicet venditorem emptori ius pertempe pensionis: potest tamen emptor, si vult, colonum deijcere, ut supra de vsufr. arbores, §. quicquid, & C. loca. l. emptorem Accur.

o *Præstanda est.*] hoc si res non interierit: alioquin emptori non est actio: quia interitu speciei est liberatus venditor. Arg. potest ꝑ hoc induci, supra ad leg. Aqui. l. huic scripturæ, in princ. & sup. si quadru. pau. fe. dic. l. 1. §. si post. & §. planè. Arg. contra infra ea. l. §. idem Celsus, Accursius.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi pretium succedit loco rei: hic non, secundum Bartolum.

p *Arcendæ*] vt & infra de aqua pluuia arcenda, l. post vēditionem. Accursius.

q *Aut clam.*] vt infra quod vi aut clam, l. is qui, in principio, & §. si postea, in fine.

r *Si quidem sciens.*] Hic uidetur ad mensuram facta vēditio: quia tunc commodum, & incommodum omne ante mensuram spectaret ad ueditorem: sed ubi vendidit sciens, est quod imputetur ei: vnde admittur ei commodum. Azo.

4† Dua. & se.

5† Fl. desunt verba ad acquirendam.

6† Fl si pars pretij sit sol.

7† Dua. & res.

8† Fl. deest, nomine.

8 Ista est de m ... Alb. utraq; tamē placet P.

9† Fl. Si in locatis ager fuit.

10† Fl. cedere.

11† Fl. deest, sed.

12† Fl. deest, de.

Nec

vendidit, ex empto actio competat aduersus eum, quanuis decem integra accreuerint: quia dolo fecit, nec dolus purgatur: si verò ignorãs vẽdidit, ex empto actionem non competere. a

Causa lucratiua cum nõ lucratiua concurrit. Bart.

¶ Si fundum mihi alienum vendideris, & hic ex causa lucratiua meus factus sit: nihilominus ex empto b mihi aduersus te actio competit.

In hac actione venit dolus, et culpa circa ipsam rẽ, & circa accessoria. Bar.

¶ In his autem, quæ cum re empta præstari solent: non solum dolum, sed & culpã c præstãdam arbitror. Nam & Cels. lib. 9. 1 † storũ scripsit, cum conuenerit, 2 † vt venditor præteritã mercedem exigat, & emptori præstet, non solum dolum, sed etiam culpam eum præstare debere.

Qui emit partẽ rei, quam uẽditor habebat cõmunem cum alio, pro indiuiso, tenetur recipere illud, quod ex diuisione perueniet ad vẽditorẽ. Paul. de Cast. Vel sic secundum Bart. Quando pars pro indiuiso actione personali debetur: illud quod ex diuisione debitori obueniet, ex uigore eiusdẽ obligationis debetur. Bar.

¶ Idem Celsus eodẽ lib. scribit: Fundi, quem cum Titio cõmunem habebas, partem tuam vendidisti: & antequam traderes, coactus es cõmuni diuidũdo iudicium accipere: si socio fundus sit adiudicatus: quantũ ob eam rem a Titio consecutus es, id tantum emptori præstabis. Quod si tibi fundus totus adiudicatus est, totum: d inquit, eum emptori trades: sed ita ut ille soluat, quod ob eam rem Titio condemnatus es: & ob eam quidem partem quam vendidisti, pro euictione cauere debes, ob alterã autem tantum de dolo malo promittere. 3 † Æquũ est n. eãdem esse cõditionem emptoris, e quæ futura esset, si cum ipso actum esset communi diuidundo. Sed si certis regionib. fundum inter te & Titium iudex diuisit: sine dubio partem, quæ tibi 4 † adiudicatã est emptori tradere debes.

Quicquid lucratur seruus vẽditoris, pertinet ad emptorem. Bartolus.

¶ Si quid seruo distracto vẽditor donauit ante traditionem: hoc quoque restitui debet: f hæreditates quoque per seruum acquisitæ, & legata omnia: g nec distinguendum est h, 5 † cuius re spectu ita relicta sint. Item quod ex operis seruus præstitit venditori, emptori restituendum est, nisi ideo dies traditionis ex pacto prorogatus est, vt ad venditorem operæ pertinerent.

Actio ex uendito compe tit venditori ad pretiũ, & etiam ad vsuras pretij, à tempore traditionis rei, etiam precario factæ: competit et ad alia, quæ æquũ est venire in hoc cõtractu, quæ enumerantur vsque ad §. si procurator. hoc dicit vsque ad illum §. & huiusque tractauit de actione ex empto, quæ competit emptori: hic incipit tractare de actione ex vendito. Paul. de Castro.

¶ Ex vendito actio venditori competit ad ea consequenda, quæ ei ab emptore præstari oportet. i Veniunt autem in hoc iudicio infrascripta; in primis pretium quanti res uenit: item usuræ pretij post diem k traditionis: nam cum re emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras

a *Non competere.*] Sed nõne, quod accreuit, lucro emptoris cedere debet, ut Instit. de contrah. emp. § sed & si post emptionem? Respon. hic ad mensuram 1 fuit facta venditio. Item iste propter temerariã assertionem non ne tenebitur, ut supra ea. l. § quid tamen si ignorauerit? Resp. non, ibi enim affirmauit, cum nihil emptori poterat imputari: latens n. erat uitium: at hic imputatur emptori, cur modũ agri non mensurauit. Vel dicas, 2 a non agitur ex empto, ut hic dicitur, ad interesse subaudi, agitur tamen ad pretium pro rata, uel agitur quanto minoris, uel hic fuit actũ, ut non agitur, nisi ad pretium, ut supra eo. l. emptorẽ, §. qui autem. uel hic ad mensuram. & facit infra eod. si in qualitate.

1 Sequũtur hanc gl. Al. Bart. Pau. & Salic.

2 Immo dicas, quod hic non nocet: quia accessit, alias bene noceret, Im P.

b *Ex empto*] ut & infra, de actio. & oblig. l. ex promissione, & infra, de euiction. l. si vendideris.

c *Culpam.*] ut sup. e. emptorem, § si quis. & de contrah. empt. l. si cum fundum.

d *Totum.*] collige ex hoc § quod inuitus quis cogitur emere, & uendere, sic & Instit. de his, qui sunt sui, uel alie. iur. § fin. & C. de contrahenda empt. l. inuitum, & l. dudum. & C. de communi ser. ma. l. j. & sup. de relig. si quis sepulchrum, & supra comm. diuid. l. communi diuid. § si. & in Auth. de alien. & emphy. §. si uero, coll. 9. secundum prædictum modum, & inf. de iure dot. l. cũ in fundo, §. si fundus, & infra, de publ. l. eorem, §. fi. & infra, de leg. j. l. & si equo, & supra, de pign. act. l. quamuis.

1 † Flor. histo.
2 † Flo. conuenit.

e *Emptoris.*] idest quantum pertinet ad venditorem & emptorem: nam uenditor non tenetur tunc: nec ergo nunc: sed ille a quo fuit adiudicata, bene tenetur, ut C. familiæ erciscun. si familiæ, & C. cõmunia vtriusque iud. l. si fratres. & sic alius tenetur, quam qui dederit: & sic in simplum pretii, seu æstimationis tenetur, ut infra, de euictio. si plus, § si iussu.

f *Restitui debet.*] seruo emptori. Sed nonne a vẽditore serui donatum tanquam ex re venditoris profectũ, id apud eum residere debet, ut supra ea. l. § item si quid, in fi. Resp. 3 aut donauit, vt seruo proprio, vt i. haberet in peculio, & tunc sibi habebit dominus: idemque venditor, aut tanquam alieno, & tunc nihil, ut infra, de acq. rer. dom. l. per seruum, § j secundum. Azo.

3 Sequitur glo. Bald. & Paul.

g *Et legata omnia.*] Illius. n. debet esse lucrum, cuius est periculum, scilicet emptoris, ut hic: & infra, de hæred. instit. l. qui filio, §. ij. & l. seq. & sup. commod. l. si is qui § si quem, & infra, de ædil. edic. l. cũ autem, § fin.

3 † Flor. repromittere.

h *Nec distinguendum est.*] Sed cur non distinguitur, cum si contemplatione uenditoris instituatur ex re sua, adeundo hæreditatem sibi quærere uidetur, ut infra, de acquir. hæred. l. aditio, in fi. & infra, de vulg. subst. l. sed si plures, §. in arrogato. ea vero, quæ ex sua re quæruntur, non restituit, ut sup. ead. l. § item si quid? Respon. non 4 distinguitur an contẽplatione emptoris, uel serui relinquatur: sed distinguendũ est, an contemplatione uẽditoris tantum, uel serui, uel emptoris de rure, ut & sup. de usufr. l. sed & si quid donetur. Accur.

4 † Flor. dederit tibi.

4 Sequitur Alber. & B.

5 † Flor. de cuius est.

i *Oportet.*] ut Instit. eod. §. pretium. Accursius.

k *Post diem.*] non ante, ut infra, de uin. l. liberalitas, §. j. & C. de vsur. l. ij. Sed cur dicit post traditionẽ: nonne fructus spectant ad emptorem uenditione contracta, vt C. eod. l. curabit, & l. fructus. ergo ab eo tempore debet præstare usuras: cũ enim hoc solum debeat spectari, an habeat facultatem fructus percipiendi, ut sequenti § dicitur: ille uero potest facere, ut possit: ergo iam intelligitur posse, ut inf. de regul. iur. qui potest? Respon. quidam (ut Ot. & alii) quod interest, an emptor percipiat fructus per se ut tunc teneatur ad usuras etiam a tempore contractus, an per alium, ut tunc teneatur a tempore traditionis tantum, argum. pro his, supra de pignor. act. l. si pignore, §. si prædo, in fine. Tu dic 5 melius, quod

5 Approbatur per Bar. Bald. Pau. & Salic. & est mentis uenedam Paul

quod est in arbitrio emptoris, accipiat fructus a tempore venditionis, vt tunc tempore contractus præstet vsuras: quia fructus consequendo a tempore contractus, perinde habetur ac si tradita fuisset: an relinquat eos, & tunc præstabit a tempore traditionis: nec potest venditor emptori obiicere culpam. quia fructus non percepit: cum ex ea culpa lucrum senserit. Azo.

mandauit vendi. Alii ponunt 5 nouum casum, vt supra dixi, quando dominus mandauit uendi: hic econtra, quando aliquis mandauit emi: & sic ex empto propriè ponitur: & secundum primam positionem remanet quæstio sabbatina: si dominus mandauit emi, an act. domino detur?

1 † alias, depēdere.
2 † Flo.& fi.

a *Precaria fit.*] Sed cum debeat emptorem venditor præstare potiorem in lite possessionis, ut supra eod. l. emptorem, §. j. ad quid precaria possessio vendita pro tradita habetur? Resp. quantum ad hoc, ut postea teneatur ad vsuras, non autem ut venditor liberetur ab actione ex empto. 1 Item quomodo fructus precariæ possessionis facit suos, cum precario traditus seruus non quærat emptori ex operis, ut supra, de petit. & commo. rei uend. l. serui. & infra, de acq. rerum domin. l. quæsitum. Azo. respond. ut dixi in d. l. serui.

ADDITIO. Dic, quod facit suos fructus naturales & industriales: sed non ciuiles, vt ibi secundum Paul.

b *Impensum.*] Sic supra, de pignor. actio. l. si seruus. hæc enim & similia onera emptor agnoscit, sicut fructuarius, ut supra, de vsufruc. si pendentes, §. penult.

c *Reus*] Id est, expromissor.

d *Consecuturum.*] valet ergo hoc pactum, ut inf. de pact. dot. l. si pater dotem, §. si fundo. & supra de contrahen. empt. l. hæc uenditio §. fin. Accur.

e *Vtile.*] Hoc si erat institor secundum Io. vt sup. de neg. gest. l. liberto. & supra, de instit. sed & si q. is, in princ. alias non: a. ut arg. sup. de procut. l. procurator qui pro euictione, & l. quod procurator, & infra, de reg. iur. l. quod tutela, §. fin. & infra, de acq. poss. l. possessio quoque. §. sed & si possessio. Sed arg. contra, infra de euic. si cum uenditor, §. fi. Sed secundum hoc quare dicit ad exemplum institoriæ, cum uere sit institor? Respon. quia in vna re tantum uendenda fuit institutus: vnde non 3 propriè institor dicitur, ut supra, de institor. l. j. in princ. Habet ergo locum, quod hic, & seq. respon. dicit, quod domino detur actio si procurator est non soluendo, 4 vt supra, de instit. l. j. in fin. & l. secunda.

f *Ex empto*] id est ex uendito Io. ut & infra eod. veteres. & sic loquitur eodem casu quo supra, quando dominus

¶ Idem Bar. Bal. Albe. & Paul.

3 † Fl. idem, & si in agri serui.
4 † Dnar. aut si quid in
5 † Flor. doc. cf. in.

6 † Flor. mor tuo.

z Displicet Paul. q. a procurator acquirit domino actionem fit ne cessione ex re dati, secundum eundem Pau.

3 Sequūtur Alb. Bald. & Paul.

4 Idē si soluendo, sm Paul.

pretii pendere. 1 † ¶ Possessionem, autem traditam accipere debemus etiam si 2 † a precaria fit a possessio. Hoc enim solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi.

Sumptus facti iure vendita, per actionem ex vendito, repetuntur. Bart.

¶ Præterea ex vēdito agendo consequenter etiam sumptus, qui facti sunt in re distracta, vt puta, si quid in ædificia distracta erogatum est: scripsit enim Labeo & Trebatius esse ex vendito hoc noie actionem. Idem est, 3 † si quid in ægri serui curationem impensum est añ traditionem, aut 4 † in disciplinas in 5 † quas verisimile erat etiam emptorem velle impendi. Hoc amplius Labeo ait, & si q̄d in funus serui defuncti 6 † impēsum b sit, ex vendito consequi oportere, si modo sine culpa venditoris mortem obierit.

¶ Item si conuenerit cum reus veniret, vt locuples ab emptore reus c detur: ex vendito agi posse, ut id fiat.

In actione ex empto venit illud quod deuenit in pacto incontinenti apposito. Bartolus.

¶ Si inter emptorem prædiorum & venditorem conuenisset, vt si ea prædia emptor hæresve eius pluris vendidisset, eius partem dimidiam venditori præstaret: & hæres emptoris pluris ea prædia uendidisset: venditorem ex vendito agendo, partem eius quo pluris vendidisset, consecuturum. d

Ex venditione procuratoris dominus obligatur, & sibi actio quæritur. Bartolus.

¶ Si procurator rem 7 † vendiderit & cauerit emptori: quæritur, an domino, vel aduersus dominum actio dari debeat? & Papinia. lib. 3. respon. putat cum domino ex empto agi posse vtili e actione, ad exemplum institoriæ actionis, si modo rem vendendam mandauit: ergo & per contrarium dicendum est, vtilem ex empto f actionem domino competere.

Quando pœna consistens in quātitate, solutioni quātitatis adijcitur, in fraudem vsurarum videtur adiecta. Bart.

¶ Idem 8 † Papin. respōdisse se refert, si conuenerit, vt ad diem pretio non soluto venditori, duplum præstaretur: in fraudem constitutionum videri adiectum id, 9 † quod vsuram legitimā excedit: g diuersamque causam commissoriæ legis 10 † esse ait, cum ea specie (inquit) non fœnus illicitum contrahatur: sed lex contractui h non improbata adijciatur. 11 †

Ex contractu facto cum procuratore colludente, uel cum minore, potest agi, vt voluntas domini discernatur. Bartolus.

¶ Si * quis colludente procuratore meo ab eo emerit, an possit agere ex empto? i Et

5 Vtrasque lec. placet Paul.

Videtur quod sic subuenitur domino, sicut contrahentibus cum institore, vt supra, de instito. l. prima. Sed argum. contra, supra de exercit. actio. l. prima, §. sed econtrario. Primum tamen verius: in iudiciis uero indubitabile est actionem dari domino ex contractu procuratoris, vt supra, de procuratorib. l. in causa, in fine.

g *Excedit.*] Et ita in eo, quod non excedit, valet, ut hic innuit, & C. de donat. l. si quis argentum, §. sed in his, in eo g est vltra, non, sicut in quolibet pecuniario debito pœna vltra legitimum modum vsurarum promissa nō valet, vt C. de vsuris cum allegas, & infra, de vsuris, l. pecuniæ, in principio, & l. pœnam. Sed contra sup. de pet. hære. l. vtrum, in fine. Sol. 6 illa secundum istam: quia non excedebat legitimam vsuram. Item contra, infra eo. l. Lucius, & C. de transactionibus l. promissis, & infra, de euictio. l. sciendum. Solut. y ibi pœna apponebatur facto, uel donationis speciei: hic autem quantitati. Item, an hoc est verum semper quod hic dicit? Respon. secundum Io. & Bul. non. Sed si erat solitus uenditor fœnerari: argu. infra, de vsur. qui semissas, §. fin. Sed ibi quando per negligentiam currebant: hinc autē ex promissione vnde dic æquius secundum Azon. quod semper præsumitur fœnus & ex quantitate pecuniæ, quæ excedit legitimum modum. Sed secundum nos, qui dicimus vsuras non præstari per Auth. de eccl. tit. §. primo, nunquid condemnabimus emptorem hoc casu in legitimis vsuris? Respon. sic, si ille fructus percepit, ut sic locō interesse succedat, ut supra eod. l. ex uendito, & supra, pro socio, l. sorium. Sed quomodo habet locum quod est, infra, de excep. do. l. apud Celsum, §. Labeo? Dic, ut ibi, & infra eod. l. prædia. Accursius.

h *Lex contractus.*] id est ut res inempta esset, & pretium apud me remaneret, & si quid erit solutum iadr. ut supra de lege commiss. l. si fundus. Accur.

i *Ex empto.*] contra me dominum utili, ut supra §. si procurator,

7 † Floren. & Barto.

8 † Flor. ibidem.
6 Sequitur Bart.

9 † Flor. docet, id.
7 Sequitur glo. Albet. Bar. Bald. Pau. & Sali.
10 † Flor. docet, legis.
11 † Flor. dicatur.

* Glos. in cap. cum dilecti, ut si extra, de empt. & vend. dicit si illum §. quod si quandoque non tenet contractus: & tamen ex eo

8 Idem Bar. & Pau.

puto hactenus agendum, 1 † vt aut stetur emptioni, aut discedatur. Sed & si quis minorem 25. annis circumuenerit: a & huic hactenus dabimus actionē ex empto, ut diximus in superiore casu.

Claudicat contractus, si fiat cum pupillo sine tutoris authoritate. Bar.

¶ Si quis a pupillo sine tutoris authoritate emerit, ex vno latere * constat contractus. nam qui emit, obligatus est pupillo: pupillum autem 2 † sibi non obligat. b

Per hanc actionem cogitur quis facere, quod deuenit in ipso contractu incontinenti appasito. Item, qui habet actionem, ad commodum alienum agere cogitur.

¶ Si venditor habitationem exceperit, vt inquilino liceat habitare, vel colono, ut perfrui liceat ad certum tempus: magis esse Seruius putabat ex vendito c actionem. 3 † Denique Tubero ait, si iste colonus damnum dederit, emptorem ex empto agentem cogere posse venditorem ut ex locato cum colono experiatur: ut is 4 † quicquid fuerit consecutus, emptori reddat.

Aedibus distractis veniunt omnia ipsis affixa, & quae ibi sunt ad perpetuum vsum aedium secus in his, quae ad tempus. Vendito fundo ueniunt omnia, quae sunt intra fundum ad perpetuam vtilitatem fundi. h. d. cum l. seq. vsque ad l. veteres.

¶ Aedib. d distractis, uel legatis, ea esse aedium solemus dicere, quae quasi pars aedium, vel propter aedes habentur, ut puta putealia: 5 †

Pomponius libro 31. ad Q. Mutium.

LEX XV.

Id est e id 6 † quo puteus operitur.

Vlpianus li. 32. ad edictū.

LEX XVI.

Funes, f 7 † labra, g salientes, h fistulae quoque, quae salientibus i iunguntur, quamuis longe excurrant extra aedificium, aediū sunt. Item canales. Pisces autem qui sunt in piscina, non sunt aedium, nec fundi.

Pomponius lib. 21. 8 † ad Q. Mutium.

LEX XVII.

Non magis quam pulli aut caetera animalia, quae in fundo sunt.

Vlpianus lib. 32. ad edictū.

LEX XVIII.

Fundi k nihil aliud est 9 † nisi quod intra l sepes est. Aedium autem multa esse, quae aedibus affixa non sunt, ignorari non oportet: ut puta seras, claues, claustra. m Multa etiam defossa n esse, neque tamen fundi aut villae haberi, ut puta vasa uinaria o torcularia: p quoniam haec instrumenta 10 † magis sunt, etiam si aedificio non 11 † cohaereant. q Sed & vinum & fructus perceptos villae non esse constat.

¶ Fundo vendito, vel legato, sterquilinium & stramenta emptoris, & legatarij sunt. ligna autem uenditoris, vel haeredis: quia nō sunt fundi, tam etsi 12 † ad eum parata sunt. In sterquilinio 13 † autem distinctio Trebatij probanda est: ut si quidem stercorandi agri causa comparatum sit, emptorem sequatur: si uendendi, uenditorem: nisi si aliud est actum nec interest, in stabulo iaceat, an acceruus sit.

¶ Quae pictae tabulae pro tectorio r includūtur, itē q̄ crustae marmoreae, aedīu sūt. reticuli s circa columnas, plutei t circa parietes, itē cilicia u uela, aedium non sunt. Item quod insulae causa paratum est, si nondū perfectum est, q̄uis positum in aedificio x sit, non tamen uidetur aedium esse. y

¶ Si ruta & caesa 14 † excipiātur in uenditione: z ea placuit esse ruta quae eruta sunt: ut arena, creta, & similia, caesa ea esse, ut arbores caesas, & carbones, & his similia. Gallus autē Aquilius (cuius Mela refert

curator. item contra procuratorem.

a *Circumuenerit.*] re ipsa: unde restituitur minor, ut infra de minor. l. etiam. §. primo. aut ergo in totum remanet, aut in totum destruitur, ut supra mand. l. si procurator, §. primo, & de mino. l. tutor. §. primo. & C. si aduers. transactio. l. prima, & secunda.

b *Obligat.*] nisi sit locupletior, vt C. de vsucapion. pro empto. l. fin. & sic not. hic, q claudicat contractus, sic Institu. de autho. tuto. §. primo. Sed argumen. contra supra prox. §. 1. & supra de arbit. l. si cum dies. §. penult. in fi. & supra de rescin. vend. l. prima, & l. si id quod, §. fin.

c *Ex vendito*] Sed nunquid liberatur retinendo actionem colono? Respond. sic, vt sup. de pecu. l. quod debetur. Item no. hic ad tantū agi ex vendito. ut sup. eod. l. tenetur, §. 1. Accursius.

d *Aedibus.*] hucusque dixit quid veniat in actione ex empto, & vend. nunc incipit dicere, domo vendita quid veniat: & sic de singulis rebus, vt in legib. subsequentibus.

e *Id est.*] puta aliās subaudi. Accursius.

f *Funes.*] quibus aqua trahebatur.

g *Labra.*] idest imagines, per quas distillat aqua.

h *Salientes.*] idest aquae de monte stillando saliunt, ut infra l. proxi. §. item constat.

i *Salientibus.*] scilicet aquis.

k *Fundi.*] scilicet rustici. sed infra statim ponit pro vrbano, quia commune verbum est, ut inf. de verborum significati. l. quaestio. Azo.

l *Intra.*] ut & infra de acquir. poss. l. tertia. §. item feras.

m *Claustra*] idest instrumenta, quae claudunt domum, vel aliquam eius partem, vt ostia & portae, quae non adhaeserunt, sed de nocte ponebātur tantum ad claudendum.

n *Defossa.*] idest affixa.

o *Vinaria*] aliās uinacia, & alias salinaria. Accursius.

p *Torcularia*] vbi vinum premitur.

q *Cohaerent.*] imò videntur cedere domui, ut sup. de contrahen. emp. l. dolia, & inf. loca. sed addes §. illud. quae sunt contra. Sol. si sunt immobilia, vel quasi, cedunt: aliās nō, ut inf. eo. l. granaria. & ī. de triti. vino & oleo lega. l. 3. §. primo. & inf. de acq. rer. dom. l. Titius.

r *Pro tectorio.*] idest sub eodem tecto. & facit infra de verb. sign. l. pen.

s *Reticuli.*] idest instrumenta quibus solent suspendi amphorae, & supra de his, qui deiec. l. si vero. §. penultimo. Adde Varro. de re rust. lib. 3. cap. 5. ubi scies quid sint reticuli, aliter quam hic per Accur.

t *Plutei.*] idest instrumenta quibus scribitur: & vulgo dicuntur scanella: & solent poni iuxta parietem in sustentaculo quodā. Azo.] Adde l. caetera. §. hoc Senatus cōsultum. de leg. primo. vbi quid sint plutei.

u *Cilicia*] quę causa arcendi ventos, & pluuiam ponuntur, ut inf. de fundo instructo. l. qua situm, §. si domus. Azo.] Adde sic dicta, quod in Cilicia eorum vsus ortus esset, vel potius a Cilijs, quae vulgo solera vocamus. vide Varro. libro quinto de ling. Latina.

x *In aedificio*] idest apud, vel infra, non in opere.

y *Aedium esse.*] vt infra eo §. Sed ar. contra. inf. de au. & arg. leg. l. & si non sunt. §. quid ergo.

ADDITIO. Dic, q ibi loquitur in ultima uoluntate: hic in venditione, secū dum Albert.

z *In venditione*] scilicet fundi.

1 † Fl. deest agendum.

* Ex hoc nota sumitur hoc verbu. l. si . . . infra de ver. ob. l. 19. §. . . de fideius.

2 † Fl. deest autem.

2 Dic, q hoc est speciale in pupillo secūdum Bar. hic.

3 † Duae esse actiones.

4 † Fl. deest is.

5 † Fl. puteal. Manuscri pu . . .

6 † Fl. idest quo puteum. vide Harme. lib. 5. tit. 10.

7 † Fl. & labra.

2 Imò dic q tūc sūt aediū qñ sunt posita causa vsus perpetui: secus si ad tēpus secundū Albe. & est de mente Bart. Bald. & Pau.

8 † Fl. lib. 31.

9 † Fl. fundi nihil est nisi quod terra se tenetur.

10 † Fl. instrumenta.

11 † Fl. deest non.

12 † Fl. tam ad eum comparata.

13 † Fl. Haec tum.

14 † Vide Bud. . . .

Conti-

a (*Contineri.*) quia non cedunt, nisi dicatur, vt hic, & sup. de contrah. empt. in vendendo. §. quintus. & infra de verb. sign. l. in rutis.

b *Posest.*] vt supra ad exhib. Celsus. §. idem Iulianus. ex vendito quoque potest agi, ut C. eodem, l. 2. in fine.

c *Non esse.*] sicut nec in generali fundi obligatione continetur, ut infra de pign. l. debitor.

d *Castella.*] loca vnde prouenit aqua, vt infra de aqua quot. & æsti. l. 1. §. pen. quæ loca cedunt domui. ut hic, & supra de contrahen. empt. fistulas. Accursius.

e *Epistomia.*] idest in superiori parte posita: ab epi, quod est supra. Azo.

f *Personat.*] i. imagines paruas.

g *Detracta.*] facit infra de leg. 3. prædijs, § pen. & §. fin. Sed argumen. contra. infra de verb. sign. l. vinaria. & l. malum. §. fin. & l. pen.

h *Exempti sunt.*] vt infra l. prox. §. fi.

i G*Ranaria. Supra terram.*] id est domui non affixa: sic & infra de acqu. r. rerum domin. l. Titius. Sed contra, supra eodem. l. fundi. in princip. Solu. ut ibi. Accursius.

k *Accedunt.*] ut supra l. prox. in fi.

l V*Eteres. Vtebantur.*] vt & infra pro empt. l. qui fundum, §. qui bona fide. & C. si seruus extero se emi man. l. 1. & C. de pac. ex conuentione. Accursius.

S*I sterilis*] CASVS. Vendidisti mihi partum Aresculę, cum eam scires non posse parere: ego credebam quòd sic, teneberis ad interesse. Cætera plana sunt vsque ad §. cum per venditorem.

¶ *Cum per venditorem.*] Vendidisti mihi rem quandam, frumentum, vel vinum puta, & non tradidisti: agam ad interesse, scilicet circa rem, scilicet quantum plus valuit vinum, non extra rem, scilicet quod dicam, quòd negotiatus essem de vino, vel fru-

1 † *Fl. putea, opercula puteorum, epistomia. vi. Vidi. r. in lo. 3. Cat. de re rust. sunt quæ interpretantur vincula, ex l. si venditor. §. 1. inf. eod.*

1 Vide Budæum hic in annotat. prioribus ad Pandectas pulchrè enim ibi in hûc locū disserit & vi. Alc. lib. 7. pater. ca. 3. & lib. 1. c. 20.

2 † *Fortè sco nas, quo verbo Græci statua & imago significatur.*

3 † *Fl. ex quorum,*

4 † *Fl. deest, iterum.*

5 † *Fl. deest, &.*

6 † *Fl. Ædius ad edi. prætoris. ti. de publica.*

7 † *Fl. Veteres in emp.*

8 † *Fl. deest, in.*

opinionem; rectè ait frustra in lege venditionis de rutis & cæsis contineri: a quia si non specialiter venierint, ad exhibendum de his agi potest. b Neque enim magis de materia cæsa aut de cæmentis, aut de arena cauendum est venditori, quam de cæteris, quæ sunt pretiosiora. c

¶ Labeo generaliter scribit, ea quæ perpetui vsus causa in ædificijs sunt, ædificij esse: quæ verò ad præsens, non esse c ædificij: ut puta fistulæ temporis quidem causa positæ, non sunt ædium: veruntamen si perpetuo fuerint positæ, ædium sunt. Castella d plumbea, putealia, 1 † epistomia e fistulis applumbatà, aut quæ terra continentur, quamuis non sint affixa, ædium esse constat. Item constat sigilla, columnas quoque, & personas f 2 † a quarum 3 † rostris aqua salire solet, villæ esse. Ea quæ ex ædificio detracta g sunt, ut reponantur, ædificij sunt. At quæ parata sunt, vt imponantur, non sunt ædificij. Pali, qui vineæ causa parati sunt, antequam collocentur, fundi non sunt: sed qui exempti sunt h hac mente, ut iterum 4 † collocentur, fundi sunt.

Iabolenus lib. 7. ex Cassio.

LEX XIX.

GRanaria, quæ ex tabulis fieri solent, ita ædium sunt, si & 5 † stipites eorum in terram defossi sunt: quòd si supra terram i sunt, rutis & cæsis cedunt. Tegulæ, quæ nondum ædificijs impositæ sunt, quamuis tegendi gratia allatæ sunt, in rutis & cęsis habentur. Aliud iuris est in his, quæ detractæ sunt, ut reponerentur: ædibus enim accedunt. k

Caius lib. 4. 6 † ad edictum prætoris vrbani, titulo de publicanis.

LEX XX.

VEteres 7 † emptione venditioneq; in 8 † appellationib. promiscuè vtebantur. l

Idem lib. 21. ad edictum Prouinciale.

LEX XXI.

IDem est 9 † & in locatione, & conductione.

Qui vendit partum nasciturum, qui nasci non poterat: tenetur ad interesse, si sciebat. Pau. de Cast.

Paulus libro 35. ad edictum.

LEX XXII.

SI sterilis ancilla sit, cuius partus venit, m vel maior annis quinquaginta, n cum id emptor ignorauerit; ex empto tenetur venditor. o

Vendens prædium tributariū scienter, tenetur emptori ignoranti ad interesse: si aūt ignoranter, non tenetur in aliquo. h. d. secundum intellectū gl. Paulus.

¶ Si prędij venditor non dicat de tributo, sciens tenetur ex empto; q si ignorans non prædixerit, q forte hæreditarium pdium erat: non tenet. p

Licet venditio nō valeat: emptori tamen decepto datur actio ex illa ad interesse. h. d. Pau. Vel sic secundum Bar. licet emptor decipiatur in qualitate: actionem tamē ex empto habet contra venditorem. Bar.

¶ Quamuis supra diximus, q cū in corpore consentiamus, de qualitate autem dissentiamus, 10 † emptionem non esse: tamen uenditor teneri debet quanti interest emptoris 11 † se deceptum non esse, etiam si 12 † uenditor r quoq; nesciat: ueluti si mensas quasi citreas s emat, quæ non sunt.

Contra non agentem agitur ad interesse, * *qd est circa rem, non ad id, quod est extra rem: nec eius habetur ratio h. d. Vel sic, interesse petitur propter moram in non tradendo, & non habetur ratio interesse extrinsecci. Bar.*

¶ Cum per * venditorem steterit quo minus rem tradat; omnis vtilitas emptoris in æstimationem venit, quæ modo circa ipsam rem consistit. Neque enim si potuit ex vino puta negotiari, & lucrum

mento, vel quod familia necata sit fame, eo quod retardata est traditio. Viu.

m *Venit.*] cum ea, sed hoc non valet: quia nō emuntur, vt pariant ancillæ, vt sup. de speci. hæredit. l. & ancillarum. Dic ergo, 3 emit quis partum futurum ancillæ.

n *Quinquaginta.*] quæ etiam a iure præsumitur, quod non possit parere; & si contra fiat, est miraculum, ut hic, & C. de legi. hæred. si maior.

o *Venditor.*] etiā ignorans: 3 quia assueuerat eam pręgnātem: & hæc vera, nisi spem tantum emisset, ut supra eo. l. emptorē, §. fi.

p *Non tenetur.*] vt C. de actio. emp. l. si minor. quæ est cōtra. Sol. ibi assueuerauit, hic nō. Vel ibi scire potuit, hic non, quia hæreditarium fuit prædium, ut infra de regu. iur. l. qui in alterius. & de hoc dixi plenè, s. eo. l. Iulianus. § primo.

q *Diximus.*] vt supra de contrahen. emp. l. in venditionib. §. inde quæritur.

r *Etiam si venditor.*] Et sic no. quod dicitur contractus nullus in præiudicium vnius partis quam loque, non in alterius, ut diximus de illo, qui dolo dat causam contractui, ut sup. de dolo l. & elegantem. Accursius.

s *Citreas.*] idest pretiosa materia. Accursius.] Adde, nam olim ex citri materia elaboratæ celebrabantur: quarum meminit Petron. arbiter. Afris eruta terris citrea mensa, &c.

Alci-

* *Vi. Alc. li. 5. parer. c. 22. et li. 5. c. 15.*

9 † *Sic & Flor. & manuscr. & Græca metaphrasis, quæ est in Græco indice regiæ bibliothecæ ita, quae nō admitte emēdationē Cuiacij nostri existimantis emēdari dēre, pro idem est, idest Cont.*

3 Ista est de mente Alberici & Pau.

3 Quo casu tenetur restitutionem pretij secūdum Pau.

10 † *Fl. emptionē esse: quā lectionē veriorē putat Duar. ad lib. 21. de ver ob. sed Ba pa i Manual. addit negationē, q & veteres in antiqs manuscr. addiderūt, qd et sensit Alc. Ang. li. 4. c. 7.*

11 † *Fl. emptoris, non esse deceptum.*

12 † *Fl. & fi.*

* *De sensu huius § uide dd. et max. Rebuf. in l. vn. n. 157 & seq. C. de sent. quæ pro eo, quod inter.*

facere, id æstimandum est. a non magis quam si triticum emerit, & ob eam rem quod non sit traditum, familia eius fame laborauerit: nam pretium tritici, non seruorum b fame necatorum cõsequitur: nec enim 1 † maior sit obligatio, c quod tardius agitur, quamuis crescat, d si minum hodie pluris sit: merito, quia si 2 † datum esset, hoc haberet emptor, siue non: quoniam vero non dedit, saltem hodie dandum est, quod iam olim dari oportuit.

Actio ex hoc contractu datur ad id, quod deuenit in pacto incontinenti apposito. Paul. de Castro.

Si tibi fundum vendidero, ut eum cõductum certa summa haberem: ex uendito e eo nomine mihi actio est, f quasi in parte pretii ea res sit. Sed & si tibi fundum ita vendidero, ut nulli alii eum quam mihi g uenderes: actio eo nomine ex uendito est, si alii uendideris.

In obligationibus annuis alternatiuè conceptis licitum est quolibet anno variare. Bartolus.

Qui domum uendebat, excepit sibi habitationem, donec viueret, aut in singules annos decem. Emptor primo anno maluit præstare decem, secundo anno habitationem præstare. h 3 † Trebatius ait, mutandæ uoluntatis i potestatẽ eum habere: singulisque annis alterutrum præstare posse, & quandiu paratus sit alterutrum præstare, k tamdiu 4 † petitionem non esse. l

Deceptus in qualitate fundi agit ad interesse, sicut deceptus in mensura. Pau.

Iulianus libro 12. 5 † Florẽ.

LEX XXIII.

Si in qualitate fundi uenditor mentitus sit, non in modo eius, tenetur tamẽ emptori. m Pone enim dixisse eum quinquaginta iugera uineæ esse, & quinquaginta prati: & in vinea minus, 6 † in prato plus inueniri: esse tamen omnia centũ iugera.

Qui manumittit seruum vẽditum, tenetur emptori ad interesse, in quo uenit quicquid haberet, si manumissus non esset. hoc dicit. Vel aliter. Propter necessitatem præcedentis contractus valet pactum de futura successione. Bart.

Idem libro 13. Digestorum.

LEX XXIIII.

Si quis seruum, quem cum peculio vendiderat, manumiserit, nõ solum peculii nomine, quod seruus habuit tẽpore quo manumittebatur, sed & eorum, quæ postea acquirit, tenetur. n Et præterea cauere debet, quicquid ex hæreditate liberti ad eum peruenerit, restitutũ iri. o Marcell. notat: p Illa præstare uenditor ex empto debet, quæ haberet emptor, si homo manumissus non esset. Non continebuntur igitur ea, 7 † quæ si manumissus non fuerit, acquisiturus non esset. q

Res empta per seruũ fructuarium acquiritur ei, ex cuius peculio soluit pretiũ, si soluatur usufructu durãte: alias indistinctè quæritur domino. Bartolus.

a *Aestimandum est.*] No. regulã, non attẽdi lucra, sed dãna, ut hic, & inf. de dam. inf. l. Proculus, & inf. de aq. plu. arc. l. j. §. sicut. & l. si in meo, & inf. de fur. l. si is cui commo. & inf. de iniu. l. iniuriarũ, §. si quis de honorib. & inf. de dona. inter vir. & vx. l. si sponsus, § si maritus heres, & sup. de peric. & com. rei uend. l. fi. & C. de sent. quæ pro l. vna. §. pen. Sed specialia sunt multa contra dictã regulã, ut inf. de euic. l. uenditor. & sup. ad l. Aq. si seruũ meũ, & l. inde Neratius, & Inst. ad l. Ag. §. illud, & sup. de eo, quod cer. lo. l. ij. §. fi. & infra tit. j. si in leg. §. colonus, & inf. rẽ ratã hab. l. si commissa. & inf. ne quid in lo. pub. l. 2. §. merito, & C. arbitr. tu. l. quicquid quæ sunt contra. arg. Sed omnia sunt specialia: sed hodie secus, ut C. de sentẽ. quæ pro eo. in fine. Accur.

ADDITIO. Dic quod imò in illa lege quo ad interesse lucri cessantis nihil est immutatum, secundum Bar. Bald. & Salicet. ibidem.

b *Non seruorum.*] sed cur non sequitur pretium familiæ, sicut & domus, quæ corruit, ut sup. eo l. Iulianus, §. j. quæ est ratio? Sol. ut ibi, quia peius est male tradere, ut ibi: quã nullo modo tradere, ut hic dicitur. Accur.

c *Fit obligatio.*] scilicet ex causis prædictis. & dic obligatio, i. res in obligationem deducta. l. centum, de eo quod cer. loco, l. j. de verb. oblig. Ꝛ R.

d *Crescat.*] ex causa sequenti. hodie sic, ut supra, de arb. Celsus, § fi. Sed arg. contra inf. de dam. infec. si finita, §. fin. & l. seq. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quod non contrariatur subtiliter intuenti, secundum Albert.

e *Ex vendito.*] ut supra, de contrah. emp. l. qui fundũ, & C. de pact. int. empto. & vend. l. ij. Accur.

f *Ea res.*] i. cõuentio.

g *Quam mihi.*] An per hoc mihi uendere teneatur? Dixi sup. si quis caut. l. si eum, § fin. Accur.

h *Præstare.*] si maluit.

i *Voluntatis.*] No. permitti inconstantiam, ut infra, de uerb. oblig. l. cum quid certatum, & infra, de bon. poss. contra tab. l. nonnunquam, & infra, de leg. j. l. huiusmodi, §. Stichum, & sup. de vsu. & hab. l. diuus, §. licet & infra, de cond. & demonst. l. pater Seuerinam, in fi. Sed contra supra, de procur. l. in causa, in Princ. & de hoc plene ibi dixi. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi erat una administratio hic uerò erant duæ obligationes, secundum Bar.

k *Præstare.*] sed vno & eodem anno potest partem pecuniæ soluere, & in reliqua anni parte pati eum habitare, ut argum. infra, de leg. 1 si ex toto, §. fin. & supra, de condic. indeb. si non sortem, §. fin.

l *Non esse.*] s. alterius, ut inf. de iu. do. l. plerumque, in fi. Accur.

m *Si in qualitate. Emptori.*] ut inf. eod. l. si duorum, & l. si uendito fundo.

Si quis seruum.] CASVS. Si seruũ uendidi tibi Stichũ cum peculio, & postea eũ manumisi antequam traderem: teneor tibi ad interesse: quod inspicitur circa personam serui, & circa peculiũ quod tempore manumissionis habebat, & circa id quod postea acquisiuit in præteritũ antequã agatur. Secũdo dicit, quod pro quærendis in futurum caueo tibi hoc modo: quicquid ad me peruenerit de bonis eius iure patro. tibi dabo. Tertio restrinxit ad ea quæsita in præteritũ & futurum, quæ seruus existens acquisisset, non ad ea quæ seruus lucrari non potuisset. Viuianus.

n *Tenetur.*] si in præteritũ sunt quæsita, antequã nũc agatur, sed pro futuris cauetur.

o *Restitutum iri.*] fit ergo hic cautio de hæreditate futura: & sic est contra. C. de pac. l. fi. Sol. ideo pactum de futura successione hic accipe ualere, quia nõ spontè, sed necessitate imponitur per præcedentem contractum ualidũ, ex quo mihi tenebaris seruũ tradere: unde quia fidem fregisti, caues de eo, quod ex hæreditate sua peruenit reddi, arg. sup. pro socio, l. iij. §. de illo. Vel aliter hic, consentiente liberto, usque ad finem uitæ suæ. Vel dic, illa determinat istam: quia hoc uetus, illud nouum Vel melius dic, ubi emptor succedit, non agitur inter eos: hoc enim non ualet: sed agitur, ut teneatur ei restituere quod ad eum perueniet Prima sol. potior omnibus est, secundum Azo.

p *Notat.*] non reprehendendo, sed addendo.

q *Non esset.*] puta lucratus est ex dignitate, quam seruus habere non potest, & sic nimis large locutus est Iulian. secundum Ioan. & facit supra, de minor. l. verum, in prin. & supra, de pecu. l. si postea quam, & infra sol. mat. l. si uero, §. item quicquid. Accursius.

1 † Flo. re de est, enim.

2 † Flo. sine datum esset, haberet emptor, quoniã saltem hodie dand.

3 Sequuntur hanc gl. Al. Bart. Bal. Paul. & Sal.

3 † Flor. Vacat hoc loco verbum præstare.

4 † Flo. deest, tamdiu.

1 Olos. & sequuntur B. Pau. & est menti tenẽda secundũ B.

5 Flor. lib. 5.

6 † Flo. deest, in vinea minus.

Pactũ de futura successione, an ualeat.

7 † Flor. deest, a.

S[I seruus.] CASVS. Habebam vsumfr. in Sticho ser uo: iste Stichus emit fundum quendam & antequam pretium solueretur, ego sum capite minutus: & sic vsumfruc. perdidi, an potero habere act. ex empto? Dicitur q non, propter capitis diminutio non autem refert ante capitis dimin. siue ego soluam, siue seruus meus: quia vtroque casu habeo actio. ex empto.

¶ Seruo.] Seruus Titii vendidit mihi hominem, uel fundum, & fideiuss. dedit, quæritur ad quid tenetur iste fideiussor? Respon. quod ad id tenetur ad quod teneretur, si pro libero fideiussisset: & arguit a simili, ut in textu. Vivia.

a Minutus.] Maxima uel media capitis diminutione, p quas duas finitur usufructus, ut Insti. de usufruc. §. finitur.

b Solueris.] scilicet post capitis diminutionem.

c Non habebis.] Vt & argum. infra, de acquiren. rerum dom. l. si seruus imo uidetur quod sic, ut supra, de usufruc. sed & si quis, §. interdum: quæ est contra, ibi: quid ergo si amisso &c. Solu. hic amisit capitis diminutione usumfruc. & propter suum delictum indignus est ergo amoto, quid ex usufructu consequi: sed ibi alio modo, uel nō utendo, uel rei interitu. argum. infra, de annu. lega. l. Meuia, primo respon.

d Abesset.] ut si soluissem pretium secundum quosdam: sed hoc non potest referri ad superiorem positionem casus: quia supra posuit de peculio proprietarii solutum. Dic ergo seruū emptum de meo pa stum secundum. Az. & dixi plene circa hoc supra, si certum petatur, l. cum fundum, §. seruum.

e Fideiussisset.] ut Institut. de fideiuss. §. primo.

f Non condemnatur.] nec vltra tenetur, ut infra, de libe. cau. Vivianus.

1 † Flor. deest, tamen.

2 † Fl. adhibem.

* Hic adde l. cum fundus §. seruum tamen. ff sup. si cert. pet.

3 † Flo pater.

4 † Flor. deest, et.

5 † Flor. deest, utrum esse.

Iulianus lib. 25. Digestorum.

LEX XXV.

SI seruus in quo vsusfructus tuus erat, fundum emerit: & antequam pecunia numeraretur, capite minutus a fueris: quamuis pretium solueris, b tñ 1 † actionem ex empto non habebis, c propter talem capitis diminutionem: sed indebiti condictionem 2 † aduersus venditorem habebis. Ante capitis aūt diminutionem nihil interest, tu soluas, an seruus ex eo peculio quod ad te pertinet. Nā vtroque casu actionem ex empto aduersus venditorem habebis.

Ab eo, qui ex re mea factus est locupletior, possū condicere: & ipse a me qd expendit, repetit. Bart.

¶ Seruum tuum * imprudens a fure bona fide emptū ex peculio quod ad te pertinebat, hominem comparauit, 3 † q mihi traditus est. Posse te hominem eum mihi condicere, Sabinus dixit. Sed si quid mihi abesset d ex eo 4 † negotio quod is gessisset: verum esse 5 † inuicem me tecum acturum de peculio. Cassius veram opinionem Sabini retulit, in qua ego quoque sum.

Qui fideiubet pro seruo uendente tenetur, sicut si fideiuberet pro libero homine. Bart.

¶ Seruo vendente hominem, fideiussor venditionis omnia præstare debet, in quæ obligaretur si pro libero fideiussisset. e Nam & in dominum actio sic datur, ut emptor eadem consequatur, quæ libero vendente consequi debuisset; sed vltra peculii taxationem dñs non condemnatur. f

g Q[Vi pendentem.] id est vuas pendentes pro vindemia. Accursius.

h Legere.] id est colligere: vnde versus.

Fer aurum, virgo flores, mater nauta libellis.

Elitricus, aquilmete singula quisque legit. secundum Hug. in verbo, lego.

i Prohibeatur.] scilicet emptor. Accur.

K Petentem.] scilicet venditorem. Accursius.

l Poterit.] scilicet emptor.

m Si ea pecunia.] Hæc sunt verba exceptionis, bene agentes si non ea &c. sic econtra excipit

Si venditor re non tradita agit ad pretium, exceptione repellitur post rem traditam: si emptorem impedit, aliis actionibus competentibus conuenitur. Bartolus.

Idem libro 54. Digestorum.

LEX XXVI.

QVi pendentem g vindemiam emit, si vuam legere h prohibeatur i a venditore: aduersus eum petentem K pretiū exceptione vti poterit, l si non 6 † ea pecunia m de qua agitur, pro ea repetitur, quæ uenit, neque tradita n est. Cæterum o post traditionem: siue lectam vuā calcare, siue mustum euehere prohibeatur: ad exhibendū, p vel iniuriarum q agere poterit: quemadmodum si aliam quamlibet rem r suam tollere prohibeatur. 7 †

Alphenus Varus li. 2. Digestorum.

LEX XXVII.

SI quis, cum fundum venderet, dolia centum, quæ in fundo esse affirmabat, accessura dixisset, quamuis ibi nullum dolium fuisset: tamē dolia emptori debebit. s

Paul. li. 3. ἐπιτομῶν Alpheni Digestorum. 8 †

LEX XXVIII.

QVicquid venditor accessurum dixerit, id integrū ac sanum tradi oportet: veluti si fundo dolia accessura dixisset: non cassa, sed integra dare debet. t

Licet stipulatio penalis sit commissa præcedens, tamen obligatio & actio iure nouationis non est sublata, sed ex ea agi-

t Q[Vicquid Debet.] etiam si ibi supra eo dem. l. tenetur, §. si aditio dicto, l. proinde Pomponius eodem, l. per. in fine. Sol. ... ibi & ... l. proxima.

uenditur, ut supra eodem, l. Iulianus, § offerri. & infra, de ædilitio edicto, l. ædiles etiam, § si & l. illud, primo respon. potest etiam hic emptor ex empto agere, ut infra eod. l. Quintus. & supra, de rei uendicat. l. si ager.

n Tradita.] sed quia petitur pro ea re, quæ tradita non est, non potest agi.

o Cæterum.] Posset hic quæri, an hoc secundo casu fuit solutum pretium? Dic quod sic: alias posset uenditor retinere sibi loco pignoris. ut supra eodē, l. Iulianus, § offerri.

p Ad exhibendum.] quia potest tamen habere exhibitum, ut supra, ad exh ben. l. Celsus. in principio.

q Iniuriarum.] ut & infra, de iniuri. l. iniuriarum, §. si quis me. & supra depositi, l. prima, §. si quis ita.

r Rem.] in qua non dicat se habere aliquod ius, nec habet etiam possessionem: alias habet rei uendicationem.

S[I quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & dixi: dimitto tibi dolia centum quæ sunt in eodem fundo, & tamen nulla dolia ibi fuerint: quæritur an debeam tibi centum dolia? Dicitur, quod sic. Vivianus.

s Debebit.] Imo uidetur, quod sola quæ sunt ibi, uel si nullum est, nullum debeatur, ut infra, de legatis, primo, l. si seruus legatum, § quinque. Sol. hic affirmauit esse in fundo: ibi vero solum dixit, lego decem, quæ in arca habeo, cum sola quinque essent: unde tenetur hic propter temerariam affirmationem, ut supra eod. l. Iulianus, §. item qui furem. Accursius.

sit dictum, ut supra. & infra, de ædil. contra infra eodem, nulla extant, ut supra

6 † Flor. deest, tamen.

7 † Aliter quemadmodum si quamlibet aliam rem suam tollere prohibeatur.

8 † Flor. deest, Digestorum.

Prædia.] CASVS. Titius vendidit mihi prædium: & appositum est ei pactum, ut relocarem ei: si nō, repromisi decem nomine pœnæ facta traditione non re loco, quæritur qualiter me conueniet? Et respon. potest agere ex empto. Secundo pacto ex vendito actione informata, ut relocem, vel ad interesse, per quam viam tollitur petitio pœnæ, ex secunda stipulatione per exceptionem: si tantum est interesse, q nunc consequitur, quantum est pęna in secunda stipulatione, & edictos si primo agit ad pœnam, quod potest, tollitur ex vendi ad interesse iure ipso, cum iam non intersit, nisi interesse excederet pœnam. Nam tunc agit ex vendito ad id, q plus est i interesse. Vi.

potest: et si actor fuit cōsecutus noīe interesse tantū, quātū erat in pęna, tollitur stipulatio penalis ope exceptionis. Si vero actū fuerit ad pęnam exactione secuta tollitur obligatio, & actio prima cōpetens ad interesse ipso iure usq; in cōcurrentem quātitatē. sed si interesse sit maius, nec ipso iure, nec ope exceptionis: sed potest illud tolli cum pęna. h. d. ista lex magistralis, quæ semper allegatur. Pau. de cast.

Iulia. lib. 3. ad Vrseum Fero.

LEX XXIX.

PRædia a * mihi vendidisti, & cōuenit, b ut al qd facerem; q si non fecissem, pęnam c promisi. d Rñdit, e Venditor ante, q̄ pęnam ex stipulatu f petat, ex vendito g agere pōt. Si consecutus, ut fiat, quod conuenit, & fuerit consecutus: an ex vendito tollitur ipso iure, quæ ad idem competit? Respond. & hic casus non est in hac lege: sed dicam, quod ipso iure, nisi in id, quod excedit, propter rationem quam dixi, quia desiit interesse. Item ad id, quod dicitur, ex stipulatu tolli per exceptionem, non ipso iure per actionem ex vendito informatam, uidetur quod ipso iure sit sublata actio, ex prima stipulatione per secundam, sicut & statim dicit de actione ex vendito: cum uideatur esse facta tacite nouatio stipulationis prioris per secundam ut infra de actio. & obliga. l. obligationum fere. §. fina. & supra pro socio. l. si quis. & l. quod si. quæ sunt contra. aut si contrarium fuisset inter eos actum, nec tolleretur, nec obstaret exceptio: ut infra de uerborum obliga. ita stipulatus. §. quod sine dubio Respond. 5 prædicta esse uera confiteor quia nomen exceptionis, non actionis hic ponitur, quia nulla est ex prima stipulatione: sed intentionis 6 est exclusiuum, si instanter quæras. Quid ergo differt actio ex uendito in his, ab actione ex stipulatu, nam & hic videtur uoluisse notare differentiam? Respond. utraque tollitur ipso iure, licet una detur ad factum, 7 altera ad interesse, uel ad factum. ut supra eodem, l. tenetur. §. j. & hoc secundum eos, qui dicunt interesse esse in obligatione. Est, & alia differentia: quia hac actio ex stipulatu tollitur nouatione, secunda stipulatione pœnæ, & etiam si magis interesit tua persequi factum quam pœnam, quæ parua erat & est ratio, ut dictum est, quia consensu utriusque creditur nouatio facta prioris stipulationis: quod non est in actione ex empto, uel uendito: & quia uerbis non est contracta, 8 & quia non uidetur de ea esse actum: sed de proximo pacto, alioquin contra: ut supra de resc. uend. l. cum emptor, nam licet informetur ex primo pacto, originem tamen trahit a primo. tollitur tamen, quia desiit sua interesse, cum pœnam consecutus sit: nisi interesse esset maius pęna: tunc enim petitur, quod excedit: ut hic. Vel melius, secundum Azo. & secundum ista tempora respon. actum esse expresse 9 ne nouetur: sed tamen non est actum, ut præstetur utrumque, sed ut exigere possit, uel interesse, uel pœnam, at hodie necesse est hic agi expresse, ut nouet. 10 & ita ad alterum, non ad utrumque agetor. Vel alia ratione non fit nouatio: quia pœna uidetur poni gratia definiendi interesse tantum, quod erat in actione ex uendito: ut supra pro socio. l. duo. unde cum idē in vna, quod in alia continetur, merito una per aliam tollitur: licet altera ipso iure, altera per exceptionē. Accu.

* ad intel. huius l. vi. Bern. fer. in l. pacta conuenta. a nu. 41. de contrahen. empt.

5 Displicet Bar. B. & P.
6 Imo est vera exceptio secundum Albe. Bart. & P.
7 Immo utraque ad factum per pri*, fm Al be. & Pau.
8 Ista displicet Bar. Bal. & P.
9 Istud est: diuinare: iō dic aliter ut per Bart. & P. hic.
10 Nihil ē, quia illud i nouū l. gī in stipulatione cōquali, hic de pęnali, in qua nihil ē immutatū. Fm Bar. Ba. & Paul.
11 Ista est verior secundu n P.

a Prædia] Tria fuerunt hic pacta vestita. Istud primum fuit vestitum consensu, quo mihi vendidisti prædium. Secundum quo conueni per stipulationem, ut relocarem tibi. Tertium pœnale, si non fieret, quod in secundo conuenerat. Ex primo agitur uno mō ex empto, & ex vendito. Ex secundo, duobus modis: actione ex stipulatu: item actione ex vendito informata a primo pacto. Ex tertio agitur tantum ad pęnam, & uno modo. In hac ergo lege fuit actum, ut impleretur, quod in secundo pacto conuenerat actione ex vendito informata: & quæritur, an tollatur ex stipulatu, quæ cōpetit ad idem? Et dicit, q si est cōsecutus actor tantum quantum est in tertio pacto, scilicet pœnali, per exceptionem actor repellitur. Sed contra, si primo ex stipulatu est actum ex stipulatione secūda, quæ est tertium pactum, tollitur ipso iure ex vendito: nisi in id, q excedit. Dic ergo, prædia &c. Vel melius pone casū, q hic quæritur, an tollatur stipulatio pęnalis: quod planius est, & non oportet dici secundum p. a ū stipulatione vestiti. & secundum istam positionem supple oēs inferiores glossas Accur.] Sex 1 casus no. super tribus actionibus ex vendito informatis: & ex stipulatu ad idem: & ex stipulatione ad pœnam. Dic ergo, ex stipulatu prima tollitur per exceptionem pacti ex vendito: 2 sed ecōtra ipso iure, primus in tex. secundus in gl. Item ex stipulatu pęnalis actione ex vendito tollitur per exceptionem. Et econtra, quarto ipso iure primus in gl. 3 secūdus in tex. Item prima ex stipulatione per secundum, & secunda per primam per exceptionem, quando non fit nouatio: quia hoc est actum, ut infra de excep. do. l. apud. §. Labeo. & isti duo, nec in tex. nec in glo. 4 de actione autē ex empto & vendito, quæ ex primo pacto oritur: nihil hic dicit.

1 Hæc est noua additio. Fm Al. Bart. & Ba.
2 Immo ipso iure secūdū. B. & Ba.
3 Et in tex. fm diuersas lectur. Bart.
4 Immo & in text. & in glo. Fm diuersas lect. Bart. & Ba.

b Conuenit.] per stipulationem incontinenti subiectam? vnde vetus actio ex vendito fuit informata, uel melius nudo pacto incontinenti apposito.

c Pœnam] ex stipulatu. s. ex stipulatione secunda secundum primum.

d Promisi.] per stipulationem secundam. quod est tertiū pactum, secundum alium per stipulationem pęnalem. Accursius.

e Respondit.] scilicet author huius l. Accur.

f Ex stipulatu.] scilicet actione, ut fiat, quod conuenit. Sed ad quid habetur respectus ad stipulationem pœnalem? Respondeo, quia illa pęnalis actio loco actionis ex vendito succedit: & per hanc ex vendito tollitur illa per exceptionem, ut infra de doli exceptio. l. apud. § Labeo. & illa tollit primam ex stipulatione per exceptionem, per eandem legem: ergo & hic per obliquum quod directo non posset, cum ex stipulatu informata non fit loco actionis ex vendito: sed sunt partes: & ad hoc institutio. Quibus modis tol. obliga. §. secundo. Sed si ageretur ex stipulatu ad pœnam, an ipso iure sit sublata per actionem ex uendito? Respondeo hic casus non est in hac lege: sed dicam per exceptionem tollitur argumen. infra de do. exceptio. l. apud § Labeo. Vel forte hic est casus non lege, & ille casus, quem diximus deficit in hac lege: & soluitur (ut dixi) non per hanc legem, sed per aliam allegatam: licet secus sit econtra, si primo ad pœnam agatur quia ipso iure tollitur ex vendito, ut hic subiicit si ex stipulatu &c. & est ratio. quia in pœnali stipulatione non inspicitur quid intersit: sed in actione ex vendito sic. vnde cum desierit interesse, per actionem ex stipulatu intentatā ipso iure tollitur: ut argument. institutio. de inutili. stipulatio. §. alteri. Vel dic secundum M. quia ex stipulatu actio continet certum: ex vendito incertum. Vel secundum R. quia ex vendito bo. fid. est, & quāto facilius hæc habetur ratio, tanto facilius soluitur ex stipulatu stricti iuris. Item, si primo egit actione ex stipula-

g Ex vendito.] scilicet actione informata propter stipulationem de faciendo incontinenti appositam. secundum primā: sed secundum secundam dic, quod fuit nudū pactum incōtinenti appositum iuxta primum de primo autē actione nullo modo ex uendito loqui pōt act. & subaudi etiam: nam ex stipulatione de faciendo potest agi: & ut statim innuit ibi agentē ex stipulatu, &c. Ad hoc aūt agitur: ut fiat, qd conuenit: si aūt interesse, si non fiat, quod cōuenit, nō agei ex eo: secus in actione ex uēdito. in qua uenit interesse, ut hic, subiicit. & est rō. quia stiplō est

strictiuris, & non venit in ea nisi, quod specialiter dictum: vt Inst. de obl. ex cont. in fi. & sup. de neg. gest. l. si pupilli in fi. & l. quia tantundem, sed ex vendi est bon. fid. actio. & Instit. de actio. §. actionum. & in ea venit, quod aequum, & bonum sit praestari, etiam si non dictum sit: ut in praalle. leg.

f *Imprudens.*] i. ignorans eam sibi legatam.
g *Consequi poterit.*] existente conditione: quia ipso iure videtur res euicta. Accur.
h *Rem habet.*] scilicet alias, nisi recipiat pretium 4 Ioan. & sic non est contra, imo facit infra de legat. primo huiusmodi, §. qui seruum. & ad leg. Fal. fundo.

tus a fuerit quantum poenae nomine stipulatus est: agentem ex stipulatu doli mali exceptio submouebit. Si ex stipulatu b poenam consecutus fuerit, 1 † ipso iure c ex vendito agere non poterit, nisi in id quod pluris eius interfuerit d id fieri.

Legatarius, qui emit rē legatam ab haerede pendente conditione legati, si postea existat cōditio, repetit pretium per actionē ex empto, qui sibi ipsi videtur rē euincere. Vel sic. Cū quis a seipso euincit, habet actionem ex empto. hoc dicit, concordat l. Iulianus. §. si fundum supra eodem. Bartolus.

Idem libro 4. ex Minitio.

LEX XXX.

Cui res sub conditione e legata erat, is eam imprudens f ab haerede emit: actione ex empto consequi poterit g emptor pretium: quia non ex causa legati rem habet. h

Peculium venditum cū seruo, minuitur ipso iure p furtum serui venditi factum ante traditionem venditori: & ideo competit retentio. & si per errorem non retineatur, competit repetitio: licet actio de peculio pro furto non competeret: quia non datur ex maleficio, uel quasi. hoc dicit Pau. de Castro. Vel sic: secundum Bar. Si seruus furtum fecit domino, eius peculium diminuitur. Si verò postquā desiit esse dominus, tunc inquantum peculiū est, dominus nouus conuenitur. Bar.

Africanus lib. 9. 2 † quaestio.

LEX XXXI.

Seruus quem a 3 † me i cū peculio emisti, prius quā tibi traderetur, furtum mihi fecit. Quamuis ea res quam surripuit, interierit: nihilominus retentionem eo me nomine ex peculio habiturum ait, k idest, ipso iure ob id factum minutum esse peculiū eo scilicet, q. debitor meus ex causa condictionis l factus sit. m Nam licet si iā traditus furtum mihi fecisset, aut omnino condictionem n eo nomine de peculio non haberē, o aut eatenus haberem, quatenus ex re furtiua auctum peculium p fuisset: tamen in proposito, & retentionem me habiturum: & si omne peculium penes te q sit, vel quasi plus debito soluerim, posse me condicere. Secundum quae dicendum est, 4 † si nummos, quos seruus iste mihi surripuerat, tu ignorans furtiuos esse, quasi peculiares ademeris, & consumpseris, condictionē r 5 † eo nomine mihi aduersus te competere, 6 † quasi res s mea ad te sine causa peruenerit.

Qui vendit rem alienā scienter, propter dolum, hac actione conuenitur antequam res euicta sit: secus si ignorans. Bart.

¶ Si sciens alienam rē mihi ignoranti uendideris: etiam t prius quam euincatur, utiliter me ex empto acturum putauit, in id quanti mea interfuit meum esse factū. quamuis enim alioquin u verum sit venditorem hactenus teneri, vt rem emptori habere liceat, non etiam ut ejus faciat: quia tamen dolum malum abesse praestare debeat, teneri eum, qui sciēs alienā non suam ignoranti vendidit. x idem est maximè, si manumissuro, vel pignori daturo vendiderit.

Venditor non tenetur de casu fortuito: tenetur tamen cedere actionem ratione rei competentem. Bartolus.

a (*onsecutus fuerit.*] per actionem ex vendito. Vel dic, quod tantum poenam petiit, & p exceptionē tollit praecedentes stipulationes: sed ex vēdito ipso iure: quod non placet. 1

b *Si ex stipulatu.*] scilicet ex stipulatione secunda.

c *Ipso iure.*] Imo per exceptionem, quod est tertium pactum, semper videtur repelli ab actione ex vendito: vt supra si quis cau. l. si duo. §. item si duo. quae est contra. Solu. 2 ibi contra plures agebatur, & contra unum poena, & contra alium res petebatur: hic contra unum tantum: nec etiam erat ibi poena loco rei petita. Item ad hoc oppo. quia si primo poenam furto consecutus, non repellor a te aliquo modo, nec ipso iure, nec per exceptionem: ut supra de petitio. har. l. etiam. §. pen. quae est contra. Solu. 3 ibi contra plures agebatur. Item ibi doli poenam. hic mora tantum.

d *Interfuerit.*] sic & infra vi bonorum raptorum. l. prima. Accursius.

Cui res.] CASUS. Testator legauit mihi fundum sub cōditione, si nauis veniret ex Asia. medio tempore emi eum ab haerede, & pretium solui: postea extitit conditio, repetam pretium acti. ex empto: nam eum extat conditio incipio habere ex causa legati, & sic ex causa emptionis habere desiit. quasi ergo re euicta ex empto ago ad pretium. Caetera plana sunt vsque ad l. si quis fundum. Vivianus.

e *Sub conditione.*] si enim legatam prius mihi rem emerem, emptio nulla esset: vt supra de contrahenda emptione. l. si rem.

i *Seruus quē a me.*] alias a me, & alias de me.

K *Ait.*] scilicet Africanus auctor huius legis.

l *Condictionis.*] scilicet furtiuae.

m *Factus sit.*] vt sup. de pecu. l. sed si damnum. §. siue autem ex contractu.

n *Condictionem.*] scilicet furtiuam.

o *Non haberem.*] quia est ex maleficio: ut supra de iis, qui deiece. uel effu. l. prima. §. si filius. Accursius.

p *Peculium.*] vt & supra de pec. l. si seruus meus & l. 3. ex causa furtiua.

q *Penes te.*] traditum ante traditionem serui.

r *Condictionem.*] sine causa.

s *Quasi res.*] bona ratio: ut & supra si certum peta. l. si & me, & Titium. in fine. Sed argument. contra sup. si cert. peta. l. si filiusfamilias. Accursius.

ADDITIO. Dic, quod ibi pecunia fuit soluta ratione praecedentis contractus: hic vero nullus praecedebat, secundum Alber.

t *Etiam prius quam euincatur.*] sic & l. ea agitur antequā euincatur, vt infra de sol. l. cum quis §. qui hominem & l. si hominem. Sed contra. C. de euict. l. qui rem & infra de ser. permut. l. 1. circa princ. Solu. hic fuit 5 in dolo venditor: ut hic dicit. & ideo etiam ante tenetur, ut & arg. supra de contrahen. empt. l. ea quae. §. dolum. Accur.

u *Alioquin.*] idest ni si fuisset in dolo, ut supra eod. l. ex empto. in prin. Acc.

x *Vendidit.*] quę facere non potuisset nisi dominus, vt C. de iis qui a non domi. l. penult. & C. si ali. res pig. da. l. quae praedium. Accur.

1 † Flor. fuerit, & infra poterit.

1 Et bene Albe. Bar. Bal. & P.

2 Istam sol. sequitur B.

3 Istam solu. placet B.

2 † Flo. lib.

3 † Flo. de.

4 Hoc ratio potius concludit in actione ex testamento, quā ex empto secundum P.

4 † Flor. deest, est.

5 † Flor. condictio.

6 † Flor. competat.

5 Et etiā si non esset in dolo, qā ageretur ad defendendū scdm Bart. & Bal.

Si te.

a *Si ea res. Praestare.*] Vt sup. de cõtrahen. empt. l. quod saepe, §. si res.
b *Quia custodia.*] ad quam tenetur venditor, vt inf. eod. venditor domus. Accur.
c *Vim.*] Cui resisti nõ potest, ut supra, quod met. cau. l. ij. & facit infra loc. sed de damno. & sup. commo. l. ad eos. Accur.
d *Non solum.*] hic fuit in mora, supra non. Accur.
e *Fuisset.*] Nisi ego morã fecissem. Accur.
f *Ab eodem emimus.*] In eo, quòd ab eodem, est arg. infra, qui pot. in pign. hab. l. si non dominus. Sed in eo, quòd à diuersis, est eadem lex arg. contra. Accursius.

1 † Fl. sequatur. & non solum, quod ipsi, &c.

g *Apprehendit.*] hoc quando contra extraneum: sed inter se potior est possessor. sic & quando duo ab eodem domino, vt C. de rei vend. l. quoties. Sed contra ad id, quod hic dicitur: quia possessor videtur potior, quando à diuersis non dominis emimus: ut sup. de pu. l. siue autem, vers. vt si quidem quae est contra. Solut. hic loquitur cum ille possidet, cui primò tradita est res. Vel fortè cum neuter possideret sed pu. contra extraneũ experiuntur. si autem agerent inter se, semper possessor potior est: 1 cum à duob. diuersis non dominis bona fide emerint, ut in l. contraria argumentum infra, de pignorib. l. si debitor.

2 † Fl. desit, sed.
1 Sequuntur gl. Alber. & Paul.

h *Tuendus est.*] Nisi fuit creditor ille, qui vendidit habens ius distrahendi: ut C. de distr. pigno. l. antepenult. nisi nõ dominus antequam fieret dominus alij vendidisset: deinde postquam est factus dominus, alij vẽdat. vnde praefertur qui primo emit. & sic, qui emit à nõ domino, praefertur ei, qui emit ab eodem postea domino facto, vt sup. de rei vend. l. si Titio.

3 † Fl. lib. 21.

i *Si quis.*] super hac materia plenè dixi sup. de dolo, l. arbitrio, §. de eo. Accur.

4 † Fl. dari.

k *Plus.*] i. quod plus tradidit, quam debuit.

Neratius lib. 3. membranarũ.

LEX XXXII.

Si ea res, quam ex empto praestare debebam, vi mihi adempta fuerit: quamuis eam custodire debuerim, tamen propius est, vt nihil amplius, quàm actiones persequendae eius praestari a à me emptori oporteat: quia custodia b aduersus vim c parum proficit. Actiones autem eas non solum d arbitrio, sed etiam periculo tuo tibi praestare debebo: ut omne lucrum, ac dispendium te sequatur 1 † At si per me factum sit, quo minus eam suo tempore à me haberes: non solum id, quod ipse per eum acquisiui, praestare debeo: sed & id quod emptor iam tunc sibi tradito seruo acquisiturus fuisset. e

De duobus emptoribus ille est potior, cui est possessio tradita. Bart.

¶ Vterque nostrum eandem rem emit à non domino, cum emptio, venditioq; sine dolo malo fieret, traditaq; est: siue ab eodem emimus, f siue ab alio, atque alio: is ex nobis tuendus est, qui prior ius eius apprehendit: g hoc est, cui primum tradita est. sed 2 † si alter ex nobis à domino emisset, is oĩmodo tuendus est. h

Si quis contrahentium ex falsis mensuris decipiatur, potest per hanc actionem habere recursum. B.

Vlpianus lib. 40. 3 † ad edic.

LEX XXXIII.

Si quis i à me oleũ, quod emisset, adhibitis iniquis ponderibus accepisset, ut in modo me falleret: vel emptor circumscriptus sit à venditore ponderibus minoribus: Pompo. ait, posse dici, venditorem sibi dari 4 † oportere, quod plus k est, petere. quod habet rationem. ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua contentus esse possit.

Idem li. 32. 5 † ad edictum.

LEX XXXIIII.

Et si vno pretio plures res emptae sint: de singulis l ex empto, m & 6 † vendito agi potest.

Idem libro 18. ad edictum.

LEX XXXV.

Si fundo vendito, in qualitate iugerum captio m est, ex empto n erit actio.

Euicta seruitute agitur ex empto, non de euictione. h. d. habes in l. quod ad seruitutem. inf. de euict. Bar.

Idem libro 70. ad edictum.

LEX XXXVI.

Si quis fundum emerit, quasi per eum fundum eundi agendi ius non esset, o & interdicto p de itinere actuq; priuato 7 † victus sit: ex empto habebit actionem. licet enim stipulatio de euictione non cõmittatur, quia nõ est de iure q seruitutis, per 8 † in rem actionem 9 † pronũciatum: tamen dicendum est ex empto actionem competere.

Ante traditionem venditor tenetur ad custodiam: propter quam etiam debet de damno infecto cauere. Bartolus.

Paulus libro 7. ad Plautium.

LEX XXXVII.

Venditor domus antè quã eam tradat, damni infecti stipulationem interponere debet: r quia antè, quã vacuam possessionem tradat, custodiam, & diligentiam praestare debet: & pars est diligentiae, custodiaeque, hanc interponere stipulationẽ: & ideo si id neglexerit, tenebit emptori.

Dolus venditoris non prodest emptori. Bart.

Idem libro 11. 10 † ad Plaut.

LEX XXXVIII.

Sicut aequũ est bonae fidei emptori alterius s dolũ

l *Et si vno. De singulis.*] vt & in pluribus rebus commodatis, ut sup. commo. l. in commodato, §. duobus. & etiam vnicè, ut dixi circa hoc. supra fam. ercis. haeredes, §. de pluribus.

5 † Fl. li. 2.
6 † Alij legũt, sint, &c.

m *Si fundo. Captio.*] Id est, deceptio. Accur.
n *Ex empto.*] Vt & j. eo. si in qualitate.

Si quis fundum.] CASVS. Vendidi tibi fundum liberum: postea quidam euicit tibi possess. seruitutis, non dico proprietatẽ: ages ex empto ad interesse, non de dupla. Viuia.

o *Ius non esset.*] s. vicino alicui.
p *Interdicto.*] s. primo, nõ secundo, vt statim hic subijcit. sunt enim duo: 2 vnum in quo tantũ agitur de quasi possessione: alterum in quo etiam de seruitutis iure, ut infra, de itin. actuque priua. vnde, §. hoc autem.

2 Idẽ Alb.

q *Quia non est de iure.*] maximè nam & si de seruitute pronunciaretur, non tamen ex stipulatione pro euictione rei ageretur, ut sup. de euict. quod ad seruitutes.

7 † Fl. deest, priuato.
8 † Fl. deest, per.
9 † Fl. actione.

Venditor.] CASVS. Vendidi tibi domum, non tradidi adhuc, debeo stipulari à vicino dãni infecti, si timeam dãnum: quasi hoc sit pars custodiae, quia custodire eam debeo. Viu.

r *Debet.*] vt supra, de contrah. emp. l. quod saepe, §. si res. & sup. eo. si ea res, primo respon. & Instit. de contrahẽ. emp. §. cum autem. & §. quod si fugerit. & j. de dam. infe. l. damni, §. emptor, 2. respon.

Sicut aequum.] CASVS. Vendo tibi fundum scio alienum: non nocet tibi quo minus praescribas, si bonam fidem habeas. sic econtra si malam fidẽ, non prodest tibi si tu vis vti accessione mea, id est, tempore. Viui.

s *Alterius.*] s. venditoris. Accur.

10 † Fl. li. 1.

Non

non nocere: a ita non est æquum eidem personæ venditoris b sui dolum prodesse.

Celsus libro 5. 1 † Digestorum.

LEX XXXIX.

SI venditor c hominis dixit, peculium eum habere decem, nec quicquam 2 † ademptum; d & si plus habet, totum præstet: nisi hoc actum est, ut dumtaxat decem præstaret, si minus est, præstet 3 † decem; & talem esse seruum, ut tantum peculij habeat.

¶ Si per emptorem steterit, quo minus ei mancipium traderetur: pro cibarijs, e per arbitrium indemnitatem posse seruare Sextus Aelius, & 4 † Drusus dixerunt: quorum, & mihi uidetur sententia iustissima esse.

Fistulæ, & canales cedunt domui. Bart.

¶ Firmus à Proculo quæsiuit, si de plumbeo castel o f fistulæ sub terram missæ aquam ducerent in equum g 5 † lateribus h circumstructum; an hæ, 6 † ut innexa fixaque, ædium essent; an, vt i ruta cæsaque, non essent ædium? Ille rescripsit referre quid actum 7 † esset. Quid ergo si nihil de ea re, neque emptor, neque venditor cogitauerunt, ut plerumque in huiusmodi rebus euenire solet? nonne propius est, ut inserta, & inclusa ædificio, sic 8 † partem eius existimemus k esse?

Modestinus libro 5. Responsorum.

LEX XL.

QVæro, si quis fundum, ita uendiderit, ut id 9 † uenundatum esse uideatur, quæ intra terminos ipse possedit, sciens tamen aliquam partem certam se non possidere, non certiorauerit emptorem; an ex empto iudicio teneatur, l cum hæc generalis adiectio ad ea, quæ specialiter nouit, qui uendidit, nec excepit, m pertinere non debeat? ne alioquin emptor capiatur, qui fortasse, si hoc cognouisset, uel empturus non esset, uel minoris empturus esset, si certioratus de certo loco fuisset; cum hoc, & apud ueteres sit relatum in eius persona, qui sic exceperat; Seruitutes, si quæ debentur, debebuntur: n etenim iuris authores responderunt, si certus uenditor quibusdam personis certis 10 † certas seruitutes deberi 11 † non admonuisset emptorem, ex empto eum teneri debere; quando hæc generalis exceptio non ad ea pertinere debeat, quæ uenditor nouit, quæque specialiter excipere, & potuit, & debuit; o sed ad ea, quæ ignorauit, & de quibus emptorem certiorare nequiuit. p Herennius Modestinus respondit, si quid circumueniédi emptoris causa uenditor in specie de qua quæritur, fecit; ex empto actione conueniri posse.

Qui emit arbores extantes, non facit eas suas, donec à solo separentur: & ideo vendicare non potest: sed aget ex empto. Bartolus.

Pomponius libro 31. ad Quintum Mutium.

LEX XLI.

QVintus Mutius scribit; Dominus fundi de prædio arbores stantes uendiderat, & pro his rebus pecuniam acceperat, 12 † & cum eas traderet nolebat, emptor quærebat, quid se facere oporteret, & uerebatur ne hæ arbores eius non uiderentur factæ. Pomponius. Arborum, quæ in fundo continentur, non est separatum corpus à fundo; & ideo, ut dominus suas specialiter arbores uendicare emptor non poterit, q sed ex empto habebit 13 † actionem.

a *Non nocere.*] Si non vult uti accessione sui auctoris: vt C. de præscript. longi tempo. l. prima. sed hodie etiam si uti nolit, vt in Authen. ut sponsar. §. rursus, collat. 7. Accur.

b *Venditoris.*] si velit uti accessione temporis sui auctoris. Azo. ut infra, de acquiren. possess. l. Pomponius, §. cum quis, & facit supra, de peri. l. summa, §. emptor. & C. de peri. & commo. l. dolum. Accursius.

SI venditor.] CASVS. Vendidi tibi seruum cum peculio, in quo dixi decem esse, & si plus esset quàm decem darem reliquum, & si nihil sit in peculio, quàm decem, dixi tamen decem præstare velle. dicitur, quod debeo istud pactum seruare, ut promisi.

¶ *Si per emptorem.*] Vendidi tibi equum: si es in mora accipiendi, dabis mihi sumptus eius.

¶ *Firmus.*] Vendo tibi fundum, quaritur, an veniat aquæductus, qui aliundè trahitur ad domum? Et respon. quòd sic: sicut ea, quæ sunt infixa domui: nisi contra actum sit. Viuianus.

c *Si venditor.*] hic incipit respondere.

d *Ademptum.*] uidebantur repetenda decem, vt l. cum seruus. sed non est repetitio, fecus. si hæc verba prætermissa essent, ut infra eodem, si seruus, §. fin. quæ est contra. sic & supra, de contrahenda emptione, l. qui fundum, §. si agrum. Sed argumen. contra infra, de condictio. institutio. l. cum seruus.

ADDITIO. Dic, quòd ibi erant verba, quæ inducebant repetitionem, secundum Alber.

e *Pro cibarijs.*] Facit supra commod. l. in rebus, §. possunt.

f *Castello.*] locus est circundatus ad modum castelli, vbi congeritur, & inde decitur aqua, ut infra, de aqua quotid. & æstiua. l. prima, §. penultimo.

g *In equum.*] fortè æneum per cuius os stillat aqua, alias ahenum.

h *Lateribus.*] i. lapidibus.

i *Vt.*] i. sicut.

k *Existimemus.*] certè sic, ut supra, de contrahen. emp. si aquæductus, & lege seq. & l. dolia. & argu. infra eod. creditor, in fine. Accur.

QVæro.] CASVS. Duo dicit. Primo: vendidi tibi fundũ magnum, quem ad oculum demonstraui dicens: Vendo tibi quicquid intra hos duos confines teneo. sciebam tamen quod unum iugerum erat ibi, quòd non possidebam, an teneor quasi deceperim? Et respon. quòd sic: ut in hoc alio, uendo domum, & addo, si quàm seruitutem debet, nolo teneri. & debebat vnam quàm sciebam, certe mihi nominus teneor. prædictum ergo pactum prodesset mihi in alijs, quæ ignorassem, non in his, quæ sciuit. Viuia.

l *Teneatur.*] & videtur, quòd teneatur, cum dicat. Accursius.

m *Excepit.*] specialiter. Accur.

n *Debebuntur.*] id est debebantur.

o *Et debuit.*] ut infra, de euic. l. qui libertatis, circa princ. & infra, de ædil. edic. l. quæritur, §. si venditor. Accursius.

p *Nequiuit.*] quo casu sua securitati prospectum uidetur, quòd ei permissum est, ut sup. eo. l. prima. Accursius.

q QVintus. *Mutius*] Vt potest. & C. de rei vend.

1 † Fl. lib. 5.
2 † Fl. quemquam.
3 † Fl. præstet esse.
4 † Fl. descr.
5 † Budaeus hic specum legit. Nã sũt specus quę, inter operæ aquariorũ. Frontinus. de aquaeductib. Quęcũq; post hanc legẽ rogatã riuos, specus, fornices, fistulas, castella, lacus aquarũ publicarũ, &c. l. 1. autem est, in alueũ. De his vid. Vitrub. 8. cap. 7.
6 † Fl. ambaedium essent: an ut ruta, cæsaque, fixaq; quæ ædium non essent.
7 † Fl. asset.
Imò idem secũdũ Alb. & Paul.
8 † Fl. desit, sic.
9 † Fl. uti uenaud.
10 † Fl. descr. certis.
11 † Fl. dom.
2 Idem. Paul.
12 † Fl. noceret.
13 † Fl. ab.

uen. seruum & supra de rei uendi. l. si age. & sup. e. l. qui pende tem Accur.

a *IN venditione.*] Pone casum: Habeo aquæductum per domum tuam Romæ constitutam ad domum meam: ut tamen pro aquæductu singulis annis soluã quandam summam, puta decem: postea vendo alii domum meam, & dico ei deberi aquæductum, sed de pensitatione taceo, teneor emptori, quia licet ipse non teneatur ad illam summam: (ut argumentum supra de contrahenda emp. l. si § si) tamen non potest uti a.tao seruitute nisi soluat: quia in totũ, aut in nihilũ debet seruare pactum meũ, ut infra de acquiren. poss. l. Pomponius §. cum quis. & supra de compen. l. si cum filio. & supra de pact. l. fin autem.

† Istam casus positionem sequitur. B. B. & Pau.

1 † Alias, pensatione pro aquæductum.

2 † Fl. infra.

b *Intra.*] alias infra.

c *Commemoratum est.*] scilicet a venditore.

d *Deceptus.*] scilicet emptor.

e *Ex vendito.*] scilicet actione.

f *Habebitur.*] ut hic fiat compensatio si pro usu seruitutis aliquid solutum est ab emptore: ut C. de cõpen. l. quoniam. Acc.

g *SI duorum. Non proderit.*] de rigore iuris, alius de æquitate, ut in fine huius legis. Acc.

h *Relatum est.*] & male, ut infra. Accu.

i *Vtique.*] scilicet maxime põt dubitari.

k *Iure perpetuo.*] scilicet actione ex empto quæ perpetua est.

l *Constet.*] & non soluit hanc quæstionem hic, sed in fine huius legis: eius tamen contrarium soluit, scilicet si plus inuenitur in prato, quam in vinea, ut supra eodem, l. si in qualitate. Accursius.

m *Dare iussum.*] & alium alia decem. Accur.

n *A duobus.*] statuliberis iussis dare viginti domino suo. sic & infra de euictione. l. si duos.

o *Suprascriptis.*] scilicet hac lege, sed &

Emptori decepto succurritur per actionem. Barto. Vel sic. Venditor, qui certificat emptorem de commodo, debet etiam certificare de onere, quod imminet ratione illius commodi, alias tenetur ad intereße. Paulus de Castro. Per hanc legem fundat se glo. in l. cũ venderes. de contrahenda emptione. quod vẽditor tenetur tradere rem liberam a seruitute.

Papinianus lib. 4. Respon.

LEX XLII.

IN venditione, a super annua pensitatione 1 † pro aquæductu intra b 2 † domum Romæ constitutam nihil commemoratum est, c deceptus d ob eam rem, ex empto habebit actionem. itaque si conueniatur ob pretium ex uendito: e ratio improuisi oneris habebitur. f

Si venditor in vna re decipitur per ignorãtiam, & in alia decipit. debet horum inuicem fieri compẽsatio. quem casum nota: quia nouus est. Istam legem intelligo, quando venditor fuit ignorans: secus si sciens, & sic in dolo. tunc enim non compensatur lucrum cum damno: vt l. si negotia. supra de neg. gest. item intelligo, quando fuit vna venditio, vt ponitur ĩ textu: secus si plures, & separati contractus fuissent: vt l. si quis negotia aliena, supra de nego. gest. & ibi dixi. Barto. Hæc lex pulchra est: quæ primo determinat quæstionem pro emptore, vsque ibi: Sed an exceptio. Secundo reuocat in dubium quid de æquitate. & in hac secunda arguit pro venditore vsque ibi, an non. Secundo pro emptore vsque ibi: Videamus tamen. Tertio redit ad venditorem, vsque ibi: Similis quæstio. Quarto antequam decidat, adducit alium casum similem, quo fit determinatio pro emptore de rigore, vsque ibi: Sed rectius. Quinto & vltimo in vtroque casu, tam in adducto, quam in alio, ad quem deducitur, determinat pro venditore de æquitate, vt id quod deficit in vno, suppleatur in eo, quod superfuit in altero. Pau. de Castro.

contra huic est supra pro socio. l. non ob eam.

ADDITIO. Dic, quod ibi intercessit culpa socii: hic uero non, secundum Albericum.

Tutus.

Paulus libro secundo Quæstionum.

LEX XLIII.

SI * duorum fundorum venditor separatim de modo cuiusque pronunciauerit, & ita vtrumque uno pretio tradiderit, & alteri aliquid desit, quamuis in altero exuperet: (forte si dixerit vnũ centum iugera, alterum ducentum habere) non proderit g ei, quod in altero ducentadecem inueniuntur, si in altero decem desint. & de his, ita apud Labeonem relatum est. h Sed an exceptio doli mali venditori profutura sit, potest dubitari: vtique i si exiguus syluæ modus desit, & plus in uineis habeat quam repromissum est: an non faciat dolo, qui iure perpetuo k vtitur? Nec enim id 3 † quod amplius in modo agri 4 † inuenitur quam alioquin dictum est, ad compendium venditoris, sed emptoris pertinet: & tunc tenetur venditor, cum minor modus inuenitur. Videamus tamen ne vlla 5 † querela sit emptoris in eodem fundo, si plus inueniatur 6 † in vinea, quam in prato: cum vniuersus modus constet. l 7 †

* Vetus vsi sing. & vnicus secundum Bar. in l. sicut. C. eo. tit. & profecto est tex. aureus. vide hoc in nouis interpreta. Bal.

3 † Flor. hoc.

4 † Fl. de agri.

5 † Fl. nulla.

6 † Fl. inueniat.

7 † Fl. constat.

¶ Similis quæstio esse potest ei, quæ in duobus fundis agitata est, & si quis duos statuliberos uno pretio uendat, & dicat unum decem dare iussum, m qui decemquinque dare debebat: (alterum 8 † decem, qui quinque debeat.) nam & hic tenebitur ex empto actione, quamuis emptor a duobus n viginti acceptiurus sit.

8 † Fl. inclusa desunt.

¶ Sed rectius est, in omnibus suprascriptis o casibus, lucrum cum damno compensari: & si quid deest emptori, siue pro modo, siue pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

Emptor serui propter commodum iuris patronatus euictũ, habet actionem ex empto. Item intereße sumptum non debet excedere duplum rei, contra ignorantem, secus si cõtra scientem. hoc dicit, cum lege sequenti. Bartol. Vel sic. Si emptori serui euinceretur ius patronatus, habet actionem ex empto ad pretium, & ad intereße, sicut si euinceretur seruus.

Titius.] CASVS. Titius legauit Seiæ tres seruos, rogans, vt post annum legataria manumitteret, si cũ legataria non agnosceret legatum, hæres vendidit Sempronio ea mancipia, & nihil de libertate danda ei dixit, tandem emptor vnum nomine Arescusam manumisit: quæ postea non vult esse liberta emptoris, sed hæredis. Item alii duo uocauerunt hæredem ad ius, & compulsus est hæres manumittere, cum legataria non petente, apud hæredem cũ suo onere remanebit mancipia. nunc primo quæritur, an emptor possit repetere pretiũ Arescusæ quasi euictæ: cum non vult emptorem habere patronũ. Secundo, si emptor fecerit sumptus in seruis, dum erant apud eum: an repetat a venditore. Tertio, an Arescusa possit eligere in patronum, vel hæredẽ, vel emptorem, uel & legatariam. de cæteris enim duobus non quæritur ab hærede manumissi, cum habeant patronum. Et respon. per ordinem, primo primus tenetur emptori ad pretium. Secundo ad secundum: quia potest repetere sumptus, hi si excedant ultra pretium commune seruorũ: nam sicut agetur ex empto, ad minus si decreuisset seruorum pretium, ita ad plus, si accreuit: ui si sit immodicum, ut dixi. Videbatur impedire repetitiões sumptuum: quia si mihi aream alienam uendas, & in ea ædificando fecero sumptus, re euicta per verum dominum non repeto sumptus a venditore, quia eos potui habere a vendicante. ad idem, si emi seruum, in quem postea impendi, & se in libertatem euincit, iã non potero petere sumptus a uenditore: quia eos potui a uendicante se in libertatem consequi, quam eam possidebam: secus autem si domum, uel fundum non possidebam, sed alio possidente pretii, & succubui. quia non potui seruare sumptus per exceptionem, recupero hoc casu a uenditore actio. ex empto. Sed certe in nostro casu non potuit emptor excipere: quia non ipse, sed hæres fuit compulsus manumittere, quod autem dixi, venditorem non teneri ad sumptus, si emptor a vendicante consequi potuit, verum est, nisi venditor fuerit sciens alienum: & sic etiam in nostro casu esse posset: quia sciebat hæres idemque venditor libertatem deberi. In tertia quæstione dicit, quod potest eligere Arescusa, vel hæredem, vel emptorem pro patrono: & si eligit hæredem, tenetur ad pretium emptori, si emptorẽ eligeret, non repeteret pretium: h.d. cum duabus legibus sequen. Viuia.

Item interesse sumptuum, & expensarum factarum in re euicta, non debet excedere duplum rei contra venditorem ignorantem: nec potest ab eo repeti si potest ab euincente recuperari: secus cõtra scientem in vtroque: quia potest repeti, & excedere duplum. Item manumissus ab eo, qui habet causa a granato de manumittendo, potest eligere in patronum ipsum granatum, & euitare manumittentem, vel econuerso. h.d. cum l. seq. & sequen. vsque ad l. si quis alteram. secundum Bar. Baldum & Paulum de Castro.

Idem lib. 5. 1 † quæstionum.

LEX XLIIII.

Titius * cum decederet, Seiæ Stichum, Pamphilum, & 2 † Arescusam per fideicommissum reliquit: eiusque fideicommisit, vt omnes ad libertatem post annum perduceret. Cum legataria fideicommissum ad se pertinere noluisset, a nec tamen hæredem a sua petitione liberasset: hæres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla commemoratione b fideicommissæ libertatis facta. emptor, cum pluribus annis mancipia suprascripta sibi seruissent, Arescusam manumisit, & cũ cæteri quoque serui, cognita voluntate defuncti, fideicommissam 3 † libertatem petissent, & hæredem ad prætorem perduxissent: iussu prætoris ab hærede sunt manumissi. c Arescusa quoque nolle se emptorem patronum habere respondebat. 4 † cum emptor pretium a venditore empti iudicio Arescusæ quoque nomine repeteret, lectum est in auditorio, 5 † Domitii Vlpiani responsum, quo continebatur, Arescusam pertinere ad rescriptum sacrarum constitutionum, si nollet emptorem patronum habere: d emptorem tamen nihil posse post manumissionem a venditore consequi. ego 6 † tum memini Iulianum in ea sententia esse, ut existimaret, post manumissionem quoque empti actionem durare. e quæro, quæ sñia f vera sit? illud g etiam in eadem cognitione nomine emptoris desiderabatur, ut sumptus, quos in vnũ ex his quem erudierat, fecerat, ei restituerentur. Item 7 † quæro, h Arescusa, quæ recusauit emptorem patronum, 8 † & 9 † an possit, vel legatariam, quæ eam 10 † nõ liberauit, vel hæredem patronum habere, cum 11 † cæteri duo ab hærede i manumissi sunt? Respondi, k Semper probaui Iuliani sententiam, putantis manumissione 12 † ex empto actionem eo modo non admitti. l De sumptibus m vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est. Nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo. Non enim pretium continet n tantum, sed omne, quod interest emptoris, seruum non euinci.

a *Noluisset.*] idest, non voluisset, idest, non agnouerit legatum: non tamen repudiauit, ut subijcit, nec tamen. &c. sed tamen plerunque i pro repudiare ponitur, ut infra de conditio. & demonstratio. l. pater. 1. respon.

b *Commemoratione.*] semper tamen cum sua causa alienatur, vt tamen vendita mancipia possint eligere patronum, emptorem, vel hæredem, vt hic subijcit, & infra de fideicommiss. liber. l. quidam § primo, & l. generaliter. §. finali.

c *Manumissi.*] hæredes enim manumittere debent: quia, vt dixi, cum suo onere sunt apud quemlibet: & sic, apud hæredem remanent cũ suo onere: ut C. de caduc. tollen. §. ne autem. Sed qualiter potuit hæres manumittere, cum recta via fuerit facta legatariæ, quæ non repudiauit, ut infra de furtis. l. a Titio? Respondeo fortè hæredis erant mancipia. Sed tunc quare, cum in emptorem transit dominium? Respondeo, vt præualeat fideicommissaria libertas translatione dominii.

d *Patronum habere.*] quod posset eligere hæredem.

e *Durare.*] si eligat hæredem in patronum.

f *Quæro quæ sententia.*] Prima quæstio, id est, an habeat regressum emptor pro euictione, an non, quia manumisit, si postea manumissa hæredem patronum eligat.

g *Illud.*] Secunda quæstio est. Accursius.

h *Item quæro.*] Tertia quæstio.

i *Ab hærede manumissi sunt.*] quasi diceret, de his non est quæstio, quin sint liberti hæredis, & ideo pro eis de euictione agatur. Accur.

k *Respondi.*] hæc est responsio primæ quæstionis.

l *Non admitti.*] de euictio. si illa eligat hæredem patronum.

m *De sumptibus.*] respon. secundæ quæstionis.

n *Continet.*] actio de euictione.

1 † *Flo. lib. 4.*

* *Glossa in l. emi ... C. de seru. qua pro se, & ... mittere. verso. item opp. de h. Titius. dicit ipsum tex. sin. & mirabilem ad hoc propositum, quod interesse põt excedere duplũ. Bal.*

2 † *Flor. de ea, &c.*

3 † *alias, fideicommissariam.*

4 † *Flor. respondebat.*

5 † *Flor. dictum est, in auditorio.*

6 † *Flor. ego eum manumissum, & Iul.*

7 † *Flor. eadem.*

8 † *Duos patronos habere ...*

9 † *Flor. & est, &c.*

10 † *Flor. liberauit eam.*

11 † *Flor. nam.*

1 Sequitur gl. Alb. Bal. & Pau.

12 † *Flor. manumissionem non admitti ... de sumptib. & c. ... manumissione non admissa ... ex empto.*

a *Poenas.*] scilicet propter sumptum factum pro expensis emptoris.

b *Cum & fortè idem.*] scilicet venditor. Accursius.

c *Duplum.*] pretij communis. sic & C. de sent. quae pro eo, quod interest, in princ. & argum. sup. de pign. act. si seruus. sed cum male tradidit, vltra teneri debet: vt supra eod. l. Iulianus. Sol. & hoc corrigitur infra, eod. l. proxi. ibi, in omnibus, &c.

d *Idemq. Agitasse.*] id est, tractasse, vt scilicet, quòd interest reddatur, si modi cum excedat, ut supra dicitur.

e *Deterior.*] ita etiam augeri debet, ut infra de euict. l. euictio, in princip. & l. bonitatis, & l. si cum venditor, §. fin. Sed contra in l. illa ex mille, de euict. vbi tempus contractus inspicitur, licet creuerit rei aestimatio. Solut. hic agit ex empto, vnde ibi, interesse, quod est tempore euictionis, vente: ibi ex stipulatu, & ideo id duplicatur quòd fuit tempore venditionis. Accursius.

f *Illud expeditius.*] & hoc ar. est hic clarius, vt non videantur repeti posse sumptus.

g *Aedificauero.*] scilicet bona fide.

h *Dominus.*] scilicet verus.

i *Summouere.*] vt & supra communi diuidun. l. in hoc iudicio. & C. de euict. l. super empti.

K *In seruo.*] quem emi a non domino, & in eum erudiendum impendi. Accur.

l *In seruitute*] i. in seruitutis possessione eo constituto.

m *Dominus.*] qui vendidit: non ergo venditor.

n *Non possideat.*] sine dolo, & culpa. & hoc casu loquitur C. de euictio. & l. si constituerit iam. quae est contra superius hic responsum.

1 *ad intell. huius tex. & l. seq. vide Rebuff. in l. vnicam, n. 10. & multis seq. C. de sent. q. pro eo, quod inter. & ibid. per Berengarium Paulli n. 130. & 132*

2 † *alias, in tā magnam.*

3 † *Fl. lib. l.*

3 † *Duo. cum & forte.*

4 † *Duar. & non vltra. & est sing. tex. secundu Bar. in l. 1. col. C. de sent. q. pro eo, quod interest.*

5 † *Fl. decrescit.*

* *Paul. de Ca & Alex. in l. vendiires, in f. de verb. obl. reputant istum tex. singul. & aduerte, quia tex. ius nō loq. 3 ur de expen. iudicij si d de factis in re. Bo log.*

6 † *Duar. potē item dominū.*

7 † *Fl. in seruitutem nō in libertatē euincetur.*

8 † *Fl. mercedes, & impēs.*

Planè si in tantum * pretium excedisse proponas, vt non sit cogitatum a uēditore de tanta summa: veluti si ponas a agitatorem posteà factum b vel pantomimum, euictum esse eum, qui minimo venijt pretio: iniquum videtur in 1 † magnam quantitatem obligari venditorem.

Africanus li. 5. 2 † Quest.

LEX XLV.

Cum 3 † fortè idem b ex mediocrium facultatū sit: non 4 † ultra duplum c periculum subire cum oporteat.

Paulus li. 5. Quaestionum.

LEX XLVI.

Idemque Iulianum agitasse d Africanus refert, qd iustum est: sicut & 5 † minuitur praestatio, si seruus deterior e apud emptorem effectus sit, cum euincitur. ¶ Illud * expeditius f videbatur, si mihi alienam aream vendideris, & in eā ego aedificauero, g atq; ita eam dominus h euincat; nam quum possim petentem, 6 † nisi impensam aedificiorum soluat, doli mali exceptione summouere: i magis est, ut ea res ad periculum venditoris non pertineat. Quod & in seruo K dicendum est, si in seruitute l 7 † non in libertate euincatur: vt dominus m mercedes 8 † impēsas praestare debeat. Quòd si emptor non possideat n aedificium, vel seruū, ex empto habebit actionē. o

In omnibus tñ his casibus, si sciens quis alienū vendiderit: omnimodo p teneri debet. * ¶ Superest tertia deliberatio, cuius debeat esse liberta Arescusa, quae recusat emptorem. Et non sine ratione dicetur, eius debere effici libertam a quo vendita est, i. haeredis: quia & ipse ex empto actione tenetur. Sed hoc ita, * si non Arescusa elegerit emptoris patronatum, tunc enim illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet: q quia nihil eius interest, cum eam libertam habeat.

Ius superueniens creditori prodest emptori. Bar.

Idem libro 24. quaestionum.

LEX XLVII.

Si quis alienam rem vendiderit, & medio tēpore haeres domino rei extiterit: cogetur implere r venditionem.

Poena in quam defunctus incidit, pōt exigi ab haerede: & cōmissio poenę nō impedit quin possit peti poena, interesse, & vsura. Bart.

Idem libro 6. responsorum.

LEX XLVIII.

Lucius Titius * accepta pecunia ad materias f vendendas sub poena certa, ita ut si non integras praestiterit 9 † intra statuta tempora, in poenam 10 † conueniatur: partim datis materijs decessit. Cum igitur testator in poenam commiserit, neq; eius hęrs reliquam materiam exhibuerit: t an in poenā, & in vsuras u conueniri possit, x

Si quis.] CASVS. Rem alienam mihi Titius vendidit: posteà domino rei extitit hęres, an compellatur tradere? Videtur quod non: sicut nec ille compelleretur, cui fuerit haeres, sed tamen dicit compellendum. Viuia.

r *Implere.*] i. rem tradere, & ea facere, quae in venditione desiderantur. ut infra de vsucap. l. cum vir praedium. non. n. tradiderat: sed se excusabat propter nouum dominium. nec est contra supra, si cert. pet. l. pro inde. q. uia ibi ex ea causa factus fuit dominus tradens, qua fingitur transtulisse dominium tradenti tempore traditionis. Item non ob. infra qui & à quibus ma. li. non fi. l. si seruo vbi non confirmatur libertas alieno seruo data: licet manumissor domino serui hęres existat. Sol. ibi à principio ipso iure non tenuit. sed hic venditio sic, cum in re aliena valeat, ut supra de contrah. emp. l. rem alienam. item facit C. de secun. nup. auth. sed & si quis. Accur.

Lucius.] CASVS. Lucius vendidit mihi decem tigna in genere certae longitudinis, & grossitudinis pro decem, quae ei dedi nunc, & ipse promisit daturum hinc ad mensem, sub poena, postea infra diem dedit v. & decessit; an haeres tenebatur ad poenam: maximè, quia non obtulit alia v. Et respon. quòd sic. Secundo quaeritur, an haeres teneatur ad vsuras pretij, quòd nunc emptor repetit actio. ex empto? Et respon. quod sic, post moram officio iudicis. h. d. cum l. seq. Viuianus.

f *Ad materias.*] puta vasa, vel uetius dic tigna.

t *Exhibuerit.*] maximè. nam & si exhibuerit, non purgat moram à defuncto commissam, ut C. de contrahē. stip. l. magnam. Vel etiam post mortem defuncti factam, ut infra, de naut. foeno. l. fin.

* *Sing. tex. non tā bene reperitur alibi quā hic secundum Paul.*

* *ad intell. huius Lcū l. Titius inf. eo. vide Fer. Gar. in l. transigere tium, nu. 25. de pact.*

* *de intell. huius l. & seq. vide Iac. à Nigr. in l. si insulā, n. 116. de uer. obl. & ibi Iod. Anuib. n. 82.*

9 † *Fl. repraesentauerit, alias, repraesentaue rit, ex l. mulier, §. 1. infra ad Trebell.*

10 † *Fl. in poena.*

o *Actionem.*] cum fuit superatus ab alio petendo. & sic fuit in nostro casu, quasi eos haeres non videatur possedisse & quo manumissi sunt.

p *Omnimodo.*] Possideat, vel non, excipiat, vel non: nam licet sit in culpa, dolum venditoris praeponderat, ut supra ad l. Aquil. si putator, in fi. & l. item si §. si. Et no. hic scientē plus teneri, z quàm si esset ignorans, ut sup. eo. tenetur, §. fin. & l. Iulia. in princ. & l. seruus, §. fi. & hoc etiam casu potest loqui noster casus.

q *Non habet.*] vtrumque enim habere non debet, 2 vt supra, de ser. corr. l. vt tantum, §. finali. Sed contra infra, de praescript. verb. l. naturalis, §. finali. Solut. ut ibi. 3 Item facit infra, de euictionib. sed hoc nomine, & l. venditor.

u *Vsuras.*] pretij reddendi emptori, vel quas emptor praestaret alij.

x *Possit.*] & sic vtrumque: quis pretium pro rata materię non traditę: de quo non est dubium. Item poenam, ut hic. Itē & vsuram quoque, ut hic subijcit, in hac &c. Et sic est contra sup. eo. Iulianus, §. idem Papinianus. vbi poena stipulatio non valet vltra legitimum modum vsurarum. hic autē erat legitima vsura petita, & tamen dicit posse peti poenam. Sol. 4 ibi stipulatio poenalis fuit adiecta soluendę quantitati, hic vero, vel aliqua: non quantitas soluenda. Item no. hic poenam committi totam: & tamen pro parte erat satisfactum. sic & J. de verb. oblig. l. in executionibus, §. pen. & dixi sup. familiae ercis. l. haeredes, §. in illa.

1 Sequit. gl. Bar. & Paul.

2 Idem Alberic.

3 Ibi manue misit, ut alterius satisfaceret voluntati, hic, ut proprię, secundum Bart. & Paulum ibidem.

4 Sequit. illā sol. Bar. hic.

a *Mutuatus*] in alio casu non posset petere vsuras, sed pœnam sic. Accur.

b E *X contractu. Posse.*] & sic vtrumque, quia pretiũ pro rata materiæ non traditæ: de quo non est dubium.

c *Intercedentem.*] id est, quæ in traditione materiæ fuit facta. Sed quid petitur actione ex empto? Respondeo rei traditio, vel interesse in quo inest vsura, quã emptor alij debet pro pretio mutuo 2 accepto. Sed nonnè ad hanc tenebatur emptor etiam re tradita sua die? Respõdeo 3 fortè venditurus erat rem: & sic pecuniam habiturus, secundum Azon. & nos sequimur hic, quòd pretium repetet, & sic agit ex empto, vt non damnificetur.

d *Vsurarum pretij.*] reddendi emptori, vel quas emptor præstaret alij.

cebat non habeo, qui colat: & ideo non emo venditor, vt decipiat dicit: ibi moratur quidam, qui perpetuo ibi moraturus est, quòd quandoque euenit: ut inf. loca. quæro, § fin. cum ibi liber homo moretur nullo modo adstrictus. Vel supponit 5 quendam colonum quem emptor non recepisset, & dixit: Vendo tali pacto, vt colonũ qui ibi est, retineas. emptor autem credebat de quodam alio, qui ibi consueuerat morari.

præsertim cum emptor mutuatus a pecuniam vsuras grauissimas expendit.

Paulus respondit.

LEX XLIX.

E X cõtractu, 1 † de quo quæritur, etiã hæredem venditoris in pœnam conueniri posse: b in actione quoque ex empto officio iudicis post moram intercedentem c vsurarum pretij d rationem haberi oportere.

Venditor tenetur emptori instrumenta, per quæ iura fundi declarantur, ostendere, cum expediens fuerit. Bartolus.

Scæuola lib. 2. responsorum.

LEX L.

T Itius hæres e Sempronij fundum Septitio vendidit e ita: Fundus Sempronianus, & 2 † quicquid Sempronij iuris fuit, erit tibi emptus, tot nummis: vacuamque possessionem tradidit, neq; fines eius demonstrauit. quæritur, an empti iudicio cogendus sit ostendere ex instrumentis hæreditarijs, & quid iuris defunctus habuerit, & fines ostẽdere? Respondi, id ex 3 † scriptura præstandum, quod sensisse intelliguntur quod si nõ appareat, debere uenditorem, & instrumenta fundi, & fines ostendere. f hoc etenim contractui bonæ fidei consonans esse. 4 †

Qui decipit emptorẽ supponendo colonũ, hac actione tenetur ad interesse. B.

Hermogen. libro secundo iuris ἐπιτομῶν.

LEX LI.

Q Vi per collusionem g imaginarium colonum circũueniendi emptoris causa supponit, 5 † ex empto tenetur; nec defenditur, si, quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum, & quinquennij pensiones in suam fidem recipiat. h

Quæ veniunt iudicis officio mercenario, principaliter peti non possunt. facit l. vlt. C. de pos. Bart.

¶ Pretij sorte, licet post moram soluta, vsuræ peti non possunt: cum hæ non sint in obligatione, i sed officio iudicis præstentur.

Liberato vno ex contrahentibus ex dispositione legali, alter effectualiter non tenetur. Item in contractibus nominatis habet locũ condictio ob causam, si ex dispositione legis non implicatur. Bart.

Labeo libro 4. 6 † poster. à Iauoleno epitom.

LEX LII.

B Ona fides non patitur, ut cum emptor alicuius legis beneficio k pecuniam rei uenditæ debere desijsset antequam res ei traderetur, 7 † uenditor tradere compellatur, 8 † & re sua careret: 9 † possessione l autem tradita futurum est, ut rem venditor æquè amitteret: m 10 † utpotè cum petenti n eã rem, emptor exceptionem rei uenditæ, & traditæ objiciat: ut perinde habeatur, ac si petitor o ei, neq; uendidisset, p neque tradidisset.

Mora debitoris non inspicitur, cum etiam creditor est in mora. Bart.

Idem lib. 5. poster. à Iauoleno epitom.

LEX LIII.

S I & per emptorem, q & venditorem mora fuisset, quo minus uinum præberetur, & traderetur: perinde

1 † Requiritur hic gl. Bart. & Paul. & in hoc iste tex. nõ est alibi, secundũ Baldum.

2 Ista est diminatiua secundum P.

3 † Fl § alij l. præc.

T *Itius.*] CASVS. Vendidi fundum Sempronio, ipse petit à me, vt sibi fundi fines ostenderem, & instrumenta, quæ ad ius illius fundi pertinent, vtrum ad hoc cogi debeam? Et respon. quòd sic. Viuianus.

e *Vendidit.*] in scriptis, ut patet infra ex responso.

f *Et fines ostendere.*] instrumẽta sunt ostendenda, sed non tradenda: ut hic, 3. & infra eodem, l. creditor, primo respon. & C. de side instrum. l. instrumenta. & supra famil. ercisc. l. cætera, §. fin. Item no. quòd dicit hic fines demonstrari. Et sic est contra supra de contrahen. empt. l. cum seruo, §. fina. Solut. hic venditor erat certus ex instrumentis: ibi non. Vel hic confines, ibi vicinos. Vel ibi simpliciter vẽdidit: hic sic, 4. quicquid iuris, &c.

Ad hæc l. mi de Petr Garcet. in refragent. nu. 23 & 25 de pact. & Anton. Rub. in l. hoc edicto, §. nũciatio, n. 436. de no. oper. nunciat.

2 † Fl decil. &c.

3 Idem B. & Paul.

4 † Dumtaxat scrip.

4 Quodlibet pot esse bona fidum Bar. & Paul.

4 † Flaborat.

Q *Vi per.*] Casum in princip. ponit hic glos.

¶ *Pretij.*] Vendidi tibi fundum pro decẽ fuisti in mora soluendi, & sic teneris ad vsuras: puta in quinque ex officio iudicis. soluisti postea sortem. & dicis, quòd non petam vsuram: quia non potest durare officium, quòd est accessorium, sublata principali actione sortis. Viuianus.

g *Qui per collusionem.*] Casus est. Emptor di-

5 † Fl supponit.

5 Vtraq; lectura est bona secũdum Alb. Bart. & Paul.

h *Recipiat.*] Venditor in fide sua, ut moretur ille quem supposuerat: vel in fundo stare, vel venire fecerat. Accursius.

i *Obligatione.*] ut C. depos. l. quarta. Accursius.

B *Ona fides.* CASVS. Vendidi fundum minori, qui petit restitui, ad pretium non tenetur. certè nec ego ad rem tradendam. Quid autem si tradidi? Dic, repetã, ac si non vendidissem. Viuianus.

k *Beneficio.*] vtpote per in integrũ restitutionem. vel ius 6 iniquum impetrauit.

l *Possessione.*] id est, non solum cogitur 18 tradere: sed traditam potest venditor repetere.

m *Amitteret.*] id est, reciperet opposita complicatione contra exceptionem rei venditæ, & traditæ.

n *Cum petenti.*] id est, si uenditor peteret.

o *Petitor.*] id est emptor, qui fuit petitor quondam.

p *Neque vendidisset.*] id est, non videtur, neque vendidisse, neque tradidisse. nam si non vendidisset, sciret pretium se non habere.

S *I & per.*] CASVS. Vendidi tibi uinum: fui in mora tibi tradendi, tu etiam fuisti in mora recipiendi, quòd mora cum mora compensatur.

¶ *Quod si.*] Vendidi tibi fundum, pro decem, & promisisti mihi soluere in mense Iulij: ego venditor sum in mora recipiendi pecuniam, tu verò postea es in secunda mora soluendi, quæritur, utrum tibi noceat vltima tua mora? Et respon. quòd sic. Viuianus.

q *Si & per emptorẽ.*] 7 vt quia die quo tradi debuit.

Istud exemplum est verius secundũ Alber.

6 † Fl lib. 4.

7 † Fl traderetur.

8 † Fl compleltur.

9 † Fl careret.

10 † al. in, vt rem venditor eam amitteret.

Ang. To. & Imola, & illustris Doct. Frã. de Are. in l. si seruũ, in prin. ff. de ver. obl. reputãt istã tex. sing. cũ sua gl. & gl. clarè loquitur. Bolog.

debuit, dixit uenditor, nolo dare, & emptor dixit, nolo accipere.

1 † Fl. potest.
2 † Fl. mora, & est sing. tex. secundum Ja. in l. pter. § si inf. de o. pe. noui. nūc.
3 † Fl. facta.
4 † Fl. deest, posteriorem.

a *Stetisset.*] ut sup. de peric. & commod. rei uend. l. illud, i. resp.
b *Etsi.*] idest quamuis. & sunt hæc uerba Labeonis.
c *Lege sua.*] idest, usuras petere.
d *Dixi.*] ego Labeo. & sic posterior mora nocet, ut sup. de peri. & commo. rei uend. l. antep. & supra de arb. Celsus, circa finem.

1 Gl. sing. sūto tex. secūdū Paul. hic.

e *Dolo fecit.*] cum. sciebat emptorem pecuniam habere, noluit recipere, postea uerò cū sciuit non habere petijt. Accur.

C *Reditor.*] CASVS. Creditor, cui fundus tributarius obligatus est, & habet apud se instrumenta, & cautiones, quibus continetur, quod debitor soluit tributa: si postea sem uenditor, debet creditor exhibere illas cautiones, quas habet per act. ex empto.

5 † quandoq;
6 † Alias, minus ex pecunia soluatur.

q *Ante domum*] Titius habebat domum iuxta mare, & iuxta eā constituit aggeres, pilas, seu columnas domui coniunctas: an cedant domui uenditæ hæc, q̄ coniuncta sunt ei? Resp. quòd sic. Cætera satis plana sunt usque ad fi. tit. Viuta.
f *A conductore.*] qui dicitur publicanus.
g *In quo.*] s. saltu.
h *Venit.*] i. uenditur.
i *Emit*] qui & prius emerat, sed nunc ideo emit, quia credebat deberi tributa, & ideo publicanum uendere posse. Azo.
k *Exhibeantur*] ut ita probet se nō teneri publicano ad pretium, & si soluit, repetitur, quia nulla fuit uenditio à secunda, non tā hæc instrumenta tradet emptori, ut C. de fidei instrumen. ta. quæ est 3. & dixi sup. eo. Titius.

* Sing. tex. secundū Bal. in l. si ea, C. de usur.

l *Teneri.*] s. actione ex empto: & erat sit mariti quasi emptor, ut C. de iur. do. l. quoties. & inf. qui pot. in pig. hab. l. qui balneum, § fin. sed nec refert quo iure euincatur, aliàs 9 ueniatur, s. dominij, aut hypothecæ, ut hic fuit, & inf. de euic. l. si mancipium, § si cōmuni. & § fi. & l. seq. Sed uti maritus de euictio-

7 † Dua. si dicitur.

esse ait, quasi per emptorem solum stetisset. a non enim posse 1 † uideri moram 2 † per venditorē emptori factā 3 † esse, ipso emptore posteriorem 4 † moram faciente.

Vltima mora nocet: nisi dolus aduersarij intercesserit. Bart.

¶Quod si fundū emisti ea lege, uti des pecuniam calēdis Iulijs, etsi ipsis b calendis per uenditorem esset factum quo minus pecunia ei solueretur, deinde per te staret quo minus solueres: uti posse aduersus te lege sua c uenditorem dixi: d quia in uendendo hoc ageretur, ut quandocunque 5 † per emptorem factum sit, quo minus pecuniā 6 † soluat, legis pœnā patiatur. Hoc ita uerum puto, nisi si quid in ea re uenditor dolo fecit. e

Qui vendit iura actionis, debet emptori instrumēta ostendere, cū sibi opus erit. Vel sic: Venditor tenetur exhibere emptori, cum expedit, instrumēta, quæ pertinent ad fundum. Bart.

Scæuola lib. 7. Digestorum.

LEX LIIII.

CReditor fundū sibi obligatum, cuius chirographa tributorum à debitore retrò solutorum apud se deposita habebat, uendidit ex lege Mæuio, ut si quid tributorum noīe debitum esset, emptor solueret, idem fundus ob causam eorum tributorum, quæ iam soluta erant, à conductore f saltus, in quo g idem fundus est, uenit: h * eumq; idē Mæuius emit, i & pretium soluit. quæsitum est, an empti iudicio, vel aliqua actione emptor à uenditore cōsequi possit, ut solutionum suprascriptarum chirographa dentur. 7 † Respondit, posse emptorem empti iudicio consequi, ut instrumenta de quibus quæreretur, exhibeantur. k

Si filia se abstineat ab hæreditate paterna, debet prædium dotale ab hærede defendi. Bart.

¶Prædium æstimatum in dote à patre filiæ suæ noīe datū, obligatū creditori deprehendit, quæsitū est, an filius, qui hæreditatē patris retinet, cum ab ea se filia abstinuisset dote contenta, actione ex empto teneatur, ut à creditore lueret, & marito liberum 8 † præstaret? Respondit, teneri. l

Qui uēdit militiam, tenetur actiones suas cedere. B.

¶Inter uenditorem, & emptorem militiæ m ita conuenit, ut salarium n quod debebatur ab illa persona, o emptori cederet. quæsitum est, emptor militiæ quam quantitatem, à quo exigere, 9 † & quid ex huiusmodi pacto uenditor emptori præstare debeat? Respondit, uenditorem actiones extraordinarias p eo nomine, quas haberet, præstare debere.

Venditioni domus cedunt & pilæ, & columnæ extra domum domui iunctæ. B.

¶Ante domum mari iunctā, 10 † molib iactis 11 † pilam * constituit, q & uti ab eo possessa domus fuit, Caio Seio uendidit. quæro an pila 12 † quæ ab authore domui coniuncta erat, ad emptorē quoque iure emptionis pertineat? Respondit, eodem iure fore uenditam domum, quo fuisset prius quam ueniret. r

Qui uendit rem cum mercede debita, intelligitur debita uenditori. Bart.

Labeo lib. primo Posteriorum.

LEX LV.

SI mercedem insulæ accessuram 13 † emptori dictū est: quanti insula locata est, tātum emptori præstetur. Paulus. Imò si totam insulam eo 14 † nomine locaueris ut amplius 15 † conductor locet, 16 † & in uendenda insula mercedem emptori cessuram esse dixeris, id accedet s quod tibi totius insulæ conductor debebit. t

ne non agat. cum n. habeat exceptionem si à muliere conueniatur infra æstimationē fundi: ergo ipse agere de euictione non debet, ut inf. sol. mat. l. Mæuia, § fundus. quæ est 5. sol. alterum istorum quòd vult potest maritus facere, uel exceptionem obijcere, & de euictione non agere, uel cōtra de euictione agere, sed exceptionem non obijcere. utrumque autem non pōt, quia rem & pretium habere non debet, ut C. si ser. extero se emi man. l. j.

8 † Aliàs, liberū prædium.

m *Militia*] i. cuiusdā reditus, siue præbēda.
n *Salarium.*] i. reditus, siue præbenda.

9 † Dua exigere debet.

o *Ab illa persona*] puta à quodam Comite, uel barone.
p *Extraordinarias.*] facit in Auth. de exhib. & introd. reis, § optimum, coll. v. & C. de pign. l. fin. Accur.
q *Constituit.*] s. aliquis. Ac.] Adde l. ergo, § si pilas, de acq. rer. dom. & ultra apostil. de pilis uide Plin. li. 6. epist. & Dion Halicar. li. 9. ubi Horatiam pilam interpretatur.

10 † aliàs, iniectam.
11 † Fl. ripā.
* Pila, pter alia significat. & opus insigne ad tuēdas à fluctibus naues intra portus & naualia, qualiter his uidetur accipi.
12 † Fl. ripa.

r *Veniret*] ut sup. eo. si uenditor, § fi. & infra, de acq. rer. dom. l. ergo sic & in legato, ut j. de leg. 3. uxorem, § legauerat, & l. prædijs, § j. & inf. de seru. leg. l. j. sic & in alia qualibet tali concessione, ut sup. si serui. uend. l. testatis, § fin. Accur.
s *SI mercedem id accedit.*] i. tm̄. to.
t *Debebit.*] nec aliud credo Labeo sensisse, ut inf. ti. j insulam. licet largius intelligat Paul. cum dixisse.

13 † Dua accessuram esse.

u *Nominatim*] si nominatim excepi sepulchrum, n. etiam iter priuatū excepisse uideor, ut hic, & sup. de relig. si uenditor. si tacitè, refert sit iter publicum, ut hic, an non, & tunc obtinet, ꝰ de contrah. empt. l. in modicis, & l. seq. fi. Accur.
x *Minimè.*] s. uerum est quod prædixit.

14 † Fl. uero.
15 † Fl. & amplius.
16 † Fl. locauerit.

Vēditioni fundi cedit sepulchrum, nisi sit exceptū, uel aditum habeat ex publico. Bart.

¶Si eum fundū uendidisti, in quo sepulchrū habuisti, nec nominatim u tibi sepulchrum excepisti: parum tibi eo nomine cautū habes. Paulus. Minime, x si modo in sepulchrum iter publicū transit.

Habi- Sim

a *Habitatio.*] Ait Labeo. Et sic no. hic, quod in generali sermone non continetur persona loquentis, ut supra, de senat. l. j.
b *Recepta.*] Alias excepta.
c *Habitatoribus.*] verba pacti.
d *Parum cauetis.*] Ergo aut, ponitur pro &, ut C. de ver. sig. l. pen.
e *De his.*] Qui gratis habitant. Sed quid & ex donatione concesserat, & tali ex qua tenetur de euictione? Respon. idem quod in habitatoribus: secus autem ubi precario concesserat. Accursius.

2 † Fl. deest, eo.

f *SI seruus. Aut in cloacam.*] aut pro, i. nam catadromus dicitur cursus fluentium, à cata quod est fluxus, & dromos quod est currens. vnde hippodromus dicitur stabulum equorum currentium ab hippos, quod est equus, & ideo illud de Caesare dicitur, quod ipse tertio die ante mortem suam intrauit hippodromum suam, & inuenit asturconem suum flentem, quod fuit indicium mortis domini. & dicitur asturco ab astu, & torqueo: & ponitur pro dextratio, qui torquet inimicos hasta.

3 † Flor. deest, tunc.

g *Non fuerit.*] Plus ergo quàm in suis tenetur, ut & in vitro, ut infra sol. mat. si constante, §. si maritus. Accur.
h *Exceptum.*] s. à venditore ne imperet.

3 † Fl. deest, et.

i *Dirigenda est.*] ut si in culpa, uel dolo fuerit, teneatur: aliàs non, ut Inst. eo. §. cum autem. sic & in socijs, ut sup. eo. di. l. cõis seruus.

* *Machinam descensoriã, uel funem de cursorium intellige. Vide Suet. in Nero ne, c. 11. Alc. li. 1. parer. c. 20. & Bud. in hunc locum.*

k *Qua vult.*] ut & sup. de Sben. emp. l. comprehensum erat. non autem ola, nisi dictum esset, ne nihil adimeret, ut ar. sup. eo. si uenditor quae est ff. Alij quod secus in peculio, quod est quoddam totum, at dolia separata.

4 † Fl. potest.

l *Qualiacunque.*] imò sana debent esse accessoria, sicut & principalia vendita, ut supra eod. quicquid, & l. emptorem, §. si quis rem. quae sunt cõtra. Sol. hic conuenit praestari, qualiacunque sunt, ibi uerò non. Item enim hoc non est similiter contra ff. de aedil. edic. l. itaque, & l. proinde. Praeterea ibi plenius distingui-

5 † Fl. fuisset.

Si in venditione excepta sit habitatio, non intelligitur de habitatione vendentis, nec alterius ab eo causam obligatoriam non habentis. Bart.

¶ Si habitatorib. habitatio a lege uenditionis recepta b est, omnibus in ea habitantibus preter dominium, rectè recepta habitatio est. Pau. Immo si cui in ea insula quam uẽdideris, gratis habitationẽ dederis, & sit receperis, habitatoribus, c aut in 2 † quam quisque diem conductum habeat, parum caueris. d nominatim enim de his e recipi oportuit, itaque eos habitatores emptor insulae habitatione impunè prohibebit.

Venditor circa rem venditam tenetur de dolo, & culpa: & ideo quando ante uenditionem culpatur, post venditioné punitur. Bart.

Idem libro 2. πιθανῶν.

LEX LVI.

SI seruus tuus 3 † quem uendideras, iussu tuo aliquid fecit, & ex eo crus fregit, ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti quod solebat ante uenditionem facere, & si id imperasti, quod etiam non uendito seruo imperaturus erat. Paul. Minimè. Nam & 3 † si periculosam rem ante uenditionem facere solitus est, culpa tua id factũ esse uidebitur puta enim eum fuisse seruum, qui per κατάδρομον γυράνον, * descendere, aut in cloacam f demitti solitus esset. Idem iuris erit si eam rem imperare solitus fueris, quam prudens, & diligẽs paterfam. imperaturus ei seruo non fuerit. g Quid si hoc exceptũ h fuerit, tũ potes 4 † ei seruo nouam rem imperare, quam imperaturus non fuisses 5 † si non uenisset, uelati si ei imperasti ut ad emptorem iret, qui peregrè esset. nam certè ea res tuo periculo esse non debet. itaque tota ea res ad dolum malum duntaxat, & culpam uenditoris dirigenda est. i

In obligatione generis sub alterni electio est debitoris, in obligatione caeterarum specierum non cadit electio. Bart.

¶ Si dolia 80. accedere fundo, quae in fossa essent, dictũ erit, & plura erunt, quod ad eum numerum, dabit emptori ex omnibus, quae vult, k dũmodo 6 † integra det. Si sola 80. sint qualiacunque l sunt 7 † emptorem sequentur, nec pro non integris quicquam ei uẽditor praestabit. m

Valet venditio serui, qui est apud hostes, & differtur praestatio donec redeat. Bart.

Pompon. lib. 10. ἐπιστολῶν.

LEX LVII.

SI seruus, qui emeretur, uel promitteretur, in hostiũ n potestate esset, 8 † Octauenus magis putabat ualere emptionem, & stipulationem, quia inter ementem, & uendentem esset commercium. Potius. n. difficultatẽ o in praestando eo inesse, quàm in natura: etiam & officio iudicis sustinẽda p esset eius praestatio, donec praestari possit.

TITVLVS II.

Locati 9 † & conducti.

Contractus locationis similis est emptioni: differunt tamẽ, quia in emptione & uenditione principaliter venit traditio, in locatione & conductione principaliter venit factũ. Bart.

Paulus libro 34. ad edictum.

LEX PRIMA.

LOcatio, & conductio, cum q naturalis sit & r oium gentiũ, s non verbis, t sed consensu contrahit, sicut emptio, & uenditio. u

Caius lib. 2. rerum cotidianarum.

LEX II.

LOcatio & conductio proxima x est emptioni, & uenditioni: eisdemque iuris regulis consistit. 10 †

tur in l. proinde.
m *Praestabit.*] secus si nulla sunt, ut ibi, ut supra eod. l. si quis cum fundũ, & l. quicquid, & l. si uenditor.
n *SI seruus. In hostium.*] secus si nõ hostes sint, sed semper hostium, ut infra, de verb. obl. liber homo. & Inst. eo. in §. quae est contra.

ADDITIO. Dic quod illud quod est hostiũ, & nunquam fuit nostrum, non põt uendi, nec per stipulationem promitti, ut ibi: secus si fuerit nostrum. & hoc per spem postliminij, ut l. id quod, infra de leg. j secundũ Bar. hic.

6 † Fl. dumtaxat.
7 † Fl. desit, sunt.

o *Difficultatem.*] quae difficultas praestationis non reddit stipulationem inutilem, ut inf. de uerbo. oblig. l. continuus, §. illud.
p *Sustinenda.*] id est, differenda.

LOCATI ET conducti.

8 † Fl. fit.

Locatio & cõductio est negotium ἀντίστροφον emptioni, & venditioni, quia proximum, & simile adeo, ut emptionis uenditionis, & pretij verbo promiscuè vtamur, etiã in locatione, conductione, & mercede. & est locatio conductio, conuentio nuda fruendi, faciendi ve aliquid certa mercede locatori, quo dat aliquid fruendum, vel faciendum, conductori qui ac spe. & locatori dat ut actio locati, conductori conducti, vtraque directa. Cuiac.

9 † Fl. deest, &, prout in lib. Basilicon. tit. 2. Harm. lib. 3. tit. 8.

q *LOcatio & conductio. Cum*] i. quia.
Et] pro id est.
r *Gentium.*] Ius enim gentium naturale dicitur, ut Instit. de iure nat. §. quod verò.
s *Non verbis.*] id est verborum solennitate, ut sit necessaria, adeo ut mutus interuenire possit, ut infra, de act. & obl. l. in quibus unque. & de re. iu. ubi non uoce.
t *Et venditio.*] ut Inst. eo. in princ. & de contrah. empt. in princ.
x *LOcatio. Proxima.*] quo ad tractatum, & quo ad sensum, ut subijcit.

10 † Fl. deest.

ur.]

a *Vt.*] ponitur pro sicut.
b *Mercede.*] si in pecunia consistente, ut dixi supra depo. l. 2. §. si quis seruum.
c *Vnū esse negotium.*] hoc propter illos, qui putabant duo esse negotia, emptionem materiæ, & locationem operæ, ut Instit. eo. §. item quæritur. & supra de contrah. empt. l. Sabinus resp. & l. conuenit mihi tecum. Accur.

CVm fundus.] CASVS. Locaui fundū, in quo erat plantitum ei deputatum, quod dedi colono æstimatū, dicit quod uidetur emere, quod fit suo periculo, sicut si darem seruum in dotem æstimatum. Viuia.
d *Emptum.*] & sic ac cessio locationis est venditio, ut infra e. l. quarto §. fin. & facit C. de iur. do. quoties.
e *Daretur.*] sed dos potest alio respectu æstimari quandoque, vt C. de iure do. si inheridem & hic. Quid enim si ad annum tātum locentur? certè non uidetur æstimatum ut sit uenditio.
f LOcatio. Tollitur.] est enim conditio p̄sona adiecta, ut infra de condi. & demonstr. si ita expressum. & est hoc uerum ut tantum stet conductor vsque ad terminum pro mercede constitutum, ultra non. Accur.

SI tibi.] CASVS. Locaui tibi fundū pro 50. tu alii eundem pro 60. secūdus conductor compellitur a vero domino, cum ego locator nō fuerim dñs, quæritur ad quid tibi tenear? & dicit ad 60. Secundo in l. seq. reuocat in dubium idem, & adhuc respon. idem Tertio dicit, quod in 60. quæ a me petis, computo vel compen so 50. quæ mihi debes si te habitare permisero Viuia.
g *Agendum.*] pro restituenda ut si male conductor in re fuerit uersatus. Itē cōductor aget, ut ei frui liceat, sed uidetur non agi aliquo modo ex contractu locationis,

Nam vt a emptio & venditio 1 † contrahitur, si de pretio cōuenerit, sic & locatio & conductio contrahi intelligitur, si de mercede b conuenerit.

Si pecunia præstatur pro opera, dicitur contractus emptionis, etiam pro re in qua præstatur opera: si vero opera tantum, dicitur contractus locationis & conductionis. Pau.

¶ Adeo autem familiaritatē aliquam habere uidentur emptio & venditio, item locatio & conductio, ut in quibusdam quæri soleat, utrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio. Vt ecce, si cum aurifice mihi conuenerit, ut is ex auro suo annulos mihi faceret certi ponderis, certæque formæ, & is 2 † acceperit (verbi gratia) trecenta, vtrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio? Sed placet vnum esse negotium, c & magis emptionem & venditionem esse. Quod si ego aurum dedero, mercede pro opera constituta dubium non est, quin locatio & conductio sit.

Aestimatio facit in dubio emptionem, de qua materia gl. tangit in l. 1. infra ti. 1.

Pomponius li. 9. ad Sabinū.

LEX III.

CVm fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus accipiat: Proculus ait id agi, ut instrumentum emptum d hēat colonus: sicuti fieret cū quid æstimatum in dotem daretur. e

Voluntas morte finitur. Bart.

Idem lib. 18. 3 † ad Sabinū.

LEX IIII.

LOcatio præcariive rogatio ita facta, quoad is, q eam locasset, dedissetve, vellet, morte eius, qui locauit, aut dedit 4 † tollitur. f

Licet remittatur pensio ex postfacto, contractus tamen non resoluitur, licet ex eo agi potest ex vtraq; parte. Pau.

Vlpianus lib. 32. 5 † ad edict.

LEX V.

SI tibi habitationem locaue ro mox pensionem remittam: ex locato & conducto agendum g erit.

Conductor agit ad interesse contra locatorem, si ille qui ab eo conduxit, vti prohibeatur, in quantum sibi obligatus est, deducta mercede primo locatori debita. Par.

Caius lib. 10. ad edi. prouin.

LEX VI.

IS, qui rē conduxerit, non cogitur restituere id, quod rei, nomine tu actione consecutus h est.

Si conductor re conducta vti prohibeatur, agit actione ex conducto ad interesse. h. d. cum l. seq. Bar.

Paulus lib. 34. 6 † ad edictū.

LEX VII.

SI tibi alienam insulam locauero quinquaginta, tuque eandem sexaginta Titio locaueris, & Titius a domino prohibitus fuerit habitare: agentem te ex conducto sexaginta consequi dēre placet: quia ipse i Titio k teneris in sexaginta.

Triphonus 7 † li. 8. disput.

LEX VIII.

NOs videamus ne l non sexaginta m præstanda, nec quinquaginta n sunt, sed quanti interest o perfrui conductione. p 8 † tūi q 9 † deniq. r consequaē medius, quātū p̄stare debat ei, q a te cōduxit: s qn emolumentū t conductionis ad comparationem vberioris mercedis cōputatū, maiorē efficit cōdēnationē, & tā primus locator reputationem habebit u pro 10 † quinquaginta, q̄ ab illo perciperet, si dñs insulæ habitare nouissimū conductorē non vetuisset. quo iure vtimur.

Si conductor non potest vti re conducta, potest agere, ut sibi frui liceat locato r uero liberatur prestando interesse. uel aque commodam habitationē. Bart.

Vlpianus libro 32. ad edictū.

LEX IX.

SI quis domum bona fide emptam, vel fundum

sicut nec ex uenditione, ubi nullū sit pretium, ut sup. de cont. emp. si quis dona. & l. cū in uenditio. Sed hic fuit ab initio contractus factus animo exigendi mercedem, ibi non & de hac materia dixi sup. de pac. si conuenerit.
h IS qui Conseccutus.] idē est in commodatario, ut C. de fur. l. si §. sed cum sed secus in creditore, ut supra de pi. & si pignore. & est ratio diuersitatis, ut ibi dixi.
i SI tibi. Ipse.] scilicet tu.
k *Titio.*] seruo. Acc.
l NOs videamus ne.] idest an.
m *Sexaginta.*] scilicet tantum.
n *Quinquaginta.*] scilicet sola.
o *Interest.*] scilicet secundi, quod est q̄tum interest tertii.
p *Conductione.*] scilicet tertium.
q *Tantum.*] subaudi. & certe tā ad minus.
r *Denique.*] subau. & certe tantum ad minus. plus .n. esse pōt quando prohibere posset, nec ēt quando sciens alienū locasset, ut infra, l. si fundus & l. qui insulam. & incip. respondere.
s *Conduxit.*] cui tenetur ad exonerationem mercedis pro rata, uel ut restituat accepit, cum primus locator dominū prohibentem frui prohibere non posit, alias etiam ultra tenetur, ut infra eo. si fundus. in fi. & l. qui insulā. in prin.
t *Emolumentum.*] hic est sensus prior, cōductor cariorem hēt cōductionem, siue habitādi commoditatē quā ei pro mercede constiterit, & hoc patet per comparationem maioris siue uberioris mercedis quā pcepit, q cōduxerit, & hac computatio facit crescere condemnationem vltra 50.
u *Habebit.*] si nondū sunt soluta, alias & illa & decem id minus reddet medio, ut supra dixi.

SI quis.] CASVS. Locaui tibi domum alienam quam bona fide possidebā

ab

ab initio: postea sciens alienam verus dñs te deiecit: ages contra me vt faciã cum eo ꝙ tibi permittat habitare: aut si facere non possum, teneor ad exonerationem mercedis nisi sim paratus aliam æque bonam domum dare ad habitandum. Item dicit, si ille, qui hẽt vsumf. in fundo, locauit eũ i quinquẽniũ, & intra hoc tẽps decesserit, non tenebitur hæres fructuarii ad interesse, sed ad exonerationem mercedis. sic est in fundo & in seruo locato in quinquennium a fructuario. Si interim fructuarius fecit impensas, non recuperat, quia potuit prospicere id posse euenire. & hoc, nisi fructuarius locauit, ut dominus. Vinia.

locauerit a mihi, isq; sit euictus sine dolo malo culpave b 1 † eius: Pomponius ait, nihilominus eũ teneri ex cõducto ei qui conduxit. ut ei præstetur frui, quod conduxit licere. c Planè si dñs non patiatur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare: æquissimum esse ait absolui locatorem. d

Si conductor desinit posse vti re absq; culpa locatoris, fit ei remissio mercedis: si uero culpa locatoris interuenit, ad totale interesse tenetur. Barto. no. istum §. quia semper allegatur.

¶ Hic 2 † subiungi põt quod Marcellus lib. 6. digest. scribit, 3 † si fructuarius locauerit fundum in quinquenniũ, & decesserit: hæredem eius in quinquenniũ 4 † non teneri e vt frui præstet, nõ magis quam vt 5 † insula exusta teneretur locator conductori. Sed an ex locato teneaẽ conductor, ut pro rata tẽpis, quo fruitus est, pensionem pstet. Marcellus q̃rit: queadmodũ præstaret si fructuarii serui operas f conduxisset vel habitationẽ. g Et magis admittit teneri eũ: & est æquissimum. ¶ Idem quærit, si sumptus fecit in fundum, quasi quinquennio fruiturus: an recipiat, Et ait, non recepturũ: quia hoc euenire posse pspicere * debuit. h Quid tñ si non quasi fructuarius ei locauerit, sed si quasi fundi dñs? Videlicet tenebitur: decepit. n. conductorem. & ita Imperator Antoninus cum diuo Seuero rescripsit.

¶ In exustis quoque ædibus, eius temporis quo ædificium stetit, mercedem præstandã rescripserunt.

Valet pactum quod quis teneatur de casu fortuito. Bart.

Iulianus lib. 15. digestorũ scribit.

LEX X.

SI 6 † quis i fundum locauerit ea lege, vt etiã si quid vi maiore accidisset, hoc ei præstaretur: k pacto standum esse.

Qui promisit innocentẽ ignem habere. si casu fortuito oriatur incendium, non tenetur. Bar.

¶ Si colonis prædiorum lege locationis, ut innocentẽ ignẽ habeant, denunciatum sit: si quidem fortuitus casus incendii causam intulerit, non præstabitur periculum locatori. l Si vero culpa locatoris, m q̃ præstare necesse est, damnũ fecerit: n tenebitur. o

Iste § legitur tribus modis, & breuiter hoc intendit. Pro tempore, quo cõductor non potest vti re, fit remissio mercedis non solutæ: & soluta repetitur. h. d. qualibet lect. gl. potest esse vera, teneas quã vis.

¶ Imperator Antoninus cũ patre suo, 7 † cum grex esset abactus, quẽ quis conduxerat, p ita rescripsit: Si capras latrones citra tuam fraudem abegisse q probari r põt, iudicio locati casum pstare non cogeris: atq; 8 † tẽpis quod insecutum est, mercedes, ut indebitas, recuperabis. s

a *Locauerit.*] cum sciret alienam.
b *Culpave*] adhibita in euincendo: fuerit tamẽ adhibita in eo, qui scienter rem alienam locauit.
c *Licere.*] non autem ad exonerationem mercedis tantum, & sic est contra. inf. e. si fundum, i si. Sol. hic scienter alienum locauit, ibi non, ut inf. e. l. & hæc distinctio, in si primi respon.
d *Locatorem.*] vt inf. e. l. cũ plures. i. 16. in fi. sic & sup. de const. pe. l qui autẽ. §. ꝙ si ante. & sup. de reli l. 1 §. locũ. & i Hoc differt a venditore.
e *Non teneri.*] ad interesse, sed ad pretii exonerationem, ut infra subiicit.
f *Operas.*] hic põt notari conductorẽ operarum pro rata tantũ temporis teneri & si ex parte locantis operas fortuitus casus interueniat. Acc.
g *Vel habitationem.*] scilicet domus, quæ nũc exusta sit, uel defuncto fructuario seu habitatore finita sit.
h *Prospicere debuit.*] hoc si locauit tãquã fructuarius, secus si tanquam dominus, vt statim subiicit Et no. hic debere inspici ꝙ euenire põt, ut in seq. dam. infec. l. g bona 5 cum inter, & infra ad Tre. Lucius. in §. pe. & sup. ex quib. ca. ma. l. sed & si per præ. §. si feriæ, & dixi de hoc sup. de iurisd. om. iud. l. 1 idem. in fi. Accur.
i *SI quis.*] alias. l. si quis, alias, § Iulianus.
k *Et præstaretur*] i. conductori a locatore. valet. n. pactũ, quo quis recipit in se fortuitum casum, vt hic, & C. de neg. gest. negotiũ. & sup. de pac. l iurisgentium §. item si quis. & inf. e. itẽ quærit §. si gemma. uel econtra locator conductori, ut non exigat mercedem: nam & hoc ualet. ut arg. sup. depo. l. 1 §. si cõuenit. & hoc si specifi. acti sunt, ut no. in d. l. sed & si quis. §. quæsitum, supra si quis cau.

l *Locatori*] vt inf. eo. l. videamus. §. si hoc.
m *Locatoris.*] idest conductoris. sed & propriè poni põt.
n *Fecerit.*] scilicet fortuitus casus.
o *Tenebitur.*] scilicet conductor.
p *Quem quis conduxerat.*] causa stercorandi agrum, vel lactis, vel lanæ, non autem custodiendi.
q *Abegisse.*] dicunt abigei, qui aliena surripiunt animalia. * & abigere dicitur qui surripit. sic & in Authen. de nup. §. si igitur. coll. 4.
r *Probari põt.*] quasi culpa contra eum psumpta, arg. sup. commo. l. eũ qui §. fi. Io. & secundũ hoc ponitur casus, ꝙ loquatur de caprario, qui certã mercedẽ præstabat, si ei permitteret fructus gregis percipere vsq; ad annum, & secundum hoc prosequere literã. Vel dic, ꝙ loquitur de locatore, qui certam mercedẽ præstitit caprario, si vsq. ad annum gregem seruaret. Si opponatur de l. inferiori, qui operas. inf. eo. Respon. quia hic culpa caprarii abactæ fuerint. Vel dic tertio, retẽto eodem casu, quod loquitur caprario, qui se teneri putabat ex casu fortuito ut mercedẽ restitueret nam repetit condictione indebiti, & sic q. diuersis modis litera concordat. Sed opponitur secundum duos vltimos casus, quomodo quis probat se sine fraude amisisse: immo qui fraudem dicit, eam probet, ut infra de probat. l. quoties, §. qui dolo. & de leg. 1. cum ita, §. species, Respond. probat hic eo ipso, quod contrarium non probatur, ut C. qui mi. non po. l. fi. secũdum vltimos duos casus. Alii dicunt, quem debere probare se sine culpa vel fraude perdidisse, ut hic, & arg C. de pig. act. si nulla. & sic dicunt creditorẽ hic probare, si dicat se pignus amisisse. Tertii, ut Bul. distinguunt, Vt no. in l. si creditor. C. de pig. act. casum autem quis probet? dic. ꝙ primo dolus, uel culpa est probanda, deinde ille contra quem hæc probantur, probet casum, ut dixi supra de eo ꝗ certum quis ex argentariis. §. pen. in fi.
s *Recuperabis.*] secundum primum & tertium loquit caprario, secundum loquitur dño. Sed qua actione repetuntur? Respon. ex conducto actione. si prius eas soluerat prorogando mercedem, ut inf. eo. sed addes §. si quis. sed si post amissionem est solutum, indebiti condictio cõpetit, ut hic dicit, sed videtur ꝙ indebiti nunquam locũ habeat,

1 † Flo. culpaque.
2 † Alias, huic.
3 † Flo. scripsit.
4 † Flor. deest, in quinquennium.
5 † Fl. deest, ut.
* Contr. tex. in cano. cũ Hadrianus 63. dist. text. in cano. commentib. 1. q. 7. & glo. in cano. immensæ domi. 23. dist. Bolog.
* Abigei, ꝙ dicantur vide l. 1. de abig. & l. aut facta. §. quantitas. de pœ. vbi quid propriè abigeus & quid fur. & l. fi. de abig.
6 † Flor. est §. & magis Iulia. &c.
7 † Flor. deest, sup.
8 † Alias, ad quæ adeo tem poris.

habeat, sicut & si pr mulieris soluat genero dotē iam sol. matrimonio non per cōditionem indebiti, sed pro dote actione repetitur, ut inf. sol. mat. si pater ignorans. quę est contra. Sol. ibi speciale ut cesset condictio indebiti fauore dotis, ut sup. de cond. indeb. cum is qui. & mulier. Vel dic aliud in mercedibus, q non debētur nisi tēpore tpis quo quis est fruitus, ut hic, ubi verò dos debebatur adimpleta conditione contracti matrimonij. Item nō. hic, quē non præstare casum, ut hic, & C. de pig. act. quæ fortuitis, & sup. pro soc. l. cum duo, § damna. Acc.

a *Culpa.*] ut supra ad leg. Aqui. l. idem iuris, in fi. & Instit. ad l. Aquil. § imperitia.

b *Scripsit.*] hoc casu qui sequitur.

c *Ex locato.*] ratione futuri temporis, ut arg. tit. j. l. cui licet tenetur ut possessionem restituat, ut C. eod. l. qs conductionis.

d **E** *T ego. Recte agam.*] non solum habebo exceptionem, sed etiam &c. sic sup. de usufr. quoties, § si colono.

e *Vel*] pro saltem.

f *Liberer*] pro futuro tempore.

g **V** *Ideamus. Etc.*] i. liberos.

h *Induxerit.*] in domum locatam.

i *Suo nomine*] i. ergo noxaliter, ut j. de publicum si exhibuisset. & sic est § i. nau. caup. stab. l. fi. § hac. It actione. sed hic in actione, q est ex contractu: ibi ex quasi maleficio. Itē secus est cū qs a locator dat noxa, conductori, ut j. eod. si tibi domū, q est ctra. Itē no. q electio mala est in culpa ut in solidū teneatur, ut & j. ad legē Aqui. l. seruus seruū, § Proculus, & § si fornacarius, & sup. si mēsor fal. mo. dix. l. 3. § fi. & sup. de neg. gest. l. nā & Seruius, § fi. & sup. pro soc. de illo. & infr. eo. cū in plures, & sup. com. l. cum qui. & l. qui non tam. & l. si ut certo, § sed interdū, & l. in rebus. Item no. q tribus modis dicimur quis in culpa. primum, si non fecit, q di-

1† Fl. desit, puta.

* Hanc politure agrorum, ut § 32 sup pro socio. & vide [illegible]

2† Fl. [illegible] ad Vrsium.

3† Fl. præstat.

4† Fl. desit sed.

5† Fl. ita.

6† Fl. &.

7† Fl. admiserit.

Imperitia culpæ annumeratur. Bart.

¶ Celsus etiam imperitiā culpæ a annumerandam li. 8. ff. scripsit, b puta 1† si quis vitulos pascendos, vel farciendum quid, poliendū ve* conduxit: culpā eum præstare debere: & quod imperitia peccauit, culpam esse: quippe ut artifex (inquit) conduxit.

Si res locata efficitur conductoris, potest agi ut à pensione liberetur. Bart.

¶ Si alienam domum mihi locaueris, eaque mihi donata vel locata sit, non teneri me tibi ex locato c ob pensionē: sed de tempore præterito videamus, si quid ante legati diem pensionis debeatur, & puto soluendum.

Iulia. lib. 2. 2† ad Vrseium Ferocem.

L E X XI.

ET ego ex conducto rectè agam d vel e ut hoc ut me liberer. f

Conductor tenetur locatori de alijs secum habitantibus, si in culpa fuerit malos homines inducendo in domum. Bart.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

L E X XII.

VIdeamus an, & seruorū culpam, & quoscunque induxerit, præstare conductor debeat; & quatenus præstare, 3† utrum ut noxæ seruos dedat, an verò suo nomine teneatur: sed 4† & adueisus eos g quos induxerit, h utrū præstabit tantum actiones, an quasi ob propriam culpam tenebitur? Mihi itaq; 5† placet ut culpam etiam eorum quos induxit, præstet suo nomine, i etiam 6† si nihil conuenit, k si tamen culpam in inducendis admisit, 7† q tales l habuerit, vel suos, vel hospites. & id Pomponius libro 63. ad edictum, probat.

Qui promisit ne ignem habeat, tenetur qualitercumq; habuerit. h. d. Et est contra l. si quis fundū, § 1. inf. eo. Sol ut ibi. Bart.

¶ Si hoc m in locatione conuenit, ignem ne habeto: & habuit, tenebitur: etiam si fortuitus casus admisit incendium: quia non debuit ignem habere. Aliud enim est n ignem innocentem habere, (aliud 8† omnino non habere,) permittit enim habere, sed innoxiū ignem. ¶ Itē prospicere debet conductor, ne in 9† aliquo, vel ius rei o vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.

Conductor tenetur reddere locatori possessionem rei locatæ absque controuersia, nisi culpa locatoris acciderit. Bart.

¶ Qui vinum de Campania transportandū conduxit, 10† deinde mora à quodam controuersia, p signatum suo, & alterius sigillo in apothecam deposuit. 11† ex locato tenetur ut locatori possess. vini sine controuersia reddat: nisi culpa careret conductor.

Tenetur cōductor, si cōtra pacta locationis fecit. Bar.

¶ Inter conductorem, & locatorē conuenerat, ne in villa urbana fœnum poneretur, 12† conductor posuit: q deinde seruus r igne illato succendit. 13† ait Labeo teneri cōductorem ex locato: s quia ipse causam præbuit t inferendo u fœnum 14† contra conductionem. x

Herm. li. 2. iur. ἐπιτομῶν.

L E X XIII.

SEd & si quilibet extraneus ignē iniecerit: damni ratio iudicio 15† locati habebitur.

Si conductor fuerit in culpa, tenetur: aliàs nō. et hoc probatur per multa exēpla vsq; ad § si in lege. &c. B.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

L E X XIIII.

ITem quærit, y si cisiarius, i. carucharius, dum cæto-

ligere faceret, secundus [illegible] mora, ut probatur p legē istā & [illegible] & terram.

k *Conuenit.*] i. expresse [illegible].

l *Tales*] qui rem deteriorem faciunt.

m *Si hoc.*] si pro, quouis. nam culpa præcessit casum.

n *Aliud enim est*] respōdet tacitæ obiectioni superioris, l. si quis domum, § si colonis, j. hoc tit. Accur.

o *Ius rei.*] i. seruitutem patiatur amitti.

p *Controuersia.*] culpa sua, qui iam erat in mora restituendi.

q *Tesrit*] i. cōductor.

r *Seruus.*] scilicet conductoris.

s *Ex locato*] nec liberati volens noxæ dedere, ut sup. eo. l. j. j. rō.

t *Præbuit*] incēdio, unde teneri, ut j. ad l. Aqu. l. si furnus, § in hac.

u *Inferendo.*] i. fœnum.

x *Conductionem*] i. pactum [illegible] appositū, ut & s. § si. hoc.

I *Tem quæritur.*] Casus planus est vsque ad § duo.

¶ *Duo.*] Duo possūt insolidū locare candē rem, ut merces utriq; insolidum debeat.

¶ *Si in lege.*] Locaui tibi Codicē ad scribendū, & ad cōplendū ad certū diē, eo pacto, ut si tunc non esset perfectus, liceret mihi relocare alij, & q plus daréalij, mihi redderes, postea locaui alij, & dedi plus, an repetam, quærit? Et rñ. q sic, si post tps cōsimili scriptori locaui nō aliter.

¶ *Qui impleto.*] Locaui tibi fundum in annū pro x. anno finito fructi in eodē: videris reconducere in aliū annū simili mercede. idem si res publ. vel fiscus uū p lium in annum locauit. Sed quid si in quinquennium locaui ab initio? Et rñ. q si stetisti postea, de anno in annū videris reconducere: nō de lustro in lustrū: sed in domo locata est secus. nā nō intelligit si conduxit per annū, ut videatur reconducere stādo ultra annum, sed tantum in tempore quo habitat, & non per annum. Vsuia.

y *Item quæritur.*] quid iuris sit. Ioan.

8† Fl. inclusa desunt.

9† Fl. [illegible]

10† Fl. contro[illegible] uersia.

11† Fl. [illegible] fuisset.

12† Fl. cum per[illegible] neretur, cōposuit: deinde seruus.

13† Fl. si recte dit super [illegible] sit ut [illegible] & [illegible] manuf. [illegible] gitur [illegible] dit, ut & in vulg. sed in margine [illegible] manu [illegible] adscriptū est [illegible] adiectio [illegible] sic leges Pisa. q & Taurel. monet. puto tamē restius esse, succendit.

14† Fl. desit, fœnum.

15† Fl. desit, inducto. & legitur, damni locati habebitur ratio.

ros transire contendit, cisium * euertit, & seruum quassauit, vel occidit, puto ex locato esse in eum actionem. temperare a enim debuit. Sed & vtilis Aquiliæ b 1 † dabitur.

¶ Si nauicularius onus Minturnas c vehendum conduxerit: & cum flumen Minturnense nauis ea subire non posset, in aliam nauem d merces transtulerit, eaque nauis in ostio fluminis perierit: tenetur prior 2 † nauicularius. Labeo, si culpa caret, non teneri ait: cæterum si, uel inuito domino e fecit, uel quo non debuit tempore, aut si minus idoneè naui imposuit; 3 † tunc ex locato agendum. f

¶ Si magister nauis sine gubernatore in flumen nauem immiserit: & tempestate orta temperare non potuerit, & nauem perdiderit, vectores habebunt aduersus eum ex locato actionem. g

¶ Si quis seruum docendum conduxerit, eumque duxerit peregrè, & aut ab hostibus captus sit, aut perierit: ex locato esse actionem placuit: h si modo non sic conduxerit, ut peregrè duceret.

¶ Item Iulianus libro 86. ff. scribit, 4 † Si sutor puero parum bene facienti, i forma calcei tam vehementer decem percusserit, ut ei oculus effoderetur: 5 † ex locato esse actionem patri eius. Quamuis enim magistris leuis castigatio concessa sit, * tamen hunc modum non tenuisse: sed & Aquilia, K 6 † ut supra diximus. l Iniuriarum autem actionem competere Iulianus negat: quia non iniuriæ faciendæ causa hoc fecerit, sed precipiendi. m

¶ Si gemma includenda, aut insculpenda, data sit, eaque fracta sit: si quidem uitio materiæ factum sit, non erit ex locato actio. si imperitia facientis, erit. n Huic sententiæ addendum est, nisi periculum o quoque in se artifex receperat: tunc enim & si uitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio.

¶ Si fullo uestimenta polienda acceperit, eaque mures roserint: eo locato tenetur, quia debuit ab hac re cauere. p Et si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur: etiã si ignarus q fecerit.

¶ Exercitu ueniente migrauit r conductor: deinde ex 7 † hospitio milites fenestras & cætera sustulerunt. Si domino non denunciauit, f & migrauit, ex locato tenebitur. Labeo etiam, 8 † si resistere potuit, & non restitit, 9 † teneri ait. quæ sententia uera est. Sed si denunciare non potuit, non puto eum teneri.

¶ Si quis mensuras conduxerit, easque magistratus frangi iusserit: si quidem iniquæ fuerunt, Sabinus distinguit, utrũ scit conductor, an non. Si scit; esse ex locato actionem. si minus: non. quòd si æquè sunt: ita demum eum teneri, si culpa t eius id fecerit ædilis. & ita Labeo & Mela scribunt.

¶ Duo rei locationis insolidum esse possunt.

Excessus in mercede dicitur tunc quando est eisdem pactis facta vtraque locatio. Bart.

¶ Si in 10 † lege operis locandi comprehensum esset, ut si ad diem effectum non esset, alij 11 † relocare x id liceret: non aliàs prior conductor ex locato tenebitur, quàm si eadem lege y relocatum esset. Nec ante relocari id potest, quam dies efficiendi præterijsset.

Iste §. diuiditur in tres partes. Primo loquitur in prædio rustico. Secundo in prædio vrbano. Tertio imponitur quædam limitatio circa prædicta. Secunda ibi, In vrbanis. Tertia in l. Qui ad certum. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Tertio illud extendit dictum. Quarto illud dictum declarat. Secunda ibi, Sed hoc ita. Tertia ibi, Eadem. Quarta ibi, Quod autem. Item secunda subdiuiditur: quia primo ponitur dictum: secundo exceptio. Secunda ibi, nisi in scriptis. & hoc intendit. Si conductor post tempus remanet in prædio rustico, videtur in annum renouata conductio, & pignora eiusdem: secus si alterius.

Supra.

* *Cisiũ genus est vehiculi biroti Bud. hic. vnde cisiarius ductor cisij.*

a *Temperare.*] scilicet cursum, & voluntatem suam.

b *Aquiliæ.*] scilicet in factum.

c *Minturnas.*] nomen ciuitatis, vel prouinciæ.

1 † *Dabitur.*

d *Nauem.*] quam conduxit fortè. Accur.

e *Domino.*] etiam idoneæ naui imponendo, ut sup. de vsu & hab. l. fin. Accursius.

f *Agendum.*] erit, ut supra, ad leg. Rho. de iac. l. fi. § si ea.

g *Actionem.*] fuit enim in culpa, ut sup. de rei uend. l. qui petitorio, §. culpæ.

2 † *Fl. prior.*

h *Placuit.*] quia culpa præcessit casum, nisi hoc à prin. sit dictum, ut hic subijcit, & supra commod. l. si vt certo, §. interdum.

3 † *Fl. deest, imposuit.*

i *Parum benefacienti.*] i. non benefacienti.

K *Aquilia.*] scilicet tenetur.

l *Supra diximus.*] ut sup. ad leg. Aquil. sed & si quemcunque §. fi. vna tamen intentata tollitur altera, ut infra eod. si vulnerauerit.

m *Præcipiendi.*] quod est necesse, ut infra, de iniur. l. illud relatum.

n *Erit.*] similis distinctio habetur. & supra ad leg. Aqui. si seruus seruum, §. si calicem. & infra eodem, l. fin. & facit supra, quod quisque iur. l. 2.

o *Nisi periculum.*] id est casum fortuitum. sic & ponitur sup. eo. si quis domũ, §. si colonis, & §. si quis vitulos. propriè tamen dicitur periculum, quod culpa contingit, ut j. eod. l. opus. Vel dic hic periculum propriè si qualis qualis culpa interueniat, ut infra eod. l. & hæc distinct. j. responso, & l. opus, §. quod uerò.

4 † *Fl. scripsit.*

5 † *Fl. effunderetur. idē fecisse Alex. magnũ accidisse, ait Plutarchus in ... & vide Ant. Aug. li. 1. c. 7.*

* *Sit.*] vide Quintil. in ... orat. li. 1.

6 † *Fl. sed & de Aquilia supra dixi.*

p *Cauere.*] & in locum tutiorem transferre, ut argum. inf. de damno infec. l. utique.

q *Etiam si ignarus.*] quia cum errauit in suo facto non est probabilis ignorantia, ut inf. eod. sed addes, §. j. & supra ad Velle. l. quanquam.

r *Migrauit.*] i. de colonia discessit. sic accipitur inf. de migrando.

f *Non denunciauit.*] Nõ quem teneri denunciare, ut in Auth. ut licitum & quis §. si verò citra imperium, coll. §. ... quem debere resistere vi, * vt subijcit, & infra, si uen. no. mu. l. dolo & inf. ad Syll. l. j. §. occisorum aliàs autem si nõ potuit resistere, vi, conductor non tenetur: sed ei merces pro rata dimittitur, ut hic subijcit, & infra eod. l. si fundus, in fine. & l. habitatores, § j.

t *Si culpa.*] fortè si ædilibus euntibus in viam rem locatam inuenerunt, ut arg. supra de peric. & commod. rei vend. l. lectos.

u *Esse possunt.*] iure isto, ut hic, & C. eod. si diuisa, §. j. & infra eo. l. cum apparebit, & inf. de duo. re. l. eadem. Sed hodie est contra, nisi actum sit, vt in Auth. de duob. re. §. primo, coll 8.

x *Relocare.*] id est, præstare ei quantum deest pro secunda locatione; & ponitur hic casus infra eod. l. ea lege. Alij dicunt, ut l. primum conductorem promisisse pœnã si non faceret intra certum diẽ: quæ pœna non committitur nisi alij relocetur similibus pactis: & sic appareret conductorem non esse deceptum, sed tunc ageretur ex stipulatu, non ex locato, ut hic dicit.

y *Eadem lege.*] i. si eadẽ qualitate, & quantitate, & mensura relocaret, qua & priori locauerat secundum Bar. & Ioan. vel fortè leuiori. item ut alij faciendum daret, non ipse faceret, ut infra, de fideiuss. l. stipulatus.

Durare.

* *Vi.*] huc refert illud Persij, Fregerit hemistias Arreti ædilis iniquas. id est Iuuenal. Saty. 14.

7 † *Fl. deest, ex.*

8 † *Fl. autem.*

9 † *Fl. restitit.*

10 † *Fl. deest in.*

11 † *Fl. deest, alij.*

a *Durare.*] si sunt coloni. si autem extranei, non sic, ut hic statim subiicit. Accur.
b *Huius.*] scilicet extranei. Accur.
c *Necessarius.*] ut C. eod. si cum Hermes. & infra de iure po. l. stipulatio. Accursius.

in prædio vero urbano quatenus habitauerit, renouata videtur nisi in scriptis primo conductio celebrata fuerit vel nisi dominus ipse se consentire desierit. Bar.

¶ Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione: non solum reconduxisse videbitur, sed etiam pignorum videtur,[1] † durare[a] obligatio. [2] † Sed hoc ita verum est, si nō alius pro eo in priore conductione res obligauerat. huius[b] enim nouus consensus erit necessarius.[c] ¶ Eadem causa erit & si reipublicæ[d] prædia locata fuerint. ¶ Quod aūt diximus taciturnitate vtriusque partis colonum reconduxisse videri, ita accipiendum est, ut in ipso anno quo [3] † tacuerunt, videantur eandem locationem renouasse, non etiam in sequentibus annis, & si lustrum forte ab initio fuerat conductioni præstitutum.[e] Sed & si secūdo quoque anno post finitū lustrum nihil fuerit contrarium actum: eandem videri locationem & [4] † in illo anno permansisse: hoc. n. ipso quod tacuerunt consensisse[f] vīr. & hoc deinceps in vno quoque anno obseruandū est. ¶ In vrbanis autem prædiis alio iure vtimur, vt prout quisque[g] habitauerit, ita & obligetur: nisi in scriptis certum tempus conductionis [5] † cōprehensum est.

Idem lib. 71. ad edictum.

L E X X V.

Qvi ad certum tempus conducit, finito quoque tempore colonus est.[h] Intelligitur enim dominus, cum patitur colonum in fundo[i] esse, ex integro locare.[k] Et huiusmodi contractus,[l] neque verba, neque scripturam vtique desiderant, sed nudo consensu conualescunt. Et ideo[m] si interim[n] dominus furere cœperit, vel decesserit: fieri non posse[o] Marcellus ait, ut locatio redintegretur: & hoc verum est.

In actione ex conducto veniunt ea, quæ hac lege exprimuntur. Bart.

Idem libro 32. ad edictum.

L E X X V I.

Ex conducto actio cōductori datur. competit autem ex his causis ferē,[p] vt puta, si re, quam conduxit, frui ei non liceat: fortè quia possessio ei aut totius agri, aut partis non præstatur, aut uilla nō reficitur,[q] vel stabulum, vel vbi greges eius stare oporteat, vel [6] † si quid in lege cōductionis conuenit, si hoc non præstatur, ex conducto agere.

Propter casum cōtingentem in fundo vel fructibus antequam separentur a solo, fit remissio mercedis, si damnum est incurabile: secus si contingit in fructib. iam collectis. Item vbertas unius anni cum sterilitate alterius compensatur. Bartolus.

¶ Si vis tēpestatis [7] † calamitosæ contigerit: an locator conductori aliquid præstare dēat[r] videamus. Seruius omnem vim, cui te sisti non po-

1 Facit ad hoc qui tacet extra de reg. iu. in 6. vbi et per Dy. & do. Ioan. Andr. in mercuria libus.
1 † Flor. pignora videntur.
2 † Flo. obligata.
3 † Alias, quod.
4 † Flor. de eis, &c.
5 † Flor. conductione.
6 † Alias, sed & quod.
7 † Vide Bar. hic.

d *Reipublicæ.*] ut quia prædium reipublicæ cuidā colono est locatum. Accur.
e *Præstitutum.*] non tamē nisi in annum videtur facta relocatio, ut hic dicit.
f *Consensisse.*] notacitem videri consentire,[1] vt hic. & infra de præca. l. in rebus. in fi. l. & C. de vsu. l. quamuis passa. & infra sol. ma. si mulier. & Inst. de eod. §. non tantum, & infra qui mo. pigno. vel hypo. sol. l. sicut. §. non uidetur. & sup. de nego. insc. si pupius in fi. & infra ad municip. quoties & inf. e. l. cū in plures. §. locator. & C. de ædi. pri. l. an in totū. & sup. de tributo. l. 1. §. scientiam.
g *Prout quisque.*] hæc verba prout quisque exponuntur trib. modis: & primo ut in nullum tempus uideatur reconduxisse. Secundo, ut in id tantū in quo habitauit postea. Tertio, ut in id totum quo habitauerit ex primo, ut tunc respiciat ex ceptione, nisi in scrip. &c. & dic ut tunc in totum primum. Secundo, vel solū quo postea. Tertium, uel in nullum. Addo quartū, vel sicut in rustico. Ex prædictis aūt colligē tria: & quatuor. Primo ex tribus tedde excipiendo de quatuor primum, secundum & vltimum. Secūdo primum & tertium & ultimū. Tertio, quæ sunt tria post primum secundū lo. hanc notulam. Io ab illo loco illa & quatuor, sic expone. Tria sunt scilicet primo dicta vsq; illuc, & tunc &c. Secundum, quæ exponitur, prout quisque, &c. sed quatuor quæ sunt ab inde vsque illuc, ex prædictis, &c. secundum quæ quatuor expone exceptiones, quæ sunt in tex. nisi in scriptis, &c. hoc modo, quatuor scilicet sunt quorum quodlibet potest poni in exceptione. nam & si verbum illud, prout quisque, &c. exponatur secundum primum modum de tribus, duo alii modi ponuntur in excipiendo, si exponatur secundo modo, excipitur primus & tertius modus. Si vero tertio modo, duo primi ponuntur excipiendo: additur & quartum in quolibet: uel sicut in rustico. Secunda placet & no quod tantum ualet facere exceptionem de duobus ex tribus addito, uel sicut in rustico: quantum excipere tria ex quatuor. Quinto etiam modo possunt exponi illa verba, nisi in scriptis, &c. scilicet, quando in scriptis certum tempus comprehensum est, nisi aliud dictum est, ut sit idem sicut in rustico, sed sa dixit sexto, idest, vbi primus attactus fuerit in scriptis, quod non placet, ut supra de pac l. pactū. Vel dic septimo, nisi in scriptis, idest, nisi iterum conducat. Item quid si prima locatio fuerit minus anno in rustico? Resp. adhuc dico, sm Azo. videri in annum, secus in vrbanis, ut dicit. sed quare secus? Resp. quia non esset vtilis minus anno in rusticis, cum semel in anno colligantur fructus in rusticis, sed in vrbanis etiā vna die esset utile. Item quid si in rusticis tantum biennio vel quinquennio percipitur fructus, tamen semel videtur in tantū reconduxisse, & non in annum solum. Vel quid si bis in anno videt reconductio in minus anno, arg. infra sol. matr. diuortio. §. qui in anno. & §. item si locatio. sed dummodo est ab hac lege recedere. Item quid de mobilibus? Respond. non sic, sed finito tēpore facit furtum, nisi credat dominum permissurum, ut inf. de fur. in ter eos §. recte. & l. qui rē commodata. & sic in nullum tempus videtur reconduxisse.
h *Qui ad certum,* *Colonus est.*] idest, durat alia translocatio, ut infra l. proxi.
i *In fundo.*] post tempus finitum.
k *Locare.*] vt & supra l. proxi. in fi.
l *Contractus.*] scilicet locationis tacitæ.
m *Et ideo.*] quia exigitur cōsensus saltem tacitus: tō &c. ut hic, & inf. de pca. l. certe i prin. & inf. de op. leg. si tibi §. vnius. Accur.
n *Interim.*] idest ante conductionem finitam.
o *Non posse.*] imò vt in tacito cōsensu furiosus cōsentire. vt inf. sol. mat. l. 2. §. pen. sol. ibi speciale propter partem.
p *Ex Conducto Ferē.*] quia & ex aliis causis competit, veluti si quis in eam rem impenderit.
q *Reficitur.*] id quod tenetur locator: secus autem in fructuario & vsuario, quibus dominus non tenetur, ut supra de vsuf. sed cum, fructuarius § 2. & de vsu, & habitatione. l. si domus. Accur.
r *Præstare debeat.*] vt eum scilicet exoneret a præstatione mercedis, non ut dominus ad interesse teneatur, ut supra l. proxi. §. vbicunque. sic intelligitur. C. eo. l. excepto. Acc.

a *Fluminum.*] alias fluminis. alias fluminum. Accursi.
b *Graculorum.*] genera auium sunt.] Vilia quidem, & obstrepentia, hinc adagium illud contra obstrepentem. graculus inter musas es.
c *Raucis.*] idest spinis.

¶ *Vbicumque.*] Locaui tibi fundum. fructus non percepisti. refert an propter sterilitatem: & tunc teneor tantum ad remissionem mercedis; & damnum seminis est coloni: an propter hoc, quod ego uel alius a quo te defendere potui, non permisi te uti: & tunc ad omne interesse teneor.

ADDITIO. Imo vero raucæ sunt uermes terreni: de quibus plura hic Budæ. In priori. anno. ad Pandect. Cæterû sũt, qui hic rufcis legẽdû putẽt, nec male meo iudicio. Porro quid sit rufcũ facile quis uel ex lexicis didicerit.
d *Vredo.*] idest vrens fructus.* Accursius.
e *Aliquid.*] modicũ, scilicet alioquin contra, ut supra prox. §. si uis, & ad hoc C. de iure emph. l. j. & inf. de dam. infec. l. inter quos, §. damni. in fin.
f *Vt frui.*] alias ut frui, & tunc plana est litera, ut supra ead. l. in prin, alias tolli. & tunc subaudi, scilicet fructus, ex eo.
g *Fundi.*] idest fructus fundi.
h *Coluisti.*] ideo dicit si coluisti: quia si non coluisti, statim teneris ad interesse. unde licet superueniat incẽdiũ, nõ decresceret obligatio, arg. infr. de ædi. edi. iustissimè. §. fi. & infra eodem, l. si prius. Vel forte subaudiendũ est, maxime, nã superueniẽs incendium excusat, ut arg. intra quod ui aut clã. si aliis §. est, & alia. Vel ideo quia si non coluisti, fructus non percepisti, & sic cenburi non possent, cũ non essent.

S[I uno] CASVS. Locaui tibi fundũ in v. annos ĩ uno fuit sterilitas: & sic remisi mercedẽ illius anni In secundo anno superfuit ubertas. dicit quod debes mihi restaurare pro præcedenti anno, etiam si in remittendo sui usus uerbo donationis, dicendo: dono tibi mercedẽ huius anni propter sterilitatẽ. secus econtra si ultimus annus est sterilis, & præcedẽtes uberes. nam si remisi pro ultimo, sciẽs ubertatem præcedentium, non possum postea petere restaurari.

test, dominum colono præstare debere ait: vtputa fluminum, a graculorum, b sturnorum, & si quid simile acciderit, aut si incursus hostium fiat. Si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: ueluti si vinũ coacuerit: * si raucis c 1 † aut herbis segetes corruptæ sint.

¶ Sed & si labes 2 † facta sit omnemque fructum tulerit, damnum coloni non esse: ne supra damnum seminis amissi, mercedes agri præstare cogatur. Sed & si vredo d fructum oleæ corruperit, aut solis feruore non assueto id acciderit: damnum domini futurum. Si vero nihil extra consuetudinem acciderit: damnum coloni esse: idemque dicendum esse, 3 † si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid e abstulerit. Sed si 4 † ager terræmotu ita corruerit, ut nusquam sit: damnũ domini esse: oportet enim agrũ præstari conductori, ut frui f possit.

¶ Cum quidam incẽdiũ fundi g allegaret, & remissionem desideraret, ita ei rescriptum est, Si prædium coluisti, h propter casum incendii repentini non immerito subueniendum tibi est.

Nota hic, quod verba accipiuntur secundum naturam contractus: & sic verba debent intelligi secũdũ subiectam materiam. simile in l. dam. infe. in prin. infra de dam. infe. & l. si stipulatus. infra de vsuris. Bartolus.

Papinianus lib. 4. respon. ait.

LEX XVII.

SI vno i 5 † anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequẽtibus annis contigerit vbertas: nihil obesse domino remissionem: sed integram pẽsionem, etiam eius k anni quo remiserit, exigendam. Hoc idẽ & in vectigali l 6 † damno respondit. Sed & si verba donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit, idem erit dicendum quasi non sit donatio, sed transactio. m Quid tamen, si nouissimus erat annus sterilis in quo ei remisit? Verius dicetur, & si superiores vberes fuerunt, & scit n locator: nõ debere eum ad computationem vocari.

Licet sterilitas tribuat remissionem, secus tamen in exiguitate fructuum.

¶ Cum quidam de fructuum exiguitate quæreretur, non esse rationem eius habendam rescripto diui Antonini continetur o Item alio rescripto ita continetur: Nouam rem desideras, ut propter vetustatem vinearum remissio p tibi detur

Subtilem materiam habet iste § & breuiter h. d. Casus contingens ex parte locatoris, propter quem impeditur vsus conductoris, inducit repetitionem mercedis. h. d. Primo loquitur in quodam casu singulari. Secundo ipsum vniuersaliter extendit ad omnes. Secunda ibi, Quod in omn. b. & in tota ista materia appello conductorem illum, qui dat pecuniam: locatorẽ illum, qui dat operas, vel prabet vsum rei, vt l. 1. §. si quis, supra depositi. Bartolus.

¶ *Interdum*] Licet actio locati competat ad mercedem, tamen quandoque competit ad id solum ut liberet locator a rei præstatione. & de hoc ponit exemplum in l. seq. Viuia.
i *Si uno*] alias §. Papi. & alias. l. si uno.
k *Etiam eius.*] non solum vberioris, sed etiam &c. ut hic, & C. eod. licet & infra de annuis, sc. l. legatũ. § uini phalerni. Sed quero quñ sterilitas dicatur? dicunt quidam quñ semẽ non est inde perceptũ, ut supra ea. l. §. sed & si labes. & infra ead. l. §. ubicumque sed Ioã. dicit inspici uulgi opinione Item dicunt recõpensari quãdo bis tantũ habuit quam solitus erat habere: ut si solitus erat habere 20. & hẽt 40 sed Ioã. dicit tunc quñ tantum habuit in sequẽti, ut cõpensatione facta neutra dicatur sterilis. ut si solitus erat habere 30. si hẽt 15 non est sterilis ponc ergo quod in vno anno nihil habitũ est & sequenti anno 30. habita sunt: tunc ergo petitur merces.
l *In vectigali.*] idest, in damno prædii pro quo uectigal præstat reipublicæ, ut hic, & infra de censi. l. forma citra prin. ibi, illã æquitatem.
m *Sed transactio*] idest a petitione recessio. Et sic no. hic ex qualitate contractus uerba accipi contra propriam significationẽ, * ut hic, & infra eo. l. in lege.
n *Et scit.*] scilicet vbertatem præcedentium: quo casu uidetur donare. & ideo non debet uocari ad computationem, ut hic subiicit, sed ut computet ubertatem superioris anni cum sterili: in quo anno pensionem remisit: secus autem si dominus ignorauit ubertatem præcedentium annorum: quod facile potuit euenire. tunc enim donare non uidetur, nec renunciare computationi, sicut nec pro futura ubertate, nisi indistincte recipiat cõputatio.
o *Continetur*] nisi esset passus sterilitatem, ut supra eo. l. prox. §. si vis.
p *Remissio*] cũ debeat colere & propagare, ut bonus paterfa. & ideo

* Vi. Pli. li. 18. nat. histo. ca. 17.
1 † Alias, rufcis unde, rumare verbũ, quo vsus est Cato de re rustic. c. 2 Cl. li. 2. ca 9. Pli. lib. 18. c. 21. Ale. parer. 7 c. 5. legendum putat, ervcis Tadis ut in text. nã raucas vermis radices corrodens. Pli. lib. 17 ca. 18.
* Vredinem morbũ herbarũ, frugũ, &c. uocat Nebris. in lexico in ver. vredo, ubi alio a iectare bunculũ appellari posse ait. plura vide apud Prat. ex Theophr. & Plin. in Lexi. in uerbo uredo ubi de eius causis.
2 † Fi. labes. vide Bu. hic.
3 † Fier. de est. esse.
4 † Duar. Sed & si.
5 † Fl. ist. § & incip. Tapon. &.
6 † Fhr. Et vectigalis damnũ.
* Significati.] uerba quandoque contra propriam significationem capiuntur. vi. in ind. trac. in uer. uerba miscellanee, uir. quandoque.

¶ *Cum quidam.*] Propter sterilitatem fit remissio, nõ propter hoc quod habeat minus solito, habet tamen sufficienter.
¶ *Item.*] Quidã procu. Cæsaris uel etiã homo priuatus cõduxit naucũ a nauta, ut ex ea merces portarentur: ut iste [illegible] nautæ, ut dicit quod reddat mercedem.

¶ Item cum quidam naue amissa vecturam quam pro inuecto 1 † acceperat, repeteretur: a 2 † rescriptum est ab Antonino Augusto, non immerito procuratorem b Cæsaris hunc 3 † ab eo uecturam repetere, cum munere uehendi functus non sit. Quod in omnibus personis c similiter obseruandum est.

Propter casum conductor non potest agere ad interesse, sed ad exonerationem mercedis: secus si facto suo vel culpa impeditur. Bal.

¶ Vbicunque tamen remissionis ratio hr̄ ex causis supra relatis; d non id quod sua interest, conductor consequitur, sed mercedis exonerationē pro rata temporis. 4 † Supra e denique damnum seminis amissi 5 † ad colonum pertinere 6 † declaratur. Plane si forte dominus frui non patiatur, vel cū ipse locasset, vel cum alius alienū, vel quasi procurator, f vel quasi suum, quod interest, g præstabitur: & ita Proculus in procuratore respondit.

Pupillus restitutus, vt adeat, agit, vt a locatione defuncti liberetur, si res alij locata erat: sed contra tutorem habet regressum si fuit in culpa abstinendi. hoc dicit, cum l. seq. Bartolus.

¶ Interdū ad hoc ex locato h agetur, ut quis locatione liberetur: i quemadmodū 7 † Iulianus lib. 15. digestorum scripsit: vtputa, fundum Titio locaui, isq; pupillo hærede instituto decessit: & cum tutor constituisset abstinere pupillum hæreditate, ego fundum pluris locaui: deinū pupillus restitutus est in bona p̄rna: ex conducto nihil amplius eum consecuturum, q̄ vt locatione i liberetur: mihi enim iusta causa fuit locandi.

& ideo non debet habere commodum, * de quo puniendus est, ut sup. de neg. gest. l. siue hæreditaria.

a *Repeteretur.*] id est exigeretur, ut redderet.

b *Procuratorem.*] qui nauem conduxerat. Acc.

c *Personis.*] non solum in procuratore Cæsaris repetitur ergo vectura a nauta ex quo non nauigauit casu fortuito impeditus. Sed contra infra eod. l. pen. §. nauem. Sol. ibi culpa conducentis nauē retenta fuit nauis, ut quia illicitas merces intulit & eius facto etiam dominus nauis naue caruit: hic autē nulla fuit culpa conductoris: merito ergo mercedē hic repetit secundum Ion. Vt autem plene circa hoc habeas, dic secundum Azon. q̄ locat quis quandoque res, quandoque operas, quandoque rem & operam: cum rem suā locat, siue stetit per eum, siue per casum fortuitū ex ipsius parte contingentem quo minus conductor re vtatur, tenetur actione ex conducto: sed in primo casu, s. cum per locatorem stetit, agitur ad interesse, in quo etiā lucrum cōtinetur. Vel ad pœnam quā præstari rupta fide conuentionis placuit, si conductor pensionibus paruerit: & vt oportet coluerit: nec in re locata male uersatus fuerit, vt C. eo. l. ædem, & l. si defundo, & sup. eo. l. ex conducto, & infra eod. l. quæro, § inter & infra hac l. §. vbicumque. ibi, plane &c. & infra eodem, l. si fundus ibi, nam si colonus, &c. & l. si in leg. § colonus. In secundo autem casu, scilicet q̄ per casum fortuitum, ut pensio pro rata remittatur, uel reddatur: uelut si ædes locatæ exustæ fuerint, uel ager terræmotu corruerit, ut supra eod. l. si quis domum, in fi. & l. ex conducto, §. j. & infra eo. sed addes. §. si quis, & hac l. § ubicunque, & l. qui insulam, §. ædilis. Idem est si locator rem ex necessitate demolitus est, s. locatam, vel propriis usibus probauerit necessariam, uel conductor iusti timoris gratia migrauerit, uel frui ab eo prohibeatur, quem locator propter uim maiorem aut potentiam eius prohibere non potest, ut infra eod. l. qui insulam, & l. si fundus. & l. perinde, & l. & hæc distinctio, & l. habitatores, & C. eo. l. ædem. si uero stetit per conductorem, uel per casum fortuitum ex eius parte contingentem quo minus re locata utatur solidam pensionem præstare cogitur, ut infra eod. l. colonus, §. nauem. Cum autem quis operas suas locat, vel rem & operam: nec per eum stat quo minus eas soluat: sed per conductorem, licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequetur, ut de scriptore dicitur: & de eo, qui mancipia vehenda conduxit: & de hærede aduocati, a quo non repetitur salarium, quia per eum non stetit quo minus causam ageret, ut infra, de var. cogn. l. j. §. diuus Seuerus, & infra eodem, l. sed addes, §. cum quidam, & l. qui operas, & l. si fundus. & sup. ad l. Rhod. de iac. l. si vehenda. Si vero stetit per locatorem quo minus operas præstet, uel per casum fortuitum in sua persona contingentem: tenetur in primo casu ad interesse. In secundo, ut pensionem remittat, vel reddat pro rata temporis quo eas non præstitit, ut dicitur de eo, qui munere vehendi functus non est, ut C. loca. si. bi. & in hac l. §. item cum quidam, & C. de condictio. ob causam, l. aduocationis. Irn. Si opponatur, quod casus fortuitus non debet in bonæ fidei iudicio venire, potest dici non venire, s. ut teneatur locator operarum ad interesse, nec petere potest solidā pensionem: quia casus fortuitus non debet conductori nocere, & prodesse locatori. Dicet quis, nonne & venditor, etiā si res vendita casu fuit amissa, pretium consequitur: ergo & iste mercedem, licet casu fuerit impeditus præstare operas? Resp. aliud est in venditore, qui certat de dāno vitando: nam si non haberet pretiū, damnum rei suæ pateretur, locator autē certat de lucro, cum nihil de suo amiserit, arg. infra, de cond. & demon. l. Titio fundus, §. i. Item videtur contra, quod est inf. de var. & extra ordi. cogn. l. j. §. pen. & de statulibe. l. cum hæres. §. antepen. Respond. speciale est in libertate & in aduocatis. Nec ob. huic §. quod dicit C. de condic. ob. cau. l. penult. quia, ut supra dictum est, loquitur cum contingit casus in conductore: secus in locatore, arg. C. de condic. ob. cau. da. l. si militi. Item contra uidetur sup. de cond. ob cau. da. si pecuniā, primo respō. ibi, & cum per te non stetit &c. Rū. illud dicit disputando, est. n. alia ratio repetendi, quia non est secutū id propter quod dedit vnde etsi non sit contractus in quo liceat pœnitere, dabitur tamen repetitio, ut inf. e. l. si. & l. si pecuniam. §. si. Item videtur contra inf. de cōd. ob cau. da. l. 9. §. q̄ ibi Stichus. Sed ibi contigit casus nō in manumittente, sed in manumittendo: vnde distinguitur, fuerit, in mora, uel non. Itē pro hoc est sup. ad l. Rho. de iac. qui leuandæ, §. si vehenda. & in ea. l. ar. contra. §. si ea. Vel dic (q̄ est verius) vbicūque tantum operas, uel rē & operas loco, uel ex innominato contractu aliquid pro specie facere conueni: si casu fortuito impeditur, uel in mea, uel in alterius persona, uel quocumque modo contingente, nihilominus mercedem, uel conuentam rem persequi possum, nisi culpa, uel mora mihi possit imputari: nam leges in hoc consonare uidentur: una tamen ui detur aduersari cum diuisione modica, ut sup. de cōd. ob caus. l. si pecuniam, §. sep vbi. hoc si tale sit impedimentum, ut nullo modo possit de cætero operari, quod conuenit. si verò ad tempus est impeditus, suppleat in sequenti quod in tempore præcedenti non potuit: quia saltem hodie faciendum est, nisi pœniteat eum, cui erat faciendum, quod autem de pœnitentia dico, ad contractum innominatum tantum referendum est.

ADDITIO. No. ex hac gl. secundum Bal. hic, quod si ille, qui debet præstare operas, est impeditus certo tempore, potest supplere alio tempore, & totam mercedē consequitur, nisi operæ deberentur ex contractu nominato, & pœniteret eum, cui operæ sunt præstandæ. Circa quod vide quod no. Azo. in Summa, C. eod.

d *Supra relatis*] vt supra l. prox. §. si vis.

e *Supra.*] scilicet in §. sed & si habes, l. prox.

f *Quasi procurator.*] sciens se non esse procuratorem, ut infra eo. l. & hæc distinctio, j. respon.

g *Quod interest.*] si verus dominus prohibeat. Azo.

h *Ex locato*] id est conducto.

i *Liberetur.*] vnde videtur agendum ex locato, ut locator à locatione liberetur, id est a rei præstatione.

* Commodum quis reportare non debet vñ puniendus est vide in indi. tract. lit. co. tuber. d. cōmodis, uer. ex malitia.

1 † *Flor. non fert.*

2 † *Aliās, item cum quidam naue amissa vecturam quam pro invecto acceperat, repeteretur: alias, item cū quidā naue amissa vecturam, quam pro vehendo acceperat, repeteretur.*

3 † *Flo. deest, hunc.*

* Locatio triplex. q̄ aspice quere, ut in indice tract. in uer. Locatio.

4 † *Fl. deest, temporis.*

5 † *Fl. deest, amissi.*

6 † *Ad colonum non pertinere declaratur.*

7 † *Fl v. deest, quemadmodum.*

Iulianus lib. 15. Digestorum.

LEX XVIII.

CVm eo tempore in pupillum actiones nullæ darentur.

Vlpia. lib. 32. ad edictum.

LEX XIX.

TVtelæ tñ cum tutore iudicio (inquit) agel 1 † si abstinere eum 2 † nõ debuit.

Iulianus lib. 15. Digestorum.

LEX XX.

IN quo etiam hoc inerit, q̃ ex conductione fundi lucrum a facere potuit.

Vlpianus li. 32. ad edictũ.

LEX XXI.

SEd addes * hoc Iuliani sententiæ, ut si collusi ego cũ tutore, ex conducto tenear in id, quod pupilli interfuit. b

Qui locat vasa vitiosa scienter, vel ignoranter, ad totum interesse tenetur; in alijs reb. distinguitur sciẽs ab ignorante. Bart.

¶ Si * quis dolia vitiosa ignarus locauerit, deinde vinum effluxerit: tenebitur in id q̃d interest: nec ignorantia eius erit excusata: c & ita Cassius scribit: aliter atque si saltum pascuum locasti, in quo herba mala d nascebatur: hic enim si pecora, vel demortua sint, uel etiam deteriora facta, q̃d interest, præstabitur, si scisti: si ignorasti, pensionem non petes: & ita Seruio, Labeoni, & 3 † Sabino placuit.

Locator fundi tenetur præstare colono instrumenta fructuum liquidorum quærendorum causa necessaria, nisi aliter actum sit. Bartolus.

¶ Illud nobis videndum est, si quis fundum locauerit, quæ soleat instrũ nomine conductori præstare: quæ si non præstet, ex locato e teneatur. Et est in 4 † epistola Neratii ad Aristonem, dolia utique colono præstanda esse & prælum, f & trapeta g 5 † instructa funibus: sin minus, h dominum instruere ea debere: sed & prælum & trapetũ 6 † vitiatum, dominum reficere i debere. Quod si culpa coloni quid eorum corruptũ sit, ex locato eũ teneri. Fiscos * autem quibus ad premendam oleam vtimur, colonum sibi parare debere, Neratius scripsit. Quod si regulis k olea prematur, * & prælum l & suculam m * & regulas, & tympanum, * & trochleas, * quibus releuatur prælum, dominum præstare 7 † oportere. Item ahenum, in quo olea calida 8 † aqua lauatur, ut 9 † cætera vasa olearia, dominũ p̃stare oportere: sicut dolia vinaria, q̃ ad p̃stitem vsum n colonum 10 † picare oportebit. Hæc autẽ 11 † omnia sic sunt accipienda, nisi si quid aliud specialiter actum sit.

Potest solui vna quantitas pro alia, si hoc dictum sit, & sub æstimatione eius quod dictum est. Bartolus.

¶ Si dñs exceperit o in locatione, ut frumenti certum modum certo pretio acciperet, & dñs nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere: potest quidem totam summam ex loca-to p petere: sed vtique consequens est existimare officio iudicis hoc conuenire, haberi 12 † rationẽ quanti 13 † conductoris interesset in frumento potius quam in pecunia soluere pensionis exceptam portionem. Simili modo & si ex conducto agatur, q idem erit dicendum.

¶ Si inquilinus, ostium, vel quædam alia ædificio adiecerit: quæ actio locum habeat? Et est verius (quod Labeo scribit) competere ex conducto actionem, vt ei tollere liceat: r sic tamen, ut damni infecti caueat: ne dum aufert, in aliquo deteriorem causam ædium faciat, sed 14 † vt pristinam faciem ædibus 15 † reddat.

Locator tenetur præstare commoditatem inquilino ad asportandum res quas ipse induxit in domum, si commode asportari poßunt sine damno domus, alias tenetur cauere de dãno infecto. Hoc dicit cum §. seq. Paulus de Cast.

¶ Si inquilinus arcam cameratam s 16 † in ędes intulerit, 17 † & ædium dñs aditum coangustauerit: verum est ex conducto eum teneri, t & ad exhibendum actione, siue scit, siue ignorauit. u Officio enim x iudicis continetur, vt cogat eum aditum & facultatem inquilino præstare ad arcam tollendã, sumptibus scilicet locatoris.

Ad repetendum pensionem solutam ante tempus si conductor non potest frui re, competit actio ex conducto, non condictio indebiti: sed ad repetendum solutum plus, quam debeatur per errorem, competit indebiti condictio. hoc dicit. Paulus de Castro.

¶ Si quis, cum in annum habitationem condu-

IN quo. Lucrum.] vt & C. arbitratur quicquid.

SEd addes.] Casus in hoc textu satis est clarus, nisi in §. si. in quo sic pone. Locauit scriptor operas suas in annum cuidam scholari: deinde decessit scholaris ante annũ. resp. habebit nihilominus scriptor mercedẽ totius anni, si non stat per eum, & si alii easdem operas non locauit. Viui anus.

b *Interfuit.*] facit ad hoc sup. de act. emp. l. Iul. § si quis colludente, & de dolo, l. ideoque. & infra pro empt. l. qui fundum, § procurator.

c *Excusata.*] hoc speciale in vase locato, ut omne interesse ueniat & extra rem, secus in venditione, ut sup. de act. emp. l. Iul. i prin. & l. si sterilis, §. cũ p venditorem, & l. tenetur, in princ. Itẽ aliud in cõmodato, ut dixi sup. cõm. in rebus, §. itẽ qui sciens. Accur.

d *Herba mala.*] ut pestifera, ut C. de edil. act. l. pen. sed cur aliter. Resp. quia in doliis ignorare non debuit: in pascuis vero iuste potuit ignorare: nam quæ facilius sciri possunt, si ignorentur, grauius coercentur.

e *Ex locato*] id est iure locationis ex conducto. Vel dic, id est ex conducto.

f *Et prælum.*] id est instrumentum cum quo premitur.

g *Et trapeta.*] i. instrumentũ trabibus constructum & funibus.

h *Sin minus.*] i. si non sunt i nstructa.

i *Reficere*] ut sup. de act. emp. fundi, i prin. §. Sol. ibi in venditione, hic in locatione.

k *Regulis*] i. tabulis. *

l *Prælum.*] i p̃ssoriũ.

m *Suculam.*] i. torcular, sic dictum: quia succum olearum recipit: & hæc quæ sequuntur, sunt similia instrumenta.

n *Vsum.*] i. sunt necessaria. Accur.

o *Si dominus exceperit.*] i. conuenit.

p *Ex locato.*] cum nõ sit ipso iure sublata.

q *Agatur.*] pro tali interesse.

r *Tollere liceat.*] vel, si tolli nõ potest, ad impẽsas agitur ea actione, ut inf. e. dominus, §. in conducto. non autem uendicat, ut supra, de rei ven. l. l. habitator. aliter autẽ in fructuario, qui non tollit infixa, sed refixa sit, siue euulsa, vt supra, de usufru. l. sed & si quid inædificauerit, in prin.

s *Cameratam.*] i. habentem tres cameras. h. d. vt denotet eius magnitudinem.

t *Eum teneri.*] s. dominum inquilino.

u *Ignorauit.*] locator illa cam esse arcam.

x *Officio enim.*] seruiente actioni: non quia sit extra eam.

Repe-

---

1 † Fl. agere.
2 † Fl. abstinere debuit, eum.

* In hac lege multa Bud. * hic in prior. annot. ad Pandectas vn illis vide.

* Facit ad hunc § ca. cũ sit ars, cũ gl. super verbo Deprehendi. extra, de ætate & qualit.

3 † Flor. deest, &

* Dic, quod regula hic est capsarium cista, vel fenestra, in qua incluse oleę torcularis p̃lo subiiciũt. Colum. de re rust. li. 12. cap. 52.

4 † Flor. deest, in.

5 † Flor. trapetum.

6 † Fl. deest, & trapetum.

* Fiscos hic * canistros sic sed lo. sancta. quibus olea premitur.

* In hunc locum, vide Plinium hist. lib. 15. c. 6. & 7.

* Suculam Bud. machinam tractoriam vocat, q̃ vectibus versatur, de qua Pli. lib. 18. c. 4. & 5.

* Tympanũ dicitur rota maceris ambitus qua ab hominibus orbi mas intrinsecus calcantib. versatur.

* Trochlea quid sit, vide Bud. in an. annota. prior. Nebrissen. Lexico & Cato de re rust. c. 136.

7 † Flo. patare.

8 † Flo. calda.

9 † alias, ut & cætera.

10 † alias, ut bene parare, et alias colonum præstare Duare. legit probe hic, pro quo, quod sit vinũ picare, vide Plin. lib. 14. ca. 20.

11 † Flor. deest, autem.

12 † Fl. tam

13 † Fl. fru.

14 † alias sed & vt.

15 † alias, aedium.

16 † Flor. cameratam.] & hoc vetbis vti firmat. & in ii Vlp. magis consentaneum. Pratt in Lex. in ver. camerare. ubi in Bud. dicit, q: sit arca camerata.

17 † Flo. intulerit.

a *Repetiturum.*] nam si non dedissem, agerem, ut liberarer.
1† *Fl. furtiv.*
b *Condictionem.*] scilicet indebiti.
c *Nihil deberi.*] nec pro mortuis in naui, ut sup. ad leg. Rhod. de iac. l. fina. in princip.
d *Magna.*] de paruis enim impendijs non est curandum, ut hic & infra de impen. in re. do. fa. l. omnino. Accur.
2† *Fl. prosp. cerer.*
e *His.*] ut puta sedibus, & cameris in naui. Accur.
3† *Fl. decem, plus.*
f *Nauigantium.*] idest eorum, qui in naui feruntur. Accur.
g *Cum quidam exceptor*] quia excipiebat idest redigebat aliqua in scriptis: expensas forte, vel gesta, uel distinctiones quas colligebat a magistro alio dictante.
4† *Fl. prorogauit.*
h *Ad libellum.*] idest, ad preces in libello insertas.
i *Non stetisse.*] sed per casum fortuitum in persona conductoris contingentem. Accursius.
k *Soluerets.*] idest exhiberes.
l *Æquum est.*] ut C. de condic. causa da. l. penult. & inf. de leg. primo. legatum & pri mo, & infra de var. cog. l. prima. & infra eod. qui operas. Sed contra supra eodem, l. ex conducto. & item cum quidam. Solu. ut ibi.

D*Iem.*]. CASVS. Potestas Bono. decessit intra tempus administrationis: salarium dabitur assessoribus suis eius anni potestatis, nisi steterint cum alijs in eodem tempore. Accursius.
5† *Fl. Stetere.*
m *Residui*] post mortem legati, modo si non, &c. & supra de off. asse. l. l. diem. Idem si esse poterant, secundum Ioan. quia tunc stetisse videntur.
6† *Fl. Aquilio.*

S*Icut.*] CASVS. *Interdum*] Vendidi tibi fundum pro centum soluẽdis hinc ad annum: interim locaui fundum eidem emptori, fundus perijt, non teneor remittere mercedum, neque facere, ut possit frui: & sic ego non sum obligatus, sed conductor
7† *Pia. § 9. inscript. Papin. quoq. 1 4 &c. & ut est eodẽ, q. s. supra de off. assess. l. diem functo.*

xisset, pensionem totius anni dederit: deinde insula post sex menses corruerit: 1† uel incendio consumpta sit: pensionem residui temporis rectissime Mela scribit ex conducto actione repetiturum, a non quasi indebitum condicturum. Non. n. per errorem dedit plus, sed ut sibi in causam conductionis prospiceret. 2† Aliter atque si quis cum decem conduxisset, xv. soluerit: hic enim si per errorem plus 3† soluit: dum putat se xv. conduxisse: ex conducto actionem nõ habebit, sed solam cõdictionem. b Nam inter eum qui per errorem soluit, & eum, qui pensionem integram prærogauit, 4† multum interest.

Infante nato in naui, pensio non debetur. Bar.

¶ Si quis mulierem vehẽdam naui conduxisset, deinde in naue infans natus fuisset: probandum est pro infante nihil deberi, c cum neque vectura eius magna d sit, neque his e omnibus utatur, quæ ad nauigantium f usum parantur. ¶ Ex conducto actionem etiã ad hæredem transire palã est.

Casus contingens in personam conductoris, cum non liberat a mercede, nisi locator alij suas operas locet. Bartolus.

¶ Cum quidam exceptor g operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat decessisset: Imperator Antoninus cum diuo Vero 5† rescripsit ad libellum h exceptoris in hæc verba, Cum per te non stetisse i proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilio 6† solueres: k si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est. l

Papinianus 7† libro tertio respon. scripsit.

L E X XXII.

D Iem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui m temporis præstandum, modò si non postea comites cum alijs eodẽ tempore fuerint. 8†

Si venditor locat rem venditam emptori, quo ad pretium soluatur, solus conductor obligatur. h. d. cum l. seq. Bar.

Paulus libro 34. ad edictum.

L E X XXIII.

S Icut emptio, ita & locatio sub conditione fieri potest, sed donationis n causa contrahi non potest.

¶ Interdum o locator non obligatur, conductor obligatur: ueluti cum emptor fundum cõducit, donec pretium exoluat. p 9†

Iauolenus li. 11. ἐπιστολῶν.

L E X XXIIII.

C Vm venderem fundum, conuenit, ut donec pecunia omnis persolueretur, certa mercede emptor fundum conductum haberet: an soluta pecunia, merces accepto ferri 10† debeat? Respondit, Bona fides exigit, ut quod conuenit, fiat: sed non amplius præstat is venditori, quam pro portione eius temporis quo pecunia numerata non est. 11†

Paulus li. 34. ad edictum.

L E X XXV.

I Tem si pretio non soluto inempta res facta sit, tunc ex locato q erit actio. ¶ Quoties 12† faciendum aliquid datur, locatio r est.

Si loco opus ædificandum in solo meo de materia conductoris, dicitur locatio, licet in me transferat proprietatem suæ materiæ, non autem emptio. Pau.

¶ Cum insulam ædificandam locauero, s 13† ut sua impensa conductor omnia faciat: proprietatem quid 14† eorum ad me transfert, & tamen t locatio est. Locat enim artifex operam suam, idest, faciendi necessitatem.

In pretio & in pensione licitum est contrahentibus se decipere inuicem, sine dolo. Bart.

mihi sic: & similis casus est infra l. proxi. Viuian.
n *Sed donationis.*] sicut nec emptio, ut supra de contrah. emp. si quis donationis. Accursius.
8† *Fl. fuerint.*
o *Interdum.*] & sic claudicat contractus ut sup. mand. l. potest. & infra de act. empt. l. Iulianus §. antepe. Accur.
p *Exoluat.*] non est enim obligatus locator, idemq; uenditor ad exonerationẽ mercedis, si res perierit: quia post perfectam emptionem omne cõmodũ spectat ad emptorem. & facit infra eodem. l. proxi. nec ad rem tradendam, ut frui possit. Accur.

I*Tem si pretio.*] CASVS. Vendidi tibi fundum, ut si non soluas pretium hinc ad annum, sit inemptus, & decem mihi des mercedis nomine, non soluisti pretium, agam ex locato ad mercedem; cætera sunt plana. Viuia.
9† *Fl. exsoluat.*
q *Ex locato.*] scilicet si res uendita sit hoc pacto, ut pecunia non soluta res fiat inempta, & merces certa soluatur.
r *Locatio.*] interueniente mercede in pecunia, ut infra de præ. s. rip. uer. l. naturalis §. primo. & supra de posi. l. prima. § si quis seruum.
10† *Fl. accepta ferri.*
s *Locauero.*] scilicet in solo meo, conducendo à te operas tuas. Accursius.
11† *Fl. non est.*
t *Et tamen.*] licet dominium transferre sit contra naturam locationis, ut inf. eodem, l. non solet.
12† *Fl. autē.*
Circum-
13† *Fl. locau.*
14† *Fl. quid.*

¶ Quemadmodum in emendo, & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit minoris emere, quod minoris sit pluris vendere, & ita inuicem se circumscribere: a * ita & in 1 † locationibus quoque & conductionib. idem 2 † iuris est.

Hermogen. libro 2. iuris ἐπιτομῶν.

LEX XXVI.

ET ideo prętextu minoris pensionis locatione facta, si nullus dolus aduersarij probari possit, rescindi locatio non potest.

Quod committitur alterius arbitrio, intelligitur de arbitrio boni viri: Item qui habet arbitrium super facto, non intelligitur habere super termino facti. Itẽ arbitrium dolosè latum nullius est momenti. Bar.

Paulus libro 34. ad edictum.

LEX XXVII.

SI in lege b locationis cõprehensum est, ut arbitratu domini opus c approbetur, perinde habetur ac si viri boni d arbitrium comprehensum esset, 3 † idemque seruatur si alterius cuiuslibet arbitrium comprehensum sit. Nam fides bona exigit, ut arbitrium tale praestetur, quale viro bono conuenit: ideoque 4 † arbitrium ad qualitatem operis, non ad tempus prorogandum, quod lege e finitum sit, pertinet: nisi idipsũ f lege comprehensum sit. Quibus consequens g est ut irrita h sit approbatio dolo conductoris i facta, ut 5 † ex locato agi possit.

Res secundi conductoris obligata primo conductori ex conuentione, non intelligitur obligata primo locatori. Bart.

¶ Si colonus locauerit fundum, res posterioris conductoris domino non obligantur: sed fructus in causa pignoris manent, k quemadmodum & si 6 † primus colonus eos percepisset.

Quando obligatio committitur propter non factum ab initio, & certum est posse fieri ex post facto, statim agitur ad totale interesse, vt in contractibus bonæ fidei. Bar.

¶ Si domus, vel fundus in quinquennium pensionibus locatus sit, potest dominus, si deseruerit habitationem, vel fundi culturam colonus, vel inquilinus, cum eis statim agere. l Sed & de his, quæ praesente die praestare debuerunt: veluti ut 7 † opus aliquod efficerent, m vel propagationes n facerent: agere similiter potest.

Quando obligatio committitur ad interesse propter maleficium, ab ipso initio potest agi ad totale interesse, si illud maleficium suum effectum porrigit ad totum tempus. Item mora potest purgari intra paucos dies. Bartolus.

a *Circumscribere.*] ut supra de mino. l. In causae. §. idem Pompon. hoc autem in pretijs, non vitijs rerum, ut diximus supra de actio. emp. Iulianus. in princ. Item hoc intellige dolo non interueniente ab aliqua parte: & sic impropriè dicitur ibi circumuentio, vel deceptio: alioquin si dolus inesset, purgaretur, ut supra titu. primo. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. & §. ibidem Iulianus. & sup. de insti. sed & si pup. § sed & si aliàs. quæ sunt contra. Sed nunquid eo ipso est dol⁹, quod minore pretio sciens emit, cum venditor non putat eam esse maioris pretij: si enim scit, non videtur esse deceptus? Respõ. non videtur nisi aliquid dicat propter quod eũ ad vendendum tali, & tanto pretio induxit, ut quia dicebat, & affirmabat eum non esse maioris pretij.

SI in lege] CASVS. Locaui tibi opus scribendi ad sex menses, & ut tale faceres, quod ego probarem, vel quod Titius probaret: intelligitur de boni viri arbitrio si ego, vel Titius malè arbitraremur: puta opus probabile reprobamus: non autem de die quicquam est arbitrandum: cum in lege sit dictum, nisi sit actum, vt & de die arbitraretur. Item si erat actum, ut in arbitrio conductoris: si iniquè, & dolosè arbitretur recurritur similiter ad arbitrium boni viri.

¶ *Si colonus*]. Praesupponitur, quod ea, quæ in fundum inferuntur, sunt tacitè obligata pro mercede locationis. Nunc pone sic casum. Locaui Titio fundum certa pensione. Titius locauit eum Maeuio, utrum res Maeuij sint mihi obligatae, sicut res Titij, dicitur quod non: tamen fructus fundi sunt mihi obligati, caetera satis plana sunt, usque ad l. In operis. Viuianus.

b *Si in lege.*] id est in pacto.

c *Opus*] quod fuit locatum, ut fieret in certum tempus.

d *Viri boni.*] sic & sup. de contrahen. emp. l. hæc venditio & supra pro socio, l. si societatem.

e *Quod lege.*] id est pacto.

f *Id ipsum.*] ut prorogetur tempus. Accur.

g *Consequens.*] idest simile superioribus: quia sicut pro nullo habetur approbatio dolo locatoris facta, ut nihilominus teneatur ex conducto in quantum bono viro videbitur: ita in conductore dicendum est.

h *Irrita.*] idest pro non facta habetur, adeo ut possit agi ex locato, & conducto in quantũ viro bono videbitur aequum.

i *Conductoris.*] Erat fortè dictum, ut arbitrio conductoris opus approbaretur.

k *Manent.*] sunt enim fructus fundi obligati, ut hic, & infra eod. l. qui fideiussor. & inf. quibus mod. pig. tacite contraha. l. in praedijs. Sed contra infra de pign. l. cum tabernam. in princ. ubi etiã postea illata obligentur. Sed ibi ab eodẽ, non ab alio conductore. Item contra infra de pig. l. 1. §. cum praedia. Sol. ut ibi. Item contra supra de pignor. actio. l. solutum. §. solutam. Sol. potest dici aliud in vrbanis, ut supra & aliud in rusticis, ut hic. Vel quod hic dicit non obligari, verũ est in totum: obligatur tamen pro parte, ut sup. dicitur. Vel dic, a quod res istius posterioris non erant inuectæ, sed expressa cõuẽtione obligatae primo colono, ut ibi dixi Accur.

l *Statim agere.*] etiam pro mercede futuri tẽporis, ut ꝯ. eo. l. habitatores. in fi. & l. dñs §. fi. nam de ea, quæ datur ratione praesentis temporis, vel praeteriti, non est dubium, vt subijcit hic statim. z Sed contra inf. de migrando. l. 1. §. si pẽsionibus, ita tñ & ubi dicit inquilinum non teneri de futura pensione, nisi nominatim actum est ne ante annũ recedat. Sol. ibi loquitur cũ ex necessitate migratur, hic ex voluntate nam & dñs ex necessitate põt inquilinum initum excellere, vt ꝯ. eo. l. qui in fidẽ in prin. & C. eo. l. 3. ergo eadem aequitate colonus, vel inquilinus necessaria causa interueniente poterit migrare, secundum Io. sed Azo. dicit, quod pro futura pensione nõ agit dominus: nec hoc hic expresse dicit, licet dicat quod statim potest agere: inquilinus tamen non agit interdicto de migrando, nisi soluat totius temporis pensionem etiam futuri: hoc tamen ita, si specialis conuentio fuit de non recedendo ante tempus, ut d. l. contraria. sed certè licet sic illam soluas, aliæ tamen remanent contrariæ, si illa habitatores: & illa dominus, ut inf. eo. §. fi. vnde prima est verior.

m *Efficerent.*] De quo faciendo conuenerat: puta fossata in fundo facere, ut conuenerat.

n *Propagationes.*] idest plantationes. Accursius.

Vt Paul. ad Thessal. 1. c. 4.

1 † Fl. decept.

2 † Fl. deest, idem.

5 † alias ut & ex loco.

6 † Fl. quemadmodum & si primus.

a Illud tenet Bart. hic.

z Imo etsi ad d. hic est in tex. postea subijcit, ibi: sed & de his &c. secundum Bar.

7 † Fl. velut opus.

Cole.

¶ Colonus, a * si ei frui non liceat totius quinquennii nomine statim recte b aget, etsi c reliquis annis dñs fundi eum 1 † frui patiatur. Nec n. semper liberabitur dñs, eo quod secundo uel tertio anno patietur fundo frui. Nam & qui expulsus a conductione, in aliam se coloniã contulerit, non suffecturus duabus, d neque e ipse pẽsionum nomine obligatus erit. & quantum per singulos annos compendii facturus erat, consequetur. f Sera est enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore quo frui colonus aliis rebus illigatus non potest. Quod si paucis dieb. prohibuit, deinde pœnitẽtiam agit, omniaque colono integra 2 † sunt; nihil ex obligatione g paucorum dierum mora minuet. h Item ex conducto utiliter aget is cui secundum conuentionem non præstantur, quæ conuenerant; i siue prohibeatur frui a domino, siue ab extraneo quem dominus prohibere potest. k

Ad obseruantiam contractus agitur ex conducto, sed ad remissionem mercedis relictam in testamento agitur ex testamento. h. d. notabiliter iste §. Paulus de Cast.

Qui in plures annos fundũ locauerat, testõ suo damnauit hæredem, ut conductorẽ liberaret. l Si non patiatur hæres eum reliquo tpe frui, est ex conducto actio: quod si patiatur, nec mercedes remittat: ex testõ tenetur. m

Si committitur merces arbitrio incerta persona, non ualet: idem si certa, quæ noluit arbitrari, vel non potuit. Bartolus.

Caius lib. 10. ad edictum Prouinciale.

LEX XXVIII.

SI merces * promissa sit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non uidetur: n sin autem quanti Titius o æstimauerit: sub hac conditione stare locationem, ut si quidem ipse qui nominatus est, mercedem definierit: p omnino 3 † secundum eius æstimationẽ & mercedem persolui oporteat: & conductionem ad effectum peruenire. Sin autem ille, uel noluerit, uel nõ potuerit mercedem definire; tunc pro nihilo q esse conductionem, quasi nulla mercede statuta.

Si emptor repellit conductorem, vẽditor tenetur ei ad interesse. Bart.

¶ Qui fundũ fruendum, uel habitationem alicui locauit: r si aliqua ex causa fundum, uel ædes uendat, curare debet, ut apud emptorem quoque eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat: alioquin prohibitus s is aget cum eo ex conducto.

Si habitatio incommodatur, licet inquilino recedere, & ad pensionem pro rata tenetur. Bart.

¶ Si vicino ædificante obscurentur t lumina cœnaculi u teneri locatorem inquilino. x Certè quin liceat colono, uel inquilino relinquere conductionem, nulla dubitatio est. de mercedib. quoque si cum eo y agatur, reputationis z ratio habenda est. a Eadẽ intelligemus, si ostia b fenestrasve nimiũ corruptas locator non restituat. c

Conductor fundi tenetur omnia facere, quæ secundum consuetudinem locorum requiruntur. Bart.

¶ Conductor omnia secundũ legem conductionis facere debet. d Et ante omnia colonus curare debet, ut opera rustica suo quoque 4 † tempore faciat: ne intempestiua e cultura deteriorem fundum faciat: præterea villarum f curã agere debet, g ut eas incorruptas h habeat.

Damnum quod quis patitur ab inimicis propriis: sua culpa pati intelligitur. Bartolus.

¶ Culpæ autem ipsius & illud annumeratur, si propter inimicitias i eius vicinus

a *Colonus.*] sin quinquennium.
b *Statim recte.*] scilicet ad interesse quantum percepisset in eo tempore conductionis, deducitur tamen quantum ualet plus, quia nunc percepit, quam si temporibus sequentibus perciperet, ut infra soluto matrimo l. si constante, §. quoties. & sic intellige etiam superiorem §. in casu contrario.
c *Etsi*]id est quamuis.
d *Duabus.*] scilicet conductionibus.
e *Neque*] pro non.
f *Consequetur.*] ut infra eodem, l. si fundus, in fi.
g *Obligatione*]quasi ex locatori. Accur.
h *Mora minuet.*] non patuam moram non æstimari, cum damnum non afferat, ut hic, & sup. de constit. pecu. l. sed si alia, in prin. & de iud. l. si debitori, & de contrah. empt. l. qui fundum, in fi. j. respon. & inf. de verb. oblig. l. si ita quis, § Seia. & l. qui Romæ, § Flauius, & sup. de arbit. l. si cum dies, in fine. & l. sequen. & l. litigatores, in prin. & in l. item si unus, in princip. ibi, si multo.
i *Conuenerant.*] puta, ut possit uti, ut subiicit.
k *Prohibere potest.*] si autem prohibere non possunt, tenentur ad hoc, ut mercedem remittant, uel reddant, si iam habent, ut inf. eod. si fundus qui, in fi.
l *Liberaret.*] a pensione sequentium annorum.
m *Tenetur.*] ut infra, de liber. lega. l. ei cui, & seq. & l. Cassius.
n SI *merces. Non videtur.*] sicut nec uenditio, nisi in casu, ut inf. de pigno. l. si fundum, §. fin. lo. & est ratio, quia nec personam certã, nec quantitatem certam definiunt, secundum hoc, unde in assumẽda persona possem dissentire, ut sup. de arbit. l. item si unus, §. si in duos. sed contra C. de dot. promiss. l. cum ea. ubi promissio potis sit incerta & tamen tenet. Sol. speciale fauore dotis est ibi.
o *Titius.*] scilicet tertius: in contrahentis enim arbitrium conferri non debet: ut supra, de contrahen. emptio. l. quod sæpe, §. primo.
p *Definierit.*] ut bonus uir.
q *Pronihilo.*] ut Instit. de contrahen. emptio. §. pretium. & l. locati, in princip. & infra, de uerborum oblig. l. fin. in fi. primo respon.
r *Locauit.*] quia nec emptor, nec legatarius habent necesse stare colono, ut C. eodem, l. emptorem, & infra eodem, qui fundum.
s *Prohibitus.*] ab emptore.
t *Obscurentur.*] multum, non modice, ut infra eodem, habitatores.
u *Cænaculi.*] conducti.
x *Inquilino.*] Hæres autem potest obscurare ædes in quibus testator reliquit usumfructum, dum tamen medicum lumen habitantibus relinquat, ut sup. de usufruc. l. si is qui binas.
y *Cum eo.*]scilicet inquilino.
z *Reputationis*] ut tanto minus soluat inquilinus, quanto habitare non potuit.
a *Habenda est.*] primo & secundo casu.
b *Ostia.*] domus locatæ.
c *Non restituat.*] id est reficiat: quia potest haberi ratio cum locator reficere teneatur.
d *Facere debet.*] etiã si nihil dictum est.
e *Intempestiua*]id est minus tempestiua, uel nimis sera.
f *Villarum.*]id est parurum domum.
g *Debet.*] scilicet colonus.
h *Incorruptas*] quo ad se, alias contra, supra eo. ex conducto, in princ.
i *Inimicitias*]hoc intelligitur de illis inimicitiis, quas conductor sua culpa patiebatur, ut infra soluto matrimon. l. penult. primo respon. & supra eo. l. l. uidemus, §. qui

* ad huiŭ. huius text. ut de loc. de Nigro in l. si insulam, num. 94. de verb. oblig.
1 † Fl. ar. de eo, num.
1 † Fl. omni modo.
2 † Flor. in integro.
4 † alias, quoque.
* Principiũ huius t. uidetur esse aptatum a Triano ex l. ultim. C. de contrah. empt.

a Habitatio.] Ait Labeo. Et sic no. hic, quod in generali sermone non continetur persona loquentis, ut supra, de senat. l. j.
b Recepta.] Aliàs excepta.
c Habitatoribus.] verba pacti.
d Parum caueris.] Ergo aut, ponitur pro &, ut C. de ver. sig. l. pen.
e De his.] Qui gratis habitant. Sed quid & ex donatione concesserat, & tali ex qua tenetur de euictione? Respon. idem quòd in habitatoribus: secus autem ubi precario concessseram. Accursius.

2† Fl. deest, m.

f Si seruus. Aut in cloacam.] aut pro. i. nam catadromus dicitur cursus fluentium, à cata quod est fluxus, & dromos quod est cursus unde hippodromus dicitur stabulum equorum currentium: ab hippos, quod est equus, & ideo illud de Caesare dicitur, quod ipse tertio die ante mortem suam intrauit hippodromum suam, & inuenit asturconem suum flentem, quod fuit indicium mortis domini: & dicitur asturco ab astu, & torquens & ponitur pro dextrario, qui torquet inimicos hasta.

2† Fl. deest, tuum.

g Non fuerit.] Plus ergo quàm in suis tenetur, ut & in viro, ut infra sol. mat. si constante, §. si maritus. Accur.
h Exceptum.] scilicet à venditore ne imperet.
i Dirigenda est.] ut si in culpa, uel dolo fuerit, teneatur: aliàs non, ut Inst. eo. §. cùm autem. sic & in socijs, ut sup. eo. di. l. cùm seruus.

3† Fl. deest, et.

k Quae vult.] ut & sup. de hen. emp. l. comprehensum erat. non autem omnia, nisi dictum esset, ne nihil adimeret, ut ar. sup. eo. si uenditor quae est Ʒ. Alij quod secus in peculio, quod est quoddam totum, at dolia separata.

* Machinam defensoriam, qui funem de turriorum intellige. Vide Suet. in Nerone, c. 12. Alc. lib. 1. parer. c. 30. & Bud. in hunc locum.

l Qualiacunque.] imò sana debent esse accessoria, sicut & principalia uendita, ut supra eod. quicquid, & l. emptorem, §. si quis tem. quae sunt cōtra. Sol. hic conuenit praestari, qualiacunque sunt, ibi uerò non. Item secundum hoc non est similiter contra Ʒ. de aedil. edic. l. itaque, & l. proinde. Praeterea ibi plenius distingui-

4† Fl. puta.

5† Fl. fuisset.

Si in venditione excepta sit habitatio, non intelligitur de habitatione vendentis, nec alterius ab eo causam obligatoriam non habentis. Bart.

¶ Si habitatorib. habitatio a lege uenditionis recepta b est, omnibus in ea habitantibus praeter dominium, rectè recepta habitatio est. Pau. Immo si cui in ea insula quam uendideris, gratis habitationē dederis, & sic receperis, habitatoribus, c aut in 1† quam quisque diem conductum habeat, parum caueris. d nominatim enim de his e recipi oportuit, itaque eos habitatores emptor insulae habitatione impunè prohibebit.

Venditor circa rem venditam tenetur de dolo, & culpa: & ideo quando ante uenditionem culpatur, post venditionē punitur. Bart.

Idem libro 2. ἐπιστολῶν.

LEX LVI.

SI seruus tuus 2† quem uendideras, iussu tuo aliqd fecit, & ex eo crus fregit, ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti quod solebat ante uenditionem facere, & si id imperasti, quod etiam non uendito seruo imperaturus erat. Paul. Minimè. Nam & 3† si periculosam rem ante uenditionem facere solitus est, culpa tua id factū esse uidebitur puta enim cum fuisse seruum, qui per κατάδρομον γεραὸν, * descendere, aut in cloacam f demitti solitus esset. Idem iuris erit si eam rem imperare solitus fueris, quam prudens, & diligēs paterfam. imperaturus ei seruo non fuerit. g Quid si hoc exceptū h fuerit, tū potes 4† ei seruo nouam rem imperare, quam imperaturus non fuisses 5† si non uenisset, uelut si ei imperasti ut ad emptorem iret, qui peregrè esset. nam certè ea res tuo periculo esse non debet. itaque tota ea res ad dolum malum duntaxat, & culpam uenditoris dirigenda est. i

In obligatione generis sub alterni electio est debitoris, in obligatione caeterarum specierum non cadit electio. Bart.

¶ Si dolia 80. accedere fundo, quae in fossa essent, dictū erit, & plura erunt, quot ad eum numerum, dabit emptori ex omnibus, quae vult, k dūmodo 6† integra det. Si sola 80. sint qualiacunque l sunt 7† emptorem sequentur, nec pro non integris quicquam ei uenditor praestabit. m

Valet venditio serui, qui est apud hostes, & differtur praestatio donec redeat. Bart.

Pompon. lib. 10. ἐπιστολῶν.

LEX LVII.

SI seruus, qui emeretur, uel promitteretur, in hostiū n potestate esset, 8† Octauenus magis putabat ualere emptionem, & stipulationem, quia inter ementem, & uendentem esset commercium. Potius. n. difficultatē o in praestando eo inesse, quàm in natura: etiam si officio iudicis sustinēda p esset eius praestatio, donec praestari possit.

TITVLVS II.

Locati 9† & conducti.

Contractus locationis similis est emptioni: differunt tamē, quia in emptione & uenditione principaliter venit traditio, in locatione & conductione principaliter venit factū. Bart.

Paulus libro 34. ad edictum.

LEX PRIMA.

LOcatio, & conductio, cum q naturalis sit r & r oium gentiū, s non verbis, t sed consensu contrahitur, sicut emptio, & uenditio. u

Caius lib. 2. rerum cottidianarum.

LEX II.

LOcatio & conductio proxima x est emptioni, & uenditioni: eisdemque iuris regulis consistit. 10†

tur in l. proinde.
m Praestabit.] secus si nulla sunt, ut ibi, ut supra eod. l. si quis cū fundū, & l. quicquid, & l. si uenditor.

6† Fl. dum.

7† Fl. deest, sunt.

n Si seruus. In hostium.] secus si nō noster fuit, sed semper hostium, ut infra, de verb. obl. liber homo. & Inst. eo. in §. quae est contra.
ADDITIO. Dic quod illud quod est hostiū, & nunquam fuit nostrum, non pōt uendi, nec per stipulationem promitti, ut ibi: secus si fuerit nostrum. & hoc per spem postliminij, ut l. id quod, infra de leg. j. secundū Bar. hic.
o Difficultatem.] quae difficultas praestationis non reddit stipulationem inutilem, ut inf. de uerbo. oblig. l. continuus, §. illud.
p Sustinenda.] id est, differenda.

LOCATI ET conducti.

8† Fl. sit.

Locatio & cōductio est negotium ἀντίστροφον emptioni, & venditioni, quia proximum, & finitimo adeo, ut emptionis uenditionis, & pretij verbo promiscuè utamur, etiā in locatione, conductione, & mercede, & est locatio conductio, conuentio nuda fruendi, faciendive aliquid certa mercede locatoris, quae dat aliquid fruendum, vel faciendum, conductori: qui ac ipse & locatori datur actio locati, conductori conducti, utraque directa. Cuiac.

9† Fl. deest, &, prout est lib. Basilicon. tit. 2. Harmenop. lib. 3. tit. 8.

q LOcatio & conductio. Cum] i. quia.
r Et] pro id est.
s Omnium.] Ius enim gentium naturale dicitur, ut Instit. de iure nat. §. quòd verò.
t Non verbis.] id est verborum solennitate, ut sit necessaria, adeo ut mutus interuenire possit, ut infra, de act. & obl. l. in quibuscunque. & de re. iu. ubi non voce.
u Et venditio.] ut Inst. eo. in princ. & de contrah. empt. in princ.
x Locatio. Proxima.] quo ad tractatum, & quo ad sensum, ut subijcit.

10† Fl. additur.

tu.]

1 † Distr. vel contrahatur.

a Vt.] penitus pro sicut.
b Mercede] si in pecunia consistente, ut dixi supra de po'l. 2. §. si quis seruum.
c Vnū esse negotium.] hoc propter illos, qui putabant duo esse negotia, emptionem materiæ, & locationem operæ, ut Instit. eo. §. item quæritur. & supra de contrah. empt. l. Sabinus resp. & l. conuenit mihi tecum. Accur.

CVm fundus.] CASVS. Locaui fundū, in quo erat plaustrum ei deputatum, quod dedi colono æstimatū, dicis quod uidetur emere, quod sit suo periculo, sicut si darem seruum in dotem æstimatum. Viuia.

2 † Flor. de aestim.

d Emptum.] & sic at cessio locationis est venditio, ut infra e. l. quarto §. fin. & facit C. de iur. do. quoties.
e Daretur.] sed dos potest alio respectu æstimari quandoque, vt C. de iure do. si in her. idem & hic. Quid enim si ad annum tātum locentur? certè non uidetur æstimatum ut sit uenditio.
f LOcatio. Tollitur.] est enim conditio psona adiecta, ut infra de condi. & demonstr. si ita expressum. & est hoc uerum ut tantum stet conductor vsque ad terminum pro mercede constitutum, ultra non. Accur.

SI tibi.] CASVS. Locaui tibi fundū pro 50. tu alii eundem pro 60. secūdus conductor compellitur a vero domino, cum ego locator nō fuerim dñs, quæritur ad quid tibi tenear? & dicit ad 60. Secundo in l. seq. reuocat in dubium idem, & adhuc respon. idem Tertio dicit, quod in 60. quæ a me petis, computo vel compenso 50. quæ mihi debes si te habitare permisero Viuia.

3 † Flo. li. 16.

4 † Flo. Idest, aut dedit.

g Agendum.] pro restituenda ut si male conductor in re fuerit uersatus. Itē cōductor aget, ut ei frui liceat, sed uidetur non agi aliquo modo ex contractu locationis,

Nam vt a emptio & venditio 1 † contrahitur, si de pretio cōuenerit, sic & locatio & conductio contrahi intelligitur, si de mercede b conuenerit.

Si pecunia præstatur pro opera, dicitur contractus emptionis, etiam pro re in qua præstatur opera: si vero opera tantum, dicitur contractus locationis & conductionis. Pau.

¶ Adeo autem familiaritatē aliquam habere uidentur emptio & venditio, item locatio & conductio, ut in quibusdam quæri soleat, utrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio. Vt ecce, si cum aurifice mihi conuenerit, ut is ex auro suo annulos mihi faceret certi ponderis, certæque formæ, & is 2 † acceperit (verbi gratia) trecenta, vtrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio? Sed placet vnum esse negotium, c & magis emptionem & venditionem esse. Quod si ego aurum dedero, mercede pro opera constituta: dubium non est, quin locatio & conductio sit.

Aestimatio facit in dubio emptionem, de qua materia gl. tangit in l. 1. infra ti. 5.

Pomponius li. 9. ad Sabinū.

LEX III.

CVm fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus accipiat: Proculus ait id agi, ut instrumentum emptum d hēat colonus: sicuti fieret cū quid æstimatum in dotem daretur. e

Voluntas morte finitur. Bart.

Idem lib. 18. 3 † ad Sabinū.

LEX IIII.

LOcatio præcariive rogatio ita facta, quoad is, qui eam locasset, dedissetve, vellet, morte eius, qui locauit, aut dedit 4 † tollitur. f

Licet remittatur pensio ex postfacto, contractus tamen non resoluitur, licet ex eo agi potest ex vtraq; parte. Pau.

Vlpianus lib. 32. 5 † ad edict.

LEX V.

SI tibi habitationem locauero mox pensionem remit tam: ex locato & conducto agendum g erit.

Conductor agit ad interesse contra locatorem, si ille qui ab eo conduxit, vti prohibeatur, in quantum sibi obligatus est, deducta mercede primo locatori debita. Pau.

Caius lib. 10. ad edi. prouin.

LEX VI.

IS, qui rē conduxerit, non cogitur restituere id, quod rei, nominetur actione consecutus h est.

Si conductor re conducta vti prohibeatur, agit actione ex conducto ad interesse. h. d. cum l. seq. Bar.

Paulus lib. 34. 6 † ad edictū.

LEX VII.

SI tibi alienam insulam locauero quinquaginta, tuque eandem sexaginta Titio locaueris, & Titius a domino prohibitus fuerit habitare: agentem te ex conducto sexaginta consequi dēre placet i quia ipse i Titio k teneris in sexaginta.

Triphonus 7 † li. 8. disput.

LEX VIII.

NOs videamus ne l non sexaginta m præstanda, nec quinquaginta n sunt, sed quanti interest o perfrui conductione. p 8 † tū q 9 † deniq. r consequat medius, quātū pstare dēbat ei, q a se cōduxit: s qm emolumentū t conductionis ad comparationem vberioris mercedis cōputatū, maiorē efficit cōdēnationē, & tn primus locator reputationem habebit u pro 10 † quinquaginta, q̄ ab illo perciperet, si dñs insulæ habitare nouissimū conductorē non vetuisset. quo iure vtimur.

Si conductor non potest vti re conducta, potest agere, ut sibi frui liceat locato r uero liberatur prestando interesse, uel aque commodam habitationē. Bart.

Vlpianus libro 32. ad edictū.

LEX IX.

SI quis domum bona fide emptam, vel fundum

si tamen nec ex venditione, ubi nullū est pretium, ut sup. de cont. emp. si quis dona. & l. cū in uenditio. Sed hic fuit ab initio contractus factus animo exigendi mercedem, ibi non & de hac materia dixi sup. de pac. si conuenerit. 5 † Flo. li. 38

h IS qui Consecutus.] idē est in commodatario, ut C. de fur. l. si. §. sed cum sed secus in creditore, ut supra de pi. & si pignore. & est ratio diuersitatis, ut ibi dixi. a
i SI tibi. Ipse.] scilicet tu.
k Titio.] seruo Acc.
l NOs videamus ne.] idest an.
m Sexaginta.] scilicet tantum.
n Quinquaginta.] scilicet sola.
o Interest.] scilicet secundi, quod est q̄tum interest tertii. 6 † Flo. li. 38
p Conductione.] scilicet tertium.
q Tantum.] subaudi. & certe tū ad minus.
r Denique.] subau. & certe tantum ad minus. plus .n. esse pōt quando prohibere posset, nec est quando faciens alienū locasset, ut infra, l. si fundus & l. qui insulam. & incip. respondere. 7 † Flo. li. 9.
s Conduxit.] cui tenetur ad exonerationem mercedis pro rata, uel ut restituat si accepit, cum primus locator dominū prohibentem frui prohibere non posset, alias etiam ultra tenetur, ut infra eo. si fundus. in §. & l. qui insulā. in prin. 8 † Conductione. 9 † Flor. tantundemque.
t Emolumentum.] hic est sensus prior, cōductor caeterem hēt cōductionem, siue habitādi commoditatē quā ei pro mercede constiterit, & hoc patet per comparationem maioris siue uberioris mercedis quā pcepit, q cōduxerit, & hæc computatio facit crescere condemnationem vltra 50. 10 † Flo. deest perc.
u Habebit.] si nondū sunt soluta, alias & illa & decem ad minus reddet medio, ut supra dixi.

SI quis.] CASVS. Locaui tibi domum alienam quam bona fide possidebā ab

ab initio: postea sciens alienam verus dñs te deiecit: ages contra me vt faciã cum eo ꝙ tibi permittat habitare: aut si facere non possum, teneor ad exonerationem mercedis nisi sim paratus aliam æque bonam domum dare ad habitandum. Item dicit, si ille, qui hēt vsumf. in fundo, locauit eũ i quinquenniũ, & intra hoc tp̃s decesserit, non tenebitur hæres fructuarii ad interesse, sed ad exonerationem mercedis. sic est in fundo & in seruo locato in quinquennium a fructuario. Si interim fructuarius fecit impensas, non recuperat, quia potuit prospicere id posse euenire. & hoc, nisi fructuarius locauit, ut dominus. Viuia.

a *Locauerit.*] cum sciret alienam.

b *Culpa ve*] adhibita in euincendo: fuerit tamẽ adhibita in eo, qui scienter rem alienam locauit.

c *Licere.*] non autem ad exonerationem mercedis tantum, & sic est contra. inf. e. si fundum, i si. Sol. hic scienter alienum locauit, ibi non, ut inf. e. l. & hæc distinctio. in si primi respon.

d *Locatorem.*] vt inf. e. l. cũ plures. i. rñ. in fi. sic & sup. de consti. pe. l. qui autẽ. §. ꝙ si ante. & sup. de reli. l. 1. § locũ. & i Hoc differt a venditore.

e *Non teneri.*] ad interesse, sed ad pretii exonerationem, ut infra subicit.

f *Operas.*] hic põt notari conductorẽ operarum pro rata tantũ temporis teneri & si ex parte locantis operas fortuitus casus interueniat. Acc.

g *Vel habitationem.*] scilicet domus, quæ núc exusta sit, uel defuncto fructuario seu habitatore finita sit.

h *Prospicere debuit.*] hoc si locauit tãquã fructuarius, secus si tanquam dominus, vt statim subicit. Et ro hic debere inspici ꝙ euenire põt, ut i. ff. de dam. infec. l. q bona. § cum inter, & infra ad Tre. Lucius. in §. pe. & sup. ex quib. ca. ma. l. sed & si per præ. §. si fetis, & dixi de hoc sup. de iustif. om. iud. l. 1. idem. in fi. Accur.

i *Si quis.*] alias. l. si quis, aitas, § Iulianus.

k *Et præstaretur*] i. conducturi a locatore. valet. o. pactũ, quo quis recipit in se fortuitum casum, vt hic, & C. de neg. gest. negotiũ. & sup. de pac. l. iurisgentium. §. item si quis. & inf. e. itẽ quærit. §. si gemma. uel econtra locator conducturi, ut non exigat mercedem: nam & hoc ualet. ut a. sup. depo. l. 1. § si cõuenit. & hoc si specifi. attigunt, ut infra. l. sed & si quis. §. quæsitum, supra si. quis cau.

1 † *Fl. culpa ve.*

locauerit a mihi, isq; sit euictus sine dolo malo culpa ve b 1 † eius: Pomponius ait, nihilominus eũ teneri ex cõducto ei qui conduxit, ut ei præstetur frui, quod conduxit licere. c Planè si dñs non patiatur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare: æquissimum esse ait absolui locatorem. d

Si conductor desinit posse vti re absq; culpa locatoris, sit ei remissio mercedis: si uero culpa locatoris interuenit, ad totale interesse tenetur. Barto. no. istum §. quia semper allegatur.

2 † *Alias, hunc.*

3 † *Flo. scripsit.*

¶ Hic 2 † subiungi põt quod Marcellus lib. 6. digest. scribit, 3 † si fructuarius locauerit fundum in quinquenniũ, & decesserit: hæredem eius in quinquenniũ 4 † non teneri e vt frui præstet, nõ magis quam vt 5 † insula exusta teneretur locator conductori. Sed an ex locato teneat conductor, ut pro rata tp̃is, quo fruitus est, pensionem p̃stet. Marcellus q̃rit: queadmodũ præstaret si fructuarii serui operas f conduxisset vel habitationẽ. g Et magis admittit teneri eũ: & est æquissimum.

4 † *Flor. decesserit, in quinquennium.*

5 † *Fl. decesserit.*

¶ Idem quærit, si sumptus fecit in fundum, quasi quinquennio fruiturus: an recipiat. Et ait, non recepturũ: quia hoc euenire posse p̃spicere * debuit. h Quid tñ si non quasi fructuarius ei locauerit, sed si quasi fundi dñs? Videlicet tenebitur: decepit. n. conductorem. & ita Imperator Antoninus cum diuo Seuero rescripsit.

* *Contra. tex. in cano. cũ Hadrianus 63. dist. text. in cano. commentib. 1. q. 7. & glo. in cano. eunuch. ... dist. Bolog.*

¶ In exustis quoque ædibus, eius temporis quo ædificium stetit, mercedem præstandã rescripserunt.

Valet pactum quod quis teneatur de casu fortuito. Bart.

Iulianus lib. 15. dig̃orũ scribit.

LEX X.

SI 6 † quis i fundum locauerit ea lege, vt etiã si quid vi maiore accidisset, hoc ei præstaretur: k pacto standum esse.

Qui promisit innocentẽ ignem habere. si casu fortuito oriatur incendium, non tenetur. Bar.

¶ Si colonis prædiorum lege locationis, ut innocentẽ ignẽ habeant, denunciatum sit: si quidem fortuitus casus incendii causam intulerit, non præstabitur periculum locatori. l Si vero culpa locatoris, m q̃ præstare necesse est, damnũ fecerit: n tenebitur. o

Iste § legitur tribus modis, & breuiter hoc intendit. Pro tempore, quo cõductor non potest vti re, sit remissio mercedis non solutæ: & soluta repetitur. h. d. quælibet lect. gl. potest esse vera, teneas quã vis.

¶ Imperator Antoninus cũ patre suo, 7 † cum grex esset abactus, quẽ quis conduxerat, p ita rescripsit: Si capras latrones citra tuam fraudem abegisse q probari r põt, iudicio locati casum p̃stare non cogeris: atq; 8 † tp̃is quod insecutum est, mercedes, ut indebitas, recuperabis. s

l *Locatori*] vt inf. eo. l. videamus. §. si hoc.

m *L. catoris.*] idest conductoris. sed & propriè poni põt.

n *Fecerit.*] scilicet fortuitus casus.

o *Tenebitur.*] scilicet conductor.

p *Quem quis conduxerat.*] causa stercorandi agrum, vel lactis, vel lanæ, non autem custodiendi.

q *Abegisse.*] dicunt abigei, qui aliena surripiunt animalia. * & abigere dicitur qui surripit. sic & in Authen. de nup. §. si igitur. coll. 4.

r *Probari põt.*] quasi culpa contra eum p̃sumpta, arg. sup. commo. l. eũ qui §. si. Io. & secundũ hoc ponitur casus, ꝙ loquatur de caprario, qui certã mercedẽ præstabat, si ei permitteret fructus gregis percipere vsq; ad annum, & secundum hoc prosequere literã. Vel dic, ꝙ loquitur de locatore, qui certam mercedẽ præstitit caprario, si vsq. ad annum gregem seruaret. Si opponatur de l. inferiori, qui operas. inf. eo. Respon. quia hic culpa caprarii abactæ fuerint. Vel dic tertio, retẽto eodem casu, quod loquitur caprario, qui se teneri putabat ex casu fortuito ut mercedẽ restitueret nam repetit condictione indebiti, sicq. diuersis modis litera concordat. Sed opponitur secundum duos vltimos casus, quomodo quis probat se sine fraude amisisset immo qui fraudem dicit, eam probet, ut infra de probat. l. quoties, §. qui dolo. & de leg. 1. cum ita, §. species. Respond. probat hic eo ipso, quod contra eum non probatur, ut C. qui mi. non po. l. fi. secũdum vltimos duos casus. Alii dicunt, quem debere probare se sine culpa vel fraude perdidisse, ut hic, & arg. C. de pig. act. si nulla. & sic dicunt creditorẽ hic probare, si dicat se pignus amisisse. Tertii, ut Bul. distinguunt, Vt no. in l. si creditor. C. de pig. act. casum autem quis probet? dic. ꝙ primo dolus, uel culpa est probanda, deinde ille contra quem hæc probantur, probet casum, ut dixi supra de eden. l. quis ex argentariis. §. pen. in fi.

s *Recuperabis.*] secundum primum & tertium loquit̃ cõpraria: in secundum l loquitur dño. Sed qua actione repetuntur? Respon. ex conducto actione. si prius eas soluerit prorogando mercedem, ut inf. eo. sed addes §. si quis. sed si post amissionem est solutum, indebiti condictio cõpetit. ut hic dicit, sed videtur ꝙ indebiti nunquam locũ habeat.

* *Abigei, qui dicantur vide l. 1. de abig. & l. aut facta. §. quantitas. de pœ. vbi quid p̃priè abigeus & quid fur. & l. fi. de abig.*

6 † *Flor. est §. & incip. Iulia. &c.*

7 † *Flor. fructus, sup.*

8 † *Alias, at que adeo tem poris.*

habeat, ſicut & ſi pr̄ mulieris ſoluat genero doté iam ſol. matr. quæ non per cõdictionem indebiti, ſed pro dote actione repetitur, ut inf. ſol. mat. ſi pater ignorans. quæ eſt contra. Sol. ibi ſpeciale ut ceſſet condictio indebiti fauore dotis, ut ſup. de cond. indeb. cum is qui & mulier. Vel dic aliud in mercedibus, q̃ non debẽtur niſi rõne t̃pis quo quis eſt fruitus, vt hic, ubi verò dos debebatur adimpleta conditione contracti matrimonij. Item no. hic, qué non præſtare caſum, vt hic, & C. de pig. act. quæ fortuitis, & ſup. pro ſoc. l. cum duo, § damna. Acc.

1† Fl. deeſt, puta.

* Hac pelitorrs agrorũ, ut l. 52. ſup. pro ſocio. & vide ... l. 6. c. 9.

a *Culpa.*] ut ſupra ad leg. Aqui. l. idem iuris, in fi. & Inſtit. ad l. Aquil. §. imperitia.

b *Scripſit.*] hoc caſu qui ſequitur.

c *Ex locato.*] ratione futuri temporis, vt arg. tit. j. l. cui licet teneatur vt poſſeſſionem reſtituat, ut C. eod. ſi q̃s conductionis.

2† Flor. & ad Verſium.

d *Et ego. Recte agam.*] non ſolum habebo exceptionem, ſed etiam &c. ſic ſup. de uſufr. quotics, §. ſi colono.

e *Vel*] pro ſaltem.

f *Liberer*] pro futuro tempore.

g *Videamus. Etc.*] i. liberos.

h *Induxerit.*] in domum locatam.

i *Suo nomine*] n̄õ ergo noxaliter, vt j. de publi. cum ſi exhibuiſſet. & ſic eſt ɔ̄ ī. nau. caup. ſtab. l. fi. § hac ſit actione. ſed hic in actione, q̃ eſt ex contractu: ibi ex quaſi maleficio. Ité ſecus eſt ɔ̄, q̃a locator d. ſ p noxa, conductori, ut j. eod. ſi ubi domũ. q̃ eſt ɔtra. Ité no. q̃ electio mala eſt in culpa ut in ſolidũ teneatur, ut & ī. ad legé Aqui. ſi ſeruus ſeruũ, §. Pœnculus, & §. ſi fornacarius, & ſup. ſi mẽſor. fal. mo. dix. l. 3. §. ſi & ſup. de neg. geſt. l. nã & Seruius, § fi. & ſup. pro ſoc. de illo. & inf. eo. cũ in plures, & ſup. com. l. cum qui. & l. qui non tam. & l. ſi vt certo, §. ſed interdũ, & l. in rebus. Item no. q̃ tribus modis dicitur quis in culpa. primus, ſi non fecit, q̃ di-

3† Fl. proſtat.

4† Fl. deeſt, ſed.

5† Fl. ita.

6† Fl. &c.

7† Fl. admiſerit.

Imperitia culpæ annumeratur. Bart.

¶Celſus etiam imperitiã culpæ a annumerandam li. 8. ff. ſcripſit, b puta 1† ſi quis vitulos paſcendos, vel ſarciendum quid, poliendũ ve * conduxit: culpã eum præſtare debere: & quod imperitia peccauit, culpam eſſe: quippe vt artifex (inquit) conduxit.

Si res locata efficitur conductoris, poteſt agi ut à penſione liberetur. Bart.

¶Si alienam domum mihi locaueris, eaque mihi donata vel locata ſit, non teneri me tibi ex locato c ob penſionẽ: ſed de tempore præterito videamus, ſi quid ante legati diem penſionis debeatur, & puto ſoluendum.

Iulia. lib. 2. 2† ad Urſeium Ferocem.

L E X XI.

Et ego ex conducto recte agam d vel e in hoc vt me liberem. f

Conductor tenetur locatori de alijs ſecum habitantibus, ſi in culpa fuerit malos homines inducendo in domum. Bart.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

L E X XII.

Videamus an, & ſeruorũ culpam, & quoſcunque induxerit, præſtare conductor debeat; & quatenus præſtare, 3† vtrum ut noxæ ſeruos dedat, an verò ſuo nomine teneatur: ſed 4 † & aduerſus eos g quos induxerit, h vtrũ præſtabit tantum actiones, an quaſi ob propriam culpam tenebitur? Mihi itaq; 5 † placet vt culpam etiam eorum quos induxit, præſtet ſuo nomine, i etiam 6 † ſi nihil conuenit, k ſi tamen culpam in inducendis admiſit, 7 † q̃ tales l habuerit, vel ſuos, vel hoſpites. & id Pomponius libro 63. ad edictum, probat.

Qui promiſit ne ignem habeat, tenetur qualitercumq; habuerit. h. d. Et eſt contra l. ſi quis fundũ, §. 1. inf. eo. Sol. vt ibi. Bart.

¶Si hoc m in locatione conuenit, ignem ne habeto: & habuit, tenebitur: etiam ſi fortuitus caſus admiſit incendium: quia non debuit ignem habere. Aliud enim eſt n ignem innocentem habere, (aliud 8† omnino non habere,) permittit enim habere, ſed innoxiũ ignem. ¶Ité propterea debet conductor, ne in 9 † aliquo, vel ius rei o vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.

Conductor tenetur reddere locatori poſſeſſionem rei locatæ abſque controuerſia, niſi culpa locatoris acciderit. Bart.

¶Qui vinum de Campania tranſportandũ conduxit, 10 † deinde mota à quodam controuerſia, p ſignatum ſuo, & alterius ſigillo in apothecam depoſuit. 11† ex locato tenetur vt locatori poſſeſſ. vini ſine controuerſia reddat: niſi culpa careret conductor.

Tenetur cõductor, ſi cõtra pacta locationis fecit. Bar.

¶Inter conductorem, & locatorẽ conuenerat, ne in villa vrbana fœnum poneretur, 12 † conductor poſuit: q deinde ſeruus r igne illato ſuccendit. 13 † ait Labeo teneri cõductorem ex locato: s quia ipſe cauſam præbuit t inferendo u ignem 14 † contra conductionem. x

Herm. li. 2. iur. ἐπιτομῶν.

L E X XIII.

Sed & ſi quilibet extraneus ignẽ iniecerit: damni ratio iudicio 15 † locati habebitur.

Si conductor fuerit in culpa, tenetur: aliàs nõ. et hoc probatur per multa exẽpla vſq; ad § ſi in lege. &c. B.

Vlpianus lib. 32. ad edictum.

L E X XIIII.

Item quæritur, y ſi ciſiarius, i. carucharius, dum ceteros ... ligens faceret ... mora, vt ... & ... & ... tertiam.

k *Conuenit.*] ... expreſſim de his.

l *Tales*] qui rem deteriorem faciunt.

m *Si hoc.*] ſi pro, quibus. nam culpa præceſſit caſum.

n *Aliud enim eſt*] reſpõdet tacitæ obiectioni ſuperioris, l. ſi quis domum, § ſi colonus, ī. hoc tit. Accur.

8† Fl. incluſa deſunt.

o *Ius rei.*] i. ſeruitutem patiatur amitti.

9† Fl. deeſt ...

p *Controuerſia.*] culpa ſua, qui iam erat in mora reſtituendi.

q *Poſuit*] i. cõductor.

r *Seruus*] ſcilicet conductoris.

s *Ex locato*] nec liberat volens noxæ dedere, ut ſup. eo. l. j. j. rñ.

t *Præbuit*] incẽdio, vnde tenet, vt ī. ad l. Aql. ſi ſeruus, § in hac.

u *Inferendo.*] ſcilicet ...

x *Conductionem*] ... pactũ in ɔductione appoſitũ, vt & ī. §. ſi hoc.

10† Fl. ... miſſet.

Item quæritur.] Caſus planus eſt vſque ad §. duo.

11† Fl. depoſuiſſet.

¶*Duo.*] Duo poſſũt inſolidũ locare eandẽ rem, vt merces vtrique inſolidum debeat.

¶*Si in lege.*] Locaui tibi Codicẽ ad ſcribendũ, & ad cõplendũ ad certũ diẽ, eo pacto, ut ſi tunc non eſſet perfectus, liceret mihi relocare alij, & q̃ plus darẽ alij, mihi redderes, poſtea locaui alij, & dedi plus, an repetam, quærit? Et rñ q̃ ſic, ſi poſt t̃ps cõſimili ſcriptori locaui nõ aliter.

12† Fl. comperetur. compoſuit: deinde ſeruus.

13† Fl. ſi incendit ſuper ... ſit at ... & ... manuſ. ... legitur, ſuccendit, vt & in vulg. ſed in margine ... manuſcr. adſcriptũ eſt ſuccendit P. quæ adiectio docet, ſic legi P. ſuc... q̃ & Taurell. monet. puto tamẽ rectius eſſe, ſuccenderet.

14† Fl. deeſt, fœdum.

15† Fl. deeſt, indicio. & ſic legitur, dãni locati habebatur.

¶*Qui impleto.*] Locaui tibi fundum in annũ pro x. anno finito ſteteſti in eodẽ: videris reconducere in aliũ annũ ſimili mercede. idem ſi res publ. vel fiſcus ſuũ prædium in annum locauit. Sed quid ſi in quinquennium locaui ab initio? Et rñ. q̃ ſi ſteteſti poſtea, de anno in annũ videris reconducere: nõ de luſtro in luſtrũ: ſed in domo locata eſt ſecus. nã nõ intelligiẽ ſi conduxit per annũ, vt videatur reconducere ſtãdo ultra annum, ſed tantum in tempore quo habitat, & non per annum. Viuia.

y *Item quæritur.*] quid iuris ſit. Ioan.

Tempo-

ros transire contendit, cisium * euertit, & seruum quassauit, vel occidit, puto ex locato esse in eum actionem. temperare a enim debuit. Sed & vtilis Aquiliæ b 1 † dabitur.

¶ Si nauicularius onus Minturnas c vehendum conduxerit: & cum flumen Minturnense nauis ea subire non posset, in aliam nauem d merces transtulerit, eaque nauis in ostio fluminis perierit: tenetur prior 2 † nauicularius. Labeo, si culpa caret, non teneri ait: cæterum si, uel inuito domino e fecit, uel quo non debuit tempore, aut si minus idoneè naui imposuit: 3 † tunc ex locato agendum. f

¶ Si magister nauis sine gubernatore in flumen nauem immiserit: & tempestate orta temperare non potuerit, & nauem perdiderit, vectores habebunt aduersus eum ex locato actionem. g

¶ Si quis seruum docendum conduxerit, eumque duxerit peregrè, & aut ab hostibus captus sit, aut perierit: ex locato esse actionem placuit: h si modo non sic conduxerit, ut peregrè duceret.

¶ Item Iulianus libro 86. ff. scribit, 4 † Si sutor puero parum bene facienti, i forma calcei tam vehementer decem percusserit, ut ei oculus effoderetur: 5 † ex locato esse actionem patri eius. Quamuis enim magistris leuis castigatio concessa sit, * tamen hunc modum non tenuisse: sed & Aquilia, k 6 † ut supra diximus. l Iniuriarum autem actionem competere Iulianus negat: quia non iniuriæ faciendæ causa hoc fecerit, sed præcipiendi. m

¶ Si gemma includenda, aut insculpenda, data sit, eaque fracta sit: si quidem uitio materiæ factum sit, non erit ex locato actio. si imperitia facientis, erit. n Huic sententiæ addendum est, nisi periculum o quoque in se artifex receperat: tunc enim & si uitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio.

¶ Si fullo uestimenta polienda acceperit, eaque mures roserint: eo locato tenetur, quia debuit ab hac re cauere. p Et si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur: etiā si ignarus q fecerit.

¶ Exercitu ueniente migrauit r conductor: deinde ex 7 † hospitio milites fenestras & cætera sustulerunt. Si domino non denunciauit, s & migrauit, ex locato tenebitur. Labeo etiam, 8 † si resistere potuit, & non restitit, 9 † teneri ait. quæ sententia uera est. Sed si denunciare non potuit, non puto eum teneri.

¶ Si quis mensuras conduxerit, easque magistratus frangi iusserit: si quidem iniquæ fuerunt, Sabinus distinguit, utrū scit conductor, an non. Si scit; esse ex locato actionem. si minus: non. quòd si æquè sunt: ita demum eum teneri, si culpa t eius id fecerit ædilis. & ita Labeo & Mela scribunt.

¶ Duo rei locationis insolidum esse possunt.

Excessus in mercede dicitur tunc quando est eisdem pactis facta vtraque locatio. Bart.

¶ Si in 10 † lege operis locandi comprehensum esset, ut si ad diem effectum non esset, alij 11 † relocare x id liceret: non aliàs prior conductor ex locato tenebitur, quàm si eadem lege y relocatum esset. Nec ante relocari id potest, quam dies efficiendi præterijsset.

Iste §. diuiditur in tres partes. Primo loquitur in prædio rustico. Secundo in prædio vrbano. Tertio imponitur quædam limitatio circa prædicta. Secunda ibi, In vrbanis. Tertia in l. Qui ad certum. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Tertio illud extendit dictum. Quarto illud dictum declarat. Secunda ibi, Sed hoc ita. Tertia ibi, Eadem. Quarta ibi, Quod autem. Item secunda subdiuiditur: quia primo ponitur dictum: secundo exceptio. Secunda ibi, nisi in scriptis. & hoc intendit. Si conductor post tempus remanet in prædio rustico, videtur in annum renouata conductio, & pignora eiusdem: secus si alterius.

in præ.

a *Temperare.*] scilicet cursum, & voluntatem suam.

b *Aquiliæ.*] scilicet in factum.

c *Minturnas*] nomen ciuitatis, vel prouinciæ.

d *Nauem.*] quam conduxit fortè. Accur.

e *Domino.*] etiam idoneæ naui imponendo, ut sup. de vsu & hab. l. fin. Accursius.

f *Agendum.*] erit, ut supra, ad leg. Rho. de iac. l. si. § si ea.

g *Actionem.*] fuit enim in culpa, ut sup. de rei uend. l. qui petitorio, §. culpæ.

h *Placuit.*] quia culpa præcessit casum, nisi hoc à prin. sit dictum, ut hic subijcit, & supra commod. l. si vt certo, §. interdum.

i *Parum benefacienti.*] i. non benefacienti.

k *Aquilia.*] scilicet teneretur.

l *Supra diximus*] ut sup. ad leg. Aquil. sed & si quemcunque §. fi. vna tamen intentata tollitur altera, ut infra eod. si vulnerauerit.

m *Præcipiendi.*] quod est necesse, ut infra, de iniur. l. illud relatum.

n *Erit*] similis distinctio habetur. & supra ad leg. Aqui. si seruus seruum, §. si calicem. & infra eodem, l. fin. & facit supra, quod quisque iur. l. 2.

o *Nisi periculum.*] id est casum fortuitum. sic & ponitur sup. eo. si quis domū, §. si colonis, & §. si quis vitulos. propriè tamen dicitur periculum, quod culpa contingit, ut j. eod. l. opus. Vel dic hic periculum propriè si qualis qualis culpa interueniat, ut infra eod. l. & hęc distinct. j. responso, & l. opus, §. quod uerò.

p *Cauere*] & in locum tutiorem transferre, ut argum. inf. de damno infec. l. utique.

q *Etiam si ignarus*] quia cum errauit in suo facto non est probabilis ignorantia, ut inf. eod. sed addes, §. j. & supra ad Velle. l. quanquam.

r *Migrauit*] i. de colonia discessit. sic accipitur inf. de migrando.

s *Non denunciauit.*] Non quem teneri denunciare, ut in Auth. ut licma & vniç. §. si verò cētra Imperium, coll. 8. Hic tu. quem debere resistere vi, * vt subijcit, & infra, si uen. no. mu. l. dolo & inf. ad Syll. l. j. §. occisorum aliàs autem si nō potuit resistere, vi, conductor non tenetur: sed ei merces pro rata dimittitur, ut hic subijcit, & infra eod. l. si fundus, in fine. & l. habitatores, § j.

t *Si culpa.*] fortè si ædilibus euntibus in viam rem locatam inuenerunt, ut arg. supra de peric. & commod. rei vend. l. lectos.

u *Esse possunt.*] iure isto, ut hic, & C. eod. si diuiso, §. j. & infra eo. l. cum apparebit, & inf. de duo. re. l. eadem. Sed hodie est contra, nisi actum sit, vt in Auth. de duob. re. §. primo, coll. 8.

x *Relocare.*] id est, præstare ei quantum daret pro secunda locatione; & ponitur hic casus infra eod. l. ea lege. Alij dicunt, ut Ir. primum conductorem promisisse pœnā si non faceret intra certum diē, quæ pœna non committitur nisi alij relocetur similibus pactis: & sic appareret conductorem non esse deceptum, sed tunc ageretur ex stipulatu, non ex loca, ut hic dicit.

y *Eadem lege*] i. si eadē qualitate, & quantitate, & mensura relocaret. qua & priori locauerat secundum Bur. & Ioan. vel fortè leuiori. item ut alij faciendum daret, non ipse faceret, ut infra, de fideiuss. l. stipulatus.

Durare.

* *Cisiū genus est vehiculi birotri Bud. hic. vnde cisiarius ductor cisii.*

1 † *Duar. s; dabitur,*

2 † *Fl. prim.*

3 † *Fl. desit, imposuit.*

4 † *Fl. scripsit.*

5 † *Fl. effunderetur. idē ferè Alex. magno accidisse, aut Plutarc. in vi. & vide Ant. Aug. li. 1. c. 7*

* *Sit.*] *vide Quintil. in Instit. orat. li. 1.*

6 † *Fl. sed & de Aquilia supra dixi.*

* *Vi.*] *huc refert illud Persij, Fregerit heminas Arreti ædilis iniquas. idē Iuuenal. Sat. 14.*

7 † *Fl. deest ex.*

8 † *Fl. autem.*

9 † *Fl. restitit.*

10 † *Fl. deest in.*

11 † *Fl. deest alij.*

a *Durare.*] si sunt coloni. si autem extranei, non sic, ut hic statim subiicit. Accur.

b *Huius.*] scilicet extranei. Accur.

c *Necessarius.*] ut C. eod. si cum Hermes. & infra de in tu po. l. stipulatio. A. cursius.

d *Reipublicae.*] ut quia prædium reipubli. æ cuidã colono est lo catum. Accur.

e *Præstitutum.*] non tamẽ nisi in annum videtur facta relocatio, ut hic dicit.

f *Consensisse.*] no. tacitum videri consentire, ut hic. & infra de præca. l. in rebus. in fi. l. & C. de solu. l. quamuis passa. & infra sol. ma. si mulier. & Inst. de eod. §. non tantum, & infra qui mo. pigno. vel hypo. sol. l. sicut. §. non uidetur. & sup. de mor. infe. si propius. in fi. & infra ad municip. quoties & inf. e. l. cũ in plures. §. locator. & C. de ædi. pri. l. an in totũ. & sup. de tributo. l. i. §. scientiam.

g Facit ad hoc qui tacet extra de reg. iu. in 6. vbi & per Dy. & do. Ioan. Andr. in mercuria libus.

1 † *Flor. pignora videntur.*

2 † *Flo. obligata.*

g *Prout quisque.*] hæc verba prout quisque exponuntur trib. modis: & primo ut i nullum tempus uideatur reconduxisse. Secundo, ut in id tantũ in quo habitauit postea. Tertio, ut in id totum quo habitauerit ex primo, ut tunc recipiat ex eptionẽ, nisi in script. &c. & dic ut tunc in totum primum. Secundo, vel solũ quo postea. Tertium, uel in nullum. Addo quartũ, vel sicut in rustico. Ex prædictis aũt collige tria: & quatuor. Primo ex tribus ced de excipiendo de quatuor primum, secundum & vltimum. Secũdo primum & tertium & ultimũ. Tertio, quæ sunt tria post primum secundũ lo. hanc notulam. Io. ab illo loco illa & quatuor, sic expone. Tria sunt scilicet primo dicta usq. illuc, & tunc &c. Secundum, quæ exponitur, prout quisque, &c. sed quatuor quæ sunt ab inde vsque illuc, ex prædictis, &c. secundum quæ quatuor expone exceptiones, quæ sunt in tex. nisi in scriptis, &c. hoc modo, quatuor scilicet sunt quorum quodlibet potest poni in exceptione. nam & si verbum illud, prout quisque, &c. exponatur secundum primum modum de tribus, duo alii modi ponuntur in excipiendo, si exponatur secundo modo, excipitur primus & tertius modus. Si vero tertio modo, duo primi ponuntur excipiendo: additur & quartum in quolibet: uel sicut in rustico. Secunda placet & no quod tantum ualet facere exceptionem de duobus ex tribus addito, uel sicut in rustico: quantum excipere tria ex quatuor. Quinto etiam modo possunt exponi illa verba, nisi in scriptis, &c. scilicet, quando in scriptis certum tempus comprehensum est, nisi aliud dictum est, ut hic idem sicut in rustico, sed ia dixit sexto, idest, vbi primus tractus fuerit in scriptis. quod non placet, ut supra de pac l. pactũ. Vel dic septimo, nisi in scriptis, idest, nisi iterum conducat. Id quid si prima locatio fuerit minus anno in rustico? Resp. adhuc dico, sm Azo. videri in annum, secus in vrbanis, ut dicit. sed quare secus? Resp. quia non esset utile minus anno in rusticis, cum semel in anno colligantur fructus in rusticis, sed in vrbanis etiã vna die esset utile. Item quid si in rusticis tantum biennio vel quinquẽnio percipitur fructus, tamen semel videtur in tantũ reconduxisse, & non in annum solum. Vel quid si bis in anno videt reconductio in minus anno, arg. infra sol. matr. diuortio. §. qui inanno. & §. item si locatio. sed dummmodo est ab hac lege recedere. Item quid de mobilibus? Respond. non sic, sed finito tẽpore facit furtum, nisi credat dominum permissurum, ut inf. de fur. in ter eos §. recte. & l. qui re commodata. & sic in nullum tempus videtur reconduxisse.

3 † *Alias, quod.*

4 † *Flor. decessit, &c.*

5 † *Flor. conductionis.*

in prædio vero urbano quatenus habitauerit, renouata videtur nisi in scriptis primo conductio celebrata fuerit vel nisi dominus posse consentire desierit. Bar.

¶ Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione: non solum reconduxisse videbitur, sed etiam pignorum videtur, 1 † durare a obligatio. 2 † Sed hoc ita verum est, si nõ alius pro eo in priore conductione res obligauerat. huius b enim nouus consensus erit necessarius. c ¶ Eadem causa erit & si reipublicæ d prædia locata fuerint. ¶ Quod aũt diximus taciturnitate vtriusque partis colonum reconduxisse videri, ita accipiendum est, ut in ipso anno quo 3 † tacuerunt, videantur eandem locationem renouasse, non etiam in sequentibus annis, & si lustrum forte ab initio fuerat conductioni præstitutum. e Sed & si secũdo quoque anno post finitũ lustrum nihil fuerit contrarium actum: eandem videri locationem & 4 † in illo anno permansisse: hoc. n. ipso quod tacuerunt consensisse f vñr. & hoc deinceps in vno quoque anno obseruandũ est. ¶ In vrbanis autem prædiis alio iure vtimur, ut prout quisque g habitauerit, ita & obligetur: nisi in scriptis certum tempus conductionis 5 † cõprehensum est.

Idem lib. 71. ad edictum.

LEX XV.

Qui ad certum tempus conducit, finito quoque tempore colonus est. h Intelligitur enim dominus, cum patitur colonum in fundo i esse, ex integro locare. k Et huiusmodi contractus, l neque verba, neque scripturam vtique desiderant, sed nudo consensu conualescunt. Et ideo m si interim n dominus furere cœperit, vel decesserit: fieri non posse o Marcellus ait, ut locatio redintegretur: & hoc verum est.

In actione ex conducto veniunt ea, quæ hac lege exprimuntur. Bart.

Idem libro 32. ad edictum.

LEX XVI.

Ex conducto actio cõductori datur. competit autem ex his causis fere, p vtputa, si re, quam conduxit, frui ei non liceat: forte quia possessio ei aut totius agri, aut partis non præstatur, aut uilla nõ reficitur, q vel stabulum, vel vbi greges eius stare oporteat, vel 6 † si quid in lege cõductionis conuenit, si hoc non præstatur, ex conducto agere.

Propter casum cõtingentem in fundo vel fructibus antequam separentur a solo, fit remissio mercedis, si damnum est incurabile: secus si contingit in fructib. iam collectis. Item vbertas unius anni cum sterili tate alterius compensatur. Bartolus.

¶ Si vis tẽpestatis 7 † calamitosæ contigerit: an locator conductori aliquid præstare dẽat r videamus. Seruius omnem vim, cui te sisti non po-

6 † *Alias, sed & quid.*

7 † *Vide Bar. hic.*

h Qui ad certum, Colonus est.] idest, durat alia trans locatio, ut infra l. proxi.

i *In fundo.*] post tempus finitum.

k *Locare.*] ut & supra l. proxi. in fi.

l *Contractus.*] scilicet locationis tacitæ.

m *Et ideo.*] quia exigitur cõsensus saltem tacitus: rõ &c. ut hic, & inf. de pa. l. certe i prin. & inf. de op. leg. si tibi §. vnius. Accu.

n *Interim.*] idest ante conductionem finitam.

o *Non posse.*] imò vr in tacito cõsensu furiosus cõsentire. vt inf. sol. mat. l. 2. §. pen. Sol. ibi speciale propter partem.

p *Ex Conducto Fere.*] quia & ex aliis causis competit, veluti si quis in eam rem impenderit.

q *Reficiatur.*] id quod tenetur locator: secus autem in fructuario & vsuario, quibus dominus non tenetur, ut supra de vsuf. sed cum fructuarius § 1. & de vsu, & habitatione. l. si domus. Accur.

r *Præstare debeat.*] ut eum scilicet exoneret a præstatione mercedis, non ut dominus ad interesse teneatur, ut supra l. proxi. §. vbicunque. Et intelligitur. C. eo. l. excepto. Acc.

Flumina

a *Fluminum.*] alias fluminis. alias fluminum. Accursi.
b *Graculorum.*] genera auium sunt.] Vilia quidem, & ob strepentia, hinc adagium illud contra obstrepentem. graculus inter musas.
c *Raucis.*] idest spinis.

ADDITIO. Imo vero raucæ sunt uermes terreni: de quibus plura hic Budæ. in priori, anno. ad Pandect. Cæterű sűt, qui hic ruscis legédű putét, nec male meo iudicio. Porro quid sit rusca facile quis uel ex lexicis didicerit.
d *Vredo.*] idest větustans fructus.* Accursius.
e *Aliquid.*] modicű, scilicet alioquin contra, ut supra prox. §. si uis, & ad hoc C. de iure emph. l. j. & inf. de dam. infec. l. inter quos, §. damni. in fin.
f *Vt frui.*] alias ut frui, & tunc plena est litera, ut supra ead. l. in prin. alias tolli. & tunc subaudi, scilicet fructus, ex eo.
g *Fundi.*] idest fructus fundi.
h *Coluisti.*] ideo dicit si coluisti: quia si non coluisti, statim teneris ad interesse. unde licet superueniat incédiű, nő decresceret obligatio, arg. infr. de æd. edi. diuus illimè. §. fi. & infra eo. lem. l. si prius. Vel forte sol audiendű est, maxime, nă superu niés incendium excusat, ut arg. intra quod ui aut clă. si alius §. est, & alia. Vel ideo quia si non coluisti, fructus non percepisti, & sic cenburi non possent, cű non essent.

S[i uno]] CASVS. Locaui tibi fundű in v. annos: ĩ uno fuit sterilitas: & sic remisi mercedé illius anni In secundo anno superfuit ubertas, dicit quod debes mihi restaurare pro præcedenti anno, etiam si in re mittendo sui usus uerbo donationis, dicendo: dono tibi mercedé huius anni propter sterilitaté. secus e contra si ultimus annus est sterilis, & præcedétes uberes. nam si remisi pro ultimo, ciés ubertatem præcedentium, non possum postea petere restaurari.

*Vi. Pli. li. 18. nat. histo. ca. 17.
1 † *Alias ruscis unde, rumare verbű, quo usus est Cat. de re rust. c. 2. Cl. li. 2. ca. 9. Pli. lib. 18. c. 21. Ale. parer. 7 c. 5. legendum putat, erucis Tadis* *ut in text. nă runcauerimus radices certe dens. Pli. lib. 17. ca. 18.*
*Vredinem morbű herbarű, frugű, &c. uocat Nebris in lexico in ver. vredo, ubi alio nőiecar buncnlű appellari possit. plura vide apud Prat. ex Theophr & Plin. in Lexi. in uerbo uredo ubi & eius causæ.
2 † *Fl. labes. vide Bu. hic.*
3 † *Fior. de ess. esse.*
4 † *Duar. ibid. & fi.*
5 † *Flor. § & sequ. Tapon. &.*

test, dominum colono præstare debere ait: vtputa fluminum,[a] graculorum,[b] sturnorum, & si quid simile acciderit, aut si incursus hostium fiat. Si qua tamen vitia ex ipsa re oriãtur, hæc damno coloni esse: ueluti si vinű coacuerit: * si raucis[c] 1 † aut herbis segetes corruptæ sint. ¶ Sed & si labes 2 † facta sit omnemque fructum tulerit, damnum coloni non esse: ne supra damnum seminis amissi, mercedes agri præstare cogatur. Sed & si vredo[d] fructum oleæ corruperit, aut solis feruore non assueto id acciderit: damnum domini futurum. [S]i vero nihil extra consuetudinem acciderit: dãnum coloni esse: idemque dicendum esse, 3 † si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid[e] abstulerit. Sed si 4 † ager terræmotu ita corruerit, ut nusquam sit: damnű domini esse oportet enim agrű p[ræ]stari conductori, ut frui[f] possit.

¶ Cum quidam incédiű fundi[g] allegaret, & remissionem desideraret, ita ei rescriptum est, Si prædium coluisti,[h] propter casum incendii repentini non immerito subueniendum tibi est.

Nota hic, quod verba accipiuntur secundum naturam contrahentiũ: & sic verba debent intelligi secundũ subiectam materiam. simile in l. dam. infe. in prin. infra de dam. infe. & l. si stipulatus. infra de vsuris. Bartolus.

Papinianus lib. 4. respon. ait.

LEX XVII.

SI vno[i] 5 † anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequẽtibus annis contigerit vbertas: nihil obesse domino remissionem: sed integram pẽsionem, etiam eius[k] anni quo remiserit, exigendam. Hoc idẽ & in vectigali 6 † damno respondit. Sed & si verba donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit, idem erit dicendum quasi non sit donatio, sed transactio.[m] Quid tamen, si nouissimus erat annus sterilis in quo ei remisit? Verius dicetur, & si superiores vberes fuerunt, & scit[n] locator: nõ debere eum ad computationem vocari.

Licet sterilitas tribuat remissionem, secus tamen in exiguitate fructuum.

¶ Cum quidam de fructuum exiguitate quæreretur, non esse rationem eius habendam rescripto diui Antonini continetur.[o] Item alio rescripto ita continetur: Nõuam rem desideras, ut propter vetustatem vinearum remissio[p] tibi detur.

Subtilem materiam habet iste § & breuiter h. d. Casus contingens ex parte locatoris, propter quem impeditur vsus conductoris, inducit repetitionem mercedis. h. d. Primo loquitur in quodam casu singulari. Secundo ipsum vniuersaliter extendit ad omnes. Secunda ibi, Quod in omnib. & in tota ista materia appello conductorem illum, qui dat pecuniam: locatorẽ illum, qui dat operas, vel prabet vsum rei, vt l. 1. §. si quis, supra depositi. Bartolus.

¶ *Vbicunque.*] Locaui tibi fundum. fructus non percepisti. refert an propter sterilitatem: & tunc teneor tantum ad remissionem mercedis; & damnum seminis est coloni. an propter hoc, quod ego uel alius a quo te defendere potui, non permisi te vti: & tunc ad omne interesse teneor.

¶ *Interdum.*] Licet actio locati competat ad mercedem, tamen quandoque conpetit ad id solum ut liberet locator a rei præstatione. & de hoc ponit exemplum in l. seq. Viuia.
i *Si uno.*] alias §. Papi. & alias. l. si uno.
k *Etiam eius.*] non solum vberioris, sed etiam &c. ut hic, & C. eod. licet & infra de annuis, le. l. legatű. § uini phalerni. Sed quero quãdo sterilitas dicatur? dicunt quidam quãdo semẽ non est inde perceptű, dt supra ea. l. §. sed & si labes. & infra ead. l. §. ubicunque sed Ioã dicit inspici uulgi opinione Item dicunt secũpensari quãdo bis tantű habuit quod solitus erat habere: ut si solitus erat habere 40. & hẽt 40 sed Ioã. dicit tunc quãdo tantum habuit in sequẽti, ut cõpensatio ne facta neutra dicatur sterilis. ut si solitus erat habere 30. si hẽt 15 non est sterilis porro ergo quod in vno anno nihil habitű est sequenti anno 30. habita sunt: tunc ergo perit merces.
l *In vectigali.*] idest, in damno prædii pro quo uectigal præstatur reipublicæ, ut hic, & infra de censi. l. forma circa prin. ibi, illã æquitatem.
m *Sed trãsactio.*] idest a petitione recessio. Et sic no. hic ex qualitate contractus uerba accipi contra propriam significationẽ, * ut hic, & infra eo. l. in lege.
n *Et scit.*] scilicet vbertatem præcedentium: quo casu uidetur donate. & ideo non debet uocari ad computationem, ut hic subiicit, si ut computet ubertatem superioris anni cum sterilis in quo anno pen sionem remisit: secus autem si dominus ignorauit ubertatem præcedentium annorum: quod facile potuit euenire. tunc enim donare non uidetur, nec renuntiare computationi, sicut nec pro futura ubertate, nisi indistincte recipiat cõputatio.
o *Continetur.*] nisi esset passus sterilitatem, ut supra eo. l. proxi. §. si Vis.
p *Remissio.*] cű deat colere & propagare, ut bonus paterfa. & ideo

6 † *Flor. & vectigalis damno.*
* *Significati.*] uerba quandoque contra propriam significationem capiuntur. vi. in ind. trac. in uer. uerba miscellaneæ, uir. quandoque.

1 ¶ *Cum quidam.*] Propter sterilitatem fit remissio, nő propter hoc quod habeat minus solito, habet tamen sterilitatẽ.
¶ *Item.*] Quidã procu. Cæsaris uel et homo priuatus cõduxit naulum a nauta, ut trea merces portarentur: postea nauis non uenit, ut dicit quod reddat mercedem

* Commodum quis reportare non debet vñ puniendus est vide in indi. tract. lit. ce. rubr. d. cõmodis, uel. ex malitia.
1 † Flor. mo[illegible]
2 † Aliat., Item cum q naue amissa uectura accepta repeteretur. Item cũ a quodã naue amissa uectura, pro uehendo acceperat, repetetur.
3 † Fl. dest. hunc.
* Locatio in genus triplex. quod ipse quere, ut in indice tract. in uer. Locatio.
4 † Fl. dest. temporis.
5 † Fl. dest. amissi.
6 † Ad colonum non pertinere declaratur.

& ideo non debet habere commodum, * de quo puniendus est, ut sup. de neg. gest. l. siue hæreditariis.
a *Repeteretur.*] id est exigeretur, ut redderet.
b *Procuratorem.*] qui nauem conduxerat. Acc.
c *Personis.*] non solum in procuratore Cæsaris repetitur

¶ Item cum quidam naue amissa vecturam quam pro in uecto 1 † acceperat, repeteretur: a 2 † rescriptum est ab Antonino Augusto, non immerito procuratorē b Cæsaris hunc 3 † ab eo uecturam repetere, cum munere uehendi functus non sit. Quod in omnibus personis c similiter obseruandum est.

Propter casum conductor non potest agere ad interesse, sed ad exonerationem mercedis: secus si facto suo vel culpa impeditur. Bal.

¶ Vbicunque tamen remissionis ratio hr ex caussis supra relatis; d non id quod sua interest, conductor consequitur, sed mercedis exonerationē pro rata temporis. 4 † Supra e denique damnum seminis amissi 5 † ad colonum pertinere 6 † declaratur. Plane si forte dominus frui non patiatur, vel cũ ipse locasset, vel cum alius alienū, vel quasi procurator, f vel quasi suum, quod interest, g præstabitur: & ita Proculus in procuratore respondit.

Pupillus restitutus, vt adeat, agit, vt a locatione defuncti liberetur, si res alij locata erat: sed contra tutorem habet regressum si fuit in culpa abstinendi. hoc dicit, cum l. seq. Bartolus.

¶ Interdū ad hoc ex locato h agetur, ut quis locatione liberetur, i quemadmodū 7 † Iulianus lib. 15. digestorum scripsit: reputa, fundum Titio locaui, isq; pupillo hærede instituto decessit: & cum tutor constituisset abstinere pupillum hæreditate, ego fundum pluris locaui: deinde pupillus restitutus est in bona pñna: ex conducto nihil amplius eum consecuturum, q̃ vt locatione liberetur: mihi enim iusta causa fuit locandi.

7 † Fl v. & est, quemadmodum.

ergo vectura, a nauta ex quo non nauigauit casu fortuito impeditus. Sed contra infra cod. l. pen. §. nauem. Sol. ibi culpa conducentis nauē retenta fuit nauis, ut quia illicitas merces intulit & eius facto etiam dominus nauis naue caruit: hic autē nulla fuit culpa conductoris: merito ergo mercedē hic repetit secundum Ira. Vt autem plene circa hoc habeas, dic secundum Azon. quod locat quis quandoque res, quandoque operas, quandoque rem & operam. cum rem suā locat, siue stetit per eum, siue per casum fortuitū ex ipsius parte contingentem quo minus conductor re vtatur, tenetur actione ex conducto: sed in primo casu, s. cum per lo. autem stetit, agitur ad interesse, in quo etiā lucrum cōtinetur. Vel ad pœnam quā præstari supra fide conuentionis placuit, si conductor pensionibus paruerit: & vt oportet coluerit: nec in re locata male uersatus fuerit, vt C. eo. l. ædem, & l. si de fundo, & sup. eo. l. ex conducto, & infra eod. l. quæro, § inter & infra hac l. §. vbicumque. ibi, plane &c. & infra eodem, l. si fundus ibi, nam si colonus, &c. & l. si in leg. §. colonus. In secundo autem casu, scilicet quod per casum fortuitum, ut pensio pro rata remittatur, uel reddatur: ueluti si ædes locatæ exustæ fuerint, uel ager terræmotu corruerit, ut supra eod. l. si quis domum, in si & l. ex conducto, §. j. & infra eo. sed addes. §. si quis, & hac l. § ubicunque, & l. qui insulam, §. ædilis. Idem est si locator rem ex necessitate demolitus est, s. locatam, vel propriis [illegible]bus probauerit necessariam, uel conductor belli timoris gratia migrauerit, uel frui ab eo prohibeatur, quem locator propter uim maiorem aut potentiam eius prohibere non potest, ut infra eod. l. qui insulam, & l. si fundus. & l. perinde, & l. & hæc distinctio, & l. habitatores, & C. eo. l. ædem si uero stetit per conductorem, uel per casum fortuitum ex eius parte contingentem quo minus re locata utatur solidam pensionem præstare cogitur, ut infra eod. l. colonus, §. nauem. Cum autem quis operas suas locat, vel rem & operam: nec per eum stat quo minus eas soluat: sed per conductorem, licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequetur, ut de scriptore dicitur: & de eo, qui mancipia vehenda conduxit: & de hærede aduocati, a quo non repetitur salarium, quia per eum non stetit quo minus causam ageret, ut infra, de var. cogn. l. j. §. diuus Seuerus, & infra eodem, l. sed addes, §. cum quidam, & l. qui operas, & l. si fundus. & sup. ad l. Rhod. de iac. l. si vehenda. Si vero stetit per locatorem quo minus operas præstet, uel per casum fortuitum in sua persona contingentem: tenetur in primo casu ad interesse. In secundo, ut pensionem remittat, vel reddat pro rata temporis quo eas non præstitit, ut dicitur de eo, qui munere vehendi functus non est, ut C. loca. fi. bi. & in hac l. §. item cum quidam, & C. de condictio. ob causam, l. aduocationis. Irn. Si opponatur, quod casus fortuitus non debet in bonæ fidei iudicio venire, potest dici non venire, s. ut teneatur locator operarum ad interesse, nec petere potest solidā pensionem: quia casus fortuitus non debet conductori nocere, & prodesse locatori. Dicet quis, nonne & venditor, etiā si res vendita casu fuit amissa, pretium consequitur: ergo & iste mercedem, licet casu fuerit impeditus præstare operas? Resp. aliud est in venditore, qui certat de dāno vitando: nam si non haberet pretiū, damnum rei suæ pateretur, locator autē certat de lucro, cum nihil de suo amiserit, arg. infra, de cond. & demon. l. Titio fundus, §. i. Item videtur contra, quod est inf. de var. & extra ordi. cogn. l. j. §. pen. & de statulibe. l. cum hæres. §. antepen. Respond. speciale est in libertate & in aduocatis. Nec ob. huic §. quod dicit C. de condic. ob. cau. l. penult. quia, ut supra dictum est, loquitur cum contingit casus in conductore: secus in locatore, arg. C. de condic. ob. cau. da. l. si militi. Item contra uidetur sup. de cond. ob cau. da. si pecuniā, primo respō. ibi, & cum per te non stetit &c. Rñ. illud dicit disputando, est. n. alia ratio repetendi, quia non est secutū id propter quod dedit: vnde etsi non sit contractus in quo liceat pœnitere, dabitur tamen repetitio, ut inf. e. l. fi. & l. si pecuniam. §. fi. Item videtur contra inf. de cōd. ob cau. da. l. 3 §. quod ibi Stichus. Sed ibi contigit casus nō in manumittente, sed in manumittendo: vnde distinguitur, fuerit, in mora, uel non. Itē pro hoc est sup. ad l. Rho. de iac. qui leuandæ, §. si vehenda. & in ea. l. at contra. §. si ea. Vel dic (quod est verius) vbicūque tantum operas, uel rē & operas loco, uel ex innominato contractu aliquid pro specie facere conueni: si casu fortuito impeditur, uel in mea, uel in alterius persona, uel quocumque modo contingente, nihilominus mercedem, uel conuentam rem persequi possum, nisi culpa, uel mora mihi possit imputari: nam leges in hoc consonare uidentur: una tamen uidetur aduersari cum diuisione modica, ut sup. de cōd. ob caus. l. si pecuniam, §. sep vbi. hoc si tale sit impedimentum, ut nullo modo possit de cætero operari, quod conuenit. si verò ad tempus est impeditus, suppleat in sequenti quod in tempore præcedenti non potuit: quia saltem hodie faciendum est, nisi pœniteat eum, cui erat faciendum, quod autem de pœnitentia dico, ad contractum innominatum tantum referendum est.

ADDITIO. No. ex hac gl. secundum Bal. hic, quod si ille, qui debet præstare operas, est impeditus certo tempore, potest supplere alio tempore, & totam mercedē consequitur, nisi operæ deberentur ex contractu nominato, & pœniteret eum, cui operæ sunt præstandæ. Circa quod vide quod no. Azo in Summa, C. eod.

d *Supra relatis*] vt supra l. prox. §. si vis.
e *Supra.*] scilicet in §. sed & si habes, l. prox.
f *Quasi procurator.*] sciens se non esse procuratorem, ut infra eo. l. & hæc distinctio, j. respon.
g *Quod interest.*] si verus dominus prohibeat. Azo.
h *Ex locato*] id est conducto.
i *Liberetur.*] vnde videtur agendum ex locato, ut locator à locatione liberetur, id est a rei præstatione.

I N quo. Lucrum.] vt & C. arbitrium quicquid.

S Ed addit.] Casus in hoc textu satis est clarus, nisi in §. si in quo sic pone. Locauit scriptor operas suas in annum cuidam scholari: deinde decessit scholaris ante annu. resp. habebit nihilominus scriptor mercedé totius anni, si non stat per eum, & si alii easdem operas non locauit. Viuianus.

b Interfuit.] facit ad hoc sup. de act. emp. l. Iul. § si quis colludente, & de dolo, l. ideoque. & infra pro empt. l. qui fundum, § procurator.

c Excusata.] hoc speciale in vase locato, ut omne interesse ueniat & extra rem, secus in venditione, ut sup. de act. emp. l. Iul. i prin. & l. si sterilis, §. cũ p venditorem, & l. tenetur in princ. Itẽ aliud in cõmodato, ut dixi sup. cõm. in rebus, §. itẽ qui scient. Accur.

d Herba mala.] ut pestifera, ut C. de ædil. act. l. pen. sed cur aliter. Resp. quia in doliis ignorare non debuit: in pascuis uero iuste potuit ignorare: nam quæ facilius sciri possunt, si ignorentur, grauius coercentur.

e Ex locato] id est iure locationis ex conducto. Vel dic, id est ex conducto.

f Et prælum.] id est instrumentum cum quo premitur.

g Et trapeta.] i. instrumentũ trabibus constructum & funibus.

h Sin minus.] i. si non sunt instructa.

i Reficere] ut sup. de act. emp. fundi, i prin. §. Sol. ibi in venditione. hic in locatione.

k Regulis] i. tabulis.

l Prælum.] i. pstorii.

m Suculam.] i. torcular, sic dictum: quia succum olearum recipit: & hæc quæ sequuntur, sunt similia instrumenta.

n Vsum.] i. sunt necessaria. Accur.

o Si dominus excepe rit.] i. conuenit.

p Ex locato.] cum nõ sit ipso iure sublata.

q Agatur.] pro tali interesse.

1 † Fl. aget. 2 † Flordebuit, eum.

* In hac lege multa Bud. hic in prior. annot. ad Pãdectas testis uidetur.

* Facit ad hunc § ca. cũ sit ars, cũ gl. super verbo Deprehendi. extra, de ætat. & qualit.

3 † Flor. de ess. &c.

4 † Flor. decesse, in.

5 † Flor. trapetum.

6 † Flordebit, & trapetum.

* Dic, quod regula hic est capsa iuncta, vel scortea, in qua inclusæ oleæ torcularis pelo subiiciũt. Colum. de re rust. li. 12. cap. 52.

Iulianus lib. 15. Digestorum.

LEX XVIII.

CVm eo tempore in pupillum actiones nullæ darentur.

Vlpia. lib. 32. ad edictum.

LEX XIX.

TVtelæ si cum tutore iudicio (inquit) agere 1 † si abstinere eum 2 † nõ debuit.

Iulianus lib. 15. Digestorum.

LEX XX.

IN quo etiam hoc inerit, quod ex conductione fundi lucrum a facere potuit.

Vlpianus li. 32. ad edictũ.

LEX XXI.

SEd addes * hoc Iuliani sententiæ, ut si collusi ego cũ tutore, ex conducto tenear in id, quod pupilli interfuit. b

Qui locat vasa vitiosa scienter, vel ignoranter, ad totum interesse tenetur; in alijs reb. distinguitur sciẽs ab ignorante. Bart.

¶ Si * quis dolia vitiosa ignarus locauerit, deinde vinum effluxerit: tenebitur in id quod interest: nec ignorantia eius erit excusata: c & ita Cassius scribit. taliter atque si saltum pascuum locasti, in quo herba mala d nascebatur: hic enim si pecora, vel demortua sint, uel etiam deteriora facta, quod interest, præstabitur, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes: & ita Seruio, Labeoni, & 3 † Sabino placuit.

Locator fundi tenetur præstare colono instrumenta fructuum liquidorum quærendorum causa necessaria, nisi aliter actum sit. Bartolus.

¶ Illud nobis videndum est, si quis fundum locauerit, quæ soleat instrui nomine conductori præstare: quæ si non præstet, ex locato e teneatur. Et est in 4 † epistola Neratii ad Aristonem, dolia utique colono præstanda esse & prælum, f & trapeta g 5 † instructa funibus: sin minus, h dominum instruere ea debere: sed & prælum & trapetũ 6 † vitiatum dominum reficere i debere. Quod si culpa coloni quid eorum corruptũ sit, ex locato eũ teneri. Fiscos * autem quibus ad premendam oleam utimur, colonum sibi parare debere, Neratius scripsit. Quod si regulis k olea prematur, * & prælum l & suculam m * & regulas, & tympanum, * & trochleas, * quibus releuatur prælum, dominum præstare 7 † oportere. Item ahenum, in quo olea calida 8 † aqua lauatur, ut & cætera vasa olearia, dominũ pstare oportere: sicut dolia vinaria, quæ ad pstitem vsum n colonum 10 † picare oportebit. Hæc autẽ 11 † omnia sic sunt accipienda, nisi si quid aliud specialiter actum sit.

r Tollere liceat.] vel, si tolli nõ potest, ad impẽsas agitur ex actione, ut inf. e. dominus, §. in conducto. non autem uendicat, ut supra, de rei vend. l. habitator. aliter autẽ in fructuario, qui non tollit infixa, sed refixa sic, siue euulsa, ut supra, de usufru. l. sed & si quid inædificaue rit, in prin.

s Cameratam.] i. habentem tres cameras. h. d. ut denotet eius magnitudinem.

t Eum teneri] f. dominum inquilino.

u Ignorauit.] locator illatam esse arcam.

x Officio enim.] seruiente actioni: non quia sit extra eam.

Repe-

* Fisci hic & cauentur, sed Le. iaculis qui bus olea premitur.

* In hunc locum, vide Plinium hist. lib. 15. c. 6. & 7.

* Suculam Bud. machinam tractoriam uocat, a vectibus versatur, de qua Pli. lib. 18. c. 4. & 5.

* Tympanũ dicitur rota manuus ambitus quæ ab hominibus orbẽ ductis intrinsecus calcantibus uersatur.

* Trochlea q sit, vide Bud. in an. annota. prior. Nebris. in Lexi. & Calepin. de re rustic. c. 36.

7 † Flo. pstare.

8 † Flo. calida.

9 † alias, ut & cætera.

10 † alias, ut bene parare, et alias colonum præstare Duare, leges probabit, pro quo, quod sit vna picare, vide Plin. lib. 14 ca. 20.

11 † Flor. dest, autem.

12 † Fl. hanc

13 † Fl. Flo.

14 † alias sed & ea.

15 † alias, ædium.

Potest solui vna quantitas pro alia, si hoc dictum sit, & sub æstimatione eius quod dictum est. Bartolus.

¶ Si dñs exceperit o in locatione, ut frumenti certum modum certo pretio acciperet, & dñs nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere: potest quidem totam summam ex locato p petere: sed vtique consequens est existimare officio iudicis hoc conuenire, haberi 12 † rationẽ quanti 13 † conductoris interesset in frumento potius quam in pecunia soluere pensionis exceptam portionem. Simili modo & si ex conducto agatur, q idem erit dicendum.

¶ Si inquilinus, ostium, vel quædam alia ædificio adiecerit, quæ actio locum habeat? Et est verius (quod Labeo scribit) competere ex conducto actionem, ut ei tollere liceat: r sic tamen, ut damni infecti caueat; ne dum aufert, in aliquo deteriorem causam ædium faciat, sed 14 † ut pristinam faciem ædibus 15 † reddat.

Locator tenetur præstare commoditatem inquilino ad asportandum res quas ipse induxit in domum, si commode asportari possunt sine damno domus, alias tenetur cauere de dãno infecto. Hoc dicit cum §. seq. Paulus de Cast.

¶ Si inquilinus arcam cameratam s 16 † in ędes intulerit, 17 † & ædium dñs aditum coangustauerit, verius est ex conducto eum teneri, t & ad exhibendum actione, siue scit, siue ignorauit. u Officio enim x iudicis continetur, ut cogat eum aditum & facultatem inquilino præstare ad arcam tollendã, sumptibus scilicet locatoris.

16 † Floren. aratam.] & hoc rectius esse firmat. & mihi Vlp. magis consentaneum. Trat in Lex. in ver. cameratam. ubi ex Bud. docet, q sit arca camerata.

17 † Flo. intulerit.

Ad repetendum pensionem solutam ante tempus si conductor non potest frui re, competit actio ex conducto, non conditio indebiti: sed ad repetendum solutum plus, quam debeatur per errorem, competit indebiti conditio. hoc dicit. Paulus de Castro.

¶ Si quis, cum in annum habitationem condu-

a *Repetiturum.*] nam si non dedissem, agerem, ut liberaret.

1† Fl. furtiv.

b *Condictionem.*] scilicet indebiti.

c *Nihil deberi.*] nec pro mortuis in naui, ut sup. ad leg. Rhod. de iac. l. fina. in princip.

d *Magna.*] de paruis enim impendijs non est curandum, ut hic & infra de impen. in re. do. fa. l. omnino. Accur.

2† Fl. prosp. cere.

e *His.*] ut puta sedibus, & cameris in naui. Accur.

3† Fl. desid. plus.

f *Nauigantium.*] idest eorum, qui in naui feruntur. Accur.

g *Cum quidam exceptor.*] quia excipiebat idest redigebat aliqua in scriptis: expensas forte, vel gesta, uel distinctiones quas colligebat a magistro alio dictante.

4† Fl. prerogauit.

h *Ad libellum.*] idest, ad preces in libello insertas.

i *Non stetisse.*] sed per casum fortuitum in persona conductoris contingentem. Accursius.

k *Solueres.*] idest exhiberes.

l *Æquum est.*] ut C. de condic. causa da. l. penult. & inf. de leg. primo. legatum. 1 pri mo, & infra de var. cog. l. prima. & infra eod. qui operas. Sed contra supra eodem, Lex conducto. & item cum quidam. Solu. ut ibi.

D *Iem.*] CASVS. Potestas Bono. decessit intra tempus administrationis: salarium dabitur assessoribus suis eius anni potestariæ, nisi steterint cum alijs in eodem tempore. Accursius.

5† Fl. Seuero.

m *Residui.*] post mortem legati, modo si non, &c. & supra de off. asses. l. idem. Idem si esse poterant, secundum Ioan. quia tunc stetisse videntur.

6† Fl. Aquilio.

S *Icut.*] CASVS. *Interdum*] Vendidi tibi fundum pro centum soluendis hinc ad annum: interim locaui fundum eidem emptori, fundus perijt, non teneor remittere mercedem, neque facere, ut possit frui: & sic ego non sum obligatus, sed conductor

7† Pl. ast. § 3 neque, Papin. quog. 1 4 & c. & ut est similis supra de off. asses. l. dum functo.

xisset, pensionem totius anni dederit: deinde insula post sex menses corruerit: 1 † uel incendio consumpta sit: pensionem residui temporis rectissime Mela scribit ex conducto actione repetiturum, a non quasi indebitum condictum. Non. n. per errorem dedit plus, sed ut sibi in causam conductionis prospiceret. 2 † Aliter atque si quis cum decem conduxisset, xv. soluerit: hic enim si per errorem plus 3 † soluit: dum putat se xv. conduxisse: ex conducto actionem nō habebit, sed solam cōdictionem. b Nam inter eum qui per errorem soluit, & eum, qui pensionem integram prærogauit, 4 † multum interest.

Infante nato in naui, pensio non debetur. Bar.

¶ Si quis mulierem vehēdam naui conduxisset, deinde in naue infans natus fuisset: probandum est pro infante nihil deberi, c cum neque vectura eius magna d sit, neque his e omnibus utatur, quæ ad nauigantium f vsum parantur. ¶ Ex conducto actionem etiā ad hæredem transire palā est.

Casus contingens in personam conductoris, cum non liberat a mercede, nisi locator alii suas operas locet. Bartolus.

¶ Cum quidam exceptor g operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat decessisset: Imperator Antoninus cum diuo Vero 5 † rescripsit ad libellum h exceptoris in hæc verba, Cum per te non stetisse i proponas, quominus locatas operas Antonio Aquilio 6 † solueres: k si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est. l

Papinianus 7 † libro tertio respon. scripsit.

LEX XXII.

D Iem functo legato Cæsaris, salarium comiti-bus residui m temporis præstandum, modò si non postea comites cum alijs eodē tempore fuerint. 9 †

Si venditor locat rem venditam emptori, quo ad pretium soluatur, solus conductor obligatur. h. d. cum l. seq. Bar.

Paulus libro 34. ad edictum.

LEX XXIII.

S Icut emptio, ita & locatio sub conditione fieri potest, sed donationis n causa contrahi non potest.

¶ Interdum o locator non obligatur, conductor obligatur: ueluti cum emptor fundum cōducit, donec pretium exoluat. p 9 †

Iauolenus li. 11. ἐπιστολῶν.

LEX XXIIII.

C Vm venderem fundum, conuenit, ut donec pecunia omnis persolueretur, certa mercede emptor fundum conductum haberet: an soluta pecunia, merces accepto ferri 10 † debeat? Respondit, Bona fides exigit, ut quod conuenit, fiat: sed non amplius præstat is venditori, quam pro portione eius temporis quo pecunia numerata non est. 11 †

Paulus li. 34. ad edictum.

LEX XXV.

I Tem si pretio non soluto inempta res facta sit, tunc ex locato q erit actio. ¶ Quoties 12 † faciendum aliquid datur, locatio r est.

Si loco opus ædificandum in solo meo de materia conductoris, dicitur locatio, licet in me transferat proprietatem suæ materiæ, non autem emptio. Pau.

¶ Cum insulam ædificandam locauero, s 13 † ut sua impensa conductor omnia faciat: proprietatem quid 14 † eorum ad me transfert, & tamen t locatio est. Locat enim artifex operam suam, idest, faciendi necessitatem.

In pretio & in pensione licitum est contrahentibus se decipere inuicem, sine dolo. Bart.

mihi sic: & similis casus est infra l. proxi. Viuian.

n *Sed donationis.*] sicut nec emptio, ut supra de contrah. emp. si quis donationis. Accursius.

8† Fl. fuerint.

o *Interdum.*] & sic claudicat contractus ut sup. mand. l. potest. & infra de act. empt. l. Iulianus §. antepe. Accur.

p *Exoluat.*] non est enim obligatus locator, idemq; uenditor ad exonerationē mercedis, si res perierit: quia post perfectam emptionem omne cōmodū spectat ad emptorem. & facit infra eodem. l. proxi. nec ad rem tradendam, ut frui possit. Accur.

I *Tem si pretio.*] CASVS. Vendidi tibi fundum, ut si non soluas pretium hinc ad annum, sit inemptus, & decem mihi des mercedis nomine, non soluisti pretium, agam ex locato ad mercedem; cætera sunt plana. Viuia.

9† Fl. exsoluat.

q *Ex locato.*] scilicet & res uendita sit hoc pacto, ut pecunia non soluta res fiat inempta, & merces certa soluatur.

r *Locatio.*] interueniente mercede in pecunia, ut infra de præ. ser. uer. l. naturalis §. rip. primo. & supra de posi. l. prima. § si quis seruum.

10† Fl. accepto ferri.

s *Locauero.*] scilicet in solo meo, conducendo à te operas tuas. Accursius.

11† Fl. non est.

t *Et tamen.*] licet dominium transferre sit contra naturam locationis, ut inf. eodem, l. non solet.

Circum-

12† Fl. autē.

13† Fl. loca.

14† Fl. quid.

¶ Quemadmodum in emendo, & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit minoris emere, & minoris sit pluris vendere, & ita inuicem se circumscribere: a * ita & in 1 † locationibus quoque & conductionib. idem 2 † iuris est.

Hermogen. libro 2. iuris epitomarum.

LEX XXVI.

ET ideo pretextu minoris pensionis locatione facta, si nullus dolus aduersarij probari possit, rescindi locatio non potest.

Quod committitur alterius arbitrio, intelligitur de arbitrio boni viri: Item qui habet arbitrium super facto, non intelligitur habere super termino facti. Itē arbitrium dolosè latum nullius est momenti. Bar.

Paulus libro 34 ad edictum.

LEX XXVII.

SI in lege b locationis cōprehensum est, ut arbitratu domini opus c approbetur, perinde habetur ac si viri boni d arbitrium comprehensum esset, 3 † idemque seruatur si alterius cuiuslibet arbitrium comprehensum sit. Nam fides bona exigit, ut arbitrium tale praestetur, quale viro bono conuenit: ideoque 4 † arbitrium ad qualitatem operis, non ad tempus prorogandum, quod lege e finitum sit, pertinet: nisi idipsū f lege comprehensum sit. Quibus consequens g est ut irrita h sit approbatio dolo conductoris i facta, ut 5 † ex locato agi possit.

Res secundi conductoris obligata primo conductori ex conuentione, non intelligitur obligata primo locatori. Bart.

¶ Si colonus locauerit fundum, res posterioris conductoris domino non obligantur: sed fructus in causa pignoris manent, k quemadmodum & si 6 † primus colonus eos percepisset.

Quando obligatio committitur propter non factum ab initio, & certum est posse fieri ex postfacto, statim agitur ad totale interesse, vt in contractibus bonae fidei. Bar.

¶ Si domus, vel fundus in quinquennium pensionibus locatus sit, potest dominus, si deseruerit habitationem, vel fundi culturam colonus, vel inquilinus, cum eis statim agere. l Sed & de his, quae praesente die praestare debuerunt: veluti ut 7 † opus aliquod efficerent, m vel propagationes n facerent: agere similiter potest.

Quando obligatio committitur ad interesse propter maleficium, ab ipso initio potest agi ad totale interesse, si illud maleficium suum effectum porrigit ad totum tempus. Item mora potest purgari intra paucos dies. Bartolus.

a *Circumscribere.*] ut supra de mino. l. in causae. §. idem Pompon. hoc autem in pretijs, non vitijs rerum, ut diximus supra de actio. emp. Iulianus. in princ. Item hoc intellige dolo non interueniente ab aliqua parte: & sic impropriè dicitur ibi circumuentio, vel deceptio: alioquin si dolus inesset, purgaretur, ut supra titu. primo. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. & §. ibidem Iulianus. & sup. de in. resti. sed & si pup. § sed & si aliàs. quae sunt contra. Sed nunquid eo ipso est dol⁹, quod minore pretio sciens emit, cum venditor non putat eam esse maioris pretij: si enim scit, non videtur esse deceptus? Respō. non videtur nisi aliquid dicat propter quod eū ad vendendum tali, & tanto pretio induxit, ut quia dicebat, & affirmabat eum non esse maioris pretij.

Si in lege] CASVS. Locaui tibi opus scribendi ad sex menses, & ut tale faceres, quod ego probarem, vel quod Titius probaret: intelligitur de boni viri arbitrio si ego, vel Titius malè arbitraremur: puta opus probabile reprobamus: non autem de die quicquam est arbitrandum: cum in lege sit dictum, nisi sit actum, vt & de die arbitraretur. Item si erat actum, ut in arbitrio conductoris: si iniquè, & dolosè arbitretur recurritur similiter ad arbitrium boni viri.

¶ *Si colonus*]. Praesupponitur, quod ea, quae in fundum inferuntur, sunt tacitè obligata pro mercede locationis. Nunc pone sic casum. Locaui Titio fundum certa pensione. Titius locauit eum Maeuio, utrum res Maeuij sint mihi obligatae, sicut res Titij, dicitur quod non: tamen fructus fundi etiam mihi obligati: caetera satis plana sunt, vsque ad l. in operis. Viuianus.

b *Si in lege.*] id est in pacto.

c *Opus*] quod fuit locatum, ut fieret in certum tempus.

d *Viri boni.*] sic & sup. de contrahen. emp. l. haec venditio & supra pro socio, l. si societatem.

e *Quod lege.*] id est pacto.

f *Id ipsum.*] vt prorogetur tempus. Accur.

g *Consequens*] id est simile superioribus: quia sicut pro nullo habetur approbatio dolo locatoris facta, ut nihilominus teneatur ex conducto in quantum bono viro videbitur: ita in conductore dicendum est.

h *Irrita.*] id est pro non facta habetur, adeo ut possit agi ex locato, & conducto in quantum viro bono videbitur aequum.

i *Conductoris.*] Erat fortè dictum, ut arbitrio conductoris opus approbaretur.

k *Manent.*] scilicet fructus fundi obligati, ut hic, & infra eod. l. qui fideiussor. & inf. quibus mod. pig. tacitè contrahi. l. in praedijs. Sed contra infra de pign. l. cum tabernam. in princ. ubi etiā postea illata obligentur. Sed ibi ab eodē, non ab alio conductore. Item contra infra de pig. l. 1. §. cum praedia. Sol. vt ibi. Item contra supra de pign. actio. l. solutum. §. solutum. Sol. potest dici aliud in vrbanis. ut supra & aliud in rusticis, ut hic. Vel quod hic dicit non obligari, verū est in totum: obligatur tamen pro parte, ut sup. dicitur. Vel dic, a quod res istius posterioris non erant inuectae, sed expressa cōuentione obligatae primo colono, ut ibi dixi Accur.

l *Statim agere.*] etiam pro mercede futuri tēporis, ut j. eo. l. habitatores. in fi. & l. dūs [illegible] si. nam de ea, quae dātur ratione praesentis temporis, vel praeteriti, non est dubium, ut subijcit hic statim. z Sed contra inf. de migrando. l. 1. §. si pēsio. ibi, ita tū & c. ubi dicit inquilinum non teneri de futura pensione, nisi nominatim actum est ne ante annū recedat. Sol. ibi loquitur cū, ex necessitate migratur, hic ex voluntate nam & dūs ex necessitate pōt inquilinum inuitum expellere, vt j. eo. l. qui insulā in prin. & C. eo. l. 3. per eadem aequitate colonus, vel inquilinus necessaria causa interueniente poterit migrare, secundūm Io. sed Azo. dicit, quod pro futura pensione nō agit dominus: nec hoc hic expressè dicit, licet dicat q statim potest agere: inquilinus tamen non agit intellige de migrando, nisi soluat totius temporis pensionem etiam futuri: hoc tamen ita, si specialis conuentio fuit de non recedendo ante tempus, ut d. l. contraria. sed certè licet sic istam soluas, aliae tamen remanent contrariae, s. illa habitatores: & illa dominus, ut inf. eo. §. fi. vnde prima est verior.

m *Efficerent.*] De quo faciendo conuenerat: puta fossata in fundo facere, ut conuenerat.

n *Propagationes.*] id est plantationes. Accursius.

Vi. Pan. ad Thesal. 1. c. 4.

1 † Vi. decis. [illegible]

2 † Vi. decis. idem.

3 † Vi. [illegible]

4 † [illegible]

5 † aliàs ut & ex bono.

6 † Vi. quemadmodum esset si prim⁹.

z Istā tenet Bart. hic.

z Imò ex pst. ad d. F. hic est in tex. postea subijciat, ibi: sed & de his &c. secundum Bar.

7 † Vi. vel ut opus.

Colo-

* ad hanc legem hunc text. uide de lat. de Ni gr. in l. si in solum. nam. 94. de verb. oblig.

1 † Fi ex do ipso, num.

2 † Fin in integro.

* Principium huius uidetur esse aptum a Triam. ex l. ultima de contrah. empt.

a Colonus.] sin quin quennium.

b Statim recte.] scilicet ad interesse quam si percepisset in eo tempore conductionis, deducitur tamen quantum ualet plus, quia nunc percepit, quam si temporibus sequentibus perciperet, ut infra soluto matrimo. l. si constante, §. quoties. & sic intellige etiam superiorem §. in casu contrario.

c Etsi]id est quamuis.

d Duabus.] scilicet conductionibus.

e Neque] pro non.

f Consequetur.]ut infra eodem, l. si fundus, in fi.

g Obligatione.]quasi ta locatori. Accur.

h Mora minuet.]non paruam moram non æstimari, cum damnum non afferat, ut hic, & sup. de constit. pecu. l. sed si alia, in prin. & de iud. l. si debitori, & de contrah. empt. l. qui fundum, in fi. j. respon. & inf. de verb. oblig. l. si ita quis, § S. ia, & l. qui Romæ, § Flauius, & sup. de arbit. l. si cum dies, in fine. & l. sequen. & l. litigatores, in prin. & in l. item si unus, in princip. ibi, si multo.

i Conuenerant.] puta, ut possit uti, ut subijcit.

k Prohibere potest.] si autem prohibere non possunt, tenentur ad hoc, ut mercedem remittant, uel reddant, si iam habent, ut inf. eod. si fundus qui, in fi.

l Liberaret] a pensione sequentium annorum.

m Tenetur.] ut infra, de liber. lega. l. sei cui, & seq. & l. Cassius.

n Si merces. Non uidetur.] sicut nec uenditio, nisi in casu, ut inf. de pigno. l. si fundus, §. fin. lo. & est ratio, quia nec personam certã, nec quantitatem certam definiunt, secundum Irnerium in assumenda persona, possem dissentire, ut sup. de arbit. l. item si unus, §. si in duos. sed contra C. de dot. promis. l. si. cum ea. ub. promissio potius fit incerta

¶ Colonus, a * si ei frui non liceat totius quinquenii nomine statim recte b aget, etsi c reliquis annis dñs fundi eum 1 † frui patiatur. Nec n. semper liberabitur dñs, eo quod secundo uel tertio anno patietur fundo frui. Nam & qui expulsus a conductione, in aliam se coloniã contulerit, non suffecturus duabus, d neque e ipse pẽsionum nomine obligatus erit. & quantum per singulos annos compendii facturus erat, consequetur. f Sera est enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore quo frui colonus aliis rebus illigatus non potest. Quod si paucis dieb. prohibuit, deinde pœnitẽtiam agit, omniaque colono integra 2 † sunt; nihil ex obligatione g paucorum dierum mora minuet. h Item ex conducto utiliter aget is cui secundum conuentionem non præstantur, quæ conuenerant: i siue prohibeatur frui a domino, siue ab extraneo quem dominus prohibere potest. k

Ad obseruantiam contractus agitur ex conducto, sed ad remissionem mercedis relictam in testamento agitur ex testamento. h. d. notabiliter iste §. Paulus de Cast.

Qui in plures annos fundũ locauerat, testõ suo damnauit hæredem, ut conductorẽ liberaret. l Si non patiatur hæres eum reliquo tpe frui, est ex conducto actio: quod si patiatur, nec mercedes remittat: ex testõ tenetur. m

Si committitur merces arbitrio incertæ personæ, non ualet: idem si certa, quæ noluit arbitrari, vel non potuit. Bartolus.

Caius lib. 10. ad edictum Prouinciale.

LEX XXVIII.

SI merces * promissa sit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non uidetur: n sin autem quanti Titius o æstimauerit: sub hac conditione stare locationem, ut si quidem ipse qui nominatus est, mercedem definierit: p omnino 3 † secundum eius æstimationẽ & mercedem persolui oporteat & conductionem ad effectum peruenire. Sin autem ille, uel noluerit, uel nõ potuerit mercedem definire; tunc pro nihilo q esse conductionem, quasi nulla mercede statuta.

Si emptor repellit conductorem, vẽditor tenetur ei ad interesse. Bart.

¶ Qui fundũ fruendum, uel habitationem alicui locauit: r si aliqua ex causa fundum, uel ædes uendat, curare debet, ut apud emptorem quoque eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat: alioquin prohibitus s is aget cum eo ex conducto.

Si habitatio incommodatur, licet inquilino recedere, & ad pensionem pro rata tenetur. Bart.

¶ Si vicino ædificante obscurentur t lumina cœnaculi u teneri locatorem inquilino. x Certe quin liceat colono, uel inquilino relinquere conductionem, nulla dubitatio est. de merced. b. quoque si cum eo y agatur, reputationis z ratio habenda est. a Eadẽ intelligemus, si ostia b fenestrasve nimiũ corruptas locator non restituat. c

Conductor fundi tenetur omnia facere, quæ secundum consuetudinem locorum requiruntur. Bart.

¶ Conductor omnia secundũ legem conductionis facere debet. d Et ante omnia colonus curare debet, ut opera rustica suo quoque 4 † tempore faciat: ne intempestiua e cultura deteriorem fundum faciat: præterea villarum f curã agere debet, g ut eas incorruptas h habeat.

Damnum quod quis patitur ab inimicis proprijs sua culpa pati intelligitur. Bartolus.

¶ Culpæ autem ipsius & illud annumeratur, si propter inimicitias i eius vicinus

& tamen tenet. Sol. speciale fauore dotis est ibi.

o Titius.] scilicet tertius: in contrahentis enim arbitrium conferri non debet: ut supra, de contrahen. emptio. l. quod sæpe, §. primo.

p Definierit.] ut bonus uir.

q Pro nihilo.] ut Instit. de contrahen. emptio. §. pretium. & l. locati, in princip. & infra, de uerborum oblig. l. fin. in fi. primo respon.

r Locauit.] quia nec emptor, nec legatarius habent necesse stare colono, ut C. eodem, l. emptorem, & infra eodem, qui fundum.

s Prohibitus.] ab emptore.

t Obscurentur.] multum, non modice, ut infra eodem, habitatores.

u Cœnaculi.] conducti.

x Inquilino.] Hæres autem potest obscurare ædes in quibus testator reliquit usumfructum, dum tamen modicum lumen habitantibus relinquat, ut sup. de usufruc. l. si is qui binas.

y Cum eo.]scilicet inquilino.

z Reputationis] ut tanto minus soluat inquilinus, quanto habitare non potuit.

a Habenda est.] primo & secundo casu.

b Ostia.] domus locatæ.

c Non restituat.] idest reficiat: quia potest haberi ratio cum locator reficere teneatur.

d Facere debet.] etiã si nihil dictum est.

e Intempestiua]id est minus tempestiua, uel nimis sera.

f Villarum.]id est parturum domum.

g Debet.] scilicet colonus.

h Incorruptas] quo ad se, alias contra, supra eo. ex conducto, in prine.

i Inimicitias]hoc intelligitur de illis inimicitiis, quas conductor sua culpa patiebatur, ut infra soluto matrimon. l. penult. primo respon & supra eo. l. l. videamus, §. qui

3 † Fi. omni modo.

4 † alias, quoque.

§.qui vinum vel etiā sine culpa:cum cui in habet inimicitias,cautius debet custodire: est.n.æquum, vt ꝙ eius culpa damnū patiatur locator,eidē locatori satisfiat,vt hic & sup communi divid.l.si is cum quo,& ad leg. Rhod.de iac.l.1.& 2 §.æquissimum. & supra pro socio,l. cum duobus,§.quidam.

a *Cæsarum.*] in duplum,ut inf.arb. fur. cæs.l.furtim,in fine.]

b *Cæteras.*]f. rei persecutorias, non pœnales,nisi in id quod excedit,ut supra com modi. vnde quæritur, in fi & infra eod.l & hæc distinctio, in fi.

c *Omittat.*]una effectum sortiente.

d *Fructus.*]puta opinione hotum nt ſteriſitas,quod dic,ut sup. eod.l.si uno,in princ. hæc aūt euenit forte vel ꝑ exercitū, uel aliam uim. Accur.

e *Cui.*]alias cuisſ.co lono:& alias cum immodicum &c. & dic immodicum, i. ual.le modicū, uel simpliciter modicū: apparet ergo, ꝙ si maximum fuerit lucrū,puta, ꝙ in duplum creuerunt fructus, ꝙ duplicari debeat merces,uel ser uitium ꝙ pro re præstatur: quia ꝙ in uno permittitur, in aliis prohibetur,quia n odicum non aufertur: in altero. i. eius contrario contrarium statuitur,ut arg infra,de test.ex co.& supra, de iud. l.cū prætor, i.rñ. accedit & illud, ꝙ si diminuti essent fructus, diminueret merces,ut C.eod. l. licet. ergo si aucti fuerint, pēsio debet augeri,& probātur hic duo concurrentia generalia. Primum tñ:quia cōtrariorum eadem est disciplina,ut infra,de leg.3.in l.fi.& inf.ubi pu.edu.l.iij.§ fi Secundum est,quia emolumentū debet comitari onus, ut inf.de re. iur. l.in naturam. succedit & alia similitudinaria rati quia hoc cauetur in tributis,ut C. de allu.l.2.hic ergo idem dicendum,ut sup.de legib.& senatusc.l nō possunt,& l.nā ut,nec dicas aliud hic,aliud ibi:quia & hic non agitur,nisi ex cōuentione,unde si non petatur,nisi i l quod est conuentum,non est mirum:at ibi ex lege agitur potest enim dici hic tacite uideri conuētū in futuro incremento,quod est in primo pacto,ut inf. de pac.dot l inter socerum,§.cum inter ea maxime ratione, quia quæ postea emergunt,auxilio indigent, ut infra, de interrog.actio.l.de ætate,§. ex causa,& inf. de except.rei iud.l.si mater,§.eandem econtra uidetur in rebus principalibus nouum canonem non exigendum,ut C. noua uectig.institui non posse.l.2 & 3.nec in accessionibus,ut C. de pascuis & palu.l.j in prin.maxime ideo,quia mea diligentia,quā in ampliatione fructuum adhibui, mihi nocere non debet, sed potius prodesse: etiam si alias teneri deberem,ut inf ad l Falc.l.iij.1 respon.& sup.de rei ven. l.cæterum.præterea non potest dici de eo pactum, quod ignorabatur, sic ut est in donatore,ut C. de donatio.l nec ignotum. & ita Aquilius ārp.aluerat,ut sup.de transact. l.cum Aquilius:nec potest dici idem pactum intelligi in incremento,quod dic,ut supra eodem,l.sed addes,§. si quis mulierem & infra eod.ea.le.primo respon. Solu.secundum quosdam,quod ampliatur merces propter incrementum fructuum. Sed contra hoc valde est,quod dicitur C. de fun. reipu. l. ij. & de omni agro deser.l.fin. Unde apertius & latius distinguo,sicut in sterilitate distinguitur,an cōtingat casu fortuito, an consueto,uel ex uitio, vel ex debilitate rei, ut in primo casu fiat remissio: in aliis non,ut supra eod.l.ex conducto, §. 1 vsque in fi & l.si uno, §. cū quidam.ergo sic & si casu fortuito contingat ubertas. Idem secus si diligentia possessoris, ut in prædictis legib. Fin. Azo.

*Recitat Pl. lib.17.cap.1.

1 † Id est,cū damnū, Græci.n.temp.stas.procellas, similiaq; mala,damna ita solent adscribere. vide Alciat lib præterm. forum, & Pl.lib. 18. cap. 28. ait duo esse genera calisus miseria. vide illum.

2 † Fls. damnosa.

arbores exciderit. Ipse quoque si exciderit, non solū ex locato tenetur,sed etiam lege Aquilia,& ex lege xij. tabularum * arborum furtim cæsarum, a & interdicto, quod vi aut clam.Sed vtique iudicis, qui ex locato iudicat, officio continetur, vt ceteras b actiones locator omittat. c

Pro damno intolerabili sit remissio mercedis conductori:secus si sit damnū modicum, quia tunc non sit remissio:sicut nec augetur pensio propter modicū augmentum: & hoc non habet locum in colono partiario. Bart.

¶ Vis maior, quam Greci Θεοῦ βίαν. 1 † appellāt,nō debet conductori damno 2 † esse, si plus quā tolerabile est, læsi fuerint fructus: d alioquin modicum dānum æquo animo ferre debet colonus, cui e immodicū lucrum non aufertur: apparet autē de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin partiarius colonus quasi iure societatis f & damnum & lucrum cum domino fundi partitur.

Qui locat operas suas tā quam artifex, tenetur de damno cōtingenti ex culpa leuissima illius, vel illorū, quorum opera vtitur. h.d. secundum intellectum, quem puto verum. Pau. de Cast.

¶ Qui columnam transportādam conduxit si ea,dum tollitur,aut portatur, aut reponitur, fracta fit, ita id periculum præstat,si qua ipsius eorumque, quorum opera vtitur, 3 † culpa acciderit. Culpa autem abest,si omnia facta sunt, quæ diligentissimus g quisque obseruaturus fuisset. Idem sane 4 † intelligemus, & si dolia, uel tignum transportandum aliquis conduxerit: idemque etiam ad cæteras h res transferri potest.

Soluenti æstimationem litis cedenda est actio contra possessorem rei. Paul. de Cast.

¶ Si fullo, aut sarcinator vestimenta perdiderit, i eoque nomine domino satisfecerit, necesse est domino uendicationem eorum & condictionem cedere. k

Operæ promissæ duobus, illi sunt prius præstandæ, cui prius sunt promissæ. Paulus de Castro.

Vlpianus lib. secundo Disputationum.

LEX XXIX.

IN operis l duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satisfieri.

3 † Fls. vtebatur.

4 † Flor. sic dicetis.

f *Iure societatis.*] ut supra pro soc. l. cum duobus,§.quidam ſe. geriam.

g *Diligentissimus.*] i. diligens, ut ponatur superlatiuus pro positiuo, ut econtra sæpe cōtingit:nec enim dubium est locatorē operæ non teneri de leuissima culpa, ut arg.supra commod. l. ut certo,§ nunc videndum. & infra, de re.iu.l.contractus.sed secundum M.est speciale in columna & aliis rebus, quæ leuiter franguntur, ut exactissima diligentia præstetur.Et no hic, quē excusari a culpa siomnia faciat, quæ diligens faceret,ut hic,& supra ad le. Aquil. si putator. & Instit. ad leg. Aquil. §. itē si putator. Accur.

h *Ad cæteras.*]scilicet omnes,secundum nos : sed secundum M. scilicet similes dictis,cum dixerit in talibus speciale.

i *Perdiderit.*]etiam si dolo,ut inf.de re.iu.in deposito.secus in eo,qui simpliciter possidebat,secundum nos,ut supra,de rei uend l.si qui dolo. Accur.

k *Cedere.*] scilicet fulloni.Accur.

IN operis.] CASVS. Scriptor locauit operas suas uni, item ealia die alii, ita quod in idem tempus concurrant ambo conductores: postea coram eodem iudice agunt ambo conductores: uel petunt sententias exequi, cum ambo obtinuerunt, dicitur primo priori satisfaciendum. Viuia.

l *In operis.*]hæc lex uidetur sibi contraria,nam dicit simul esse locatas,& dicit postea aliquem esse priorem. So lu.dico,quod hæc dictio,simul,denotat identitatem operarum eiusdem hominis,& in idem tēpus faciendarum, non temporis cōtractus, id est,non eadem hora,alioquin nullus esset ordo temporis,quod hic negatur,& probatur infra qui pot.in pigno.hab.l.idemque, §.fin. Vel dic simul,id est eodem die,ut inf qui pot.in pig.hab.si fundus §.si duo.Item intellige secundum quosdam hanc legem, quando coram eodem iudice ambo conductores agunt, nā tunc ex officio suo,quia simul vtrique non potest ope-

turi, priori iubet satisfieri: secus in chirographariis creditoribus: nam omnes concurrunt in pecunia, prout omnib. de rebus satisfieri potest. Nec ob supra de iud. l. qui prior, quia licet in ventilatione causæ sit prior, qui ante prouocauit, licet post conduxerit, non tamen in executione sententiæ. Vel dicas apud diuersos agi: si tamen vnus iudex exequatur vtramque sententiam, debet iubere priori satisfieri ante omnia. Item quæro, quomodo hic æstimatur priuilegium in personali actione ex tempore: hoc enim esse non debet, ut inf. de priuil. cred. l. priuilegia? Respon. hic, secundus conductor sciebat alij prælocasse operas, & nō posse eum satisfacere duobus, ibi ignorabat. Vel hic in faciendo, vbi impossibile est vtrumque simul fieri: ibi in dando non æstimatur ex tempore, vt si unus duorum tutelam fecit, primo vni, & postea alij: certè actione tutelæ ambo admittuntur æqualiter, vt d. l. priuilegia, sed in hypothecaria secus: fallit autem hoc in dote, in qua, siue personali, siue hypothecaria agatur, confertur prius filijs primi matrimonij, vt C qui potio in pig. habe. l. assiduis § penult. Ex his colligit, quod si quis obligauerit alii in priuato, quæ habet habiturúue est, & postea fisco, præfertur priuatus in his, quæ habebat tempore obligationis: nam in his, quæ postea quæsiuit, præfertur fiscus, ut infra de iure fisci l. si is qui mihi. Item intellige hanc l. cum ipsum factum faciendum est, aliàs si interesse præstandum est, tunc satisfit utrique simul, ut dixi in personali.

1 † Fl. deest, a Paulo epitomatorum.
2 † Aliàs non factum si.
3 † Fl. transuersarium.
4 † Duo, inter rogatus est & inde quando que fisco præfertur.
5 † Fl. deest, an.
6 † Fl. deest, iusta.

Modica incommoditas conductoris non inducit veram remissionem mercedis Bart.

Alphenus lib. 2. Digestorū a Paulo epitomatorum. 1 †

LEX XXX.

Habitatores a non 2 † si paulo minus cōmodè aliqua parte cœnaculi vterentur, statim deductionem ex mercede facere oportet. Ea n. conditione habitatorē esse, b vt si quid aduersarium c 3 † incidisset, d quam ob rem dominum aliquid demoliri e oporteret, aliquam partem incommodi paruulam sustineret: non ita tamen, ut eam partē cœnaculi dominus aperuisset, in quam magnam partem vlus habitator haberet. f

Iustus timor facit, vt fiat mercedis remissio, licet non sit secutum periculum: secus in timore iniusto, vel si inde non recesserit. Bart.

¶ Iterum interrogatus 4 † si quis timoris causa emigrasset, an 5 † deberet mercedem necne? respondit, si iusta 6 † causa fuisset, cur periculum timeret: quamuis periculum verè g non fuisset, tamen non debere mercedem: sed si causa timoris iusta non fuisset, mercedem 7 † nihilominus eum 8 † debere. h

Iabolenus libro 9 † tertio posterioribus Labeonis.

LEX XXXI.

Quòd si domus i 10 † habitatione conductor æque vsus k fuisset: 11 † etiā eius domus mercedem, quę vitium fecisset, l deberi putat. Idem iuris esse, si potestatē m conducendi habebat, n uti pretium conductionis præstaret, dominus. 12 † Sed & si locator cōductori potestatem conducendæ domus non fecisset, o & is in qua habitaret conduxisset: tantum ei pręstandum p putat, quantum sine dolo malo præstitisset. q Cæterum si gratuitam habitationem habuisset r pro portione temporis ex locatione domus deducendum s esse.

Verba, ne, siue, neve, important, ne quis faciat: & quod curet ne per alium fiat.

Alphenus lib. 7. Digestorum.

LEX XXXII.

In lege locationis scriptū

7 † Fl. deest, mercedem.
8 † Fl. deest, eum.
9 † Fl. Iabolenus l. 4. posteriorū epitomatorū Iauolenus.
10 † Fl. domū.
11 † Fl. fuisset præstaturū. & etiā, eius.
12 † Fl. deest, dominus.

Habitatores] CASVS. Locaui tibi domum, quæ indiget aliqua refectione, & reficiendo impediuit: si paruum damnum est, pati debes: alioquin remittam de mercede. Secundo, si colonus timens ruinam recessit: an sit remittenda pensio, si iuste recedit, sic: aliàs non. Tertio, si nihilominus habitasset, licet iuste potuisset timere, debet mercedem. Quartò, si migrauit, & non aliam conduxit, & ego dedi ei potestatem secundæ conducendæ: tenebitur mihi ad totam mercedem. Idem si dedi mercedem secundæ conductionis: nam dare teneor, & sic tenebitur mihi ad mercedem primæ: nisi magis velim remittere de prima pensione. Vltimo, si aliam habuit gratis, tunc tantum mercedem pro rata, cum iuste tenuerit: non autem dabo mercedem secundæ: cum nulla fuit. h. d. cum l. sequen. Viuianus.

a *Habitatores*] id est inquilini.

b *Habitatorem esse.*] scilicet oportet.

c *Aduersarium.*] id est, casum fortuitum, vel aliud nouū emergens Accursius.

d *Incidisset.*] quia tignum ruptum vult reparare.

e *Demoliri*] id est rem veterem ruptam, ut apponat sana. Quid si ex voluntate facit? Respon. tunc fieri deductionem de mercede, si vult pati: nam potest, si vult, resistere, ut infra uti possid. l. si duo. §. cum inquilinus. Accur.

f *Haberet.*] facit ad hoc supra commod. in rebus. §. possunt, & inf. de impen. omnino. Accur.

g *Verè.*] sufficit ergo iustus timor, quamuis malum non contingat, vt & sup. ad legem Aquil. si quis fumo. §. quod dicitur. & inf. de dam. infec. l. in hac stipula. Item hoc quando post conductionem causa timoris interuenit: secus si iam instat, ut inf. de dam. infec. l. qui bona. §. de illo. Sed arg. contra j de don. cau. mor. l. pen. vbi et sufficit nō iusta causa suspicionis.

h *Debere.*] scilicet prę stare conductorem. Accursius

i *Quòd si domus.*] quod pro, sed Azo.

k *Æquè vsus.*] id est, sine causa migrauerit, secundum Irn. & quod dicit vsus fuisset, dic, id est, vti potuisset: quod nihil est, secundū hoc nil adderet prædictis: dic ergo, æquè vsus, scilicet ac si nullam ruinam minaretur: nam in veritate minabatur.

l *Fecisset*] post tēpus locationis comprehensum. Vel dic ante: sed præstatur pro præterito tempore. Azo. & caue tibi, quia litera sequens, deberi putat: est cancellata in li. Io. & bene. vel, si vis, dicas, subaudiri putat. Vel dic, scilicet Labeo Accursius.

m *Si potestatem.*] scilicet quia tenetur etiam hic ad totam mercedem.

n *Conducendi habebat*] s. conductor aliam domum, qui iuste timet: subaudi ab eo habet potestatem, ut etiam conduxerit, & pretium, id est mercedem alterius locator conductori præstaret: & hoc intellige de alia æque idonea domo: ut arg. sup. eo. si quis domum. § j. Vel dic, habebat potestatem ex pacto conducendi aliam: non tamen conduxit.

o *Non fecisset.*] puta non præstando ei mercedem domus conducendę. Az. cū cōductor domus migret uitio domus.

p *Præstandum.*] a domino vitiosæ domus.

q *Præstitisset.*] scilicet pro secunda conductione: & intelligas hic, quod teneatur dare locator mercedem secundæ conductionis, nisi mercedem pro rata temporis remittere velit: nam in plus teneri non debet: ut sup. e. l. sed addes. §. si quis cum, vel compensabitur: ut supra eod. l. si quis in domum. & l. in leg. §. §. colonus.

r *Habuisset.*] s. secundo & hoc facta migratione. Acc.

s *Deducendum.*] pro rata temporis conducendo, cum iuste migrauit: non autem ad mercedem secundæ conductionis, quæ nulla fuit. Ex prædictis autem collige, secūdum le. si domo conducta non vteris, siue vitium faciat, siue timor iustus immineat, cum tamen interim, vel conducas aliam, vel potestatem conducendi habeas; non remitto tibi mercedem pro rata temporis: sed pretium duntaxat secundæ conductionis, sed si absque causa migras, mercedem omnino præstas, s. totius temporis Accur.

In lege.] CASVS. Locaui syluam custodiendam, & conueni mercede data cum custodiente syluam, quod

aliquod damnum in sylua non fineret alium dare: quaeritur an videns casu teneatur prohibere aliquid dari damnum, an & curare vt videat? Dicitur quod debet curare vt videat. Viui.

a *Redemptor.*] idest conductor, qui dicitur syluanus. Azo.

b *Cingito.*] cingere, idest, deglabrare, ut infra arbo. fur. cae. l. caedere. lo.

c *Vtramque.*] scilicet ut ipsum prohibeat & quod uidere procuret: non est tamen aequiuocum, quia utrumque semper in se continet, secundum quosdam: imò alterum, ut hæc litera clarè innuit.

d *Cadere.*] non est ergo simplex abnutiuum. Accur.

e *Caderet.*] ut infra e. prox. §. qui mulas. & infra de uerb. obl. inter stipu. cir. a princip. & infra eodem, si dam no. & hic e.o. obscurum pactum interpretati pro eo qui rem apposuit. Et sic est contra. supra de contrahen. empt. l. Labeo. & supra de pac. l. ueteribus. Sol ideo pro locatore fit interpretatio, ne illa adiec. neve quem cingere, &c. nil operetur. Sic est arg. opti. infra de leg. 2. si quando. nil autem operaretur si id duntaxat significaret: ut si quem earum rerum quid facere videret, prohiberet: nam per prima verba hoc idem significabatur quib. promisit se non caesurum: caedere enim videtur qui patitur caedere, ut supra de his qui not. infa. l. quid ergo §. certe. & C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. §. œconomus autem, & infra, & in par. l. adigere. in princip. Vel dicas, quòd hoc est ex officij suscepti solicitudine, nam ex natura, & qualitate contract. verba intelliguntur. supra eodem. si uno. secundum Azo.

Q *Vi insulam.*] CASVS. in hac lege est planus vsque ad §. qui aedem.

§. *Qui aedem.*] Conueni tecum, ut faceres mihi rem &. pro singulis pedib. darem tibi 6. aureos, & tu debebas facere totum de tuis sumptib. fecisti dimidiam: nunquid eriam mensuratam di pedes factos, ut sic soluam, an debemus

expectare donec perficiatur antequam admensuretur, & dicit quod etiam antequam perficiatur. Viuianus.

f *Quod eius.*] id est, per quod. Azo.

g *Habitare.*] nisi aliam conduxit, tunc id praestaretur, ut supra eod l. quod si domi.

erat: Redemptor a * syluam ne cedito, neue cingito, b 1 † neue deurito, neue quem cedere, cingere, urere finito. Quaerebatur utrum redemptor, si quem quid earum rerum facere vidisset, prohibere deberet: an etiam ita syluam custodire, ne quis id facere possit? Respondi, uerbum, finere, utramque c habere significationem: sed locatorem potius id uideri uoluisse, ut redemptor non solum, si quem casu uidisset syluam caedere, d prohiberet: sed uti curaret, & daret operam ne quis etiam 2 † caederet. e

Refectio necessaria, quae impedit habitationem conductoris, inducit remissionem mercedis pro rata: nō necessaria obligat locatorem ad interesse. Bar.

Idem libro 3. Digestorum a Paulo Epitomatorum.

LEX XXXIII.

Qvi insulam xxx. conduxerat, singula cœnacula ita locauit, 3 † ut xl. ex omnibus colligerentur; dominus insulae, quia aedificia uitium facere diceret, demolierat eã. Quaesitum est quanti lis aestimari deberet, si is qui totam conduxerat, ex conducto ageret. Respondit, si uitiatum aedificium necessario demolitum esset, pro portione quanti dominus praediorum locasset, quod eius f temporis habitatores habitare g non potuissent, in 4 † rationem deduci, 5 † & tanti litem aestimari. h Sin autem non fuisset necesse demoliri: sed quia melius aedificare vellet, id fecisset, quanti conductoris interesset i habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere.

Conductori fit remissio mercedis pro rata temporis, quo re frui non potest.

etiam si alteri gratis concessit. Bart.

¶ Aedilis k in municipio balnea 6 † cõduxerat, ut eo anno municipes gratis lauarentur: post tres menses incendio facto combusta l 7 † sunt. Respondit, posse agi cum balneatore m conducto, ut proportione temporis quo lauationem non praestitisset, pecuniae contributio n fieret.

Qui animal conductum onerat pondere grauiori: hac actione tenetur. Bar.

¶ Qui mulas ad certum pondus oneris locaret: 8 † cum maiore onere conductor eas rupisset, consulebat o de actione. Respondit, vel lege Aquilia, vel ex locato recte eum agere: sed lege Aquilia tãtum cum eo agi posse, qui tum mulas egisset: 9 † ex locato, ét si alius eas rupisset, p cum conductore rectè agi.

Pensio, quae praestatur ad mensuram tantū, pro rata operis facta peti pōt. Bart.

¶ Qui aedem faciendam locauerat, in lege dixerat. Quã q 10 † in opus lapidis q opus erit pro lapide & manus r pretio s dominus redemptori t in pedes singulos septem u dabit; quaesitum est utrum factum opus, x añ etiam imperfectum y metiri oporteret: respondit etiam imperfectum.

Exceptio uiolentiae intelligitur de ea, quae infertur ab extraneo; non de ea quae a se suel a suis infertur. B.

¶ Colonus z hac lege villas 11 † * acceperat, ut incorruptas 12 † redderet praeter uim & vetustatẽ: a coloni seruus uillas 13 † incendit, non fortuito casu. Non uideri eã uim b exceptam, respõdit, nec id pactum esset, ut si aliquis domesticus eas incẽdisset, ne praestaret sed extrariam c uim utrosque excipere noluisse.

h *Aestimari.*] ut & 7. prox. §. & inf. e. si fundum §. fin. & l. & hæc distinctio. & sup. eod. l. sed addes §. si quis cum.

i *Interesset.*] ut & infra eod. & hæc distinctio. & l. nos uidemus. & sup. eo si tibi alienam.

k *Aedilis.*] forte curialis, qui curam aedium habebat. *

l *Combusta.*] balnea.

m *Balneatore.*] i. cum domino balnei: aliàs locatore. Accur.

n *Contributio.*] i. compensatio. & facit supra eod. sed addes §. si quis cum.

o *Consulebat.*] scilicet locator.

p *Rupisset.*] si tamen in custodiendo conductoris probetur culpa ut ff. ad le. Aquil. si fer uus ser. §. si fornacarius, & §. Proculus & § si mulier. Az. & sup. l prox. in fi.

q *In opus lapidis.*] i. pro eo q neccessarium, est in opus lapidum, ut calx. & arena, & similia. Azo.

r *Et manus.*] i. operamanuum, aliàs, manus i. artificij, ut & inf. de verb. sign. l. mulieris. §. res ab esse.

s *Pretio.*] subaudi pro quo. s. pretium dabat conductor alijs.

t *Redemptori.*] idest, conductori.

u *Septem.*] scilicet aureos. Azo.

x *Opus.*] idest, domo perfecta domum.

y *Imperfectum.*] aedificium nōdum consummatum: sed nos nisi pro consummatis pecuniam dabat, fit alias dicatur ... factum esse ... sed hoc quomodo potest aestimari, quod non est?

z *Colonus.*] casu incensae sunt. Azo. & incipit respondere.

a *Vetustatem.*] superfluum uidetur pactum istud, cum de his & sine pacto non teneatur.

b *Eam uim.*] Igitur incendium est uis.

c *Extrariam.*] In generali sermone ergo non continetur persona loquentis ut supra de actione empti. l. si merces. §. fina. & supra eodem.

* *Redemptor dicitur, qui opus aliquod faciendū certo precio sibi proposito addixit: & accipitur p conductore l. Caesar. de public.*

1 † *Alias, de glabrato.*

2 † *Al. decidisset, quam.*

3 † *Fl. centdenae: & hāc p hac Duar. ce qd ueteres his uocibus promisere ... sup 10 praes. eam l. seq. ad*

4 † *Fl. deest, in.*

5 † *Fl. dari.*

6 † *Fl. balneas*

7 † *Fl. deest, balnea sunt aliàs legitur aedes combustae sunt.*

* Habebat.] Dic qđ loquitur de aedilibus municipiorū (erant n. & aediles patritij, qui Cereris dicebantur.) qui interdū quicquam locasse rant, & colonis agros in lustrū locabāt. ex Dion. & Pōponio.

8 † *Fl. locare.*

9 † *Fl. agi posset.*

10 † *Fl. quae ad aliquid opus lapidis erit pro sin pedes, & manus pro eo mo. in pe. singul septem dabit.*

11 † *Fl. villam.*

12 † *Fl. incorruptam*

13 † *Fl. uillam.*

communis ſſ. l. quicquid. & de ſena. l. ſ. in ſi. & C. de ſol. l. ing ſ. tu. Sed 12 ℥. ſſ. de ædi. edi. l. ꝗ ſi nolit §. ſ. & ſſ. de in diē addi. l. q. ſi unc § ſi & l. aēp. & ſſ. de pig. l. Pa. § ſi. Acc.

IN naue.] CASVS. Multi mercatores miſerunt frumenta in naue Saupheli, qui erat nauta, & fecit aceruū cōmunem, conueniendo vt ex illo aceruo cuilibet redderetur tanta quantitas quantam ibi miſit: & cum nauis ad portum ueniſſet, reddidit uni, & antequā redderet alijs, nauis periſt cum alio frumento. quæritur, an nautæ ſit periculum. & antequā ſoluat, duo præmittit. Primo, quod rerum locatarum duo ſunt genera; nam quandoque tranſit dominium, ut ſi do argentum, ut facias vas ex hoc, vel ex alio. quandoque non, ut in veſte data poliendi. ſecundum quòd rerum depoſitarū duo ſunt genera. nam quandoque tranſit dominium, ut in pecunia depoſita ad dominium. quandoque non. ex quibus colligitur tertiū ſ. quòd dominium frumenti fuit factum Saupheli, & ideo rectè reddidit: ſecus autem ſi fuiſſet ſeparatum, & uni reddidiſſet, quod eſſet alterius, tunc teneretur nauta locati, & furti, & qui ſciens accepit, teneretur furti. nō autem periculum frumēti amiſſi ſit nautæ, ꝗ fuit prima quæſtio. Dicit quod non, ſi non fuit in culpa primæ redditionis: non autem fuit in culpa: quòd uni reſtituit primo. Viuianus.

Actio oneris aduerſi non habet locum in re, quæ remanet locatoris, & cum actione alia non concurrit. Item, debitor quantitatis reſpectu certæ ſpeciei liberatur, ſi illa ſpecies caſu interijt. h. d. Primo ponit thema, & quæſtionem. Secundo ponit quædam argumenta facientia ad determinationem quæſtionis. Tertio determinat quæſtionem. Secunda ibi, Reſpondit. Tertia ibi, ſecundum quæ. Bart.

Idē lib. 5. Digeſt. a Pau. Epiſt.

LEX XXXIIII.

IN naue 1 † Saupheli a cum 2 † complures frumentum confuderant, b Saupheus 3 † vni ex his frumentum reddiderat de communi: c eaq; 4 † nauis perierat. d Quæſitum eſt, an cęteri pro ſua parte frumenti cū nauta agere poſſent oneris e aduerſi 5 † actione. Reſpondi, rerum locatarum duo genera eſſe: ut aut idem redderetur, ſicut cum veſtimenta fulloni curanda locarentur. f aut eiuſdem generis redderetur: veluti cum argentum puſtulatum g 6 † fabro daretur, vt vaſa fierent, h aut aurum, vt annuli, i ex ſuperiore k caſu 7 † rem domini manere. ex poſteriore l in creditum m iri. idem iuris eſſe in depoſito. Nam ſi quis pecuniam numeratam ita depoſuiſſet, vt neq; clauſam 8 † neq; obſignatam traderet, ſed adnumeraret: nihil aliud eum debere, apud quem depoſita eſſet, niſi, vt 9 † tantumdem pecuniæ ſolueret. n ſecundum quæ, o videri triticum factum Saupheli, 10 † & rectè datum. p Quod ſi ſeparatum 11 † tabulis, aut beronibus, q 12 † aut in alia 13 † culpa clauſū 14 † vniuſcuiuſq; triticum fuiſſet, ita ut internoſci poſſet, qꝺ 15 † cuiuſque eſſet, non potuiſſe r nos ſ permutationem facere: ſed tunc poſſe eum cuius fuiſſet triticū, quod nauta ſoluiſſet, vendicare: t & ideo ſe improbare actiones oneris aduerſi, 16 † quia ſiue eius generis eſſet merces, ut ſi 17 † nautæ traderent, & continuò eius fieret, & mercator in creditum iret, nō videretur onus eſſe aduerſum, 18 † quippe u quod nautæ fuiſſet. ſiue eadē res, quæ tradita eſſet reddi deberet: furti x eſſe actionem locatori: & ideo ſuperuacuū y eſſe oneris aduerſi 19 † iudicium. Sed ſi ita datum eſſet, ut in ſimili reſolui poſſit z conductorem culpam duntaxat a præſtare 20 † debere: b nam in re quæ vtriuſq; cauſa contraheretur, culpā deberi:

a *Saupheli.*] nomen eſt exercitoris.

b *Confuderant.*] ideſt contribuerant.

c *De communi.*] hic expone cōi, i. de aceruo cōi omnium factum. n. erat cōe dominorum voluntate permiſtum, ut Inſt. de re. di. §. ꝗ ſi frumentum. & ſup. de rei ven. l. ſi frumentū permar ſit ergo cōe, & cum uni reddit, eo momento ſit Saupheli, & deſinit eſſe aliorum; ſic ſſ. de dona. inter vi. & vxo. l. quæ autem. §. ſin. & de acquir. hæ. ſi placet ſecundum R. Vel dic de communi i. communiter dato, & ſic nō fuit cōe, ſed ab initio factum Saupheli. & hæc planior, ut inf. quippe, quod nautæ, &c.

d *Perierat.*] cum toto frumento quod remanſerat.

e *Oneris aduerſi.*] an eſt hoc proprium nomen actionis? quidam dicunt, quod non, ſed actio locati ſic appellatur, quando quis conduxit ſuo periculo. quod reprobatur: ideo dic, quod eſt proprium nomen actionis, nam ſi eſſet idem quod locati, ergo competeret: cum actione furti. ut ſup. eod. ſi merces. §. culpæ, & inf. eo. ſi locatum. quod non eſt in hac actione: ut infra eo. l. §. quod ſi ſeparatum in ſi. Item quando habet locum actio oneris aduerſi? Reſp. quoties onus alienum, vel dolo, vel culpa ſubmergeret. ab auerto auertis. i. remoueo. & dicitur auerſi, & non aduerſi. vel dicitur aduerſi ab aduerſitate. & tunc habet locum cū conductor in ſe recipit periculum. & poſtea res periſt, vt plerumque ſit. ut inſ. eo. & hæc diſtinctio, & ſup. de patic. & com. rei vend. ſi quis vina. §. ſi auerſione. hic autem videbatur recepiſſe, cum in genere ſit in frumento aceruū contracta obligatio hodie autem hæc actio locum non habet, ut dicetur inf. eo. §. quod ſi ſeparatum.

f *Locarentur.*] & hæc eſt ꝓprie locatio vt ſſ. eo. l. nō ſolet.

g *Puſtulatum.*] quidā libri habent, puſtilletum. i. purgatum, & puſillum factum, propter putredinem extractam. aliàs ponderatum. aliàs purgatum: aliàs purum datum. a

h *Vaſa fierent.*] ex hoc, vel ex illo Azo.

i *Annuli.*] vt fierent de eodem auro, uel de alio ſimili.

k *Ex ſuperiore.*] quādo datur, ut idē reddatur.

l *Ex poſteriore.*] quādo datur, ut eiuſdem generis reddatur.

m *In creditum.*] ſ. generale, vt ſup. ſi cert. pe. l. ſ. ſic econtra conducto: r quandoque transfert dominium in locatorē, vt ſup eo itē ſi pretio §. cum inſulam.

n *Solueret.*] eſt ergo depoſitum, ſed egreditur eius terminos notiſſimos. ut ſup. de poſi. l. Lucius Titius Sempronio & l. idem. §. 1. Accurſius.

o *Secundum quæ.*] ſ. dicta in ſecundo caſu.

p *Datum.*] i. redditū, & ſi ceſſat arg. oneris aduerſi, actio locum non habet. ſic econtra. inf. de verb. ſig. verbum reddendi, niſi ſpecialiter contractum caueatur ut ſup. de poſi. l. 1. §. eleganter.

q *Beronibus.*] fortè æneis vaſis b Acc.

r *Non potuiſſe.*] i. non eſt credendum, vel dicendum in credi. ſic itum eſſe hoc caſu niſi manifeſtiſſime illud appareat.

ſ *Nos.*] ſcilicet inuitos. quia ignorantes eramus de facto Saupheli.

t *Vendicare.*] item agi poteſt ex locato ut ſup. eod. item quæritur. §. & ſi pallium. & etiam furti contra ſuſcipientem ſcienter, & contra dantem.

u *Quippe.*] i. quia, ... ſi di at, non debet ſuſtinere onus aduerſum cuius merces factæ ſunt reſtitutæ.

x *Furti.*] contra Sauphelum, qui ſciens inuito domino contrectauit.

y *Superuacuum.*] hac ratione ſemper ceſſat, quia locati ſemper competere poteſt actio propter culpam conductoris, vel furtum, ſeu delictum, ſed nec alibi dicit lex eam locum habere. & ita exſufflatam eam omnino dicimus. ſed F. & R. dicunt eam habere locum etiam hodie. Sed ad quid ſecundum eos dabitur. Reſpon. ad ea, quæ dantur locati, & conducti. quando onus receptum eſt in aduectione. ut inf. ad l. Falc. l. in ratione. § incertæ.

z *Poſſit.*] ut in noſtro caſu.

a *Duntaxat.*] non etiam caſum, licet tranſit in creditum. quod eſt notā dignum licèt aliter ſit dictum, regulariter culpam eſſe, niſi forte ſtudiosè feciſſet. Et ſic not. quod locus eſt gratificationi * Accur.

b *Debere.*] & aliàs præſtat.

1 † Fl. in nauem.
2 † Fl. Saupheij.
3 † Fl. Saupheius.
4 † Fl. & nauis.
5 † Fl. aduerſi. ſ. ſ. crit. & in ter verſ. ſic ac ciperur auerte re vel illud. § ſed & ſi ſupra de tribut. unde auerſo. vnge. h. 3. c. 6 ſup ſin.
6 † Fl. puſtulatum. Alc. lib. 6. parer. c. 9. legēdū cenſet puſtulatū. Bud. vero puſtulatum.
7 † Fl. cauſa.
8 † Fl. clauſā. a Vide Budæū in priori an nota. hoc ipſo titulo, ꝗ dicat argentū puſtulatum.
9 † Fl. deſſe. ve.
10 † Saupheij.
11 † Fl. ſeparatum.
12 † aliàs ſtrationibus, aliàs eo rontbus & ſic Turn. ex Dono Phocus. & alias beronibus.] ſic Budaus quaſi po rombus ſacces, cultis vtribus. Paſt. 36. cap. 14. & ... H. ...
13 † aliàs inter nos ſcri.
14 † Fl. clauſū.
15 † Fl. quod.
16 † Fl. aduerſi.
17 † Fl. merces que nauta.
18 † Fl. aduerſum.
19 † Fl. aduerſi. b Budæ lac cos interpretat, quaſi pe rones, a pera.
20 † Fl. deeſt, præſtare.

* Gratificationi qñq; locus eſt Regr. in Indice Tracta. Rub. Gratificationi quādo. locus ſit.

Omni-

a *Omnimodo.*] ideſt, nullo modo in culpa eſt: potuiſſet autem eſſe in culpa, ſi ita eſſet depoſitum, ut neutri redderet ſine altero. Et not. hic arg. quòd non intelligitur quis eſſe in culpa, ſi facit, quod neceſſe habet facere. ut hic. & ꝗ. ad Syll. ſi quis in graui. §. cum omnes, & ꝗ. de leg. 3. unū ex fa. §. ſi de fal. Acc.

b *Quam cæterorum.*] quia ſuum ſaluum haberet.

1† Fl. reddidiſſet.

QVi fundum.] CASVS. Locaui tibi fundū in quinquennium: in medio alij legaui, & deceſſi: hæres meus non aget ammodo contra colonum, ut colat, quia ſua nō intereſt: tunc legatarius põt deiĳcere colonū, & colonus aget cōtra hæredē ad intereſſe, & ſic hæres tenetur duob. ſ. legatario ad fundū, & colono ad intereſſe, ut i hoc alio caſu ecce vendidi rem, & eandem legaui, hæres meus legatario, & emptori tenetur. Viu.

c *Cogi.*] ſ. ab hærede locatoris de legatario autem nō dubitabat. qa non ſucceſſit in ius defuncti, ſed hæres. Acc.

d *Habere*] ut infra de leg. 1. nil proponitur. §. ſi. & arg. ſup. eod. l. ſi merces. §. qui fundum.

SI fundus] CASVS. Locaui fundum, poſtea eſt publicatus: teneor ad remiſſionem mercedis. Secundo, idē ſi locaui domum ædificandam, & corruit ſolum. Tertiò, idem in venditione. ſ. ſi uendidi domum, & publicata poſtea ſit, teneor ad reſtituendum pretiū. ſicut, & ſuperioribus caſibus ad remittendū mercedem. nam quando prohiberis frui ab eo, a quo non poſſum te defendere, ad remiſſionem mercedis teneor. aliàs ad omne intereſſe. Quarto inducit ſimile, ut ecce locaui domum, eam deſtruo, ut reficiam. nam refert, utrum poteram reficere ſine deſtructione, & teneor ad omne intereſſe. an neceſſario fieri, & tunc ad exonerationem mercedis. Quinto dicit hæc eſſe vera, ſi credens meum locaui. aliàs ſi alienum ſciens, teneor ad omne intereſſe.

2† Fl. deſſet.

§ *Cum fundum.*] Ego, & Titius habebamus fundum communem, conuenimus, ut alternis annis uteremur, quiſque ſuo anno pro parte alterius. unus in fine anni deſtruxit ſic fundum, ut anno ſequenti non producat: fructum. & dicit quod alter agit loc. pro ſua parte, & communi diuidundo, pro parte vero alterius agit ex conducto, ad intereſſe. Secundo dicit idem, ſi ego unum, & tu alium fundum habuimus prædicto modo. hoc dicit, cum l. ſeq. Accurſius.

neque omnimodo a culpam eſſe, quod uni tradidiſſet 1† ex frumento: quoniam alicui primum reddere cum neceſſe fuiſset, tametſi meliorem eius conditionem faceret quàm cæterorum. b

Succeſſor ſingularis non tenetur ſtare colono, nec colonus ei. Bart.

Iulianus libro 4. ex Minicio.

LEX XXXV.

QVi fundum colendum in plures annos locauerat, deceſſit & cum fundum legauit. Caſſius negauit poſse cogi c colonū, ut eū fundum coleret, quia nihil hæredis intereſset: quòd ſi colonus nollet colere, & ab eo, cui legatus eſset fundus, prohiberetur: cum hærede actionem habere d colonum, & hoc detrimentum ad hæredem pertinere: ſicuti ſi quis rem quam vēdidiſset, necdum tradidiſset, alij legaſſet, hæres eius emptori, & lagatario eſset obligatus.

Si conductor frui non poteſt re abſque culpa locatoris, fit remiſſio mercedis pro rata. ſi locatoris culpa interueniat, ad totale intereſſe tenetur. Bar.

Africanus libro 8. Quæſtio.

LEX XXXVI.

SI fundus, quem mihi locaueris, publicatus ſit; e teneri te ex conducto actione, ut mihi frui f liceat; quamuis per te non ſtet quo minus id præſtes: quemadmodum, inquit, & 2 † ſi inſulam ædificandam locaſſes, g & ſolū corruiſset; nihilominus h teneris. Nam & ſi vendideris mihi fundum, iſq; prius, quā vacuus traderetur, publicatus fuerit; tenearis ex empto. i quod haſtenus erit uerum, ut pretium K reſtituas, non ut etiā id præſtes, ſi quid pluris mea intereſſit eum vacuū mihi tradi. Similiter igitur & circa conductionem ſeruandum puto, ut mercedem quam præſtiterim, reſtituas eius. ſ. temporis quo fruitus non fuerim: nec ultra actione 3 † ex cōducto præſtare cogeris. Nam & ſi colonus tuus fundo frui a te, aut ab eo prohibeatur, quem tu prohibere, ne id faciat, poſſis, tantum ei præſtabis, quanti eius intereſſuerit frui; in quo etiam lucrum l eius continebitur. Sin verò ab eo interpellabitur quem tu prohibere propter uim maiorem, aut potentiam eius non poteris, nihil amplius ei quā mercedem remittere, aut reddere debebis. m

Caius li. 10. ad edict. prou.

LEX XXXVII.

PEriade ac latronum incurſu id acciderit.

Africanus libro 8. Quæſt.

LEX XXXVIII.

ET hæc diſtinctio conuenit illi; quæ a Seruio introducta, & ab omnibus ferè probata eſt, ut ſi 4† auerſione n inſulam locatam dominus reficiendo, ne ea conductor frui poſſit, effecerit, animaduertatur, neceſsario necne id opus demolitus ſit. 5 † Quid enim intereſt, utrū locator inſulæ propter uetuſtatem cogatur eam reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius, quem prohibere non poſſit? Intelligendum eſt autem nos hac diſtinctione uti de eo, qui

e *Publicatus ſit.*] fortè, ut militibus aſſignetur, ut ſupra de rei vend. item ſi verberatum. §. præterea ſi fortè. vel ex cauſa maleficij alicuius Accur.

f *Vt mihi frui.*] hoc idē determinatur ſtatim infra ibi, ſimiliter ergo, &c.

g *Locaſſes*] locauis ergo opus faciendum, ut mihi pro toto opere præſtaret mercedem.

h *Nihilominus*] ut pro eo, quod de opere feci antequam rueret, mercedem præſtes & ita interitus eſt ad damnum locantis. inf. eod. l. Martius.

3 † Aliàs, actionem.

i *Tenearis ex empto.*] imò videtur quòd non, cum omne periculum pertineat ad emptorem poſt vēditionem. ut ſupra de peric. & comm. rei vend. l. neceſſario, in princ. & l. 1. quod Sol. ſpeciale eſt in caſu publicationis, ut hic. Item contra. ut inf. de euictio. Lucius. ubi ſpecialiter in hoc caſu loquitur. Solut. hic ante traditionē, ibi poſt. Vel hic ex maleficio venditoris publicatus erat: ibi non.

K *Vt pretium*] ſ. ibi ſolutum. alij dicunt à fiſco acceptum, quod eſt falſum, cum nil ſit à fiſco forte acceptum.

l *Lucrum.*] ut ſupra eodem ſi in lege. §. colonus Azo. eſt autē hic caſus ſpecialis, ut lucrum veniat, ſicut & aliàs, ſed regulariter contra, ut dixi ſupra de eo, quod certo loco lege ſecunda, §. ſinali.

4 † Fl. Aduerſione. uide Aug. li. 3. c. 6. ubi declarat.

m *Debebis*] niſi ſciens alienum, ut ſuum locauit, ut ſupra eodem. ſi uno §. penul. & infra eodem l. & hæc diſtinctio. in fine, & primo reſponſ. & ſupra eodem, ſi quis domum. quæ ſunt contra. ſimilis diſtinctio eſt etiā, ſupra eodem l. qui inſulam. in princ. & §. ſ. item facit ſupra eodem, item quæritur. §. exercitu. & l. nos uideamus.

5 † Fl. eſt.

n ET hæc diſtinct'o Auerſione.] ideſt recepto à conducto re periculo uel aduerſitate. Sed nonne tunc conductor periculum violentiæ, uel caſus fortuiti ſenſit, ut ſup. eo. Item quæritur. §. ſi gemma? Reſpon. non, quia culpam etiam leuiſſimam uidetur promiſiſſe, non caſum. Vt inf. eo. l. 1. opus. §. quod vero. Accurſius.

Probo

a *Prohibeat.*] quia ille e insolidum tenetur, ut supra eo. l. si quis domum, § quid tamen. b *Consulto*] aduerbium est, id est studiose. c *Ex conducto*,] imo videntur hæ actiones cessare, ut sup. com. di. uid. l. si conuenit, quæ est 3. Sol. hic conuene runt certo pretio prius esse fruituros, ut hic dicit, ibi vero sine pretio conuenerunt, ut alternis annis fruerentur: unde non potuit stare si ne mercede in pecunia conuenta, ut supra depos. l. i. §. si quis ser uum, uel melius hic improprie dicitur locatio. sic etiam dicitur C. e. si olei & ideo datur præ scr. uer. actio, ut infra, de præsc. uer. l. natura lis, §. at cum do. Acc. d *Damnum.*] q.d. sic. Accursius. e *Notat.*] non reprehendendo, quod est dictum, sed, quod minus dictum. Accur. f *Rem seruauerimus.*] i. interesse. Azo. g *Simplicius.*] idest, manifestius. Accu. h *Quæremus.*] id est inueniemus in proximo casu. i *Mercedis.*] conuentæ. k *Pensarentur.*] i. compensarentur. Accus.

O*Pus.*] CASUS. Locaui tibi domum faciendam, ut donec approbaretur, esset tuo periculo. seruabitur pactum. idem si tacite hoc conueniat, ut qui dixi pro omni pede, quem mihi mensurabis, dabo tibi x. nam tuum periculum est donec mensures. Tertio, si fue ro in mora, uel approbandi, uel mensurandi, desinit esse in tuo periculo. Quarto expone a prima duo dicta, scilicet quod periculum sit conductoris nisi adueniat casus fortuitus, tunc enim locatoris est, si modo erat probabile alias est conductoris, ut infra l. prox. Viui. l *Opus, quod aduersio ne.*] i. ut periculo ad conductorem spectet. m *Conductoris.*] si eius culpa leuissima interuenit, ad hanc. n. proficit hæc pactio, ut j. ea. l. §. si tã, &c. Itẽ si approbandum nõ erat: ut inf. eod. l. prox. Et sic no. hic manifeste periculum non accipi pro fortuito casu, sed pro eo ubi saltẽ leuissima culpa fuit: ut sup. commo. si ut certo, §. nunc ui

& suum prædium fruendum locauerit, & bona fide negotium contraxerit: non de eo, qui alienum prædiũ per fraudem locauerit, nec resistere domino possit, quo minus is colonum frui prohibeat. a

Inter socios eiusdem rei si sit locatio alternis annis, habet locum actio ex locato, & etiam actio ex conducto, & illa, quæ ex communione descendit. Bart.

¶ Cum fundum communem haberemus, 1 † inter nos conuenit, ut alternis annis certo pretio eundẽ 2 † conductum haberemus. tu, cum annus tuus exiturus esset, consulto b fructũ sequentis 3 † anni corrupisti. Agam tecũ duab. actionibus, vna ex conducto, c altera ex locato: Locato enim iudicio mea pars propria, conducti aũt actione tua dumtaxat propria in iudicium ueniet. 4 † Deinde ita notat: Nonne quod ad meam partem attinebit, ecommuni diuidundo iudicio 5 † præstabitur a te mihi damnum? d Recte quidẽ notat: e sed tamen etiam Seruii sententiam ueram esse puto, in eo 6 † scilicet, ut cum altera utra actione rem seruauerim, f altera perimatur. Quod ipsum simplicius g ita quæremus, h si proponatur, inter duos, qui singulos proprios fundos haberent, conuenisse, ut alter alterius fundũ 7 † in conductum haberent, ut fructus mercedis i nomine pensarentur. k 8 †

Qui suscipit in se periculum operis, tenetur quoad opus approbetur, et qui debet opus ad mensuram, tenetur quoad mensuretur, quod intelligitur de periculo saltem leuissima culpa contingente h.d. Bart. Primo loquitur quando interuenit culpa leuissima, usq; ibi, Si tamen. Secũdo quando nulla culpa interuenit, vsque ad l. si prius.

Florentinus lib. 8. Institut.

LEX XXXIX.

Opus * quod aduersione l 9 † locatum est, donec approbetur, conductoris m periculum est. Quod uero ita conductum sit, ut in pedes n mensurasve præstetur: o hactenus conductoris periculo est, quaten' admensum non sit, & in utraque p causa nociturum locatori, si per eum steterit quominus opus approbetur, q vel admetiatur. Si tamen vi maiore opus prius interciderit q̃ approbaretur, locatoris periculo est, 10 † nisi si aliud actũ sit. Non enim amplius locatori r præstari oportet, quam quod sua cura, s atque opera consecutus esset.

Iauolenus lib. 8. ex Cassio.

LEX XL.

SI prius, quam locatori opus probaretur, opus 11 † vi aliqua consumptum est: detrimentum ad locatorem t ita pertinet, si tale opus fuit, ut probari deberet. a

Locator operarum debet habere mercedem totius temporis, si per eum non fiat. Idem in aduocato. Bartolus.

Paulus lib. singulari Regul.

LEX XLI.

QVi operas suas locauit, totius temporis mercedem accipere debet, x si per eum non steterit y quo minus operas suas 12 † præstaret 13 † Aduocati quoque si per eos non steterit z quo minus causam agant, honoraria reddere non debent. a

Qui locat rem suam, non transfert dominium in cõductorem. Paulus de Cast.

Vlpian. lib. 33. 14 † ad edict.

LEX XLII.

NOn solet b locatio dominium mutare.

Qui promisit custodiã, tenetur de periculo, et dãno

dendum. Sed an contra, sup. eo. l. itẽ quæritur, §. si gẽma & hic, ut ibi dixi. sic ergo pactũ aduersionis, * uel simile, culpã leuissimam comprehendit, nõ casum fortuitum. n *Ve in pedes.*] scilicet singulos. o *Præstetur.*] scilicet merces. Acc. p *In utraque.*] scilicet cum suo periculo quis cõducit, & tamẽ in singulas mensuras est merces conuenta. q *Approbetur.*] uel mensuretur in secundo casu. sic infra e. l. Martius, & l. fi. Azo. r *Locatori.*] si approbandũ erit, alias non, ut inf. l. prox. s *Sua cura*] etiam ad exactissimam diligentiam: hoc n. facit periculi receptio, non tñ, ut casum præstet, ut hic, & sup. cõmod. l. si ut certo, §. cõmodatũ, & dixi in princ. huius legis. Accu. t S*I prius quam.* Ad *locatorem*] etiam ut præstet mercedem nihilominus. Azo & intellige l quando opus aduersione fuerit locatum. Acc. u *Deberet.*] idẽ si non debuit approbari, nõ tamen ultra operis esse[?] ut inf. e in l. ea lege, §. fi. & l fi. & facit inf. de dam. infe. l. illuminum, §. i. Accur. x Q*Vi operas.* De*bet.*] si nõ fuit cum alio, ut sup. eo. l. si ædes, § fi. & sup. de offi. asses. l. idẽ. Idem si potuerũt esse argum. huius legis. Accur. y *Non steterit.*] ut & infra, de annu. lega. l. Mænia, in prin. & ĩ. ad leg. Rhod. de iac. l. fin. in princ. z *Non steterit.*] secus, si steterit per eos, ut C. de cond. ob. caus. l. aduocationis. De hac materia plane diximus sup. eo. l. si uno, §. item cum quidam. Accursius. a *Non debent*] ut & C. de cond. ob. caus. l. pe. & ĩ. de usu. & ĩ. ord. cog. l. j. §. diuus. b N*On solet.*] Dic casum, quod dominus rẽ suam cõducendo non amittit dominiũ, ut hic, & C. eod. qui rem. Vel dic, quod locator non transfert dominium per locationem, quia non hoc agitur, fallis in casu, ut sup. eo. in naue.

Margin notes:
1 † Flo. habemus.
2 † Fl. eum.
3 † Flo. insequentis.
4 † Flor. veniet.
5 † Flor. de eo sudento.
6 † Flo. eum eo.
7 † Flo. alteri fundum.
8 † Flo. pensarentur.
* Pactum aduersionis quid cõprehendit, vide Benue. Stra. de assecu. nu 9.
* Lud. Ro. singul. 442. incip. Tu habes casum ad leg. ostẽ tex. in illa gl. appellatione periculi non uenit casus fortuitus qũ tamen [illegible] de quo vide ut [illegible] interpretat. Bal. de Nouel 64. de Hortal. ex transl. Haloand. l. ult. sup ad le. Rhod. et Ant. Aug. si lib. 2. c. 1. & 2.
9 † Flo. auersione.
10 † alias, non est.
11 † Flo. de est opus.
12 † Flo. de est suas.
13 † Flo. quo minus operas præstet.
14 † Fl. li. 2.

Qui

a QVi mercedē. Pro custodia prestat. i. si contingat p p custodiā non adhibitā, & sic ad exactissimā diligentiam. Io. alias nisi specialiter procustodia mercedē reciperet, tenetur de leui culpa, ut sup. nau. cau. po. stab. l. idē, §. si gratis, & l. nauta. Accur.

1 † Flor. lib. 5.

2 † Flor. aem pa.

3 † Flor. periculum custodia prestat.

4 † Flo. lib. 5.

b SEd de damno. Iulianus ait.] ut infra de dam. infe. l. flu minum, §. hæc stipulatio, & §. idem Seruius. Sed argum. contra in co. tit. l. qui bona, §. cum inter.

c Posse.] certè nulla: ut hic, & C. de pigno. actio, l. quæ fortuitis, & sup. de actio. emp. l. si ea res, & sup com mod. l. ad eos.

5 † Flo. interdum esse.

6 † Flo. custodiri.

d Interdum agi] scilicet interdū posse, & alias interesset ut s. teneatur de damno dato ab alio, hoc est, siue custodire potuit, &c.

e Custodire potuit.] quo casu tenet, ut sup. eo. l. in lege, in fi. & l. qui insulā. §. qui mulas.

f Custos.] cuius factū debet conductor præstare, ut sup. nau. cau. stab. l. fin. in princ.

7 † Fl. lib. 11.

g SI locatum surripias] s. contrectando contra meam voluntatem aliter q̄ acceperis, ut argum. Instit. de oblig. quæ ex delict. § placuit.

8 † Duar. locati actiones & furti.

h SI vulneraueris. Esse debet.] ut hic, & ɔ̄ d act. & obl. l. qui seruum, §. si is. Sed ɔ̄ inf. de priu. de lic. l. ij. sed ibi semp ē vna pœnalis mere, quæ non tollitur per rei persecutoriam. hic aūt ambæ rei psecutoriæ. Item ibi ex diuersis delictis, hic vnum.

i Officio.] s. exceptione proposita, ut d. l. qui seruum. Accur.

k LOcare.] CASVS. Habeo seruitutē eūdi per agrū alienū: quē uolo alii locare: non possum. Viuia.

k Nemo potest.] uel dominus rei, uel cui debetur seruitus prædialis. & hoc in seruitutibus rerum, secus in personalibus, ut in vsu fructu, & similibus, ut supra, de vsu fruc. l. arboribus, §. ij. & Inst. de vsu. & hab. §. minus. quæ sunt contra differunt & in alio fecalet a personalibus, ut infra, de pign. l. si is qui. §. penult. & §. fin. Accur.

dato ab alio, quod potuit per custodiā reparari. hoc dicit. cum l. seq.

Caius lib. 10. 1 † ad edictum. Prouinc.

LEX XLIII.

QVi mercedē accepit 2 † pro custodia alicuius rei: is huius periculum pro custodia 3 † præstat. a

Vlp. lib. 25. 4 † ad edictum.

LEX XLIIII.

SEd de damno ab alio dato agi cum eo non posse, Iulianus ait. b Qua. n. custodia consequi potuit, ne damnum iniuria ab alio dari posset? c Sed Marcellus interdum d agi posse 5 † ait, siue custodire 6 † potuit e ne damnum daretur, siue ipse custos f damnum dedit. quæ sententia Marcelli probanda est.

Hæc actio concurrit cum actione furti, & legis Aquliæ: tamen altera quis debet esse contentus. h. d. cum l. seq.

Paul. lib. 34. 7 † ad edictum.

LEX XLV.

SI locatum tibi seruum surripias: g vtrumque iudicium aduersus te est exercendum, locati, 8 † & furti.

Idem libro 21. ad edictum.

LEX XLVI.

SI vulneraueris seruum tibi locatum; eiusdem vulneris nomine legis Aquiliæ, & ex locato actio est, sed alterutra contentus actor esse debet. h idque officio i iudicis continetur, apud quem ex locato agetur.

Vlpianus lib. 7. ad edictū.

LEX XLVII.

LOcare seruitutem nemo potest. k

Damnum datum a seruis locatoris non venit in hac actione. h. d. Bart.

Paulus libro 22. ad edictum.

LEX XLVIII.

SI tibi domum locauero, & serui mei tibi damnum dederint, vel furtum fecerint: non teneor tibi ex conducto, l sed noxali actione.

Damnum datum ab homine locato non venit in hac actione; sed locatori nil potest imputari. Bart.

¶ Si hoīem tibi locauero, ut habeas in taberna, & is furtum fecerit: dubitari potest vtrum ex conducto actio sufficiat, quasi longe sit a bona fide actum, m 9 † et quid patiaris detrimenti per eā rem quam conduxisti: an adhuc dicendum sit extra causam conductionis esse furti crimen, & in propriam n persecutionem cadere hoc delictum, quod magis o est.

§ *Non valet locatio facta vno nummo. Bart.*

Vlpianus li. 70. 10 † ad edict.

LEX XLIX.

SI quis conduxerit nummo vno, conductio nulla est, p quia & hoc donationis instar inducit.

Ex hoc contractu possunt constitui duo rei, nec habebunt beneficium diuisionis secūdum ista tempora: sed beneficium cessionis sic. h. d. hodie vero habent beneficium diuisionis per Auth. de duob. reis, in corpore.

Marcellus lib. 6. Digestorū.

LEX L.

CVm apparebit emptorem q cōductorēve pluribus r vendentē, vel locantem singulorum insolidum intuitum personam: ita demum ad præstationē partis s singuli sunt compellendi, si constabit omnes esse soluendo. quamq̄ fortasse iustius t sit, etiam si soluendo omnes erunt, electionem conueniendi quem velit, non esse 11 † auferendam actori, si actiones suas aduersus ceteros præstare non recuset. u

Potest quis locare, quod cōduxerat. & in hac actione contra non restituentem iuratur in litem. Bart.

SI tibi.] Casus planus est vsque ad §. si hominem.

¶ Si hominem.] Locaui tibi hominē ut haberes eum in officina tua, vel alia negotiatione. is furtū sibi fecit. quæritur an teneor tibi ex conducto, vel etiam act. noxali? Et respon. quod noxali teneor tibi. l. seq. clara est. Viuia.

l Ex conducto.] Sed e. § si serui conductoris dānū dederint in re locata, ex locato erit actio in conductorē, ut sup. e. l. videamus.

9 † Alias, de est actum.

m Actū hoc, s. ut, & c.

n In propriam.] furti noxalem.

o Quod magis.] s. ut in propriā persecutionē cadat, cū certā psonā ignorans eā vitiosam locaui, alioquin §, ut sup. de pig. act. l. si ser uus latas pig. & sup. eum. l. pe sed si iuxe tam, , est, ut sup. e l. cum in plures, §. seruum meū, s m Azon.

10 † Flor. lib. 69.

p SI quis conduxerit. Nulla est.] ut inf. de acq. pos. l. si q̄s an. §. fi. sed ɔ̄ inf. de iure do. l. si vsu. Sol. ibi speciale, qa ex necessitate fit. Sed cur secus in vēditione, q̄ ualet facta ptio minori cā donationis, ut sup. de ɔ̄h. emp. l. si quis donationis, & inf. de don. inter vi. & vx. l. si pōsus. §. circa? Rñ. & ibi forte nō ualet in uno nummo uel tam utiliter facta.

CVm apparebit.] CASVS. Locauit tē duob. uel uendidit: an ambo teneantur in solidū? Dicūt quidā, si soluēdo sunt, tenentur pro partibus, sed verius est, ut insolidum iure isto Viuia.

q Cum apparebit emptorem.] i. uenditorem: & cōductorē, i. locatorē, ut hic, & sup eo. j. l. idē est. Vel proprie pone vt qui emit rē, locet pluribus eandē rē, uel qui cōduxit, ut inf. e. l. insulā, i. prin. & redde singula singulis.

11 † Flo. deest, esse.

r Pluribus.] simul Ac.

s Partis.] scilicet mercedis rei.

t Iustius.] s iure isto ut hic, & ɔ̄. de duo re l. eādē. & C. e. l. si diuisa, §. i. & ar. sup. eo. l. si qui f. §. duo rei. Sed hodie iniquitus sit: vsū corrigit, quod hic dr, vt in Auth. de duob re. §. j. coll. vi. s.

u Non recuset] scilicet pro parte, non autem insolidum, arg.

Idem libro 8. Digestorum.

L E X XL.

SI cui locauero faciendum, quod ego conduxerã, constabit habere me ex locato actionẽ. a ¶ Qui seruũ conductũ, vel aliã rẽ nõ immobilẽ non restituit: quanti in litem iuratum b fuerit, damnabitur.

Tutor vel curator ante redditas suas rationes prædia Cæsaris conducens, vt falsarius punitur. Acc.

Modestin. lib. 6. excusationũ.

L E X LII.

OI ἐπίτροποι γενόμενοι, ἢ κουράτορες, πρὶν ἐκτῖσαι τὸ 1† τοῖς μηδαμῶς μισθοῦσθαι καίσαρος γενέσθαι κωλύονται· καὶ ἄν τις ἀποκρυψάμενος τοῦτο, προσέλθῃ τῷ μισθῶσαι 2† τι τῶν τῶ καίσαρος χωρίων, ὡς παραποιήσας κολάζεται. τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ 3† Σεβῆρος. Κατὰ ταῦτα 4† δὲ καὶ οἱ χειρίζοντες ἐπιτροπὰς ἢ κουρατωρίας, εἶεν 5† ἂν κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμείου 6† χωρία * i. tutores, curatoresve constituti priusquam officij sui rationes reddant, prohibentur, ne quid de patrimonio Cæsaris conductum habeant, ac si quis id dissimilans nihilominus ad conducenda Cæsaris prædia accesserit, perinde ut falsarius pena afficitur. hocq; sanxit Impe. Seuerus. Secũdum, quę sanè prohibiti erunt a fisco conducere, qui tutelam, curam ve gerunt.

Qui ignorat qualitatem personæ, nõ punitur si cum eo contraxit tãquam cum quolibet. Bart.

Idem libro 10. Pandectarum.

L E X LIII.

SI ignorans c quis militi quasi pagano locauerit, exigere illum posse probandum est. non enim contemnit d disciplinam, * qui ignorauit militem.

Pratium appositum pro locatione, non extenditur, vt ei noceat. Bart.

Iauolenus lib. 11. ἐπιστολῶν.

L E X LIIII.

EA lege e fundũ locaui, vt si non ea lege 7 † colere-tur, relocare eum mihi liceret, & quo minoris f locassẽ, hoc mihi pstaret: (nec 8 † conuenit, ut si pluris locassẽ, hoc tibi pstaret.) & cũ nemo fundũ colebat, pluris tñ locaui. quæro an hoc ipsum præstare debeat? Respõdit. In huiusmodi obligationibus id maximè spectare debemus, quòd inter vtrãq; partẽ conuenit. Videtur aũt in hac specie id silentio cõuenisse, ne quid pstaretur, si ampliore pecunia fundus esset locatus. i. ut hæc conuentio 9 † pro locatore g tantummodo interponeretur.

Qui locauit operas suas, vt certum opus faceret, tenetur de operis vitio. siue vna pensio, siue in singulos dies præstita fuerit: qui autem operas suas singulis dieb. locat, nec ad certum tempus se adstringit, de vitio operis non tenetur. h. d. quem §. not. quia est singularis. Bart.

¶ Locaui opus faciendum ita, vt pro opere redemptori certam mercedem in dies singulos darem: opus vitiosum factum est. h an ex locato agere possim? Respondit, si ita opus locasti, i vt bonitas eius tibi a conductore approbaretur: K tametsi conuenit, vt in singulas operas certa pecunia daretur: præstari tamen tibi a conductore debet, l si id opus uitiosum factum est. Non. n. quicquam interest, vtrum vno pretio opus, an in singulas operas 10 † certa pecunia locaretur, si modo uniuersitas m consummationis ad conductorem pertinuit. Poterit itaque ex locato cum eo agi, qui vitiosum opus fecerit: nisi 11 † ideo in operas singulas merces constituta erat, 12 † ut arbitrio domini opus efficeretur: n 13 † tunc enim nihil conductor præstare domino de bonitate operis videtur.

Si in quantitate mercedis erretur, statur voluntati eius, qui mercedem recipere debet. Bar.

Pomponius libro 31. ad Quint. Mutium.

L E X LV.

SI decem tibi locem fundum, tu autem existimes quinque te conducere: nihil agitur. o Sed & si ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere: utique non pluris erit conductio, quàm 14 † ego putaui. p

Qui fideiubet pro conductore conductoris, principali domino non tenetur. Bart.

Papinianus libro 11. responso.

L E X LVI.

QVi fideiussor extitit apud mancipem q pro colono publicorum prædiorum, quæ

---

parte non autem insolidũ: arg. sup. de pecu. l. qsitum. in §. ij. Acc.

a *SI cui actionem.*] vtilem, ut infra de ver. obli. l. stipulatio ista §. item si quis locauerit. quod expone, ut ibi: nemo. n. &c. ut C eo. l. nemo.

b *Iuratum.*] est. n. bonæ fidei, & ideo in litem iuratur, ut hic, & sup. de in litẽ iuram. l. in actionib prius. n. possessio est restituenda, & post de proprietate litigetur: ut C. eo. l. si qs cõductionis. hodie etiam in duplum tenetur, qui rem non restituit sine iudicio, ut C. e. l. cõductores. & C. vñ ui l. si ab re. Ac.

c *SI ignorans.*] secus si sciẽs esset, vt C. eo. l. milites & l.

d *Contemnit*] Sic ergo non contemnit clericalem habitum, qui clericũ laici more incedẽtẽ a verberat, vel castigat, ut arg. C. de epi & cl. l. gñaliter & ar. eius, qđ de domina dicitur more meretricio incedente: cui si qs fuerit iniuriatus, non tenetur, ut inf. de iniur. l. itẽ apud Labeonem §. si quis virgines.

e *EA lege*] i. qua dictum erat.

f *Minoris*] id est minore mercede accepta.

g *Pro locatore.*] & ideo, quia eius fauore interposita est cõuentio, non eodem iure vtetur aduersarius in casu conuerso. Et tamen arg. contra insti. pro socio. §. illud. Itẽ not. hic, quod aliquid potest quis postulare cuius contrarium non esset postulaturus. Sed argu. contra C. de solu. l. penult. Item facit huic respon. sup. eod. item quæritur. §. si in lege. Accursius.

h *Factum est.*] ppter vitiosam materiam, vel propter imperitiã facientis, & sic culpa redemptoris, non autẽ propter vitiũ soli naturale, vt inf. e. l. Mar.

i *Locasti.*] mutat personas de prima ad scdã.

K *Approbaretur.*] Arbitrio boni viri, vt s. e. l. si in leg. in prin. Ac.

l *A conductore debet.*] quantum interest.

m *Vniuersitas.*] i. si vniuersum opus perficere debuit. Azo.

n *Efficeretur.*] i. ideo in singulos dies cõduxit operas, ut si aliqñ displiceat, refutet eũ & sic factũ est vñ cũ consummato opere videatur singulis dieb. approbasse, nõ potest reprobare, sup. de neg. gest. l. Pomp. Accur.

o *SI decem. Agitur.*] in eius pjudiciũ.

p *Putaui.*] si bene notauerit, ille nõ potest recedere, qui de minori summa sensit. nec ob. inf. de ver. obl. l j. §. pe. ubi in stipulatione dr, q siue spondeat in minus, siue in plus, valet vsque ad concurrentem quantitatem, quia illud ibi fit sine alterius damno, q hic non esset. Item iõ hic non valet, quia cõtinue debent contrahentes, ut in d. l. & §. ob. l. in omni ib. & plene dixi sup de 5h. emp. l. in venditionib Acc.

QVi fideiussor.] CASVS Quidã conduxit a principe reditus vnius prouinciæ, postea aliqua prædia de fiscalib. Illius puicie locauit alij, & accepit fideiu. hic fideiuss nõ tenet fisco. Vi.

q *Apud mancipem.*] [illegible] publicatum Linarum, et

---

1 † τά τῆς καθημιωνίας.
2 † Floren. της.
3 † Floren. του.
4 † Floren. τῶν τα.
5 † Floren. εἰεν. & desit. ἂν.
6 † Flo. & μίσθων.
* Alcil. disp. 1. cap. 2. legit hanc Græcam huc loco desse, ex pandectis Florentinis afferre, quã ita uertit: Qui tutores facti sũt, aut curatores, priusq̃ officio fungantur, conducere aliquid a Cæsare prohibentur. & si quis dissimulans aggrediatur, & agros cæsaris cõducit, uti cõtra facis punitur, ut Imperator Seuerus cõstituit, secundũ, hac et qui tutorũ, vel Curatorũ officiũ munguntur, a fisco cõducere phibentur.] quã uersionem ex Belog. vel Pollet. Ia. h. authori dissimulato transcripsisse ait Duar. & aduertit, quod hoc subiunxerimus latinam versionem in editione Dua. a Hac in q̃busdã exemplaribus de sunt. Clericũ laici more incedẽtẽ castigare licet.
* Disciplinã.] huius dicti rõnem pulchre explicat Alc. l. 5. c. 1.
7 † Hac lege.
8 † Aliàs inclusa desunt.
9 † Flor. commentum.
1 Pulchrè Bud. hic. qs manceps dicatur, differit. ut illum. uideto.
10 † Fl. Flor. in singulas operas collocatur si modo. &c.
11 † Dua nisi si ideo.
12 † Flor. ut.
13 † alias perficeretur.
14 † Dua q̃ quanti ego.

vt C. de vec. & con. si quis sine persona. & sic manceps publicum prædium locabat. uel largius hic ponit pro publicano, qui fortè in quinquennium à principe conduxit, ut C. e. l. si cũ Hermes, & ꝑticulatim relocat, ut hic dicit Ac.
a *Non tenetur.*] licet mancipi teneatur.
b *Manent.*] ut & sup. eo. l. si in lege §. 1.

est in primis, qũo fideiussor tenet ad vsurã, quæ dicũtur ex officio iudicis. i. cũ ipse fideiussor teneatur actione stricti iuris? Rñ. ipse cõuenitur ꝑ morã alterius, non ꝑ morã suam, tñ ex promissione tua. Item ꝫ lo. [illegible] princ. huius l. nec prosint, &c. licet & ibi in modũ oppositionis, cui rñdeat, inducat. Sed rñ. illę ꝯstiões loquebantur cũ in incertã summam interuenit, & sic ẽt soluitur, sup. de eo, quod cer. lo. l. cẽtum, & l. fi. Itẽ ꝫ lo. si fideiussit pro eo, qđ eum dare oportet, ergo nõ tenet de vsuris currentib postea, vt infra, de verb. obl. si a colono? Rñ. non fideiubet sic. tũc. n. non tenet de futuro, sed ita, fideiubeo, tunc etiam futura sors, nedum usura venit, ut sup. de iudic. l. non quemadmodum. vbi aũt in quantitatẽ certã intercessit, ultra teneri non põt, ut sup. q satisd. cog. l. ij. § fi. Itẽ ꝫ lo. C. qđ cũ eo. l. si mandator. sed ibi subaudi maximè. nã idẽ si non specialiter oibus consensit. Item ꝫ lo. est inf. ad municip. libertus, § fi. Sed ibi in quantitatem certã, vel quasi certã intercessit, s. rẽpublicam seruare indẽnem, vnde vltra nõ tenet. Vel dic speciale in his, qui pro officialibus reipublicæ fideiubent, ut ĩ. ad municip. l. Lucius, § Paulus. Accur.

manceps * ei colono locauit: reipublicæ non tenetur, a sed fructus in eadem causa pignoris manent. b

Fideiussor, qui in omnem causam intercedit, vel fideiubet iudicatũ solui, uel indemnitatem promisit: tenetur ad sortem, & vsuras, etiam officio iudicis uenientes. h. d. Vel breuius. Qui fideiubet in omnem causam, tenetur de vsuris, & omni quantitate. Bart.

Paulus libro 11. 1 † respon.

LEX LVII.

QVæro, an fideiussor conductionis etiam in vsuras non illatarũ c pensionum nomine teneatur, nec prosint ei constitutiones, d quibus cauetur, eos, qui pro alijs pecuniam exoluerint, sortis solummodo damnum agnoscere oportere? Paulus respondit, si in omnem causam conductionis etiam fideiussor se obligauit: eum quoq; exemplo coloni tardius illatarum per moram coloni pensionum præstare vsuras debere. Vsuræ. n. in bonæ fidei iudicijs, etsi nõ tam ex obligatione proficiscantur, quam ex officio iudicis applicentur: e tamen cũ fideiussor in omnem causam se applicuit 2 † æquum videtur ipsum quoque agnoscere onus vsurarum: ac si ita fideiussisset. Inquantum illum condemnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua esse iubes? vel ita, Indemnem me præstabis? f

Promissio de nõ expellendo, intelligitur, si colon⁹ in solutione pensionis ꝑ biennium non cessauerit. Bart.

¶ Inter locatorem fundi, & conductorem cõuenit, ne intra tempora g locationis Seius conductor de fundo inuitus repelleretur, & si pulsus 3 † esset, pœnam decem præstaret Titius locator Seio cõductori; vel Seius cõductor h Titio, si intra tempora locationis discedere vellet, æquè decem Titio locatori præstaret: 4 † quod inuicem de se stipulati sunt. Quæro cum Seius conductor biennij i continui pensionem non soluerit, an sine metu pœnæ expelli possit? Paulus respondit, quamuis nihil expressum sit in stipulatione pœnali de solutione pensionum: tamen verisimile esse, ita conuenisse de non expellẽdo colono intra tempora præfinita, si pensionibus paruerit, K & ut oportet, coluerit, 5 † & ideo si pœnam petere cœperit is, qui pensionibus satis non fecit, profuturam locatori doli exceptionem.

Aestimatio facit transire periculum rei in accipientem. Bart.

¶ Paulus respondit, Seruus 6 † qui æstimatus l coloniæ adscriptus est, ad periculum coloniæ pertinebit: & ideo æstimationẽ eius m defuncti ab hærede coloniæ præstari oportebit. 7 †

Domini horreorum non tenentur de effractura, nisi custodiam promiserint: custodes tamen exhibere tenentur. Bart.

Q *Uæro.*] CASVS. Fideius. qui intercesserit pro colono tenetur in vsuris ex mora coloni tribus casibus. Primo si intercessit in omnem causam. Secũdo si sic inquantum apparebit illum debere. Tertio si promisit indemnitatem stipulatori vsque ad § Paulus.
¶ *Paulus.*] Locaui fundum in quo erat colonus seruus meus. & hunc dedi conductori æstimatũ ꝓx. si perijt emendat colonus. Vi.
c *Non illatarum.*] i. non solutarum.
d *Constitutiones.*] quas non habemus, nisi dicas leges quas statim contra Io. inducam, eas esse constõnes.
e *Applicentur.*] vt sup. de neg. gest. quia tamẽ quod in obligatione fideiussoris non habet locum, cum sit stricti iuris. Accur.
f *Præstabis.*] quod tan[illegible] stingue hic plenius, cum fideiussor intercessit, si dicat pro sorte isto, non tenetur in vsuris, ut inf. de fideiussor. l. fideiussores ma. §. j. & sup. qui satisda. cog. l. j. §. fi. sed si pro parte tãlis, non tenetur in plus, ut infra de fideiuss. l. si fideiuss. sortis. sed si pro vsuris tantum, non tenetur pro sorte, ut ĩ. de pig. act. l. solutum §. ij. & inf. ut [illegible] uel fidecõ. no. ca. l. pe. sed si simpliciter intercessit, ut puta fideiubeo pro isto, distinguit P. an sint vsuræ debitæ per stipulationem, an per pactum, an per officium iudicis, ut in bo. fi. contractu. In primo casu. s. quando vel per stipulationem, vel per pactum, tenetur & pro sorte, & pro vsuris. In secundo quando per officium iudicis, pro sorte tantum, cum non sint in obligatione, ut sup. de eo, quod cer. lo. centum. Io. verò dicit semper eũ in vsuris teneri si simpliciter intercessit. quasi videant oia solẽniter acta vt Inst. de fideiu. in fi. & pro eo. ĩ. de fideiuss. si qs pro eo. §. si nũmos & l. amissi. §. fideiussores. & ĩ. de admi. re. ad ciu. ptĩ. l. a. §. pe. & fi. & ĩ. ut le. no. ca. l. j. §. bellissime & l. pe. & inf. rem pu. sal. fo. l. si postea. & C. de vsur. pu. l. ij. ubi unus tutor etiam in vsuris tenetur ꝓ mala gestione alterius, quãuis ibi quasi pro se ipso teneri videatur ꝙ eum suspectum non remouerit, ut ibidem dĩ. Sed ĩ. lo.

g *Intra tempora.*] statuta inter eos: puta quinquennium.
h *Conductor.*] sub hoc tenore verborum comprehensorum pacto si intra, &c.
i *Biennij.*] no. in colono simplici biennium cõsiderari, ut ĩ. eo. l. cum domini. Idem in emphyteuta ecclesiæ, vt C. de sacros. eccl. authen. qui rem huiusmodi. at in emphyteuta priuati triennium, ut C. de iure emph. l. ij. qđ intellige in eo casu quando conuenit de non expellendo, & maius tempus comprehensum erat biennio. Arg. contra ĩ. eo. cum domini. Vel dic, quòd hic habebat ius in re, quia conduxit in decennium.
K *Paruerit.*] repellitur, qui pensionẽ non soluit, ut hic, & C. eo. l. ij. & inf. eo. l. cũ dñi nisi iusta sit causa retentionis, vt inf. eo. colonus, & l. cum in plures, in prin. Item no. hic quædam tacitè subintelligi, ut sup. de serui. l. si cui. Accur.
l *Æstimatus.*] ut colono transacto anno restitueret eius æstimationem, & sic quasi emisse videtur, vt ĩ. eo. l. cum fundus, quod est dictum tacitè sic teneri.
m *Eius.*] i. sui defuncti, scilicet sine dolo coloni, vnde non tenetur in plus nisi in pretium, ut infra, de furt. l. si seruum communis, §. circa. Accursius.

* Manceps Festo dicitur, qui manu capit quid a populo emit conducitue. Asconio autem dici prim[um] ceps publicanorũ, hic accipitur pro eo, qui quinto quoq; anno a censoribus populi vectigalia redimebat qui si vectigales agros, ut decumanis redimebat, eos postea colonis locabat.
1 † Fl. lib. 9.
2 † Alias, obligauit.
3 † Fl. pulsatus.
4 † Fl. præstare vellet.
5 † Fl. coluerit.
6 † Fl. Seruus.
7 † Fl. oportebit.

Dominus

Dominus horreorum.] Casus. Locaui tibi horreum, ut ibi ponas quasdam tuas merces effractũ est, & merces & subtractæ non teneor nisi promisi custodire, sed teneor facere copiam seruientium meorum, ut torqueantur. Cæteræ plana sunt vsque ad l. cum domini. Viuianus.

Idem lib. 2. sententiarum.

LEX LVIII.

Dominus horreorum, effractis, a & compilatis b 3 † horreis non tenetur, nisi custodiam eorum receperit. c Serui tamen eius cum quo contractum est, propter ædificiorum notitiam in quæstionem peti possunt.

Quod inquilinus expendit in meliorando domum: potest a domino repetere. B.

In conducto fundo si conductor sua opera aliquid necessario, uel utiliter auxerit, vel ædificauerit, uel instituerit, cum id non conuenisset, ad recipienda ea, quæ impendit, ex conducto cum domino fundi experiri potest. d

Qui rem conductam deseruerit ante tẽpus, domino ad interesse tenetur. Bartolus.

Qui contra legem conductionis fundum ante tempus sine iusta, ac probabili causa deseruerit: ad soluendas totius tpis pensiones ex conducto e conueniri potest, quatenus locatori in id, quod eius interest, indẽnitas seruetur. f

Si conductores non apparent, nec soluitur pẽsio per biennium: possunt domus, & horrea aperiri, & quæ ibi sunt coram publicis personis describi, quod no. B.

Idem l. sing. de off. p̃f. vigilũ.

LEX LIX.

Cum domini horreorum insularumque desiderant (diu non apparentibus, nec eius temporis pensionem 2 † exoluẽtibus conductoribus) aperire, g 3 † & ea, quæ ibi sunt, describere: a publicis personis, quorum interest h audiendi sunt. Tempus autem in huiusmodi re, biennij i debet obseruari.

a Effractis.] a furibus vel a latronibus de quibus cognoscit præfectus uigilum, ut ff. de off. præf. uigi. l. nam salutem §. 1.

b Cõpilatis.] i. ruptis.

c Receperit.] si nihil promiserit locator, & sciente conductore custodes adhibuit, licet s̃m Azo. de scientia tali per legẽ non probetur. Item si custodiæ renunciauit conductor, dicet s̃m Azo. de hoc casu non sit dubiũ, ad hoc solum tenetur in prædictis duobus casibus ut custodes exhibeat ut C. e. l. ex diui. & l. post ea. subaudi, si nõ dolo adhibuit. Idem dic cum claues tradidit conductori, ut arg. sup. de ſhen. empt. l. clauib. nã ibi se liberat quantum ad custodiã. Idẽ & si custodem apposuit conductor, ut sup. com. l. si ut certo. §. pe. s̃m lo. cum asit nihil horũ interueniat, iure cõi de leui culpa tenet. sed si promisit custodiam, et ã de leuissimã, ut sup. e. l. q mercedem. & l. sed de dãno. & instit. de ſhen. emp. §. q si fugerit. si aut specialiter cauit casum, & casu, ut C. de neg. ge. l. negotium & C. comm. l. j. quidam, ut M. dicunt idem esse, & si gñaliter promisit Ioan.

d Potest.] ut sup. eo. l. sed addes. §. si inquilinus. & inf. eo. l. colonis. & ar. C. manda. l. j. Accur.

e Ex conducto.] idest, ex locato.

f Seruetur.] ut sup. eã si in lege. §. si domus. Accur.

Cum domini.] CASVS. Locaui tibi horrea pro x. singulis annis in quinquenniũ, & cũ dubitarem, an aliquid ibi haberes, petii a iudice, expetiti, ut uideam an sim securus de mercede. & iuste petis si biennium iam transiuit. Viuianus.

g Aperire.] i. insulas, & horrea. Accur.

h Quorum interest.] domini dico quorum interest. vel dic a publicis psonis quorũ interest. i. ad quorũ offiĩ ptinet.

i Bienny.] biennij ergo duo pro biennio ponitur, ut hic dicitur & sup. eo. l. quæro. §. i. ad alias pro decennio, vt inf.

4 † alias, compilatis.

2 † Flo. pensiones.

3 † alias, aperire horrea & ea quæ ibi sũt describi a publicis personis: post q uerba quidã dispungendũ putant, quomodo & grã ut dispunxisse uidetur. Hermen. li. 3. tit. 8. §. 14.

qui, & a qui. ma. li. l. si cum fideicommissa. §. Aristo.

Videmus.] CASVS. Habeo domum, & iuxta eã quã dam aream uicinus meus uolens ædificare conduxit a me aream illam, ut ibi cretam poneret iuxta murũ meum ad altitudinem muri mei. altius cõgressit uicinus meus, ita q assumpto humore aquæ murus meus uitiatus est, ago ex locato, non Aquilia, quia non di recto datur dãnũ, sed per obliquum. Viu.

Damnum contingens ex humore præstito parieti per terram appositam, per actionem ex locato purgatur. Bar.

Labeo li. 3 4 † ex poster. Lab.

LEX LX.

Qvi domum habebat, aream iniunctam ei domui uicino proximo locauerat: K is uicinus cum ædificaret in suo: terram in eam aream, l amplius quam fundamentis cæmentitia l locatoris m erant, n congessit: ea 5 † terra assiduis pluuiis inũdata, 6 † parieti eius, qui locauerat, humore præstito 7 † madefacto, ædificia corruerunt. o Labeo ex locato tantummodo actionem esse ait, p quia non ipsa congestio, sed humor ex ea congestione postea damno fuerit. damni autem iniuriæ actio ob ea ipsa sit, q per quæ non extrinsecus alia causa oblata, damno quis affectus est & 8 † hoc probo. r

Pactum, quod pensiones debeantur emptori, intelligitur de debitis venditori. Bartolus.

Labeo li. 4. post. a Iabo. Epit.

LEX LXI.

Insulam vno pretio totam locasti, & eam vendidisti, ita ut emptori mercedes inquilinorum accederet. Quam uis eam conductor maiore pretio locauerit: 9 † tamen id tantum 10 † emptori accedet, quod tibi conductor debet. f 11 †

Breuitas termini non uitiat cõtractum bonæ fidei. Bartolus.

In operis t locatione erat dictũ, antequam diem effici u deberet: deinde si ita factum

K Locauerat.] id calcem, uel cæmentum faciendum, uel reponendum.

l Cæmentitia.] i. cæmentum recipientia.

m Locatoris.] i. conductoris.

n Erant.] s. designata sibi. Vel dic, quod paries domus locatoris a trib. brachiis supra non est potens ad sustinendũ cæmentum, q erat de terra muratus, sed infra de calce.

o Corruerunt.] quod propter talia euenit, ut sup. si ser. vend. l. si quando. §. f.

p Ait.] actionem esse, non autem leg. Aquil. quia, &c.

q Ipsa sit.] i. detur & facit sup. ad leg. Aquil. qui occidit. §. in hac. Sed contra. sup. de seruit. vrb. præ. l. si fistulæ. solut. ut ibi, quia factum ibi, non Aquil. directa.

r Probo.] i. approbo. Accursius.

Insulam. Inquieris.] CASVS. Locaui tibi domum faciendã, ut faceres quo posses & si non faceres, promisisti interesse nomine pœnæ. teneris ergo ad pœnã q̃si tantum tẽs transierit, q op⁹ pfici non potuit.

s Quidam.] Conduxi balneum ad quinquẽnium, quia ego uolebam aliis concedere gratis, uel non gratis, pro meo arbitrio. & quia frequenter eget refectione, stipulatus sum centum singulis annis pro refectione. si petam prædicta c. satisdabo, quod in refectionem balnei impendam. Viuianus.

f Debet.] ut hic, & supra tit. 1. si merce dem. in princ.

t In operis.] s. faciendi.

u Antequam diem effici.] i. debere fieri ante eam diem antequam posuit. Vel pone certam designatam diem proximam: sed forte corruit opus, vnde sibi reficiatur arbitrio boni uiri, ut inf. de uerb. obl. l. & ideo hæsitatur. nec obst. inf. eo. Martius. quia hic recipit in se periculum specialiter

4 † Flo. lib. pri.

5 † Vl. Et ea.

6 † Duar. ita parieti.

7 † Fl. Præsti tuto. perstillato vero legit Bud. hic, aut aliquid simile in illum uide to. pulchra. n. quædã in hãc legem differit

8 † Flo. desi. & eo

9 † Flo. Nega ret.

10 † Fl. desi. tantum.

11 † Flor. debeam.

cialiter, secundum M. vel vitio operis.

a *Non posset.*] ut & infra, de verb. oblig. l. si ita, & l. continuus, §. item, qui insulam.

b *Praestandum.*] id est dandum.

c *Praestarentur.*] scilicet conductori a locatore.

d *Satisdaret*] ut hic, & J. de cōd. & demō. l. quibus diebus, §. fi.

e **M**Artius. *Naturali vi.*] Et sic non uitio operis, sed casu periit, & ideo est periculū locantis, ut hic, & sup. eo. l. opus, & l. si fundus quē, & l. si prius. Idē soli vitio, ut inf. e. l. fi. & infra, de aqua plu. arc. l. Atteius, §. cū agitur. Sed arg. ꝯ sup. de ser. vrb. præd. l. eum debere. Sol. ibi perpetuam seruitutē debet, ideo tenetur reponere columnā quoties opus est: hic non debebat in perpetuum facere opus. Item ꝯ infra, de verb. obl. l. & ideo hæsitatur. §. resp. vbi dicit eundē debere iterum facere. Sol. ibi operis vitio decidit ædificiū, hic aūt casu sine vitio naturali, uel soli vitio: ar. ꝯ inf. eo l. fi. & sup. eo. l. itē quæritur. §. si gemma, & l. opus, & l. si prius, & l. si quis fundum, §. si quis in. Et collige hic ar. optimū ad quæstionē illam, quæ proponit in medico, qui a podagra debebat Titium liberare, & ipsum liberasse videbatur, tēpore autē transacto Titius in eandē infirmitatem recidit, agit Titius ꝯ medicū, vt liberet, eū, & proponit actionē ex conducto, quia non extinxit angustias infirmitatis, sed cessare fecit: ar. inf. de ædil. edi. l. quæ tertia ua. sic est in obligatione, & præscriptione, arg. inf. de solut. l. qui res, §. areā. & de verbo obl. inter stipu. §. sacram, & de præscr. 30. an. l. sicut. Item, quia non videtur curasse, cū uitiosè curauit: arg. sup. qui satisd. cog. l. quoties, & inf. de sol. l. qui decem, §. fin. Item, quia non durat curatio, ut argum. inf. de solut. l. si quis aliam, & l. cum quis, §. qui hominē quia videtur promisisse, ut perfectè curaret, quoniam verba cum effectu, &c. ut supra, ne quis eum, qui in ius vo. est vi exi. l. pen. Item, quia huic restituitur infirmitas, ergo & illi debet restitui solicitudo curandi: arg. sup. de procu. l. qui proprio, §. item quæritur, & de seru. rustic. præd. l. & Attilicinus econtra. quia de præsenti tantum infirmitate videtur cogitatum, ut arg. inf. de auto, & arg. leg. l. si ita. & de ser. vrb. præd. l. si seruitus, in princ. & ideo

non esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniā conductor promiserat. Eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus vir bonus de spatio tpis æstimasset: quia id actum apparet esse, ut eo spatio absolueretur, sine quo fieri non posset. a

Si conductori promittitur pecunia ad opus: potest illam primo petere si satisdet de expēdendo illam in opere. Bart.

¶ Quidam in municipio balneum præstandum b annuis XX. nummis conduxerat, & ad refectionem fornacis, fistularum, similiumq. rerum centum nummi, ut ei c præstarentur, conuenerat: conductor centum nummos petebat. Ita ei deberi dico, si in earum rerum refectione 1 † se 2 † eam pecuniam impendere 3 † satisdaret. d

Casus contingens in parte operis facta cedit ad periculum locatoris, nisi culpa conductoris intercesserit. Bart.

Labo. lib. 5. Labeonis poster.

L E X LXII.

MArtius domum faciendam a Flacco conduxerat, deinde operis parte effecta, terræmotu concussum erat ædificium. Masurius Sabinus ait, 4 † si naturali vi, e veluti terræmotu, hoc acciderit, Flacci esse periculum.

Si domus non potest habitari, vel ad habitandum locari: debet fieri remissio mercedis, nisi alia æque cōmoda præstetur. Bart.

1 † Tantel. Refectionē xā pecuniam impendi cum in archetypo esset, effectionem scriptū. Cont. in suis manuscr. ait reperisse refectione, i. si eam pecuniā impendi. Sed si, inquit, duobus punctis subscriptis expunctum est, recta videtur archetypi lectio.

2 † Flo. dest, se.

3 † Flor. impendi.

4 † Flor. deest, ait.

e Medicus certum pcō soluitem, an perpetuo teneatur.

sublata est obligatio solutione eius, quod debetur, & in perpetuum, ut Inst. qui. mod. tol. ob. in princ. & inf. de sol. qui res, §. area m. & quia in infinitum non debet obligari: nam infinitas euitatur. ut inf. de dam. infec. qui bona, in §. fi. & de leg. iij. fideicom. §. si quis decem.

Lab. li. 5. poster. a Iau. epitom.

L E X LXIII.

CVm in plures annos domus locata est: præstare locator debet, ut non solum habitare conductor ex calendis Iuliis 5 † cuiusque anni, sed & locare, f & habitare 6 † cum aliis (si velit) suo tempore g possit. itaque si ea domus ex calendis 7 † Iuliis fracta, vsque in calendas Iunias permansisset, ita ut nec habitare quisquā, nec ostendi 8 † alicui h posset: nihil locatori conductorem præstaturum: adeo, ut nec cogi quidem possit ex calendis Iuniis 9 † refecta domo habitare: nisi 10 † paratus fuisset locator cōmodam i ei domum ad habitādum dare.

¶ Hæredē coloni, quis colonus non est, k nihilominus dño possidere l existimo.

Quando vnus conuenitur ex facto alterius principaliter delinquentis, potest petere, ut primo principalis conueniatur, vel contra ipsum actiones sibi cedantur, quod in arbitrio iudicis erit. h.d. quem casum not. Bart.

¶ Vestimenta tua si 11 † fullo perdidit, & habes unde petas, m nec petere 12 † vis: agēs nihilominus ex locato cum fullone. sed iudicem putat 13 † æstimaturum, an possis aduersus furē magis agere, n & ab eo tuas res consequi, fullonis uidelicet sumptibus. Sed si hoc tibi impossibile o esse perspexerit, tunc fullonem tibi quidem condēnabit: tuas autem actiones te ei præstare compellet.

CVm in plures. Lege. CASVS. Locaui tibi domū faciēdam certa grossitudine, & altitudine. hoc sit pacto, ut sit in meo arbitrio probē, uel improbem: postea fecisti aliter, quā primo conuenetas, si hoc ex voluntate mea, non teneris.

¶ *Mandaui.*] Rogaui magistrē, ut inquireret, & deliberaret pro quanto possem ædificare turrim, & dicit ℔ 200. ideoq; sibi postea locaui faciēdā ℔ 200. & cū esset fundata, vidi ꝙ vix etiam pro 300. posset fieri vnde pœnitui, & dixi, quod nō procederet, certè non procedes, & si procedas, & ego tibi debeam 200. quæ adhuc nō expēderas oino restitues, q̄ lucrauerat cum pœnitur. cætera plana sunt vsque ad fin. tit. Viuia.

f *Etiam locare.*] aliis idoneis ꝑsonis, ut ar. sup. de vsu & habit. l. non aliter. & sic intelligitur C. eo. l. nemo.

g *Suo tempore.*] id est congruo.

h *Alicui.*] ad locandum.

i *Commodam*] ut J. eo. si quis domum, in prin. & hoc si tūc fuit paratus qū locare, uel habitare uolebat, secus si postea, ut sup. eo. si in lege, §. colonus.

k *Non est*]post finitā conductionē, an te nisi est, ut Inst. eo. §. fi.

l *Dominus possidere.*] sicut ipsum colonum dū viuit, & etiā post mortē ante apprehensam hæreditatē, ut infra, de acq. poss. ff. l. qui vniuersas, §. qd per colonum, & l. si de eo §. j. Accursius.

m *Vnde petas.*] veluti a possessore potest auocare, & non vis.

n *Agere.*] qui ergo contra duos agere potest, arctatur ex causa magis vnū eligere, ut hic, & inf. de præscr. verb. l. si rem tibi in prin. & inf. de separa. l. j. §. si filii, in fi. & in Anth. de fideiuss. §. j. col. j. & de duob. re. §. j. col. vij. Item intellige hoc in cond. fur. uel rei uend. quas potest dominus contra possidentem instituere nondū conuento fullone, secus in act. furti, quæ soli fulloni datur si est soluendo, ut Inst. de obl. ex del. §. fulloni, & infra, de fur. l. itaque, in princ. quæ sunt contra.

o *Impossibile.*] i. difficile, ut sup. de his, qui deic. uel effu. l. cum sunc. Accur.

5 † Sic in archet. & in manuscr. sed Haloand. & Anton. Aug. lib. 4. c. 14. malunt legi, Iulijs.

6 † Flor. locarei habitatori, si velit.

7 † Fl. Ianuarijs facta in calendis Iunijs permansisset, in archet. facta vt de Ant. Aug. li. 4. cap. 14. vbi putat legendum, rupta, ut & Haloan.

8 † Flor. ostendere.

9 † Fl. Iulijs.

10 † Flo. nisi si par.

11 † Flo. deest, si.

12 † Fl. repetere.

13 † Flor. deest putat.

Permutatio operis facta locatore volente, petitionē mercedis non impedit. Bar.

¶Lege dicta, [a] domus facienda locata erat, ita ut probatio aut improbatio locatoris, aut hæredis eius esset. redemptor ex uoluntate locatoris quędam in opere [b] permutauerat. [c] Respondi, opus quidem ex lege dicta non uideri factum, sed quoniā ex uoluntate locatoris permutatum esset, [1] † redemptorē absolui debere. [d]

Si dolus aduersarij dedit causam contractui, pōt contrahens pęnitere, & quod dedit repetere. Bar.

¶Mandaui tibi ut excuteres quanti uillam ædificare uelles: [e] renunciasti mihi ducētorum impensam excutere. [f] certa mercede opus tibi locaui: postea cōperi nō posse minoris trecentis [2] † eam uillam constare. Data aūt tibi erant centum, ex quibus cū partem impēdisses, uetui te opus facere, dixi, si opus facere pseueraueris, ex locato me [3] † tecū agere, ut partē [4] † mihi reliquam restituas. [g]

Colonus non potest condictione furtiua agere, sed potest agere contra dominum vt agat. h.d. Et nota illum modū agendi, aǵo ut agas, de quo in l. Iul §. pen. supra tit. 1. dic vt ibi. Bar.

¶Messem [*] inspiciente [h] colono, cum alienam esse non ignorares, sustulisti. condicere [i] tibi frumentum dominū posse l. abeo ait, & ut id faciat, colonum ex cōducto cum domino acturum.

Propositum in mente retentū parti non expressum nil relevat. Bar.

¶Locator [*] horrei propositum habuit, [5] † se aurum, argentum & margaritas nō recipere suo periculo: deinde cum sciret has res inferri, passus est. Perinde [6] † eum futurum tibi obligatum dixi, ac si propositum fuerit [7] † remissum. [k]

Ex contractu serui tenetur dominus de peculio, & de in rē verso: ex cōtractu autem proprio tenetur secūdum qualitatem culpæ cōmissæ per eum. Bar.

¶Seruum meum mulionem conduxisti. negligentia eius mulus tuus perijt. si ipse [l] se locasset: ex peculio dūtaxat, & in rem uerso [8] † damnum me tibi præstaturū [9] † locati iudicio. Sin aūt ego ipse eū locassem, non ultra me tibi præstaturum, q̄ dolum malū & culpam meam abesse. [m] Quòd si sine distinctione [10] † personæ mulionem a me cōduxisti, & ego eum tibi dedi, [11] † cuius negligentia iumentum tuum perierit: illā quoque culpam me tibi pręstaturum aio, quod eum elegissem, [n] qui huiusmodi damno te afficeret. [*]

Passagiū quod soluitur pro vehiculo, soluit dominus uehiculi: sed ꝑ reb. ibi positis, soluit dominus rerum. Bar.

¶Vehiculum conduxisti, ut onus tum portares, & secum iter faceres. [12] † & cum pontem trāsiret, redēptor [o] eius pontis portorium ab eo [p] exigebat. quærebatur, an etiam ꝑ ipsa sola rheda [q] portoriū daturus [r] fuerit? Puto, si portorium [13] † mulio non ignorauit, & [14] † se ea transiturum cum uehiculum locaret, mulionem præstare debere. [s]

Locator totorum horreorum de custodia non tenetur. Bar.

¶Rerum custodiam, quā horrearius [t] cōductoribus [u] præstare deberet, locatorem [x] totorum horreorum horreario [y] præstare non debere puto, nisi [15] † in locando aliter conuenerit.

Etiam qui eijcitur propter pensionem non solutam, repetit expensas vtilitèr factas. Barto.

Scæuola libro 7. Digestorum.

LEX LXIIII.

COlonus, [*] cum lege locationis non esset comprehensū, vt uineas poneret nihilominus in fundo [16] † uineas instituit, & propter earum fructus denis amplius aureis annuis is [17] † ager locari cęperat. Quæsitum est, si dominus istum colonum fundo [18] † eiectum, pensionū debitarum noie conueniat, an sumptus utiliter factos in uineis instituendis repetere [19] † possit, [z]

a *Lege dicta*] i. pacto conuento.
b *Quædam in opere.*] scilicet imponenda. aliàs non ponenda. Accur.
c *Permutauerat.*] contra legem in initio dictā: vt in prin. dicitur.
d *Debere.*] licet cōtra legem siue pactionē: quia tū voluntas adfuit, parcitur, vt hic, & inf. de verb. obl. cū stipulatus. & sup. de pign. act. l. qui satiatio. Accur.
e *Velles*] i. posses.
f *Excutere.*] idest exigere.
g *Restituas.*] potui ergo pęnitere. Et sic est cōtra C de act. & ob. l. sicut. sol. hoc ē ꝑꝑ mendacium conductoris, & quia conductor non suis expensis facere debebat opus, imo locatoris. vnde quis locator grauabatur, permutit ei lex resilire ꝑꝑ mendacium alterius, sm lo. Vel dic, ꝙ nō erat solutus locator locare operas suas. vnde etiam in nominato contractu permittitur resilire, vt infra de præscrip. ver. l. naturalis. §. at cum do.
h *Messem inspiciente.*] idest custodiente.
i *Condicere.*] condi. fur colonus. n. nō fit dñs fructuum nisi ipse perceperit ideoq; ipse nō hēt cond. furtiuam, sed hēt actionē, vt in fide fur. l. sul lo. §. fructib. & intellige §. istū in partiario colono: nam colonus, qui nummis colit, posset agere condi. furtiua, cū fructus eius sit statim cū deceptus sit, vt infr. de fur. l. si apes, in si bonæ fidei aūt possessores & fructuarii, qū fiāt, habes supra qui mo. vsusf. ami. l. si fructuarius. Accur.
k *Remissum.*] sic ergo patientia pro consensu valet, [*] ut sup. de exerc. l. 1. §. magistrum autem. & sup. nau. cau. sta. l. 1. § pe. & sup. eo. item quæritur § si. Accur.
l *Ipse.*] s. seruus.
m *Abesse.*] quæ esset in hoc ꝙ imperitum sciens pro pretio locassem, vt supra ad l. Aquil. si seruus seruum. § pen & arg. l. idem iuris. & sup. de ser. cor. ut tantum §. his consequenter.
n *Elegissem.*] sic ergo mala electio est in culpa, vt sup. de neg. gest nam & Seruius. §. si. & sup. eo. l. videamus & l. si domum. §. si hominem.
o *Redemptor.*] qui dederat centum, pone vt pedagium pertineret ad eum.
p *Ab eo.*] cuius vehiculum conduxeris. Accur.
q *Rheda.*] i vehiculo. pro aliis enim rebus constat corrucatium non posse cogi præstare portorium.
r *Daturus.*] s. vehicularius Accur.
s *Debere.*] pro rheda. nam pro aliis alii ꝑstabunt portorium. Accur.
t *Horrearius.*] idest dominus horreorū, & statim ponitur pro conductore.
u *Conductorib.*] s. suis, vt & supra. l. dominus horreorum.
x *Locatorem*] Dic id est dominum nam si dominus locet in vniuerso, & conductor particulatim relocet, dñs de custodia nō tenetur, vt hic, sm Azo. Vel dic sm R. locatorem. s. serui, qui particulatim relocabit, qui de custod a, non tenetur, fortè q̄a nō possessionem, nec detentionem habet sicut dominus.
y *Horreario*] qui conduxit horrea. Azo.
z *COlonus. Possit.*] s. colonus.

1† *Aliàs, quadā permutata essent.*
2† *Fl. trecentorum.*
3† *Flo. decti, me.*
4† *Flor. vt pecunia mihi reliquum restituas.*
[*] *Ad intell. huius §. vi. Bari. gl. in l. cū fundus. §. seruum. nu. 41. si cert. peta.*
[*] *Patientia pro cōsensu habetur, dic vbi de cōmodo patientis tractatur. Rolan. de dote. q 74. nu. 4. cum limit. & nu. 10.*
[*] *Ad intel. §. vi. Decium. in l. nemo solum. §. merce de mo. ope. nū. nu. 71. & ibi Rubeū. nu. 148.*
5† *Idest programmate taberna affixo declarauit. hoc. n. est proponere. vt l. & tertiū. sup. de iudic.*
6† *Flo. pro inde.*
7† *Fl. propositum non fuit, remissū, videtur.*
8† *Fl. versum.*
9† *Fl. damnū tibi præstaturum dicō in arbe. est dicto. in ver. iudicium.*
10† *Fl. distinctione.*
11† *Fl. dedissem.*
[*] *Nota, totum, quor elegimus, facta omnia præstāda nobis esse, docet Cic. 1. epist. ad q. fratrem.*
12† *Fl. faceres: id cū pontem.*
13† *Fl. de est, portoriū*
14† *Fl. deest, & se.*
15† *Fl. nisi si in locād.*
[*] *Bar. hic & illustris. doc. Franc. de Are. in l. senatus. §. Marcellus. infra de leg. 1. repugnant istum tex. sing. ad hoc, quod dicitur in summario. tamen sic dū do Frā. vbi sup. aliud est in emphyteota & vasallo. Bol.*
16† *Fl. in fundum.*
17† *Fl. deest, is.*
18† *Fl. fundo.*
19† *Fl. reputare aliis, computare.*

a *Consecuturum.*] iure actionis, vt & sup e. dñs § 1. sed con trà C. côia de le. l. fi in fi. Sol. ibi emptor non repetit pp malâ fidê, quã habuit. Item ς in Auth. de alt. & emph. §. si vero quis locator. coll. 9 Sol. ibi fauore ecclesiæ, & odio emphyteutæ, qui ab initio contra legem accepit.

opposita doli mali exceptione? Respondit, vel expensas consecuturũ, [a] vel nihil amplius præstaturum esse.

Quando casus occurrit in re locata culpa conductoris, merces integra dêtur. Bar.

¶Nauem conduxit, * vt de prouincia Cyrenensi Aquileiam nauigaret [b] olei metretis tribus millibus impositis, & frumenti modiis octo millibus certa mercede. Sed euenit vt onerata nauis in ipsa prouincia nouem mensibus retineretur, & onus impositũ cõmisso tolleretur. [c] Quæsitum est an vecturas, in [1] † quas côuenit, a conductore secundum locationem [2] † nauis [d] exigere possit? Respondit secundum ea, quæ proponerentur, posse. [e]

Ante approbationem operis periculum est domini, nisi vitio operis casus euenerit. Bar.

Labeo lib. 1. *posteriorũ*.

LEX XV.

SI riuum [f] quem faciendũ cõduxeras, & feceras, antequam eum probares, [g] labes corrũpit: tuum periculũ est. Paulus. Imò si soli vitio id accidit, locatoris erit periculum. si operis vitio [h] id accidit, tuum erit detrimentũ.

TITVLVS III.

De æstimatoria actione. [3] †

Quando res æstimata vendenda traditur, actione præscriptis verbis æstimatoria agitur quæ est bona fidei. Bart.

Vlpianus li. 32. ad edictum.

LEX PRIMA.

ACtio de æstimato proponitũ tollendæ dubitationis gratia. fuit. n. magis [i] dubitatũ, [4] † cum res æstimata vendenda datur, [k] vtrum ex vendito sit actio, pp æstimationem: an ex locato, quasi rem vendendam locasse videatur: [5] † an ex cõducto, quasi operas conduxerim: [6] † an mãdati. [l] Melius itaq; visum est hanc actionem [m] proponi. [7] † Quoties enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conueniret tamen aliquam actionem dari: [n] dandam æstimatoriam [o] præscriptis verbis actionem. Est. n. negociũ ciuile [p] gestum, & quidem bona fide. Quare omnia hic locũ habent, quæ in bonæ fidei iudiciis diximus. [q]

Aestimatio facit trãsire periculum in accipiẽtem. h. d. Supra dixit, quæ actio detur quando res datur æstimata vendenda: hic vero ad quid detur. Bar.

¶ Aestimatio autem periculum eius facit, qui suscepit. Aut igitur ipsam rem debebit incorruptã reddere, aut æstimationem de qua conuenit. [r]

b *Nauigaret.*] aliàs nauigaret, & aliàs nauigarem: & utrumq; pot defendi, quia siue rem conduxi tm̃, quod est qñ in littore nauigarẽ, siue rem & operã cũ mea culpa, i. pp illicitas merces quas imposui, nauis sit detẽta, teneor ad mercedem.

c *Tolleretur.*] fortè illicitæ merces erant ibi. vt encaustum imperiale, * quod nulli licet facere, vel habere nisi quibus permissum est, vt C. de diuer. resc. e sacri affat*.

d *Nauis.*] idest locator nauis.

e *Posse.*] præstatur ergo vectura sed certè imò videtur ẽt si sit soluta, q̃ repetatur, vt sup eo. si vno. §. itẽ cum quidam. Sol. secũdum quosdam hic locauit nauigator tã tum rem & non operas sup. vero rem & operam. sic ergo cum supra locasset operas tantum, iterum fortuitus casus nil obest at. sup. e l. sed addes. §. fi. & ita cũ rem tantum, vt hic, secus si vtrumque, ut in contrario licet tu solues, vt ibi Accur.

f *SI riuum.*] aliàs §. Labeo. & aliàs lex si riuum. Accur.

g *Probares.*] idest faceres dominum approbare, quia ita conuenerat dare mercedem, si ipse approbaret.

h *Operis vitio.*] & sic culpa artificis similis distinctio sup. eo. item quæritur. §. si gemma. & l. opus. & l. martius. & supra ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. si calicem.

* *Concor. l. ex conducto. §. cum quidam supra eo.*

* Encaustũ est rescriptum Principis purpurea inscriptione insigni tum, hoc est, cocti muricis, triti conchilii cru ore. Prat. I lexi ver. encaustũ.

1 † *Flo. deest, in.*

2 † *Fl. locationem exigere nauis possit. alias locationem nauta exigere. vide Cuiac. li. 3. obser.*

3 † *Flo. deest, actione.*

DE AESTIMATORIA ACTIONE.

Idest, de act. præscrip. ver. quæ de æstimato proponitur, vt Instit. de act. §. actionum. vel ideo dicitur æstimatoria: quia index suam interponit æstimationem aliquando, & aliquando non, vt infra in fine huius legis: cum id quod interest contineat. Accursius.] Plura alia Cuiac. de naturalibus contractibus, eiusque proprio nomine. vt in suis paratit. ad hunc tit.

ACtio.] CASVS. Dedi tibi librum vendendum, vt vel eum, vel eius æstimationem mihi reddas, postea non vendis, neq; reddis: vel si vendis, non reddis pretium. quæritur quis cõtractus sit vt sic sciam qua actione agam. & certè vt venditio, quia æstimatum dedi. Item locatio, quia rem vendendam loco, & mercedem fortè pro hoc constituo. Item videtur mandati si mercedem non do, sed verius est vt agam præscr verb & non ulla prædictarum actionum. Secundo quęritur, quid si dicta res data vendenda pereat? Et respon. periculum esse eius, qui debebat vendere. Vi.

i *Magis.*] idest valde Azo.

k *Datur.*] vt tene hunc librum, & vendas, & reddes mihi aut eum, aut eius æstimationẽ, siue nominem eam, quem. s. facio x siue non, vt patebit. infra eo. § fi.

l *An mandati.*] quia mãdato meo hoc fecit. licet enim interuenit merces, tamen dubitabatur an tale factũ solebat locari.

m *Hanc actionem.*] scilicet præscrip. verbis, vt subiicit. Accur.

n *Actionem dari.*] nõ noua lege, quia tunc daretur condictio ex lege. & sic non ob supra de cond. ex lege l. 1. Item non ex delicto, quia tunc de dolo daretur, vt supra de do. l. & eleganter. §. non solum quæ est contra. Sed ex contractu 1 cuius nomen ignoratur, vt hic, & infra de præscrip. ver. l. 1. § 1. & l. quoties.

o *Æstimatoriam.*] id est, quæ est æstimatoria in hoc casu, & ita bonę fidei ibi. nec enim quoties datur in subsidium, æstimatoria dicitur, vel bonæ fidei.

p *Ciuile.*] idest quod iure ciuili est approbatum, vt ex eo actio detur, sicut & p aliis contractibus, vt supra de orig. iu. l. 2. §. deinde ex his, quæ vocatur præscr. ver. vt hic. ipsum tamen negotium, seu contractus innominatus qui cadit in do vt des, est de iure gẽtium sicut cęteri contractus nominati & innominati ferè omnes, vt sup. de iust & iu. l. ex hoc. & sup. de pact. iurisgentium. in priu. & in §. 1.

q *Diximus.*] scilicet in superioribus ti. nam & ipsa est bo. fi. vt Instit. de act. §. actionum.

r *Conuenit.*] imo vr̃ distinguendũ quis alterũ rogauerit, vt rogantis sit periculum, vt inf de præscrip. uer l. si gratuitam. §. si margaritam. quę est ς. Sol. hoc intelligitur s̃m distinctionem illius. Vel dic hic pretium certum fuit oppositum, vt patet hic in si ibi non. Vel distingue planius secundum Io. vtrum conuenerit de præstanda æstimatione rei, aut re, aut ẽt de præstandis x. aut re. ut in primo hẽat locum distinctio legis contrariæ. in secundo teneatur omnino ad æstimationem, siue culpa, siue casu perierit, vt hic dicitur, s̃m Io. & est pro Io sup. ti. 1. l. quarto. §. fi. & inf. de iu. do. plerumq; §. fin autẽ. Sed quod dixi de casu q̃ est præstet secundũ Io. est contra secundum Azo. qui exponit hic

4 † *Aliàs: fuit etiam in genus dubitatio.*

5 † *Flo. videtur.*

6 † *Flo. conduxissem.*

7 † *Aliàs, proponi. vt quoties de no. con. ali. ambi. conue. tamen aliq. actio. dari: daretur æstimatoria præscrip. verb. actio. esse etiam, &c.*

1 Istam tenet Bart. hic.

hic periculum facit.&c. scilicet custodia non adhibita, vel mala contingens fortuitum autem casum non præstat secundum eum, vt hic. & supra pro soc. cum duobus. § damna. & supra commo l. si vt certo. §. commodatum. Accur.

HÆc actio.] CASVS. Rem dedi tibi vendendam æstimatam: & si cōstitui tibi mercedem pro labore, nihilominus agam præscrip. ver. Viuia.

a *Hæc actio vtilis.*] idest efficax. vel propriè, quia dubitabat propter mercedem.

b *Si merces.*] imò videtur locati locum habere, vt infra ti. 2. l. rogasti. in fi. & supra man l. j. quę sunt contra. Solu hic interuenit merces incerta, ibi certa. Vel dic 1 quòd hic merces secundario interuenit, idest remuneratio: vnde nihilominus habet locū præscrip ver. & locati, vt in d. l. rogasti. in fi. euidenter patet, secūdum Io.

* *In hunc tit. vi. Calium Rhodij. lect. antiq. lib. 12. c. 49.*

1 Vtraq; est bona, sm Bart. hic.

Paulus lib. 30. ad edictum.

LEX II.

HAec actio vtilis [a] est & si merces [b] interuenit.

TITVLVS IIII.

De rerum permutatione.*

Permutatio est contractus innominatus: & ideo producit actionem præscriptis verbis, & solo consensu non contrahitur, nisi rei interuentu vestiatur. & si datur res aliena, non vestitur, & in ea est locus condictioni ob causam. h. d. & sic diuiditur. Primo ostendit permutationem esse cōtractum innominatum, & in speciem nominati contractus non cadere. Secundo ex hoc infert quatuor effectus, qui congruunt contractui innominato. Secunda pars ibi. Vnde si ea res. Bar.

DE RERVM PERmutatione.

Et permutationem quoque nemo ambigit simile negotiū esse emptioni & venditioni, adeo, vt promiscue vtamur permutandi verbo in emptione, & emendi in permutatione, q̄ non tamen ita fit in locatione, nam vtimur quidem in ea emendi & vendendi verbo, sed non contra, at permutatio re contrahitur, emptio nudo consensu. Cuiac. qui in suis paratitl. ad hunc titu. vltra progreditur, declarādo terminū emptio.

2 † *Flo. lib. 30.*

Paulus lib. 30. [1] † ad edict.

LEX PRIMA.

SIcut aliud est vendere, aliud emere: alius emptor; alius venditor: [c] ita aliud pretium, aliud merx. [d] At in permutatione discerni non potest vter emptor, vel vter venditor sit. [e] Multumque differunt eorum [2] † præstationes. Emptor enim nisi fecerit nummos accipientis, tenetur ex vendito. Venditori vero sufficit ob euictionem se obligare, possess onemque [3] † tradere, & purgari dolo malo. Itaque si euicta res non sit, nihil debet. [f] In permutatione vero si vtrunque [g] pretium est: [h] vtriusque rem fieri oportet. [i] si merx, [k] neutrius. Sed cum [l] debeat [m] & res & pretium [n] esse: non potest inueniri [4] † quid eorum merx, & quid pretiū sit. Nec ratio patitur vt vna eadēque res [o] veneat, & pretium sit emptionis. Vnde si ea res quā acceperim vel dederim, postea euincatur, in factum [p] dandam actionem respondetur. Item emptio [q] ac venditio nuda consentientium voluntate contrahitur. [r] Permutatio autem ex re tradita [s] initium obligationi præbet. Alioquin si res nondum tradita sit, nudo consensu constitui obligationē dicemus. [t] Quod [u] in his duntaxat receptum est, quæ nomē suum habent: [x] vt in emptione, venditione, conductione, mandato.

2 † *Flo. deest, earum.*

3 † *Fl. possessionem tradere.*

4 † *Al. lidi discerni quid eorū sit pretiū, & quid veneat.*

SIcut.] CASVS. Quatuor assignat differentias inter vēditionem & permutationem. Prima, in venditione discernitur emptor à venditore, & res à pretio, quia in permutatione pretium non est. Secunda, quia in venditione est claudicatio, ecce enim venditor non tenetur facere rem accipiētis, sed emptor pretium, sicut in permutatione: aut vtrumq; debebit trāsferri, aut ex neutra parte, & sic apparet ex prædictis, quòd permutatio aliud est à venditione, neque enim potest separari pretium à re, vt prædixi. Tertio discernitur, quia re vendita agitur ex empto de euict. sed euicta re cadit à nomine permutationis, & agitur in factum. Quarta est, quia venditio fit consensu solo sed permutatio non habet effectum per consensum, sed re demum secuta: quia hoc scilicet consensu perfici consueuit nominatus contractus, vt in venditione & similibus non permutatione. Est & quinta secundum Pædium, quia in re aliena non fit permutatio, sed venditio sic est, & videtur, quia si trado, & tu non tradis, quòd ago condictione ob causam. sed in venditione non agam ad rem condictione ob causam, sed tantum ad interesse.

c *Venditor.*] nec enim vnus potest fungi officio venditoris & emptoris, vt infra de auth. tuto. pupillus. §. pupillus.

d *Merx.*] idest res vendita.

e *Venditor sit.*] vt de contrahen. emp. l. prima. §. primo, & hæc est prima differentia: sequitur secunda inter permutationem & venditionem, multumque, &c. Accursius.

f *Nihil debet.*] vt C. de euict. l. qui rem emit. nisi sciens quis rem alienam vendidit. nam tunc etiam ante euictionem agitur ad interesse, vt supra de act. empt. seruus quem. §. fi. & facit ad responsum supra de act. emp. l. ex empto. in prin. §. j.

g *Si vtrunque.*] idest vtraque res, quæ datur ex causa permutationis. Accur.

h *Est.*] idest esse dicatur.

i *Oportet.*] quod est verum, secundum Pædium, vt infra.

k *Merx.*] scilicet est vtrunque. Accursius.

l *Sed cum.*] quasi dicat nonne potest esse vtrūque pretium, vtrunque merx, vt sic sit venditio? Resp. non & hoc dicit. sed cum, &c.

m *Debeat.*] quo ad hoc vt dicatur venditio.

n *Pretium esse.*] ad hoc vt sit venditio.

o *Eadēq; res.*] hic colligitur etiam prima differentia.

p *In factum.*] idest præscrip. ver. quæ in factum dicitur, vt supra de pact. iurisgentium. §. primo, nam omnis actio præscri. ver. dicitur in factū ciuilis, sed non omnis in factum est pręscrip. ver. vt infra titu. primo, si tibi polienda. in fi. Accursius.

q *Item emptio.*] hæc est tertia differentia inter permutationem & venditionem.

r *Contrahitur.*] sicut & locatio, vt supra loca. & condu. l. j. Accursius.

s *Tradita.*] etiam ex altera parte tantum secundum omnes. & accipientis facta secundum quosdam, vt statim dices. sed etiam alio modo præbetur ei initium. vt stipulatione, licet traditio non interuenerit, vt C. eo. l. ex placito, quæ est contra Accur.

t *Dicemus.*] vel legas planè, in cōtractibus, scilicet qui solo consensu contrahuntur. Vel dic alioquin idest in contractibus nominatis. Vel melius legas interrogatiuè, vt referas ad proximum dictū de permutatione, & subaudi quasi diceret non.

u *Quod.*] scilicet quòd nascatur obligatio solo consensu Accursius.

x *Nomen suum habent.*] idest hi soli contrahuntur consensu, qui nomen suum habēt, qualis est emptio, & similes, vt subijcit, & supra de pac. l. iurisgentium. §. j. & sic permutatio non habet nomen suum, vt hic dicitur. Sed quare? Resp. vt dixi supra de pact. iurisgentium. §. j. Item caue tibi, quia licet illi, qui habent nomen, contrahantur consensu, non tamen est hoc verum in omnibus: nam depositum & commodatum nominati sunt contractus, non tamen solo consensu in eis contrahitur obligatio, sed re: vt d. l. iurisgentium. in prin. & insti. quibus mod re con obl. per totum sicut & si dicam in vineis Bonon. nascitur bonum vinum, nō sequitur, ergo in qualibet vinea Bonon. nascitur bonum vinum: quia non versus galeriam. Item

quid differt contractus permutationis ab illo do vt des? Resp. permutatio est species, do vt des, est genus: & vbi genus pro genere datur, habet ille locum, sed non sic de permutatione, vt C. eo. l. quoniam asseueras.

a *Ideoq; Pædius.*] s. quia ex re tradita & accipientis facta datur initiū permutationi: quod in re aliena fieri non potest, vt j. de acq. rer. do. l. traditio. ideo Pædius. &c. & si velis tueri Pædium, dic, vt eo. ī. de ac. emp. datio. in princ. & ī. de condi. ob cau. l. fin. & hoc quidam dicūt. s. Pædiū bene dixisse, ēt in re aliena non ξhi aliquam permutationem. Sed tu dic sm Ir. ꝙ tenet, quia sic scripsit. hic nimiū psecutus est Pædius hoc verbum. s. ꝙ res euicta fingatur non tradita, & ideo agit actione ex empto, vt ī. ea. l. cum ibi dictū sit, ꝙ re euicta agitur de euictione actione in factum, ergo interim tenuit: & alibi dī permutatio ēt in re aliena data, vt C. eod. l. j. interim ergo non potest agi, & sic interim tenet per mutatio, sed re euicta nō videt tenuisse permutatio; vt & j. de distra. pig. rescriptum. §. j. in fine. Vel dic Pædium bene dixisse, vt nō teneatur nisi fiat accipientis quo ad hoc, vt alius non teneatur implere contractum, ac si sua facta sit, arg. d. l. supra de cōd. ob cau. l. fi. Accur.

b *Igitur.*] forma, quia non contrahitur cōsensu pmutatio, sed ex traditione, igitur habet locum condictio ob cau. vt dicit, & sic no. condict. ob cau. in contractibus nominatis non habere locum, sed in cōtractibus innominatis, nisi in contractu donationis, qui olim erat innominatus, vbi etiam rei vend datur, vt C. de dona. quæ sub modo. l. j. hodie vero est nominatus, cum consensu contrahatur etiam nudo pacto, vt C. de dona. si quis argen. § pen. & de hoc dixi supra de cond. ob cau. l. fi. & no. hic aliam differētiam inter venditionem & permutationem.

c *Agemus.*] s. tantum, nam habet locum præscrip. verbis, vt compleatur cōtractus, & cond. ob cau. si nolit impleri, sed repetere datum, vt hic, & infra ti. j. l. naturalis. §. fin. autem rem do vt rem. & l. si tibi decem. & C. eo. l. quoniam.

d *Condictioni.*] Quarta differentia est. Item quinta, quia in venditione non transit dominium nisi pretio soluto, vt insti. de re. diui. § venditæ. sed in permutatione sic. l. & in quibus conuenientibus dic vt C. eo. l. 2. Accur.

e *Aristo. Daretur.*] quoniam & in vēditionibus hæc præstantur, vt supra de act. emp. l. ex empto. §. animalium. & se quentibus §§. Accur.

1 † Fl. ideoque.

2 † Aliq. vllam.

3 † Fl. agemus vt interest nostra.

4 † Fl. contra. & deest, nostra.

* Concor. c. l. ult. in fi. in cap. cum olim. extra eo. ti.

5 † Fl. esset.

6 † Flo. deest, permutationis: alias est, ex ea causa.

* Actio pscrip. ver. vnde dicatur, pulchrè Alc. lib. disp. 4. cap. vlt. de hac habet materiam collectam in inde. tra. l. in ver. actio pscrip. verbis.

dato. Ideo [1]† Pædius [a] ait, alienam rem dantem, nullam [2]† contrahere permutationem. Igitur [b] ex altera parte traditione facta, si alter rē nolit tradere; non in hoc agemus [c] [3]† vtique, quod interest nostra, illam rem accepisse, de qua cōuenit: sed res nostra [4]† nobis reddatur, condictioni [d] locus est, quasi re nō secuta.

Qui permutat, debet cauere de vitijs, & morbis sicut vendens. Bar.

Idem lib. 5. ad Plautium.

LEX II.

Aristo ait, quoniam permutatio vicina * est [5]† emptioni, sanum quoque, furtis noxisque solutum, & non esse fugitiuum seruum præstandum, qui ex causa permutationis [6]† daretur. [e]

Supra dictum est de actione præscriptis verbis, quæ datur pro æstimatione & pmutatione, nunc vero simpliciter & in genere de præscriptis verbis, & in factum actione. Bar.

TITVLVS V.

De præscriptis verbis, * & in factum actionibus.

Vbi incertum est in quā speciem cōtractus cadat, ad actionē præscriptis verbis, seu in factum recurritur. B.

DE PRÆSCRIPTIS VERBIS, &c.

Præscriptis verbis ideo dicitur, quia certa & præscripta verba erant huic actioni, dum daretur in his contractibus vbi hæc datur, sicut in quibuslibet alijs actionibus, 1 vt supra de orig. iur. l. 2. §. omnium sed aliæ acquisierunt sibi nomina, hæc non aliud, nisi quod sic diceretur præscriptis verbis, & habet locum in tribus generibus negotiorum. Primo in pactis incontinenti appositis, vt C. de pact. inter emp. & vend. l. 2. Secundo vbicunque dubitabatur de actione circa cōtractū, vt infra eo. l. 1. & 3. & l. si tibi. & supra de act. ac. l. 2. in princip. Tertio in tribus contractibus innominatis, scilicet do vt des, do vt facias, & facio vt facias. In quarto aūt. s. facio vt des, datur de dolo, vt j. eod. l. naturalis per tot. Itē actio in factū hēt locū in trib. generib negotiorū. Primo videlicet præscrip. ver. & tūc dicitur ī factū ciuilis, vt j. eo. l. 1. in fi. & ī. de dolo. l. & eleganter. §. itē Labeo. Scdo in locū cāum edi ctorum & interdictorum, quibus specialia nomina actionum non accommodantur, vt infr. de interdi. §. fi. Tertio vbicunque suadet æquitas actionem dari, vt ex contractu, vel etiam extra contractū, vnde dicitur dari ex varijs figuris causarū, quasi non habeat certas similitas, sed sit anomala, vt infra de act. & obl. l. 1. & C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. & infra eod. l. quoties, cum incertum est aliquid dari. sed vbi est æquum vt detur, tunc hæc datur. vbi certum est nullam dari, sed æquum est dari, tunc in factū subsidiaria. Accur.] Cuiac. in paratitl. ad hunc titu. reddit rationem huius situationis & ad quid potissimum tendat, longo discursu declarat.

Papinianus li. 8. quæstionum.

LEX PRIMA.

Nonnunquam euenit vt cessantibus iudicijs [f] proditis, & vulgaribus [g] actionibus cum proprium nomen inuenire non possumus, [h] facilè descendamus [7]† ad eas, quæ in factum [i] appellantur. Sed, ne res exemplis egeat, paucis agam. Domino mercium in magistrum nauis, si sit incertum vtrum nauē conduxerit, an merces vehendas locauerit, ciuilem actionem in factum esse dandam Labeo scripsit. [k] Item [8]† si quis pretij explorandi gratia rem tradat: neque depositum, neque commodatum erit: sed non exhibita fide, in factum ciuilis subijcitur actio.

Celsus lib. 9.[9]† digestorum.

LEX II.

Nam cum deficiunt vulgaria atq; vsitata actionum nomina, præscriptis verbis [l] agendum est.

Iulianus lib. 14. digestorum.

LEX III.

Ad quam [10]† necesse est confugere quoties contractus existunt, quorū appellationes nullæ iure ciuili proditæ sunt.

Vlpianus lib. 30. ad edi. [11]†

LEX IIII.

Natura enim rerū induxit [12]† est vt plura sint negotia, quam vocabula. [m] *

1 Tu dic ꝙ actiones nominatæ de nominantur à contractibus nominatis ex quibus oriūtur: ista vero actio quæ oritur ex contractibus innominatis non pōt inde nomen assūmere: cū ɔ̄tus sit innominatus, vocatur ergo actio præscrip. verbis: hoc ē actio descendens, seu cōpetēs ex verbis pscriptis, seu propositis, secundum Bal. hic.

7 † Flo. descēdamus.

8 † Fl. idē.

9 † Fl. li. 8.

10 † Flo. in quam.

11 † Fl. ad Sabinum.

12 † Fl. esse ditum.

* Huc pertinent, quæ de fingendis nouis vocabulis pclare explicat Cic. li. 3. de fin. bo. & mal. circa prin. & Horat. in poet.

f *Nonnunquā.* CASVS. Euenit aliqn̄ vt dubitem de noie ɔ̄tus, & sic de actio. & ideo agit p̄sc. ver. & dat duo exempla, & plana est. Viuia.

§ Iudicijs.] idest actionibus. & dic proditis, idest adinuentis.

g *Et vulgaribus.*] &, pro idest.

h *Non possumus.*] pp dubitationem de nomine ɔ̄tus, vt infra proxi. §. & sic non ob. supra de dolo. l. & eleganter. §. non solum quia illa regula obtinet cum in maleficijs occurrit dubitatio: sicut & dixi ī de æstimat. ac. in princ.

i *In factum.*] quas appellat inf. eo. l. proxi. præscrip. ver.

k *Scripsit.*] sed si non est incertum datur vel locati, vel cō ducti, vt supra ad le. Rh. de iac. l. 2. circa prin.

l *Nam cum. Præscriptis verbis.*] quam supra l. proxi. appellauit in factum Accur.

m *Natura. Vocabula.*] scilicet actionum.

Naturalis.]

N *Aturalis*]CASVS. Ex ancilla tua habeo filium qui tuus est seruus, & ex mea tu habuisti filium, qui est meus seruus. conuenimus vt tu filium meum manumitteres, & ego tuum: & ego manumisi, & tu non. qua ac. tecum agam, quæritur, & datur solutio in fi.l. Secundo dicit quod occasione huius quæstionis potest inquiri hic totius tractatus: vt hincinde datur aliquid, qui contractus diuiditur in quatuor species, aut do vt des, aut do vt facias, aut facio vt des, aut facio ut facias.

¶ *Et si quidem*]Hic prosequitur primum hoc modo: si do pretium pro re, tūc est emptio. si do speciem pro speci, tunc est innominatus, do vt des, quo casu si ego dedi, & tu non des, possum vel condicere quod dedi, vel præscri. uer. petere quod interest, nisi perierit sine culpa tua quod mihi dare debebas.

¶ *At cum do.*] hic prosequitur secundam speciem, hoc modo, si do tibi decem, vt facias opus locabile, puta vt scribas, est locatio: si do speciem, tunc innominatus: & ego condicere ob causam ad repetendum quod dedi vel præscri. verb. ad interesse, si nolis facere quod conuenisti. Item si factum est non locabile, vt manumittere seruū, similiter tunc cōdic. vel præscr. ver. ago ad interesse. Quid autem si seruus quem dedi tibi vt manumitteres, euictus est, cum iā manumiseris? tūc si sciēs alienū dedero, teneor de dolo saltus in factū pro interesse prædictæ euictionis.

¶ *Quod si.*] Tertiā speciem prosequitur sic. Ecce conueni vt manumitterē seruum meū vt dares mihi tuum: & cum manumisi, tu non das, ago de dolo.

¶ *Sed si facio.*] Quartā & vltimam prosequitur sic. Conueni tecum ut tu a meo debitore exigas Carthagine, ego a tuo Romæ: vel ego in tuo, & tu in meo solo ædifices: & ego feci, & tu non fecisti. qua ag. m ac. & videtur in primo casu mandati, sine quo nequetu a meo, neque ego a tuo debitore petere possum. Econtra quod non, quia non redduntur impensæ hincinde sed hoc non nocet, quia mandatum quandoque mutat naturam ex pacto, ut & in hoc casu si proc agat ut teneatur de lata culpa tantum: sicut quo appar. hinc æqualiter siue inæqualiter impendamus, sit mandatum. sed hoc allegando dicit veritas autem est vt fiat innominatus contractus, facio ut facias, & agam præscr. verb quæ actio habet naturam locati & conducti.

¶ *Si ergo.*] Ex prædictis appatet sol. primæ quæstionis huius legis quod agam act. præscr. ver. ad interesse inquantū mea interest me non manumisisse: quod interesse non minuitur per hoc quod habeo illum libertum, quem manumisi.

Hæc est difficilior & fortè lex vtilior, quæ sit in ff. veteri. Et primo ponitur thema & quæstio. Secundo, altius exorditur materiam, diuidendo eā in quatuor partes, s. in quatuor contractus innominatos. Tertiò prosequitur primū. Quarto prosequitur secundum. Quinto prosequitur tertium. Sexto prosequitur quartum. Septimo determinat quæstionem propositā. Secunda ibi, In hac quæstione. Tertia ibi, Et si quidem. Quarta ibi, At cum do. Quinta ibi, Quod si faciam. Sexta ibi, Sed si facio. Septima ibi, Si ergo. Prima particula non recipit summarium, quia merè factum ponit. Secunda ēt non summatur: quia ponit diuisionem mere. Bar.

Paulus lib. 5. quæstionum.

LEX V.

N Aturalis meus filius seruiebat [a] 1 † tibi, & tuus filius mihi. cōuenit inter nos, ut & tu meum manumitteres, & ego tuum. ego manumisi, tu vero 2 † non manumisisti. qua actione mihi tenearis, quæsitum est. [b] in hac quæstione [c] totius ob rem dati [d] tractatus inspici potest, qui in his [e] competit speciebus. Aut enim do tibi vt des, aut do, vt facias, aut facio ut des, aut facio vt facias. in quibus quæritur quæ obligatio [f] nascatur.

Hæc est tertia pars qua prosequitur naturam primi contractus innominati do vt des. Et breuiter hoc intendit. Si pecunia datur, et res recipiatur, est emptio. sed si res datur pro re, est contractus innominatus, ex quo oritur actio præscriptis verbis ad interesse, & potest etiam agi condictione ob causam: & periculum rei spectat ad eum qui eam rem recipere debet, sicut in venditione & emptione. Bar.

¶ Et si quidem pecuniam dē, ut rem accipiam: emptio & uenditio [g] est. Si autem rē do, ut rem accipiam: quia nō placet [h] permutationem rerum emptionem esse, dubium non est nasci ciuilem obligationem: in qua actione [i] id uenit, non ut reddas quod accepisti, sed ut damneris mihi quanti interest mea illud, de quo conuenit, accipere: uel si meum [k] recipere uelim, repetam 3 † quod datum, re non secuta. Sed si scyphos tibi dedi, ut Stichū mihi dares: periculo meo [l] Stichus erit, ac tu duntaxat culpam præstare debes. 4 † Explicatus est articulus ille, do vt des.

Si datur pecunia pro facto quod solet locari, est locatio. si res datur pro facto, est contractus innominatus, & ex eo potest agi præscriptis verbis ad interesse. sed si factum locari non solet, quicquid detur est contractus innominatus: & ideo ex eo potest agi præscriptis verbis: potest etiam condici. Bar.

a *Seruiebat.*] i. seruus tuus erat, quia ex ancilla tua eum habueras, & hic ponitur in Auth. ut liber. de cætero. §. si quis autem. in fi. §. col. 6.

b *Quæsitum est.*] sed non soluit hic, sed ī. ea l. § fina. ibi, si ergo. & c. Accur.

c *In hac quæstione*] i. occasione illius quæstionis.

d *Dati.*] i. cuiuslibet dati, uel cuilibet rei datæ, vel etiam facti ob rem, vel ob speciem, vel factum. nam verbū rei, etiam factum comprehendit, cum sit generale, vt sup. si cer. pe. l. 1. in fi. Sed pro futuris tantum, vt ī. de cō. di. inde. l. damus.

e *In his*] s. quatuor sub qui. in nominati continentur.

f *Obligatio.*] i obligatio quæ parit ciuilem actionem præscriptis verbis, ipsa tamen obligatio est de iure gentium cū fuit ante venditionem, ut sup. de cō trah. emp. l. 1. quæ venditio est de iure gentium ut Instit. de iur. nat. § ius sūt. Vel dic. idest approbatam a iure ciuili. Accur.

g *Emptio & venditio*] imo videtur do vt des, ut supra de condi. ob caus. l. fi. in princ. quæ est contra Sol. hic pecunia fuit in quantitate ibi ibi in specie. Vel sol. ut ibi.

h *Non placet*] ut sup. de contrahē. em. p. l. 1. & sup. de rerum perm. l. 1. circa prin.

i *In qua actione.*] scilicet præscriptis uerbis quæ oritur ex tali obligatione ciuili. nam per hanc actionem agitur ad interesse, vel ad fieri quod est conuentum, ut hic, & C. eod. l. cum precibus. in fi. & infra eod. ob causam. & infra proxim. sed per condi. ob cau. repetitur datum ut hic subicit, & C. eo. quoniam.

k *Meum*] s. quondā. nam si nunc esset meum, non daretur condictio aliqua: ut supra vsufr. quemad. ca. l. fi.

l *Periculo meo.*] scilicet ante traditionem: sicut est in venditione: vt Institu. de contrahen. empt. §. cum autem. Sed contra supra de condi. ob cau. l. fin. ite, & ideo si mortuus, & c. Sol. ibi in genere, hic in specie. Vel dic, quod hic scyphi fuerunt æstimati, & loco pecuniæ numeratæ dati, sed nunc esset emptio, ut C. de resc. uend. l. pretii. Vel melius dicas, periculo meo erit scilicet, si moritur, non teneris eum tradere, teneris tamen conuentus condictione ob causam, ut quod accepisti restituas. Vel sol. v. ibi. Accursius.

1 † Fl. seruie.

2 † Flor. decesserunt.

3 † Fl. repetatur.

4 † Hæc in vetustis ex emp. non habentur.

ff. Vet. aaaa 3 sed

¶At cum do a vt facias; si tale sit factum, quod locari solet; puta vt tabulas pingas pecunia data, b locatio erit, sicut in 1 † superiore casu c emptio. si res d sit; 2 † non erit locatio, sed nascetur uel ciuilis actio in hoc quod mea interest, vel ad repetendum condictio.

¶ Quod si tale est factum quod locari non possit, puta vt seruum manumittas, e siue certum tempus adiectum est, intra quod manumittatur; idque, cum potuisset manumitti, viuo seruo transierit; siue finitum f non fuerit; & tantum temporis consumptum sit, ut potuerit debueritque manumitti; g condici h ei potest, vel præscriptis verbis i agi; quod ijs, k quæ diximus, l conuenit. m

¶ Sed si dedi tibi seruum, ut seruum tuum manumitteres, & manumisisti; & is, quem dedi, euictus est, si sciens dedi, de dolo n in me dandã actionem Iulianus scribit. si ignorans, in factum o ciuilem.

In facio vt des, non habet locum actio præscriptis uerbis: sed ad actionem de dolo recurritur. Bartol.

¶ Quod * si faciam p vt des; q & postea quam feci, cesses dare; nulla erit ciuilis actio; & ideo de dolo dabitur. *

Ex contractu facio vt facias, oritur actio præscriptis verbis, quæ habet similitudinem cũ actione mandati. Bart.

¶ Sed si facio vt facias; hæc species tractatus r plures recipit. nam si pacti sumus vt tu a meo debitore Carthagine exigas, ego a tuo Romæ; vel vt tu in meo, ego in tuo solo ędificem; & ego ædificaui, & tu cessas; in priore specie 3 † mandatum quodammodo interuenisse videtur, s sine quo exigi pecunia alieno nomine non potest. Quamuis enim & impendia sequantur, t tamen mutuũ u officium præstamus; Et pôt mandatum ex pacto etiã naturã suam excedere. Possum enim tibi mandare, vt & cu-

a *At cum do.*] tunc est do vt facias, quando prius debet dari, & postea fieri: licet quandoque præueniatur in faciẽdo. sic enim omnes dignoscuntur. tunc nihilominus datur actio præscriptis verbis, licet in faciendo præueniatur. inspectatur enim conuentio secundum Ioan. vt C. de transac. l. cum mota. licet alij solum inspiciant, quæ fiant prius.

b *Pecunia data.*] in quantitate, ut statim dices. Accur.

1 † Flor. dest, in.

2 † Flor. dest, sin.

c *Superiore casu.*] in illo ver. & si quidem, &c.

d *Si res.*] idest species, vel pecunia vt species, vt argu. infra de lega. 1. planè §. 2. Et no. hic, quod locatio non est, nisi merces in pecuniæ quantitate consistat, vt hic, & supra deposti. l. 1 §. quod operæ. & sup. loca. l. & hæc distinctio. §. si. Accur.

e *Manumittas.*] puta do tibi aliquid, etiam pecuniam Acc.

f *Siue finitum.*] idest, adiectum. Accur.

g *Manumitti.*] quod est duorum mensium, ut infra qui sine ma. ad li. per. l. si.

h *Condici ei.*] scilicet quod datum est, ut C. de condi. ob cau. si liber. in princ. & sup. de cond. ob cau. l. de dedi. §. 1. Accur.

i *Præscriptis verbis.*] sed videtur quod nulla sit actio: cum ipse sit liber adueniente die apposito, ut C. si mancip. ita fuerint alie. l. si is qui, quæ est contra. Solu. ibi nomine pretii accepit, hic autem ob causam. & sic ut species. Vel hic pœnituit ante manumissionem datam, quod potest, ut supra de condi. ob cau. l. dedi. §. 1. vel fortè hic erat seruus alienus tibi proprius, qui ad libertatem peruenire non poterat. Vel hic de actu manumittendi dixit. Item no. hic, quod non datur locati, vbi tale est factum, quod non consueuit locari, ut hic, & supra si mensal. mo. l. 1. §. ideo. Item no. utramque est istis dari, vel cõdictionem ad repetendum, uel præscrip. uerb. ad contractum implendum, ut infra de manumiss. si quis ab alio. Vel etiam actionem præscrip. ver. ad interesse præstandũ, vt supra eo. §. sin autem rem do.

k *Quod ijs.*] iis, idest, cum is.

l *Diximus.*] de hac supra proxi. §. sin autem rem do & supra proxime. respon. cum scilicet non est venditio uel locatio,

m *Conuenit.*] Per breuis est Azo.

n *De dolo*] idest præscriptis verb. propter dolum, ut iuretur in litem. Sed quomodo hoc? Respond. quia iuratur in nominato contractu, cui hic similis est, arg. infra § ult. Vel ut agatur ad interesse etiam antequam euincatur, ut supra de act. emp. si seruus quem, §. fina. Sed quidam dicunt dari de dolo: & ideo ipso iure nullus est hic contractus dolo dante ei causam, ut supra de dolo, & eleganter. circa princ. sed male dicunt, ut C. de inutil. stipu. l. dolo. Sed nec per dolum induxi: licet sciens fui de te, quam dedi: quæ aliena erat. Item ideo non de dolo: quia non principaliter ex meo facto, sed de eno teneor. Nam quia manumisisti, ideo me obligasti ad dandum tibi non dedi, cum erat alienus.

o *In factum.*] scilicet a prætore dandam, ut sibiipsi non contra... aliqui hoc dixit supra de pact. iurisgen. §. 1. Et sic reprehenditur & corrigitur per Mauritianum, quod hic dicitur, ut infra ead. l. iurisgentium, §. 1. in fi. §. Vel dicas, quod Iulianus variauerit: qui aliter hoc dixit ibi, & aliter & melius hic, ut det speciem.

p *Quod si faciam.*] & ideo de dolo. Sed certè imò & vbi est ciuilis, ut in do vt des, videtur quod hæc de dolo locum habeat, vt C. de do. l. cum proponas. quæ est contra. Solu. ibi fuit facio vt des, licet. n. accepi ancillam, & seruum dedi, ut manumitteres: attamen hæc datio pro facto hĩ, quasi ego videar manumisisse. Itẽ in hoc facio vt des, vĩ dandam præscrip. ver. vt C. de transac. l. cum mota. Solu. ibi erat do vt facias, licet ibi præuentum fuerit in faciẽdo, vnde nihilominus datur præscrip. ver. Vel dic, vt statim dices, quia ibi aliquid tibi aderat, cui factum fuerat, hic non. Sed quæro, quare in contractu facio ut des, non datur actio præscrip. ver. sicut in superioribus? Resp. secundum Azo. imo datur, nisi in casu, cum tale sit factũ, vt mihi absit, & tibi non absit, vt C. de dolo. l. cum proponas Et ita intelligi hic, alias autem bene potest dari præscr. ver. cũ ratio diuersitatis reddi non possit, vt infra de verb. obli. l. à Titio. Et hoc modo potest intelligi quod est C. de transac. l. cum mota ut modo dixi. Sed hanc dist. reprobat Al. & Ioan. & Ira. ar. C. de transac. l. actione & inf. eo l. solent. in fi. sed in utraque est sol. Alij, ut Ioan. reddunt talem rationem: quia inueniretur inæqualitas, nam ille qui dat, potest repetere quod dedit, & etiam agere præscrip. ver. ad interesse. at ille qui facit, quod factum est, nequit repetere: ne ergo inæqualiter constituatur actio, recurritur ad actionem de dolo, sed hoc non valet, quia idem inueniretur in do vt facias: nam ibi est inæqualitas prædicta. sed ipsi dicunt, quod tunc non facilè contingit vt præueniat in faciendo: & ideo non facilè datur ei condictio. Ioan. dicit factum grauius, quam datum, & ideo durius agitur contra rumpentem fidem, vt infra de pœnis. l. in seruorum. §. fin. quod non placet. Est ergo ratio prima bona: quia vestienti contractum actio debet dari præscrip. verb. Vestire autem dicu, cum ex eo quod [illegible] io, aliquid tibi abest, alioquin datur actio de dolo. Hæc ratio fallit in facio vt facias. vt si de manumittendo conuenit vt manumitteres, vt infra eadem l. in fine. Sed ibi est alia ratio, quia factum est in obligatione ab alia parte, vnde agetur ad interesse. Sed nonne transactio est, facio ut des, & tamen non datur actio? Respon. quia non impleuit, ut supra de condict. indeb. & eleganter, § penult. Item contra supra de condi. ob cau. l. dedi. §. secundo, vbi datur condictio.

* Ad. huius text. intel. vid. Fer Gaec. in l. iurisgentiũ nu. 6. sup. de pac.

* Quæ sit ratio, quare in hac specie nõ detur actio præscri. ver. pulchre Alcia. parad. 5. c. 7.

3 † Fl. in priorem speciem.

q *Vt des.*] aliquid in specie.

r *Tractatus.*] idest quæstionis. sic exponitur supra si pars here. pet. l. si in fi.

s *Videtur.*] quod falsum est, quia non fuit gratuitum. vnde inf. dicit dandam præscrip. uer. Accur.

t *Sequantur.*] sic non repetendo, quia a nullo repetuntur expensæ. Accur.

u *Mutuum.*] quod non impedit mandatum, sed merces.

Præstam.

* Locatio q̃hq; naturã suam immutat. Videas Iudicẽ tract. in ver. Locatio.

a *Præstes.*] in re locata, & ita locatio immutat naturam suam. * loquitur enim per simile. vel, sic in mandato loqui, ut ex pacto de leui culpa, nõ de leuissima teneatur. nam nisi dicat contrarium, semper de leuissima tenetur secundum nos, arg. C. mand. l. à procuratore. sed secũdum alios, qui dicunt, in mandato tantum ieuem culpam venire, planum.

1 † Fl. impenderemus.

b *Dubitatio est.*] hæc enim ego tibi, & tu mihi videris restituere impensas, unde uidetur esse mãdatum. Azo.

2 † Fl. si autẽ aliter feceris, ut, &c.

c *Feceris.*] si maiores sumptus facit unus, quã alius, magis est subaudi, ut hic, & cæt. quicquid dicit, allegando dicit. Azo.

d *Sed.*] Iusque nunc dictum est allegando, nunc sententiando. Accursius.

e *Tutius*] nec enim actio mandati datur, quia mandatum non fuit gratuitum. Azo.

f *Similis.*] non tamen ideo dicitur bon. fid. sed ideo, quia quæ ueniunt in illa de dolo, culpa lata, vel leuissima, vel leui, & in ista ueniunt. Et no. quòd in omnib. his contractibus innominatis obseruo, ut id in singulis veniat, quod venit in eo cui est simile in culpa, ut sup. de posi l. j. § in conducto. & in usuris, ut inf. eo. Titius & ut iuretur in litem fortè, ut supra §. at cum do. in fine.

g *Conuenit.*] ut detur præscript. ver. act. ad interesse.

3 † Fl. &.

h *Necessario*] cum ratio diuersitatis reddi non potest, ut infra, de verb. oblig. à Titio, in fine. & dixi de hoc sup. ad le. Aquil. illud. Accur.

i *Manumisi.*] non dicit quanti interest illum manumitti, quia non potest sic inspici interesse, arg. contra supra ea. l. §. si autem rem do. vel quòd in plus mihi expedit.

4 † Aliàs, aliã insulã. & ad intell. huius l. vide Iacob. Nigrun. in l. 1. §. si quis ita, de verb. oblig.

5 † Fl. esse.

K *Æstimari.*] non enim est, id est fingitur quòd nõ sit locupletior, qui libertum habet, ut hic, & inf. de reg. iu. l. nemo 3j. & infra quib. ad l. b. l. 2. in fi. Sed contra sup. de act. empt. idemq; in fi. Sol. hic non debet æstimari quòd libertum habeo, cum manumissionem fecerim, non ut meæ, sed ut tuæ satisfacerem uoluntati. potius ergo tibi debes imputare, qui me ad hoc faciendum induxisti; nec modo idem uis adim-

stodiam mihi præstes, a & non plus impendas in exigendo, quàm decem. Et si eandẽ quantitatẽ impenderimus: 1† nulla dubitatio est. Si autem aliter feceris. c 2 † ut & hic mandatum interuenisse videatur, quasi refundamus inuicem impẽsas. neque enim de re tua tibi mando. Sed d tutius e erit, & in insulis fabricandis, & in debitoribus exigendis, præscriptis verbis dari actionem. quæ actio similis f erit mãdati actioni: quẽadmodum in superiorib. casibus emptioni, & locationi.

Ista est ultima particula, in qua determinatur quæstio proposita in principio huius l. & h. d. In facio vt facias, datur actio præscript. verb. in qua venit quantum interest mea fieri quod conuenit: quòd si illud interesse cessat, quanti interest mea non fecisse. item habere libertum, non est ius æstimabile. Bart.

¶ Si ergo hæc sunt ubi de faciendo ab utroq; conuenit, g vi 3† in proposita quæstione, idem dici potest: & necessario h sequit, ut eius fiat condẽnatio quanti interest mea seruum habere, quem manumisi. i An deducendum erit quòd libertum habeo? Sed hoc non potest æstimari. K

Error in nõie contractus, non vitiat contractum. B.

Neratius lib. j. responsorum.

LEX VI.

INsulam hoc modo, ut aliã 4† reficeres, vendidi. l Respondit, nullam esse venditionem, sed ciuili intentione incerti m agendum esse. n 5†

Vbi cessat interesse fieri quod conuenit: recurrimus ad condictionem ob causam. Bartolus.

Papinianus li. 2. quæstionum.

LEX VII.

SI tibi decem dedero, o vt Stichum manumittas, & cessaueris: confestim agam præscriptis verbis, ut soluas quanti mea interest: aut si nihil interest, condicam tibi, ut decem reddas.

Vbi est do ut facias & des; oritur actio præscript. verb. vt fiat quod conuenit. Bartolus.

Idem libro 27. quæstionum.

LEX VIII.

SI dominus seruũ, cum furti 6† argueretur, p quæstionis habendę causa ęstimatũ q dedisset, neq; de eo cõpertum fuisset, & is non redderetur: eo nomine ciuiliter r agi posse: scilicet aliquo casu seruum retenturus esset, qui traditum accepisset. Potest. n. retinere seruum, siue dñs pro eo pecuniam elegisset, siue in admisso deprehẽsus fuisset. tũc n. s & datam t æstimationem reddi à dño oportere. Sed quæsitum est, qua actione pecunia, si eam dñs elegisset, peti posset? Dixi, tametsi u quid 7 † inter eos ageret, uerbis quoq; stipulationis conclusum non fuisset: si tamen lex contractus non lateret, præscriptis verbis incerti, & hic agi posse: nec uideri nudum pactum interuenisse, quoties certa lege x dari probaretur. y

Liberatus ob causam, conuenitur hac actione, vt faciat quod conuenit. Bar.

Idem libro 11. responsorum.

LEX IX.

OB eam causam accepto z liberatus, ut nomen Titij debitoris delegaret: si fidem contractus non impleat, incerti actione a tenebitur. Itaque iudicis officio non uetus b obligatio

plere. at ibi emptor manumisit proprio arbitrio suę voluntatis satisfaciendo, unde quod ex eo tibi prouenit, lectum compensare debet, secundum Azo. Item potes super hac l. distinguere de pactis appositis in contractibus innominatis, ut plenè dixi sup. de contrah. empt. l. pacta, in fi gl. Accur.

l INsulam Vendidi.] id est dixi me vendere.

m *Incerti.*] id est præscriptis verbis, quæ datur ad incertum, id est ad interesse: uel ut fiat quod conuenit. Azo.

n *Agendum esse.*] ut fiat quod conuenit, ut inf. eo. l. si vir. Accur.

o SI tibi decem dedero.] ut speciem alioquin succederet constitutio: & faceret eum libertum, ut C. si mãc. ita fue. alie. ne prosti. l. 4. Accursius.

p SI dominus seruũ. Argueretur.] fecisset, nec ne. Azo.

6† Fl. furti.

q *Æstimatum.*] si nõ esset æstimatum, agitur ob causam tantũ non ad ęstimationem, quę facta non est, ut sup. de cond. ob cau. l. pen.

r *Ciuiliter.*] i. præscriptis verbis. Accur.

s *Tunc enim.*] sũ deprehensus fuisset. Azo.

t *Datam.*] i. si iam esset soluta domino. Accursius.

u *Tametsi.*] i. quãuis.

x *Lege.*] id est pacto.

y *Probaretur.*] ut C. eo. l. in rebus. Accur.

O B eam. CASVS. Debebas mihi decem, & tibi Titius z. accepto tuli tibi ut mihi Titium delegares: quod non facis: ago præscriptis uerbis ut deleges, & sic delegatum faciam condemnari. Viuia.

7† Fl. quid.

z *Accepto.*] i. per acceptilationem. Acc.

a *Incerti actione.*] id est præs. tipt. verb. ut fiat quod conuenit, ut subijcit, & C. de dolo, l. legem.

b *Non vetus.*] immo uetus instauratur, ut sup de cond. ob caus. l. si quis accepto. quæ est contra. Sol. hic, certum promisit expromissorem tibi in genere. Vel hic purum erat debitum primum: ibi conditionale. Vel dic (quod est verius) non esse contrarium: nec absurdum hanc actionem cum condictione ob causam competere, vt se reponat in obligationem: uel ad pecuniam tantum, si obligatio hæc amissa fuerat pura. & subaudias secundum hic tantum, ut & ibi dixi. Accursius.

a *Pertinere.*] in solidū. b *Vel ipsa.*] sub alternatione. Azo. c *Areæ*] totius Azo. d *Eadem.*] ut fit societas Accu.

QVi seruandarum. e *Suarum*] f tantum, ut ĩ. subiicit: sed & si sine causa &c. Si vero causa cōis periculi uitandi faciat, non in totum, sed pro parte tenetur ad collationem. Accur.

1 † Flor. de-ijciunt.

f *Nullatenetur.*] s directa, uel de stricto iure: sed de æquitate tenetur, si fecit sine causa uel dolo, ut subiicit: si ergo cum causa, non tenetur, ut hic. Sed ĩ sup. ad l. Rhod. de iac. l. 2. Sol. ꝙ hic dicit non tenetur, uerū est illi, cuius merces proiectæ sunt, ut hic tenetur tamē magistro, ut ibi. Vel hic non proiecit dñs uel nauta, sed alius: ibi autem dominus. Vel hic causa fuit: ibi causa communis uitandi periculi & ideo agit ex illa l. Rhodia ad æstimationem. Vel ibi fecit causa suarum mercium, & ideo in factum generali prima placet.

g *In factum*] non Aquil. subsidiarie: q̄a non fuit in culpa, sed generali tenetur. Fecit enim causa suarum merciū, & ideo in factū generali tenetur domino merciū proiectarū ad interesse. Qui licet enim diligens paterfa. fecisset ita, quia proiectæ merces erant uiles & pōderosæ: proijcientis autē erant ꝓciosæ, & nō ponderosæ: cū ergo ei nulla obiici potest culpas nō ex lege Aquilia. sed gñali in factū tenetur. Dic ergo si ne causa quo ad me dominium proiectarū mercium: suberat tñ causa quo ad proijcientem. Si aut debuit potius suas proijcere, q̄ meas: tenetur ex l. Aquil. propter culpam vel dolum: & hæc in factum actio excludit actionem de dolo: cum & ipsa subsidiaria sit, & etiam in locum l ipsius actionis de dolo deficientis subijciatur. Accurs.

2 † Flor. de-ijc. scilicet.

3 † Flor. de-ijc. adque.

4 † Floren. 16. § 1.

5 † Fl. desti. ijs.

h *De dolo*] i. leg. Aq'. propter dolum, ut sup. ad l. Aquil. si seruus, §. si quis, & infra §. proxi. Azo.

pertinere. a Quid ergo est? in factum putat actionē Iulianus dandam, i. præscriptis verbis. Igitur & si quis areæ dominium non transtulerit, sed passus sit te sic ædificare, vt communicaretur vel ipsa, b vel pretium eius 1 † erit societas. Idemque & si partis areæ c dominiū transtulerit, partis non, & eadē d lege ædificare passus sit.

Qui me damnificat sine causa, si quidem dolosè, tenetur mihi actione de dolo: si aūt non dolosè, tenetur actione in factum. Paul. de Cast.

Idem lib. 41. ad Sabinum.

LEX XV.

QVi seruandarum mercium suarum e causa alienas merces in mare proiecit: nulla tenetur f actione; sed si sine causa id fecisset, in factum, g si dolo, de dolo h tenetur.

Quando datur damnum de non corpore in non corpus: non competit actio legis Aquiliæ directa, sed in factum surrogata. hoc dicit cum §. seq. Paulus.

¶ Sed & si seruum quis alienū spoliauerit, isq; frigore mortuus sit: de uestimentis quidem furti egi poterit; de seruo vero in factum agendum, i criminali s. 2 † pœna aduersus eum seruata. K

¶ Sed & si calicem argenteum quis alienum in profundum abiecerit, idque 3 † damni dandi causa non lucri faciendi, Pomponius libro 17. 4 † ad Sabinum scribit, neque furti, neque damni iniuriæ actionem esse: in factum tamen esse 5 † agendum

Actio de pascuis pecorū non habet locum quando fructus mei, qui cadunt in alienum depascuntur: sed ad actionem in factū recurritur. Bart.

¶ Si glans ex arbore tua in meum fundū cadat, eamq; ego immisso pecore depascam, Aristo scribit non sibi occurrere legitimam actionem, m qua experiri possis. 6 † nam neque ex lege duodecim tabularum de pastu n pecoris, * quia non in tuo pascitur: neque de pauperie, neque de damni iniuria o 7 † agi posse: in factum itaque p erit agendum.

Pretium conuentum pro indicando fugitiuo, potest peti actione præscriptis verbis: nisi dolus indicantis interuenerit. Bart.

Idem lib. 42. ad Sabinum.

LEX XVI.

SOlent * qui nouerunt seruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis, vbi celentur: quæ res non facit eos fures. Solent etiam mercedem huius rei accipere, & sic indicare. Nec videtur illicitum esse hoc, quod datur. Quare qui accepit: quia ob causam accepit, nec improbam causam: non timet condictionem. q Quod si solutum qui dem nihil est, sed pactio intercessit ob indicium: hoc est, ut si indicasset, apprehensusque esset fugitiuus, r certi 8 † aliqui l daretur: uideamus an possit agere. Et quidem conuentio ista non est nuda, ut quis dicat ex pacto actionem non oriri; sed habet in se negotium aliquod: ergo ciuilis actio potest oriri, idest præscriptis verbis; nisi quis & in hac specie de dolo actionem competere dicat, ubi dolus ali quis arguatur.

Ex contractu facio vt des: & do vt facias: oritur actio præscriptis verbis: nisi datum fuerit propter pecuniam, et sic actio ex empto daretur. Bar.

Pomponius libro 22. ad Sabinum.

LEX XVII.

PErmisisti mihi cretam s eximere de agro tuo, ita

i *In factum.*] subsidiaria leg. Aquil.

K *Seruata.*] s. lex Cornel. de sic. ut supra ad leg. Aquil. l. inde Neratius §. si dolo.

l *Agendum.*] subsidiaria l. Aquil. ut supra ad l. Aquil. si seruus, §. si quis, de manu. & infra, de acq. rer. do. l. in laqueum. in fi.

m *Actionem*] immo occurrit actio ad exhib. vt supra ad exhi. l. 1. iulian. §. glans. quæ est contra. Sol. ibi dolo: hic sine dolo pauit.

n *De pastu*] ꝓpriū nomē actionis; q̄ hēt lo. si cū in tuo tuā glandem meo pecore depasco, ut hic, & C ad l. Aql. l. fi. Sed q̄d si mea pecora in tuo glandes tuas pasta fuerunt sine mea immissione? Respon. habet locum forte de pauperie. Accursi.

o *Iniuria.*] q̄a forte matura erat glās, ut ĩ ad l. Aql, si seruus seruū, §. si oliuā immaturā.

p *Itaque.*] ut sup. ad l. Aquil. qui occidit, §. si quis alienum.

SOlent.] CASVS. Si indicas mihi seruū meū fugitiuū, opus bonū operatus es, & non teneris furti. sed accipis ꝓtiū ob iudiciū: iuste accipis. si accipis ꝓmissionē ꝓtii ꝓ indicādo: agere potes ꝓscr. verb. uel dolo. Viuia.

q *Condictionem.*] ob tur. cau. ut sup. de cōd. ob turp. cau. l. 4. in fi.

r *Apprehensusq; esset fugitiuus.*] fuit ergo facio, ut des ex quo tñ de dolo datur actio, fin lo & s̄m hoc uerbum, nisi q̄d est ĩ. les gas correctiue. Vel dices, ꝙ fuit do, ut facias licet fuerit ꝓ factū in faciēdo, ut C de transf. l. cū mota. & ꝙ dicit nisi, mutat casum q̄n fuit facio. ut des, & tale factum ex quo facienti abest, & alteri nō adest: cæterū si ei nō abest, vel alteri adest, datur præscr. uer ut dixi sup. eod. l. naturalis, §. q̄d si faciam. & s̄m hoc, nisi, non intelligitur correctiue. Vel uerius non tñ non ob: immo est pro nobis. nam hic alteri adest, & datur præscrip uerb. & literam lege, ut dixi, nisi &c.

PErmisisti. *Cretam.*] s ex causa donationis. Accur.

6 † Flor. pa-stu.

* Vide Plin. lib. 16. c. 5.

7 † Flor. neque de damno iniuria Duarenus, atque damni iniuria.

* Intellectibus vide per Fortun. Garcia in l. nemo. ... ff. de pac. supra & per Burg. Ferentinum l. pa-cta conuenta, nu. 80 de contrah. empt. tom. pu. 3.

8 † Flor. aliquid.

Repleretur.

a *Replerem.*] ex terra.
b *Incerti.*] idest præscriptis verbis. Accursius.
c *Ad exhibendum.*] & rei vendi. ut infra, de dona. qui saxum. sed & iniuriarum, vt supra, de actio. emp. qui pendentem. Sed certè immo videntur hæ cessare: cum dicat lex dari de dolo, quæ in subsidium tantum datur, ut supra, de dolo, l. si cum mihi. quæ est contra. Sol. hic exemerat, & dominus factus fuerat, supra tantum sumptum fecerat. Accur.
d *Permisisti.*] ex causa donationis.
e *De dolo.*] sed hodie datur condictio ex lege si hæc promissio facta fuerit causa donationis: ut C. de donation. si quis argentum, §. penultimo. & sic cessat de dolo. Accursius.

1 † Flo. si ait & ad sinsum hunc tex. vide Berang. Fern. in l. pa. ff. nu. 55. de contrah. emp. & 10.
2 † Fl. desil, fossam.
3 † alias, si non patiaris me.
4 † Flor. tollere sinat, nec pateris me fructus, &c.
5 † Flo. desil, autem.

S*I gratuitam.*] CASVS. Accommodani tibi domum in vsu non designato: dubium est, an sit commodatum, uel precarium: & ideo datur mihi præscript. verb. Viuia.
f *Habitationem.*] idest domum plenam, non specificato vsu, ad quem vtatur domo. Azo.
g *Tutius.*] si dubitetur sit commodatum: an precarium. Differunt enim hæc inter se, * vt diximus supra commod. l. in commodatu, §. sicut. & est pro hoc supra eod. l. j. & sic cessat commodatum, cum vsus non fuerit dictus, & propter dubium, secundum Azonem. Vel dic secundum Ioan. quod nihilominus habet locum commodati. nam & domus commodatur, ut supra commod. l. j. §. primo. Accurtius.
h *Ego.*] f. dominus. Azo.
i *Venditorem.*] id est te, qui accepit: margaritas vendendas.
k *Tuum.*] nisi venales habebam, ut supra, si certum petatur, rogasti. Azo. Sed videtur indistincte periculum recipere accipientem, ex quo æstimatas acce-

6 † Flor. Vivianus.
* Commodatum, & precariū differunt vide Hipp. Bonacossa. eq. quo. 46.
7 † Flo. margarita æstimata.
8 † Flo. eadē.
9 † Fl. ceteram deinde hoc.

vt eum locum vnde exemissem, replerem. a exemi, nec repleo. quæsitum est, quā habeas actionem: sed certum est ciuilem actionē incerti b cōpetere. Si autem 1 † vendidi sti cretam, ex vendito ages. quod si post exemptionem cretæ fossam 2 † repleuero, nec patiaris 3 † me cretā tollere: tunc agam ad exhibendū: c quia mea facta est, cū voluntate tua exempta sit.

Ex contractu facio, vt des, vel do, vt facias, si ad uersario nihil quæritur: non competit actio præscr. verb. sed de dolo. Bart.

¶ Permisisti d mihi, vt serem in fundo tuo, & fructus tollerem; 4 † si non patiare me fructus tollere, nullam iuris ciuilis actionem esse Aristo ait: an autem 5 † in factum dari debeat, deliberari posse: sed de dolo e erit.

Quando non constat quis contractus fuerit celebratus: constat tamen quod aliquis fuit celebratus, datur actio præscriptis verbis. Paulus de Castro.

Vlpian. lib. 28. ad edictum.

LEX XVIII.

SI gratuitam tibi habitationem f dedero: an cōmodati agere possim? & Iulia. 6 † ait posse: sed est tutius g præscriptis verbis agere.

Aut res datur vendenda gratia venditoris; & susceptor tenetur de dolo, & lata culpa: aut datur gratia susceptoris, & tenetur etiam de leuissima: aut gratia vtriusque, & de leui tenetur: & eius gratia dicitur contractus celebratus, qui rogauit. h. d. quem cas. not. Bart.

¶ Si margaritas 7 † tibi æstimatas dedero, vt aut easdem 8 † mihi afferas, aut pretium earum: 9 † deinde eæ perierint ante uenditionem: cuius periculū sit? Et ait Labeo (quod & Pompon. scribit) si quidē ego h te venditorem i rogaui: meum esse periculum. si tu me tuum. k si neuter, neutrum: 10 † sed dumtaxat consensimus: teneri te hactenus, ut dolum & culpam mihi præstes. actio autem ex hac causa vtique erit præscriptis uerbis. l

Si res datur inspiciēda, & ignoratur vbi sit, ad hanc actionē recurritur, vel aliis actionibus potest agi: & in hac actione venit culpa habita consideratione eius, cuius gratia sit celebratus contractus. Bart.

Papin. li. 8. quæst. scripsit.

LEX XIX.

SI rem m 11 † tibi inspiciēdam dedi, & dicas te perdidisse, ita demū mihi præscriptis uerbis actio competit, si ignorē n ubi sit. Nam si mihi liqueat apud te esse, furti agere possum, uel condicere, o vel ad exhibendum agere. Secundum hæc, si cui inspiciendum dedi, siue ipsius causa, siue vtriusque: & dolum, & culpam p mihi præstandam esse dico, propter vtilitatem: periculum q non. si vero mei duntaxat causa datum est, dolum r solū: quia prope s 12 † depositum hoc accedit.

Si commodo, vt commodes, agitur præscriptis uerbis: quia commodatū non est gratuitum. Bart.

¶ Si cum vnū bouem hērem, & vicinus unum, placuerit inter nos, ut per denos dies ego ei, & ille mihi bouē commodaremus, ut opus faceret: & apud alterum bos periit: t commodati non competit actio, quia non fuit gratuitū cōmodatum: uerum præscriptis u uerbis agendum est. u

Is cui res inspiciēda conceditur: de casu fortuito non tenetur. Bart.

¶ Si cū mihi uestimenta venderes, x rogauero, ut ea apud me relinquas, ut peritioribus ostenderē: mox hæc perierint vi ignis, aut alia ui maiore, periculū me minime præstaturū, ex quo y apparet vtique custodiam z ad me pertinere.

pit, vt supra, de æsti. actio. l. i. in fi. Sol. vt ibi. Accur.

ADDITIO.

Dic secundum Bartolum, quod hic fuit dictum, quod restituantur margaritæ, aut pretium earum duntaxat. Vel dic, quod æstimatio hic fuit facta pro quanto venderetur, non eo animo, quod emptionem faceret, vel faceret transire periculum: ibi secus.

l *Præscriptis verbis.*] quando non apparet, qui rogauerit. & culpa commissa sqit. Accursius.
m S*I rem.*] alias lex, & alias §.
n *Si ignorem.*] sic ergo arctor, ut certam actionem eligam, ut & dixi supra loca. l. cum in plures, §. vestimenta, in princ.
o *Condicere.*] condictione furtiua. Azo.
p *Culpam.*] exactam seu leuem. Azo.
q *Periculum.*] ideo vsque ad exactissimam, vel leuissimam. Azo. Sed verius est, quando sui causa accepit, vt ad exactissimam teneatur ad instar commodati, ut supra commo. si ut certo, §. nunc videndum. & agat furti, si ei surripiatur, vt infra, de furtis, l. rem inspiciendam.
r *Dolum.*] ut & supra commod. l. eum qui. §. si rem, & l. si ut certo, §. interdum.
s *Propè.*] non enim causa custodiæ datum est: ideoque non est propriè depositum.
t *Periit.*] sua culpa. alias non teneretur, cum vtriusque gratia contractus factus sit, vt supra commod. si ut certo, §. nunc uidendum, in fi §.
u *Agendum est.*] ut & Institut. loca. §. i. Accur.
x *Venderes.*] id est, vendere velles. Accursius.
y *Ex quo.*] Collige, quia vtriusque gratia celebratus est. Azo.
z *Custodiam.*] id est, diligentiam exactissimam, vel immo exactam: cum vtriusque gratia fiat, ut supra hac l. §. rem dixi. Accursius.

10 † Flor. quidem.
11 † Flo. est. §. & incip. Papin. l. 8 quæst. si rē pōs. sic. Vide An. Augu. lib. 3. c. 11.
12 † alias, propter.

Si quis

a *Si quis ſponſionis*] ſcilicet, ut qui melius curret, vel melius aſcet lapidem, habere annulos.

b *Victori*] qui vincit alium in currendo, ſaliendo, vel alio modo licito ludendo non ad aleas, vel ad magidem ,l vt hi ſubij ut plane &c. & ſupra de alea l. ſolent. & l. quibus & l. quod in conuiuio. in principio. Idem eſt, & ſi per eum non ſtat quo minus vincat: ſed per aduerſarium nolentem, facere quod conuenit ut ſupra de dolo ſoleum. Azo.

c *Competit.*] & arbiter ex hac cauſa pronunciare cogitur: ut ſupra de arbi. litigatores §. quid ergo ſi res.

d *Aget furti*] quaſi dicat nullo modo: ut hic, & infra de fur. ſi vẽdidero §. fina. & l. ſi iis qui rem. §. 1. & 2. & infra de vſur. l. homo & arg. inf. de diſtr. pig. l. 1. in fi. Sed nonne creditori fulloni, ſarcinatori, commodatario competit furti actio, & tamen alij poſſident ut inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſcun. § furti? Item creditori, qui habet ſpecialem hypothecam, ut infra de furt. ſi is qui rem? Reſpon. iſti agunt: vel quia ſaltem detinent: vel quia ius habet iſte victor.

e *Si inhoneſta*] reſpectu ſpondentium inter ſe: unde & no qui recipit, repetenti obijcere turpitudinem non poteſt. Azo.

S *I apud.*] CASVS. Dedi tibi decem vt dares Titio ſi indicaret mihi ſeruum meũ, qui fugerat: ſi non indicauit, conueniam te præſcriptis uerbis, ut reddas: ſi ego, & ille qui debebat indicare, depoſuerimus ſupradicto pacto: agam depoſiti ſequeſtraria. Viuianus.

f *Depoſuerim.*] ideſt poſuerim, & ſic tranſtulerim dominium: alias quomodo perſonalis actio præſcriptis verbis daretur, ut quia qualibet perſonali act. ita res petitur tradi, ut accipientis, ut inſtit. de ac. §. ſic itaque.

g *Melius.*] ſcilicet ad aliam actionem currere.

h *Non enim*] non datur depoſiti; quia nec ambo &c.

e Sponſionẽ cuius hic in riſcõ. meminit, ludicrã eſſe: & quæ pignorib. depoſitis fiat, ait Budæus §. de orig. iu. l 2. nullum videm.

1† *Fl. annulus acceperit, nec reddit.*

Qui accipit rem ab vno dandam alteri in cauſam certæ victoriæ, vel in aliũ euentum, actione præſcriptis verb. dare tenetur. h. d. cum l. ſeq. Bart.

¶Si quis ſuſpenſionis [a] cauſa annulum 1 † acceperit, nec reddidit victori: [b] præſciptis verbis actio in eum cõpetit. [c] Nec enim recipienda eſt Sabini opinio, qui condici, & furti agi ex hac cauſa putat. Quemadmodum enim rei nomine, cuius neque poſſeſſionem, neque dominiũ victor habuit, aget furti? [d] Planè ſi in honeſta [e] cauſa ſponſionis fuit, ſui annuli duntaxat repetitio erit.

Idem libro 30. ad edictũ.

LEX XX.

SI apud te pecuniam depoſuerim, [f] vt dares Titio, ſi fugitiuum meum reduxiſſet, nec dederis, quia non reduxit: ſi pecuniam mihi non reddas melius [g] eſt præſcriptis verbis agere: non enim [h] ambo pecuniam ego & fugitiuarius [i] depoſuimus, ut quaſi apud ſequeſtrem ſit depoſitum. [k]

Si res vendenda datur, vt pretium in mutuum cõuertatur: ſi non venditur, vel pretium nõ recipitur: actione præſcript. verb. agitur. Bart.

Idem libro 31. ad edictum.

LEX XXI.

ROgaſti me, vt nummos tibi mutuos darem: ego cum non haberem, dedi tibi rem vendendam, [l] ut pretio utereris: ſi non vendidiſti; aut vendidiſti quidem, pecuniam autem non accepiſti mutuam: [m] vtilius 2 † eſt ita agere, ut Labeo ait, præſcriptis verbis, quaſi negotio quodam inter nos geſto proprij contractus.

¶Si prædium pro te [n] obligauero: deinde placuerit [o] inter nos ut mihi fideiuſſorem præſtares, [p] nec facias: melius eſſe dico præſcriptis verbis [q] agi, [r] niſi merces [s] interueniat. Nam ſi interuenit: ex locato [t] eſſe actionem. [u]

Qui rem experiendam recipit: quicquid ex re interim lucratur, domino reddere debet. Bart.

Idem lib. 32. ad edictum.

LEX XXII.

APud Labeonem quæritur: ſi tibi equos venales experiendos dedero, ut ſi in triduo diſplicuiſſet, redderes: tuque deſultor [x] in his cucurreris, & viceris: deinde emere nolueris: an ſit aduerſus te ex uendito actio. Et puto uerius eſſe præſcriptis uerbis agendum. [y] nam inter nos hoc actum eſt, et experimẽtum gratuitum acciperes, non ut etiam certares.

Si res datur experienda; emptione perfecta datur ex uendito: alias præſcriptis verbis. Bart.

¶ Item apud Melam quæritur, ſi mulas tibi dedero ut experiaris: & ſi placuiſſent, emeres: ſi diſplicuiſſent, ut in dies ſingulos aliquid præſtares: deinde mulæ a graſſatoribus [z] fuerint ablatæ intra dies experimenti, quid eſſet præſtandum: vtrum pretium & merces, an merces tantũ?

i *Fugitiuarius*] alias fugitiui indiciarius, & alias fugitiuarius ideſt ille qui fugitiuum reducere debuit vel indicare, Nebris in lexi. 2. dicit eſſe illum, ad quem ſe fugitiuus recipit vel, ut quidam ex Floro admonuit, qui fugitiuos perſequitur.

K *Depoſitum.*] nec ego ſolus: quia proprietatem tranſtuli. Accur.

R *Ogaſti me.*] CASVS. pro te gratis obligaui prædium meum, hoc pacto, vt fideiuſſo. dares de luendo: ago præſcriptis uer. ago ut des fideiuſſ. ſed ſi accepi mercedem pro obligando: tunc ex locatione actio ne informata, & nihilominus præſcr. uerb. Viuianus.

l *Vendendam.*] puta lancem. Accurſ.

m *Mutuam.*] aliàs ſi accepiſti, agitur ex mutuo: ut ſupra ſi cer. pet. rogaſti. & dic accepiſti, ſcilicet an emptore mutuam, ideſt quæ erat futura mutua.

n *Pro te.*] mandante.

o *Placuerit.*] incontinenti. Accur.

p *Præſtares*] prædij liberandi cauſa.

q *Præſcriptis verbis.*] & mandati; nam ex pacto eſt informata. Azo.

r *Agi.*] ut fideiuſſorẽ des. Accur.

ſ *Merces.*] propter hoc qa ego pignoraui fundum pro te.

t *Ex locato.*] nihilominus præſcrip uerbis. ut ſupra de æſti. act. l. fin. Item caue; quia locaui rem hic, non factum; tunc enim ſi factum, diſtingueretur, an conſueuerit locari, vel non; ut ſupra eod. naturalis § at cum do quæ eſt contra.

A D D I T I O. Pro ſolu. huius contractij debes intelligere, quod tunc fuit locata res ipſa, & non factum pignoratitium fuit locatum, &c. ſecundum Bartolum hic.

u *Actionem*] informatam ut fideiuſſorem des.

A *Pud*] CASVS. Venalem equum meum tibi dedi experiendum cum uelles eum emere; & ſi intra triduum diſpliceret, mihi redderes; interim tu cucurriſti ad palmam, & viciſti ſi tibi diſplicuit; mihi reddes lucrum cum equo.

x *Deſultor.*] ideſt, certator. a

y *Agendum.*] ſcili. et ut præſtet, quod eo nomine accepit; nec enim quæſtum facere ex ea re debet vt hic, & ſupra commo. ſi is qui. §. ſi quem. & argum. ſupra de in diem addic. l. 1. 2. & 3. Accur.

z *Graſſatoribus.*] ideſt furibus.] Adde l. capitalium. §. omnia. de pœn. & ibidem in l. aut facta. §. qualitate, & ibi Budæus. Graſſaturam autem clare deſcribit Iuuen. Satira 3.

2† *Fl. Tunc*

a Deſultores erant inquit Budæus hic, qui duos equos abſq; ephippijs agentes ex altero in alterum ſubinde de mira pernicitate deſiliebãt. Hinc deſultoria leuitas prouerbialiter dr.

Contracta

staret, computatis vsuris [a] semissibus: quantoque minus tributorum nomine præstitum foret, quàm earum vsurarum quantitas esse, vt id [b] Titio restitueret: & [1] † quod amplius præstitum esset, id ex sorte decederet: aut si & sortem, & vsuras summa tributorum excessisset, id quod amplius esset, Titius Sempronio præstaret, neque de ea re vlla stipulatio interposita est. Titius consulebat, id quod amplius ex vsuris Sempronius redegisset, [c] quàm tributorum nomine præstitisset, [d] qua actione ab eo consequi posset? Respondit pecuniæ quidem creditæ [e] vsuras, nisi in stipulationem deductas, non deberi, [f] verum in proposito videndum, ne non tam fœnerata pecunia intelligi debeat, quam quasi mandatum inter eos contractum: nisi quid [2] † vltra semissem [g] consecuturus [h] esset. Sed ne [i] ipsius quidem sortis petitionem pecuniæ creditæ [k] fuisse: quando [l] si Sempronius eam pecuniam sine dolo malo, vel amisisset, vel vacuam habuisset: dicendum, nihil cum eo nomine [m] præstare debuisse: tutiusque [3] † esse præscriptis verbis in factum actionem dari, præsertim cum illud quoque conuenisset, vt quid amplius præstitum esset, quã ex vsuris redigeretur, sorti decederet: quod ipsum, ius & causam pecuniæ creditæ excedit. [n] [4] †

Si operæ pro operis dantur, hac actione agitur. B.

Martianus lib. 3. regularum.

LEX XXVII.

SI operas fabriles [o] quis serui vice mutua dedisset, vt totidem reciperet: posse eum præscriptis verbis agere: sicuti si penulas [p] dedisset, vt tunicas acciperet: nec esse hoc contrarium, [q] quòd si per errorem operæ [r] indebitæ datæ sunt, ipsæ [s] repeti non possunt. nam [t] aliud dando, vt aliud reddatur, obligari iure gentium possumus. [u] Quod autem indebitum datur, aut ipsum repeti debet, aut tantundem ex eodem genere. quorum neutro modo operæ repeti possunt. [x]

Si trado tibi rem vtendam, vt eandem restituas, dicitur contractus commodati. Si verò, vt restituas tãtundem pondere, vel eandem, aut tantundem, dicitur contractus innominatus. Bart.

Pomponius lib. 21. ad Sabin.

LEX XXVIII.

SI tibi scyphos [*] dedi, vt eosdem mihi redderes, commodati actio est. si vt pondus argenti redderes, quantum in illis esset, tantundem [5] † ponderis petitio est per actionem præscriptis verbis tam boni tñ argenti, q̃ illi scyphi fuerunt: sed si vt vel hos scyphos, vel vt eiusdem ponderis argentum dares, conuenit: idem dicendum est. [y]

a *Vsuris.*] idest, vt lucrum vsuræ semis expendatur pro mandante: si verò minus percipitur, solum quod percipitur soluit.
b *Vt id.*] i. residuum ex vsuris. Accur.
c *Redegisset.*] scilicet negotiando, vel fœnori dando.
d *Præstitisset.*] infra semissem tamen.
e *Credita.*] idest, si velis dicere, quod sit credita.
f *Non deberi.*] Not. etiam per pactum incontinenti appositum in contractibus stricti iuris vsuras citra vinculum stipulationis non deberi: vt & C. de vsu. l. quamuis. fallit si ciuitati debebantur: vt infra de vsu. l. etiam. Item fallit in contractibus bon. fi. vbi ex pacto incontinenti apposito debentur: vt in hac l & infra de vsu. l. cum quidam. §. ex locato. & C. de pact. inter empto. & vend. l. initio. Sed in hac lege quomodo debentur vsuræ ex pacto incontinenti apposito, cum sit stricti iuris præscriptis verbis semper, nisi in duobus casibus? Responsio habetur pro bon fid. cum sit similis ei, puta mandato, quod est bo. fi. vt supra eo. naturalis. §. fin.
g *Semissem.*] quem retinere debebat, vt solueret reipublicæ.
h *Consecuturus.*] scilicet Sempronius: quia tunc cum certus sit, quod habebit lucrum, non videtur mandatum, quod esse debet gratuitum, vt sup. manda l. j.
i *Sed ne.*] nunc soluit.
k *Creditæ.*] i. mutuatæ.
l *Quando.*] pro quia.
m *Eo nomine.*] scilicet vsurarum. quia erant ex reditu præstandæ. qui cum sit nullus, ex eo non præstabuntur, sed nec de sorte præstabuntur.
n *Excedit.*] quia mutuum est cum traditur, vt tantundem reddatur: hic autem minus quandoque redderetur.

SI *operas.*] CASVS. Conueni tibi dare decem operas serui mei Stichi, vt tu des totidem serui tui Pamphili. agam præscriptis verbis, vt des, si ego dedi. Secundo si dedi vnam vestem, vt des aliam: agam eadem actio. Tertiò opponitur ad primum hoc modo. Legitur alibi, quòd si solui operam indebitam, credens debitam, quod non possum repetere eandem, neque similiter similem, scilicet alterius hominis, & ideo cum condico æstimationem quæro ergo. pro operis serui mei Stichi peram operas alterius? Et respond. quòd hoc expresse hic agitur, at in dicto casu agitur contra, scilicet quod ipsa eadẽ repetatur, tacite enim cum indebitũ soluo, ago vt id aut tantundem reddatur. Viuia.
o *Fabriles.*] vt puta pictorias, vel etiam artificiales. Accur.
p *Penulas*] genus vestis. Accur.
q *Contrarium.*] ideo quia hic nõ idẽ, vel eædem operæ in eodem genere, sed aliæ petuntur.
r *Operæ.*] fabriles. Nam de officialibus constat, quia nec ipsæ, nec æstimatio earum debetur: vt sup. de cond. inde. si non sortem. § libertus. in princ.
s *Ipsæ.*] nec aliæ.
t *Nam.*] nunc soluit contrarium.
u *Possumus.*] s. ex cõuentione, vt fuit in primo casu huius l.
x *Repeti possunt.*] s. vt aut ipsæ reddantur, aut totidem eiusdẽ generis: redditur tamen operarum æstimatio: vt d. l. si non sortem § libertus. circa medium.
y SI *tibi* *Dicendum est.*] s. vt præscr. ver. actio competat. Sed cur non fuit mutuum, cum in quantitate simili reddi debeant? Resp. quia vt species dati sunt scyphi. Azo.

1 † Fl. deest. &c.
2 † Fl. qd
3 † Flor. quare tutius esse.
4 † Fl. excedat.
* Hanc l. eruditè declarat Alcia. lib. paradoxo 5. cap. 19. & nouo sensu illustrat Hiero. Botigella. i. l. mutuũ. §. creditum. nu. 183. si cer. peta.
5 † Flor. tantidem.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XX.

TITVLVS I.

De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.

Obligatio generalis porrigitur ad bona præsentia & futura: sed obligatio certæ rei non contrahitur etiã in illa re posteà debitoris effecta, si creditor sciens fuerit. Bart.

Papinianus li. 2.[1] † respon.

1 † Flor. li. 11. aliàs lib. 25. Basilicon tit. 2. Harmenop. lib 3. tit. 5.

LEX PRIMA.

Conuentio generalis in pignore dando bonorum,[a] vel posteà q̃sitorum recepta est.[b] ¶ In speciem[c] autem alienæ rei collata conuentione, si non fuerit ei, qui pignus dabat, debita:[d] posteà debitori dominio quæsito, difficilius[e] creditori, qui non ignorauit alienum, vtilis actio dabitur: sed facilior erit possidenti[2] † retentio.

2 † aliàs, creditori possidenti.

Obligato seruo non intelligitur obligatum peculium tunc vel posteà quæsitum: ideo per creditorem non potest vendi. Bart.

¶ Seruo pignori dato, peculium eius creditor citra conuentionem specialiter super eo conceptam frustra distrahit: nec interest quando[f] seruus domino peculium acquisierit.[3] †

3 † Fl. adquisierat.

Difficilis §. & h. d. Fundo obligato non veniunt in obligationem fructus à bonafidei emptore posteà percepti, & vsucapio triennij ius pignoris non extinguit. h. d. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit vnam obiectionem ad dictũ. Tertio illi respondet. Secunda ibi, Pignoris. Tertia ibi, Quod in fructibus. Bar.

¶ Cùm prædium pignori daretur nominatim, vt fructus quoque pignori essent, conuenit.[g] eos consumptos[h] bona fide emptor[i] vtili[k] Seruiana restituere non cogetur.[l] Pignoris[m] etenim causam, nec vsucapione[n] perimi placuit: quoniam quæstio pignoris[o] ab intentione dominij[p] separatur. Quod

DE PIGNORIBVS, ET HYPO. &c.

Supra de principalibus obligationibus, tam nominatis, quam innominatis dixit, nunc de accessorijs, idest pignoribus, & hypothecis pertractat. Accur.] quæ omnia latius declarat Cuiac in paratitl. ad hunc titu.

Conuentio. CASVS. Obligatio pôt fieri omnium bonorum præsentiũ, & futurorũ.

¶ *In speciem*] Dedi tibi pignori rem alienã in specie. puta fundum; tu sciẽs alienã accepisti: certum est, ꝙ non obligatur tibi. Quid aũt si posteà dñiũ illius fundi acquisiui: an sit tibi obligatus? Dicit iurisc. ꝙ non faciliter tibi obligabitur: poteris tñ eam retinere donec tibi satisfaciam.

¶ *Seruo.*] si tibi seruũ meum obligaui, nõ poteris vẽdere eius peculiũ, nisi de hoc sit conuenerit. Viui.

a *Bonorum.*] s. præsentium.

b *Recepta est.*] q. d. non solum spãliter vnam rem, sed & generaliter oĩa bona sua pôt quis obligare, & p̃ntia, & futura: vt hic, & C. q̃ res pig. ob. pos. l. si Azo.

c *In speciem.*] idest in speciem, quæ est aliena res, veluti in alienum fundum.

d *Debita.*] i. obligata. Azo. Vel melius propriè: vt infra qui pot. in pig. ha. l. iij §. cùm ex. Accur.

e *Difficilius.*] i. non dabitur, q̃a oportet rem probari esse in bonis debitoris tpe obligationis, vel creditorẽ ignorasse: & ꝙ cœpit idem esse dñs rei, & debitor: vt inf. eo. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur & l. si Titio. Et plenè distinguas: quia cum quis rẽ certam obligat, si quidem suam, tenet obligatio. si alienã, si quidem sibi debitam, tenet obligatio: vt inf. qui pot. in pig. ha. l. iij §. cum ex causa & hic innuitur. Si verò non est debita, sed habet ius in re, similiter tenet: vt infra eo. grege. §. ij & iij. & l. si ab eo. Si non: si quidem sic obligauit, cum mea erit, tenet: vt inf. e. si fundus. §. aliena. Si simpliciter, aut scienti. & tunc non dabitur actio: licet detur retentio, vt hic. sic & aliàs datur retentio ex pig. non tñ actio, vt inf qui mo. pig. vel hyp. sol. l. j. in prin. & C si alie. res pig. da. sit l. j. & C et ob chi. pe pi. re. pos. l j. Similiter in omni nudo pacto, vt ex eo non actio, sed retentio det: vt inf. ad l. Fal. l. j §. id quoque. Sed arg. contra. inf. e. l. cũ vitiosè.[1] aut ignoranti: & tunc dabitur vtilis actio: vt hic. & inf. e si Titio. & l. si ab eo. Sed tñ dici pôt, vt creditor sciens hẽat contra obligantem hypothecariam, non aũt contra alios: & ideo temperatè hic loquitur, difficilius, &c. Alij dicunt pp pupillum creditorem: alij pp casus: qui hic dñr. s. inf. eo. grege. §. ij & iij. & l. si fundus. §. aliena. Si aũt nullus prædictorum interuenit, & sic non cœpit esse dominus, qui obligauit, si dominus habeat ratum, similiter tenet: vt inf. eo. si fundus §. j. & aliàs non, vt hic, & C. si alie res pigno. da. sit. l. quæ prædium. Accur.

1 Solue, vt ibi dixi l illa l. cõtraria, sm Bar.

f *Quando.*] sit ante obl'onem serui, vel post: & sic vendito seruo non comitat peculiũ, vt supra de contrah. empt. quoties. Accur.

g *Conuenit.*] q. pignori erãt, et si nihil cõuenit, vt inf. qui mo. pig. vel hyp ta. contra. l in prædijs. j rñ.

h *Consumptos.*] extantes. n. sine dubio restituit, subaudi nisi q̃ñ debitoris non fuerunt. vt in fi. huius §. Azo & sic non est contra. sup. loc. si in lege §. j.

i *Emptor.*] q emit à debitore p̃diũ, & posteà tenuit, & collegit, & cõsumpsit. Ac.

k *Vtili.*] de directa non est dubiũ, quia nõ datur: quia si daretur, pro extantib. daretur: sed hic etiã pro extantib. nõ dat directa, vel vtilis. q̃a non fuerũt in dñio debitoris: vt hic, & ĩ. e. Paulus. § j. sed officio iud. venit, vt ĩ. e. si fund. § interdũ.

l *Non cogetur.*] licet rem restituat. Ac.

m *Pignoris etenim.*] rñdet tacitæ obiectioni cur nõ datur hypothecaria isto facto dño fructuum perceptorum, cum & det aliquo facto dño p vsucapionẽ. vt C. eo. vsucapio & infra de vsuca. l. iusto. §. non mutat? Rñ. aliud est in vsucapione, q̃a aũ eam cõpletam cõpetit hypothecaria, q̃ non tollitur, vt dictũ est, mutatione dñij, cum in nullo sit ei coniuncta, pro his autem fructibus nunquam competit hypothecaria: vt in fi. dicit. Accur.

n *Nec vsucapione.*] triennij, secus in decennio, vel vicennio: vt infra de act. & obli. l. est in arbitrio. & C si aduer. cre. l. j. & ij. Sed q̃ est ratio? Resp. in præscriptione est maius tempus: & ideo maior negligentia, hic minor. præterea est alia ratio: quia cum vsucapio de dominio tractet, nil commune habet cum iure pignoris. sed præscriptio sic, quia de exceptione ibi agitur: vt hic subijcit, & d. l. in isto § non mutat.

o *Quæstio pignoris.*] idest hypothecaria qua quæritur de pignore.

p *Dominij.*] vt. n. alienatione facta dñij à debitore nõ tollitur ius pignori, vt s. de contr. emp. alienatio. ita nec alienatione legali vsucapione, vt inf. de verb. sig. l alienationis. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariã vindicabit, debitor luere pôt, vt inf. de dist. pig. l rescriptum. §. j. ibi, per iniuriam, &c. nec pôt creditor eum repellere

hac

hac exceptione, quia non posset agere debitor cōtra vsucap. ergo nec contra creditorem. quia illud haberet locū si ageret rei vend. sed hic agit debitor pign. actio. ex contractu, vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel desierit esse sua, sicut commodator, & depositor, vt supra commod. l. ita vt si & sup. dep. l. 1. §. si prædo. Sed nonne vsucaptor actiōe in rē recuperat a debitore? Respon. sic, nisi cesserit creditor ius suum debitori luenti, quod pōt, vt dicūt, vt inf. qui pot. in pigno habe. l. mulier & de euict. l in creditore. Sed contra dici potest, scilicet, quod non valeat huiusmodi cessio, [...] hypothecariam cedere non potest, quia est extincta, cū principalis sit sublata. Itē principalis debiti, nō quia contra se ipsum cederet, quod nihil esset sed ipsi dicunt, quod ius retentionis ceditur, quod nihil est, quia ius retentionis creditor non habet soluta sibi pecunia, vnde nihil est, quod cedatur: solum vnum ergo consiliū habet debitor, vt rem pro debito creditori dimittat, scilicet pro eo, quod valet: si autem plus valet res, redditur superfluum debitori, non vsucaptori, vt d. l. 1. & infra de distra. pign. l. rescriptum. Nec obst. prædictis prædictæ leges. scilicet l. in creditore. & l. mulier. quia ibi fiebat cessio ante mortem personalis actionis: vnde erat, quod cedebatur, uel agebatur prius, quod postea fieret cessio, vt in ra de solutio. l. Modestinus. Accursius.

1 † Flo fructus hypothecarum vsuris compensentur sinis legitima vsura: quamuis exordio.

in fructibus dissimile est, qui nunquam debitoris [a] fuerunt.

Valet pactum, quod non solutis vsuris fructus cedāt loco vsurarum: sicut quod non solutis minoribus vsuris currant maiores.

¶Pacto placuit, vt ad diem vsuris non solutis fructus hypothecarum in vsuris [1] † cōpensarentur. Nisi legitimæ [b] vsuræ sua die soluantur; quamuis in exordio minores [c] in stipulatum venerint, non esse tamen irritam conuentionem placuit: cum ad diem [d] minore fœnore non soluto, legitimæ maiores vsurę stipulanti rectè promitti potuerunt.

Vxor potest rem propriā obligare pro marito, quatenus ei tenetur occasione illius rei. Bar.

¶Cum prædium vxor uiro donasset, idque prædium uir pignori dedisset: post diuortium mulier possessionem sui prædij recuperauit, & idem prædium ob debitum uiri pignori dedit. In ea duntaxat pecunia rectè pignus a muliere contractum apparuit, quam offerre uiro debuit, meliore prædio facto: scilicet si maiores sumptus, quam fructus fuissent, quos uir ex prædio percepit. etenim in ea quātitate propriū mulier negocium gessisse, non alienum suscepisse uidetur. [e]

Contra fideiussorem, qui pignora a creditore recepit; agitur mandati, non pigneratitia. Bar.

Idem libro 3. responsorum

LEX II.

Fideiussor, qui pignora, uel hypothecas suscepit, atque ita pecunias soluit: si mandati [f] agat, uel cum eo agatur, exemplo creditoris etiam culpam æstimari oportet. ceterum iudicio, quod de pignore dato proponitur, [g] conueniri non potest. [h]

Sententia lata contra debitorem, non præiudicat creditori, si lata fuerit post pignus contractum: secus si ante. Bar.

Idem libro 20. quæstionum.

LEX III.

SI superatus sit debitor, [i] qui rem suā uendicabat, quod suam non probaret: [2] † æquè seruanda erit creditori [k] actio Seruiana, probati

a *Nunquam debitoris.*] si ponas vt dixi, dominum vendidisse, & postea fructus satos ab emptore, & consumptos: nihil est, quod obstet. Idem dici potest, & si ab alio fuerit res vendita. Item idem videtur, & si iam erant sati: nam antequam sati fructus a bon. fid. pos. percipiantur, non dicuntur esse fundi domini, & nugatorie dicitur: cū nec sint in rerum natura, vt infra eadem, l. & quæ nondum sunt. & infra quæ in frau. cred. l. vlt. §. pen. domini tamen dicuntur alio respectu, scilicet quod pars fundi sunt, vt supra de rei vend. l. fructus non quod per se censeantur: & ideo creditor, cui dominus obligauit fundum satum, aget hypothecaria pro fructibus, licet ab alio percipiantur: vt infra eodem, Paulus. §. si mancipia. Quare prima positio vera est. Item huic § est argumen. contra. infra quibus mod. pign. uel hypo. sol. l. sicut. in principio, sed ibi de naturali rei interitu: hic de mutatione dominij, sic infra pro hærede l. ij in princ. & de usucap. l. sequitur. §. si rem. & pro empto. l. si rem quod extinguit pignus. Ex prædictis patet, quod hypotecharia non tollitur vsucapio proprietatis, nec usufru. ut supra de usufru. locum autem religiosum. §. penul. secus in opera: ut infra de usufru. leg. l. ij. in si sed quare secus; Item si rem mobilem obligatam tenet possessor decem ann. præscribit: quod non, argum. infra de diuer. & temp. præscr. l. longe. & C. quibus cau. cess. longi temp. præscr. l. in seruitutum. Io contra. nec ob. q prius factus est dominus, vt infra de capti. l. in bello § si quis seruum Accur.

b *Legitimæ.*] idest promissæ, secundum Azo.

c *Minores.*] quam ex fructibus colligerentur.

d *Cum ad diem.*] Dicit ergo hic. § hæc duo esse paria, vt fructus loco vsurarū sumātur, licet plus colligant, & pacisci de maiorib. usuris, si die sua nō soluantur minores. Vel dic. q tantum vnum casum [...] cit, qn primo minores soluere conuenit: quas si nōsolueret, cōuenit soluere maiores, & pro e [...] fructus voluit compensari.

e *Videtur.*] & ideo cessat vell. ut sup. ad Vell. l. bo. fi. §. si. & l. si pro aliquo.

f *Fideiussor. Mandati.*] imo videtur mandati non dari, ut supra de neg. gest. l si fideiussor. circa prin. Sed ibi, scilicet pro rebus alterius contractus qui eius personam non contingebat: hic pro rebus sui contractus.

g *Proponitur.*] s actione pignoratitia.

h *Non potest.*] illa n. oritur ex contractu: at hic fideiussor huiusmodi contractum cū debitore non habuit, ut inst. qui. mo. r contra obl. § si hēt tamen iste retentionem, vt inf. quibus modis pign. vel hypo. sol. l. 1. in prin. Ac.

2 † Flo probat.

SI *superatus.*] CASVS. Rem tuam mihi obligasti: a possessione cecidisti, vendicasti, & succubuisti: an mihi creditori obstet sententia, quæritur? Et respon. quod non. Idem est si aliquis instituit te hæredem, & unam rem hæreditariam mihi obligasti, & alius hæres possidebat, & eam a possessore petijsti petitione hæreditaria, & succubuisti. Sed uideretur, quod sententia lata obesse debeat creditori, sicut nocet legatariis sententia lata contra institutum, & pro legitimo: sed non est simile quia legata pendent ex testamento, quod quidem si nullum est, neque legatum vllum est: sed hic tu uerus eras dominus! & res fuit tu, quàm obligasti: licet succubuisti, cum de intentione tua probare non potuisti.

¶*Per iniuriam.*] Aliquis rem tuam possidet, & eam uendicasti, & succubuisti: postea obligasti: an ualeat pignoris obligatio, quæritur: Et dicitur quod non, & creditori agēti hypothecaria obstabit exceptio rei. iud. neq; inspiciendum est, an ille, qui uicit. iustam causam habuit, sed an tu eam obligare posses cum in causa succubuisti proprietatis: quia tua non fuit Viuia.

i *Debitor.*] creditore ignorante.

K *Creditori.*] scilicet si ignorauit, ut hic, & infra de exce. rei iud. l. fina. & C. eodem. l. præsens. nam ius quæsitum ex casu superuenienti non aufertur: vt argumen supra de sena. filiam non ita si sciuit, secundum Io. ut inf. de re. iudi. l. sæpe. circa prin.

Possessionem.]

1† Fo. res.

a *Fuisse*.] quod est necesse, ut hic, & inf. eo l. & quæ nondũ. §. j. Accur.

b *Debitor*.] ille, qui dicens se hæredem, rem hæreditariã mihi obligauit.

c *Dicta est*.] nam tũc non debentur legata, ut hic. & C de fideicõ. l. cum. & ff de inof. test. l. Papinianus §. fi. sed possunt adesse causæ si volũt appellare legatarii, ut inf. de ap. si proliusorio, quæ est contra. Item no hic, qđ sententia inter alios dicta aliis præiudicatur: * & sic est contra. in f. de excep. rei iudi. l. s. So hic loquitur, qñ præsente legatario sententia fertur: ibi qñ absente. Vel hic loquitur, qñ sententia datur non ex contumacia hæredis, sed quia malam causam habuit, & sic fit ius ex sententia: ibi quando is est absens. Accur.

* Sola inter alios dicta, aliis nocet. vi. de hoc Nico. Val. li de reb. dub. in prin. n. 6.

2† Fl. constaret.

d *Constet*.] hic autem contra ipso iure rescissum: ut sup. de inoffi. test. si suspecta. & hoc siue sit lis bñ instituta, siue nõ: ga inde pendet. Azo.

e *Instituta*.] super hæreditatis petitione: alii super hypothecaria. Accur.

3† Flo. sed quod.

f *Per iniuriam*.] qui vicit debitorem lo.

g *Non habuit*] qui vicit.

h *Habuit*.] inutile. n. commium habuit.

CAontrahantur. CASVS. Obligaui tibi fundum, nec fecimus inde scripturam quæritur vtrum valeat talis pignoratio? Et respon. quod sic: q. scriptura non tantum fit, ut conualescat contractus, sed ut pbari possit. Cætera plana sunt vsq; ad l. si debitor. Viuianus.

4† Flor. de formula hypothecaria.

* Ista lex ad hoc sim per allegatur, q scriptura videtur adhiberi loco probationis, nõ autem est de substantia hypothecæ, secũdũ Zal.

i *De in*.] & aliis ob. quæ dicunt' insti. de obli. ex consensu §. j. nam & hoc fit con sensu, ut sup. de pig. act. l. j.

k *Valet, quod actum est*.] regulariter. vt hic, & C de pac. l. pactum. fallit tamen in casibus, vt C. de iur. emp. l. j. & de fide instru. l. contractus: & de man. princ. l. j.

5† Aliás, possit fieri.

rem [1]† eo tempore, quo pignus cõtrahebatur, in bonis illius fuisse. [a] Sed & si victus est debitor [b] vendicans hæreditatẽ: iudex actionis Seruianæ, neglecta de hęreditate dicta sententia, pignoris causã inspicere debebit. At quin aliud in legatis, & libertatibus dictum est: cum secũdum eum, qui legitimã hæreditatem vendicabat, sententia dicta est. [c] Sed creditor non bene legatariis per oia cõparatur: cum legata quidẽ aliter valere non possint, quam si testm̃ ratum esse cõstet. [d] 2† Enimuero fieri potest, vt & pignus rectè sit acceptum, nec tamen ab eo lis bene instituta. [e]

¶Per iniuriam [f] victus apud iudicium rem, quam petierat, postea pignori obligauit: nõ plus hĩc creditor pt̃, quam habet qui pignus dedit: ergo submouebitur rei iudicatę exceptione: tametsi maximè nullã propriã qui vicit, actionẽ exercere possit. Nõ. n. q̃ ille nõ habuit, [g] sed quod 3† in ea re, quæ pignori data est, debitor habuit, [h] considerandum est.

In contrahenda obligatione bonorũ non requiruntur solennitates verborum sine scriptura: & magis fit scriptura ad probationem, quam ad obligationem. B.

Caius li. singulari ad formulam [4]† hypothecariam.

LEX IIII.

Contrahitur* hypotheca per pactum conuentum, cũ quis paciscatur, vt res eius propter aliquã obligationẽ sint hypothecę nomine obligatæ. Nec ad rem pertinet, quibus fiat uerbis: sicut est, & in his obligationibus, quæ consensu contrahuntur. Et ideo & sine scriptura, si conuenit, ut hypotheca sit, & probari poterit: res obligata erit, de qua conueniunt. Fiunt enim de his [i] scripturę, ut quod actum est per eas 5† facilius probari possit. & sine his autẽ ualet quod actum est, [k] si habet p̃bationem: sicuti & nuptiæ sunt, licet testationes in scriptis habitæ non sint. [l] 6†

Pro qualibet obligatione possunt res obligari purè, & sub conditione. Bar.

Martian. lib. singulari ad formulam hypothecariam.

LEX V.

RES hypothecæ dari posse sciẽdum est pro quacunque obligatione: siue mutua pecunia detur, siue dos, siue emptio, uel uenditio cõtrahatur, vel etiam locatio, & conducto, vel mandatũ: & siue pura ẽ obligatio, vel in diẽ, vel sub conditione; & siue in præsenti 7† contractus est: siue etiam præcedat. [m] Sed & futuræ obligationis nomine dari possunt: & non 8† tantum soluẽdæ [n] omnis [o] pecuniæ causa: verumetiam de parte [p] eius: & vel pro ciuili obligatione, vel honoraria, vel tantũ naturali. [q] Sed 9† in conditionali obligatione non aliás obligantur, 10† nisi conditio extiterit.

¶Inter *pignus autem, & hypothecam tantum nominis sonus differt. [r] Dare autem quis hypothecam potest, siue p̃ sua obligatione, siue pro aliena.

In generali obligatione non veniunt ea, quæ quis nõ esset in specie verisimiliter obligaturus. Bar.

Vlpianus li. 73. ad edictum.

LEX VI.

OBligatione generali rerum, quas quis habuit, habiturusve est, ea non continebuntur, quæ uerisimile est quenquam specialiter obligaturum non fuisse: ut puta supellex. [f] item vestis relinquenda est debitori: & ex mancipiis, [t] quæ in eo usu habebat, vt certum sit eum Pignori daturum non fuisse. [u] Proinde de ministerijs eius

& C de litis contest. auth offeratur & C. de non nu. pecu. l. generaliter & C. si mi. se ma di l si alterius. & in Auth. de trien. & sem. ise, §. & qđ ia pe. colu 3. & C. ar tu. l. fin. & infra de proba. l. Celsus. & in Auth. ut li. ma. & auiæ. §. j & § quia uero dudum col. 8. & etiã donatio, quæ est ultra quingentos solidos, ut C de dona. l. sancimus.

l *Non sint*.] vt C de nup. l. neque. nisi in casu, ut in Auth. ibi posita. & nisi quando quis accipit concubinam: sed illud est ad legitimationem filiorum, vt C. de natu. lib l. cũ quis Accur.

6† Flo. non sunt.

m *Res hypotheca . . . præcedat*.] s. contractus pignoris dationem, sic est & in fideiussore, ut institutio. de fideiuss. §. ij.

7† Fl. præsenti contractu, sim etiam.

n *Soluenda*.] tantum

o *Omnes*.] totius pecuniæ.

p *De parte*] ut sup ti. j. si gratuitam. § j.

q *Naturali*.] vt infra eodem. l. quæsitum §. fi.

r *Differt*.] i differentiam facit: & hoc quãtum ad actionem hypothecariã, vt institu. de actio. §. item Seruiana Sed quantũ ad rem est differentia, cum alterum pignus alterum hypotheca dicatur, ut supra de pign. act. si rem §. ij. & infra de uerb signi. l. si plures. § pignus. Accursius.

8† Flo. sed & non soluenda. vt. Aur. Augu. li. 2. c. 2.

9† Duar. sed & in cõd.

10† aliás, obligantur.

* Concor. quod in simili no. in cap. vrbes. 8. o. dist. & ibi glo.

f OBligatione. Supellex.] idẽ domesticum patrisfamilias instrumentum: ut infra de supel. lega. l. j.

t *Ex mancipijs*.] relinquenda sunt ea, & cæt.

u *Non fuisse*.] scilicet specialiter. Et sic not. generali concessione non continen, quæ specialiter non est uerisimile cõcedi: ut hic, & infra eodem l. denique. & C quæ res pigno. ob. pos l. alumnos. & de priuil. credit. l. pen. & supra de pecu. l. qui peculiu. & sup. man. l. creditor. §. Lucius.

Perquam

perquam ei necessarijs, a vel que ad affectionem eius pertinent.

Paulus li. 73. 1 † ad edictũ.

LEX VII.

VEl quæ in usum quotidianum habentur, Seruiana non competit.

Vlpianus li. 73. ad edictũ.

LEX VIII.

DEnique concubinam, filios naturales, alumnos cõstat 2 † generali obligatione non cõtineri, & si qua alia sunt huiusmodi ministeria. c

Caius li. 10. 3 † ad edi. prou.

LEX IX.

SEd & quo d 4 † ad eas res, quas eo tempore, quo paciscebatur, in bonis habuit, idem obseruari e debet.

¶Quod emptionem venditionemq; recipit, etiam pignorationem potest recipere. f

Si duob. res simul obligatur insolidum, quilibet eorum contra extraneum vincit: sed inuicem melior est conditio possidentis: secus si res pro parte sit obligata. Bartolus.

Vlpianus lib. 73. ad edictum.

LEX X.

SI debitor res suas duob. simul pignori obligauerit, ita ut utrique insolidum obligatæ essent: singuli insolidum aduersus extraneos Seruiana utentur. g Inter ipsos autem si quæstio moueatur, possidẽtis melior 5 † est conditio. h Dabitur enim possidenti hæc exceptio, Si non conuenit, i ut eadẽ res mihi quoque pignori esset insolidum. 6 † Si autem id actum fuerit, ut pro partib. res obligarentur: utilem k actionem competere, & inter ipsos, & aduersus extraneos, per quam dimidiam partem 7 † possessionis apprehendant singuli, in confesso est. 8 †

Administratores publici ciuitatis, possunt res, & bona ciuitatis obligare. Bart.

Mart. li. sing ad form. hypot.

LEX XI.

SI is, qui bona reipublicæ iure administrat, mutuam pecuniam pro ea accipiat: potest rem eius obligare. l

Per missionem ex primo decreto cõtrahitur pignus: in quo potest insisti, donec debitum exsoluatur, & deiectus habet actionem in factum. Bart.

¶Si 9 † ἀντίχρησις m facta sit, & in fundũ, aut in ędes aliquis inducatur: n eousque retinet possessionẽ pignoris loco, donec illi pecunia soluatur, cum in usuras o fructus p percipiat, aut locando, aut ipse percipiendo, habitandoq;. q Itaque si amiserit possessionem, solet in factum r actione uti.

Seruitutes personales possunt pignori obligari: secus in iuribus realibus vrbano prædio debitis: in rusticis verò non idem. h. d. cum l. seq. Bart.

¶Vsusfructus an possit pignori hypothecæve dari, quæsitũ est. 10 † Et scribit Papinianus lib. 11. respon. siue dominus proprietatis conuenit, siue ille, qui solum usumfructum habet, tuendũ creditorem, s & si velit cum creditore proprietarius agere, non esse ei ius vti frui inuito se ita li exceptione eum prætor tuebitur. Si non t inter creditorem & eum, ad quem vsusfructus pertinet, conuenerit, ut usus fructus pignori sit.

a Perquam ei necessarijs.] idest valde necessarijs debitori. Accursius.

b Pertinent.] ut filij naturales, ut infra l. denique.

c DEnique, Ministeria.] aliàs instrumenta, & aliàs ministeria.

d SEd & quo.] idest, quantum.

e Obseruari debet.] scilicet ut nõ contineantur suprascripta.

1 † Fl. lib. 68.

f Potest recipere.] & non alia, ut hic, & infra, quæ res pign. obl. pos. l. j. §. fin. fallit vt in serui. vrb. præd. ut ĩ. eo. l. si is, qui. §. Itẽ in re aliena, quæ põt vendi, ut sup. de contrah. empt. l. res aliena. non tamen obligari, ut C. q̃ res pig. obl. pos. l. qui filius.

2 † Fl. consimi.

SI debitor.] CASVS. Titius & Seius erant creditores mei: quibus obligaui rem aliquam insolidum cuilibet: si cadãt à possessione illius rei, agent contra detinentẽ act. Seruiana quilibet insolidum. quod si inter Titium & Seium creditores meos quæstio sit, potior erit cõditio possidentis. Sed aliud est, si rem pro parte obligaui. Viuianus.

3 † Fl. li. 9.

4 † Fl. quod.

g Vtentur.] & erit occupantis secundũ hoc melior conditio, ut hic subijcit, & arg. ĩ. de proc. u. l. pluribus. & l. qui duos.

h Conditio.] Sic seruatur in interdicto Saluiano per omnia, quod hic in hypothecaria dicitur, si in fundo duorum res fuerit inducta, ut inf. de Salu. interd. l. j. §. j. Sed aliud si agat Seruiana pro eidem rebus coloni: ubi uidetur non esse melior conditio occupantis, ut inf. de Salu. interd. l. si. quæ est contra. Et se undũ hoc differt quasi Seruiana, ut hic, à vera Seruiana, ut ibi. Vel dic, quod ibi dicit descendendũ ad Seruianam, sicut in ea sit possidentis conditio melior, sicut & hic dicit. Sed quid si dubitetur qualiter fuerit obligata? Respon. pro rata portione debiti agetur: idest, quilibet insolidum pro suo debito, ut infra, de Sal. interd. l. si. & infra eod. si fundus, §. si duo, in princ. sed postea distinguitur, ut in d. l. fin. Accur.

5 † Fl. meliorẽ esse conditionẽ.

6 † Fl. deest, insolidum.

7 † Fl. partis possessionem.

i Si non conuenit.] verba exceptionis.

k Vtilem.] idest efficacem. Accur.

SI is.] Casus clarus est vsque ad §. usufructus,

¶Vsusfructus.] Quærit Iuriscon. utrum vsusfructus possit obligari pignori? Et respon. quod sic, siue proprietarius obliget, siue usufructuarius, & si vsufructuarius obligauerit, & proprietarius velit agere contra creditorem, potest vti excep. & utitur argumento tali, quia si quis vsumfruc. emat, prætor eum tuetur in emptione sua. Cętera clara sunt vsque ad §. cum pignori, qui est in l. grege. Viuianus.

8 † Fl. deest, in confesso est.

l Obligare.] si in illius sit versa pecunia, ut supra, si cert. pet. l. ciuitas. sic in curatore adulti, 1 ut C. si ali. res pig. da. sit, l. curator. sic in prælato ecclesiæ, ut in auth. hoc ius porrectum, in fi. C. de sacros. eccl.

1 Hoc intellige in reb9, quæ possunt obligari sine decreto, in alijs requiretur decretum iudicis, ut ĩ. de reb. eo. l. si pupillorũ. §. si prętor, secundũ Baldum.

m Si antichresis.] *] i. apocha, ut dicunt, vel uerius. i. suppositio, uel obligatio pignoris, ut & accipitur sup. de pig. act. l. si pecuniam. Nã per missionẽ in possessionẽ ex decreto contrahitur pignoris obligatio iudicialis. ut sup. de pig. act. l. nõ est. & C. qui po. in pig. hab. l. si decreto. Sed conuentionale contrahitur et sine inductione in possessionem, ut supra de pig. act. l. j.

9 † Alias: ἀντίχρησις. unde Alc. li. disp. 2. c. j.

n Inducatur.] s. iussu iudicis.

* antichresis.] Vide Alc. lib. 2. dispun. c. 9. Porro Aegidius Bosch. in exẽplarib. Aurelianus legi dicit, antapocha

o In vsuras.] Debitas per stipulationẽ, vel per officium si erat bonæ fidei contractus: residuum verò in sortem, ut C. de solut. l. j.

p Fructus.] idest terram, ut percipiat fructus. Azo.

q Habitandoq;.] no. habitãdo percipi fructus. Itẽ pro hoc, quia tantundem pro suo erat conducturus, cũ sine habitatione non põt uiuere, ut inf. de ali. leg. l. legata. & ar. supra, de pet. hære. l. sed & si. §. adeò item creditor debet locare: aliàs est in lata culpa, ut inf. de bo. aut. iud. poss. l. in uenditione, §. j. & facit inf. de do. int. vir. & ux. l. si uir.

10 † Fl. ũsfrũ est, siue dominus pprietatis conuenerit, siue ille, qui vsumfructũ habet & scribit Papin. li. 11. Resp. tuendũ creditorẽ, &c.

r In factum.] quæ in subsidium datur, ut sup. de præscri. p. verb. l. quoties, secundum quosdam. Tu dic ex edicto illo, ne uis fiat ei, &c. ut infra, ne uis fiat. l. si quis, §. constitutum, & l. per interdictum, in fi. secundum Ioan. nihilominus etiam secundum Azo. agitur hypothecaria.

s Creditorem.] contra C. de usufruc. l. interest. Sol. ut ibi. & eodem modo sol. infra eo. l. si fundus.

t Si non.] rectè agetur, &c.

a *Emptorem.*] qui emit à fructuario.
b *Obijcitur.*] f. vsufructuario, qui usumfructum obligauit: habet ergo fructuarius ius obligandi, quia quasi dominus est, ut supra de vsufr. l. vsusfructus in multis. aliàs non posset, ut supra eo. l. si superatus, in fi.
c *Prædiorum urbanorum*] ut tigni immissio. Azo.
d *Dari non possunt.*] ea. n. pignori possunt dari, quæ in bonis sũt nostris, ut C. si alte. res pign. da. sit, l. quæ prædium. Hæc autem neque in bonis, neque extra bona computantur, ut infra de vsufr. leg. l. j. Azo. neq; ipsum corpus unde debetur seruitus, cum non sit meũ, ut s. si ser. vẽ. §. loci corp. in princ. Item nec alij seruitutis enim ego ei, cui debentur, concedere possum, ut sup. de ser. rust. præd. l. ex meo.
e *Hypotheca fiat*] à domino, vel ab eo cui debentur. Azo.
f *Sed an viæ. Aquæductus.*] quę sũt rusticæ seruitutes.
g *Habeat.*] f. creditori aliàs non posset vti.
h *Pactio fiat.*] cum proprietario forsitan, vel cum eo, cui debetur seruitus.
i *Vtatur.*] sed quæ est ratio, quòd vrbanæ non possunt constitui: sed rusticæ sic? Respon. quia vrbanæ debent cum quadam perpetuitate cõstitui, ne vrbs deformetur: vt Inst. de re diuis. §. cum in suo. hoc autẽ non fieret si obligarentur. Nam ex varietate vsus creditoris, vel eius, cui eandem seruitutem venderet creditor, vel ædificium debens seruitutem, vel id, cui præstaretur, vel id cui debetur seruitus, mutaretur: propter quæ ædificia fierent inutilia, quod noluerunt iura.

1 † *Pl. dest. d.*
2 † *Duar. ut quamdiu.*

Nam & cum emptorem a vsusfructus tuetur prætor: cur non & creditorem tuebitur? Eadem ratione, & debitori obijcietur b exceptio.

¶ Iura prædiorum vrbanorum c pignori dari non possunt: d igitur nec conueniri potest, ut hypothecæ sint. e

Paulus li. 74. ad edictum.

LEX XII.

SEd an viæ, itineris, actus, aquæductus f pignoris cõuentio locum habeat, g videndum esse Pomponius ait, ut si 1 † talis pactio fiat. h Quamdiu 2 † pecunia soluta non sit: his seruitutibus creditor vtatur, i scilicet si vicinum fundum habeat, k & si intra certum diem pecunia soluta non sit, vendere eas vicino liceat. Quæ sententia l propter utilitatem contrahentium admittenda est.

Vniuersitates rerum possunt pignori obligari. Bar.

Mart li. sing ad form. hypot.

LEX XIII.

GRege pignori obligato, quæ postea nascuntur, tenentur. m Sed & si prioribus capitib. decedentibus, totus grex fuerit renouatus, pignori tenebitur. n ¶ Statu liber quoque dari hypothecæ poterit, licèt conditione existente euanescat o pignus.

Pignus potest dari pignori, et tenetur quo ad vtraque, si pecunia sibi debebitur. sed si nomen datur pignori, exactum compensabitur: aliàs in causam pignoris retinebitur. h. d. secundum lecturam gl. scilicet, q. principium loquatur quando pignus datur pignori. Secundo, quando ipsum nomen debitoris datur pignori. Secunda ibi, Sed potest dubitari. Bart.

¶ Dum pignori rem pignoratam accipi posse placuerit: p quatenus q vtraq; r pecunia debetur, pignus secundo creditori tenetur, & tam exceptio, f quàm actio utilis t ei danda est. Quòd si dominus soluerit u pecuniam, pignus quoque perimitur. x ¶ Sed potest dubitari, nunquid creditori y nummorum solutorum z nomine utilis actio danda sit, an non.

lũ nudo pacto debeantur, donec soluantur.
m *Tenentur*] sic, & infra eo. si fundus, primo respon.
n *Tenebitur.*] idem enim grex dicitur, ut hic, & supra, de iud. l. proponebatur, & de rei uend. Marcellus. Et hoc si ne nouatio fuerit facta ex prioribus capitibus non aliàs. Sed quosdam, ut inf. eo. si fideiussor §. fin. Vel verius dicas, ibi loquitur, quãdo specialiter fuerunt pignora assignata. Secus autem qñ uniuersitas, quia etiã aliunde suppleta veniunt in obligatione, ut inf. e. l. cũ tabernam. Et est hic arg. q. huiusmodi fit pactũ in socijs ouium.
o *Euanescat*] sic & seruitus ab hærede cõcessa in re sub conditione legata, ea existẽte, ut sup. quemad. ser. uti amit. si cui. § fi. & quilibet cõtractus ab eo hærede super ea factus, ut in Auth. de restit. & ea, quæ pa. j. §. & C. cõmunia de leg. l. fin. §. sin autem sic, & inf. eod. l. lex, in fi.
p *Placuerit.*] ut C. si pign. pigno. da. sit, l. j. in princ. & l ij.
q *Quatenus.*] nunc respondet.
r *Vtraque.*] i. quæ secundo, & primo debetur.
f *Exceptio.*] si possidet.
t *Actio utilis*] f. hypothecaria, ideo autem non directa, quia non est dominus, qui obligatur, ut j. eo. & quæ nondum sunt, §. j. sed habet ius in re, ut infra proxi §. Accur.
u *Soluerit.*] uel secundo creditori. nam eñ soluendo liberatur à suo, ut sup. de pig. act. l. solutum, §. solutam. Vel dic primo. nam & tunc a quolibet est res liberata, & supra de pignor. act. debitor, § fin. & inf. de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus.
x *Pignus quoque perimitur.*] i. desinit utrique teneri, ut dictum est. & ideo contra secundum creditorem agit debitor pigno. actio. ut sup de pign. actio. si rem, §. omnis.
y *Nunquid creditori*] secundo. Accur.
z *Solutorum.*] soluendorum. & mutat hic casum. nam j. fuit species obligata, hic autem nomen pecuniarum: quare quærit, an actio utilis, scilicet hypothecaria, detur secundo creditori pro exigendo eo nomine, & certè datur: licèt hic non soluat, ut inf. eo. l. cum conuenit. & C. de hære. vel actio uend l. postquàm, sicut daretur in specie obligata, ut sup. j. respon. huius §. Sed si debitor pignoratus soluat suo creditori, non ei, cui fuit hypothecatus, an liberetur ab hac utili hypothecaria? Respondeo sic, nisi iam ei erat denunciatum ne solueret, ut C. quæ res pign. oblig. poss. l. nomen quoque. & C. de nouat. & delega. l. ij.

ADDITIO. Nota ex hac glos. formam denunciationis, debet enim denunciari debitori, quod soluat, & quòd suffi. iat debitori denunciare hoc modo, uidetur casus in l. hæres cum debet erat, in fi. i. infra ad Treb. ll Sed hoc est falsum, quia contra l. nomen. sup. alleg. dum dicit ibi certior de obligatione factus, & c. & sic patet, quòd debitor debet reddi certus quare non soluat. & pro hac opinione facit optimè l. b quis infitiatus, sup. depo. & cap. causam, de elect. in Clem.

k *Fundum habeat.*] scilicet aliquis vicinus. Vel dic habeat creditor, qui scilicet est alicuius vicini, ut subijcit. Vel dic, quod sit creditoris, & vendidit vicino fundum una cum seruitute.
l *Quæ sententia.*] f. vt ualeat talis obligatio.

GRege] Casus in hoc prin. est planus.
¶ *Compignor.*] Obligasti mihi rem, & eandem Titio obligaui an ualeat pignoris obligatio, quæritur? Et respon. q. si, & tamdiu durat, quo. usque facta fuerit solutio. Idem est si aliquis obtulit se d. fensioni tuæ, & iudicio sisti satisdederit, & cum fecero condemnari: idem est, & si cum fideiussore, vel reo egerim, & alter, vel uterque condemnatus fuerit, & hoc ideo, quia non uideatur mihi satisfactum, & si agere possum ex sententia.
¶ *Si sub conditione*] Debebas mihi x. sub conditione, si nauis venisset ex Asia, & prædium mihi obligasti: agam hypothecaria, cum extiterit conditio, nec obstabit mihi, quod ante conditionem existẽtem egi. & succubui. Idem est si purè eras debitor, & pignus sub conditione obligasti, quod non agam hypot. unde in hoc casu cauere debes, quòd conditione adueniente pignus mihi restitues, si solutio facta non fuerit.
¶ *Propter usuras.*] An in vsuris, ut in sorte teneat pignoris obligatio, quæritur? Et dicitur, quòd sic etiam si so-

Soluta

a *Soluta.*] scilicet creditori secundo, cui est obligatum nomen. Idem si ipse exegisset.
b *Is.*] scilicet debitor.
c *Exactam.*] idest quam secundus creditor exegit.
d *Compensaturum.*] idest retenturum. Accur.
e *Et soluerit.*] creditori secundo.
f *Futurum*] Sed cuius est proprietas speciei solutæ a nomine obligato? Respon. debitoris, qui nomen obligauerit. mediante enim creditore velut procuratore tacite constituto soluente etiam gestiente trāsit proprietas in debitorem, pignoris autem obligatio quæritur creditori, ut hic, & supra de pign. act. si conuenerit. Accursi.

1 † *Flor. exacta ea creditorem secum pignus futurum.*

g *Possessorem*] per hypoth. nam potest a superficiario superficies obligari, ut hic, & infra qui po. in pign. ha. l. etiam superficiarius & supra de pigno. act. l. tutor. § fin. & l. sane. habet enim dominium utile, i ut inf. de nou. ope. nun. l. in prouinciali. § penult. & de superfic. l. 1. §. 2.

1 Adde glo. similē, quā ibi commendat Bar. in l. 3. inf. de superfic. aliā in l. 5. eo. tit.

h *Etiam si iudicatum.*] idest, condemnatum.
i *Teneat*] vt & C. e. l. quamuis & supra ad velle. l. aliquando. §. de pignoribus. & inf. de solu. l. cum quis sibi. §. fin. & infra prox. §. Et nota hic argumentum, quod per sententiam non fit nouatio, alioquin tolleretur hypothecaria, ut C etiam ob chi. pe. p̄s re. l. 3. Et sic est ar. contra C. de usu. rei iudi. l. 6.

2 † *Dua tradit fuerit, deinde amissa fit.*

ADDITIO. Dic secundum Bar. hic q̄ p sententiā fit nouatio hoc est nouæ actionis acquisitio: non autem dicit, quod prima tollatur, &c. secundum eundem. Bart.

3 † *Flor. &*

K *Satisdederit.*] scilicet iudicatum solui.
l *Multo magis.*] quia extranei sponte: hi inuiti satisdant, & conueniuntur.
m *Actionem.*] ut & sup prox. §.
n *Si sub conditione debitu*] idest, sub conditione casuali, uel mixta.
o *Hypotheca.*] idest purè.

4 † *Vl. decesit, eum.*

Quid enim si res soluta a fuerit? Et verum est, quod Pomponius lib. 7. ad edictū scribit, si q̄dē pecuniā dēt is, b cuius nomen pignori datum est, exactā c 1 † a creditore secompensaturū. d si uero corpus is debuerit, & soluerit: e pignoris loco futurum f apud secundum creditorem.

Qui habet vtile dominiū, potest pignori obligare, & tunc hypothecaria tenetur, quæ competit contra quemlibet possessorem. h. d. Tamen admittitur ius creditoris eo ipso, quod resoluitur ius debitoris obligantis. vt supra. §. proxi. simile. C. si pig. da. sit. l. 1. & 2. &c. Bart.

¶ Et in superficiariis legitime consistere creditor pōt aduersus quemlibet possessorem: g siue tm̄ pactum cōuentū de hypotheca interuenerit, siue ēt possessio tradita, 2 † deinde amissa fuerit.

Hypotheca non tollitur, si principalis debitor, vel fideiussor cōdemnatur: nisi realiter satisfiat. Bar.

¶ Etiam si creditor iudicatū h debitorem fecerit, hypotheca manet obligata, quia suas conditiones habet hypothecaria actio, idest, si soluta est pecunia, aut satisfactum est, quibus cessantibus tenet. i Nam 3 † si cū in personā egero cum defensore, licet is mihi satisdederit, K & damnatus si, æque hypotheca manet obligata: multo magis l ergo si in personam actū ut, siue cum reo, siue cum fideiussore, siue cum vtrisq; pro parte: licet damnati sint, hypotheca manet obligata. nec enim 4 † per hoc videtur

p *Non recte.*] nec ad debitum, nec hypothecaria.
q *Nihil interim.*] ut infra de uerbor. signific. l. cedere. & ita accessorium non tenet interim, ut infra de regu. iur. l. cum principalis. Accursius.

r *Sub conditione.*] idest eius, quod sub conditione debebatur.
s *Extiterit.*] idest, extiterit. Accur.
t *Rursus.*] cum primo egerat, & succubuerat, quia ante conditionem.

satisfactum creditori, quod habet iudicati actionem. m

Qui ante conditionem agit, malè agit: nec rei iudi. exceptione repellitur. si postea conditione existente cœpit agere: interim tamē potest cautio postulari. Bart.

Si sub conditione debiti n noīe obligata sit hypotheca, o dicendum est ante cōdōnem non rectè p agi, cum nihil interim q debeatur. Sed si sub conditione r debiti conditio euenerit, s 5 † rursus t agere poterit. u Sed si præsens sit debitum, hypotheca vero sub conditione, & agatur ante conditionem hypothecaria: verum quidem est pecuniam solutam non esse: sed auferri hypothecam iniquum est. Ideoque arbitrio iudicis cautiones x interponēdæ sunt. Si conditio y extiterit, nec pecunia soluatur, restitui hypothecam, si in rerum natura sit.

¶ Propter vsuras quoque si obligata sit hypotheca, vsuræ solui debent. z Idem & in pœna dicemus.

Si debitor est suspectus, ante diem, uel conditionem competit persecutio pignoris. Bart.

Vlpianus lib. 73. ad edictum.

LEX XIIII.

Quæsitum est, si nondum dies pensionis a venit, an & medio tempore persequi pignora permittēdū sit. Et puto dandam pignoris persecutionem, quia interest b mea & ita Celsus scribit.

¶ Ex quibus causis 6 † naturalis c obligatio consistit, pignus perseuerare constat. 7 †

Quod non est, sed esse speratur, potest pignori obligari. h. d. quod perpetuo no. Bartolus.

u *Agere poterit.*] nec oberit, si ante conditionem egerit, & amiserit, ut infra de exceptio. rei iudi. si mater. §. eadem, & argumen. infra de ædil. edict. l. bouem. §. fin.
x *Cautiones.*] hoc si agatur ad cautionem, ut supra de iudic. l. in omnibus. sed & si ad pignus, duplicantur induciæ, ut instit. de except. §. hodie.
y *Si vendidit.*] hæc est forma cautionis.
z *Solui debent.*] ac si dicat, retinetur pignus, si nudo pacto sint debitæ alias etiam petuntur iure actionis ut C. de usu. l. 3. & i. Iper retentionem.

5 † *Flor. cū extiti.*

Quæsitum.] CASVS. Locaui Titio domum meam vsque ad annum pensione soluenda in fine anni, & pignora deuenerunt ad alium. utrum nondum anno finito possim persequi pignora ista. Dicitur quod sic. Vlpianus.
a *Pensionis.*] scilicet alicuius rei locatæ. Vel dic pensionis, idest, alicuius solutionis sortis, uel vsurarum.
b *Quia interest.*] ex iusta causa, ut quia recessurus putabatur. alias contra ut infra quibus mod. pign. uel hypoth. soluit. l. soluitur. §. si paciscatur. de distr. pign. l. cum soluendæ. quæ sunt contra. Vel speciale hic in pensione. Vel ibi euenit propter pactum specialiter factum usque ad certum tempus de non petendo debito. hic autē a principio fuit dilata solutio. prima uerior est.
c *Naturalis.*] ut inter patrem, & filium, dominum & seruum: & facit infra de fideiuss. l. ubicunque. Accu.

6 † *Flor. ex quibus.*
7 † *Flor. constat.*

ET quæ.] CASVS. Non solum, quæ quis habet, obligari possunt: sed & quæ in causæ sunt, ut sint futura sint, ut partus, & fructus: neque solum proprietarius vsumfruct. obligare potest in ea causa in qua sunt

futurus est, sed etiam vsufructuarius.

¶ *Quod dicitur.*] Quod creditor debeat probare rem fuisse in bonis debitoris tempore contractus, intelligendum est si specialiter rem, quam quis habet, vel omnes quas habet, nunc obligat: non generaliter, ut si quæ habet, & quæ habiturus est obligat.

¶ *Qui res.*] Obligasti mihi rem tuam: deinde illam alij obligasti, ad hoc, ut nō incidas in crimen stellionatus, prædicere debes, quod eam prius alij obligasti pro decem, & vt ei in id, quod excedit, sit obligata, vel in solidum sit ei obligata cum liberabitur a primo: si autē dubium fuerit, præsumetur liberata a primo, ut si dixit sic, obligo tibi rem si fuerit liberata, neque expressū est vtrum insolidum obligatur. Cætera plana sunt vsque ad §. creditor in l. seq. Viuianus.

1 † Flo. desf. puta.

2 † Duar. dominus fundi consenserit.

a *Dari possunt.*] & vendi, & legari, ut diximus supra de contrahen. emptio. nec emtio. Accur.

b *Iulianus scribit.*] vt & infra, qui potiores in pignore ha. l. potior. §. si de futura.

c *Quod dicitur.*] vt infra de proba. l. ante omnia. & supra eo. si superatus. in prin. & arg. infra de aqua pluatcen. l. quam quam. in prin.

d *Cum conueniebat.*] scilicet de pignore. Azo.

e *Specialiter.*] specialem appellat præsentium bonorum tantum, scilicet cum obligat ea sola, quæ nunc habet: cum autem obligat ea, quæ habet, & quæ habiturus est debitor, non cogitur creditor probare fuisse tunc in bonis. & dicit hic, idem tamē si nihil dicat de futuris, ut C. quæ res pig. ob. pos. l. si.

Caius li. sing. ad form. hyp.

LEX XV.

Et quæ nondum sunt, futura tū sunt, hypothecæ dari possunt: a puta, 1 † vt fructus pendentes, partus ancillæ, fœtus pecorum, & ea quæ nascuntur, sint hypothecæ obligata. Idque seruandum est, siue dominus 2 † conuenerit, aut de vsufructu, aut de ijs, quæ nascuntur: siue is, qui vsumfructum habet, sicut Iulianus scribit. b

In obligatione speciali requiritur tūc rem esse in bonis debitoris: in generali vero sufficit si postea quandocunque inueniatur in bonis. Bart.

¶ Quod dicitur, c creditorem probare debere, cum conueniebat, d rem in bonis debitoris fuisse: ad eam conuentionem pertinet, quæ specialiter e facta est, non ad illam, quæ quotidie solet cautionibus f inseri: vt specialiter rebus hypothecæ nomine datis, cætera etiam bona teneantur debitoris, quæ nunc habet, & quæ postea acquisierit, perinde g atque si specialiter hæ res fuissent obligatæ. h

Res obligatas potest quis alteri obligare sine periculo, si primus creditor certificetur, & intelligetur obligata in residuo, & si satisfiat primo, totum cedit in obligationem secundi. Bar.

f *Cautionibus*] scilicet quibusdam, veluti si obligat prius specialiter quasdam res, & postea omnia generaliter, quæ habet, & quæ habiturus est: sicut & alias diximus, ut sup. si quis caut. sed & si. §. quæsitum. Accur.

g *Perinde.*] non debet pertinere ad generalem conuentionem, cum perinde, &c.

h *Obligatæ.*] quando cœpit eam habere. & constabat, quod erant suæ. sic habet locum regula, quando dubitatur sint res debitoris, vel non. Accur.

i *Periculum.*] scilicet criminis stellionatus, ut infra de crimine stellio. l. 3 nisi res sit ampla, & sic vtrique debito sufficiat, ut supra de pigno. actio. l. si quis in pignore. § plane.

k *Obligata.*] hoc est, vt, &c.

l *Cum primo.*] idest, a primo.

m *De quo*] s. an sit insolidum obligata.

n *Si et conuen at.*] s. vt sit pignori postea insolidū, vt ī. posuit.

o *Excedit.*] nec est dictum, quod solida sit obligata cum fuerit liberata.

p *Et solida*] postea satisfacto primo creditori.

¶ Qui res suas iam obligauerunt, & alij secundo obligant creditori: ut effugiant periculū, i quod solent pati, qui sæpius easdem res obligant, prædicere solent, alij nulli rem obligatam esse, quam forte Lucio Titio, ut in id, quod excedit priorem obligationem, res sit obligata, k 3 † vt sit pignori hypothecæve id quod pluris est: aut insolidum, 4 † cum primo l debito liberata res fuerit. De quo m videndum est, vtrum hoc ita se habeat, si & conueniat: n an & si simpliciter conuenerit de eo, quod excedit, o vt sit hypothecæ, & solida p res inesse conuentioni videatur, 5 † cum a primo creditore fuerit liberata, an adhuc pars. q Sed illud magis est, quod prius diximus. r

Quod accedit fundo, venit in obligationem. Barto.

Marti. lib. sing. ad form. hyp.

LEX XVI.

Si fundus hypothecæ datus sit, deinde alluuione maior factus est, totus obligabitur. s

Voluntas domini reconciliat obligationem rei alienæ, si dominus est talis, qui poterat obligare. h. d. quem casum no. Bar.

¶ Si nesciente domino res eius hypothecæ datæ sit, deinde postea dominus ratum habuerit: dicendum est

q *Pars.*] scilicet tantum: licet a primo liberata. Accur.

r *Diximus*] scilicet quærendo ibi de quo, &c. ut insolidum sit obligata. Vel dic quod prius diximus soluendo aut, &c. scilicet in primo casu, quando fuit nominatim dictum, ut insolidum teneretur secundo, ea liberata a primo. & idem est sensus. & probatur hoc infra, qui pot. in pign. hab. l. si debitor. Accur.

3 † Hæc in nonnullis exemplaribus desunt.

4 † Flor. solidum.

Si fundus] Casus in prin planus est.

¶ *Creditor.*] Obligasti mihi rem, egi contra te hypothe. & condemnatus es. si ab hypothe. cecidi, qualiter mihi succurratur? vendicare non possum, quia dominus non sum: dabitur ergo mihi hypothecar. contra possidentem, & si excipiat de re iudicat. replicabo, quod bene exciperet, nisi pro me lata esset sententia. Si autem debitor nolit rē restituere post condemnationem, & pluris fuerit condemnatus, quam sit sors, & vsura: an si postea voluerit soluere quod debuit, audiendus sit? Et respondeo, quod de rigore iuris non, quia sententia transit in rem iudicatam, secus est de æquitate.

5 † Flor. videtur.

¶ *Si duo*] Aliquis rem suam duobus obligauit: an vtrique creditori hypothec. insolidum competat, an pro indiuisis partibus pro indiuiso, quæritur? Et respondeo: aut eadem die, aut diuersis horis obligata fuit. primo casu insolidum obligabitur, & insolidum aget: in secundo casu, aut fuit actum, ut vtrique insolidum teneretur, & fiet, quod actum est, aut non, & pro partibus agetur. Viuianus.

s *Obligabitur.*] crescit ergo pignus alluuione, ut hic, & supra de pigno. actio. si conuenerit §. 1. & argum. sup. eo. grege. in princ. sic & dns. ut infra de iure do. l. 4. sic & in vsufructu, ut supra de usufructu. item. §. huic. Item locus seruiens, ut infra de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. § sed si alluuione. sed ad id, quod hic dicitur alluuionem proficere creditori, est contra. infra sol. ma. si inter. §. quicquid. Sol. commodum proprietatis augmenti proficit debitori, ut ibi: sed commodum ipsius obligationis est creditoris, ut hic. Accur.

Conuenit.

hoc ipso, 1 † quod ratum habet, voluisse eum retro recurrere ratihabitionē ad illud tempus, quo conuenit. a Voluntas autem fere eorum demum seruabitur, b qui & pignori 2 † date possunt.

Additio, vel detractio qualitatis circa rem, nō extinguit hypothecam. Bart.

¶ Si res hypothecæ data, postea mutata fuerit, æque hypothecaria actio competit, c veluti de domo data hypothecæ, & horreo 3 † facto. Idem si de eo loco conuenit, & domus facta sit. Item si de loco dato, deinde uineis in eo positis.

Hypothecaria datur contra possessorem, qui liberatur si soluit, vel restituit: alias condemnabitur, & si fuerit contumax in litem iurabitur tam pro re, quam pro fructibus extantibus. Bartolus.

¶ In vindicatione pignoris quæritur, d an rem, de qua actū est, possideat is, cum quo actum est. nam si non possidet, nec dolo fecit quo minus possideat, absolui e debet: si uero possideat, & aut pecuniam soluat, aut rem restituat, æque absoluendus est: f si uero neutrum horum faciat, condemnatio g sequetur. Sed si uelit rem 4 † restituere, nec possit, forte, quia res abest, & longe est, uelut in prouinciis: solet cautionibus res explicari. h nam si cauerit 5 † se restituturum: absoluitur. i si vero dolo quidē desijt possidere, summa aūt ope nisus non possit rem ipsam restituere: tanti condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit, sicut in cæteris in rē actionibus. K Nam si tāti condemnatus esset, quantum deberetur, quid prodesset 6 † in rem actio, cum & in personam agendo l idem consequeretur? Interdum m etiam de fructib. arbitrari debet iudex, ut ex quo lis inchoata fuit, ex eo tempore etiam 7 † de fructib. condemnet. Quid enim si minoris sit prædium, quam quod 8 † debet? nam de antecedentibus fructibus nihil potest pronunciare, nisi res 9 † extent. n

Sentētia lata contra vnū, non potest mandari executioni contra alium: sed debet iterum agi hypothecaria. & ex sententia lata pro me contra me non opponitur. h. d. iste not. tex. Bar.

¶ Creditor hypothecam sibi per sententiam adiudicatam o quemadmodum habiturus sit, quæritur, nam dominium eius vindicare non potest: sed hypothecaria agere potest. et si 10 † exceptio p obiiciatur a possessore iudicati, replicet. si non, secundum eum q iudicatum est. 11 †

Si contra debitorem sit iuratum in litem, ex æquitate liberatur debitor debitū cum vsuris soluendo. Bar.

a *Conuenit.*] & sic valet, ut sup. de pig. act. l. aliena, in prin. Et sic no. quod ratihabitio trahitur retro, ut hic, & C. de donat. inter vir. & vxo. l. antepen. & supra, de iudi. l. licet.] Ad ie re. ratihabitionem, de reg. iur. in sexto.

b *Seruabitur.*] q. d. eius ratihabitio confirmat pignus, quia & ipse potest obligare. non ergo furiosus, cum ipse obligare non possit. fere autem dicit propter pupillum, qui potest alii consentire, sed nō ipse obligari sine decreto & inducunt infra, de manum. vind. l. si pater, §. si. ubi dicit, quod minor xxv. ann. licet ipse seruum manumittere non potest, tamen potest debitori consentire manumittere seruum, quem in pignore minor habet. sed hoc non ualet, quia non de pupillo ibi dicit, sed de minore xx. an. maiore tamen xiiii. ann. Item nec de consensu ad obligandum ibi dicit, immo e contra ad liberandum pignus. Alii dicunt propter mulierem dici fere, sed hoc est falsum, quia pro alio, nec ipsa obligare rem suam, nec alii consentire potest, ut C. ad Vellei. l. senatusconsultum. pro se autem & ipsa potest & alii consentire. Tu dic ergo quod propter fructuarium dicit fere, quia ipse non potest obligare proprietatem: potest tamē proprietario consentire, vt C. de vsufruc. l. interest. Accur.

c *Competit*] ut inf. eo. Paulus, §. domus. & sup. de pign. act. l. domo. Sed contra sup. quib. mo. vsufr. amit. l. repeti. §. rei mutatione ubi dicitur, quod extinguitur ususfructus propter rei mutationem. Sol. facilius ususfructus extinguitur; qui non durat pereunte substantia, ut supra, de usufr. l. i. Vel ideo facilius, ne inutilis sit proprietas semper abscedente usufructu, ut supra, de usufr. l. iii. §. ne tamen. Item contra infra, de leg. i. l. si ita legatum, §. si. ubi dicit, quod perit legatum rei mutatione. Sol. ibi de lucro captando, hic autem de damno vitando agitur.

d *Quæritur.*] ante lit. contest. ut & in qualibet reali, quæ ad possessionem detur, ut supra, de inter. rog. act. l. qui seruum, § iniuriæ.

e *Absolui debet.*] s. definitiuè, si lis est contestata.

f *Absoluendus est*] ab obseruatione iudicii, ut Institut. de perp. & tempo. act. § si & infra, qui pot. in pig. hab. l. mulier. & infra, quib. mod. pig. uel hyp. sol. l. Paulus § fin.

g *Condemnatio.*] alias condemnatio, & alias obligatio.

h *Explicari.*] ut Instit. de offi. iudic. §. si

i *Absoluitur.*] ab obseruatione iudicij.

K *In rem actionibus.*] in quibus iuratur in litem, ut sup. de in lit. iur. l. in actionibus. Sed uidetur, quod nihil plus creditor possit aliquo casu consequi, quam sit suum debitum, vt inf. eo. si inter. §. si. Sol. hic de extraneo conuento: ibi de debitore loquitur: arg. inf. ead. l. §. si pluris. Alii assunt, quod hic loquitur cum res deducitur in iusiurandum: quo casu debet debitor sentire pœnam: ibi autem cum sine sacramento lis deciditur. Tertii dicunt, quod hic possessor erat in dolo: ibi in culpa. Quarti, quod hic de pignore, ibi de hypothec. quę vltima non ualet, quia inter pignus, & hypothec. quantum ad actionē hypothecariā non est differentia, ut sup. eo. l. res, § fin. & Instit. de act. § item Seruiana & secundum tres vltimas solutiones tā in debitore conuento, quam in alio, qui dolo desiit possidere, loquitur hic §. prima verior est. Accur.

l *Agendo.*] contra debitorem.

m *Interdum.*] si minoris. idem si non minoris, sed indubitanter noluit procedere. Accursius.

n *Res extent*] i. fructus, & petantur, quia & ipsi sunt obligati, aliud si non extarent, quia bona fide consumpti ut supra eod. l. i. §. cum prædium. & supra solum regū. l. iiij § post. Sed certè idem quandoque etiam si non sunt consumpti, ut in dicto §. cum prædium. diximus. quando nunquam fuerunt debitoris, quia eos seminauit creditor. Quare planius expones, si extent, scilicet prædia cum fructibus pendentibus, quia sic pars rei esse uidentur, ut supra, de rei uendic. l. fructus.

o *Adiudicatam*] Et dic, quod vel habuerat, & amiserat, uel obtinuerat contra vnum, licet non habuisset, & alius possidet. sed si ipse debitor possideret post sententiam contra se latam, & creditor non habuisset, ageret in factum ex re iudicata, non hypothecaria.

p *Exceptio.*] quasi nouata sit hypothecaria: ex quo in ea semel obtinuit. Vnde etiam si a possessione cadet, uidetur eam intendere non posse, ut argum. contra C. de usu. rei iudic. l. fine. Sed certe hæc exceptio non ualet: quia non fit talis nouatio ut tollatur, ut hic, & supra eodem, l. grege. §. etiam, & § si cum defen. præterea non debet nocere ei sententia pro quo est lata, ut inf. de exceptio rei iud. l. euidenter.

q *Eum*] scilicet creditorem.

1 † *Flor. hoc ipsum.*
2 † *alias pignora.*
3 † *Fl. horto facta.*
4 † *Fl. desti. tem.*
5 † *Flor. cauerit.*
6 † *Flor. proderat.*
7 † *Fl. desi. dit.*
8 † *Flo. quā debetur.*
9 † *Flor. de est, res, & ita habetur. nisi extent, & rei non sufficit.*
10 † *Flor. & si exceptio obijcietur a possessore rei iudicata.*
11 † *Duar. si secūdum eum iudicatum nō est.*

a *Faciebat.*] sed quomodo fuit plus condemnatus etiam de facto, ut inf. eo. si inter §. si. quae est contra? Sol. vt ibi.
b *Ad condemnationem.*] hoc est, quod decretistae dicunt transire in rem iudicatam.
c *Liberare.*] potes intelligere, id est & si plus dederit, non ideo plus hypotheca liberatur. Sed uerius dic, quod intendit dicere, quod non plus debeat. & sic facit infra, de reg. iur. l. bona fides. & infra, de ex cept. do. l. si fideiussor. & infra, de tab. exhi. locum §. condemnatio. Sed contra supra ea. l. §. in uendicatione, in fi. Sol. ibi in dolo erat possessor: hic non. Vel ibi in extraneo possessore, hic in debitore, ut & ibi diximus. Item cōtra C. etiam ob chi. pe. l. j. in fi. ubi dicit, quod etiā propter eam pecuniam potest retineri pro qua nō est obligata, hic dicit, quod liberata est hypotheca. Sol. hic creditor non possidet, ibi sic. Sed nunquid ab actione iudicati erit liberatus? Resp. non, secundum quosdā. quae ergo fuit in pignore quaestio? Resp. uidebatur remanere obnoxiū pro chirographaria pecunia, quod hic negat, quia vt dixi, non retinere: sed petere nititur pignus creditor. Sed verius dic etiā ab actione iudicata liberatū. qua enim rōne posset dici pignus esse obligatum pro chirographaria pecunia? nulla. n. lex hoc dicit, sed retineri dicat ergo haec lex, & in actione iudicati, quod ab ea sit liberatus debitor.
d *Aliena.*] De hac materia dic, ut dixi sup. eo. l. i. in princ. & in §. si duo.
e *Si duo pariter.*] i. eodem momento. Acc.
f *Pro quantitate.*] ut si Titio x. Seio xx. debeantur: pro duabus partibus rei. Seio tenetur. Vel dic, quod cuique insolidum pro suo debito, & hoc erit verum. Accur.
g *Dimidijs.*] Hoc est quod singulis dimidia sola pars pignori pro indiuiso sit obligata. Accur.
h *Pro quantitate.*] s. ut pro pecunia, quam quilibet dedit, pignus sit obligatum insolidum, hoc tamen statim distinguitur. sed si uterque, &c.
i *Quemadmodum.*] Ager. Accur.
k *Dicendum.*] ut de toto agat quilibet, primus tamen praefertur. Accur.

¶ Si pluris condemnatus sit debitor non restituendo pignus, quam computatio sortis, & usurarum faciebat: a an si tantum soluat 1 † quantum debebat, exoneretur hypotheca? quod ego quidem quantum ad subtilitatem legis, & authoritatem sententiae non probo. Semel. n. causa transire uidetur ad condemnationem, b & inde pecunia deberi. Sed humanius est, nō amplius eum, quam quod 2 † re uera debebat 3 † dando, hypothecam liberare. c

1 † *Hic sol-uerit.*
2 † *Alias de est, quod.*
3 † *Vide dat.*

Res aliena sub conditione potest obligari. Bart.

¶ Aliena d res vtiliter potest obligari sub conditione, vt si debitoris facta fuerit.

Si res obligatur pluribus diuersis momentis, cuilibet tenetur insolidum pro suo debito. si eodem momento, cuilibet pro parte tenetur, nisi aliud actum sit. Barto.

¶ Si duo pariter e de hypotheca paciscantur: inquantum quisque obligatam hypothecam habeat, utrum pro quantitate f debiti, an pro partibus dimidiis, g quaeratur. Et magis est, ut pro quantitate h debiti pignus habeant obligatum. Sed uterque, si cum possessore agat, quemadmodum, i utrum de parte quisque, an de toto, quasi utrique insolidum res obligata sit, quid erit dicendum, k si eodem l die pignus utrique datum est separatim. * Sed si simul illi, & illi si hoc actum est, uterque recte insolidum aget. m si minus, n aget 4 † vnusquisque pro parte. o

* *Vide Hermog. lib. 5. tit. 5.*
4 † *Flor. de-est, aget.*

l *Si eodem.*] s. s. quamuis quod ergo in diuersis diebus est, hoc in uno, sed diuersis horis. Accur.
m *Insolidum aget.*] s. pro eo, quod sibi debetur.
n *Si minus.*] i. si non est actum. Azo.
o *Pro parte.*] s. dimidia rei, ut sup. eo. si debitor. Sed nōne vt semper hoc agi, sicut & cū lego tibi, & illi insolidū, vtrique videor legare, ut Inst. de legat. §. si eadem. & inf. de leg. iij. re coniunctī, & l. coniunctim. Sed forte aliud in legatis, quia non statim cum legatur quaeritur mihi ius, sicut fit in pignore. & facit inf. de sol. l. pupilli, §. pe.

Valet pactum, ut debito non soluto creditor habeat pignus iusto pretio emptū. h. d. notabiliter: nam singularis casus est. Bart.

¶ Potest ita fieri pignoris datio hypothecaeve, ut si intra certum tempus non sit soluta pecunia iure emptionis 5 † possideat rem iusto pretio tunc aestimandā. p hoc enim casu uidetur quodammodo conditionalis esse uenditio, & ita diui Verus, 6 † & Antoninus rescripserunt.

5 † *Flor. emptoris.*
6 † *Fl. diuus Seuerus.*

p *Aestimandam.*] ut & j. de contrah. emp. l. si in prin. & arg. C. ad l. Fla. de plag. l. in fuga, in fi. secus autē si dicat pro pecunia mutuata quatenus sit empta, ut C. de pac. pi. l. i. & ii. Sed vt, & hoc non ualere, quia in incertum hominē confertur aestimatio, vt sup. eo. l. si merces, a resol. quae est contra. Sol. hoc speciale, quia debitores uix aliter inuenissent pecuniā.

Actio hypothecaria est in rem. Bart.

Vlpianus lib. 25. ad edictum.

L E X XVII.

Pignoris persecutio q in rem parit actionem r creditori.

q *Pignoris Persecutio.*] i. conuentio.
r *Actionem*] vt & C. eo. l. pignoris & nota aduocat possessionē, vt & inf de eui. l. si venditor, circa princ.

Qui habet quasi dominium, potest pignori obligare, quatenus istius iuris vires se extendunt. Bart.

Paulus lib. 19. ad edictum.

L E X XVIII.

Si ab eo, s qui Publiciana uti potuit, t (quia dominum non habuit) pignori accepi: sic tuetur me per Seruianam praetor, quemadmodum debitorem u per Publicianam.

Si ab eo.] CASVS. Rem emi a nō domino, eam obligaui, an creditori pro ea competat hypothec. quaeritur? Et dicitur quod sic. Viuianus.
s *Potuit.*] non rei uendi. quia, &c. Vel aliter ratio est posita, quia nullus, qui habet dominiū, agit Publiciana, ut sup. de publ. l. i.
t *Debitorem.*] sed & tamdiu tuetur creditorem quamdiu & debitorē, ut & sup. eo. l. grege, §. cum pignore. & de legat. ii. peto, §. praedium. & accedit et quod dicit idem de fen. sup. tit. utrius emptor, quibus & uenditor, ut C. de euic. l. emptori. si ergo uenit uerus dñs, non defenderetur debitor, ergo nec creditor, ut hic. & supra, de publ. l. fin. Acc.

Vlpia. lib. 21. ad edictum.

L E X XIX.

QVi pignori plures res accepit, non cogitur unam liberare, nisi accepto uniuerso quantum debetur. u

u *Qui pignori. Debetur.*] ut & C. de distr. pig. l. quādiu. & infra, de verb obl. l. in executione, §. pen. in fi. Accur.

Si obligatur pensio, in creditorem transeunt utiles actiones. Bart.

Idem libro 64. ad edictum.

L E X XX.

CVm conuenit, x ut is, qui ad refectionem aedificii credidit, de pensionibus aute pignoris ipse creditum

Cum conuenit.] CASVS. Cum pensiones obligantur creditori, utiles actiones ad eum transeunt. Viuia.
x *Cum conuenit*] sed & si non conuenisset, habet priuilegium, ut infra, qui pot. in pig. hab. l. interdum. & supra, si cer. pet. l. creditor. & infra tit. j. l. j.

Vider.

a *Utiles.*] ut sup. eo. l. grege. §. cum pignori, & an C. de hæ. vend. l. postquam.

b *Dedit.*] ut sup de pig act. l. si in princip.

S*I inter colonum.*] CASVS. Procurator alicuius prædium locauit colono, & conuenit, ut procu. pignus daret, ut colere forte liceret si ratum habuit dominus, perinde est, ac si ipse cum colono conuenisset de dando ei pignore.

Si debitor] Seruum a non domino emi bona fide, & eum obligaui, si creditor hypoth. agat, & excipiã ego debitor, quod alienum erat, cum eum obligaui, replicabit creditor de dolo.

¶ *Si res*] Pignori rẽ mihi obligasti: a possessione excidi: egi contra possidentem, condemnatus est, restituere non vult: an eodem modo sit condemnandus, ut debitor? Et respon. quod non, quia debitor condemnatur tanti quanti erat id, quod debeatur, quare non pluris interest mei creditoris, possessor extraneus ad interesse meum tenebitur, quia ad interesse teneor debitori, & si amplius fuero consecutus, quam sit debitum, hoc restituam creditori. Cætera clara sunt usque ad l. fideiussor.

c *De pignori*] s. dando colono, non à colono, & sic non est contra. de pig. act. l. solutum. §. si. Vel hic dat utilem, ibi denegat darí directam.

d *Agat.*] qui rem alienam pignorauit.

e *Exceptionem.*] q. d. non tenuisse obligationem, quia res sit alien. & facit sup. de rei vend. si a Titio.

f *Quicquid commodi.*] ut & C. de pig. actio. quæ fortuitis. & l. pignus in bonis. & insti. qui. mo. re contra. ob §. fin. quo ad proprietatem, ne sit contra. sup eo. si fundus.

g *Restituatur.*] agenti hypothecaria.

h *Quam debet.*] hoc cum culpa debitor non restituat: sed si dolo, non est differentia inter eum, & extraneum possessorem de stricto iure, ut sup. eod. l. si fundus. §. in vẽdicatione. & §. si pluris. quæ sunt contrariæ, de æquitate tamen potest dici contra, ut d. §. si pluris. Vel solue aliter, ut dixi in § in uendica.

i *Etiam pluris*] interest, quam sit debitum: uerbi gratia, culpa mea rem obligatam mihi, amisi, quàm aliquis adeptus est: eandemq; sua culpa amisit condemnabitur mihi ad interesse meum, id est in quantum debitori teneor. Azo.

k S*I Titio. Pignoratitia.*] idest hypothecaria, secundum quosdam Tu dic utilis contra pignoratitia. & facit C. de rei ven. l. cum a matre. Sed contra primam te. stea. sup. de pig act. l. si rem alienam. § j. ubi dicit eodem casu non dari etiam utilem creditori. Sol. hic creditor fuit ignorans: ibi sciens, secũdum Ioan. arg. sup. eo. l. j. Vel hic de æquitate utilis datur, ibi de iure stricto denegatur. Vel ibi me contradicente rem meam obligauerat: hic vero me ignorante. Sed iste & aliæ solutiones videntur nullæ, quia hic, & ibi creditor erat bonæ fidei, aliàs non diceretur ibi debitor argui de mendacio, ut sup. de act. empt. l. 1. in fi. Item hic, & ibi tractat, an detur de æquitate, hoc est an detur utilis, & ibi denegatur: hic conceditur. Item hic, & ibi obligaui rẽ alienam sine domini voluntate. Dic ergo, quod hic corrigitur, vel verius hic concedit utilem pignoratitiam sal cet contrariam, ut dixi non hypothecariam, & ita conualescit pignus, non directo, quia non datur hypothecaria, sed utiliter, quia datur pignoratitia contraria ad interesse, vel ad aliud æquè bonum dignus. At econtra ubi obligans pignus successisset domino, tunc etiam scienti forte dabitur contra obligantem tantum hypothecaria, quia redarguitur de suo mendacio: sicut & si mihi scienti rem alienam vendidisti, & postea domino successisti, teneris implere venditionem, quia ex tua conuentione te compenio, ut sup. de action. empti. si quis alienã. Accursius.

recipiat: etiam actiones utiles a aduersus inquilinos accipiet cautionis * exemplo, quam debitor creditori pignori dedit. b

** i syngrapha, quo pignori data videntur, & actiones utriusque transferuntur, Cic. epist. 3. ad Trebat.*

Pignus contrahitur per procuratorẽ, vel gestorem ratihabitione secuta. Bart.

Idem libro 73. ad edictum.

LEX XXI.

SI inter colonum, & procuratorem meum conuenerit de pignore, c vel ratam habente me conuentionem, vel mandante, quasi inter me, & colonum meum conuenisse uidetur.

Si quasi dominus obligans conueniatur: non potest cum effectu de dominio excipere h. d. quod no. pro limitatione l. si ab ea. sup. eod. Bartolus.

¶ Si debitor seruum, quem a non domino bona fide emerat, & pignorauerat, teneat: Seruianæ locus est, & si aduersus eum agat d creditor, doli replicatione exceptionẽ e elidet, & ita Iulianus ait, & habet rationem.

¶ Quicquid commodi, f siue incommodi fortuito pignori accessit, id ad debitorem pertinet.

Contra debitorem non restituentem in hac actione non iuratur in litem: secus si contra alium, & quod consecutum fuerit restituetur. Bart.

¶ Si res pignorata non restituatur, g lis aduersus possessorem erit æstimanda: sed utique aliter aduersus ipsum debitorẽ, aliter aduersus quemuis possessorem. nam aduersus debitorem non pluris quã 1† debet, h quia non pluris interest: aduersus cæteros possessores etiam pluris, i quia 2† quod amplius debito consecutus creditor fuerit, debitori restituere debet pignoratitia actione.

1† Duo quæ quanto debet. 2† Fi. & 98.

Si fundi dominus succedit debitori pignorãti, non confirmatur pignus: sed tenetur pignoratitia actione contraria ex persona defuncti. Bart.

Modestinus lib. 7. Differen.

LEX XXII.

SI Titio, qui rem meam ignorante me creditori pignori obligauerat, hæres extitero: ex postfacto pignus directo quidem non conualescit: sed utilis pignoratitia k dabitur creditori.

Idem libro 3. Regularum.

LEX XXIII.

CReditor prædia sibi obligata ex causa pignoris locare rectè poterit l Pignoris obligatio etiam inter absentes rectè ex cõtractu obligatur. m

Qui prohibetur emere, non prohibetur pignora accipere. Bart.

Idem libro 5. regularum.

LEX XXIIII.

IN quorum finibus emere quis prohibetur, n pignus accipere non prohibetur.

Inutilis obligatio non dat ius retentionis. Bar.

Idem libro 8. regularum.

LEX XXV.

CVm vitiosè, vel inutiliter contractus pignoris intercedat, retentioni locus non est, o nec si 3 † bona creditoris ad fiscũ pertineant.

3† Bona fide

l C*Reditor. Poterit.*] quia prædia meliorantur per culturam ut infra de iure fis. l. non intelligitur, §. diui fratres. unde aliud est in re mobili, ut insti. de obl. quæ ex delict. §. furtum.

m *Obligatur.*] idest contrahitur, cum fiat consensu, ut supra eodem l. contrahitur.

n I*N quorum. Prohibetur.*] à iudice. si autem à lege, sicut p ohibetur aliquis ratione officij, ut sup. de contrah emptio non licet nec pignori accipere potest, ut inf. quæ res pig. l. j. §. cum rem & C. de reb. alie. non alie. l. si. quæ sunt econtra.

ADDITIO. Dic secundum Bar. hic, quod quando prohibetur venditio a lege, intelligitur prohibita pignoris datio, ut in contrarijs. secus si prohibetur a iudice. & ita intelligitur ista lex.

o C*Vm vitiose. Non est.*] cũ pro eo sit, ac si nec datũ sit, ut Ĩ. qui satisda. cog. l. quoties, sed ar. eẽ sup. eo. l. j.

ADDITIO. Dic, quòd ibi non valuit obligatio, quia res non erat debitoris, quod vitium est purgatum, quia est effecta eius, ideo datur retentio: hic verò obligatio fuit vitiosa ex alia causa, quæ purgata non est. & ideo retentio non datur. secundum Bar. in d. l. contraria.

FIdeiussor.] CASUS Mutuaui tibi x. & pignus accepi, & fideiussorem. impetrauit fideiussor a iudice, ut liceret sibi pignora possidere, promittens se soluturum mihi non soluit, decessisti. hæres soluere vult: an fideiussor restituere pignora cogendus sit, quæritur? Et dicitur, quod sic.

¶Pater.] Mutuaui tibi decem; filij tui emancipati domum mihi obligasti, & ei persuasisti, ut instrumentum mutui tibi facti, & domus ad filium pertinentis obligatæ scriberet. scripsit. an filio tuo per scripturam suam præiudicet, quo minus, te concedente in fata, filio tuo ab hereditate tua abstinente liberam, & non obligatam domum habeat, quæritur? Primo allegando dicit quod nõ: ex quo consensum expressum non præstitit patri obliganti. Dicit tñ Modestinus quod sibi præiudicauit per scripturam, quia consensisse videtur.

1† Fl. Seio & ad mel. hu⁹ tex. vo. Ioan. Cret. in l. 2. §. voluntatẽ nu. 14. fol. matr.

2† Duo filius non.

3† Alias, imperitus. vide Ant. Anglo libro 2. de l.

a A potestate.] i. aliquo, qui habuit ius permittendi. Accursius.

b Pignora.] quæ habebat creditor, vel etiam debitor. Accur.

c Possideat.] etiam iure dominij: quod non licet ei, ut C. de dolo. l. 1.

4† Fideiuss. debeat. & pro mutuatore, est mutuum. Ant. Angl. li. 1. c. 3 putat scribendum, mutui.

d Satisfecit.] idem & si satisfecisset, ut C. de dolo. l. 1. & inf. de distra. pign. l. 2. & supra manda. si mandato Titij. §. Pau.

e Filio.] s. Seio. Azo.

f Acciperet.] s. pater.

g Commemoratione.] i. obligatione. Azo.

h Possit.] scilicet liberam a quolibet. No. ergo hic, quod bonũ est ius excipiendi, melius agendi contra unum, optimum agendi contra omnes.

i Chirographi] idest instrumentum, quod est chirographum.

k Accommodauerit] scilicet expressum.

l Signo.] aliàs signo, & aliàs chirographo, scilicet in quo continetur, consensio Accur.

m Suam futuram] quæ, & nunc est sua.

n Manifestum est.] ut infra quib. mod. pign. vel hypo. solui l. Lucius Titius. § Paulus. & l sicut. §. non videtur. Et arg. de hoc tacito consensu infra de euict. l. quidam. Sed contra inf. de leg. 2. Titia. § Lucia. vbi fideicõmissarius interfuit diuisioni factæ inter hæredes rei sibi per fideicommissum relictæ, & subscripsit, & non præiudicat sibi. Sol. secundum R. ibi ignorabat sibi legatum, hic sciuit filius suam domum, vel hic, ut actor siue procurator obligationis fuit vocatus, vnde tenetur etiam ignorans, ut C. de fideius. si pater. & vt supra man seruum Titij. ibi ut testis, cuius officium sibi non debet esse damnosum, ut infra quemad. testam. ape. l. si quis ex signatoribus & C. de fideiuss. l. si pater. & hoc secundo modo soluetur aliud contra. sup. de pig. act. l. Caius. Vel solue omnia talia contraria secundum Io. sic, quia refert, an aliquis id faciat super re mea, quod etiã me inuito facere potest, vt legare, vendere, diuidere; & tunc mea præsentia mihi non nocet. an quod non posset me inuito, ut obligare, & tũc patiẽtia præiudicat. * vt hic. arg. infra de re iu. sæpe. §. cur autem. & hoc dixi supra in d. l. Caius.

5† Duor. hoc est in hypot.

* Præiudicat. Præsentia, an & quã noceat. Vi. reg. ii, q tacet de reg. iur. in 6. & ibi Dy. nu. 5.

Si debitor soluat creditori, recuperat pignora data fideiussori. Bart.

Idem libro 4. Responsorum.

LEX XXVI.

FIdeiussor impetrauit a potestate, a ut & antequam solueret, pignora b ipse possideat, c quasi satisfacturus creditoribus: nec satisfecit. d modo hæres debitoris paratus est soluere creditoribus, quæro, an pignora fideiussor restituere cogendus sit? Modestinus respondit, cogendum esse.

Qui scribit contractum obligationis rei suæ, videtur obligationi consentire. Bartolus.

¶Pater Seij 1 † emancipato filio e facilè persuasit, ut quia mutuam quantitatem acciperet f a Septitio creditore, chirographum perscriberet sua manu filius, 2† quod ipse impeditus 3 † esset scribere, sub commemoratione g domus ad filium pertinentis pignori dandæ. Quærebatur, an Seius inter cætera bona etiam hanc domum iure optimo possidere possit, h cum patris se hæreditate abstinuerit: nec metuere debeat 4 † ex hoc solo, quod mandante patre manu sua suprascripsit instrumẽtum chirographi: i cum neque consensum suum accommodauerit k patri, aut signo l suo, ut alia scriptura? Modestinus respondit: Cum sua manu pignori domum suam futuram m Seius scripserit, consensum ei obligationi dedisse manifestum est. n

Res loco rei surrogata non cadit in obligationem, nisi ex re prima ortum habuerit. Bart.

¶ Lucius Titius prædia, & mancipia, q in prædijs erant, obligauit, hæredes eius o prædijs inter se diuisis, illis mancipijs p defunctis alia substituerunt. creditor postea prædia cum mancipijs distraxit. Quæritur, an ipsa mancipia, quæ sunt modo in prædijs constituta, q hæc 5 † in hypothecis emptor vindicare rectè possit? Modestinus respondit, si neq; pignorata sunt ipsa mancipia, neque ex pignoratis ancillis nata, minimè creditoribus obligata esse. r

Si debitor rem pignoratam faciat deteriorem, creditori contra eum succurritur, licèt contra debitorem ad debitum actionem non habeat. Bart.

Papinianus 6† lib. 5. Quæst.

LEX XXVII.

SEruum, quem quis pignori dederat, ex leuissima offensa vinxit, s mox soluit, & qa debito non satisfiebat, creditor minoris t seruum vendidit: an aliqua actio creditori in debitorẽ constituenda sit, quia crediti ipsius actio non sufficit u ad id, quod deest, persequẽdũ? Quid si eũ interfecisset, aut cluscasset. Vbi x quidem interfecisset, ad exhibẽdum tenetur: y vbi autem cluscasset, quasi damni iniuriæ z dabimus actionem ad 7† id, quanti interest. Quod si 8† debilitando, aut vincendo,

6† Fl. Marcellus li. 5. Dig.

o Eius.] scilicet Lucij Titij.

p Mancipijs.] Quæ fuerant in prædio tẽpore obligationis.

q Constituta.] idest non sunt eæ, quæ fuerunt tempore obligationis.

r Obligata esse.] quia in obligatione specificauit mancipia, quæ sunt in prædio. aliàs omnia crederent, ut §. cod. cum tabernam. quæ est contra.

s SEruum. Vinxit.] ille, qui obligauit.

t Minoris.] quam esset debitum. tamen antequam obligaretur, bene valebat tantum, quod sufficiebat ad debitum.

u Non sufficit.] tempore sublata, vel per sententiam, ut statim dicet.

x Vbi.] incipit respondere.

7† Fl. aestimatione ad quantum interest.

y Tenetur.] quia dolo facit quo minus possit exhibere. ut supra ad exhibend. l. Iul. scribit, si quis hominem & supra de dolo. l. & eleganter. § si seruum & ar. C. ad exhib. l. exhibitionis. Sed contra. infra quib. mod. pig. vel hypoth. sol. l. sicut re. in prin. Solutio ibi sine culpa debitoris fuit extinctum, & ideo non tenetur hic culpa.

8† Fl. debil.

z Iniuriæ.] s. actione in factum, ut sup. ad leg. Aquil. si dominus. in princ. & hoc quando contra debitorem principali actione agi non potest: aliàs non posset agere contra debitorem creditor, ut supra ad leg. Aquil. qui occidit. §. 1. & hic subijcit, fingamus, &c.

Cenderat.

a *Ceciderat.*] emptore uel per ſententiam.
b *Rem*] id eſt, delictum.
c *Noceret.*] ex propoſito, ut conſecutiue. Accur.
d *Tenebitur.*] ſcilicet prædictis modis.
e *Non tenebitur.*] l. Aquil. ſed ad debitum, ubi actio erat finita, ut dixi.

hæc nunquam fuerunt teſtatoris, alias contra, ut C. quæ res pig. ob. poſ. l. fi. & facit C. communia de leg. l. fi. & ſupra eo. l. in prin. Accur.
k *Habenda ſunt.*] ut C. de pact. pig. l. 1. quandoque tamen ſecus eſt, ut C. de pac. l. præſens. Sed an idem in fructibus? Reſpon. idem, ut dixi ſup. eo. l. 2. §. cum prædium.

Si legati.] CASVS. Filiofam. fuit relictum legatũ ſub conditione, pater pignus accepit ab hære. deceſſit pater, uel filium emancipauit: & extitit conditio, an pater, an filius pignus vendicare poſſit, quæritur? Et reſpon. quod pater non: quia tunc demũ pignus tenuit cum extitit conditio, quia tunc incipit legatum deberi: quia tempore conditionis exiſtentis erat filius factus ſui iuris: ergo &c. filius non, quia pater ſuo nomine ſtipulatus eſt: idem eſt in fideiuſſore dato pro legato conditionali. cætera ſunt plana vſque ad l. cum taberna. Viuia.
f *Deberi.*] Inſpicitur enim tempus, quo cedit dies legati, ut debeatur filio, uel patri, ſed in contractibus initium, ut hic, & infra de reg. iur. l. quæ legata. & infra de uer. bo. oblig. l. ſi filius. & infra qui pot. in pig. hab. l. potiores 2. reſpon. & quãdo dies leg. ced. l. ſi viuſfructu. §. fi. licet contra hanc diſtinctionem ſit arg. in cod. tit. de verborum obliga. l. quidam. in fi. ſed ibi licet ſtipulatio, quam fecit filius, tempore patriæ poteſtatis fuerit facta, impletur tamen caſu numerando quando erat ſui iuris, vt ibi dixit Accu.
g *Neque filius.*] quia pater illo nomine. i. quia ſperabat legatum diem cedere ſe patre uiuente, ſtipulatus eſt, uel accepit pignus. nam aduentitia quærebantur patri, ſed cum hodie velut legitimus adminiſtrator pignus, vel fideiuſſorem accipiat filius, ut ex pacto tutoris habebit vtilem actionem, ut C. quando ex fact. tut. vel cur. l. 1. & 2.
h *In fideiuſſore.*] dato pro legato conditionali.
i *Paulus reſpon. A creditore.*] quia

perſecutionẽ pignoris exinanierit (fingamus nullam creditι nomine actionem eſſe, quia forte cauſa ceciderat a) non exiſtimo indignam rẽ b animaduerſione, & auxilio prætoris Vlpianus notat: ſi ut creditori noceret, c vinxit, tenebitur: d ſi metentem, non tenebitur. e

Stipulatio legatorum extinguitur ſpe legati extincta; et non tranſit ad eum, ad quem commodum legati tranſit. & idem in obligatione pignoris. h.d. et dẽt intelligi iſta lex, quando ſtipulatur pater pro ſe: ſecus ſi ut legitimus adminiſtrator filij, vt hic in gl. Bart.

Paulus libro 5. Quæſtionum.

LEX XXVIII.

SI legati conditionalis nomine 1 † relicti filiofamilias pater ab hærede rem propriam eius pignori acceperit, & mortuo patre, uel emancipato filio conditio legati extiterit, incipit filio legatũ deberi: f & neque pater põt pignus vindicare, neq; filius, g qui nunc habere cœpit actionem: ſed 2 † nec ex præcedenti tempore põt quicquam iuris habere in pignore: ſicut in fideiuſſore h dicitur.

Generalis obligatio facta a defuncto, non porrigitur ad bona hæredis. Bart.

Idem libro 3. Reſpõſorum.

LEX XXIX

PAulus* reſpondit generalem quidem conuentionem ſufficere ad obligationem pignorum: ſed ea, quæ ex bonis defuncti non fuerunt, ſed poſtea ab hærede eius ex alia cauſa acquiſita ſunt, vindicari non poſſe a creditore i teſtatoris.

Partus rei pignoratæ cadit in obligationem ſi a debitore percipiatur. Bart.

¶ Si mancipia in cauſam pignoris ceciderũt, ea quoq;, quæ ex his nata ſunt, eodẽ iure habenda ſunt. k Quod tamen diximus etiam nata 3 † teneri, ſiue ſpecialiter de his conuenerit, ſiue non: ita procedit, ſi dominiũ eorum ad eum peruenit, qui obligauit, vel hæredem eius: cæterum ſi apud alium dominiũ pepererint, m non erunt obligata.

Superficies ſolo pignorato impoſita cadit in obligationem. Bart.

¶ Domus pignori data exuſta eſt: eamque aream emit Lucius Titius, & extruxit: quæſitũ eſt de iure pignoris. Paulus reſpondit, pignoris perſecutione perſeuerare: n & ideo ius ſoli ſuperficiem ſecutam videri, id eſt cum iure pignoris: ſed bonæ fidei 4 † poſſeſſores non aliter cogendos creditoribus ædificium reſtituere, quam o 5 † ſumptus in extructionem erogatos, quatenus pretioſior n res facta eſſet, reciperent.

In obligatione generali venit ſeruus, qui obligationem contrahit. Bar.

¶ Si ſciente & conſentiente dño ſeruus, ut omnia bona domini pignori obligata eſſent, conuenit: ipſum quoq; p qui cauit, obligatum eſſe pignoris iure.

Creditor, qui vendit iure creditoris, non tenetur de euictione: ſed ſolum ut probet ſibi rem obligatam fuiſſe. h.d. ſecundum gl. Barto.

Idem libro 6. Reſponſorum.

LEX XXX.

PEriculum q pignorum nominis venditi ad emptorem pertinere: ſi tamẽ probetur ea res obligatas fuiſſe.

Reſoluto iure donationis, reſoluitur ius acceptionis. Bartolus.

l *Obligauit.*] ut & ℑ. qui pot. in pig. hab. l. potior. §. ſi de futura. Accur.
m *Pepererint.*] & conceperint: nam ſi etiam ſolum conceperunt apud debitorem, licet apud alium pariant, ſunt pignori, ut ſupra de pignor. actio. l. conuenerit. § ſi fundus, in fi. quæ eſt contra. & ſic intelligitur inf. de Sal. inter. l. 1. in princip. Accurſius.
n *Perſeuerare.*] ut infra eodem l. ſi & ſupra de pig. actio. l. homo. Accur.
o *Quatenus pretioſior.*] ultra enim non tenetur: ſed certe nec tantum uidetur teneri, ut infra, de dam. infe. l. cum poſtulaſſem. §. cur ergo. quæ eſt contra. Sol. ibi ſciuit: ut emit rem ob legatam ibi ignorans. V. l. ibi dicit non excipi propter pretium quod dedit: hic autẽ dicit excipi propter impenſas: ſed M. dixit, hic de æquitate, ibi de rigore.
p *Ipſum quoq;.*] & ſic in generali ſermone continetur perſona loquentis, ut dixi ſupra de ſenato. l. prima. & infra de ædilitio edict. l. quod ſi nolit. §. ſi uenditor. & ſupra de tranſactio. nõ eſt ferendum & infra de diſtractio. pignor. l. & ſi a Acc.
q *Periculum.*] creditor alienauit nomen, quod in pignore habebat: & quandam rem, quam ab ipſo nomine obligatam habebat, ſimiliter uendidit iure creditoris: non ergo emptori tenetur de periculo, ſiue euincatur, ſiue alias perimatur: quia uidetur uendidiſſe ius ſolum, quod habebat ibi: hic tamen debet probare uenditor ſibi obligatum pignus, quod uendidit, ut hic & ſup. de hære. uen. l. ſi nomen.

Margin notes:

1 † *Flo. deſt. nomine. Vide Ant. Aug. l. 2. c. 1.*

2 † *Fl. deeſt. ſed.*

* *Adde q ſi teſtator obligauit bona hæredis ſui. ſi hæres adit eius hæreditatem, videtur approbare dictam obligationem: quo caſu non haberet locum lex noſtra ita Cyn. & Bar. in l. ſi. C. q. res pig. obl. poſ. Accu.*

3 † *Flor. adgnata: alias, nata eodem iure tenerit.*

4 † *Flo. bonæ fidei.*

5 † *Flor. deeſt. ſi.*

ADDI-

ADDITIO. Pone casum aliter, & melius secundum Bart. hic. Vendidi tibi nomen debitoris, quod nomen habet hypothecariam annexam: quæritur ad quem spectat periculum pignoris? Certe ad emptorem: dum tamen pignus probetur obligatum: sicut diximus in emptore nominis, ut l. si nomen supra de hære. vel actio. vendita.

* Glo. 3. in c. ult. extra de emp. & vēd. dicit gl. istā lege, emphyteota potest dare rem emphyteoticam si ne consensu domini.

1 † Flor. est.

2 † Flor. quæsitū.

a L *Ex vectigali.*] idest, emphyteoticario.

b *Vectigal.*] idest pensio fundi.

c *A possessore.*] scilicet emphyteoticario.

d *Pignus esse.*] ratione iuris, quod habebat ibi, ut hic, & supra eodem. l. grege. §. & in superficiariis & sup. de pignor. act. l. tutor. §. fi. & l. seq. Accur.

e *Cuius*] scilicet domini, an creditoris. Azo.

f *Euanuisse.*] ut sup. eodem. grege. §. statuliber. Et no. hic argumentum pro feudo contra feudatarium pignori dantē rem, quod reuocatur obligatio feudo amisso: sed hodie pignorari non potest, ut in l. Friderici, Imperialem decet solertiam. §. primo.

3 † Fl. pactus est ut quæ intra arb. pari ferre.

g D *Ebitor. Importata.*] veluti in iumento, ut infra de verb. sign. l. ferri.

h *Eius.*] scilicet prædia.

i *Perpetuo.*] id est, quamdiu illi essent necessaria, ut infra tit. 1. l. in prædiis. §. fi. & arg. supra de pecu. l. id vestimentum. & infra, de hæred. insti. ex facto. §. seruum. & infra, de verborum sign. l. malum. §. fin. & supra de act. emp. fundi. §. Labeo. & de lega. secundo. cum ita legatum. primo respon. & C. in quibus cau. pign. tac. contrahi. si non. & facit infra titu. primo, l. in prædiis.

* Contr. & facit qd no. in c. qua contra mar. 6. 8. dist.

4 † Flor. ip sis.

C *Vm tabernam.*] Casus in hoc principio non ponitur: quia facilis

¶ *Idem.*] Seruo, uel filio meo mutuasti decem: scripsi tibi,

Scæuola libro 5. Digestorum.

LEX XXXI.

Lex* vectigali a fundo dicta erat, vt si post certum tempus vectigal b solutū non esset, is fundus ad dominum rediret: postea is fundus a possessore c pignori datus est. Quæsitum est, an recte pignori datus esset? 1 † Respondit, si pecunia intercessisset, pignus esse. d Item quæsitum est, 2 † si cum in exolutione vectigalis tam debitor, quam creditor cessassent, & propterea pronunciatum esset fundum secundum legem dn̄i esse, cuius e potior causa esset? Respondit, si (vt proponeretur) vectigali non soluto, iure suo dn̄s vsus esset, etiam pignoris ius euanuisse. f

Ea videntur inducta in prædium, quæ ad vsum perpetuum inducuntur. Bart.

Idem libro 5. Responsorum.

LEX XXXII.

DEbitor pactus est, ut quæcunque in prædia pignori data, inducta, inuecta, importata, g ibi nata, paratave 3 † essent, pignori essent: eorum prædiorum pars sine colonis fuit, eaq; h actori suo colenda debitor ita tradidit, assignatis ei seruis culturæ necessariis. Quæritur, an & Stichus villicus, & cæteri serui ad culturā missi, & Stichi vicarii obligati essent? Respondit, eos duntaxat qui hoc animo a dn̄o inducti essent, ut ibi * perpetuo i essent, non temporis causa accommodarentur, obligatos esse.

A dicto non potest pignus dari, & datum repetitur. Bart.

Tryphon. li. 8. Disputationū.

LEX XXXIII.

SI qui promisit tibi aut Titio, solutum quidem Titio repetere non potest, sed pignus ei datum & ante solutionem repetit. 4 †

Appellatione tabernæ venit vniuersitas mercantiæ, quæ ibi exercetur: & ideo cadit in obligationem, quæ tempore quo agitur, reperitur. Bart.

Scæuola lib. 27. Digestorum.

LEX XXXIIII.

CVm tabernam debitor creditori pignori dederit, quæsitum est, utrum eo facto nihil egerit, k an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erant, obligatæ l 5 † videantur? & si eas merces per tempora distraxerit, & alias comparauerit, easq. in eam tabernam intulerit, & decesserit, an om̄ia, quæ ibi deprehenduntur, creditor hypothecaria actione petere possit: cum & mercium species mutatæ sint, & res aliæ illatæ? Respondit, Ea quæ mortis 6 † debitoris tēpore in taberna inuenta sunt, pignori obligata esse m vr̄r.

Per epistolam potest contrahi pignus: nec vitiatur, licet in ea non sit dies & consul. Bart.

¶ Idem quæsiuit, n cum epistola talis emissa esset: 7 † Δανεισάμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρακαλῶ σε, μὴ βεβαιωτὴν ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν, οἶδας γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι καὶ ἡ ταβέρνα καὶ οἱ δοῦλοι μου οὐδενὶ κατ' ἔχονται, ἢ σοὶ καὶ λοιπῷ ἐσχήμονι ἀνθρώπῳ ἐπιστεύσας. i. Cū mutuos accepe rim a te denarios quingentos: id rogo, ne aliā a me cautionē petas, sed hypothecā accipias. Euidēter n. nosti & tabernā, & seruos meos ad neminē alium quam ad te pertinere: qui mihi tanquam honesto uiro fidem adhibendā duxisti. an pignus contractum sit, an vero ex epistola nullius momenti sit, cum sine die, & consule sit? R̄ndit, cum conuenisse de pignoribus videatur, nō idcirco obligationem pignorum cessare, quod dies & consules additi, vel tabulæ signatæ non sint.

In obligatione generali venit etiam pecunia quocunque modo quæsita Bartolus.

¶ Creditor pignori accepit a debitore quicquid in bonis haberet 8 † habiturusve esset. quæsitum est, an corpora pecuniæ, quam idem debitor ab alio mutuam accepit, cū in bonis eius facta sint, obligata creditori pignori 9 † esse cœperit. Respondit, cœpisse.

& rogaui, ut fideiuss. a me non acciperes: sed pignora, neque in scriptura insertus est dies, uel consul: an nihilominus teneat pignoris obligatio, quæritur? Et dicitur quod non. Viuia.

k *Nihil egerit.*] quod videbantur, quia erat in publico, uel conducta erat a publico.

l *Obligata.*] quæ reddunt eam instructam: vt infra de verborum significat. l. instructam.

m *Obligata esse.*] ut arg. inf. de condi. & demonstr. filiæ suæ, §. fin. Aliud est si hæres post mortem debitoris alias merces intulisset, ut supra eodem l. Pau. in prin. Item contra supra e. l. fideiussor. §. fi. Sol. ve i bi.

5 † Flor. aligasse videantur.

6 † Flor. mortis tempore debitoris tabernæ.

ADDITIO. Pro solutione dic, quod hæc appellatio tabernæ, prout refert ad merces, est nomen vniuersitatis: sicut grex: peculium, & similia, vt l. cum pater. §. mensæ, infra de lega. 2. & ideo licet merces mutentur, tamen eadem videtur esse taberna: vt l. grege. in principio. supra eodem, & l. peculium infra de lega. secundo. & ista vniuersitas videtur durare eadem, donec venit dominus, vt hic: mutatio enim quæ postea fieret ibi per hæredem non caderet in obligationem, ut hic dicit tex. cum gl. quod est not. quod tamen intellige, nisi fieret aliquid causa explicandi negotium cœptum a defuncto, ut l. furti. §. illud plane supra de iis, qui no. infa. & quod ibi not. secundum Bartolum.

7 † Fl. sic. & vs. Alciatum lib. dispu. 2. c. 17. & Budæ. in anno. prio. ad Pandectas hoc ipso titulo. & Ant. Aug. lib. 3. c. 1. Aliter sic vertitur. i. Mutuatus abs te quingentos denarios, rogaui ne sponsorem sed pignus a me acciperes: scis enim nostri, neminem alii tabernā seruosq. meos, & si de eis obligatos & quod bono fide & graui homini fidem habueris. In quibusdā codicib. Græca est exordium. leg. & in eis post græcum legitur. quæsitum est.

n *Idem quæsiuit.*] alias. §. & alias s. cum euisto, & est hic annexa interpret. Græci uique illuc, an pignus.

Si insin.

8 † Flor. hab.

9 † Flor. pignori.

a S*I insula. Licuit.*] s. mihi. Accur.
b *Vendere.*] cum non fuit vendita, & dic tibi creditori: & habes, quod est in fi. expone, s. tu creditor. Vel dic, quod fuit vẽdita, & loquitur emptori: & dic licuit, scilicet creditori: & habeas suo, sed secundum primam est tuo.
c *Iuris habes.*] ut sup. eod. Paulus. §. dominus. Accursius.

1† *Pl. fun.*

IN QVIBVS cau. pign. &c.

d S*Enatusconsulto.*] CASVS. Si fabro tuo decem, te mandante mutuaui in domus refectionem, proinde mihi tacitè obligata est domus: ac si tibi mutuassem: & hoc cauetur Senatusc. Vin.
d *Factum.*] quo Senatuscon. dr̃, pign &c.
e *Datum.*] ipso iure, s. à legẽ: aliàs non pertineret hæc lex ad titulum. & facit pro hoc, ꝗ qui pot. in pig. hab. interdum. & in Auth. de æqual. dot. §. his consequens, coll. 7.
f *Ad eum quoque.*] nõ solum ad eum, qui mutuam pecuniam domino dedit, pertinebit: sed etiam &c. vt hic, & inf. de priuileg. credi. si ventri. §. 1. & dic, quod Redemptor est qui qui suis cementis opus domino ædificat, ve sup. de rei vend. l. redemptores. Accur.
g P*Omponius*] aliàs incipit, Pomponius: & alias, non ioĩ ũ. Accur.
h *Ex locato*] vt sup. loca. si vulnerauerit, & creditor tenetur pigno ratitia, ut sup. de pign. act. l. creditor. Accur.
i S*I horreum. Diuersorium.*] Statio est in qua diuersi generis merces afferuntur.
k *Vel area.*] Contigua habitationi. Vel dic area, in qua conductor domum construxit. Accursius.
l E*O iure Inducta.*] etiam ignorante domino Accur.
m *Conuenerit.*] ut & supra, de pact. l. item qa. & inf. de migr. l. 1. circa princ. Accur.
n *Obseruatur.*] vbi non obligatur tacitè, nisi dñs sciuerit, vt C. loc.

2† *Al. ex. in eod. tit. sic. in in quib. cau. pig. tacitè contrah. vel hyp. & vide Cuia. in para. titl. ad hunc tit. vbi expressè declarat naturam hypothecæ & pacti.*

m *Redemptor est, qui suis cementis opus domino construit, vide Prat. & Nebris. in suis Lexi.*

3† *Alias instruẽdi.*

4† *Flor. minimè.*

5† *Fl. lib. 40.*

Pactum de vendendo ad insulam renouatam porrigitur. Bar.

Labeo lib. 1. πιθανῶν à Paulo epitomatorum.

LEX XXXV.

SI insula, quam tibi ex pacto conuento licuit [a] vẽdere, [b] combusta est, deinde à debitore tuo 1† restituta: idem in noua insula iuris habes. [c]

TITVLVS II.

In 2† quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.

Mutuanti in refectionem domus tacitè est obligata: siue domino, siue cõductori operis sit soluta pecunia. Bart.

Papinianus lib. 10. Respons.

LEX PRIMA.

SEnatusconsulto, quod sub Marco Imperatore factũ [d] est, pignus insulæ creditori datum, [e] qui pecuniam ob restitutionem ædificij extruẽdi 3† mutuam dedit, ad eum quoque [f] pertinebit, qui redẽptori domino mandante nũmos administrauit. 4†

Inuecta & illata sunt tacitè obligata pro pensionibus, & pro alio interesse. Bart.

Martianus libro singulari ad formulam hypoth.

LEX II.

POmponius [g] lib. 13. 5† variarum lectionum scribit, Non solum pro pensionibus, sed & si deteriorem habitationem fecerit culpa sua inquilinus (quo nomine ex locato [h] cum eo erit actio) inuecta & illata pignori erũt obligata.

Inuecta in horreum, vel in aream iunctam domui, & ibi illata, sunt obligata pro pensione, hoc dicit. Bart.

Vlpianus lib. 73. ad edictum.

LEX III.

SI horreum fuerit conductum, vel diuersorium, [i] vel area: [k] tacitã conuentionem de inuectis [l] & illatis et in his locum habere putat Neratius: quod verius est.

Hic ponitur differentia inter prædia rustica & vrbana. Bar.

Neratius lib. 1. membranarũ.

LEX IIII.

EO iure vtimur, vt quæ in pdia vrbana inducta, & [l] illata sunt: pignori esse credantur, quasi id tacitè conuenerit. [m] In rusticis prædijs contra obseruatur. [n]

Stabulum quod est in comitatu, à prædijs vrbanis non multum differt. h. d. Bart.

¶ Stabula, [a] quæ non sunt in continentib. ædificijs, quorũ ea prædiorum numero habẽda [o] sint, dubitari potest. Et quidem vrbanorum sine dubio non sunt, cum à cæteris ædificijs separata sint: quod ad causam tñ talis taciti pignoris pertinet, non multũ [p] ab vrbanis prædiis differunt. [a]

Martianus lib. singulari ad formulam hypothec.

LEX V.

POmponius [q] lib. 13. variarum lectionum scribit, si gratuitam habitationẽ conductor mihi præstiterit: inuecta à me domino insulæ pignori non esse. [r] Item illud (inquit) videndum est, an 6† voluntate domini induci pignus ita possit, 7† vt in partem debiti sit obligatum. [s]

Fideiubendo videtur quis approbare obligationem bonorum suorum ante factam: secus in ea, quæ fieret postea. h. d. Bart.

¶ Si quis fideiubeat, [t] cũ res illius [u] à debitore pro quo fideiussit pignori data sit: 8† bellissimè intelligit, hoc ipso quod fideiubet, quodam modo mandare res suas obligatas [x] esse. Sanè si postea sint eius res hypothecæ datæ: non erunt obligatæ.

Tacita, vel ficta obligatio manumissionem serui non impedit. Bart.

l. certi. iuris. Accur.
o *Habenda*] quod est necesse sciri propter id quod dixi modo supra proxi. resp. Accur.
p *Non multum.*] Differunt ergo in aliquo: in hoc, s. quia in vrbanis ignorante domino: in his autem stabulis demum eo sciente tenetur: quia rustica sunt prædia, vt hic dixi. Sed certè imo videntur vrbana, ut inf. de ver. sig. l. vrbana. quæ est §. sol ibi loquitur de his stabulis, quæ iuncta sũt ædificiis. & gratia habitandi sunt. Vel strictè hic accipitur vrbanum prædium pro eo, s. tantum, quod est in vrbes prima verior est.
P*Omponius scribit.*] Casus est facilis vsque ad § si quis.
¶ *Si quis*] Rem tuam obligaui te nesciente: fideiussisti, an propter fideiussionem videris tacitè rerum tuarum obligationem ratificasse, quæritur? Et dr̃ quod sic: secus si primo fideiussisti, & postea rem tuam me ignorante obligaui. Viu.
q *Pomponius*] alias incipit, Pomponius & alias si gratuitam? Rñ. domino sunt obligata, vt. s̃. de pign. act. l. solutum, § solutam. aliud in rustico, vt sup. loc. & conduc. si in lege, § eckenus.
r *Non esse.*] s. ad pensionem, sed pro deterioratione sic, ut s̃ eo. l. non solum. Item an suo locatori sit obligatus? Resp. eo modo, vt de domino, scilicet pro deterioratione.
s *Obligatum.*] & certè potest. Acc.
t *Fideiubeat*] s. tunc.
u *Illius*] s. fideiussoris.
x *Obligatas.*] Et sic ratificatur præcedens suæ rei obligatio tacitè. ¶ Sed argumen. contra,

a *Diuersorium hic accipitur eo modo quo Accu. hic. aliàs in accipitur pro hospitio meritorio, in quod nos recip. mutato ut ibi commoremur magis, quam habitemus, Cice. in Catone. ibi cõmorandi n natura diuersorium nobis, nõ habitandi dedit.*

a *de intell huius § vide Fortun. Garz. in l. item quia, nu. 12. supra, de pact.*

a *i nihil. Bar. in l. idemque, §. ult. inf. tha.*

6† *Flor. deest, an.*

7† *El. post.*

8† *Verissimè. alias, verissime, &c.*

tra, sup quod iussu. l. dominum. Sed posset dici aliud in iussu, & aliud in eo, qui mandato fideiubet: & etiam posset reddi ratio, secundum Io. Vel ibi ante, ut hic subiicit. Facit autem ad § istum infra de acq poss. l. fundi, in fi. debet enim protestari in contrarium, ut supra ad Macedo. si filius.

a **L**icet in prædijs. Inuecta.] differentia inter hæc est, ut inf. de verb. sig. ferri.
b Huiusmodi pignus.] scilicet tacitum, quo minus possit manumitti seruus sic obligatus, nisi in casu, ut C. de ser. pign. da. l. si tutor, sicut & generali obligatione obligatus potest manumitti: secus si specialiter & expresse, ut hic, & C. de ser. pig. da. ma. l. ab eod. & l. 2. & inf. eod. l. est differentia.
c Obligatum.] scilicet tacitè.
d **I**N prædijs. Non conuenerit.] ut & sup. lora si in lege §. si colonus. secus in re empta ex fructuum pretio, ut C. eodem, l. quà uis. Accur.
e Illata fuerunt.] perpetuo, non temporis causa, ut sup. tit. 1. § de bitor. & C. eod. si non inducta.
f **C**Vm debitor Pecunia.] fortè deposita, vel mutuata sine stipulatione vsurarum. Accur.
g Retinere.] duo dicit, & propter vsuras inde bitas retineri. Item primo in vsuris, quàm in sorte: sed primum est mirabile: sed tamen secundum Io. & benè, quia saltem pacto erant debitæ, & sic naturaliter, & per retentionem pignoris poterant retineri, ut hic, & C. de vsur. l. per retentionem. Secundum autem vsura contra legem, quæ dat, quia in grauiorem causam, & sic in sortem accipiatur, ut ff de solut. l. 1. & 2. quæ sunt contra. Solu aliud in fructib. perceptis, ut hic: & aliud in pecunia soluta, ut ibi larg. sup si cert. pet. l. singularia, & inf. de sol. l. in his. Vel dic quod etiam specialiter quod his usuris pignus fuit obligatum. Tertium etiam dicit ad modi legitimum, &c. ubi sub audi maximè, ut C. de vsu. l. si ea lege.
h **E**St differentia Obligata.] scilicet expressim.
i Manumittimus.] nisi in fraud. credit.

1† Flor. desi. tamen.
2† Flor. desi. mancipium.
3† Flo. desi. ad edictum.
4† Flo. vel.
* Manifestarij. verbū pontant quidem referri ad primum, non ad secundum.
5† Fl. quodis

Vlpianus lib. 73. ad edict.

LEX VI.

LIcet in prædijs vrbanis tacitè soleat conuentum accipi, ut perinde teneantur inuecta a & illata, ac si specialiter conuenisset, tamen 1 † certè liberari huiusmodi pignus b non officit: idque & Pomponius probat: ait enim manumissioni non officere ob habitationem obligatū c mancipium. 2†

Fructus intelliguntur tacitè obligati pro pensione. Bart.

Pomponius lib. 13. ad edi. 3† ex varijs lect.

LEX VII.

IN prædijs rusticis fructus, qui ibi nascuntur, tacitè intelliguntur pignori esse domino fundi locati: etiam si nominatim id non cōuenerit. d ¶ Videndum est, ne non omnia illata, vel inducta, sed 4 † ea sola, quæ ut ibi sint, illata fuerunt, e pignori sint, quod magis est.

Potest creditor fructus pignoris in vsuras compēsare. Bart.

Paulus lib. 2. Sententiarum.

LEX VIII.

CVm debitor gratuita pecunia f vtatur, potest creditor de fructibus rei sibi pigneratæ ad modum legitimum vsuras retinere. g

Mancipia specialiter obligata non possunt manumitti: sed obligata tacitè sic, antequam includantur. Bar.

Idem lib. singulari de officio præfec. vigilum.

LEX IX.

ESt differentia obligatorum propter pensionem, & eorum, quæ ex conuentione manifestarij * pignoris nomine tenentur: quia 5† manumittere mancipia obligata h pignori non possumus: inhabitātes autem manumittimus: i scilicet ante, quàm pensionis nomine præcludātur: 6 † tunc enim pignoris nomine retenta mancipia nō liberabimus. Et derisus est 7† Neruа Iurisconsultus, qui per fenestram k monstrauerat seruos detentos ob pensionem liberari posse.

Per obligationem ex causa transactionis videtur tacitè actum, vt res veniat in obligationem priмæuam si transactioni nō stetur. Bar.

Scæuola lib 6. Digestorum.

LEX X.

TVtoris hæres cum hærede pupilli transactione l facta, cum ex ea maiorem partem soluisset, in residuam quantitatem pignus obligauit. Quæsitum est, an in veterem m contractum iure res obligata esset. Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, obligatam n esse.

TITVLVS III.

Quæ res pignori, vel hypothecæ datæ obligari non 8 † possunt.

Martianus libro singulari ad formulam hypothecariam.

LEX PRIMA.

PVpillus sine tutoris authoritate hypothecam dare non potest. o

Filius, vel seruus non potest pro alio rem peculij obligare, etiam si administratio ei libera sit concessa. Bart.

¶ Si p filiusfa. pro alio rem peculiarem obligauerit, vel seruus: dicendū est eam non teneri: licet liberam peculij sui administrationē habeāt: q sicut nec donare eis conceditur: quia non enim vsquequaque liberam habent administrationem. r Facti tamen est quæstio, si quæratur, quousque eis permissum videatur peculium administrare. s

sit, ut C. de ser. pigno. da. man. l. secunda.
k Fenestram.] hæc deceptio in simili casu ostenditur, supra, de pig. act. si quis.
TVtoris.] CASVS. Tutor pupillo ex mala administratione tenebatur in centum, decessit vterque, hæres tutoris conuentus ab hærede pupilli, cum eo transegit, cui partem soluit: & pro residuo dedit pignora, an iudicio tutelæ pignora teneantur, si hæres a tutoris transactioni non stetit, quæritur? Et dicitur quod sic. quasi dicat in iudicio tutelæ conueniri potest. Viuianus.
l Transactione.] animo nouandi, vel dic. simpliciter.
m In veterem contractum.] idest, quasi contractum, i. tutelæ: um hic nolit stare transactioni: vnde nec ei fides est seruanda, ut C. de pac. l. cum proponas.
n Obligatam.] idest, quam obligatam posse retineri pro hac pecunia chirographaria ex veteri contractu debita: verè tamen non est obligata, ut C. etiam ob chi. pe. pi. re. pos. l. 1 § pen. Accur.

QVAE RES PIgnori, vel &c.

o **P**Vpillus. Non potest.] sed nec cum tutore, sine decreto, ut infra, de reb. eo. l. 1. & C. de admin. tut. l. 1. & quæ & argum. inf. pro ar. Accur.
p Habeant.] imò tenet, ut supra, de pign. actione. l. conuenit. tit. § fin & sequen. quæ sunt contra. Sol. lut. ubi. Vel dic, refert an obliget in vtilitatem peculij: quod potest, ut in legibus contrarijs, an non, ut hic. argum. infra quibus modis pigno. vel hypot. sol. sicut, § an pa. fici.
q Conceditur.] ut infra, de donat. l. filius, in princip. & infra, de donatio. inter virum & vxor. l. 3 § si seruus. & infra, quib. modis pign. vel hypoth. solit. cut. § an paciti.
r Administrationem.] ut supra, de pec. l. contra iuris, § si filius.
s Administrare.] nam si in concedendo liberam administrationem etiam dona-

6† Fl. præcludantur.
7† Flor. desi. est.
8† Al. desit, negatio & g declaratione tit. vt. Cuiacii paratitl. ad vsum. vbi declarat res, q hoc tit. numerantur.
* Hic habemus tex. si vnquam Bal. bene. et figere in memoria, q necessi. sione ponere. & ministrationem non venit donat. concord. sunt in gl. q est diligenter notanda.

se concessit, donare poterit, vt infra de donat. l. filiusfami §. item videamus.

a *Non potest.*] quia sit sacra, vel religiosa, ut Instit. de inut. stipu. §. 1. & supra de contrahen. emptio. l. si in emptione §. omnium.

Res, cuius non est alias commercium nō potest obligari. Bart.

¶ Eam rem, quam quis emere non pōt, a quia commercium eius nō est, iure pignoris accipere non potest, b vt diuus Pius Claudio Saturnino rescripsit.

Sicut res litigiosa nō potest alienari, ita nec pignori dari Bart.

¶ Quid ergo si prædium quis litigiosū pignori acceperit c an exceptione sit submouendus? Et Octauenus putat, ēt in his 1 † pignoribus d locū habere exceptionē: quod ita 2 † ait Scæuola lib. 3. variarum Quæstionum procedere, vt & 3 † in rebus mobilibus e exceptio locum habeat.

Obligās rem pro muliere vel filiofa. contra Senatusconsult. habet priuilegiū, quod habent & illi. h. d. Vel sic. Quando exceptio porrigitur ad fideiussorem, porrigitur etiam ad pignus datum ab alio. Bar.

Caius lib. sing. ad form. hyp.

LEX II.

SI alius 4 † pro muliere, quę intercessit, dederit hypothecam, aut pro filiofam. cui contra Senatusconsultum creditum est: an eis succurratur, quæritur? Et in eo quidem, qui pro muliere obligauit rem suam, facilius dicitur succurri ei, sicut & fideiussori 5 † mulieris eadem datur exceptio. f Sed & in eo, qui pro filiofam. rem suam obligauit: eadem dicenda erunt, quæ tractantur & in fideiussore g eius.

b *Non potest.*] verbo enim venditionis omnem contractum lex 12. tab. accepit, ut infra de statulib. l. statulib. a cæteris, §. Quintus Mutius. & C. de re. alie. non ali. l. fi. & facit cum hoc sup. de pign. l. sed & quod. §. quod emptionē. Sed contra in eo. tit. l. in quorum fi. l. vt ibi.

c *Acceperit.*] quod tamen emi non potest, vt C. de litigio. l. fin. Accur.

d *Etiam in his pignoribus.*] non solum hypothecis.

e *Mobilibus*] non solum immobilib. Accursius.

f SI alius. Exceptio.] vt C. ad Velleia. l. mulierem. Accur.

g *In fideiussore*] ut in succurratur, nisi animo donandi intercessit, ut sup. ad Maced. l. si pater. §. pen. & fi.

ARistio.] CASVS. Rem tuam mihi pro x. obligasti & Titius x. tibi mutuauit, ut mihi solueres: soluisti, an Titio remaneat res obligata: quæritur? Et rñ. quod non, nisi ita conuenerit: vnde si eam vendidisti, emptor tutus est. Si autem mecum conuenisti, ut sua die non soluta pecunia mihi distrahere liceret, & ante diem pręte soluerit Titius, & conuenit de non vendendo: licet pecunia sua die non solueretur, non obstante pacto poterit Titius vendere, nō ex persona sua sed mea, quod tibi pecuniam tradidi: & hoc multoties euenit, quod quis ex alterius persona consequatur, quod ex persona sua consequi non potest. Viuianus.

h *Antecedens.*] idest, prior creditor.

i *Dimitteretur.*] de pecunia secundi mutuantis.

1 † Flor. de- est, ius

2 † Flor. de- est, ita.

3 † Flor. de- est, &.

4 † Alius, si aliquis.

5 † Deest si deiussori huius mulieris.

k *Succedet.*] secundus.

l *Debet*] secundus creditor: succedit tamen in priuilegium personalium actionum, ut inf. de ces. bo. l. ij.

m *Emptoris.*] qui emit a debitore.

n *Omisit.*] verum conuenit de pignore: præterea ut solueret primo, quod mutuabat: & vere sua pecunia peruenit ad primum, ut supra posui.

Secundus creditor in ius prioris creditoris non succedit, nisi sit actum: & cum actum est, succedit in pignus, et in potestatem uendendi. h. d. Primo ponit vnum dictum. Secundo ex illo vnam quæstionem determinat. Tertio vnam aliam format, & eam determinat. Secūda ibi, Quo casu. Tertia ibi, denique. Bartolus.

Paulus libro tertio Quæstionum.

LEX III.

ARistio Neratio Prisco scripsit: Etiam si ita contractum est, vt antecedens h dimitteretur: i non aliter in ius pignoris succedet, k nisi conuenerit, ut sibi eadem res obligata esset. Neque enim in ius pignoris 6 † succedere debet, l qui ipse nihil conuenit de pignore: quo casu emptoris m causa melior efficitur. Denique si antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interposuit, posterior autem creditor de distrahendo omisit, n non per obliuionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere, o videamus an dici possit hucusque transire ad eum ius prioris, 7 † vt distrahere pignus p ei 8 † liceat. Quod admittendum existimo. Sæpe enim quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneum habere 9 † potest. q

Quando est in potestate debitoris an perficiatur obligatio: illud tempus perfectionis inspicitur, non initium: secus si in eius potestate non esset. Bar.

o *Vendere.*] ex sua hypotheca.

p *Pignus*] Ex persona prioris, ut hoc plene scias, distingue an velit soluere secundus creditor, uel extraneus, vel ipse debitor. Primo casu secundus creditor succedit loco primi sine omni pacto, dummodo soluat pecuniam priori, uel consignet & deponat, ut C. qui pot. in pig. hab. l. j. & infra tit. 1. l. potior. §. fi. & C. de ijs qui in prior. credi. lo. suc. l. vlt. In secundo casu, quando. s. extraneus soluit, necesse est apponi pactum, ut primi loco succedat: & quod sit obligatorium, ut C. de iis, qui i prio. cred. lo. suc. l. j. & de priu. fisc. si eum. Tertio casu, qñ ipse scilicet debitor soluit: aut de suo: & tūc nulla ē successio: aut de aliena pecunia: & tunc ut ille, cuius pecunia liberatur, succedat in ius pignoris prioris creditoris; quatuor sunt necessaria. Primū, quod conueniat ut sine ei obligata, Itē ut in locū primi succedat. Item ut ad hoc mutuet. Item requiritur, ut ipsa pecunia perueniat ad primum creditorem: his quatuor interuenientibus succedit in lo ū primi, ut possit uendere, etiā si 2um actū est, ut hac lege dr̄ Itē ut in ordine tpis præferatur ijs quibus ille pfert, ut infra tu j. si prior §. a Titio & §. si tertius. Item in priuilegium personalium actionum, in quod forte & sine hoc succedit, ut infra de ces. bo. l. secunda. Sed nunquid eadē hypotheca datur secundo, quæ primo dabatur Respon. non quia illa sublata fuit solutione, sed est per omnia similis naturæ. Item quomodo ex pacto debitoris, & secundi mutuantis succeditur primo? Respon. quia primus creditor videtur consentire accipiendo pecuniam.

q *Potest.*] no. ergo quod aliqua per alium consequor, quæ per me non possum cōsequi, ut hic, & inf. de fur. l. his cm̄, & j. de ædi. edi. l. cum act. §. fi. & inf. de bo. pos. contra tab. l. j. §. plane. & l. non putauit. §. sed etsi exhæredatus. & inf. de bo. lib. l. filius & inf. ad le. Fal. l. pe. §. fi. & sup. de transa. l. & post. §. 1. in prin. & sup. man. l. si mādauero tibi. §. si hi. & inf. de lib. le. l. si is qui duos & inf. de acq. hær. l. cū hæreditate Sed arg. contra. C. q̄ me. cau. l. si per impressionē. & inf. de usuca. l. Labeo. §. sed & p eū. & inf. de do. inter vir. &

6 † Flor. in ius primi.

7 † Alias pignoris. Creditor secundus et in locum primi succedas plura requiruntur. Requiritur in ius dimiss. Rursus creditor agere, & diuersis. Secundus.

8 † Iis hunc.

9 † Flor. potest.

vir. & vxor. l. 3. §. non tantum & inf. de bon. libe. l. qui in seruitute. & l. quæritur. & supra de mino. l. 3. §. sed an hoc auxilium. & no. plenius inf. de adm. rer. ad ci. pert. l. 2. §. j.

T*itius.*] CASVS. Volebas accipere a me pecuniam mutuam, & confectum est instrumentum spe futuræ numerationis, & quasdã res mihi obligare destinasti; medio tempore, scilicet ante numerationem, & post cautionem interpositam vnam ex his rebus vẽdidisti; postea numeraui, an res distracta mihi remaneat obligata, quæritur? Et respõ. quod non: quia pignoris obligatio deferenda est ad tempus, quo fiebat numeratio, vt res quæ in bonis suis tunc fuerunt, intelligãtur obligatæ. Viu.

a *Pecuniam.*] a creditore. Accur.

b *Non accipere.*] vt sup. si cert. pet. l. qui pecuniam.

c *Habuerit.*] vt J. tit. i. l. si in fi. & l. potior est. in prin. Accur.

d C *Redditur. Relegatur.*] hoc tenet obligatio, vt C. eod. l. qui filios. hoc tamen fallit tunc, quando distrahi permittitur, ut C. de pa. q. fi. dist. l. 2.

QVI POTIORES in pig. hab. &c.

Q*Vi dotem.*] CASVS. Promisi centum in dotem pro muliere aliqua, & pepigi tecum de dote restituenda soluto matr. & rem mihi obligasti: tibi numeraui medio tempore post numerationem primam, & ante secundam, eandem alij obligasti: quis nostrum in pignore potior sit, quæritur? Et vr quod ego essem potior: quia ad integra centũ exoluenda obligatus sum: neq; est referenda pignoris obligatio ad id tempus, quo fieri debuit residuæ quantitatis numeratio, sed ad initium contractus, siue promissionis, neque est iste casus similis illi casui illius l. sup. tit. prox. l. pen. ubi potior est secundus priore: qa hoc casu potior sum: neque est in viri potestate vtrum velit accipere dotem, vel non: & sic neque restituere, quod si esset, relinqueretur mulier indotata, quod esse non potest. Viu.

e *Accepit.*] a marito.

f *Dedit.*] idest obligauit.

g *De pignore.*] quis potior esset in eo.

1† *Sunt qui legendum putant, deportatur apud Pa. lib. 5. sent. & C. Theo. de ali. quæ mox par & c. sed iustitia deportatio ne nituntur in relegatione.*

Idem lib. 5. Responsorum.

LEX IIII.

TItius cum mutuam pecuniam accipere vellet à Mæuiuo, cauit ei, & quasdã res hypothecæ nomine dare destinauit, deinde postquã ex his rebus quasdam vendidisset, accepit pecuniam. a Quæsitum est, an & prius res venditæ creditori tenerentur? Respondit, cum in potestate fuerit debitoris post cautionem interpositam pecuniam non accipere: b eo tempore pignoris obligationem contractam videri, quo pecunia numerata est: & ideo inspiciendum, quas res in bonis debitor numeratæ pecuniæ tempore habuerit. c

Idem lib. 5. Sententiarum.

LEX V.

CReditor, qui sciens filiũfamilias à parente pignori accepit, relegatur. d 1 †

TITVLVS IIII.

Qui potiores in pignore, vel hypotheca habeantur, & de ijs, qui in priorum creditorum locum succedunt.

Quando in potestate debitoris est pecuniam non recipere, tempus solutionis inspicitur: quando non est in potestate, tempus obligationis contractæ inspicitur. Bart.

Papin. lib 8 Quæstionum.

LEX PRIMA.

QVi dotem pro muliere promisit, pignus siue hypothecam de restituẽda sibi dote accepit: e subsecuta deinde pro parte numeratione, maritus eandem rem pignori alij dedit, f mox residuæ quantitatis numeratio impleta est. Quærebatur de pignore. g Responsum est: 2 † Cũ ex causa promissionis ad uniuersæ quantitatis exolutionẽ qui dotem promisit compellitur: h non vtiq; solutionũ obseruanda sunt tempora, i sed dies contractæ K obligationis: nec probè dici potest 3 † in potestate eius esse, ne pecuniam residuã redderet, l vt minus dotata mulier esse videatur. m Alia causa est eius, qui pignus accepit ad eã summam, quam intra diem certum numerasset: ac forte prius quam numerasset, 4 † alij res pignori data est.

Prior in tempore præfertur posteriori, siue generalem, siue specialem hypothecam habeat: nisi aliter actum sit. Bar.

Idem lib. 3. Responsorum.

LEX II.

QVi generaliter bona debitoris pignori accepit, eo potior est, cui postea prædium ex his bonis pignori 5 † datur: quamuis ex cæteris pecuniam suam redigere possit: n quod si ea conuentio prioris fuit, ut ita demum cætera o bona pignori haberentur, si pecunia de ijs quæ generaliter 6 † accepit, seruari non potuisset: deficiente p secunda conuentione, secundus creditor in pignore postea dato, non tam potior quam solus q inuenietur.

Pignora in obligatione, non ante repetita, intelliguntur repetita cum priuilegio prioritatis. Bart.

h *Compellitur.*] est & alia ratio, quia non potest commodũ non accipere cum onera matrimonij sustineat, vt subicit, vt arg. inf. de verb. sig. l. Nepos Proculo. distinguitur ergo secundum Azo. vtrum in potestate debitoris sit se non obligari: in quo casu spectatur tempus numerationis. vt sup. eit. 1. Titius, an non, in quo casu tempus spectatur conuentionis, vt hic, & sup. de pign. l. si fundus §. 1. & inf. eod. l. qui balneum in prin. & §. 1. & §. 2. Item hæc distinctio locum habet in principali debitore: sed eo contracto nõ spectatur in vsuris, potuerit, vel non potuerit debitor in eas incidere, ut inf. eo. l. Lucius.

i *Tempora.*] quod vi debatur, ut infra eodem l. creditor. §. si idem.

K *Contracta*] ab initio, vt arg. C. de bon. quæ libe. l. cum oportet, §. si. Accur.

l *Redderet.*] idest ne acciperet: & ita non redderet. Accur.

m *Videatur.*] quod esse non debet, vt & supra de condictio. ob cau. l. si donaturus §. si. & inf de excep. do. l. apud. §. sed & si mulier. Accur.

Q*Vi generaliter.*] CASVS. Potior est is cui generaliter obligata sunt alicuius bona, quam is cui specialiter obligata sunt in pignore speciali: licet quæ generaliter obligata sunt, ad solutionem sufficiant. Si vero generalis fuit obligatio aliquibus deductis, generaliter obligata si sufficiant potior est secundus creditor in pignore, nam ei soli specialiter obligatur. Vinianus.

n *Possit.*] imò videtur potior qui specialem habet, ut C. de pigno. l. 2. Solu. hic de iure stricto, ibi de æquitate: ¦imo verius ibi alius casus est: ibi enim obligauerat debitor omnia bona generaliter vni, & eidem quædam specialiter: hic autem tantum generaliter: vnde in omnibus est potior: hic generaliter, vt hic: & C. eodem si generaliter. Accur.

o *Cætera.*] quæ sunt excepta de generali cõuentione: & sic mutat casum.

p *Deficiente.*] quod est cum ex alijs satisfieri potest, ut arg. inf. de nau. fœn. l. fœnerator.

q *Solus*] imo videntur simul in eo admitti, ut infra eodem l. idemque. §. si tibi, quæ est contra. Solu. r ibi simul

2† *Fl. deest, re sponsum esse*

3† *Fl. deest, potest.*

4† *Fl. numerarit.*

5† *Fl. deest, pignori.*

6† *Al. specialiter, & ita legit Cuiac. libr. 11. obser. c. 22.*

r Istam sol. sequitur B. hic.

mul acceperunt: hic diuersis temporibus, uel ut ibi.

C*Reditor.*] CASVS. Rem tuam mihi pro decem obligasti: deinde alij obligasti, & pro alijs decem & animo nouandi: & stipulatus sum utraq; decem, & accepi pignora: quis nostrum potior sit, quæritur? Et respon. quantum ad prima pignora obliga. pro meis x. ego sum potior: quantum ad alia x. secundus potior.

¶ *Cum ex causa.*] Rogaui, ut fundum mihi emeres, emisti: antequam traderes eum mihi, Titio obligaui: & post traditionem alijs: quis sit potior, quæritur. Et respond. quod primus.

¶ *Post.*] Certis regionibus fundus diuisus est: & quia partem meæ partis habebat creditor adhuc obligatam, uolui ut caueret socius de ea liberanda: & conuenit, ut si non liberaret, liceret mihi partem dimidiã illius partis, quæ ex diuisione ad me uenit, huic distrahere: quia contractum est pignus rectè: & prior creditor non præfertur, neque concurret: quia dimidiam fundi pro indiuiso obligando socius partem meam me non consentiente non poterat obligare: unde prius non fuerat obligata. Viuianus.

a *Creditor*] s. prior.

b *Nouatione.*] mutuauit enim forte iterum pecuniam, & nouum instrumentum est factum animo nouandi primam obligationẽ, tam in persona, quàm in pignoribus, & stipulatus est creditor primam, & secundam pecuniam animo nouandi: & accepit posteà, & alia pignora: per quod uidebatur, quod secundus creditor cui inter primum contractum, & hunc secundum prima pignora erãt obligata, esset potior: qđ remouet hic quãtum est in primis pignoribus, & pecunia primo super his data, nõ autem in plus, ut hic, & infra eo. l. si prior, in prin. & l. fin. j. respon. & arg. inf. de separa. l. debitor.

c *Facta.*] scilicet à primo creditore.

d *Ei.*] scilicet Titio.

e *Traderetur*] à procuratore. Accur.

f *Apparuit.*] ut & arg. supra, de rei vend. l. si à Titio. Sed contra infra eod. qui balneum, § fin. ubi dicit, quòd non confirmatur obligatio facta, tunc quando non erat res obligantis. Sol. hic saltem erat debita, ibi non, ut argum. supra, de pignor. l. j. in princ.

g *Qui negotium.*] cui procuratori Titius pignori esse conuenerat, & ita potior erat priore, ut C. eo. l. licet. Sed hoc non placet: quia cũ procuratoris fuerat res, ei obligari non potuit. Dic ergo, q procurator habebat exceptionem contra dominũ, ut inf. quib. mo. pig. vel hyp. sol. l. j. ergo contra creditorem primum: & idem in eo qui soluit procuratori, ut inf. de priuil. cred. l. si uentri, §. fin. non autem contra primum creditorem, vel alium haberet hypothecariam. Accur.

h *Confitu.*] & non in plus, ut infra eo. l. qui à debitore, & inf. tit. j. l. 3.

i *Vt si frater.*] qui obligauit.

k *Portionem*] quæ peruenit ad fratrem, qui non pignorauit, quæ est in dimidia suæ dimidię p indiuiso: alia enim dimidia obligata non poterat esse, ut hic, & inf. quib. mod. pig. vel hypot. sol. l. si consenserit, §. fin. & sup. comm. diuid. l. si quis pu. §. si fundus.

l *Alter*] cuius pars à fratre erat obligata.

m *Obligare*] idest ad eam, quæ peruenit ad obligatam à fratre, & sic non poterat esse obligata: secundus ergo solus reperitur in pignore, ut supra eod. l. q generaliter, in fi.

1† Fl. lib. 11.

* Cuiac. li. 5. obseru. cap. 32 adde, pone & pro dilucidatione huius loca, unde in l. si prior sinf eod. in.

2† Fl. deest, in.

3† Alias, pignoribus.

4† Fl. cui.

5† Fl. confla-ru.

* Bald. ind. creditores. in §. C. de pig. & in hoc esse confusum, & non ... ad hoc prope quod pũs & authoritas de expediendo bona facultati & authoritate prepara ... aparatur hypothecã. de quo dicto Bal. & Arnaldo ... clamat satis, superq. satis Frã. Crem. in suis singul. in secundo singul. aduertit ad eã ... interpret. Bal.

Idem li. 3. 1† Responsorũ. LEX III.

C*Reditor* a * acceptis pignoribus, quæ in 2 † secunda conuentione secundus creditor accepit, nouatione b posteà facta, c pignora prioribus 3 † addidit. Superioris temporis ordinem manere primo creditori placuit, tanquam in suum locum succedenti.

Si primo obligetur res debita, secundo eadem effecta propria: prior in tempore præfertur, nisi secundus in locum debentis rem successerit. Bartolus.

¶ Cum ex causa mandati prędium Titio cuius 4 † negotium fuerat gestũ, deberetur, prius quam ei d possessio traderetur, e id pignori dedit: post traditam possessionem idem prædium alij denuo pignori dedit. Prioris causam potiorem esse apparuit, f si non creditor secundus pretium ei, qui negotium g gesserat, soluisset: verum in ea quantitate quam soluisset, eiusque usuris potiorem fore cõstitit, h 5 † nisi fortè prior ei pecuniam offerat: q si debitor pecuniam aliunde soluisset, priorem præferendum.

Facto pacto, q liceat vendere, intelligitur res obligata. Item pignus in parte indiuisa ducat pro indiuiso, etiam post diuisionem inter socios factam. h. d. & est fortis §. Bart.

¶ Post * diuisionem regionibus factam inter fratres conuenit, vt si frater i agri portioné k pro indiuiso pignori datam à creditore suo non liberasset, ex diuisione quæsitæ partis partem dimidiam alter l distraheret. Pignus intelligi contractum existimaui, sed priorem secundo non esse potiorem: quoniam secundum pignus ad eam partem directũ videbatur, quam ultra partem suam frater non consentiente socio non potuit obligare. m

Ius secundi creditoris confirmatur, si pignus seu ius primi liberatur solutione, vel compensatione, vel alio modo. Bart.

Pomponius lib. 35. ad Sabinum.

LEX IIII.

D*Ebitor,* 6 † antequàm à priore creditore pignus liberaret, idem illud ob pecuniam creditam alij pignori dederat: & antequam vtriq; creditori solueret debitum, rem aliam n priori creditori vendiderat, creditumq; pensauerat cum pretio rei venditæ: dicendum est perinde haberi debere, ac si priori creditori pecunia soluta esset: nec enim interest, ex soluerit, 7 † an pensauerit: & ideo posterioris creditoris causa est potior.

Ratione causæ posterior potest esse potior priore: veluti si ad rem conseruandam posterior creditor debitori crediderit. hoc dicit cum l. sequenti. Bar.

D*Ebitor.*] CASVS. Rem tuã mihi obligasti: deinde alij item quandam mihi vendidisti, an posterior creditor in pignore potior sit? Et respon. quòd sic: quia nihil refert debitor soluerit, an compensauerit.

n *Rem alienam*] sed quid si eandem? Rñ. poterit secundus adhuc ei offerre, ut C. si antiquior cred. l. j. §. primo Accurhus.

I*Nterdum.*] Casus assignat in quibus posterior creditor potior est, ut si mihi nauem obligasti: deinde alius in nauis refectionem tibi decem mutuauit: q ille potior est. Idem si credidit in cibaria nautarum. Idem est & in nauim propter merces vehẽdas nautarũ. Idem est si ego primo credidi, & pupillus posteà: & hoc cum mihi facta fuerat generalis hypot. & pupillus credidit in emptionem prædij: in quo ille potior est. Si autem tu debitor partem soluetis quinquaginta pro pretio rei emptæ, pupillus quinquaginta crediderit: ego & prior creditor, scilicet pupillus in pignore concurremus.

¶ *Si tibi.*] Si, quæ habes, & habiturus es, mihi obligaueris, deinde prędium, cum in tuum dñium peruenerit, quia emere voluisti, Titio obligasti, quis nostrum potior est? Et rñ. q amqo concurremus: neq; mihi proficit, q tua pecunia, quæ mihi gñali hypotheca obligatur, prętium emptum

6† Dua. li. de hoter.

7† Fl. solutio.

prium eſt, quo magis potior ſum & intellige cum generalis & ſpecialis hypotheca ſimul facta fuerit, ne ſit contra ſup. eod. qui generaliter. Vel dic & verius, ut hic notatur h. d. vſque ad l. qui balneum. Viuianus.

a *Prius.*] hoc verum eſt, ſm quoſdam, ſi prior habet tantũ generalem tacitã hypothecã: ſecus ſi ſpecialẽ expreſſam: hoc verum eſt, ſecundum Io. imo ſecundũ Azo. & ſi ſpecialem: ſicut & is, cuius pecunia res eſt empta quam ei pignori eſſe conuenit, præfertur priori habenti ſpecialem, ut C. eod. l. licet. & in Auth. de æqua. dot. §. his cõs, in princ. coll. 7. Item hoc eſt verũ, niſi prior habeat hypothecam, & priuilegium inter perſonales actiones, ut in dote dicitur, ut in Auth. de æqua. do. §. is conſequens, in fi. §. coll. 7. tunc ei præfertur mulier, pp duo, ſ. pp priuilegium, & pp ipſas... iure cõmuni, vel niſi hæc duo eſſẽt pro ea, potior eſt hic, quam mulier, cũ hic priori habenti expreſſam præferatur, ut dictum eſt mulier non.

b *Credidero.*] Tria. n. habeo priuilegia. Vnũ, quia in perſonalibus præferor actionib. ut ſup. ſi cer. pet. l. creditor. & j. de priuil. cred. l. ſi vẽtri. §. j. & l. q. nauem. Secũdum, quia tacitũ pignus, ut hic, & ſup. q. mo. pig. tac. cõh. l. j. & inf. eod. l. idemque. s. rñ. ſecus aũt in eo cuius pecunia res eſt empta, ſiue C. de pign. l. quãuis ea. niſi ſit pupillus, ut j. l. j. & niſi ſit actum, ut C. eo. l. licet. & his duob. modis põt intelligi Auth. de æqua. dot. § his cõſequens, in princ. coll 7. vel ẽt circa perſonalẽ actio. §. Tertiũ quia præferor primo hñti expreſſam hypothecam, ut in omnib. his exemplis, & inf. l. prox. Sed cõ in hoc C. eo. eos ubi dicit hñtes pignora præferri chirographarijs: ſed certè hic non eſt chirographarius, cum habeat tacitum pignus, ut dictum eſt: quidam tamen dicunt, q non habet tacitã hypothecam. Et ſic dicunt ſpeciale, q priuilegium perſonale præferatur pignoribus. Item, quid ſi ad faciendum domum? credo idem, ut infra, de priuil. cred. quod quis. & in Auth. de æqual. dot. §. his conſequens, in prin. ſed contra dico: & illas intellige, ut dixi modo exponi §. his cõſequens leges. n. tacitam inducentes, de reficiente, non faciente, dicunt, ut hic, & ſupra tit. s. l. 1. & arg. infra, de itin. actuq; priu. l. 3. §. pen.

* Facit ad hãc l. gl. 2. in ver. arg. contra in c. 1. extra, de maio. & obed. & ſequũtur exceptiones à re. gu. prior tẽpore potior iure.

1 † Fl. deſi. creditor.

2 † Duar. ſa. pem.

3 † Fl. lib. 7.

4 † Fl. potentior.

5 † Fl. potentius.

6 † Fl. potentior.

Vlp. li. 3. Diſputationum.

LEX V.

INterdum * poſterior creditor 1 † potior eſt priore, a vtputa ſi in rem iſtam conſeruandã impenſum eſt, quod ſequens credidit: veluti ſi nauis fuit obligata, & ad armandam eam, 2 † vel reficiendam ego credidero. b

Idem li. 23. 3 † ad edictum.

LEX VI.

HVius n. c pecunia ſaluam fecit totius pignoris cauſam. Quod poterit quis admittere, & ſi in cibaria nautarum fuerit creditum, ſine quibus nauis ſalua peruenire non poterat: d item ſi quis in merces ſibi obligatas e crediderit, vel ut ſaluę fiant, f vel ut naulum exſoluatur: g potior h 4 † erit, licet poſterior ſit, nam & ipſum naulum potius 5 † eſt. Tantundẽ dices, & ſi merces i horreorum, vel areæ, k vel vectura l iumentorum debetur: nam & hic potior 6 † erit.

In re empta per tutorem ex pecunia pupilli præfertur pupillus anterioribus creditoribus quatenus ex eius pecunia ſit ſolutũ. h. d. ſecũdum una lecturam: nec per hoc aliqua iniuria ſit creditori primo: nã quia debitor non haberet rẽ, niſi ex pecunia pupilli empta eſſet, meritò pupillus præfert. B.

Idem lib. 3. Diſputationum.

LEX VII.

IDemque eſt, ſi ex nummis pupilli fuerit res comparata. m Quare ſi duorum pupillorũ nummis res fuerit n comparata: ambo in pignus concurrent pro his portionibus, quæ in rei pretiũ fuerint expenſæ. Quòd ſi res non in totum ex nummis cuiuſdã o comparata eſt, erit concurſus vtriuſque creditoris, id eſt, & antiquioris, & eius cuius nummis comparata eſt. p

Si duobus res ſimul obligatur ſub conditione, quæ ſimul extitit, ambo concurrunt in pignore. Bart.

¶ Si tibi quæ habiturus ſum obligauerim, & Titio q ſpecialiter fundum, ſi in dominium meum peruenerit, mox dominium eius acquiſiero: putat *Marcellus* concurrere vtrumque creditorem in 7 † pignore. Non enim multũ r facit, s quod de ſuo nummos t debitor dederit; quippe cum res ex nummis pignoratis empta, non 8 † ſit pignorata ob hoc ſolum, quod pecunia pignorata erat.

Reſpublica, vel priuatus prior in tempore, præfertur fiſco in iure. Bart.

Idem lib. 7. Diſputationum.

LEX VIII.

SI pignus ſpãliter u reſpublica x accepit, dicen-

c *Vius enim.*] mutatio perſonarum.

d *Non poterat.*] ſicut nec artes doceri ſine magiſtris; nec iura reddi ſine iudicibus. ut ſup. de orig. iur. l. 2. §. poſt originem & facit C. de alim. pupil. præſt. l. fin.

e *Obligatas.*] alij tamen ante.

f *Fiant.*] à cuſtodibus.

g *Exſoluatur.*] pro eis.

h *Potior.*] cui ſalia debentur.

i *Merces.*] ideſt penſio. Azo.

k *Areæ.*] in qua repoſitæ ſunt res obligatæ.

l *Vectura.*] cũ res alij obligatas ſup iumẽta mea detulit. A.

m IDemq. *Comparata.*] per tutorem ementẽ pro pupillo rem alij cuidam obligatam: ipſe enim pupillus emptor potior erit creditore priore. Accur.

n *Res fuerit.*] * quę alij prius gñali obligatione verborũ fuerat: obligata. & no. q duo habet hic pupillus priuilegia. Vnum, quia tacitam habet hypothecam, quod non eſt in alio, vt C. de pign. l. quãuis ea. Secundum, quia præfertur priori creditori. ſed videtur non eſſe aliquod iſtorum in eo ſpãle: quia idem vr in maiore, ut C. e. l. licet. & in Auth. de æquali dot. §. his cõs? Rñ: imò nõ eſſet idẽ: q a dictæ leges loquũtur in eo caſu, qñ ad hoc ipſum data eſt pecunia, ut inde res ematur, & ſic obligetur, quod hic non fuit, vel expone, ut modo notaui. Item opponitur, cum res pupilli pecunia emptæ ſunt, quo poterũt ſibi obligatę eſſe, ut C. arb. tut. l. curator, & qñ ex fac. tu. vel cur. l. j. Reſpõ. ibi non dr, q ſint ſuæ: ſed q poteſt eas eligere per actionem tutelæ: nec ſunt in veritate ſuæ, & ideo ſunt obligatæ pro pecunia, ſi eas eligere non vult, vt C. de ſer. pign. da. ma. l. ſi tutor. quæ dico in pupillo, & in milite ſeruantur; ut C. de rei ven. ſi ut pponit. & de don. inter vir. & vxo l. a. A cur.

* Iſta gl. eſt not. & menti tenẽda, ſecundũ Bal. i hoc q dat intellectũ l. ſi ut proponis, C. de rei vend.

7 † Duar. & in pignore.

8 † Alias nõ

o *Cuiuſdã.*] ſ. pupillis in alia enim parte de pecunia debitoris.

p *Comparata eſt.*] ut in nummis acceptis mutuo à pupillo ipſe potior ſit in ſuperfluũ antiquior. Acc.

q *Et Titio.*] ſ. ſimul utrique, alioquin cõ. ut inf. eo. l. qui generaliter. Azo. Sed certe imò vr idem. & ſi diuerſis temporib. cum tunc qñ peruenerit in ſuum dominium, incipiat vtrique obligari, ut arg. inf. eo. qui balneum. §. fin. lex autem ſuperior generaliter loquitur in eo qui habet iam omnium dominium: & de hoc not inf. de iu. fi. l. is qui.

r *Non enim multum.*] imò nihil, quippe &c. ut obijcit, & infra, de furt. l. qui uas, in fi. & ſup. de pign. ſi fundus. §. ſi duo. & C. in quib. cau. p g tac. contrah. l. quamuis. & arg. contra ſupra, de petit. hæred. l. ſi rem.

s *Facit.*] pro primo creditore.

t *Nummos.*] qui erant obligati priori. Accur.

u SI *pignus ſpecialiter.*] ſi verò generaliter, non: quia in hoc fiſcus priuilegium habet, quod factum eſt, ut C. de remiſ. pig. l. ſi ignorante ſecundum Ira. Dic ergo ſpecialiter i expreſſim: ſecus fortè ſi tacitè, ut ſup. a. t. l. ... de fal. l. j. § tutores, niſi in muliere, ut C. de priuil. ſiſc. l. quamuis, in fi. ſecundum Azo.

x *Reſpublica.*] ſcilicet alicuius ciuitatis: ſic accipitur infra, de publ. & ſed & hi. § j. Accurſius.

Præſt-

a *Præferuntur*] scilicet fisco. similiter & reip. præferuntur priuati, si postea respublica pignori accepisset: ut C. qui pot. in pig. hab. l. si fundum. Accur.

Qui balneum.] CASVS. A calen. Ianuarij vsque ad cal. Maij balnea tibi locaui: & seruum mihi obligasti: medio tempore eundem alij obligasti; quis potior sit, quæritur? Et respondeo, quod ego qui locaui, licet eo tẽpore, quo obligatus fuit conductor secundo, nihil potuit petere ex conductione; cum neque venit, neque cessit dies; tamen pignoris obligatio ad tempus conductionis referenda est, idest initium, vt me inuito alij obligare non possit.

¶ *Sed & si.*] Testator aliquid mihi legauit, si nauis uenerit ex Asia. cauit mihi hæres de restituendo legato adueniẽte conditione, & rem quandam mihi obligauit. eandem rem obligauit alij secundo, & extitit postea conditio. quis nostrum potior sit, quæritur? Et respondeo, quod ego legatarius, cum conditio sit talis, quæ inuito hærede possit impleri. secus si non posset; ut si aliquis rem suam obligauerit si ei pecunia numeretur, quæ non subsecuta, si medio tempore obligauerit alij, & ille pecuniam numeret; licet postea primus numerauerit, tamen potior est secundus; quia in potestate debitoris fuit accipere, nec ne; & hoc dicit superior proximus. & § amplius.

¶ *Titia.*] Mulier quædam rem non suam mihi obligauit, deinde alij. postmodum domina effecta marito æstimatam dedit in dotem; & mihi pecuniam meam soluit; an in persona secundum pignus cõualescat; cum desinat mihi teneri? Et respond. quod non, quia nullo tempore res fuit mulieris, cum eam obligauit, & quod dicitur, quod incipiat teneri secundo, & primo desinat teneri, tunc locum habet, cum res fuit in bonis debitoris eo tempore, quo desinit teneri primo; quod non est in hoc casu; quia neque tempore quo mihi soluebatur. neque tempore obligationis in bonis mulieris. & hoc si maritus ignorabat rem secundo creditori esse obligatam, quia secus si sciret. Viuia.

b *Ex calendis.*] scilicet Ianuarijs usque ad alias calendas Ianua.

c *Eros.*] proprium nomen.

d *Idem.*] i. conductor. Azo.

1 † Proximis. i. Iulys quo die solebant Romani migrare. vide Ant. Augu lib. 4. cap. 14.

* Hic videtur text. expressus, q pẽsio nõ soluit in fine anni. ad q omcor tex. in l. ade C lo. ca tex. ad idẽ in l. sed addes. § si quis cum ff. loca.

2 † Fl. putabat.

3 † Fl. cœperit.

4 † Fl. sit, & inf. possit.

dum est præferri eam fisco debere, si postea fisco debitor obligatus est: quia & priuati præferuntur. a

Tempus conuentionis inspicitur, si non est in potestate debitoris, an debitum contrahatur, vel conditio impleatur: sed si in eius fuerit potestate, tempus quo cedit, & venit dies obligationis, inspicitur. Bartolus.

Africanus lib. 7. quæstionum.

LEX IX.

Qvi balneum ex calendis [b] proximis 1 † conduxerat, pactus erat ut homo Eros [c] pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idem [d] ante calendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. Consultus, an aduersus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem prætor tueri deberet. Respondit debere. [e] licet enim eo tempore homo pignori datus esset, quo * nondum quicquam pro conductione deberetur: [f] quoniam tamen iam tunc in ea causa Eros esse cœpisset, vt inuito locatore ius pignoris in eo solui non posset: [g] potiorem ejus causam habendam. Amplius, etiam sub conditione creditorem tuendum putabam 2 † aduersus eum, cui postea quicquam deberi cœpisset: [h] 3 † si modo non ea conditio esset, 4 † quæ inuito [i] debitore impleri non posset.

¶ Sed & si hæres ob 5 † legata, quæ sub conditione data erant, de pignore rei suæ conuenisset, [k] & postea eadem ipsa pignera ob pecuniam creditam pignori dedisset, [l] ac postea conditio legatorum extitisset: hic quoque tuendum eum cui prius pignus datum esset, existimaui. [m]

Pignus super re aliena contractum non potest confirmari, si tempore, quo causa confirmationis euenit, res in bonis debitoris non reperiatur. Bartolus.

¶ Titia prædium alienum Titio pignori dedit, post Mæuio; [n] deinde domina eius pignoris facta, marito suo in dotem æstimatum dedit. Si Titio soluta sit pecunia, non ideo magis Mæuij pignus conualescere placebat: tunc enim priore dimisso, sequentis pignus confirmatur, cum res [o] in bonis debitoris inueniatur. [p] In proposito autem maritus emptoris [q] loco est, atq; ideo, quia neq; tũc, cum Mæuio obligaretur, neq; cum Titio solueretur in bonis mulieris fuit; nullum tempus inueniri quo pignus Mæuio 6 † conualescere possit: [r] hæc tamen ita si bona fide [s] in dotem æstimatũ prædium maritus accepit, idest, si ignorauit Mæuio obligatum esse. [t]

In pignoribus captis ex causa iudicati, qui prior est in tempore, potior est in iure. Bartolus.

e *Debere.*] sed contra videbatur: ut supra titu. l. Titius. quæ est contra. Solu. ibi erat in potestate cuiuslibet, tam creditoris, quàm debitoris non accedere ad contractum; vt supra si cer. peta. qui pecuniam. hic non: ut C. de actio. & obl. sicut.

f *Deberetur.*] ut peti posset. Azo.

g *Non posset.*] secus ergo si posset. & sic est contra. infra eod. Lucius Titius. ibi solues.

h *Cœpisset.*] ut infra eodem, potior. §. primo.

i *Inuito.*] ut puta si tibi numeratum fuerit: inuitus enim debitor non cogitur numeros a creditore accipere, ut infra eodem potior. primo respon.

k *Conuenisset.*] quia obligauit legatario pro legato soluendo adueniente die. Accursius.

l *Dedisset.*] scilicet hæres.

m *Existimaui.*] scilicet ego Africanus. & est ratio; quia non est in potestate hæredis hæc conditio; ut supra proxi. respons. aliàs contra. sup. tit. l. Titius.

n *Post Mæuio*] non simpliciter, sed ita cum Titio desierit esse obligatum; sic & ponitur infra eodem si prior. §. a Titio, aliàs ita conualescẽret in uno, sicut & in alio. eo tempore, quo cœpisset esse suũ dominium, & utrique pro parte esset obligata; ut supra de pign. si fundus. §. si duo. & supra eodem, idemque, in si. Vel dic, quod hic Mæuius erat sciens alienam, & alteri obligatam. sed quomodo fuit Titio obligat.? Respon. erat dedita mulieri; uel ut supra de pign. si fundus §. aliena. vel creditor ignorauit; ut supra de pign. l. prima in princ. Accursius.

o *Cum res.*] no. regulam.

p *Inueniatur.*] tempore, quo debet confirmari. Accursius.

q *Emptoris*] maxime si æstimatum prædium accepit, vt C. de iure dotium l. quoties; nam si æstimatum, idem quo ad hoc; habebit ergo liberum, ut supra titu. l. Aristo primo respon.

r *Possit.*] supra titu. primo l. creditor § 1. contra. Solu. ut ibi. Accursius.

s *Bona fide.*] maximè. hoc enim equidem potest impedire hypothecariam actionem. uel inducere, ius enim actoris tantum est intuendum, ut supra si pars hær. pet. l. 1. §. j. & inf. de iur. fisc est decretum. Accur.

t *Obligatam esse.*] scilicet prædium.

5 † Duorũ ob legata.

6 † Fl. Mæuio, & ad hunc tex. vi lo. Anibal in l. naturaliter nu. 113. de usucap.

Vlpianus li. I. Responsorum.

LEX X.

SI & iure iudicatum, a & pignus in causa iudicati ex authoritate eius, qui iubere potuit, captū est privilegijs b temporis c potior 1 † est hæres eius, in cuius persona pignus constitutum est.

Si obligatio conditionalis purificetur, retro non trahitur. si fuerit conditio potestatiua: secus si casualis. Bartolus.

Caius lib. sing. ad form. hyp.

LEX XI.

POtior est in pignore, qui prius credidit pecuniam, & accepit hypothecā, quamuis cum alio ante conuenerat, 2 † ut si ab eo d pecuniam acceperit 3 † sit ei e res obligata: licet ab hoc postea acceperit: poterat. n. licet ante conuenit, non accipere f ab eo pecuniam.

¶ Videamus, an idem dicendum sit, si sub conditione stipulatione facta, hypotheca data sit: qua pēdente alius credidit purè, & accepit eandem hypothecam: tunc deinde prioris stipulationis existat conditio, ut potior sit, qui postea credidit. Sed vereor ne g 4 † hic aliud sit dicendum. Cum enim semel conditio extitit, perinde habetur, ac si illo tempore quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. Quod & melius est. h

Licet obligatio principalis sit pura, si tamen obligatio pignoris est sub conditione potestatiua contracta: tempus existentis cōditionis inspicitur. Bartolus.

¶ Si colonus conuenit, ut inducta in fundum illata, ibi nata, pignori essent: & antequā inducat, i alij rem hypothecæ nomine obligauerit, tunc deinde eam in fundum induxerit: potior erit, qui specialiter purè accepit: quia nō ex conuentione priore obligatur, sed ex eo, i quod inducta res est, quod posterius factum est.

Si obligantur partus, vel fructus futuri, requiritur, quod res sit in bonis debitoris tempore obligationis. Bartolus.

¶ Si de futura re conuenerit, vt hypothecæ sit, K sicuti est de partu: hoc quæritur, an ancilla conuentionis tempore in bonis fuerit debitoris: & de fructibus si conuenit, vt sint pignori, æquè quæritur, an fundus, vel ius vtendi fruendi, l conuentionis tempore debitoris fuerit.

Posterior creditor habet ius offerendi priori, & sibi pignus confirmare. Bart.

¶ Si paratus est posterior creditor priori creditori soluere, quod ei debetur, videndum est, an competat ei hypothecaria actio nolente priore creditore pecuniam accipere. Et dicimus priori creditori inutilem esse actionem,

---

SI & iure.] CASVS. Conueni debitorem meum, & condemnatus est: quia noluit parere iudicatis, missus fui in possessionem suarum per executorem authoritate iudicis. si veniat alius creditor, cui tenebatur actio ex aliqua personali, an sit potior me in pignore, quæritur? Et resp. quod non, sed tam hæres meus, quàm ego potiores sumus. Viui.

a *Iudicatum.*] idest, quod sententia valet.

b *Priuilegijs.*] non loquitur hæc lex de aliquo pignore, vel hypotheca conuentionali: sed iudiciali tantum, in qua dic, quod si egi contra debitorem meum ex quacunque causa & post cōdemnationem fuit authoritate iudicis missus in possessionem: postea etiam alij creditores ueniant: ego & hæres meus potiores sumus quolibet alio, qui prætenderet dissimilem hypothecam posteriorem. Si autem prætenderet similem possessionem, tunc aut est mecum eiusdem tituli: ut quia sumus ambo legatarij: & tunc communicabo cum postea venientibus, vt infra ut in pos. leg. is cui. §. qui prior. vel ambo petemus nobis caueri: ut infra de dam. infec. l. si finita. §. Iulianus. uel ambo ex contractu: ut C. de bon. auth. iu. pos. l. finali. § primo, quæ sunt contra. aut diuersis titulis sumus, vt vnus ex contractu, & alius est legatarius, & tunc qui prior est admissus anteponitur alijs, ut hic, & C. eo. l. 2.

b *Priuilegijs.*] i. propter priuilegium.

c *Temporis.*] quia prius fuit ei obligatum & hoc, siue secundus habeat ex conuentione, siue ex adiudicatione. Idem econtra: nam qui prior est tempore, potior est in iure. * licet nullum priuilegium allegauit.

POtior est.] CASVS. Conuenimus inter nos, quod mutuatem tibi decem, & tu mihi certam rem pignori dares: postea tu accepisti pecuniam ab alio, & eandem rem illi obligasti, si postea a me pecuniam accipis, quæro quis nostrum potior est in pignore? Et respon. quod ille, qui post nostram conuentionem mutuauit. non est autem idem, si sum stipulatus pecuniam sub condit. & cum pignore, nam si tu postea penden. condi. pignus illud alij obligasti, existenti condi. ero prior in pignore. & ratio est in tex.

¶ *Si colonus.*] Locaui tibi fundum, & conuenit, ut inuecta a te mihi tenerentur, antequam intulisti, alicui obligasti: & postea induxisti: quis nostrum potior sit quæritur? Et tamen, quod posterior. Cætera satis plana sunt, atque ad l. si prior. Viuia.

d *Ab eo.*] primo sub hac conditione, ut sup. eod. tit. l. qui balneum. §. amplius. a. respon.

e *Ei.*] primo.

f *Non accipere.*] & supra si cert. pet. l. qui pecuniam. & supra ai. tu. j. l. pen.

g *Ne.*] idest, an.

h *Melius est.*] ut sup. eod. l. qui balneum. §. amplius. j. respon. & no. hoc referri ad tempus contractus conditione postea existente: vt hic, & ē. de peri. & cōmod. rei ven. l. quòd si pendente in princ. & infra de mil. test. l. quod dicitur. & §. de ser. si quis uxori. §. fin. & sup. de contrah. empt. l. nec emptio, & §. de nau fœ. l. nihil. in princ. Sed ar. contra, §. de vsufru. si fur. Solu. vt ibi notaui.

i *Eam.*] sic ergo nihil operatur conuentio, sed inductio; ut C. loc. l. certi iuris est. sed causa tollendæ dubitationis videtur positum. argu. §. de vsu. si stipulatus & supra man. l. qui mutuam. Vel aliter spectatur tempus inductionis, quia conditionis euentus pendebat de potestate debitoris, & ideo non spectatur tēpus conuentionis, ut s. eo. l. qui balneum. j. eo. & l. sj. & sup. tit. j. l. pe. operari autem potest cōuentio, quia etiam ignorante dño illata sunt pignori.

K *Hypotheca sit.*] quæ fieri potest supra de pig. & quæ nondum sunt in princ. Accur.

l *Vtendi fruendi.*] nā potest vsufructuarius obligare suum vsumfructum: ut & sup. de pig. l. si is, qui §. pen. Sed videtur, quod non sufficit fuisse in bonis debitoris eo tempore, ut si apud aliū postea sit conceptus, & natus partus, & satus fructus, & natus, ut & supra de pignor. l. Paulus. § fin. Sed respon. quod tempore obligationis hic erant concepta, & sata. Sed adhuc fallit in fructuario de quo hic dicitur, nam non pertinent ad eum fructus, etiam si sint maturi, antequam eos percipiat ut instit. de rerum diuis. §. is vero. Sed dic, quod probatur hoc, quod tempore obligationis fuerit dominus usufructus, non solum nunc. nam alterum non sufficit sine altero: ut hic & sup. de pi. si superatus. & l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. Item contra inf. de acq. rer. do. l. fin. dicitur non inspici tempus conceptionis; sed partus tantum. Sol. ibi nihil de pignore proponitur, sed de dominio tantum: sed illud potest dici in præiudicium domini primi non autem hæc considerantur in præiudicium creditoris ut hic.

Solutus.

1 † Ex tempore fore potiorem hæredem eius.

2 † Vt pute.

3 † Alias acceperit, res est si obligata, & ab hoc postea acceperat.

4 † Ratio.

Qui prior est tempore potior est iure.

a *Soluatur.*] vt C. eo. l. prima. Sed an idem si prior creditor possidens secundo creditori offerat? Respon. sic: nam debet licere quod cuilibet extraneo liceret, vt infra, quib. mod. pig. vel hypot. sol. Paulus resp. §. fi. Azo.

b C*Redeat. Si non.*] verba exceptionis.

c *Possidente.*] scilicet secundo creditore.

d *Replicabit.*] scilicet si non ante esset mihi obligata.

e *Poterit.*] id est debebit. Accur.

f *Possessor.*] s. primo creditori.

g *Ex præfatis.*] vno uel altero ut rem restituat vel æstimationem: vel dic in ipsa sorte tantum, vel interesse, uel quantũ in litem fuerit iuratum: & secundum hoc præfatis, respicit quod plerũque est dictum in tractatu de pignoribus maximè supra de pign. si fundus, §. in vendicatione, & l. si inter. §. fin.

1 † *Fl. desf.* *ab.*

h *Creditori.*] a debitore.

i *Vtramque.*] id est personam & rem obligauit.

k *Vnde si.*] quia tunc demũ potior est cum in priore contractu de pignore nihil conuenit, vnde & cæt. & dicit in diem scilicet incertum, i. sub conditione.

2 † *Aliter* *tenetur.*

l *Quam potior.*] qui conuenit in diem: ut supra eod. potior, §. j. Accur.

m *Tertius est.*] vt & inf. eo. l. quærebatur.

n *Pecunia autem.*] ablatiui absoluti.

o *Secundo loco.*] huic non respõ. sed dic in dubio videri remittere: ut inf. quib. modis pign. uel hypoth. sol. l. Paulus.

S*I prior.*] CASVS. Mutuaui tibi decem, & rem tuam mihi obligasti, deinde Titio eandem obligasti. & pro aliis decem eandem rem interim mihi obligasti. & cum aliis pignoribus animo nouandi stipulatus sum utraque 20. quis nostrum potior sit, quæritur? Et respon quod ego adeoq; rem obligatã vendere possum, non oblata pecunia a Titio: & hoc verum est in primis decẽ. in aliis quicquid supra prima 10. consecutus fuero, Titio restituam cum in suis potior sit & prior me.

cum per eum fiat ne ei pecunia soluatur. a

Prior in tempore contra secundum creditorẽ agentem habet exceptionem, et contra excipientẽ replicationem ex prioritate temporis. Bart.

Martian. lib. sing. ad formulam hypothecariam.

LEX XII.

Creditor, qui prior hypothecam accepit, siue possideat eam, & alius uindicet hypothecaria actione, exceptio priori vtilis est. Si non b mihi ante pignoris hypothecæve nomine sit res obligata: siue ab 1 † alio possidente, c prior creditor vindicet hypothecaria actione, & ille excipiat. Si non conuenit, ut sibi res sit obligata: hic in modum supra relatum replicabit: d sed si cum alio possessore creditor secundus agat, recte aget, & adiudicari ei poterit e hypotheca: vt tamen prior cum eo agendo ei rem auferat.

Qui soluit litis æstimationem primo creditori: non liberatur a secundo. Bart.

¶ Si quoniam non restituebat rem pignoratam possessor, f condemnatus ex præfatis g modis, 2 † litis æstimationẽ exsoluerit, an perinde secundo creditori h teneatur, ac si soluta sit pecunia priori creditori, quæritur. Et rectè puto hoc admittendum esse.

Qui prior de hypothecarijs creditorib. conuenerit, potior est alio, qui prius cõuenit de debito. Bart.

¶ Si primus, qui sine hypotheca credidit, post secundũ, qui vtrumque i fecit, ipse hypothecam accepit: sine dubio posterior in hypotheca est. Vnde si k in diem de hypotheca conuenit, dubium non est quin potior l sit, licet ante diem cum alio creditore purè de eadem re conuenerit.

¶ Si idem bis, idest ante secundum, & post eum crediderit: in priore pecunia potior est secundo: in posteriore tertius est. m

Si res obligata alteri obligetur de voluntate creditoris, quo ad illum prior hypotheca inutilis est: quo ad alios inspicitur, quod actũ est. Bart.

Si tecum de hypotheca paciscatur debitor, deinde 3 † cum alio tua uoluntate: secundus potior erit, pecunia n autem soluta secundo, an rursus teneatur tibi, recte quæritur. Erit igitur 4 † facti quæstio agitanda, quid inter eos actum sit, vtrum ut discedatur ab hypotheca in totum, cum prior concessit creditor alij obligari hypothecam: an ut ordo seruetur, & prior creditor secundo loco o constituatur.

Potest quis in suummet locum succedere: & ratio prioritatis facit, vt possit quis muto alio pignus vẽdere. Bart.

Pap. lib. 11. respon. scribit,

LEX XIII.

SI 5 † prior p creditor postea nouatione facta eadem q pignora cum alijs r accepit, in suum locum eum succedere: s sed si secundus non offerat pecuniam, posse priorem vendere, t vt primam tantum pecuniam expensam * ferat, non etiam quam postea credidit: & quod superfluum ex anteriore credito accepit, u hoc secundo restituat. x

Secundus creditor habet rem obligatam tã pro credito suo, quam pro sorte, et vsuris, quas primo creditori soluit. Bart.

Sciendum est secundo creditori rẽ teneri etiam inuito debitore, tam in suum debitum quã in primi creditoris, & in vsuras suas, & quas primo creditori soluit: y sed tamen vsurarum, quas primo creditori soluit, vsuras non consequetur: non enim negotium

¶ *Sciendum*] Rem tuam mihi obligasti, deinde alij, si ille secundus mihi soluat, quatenus res obligata sibi teneatur: quæritur? Et respõ. quod tenebitur non solum propter suum debitũ, sed etiam propter vsuras vsurarum quas soluit: quia non debitoris, sed suum gessit negotium soluendo. ut scilicet esset potior, & solus in pignore.

3 † *Duar. de* *unde idem cũ* *alio.*

4 † *Fieri* *tum.*]

¶ *Si simpliciter.*] Si rem tuam mihi primo obligasti: deinde Titio: & conuenit Titius simpliciter ut res esset sibi obligata: tunc, cum desijsset tenere, eam a quolibet possidente auocare poterit, præterquam a me, uel ab eo quia me emit, secus si esset dictum ut desineret mihi teneri: quo casu posset auocare ab emptore.

¶ *A Tam.*] Tertius qui succedit in locum primi, potior est secundo. Cætera plana sunt usque ad l. insulam. Viuia.

5 † *Flor. est* *§. & incipit.* *Papin. lib. 11.* *respondit, si* *prior.*

p *Si prior*] alias l. si prior, & alias incipit §. Pomponius. vel Papinianus.

q *Eadem*] quæ primo accepit.

r *Alijs*] s. pignorib.

s *Succedere.*] videbatur prorsus extincta: vt inf. de nouat. l. nouatio: quæ est contra. Sed contrarium est, quia in eodem statu reponitur, ut hic, & sup. eo. creditor acceptis, in princ.

* *Expensam & acceptam pecuniam ferre, quod sit, vide Bud. hic.*

t *Vendere.*] facit pro lege ista inf. tit. j. l. j. circa princ. Sed in fi. huius l. contra. Sol. vt ibi Accur.

u *Accepit.*] ex pignore.

x *Restituat.*] ut infra eod l. quærebatur. sed qua actione? Respon. in factum forte.

y *Soluit.*] vt C. de pig. l. secundus creditor. & ini. tit. j. l. 5. & arg. inf. ad Treb. l. damnata, §. qui post tẽpus. Accur.

a *Obesit.*] in actione enim neg. gest. & vsurarum vsurae quas gerendo negotium dependit, veniunt. quo ad eum enim etiam totum est sors.

b *Suum*] quia suum, ideo non agit: vt & supra mandati, l. antepen. §. ad eum. Sed argumen. contra, sup. de vsufruc. & si absentem.

c *Si simpliciter.*] idest sine tali conuentione: vt tunc demum esset obligata, si esset pecunia soluta priori creditori. Azo. ut inf. priori. §. nam tunc a nullo peteret, nisi liberata sit a primo.

d *Potens.*] quantum enim ad omnes alios pertinet, iste potior est: vt & arg. supra, si ser. vend. loci. §. competit. Accursius.

e *Mutuatus.*] scilicet Maeuius.

f *Titius.*] mutat personas.

g *Maeuius.*] alias medius.

h *Qui.*] scilicet Maeuius.

i *Negligentia.*] quia ante secundū pignora non accepit.

k *Praeferendus est.*] hic, scilicet propter pactum, quod fecit: vt argumen. C. de his qui in prio. credi. lo. succ. l. j.

l *Sua.*] scilicet, quae sibi erant obligata.

m *Successuram.*] nota succedo in ius primi ex pacto debitoris. quod dic, ut no. supra, quae res pigno. obli. poss. l. Aristo.

n *Priori.*] idest tertio, qui loco prioris succedit. Io. vel secundum Pyleum hic secundus appellatur tertius, qui debet primo soluere, ut sibi confirmet pignus.

o *Priorem.*] facit ad l. istam. C. de rei vendic. l. quoties.

INsulam.] CASVS. Insulam, quam locaui tibi in quinquennium, uendidi, ut mihi pensio primi anni accederet, tibi sequentium, an vtrique nostrum inuecta, & illata teneantur. distingue: aut sufficiunt ad pensionem primi, & sequentium annorum, aut non. primo casu erunt obligata vtrique, secundo mihi tãtum: quod accedit: hoc ideo quia non fuit actum, vt pro rata cuiuscumque pensionis teneretur in dubio, verisimile est, id actū esse, vt mihi tantum obligata sint. Caetera plana sunt vsque ad l. Claudius.

p *Dixi.*] ego venditor.

q *Pignorumque.*] non solum pensionum. Accur.

r *Nerua & Proculus.*] scilicet responderunt. & intellige: hoc si pignora ad utramque pensionem sufficiebant. si vero non sufficiant, subijcit quid iuris sit. dic ergo, nisi, idest si non ad vtramque. Accur.

ſ *Pertinere.*] s. dixerūt praedicti sapientes.

t *Aperte.*] quidam libri habent per te, s. emptorem. & alij aperte, s. an communiter, & c. Sed certè imò videtur, quod contra uenditorē fiat interpretatio: ut sup. de cōtrah. empt. Labeo quae est contra. Sol. nō est contra. quia hic emptor legē dixisse uidetur, cuius causa posita est ratione sequentiū annorū: unde fit ut si ipse dixisset, fieret contra eum interpretatio: ut sup. de contrahen. emp. si in emptione. in principio. ita hic: uel hic in accessorijs, ibi in principali. uel hoc non est ambiguum, cum lex determinet.

u *Superesset.*] s. deducto meo debito pro rata portione.

x *Ad te.*] s. pertinere dixerunt Proculus & Nerua. Paulus autem confirmat praedicta in secundo casu, & etiam in primo dicit idem seruari, ut prima causa pignorum sequitur primam pensionem, deinde secundam, & sic corrigitur, quod dicit principium legis.

y *Quamque pensionem.*] omnem, i. pro rata. Azo.

z *Sequeretur.*] primo & secundo casu. Accu.

SI non dominus.]

a *Prior.*] facit ad l. istam, C. de rei uendic. l. quoties. Accu.

b *Possessor melior.*] si inter se litigant. secus si contra extraneum, ut no. in l. siue autem, §. si duobus, uers. quod si a diuersis, supra, de publ. & sic pone, quod teneat obligatio, ut nota supra, de pignor. l. j. in princip. & supra eod. qui balneū, §. Titia. Sed quid si simul? dic idem, quod in domino, ut sup. de pign. si fundus, §. si duo, Accursius.

---

alterius gessit, a sed magis suum. b & ita Papinianus lib. 3. responsorum scripsit: & verum est.

Secundus creditor contra omnes est potior, excepto primo. Bart.

c Si simpliciter c conuenisset secundus creditor de hypotheca, ab omni possessore eam auferre poterit, d praeter priorem creditorem, & qui ab eo emit.

Tertius, qui succedit in locum primi, potior est secundo. Bart.

A Titio e mutuatus, e pactus est cum illo, ut ei praedium suum pignori hypothecaeve esset, deinde mutuatus est pecuniam f a Maeuio, & cum eo est pactus, ut si Titio defierit praedium teneri, ei teneatur. tertius deinde aliquis dat mutuam pecuniam g tibi, 1 † vt Titio solueres, & paciscitur tecum, ut idem praedium sibi 2 † pignori hypothecaeve sit, & locum eius subeant. num hic Maeuius 3 † tertio potior est, qui h pactus est, ut Titio soluta pecunia, impleatur conditio, & tertius ne sua negligentia i quaeri debeat? sed tamen & hic tertius creditor secundo praeferendus est. k

Non solum, qui soluit, sed qui patitur pignus vendi, vt priori, seu potiori soluatur, potest in prioris creditoris locum succedere. Bartolus.

Si tertius creditor pignora sua l distrahi permittit, ad hoc, vt priori pecunia soluta, in aliud pignus priori succedat: successurum m eum Papinianus lib. 11 respon. scripsit, & omnino secundus creditor nihil aliud iuris habet, nisi ut soluat priori, n & loco eius succedat.

Potest prior impedire secundum volentem vendere, licet ipse vendere non possit. Bart.

Si priori hypotheca obligata sit, nihil uero de uenditione conuenerit, posterior etiam 4 † de hypotheca uendenda conuenerit: uerius est priorem potiorem esse: nam & in pignore placet, si prior conuenerit de pignore, licet posteriori res tradatur, adhuc potiorem esse priorem. o

Conuentio, quod pignora pertineant ad vtramque, intelligitur eo ordine quo solui debitum principale debet, nisi aliud actū sit. Bartolus.

Paulus lib. 5. ad Plautium.

LEX XIIII.

INsulam tibi vendidi, & dixi p prioris anni pensionem mihi, sequentium tibi accessuram, pignorumque q ab inquilino datorum ius vtrumque consecuturum. Nerua & 5 † Proculus, r nisi ad vtramque pensionem pignora sufficerent, ius omnium pignorum primum ad me pertinere: s quia nihil aperte t dictum esset, an communiter ex omnibus pignoribus summae pro rata seruetur: si quid superesset, u ad te. x Paulus. Facti quaestio est: sed uerisimile est id actum, ut primam quamqua 6 † pensionem y pignorum causa sequeretur. z

Qui prior est in tempore, potior est in iure, quādo ab eodem pignora sunt accepta: si vero a diuersis non dominis, tunc possessor est potior. Bart.

Idem lib. 14. ad Plautium.

LEX XV.

SI non dominus duobus a eandem rem diuersis temporibus pignorauerit, prior a potior est: quamuis si a diuersis nō dominis pignus accipiamus, possessor melior b sit.

---

* Nota casum notabilem, & menti tenendum secundū Ba. quia communiter contra eum respondetur.

1 † Aliasque eunciam, ut Titio solueres, & paciscitur, ut idem, &c.

2 † Flor. ti.

3 † Flor. medius.

4 † Flor. uero.

5 † Flor. dixisse, &c.

6 † Alias quamque.

Etiam.

a Etiam Superficies.] ut sup. de pi grege. §. & in superficiariis:& C. de rei ven. l. quoties. Accur.

b Claudius.] CASUS. Rem tuam tribus successiuè obligasti: & primus contra tertium possidentem egit, & succubuit, nec appellauit. Secundus contra tertium egit, & succubuit: sed appellauit. an tertius vincere debeat, cum primum vicit: an secundus vincere debeat, non obstante, quod inter primum, & secundum iudicatum sit: an e contrario quaeritur? Et rñ. in fi. l. quod secundus tertium vincere debet: sed an secundo obstat sententia lata inter primum, & tertium, quaeritur? Et rñ. quod non. & h. d. in illo versic. ponet sed an primus agere possit contra secundum obtinentem contra tertium, non obstante, quod inter ipsum, & tertium iudicatum sit, quaeritur? Et respon. quod sic: quia res inter alios, & eo quod secundo creditori obesse non debet sententia lata inter ipsum, & tertium, quo minus contra tertium possidentem agere possit primus, & hoc in illo versic. aut contra. videtur autem quod tertius secundum superare debeat. sic. si tertij pecunia dimissus esset primus. & in locum primi succederet tertius, secundo esset potior: sed non est simile: quia hic tertius primo non soluit: sed primus contra ipsum agens condemnatus est: & haec in illo versicu. planè. Caetera usque ad rubric. de distractione pignorum. satis plana sunt.

b Doceret.] contra tertium agendo: quia ab eo fuit absolutus. si verò ponas, quod tertius egit hypothecaria contra primum, & vicit, & ipse similiter vincetur à secūdo, ut j. dicitur, ibi, aut contra &c. Item a secundo poterit primus auocare rem per hypo. & iterum tertius auocabit a primo authoritate sententiae; & iterum secundus à tertio; & sic res erit in circulo, & anxietate. & est insolubile. Sed consulo, ut aliquis offerat litis aestimationem, & adde quod est inf. de ex. tertius. l. fi. §. Latinus. vnde quaeritur. Si uxor alicuius rem neciat iure hypothecariarum in persona secundi creditoris, & non primi, & res uiri interim detinetur ab aliquo extraneo, & agant hypothecaria isti tres contra extraneum possidentem, dicens quilibet se potiorem, quis praefertur? nam vxor praefertur primo creditori, & non secundo. secundus vero mulieri, & non primo. primus verò secundo, & non mulieri. qualiter ergo, uel cui restituatur res potius, R. cum mulier tm̃ habebat quātum quilibet eorū, & et amplius hoc, quia prior est tēpore, ipsa praefertur, cum in ambiguis pro dotibus respōdere melius est; ut supra de iu. do. in ambiguis. alias erit res (ut dictum est) in circulo, uel saltat alias, quia non potest dici, ut uincens succedat in ius deuicti; ut infra quib. mod. pign. uel hyp. sol. Pau. respon. Azo. Vel dic, quod nō est in circulo; quia si tertius superauit primum agendo, vel defendendo, & res redrat ad Turbonem, deinde ad primum, non aget tertius, quia deficit actio hypothecariam. non habet; quia iniuste prius, & nunc iniustè intenderet. Item actione in factum ex sententia non: etiam si agendo obtinuit. q̃a ei satisfactū est semel. Item publicianam: non: ut & j. de pu. quaecūque §. 1. Sed huic viae ob. sup. de iureiur. sed & si possessori. & supra de pi. & si ab eo, sed offerendo aestimationē litis euincatur quicunque offerat. in muliere vero, quae secundo creditori renunciauit, videtur idem circulus, nam ipsa contra primum, primus contra secundum. secundus cōtra mulierem: nec habet hic locum responsio praecedētis casus: quia hic iustā, & efficacem, tertius habet hypothecariā contra mulierē: quod non erat in praecedenti: & sic dicunt remanere hic rem in circulo: vel dic verius, ut ibi modo no. Accur.

1 † Fl. lib. 68.

2 † Fl. prior.

3 † Fl. solariū. & veltius secūdū Dua.

4 † Aliàs, qui primā condicionē expulerat. Flor verò deest verbum expulerat. & sub audiendū est ex superiorib. verbū superauerat. Duar.

5 † Fl. potest.

6 † Fl. tenuit.

Insula superficiaria potest dari pignori. Bart.

Idem lib. 69. 1 † ad edictum.

LEX XVI.

Etiam superficies in alieno solo posita pignori dari potest: ita tamen, ut potior 2 † causa domini sit soli, si non soluatur a ei salariū 3 †

Si primus creditor, a tertio superatur, non praeiudicat secundo: quia per hoc non succedit tertius in locum primi: & sententia inter alios lata, alijs non praeiudicat. Bart.

Idem libro 3. quaestionum.

LEX XVII.

Claudius Foelix eundem fundum tribus obligauerat: Eutychianae primum, deinde Turboni, tertio loco alij creditori. cum Eutychiana de iure suo doceret, b superata apud iudicem a tertio creditore, non prouocauerat. Turbo apud alium iudicem victus c appellauerat. Quaerebatur, d utrum tertius creditor etiam Turbonem superare deberet, qui primam creditricem 4 † expulerat: an ea e remota Turbo tertium excluderet. f Planè, g cum tertius creditor primum de sua pecunia dimisit, in locum eius substituetur in ea quantitate quā superiori exoluit. h Fuerunt ergo, qui dicerent, i hic quoque tertium creditorem potiorem esse debere: mihi nequaquam hoc iustum esse videbatur. Pone, primam creditricem iudicio conuenisse tertium creditorem, & exceptione, alioue quo modo a tertio superatam: k nunquid aduersus Turbonem, qui secundo loco crediderat, tertius creditor, qui primam uicit, exceptione rei iudicatae uti poterit? l 5 † Aut contra, si post primum iudicium in quo prima creditrix superata m est a tertio creditore, secundus creditor a tertio 6 † obtinuerit, n poterit uti exceptione rei iud. aduersus primam creditricem? o Nullo modo, ut opinor. Igitur nec tertius creditor successit in eius locum quem exclusit; nec inter alios res iudicata alij prodesse, aut nocere p solet: sed sine praeiudicio prioris sententiae q totum ius alij creditorū integrum relinquitur.

Emptor pignoris potest ex pacto in locum prioris creditoris succedere, si ad eum pretium peruenerit. Bartolus.

c Victus.] a tertio creditore.

d Quaerebatur.] in casu appellationis.

e Ea.] Etiam si sit remota.

f Excluderet.] quod est verum, cum res inter alios, &c.

g Planè.] pro certè. & est inductiuum rationis: ut hic tertius etiam secundum vincere debeat.

h Exoluit.] ut j. eo. si potior. §. a Titio, ubi tria agi est necessariū.

i Dicerent.] arg. dicti respon.

k Superatam.] sicut in posito themate cōtinetur.

l Poterit.] certè non: ut infra subijcit. non enim de iure tertij fuit agitatum, sed tantum creditoris.

m Superata.] potest intelligi hoc responsum, quando ipsa prima fuit contenta, & superata a tertio.

n Obtinuerit.] contra tertium.

o Creditricem.] uidetur, quod sic, quia superauit tertium, & tertius superauit primu n.

p Nocere solet.] ut supra de iureiuran. quia non. & infra de exceptio. rei iudica. l. prima. & C. res inter alios acta. l. prima.

q Prioris sententia.] late pro tertio contra primam creditricem, & nunc soluit dicens, ut secundus obtineat cōtra tertium; & sic fallit hic illa regula qua dicitur Si uinco uincentem &c. vt inf. de diuer. & temp. prae. l. de accessionib. & est rō, quia hic ius nō habuit, qui vicit, ibi sic. & fallit aliàs in tribus casibus. Primus in filijs naturalib. qui agnatos repellunt, & agnati vxorem, non tñ naturales repellūt vxorem, vt in Auth. quib. mo. na. eff. sui. §. discretis. col. 6. Idem secundo, ut infra ad Tertul. l. 2. §. obijcitur. & l. aeq. simum §. si ex filio. Item fallit in tertio, ut in Auth. de aequa. do. §. his consequens, & col. 7 nam mutuans in res ... ctionem, praefertur hñti expressam, & hñs expressam mulieri, non tamen primus mulieri. Itē, si sit meus vasallus, &

7 † Duarē. Eum qui.

& ego illius, non sequitur, ergo tu illius. Item, si ego diligo te, & tu illum: non sequitur, ergo ego diligo illum. Item in socio: non est mihi socius, mei socij socius.

a Q[Vi.] f. secundus creditor. Accur.

b Obligatum.] secundo loco, & dic, quod secundus emit a debitore. Sed quid si prior creditor emit a debitore, an tuebitur a posterioribus? videtur, quod non, cum sit iam sublatū vinculum pignoris. Sed tu dic, quod sic, quia sua diligētia ei obesse nō debet: & quia videtur velle discessisse a vinculo pignoris, si irreuocabilis esset datio sibi a debitore facta: vt arg. infra de separa. debitor. & sup. eodem si prior, & est expressum C. si antiquior. l. 1. in fi.

c L[Vcius Petitione. effi.] videbatur contra, quia in potestate erat debitoris non incidere in eas si solueret fortem: vt sup. eodem. qui balneum, in princ. & supra titu. 1. l. petu. quæ sunt contra. sed hoc ideo, quia sunt accessoriæ ex primo, & facit infra de lib. leg. l. Aurelio. §. legatum. Accur.

2 † Eo. de bonis.

d M[Vlier. Venit.] quod hodie nouo iure facere non posset: nam primo reus, & fideiussores, & mandatores excutiuntur: tunc demum venitur ad pignorū possessores: vt in Authen. de fideius. §. sed neque. hic tamen secus, quia possessor de hæredibus est: vt sup. eom. l. 3. §. si hæres.

e Iustus possessor.] puta maritus. idem tamen in quolibet possessore: vt in §. quib. mod. pign. vel hypo. sol. l. Paulus. §. fin. & supra de pig. l. si fundus. §. in vēdicatione.

f Offerat.] scilicet pecuniam pro qua fuerit obligatus.

g Postulare.] vt & C. de fideius. l. 2. & arg. infra de euic. l. in creditore. & not. quod vero domino rei fit cessio. & facit infra tit. 1. l. pen. & d cetē

Idem libro 4. Responsorum.

LEX XVIII.

QVi a 1 † 2 debitore suo prædium obligatum, b comparauit: eatenus tuendum est, quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia peruenit.

Qui prior est tempore in sorte, intelligitur etiam esse prior in vsuris.

Scæuola li. 1. Responsorum.

LEX XIX.

LVcius Titius pecuniam mutuam dedit sub vsuris, acceptis pignoribus eidemque debitori Mæuius sub ijsdem pignoribus pecuniam mutuam dedit. Quæro, an Titius non tantum sortis, & earum vsurarū nomine, quæ accesserunt antequam Mæuius crederet, sed etiam earum, quæ postea accesserunt, potior esset? Respondit, Lucium Titium in omne, quod ei debetur, 2 † potiorem esse. c

Possessor iustus habet ius offerendi priori creditori, & cedendam actionem impetrandi. Bar.

Idem libro 5. Responsorum.

LEX XX.

MVlier in dotem dedit marito prædium pignori obligatum: & testō maritum, & liberos ex eo natos, item ex alio, hæredes instituit: creditor cum posset hæredes conuenire idoneos, ad fundum venit. d Quæro, an si ei iustus possessor e offerat, f compellendus sit ius nominis cedere? Rñdi, posse videri non iniustum postulare. g

Secundus creditor confirmat sibi pignus soluēdo primo debitū, quod præcedit, nec tenetur offerre debitū ei, quod postea est secutum, cum in eo non sit potior. B.

LEX XXI.

QVærebatur, si post primum contractum tuum, antequam aliam tu pecuniam crederes, eidem debitori Seius credidisset quinquaginta, & hypothecam 3 † eius rei, quæ tibi pignori data esset, debitor obligasset: dehinc tu eidem debitori crederes fortē quadraginta: quod plus est in pretio rei, quàm primo credidisti, vtrū Seio ob quinquaginta, an tibi in quadraginta cederet pignoris hypotheca? 4 5 † Finge Seium paratum esse offerre tibi summam primo ordine creditam. Dixi h consequens esse, vt Seius potior sit in eo, quod amplius est in pignore: & ablata ab eo summa primo ordine credita, vsurarum que i eius, postponatur primus creditor in summam, quam postea eidem debitori credidit. k

In pari causa, qui prior est tempore, potior est in iure, etiam in quæsitis post vtriusq; obligationem. Bar.

Scæuola lib. 17 Digestorum.

LEX XXII.

TItius l Seiæ ob summā, qua ex tutela ei condemnatus erat, obligauit pignori omnia bona sua, quæ habebat, quæque habiturus esset: postea mutuatus a fisco pecuniam, pignori ei res suas omnes obligauit, & intulit Seiæ partem debiti; & reliquam summam nouatione facta eidem promisit: in qua obligatione similiter, vt supra, m de pignore conuenit: quæsitum est, an Seia præferenda n sit fisco, & in illis rebus, quas Titius tempore prioris obligationis habuit, item in his rebus, quas post priorem obligationem acquisiuit, donec vniuersum debitum suum consequatur? Respondit, nihil proponi, cur non sit præferenda.

Priuatus habens hypothecam expressam præfertur fisco, & Cæsari postea contrahenti. Bartolus.

(12)

¶ Negotiatori o marmorum creditor sub pignore lapidum, quorum pretia venditores ex pecunia creditoris acceperant, p numerauit: idem debitor conductor horreorum Cæsaris fuit: ob quorum pensiones aliquot annis non solutas, procurator exactioni præpositus, ad lapidum venditionem officium suum extendit. q Quæsitum est, an iure pignoris eos creditor retinere posset? Respondit secundum ea, quæ proponerentur, posse. r

hoc sit in personali. Accur.

h Q[Værebatur. Dixi.] nūc resp.

i Vsurarumq́.] idest oblata summa.

k Credidit.] vt supra eod. l. si prior secundo respon. l. si creditor. §. si idem.

l T[Itius.] hæres tu toris.

m Vt supra.] scilicet quæ habet, & quæ habiturus est.

n Præferenda.] ea, s. ratione, quia in locū suū successit: vt sup. eo. si prior. in princ. sed vt. q̄ tñ in eis sit potior, quæ ante obligationem cū fisco factam habuit: vt infra de iu. fis. si is qui mihi. quæ sunt contra. Sol. hic prima creditrix erat priuilegiata duplici priuilegio s. tutelę. & epis ibi tpis tñ. vel dic. q̄ hæc est præferenda in his rebus quas acquisiuit Titius post priorem obligationē & ante obligationem secundam: sed in his reb. quas postquam contraxit cum fisco acquisiuit præferendus est fiscus: & de his ibi loquitur, quæ postea acquisiuit: vel dic, vt ibi notatur.

o Negotiatori.] eidēq́ emptori marmorū.

p Acceperāt.] in quo non videtur esse ius.

q Extendit.] i. extendere volebat.

r Posse.] nā hic, vt sa periori casu præcessit priuilegium fisci priuato conuento.

3 † Flor. hypothecam: Quid autem sit hypotheca hoc loco vide Alcia. lib. 11. parerg. c. 1. & Cuiac. lib. 4. obser. c. 35.

4 † Flor. fi.

5 † Flor. hypothecam.

DE DISTRACTIONE PIGNORVM, vel hypothecarum.

C*Reditor.*] CASVS. Prædium tuum mihi obligasti: postea Titio omnia bona obligasti: & tertio obligasti mihi, scilicet generaliter; quod prædium mihi obligatum distrahere possim pacto, uel lege, dubium non est, sed antequam satisfaciam secundo creditori, cum in generali obligatione prior, & potior sit, an aliqua ex his distrahere possim, quæritur? Et respondeo, quòd non. si tamen distraham, non conueniet me secundus; nec actione personali directa, neque furti teneor; quia credidi me potiorem; quia primo contraxi; & quia possessionem, quæ apud secundum fuisset, non tractaui. Item neque ad exhibendū, sed contra emptorem secundus hypothecaria congredietur.

1 † Fl. & Rectè autē prætulit titu. præced. huic nam iure nō distrahit creditor pignus in quo potior est alter, nisi in eius locū successerit, sed neque alter vendere pignus pōt is, q potior est, q ex conuentione, vel iuris necessitate, id est officio iudicis posteriori creditore, vel fideiussore debitoris offerente pecuniam, vel iā ex ipsa rei necessitate, cessante debitore post denunciationes legitimas. Et multum interest, ex conuētione, an ex iuris necessitate, & & ius offeridi l. 2. & §. hoc tit. multū nā l. pignoris, an iure cōi, & & quæstionis eām, l. si mādato, §. creditor sup mād. & qd dicimus de pignore, idē circa hypothecā est. l. 7 hoc tit. adeò ut rectè sit ita cōcept⁹ titulus de distract. pign. & hypoth. eademq. est rō conceptionē caterorū. Cuiac.

TITVLVS V.

De distractione pignorum, vel 1 † hypothecarum.

Secundus creditor in hypotheca non potest pignus vendere, nisi præcedente dimissoria: sed si vendidit, à præcedente creditore conueniri non potest: sed emptor poterit hypothecaria conueniri. Bart.

Papinianus libro 26. quæstio.

LEX PRIMA.

CReditor, qui prædia a pignori accepit, & post alium creditorem, qui pignorum conuentionem b ad bona debitoris contulit, ipse quoque simile c pactum bonorum ob alium, aut eundem contractum d interposuit. ante secundum creditorem dimissum nullo iure cætera bona e titulo pignoris vendidit: sed ob eam rem f in personam actio g contra eum h creditori, i qui pignora sua requirit, non competit, nec utilis danda est, nec furti rerum mobilium gratia rectè conuenietur, quia propriam caulam ordinis errore ductus persecutus k videtur: præsertim cum alter creditor furto possessionē, quæ non fuit apud eum, non amiserit: l ad exhibendum quoque frustra litē excipiet: m quia neque possidet, neque dolo fecit, ut desineret possidere. sequitur n ut secundus creditor possessores o interpellare debeat.

a *Prædia.*] quædam specialiter.

b *Conuentionem.*] scilicet generalem post primum, quia specialiter tantum acceperat quædam.

c *Simile.*] scilicet generale.

d *Contractum.*] quem fecit posteaquam mutuauit adhuc ei pecuniam, & pro hac pecunia, quam ei mutuauit, habuit in pignus omnia bona debitoris generaliter. Accursius.

e *Cætera bona.*] scilicet generaliter obligata post secundi creditoris obligationē; præter ea, quæ specialiter pignori accepit. Accur.

f *Ob eam rem.*] scilicet, quòd vendidit ea pignora in quibus est alius potior. Accursius.

g *Actio.*] personalis aliqua directa. Accur.

h *Contra eum.*] i. primum.

i *Creditori.*] i. secundo.

k *Persecutus.*] s. primus creditor in prædiis, arg. supra pro soc. merito. Accur.

l *Non amiserit.*] unde cessat furti, ut sup. de præscriptis uerbis, si rem, §. fin. Sed contra infra, de furt. si is qui rem, in princip. ubi fit furtum per debitorem uendentem pignus, quod tamen nunquam tradiderat creditori; sed ibi loquitur de eo pignore, quod specialiter erat obligatum, hic generaliter. ut argum. C. de ser. pig. da. l. iij. Item ibi debitor fecit furtum, de quo non erat uerisimile, quòd ignoraret se obligasse, hic creditor, qui iustè poterat alterius factum ignorare, si præsumitur, ut hic, & infra pro suo, l. fin.

m *Excipiet.*] idest suscipiet.

n *Sequitur*] scilicet ex prædictis.

o *Possessores*] id est emptores hypothecaria actione. nam contra primum frustra actionem instituet, ut dictum est. Sed videtur, quòd nec contra possessorem hypothecariæ sed contra primum creditorem, qui vendidit, agere secundus debeat in id, quod primo superest, ut supra titu. primo, l. si prior, primo, & secundo responso. quæ est contra. Sol. supra primus creditor, idemq; tertius iure pignora vendidit: & ideo secūdus ea vendicare non potest. unde in subsidium solum superfluum, quod ex anteriori creditore est petit, vel cond. ex lege, argum. C. de iure deliberan. l. fin. §. licentia. uel iudicis officio, uel actione in factum. hic autem nullo iure vendidit primus, idemque tertius creditor cætera bona: & ideo ea uendicare secundus potest, ut hæc litera innuit expressim. & ideo pretium pignorum nullo iure à priore petit, nisi fortè in subsidiū; ut si præscriptæ sunt res, ut in re aliena à non domino vendita, ut C. de reb. alien. nō alienan. l. 1. potuit autem iure vendere in l. contraria, ut quia authoritate iudicis vendidit; ut infra, de acquirenda possessione, l. iustè, vel ex pacto, vel ex lege. Accur.

Licet fideiussor emat pignus, tamē debitori, vel secundo soluēti restituere cogetur: licet extraneus emptor cogi non posset. Bart.

Idem libro 2. responsorum.

LEX II.

FIdeiussor conuentus, p officio iudicis assecutus est, ut emptionis titulo prædium creditori q pignori datum susciperet, nihilominus alteri creditori, r qui posteà sub eodem pignore cōtraxit, offerendæ pecuniæ, quā fideiussor dependit, cum usuris medij temporis facultas erit. nā huiusmodi venditio transferendi s pignoris causa necessitate iuris fieri solet.

p F*Ideiussor conuentus.*] à priore creditore. Accur.

q *Creditori.*] priori.

r *Alteri creditori.*] sed & debitori, ut infra, de fideiussorib. Paulus respon. fideiussorem. & supra mand. si mandato, §. Paulus. Azo. Item nota hic, quòd non admittitur, ut quilibet; argum. C. de dolo, l. j. sed arg. contra supra, de adop. si pater, §. qui duos.

ADDITIO. Dic secundum Bart. quòd hic fides debita ratione conuentionis, hoc est mandati, hoc impedit quod dic, ut plenè not. per Doct. in l. j. C. de dolo.

s *Transferendi.*] quod debet transferri ex necessitate iuris. habet enim creditor necesse transferre pignora in fideiussorem si ab eo pecuniam exigit; ut hic, & C. de fideiuss. l. ij. Accur.

Qui emit à creditore primo, irreuocabiliter possidet: sed qui emit à debitore, licet pretium soluatur primo creditori, poterit conueniri si solutum pretium ei offeratur. Bart.

Idem libro 5. responsorum.

LEX III.

CVm prior creditor pignus iure conuentionis vendidit, secundo creditori non superesse ius offerendæ

C*Vm prior.*] CASVS. Si duobus successiuè rem meam obligaui, & primus uendidit, an obligatio pignoris secundo creditori locum habeat, quæritur? Et resp. quòd non. si autem ego debitor distraxero, & primo creditori pretium in solutum dedero, & secundus creditor offerat pretium emptori, quod primo creditori soluit cum usuris, an sit audiendus si uelit pignora recuperare, quæritur? Et respon. quòd sic; neque refert utrum eam obligauerit, vel vendiderit debitor.

a *Conuenit.*] inter sapientes: vt C. si anti. cre. l. j. in princ. & l. ij. Accur.

b *Creditore.*] scilicet primo.

c *Offerri.*] à secundo creditore, s. & debebit, ad hoc, ut possit secundus creditor habere pignus, ut C. si anti. cred. piven. l. j. 2 respon.

d *Ad alium.*] scilicet primum.

e *Pignus.*] duob. successiuè obligatum.

f *Vendidit.*] & pretium ad primum creditorem peruenit.

g *Denuò.*] idest tertio loco, & pecunia tertij puenit ad primum. nam in unoquoque casu superest secundo creditori ius offerendi pecuniam: ut hic, & C. de ijs, qui in prio. cre. loc. suc. si potiores & supra titu. j. l. qui à debitore. & l. si prior. §. à Titio, & §. si tertius. Sed quæritur, an cogatur offerre secundus creditor tertio, vel emptori, quando non fuit pactum, ut loco primi tertius creditor, vel emptor succedat? Respon. non. nam cum tertius creditor non paciscatur, ut in ius prioris succedat, secundus eo potior est: ut supra, quę res pig. obl. pos. l. Aristo. & C. de ijs, qui in prio. cred. lo. succ. l. prima, non ergo cogitur offerre secundus tertio creditori, vel emptori: sed tunc nunqua obligatione habebit pignus. potest tamen offerre si vult. Vel dic de æquitate dari exceptionem tertio, vel emptori possidenti: ut infra titu. j. l. j. primo respon. licet non habeat hypothecariam: ut supra titu. j. l. iij. §. j. quod non placet.

h *Cum soluendæ. Exerceatur.*] ut & supra, de pac. item quia cõuentiones. Sed contra supra de pignor. l. quæsitum est, primo respõ. Sol. hic negat venditionem: ibi permittit venditionem, vel solue ut ibi. Accur.

Cum *secundus.*] CASVS. Secundus creditor si pecuniam priori soluat, & in locum eius succedat: non solum propter pecuniam quam soluerit, sed quam debitori credidit, rem obligatam distrahere potest.

2 † Ff. Bald. &c.

1 † Illud l. secu. dum Bar. ad hoc super alleg. ut dicta sit cõcessa super principali constitut. con. cessa super ac cessorio.

3 † Ff. proferetur, proferre. autẽ idest pro. vendere, pducere, dilatare, differre, ut in 2 Donat. in Terent. in Andr.

pecuniæ conuenit. a si tamen debitor non interueniente creditore b pignus uendiderit, eiusque pretium priori creditori soluerit, emptori poterit offerri, c & 1 † quod ad alium d creditorem de nummis eius peruenit, & vsuræ medij temporis. Nihil enim interest, debitor pignus e datum vendidit, f an denuò g pignori obliget.

Non potest pignus vendi antequam debitor sit in mora soluendi. Bart.

Idem libro 11. responsorum.

LEX IIII.

Cum * soluendæ pecuniæ dies pacto confestur: 2 † conuenisse videtur, ne prius vendendi pignoris potestas exerceatur. h

Creditor potest vendere pignus pro eo, quod sibi debetur, & pro eo, quod priori obtulit creditori. Bart.

Martian. lib. singulari ad formulam hypothecariam.

LEX V.

Cum secundus creditor oblata priori pecunia, in locum eius successerit; venditionem ob pecuniam solutam, i & creditã rectè facit. k

Secundus creditor, vel fideiussor non emit irreuocabiliter. Idem dicit in l. sequenti. Bart.

¶ Si secundus creditor, vel fideiussor soluta l pecunia pignora susceperint, rectè eis offertur. m quamuis emptionis titulo ea tenuerint.

Modest. lib. 8. regularum.

LEX VI.

Cum posterior creditor à priore pignus emit, non tam acquirendi dominij, quã seruandi pignoris sui causa intelligitur pecuniam dedisse: & ideo offerri ei à debitore potest. n

¶ Si secundus.] Re successiuè tribus obligata, & fideiussore apud primum interueniente: si fideiussor, vel creditor secundus primo creditori pecuniam soluit: tertio datur facultas offerendi pecuniam: licet titulo emptionis rem alter assecutus fuerit. Viuia.

Si creditor iustè pignus vendidit extraneo, non potest debitor recuperare rẽ, nisi ex pacto, vel ratione minoris ætatis. Bart.

Martia. lib. singulari ad formulam hypothecariam.

LEX VII.

Si creditor pignus, vel hypothecam vendiderit hoc pacto, ut liceat sibi reddere pecuniã, & pignus recuperare: an si paratus sit debitor reddere pecuniam, consequi id possit? Et Iulianus lib. 11. ffo. rum scribit, rectè quidem distractum esse pignus: o cæterum agi posse cum creditore, vt si quas actiones habeat, eas cedat debitori: p quod 3 † autem Iulianus scribit in pignore, idem & circa hypothecam q est. Illud inspiciendũ est, an liceat debitori, si hypotheca uenierit, soluta pecunia eam recuperare. Et si quidem ita venierit, vt si intra certũ tempus à debitore pecunia soluta fuerit, emptio rescindatur: intra illud tempus pecunia soluta, recipiet hypothecam. Si verò tempus prę terierit, aut si non eo pacto res venierit, non potest rescindi venditio: nisi minor sit annis 25. r debitor, aut pupillus, aut reipublicæ causa absens, s vel in aliqua earum causarum erit, ex quibus edicto t succurritur.

Pactum de non vendendo, appositum ab eo, qui habet ius in re, impedit venditionem. h. d. secundum veram lecturam. Bart.

¶ Quæritur, si pactum sit à creditore, 4 † ne liceat debitori hypothecam vendere, vel pignus, quid iuris sit: & an pactio nulla sit talis, quasi contra ius sit posita, ideoque 5 † iure venire possit. Et certum est, nullam 6 † esse venditionem, u vt pactioni stetur.

i *Solutam.*] s. priori creditori. Accur.

k *Facit.*] ut supra titu. j. l. si prior. §. sciendum.

l *Soluta.*] priori creditori.

m *Offertur.*] ab alio creditore, ut sup. eod. l. ij. & C. de dolo, l. j. & sup. mand. l. si mandatero, § Paulus, & infra, de fideiussor. l. Paulus.

Cum *posterior.*] CASVS. Si secundus creditor emit pignus à priore, non acquirit sibi dominium pignoris: sed debitor offerendo pecuniam habebit pignus suũ.

n *Potest.*] ut & arg. sup. cõi diui. l. cõmuni diuidundo iudicio. §. inter eos. Accur.

Si *creditor.*] CASVS. Creditor vendidit pignus cum pacto, q̃ rehaberet, si pretium redderet: an debitor offerendo emptori pretium debeat habere pignus? Dic, q̃ non potest cogere emptorẽ: tamen potest agere cõtra creditorem, ut sibi cedat actiones suas contra emptorem. Cætera plana sunt vsque ad l. creditoris Viuia.

o *Esse pignus.*] ut & C. si antiq. cre. pign. ven. l. j. in princ. Acc.

p *Cedat debitori.*] sed & ipse debitor actionem in factũ habeat: ut supra, de pign. act. l. si cum venderet.

q *Hypothecam.*] differunt autem, cum pignus, quod ad creditorem transit: hypotheca verò, quæ non transit, dicitur: ut supra, de pig. act. l. si tem. §. pignus. Accur.

r *Annis 25.*] iure ætatis restituitur si enorme damnum patiatur: ut C. si aduer. ven. pig. l. j. & sup. de minor. l. si ex causa, in princ.

s *Absens.*] ut C. de rest. mil. l. si cum militantibus. Accur.

t *Edicto.*] quod est supra ex quibus causis maio. l. j.

u *Venditionem.*] si habes venditionem, valet pactum. Et sic est contra supra de pac. l. nemo.

3 † Hoc sed quod Iul.

4 † Alias, à creditore.

5 † Fl. idest, venire posse.

6 † Vide Aut. ... cap. 17.

l. nemo. Sol. ibi non interest paciscentis, hic sit. Item est contra sup. de pign. act. l. 4. Sed ibi de creditore, qui possit ꝗ pactionem vendere dicit, quia alias nihil sibi valeret pignus: hic autem de debitore. si aût habes pactionem, uel conuétionē, ut quidā libri habent, planum est, & pro hac inf. de prec. l. cum precario.

Creditoris.] CASVS. Habebam plura pignora mihi obligata sub pacto, ꝗ possem uendere in defectum solutionis. Dicitur hic, ꝗ possum vendere quæ volo, ut meum consequar. Cætera plana sunt vsque ad l. & si is. Viuia.

a Quæsitum est Creditorem posse.] si subito facultates eius lapsæ sunt.

b Percepta.] ut & sup. mand. l. si mandato, §. creditor. & inf. eod. rescriptum, § fin.

c Adiecto eo.] vt sup. si cert. pet. l. creditor. Accursius.

ET si is.] CASVS. Vendidi rem mihi pignoratam, si euicta fuerit, emptor nō habet regressum contra me: tamen si ego velim ex alia causa eā illam uendicare, non sum audiendus. h. d. vsque ad fi. tit. Viuia.

d Non potest.] ut & supra d. l. & ei. emp. l. emptorem, § sententiam & supra, de pign. act. l. periculum.

e Ex alia causa.] quia forte eius est factus postea dominus, ut inf. de euict. l. vendicantem. Sed ꝗ C. de euict. l. fin. Sol. ibi in hærede fideiussoris, qui euictione dicit, quod pōt vendicare ex sua persona, licet de euictione teneatur: sed ipse principalis venditor, uel hæres eius non potest, ut hic.

f ARbiter. Assignauit.] quod facere debet, ut sup. fam. ercisc. l. 3. in fi. & infra ead. l. in fi.

g Cessantibus.] scilicet soluere uni ex hæredibus cui solutum non fuerit. Azo.

h REscriptum. Libellos.] inter rogatorios, u. l. responsorios. Accur.

i Posse.] vt & sup. de

Potest creditor vnum eligere ex pignoribus quod voluerit, vt vendat. h. d. quod nota, quia est contra opinionem rusticorum. Ba.

Modestinus lib. 6. † regu.

LEX VIII.

CReditoris arbitrio pmittitur, ex pignoribus sibi obligatis, quibus velit distractis, ad suum commodum peruenire.

Venditio non liberat debitorem, nisi pretio creditori soluto. Bart.

Paulus lib. 3. quæstionum.

LEX IX.

QVæsitum est, si creditor ab emptore pignoris, pretium seruare non potuisset, an debitor liberatus esset. Putaui, si nulla culpa imputari creditori a posit, manere debitorem obligatum: quia ex necessitate facta venditio non liberat debitorem, nisi pecunia percepta. b

Pactum de superfluo nō soluendo creditori, est superfluum; quia tacitè inesse intelligitur. Bar.

¶ Pōpon. aūt lectionū lib. 2. ita scripsit: Qđ in pignorib. dandis adijci solet, vt quo minus pignus venisset, reliquū debitor redderet: superuacuū est, quia ipso iure ita se res habet, et non adiecto eo. c

Creditor non tenetur de euictione: ipse tamen non potest euincere. Bart.

Idem lib. 6. responsorum.

LEX X.

ET si is, qui lege pignoris emit, ob euictionem rei redire ad venditorem non potest: d tamen non esse audiendum creditorem, qui fundum uendidit, si velit eiusdem rei ex alia causa e quæstionem mouere.

Diuisio cohæredum non impedit ius creditoris pignus vendere uolētis. Vel sic: Illi in quem trāsfertur ius nouum, trāsfertur ius vendendi pignora. Bar.

Scæuola lib. 3. responsorum.

LEX XI.

ARbiter diuidendæ hæreditatis cum corpora hæreditaria diuisisset, nomina quoque communium debitorum separatim singulis insolidum assignauit. f Quæsitum est, an debitoribus cessantibus, g pro solido pignus vendere quisque posset. 2 † Respondi posse.

Creditor potest emere pignus a debitore. Bart.

Triphonius lib. 8. disput.

LEX XII.

REscriptum est ab Imperatore, * libellos h agente Papiniano, creditorē a debitore pignus emere posse, i quis in dominio manet debitoris.

Quicquid ex re pignorata, vel eius occasione consequitur creditor, pignus extenuat, si id irreuocabiliter consequitur: alias debitoris liberatio ex futuro pendebit euentu. Bart.

¶ Si aliena k res pignori data fuerit, & creditor eam vendiderit: videamus, an pretium qđ percepit creditor, liberet debitorem personali actione pecuniæ creditæ. Quod vere rñdetur, si ea lege vendidit ne euictionis l nomine obligaretur: quia ex contractu & qualiquali obligatione m a debitore interposita, certe 3 † qđ occasione eius redactum est, 4 † id pretium æquius proficeret debitori, quā creditoris lucro cederet: n sed quātum quidem ad creditorem debitor liberatur. o quantum vero vel 5 † ad dñm rei, si necdum pignus euictum est, vel ad emptorem, p post euictionem ipse 6 † debitor vtili actione tenetur: q ne ex aliena iactura sibi lucrum acquirat. Nam & si r maiores fructus (forte petens a fideiussore s 7 †) creditor abstulit: vniuersos in quantitatem debitam accepto ferre debebit. t Sed 8 † & cum per iniuriam u iudicis domino rem, quæ debitoris non fuisset, abstulisset creditor, quasi obligatam x sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori Scæuola noster restituendam probauit: y 9 † Quod si non ita vendidit, ut certum sit omnimodo apud eum pretium remansurum, verum obli-

pig. act. Titius. sed nō econtra debitor a creditore, ut eo. tit. debitor, in princ. Accur.

k Sed una.] respondetur quod liberet.

l Ne euictionis.] quod semper intelligit, nisi contrarium paciscatur, ut C. cre. euic. pigno. non de leg. a. Azo.

m Obligatione.] quia de facto tantum fuit obligata. Azo.

n Cederet.] ut & sup. mand. si mandato, §. creditor. & arg. infra, de statulib. l. si peculium, § resp. in fine.

o Liberatur.] sut dictum est. Accur.

p Vel ad emptorem.] tenere quantum & quod dicit post euictionē, ideo dicit, qa si non est euictū, non potest emptor pro euictione agere, ut C. de euict. l. qui rem.

q Tenetur.] ex empto, s. emptori non ad interesse, sed ad pretiū, eiusq; vsuras, habita ratione fructuum, ut inf. de euic. l. antepe. §. sed & si iussu & C. de euic. si ob causam. sed dño rei ptra debitorē datur nego. gest. actio, si habeat ratam venditionem, ut C. de rei vend. l. 3. & supra, de neg. gest. l. fin.

r Nam & si.] non lucrifacit creditor hanc pecuniam, quia nec fructus. Nā & si, &c. Accursius.

s A fideiussore.] qui se obligauerat pro restituēdo pignore & fructib. ex eo perceptis.

t Debebit.] ut & C. de pig. act. l. 1 § & 2. & fin. & C. eo. l. j. Accur.

u Et cum per iniur. &c.] aliud ponit exemplū vbi creditor non lucratur.

x Obligatam.] iure, cū non iure, sed de facto tātum erat obligata.

y Probauit.] ut per rei uendic. sed soen. per actionem pignor. ut supra, de pign. act. si rem, § is quoque. & est ad hoc, quod non lucratur creditor.

schedulam supplicem, vocat Tranquillus: vulgus requestā & sic libellos agēte Papinia. idem est (inquit Bud. hic) quasi dicas libellis præfecto Papiniano.

1 † Pio. gl.

* Seuero & ut historia docent, tunc libellos teste Papiniano eum præfectum prætorio fuisse, qua in re nescio uerbum alucinabatur Ruffinus.

1 † Vbi de l. i.

2 † Pa. di. 1.

3 † Fl. mutta ex occasione.

4 † Figur. deo ch....

5 † Fl. desf. ad.

6 † Dlo. ipse.

7 † Flor. fideiussore.

8 † Flo. Accur. sed.

9 † Alias probauit.

* Libellus est quam

tor supra de procu. qui proprio. §. ut in ceteris. ad debitore enim & eius occasione habet magis, quam a domino rei in omnibus his casibus. & ideo debitori proficiat, ut infra, de don. cau. mor. l. qui alienam.

a *Restituendum.*] scilicet si res euincatur.

b *Liberatum.*] scilicet in perpetuum, sed ad tempus, ut hic, & inf. de solut. l. si creditor fundũ. & sup. mand. l. si mandato. §. creditor, in fi. & ar. sup. de pig. ac. l. nec enim. § respon. Accur.

gatus est ad id restituendũ: a arbitror interim quidẽ nihil a debitore peti posse, sed in suspenso haberi liberationẽ. Verum si actione ex empto conuentus præstitisset pretium 1 † creditor emptori, debitum persequi eum a debitore posse: quia apparuit non esse liberatum. b

Creditor tenetur iura cedere, & possessionem tradere, hæc est fortis lex. Bar.

Paulus lib. j. Decretorum.

LEX XIII.

CReditor, qui iure suo c pignus distrahit, ius suum d cedere debet: & si pignus possidet, tradere utique debet possessionem. e

Scæuola lib. 2. Respons. 2 †

LEX XIIII.

ARbitri 3 † diuidundæ hereditatis inter heredes, cum corpora f hæreditaria diuisissent, nos̄a quoque communium debitorum separatim g diuisa, 4 † singulis in solidũ assignauerunt. Quæsitum est, an unusquisque eorum, debitore sibi addicto cessante in solutione, pro solido 5 † pignus sub eo nomine obligatum uendere posset? Respondit, posse. 6 †

TITULUS VI.

Quibus modis pignus, vel hypotheca soluitur. 7 †

Is, cuius pecunia pignus liberatur, non succedit in ius debitoris quo ad actionem, sed quo ad exceptionem sic. Bart.

Papinianus lib. 11. Respon.

LEX PRIMA.

DEbitoris absentis amicus negotia gessit, & pignora citra emptionem pecunia sua liberauit. h ius pristinum domino restitutum videtur. igitur qui negotium gessit, utilẽ Seruianam dari sibi non recte desiderabit. i si tamen possideat, exceptione doli defenditur. k

Vitiato expresso non vitiatur tacitum, si non est eadem ratio vitiandi utrũque. Bart.

¶ Cum venditor, 8 † numerata sibi parte pretij, p̃diũ quod venierat, pignori accepisset, l ac postea residuum pretium emptori, literis ad eum missis, donasset: eoque defuncto donationem quibusdam modis inutilem esse constaret: 9 † frustra fiscum, qui in locum uenditoris successerat, petere prædium iure pignoris apparuit, cuius pignoris solutum esse pactum prima uoluntate donatoris 10 † contrahat: quoniam inutilẽ m pecuniæ donationem lex facit, cui non est locus in pignore liberando. n

Mutata persona ex parte rei cautiones iudiciariæ extinguuntur. Bart.

1 † Fl. dest. pretium.

c *Creditor, qui iure suo.*] idest iure creditoris. Acc.

d *Ius suum.*] idest hypothecæ: non quod sit emptori obligata, cũ sua sit. ut sup. tu. qui. alii. li. uel non § j. sed ut in eo quod dedit, quolibet etiã alio creditore potior sit, qui tamen sit post eũ, qui sibi vendidit, ut supra eo. cum prior. & l. 2.

e *Possessionem.*] ut C. eo. l. qui prædium.

f *Arbitri. Corpora.*] hoc ideo dicit, quia si nulla corpora essent in hæreditate, actio fam. erc. non haberet locũ, ut sup. famil. ercis. hæres. §. j. & forte uitio scriptorũ hic posita fuit hæc l. Azo. cum sup. eo. l. arbiter. hæc eadem sit.

g *Separatim.*] ipso iure per leg. 12. tabul. ut C. fam. erc. l. ea quæ.

2 † Fl. Digestorum.

3 † In exẽpl. Norembergẽ. non habetur hæc lex Arbitri. vnde Augu. lib. 1. c. 7.

4 † Flor. diuersa.

QUIBUS MODIS pignus, vel hyp. soluitur.

Inutilis est hypotheca sua actio, soluto, finito ue pignore, soluitur variis modis, si solutũ debitum sit, vel eo nomine satisfactum. si pacisatur creditor ne pecuniam petat vel ne res pignori sit, si voluntate creditoris pignus alienetur a debitore, & aliis quibusdam. Cuiac.

5 † Fl. soluendo, ut refert. Anto. Aug. lib. 1. c. 7. quidam tamen, præter Taurel. emendandũ putant, ut hic in tex.

6 † Flor. potuisse.

7 † Vel non additur in Flo. tit.

DEbitoris.] CASUS. Rem tuã mihi obligasti. Titius amici absentis negotia gerens eam liberauit, an desinat teneri, quæritur? Et dicitur quod sic, adeo ut Titio non possidenti utilis hypoth. nomine non datur, sibi autem possidenti datur retentio.

¶ *Cum venditor.*] Maritus uxori prædiũ uendidit pro cent. & 50. recepit & pro aliis itẽ 50. prædiũ uxor ei obligauit. Maritus residuum pretij uxori donauit, & decessit. successit ei fiscus, vult agere fiscus hypot. pro prædio, an possit, quæritur? quasi non ualere donatio videatur, & ita neque pignoris remissio? Et respon. quod ualet pignoris remissio licet debiti principalis remissio non tenuerit.

¶ *Defensor.*] Rem tuam mihi obligasti volente me hypoth. agere obtulit se Titius defensioni tuæ, & iudicatum solui promittit, & fideiussores dedit, uel pignora: an in te resũ translato iudicio pignora desinant vel fideiussores teneri quæritur? Et respondeo, quod sic. Viuianus.

h *Liberauit.*] non hoc acto ut loco creditoris succedat, alias secus, ut diximus sup. quæ res pig. oblig. poss. l. Aristo.

i *Desiderabit.*] cum sibi cessa non fuerit, ut C. de pig. l. res obligatas. sed excipit si possidet, ut hic subiicit, & sup. de pig. l. j. in prin. & sup. eit. j. cum prior. in fi.

k *Defenditur.*] s. contra debitorẽ uendicantẽ pignora, ut non aliter teneatur reddere, nisi sibi a debitore primo reddatur quod soluit.

l *Acceptisset.*] pro residua parte debiti: & dic ab ipso emptore.

m *Inutilem.*] ut quia fuerunt consoceri, uel uir & uxor, emptor & venditor: & ideo inutilis apparuit donatio, quia morte uel aliter non fuit confirmata, ut inf. de don. inter uir. & ux. l. cum hic status, §. si socer. sed pignoris remissionem lex non facit inutilẽ, cum etiam constante matrimonio uxor pignus remittat marito, ut C. ad Velle. l. etiã constante. nec est hic remissa donatio, ut j. q̃ in frau. cred. l. si pignus Io. Vel ẽt pone exẽplum inter patrẽ & filiũ in nõ castrẽsi vel quod castrenti peculio, uel cũ non fuit intinuata, cum fuerit ultra quingentos solidos, uel donatarius extitit ingratus quib. casib. ualet pignoris remissio, nõ aũt principalis debiti. Sed uñ q̃ ubi nõ ualet remissio principalis debiti nec i pignora teneat, ut C. de remiss. pig. l. debitũ. quæ est j. Sol. hic loquitur eo casu quo cõuentio est inutilis iure tñ impediente, non dolo personarum: ibi uero quã dolus aduersarij interuenit, ut Azon. sed certe hęc non est sol. sed sola diuersitas casus. Dic ergo, q̃ refert an prohibitio remissionis habeat perpetuã causam prohibitionis, ut ibi: an non, ut hic: nam in casibus conceduntur donationes & remissiones huiusmodi. Vel dic ibi utrũque per se, si separatim sit remissum non ualet, hic autem pignus sic remissum separatim tenet, ut d. l. C. ad Velle. l. etiã. vel dic, q̃ ibi erat prohibitio, iure cõi, hic autem iure speciali. Et quæ communia sunt, difficilius tolli possunt, ut in Authen. de non alien. §. quia non uerisimile. & de hac materia dixi supra, de pac. l. si tibi, §. de pignore. Item no. hic, quod ubi non valet expressum: tamen valet tacitum. Sed arg. contra infra, de seru. rust. præd. l. item, §. qui habet.

ADDITIO. Pro solutione huius cõtrarij dic plenè, ut p Cy. in auth. ingressi. C. de sacros. eccl. in illa quæstione si nõ valet ingressus, an delicatio bonorum uitietur, &c.

n *Liberando.*] scilicet ut non ualeat pignoris remissio, nam bene ualet, & non reuocatur, ut modo dixi.

8 † Alias, creditor.

9 † Flor. aũt, fabet.

10 † Flor. donationis.

Contentum.

a *Cautionem.*] idest satisdationem. Accur.
b *In dominum*] scilicet reuersum.
c *Non tenebuntur.*] vt & infra. eod. sol. l. si ante. Sed contra supra de procu. l. in causæ §. pe. & fi. sol. hic ex parte rei, ibi actoris, vt ibi plenè diximus.
d *Nec pignora.*] nisi fuerint repetita. Acc.

S Iceditor.] CASVS. Rem tuam mihi obligasti, quam possedit Titius: egi hypothecaria contra Titium, & litis æstimationem sum consecutus, si rem tuam a Titio vendicaueris, obstabit tibi exceptio, nisi debitum solueris, neq; vt pignoris facta remissio propter estimationem oblatam. Vi.

e *Offerat.*] vt sup. de pig. act. l. si creditor. & in f. e. c. l. sicut. §. fin. & sup. de rei vendi. l. emptor. Accur.

S I res.] CASVS. vendidi pignus debitoris, ea conditione, q si alius meliorē cōditionem offerat, res sit inempta: emptor nō expectauit, sed eā rem interim pignori dedit, si aliquis meliorem conditionem obtulerit, soluit pign⁹ f. … est, si ita vē dita esset, vt si displicuisset emptori, esset inempta, quia tunc pignus non soluitur.

f *Finiri pignus.*] vt supra de in diē addi. l. 4. §. sed & Marcellus. & sup. de rei vend. l. si quis. Accur.

g *Emptori.*] vt & ipsa prin aneat, nisi, &c.

h *Non putet.*] quia in arbitrio debitoris esse non debet, si res sit obligata, necne: vt infra l. proxi. in prin. il lud nō placet, vt dica tur nō finiri, nō quia nec cōpetit. cœpit n. & pura fuit emptio, sed sub conditione resoluenda, vt supra de contrah. emp. l. 3.

S I debitor.] CASVS. Seruum vitiosum emisti: & eum obligasti, & intra sex mēses redhibuisti, an desinat pignoratitia, id est hypothecaria, quæris? Et rñ. q non, nisi de consensu debitoris redhibueris.

¶ *Quæritur.*] Seruū mihi obligasti, & vt distraheres consensi: in Iudæo, cum esset seruus Christianus alienasti, an præiudicet mihi conuentus? Et respon. quod non, vnde non videtur pignoris facta remissio per hoc. Viuia

i *An desinat.*] vt infra de ædil. edic. l. bouem. §. pignus & l. si quis cum.

k *Ex voluntate.*] vt infra eo. l. voluntate.

l *Liberari.*] vt infra eo. l. sicut. §. venditionis.

m *Salua.*] Nota contētio saluo iure meo vt hic, & arg. C. de pac. si quis in cōscribendo. & ar. inf. de lega. j. si quis a filio. §. nam est nugatio, ut ibi no.

n *Satisfiat.*] idem tamen & si hoc non dixit, vt supra tit. a. l. quæsitum. Azo. Vel in debito personali.

o *Velle.*] discedere a priori. Azo.

p *Impediat.*] veluti si Iudæus emerit mācipium Christianum. vel forte prohibente parte alienari, vel ea lege emptæ. Vel cum creditor cōsensit minori alienanti sine decreto. Aliud autem si valeret contra … licet rem … didicit debitor, idē que venditor empto ri, vt infr. eo sicut, §. si debitor, j. respō. Ac.

S Oluitur. *Discedatur.*] vt & inf. eo. l. voluntate. §. respon. Item & p p de lictū creditoris, vt si ancillam prostituat. vt supra de pig. act. l. eleganter. in fi.

r *Paciscatur.*] quia eam remittat, vel debitum, vt subijcit. Accursius.

s *Dicat.*] h. d. disquirendo, non ponendo.

t *Non petatur.*] scilicet debitoris hypotheca apud alium cōstituta.

u *Actum.*] s. vt a persona tñ non petatur, debitoris subaudi, potest hoc tolerari, cum &c.

x *Discedatur.*] si is conuenia… hypothecaria, cui personale pactum factum est, vel alius, qui teneat. Sed 𝔷. C. de lei. pi. intelligere. Solu. ibi erat sublata principalis p præscriptionem, hic pacto siue voluntate, quæ voluntas, siue conuentio la te … interpretan de, vt C. vt act. ab hæ. & cōtra hēres. l. j. q ā est in præscrip. cū sit odiosa, vt inf. de act. & obl. l. in omnibus.

y *Idem.*] vt sup. ei. j. l. cum illud. & cōtra ē. de pign. l. quætitū. in pri. n. Sol. vt ibi A.

Tra

b † *Alias. fed nec pignora.*
1 † *Fl. l. 9.*
3 † *Fl. de fect.*
* *Ex ista lit. colligit. Bar. quod si actus, circa quem adhibetur, consensus non valet nec consensum quod est meo iure retinendum, secundum Alex. ad hu.*
4 † *Flo. consensit, vel venditionem, vel casi … Duar.*
5 † *Totū hoc, nam solent multi salua causa pign. non inscriptis nostris exempla non habetur.*
6 † *Hic … Flo. fecit.*
7 †
8 † *Flo. consenserat.*
9 † *Har. habent venditionem.*
10 † *Fl. idē erit probandum. Bello quæratur si venditio & c. vide Ang. … l. c. 9.*
11 † *Fl. quod.*
12 † *Fl. ipse fideius.*

¶ Defensor absentis cautionem [a] iudicatum solui præstitit, in dom [b] iudicio postea translato, fideiussores ob rem iudicatam, quos defensor dedit, non tenebuntur, [c] nec [1] † pignora [d] quæ dederunt.

Possessor, qui litis æstimationem soluit creditori, excipit contra dominum vindicantem, nisi sibi debitum offerat. Bar.

Caius li. 10. a [2] † ad edi. prouin.

LEX II

SI creditor Seruiana actione pignus a possessore petierit, & possessor litis æstimationem obtulerit, & ab eo debitor rem vindicet: non aliter hoc facere conceditur, nisi prius ei debitum offerat. [e]

Si ius debitoris obligantis resoluitur ex causa antecedente necessaria, resoluitur pignus. secus si ex causa voluntaria. h. d. cum priu. l. seq. Bar.

Vlpia. lib. 8. disputationum.

LEX III.

SI res distracta fuerit sic, Nisi intra certum diē meliorem conditionem inuenisset, fueritque tradita, & fortè emptor anteq̄ melior conditio offerretur, hanc rem pignori dederit; [3] † Marce. li. 5. Digest. ait, finiri pign⁹ [f] si melior conditio fuerit allata: quāquam vbi sic res distracta est, nisi emptori [g] displicuisset, pignus finiri non putet. [h]

Idem libro 73. ad edictum.

LEX IIII.

SI debitor, cuius res pignori obligatæ erant, seruum, quē emerat, redhibuerit: an desinat [i] Seruianæ locus esse? Et magis est, ne desinat: nisi ex voluntate [k] creditoris hoc factum est.

Qui consentit venditioni pignoris, videtur ius suum remittere, nisi contrarium fuerit protestatus, vel venditio non tenuerit. Bart.

¶ Si * in venditione pignoris consenserit creditor, vel vt debitor hanc rem permutet, vel donet, vel in dotem det: dicendum erit pignus liberari: [l] nisi salua [m] causa pignoris sui consenserit. [4] † nam [5] † solent multi salua causa pignoris [6] † consentire. Sed & si ipse vēdiderit creditor, sic eū venditionē fecerit, [7] † ne discederet a pignore, nisi ei satisfiat. [n] dicendum erit exceptionē ei non nocere. Sed & si non cōsenserit [8] † pignus venundari, sed ratam habuerit [9] † venditionem: idem erit probandum eum [10] † velle. [o] ¶ Quæritur, si forte venditio rei specialiter obligatæ non valeat, an nocere hæc res creditori debeat, quòd consensit: vt puta, si qua ratio iuris venditionem impediat? [p] Dicendum est pignus valere.

Siue hypotheca remittatur expressè, siue remittatur debitū, hypotheca videtur remissa, quatenus debitum est remissum. Bar.

Martianus lib. sing. [q] lari ad formulam hypothecariam.

LEX V.

SOluitur hypotheca, & si ab ea discedatur, q aut paciscatur [r] creditor ne pecuniam petat: si quis dicat [s] pactum interpositum esse, ut a persona non petatur: [t] & quidem [11] † si hoc actū sit, [u] cū forte alius hypothecam possidebat. [12] † Sed cum pactum conuentum exceptionē perpetuā pariat, eadem & in hoc casu prīt dici, vt & ab hypotheca discedat. [x] ¶ Si paciscatur creditor ne intra annū pecuniam petat, intelligitur de hypotheca quoque idem [y] pactus esse.

Si creditor pro pignore recipit fideiussorē, videtur remittere pignus; secus si vēdat nomen debitoris. Bart.

¶ Si conuenerit vt pro hypotheca [a] fideiussor daretur, & datus sit, satisfactum esse videbitur, 1 † vt hypotheca liberetur. Aliud est, si ius obligationis vendiderit creditor, & peccuniam acceperit, tunc eum manent omnes obligationes integræ: [b] quia pretij loco id accipitur, non solutionis nomine. Satisfactum esse creditori intelligitur, & si iusiurandum [c] delatum, datum est, hypothecæ non esse rem obligatam.

Vlpianus lib. 73. ad edictũ.

LEX VI.

Item liberatur pignus, siue solutũ sit [d] 2 † debitũ, siue eo nomine satisfactum est. Sed & si tempore finitum pignus [e] est, idem dicere debemus: vel si qua alia 3 † ratione [f] obligatio eius finita est.

Solutione vel obligatione in iudicio facta, pignus liberatur: secus si alio modo quis paratus est satisfacere, nisi creditor hoc admiserit. Bar.

¶ Qui paratus est soluere, [g] merito pignus videtur liberasse [h] qui vero non soluere, sed satisfacere [i] paratus est: in diuersa [k] cã est, ergo satisfecisse prodest: quia sibi imputare dẽt creditor, qui satisfactionem amisit vice solutionis. At qui non admittit satisfactionem, sed solutionem desiderat: culpandus non est. In satisdatione [l] autem non vtimur Atilicini sententia, qui putabat, si satisdatur alicui certæ pecuniæ [m] 4 † recedere eum a pignoribus dẽre.

Caius li. sing. de form. hyp.

LEX VII.

Si consensit venditioni creditor, liberatur hypotheca. Sed in his pupilli consensus nõ dẽt aliter ratus haberi, quam si præsente tutore authore consenserit, aut etiã ipse tutor scilicet si cõmodi † aliquid, vel satis ei fieri [n] ex eo iudex existimauerit. [n] 6 †

Procurator non potest pignus remittere sine speciali mãdato, sed bene potest remissionem pignoris accipere. Bar.

¶ Videamus 7 † si procurator omnium bonorum consenserit, 8 † vel seruus actor, cui & solui potest, & in id præpositus 9 † est, an teneat consensus eorum? Et dicendum est non posse, [o] nisi specialiter hoc eis mandatum sit. 10 † Sed si cum debitoris procuratore conuenerit, 11 † ne sit res obligata, dicendum est id debitori per doli exceptionẽ prodesse. Cum autem cum seruo eius conuenit, 12 † per ipsam pacti conuenti exceptionem prodesse 13 † debet.

Pignus potest remitti pro parte pro indiuiso. Bar.

¶ Si conuenerit 14 † de parte pro indiuiso alienanda: si certa [p] res est, quæ venit, potest dici de rei qua parte ab initio agi pro solido 15 † oportere: [q] nec obstat exceptio. [r]

Si diuiso fiat a socio, non tollitur ius reale alteri competens pro indiuiso: secus si esset ius personale. Bart.

¶ Illud tenendum est, si quis communis rei partem pro indiuiso dederit hypothecæ: diuisione facta cum socio non vtique eam partem creditori obligatam [s] esse, quæ ei obtingit, qui pignori dedit, sed vtriusque partem 16 † pro indiuiso pro parte dimidia manere 17 † obligatam.

Aestimatione rei obligatæ extinguitur pignus. Bar.

Mart. li. sing. ad formu. hyp.

LEX VIII.

Sicut re corporali extincta, ita & vsufructu [t] extincto pignus hypotheca perit.

Pactum factum hæredi transit ad fideicommissarium vniuersalem. Bar.

¶ Creditor, ne res pignori hypothecæ ve sit, pacisci potest, & ideo si hæredi [u] pactus fuerit: [x] ei quoque proderit pactum, cui is 18 restituit hæreditatem [y] ex Senatusconsulto Trebelliano. [z]

Pactum procuratoris in rem suam prodest & nocet domino, sicut pactum domini. Bar.

¶ Si procurator debitoris in rem suã pactus 19 † sit: non puto dubitari debere, quia pactum noceat creditori. Itemque & si à parte creditoris

[a] *Pro hypotheca.*] i. loco hypothecæ.
[b] *Integræ.*] scilicet emptori, ut infra de fo. Modestinus.
[c] *Iusiurandum.*] vt in eod. si deferente.
[d] *Item liberatur. Solutum sit.*] scilicet creditori. quid si soluerit creditor creditori? arg. quod idẽ sit, vt arg. C. de pign. act. solutum. §. solutam.
[e] *Pignus*] quia ad tẽpus fuit obligatum.
[f] *Ratione.*] quia ad cõditionem fuit obligatum vsqueque nasus venerit.
[g] *Soluere.*] in iudicio. sed si extra, non conuenitur hypothecaria. non tamen agit actor actione pignoratitia si non offerat, & consignatum non deponat Io.
[h] *Liberasse.*] vt & C. de vsur. l. acceptam. & ideo agit pignoratitia actione, vt supra de pig. act. l. aliena res. §. si per creditorem.
[i] *Satisfacere.*] dando pignus, vel fideiussorem, vt supra de pig. act. quod si non.
[k] *In diuersa.*] nisi creditori placuerit satisfactio: vt sup. de pign. act. l. si rẽ alienã. §. omnis & §. si. & l. seq. Et ar. sup de iure iu. nõ erit & inf. de re iu. si se §. sit prætor.
[l] *In satisdatione.*] aliàs satisdatione, & aliàs satisfactione. Accur.
[m] *Pecuniæ.*] s. non i. ne, & non totius. Vel dic, & certã si de tota scilicet satisdare non auditur vt hic, & C. de const. pe. promissor. §. si Et expone satisdetur. i. satisdari vellet Sed ẽ in f. eod. l. pe. Sol. vt ibi? & eodẽ modo solue aliud contrarium quod est inf. de man. & ho. l. test. §. j. aliàs ibi speciale.
[n] *Si consensit. Eui firmanterit.*] his ergo casib. valet consensus, licet ipse seruus suũ non possit manumittere ratione ætatis, vt infra de manu. vin. l. si pater.
[o] *Non posse.*] cum faciat animo donandi, vt infra eo sicut §. an pacisci. & sup. de pro. cu. l. mandato Accu.
[p] *Si certa.*] idest corpus sura. n. nullas partes discretas vel pro indiuiso intellectas habent. vt no. sup. de rei vẽdi. l. si ex quis.
[q] *Oportere.*] a creditore aduersus emptorem, qui totum emit, vel partem diuisam, vt supra de act. emp. l. Iul. §. idem ait. Ac.
[r] *Exceptio.*] scilicet cõsensus.
[s] *Obligatam.*] vt & sup. qui po. i pig. hab. l. 3. §. si. & sup. cõmuni di. si quis putans. §. si fun. tus. & § idem Iul. & supra de vsuf. l. is qui, & sup si pars hæ. pet. l. j. §. quinimo Accur
[t] *Sicut. Et vsufructu.*] si vsufructuarius obligauit, quod quidem potuit facere, ut sup. de pig. l. i. 2. §. vsusfructus. Sed contra sup. de pi. l. seruum. Sol. ibi per culpam debitoris res interijt, hic non. Itẽ contra supra de pig. l. prima. §. cum prædium, vbi dicit, quod licet in vsucapione dominium intereat, non tamen soluitur pignus. Sol. aliud est vsucapione perimi, vt ibi, aliud naturaliter, vt hic.
[u] *Hærede.*] idest ad vtilitatem hæredis: quod semper præsumitur, cum sit a defuncto, vt infra de probe. si pactum.
[x] *Fuerit.*] scilicet creditor.
[y] *Hæreditatem*] scilicet hæres, cuius defuncto fuit pactum factum quod prodest hæredi, vt dixi.
[z] *Trebelliano.*] quia effectu quodammodo hæres est, vt supra quod cũ eo. si filius. §. j. & inf. de fid. l. hæres a debitore. in prin.

Rem

1 † Fl. satisfactioni videtur.
2 † Flo. est.
3 † Flo. desiit, aliter
4 † Intelligit, causa Augu. li. 2. c. 1.
5 † Flor. commodum.
6 † Fl. existimauerit.
7 † Fl. videamus.
8 † Flo. consenserit.
9 † Fl. positus
10 † Flor. est.
11 † Flor. conuenit.
12 † Flo. conuenerit.
13 † Fl. desit, prodesse.
14 † Flor. conuenit.
15 † Fl. desit, pro solido.
16 † Flo. partem
17 † Flo. manere obligatam.
18 † Flor. de est. is.
19 † Flor. de est, pactus.

procurator in rem suam a extiterit, b paciscendo inutilem sibi faciet hypothecariam actionem, intantum, vt putem rectè dici, & dominis litis hoc casu nocere hãc exceptionẽ. c

¶ Si conuenerit d ne pars dimidia pro indiuiso pignori sit: quæcumq; eius fundi pars à quolibet possessore petatur, dimidia non rectè petetur.

¶ Si plures rem communẽ 1 † dederint pro indiuiso, e & cum vno creditor paciscatur ne hypothecæ sit, deinde ab eo petat: etiam si is, cum quo pactus est, solidum fundum possideat f pro indiuiso: quia de parte conuenisset, non repellet eum a toto. g

Filius vel seruus non potest liberè remittere pignus.

¶ An pacisci possint filiusfamilias, & seruus ne res pignori sit, quam 2 † peculiariter hypothecæ acceperint, & habent liberam peculij 3 † administrationem, videamus: an quemadmodum donare non possunt, h ita nec pacisci, ne pignori sit, possint. Sed dicendum est vt cõcedere possint, f. si pretium pro actione 4 † accipiant, quasi vendant.

Qui consentit alienationi, videtur remittere pignus, si alienatio est secuta. Bar.

¶ Si voluntate creditoris fundus alienatus est, inuerecundè applicari sibi eum creditor desiderat, si tamen effectus sit secutus venditionis. Nam si non venierit: non est satis ad repellendũ creditorem, quòd voluerit venire.

In dubio non præsumitur quis alienasse ea, quæ repertus est possidere. Bart.

¶ Superuacuum est credere 5 † agrum specialiter hypothecæ datum, permissu creditoris uenisse, si ipse debitor rem 6 † possideat: nisi q potest fieri, vt debitor permissu creditoris vendiderit, deinde postea bona fide redemerit ab eodem, vel ab alio, ad quem per successionem ea res pertinere cœpisset, aut si ipse debitor emptori hæres extiterit: verumtamen cum pecunia soluta nõ sit, doli mali suspicio inerit, translata * ad præsens tempus, vt possit creditor replicationem doli mali obijcere. k

Si creditor vẽditioni consensit, vt sibi de pretio satisfiat, & non satisfit: non impeditur agere hypothecaria contra eum, & eius hæredem: secus si cõtra extraneum emptorem. Bart.

¶ Illud uideamus, si Titius debitor uoluntate creditoris sui vendiderit Mæuio, vel ei à quo Mæuius emerat, & postea Mæuius Titio l hæres extiterit, & creditor ab eo petat: quid iuris sit. Sed iniquum est auferri ei rem à creditore, qui non successionis iure, sed alio modo rẽ nactus est. Potest tamen dici, cum Titij dolus m in re versaretur, ne creditor à possessore pecuniam accipiat, iniquissimum esse ludificari n eum. Quòd si is o fundus alicui a Mæuio p obligatus possideatur, q cui nondum satisfactum fuerit, tunc rursus æquum erit excipi, Si non voluntate r creditoris venijt. Licet.n. dolus malus debitoris interueniat, qui non soluit, tamen secundus creditor, qui pignori accepit, potior est. s Tutius t tamen est, si debitor à creditore petat vt ei permittat pignus vendere, quo magis satisfaciat, antea 7 † cautionem accipere ab eo, qui rem empturus erit, vt pretium rei venditæ vsque ad summam debiti creditori soluatur. 8 †

Appellatione venditionis continetur omnis actus, per quem dominium transfertur etiam ex vltima voluntate. Bart.

¶ Venditionis autem appellationem generaliter u accipere debemus: vt & si legare permisit, valeat quod concessit. Quod ita intelligimus, vt & si legatum repudiatum fuerit, conualescat pignus.

Pignus videtur remissum sola venditione, si debitor tenetur tradere.

¶ Si debitor vendiderit rem, nec tradiderit, an non repellatur creditor, cum 9 † adhuc res in bonis sit debitoris: an verò cum teneatur ex empto, pignus extinguatur? Quod & magis x est. Sed quid si pretium uenditor consecutus non sit, nec paratus sit emptor dare? Tantundem y potest dici.

a *Rem suam.*] quia forte donauit pignus debitor procuratori, quod obligauerat: & ei consensit creditor vẽdere. Vel dic, quod hæreditatem quandam, cuius causa erat debitor, vendidit: vt suprà, de pactis, si cũ emptore.
b *Extiterit.*] creditore mandante, & donãte hypothecariam actionem & personalem procuratori, & hic procurator cõsentiat debitori de vẽdendo.
c *Hanc exceptionem.*] quia fit consensus de vendendo. potest n. dñs litis mandatum à simplici procur. reuocare re integra: sed si esset in rem suam, non, vt sup. de procu. l. procuratorem, §. in illis tribus casib qui sunt. C. de no l. 3. licet autem reuocetur, quando §. licet potest, tamen interim per procuratorem gesta valent, nec reuocantur, vt C. de procur. l. si procurator.
d *Si conuenerit.*] idest pepigit creditor debitori.
e *Pro indiuiso.*] §. s. pignori. Accur.
f *Possideat.*] ita expone, fundum pro indiuiso communẽ possidet insolidum: alioquin si pro diuiso, ergo non insolidũ possidet, & econtra. Azo.
g *A toto.*] §. d à parte.
h *Non possunt.*] vt infrà. de do. filiusfam. in prin. & supra quæ res pign. obl. pos l. j. i *Pro actione.*] scilicet remittēda, non alias, vt sup. eo. si consensit. §. videbimus.
k *Malè obijcere.*] vt & infrà eo. l. voluntate, §. respon. & §. fi. Et arg. inf. de acq. hær. si is, q bonis paternis. & ff. de nat. lib. si gr. §. quod de subeũda. Sed §. C. de remis pi. l. fin. Sol. hic de æquitate: ibi de rigore. vel hic erat pactus creditor sibi à debitore satisfieri de pretio pignoris, ibi non. Vel hic erat dubium vendiderit vel non, ibi certum: quod est verius.
l *Titio.*] debitori.
m *Dolus.*] quia dixit de soluendo pecuniã ex pretio: & creditor ea conditione permisit vendere.
n *Ludificari.*] nam intendit hypothecariam.
o *Quod si is.*] quia permisit vendere, puta secutus fidem debitoris dicentis, quòd ex pretio solueret.
p *A Mæuio.*] emptore, qui successit Titio.
q *Possideatur.*] ab alio creditore Mæuij.
r *Si non voluntate.*] hæc sunt verba exceptionis.
s *Potior est.*] dolus ergo defuncti nocet vniuersali successori, quia ipse tenetur personali, & conuenitur hypothecaria: sed nõ nocet singulari, i. ei, qui emit ab hærede, vel pignori accepit. Vel dic, q hæres obligauit, antequam hæres esset, & ita planum est.
t *Tutius.*] s. creditori. Et sic no. q consulit lex, vt suprà, de reb. vend. l. is qui.
u *Generaliter.*] Nota appellatione vẽditionis omnẽ cõtractum contineri, ex quo dominiũ transfertur, vt hic, & inf. de statulibe. l statu. in fi & suprà q res pig. ob pos. l. j. §. eam. & sup. de pign l. in quorum. & C. de reb alie. nõ alie. l. fi. & inf. de iti actu. que pri. l j §. si quis. & sup. eod. si debitor, § si in venditione.
x *Quod & magis.*] vt extinguatur. Azo.
y *Tantundem.*] nisi retes. ...

1 † Flo. Accl. rem communem.
2 † Florẽ. quã peculiariter hypothecam accep. aliàs, quam peculiariter pignus hypothecam acceperunt, & habet.
3 † Flo. deest, peculij.
4 † Flor. pactione.
5 † Flor. quærere.
6 † Flo. rei.
* Locũ hunc explicat Accur. l. 1. § erg. n. 104
7 † Flor. ante.
8 † Fl. solutum.
9 † Fl. q. adhuc.

Si permittitur vnus actus alienationis, permittitur omnis alius illi similis, & eundem importans effectum vel meliorem, secus si deteriorem. Bart.

¶ Sed si permiserit creditor vendere, debitor verò donauerit: an exceptione creditor illum submoueat? an facti sit magis quæstio? & 1 † nunquid ideo venire 2 † voluerit: vt pretio accepto ipsi quoque res expediat? Quo casu non nocebit cõsensus. a Quòd si in dotem dederit, vendidisse in hoc quoque casu rectè videtur, propter onera b matrimonij. In contrarium si concesserit donare, & vendiderit debitor, repelletur creditor: nisi si quis dicat, ideo concessisse donari, quòd amicus erat creditoris is, cui donabatur. Quòd si concesserit decem vẽdere, ille quinque vendiderit: dicendum est non esse repellendum creditorem. In contrarium non erit quærendum, quin rectè vendiderit, si pluris vendiderit, quàm concesserit creditor.

Præsens & tacens nõ videtur pignus remisisse: secus in eo, qui se subscribit. Bart.

¶ Non videtur autem concessisse 3 † creditor si sciente eo debitor rem vendiderit, cum ideo passus est venire, quòd sciebat vbique pignus sibi durare. c Sed si subscripserit d fortè in tabulis emptionis, concessisse 4 † videtur, nisi manifestè e appareat eum 5 † deceptum esse. Quod obseruari oportet, & si sine scriptis consenserit.

Qui consentit debitori sponte, videtur consentire hæredi eius. Bart.

¶ Si debitori concessum f sit, & heres eius vendiderit: potest facti quæstio g esse, quid intellexerit creditor. Sed rectè venisse dicendum est. Hæ enim subtilitates à iudicibus non admittuntur. h

Permissio venditionis facta vni, non porrigitur ad extraneũ: & facta ad tempus non porrigitur vltra. Bart.

¶ Si debitor fortè concessa venditione rẽ 6 † desierit possidere, & nouus possessor vendiderit: an duret pignus quasi personæ permiserit creditor? Quod & magis i est. Nam & 7 † nouo possessori, non debitori à quo hypothecam accepit, concessit creditor vendere: dicendum est nocere ei exceptionem. k Sed si intra annum l aut biennium concesserit 8 † creditor vendere: post hoc tempus vendendo non aufert pignus creditori.

¶ Si creditor hypothecaria vsus, a possessore lites æstimationem consecutus fuerit, & a debitore petat debitum: puto doli mali exceptionem ei obstaturam. m

Si duo simul emũt, uidentur inuicem consentire, & pignus remittere. Bart.

Modestinus lib. 4. responso.

LEX IX.

Titius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem 9 † postea Caio Seio: atque ita idem Titius n & Sempronio o & Caio Seio p eundem fundum in assem uendidit, q quibus pignori ante dederat insolidum singulis. Quæro, an venditione interposita ius pignoris extinctum sit, ac per hoc ius solum emptionis apud ambos permanserit? Modestinus respondit, dominium ad eos, de quibus quæritur, emptionis iure pertinere: & 10 † consensum mutuo uenditioni dedisse proponantur, q inuicem pignoratitiam r actionem eos non habere.

Qui succedit in locum vnius creditoris, vtitur remissione illi creditori facta. Bart.

¶ Titius Seio pecuniam sub pignore fundi dederat. f is 11 † fundus cum esset reipublicæ ante obligatus, secundus creditor s pecuniam reipublicæ 12 † exsoluit, sed Mæuius extitit, qui dicebat ante rem publicam sibi u fundum obligatum fuisse. Inueniebatur autem Mæuius instrumento cautionis cum republica antea 13 † facto à Seio, interfuisse & subscripsisse; quo caueat Seius fundum nulli alij fuisse obligatum. Quæro, an actio aliqua in rem Mæuio competere potest? Modestinus respondit, pignus, cui is x de quo y quæ-

recessum fuerit à venditione, vel debitor ad interesse condemnatus, vt infrà eod. l. voluntate, in princ.

a *Consensus.*] qui aliud fecit, quàm quod ei permissum est, vt infrà, de reb. eo. l. si pupillorum, §. si prætor. & C. ad Velleia. l. iubemus.

b *Onera.*] vt & infrà, de act. & obl. l. ex promissione: & sic no. quod vno modo permittitur, alio modo prohibetur, vt & suprà, de procur. qui procuratorem. Accur.

c *Durare.*] quid autẽ si durat est, sciat vel nesciat ius suũ vbique durare? Resp. verisimile est, quod sciat, nisi subscribat, vt hic dicit, & infrà eod. l. Lucius Titius. §. fi. & suprà, de inoff. test. l. is qui. §. fi. Item no. hic præsentiam vel patiẽtiam nõ nocere, vt & sup. de pig. act. l. Casus. Sed ar. cõtra inf. de euic. quidẽ. & inf. de aqua plu arc. l. Labeo. itẽ huic rationi est quod C. de remis. pig. l. j. & l. si hypothecas. in prima manumiss. debitor sciente creditore obligatũ seruũ, & dicit, quod præiudicat. in secunda dicit, quod si c debitor distraxit pignus creditore sciente, & similis dicit, quod præiudicat Sol. distinguitur, sciat, vel nõ ius suum durare, vt hic. vel verius speciale in illis duobus casib. etiam si sciat, libertatis fauore & fisci. In venditione autem vel obligatione rei meæ ab alio facta me præsente, dixi, suprà de pig. actio. Caius.

d *Subscripserit.*] arg. contra supra, de pig. fide uss. §. pater.

e *Manifestè.*] sed quid si tabellio eũ subscripsit in testem? vt secus, quia hic dicit de subscriptione, quæ fit consentiendo, vt hic subijcit, non præsenti tantum sed contra videtur, vt l. fideiussor. §. pater, sup. de pign.

f *Si debitori concessum sit.*] f. scilicet vendere.

g *Facti quæstio*] intelligat de testatore tãtũ, an de hæ. de eius.

h *Non admittuntur.*] quoque admittuntur.

vt inf. sol. mat. l. si marito, §. si voluntate. quæ est contra. Azo.

ADDITIO. Dic secundum Bart. hic. quod hic cõsentit creditor ex voluntate libera, ibi vero filia tenetur consentire patri, non autẽ hæredi, & hoc modo variatur ibi conditio in personã hæredis, &c.

i *Quod & magis.*] f. vt duret. Azo.

k *Exceptionem.*] ita si nouus possessor vẽdiderit primo creditori.

l *Intra annum.*] f. tm. & dic, quod sũt verba Iurisc. vel dic permitteris, quia si dixit, permitto intra annũ aut bienniũ: tunc sequendum erit minus tps. vt inf. de verb. oblig. l. inter stipulantẽs. §. si stipulante, & l. si ita.

m *Obstaturam.*] cum possessor habeat necesse restituere si vult sibi restitui rẽ, vt sup. eo. l. si creditor. Acc.

n *Titius Idem Titius.*] debitor.

o *Sempronio.*] primo creditori.

p *Caio Seio.*] secundo creditori.

q *Proponantur.*] vt & inf. eo. Lucius. & arg. C. de fideicom. l. quoties. Accur.

r *Pignoratitiam.*] idest hypotheca. sic dictã, quia pro pignore datur. Accur.

f *Dederat.*] idest dari conuenerat.

t *Creditor.*] idest Titius prædictus.

u *Sibi.*] f. Mæuio.

x *Casit.*] f. Mæuius.

y *De quo.*] infrà, de legat. 2. Titia. contra sol. vt ibi.

Eum.

ritur consensit minimè cum retinere posse.

Si resoluatur venditio, et res cum eadem causa ad venditorem redeat: pignus in statum pristinum restauratur. Bart.

Paulus lib. 3. Quæstionum.

LEX X.

Voluntate creditoris pignus debitor vendidit, postea placuit inter eum & emptorem, ut a venditione discederetur. 1 † ius pignorum saluum erit b creditori. nam sicut debitori, ita & creditori pristinum ius restituitur: neque n. 2 † omnimodo creditor pignus remisit; sed ita demum si emptor rem retineat, nec reddat venditori. & ideo si iudicio quoque accepto venditor absolutus c fit, vel quia rem 3 † non tradebat, in id quod interest condemnatus: d saluum fore pignus creditori dicendum est. Hæc n. accidere potuissent etiam si non voluntate creditoris vendidisset.

Creditor quoque si pignus distraxerit, & a 4 † venditione recessum fuerit, vel homo redhibitus: dominiū ad debitorem reuertitur. Idemque est in omnibus e 5 † si cui concessum est f rem alienam vendere. Non n. quia dominium transfertur, g ideo ab emptore ius recipitur, h sed in pristinam causam res redit, soluta venditione. i

Qui consensit rem sibi obligatam in dotem dari: pignus videtur remittere. Bartolus.

Idem libro 2. Responsorum.

LEX XI.

Lucius Titius cum esset vxori suæ Caiæ Seiæ debitor sub pignore siue hypotheca prædiorum, eadem prædia cum uxore sua Seia 6 † Septitiæ communi filiæ nomine Sempronio marito eius futuro in dotem dedit: postea defuncto Lucio Titio, Septitia filia abstinuit se hæreditate paterna. Quæro, an mater eius hypothecam persequi possit? l Paulus respondit, pignoris quidem obligationem prædiorum, Caiā Seiam, quæ viro pro filia cōi in dotem eadem danti consensit, cum communis filiæ nomine darētur, remisisse uideri: K obligationem autem personalē perseuerasse, sed aduersus eam, q̄ patris hereditate se abstinuit, actionem non esse dandam.

Qui consentit quod pignus pignori detur, videtur pignus remisisse, nō alium loco sui constituisse. h. d. Ba.

Idem lib. 5. Responsorum.

LEX XII.

Paulus l respōdit, Sempronium antiquiorem creditorem consentientem, cum debitor eandem rem Titio m 7 † creditori obligaret, ius sui 8 † pignoris remisisse n videri, non etiam tertium in locum eius successisse; & ideo medii creditoris meliorem caussam o effectam idem obseruandum est, & si respublica tertio loco crediderit.

Quilibet possess. habet ius offerendi creditori. Bar.

Qui pignoris iure rem persequuntur, a vindicatione p rei eos remoueri solere, si qualiscunque possessor offerre debitum 9 † vellet. q neque 10 † debere quæri r de iure possessoris, cum ius petitoris remoueatur soluto pignore.

Iureiurando & sn̄ia liberatur pignus. Bar.

Triphoninus libro 8. Disputationum.

LEX XIII.

Si deferente creditore iurauit debitor se dare non oportere, pignus liberatur: s quia perinde habetur atque si iudicio t absolutus esset. nam & si a iudice (quamuis per iniuriam) absolutus sit debitor, tamen pignus liberatur.

Ex pacto pignus tollitur & satisfactione. Bar.

Labeo lib. 5. Poster. a Iabo. epito.

LEX XIIII.

Cum colono tibi conuenit, ut inuecta, & importata pignori essent, donec merces tibi soluta, aut satisfactum esset; deinde mercedis nomine fideiussorem a colono accepisti. Satisfactum tibi videri existimo; u & ideo illata pignori esse desiisse.

Quando vnus est debitor ex pluribus causis, cogitur creditor recipere si offeratur totum quod ex una causa debetur. Bar.

Scæuola lib. 5. 11 † Responsorum.

LEX XV.

Primi creditoris, qui pignori prædia acceperat, & posterioris cui quidam ex iisdem fundis dati erant, ad eandem personam hæreditas deuenerat, debitor offerebat quantum x a posteriore creditore mutuatus fuerat. Respondit, cogendum accipere saluo iure pignoris prioris contractus,

a Eum.] s. Mæuium contra Titiū, q a reip. pignus confirmauit subscribendo, ut sup. de pig. si fideiussor. §. pater. in fi. & infra de mili. test. tribunus. §. cū aliquis. & hoc si fuit sciens: aliud si ignoraret, q d in cautione diceret, ut supra de pig. act. Caius secūdū quosdā, licet posset dici, q in suo facto errare non debuit.

b Voluntate. Sal numerat.] ut C. de remis. pig. l. si 3 Sol. ibi de rigore. Vel hic non totum remisit, ibi in totum liberauit. Vel melius hic redit res ad debitorē ex pristina cā, ibi nō. Vel solue ut dixi supra eo. si cus. §. superuacuum. in fi.

c Absolutus.] ab actione ex empto: q d pōt multipliciter accidere q rem tradere nō teneatur, ut supra eo. si debitor. §. fi.

d Condemnatus] q d est in faciendo, ut supra de act. empt. l. ex.

e In omnibus.] scilicet in aliis. Azo.

f Concessum est.] a domino rei, uel a lege, ut ar. supra de pac. l. si vnus. §. idem dicemus in fi.

g Transfertur.] scilicet in emptorem.

h Recipitur.] hoc de fictione est, quod hic dicitur: nam verè recipitur, qñ per redhibitoriā redhibetur, vel alio modo.

i Vend tune.] ac si nulla fuisset.

K Vnus Videri.] quæ remissio valet, ut C. ad Velle. etiam. Et not. ex hac lege dotem in patrimonio patris non esse. sic C. de iis, quæ in frau. credi. l. si successione.

l Paulus.] alias in ciuit. l. Paulus, & alias scidem Paulus.

m Titio.] aliter tertio creditori. Accur.

n Remisisse.] quantū ad tertium, non quantum ad alios, ut C. ad Velle l. iubemus. Iste remisisse per exceptionē, non ipso iure, dicendum est.

o Causam.] quam prius erat, sed in quolibet dic effectū eundem remanere.

p A vindicatione,] idest ab hypotheca.

q Vellet.] ut q supra de pig. si fundus. §. in vendicatione. & sup. qui pot. in pig. hab. l. mulier.

r Quæri.] alias quæri, & alias inquiri, & dic quæri. i. quæstionem proponere, secundum Azo.

s Si deferente. Liberatur.] ut sup. e. solutur. §. fi. Accur.

t Iudicio.] ut sup. de iureiu. l. iusiurādum. Accur.

u Cum colono. Existimo.] ut sup. e. l. item liberatur. in fi. contra. Sol. hic taliter fuit pignus contractum, ut tamdiu quandiu soluta esset pecunia, aut satisfactum, ibi quādiu esset pecunia. Soluta. Vel hic sponte recepit. Accur.

x Primi. Quantum.] & totum. aliquin contra, ut infra de usu. tutor. §. Lucius. & supra si cert. pet. l. quidam.

1 † Flo. discederent.
2 † Flo. desi. omni.
3 † Flo. desi. item.
4 † Flo. & ex.
5 † Flor. in omnib. quibus concessum est rem alienam vendere non enim quia dominium trāsferūt, ideo ab emptore ius recipiant sed &c.
6 † Fl. desi. Seia.
7 † Flor. tio.
8 † Flo. sui.
9 † Flo. desi. debitum.
10 † Dner. neque eum dēt quæri.
11 † Flo. li. 6. Digest.

DE

DE AEDILITIO EDICTO.

ꝙ dictũ est adesse, de morbo dicitũ est. s. corporis, quia ꝑ eo ꝙ vsum rei impedit multũ agitur, alias non, ut inf. eo. §. proinde. ꝓ pro vitio animi in iumentis locũ hẽt redhibitio, vt inf. e. l. bouẽ. & l. ædiles in seruo non, nisi in fuga & errone, vel qui cõmisit crimẽ capitale, vel mortẽ sibi cõsciuit, ut in ver. edicti. Itẽ si dictũ sit abesse, vt ibi dr: alia aũt vitia dẽt dicere, alias tenet ex empto, & quãto minoris. Itẽ fit redhibitio si nõ cauet vendĩtor, ut j. e. si vẽditor.

f *Morbi.*] s. corporis. sed vitiũ animi, sed hic ponit ꝓ eodem s. pro morbo corporis, cã tollẽdæ dubitationis, ut j. §. sed sciẽdũ.

g *Fugitiuus*] hoc aũt est spãle. alias contra, vt i fi. & l. ob q̃. §. animi & §. in summa.

Resumit hoc libro contractum emptionis & venditionis, vt similibus actionibus empti & venditi expositis, libro 19. adiungat aedilitias, & eas quæ ex aedilitijs stipulationibus dantur nomine actiones, quas Iustinianus eleganter ait illarum etiam ministras, pedissequas, siue παρακολουθήματα, vt non abs re fuerint potius in confinio illarum posita, quam vt in codice & in veteri edicto reiecta in vltimam partẽ sub tit. vel tract. de stipul. Cuiac. qui in paratitl. ad hunc tit. longe diffusa materiam prosequitur.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XXI.

TITVLVS I.

De ædilitio edicto, & redhibitoria, & quãto 1 † minoris actione.

Non summatur, quia cõtinet edictum. Bal.

Vlpianus lib. 1. ad Edictum.

LEX PRIMA.

Labeo scribit edictum a ædilium b * curulium de vẽditionib. rerũ esse tã earũ, quæ soli sunt, c quam earum quæ mobiles, d aut se mouentes.

¶ Aiunt e ædiles: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quod morbi f vitijve cuique sit, quis fugitiuus, g erroue sit, noxave solutus non sit: eademque omnia cum ea mancipia veneunt 2 † palam ac 3 † recte pronunciantes, h Quod si mãcipium aduersus ea venisset, i 4 † siue aduersus ꝙ 5 † dictũ ꝓmissumve fuerit cũ veniret, fuisset: quod eius nomine 6 † præstari oportere dicet, emptori, oĩbusque ad quos ea res ptinet, iudiciũ k dabimus, vt id mancipiũ redhibeatur. Si quid autẽ post venditionẽ traditionẽq; deterius emptoris opera, familiæ ꝓcuratorisve l eius factũ erit, siue quid ex eo post venditionẽ natũ, acq̃situ fuerit. & si quid aliud in vẽditione ei accesserit, siue q̃d ex ea re fructus ad emptorẽ m puenerit, vt ea oĩa venditori 7 † restituat; itẽ si quas accessiones ipse n ꝓstiterit, vt recipiat. o Item si ꝙ mãcipiũ capitalem fraudẽ p admiserit, mortisve 8 † cõciscendæ sibi caussa quid fecerit, siue 9 † in arenã depugnandi cã ad bestias intromissum 10 † fuerit: ea omnia in venditione pronunciãda. ex his n. caussis iudiciũ dabimus. Hoc amplius, q si quis aduersus ea sciens dolo malo vendidisse dicetur, iudicium r dabimus. s

¶ Caussa huius edicti proponendi est, vt occurrat fallacijs vẽdentiũ, & emptorib. succurrat, quicũq; decepti a vẽditorib. fuerint: dummodo sciamus t vẽditorem: et si * ignorauit u ea q̃ ædiles ꝓstari iubẽt, tamẽ teneri x debere: nec est hoc iniquum potuit enim ea nota habere venditor. neque enim interest y emptoris, cur fallatur ignorantia vẽditoris, an calliditate.

Labeo.] Casus in hoc titu. non vbiq. ponimus quia ipse text. multo clatior esset casu.

a *Edictum.*] tres actiones ex hoc edicto dantur, redhibitoria, quanto minoris, in factum. Item, an inter actiones vel adiectiones sint? dic vt de peculio & de similibus dixi. Accur.

b *Ædilium.*] ideo dicuntur ædiles * quia ædendorum & ædium curam habebant. ædium autem, vt ne quid in via positum esset. Item ne incenderentur ædes, ut supra, de offic. præf. c. vi. l. 1. § 1. Item a dendorum, ut morbosa caro non venderetur, vel nimis grandi pretio vel morbosum animal. Curules autem ideo, quia propter eorũ dignitatem in curribus deferebantur. Accur.

c *Soli sunt.*] veluti in fundo, qui habet pestiferas herbas. ut C. eo. si prædium. & inf. eo l. etiam in fundo.

d *Quæ mobiles.*] ut in libris, † vt dicunt quidam. Vel verius dic in carne morbosa, vel leprosa vendita. quod melius est, nec enim proprie liber morbosus vel vitiosus etiam dici potest, quia nec in animo potest assignari vitiũ, nec in corpore morbus: si tamen eum penitus habere non expediat, dicam agi posse redhibitoria vtili, vt argumen. infra eodem ob quæ §. idem Pomp. po certe & si habere expediat, si tamen vsum rei non parum impediat, idem videtur, ut in ea. l. §. sed sciendum. Item pone exemplum in tig: o. ut supra de act. empt. l. Iul. circa princip quod non placet, ut infra eo. l. si tamen. § simplarium. & sunt hæc vera ex interpretatione. nam ex verbis edicti quod statim supponit, non habet locum nisi in mancipijs, & additur in iumentis, ut inf. eo. ædiles aiunt.

e *Aiunt*] . ex quinq; causis redhibitio fit, * ꝓpter morbũ & vitium q̃d adest: quod dictũ est abesse. Item quia adest

h *Pronunciantes.*] in donat one quoq; iubentur pronunciare, vt j. eo. quod si nolit. §. qui mancipia.

i *Venisset.*] quia non dixit vitia. Ac.

k *Iudicium*] i. actionẽ, in ergo iubet ꝓnũciari de his vitijs, non quia nõ agitur ex his ẽt sine ꝓnũciatione, sed q̃ a eis pronunciatis repellitur emptor q̃ sciuit vitia, ut inf. ea l. §. si intelligatur.

l *Procuratorisve.*] sem per repete opera. A. c.

m *Ad emptorem*] vt fructus quos habuit a venditore emptor.

n *Ipse.*] s. venditor.

o *Recipiat.*] s. emptor. imo venditor præstitit emptori. nam contrarius casus est, ut infra eo. ædiles. §. 1.

p *Fraudem.*] i. delictum tale, ex quo liber perderet ciuitatẽ & libertatem, ut infra de bo. pos. l. edicto §. rei.

q *Hoc amplius.*] s. generaliter adijciunt ædiles. Itẽ & per Vlpianũ adijcit aliud vt inf. eo l. quis sit. §. pe.

r *Iudicium.*] s. redhibitoriũ qñ fuerunt vitia corporis, alias quãto minoris res est, ut infra eo. § fi. & l. seq.

s *Dabimus*] de dolo ẽt qñq; dando actionẽ, ut sup. de dolo. ꝙ venditor. Vel loquitur qñ obscure sciẽs rei vitiũ voluit sibi parare securitatem, ut su. de ac. emp. l. 1. & l. q̃ro. & l. tenetur. §. fi. vel loquitur cũ contra scientem agit emptor ad interesse, ut inf. ea. l. §. interdum. tamen.

t *Sciamus.*] & tunc ẽt si excepit, ut inf. e. l. quæritur. §. pen.

u *Ignorauit*] quoquo modo ignorauit, ut no. sup. de contrah. emp. cum venderes. Alij dicunt si probabiliter ignorauit, non tenetur, nisi affirmauerit abesse.

x *Teneri.*] s. ex en pro quanto minoris empturus erat si sciuisset, ut sup. de act. emp. Iul. circa prin. uel redhibitoria, si corporis est vitium.

y *Interest.*] quo ad hoc edictum, sed quo ad actionem ex empto interest, ut sup. de act. emp. l. Iulianus. in prin.

1 † Flo. quãnti. & deest, actione.

* Vetus edictum ædiliũ vocat Cic. lib. 3. off. vbi & de eius interpretatione copiose disserit, & Gel. li. 4. c. 2. vbi & aliter verba eius recitat.

* Aediles curules q. sint, & quare sic dicantur vi. Liui. li. 7. Festi. l. c. 11. & 13. Dio. l. 43. in fi. & vi. s. p. lo. a. l. qui insulam. §. 1.

2 † Flor. venibunt

3 † Fl. deest, ac

4 † Alias, venierit.

5 † Alias, qui.

6 † Fl. deest, nomine.

† Nota ex hac gl. contra impressores, seu librarios vẽdẽtes libros corruptos & inutiles, vt possit agi redhibitoria ac si uẽderent animal morbosum. ut hic per Bal.

* Redhibitio quinque de causis fit. vi. Cãpeg. de testi. reg. 423.

7 † Fl. deest, venditori.

8 † Flor. deest, ve.

9 † Flo. in ea arenam.

10 † Flor. intromissum.

* Facit ad hunc tex. c. cum sit ... cum gl. ... verbo deprehẽdo extra de ætate & qualitate.

Ad

¶ Illud sciendum est, edictum hoc non pertinere ad venditiones a fiscales: si tamen respublica b aliqua faciat venditionem, edictum hoc locum habebit. In pupillarib. quoque venditionibus erit edicto locus.

¶ Si intelligatur c vitium morbusve mancipij (ut plerumq; signis quibusdam demonstrari 1 † solent uitia) potest dici edictum cessare: hoc. n. tantum intuendum est, ne emptor decipiatur.

¶ Sed sciẽdum est morbum * apud Sabinum sic definitum esse, habitum cuiusque corporis d contra naturam, qui usum eius ad id faciat deteriorem, cuius causa natura nobis eius corporis sanitatem dedit: e id autem aliàs in toto corpore, aliàs in parte accidere: namque totius * corporis morbum esse 2 † (puta) φθίσις 3 † febris: partis, veluti cæcitas, licet homo ita 4 † quoque natus sit: vitiumque à morbo multum differre, ut puta si quis balbus sit; f nam hunc uitiosum esse magis quàm morbosum. Ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia bis κατὰ τοῦ αὐτοῦ 5 † id 6 † dixisse, g neque dubitatio superesset. Proinde si quid tale fuerit (siue uitij siue morbi h) qđ usum ministeriumq; hominis impediat, id dabit redhibitioni locum, dummodo meminerimus, non utique quodlibet quàm leuissimum efficere, ut morbosũ 7 † vitiosumve quod habeatur. Proinde leuis febricula, aut uetus quartana, quæ tamen iam sperni i potest, vel vulnusculum modicum nullũ habet in se delictum, quasi pronunciatum non sit: contemni. n. hæc potuerunt. Exempli itaque gratia referamus, qui morbosi, uitiosiq; sint ¶ Apud Iulianum 8 † quæritur, si seruus inter fanaticos k non semper caput iactaret, * & aliqua præfatus esset, an nihilominus sanus videretur: Et ait Iulianus 9 † nihilominus hunc sanum esse: l neque. n. nos inquit minus animi uitijs, quàm corporis, 10 † aliquos sanos esse intelligere debere: alioqui m inquit futurum, ut in infinito hac ratione multos sanos esse negaremus: utputa leuem, superstitiosum, iracundum, contumacem, & si qua similia sunt animi uitia, magis. n. de corporis sanitate, quàm de animi uitijs repromitti. n Interdum tamen inquit uitiũ corporale usque ad animum peruenire, & eum uitiare, o ueluti contingeret φρενιτικῷ, 11 † quia id ei ex febrib. accideret. 12 † quid ergo est? si quid sit animi uitium tale, ut id à uẽditore excipi oporteret, p neque id uenditor cum sciret, pronunciasset? Ex empto q eum teneri. Item Iulianus 13 † ait, quamuis aliquando circa fana bacchatus r sit, & responsa reddiderit, s tamen si nunc hoc non faciat, nullum uitium esse, neque eo nomine, q̃ aliquando id fecit, actionem esse: 14 † sicuti nec aliquando febrem habuit. Cæterum si nihilominus maneret t 15 † in eo uitio, ut circa fana bacchaetur, 16 † & quasi demens responsa daret, et si per luxuriam u 17 † id factum esset, uitium id quidem esse, sed uitiũ animi, non corporis; ideoque redhiberi non posse, x quoniam ædiles de corporalib. uitijs loquuntur: attamen ex empto actionem admittit. Idem dicit & in his, qui præter modum timidi, cupidi, y auariq; z sunt, aut iracundi.

Caius 18 † lib. primo ad edic. ædil. curul.

LEX II.

Vel melancholici.

Paulus 19 † lib. primo ad edic. ædil. curul.

LEX III.

Vel proterui, uel gibberosi, uel curui, a uel pruriginosi, b uel scabiosi, c item muti, d & surdi.

Vlpianus lib. I. ad edic. ædil. curul.

LEX IIII.

Ob quæ uitia negat redhibitionẽ esse, ex empto e tñ 10 † dat actionẽ; sed si uitiũ corporis usq; ad ani-

a *Ad venditiones*.] ut C. de rescind. vend. l. quisquis.

b *Respublica*.] licentius ciuitatis, cum loco priuati sit, ut infra, de verbo. signif. l. eum qui vectigal. Accursius

c *Si intelligatur vitium*.] ab emptore per seipsum, ut supra, de contrahen. empt. l. ea quæ. & infra eod. l. si tamen. §. et. & §. in ædilitijs, & infra eod. quæritur. §. fin.

d *Corporis*] s. mancipij, vel etiam liberi hominis: nam generalis est diffinitio.

e *Dedit*.] ut & inf. de re iudic. l. quæsitum, § fondicus.

f *Balbus sit*.] hoc est contra, inf. a eodem, idem Ofilius, §. fin. Sol. ut ibi.

g *Dixisse*.] idest eandem sententiam diuersis uerbis: nam quicquid est morbi, est uitium, & econtra in edicto. sed secundum Sab. nomine morbi debilitas corporis, nomine uitij debilitas animi significat. Est & alia sententia, q̃ morbus est imbecillitas corporis temporalis: sed uitium est perpetuum corporis impedimentũ, ut infra, de uerb. sign. l. inter stuprum, § uerum.

h *Morbi*.] pro corporali tantum ponitur.

i *Iam sperni*.] ut infra eod. ob quæ §. fin. & inf. de re iud. quæsitum, §. potest. & arg. infra, de iniur. l. item apud, §. quæstionem.

k *Inter fanaticos*.] i. inter eos, qui malis spiritibus capti sunt, & plerumque in fano miseriæ morãtur: hic autem non erat captus: sed ita simulabat, vel vocat fanaticos eos, qui in fana, id est templa (ut in legenda B. Bartholomæi) dant responsa, ut aliquos decipiant: & inducant eos ad aliquid credendum. a

l *Hunc sanum esse*.] corpore, sed non animo: & sic cessat redhibitoria.

m *Alioqui*.] id est, si omne vitium animi induceret redhibitionem.

n *Repromitti*.] cum de morbo & vitio repromittimus, ut inf. eodem, ob quæ. §. & viden ut.

o *Vitiare*.] & hoc casu habet locum redhibitio, ut infra eod. tit. l. ob quæ. §. j.

p *Oporteret*.] quod est in duobus casib. tantum, alias regulariter non.

q *Ex empto*.] redhibitoria, ut supra eod. l. §. aiunt, & §. quod si. & infra eod. l. ob quæ. in princ. & § in summa. Vel dic, ex empto ciuili ad int. teste: & ex hoc, & infra proxi. §. idem Iulianus. & ex hoc edicto non agitur; quia ciuili fit quandoque redhibitio, ut no. sup. de act. emp. & vend. l. ex empto, § redhibitionem. Item dic differẽtiam inter quanto minoris ciuilem, & prætoriam, ut not. supra, de actio. emp. & vend. Iulianus.

r *Bacchatus*.] b idest occupatus, vel Baccho inebriatus. Accursius.

s *Responsa redderit*.] talia ut faciunt ebrij.

t *Maneret*.] licet non continuè faceret. idẽ si continuè quoad hoc edictum: cum fuit animi uitium.

u *Per luxuriam*.] propriè: vel dic propter abusum uini nimiũ: cuiusq; enim rei abusio dicitur luxuria, ut infra, de dam. infec. l. ex damni. Accur.

x *Non posse*.] Sic ergo no. q̃ ppter vitia animorum non agitur redhibitoria.

y *Cupidi*.] in acquirendo

z *Auarij*.] in retinendo.

a *Vel proterui. Curui*.] quia curuum habent corpus retro, non rectum, & directo dispositum.

b *Pruriginosi*.] id est scabiosi, qui ardorem carnis patiuntur.

c *Scabiosi*.] dum tamen perdãt vires corporis.

d *Muti*.] hoc contra est, inf. eodem, l. mutum. Sol. hic de muto ex natura, ibi de muto ex morbo. Vel hic de tardè loquente, ibi de nullo modo loquente.

e *Ob quæ vitia Ex empto*.] i. quanto minoris res est,

1 † Fl. demonstrare.

* Vide quæ in hanc rẽ scribit Cic. Tusc. lib. 4.

** Vide Gell. lib. 4. c. 2. Morbi & vitij noĩe, quid contineatur.

2 † Fl. morbus est, puta.

3 † Flor tabes corporis.

4 † Fl. itaq; natus.

5 † i. de eadẽ re Flor de eadem re Bud. hic, & Alc. lib. 3. præterm.

6 † Fl. idem.

7 † Fl. ut morbosus vitiosusve hab.

8 † Fl. Vitianum.

a Fanatici q. dicantur pulchrè Bud. hic.

* Iactaret. ex quo gestu fanatici dignoscuntur Lamprid. in Heliogab. vide Quint. lib. 2. c. 1.

9 † Vitianus, & infra.

10 † Fl. dicit, quam corporis.

11 † Phrenesi cui læsa sunt phrenes, i. rationalis animæ partes.

12 † Fl. accideret.

13 † Fl. Idem Vitianus.

b Bacchat⁹, in baccharũ more lymphaticè vaticinatus. Budæus hic.

14 † Fl. alsum est, sicut si aliquando febrem &c.

15 † Fl. permaneret.

16 Fl. bacchari soleret, & quasi.

17 † Parisiẽ legit Bud. hic, loco duarũ vocũ, per luxuriam. Vide Ant. Aug. li. 4. c. 11.

18 † Fl. Paulus.

19 † Fl. Caius

20 † Fl. de si tamen.

quæ est prætoris,non ciuilis.
a *Posse.*] propter vitium corporis,non di co animi.
b *Impostores.*] q imponunt aliq d alicui.
c *Nullus sit.*] & sic non esset emptus, vt infra, de excep.rei iud.si is qui. §.j.
d *Morbiq.*]simul accepti. Accur.
e *Demũ.*]fortè aliud est in iumentis,vt infra eo.l.ædiles aiunt, in princ.& l. bouem.
f *Venditor.*] ex hoc edicto,aliud in actione ex empto,vt ĩ.eo. l.j.in fi.& § prox.
g *Si promisit.*] s. expresse. non in genere vitij, morbique.
h *Si minus,non.*] præstatur, s.vt q q ni fiat redhibitio, pstatur tñ per actionẽ ex empto q̃to minoris res est, vt in prin. huius leg.
i *Excipitur.*] separatim in edicto ponitur.Item de quibusdã alijs animi vitijs, vt supra eod.l.j. §. item si quod mancipium.
K *Dixerunt.*]sed malè fortè, vt modo dixi,per l.infra eo.l.bouem,in princ.
l *Si sciens.*]sed ignorans tenet ob vitia,q̃ non oportuit ignorare,vt ĩ.de act. emp l. tenetur.& sup.eo l.j. §. itẽ si q mancipiũ. & § causam huius edicti. Azo subaudi ergo hic maximè.
m *Non de fontico.*]scilicet tantum.
n *Pomponius ait.*]q. s. non est dictum de fontico tantum.
o *Ibi.*] i.in edicto.
p *Obstet.*]qui talis dr̃ fonticus, vt infra,de verb.sig.l.morbus, & ĩ.eo l.fin.§.quoties.
q *Non omnem.*] ut ĩ. eo.l.j.§.proinde.
r *Vlcus.*] innatũ: sed vulnus dr̃ illatum.
f POmponius *impetiginosum*] id est lenticulis,ut ita dicam,plenum.
t *Spadonem*] de vno testiculo. Accur.
u *Sicuti.*]exẽplificat̃ uẽ,ñ similitudinariè.
x SIn *autem. Penitus*]de utroque testiculo.
y *Absit.*] quis ambo sunt vitiosi. Accur.
z *Morbosus.*] i.iumentis n.aliud dr̃, vt inf. eod. l. ædiles aiunt, §. sed enim sed in seruo

mum penetrat: fortè si propter febrem loquantur aliena, vel per 1 † vicos more insanorum 2 † deridenda, in quo si animi vitiũ ex corporis uitio accidit, eum 3 † redhiberi posse. a Item aleatores & vinarios non contineri edicto quosdam respondisse Pompon.ait: quemadmodum nec gulosos, nec impostores b aut mendaces,aut litigiosos. Idem Pomp. ait, quamuis non validè sapientem seruum uenditor præstare debeat,tamen si ita fatuum vel morionem uendiderit, ut in eo usus nullus sit, c * uideri vitiosum. 4 † Et uidemur hoc iure uti,ut uitij morbiq; d appellatio non uideatur pertinere:nisi ad corpora. Animi autem uitium ita demum e præstabit uenditor f si promisit; g si minus,nõ h & ideo nominatim de errone & fugitiuo i excipitur. l hoc enim animi uitium est, non corporis.unde quidam iumenta pauida & calcitrosa morbosis non esse annumeranda dixerunt: K animi enim,nõ corporis hoc uitium esse. In summa,si quidem animi tantum uitium est, redhiberi nõ posse 5 † nisi dictum sit hoc abesse,& non abest,ex empto tamen 6 † dat actionem, si sciens l id uitium animi reticuit: si autem corporis solum, 7 † aut & corporis & animi mistum uitium est: redhibitio locum habebit.

¶ Illud erit adnotandum, q de morbo generaliter scriptũ est, non de fontico m morbo:nec mirum hoc uideri Põponius ait. n nihil. n. ibi o agitur de ea re, cui hic ipse morbus obstet. p

¶ Idem ait non omnem q morbum dare locum redhibitioni,ut puta leuis lippitudo, aut leuis dentis, auricularue dolor,aut mediocre ulcus: r non denique febriculam quãtamlibet ad causam huius edicti pertinere.

Paul.lib.11.ad Sabinum.

LEX V.

ET quantum interest inter 8 † uitia, quę Græci κακίαν, * & quæ πάθος, aut νόσον, aut ἀῤῥωστίαν appellant,tantũ inter alia uitia, & eum morbum ex quo quis minus aptus usui sit, differt.

Vlp.li.1.ad edi.ędil.curul.

LEX VI.

POmponius rectè ait non tantũ ad perpetuos morbos, uerum ad temporarios quoq; edictũ hoc pertinere.

¶ Trebatius ait impetiginosum f morbosum non esse, neque uitiosum, 9 † si eo membro ubi impetigo est, æque rectè utatur. Et mihi uera uidetur Trebatij sñia.

¶ Spadonem t * morbosum non esse,neq;uitiosum uerius mihi uidetur, sed sanum esse, sicuti u illum qui unum testiculum habet, 10 † qui etiam generare potest.

Paul.lib.11.ad Sabinum.

LEX VII.

SIn autem quis ita spado est,ut tam necessaria pars corporis ei 11 † penitus x absit: y morbosus z est.

Idem lib.1.ad edict.ædilium curulium.

LEX VIII.

SI cui lingua absciſa sit, an sanus esse uideatur, quæritur? Et extat hæc quæstio apud Ofilium relata 12 † in equo: a ait.n. hunc ui eri non esse sanum.

Idem 13 † lib.12.ad edic.ædil.curulium.

LEX IX.

MVtum morbosum esse Sabinus ait. b Morbosum 14 † enim esse, sine uoce apparet. Sed qui grauiter 15 † loquitur, morbosus non est, c neq; qui ἀσαφῶς. 16 † Planè qui ἀσήμως 17 † loquitur,hic utique morbosus est.

Vlpianus libro 1. ad edict. ædilium curulium.

LEX X.

IDem Ofilius ait, si homini digitus abscisus sit, membri ve quid laceratum,quamuis consolidatum sit, 18 † si tamen ob eam rem eo minus uti possit, non uideri sanum esse. Catone quoq; scribere lego, cui digitus de manu,aut de pede præcisus sit, eum morbosum esse.quod uerum est secũdum suprascriptam distinctionem. Sed si quis plures digitos habeat,siue in manibus,siue in pedib. si nihil impeditur numero eorum,non est in causa redhibitionis: propter quod non illud spectandum est,quis numerus sit digitorum,sed an sine impedimento,uel pluribus uel paucioribus uti possit. ¶ Item de hydropico, d 19 † quæsitũ est an sanus esset. Et puto eum redhiberi posse;sed & myopa 20 † morbosum esse constat. Idem 21 † ubi homo neque matutino tempore uidet, neq; uespertino;quod genus morbi Græci νυκτάλωπα uocant;luscitione e 22 † eam qui-

uidetur.ĩ.ut ĩ.ad leg. Aqui.si seruus.§. & si puerum. ubi dicit, q pretiosior est. Sol. illud in quibusdã partibus. & licet pciosior sit alicui spadatus,nõ tñ sequitur, ergo non est vitiosus: nã fortè expedit uitiosum hẽre propter dominas fortè, ut arg. Instit. de actionib. §. præterea.
a SItem *In equo.*] i. de equo,q habebat linguã abscisam.
b MVtum *Sabinus ait.*] hoc est contra,ĩ.eo.l.j.vel pro terui. Solue, ut ibi.
c *Non est.*]ut Inst. qui test.fac.poss.§.pen.
d IDem *Ofilius. De hydropico.*] idest causato ad modum moris, ut dicunt quidam:sed magis est,vt de hydropico dicat ab hydor, q est aqua: quia inflatus est,ac si esset plenus aqua.
e *Luscitionem.*]& hoc vitium est;arg. inf. de verb.sign.l. inter stuprum,§.verum est.
Addi-

Margin notes (left):
1 † Duar.vel qui per vicos.
2 † Duar.deridẽda loquantur in quo.
3 † Fl.dedi.eum.
* Illustris Doc. Fran.de Aret. in l. 1. in § si pe.col. inf. de verb. obl.istũ tex. reputans sing. ad hoc, q ille q in publico loquatur verba der sua, & contemnenda, præsumit fatuus. Bal.
4 † Fl.vitium.
5 † Fl.nõ pot.
6 † Fl. ex empto tamen agi pot.si sciens
7 † Fl.corporis solius vitium est,aut &c.
8 † Fl.hoc.

Margin notes (right):
* Vide Alc. li.disp.2.c.13 ubi refert uerba Cu. in Tu... Suid.1.
9 † Fl. dein. neq. uitiosum.
* In hunc lo. uide Aut. Aug li 2.c.5 & li. 4. c. 19. Cu. R.hod.lib. 7.c.49.
10 † Qui etiã generare non potest.
11 † Fl &c.
12 † Duar rela ta apud eum in quo
13 † Fl idẽ li. 44. ad Sabinum.
14 † Fl. Morbũ n. esse sine uoce, esse, apparet.
15 † Vide Alcia lib. disp. 2.c.15.
16 † idest obscura uoce, et obtusa.
17 † idest sine ulla significatione uocis.
b † Fl.enisc namere.
19 † Fl Dy myopa qsitũ.
20 † μυ-ωπα.
21 † Fl.ad ea.
22 † alias.deficatione alias luscitionem.

dam esse putant, ubi homo lumine adhibito a nihil videt. ¶ Quæsitum est, an balbus & blesus, & atypus, b isq; qui tardius loquitur, & varcus, c * & vatius d sanus sit. Et opinor eos sanos esse. e

Paulus lib. 11. ad Sabinũ.

LEX XI.

Cui dens abest, non est morbosus. * Magna f enim pars hominum aliquo dente caret, neq; ideo morbosi sunt, præsertim cum sine dentibus nascamur: nec ideo minus sani sumus, donec dentes habeamus: alioquin nullus senex sanus esset.

Vlpia. libro 1. ad edict. ædil. Curulium.

LEX XII.

Qui clauũ g habet, morbosus est 1 † & polyposus: h sed eum qui alterũ oculum, aut alterã maxillam maiorem habet: si rectè ijs vtatur, sanum videri Pædius scribit. Ait enim inæqualitatem maxillarum, oculorum, brachiorum, si nihil ex ministerio præstando subtrahitur, 2 † extra redhibitionem esse. Sed & latus, vel crus breuius potest afferre impedimẽtum: ergo & hic erit redhibendus.

¶ Si quis natura gutturosus i sit, aut oculos eminentes 3 † habeat, sanus videtur.

¶ Item sciendum est, scæuã * non esse morbosum, vel uitiosum, præterquam si imbecillitate dextræ K validius sinistra vtitur: sed hunc non scæuam, sed mancum esse dicimus. 4 †

¶ Is cui os oleat, an sanus sit, quæritum est? Trebatius ait non esse morbosum, os alicui olere: veluti l hircosum m 5 † strabonem: n hoc enim ex illuuie oris accidere solere: si tamen ex corporis uitio id accidit, veluti ꝙ iecur, vel 6 † pulmo, aut aliud quid similiter dolet, morbosus est.

Caius libro 1. ad edict. ædil. Curulium.

LEX XIII.

Item claudus 7 † morbosus est.

Vlpianus libro 1. ad edic. ædil. Curulium.

LEX XIIII.

Quæritur de ea muliere, quæ semper mortuos parit, an morbosa sit. Et ait Sabinus, si uuluæ vitio hoc contingat, morbosam esse.

¶ Si mulier prægnans venierit, inter omnes conuenit sanam esse o eam. Maximum enim ac præcipuum munus fœminarum est, concipere, 8 † ac tueri conceptum. p 9 †

Puerperam q quoque sanam esse, si modo nihil extrinsecus accidisset, quòd corpus eius in aliquam ualetudinem immitteret. De sterili Cælius distinguere Trebatiũ dixit, vt si natura sterilis sit: sana sit, si uitio corporis, cõtra.

Item de eo, qui vrinam facit, r quæritur. Et Pædius ait, non ob eam rem sanum non esse, quòd in lecto somno vinoq; pressus, aut etiam pigritia surgendi urinam faciat: sin autem vitio uesicæ collectum humorem continere non potest; non quia urinã in lecto facit, sed uitiosam uesicam habet, redhiberi posse, & verius est, 10 † quod Pædius ait.

Item ait, si vua s in gutture alicuius præcisa sit; tollere magisquam præstare redhibitionem, ꝙ morbus t minuitur. Ego puto, si morb. desinit, u non esse redhibitioni locum; sin autem vitium perseueret, redhibitionem locum habere.

Si quis digitis coniunctis nascatur, non videtur 11 † sanus esse; sed ita demum, si incommodatur ad usum manus. x

Mulierem y ita arctam, ut mulier fieri non possit, z sanã nõ videri constat. ¶ Si quis ἀντιάδας a 12 † habet, an redhiberi possit quasi uitiosus, quæritur. Et si ἀντιάδες hæ sũt quas existimet, idest inueterati, 13 † & qui iã b discuti c non possint faucium tumores: qui ἀντιάδας hẽt, uitiosus est. d ¶ Si uenditor nominatim exceperit e de aliquo morbo, & de cætero sanum esse dixerit, aut promiserit; standũ est eo quod cõuenit. Remittentibus f *.n. actiones suas, non est regressus dandus, nisi sciens g venditor morbum consultò reticuit; tunc.n dandam esse de dolo malo replicationẽ. ¶ Si nominatim morbus exceptus non sit, talis tamen morbus sit qui omnibus potuerit apparere, utputa, si 14 † cęcus homo veniebat, aut qui cicatricem euidentem, & periculosam habebat, uel in capite, uel in alia

a *Adhibito.*] ante oculos Accur.

b *Atypus*] qui præposterè loquitur.

c *Varus*] a varietate sermonis, quia infinita effundunt verba.

d *Vatius.*] nomina eorum qui nequeunt rectè pronunciare: & potest dici uarius, qui nimis cito loquitur, ita quòd vix intelligatur, & ita nimis cito uadit ei lingua. Vel dicitur a uaticinando quia simplicia verba quasi somniare ferunt, alij dicunt varium, qui infirmus est pedibus. Accur.

e *Sanos esse*] Balbus sanus est corpore, ut hic dicitur, uitiosus tamen est in animo. ut sup. eod. l. 1. §. sed sciendum.

f *Cui dens. Magna.*] non maior, & est mala ratio, quia & fugitiui multi sunt: agitur tamen pro eis.

g *Qui clauum.*] i. apostema.

h *Et polyposus*] idest qui carnem superfluã habet in narib. sic dictus a quodam pisce qui dicitur polypus, a pluralitate pedum, a polys, quod est multus, & pedibus & profertur pen. correpta: unde versus: Polypus est piscis, polypus fœdatio naris.

i *Gutturosus.*] a gutture quod inflatam gulam habet.

K *Dextra.*] i. qui utitur dextra, ut sinistra.

l *Veluti.*] similitudinariè Accur.

m *Hircosum.*] fœtet enim, ut hircus.

n *Strabonem.*] qui torno lumine videt. r

o *Quæritur. Sanã esse.*] no. non ideo ꝙ mulier prægnãs est, morbosa est. so. ut & ĩ. si quis cau. l. 2. §. si uerò propter. & hoc est uerum secundum Azo. etiam si uitium in corpore haberet alias.

p *Conceptum.*] ut C. de indic. uiduit. l. 2.

q *Puerperam.*] quæ recens est a partu, ut infra de uerb. sig. l. illa uerba §. optimus.

r *Urinam facit.*] scilicet in lecto. s

s *Si vua.*] i. ligula, ut sic loquar, quæ vulgo vuola dicitur.

t *Morbus*] prior.

u *Desinit*] propter incisionem.

x *Manus*] non aliàs, ut sup. de sta. ho. l. nõ sunt liberi & sup. eo. l. idem Ofilius. & l. qui clauum. §. 1. Acc.

y *Mulierem.*) no. hic ponitur mulier pro corrupta, ut infra de uerb. sign. l. mulieris. aliàs pro incorrupta, ut inf. de aur. & arg. leg. l. argento. §. muliebri.

z *Non possit.*) per uiri, uel per naturæ potentiam.

a *Antiadas.*) i idest faucium tumores, ut scrophulæ.

b *Et qui iam.*) repete, & si sint faucium, &c. Azo.

c *Discuti.*) i. auelli.

d *Vitiosus est.*) ideo scilicet Azo.

e *Exceperit.*) sentiens se nolle de eo teneri.

f *Remittentibus.*) scilicet emptoribus.

g *Nisi sciens.*) hoc intelligo eo casu quando dissimulabat uenditor morbosum esse, uel negabat: dicebat tamen in utroque casu se nolle teneri huius morbi nomine si apparuerit eum adesse. ut supra de act. empt. l. 1. §. si. & sup. de hær. uel a. l. quod si in uenditione & l. hoc autem. Et arg. sup. de act. empt. l. Iulianus. §. 1. si autem morbũ talem dicat inesse, repellitur emptor, ut hic, & supra de pactis l. pacisci.

Paris.

*Varus. q. inuersus, serra crura hẽt, varus qui extrorsum, vero in hoc Accur. tormentis uexit locis ut obseruat Nebrissen. Lexic. in uer. uarus.

* hunc locũ, magnãq; huius edicti partem explicat Gell. li. 4. no. Attic. c. 2.

1 † Fl. est, sed & polyposus. Eum qui vide Corn. Cels. lib. 6. cap. 8.

2 † Fl. subtrahit.

3 † Aliàs præminentes.

* Plato 7 de leg. ait utrãque manũ esse natura æque ualidam.

r Vi. Bud. in priorib. annotat. hoc ipso titu.

4 † Fl. dicit. dicimus.

5 † Aliàs, hircosum tragis.

6 † Fl. quòd: s Vi. Bud. hic in priorib. annotatio. pulchrè dissentem quẽ hic morbũ iurisconsultus intellexerit.

7 † Fl. claudus

s Vi. Bud. in priori. annot. in hoc tit.

8 † Fl. accipere.

9 † Aliàs partum.

1 † Fl. & uerius est. Quod Pædius idem ait, si vua, etc. & vi. Amb. Aug. li. 1. c. 9

10 † videretur legendũ nõ videtur non sanus esse.

11 † i. tonsillas Celsus lib. 7.

13 † Fl. inueterati.

* Qui semel suo iure cessit, illud repetere non pot. cõtra tex. in canon. 7. q. 1. c. 1. & in can. sic il. lic 33. q. 4. tex & ubi in canone prouisum

14 † Fl. [illegible]

parte a corporis: perinde eius nomine non teneri Cælius 1 † ait, ac si nominatim mor bos exceptus fuisset. [b] Ad eos enim morbos vitiaq; pertinere edictum ædilium probandum est, quæ quis ignorauit, vel ignorare [c] potuit.

Paulus li. 11. ad Sabinum.

LEX XV.

Quæ bis [d] in mense purgatur, sana non est. Item quæ non purgatur, nisi per ætatem accidit.

Pomp. li. 33. ad Sabinum.

LEX XVI.

Quod ita sanatum est, ut in pristinum [e] statum restitueretur, perinde habendum est, quasi nunquam morbosum fuisset.

Ulp. li. 1. ad edic. adil. curr.

LEX XVII.

Quis 2 † sit fugitiuus, definit Ofilius: fugitiuus est, qui extra domini domum [f] fugæ causa, quo se a domino celaret, mansit. Cœlius autem fugitiuum esse ait eum, qui ea mente [g] discedat, ne ad dominum redeat, tametsi mutato consilio ad eum reuertatur: nemo enim tali peccato (inquit) pœnitentia [h] sua nocens esse desinit. Cassius quoque scribit fugitiuum esse, qui certo proposito [i] dominum relinquit. Itẽ apud Iulianum 3 † relatum est, fugitiuum ferè ab effectu 4 † animi intelligendum esse, [*] non utique a fuga: nam eum, qui hostem, aut latronẽ, incendium, ruinam ve fugeret, quãuis fugisse uerum est, non tamẽ fugitiuum esse. Itẽ ne eum quidem, qui a præceptore, cui in disciplinam traditus erat, fugisset, fugitiuum esse; si fortè ideo fugit, quia immoderatè eo utebatur. Idemq; probat, & si ab eo fugerit, cui erat commodatus, si propter eandem causam [l] fugerit. Idem ꝓbat Iulianus 5 † & si seuerius [m] 6 † cum eo agebat hoc 7 † ita, si eum 8 † fugisset, & ad dominum venisset. Cæterum si non ad dominum venisset, sine vlla dubitatione fugitiuum [n] videri ait. Idem ait interrogatus Proculus de eo, qui domi latuisset in hoc, ut fugæ nactus occasionem se subtraheret: ait enim 9 † tametsi fugere non posset videri, qui domi mansisset: tamen cum fugitiuum fuisse: sin autem in hoc tantum latuisset, quoad iracundia domino 10 † efferuesceret [o] 11 † fugitiuũ non esse: sicuti ne eum quidem, qui cum dominum animaduerteret uerberibus se affecere velle, proripuit 12 † se ad amicum quem ad peccandum perduceret; [p] sed 13 † ne eum quidem fugitiuum esse, qui in hoc progressus esset, ut se præcipitaret. Cæterũ [q] etiam cum quis fugitiuum diceret, qui domi in alium locũ ad se præcipitandum ascendisset; magisque hunc mortẽ sibi consciscere uoluisse. [r] Illud enim quod plerumque ab imprudentibus (inquit) dici solet, eum esse fugitiuum, qui nocte aliqua sine uoluntate domini emansisset, [s] 14 † non esse verum, sed ab effectu 15 † animi cuiusq; æstimandum. Idem Iulianus 16 † ait, si a magistro puer recessit, & rursus ad matrem peruenit: cũ quæreretur num fugitiuus esset: si celandi causa ne 17 † ad dominum reuerteretur, fugisset: fugitiuũ esse: si uero ut per matrem faciliorem deprecationem haberet delicti alicuius: non esse fugitiuum.

¶ Cælius quoque scribit, si seruum emeris, qui se in Tyberim deiecit: [t] si moriendi duntaxat consilio concepto 18 † a domino discessisset, non esse fugitiuum: sed si fugæ prius consilium habuit, deinde mutata uoluntate in Tyberim se proiecit: [u] manere fugitiuum. Eadem probat & de eo, qui de ponte se præcipitauit. Hæc omnia uera sunt, quæ Cælius scribit.

¶ Idem ait, si seruus tuus fugiens uicarium suum secum abduxit: si uicarius inuitus aut imprudens secutus est, neque occasionem ad te redeundi nactus [x] prætermisit: non uideri fugitiuum fuisse; sed si aut olim cum fugeret, intellexit quid ageretur; aut postea cognouit quid actum esset, & redire ad te (cum posset) noluit: [y] contra esse. Idem putat dicendum de eo quem plagiarius abduxit. Itẽ 19 † Cælius ait, si seruus cum in fundo esset, exisset de villa ea mente, [z] ut profugeret, &

a *Parte.*] euidenti: aliàs secus, ut instit. quibus mod. tute. fi. in princ.

b *Fuisset.*] supple & emptor & venditor ignorauit: utrobique n. repellitur emptor: sed si venditor sciuit, emptor autem, licet supinè, ignorauit, puto vẽditorem teneri, quia ꝑponderat ei dolus, ut ar. sup. ad leg. Aquil. l. item si obstetrix. §. fin. & l. si putator. licet & in hoc casu dicat lex currere tẽpus supine ignoranti vitium, ut ĩ eo. l. cum ser. §. n. poneres ibi verumq; sciuisse, non agitur post: si uterque ignorasset, non curreret, ut ibi dicitur.

c *Ignorare.*] ut supra de contrah. emp. l. ea quæ. § pe. & sup. eo. l. 1. §. si intelligatur.

d *Quæ bis.*] vide Plin. libro 6. cap. 15.

e *Quod ita. In pristinum.*] sed in nouũ postea incidat ægritudinẽ, ut inf. eo. l. si. §. 1. in si autem is primam recidat, non est uitiosus.

f *Quis sit. Extra domini domum.*] imo & si intra domum latitat, ut inf. eo. l. §. idem ait interrogat. Proculus, quæ est contra. Azo.

g *Ea mente.*] ut infra de verbo. sign. l. fugitiuus.

h *Pœnitentia.*] No. vitium animi pœnitentia non purgari, ut hic. * Et idẽ in alio, ut in furto, ut inf. de fur. qui ea mente. Idẽ in rapina, ut infra vi bo. rap. l. pe. Idem in apostata, ut C. de apo sta. l. qui sanctum. in med. & in fi. l. Idem in diuortio, ut infra de diuor. l. si pœnituit in fi. l. Idem in domino qui primo colonũ expulit, & tardè pœnitentiæ sup loca. l. si in lege. §. colonus. sed aliud in vitiis corporis si fuerit bene sanatum, ut inf. eo. l. proxi. & supra eod. l. 1. §. fi. Idem in falsa moneta, ut infra ad leg. Corne. fal. l. qui falsam. Item in appellatione, ut C. de appel. l. si quis libellos.

i *Proposito.*] nõ quam redeundi. Accur.

k *Ita. Et gentium esse.*] hoc ideo, quia factum spectatur, ut infra eo. l. bouem. §. 1. & infra de verb. sig. fugitiuus. & sic animus, & factum.

l *Causam.*] quia abutebatur.

m *Seuerius.*] verberando.

n *Fugitiuum videri.*] ita tamen, si vel, unũ pedem mouerit: secus si se non mouerit, ut infra ead. l. apud Cælium. in illo ver. plenè &c. quæ est contra. & est pro hic so. infra eo. Idem Cælius Vel ibi non animo fugiendi se abscõdit, hic sic. Vel hic Proculi, ibi alterius recitat opinionem.

o *Efferuesceret.*] i. humiliaret. et Accur.

p *Perduceret.*] ut & inf. eodem, l. bouem. § 1.

q *Cæterum.*] idest alioquin.

r *Voluisse.*] scilicet dicendum est.

s *Emansisset.*] extra domum. Accur.

t *Deiecit.*] non tamen fuit strangulatus.

u *Proiecit.*] idest enas fit.

x *Nactus.*] si tamen nancisceretur.

y *Noluit contra esse.*] quia est fugitiuus: & est simile. C. de incest. nup. l. qui contra. in fi. l. Item not. hic, ꝙ qui potest facere, & non facit, * videtur nolle facere, ut hic, & inf. de ritu nup. l. qui libertus. & infra quæ in fraud. cred. l. in fraudem.

z *Mente.*] quæ attenditur, ut infra de verb. sig. fugitiuus & supra ea. l. in princ.

* hic intelligẽ sanè, nõ n. hic loquitur de pœnalibus facti. ipsa n. purgantur animi vitia, ꝑ pœ, sed loquitur de eo, ꝙ commissum delictum, retractare velle, & sic in actib. hominum.

* Nolle facere vẽ, ꝙ potest facere non facit.

1 † Fl. Cælius ait, perinde ac si.
2 † Fl. Quid.
3 † Fl. Viuianus.
4 † Fl. affectu.
5 † Fl. Viuianus & infra.
6 † Fl. saeuus.
7 † Fl. hoc.
8 † Fl. ea.
9 † Fl. Idem ait, enim.
10 † Fl. domini.
11 † Fl. Buda. fugit, deferuesset.
12 † Fl. proripuisset.
13 † Fl. Idem est, sed.
1 Vi. Bud. hic.
14 † aliàs, mãsisset.
15 † Fl. affectu.
16 † Fl. Viuianus.
17 † Fl. Dum consilio quo ne ad.
18 † Fl. suscepto.
19 † Fl. Idem

quis eum a priusquam ex fundo tuo exisset, b comprehendisset, fugitiuum uideri: animum enim fugitiuum facere.

¶ Idem ait, nec eum qui ad fugam gradum unum alterumve promouit, uel etiam currere cœpit: si dominum sequentem non potest euadere, non esse fugitiuum. Idem rectè ait, libertatis cuiusdam speciem esse fugisse: hoc est à 1 † potestate dominica in præsenti liberatum esse.

¶ Pignori datus seruus debitorem c quidem dominum d habet: sed si posteà quàm ius suum exercuit e creditor ei f se subtraxit, potest fugitiuus uideri.

¶ Apud Labeonem & Cælium quæritur, si quis in asylum g * confugerit, aut eo se conferat, quo solent uenire, qui sese uenales postulant: h 2 † an fugitiuus 3 † sit? Ego puto non esse eum fugitiuum: qui id facit quod publicè facere licere arbitratur. Ne eum quidem qui ad statuam Cæsaris confugit, fugitiuum arbitror: nõ enim fugiendi animo hoc facit. Idem puto & in eum, qui in asylum, uel quod aliud confugit: quia non fugiendi animo hoc facit; si tamen ante fugit, & postea se contulit; non ideo magis fugitiuus esse desijt. Item Cælius scribit, placere eum quoque fugitiuum esse, qui eo se cõferat, unde eum dominus recuperare non possit; i multoque magis illum fugitiuum esse, qui eo se conferat, unde abduci k non possit.

¶ Erronem ita 4 † definit Labeo, pusillum fugitiuum: & ex diuerso, fugitiuum magnum erronem esse. Sed propriè l erronem sic definimus, qui non quidem 5 † fugit, sed frequenter sine causa uagatur; & temporib. in res nugatorias consumptis, serius ad dominum 6 † redit.

¶ Apud Cælium scriptum est: Liberti m apud patronum habitantis sic, ut sub una claue tota eius habitatio esset, seruus n mente ne rediret ad eum, extra habitationem liberti 7 † fuit, sed intra ædes patroni tota nocte oblituit. 8 † Videri esse fugitiuum Cœlius ait. Planè si talem n custodiam o ea habitatio non habuit, & in ea cella p libertus habitauit, cui commune & promiscuum plurium cellarum iter esset: contra placere debere Cælius ait, & Labeo probat.

¶ Idem Cœlius ait seruum in prouinciam missum à domino, cum eum mortuum esse, & testamento se liberum relictum audisset, q & in eodem officio permansisset, tantumque pro libero se gerere cœpisset, hunc non esse fugitiuum. Nec enim mentiendo se liberum (inquit) fugitiuus esse cœpit; quia sine fugæ consilio id fecit.

¶ Quod aiunt ædiles, Noxaue solutus non sit, sic intelligendum est, ut non hoc debeat pronunciari. Nullam eum noxam commisisse; sed illud, Noxa solutum esse, hoc est, noxali iudicio subiectum non esse. Ergo si noxam commisit, nec permanet noxa; solutus uidetur. Noxas accipere debemus priuatas; hoc est, eas quæcumque committuntur ex delictis, r non publicis criminibus, ex quibus s agitur iudicijs noxalibus. Denique specialiter cauetur t infra de capitalibus fraudibus. Ex priuatis autem noxijs oritur damnum pecuniarium, si quis fortè noxæ dedere noluerit, sed litis æstimationem sufferre.

¶ Si quis talis sit seruus, qui omnino manumitti non possit ex constitutionibus, u uel si sub pœna uinculorum distractus sit à domino, uel ab aliqua potestate damnatus, x uel si exportandus: y æquissimum erit etiam hoc prædici.

¶ Si quis affirmauerit aliquid adesse seruo, nec adsit, uel abesse, & adsit; utputa, si dixerit furem non esse, & fur sit; aut 9 † si dixerit artificem esse, & non sit, hi enim quia quod asseuerant; non præstant, aduersus dictum promissumue facere uidentur. z

Caius libro primo, ad edict. ædil. curul.

LEX XVIII.

SI quid uenditor de mancipio affirmauerit, idq; non ita esse emptor quæratur, aut redhibitorio,

a *Et qui eum.*] scilicet extraneus: dominus verò non poterat eum cõprehẽdere, sic citò currebat sicut uerbaliàs contra, inf. prox. §. Azo.
b *Exisset.*] cũ euadere à domino posset.
c *Debitorem.*] idest in domino debitoris est habendus.
d *Dominum.*] ut C. de pign. act. l. pignus.
e *Exercuit.*] agendo hypothecaria, & sic possessione apprehensa.
f *Creditor ei*] cui creditor vendidit. Vel dic creditori posteaquam vendidit, sed antequam traderet.
g *In asylum.*] locus erat ubi recipiebantur homines causa misericordiæ, vel auxilij, puta hospitale, t & commilitatib à, quod est sine, & sylos, quod est tractus, quia non extrahebantur inde qui eo confugerant. Accursius.
h *Postulant.*] idest petunt, ut dominus eorum compellatur eos vendere, qd faciunt fugiendo ad statuam, ut hic subijcit. & Insti. tu. de ijs, qui sunt sui, vel alie. iur. §. sed & hic datur ei securitas, & sine domini iniuria, cum habeat pretium, ut & arg. inf. ne quid in flu. pu. l. j. §. sunt qui putent. Accur.
i *Non possit.*] de facto, ut ad inimicos domini.
k *Abduci.*] de iure alicuius loci, ut Ferrariæ, vel ad hostes.
l *Propriè.*] exponit quod obscure dixit Labeo non corrigit.
m *Liberti.*] i. seruus quod est infra.
n *Scilicet.*] si pro q̃uis, uel in ui conditionis legi potest
o *Custodiam.*] i. discretam, vel distinctam.
p *Et in ea cella*] in qua se recipit seruus: non tamen, ut latitet, alioquin contra, ut supra ead. l. §. idem ait interrogatus. quæ est contra. Vel verius in mente non est hic fugitiuus: quia extra habitationem liberti seruus non fuit: cũ cella liberti, & locus ubi seruus est receptus, fuerit liberto in promiscuo usu cum patrono: sed ibi pro mouit aliquo gradus ad fugam, uel solue, ut ibi. Accur.
q *Audisset.*] sc. falsò.
r *Ex delictis.*] scilicet priuatis Accur.
s *Ex quibus*] scilicet priuatis de ictis agitur, ut hic; & Inst. de noxa. in p. lo. & C. de noxal. l. 2.
t *Cauetur.*] eisdem verbis edicti, ut supra eo. l. j. §. itẽ si quis mancipiũ. & ad hoc infra eo. l. cũ autem, in §. excipitur. & inf. tit. j. l. Lucius, §. fi. & infra de verb. sign. hæc stipulatio. Et no. hic, quod ubi est clausula specialis non indigemus generali, ut infra, de verb. oblig. l. doli.
u *Ex constitutionibus.*] pone exemplum, de constitutione Seueri & Anton. qua prohibetur ad libertatem peruenire seruus de adulterio cũ domina commisso accusatus, ut hic; & inf. de her. insti. his uerbis, §. seruum. & Inst. de hære. insti. §. est autem.
x *Damnatus.*] ad uincula propter facinus, ut C. de pœn. l. incredibile.
y *Exportandus.*] uenditus est, uel à potestate damnatus: huiusmodi enim pœnæ, vel conditiones apponi possunt à dominis, & potestatib. ut C. de ijs, qui ad lib. peruen. non poss. l. j. & ij. Accursius.
z *Videntur.*] & sic agitur redhibitoria, ut supra eo. l. j. §. quod si mancipium, & inf. l. prox.

Si

1 † Fl. deest, à.
¶ No. arg. ex hac gl. quod malefactor nõ possit extrahi de hospitali, sicut nec de ecclesia, secundũ Bart. hic.
* *asylum.*] *quod ex lege Romuli licebat Dionys. Halicar. li. 2. & vide Bud. loc. & Virg. li. 8. Aen. nec terminũ percepit. Accur.*
2 † *aliàs prostantur.*
3 † *Fl. fugitiuus.*
4 † *aliàs deest, ita.*
5 † *aliàs, numquam.*
6 † *Fl. serius domum redit.*
7 † *aliàs deest, fuit.*
8 † *aliàs, latuit.*
9 † *Flor. deest, aut.*

aut aestimatorio, idest quanto minoris iudicio agere potest. verbi gratia, si constantem, aut laboriosum, aut curacem, aut vigilacem esse, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit: & is ex diuerso leuis, proteruus, desidiosus, somniculosus, piger, [a] tardus, [b] comessator [1] † inueniatur: haec omnia videntur eò pertinere, ne id quod affirmauit venditor, amare ab eo exigatur, sed cum quodam temperamento: vt si fortè constantem esse affirmauerit, non exacta grauitas, & constantia, quasi a Philosopho desideretur: & si laboriosum & vigilacem esse affirmauerit, non continuus labor per dies, noctesque ab eo exigatur: sed haec omnia ex bono [c] & aequo modicè desiderentur. Idem & in caeteris, quae venditor affirmauit, intelligemus.

¶ Venditor qui optimum [d] coquum esse dixerit; optimum in eo artificium praestare debet: qui verò simpliciter coquum esse dixerit, satisfacere videtur, etiam si medio-crem [e] coquum praestet. Idem & in caeteris generibus artificiorum. Atque si quis simpliciter dixerit peculiatum esse seruum, sufficit si is vel minimum [f] habeat peculium.

Vlpianus lib. 1. ad edic. aedil. curul.

LEX XIX.

SCiendum tamen est, quaedam & si dixit, praestare eum non debere, [g] scilicet ea, quae ad nudam laudem serui pertinent, veluti si dixerit, frugi, probum, dicto audientem. Vt enim Pedius scribit, multum interest, commendandi serui caussa quid dixerit: [h] an verò praestaturum se promisit quod dixit. Planè si [i] dixit aleatorem [k] non esse, furem non esse, ad statuam numquam confugisse: [l] oportet eum id praestare.

¶ Dictum à promisso sic discernitur. Dictum accipimus, quod verbotenus pronunciatum est, nudoque sermone finitur: [m] Promissum autem potest referri & ad nudam promissionem, [n] siue pollicitationem, [o] vel ad sponsionem. [p] [2] † Secundum quod incipiet is, qui de huiusmodi causa stipulanti spopondit, & ex stipulatu posse conueniri, & redhibitorijs actionibus eum teneri non est nouum. Nam & qui ex empto potest conueniri, idem etiam redhibitorijs actionibus [q] conueniri potest. [r] Ea autem sola dicta siue promissa admittenda sunt, quaecumque sic dicuntur, vt praestentur, non vt iactentur. [f]

¶ Illud sciendum est: Si quis artificem promiserit, vel dixerit, non utique perfectum eum praestare debet, sed ad aliquem modum peritum: vt neque consummatae [*] scientiae accipias, neque rursum indoctū esse in artificio. [3] † Sufficiet igitur talem esse, quales vulgò artifices dicuntur.

¶ Deinde aiunt [u] aediles: Emptori omnibusque, ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus. Pollicentur emptori actionem, & successoribus [x] eius, qui in vniuersum ius succedunt. Emptorem accipere debemus eum, qui pretio emit. Sed si quis permutauerit, [4] † dicendum est utrumque emptoris & ven

a SI quid. Piger.] in incipiendo.
b Tardus] in perficiendo. Accur.
c Ex bono.] no. qui in genere tenetur, vel incerto, non tenetur ad id quod melius est, sed ex bono & aequo, vt hic, & inf. de verb. obl. l. continuus, §. cum ita, & §. illud, & sup. de cond. inde. l. cū it. §. fi. & inf. de trit. vi. & oleo leg. l. cū certū pōdus. & inf. l. prox. §. illud. & inf. eo. l. 2. inde, 2. respō. & inf. l. prox. & sup. de haere. vel act. vend. l. q. filij, §. fi. & l. si nomen. & l. prox. §. & de hoc plenè dixi sup. manda. l. fideiussorem.
d Optimum.] qui. n. optimum dicit, certū dicit, vt inf. de verbo. obligat. l. ubi autem non apparet. §. j.
e Mediocrem.] vt dixi regulariter suprà proximè. Accur.
f Minimum.] i. non maximum. ar. inf. de au. & argen. leg. l. qui lancem. Vel verius in summis qd minimū est, sequimur, vt inf. de verb. obl. inter stipulantē, § secundo.
g SCiendum. D. bere.] s. semper: sed cum distinctione, quae sequitur.
h Quid dixerit.] quo casu non teneatur, vt hic, & sup. de cōtrahen. emp. l. ea qua in princi. & sup. de dolo, qd venditor, in princ.
i Si.] prolatio sine interrogatione.
k Aleatorem] vt n. si certam probitatem dixit, debet ei praestare, vt sup. l. proxi. ita si certum quid dixit abesse hoc praestare debet, vt hi r
l A promisso.] quae verb. sunt supra l. proxi. §. primo.
m Finitur] s. sine interrogatione. Acc.
n Promissionem] idest pactum, quod vtroque consentiente fit, vt suprà, de pact. l j. §. pactum. Accur.
o Pollicitationem.] vbi & vnius tm̄ est cōsensus, vt inf. de pollicit. l. pactum. & fi. no. q aliud est dictū, aliud pollicitatio, aliud pactum, aliud stipulatio, vt hic colligitur.
p Ad sponsionem.] i. ad stipulationem
q Actionibus.] redhibitoria, & quanto minoris conueniri, puta si vendidisti seruū fugitiuum, vel pecus morbosum, cuius nomine agi potest etiā de iure ciuili, vel ad interesse cū venditor sciuit. vel quanto minoris empturus erat cum ignorauit, vt sup. de actiu. emp. l. Iulianus, in princ. nihilominus redhibitoria agi potest de iure praetorio, vel quanto minoris res est, & caue tibi, quia pp corporis morbum non agebatur de iure ciuili ad redhibitionē, sed ad interesse: vel quanto minoris vel ex ꝯctu, vel ex cautione, vt in pecore morboso, vel pp vitium animi in seruo fugitiuo agebatur de iure ciuili, vt dictū est: non in seruo fure nec ēt in filio tributario, vt not. sup. de act. emp. Iulianus: vnde, qa agebat pro fugitiuo, exponebat cautio super fugitiuo seruo, & super quibusdā aliis, super quibus reuocari pōt res itē de sanitate de iure ciuili, vt suprà, de act. emp. ex empto. §. et. & C. de act. empt. emptor. sed & sine cautione agebatur, vt dixi in fugitiuo. arg. sup. eo. l. quis sit fugitiuus, § idē recte. nec ob. quod dr sup. de actio. emp. ex empt. §. redhibitionem. & ibidē no. Fuit ergo necessarium has aedilitias actiones proponi, vtpote cum ad aliud dentur, q̄ superiores de iure ciuili. Quid. n. si emptor q d empturus erat, sed minori pretio? subuenitur ei per hoc edictū, vel ad redhibendum, vel q̄to minoris erat res. Item quique dat ista & non illa, vt suprà dixi, sed si agitur redhibitoria, & quanto minoris in praedictis casib. est contra, sup de dolo l qd venditor, in fi. vbi dicit dari de dolo. Sol. hic animo obligādi promisit: ibi iactandi ad decipiendum, & non promisit. Accursius.
r Conueniri potest.] ad aliud ex empto ciuili, & ad aliud praetoria q̄āto minoris dat, vt not. sup. de act. emp. & vend. l. Iulianus, in princ. & ideo neutra est superflua. Quid. n. si emptor empturus erat, sed minori pretio, subuenitur enim ei per hoc edictum, vel ad redhibendum, vel quanto minoris res est. Item potest esse quòd datur ista, nō illa: quia illa in contractib. tantum competit, vt d. l. Iulianus. Accur.
f Non vt iactentur.] vt sup. de pact. inter emp. & vend. ea quae. & supra l. prox. §. fin. & sup. ead. l. & infrà, de fund. instr. cum de lanionis §. asinam, in fi. Accursius.
t Art. sicut.] qui enim nimis emungit, elicit sanguinem, vt in Decre. dist. 4. denique. & in Prouerb. cap. 30.
u Aiunt.] vt suprà eod. l. 1. § 1.
x Successoribus] vt & infrà eo. si tamen §. si aedilitię. nam

d Vide Budeum hic in priorib. annot. ad Pandectas. quaedam enim hic annotata de culinari ministerio non contemnenda.

1† Fl. comessator, & comessator dicitur qui nocturnas aut intempestiuas cōuiuijs indulget, vt Bud. hic.

2† Fl. sponsionem.

* Nota quod sufficit mediocris scientiae. concor. tex. co. illiterato. ... di. ... & ... glosa ... c. cum ... bis ... extra. de aeta. & ... ar. tex. in l. si quid vēdar. §. venditor. suprà eod. ibi mediocrem.

3† Fl. consultum.

4† alias, si permutatum

ditoris loco haberi, a & vtrũque posse ex hoc edicto experiri.

¶ Tempus autem redhibitionis sex menses vtiles b habet. Si autem mancipium nõ redhibeatur, sed quanto minoris agatur, annus vtilis est: sed tempus redhibitionis ex die venditionis currit: c aut si dictum promissumve quid est, ex eo, ex quo dictum promissumve d quid est.

Caius libro 1. ad edict. ædil. Curulium.

LEX XX.

SI vero ante venditionis tempus dictum intercessent, deinde post aliquot dies interposita fuerit e stipulatio: Cœlius Sabinus scribit, 1 † ex priore causa f quę g statim (inquit) vt venijt, id mancipium, eo nomine posse agere cœpit. 2 †

Vlpia. libro 1. ad edict. ædil. Curulium.

LEX XXI.

REdhibere, est facere, ut rursus habeat venditor quod habuerit: & quia reddendo id fiebat, idcirco redhibitio est appellata, quasi redditio. h

¶ Cum redditur ab emptore mancipium venditori, de dolo malo promitti oportere ei Pomponius ait: i & ideo cautiones necessarias esse, ne forte aut pignori datus sit seruus ab emptore, aut iussu eius furtum siue damnum k cui datum sit. 3 †

¶ Idem Pomponius ait interdum etiam dupliciter cautiones interponi debere: alias in præteritum l alias in futurum, m vtputa si eius n serui nomine, qui redhibetur, emptor procuratorve eius iudicium accepit, o quod cum eo ageretur, p vel quod ipse eius nomine ageret. q Cauẽdum autem esse ait, si quid 4 † sine dolo malo emptor condemnatus r fuerit, aut dederit his rebus f recte præstari: t * vel si quid ex eo q̃ egerit, ad eum peruenerit, dolove malo, vel culpa eius factum sit quo minus perueniret, ijsdem rebus 5 † reddi. Idem ait, futuri temporis nomine cautionẽ, ei qui sciens u vendidit, fieri solere. *

¶ Si in fuga est homo sine culpa emptoris, & nihilominus cõdemnatur venditor: x tum enim cauere oportet, y ut emptor hominem persequatur, & in suam potestatem redactum venditori reddat. z

Caius libro 1. ad edict. ædil. Curulium.

LEX XXII.

ET neque per se, neque per hæredem suum futurũ quo minus eum hominem venditor habeat.

Vlpianus lib. 1. ad edic. ædil. Curulium.

LEX XXIII.

CVm autem redhibitio fit, si deterius mancipium, siue animo, siue corpore ab emptore factum est, prę stabit emptor venditori: ut puta si stupratum fuerit, ut sæuitia emptoris fugitiuum esse cœperit, fit ideo, inquit 6 † Pomponius, ex quacunque causa deterius factum sit; id arbitrio iudicis æstimetur, & venditori præstetur. Quòd si sine iudice ho-

cum dico e. m ad quem eã res pertinet, de hærede intelligas, ut infra de verborum signific. sciendum. §. fin. sed quandoque aliter ponitur, ut supra de adop. l. his verbis. & supra de iureiuran. l. ait prætor in §. eius rei. & l. etiam si in rem. Accursius.

a *Loco haberi.*] ut C. de rerum permuta. l. secunda.

b *Vtiles*] quando vitium supinè ignorauit: alias si sciuit, non agitur, ut supra eod. l. prima. Item si ignorauit, non supinè, tũc ex die quo sciuit, ut ĩ. eod. cum sex.

c *Currit*] sed probo contrarium, q̃ non, scilicet ex die venditionis; aut enim vterque, scilicet venditor & emptor sciebat vitium: & tunc non currit, scilicet tempore venditionis præscriptio sex mensium: vt pote cum agi nõ possit, ut sup. eod. l. prima. §. si intelligatur. aut vterq; ignorabat, & tunc non currit a venditione, ut inf. eo. l. cum sex. Respond. quandoque vterq; sciebat, potest hoc intelligi, si tamen stipulatus fuit de vitio. ut C. de euictio. si fundum, vel intellige quando venditor sciebat vitium: sed emptor supinè ignorauit: & ideo currit ei, vt ĩ. dicta l. cum sex in fin. & ĩ. eo. ædiles aiunt. §. idem refert Ofilius. vel dic, ex die venditionis, subaudi, & scientiæ, ut infra eod. cum sex. § j. & C. de excus. tuto. quinquaginta.

d *Promissumve.*] scilicet post venditionis diem, idest currit ex tunc tẽpus. Et ita contingit mirabile quoddam, quod agetur ex nudo pacto, interuallo apposito: vel dic, quod non agitur ex pacto, sed propter pactum ex edic. prætoris, vel ad redhibendum, vel quanto minoris, vel dic hic intellige, quando stipulatio interuenit, ut dictum promissumve pro eodem ponatur, & ad stipulationem refertur. Accur.

e *SI verò interposita fuerit*] scilicet in venditione non contracta intercessit stipulatio, s. vt præstetur ita esse sicut fuit dictũ, si sequatur venditio. Acc.

f *Ex priore causa.*] scilicet ex stipulatione.

g *Quæ.*] scilicet causa, siue stipulatio, vel dictum, quæ est prior habito respectu ad venditionem, quæ fuit subsecuta: hoc dico cum cœperit agere: cœpit ex ea agi posse (inquit Labeo) statim vt venit. i. post venditionem, scilicet cum effectu: nam sic conditionaliter fuit facta, si venditio subsequatur, eo nomine, idest propter serui vitium. Item per id quod dicit, ex tempore venditionis agi, no. q̃ dictum præcedens trahitur ad tempus venditionis; quæ enim in præfationibus &c. ut ĩ. de verb. oblig. l. Titia. §. idem respondit. Accur.

h *REdhibere Quasi reddere.*] vt & ĩ. de ali. iudi. mut. cau. fac. l. quia redhibitio, & supra quibus mod. pign. vel hyp. sol. l. voluntate §. fin.

i *Pomponius ait.*] sic & creditor, ut sup. de pig. act. creditor. & maritus in dote quam reddit. ut inf. sol. matri. si filio §. j.

k *Damnum.*] in his quæ habebant atrocitatem facinoris: aliàs non tenetur, nisi dominus qui iussit, ut supra de noxa. l. 2. Acc.

l *In præteritum.*] ut supra prox.

m *In futurum.*] ut subijcit per exempla.

n *Eius*] s. emptoris.

o *Accepit.*] i. lis est contestata. Accur.

p *Ageretur.*] s. statim.

q *Ageret.*] ex contractu serui forte.

r *Condemnatus.*] nomine maleficij fortè a seruo commissi.

s *His rebus*] venditori ab emptore, quibus rebus peruenit.

t *Recte præstari.*] emptori a venditore. i. ut seruet indemnis emptor a venditore: sic enim hæc verba exponuntur, ut ĩ. de verb. sign. l. aliud §. fi. & facit ad hunc § op. infra eod. item si serui.

u *Qui sciens*] etiam fugitiuum Accur.

x *Venditor.*] ad pretiũ reddendum: ut infra eod. ædiles §. loquuntur. & inf. eo. quod si nolit. §. idem ait hominem & §. si mancipiũ. Sed contra. C. eo. l. fin. vbi dicitur, q̃ ad hoc, vt pretium rei habeat, debet exhibere. Sol. condemnatur, non tamen datur exactio, nisi fiat serui redhibitio, secundum Ira. Vel dic, ibi dicitur exhibere, id est, probare, vel distingue, an sit culpa emptoris in fuga. ut ibi: an non. ut hic.

y *Oportet*] vt & ar. infra sol. matr. si filio. §. si qui dotalium. & sup. quod me. cau. si cum ex § quòd si homo. Secunda contra. supra de rei vend. si homo si. Sol. durius adstringitur personalis quàm realis debitor.

z *Reddat.*] si habere potest, alias non.

1 † Aliàs, rescribit.

2 † Hoc verbũ ẽd videtur ponere post verb. mácipiũ.

3 † Aliàs, editio hẽt damnũ eius datũ, siue furtum factum sit.

4 † Aliàs, qui dolo.

* Var. li. vt de re vas. meminit quoniam cautionis.

5 † Fl. ijsdem dabus.

* Nota §. hic perperā posita est cũ sola vulgata. sed ex ... potuerit. solere ponenda sit. & post vendit or puncttus seu præfata clausula nota. nos hoc obseruauit. Taurel.

6 † Aliàs, vt inquit.

mo redhibitus sit, reliqua a autem, quæ diximus, non sit emptor reddere: sufficiat venditori ex vendito b actio.

¶ Iubent ædiles c restitui d & quod venditioni accesserit, e & si quas f 1 † accessiones ipse g præstiterit: vt vterque 2 † resoluta emptione nihil amplius consequatur, h quam 3 † haberet si uenditio facta non esset.

¶ Excipitur i etiam & ille, qui capitalem fraudem admisit. Capitalem fraudem admittere, est tale aliquid delinquere, propter quod capite puniendus K sit. Veteres l enim fraudem pro pœna ponere solebant. Capitalem fraudem admisisse accipimus dolo malo, & per nequitiam: cæterum si quid 4 † errore, si quid casu fecerit, cessabit edictum. Vnde Pomponius ait: neque impuberem, m neque furiosum capitalem fraudem uideri admisisse.

¶ Excipitur & ille, qui mortis sibi 5 † consciscendæ causa quid fecit.

¶ Melius enim 6 † seruus creditus est, qui aliquid facit, quo magis se reb. humanis extraheret: vt puta si laqueum torsit, siue medicamentum pro ueneno bibit, præcipitemve se ex alto misit, n aliudve quid fecit, quo facto sperauit mortem peruenturam, tanquam non nihil 7 † in alium ausurus; qui hæc aduersus se ausus esset. o

¶ Si seruus sit qui uendidit, uel filiusfamil. in dominum, uel patrem de peculio ædilitia actio competit: p quamuis enim pœnales actiones uideantur: q tamen quoniam ex contractu ueniunt, dicendum est eorum quoque nomine, qui in aliena potestate, sunt, competere. Proinde & si filiusfam. uel ancilla distraxit, æque dicendum est actiones ædilitias locum habere.

¶ Hæ actiones, quæ ex hoc edicto oriuntur, r in aduersus r hæredes [illegible] competunt. Et si bona fide nobis seruient liberi forte homines, uel serui alieni, qui vendiderunt: potest dici etiam hos hoc edicto contineri. s

¶ Iulianus ait iudicio redhibitoriæ actionis utrumque & 8 † emptorem & venditorem quodammodo in integrum restituere debere. t Quare siue emptori seruus furtum fecerit, siue alij cuilibet, ob quod furtum emptor aliquid præstiterit: u non aliter cogetur 9 † hominem uenditori restituere, quam si eum indemnem præstiterit. Quid ergo (inquit Iulianus) si noluerit uenditor hominem recipere? Non esse cogendum ait quicquam præstare, nec amplius quam in 10 † pretio condemnandum, 11 † & hoc detrimentum sua culpa passurum emptorem, qui cum posset hominem noxæ dedere, maluerit litis æstimationem suffere; x & uidetur mihi Iuliani sententia humanior y esse.

¶ Cum redhibetur mancipium, si quid ad emptorem peruenit, restitui oportet; nec solum si ipse fructus percepit mercedesve a seruo, uel conductore serui accepit, sed etiam si a uenditore fuerit ideirco consecutus, a quod tardius ei hominem præstitit; 12 † sed & si a quouis alio possessore fructus accepit, emptor restituere eos debebit: z sed & si quid fructuum nomine consecutus est, id præstabit; b item si legatum, uel hæreditas seruo obuenerit. Neque refert, potuerit hoc consequi uenditor, an non potuerit, si seruum non uendidisset. c Ponamus enim talem esse, d qui capere aliquid ex testamento non potuerit; nihil nocebit e hæc res, Pædius quidem etiam illud non putat esse spectandum, cuius contemplatione f testator seruum hæredem scripserit, uel ei legauerit: quia & si uenditio remansisset, g 13 † nihil hæc res emptori profuerat. Et per contrarium

a C[Um autem Reliqua.] scilicet rei venditæ, ut fructus: imò deterioratio nem ut prox. dixi.
b. Ex vendito.] & in factum datur nihilominus, ut inf. eo. §. si nolit. §. restitui Acc.
c Iubent ædiles] s. supra eod. l. 1. §. 1. & facit ad hoc. inf. de fur. si seruus communis. §. idem dicendum.
d Restitui.] scilicet venditori.
e Accesserit.] s. emptori a venditore. Accur.
f Et si quas] repete, & iubent restitui accessiones si quas, &c. & dic econtra ips., s. emptor ut usuras.
g Ipse.] s. emptor.
h Consequatur.] nomine accessionum quas venditor dedit: secus in alijs, ut inf. ead. l. §. fina. in fi. quæ est contra.
i Excipitur.] in edicto scilicet, ne vendatur quin talia dicantur, vt supra eod. l. 1. §. item si quod mancipium, & facit supra eo. l. quis sit. §. quod aiunt ædiles. Accur.
K Puniendus sit] scilicet aliquis homo liber. Vel dic seruus inspecto iure naturali, quia homo est, & liber: nam inspecto iure ciuili, non propriè dicitur capite puniri cum caput non habeat, ut infra de acc. cus. hos accusare. §. omnibus.
l Veteres] vt infra de verb. sign. l. aliud est fraus. in princ.
m Impuberem.] scilicet seruum doli non capacem: alias contra, vt C. de pœnis l. impunitas.
n Ex alto misit.] nota quis sit malus seruus. Sed quo est malus propter hoc, cum sibi liceat, ut sup. de pœ. sed si damnum. §. sed si ipse. quæ est contra. Respon. ut ibi diximus.
o Ausus esset.] nō est credendum eum alijs parcere, qui sibi non parcit, ut infra de bo. eo. l. fin.
p Actio competit.] ut & infra eod. si seruus mancipium. 1. respon.
q Videantur.] & sunt quandoque, ut inf. eo. l. redhibitoria.
r Aduersus hæredes.] vt & inf. eo. si tamen. §. ædilitiæ. Accur.
s Contineri.] vt eorum nomine teneātur possessores, ut & sup. de pecu. l. 1. in fi. & l. 2. Azo.
t Restituere debere.] vt & inf. eo. l. facta. Et no. quod dicit, quodammodo: nec enim est vera restitutio: quia ibi in restitutione minorum minor non tenetur, nisi inquantum est locupletior, vt sup. de mino. l. patri. hic autem in solidum tenetur, ut j. eod. quod si nolit. §. quod in procuratore.
u Præstiterit] vt infra eod l. quæro. & l. ædiles §. fin. & l. videamus. & l. illud. in fi. & sup. de neg. gest. diuortio §. sed nec redhibitoria. & inf. eo. item.
x Sufferre.] quid autem si magis expediebat litis æstimationem offerre?
y Humanior.] vt & j. eo. l quæro. a respod. Accursius.
z Vel culpa.] not. emptorem teneri ad culpam, vt hic: & inf. eo. ædilic. §. Pædius licet res sit sua interim. & sic est arg. contra inf. sol. mat. licet. § 1. Acc.
a Consecutus.] dictos fructus, vel ē pœnam.
b Præstabit.] ut fructuum fructus.
c Non vendidisset.] ut & arg. sup. de pet. hæred. cum hæreditas. Sed contra supra ead. l §. iubent. Sol. ut ibi Accur.
d Talem esse.] s. venditorem Accur.
e Nocebit] cons. quiltur ergo per alium, quod per se non potest, vt & dixi supra, quæ res pig. ob. pos. l. Aristo. Sed arg. contra infra de vulg. substit. l. si is qui. Accur.
f Contemplatione.] scilicet ipsius serui, an venditoris seruus si emptoris, quia hic habiturus erat etiam non contracta emptione, & quia ex rem sua videtur, vt inf. de vulg. sub. l. sed si plures. §. in arrogato. & sic intelligitur sup. de act. emp. Iulianus. §. si quid seruo. ut & ibi dixi. Accur.
g Remansisset.] idest facta non esset. Accursius.

1 † alias, & si quid ipse præstitit.
2 † alias, utrinque.
3 † Dnaquā [illegible] haberet.
4 † Fl. & si quis errore, si quis casu.
5 † Fl. deest, sibi.
6 † Fl. deest, enim.
7 † [illegible] nihil non [illegible] & vastinus.
8 † Fl. idest.
9 † Fl. reddere(?) tur.
10 † Fl. deest, in.
11 † Fl. condemnabitur.
12 † Fl. [illegible] tum.
13 † Vendition remansisset, legit Bud. hoc, et intelligo (in qua) mansisset, s. seruus legatus.

(inquit) si contemplatione venditoris institutus proponeretur, tamen dicemus restituere emptorem non debere venditori, si nollet eum redhibere.

Caius li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XXIIII.

ET generaliter dicendum est quicquid extra rem a emptoris per eum seruum acquisitum est, id iustum videri reddi oportere.

Vlp. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXV.

AEdiles etiam hoc præstare emptorem uolūt, si in aliquo deterior factus sit seruus, sed ita demum, si post venditionem traditionē que factus sit. Cæterū si ante fuit non pertinet ad hoc iudicium, quod ante factū est. Siue ergo ipse deteriorē eū fecit, siue familia eius, siue procurator, tenebit actio. b ¶ Familiæ c appellatione, omnes qui in seruitio sunt, continentur: etiam liberi homines, qui bona fide ei seruiūt, vel alieni serui. d 1 † Accipe eos quoque, qui in potestate eius sunt. e ¶ Procuratoris quoque 2 † fit mentio in hac actione. Sed Neratius procuratorem hic eum accipiendum ait, nō quemlibet, sed cui vniuersa negotia, aut id ipsum, propter quod deterius factum sit, mādatum est.

¶ Prædius ait, æquū fuisse id duntaxat imputari emptori ex facto procuratoris, & familiæ, quod non fuisset passurus seruus, nisi ei venisset. Quod autem passurus erat etiam si non uenisset, in eo concedi emptori seruum d sui noxæ deditionem: & ex eo (inquit) quod procurator commisit, solum actionum præstandarum necessitatem ei iniungi. e Quid ergo si culpa, non etiam dolo emptoris seruus deterior factus sit? æque f condemnabitur. Hoc autem, quod deterior seruus factus sit, non solum ad corpus, sed etiam ad animi vitia referendum est, ut puta si imitatione conseruorum g apud emptorem talis h factus est, aleator forte, vel vinarius, uel erroneus. 3 † ¶ Sed notandum est, quod nō permittitur emptori ex huiusmodi causis i noxæ dedere seruum suum. k nec enim factum seruorum suorum, itemque procuratoris præstat. l ¶ Item sciendum est hæc omnia, quæ exprimuntur edicto m ædiliū præstare n eū o debere p si ante iudicium acceptum facta sint. Idcirco q enim necesse habuisse r ea enumerari, ut si quid eorum ante litem contestatam contigisset, præstaretur. Cæterum post iudicium acceptū tota causa s ad hominem restituendum iudicio uersatur, & tam fructus, 4 † quam id quo deterior factus est, t cæteraque ueniunt. Iudici enim statim atque iudex factus est omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio uersantur. Ea autem, quæ ante iudicium contingunt, non ualde u ad eum pertinēt, nisi fuerint ei nominatim iniuncta. x

Præterea in edicto y adiicitur. (Et si 5 † quanta pecunia pro eo homine soluta, z accessionisue nomine data erit, non reddetur: eiusue pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, non liberabitur. a Ordinem 6 † fecerunt ædiles, ut ante uenditori emptor ea omnia, quæ suprascripta sunt, præstet: b sic deinde pretium consequatur.

Caius li. 1. ad edic. ædil. cu.

LEX XXVI.

VIdeamus tamen, ne iniquum sit emptorem cō pelli dimittere corpus, & ad actionem iudicati mitti, si interdum nihil præstatur, ꝓpter inopiam vēditoris Et potius res ita ordinanda sit, ut emptor caueat, si intra certū tēpus pecunia sibi soluta sit, se mancipium restituturū. c

a ET *generaliter. Extra rem.*] vt j. eo quod si nolit. §. si peculium.

b AEdiles *Tenebo actio*] ex vēditio. sic etiam fructuarius de suo suorum. que facto tenetur. vt sup. de vsufruct. sed cum vsufructuarius.

c *Eius sunt.*] vt infra de verb. sig. pronontiatio & l. detestatio. §. familiæ. & infra vi bo rap l. j. §. familiæ, & infra de vi & vi ar ma. l. j. §. fami.

d *Serui.*] qui dedit dā nū in seruo empto.

e *Iniungi.*] si alias de disset damnū procurator, etiam si seruus venditus non fuisset.

f *Aeque.*] vt & si de dolo, vt sup. eod. cum autem, §. fin. & inf. e. quod si nolit. §. quod in procuratore.

g *Conseruorum.*] alio rum, s. emptoris. vnde Cato, Ambula cum bonis. mores enim a coniuncto formatur.

h *Talis*] s. vitiosus.

i *Ex huiusmodi causis.*] proxime dictis.

k *Seruum suum.*] nisi damnum erat inferendum: licet venditio remā sisset, vt sup. proxi. §.

l *Procuratoris præstat.* subaudi, sed suum.

m *Edicto*] s. præstanda ab emptore venditori, vt sup eo. l. j. §. j. ibi, si quid autē, &c.

n *Præstare*] per ātionem ex vendito, quā venditor contra emptorem proponit conuentus ab eo prius redhibit actione, ut sup. e. l. cū autem §. j. emptor autē pro quibusdam solam exceptionem habet i. corporis retentionem, vt pro dānis, ut supra eo. cum autē. quid ergo. illam ergo nō est necesse complecti in libello: sed pretiū, & accessiones videtur quod habeat necesse complecti.

o *Eum.*] emptorem venditori per libellū petentii

p *Debere.*] iure actionis.

q *Idcirco.*] quia æquū est ea præstari.

r *Habuisse.*] s. dico ab ædilibus Accur.

s *Causa.*] tam in onere, quam in accessionibus, quæ edicto continetur, si quod, &c.

t *Factus est.*] per contestationem litis factam coram se, vt j. de procura. secus.

u *Valde.*] nam quandoque pertinet, ut C. de iudi. l. sancimus. Accursius.

x *Iniuncta*] a lege, vt de eis fiat ius, non ergo de quæsitis ex re emptoris, ut supra eo. l. generaliter, & petita per libellum, vt hic, & inf. de vsu. l. partū & sup. de procu. si reus. & sup. com muni diui. si quis putans. §. si quid post. & inf. e. l. quod si nolit §. si mancipium, & l. item. § j. Sed videt, quod prima ueniant etsi nō sint iniuncta, ut sup. de iud. l. solem. quæ est contra. Sol. ibi dicit ea uenire quæ sub petitione facta ab actore possunt claudi. quod hic conn. gatur. Sed dicitur, quod alia, quæ non possunt claudi non veniunt, ut & ibi diximus. Item de eis, quæ post accidunt, veniunt per officium iudicis, ut hic. Sed cōtra sup de iudi. l. non potest quæ est contra Sol. non ueniunt in iudicium futura principaliter, sed accessoria sic, ut hic. uel non veniunt in iudicium i. in actione, sed in causa sic, ut hic.

y *Præterea in edicto.*] non in verbis positis, sup. eo. l. j sed hæc verba iungebāt cū illis.

z *Soluta*] s. venditori.

a *Non liberabitur*] subaudi, iudicium dabimus, ut inf. e. l. illud. §. & si redhibitoria.

b *Præstet.*] sic ergo not hic, quod si quis habeat dare, & recipere, semper prius debet offerre ut hic. & sup. de act. empti. Iulianus. §. offerri, & ff. cōia præ. l. uenditor §. fi. in fi & facit sup. eo. cum autē. § Iulia. Azo. Sed ar. contra inf. l. prox.

c VIdeamus *Restituturum*] quod verū est, ut infra eod. l. illud, in fin.

DE *Ciet.*] CASVS. Ago redhibitoria pro seruo: debeo rehabere pretium, & vsuras, quas dedi, & quod dedi mediatoribus ex uoluntate vēditoris, non alias.

Item

* *Habes hoc tex. de cure molurom, & ... enumerantē ... quod venit ... familia ... hoc ... in seruum ... Addo ... gl. in cap. 1. s. ... s.*

1 † *Flo. deest, seruus.*

2 † *Fl. deest, quoque.*

3 † *Flor. vel erroneus ... vitiis ... lib. 3. ... c. 7.*

4 † *Duo fructus ... quam id.*

5 † *Fl. deest, si. Bud. ... emendat ... in tex. hic.*

6 † *Flor. ædi. ...*

Vlp. lib. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXVII.

DEbet autem a recipere pecuniam, quam dedit pro eo homine, vel si quid accessionis nomine dederit. Dari autem non id solum accipimus, quod numeratur venditori, vt puta pretium, & vsuras eius: sed & si quid emptionis causa erogatum b est. Hoc autem ita demum deducitur, si ex voluntate venditoris datur. cæterum si quid sua sponte datum esse proponatur, non imputabitur. Neque enim debet, quod quis suo arbitrio dedit, a venditore exigere. Quid ergo si forte vectigalis nomine datum est, quod emptorem forte sequeretur; c Dicemus hoc quoque restituendum. Indemnis enim emptor discedere debet.

Caius li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XXVIII.

SI venditor de his, quæ edicto d ædilium continentur, non caueat, e pollicentur aduersus eum iudicium redhibitorium, f 1† intra duos menses, uel quanti emptoris interfit intra sex menses.

Vlp. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEV XXIX.

ILlud sciendum est, si emptor uenditori hæc nō præstet, g 2† quæ desiderantur in hac actione, non posse ei venditorem condemnari; si aūt emptori uenditor ista h non præstet, 3† condemnabitur i ei. ¶ Item emptori præstandum est, ut pecuniæ cuius nomine 4† obligatus erit liberentur: K siue ipsi uenditori obligatus sit, siue etiam alij: Condemnatio aūt fit, l quanti ea res m erit. Ergo excedat pretium, an non, uideamus. Et quidem cōtinet condemnatio pretium, accessionesq; n An & vsuras pretij consequatur, quasi quod sua interfit, debeat accipere; maxime cum fructus q noq. ipse restituat? Et placet consecutu rum. Si quid t.. an damni senſit, uel si quid pro seruo impendit, o consequetur arbitrio iudicis: sic tamen non vt ei horum nomine p uenditor condemnetur, ut ait Iulianus, q sed ne aliter compellatur hominem uenditori restituere, r quam si eum indemnem præstet.

Pau. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXX.

ITem si serui redhibendi s nomine emptor judiciū t accepit, uel ipse eius nomine dictauit: cauendum ex utraque u parte erit: ut si quidem sine dolo malo condemnatus sit, uel si quid ex eo, quod egerit, ad eum peruenerit, dolo ne malo eius factum sit, quo minus perueniret: id reddat.

¶ Quas impensas necessario in curandum seruum post litem contestatam emptor fecerit, imputabit. x 5† præcedentes autem 6† impensas nominatim comprehendendas y Pædius ait. 7† Sed cibaria seruo data non esse imputanda z Aristo ait: nam nec ab ipso a exigi, b quod in ministerio c eius d fuerit.

Vlp. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXXI.

QVod si nolit e uenditor hominem recipere, nō in maiorem summam, inquit, quam in pretium ei f cōdemnandum. Ob hæc ergo, quæ propter seruum damna sensit, solam dabimus ei corporis retentionem. Cæterum poterit euitare præstationem uenditor, si nolit hominem recipere. quo facto pretij præstationem eorumque quæ pretium sequuntur, solam non euitabit. g

Pro seruo fure agitur redhibitoria, si dictum fuit non esse furem. h. d. alias secus.

Si uenditor pronunciauerit, uel promiserit furem non esse, tenetur h ex sua promissione, si furtum seruus facit. Esse enim hoc in 8† casu i furem non tantum eū qui extraneo, sed & eum, qui domino suo res subtraxerit, intelligendum est. ¶ Si ancilla redhibeatur, & quod ex ea post uenditionem natum erit, reddetur: siue unus partus sit, siue plures. Sed &

item quod solui nomine vectigalis, seu tributi pro seruo. Vi.

a *Debet autem.*] scilicet emptor a uenditore.

b *Erogatum est.*] mediatoribus. s. forte quia dicit ita uenditor, nō vendam tibi nisi per talem hominem: tu ei da de tuo, & ipse nos conueniet.

c *Sequeretur.*] ratione rei.

SI *venditor.*] CASVS. Titius vēdidit mihi Stichum. debet mihi promittere non fugitiuum, & alia uitia abesse: & ni si promittat, ago redhibitoria, & intra duos menses, uel quāti interest vsq. ad sex menses. Viuia.

d *Edicto.*] posito supra e. l. 1. § 1. s. de vitijs, & alijs, quæ ibi dicuntur.

e *Non caueat.*] intra duos mēses. Vel dic, facta interpellatione congruo loco, & tempore.

f *Redhibitorium.*] idest actionē redhibitoriā, licet alias non sit in causa redhibitionis, & non mireris si hæc alia tempora, quam superiora sint, quæ habes sup. eo l. sciendū. §. si. nam hic agitur & si vitia non sunt, s. eo ipso, quod non cauet & facit inf. eod. quod si nolit. §. qui mancipia. Accu.

g ILlud. *Non præstet.*] idest non caueat intra certū tēpus, ut, si pecunia sibi soluatur, se mancipiū restituturum, ut sup. eo l. videamus.

h *Ista*] quæ diximus sup. e. l. debet. Accur.

i *Condemnabitur*] cū venditori satisfactum fuerit prius ab emptore s. in cauendo.

K *Liberentur.*] ut & supra e. l. ædiles §. præterea. Accur.

l *Condemnatio autem fit.*] s. emptori.

m *Ea res*] i. pretiū.

n *Accessiones.*] ut ea quæ accessorie dedit mediatoribus, ut sup. eo. l. debet.

o *Impendit.*] pro delictis eius.

p *Horum nomine.*] s. damnorum.

q *Ait Iulianus.*] ut supra eo. l. cum autem. §. Iulianus. & inf. eo. l. quæro. & facit sup. de in diem addic. l. item quod dictum.

r *Restituere.*] sic sup. eo. l. videamus. s. pro delictis eius. Quid si emptor, qui obtinuit non vult vti victoria, an venditor poterit agere? Videtur, quod nō, vt sup. de minor. si iudex.

s ITem si. *Redhibendi.*] i. nomine huius serui, qui modo redhibetur. nam acceperat iudiciū de eo, quod cum alio contraxerat, uel alij debitū fuerat ex delicto. Accur.

t *Iudicium.*] cum cōueniretur noxaliter. Accur.

u *Ex utraque.*] vt s. eo. l. redhibere. §. idē Pomponius.

x *Imputabit.*] officio iudicis. Accur.

y *Comprehendendas.*] scilicet in libello iure actionis, non officio iudicis, ut sup eo. l. ædiles. §. item sciendum.

z *Imputanda*] scilicet venditori, vt ar. supra com. l. in reb. §. possunt & inf. de do. inter vir. & vxo. si id, quod. §. 1

a *Ab ipso*] vēditore.

b *Exigi*] scilicet possunt. ideoque, &c. & sic, qui non exigit, non agit. uel dic, ipsum seruitium, quod non potest repeti.

c *In ministerio*] idest seruitio. Accur.

d *Eius*] emptoris.

e QVod si nolit.] hæc lex melius continuatur cū illa l. illud. in fi. quæ est sup proxi §.

f *Ei*] s. emptori.

g *Non euitabit.*] idest agnoscit. alia ergo euitat.

h *Tenetur.*] etiam si ignorauit furem esse, quia temere asseuerare non debuit, vt sup. de act. emp. l. 1. & l. Iulianus. §. 1. Accur.

i *Hoc in casu.*] quia s. dixi non esse furē. alias si nihil dixisset, non teneretur. ideo, quod dn̄o quandoq. furtum fecisset ut & inf. eo. l. si furtum.

Venditori.

1† *Vl. adhersus eum ad redhibendum iudicium intra duos menses.*

2† *Vl. præstat.*

3† *Vl. præstat.*

4† *Red. hic legit, cuius pecuniæ nomine, &c.*

5† *Alias, officio iudicis imputabit.*

6† *Vl. deest autem.*

7† *Vl. deest, sed.*

8† *Vl. deest, in.*

1 † Iulian. supra.

a Venditori.] vt supra eo. l. & generaliter. & arg. supra de petitio. hæred. l. nisi ex.

b Damni.] quæ, pro vel. & facit, supra, de procu. licet, §. pen. & supra fam. ercis. l. si similiter. Vel proprie. & sic dicas cōpelli omnes consentire, vt & inf. iud. sol. iā tamen, §. si tamen plures. & infra, de leg. j. huiusmodi, §. cum pater. & inf. ea. l. §. prox.

2 † Fl. accessi. i.

c Recepit hominem.] & sic in idit in communionem inuitus, q non debet esse, vt supra, de condi. indeb. l. si non fortem, §. si centum. Accur.

3 † Flor. ist.

d Homo sit.] nota q hæc prætoria est quanto minoris res sit: vt hic, & infrà eodem, ædiles, circa princip. sed ciuilis quanto minoris esset empturus, vt supra, de actio. empti. l. Iulianus, in principio.

e Singulos.] hæredes emptoris. Accur.

f Agere.] ad pretiū.

g Accessiones.] vt vsuras. Accur.

h Recipient.] s. hæredes emptoris.

i Tale sit.] idest tale remanserit aliquid reddendum.

k Negauimus.] vt supra ead. l. §. si plures.

l Consentiunt.] vt supra ead. l. §. si plures.

4 † Florent. quanti.

m Ex dominis.] qui seruum emit.

n Emptoribus.] vel solus partem pretij soluendo, partē r i consequatur. Accur.

o Retinet.] vt sup. de actio. empti. l. Iulianus, §. offerri & sup. eo. illud, in fi.

5 † Flo. sed & fructus accessiones.

p Emit.] scilicet emptoris, vel vnius ex hæredibus.

q Procurator.] vnius ex hæredibus.

r Teneri.] hoc potest intelligi re non integra, quia seruo restitutus sine damno, & pretium redditū est: in inferiori casu res est integra.

s Redhibere.] nisi soluat. Accur.

t Redhiberi.] cum secus in hæreditus emptoris, vt supra ead. l. §. si plures? Respon. quia venditor, qui integrum ius habuit, si conueniatur ab vno, & integrū ius debet recuperare, cæterum

si forte vsusfructus proprietati accreuerit, indubitate hic † quoque restituetur.

¶ Si peculium quæsijt apud emptorem, quid de hoc dicemus? Et si quidem ex re emptoris accreuit, a † dicendum est, apud ipsum relinquendum. si aliunde, accreuit, venditori a restituendum, 3 †

Plures heredes emptoris concordare debent in agendo, vel omnes ædilitoria, vel omnes quanto minoris. hoc primo. Sed ad pretium consequēdum quilibet agit pro parte, & in accessionibus diuisibilib. quilibet pro parte tenetur. hoc secundo. Item quod dictū est in pluribus hæredibus, idem in pluribus dominis vnius seruitutem ementis. h. d. vsque ad §. Pomponius ait.

¶ Si plures hæredes sint emptoris, an omnes ad redhibendum consentire debeant, videamus. Et ait Pomponius omnes consentire debere ad redhibendum, dareque b vnū procuratorem, ne forte venditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem recipit hominis, c alij in partem pretij condemnatur, quanto 4 † minoris is homo sit. d

¶ Idem ait, homine mortuo, vel etiam redhibito, singulos e pro suis portionibus recte agere. f pretium autem, & accessiones g pro parte recipient. h Sed & fructus 5 † & accessiones, & si quo deterior homo factus est, pro parte ab ipsis præstabitur, nisi forte tale sit, i quod diuisionem non recipiat, vt puta ancillæ partus, in hoc enim idem seruandum est, quod in ipsa matre vendita, quam pro parte redhiberi posse negauimus. k

¶ Marcellus quoque scribit, si seruus communis seruum emerit, & sit in causa redhibitionis: vnum ex dominis pro parte sua redhibere seruum non posse, non magis (inquit) quàm si cum emptori plures hæredes exstiterint, non omnes ad redhibendum consentiunt. l

¶ Idem Marcellus ait, non posse alterum ex dominis m consequi actione ex empto, vt sibi pro parte venditor tradat, etsi pro portione pretium dabit: & hoc in emptoribus n seruari oportere ait. nam venditor pignoris loco, quod vendidit retinet, o quo ad emptor satisfaciat.

¶ Pomponius ait, si vnus ex hæredibus emptoris, 6 † vel familia eius, p vel procurator q culpa, vel dolo fecerit rem deteriorem, æquum esse insolidum eum teneri r arbitrio iudicis. Hoc autem expeditius esse, si omnes hæredes unum procuratorem ad agendum dederint: tunc enim 7 † si quo deterior seruus culpa vnius hæredum factus est, & hoc solutum est, cæteri familiæ erciscundæ iudicium aduersus eum habebunt, 8 † quia propter ipsum damnum sentiunt, impediunturque redhibere. s

¶ Si venditori plures extiterint hæredes, singulis pro portione hæreditaria poterit seruus redhiberi. t Et si seruus plurium uenierit, u idem erit dicendum. Nam si unus a pluribus, x uel plures ab uno, uel plura mancipia ab uno emantur, uerius est dicere, y si quasi plures z rei fuerint uenditores, singulis insolidum redhibendum: si tamen plures partes emptæ a sint à singulis, b rectè dicetur alteri quidem posse redhiberi, cum altero autem agi quanto minoris. Item si plures c singuli partes ab uno emant, tunc pro parte quisque eorum experietur: sed & si insolidum emant, quisque 9 † insolidum redhibebit. d

¶ Si mancipium quod redhiberi e oportet, mortuum erit: hoc quæretur, numquid culpa emptoris, uel familiæ eius, uel procuratoris, homo demortuus sit. nam si culpa eius decessit, pro uiuo habendus est, & præstantur omnia, 10 † quæ præstarentur f si uiueret. ¶ Culpam g autem 11 † omnē accipiemus, non utique latam. h Propter quod dicēdum est, quamcūque occasionem mortis 12 † emptor præstitit, debere eū teneri, 13 †

vnus ex hæredib. venditoris pro parte tantū conuenitur, quam habuit.

u Venierit.] ab eis.

x A pluribus.] scilicet emit.

y Dicere.] responsio primi casus, scilicet cum vnus emit a pluribus.

z Plures rei.] insolidum venditores.

a Emptæ sint.] ab vno emptore. Accur.

b A singulis.] s. venditoribus seorsum.

c Item si plures.] s. singulariter, & hic est tertio secundi casus.

6 † Flor. desi. emptoris.

d Redhibebit.] ad tertium autem, s. quando vnus ab vno plura mācipia emit, non respondet hic, sed infrà eod. l. cum eiusdem, & l. seq. & l. si plura, & l. penult.

e Redhiberi.] contra. C. eod. l. fin. sol. vt dixi supra eod. l. redhibere, §. fin.

7 † Flo. tūc & si quo.

f Præstarentur.] si viueret. hoc potest intelligi, cum venditor admittit emptorem agentem redhibitoria, licet eius culpa perierit seruus. præstabitur enim venditori æstimatio serui. & restituentur accessiones, & damna in seruum ab emptore, & eius familia data, vt suprà eo. cum autem, §. Iulianus, & §. pen. & l. ædiles etiam. sed si malit venditor repellere emptorem, quia seruum non restituit, est enim sua culpa mortuus, potest, vt sup. eo. ædiles etiam, §. ordinem & l. illud, primo respon. & inf. eo. l. si hominē emptum, in fine. & l. si tamen, §. respon.

8 † Fl. habent.

g Culpam.] ideo generaliter dixi de culpa emptoris, quia nō tantum latam, sed etiam leuem præstat, non leuissimam, vt inf. de leg. j. si seruus leg. §. cum quidam.

9 † Fl. vnusquisque.

h Latam.] scilicet tantum.

Adhibuit

10 † Dum. e omnia.

11 † Fl. desi. autem

12 † Fl. mor.

13 † Fl. des. fuerit.

etiam si non adhibuit * medicum, a ut sanari possit, vel malum adhibuit, sed culpa sua. Sed hoc dicemus, b si ante iudicium acceptum decessit. Cæterum si post iudicium acceptum decessisse proponatur: tunc in arbitrium iudicis veniet qualibet mortuus sit. Vt enim & Prædio videtur, quæcumque post litem contestatam contingunt, ea arbitrium iudicis desiderant.

¶ Quod in procuratore diximus, idem & in tutore, & curatore dicendum erit, cæterisque, qui ex officio pro alijs interueniunt. & ita Pædius ait, & adijcit, quibus administratio rerum 2 † permissa est, eos culpa abesse præstare non iniquè c dominum cogi.

¶ Idem Pædius ait, familiæ appellatione, & filiosfamilias demonstrari. d facta enim domesticorum, redhibitoria agentem præstare voluit. e

¶ Si quis egerit quanto minoris propter seruũ fugam, deinde agat propter morbũ, quanti fieri condemnatio debeat? Et quidem sæpius agi posse quanto minoris, f dubium non est. Sed ait Iulianus id agendum esse, ne lucrum emptor faciat, & bis eiusdem rei æstimationem consequatur. g

¶ in factum actio competit ad pretium recoperandum, si mancipium redhibitum fuerit; h in qua non hoc quæritur, an mancipium in causa redhibitionis fuerit, sed hoc tantum, an sit redhibitum, nec immeritò. Iniquum est enim, postea quam venditor agnouit, recipiendo i mancipium esse id in causa redhibitionis, tunc quæri vtrum debuerit redhiberi, an non debuerit, nec de tempore quæritur, an intra tempora redhibitum 3 † esse videatur.

¶ Illud planè hæc actio exigit, vt redhibitum. cæterum nisi fuerit redhibitum, deficit ista actio, etiam si nudo consensu placuerit, vt redhibeatur. Conuentio k ergo de redhibendo non facit locum huic actioni, sed ipsa redhibitio.

¶ Restitui l autem debet per hanc actionem m etiã, quod ei n seruo in venditione accessit.

¶ Quia assidua * est duplæ stipulatio, idcirco placuit etiã ex empto o agi posse, si duplæ 3 † venditor mancipij p non caueat. Ea enim, quæ sunt moris, & consuetudinis, in bonæ fidei iudicijs debent venire. q

¶ Qui mancipia vendunt, nationem r cuiusque in venditione pronunciare debent. Plerumque enim natio serui, aut prouocat, aut deterret emptorem. idcirco interest nostra scire nationem. Præsumptum etenim est * quosdam seruos bonos esse, quia nationis 4 † sunt non infamatæ: s quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est. Quòd si de natione ita pronunciatum non erit, iudicium emptori, omnibusque, ad quos ea res pertinebit, dabitur, per quod emptor redhibeat mancipium. t

¶ Si quid ita venierit, vt nisi placuerit, intra præfinitũ tempus redhibeatur, ea conuẽtio rata habetur. si autem de tempore nil conuenerit, in factum actio intra lx. dies vtiles accommodatur emptori ad redhibendum: vltra non. Si verò conuenerit, vt in perpetuum redhibitio fiat, puto hanc conuentionem ualere. Item si tempus lx. dierum præfinitum redhibitioni præterierit, causa cognita iudicium dabitur.

¶ In causæ autem cognitione hoc versabitur, si aut mora fuit per venditorem; aut non fuit præsens, cui redderetur; aut alia 5 † iusta causa intercessit, cur intra diem redhibitum mancipium non sit, quod u

a Adhibuit medicum] hoc est optimũ arg. contra illos emptores, qui de euictione agũt, vt repellantur si malos habuerũt aduocatos, maximè cũ medicus mortale vulnus sanare non possit: patronus verò pessimã causam potest facere videri bonam. Itẽ arg. similiter contra hæredem, qui testatori nõ adhibuit medicũ, vel malum adhibuit, vt priuetur hæreditate, vt inf. de verb. obl. si seruum stipulatus fuero & inf. de his, qui. vt indig. l. indignum.
b Sed hoc dicemus] vt necessarium sit propositionẽ: sed post. lit. contest. iudicis officio expeditur, vt sup. e. l. ædiles, §. ita si. iendum
c Non iniquè] vt non liberetur etiam cedendo actionem: licet alibi sit contrà vt sup. de tribu. act. l. 3. & sup. de act. emp. l. Iulianus, §. idẽ Iulianus. & supra. de pecu. l. in summa, §. si dolo vi i seruus erat deterior futurus, etiã non est a venditione. vt sup. e. l. ædiles &c. § sed notandum, & §. Pædius. sed aliàs ex delicto procuratoris gñalis non tenetur dñs: hic tñ est, quia agit, & rescindit contractum: nam sæpe conuenti consequimur, quod non consequimur agẽdo. vt suprà, de compẽd. si cum filio. Azo.
d Demonstrari] vt & sup. e. ædiles, § j. Acc.
e Voluit.] s. Pædius, vt sup. eo. l. j.
f Minoris] s. pretij, vt sup. eo. l. j.
g Consequatur.] vt & j. titu. j. l. quia dñ. & ar. j. eo. tit. l. cum fundus, & j. de act. emp. l. ex empto, § idẽ ait. & j. de reg. iur. bona fides & arg. C. de episcop. & cler. omnes, qui §. præterea cum in prouincijs vbi dicitur, quod duabus afflictionibus non debent clerici affligi. sic & j. ad leg. Rhod. de iac. l. nauis, § cum autẽ, & §. quid ergo.
h Redhibitum fuerit.] extra ius, & idem si in iure: sed non retinuit rem, donec reha beret pretium, quod facere potest, ut suprà eod. uidemus.
i Agnouit recipiendo.] quod quis recipiendo agnouit, postea improbare non potest, ut hic, & inf. de acc. & excu. mu.
t Mancipium.] licèt aliàs non sit in causa redhibitionis, ut suprà eo. l. si uenditor, de his.
u Non sit, quod] s. mancipium.

l. pen. §. fi. & sup. de pos. l. si hominem. §. quoties & C. ad leg. Cor. de fal. ipse significàs. & inf. ad l. Iul. de adult. si vxor. §. fi. & sup. de interiu. nam & posteà, §. j. Accur.
k Conuentio] quid si ex ea conuentione detur actio? Videtur quod debeat haberi pro eodem, ac si redhibitum fuisset, vt argu. contrà. C. ad le. Falc. l. fin. Accur.
l Restitui.] venditori. & sic cõuerti videtur.
m Per hanc actionẽ.] s. in factũ, & nihilominus per action. ex vẽdito, vt su. eo. cum autem, in princ. in fi. s. respõ. ergo emptori dabitur ex emptio ad pretium, & in factũ nihilominus, vt in superiori casu. Accur.
n Quod ei] redhibito, etiam sine iudice.
o Ex empto]vel si vult potest redhibere, vt sup. eo. l. si uenditor. Accurs.
p Mancipij.] alterius enim rei venditor duplam promittere ex hoc edicto non compellitur, secundũ R. & dic. aueri, s. seruũ nõ esse in aliqua earum causarum, quæ inducunt redhibitionem. cauet enim de dupla quasi uideatur euinci per vitium, ut j. e. l. quarto. § j. & ij. unde ad similitudinem uere euictionis præstatur euictio nec dic speciale in seruo, licet R. dixerit.
q Venire.] moris autem est, & consuetudinis in his contractibus de dupla cauere: præsertim si res pretiosa sit, ut j. eo. si tamen. § si quæ seruanda est: ut hic, & sup. fam. erc. l. qui erat. & sup. de pign. act. si pignore, § fin. & inf. de aqua plu. arcen. l. si prius. §. placuit. & inf. ti. j. l. ij. & l. si fundus. & C. loc. l. circa.
r Nationem.] s. ex quo patre, & matre natus sit: siue de qua progenie seruorum est.
s Non infamatæ.] sæpe solet 1 similis filius esse patri. & illud: Non potest arbor mala bonum fructum facere.

Arg. hoc, & Alex. in l. si à hostibus, & sol. matr. istum text. tenetur in merorem de corpore iniri ad hoc propositũ, quod quem admodũ maritus priuatur lucro propter medicum non adhibitum uxori agrotæ, ita etiam priuetur, si malum adhibet medicum. Bal. leg.

2 † Flor. vitium, culpam abesse præstare.

3 † Fl. redhibitis. & inf. l. fi.

* Est hic glo. quæ est necessaria suo tex. ad hoc, quod contractus dubij recipiunt modum, & formam à cõsuetudine. Bolog.

3 † Fl. duplæ.

* Hoc pertinet, quod Aristot. 3. Polit. c. 10. ait, natiões aliàs alijs seruiuiles pluresse esse. quod & in orat. de prou. consul. Cicero probat.

4 † Fl. nationis sunt non infamatæ.

a Hæc gl. dicto tex. sunt ibi, præsumptum. not. quod ar. sũptum per locum à præsumptione, valet. idem no. quod qui nascitur, ex bonis parentibus, præsumitur bonus, ex malis malus vide per O. dof. i l. j. su. de iusti. & iu. & lo. de Pla. in proœm. Inst. in §. quarum.

5 † Flor. aliquas.

Ai.

cit a magis a displicuerat.

¶ In his c autem actionibus eadem erunt obseruanda, quę de partu, fructibus, accessionibus, quęque de mortuo redhibendo dicta sunt. d

¶ Quod emptioni accedit, partem esse venditionis prudentibus visum est.

Caius li. 1. ad edic. ædi. cur.

LEX XXXII.

Itaque sicut superius e venditor de morbo f vitiove, & cæteris, quæ ibi comprehensa sunt, prædicere iubetur, & præterea in his causis non esse mancipium, vt promittat, præcipitur, ita & cum accedat alij rei homo, eadē & prædicere, & promittere cōpellitur. Quod non solū hoc casu intelligendum est, quo nominatim adijcitur accessurū fundo hominem Stichum, sed & si generaliter g omnia mancipia, quæ in fundo sunt, accedant venditori.

Vlpi. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXXIII.

Proinde Pomponius ait iustā causam esse, vt quoque in venditione accessurū esse dictum est, tā integrū prestetur, quam illud præstari debuit, quod principaliter uenit. Nam iure ciuili, vt integra sint, quæ accessura dictum est, 1 † ex empto actio est, h veluti si dolia fundo accessura dicta fuerint. Sed hoc ita, si certum corpus accessurum fuerit dictum. Nam si seruus cum peculio venierit, ea mancipia, quæ in peculio fuerint, sana esse præstare uenditor non dēt, quia non dixit certū corpus accessurum, sed peculium tale. 2 † Et quēadmodum certam quantitatē peculij prestare non dēt, ita nec hoc. Eadē ratione 3 † facere Pomponius ait, ut ēt si hæreditas, aut peculium serui venierit, locus edicto ædilium non sit circa ea corpora, quæ sunt in hæreditate, aut peculio. Idem probat, & si fundus cum instrō venierit, & in instrumento mancipia sint. Puto hanc sententiam uerā, 4 † nisi si aliud specialiter actum esse proponatur. ¶ Si uendita res redhibeatur, seruus quoq; q ei rei accessit, i licet nullū in eo vitium sit, redhibetur.

Africanus li. 6. Quęstionum.

LEX XXXIIII.

Cum eiusdē generis plures res k simul ueneāt (veluti comœdi, l uel chorus m) referre ait, in uniuersos, an in singulos pretiū constituatur, vt scilicet interdum una, interdum plures uenditiones contractæ intelligantur. Quod quæri, n 5 † uel cōtinere ait, ut si qs eorū forte morbosus, aut uitiosus sit: uel oēs o simul redhibeātur p interdū & si in singula capita pretium constitutum sit, tā una emptio est, q ut propter

a *Ei.*] scilicet emptori.

b *Magis*] valde. & facit ad hunc §. supra de rescind. vēd. si conuenerit.

c *In his*] in hac actione in factum.

d. *Dicta sunt.*] de partu habuimus sup. eo. §. ij. de fructibus, & accessionibus habuimus sup. eo. cū autem § pe & fin. & l. illud. §. condemnatio. & l. debet. de homine verò mortuo habes sup. ea. l. §. idē ait homine. & §. si mancipium. & facit 3. e. l. ædiles §. loquūtur, quæ ergo in prædictis legibus de prædictis dicuntur, circa redhibitoriam, & circa hāc in factū dicenda sunt, vt hic dicit.

e *Itaq; Superius.*] vt sup. ea. l. §. ait. Accur.

f *Morbo*] scilicet rei principalis. Et sic nota hic, quod ea præstantur in accessorio, quæ in principali, vt sup. de act. emp. l. fundi. & l. ex empt. §. si quęrē & inf. l. prox. in si. Acc.

g *Generaliter.*] dictū sit accedere. Sed contra inf. l. proxim. Sol. illa corripitur, vel hic seruorum facta est mentio, licet proprium nomen cuiusque non sit propositum. ibi nec appellatiuum, nec propriū fuit propositū, secundum Azo.

Proinde.] CASVS. Vendo fundum, & dico accedere mācipia, quæ in eo sunt. teneor prædicere vitia pro his accessorijs ac si nominatim hæc mancipia venderem. & hoc probat ad instar actionis ex empto ciuilis, quæ datur, vt integra sint, quæ accedere fundo dicta sunt. Secundo dicit hæc sunt vera, si hæc accessio fuit in statuis emp ... Si aūt vēdo seruum Stichū cū peculio, & in peculio sunt vicarij vitiosi, non si teneor. Idē si vēdo hæreditatem, in qua sunt vitiosi, & fundi cum instrumento, in quo sunt mancipia vitiosa. nō enim teneor de his vitijs. Vevianus.

h *Ex empto actio est.*] vt supra de act. empt. l. quicquid. & penult. §. fin. j. respon. Sed in seruo, de quo subijcit, e contra sup. l. proxim. sol. vt ibi. Et no. hic, quod refert an expressit, vel non, vt supra eo. si quid venditor. in fin. & inf. ti. l. serui venditor. Accurs.

i *Accessit.*] propter rem principalem uenditam, & accessoria semper redhibetur, vt hic. si autem neutra fuerit accessoria, distinguitur vt inf eod l. seq.

Cum eiusdem] CASVS. Vendidisti mihi quatuor seruos, quoniam simul ludebant, vel cantabant, quæritur, an propter vnius vitium alij redhibeantur? Distinguitur: aut unum pretium est simul pro omnibus constitutum, & tunc una est venditio, & pro unius uitio alij redhibentur, aut in quolibet fuit statutum suum pretium, & tunc plures sunt venditiones, & propter vnius vitium alij non redhibentur, nisi sit certum emptorem alios sine isto non emisse, vel venditorem hunc sine alijs non vendidisse, tam tunc si in singulis suum pretium sit constitutum, propter vnum alij redhibentur. Vivianus.

k *Plures res.*] principaliter. Accurs.

l *Comœdi.*] qui pariter recitāt comœdias vnus cantando, alter succinendo, vel respondendo.

m *Chorus.*] Chorus hic ponitur pro numero personarum ad psallendum destinatarum cum instrumēto quodam, quod dicitur chorus. & sic accipitur inf. de leg. iij. si chorus, quandoque ponitur pro mensura: quandoque ponitur pro loco, & ordine, quādoq; pro vento. vnde dicitur. Cantat dulce chorus, bacchatur flamine chorus. Est mēsura chorus, locus & ordo chorus.

n *Quod quæri*] i. quę quæstio pertinet etiam ad id, quod nunc sequitur.

o *Omnes*] cum confusè est pretium constitutum. tunc enim redhibentur omnes si velit emptor, vel venditor etiam, quia alter non vult respōdere nisi redhiberentur omnes, vel si vterque admittat, in solo morboso procedat, vt infra eod. si plura & l. pen. Videtur tamen contra inf. e. ædiles aiunt §. si. vnde in his distingue, vtrum vendantur res eiusdem generis, idest officij an non. si eiusdem generis, similes, vtrum in singulis pretium constituatur an confusè in omnibus. in primo casu non redhibetur vnū ppter aliud, nisi emptor vnum sine altero non erat empturus, quod ex affinitate rerum, vel personarum probari potest, vt inf eadem l. in si. & inf. l. prox. in secundo fit omniū redhibitio, vt hic, vtriusque tamen voluntate agi potest ad vnum, vt inf. e. si plura, ubi autem plures res vendantur, quia non sunt eiusdem officij, propter vnum non redhibentur cæteri, vt inf. eo. ædiles aiunt §. fin. & hoc cum neutra est alteri accessoria. si autem vna alij accedat, propter principalem redhibetur accessoria vt sup. l. proxim. in fin. sed propter accessoriam non redhibetur principaliter vendita, nisi in casu vt propter ornamenta, vt inf. e. ædiles. j. respon. redhibētur autem accessoria, si accesserint expressim, nō solū vniuersitatis appellatione, vel velamento, vt supra eo dem, quod si nolit. §. vltimo. & l. itaque. & l. proinde.

p *Redhibeantur.*] si autem in singulis, unus redhiberi posset, etiam sine cæteris; nisi ut sequitur.

q *Vna emptio est.*] quo ad hoc sic, & infra de donat. inter vir. & vxor. l. si id, quod. §. si ex. 2. & supra de contrah. empt.

1 † Fl. fuerit.

2 † Duo ... præstare oportere, & quemadmodum eādem rationē.

3 † Fl. eandē rationem.

4 † Verum.

5 † Fl. quod vel ei. quæri pertinere, vt si quis.

empt.l. si duos & inf.e. ædiles. §.iumenta.'& §.'cum autem.& §.si so te si ergo in hoc casu vbi sunt plures emptores,& vnus poterit redhibere, alter abstinere, ut hic innuit,& argument.supra de mino.l.tutor.& infra de solu.si quis alienam. Accur.

a *Redhiberi.*] licet in singulis pretiũ singulariter sit constitutũ.

b *Vel debeant.*] vel, pro,&.

c P*Lerumque.*] hæc lex dicit idem, quod superior, adijciendo exempla.

d *Redhibentur.*] etiã si pro singulis sit pretium constitutum.

e *Ratione offensæ.*] idest, quæ de pietatis ratione est,uel rationabile est.

f *Maluerint.*] s.emptores.

g *Coniunctas.*] maritũ & vxorem.

h *Oportet.*] s.vt non separentur huiusmodi personæ: sed propter vnũ alia redhibentur vt hic,& C. communia vtriusque iudi. l. possessionem.& infra de fun.instr.l. quæsitũ. §. 3. & infra eod. ædiles.in fi.& inf eo. l.hi enim. Accur.

S*I plura.*] C A S V S Vendidisti mihi quatuor seruos comœdos,propter vitium vnius ago redhibitoria de consensu venditoris* pro eo solo. quæritur an in repetitione pretij debeat ei plus æstimari, quam cæteri, qui apud me remanent, sint depretiati? Resp. sic, si vno pretio pro omnibus simul constituto emit, alioquin non. Viui.

i *Ædilitia,*] idest redhibitoria. nec ob. quod sup. dicitur oẽs redhibendos propter vnius vitium:quia hi emptor, & uenditor, consentiebant, ne cæteri redhiberentur. vel dic quanto minoris æstimatoris agi. prima verior est. Viuianus.

k *Pro bonitate.*] cæterorum collatione facta,ut inf.e.l.pe & l.cum in ea.§. fin. & l.ædiles.§.si forte. Accur.

l *Æstimatio.*] ut si colligatur pretium uitiosi,ut inf. e.l. Labeo Accur.

P*Racipiunt.*] C A S V S. Venditores seruorum consueuerunt dicere nouitium seruum, quem vendunt, ut facilius inueniant emptorem, non meliores sunt nouitij, quia magis conformant se ad mores emptoris quam veterani & sic decipiunt emptores quod ut non fiat, præcipiunt ædiles. Viuia.

m *Præcipiunt ædiles ne.*] In quibusdam uerbis edicto superiori adiunctus,quæ non habemus h. c.

n *Veterator.*] qui inueteratus est in aliquo ministerio.vel li,& malitiosus,ut inf.eo.l. si n. §. si.

vnius vitium omnes redhiberi a possint,vel debeant: b scilicet cum manifestum erit, non nisi omnes quem empturum,vel venditurum fuisse, vt plerumque circa comœdos vel quadrigas, uel mulas pares accidere solet, ut neutri non nisi omnes habere, expediat.

De connexis idem est iudicium,& quod in uno disponitur,& in alio.h.d.& adde quod not. infra de dona.inter vir. & vxo. l. si sponsus.§. si maritus.

Vlp.lib. 1 ad edic ædil.curu.

LEX XXXV.

PLerumq; c propter morbosa mancipia etiam nõ morbosa redhibentur, d si separari nõ possint sine magno incommodo, vel pietatis ratione 1 † offensæ. e Quid enim si filio retento parentes redhibere maluerint, f vel contra? Quod & in fratribus, & personas contubernio sibi coniunctas g obseruari oportet. h

Pomp.lib.23.ad Sabinum.

LEX XXXVI.

SI plura mancipia vno pretio venierint, & de uno eorum ædilitia i actione utamur: ita demum pro bonitate k eius æstimatio l fiet, si confuse vniuersis mancipijs constitutum pretium fuerit, quod si singulorum mancipiorum constituto pretio,uniuersa tanti uenierint, quantũ ex consummatione singulorum fiebat:tunc cuiusq; mãcipij prætium, seu pluris, seu minoris, id est consequi, 2 † debemus.

Vlp.li.1.ad edic.ædil cur.

LEX XXXVII.

PRæcipiunt ædiles, m ne ueterator n .* pro nouitio ueneat, & hoc edictum o fallacijs uẽditorum occurrit. Vbique.n. curant ædiles, ne emptores a uenditoribus circumueniantur.ut ecce plerique solent mancipia,'quæ nouitia non sunt, 'quasi nouitia distrahere, ad hoc,s ut pluris uẽdãt Præsumptum est.n. ea manicpia,quæ rudia sunt simpliciora esse, & ad ministeria aptiora,& dociliora, & ad oẽ ministerium habilia:trita uero mancipia,& ueterana difficile esse reformare, p & ad suos mores formare.quia igi venalitiarii q * sciunt facile decurri ad nouitiorũ emptionẽ, idcirco r interpolant, r ueteratores, & pro nouitijs uendunt,quod ne fiat,hoc edicto ædiles denunciant: & ideo si quid ignorante emptore ita venierit,redhibebitur. s

Caius li.1.ad edi.ædi.cur.

LEX XXXVIII.

AEdiles aiũt: * Qui iumẽta uendunt, palã recte dicant, 3 † quid in unoquoque eorũ morbi vitiiue sit, vtiq; t optime ornata u vendendi cã fuerint,ita emptorib. tradantur. x 4 † Si qd ita factũ y nõ erit,de ornamẽtis restituẽdis, iumẽtisve ornamentorũ noĩe redhibẽdis, in dieb. 60. morbi aũt vitijve causa inemptis faciẽdis,in sex mẽsib.uel quanto 5 † minoris cũ venirẽt fuerint,in anno iudiciũ z

o *Et hoc edictum.*] verba Vlpiani.

p *Reformare.*] id frugem melioris vitæ.

q *Venalitarij.*] idest venditores seruorum, ut & accipitur.sup.man.l.mandatum.

r *Interpellant.*] alias interpellant, alias interpolant, i. obscurant: puta condendo eos, & balneãdo,& impingurando, vt iuuenes videantur, sic & ponitur sup. de contrah.empt.l. Labeo si vestimenta.

s *Redhibebitur.*] fortè intra 60.dies:arg.i.sup. eod. l si uenditor de his & l. quod si nolit §.si quid ita venierit. secundum Ale.

t A*Ediles.Vtique.*] quæ pro,&,uti pro sicut.

u *Ornata.*] vt sella,& freno,& similibus ornamentis.

x *Tradantur.*] nisi fuerint] excepta.

y *Factum non erit.*] i. si aliquod fuerit ornamentũ causa vẽdendi appositũ, & illud nõ sit emptori traditũ & secũdũ hoc dic restituẽdis,i. emptori dandis & quod subijcit,iumẽtisve, &c. est aliud dictũ, quando.s essent data ornamenta cum iumentis & uitiosa quo casu propter vitiu accessorij etiam principale redhibetur, ut dicit hic, quod est mirabile & his duobus casib.s.vt ornamẽta dentur,vel iumẽta redhibeantur occasione ornamentorum, agitur intra 60.dies tantum, vt hic dicitur h.c, & als.s; l. si redhibitio fit facta iure iudicis, agitur a l pretium reddit: ẽdũ intra 60. dies: vt sup.e. quod si nolit §. in factum & §. illud. & §.restitui. Itẽ si nõ pronũciauit venditor de natione,ut sup eo. l.quod si nolit § qui mãcipia. Itẽ si nõ cauet de his, quæ iubẽt ædiles vt sup.e.l. si uẽditor. Itẽ si res fuerit vendita eo pacto, qd nisi placuerit, reddatur & non fuerit appositũ tempus intra,quod placeat,vel nõ vt sup.eo.quod si nolit.§. si quid ita venierit & § item si tempus. Item si non pronunciauit de vitijs nam licet nõ sit vitiosum,redhibeatur tñ ut uitiosum si non pronũciauerit uitia,secundũ quosdã,ut sup.e.l. §. 1 in prin. & §. itẽ si quod mancipiũ. & l.itaque. Sed cõtra est ad hũc ultimũ casum inf.e.si tñ.§.ei vbi non pronunciat,& tñ non agitur. Dic ergo tu satis esse,si caueatur in his uitijs nõ esse mancipiũ,ut in l.illa.sup e.itaq;, & ita pronunciet abesse uitia, & non adesse. nam quare pronunciaret vitia adesse,quæ absunt.sed aliud est in natione, quam dicere debet,sed in dicto contrario.l.si tamen.§ ei.licet non pronunciauerit,fecit tamen, quod tantundem valuit. Accur.

z *Iudicium.*] in factum.

1 † Flor. vel ad pietatis rationem offensam.

2 † Flor. sequi.

* Is est, qui anno uno in vrbe seruijt l. meridũ inf. de publica.

* Qui & mangones proprie dicuntur non mercatores.

* Hanc & alias huius edicti partes explicat Alex. ab Alex. li. 4. geniaq. dier. c. 4. & similes ferè leges refert Var. lib. 2. de re rust.

3 † Fl. dicant, quid in quoque eorum.

4 † Flor. tradentur.

5 † Flor. quo.

Redhibeatur.

dabimus. Si iumenta paria simul venierint, & alterum in ea causa fuerit, ut redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo utrumque redhibeatur. a

Loquuntur ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis. Causa autem huius edicti eadem est, quæ & mancipiorum redhibendorum, & ferè b eadem sunt in his, quæ in mancipiis, quod ad morbũ vitiumve attinet. Quicquid igitur illic 1 † diximus, huc erit transferendum, & si mortuum fuerit iumentum, pari modo redhiberi poterit, quemadmodum mancipium c potest.

Iumentorum autem appellatione, an omne pecus contineatur, videamus. & difficile est, ut contineatur. nam aliud significat iumentum, d aliud significatur pecoris appellatione: e idcirco f elogium g huic edicto subiectũ est, cuius uerba hæc sunt. Quæ de iumentorum sanitate diximus, de cætero quoque pecore omni uenditores faciant. 2 † Vnde dubitari desiit, an hoc edicto boues quoque contineantur, etenim iumentorum appellatione nõ contineri eos verius est: sed pecoris appellatione continebuntur.

Sed n. sunt quædam, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeo ut puta si mulus castratus est, neque morbi h neque vitij i quid habere videtur: quia neque de fortitudine quid eius detrahitur, neque de utilitate, k cum ad generandum nũquam sit habilis.

Cœlius quoque scribit, non omnia animalia castrata ob id ipsum vitiosa esse, nisi propter ipsam castrationem facta sint imbecilliora, & ideo mulum non esse uitiosum. Idem refert Ofilium existimasse equum castratum l sanum esse, sicuti spado m quoque sanus est. Sed si emptor ignorauit, uenditor sciuit, ex empto n esse actionem. & verum est, quod Ofilius ait.

Quæsitum est, si mula talis sit, ut transiungi o non possit, an sana sit. Et ait Pomponius sanam esse: plerasque denique carrucharias tales esse, ut non possint transiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio, aut corpore, ut alterum p iugum non patiatur, sanam non esse.

Non tantum autem ob morbum q vitiumve r redhibitio locum habebit in iumentis: verum etiam si cõtra dictum promissumve sit: erit locus redhibitioni, exemplo mancipiorum. f

Vendendi autem causa ornatum iumentum videri Cœlius ait, non si sub tempus t venditionis, hoc est biduo u ante uenditionem, 3 † sed si in ipsa uenditione ornatum sit, aut ideo x inquit x, ut 4 † venale cum esset, sic ornatum inspiceretur, semperque cum de ornamentis y agitur, z & in actione, a & in edicto adijciendum 5 † est. Vendendi causa ornata ducta esse, poterit enim ornatum iumentum itineris causa duci, deinde uenire. b

Si plura iumenta venierint: c non omnia erunt redhibenda propter unius ornamentum. d Nam & si uitiosum sit unum iugum, non tamen propter hoc cætera iuga redhibebuntur.

Si forte iugum mularum sit, quarum altera uitiosa est, non ex pretio tantum uitiosæ, sed ex utriusque erit cõponendum quanto 6 † minoris sit. Cum enim uno pretio e utræque uenierint, non est separandum f pretium, sed quanto minoris cum ueniret utrumque fuit, non alterum, g quod erat vitiosum.

Cum autem iumenta paria ueneunt, edicto expressum est, ut cum alterum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, utrũque redhibeatur. in qua re tam emptori, quam uenditori consulitur, dum iumenta non separantur. Simili modo, & si triga uenierit, h redhibenda erit tota, & si quadriga, redhibeatur. Sed si duo paria mularum sint, & una mula vitiosa sit, vel par: solum

a *Redhibeatur.*] etiam non morbosum propter morbosum, ut s. eod. cum eiusdẽ. & l. plerũque, & l. si plures.
b *Fere.*] fere dicit propter seruos, qui non redhibentur propter vitium animi, ut in fugitiuo, & errone: secus in iumentis, ut s. eo. l. j. §. fin. & l. ij. iij. & iiij. j. respon. & inf. eo. bouem. j. resp. vel fere dicit propter id, quod est infra ead. l. §. sed enim, & facit, quod no. infra ead. l. §. non tantũ. Accur.
c *Mancipium.*] ut & sup. eo. quod si nolit. §. idem ait hominem, & §. si mancipium, & § pen. inf. eo. si hominem, in fi. Acc.
d *Significat iumentum.*] idest hoc nomen iumentum.
e *Appellatione.*] vere aliud est, quia hoc nomen pecus est genus, uel totum, aliud est pars, siue species, nã omne iumentum est pecus. & hoc innuit ibi, de cætero pecore, &c. sed non oĩa pecora sunt iumenta.
f *Idcirco.*] quia non omnia animalia iumentorũ appellatione continentur.
g *Elogium.*] i. sermo gñalis omnia animalia comprehendens.
h *Neque morbi.*] in corpore. Accur.
i *Neque vitij.*] in animo.
k *De utilitate.*] sed aliud in hoĩe, ut sup. eo. l. fin. autem quis.
l *Castratum*] id est castratum, ut ... isse ... a sequent.
m *Spado.*] sequus.
n *Ex empto.*] sciuit, ut sup. de act. emp. l. ex empto §. si quis virginẽ. cum alias nõ erat empturus: nec enim ob id uitiosum, uel morbosum est, ut agatur ex hoc edicto.
o *Transiungi.*] puta a dextra tantum, uel a sinistra tantum sustinet, & quodlibet iugũ dicit, & quodlibet plaustrum: sed transiungi, idest ex utraque parte iungi diuersis temporibus non potest.
p *Vt alterum.*] nisi unum, Azo. uel dic, quod uult facere differentiã, an ex accidenti habeat hoc uitiũ, ut sup. proxi. an ex natura, ut hic, & in hoc dic iugũ alterũ. i. transiũge non patitur quod dicit, uel propter uitiũ corporis, quod patiẽ ab vna parte, uel quia naturale fuit in ea a principio uitiũ, quod non potuit sustinere nisi ex una parte, secus si accidentale fuit uitiũ animi, ut supra dixi corporale, siue accidentale, inducit redhibitionẽ uel dic, alterum, i. neutrum.
q *Ob morbum.*] scilicet corporis. Accur.
r *Vitiumve.*] scil. animi, ut & ibi. s. eo. l. bouem, in princ. aliter accipitur sup. eod. l. j § j.
f *Mancipiorum.*] quæ redhibentur etiã propter animi uitia, si fuerint dicta abesse, ut sup. e. l. ob quæ. §. animi autem uitium.
t *Sub tempus*] subaudi. tunc temper.
u *Biduo.*] epete si.
x *Inquit.*] Cælius.
y *Cum de ornamentis.*] cum de ornamentis agitur, semper adijcitur hoc uerbum, scilicet uendendi causa.
z *Agitur.*] idest tractatur.
a *In actione.*] s. ex empto, uel in factum. uel ponitur pro eodem, i. in actione, quæ est edictum. Accur.
b *Deinde venire.*] & ita non habebit locũ edictum.
c *Venierint.*] pretio in singulis constituto alioquin ʒ, sup. e. l. cũ eiusd. quæ est ʒ. Vel hic non agebat redhibitoria, sed quanto minoris, ut hic dr, quod non placet. Vel aliud in actione redhibitoria, quæ datur propter morbum, ut ibi, aliud in actione in factum, quæ datur propter ornamenta, ut hic. uel hic non erat eiusdem officii. Accu.
d *Ornamentum.*] qđ nõ vult dare vẽditor.
e *Vno pretio*] i. vna summa ex pretio singulorum collecta, ut supra eod. l. si plura, in princ. Accur.
f *Separandũ*] & ideo nec separatim colligenda summa, ut hic, & sup. ad leg. Aquil. proinde, §. j.
g *Non alterum*] quanto minoris fuit alterum tantum.]
h *Venierit.*] in hoc differt a ciuili. Accur.

1 † Flor. hic.
2 † Flor. venie bunt.
3 † Dua. vin dit. ornatum sit; sed si in.
4 † Fl. desiit, ut.
5 † Flor. adiiciendum.
6 † Flo. quanti. & no secundũ Bal. quod ver. compensare ponitur pro soluere & adde aliam tex. hoc termino ... in c. i. § si qs aliquem, de pace tener. in vsi. feud.

par redhibebitur, a alterum non. Si tñ nondum sint paria constituta, sed simpliciter quatuor mulæ uno prætio b venierint: vnius erit mulæ redhibitio, non omnium. Nã & si polia c uenierit, dicemus vnum equum, qui vitiosus est non omnem poliam redhibere oportere. Hoc & in hominib. dicemus, pluribus d vno pretio distractis, nisi si separari non possint, vt puta si tragœdi, vel mimi.

Pau. li. 1. ad edi. ædil. cur.

V LEX XXXIX.

VEl fratres e (sint.) 1 †

Vlp. li. 2. ad edic. ædil. cur.

LEX XL.

HI enim non erunt separandi.

¶ Deinde aiunt ædiles. (Ne quis canem, 2 † verrem, uel minorem aptum.) lupum, vrsum, pantheram, leonem.

Pau. li. 2. ad edi. ædi. cur.

LEX XLI.

ET generaliter, aliudve qđ noceret animal, siue soluta sint, siue alligata, ut contineri vinculis quo minus dãnum inferant, non possint.

Vlp. li. 2. ad edi. ædil. cur.

LEX XLII.

QVa uulgo inter fiat, 3 † ita habuisse uelit, ut cuiquam nocere, damnum vedare possit. Si aduersus ea factum erit, & homo liber ex ea reperierit, solidi * ducenti præstabuntur. 4 † si nocitum homini libero esse dicetur, quanti bonum, & æquum iudici uidebitur, condemnabit: 5 † cæterarum rerum quantum 6 † damnum datum factumue sit, dupli. g

Pau. li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XLIII.

BOuem qui cornu petit, vitiosum h esse plerique dicunt, item mulas, quæ persundant. i 7 † Ea quoque iumenta, quæ sine causa turbantur, & semetipsa eripiũt, vitiosa esse dicuntur. ¶ Qui ad amicum domini deprecaturus confugit, non est fugitiuus, K immo etiam si ea mente sit, ut non impetrato auxilio, domum non reuertatur, nondum fugitiuus est, qa non solum consilij, sed & facti fugere l 8 † est.

Qui persuasu alterius a domino recessit, fugitiuus est: licet id non fuerit facturus citra consilium eius, qui persuasit. m

¶ Si seruus meus bona fide tibi seruiens fugerit, n vel sciens se meum esse, uel ignorans, fugitiuus est, nisi animo ad me reuertendi id facit. 9 †

Mortis consciscendæ causa, sibi facit. o qui propter nequitiam, malosque mores flagitium ve aliquod admissum, mortem sibi consciscere uoluit, nisi 10 † dolorem corporis non sustinendo id fecerit.

¶ Si quis seruum emerit, & rapto eo, ui bonorum raptorum actione quadruplum cõsecutus sit, deinde seruum redhibeat, reddere debebit, quod accepit Sed si per eum seruum iniuriam passuui nis rixæ nomine egerit, non reddet p venditori, aliter forsitan, atque si loris ab aliquo cæso, q aut quæstione de eo r habita, s emptor egerit. t

Per actionem quanto minoris sit redhibitio, & totalis pretij restitutio, quãdo res empta apparet nullius esse valoris. h. d. facit l. illud, §. minus, de tributoria act.

¶ Aliquando etiam * redhiberi mancipium debebit, licet æstimatoria, idest, quanto mino. is agamus. Nam si adeo nullius sit pretij, vt ne expediat quidem tale mancipium habere domino, veluti si furiosum, aut lunaticum sit: licet æstimatoria actum fuerit, officio u tamen iudicis continebitur, ut reddito mancipio pretium recipiatur.

¶ Si quis cum consilium inisset fraudandorum creditorum, redhibuerit, non redhibiturus alias, nisi vellet eos fraudare, tenetur creditoribus propter mancipium venditor. x ¶ Pignus certè 11 † manebit y obligatum, etiam si redhibitus fuerit

a *Par redhibebitur.*] s. par vitiosum.
b *Vno pretio.*] s. vnico, i. summa una erat ex singulorũ pretio collecta. alioquin est ℨ, vt sup. eod. cum eiusdem. Vel aliter, ut ibidem dixi qa hic non sunt eiusdem officii.
c *Polia.*] i. vniuersitas equorum. a po. lis, quod est pluralitas. Accursius.
d *Pluribus uno*] i. vnico facto ex pretio singulorum cuiuslibet. nam quilibet suo pretio fuit æstimatus, ne sit contra, sup. eod. l. cum eiusdẽ. Accur.
e *Vel fratres*] vt sup. eod. l. plerumque. Accur.
f *Et generaliter Noceret*] idest noceret. posset, ut innuit, infra eod. l. prox. arg. ar de statulib. l. Labeo. non tamen hic agitur nisi dãno dato infra l. prox. §. si aduersus ea. Acc.
g *Qua dupli.* ℨ & nihilominus agi potest actione in factum de pauperie, ut Inst. si qua. pa. fec. dic. §. fi. A.
h *Bouem. Vitiosum.*] in animo unde non redhibetur, sed quanto minoris agitur, ut sup. eod. l. j. in fi & l. ij. iij. & iiij. resp. & §. animi. Vel fortè aliud est in iumentis, ut dixi sup. eod. l. ædiles aiunt, §. loquũtur. in prin. in mãcipijs in tribus casibus tantum propter vitiũ animi redhibentur, ut in fugitiuo, fure, & eo qui sibi mortem consciuit. Accur.
i *Persundant*] i. pede percutiunt. Accur.
K *Fugitiuus*] vt & supra eod. quis sit fugitiuus, §. fin autem in hoc. Accur.
l *Fugere.*] connette literam sic & supra, de pac l. iurisgentiũ, §. pactorum. sic & alias exigitur factum non consilium tantum, vel propositum, vt supra eod. l. quod si nolit, § illud plane. & supra, de vsufruc. l. quid ergo. §. fi. Accursius.
m *Qui persuadit*] per suaceos etiam tenetur actione serui corrupti, ut sup. de seruo corrup. l. j. §. j. Acc.
n *Fugerit.*] e te bona fide possidente. Accu.
o *Sibi facit.*] sic & distinguitur cum de bonis eorum liberorũ, qui sibi mortem consciuerunt quæritur, ut hic & inf. de bon. eorum, qui ante sententiam mor sibi cons. l. 1 fin.
p *Non reddet*] quod est consecutus, ut & sup de petit. hær. l. at obi. nam ad emptorem eundemque pos sessorẽ respexit, quia gramius, uel quia in dedecus domini, ut dicitur supra, sed. si per eum seruum. &c. secus si non respexit, vt hic subijcit. & inf. de iniur. l. item apud. §. si quis sic fecit iniuriam.
q *Cæso.*] scilicet per iniuriam seruo, alias casus.
r *Dem.*] s. accusato. Accur.
s *Habita.*] quo absoluto agitur in duplum, ut supra, de calum. l. fin.
t *Egerit*] quasi pro vitio serui. non domini. nam hic uenditor restituit, ut dicto §. si quis sic.
u *Officio.*] hic not. aliud petitur, & aliud in condẽnatione deducit sic ℨ de excep. rei iud. l. is, qui hæres non erat §. j. & de lega. j. huiusmodi. §. quæ seruum, in fin. minus enim ualet, quod nihil ualet, ut supra, de tr. b. act. l. illud quoque, §. minus autem.
x *Venditor.*] revocatoria, sed ille, qui redhibuit, tenet ex illo edicto, sup. de ali. iud. l. quia redhibito, in fi.
y *Pignus manebit*] ut s gl. mo. pig. ... poi. sol. si debitor. Sed certe imo vt qa nõ, ut sup. de in di. add. vbi. §. sed Marcellus. que est contra. Sol. ibi ex necessitate resoluitur venditio, hic ex uoluntate Accur.

1 Polia teste Catel. Cotta equitium significat. in equorum armentum: a Græca voce polos, qa pullũ & præsertim equinum significat. Bet abru.
1 † Fl. desi. sunt.
2 † Inclusa verba abundare docet ... Instit. si qua ... pauper. fec. ... Harm lib 6. tit. ... & Solo nam in Plutar ... mordax.
3 † Flor. fiat.
* Solid. i. aureos. ... & Ant. Aug. lib. 2. c. 9.
4 † Fl. desi. præstabitur.
5 † Flo. condemnet.
6 † Fl. quantum.
7 † Flor. quæ essusum dant.
8 † Flor. sed facti fuga nemo est.
9 † Flo facit.
10 † Florent. non si.
* Hunc textum allegat pro sing. Lud. Ro. sing. 654. de quo ibi per eum & lo. ... interpretat. Bolog.
11 † Flo. de est, certe.

Sermus.

a *Seruus.*] & ideo non liberatur à uenditione.
b *Alienasset.*] scilicet eius proprietatem.
c *Redhibeatur.*] in præiudiciū emptoris, &c. vt subijcit. Vel etiam non liberatur a uenditore talem restituendo. Acc.
d *Nō potest.*] vt j. de iniusto testā. l. nā & si sub condōne.
e *Ante actū fuerit.*] & absolutio secuta, sicut debuit fieri, ut & s. de iud. nō quemadmodū. Sed j s. ad Velle. l. aliqñ. §. fin. So. ibi pure contra eū qui pure tenebat agebat. licet alius cōdōnaliter tenet. Itē ar. contra j. de do. cau. mor. l. mortis causa. Sed ibi nihil fuerat in iudicio actum.
f *Iterum agi.*] No. iterum agi si primo erit incōpetens actio, ppo sita. sic & j s. d pig gte ge. §. si sub condōne. & inst. de exce. rei iu. si mater. §. eandem.
g *Acquisitum.*] domi niū, ut s. de vsuf. sed & si quis. §. interdū.
h *Vilissime.*] CASVS. Vēdidisti mihi fundū, postea apparet fundus uitiosus, qa pduxit pestiferā herbā, quærit an seruus nō redhibēdus redhibeat pp fundū redhibendu? qd habes necesse dicere. si dicis hoiem accedere fundo, ut s proinde. §. si. Sed certe hoc est absurdū, ut homo, q est pretiosissima creatura, nō redhibendus redhibeatur occasione vilis rei, cui accedit. Ideoq; dicamus non posse eum esse accessorē rei minoris propter sui dignitatē. Vide cætera in gl. j.
¶ *Prop. minor.*] Si plures uēdūt seruū vitiosum, dat redhibitoria insolidū contra illū, cuius fuit maior pars vel nō minor, secus ī actiōe ex empto: vbi ēt p partibus dat. Vi.
h *Minoris.*] pretij & hæc est ratio: qa homo est maioris pretij uel paris: hæc. n. ratio esset nulla, quia sm hoc res maioris pretij non accederet ei, q est minoris, qd est falsum, vt insti. de rerum diui. §. si tñ alienā. sed. id pp. dignitatē hoīs, homo. n. rei maioris ptij, licet minoris dignitatis accederet nōt; quia hoc nō prohibetur hic. Item rei paris dignitati, licet minoris sit ptij, vt homo homini, in cuius est peculio. Si aliud diceret q s. dixi. l. quod homo cuilibet rei accederet; redhiberetur sæpe homo non redhib. ndus pp rem principalem, cui accederet, ut s. c. proinde. §. fin quod q̄uis prætor ius ciuile in alijs admiserit, in homine tñ reprobauit. *Nec ob* qd dr s. de contrahe. emp. l. si in emptione ibi; nec refert. &c. referendus est. n. ad res alias accessorias, non ad hominem. Azo. Vel de homine adscriptio ibi dicit, aliās obtinet qd hic dr. Vel hic in duobus casibus specialc. l. cum fundo accedit & cum alij homini, ut ibi, & hic. Accur.
i *Aut edicto.*] veteri quod ad plenum non habemus, edictum ergo pretoris voluit. item ius ciuile uoluit ne homo rei minoris pretij accederet. Accur.
K *Dignitatem.*] est enim homo dignissima creaturarum. Vnde Ouidius * Pronaq; cū spectent animantia cetera terrā, Os homini sublime dedit, cœlumque videre, &c. Et Vergilius * Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.
l *Ridiculum.*] s. eadē ratione allegata, quæ allegatur in homine, scilicet, vt non accedat alij, quia minoris pretij est. Azo.

seruus, a quemadmodū & si eum alienasset, b ait vsumfructum eius, nec rectè redhibebit, 1 † nisi redemptū sit, & pignore liberato redhibeatur. c

¶ Si sub conditione homo emptus sit, redhibitoria actione 2 † ante conditionem existē tem inutiliter agitur: quia nondum perfecta emptio, arbitrio iudicis perfecta 3 † fieri non potest: d & ideo si ex empto uel uendito uel redhibitoria ante actum fuerit, e expleta conditione iterum agi f poterit.

¶ Interdum ēt si pura sit uenditio, propter iuris conditionem in suspenso est: velut si seruus, in quo alterius vsusfructus, alterius proprietas est, aliq d emerit. nam dum incertum est ex cuius re pretium soluat, pendet, cui sit acquisitum, g ideo neutri eorum redhibitoria competit.

Idem l. 2. ad edi. ædil. curu.

LEX XLIIII.

IVtilissimè ædiles noluerūt hominem ei rei, quæ minoris h esset, accedere; ne qua fraus aut edicto i aut iuri 4 † ciuili fieret, vt ait Pædius propter dignitatem K hominum: alioquin eandem rationem fuisse & in cęteris rebus. Ridiculum l namq; esset, 5 † tunicæ fundum accedere. Cæterum hominis venditioni quiduis adijcere licet; nam & plerumque plus in peculio est quam in seruo, m & nō nunquam vicarius qui accedit, pluris est, quam is seruus qui uenit.

¶ Proponitur actio ex hoc edicto in eum, cuius maxima pars in uenditione fuit, quia plerumque venalitiarij * ita societatem coeunt, ut, quicquid agunt, in commune uideantur agere. Aequum enim ædilibus uisum est, vel in unum ex his, cuius maior pars, aut nulla parte minor esset, ædilitias n actiones competere, ne cogeretur emptor cum multis litigare, o quamuis actio ex empto p cum singulis q sit pro portione, qua socij fuerunt: nam id genus hominum ad lucrum, vel potius turpiter faciendum pronius est.

¶ In redhibitoria uel æstimatoria potest dubitari, an qui alienum seruum uendidit, & ob euictionem, & propter morbum fortè uel fugam simul teneri possit. Nam potest r dici nihil interesse emptoris sanum esse, fugitiuum non esse eum qui euictus est; s sed interfuit emptoris sanum possedisse propter operas, neque ex post facto t decrescat u obligatio. Statim enim ut seruus traditus est, committitur x stipulatio quanti interest emptoris.

Caius li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XLV.

REdhibitoria actio dupli cem habet condemnationem: modo n. in duplum, modo in simplū condēnatur vēditor, nam si neq; pretiū, neq; accessionē soluat, y neq; eū qui eo nomine obligatus erit liceret: dupli pretij & accessionis condemnari iubetur. z si uero reddat a pretium & accessiones, vel eum qui eo nomine obligatus est liberet, simpli. 6 †

m *In seruo.*] nec ob insti. de fideiusso. §. fideiussor. quia ibi dicitur de accessoria fideiussoris obligatione: hic autem est vtraque obligatio principalis, licet una super principaliter vendito sit, altera, super uendito accessoriè.
n *Aedilitias.*] ut inf. de euict. si tem, § j.
o *Cum multis litigare.*] quod esset durum, ut supra de exer citio. ac. l. ne in plures, in solidum ergo ten. atur, nisi quilibet separatim suam partem uendidit, ut supra eodem, quod si nolit. § quod si uenditori. ibi, verius est enim dicere, &c. Licet hic non uendiderit, vt essent uendendi plures rei insolidum, quod est speciale. Accursius.
p *Ex empto.*] scilicet ciuilis.
q *Cum singulis.*] hic ergo loquitur cum omnes vendiderunt, uel maior pars uendidit, alioquin singuli conueniri non possunt, nisi cum magistro omnium contraheretur, ut supra de pact. item magistri. Vel dic singuli, qui vendiderunt.
r *Nam potest*] rō ad primum dictū legis.
s *Euictus est.*] hucusq; allegauit, nunc soluit: sed interfuit, &c. idem habes, infra de euictione l. euicta. § si seruus. in fine. & supra de actio. emp. l. ex empto. §. ignoramus.
t *Ex post facto.*] post euictionem.
u *Decrescat.*] nec crescit, ut supra de act. emp. si sterilis. §. cum per uenditorem. Accur.
x *Committitur.* idest incipit committi.
y REdhibitoria Soluat.] idest, soluere nolit, & reddere à iudice admonitus.
z *Iubetur.*] sic ergo actio redhibitoria est arbitraria. idem dicūt in actione ex stipulatu, * q datur pro dote, arg. eius qd legitur infra solu. matrim. l. si filio. §. maritum. Accur.
a *Reddat.*] idest reddere uelit, & se præparet. sic ergo. &c

1 † *Pl. redhibitur.*
2 † *Pl. addit.*
3 † *Pl. imperfecta.*
4 † *Pl. iura.*
5 † *Pl. esse.*
* Metamor. in princ.
Aeneid. li. 6.
* *Venalitiarij, qui ad emptiones quasi proxenetica accedunt. confert lex si rem qua infrasc.*
6 † *Duæ simpli. tolerat. ī demnari, alias tolerat condemnatio.*
* Actio redhibitoria et ex stipulatu, arbitrariæ sunt materiam collectam habes in ind. tract. in ver. actio redhibitoria

Pomponius li. 18. ad Sab.

LEX XLVI.

CVm mihi redhibeas a furtis noxisque ſolutũ eſſe promittere non debes, præterquam quod iuſſu tuo fecerat, aut eius, cui tu eum alienaueris.

Paulus li. 11. ad Sabinum.

LEX XLVII.

SI hominem emptum manumiſiſti, & redhibitoriã & quanto 1 † minoris denegandam b tibi Labeo ait: ſicut & duplæ actio periret, c ergo & quod aduerſus dictũ promiſſumve ſit, actio perit. ¶ Poſt mortem autem hominis ædilitiæ actiones manẽt.

Pomponius li. 23. ad Sabi.

LEX XLVIII.

SI tamen ſine culpa actoris, familięve eius, vel procuratoris mortuus ſit. ¶ Audiendus d eſt is, qui de vitio, vel morbo ſerui quærens e retinere eum velit ¶ Non nocebit emptori, ſi ſex menſium exceptione redhibitoria excluſus velit intra annum æſtimatoria f agere. ¶ Ei qui ſeruum vinctum g vendidit, ædilitium edictum remitti æquum eſt. Multo enim amplius h eſt id facere, quam pronũciare in uinculis fuiſſe. ¶ In ædilitijs actionibus exceptionem opponi æquum eſt, ſi emptor ſcierit de fuga, aut vinculis, aut cęteris rebus ſimilibus, vt venditor abſoluatur ¶ Aedilitiæ actiones, & hæredi, & in hæredem competunt: i vt tantum 2 † facta hæredum, k quę poſtea acceſſerint, & quod experiri potuerint, quærantur. ¶ Non ſolum de mancipijs, ſed de omni animali hæ 3 † competunt: ita ut etiam ſi vſumfructum in hominem emerim, competere debeant. ¶ Cum redhibitoria actione de ſanitate agitur: l permittendum eſt de uno uitio agere, & prædicare, vt ſi quod aliud poſtea apparuiſſet, de eo iterum ageretur. ¶ Simplariarum m venditionum cauſa ne ſit redhibitio, in vſu eſt.

Vlp. li. 8. Diſputationum.

LEX XLIX.

ETiam in fundo uendito redhibitionem procedere nequaquam incertum eſt: veluti ſi peſtilens 4 † fundus diſtractus ſit. nam redhibendus erit. et benignum eſt dicere uectigalis exactionem futuri temporis poſt redhibitionem aduerſus emptorem ceſſare.

Iulianus li. 4. ex Minicio.

LEX L.

VAricoſus n ſanus nõ eſt.

Africanus lib. 8. Quæſt.

LEX LI.

CVm ii ãcipiũ o morbo ſum uel uitioſum ſeruus

a CVm mihi alienaueris.] de quibus debet cauere, ut ſupra eo. redhibere. §. j.

b SI hominem Denegandam.] Imò videtur durare, vt infra de act. & obl. l. quæcunque, quæ eſt contra. Sol. illud verum eſt. cũ dantur mihi actiones propter damna illata in ſeruo, vel iniurias, quæ autem ex contractu meo, vel quaſi, non, ut hic, & ĩ. ti. j. ſi ſeruus. Itẽ contra. ĩ. de euic. l. euicta. §. ſi ſeruus. Sol. hic ipſe manumiſit: ibi erat ſtatuliber: & ſic non propter factum emptoris euenit libertas, vnde non perit actio quanto minoris. Et pro hac ſolutione eſt & alia ĩ. ti. j. l. ſi ſeruum cuius nomine. Item in eo quod hic dicit, in morte aliud quàm in manumiſſione, eſt contra ĩ. de ſol. l. ſi mihi alienum. vbi dicit, manumiſſionem ſimilem morti Sol. ibi quo ad quędam, non autem quo ad omnia, verum eſt. Item ad id quod ſubijcit h c, ꝙ poſt mortẽ ſerui remanent actiones, eſt contra inf. tit. j. l. ſi ſeruus venditus. Sol. ibi de actione euic. dicit, ꝙ ceſſat, hic autem de redhibitoria, & quanto minoris, quòd durent: ſed & in his ædilitijs cur aliud in morte, aliud in manumiſſione? Reſpon. quia fortuito mors contingit: manumiſſio volũtate emptoris et ideo: nõ ne mors contingere poteſt voluntate emptoris, ut ſupra eo ꝙ ſi nolit. § mãcipium quod redhiberi oportet: & manumiſſio ex neceſſitate, ut ĩ. tit. j. ſed hoc nomine, in ſi ne? Reſpon. quando manumiſſio fit ex neceſſitate, idem eſt ac ſi mors contingeret. Sed quid ſi mors, vel manumiſſio contingat ex volũtate, idem debet eſſe in vtroque caſu, ut non agatur, ut ſupra eod. quod l. ſi nolit. §. ſi mancipium. ſecundum quoſdam. Sed tu dic non eſſe ita, nam vbi mors contingit ex voluntate, æſtimari poteſt, & debet ſeruus quanti fuerit tempore mortis ſuæ æſtimari, ut id reſtituatur venditori. cum etiam non ſuperſit ſeruus, non æſtimatur quanti ſit, ſed quanti fuerit: in manumiſſione verò cum ſuperſit, cum agitur: æſtimari debet ſecundum quod eſt. æſtimari autem ſic non poteſt quia liber homo non recipit æſtimationem. *

* Liber homo æſtimationẽ nõ recipit ui. in ind. tracta. i uer. homo. uer. liber.

c Periret.] ſeruo empto à nõ domino: ſed ex empto habet quod libertatem non habet, ut inf. titu. j. ſed hoc nomine.

d SI tamen audiendus.] al. ſic §. & aliàs non, ſed meliùs eſt cum §.

e Quærens] extra iud. vel dic, quanto minoris agens.

f Aeſtimatoria.] i. quanto minoris. imò certè videtur nocere, ut inf. de excep. rei iudi. l. ſi is qui hæres. §. eſt in poteſtate, quæ eſt contra. Sol. ibi intenditur quanto minoris ad ipſam redhibitionem, ut ſupra eo. l. bouem. §. aliquando. hic tantum ad id quanto minus ualeret. vel ut ibi.

g Vinctum.] videtur enim pronunciare eum fugiſſe: quia ideo eum in vinculis habebat ne fugeret. remittunt ergo dictam quantum ad fugæ vitium, non quantum ad cætera. nec n. põt dici, ꝙ remittatur quantum ad morbos omnes aut delicta, quia vincula ad cuſtodiã, non ad pœnam ſunt inducta, ut ĩ. de pœ. l. aut damna. §. ſolent. Item not. hic, q̃ dixit ſupra de ijs, qui no. infa. l. 2. §. eſt ignominioſa. Accur.

h Amplius.] quia aliter poteſt eſſe quàm pronunciaretur, ſed hic veritas ipſa liquebat, ut & ĩ. commo. ſi ut certo loco. § cuſtodiam. Et no hic, ꝙ ſcientia emptoris ſibi nocet, ut hic, & ſupra eo. l. j. §. ſi intelligatur. & ſup. de pig. act. l. eum. § contrarium. & infra proxi. §.

i Competunt.] i. locum habent, ut ſup. eod. l. ſciendum. § proinde.

k Hæredum.] i. emptoris. Azo. Vel expone ut ibi dixi: quia ad incertum tantum.

l Agitur.] quia nõ eſt ſanus, non tñ ſuit facta redhibitio, ſed præſtita æſtimatio vitij, alioquin ſi vel tantũ ageretur: quia ſæpius redhiberi non poſſet.

m Simplariarum.] i. rerũ quæ carent anima & corpore, quæ in iure conſiſtunt, ut puta hæreditas. cum ergo non poſſit hic eſſe vitium, vel morbus in corpore, vel in animo merito ceſſãt ædilitiæ actiones ſi tamẽ ius ſit in corpore: occaſione corporis redhibitio ſit, ut ſupra e. l. bouem. §. aliquando, vel ſecundũ Azo. ſimplariarum. i. vilium rerum. vel dic tertio, ſimplariarum. i. rerum carentium uitali alimento, vel quæ non habent in ſe vitale alimentum: vel quia non conferunt. non ergo pro ligno debili vel fracto, vel lapide male cocto. nec pro ſeruitute a prædio debita agi poteſt. agetur autem pro carne peſtifera. & pro herbis, tam ratione herbarum agitur pro fundo. inf. eo. l. prox. & etiam pro reb. viliſſimis, quibus euincitur de morbis in ſimplum, ut de euictione, ut inf. tit. j. ex prior. ſi redhibitio, ut ſup. eo. l. bouem. § aliquando. & l. ob quæ. §. idem Pomponius. & inf. ti. j. l. emptori. Accur.

n VAricoſus.] qui modo huc, modo illuc ut ſtultus uadit, vel ægritudo tibiarũ quæ dicitur varix. * Acc.

* Vi. Nebriſ. in lexi. in uer. uarioſus.

o CVm mancipium.] ad huius legis euidentiam dic, cũ ſeruus emit mancipium, ſi quidem ſine mandato dñi, vel cum mandato, peculiari tñ noĩe, ſcientia, & ignorantia tñ ſerui & non dñi inſpicitur Et iſti ſunt duo primi caſus qui ponũtur in l. iſta vſq; illuc, ſed ſi ſeruus &c. & euidentius explicantur inf. de lib. cau. l. imò. §. tunc, & inf. de lit. l. a. j reſp & accipitur tñ ſi dño præſente & nõ cõtradicente ſeruus emit: tunc dñi ſcientia in ſuum præiudiciũ inſpicitur, vt inf. de lib. cau. l. mõ. §. planè ſi ſilius. Si verò præſens dñs contradicere non poſſe, non oberit ſibi ſua ſcientia. & hoc eſt quod dĩ de ſhen. emp. l. in homĩ. ſin autem

1 † Vlpianũ.

2 † El tamen.

3 † Duar. hæ actiones cõpet.

4 † Peſtilens appellatur in l. 4. C. de ædil. action.

1 Simplariæ venditiones ſunt pro qb. neceſſe venditori nõ hẽt de dupla emptori repromittere, quarũ & meminit Vlp. in l. emptori. ĩ. & eum. ſunt hic.

autem domini mandato, & nõ in peculio, sed dñico emit nomine. si quidem dñs mandet de incerto, id est, ut serui tm, [n]on ĩ si debeat inspici ignorantia & scientia, idem si libet homo mandato meo mihi hominem emit, ut inf. ead. l. § circa. si vero de certa, tunc patris est vel domini, & non filij, seu serui scientia vel ignorantia inspicienda, ut probantur hæc. ĩ. de lib. cau. l. no ś tẽ. & l. in seruo. & ĩ. de [illegible] l. 2. resp. & ĩ. [illegible] contra. b[illegible] emp. l. [illegible] & si seruo. & ĩ. [illegible] § sed si seruus. nec obst. ꝙ hic dr, certum incertumve: quia refertur ad eũ casum qñ emit peculiari nomine. In vsucapione quoque distinguendum est, ut ĩ pro emp. l. 2. § si seruus tuus, vsque ad illum §. si a pupillo Illud certum est, ꝙ ubi quis ut nuncius emit, nũquam eius scientia vel ignorantia spectatur, sed domini Azo. cum nuncius vicẽ epistolæ gerat, vt sup. de const. pec. l. & licet.

a *Dominus*] ignorãs.

b *Non dom ni.*] scilicet ignorantiam.

c *Tunc*] cum sine mandato emit.

d *Nomine.*] sine mandato tamen.

e *Certum.*] repete, & cum peculiari nomine emit, non interesse certũ incertumve emerit eo mandante. nam & si seruo meo mandem, ut nomine peculiari certũ emat, & ipse sciat vitiosum, nocet mihi ne agam redhibitoria, multo magis si mandem de incerto. si autem ipse ignoret, & ego sciam, nocet mihi si sciam tempore emptionis. nam & nocet mihi vbi non mandaui, sed ipse me patiente emit seruum quem scio vitiosum, vt infra pro empt. l. 2. § si seruus, & infra, de lib. causa, imo §. fin.

f *Illud*] cum sine mandato emit.

emat, & redhibitoria, vel ex empto dñs a experiatur, omnimodo scientiam serui, non dñi b spectandam esse ait: cũ 1 † tunc c nihil intersit peculiari, an domini nomine d emerit: & certũ e incertumve mandante eo emerit: quia tũc & illud f ex bona fide est, seruum, cum quo negotium sit gestum, deceptum non esse: & rursus delictũ g eiusdem, quod in contrahendo admiserit, dño nocere debet h Sed si seruus i mandato dñi hominem emerit, k quem dominus vitiosum esse sciret: l non tenetur venditor.

¶ Circa procuratoris personam, m cum quidem ipse n scierit morbosum vel vitiosum esse: non dubitandum, quin, quamuis ipse domino o mandati, vel negotiorum gestorum actione sit obstrictus, nihilo magis p eo nomine q agere possit. At cum ipse, ignorans esse vitiosum, mandato domini, qui id sciret, emerit, & redhibitoria agat ex persona domini; vulem exceptionem ei non putabat opponendam. r

Martianus lib. 4. Regul.

LEX LII.

SI furtum dño seruus fecerit, non est necesse hoc in venditione serui prædicere, nec ex hac causa redhibitio est. Sed si dixerit hunc furẽ non esse: ex illa parte tenebitur, quod dixit, promisitve. s

Iauolenus lib. 1. ex Posterioribus Labeonis.

LEX LIII.

QVi tertiana febre, aut quartana, aut podagra vexantur, quive comitialem * morbum habent, ne ijs quidẽ diebus t quib. morbis vacãt, 2 † recte sani dicentur.

Papinianus li. 4. Respons.

LEX LIIII.

ACtioni redhibitoriæ nõ est locus, si mancipium bonis conditionibus u emptum fugerit, quod ante non fugerat.

Idem li. 12. Responsorum.

LEX LV.

CVm sex menses vtiles, x quibus experiundi potestas fuit, redhibitoriæ actioni præstantur: licet 3 † non videbitur potestatem experiundi habuisse, y qui vitium fugitiui latens ignorauit, z non tamen idcirco dissolutam ignorationem emptoris excusari oportebit. a

Paulus li. 1. Quæstionum.

LEX LVI.

LAtinus Largus, quæro, an fideiussori emptoris 4 † redhiberi mancipium possit. Respondi, si in vniuersã b causam fideiussor sit acceptus putat Marcellus posse, & 5 † fideiussori redhiberi.

Idem libro 5. Quæstionum.

LEX LVII.

SI seruus mancipium emit, & dominus redhibitoria

enim pro[illegible] nõ ideo magis, quia dominus ignorauit agit. & [illegible] verbũ, nihilo magis & secundũ hq. ponitur, quia, pro, quod. q. d. certum est, ꝙ ideo magis agere non potest. nam in verbo, nihilo magis, inclusa est negatio, si hab. nihilo minus positum, quia, pro, ꝙ, & non. q. d. certum est, ꝙ non est vetum, [illegible] ꝙ nihilo minus agere possit: vel ponitur nihilominus, p nihilo magis, & fit sensus nihil primo, ipsi autem domino datur vtilis secundum quosdam, quam cedit procuratori.

q *Eo nomine*] i. propter vitium.

r *Opponendam*] procuratori agenti: quia ex suo cõtractu agit, sed do nino, si agat ex persona sua, secus si procuratoris. nam datur vtilis ex contractu procuratoris, ut ĩ. de act. emp. Iul. §. si procurator. Accur.

s *SI furtum Promisitve.*] ut ĩ eod. quod si nolit, §. j.

t *QVi tertiana. Diebus.*] quando conuenit ex aliis contractibus Accur.

u *ACtioni. Conditionibus*] quia dixit se non teneri ex fuga post traditionẽ cõtingente. idẽ etiam sine pacto, ut C. e. l. 3 Vel dic, ꝙ vẽditor erat homo bonæ cõditionis. actor vero malæ cõditio. tenetur quasi præbens occasionẽ fugæ, vel qa bonus seruus.

x *CVm sex menses vtiles*] scilicet ad præscriptionem inchoandã, non consumandam, sicut alibi. ĩ de c. l. l. annus, Alij contra. dicunt enim etiam ad consumandam esse vtile.

y *Habuisse.*] loquitur hæc lex qñ venditor sciuit uitium: sed emptor supine ignorauit. Et sic dolus ppon derat culpæ, ut ĩ. ad l. Aquil. itẽ Il obstetrix. §. fin. & l si putator. § fin. si autẽ vterque, sciens repellitur, ut ĩ. eo. l j. §. si intelligatur. Itẽ si vterque supinẽ ignorauit repellitur emptor, ut ĩ. si tamen, § et qui & l quærit, §. fi. Itẽ si non supine, nõ currit, ut ĩ eo. tit [illegible] §. β. & hic.

z *Ignorauit.*] vt ĩ. quod vi aut clam, l semper, §. hoc inter dictum, in fi. & infra quando app. sit, l j. § fi. & § dies. & C. de excus. tut. l. quinquaginta, & inf quis or. in bo. poss. l. prima, alias z. in princ. & de bon. pos. l. si plures. & arg. C. de inoffi testa. l contra. Sed arg. contra, ĩ. ad leg. Iulĩ de adult. l. mariti, §. quinquennium.

a *Oportebit.*] vt supra, de contrahen. emp sed si consensit, ignorantia

b *LAtinus. Vniuersam.*] hic dic, ut supra loca. l. quæro.

SI seruus] CASVS. Stichus seruus meus emit seruum morbosum: ago redhibitoria vt reddatur pretiũ, dicit ꝙ non aliter ago, nisi seruum, & accessiones, & alia quæ

g *Delictum*] stultitiam appellat delictum: quia sciens vitiosum emit.

h *Nocere debet.*] hic est arg. contra infra, de iur. & fac. igno l. iniquissimum.

i *Sed si seruus*] R. dixit, ꝙ iste ver. sed si, corrigit prædicta §. in eo, quod supra dixi, non distingui, cum emit nomine peculiari, emit certum, uel incertum mandato domini. Sed certe hic nomine dominico emit, ibi peculiari, ut ibi dixi Vel expone, ut ibi, quia ad incertum tantum.

k *Emerit.*] & nomine dominico.

l *Sciret.*] & sic certum mandauit dominus emi.

m *Personam.*] statuendum est.

n *Ipse.*] procurator.

o *Domino.*] ignoranti.

p *Nihilo magis*] si habes nihilo magis, planum est. hic

1 † *Vter aut nimi.*

* *Comitialis morbus Aristot. in problem. est, qui cum totius corporis conuulsione principes cerebri operationes tollit, in te cerebro, vel duobus eius ventriculis affectis & vide in l. animi potius.*

2 † *Flo. morbus vacarent.*

3 † *Al aliam desit locus.*

4 † *Flor. emptoris, & vestius Duare. emptionis nomine vendi tionem intelligi ut supra, de act. empt. l. veteres emptione.*

5 † *Flor. ei.*

consueuerunt reddere redhibitoria agentes, reddam: & quidem insolidum, non tantum quantum patitur peculium Stichi serui mei. & hoc probat per simile: quia si Pamphilus emptus nondum est traditus, & agam ex empto ex emptione, quam fecit Stichus, vt tradatur Pamphilus venditus: non aliter consequar, nisi solidum precium Pamphili soluam, non vero solum quod patitur peculium Stichi. Secundo dicit cōtra, pone quod Stichus seruus meus vēdidit Pamphilum, emptor agit contra me redhibitoria vt reddam precium: dicit quod teneor catenus quatenus patitur peculium Stichi, non insolidum, in peculio tamen Stichi vr esse psumptione iuris praesens aestimatio Pamphili redhibēdi, licet adhuc sit in emptoris dñio. & per hoc non in peculio Stichi serui mei veritate inspecta, & quia teneor peculio tenus, tantum debeo deducere quod mihi debetur. Viu.

a *Daturus est.*] idest restituturus precia, & alia similia: aliās condemnandus.

b *Continentur.*] idē in pupillo, qui alias non tenetur, nisi in quantū est locupletior, si agat eius tutor redhibitoria, ut & s. eod. l. quod si nolit, §. si mancipium, & §. quod in procuratore. Accu.

c *Agat.*] ut res empta a seruo tradatur sibi. Accur.

d *Consequatur.*] ut & s. si cer. pet. l. cum fundus, §. fi. & facit s. de compen. l. si cū filio.

e *Competit.*] ut s. eo. l. cū autem, § si seruus.

f *Causa.*] id est, aestimatio.

g *Redhibitionis.*] i. aestimatio rei adhibēdae.

h *Decem millibus.*] seruus vēditus ualebat x. millia, sed duplo, scilicet xx. millibus vēditus est. totū ergo preciū emptori redhibendū est, & in peculio esse uidetur quantum vere ualet seruus. Accursi.

agat, non aliter ei vēditor daturus est a quā si omnia praestiterit, quae hac actione 1 † continentur: b & quidem solida, non peculio tenus. Nam & si ex empto dñs agat, c nisi precium totum soluerit, nihil consequitur. d Quod si seruus vel filius vendiderit, redhibitoria in peculium cōpetit. e in peculio autem & causa f redhibitionis continebitur. Nec nos moueat, quod antequā reddatur seruus, non est in peculio. Non. n. potest esse in peculio seruus, qui adhuc emptoris est; sed causa ipsius redhibitionis g in peculio computatur. Igitur si seruus decem millibus h 2 † emptus, quinque millium 3 † sit, haec quoque in peculio esse dicemus. hoc ita, si nihil domino debeat, aut ademptum i peculium non sit. Quod si plus domino debeat, eueniet ut hominem praestet, k & nihil consequatur. l

Idem lib. 5. Responsorum.

LEX LVIII.

Quaero * an si seruus apud emptorem m fugit, & in causa redhibitionis esse pronunciatus fuit: non prius venditori restitui n debeat, 4 † quam rerum ablatarum a seruo aestimationem praestiterit. Paulus rñdit, venditorem cogendum non tantum preciū serui restituere, sed ēt rerum ablatarum aestimationem, nisi si pro his o paratur sit seruum noxae nomine relinquere.

¶ Item quaero, p si nolit aestimationem & precia rerum restituere, an seruus restituendus q 5 † aut retinendus sit, & danda actio de peculio, r vel de precio redhibiti serui ex duplae s stipulatione. t Paulus rñdit, de precio serui repetendo competere actionem etiam ex duplae stipulatione, de rebus per furtū ablatis iam responsum esse. u 6 †

¶ Seruum dupla x emi, qui rebus ablatis fugit, mox inuentus, praesentibus honestis viris interrogatus, an 7 † in venditoris domū fugisset, y respondit fugisse, quaero an standum sit responso serui? Paulus respondit, si 8 † alia indicia prioris fugae non deficiunt, tunc etiam serui responso credendum est. z

Vlpian. lib. 74. ad edictum.

LEX LIX.

Cvm in ea causa est venditum mancipium, ut redhiberi debeat, iniquum est uēditorem precium redhibendae rei consequi. a

¶ Si quis duos homines vno precio b emerit, & alter in ea causa sit 9 † vt redhibeatur, deinde petatur precium totum, exceptio erit obijcienda si tamen pars precij petatur, magis dicetur non nocere exceptionem. nisi forte ea sit causa, in qua propter alterius vtrumque mancipium redhibendum sit.

Paulus li. 69. ad edictum.

LEX LX.

Facta redhibitione, omnia in integrum restituuntur, perinde ac si neque emptio, neque venditio intercessisset. c 10 †

i *Ademptum.*] sine dolo, ut sup. quando ac. de pec. est an. l. j. & de in rem ver. l. j.

k *Praestet.*] s. emptor redhibendo, & sibi imputet quare non tenet quod habet. Accur.

l *Et nihil consequatur.*] cum nihil sit in peculio. Accur.

Qvaero.] CASVS Emi seruū Stichum, qui a me fugit & mihi res quasdā subtraxit: postea redijt sine rebus, egi redhibitoria. dicit quod non alias reddam, licet preciū sit mihi restitutū, nisi & rerū mihi ablatarū aestimatio restituatur: potest venditor esse pro noxa mihi dimittere, s. pro aestimatione rerum. Secūdo pone, quod emit Pamphilū seruū tuo Sticho pro x & promisit mihi Stichus reddere duplū dicti precij, si vitiosus inueniatur. hic Pāphilus a me fugit cum rebus meis quibusdam, dñs vendentis serui non vult restituere mihi agenti redhibitoria duplam, neque rerum aestimationem: & tamen vult sibi restitui seruum. & dicit quod agam ad duplam, ut promissa est, propter uitia: de rerū aestimatione. dic, quod vel eam restituet, uel Pamphilus relinquet mihi pro noxa, s. ut dedit, ut in princip. l. dixi. Viuia.

m *Emptorem.*] i. dum esset apud eū, &c. & res quasdam emptori subtraxit. Accur.

n *Restitui.*] reuersus ergo fuit, i. dum esset apprehensus, &c.

o *Nisi si pro his.*] i. pro aestimationib. rerum ablatarum, ut sup. eo. l. cum autem, §. Iulianus. Accur.

p *Item quaero.*] redit ad casum positū s. eo. l. proxi. in fi. vbi seruus tuus uendidit mihi seruum uitiosum, agere n. possum de peculio ad prec. quod dedi: & repetam in duplum, ut s. eo. l. quod si nolit, §. quia, ass. sua. nam, sic ex stipulatione duplae pro euictione experi., si nolit dominus serui vendentis.

q *Restituendus.*] scilicet venditori, si emptor eum rehabuit: uel dic emptori, si ad venditorem peruenerit.

r *De peculio.*] cum emit a seruo, & dic pro precio.

s *Duplae.*] i. sub stipulatione duplae pro cuiactione, vel pro vitijs.

t *Stipulatione.*] q. nectat apposita propter vitia. Alij dicunt propter euictionē quasi nunc euincatur.

u *Responsum esse.*] ut liceat repeti res, nisi dare velit seruum pro noxa.

x *Seruū dupla.*] i. de se sub stipulatione duplae pro euictione, uel pro vitijs.

y *Fugisset.*] s. antequā esset uenditus.

z *Credendum est.*] ut & j. de proba. l. cum probatio. & de test. l. serui, j. respō. Sed contra s. de interrog. actio. l. si sine, §. si seruus. Sed ibi in alieno facto, non suo interrogabatur, ut hic erat, uel ibi. & hic ad duplum agitur quasi eo euicto, uel ibi in iudicio.

a *Cvm in ea.* (*consequi.*)] ab emptore, quod nondum soluerat. Dolo enim facit, qui petit, quod restituturus est, ut j. de excep. doli, l. dolo. Accur.

b *Vno precio.*] id est vnico, fuit tamen in quolibet suum precium constitutum.

c *Facta intercessisset.*] vt & s. eo. l. cum autē, § Iulianus ait. Si ergo liber homo venditur est ad preciū participandum: & quia vitiosus erat facta est redhibitio: redit in pristinam libertatem: non in dominium venditoris.

Quaesitu

1 † Flor. hoc asseruit.

2 † Alias decem est, decem millibus.

3 † Flo. millibus.

* Cuiusmodi l. de prob. infra.

4 † In archetypo erat non debeat, sed negatiua ibi fuit inducta, teste Anton. Aug. lib. 1. c. 2.

5 † Flo. restituendus.

6 † Flor. esse.

7 † Fl. an in domum venditoris.

8 † Flo. si et alia.

9 † Flor. est.

10 † Flo. intercessisset.

* Dolo facit, qui quod restiturus est, petit. vide regu. dolo facit, de reg. iuris.

Quotiens.] CASVS. Emi fundum, postea quidam uicinus euicit mihi seruitutem in eo fundo, ago quanto minoris emissem. Viuia.

a *Victus*] scili. et uenditor per actionem quanto minoris ciuilem, præstat tantum quantum &c. & hoc quando ignorabat uenditor seruitutem deberi: alioquin teneretur ad interesse, ut sup. de ac. emp. Iulianus §. quod aũt dicimus. & l. quæro si qs fundum & supra de contrah. emp. l. cum uenderes fundum. Item & si ignorauit, & asseruisset eum optimum, & maximum, teneretur ad interesse, ut supra de actio. emp. Iulianus. §. q l tñ. licet quidam hanc legem intelligant qñ ignorans asseuerauit seruitutẽ impositã: & si ciuili ex empto agitur. Accursius.

Vlpianus lib. 80. ad educt.

LEX LXI.

Quoties de seruitute agitur, victus a tantũ dẽt præstare, quãti minoris emisset emptor si sciuisset hanc seruitutem impositam.

Modestinus lib. 8. Differ.

LEX LXII.

Ad res donatas edictum ædilium curulium nõ pertinere dicendum est. Etenim quid b se restituturum donator repromittat, c 1 † quando nullum pretium interuenit? 2 † Quid ergo si res ab eo, cui donata est, melior facta d sit? nunquid quanti eius, qui meliorem fecit, interest, donator conueniatur? Quod minimè dicendum 3 † est: ne eo casu liberalitatis suæ donator pœnam patiatur. e

¶ Itaque, si qua res donetur, necesse non erit ea repromittere, quæ in rebus venalibus ædiles repromitti iubent. f Sanè de dolo g donator obligare h se & debet, & solet: ne quod benigne i contulerit, fraudis consilio reuocet.

Vlpia. li. 1. ad edic. ædil. curulium.

LEX LXIII.

Sciendum est ad venditiones 4 † solas k hoc edictũ pertinere, non tantum mãcipiorum, verũ cæterarum quoque rerum. Cur autem de locationibus nil 5 † edicatur, mirum uidebatur; hæc tamen ratio redditur, vel quia nunquam istorum de hac re fuerat iurisdictio, vel quia non similiter locationes ut venditiones fiunt. l

Pomp. lib. 17. Epistolarum.

LEX LXIIII.

Labeo scribit, m si vno pretio plures seruos emisti & de vno n agere velis: in æstimatione 6 † seruorum proinde fieri debet, atque vt fieret in æstimatione 7 † bonitatis agri, cum ob euictam partem fundi ageretur, o 8 †

¶ Idem ait, si vno pretio plures seruos vendidisti, sanosque esse promisisti, & pars duntaxat eorum minus sana sit: de omnibus p aduersus dictum promissum ve 9 † rectè agi.

¶ Ibidem ait, errare aut fugere iumentum posse, nec tamen erronem aut fugitiuum esse, agi posse. q

Venuleius li. 5. Actionũ.

LEX LXV.

Animi potius quam corporis vitium est, 10 † si ludos assidue spectare velit, aut tabulas pictas studiosè intueatur, siue etiam mendax, aut similibus vitijs teneatur.

¶ Quoties r morbus sonticus nominatur, cum significari Cassius ait, qui noceat nocere autem intelligi, qui perpetuus sit, non qui tempore s finiatur. t Sed & 11 † morbum sonticum * eum videri, qui incidesit in hominem postq̃ is natus sit. u Sontes etenim 12 † nocẽtes dicũtur. 13 †

b *Ad res donatas. Etenim quid.*] aliás eo q se &c. ratiõne allegata quòd donator &c. unde ui detur locum habere edictum. sed contra est quando pro quis, sed nullum pretium &c. Et dic, restituturum, idest, traditurũ rem, quam donat, ut infra de uerbo. sign. uerbũ reddendi. Alij uero litterã habent, & melius, quid enim se &c. & legatur interrogatiuè & respon. q. d. nihil, nec obligatur ciuiliter, sicut in emptione, qñ, q. in donatione nullũ &c.

c *Repromittat.* q. d. uenditor facit.

d *Facta.*] deinde uitiosa apparet.

e *Patiatur.*] hoc enim esse non debet, ut j. de re iud. l. & exhæredatum. in fi. & l. nec ex liberalitate. Acc.

f *Iubent*] exhibere ut oportet, ut non esse morbum.

g *De dolo.*] quem committit si sciens alienum donat.

h *Obligare.*] ut promitto indemnitatem, si apparuerit me fuisse in dolo. Accur.

i *Benigne.*] ad hoc ergo potest agi ex quo solet, ut supra eodem, q si noli §. quia assidua. uel si nõ fiat, agi potest de dolo, cum res apparuerit uitiosa, ut C. de iure do. l. j. & inf. de don l. Aristo. ait. § fin. Sed nunquid agit de eui. qui habet causam lucratiuã uel quasi? Resp. non ut C. de euict. l. 2. & j. si ita for. se. dic. l. quoties. §. planè. & §. sed an & si legati. sed si incœpisset à pactione, sic, ut C. de iur. do. l. j.

k *Sciendum Solas.*] subaudi uel similes cõtractus. ut ad permutationem, ut supra eo. l. sciendum. §. deinde.

l *Fiunt.*] non enim in locatione intendit transferri dominium, ut in emptione, ut supra loca non solet.

m *Labeo scribit.*] CASVS. Talis est. Vendidi duos seruos pretio cõstitu o in uniuersitate repetit emptor unũ esse fugitiuũ, uel aliàs uitiosum uel morbosum, proponit pro eo solo, qui uitiosus est, redhibitoria, cũ posset proponere pro utroque, ut supra eo. l. cum eiusdem. æquè uenditor cum teneri posset, assentit. redhibitione serui facta, quantum pretium emptori restituatur quæritur. nec enim in redhibito pretium singulariter constitutum fuerat. unde uidebatur eius nomine non restitutum. Respon. tantum pretium restituẽdum facta æstimatione serui redhibiti: ut tamẽ nõ trãsgrediamur ultra pretium statutũ pro rata serui redhibiti & non redhibiti, ut ar. infra tit. j l. cum fundus. & quidem si empti sunt, quantum ui debantur ualere, non plus uel minus: planè est casus, ut j. tit. j. l. j in fi. Si aũt plus uel minus, pcedere. sciamus ergo quantũ fuerit pretium cõuentum, deinde quãtum fuerit pretium uerũ tempore emptionis & uenditionis: non cum agitur, ut infra tit. j. l. bonitatis. deinde quantũ fuerit pretiũ rei huius redhibitæ uerbi gratia: empti fuerunt prox. ualuerunt 27. ergo fuerunt empti uiri parte minus ueri pretij. redhibet unus pone, ualuit nouem: ergo fingitur emptus tertia parte minus, idest sex tãtũ. sex ergo præstabunt emptori: eadem cõputatio fiet si pluris empti fuerint quã ualerent pone, empti fuerunt pro nouem: ualent sex: ergo fuerunt empti plus tertia parte quam ualerent: redhibetur unus. pone, ualet tria, ergo fingitur emptus plus tertia parte, i. quatuor, quæ præstabuntur emptori, & alia sibi retinebit manci pij. & similis fit cõputatio. infra de lega. 2. si quidem & i. q solidum. §. j. Accur.

n *De uno.*] cum posses de omnibus: & uelit uenditor de uno tantum, cum possit postulare redhiberi utrumque. Accur.

o *Ageretur.*] ut infra ti. j. l. j.

p *De omnibus.*] cum non possent separari. ut s. eod. l. cum eiusdem. & l. si plura. & s. si quis causa si seruus. §. si plurium.

q *Agi posse.*] redhibitoria proponendo fuisse factum esse erronem aut fugitiuum.

r *Animi potius*] CASVS. Morbus alius sonticus, alius nõ sonticus: sonticus est, qui cuicunque rei quam facere uis nocet. ut si uis ire, doles renibus: si uis loqui, doles lingua uel ore, & est necesse, quod sit perpetuus. hoc maximè contingit in his, qui sanati recidiuant. Viuia.

r *Quoties.*) qui nocet cuicumque rei, non alicui specialiter, ut supra eo. l. ob quæ, § illud.

s *Tempore*) scilicet tantum, ut supra eo. Pomponius.

t *Finiatur.*) quousque res finiat illa, i. redhibeat. Vel dic sub audit tñ: ne sit q j. eo. l. Põponius: uel dic, ut dicat sõticus

u *Natus sit.*] aliàs sanus sit, & pro hoc sup. eo. l. quod ita.

1 † *Fle repromittit.*
2 † *Fl interueniat.*
3 † *Dura dicendo.*
4 † *venditiones.*
5 † *Nihil. Dna*
6 † *Plur. aestimationem seruorum pro rata fieri debere.*
7 † *Fl. æstimationem.*
8 † *1 L agatur,*
9 † *Fle. dedit, ve.*
10 † *Duar ut luti si aliud.*
11 † *Fle. doof, &*
* *Vid Gel. no. Attic. lib. 10. c. 1.*
12 † *Fle. Eni. Duar.*
13 † *Fl. dies*

item quod solui nomine vectigalis, seu tributi pro seruo. Vi.

a *Debet autem.*] scilicet emptor a venditore.

b *Erogatum est.*] mediatoribus. s. forte quia dicit ita venditor, nõ vendam tibi nisi per talem hominem: tu ei da de tuo, & ipse nos conueniet.

c *Sequetur.*] ratione rei.

SI vendit. &c.] CASVS. Titius vẽdidit mihi Stichum. debet mihi promittere non fugitiuum, & alia vitia abesse: & nisi promittat, ago redhibitoria, & intra duos menses, vel quãti interest vsq; ad sex menses Viuia.

d *Edicto.*] posito supra e. l. 1. §. 1. s. de vitijs, & alijs, quæ ibi dicuntur.

e *Non caueat.*] intra duos mẽses. Vel dic, facta interpellatione cong. uo loco, & tempore.

f *Redhibitoriam.*] idest actionẽ redhibitoriã, licet alias non sit in causa redhibitionis, & non mireris si hæc alia tempora, quam superiora sint, quæ habes sup eo l. sciendũ. §. si. nam hic agitur & si vitia non sunt, s. eo ipso, quod non canet & facit inf. eod. quod si nolit. §. qui mancipia. Accu.

g ILlud. Non præstet.] idest non caueat intra certũ tẽpus, ut, si pecunia sibi soluatur, se mancipiũ restituturum, ut sup eo. l. videamus.

h *Ista*] quæ diximus sup. e. l. debet. Accur.

i *Condemnabitur*] cũ venditori satisfactum fuerit prius ab emptore, s. in cauendo.

k *Liberetur.*] ut & supra e. l. ædiles. §. præterea. Accur.

l *Condemnatio autem fit.*] s. emptori.

m *Ea res*] i. pretiũ.

n *Accessionesq;*] ut ea quæ accessione dedit mediatoribus, ut sup. eo. l. debet.

o *Impendit.*] pro delictis eius.

p *Horum nomine.*] s. damnorum.

q *Ait Iulianus.*] ut supra eo. l. cum autem. §. Iulianus. & inf. eo. l. quaro. & facit sup.

Vlp. lib. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXVII.

DEbet autem a recipere pecuniam, quam dedit pro eo homine, vel si quid accessionis nomine dederit. Dari autem non id solum accipimus, quod numeratur venditori, vt puta pretium, & vsuras eius: sed & si quid emptionis causa erogatum b est. Hoc autem ita demum deducitur, si ex voluntate venditoris datur. cæterum si quid sua sponte datum esse proponatur, non imputabitur. Neque enim debet, quod quis suo arbitrio dedit, a venditore exigere. Quid ergo si forte vectigalis nomine datum est, quod emptorem forte sequeretur? c Dicemus hoc quoque restituẽdum. Indemnis enim emptor discedere debet.

Caius li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XXVIII.

SI venditor de his, quæ ædicto d ædilium continentur, non caueat, e pollicentur aduersus eum iudicium redhibitorium, f 1† intra duos mẽses, uel quanti emptoris interfit intra sex menses.

Vlp. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXIX.

ILlud sciendum est, si emptor venditori hæc nõ præ g stet, g 2† quæ desiderantur in hac actione, non posse ei venditorem condemnari; h si aũt emptori uenditor ista h non præstet, 3† condemnabitur i ei. ¶ Item emptori præstandum est, ut pecuniæ cuius nomine 4† obligatus erit liberentur: k siue ipsi uenditori obligatus sit, siue etiam alij: Condemnatio aũt fit, l quanti ea res m erit. Ergo excedat pretium, an non, uideamus. Et quidem cõtinet condemnatio pretium, accessionesq; n An & vsuras pretij consequatur, quasi quod sua interfit, debeat accipere, maxime cum fructus quoq; ipse restituat? Et placet consectum rum. Si quid ... damni sensit, uel si quid pro seruo impendit, o consequetur arbitrio iudicis: sic tamen non vt ei horum nomine p uenditor condemnetur, ut ait Iulianus, q sed ne alias compellatur hominem uenditori restituere, r quam si eum indemnem præstet.

Pau. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXX.

ITem si serui redhibendi s nomine emptor iudiciũ t accepit, uel ipse eius nomine dictauit; cauendum ex utraque u parte erit: ut si quidem sine dolo malo condemnatus sit, uel si quid ex eo, quod egerit, ad eum peruenerit, dolone malo eius factum sit, quo minus perueniret: id reddat. ¶ Quas impensas necessario in curandum seruum post litem contestatam emptor fecerit, imputabit. x 5† præcedentes autem 6† impensas nominatim comprehendendas y Pædius ait. 7† Sed cibaria seruo data non esse imputanda z Aristo ait: nam nec ab ipso a exigi, b quod in ministerio c eius d fuerit.

Vlp. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXXI.

QVod si nolit e uenditor hominem recipere, nõ in maiorem summam, inquit, quam in pretium ei f cõdemnandum. Ob hæc ergo, quæ propter seruum damna sensit, solam dabimus ei corporis retentionem. Cæterum poterit euitare præstationem uenditor, si nolit hominem recipere. quo facto pretij præstationem eorumque quæ pretium sequuntur, solam non euitabit. g

Pro seruo fure agitur redhibitoria, si dictum fuit non esse furem. h. d. alias secus.

Si uenditor pronunciauerit, uel promiserit furem non esse, tenetur h ex sua promissione, si furtum seruus facit. Esse enim hoc in 8† casu i furem non tantum eũ qui extraneo, sed & eum, qui domino suo res subtraxerit, intelligendum est. ¶ Si ancilla redhibeatur, & quod ex ea post uenditionem natum erit, reddetur: siue unus partus sit, siue plures. Sed &

de in diem addic. l. item quod dictum.

r *Restituere.*] sic sup. eo. l. videamus. s. pro delictis eius. Quid si emptor, qui obtinuit non vult vti victoria, an venditor poterit agere? Videtur, quod nõ, vt sup. de minor. si iudex.

s ITem si. Redhibendi.] i. nominẽ huius serui, qui modo redhibetur. nam acceperat iudiciũ de eo, quod cum alio contraxerat, uel alij debitũ fuerat ex delicto. Accur.

t *Iudicium.*] cum cõueniretur noxaliter. Accur.

u *Ex utraque.*] ut s. eo. l. redhibere. §. idẽ Pomponius.

x *Imputabit.*] officio iudicis. Accur.

y *Comprehendendas.*] scilicet in libello iure actionis, non officio iudicis, ut sup eo. l. ædiles. §. item sciendum.

z *Imputãda*] scilicet venditori, vt ar. supra com. l. in reb. §. possunt & inf de do. inter vir. & vxo. si id, quod. §. 1

a *Ab ipso*] i. vẽditore.

b *Exigi*] scilicet possunt, ideoque, &c. & sic, qui non exegit, non agit. uel dic, ipsum seruitium, quod non potest repeti

c *In ministerio*] idest seruitio. Accur.

d *Eius*] emptoris.

e QVod si nolit.] hæc lex melius continuatur cũ illa l. illud. in si. quæ est sup proxi §.

f *Ei*] s. emptori.

g *Non euitabit.*] idest agnoscet. alia ergo euitat.

h *Tenetur.*] etiam si ignorauit furem esse, quia temere asseuerare non debuit, vt sup. de act. emp. l. 1. & l. Iulianus. §. 1. Accur.

i *Hoc in casu.*] q. d. dixi non esse furẽ. alias si nihil dixisset, non teneretur. Ideo, quod dño quandoq; furtum fecisset ut & inf. eo. l. si furtum.

Venditori.

1† Fl. adhibet iudicium ad redhibendum mancipium intra duos menses.

2† Flor. præstat.

3† Flor. præstat.

4† Ind. hic legit, cuius pecuniæ nomine, &c.

5† Alias, officio iudicis imputabit.

6† Fl. deest, autem.

7† Fl. deest, sed.

8† Fl. deest, hoc.

a *Venditori.*] vt supra eo. l. & generaliter. & arg. supra de petitio. hæred. l. nisi ex.
b *Dareq.*] quæ, pro vel. & facit, supra, de procu. licet, §. pen. & supra fam. ercis. l. si familiæ. Vel proprie. & sic dicet cõpelli omnes consentire, vt & inf. iud. sol. l. si tamen, §. si tamen plures. & infra, de leg. j. huiusmodi, §. cum pater. & inf. ea. l. §. prox.
c *Recipit hominis*] & sic in idic in communionem inuitus, q non debet esse, vt supra, de condi. indeb. l. si non fortem, §. si centum. Accur.
d *Homo sit.*] nota q hæc pretoria est quanto minoris res est: vt hic, & infra eodem, ædiles, circa princip. sed ciuilis quanto minoris esset empturus, vt supra, de actio. empti. l. Iulianus, in principio.
e *Singulos.*] hæredes emptoris. Accur.
f *Agere.*] ad pretiũ.
g *Accessiones.*] vt vsu eas. Accur.
h *Recipient*] s. hæredes emptoris.
i *Tale sit.*] idest tale remanserit aliquid reddendum.
k *Negauimus.*] vt supra ead. l. §. si plures.
l *Consentiunt.*] vt supra ead. l. §. si plures.
m *Ex dominis.*] qui seruum emit.
n *Emptoribus.*] vt nullus partem pretij soluendo, partem rei consequatur. Accur.
o *Retinet.*] vt sup. de actio. empti. l. Iulianus, §. offerri & sup. eo. illud, in fi.
p *Eius.*] scilicet emptoris, vel vnius ex hæredibus.
q *Procurator.*] vnius ex hæredibus.
r *Teneri*] hoc potest intelligi re non integra, quia seruus restitutus sine damno, & pretium redditũ est: in inferiori casu res est integra.
s *Redhibere.*] nisi soluat. Accur.
t *Redhiberi.*] cum secus in hæredibus emptoris, vt supra ead. l. §. si plures? Respon. quia venditor, qui integrum ius habuit, si conueniatur ab vno, & integrũ ius debet recipere, cæterum

1 † Alias suo.
2 † Fl. accresc.
3 † Flor. [illegible]
4 † Flor. quanto.
5 † Fl. sed & fructus accessiones.

si forte vsusfructus proprietati accreuerit, indubitate hic † quoque restituetur.

¶ Si peculium quæsijt apud emptorem, quid de hoc dicemus? Et si quidem ex re emptoris accreuit, a 2 † dicendum est, apud ipsum relinquendum. si aliunde, accreuit, venditori a restituendum, 3 †

Plures hæredes emptoris concordare debent in agendo, vel omnes redhibitoria, vel omnes quanto minoris. hoc primo. Sed ad pretium consequendum quilibet agit pro parte, & in accessionibus diuisibilib. quilibet pro parte tenetur. hoc secundo. Item quod dictum est in pluribus hæredibus, idem in pluribus dominis vnius seruitutem ementis. h. d. vsque ad §. Pomponius ait.

¶ Si plures hæredes sint emptoris, an omnes ad redhibendum consentire debeant, videamus. Et ait Pomponius omnes consentire debere ad redhibendum, dareque b vnum procuratorem, ne forte venditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem recipit hominis, c alij in partem pretij condemnetur, quanto 4 † minoris is homo sit. d

¶ Idem ait, homine mortuo, vel etiam redhibito, singulos e pro suis portionibus recte agere. f pretium autem, & accessiones g pro parte recipient. h Sed & fructus 5 † & accessiones, & si quo deterior homo factus est, pro parte ab ipsis præstabitur, nisi forte tale sit, i quod diuisionem non recipiat, vt puta ancillæ partus, in hoc enim idem seruandum est, quod in ipsa matre vendita, quam pro parte redhiberi posse negauimus. k

¶ Marcellus quoque scribit, si seruus communis seruum emerit, & sit in causa redhibitionis: vnum ex dominis pro parte sua redhibere seruum non posse, non magis (inquit) quam si cum emptori plures hæredes extiterint, non omnes ad redhibendum consentiunt. l

¶ Idem Marcellus ait, non posse alterum ex dominis m consequi actione ex empto, vt sibi pro parte venditor tradat, etsi pro portione pretium dabit. & hoc in emptoribus n seruari oportere ait. nam venditor pignoris loco, quod vendidit retinet, o quo ad emptor satisfaciat.

¶ Pomponius ait, si vnus ex hæredibus emptoris, 6 † vel familia eius, p vel procurator q culpa, vel dolo fecerit rem deteriorem, æquum esse insolidum eum teneri r arbitrio iudicis. Hoc autem expeditius esse, si omnes hæredes vnum procuratorem ad agendum dederint: tunc enim 7 † si quo deterior seruus culpa unius hæredum factus est, & hoc solutum est, cæteri familiæ erciscundæ iudicium aduersus eum habebunt, 8 † quia propter ipsum damnum sentiunt, impediunturque redhibere. s

¶ Si venditori plures extiterint hæredes, singulis pro portione hæreditaria poterit seruus redhiberi. t Et si seruus plurium uenierit, u idem erit dicendum. Nam si unus a pluribus, x uel plures ab uno, uel plura mancipia ab uno emantur, uerius est dicere, y si quasi plures z rei fuerint uenditores, singulis insolidum redhibendum: si tamen plures partes emptæ a sint a singulis, b recte dicetur alteri quidem posse redhiberi, cum altero autem agi quanto minoris. Item si plures c singuli partes ab uno emant, tunc pro parte quisque eorum experietur: sed & si insolidum emant, quisque 9 † insolidum redhibebit. d

¶ Si mancipium quod redhiberi e oportet, mortuum erit: hoc quæretur, numquid culpa emptoris, uel familiæ eius, uel procuratoris, homo demortuus sit. nam si culpa eius decessit, pro uiuo habendus est, & præstantur omnia, 10 † quæ præstarentur f si viueret. ¶ Culpam g autem 11 † omnem accipiemus, non utique latam. h Propter quod dicendum est, quamcumque occasionem mortis 12 † emptor præstitit, debere eum teneri, 13 †

verus et hæredib. venditoris pro parte tantũ conueniuntur, quam habuit.
u *Venierit.*] ab eis.
x *A pluribus.*] scilicet emit.
y *Dicere.*] responsio primi casus, scilicet cum vnus emit a pluribus.
z *Plures rei.*] insolidum venditores.
a *Emptæ sint.*] ab vno emptore. Accur.
b *A singulis.*] s. venditoribus seorsum.
c *Item si plures*] s. singulariter, & hæc est responsio secundi casus.
d *Redhibebit.*] ad tertium autem, s. quando vnus ab vno plura mancipia emit, non respondet hic, sed infra eod. l. cum eiusdem, & l. seq. & l. si plura, & l. penult.
e *Redhiberi*] contra. C. eod. l. fin. Sol. vt dixi supra eod. l. redhibere, §. fin.
f *Præstarentur.*] si viueret. hoc potest intelligi, cum venditor admittit emptorem agentem redhibitoria, licet eius culpa perierit seruus. præstabitur enim venditori æstimatio serui. & restituentur accessiones, & omnia in seruum ab emptore, & eius familia data, vt supra eo. cum autem, §. Iulianus, & §. pen. & l. ædiles etiam. sed si malit venditor repellere emptorem, quia seruum non restituit, est enim sua culpa mortuus, potest, vt sup. eo. ædiles etiam, §. ordinem & l. illud, primo respon. & inf. eo. l. si hominem emptum, in fine. & l. si tamen, §. respon.
g *Culpam.*] ideo generaliter dixit de culpa emptoris, quia nõ tantum latam, sed etiam leuem præstat, non leuissimam, vt inf. de leg. j. si seruus leg. §. cum quidam.
h *Latam.*] scilicet tantum.

Adhibuit

6 † Flor. deest emptoris.
7 † Fl. vel si quo.
8 † Fl. habent.
9 † Fl. vnusquisque.
10 † Dum enim.
11 † Fl. deest autem
12 † Fl. [illegible]
13 † Fl. deest tantum.

etiam si non adhibuit * medicum, a ut sanari possit, vel malum adhibuit, sed culpa sua. Sed hoc dicemus, b si ante iudicium acceptum decessit. Cæterum si post iudicium acceptum decessisse proponatur: tunc in arbitrium iudicis veniet qualiber mortuus sit. Vt enim & Pædio videtur, quæcunque post litem contestatam contingunt, ea arbitrium iudicis desiderant.

¶ Quod in procuratore diximus, idem & in tutore, & curatore dicendum erit, cæterisque, qui ex officio pro alijs interueniunt. & ita Pædius ait, & adijcit, quibus administratio rerum 1 † permissa est, eos culpa abesse præstare non iniquè c dominum cogi.

¶ Idem Pædius ait, familiæ appellatione, & filiosfamilias demonstrari. d facta enim domesticorum, redhibitoria agentem præstare voluit. e

¶ Si quis egerit quanto minoris propter seruum fugam, deinde agat propter morbū, quanti fieri condemnatio debeat? Et quidem sæpius agi posse quanto minoris, f dubium non est. Sed ait Iulianus id agendum esse, ne lucrum emptor faciat, & bis eiusdem rei æstimationem consequatur. g

¶ In factum actio competit ad pretium recuperandum, si mancipium redhibitum fuerit, h in qua non hoc quæritur, an mancipium in causa redhibitionis fuerit, sed hoc tantum, an sit redhibitum, nec immeritò. Iniquum est enim, postea quam venditor agnouit, recipiendo i mancipium esse id in causa redhibitionis, tunc quæri vtrum debuerit redhiberi, an non debuerit, nec de tempore quæritur, an intra tempora redhibitum 2 † esse videatur.

¶ Illud planè hæc actio exigit, vt redhibitum. cæterum nisi fuerit redhibitum, deficit ista actio, etiam si nudo consensu placuerit, vt redhibeatur. Conuentio k ergo de redhibendo non facit locum huic actioni, sed ipsa redhibitio.

¶ Restitui l autem debet per hanc actionem m etiā, quod ei n seruo in venditione accessit.

¶ Quia assidua * est duplæ stipulatio, idcirco placuit etiā ex empto o agi posse, si duplæ 3 † venditor mancipij p non caueat. Ea enim, quæ sunt moris, & consuetudinis, in bonæ fidei iudicijs debent venire. q

¶ Qui mancipia vendunt, nationem r cuiusque in venditione pronunciare debent. Plerumque enim natio serui, aut prouocat, aut deterret emptorem. idcirco interest nostra scire nationem. Præsumptum etenim est * quosdam seruos bonos esse, quia nationis 4 † sunt non infamatæ: s quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est. Quod si de natione ita pronunciatum non erit, iudicium emptori, omnibusque, ad quos ea res pertinebit, dabitur, per quod emptor redhibeat mancipium. t

¶ Si quid ita venierit, vt nisi placuerit, intra præfinitū tempus redhibeatur, ea conuētio rata habetur. si autem de tempore nil conuenerit, in factum actio intra lx. dies vtiles accommodatur emptori ad redhibendum: vltra non. Si verò conuenerit, vt in perpetuum redhibitio fiat, puto hanc conuentionem valere. Item si tempus lx. dierum præfinitum redhibitioni præterierit, causa cognita iudicium dabitur.

¶ In causæ autem cognitione hoc versabitur, si aut mora fuit per venditorem; aut non fuit præsens, cui redderetur, aut alia 5 † iusta causa intercessit, cur intra diem redhibitum mancipium non sit, quod u

a Adhibuit medicum.] hoc est optimū arg. contra illos emptores, qui de euictione agūt, vt repellantur si malos habuerint aduocatos, maximè cū medicus mortale vulnus sanare non possit: patroni verò pessimā causam potest facere videri bonam. Itē arg. similiter contra hæredem, qui testatori nō adhibuit medicū, vel malum adhibuit, vt priuetur hæreditate, vt inf. de verb. obl. si seruum stipulatus fuero. & inf. de his, qui. vt indig. l. indignum.
b Sed hoc dicemus.] vt necessarium sit propositionē: sed post. lit. contest. iudicis officio expeditur, vt sup. e. l. ædiles, §. ita sciendum.
c Non iniquè.] vt non liberetur etiam cedendo actionem: licet ab hær. sit contrà vt sup. de tribut. act. l. si & sup. de act. emp. l. Iulianus, §. idē Iulianus. & suprà de pecu. l. in summa, §. si dolo vt i seruus erat deterior factus, etiā non ēst a venditione. vt sup. e. l. ædiles &c. §. sed notandum, & §. Pædius. sed aliàs ex delicto procuratoris gñalis non tenetur dñs: hic tñ contra est, quia agit, & rescindit contractum: nam sæpe conuenti consequimur, quod non consequimur agēdo. vt suprà, de compēd. si cum filio Azo.
d Demonstrari.] vt & sup. e. ædiles, §. j. Acc.
e Voluit.] s. Pædius, vt sup. eo. l. j.
f Minoris.] s. pretij, vt sup. eo. l. j.
g Consequatur.] vt & infra tit. j. l. quia dī. & ar. j. eo. tit. l. cum fundus, & inf. de act. emp. l. ex empto, §. idē ait. & j. de reg. iur. bona fides & arg. C. de episcop. & cler. omnes, qui §. præterea cum in prouincijs vbi dicitur, quod duabus afflictionibus non debent clerici affligi. sic & j. ad leg. Rhod. de iac. l. nauis, §. cum autē, & §. quid ergo.
h Redhibitum fuerit.] extra ius, et idem si in iure: sed non retinuit rem, donec reha
beret pretium, quod facere potest, ut suprà eod. uidemus.
i Agnouit, recipiendo.] quod quis recipiendō agnouit, postea reprobare non potest, ut hic, & inf. de nec. & excu. mu.

Arg. hoc, & Alex. in l. si à hostibus, in f. sol. matr. titulum text. tenetiam me hæredem de corpore intrit ad hoc propositū, quod quem admodū maritus priuatur lucro propter medicum non adhibitum vxori agrotæ, ita etiam priuatur, si malum adhibet medicum. Bolog.

1 † Etiā vt, summo culpam abesse præstare.

2 † Fl. redhibitus. & inf. l. si.

l. pen. §. fi. & sup. de pos. l. si hominem. §. quoties & C. ad leg. Cor. de fal. ipse significās. & inf. ad l. Iul. de adult. si vxor. §. fi. & sup. de interiu. nam & posteà, §. j. Accur.
k Conuentio.] quid si ex ea conuentione detur actio? Videtur quod debeat haberi pro eodem, ac si redhibitum fuisset, vt argu. contrà. C. ad le. Falc. l. fin. Accur.
l Restitui.] venditori. & sic cōuertitur casum.
m Per hanc actionē.] s. in factū, & nihilominus per action. ex vēdito, vt su. eo. cum autem, in princ. in fi. & respō. ergo emptori dabitur ex emptio ad pretium, & in factū nihilominus, vt in superiori casu. Accur.
n Quod ei.] redhibito. etiam sine iudice.
o Ex empto.] vel si vult potest redhibere, vt sup. eo. l. si uenditor. Accurs.
p Mancipij.] alterius enim rei venditor duplam promittere ex hoc edicto non compellitur, secundū. R. & dic. ueri, si seruū nō esse in aliqua earum causarum, quæ inducunt redhibitionem. cauet enim de dupla quasi uideatur euinci per vitium, ut j. e. l. quaro. § j. & ij. unde ad similitudinem uere euictionis præstatur euictio nec dic speciale in seruo, licet R. dixerit.
q Venire.] moris autem est, & consuetudinis in his contractibus de dupla cauere: præsertim si res pretiosa sit, ut j. eo. si tamen. § si que seruanda est: ut hic, & sup. fam. erc. l. qui erat. & sup. de pign. act. si pignore, § fin. & inf. de aqua plu. arcen. l. si prius. §. placuit. & infra j. l. ij. & l. si fundus. & C. loc. l. certi.
r Nationem.] s. ex quo patre, & matre natus sit: siue de qua progenie seruorum est.
s Non infamatæ.] sæpe solet s similis filius esse patri. & illud: Non potest arbor mala bonum fructum facere.
t Mancipium.] licèt aliàs non sit in causa redhibitionis, ut suprà eo. l. si uenditor, de his.
u Non sit, quod.] s. mancipium.

* Est hic glo. quæ est nec. sacto suo tex. ad hoc, quod contractus dubij recipiunt modum, & formam à consuetudine. Bolog.

3 † Et duplæ.

* Huc pertinet, quod Aris. d. l. 3. Polit. c. 10. ait, natiōnes alias alijs seruitiis aptiores esse. quod & in orat. de prou. consul. Cicero probat.

4 † Fl. natione sunt non infamatæ.

s Hæc gl. est contra tex. sua ibi, præsumptum. not. quod ar. sūptum per locum à præsumptione, valet. idem no. quod qui nascitur, ex bonis parentibus, præsumitur bonus, ex malis malus vt de per Odof. in l. j. ff. de iusti. & iu. & lo. de Pla. in proœm. Inst. in §. quarum.

5 † Fl. aliquas.

Et

a *Ei.*] scilicet emptori.
b *Magis*] valde. & facit ad hunc §. supra de rescind. vend. fr. conuenit re.
c *In his*] in hac actione in factum.
d. *Dicta sunt.*] de partu habuimus sup. eo. §. ij. de fructibus, & accessionibus habuimus sup. eo. cũ autem § pe & fin. & l. illud. §. condemnatio, & l. debet. de homine verò mortuo habes supra. l. §. idẽ ait homine. & §. si mancipium. & facit §. l. ædiles. loquitur, quæ ergo in prædictis legibus de prædictis dicuntur, circa redhibitoriam, & circa hãc in factũ dicenda sunt, vt hic dicit.
e *Itaq; Superius.*] et sup. ea. l. ædiles. Accur.
f *Morbo*] scilicet rei principalis. Et sic no. hic, quod ea prestãt in accessorio, quæ in principali, vt sup. de act. emp. l. fundi. & l. ex empto. l. si q. rẽ & inf. l. prox. in fi. Accur.
g *Generaliter.*] dictũ sit accedere. Sed contra inf. l. proxim. sol. illa conscripta. vel hic seruorum facta est mentio, licet proprium nomen cuique non sit propositum. ibi nec appellatiuum, nec propriũ fuit propositũ, secundum Azo.

PRoinde.] CASVS. Vendo fundum, & dico accedere mãcipia, quæ in eo sunt teneor prædicere vitia pro his accessorijs ac si nominatim hæc mancipia venderem. & hoc probatur ad restitutionem actionis ex empto tenetur, quæ dantur, vt integra sint, quæ accedere fundo dicta sunt. Secundo dicit hæc sunt vera, si hæc accessio fuit serui emp. Si autẽ vendo seruum Stichũ cũ peculio, & in peculio sunt vicarij vitiosi, non si teneor. Idẽ si vendo hæreditatem, in qua sunt vitiosi, & fundi cum instrumento, in quo sunt mancipia vitiosa. nõ enim teneor de his vitijs. Viuianus.

b *Ex empto actio est.*] vt supra de act. empt. l. quicquid. & penult. §. fin. j. respon. Sed in seruo, de quo subijcit, econtra sup. l. proxim. sol. et ibi. Et no. hic, quod refert an prestiterit, vel non, vt supra eo. si quid venditor. in fin. & inf. ti. l. serui venditor. Accurs.
i *Accessit.*] propter rem principalem venditam, & accessoria semper redhibetur, vt hic. si autem neutra fuerit accessoria, distinguitur vt inf. eod. l. seq.

CVm eiusdem] CASVS. Vendidisti mihi quatuor seruos, quoniam simul ludebant, vel cantabant, quæritur, an propter vnius vitium alij redhibeantur? Distinguitur: aut unum pretium est simul pro omnibus constitutum, & tunc una est venditio, & pro unius vitio alij redhibentur, aut in quolibet fuit statutum suum pretium, & tunc plures sunt venditiones, & propter vnius vitium alij non redhibentur, nisi sit certum emptorem alios sine isto non emisse, vel venditorem hunc sine alijs non vendidisse, tamen si in singulis suum pretium sit constitutum, propter vnum alij redhibentur. Viuianus.

k *Plures res.*] principaliter Accurs.
l *Comœdi.*] qui pariter recitãt comœdias vnus cantando, alter legendo, vel respondendo.
m *Chorus.*] Chorus hic ponitur pro numero personarum ad psallendum destinatarum cum instrumẽto quondam, quod dicitur chorus. & sic accipitur inf. de leg. iij. l. chorus. quandoque ponitur pro mensura: quandoque ponitur pro loco, & ordine, quãdoq; pro vento, vnde dicitur. Cantat dulce chorus, bacchatur flamine chorus. Est mẽsura chorus, locus & ordo chorus.
n *Quod quæri*] i. quæ quæstio pertinet etiam ad id, quod nunc sequitur.
o *Omnes*] cum confusè est pretium constitutum. tunc enim redhibentur omnes si velit emptor, vel venditor etiam, quia alter non vult respõdere nisi redhiberentur omnes, vel si vterque admittat, in solo morboso procedat, vt infra eod. si plura & l. pen. Videtur tamen contra inf. eo. ædiles aiunt §. si. vnde in his distingue, vitium vendãtur res eiusdem generis, idest officij an non. si eiusdem generis, licet in singulis pretium constituatur an confusè in omnibus. in primo casu non redhibetur vnũ propter aliud, nisi emptor vnum sine altero non erat empturus, quod ex affinitate rerum, vel personarum probari potest, vt inf. eadem l. in fi. & inf. l. prox. in secundo sit omnium redhibitio, vt hic, vtriusque tamen voluntate agi potest ad vnum, vt inf. eo. si plura. vbi autem plures res venduntur, quæ non sunt eiusdem officij, propter vnum non redhibentur cæteri, vt inf. eo. ædiles aiunt §. fin. & hoc cum neutra est alteri accessoria. si autem vna alij accedat, propter principalem redhibetur accessoria vt sup. l. proxim. in fi. sed propter accessoriam non redhibetur principaliter vendita, nisi in casu vt propter ornamenta, vt inf. eo. ædiles. j. respon. & redhibetur autem accessoria, si accesserint expressim, nõ sub vniuersitatis appellatione, vel velamento, vt supra eodem, quod si nolit. §. vltimo. & l. itaque. & l. proinde.
p *Redhibeantur.*] si autem in singulis, vnus redhiberi posset, etiam sine cæteris; nisi ut sequitur.
q *Vna empta est.*] quo ad hoc sic, & infra de donat. in ter vir. & vxor. si id, quod. §. si ea. & supra de contrah. empt.

eit a magis b displicuerat.

¶ In his c autem actionibus eadem erunt obseruanda, quæ de partu, fructibus, accessionibus, quęque de mortuo redhibendo dicta sunt. d

¶ Quod emptioni accedit, partem esse venditionis prudentibus visum est.

Caius li. I. ad edic. ædi. cur.

LEX XXXII.

ITaque sicut superius e venditor de morbo f vitioue, & cæteris, quæ ibi comprehẽsa sunt, prædicere iubetur, & præterea in his causis non esse mancipium, vt promittat, præcipitur, ita & cum accedat alij rei homo, eadẽ & prædicere, & promittere cõpellitur. Quod non solũ hoc casu intelligendum est, quo nominatim adijcitur accessurũ fundo hominem Stichum, sed ẽt si generaliter g omnia mancipia, quæ in fundo sunt, accedant venditori.

Vlpi. li. I. ad edic. ædil. cur.

LEX XXXIII.

PRoinde Pomponius ait iustã causam esse, vt quoque in venditione accessurũ esse dictum est, tã integrũ prestetur, quam illud præstari debuit, quod principaliter venit. Nam iure ciuili, vt integra sint, quæ accessura dictum est, 1 † ex empto actio est, h veluti si dolia fundo accessura dicta fuerint. Sed hoc ita, si certum corpus accessurum fuerit dictum Nam si seruus cum peculio venierit, ea mancipia, quæ in peculio fuerint, sana esse præstare venditor non dẽt, quia non dixit certũ corpus accessurum, sed peculium tale. 2 † Et quẽadmodum certam quantitatẽ peculij prestare non dẽt, ita nec hoc. Eadẽ ratione 3 † facere Pomponius ait, ut ẽt si hæreditas, aut peculium serui venierit, locus edicto ædilium non sit circa ea corpora, quæ sunt in hæreditate, aut peculio. Idem probat, & si fundus cum instrũ venierit, & in instrumento mancipia sint. Puto hanc sententiam verã, 4 † nisi si aliud specialiter actum esse proponatur. ¶ Si uendita res redhibeatur, seruus quoq; q ei rei accessit, i licet nullũ in eo vitium sit, redhibetur.

Africanus li. 6. Quæstionum.

LEX XXXIIII.

CVm eiusdẽ generis plures res k simul ueneãt (veluti comœdi, l uel chorus m) referre ait, in uniuersos, an in singulos pretiũ constituatur, vt scilicet interdum una, interdum plures uenditiones contractæ intelligantur. Quod quæri, n 5 † uel continere ait, ut si qs eorũ forte morbosus, aut uitiosus sit, o uel oẽs simul redhibeãtur p Interdũ & si in singula capita pretium constitutum sit, tñ una empta est, q ut propter vnum sine altero non erat empturus.

1 † *Vel. fuerit.*
2 † *Dedere non præstare oportere, & quemadmodum eã dem rationẽ.*
3 † *Fl. eadẽ ratione.*
4 † *Verum.*
5 † *Fl. quod vel eo. quæri pertinere, vt si quis.*

empt. l. si duos & inf. e. ædiles. §. iumenta. & §. cum autem. & §. si se te si ergo in hoc casu vbi sunt plures emptores, & vnus poterit redhibere, alter abstinere, ut hic innuit, & argument. supra de mino. l. tutor. & infra de solu. si quis alienam. Accur.

a *Redhiberi.*] licet in singulis pretiū singulariter sit constitutū.

b *Vel debeant.*] vel, pro, &.

c PLerumque.] hæc lex dicit idem, quod superior, adijciendo exempla.

d *Redhibentur.*] etiā si pro singulis sit pretium constitutum.

e *Ratione offensæ.*] idest, quæ de pietatis ratione est, uel rationabile est.

f *Maluerint.*] emptores.

g *Contubernio*] maritū & vxorem.

h *Oportet.*] vt non separentur huiusmodi personæ: sed propter vnā alia redhibentur vt hic, & C. communia vtriusque iudi. l. possessionem. & infra de fun. instr. l. quæsitū. §. 3. & infra eod. ædiles. in fi. & inf. eo. l. hi enim. Accur.

SI plura.] C A S V S. Vendidisti mihi quatuor seruos comœdos, propter vitium vnius ago redhibitoria de consensu venditoris pro eo solo. quæritur an in repetitione pretij debeat ei plus æstimari, quam cæteri, qui apud me remanent, sint depretiati? Resp. sic, si vno pretio pro omnibus simul constituto emit, alioquin non Viui.

i *Aedilitia.*] idest redhibitoria. nec ob. quod sup. dicitur oēs redhibendos propter vnius vitium: quia hi emptor, & uenditor, consentiebant, ne cæteri redhibeantur. vel dic quanto minoris æstimatoria agi. prima verior est. Vivianus.

k *Pro bonitate.*] cæterorum collatione facta, ut inf. e. l. pe. & l. cum in ea. §. fin. & l. ædiles. §. si forte. Accur.

l *Aestimatio.*] ut si colligatur pretium uitiosi, ut inf. e. l. Labeo. Accur.

vnius vitium omnes redhiberi a possint, vel debeant: b scilicet cum manifestum erit, non nisi omnes quem emptorum, vel venditorum fuisse, vt plerumque circa comœdos vel quadrigas, uel mulas pares accidere solet, ut neutri non nisi omnes habere, expediat.

De connexis idem est iudicium, & quod in uno disponitur, & in alio. h. d. & adde quod not. infra de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus §. si maritus.

Vlp. lib. 1 ad edic. ædil. curu.

LEX XXXV.

PLerumq; c propter morbosa mancipia etiam nō morbosa redhibentur, d si separari nō possint sine magno incommodo, vel pietatis ratione 1 † offensæ. e Quid enim si filio retento parentes redhibere maluerint, f vel contra? Quod & in fratribus, & personas contubernio sibi coniunctas g obseruari oportet. h

Pomp. lib. 23. ad Sabinum.

LEX XXXVI.

SI plura mancipia vno pretio venierint, & de uno eorum ædilitia i actione utamur: ita demum pro bonitate k eius æstimatio l fiet, si confuse vniuersis mancipijs constitutum pretium fuerit, quod si singulorum mancipiorum constituto pretio, uniuersa tanti uenierint, quantū ex consummatione singulorum fiebat, tunc cuiusq; māncipij prætium, seu pluris, seu minoris, id est consequi, 2 † debemus.

Vlp. li. 1. ad edic. ædil. cur.

LEX XXXVII.

PRæcipiunt ædiles, m ne ueterator n, pro nouitio ueneat, & hoc edictum o fallacijs uēditorum occurrit. Vbique. n. curant ædiles, ne emptores a uenditoribus circumueniantur. ut ecce plerique solent mancipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc, ut pluris uēdāt. Præsumptum est. n. ea mancipia, quæ rudia sunt simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora, & ad oē ministerium habilia: trita uero mancipia, & ueterana difficile esse reformare, p & ad suos mores formare. quia igi venalitiarii q sciunt facile decurri ad nouitiorū emptionē, idcirco interpolant r ueteratores, & pro nouitijs uendunt, quod ne fiat, hoc edicto ædiles denunciant: & ideo si quid ignorante emptore ita venierit, redhibebitur. s

Caius li. 1. ad edi. ædi. cur.

LEX XXXVIII.

AEdiles aiūt: Qui iumēta uendunt, palā recte dicant, 3 † quid in unoquoque eorū morbi vitiiq; sit, vtiq; t optime ornata u vendendi cā fuerant, ita emptorib. tradantur. x 4 † Si q d ita factū y nō erit, de ornamētis restituēdis, iumētisve ornamentorū noīe redhibēdis, in dieb. 60. morbi aūt vitijve causa inemptis faciēdis, in sex mēsib. uel quanto 5 † minoris cū venirēt fuerint, in anno iudiciū z

PRæcipiunt.] C A S V S. Venditores seruorum consueuerunt dicere nouitium seruum, quem vendunt, ut facilius inueniant emptorem, non meliores sunt nouitij, quia magis conformant se ad mores emptoris quam veterani & sic decipiunt emptores quod ut non fiat, præcipiunt ædiles. Viuia.

m *Præcipiunt ædiles ne.*] In quibusdam uerbis edicto superiori adiunctus, quæ non habemus h. c.

n *Veterator.*] qui inueteratus est in aliquo ministerio. vel. i. & malitioso, ut inf. eo. l. fin §. si.

o *Et hoc edictum.*] verba Vlpiani.

p *Reformare.*] ad frugem melioris vitæ.

q *Venalitarij.*] idest venditores seruorum, ut & accipitur. sup. man. l. mandatum.

r *Interpolant.*] alias interpellant, alias interpolant, i. obscurant: puta tondendo eos, & balneādo, & impinguando, vt iuuenes videantur, sic & ponitur sup. de contrah. empt. l. Labeo si vestimenta.

s *Redhibebitur.*] fortē intra 1x. dies arg. sup. eod. l. si uenditor de his & l. quod si nolit §. si quid ita venierit. secundum Ale.

t AEdiles. Vt. que.] quæ pro, &, uti pro sicut.

u *Ornata.*] vt sella, & freno, & similibus ornamentis.

x *Tradantur.*] nisi fuerint excepta.

y *Factum non erit.*] i. si aliquod fuerit ornamentū causa vēdendi appositū, & illud nō sit emptori traditū & secūdū hoc dic restituēdis, i. emptori dandis & quod subijcit, iumētisve, &c. est aliud dictū, quando. s. essent data ornamenta cum iumentis & uitiosa quo casu propter vitiū accessorij etiam principale redhibetur, ut dicit hic, quod est mirabile & his duobus casib. s. vt ornamēta dentur, vel iumēta redhibeantur occasione ornamentorum, agitur intra 1x. dies tantum, vt hic dicitur hic, & alibi. s. l. si redhibitio sit facta tūc iudicio agitur ad pretium reddendū intra 18. dies: vt sup. e. quod si nolit §. in factum & §. ill. id. & §. restitui. Itē si nō pronunciasset venditor de natione, ut sup. eo. l. quod si nolit §. qui mācipia. Itē si nō cauet de his, quæ iubēt ædiles vt sup. e. l. si uēditor. Itē si res fuerit vendita eo pacto, qd nisi placuerit, reddatur & non fuerit appositū tempus intra, quod placeat, uel r. si vt sup. eo. quod si nolit. §. si quid ita venierit & § item si tempus. Item si non pronunciauit de vitijs nam licet nō sit vitiosum, redhibeatur tū ut uitiosum si non pronunciauerit uitia, secundū quosdā, ut sup. e. l. 1. §. 1 in prin. & §. itē si quod mancipiū. & l. itaque. Sed cōtra est ad hūc ptimū casum inf. e. l. si §. ei vbi non pronunciat, & tū non agitur. Dic ergo tu satis esse, si caueatur in his uitijs nō esse mancipiū, ut in l. illa sup. e. itaq;, & ita pronunciet abesse uitia, & non adesse. nam quare pronunciaret vitia adesse, quæ absunt sed aliud est in ratione, quam dicere debet, sed in dicto contrario. l. si tamen. § ei. licet non pronunciauerit, fecit tamen, quod tantundem valuit. Accur.

z *Iudicium*] in factum.

1 † Flor. vel ad pietatis rationem offensam.

2 † Flor. si quis.

* Is est, qui annis vno in v[illegible] seruijt [illegible] de publico.

* Qui & mangones proprie dicuntur non mercatores.

* Hanc & alias huius ædilis partes explicat Alc. Alc. lib. 4. geniat. diur. c. 4. & similes ferè leges ve[illegible] Var. lib. 2. de re rust.

3 † Fl. dicito, quod in quoque eorum.

4 † Flor. tradentur.

5 † Flor. quo.

Redhibeatur.

dabimus. Si iumenta paria simul venierint, & alterum in ea causa fuerit, ut redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo vtrumque redhibeatur. a

Loquuntur ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis. Causa autem huius edicti eadem est, quæ & mancipiorum redhibendorum, & ferè b eadem sunt in his, quæ in mancipijs, quod ad morbũ vitiumve attinet. Quicquid igitur illic 1 † diximus, huc erit transferendum, & si mortuum fuerit iumentum, pari modo redhiberi poterit, quemadmodum mancipium c potest.

Iumentorum autem appellatione, an omne pecus contineatur, videamus. & difficile est, ut contineatur. nam aliud significat iumentum, d aliud significatur pecoris appellatione: e idcirco f elogium g huic edicto subiectũ est, cuius uerba hæc sunt. Quæ de iumentorum sanitate diximus, de cætero quoque pecore omni uenditores faciant. 2 † Vnde dubitari desiit, an hoc edicto boues quoque contineantur, etenim iumentorum appellatione nõ contineri eos verius est: sed pecoris appellatione continebuntur.

Sed n. sunt quædam, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeo vt puta si mulus castratus est, neque morbi h neque vitij i quid habere videtur: quia neque de fortitudine quid eius detrahitur, neque de vtilitate, k cum ad generandum nũquam sit habilis.

Cœlius quoque scribit, non omnia animalia castrata ob idipsum vitiosa esse, nisi propter ipsam castrationem facta sint imbecilliora, & ideo mulum non esse uitiosum. Idem refert Ofilium existimasse equum castratum l sanum esse, sicuti spado m quoque sanus est. Sed si emptor ignorauit, uenditor sciuit, ex empto n esse actionem. & verum est, quod Ofilius ait.

Quæsitum est, si mula talis sit, vt transiungi o non possit, an sana sit. Et ait Pomponius sanam esse: plerasque denique carrucharias tales esse, vt non possint transiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio, aut corpore, vt alterum p iugum non patiatur, sanam non esse.

Non tantum autem ob morbum q vitiumve r redhibitio locum habebit in iumentis: verum etiam si cõtra dictum promissumve sit, erit locus redhibitioni, exemplo mancipiorum. f

Vendendi autem causa ornatum iumentum videri Cœlius ait, non si sub tempus t venditionis, hoc est biduo u ante uenditionem, 3 † sed si in ipsa uenditione ornatum sit, aut ideo x inquit x vt 4 † venale cum esset, sic ornatum inspiceretur, semperque cum de ornamentis y agitur, z & in actione, a & in edicto adijciendum 5 † est. Vendendi causa ornata ducta esse, poterit enim ornatum iumentum itineris causa duci, deinde uenire. b

Si plura iumenta venierint: c non omnia erunt redhibenda propter unius ornamentum. d Nam & si uitiosum sit unum iugum, non tamen propter hoc cætera iuga redhibebuntur.

Si forte iugum mularum sit, quarum altera uitiosa est, non ex pretio tantum uitiosæ, sed ex vtriusque erit cõponendum quanto 6 † minoris sit. Cum enim uno pretio e utræque uenierint, non est separandum f pretium, sed quanto minoris cum uenires utrumque fuit, non alterum, g quod erat vitiosum.

Cum autem iumenta paria ueneunt, edicto expressum est, ut cum alterum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, vtrũque redhibeatur. in qua re tam emptori, quam uenditori consulitur, dum iumenta non separantur. Simili modo, & h triga uenierit, h redhibenda erit tota, & si quadriga, redhibeatur. Sed si duo paria mularum sint, & una mula vitiosa sit, vel par solum

a *Redhibeatur.*] etiam non morbosum propter morbosum, vt s. eod. cum eiusdẽ & l. plerũque. & l. si plures.
b *Fere.*] fere dicit propter seruos, qui non redhibentur propter vitium animi, ut in fugitiuo, & errone: secus in iumentis, ut s. eo. l. j. §. fin. & l. ij. iij. & iiij j respon. & inf. eo bouem. j. resp. vel fere dicit propter id, quod est infra ead. l. §. sed enim, & facit, quod no. infra ead. l. §. non tantũ. Accur.
c *Mancipium.*] ut & sup. eo. quod si nolit. §. idem ait homine, & §. si mancipium, & § pen. inf. eo. si hominem, in fi. Acc.
d *Significat iumentum.*] idest hoc nomen iumentum.
e *Appellatione*] vere aliud est, quia hoc nomen pecus est genus, uel totum, aliud est pars, siue species, nã omne iumentum est pecus. & hoc in huic ibi, de cætero pecore, &c. sed non oĩa pecora sunt iumenta.
f *Idcirco.*] quia non omnia animalia iumentorũ appellatione continentur.
g *Elogium.*] i. sermo gñalis omnia animalia comprehendens.
h *Neque morbi.*] in corpore. Accur.
i *Neque vitij.*] in animo.
k *De vtilitate.*] sed aliud in hõie, ut sup. eo. l. fin autem quis.
l *Castratum*] id est castratum, ut differat a sequent.
m *Spado*] sequens.
n *Ex empto.*] secus, ut tam de æd. emp. l. ex empto §. si quis virginẽ. cum alias nõ erat empturus: nec enim ob id uitiosum, uel morbosum est, ut agatur ex hoc edicto.
o *Transiungi.*] puta a dextra tantum, uel a sinistra tantum sustinet, & quodlibet iugũ dicit, & quodlibet plaustrum: sed transiungi, idest ex vtraque parte iungi diuersis temporibus non potest.
p *Vt alterum.*] nisi unum, Azo. uel dic, qui vult facere differentiã, an ex accidenti habeat hoc uitiũ, ut sup. proxi. an ex natura, ut hic, & p in hoc. dic iugũ alterũ. i. transiugi non patitur quod dicit, uel propter uitiũ corporis, quod patit ab vna parte, uel quia naturale fuit in ea a principio uitiũ, quod non potuit sustinere nisi ex una parte, secus si accidentale fuit uitiũ animi, ut supra dixi corporale, siue accidentale, inducit redhibitionẽ uel dic, alterum, i. neutrum.
q *Ob morbum.*] scilicet corporis. Accur.
r *Vitiumve.*] s. animi, ut & ibi s. eo. l. bouem, in princ. aliter accipitur sup. eod. l. j § j.
f *Mancipiorum.*] que redhibentur etiã propter animi uitia, si fuerint dicta abesse, ut sup. e. l. ob quæ. §. animi autem uitium.
t *Sub tempus*] subaudi. tunc temper.
u *Biduo.*] repete si.
x *Inquit.*] Cœlius.
y *Cum de ornamentis.*] Lexes de ornamentis agitur, semper adijcitur hoc uerbum, scilicet uendendi causa.
z *Agitur.*] idest tractatur.
a *In actione.*] s. ex empto, uel in factum: uel ponitur pro eodem, i. in actione, quæ est edictum. Accur.
b *Deinde venire.*] & ita non habebit locũ edictum.
c *Venierint.*] pretio in singulis constituto alioquin ʒ. sup. e. l. cũ eiusdẽ. quæ est ʒ. Vel hic non agebat redhibitoria, sed quanto minoris, ut hic dʒ, quod non placet. Vel aliud in actione redhibitoria, quæ datur propter morbum, ut ibi, aliud in actione in factum, quæ datur propter ornamenta, ut hic: uel hic non erat eiusdem officii. Accur.
d *Ornamentum.*] qđ nõ vult dare vẽditor.
e *Vno pretio*] i. vna summa ex pretio singulorum collecta, ut supra eod. l. si plura, in princ. Accur.
f *Separandũ*] & ipso nec separatim colligenda summa, ut hic, & sup. ad l. g. Aquil. proinde, §. j.
g *Non alterum*] quanto minoris fuit alterum tantum.
h *Venerit.*] in hoc differt a ciuili. Accur.

1 † *Flor. isto*

2 † *Flor. continebunt.*

3 † *Dua. vim dat. ornatum sit; sed si in.*

4 † *Fl. deest, vt.*

5 † *Flor. adiectum.*

6 † *Flo. quanti. & in secunda Bal. quod ver. componere ponitur pro soluere & ad de aliam ter. hoc termino oriuntur in c. 1. § si qs alt quem, de pace tenen. in vlt. fend.*

Per

d

par redhibebitur, a alterum non. Si tñ nondum sint paria constituta, sed simpliciter quatuor mulæ uno prætio b venierint: vnius erit mulæ redhibitio, non omnium. Nã & si polia c uenierit, dicemus vnum equum, qui vitiosus est non omnem poliam redhibe ri oportere. Hoc & in hominib. dicemus, pluribus d vno pretio distractis, nisi si separari non possint, vtputa si tragedi, vel mimi.

Pau. li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XXXIX.

VEl fratres * (sint.) 1 †

Vlp. li. 2. ad edic. ædil. cur.

LEX XL.

HI enim non erunt separandi.

¶ Deinde aiunt ædiles. (Ne quis canem, 2 † verrem, uel minorem aptum,) lupum, vrsum, pantheram, leonem.

Pau. li. 2. ad edi. ædi. cur.

LEX XLI.

ET generaliter, aliud ve qđ noceret animal, siue soluta sint, siue alligata, ut contineri vinculis quo minus dãnum inferant, non possint.

Vlp. li. 2. ad edi. ædil. cur.

LEX XLII.

QVa uulgo iter fiat, 3 † ita habuisse uelit, ut cuiquam nocere, damnum velit dare possit. Si aduersus ea factum erit, & homo liber ex ea reperierit, solidi * ducenti præstabuntur. 4 † si nocitum homini libero esse dicetur, quanti bonum, & æquum iudici uidebitur, condemnabit: 5 † cæterarum rerum quantum 6 † damnum datum factumue sit, dupli. g

Pau. li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XLIII.

BOuem qui cornu petit, vitiosum h esse plerique dicunt, item mulas, quæ pessundant. i 7 † Ea quoque iumenta, quæ sine causa turbantur, & semetipsa eripiunt, vitiosa esse dicuntur. ¶ Qui ad amicum domini deprecaturus confugit, non est fugitiuus, K immo etiam si ea mente sit, ut non impetrato auxilio, domum non reuertatur, nondum fugitiuus est, qa non solum consilij, sed & facti fugere l 8 † est.

Qui persuasu alterius a domino recessit, fugitiuus est: licet id non fuerit facturus citra consilium eius, qui persuasit. m

¶ Si seruus meus bona fide tibi seruiens fugerit, n vel sciens se meum esse, uel ignorans, fugitiuus est, nisi animo ad me reuertendi id facit. 9 † Mortis conciscendæ causa, sibi facit. o qui propter nequitiam, malosque mores flagitium ve aliquod admissum, mortem sibi consciscere uoluit, nisi 10 † dolorem corporis non sustinendo id fecerit. ¶ Si quis seruum emerit, & rapto eo, ui bonorum raptorum actione quadruplum cõsecutus sit, deinde seruum redhibeat, reddere debebit, quod accepit. Sed si per eum seruum iniuriam passus iniuriæ nomine egerit, non reddet p venditori, aliter forsitan, atque si loris ab aliquo cæso, q aut quæstione de eo r habita, s emptor egerit. t

Per actionem quanto minoris fit redhibitio, & totalis pretij restitutio, quã do res empta apparet nullius esse valoris. h. d. facit l. illud, §. minus, de tributoria act.

¶ Aliquando etiam * redhiberi mancipium debebit, licet æstimatoria, idest, quanto minoris agamus. Nam si adeo nullius sit pretij, vt ne expediat quidem tale mancipium habere domino, veluti si furiosum, aut lunaticum sit: licet æstimatoria actum fuerit, officio u tamen iudicis continebitur, ut reddito mancipio pretium recipiatur.

¶ Si quis cum consilium inisset fraudandorum creditorum, redhibuerit, non redhibiturus alias, nisi vellet eos fraudare, tenetur creditoribus propter mancipium venditor. x ¶ Pignus certè 11 † manebit y obligatum, etiam si redhibitus fuerit

---

a *Par redhibebitur.*] scilicet par vitiosum.

b *Vno pretio.*] s. vnico, i. summa una erat ex singulorũ pretio collecta. alioquin est ꝯ. vt sup. eod. cum eiusdem. Vel aliter, ut ibidem dixi: qa hic non sunt eiusdem officij.

c *Polia.*] i. vniuersitas equorum. a polis, quod est pluralitas. Accursius.

d *Pluribus uno.*] i. vnico facto ex pretio singulorum cuiuslibet. nam quilibet suo pretio fuit æstimatus, ne sit contra, sup. eod. l. cum eiusdẽ. Accur.

e *VEl fratres.*] vt sup. eod. l. plerumque. Accur.

f *ET generaliter. Noceret.*] idest uocet. posset, ut innuit, infra eod. l. prox. arg. sup. de statulib. l. Labeo. non tamen hic agitur nisi cãno dato infra l. proxi. §. si aduersus ea. Acc.

g *QVa dupli.*] ꝯ. & nihilominus agi potest actione in factum de pauperie, ut Instit. si qua. pa. fec. dic. §. si A.

h *BOuem. Vitiosum.*] in animo vnde non redhibetur, sed quanto minoris agitur, ut sup. eod. l. j. in fi. & l. ij. iij. & iiij. j. respon. & §. animi. Vel fortè aliud est in iumentis, ut dixi sup. eod. l. ædiles aiunt, §. loquũtur. in prin. in mãcipijs in tribus casibus tantum propter vitiũ animi redhibentur, ut in fugitiuo, fure, & eo qui sibi mortem consciuit. Accur.

i *Pessundant.*] i. pede percutiunt. Accur.

K *Fugitiuus.*] vt & supra eod. quis sit fugitiuus, §. sin autem in hoc. Accur.

l *Fugere.*] connecte litteram sic & supra, de pac. l. iurisgenti. §. pactorum. sic & alias exigitur factum non consilium tantum, vel propositum, vt supra eod. l. quod si nolit, § illud plane. & supra, de vsufruc. l. quid ergo. §. si. Accursius.

m *Qui persuasit.*] per suasor non tamen tenetur actione serui corrupti, ut sup. de seruo corrup. l. j. § j. Acc.

n *Fugerit.*] e te bona fide possidente. Accu.

o *Sibi facit.*] sic & distinguitur cum de bonis eorum liberosũ, qui sibi mortem consciuerunt quæritur, ut hic & inf. de bon. eorum, qui ante sententiam mor. sibi consc. l. fin.

p *Non reddet.*] quod est consequutus, ut & sup. de petit. hær. l. at ubi. nam ad emptorem eundemque pos... ... quia grauius, uel quia in dedecus domini, ut dicitur supra, sed. si per eum seruum. &c. secus si non respexit, vt hic subijcit. & inf. de iniur. l. item apud. §. si quis sic fecit iniuriam.

q *Caeso.*] scilicet per iniuriam seruo, alias casus.

r *De eo.*] s. accusato. Accur.

s *Habita.*] quo absoluto agitur in duplum, ut supra, de calum. l. fin.

t *Egerit.*] quasi pro vitio serui. non domini: nam hic ueudito ri restituit, ut dicto §. si quis sic.

u *Officio.*] hic not. q aliud petitur, & aliud in cõdẽnatione deducit. sic ꝯ de excep. rei iud. l. si is, qui hæres non erat. §. j. & de lega. j. huiusmodi. §. qui seruum, in fin. minus enim ualet, quod nihil ualet, ut supra, de trib. act. l. illud quoque, §. minus autem.

x *Venditor.*] reuocatoria, sed ille, qui redhibuit, tenetur ex illo edicto, sup. de ali. iud. l. quia redhibito, in fi.

y *Pignus manebit.*] ut s. qui... pig. ... hy pot. sol. si debitor. Sed certe imo vr ꝗ nõ, ut sup. de in di. add. vbi. §. sed Marcellus. quæ est contra. Sol. ibi ex necessitate resoluitur venditio, hic ex uoluntate Accur.

Seruus.

---

a Polia teste Catel. Cotta equitium signifi cat. in equorum armentum: a Græca voce polos, q pullũ & præsertim equinum significat. Bet abru.

1 † Fl. deest, sint.

2 † Inclusa verba abundare docet ti. Instit. si qua dr. pauper. fec. a ... Harm. lib. 6. tit. 1. ca. 1. & Solo nam in Plutar. be ca ... mordace.

3 † Flor. fiat.

* Solid. i. aureos. Bud. hoc & Ant. Aug. lib. 2. c. 9.

4 † Fl. deest, præstabuntur.

5 † Flo. cõditionem.

6 † Fl. quam fit.

7 † Flor. quæ ... dant.

8 † Flor. sed facti fuga nomẽ est.

9 † Flo. facit.

10 † Florent. non si.

* Hunc tex. allegat pro sing. Lodo. Roma. sing. 654. de quo ibi p ... & ... in ... intelligen... Bulg.

11 † Flo. deest, certe.

a *Seruus.*] & ideo non liberaturà uenditione.
b *Alienasset.*] scilicet eius proprietatem.
c *Redhibeatur.*] in præiudiciũ emptoris, &c. vt subijcit. Vel etiam non liberatur a uenditore talem restituendo. Acc.
d *Nõ potest.*] vt j. de iniusto testã l. nã & si sub cõdõne.
e *Ante actũ fuerit.*] & absolutio secuta, sicut debuit fieri, ut & s. de iud. nõ quemadmodũ. Sed ꝯ s. ad Velle. l. aliqñ. §. fin. So. ibi pure contra eũ qui pure tenebat agebat, licet alius cõdõnaliter tenet. Itẽ ar. contra j. de do. cau. mor. l. mortis causa. Sed ibi nihil fuerat in iudicio actum.
f *Iterum agi.*] No. iterum agi si primo erit incõpetens actio, ppo sita. sic & j. ũ. ã pig gre ge. §. si sub condõne. & inf. de exce. rei iu. si mater. §. eandem.
g *Acquisitum.*] iominiũ, ut s. de vsuf. sed & si quis. §. interdũ.
I *Vtilissime.*] CASVS. Vẽdidisti mihi fundũ, postea apparet fundus uitiosus, q̃a pduxit pestiferã herbã, quærit an seruus nõ redhibẽdus redhibeat pp fundũ redhibendũ? qđ habes necesse dicere. si dicis hoiem accedere fundo, ut s. proinde. §. si. Sed certe hoc est absurdũ, ut homo, q̃ est pretiosissima creatura, nõ redhibendus redhibeatur occasione vilis rei, cui accedit. Ideoq; dicamus non posse eum esse accessorẽ rei minoris propter sui dignitatẽ. Vide cætera in gl. j.
¶ *Prop mor.*] Si plures uẽdũt seruũ vitiosum, dat redhibitoria in solidũ contra illũ, cuius fuit maior pars vel nõ minor, secus i actiõe ex empto: vbi &c p partibus dat. Vi.
h *Minoris.*] pretij & hæc est ratio: q̃a homo est maioris pretij uel paris: hæc. n. ratio esset nulla, quia sm hoc res maioris pretij non accederet ei, q̃ ẽt minoris, qđ est falsum, vt insti. de rerum diui. §. si tñ alienã sed. id pp. dignitatẽ hois, homo. n. rei maioris p̃tij, licet minoris dignitatis accederet nõt; quia hoc nõ prohibetur hic. Item res paris dignitati, licet minoris sit p̃tij, vt homo homini, in cuius est peculio. Si aliud diceret q̃ s. dixi. l. quod homo cuilibet rei accederet; redhiberetur sæpe homo non redhibendus pp rem principalem, cui accederet, ut s. e. proinde. §. fin. quod q̃uis prætor ius ciuile in alijs admiserit, in homine tñ reprobauit. *Nec ob* qđ dr̃ j. de contrahe. emp. l. si in emptione ibi; nec refert. &c. referendus est. n. ad res alias accessorias, non ad hominem. Azo. Vel de homine adscriptitio ibi dicit, aliàs obtinet qđ hic dr̃. Vel hic in duobus casibus specialr̃. l. cum fundo

1† Pl. redhibetur.
2† Pl. alijs.
3† Pl. imperfecta.
4† Pl. iure.
5† Pl. uoss.

seruus, a quemadmodũ & si eum alienasset, b ait vsumfructum eius, nec rectè redhibebit, 1† nisi redemptũ sit, & pignore liberato redhibeatur. c

¶ Si sub conditione homo emptus sit, redhibitoria actione 2† ante conditionem existẽtem inutiliter agitur: quia nondum perfecta emptio, arbitrio iudicis perfecta 3† fieri non potest: d & ideo si ex empto uel uendito uel redhibitoria ante actum fuerit, e expleta conditione iterum agi f poterit.

¶ Interdum ẽt si pura sit uenditio, propter iuris conditionem in suspenso est: velut si seruus, in quo alterius vsusfructus, alterius proprietas est, aliq̃d emerit. nam dum incertum est ex cuius re pretium soluat, pendet, cui sit acquisitum, g ideo neutri eorum redhibitoria competit.

Idem l. 2. ad edi. ædil. curu.

LEX XLIIII.

IVtilissimè ædiles noluerũt hominem ei rei, quæ minoris h esset, accedere; ne qua fraus aut edicto i aut iuri 4 † ciuili fieret, vt ait Pædius propter dignitatem k hominum: alioquin eandem rationem fuisse & in cęteris rebus. Ridiculum l namq; esset, 5 † tunicæ fundum accedere. Cæterum hominis venditioni quiduis adijcere licet; nam & plerumque plus in peculio est quam in seruo, m & nõnunquam vicarius qui accedit, pluris est, quam is seruus qui uenit.

¶ Proponitur actio ex hoc edicto in eum, cuius maxima pars in uenditione fuit, quia plerumque venaltiarij * ita societatem coeunt, ut, quicquid agunt, in commune uideantur agere. Aequum enim ædilibus visum est, vel in vnum ex his, cuius maior pars, aut nulla parte minor esset, ędilitias n actiones competere, ne cogeretur emptor cum multis litigare, o quamuis actio ex empto p cum singulis q sit pro portione, qua socij fuerunt: nam id genus hominum ad lucrum, vel potius turpiter faciendum pronius est.

¶ In redhibitoria uel æstimatoria potest dubitari, an qui alienum seruum uendidit, & ob euictionem, & propter morbum fortè uel fugam simul teneri possit. Nam potest r dici nihil interesse emptoris sanum esse, fugitiuum non esse eum qui euictus est; s sed interfuit emptoris sanum possedisse propter operas, neque ex post facto t decrescat u obligatio. Statim enim ut seruus traditus est, committitur x stipulatio quanti interest emptoris.

Caius li. 1. ad edi. ædil. cur.

LEX XLV.

REdhibitoria actio duplicem habet condemnationem. mõ n. in duplum, mõ in simplũ condẽnatur vẽditor, nam si neq; pretiũ, neq; accessionẽ soluat, y neq; eũ qui eo nomine obligatus erit liberet: dupli pretij & accessionis condemnari iubetur. z si uero reddat a pretium & accessiones, vel eum qui eo nomine obligatus est liberet, simpli. 6 †

accedit & cum alij homini, ut ibi, & hic. Accur.
i *Aut edicto.*] veteri quod ad plenum non habemus, ali ẽum ergo pretoris voluit. item ius ciuile uoluit ne homo rei minoris pretij accederet. Accur.
K *Dignitatem.*] est enim homo dignissima creaturarum. Vnde Ouidius * Pronaq; cũ spectent animantia cętera terrã, Os homini sublime dedit, cælumque videre, &c. Et Vergilius * Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.
l *Ridiculum.*] s. eadẽ ratione allegata, quæ allegatur in homine, scilicet, vt non accedat alij, quia minoris pretij est. Azo.
m *In seruo.*] nec ob insti. de fideiusso. §. fideiussor. quia ibi dicitur de accessoria fideiussoris obligatione: hic autem est vtraque obligatio principalis, licet una super principaliter vendito sit, altera, super uendito accessoriè.
n *Aedilitias.*] ut inf. de euict. si tem, § j.
o *Cum multis litigare.*] quod esset durum, ut supra de exercito. ac. l. ne in plures, in solidum ergo tenetur, nisi quilibet separatim suam partem uendidit, ut supra eodem, quod si nolit. § quod si uenditoris. ibi, verius est enim dicere, &c. Licet hic non uendiderit, vt essent uendendi plures rei in solidum, quod est speciale. Accursius.
p *Ex empto.*] scilicet ciuilis.
q *Cum singulis.*] hic ergo loquitur cum omnes vendiderunt, uel maior pars uendidit, alioquin singuli conueniri non possunt, nisi cum magistro omnium contraheretur, ut supra de pact. item magistri. Vel dic singuli, qui vendiderunt.
r *Nam potest*] rõ ad primum dictũ legis.
s *Euictus est.*] hucusq; allegauit, nunc soluit: sed interfuit, &c. idem habes, infra de euictione l. euicta. § si seruus. in fine. & supra de actio. emp. l. ex empto. § ignoramus.
t *Ex post facto.*] post euictionem.
u *Decrescat.*] nec crescit, ut supra de act. emp. si sterilis. §. cum per uenditorem. Accur.
x *Committitur.* idest incipit committi.
y R *Edhibitoria Soluat.*] idest, soluere nolit, & reddere à iudice admonitus.
z *Iubetur.*] sic ergo actio redhibitoria est arbitraria. idem dicũt in actione ex stipulatu, * q̃ datur pro dote, arg eius qđ legitur infra solu. matrim. l. si filio. § maritum. Accur.
a *Reddat.*] idest reddere uelit, & se præparet. sic ergo. &c

* Metamor. in princ.
Aeneid. li. 6.
* *Venaltiarij, qui ad emptiones quasi proxenetæ accedunt. confert lex si vero qua infra. l.*

6† *Duæ simpli. videntur condemnari, alias subditur condemnatio.*
* Actio redhibitoria et ex stipulatu, arbitrariæ sunt materiam collectam habes in ind. tract. in ver. actio redhib toria

a C*Vm mihi alienaueris.*]de quibus debet cauere, ut sup. eo. redhibere. §. j.

b S*I hominem Denegandam.*]Imò videtur durare, vt infra de act. & obl. l. quæcunque, quæ est contra. Sol. illud verum est. cũ dantur mihi actiones propter damna illata in seruo, vel iniurias, quæ autem ex contractu meo, vel quasi, non, ut hic, & ĩ. ti. j. si seruus. Idẽ contra. ĩ. đ euic. l. euicta. §. si seruus. Sol. hic ipse manumisit: ibi erat statuliber: & sic non propter factum emptoris euenit libertas, vnde non perit actio quanto minoris. Et pro hac solutione est & alia ĩ. ti. j. l. si seruum cuius nomine. Item in eo quod hic dicit, in morte aliud quàm in manumissione, est contra ĩ. de sol. l. si mihi alienum. vbi dicit, manumissionem similem morti. Sol. ibi quo ad quędam, non autem quo ad omnia, verum est. Item ad id quod subijcit hic, quòd post mortẽ serui remanent actiones, est contra inf. tit. j. l. si seruus venditus. Sol. ibi de actione euic. dicit, quòd cessat, hic autem de redhibitoria, & quanto minoris, quòd durent: sed & in his ædilitijs cur aliud in morte, aliud in manumissione? Respon. quia sine voluntate mors contingit: manumissio voluntate emptoris et infiatis: nõ ne mors contingere potest voluntate emptoris, ut supra eo. quòd si nolit. § mancipium quod redhibere oportet: & manumissio ex necessitate, ut ĩ. tit. j. sed hoc nomine, in fine? Respon. quando manumissio fit ex necessitate, idem est ac si mors contingeret. Sed quid si mors, vel manumissio contingat ex volũtate, idem debet esse in vtroque casu, ut non agatur, ut supra eod. quòd si nolit. §. si mancipium. secundum quosdam. Sed tu dic non esse ita, nam vbi mors contingit ex voluntate, æstimari potest, & debet seruus quanti fuerit tempore mortis suæ æstimari, ut id restituatur venditori. cum enim non supersit seruus, non æstimatur quanti sit, sed quanti fuerit: in manumissione verò cum superfit, cum agitur: æstimari debet secundum quod est. æstimari autem hic non potest. quia liber homo non recipit æstimationem. *

1† Hæc quæ. [margin]

* Liber homo æstimationẽ nõ recipit. vi. in ind. tract. a. i uer. homo. uer. liber.

Pomponius li. 18. ad Sab.

LEX XLVI.

CVm mihi redhibeas: furtis noxisque solutũ esse promittere non debes, præterquam quod iussu tuo fecerat, aut eius, cui tu eum alienaueris. a

Paulus li. 11. ad Sabinum.

LEX XLVII.

SI hominem emptum manumisisti, & redhibitoriã & quanto 1† minoris denegandam b tibi Labeo ait: sicut & duplæ actio periret, c ergo & quod aduersus dictũ promissumve sit, actio perit. ¶ Post mortem autem hominis ædilitiæ actiones manẽt.

Pomponius li. 23. ad Sabi.

LEX XLVIII.

SI tamen sine culpa actoris, familięve eius, vel procuratoris mortuus sit. ¶ Audiendus d est is, qui de vitio, vel morbo serui quærens e retinere eum velit. ¶ Non nocebit emptori, si sex mensium exceptione redhibitoria exclusus velit intra annum æstimatoria f agere. ¶ Ei qui seruum vinctum g vendidit, ædilitium edictum remitti æquum est. Multo enim amplius h est id facere, quam pronũciare in uinculis fuisse. ¶ In ædilitijs actionibus exceptionem opponi æquum est, si emptor sciarit de fuga, aut vinculis, aut ceteris rebus similibus, vt venditor absoluatur ¶ Aedilitiæ actiones, & hæredi, & in hæredem competunt: i vt tantum 2 † facta hæredum, k quę postea accesserint, & quod experiri potuerint, quærantur. ¶ Non solum de mancipijs, sed de omni animali hæ 3 † competunt: ita ut etiam in vsumfructum in hominem emptum, competere debeant.

¶ Cum redhibitoria actione de sanitate agitur: l permittendum est de uno uitio agere, & prædicare, vt si quod aliud postea apparuisset, de eo iterum ageretur. ¶ Simplariarum m venditionum causa ne sit redhibitio, in vsu est.

Vlp. li. 8. Disputationum.

LEX XLIX.

ETiam in fundo uendito redhibitionem procedere nequaquam incertum est: veluti si pestilens 4 † fundus distractus sit. nam redhibendus erit. Et benignum est dicere uectigalis exactionem futuri temporis post redhibitionem aduersus emptorem cessare.

Iulianus li. 4. ex Minicio.

LEX L.

VAricosus n sanus nõ est.

Africanus lib. 8. Quæst.

LEX LI.

CVm n ãcipiũ o morbosum uel uitiosum seruus

c *Periret.*]seruo empto à nõ domino: sed ex empto habet quod libertum non habet, ut inf. tit. j. sed hoc nomine.

d S*I tamen audiendus.*]alias non, sed melius est cum §.

e *Quærens*]extra ius vel dic, quanto minoris agens.

f *Æstimatoria.*] i. quanto minoris. imò certè videtur nocere, ut inf. de excep. rei iudi. l. si is qui hæres. §. est in potestate, quæ est contra. Sol. ibi intenditur quanto minoris ad ipsam redhibitionem, ut supra eo. l. bouem. §. aliquando hic tantum ad id quanto minus ualeret. vel ut ibi.

g *Vinctum.*] videtur enim pronunciare eum fugisse: quia ideo eum in vinculis habebat ne fugeret. remittunt ergo dictam quantum ad fugæ vitium, non quantum ad cætera. nec n. pôt dici, quòd remittatur quantum ad morbos omnes aut delicta, quia vincula ad custodiã, non ad pœnam sunt inducta, ut ĩ. de pæ. l. aut damna. §. solent. Item not. hic, quòd dixit supra de ijs, qui no. infa. l. 2. §. est ignominiosa. Accur.

h *Amplius*]quia aliter poterat esse quàm pronunciaretur, sed hic veritas ipsa liquebat, ut & ĩ. commo. si ut certo loco. § custodiam. Et no hic, quòd scientia emptoris sibi nocet, ut hic, & supra eo. l. j. §. si intelligatur. & sup. de pig. act. tutor. § contrariam. & infra proxi. §.

2† Et tamen. [margin]

3 † Duar. hæ actiones cõpet. [margin]

i *Competunt*]i. locum habent, ut sup. eod. l. sciendum. § proinde.

k *Hæredem.*] i. emptoris. Azo. Vel expone ut ibi dixi: quia ad incertum tantum.

l *Agitur.*]quia nõ est sanus, non tñ fuit facta redhibitio, sed præstita æstimatio vitij, alioquin semel tantũ ageretur: quia sæpius redhiberi non posset.

m *Simplariarum.*] i. rerũ quæ carent anima & corpore, quæ in iure consistunt, ut puta hæreditas. cum ergo non possit hic esse vitium, vel morbus in corpore, vel in animo. merito cessãt ędilitiæ actiones si tamẽ ius sit in corpore: occasione corporis redhibitio fit, ut supra e. l. bouem. §. aliquando, vel secundũ Azo. simplariarum. i. vilium rerum. vel dic tertio, simplariarum. i. rerum carentium uitali alimento, vel quæ non habent in se vitale alimentum: vel quia non conferunt. non ergo pro tigno debili vel fracto, vel lapide male cocto. nec pro seruitute à prædio debita agi potest. agetur autem pro carne pestifera. & pro herbis, nam ratione herbarum agitur pro fundo. inf. eo. l. prox. & etiam pro reb. vilissimis, quibus cauetur de morbis in simplum, ut de euictione, ut inf. tit. j. ex ptor. fit redhibitio, ut sup. eo. l. bouem. § aliquando. & l. ob quæ. §. idem Pomponius. & inf. ti. j. l. emptori. Accur.

4 † Pestilens appellatur ut l. 4. C. de ædificium.

5 Simplariæ venditiones sunt pro quibus necesse venditor nõ hẽt de dupla emptori repromittere, quarũ et meminit Vlp. in l. emptori. ĩ. đ euic. Bud. hic.

n V*Aricosus.*]qui modo huc, modo illuc ut stultus uadit, vel ægritudo tibiarũ quæ dicitur varix. * Acc.

* Vi. Nebris. in lexi. iur. uer. uaricosum.

o C*Vm mancipium.*]ad huius legis euidentiam dic, cũ seruus emet mancipium, si quidem sine mandato dñi, vel cum mandato, peculiari tñ noĩe, scientia, & ignorantia tñ serui & non dñi inspicitur Et isti sunt duo primi casus qui ponũtur in l. ista vsq; illuc, sed si seruus &c. & euidentius explicantur inf. de tib. cau. imò. §. tunc, & inf. de lit. l. a. j. resp. Excipitur tñ si dño præsente & nõ ĩ. dicente seruus emit: tunc dñi scientia in suum præiudiciũ inspicitur, vt inf. de lib. cau. l. imò. §. planè si filius. Si verò præsens dñs contradicere non posse, non oberit sibi sua scientia. & hoc est quod dr de ∫hen. emp. l. in homĩ. tum

autem

autem domini mandato, & nō in peculio, sed dñico emit nomine. si quidem dñs mandet de incerto, i. ē est, ut serui tm, & non dñi debeat inspici ignorantia & scientia, idem si liber homo mandato meo mihi hominem emit, ut infr. ead. l. § circa. si vero de certa, tunc patris est vel domini, & non filij, seu serui scientia vel ignorantia inspiciēda, ut probantur hæc. j. de lib. cau. i. no § tū. & l. in seruo. & j. de istit. l. 2. a resp. & ī. de contrahen. emp. l. sed & si seruo, & j. eod. §. sed si seruus. nec obst. q hic dī, certum incertumve: quia refertur ad eū casum qn̄ emit peculiari nomine. In vsucapione quoque distinguendum est, ut j pro emp. l. 2 § si seruus tuus, vsque ad illum §. si a pupillo Illud certum est, q vbi quis ut nuncius emit, nūquam eius scientia vel ignorantia spectatur, sed domini Azo. cum nuncius vicē epistolæ gerat, vt sup. de const. pec. l. & licet.

1 † Flor. aut pecul.

a *Dominus*] ignorās.
b *Non domini.*] scilicet ignorantiam.
c *Tunc*] cum sine mandato emit.
d *Nomine.*] sine mandato tamen.
e *Certum.*] repete, & cum peculiari nomine emit, non interest certū incertumve emerit eo mandante. nam & si seruo meo mandem, ut nomine peculiari certū emat, & ipse sciat vitiosum, nocet mihi ne agam redhibitoria, multo magis si mandem de incerto. si autem ipse ignoret, & ego sciam, nocet mihi si sciam tempore emptionis. nam & nocet mihi vbi non mandaui, sed ipse me patiente emit seruum quem scio vitiosum, vt infra pro empt. l. 2. § si seruus, & infra, de lib. causa, imo §. fin.
f *Illud*] cum sine mandato emit.

emat, & redhibitoria vel ex empto dñs a experiatur, omnimodo scientiam serui, non dñi b spectandam esse ait: cū 1 † tunc c nihil intersit peculiari, an domini nomine d emerit: & certū e incertumve mandante eo emerit: quia tūc & illud f ex bona fide est, seruum, cum quo negotium sit gestum, deceptum non esse: & rursus delictū g eiusdem, quod in contrahendo admiserit, dño nocere debet h Sed si seruus i mandato dñi hominem emerit, k quem dominus vitiosum esse sciret: l non tenetur venditor.

¶ Circa procuratoris personam, m cum quidem ipse n scierit morbosum vel vitiosum esse: non dubitandum, quin, quamuis ipse domino o mandati, vel negotiorum gestorum actione sit obstrictus, nihilo magis p eo nomine q agere possit. At cum ipse, ignorans esse vitiosum, mandato domini, qui id sciret, emerit, & redhibitoria agat ex persona domini; vtilem exceptionem ei non putabat opponendam. r

Martianus lib. 4. Regul.

LEX LII.

SI furtum dño seruus fecerit, non est necesse hoc in venditione serui prædicere, nec ex hac causa redhibitio est. Sed si dixerit hunc furē non esse: ex illa parte tenebitur, quod dixit, promisitve. s

g *Delictum*] stultitiam appellat delictum: quia sciens vitiosum emit.
h *Nocere debet.*] hic est arg. contra infra, de iur. & fac. igno l. iniquissimum.
i *Sed si seruus*] R. dixit, q iste ver. sed si, corrigit prædicta §. in eo, quod supra dixi, non distingui, cum emit nomine peculiari, emit certum, uel incertum mandato domini. Sed certe hic nomine dominico emit, ibi peculiari, ut ibi dixi Vel expone, ut ibi, quia ad incertum tantum.
k *Emerit.*] & nomine dominico.
l *Sciret.*] & sic certum mandauit dominus emi.
m *Personam.*] statuendum est.
n *Ipse.*] procurator.
o *Domino*] ignoranti.
p *Nihilo magis*] si habes nihilo magis, planum est. hic enim procurator nō ideo magis, quia dominus ignorauit agit. & hoc illud verbū, nihilo magis & secundū hoc ponitur, quin, pro, quod. q. d. certum est, q ideo magis agere non potest. nam in verbo, nihilo magis, inclusa est negatio, si hab. nihilo minus ponitur, quin, pro, q, & non. q. d. certum est, q non est vetitum, q nihilo minus agere possit: vel ponitur nihilo minus, p nihilo magis, & sic sensus nihil primo, ipsi autem domino dicitur vtilis secundum quosdam, quam cedit procuratori.

Iauolenus lib. 1. ex Posterioribus Labeonis.

LEX LIII.

QVi tertiana febre, aut quartana, aut podagra vexantur, quive comitialem * morbum habent, ne ijs quidē diebus t quib. morbus vacat, 2 † recte sani dicentur.

Papinianus li. 4. Respons.

LEX LIIII.

ACtioni redhibitoriæ nō est locus, si mancipium bonis conditionibus u emptum fugerit, quod ante non fugerat.

Idem li. 12. Responsorum.

LEX LV.

CVm sex menses vtiles, x quibus experiundi potestas fuit, redhibitoriæ actioni præstantur: licet 3 † non videbitur potestatem experiundi habuisse, y qui vitium fugitiui latens ignorauit, z non tamen idcirco dissolutam ignorationem emptoris excusari oportebit. a

Paulus li. 1. Quæstionum.

LEX LVI.

LAtinus Largus, quæro, an fideiussori emptoris 4 † redhiberi mancipium possit. Respondi, si in vniuersā b causam fideiussor sit acceptus putat Marcellus posse, & 5 † fideiussori redhiberi.

Idem libro 5. Quæstionum.

LEX LVII.

SI seruus mancipium emit, & dominus redhibitoria

q *Econuerso*] i. propter vitium.
r *Opponendam*] procuratori agenti: quia ex suo cōtractu agit, sed domino, si agat ex persona sua, secus si procuratoris. nam datur vtilis ex contractu procuratoris, ut ī. de act. emp. l. Iul. § si procurator. Accur.
s SI *furtum. Promisitve.*] ut ī eod. quod si nolit, §. j.
t QVi *tertiana. Diebus.*] quando conuenit ex aliis contractibus. Accur.
u ACtioni. *Conditionibus*] quia dixit se non teneri ex fuga post traditionē cōtingente. idē etiam sine pacto, ut C. e. l. 3 Vel dic, q vēditor erat homo bonæ cōditionis. actor vero malæ cōditionis. tenetur quasi præbens occasionē fugæ, vel qa bonus seruus.
x CVm *sex menses vtiles*] scilicet ad præscriptionem inchoandā, non consumandam, sicut alibi. ī de ed. l. annus. Alij contra. dicunt enim etiam ad consumandam esse vtile.
y *Habuisse.*] loquitur hæc lex qn̄ venditor sciuit vitium: sed emptor supine ignorauit. Et sic dolus ppōderat culpæ, ut ī. ad l. Aquil. itē si obstetrix. §. fin. & l si putator. §. fin. si autē vterque, sciens repellitur, ut ī. eo. l j. si intelligatur. Itē si vterque supinē ignorauit repellitur emptor, ut ī. eo. si tamen, § et qui & l quærit, §. fi. Itē si non supine, nō currit, ut ī. eo. tit. [illegible] sciendum est. §. p. & hic.
z *Ignorauit.*] vt j. quod vi aut clam, l semper, §. hoc interdictum, in fi. & infra quando app. sit, l j. §. fi. & § dies. & C. de excus. tut. l quinquaginta, & qui quis ut in bo. poss. l. prima, alias 2. in princ. & de bon. poss. l. si plures. & arg. C. de inoff. testa. l contra. Sed arg. contra, j. ad leg. Iuliā de adult. l. mariti, §. quinquennium.
a *Oportebit.*] vt supra, de contrahen. emp. sed si consensit, ignorantia.
b LAtinus. *Vniuersam.*] hic dic, ut supra loca. l. quæro.
SI *seruus*] CASVS. Stichus seruus meus emit seruum morbosum: ago redhibitoria vt reddatur pretiū, dicit q non aliter ago, nisi seruum, & accessiones, & alia quæ

* *Comitialis morbus Aristot. in proble. est, qui cum totius corporis conuulsione principes cerebri operationes tollit, ex te cerebro, vel duobus eius ventriculis affectis & vide in l. animi pe tius.*
2 † *Flo. morbus vacarit.*
3 † *Fl. alias deest licet.*
4 † *Flor. emptoris, & vt Duarenus emptionis nomine venditionem intelligi, ut supra, de act. empt. l. veteres emptione.*
5 † *Flor. ei.*

Quanto.] CASVS. Emi fundum, postea quidam uicinus euicit mihi seruitutem in eo fundo, ago quanto minoris emissem. Viuia.

a Victus] scili et uenditor per actionem quanto minoris ciuilem, præstat tantum quantum &c. & hoc quando ignorabat uenditor seruitutem deberi: alioquin teneretur ad interesse, ut sup. de ac. emp. Iulianus §. quod aūt dicimus. & l. quero si qs fundum & supra de contrah. emp. l. cum uenderes fundum. Item & si ignorauit, & affirmauisset eum optimum, & maximum, teneretur ad interesse, ut supra de actio. emp. Iulianus. §. 1 licet quidam hanc legem intelligant qn ignorans asseuerauit seruitutem impositam: & si ciuili ex empto agitur. Accursius.

Vlpianus lib. 80. ad edict.

LEX LXI.

Quoties de seruitute agitur, victus a tantū dēt præstare, quāti minoris emisset emptor si sciuisset hanc seruitutem impositam.

Modestinus lib. 8. Differ.

LEX LXII.

Ad res donatas edictum ædilium curulium nō pertinere dicendum est. Etenim quid b se restituturum donator repromittat, c 1 † quando nullum pretium interuenit? 2 † Quid ergo si res ab eo, cui donata est, melior facta d sit? nunquid quanti eius, qui meliorem fecit, interest, donator conueniatur? Quod minimè dicendum 3 † est: ne eo casu liberalitatis suæ donator pœnam patiatur. e ¶ Itaque, si qua res donetur, necesse non erit ea repromittere, quæ in rebus venalibus ædiles repromitti iubent. f Sanè de dolo g donator obligari h se & debet, & solet: ne quod benigne i contulerit, fraudis consilio reuocet.

Vlpia. li. 1. ad edic. ædil. curulium.

LEX LXIII.

Sciendum est ad venditiones 4 † solas k hoc edictū pertinere, non tantum mancipiorum, verū cæterarum quoque rerum. Cur autem de locationibus nil 5 † edicatur, mirum uidebatur; hæc tamen ratio redditur, vel quia nunquam istorum de hac re fuerat iurisdictio, vel quia non similiter locationes ut venditiones fiunt. l

Pomp. lib. 17. Epistolarum.

LEX LXIIII.

Labeo scribit, m si vno pretio plures seruos emisti & de vno n agere velis: in æstimatione 6 † seruorum proinde fieri debet, atque ve fieret in æstimatione 7 † bonitatis agri, cum ob euictam partem fundi ageretur. o 8 † ¶ Idem ait, si vno pretio plures seruos vendidisti, sanosque esse promisisti, & pars duntaxat eorum minus sana sit: de omnibus p aduersus dictum promissum ve 9 † rectè agi. ¶ Ibi idem ait, errare aut fugere iumentum posse, nec tamen erronem aut fugitiuum esse, agi posse. q

Venuleius li. 5. Actionū.

LEX LXV.

Animi potius quam corporis vitium est, 10 † si ludos assidue spectare velit, aut tabulas pictas studiosè intueatur, siue etiam mendax, aut similibus vitijs teneatur. ¶ Quoties r morbus sonticus nominatur, cum significari Cassius ait, qui noceat: nocere autem intelligi, qui perpetuus sit, non qui tempore s finiatur. t Sed & 12 † morbum sonticum * eum videri, qui inciderit in hominem postq̄ is natus sit. u Sontes etenim 11 † nocētes dicūtur. 13 †

b A D res donatas. Etenim quid.] aliàs eo q se &c. et ratione allegata quod donator &c. unde ui detur locum habere edictum. sed contra est quando proquis, sed nullum pretium &c. Et di. restituturum, id est, traditurū rem, quam donat, ut infra de uerbo. sign. uerbū reddendi. Alij uero licet habent, & melius, quid enim te &c. & l. gatur interrogatiuè & respon. q.d. nihil, nec obligatur ciuiliter, sicut in emptione, qn. p q. 2, in donatione nullū &c.

c Repromittat. q.d. si uenditor facit.

d Facta.] deinde uitiosa apparet.

e Patiatur.] hoc enim esse non debet, ut j. de re iudi. l. & exhæredatum in fi. & l. nec ex liberalitate. Acc.

f Iubent.] exhibere ut oportet, ut non esse morbum.

g De dolo.] quem committit si sciens alienum donat.

h Obligare.] ut promitto indemnitatem, si apparuerit me fuisse in dolo. Accur.

i Benigne.] ad hoc ergo potest agi ex quo solet, ut supra eodem, § in nolis §. quia assidua. uel si nō fiat, agi potest de dolo, cum res apparuerit uitiosa, ut C. de iure do. l. j. & inf. de don. l. Aristo. ait. § fin. Sed nunquid agit de eui. qui habet causam lucratiuā uel quasi? Resp. non, ut C. de euict. l. s. & j. si ta for. se. dic. l. quoties. §. planè. & §. sed an & si legati sed si incœpisset à pactione, sic, ut C. de iur. do. l. j.

k S Ciendum Solas.] subaudi uel similes cōtractus. ut ad permutationem, ut supra eo. l. sciendum. §. deinde.

l Fiunt.] non enim in locatione intendit transferri dominium, ut in emptione, ut supra loca non solet.

m L Abeo scribit.] CASVS. Talis est. Vendidi duos seruos pretio cōstituto in uniuersitate: repetit emptor unū esse fugitiuū, uel aliàs uitiosum uel morbosum, proponit pro eo solo, qui uitiosus est, redhibitoria, cū possit proponere pro utroque, ut supra eo. §. cum eiusdem. æquè uenditor cum teneri posset, assentit redhibitione serui facta, quantum pretium emptori restituatur quæritur. nec enim in redhibito pretium singulariter constitutum fuerat, unde uidebatur eius nomine non restitutum. Respon. tantum pretium restituendum facta æstimatione serui redhibiti: ut tamē nō trāsgrediamur ultra pretium statutū pro rata serui redhibiti & non redhibiti, ut ar. infra tit. j l. cum fundus. & quidem si empti sunt, quantum uidebantur ualere, non plus uel minus: planus est casus, ut j. tit. j. l. j. in fi. Si aūt plus uel minus, pcedere. sciamus ergo quantū fuerit pretium cōuentum, deinde quātum fuerit pretium uerū tempore emptionis & uenditionis: non cum agitur, ut infra tit. j. l. bonitatis. deinde quantū fuerit pretiū rei huius redhibi. ie verbi gratia: empti fuerunt prox. u. lue runt 27. ergo fuerunt empti fere a parte minus ueri pretij. redhibei unus pone, ualuit nouem: ergo fingitur emptus tertia parte minus: id est sex tātū. sex ergo præstabunt emptori. eadem cōputatio fiet si pluris empti fuerint quā ualerent pone, empti fuerunt pro nouem: ualent sex: ergo fuerunt empti plus tertia parte quam ualerent: redhibetur unus. pone, ualet tria, ergo fingitur emptus plus tertia parte, i. quatuor, quæ præstabuntur emptori, & alia sibi retinebit: mancipia & similis fit cōputatio. infra de legat. si quidem & i. q. solidum. §. j Accur.

n De uno.] cum possis de omnibus: & uel uenditor de uno tantum, cum possit postulare redhibere utrumque. Accur.

o Ageretur.] ut infra ti. j. l. j.

p De omnibus.] cum non possent separari. ut j. eod. l. cum eiusdem. & l. si plura. & j. si quis causa seruus. & si plurū.

q Agi posse.] redhibitoria proponendo iumentum esse erronem aut fugitiuum.

A Nimi potius] CASVS. Morbus alius sonticus, alius nō sonticus: sonticus est, qui cuicunque rei quam facere uis nocet. ut si uis ire, doles renibus: si uis loqui, doles lingua uel ore, & est necesse, quod si perpetuus hoc maximè contingit in his, qui sanati recidiuant. Viuia.

r Quoties.) qui noceat cuicumque rei, non alicui specialiter, ut supra eo. l. ob quæ. § illud.

s Tempore) scilicet tantum, ut supra eo. Pomponius.

t Finiatur.] quousque res finiat illa, i. redhibeat. Vel dic subaudit tamen sit j. eo. l. Pōponius: uel dic, ut dicat sōticus

u Natus sit.] aliàs sanus sit, & pro hoc sup. eo. l. quod ita.

1 † Flo. repromit.

2 † Fl interueniat.

3 † Deest dicendo.

4 † venditiones.

5 † Nihil. Dua

6 † Flo. inter æstimationem seruorum proinde fieri debere.

7 † Fl. æstimationem.

8 † 1. agatur.

9 † Flo. dicti, ve.

10 † Deest at laisi aliud.

11 † Flo. deest, &.

* Vid. Gel. in Attic. lib. 20. c. 1.

12 † Flo. Ent. Deest.

13 † Fl. dicū

a *Non spatio.*] & est ratio: quia veterator dicitur, non qui diu seruiuit, sed quia in aliquo vili & malitioso officio saltem modico tempore se exercuit, ut dapifer. vt j. subijcit, alias dicitur veteranus, qui anno seruiuit: nouitius qui minus, vt infra de pu.l.fin. §. quoties. alias veteranus, id vetulus propter temporis spatium, ut supra l. praecipiu nt. Itē nota, quod sunt (vt hic patet) duo seruorum genera, scilicet veterani, & nouitij. Sed contra Instit. de iure perso. §. fin. Sol. vna est conditio omnium, q. d. quia vnus non est magis seruus quam alius: sunt tamen diuersorum officiorum: ut domino eorum placet, ut hic, & sup. de vsufr. l. sed & si quid. §. mancipiorum.

Gratū seruus subandi tur n tātum ut Ang. l. 2. c. 1. Ar. l. anniculus. infra de ver. sign. hāc plura sin non intelligens. forte. Valla nostros auctores calumniatur ... causa hic secus contrarius ... l. 37 supra ...

1 † Fa. nam nec.

2 † Fhr. de est. eum.

3 † Fh. stipulationes.

b *Genere.*] quia tali officio est praepositus, cui solent praeponi veterani. Item causa: qui talia facit, qualia veterani consueuerunt facere in suo officio: quia dapifer.

c *Ex venalitio.*] i. ex loco vbi nouitia mancipia venduntur.

d *Ministerio.*] s. vili, vt modo diximus, in quo statim fuit malitiosus. Accur.

e *Tyrocinio.*] vt quia rudis est.

f *Conditione.*] i. qualitate seruiendi.

¶ Seruus tam veterator, quā nouitius dici potest. Sed veteratorem non * spatio a seruiendi, sed genere b & causa aestimandum Celius ait. Nā quicunque ex venalitio c nouitiorum emptus, alicui ministerio d praepositus sit, statim eum veteratorum numero esse. Nouitium autem, nō tyrocinio e animi, sed conditione f seruitutis intelligi: nec ad rem pertinere, Latine sciat, necn. 1 † nec ob id veteratorē eum 2 † esse: si liberalibus studijs eruditus sit.

TITVLVS II.

De euictionibus, & duplae stipulationibus. 3 †

DE EVICTIONIBVS, & duplae stipulationibus.

Supra dictum est de vitijs, quae faciunt ... quasi euincere: nunc de vera actione] Latius Cuiac. in paratitl. ad hunc ti. vbi de vi. verbi euincere. & materiā huius tractatus declarat.

Ista lex est subtilis, & bona, & legitur duobus modis. Primo vt loquatur in actione ex stipulatione duplae, & illa tangitur in prima gl. Secundo vt loquatur in actione ex empto. et ista tangitur, in magna l. Casus in terminis est. Vendidi tibi fundum valentem 20. pro 10. & stipulatus es de dupla nomine euictionis: qd si non esses stipulatus, tunc ageres actione ex empto de euictione: modo euincitur pars fundi, quaeruntur duo. Primo, an possit haberi regressus de euictione. Resp. quod sic. Secundo quaeritur ad quid habeatur regressus, si forte euincatur haec dimidia, quae valeat plus quam alia: Resp. Iurisco. quod si euincitur pars dimidia pro indiuiso, tunc habebitur ratio pretij conuenti. h. d. B. Vel hoc modo potest summari. Si res empta in totū vel in parte euincatur, debetur euictio: & si euincatur pars pro indiuiso, fit aestimatio loci. Bar.

Vlpianus li. 28 ad Sabinum.

LEX PRIMA.

Siue tota res euincatur, siue eius 4 † pars, g habet regressū emptor h ad 5 † venditorē. Sed cū pars euincitur 6 † si quidem pro indiuiso, 7 † regressum habet pro quantitate euictae i partis. Qd si certus locus sit euictus, non pro indiuiso portio k fundi: pro bonitate loci erit regressus. l Quid enim si quod fuit in agro pretiosissimum, hoc euictum est, aut quod fuit in agro vilissimū? Aestimabitur m loci qualitas, & sic erit regressus.

4 † Fh. diuersitas.

5 † Fhr. in.

6 † Fh. euincatur.

7 † Fh. euincatur.

S*iue tota.*] CASVS. Ponit in principio dictū quoddam generale, dicens, quod qualitercunq; res fuerit euicta, siue i parte, siue in toto, semper tenetur venditor. verumtā si pars rei euincatur, refert pro diuiso, an pro indiuiso. si pro indiuiso, aestimari debet totus fundus: & pro medietate totius aget de euictione, neque considerabitur magis bonitas vnius partis quam alterius. si pro diuiso, pro parte euicta de euictione agetur bonitate eius inspecta. Viuia. Vel dic casum aliter & melius vt in summario.

g *Pars*] parte ergo euicta res videtur euinci: cū rei appellatione & pars contineatur, ut infra de verb. signific. l. appellatione rei. Sed contra infra eod. l. si dictu. §. in stipulatione quae est cōtra. ubi dicit parte hominis euictā nō videri hominem euictum, & ideo nō posse agi, nisi nominatim fuerit promissum. Sol. speciale in homine secūdū Ioan. secus in equis & caeteris indiuiduis: & secus in fundo vt hic. & ar. supra de aedil. edi. l. iustissimè. Vel dic idem in homine, quod in caeteris indiuiduis: ut patet infra eo. l. naue aliud autem in fundo, ut hic secundum Marcel. nā qualibet pars fundi fundus est, ut infra de leg. j. l. planè. §. fi. Sed hoc non valet: quia in illa l. naue nec tota nec pars est euicta, sed tabula. & sic dicitur pars fundi fundus. sed tabula non est nauis: & sic prima placet. Accur.

h *Emptor.*] ignorans, alias secus: nisi stipulatus esset, vt C. eo. l. si fundum mihi. & C. communia de leg. l. fi. in fi.

i *Euictae.*] qualitate non inspecta, quae inspici non potest propter loci incertitudinem: in casu tamen & hic potest haberi ratio bonitatis, ut si certae partis pro diuiso, quam assignat petitor in fundo pro indiuiso, petat quotam partē pro indiuiso. secus si pro diuiso. Accur.

k *Portio.*] scilicet euicta. & responsio. incipit, pro bonitate, &c.

l *Regressus.*] sic & in actione ex empto re non tradita, ut supra de actioni. empt. l. si seruo mihi §. fi. Non ergo rationem meliorationis in actione ex stipulatu & ex empto, quae datur pro euictione, haberi. & sic est contra inf. eo. l. ex mille. §. fin. vbi dicit rationē non habendā in actione ex stipulatu. Solu. bonitatis quae tempore venditionis erat, etiā in actione ex stipulatu habetur ratio, ut hic, & infra eodē, l. bonitatis. & in titu. j. l penultima, § fi. sed bonitatis contingentis post habetur ratio in actione ex empto: non autem in actione ex stipulatu, ut in l. contraria, vt inf. eod. l. venditor hominis. & l. cum venditor. § fina. & supra de act. emp l Titius. nisi specialiter pro sequenti incremento fuerit promissum, vt infra eodem, l. sed & si quid in princip. Vltimo nota, quod rerum aliae sunt vniuersitatis iuris, de quibus dic, ut infra eodem, l. serui. aliae corporum, ut domus & grex: & tunc ex empto nō de dupla singulari re euicta, vt infra eodem, l. nauc. & sic etiam infra de vsuc. l. qui. alias vno spiritu: ut hic. Item euincitur aut personalis, aut realis seruitus. de prima dic, ut infra eo l. sed si quid. § j. quia pars rei est, ut infra de leg. j. cum filius. § omnes. in alijs seruitutibus dic, ut infra eo. quod ad seruitutes, in corporali singulari dic, ut infra eod. l. antepe. § fi.

m *Aestimabitur.*] dicitur quidam in actione ex stipulatu non fieri aestimationem, sed pro quantitate euictae partis, ut infra eodem ex mille. sed hic in actione ex empto dici, quod non placet. immo etiam in actione ex stipulatu in hunc modum: emisti fundum 10. qui valet 15. & sic tertia parte minus quam valeret. pone tamen euictā quod est tertia, quae tantum valet sex, quatuor ergo intelligitur emisse: & sic in quatuor agit ex stipulatu, si fuit promissum. idem si ualebat tria: quia maior est illa. terrarum duo veniunt in actione ex stipulatu: sed in actione ex empto. & posterius augumentum: nisi sit quod imputetur ei: vt supra de actio empt. idemque circa princip. Sed quid si plus pretiosius erat quam expendit? Respon. quia sibi non potest consuli contra vindicantem, consuletur contra venditorem: cum in actione ex empto veniant omnia commoda, ut infra eodem, l. venditor.

n *Aestimabitur.*] concludit ergo aesti. &c.

Sss

Si dupla.] CASVS. Venditor de euictione cauere debet, ideo quòd non velit cauere, si agatur, condemnatur ut de dupla caueat.

a *Si duplam non promittetur.*] quod fieri debet in preciosis rebus, ut infra eodem, l. emptori, §. quod autem. vel aliàs ubi conuenit.

b *Agetur.*] ut caueatur.

c *Dupli*] id est de dupla caueat: ut argum. ff. de iud. in omnibus. vel secundum Ian. in ipsum duplū: in pendenti tamē est actio, ut tunc demum competat, si euincatur, ut ff. ad l. Aquil. l. in lege Aquilia, & ff si de legatum. Sed in hoc ultimo potest dici cōtra: quia venditor statim est obligatus actione ex empto ad cautionem prædictā, ut ff. tit. j. quod si nolit, §. quia assidua. unde propter contumaciam statim est exigendus, ut argum. ff. de tab. exhi. l. locum, §. condemnatio. agitur ergo ad duplū quanti emptum est: non quanti res est, ut ff eo. l. cum fundus, in fi. & l. si fundo vendito tradito. nisi actum est in contrarium, ut ff eo. l. si plus. Sed re euicta postea an iterum agat? Respond. non, ut argum. d. l. de tab. exhib. l. locum, §. condemnatio. Itē huic l. est contra, ff. de dona. inter vir. & uxor. l. si donante. ubi in simplum cauetur. Sed ibi ideo, quia contra voluntatem eius, cuius fuerat res, remanebat penes possessores, imò etiam quòd in simplum cauetur, est ibi speciale: cū alias in tali casu nec in simplum esset cauendum, ut supra, de rei vend. l. ex diuerso, §. petitor. Accur.

1† Fl. promittetur.

2† Fl. ess.

3† Fl. tanti.

Si cautio duplæ omittatur, potest peti ut caueatur, & si venditor fuit in mora, perinde agitur ac si foret permissum. h.d. secundum veram lecturam.

Paulus lib. 5 ad Sabinum.

LEX II.

SI in dupla non promittetur, a 1† & eo nomine agetur, b dupli c condemnandus erit 2† reus.

Vitiū rei venditæ post contractū superueniēs non parit causam euictionis. h.d.

Idem libro 10. ad Sabinum.

LEX III.

CVm in uenditione serui peculium semper exceptum esse intelligitur, d is homo ex peculio summā quandam secum abstulerat. Si propter hanc causam furti e cum emptore actum f sit, non reuertetur emptor ad venditorem ex stipulatione duplæ, g quia furtis noxisque 3† solutum esse præstari debet uenditionis tempore; hæc autem actio postea esse cœperit.

Qui tenetur ad cautionē duplæ, non tenetur cum fideiussore: & ex contractu tutoris potest conueniri pupillus ad ea etiam, quę sūt de natura contractus. h.d.

Vlpianus lib. 32 ad edictum.

LEX IIII.

ILlud quæritur, an is, qui mancipium uendidit, debeat fideiussorem ob euictionem dare, quem uulgo auctorem 4† secundum h uocant. Et est relatum non debere, i nisi hoc nominatim est actum.

¶Si impuberis nomine tutor uendiderit, euictione secuta, ait Papin. libro 3. respon. dari in eum, cuius tutela gesta sit, utilem k actionem. sed addit, l 5† in id demū quod rationib. eius accepto latū m sit, 6† Sed an in totum, n si tutor soluendo non sit, uideamus. Quod magis puto, neque enim male contrahitur cum tutoribus. o

Cum venditur uniuersitas, non venit euictio rei particularis. h.d.

Paulus libro 33. ad edictum.

LEX V.

SErui uenditor peculium accessurum dixit. Si uicarius euictus sit, nihil uenditorem præstaturum Labeo p ait, quia siue non fuerat 7† in peculio, non accessit, 8† siue fuerat, 9† iniuriam à iudice q emptor passus est, aliter atque si nominatim seruum accedere dixisset, tunc enim præstare debere 10† in peculio eum esse.

Consuetudo, quæ est in loco contractus, inspicitur. Bartolus.

¶*Si impuberis.*] Tutor nomine pupilli rem vendidit, & de dupla promisit: an pupillus finito offi. io conueniri possit ad duplam, & quatenus: quæritur. Et resp. quòd utilis in eum dāda est, & quatenus est locupletior in residuum autem tutor conuenitur. Si autem tutor soluendo non fuerit insolidū pupillus conuenietur. Viuia.

h *Secundum.*] vel etiā confirmatorem: ut in Auth. de fideius. §. & non solum. Accur.

i *Debere.*] idē in venditione aliarū rerum: ut ff. eo. l. emptori, & de præ. stip. l. j. §. stipulatio duplæ. in casu tamen cū fideiussore: ut quia imminet euictio in limine cōtractus, ut ff. de peric. & com. rei vend. l. pen. Vel dic, quia ibi non agitur ad fideiussorē dandum. Sed venditor petens precium repellatur, nisi fideiussor detur, ut d. l. pe. de peri. & commo. rei vēd. & C. eo. l. si post. quia tamen consuetudo in venditione librorum sic se habet, ut caueatur cum fideiussore, potest dici ut semper detur, ut infra eo. l. si fundus. & idē ubi aliàs esset consuetudo. Accur.

K *Vtilem.*] finito officio tutelæ. Accur.

l *Addit.*] Papinian.

m *Accepto latum.*] in residuum enim tenetur tutor. sed si in eo non est soluendo, an pupillus teneatur. hic subijcit quòd sic, & infra, de admin. tuto. l. cum plures, §. j.

n *Sed an in totum.*] etiam in non versum. Accursius.

o *Tutoribus.*] ut sup. de minor. l. tutor. §. si. & de administr. tuto. cum plures, §. j. & infra eo. si ideo, 2. resp. Sed contra, ff. de reg. iur. l. neque interdictum. Sol. hæc actio datur in pupillum ex contractu inito cum tutore nomine impuberis: ubi denegatur actio in pupillum ratione delicti tutoris, ut ff. de act. emp. l. Iulianus, §. idem Iulianus. nisi factus sit locupletior, vel fieri potest, quia tutor habet, nec pupillo dedit. cedit enim actiones in delictis, ut sup. de trib. l. 3. Vel satisfaciendo pro eo si non sit soluendo; Item contra, ff. de procur. l. procurator qui pro euictione. Sed aliud in procuratore, ut ibi dixi.

4† Confirmatorē vocat. Nouel. §. at vendit. or est primus auctor.

5† Duntaxat est.

6† Fl. add. q.

7† Fl. fuit.

8† Fl. accesserit.

9† Dua fuerit.

10† Fl. debere.

CVm in venditione.] CASVS. Præmittit quoddam generale, scilicet quoties seruus venditur, semper venditur sine peculio, nisi expressè conueniat, ut cum peculio vendatur. pone ergo, seruum quendam tibi vendidi, & quasdam res peculiares mihi surripuerat: conuenio te furti: an à te reconuenitis possim stipulatione de dupla, quæritur: quia promiseram eum noxis forte fuisse solutum? Respō. quod non: quia tempore venditionis debui præstare furem non esse. iste autem postea factus est fur. Viuianus.

d *Intelligitur.*] ut supra de contrah. empt. l. quoties. sed in manumissione distinguitur: ut C. de pecu. eius qui liberme. e. j. item in obligatione serui idem quod hic dicas, ut sup. de pign. l. j. §. seruo.

e *Furti.*] scilicet noxali.

f *Actum.*] scilicet à venditore.

g *Duplæ.*] quæ promissa fuerat, si furtis noxisque solutus non fuisset. Accursius.

ILlud quæritur.] CASVS. Mancipio vendito an nomine euictionis dandus sit fideiussor? Et resp. quòd non, nisi hoc actum fuerit.

SErui venditor.] CASVS. Vendidisti mihi seruum, & peculium accedere dixisti. si euictus fuerit Pamphilus vicarius, an tenearis nomine euict. quæritur. Distinguitur, aut fuit in peculio Pamphilus, & per iniuriam iudicis euictus fuit, quo casu non teneris, aut non: & tunc non accessit. secus est si dixisti, seruum Stichum accessurum. Viuianus.

p *Labeo*] ut ff. tit. j. proinde. §. sed hoc ita. sic enim & per omnia in hæreditate vendita seruatur, ut ff. de hęre. uend. l. 2. in prin. & dic, ut C. eod. l. j.

q *A iudice.*] culpa sua interueniente. alioquin contra puto, ut dixi ff. eo. si per imprudentiam. Accur.

SI fundus] CASVS. Si res vẽdat, vtrũ caueri de dupla, siue de simpla dẽat, loci cõsuetudo spectanda est. Viu.
a Gestum.] licet fundus alibi sit, potest enim fieri venditio fundi alibi positi, ut C. de cõtrahen. emp. l. j. siue ergo de dupla, siue de simpla, siue cum fideiussore, vel sine, inspicitur consuetudo loci vbi contractum est, vt hic, & arg. ff. de reg. iu. l. semper in stipulationib. Accur.

QVi a pupillo] CASVS. Decessit Titius filio impubere hærede instituto, & ei, si in ætate pupillari decederet, seruo substituto, vendidit pupillus seruũ, & de dupla pmisit si euinceretur. decessit in pupillari ætate. seruus gerebat se pro libero & hærede, seipsum euinceus, an teneatur seruus quondam nunc liber factus. Respõ. q nõ sic, quia pupillus neque actione ex empto, neque ex stipulatu ad duplam conueniri potuit, cum proclamare seruus in libertatẽ non potuisset nisi demum mortuo pupillo. Viuianus.
b Substituto.] scilicet eodem quondam seruo, nã ipse erat substitutus pupillo, ex quo in libertatem se euicit. Acc.
c Cum] i. quamuis.
d Potuerit.] cum seruus non nisi mortuo pupillo in libertatem proclamare potest, & ita incipit actio cõtra hæredem pupilli, qd potest, vt C. ut ac. ab hærede, & cõtra hæredẽ, l. j. & ff. eo. l. si per imprudentiam, §. j. Et fallit hic regula, quem de euictione tenet actio, ipsum demum agentem repellit exceptio, quam habes ff. e. vindicantem. Sed hoc fit fauore libertatis. sic & ff. eo. sed si stipulatio. §. si homo. Sed an actione ex empto, quã contra liberũ factum intendit, habebitur ratio hæreditatis pupillaris, quæ emptori nõ quæritur, propterea q in libertatem prouocat. arg. q sic. inf. eo. l. proxi. Accur.

Caius lib. 10. ad edi. prouin.

LEX VI.

SI fundus venierit, ex consuetudine eius regionis, in qua negotium gestũ a est, pro euictione caueri oportet.

Si seruus venditus seipsum euicit in libertatem, datur actio etiam in eum, qui vẽditori successit. h. d.

Iulianus lib. 13. Digestorum.

LEX VII.

QVi à pupillo substitutũ ei seruum emerit: agere cum substituto b ex empto, & ex stipulatu de euictione potest: cum c neutram earum actionum aduersus pupillum habere potuerit. d

In causa euictionis venit omne lucrum, quod emptor sensisset, si res eius effecta fuisset. h. d.

Idem libro 15. Digestorum.

LEX VIII.

VEnditor hominis e emptori pstare debet quanti eius interest f hominem venditoris fuisse. Quare siue partus g ancillæ, siue hæreditas, quam seruus iussu emptoris adierat, 1 † euicta h fuerit, agi ex empto potest. & sicut obligatus est venditor vt præstet habere licere hominem, quem vendidit, i ita ea quoque, quæ per eum acquiri potuerunt, præstare debet emptori, vt habeat.

1 † Fl. aditam.

Paulus li. 76. ad edictum.

LEX IX.

SI vendideris mihi seruum Titij, deinde Titius hæredem me reliquerit. Sabinus ait amissam actionem k pro euictione, quoniam seruus nõ potest euinci, sed ad 2 † ex empto actionem 3 † decurrendum est. l

Celsus li. 27. Digestorum.

LEX X.

SI quis per fundum, quem cum alio communem haberet, quasi solus eius dominus esset, ius eundi agendive 4 † mihi vendiderit, & cessẽ ferit, tenebitur mihi euictionis nomine, cæteris non cedentibus. m

Si venditori res ablata sit authoritate principis, id venditori non nocet. 5 †

Paul. libro 6. Responsorum.

LEX XI.

LVcius Titius in Germania trans Rhenum prædia emit, & partem pretij intulit. n cum in residuã quantitatem hæres emptoris conueniretur, quæstionem retulit, dicens has possessiones ex præcepto principali partim distractas, partim veteranis in præmia assignatas. o Quæro, an huius rei periculum ad venditorem pertinere possit? Paulus respondit, futuros casus euictionis post cõtractam emptionem ad venditorem non pertinere. p & ideo secundum ea, quæ proponerentur, 6 † pretium prædiorum peti posse.

Verbum noxa, prolatum in contractu priuato restringitur ad primam noxam tacitam. h. d.

¶ Ex his verbis stipulationis duplæ vel simplæ, q Eum ho-

ADDITIO. Bald. hic dicit, quòd istud est falsum, quod dicit gl. quod illud interesse sit extra rem, quia est intrinsecum quod patet, quia prosequitur seruum, apud quem est, vt C. de sent. quæ pro eo. l. j. & ita tenent Doctores ibi.
g Partus.] cum ancilla venditus. aliter enim nõ competeretur de euictione actio, ut inf. eo. si prægnatis quæ est contra. vel verius dic, ut ibi.
h Euicta.] euincitur enim hæreditas si bo. fid. possessor seruum institutum hæredem qualitercunque iussit adire. & ex ea cau bona fide possidere cœpit. quæ euinci potuit à legitimo hærede, si vero dño serui iubente, habita aditione p nulla, ut ff. de acq. hære. l. si quis mihi bona, in prin. ergo licet venditor ab initio cõueniri non posset: ut hominem emptoris faciat, tamen si quod postea detrimentum accesserit, quia seruus non est factus, euictione secuta, debebit resarciri, ut hic, & ff. eo. l. proxi. Vel dic, quod fuit euicta per verum dominum serui.
i Vendidit.] ut & sup. de actio. emp. l. Iulianus. §. itẽ qui furem. & l. 2. §. j. Accur.

SI vendideris] CASVS. Vendidisti seruum alienum mihi, & de dupla cauisti. decessit dominus serui me hærede instituto. an agere possim cõtra te ad duplã, cum iam videatur euictus seruus? Et respon. q non, sed agam ex empto, ut pretium quod dedi pro seruo, mihi restituas. Viuia.
k Adimitam.] dupli.
l Decurrendum est.] vt ff. eo. l. si rei cui. §. j. & 2. & l. non tamen ei. & facit sup. manu. l seruum Titij.

SI quis per fundum] CASVS. Habebas fundum cõem cum Titio & Seio, tu solus constituisti mihi seruitutẽ itineris. postmodũ alij duo socij tui nolunt consentire. dr hic, q tenearis mihi euic. noie. Viu.

2 † Fl. sed in.
3 † Fl. actionem.
4 † Fl. diss. ve.
5 † Alibi sic. Euictio procedens de plenitudine potestatis Imperatoris non officit venditori h. d.
6 † Fl. proponuntur.

VEnditor] CASVS. Titius vendidit mihi seruum alienum, qui erat ab aliquo hæres institutus. ego credo esse Titij, emi eum: postea euictus est: certè tenebitur mihi Titius ad interesse, s. quantum consecutus fuissem, si iste seruus eius fuisset. quare Titius debet mihi præstare, quæ habiturus essem, si suus fuisset seruus. Viuianus.
e Venditor hominis.] id est ancillæ, ut statim patet, ut ff. de verb. sign. l. j.
f Interest.] etiam extra rem, ut subijcit, quasi male sit traditum, sicus quando nullo modo, ut supra, de actio. emp. l. si sterilis, §. cum per venditorem. Accur.

m Cedentibus.] ut ff. eo. l. si fundum, §. j. & contrarium ibi signabis. Accursius.
n LVcius Titius. Intulit.] scilicet hæres emptoris.
o Assignatas.] quod faciunt quandoque principes, modico dato possessori, gratia honoris, ut sidc tit. vendi. item si verberatum, §. 1. Accur.
p Pertinere.] imò videtur quòd sic, ut ff. loc. si fundus. quæ est contra. Sol. hic secuta fuit traditio: ibi non, secundum Azo. Vel hic erat publicatur ex delicto emptoris: ibi ex delicto venditoris, secundum Ioan.
q Simplæ.] puta promittis mihi hominem, quem vendis mihi

mihi esse noxa solutum, & dic,quod ad priuatas non ad noxas publicas pertinet,priuatæ sunt ex priuatis delictis, publicæ ex publicis:ut pro adulterio,homicidio & similibus,vt s. titu. j.quis sit fugitiuus, §.quod autem.ibi,noxas autem &c. & j.de verb.sign.l. hac stipulatio. Sed contra j.eo.tit. de verb. sign.l.§ plures,§. si. vbi dicit, quod appellatione noxæ omne delictũ continetur. Sol. hic restringitur ratio ne cõtractus venditionis super quo apponitur hic stipulatio.

1 † Florent. noxa.

a *Non posse.*] dicendum est.

QVidam.] Casus. Titius, Mæuius & Seius erant hæredes instituti. Titius solus vendidit omnia prædia hæreditaria,& precij partem alij cohæredes receperunt, si postea prædia ista fuerint euicta,verũ cohæredes Titij teneantur de euict. Respon. quod si præsentes fuerunt, uidentur consensisse: & ideo tenentur. Viuia.

2 † Florent. ipsa.

b *Vendidit*] præsentibus,cæteris cohæredibus, nec contradicentibus.

c *Affuerunt*]. imò non ipsi, sed quia precium receperunt per quod videntur voluisse.vnde nec vindicare possunt, & tenentur de euictione : vt hic,& j.de do excep. l.apud,§ quæsitũ est, si confund. & inf. de don. inter vir.& vxo. l. seruus cõis,in si. secus si noluissent.ut j. eo.ex mille, § fin. & j.de cõtrah.emp.l.rem alienam,ex prædictis patet, quod male ponitur hic illud generale, præsens intelligitur consentire:tamen quidam ponunt hic,& pro eo est arg. j.de admi.tut.l.ij.& j.loca.l.item quæritur,§.qui impleto,& arg. j.de fideiussitut l.cum ostẽdimus,§.ii. Arg.contra, s. cõi diui.l Saian. & arg.contra,s.quib.mod.pig. vel hyp. sol.sicut,§.non videtur,& sup. de pig.act.l.Caius, & s.de pig.si fideiussor,§ pen.& s. mãd.qui patiens. & j.de spon. l.in sponsalibus,§.fin.& j.de leg.2.Titia,§. Lucia. Et potest dari quædam generalis responsio ad omnia contraria vt j.de re iud. sæpe,§.cur autem,secundum Azo. Accur.

d *Dissenserunt.*] imò plus fecerunt, quia precium receperunt,vt dixi.

minẽ quo de agitur,noxa 1 † esse solutum : venditorem conueniri non posse a propter eas noxas, quæ publicè coerceri solent.

Eo ipso, quod probatur precij perceptio ex certa scientia,probatur venditio. Bartolus.

Scæuola lib. 2.responsorum.

L E X XII.

QVidam ex parte dimidia hæres institutus, vniuersa prædia uendidit, b & cohæredes prædium acceperunt. Euictis his, 2 † quæro, an cohæredes ex empto actione teneantur? Respõdi, si cohæredes præsentes c affuerunt, & nec dissenserũt, d videri vnumquemque partem suam uendidisse.

Paulus li.5. ad Sabinum.

L E X XIII.

BOnitatis e æstimationem faciendam cum pars euincitur, Proculus rectè putabat, quæ fuisset venditionis tempore, non cum euincetur.

BOnitatis.] CASVS. In lege ista cum dub.legib.seq. tractatur de eodem, & dicitur sic. Si vendo tibi fundum,& promitto tibi duplam vel simplam euictionis nomine,siue totus fundus euincitur,siue pars,teneor ex stipulatione simplæ vel duplæ,inspecta bonitate, quæ erat tempore uenditionis, non cum res euincitur, sed si forte venditor promisit tibi duplam euictionis nomine quanti res nunc est, uel pluris incipiat esse,tunc,si res crepit, & ideo si fundus creuit per alluuionem,inspicietur bonitas, quæ est per alluuionem. Viuia.

e *Bonitatis.*] lex ista nec in actione ex empto locũ habere potest,quia in ea tps euictionis spectatur,ut j.eo.euicta re vendita nec in actione ex stipulatu,quia,ut ipsi dicũt, in ea non habetur ratio bonitatis,ut j.eo.ex mille,§.j. Item secundum nos,qui dicimus rationẽ haberi bonitatis in ea, saltẽ eius bonitatis,quæ erat tempore contractus, non vñ posse stare, quod de alluuione dicitur, quia in actione ex stipulatu

uenire non debet,sicut nec partus postea editus:ut j.eo.si. prægnans Item si ageretur ex empto propter alluuionẽ, non debet inspici tempus quo accessit,sed quo euincitur. quare dicas has tres leges loqui in actione ex stipulatu,& tertiam,s.illam,sed si quid.in eo casu cũ promisit de dupla pro re principali, & rebus, quæ accedunt, vel accedent. Azo.

Vlpia.lib.18.ad edictum.

L E X XIIII.

NOn in dimidiã f quantitatem precij.

Paulus li.5. ad Sabinum.

L E X XV.

SEd & 3 † si quid g postea alluuione accesserit, 4 † tempus quo 5 † accepit, inspiciendum.

¶ Si vsusfructus euincatur, pro bonitate fructuum h æstimatio facienda est. i Sed etsi seruus euincatur, quanto 6 † minoris ob id prædium k est, lis æstimanda est.

Illa,quæ accedunt rei vẽditæ,veniunt solũ in actione ex empto. Bart.

Pomponius lib.9. ad Sabin.

L E X XVI.

EVicta re vendita, ex empto erit agendum de eo, quod accesit: l quemadmodum m ea, quæ empto fundo nominatim n accesserunt si euicta sint, simplum præstatur. o ¶ Duplæ stipulatio committi dicitur tunc, cum res restituta p est petitori, uel damnatus est in litis æstimationẽ, q 7 † vel possessor ve restituat, & restituat. uel si non restituit, sed æstimationem. & si cecidit a possessione, & periit, & succubuit.

f *NOn in dimidiam.*] Licet dimidia euicta sit pro diuiso: quia forte pars euicta melior erat, uel deterior: ut s. eo.l.j. Accursius.

g *SEd & si quid*] Quidam dicunt hanc legem loqui in actione ex empto,quod stare non potest.

3 † Flo. desse. &.

4 † Flor. accessit.

5 † Fl. quo.

h *Fructuum*] percipiendorum: nã ideo plus valet res, quo plures reddit fructus: ut in Auth. de eccle.tit. §. si autem annale.

i *Facienda est.*] in actione ex empto,& in stipulatu loqui põt.

6 † Flor. quanto.

k *Prædium.*] cui inhæret seruus: ut ar. s. de contrah empt. l.si in emptione. Accur.

E *Victa.*] CASVS. Ancillam prægnantem uendidisti, & de dupla cauisti, apud me peperit, partus euictus est , an agere possim de dupla? Et respõ. quod non, sed ex empto ad interesse: sicut eo euicto, quod specialiter fundo accessit.

¶ *Dupla*] Tribus modis committitur stipulatio duplæ, si aliquo agẽte condemnatus fuerit emptor

7 † Flo. damnatus est litis æstimationẽ.

¶ *Si seruum.*] Seruum mihi vendidisti,& de dupla cauisti, & sanum esse, fugitiuum promisisti non esse. an non obstante eo, quod agam de dupla seruo euicto,agere possim redhibitoria,uel quanto minoris propter uitium, uel fugam, quæritur? Proculus dicit referre, an interfuit mea cum fui dñs,an cum non fui. Primo casu agitur, secundo non, quia in nullo pauperior sum, cum dñs non sum. Primo casu stipulationem quam acquisiui,amittere nõ possum, neque euictione, neque manumiss. &c. Item & si interesset mea cum dominus non fui,non tenetur mihi quantum ad præsentem operam, licet dubium fuerit quantum apud me fuerat permansurus. Et hæc omnia dicit allegãdo in si.dicit, quod ad omne,quod mea interest, uel intererit post stipulationẽ agere possum, & corrigit præmissa.

l *Accessit*] tacitè,vt partus,qui est in uentre, sed de eo, quod principaliter uenditum est , agitur etiam ex duplæ stipulatione, sed de his, quæ accedunt tacitè, vel expressè, ex empto tantum,ut hic & sup.de act. emp.l. ex empto. § si quis rem uendiderit. Accur.

m *Quemadmodum ea.*]hic accipe si,quod est infra,& hoc siue tempore uenditionis, siue ante, siue post.

n *Nominatim.*] secus si generaliter,ut s.eo. l. seruis.

o *Præstatur*] per actionem ex empto.

p *Restituta.*] fuit ergo tradita,alias non committitur. Et est quidam contra,ut not. j.de except.do.l. 3 Item quid si non tradiderit. Respon.ut j.de excep. l.iij. Accur.

q *Æstimationem*] hic est contra, j. eod. si cum vẽditor. §.si seruus. Solu.hic damnatur emptor in litis æstimationem.

nem, vnde non licet ei habere. ibi vero venditor factus est procurator in rem suam, qui mandati non habet regressum. quare emptori licet habere.

a *Ab emptore.*] hic est contra, infra eodem, si rem quam, § si duplæ. Sol. ibi per suam culpam cecidit a possessione, hic non.

1 † *Publiciana.*

b *Absolutus.*] fortè, quia suam probauit possessionem.

c *Duplam.*] pro euictione, non de sanitate, uel fuga. quod patet, ut infra, quod si sanum esse &c. Vel dicas hic de fuga, & similibus stipulatum vt infra proxi.

d *Agere*] scilicet quanto minoris, vel ex stipulatu si de vitiis fuit promissum.

e *Euictus.*] forte hypothecaria, uel confessoria ratione vsusfructus. Accur.

f *Factus*] cum dominus : : uenditor vt § de acquir. rerum dom. l. traditio.

2 † *Dupla cū sanus nō fuerit.*

g *Non esset*] quia nō fuit actoris Accur.

h *Cœpi.*] ex causis superioribus. Accur.

3 † *Fl. cum.*

i *Manumissione*] scilicet contingere non ob meum factum, sed quia statuliber erat, alioquin contrarium est, supra titu. primo, si hominem. & infra eod. si seruum cuius. Azo.

4 † *Flo. tam.*

k *Causa.*] necessaria alienatione interueniente, ut si conditio rei mihi venditæ, & alij legatæ sub conditione extiterit. Accur.

5 † *Flor. ob ea, quod fugitiuus sit, pauperior sim ne poss.*

l *Quod si sanum.*] ita videtur dici, si tamen stipulatus est esse sanum: aliter potest dici. nam semper allegando dicit vsq; illuc, summam autem, &c.

m *Ad præsentem usum.*] vt propter operas: vt §. tit. j. l. iustissime, §. fin.

6 † *Flor. defficit.*

n *In obscuro*] scilicet interesse.

ab emptore m a cōuentus 1 † absolutus b est.

Si res sit euicta ratione dominij, non potest agi quanto minoris, etiam propter vitiū: secus si non ratione dominij, sed ad damnum occasione vitij receptum indistinctè potest agi. Bart.

¶ Si seruus, cuius nomine duplam c stipulati sumus, euictus fuerit a nobis ob id, quod fugitiuus, vel non sanus fuerit, 2 † an agere d nihilominus possimus, quæritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, vtrum tunc 3 † euictus e sit cum meus factus f non esset: g an tunc 4 † cum meus factus esset In eo enim casu quo meus factus est, statim mea interest, quanto ob id deterior est. Et quam actionem semel ex stipulatu habere cœpi, h eam nec euictione, nec morte, nec manumissione, i nec fuga serui, nec ulla simili causa k amitti. At si in bonis meis factus non sit, nihil ob hoc 5 † quod fugitiuus sit, pauperiorem esse: veputa cum in meis bonis non sit.

¶ Quod si sanum l esse, erro rem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantū ad præsentē m vsum pertineret: tametsi id 6 † in obscuro n esset: vtpote ignorantibus nobis quandiu eū habiturus essem. & an o futurum esset, vt eum quisquam aut a me, aut ab eo, cui vendidissem, cuive similiter promisissem, p euinceret. Summam q autem opinionis suæ hanc esse, ut tantum r ex ea stipulatione consequar, s quanti mea intersit, aut post stipulationem interfuerit, eum seruum fugitiuum non esse.

Habes hic regulam, quod quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, vide in glo. Bartolus.

Vlpian. lib. 29. ad Sabinum.

LEX XVII.

Vindicantem uēditorem rem, quam ipse uendiderit, 7 † exceptione doli summoueri posse nemini dubium est, quamuis alio iure dominium quæsierit. Improbe enim rem a se distractam euincere conatur. t Eligere u autem emptor potest, vtrum rem velit retinere, intentione per exceptionem elisa: an potius, re ablata, ex causa stipulationis duplum consequi.

Paulus lib. 5. ad Sabinū.

LEX XVIII.

Sed & si exceptio omissa x sit, aut opposita y ea, z nihilominus euictus sit, ex duplæ quoque stipulatione, vel ex empto potest conueniri.

mate, cum potest, nec debet distrahere, ut hic, & supra, de act. empt. si quis alienam. & infra, de vsucap. l. cum vir. & argum. §. de rei vend. si a Titio, & argum. §. d. : : ig. actio. rem alienam, in princ. & argum, §. de pign. l. j. 2. respo. & argum. sup. de distrac. pign. l. & si is. Sed contra hanc regulam est, C. de rgo & censi. quemadmodum, lib. 12. vbi idem venditor vindicat, vel reuocat, quod vendidit. Sed ibi ideo, quia contra legem erat facta venditio. Item C. de liber. cau. l. j. similiter est contra. Sed ibi respon. similiter. Vel speciale est ibi fauore libertatis. Item tertiò contra, infra qui & a quibus si seruo. vbi manumissor alieni serui extitit hæres domino, & non confirmatur libertas. Sed certè licet ibi nō confirmetur, non tamen potest manumissor venire cōtra. Item contra, supra eodem, §. qui a pupillo & infra eod. sed & si stipulatio. §. j. Solu. ibi specialia sunt fauore libertatis. Item nota hic et hac l. & prædictis regulam talem, quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. & probatur etiam hæc regula C. de rebus alien. non alien. l. j.

7 † *Flo. uel doli.*

u *Eligere.*] ut C. de rebus alien. non alienan. l. venditrici. Accursius.

x *Sed & si Omissa.*] Sed si sit omissa sua culpa, est eodem natus: ergo nihil debet cōn : qui, ut infra eo. si rem, § si duplæ & infra, de regu. iur. quod quis, in §. primo respon. hanc culpam non potest sibi imputare venditor, cū ex ea lucri senserit, id est rem: ut in §, de iure dot. cum in fundo, §. quod si mulier. Sed si omisit exceptionem, & sic scienter reddidit, ergo non debet vnquam repetere, ut supra de condic. indeb. l. j. quæ est contra. Sol. hic habet emptor actionem & excep. ut supra l. prox. & hic restituendo rem solam exceptioni renunciare videtur. remanet ergo actio sibi, maxime cum sciat suum ius durare, ut §. quib. mod. pig. uel hypot. sol. sicut, §. non uidetur. in l. autem contraria habebat conuentus solam exceptionem, & forte illam tantum facti suæ intentionis, uel etiam iuris. vnde cum soluendo illi renunciare uideatur, sibi nihil remanet.

y *Opposita.*] sed nonne tunc iniustam passus est. ergo agere non debet, ut infra eodem, si per imprudentiam, primo respon quæ est contra? Respondeo uenditor non potest allegare contra eam secundum se per iniuriam iudicatum. argumen. infra, de legatis primo, si seruus plurium, §. j.

z *Ea.*] s. exceptione.

o *Et an.*] scilicet ignorantibus nobis.

p *Promisissem.*] s. sanum.

q *Summam*] omissis supradictis. neptis.

r *Tantum.*] scilicet interesse.

s *Consequatur.*] etiam si non est factus meus. & hoc interesse liquet iam euicto homine. Sed si nondum sit euictus non apparet, quod operas propter morbum, uel fugam sit amissurus, quod ergo poterit interesse considerat? Respon. agitur semper forte pro præterito. & sic pluries, sicut ex cautione damni infecti, ut infra rem rat. habe. si procurator. Accur.

Vindicantem] CASVS. Si venditor velit vindicare rem a se uenditam, repellitur excep. doli, licet dominium eius alio iure acquisiuit. Cætera clara sunt vsque ad §. si homo, in l. sed & si stipulatio. Viuia.

t *Conatur.*] scilicet sic veniendo contra factum suum: ordinas supra, de adopt. post mortem. imo debet eam confirmare, cum potest, nec debet distrahere

Sed & si nulla stipulatio.] CASVS in §. si homo. Hominem mihi vendidisti, quem credebas seruum, cum liber erat. de dupla cauisti, si euinceretur, & apparuit liber, & cum hæredem instituisti, si in libertatem proclamet, eum ipsum de euictione habeo obligatum. Viui.

a *Sed & si nulla stipulatio.*] de euictione.

b *A Titio.*] & traditus fuerit mihi. Accur.

c *Liberum.*] post traditionem reperiens eum liberum.

d *Ipsum.*] tanquam hæredem venditoris. & sic libero homine euicto in libertatem de euictione agitur, vt hic. & sup. man. si procur. tot. §. si liber.

e *Habebo.*] sed nonne potest remoueri exceptione rei venditæ, & traditæ ex persona eius, cui successit. Resp. vtique, sed per se replicabit nullam fuisse venditionem liberi hominis. Vel dic fauore libertatis hoc esse, vt sup. eod. l. q à pupillo. Accur.

1† Flo. fuisset.

2† Flor. seruiebat.

Vlpianus lib. 29. ad Sabin.

LEX XIX.

Sed & si nulla stipulatio a fuit 1 † interposita, de ex empto actione idem dicemus. ¶ Si homo liber, qui bona fide seruierat, 2 † venierit mihi a Titio, b Titiusque eum hæredem scripserit quasi liberum, c & ipse mihi sui faciat controuersiam, ipsum d de se obligatum habebo. e

Quando res euincitur facto emptoris etiam antecedente emptione, nõ tenetur venditor. Bar.

Pomponius lib. 10. ad Sabi.

LEX XX.

Fundum meum obligaui: deinde alienaui tibi, vt eo nomine f non obligareris. g Si eum à te postea emam, & satis pro euictione mihi des, h excipiendum est a 3 † cautione, quod pro me i obligatus sit; quia etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te, doli mali exceptione possim summoueri.

Collige tres casus. Aut non licet habere rem vel æstimationem emptori propter euictionẽ, & habet locũ actio pro euictione: aut propter aliud omnino, non propter factum euincentis non licet emptori habere: & tunc non committitur, ut hic probatur; aut non licet habere ex alia causa quam euictionis: & tamen speratur, quod etiã in causam euictionis cõuincatur, & tunc cum in illam fuerit redditum, habet locum, ante non: vt in §. Iulianus. infra ead. l.

Fundũ meũ.] CASVS. Obligaui tibi fundum, & Titio eundem vendidi, & ab eo tẽ postea emi, qui mihi de dupla cauit. an ista cautio de dupla sic large intelligatur, vt si a me euincatur, teneatur mihi Titius nomine euic. ad duplã, quæritur? Et respon. quod non. quia illud videtur exceptum. vnde & si nõ excipiatur à Titio, quod nolit teneri si à me euincatur, si agam tamen euictionis nomine, repellet me Titius per exceptionem doli mali. Viui.

3† Flo. excipiendum a cautione.

f *Eo nomine.*] s. pignoris.

g *Obligareris.*] i. aggrauareris. Accur.

h *Des.*] s. promittendo, in duplum, si res esset euicta.

i *Pro me.*] ne tenearis ideo, quod &c. Acc.

Seruus.] CASVS. Seruũ alienũ vẽdidisti mihi, & de culpa cauisti, antequam euinceretur, decessit, an committatur stipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur, quod non. & causam reddit: si tamen dolum in vendendo commiseris: quia alienum sciens vendidisti, teneberis, vt supra de actio. empt. seruus, qui a me. §. finali.

¶ *Vnde Iulianus.*] Alienum seruum mihi vendidisti, & de dupla cauisti si euinceretur: conuentus constitui te procuratorem, & litis æstimationem præstitisti: succumbis. an committatur stipulatio de culpa, quæritur. Et dicitur, quod non: quia si tu agas ac. man. contra me, litis æstimationẽ, quam præstitisti, a me non consequeris. Item neque mihi seruus ablatus est, si tamen ego conuentus litis præstiti æstimationem, commissa fuit stipulatio de euict. & cum mihi seruum habere non liceret, si pretium eius non soluissem, potius eum habeo seruum ex ista secunda emptione cum æstimationem præstiti, quam ex prima. ergo regula intelligitur, tunc demum tenetur venditor de euictione, cum emptori rem habere non licet propter euictionem.

¶ *Idem Iulianus.*] Seruum mihi vendidisti, & de dupla cauisti, conuentus euictionis nomine, & causa pendente culpa mea seruo fugam accipiente condemnatus sum ad interesse pertotis, an contra te statim regressum habeam de euictio. quæritur. Et respondeo quod non. quia non propter euictionem, sed propter fugam mihi seruum habere non licet. Si autem culpa mea non fugerit, & petitori cauerim de eo restituendo, non committetur stipulatio, nisi eũ apprehendero, & restituero. vnde quando litis æstimatio offertur, sufficit apprehensio vt committatur stipulatio, secundo necessaria est apprehensio & restitutio. Viuianus.

Vlpianus li. 29. ad Sabinum.

LEX XXI.

Si seruus venditus decesserit k antequam euincatur, stipulatio non committitur, l quia nemo eum euincit. 4 † sed fatum 5 † humanæ sortis. de dolo m tamen poterit n agi, o si dolus intercesserit. Vnde 6 † Iul. li. 43. Digesto. 7 † elegãter definit, duplæ stipulationẽ tunc committi, quoties res ita amittitur, vt eam emptori hẽre non liceat propter ipsam euictionem p & ideo ait, si emptor hominis, mota sibi controuersia, venditorem dederit procuratorem, isque victus litis æstimationem sustulerit: stipulationem 8 † duplæ nõ cõmitti: quia nec mandati actionem procurator hic idemque venditor habet, vt ab emptore litis æstimationem consequatur. q Cùm igitur neque corpus neque pecunia emptori absit, non oportet committi stipulationem: quamuis si emptor ipse accepto iudicio victus esset, & litis æstimationem sustulisset, placeat committi stipulationem, vt & ipse Iulianus eodem libro scripsit. r Neque enim habere licet eum, cuius, si pretium quis non dedisset, ab aduersario auferretur. Propè s 9 † enim hunc t ex secũda emptione, idest ex litis æstimatione emptori habere licet, non ex pristina. ¶ Idem Iulianus u eodem li-

4† Flo. euinc.

5† Flo. fatũ.

6† Flo. vnde.

7† Flor. defs. Dige.

8† Vide Alc. lib. 1. parer. cap. 18.

9† alias prope.

k *Si seruus venditus decesserit.*] ante litem contestatam, vt C. eodem, si quis tibi seruum. secus si post, vt C. de eden. tol. l. finali. & supra de rei vindi. vtique, que sunt contraria. Accur.

l *Committitur.*] licet sit alienus.

m *De dolo.*] idest exceptio nomine doli. Accur.

n *Poterit.*] etiam ante euictionem, vt supra de act. emp. seruum quem à me, §. fina.

o *Agi.*] ex empto ad redhibendum pretium.

p *Euictionem.*] vt j. eodem. tit. habere licere.

q *Consequatur.*] vt & infra eod. si cum venditor. §. si seruus.

r *Scripsit.*] vt sup. eo l. euicta. § j.

s *Prope.*] id est s. rè. videtur potius, quod ex hac secunda, quæ est quasi emptio: vt infra pro empt. l. secunda, habeat emptor, quàm ex prima. propè autem ideo dicit quia possessori huic a petitore de euictione non cauetur: vt supra de rei vendicatione. l. ex diuerso. §. potiro. & supra de condictione furtiua. l. si seruus. §. capere.

t *Hunc.*] seruum.

u *Iulia.*] aliàs, §. Iulia. & aliàs l. si lite.

x *Contestata.*]

a *Contestata.*]inter euincentem, & possessorem.
b *Possessor.*]quanti aduersarij interest, scilicet in litis æstimationem. Accur.
c *Non licet.*] no ergo duas habere eum actiones * scilicet vnam propter culpam s. quia præstat litis æstimationem: aliã propter ser ui absentiã quia, sic nõ agit: aliàs esset contra. ℸ. ad legem Rho. de iac. l. nauis. §. si.

† Actiones duas ga habere potest.

SI pro re pupilli] CASVS. Tutor noĩe pupilli emit rẽ, & duplam stipulatus est: conuentus tutor, litis æstõnem de suo præstitit. an cõtra venditorẽ pupillus noĩe emptionis regressũ hẽat, quæritur? Et dicit, q̃ nõ est: quia pupillus actiõne cõtraria tutelæ tenebitur tutori ad pecuniæ restitutionem.

1 † alias, destitui misso.

¶ *Si pro euictione.*] Mulier fundum vendidisti; & euictionis noĩe fideiussore dedisti. Titio nupsit, & eum in dotẽ dedit: a marito euictus est, aget mulier cõtra te: quia minorem dotẽ habere incœpit: vt q̃a maritus æstõnem soluit: & minus, quã fuerit eius prætiũ, vt sic fundum restituat. Si autẽ mulier anteq̃ euinceretur, decessit: & stipulatus est maritus de dote lucranda: aget maritus contra hæredes mulieris: & ipsi contra venditorẽ. Si sit dño fundi nupsit, stipulatio non cõmittitur, cum per iudiciũ nõ sit euictus: sed aget ex empto ad simplũ. Viuia. d *Si pro re pupilli.*] vt credebat, quia emerat eius nomine eam. Vel dic, quod euicta fuit per cõfessoriam, vel hypothecariam: alias si per iniuriam esset euicta, cum esset pupilli, secus esset. Accursius.

2 † Fl. non prius, nisi restituerit.

e *Committitur.*] tenetur enim cõtraria tutelæ ad reddendum pecuniam: ut infra de contra. tu. et. l. quid ergo. § contrarium.

bro scribit, si lite contestata a fugerit homo culpa possessoris, damnatus quidem possessor erit, b sed non statim ad venditorem eum regressurũ, & ex duplæ stipulatione acturum: quia interim nõ propter euictionem, sed propter fugam et hominem habere non licet. c Planè, inquit, cũ apprehenderit possessionem fugitiui: tunc committi stipulationem (Iulianus 1 † ait.) Nam & si sine culpa possessoris fugisset, deinde cautionibus interpositis absolutus esset; non aliàs committeretur stipulatio, quàm si apprehensum hominem restituisset. Vbi igitur litis æstimationem obtulit: sufficit apprehendere. vbi cautionem, 2 † nisi prius restituerit.

Põponius li. 1. ex Plautio.

LEX XXII.

SI pro re pupilli, d quam emit, litis æstimationem tutor, non ex pecunia pupilli, sed ex suo præstiterit, stipulatio de euictione pupillo aduersus venditorem cõmittitur, e

Iste §. est subtilis: & loquitur quando res quam emi, non euincitur à me, sed ab eo, cui concessi: & dicit, quòd ex hac habeo regressum contra venditorẽ meum. Bart.

¶ Si pro euictione fundi, quẽ emit mulier, satis accepisset: & eundem fundum in dotem dedisset: deinde aliquis eum à marito per iudicium abstulisset; potest mulier statim agere f aduersus fideiussores euictionis 3 † nomine, quasi minorem dotem habere cœpisset, vel etiam nullam, si tantum maritus obtulisset, quanti fundus esset g

3 † Fl. emptionis.

Vlpianus lib. 29. ad Sabin.

LEX XXIII.

SEd & si post mortem mulieris euincatur, regressus h erit ad duplæ stipulationem: quia ex promissione maritus i aduersus hæredes mulieris agere potest, & ipsi ex stipulatu k agere possunt.

Africanus li. 6. quæstionũ.

LEX XXIIII.

NOn tamen ei consequens l est, vt 4 † si ipsi domino nuptura in dotem eum dederit, committi stipulationem dicamus: quamuis æque indotata futura sit mulier; quoniam 5 † quidem, etiam si uerum sit habere ei nõ licere seruum: m illud tamen verum non sit, iudicio eum euictum esse n Ex empto tamen contra venditorem mulier habet actionem. o

4 † Duar. et & sa.

5 † alias, quando quidem.

Vlpian. lib. 10. 6 † ad Sab.

LEX XXV.

SI seruum, cuius nomine duplam stipulatus sis, manumiseris: nihil ex stipulatione consequi poteris: quia non euincitur quò minus ha

6 † Fl. li. 9.

f *Agere.*] ut inf. de iur. dot. l. quamuis in bonis. & maritus, & pater eius. vt inf. e. l. pater, sed si conueniatur maritus, quæritur, utrum debeat maritus mulieri denunciare, & mulier suo auctori: quod uĩ esse necessarium. Item si condemnatur maritus, nunquid mulier statim agit de euictione contra auctorem, an prius condemnabatur ipsa marito? Primum tamen uidetur ue ius, secundũ quosdam arg. infra e. l. si seruum emero. Vel distingue, secundum Azo. inter actionem ex empto, & actionem ex stipulatu. In prima necessarium non est primo damnari mulierẽ. In secunda secus, ut inf. eo. si cum uenditor. § si secundus. ADDITIO. Pro intellectu huius glo. aduerte secundum Bal. hic, q̃ quando transfero rem in alium non simpliciter, sed in ea aliquod ius mihi reseruo: putà concedo rem in dotem, in emphyteusim, vel in feudum: isto casu eo ipso, quod res euincitur ab eo, qui habet causam à me, perimitur illud, quod erat mihi reseruatum, & stipulatio de euictione committitur: & hoc est, quod dicit iste tex. q̃ mulier statim efficitur indotata: & per consequens sibi habere non licet. quãq; ego transfero rem in alium simpliciter, & nullum ius mihi in ea re seruo: & isto casu, licet euincatur res ab eo, qui habet causam à me, tamen mihi nil abest propter illã euictionẽ: & ideo est necesse, q̃ ego condẽner, & soluam sibi: aliàs actionẽ de euictione nõ haberem: secundũ regulã traditam per Iulia. sup. l. proxi. §. Iulianus. ad idem supra ea. l. §. j.

g *Fundus esset.*] subaudi, & nihil aliud hẽt in dote. sed quo desinit esse dotalis: licet æstimatio soluatur petitori: cum fundus apud maritum remaneat? Rñ. bene, cum hic sit expensa necessaria: vt inf. de iu. dot. si is q. § quod dicitur. & de impen. in re do. fac. l. quod dicitur. & ar. sup. de pet. hære. l. utiles. item quo modo committitur stipulatio, cum non ipsi mulieri, uel suo hæredi, sed alij, scilicet viro habere non liceat: ut & infra de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. fiue autem. quæ est contra: maximè in eo, quod dicitur infra l. proxi. Respond. q̃ ibi dicitur non committi: sed habere alij non licet: præter stipulatorem, uel eius hæredem, siue successorem, intellige prorsus alium, atqui habet ab eo causam, non est alius: cum de euictione hæres, uel ipsa, si uiuit, teneatur. aliud ergo si causam tuctatiuam haberet.

h SEd & si post mortem. Regressus.] s. per hæredem mulieris. Accur.

i *Maritus.*] quia dotem lucratus est: & bona est ratio: vt infra eod. si seruum emero. & sup. de min. l. sed ubi resti tutio. Accur.

k *Ex stipulatu.*] nomine euictionis. Accur.

l NOn tamen & consequens.] scilicet quod uidebatur propter prætactam rationem, quia mulier efficitur indotata.

m *Seruum.*]tanquam ex emptione, & ex dote. Acc.

n *Euictum esse*] ergo non committitur nisi iudicio acceptio. sed contra infra eo. si emptori Sor. ut ibi.

o *Actionem.*] ad simplum: ut hic, & inf. ad l. Falc. l. cum emptor. Accur.

SI seruum.] CASVS. Seruum mihi uendidisti, & de e dupla cauisti: cum manumisi: an agere possim suo nomine,

m.ine, queritur? Et dicitur quod non. Si autem quis libertum suum cum diceret, egerit & obtinuerit, agam ex empto, quia cum libertum habere non liceat: contra venditorem in id interesse. Eodē modo si seruo fuerit fideicommissaria libertas relicta, aget ex empto. h. d. cum leg. seq. Viuia.

bere tibi liceat, quem ipse ante voluntate tua perdideris. a

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LEX XXVI.

SEd hoc nomine quod libertum quis non habeat: ex vendito b actionem habet, si sciverit c venditor alienū se vendere. Sed & si ex causa fideicommissi emptor coactus fuerit eum manumittere, d ex empto actionem habebit.

Si emptor fuit repulsus à vindicando propter exceptionē procedentem ex sua persona, non agit de euictione: secus si ex persona venditoris. h. d. cum l. seq.

LEX XXVII.

HOc iure vtimur, vt si exceptiones ex persona emptoris obiectę e obstant, venditor ei non teneatur. Si verò ad personam venditoris f respiciant: contrà. Certè nec ex empto, nec ex stipulatione duplæ, nec simplæ actio competit emptori, si exceptio ei ex facto ipsius g opposita obstiterit.

Vlpian. li. 32. 1 † ad edict.

LEX XXVIII.

SEd si ex utriusque h personæ, & auctoris, & emptoris exceptiones obijciantur, intererit, propter quam exceptionem iudex contra iudicauerit: & sic aut i committetur, aut non committetur stipulatio.

Pompon. lib. 11. ad Sabin.

LEX XXIX.

SI rem, * quam mihi alienam vendideras, à domino redemerim: falsum esse, quod Nerua respondisset, posse te à me precium consequi ex vendito agentem k, quasi habere mihi rem liceret, Celsus filius aiebat; quia l nec bonæ fidei conueniret, & ego ex alia causa rem haberem.

¶ Si duplæ stipulator ex possessore petitor factus, victus 2 † sit: quam rem, si possideret, retinere potuerit, petere 3 † autem utiliter non potuerit: vel ipso iure promissor duplæ tutus erit, vel certè doli mali exceptione se tueri poterit: sed ita, si culpa, vel sponte duplæ stipulatoris possessio amissa fuerit. m

¶ Quolibet tempore * venditori denunciari 4 † potest, ut de ea re agenda adsit: quia non præfinitur n certum tps

a *Perdideris.*] vt s. tit. §. si hominem. sic & quando pro derelicto habuit, vt & j. eo. l. fin. Accur.

b SEd hoc nomine. Ex vendito.] i. ex empto ad interesse: & supra, de act. emp. l. Titius cum §. ego cū manumisissem. Sed contra, j. de præscri. verb. l. naturalis §. fi. Sol. ibi non æstimatur, hoc, quod manumissum habeo libertum, sin odium eius pro quo manumisit: quia non vult parere contractui: hic æstimatur, quia nō habeo libertum eum, quem ex iure contractus habere debeo.

c *Scierit.*] maximè. sed tunc etiam ante euictionem agit: vt supra, de act. empt. l. seruum quem sciens. Accursius.

d *Manumittere.*] qui potuit cogi, vt j. de fideicom. libe. l. generaliter, §. quoties autem si [illegible] cum A cur.

HOc iure.] CASVS. Seruum meum vendidisti, à possessione cecidi, petij, possessori detuli iuramentū, & iurauit seruum meum non esse: an mihi agenti contra te ad duplam, obstabit exceptio, quæritur? Et dicit quod sic, è contrario, si venditor fecit hoc. si autē tam emptor, quàm venditor cum possessore fecerint pactum de non petendo, considerabit iudex ex cuius persona competit excep. vt sic obstet emptori agenti, vel non: hoc dicit cum l. seq. Viuianus.

e *Obiecta.*] scilicet emptori agenti contra alium possidentem: veluti si emptor possessori detulerit iusiurandum: & iurauit rem emptoris non esse, vel etiam fecit pactum de non petendo, uel in simili casu impetrauit ius iurandum contra alium; cum ipse conuenitetur ab alio ex simili causa.

f *Venditoris*] s. tantum, non aliter: quia venditor fecit prædicta, quæ dixi modo fecisse emptorem: vel quia agenti emptori Publiciana exceptio dominij obijciatur: ut supra, de publ. l. fin.

g *Ipsius.*] i. emptoris. Accur.

h SEd si ex utriusque.] vt quia vterque fecit pactum de non petēdo possessori: vel vterque detulit iusiurandum. Sed quomodo ex persona auctoris obijcitur emptori exceptio? vt j. de except. do. apud. § de auctoris, euictione? Respon. si est rei cohærens, potest, ut hic; si personæ, vt doli, non; vt ibi.

i *Et sic aut.*] quod si non appareat, dici potest venditorē absolui; argum. j. de verb. obl. si seruum, §. sequitur. vel si superstit iudex, ad eum recurrendum: vt j. de app. l. ab executore, si non absoluitur venditor. Vel dic condemnandum, nisi probet propter exceptionem ex persona emptoris positam condemnandum emptorem: vt C. de asse. tol. l. fin. in fi. Accur.

SI rem quam.] CASVS. Alienam rem mihi vendidisti, pretiū non recepisti. comperi rem alterius fuisse, & ei precium solui: an possis agere contra me act. ex vendito ad precium? Et dicit quod nō, quia hoc bo. fid. non conuenit, vt precium consequaris, & eam à dño nactus sim.

¶ *Si duplæ.*] Rem mihi vēdidisti: per culpam meam à possessione cecidi, petij, & succubui: an contra te regressum habeā, quæritur? Et respō. quod non; cum dominus fuisti cum uēdidisti: & rē retinere potui, licet petere non potui: puta ob exceptionem rei iud. secus si sine culpa mea à possessione cecidi]

¶ *Quolibet.*] Emptor venditori denunciare debet quoties agit, vt res euincatur, sed quo tempore fieri debeat, quæritur? Et rñ. quod non est tēpus præfinitum, sed ante litem conte. & post potest fieri huiusmodi denunciatio, sed non propè sententiā: cum tunc nō sit locus defensioni. Viuianus.

k *Agentem.*] licet nondum soluerim; & pōst hoc dici sm̄ lo. cum sciens alienum vendidisti, & non ita didisti. tunc enim & ante euictionem precium solutum repetere: vt s. de act. emp. si seruus quem. §. fin. vel si emi à colono, vel depositario, qui nullam habet possessionem: si quidē redimam à domino, magis sum laudandus; aliter autem uidetur iniquum defraudari precio cōuento. Vel secundum Irn. indulgendum est emptori, qui bonam fidem agnoscendo calumniam euitans eam à domino redemit; secus si soluisset, quia non repeteret.

l *Quia.*] ratio est.

m *Amissa fuerit*] veluti per negligentiam possessionem amissam; quæ vacans ab alio occupata fuit vēdita; uel alio titulo alienata bonæ fidei emptori, & vsucapta; vt Insti. de vsucapi. quod autem. vel quia venditor iurauit non esse domini, eo desistente. Item nota hic, quod quis sua culpa sentit, ab alio non recuperat: vt hic, & j. si cui plus quàm per leg. Fal. l. 3 §. si legatarius, & § fin. & j. item si ipse, in fi. & s. de pec. si postquam. Sed cōtra, sup. eo. euicta. l. j. Sol. ut ibi.

n *Præfinitur.*] scilicet a iure, unde no. quod lex non determinat, nec ego: vt & C. de diuer. rescrip. l. falso. & facit ad hanc denunciationem, infra eod. l. si ideo, §. fin. & l. Herennius, & l. si fundo tradito, § fin. & C. eod. l. emptori, & l. si permutationis, & j. eod. l. si dictum, §. pen. in fi. Sed contra, j. de legatis l. qui concubinam, § heres. vbi dicit ante iudicium denunciandum. Solu. ibi accipitur iudicium pro sententia, & sic concordat. Vel speciale in euictione legatorum, vt ibi. Item, quid si non denunciauit in prima causa; denunciauit tamen in causa appellationis? Respō. si quidē omnia iura auctori integra, ut quia testes habet, &c.

* Intellige contrà tex. vltra Bal. hic procedere non solū in eo, qui emit secundo à vero domino rem sed quocunque modo rem habuerit a vero domino, siue ex causa lucratiua, siue onerosa: nam omnibus istis causis nō tenetur ad precium ipsi præsto, qui ei rem uendidit. Bring.

1 † Florent. [illegible]

2 † Floren. & victus.

3 † Flor. peti.

* Concord. glo. mea ex literis. super uerbo, in precium, in vers. ex qua causa, extra de constit.

4 † Floren. denunciari.

in ea stipulatione, dum tamē ne propè ipsam condemnationem [a] id fiat.

Idem lib 10. 1 † ad Sabin.

LEX XXX.

SI emptori, qui stipulatus sit, Furtis noxisque solutū esse, hæres extiterit is, cui seruus furtum fecerat: incipit ex stipulatu is actionem [b] habere, quemadmodum si ipse alij præstitisset.

Stipulatus sanum esse, uel furem non esse, non continet quod uerbum sonat, sed interesse: & tot sunt stipulationes, quod sunt illa, quæ continet: & ex illa agi potest: quia continet interesse diuerse. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus lib. 42. ad Sabinū.

LEX XXXI.

SI ita quis stipulanti spondeat, sanum esse, furem non esse, uespertilionem 2 † non esse, & cætera: inutilis stipulatio quibusdam uidetur: quia si quis est in hac causa, [c] impossibile est, quod promittitur. si non est, frustra est. [d] Sed ego puto uerius hanc stipulationem, Sanum esse, furem non esse, uespertilionem 3 † non esse, utilem esse. [e] hoc enim continere, quod interest horum quid esse, uel horum [f] quid non esse. Sed & si cui horum fuerit adiectum, [g] præstari, multò magis ualere stipulationem: alioquin stipulatio, quæ ab ædilibus proponitur, [h] inutilis erit: quod utique nemo sanus probabit.

Idem lib. 46. ad Sabinum.

LEX XXXII.

QVia dicitur, [i] quoties plures res in stipulationem deducuntur, plures esse stipulationes: an & in duplæ stipulatione hoc idem fit, uideamus: puta 4 † cum quis stipulatur, Fugitiuum non esse, (furem 5 † non esse,) erronem 6 † non esse, & cætera quoque, 7 † quæ ex edicto ædilium curulium promittentur: utrum una stipulatio sit, an plures. & ratio facit, ut plures sint. ergo & illud procedit, quod Iulianus lib 20 8 † Digestorum scribit: Egit (inquit) quanto 9 † minoris propter fugam serui, deinde agit propter morbum, id agendum est, inquit, ne lucrum faciat emptor, & bis eiusdem uitij æstimationem consequatur. [k] Fingamus emisse 10 † decem, minoris autem empturum fuisse duobus, si tantum fugitiuum esse sciisset emptor: hæc consecutum [l] propter fugam, mox comperisse, quod non esset sanus: similiter duobus minoris empturum fuisse, si de morbo non ignorasset. Rursus consequi debebit duo. nam & si de utroque simul egisset, quatuor esset consecutus: quia cura forte, qui neque sanus, & fugitiuus esset, sex tantum esset empturus. Secundū hæc, sæpius ex stipulatu agi poterit; neque enim ex una stipulatione, sed ex pluribus agitur.

Idem lib. 51. ad Sabinum.

LEX XXXIII.

SI seruum emero, & eundem uendidero, [m] deinde emptori ob hoc fuero condemnatus, [n] quia tradere non potui euictum: committitur duplæ 11 † stipulatio. [o]

Si emptor desinat rem habere propter factum suum, non agit de euictione.

Pomponius libro 19. 12 † ad Sabinum.

LEX XXXIIII.

SI mancipium ita emeris, ne prostituatur: & cum prostitutum fuisset, ut liberum esset: si contra legem

---

ber, & nihil deperit, potest denunciari: ei arg. ℸ de opt. leg. l. 6.

[a] Condemnationem] id est dum non sit renunciatum allegationibus, vel testes aperti. & facit C. de tempo. & re. ap. l. 3. in fi. Accursius.

SI emptori.] CASVS. Seruū mihi vendidisti; non fugitiuū, & noxijs obnoxium non esse promisisti: furtū facit ante venditioné Titio à me hærede instituto: an Titius cōtrà te agere possit, quæritur? Et dicitur, quòd sic, perinde ac si Titius noxali iudicio [illegible] sui noīe conuentus condēnatus esset, vel definitus: quod verius est. cætera plana sunt vsque ad § si cōmuni, in l. si mancipium.

[b] Actionem.] & sic fuit iudicio committitur. Sed contra, sup. eo. l. nō tamen. Sol. ibi de stipulatiōe duplę pro euictione: hic pro alia. item non uidetur agi posse alia ratione: quia nihil ei abfuerit. supra, de act. emp. l. si seruū mihi, § resp. quæ similiter est contra. Sol. hic videtur ei abesse, cum actioné habeat, quæ propter successionem ei competere desijt: vel vt ibi. Itē obstat, quia uidetur sublata per confusionem: sed contrarium est. nam quodammodo uidetur exegisse: & sic committitur ei stipulatio, vt hæredi.

[c] SI ita in hac causa] id est ægritudine.

[d] Frustra est] s. querela, & frustra promissio.

[e] Vtilem esse.] id est ualere. & in casu est necessaria, s. si emptor hæc uitia sciat: quia aliàs non ageret: ut ℸ, de do. excep. apud. § idē Labeo scribit.

[f] Vel horum.] ergo interesse est in obligatione: licet nō promisit se daturum, vel facturum: sed ita esse. Sed nonne factum alienum videtur promittere? Respon. vt dixi Insti. de inuti. stipu. § si quis alienum. Accur.

[g] Adiectum] s. illud et promittit interesse, si quid horū est, quod esse non debeat, uel si quid non est, quod esse debeat; ut arg. supra si quis cau. si procuratur.

[h] Proponitur.] id est, quæ præcipiunt proponi ædiles: vt s. ti. ij. si venditor. Accur.

[i] QVia dicitur.] In multis legib[us] vt Institut. de inut. l. stipulat. § quoties. & infra, de verb. oblig. vbi autem non apparet, § pen. & l. si ire debemus, & l. quoties. & hoc scilicet, quādo omnes numeramus: s. cus si dicā omnes has.

[k] (Consequatur.)] ut & supra ad l. Aquiliam, sed & si priore. & infra, de regul. iur. l. bona fides. & supra titu. l. l. quod si nolit, § si quis egerit, & supra, de actio. emp. l. ex empto. § etiam. & infra cod. l. cum fundo.

[l] Consecutum] fingamus, scilicet emptorem &c.

[m] SI seruum. Vendidero.] sed non tradidi: & tunc dic actione ex empto condemnari ad interesse, vt s. de act. emp. l. j. vel nō potui de iure, tradidi tamen, & euicta fuit emptori meo, & ego fui condemnatus actione ex empto nomine euictionis, nam utroque casu agam contra meū authorem: & secundum utrūque quæritur, quid si non &c.

[n] Condemnatus] actione ex empto ad interesse, Accur.

[n] (Condemnatus.)] quid si nondū condemnatus, nec condemnari possim, ut quia sic uendidi, ne de euictione tenear, uel de pretio? Resp. hæc litera innuere uidet, quod nō committatur: sed arg. contra, sup. eod. l. si parte pupilli § j. & ℸ. eo. l. Iminor. § si seruus tuus. Accur.

[o] Stipulatu.] contra venditorem meū, licet emptori meo res non fuerit euicta.

SI meum optum.) CASVS. sin § si commune. Vendidisti seruum quasi proprium, cum tibi, & Titio esset communis. mihi vēdidisti, & de dupla

---

1 † Flo. li. 19.

2 † Fl. vespellionem, quid (inquit Budæus hoc) si vero spellionem legamus nisi vespertilionem emmendigamus, qui interdiu exilire velet, & vespere instā actum habet.

3 † Flo. vespellionem.

4 † Flo. dest. cum.

5 † Fl. inclusa () desunt.

6 † Flo. erronem, vide Ant. Aug. li. 5. c. 7.

7 † Flo. dest. quoque.

8 † Flo. li. 15.

9 † Fl. quanti.

10 † Emptum.

11 † Fl. dest. dupla.

12 † Fl. li. 17.

dupla cauisti. Titio agenti cōi. diui. contra me, & cōem ꝓbanti. seruus adiudicat: ꝗ est. an contra te agere possum de euictione, quæritur? Et dicit ꝙ sic, nec ꝗ obstat, ꝙ nō egit rei ven. quia interest, &c. Dubium fuit, quia nō videbatur posse agi de euictione, cum pro parte non committitur stipulatio de dupla ut ꝗ. eo. si dictum.

autem si iam dedisset, quia semel esset commissa, ut ꝗ. eo. l. habere licere in fi. Item no. ꝙ sufficit si ipsum liberent, siue rem, ut inf. de fideiuss. l. fideiussor pro venditore in fi.

l *Exceptione.*] ergo differentia est, qua actione euincatur res, & facit, quod no. inf. de exce. do. l. si seruus.

¶ *Dupla.*] Stipulatio nō solum si res vēdita per rei vendi. euincatur, intelligitur euicta. sed cū spes nō est quod ad emptorē redeat, qa si debitor, idemque venditor pecuniam soluerit creditori, & agat emptor ad duplam contra debitorem, eundemque venditorem, repelletur per exce. quia emptor poterit redhibere rē, h. d. cum l. seq. Cætera plana sunt vsque ad §. simplam in l. emptori. Vi.

a *Fauente.*] puta prostituente. idem & si vendidit sine hac lege alij. ut ꝗ. de iur. patr. l. diuus. in prin.

b *Manumisisse.*] quātū ad incommodum. non quantum ad commodum, ut sup. de in ius vocan. sed & si §. prostituta. Acc.

c *Actum.*] sed nonne dēt hic agi prius rei ven. ut ꝗ. de exce. l. fundi? Rñ. hic non fuit opposita exceptio de ꝓposteratione, de qua dī in l. illa. sed si non opposuit, nonne fuit in culpa. & sic non agitur ꝗ. e. si per imprudentiā? Respon. non, qa fuit de apicibus iuris, & vt sup. man. l. si fideiussor. §. quæ iam.

ADDITIO Bal. hic opponit ꝙ gl. q. ꝓcessus nō vī valere quia fuit omissus ord. Sed solue ſm eundē Bal. qa est ordo diuersarū causarū, nō verus circa ipsam. dicit tñ Bar. inf. de testa. l. si quæramus, qd ordo omissus uitiat processum circa decisoria, secus circa præparatoria, quod est notan. tamen contra eum facit ca. exhibita, extra de iudi.

d *Seruus.*] qui fuit venditus, ut proprius, alioquin non, ut C. eod. si fines. Accur.

e *Ex duplæ.*] an totius pretij? Resp. sic sed quod habet ab aduersario, computatur in dupla.

f *Actionem.*] immo videtur quod non, quia ratione partis non committitur, ut inf. eo. l. si dictum. §. in stipulatio ꝙ quæ est contra. Sol. hic expressum fuit, ut propter partem committeretur stipulatio, alioquin contra ut ibi. Acc.

g *Non interest.*] i. non est differentia. Accur.

h *Continet.*] s. si quis &c. sed si, &c. & commune sequentem legem cum ista.

i *Victus Tunc videtur.*] seruus, de quo subijcit. i. creditor tunc videtur euicisse emptori.

k *Habere.*] s. emptor, ut dare non teneatur creditor, aliud

---

venditionis faciente a te,[a] ad libertatem peruenerit; tu videris quasi manumisisse:[b] & ideo nullum aduersus venditorem habebis regressum.

Etiam si per iudicium diuisorium res fuerit ablata emptori, agit ad euictionē. Bartolus.

¶ Si communi diuidundo mecum esset actum,[c] & aduersario seruus[d] adiudicatus sit, quia probauit eum communem esse: habebo ex duplæ[e] stipulatione actionem;[f] quia non interest[g] quo genere iudicij euincatur, ut mihi habere non liceat.

Stipulatio dupla committitur, etiam si per Seruianam, & sic non ratione dominij, res auocetur emptori: sed ea liberata a creditore, obstat exceptio. h. d. cum l. sequen.

Duplæ stipulatio euictionem non 1 † vnam continet,[h] si quis dominium rei petierit, & euicerit: sed & si Seruiana actione experiatur.

Paul. li. 2. ad edi. ædi. curu.

L E X XXXV.

EVictus autem a creditore tunc videtur,[i] cum sere spes habendi abscissa est. Itaque si Seruiana actione euictus sit, committitur quidem stipulatio: sed quoniam, soluta a debitore pecunia, potest seruum habere:[k] si soluto pignore venditor conueniatur, poterit vti doli exceptione.[l]

Idem lib. 29. ad edictum.

L E X XXXVI.

NAue aut domo empta, singula cæmenta, vel tabulæ emptæ non intelliguntur:[m] ideoque neque euictionis nomine obligatur venditor,[n] quasi euicta parte.

Vlpianus lib. 32. ad edict.

L E X XXXVII.

EMptori duplam promitti a venditore[o] oportet, nisi aliud conuenit: non tamē, vt satisdetur[p] (nisi specialiter id actum proponatur) sed vt repromittatur.[q]

¶ Quod autem diximus, duplam promitti oportere, sic erit accipiendum, ut non ex omni re id accipimus, sed de his rebus, quæ pretiosiores sunt: si forte margarita, aut ornamenta pretiosa, vel vestis serica, vel quid aliud non contemptibile vænierit.

¶ Per edictum autem curulium etiam de seruo[r] cauere[s] venditor iubetur.

¶ Si simplam pro dupla per errorem emptor stipulatus sit, re euicta, consecuturum eam ex empto Neratius ait, quanto minus stipulatus[t] sit, si modo omnia fecit emptor, quæ in stipulatione continentur,[u] quod si non fecit,[x] ex empto id tamen 2 † consecuturum, ut ei promittatur.[y]

---

m *Naue. Intelliguntur.*] vt tabula euicta agatur.

n *Venditor*] nō ex stipulatu, sed ex empto, ut ꝗ. de vsuc. l. eū qui. & sup. de act. emp. l. emptorē. §. si quis rē. Sed ꝗ est ꝗ eo. l. j. vbi ex stipulatu agitur. Sol. pōt dici, quod in his, quæ incommodā recipiunt diuisionem fit spāle, sicut & in hoc, ut ꝗ. eo. l. si dictū. § in stipulatione. Vel dic plenè, ut ibi diximus. Accur.

EMptoris.] CASVS in prin. est plenus.

¶ *Si simplam.*] Rem mihi vendidisti, & de simpla promisisti, ꝗ uis debuissem stipulari de dupla, cum crederem rem pretiosā non esse, cum esset, si euincatur, agā ex empto, ut aliam simplā consequar, & hoc si tibi denunciaui, si non, consequar, ut de alia simpla repromittas. & hoc cum res non est euicta. Vi.

o *A venditore*] distrahēte & sua voluntate nō necessitate, qa tunc nec simplum ēt promittit, ut sup. famil. ercis. l. qui erat.

p *Satisdetur.*] nisi in casu, ut plene diximus sup. eod. l. illud quæritur.

q *Repromittatur.*] s. tm̄, ut hic, & inf. de præto. stipu. l. j. § stipulatio duplæ & ꝗ. e. si dictum est a prin.

r *De seruo*] forte nō distincto eo, sit pretiosus, an non, propter dignitatem hominis, ut supra titulo primo. l. iustissimæ. & quæ si. pretiosa, uel non, summatim cognoscitur. ut infra de præto. stipula. l. j. §. finali. Ac.

s *Cauere.*] de dupla.

t *Stipulatus*] & ita hoc casu datur ex empto ad duplū quod est notandum. Vel dic, ad vnum simplum datur ex empto, ad aliud ex stipulatione interposita de simplo.

u *Continentur*] tacitè. s. de denunciatione facienda, & competenti tempore.

x *Fecit*] i. non denunciauit. & ita nec ex empto, nec ex stipulatu agea.

y *Promittatur.*] hoc in eo casu, quando non est euicta, secundum Al. & sunt propè sententiam. alij cautionem ex abundanti interponendam dicunt. ut & alibi infra de leg. secundo. pto. § fratre. sed certè nunquam est interponenda cautio aliquo loco vbi non sit necessaria ut infra, ut leg. vel fideicom. no. ca. l. hæc stipulatio. §. diuus. & supra

---

1 † *al. vnam, vis.*

* Io. Ro. & Alc. in l. si constante. in 19 co. istam gl. reputarūt sine ad hoc, ꝙ exceptio ex ussionis est de apicibus iuris, & ideo secundū eos nō pōt opponi ubi agitur de bono & fauore publico. Bald.

2 † *al. tantum.*

& sup. de pro. l. non cogēdum. hic ergo committitur, si res iterum euincatur ab emptore nacto possessionem, vel ipso emptore ab alio possessore petente. nec. n. sequitur, si non committitur p p hanc euictionem, ergo non committitur p p secundam, fm Io. Vel dic, vt promittatur, & detur simpla statim, fm Hu. de porta Rauennata. in ea. n. simpla emptor nō deliquit non denunciādo, cū eam petere nō poterat. & sic nō perdidit, qđ non habet. sed aliam simplā, & interesse sic. ut C. e. emptor. Vel dic, vt pmisit. & postea statim petatur.

a *In stipulationem.*] Quid si de nulla per errorē stipulatus est? Rñ. forte & tunc aget ex empto, non in duplum Accur.

IN *creditore.*] CASVS.] Creditor vēdidit iure creditoris, ita q de euictione nō tenetur, res euincitur emptori qa non fuit debitoris: & sic habuerat creditor cōtra debitorem contrariā pignoratitiā pro eo, q obligauerat ei rem alienam. licet ergo de euictione creditor emptori nō teneatur, tenetur tñ cedere contrariam pignoratitiā, cum ei nihil noceat. Viuianus.

b *Vel*] p saltē. Azo.

c *Praestet.*] mirabile est, q cedit contrariā pignoratitiā actionē, cū ea cedenti sit inutilis: vt j. innuit, qđ sine dispēdio, &c. Et patet cuique, q creditoris, nil intersit, cum debitor ab eo liberatus est: ut j. de distra. pi. l. rescripto. §. si alienan.? Rñ. potest dici, q ante solutionem emptor cōuenit de cessione: ut j. de sol. Modestinus Vel dic, solutio quæ facta fuit creditori, quantum ad emptorem est, ne debitor conueniatur pignoratitia ac. ex iure cesso, uel nego. gest. pro nulla habetur: ut hic, & in prædicta l. rescriptum.

d *Quod sine dispendio.*] i. damno debitoris: hoc ideo, quia ille contra quem impetrat cessionem: tenetur de euict. ut inf. eo. si plus. § ij. alioquin si non tibi, sed alij cuicunque sine meo incommodo possum. si uelim facere gratiam, audior: ut inf. de iu. dot. cum in fundo. §. ipsius. Item no hic, quod cogitur quis cedere, quod est sine suo damno: ut hic, & sup. qui pot. in pig. ha. l. mulier, & infra ad Treb. l. recusare. §. Titius. sic debeo pati fieri in meo, quod non nocet mihi. ut inf. de aqua plu. arcen. l. in summa. §. item Varus. in fi. Item alij promittere: ut inf. sol. ma. l. ij. Item arbitrij diem prorogare: ut sup. de arbi. l. & si qua. §. arbiter de euictione autem creditor non tenetur: ut hic innuit, & C. credi. euic. pig. non debe. l. j. & ij. Acc.

MInor 25. annis.] CASVS. In prin. huius l. dr minor 25 annis cum iuris solennitate fundum suū vendidit Titio: illum fundū Titius vendidit Seio: minor dicebat se læsum in tali venditione. vnde petijt restitui aduersus Titiū & Seiū prætor restituit ex suo officio aduersus Titiū, & ipsam rem aduersus Seium, numquid Seio dabitur regressus de euictione aduersus Titiū? Respon. quod sic.

§ *Si seruus.*] Stichus seruus tuus emit Pam. sine voluntate tua, & eundem vendidit Titio. & de euictione promisit cecidit a possessione egi directa rei uendi. contra possidentem, & succubui quæritur, an agam de euict. Et dicit q non: quia adhuc nō est prorsus euicta, cum adhuc possim agere Publiciana: & ideo neq; ego contra te, neque tu cōtra eum a quo seruus tuus emit, de euic. agemus. Secundo dicit pone q ego emi a seruo tuo, non cecidi a possessione sed me possidente alius euicit. tūc & ego agam pro euict. actione ex stipulatu, vel ex empto de peculio serui tui.

quod minus in superiorem stipulationem a deductum est.

Venditor cogitur cedere actiones, quas habet pro re vendita contra auctorem suum. Bart.

Idem lib. 2. disputationum.

LEX XXXVIII.

IN creditore, qui pignus vēdidit, tractari potest, an re euicta, vel b ad hoc teneatur ex empto, ut quam habet aduersus debitorem actionem, eam præstet c (habet autem contrariam pignoratitiam actionem) Et magis est, vt pstet. Cui enim non æquum videbitur, uel hoc saltem consequi emptorem, quod sine dispendio d creditoris futurum est?

Re euicta per restitutionem in integrum, agitur ex empto pro euictione. Bart.

Iulianus lib. 14. digestorum.

LEX XXXIX.

MInor 25. annis fundum e vendidit Titio: & cum Titius Seio, minor se in ea venditione circumscriptum dicit, & impetrat cognitionem, non tantum aduersus Titium, f sed etiam aduersus Seium. Seius g postulabat apud prætorem, vtilem sibi de euictione stipulationem in Titium dari. Ego 1 † cum dandam putarem, respondi, iustā rem Seius postulat. Nam si ei fundus prætoria cognitione ablatus fuerit: h æquum erit, per eundem prætorem, & euictionem restitui. i

Qui succumbit in rei vindicatione, non prohibetur Publicianam intentare: & donec actio ad vindicandū superest, res euicta non dicitur. Bart.

§ Si seruus * tuus emerit hominem, & eundem vendiderit Titio, eiusque nomine duplam promiserit: & tu k a venditore serui stipulatus fueris: si Titius l seruum petierit, m & de eo n a † victus sit, quod seruus tuus in tradendo sine voluntate tua proprietatem hominis transferre non potuit: 3 † supererit o

§ *Si a me.*] Quid sit bessis: & triens, & sextans quære. insti. de hæ. insti. §. hæreditas. Cætera sūt plana. Vi.

e *Fundum*] cum decreto. alias ipso iure non valet. & sic non erat opus restōne. ar. C. de præd. mino. l. si quidem.

f *Titium.*] primum emptorem.

g *Seius*] qđ pōt. vt s. de mino. in causæ. §. interdū. & est arg. qđ si die feriata detur inis per officium iudicis, qđ eodem tpe debeat restitui præstita satisdatione.

h *Fuerit.*] Quod fit in duob. casib. s. cum secundus emptor sciuit: uel cum emptor primus est nō soluendo: ut s. de mino. l. in causæ. § si. Acc.

i *Restitui.*] s. Titium. Sed nunquid in duplum? Rñ. in simplū. erat autē rō dubōnis. q non iō res est euicta. qa non fuerit vendentis, vel ideo quia fuerit alienata sed est euicta s ius cōe, & iure speciali, qđ factum non videbatur venditor promisisse: sicut nec procurator minoris, qui cum ratum habere promisit ut j. rem ra. ha. l. iij. j. rñ. sed tenetur hoc casu, ut hic, & inf. de sol. qui res iij. rñ. Vel aliter illā intellige sicut euenit restituto maiore. ut inf. eod. l. si cum venditor. §. si is qui. nam bñficium prætoris nō debet esse alicui captiosum: ut inf. de præ. stip. l. Paulus. & ideo nulli is non directa, datur, at cum vitiosè, tunc nulla.

K *Et tu.*] s. dominus Azo.

l *Titius.*] qui emit a seruo.

m *Petierit.*) a possessore per directam rei uendicationem cum a possessione cecidit sine culpa sua.

n *De eo.*] i. & ideo uictus non ergo præcedentem causam quæ fuit ei ante uenditionem serui sibi factam omisit petitori. Accursius.

o *Supererit*] no. ergo hic, q qui egit rei uendi. & amisit, nihilominus redit ad Publicianam & hæc est opi. Ioa. ut hic. Item, quia duæ sunt, & diuersæ actiones, siue causæ agendi, una rōne utilis dnij: alia rōne directi dnij, ut sup. de pub. l. j. § j. Item tertia ratione, quia qñ dicimus simpliciter dñium, de directo tantum intelligitur, non de utili: ut sup. si ager uectig. l. j. § qui in perpetuum. alii autem contra, dicunt enim quod proponendo rei uendicationē etiam u. Publiciana sibi præiudicet. & pro eis est. quod dicitur, q actor omne suum dñium undecunque & qualecunque in iudicium deduxit. ergo ut dñi, siue directum, siue utile, ut inf. de exc. rei iu. § denique si mater. & §. eandem. in fine. & l. & an eadem. §. actiones, & ad hanc legem th. q quando intētatur Publiciana, eliditur per exceptionem. sed prima opinio est uerior nec obst. quod dixit. qualecunque & undecunque, quia intelligitur siue de iure gentium, siue ciuili, directū tamen: cum his duobus modi,

1 † *Flor. ego dandam putabam.*

* *Not. ex illo §. q sententia lata super rei uen. non parit præiudicium in publi. nec econtra casus est hic secundum Dy. in §. sed iste, ... de a. & sequuntur latē ibi in 12. col.*

a † & iam.

3 † *Flor. potasset.*

bus modis directa quærantur dominia, ut s. de rei vendi. l. in rem, non autem expone, scilicet, ut dicebant illi, siue directum, siue vtile. Item nec obst. quod est j. eo. l. si cum ven ditor. in princ. quæ est huic l. §. quia ibi subaudies maximè. Item nec obst. quod est j. de excep. rei iud. l. fundi. ubi di cit, quod ita demum potero tecum communi diu. agere pro fundo, quem possides, si in directo dominio, quod petere cœpi, obtineam, si ergo perdã in directo, non agam communi diuid. ergo nec Publiciana, quia his qui Publicianam hñt, datur cõi diuid. & econtra. ut s. communi diuidun do. §. quod in rem. Ideo aũt dico, quod non obst. quia volebam agere cõi diuid. ex eadem causa, ex qua agerem in rem. i. ratione dominij directi, quod tecũ me habere dicebam. & ideo repellor. cæterum si uelim agere Public. & obtento in ea, uelim agere com muni diuid. quasi ex effectu dominij, bene possum.

Publiciana a actio, & propter hoc duplæ stipulatio ei non committetur. quare venditor quoque tuus agentem te ex stipulatu b poterit doli mali exceptione summouere: alias c autem si seruus hominem emerit, & duplam stipuletur, deinde cum vendiderit, & ab emptore euictus fuerit: dño quidem aduersus venditorem insolidum competit actio: emptori vero aduersus dñm duntaxat de peculio. Denunciare vero de euictione emptor seruo, d nõ domino debet. ita enim euicto 1 † homine, vtiliter de peculio agere poterit. sin autem seruus decesserit, tunc domino denunciandum est.

Quilibet ex pluribus venditoribus tenetur de euictione illius portionis, quam ipse vendidit, nõ autem eius quam vendidit alter. hoc dicit iste. §.

¶ Si a me bessem * fundi emeris, a Titio trientem: deinde partem dimidiam fundi a te quis petierit: si quidem ex besse, quem a me acceperas, semis * petitus fuerit, Titius nõ tenebitur. Si vero triẽs quem Titius tibi tradiderat, & sextans ex besse, quem a me acceperas, petitus fuerit, Titius quidem pro triente, ego pro sextante euictionem tibi præstabimus. *

Ex venditione liberi hominis facta ignoranti, agitur de euictione. Bal.

a *Publiciana.*] nam qui emit a seruo, putans eum posse distrahere, licet nõ possit, vsucapit: nisi erret in iure, quia putet posse distrahere, licet nõ habeat peculij administrationem, ut j. de vsucap. nunquam. in princip. hic ergo non habuit peculij administrationem, alias dominium transtulisset, ut s. de rei vẽ. l. si quis hac lege. §. fin. uel non emit pe culiariter.

b *Ex stipulatu.*] sed nonne prior venditor fuit dñs? quod vr. quia dixit, quod ideo non transtulit seruus dominium, quia sine voluntate domini seruus tradidit. econtra, quod non. quia dicit hic eum teneri ad duplam. Ad hoc dic, quod non fuit dñs: sed cum agit emptor, fuit absolutus possessor, eo quod sine voluntate, &c. poterat etiam ab solui, quia non fuerat dñs sed hic fuerat in petendo. & ideo fuit etiã in absoluẽdo idem ergo si fuit absolutus ea ratio ne, quia non fuit dñs, & no. hic causam in iniam inferendam. Item oppo. actiones sint proponuntur diuersis temporibus, ut hic, non eodem, ut j. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. & s. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. sed in exceptione non vr, nam consulitur in dubio, ut agat Publiciana, si succumbat, quia reus dicit eum dominum, quod non valet: quia non agit rei uendicatione, & ideo licebit reo ẽ hiscere contra id, quod ipse fuerat confessus. ut C. de li. cau. l. iubemus, sed recte illud expone, ut ibi, & hic dicas, quod eo dem, & diuersis temporibus potest contrarias exceptiones proponere, ut j. de reg. iur. l. nemo ex his in prin. & j. de exc. l. nemo & s. de in of. test. Pap. §. sed nec impuberis.

1 † *similis, de* [illegible]

* *§. f. ... vibus. Def. Var lib. 5 lat. demum triente Vesto. lib. 2. q3 bis triens sit Bessis vera esse sunt. Asses partẽ esse Vo lus. Metian. li. de distrib. assis docet. no uam eius indicans.*

* *semis sex uncias continet. bene sessarius hæres qui ex media parte hæreditatis relictus est. l. si ita ex hære dato §. si si ... de lege ... ut est ter tia pars assis. ... quatuor ... cont. ... l. seruum ... § fi. de hæred. instit. ... extans est ... tia pars assis, ex duabus ... con... ...*

c *Alias.*] ab emptore, vel a me antequam tradam, ut s. eo. si seruum emeto. Item, quod dicit euictus, dic, s. per rei ven. ab alio propositam & propter hoc dixit. alias, quia supra agit. hic aũt fuit conuentus emptor. vel dic, alias. i. vbi non superest actio Publiciana. et quia egit rei ven. & ille fuit absolutus, non quia non f esset dñs agens, sed quia possessor erat dñs. & secundum hoc dic ab emptore agente.

¶ Pater sciens filium suum, quem in potestate habebat, ignoranti emptori vendidit. Quæsitum est, an euictionis nomine teneatur? Respondit, Qui liberum hominem sciẽs, vel ignorans, tanquam seruum vendidit, euictionis nomine tenetur. Quare etiam pater, si filium suum tanquam seruum vendiderit, euictionis nomine obligatur. f

¶ Qui statuliberum tradidit e 2 † nisi dixerit eum statuliberum esse, euictionis nomine perpetuo obligatur. g

Qui dixit vsumfructum esse vnius, cũ sit alterius, ex tali prædicatione non releuatur. hoc dicit, secus si exciperet, vt in glo.

¶ Qui seruum venditum tradidit, & dicit vsumfructum Seij in eo esse, cum ad Sempronium pertineat: Sempronio vsumfructum petente, perinde tenetur, ac si in tradendo dixisset vsusfructus nomine aduersus h Seium i non teneri. At 3 † si re vera k Seij usufructus fuerit, legatus autem ita, ut cum ad Seium pertinere desijsset, Sempronio usumfructum petente, l tenebitur: m Seio agente recte defugiet. n

Si venditor succedit emptori, liberantur fideiussores euictionis, & re ablata ei, cui emptor legauit, de euictione non agitur. h. d.

d *Seruo.*] No. quod quædam cum ipsis seruis non cũ dominis facienda sunt: ut hic, & insti. de stipu. ser. §. sed. cũ. & j. de sol. l. Stichum. §. vsumfructum. in fi. & inst. de don. cau. mor. l. fi. & j. de verb. obl. l. fi. §. respon. Sed regulariter contra, ut infra attinet. quæ est cõtra.

e *Præstabimus.*] Quid si non appareat ex cuius parte sit euictum? Respon. forte videtur de vtriusque parte pro rata parte euictum, arg. j. de pec. leg. l. si peculium. s. de pen. hær. sed & si §. adeo.

f *Obligatur.*] & hoc casu fallit regula. s. eod. l. vendicantem. cum ipse pater vendicet, ut C. de libe. cau. l. j. sic s. eo. l. qui a pupillo. & l. sed si nulla.

g *Obligatur.*] ut infra eodem, si per imprudentiam. §. Titium

h *Aduersus.*] si euincat. & sic hæc sunt paria, scio, & nolo teneri contra Seium.

i *Seium.*] alias Seiũ. & alias sũ, ut s. cõia præd. si in venditione si plane. Sed certè imo vr quod possit habere Sempronius quandiu Seius sit in ea causa, in qua si suus esset vsusfructus, sibi duraret, ut s. de act. emp. l. fundum. in fi. quæ est cõtra. Sol. ibi fundum vendidit detracto vsufructu, & personam nominauit: vnde duo interuenerunt: hic autem non detraxit, sed tantum personam nominauit, dicens ad Seiũ pertinere ideoque alio euincente tenetur post mortem. Sed quidam audiunt, ut post capitis diminutionem. sed est contra secundum Bul. prima verior. Vel hæc intelligitur secundum illam, ut eo casu hic loquatur, quando Seius sit in ea causa, ut si uere seruus fuisset, eum non perdidisset.

k *Re vera.*] repetitio casus, ut supra.

l *Petente.*] s. Seio capite minuto, uel alias vsumfr. amittente: cum multis modis amittũ, ut inst. de vsufr. §. finitur.

m *Tenebitur.*] venditor.

n *Defugiet.*] s. venditor, ut non teneatur emptori, quia denunciauit Seij fuisse usumfr. ideoque eo euincente tenetur post mortem Seij: forte intelligendum est, uel capitis diminutione, ut j. e. fundum sed Ioan. contra.

2 † *Plur. non dat.*

3 † *Zur.* [illegible]

SI is, qui.] CASVS. Vendidi Titio fundum, & fideiussores dedi pro eui. deinde Titius instituit me hæredem: fideiussores liberati sunt, quos ei dederam, & licet legatario fundum dem, & ei euincatur, non tenentur fideiussores. Viuian.

i Fideiussores.] illos, s. quos accepit ille, qui vendidit, sibi vel si venditor succedit emptori, ageret contra illos, quos ipse a suo auctore accepit. Fideiussores autem secundi contractus sunt liberati, vt s. l. prox. & in prin. huius leg.

k Quoniam.] Vult probare qualiter fideiussores secundi contractus liberentur, imo contra, quod primi teneantur.

a Hærede.] instituto emptore.

1† Fl. lib. 53.

b Actio est.] hæc est insufficiens ratio; quia adhuc remanet eadẽ quæstio quare sint liberati. dic ergo, quod ideo liberantur antequam euincantur legatario, quia non pñt pro eodem apud eundem esse obligati, ut j. de fideiuss. l. Vrani. & j. l. prox. in princ. Item post euictionem ideo similiter non tenentur, quia iã erant liberati, vt modo dixi. Item, & quia si nõ essent ea ratione liberati, quia pro eodem, &c. tamen cum legatum sit in specie, non tenetur de euictione hæres: licet secus esset in genere, ut inf. eodẽ. hæres.

2† Fl. desit, ...

SI ei cui vendidi.] CASVS. Titius vẽdidit mihi Stichũ, & de euictione promisit, & ego ei sub eadem forma: decessit Titius, & ego sum hæres eius: euincitur Stichus mihi, quæritur an possit agi de euictione aliqua earũ venditione? dicit, q non. redditur ratio secundo.

Si is, qui.] Titius vẽdidit mihi fundum, & dedit mihi fideiussores pro euictio. & ego Seio postea. Vel Seius mihi successit, & ante successionem fuit Seio fundus euictus: agetur de euict. contra fideiussores primi contractus, hoc autem probat taliter, q si succedo Cornelio, qui mihi centum debet, tanto minorem hæreditatem habere videtur, quanto mihi debebatur ab eodem. sic in superiori casu tanto minorem habet meam Seius mihi succedens, quanto de euictione rei tenebatur, & econtra tanto maiorem ego suam, quanto ego tenebar. Cætera plana sunt usq; ad l. si per imprudentiam. Accur.

3† Duam & eundem.

4† Fl. desit, &c.

Idem lib. 15. 1 † Digestor.

LEX XL.

SI is, qui satis à me de euictione accepit, fundum a me hærede a legauerit: confestim fideiussores liberabuntur, quia etiam si euictus fuerit ab eo, cui legatus fuerat, nulla aduersus fideiussores actio est. b

Pau. li. 2. ad edic. ędi. cur.

LEX XLI.

SI ei, cui uendidi, & duplam promisi, cum ipse eandem stipulatione mihi cauisset, c hæres extiterim: euicto homine nulla ex 2 † parte d stipulatio committitur. Neque enim mihi euinci uidetur, cum vendiderim eum: neque ei, cui me promissorem præstarem, quoniam parum cõmode dicat ipse mihi duplã præstare debere e.

¶ Item si domino serui hæres extiterit emptor: quoniam euinci ei non potest, nec ipse sibi uidetur euincere: nõ committitur duplæ stipulatio. His igitur casibus f ex empto agendum erit.

Cum emptor venditori, vel venditor emptori succedit: re euicta, contra authorem venditoris potest haberi regressus; & successio loco solutionis habetur. Bartol.

¶ Si is, qui fundum emerit, & satis de euictione acceperit, eundem 3 † fundum uendiderit, g & 4 † emptori suo hæres extiterit, vel ex cõtrario, emptor venditori hæres extiterit: an, euicto h fundo, cum fideiussoribus agere possit, quæritur? Existimo autem vtroque casu fideiussores i teneri: quoniam k & cum debitor l creditori suo hæres extiterit, actio 5 † quædam inter hæredem, & hæreditatem proponitur, m 6 † & intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quasi soluta pecunia, quæ debebatur hæreditati, n & per hoc minus in bonis o hæredis p esse. Et ex contrario, cum creditor debitori suo hæres extitit: minus in hæreditate habere uidetur, tanquam ipsa hæreditas hæredi soluerit. q Siue ergo is, qui de euictione satis acceperat, emptori, cui ipse vẽdiderat: siue emptor venditori suo hæres extiterit: fideiussores r tenebuntur. Et si ad eundem venditoris, & emptoris hæreditas reciderit, agi cum fideiussoribus poterit. s

Idem lib. 34. 7 † ad edict.

LEX XLII.

SI pregnans ancilla uendita, & tradita sit, euicto partu, venditor de euictione t conueniri nõ potest: quia partus u non est venditus.

Iulianus lib. 52. 8 † Dig.

LEX XLIII.

VItulæ emptor, si uitulus, qui post emptionẽ natus est, euincatur, agere ex duplæ stipulatione non potest: x quia nec ipsa, nec vsusfructus eius euincitur. Nam quod dicimus, vitulum

l Debitor.] vt hic uenditor secundus, qui est debitor emptoris. Accur.

m Proponitur.] iuris fictione, quia pro eodem habetur, ac si per iudicem hæreditati fieret solutio ab hærede. Accur.

5† Fl. ratio, & melius Dat.

6† Fl. genit.

n Hæreditati.] licet ergo successione sit sublata, tamen pinguior videtur hæreditas peruenisse, vt hic, & infra ad l. Fal. l. 1. §. debitor. Accur.

o In bonis.] sic ergo si emptor prior, qui est secundus debitor de euictione, succedat ei, videtur euinci, & fingitur satisfacere hæreditati, & sic ut emptor prius agat de euictione. Accur.

p Hæredis.] quam fuerit priusquã adiret, i. solueret.

q Soluerit.] à simili: hic secundus emptor hæres primi est pro ratis su... hic, ut sec... emptor, non ut hæres primi: ideo fingitur detrahere de hæreditate primi: & sic quasi hæres primi egit de euictione contra fideiussores primi cõtractus. Accur.

7† Fl. lib. 53.

r Fideiussores.] primi contractus, non secundi, ut modo dixi. Accur.

8† Fl. lib. 51.

s Poterit.] intelligas primi contractus, non secundi.

t SI pregnans. De euictione.] ex duplæ stipulatione. sed ex empto forte agi potest, ut sup. eo. l. uenditor hominis, & inf. de leg. 1. l. non quocumque, §. fulta. uidetur tamen contra, ut inf. de leg. 3. §. si quod ex Pamphil.

c Cauisset.] quando mihi præuendiderat. duæ enim fuerũt venditiones.

d Ex parte.] neq; ex prima, neque ex secunda emptione.

e Debere.] vt & j. de leg. 1. l. cum filio, §. ipsi uero. in prin.

f His igitur casibus.] i. in hoc casu, non in primo, vt j. ad l. Falc. cum emptor. & s. de hæ. vel act. ven. l. 2. §. si Titius, & facit s. man. l. si seruum Titii. Vel dic, his igitur, i. huiusmodi casibus, uel talib. vt s. eo. l. non tamen.

g Vendiderit.] & nunc euictus est, & postea emptori, &c. vel etiam post successionem.

h Euicto.] ante successionem.

u Partus.] nec pars dimidia fundi pro indiuiso, & tñ agit pro euictione, ut s. eo. l. 1. §. si. subaudias ergo, nec est pars rei vẽditæ partus, ut j. de vsura. l. si alienã, §. Scæuola. Sed obiicitur, quod est j. de vent. insp. l. 1. §. ex hoc rescripto, vbi dr, q est portio viscerum matris? Rñ. partus mulieris portio esse dr quo ad quid, s. vt pro eo non agatur interdicto de li. exhib. sed tunc demum cum fuit editus.

x VItulæ emptor. Non potest.] sed nec ex empto vr, quia si bonæ fidei erat, fecit suũ fructũ: si malæ fidei non agit. Rñ. bo. fi. possessor erat sed tñ extãtes restituit petitori, & iõ agit ex empto. Vel dic, pcepto vitulõ a uẽditore añ traditionẽ, vel a quocũq; cũ sine culpa uenditor desijt possidere: malæ fidei aũt nõ agit noĩe rei, vel accessionis, nisi stipuletur, vel paciscatur de euictione, vt C. eo. l. si fundus.

Fructum.]

a *Fructum.*] quo casu pars vt euinci, & ideo agentur, vt s. eo. l. 2. & s. e. si ab emptore.
b *Recte.*] ab aliquo, vt s. de re. di. l. 1. §. quidam. Accurs.
c *Scapham non videri.*] vt infra de fun. instru. leg. l. vlt. & s. de rei vē. l. Marcellus, §. armamenta.
d *Membra.*] ergo cū stipulatio de euictione intercessit, agetur pro naue, & scapha ex stipulatu, pro mēbris nauis ex empto iā tum, vt s. cod. l. naue, & argu. infra de verb. sig. l. malum, in prin. Accurs.
e *Qui fundum habebat.*] hoc cū facta fuit vēditio in specie. s. ꝓ omnib. illis finib. vt C. e. l. si fines. sed asseuerauit emptori 100. esse iugera ad minus, & ꝓ tot tradendis nolebat teneri: licet minus esset: si autē plus esset, totum volebat cedere emptori, & ei de euictione teneri, & facit ad l. s. depositi. l. 1. §. si cista.
f *Fundum cuius.* (*constitui.*) mihi emptori.
g *Alienatus.*] i. venditus esset fundus, s. quia alienus esset. Accursius.
h *Me posse.*] s. emptorem, id est emptor conuenire venditorem, nam & econtra posset intelligi. vnde hic est amphibologia, sicut est ibi verum est panem comedere canē. Sed nonne mihi tenetur emptor, quia se obligauit ad vsumfructum? Respond. non obligauit se, sed in re, quam tradidi usumfructum retinere uolui, quod non potui, quia alienus erat. sic sup. de condi. caus. da. l. dedi, §. subtilius, nec ideo mihi debet teneri emptor, quia vsumfructum retinere non potui, ut probatur infra de iur. dot. si mulier, §. 1. & sup. de act. empt. l. tenetur, §. si tibi. Sed econtra, si iste, qui detraxit, prius decedat, quā Titius fructuarius, vel tali casu constituatur, quod desineret esse fructuarius: etiam si verū esset, tenetur emptori, vt supra de act. empt.

1† Flo. fecit pred.
2† Flo. desi. partem.
3† Flo. lib. 4.
* *Iugerum dictu iugi. Varr. lanctis duob. actib. quadrata est autem mensura.*
4† *Floren. amplius*] & *iun. gel. l. si fines. C. ex explicat rationem huius. l. Narmen. lib. 3. c. 3.*

fructum a esse vacca: nō ius, sed corpus demonstramus. sic 1 † & prædiorum, frumenta, & vinum, fructum recte dicimus, cum constet, eadem hęc non recte b vsumfructū appellari.

Alph. li. 2. Dig. à Pau. epi.

LEX XLIIII.

SCapham non videri c nauis partem 2 † esse respondit, nec quicquam coniunctū habere. Nam scapham ipsam per se paruam naviculam esse: omnia autem, quæ coniuncta naui essent, (veluti gubernacula, malus, antennæ, velū) quasi membra d nauis esse.

Si euincatur pars fundi, licet in residuo remaneat integra mensura, de euictione agitur. hoc dicit.

Idē lib. 3. 3 † dig. à Paul. epi.

LEX XLV.

QVi fundum tradiderat iugerum * centum, fines multo ampliores 4 † emptori demonstrauerat. si quid ex ijs finibus euinceretur: pro bonitate eius emptori præstandum ait: quamuis id, quod relinqueretur, centum iugera haberet. e

Si vsusfructus rei venditæ pertinet ad alium, tenetur uenditor emptori quatenus interest eius, tempore quo agit, usumfructum non fuisse alterius uēditionis tempore. h. d. Bart.

Africanus lib. 6. Quæstionū.

LEX XLVI.

FVndum, cuius vsusfructus Attij erat, mihi uendidisti: nec dixisti vsumfructum Attij esse. hunc ego Mæuio, detracto vsufructu, tradidi. Attio capite minuto, nō ad me, sed ad proprietatem vsumfructum redire ait: neque, n. potuisse constitui f vsumfructum eo tempore, quo alienatus g esset, sed me h posse te venditorem de euictione conuenire, quia æquum sit eandem causam meam esse, quæ futura esset, si tūc usufructus alienus non fuisset.

Qui constituit seruitutē in re aliena, personaliter obligatur euictionis nomine. hoc dicit.

¶ Si per alienum fundum mihi viam constitueris: euictionis nomine te obligari ait. Etenim quo casu si per proprium constituentis fundum concessa esset uia, recte constitueretur: eo casu si per alienum concederetur, euictionis obligationem contrahi. i 5 †

¶ Cum tibi Stichum uenderem, dixi eum statuliberum esse, sub hac conditione manumissum, Si nauis ex Asia venerit. is autem, Si Titius cōsul factus fuerit, manumissus erat. Quærebatur, si prius nauis ex Asia uenerit, ac post Titius consul fiat, atque ita in libertatem euictus sit: an euictionis nomine teneatur? Respondit, non teneri eum. Etenim dolo malo emptorem facere, cum prius extiterit ea cōditio, quam euictionis nomine exoluerit. k

¶ Item si post annum 6 † liberum fore dixi, qui post biennium 7 † libertatem acceperat, & post biennium in libertatē euincatur, vel x. dare iussum, l dixerim quinque, m & is x. datis ad libertatem peruenerit; magis esse, ut his quoq; casibus non teneatur. 8 †

Idem lib. 8. Quæstionum.

LEX XLVII.

SI duos seruos quinis n a te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin recte eo nomine ex empto actu rus sim, quamuis alter 10. dignus o sit. nec referre separatim singulos, an simul vtrumque emerim.

De dupla deducitur id, quod emptor cōsecutus est ratione particularis interesse. h. d. siue à uenditore, vt hic: siue ab alio, ut l. 2. §. fin. de doli except.

Neratius lib. 2. Membranarum.

LEX XLVIII.

CVm fundus vti optimus * maximusq; est, emptus est, & alicuius 9 † seruitutis euictæ noīe aliquid emptor a uenditore consecutus est, deinde totus fundus euincitur: ob eam euictionem id præstare debet, quod ex duplo reliquum est. Nam si aliud obseruauerimus: seruitutibus aliquibus mox, & proprietate euicta duplo amplius emptor, quā quanti emit, consequetur. p

fundum, & facit ad l. s. de vsufr. l. sub conditione. Accur.
i (*Contrahi.*) vt s. eo. si quis per fundum. non tn̄ est seruitus cōstituta, quæ sine pdiis esse non pōt, ut s. communia præd. l. 1. & instit. de seru. §. ideo autem, quæ sunt contra. Sed hic tantum personalis obligatio contrahitur vt dictum est.
K *Exoluerit.*] aliàs exoluerit, i. cœperit. & alias exceperit.
l *Iussum.*] scilicet a testatore.
m *Dixerim quinque.*] s. iussum dare. Sed hic nonne mentitus est, quia vr dixisse eū tantum iussus est dare, ut s. de inter. act. l. de ætate. §. si cum esset. ergo debet teneri, vt s. eo. l. qui libertatis, §. quis ergo. quæ s. contra. & inf. eo. l. qui alienam, §. fin. quæ est similiter contra. nam in prædictis dr̄ mentientem in summa [illegible] da teneri. Sed ibi dicit de maiori: hic de minori: & est ratio in his omnibus conditionibus, quia cum uenditor noluit teneri emptori ex conditione, quæ erat emptori grauior, uel deterior, & eam expressit: ergo nō tenetur ex ea, quæ erat ei leuior. Et sic nota quod nō punitur quis propter mendacium, cum alium non afficiat damno. sic supra de inter. act. de ætate, §. fina. nam & secundum canones multa sunt genera mendaciorum. *
n *Si duos seruos quinis.*] i. bis quq;.
o *Dignus.*] sic & su. de actio. emp. l. si duorum, & inf. e. cum plures. & facit su. de ædil. edi. l. si plura.
p *Cum fundus.* (*consequetur.*) quod iniquum est, ut su. eo. l. quod dicitur.

5† Flor. *abest.*
6† Flor. *bimo nium.*
7† Flor. *Anl.*
8† Flo. *emisit.*
* Mendaciū non sp̄ punitur. de mēdacio, eius multiplici partitione, & qn̄ afficiat, uel non, vide Nauar. in Manua. cap. 18. num. 3.
* *idest, liberrimus ab omni seruitute, & hypotheca, & onere legatorū l. 16. sup. de pignor. l. preuba. inf. eo.*
9† *alias, alicuius.*

Si ab

a *Si ab emptore.* Petitur.] quia vsusfructus dicitur pars dominii, ut sup. de vsufr. l. 4. Accurs.
b *Si pignora.* Extra ordinem.] nam solemnitas iudiciorum hodie recessit ab aulis.
c *Re euicta.*] quia ex officio venditur, ut infra eo. l. 9. etc.
d *Aduersus*] imo vt negot. gest. utā de nego. gest. l. ait prætor, §. si executor, quæ est contra. Sol. vt ibi.

Si per imprudentiam.] CASVS. Si iudex me emptorem per imprudentiam iuris condemnauit, credens per vnum testem probatum, vel per errorem facti, ut quia non bene elegit testes: certe ex tu teneor apertè de euictione: sicut neque quando iudex fuit corruptus vendicante aliquo. Viuianus.
e *Si per imprudentiā.*] s. iuris.
f *Errorem.*] s. facti. A.
g *Auctoris.*] i. venditoris.
h *Nam quid.*] dicitur contra, respon. quid ergo refert, &c.
i *Stultitia.*] imprudētiam, & errorem vocat stultitiam. Idē iniuriam hic vocat eandem, & plus, quia qū erat corruptus.
k *Quæ emptori fit.*] a iudice: idem si ab alio, vt quia de prædio expellatur, ut C. de act. empt. l. fi.
l *Auctorem.*] vt C. de rer. permu. l. 1. nec hæredis facta in petit. hær. nocet legatariis, vt infra de leg. 1. l. si seruus plurium, §. quid ergo. nec facta liberti nocent patrono, ut inf. de bon. lib. l. qui cum maior, §. fin. nec fideiussoris facta nocent reo, ut infra de fideiuss. l. exceptione. sed facta socii omnium bonorū nocent alteri, ut su. pro soc. l. cum duobus, §. fin. Item hæc sunt vera, quia non nocent nisi forte statim denunciet emptor venditori, vt si vellet, appellaret, ut sup. mandat. l. si curatorem, §. sed et si testator. vel ubi non præbuit causam iniustæ damnationis, ut infra de fideiussor. l. exceptionem, & supra de pub. l. si quis probi. Restat ergo, quod si non præbuit causā, quod agit. Et et autem nō teneatur venditor, tamen iudex fecit litem suam, ut insti. de oblig. ex quasi delic. in princip. Item quando sordibus iudicauit, quæritur an agatur, cum ipso iure non valeat sententia, ut C. quando prouo. non est necess. l. vanales? Respon. forte precibus fuit tantum corruptus, quo casu valet sententia, ut infra ad Treb. l. 1. seruo inuito, §. cum prætor. vel dic etiam si pretio: nam tunc indubitabiliter non agetur de euictione.
m *Contingere.*] ut ipsemet venditor euicit, ut l. vendidi supra eo. quia tunc non potest dicere. secundum se per

Caius lib. 7. ad edict. prim.

LEX XLIX.

Si ab emptore vsusfructus petatur: periode 1 † is venditori denunciare debet, atque is, à quo pars petitur. [a]

Vlpianus lib. 25. ad edict.

LEX L.

Si pignora veneant per apparitores prætoris extra ordinem [b] sententiam 2 † exequentes: nemo vnquam dixit dandam in eos actionem re euicta. [c] Sed si dolo rem vilio ri pretio proiecerint, tunc de dolo actio [d] datur, aduersus eos domino rei.

Idem lib. 80. ad edictum.

LEX LI.

Si per imprudentiam [e] iudicis, aut errorem [f] emptor rei victus est, negamus auctoris [g] damnum esse debere. Nam quid [h] refert, sordibus * iudicis, an stultitia [i] res perierit? Iniuria enim, quæ emptori fit [k] auctorem [l] non debet contingere. [m]

Stipulatio de euictione potest committi contra hæredē venditoris: licet contra ipsum venditorem non potuerit committi. Item & hæredi emptoris potest in plus committi, quā potuerit ipsi venditori. h. d. cum §. non mirum.

¶ Si Titius Stichum post mortem suā liberum esse iussum vendiderit, mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit, an stipulatio de euictione interposita teneat? Et ait Iulianus, committi stipulationem. [n] quamuis enim Titio 3 † hoc casu denunciari pro euictione non potuisset, hæredi tamen eius denunciari potuisset.

¶ Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab hærede suo voluntate emptoris in eo sepultus fuerit: actio de euictione intercidit. [o] hoc enim casu emptor proprietatem amittit. [p] 4 †

¶ Non mirum autem est, ut euicto homine [q] de euictione teneatur hæres, quamuis defunctus nō similiter fuerit obstrictus; [r] cum & aliis quibusdam casibus plenior aduersus hæredem, vel hæredi competat obligatio, quam competierat defuncto, [s] vt cum seruus post mortem emptoris hæres institutus est, iussuque hæredis emptoris adijt hæreditatem. [t] nam actione ex empto præstare debet hæreditatem, quamuis defuncto in hoc tantū sit utilis ex empto actio, vt seruus traderetur.

¶ Si plures mihi insolidū pro euictione teneantur, deinde post euictionem cum uno fuero expertus, [u] si agam cū cæteris, exceptione me esse repellendum Labeo ait.

Idem lib. 70. 5 † ad edictū.

LEX LII.

Sciendum est nihil interesse, ex qua causa dupla stipulatio fuerit interposita, vtrum ex causa [x] emptionis, an ex alia, ut committi possit.

Paulus lib. 25. 6 † ad edict.

LEX LIII.

Si fundo [y] vendito 7 † pars euincatur, [z] si singulæ [a] 8 † uenierint certo pretio: tunc

gratiam iudicatum, ut inf. de leg. 1. §. seruus plurium.
n *Stipulationem.*] vt sup. eo. l. qui a pupillo, & l. minor, §. qui statuliberum.
o *Intercidit.*] quantum ad hoc, ut cum effectu competere possit. nec enim competit actio nisi res euincatur. Accur.
p *Amittit.*] dubitatio tio est, quia & quādo venditor, vel hæres euincit, tenetur de euictione: licet exceptione poterat remoueri, ut sup. eo. l. vendicantem.
q *Homine.*] post mortem venditoris.
r *Obstrictus.*] Ponit exemplum superioris § si Titius. Acc.
s *Defuncto.*] de quibus multis casibus unum ponit, vt & ecce cum, &c. Acc.
t *Hæreditatē.*] i. affirmationem hæreditatis eo hoie euicto, quē ipse uendidit, ut s. eo. l. uenditor hois. & in multis aliis casib. idē inuenies, ut ab hēde, & ɔ̃ hēdes actiones incipiant, ut C. de ac. ab hǣde, & ɔ̃ hæ. l. 1. & ɔ̃ de pac. eo. l. pe., ū i. fi.
u *Expertus.*] & vicisvā & solutio totius debiti facta est. uel melius expertus sum, & quē succubui vñ propne obstat exceptio si agā ɔ̃ alios, quia transfit ad eos tanquam ad reos debendi, & exceptio rei iudic. Et socii erant, ut s. de arb. l. si duo. Alii ponunt casū quī sum ɔ̃ unū expertus pro parte, ut agendo insolidum ɔ̃ alios rep. liēt, ut C. de pact. l. si creditores, & sm primū, & ultimū dic exceptionem intelligi nisi hic facti: cum solutio ipso iure tollat obligationem, ut insti. quibus mod. toll. oblig. in prin. uel pone, ɔ̃ uenditor decessit relictis plurib. hæredibus, ut sup. eodem l. si tem. §. 1.

Sciendum est.] CASVS. Siue uendas, siue dones, siue indotem des, promittere potes de euict. sub pœna dupli. Viuia.

x *Ex causa.*] ut & ɔ̃ de libe. dotem solū, nisi in prima obligatione ɔ̃tineat pecunia, ut su. de act. emp. l. Iul. §. ibidem.

Si fundo.] CASVS. Vendidisti mihi fundum, in cuius parte erat uinea, in alia pratum, tertia terra aratoria, & certum pretium pro uinea, & certum pro prato, & certum pro terra fuit constitutum si uinea euincitur, igitur ad duplum uineæ h. d. usque ad §. si dictum. Viuia.
y *Si fundo.*] s. i. quamuis.
z *Euincatur.*] ɔ̃ diuiso, uel si ɔ̃ diuiso nunquam fit sed bonitatis, siue uenierit certo pretio, siue non, utpote cū nec bonitatis sed possit assignari, ut s. eo. l. 1. & 2. & de act. emp. §. seruū mihi §. si modus, in prin. & su. eo. qui fundum. Acc.
a *Si singula.*] puta sua uinea, & sua prato, & sua terra. Acc.

Margin notes: 1 † Fl. Titio. — 2 † Fl. prouide. — 3 † Flo. sine ea ista sequētes. — * Formal. litt. alt. ext. de comp. & uend. — 4 † Fl. amittit. — 5 † Fl. ad edictū. — 6 † Fl. lib. 69. — 7 † Fl. vendito. — 8 † Fl. si singulæ.

a *Pro bonitate.*] scotius fundi, nec etiam partis euictae. & hoc in actione ex stipul. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Accursius.
b *Praestandum*] per actionem ex stipulatu.
c *Dolo.*] Not. dolum praesumit sic sup. man. si procuratorem. §. dolo. Itē hoc in actione ex stipulatu. Quid autem in ex empto? quidā non idem, tu dic idem, vt C. eo l. emptor.

non pro bonitate, a sed quanti singula venierint, quae euicta fuerunt, praestandum: b etiam si ea, quae meliora fuerunt, euicta sint.

¶ Si cum posset emptor auctori denunciare, non denunciasset: idemque 1† victus fuisset, quoniam parum instructus esset: hoc ipso videtur dolo c fecisse, & ex stipulatu agere nō potest. d

Caius li. 29. 2† ad edi. prou.

LEX LIIII.

QVi alienam rem vendidit: post longi temporis praescriptionem, vel vsucapionem desinit e emptori de euictione teneri. f

Si ex mendacio, vel taciturnitate venditoris emptor decipiatur, agit de euictione, hoc dicit.

¶ Si haeres statuliberum, qui sub conditione pecuniae dandae liber esse iussus est, vendiderit, & maiorem pecuniam in conditione esse dixerit, quam dare iussus est seruus, ex empto tenetur: g si modo talis est conditio, ut ad emptorem transiret, i. si haeredi dare iussus est seruus. h Nā si alij dare iussus est, quamuis ueram pecuniae quantitatem dixerit, tamen si non admonuerit alij dare iussum, euictionis nomine tenebitur.

d *Non potest*] nisi pacto hoc sit remissum, vt j. e. Herennius. Vel nisi steterit per venditorem quo minus eidem nuncietur. sic inf. e. si ideo. §. pe. & facit ad hanc legem s. man. si fideiussor, §. si procurator.
e *Qui alienā rem. Desinit*] i. incipit non teneri, vt hic, & j. de sol. l. si q. & j. de verb. oblig. l. decem. & haec sunt vera nisi ratione restitutionis contigerit, ut j. eo. si cum venditor. §. si is qui.
f *Teneri*] quia non posset ammodo euinci nisi per iniuriam, de qua non tenetur, vt s. e. l. si per imprudentiam vel per culpam non opponentis exceptionem, ut j. e. si rem. §. si duplae. Itē hoc etiam si hypothecaria agitur, quia extraneus possidet, ut no. C. eo. l. si obligata.
g *Tenetur.*] propter mendacium, ut j. de statulib. l. si decem dare iussum. & sic ad interesse nomine euictionis, ut d. l. ll. decē. non ad duplam hoc casu, ut l. qui libertatis j. eo.
h *Seruus.*] hoc enim ad emptorem transit, vt j. de statul. l. si statu libera poenę. §. statuliber. & §. si seruus.
i *Si ideo contra emptorem. Habuerit.* vt s. de inoffi. test. l. qui repudiantis. in fi. & l. Papinianus. §. meminisse. in fi. ibi, proinde, &c. Sed quid si certum est emptorem amissurum fuisse causam, etiam si praesens esset, vel quid si praesens fuit, & allegauit, & testes produxit, sed sententiae non affuit? Respon. in primo non videtur, quod agat de euictione, quia potuit non succumbere, ut supra de arb. l. si. in tres. & de leg. 1. cum res. §. si. & secundum hoc est praesumptio iuris, & de iure in secundo contra, quia videtur stetisse, cum sic propè sententiam steterit, sicut ignis propè veniens venisse videtur, ut j. quod vi aut clā. si alius. §. est & alia. Item dicas hic. quod abfuit per contumaciam, aliud si probabili causa, ut C. de contra. iu. tut. l. 2. Vel dic, ibi derogari praesumptioni huius legis, quia probatur contra. Item no. hic, quod non agit, qui fecit ne vinceret posset, ut infra de re iud. l. contumacia. & j. de confes. l. certum. §. si quis absente, sic j. de stat. li. l. 3. in fi. Sed nonne absens hodie vincere posset? Rn. vtique, ut C. de iud. properandum. §. & si quidem. & §. si autem reus. sed tamē est idem, quod praesens aliqua allegare potuisset, quib. vicisset.
k *Ad fuit.*] nomine alius, absentis, ut subjicit de tutore.

l *Egit.*] i. defendit. & sic ad inferiora.
m *Tutore authore*] aut cum pupillo, cum authoritate tutoris fuit coeptum iudicium, & valet, etiam si cum solo tutore postea fuit actum, vt hic. aut sine authoritate, & non valet, nisi sententia sit pro pupillo, ut C. e. l. cum minores. & l. non ideo.

Sententia lata contra absentem, non praeiudicat vēditori, nisi absens fuerit lēgitimè defensus. Paulus de Castro.

Vlpia li. 2. ad edi. aedil. curul.

LEX LV.

SI ideo contra i emptorem iudicatum est, quod defuerit, non committitur stipulatio. Magis enim propter absentiam euictus 3† videtur, quam quod malam causam habuerit. ¶ Quid ergo si ille quidem, contra quem iudicatum est, ad iudicium non adfuit: k alius autē adfuit, & causam egit: l quid dicemus? vt puta acceptum quidem cū pupillo tutore authore m fuit iudicium, sed absente pupillo tutor causam egit, & iudicatum est n contra tutorem. o quare non dicemus committi stipulationem? etenim actā esse causam palam est. Et satis est ab eo, p cui ius agendi q fuit, causam esse actam. Praesenti autem venditori denunciandum r est. Siue autē absit, siue praesens sit, & per eum fiat quo minus denuncietur, committetur stipulatio.

Simpliciter obligatus ad promittēdum, non tenetur ad satisdandum. h. d.

Paulus li. 2. ad edic. aedi. cur.

LEX LVI.

SI dictum fuerit 4† vendendo, ut simpla t promittatur, uel triplum, aut

n *Iudicatum est.*] quod sufficit, siue ipsi, siue pupillo accipienti tutor authoretur, ut inf. de administ. tuto. l. 1. §. sufficit. Accur.
o *Contra tutorem.*] & per consequens contra pupillum absentem.
p *Ab eo.*] s. tutore.
q *Agendi.*] i. defendendi.
r *Denunciandum est.*] de hac denunciatione dixi plene sup. eo. si rem quam. §. fina. Accursius.
s *Absit.*] quia sit extra continentiam vrbis, ut inf. de verbor. obli. l. si absentem.
SI dictum fuerit.] CASVS. Si promisisti mihi quartū, vel triplū nomine euict. sub poena quadrupli: quoniam postea facere noluisti, agam actione ex empto informata, ut faciat simpl. tū fideiussorem dare teneris.
¶ *Si compromissum.*] Emi rem Stichi bona fide, & sic coepi vsucapere: deinde incepi scire alienum, quod mihi non nocebat. sed si desij possidere sponte, & sic desij vsucapere, si postea mihi euincitur, cum ad me possessio earum redierit, vel cum ego egerim alio possidente, & succubuerim, de euictione non ago.
¶ *In stipulatione.*] Si vēdo tibi seruum, vt securior sis de eui. debes dicere, cum stipularis de euict. promittis, quod non euincetur seruus, uel pars eius, quia neque verum est seruum euictum, si tantum pars euincitur.
¶ *Si praesente.*] Si vendis mihi seruum, & quaestio mihi moueatur pro eo: debeo tibi denunciare, ut me defendas. si te non inuenio, possum denunciare procuratori tuo &c. Caetera plana sunt.
t *Simpla.*] pacta enim talia ualent, ut j. e. si plus. in princ. & potest dici, ut hic sit disiunctio legis: ac si dicat, conuenit inter contrahentes, siue de simplo, siue de duplo, siue de triplo, siue de quadruplo: certe, quod illorum conuenit, illud erit seruandum. si autem esset pacisentium haec distinctio, quia dixisset emptor, promittis, aut simplum, aut duplum, aut triplum, aut quadruplum, non seruaretur, quod eliget alter, sed quod minimum, ut infra de verbor. obliga. inter stipu. §. si stipulante. at hic vult seruari conuentionem per actionem ex empto informatam ab hoc pacto incontinenti apposito. nam datur haec ex empto etiam ad quadruplum promittendum, ut supra eodem, l. emptori. §. si simplam. Alij dicunt, quod hic est disiunctio pacisentium, quasi ipsi possint sic pacisci,

1† Alias, ideoque.
2† Flo li. 28.
3† Flor. Vi. ... vid. sup. & ... Aug. l. ca. 7. & Taurel. in ...
4† Flo. desi. in. & ad ... tel. huius l. vid. hoc & maximè Al. Ias. & D. ... in rub. de op. no. nunc.

nem, vnde non licet ei habere. ibi vero venditor factus est procurator in rem suam, qui mandati non habet regressum. quare emptori licet habere.

a *Ab emptore.*] hic est contra, infra eodem, si rem quam, §. si duplæ. Sol. ibi per suam culpam cecidit a possessione, hic non.

1 † Publiciana.

b *Absolutus.*] fortè, quia suam probauit possessionem.

c *Duplam.*] pro euictione, non de sanitate, uel fuga. quod patet, ut infra, quod si sanum esse &c. Vel dicas hic de fuga, & similibus stipulatum vt infra proxi.

d *Agere*] scilicet quanto minoris, vel ex stipulatu si de vitiis fuit promissum.

e *Euictus.*] forte hypothecaria, uel confessoria ratione vsusfructus. Accur.

f *Factus*] cum dominus esse uenditor vt ꝭ de acquir. rerum dom. l. traditio.

2 † Dua. vel sanus nō fuerit.

g *Non esset*] quia nō fuit actoris Accur.

h *Cœpi.*] ex causis superioribus. Accur.

3 † Pl. eum.

i *Manumissione*] scilicet contingere non ob meum factum, sed quia statuliber erat, alioquin contrarium est, supra titu. primo, si hominem. & infra eod. si seruum cuius. Azo.

4 † Eodem.

k *Causa.*] necessaria alienatione interueniente, ut si conductio rei mihi venditæ, & alij legatæ sub conditione extiterit. Accur.

5 † Plur. ob ea, quod fugitiuus sit, pauperior sum ut post.

l *Quod si sanum.*] ita videtur dici, si tamen stipulatus est esse sanum: aliter potest dici. nam semper allegando dicit vsq; illuc, summam autem, &c.

m *Ad præsentem usum.*) vt propter operas: vt ī. tit. j. l. iustissime, §. fin.

6 † Plur. de eo. id.

n *In obscuro*] scilicet interesse.

ab emptore, in a conuentus i † absolutus b est.

Si res sit euicta ratione dominij, non potest agi quanto minoris, etiam propter vitiū: secus si non ratione dominij, sed ad damnum occasione vitij receptum indistinctè potest agi. Bart.

¶ Si seruus, cuius nomine duplam c stipulati sumus, euictus fuerit a nobis ob id, quod fugitiuus, vel non sanus fuerit, 2 † an agere d nihilominus possimus, quæritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, vtrum tunc 3 † euictus e sit cum meus factus f non esset: g an tunc 4 † cum meus factus esset. In eo enim casu quo meus factus est, statim mea interest, quanto ob id deterior est. Et quam actionem semel ex stipulatu habere cœpi, h eam nec euictione, nec morte, nec manumissione, i nec fuga serui, nec ulla simili causa k amitti. At si in bonis meis factus non sit, nihil ob hoc 5 † quod fugitiuus sit, pauperiorem esse: vtpote cum in meis bonis non sit.

¶ Quod si sanum l esse, errorem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantū ad præsentē m vsum pertineret: tametsi id 6 † in obscuro n esset: vtpote ignorantibus nobis quandiu eū habiturus essem. & an o futurum esset, vt eum quisquam aut a me, aut ab eo, cui vendidissem, cuive similiter promisissem, p euinceret. Summam q autem opinionis tuæ hanc esse, ut tantum r ex ea stipulatione consequar, s quanti mea intersit, aut post stipulationem interfuerit, eum seruum fugitiuum non esse.

Habes hic regulam, quod quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, vide in glo. Bartolus.

Vlpian. lib. 29. ad Sabinum.

LEX XVII.

Vindicantem uēditorem rem, quam ipse uendiderit, 7 † exceptione doli summoueri posse nemini dubium est, quamuis alio iure dominium quæsierit. Improbe enim rem a se distractam euincere conatur. t Eligere u autem emptor potest, vtrum rem velit retinere, intentione per exceptionem elisa, an potius, re ablata, ex causa stipulationis duplum consequi.

Paulus lib. 5. ad Sabinū.

LEX XVIII.

Sed & si exceptio omissa x sit, aut opposita y ea, z nihilominus euictus sit, ex duplæ quoque stipulatione, vel ex empto potest conueniri.

mate, cum potest, nec debet distrahere, ut hic, & supra, de act. empt. si quis alienam. & infra, de vsucap. l. cum vir. & argum. ꝭ. de rei vend. si a Titio, & argum. ꝭ. de r. iu. actionem alienam, in princ. & argum. ꝭ. de pign. l. j. 2. respo. & argum. sup. de distrac. pign. l. & si is. Sed contra hanc regulam est, C. de agr. & censi. quemadmodum, lib. 11. vbi idem venditor vindicat, vel reuocat, quod vendidit. Sed ibi ideo, quia contra legem erat facta venditio. Item C. de liber. cau. l. j. similiter est contra. Sed ibi respon. similiter. Vel speciale est ibi fauore libertatis. Item tertiò contra, infra qui & a quibus si seruo. vbi manumissor alieni serui extitit hæres domino, & non confirmatur libertas. Sed certè licet ibi nō confirmetur, non tamen potest manumissor venire cōtra. Item contra, supra eodem, l. qui a pupillo. & infra eod. sed & si stipulatio. §. j. Solu. ibi specialia sunt fauore libertatis. Item nota hic et hac l. & prædictis regulam talem, quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. & probatur etiam hæc regula C. de rebus alien. non alien. l. j.

7 † Flo. ex dolo.

u *Eligere.*] ut C. de rebus alien. non alienan. l. venditrici. Accursius.

x **Sed & si. Omissa.**] Sed si sit omissa sua culpa, & sit condemnatus: ergo nihil debet consequi, ut infra eo. si rem, § si duplæ & infra, de regu. iur. quod quis, in §. primo respon. hanc culpam non potest sibi imputare venditor, cū ex ea lucrū senserit, id est rem. ut infra, de iure dot. cum in fundo, §. quod si mulier. sed si omisit exceptionem, & sic scienter reddidit. ergo non debet vnquam repetere, ut sup. de condic. indeb. l. j. quæ est contra. Sol. hic habet emptor actionem & excep. ut supra l. prox. & hic restituendo rem solam exceptioni renunciare videtur. remanet ergo actio sibi, maxime cum sciat suum ius durare, ut ī. quib. mod. pig. uel hypot. sol. sicut, §. non uidetur. in l. autem contraria habebat conuentus solam exceptionem, & forte illam tantum facti suæ intentionis, uel etiam iuris. vnde cum soluendo illi renunciare uideatur, sibi nihil remanet.

y *Opposita.*] sed nonne tunc iniuriam passus est. ergo agere non debet, ut infra eodem, si per imprudentiam, primo respon. quæ est contra? Respondeo uenditor non potest allegare contra eum secundum se per iniuriam iudicatum. argumen. infra, de legatis primo, si seruus plurium, §. j.

z *Ea.*] s. exceptione.

o *Et an.*] scilicet ignorantibus repete.

p *Promisissem.*] s. sanum.

q *Summam*] omissis supradictis. neptis.

r *Tantum.*] scilicet interesse.

s *Consequatur.*] etiam si non est factus meus. & hoc interesse liquet iam euicto homine. Sed si nondum sit euictus non apparet, quod operas propter morbum, uel fugam sit amissurus, quod ergo poterit interesse considerari? Respon. agitur semper forte pro præterito. & sic pluries, sicut ex cautione damni infecti, ut infra rem rat. habe. si procurator. Accur.

V *Indicantem*] CASVS. Si venditor velit vindicare rem a se uenditam, repellitur excep. doli, licet dominium eius alio tit. acquisiuit. Cætera clara sunt vsque ad §. si homo, in l. sed & si stipulatio. Viuia.

t *Conatur.*] scilicet sic veniendo contra factum suum: ut dixi supra, de adopt. post mortem. imo debet eam confirmare,

Sed

SEd & si nulla stipulatio.] CASVS. in §. si homo. Hominem mihi vendidisti, quem credebas seruum, cum liber erat, de dupla cauisti, si euinceretur, & apparuit liber, & cum hæredem instituisti, si in libertatem proclamet, eum ipsum de euictione habeo obligatum. Viui.

Vlpianus lib. 29. ad Sabin.

LEX XIX.

SEd & si nulla stipulatio a fuit 1 † interposita, de ex empto actione idē dicemus. ¶ Si homo liber, qui bona fide seruierat, 2 † venierit mihi a Titio, b Titiusque eum hæredem scripserit quasi liberum, c & ipse mihi sui faciat controuersiam, ipsum d de se obligatum habebo. e

Quando res euincitur facto emptoris etiam antecedente emptione, nō tenetur venditor. Bar.

Pomponius lib. 10. ad Sabi.

LEX XX.

FVndum meum obligaui: deinde alienaui tibi, vt eo nomine f non obligareris. g Si eum à te postea emam, & satis pro euictione mihi des, h excipiendum est a 3 † cautione, quod pro me i obligatus sit; quia etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te, doli mali exceptione possim summoueri.

Collige tres casus. Aut non licet habere rem vel æstimationem emptori propter euictionē, & habet locū actio pro euictione: aut propter aliud omnino, non propter factum euincentis non licet emptori habere: & tunc non committitur, ut hic probatur; aut non licet habere ex alia causa quam euictionis: & tamen speratur, quod etiā in causam euictionis cōuincatur, & tunc cum in illam fuerit redditum, habet locum, ante non: vt in §. Iulianus. infra ead. l.

Vlpianus li. 29. ad Sabinum.

LEX XXI.

SI seruus venditus decesserit k antequam euincatur, stipulatio non committitur, l quia nemo eum euincit. 4 † sed fatum 5 † humanæ sortis de dolo m tamen poterit n agi, o si dolus intercesserit. Vnde 6 † Iul. li. 43. Digesto. 7 † elegāter definit, duplæ stipulationē tunc committi, quoties res ita amittitur, vt eam emptori hēre non liceat propter ipsam euictionem p & ideo ait, si emptor hominis, mota sibi controuersia, venditorem dederit procuratorem, isq; victus litis æstimationem sustulerit: stipulationem 8 † duplæ nō cōmitti: quia nec mandati actionem procurator hic idemque venditor habet, vt ab emptore litis æstimationem consequatur. q Cùm igitur neque corpus neque pecunia emptori absit, non oportet committi stipulationem: quamuis si emptor ipse accepto iudicio victus esset, & litis æstimationem sustulisset, placeat committi stipulationem, vt & ipse Iulianus eodem libro scripsit. r Neque enim habere licet eum, cuius, si pretium quis non dedisset, ab aduersario auferretur. Prope s 9 † enim hunc t ex secūda emptione, idest ex litis æstimatione emptori habere licet, non ex pristina.

¶ Idem Iulianus u eodem li-

a Sed & si nulla stipulatio.] de euictione.

b A Titio.] & traditus fuerit mihi. Accur.

c Liberum.] post traditionem reperiens eum liberum.

d Ipsum.] tanquam hæredē venditoris. & sic libero homine euicto in libertatem de euictione agitur, vt hic. & sup. man. si pcur tor. §. si liber.

e Habebo.] sed nonne potest remoueri exceptione rei venditæ, & traditæ ex persona eius, cui successit. Resp. vtique, sed per se replicabit nullam fuisse venditionē liberi hominis. Vel dic fauore libertatis hoc esse, vt sup. eod. l. q. à pupillo. Accur.

FVndū meū.] CASVS. Obligaui tibi fundum, & Titio eundem vendidi, & ab eo tē postea emi, qui mihi de dupla cauit. an ista cautio de dupla sic large intelligat, vt si a me euincatur, teneatur mihi Titius nomine euic. ad duplā, quæritur? Et respon. quod non. quia illud videtur exceptum. vnde & si nō excipiatur à Titio, quod nolit teneri si à me euicātur, si agam tamen euictionis nomine, repellet me Titius per exceptionem doli mali. Viui.

f Eo nomine.] s. pignoris.

g Obligareris.] i. aggrauateris. Accur.

h Des.] s. promittendo, in duplum, si res esset euicta.

i Pro me.] ne tenearis ideo, quod &c. Acc.

SI Seruus.] CASVS. Seruū alienū vēdidisti mihi, & de culpa cauisti, ante quam euinceretur, decessit: an committatur stipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur, quod non. & causam reddit: si tamen dolum in vendendo commiseris: quia alienum sciens vendidisti, tenebris, vt supra de actio. empt. seruus, qui a me. §. finali.

¶ Vnde Iulianus.] Alienum seruum mihi vendidisti, & de dupla cauisti si euinceretur: conuentus constitui te procuratorem, & litis æstimationem præstitisti: succumbis. an committatur stipulatio de culpa, quæritur. Et dicitur, quod non: quia si tu agas ac. man. contra me, litis æstimationē, quam præstitisti, a me non consequeris. Item neque mihi seruus ablatus est, si tamen ego conuentus litis præstiti æstimationem, commissa fuit stipulatio de euict. & cum mihi seruum habere non liceret, si pretium eius non soluissem, potius eum habeo seruum ex ista secunda emptione cum æstimationem præstiti, quam ex prima. ergo regula intelligitur, tunc demum tenetur venditor de euictione, cum emptori rem habere non licet propter euictionem.

¶ Idem Iulianus.] Seruum mihi vendidisti, & de dupla cauisti, conuentus euictionis nomine, & causa pendente culpa mea seruo fugam accipiente condemnatus sum ad interesse peritoris, an contra te statim regressum habeam de euictio. quæritur. Et respond. quod non. quia non propter euictionem, sed propter fugam mihi seruum habere non licet. Si autem culpa mea non fugerit, & petitori cauerim de eo restituendo, non committetur stipulatio, nisi eū apprehendero, & restituero. vnde quando litis æstimatio offertur, sufficit apprehensio vt committatur stipulatio, secundo necessaria est apprehensio & restitutio. Viuianus.

k Si seruus venditus decesserit.] ante litem contestatam, vt C. eodem, si quis tibi seruum. secus si post, vt C. de esser. tol. l. finali. & supra de rei vindi. vtique, quæ sunt contraria. Accur.

l Committitur.] licet sit alienus.

m De dolo.] idest exceptio nomine doli. Accur.

n Poterit.] etiam ante euictionem, vt supra de act. emp. seruum quem à me, §. fina.

o Agi.] ex empto ad redhibendum pretium.

p Euictionem.] vt j. eodem. tit. habere licere.

q Consequatur.] vt & infra eod. si cum venditor. §. si seruus.

r Scripsit.] vt sup. eo. l. euicta. § j.

s Prope.] id est f. rē. videtur potius, quod ex hac secunda, quæ est quasi emptio: vt infra pro empt. l. secunda, habeat emptor, quàm ex prima. propè autem ideo dicit quia possessori huic a petitore de euictione non cauetur: vt supra de rei vendicatione. l. ex diuerso. §. petito. & supra de condictione furtiua. l. si seruus. §. cauere.

t Hunc.] seruum.

u Iulia.] aliâs, §. Iulia. & aliâs. l. si lite.

x Contestata.]

1 † Flo. fuisset.
2 † Flor. seruiebat.
3 † Flo. excipiendum a cautione.
4 † Flo. euinc.
5 † Flo. factū.
6 † Flo. inde.
7 † Flor. decess. Dige.
8 † Vide Alc. lib. 1. parer. cap. 18.
9 † alias propter.

a *Contestata.*] inter euincentem, & possessorem.
b *Possessor.*] quanti aduersarij interest, scilicet in litis æstimationem. Accur.
c *Non licet.*] no ergo duas habere eum actiones * scilicet vnam propter culpam s. quia præstat litis æstimationem: aliã propter fugam absentiã quia, si nõ agit: alias esset contra. s. ad legem Rhod. de iact. l. nauis. §. si.

* Actiones duas habere potest.

S*I pro re pupilli.*] CASVS. Tutor noie pupilli emit rẽ, & duplam stipulatus est: conuentus tutor, litis æstĩonem de suo præstitit: an cõtra venditorẽ pupillus noie emptionis regressũ hẽat, quæritur? Et dicit, quod sic: rõ est: quia pupillus actione cõtraria tutelæ tenebitur tutori ad pecuniæ restitutionem.

1 † aliàs, desinunt in casu.

¶ *Si pro euictione.*] Mulier fundum vendidisti; & euictionis noie fideiussorẽ dedisti. Titio nupsit, & eum in dotẽ dedit: a marito euictus est, aget mulier cõtra te: quia minorem dotẽ habere incœpit: vt qua maritus æstĩonem soluit: & minus, quã fuerit eius prætiũ, vt sic fundum restituat. Si autẽ mulier antequã euinceretur, decessit: & stipulatus est maritus de dote lucranda: aget maritus contra hæredes mulieris: & ipsi contra venditorẽ. Si aũt dño fundi nupsit, stipulatio non cõmittitur, cum per iudiciũ nõ sit euictus: sed aget ex empto ad simplũ. Viuia.

2 † Fl. non prius, nisi restituerit.

d *Si pro re pupilli.*] vt credebat, quia emerat eius nomine eam. Vel dic, quod euicta fuit per cõfessoriam, vel hypothecariam: aliàs si per iniuriam esset euicta, cum esset pupilli, securus esset. Accursius.
e *Committitur.*] tenetur enim cõtraria tutelæ ad reddendum pecuniam: ut infra de contra. tu. et. l. quid ergo. § contrarium.
f *Agere.*] ut inf. de iur. dot. l. quamuis in bonis. & maritus, & pater eius. vt inf. e. l. pater. sed si conueniatur maritus, quæritur, utrum debeat maritus mulieri denunciare, & mulier suo auctori: quod uidetur esse necessarium. Item si condemnatur maritus, nunquid mulier statim agit de euictione contra euictorem, an prius condemnabitur ipsa marito? Primum tamen uidetur ue ius, secundũ quosdam: arg. intra e. l. si seruum emero. Vel distingue, secundum Azo. inter actionem ex empto, & actionem ex stipulatu. In prima necessarium non est prius damnati mulierẽ. In secunda secus: ut in. eo. si cum uenditor. §. si secundus. ADDITIO. Pro intellectu huius glo. aduerte secundum Bal. hic, quod quando transfero rem in alium non simpliciter, sed in ea aliquod ius mihi retineo: putà concedo rem in dotem, in emphyteusim, vel in feudum: isto casu eo ipso, quod res euincitur ab eo, qui habet causam à me, perimitur illud, quod erat mihi reseruatum, & stipulatio de euictione committitur: & hoc est, quod dicit iste tex. quod mulier statim efficitur indotata: & per consequens sibi habere non licet. quãquam ego transfero rem in alium simpliciter, & nullum ius mihi in ea re seruo: & isto casu, licet euincatur res ab eo, qui habet causam à me, tamen mihi nil abest pupillã euictionẽ: & ideo est necesse, quod ego condẽner, & soluam sibi: aliàs actionẽ de euictione nõ haberem: secundũ regulã traditam per Iulia. sup. l. prox. §. Iulianus. ad idem supra ea. l. §. j.
g *Fundus esset.*] subaudi, & nihil aliud hẽt in dote. sed quo definit esse dotalis: licet æstimatio soluatur petitori: cum fundus apud maritum remaneat? Rñ. bene, cum hic sit expensa necessaria: vt inf. de im. dot. si is q. §. quod dicitur & de impen. in re do. fac. l. quod dicitur. & sic sup. de pet. hære. l. utiles. item quo modo committitur stipulatio, cum non ipsi mulieri, uel suo hæredi, sed alij, si viro habere non liceat: ut & infra de verb. oblig. l. stipulatio ista §. siue autem. quæ est contra: maximè in eo, quod dicitur infra l. prox. Respond. quod ibi dicitur non committi: sed habere alij non licet: præter stipulatorem, uel eius hæredem, sine successorem, intellige prorsus alium, at qui habet ab eo causam, non est alius: cum de euictione hæres, uel ipsa, si uiueret, teneatur. aliud ergo si causam lucratiuam haberet.

3 † Fl. emptionis.

4 † Duarum, vt & sin.

5 † aliàs, quam de qua stem.

6 † Flor. li. 5.

bro tenbit, si lite contestata aufugerit homo culpa possessoris, damnatus quidem possessor erit, b sed non statim ad venditorem eum regressurũ, & ex duplæ stipulatione acturum: quia interim nõ propter euictionem, sed propter fugam ei hominem habere non licet. c Planè, inquit, cũ apprehenderit possessionem fugitiui: tunc committi stipulationem (Iulianus 1 † ait.) Nam & si sine culpa possessoris fugisset, deinde cautionibus interpositis absolutus esset; non aliàs committeretur stipulatio, quàm si apprehensum hominem restituisset. Vbi igitur litis æstimationem obtulit: sufficit apprehendere. vbi cautio: non, 2 † nisi prius restituerit.

Põponius li. 1. ex Plautio.

LEX XXII.

SI pro re pupilli, d quam emit, litis æstimationem tutor, non ex pecunia pupilli, sed ex suo præstiterit, stipulatio de euictione pupillo aduersus venditorem committitur. e

Iste §. est subtilis: & loquitur quando res quam emi, non euincitur à me, sed ab eo, cui concessi: & dicit, quòd ex hac habeo regressum contra venditorẽ meum. Bart.

¶ Si pro euictione fundi, quẽ emit mulier, satis accepisset: & eundem fundum in dotem dedisset: deinde aliquis eum à marito per iudicium abstulisset; potest mulier statim agere f aduersus fideiussores euictionis 3 † nomine, quasi minorem dotem habere cœpisset, vel etiam nullam, si tantum maritus obtulisset, quanti fundus esset g

Vlpianus lib. 29. ad Sabin.

LEX XXIII.

SEd & si post mortem mulieris euincatur, regressus h erit ad duplæ stipulationem: quia ex promissione maritus i aduersus hæredes mulieris agere potest, & ipsi ex stipulatu k agere possunt.

Africanus li. 6. quæstionũ.

LEX XXIIII.

NOn tamen ei consequens l est, vt 4 † si ipsi domino nuptura in dotem eum dederit, committi stipulationem dicamus: quamuis æque indotata futura sit mulier; quoniam 5 † quidem, etiam si uerum sit habere ei nõ licere seruum: m illud tamen verum non sit, iudicio eum euictum esse n Ex empto tamen contra venditorem mulier habet actionem. o

Vlpian. lib. 10. 6 † ad Sab.

LEX XXV.

SI seruum, cuius nomine duplam stipulatus sis, manumiseris: nihil ex stipulatione consequi poteris: quia non euincitur quod minus habere

h S*Ed & si post mortem. Regressus.*] s. per hæredem mulieris. Accur.
i *Maritus.*] quia dotem lucratus est: & bona est ratio: vt infra eod. si seruum emero. & sup. de rui. l. sed ubi rescriptio. Accur.
k *Ex stipulatu.*] nomine euictionis. Accur.
l N*On tamen & consequens.*] scilicet quod uidebatur propter prædictam rationem, quia mulier efficitur indotata.
m *Seruum.*] tanquam ex emptione, & ex dote. Acc.
n *Euictum esse.*] ergo non committitur nisi iudicio accepto. Sed contra. inf. eo. si emptori Sol. ut ibi.
o *Actionem.*] ad simplum: ut hic. & inf. ad l. Falc. l. cum emptor. Accur.
S*I seruum.*] CASVS. Seruum mihi uendidisti, & de eo dupla cauisti: eum manumisi: an agere possim suo nomine,

bere tibi liceat, quem ipse ante voluntate tua perdideris. a

Paulus lib. 9. ad Sabinum.

LEX XXVI.

SEd hoc nomine quod liberatum quis non habeat: ex vendito b actionem habet, si sc(i)erit c venditor alienũ se uendere. Sed & si ex causa fideicommissi emptor coactus fuerit eum manumittere, d ex empto actionem habebit.

Si emptor fuit repulsus à vindicando propter exceptionẽ procedentem ex sua persona, non agit de euictione: secus si ex persona venditoris. h.d. cum l. seq.

LEX XXVII.

HOc iure vtimur, vt si exceptiones ex persona emptoris obiectę e obstant, venditor ei non teneatur. Si verò ad personam venditoris f respiciant: contrà. Certè nec ex empto, nec ex stipulatione duplæ, nec simplæ actio competit emptori, si exceptio ei ex facto ipsius g opposita obstiterit.

Vlpian. li. 32. ad edict.

LEX XXVIII.

SEd si ex utriusque h persona, & auctoris, & emptoris exceptiones objiciantur, interierit, propter quam exceptionem iudex contra iudicauerit; & sic aut i committetur, aut non committetur stipulatio.

Pompon. lib. 11. ad Sabin.

LEX XXIX.

SI rem, * quam mihi alienam uendideras, à domino redemerim: falsum esse, quod Nerua respondisset, posse te à me precium consequi ex uendito agentem, k quasi habere mihi rem liceret, Celsus filius aiebat; quia l nec bonæ fidei conueniret, & ego ex alia causa rem haberem.

¶ Si duplæ stipulator ex possessore petitor factus, victus 2 † sit: quam rem, si possideret, retinere potuerit, petere 3 † autem utiliter non potuerit: vel ipso iure promissor duplæ tutus erit, vel certè doli mali exceptione se tueri poterit: sed ita, si culpa, vel sponte duplæ stipulatoris possessio amissa fuerit. m

¶ Quolibet tempore * venditori denunciari 4 † potest, ut de ea re agenda adsit: quia non præfinitur n certum tps

mine, quæritur? Et dicitur quod non. Si autem quis libertum suum cum diceret, egerit & obtinuerit, agam ex empto, quia eum libertum habere non liceat contra venditorem: ad interesse. Eodẽ modo si seruo fuerit fideicommissaria libertas relicta, aget ex empto. h.d. cum leg. seq. Viuia.

a *Perdideris.*] vt s. tit. j. si hominem. sic & quando pro derelicto habuit, vt & j. eo. l. fin. Accur.

b SEd hoc nomine. Ex vendito.] s. ex empto ad interesse. ve & supra, de act. emp. l. Titius cum §. ego cũ manumisissem. Sed contra, j. de prescri. verb. l. naturalis §. fi. Sol. ibi non æstimatur, hoc quod manumissum habeo libertum, sin odium eius pro quo manumisit: quia non vult patere contractui: hic æstimatur, quia nõ habeo libertum eum, quem ex iure contractus habere debeo.

c *Scierit.*] maximè. sed tunc etiam ante euictionem agit: vt supra, de act. empt. l. seruum quem sciens. Accursius.

d *Manumittere.*] qui potuit cogi, vt j. de fideicom. lib. l. generaliter, §. quoties autem si fideicom. & cum

HOc iure.] CASVS. Seruum meum uendidisti, à possessione cecidi, petij, possessori detuli iuramentũ, & iurauit seruum meum non esse: an mihi agenti contra te ad duplam, obstabit exceptio, quæritur? Et dicit quod sic, è contrario, si venditor fecit hoc. si autẽ tam emptor, quàm venditor cum possessore fecerint pactum de non petendo, considerabit iudex ex cuius persona competit excep. vt sic obstet emptori agenti, vel non. hoc dicit cum l. seq. Viuianus.

e *Obiectę.*] scilicet emptori agenti contra alium possidentem: veluti si emptor possessori detulerit iusiurandum: & iurauit rem emptoris non esse, vel etiam fecit pactum de non petendo, vel in simili casu impetrauit iusiurandum contra alium; cum ipse conueniretur ab alio ex simili causa.

f *Venditoris*] scilicet, non aliter: quia venditor fecit prædicta, quæ dixi modo fecisse emptorem: vel quia agenti emptori Publiciana exceptio dominij obijciatur: ut supra, de publ. l. fin.

g *Ipsius.*] i. emptoris. Accur.

h SEd si ex utriusque.] vt quia vterque fecit pactum de non petẽdo possessori: vel vterque detulit iusiurandum. Sed quomodo ex persona auctoris objicitur emptori exceptio? vt j. de excep. do. apud. § de auctoris, euictione? Respon. si est rei cohærens, potest, ut hic: si personæ, vt doli, non; vt ibi.

i *Et sic aut.*] quod si non appareat, dici potest venditorẽ absolui; argum. j. de verb. obl. si seruum, §. sequitur. vel si superfit iudex, ad eum recurrendum: vt j. de app. l. ab executore, si non absoluitur venditor. Vel dic condemnandum, nisi probet propter exceptionem ex persona emptoris apositam condemnandum emptorem: vt C. de assert. toll. l. fin. in fi. Accur.

SI rem quam.] CASVS. Alienam rem mihi vendidisti, pretiũ non recepisti. comperi rem alterius fuisse, & ei precium solui: an possis agere contra me act. ex vendito ad precium? Et dic quod nõ, quia hoc bo. fid. non conuenit, vt precium consequaris, & eam à dño nactus sim.

¶ *Si duplæ.*] Rem mihi vẽdidisti: per culpam meam à possessione cecidi, petij, & succubui: an contra te regressum habeã, quæritur? Et respõ. quod non; cum dominus fuisti cum uẽdidisti: & rẽ retinere potui, licet petere non potui: puta ob exceptionem rei iudi. secus si sine culpa mea à possessione cecidi.

¶ *Quolibet*] Emptor venditori denunciare debet quoties agit, vt res euincatur, sed quo tempore fieri debeat, quæritur? Et rñ. quod non est tẽpus præfinitum, sed ante litem conte. & post potest fieri huiusmodi denunciatio, sed non propè sententiã: cum tunc nõ sit locus defensioni. Viuianus.

k *Agentem.*] licet nondum soluerim; & post hoc dici sim lo. cum sciens alienum vendidisti, & non tradidisti: tunc enim & ante euictionem precium solutum repetere: vt s. de act. emp. si seruus quem. §. fin. vel si emi à colono, vel depositario, qui nullam habet possessionem: si quidẽ redimam à domino, magis sum laudandus; alter autem videtur iniquum defraudari precio cõuento. Vel secundum Ir. indulgendum est emptori, qui bonam fidem agnoscendo calumniam euitans eam à domino redemit; secus si soluisset, quia non repeteret.

l *Quia.*] ratio est.

m *Amissa fuerit*] veluti per negligentiam possessionem amissam; quæ vacans ab alio occupata fuit vẽdita; vel alio titulo alienata bonæ fidei emptori, & vsucapta; vt Insti. de vsucap. § quod autem. vel quia venditor iurauit non esse domini, eo deferente. Item nota hic, quod quis sua culpa sentit, ab alio non recuperat: vt hic, & j. si cui plus quàm per leg. Fal. l. 3. § si legatarius. & § fin. & § item si ipse, in fi. & j. de pec. si postquam. Sed contra, sup. eo. euicta. l. j. Sol. vt ibi.

n *Præfinitur.*] scilicet a iure, unde no. quod lex non determinat, nec ego: vt & C. de diuer. rescrip. l. falso. & facit ad hanc denunciationem, infra eod. l. 1. ideo, §. fin. & l. Herennius, & l. si fundo tradito § fin. & C. eod. l. emptori, & l. si permutationis, & j. eod. l. si dictum, §. pen. in fi. Sed contra, j. de legat. iij. l. qui concubinam, § heres. vbi dicit ante iudicium denunciandum. Solu. ibi accipitur iudicium pro sententia, & sic concordat. Vel speciale in euictione legatorum, vt ibi. Item, quid si non denunciauit in prima causa; denunciauit tamen in causa appellationis? Respõ. si quidẽ omnia sunt auctori integra, ut quia testes habet, &c.

1 † Floren. Bol. sol.

* Intellige totum tex. vltra Bal. hic procedere non solũ in eo, qui emit secundo à vero domino rem sed quocunque modo rem habuerit a vero domino, siue ex causa lucratiua, siue onerosa: nam omnibus istis casibus nõ tenetur ad precium ipsi pr(...), qui ei rem uendidit. Bolog.

2 † Floren. & victus.

3 † Flor. petere.

* Concord. glo. in c. ex literis, super verbo, in perpetuũ, in vers. ex quo enim, extra de constit.

4 † Floren. nunciari.

bet, & nihil deperit, potest denuum iari: ei arg. ff. de ope. leg. l. 6.
a [Condemnatione m] i. dum non sit renunciatum allegationibus, vel testes aperti. & facit C. de tempo. & re. ap. l. 3. in § A cursus.

1† Flo. li. 19.

S[I emptori.] CASVS. Seruũ mihi vendidisti; non fugitiuũ, & noxijs obnoxium non esse promisisti: furtũ facit ab te venditionẽ Titio à me hærede instituto: an Titius cõtrà te agere possit, quæritur? Et dicitur, quòd sic, perinde ac si Titius noxali iudicio suo noie conuentus condẽnatus esset, vel desinitus: qđ verius est. cætera plana sunt vsque ad § si cõmuni, in l. si mãcipium.
b [Actionem.] & sic hac iudicio committitur. Sed cõtrà, sup. eo. l. nõ tamen. Sol. ibi de stipulatiõe duplæ pro euictione: hic pro alia item non uidet ag. posse alia ratione: quia nihil ei abfuit: vt supra, de act. emp. l. si seru⁹ mihi. 1. resp. quæ similiter est contra. Sol. hic videtur ei abesse, cum actionẽ habeat, quæ propter successionem ei competere desijt: vel vt ibi. Itẽ obstat, quia uidetur sublata per confusionem; sed contrarium est. nam quodammodo uidetur exegisse: & sic committitur ei stipulatio, vt hæredi.

2† Fl. vespellionem, quod (inquit. Budæus) si vespellonem legamus nisi vespertilionem eum intelligamus, qui interdiu latitet, & vespere instà actum habet.
3† Flo. vtiq; bonum.

c S[I ita in hac causa] id est ægritudine.
d [Frustra est] i. querela, & frustra promissio.
e [Vtilem esse.] id est ualere. & in casu est necessaria, s. si emptor hæc uitia sciat: quia aliàs non ageret: ut ff. de do. excep. apud. § idẽ Labeo scribit.
f [Vel horum.] ergo interesse est in obligatione: licet nõ promisit se daturum, vel facturum: sed ita esse. Sed nonne factum alienum videtur promittere? Respon. vt didi Insti. de inuti. stipu. § si quis alienum. Accur.
g [Adiectum] i. si dicet promissus interesse, si

4† Flo. decessit, cunt.

in ea stipulatione, dum tamẽ ne propè ipsam condemnationem [a] id fiat.

Idem lib. 10. 1† ad Sabin.

LEX XXX.

SI emptori, qui stipulatus sit, Furtis noxisque solutũ esse, hæres extiterit is, cui seruus furtum fecerat: incipit ex stipulatu is actionem [b] habere, quemadmodum si ipse alij præstitisset.

Stipulatus sanum esse, uel furem non esse, non continet quod uerbum sonat, sed interesse: & tot sunt stipulationes, quod sunt illa, quæ continet: & ex illa agi potest: quia continet interesse diuerse. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus lib. 42. ad Sabinũ.

LEX XXXI.

SI ita quis stipulanti spondeat, sanum esse, furem non esse, uespertilionem 2 † non esse, & cætera: inutilis stipulatio quibusdam uidetur: quia si quis est in hac causa, [c] impossibile est, quod promittitur. si non est, frustra est. [d] Sed ego puto uerius hanc stipulationem, Sanum esse, furem non esse, uespertilionem 3 † non esse, utilem esse. [e] hoc enim continere, quod interest horum quid esse, uel horum [f] quid non esse. Sed & si cui horum fuerit adiectum, [g] præstari, multò magis ualere stipulationem: alioquin stipulatio, quæ ab ædilibus proponitur, [h] inutilis erit: quod utique nemo sanus probabit.

Idem lib. 46. ad Sabinum.

LEX XXXII.

QVia dicitur, [i] quoties plures res in stipulationem deducuntur, plures esse stipulationes: an & in duplæ stipulatione hoc idem fit, videamus: puta 4 † cum quis stipulatur, Fugitiuum non esse, (furem 5 † non esse,) erronem 6 † non esse, & cætera quoque, 7 † quæ ex edicto ædilium curulium promittentur: utrum una stipulatio sit, an plures. & ratio facit, ut plures sint. ergo & illud procedit, quod Iulianus lib. 10. 8 † Digestorum scribit: Egit (inquit) quanto 9 † minoris propter fugam serui, deinde agit propter morbum, id agendum est, inquit, ne lucrum faciat emptor, & bis eiusdem uitij æstimationem consequatur. [K] Fingamus emisse 10 † decem, minoris autem empturum fuisse duobus, si tantum fugitiuum esse sciss et emptor: hæc consecutum [l] propter fugam, mox comperisse, quod non esset sanus: similiter duobus minoris empturum fuisse, si de morbo non ignorasset. Rursus consequi debebit duo. nam & si de utroque simul egisset, quatuor esset consecutus: quia cura fortè, qui neque sanus, & fugitiuus esset, sex tantum esset empturus. Secundũ hæc, sæpius, ex stipulatu agi poterit; neque enim ex una stipulatione, sed ex pluribus agitur.

Idem lib. 51. ad Sabinum.

LEX XXXIII.

SI seruum emero, & eundem uendidero, [m] dein de emptori ob hoc fuero condemnatus, [n] quia tradere non potui euictum: committitur duplæ 11 † stipulatio. [o]

Si emptor desinat rem habere propter factum suum, non agit de euictione.

Pomponius libro 19. 12 † ad Sabinum.

LEX XXXIIII.

SI mancipium ita emerit, ne prostituatur: & cum prostitutum fuisset, ut liberum esset: si contra legem

quid bonũ est, quod esse non debeat, uel si quid non est, quod esse debeat; ut arg. supra si quis cau. si procuratur.
h [Proponatur.] id est, quæ præcipiunt proponi ædiles: vt s. eo. l. j. si venditor. Accur.
i Q[Via dicitur.] In multis legib⁹ vt Institut. de inut. l. stipulat. § quoties. & infra, de verb. oblig. vbi autem non appa ret, §. pen. & l. si ire debemus, & l. quoties. & hoc scilicet, quãdo omnes numeramus: secus si dicã omnes has.
K [Consequatur.] ut & supra ad l. gem Aquiliam, sed & si prio. & infra, de regul. iur. l. bona fides. & supra titu. i. l. quod si nolit, § si quis agerit, & supra, de actio. emp. l. ex empto. §. etiam. & infra cod. l. cum fundo.
l [Consecutum] fingamus, scilicet emptorem &c.
m S[I seruum. Vendidero.] sed non tradidi: & tunc dic actione ex empto condemnari ad interesse, vt s. de act. emp. l. j. vel nõ potui de iure, tradidi tamen, & euicta fuit empto. meo, & ego fui condemnatus actione ex empto nomine euictionis, nam utroque casu agam contra meũ authorem: & secundum utrũque quæritur, quid si non &c.
o [Condemnatus] actione ex empto ad interesse, Accur.
n [Condemnatus] quid si nondũ condemnatus, nec condemnari possim, ut qa sic uendidi, ne de euictione tenear, uel de pretio? Resp. hæc litera innuere uidet, quod nõ committatur: sed arg. contra, sup. eod. l. si ꝑ pupilli § j. & ff. eo. l. minor. §. si seruus tuus. Accur.
o [Stipulatio.] contra venditorem meũ, licet emptori meo res non fuerit euicta.
S[I meo ipsum.] CASVS in § si communis. Vendidisti seruum quasi proprium, cum tibi, & Titio esset cõmunis. mihi vẽdidisti, & de dupla

5† Fl. in deest (). desunt.
6† Flo. errorem, vide Ant. Aug. li. 5. c. 7.
7† Flo. deest quoque.
8† Flo. li. 15.
9† Fl quanti.
10† Emptum
11† Fl deest dupla.
12† Fl. li. 27.

dupla cauisti. Titio agenti cõi. diui. contra me, & cõem ꝓbanti. si tuus adiudicat. s est. an contra te agere possum de euictione, quæritur? Et dicit ꝙ sic, ne ꝗue obst. ꝗ nõ egit rei ven quia interest, &c. Dubium fuit, quia nõ videbatur posse agi de euictione, cum pro parte non committitur stipulatio de dupla ut j. eo. si dictum.

autem si iam dedisset, quia semel esset commissa, ut j. e. l. habere licere. in fi. Item no ꝙ sufficit si ipsum liberem, siue rem, ut inf. de fideiuss. l. fideiussor pro venditore in fi.

l *Exceptione.*] ergo differentia est, qua actione euincatur res, & tacit, quod no. inf. de exce. do. l. fideiussor.

venditionis faciente a te, ad libertatem peruenerit; tu videris quasi manumisse: b & ideo nullum aduersus venditorem habebis regressum.

Etiam si per iudicium diuisorium res fuerit ablata emptori, agit ad euictionē. Bartolus.

¶ Si communi diuidundo me cum esset actum, c & aduersario seruus d adiudicatus sit, quia probauit eum communem esse: habebo ex duplæ e stipulatione actionem; f quia non interest g quo genere iudicij euincatur, ut mihi habere non liceat.

Stipulatio duplæ committitur, etiam si per Seruianam, & sic non ratione dominij, res auocetur emptori: sed ea liberata a creditore, obstat exceptio. h. d. cum l. sequen.

Duplæ stipulatio euictionem non 1 † vnam continet, h si quis dominium rei petierit, & euicerit: sed & si Seruiana actione experiatur.

Paul. li. 2. ad edi. ædi. curu.

LEX XXXV.

EVictus autem a creditore tunc videtur, i cum ſe re ſpes habendi abſciſſa eſt. Itaque ſi Seruiana actione euictus ſit, committitur quidem ſtipulatio: ſed quoniam, ſoluta a debitore pecunia, poteſt ſeruum habere: K ſi ſoluto pignore venditor conueniatur, poterit vti doli exceptione. l

Idem lib. 29. ad edictum.

LEX XXXVI.

NAue aut d mo empta, singula cæmenta, vel tabulæ emptæ non intelliguntur: m ideoque neque euictionis nomine obligatur venditor, n quasi euicta parte.

Vlpianus lib. 32. ad edict.

LEX XXXVII.

EMptori duplam promitti a venditore o oportet, nisi aliud conuenit: non tamē, vt satisdetur p (nisi specialiter id actum proponatur) sed vt repromittatur. q

¶ Quod autem diximus, duplam promitti oportere, sic erit accipiendum, ut non ex omni re id accipimus, sed de his rebus, quæ pretiosiores sunt: si fortè margarita, aut ornamenta pretiosa, vel vestis serica, vel quid aliud non contemptibile vænierit.

¶ Per edictum autem curulium etiam de seruo r cauere s venditor iubetur.

¶ Si simplam pro dupla per errorem emptor stipulatus sit, re euicta, consecuturum eam ex empto Neratius ait, quanto minus stipulatus t sit, si modo omnia fecit emptor, quæ in stipulatione continentur, u quod si non fecit, x ex empto id tamen 2 † consecuturum, ut ei promittatur y

¶ *Dupla,*] Stipulatio nõ solum si res vēdita per rei vendi. euincatur, intelligitur euicta. sed cū spes nõ est quod ad emptorē redeat, qa si debitor, idemque venditor pecuniam soluerit creditori, & agat emptor ad duplam contra debitorem, eundemque venditorem, repelletur per exce. quia emptor poterit redhiberet. h. dicum l. seq. Cætera plana sunt vsque ad §. simplam. in l. emptori. Vi.

a *Faciente.*] puta prostituente. idem & si vendidit sine hac lege alij. ut j. de iur. patr. l. diuus. in prin.

b *Manumisisse.*] quātū ad incommodum. non quantum ad commodum. ut sup. de in ius vocan. sed & si. J. prostituta. Acc.

c *Actum.*] sed nonne debēt hic agi prius rei venu: j. de exce. l. fundi? Rñ. hic non fuit opposita exceptio de ꝓposteratione, de qua dr in l. illa. sed si non opposuit, nonne fuit in culpa. & sic non agit ut j. e. si per imprudentiā? Respon. non, qa fuit de apicibus iuris, s vt sup. man. l. si fideiussor. §. quædam.

1 † alias, vis.

† Lu. Ro. & Ale. in l. si constante. in 19 co. istam gl. reputarūt sin ad hoc, ꝙ exceptio ex ussionis est de apicibus iuris, & ideo secundū eos nõ pōt opponi ubi agitur de bono & fauore publico. Seso.

ADDITIO Bal. hic opponit ꝙ gl. q̄ ꝓcessus nõ vr̄ ualere quia fuit omissus ordo. Sed solue ēm eundē; Bal. qa est ordo diuersarū causarū, nõ vnius cāæ ad seipsam. dicit tñ Bar. inf. de testa. l. si quæramus, qd ordo omissus uitiat processum circa decisoria, secus circa præparatoria, quod est notan. tamen contra eum facit ca. exhibita, extra de iudi.

d *Seruus.*] qui fuit venditus, ut proprius, alioquin non, ut C. eod. si fines. Accur.

e *Ex duple.*] aut totius pretij? Respõ. sic sed quod habet ab aduersario, computatur in dupla.

f *Actionem.*] immo videtur quod non, quia ratione partis non committitur, ut inf. eo. l. si dictum. §. in stipulatio ꝙ quæ est contra. Sol. hic expressum fuit, ut propter partem committeretur stipulatio, aliōquin contra ut ibi. Acc.

g *Non interest.*] i. non est differentia. Accur.

h *Continet*] s. si quis &c. sed si, &c. & commune sequentem legem cum ista.

i EVictus. Tunc videtur.] seruus, de quo subijcit. i. creditor tunc videtur euicisse emptori.

K *Habere.*] s. emptor, ut dare non teneatur creditor, aliud

m NAue. Intelliguntur.] vt ex tabula euicta agatur.

n *Venditor*] nõ ex stipulatu, sed ex empto, vt j. de vsuc. l. eū qui. & sup. de act. emp. l. emptorē. §. si quis rē. Sed j. est ī eo. l. j. vbi ex stipulatu agitur. Sol. pōt dici, quod in his, quæ incommodā recipiunt diuisionem sit spāle, sicut & in hede, ut j. eo. l. si dictū §. in stipulatione. Vel dic plenè, ut ibi diximus. Accur.

EMptoris.] CASVS in prin. est planus.

¶ *Si simplam.*] Rem mihi uendidisti, & de simpla promisisti, q̄ nis debuissem stipulari de dupla, cum crederem rem pretiosā non esse, cum esset, si euincatur, agā ex empto, ut aliam simplā consequar, & hoc si tibi denunciaui, si non, consequar, ut de alia simpla repromittas. & hoc cum res non est euicta. Vi.

o *A venditore*] distrahēta & sua voluntate nõ necessitate, qa tunc nec simplum ēt promittit, ut sup. famil. ercis. l. qui erat.

p *Satisdetur.*] nisi in casu, ut plene diximus sup. eod. l. illud quæritur.

q *Repromittatur.*] s. tm̄, ut hic, & inf. de præto. stipu. l. j. § stipulatio duplæ & j. e. si dictum. cir. a prin.

r *De seruo*] forte nõ distinctio eo, sit pretiosus, an non, propter dignitatem hominis, ut supra titulo primo. l. iustissimæ. & quæ si. pretiosa, uel non, summatim cognoscitur. ut infra de præto. stipula. l. j. §. finali. Ac.

2 † Flo. tantum.

s *Cauere.*] de dupla.

t *Stipulatus*] & ita hoc casu datur ex empto ad duplū quod est notandum. Vel dic, ad vnum simplum datur ex empto, ad aliud ex stipulatione interposita de simplo.

u *Continentur*] tacitè s. de denunciatione facienda, & competenti tempore.

x *Fecit.*] i. non denunciauit. & ita nec ex empto, nec ex stipulatu agea.

y *Promittatur.*] hoc in eo casu, quando non est euicta, secundum Al. & sunt prope sententiam, alij cautionem ex abundatiti interponendam dicunt ut & alibi infra de leg. secundo. pœto. § fratre. sed certè nunquam est interponenda cautio aliquo loco vbi non sit necessaria ut infra, ut leg. vel fideicom. no. ca. l. hæc stipulatio. §. diuus. & supra

& sup. de pro. l. non cogēdum. hic ergo committitur, si res iterum euincatur ab emptore nacto possessionem, vel ipso emptore ab alio possessore petente. nec. n. sequitur, si non committitur per hanc euictionem, ergo non committitur per secundam, sm Io. Vel dic, vt promittatur, & detur simpla statim, sm Hu. de porta Rauennata. in ea. n. simpla emptor nō deliquit non denunciādo, cū eam petere nō poterat. & sic nō perdidit, qđ non habet. sed aliam simpli, & interesse sic. ut C. e. emptor. Vel dic, vt promisit. & postea statim petatur.

a *In stipulationem.*] Quid si de nulla per errorē stipulatus est? Rñ. forte & tunc aget ex empto, non in duplum Accur.

IN *creditore.*] CASVS.] Creditor vēdidit iure creditoris, ita q de euictione nō tenetur, res euincitur emptori, quia non fuit debitoris: & sic habuerat creditor cōtra debitorem contrariā pignoratitiā pro eo, q obligauerat ei rem alienam. licet ergo de euictione creditor emptori nō teneatur, tenetur tñ cedere contrariam pignoratitiā, cum ei nihil noceat. Viuianus.

b *Vel*] scilicet. Azo.

c *Praestet.*] mirabile est, q cedit contrariā pignoratitiā actionē, cū ea cedenti sit inutilis: vt ī. innuit, qđ sine dispēdio, &c. Et patet cuique, q creditoris, nisi intersit, cum debitor ab eo liberatus est: ut ī. de distra. pi. l. rescriptis. §. si alienam. ? Rñ. potest dici, q ante solutionem emptor cōuenit de cessione: ut ī. de sol. Modestinus. Vel dic, solutio quæ facta fuit creditori, quantum ad emptorem est, ne debitor conueniatur pignoratitia ac ex iure cesso, uel nego. gest. pro nulla habetur ut hic, & in prædicta l. rescriptum.

d *Quod sine dispendio.*] i. damno debitoris: hoc ideo, quia ille contra quem impetrat cessionem: tenetur de euict. ut inf. eo. si plus. § j. alioquin si non tibi, sed alij cuicunque sine meo incommodo possum. si uelim facere gratiam, audior: ut inf. de iu. dot. cum in fundo. §. ipsius. Item no. hic, quod cogitur quis cedere, quod est sine suo damno ut hic, & sup. qui pot. in pig. ha. l. mulier, & infra ad Treb. l. recusare. §. Titius. sic debeo pati fieri in meo, quod non nocet mihi. ut inf. de aqua plu. arcen. l. in summa. §. item Varus. in fi. Item alij promittere: ut inf. sol. ma. l. ij. Item arbitrij diem prorogare: ut sup. de arbi. l. & si qua. §. arbiter de euictione autem creditor non tenetur: ut hic innuit, & C. credi. euic. pig. non debe. l. j. & ij. Acc.

MInor 25. annis.] CASVS. In prin. huius l. dr minor 25 annis cum iuris solennitate fundum suū vendidit Titio: illum fundū Titius vendidit Seio: minor dicebat se læsum in tali venditione. vnde petijt restitui aduersus Titiū & Seiū prætor restituit ex suo officio aduersus Titiū, & ipsam rem aduersus Seium, numquid Seio dabitur regressus de euictione aduersus Titiū? Respon. quod sic.

¶ *Si seruus.*] Stichus seruus tuus emit Pam. sine uoluntate tua, & eundem vendidit Titio, & de euictione promisit cecidit a possessione egi directa rei uendi. contra possidentem, & succubui quæritur, an agam de euict. Et dicit

quod minus in superiorem stipulationem [a] deductum est.

Venditor cogitur cedere actiones, quas habet pro re vendita contra auctorem suum. Bart.

Idem lib. 2. disputationum.

LEX XXXVIII.

IN creditore, qui pignus vēdidit, tractari potest, an re euicta, vel [b] ad hoc teneatur ex empto, ut quam habet aduersus debitorem actionem, eam præstet [c] (habet autem contrariam pignoratitiam actionem) Et magis est, vt præstet. Cui enim non æquum videbitur, uel hoc saltem consequi emptorem, quod sine dispendio [d] creditoris futurum est?

Re euicta per restitutionem in integrum, agitur ex empto pro euictione. Bart.

Iulianus lib. 14. digestorum.

LEX XXXIX.

MInor 25. annis fundum [e] vendidit Titio: & cum Titius Seio, minor se in ea venditione circumscriptum dicit, & impetrat cognitionem, non tantum aduersus Titium, [f] sed etiam aduersus Seium Seius [g] postulabat apud prætorem, vtilem sibi de euictione stipulationem in Titium dari. Ego [1] † cum dandam putarem, respondi, Iustā rem Seius postulat. Nam si ei fundus prætoria cognitione ablatus fuerit: [h] æquum erit, per eundem prætorem, & euictionem restitui. [i]

Qui succumbit in rei vindicatione, non prohibetur Publicianam intentare: & donec actio ad vindicandū superest, res euicta non dicitur. Bart.

¶ Si seruus * tuus emerit hominem, & eundem vendiderit Titio, eiusque nomine duplam promiserit [j] & tu [k] a venditore serui stipulatus fueris: si Titius [l] seruum petierit, [m] & de eo [n] a † victus sit, quod seruus tuus in tradendo sine voluntate tua proprietatem hominis transferre non potuit: [3] † superent [o]

q non: quia adhuc nō est prorsus euicta, cum adhuc possim agere Publiciana: & ideo neq; ego contra te, neque tu cōtra eum a quo seruus tuus emit, de euic. agemus. Secundo dicit pone q ego emi a seruo tuo, non cecidi a possessione, sed me possidente alius euicit. tūc & ego agam pro euict. actione ex stipulatu, vel ex empto de peculio serui tui.

¶ *Si a me.*] Quid sit bessis, & triens, & sextans quære. insti. de hær. insti. §. hæreditas. Cætera sūt plana. Vi.

e *Fundum*] cum decreto. alias ipso iure non valet. & sic non erat opus restōne. ar. C. de præd. mino. l. si quidem.

f *Titium.*] primum emptorem.

g *Seius*] qđ pōt. vt ī. de mino. in causæ. §. interdū. & est arg. qđ si die feriata detur lis per officium iudicis, qđ eodem tpe debeat restitui præstita satisdatione.

h *Fuerit.*] Quod fit in duob. casib. s. cum secundus emptor sciuit: uel cum emptor primus est nō soluendo: ut ī. de mino. l. in causæ. §. si. Acc.

i *Restitui.*] ī Titium: sed nunquid in duplum? Rñ. in simplū. erat autē rō dubōnis. q non iō res est euicta, q non fuerit vendentis, vel ideo quia fuerit alienata sed est euicta ī ius cōe, & iure speciali, qđ factum non videbatur venditor promisisse: sicut nec procurator minoris, qui cum ratum habere promisit ut ī. rem ra. ha. l. iij. §. j. tñ sed tenetur hoc casu, ut hic, & inf. de sol. qui res iij. rñ. Vel aliter illā intellige sicut euenit restituto maiore. ut inf. eod. l. si cum venditor. §. si is qui. nam bñficium prætoris nō debet esse alicui captiosum: ut inf. de præ. stip. l. Paulus. & ideo nulli in non directa datur, at cum vitiosē, tunc nulla.

k *Et tu.*] s. dominus Azo.

l *Titius.*] qui emit a seruo.

m *Petierit.*] a possessore per directam rei uendicationem cum a possessione cecidit sine culpa sua.

n *De eo.*] i. & ideo uictus non ergo per præcedentem causam quæ fuit et ante uenditionem serui sibi factam omisit petitori. Accursius.

o *Superent*] no. ergo hic, q qui egit rei uendi. & amisit nihilominus redit ad Publicianam & hæc est opi. Ioa. ut hic. Item, quia duæ sunt, & diuersæ actiones, siue causæ agendi, una rōne utilis dñij: alia rōne directi dñij, ut sup. de publ. l. j. § j. Item tertia ratione, quia qñ dicimus simpliciter dñium, de directo tantum intelligitur, non de utili: ut sup. si ager uectig. l. j. §. qui in perpetuum. alii autem contra, dicunt enim quod proponendo rei uendicationē etiam in Publiciana sibi præiudicet. & pro eis est. quod dicitur, q actor omne suum dñium undecunque & qualecunque in iudicium deduxit. ergo ut dñi, siue directum, siue utile, ut inf. de exce. rei iu. §. denique si mater. & §. eandem ut. fine. & l. & an eandem. §. actiones, & ad hanc legem rñ. q quando intētabitur Publiciana, eliditur per exceptionem. sed prima opinio est uerior nec obst. quod dixi, qualecunque & undecunque, quia intelligitur siue de iure gentium, siue ciuili, directū tamen: cum his duobus modi,

1 † *Flor. ego dandam putabam.*

* *Not. ex illo §. q sententia lata super rei ven. non parit præiudicium in publi. nec contra: casus est hic secundum Dy. in §. sed ipse, inst. de act. & sequitur Iasō ibi in 22. col.*

2 † *& ideo.*

3 † *Flor. potuisse.*

bus modis directa quærantur dominia, et ff. de rei vendi. l. in rem, non autem expone, scilicet, ut dicebant illi, siue directum, siue vtile. Item nec obst. q est ff. eo. l. si cum ven ditor. in princ. quæ est huic l. §. quia ibi subaudies maximè. Item nec obst. q est ff. de excep. rei iud. l. fundi. vbi di cit, q ita demum potero tecum communi diu. agere pro fundo, quem possides, si in directo dominio, q petere cœpi, obtineam. si ergo perdo in directo, non agam communi diuid. ergo nec Publiciana, quia his qui Publicianam hñt, datur cõi diuid. & econtra. ut ff. communi diuidundo. §. q in rem. Ideo aliter dico, q non obst. quia volebam agere cõi diuid. ex eadem causa, ex qua agerem in rem. i. ratione dominij directi, q tecũ me habere dicebam, & ideo repellor. cæterum si uelim agere Public. & obtento in ea, uelim agere communi diuid. quasi ex effectu dominij, bene possum.

a *Publiciana.*] nam qui emit a seruo, putans eum posse distrahere, licet nõ possit, vsucapit: nisi erret in iure, quia putet posse distrahere, licet nõ habeat peculij administrationem, ut ff. de vsucap. nunquam. in princip. hic ergo non habuit peculij administrationem, alias dominium transtulisset, ut ff. de rei vẽ. l. si quis hac lege. §. fin. uel non emit pe culiariter.

b *Ex stipulatu.*] sed nonne prior venditor fuit dñs? quod vr. quia dixit, quod ideo non transtulit seruus dominium, quia sine voluntate domini seruus tradidit. econtra, q non. quia dicit hic eum teneri ad duplam. Ad hoc dic, q non fuit dñs: sed cum agit emptor, fuit absolutus possessor, eo q sine voluntate, &c. poterat etiam ab solus, quia non fuerat dñs sed hic fuerat in petendo. & ideo fuit etiã in absoluẽdo idem ergo si fuit absolutus ea ratio ne, quia non fuit dñs, & no. hic causam in iniam inferen dam. Item oppo. actiones contrarias proponuntur diuersis temporibus, ut hic, non eodem, ut ff. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. & ff. de tribu. l. q in hæredem. §. eligere. sed in exceptione non vr, nam consulitur in dubio, ut agat Publiciana, si succumbat, quia reus dicit eum dominum, q non valet: quia non agit rei uendicatione, & ideo licebit reo obijcere contra id, qd ipse fuerat confessus. ut C. de li. cau. l. iubemus, sed certe illud expone, ut ibi, & hic dicas, q eo dem, & diuersis temporibus potest contrarias exceptiones proponere, ut ff. de reg. iur. l. nemo ex his in prin. & ff. de exc. l. nemo & ff. de in of. test. Pap. §. sed nec impuberis.

Publiciana a actio, & propter hoc duplæ stipulatio ei non committetur. quare venditor quoque tuus agentem te ex stipulatu b poterit doli mali exceptione summouere: alias c autem si seruus hominem emerit, & duplam stipuletur, deinde eum vendiderit, & ab emptore euictus fuerit: dño quidem aduersus venditorem insolidum competit actio: emptori vero aduersus dñm duntaxat de peculio. Denunciare vero de euictione emptor seruo, d nõ domino debet. ita enim euicto 1 † homine, vtiliter de peculio agere poterit. sin autem seruus decesserit, tunc domino denunciandum est.

Quilibet ex pluribus venditoribus tenetur de euictione illius portionis, quam ipse vendidit, nõ autem eius quam vendidit alter. hoc dicit iste. §.

¶ Si a me bessem * fundi emeris, a Titio trientem: deinde partem dimidiam fundi a te quis petierit: si quidem ex besse, quem a me acceperas, semis * petitus fuerit, Titius nõ tenebitur. Si vero triẽs quem Titius tibi tradiderat, & sextans ex besse, quem a me acceperas, petitus fuerit: Titius quidem pro triente, ego pro sextante euictionem tibi præstabimus. *

Ex venditione liberi hominis facta ignoranti, agitur de euictione. Bal.

c *Alias.*] ab emptore, vel a me antequam tradam, ut si eo si seruum emerit. Item, q dicit eum Ius, dic, s. per rei ven. ab alio propositam & propter hoc dicit, alias, quia supra egit. hic aũt fuit conuentus emptor. vel dic, alias. i. vbi non superest actio Publiciana. ut quia egit rei ven. & ille fuit absolutus, non quia non esset dñs agens, sed quia possessor erat dñs. & secundum hoc dic ab emptore agente.

d *Seruo.*] No. q quædam cum ipsis seruis non cũ dominis facienda sunt: ut hic, & insti. de stipu. ser. §. sed. cũ. & ff. de sol. l. Stichum. §. vsumfructum. in fi. & insti. de don. cau. mor. l. si. & ff. de verb. obl. l. si. §. respon. Sed regulariter contra, ut infra attinet. quæ est cõtra.

e *Prætermittens.*] Quid si non appareat ex cuius parte sit euictum? Respon. forte videtur de vtriusque parte pro rata parte euictum, arg. ff. de pec. leg. l. si peculium. ff. de pen. hæc sed & §. adeo.

f *Obligatur.*] & hoc casu fallit regula. ff. eod. l. vendicantem. cum ipse pater vere dicet, ut C. de libe. cau. l. j. sic ff. eo. l. qui a pupillo. & l. sed si nulla.

g *Obligatur.*] ut infra eodem, si per imprudentiam. §. si Titium.

h *Aduersus.*] si euin cat. & sic hæc sunt paria, scio, & nolo teneri contra Seium.

i *Seium.*] alias Seiũ. & alias sũ, ut ff. cõia pdi si in venditione si plane. Sed certè imo vr q possit habere Sempronius quandiu Seius sit in ea causa, in qua si seus esset vsusfructus, sibi duraret, ut ff. de act. emp. l. fundum. in fi. quæ est cõtra. Sol. ibi fundum vendidit detracto vsufructu, & personam nominauit: vnde duo interueneruut: hic autem non detraxit, sed tantum personam nominauit, dicens ad Seiũ pertinere ideoque alio euincente tenetur post mortem. Sed quidam addunt, ut post capitis diminutionem. sed est contra secundum Bul. prima verior. Vel hæc intelligi ut secundum illam, ut eo casu hic loquatur, quando Seius sit in ea causa, ut si vere seruus fuisset, cum non pet diuisset.

¶ Pater sciens filium suum, quem in potestate habebat, ignoranti emptori vendidit. Quæsitum est, an euictionis nomine teneatur: Respondit, Qui liberum hominem sciẽs, vel ignorans, tanquam seruum vendidit, euictionis nomine tenetur. Quare etiam pater, si filium suum tanquam seruum vendiderit, euictionis nomine obligatur. f

¶ Qui statuliberum tradidit: a † nisi dixerit eum statuliberum esse, euictionis nomine perpetuo obligatur. g

Qui dixit vsumfructum esse vnius, cũ sit alterius, ex tali prædicatione non releuatur. hoc dicit, secus si exciperet, vt in glo.

¶ Qui seruum venditum tradidit, & dicit vsumfructum Seij in eo esse, cum ad Sempronium pertineat: Sempronio vsumfructum petente, perinde tenetur, ac si in tradendo dixisset vsusfructus nomine aduersus h Seium i non teneri. At 3 † si re vera K Seij ususfructus fuerit, legatus autem ita, ut cum ad Seium pertinere desijsset, Sempronio usumfructum petente, l tenebitur: m Seio agente recte defugiet. n

Si venditor succedit emptori, liberantur fideiussores euictionis, & re ablata ei, cui emptor legauit, de euictione non agitur. h. d.

K *Re vera.*] repetitio casus, ut supra.

l *Petente.*] s. Seio capita minuto, uel alias vsumfr. amittente: cum multis modis amittit, ut inst. de vsufr. §. finitur.

m *Tenebitur.*] venditor.

n *Defugiet.*] s. venditor, ut non teneatur emptori, quia denunciauit Seij iusse usumfr. idoque eo euincente tenetur post mortem Seij forte intelligendum est, uel capitis diminutione. ut ff. e. fundum sed Ioan. contra.

1 † *ciuilis. de* [illegible]

* *Des. vtriusque* [illegible] *Def. Var. lib. 5 tit.* [illegible] *demptio triente Festo. lib. 2. q. si his triens sit Bes sis verba* [illegible] *Alius partitio sic Vo luss Mecian. li. de distrib. assis docet, ne vam eius in dicauit.*

* *semis sex vncias continet. hinc se missarius hæres, qui ex media parte hæreditatis institutus est. l. si pater ex hære de. §. si filius. de leg. 3. Triens est tertia pars assis. & quatuor vncias continet l. sicutum means § si de hæredi. insti. Sextans est sexta pars assis, ex duabus vncijs constans.*

2 † *Plur. ma* [illegible]

3 † [illegible]

SI is, qui] CASVS. Vendidi Titio fundum, & fideiussores dedi pro eui. deinde Titius instituit me hæredem: fideiussores liberati sunt, quos ei dederam, & licet legatario fundum dem, & ei euincatur, non tenentur fideiussores. Viuianus.

a *Hærede.*] instituto emptore.

2†Fl. lib. 33. b *Actio est.*] hæc est insufficiens ratio; quia adhuc remanet eadē quæstio quare sint liberati. dic ergo, quod ideo liberantur antequam euincantur legatario, quia non potest pro eodem apud eundem esse obligati, ut ⁊. de fideiuss. l. Vrani. & ⁊. l. prox. in princ. Item post euictionem ideo similiter non tenentur, quia illi erant liberati, vt modo dixi. Item, & quia si nō essent ea ratione liberati, quia pro eodem, &c. tamen cum legatum sit in specie, non tenetur de euictione hæres: licet secus esset in genere, ut inf. eodē. hæres.

2†Fl. decess.

SI ei cui vendidi.] CASVS. Titius vēdidit mihi Stichū, & de euictione promisit, & ego ei sub eadem forma: decessit Titius, & ego sum hæres eius: euincitur Stichus mihi. quæritur an possit agi de euictione aliqua earū venditione? dicit, quod non. redditur ratio secundo.

Si is, qui.] Titius vēdidit mihi fundum, & dedit mihi fideiussores pro euictio. & ego Seio posteà. Vel Seius mihi successit, & ante successionem fuit Seio fundus euictus: agetur de euict. contra fideiussores primi contractus, hoc autem probat taliter, quia si succedo Cornelio, qui mihi centum debet, tanto minorem hereditatem habere videtur, quanto mihi debebatur ab eodem. sic in superiori casu tanto minorem habet meam Seius mihi succedens, quantum de euictione tenebatur, & econtra tanto maiorem ego suam, quanto ego tenebar. Cætera plana sunt usq; ad l. si per imprudentiam. Accur.

3† Duas & eandem.
4† Fl. decess. &c.

c *Cauisset.*] quando mihi prævendiderat. duæ enim fuerūt venditiones.

d *Ex parte.*] neq; ex prima, neque ex secunda emptione.

e *Debere.*] vt & ⁊. de leg. 1 l. cum filio, §. ipsi uero. in prin.

f *His igitur casibus.*] i. in hoc casu, non in primo, vt ⁊. ad l. Falc. cum emptor. & ⁊. de hæ. vel act. ven. l. 2. §. si Titius, & facit ⁊. man. l. si seruum Titii. Vel dic, his igitur, i. huiusmodi casibus, vel talib. vt ⁊ eo. l. non tamen.

g *Vendiderit.*] & nunc euictus est, & postea emptori, &c. vel etiam post successionem.

h *Euictio.*] ante successionem.

Idem lib. 15. 1 † Digestor.

LEX XL.

SI is, qui satis à me de euictione accepit, fundum a me hærede [a] legauerit: confestim fideiussores liberabuntur, quia etiam si euictus fuerit ab eo, cui legatus fuerat, nulla aduersus fideiussores actio est. [b]

Pau. li. 2. ad edic. ædi. cur.

LEX XLI.

SI ei, cui uendidi, & duplam promisi, cum ipse eadem stipulatione mihi cauisset, [c] hæres extiterim: euicto homine nulla ex 2 † parte [d] stipulatio committitur. Neque enim mihi euinci uidetur, cū vendiderim eum: neque ei, cui me promissorem præstarem, quoniam parum cōmodè dicat ipse mihi duplā præstare debere [e].

¶ Item si domino serui hæres extiterit emptor: quoniam euinci ei non potest, nec ipse sibi uidetur euincere: nō committitur duplæ stipulatio. His igitur casibus [f] ex empto agendum erit.

Cum emptor venditori, vel venditor emptori succedit: re euicta, contra authorem venditoris potest haberi regressus; & successio loco solutionis habetur. Bartol.

¶ Si is, qui fundum emerit, & satis de euictione acceperit, eundem 3 † fundum uendiderit, [g] & 4 † emptori suo hæres extiterit, vel ex cōtrario, emptor venditori hæres extiterit: an, euicto [h] fundo, cum fideiussoribus agere possit, quæritur? Existimo autem vtroque casu fideiussores [i] teneri: quoniam [k] & cum debitor [l] creditori suo hæres extiterit, actio 5 † quædam inter hæredem, & hæreditatem proponitur, [m] 6 † & intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quasi soluta pecunia, quæ debebatur hæreditati, [n] & per hoc minus in bonis [o] hæredis [p] esse. Et ex contrario, cum creditor debitori suo hæres extitit: minus in hæreditate habere uidetur, tanquam ipsa hæreditas hæredi soluerit. [q] Siue ergo is, qui de euictione satis acceperat, emptori, cui ipse vēdiderat: siue emptor venditori suo hæres extiterit: fideiussores [r] tenebuntur. Et si ad eundem vēditoris, & emptoris hæreditas reciderit, agi cum fideiussoribus poterit. [s]

Idem lib. 34. 7 † ad edict.

LEX XLII.

SI pregnans ancilla uendita, & tradita sit, euicto partu, venditor de euictione [t] conueniri nō potest: quia partus [u] non est venditus.

Iulianus lib. 52. 8 † Dig.

LEX XLIII.

VAccæ emptor, si uitulus, qui post emptionē natus est, euincatur, agere ex duplæ stipulatione non potest: [x] quia nec ipsa, nec vsusfructus eius euincitur. Nam quod dicimus, vitulum

i *Fideiussores.*] illos, quos accepit ille, qui vendidit sibi, vel si venditor succedit emptori, ageret contra illos, quos ipse a suo auctore accepit. Fideiussores autem secundi contractus sunt liberati, vt ⁊. l. prox. & in prin. huius leg.

k *Quoniam.*] Vult probare qualiter fideiussores secundi contractus liberentur, imo contra, quod primi teneantur.

l *Debitor.*] vt hic venditor secundus, qui est debitor emptoris. Accur.

5† Flo. ratio. & mutius Dua.
6†Fl. peruen.

m *Proponitur.*] iuris fictione, quia pro eodem habetur, ac si per iudicem hæreditati fieret solutio ab hærede. Accur.

n *Hæreditati.*] licet ergo successione sit sublata, tamen pinguior videtur hæreditas peruenisse, vt hic, & infra ad l. Fal. l. 1. §. debitor. Accur.

o *In bonis.*] sic ergo si emptor prior, qui est secundus debitor de euictione, succedat ei, videtur euinci, & fingitur satisfacere hæreditati, & sic ut emptor prius agat de euictione. Accur.

p *Hæredis.*] quam fuerit priusquā adiret, i. solueret.

7†Fl. lib. 33.

q *Soluerit.*] à simili: hic secundus emptor hæres primi emptoris fuit, sic hic, ut secundus emptor, non ut hæres primi: sed fingitur detrahere de hæreditate primi: & sic quasi hæres primi egit de euictione contra fideiussores primi cōtractus. Accur.

8† Fl. lib. 51.

r *Fideiussores.*] primi contractus, non secundi, ut modo dixi. Accur.

s *Poterit.*] intelligas primi contractus, non secundi.

t SI prægnans. De euictione.] ex dupla stipulatione. sed ex empto fortè agi potest, ut sup. eo. l. uenditor hominis, & inf. de leg. 1. l. non quocumque, §. fulta. uidetur tamen contra, ut inf. de leg. 2. si quod ex Pamphil.

u *Partus.*] nec pars dimidia fundi pro indiuiso, & tñ agit pro euictione, ut ⁊. eo. l. 1. §. fi. subaudias ergo, nec est pars rei vēditæ partus, ut ⁊. de vsura. l. si alienā, §. Scæuola. Sed obiicitur, quod est ⁊. de vent. insp. l. 1. §. ex hoc rescripto, vbi dr, quod est portio viscerum matris? Rñ. partus mulieris portio esse dr quo ad quid, s. vt pro eo non agatur interdicto de li. exhib. sed tunc demum cum fuit editus.

x VAccæ emptor. Non potest.] sed nec ex empto vr, quia si bonæ fidei erat, fecit suū fructū: si malæ fidei non agit. Rñ. bo. fi. possessor erat sed tñ extātes restituit petitori, & iō agit ex empto. Vel dic, percptū vitulū a uēditore añ traditionē, vel a quocūq; cū sine culpa uenditor desijt possidere: malæ fidei aūt nō agit noie rei, vel accessionis, nisi stipuletur, vel paciscatur de euictione, vt C. eo. l. si fundus.

Fructum.]

a *Fructum.*] quo casu pars vsf euinci, & ideo agenr, vt s. eo l. 2. & j. e. si ab emptore.
b *Recte.*] ab aliquo, vt s. de re. di l. 1. §. quędam. Accurs.

1 † Flo. scar. prad.

c S*capham non videri.*] vt infra de fun. instru leg l. vlt & s. de rei vē. l. Marcellus, § armamenta.

2 † Flo dest. partem.

d *Membra.*] ergo cū stipulatio de euictione intercessit, agetur pro naue, & scapha ex stipulatu, pro mēbris nauis ex empto tātum, vt s cod. l naue, & argu. infra de verb. sig. l. malum, in prin. Accurs.

e Q*Vi fundum Haberet*] hoc cū facta fuit vēditio in specie. f. p omnibus illis finib. vt C e. l. si fines. sed asseuerauit emptori 100. esse iug ra ad minus, & p toc tradendis nolebat teneri: licet minus esset: si aūt plus esset, totum volebat cedere emptori, & ei de euictione teneri, & facit ad l. s. depositi. l. 1. §. si cista.

3† Flo lib 4.

* Iugerum dictu ingi Varonis dicitur quod bouum, qua dra bis est autem mensura.

f F*Vndum cuius.* [*constitui.*] mihi emptori.

4† Floren. amplius] & iugel. si fines. C. et explicat rationem huius l. Narmen. lib. 3. c. 3.

g *Alienatus*] i. venditus esset fundus, s. quia alienus esset. Accursius.

h *Me posse*] f. emptorem, idest emptor conuenire venditorem, nam & econtra posset intelligi. vnde hic est amphibologia, sicut est ibi verum est panem comedere canē. Sed nonne mihi tenetur emptor, quia se obligauit ad vsumfructum? Respond. non obligauit se, sed in re, quam tradidi usumfructum retinere uolui, quod non potui, quia alienus erat. sic sup. de condi. causa da. l. dedi, § subtilius, nec ideo mihi debet teneri emptor, quia vsumfructum retinere non potui, ut probatur infra de iur. doc. si mulier, §. 1. & sup. de act. empt. l. tenetur, § si tibi. Sed econtra, si iste, qui detraxit, prius decedat, quā Titius fructuarius, vel tali casu constituatur, quod desineret esse fructuarius: etiam si verū esset, teneretur emptori, vt supra de act. empt.

fructum a esse vaccæ: nō ius, sed corpus demonstramus. sic 1 † & prædiorum, frumenta, & vinum, fructum rectè dicimus, cum constet, eadem hęc non rectè b vsumfructū appellari.

Alph. li. 2. Dig. à Pau. epi.

LEX XLIIII.

SCapham non videri c nauis partem 2 † esse respondit, nec quicquam coniunctū habere. Nam scapham ipsam per se paruam nauiculam esse: omnia autem, quæ coniuncta naui essent, (veluti gubernacula, malus, antennæ, velū) quasi membra d nauis esse.

Si euincatur pars fundi, licet i residuo remaneat integra mensura, de euictione agitur. hoc dicit.

Idē lib. 3. 3 † dig. à Paul. epi.

LEX XLV.

QVi fundum tradiderat iugerum * centum, fines multo ampliores 4 † emptori demonstrauerat. si quid ex ijs finibus euinceretur: pro bonitate eius emptori præstandum ait: quamuis id, quod relinqueretur, centum iugera haberet. e

Si vsusfructus rei vendita pertinet ad alium, tenetur uenditor emptori quatenus interest eius, tempore quo agit, usumfructum non fuisse alterius uēditionis tempore. h. d. Bart.

Africanus lib. 6. Quæstionū.

LEX XLVI.

FVndum, cuius vsusfructus Attij erat, mihi uendidisti: nec dixisti vsumfructum Attij esse. hunc ego Mæuio, detracto vsufructu, tradidi. Attio capite minuto, nō ad me, sed ad proprietatem vsumfructum redire ait neque. n. potuisse constitui f vsumfructum eo tempore, quo aliena tus g esset, sed me h posse te venditorem de euictione conuenire, quia æquum sit eandem causam meam esse, quæ futura esset, si tūc usufructus alienus non fuisset.

Qui constituit seruitutē in re aliena, personaliter obligatur euictionis nomine. hoc dicit.

¶Si per alienum fundum mihi viam constitueris: euictionis nomine te obligari ait. Etenim quo casu si per proprium constituentis fundum concessa esset uia, rectè constitueretur: eo casu q̄ per alienum concederetur, euictionis obligationem contrahi. i 5 †

¶ Cum tibi Stichum uenderem, dixi eum statuliberum esse, sub hac conditione manumissum, Si nauis ex Asia venerit. is autem, Si Titius cō sul factus fuerit, manumissus erat. Quærebatur, si prius nauis ex Asia uenerit, ac post Titius consul fiat, atque ita in libertatem euictus sit: an euictionis nomine teneatur? Respondit, non teneri eum. Etenim dolo malo emptorem facere, cum prius extiterit ea cōditio, quam euictionis nomine exoluerit. k

¶Item si post annum 6 † liberum fore dixi, qui post biennium 7 † libertatem acceperat, & post biennium in libertatē euincatur, vel x. dare iussum, l dixerim quinque, m & is x. datis ad libertatem peruenerit; magis esse, ut his quoq; casibus non teneatur. 8 †

Idem lib. 8. Quæstionum.

LEX XLVII.

SI duos seruos quinis n a te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin rectè eo nomine ex empto actu rus sim, quamuis alter 10. dignus o sit, nec referre separatim singulos, an simul vtrumque emerim.

De dupla deducitur id, quod emptor cōsecutus est ratione particularis interesse. h. d siue à uenditore, vt hic: siue ab alio, ut l. 2. §. fin. de doli except.

Neratius lib. 2. Membranarum.

LEX XLVIII.

CVm fundus vti optimus * maximusq; est, emptus est, & alicuius 9 † seruitutis euictæ noīe aliquid emptor a uenditore consecutus est, deinde totus fundus euincitur: ob eam euictionem id præstare debet, q ex duplo reliquum est. Nam si aliud obseruauerimus: seruitutibus aliquibus mox, & proprietate euicta duplo amplius emptor, quā quanti emit, consequetur. p

* idest, liberrimus ab omni seruitute, & hypotheca, & onere legatorū l. 16. sup. de pign. l petcab. inf. eo.

9† alias, alicui.

fundum, & facit ad l. s. de vsuir. l. sub conditione. Accur.
i *Contrahi.*] vt s. eo. si quis per fundum. non tū est seruitus cōstituta, quæ sine pdiis esse non pōt, ut s. communia præd. l. 1. & instit. de seru. §. ideo autem, quæ sunt contra. Sed hic tantum personalis obligatio contrahitur vt dictum est.
K *Exoluerit.*] aliàs exoluerit, i. cęperit. & alias exceperit.

5 † Flor. ...

l *Iussum.*] scilicet a testatore.
m *Dixerim quinque.*] scilicet iussum dare. Sed hic nonne mentitus est, quia vł dixisse decem tantum iussus est dare, ut s. de inter. act. l. de ætate. §. si eum esse. ergo debet teneri, vt j. eo. l. qui libertatis, §. quis ergo. quæ s contra. & inf. eo. l. qui alienam, § fin. quæ est similiter contra. nam in prædictis dr mentientem in summa dāda teneri. Sed ibi dicit de maiori: hic de minori: & est ratio in his omnibus conditionibus, quia cum uenditor noluit teneri emptori ex conditione, quæ erat emptori grauior, uel deterior, & eam expressit: ergo nō tenetur ex ea, quæ erat ei leuior. Et sic nota quod nō punitur quis propter mendacium, cum alium non afficiat damno. sic supra de inter. act. de ætate, §. fina. nam & secundum canones multa sunt genera mendaciorum. *

6 † Flor. bienium.

7† Flor. ...

8† Flo. ...

* Mendaciū non sp puni tur. de mēdacio, eius multiplici partitione, & qñ afficiat, uel non, vide Nauar. in Manua. cap. 18. num. 3.

n S*I duos seruos quinis*] i. bis quinq;.
o *Dignus.*] sic & su. de actio. emp. l. si duorum, & inf. e. cum plures. & facit su. de ædil. edi. l. si plura.
p C*Vm fundus. Consequetur.*] quod iniquum est, ut su. eo. l. quod dicitur.

Si ab

a *SI ab emptore. Petitur.*] quia vsusfructus dicitur pars dominii, ut sup. de vsufr. l. 4. Accurs.

b *SI pignora. Extra ordinem.*] nam solemnitas iudiciorum hodie recessit ab usu.

c *Re euicta.*] quia ex officio venditur, ut ff. fa. erc. l. ꝗ etat.

d *Actio*] imo vtilis nego. gest. ut ff. de nego. gest. l. ait prætor, §. si executor, quæ est contra. Sol. ut ibi.

SI per imprudentiã.] CASVS. Si iudex me emptorem per imprudentiam iuris condemnauit, credens per unum testem probatum, vel per errorem facti, ut quia non bene elegit testes, in utro casu teneor agere de euictione: sicut neque qñ iudex fuit corruptus vendicante aliquo. Viuianus.

e *Si per imprudẽtiã.*] s. iuris.

f *Errorem.*] s. facti. A.

g *Auctoris.*] i. venditoris.

h *Nam quid*] sc. dicet contra, respon. quid ergo refert, &c.

i *Stultitia.*] imprudẽtiam, & errorem uocat stultitiam. Idẽ iniuriam hic uocat eandem, & plus, quia qñ erat corruptus.

K *Quæ emptori fit.*] a iudice: idem si ab alio, ut quia de prædio expellatur, ut C. de actio. empt. l. fi.

l *Auctorem.*] ut C. de rer. permu. l. 2. nec hæredis facta in petit. hær. nocet legatariis, ut infra de leg. 2. l. si seruus plurium, §. quid ergo. nec facta liberti nocent patrono, ut inf. de bon. co. l. qui cum maior, §. fina. nec fideiussoris facta nocent reo, ut ff. de fideiuss. l. exceptione. sed facta socii omnium bonorũ nocent aliis, ut su. pro soc. si cum duobus, §. fin. Item hæc tene uerũ, quãuis noceat nisi forte statim conuenire emptor venditorẽ, ut si vellet, appellaret, ut sup. mand. l. si procuratorem, §. sed & si testator. vel ubi non præbuit caussam iniustæ damnationis, ut infra de fideiuss. l. exceptionem, & supra de publ. l. si quis probl. Restat ergo, quod si non præbuit causã, quo fugit. Et et autem nõ teneatur venditor, tamen iudex fecit litem suam, ut insti. de oblig. ex quasi delic. in princip. Item quid si nõ sordibus iudicauit, quæritur an agatur, cum ipso iure non ualeat sententia, ut C. quando prouo. non est necess. l. I vanalies? Respon. fortè precibus fuit tantum corruptus, quo casu ualet sententia, ut infra ad Treb. l. 1. seruo inuito, §. cum prætor. vel dic etiam si pretio: nam tunc indubitabiliter non agitur de euictione.

m *Contingere.*] ut ipsemet venditor euicit, ut l. uendicant. sup. eo. quia tunc non potest dicere secundum se per

Caius lib. 7. ad edict. prouin.

LEX XLIX.

SI ab emptore vsusfructus petatur: periode 1 † is venditori denunciare debet, atq; is, à quo pars petitur. [a]

Vlpianus lib. 25. ad edict.

LEX L.

SI pignora veneant per apparitores prætoris extra ordinem [b] sententiam a † exequentes: nemo vnquam dixit dandam in eos actionem, re euicta. [c] Sed si dolo rem vilio pretio protecerint, tunc de dolo actio [d] datur, aduersus eos domino rei.

Idem lib. 80. ad edictum.

LEX LI.

SI per imprudentiam [e] iudicis, aut errorem [f] emptor rei victus est, negamus auctoris [g] damnum esse debere. Nam quid [h] refert, sordibus [*] iudicis, an stultitia [i] res perierit? Iniuria enim, quæ emptori fit, [k] auctorem [l] non debet contingere. [m]

Stipulatio de euictione potest committi contra hæredẽ venditoris: licet contra ipsum venditorem non potuerit committi. Idem & hæredi emptoris potest in plus committi, quã potuerit ipsi venditori. h. d. cum §. non mirum.

¶ Si Titius Stichum post mortem suã liberum esse iussum vendiderit, mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit; an stipulatio de euictione interposita teneat? Et ait Iulianus, committi stipulationem. [n] quamuis enim Titio 3 † hoc casu denunciari pro euictione non potuisset, hæredi tamen eius denunciari potuisset.

¶ Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab hærede suo voluntate emptoris in eo sepultus fuerit: actio de euictione intercidit. [o] hoc enim casu emptor proprietatem amittit. [p] 4 †

¶ Non mirum autem est, ut euicto homine [q] de euictione teneatur hæres, quamuis defunctus nõ similiter fuerit obstrictus: [r] cum & aliis quibusdam casibus plenior aduersus hæredem, vel hæredi competat obligatio, quam competierat defuncto, [s] ut cum seruus post mortem emptoris hæres institutus est, iussuq; hæredis emptoris adiit hæreditatem [t] nam actione ex empto præstare debet hæreditatem, quamuis defuncto in hoc tantum sit utilis ex empto actio, ut seruus traderetur.

¶ Si plures mihi insolidũ pro euictione teneantur, deinde post euictionem cum uno fuero expertus, [u] si agam cũ cæteris, exceptione me esse repellendum Labeo ait.

Idem lib. 70. 5 † ad edictũ.

LEX LII.

SCiendum est nihil interesse, ex qua causa duplæ stipulatio fuerit interposita, vtrum ex causa [x] emptionis, an ex alia, ut committi possit.

Paulus lib. 25. 6 † ad edict.

LEX LIII.

SI fundo [y] uendito 7 † pars euincatur, [z] si singula [a] 8 † uenierint certo pretio: tunc

gratiam iudicatum, ut inf. de leg. 1. si seruus plurium.

n *Stipulationem.*] ut sup. eo. l. qui a pupillo, & l. minor. §. qui statuliberum.

o *Intercidit.*] quantum ad hoc, ut cum effectu competere possit, nec enim competit actio nisi si res euincatur. Accur.

p *Amittit*] dubitatio erat, quia & quãdo venditor, vel hæres euincit, tenetur de euictione: licet exceptione poterat remoueri, ut sup. eo. l. vendicantem.

q *Homine*] post mortem venditoris.

r *Obstrictus.*] Pone exemplum superioris §. si Titius. Acc.

s *Defuncto.*] de quibus multis casibus unum ponit, ut & ecce cum, &c. Acc.

t *Hæreditatẽ*] i. æstimationem hæreditatis eo hoie euicto, quẽ ipse uendidit, ut su. eo. l. venditor hois. & in multis aliis casib. idẽ inuenies, ut ab hæde, & ꝯ hædes actiones incipiant, ut C. de ac. ab hæ. & ꝯ hæ. l. 1. & ff. de pac. co. l. pr. cũ sĩ fi.

u *Expertus*] & vicũ. vñ & solutio totius debiti facta est. uel melius expertus sum, & qñ succubui vñ propriè obstat exceptio si agã ꝯ alios, quia transit ad eos tanquam ad reos debendi, & exceptio rei iud. c. si socii erant, ut ff. de arb. l. si duo. Alii ponunt casũ qñ sum ꝯ unũ expertus pro parte, ut agendo insolidum ꝯ alios rep. llat, ut C. de pact. l. si creditores, & fin. primũ, & ultimũ dic exceptionem interuenisse, nisi hic facti: cum solutio ipso iure tollat obligationem, ut insti. quibus mod. toll. oblig. in prin. uel pone, q venditor decessit relictis pluribus hæredibus, ut sup. eodem l. si tenes. §. 1.

SCiendum est.] CASVS. Siue uendas, siue dones, siue in dotem des, promittere potes de euic. sub pœna dupli. Viuia.

x *Ex causa*] ut & ff. de iure do. non solũ, nisi in prima obligatione ꝯtineat pecunia, ut su. de act. emp. l. Iul. § ibidem.

SI fundo.] CASVS. Vendidisti mihi fundum, in cuius parte erat uinea, in alia pratũ, in tertia terra aratoria, & certum pretium pro uinea, & certum pro prato, & certum pro terra fuit constitutum si uinea euincitur, igitur ad duplum uineæ, h. d. usque ad l. si dictum. Viuia.

y *Si fundo.*] si i. quamuis

z *Euincatur.*] pro diuiso, uñ si pro indiuiso nunq̃ hĩ rõ bonitatis, siue uenierit certo pretio, siue non, utpote cũ nec bonitatis rõ possit assignari, ut ff. eo. l. 1. & 2. & de act. emp. si seruũ mihi. §. si modus, in prin. & fi. eo. qui fundum. Acc.

a *Si singula.*] puta tãn uinea, & tãn prato, & tãn terra. Acc.

Pom

non pro bonitate, [a] sed quanti singula venierint, quæ euicta fuerunt, præstandum: [b] etiam si ea, quæ meliora fuerunt, euicta sint.

¶ Si cum posset emptor auctori denunciare, non denunciasset: idemque 1 † victus fuisset, quoniam parum instructus esset: hoc ipso videtur dolo [c] fecisse, & ex stipulatu agere nõ potest. [d]

Caius li. 29. 2† ad edi. pron.

LEX LIIII.

QVi alienam rem vendidit: post longi temporis præscriptionem, vel vsucapionem desinit [e] emptori de euictione teneri. [f]

Si ex mendacio, vel taciturnitate venditoris emptor decipiatur, agit de euictione, hoc dicit.

¶ Si hæres statuliberum, qui sub conditione pecuniæ dandæ liber esse iussus est, vendiderit, & maiorem pecuniam in conditione esse dixerit, quam dare iussus est seruus, ex empto tenetur: [g] si modo talis est conditio, ut ad emptorem transiret, i. si hæredi dare iussus est seruus. [h] Nã si alij dare iussus est, quamuis veram pecuniæ quantitatem dixerit, tamen si non admonuerit alij dare iussum, euictionis nomine tenebitur.

a *Pro bonitate.*] scotius fundi, nec etiam partis euictæ. & hoc in actione ex stipul. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Accursius.

b *Præstandum*] per actionem ex stipulatu.

c *Dolo.*] Not. dolum præsumit sic sup. man. si procuratorem. §. dolo. itẽ hoc in actione ex stipulatu. Quid autem in ex empto? quidã non idem, tu dic idem, vt C. eo l. emptor.

d *Non potest.*] nisi pacto ho. sit remissum, vt j. e. Herennius. Vel nisi steterit per venditorem quo minus eidem nuncietur. sic inf. e. si ideo. §. pe & facit ad hanc legem s. man si fideiussor, §. si procurator.

1 † *Alias, ideoque.*

2 † *Flo. li. 28.*

e QVi alienã rem. *Desinet.*] i. incipit non teneri, vt hic, & j. de sol. l. si q. & j. de verb. oblig. l. decem. & hæc sunt vera nisi ratione restitutionis contigerit, ut j. eo. si cum vẽditor. §. si is qui.

f *Teneri*] quia non posset ammodo euinci nisi per iniuriam, de qua non tenetur, vt s. e. l. si per imprudentiam vel per culpam non opponentis exceptionem, ut s. e. si rem. §. si dupla. itẽ hoc etiam si hypothecaria agitur, quia extraneus possideret, ut no. C. eo. l. si obligata.

g *Tenetur.*] propter mendacium, ut j. de statulib. l. si decem dato iussum. & sic ad interesse nomine euictionis, ut d. l. si decẽ. non ad duplum hoc casu, ut l. qui libertatis j. eo.

h *Seruus.*] hoc enim ad emptorem transit, vt j. de statul. si statu libera pœnæ. §. statalib. & §. si seruus.

i SI ideo contra emptorem. *Habuerit.* vt s. de inoffi. test. l. qui repudiantis. in fi. & l. Papinianus. §. meminisse. in fi. ibi, proinde, &c. Sed quid si certum est emptorem amissurum fuisse causam, etiam si præsens esset, vel quid si præsens fuit, & allegauit, & testes produxit, sed sententiæ non affuit? Respon. in primo non videtur, quod agat de euictione, quia potuit non succumbere, ut supra de arb. l. si in tres, & de leg. 1. cum res. §. fi. & secundum hoc est præsumptio iuris, & de iure in secundo contra, quia videtur stetisse, cum sic propè sententiam steterit, sicut ignis propè veniens venisse videtur, ut j. quod vi aut clã. si alius. §. est & alia. Item dicas hic quod abfuit per contumaciam, aliud si probabili causa, ut C. de contra. iu. tut. l. 2. Vel dic, ibi derogari præsumptioni huius legis, quia probatur contra. Item no. hic, quod non agit, qui fecit ne vincere posset, ut infra de re iud. l. contumacia. & j. de confes. l. certum §. si quis absente, sic j. de stat. li. l. 3. in fi. Sed nonne absens hodie vincere posset? Rñ. vtique, ut C. de iud. properandum. §. & si quidem. & §. si autem reus, sed tamẽ est idem, quia præsens aliqua allegare potuisset, quib. vicisset.

k *Ad fuit.*] nomine illius absentis, ut subijcit de tutore.

Sententia lata contra absentem, non præiudicat vẽditori. nisi absens fuerit légitimè defensus. Paulus de Castro.

Vlpia li. 2. ad edi. ædil. curul.

LEX LV.

SI ideo contra emptorem iudicatum est, quod defuerit, non committitur stipulatio. Magis enim propter absentiam euictus 3 † videtur, quam quod malam causam habuerit. [i] Quid ergo si ille quidem, contra quem iudicatum est, ad iudicium non adfuit: [k] alius aũt adfuit, & causam egit; [l] quid dicemus? vt puta acceptum quidem cũ pupillo tutore authore [m] fuit iudicium, sed absente pupillo tutor causam egit, & iudicatum est [n] contra tutorem. [o] quare non dicemus committi stipulationem? etenim actã esse causam palam est. Et satis est ab eo, per cui ius agendi [q] fuit, causam esse actam. Præsenti autem venditori denunciandum [r] est. Siue aũt absit, siue præsens sit, & per eum fiat quo minus denuncietur, committetur stipulatio.

Simpliciter obligatus ad promittẽdum, non tenetur ad satisdandum. h. d.

Paulus li. 2. ad edic. ædi. cur.

LEX LVI.

SI dictum fuerit 4 † vendendo, ut simpla [t] promittatur, uel triplum, aut

l *Egit.*] i. defendit & sic ad inferiora.

m *Tutore authore*] aut cum pupillo, cum authoritate tutoris fuit captum iudicium, & valet, etiam si cum solo tutore postea fuit actum, vt hic. aut sine authoritate, & non valet, nisi sententia sit pro pupillo, ut C. e. l. cum minores. & l. non ideo.

n *Iudicatum est.*] quod sufficit, siue ipsi, siue pupillo accipienti tutor authoretur, ut inf. de administ. tuto. l. 3. §. suffi. it. Accur.

o *Contra tutorem.*] & per consequens contra pupillum absentem.

p *Ab eo.*] scilicet tutore.

q *Agendi.*] i. defendendi.

r *Denunciandum est.*] de hac denunciatione dixi plene sup. eo. si rem quam. §. fina. Accursius.

3 † *Flor. Vi. Alus vid sup. & rectiùs Ang. l. c. a. 7. & Taurel. in quæst.*

s *Absit.*] quia fit extra continentiam verbis, ut inf. de verbor. obli. l. si absentem.

SI dictum fuerit.] CASVS. Si promisisti mihi quartũ, vel triplũ nomine euict. sub pœna quadrupli: quoniam postea facere non vis, agam actione ex empto informata, ut fac. si non tñ fideiussorem dare teneris.

¶ *Si compromis. ro.*] Emi rem Sticho bona fide, & sic cœpi vsucapere: deinde incœpi scire alienum, quod mihi non opcebat. sed si desij possidere sponte, & sic desij vsucapere, si postea mihi euincitur, cum ad me post. sibo earum redierit, vel cum ego egerim alio possidente, & succubuerim, de euictione non ago.

¶ *In stipulatione.*] Si vẽdo tibi seruum, vt securior sis de euic. debes dicere, cum stipularis de euict. promittis, quod non euincetur seruus, vel pars eius, quia neque verum est seruum euictum, si tantum pars euincitur.

4 † *Flo. dicess. in. & ad intel. huius l. vid. hoc & maximè Al. Ias. & D. tũ. in rub. de sp. no. nuno.*

¶ *Si præsente.*] Si vendis mihi seruum, & quæstio mihi moueatur pro eo: debeo tibi denunciare, ut me defendas. si te non inuenio, possum denunciare procuratori tuo &c. Cætera plana sunt.

t *Simpla.*] pacta enim talia valent, ut j. e. si plus. in princ. & potest dici, ut hic sit disiunctio legis: ac si dicat, conuenit inter contrahentes, siue de simplo, siue de duplo, siue de triplo, siue de quadruplo certe, quod istorum conuenit, illud erit seruandum. si autem esset pacticentium hæc distinctio, quia dixisset emptor, promittis, aut simplum, aut duplum, aut triplum, aut quadruplum, non seruaretur, quod eligeret alter, sed quod minimum, ut infra de verbor. obliga. inter sti. pul. §. si stipulante. at hic vult seruari conuentionem per actionem ex empto informatam ab hoc pacto incontinenti apposito. nam datur hæc ex empto etiam ad quadruplum promittendum, ut supra eodem, l. emptori. §. si simplam. Alij dicunt, quod hic est disiunctio pacicentium, quasi ipsi possint sic pacisci,

& eligere possint quam partem voluerint, vel actor, vel reus, & hoc per l. j. de verb. oblig. l. in conuentionalib. in princ. prima verior est: sed quo maxime secundum primum intellectum stipulatio fit vltra duplum, vt C. de sent. quae pro eo. l. j. § sancimus. quae est contra. Sol. ibi de interesse singulari, quod non excedit duplum communis interesse per iudicis aestimationem: hic autem partes taxauerunt. vnde hoc labore iudicem releuauerunt. Item eodem modo est contra sup. de act. emp. Iul. § ibidem. sed ibi pena accidit loco quantitates: hic autem loco rei emptae. Sed usque ad quam summam poterit emptor stipulari? Respon. vsque ad quadruplum, cum apponatur per haec verba duplum, &c. vt instit. de actio. §. omnes sicut & aliàs. C. de spon. l. mulier. §. fi. secus si certa quantitas, puta 100. quia tunc quantum vult, vt inst. de inut. stip. §. alteri & j. de verbor. oblig. stipulatio ista. §. alteri. potest etiam haec lex intelligi, quod egissent partes, vt simplia tantum promitteretur, tamen per errorem plus est promissum, certè agit ex empt. ad simplum. & facit pro hac positione s. si quis cau. sed, & si. §. fi. Item contra. inf. de iur. fisc. l. si procurator. So. ibi speciale.

1† Duar. quia druplum pro mittatur.

quadruplum: 1 † ex empto perpetua actione [a] agi poterit.[b] non tamen (vt vulgus opinatur) etiam satisdare debet [c], qui duplam promittit, sed sufficit nuda repromissio, [c] nisi aliud conuenerit.

No. duo ex tex. ibi, Nulla necessitate cogente. Primo, quod si quis cogitur cō promittere ex forma statuti, quòd stipulatio de euictione non committitur, quia illud fecit necessitate cogente. Item si quis sponte non compromiserit: sed iurisdi. iudicis prorogauerit, uel in iudicem non suum consensit, quod non committitur stipulatio, quia nulla necessitate cogente id fecit. Bart.

¶ Si compromisero, & contra me data fuerit sententia; nulla mihi de euictione actio [d] danda est aduersus venditorem. Nulla enim [e] necessitate cogente id feci. [f]

¶ In stipulatione duplae, cum homo uenditur, partis adiectio necessaria est, quia non potest [g] videri homo euictus, [h] cum pars eius euicta est.

¶ Si cum posset 2 † vsucapere [i] emptor, non vsuceperit, [k] 3 † culpa sua hoc fecisse videtur. vnde si euictus est seruus, non tenetur venditor.

¶ Si praesente promissore, qui de euictione promisit, & non ignorante, procuratori [l] denunciatum sit, nihilominus promissor tenetur.

¶ Simili modo tenetur, & qui curauit ne sibi denunciari posset. [m] Sed & si nihil venditore faciente, emptor cognoscere vbi esset, non potuit, nihilominus committitur stipulatio.

¶ Pupillo* autem [n] 4 † etiam sine tutoris authoritate posse denunciari, si tutor non appareat, 5 † ex duplae stipulatione benignius receptū esse Trebatius ait.

No. quòd dicitur esse in culpa ille, qui minus subtiliter perquirit de iure auctoris sui. Bart. & h. d. licèt sententia lata sit contra emptorem: si tamen res non est ablata, nec auferri potest, agit de euictione. h. d.

Caius lib. 2. ad aedi aedil. cur.

LEX LXII.

HAbere licere* rem videtur emptor, & si is, qui emptorem in euictione rei vicerit, ante ablatam, uel abductam [o] rem sine successore decesserit: ita ut neque ad fiscū bona peruenire possint, neque priuatim à creditoribus distrahi. tunc enim nulla competit emptori ex stipulatu actio, quia rem ei habere licet. [p] Quod cum ita est, videamus, num & si ab eo, qui uicerit, donata legata ve res fuerit emptori, aeque dicendum sit ex stipulatu actionem non nasci, [q] scilicet si antequam abduceret, vel auferret, donauerit, aut legauerit: [r] alioquin semel

a *Actione.*] informata, ut secundum pacta fiat promissio Vel dic, promittatur dicto pacto.

2† Flo. posset.

b *Poterit*] potest opponi, haec stipulatio est praetoria, vt inst. de praet. stip. l. j § stipulatio. ergo non potest addi, vel detrahi, vt inf. de uerb. obl. l. in conuentionalib. Sol. hoc verū, nisi ut lex permitte, vel hic nō addit nisi uolente utraque parte, vt hic.

3 † Flor. non recepit.

c *Repromissio.*] sup. s. eod. l. emptori §. fi. & j. de praet. stipul. l. j. § stipulatio dup. e.

1† Ista gl. est sing. secundum Lud. Rom. in 2. char. sing. r. ad hoc quod dispositio §. nō habet locum in eo qui prorogauerit, i. consenserit in iudicem non suum.

d *Actio.*] nisi uolente venditore fiat: arg. s. ad le. Rho. de iac. l. 2. §. si conseruatis in fi. §. Item dic, nulla ex stipulatu, sed ex empto fic. arg. sup. eod. tit. si rem in princip.

e *Nulla enim.*] nec enim per oīa sententia arbitri est sententia, ut s. de ijs, q. no. infra. l. qui ergo. §. ex cōpromisso.

f *Feci.*] & restituti. Sed quid si in iudicem ordinarium, cui non eram subiectus, consensi? Respon. Idem, quod in arbitrio, ratione huius legis. Item quid si plures erant mihi ordinarij, & unum elegi? Resp. non idem, quia hoc fit ex necessitate, ut sup. loc. iu naue. & not. hic non agi de euictione, nisi per sententiam euincatur iudicis, ut & supra de rei uend. utique Sed contra supra eod. l. si mancipium. §. si communi diuidun. Solut. & ibi fuit sententia iudicis.

g *Non potest.*] speciale in homine secundum Io. secus in equo, & caeteris indiuiduis, & secus in fundo, ut sup. eo. l. j. & ibi plenè de hoc dixi.

h *Euictus*] de quo solo tenetur, non parte ex stipulatu.

i *Si cum posset Vsucapere.*] Sed quid si non potuit, quia malam fidem habuit? Respon. posset distingui forte, subtiliter quaesiui, an vltro sibi aliquis retulerit, ut primo casu uideatur esse in culpa, secundo non, ut infra de leg. 3. fideicommissa. §. si rem.

k *Vsu ceperit*] definiendo possidere. Accursius.

l *Procuratori.*] si autem absente, sufficeret suo procuratori, licèt idem uenditor ignoraret. idem si simul, cum procuratorem non haberet.

m *Posset.*] ut infra, quod ui aut clam. l. j. §. sed & Aristo. quid si non denūciaui, sed uenditor, quia mihi pro indiuiso, uel in duplo partem uendiderat; simul est a me cum conuentus de facto à Titio rei uend. & in iudicio pariter probationes praestitimus? Resp. eum conueniri posse, vt arg. j. e. l. Herennius. §. pe. & j. de ina. test. Lucius. in fi. & de hac denūciatione, dic ut s. eo. l. si rem. §. fi.

n *Pupillo autem* imò uidetur, quod non, sicut nec ab eo cautio damni infecti exigitur sine tutore, ut inf. de dam. infe. l. si finita. §. si pupil. nec in mora constitui, nisi tutor cum eo interpelletur, ut infra de uer. obl. l. sed si ex stipulatu. quae sunt contra. Sol. hic in fauorē pupilli dictū est: ut saltem pupillo, cum possit. non denunciet, emptor nō agat. sed ibi non prodest, ut solus teneat ex stipulatu, uel ex mora, quia opus est adesse tutorem, ut ibi. argum. s. de act. emp. l. Iul. §. si quis a pupillo. & inst. de auth tu. §. j. Acc.

*ad hūc tex. vide An. Ru. in l. non solū. §. morte. nu. 430 de no op. nun.

4† F. in desf. autem.

5† F. in. appareat.

a No. gl. sin ad hoc propositū quod denunciatio nō debet fieri venditori, qui simul, et semel fuit cōuentus in iudicio cum emptore. Bolog.

* vt l. stipulatio ista §. habere licere, inf. de verb. ob.

HAbere licere.] CASVS. Vendidisti mihi fundum, & promisisti habere licere, uenit Titius, & agit contra me rei ven. & obtinuit: sed ante executionem decessit, sic quod non apparet, qui petat executionem fieri. quaeritur an sit commissa stipulatio? Dicitur quod non. Idem dicit, si dictus Titius uictor mihi legauit rem illam antequam per executionem mihi auferretur, secus si post. Viuianus.

o *Abductam.*] manu militari.

p *Licet.*] ut & sup. de actio. empt. l. 3. j. resp. & sup. eod. si seruus uenditus. §. j. & C. de euict. l. 3.

q *Non nasci*] Respon. utique non nascitur.

r *Legauerit*] & ita haberet rē, non ergo aestimationem petat, ut inf. sol. ma. l. si uero. § fi. Sed uidetur, quod controuersia mota statim sit in mora, & nō purget, licet postea habeat rē:

ut

et inf. de verb obl. l. stipulatio ista, §. sed quatenus, & §. si quis forte, quæ est contra. Sol. refert an is, qui promisit, habere licere, moueat controuersiam, & tunc committitur stipulatio ante lit. contestat. vt ibi, an alius, & tunc re abducta, committitur. Sed illud notandum, quod ubi promisit duplum re euicta, & si moueam controuersiam ego venditor: expectatur tamen sententia, vt sup. eo. l. vendicantem. & l. sed si ex. secundum Azo.

ADDITIO Concludes ex hac gl. quod aut agitur ex stipulatione habere licere, & tunc refert moueat controuersiam venditor uel tertius; aut ex stipulatione duplæ, & tunc ambulant pari passu, secundum Bald. hic.

1 † Flo lib. 1 ex Plaut.

a *Non potest.*] vt & ℸ. eod. l. emptori post euict. Sed ℸ inf. de except. do. l. si fideiussor. Sol. ibi fundum, & oē interesse paratus erat dare. hic solum fundum. vel hic in alia stipulatione, quā ibi, vt dices inf. eod. l. cum prætis. Accurs.

2 † Flor. lib. 1. ex Plaut.

H *Æres.*] CASVS. Testator legauit mihi seruum in genere hæres tradidit mihi Stichum, & promisit de euict. quia erede bat hæreditarium: tandem est euictus mihi: agam actione prima ex testamento, ac si non esset mihi traditus. Viuia.

b *Nominatim.*] idest, in genere si autem certus est, talis dādus est qualis est: ut inf. de leg. 1. l. si a substituto. & l. h. legati, & l. si seruus Titij, & l. si dominus, §. 1 & sup. eo. si is, qui. nisi sciens alienā, vel nisi coniunctę personę, ut instit. de leg. §. non solum. Et hæc uera ¶ denunciauit hæredi ante iudiciū, ut inf. de leg. 1. l. qui

3 † Flor. lib. 2

commissa stipulatio resolui non potest. a

Quando seruus legatur in genere, & traditur alienus, agitur ex testamento re euicta. Bart.

Iabolenus lib 11 ἐπιστολῶν.

LEX LVIII.

HÆres seruum non nominatim b legatū tradidit, & de dolo repromisit: postea seruus euictus est agere cum hærede legatarius ex testamento poterit, quamuis hæres alienum esse seruum ignorauerit.

Pomp. lib. 15. 2† ad Sabin.

LEX LIX.

SI res, quam a Titio emi, legata sit a me, c non pōt legatarius conuentus a domino rei, uenditori meo denunciare, nisi cessæ d ei fuerint actiones, vel quodam casu e hypothecas f habeat.

Iabolenus lib. 2. ex Plaut.

LEX LX.

SI in venditione dictū non sit, quantum venditorem pro euictione præstare oporteat: g nihil venditor præstabit, præter simplam, euictionis nomine, & ex natura h ex empto actionis, hoc quod interest. i

Marcellus li. 7. 3† Digest.

LEX XLI.

SI quā a te emi, & Titio uēdidi, uoluntate mea Titio

inutile mihi, aliis est utile, ut no. C. de iu do. l. fin. in prin. nec mirum, quia plerumq; alter uendit, & alter tradit, & alter de eui. tenetur, vt creditor, & iudex.

e *Casu.*] Subaudi, iniquo.

f *Hypothecam.*] tacitas, s. in reb. defuncti, qui hęredem rogauit cedere actiones: tū de hęrre habet necesse cedere.

tradideris: de euictione te mihi teneri, sicuti si accepam k rem tradidissem, placet.

Celsus lib. 27. Digestorum.

LEX LXII.

SI rem, quæ apud te esset, vendidissem tibi, quia pro tradita habetur, l euictionis nomine me obligari placet.

¶ Si ei, qui mihi vendidit, plures hæredes extiterint, vna m de euictione obligatio est: omnibusque denunciari, n & omnes defendere o debent: & 4† si de industria non venerint in iudicium, p vnus tamen ex his liti subsistit q 5† propter denunciationis r vigorem, & prædictam absentiam, omnibus vincit, aut uincitur: s recteque cum cæteris agam, quod euictionis nomine victi sint.

¶ Si fundum, in quo ususfructus 6 † Titio relictus erat, quoad uiueret; t detracto u vsufructu ignoranti mihi uendideris, donec 7 † Titius capite diminutus fuerit, & aget Titius ius sibi esse utendi fruendi: x competit mihi aduersus te stipulantem de euictione actio; quippe si uerum fuisset y quod mihi dixeras in uenditione, rectè negarem Titio ius esse utendi fruendi.

g SI in venditione dictū sit. Oporteat.] hoc eō fuit dictum, uel ex certa scia fuit omissū, ne dupla promitteretur, uel præstaret alioquin agetur perpetuo, ut dupla promittatur, ut sup eo. l. 2. & sup. l. emptori, §. si.

h *Et ex natura.*] & §. i. Vel dic stipulat erat a vēditore pericu lū euictionis pstari sibi, sed nō incertā qtitatē: aget ergo in simplum ex stipulatu, & exēpto ad interesse. A.

i *Interest.*] No. naturā actionis ex empto esse, vt detur ad interesse, ut C. eo l. non dubitatur, & sup. de actio. empt. Titius, in fin.

4 † Flo. desi. &c.

K SI grate. Accepta.] quasi breui manu, ut sup. si cer. pet. l. singularia. in fi.

5 † Flo. subsistit.

SI rem.] Casus in §. si ei. Titius uendidit mihi fundū pro c. qui decedens tres habuit hædes, oēs insolidum tenētur defendere, non tñ q libet pōt defendere pro tertia. Secūdo dicit alias ces santibus studiosè, hic si vincit, oib. prodest: si perdit, oib. nocet, vt quasi te legitime cum eis cū a de euictione agam & contra alios.

6 † Dum usufruct. Tuis erat, qui ei relictus & est quo ad uiueret.

7 † Flo. &c.

Si fundum,] Vendidisti mihi fundum in quo usufru. erat Titij. sic vt licet capite minueretur, esset tñ ei repetitus, puta quoad viuet. in venditione aut dixisti usumfru. esse Titij, sed non dixi-

* Iura n. intelligi dēnt, ut cōcordēt, non ut se cōt rigant. Alcia. de præsump. regu. 2. præs. 28. nu 8.

concubinam, § hæres aliter in venditione, ut sup. eod. l. si rem, §. si. Vel pone lu iudicium pro sententia, quod tutius est, quia promptum est iura iuribus concordare. * Itē quod dicitur in seruo in genere relicto, idem in subalternatione, ut inf. de leg. 1. quæ de legato. Accurs.

SI rem.] CASVS. Emi a Titio domum pro 100. deinde decessit. q dam (puta Seius) me hæredem instituit, & a me legauit illam domum dandam Cornelio, postea est euicta per dnm. quæritur an Cornelius possit de euictione agere contra aliquem? Et dicit, q non nam contra me non, quia in specie fuit legata, contra Titiū a quo emi, non, nisi in duob. casibus: primus, quando cessi iura mea Cornelio cōtra Titium. Item in alio quando coactus, qa testator meus mihi iniūxit, ut cederem: quo casu teneor cedere bona hæreditaria, quæ ob ipsam sunt hypothecata.

c *A me.*] hærede instituto a quodam.

d *Nisi cessę.*] gratuito. s. spontanea uoluntate mei, qui sum hæres: sed nec ego uideor agere posse nisi in casu, ut ℸ. eo. l. pater. Sed nunquid cogar cedere, quia sine meo incōmodo est. Respon. ut no. sup. eo. l. in creditore. Item quod est

sti qualitatem sicut erat. postmodum Titius capite minuitur. ego nolo hře vsufr. Titius retinet ex repetitione: ego § venditorem meum agam inquantum interest nō fuisse Titio repetitum, vel ad duplā vsusfru. si stipulatus sim. Viu.

l *Habetur.*] vt insti. de rerum diuisi. interdum.

m *Vna.*] secundum quod nos simpliciter sequitur.

n *Denunciari.*] quia insolidum unicuique denunciandum est, licet partis præstatio quemlibet liberet, ut inf. de verb. obl. l. cum ex causa. & l. in executione, §. in solidum.

o *Defendere.*] quasi dicat, non sufficit quosdam suas partes defendere, nisi & totum defendant, ut subiicit.

p *In iudicium.*] omnes.

q *Subsistit.*] insolidum, vt statim patet.

r *Denunciationis.*] insolidum cuilibet factæ.

s *Vincitur.*] & hoc casu rectè, &c.

t *Quoad uiueret.*] in quo casu intelligatur repetitus.

u *Detracto.*] vsufructu pro Titio.

x *Fruendi.*] s. ex repetitione, ut sup. de usufr. sed & si quis, §. si operas.

y *Fuisset.*] illud solum, & totum, s. quod specialiter,

& simpliciter pertinet usufruct. ad Titium, non etiam quoad uiueret. hic enim semel amissum resumit, ut supra quibus mod. usufr. amit. l. 3.

a Herennius. Remissa.] remittentibus enim, &c. ut sup. tit. l. quæritur, §. si uenditor.

b Venditore.] ergo eo absente tenetur appellare etiã in mala causa, in bona tenetur, & eo præsente, ut C. de admi. tut. l. si bona. sed an debet prosequi? forte non, sed instat procuratoris, ut C. de procu. l. inuitus. & quod in fine huius legis dicit, in bona causa dicit, & quando non tenetur appellare.

ADDITIO. Pro declaratione istius glos. dic secundum Bald. hic, quod aut emptor habet malã causam, quia vetustas est petẽtis, & tunc non credo quod appellare teneatur, cum et sine sua sola possit restituere, ut not. sup. de neg. gest. l. at qui natura, §. cum me. & sup. mand. Quintus. & hoc dico, siue uenditor sit præsens, siue absens. licet glo. contra. Si uero habet bonam causam: si præsens sit venditor non credo, quod appellare teneatur, ut hic. Si uerò sit absens, tenetur appellare, vel denunciare, ut appellet, ut sup. mand. si procurator, § si ignorantes. Sed in eo, quòd dicit, si emptor habet bonam causam, quòd non tenetur appellare præsente uenditore, videtur falsum, quia sic sententia fuit iniuriosa, ergo non nocet venditori, ut l. si per imprudentiam, supra eod. nec sua præsentia auget obligationem. & ideo istud dictum non est uerum ubi constat, quòd bonam causam habebat, sed est uerum in dubio, quando non constabat hoc, nec contrarium. & ita teneatis, secundum Bal. hic.

* Auctorem laudare quid sit, Macrobius li. 6. Saturn. c. 7. & de sensu huius §. vid. Anton. Rub. in l. non solum. § mor. nu. 417. de no. ope. nun. & quid pris. a lingua signifi cet, laudare. Gel. lib. 2. c. 6. & Bud. hic.

1 † Flor. prouocauerat.

2 † Fl. poterit.

c Præsente.] facit enim præsentia, uide sup. eod. l. si ideo, §. fin. & dic præsente, s. tempore sententiæ. & sic potuit appellare].

d Appellauit.] quando non habebat necesse, ut supra posuit. & ita refert, an non appellauit, an appellauit, sed uitio suo perdidit causam.

e Pro parte quinta.] quia intra fatales dies non est prosecutus appellationem, ideo bona uidetur fuisse causa, ut s. eo. l. si ideo. idem si renunciauit causæ eadẽ ratione. idem si non appellauit quando bonam causam habuit, ut C. de admi. tut. l. si bonam, & sic tribus modis uidetur perdidisse suo uitio, quibus casibus non agit, ut hic, & inf. de fi. de dol. l. exceptione, & inf. si cui plus quam per leg. Falc. arfis §. si legatarius. & sup. mand. si procuratorem, §. si ignorantes, & inf. de solu. Stichum aut Pamphilum, §. pe. & supra eo l. hoc iure. & præsumo semper malam causam, ex quo semel est damnatus, unde appellare non tenetur, maximè præsente uenditore, sicut hic dicit.

Modestinus lib. 5. Respon.

LEX LXIII.

Herennius Modestinus respondit non obesse ex empto agenti, quod denunciatio pro euictione interposita non esset, si pacto ei remissa * esset denunciandi necessitas.

¶ Caia Seia fundum a Lucio Titio emerat, & quæstione mota fisci nomine auctorem * laudauerat, & euictione secuta fundus ablatus, & fisco adiudicatus est uenditore b præsente. c Quæritur, cum emptrix non prouocauerit, 1 † an uenditorem possit 2 † conuenire? Herennius Modestinus respondit, siue quod alienus fuit cum ueniret, siue quod tunc obligatus euictus est, nihil proponi cur, empti ei aduersus uenditorem actio non competat.

¶ Herennius Modestinus respondit. Si emptor appellauit, d & bonam causam vitio suo ex præscriptione e perdidit, ad auctorem reuerti nõ potest.

Diminutio contingens in re post emptionem perfectã diminuit obligationem de euictione, si postea pars pro indiuiso euincatur, secus si tota, sed augmentum non augetur, siue tota, siue pars euincatur: & si cõtingat diminutio, & postea augmẽtũ: non inspicitur augmentum secuta partis euictione. hoc dicit, vsque ad §. ceterũ. Primo loquitur quando fundus mille iugerũ vẽditus fuit diminutus in ducentis, postea in totidem auctus. Secunda ibi. Nam & econtrario. Tertia ibi. Quæsitum. In primo dic: Quando pars eius, quod remansit, euincitur, inspicitur quotam partem illud faceret de toto, si nil diminutum esset, & pro illo agitur. non autẽ inspicitur quota pars de toto pertinebat ad euincentem. Si uero totum euincatur, quod remansit: tunc totum econtra inspicitur, & agitur pro toto, sicut si in nihilo diminutum totũ euictum fuisset. In secundo dicitur, quod siue totum, siue pars etiam euincatur, non agitur pro augmento, & videtur idem, ut pro eo, quod auctum fuit, & de eo quod remanserat post diminutionem, ac si simul actum fuisset.

Papinianus lib. 7. Quæstionũ.

LEX LXIIII.

Ex mille iugeribus f traditis, ducenta 3 † flumen abstulerat. 4 † si postea pro indiuiso 200. euincantur: duplæ stipulatio pro parte* quinta, g non quarta præstabitur.

Ex mille.] in princ. huius legis ponit gl. hunc casum vsque ad § si totus.

Si totus.] De fundo flumen abstulit 200. postea euictum est totum, quod supererat agis contra me pro dupla pretij mille iugerum; quia si aliàs esset deterioratus, non diminueretur dicta dupla, neq; augerẽ si fundus esset melioratus.

¶ Quod si.] Pone, quod uendidi tibi fundum mille iugerũ, in quo quinta erat Titij. flumen adiecit 200 & sic sunt modo 1200. iugera. Titius euicit tibi quintam, i. 200. nunc quæritur an tenear de euictione de illis? Dicit, quòd non, sed tantum de quinta mille, quia eius, quod de alluuione est euictũ, non præstat uenditor periculum.

Quæsitum.] Vendidi tibi fundum mille iugerum, in quo Titius habebat quintã: flumen abstulit, 200. per alluuionem 200. attulit: postea Titius euicit quintam totius, & sic 200. quæritur, an in totis 200. de euictione ages? & dicitur quod nõ, sed in sola quinta octingentorum, quæ remanserunt quando primo 200. flumẽ abstulit, quæ sunt 160. & sic pro quadringentorum, quæ attulit flumen non tenetur venditor.

Cæterum.] Dicit, quod hæc uera sunt quando quota fundi euincitur. Cæterum si certus locus fundi euincitur, agitur pro dupla illius loci. fortè enim de melioribus locis fũdi est, quod considerandum est.

Quæsitum.] Ego & Titius habebamus fũdum duorum iugerũ indiuisum uendidi ego Seio unum iugerũ pro indiuiso designatum mensura, dicit, quod non transfero dominium iugeris ipsius designati, sed dimidiam tãtum, in qualibet gleba qualibet nostrum habet dimidiam pro indiuiso. Idem si non designasti iugerum integrum, sed quendã locum, non ad mensuram fortè. Viui.

f Ex præscriptione.] Mille iugera uendidi tibi, in his quartã partem habebat Titius, s. 250 primo flumen abstulit tibi 200 demum Titius petiit quartam mille, s. 250. sed tu in quarta ducentorum, quæ flumen abstulit, & quæ periit, repulisti Titium, in quinquaginta, agis contra me pro quarta mille, quæ pertinuit ad Titium, non potes, quia tibi emptori periit quarta ducentorum, ut de euictione non agas, quam abstulit flumen, non mihi: et ob id non tenear pro euictione nisi pro quinta mille, i. 200. & secundum hunc modum procedes in sequentibus respon. Accurs.

g Ex mille ingeribus.] scilicet mille, non pro quarta mille, quod esset ccc l. Et not. hic, & ex sequenti respon. quod nõ est eadem ratio totius ad partem. * Alii dicunt pro parte octingentorum, vel quartam intelligatur euicisse, tam de illis, quæ flumen abstulit, quàm octingentis, quod non placet.

3 † Flo. quidã putant legendum centum sexaginta.

4 † Flo. absolit.

* Etiam si al ferret nomen arum add. tã de par unum flumen, quia pars fundi, sicuti, l. si di dum §. 1. uel sic. in stipulatione sup. eo.

a Totius, ad partem non est eadẽ rõ, nam parte remota non sequitur remo uo totius, secus contra. Lancel. Gal. de stato q. 6. nu. 33.

Diminutio

a *Damnum.*] Putabatur perire creditori, quod fluminis impetu perijt, quando 200. euicta sunt pro indiuiso, sicut qui post diminutionem totus ager est euictus, ut § 1. dixi, sed non est ita. Sed quæ est ratio? R. ñ. hic, quia cũ 200. sint euicta pro indiuiso, non debet agere ob hoc quod flumen abstulit, quia adhuc pōt ei restitui per alluuionẽ quod perdidit, ut ad ipsum damnũ pertineat ad quẽ spectat emolumentum, at, ubi fundus est totus euictus, ad vẽditorem spectat damnũ, quia emptori per alluuionem nihil accrescere potest, cum fundum non habet. Azo. Vel dic, & si flumen nihil accepisset, tamen totum fuisset euictum: hoc non placet.

b *Diminuerat.*] scilicet prius.

c *Euictus.*] s. postea. Sed quid si pars primo perijt chasmate, deinde totum quod superest euincitur: & an idem in grege, si quinq; pecora primo perierunt, & quod superest euincitur? & uidetur in omnibus idẽ ut sup. ee. leg. & Senatusc. l. non põt. Accur.

d *Euictionis.*] in actione ex stipulatu de dupla: aliter in actione ex empto, ut supra de act. emp. l. Titius. §. si. quæ est contra & infra eod. l. euicta re ex empto. Itẽ hic de augmento quod superuenit post, de eo quod ante euictionem, dic, ut diximus supra eod. leg. 1.

e *Integro.*] i. mille iugerum, ut subijcit.

f *Traditus.*] cuius totius quinta erat Titij.

g *Quinta.*] s. 210.

h *Ducenta.*] quinta mille.

i *Alluuionis.*] id est 40. quæ sunt euicta de ducentis, quæ accreuerunt: quorũ sunt quinta portio.

1 † *Alias emptori.*

Nam quod perijt, damnum a emptori; non venditori attulit.

¶ Si totus fundus, quem flumen diminuerat b euictus c sit, iure non diminuetur euictionis d 1 † obligatio, non magis quam si in curia fundus aut seruus traditus, deterior factus sit: Nam & econtrario non augetur quantitas euictionis, si res melior fuerit effecta.

¶ Quod si modo terræ integro fundo, e qui fuerat traditus f, 200 iugera per alluuionem accesserint, ac postea pro indiuiso pars quinta, g totius euicta sit: perinde pars quinta præstabitur, ac si sola 200. h de illis mille iugeribus, q̃ tradita sunt, fuissent euicta: quia alluuionis i periculum non præstat k venditor.

¶ Quæsitum est, si mille l iugeribus traditis perijssent 200. mox alluuio per aliam partem fundi 200. attulisset, & postea pro indiuiso quinta pars euicta esset: pro qua parte auctor teneretur? Dixi consequens m esse superioribus, ut neque pars quinta n mille iugerum, neque quarta o debeatur euictionis nomine, sed perinde p teneatur auctor, ac si de octingentis illis residuis sola centum 60. q fuissent euicta: nam reliqua 40. r quæ de 2 † uniuerso fundo decesserunt, s pro rata nouæ regionis esse intelligi. t

2 † *Flor. de all. &c.*

octingentorum, quæ remanserunt, cum nihil accessisset.

t *Intelligi.*] ideoque non præstatur euictio. Accur.

u *Pro bonitate.*] hoc dic esse verum in actione ex empto, sed non in stipulatu, quod falsum est, quia in ea hr̃ ratio bonitatis, non ut præstetur totum quod pars euicta ualet hodie, sed ut fiat omnis partium collatio. & ita quicquid pars valeat videbitur, ut si emi ex. rem, q̃ erat xxx. a. modo sexies, quod in utraque parte euicta, & non euicta tertiã hodie sum lucratus, & ita econtra si decreuerit rei pretiũ, uel plus quam ualeat, sit empta, secundum Io.

¶ Cæterum cum, pro diuiso pars aliqua fundi euincitur: tametsi certus numerus iugerum traditus sit, tamen non pro modo, sed pro bonitate u regionis præstatur euictio.

¶ Qui vnum iugerum x pro indiuiso solum habuit & 3 † tradidit: y secundum omnium sententias non totum dominium tradidit, 4 † sed partem dimidiam iugeri: quẽadmodum si certum locũ z aut fundum a similiter tradidisset.

3 † *Fl. de diuis. &c.*

4 † *Fl. transferri.*

x *Qui vnum iugerum.*] duo erant duo iugera habentes pro indiuiso.

y *Tradidit.*] vnum iugerum mensura designatum, quod facere non potuit, nisi pro parte dimidia: quia ut dixit lex aut solam dimidiam habebat fundi, aut solam dimidiã possidebat: ideoq; alterius partis dominiũ transferre nõ potuit.

z *Locum.*] non mensuratum.

a *Fundum.*] s. totum, cum dimidia tantum sua sit. Accur.

Euicta re per negligentiam quorundam ex venditoribus, agitur contra omnes, etiam contra non negligentem: sed ei contra negligentem, propria actione succurritur. Item pro eo quod quis soluit nomine proprio contra alterum actio non ceditur.

Idem libro 8. Quæstionum.

LEX LXV.

Rem * hæreditariam pignori obligatam hæredes b vendiderunt, & euictionis nomine pro partibus hæreditarijs spoponderũt: & 5 † cum alter pignus pro parte c sua liberasset, d rẽ creditor euicit. e Quærebatur, an vtrumque hæredum conueniri possit? f idq; placebat propter indiuisam pignoris causam: g nec remedio locus esse videbatur, ut per doli exceptionẽ h

* *De fidejussoribus l. vic. Alc. in l. 4. §. Cato. num. 219. de verb. oblig.*

5 † *Flor. ha. est, &c.*

Rem hæreditariam.] R CASVS. Titius fundum suum pro centum obligauit creditori suo: qui Titius decessit relictis duob. hæredibus, hi hæredes fundum per ædiliũ vendiderũt, & de euictione promiserunt: tandem unus hæredum soluit suã partem, s. quinquaginta creditori: & cum alius non soluerit, creditor egit contra emptorem, & totum fundũ euicit pro 50. non solutis, quæritur an emptor possit de euictione agere etiam contra eum, qui suam partem soluit? videtur quod repellet agentem emptorem;

k *Non præstat.*] duplæ stipulatio: quod in actione ex empto præstitit, ut sup. eo. l. euicta. quæ est contra.

l *Mille.*] in hoc casu quinta erit Titij.

m *Consequens.*] imo videtur potius contrarium in princ. §. si totus, sed consequens ei quod in alluuione dicitur.

n *Quinta.*] quæ erant 200.

o *Quarta.*] quæ erant 250.

p *Perinde.*] q. d. sicut quando nil accreuit, non tenetur auctor: sic & quando reaccreuit, nam &c.

q *Centum 60.*] quæ sunt quinta octingentorum.

r *Reliqua 40.*] quæ sunt quinta ducentorum.

s *Decesserunt.*] illi euicti, idest pro portione, quam habebat in fundo. Accur.

t *Intelligi.*] q. d. sicut de mea portione, quam euinco 40. perijsse intelliguntur tota, ita & meæ portioni 40. accreuisse vñr, quæ ego intelligor euicisse, quasi horum periculum, quæ accreuerunt. & intelliguntur euicta, nec præstat venditor: sicut non præstat eorum periculum, quæ intelliguntur decessisse mihi euincenti quintam partem

nisi cedat ei actio cõtra alium, qui suam partem soluerat: sed hoc remouet, & dicit quod ei consulitur per actionẽ famil. ercisc. un. contra eum, qui non soluit, sicut si totum soluisset, cum voius negligentia alteri nocere non debet. Viuia.

b *Hæredes.*] scilicet debitoris.

c *Pro parte.*] pignus dicitur liberari pro parte, nõ quia pars tantum teneatur, in solidum enim tenetur, sed quia pro parte debiti, quæ soluta est, pignus non tenetur, sed pro parte alia non soluta tenetur insolidum.

d *Liberasset.*] subaudi, alter non. Accur.

e *Euicit.*] ab emptore per hypothecariam tanquam duo rei debendi. Accur.

f *Idq.*] ut quilibet possit conueniri: & sic supple responsum.

g *Causam.*] quasi dicat non ideo quod insolidum tenentur tanquam duo rei debendi.

h *Exceptionem.*] opponendam emptori agenti de euictione, quo casu recuperat iudicio fam. ercisc. ut sup. fam. ercisc. l. hæredes. §. idem obseruatur.

Alle-

actiones, a ei, qui pecuniam creditori dedisset, præstarentur, b quia non duo rei facti proponerentur, c sed familiæ erciscundæ iudicium eo nomine vtile d esset Nam qd 1 † interest, vnus ex hæredibus in totũ liberauerit pignus, e an vero pro sua duntaxat portione: cum cohæredis f negligentia damnosa non debeat esse alteri? g

Succumbens in rei vendicatione directa non agit de euictione, si superest sibi Publiciana, vel vtilis rei vindicatio. hoc dicit.

Idem lib. 28. Quæstionum.

L E X LXVI.

SI cum venditor a † admonuisset h emptorem, ut Publiciana, vel potius ea actione, quæ de fundo vectigali proposita esset, experiretur, emptor id facere supersederit: i omnimodo nocebit ei dolus suus nec committetur stipulatio. Non idem in Seruiana quoque actione probari k potest. Hæc. n. & si in rẽ actio est, nudam tamen possessionem auocat, l & soluta pecunia venditori m dissoluitur pignus, 3 † vnde fit ut emptori n suo nomine non competat.

Re euicta per restitutionem in integrum vtilis actio de euictione competit. h. d.

a *Alsiene.*] pro dimidia eius quod modo soluitur, quam videor soluere pro alio.

b *Præstarentur.*] ab emptore contra hæredem conuenti.

c *Proponerentur.*] nec ideo fuit exactus vltra quam iam soluerat, quod in solidum teneretur (nam non vltra partẽ hæreditariam tenebat) sed ppter. indiuisam causam pignoris, ut dixi, quia nisi in totum non poterat liberari Accur.

d *Vtile.*] idest efficax.

e *Pignus.*] quo casu recuperat iudicio famil. ercisc. ut sup. famil. erc. hæredes. §. idem obseruatur.

1 † Flor. 94.

f *Cum cohæredis*] s. qui soluit contra hæredẽ, quia propter eam affectus est damno in eo quod præstitit agẽti de euictione.

g *Alteri.*] ut & supra de noxa. l. electio. §. fin. & supra manda. l. mandatum distrahendorum, in fi.

SI cum venditor.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & de euictione promisi. a possessione, sine tua culpa cecidisti, volebam uendicare, & ideo mihi denũciasti, vt assisterem: ego dixi, age audacter Publiciana uel utili in rem vero meo consilio non credidisti, sed directa in rem egisti, & succubuisti, de euictione non ages. Secundo si tibi consului, ut hypothecaria ageres, & non fecisti: nihilominus agis de euictione: neque enim ea tibi competebat, neque eius pignoris dominium per emptorem quærere credideras.

2 † Alias. Si cum venderet & delebunt intell. ut Anton. Rub. post adlos. in l. non solũ. §. mor. nu. § 18. de op. no. nun.

3 † Flor. de eo pign.

¶ *Si is qui.*] Militis sem absentis emi a non dño, & pscripsi vel vsucepi, tandem miles reuersus restituitur ad uendicandum, dicit quod & ego restituar ad agendum pro euic. idem est cõtra si miles qui emerat a non domino equum tuum vsucepit in militia, nam ut ego restituo ad uendicandum eo reuerso, sic & ipse contra auctorem suum, vt de euic. agat.

¶ *Si secundus.*] Rem alienam uendidi Titio, & promisi habere licere, deinde Titius Seio vetus dominus vult eũ euincere, qui Seius denunciauit suo auctori. i. Titio: qui Titius assumit procuratorem ad defensionem Seij, cũ vetem dominus de suo iure probasset, & cum hic defensor non reddere nollet, condemnatus est in æstimationem litis scilicet defensori, non domino, quæritur ergo an Titius possit agere contra me ex stipulatione habere licere, dicit quod non, sed ex empto ad interesse agit contra me, qua actione consequetur dictam litis æstimationem, cum eam rem habere de iure non possit a Seio, quem defendit, imo verius, quia actione mandati contra Seium æstimationem litis præstitam non habet.

¶ *Diuisione.*] Tres erant hæredes, vnus erat absens, sed habebat domi pcuratorẽ ad alia sua negotia: duo præsentes cum illo procuratore absentis, diuiserunt hæreditatem: sed postea fundus adiudicatur uni de præsentibus fuit ei euictus: unde potest agere contra hæredes, & act. præscr. uer. pro euictione ad interesse: aget ergo contra absentem si ratam habuerit diuisionem, alias contra procuratorem prædictum euictionis nomine, non quantum valebat fundus tempore diuisionis. Viuian.

¶ Si is, qui reipublicæ causa abfuit, fundum petat, o vtilis possessori p pro euictione competit actio.

¶ Item si priuatus a milite petat, eadem æquitas est emptori q restituendæ pro euictione actionis.

Si emptori res abest propter factum suum, non propter euictionẽ, licet postea propter euictionem sibi absit æstimatio, non committitur stipulatio duplæ, sed agit ex empto. hoc dicit.

¶ Si secundus emptor venditorem, eundemque emptorẽ ad litem hominis r dederit procuratorem, & non restituto eo s condemnatio t 4 † fuerit secuta: quodcunque ex causa iudicati præstiterit procurator, ut in rem suam datus, ex stipulatu u consequi non poterit; x sed quia damnum euictionis ad personã pertinuit emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus est: non inutiliter ad percipiendam litis æstimationem aget 5 † ex vendito. y

Ex causa diuisionis debetur euictio: in qua venit interesse, sicut ex causa venditionis, hoc dicit.

¶ Diuisione inter cohæredes facta, * si procurator z absentis a interfuit, & domi

h *Admonuisset.*] maxime, nam & si non admonuisset, non committit stipulatio, cum adhuc supersit sibi Publiciana proposita rei vin. & est contra ut dixi supra eo. l. minor. §. si seruus, licet quidam dixerint contra, ut ibi diximus.

i *Supersederit.*] sed egerit rei ven. directa.

k *Probari.*] s. si venditor admonuerit emptorem, ut hypothecariam intenderet. Acc.

l *Auocat.*] scilicet, quia penes auocantẽ nuda est, i. sine dñio, qꝫ intendit quærere emptor per emptionem, sed per rei vendi. vendicat quis dñium, idest, rẽ ratione dñij, vt C. vbi in rem actio. l. prima.

4 † Flo. datu natus.

m *Venditori.*] qui & creditor erat: & dic soluta ab emptore, qui soluit precium.

n *Emptori.*] ex hoc. s. quod soluta pecunia venditori, liberatur pignus, apparet quod emptori suo nomine non competit: tunc enim alii non soluerctur pecunia.

5 † Flo. agetur.

o *Petat.*] per in integrum restitutio. completa præscriptione. Accur.

p *Possessori.*] directa cessante propter præscriptionem, vel vsucapionem, ut sup. eodem, qui alienam, sic & in minore, qui petit restitui, ut supra eodem, l. minor. Accursius.

q *Emptori.*] militi, s.

* Iunge l. 5. § vlt. sup. qui pot. in pign. habe. & l. si frater. C. commu. utriusq. iud.

r *Hominis.*] scilicet serui.

s *Eo.*] scilicet homine.

t *Condemnatio.*] in litis æstimatione.

u *Ex stipulatu.*] scilicet cum stipulatus est duplum si rẽ ei habere non liceat, nec enim illa committitur statim lata sententia, ut supra eodem, l. habere. licet sit argumen. contra supra si seruitus uend. l. 1. §. primo. Sed ibi ipse emptor stipulatu duplum re euicta, ut ibi non habere licere: uel hic non videtur damnatus, quia nomine alieno damnatur, sed videtur ad duplam etiam pro euictione agi, ut supra eo. l. euicta. §. primo. quæ est contra Solo. ut ibi.

x *Non poterit.*] a suo uenditore primo.

y *Ex vendito.*] id est ex empto aduersus uenditorem primum.

z *Procurator.*] id est, procurans: alias non desideraretur ratihabitio. Vel dic, quod erat procurator ad alia negotia.

a *Absentis.*] vt supra de procurator. lege, procurator, qui pro euictione.

In

nus ratam habuit, euictis præ dijs, in dominum [a] actio dabitur, quæ daretur in eum qui negotium absentis gessit: vt quanti sua interest, actor consequatur: scilicet vt melioris aut deterioris [b] agri facti causa fidem pretij, quo fuerat tempore diuisionis æstimatum, diminuat vel excedat. [c]

Qui tenetur ad quantitatem respectu certæ speciei, offerendo speciem non auditur, nisi conseruet partem alteram indemnem.

LEX LXVII.

Emptori post euictionem seruum, quem dominus abduxit, venditor eundem seruum post tempus offerendo quo minus præstet quod emptoris interest, non recte [d] defenditur.

Qui de euictione nõ tenetur, etiam re euicta a pretij petitione nõ repellitur. h. d.

Idem lib. 11. Responsorum.

LEX LXVIII.

Cum ea cõditione pignus distrahitur, ne quid euictione secuta creditor præstet, [e] * quamuis pretium emptor non soluerit, sed venditori cauerit: euictione secuta nullam emptor exceptionem habebit: quo minus [f] pretium soluat.

Dans nomen in solutum non tenetur de euictione, si pignora nominis euincantur. h. d. concordat l. periculum supra de pignoribus.

¶ Creditor, qui pro pecunia nomen debitoris per delegationem [g] sequi maluit: [h] euictis pignoribus, quæ prior creditor [i] accepit, [K] nullam actionem, cum eo, qui liberatus [l] est, habebit. [m]

Exceptio indeterminatè facta, porrigitur ad cõmunem casum, sed facta determinatè, nõ porrigitur vltra casum expressum. Itẽ si venditor mentitur in conditione speciei, tenetur ad duplam. Si verò in quantitate hominis, solum ad interesse tenetur exempto. hoc dicit vsque ad §. seruus.

Scæuola lib. 2. Quæstio.

LEX LXIX

Qui libertatis * causam excepit in venditione: siue iam tunc, cum traderetur, liber homo fuerit, siue conditione, quæ in [1] † testamento proposita fuit [2] † impleta, ad libertatem peruenerit; non tenebitur [n] euictionis nomine.

¶ Qui autem in tradendo statu liberum dicit, intelligitur hanc speciem duntaxat libertatis excipere, quæ ex testamento impleta conditione ex præterito [o] possit obtingere. [p] Et ideo si præsens [q] testamento libertas data fuerit, & venditor statuliberum pronunciauerit: euictionis nomine tenetur. Rursus, qui statuliberum tradit, si certam conditionẽ [r] pronunciauerit, sub qua dicit ei libertatem datam: [s] deteriorem conditionem suam fecisse existimabitur; quia non omnem causam statutæ libertatis, sed eam duntaxat, quam pronunciauit, excepisse videbitur; veluti si quis hominem dixerit decem dare iussum, isque post annum ad libertatem peruenerit, quia hoc modo libertas data fuerit, Stichus post annum liber esto: euictionis obligatione tenebitur. Quid ergo si [3] † iussum decem dare, pronunciat viginti dare debere, nonne in conditione mentitur? Et verum est hunc quoque in conditionem mentiri: & ideo quidam existimauerunt hoc quoque casu euictionis stipulationem contrahi. Sed authoritas Seruij præualuit, [t] existimãtis hoc casu ex empto [u] actio-

a *In dominum.*] sicut & ei daretur, ut sup. de act. emp. l. Iulianus, §. si procurator. Azo. Dic actioni præs. scriptis verbis, vt C. fami. ercisc. l. si familiæ.

b *Deterioris.*] pretij.

c *Excedat.*] nam si plus valet, tunc crescit æstimatio, & decrescit si minus valet, hoc in actione præscriptis verbis, sicut in actione ex empto, quia in vtraque petit interesse. secus in actione ex stipulatu, per cuius actione, in qua inspicitur tempus venditionis, vt j. e. l. ex mille.

d *Emptori non recte.*] imo videtur, quod sic, vt inf. de dolo. except. l. si fideiussor. quod est cõtra. Solu. ibi & interesse, si quod erat, & seruũ paratus est præstare. Vnde agens ad rei æstimationẽ & interesse repellitur, ut ibi. hic autẽ rẽ tãn paratus est præstare, & nõ ab interesse nõ defendit, secus dico in dupla pretij promissa. quia illa, semel cõmissa nõ resoluit postea. vt j. eo. l. habere in fin. Item j. sol. matr. l. si vero negotiũ. § si. vbi dicitur, quod maritus liberatur reddẽdo vxori ipsas res, quas habuit de hæreditate liberti mulieris, licèt in æstimatione fuerit obligatus. Sol. illud ex æquitate, ut ibi dicit, & in alio casu loquitur ibi, quam hic. Accur.

e *Cum ea creditor.*] CASVS. Titius debebat tibi 100. sub pignore fundi, tu mihi alia 100 animo nouandi delegasti mihi Titiũ cũ omni iure. licet mihi euincatur fundus tibi à Titio obligatus, non ideo contra te liberatũ habebit actionem. Viuian.

e *Præstet.*] quod semper agi intelligitur. vt j. de pigno. per tot. & ibi. & s. de act. emp. l. ex empto. §. Iuliam.

f *Quo minus.*] secus in ijs, qui de euictione tenentur, qui scilicet, vt domini vendunt, vt C. eo. l. si post. imo, & si soluerunt, repetunt, ut supra de act. emp. l. ex empto. §. fin.

g *Per delegationem.*] & sic est nouata. vt j. de noua. l. delegatæ.

h *Maluit.*] Seius Titio decẽ debebat sub pignore fundi, Titius mihi x. accepi à Titio in solutum nomen sui debitoris cum pignore: quod pignus posteà mihi euincitur: nõ ago contra Titium, quia a me est liberatus. Accur.

i *Creditor.*] idemque debitor delegatus.

K *Accepit.*] scilicet à delegato.

l *Liberatus.*] quantum ad pignora euicta. Sed nunquid saltem, ut cedat contrariam pignoratitiã actionem? Respon. videtur, quod sic, vt supra eo. l. in creditore.

m *Habebit.*] creditor prædictus.

n *Qui libertatis. Non tenebitur.*] scilicet ad interesse: sed nunquid ad pretium? Videtur quod sic, ut supra de act. emp. l. empto. in fin. quæ est contra. Sed certè aliud est si dicat per unã causam, scilicet libertatis se nolle teneri nomine euictionis: in quo casu nec tenetur ad pretium, ut hic, aliud si dicat generaliter se nolle teneri nomine euictionis: in quo casu tenetur ad pretiũ. ut argum. supra si quis cau. sed & si. §. quæsitum. & argum. supra de pen. nam §. fin.

o *Ex præterito.*] apposita.

p *Obtingere.*] in futurum. Azo.

q *Præsens.*] idest purè, & sic non est statuliber.

r *Conditionem.*] melior ne facit, vt si decẽ dare iussum dixerit quinque debere, & his decẽ datis peruenerit ad libertatẽ, ut j. eodem l. si fundum. §. fin.

s *Datam.*] a testatore.

t *Præualuit.*] cum quærebatur, ex stipulatu an ex empto debeat dari. &c.

u *Ex empto.*] ad interesse quanti sua interest eum euictum non esse. Sed contra, supra eod. si fundo. §. fin. Solu. hic interest mea ipsum non esse mentitum, quia si verum esset, quod dixit, scilicet quod iussus esset dare x. difficilius posset peruenire ad libertatem tantam pecuniam dando, quam perueniatur cũ x. dare iussus est: tunc. n. & facilius minorem summam offerre & dare potest, supra verb. & si sit mentitus, non tamen interest mea illud esse verum, quòd asseuerauerit falso, cum facilius dando quos quam

* Rectè enim ad passiuũ refer. l. ros. rip. tum § 2 jmp. de astra p. z. & nota a ſententia illa creditorem nõ dominum, & ea suis occasio. nis.

* Hic est casus sing. secundum Rõ sing. 187. ad hoc, quod licet pactum fuerit appositum, ut non teneatur de euictione vendens, tamẽ re euicta tenetur ad pretium. quod verum quando est factum pactum in genere, scilicet quocunque euincatur: secus si in specie, ut si euincatur à tali: puta Petro, vel alio, tunc vendens non tenetur ad pretium.

1 † Flor. desit, in.

2 † Flo. fuerit.

3 † Flo. quo

quam si teneretur dare x. perueniat ad libertatem: nec obstaret quod dicitur supra de interr. act. l. de ætate §. si cum. quia ibi mentitus est in iudicio. Accur.

a *Putabat.*] ideo putauit ex empto competere actionem, & non ex stipulatu: quia putabat &c. Sed vt ad duplum agi. vt ℨ. de statulibe. si x. dare quæ est con tra. Sol. non est ℨ quia ita punctare debuit, ob euictionem duntaxat duplæ repetitio erit emptori: & quod subijcit, & ex empto, propter mendacium.

b *Liber factus.*] vt & C. de testa. man. i. cum testamento. & infra, de condi. & demon. l. Iulia Paulus. Sed ℨ in co. tit. l. cum seruũ ita. vbi dicitur quod licet omnia offerat, nõ tñ est liber, nisi leget rõnes & ho computet, vt ibi dicitur. Solu aliud est quando nihil debetur, quia tunc pro pure libero habetur, vt hic, cum suis concor. & aliud quando aliqua debet, quia tunc est conditionalis, vt ibi, & arg. inf. de li. leg. l. petitor.

c *In reliquis.*] relin quere est debitum ex administratione retinere: inde & reliqua dicuntur ipsa debita retenta, vel forte à reliquis deriuatur reliqua, & quod ita sit, probat hic, & ℨ. de admi. tut. l. q. nominibus. & l. Lucius. i. resp. Accurs.

d *Dare.*] hic aperte transit in emptorem: sed, quod est in faciendo, non, vt inf. de statu libe. partic. §. si.

e *Consequens.*] ratio proportionalitatis totius ad partem.

f *De reliquis quinquaginta*] id est &c. Azo.

g *Perfunctorie.*] id est ambigue, secundũ. P.

h *Conditionem*] argu. idem in eo, qui causa libertatis recepit, ut in prin. huius legis.

i *Iudicio*] ut sup. de contrah. empt. l. Labeo. & l. cum lege.

k *Portio*] verbi gratia venditus fuit ager in specie pro xij. & asseruit agrum esse trium iugerum, ergo pro unoquoque præsumuntur dari quatuor solidi, & deest vnum iugerum, repetet portio pretij, quæ pro singulis iugerib. data esse credebatur: hic ergo non pro bonitate eius quod deest, præstatur euictio: sicuti cum pars indiuidua rei euinceretur, quia non bonitas loci æstimari potest, qui locus non datur sed tenetur ex empto eo nomine quod deest. Accur.

a In reliquis habere quod [illegible] Bul. hi.

1 † Fl. [illegible]

2 † Fl. perfun ctoria. & infra Bud. 1. dicis [illegible]

nem esse: videlicet quia putabat a eum, quia pronunciasset, seruum uiginti dare iussum, conditionem excepisse quæ esset in dando.

Si seruo relicta sit libertas. si rationes reddiderit, videtur purè relicta, si nulla reliqua supersint: ideo si tãquã statuliber vẽdatur, venditor tenetur: sed si supersint, videtur relicta sub conditione, si illa reddiderit: & ideo si maior summa per uenditorem exprimatur, ex empto tenetur: secus si tantam summam exprimat. hoc dicit.

¶ Seruus rationibus redditis liber esse iussus est; hunc hæres tradidit, & dixit 100 daque te seruus dare debeat, & per hoc adita hæreditate liber factus b est: obligatio euictionis contrahitur, eo quòd liber homo tanquam statuliber traditur. Sed centum in reliquis c habet, a potest hæres videri non esse mentitus: quoniam rationes reddere iussus intelligitur summam pecuniæ quæ ex reliquis colligitur, iussus dare d Cui consequens e est, ut si minus quam centum in reliquis habuerit, veluti sola quinquaginta, & 1 † cum eam pecuniam dederit, ad libertatem peruenerit: de reliquis quinquaginta f actio ex empto competat.

¶ Sed & si quis in uenditione statu liberũ perfunctorie g 2 † dixerit, conditionem h autem libertatis celauerit: empti iudicio i tenebitur si id nescierit emptor. Hic enim exprimitur, eum, qui dixerit statu liberum, & nullam conditionem pronunciauerit, euictionis quidem nomine non teneri, si conditione impleta seruus ad libertatẽ peruenerit, sed empti iudicio teneri: si modo conditionem, quã sciebat propositam 3 † esse celauit: sic 4 † & qui fundum tradiderit, & cum sciat certam seruitutem deberi, perfunctorie dixerit, itinera, actus, quibus sunt, ita 5 † sint: recte recipit, & euictionis quidem nomine se liberat: sed quia decepit emptorem, empti iudicio tenetur.

¶ In fundo uendito, cum modus pronunciatus deest sumitur portio k ex pretio, quod totum colligendum est ex omnibus iugeribus dictis.

Paulus lib. 5. Quæstionum.

LEX LXX.

EVicta re, ex empto actio non ad pretium duntaxat recipiendum, sed ad id, quod interest, l competit. Ergo & si minoris 6 † esse cœpit, m damnum emptoris n erit.

Si res euincatur à genero emptoris, cum in dotem tradiderat, committitur etiã si dos sit reuersura h. d.

Idem libr. 16 Quæstionum.

LEX LXXI.

PAter filiæ nomine fundum o * in dotem dedit: euicto eo, an ex empto actio 7 † vel duplæ stipulatio committatur, quasi pater damnum patiatur, non immeritò dubitatur. p Non enim sicut mulieris dos est, ita patris esse dici potest: nec conferre fratribus cogitur q dotem à se profectam manente matrimonio. r Sed uideamus, ne probabilius dicatur committi hoc quoque casu stipulationem: interest enim patris, filiam dotatam s habere, & spem quandoque recipiendæ t dotis, vtique si in potestate sit. Quod si emancipata est

l *EVicta re Interest.*] Datur enim ex empto ad interesse, ut dixi, sup. eo. l. si in uenditione.

m *Cœpit.*] scilicet rei æstimatio.

n *Emptoris*] hoc quantum ad actionem ex empto: aliud si ex stipulatu agatur, ut sup. eo. l. ex mille § 1. Accur.

P*ater.*] CASVS. Titius filius Seij pro sua filia fundum in dotem dedit, quẽ emerat à non domino, qui fundus est euictus a genero Titij, quæritur, an statim possit agere Titius de euictione contra suum auctorem. Videtur quod non, duplici ratione. Prima, quia dos est mulieris, & non patris. Itẽ si pater huius decederet, non conferret dotem, quam pro filia dederat. contra uidetur quod sic: quia interest patris filiã esse dotatam, saltem ratione affectionis, & etiam quandoque ratione pecuniaris commodi, vt si est in potestate filia, uel etiam emancipata, & pater est stipulatus: nam utroque casu ea mortua in matrimonio competit patri repetitio: an ergo tantum quando pecuniariter interest, agit pater contra suum auctorem: an & quando ratione affectionis? & dicit quod vtrobique. Vivianus.

o *Pater filiæ nomine fundum*] quem emerat.

p *Dubitatur*] videtur quod agere non possit.

q *Fratribus cogitur.*] id est pater fratribus suis: & sic loquitur in eo casu, quãdo hic pater viuente suo patre dedit dotẽ pro filia sua, quæ erat neptis ad eum, filia autem ipsa confert, aut minus acciperet de hæreditate sui patris v. C. de collatio. dotis & in auth. quod obtinet: aliás non agitur quando non est euicta. vt C. de colla. ea demum.

r *Matrimonio.*] cum in bonis patris non sit, ut hic, & infra, de collatio. bono. filiũ & de collatio. do. l. prima. §. fin.

s *Dotatam*) quandoque pecuniariter quandoque sola affectione, & hoc semper est, & ideo semper agit. Accur.

t *Recipiendæ.*] scilicet habet ideo tunc pecuniariter sua interest.

3 † Fl. propositam.

4 † Fl. sic & qui fundum tradit.

5 † Fl. utique sunt retineri cipiatur euictionis quidẽ.

6 † Fl. minoris.

* quẽ emerat à [illegible]

7 † Exp. deest, actio. & ad [illegible] huius l. [illegible] [illegible] C. de [illegible] quod [illegible].

vix poterit defendi, statim committi stipulationem, cum uno tantum ¹ † casu [a] * dos ad eum regredi possit. Nunquid ergo tunc demum agere possit, cùm mortua in matrimonio filia potuit dotem repetere, si euictus fundus non esset? an & hoc casu [b] interest patris dotatam filiam habere, ut statim conuenire promissorem [c] possit? Quod magis [d] paterna affectio inducit. [e]

Licet unum sit instrumentum, & una venditio, si tamen corpora rerum uenditarum sint diuersa: uno euicto agitur, ac si essent plura instrumenta, & plures emptiones. hoc dicit.

Callistratus libro secundo Quæstionum.

LEX LXXII.

Cum plures fundi specialiter & ² † nominatim, uno instrumento emptionis interposito uenierint, non utique alter alterius fundi ³ † pars esse uidetur, sed multi fundi una emptione continentur. Et quemadmodum si quis complura mancipia uno instrumento emptionis interposito vendiderit, euictionis actio in singula capita mancipiorum spectatur: [f] & [g] ⁴ † aliarum quoque rerum complurium una emptio facta sit: instrumentum quidem emptionis interpositum unum est, euictionum autem tot actiones sunt, quot & species rerum sunt, quæ emptione comprehensæ sunt: ita & in proposito, nõ utique prohibebitur emptor euicto ex his uno fundo uenditorẽ conuenire, quòd una cautione [g] emptionis complures fundos mercatus comprehenditur. [h] ⁵ †

Hæres potest ex persona propria uenire contra alienationem factam per defunctum mero iure: sed si obtineat, de euictione tenetur. Item si pars uelit, potest eum per exceptionem repellere. hoc dicit.

Paulus libro septimo Responsorum.

LEX LXXIII.

Seia fundos Mæuianum, & Seianum, & cæteros doti dedit: [i] eos fundos vir Titius uiua Seia sine controuersia possedit: post mortem deinde Seiæ Sempronia hæres Seiæ quæstionem pro prædij proprietate facere instituit. Quæro: cum Sempronia ipsa sit hæres Seiæ, an iure controuersiam facere possit? Paulus respondit iure quidem proprio, non hæreditario Semproniam, quæ Seiæ (de qua quæritur) hæres extiterit, controuersiam fundorum facere posse, sed euictis prædijs eandem Semproniam hæredem Seiæ conueniri posse, vel exceptione doli mali [k] summoueri. ⁶ †

Hermogenianus lib. 2. iuris ἐπιτομῶν.

LEX LXXIIII.

Si plus uel minus, quàm pretij nomine datum est, euictione secuta dari [l] conuenerit: [m] placitum custodiendum est. Et ⁷ † si iussu iudicis rei iudicatæ pignus captum per officium distrahatur, post euincatur: ex empto contra eum, qui pretio liberatus est, [n] non quanti interest, sed de pretio duntaxat, [o] eiusque usuris, [p] habita ratione fructuum, dabitur: scilicet si hos ei, qui euicit, restituere [q] non habebat necesse.

¶ Mota quæstione, interim non ad pretium restituendum, [r] sed ad rem defendendam venditor conueniri potest.

¶ Qui nomen, quale fuit, uendidit, duntaxat ut sit, non ut exigi [f] etiam aliquid possit, sed ⁸ † & dolum præstare cogitur.

a *Uno casu.*] si fuit stipulatus sibi reddi, vel pactus, vt C. de rei vxo. act. §. videamus. Accursius.
b *Hoc casu.*] cum est emancipata, non reuersa ad patrem. Ar. sed & ipsa mulier, si non habet pactũ, agit in tali casu, ut sup. eo. si pro re. § si.
c *Promissorem.*] de euictione.
d *Magis*] quandoq; contrarium. Accur.
e *Inducit.*] quæ sola sufficit in huiusmodi contractibus, vt s. man. l. cum seruus, sed hic est & spes rehabẽdæ dotis quoque, ut hic dicit: pro quo ut ratione spei aliquid agat, facit inf. ex qui. cau. in pos. ea. Fulcinius, §. si qua actione, & s. so. mat. l. si ab hostibus. & C. sol. mat. l. doc. Sed uidetur quod aliã rõne agat, non affectione tantum: sed quia tenetur de euictione. Sed respon. non semper tenetur, vt C. de iure do. l. 1.
f Cum plures. *Spectatur*] siue dicat, quod vniuersaliter sunt pretiũ solutũ, siue in singulis æstimatur eius bonitas: sed primo casu et quod depretiata sunt cetera, vt s. tit. e. l. si plura. Accur.
g *Continet*] Sed nunquid & si vnus est fundus, & pars euin. est, agitur siue in totum, siue pro parte pretiũ sit statutum, licet diuerso modo? Respon. sic: & quod hic dicit, dic nõ impediri quin agatur, ut pro plurib. Accursius.
h *Comprehenditur.*] et & creditor vnũ de debitoribus per vnã cautionem obligatis, vt C. si certũ pet. l. eo quod. & sic pro parte remanet, & pro parte rescinditur negotiũ. Sed cõtra. s. de sol. l. si quis aliam, secundo resp. ubi dicitur, quod pro debito dedit duos seruos in solutum: quorum uno euicto tota prima obligatio remanet. Sol. ibi, ideo quia nõ erat illi extincta prima obligatio, cũ debuit eos facere accipientis: vnde facilè remanet obligatio prima: hic autẽ fecit vẽditor quod debuit: quia tradidit: vnde est liberatur: sed postea euictione secuta non suscitatur obligatio, nisi quatenus est euictum. Accur.
i *Seia fundos. Dedit.*] sub pacto lucrãdæ dotis si præmoreretur vxor, vt sequentia locum habeãt, vel fuerint data æstimata.
k *Doli mali*] vt C. de rei vend. l. cum à matre. in fi. de reb. alie. non alienan. l. uenditrici. Sed uidet quod non agat, cum sua culpa possessionem amisit, cum exceptionem non opposuit, sed expectauit agere, ut sup. eod. l. rem. 1 § si simplæ, quæ est contra. So. Cum culpent alij te, me laudare necesse est, cum habeas lucrũ, vt supra eo. titu. l. sed & si exceptio. Itẽ & venditionem confirmare debet, ut C. de libe. cau. l. si ab eo. quia non uidetur emptor dominus. Accur.
l *Si plus. Dari.*] id est, restitui per actionem ex empto: & idẽ si vltra duplũ non sit dictum.
m *Conuenerit.*] non errore, sed consensu, ut supra si quis aut. sed & si quis §. fin. & C. de spon. l. fi. & supra eodem. l. si dictum, & inf. tit. a. l. euictis, & facit sup. de acti. l. nõ distinguemus, in principio.
n *Liberatus est.*] vt C. eodem. l. si ob causã in fine. vt euenit in eo quod ex conuentione venditur, vt supra de distrac. pigno. l. rescripti [illegible] primo.
o *Duntaxat.*] imò in omne interesse, ut supra de pigno. act. l. [illegible] eleganter, primo respon. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accur.
p *Vsuris.*] computandis post euictionem.
q *Restituere.*] fructus puta, quia non extabant, uel etiam mala fide consumpti sunt, vt C. de rei vendica. l. si fundum.
r *Restituendum.*] ut & C. eodem. l. qui rem emit. nisi hoc conuenerit, ut mota controuersia pretiũ restituatur, vt C. eod. l. sine in libertatem. Est tamẽ arg. contra. ff. communi diuid. l. si socius.
f *Exigi.*] de facto, sed ut possit de iure exigi.

1 † *Flo. desid. tantum.*
* *Id est, si idcirco filia emancipata decesserit, ut maritum lucro dotis [illegible] ciat, & patri fraudet. l. 5. infra de dona. sic Græci ad it lũ l. 5. n. 11. 2. 9 Barth.*
2 † *Flo. desid. &.*
3 † *Pl. fundus.*
4 † *Flo. desid. si.*
5 † *Flo. comprehenderit.*
6 † *Deest summoueri posse.*
7 † *Flo. desid. &.*
8 † *Flo. desid. sed.*

trigi, tenetur ut supra de hære, vel actio vē. si nomē sit distractū. Sed argumen. cōtra supra de do. l. nam is.

QVod ad seruitutes.] CASVS. Vēdidi tibi fundum ignorans eū seruū, cū deberet seruitutē uici no, qui vicinus postea euincit seruitutē, non tenetur de euictione ad interesse, cum neque tota res, neq. pars est euicta, quando huiusmodi seruitus euincitur; & hoc nisi dixissem optimum, quia tunc ad interesse. Secundo quærit, si uendo fundum, an teneat præstare eū dominantem uicino, & dicit quod non, etiam si dixi optimum maximū, nisi expresse dixi ei deberi seruitutē. Lex vltima plana est. Vi. a *Quod ad seruitutes prædiorum.*] Prædiorū idō dicit, quia secus est in personali, ut puta vsusfructus, ut sup. e. l. sed, & si quid. §. si vsusfructus, & l. si rē. §. si quæ sunt cōtra. & notari potest infra de l. t. l. seruo. leg. §. si fundus. Accur.

b *Si tacita*] nominaliter ponit, nō aduerbialiter, hoc est, quia neq; venditor, neque emptor aliquid dixit de seruitutib. & ita tacite sunt, cū vterq; de eis tacuit, & hoc cum vēditor ignorabat seruitutes: nā nō solū tenetur esse tenetur tunc, sed quāto minoris emptus esset, agit aliquid ad interesse, ut sup. ti. §. quoties, sup. de actio. emp. l. Iulianus ait & supra eo. l. sed & si quid. Accur.

c *Tacite*] scilicet seruitutes. Accursius. Aduerte quod alia gl. habetur Tacitè, aduerbialiter. Accur.

d *Non posse.*] s. ad duplum, sed ex empto, vt no. ī. de a̅ne. emp. cum vēderes. Vel dic, quod hic excepit, ne teneretur noie seruitutis, quod Io. non placet. Accu.

e *Actum*] etiam eo casu quo dixit optimum.

f *Teneri*] idem est in legatis quo ad euictionem seruitutis: ut sup. de leg. secundo. l. Mæuius. §. placet. secus est quantū ad euictionem dominij.

* *Sic supra eod. cum fundus, cum ibi not. & l. si. de usufr. § Lucius Titius, sup. de pign.*

1 † *Alias, seruitutem.*

2 † *Alias, expressim: alias concessum.*

3 † *Plo. authoritatem, sic usurpat Pau. lib. 1 sentent. ti. Alci. lib. 2. parerg. c. 9.*

Venditor non tenetur ad interesse, licet res uendita debeat seruitutem: nisi fuerit uendita vt libera, nec etiam tenetur, licet eidem non debeatur, nisi dictum fuerit deberi. h. d.

Venuleius libro 16. Stipulationum.

LEX LXXV.

QVod ad seruitutes prædiorum a attinet, si tacitæ b secutæ sunt, & uindicentur ab alio, Quintus Mutius & Sabinus existimant, uenditorem ob euictionem teneri non posse. Nec enim euictionis nomine quemquam in eo iure teneri quod tacitè c soleat accedere: nisi uti optimus maximusque * esset, traditus fuerit fundus; tunc enim liberum ab omni seruitute præstandum. Si uerò emptor petat uiam uel actum: uenditorem teneri non posse, d nisi nominatim dixerit accessurum iter uel actum: e tunc enim teneri f eum, qui ita dixerit. Et uera est Q. Mutij sententia, ut qui optimum maximumq́. fundum g tradidit, liberum præstet: non etiam deberi alias seruitutes, 1 † nisi hoc specialiter ab eo accessum h 2 † sit.

Idem li. 17. Stipulationū.

LEX LXXVI.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandem pro derelicto habuero, amitti i authoritatem, 3 † id est actionem pro euictione, K placet.

TITVLVS III.

De exceptione rei uenditæ & traditæ.

Veniens contra uenditionem à se factā, uel ab alio suo mandato, repellitur exceptione rei uēditæ, vel traditæ, si tradiderat. Et idem in hærede, etiam si ueniat ex persona sua propria. Sed si emptor tempore emptionis erat seruus, tempore quo agitur liber, habet exceptionem in factum. Itē, si res non fuit à uenditore tradita, sed emptor aliunde possessionem nactus est, habet exceptionem rei uenditæ. Prædicta uera, nisi venditor iustam habeat causam petendi: h. d. tota lex.

Vlpianus lib. 76. ad edictū.

LEX PRIMA.

MArcellus scribit, si alienū fundum uendideris, & tuum postea factum petas: hac te a 4 † exceptione rectè repellendum. l Sed & si dominus fundi hæres uenditori existat; idem erit dicendum.

¶ Si quis rem meam mandato meo uendiderit, uendicanti mihi rem venditam nocebit hæc exceptio: m nisi probetur me mandasse, ne traderetur antequam pretium soluatur. n

¶ Celsus ait, si quis rem meam uendiderit minoris, quam ei mandaui, non uidetur alienata: & si petam eam, non obstabit mihi hæc exceptio: o quod verum est.

Ex contractu gesto cum seruo, datur ei manumisso exceptio in factum.

¶ Si seruus merces peculiariter emerit, deinde dominus eum priusquam proprietatem p rerum mancipet q, testamento liberum esse iusserit; eique peculium prælegauerit, & uenditor à seruo merces petere cœperit: r exceptio in factum s locum habebit, quia is tunc seruus fuisset, cùm contraxisset.

4 † *Plo. doli, te.*

g *Fundum.*] præstandum, ut ī. de uer. sig. l. qui vt optimus.

h *Accessum.*] i. dictū sit accedere, ut & sup. de contrahen. emp. l. in uendendo. Accur.

i *Si alienam. Amitti*] amittitur actio quæ cœpit sic & supra quib. mod. vsus fru. amit. l. 1.

k *Pro euictione.*] quia donasse uideor, ut & ī. de stipu. seru. l. quod seruus, sicut & manumittendo, vt & supra eo. si seruum eius.

DE EXCEPTIONE rei uenditæ.

Quis ipsemet quando, quis qui vēdidit, vel alius, quis similis & sit, vult tunc re: idem de hac exceptione dicit opponenda contra prædictos. Accursius. Hic tit. ex Cuiac. in parat. tit. ad ipsum cōmodissimè adaptatur superiori, hac ratione, quod cōcurrat hæc exceptio de re uēdita, & tradita, sine exceptio doli ex hac causa cū actione de euictione uēditoris vēdicāte, nā uel iuris eius eliditur per exceptionem, vel re ablata, agitur de euictione, ut in l. vindicātem, supra tit. proxi.

MArcellus. Repellendū] vt ī. [illegible] tit. 1. l. vendicantem. & sup. mand. seruum Titij, & est ar. quod iudex succedens victo non appellet. Sed quid est, & est ratio, quia hic tenet uēditor re reuocata, sed iudex nō tenetur sētētia retractata.

m *Hæc exceptio.*] scilicet intentionis, non actionis, quia nullam habet. Azo.

n *Soluatur.*] nam tūc ad agendū admittit vt hic, sed arg. ā. sup. de pub. si quis. sol ibi erat pretio n. solutū.

o *Exceptio*] nisi quod de est, mihi præstetur, ut sup. man. diligenter. §. 1. Accur.

p *Proprietatem.*] & dic proprietatē i. possessionē, sic & ī. de uerbo signif. l. interdū.

q *Mancipetur.*] scilicet dominus.

r *Cœperit.*] cū postea traditionem fecisset.

s *In factū.*] sed cur nō dat exceptio rei uēditæ

te & traditæ, cum ter dat domino quondã suo in cuius locũ successit? Respon. immo nec ei dabitur: cum dominus vel seruus, cum esset in seruitute, proprietatem eorum non est nactus, ideoque domino non competit, quia decurritur ad exceptionẽ in factum: cũ alias non soleat ei seruo proficere quod in seruitute egit, ut sup. de pac. l. & suum. Item no. ꝙ hic loquitur quando fuit contractus factus siue pactum, in uera seruitute eo existente, alias doli daretur, si statulibes paciscetur, ut dicta l. supra de pac. & suum. Vel dic, ꝙ dominus habet eam, & libere ex persona domini, quia satis traditur domino, cum alij traditur eius voluntate, ut supra titu. 2. l. si quid a te. & in factum habet ex sua persona.

a *Vtetur.*] ut si agat quia non est solutum pretium, vt sup. de crib. l procuratoris §. sed & si uenditor. vel rescissa per pactum

1† *Alias, indictu.*

2† *Flo. car.*

3† *Flo. vindicanti.*

Hac exceptio datur interdũ, etiã re non tradita: sed aliter sine vitio possessionis apprehensa. Itẽ interdũ etiã re tradita non competit, scilicet si subest iusta causa indicandi, h.d.

¶ Si quis rem emerit, non autem fuerit ei tradita, sed possessionem sine vitio 1 † fuerit nactus: habet exceptionem contra venditorem, nisi forte venditor iustam causam habeat, 2 † vt rem vindicet. Nam & si tradiderit possessionẽ, fuerit aũt ei iusta causa vendicandi: 3 † replicatione aduersus exceptionem vtetur. a

Qui primo emit rẽ a non domino, præfertur ei, qui secũdo emit ab eodem postea facto domino. licet in secundum fuerit translatum dominium, & non in primũ, hoc dicit. Et no. casum in quo Publiciana datur contra dominum, & non dominus pfertur domino: sic & supra de rei vẽd. si a Titio.

Pompon. li. 2. 4† ἐπιστολῶν.

LEX II.

Si a Titio fundum emeris, qui Sempronij erat, isque traditus tibi fuerit, pretio autem soluto Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem fundum Mænio vendiderit: b Iulianus ait, æquius esse priorem te tueri, quia & si ipse Titius fundi a te peteret, exceptione summoueretur: c & si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres. d

Hermogenianus li. 6. iuris ἐπιτομῶν.

LEX III.

Exceptio rei venditæ & traditæ non tantum ei, cui res tradita e est, sed & 5 † successoribus eius & emptori secundo (& si res ei non fuerit tradita) proderit. Interest enim emptoris primi, secundo rem non euinci. Pari ratione, venditoris etiam successoribus nocebit, siue in vniuersum ius, siue in eam f duntaxat rem successerint.

legis commissoriæ, vel addictionis in diem.

b *Si a Titio. Traditus.*] cum primus a possessione cecidit, uel de facto, ut infra, de fun. do. l. si fundum.

c *Summoueretur.*] vt supra titu. 2. l. vendicantẽ, & dixi de hac materia, & sup. de rei vendic. l. si a Titio.

d *Peteres.*] speciale, ut Publiciana detur contra dominum.

e *Exceptio Tradita*] sed quasi tradita, ut per patientiam, ut sup. de pub. siue. autem, §. si quis rem.

f *In eam*] sic & interdicto quorum lega. tenetur successor in rem, ut infra quorum leg. l. prima, §. illud. Sed arg. contra sup. de eden. l. quædam, §. his autem.

4† *Flo. li. 8. ex Plaut.*

5† *Flor. deest, &c.*

DE VSVRIS ET FRVCTIBUS &c.

¶ *Quia principalibus petitionibus, de quibus est dictum, decedunt: usque, siue sit personalis petitio, siue rei abeuntes, ideo ponit de vsuris, quæ scilicet ex pecunia proueniunt. & sic dicuntur accessus causis. quia extra corpus veniunt. & fructibus scilicet prædiorum, quæ est naturalis accessio, ut inf. de ver. sign. l. vsura pecuniæ. Item de causis, ut de partu, & primo, & sequentibus, ut infra eod. ep...*

a *Et omnibus accessionibus*] s. prædictis & aliis, nam non est nouum post spẽalia generale subici uerbũ, &c. vt & sup. ad leg. Aquil. l. si seruus, §. inquit. Item & quia occasione moræ debitoris ꝓ dicta eueniũt, dicit et de mora: de qua dic, vt ĩ. ea. l. mora. in prin. Ac Plura alia scribit Cuiac. ad hunc titu. in suis paratitlis.

1† *Flo. li. 1. ἀποκρίσεων.*

si iudex condemnat mihi debitorem ex contractu bo. fi. in centum, non potest iubere, ut caueat de soluendis centesimis post quãdiu est te tpũs, quia tractus futuri tẽporis non spectat ad iudicem, & quia in potestate actoris est petere iudicatum.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XXII.

TITVLVS I.

De vsuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, a & mora.

Papinianus libro tertio 1† Responsorum.

LEX PRIMA.

Cum iudicio bonæ fidei b disceptat, c arbitrio iudicis vsurarum modus ex more d regionis, vbi contractũ est, e constituitur: ita tamen, ut

¶ *Papinianus*] Tutor finita tutela inuenitur debitor ex mala administratione, in centum puta, licet in nulla mora sit ex interpellatione, vel alio mõ facto hominis, cum ipsa re est in mora, fauore pupilli quondam, eas debebit vsq. ad tps, quo illa centũ exolueret. Secũdo pone, ꝙ obtulit consignatum, & deposuit, tũ. it non tenetũ ex tũc, cum noluerit adultus recipere. Vin.

b *Cũ iudicio bonæ fidei.*] secus de stricti iuris iudicio, ubi vsuræ nõ ueniunt, nisi p stipulationẽ sint promissæ, vt C. eod. l. quamuis. Vel nisi in legato, & fideicommisso, & nisi post litem contestatam: sed hoc vltimum non placet. Quæ autem sint bonæ fidei, habes. Insti. de actio. §. actionum.

c *Disceptatur.*] de vsurarum quantitate præstanda.

d *Ex more.*] vt leniores præstentur, quæ in regione frequẽtantur, si plures frequentantur, ut infra de admi. tut. l. tutor qui repertorium, §. ex cæteris.

e *Contractum est.*] ibi contractum esse vr, vbi pecunia est soluenda, ut infra, de bon. author. iudi. possid. l. tertia. & infra

Cum iudicio] CASVS. Vendidi tibi fundum pro 100. dandis ad certũ diẽ, non dedisti, & sic in mora fuisti. peto vsuras, quæris quotas? Respõ. quod illas, quæ in regione illa frequentant, in qua fuit factus contractus, si modo non sint contra legem.

¶ *Socius.*] Ego & Titius eramus socij alicuius negotiationis, communem pecuniam in vsus suos conuertit Titius, etiam licet moram non cõmittat, præstat vsuram. Secũdo dicit, ꝙ licet sic in bo. fi. contractibus debeantur vsuræ, tũ

infra, de actio. & oblig. l. contraxisse. Accursius.

ADDITIO. Vel dic contractum fictè per collatam solutionem sibi debet etiam solutio ventilari, secundum Bald. hic.

a *Ut legem.*] vt C. de vsur. l. eos qui, §. super.

b *Mora.*] s alias.

1 † Flor. legi.

legem a 1 † non offendat.

Qui pecuniam alienam conuertit in suos vsus hoc ipso videtur in mora: & qui potest petere in sortem non potest petere sibi caueri de vsuris futuris, si sors nō soluatur. hoc dicit.

¶ Socius si ideo condemnandus erit, quod pecuniam communem inuaserit, uel in suos vsus conuerterit: omnimodo etiam mora b non interueniēte, praestabuntur vsurae. c Nec tamen iudex iudicij bonae fidei recte iubebit interponi cautiones, ut si tardius sententiae condemnatus paruerit, futuri temporis d pendantur vsurae; cum in potestate e sit actori iudicatum f exigere. Paulus notat. g Quid enim pertinet ad officium iudicis post condemnationem h futuri temporis tractus? i 2 † Papinianus ait: Circa tutelae restitutionē k pro fauore pupillorū latior l interpretatio facta est. Nemo enim ambigit hodie, siue iudex accipiatur in diē m sententiae, siue sine iudice tutela restituatur in eum diem, quo restituit, n vsuras praestari. Plane si tutelae o iudicio nolentem experiri tutor vltra conuenerit p & pecuniam obtulerit, eamque obsignatam depoluerit: q ex eo tempore non praestabit vsuras. r

c *Vsura.*] imo videtur quod non vt vsura, sed ut interesse: ut sup. pro socio. l. socium. in princ. sol. ut ibi. Accur.

d *Temporis.*] post quadrimestre tempus.

e *In potestate.*] no. rationem, quare ad iudicem non spectat: quae ratio cum quandoque deficiat, ad eū spectat futuri temporis tractus, ut statim in exemplis dicam.

f *Iudicatum.*] posset et alia ratio reddi, quia cum per legem nobis sit prouisum in hoc casu, quando non soluit intra quadrimestre tempus g legem. ut C. de vsu. rei iud. l. fin. non debet de hoc iudex se intromittere, argum. C. si manci. ita fue. alie. ne pro. l. si is qui. & C. de fideicom. authen. hoc amplius.

g *Notat.*] praedicta cōfirmando. Accur.

h *Post condemnationē.*] sed ante multum pertinet, ut sup. de aedil. edi. l. aediles. §. item sciendum.

2 † Flor. tractatus.

i *Tractus.*] q. d. nihil, vt & supra de iu. non quemadmodum, & inf. de aqua plu. arcen. Attetius, §. pen. Sed contra C. de sen. quae sine cer. quanti. l. 1. §. 1. vbi de vsura futura iudex pronunciauit. Solu. hic officio debetur vsura, ibi per stipulationem. Vel ibi in sententia praecepit, hic autem in quadam interlocutoria, sed & alijs modis potest poni ibi casus. Item contra infra, de no. operis nunciatio. l. si prius, & de aqua pluuia arcen. l. Attetius, §. de eo opere. & de damno infec. l. qui bona, §. cum inter. & C. de fideius. l. prima, & supra ad legē Aquil. l. in leg. Aquilia si deleta. & supra de peti. hered. quod si in diem, §. primo, & sup. si ser. vendi. l. legi. & l. harum, & supra si vsusfru. pe. l. pen. §. pen. in fi. & supra pro soc. l. pro socio. quibus omnibus cauetur de futura. Solu. speciale in praedictis, alias seruetur haec regula. Vel dic, quod pro praesenti iure ago in omnibus casibus praedictis licet pro tempore futuro. quod haec lex non prohibet, hic enim nullum ius obligationis habeo in praesenti quod possit porrigi ad futurum, quia officio debentur. Quid ergo si stipulatione debentur vsurae, non per officium? videretur secus, secundum hoc. Vel forte ista alia ratione, quia idem in certum tempus debetur, cum sit in potestate debitoris soluere. sed hoc falsum est, ut infra, de verborum obligatio. l. qui Romae. in principio.

k *Restitutionem.*] idest, circa ea, quae debentur ex causa tutelae.

l *Latior.*] quam in alijs: quia hic re ipsa fit mora, ut C. in quib. cau. in integ. resti. non est necess. l. in minorum.

m *In diem.*] No. quod in die, qua fertur sententia, praestatur vsura pecuniae debitae ex administratione, hoc est quae cucurrit vsque tunc, non postea intra tempora, quatuor mensium, vt C. de vsur. rei iudi. l. fin.

n *Restituit.*] pecuniam ex administratione debitam.

In actionibus stricti iuris veniunt vsurae a tempore litis contestatae. hoc dicit.

Idem libro 6. Quaestionum.

LEX II.

VVlgo receptum est, vt quamuis in personam s actum sit, post litem tamen contestatam causa * praestetur. Cuius opinionis ratio redditur; quoniam quale t est, cū petitur, u tale dari x debet: ac propterea postea captos fructus, partumque editum restitui oportet.

Si mora nō praecedit, reus non tenetur de fructib. percipiendis intra tempus, quod datur iudicatis. secus si mora iudicis praecessisset. h. d. Primo ponit rescriptū imperatoris. Secundo illud interpretatur. Tertio illud extendit. Secunda ibi, quod decretum. Tertia ibi, in his quoque. Bart.

Idem libro 20. Quaestionum.

LEX III.

IN fideicommissi y * persecutione, cum post iudicis sententiam moram fecisset haeres, iussit Imperator

o *Tutelae.*] idest, circa ea quae debentur ex administratione tutelae.

p *Conuenerit.*] verbis. vt & illud, non inquā conuentio o iudici.

q *Deposuerit.*] est ergo necessaria oblatio, consignatio, & depositio. ut hic, & infra, de administra. tuto. l. tutor qui pro pupillo. § tutor. in fi. & arg. inf. eod. l. cum quis, § post traditam, & C. eod. l. 2. & l. acceptam, & l. si creditrices. & l. si non stat. & C. de vsuris pupil. l. fin. A. cur.

r *Vsuras.*] ipso iure, vt s. depositi. l. prima. §. si pecuniam. in fi.

* Causa quid hoc loco significet, vt r. & quid hoc nomine contineatur, recte definit lex praeterea. sup. de rei vendic.

VVlgo.] CASUS. Petij fundum actione ex stipulatu, vel ancillam: venit partus & fructus post litem, non ante perceptus.

s *In personam.*] etiam in iudicio stricti iuris.

t *Quale.*] non respicit pecuniam.

u *Cum petitur.*] idest, cum lis contestatur.

x *Dari.*] ut s. l. prox. §. primo. & supra si certum petatur. l. cū fundum. in princ. & de rei vendica. l. praeterea. & s. de petitio. haeredit. illud. & infra eod. l. videamus. § si actio. & s. de pig. l. si fundus. § interdum. Sed numquid si alij poenam promiserit, etiam pretium debeatur? Respon. ut no. supra de in lit. iuran. l. numisis. etiam si pretium deberetur.

* Vi. quae in hunc locum scripsit Io. Corpus. Inter alia de frumento

y *IN fideicommissi.*] CASUS. Egit Titius contra Caium actione personali ex testamento pro praedio relicto per fideicommiss. lata est sententia pro actore, nec est appellatum: habet Caius quadrimestre tempus: eo lapso interpellatus praedium distulit soluere. tunc Titius proponit querelam contra Caium & pro re & pro fructibus perceptis, & percipiendis, etiam in tempore quadrimestri & postea? Respon. Imperator de percipiendis eum nō teneri pro tempore quadrimestri, sed tamen determinatur sic, ut si ante sententiam latam primo haeres fuerit in mora, teneatur etiam in tempore quadrimestri, alioquin dilatio reo afferret lucrum, si non fuerit in mora, quod vix contingit, scilicet reum non esse in mora. non teneatur de percipiendis: de perceptis autem semper puto eum teneri, quia dilatio nullum debet afferre commodum, vsurae etiam indistincte in medio cessant, quia grauissimae debent postea currere, sed in fructibus non est eadem ratio, ut C. de vsu. rei iudic. l. fina. Et no. ex praedictis, quod Imperator non cognoscebat ex appellatione: tunc enim non computaretur quadrimestre tempus a prima sententia, nec discurrentur interim currere, vt C. de

vt C. de vsu. rei iud. l. 2. item no. q quadrimestre tempus non datur in actione in rem. sed quam cito potest restitui: vt insti. de offi. iu. §. j. secundum. Azo.

a *Intermisso*] i. permisso. sic C. si mā. ita fu. ali. ne. pst. l. 2.

b *Ad sententiam.*] desinitiuam retrocedendo, i. a die mortis vsque ad sententiam, ita accipi. &c.

c *Commoda.*] fructus percipiendorum. Accursius.

d *Accipiat.*] a tempore primæ sententię commoditoriæ, si ante non erat in mora, sed intermisso legitimo tempore: ut dixi. Sed nonne fit nouatio huius fauorabilis actionis: ut C. de vsu. rei iud. l. fi. quæ est contra? Solu. fit nouatio in bonū, non in malum: ut inf. de noua. l. aliam causam.

e *Decretum.*] secundum q de commodo legitimi temporis non tenetur. Re. aut tibi, quia hæc distinctio in fructibus tantum percipiendis adhibenda est: ut generalis sit ratio i. inferior cum ea temporis, &c. secundum Ioan.

1 † Flor. de vsu. est.

f *Sententiam*] commonitoria, q quidē est ante litiscontest.

2 † Flo. que que.

g *Falcidiæ*] casum denotat, in quo posset accidere, q mora nō interuenisset. Acc.

h *Fructuum*] percipiendorum.

Marcus Antonius, intermisso [a] legitimo tpe quod condemnatis præstatur, vt vsque ad sententiam [b] cōmoda [c] fideicommissarius accipiat. [d] Quod decretum, [e] ita accipi oportet, si ante iudicis sententiam [f] mora non interuenit: tametsi non facile euenire possit, vt mora non præcedente perueniatur ad iudicem: sed puta Falcidiæ [g] legis rationem interuenisse. Cæterum, si, antequam ad iudicem perueniretur, in mora hæres fuit, & inde fructuum [h] præstandorum necessitate adstrictus est: 1 † qua tandem ratione, qm̄ & ex sententia [i] victus est, legitimi temporis spatio fructibus liberabitur: cum ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, non lucrum [k] afferre debeat?

¶ In his quidem 2 † iudicijs, quæ non sunt arbitraria, nec bonæ fidei, [l] post litem contestatam [m] actori omnis causa præstanda est in eum diem, quo sententia dicitur. Certe post rem iudicatam tempus a fructibus dependendis [n] immune est.

Quando quis rogatur restituere quicquid supererit ex hæreditate: item quādo dilatio gratia fideicommissarij apponitur, veniunt fructus in restitutionem. Bartolus.

¶ Nonnunquam euenit, vt quanquam fructus hæreditatis, aut pecuniæ vsura nominatim relicta non sit, nihilominus debeatur: vtputa, si quis rogetur post mortē [o] suam quicquid ex bonis superiit, Titio restituere. Vt enim ea, quæ bona fide [p] diminuta sunt, in fideicōmissi causa non comprehenduntur, 3 † si pro modo cæterorum quoque bonorum diminuantur: ita quod ex fructibus supererit, [q] iure voluntatis [r] restitui oportebit.

i *Ex sententia.*] hæc sola videtur ratio, si qua est, quare post sententiam non debeat teneri, quia victus est: sed certe hæc est nulla. ut inf. de excep. rei iud. l. cum euidenter. & hic subijcit, cum ea temporis, &c.

K *Non lucrum*] esset autem lucrum, cum in primo de percipiendis teneatur, si modo propter sententiam excusetur: ex quo patet, quod de percepus semper teneatur, cum lucrum facere non debeat, sed in percipiendis distinguitur, fuerit in mora, uel non ante sententiam: licet quidā dicant hanc legem tantum in perceptis loqui, & de percipiendis eum excusant semper: & quia ante facta est mētio de fructibus fideicommissi, notauerunt hic quidam de eis in hunc modum. Qui fructus hæredem, qui fideicommissarium sequantur, videamus. fructus itaque sunt quidam pendentes, quidam percepti, quidam percipiendi, pendentes omnes fideicommissarium sequuntur, cum quodam modo partes fundi sint: ut supra de rei vendic. l. fructus pendentes. Percepti alij ante aditam hæreditatē, qui omnes ad fideicommissarium, pertinent: ut infra ad Treb. l. ita tamen. §. sed si qui post aditam hæreditatem percepti, alij ante moram, alij post moram. post morā perceptis & etiam percipiendi fideicommissarium sequuntur. ut infra de leg. 1. l. apud Iulianum. §. primo, & infra ad Trebel. l. ita tamen. §. si fetuum. ante moram percepti, si impendio hæredis, & opera percipiuntur, ipsum sequuntur, cæteri uero fideicommiss. ut infra ad Trebel. l. postulante Sticho. §. sed in huiusmodi. idem est in fetu. Et no quoties aliquid sub appellatione nominis collectiui relinquitur, ut equitium, etiam ante moram fructus deberi, ut infra eodem, equi. Item fructuum perceptorū quidam in quartam computantur hæredi, quidam non, hæredem autem intellige, cui aliquis teles qui necesse est, fructus ergo omnes in quartam computantur: præter eos, qui negligentia petentis ab hærede percipiuntur, scilicet in ijs, qui percipiuntur quia nondum venit dies fidei commissi, vel conditio, nam hi, qui ex iudicio defuncti videntur percepti, in Falcidiam computantur: sicut & cum quis rogetur hæreditatem, & fructus specialiter restituere: ut infra ad Treb. l. mulier, §. si hæres. & l. in fideicommissariam. & no. C. ad Treb. l. iubemus. Item sciendum est in speciali fideicom. statim hæreditate adita recta via dominium ad fideicommissarium pertransire: in generali vero non, nisi restitutione facta, ut infra ad Trebel. l. Marcellus. & l. cum ita, secundum Io. & in eod. titu. l. j. & l. restituta. & l facta. Sed quomodo intelligitur, quod infra eod. legitur in l. fructus, ubi dicitur fructus, qui post acquisitum ex causa fideicomm. dominium ex terra percipiuntur, ad fideicomm. pertinere: cum alias inueniantur fructus ante moram perceptos non ad fideicom. sed hæredem pertinere: ut inf. eod. equis. j. resp. secundum R. vt not. d. l. fructus. in generali autem fideicommisso transeunt fructus post restitutam hæreditatem percepti, & ad ipsum pro culdubio pertinent, sed licet ad ipsum pertineant, quidam tamen ad hæredē sunt restituendi. l. qui negligentia non petentis sunt percepti, ut dixi. q ergo dicitur in l. fi. C. de vsu. & vsufru. leg. l. j. in legatis & fideic. fructus non a die mortis, sed post l. c. contest. venire, in eo casu intelligendum est, cum ante litem moram non fuerit in mora. casus enim esse potest, in quo non solum vsque ad lit. contest. sed vsque ad sententiam non est in mora. ut j. eod. tit. l. neque eorum.

3 † Flor. deprehenduntur.

l *Bonæ fidei*] ut actio ex stipulatu, ut j. eod. l. videamus generaliter §. si actionem. Item cum de donatione agitur contra donantem: ut inf. de do. l. eum qui. Accur.

m *Litem contestatam.*] vt sup. l. proxi. cum sui concor.

n *Dependendis*] i. de percipiendis post sententiam. percepti autem semper restituuntur, percipiendi nunquam in his casibus: ut hic dicitur Nec ob quod dicitur sup. prox. respon. quia ibi in actione, quæ est quasi bonæ fidei. dic. ita. s. actione ex testamento, ut C. in qui. cau. in integ. rest. non est ne. l. in minorum. & hoc secūdum quosdam. Vel dic, q hic intelligitur distingui, ut j. scilicet, an fuerit in mora, ante iudicium, an non. ut ibi distinguitur. Accursi.

o *Mortem.*] quo casu & ipse hæres iure nouo quartam fideicommissario seruare debet, ut in Authen. de restitu. col. 8 Irn.

p *Bona fide.*] secus si mala, ut causa interuertendi fideicommissi, ut & inf. ad Treb. l. Titius rogatus. & l. deducta. §. fi. & j. de pet. hær. l. sed & si lege. § quod autem.

q *Supererit.*] idem de eo, quod, quasi sup. rest. ut quia in aliam rem conuertitur, ut infra de leg. secundo. Imperator. §. fin. & l. sequen. & l. idem. Sed videtur contra inf. de dona. inter virum & vxo. l. quid ergo & l. ex annuo. §. si maritus.

r *Voluntatis*] testatoris: sed videtur fructus non venire: vt infra ad Treb. deducta. § pen. & l. in fideicommissaria. in prin. quæ sunt contra. Sol. verbum, quicquid, quod h c ponitur, tollit contrarium, q non ponitur in legibus contrarijs. Item contra. infra de legat. j. l. quod his verbis

in princi. ubi dicit fructus non venire. Sol. illud de benignitate, hoc de rigore: et hic, & inf. ad Treb. l. balista. Vel dic sicut dixi in solutione alterius, q hic patebat intentio testatoris, uel ibi consumpti.

a *Necessitudini.*] idest consanguinitatis et argum. supra de iusti. & iure. l. fina. & nota, quod potest mater vni committere administrationem rerum, quas filio reliquit: ut hic, & in Authen. vt li. mat. & auiæ §. j. col. 8. & infra de testa. tut. l. 4. Accur.

¶ Cum Pollidius * a propinqua sua hæres institutus, rogatus fuisset filiæ mulieris quicquid ex bonis eius ad se peruenisset, cum certam ætatem puella complesset, restituere, idque sibi mater ideo placuisse testamento comprehendisset, ne filiæ tutoribus, sed potius necessitudini a eius committerentur, eundemque Pollidium fundũ b retinere iussisset: ꝑfectus e † prætorio 2 † suasi, c fructus, qui bona fide a Pollidio ex bonis defunctæ d percepti essent, restitui debere: siue quod fundum ei tantum e prælegauerat, siue quod lubrico f tutelæ, fideicommissi remedium mater prætulerat. g

In debito specierum non veniunt vsuræ nisi per venditionem species fuerũt in peculium redigendæ. Bartolus.

¶ Si auro vel argento h facto per fideicommissum relicto, mora interuenerit, an vsurarũ æstimatio facienda sit, tractari solet. Plane si materiam istam ideo reliquit, vt ea distracta pecuniaque refecta, fideicommissa soluerentur, aut alimenta præstarentur; non oportere frustrationem impunitam esse respondi. 3 † Quod si forte ideo reliquit, vt his vasis vteretur: non sine rubore desiderabuntur vsuræ, ideoque non exigentur. i

* ad tutel. huius. §. vide Maria Sar. in suo filio nu. 185. de legat. 1.

* al. tas, præfectus.

2 † Flor. prætorij.

b *Fundum*] alias nõ est in tex. fundum, sed subauditur propter id quod sequitur.

c *Suasi.*] scilicet ego Vlpian. & bene. vt infra de leg. 2. si ita testatum §. Pegasus.

d *Defunctæ.*] præterquam de fundo.

e *Tantum.*] & non fructus, quia quod in vno permisit, in cæteris prohibuit: ut ff. de iudi. l. cum prætor, & C. de procu. l. maritus. Accur.

f *Lubrico.*] idest lubricis tutoribus. & hæc est secunda ratio.

g *Prætulerat.*] committendo fidei Pollidij sui necessarij. Accur.

h *Si auro vel argent.*] in specie non in massa: ut infra patet vbi distinguit. Accur.

i *Exigentur.*] petet tantum quantum ex locatione horum vasorum consequi potuit, scilicet ut fructus; uel usuras. ut inf. eo. l. videamus §. præterea.

S*I stipulatus.*] CASVS. Ex causa donationis promisisti mihi fundum dare, & uacuam eius poss. tradere. post hanc stipulationem tenuisti per annum, & fructus percepisti, nunc peto rem, & fructus, & dico uenire fructus, licet fieri sit in obligatione. Secundo quæritur, an idem sit de ancilla: ut ecce, causa donationis promisisti ancillam dare, & vacuam poss. tradere: si ante traditionem nascitur partus, an veniat? Videtur q non: quia siue vnum prædictorum tantum esset, non ueniret, sic etiam utrumque geminando non ueniet, vt videtur, vt quando emptor ancillæ stipulatus fuerit rem dari, vacuamque eius poss. tradi. nam licet sint geminata verba, hoc casu non videtur plus continere nisi quod ex natura venditionis est, sed licet sic alleganti rem dicit quod utcumque geminantur verba prædicto modo, quod veniat in emptione & venditione ancillæ. sed si alterum tantum, non.

¶ *Si vero post.*] Vendidisti mihi seruum, vel ancillam, & antequam traderes, peperit ancilla, uel seruus aliquid sibi quæsiuit. postea animo nouandi stipulatus sum seruũ prædictum, seu ancillam, de his quæsitis nihil fuit dictum, & dicit, quod actione ex empto petuntur, cum non sit in eis quæsitis facta nouatio. Viuia.

K *Vacuamq.*] quod dicitur, scilicet tradi vacuam possessionem, semper intelligitur in prima clausula scilicet dari, ut supra de actio. emp. l. 3. § primo. quare ergo, cum tantum dari stipulatur, non ueniunt fructus? Respond. adiectio operatur, vt coniuncta facerent, quorum neutrum per se faceret: ut infra de leg. primo. si quando. & infra ad municip. l. prima. in fi. & de legat. 3. ea tamen. Sed argumen. contra. C. de fideiuss. l. non rectè. Ioan. & infra de verborum obligationibus. l. qui stipulatus. & sup. pro soc. sed & si adijciatur. & de cap. & postlimi. reuer. postliminij. §. fina. & de auro & argento legato. l. pediculis. §. Labeo. Azo. & infra, de pact. do. l. cum pater dotem. & dic, ut ibi.

Licet in stipulatione rem dari, & in stipulatione rem tradi, non veniant fructus, tamen nisi simul iungantur, fructuum ratio habetur: sed si contractus venditionis præcessit: secundum illum iudicatur. Bartolus.

Idem lib. 26. 4 † quæstionũ.

LEX IIII.

SI stipulatus sis, rem dari: vacuamque K possessionem tradi: fructus postea captos actione incerti l ex stipulatu ꝓp inferiora verba m consecuturum te, rõ suadet. An idẽ de partu ancillæ respõderi n possit, considerandum est. Nam quod ad verba superiora pertinet, o siue factum rei promittendi, p siue effectum q per traditionem dñij transferẽdi continent, partus non committetur. Verum si emptor a venditore nouandi animo ita stipulatus r est, factum tradendi stipulatus intell. qa non est verisimile s plus venditorem promisisse, quã iudicio

3 † Flor. essendare, quæ.

4 † Flor. lib. 27.

l *Incerti.*] sic dicta, quia incertũ est quantum fructuum percipere stipulationis tẽpore. sic infra de verborum obligationib. vbi autem non ap. § fundi.

m *Verba.*] scilicet vacuam possessionem tradi: ne fructus fieret adiectio. Ioann. Sed certè immo videtur ex hoc verbo tradi, non venire fructus: ut supra de act. empt. l. 3. § primo quæ est contra. Solu. ibi de perceptis ante stipulationem, hic de perceptis post. Vel falsæ, ut ibi. Accursius.

n *Responderi.*] quod modo de fructibus dixi, posito scilicet simili casu, quod stipulatus sim ancillam dari, vacuamque possessionem tradi. Acc.

o *Pertinet*] si separatim intelligantur.

p *Promittendi.*] scilicet tantum, quia dixit tradi, vel præstari. Sed certo videtur, quod ex solo verbo, tradi, ueniant fructus, ut infra de verborum obligationibus l. in conuentionalibus § fina. quæ est contra. Solut. ibi appellat causam bonorum, non fructus, sed interesse. ut infra eo. tit. si fundum.

q *Effectum*] quia dicit dari, quo verbo dominium debet transferri, ut infra de act. § sic itaque.

r *Stipulatus*] rem dari, vacuamque poss. tradi. Sed quid si dari tantum? Respon. aliud dici potest, ut non factum traditionis, sed effectum dominij significet, ut inf. de verbor. oblig. ubi autem non §. fin. hoc ergo contingit ratione contractus præcedentis, & ratione adiunctionis alterius verbi.

s *Venditorem.*] nota non plus venire in substituta actione, quam in ea, cui substituitur, ut hic, sic & legatarius stipulando nomine legati serui non esse fugitiuum. nam non plus, quam in prima actione ex testamento uenit in stipulationem, ut infra de lega. primo. si legati serui nomine. Item in eo qui stipulatur ante diem de legato soluendo. ut infra. ut le. no. ca. l. prima. § si quis sub conditione. Idem de eo, qui accipit fideiussorem pro legato. ut supra de conditione indebiti. l. frater a fratre. § fina. & simile est in eo, qui constituit. quod ex causa donationis debeat. ut infra de donatio. l. qui id quod. Accursius.

(Compel-

a *Compellerentur.*] Sed in to venit factum solum, l. traditio asinina: vt sup. de act. emp. ex empto. circa princ. ergo patet, quod non plus sub secundo verbo, quam sub primo esset: sed tamen &c. & sic proximo superiori casu respon. scilicet, medio & vltimo.

b *Ex stipulatu.*] deducta re empta in stipulationem animo nouandi.

c *Consequitur.*] vt C. de peri. & commo. rei vendi. l. post per fect. Sed § . j. de nouat. l. aliam. Sol pe rijt & hic priuilegiū primæ actionis per nouationem; sed in eo tm̄ q translatum est in obligationem secundā; vt C. de tran sact. l. age Accur.

1 † Fl. rationem.
2 † Fl. stipulatione.
3 † Fl. ad rest. vtcem.

G *Eneraliter.*] CASVS. Vendidisti mihi domum: fuisti in mora tradēdi: potuisti aūt interim locare domum meretricibus, quod non fecisti: nunc uolo pecuniam habere fructum percipiendi, non possum. Vtuis.

d *Præstationem.*] quæ non percepit; & ideo non imputatur. secus si per epit; vt infra de pet. here. l & ancillarum. in fi. & l si possessor. quæ sunt contra. Accur.

4 † Fl. lib. 28.

C *Vm de in rem ver si.*] CASVS. Mutuasti filio, uel seruo tuo centum sub vsuris quæ 10 conuertit in rem suam, & pro 10. aut singulis annis præstitisti vsuras; licet non probo promissam vsuram, si tamen probem per 10. annos præstitas, vincō. Ad hoc adducit exemplū aliud Imperator quidam Flauius debebat mille filiæ suæ emancipatæ, uel etiam non emancipatæ; quia Flauius deliquit, vnde fiscus accepit eius bona: & per 10. ann. soluit vsuras de mille illi filiæ Flauij: nunc in vndecimo anno, fiscus recusat soluere, petit illa filia Flauij quæ Athenagora vocatur: & pronunciauit Imperator pro ea, hoc solo probato, quod fiscus soluerat vsuras diu illorum mille. Vt.

e *Quæstio.*] moueretur, & erat iudicii stricti iuris ex quo agebatur de in rē v rsionis ex ipsa mora sine aliqua præstatione venirent, v § . j. eo l. mora §. in bonæ fidei. Accur.

f *Longo.*] s. decennio: * vt C. de præs. ri. long. temp. 10 uel 20. annorum in rub. Alij dicunt triennio: vt C. de fi. teic. l. 1. Sed ibi speciale fauore alimētorum. Sed videtur q ideo q aliquam illu fint præstitæ, non ideo in posterum necessario præstentur: vt C. de pac. l. si certis annis. Sol. ibi biennio tantum: a hic autem decem maiori (secundum quosdam) tempore sunt solutæ, s. decem annis. Alij dicunt, quod hic non extabat memoria. vt inf. de aqua plu. arc. l. j. §. j. Vel ibi nudum pactum interuenit, & hoc constabat; hic autem dubium. Item eodem modo contra. C. de v sur l. creditor. vbi loquitur de vsuris aliquādiu præstitis. Item similiter contra inf. de opevlib. l. operis vbi dicitur, q licet libertus præstiterit aliquanto tempore operas, quæ sibi à manumissore impositæ non sunt: non tamen ideo in posterum tenetur. Solut. secundum quosdam ibi loquitur in tempore minori quam decennio. Tu autem breuiter ad omnia contraria sol. distinguas: quia aut creditor asserit aliquid sibi deberi ea sola ratione, quia in præteritum est præstitū, siue vsuram, siue aliquam aliam præstationem, & tunc nullo tempore præiudicatur soluenti: vt C. eodem, l. creditor, & d. l. operis. Et est ratio quia tempus non est modus tollendæ uel inducendæ obligationis: ut inf. de actio. & obli. obligationum fere. §. placet. Aut ex pacto, quod vult probare per diuturnam solutionem; & tunc, aut ex nudo, & tunc idem, quod in primo; vt in d. l. C. de pact. si certis annis. Aut vestito; & tunc præiudicium fit, vt hic, & argum. l. de aqua plu. arcen. leg. j. in fin. nisi in casu fauore alimentorum: quo casu etiam si q tempore tantum noceat, per triennium præiudicatur; vt C. de fidei comis. l. j. Et hanc eandem distinctionem facit in decimis, & quibus libet præstationibus, secundum Ioan. Idem quoque in seruitutibus acquirendis; uel personalibus, uel rerum, quæ non habent continuam causam; vt inf. de aqua plu. arc. l. j. in fi. Vel hominum fortè; licet illum tempus non sufficerat allegare; ut C. de præscri. lon. temp. l. vlti. Sed hoc vltimum in homine contrarium obseruatur.

* Decennio lōgum tempus dicitur.

empti præstare compellerentur. 2 Sed tamen propter illa verba, Vacuamque possessionem tradi: potest dici partum quoque ratione 1 † committi incerti stipulationem. 2 † Etenim ancilla tradita, partum postea editum in bonis suis reus stipulandi habere potuisset.

¶ Si verò 3 † post contractam emptionem, ante interpositam stipulationem partus editus, aut aliquid per seruum venditori acquisitum est: quod ex stipulatu b consequi non potuerit, iudicio empti consequitur, c Id enim, quod non transfertur in causam nouationis, iure pristino peti potest.

Idem li. 27.4 † quæstionum.

LEX V.

G Eneraliter obseruari conuenit, bonæ fidei iudiciū non recipere præstationem, d quæ contra bonos mores desideretur.

Ex diuturna præstatione vsurarum præsumitur contracta obligatio super vsuris, & super sorte: & quatenus est necesse ad illam præstationem redigendam, importat præstatio necessitatem Bart.

Idem lib. 28. 5 † quæstionum.

LEX VI.

C Vm * de in rem uerso cum hærede patris, vel domini ageretur, & vsurarum quæstio e moueretur; Imperator Antoninus ideo soluendas vsuras iudicauit, quod eas ipse dominus, vel pater longo f tempore præstitisset. g Imperator quoque noster Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, h cuius i bona fuerant subiugata fisco, 6 † ideo numerari decies centena K 7 † dotis nomine iussit, quod de 8 † ea parte præstitisse l patrem dotis vsuras allegasset: m

Idem lib. 2. responsorum.

LEX VII.

D Ebitor n vsurarius creditori pecuniam obtulit, & cum eam accipere noluisset, obsignauit ac deposuit, ex eo die ratio non habebitur vsurarum: n quod si postea conuentus, vt solueret, moram fecerit, nummi steriles ex eo tempore non erunt. o

5 † Flor. li. 29.

* ad intell. huius l. vide Gozad. in l. si certo anno, n. 8. C. de pac. locūdē per Cort. n. 16. & 18. & per Cira. ut l. 1. nu. 13. de verb. obl.

6 † Fl. fuerat publicata. de fisco so nu de si. cen. do. nomine iussit, quod ea patrem præstitisse dote, wfur allega.

7 † ad it. decies cētena. fi. sestertium numerum Aur. Au li. 2. c. 6.

8 † Fl. quod ea parte præstitisse dotis.

g *Præstitisset.*] quia forte erat diuerses; nec fortè confitentur suas pecunias iactare; ut infra de probat. l. cum de indebito. §. si uerò, sed magis confirmat fauore alimentorum; vt infra eodem l. qui semisses. §. si.

h *Athenagora.*] Athenagora fuit filia Flauij: & dederat pater ei filiæ dotem: vt C. de rei vxor. actio. authentica, sed quamuis. Vel promisit et emancipatæ, uel non emancipatæ, & morte confirmata est promissio; vt C. de don. inter uir. & vxo. l. antepenul.

ADDITIO.] Tenet ista glo. secundum Baldum hic, quod promissio, quæ est facta a patre filio existenti in potestate, confirmatur morte, quod uerum uidetur; quia lex dicit, quod promissio facta inter virum & vxorem, nisi interueniat traditio, vel aliquid quod loco traditionis habeatur, morte non confirmatur. Sed forte ista gloss. debet intelligi secundum Papinianum, infra de donationi. inter virum & vxorem.

i *Cuius*] scilicet Flauij.

K *Decies centena.*] idest mille. & caue tibi, quia potest intelligi in dotem damnatum fiscum hæredem Flauij; quia diu præstiterat vsuras eius dotis. Vel dic, quod hic nullæ fuerant usuræ tempore quo non fuerat soluta dos quam præcepit solui: ideo quia in præteritum erat soluta.

l *Præstitisse.*] scilicet per fiscum, qui successit Flauio. Et nota quod dicit præstitisse, idem tamen si tantummodo promisisset vsuras dotis; licet nullam dotem promisisset, ut no. C. de do promis. l. si pro dote. & C. ad leg. Fal. l. finali.

m *Allegasset.*] scilicet filia.

n D *Ebitor Vsurarum.*] vt C. eo. l. si creditrici.

o *Non erunt.*] si nummos in suos vsus conuertit postea, vt C. eo. l. acceptam in fi.

Idem lib. 9. † responsorum.

LEX VIII.

EQuis a per fideicommissum relictis, post moram foetus quoque præstabitur, ut fructus: sed & 2 † foetus secundus, ut causa: sicut partus mulieris.

Stipulatio usurarum in eo, quod est ultra legitimum modum non valet: in alio sic. Bart.

Idem lib. 11. responsorum.

LEX IX.

PEcuniæ b fœnebris intra diem certum debito non soluto, dupli stipulatum, c in altero tanto supra * modum legitimæ usuræ respondi non tenere. d Quare pro modo e cuiuscumque temporis superfluo detracto, stipulatio vires habebit.

Stipulatio usurarum cōmittitur ex lapsu diei sine interpellatione: & qui tenetur ad minores post certum tempus, potest se propter moram obligare ad maiores, a quibus excusatur, si nemo extitit, qui reciperet. Bartolus.

¶ Usurarum f stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur: g nec inutilis legitimæ usuræ stipulatio videtur sub ea conditione concepta, Si minores ad diem solutæ non fuerint. Non enim h pœna, sed fœnus uberius iuxta rationem 3 † sortis promittitur. Si tamen post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueretur, i eius temporis inculpatam k esse moram constitit. Ideo si maiores usuræ prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur. l

Paulus lib. 2. quæstionum.

LEX X.

PArtum post litem contestatam editum restituere m possessor debet: quem non deberet restituere, si, cum mater peteretur, n iam natus fuisset, nisi specialiter, & pro hoc egisset. o

Non fit compensatio dāni prouenientis ex culpa administratoris cum lucro prouueniente ex lege, vel consuetudine: licet propter ipsius contractum: sed cum prouueniente ex contractu, & diligentia administrationis, sic hoc dicit. Et in primo casu non fuerunt maiores usuræ in stipulationem deductæ: in secundo sic.

Idem libro 21. quæstionum.

LEX XI.

CAius * Seius, qui rempublicam gerebat, p feneratus erit pecuniam publicam sub usuris q solitis. Fuit autem consuetudo, r 4 † ut intra certa tēpora non illatis usuris, s grauiores t infligerentur. Quidam debitores cessauerunt in soluendis u usuris: qui-

a Quis.] id est, e quibus est fruit ad hanc l. i. de pet. her. ... sed & si lege, in si & l. q. si oues & l. ancillarū. A.

P Ecuniæ.] CASUS. Mutuaui decem Titio, & stipulatus sum reddi mihi 20. hinc ad annum, quæritur, an valeat? Dicit, quod non in eo, quod est ultra legitimum modum viciatum in eo quod inf. sic. Cetera sunt plana usque ad l. Gaius. Viuia.

1 † Vl. li. 7.

b Pecuniæ.] si mutuo dederit decem, & stipulatus est sibi reddi 20.

2 † Vl. de acti. pt.

c Stipulatum.] i. stipulationem.

d Non tenere.] ut infra eodem, l. pœnam, & l. placuit. Ex quibus collige, quod vtile per inutile non viciatur. Accurs.

e Pro modo.] legitimæ usuræ. & sic fit separatio, cum sit pecunia res separabilis. sic & alias in pecoribus: ut infra de aqua quotidiana & æsti. l. prima. §. Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam, qui in nihilo tenetur, ut infra de fideiuss. l. Græce. §. illud. post est as contra.

* De modo legitimæ usuræ Alexander ab Ale. lib. 1 Gen. die. ca. 7. tirca 6.

f Usurarum.] scilicet maiorum. Accursius.

g Committitur.] Interpellari enim videtur ab ipsa die constituta: ut C. de contrahen. & commit. stipulatione. l. magnam.

h Non enim.] quasi dicat propter unam solutionis cessationem, & usuras deberi, & pœnam exigi absurdum est: sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

i Solueretur.] scilicet cum minoribus usuris.

k Inculpatam.] quo ad maiores: sed minores, debentur, nisi fiat oblatio, & consignatio, & depositio: sed contra maiores sufficit sola oblatio: quia non sunt recepturi, ut C. eod. si per te. Accurs.

3 † Vl. infra rubr.

l Opponetur.] Et sic no. quod non nocet alicui aduersarij defectus, cum ipse in negligentia * non fuit: ut hic, & infra, ut in poss. leg. l. 1. § non exigit. & infra eodem, cum quidam. § si pupillo. & supra de lege commissl. l. si fundus, § si. & supra de consti. pecu. item illa, in prin. Sed contra infra de euictis agris § si. Sol. et ibi. Item contra inf. tit. e. l. si. sed ibi non erat qui solueret, erat tamen qui reciperet, hic econtra.

* Negligentia quandoque nocet.

m PArtum. Restituere.] agenti in rem, vel etiam personali, ut inf. eo. l. videamus. § si actionem.

n Peteretur.] rei vendicatione, vel personali.

o Egisset.] post litem contestatam: ergo potest venire per officium iudicis, et sit contestatam, ut est hic, sed non ante, nisi specialiter petatur, ut hic, & supra de ædil. edict. l. ... § item si iendum & C. de libe. caus. fin. aliud autem est si iure fideic. vendicatur: quia post moram, & partus venit: ut inf. eo. l. Paulus in prin. Vel ibi fuit specialiter petitus partus, ut hic.

CAius Seius.] CASUS. Caius erat massarius curiæ bono. & fœnerabat pecuniam publicam sub quatuor denar. ut erat consuetudo. erat etiam alia consuetudo, scilicet quod illi, qui non soluerent minores singulis quinque mensibus, ex tunc tenerentur ad usuram quinque dena. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Caius, factus est non soluendo culpa Caij. Alius autem soluit, quod debuit, & etiam ultra: ita quod si fieret compensatio, videretur tunc solutum secundum consuetudinem. quæritur, an fiet compensatio, an non cedet lucro reipublicæ, quod plus est solutum: & quod ab alio deficit, soluat Caius de bursa sua? Et respondeo, quod cedunt lucro reipubl. eo casu, quo prætextu consuetudinis nomine pœnæ maiores consecutus est: neque in reuelationem eius computatur. Si vero ex industria sua maiores usuras stipulatus est etiam ultra consuetudinem: tunc quidem factus est. si Caius tantum inferat reipublicæ, inter omnia quantum secundum consuetudinem potest ei deberi. ideo si plus quam exigi debuit, ab aliquo est exactum, & alio minus, licet culpa Caij, fiet compensatio. Secundo dicit: eadem in tutore, si fecit nomina ex pecunia pupilli, & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab alijs exigit plus: quis compensat, ideo dicit, quia in tutore non habet locum dicta consuetudo. Viuianus.

* Hic est tex. ad hoc, quod officialis potest acquirere actionem reip. sine cessione. de quo tamen non est mirandum, ut hic in secundum scriptura Bal.

4 † Hic in tra.

p Gerebat.] erat enim massarius communis.

q Sub usuris.] s. minoribus.

r Consuetudo.] s. illius reipublicæ.

s Usuris.] minoribus in pacto debitis.

t Grauiores.] legitimæ tamen: ut supra eo. l. pecuniæ. in princip. etiam, & sine pacto. Accur.

u In soluendis.] scilicet usuris minoribus & maioribus, secundum Petrum. & hoc culpa Caij interueniente. unde non dicit compensationem fieri ut infra de admi. tut. l. cum quæritur. Vel dic secundum Ion. quod cessauerunt in minoribus: quia erant non soluendo, sed alij soluerunt etiam maiores.

Quidam

a *Quidam plus.*] idest, maiores qui cessauerant in mino-ribus.
b *Vsurarum*] s. minorum.
c *In vsuris*] ita quod nullo modo soluerunt.
d *Suppleretur.*] in maioribus, habita compensatione eius, quod ex consuetudine à quibusdam exigatur.
e *Proficere.*] ad euitandum damnum propter non soluentes maiores: quia non poterant, se[c]undum Irn. Vel verius (vt dixi) ad euitandum damnum minorum, quæ etiam ipsa culpa Caij solutæ non erant.
f *Cederet.*] vt sic eas non compenset.
g *Stipulatus.*] imitati cum à quirit vtilem actionem: vt tutor pupillo: vt s. de const. pecu. l. cum qui. § Iulianus.
h *Solas.*] & omnes scilicet, maiores & minores: ac teleratur ideo, quia ab alijs exigit maiores: licet & isti debentes minores sint soluendo, vt subijcit.
i *Præstari.*] ab hac dictione præstari, vsque illuc acquisierit, &c est littera. Pysana.
k *Formam.*] idest, consuetudinem, licet minores sint legitimæ: ut infra de administratione tutor. l. tutor, qui, §. ex cæteris.
l *Soleant.*] tunc scilicet cum & hic habeantur pro soluendo propter culpam Caij.
m *Publicus.*] idest, Caius, qui erat administrator. nam ipse à [i]utendo dicitur seruus. hic enim non diuersitatem personarum, sed casuum inducit. Vel dic seruus publicus iussu Caij Seij.
n *Acquisierit.*] scilicet maiorum vsurarum quam consuetudo sit. Nam superiori casu ex consuetudine, non ex industria, uel stipulatione Caij maiores vsuræ erant quæsitæ. vnde ibi non fit compensatio: hic sic.
o *Compensationes.*] i. computationes: vt sup. de rei vend. l. emptori.
p *Si.*] idest, quamuis.
q *Vniuersorum.*] idest, si hoc non vult pati sponte.
r *Debitorum.*] scilicet quorundam tantum, qui maiores vsuras soluerunt. Azo. hoc enim non permittitur, vt j. de administratione tutorum, cum quæritur.
f *Eadem fere.*] ferè ideo dicit propter consuetudinem illam minorum & maiorum, quæ in tutoribus locum non habet. Item, quia Ciuitati quæritur ex nudo pacto. vt infra eodem, l. etiam, quod non est in pupillo. Item quia si tutor maiores usuras propter debitorum paupertatem, & suam negligentiam non est consecutus, & occasione maiorum tantum est consecutus, ut suppleatur debitum minorum, non tenetur; sed saltem quædam pupillus agnoscet: ut infra de administratione tutorum, cum quæritur. Vel ideo, quia ipse pupillus debet stipulari, si [illegible] seruus si habet, vel est emendus, vt directa ei quæratur. alias si tutor non potest seruum habere, ipse tutor præsenti vel absenti pupillo stipulatur, ut supra de const. pecu. l. cum qui. §. Iulianus.

... dam plus a intulerunt: & sic effectum est, ut omne b quod vsurarum c nomine competebat, etiam pro ijs, qui cessauerant, in usuris c suppleretur. d 1 † Quæsitum est, an illud quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactum esset, ipsi Seio proficere e deberet, an reipublicæ lucro cederet. f Respondi, si Caius Seius à debitoribus vsuras stipulatus g sit, eas solas h reipublicæ præstari i oportere, quæ secundum formam k ab his exigi soleant, l etiam si omnia nomina idonea sint. 2 † Et si seruus publicus m obligationem vsurarum reipublicæ acquisiuit: n æquum 3 † esse (quamuis ipso iure vsuræ reipublicæ debeantur) tamen pro defectis nominibus compensationes o maiorum vsurarum fieri: si p non sit parata respublica vniuersorum q debitorum r fortunam suscipere. Eadem ferè f in tutoribus Marcellus refert.

Diuisa negligentia atque mora, diuidit præstationem vsurarum, & pœnæ. h.d. quasi dicat: sicut diuiditur causa, ita diuiditur effectus. F.

Idem libro 4. responsorum.

LEX XII.

SEia mutuam pecuniam t accepit à Septitio: de vsuris ita conuenit: nisi suo 4 † quæque die vsuræ u supra scriptæ exsoluerentur, vel post tertium x mensem; tunc in maiores usuras Seia teneretur: & deinceps y per singulas z pensiones, si conditione data vsuræ non soluerentur, ea conditio obseruaretur, donec omnis summa debita a hoc nomine exsolueretur. Quæro, an hæc verba, Et deinceps per singulas pensiones, si 5 † conditione data vsuræ non soluantur, ea conditio obseruaretur: eò pertineant, ut quamuis commissa sit fortè prima stipulatio; non tamen in ampliorem quantitatem vsurarum conueniri possit, quam 6 † eius pensionis nomine, quæ egressa sit diem præstitutum? Paulus respondit, plures conditiones continere eam stipulationem, b quæ de grauioribus vsuris præstandis subiecta esset, 7 † vt per singulas pensiones conditio expectaretur, 8 † non illatarum suis temporibus leuiorum vsurarum: & ideo

SEia] CASVS. Seius accepit 100. reddenda annua bima trima die sub vsuris quatuor denariorum soluendorum in fine cuiuslibet anni: & si tunc non soluerentur dictæ minores, vel saltem intra tres menses, termino elapso, ex tunc teneretur ad sex denarios pro libra. Secundo adiecit idem obseruari in sequentibus pensionibus. quæritur ergo, an currant vsuræ maiores primæ pensionis statim per annum intra tres menses: an tunc demum quando in omnibus pensionibus fuerit cessatum? Et respondeo primo anno elapso primi anni currere, & sic de secundo & tertio. Viuianus.
t *Pecuniam.*] reddendam annua bima trima die.
u *Vsuræ.*] scilicet minores.
x *Vel post tertium.*] quasi dicat, uel ex tunc statim ex quo est cessatum uel post tres menses ex die cessationis.
y *Deinceps.*] id est post alium terminum primũ ex quo cessasset: & sic cœpissent currere maiores.
z *Per singulas*] ex hac oratione, quæ sequitur, oritur dubitatio: quia potest intelligi, ut demum post omnem cessationem incipiant maiores currere: vt supra de pig. act. l. si necessarias, §. si annua. in princip. Vel quia prout in quolibet fuerit cessatum, statim pro ea quantitate currant: quod est uerius. vt dixi in fine. & supra si certum petatur, l. lecta. & dicta l. si necessarias, §. si annua. in fine. §.
a *Debita.*] ex hac obligatione sortis.
b *Eam stipulationem.*] ea stipulatio vna dicitur propter vnum tempus. scilicet stipulationis interpositæ, in quo conditionem eius, qui stipulatur, intuemur: scilicet, an sibi vel alij quærere possit: ut infra de donatione causa mor. l. senatus. § fina. & infra de uerborum obligationib. l. si filius. Plures tamen esse dicuntur propter plures summas: vt infra de uerborum obligationibus l. pluribus. §. primo. Sed nunquid elapso primo anno statim currunt pro prima sorte? Videtur quod non, sed omnibus terminis solutis: quia dicit sua quæque &c. vt supra de pignor. act. si necessarias. §. si annua. Sed his adiecit deinceps &c. & sic cum dicat de alijs terminis, apparet quòd de primo tantum dixerat. Item quæro, quod eligatur, uel statim post cessationem, uel post tres menses? Respon. post tres menses: vt infra de uerborum oblig. l. si ita stipulatus fuero.

1† Vl. suppleatur.
2† Vl. quid.
3† Vl. adquisitus, quam est.
4† Vl. quaque die.
5† Vb. deest. si.
6† Ind. pretorquam.
7† Duæ est. idest ut pro.
8† Vb. insp fluentur.

Q*Vi semisses*] CASVS. Mutuaui tibi centum sub usuris maximis: sed postea accepi minores per longum tempus, certè videor remittere maiores.

¶ *Quæsitum.*] Procurator cum mandato, vel gestor sine mandato, habuit pecuniam domini depositam, quæritur, an teneatur domino ad usuras? Et respon. quòd non, si dominus non fuerit solitus fœnerare. Viui.

a *Per tanta.* s. decem vel viginti annis. Vel dic etiam breuiori tempore in odium usurarum, fortè quinque annis.

b *Non fuit.*] & creditor accepit: nec enim cogebatur. Accursius.

c *Exceptionem.*] Nota mirabilem præsumptionem: & quia scienter de non petendis maioribus videtur fecisse tacitum pactum per longinquam petitionem, & exactionem minorũ. sic s. cod. l. cum de in rem verso. & infra eod. cum quidam. §. diuus. Posset etiam poni casus: quòd conueneras de minoribus: & si ille non præstarentur, quod maiores darentur: & creditor accepit tantum minores p multum tempus postquã potuit petere maiores: ut C. eod. l. aduersus. & l. quamuis. Accursius.

d *Pro pecunia*] ratione negligentiæ. Accursius.

e *Debeat.*] procurator uel gestor.

f *Fœnerauit.*] idest, solitus fuit fœnerare.

g *Ex consuetudine*] ut supra de pig. actio. l. vel uniuersorum. Secus si consueuerit fœnerare: ut s. de neg. gest. l. at qui natura, §. an tantum.

h *Nomine.*] secus si in suos usus conuertisset, uel in mora fuisset.

P*Aulus*] CASVS. Testator legauit mihi ancillas duas, puta Arescusam, & Pamphilam. hæres fuit in mora: tenetur ad partus editos post moram.

¶ *Hæres*] Testator rogauit hæredem suum, ut hæreditatem totam restitueret mihi post mortem suam hæredis: & hoc excepto reditu medio tempore ancillæ pepererunt, quæritur, an partus sint restituendi: & si contineantur appellatione reditus? Et respon. quod non, quod est uerum. Secundo dicit in generali restitutione hæreditatis deducto reditu. Idem dico in speciali restitutione alicuius rei: ut ecce rogatus, ut ancillam mihi restituat sine reditu, cum ipse hæres morietur, nã non restituet partũ eius. Viuianus.

i *Moræ.*] semper autem fuit in mora à die fideicommissi cedente: si fuisset testatoris: nisi gratia legis Falcidiæ ut s. eod. in fideicommissi.

1† Fl. permisi.

2† In arbitr. utiosa, sed male, ut ait Taurel. in adno.

3† Fl. post eam ⁿ *Habes enim quod procurator mandatũ habens generale, potest illa facere quæ solitus est facere dominus. l. uel uniuerso in sup. de pig. act. ampla per assumptionem quæ ad praeiudicialia: In eil tex. no. secundum Ro [illegible] sing. 10. §. 2. versic Alia in l. si luis. § si sup. de pig. act in addit. ad Bar.

posse exuiri pœnam sequentium pensionum.

Creditor recipiendo sponte minores usuras per longum tẽpus, videtur remittere maiores. h. d. Sola ẽt patientia operatur liberationem à debito odioso. facit extra de cens. c. olim.

Scæuola lib. 2. Responsorũ.

LEX XIII.

QVi semisses usuras promiserat, 1 † per multos annos minores præstitit, hæres creditoris semisses petit: cum per debitorem non steterit quò minus minores solueret: quæro, an pacti, uel doli exceptio obstet? Respondi, si in exoluendis ex mora usuris per tanta ᵃ tempora mora per debitorem non fuit, ᵇ posse secundum ea, quæ proponerentur, obstare exceptionem. ᶜ

Gestor non tenetur ad usuras pro pecunia otiosa: nisi dominus consueuerit fœnerare. h. d.

¶ Quæsitum est, an iudicio negotiorum gestorum, uel mandati pro pecunia ᵈ otiosa 2 † usuras præstare debeat, ᵉ cum dominus nullam pecuniam fœnerauit. ᶠ Respondit, si eam pecuniam depositam 3 † habuisset, idq; ex consuetudine ᵍ mandantis ⁿ fecisset: non debere quicquam usurarum nomine ʰ præstare.

k *Sine reditu.*] hi etiam sine hoc non restituentur. quod dic, ut infra, ad Trebel. l. in fideicommissariam. & l. mulier.

l *De reditu.*] quia non continetur partus, & erat dubitatio, quia excepit solum reditum eorum, ergo omne aliud restituendum: ergo partus. Sed tamen hic continetur appellatione reditus, & sic contra. infra eodem, l. in peculium. Accursius.

m *Eum qui*] aliàs. l. cum qui. & alias. §. Neratius.

n *Similiter.*] i. deducto reditu. Azo.

o *Non esse.*] hoc in eo casu cum editione hæreditatis fideicommissariæ dictum non est quæsitum, etiam extranei, uel hæredis esset res legata. & ita intelligitur infra eo. l. eque. Alioquin a die acquisiti dominij fructus præstantur. ut inf. e. l. Herennius Modest. sed contra. inf. ad Treb. l. in fideicommissariam. & l. mulier. §. si hæres. sed ille due de fructib. & l. deducto. §. hæreditatem. hæc directe est contra. Sol. hic loquitur de partu edito primo ante diem fideicommissi cedentem: ibi de partu nato postea. Azo.

p *In fideicommisso.*] sine reditu. Accur.

q *Moram.*] quæ est post diem: ut C. de contrahen. & comm. stip. l. magnam. Accursius.

N*Eque.*] CASVS. Fundum meum possidebas mala fide: unde teneris ad fructus perceptos ante litem contestatam condictione sine cã, de postea perceptis officio iudicis. Et dicit hic, quod neutro casu tenentur usurae dictorum fructuum. Viuianus.

r *Litem contestatam.*] ʃur. Quæ est ratio? Respondeo nõ ea, quia

Paulus lib. 14. Responsorũ.

LEX XIIII.

PAulus respõdit, moram 4 † in soluendo fidei commisso factam, 5 † partus quoq; ancillarum restituendos.

¶ Hæres rogatus erat post mortem suam sine reditu ᵏ hæreditatem restituere. Quæsitum est, an partus ancillarum etiam uiuo hærede nati, restituendi essent pp uerba testamenti, quibus de reditu ˡ solo deducendo testator sensisset. 6 † Paulus respondit, ante diem fideicommissi cedentem partus ancillarum editos fideicommisso non contineri.

¶ Neratius 7 † li j. ita refert, eum qui ᵐ similiter ⁿ rogatus esset, ut mulierem restitueret, partum eius restituere cogendum non esse: ᵒ nisi tunc editus esset, cum in fideicommisso ᵖ restituendo moram ᵠ fecisset. Neque interesse existimo, an specialiter ancilla, an hæreditas in fideicommisso sit.

Vsuræ fructuum non debentur, sicut nec usura usurarum: ne sit accessio accessionis. h. d. Bart.

Idem lib. 16. resp. respondit.

LEX XV.

NEque eorum fructuum, qui post litem contestatam ʳ officio iudicis restituendi sunt, usuras præstari oportere: neque eorum, qui prius percepti, quasi à 8 † malæ fidei possessore 9 † cõ dicuntur. ˢ

usura accedit quantitati, non speciei; quia pone eos consumptos, uel non fecisse suos, ut ipsi non deberentur: sed eorum æstimatio. Sed fortè illa, quia sicut usura usuræ nõ debetur: sic nec usura fructus, idest, accessio accessionis. Alij dicunt, quod ethicum officio non potest seruire. Sed contra supra de petitione hæreditatis l. hæres furiosi. Solutio verba. Item quando fructus percepti? Respondeo post litem contestatam qualitercunque fuerit possessor. vel si ante, dic quod erat bonæ fidei possessor & non consumpsit, aliàs lucrifaceret: ut supra finium regundorum. l. quarta, §. secundo. Item si malæ fidei, possent vendicari extantes, consumpti condicerentur: ut his subiicit. Accursius.

s *Condicuntur.*] Nota, quòd dicit condicuntur, scilicet condictione

4† Fl. moras.

5† Fl. fallam.

6† Fl. sensisse.

7† Alias. Neratium quoque 1. resp. ticum, &c.

8† Fl. dolo. &

9† Fl. posse- ʃor.

condictione certi: quæ stricti iuris est. Si enim bonæ fidei esset actio, ut petitio hæreditatis, præstarentur et usuræ fructuum: vt supra de peti. hær. l. hæres furiosi. §. fi. quæ est contra. Vel vt ibi.

L *iberalitatis.*] CASVS. Ex causa donationis promissi rei publicæ. Dicit, quod non current vsuræ contra me.

¶ *Cum vsura.*] Non teneor ad vsuras pretij nisi tradita re. Vi.

a *Exiguntur.*] nisi fuerint in mora: ut s. depos. l. j. in fi. & resp. & infra, de ope. publi. l. si legatum. & infra eo. l. proxi. §. fi. quæ sunt §. Alij dicunt etiam ex mora, nisi a præside tempus sit positum, ut dictis legibus. Accursius.

b *Non percepisset.*] vt supra de act. emp. l. Iulia §. ex vendito. alias secus ut infra eo tem. l. cuiktio. §. post.

C *Vm quidã.*] CASVS. Mutuaui tibi 100. sub vsuris 4. dena. singulis mensibus in quibus si cessares, promisisti maiores, non ex die cessationis tunc nimo ex tunc postea soluisti minores tribus mensibus, & ex tunc non soluis, teneris quidẽ ad maiores, sed non ex tunc, quia iniquũ esset, quod pro eodẽ tpe ad vsuras tenearis, sed ex die cessationis tantum.

¶ *In tacito*] Testator in secreto reliquit 100. cuidam non capaci & hæres dixit secreto se daturum. hæc quidem. 100 auferuntur hęredi cum vsura, & dantur fisco, nam non capax habere, non debet.

¶ *Si dies*] Testator præcepit statuam erigi in municipio ad honorem municipij. si dies intra quẽ poni debeat, a testatore non est præfinitus, præses statuere debet tempus: & si intra illud non ponat, tenetur hæres ad vsuras tertiæ centesimæ. Viula.

Idem libro 1. Decretorum.

LEX XVI.

Liberalitatis in rempublicam factæ, vsuræ non exiguntur. [a]

¶ Cum vsuræ pretij fundi ab eo, qui a fisco emerat, peterentur, & emptor negaret traditam sibi possessionem: Imperator decreuit iniquum esse vsuras ab eo exigi, qui fructus non percepisset. [b]

Pro tempore quo cucurrerunt vsuræ minores: non committitur stipulatio de maioribus. Bart.

Idem lib. singulari de vsuris.

LEX XVII.

Cvm quidam * cauisset se quotannis [c] quincunces vsuras præstaturum: & quo anno non soluisset, tunc totius pecuniæ ex die qua mutua tus esset, semisses soluturum; & redditis per aliquot annos vsuris, mox stipulatio commissa esset: diuus Marcus Fortunato, ita rescripsit: Præsidem prouinciæ adi, qui stipulationem de cuius iniquitate quæstus es, ad modum iustæ exactionis rediget. Hæc constitutio ad infinitum [d] 1 † modũ excedit. [e] Quid ergo? Sic temperanda res est, ut in futurum duntaxat ex die cessationis crescant vsuræ. 2 †

Taciturnitas longi temporis tollit actionem personalem competẽtem ad vsuras. Francis. et est speciale.

¶ Diuus Pius ita rescripsit: Parum iustè vsuras præteritas petis, quas omisisse te, longi temporis [f] interuallum indicat: quas a debitore tuo vt gratior [g] apud eum videlicet esses, petendas non putasti. [h]

¶ In tacito fideicommisso [i] omne emolumentum hæredi auferendum, & fisco præstandum [k] diuus Pius rescripsit. ergo & vsurarum [l] emolumentum auferetur 3 † hæredi.

Vsuræ non præstantur propter lucrum: sed propter moram: qua cessante non possunt peti.

¶ Si pupillo, tutorem non habenti, fideicommissum solui non potuit; [m] non videri moram per hæredem factam, diuus Pius rescripsit. ergo nec ei debetur, qui quod reipublicæ causa abfuerit, uel ex alia iusta causa impeditus, ex qua restitutio indulgetur, petere non potuit.

¶ Quid enim potest imputari ei, qui soluere etiam si vellet, non potuit? Nec simile videri potest, quod placuit, minoribus etiam in his succurri, [n] quæ non acquisierunt. Vsuræ enim non propter lucrum [o] petentium, sed propter moram non 4 † soluentium infliguntur.

In contractibus bonæ fidei veniunt vsuræ ex die conuentionis: qua cessante ueniunt ex die moræ.

¶ Ex locato, qui conuenitur, nisi cõuenerit, ut tardius pecuniæ illatæ vsuras deberet, [p] non nisi ex mora vsuras præstare debet.

* De sensu huius l. v. Burtg. in l. te . . . nu. 78 ff. certi pet.

1 † Flo. ad finitum.

2 † Flor. crescat vsura

3 † Fl. aufetur.

4 † Flo. desi. non.

c *Quot annis.*] i. singulis annis. Accur.

d *Ad infinitum.*] id est non finitum, uel determinatum: sed terminari potest, ponitur enim negatiue, non augmentatiue. Azo. q. d. obscura est: & ideo statim interpretatur. Accur.

e *Excedit*] idest, excedere potest si a tempore interpositæ stipulationis dicas præstari vsuras maiores, uel in totum, uel saltem pro parte: ideoque dicit a die cessationis: vt subijcit. Et hoc ideo, quia a priori tempore etiam minores currebant: alias autem bene possent peti ex tempore stipulationis, ut supra si certum petatur, l. lecta in fi. & infra de verborum oblig. l. huiusmodi.

f *Longi temporis.*] scilicet triennij, vel quinque annorum.

g *Gratior.*] quia dignitatem per eum sperabas habere: sed in l. qui semisses. & C. eod. aduersus. & l. quamuis. fuit signum remittendi maiores exceptiones minorum, siue essent promissæ: vt l. quamuis. siue non: ut infra aduersus.

h *Non putasti.*] ut supra eodem, l. qui semisses. in prin.

i *Fideicommisso.*] vt si heres accommodat fidem de restituendo non capaci.

k *Præstandum*] vt supra de peti. hæred. l. prædonis. & infra de ijs qb. ut indig. l. heres. & l. cum quidam. & C. ad legem Falc. l. 3. & infra de vulg. substi. l. ex facto. § Iulianus.

l *Et vsurarum*] idest emolumentum, quod est vsura, secundum Ioan. alias contra est, quod dicitur vsuram vsuræ non deberi, ut C. de vsur. l. fina. Et dic quas exigit ab hæreditario debitore, uel quasi, vbi ex sua mora dedit, vel stipulatione. Accur.

m *Non potuit.*] quasi dicat nihil. Et sic nota, quod non imputatur alicui si non facit, quod & si facere vellet non posset. vt supra eodem, l. pecuniæ. in fin. & supra de arbit. l. arbiter. §. calendis. in fin. § & C. de anna. excep. l. prima. in fi. & infra de adulte. l. si maritus. in principio, & infra de vsufruct. leg. l. Sempronio. & supra quando act. de pecu. est anna. l. prima. §. primo. & supra de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. & infra de condi. & demon. l. multa. in principio. Sed nonne ego possum facere, ut possim soluere petendo ei curatorem bonis: ergo possum soluere: ut infra, de regulis iuris l. qui facere potest, & supra de mino. l. ait prætor §. 1. Respon. in adulto ibi, sed hic in pupillo. Vel hic non facile: illa quandoque facile. Vel illa in conditionib. appositis in vltima voluntate.

n *Succurri*] ut supra de mino. l. ait prætor. §. hodie.

o *Non propter lucrum.*] scilicet tantum, uel principaliter, alias contra instit. manda. §. tua gratia.

p *Debet.*] ut si conuenerit, ut non soluta mercede usque ad certum tempus usuræ præstentur. Et sic not. quod citra stipulationem ex solo pacto incontinenti apposito debentur in contractibus bonæ fidei: ut hic, & supra depo si. l. Lucius Titius. & C. de pact. inter empt. & ven. l. in initio.

r † Ut fornicarij fornicarum sunt opifices, & propola, & insti ores, qui tabernas a fisco conducunt sub fornicibus, ut illi merces suas venales habeant: cuiusmodi esse solent in porticibus fora uolutum. in macello, quos vocant Buchas.

ar In arcubus non est, sed malis. Taur.

initio secus instricti iuris: ut supra de praescriptis verbis, l. Titius. & C. de usur. l. quamuis. Si autem hic pactum non interfuisset non deberentur nisi ex mora, quae per interpellationem, vel litis contestationem aduenit: ut infra eo. l. mora, in bonae fidei. Sed quid si mercedem ad certum diem se soluturum conuenit: & nil de usuris dictum est? Respon. praestat, quia in mora est in die interpellante pro homine, ut arg. supra de leg. commiss. l. si fundus. §. fi. & infra eo. l. euictis. & infra de act. & obl. traiectitiae. & C. loca. & condu. l. praeses. Accursius.

a *A fornicarijs.*] idest, qui furnum, uel fornacem, uel apothecas, uel quid simile a fisco conducunt, alias fornicatijs.

b *Inferunt*] no. ipso re fieri moram a fisco.

2 Ista glo. est singu. ad hoc, quod ille qui est obligatus fisco, constituitur in mora sine interpellatione in ipsa: quae cum gl. cum tex. non debet ita large intelligi prout volunt scribentes ubique, ut hic in nouis interpreta. Bo.

3 † Fa idem Bal. 3. respon. ...

c *Dare.*] not. ergo haeredem debere uti iure defuncti: licet ipse per se sit priuilegiatus: ut hic, & C. de ijs quibus ut indig. l. Polla. & inf. de cond. & dem. l. in facto. §. fiscus. & infra solu. matr. si marito. in princ. & l. si maritus. & supra de iud. haeres. Sed argu. contra infra de iure do. l. promittendo §. fin. & infra de solu. l. sticbum §. aditio Accu.

d *Coeperunt.*] quia fiscus successit creditori.

e *Notum est*] etiam sine ulla mora. Sed contra infra ad munici. l. constitutionibus. Sol. ut ibi.

f *In operum.*] publicorum, ut differat a praecedente.

g *Argentar.*] scuttaris. Azo.

h *Statuendum est.*] & nisi sit a praeside constitutus, tunc intra sex menses leuiores, postea vero semisses: ut infra de ope. publi. si legatum. quae contra. Sed non placet, quod sit contra, sed concordat cum illa. & Bulgarum distinguas, ut ibi notatur.

¶ Fiscus ex suis contractibus vsuras non dat, sed ipse accipit: vt solet a fornicarijs, a 1 † qui tardius pecuniam inferunt, b item ex vectigalibus. Cum autem in locum priuati successit, etiam dare c solet.

¶ Si debitores, qui minores semissibus vsuras praestabant, fisci esse ceperunt: d postquam ad fiscum transierunt, semisses cogendi sunt praestare.

¶ Eos qui ex administratione rerum ciuitatum conueniuntur, vsuris obnoxios esse satis notum est. e 2 † Idem obseruatur in operum f curatoribus, si pecunia apud eos remansit. Sed in ea, quam redemptoribus commiserunt: etiam si negligenter dederint, vsura eis remittitur. Haec autem ita sunt, si nulla fraus arguitur: g alioquin etiam vsurae applicabuntur.

¶ Si dies non sit ab ijs, qui statuas, uel imagines ponendas legauerunt, praefinitus: a praeside tempus statuendum est: h & nisi posuerint haeredes, vsuras reipublicae vsque ad tertiam centesimae pendent. i

Dies etiam incertus a principio, sed ex post facto certificatus interpellat. h. d. tex. cum gl.

Idem lib. 34. 3 † ad edictum.

LEX XVIII.

EVictis agris, si initio k conuenit, vt venditor pretium restitueret, vsurae quoque post euictionem praestabuntur, l quamuis emptor post dominij litem inchoatam fructus aduersario restituerit: nam incommodum medij m temporis, emptoris damnum est.

Post moram semel commissam non excusatur debitor propter impedimentum superueniens in persona creditoris. h. d. Idem si in persona sua infra eod. l. sed et si reipub. §. fi.

¶ Post traditam possessionem defuncto venditore, cui successor incertus fuit, medij quoque temporis vsurae pretii, quod in causa depositi non fuit, n praestabuntur.

Non debet quis condemnari ad fructus rei in qua fructus non cadunt: sed ad commoditatem, quae ex ea percipitur: quia loco fructuum habetur. Bart.

Caius lib. 6. ad leg. 12. tabul.

LEX XIX.

VIdeamus, an in omnibus rebus petitis, in fructus quoque condemnandus sit 4 † possessor. Quid enim si argentum, aut vestimentum, aliamve similem rem; quid praeterea, si vsumfructum, aut nudam proprietatem, cum alienus vsusfructus sit, petierit? Neque enim nudae proprietatis (quod ad proprietatis o nomen attinet) fructus vllus intelligi potest: neque vsusfructus rursum fructus eleganter computabitur. p Quid igitur, si nuda proprietas petita sit, ex quo perdidit fructuarius vsumfructum, aestimabitur 5 † in petitione fructus. Item si vsusfructus q petitus sit, Proculus ait, in fructus percepros condemnari.

¶ Praeterea Gallus Aelius putat, si vestimenta, aut scyphus petita sint, in fructu haec enumeranda esse 6 † quod locata ea re, mercedis nomine capi potuerint. r 7 † Iter quoque, & actus si petitus sit, vix est, ut fructus vlli possint aestimari, s nisi quis commodum in fructibus numeraret, quod habiturus esset petitor, si, statim eo tempore quo petisset, ire agere non prohiberetur, quod admittendum est. t

Paulus li. 12. ad Sabinum.

LEX XX.

VSuras illicitas sorti mistas ipsas tantum non deberi constat: caeterum sortem non vitiare. u

i *Pendent.*] propter moram post praeceptum praesidis alias non, ut supra l. proxi. in Princ. Accur.

k *EVictis Initio.*] idest, incontinenti.

l *Praestabuntur.*] etiam sine interpellatione: quia dies interpellat pro homine, ut C. de contrahen. stipulatio. l. magnam. Azo. si autem hoc pactum non esset, non ueniret, nisi post euictionem mora interuenerit. Accursius.

m *Medij.*] idest, a lite contestata usque ad sententiam.

n *Non fuit.*] idem esset & si esset in causa depositi, si tamen oblatum non esset, vt C. eodem, l. secunda. Iro. Sed videtur, quod nullo modo currant: ut supra eodem, l. pecuniae. §. fi. & l. cum quidam. §. si pupillo. quae sunt contra. Solu. hic in quasi mora, ibi in vera mora: alias hoc ipsi defuncto inceperant currere: ibi non, sed erant cursurae, ut infra eodem, l. cum patri.

o *VIdeamus. Proprietatis.*] in quis ex nuda proprietate. i. ex hoc uerbo, vel nomine non facta relatione ad rem ipsam nullus fructus peruenit. Azo.

p *Computabitur*] sicut nec aliarum seruitutum, ut statim dicit ibi, iter quoque &c.

q *Vsusfructus.*] ut supra de rei vend. l. fructus non modo. in fi. & l. seq.

r *Potuerint.*] haec tamen raro locantur.

s *Aestimari.*] ut supra de seruit. rustic. praed. l. cum esset in fi.

t *Quod admittendum est.*] ut supra si seruit. ven. l. loci corpus §. in confessoria.

u *VSuras Non vitiare.*] Sic ergo inutilis adiectio vitiatur, & non uitiatur hic, & infra eo. l. placuit Accursius.

4 † Flor. cum damnatur.

5 † Flor. aestimabuntur.

6 † Alias in fructu hoc numerandum esse, quod locata ea re mercedis nomine capi potuerit.

7 † Flo. potuerit.

Reiiciendum

pupu

a Sciendum est. Adhibendos.] scilicet solutioni, per quos facilius possit probare se soluisse quam per extraneos vel inimicos.

b Expediendis.] quod debitori datori sint pecuniam. Accursius.

c Rogandis.] vt intersint solutioni: & sic videant se liberatos. Vel dic ut interueniãt apud creditorem, a quo modo accepit debitum ut satisfaciant priori. Vel dic tertio quia obligatus erat aliquis fideiussorẽ dare, ut supra de consti. pecu. l. qui autem. § ij. Non enim videat esse in mora dãdi, dũ § eis inueniendis, studet, & sic curret. Acc.

Sed etsi reipublicae.] CASVS. Si rei pub. causa aliquis missus est subito, nullius detur moram facere: & ergo ad vsuras non tenetur. Viui.

d Defensionem.] id est, excusationẽ sui quare non soluat. Accursius.

e Mandare.] per procuratorem. Acc.

f Non possit.] de facto. de iure enim potest.

g Aliquando.] Titius minori debebat 10 ex contractu bonae fidei, tenetur, ad usuras sine vlla interpellatione, uoluit. contesta, maxime si non sit, qui conuenitur, q ia est absens Titius, uel sine haerede decessit.

h. In rem] potest dici moram fieri in rẽ ubicunque quis sine denunciatione uel litis cõtesta. tenetur ad fructus uel usuras, sicut infra eo. l. uidcamus. & respon. & §. item si indebiti, & §. in Fauiana. & §. item si vi. & §. ex causa, & §. in interdicto, & § fin. & infra eod. leg. penult. Quod autem de vsuris dixit, non inuenimus eas currere ex mora in rem, nisi in personam minoris, ut C. in quibus cau. in integrum restitu. nõ est ne. l. in minorum. Punitur ergo huiusmodi mora in rem, ut dictum est in praedictis: & patet etiam infra de verborum obligat. l. cum filius, §. 1. & l. ad diem, & infra tit. ul. fin. & l. habeo. Sed Ir. dicit eam non poniti, cum rei, non personae uitio, eueniat: sed forte intelligebat alias quam in praedictis casibus. Item pone infra tit. 3. l. Labeo.

Si quis.] CASVS Titius debitor dicit se nolle soluere, sed iuri parere, quaeritur, an sit in mora? Respo. quod non, si iuste &c.

¶ Cum reus.] Si reus est in mora, eosdem effectus, quos habet mora contra reum, habet & contra fideiusso. ut infra eo. mora.

* Contra gl. 1. in princip. in eap. post extra de eleil. & consequentiam frequenter. §. si vero alter ad finem. ibi, cum habent forte excep. timeas. le fratres, ut lite nõ contest.

1 † Flo. expediendi debiti,

2 † Flor. desi. certe.

3 † Alias, Aliquando, & in re mora desierat fieri.

Qui differt solutionẽ ex iusta causa, non committit moram: secus si ex ficta h. d. cum l. seq. & seq. Et differt ista lex a lege si quis solutioni. quia hic non negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. hoc dicit Bart.

Vlpianus lib. 34. ad edictum.

LEX XXI.

Sciendum est non omne quod differendi causa optima ratione fiat, morae annumerandum. * Quid enim, si amicos adhibendos a debitor requirat, vel expediendis b debitis, 1 † vel fideiussoribus rogandis c vel exceptio aliqua allegetur? Mora certè 2 † facta non videtur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXII.

Si modo idipsum non fraudandi causa simuletur.

Vlpia. lib. 34. ad edictum.

LEX XXIII.

Sed etsi reipublicae causa abesse subito coactus sit, ut defensionem d suis mandare e non possit, f moram facere non videbitur: siue in vinculis, hostiumve potestate esse coeperit.

Mora commissa re ipsa non tollitur ex casu contingente ex persona morosi.

¶ Aliquando g etiam in rẽ h 3 † moram esse decerni solet, si forte non extat qui conueniatur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXIIII.

Si quis solutioni quidem moram fecit, iudicium accipere paratus fuit, non fecisse videtur moram: vtique si iuste ad iudicium prouocauit. i

¶ Cum reus moram k facit, & fideiussor tenetur.

¶ Mora videtur creditori fieri, siue ipsi, siue ei, cui mandauerat, siue ei qui negotia eius gerebat, mora facta sit. Nec hoc casu per liberam personam acquiri videtur, sed officium impleri: sicuti cum quis furtum mihi facientem deprehendit negotium meum agens, manifesti furti actionem mihi parat. l

¶ Item cum procurator interpellauerit promissorem hominis, perpetuam facit stipulationem, m etsi 4 † mortuus sit homo promissus.

Primo loquitur in malae fidei possessore. Secundo loquitur in bonae fidei. Tertio in eo qui a principio fuit bonae fidei, postea incepit esse malae fidei. Secunda ibi, In alieno fundo. Tertia ibi, Bonae fidei.

Vlpianus lib. 7. digestorum.

LEX XXV.

Qui scit n fundum cum alio sibi communem esse, fructus, quos ex eo percipit 5 † inuito vel ignorante socio, non maiore ex parte suos facit, quam ex qua dominus praedij est. Nec refert, ipse, an socius, an vterque eos sciuerit: quia omnis fructus non iure seminis, sed iure soli o percipitur. Ex

¶ Mora.] Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorum meorum interpellet debitorem meum, fecit eum morosum ratione officij: nec per eos acquiritur actio, sed impinguatur, sicut si furem inuenirent rerum mearũ, acquirunt actionem, ut de non manifesto faciant manifestum. & sic in quadruplum, & sic denunciatio procuratoris impinguatur, & ad aliud valet, ut faciat perpetuam obligationem, scilicet quo ad hoc, vt licet res debita pereat debitori, eius obtentu non liberetur. Viuia.

i Prouocauit.] vt infra de reg. iur. l. qui sine dolo & quod. vi aut clam. l. 1. §. si quis paratus. Et sic non post litem cõtesta. aliquẽ nõ esse in mora * & sic est cõtra § de verborum obligationib. l. nemo § primo. Sol. ibi non habuit iustã causam litigandi. hic sic, argumen. supra de petitio. haered. l. illud. & eodem modo solue supra de condict. furti. l. fi. Accur.

k Cum reus moram.] Nã mora rei fideiussori nocet, ut infra de verborum obligationib. mora. & de ope. liber. l. si libertus moram. Accur.

l Parat.] ut infra de furt. l. 3. & l. si quis in seruitute, & infra, § vi aut clam. l. 3. in princ. & infra de bo. autho. iudi. possi. l. cum vnus.

m Stipulationem.] ut supra de procura. l. procuratorem. Et expone, ut infra de verborum obligationib. l. si seruum, §. sequitur. Accur.

Qui scit.] CASVS. Siue sciam te partem habere in fundo, quem possideo, siue etiam totũ tuum: nõ facio fructus meos in eo, quod tuum est.

¶ In alieno.] A non domino emi fundum in quo seminaui alienum frumentum: quaeritur cuius sit fructus an meus, an eius, cuius fuit semen. & dicit meum esse, sicut quando ex opera serui alieni, quẽ bona fide possideo. hoc autem probat, ex alio simili: ut ecce in meo proprio fundo seui alienum semen. & dicit quod [illegible] meus fructus, idem est ergo in bo. fi. pos. quia plus iuris habet bo. fi. poss. circa fructus quam fructuarius, cum bo. fi. fiant statim, quod a solo separati sunt, sed fructuarij fiunt demum in horreis repositi. & item quod est in bo. fi. est in eo, qui habet fundum in emphyteosim: nam statim quod a solo separati sunt, fiunt eius. Viuia.

n Qui scit.] sed interest quod sit suum vel seminatoris. T

o Solo.] id est, quia sit suum, vel bona fide a se possessum.

* Litis contest facta. an constituatur quis in mora. ui. in ind. tra. & in uer. litis contestatio. & in uer. mora.

4 † Flo. deest verba. etsi mortuus sit homo promissus. quo quidam irrepsisse ex gl. opinantur, non enim extant in manuscr.

5 † Flor. percipere.

Quam

exigi, tenetur ut supra de hære, vel actio. vē. si nomē sit distractū. Sed argumen. cōtra. supra de do. l. nam is.

QVod ad seruitu-tes.] CASVS. Vēdidi tibi fundum ignorans [illegible] seruū, cū deberet seruitutē uici no, qui vicinus postea euincit seruitutē, non teneor de euictione ad interesse, cum neque tota res, neq. pars est euicta, quando huiusmodi seruitus euincitur; & hoc nisi dixissem optimum, qa tunc ad interesse. Secundo quærit, si uendo fundum, an tenear præstare eū dominantem uicino, & dicit q non, etiam si dixi optimum maximū, nisi expresse dixi ei deberi seruitutē. Lex vltima plana est. Vi.

a *Quod ad seruitutes prædiorum.*] Prædiorū iō dicit, quia secus est in personali, ut puta vsusfructus, ut sup e. l. sed & si quid. §. si vsusfructus, & l si rē. §. si quæ sunt cōtra. & notari potest infra de l. t. l. seruo. leg. §. si fundus. Accur.

* *Sic supra eod. l. cum fundus, cum ibi not. & l. si. de usufr. § Lucius Titius, sup. de pign.*

b *Si tacitæ*] nominaliter ponit, nō aduerbialiter, hoc est, quia neq; venditor, neque emptor aliquid dixit de seruitutib. & ita tacitæ sunt, cū vterq; de eis tacuit, & hoc cum vēditor ignorabat seruitutes: nā nō ad interesse tenetur tunc, sed quāto minoris empturus esset, agit alioqui ad interesse, ut sup. ti. 1. quoties, sup. de actio. emp. l. Iulianus ait & supra eo. l. sed & si quid. Accur.

1 † *Alias, seruitutem.*
2 † *Alias, expressim: alias concessum.*

c *Tacite*] scilicet seruitutes. Accursius. Aduerte quod alia gl. habetur Tacitè, aduerbialiter, Accur.

d *Non posse.*] s. ad duplum, sed ex empto, vt no. j. de 3 he. emp. cum vēderes. Vel dic, q hic excepit, ne teneret noie seruitutis, q lo. non placet. Accu.

3 † *Flo. auctoritatem, sic vsurpat Pan. lib. 1 sentent. vi. Alc. lib. 2. parerg. c. 9.*

e *Actum*] etiam eo casu quo dixit optimum.

f *Teneri*] idem est in l. gatis quo ad euictionem seruitutis ut infr. de leg. secundo, l. Meuius §. placet. secus est quantū ad euictionem dominij.

Venditor non tenetur ad interesse, licet res uendita debeat seruitutem: nisi fuerit uendita vt libera, nec etiam tenetur, licet eidem non debeatur, nisi dictum fuerit deberi. h. d.

Venuleius libro 16. Stipulationum.

LEX LXXV.

QVod ad seruitutes prædiorum a attinet, si tacitæ b secutæ sunt, & uindicentur ab alio, Quintus Mutius & Sabinus existimant, uenditorem ob euictionem teneri non posse. Nec enim euictionis nomine quemquam in eo iure teneri quod tacitè c soleat accedere: nisi uti optimus maximusque * esset, traditus fuerit fundus; tunc enim liberum ab omni seruitute præstandum. Si uerò emptor petat uiam uel actum: uenditorem teneri non posse, d nisi nominatim dixerit accessurum iter uel actum: e tunc enim teneri f eum, qui ita dixerit. Et uera est Q. Mutij sententia, ut qui optimum maximumq. fundum g tradidit, liberum præstet: non etiam deberi alias seruitutes, 1 † nisi hoc specialiter ab eo accessum h 2 † sit.

Idem li. 17. Stipulationū.

LEX LXXVI.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandem pro derelicto habuero, amitti i authoritatem, 3 † id est actionem pro euictione, k placet.

TITVLVS III.

De exceptione rei uenditæ & traditæ.

Veniens contra uenditionem à se factā, uel ab alio suo mandato, repellitur exceptione rei uēditæ, vel traditæ si tradiderat. Et idem in hærede, etiam si ueniat ex persona sua propria. Sed si emptor tempore emptionis erat seruus, tempore quo agitur liber, habet exceptionem in factum. Itē, si res non fuit à uenditore tradita, sed emptor aliunde possessionem nactus est, habet exceptionem rei uenditæ. Prædicta uera, nisi venditor iustam habeat causam petendi: h. d. tota lex.

Vlpianus lib. 76. ad edictū.

LEX PRIMA.

MArcellus scribit, si alienū fundum uendideris, & tuum postea factum petas: hac te 4 † exceptione rectè repellendum. l Sed & si dominus fundi hæres uenditori existat; idem erit dicendum.

4 † *Flo. desisse.*

¶ Si quis rem meam mandato meo uendiderit, uendicanti mihi rem venditam nocebit hæc exceptio: m nisi probetur me mandasse, ne traderetur antequam pretium soluatur. n

¶ Celsus ait, Si quis rem meam uendiderit minoris, quam ei mandaui, non uidetur alienata: & si petam eam, non obstabit mihi hæc exceptio: o quod verum est.

Ex contractu gesto cum seruo, datur ei manumisso exceptio in factum.

¶ Si seruus merces peculiariter emerit, deinde dominus eum priusquam proprietatem p rerum mancisceretur, q testamento liberum esse iusserit; eique peculium prælegauerit, & uenditor à seruo merces petere cœperit: r exceptio in factum s locum habebit, quia is tunc seruus fuisset, cùm contraxisset.

g *Fundum.*] præstandum, ut j. de uer. sig. l. qui vt optimus.

h *Accessum.*] i. dictū sit accedere, ut & sup. de contrahen. emp. l. in uendendo. Accur.

i SI alienam. Amitti] amittitur actio quæ cœpit. sic & supra quib. mod. vsus fru. amit. l. 1.

k *Pro euictione.*] quia donasse uideor, ut & j. de stipu. ser. l. quod seruus, sicut & manumittendo, vt & supra eo. si seruum cuius.

DE EXCEPTIONE rei uenditæ.

Quis opponitur quando. que, qui uēdidit, vel à-tione, quis similis & sit, vult contra re: ideo de hac exceptione dicit op. ponenda contra prædictos. Accursius. Hic tit. ex Cuiac. in parat. tr. ad ipsum cōmodissime adaptatur superiori, hac ratione, quod cōcurrat hæc exceptio de re uēdita, & tradita, sine exceptio doli ex hac causa cū actione de euictione uēditore uēdicāte, nā uel uēditor eius eliditur per exceptionem, vel re ablata, agitur de euictione, ut in l. uenditorem, supra tit. proxi.

l MArcellus. Repellendū] vt j. titu. 1. l. vendicantem. & sup. mand. seruum Titij, & est ar. q iudex succedens victo non appellet. Sed 3 est. & est ratio, quia hic tenet uēditor re reuocata, sed iudex nō tenetur sētētia retractata.

m *Hac exceptio.*] s. intentionis, non actionis, quia nullam habet. Azo.

n *Soluatur.*] nam tūc ad agendū admittit, vt hic, sed arg 3. sup. de pub. si quis. sol. ibi erat pretiū v. soluetū.

o *Exceptio*] nisi q de est, mihi prestetus, ut sup. man. diligenter. §. 1. Accur.

p *Proprietatem.*] & dic proprietatē. i. possessionē, sic & j. de uerbo signif. l. interdū.

q *Mancisceretur.*] scilicet dominus.

r *Cœperit.*] cū postea traditionem fecisset.

s *In factū.*] sed cur nō dat exceptio rei uēdi ta

ta & tradita, cum tradat domino quondã suo in cuius lo. ũ successit? Respon. immo nec ei dabitur: cum dominus vel seruus, cum esset in seruitute, proprietatem eorum non est nactus, ideoque domino non competit, quia decurritur ad exceptionẽ in factum: cũ alias non soleat ei seruo proficere quod in seruitute egit, ut sup. de pac. l. & suum. Item no. ꝙ hic loquitur quando fuit contractus factus siue pactum, in utra seruitute eo existente, alias doli daretur, si statuliber paciscetur, ut dicta l. supra de pac. & suum. Vel dic, ꝙ dominus habet eam, & libere ex persona domini, quia satis traditur domino, cum alij traditur eius voluntate, ut supra titu. 1. l. si quid a te. & in factum habet ex sua persona.

a *Vetur.*] ut si agat quia non est solutum pretium, vt sup. de trib. l. procuratoris §. sed & si uenditor. vel rescissa per pactum.

1 † *Alias, indem.*

2 † *Fin. eun.*

3 † *Fin. vindicanti.*

Hac exceptio datur interdũ, etiã re non tradita: sed aliter sine vitio possessionis apprehensa. Itẽ interdũ etiã re tradita non competit, scilicet si subest iusta causa iudicandi, h.d.

¶ Si quis rem emerit, non autem fuerit ei tradita, sed possessionem sine vitio 1 † fuerit nactus: habet exceptionem contra venditorem, nisi forte venditor iustam causam habeat, 2 † vt rem vindicet. Nam & si tradiderit possessionẽ, fuerit aũt ei iusta causa vendicandi: 3 † replicatione aduersus exceptionem vtetur. a

Qui primo emit rẽ a non domino, praefertur ei, qui secũdo emit ab eodem postea facto domino. licet in secundum fuerit translatum dominium, & non in primũ, hoc dicit. Et no. casum in quo Publiciana datur contra dominum, & non dominus ꝓfertur domino: sic & supra de rei vẽd. si a Titio.

Pompon. li. 2. ad ἐπιστολῶν.

LEX II.

SI a Titio fundum emeris, qui Sempronij erat, isque traditus tibi fuerit, pretio autem soluto Titius Sempronio haeres extiterit, & eundem fundum Maeuio vendiderit: b Iulianus ait, aequius esse priorem te tueri, quia & si ipse Titius fundi a te peteret, exceptione summoueretur c & si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres. d

Hermogenianus li. 6. iuris ἐπιτομῶν.

LEX III.

EXceptio rei venditae & traditae non tantum ei, cui res tradita e est, sed & 5 † successoribus eius & emptori secundo (& si res ei non fuerit tradita) proderit. Interest enim emptoris primi, secundo rem non euinci. Pari ratione, venditoris etiam successoribus nocebit, siue in vniuersum ius, siue in eam f duntaxat rem successerint.

legis commissoriae, vel addictionis in diem.

b *Si a Titio. Tradiderit.*] cum primus a possessione cecidit, uel de facto, ut infra, de fun. do. l. si fundum.

c *Summoueretur.*] ut supra titu. 1. l. vendicantẽ, & dixi de hac materia, & sup. de rei vendic l. si a Titio.

d *Peteres.*] speciale, ut Publiciana detur contra dominum.

e *EXceptio Tradita*] sed quasi tradita, ut per patientiam, ut sup. de pub. siue. autem, §. si quis rem.

f *In eam*] sic & in interdicto quorum lega. tenetur successor in rem, ut infra quorum leg. l. prima, §. illud. Sed arg. contra. sup. de eden. l. quaedam, §. his autem.

4 † *Flo. li. 8. ex Plautio.*

5 † *Flor. deest. &c.*

DE VSVRIS ET FRVCTIBVS &c.

¶ *Quia principalibus petitionibus, de quibus est dictum, decedunt: aliqua, siue sit personalis petitio siue rei abeuntes, ideo ponit de vsuris, quae scilicet ex pecunia proueniunt. & sic dicuntur ac cessio causae. quia extra corpus venit, & fructibus scilicet praediorum, quae est naturalis accessio, ut inf. de ver sign. l. vsura pecuniae. Item de causa, ut de partu, & primo, & sequentibus ut infra eod. aequis.*

a *Et omnibus accessionibus*] s. praedictis & aliis, nam non est nomen post spẽalia generale subici uerbũ, &c. vt & sed ad leg. Aquil. l. si seruus, §. inquit. Item & quia occatione morae debitoris ꝓlicita eueniũt, dicit et de mora: de qua dic, vt ĵ. ea. l. mora. in prin. Ac Plura alia scribit Cuiac. ad hunc titu. in suis paratidis.

1 † *Flo. li. 1. ſ sponsor.*

si iudex condemnat mihi debitorem ex contractu bo. fi. in centum, non potest iubere, ut caueat de soluendis centesimis post quadrum est re tps, quia tractus futuri ẽporis non spectat ad iudicem, & quia in potestate actoris est petere iudicatum.

DIGESTORVM, SEV PANDECTARVM, Liber XXII.

TITVLVS I.

De vsuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, a & mora.

Papinianus libro tertio 1 † Responsorum.

LEX PRIMA.

CVm iudicio bonae fidei b disceptatur, c arbitrio iudicis vsurarum modus ex more d regionis, vbi contractũ est, e constituitur: ita tamen, ut

¶ *Papinianus*] Tutor finita tutela inuenitur debitor ex mala administratione, in centum puta, licet in nulla mora sit ex interpellatione, vel alio mõ facto hominis, cum ipsa re est in mora, fauore pupilli quondam, eas debebit vsq. ad tps, quo illa centũ exolueret. Secũdo pone, ꝙ obtulit consignatum, & deposuit, et it non teneri ex tũc, cum noluerit adultus recipere. Vin. b *Cũ iudicio bonae fidei.* secus de stricti iuris iudicio, ubi vsurae nõ ueniunt, nisi ꝑ stipulationẽ sint promissae, vt C. eod. l. quamuis. Vel nisi in legato, & fideicommisso, & nisi post litem contestatam: sed hoc vltimum non placet. Quae autem sint bonae fidei, habes Instit. de actio. §. actionum.

CVm iudicio] CASVS. Vendidi tibi fundum pro 100. dandis ad certũ diẽ, non dedisti. & sic in mora fuisti. peto vsuras, quanti quotas? Resp. quod illas, quae in regione illa frequentant, in qua fuit factus contractus, si modo non sint contra legem.

¶ *Socius*] Ego & Titius eramus socij alicuius negotiationis, communem pecuniam in vsus suos conuertit Titius, etiam licet moram non cõmittat, praestat vsuram. Secũdo dicit, ꝙ licet sic in bo. fi. contractibus debeantur vsurae, tũ

c *Disceptatur.*] de vsurarum quantitate praestanda.

d *Ex more.*] ut leniores praestentur, quae in regione frequẽtantur, si plures frequentantur, ut infra de admi. tut. l. tutor qui repertorium, §. ex caeteris.

e *Contractum est.*] ibi contractum esse vr, vbi pecunia est soluenda, ut infra, de bon. author. iudi. possid. l. tertia. & infra

infra, de actio. & oblig. l. contraxisse. Accursius.

ADDITIO. Vel dic contractum fidè per collatam solutionem sibi debet etiam solutio ventilari, secundum Bald. hic.

a *Ut legem.*] vt C. de vsur. l. eos qui, §. super.

b *Mora.*] f. alia.

legem a 1 † non offendat.

Qui pecuniam alienam conuertit in suos vsus hoc ipso videtur in mora: & qui potest petere in sortem non potest petere sibi caueri de vsuris futuris, si sors nõ soluatur. hoc dicit.

¶ Socius si ideo condemnandus erit, quod pecuniam communem inuaserit, uel in suos vsus conuerterit: omnimodo etiam mora b non interueniẽte, præstabuntur vsuræ. c Nec tamen iudex iudicij bonæ fidei recte iubebit interponi cautiones, ut si tardius sententiæ condemnatus paruerit, futuri temporis d pendantur vsuræ; cum in potestate e sit acto ri iudicatum f exigere. Paulus notat. g Quid enim pertinet ad officium iudicis post condemnationem h futuri tẽporis tractus? i 2 † Papinianus ait: Circa tutelæ restitutionẽ k pro fauore pupillorũ latior l interpretatio facta est. Nemo enim ambigit hodie, siue iudex accipiatur in diẽ m sententiæ, siue sine iudice tutela restituatur in eum diem, quo restituit, n vsuras præstari. Plane si tutelæ o iudicio nolentem experiri tutor vltra conuenerit p & pecuniam obtulerit, eamque obsignatam depoluerit: q ex eo tempore non præstabit vsuras. r

1 † Plur. legi.

c *Vsuræ.*] imo videtur quod non vt vsura, sed ut interesse: ut sup. pro socio. l. socium. in princ. sol. ut ibi. Accur.

d *Temporis*] post quadrimestre tempus.

e *In potestate.*] no. rationem, quæ ad iudicem non spectat: quæ ratio cum quandoque deficiat, ad eũ spectat futuri temporis tractus, ut statim in exemplis dicam,

f *Iudicatum.*] posset et alia ratio reddi, quia cum per legem nobis sit prouisum in hoc casu, quando non soluit intra quadrimestre tempus, ut legem. ut C. de vsu. rei iud. l. fin. non debet de hoc iudex se intromittere, argum. C. si manci. ita fue. alie. no pro. l. si inquis. & C. de fideicom. authen. hoc amplius.

g *Notat.*] prædicta cõfirmando Accur.

h *Post condemnationẽ.*] sed ante multum pertinet, ut sup. de ædil. edi. l. ædiles. §. item sciendum.

2 † Plur. tractatus.

i *Tractus.*] q. d. nihil, vt & supra de iu. non quemadmodum, & inf. de aqua plu. arcen. Atteius, §. pen. Sed contra C. de sen. quæ sine cer. quanti. l. 1. §. 1. vbi de vsura futura iudex pronunciauit. Solu. hic officio debetur vsura, ibi per stipulationem. Vel ibi in sententia præcepit, hic autem in quadam interlocutoria, sed & alijs modis potest poni ibi casus. Item contra infra, de no. operis nunciatio. l. si prius, & de aqua pluuia arcen. l. Atteius, §. de eo opere & de damno infec. l. qui bona, §. cum inter. & C. de fideiuss. l. prima, & supra ad legẽ Aquil. l. in leg. Aquilia si delectũ, & supra de peti. hæred. quod si in diem, §. primo, & sup. si ser. vendi. l. legi. & l. harum. & supra si vsusfru. pe. l. pen. §. pen. in fi. & supra pro soc. l. pro socio. quibus omnibus cauetur de futura. Solu. speciale in prædictis, alias seruetur hæc regula. Vel dic, quod pro præsenti iure ago in omnibus casibus prædictis licet pro tempore futuro, quod hæc lex non prohibet, hic enim nullum ius obligationis habeo in præsenti quod possit porrigi ad futurum, quia officio debetur. Quid ergo si stipulatione debentur vsuræ, non per officium? videretur secus, secundum hoc. Vel forte idẽ alia ratione, quia item incertum tempus debetur, cum sit in potestate debitoris soluere. sed hoc falsum est, ut infra, de verborum obligatio. l. qui Romæ. in principio.

k *Restitutionem.*] idest, circa ea, quæ debentur ex causa tutelæ.

l *Latior*] quam in aliis: quia hic re ipsa fit mora, ut C. in quib. cau. in integ. resti. non est neces. l. in minorum.

m *In diem.*] No. quod in die, qua fertur sententia, præstatur vsura pecuniæ debitæ ex administratione, hoc est quæ cucurrit vsque tunc, non postea intra tempora quatuor mensium, vt C. de vsur. rei iudi. l. fin.

n *Restituit.*] pecuniam ex administratione debitam.

In actionibus stricti iuris veniunt vsuræ a tempore litis contestatæ. hoc dicit.

Idem libro 6. Quæstionum.

LEX II.

Vulgo receptum est, vt quamuis in personam s actum sit, post litem tamen contestatam causa * præstetur. Cuius opinionis ratio redditur; quoniam quale t est, cũ petitur, u tale dari x debet: ac propterea postea captos fructus, partumque editum restitui oportet.

Si mora nõ præcedit, reus non tenetur de fructib. percipiendis intra tempus, quod datur iudicatis. secus si mora iudicis præcessisset. h. d. Primo ponit rescriptũ imperatoris. Secundo illud interpretatur. Tertio illud extendit. Secunda ibi, quod decretum. Tertia ibi, in his quoque. Bart.

Idem libro 20. Quæstionum.

LEX III.

In fideicommissi y * persecutione, cum post iudicis sententiam moram fecisset hæres, iussit Imperator

o *Tutelæ.*] idest, circa ea quæ debentur ex administratione tutelæ.

p *Conuenerit.*] verbi. vt & illud, ueni inquã conuenio o iudex.

q *Deposuerit*] est ergo necessaria oblatio, consignatio, & depositio. ut hic, & infra, de administra. tuto. l. tutor qui pro pupillo. §. tutor. in fi. & arg. inf. eod. l. cunctis, §. post traditam, & C. eod. l. 2. & l. acceptam, & l. si creditrices. & l. si non stat. & C. de vsuris pupil. l. fin. Accur.

r *Vsuras*] ipso iure, vt s. depositi. l. prima. §. si pecuniam. in fi.

Vulgo.] CASVS. Petij fundum actione ex stipulatu, vel ancillam: veniunt partus & fructus post litem, non ante perceptus.

s *In personam.*] etiam in iudicio stricti iuris.

t *Quale.*] non respicit pecuniam.

u *Cum petitur.*] idest, cum lis contestatur.

x *Dari*] ut s. l. prox. §. primo. & supra si certum petatur. l. cũ fundum. in princ. & de rei vendica. l. præterea. & s. de petitio. hæredit. illud. & infra eod. l. videamus. § si actio. & s. de pig. l. si fundus. § interdum. Sed numquid si alij pœnam promiserit, etiam pretium debeatur? Respon. ut no. supra de in lit. iurand. l. nummis. etiam si pretium deberetur.

* causa quid hoc loco significet, & quid hoc nomine contineatur, vide definit. l. præterea. sup. de rei vendic.

* Vi. quæ de hunc locum scripsit Io. Corras. lib. ... de fruc. ...

Tit. de lit.

Tit. quo ...

y *In fideicommissi.*] CASVS. Egit Titius contra Caium actione personali ex testamento pro prædio relicto per fideicommiss. lata est sententia pro actore, post est ei dilatum: habet Caius quadrimestre tempus: eo lapso interpellatus prædium distulit soluere. tunc Titius proponit querelam contra Caium & pro re & pro fructibus perceptis, & percipiendis, etiam in tempore quadrimestri & postea? Respon. Imperator de percipiendis eum nõ teneri pro tempore quadrimestri, sed tamen determinatur sic, ut si ante sententiam latam primo hæres fuerit in mora, tenetur etiam in tempore quadrimestri, alioquin dilatio reo afferret lucrum, si non fuerit in mora, quod vix contingit, scilicet reum non esse in mora, non tenetur de percipiendis: de perceptis autem semper puto eum teneri, quia dilatio nullum debet afferre commodum, vsuræ etiam incipientes in medio cessant, quia grauissimæ debent postea currere, sed in fructibus non est eadem ratio, ut C. de vsu. rei iudic. l. fina. Item ex prædictis, quod Imperator non cognoscebat ex appellatione, tunc enim non computaretur quadrimestre tempus a prima sententia, nec distraentur interim currere, vt C. de

vt C.de vsu.rei iud.l 2. item no. ꝙ quadrimestre tempus non datur in actione in rem. sed quam cito potest restitui: vt insti.de offi.iu.§.j.secundum. Azo.
a *Intermisso.*]i. ꝑtermisso. sic C.si mā.ita fu.ali.ne ꝑst.l.2
b *Ad sententiam.*]definitiuam retrocedendo,i.a die mortis vsque ad sententiam, ita accipi.&c.
c *Commoda.*] fructus percipiendorum. Accursius.
d *Accipiat.*] a tempore primæ sententię commonitorię,si ante non erat in mora,sed intermisso legitimo tempore: ut dixi. Sed nonne fit nouatio huius fauorabilis actionis: ut C.de vsu rei iud l fi. quæ est contra? Solu. fit nouatio in bonū, non in malum: ut inf. de noua.l. aliam causam.
e *Decretum.*] secundum ꝙ de commodo legitimi temporis non tenetur. Bv.aut tibi, quia hæc distinctio in fructibus tantum percipiendis adhibenda est:aut generalis sit ratio i. fertur cum ea temporis,&c. secundum Ioan.
f *Sententiam*] commonitoriam, ꝗ quidē est ante lit.conte.
g *Falcidia.*] casum denotat, in quo posset accidere. ꝙ mora nō intercessisset. Acc.
h *Fructuum*] percipiendorum.

1 † Flor. de us. est.

2 † Flo. quo que.

Marcus Antonius, intermisso a legitimo tpe quod condemnatis præstatur, vt vsque ad sententiam b cōmoda c fideicommissarius accipiat. d Quod decretum, e ita accipi oportet, si ante iudicis sententiam f mora non interuenit: tametsi non facile euenire possit, vt mora non præcedente perueniatur ad iudicem: sed puta Falcidiæ g legis rationem interuenisse. Cæterum, si, antequam ad iudicem perueniretur, in mora hæres fuit,& inde fructuum h præstandorum necessitate adstrictus est: 1 † qua tandem ratione, quia & ex sententia i victus est, legitimi temporis spatio fructibus liberabitur: cum ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, non lucrum k afferre debeat?

¶ In his quidem 2 † iudicijs, quæ non sunt arbitraria, nec bonæ fidei, l post litem contestatam m actori omnis causa præstanda est in eum diem, quo sententia dicitur. Certe post rem iudicatam tempus a fructibus dependendis n immune est.

Quando quis rogatur restituere quicquid superesset ex hæreditate: item quādo dilatio gratia fideicommissarij apponitur, veniunt fructus in restitutionem. Bartolus.

¶ Nonnunquam euenit, vt quanquam fructus hæreditatis, aut pecuniæ vsura nominatim relicta non sit, nihilominus debeatur: vtputa, si quis rogetur post mortē o suam quicquid ex bonis superesset, Titio restituere. Vt enim ea, quæ bona fide p diminuta sunt, in fideicōmissi causa non comprehenduntur, 3 † si pro modo cæterorum quoque bonorum diminuantur: ita quod ex fructibus superesset, q iure voluntatis r restitui oportebit.

3 † Flor. deprehendun tur.

i *Ex sententia.*] hæc sola videtur ratio, si qua est, quare post sententiam non debeat teneri,quia victus est:sed certe hæc est nulla, ut inf.de excep rei iud.l.cum euidenter. & hic subijcit,cum ea temporis, &c.
k *Non lucrum*]esset autem lucrum,cum in primo de percipiendis teneatur, si modo propter sententiam excusetur.ex quo patet,quod de perceptis semper teneatur, cum lucrum facere non debeat,sed in percipiendis distinguitur,fuerit in mora, uel non ante sententiam: licet quidā dicant hanc legem tantum in perceptis loqui, & de percipiendis eum excusant semper:& quia ante facta est mētio de fructibus fideicommissi, notauerunt hic quidam de eis in hunc modum. Qui fructus hæredem, qui fideicommissarium sequantur, videamus. fructus itaque sunt quidam pendentes. quidam percepti, quidam percipiendi,pendentes omnes fideicommissarium sequuntur,cum quodam modo partes fundi sint ut supra de rei vendic.l. fructus pendentes. Percepti alij ante aditam hæreditatē, qui omnes ad fideicommissarium , pertinent: ut infra ad Treb. l.ita tamen. §.sed si qui post aditam hæreditatem percepti, alij ante moram, alij post moram. post morā perceptis & etiam percipiendi fideicommissarium sequuntur,ut infra de leg 1.l.apud Iulianum.§. primo, & infra ad Trebel.l.ita tamen.§. si seruum.ante moram percepti,si impendio hæredis,& opera percipiuntur, ipsum sequuntur,cæteri uero fideicommissarium ut infra ad Trebel.l.postulante Sticho.§.sed in huiusmodi.idem est in fœtu. Et no quoties aliquid sub appellatione nominis collectiui relinquitur,ut equitium, etiam ante moram fructus deberi,ut infra eodem, l.equis. Item fructuum perceptorum quidam in quartam computantur hæredi, quidam non, hæredem autem intellige, cui aliquid relinqui necesse est, fructus ergo omnes in quartam computantur:præter eos, qui negligentia petentis ab hærede percipiuntur, secus in ijs, qui percipiuntur:quia nondum venit dies fideicommissi,vel conditio,nam hi,qui ex iudicio defuncti videntur percepti,in Falcidiam computantur:sicut & cum quis rogatur hæreditatem, & fructus specialiter restituere: ut infra ad Treb l.mulier, §.si hæres.& l. in fideicommissarium.& no.C.ad Treb.l. iubemus. Item sciendum est in speciali fideicom. statim hæreditate adita recta via dominium ad fideicommissarium pertransire. In generali vero non, nisi restitutione facta, ut infra ad Trebel.l.Marcellus. & l. cum ita, secundum Io. & in eod.titu.l j.& l.restituta. & l facta. Sed quomodo intelligitur, quod infra eod. legitur ꝯn l. fructus. vbi dicitur fructus, qui post acquisitum ex causa fideicomm. dominium ex terra percipiuntur, ad fideicomm. pertinere: cum alias inueniantur fructus ante moram perceptos non ad fideicom. sed hæredem pertinere: ut inf.eod.equis.j. resp. secundum R. vt not. d. l.fructus. in generali vero in fideicommisso transeunt fructus post restitutam hæreditatem percepti, & ad ipsum procul dubio pertinent, sed licet ad ipsum pertineant, quidam tamen ad hæredē sunt restituendi.l. qui negligentia non petentis sunt percepti, ut dixi. ꝙ ergo dicitur in l.fi.C.de vsu.& vsufru.leg.l.j.in legatis & fideic. fructus non a die mortis,sed post l.t.contest.venire,in eo casu intelligendum est,cum ante litem motam non fuerit in mora.casus enim esse potest, in quo non. solum vsque ad lit.contest.sed vsque ad sententiam non est in mora, ut ꝟ.eod.tit.l neque eorum.
l *Bonæ fidei*] ut actio ex stipulatu,ut ꝟ.eod. l. videamus generaliter §.si actionem.Item cum de donatione agitur contra donantem: ut inf.de do.l.cum qui Accur.
m *Litem contestatam.*] vt sup.l.proxi.cum sui concor.
n *Dependendis*] i.de percipiendis post sententiam.percepti autem semper restituuntur, percipiendi nunquam in his casibus:ut hic dicitur Nec ob quod dicitur sup. prox. respon quia ibi in actione,quæ est quasi bonæ fidei dic in. s.actione ex testamento,ut C in qui.cau.in integ.rest.non est ne.l.in minorum.& hoc secūdum quosdam. Vel dic, ꝙ hic intelligitur distingui,ut ꝟ scilicet,an fuerit in mora ante iudicium,an non.ut ibi distinguitur.Accursi.
o *Mortem.*] quo casu & ipse hæres iure nouo quartam fideicommissario seruare debet, ut in Authen.de restitu. col.8 Ita.
p *Bona fide.*] secus si mala,ut causa interuertendi fideicommissi,ut & inf.ad Treb.l. Titius rogatus.& l.deducta §.si.& ꝟ.de pet.hær.l.[illegible] & si lege. § quod autem.
q *Superesset.*] idem de eo, quod,quasi superest: ut quia in aliam rem conuertitur,ut infra de leg. secundo. Imperator.§.fin.& l.sequen.& l idem. Sed videtur contra inf.de dona inter virum & vxo.l.quid ergo & l.ex annuo.§. si maritus.
r *Voluntatis*] testatoris:sed videtur fructus non venire:ut infra ad Treb deducta.§ pen.& l. in fideicommissaria. in prin.quæ sunt contra.Sol.verbum,quicquid,quod hic ponitur,tollit contrarium, ꝙ non ponitur in legibus contrarijs. Item contra. infra de legat.3 l. quod his verbis

in princ. ubi dicit fructus non venire. Sol. illud de benignitate, hoc de rigore: ut hic, & inf. ad Treb. l. balista. Vel dic sicut dixi in solutione alterius, quia hic patebat intentio testatoris, nec ibi contrarium.

¶ Cum Pollidius a propinqua sua hæres institutus, rogatus fuisset filiæ mulieris quicquid ex bonis eius ad se peruenisset, cum certam ætatem puella complesset, restituere, idque sibi mater ideo placuisse testamento comprehendisset, ne filiæ tutoribus, sed potius necessitudini res committerentur, eundemque Pollidium fundum b retinere iussisset: præfecto 1 † prætorio 2 † suasi, c fructus, qui bona fide a Pollidio ex bonis defunctæ d percepti essent, restitui debere: siue quod fundum ei tantum e prælegauerat, siue quod lubrico f tutelæ, fideicommissi remedium mater prætulerat. g

In debito specierum non veniunt vsuræ nisi per venditionem species fuerūt in peculium redigendæ. Bartolus.

¶ Si auro vel argento h facto per fideicommissum relicto, mora interuenerit, an vsurarū æstimatio facienda sit, tractari solet. Plane si materiam istam ideo reliquit, vt ea distracta pecuniaque refecta, fideicommissa soluerentur, aut alimenta præstarentur; non oportere frustrationem impunitam esse respondi. 3 † Quod si forte ideo reliquit, vt his vasis vteretur: non sine rubore desiderabuntur vsuræ, ideoque non exigentur. i

Licet in stipulatione rem dari, & in stipulatione rem tradi, non veniant fructus, tamen nisi simul iungantur, fructuum ratio habetur: sed si contractus venditionis præcessit: secundum illum iudicatur. Bartolus.

Idem lib. 26. 4 † quæstionū.

LEX IIII.

SI stipulatus sis, rem dari: vacuamque k possessionem tradi: fructus post acceptos actione incerti l ex stipulatu propter inferiora verba m consecuturum te, sō suadet. An idē de partu ancillæ respōderi n possit, considerandum est. Nam quod ad verba superiora pertinet, o siue factum rei promittendi, p siue effectum q per traditionem dominij transferēdi continent, partus non continetur. Verum si emptor a venditore nouandi animo ita stipulatus r est, factum tradendi stipulatus intelligitur, quia non est verisimile, plus venditorem promisisse, quā iudicio

a Necessitudini.] idest consanguinitati: et argum. supra de iusti. & iure l. fina. & nota, quod potest mater viri committere administrationem rerum, quas filio reliquit: ut hic, & in Authen. et li. mat. & auiæ §. j. col. 8. & infra de testa. tut. l. 4. Accur.

b Fundum.] alias nō est in tex. fundum, sed subauditur propter id quod sequitur.

c Suasi.] scilicet ego Vlpian. & bene. vt infra de leg. 2. si ita relictum §. Pegasus.

d Defunctæ.] præterquam de fundo.

e Tantum.] & non fructus, quia quod in vno permisit, in cæteris prohibuit: ut ff. de iudi. l. cum prætor, & C. de procu. l. maritus. Accur.

f Lubrico.] idest lubricis tutoribus. & hæc est secunda ratio.

g Prætulerat.] committendo fidei Pollidij sui necessarij. Accur.

h Si auro vel argen.] in specie non in massa: ut infra patet vbi distinguit. Accur.

i Exigentur.] petet tantum quantum ex separatione horum vasorum consequi potuit, scilicet ut fructus; vel vsuras. ut inf. eo. l. videamus §. præterea.

SI stipulatus.] CASVS. Ex causa donationis promisisti mihi fundum dare, & vacuam eius poss. tradere. post hanc stipulationem tenuisti per annum, & fructus percepisti, nunc peto rem, & fructus, & dico venire fructus, licet fieri sit in obligatione. Secundo quæritur, an idem sit de ancilla: ut ecce, causa donationis promisisti ancillam dare, & vacuam poss. tradere: si ante traditionem nascitur partus, an veniat? Videtur quod non: quia siue vnum prædictorum tantum extitit, non venit, siue etiam vtrumque: quia quandoque non venit, vt videtur, ut quando emptor ancillæ stipulatus fuerit rem dari, vacuamque eius poss. tradi. nam licet sit geminatio verbis, hoc casu non videtur plus contineri nisi quod ex natura venditionis est, sed licet sic alle generaliter, quod utrumque geminantur verba prædicto modo, quod venit in emptione & venditione ancillæ: sed si alterum tantum, non.

§ Si vero pe.] Vendidisti mihi seruum, vel ancillam, & antequam traderes, peperit ancilla, vel seruus aliquid tibi quæsiuit. postea animo nouandi stipulatus sum a te rem prædictam, seu ancillam de acquisitis nihil fuit dictum, & dicit, quod actione ex empto petuntur, cum non sit in eis quæsitis facta nouatio. Viuia.

k Vacuamq.] quod dicitur, scilicet tradi vacuam possessionem, semper intelligitur in prima clausula scilicet dari, ut supra de actio. emp. l. 3. § primo. quare ergo, cum tantum dari stipulatur, non veniunt fructus? Respond. adiectio operatur, vt coniuncta faceret, quorum neutrum per se faceret: ut infra de leg. primo. si quando. & infra ad municip. l. prima. in fi. & de legat. 3. ea tamen. Sed argumen. contra. C. de fideius. l. non recte. Ioan. & infra de verborum obligationibus. l. qui stipulatus. & sup. pro soc. sed & si adijciatur. & de cap. & postlimi. reuer. postliminij. §. fina. & de auro & argento legato. l. pediculis. §. Labeo. Azo. & infra, de pact. do. l. cum pater dotem. & dic, ut ibi.

l Incerti.] sic dicta, quia incertū est quantum fructuum perciperet stipulationis tempore. sic infra de verborum obligationib. vbi autem non ap. §. fundi.

m Verba.] scilicet vacuam possessionem tradi: ne fructus fieret adiectio. Ioann. Sed certè immo videtur cū hoc verbo tradi, non venire fructus: ut supra de act. empt. l. 3. §. primo quæ est contra. Solu. ibi de perceptis ante stipulationem, hic de perceptis post. Vel solue, ut ibi. Accursius.

n Responderi.] quod modo de fructibus dixi, posito scilicet simili casu, quod stipulatus sim ancillam dari, vacuamque possessionem tradi. Acc.

o Pertinet.] si separatim intelligantur.

p Promittendi.] scilicet tantum, quia dixit tradi, vel præstari. Sed certe videtur, quod eo solo verbo, tradi, veniant fructus, ut infra de verborum obligationibus l. in conuentionalibus § fina quæ est contra. Solut. ibi appellat causam bonorum, non fructus, sed interesse: ut infra. tit. si fundum.

q Effectum.] quia dixit dari, quo verbo dominium debet transferri, ut insti. de act. §. sic itaque.

r Stipulatus.] rem dari, vacuamque poss. tradi. Sed quid si dari tantum? Respon. aliud dici potest, ut non factum traditionis, sed effectum dominij significet, ut inf. de verbor. oblig. ubi autem non §. fin. hoc ergo contingit ratione contractus præcedentis, & ratione adiunctionis alterius verbi.

s Vendendo.] nota non plus venire in substituta actione, quam in ea, cui substituitur, ut hic sic & legatarius stipulando nomine legati serui non esse fugitiuum. nam non plus, quam in prima actione ex testamento venit in stipulationem, ut infra de lega. primo, si legati seruo nomine. Item in eo qui stipulatur ante diem de legato soluendo, ut infra, ut le. no. ca. l. prima. § si quis sub conditione. Idem de eo, qui accipit fideiussorem pro legato, ut supra de condictione indebiti l. frater a fratre. § fina. & simile est in eo, qui constituit. quod ex causa donationis debeat, ut infra de donatio. l. qui id quod. Accursius.

1 † ad intel. huius. §. vide Maria Soc. in suo fisco nu. 185. de legat. 1.

2 † alias, præfecto.
2 † Flor. prætorij.

3 † Flo. responderi oportere.

4 † Flor. lib. 27.

Compl.

a Compelleretur.] Sed in eo venit factum solum, i. traditio asinina: vt sup. de act. emp. ex empto. circa princ. ergo patet, quod non plus sub secundo verbo, quam sub primo esset: sed tamen &c. & sic proximo superiori casu respon. scilicet, medio & vltimo.

empti præstare compelleretur. 1 Sed tamen propter illa verba, Vacuamque possessionem tradi: potest dici partus quoque ratione 1 † committi incerti stipulationem. 2 † Etenim ancilla tradita, partum postea editum in bonis suis reus stipulandi habere potuisset.

¶Si verò 3 † post contractam emptionem, ante interpositam stipulationem partus editus, aut aliquid per seruum venditori acquisitum est: quod ex stipulatu b consequi non potuerit, iudicio empti consequitur, c Id enim, quod non transfertur in causam nouationis, iure pristino peti potest.

Idem li. 27. 4 quæstionum.

LEX V.

Generaliter obseruari conuenit, bonæ fidei iudiciũ non recipere præstationem, d quæ contra bonos mores desideretur.

Ex diuturna præstatione vsurarum præsumitur contracta obligatio super vsuris, & super sorte: & quatenus est necesse ad illam præstationem redigendam, importat præstatiuæ necessitatem Bart.

b Ex stipulatu.] deducta re empta in stipulationem animo nouandi.

c Consequitur.] ut C. de peri. & commo. rei vendi. l. post perfect. Sed §.]. de nouat. l. aliam. Sol. perijt et hic priuilegiũ primæ actionis per nouationem: sed in eo tm̃, quod translatum est in obligationem secundã; vt C. de transact. l. age Accur.

G Eneraliter.] CASVS. Vendidisti mihi domum: fuisti in mora tradẽdi: potuisti aũt interim locare domum meretricibus, quod non fecisti: nunc nolo pecuniæ habere fructum percipiendi ratione possum. Vsura.

d Præstationem.] quã non percepit: & ideo non imputatur. secus si percepit: vt infra de pet. hære. l. & ancillarum. in fi. & l. si possessor. quæ sunt contra. Accur.

C Vm de in rem verso.] CASVS. Mutuaui filio, uel seruo tuo centum sub vsuris quæ 100 uertit in rem tuam, & pro 10. aut singulis annis præstitisti vsuras; licet non probo promissam vsuram, si tamen probem per 10. annos præstitas, obtineo. Ad hoc adducit exemplũ aliud Imperator quidam Flauius debebat mille filiæ suæ emancipatæ, uel etiam non emancipatæ; quia Flauius deliquit, vnde fiscus accepit eius bona: & per 10. ann. soluit vsuras de mille illi filiæ Flauij: nunc in vndecimo anno, fiscus recusat soluere, petit illa filia Flauij quæ Athenagora vocatur: & pronunciauit Imperator pro ea, hoc solo probato, quod fiscus soluerat vsuras diu illorum mille. Vs.

e Quæstio.] moueretur, & erat iudiciũ stricti iuris: ex quo agebatur de in rẽ verso: aliàs ex ipsa mora sine aliqua præstatione venirent, vt]. eo l. mora §. in bonæ fidei. Accur.

f Longo.] s. decennio:* vt C. de præs. ri. long. temp. 10 uel 20. annorum in rub. Alij dicunt triennio: vt C. de fi. leto. l. 1. Sed ibi speciale fauore alimẽtorum. Sed uidetur quod eo quod aliquam diu sint præstitæ, non ideo in posterum necessario præstentur: vt C. de pac. l. si certis annis. Sol. ibi biennio tantum: hic autem maiori (secundum quosdam) tempore sunt solutæ, s. decem annis. Alij dicunt, quod hic non extabat memoria. vt inf. de aqua plu. arc. l. j. §. j. Vel ibi nudum pactum interuenit, & hoc constabat; hic autem dubium. Item eodem modo contra. C. de vsur. l. creditor. vbi loquitur de vsuris aliquã diu præstitis. Item similiter contra inf. de ope. lib. l. operis vbi dicitur, quod licet libertus præstiterit aliquanto tempore operas, quæ sibi à manumissore impositæ non sunt: non tamen ideo in posterum tenetur. Solut. secundum quosdam ibi loquitur in tempore minori quam decennio. Tu autem breuiter ad omnia contraria sol. distinguas: quia aut creditor asserit aliquid sibi deberi ea sola ratione, quia in præteritum est præstitũ, siue vsuram, siue aliquam aliam præstationem: & tunc nullo tempore præiudicatur soluenti: vt C. eodem, l. creditor, & d. l. operis. Et est ratio quia tempus non est modus tollendæ uel inducendæ obligationis: ut inf. de actio. & obli. obligationum fere. §. placet. Aut ex pacto, quod vult probare per diuturnam solutionem, & tunc, aut ex nudo, & tunc idem, quod in primo; vt in d. l. C. de pact. si certis annis: Aut ex testamento, & tunc præiudicium fit, vt hic, & argum. l. de aqua plu. arcen. leg. j. in fine nisi in casu fauore alimentorum: quo casu etiam si ex tempore tantum oritur, per triennium præiudicatur; vt C. de fidei. com. l. j. Et hanc eandem distinctionem facias in decimis, & quibus libet præstationibus, secundum Imo. idem quoque in seruitutibus acquirendis; uel petitionibus, uel rerum, quæ non habent continuã causam; vt inf. de aq. plu. arc. l. h. in fi. Vel hominum forte; si et solum ei pus non sufficerat allegari; ut C. de præscri. lon. temp. l. ... Sed hoc vltimum in homine contrarium obseruatur.

Idem lib. 28. 5 † quæstionũ.

LEX VI.

Cum * de in rem verso cum hærede patris, vel domini ageretur, & vsurarum quæstio e moueretur, Imperator Antoninus ideo soluendas vsuras iudicauit, quod eas ipse dominus, vel pater longo f tempore præstitisset. g Imperator quoque noster Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, h cuius i bona fuerant publicata fisco, 6 † ideo numerari decies centena k 7 † dotis nomine iussit, quod de 8 † ea parte præstitisse l patrem dotis vsuras allegasset: m

Idem lib. 2. responsorum.

LEX VII.

Debitor vsurarius creditori pecuniam obtulit, & cum eam accipere noluisset, obsignauit ac deposuit, ex eo die ratio non habebitur vsurarum: n quod si postea conuentus, vt solueret, moram fecerit, nummi steriles ex eo tempore non erunt. o

g Præstitisset.] quia forte erat origenea; nec forte voluerit suas pecunias iactare; ut infra de probat. l. cum de indebito. § si uerò. sed magis consueuerat liberalitate; vt infra eodem l. qui semisses. §. fi.

h Athenagora.] Athenagora fuit filia Flauij: & dederat pater ei filiæ dotem; ut C. de rei uxor. actio. authentica, sed quamuis. Vel promisit ei emancipatæ, uel non emancipatæ, & morte confirmata est promissio; vt C. de don. inter uir. & vxo. l. antepenul.

ADDITIO.] Tenet ista glo secundum Baldum hic, quod promissio, quæ est facta a patre filio existenti in potestate, confirmatur morte, quod uerum uidetur: quia lex dicit, quod promissio facta inter virum & vxorem, nisi interueniat traditio, vel aliquid quod loco traditionis habeatur, morte non confirmatur. Sed forte ista gloss. debet intelligi secundum Papinianum, infra de donationi. inter virum & vxorem.

i Cuius.] scilicet Flauij.

k Decies centena.] idest mille & caue tibi: quia potest intelligi in dotem damnatum fiscum hæredem Flauij; quia diu præstiterat vsuras eius dotis. Vel dic, quod hic nullæ fuerant usuræ tempore quo non fuerat soluta dos quam præcepit solui: ideo quia in præteritum erat soluta.

l Præstitisse.] scilicet per fiscum, qui successit Flauio. Et no. quod dicit præstitisse, idem tamen si tantummodo promisisset vsuras dotis; licet nullam dotem promisisset, ut no. C. de do. promis. l. si pro dote. & C. ad leg. Fal. l. finali.

m Allegasset.] scilicet filia.

n Debitor Vsurarum.] vt C. eo. l. si creditrici.

o Non erunt.] si nummos in suos vsus conuertit postea, vt C. eo. l. acceptam in fi.

1 † Phrationẽ.
2 † Fl. stipulatione.
3 † Fl. l. d. tit. uerum.
4 † Fl. lib. 28.
* Decennij lõgum tempus dicitur.
5 † Phr. l. 18.
* ad intellectum l. vide Gl. ... ad in l. si certis annis. C. de pac. & ibidẽ per Curt. n. 16. & 18. & per Cor. in l. 1. n. 12. de uerb. obl.
6 † Fl. fuerãt publicata, de fisco ... iussit, quod ea patrem præstitisse dotis.
7 † ... decies cẽtena. ... Aut. ... l. 2. c. 6.
8 † Fl. quod ea patrẽ præstitisse dotis.

a E Quis.] idest, equus: ut fecit ad hanc l. ff. de pet. her. l. sed & si lege. in si & l. qu si oues & l. ancillarũ. A.

b Pecuniæ] CASVS. Mutuaui decem Titio. & stipulatus sum reddi mihi 20. hinc ad annum, quæritur, an valeat? Dicit, quod non in eo, quod est ultra legitimum modum viciatum est: quod inf. sic. Cætera sunt plana vsque ad l. Caius. Vivia.

b Pecuniæ.] s. mutuo dederit decem, & stipulatus est sibi reddi. 20.

c Stipulatum.] i. stipulationem.

d Non tenere.] vt infra eodem, l. pœnam. & l. placuit. Ex quibus collige, quod vtile per inutile non viciatur. Accurs.

e Pro modo.] legitimæ vsuræ. & sic fit separatio, cum sit pecunia, res separabilis. sic & aliàs in pecoribus: vt infra de aqua quotidiana & æsti. l. prima. §. Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam, qui in solido tenetur, vt infra de fideiuss. l. Græcè. §. illud. post eli. ar. contra.

f Vsurarum.] scilicet maiorum. Accursius.

g Committitur.] interpellari enim videtur ab ipsa die constituta: vt C. de contrahen. & commit. stipulatione. l. magnam.

h Non enim.] quasi dicat propter vnam solutionis cessationem, & vsuras deberi, & pœnam exigi absurdum est: sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

i Sol. certum.] scilicet cum minoribus usuris.

k Inculpatam.] quo ad maiores: sed minores, debentur, nisi fiat oblatio, & consignatio, & depositio: sed contra maiores sufficit sola oblatio: quia non sunt corruptæ, vt C. eod. si per te. Accurs.

Idem li. 9. 1 † responsorum.

LEX VIII.

EQuis a per fideicommissum relictis, post moram fœtus quoque præstabitur, vt fructus: sed & 2 † fœtus secundus, ut causa: sicut partus mulieris.

Stipulatio vsurarum in eo, quod est ultra legitimũ modum non valet: in alio sic. Bart.

Idem lib. 11. responsorum.

LEX IX.

PEcuniæ b fœnebris intra diem certum debito non soluto, dupli stipulatum, c in altero tanto supra * modum legitimæ vsuræ respondi non tenere. d Quare pro modo e cuiuscunque temporis superfluo detracto, stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum cõmittitur ex lapsu diei sine interpellatione: & qui tenetur ad minores post certum tempus, potest se propter moram obligare ad maiores, à quibus excusatur, si nemo extitit, qui reciperet. Bartolus.

¶ Vsurarum f stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur: g nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio videtur sub ea conditione concepta, si minores ad diem solutæ non fuerint. Non enim h pœna, sed fœnus vberius iuxta rationem 3 † sortis promittitur. Si tamen post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueretur, i eius temporis inculpatam k esse moram constitit. Ideo si maiores vsuræ prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur. l

Paulus lib. 2. quæstionum.

LEX X.

PArtum post litem contestatam editum restituere m possessor debet: quem non deberet restituere, si, cum mater peteretur, n iam natus fuisset, nisi specialiter, & pro hoc egisset. o

n Non fit compensatio dãni prouenientis ex culpa administratoris cum lucro prouenientε ex lege, vel consuetudine: licet propter ipsius contractum: sed cum proueniente ex contractu, & diligentia administrationis, sic hoc dicit. Et in primo casu non fuerunt maiores vsuræ in stipulationem deductæ: in secundo sic.

Idem libro 21. quæstionum.

LEX XI.

CAius * Seius, qui rempublicam gerebat, p fœnerauit pecuniam publicam sub vsuris q solitis. Fuit autem consuetudo, r 4 † vt intra certa tẽpora non illatis usuris, s grauiores t infligerentur. Quidam debitores cessauerunt in soluendis u vsuris: quidam ...

§. item sciendum & C. de liber. caus. l. fin. aliud autem est si ure fideic. vendicatur: quia post moram, & partus venit: vt inf. eo. l. Paulus in prin. Vel ibi fuit specialiter petitus partus, vt hic.

C Aius Seius.] CASVS. Caius erat massarius curiæ bono. & fœnerabat pecuniam publicam sub quatuor denar. vt erat consuetudo. erat etiam alia consuetudo, scilicet quod illi, qui non soluerent minores singulis quinque mensibus, ex tunc tenerentur ad vsuram quinque dena. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Caius factus est non soluendo culpa Caij, Alius autem soluit, quod debuit, & etiam vltra: ita quod si fieret compensatio, videretur tunc solutum secundum consuetudinem. quæritur, an fiet compensatio, an non cedet lucro reipublicæ, quod plus est solutum: & quod ab alio deficit, soluat Caius de bursa sua? Et respondeo, quod cedunt lucro reipublicæ eo casu, quo prætextu consuetudinis nomine pœnæ maiores consecutus est: neque in reuelationem eius computatur. Si vero ex industria sua maiores vsuras stipulatus est etiam vltra consuetudinem: tunc quidem satis est, si Caius tantum inferat reipublicæ, inter omnia quantum secundum consuetudinem potest ei deberi. ideo si plus quam exigi debuit, ab aliquo est exactum, & alio minus, licet culpa Caij, fiet compensatio. Secundo dicit: eadem in tutore, si fecit nomina ex pecunia pupilli, & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab alijs exigit plus: quia compensat, ideo dicit, quia in tutore non habet locum dicta consuetudo. Viuianus.

l Opponetur.] Et sic no. quod non nocet alicui aduersarij defectus, cum ipse in negligentia * non fuit: vt hic, & infra, vt in poss. leg. l. 1. § non exigit & infra eodem, cum quidam. § si pupillo. & supra de lege commiss. l. si fundus, § si. & supra de const. pecu. item illa, in prin. Sed contra infra eo venditis agris § si. Sol. vt ibi. Item contra. inf. tit. 1. l. si. sed ibi non erat qui solueret, erat tamen qui reciperet, hic econtra.

m PArtum. Restituere.] agenti in rem, vel etiam personali, ut inf. eo. l. videamus. § si actionem.

n Peteretur.] rei vendicatione, vel personali.

o Egisset.] post litem contestatam. ergo potest venire per officium iudicis, ut sit contestatum, ut est dic, sed non ante. nisi specialiter petatur. vt hic, & supra de ædil. edict. l. ædiles.

p Gerebat.] erat enim massarius communis.

q Sub vsuris.] s. minoribus.

r Consuetudo.] s. illius reipublicæ.

s Vsuris.] minoribus ex pacto debitis.

t Grauiores.] legitimæ tamen, vt supra eo. l. pecuniæ. in princip. etiam, & sine pacto. Accur.

u In soluendis.] scilicet vsuris minoribus & maioribus, secundum Petrum. & hoc culpa Caij interueniente. vnde non dicit compensationem fieri. ut infra de admi. tut. l. cum quæritur. Vel dic secundum Ioan. quod cessauerunt in minoribus: quia erant non soluendo, sed alij soluerunt etiam maiores.

1 † El. li. 7.

2 † El. de & dist. ...

* De modo legitimo vsura Alexander ab Alex. lib. 5. Gen. dier. cap. 7. ... 6.

3 † El. in usura ratione.

* Negligentia quando que nocet.

* Hic est tenendum ad hoc, quod officialis potest acquirere ad utilitatem reipu. sine exactione. de quo tamen non est mirandum, ut hic in secundo ... per Bal.

4 † Ne ...

Reddam

a *Quidam plus.*] idest, tutores qui cessauerant in minoribus.
b *Vsurarum*] s. minorum.
c *In vsuris.*] ita quod nullo modo soluerunt.
d *Suppleretur.*] in maioribus, habita compensatione eius, quod ex consuetudine à quibusdam exigatur.

dam plus a intulerunt: & sic effectum est, ut omne; quod vsurarum b nomine competebat, etiam pro ijs, qui cessauerant, in usuris c suppleretur. d 1 † Quæsitum est, an illud quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactum esset, ipsi Seio proficere e deberet, an reipublicæ lucro cederet. f Respondi, si Caius Seius à debitoribus vsuras stipulatus g sit, eas solas h reipublicæ præstari i oportere, quæ secundum formam k ab his exigi soleant, l etiam si omnia nomina idonea sint: 2 † si seruus publicus m obligationem vsurarum reipublicæ acquisiuit: n æquum 3 † esse (quamuis ipso iure vsuræ reipublicæ debeantur) tamen pro defectis nominibus compensationes o maiorum vsurarum fieri: si p non sit parata respublica vniuersorum q debitorum r fortunam suscipere. Eadem ferè s in tutoribus Marcellus refert.

1† Fl. suppleatur.

2† Fl. quid.

3† Fl. ad quasitum aquum est.

Diuisa negligentia atque mora, diuidit præstationem vsurarum, & pœnæ. h.d. quasi dicat: sicut diuiditur causa, ita diuiditur effectus. F.

e *Proficere.*] ad euitandum damnum propter non soluentes maiores: quia non poterant, se unde. dum Lu. Vel verius (vt dixi) ad euitandum damnum minorum, quæ etiam ipsa culpa Caij solutæ non erant.
f *Cederet.*] vt sic eas non compenset.
g *Stipulatus.*] ciuitati cui a quirit vtilem actionem: vt tutor pupillo: vt s. de con stitu. pecu. cum quis § Iulianus.
h *Solas.*] & omnes scilicet, maiores & minores: nec releuatur ideo, quia ab alijs exigit maiores: licet & isti debentes minores sint soluendo, vt subijcit.
i *Præstari.*] ab hac dictione præstari, vsque illuc acquisiuit, &c est litera. Pysana.
k *Formam.*] idest, consuetudinem, licet minores sint legitimi: vt infra de administratione tutor. l. tutor, qui. §. ex cæteris.
l *Soleant.*] tunc scilicet cum & hic habeantur pro soluendo propter culpam Caij.
m *Publicus.*] idest, Caius, qui erat administrator. nam ipse à tutendo dicitur seruus. hic enim non diuersitatem personarum, sed casuum inducit. Vel dic seruus publicus iussu Caij Seij.
n *Acquisiuit.*] scilicet maiorum vsurarum quam consuetudo sit. Nam superiori casu ex consuetudine, non ex industria, uel stipulatione Caij maiores vsuræ erant quæsitæ. vnde ibi non sit compensatio: hic sic.
o *Compensationes.*] i. computationes: vt sup. de rei vend. l. emptor.
p *Si.*] idest, quamuis.
q *Vniuersorum.*] idest, si hoc non vult pati sponte.
r *Debitorum.*] scilicet quorundam tantum, qui maiores vsuras soluerunt. Azo. hoc enim non permittitur, vt j. de administratione tutorum, cum quæritur.
s *Eadem fere.*] ferè ideo dicit propter consuetudinem illam minorum & maiorum, quæ in tutoribus locum non habet. Item, quia Ciuitati quæritur ex nudo pacto. vt infra eodem, l. etiam, quod non est in pupillo. Item quia si tutor maiores usuras propter debitorum paupertatem, & suam negligentiam non est consecutus, & occasione maiorum tantum est consecutus, ut suppleatur debitum minorum, non tenetur; sed saltem quædam pupillus agnoscet ut infra de administratione tutorum, cum quæritur. Vel ideo, quia ipse pupillus debet stipulari, si ipse seruum si habet, uel est emendus, vt directa ei quæratur. alias si tutor non potest seruum habere, ipse tutor præsenti vel absenti pupillo stipulatur, ut supra de const. pecu. l. cum qui. §. Iulianus.

Idem libro 4. responsorum.

LEX XII.

SEia mutuam pecuniam t accepit à Septitio: de vsuris ita conuenerat: nisi sua 4 † quæque die vsuræ u suprascriptæ exsoluerentur, vel post tertium x mensem; tunc in maiores usuras Seia teneretur: & deinceps y per singulas z pensiones, si conditione data vsuræ non soluerentur, ea conditio obseruaretur, donec omnis summa debita a hoc nomine exsolueretur. Quæro, an hæc verba, Et deinceps per singulas pensiones, si 5 † conditione data vsuræ non soluantur, ea conditio obseruaretur: eò pertineant, ut quamuis commissa sit fortè prima stipulatio; non tamen in ampliorem quantitatem, vsurarum conuenta possit, quam 6 † eius pensionis nomine, quæ egressa sit diem præstitutum? Paulus respondit, plures conditiones continere eam stipulationem, b quæ de grauioribus vsuris præstandis subiecta esset, 7 † vt per singulas pensiones conditio expectaretur, 8 † non illatarum suis temporibus leuiorum vsurarum: & ideo

4† Fl. quaqua die.

5† Fl. data.

6† Bud. prætergressa.

7† Duæ est. idest ut per.

8† Fl. insolutarum.

SEia] CASVS. Seius accepit pecuniam reddenda annua bima trima die sub vsuris quattuor denariorum soluendorum in fine cuiuslibet anni: & si tunc non soluerentur dictæ minores, vel saltem intra tres menses, termino elapso, ex tunc teneretur ad sex denarios pro libra. Secundo adiecit idem obseruari in sequentibus pensionibus. quæritur ergo, an currant vsuræ maiores primæ pensionis statim per annum intra tres menses: an tunc demum quando in omnibus pensionibus fuerit cessatum? Et respondeo primo anno elapso primi anni currere, & sic de secundo & tertio. Viuianus.
t *Pecuniam.*] reddendam annua bima trima die.
u *Vsuræ.*] scilicet minores.
x *Vel post tertium.*] quasi dicat, uel ex tunc statim ex quo est cessatum, uel post tres menses ex die cessationis.
y *Deinceps.*] id est post alium terminum primū ex quo cessasset: & sic cæpissent currere maiores.
z *Per singulas*] ex hac oratione, quæ sequitur, oritur dubitatio: quia potest intelligi, ut demum post omnem cessationem incipiant maiores currere: vt supra de pig. act. l. si necessarias, §. si annua. in princip. Vel quia prout in quolibet fuerit cessatum, statim pro ea quantitate currant: quod est uerius. vt dixi in fine. & supra si certum petatur, l. lecta. & dicta l. si necessarias, §. si annua. in fine. §.
a *Debita.*] ex hac obligatione sortis.
b *Eam stipulationem.*] ea stipulatio vna dicitur propter vnum tempus, scilicet stipulationis interpositæ, in quo conditionem eius, qui stipulatur, intuemur: scilicet, an sibi vel alij quærere possit: ut infra de donatione causa mor. l. senatus. § fina. & infra de uerborum obligationib. l. si filius. Plures tamen esse dicuntur propter plures summas: vt infra de uerborum obligationibus l. pluribus. §. primo. Sed nunquid elapso primo anno statim currunt pro prima sorte? Videtur quod non, sed omnibus terminis solutis: quia dicit sua quæque &c. vt supra de pigno. act. si necessarias. §. si annua. Sed his adiecit deinceps &c. & sic cum dicat de alijs terminis, apparet quòd de primo tantum dixerat. Item quæro, quod eligatur, uel statim post cessationem, uel post tres menses? Respon. post tres menses: vt infra de uerborum oblig. l. si ita stipulatus fuero.

posse evitari pœnam sequentium pensionum.

Creditor recipiendo sponte minores vsuras per longum tẽpus, videtur remittere maiores. h. d. Sola ẽt patientia operatur liberationem à debito odioso. facit extra de cens. c. olim.

Scæuola lib. 1. Responsorũ.

LEX XIII.

QVi semisses usuras promiserat, 1 † per multos annos minores præstitit, hæres creditoris semisses petit: cum per debitorem non fleterit quò minus minores soluat: quæro, an pacti, uel doli exceptio obstet? Respondi, si in exoluendis ex mora vsuris per tanta a tempora mora per debitorem non fuit, b posse secundum ea, quæ proponerentur, obstare exceptionem. c

Gestor non tenetur ad vsuras pro pecunia otiosa: nisi dominus consueuerit fœnerare. h. d.

¶ Quæsitum est, an iudicio negotiorum gestorum, uel mandati pro pecunia d otiosa 2 † vsuras præstare dẽat, e cum dominus nullam pecuniam fœnerauit. f Respondit, si eam pecuniam depositam 3 † habuisset, idq; ex consuetudine g mandantis fecisset: non debere quicquam usurarum nomine h præstare.

Q*ui semisses*] CASVS. Mutuaui tibi centum sub usuris maximis: sed posteà accepi minores per longum tempus, certè videor remittere maiores.

¶ *Quæsitum.*] Procurator cum mandato, vel gestor sine mandato, habuit pecuniam domini depositam, quæritur, an teneatur domino ad vsuras? Et respon. quòd non, si dominus non fuerit solitus fœnerare. Viu.

a *Per tanta.* s. decem vel viginti annis. Vel dic etiam breuiori tẽpore in odium vsurarum, fortè quinque annis.

b *Non fuit.*] & creditor accepit. nec enim cogebatur. Accursius.

c *Exceptionem.*] Nota mirabilem præsumptionem: & quia scienter de non petendis maioribus videtur fecisse tacitum pactum per longinquam petitionem, & exactionem minorũ. sic s. cod. l. cum de in rem verso. & infra eod. cum quidam. §. diuus. Posset etiam poni casus: quòd conueneras de minoribus: & si ille non præstaretur, quod maiores darentur: & creditor accepit tantum minores g multum tempus postquã potuit petere maiores: ut C. eod. l. aduersus. & l. quamuis. Accursius.

d *Pro pecunia*] ratione negligentiæ. Accursius.

e *Debeat.*] procurator uel gestor.

f *Fænerauit.*] idest, solitus fuit fœnerare.

g *Ex consuetudine*] ut supra de pig. actio. l. vel vniuersorum. Secus si consueuerit fœnerare: ut s. de neg. gest. l. at qui natura, §. an tantum.

h *Nomine.*] secus si in suos usus conuertisset, uel in mora fuisset.

P*aulus*] CASVS. Testator legauit mihi ancillas duas, puta Arescusam, & Pamphilam. hæres fuit in mora: tenetur ad partus editos post moram.

¶ *Hæres*] Testator rogauit hæredem suum, ut hæreditatem totam restitueret mihi post mortem suam hæredis: & hoc excepto reditu medio tempore ancillæ pepererunt, quæritur, an partus sint restituendi: & si continentur appellatione reditus? Et respon. quod non, quod est uerum. Secundo dicit in generali restitutione hæreditatis deducto reditu. Idem dico in speciali restitutione alicuius rei: ut ecce rogatos, ut ancillam mihi restituat sine reditu, cum ipse hæres moritur, nã non restituet partũ eius. Viu.

i *Mora.*] semper autem fuit in mora à die fideicommissi cedente si fuisset testatoris: nisi gratia legis Falc. fiat. vt s. eod. in fideicommiss.

1 † Fl. promissit.

2 † In uidelicet uitiosa, & sed male, ut ait Taurel. et alii.

3 † Fl. positam. Habes enim quod procurator mandati habet generale, potest illa facere quæ solitus est facere dominus. l. uel uniuerso sup. de pig. act. amplia per glossam in moram qua ad praeiudicialia: la. est tex. nostram fundum Rom. sing. 40. Jo. 3. refert Alex. in l. si sup. de pig. act. in addit. ad Bar.

Paulus lib. 4. Responsorũ.

LEX XIIII.

PAulus rñdit, mora i 4 † in soluendo fidei commisso f. ẽta, 5 † partus quoq; ancillarum restituendos.

¶ Hæres rogatus erat post mortem suam sine reditu k hæreditatem restituere. Quæsitum est, an partus ancillarum etiam uiuo hærede nati, restituendi essent pp uerba testamenti, quibus de reditu l solo deducendo testator sensisset. 6 † Paulus respondit, ante diem fideicommissi cedentem partus ancillarum editos fideicommisso non contineri.

¶ Neratius 7 † li. j. ita refert, eum qui m similiter n rogatus esset, ut mulierem restitueret, partum eius restituere cogendum non esse: o nisi tunc editus esset, cum in fideicommisso p restituendo moram q fecisset. Neque interesse existimo, an specialiter ancilla, an hæreditas in fideicommisso sit.

Vsuræ fructuum non debentur, sicut nec usuræ vsurarum: ne sit accessio accessionis. h. d. Bart.

Idem lib. 16. resp. respondit.

LEX XV.

NEque eorum fructuum, qui post litem r contestatam officio iudicis restituendi sunt, vsuras præstari oportere: neque eorum, qui prius percepti, quasi à 8 † malæ fidei possessore 9 † cõ dicuntur. s

k *Sine reditu.*] hi etiam sine hoc nõ restituerentur. quod dic, ut infra, ad Trebel. l. in fideicommissariam. & l. mulier.

l *De reditu.*] quo non continetur partus, & erat dubitatio quia in ... solum reditum eorum, ergo omne aliud restituendum: ergo partus. sed tamen hic continetur appellatione reditus, & sic contra. infra eodem, l. in peculium. Accursius.

m *Eum qui*] aliàs. l. eum qui. & alias. §. Neratius.

n *Similiter.*] i. deducto reditu. Azo.

o *Non esse.*] hoc in eo casu cum aditione hæreditatis fideicommissariæ dñium non est quæsitum, cum extranei, uel hæredis esset res legata. & ita intelligitur inf. eo. l. equis. Alioquin a die acquisiti dominij fructus præstantur. ut inf. e. l. Herennius Modest. Ité contra. inf. ad Treb. l. in fideicommissariam. & l. mulier §. hæres. sed ille de fructib. & l. deducta. §. hæreditatem. hæc directe est contra. Sol. hic loquitur de partu edito primo ante diem fideicommissi cedentem: ibi de partu nato postea. Azo.

p *In fideicommisso.*] si ne reditus. Accur.

q *Moram.*] quæ est post diem: ut C. de contrahen. & committ. stip. l. magnam. Accursius.

r *Litem contestatam.*] Quæ est ratio? Respondeo nõ ea, quia vsura accedit quantitati, non speciei; quia pone eos consumptos, uel eos fecisse suos, ut ipsi non deberentur: sed eorum æstimatio. Sed fortè illa, quia sicut vsura vsuræ nõ debetur: sic nec usura fructuum, idest, accessio accessionis. Alij dicunt, quod officium officio non potest seruire. Sed contra supra de petitione hæredit. l. hæres furiosi. Soluta verba. Item quando fuerunt percepti? Respondeo post litem contestatam qualitercunque fuerit possessor. vel si ante, dic quod erat bonæ fidei possessor & non consumptis, aliàs lucrifaceret: vt supra finium regundorum. l. quarta, §. secundo. Item si malæ fidei, possent vendicari extantes, consumpti condicerentur: ut hi. subijcit. Accursius.

s *Condicuntur.*] Nota, quòd dicit condicuntur, scilicet Condictione

N*Eque.*] CASVS. Fundum meum possidebas mala fide: unde teneris ad fructus perceptos ante litem contestatam condictione sine cã: & de postea perceptis officio iudicis. Et dicit hic, quod neutro casu uenitur usuræ dictorum fructuum. Viuianus.

4 † Fl. morãs

5 † Fl. sufficit

6 † Fl. sensisse

7 † Alias. Neratium quoque li. 1. referre eum a ...

8 † Fl. decesserit

9 † Fl. possessore.

condictione certi: quæ stricti iuris est. Si enim bonæ fidei esset actio, ut petitio hæreditatis, præstarentur ei vsuræ fructuum: ut supra de peti. hær. l. hæres furiosi. §. fi. quæ est contra. Vel ut ibi. infra de verborum oblig. l. huiusmodi.

Idem libro 1. Decretorum.

L E X XVI.

Liberalitatis in rempublicam factæ, vsuræ non exiguntur. [a]

¶ Cum vsuræ pretij fundi ab eo, qui a fisco emerat, peterentur, & emptor negaret traditam sibi possessionem: Imperator decreuit iniquum esse vsuras ab eo exigi, qui fructus non percepisset. [b]

Pro tempore quo cucurrerunt vsuræ minores: non committitur stipulatio de maioribus. Bart.

Idem lib. singulari. de vsuris.

L E X XVII.

Cum quidam * cauisset se quotannis [c] quincunces vsuras præstaturum: & quo anno non soluisset, tunc totius pecuniæ ex die qua mutua tus esset, semisses soluturum; & redditis per aliquot annos vsuris, mox stipulatio commissa esset: diuus Marcus Fortunato, ita rescripsit: Præsidem prouinciæ adi, qui stipulationem de cuius iniquitate quæstus es, ad modum iustæ exactionis rediget. Hæc constitutio ad infinitum [d] 1 † modũ excedit. [e] Quid ergo? Sic temperanda res est, ut in futurum duntaxat ex die cessationis crescant vsuræ. 2 †

Taciturnitas longi temporis tollit actionem personalem competẽtem ad vsuras. Francis. et est speciale.

¶ Diuus Pius ita rescripsit: Parum iustè vsuras præteritas petis, quas omisisse te, longi temporis [f] interuallum indicat: qui eas a debitore tuo ut gratior [g] apud eum videlicet esses, petendas non putasti. [h]

¶ In tacito fideicommisso [i] omne emolumentum hæredi auferendum, & fisco præstandum [k] diuus Pius rescripsit. ergo & vsurarum [l] emolumentum auferetur 3 † hæredi.

Vsuræ non præstantur propter lucrum: sed propter moram: qua cessante non possunt peti.

¶ Si pupillo tutorem non habenti, fideicommissum solui non potuit, [m] non videri moram per hæredem factam, diuus Pius rescripsit. ergo nec ei debetur, qui quod reipublicæ causa abfuerit, uel ex alia iusta causa impeditus, ex qua restitutio indulgetur, petere non potuit.

¶ Quid enim potest imputari ei, qui soluere etiam si vellet, non potuit? Nec simile videri potest, quod placuit, minoribus etiam in his succurri, [n] quæ non acquisierunt. Vsuræ enim non propter lucrum [o] petentium, sed propter moram non 4 † soluentium infliguntur.

In contractibus bonæ fidei veniunt vsuræ ex die conuentionis: qua cessante veniunt ex die mora.

¶ Ex locato, qui conuenitur: nisi cõuenerit, ut tardius pecuniæ illatæ vsuras deberet, [p] non nisi ex mora vsuras præstare debet.

Liberalitatis.] CASVS. Ex causa donationis promisi rei publicæ. Dicit, quod non currant vsuræ contra me.

¶ Cum vsuræ.] Non teneor ad vsuras pretij nisi tradita re. Vi.

a Exiguntur.] nisi fuerint in mora: ut s. depo. l. j. in fi. & resp. & infra, de ope. publi. l. si legatum. & infra eo. l. proxi. §. fi. quæ sunt s. Alij dicunt etiam ex mora, nisi a præside tempus sit positum, ut dictis legibus. Accursius.

b Non percepisset.] ut supra de act. emp. l. Iulia §. ex vendito. alias secus ut infra eodem l. cuiktis §. post.

Cum quidã.] CASVS. Mutuaui tibi 100. sub vsuris 4. dena. singulis mensibus in quibus si cessares, promisisti maiores, non ex die cessationis tãtũ immo ex tunc postea soluisti minores tribus mensibus, & ex tunc non soluis, teneris quidẽ ad maiores, sed non ex tunc, quia iniquũ esset, quod pro eodẽ tpe ad vsuras tenearis, sed ex die cessationis tantum.

¶ In tacito.] Testator in secreto, reliquit 100. cuidam non capaci: & hæres dixit secreto se daturum. hæc quidem. 100 auferuntur heredi cum vsura, & dantur fisco, nam non capax habere, non debet.

¶ Si dies.] Testator præcepit statuam erigi in municipio ad honorem municipij. si dies intra quẽ poni debeat, a testatore non est præfinitus, præses statuere debet tempus: & si intra illud non ponat, tenetur hæres ad vsuras tertiæ centesimæ. Viuia.

c Quot annis.] i. singulis annis. Accur.

d Ad infinitum.] id est non finitum, uel determinatum: sed terminari potest: ponitur enim negatiue, non augmentatiue. Azo. q. d. obscura est: & ideo statim interpretatur. Accur.

e Excedit.] idest, excedere potest si a tempore interpositæ stipulationis dicas præstari vsuras maiores, uel in totum, uel saltem pro parte: ideoque dicit a die cessationis: ut subijcit. Et hoc ideo, quia a priori tempore etiam minores currebant: alias autem bene possent peti ex tempore stipulationis, ut supra si certum petatur, l. lecta in fi. &

f Longi temporis.] scilicet triennij, vel quinque annorum.

g Gratior.] quia dignitatem per eum sperabas habere: sed in l. qui semisses. & C. eod. aduersus. & l. quamuis. fuit signum remittendi maiores exceptiones minorum, siue essent promissæ: ut l. quamuis. siue non: ut infra aduersus.

h Non putasti.] ut supra eodem, l. qui semisses. in prin.

i Fideicommisso.] ut si heres accommodat fidem de restituendo non capaci.

k Præstandum.] ut supra de peti. hæred. l. prædonis. & infra de ijs quib. ut indig. l. hæres. & l. cum quidam. & C. ad legem Falc. l. 3. & infra de vulg. substi. l. ex facto § Iulianus.

l Et vsurarum.] idest emolumentum, quod est vsura, secundum Ioan. alias contra est, quod dicitur vsuram vsuræ non deberi, ut C. de vsur. l. fina. Et dic quas exegit ab hæreditario debitore, uel quasi, vbi ex sua mora dedit, vel stipulatione. Accur.

m Non potuit.] quasi dicat nihil. Et sic nota, quod non imputatur alicui si non facit, quod & si facere vellet non posset. ut supra eodem, l. pecuniæ. in fin. & supra de arbit. l. arbiter. §. calendis. in fin. § & C. de anna. excep. l. prima. in fi. & infra de adulte. l. si maritus. in principio, & infra de vsufruct. leg. l. Sempronio. & supra quando act. de pecu. est annal. l. prima §. primo. & supra de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. & infra de condi. & demon. l. multa. in principio. Sed nonne ego possum facere, ut possim soluere petendo curatorem bonis: ergo possum soluere: ut infra, de regulis iuris l. qui facere potest, & supra de mino. l. ait prætor § 1. Respon. in adulto ibi, sed hic in pupillo. Vel hic non facile: illa quandoque facile. Vel illa in conditionib. appositis in vltima voluntate.

n Succurri.] ut supra de mino. l. ait prætor. §. hodie.

o Non propter lucrum.] scilicet tantum, uel principaliter. alias contra instit. manda. § tua gratia.

p Debet.] ut si conuenerit, ut non soluta mercede vsque ad certum tempus usuræ præstentur. Et sic not. quod citra stipulationem ex nudo pacto incontinenti apposito debentur in contractibus bonæ fidei: ut hic, & supra de posi. l. Lucius Titius. & C. de pact. int. empt. & vend. l. in

* De sensu huius l. v. Battgen. l. lecta. nu. 78. ff. si cert. pe.

1 † Flo. ad finitum

2 † Flor. crescat vsura

3 † Fl. auferetur.

4 † Flo. [illegible]

a Sciendum est. Adhibendos.] scilicet solutioni, per quos facilius possit probare se soluisse quam per extraneos vel inimicos.
b Expediendis.] quod debitori daturi sint pecuniam. Accursius.
c Rogandis.] vt intersint solutioni: & sic videant se liberatos. Vel dic ut interueniāt apud creditorem, a quo modo accepit de futuro ve satisfaciant priori. Vel dic tertio quia obligatus erat aliquis fideiussorē dare, ut supra de consti. pecu. l. qui autem. § j. Non enim videat esse in mora dādi, dū ꝑ eis inueniendis, studet, & sic currit. Acc.
Sed etsi republica.] CASVS. Si reus absens reipub. causa aliquis missus est subito, nullius videtur moram facere: & ergo ad vsuras non tenetur. Viui.
d Defensionem.] idest, excusationē sui quare non soluat. Accursius.
e Mandare.] per procuratorem. Acc.
f Non possit.] de facto. de iure enim potest.
g Aliquando.] Titius minori debebat 10 ex contractu bonæ fidei, tenetur ad usuras sine vlla interpellatione, vel lit. contesta; maxime si non sit, qui conueniatur, q ia est absens Titius, vel sine hærede decessit.
h. In rem.] potest dici moram fieri in rē ubicunque quis sine denunciatione vel litis cōtesta. tenetur ad fructus vel usuras, sicut infra eo. l. iudicamus. & respon. & §. item si indebiti, & §. in Fauiana, & §. item si vi. & §. ex causa, & §. in interdicto, & §. fin. & infra eod. leg. penult. Quod autem de vsuris dixit, non inuenie mus eas currere ob moram in rem, nisi in personam minoris, ut C. in quibus cau. in integrum restitu. nō est nec. l. in minorum. Punitur ergo huiusmodi mora in rem, ut dictum est, in prædictis & patet etiam infra de verborum obligat. l. cum filius, §. i. & l. ad diem, & infra titul. fin. & l. j. habeo. Sed Io. dicit eam non poni, cum, rei, non personæ uitio, eueniat: sed forte intelligebat alias quam in prædictis casibus. Item pone infra tit. 1. l. Labeo.

Qui differt solutionē ex iusta causa, non committit moram: secus si ex ficta. h. d. cum l. seq. & seq. Et differt ista lex a lege si quis solutioni. quia hic non negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. hoc dicit Bart.

Vlpianus lib. 34. ad edictum.

LEX XXI.

Sciendum est non omne quod differendi causa optima ratione fiat, moræ annumerandum. * Quid enim, si amicos adhibendos a debitor requirat, vel expediendis b debitis, 1 † vel fideiussoribus rogandis, c vel exceptio aliqua allegetur: Mora certé 2 † facta non videtur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXII.

Si modo idipsum non fraudandi causa simuletur.

Vlpia. lib. 34. ad edictum.

LEX XXIII.

Sed etsi reipublicæ causa abesse subito coactus sit, vt defensionem d sui mandare e non possit, f moram facere non videbitur; siue in vinculis, hostiumve potestate esse cœperit.

Mora commissa re ipsa non tollitur ex casu contingente ex persona morosi.

¶ Aliquando g etiam in rē h 3 † moram esse decerni solet, si forte non extat qui conueniatur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXIIII.

Si quis solutioni quidem moram fecit, iudicium autem accipere paratus fuit: non fecisse videtur moram: vtique si iuste ad iudicium prouocauit. i

¶ Cum reus moram k facit, & fideiussor tenetur.

¶ Mora videtur creditori fieri, siue ipsi, siue ei, cui mandauerat, siue ei qui negotia eius gerebat, mora facta sit. Nec hoc casu per liberam personam acquiri videtur, sed officium impleri: sicuti cum quis furtum mihi facientem deprehendit negotium meum agens, manifesti furti actionem mihi parat. l

¶ Item cum procurator interpellauerit promissorem hominis, perpetuam facit stipulationem, m etsi 4 † mortuus sit homo promissus.

Primo loquitur in malæ fidei possessore. Secundo loquitur in bonæ fidei. Tertio in eo qui a principio fuit bonæ fidei, postea incepit esse malæ fidei. Secunda ibi, In alieno fundo. Tertia ibi, Bonæ fidei.

Vlpianus lib. 7. digestorum.

LEX XXV.

Qui scit n fundum cum alio sibi communem esse, fructus, quos ex eo percipit 5 † inuito vel ignorante socio, non maiore ex parte suos facit, quam ex qua dominus prædij est. Nec refert, ipse, an socius, an vterque eos seuerit: quia omnis fructus non iure seminis, sed iure soli o percipitur. Et

Si quis.] CASVS Titius debitor dicit se nolle soluere, sed iuri parere, quæritur, an sit in mora? Respo. quod non, si iuste &c.
¶ Cum reus.] Si reus est in mora, eosdem effectus, quos habet mora contra reum, habet & contra fideiussorem, ut infra eo. &c.

¶ Mora.] Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorum meorum interpellet debitorem meum, fecit eum morosum ratione offi. ij: nec per eos acquiritur actio, sed impinguatur, sicut si furem inuenirent rerum mearū, acquirunt actionem, ut de non manifesto faciant manifestum. & sic in quadruplum, & sic denunciatio procuratoris impinguatur, & ad aliud valet, ut faciat perpetuam obligationem, scilicet quo ad hoc, ut licet res debita pereat debitori, eius obtentu non liberetur. Viuia.
i Prouocauit.] vt infra de reg. iur. l. qui sine dolo. & quod. vi aut clam. l. 1. § si quis paratus. Et sic no post litem cōtesta. aliquē nō esse in mora: * & sic est cōtra 7. de uerborum obligationib. l. nemo § primo. Sol. ibi non habuit iustā causam litigandi. hic sic, argumen. supra de petitio. hæred. l. illud. & eodem modo sol ne supra de condict. furti. l. fi. Accur.
k Cum reus moram.] Nā mora rei fideiussori nocet, ut infra de verborum obligationib. mora. & de ope. liber. l. si libertus moram. Accur.
l Parat.] ut infra de furt. l. 3. & l. si quis in seruitute, & infra, Q. vi aut clam. l. 3. in princ. & infra de bo. autho. iu. li. poss. l. cum vnus.
m Stipulationem.] ut supra de procura. l. procuratorem. Et expone, ut infra de uerborum obligationib. l. si seruum, § sequitur. Accur.
Qui scit.] CASVS. Siue sciam te partem habere in fundo, quem possideo, siue f iam totū tuum: nō facio fructus meos in eo, quod tuum est.
¶ In alieno.] A non domino emi fundum in quo seminaui alienum frumentum, quæritur cuius sit fructus, an meus, an eius, cuius fuit semen. & dicit meum esse, sicut quando ex opera serui alieni, quē bona fide possideo, hoc autem probat, ex alio similiter ut ecce in meo proprio fundo seui alienum semen, & dicit quod est meus fructus, idem est ergo in bo. fi. pos. quia plus iuris habet bo. fi. pos. circa fructus quam fructuarius, cum bo. fi. fiant statim, quod a solo separati sunt, sed fructuarij fiunt demum in horreis repositi. & idem quod est in bo. fi. est in eo, qui habet fundum in emphyteusim: statim quod a solo separati sunt, fiant ei us Viuia.
n Qui scit.] sed inter quod sit suum vel seminatoris. T
o Soli.] idest, quia sit suum, vel bona fide a se possessum.

* [Inter gl. 1. in princip in cap. post extra de testi. & cauenda, quoniam frequenter § si vero alter ad finem. ibi, cum habent suas exceptiones legitimas, vel litis nō contest.
1 † Flo. expediendi debiti.
2 † Flor. de facto certe.
3 † Alias Attentando in re mora defferre solet.
* Litis contest facta. aliquis constituatur in mora ut in ind. tracta in uer. litis contestatio. & in uer. mora.
4 † Flo. dede verba. etsi mortuus sit homo promissus, quæ quidam irrepsisse ex gl. opinantur, non enim curant in manuse.
5 † Flor. percepit.

quemadmodum a si totum fundum alienum quis sciens possideat, nulla ex parte fructus suos facit, quoquo modo sati fuerint: ita qui communẽ fundum possidet, non faciet fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinebit.

¶ In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum b seuit. c 1 † an Titius bonæ fidei emptor perceptos fructus suos faciat; Respondi, quod ad fructus, qui ex fundo percipiuntur, intelligi debet proprius 2 † eos ijs d accedere, e quæ serui operis suis acquirunt: f quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius ex quo percipiuntur, quam seminis g ex quo oriũtur, inspicitur, & ideo nemo vnquã dubitauit, quin si in meo fundo frumentum tuum seueris, 3 † seges, & quod ex messibus collectum fuerit, meum fieret. Porro bonæ fidei possessor in percipiẽdis fructibus id iuris h habet, quod dominis prædiorum tributum est. Præterea cum ad fructuariũ pertineant fructus a quolibet i sati, quanto magis hoc in bonæ fidei possessore 4 † recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habere 5 † cum fructuarij quidem non fiant antequam ab eo percipiantur: K ad bonæ fidei autem possessorem pertineant, si 6 † quoquo modo a solo separati fuerint. Sic & eius l qui vectigalem fundum m habet, fructus fiunt simul atque a 7 † solo separati sunt. n

¶ Bonæ fidei emptor seuit, o & antequam fructus perciperet, cognouit fundum alienũ esse. an perceptione fructus suos faciat, quæritur: Respondi bonæ fidei emptor quod ad percipiendos p fructus intelligi debet, quandiu euictus fundus non fuerit. Nam & seruus alienus, quem bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea uel ex operis suis acquirit, q 8 † quamdiu a me euictus non fuerit.

Idem lib: 6. ex Minitio.

LEX XXVI.

VEnationem in fructu 9 † fundi negauit esse, nisi fructus fundi ex venatione constaret. r

Moram sibi commissam transmittit. quis ad hæredem. Bart.

African. lib. 8. quæstionum.

LEX XXVII.

CVm patrifamilias mora facta sit, iam in hærede eius non quæritur mora, nam tunc hæredi proximo iure hæreditario ea competit: s ideo que ad cæteros quoque deinceps transmittetur.

Caius libro 2. rerum quotidianarum, siue aureorum.

LEX XXVIII.

IN pecudum fructu etiam fętus est: sicut lac, pili, 10 † & lana. Itaque agni, & hædi, & vituli 11 † statim pleno iure sunt bonæ fidei possessoris t & fructuarij. u

¶ Partus * vero ancillæ in fructu non est, itaque ad dominum proprietatis x pertinet.

a *Quemadmodum.*] quod est in toto quo ad totum, idem est in parte quo ad partem, ut hic. & infra ad legem falci. l. in ratione §. prorsus, & infra de administ. tutor. l. si duo. in fi & infra de acquirenda hæredit. l. si seruus eius, & supra de pat. l. iurisgentium. §. adeo, argumen. contra. C. de distract. pign. l. quamdiu. & supra de inoffi. testamen. l. Papinianus § sed nec impuberis, & sup. de euict. l. ex mille, & supra de petit. hære. l. sed & si. § adeo. Sol. autem est in illo generali: idem in parte, &c. in brochardo.

b *Frumentum*] scilicet alienum. Accu.

c *Seuit.*] prædictus Titius bonæ fidei possessor.

d *Iis.*] neutri generis.

e *Accedere*] scilicet fructus.

f *Acquirunt.*] ut infra, de acquirendo rerum do. l. quæsitum, in fine.

g *Seminis.*] quod fuerat alienum.

h *Id iuris.*] scilicet pęnæ, ut infra de acquirendo rerum do. l. in bon. fid. in prin. Non enim per omnia sunt similes, ut patet in q̃stione serui habenda, vt J. ad sylla. l. 1. §. 2.

i *A quolibet.*] & de cuiuslibet frumento.

K *Percipiantur.*] ut supra de usufruct. l. si fur. decerpserit. & subaudi hic, uel ab alio nomine suo. Vel dic scilicet, ita quod idonee reponantur, ut & no. supra qui mod. vsusfruct. amit. l. si vsusfructuarius.

l *Eius*] ut & infra de acquirendo rerũ domi. l. quæsitũ, in fi §.

m *Fundum*] idem in colono, ut infra de fur. l. si apes. §. 1.

n *Separati sunt.*] etiã a furibus, dummodo possessores bo. fi. possidentes nõ desierint habere possessionem fundi. Item sunt & aliæ duæ differentiæ inter fructuarium * & bo. fi. possessorem: quia bo. fi. pos. transmittit ad hæredem fructuarius nõ, ut Inst. de re. di. §. is ad quem. Item fructuarius etiam naturales fructus suos facit, ut supra de vsufru. l. vsufr. legato. bo. fi. possessor, non, ut supra eo. l. fructus.

o *Seuit.*] idem si post scientiam seuit, uel etiam post lit. contest. ut ex responsione colligitur.

p *Percipiendos.*] No. ergo, quod bo. fi. poss. post lit. contest. quo ad quæ iam remanet bo. fi. pos. scilicet ut faciat suos fructus, ut hic. Item ut compleat vsucapionem, ut supra de rei vend. l. si post & C. de usuc. transfor. §. hoc procul dubio. Item, ut non præstet interitum, si tamen iustã causam litigandi habeat, ut supra de rei vend. l. vtique. § non enim, & de pet. hæred. l. illud. si autem male fi. vt teneatur de fructibus. Item, ut interrumpatur præscriptio. Item in quodam alio. nec omnino censetur bo. fid. pos. nec malæ fi. vt supra de rei vend. l. Iulianus scribit, si in aliena. Sed in eo quod dicit hic, facere fructus suos post scientiam, est contra infra de acq. re. do. l. bonæ fidei. § in contrariũ. Sol. hic de æquitate: ibi de rigore, secundũ Ir. Vel possumus dicere quod quæstio, quæ ibi fit, determinatur hic. Vel dicamus, quod quamuis suos faciat, ut hic, tamen si extant, iudicis officio restituit, ut supra eo. l. euictis, & C. de rei ven. l. certum. Item hic, in singulari petitione: secus autẽ in petitio. hæredit. vbi quocunque modo sciat, incipit esse prædo, ut supra de pet. hęred. l. sed & si. §. de eo autem loquitur.

q *Acquirit.*] vt C. de rei vend. l. 1. Sed contra inf. de acq. re. do. l. qui bona fide. §. tamdiu. vbi tam in lib. ro homine bo. fi. poss. q̃ in seruo alieno bona fide possesso videt nocere superueniẽs scientia. Sol. ibi ad liberos tm̃ refertur, non ad seruum alienum: licet & de illo ibi fecisset mentionem. Item contra infra de acq. rerum dom. l. quæsitum, ubi similiter dicit in bo. fi. pos. quolibet nocere superuenientẽ scientiam. Sol. ibi loquitur in hærede qui nunquam habuit bonam fidem, licet defunctus habuerit: hic autem habuit emptor ab initio bonam fidem: secus si scientiam, ut ibidem.

VEnationem.] C A S V S. Fundũ meum mala fide possedisti, & fructus percepisti, & etiã venando ibi feras cœpisti. licet rem cum alijs fructibus reddas, non tñ cum feris, nisi &c.

r *Constaret.*] tunc enim est in fructu. ut & supra de vsufruct. l. item, §. aucupiorum, & l. vsusfructus in fine. Accursius.

s CVm patrifamilias *Competit.*] sibi facta intelligitur. Sufficit enim semel moram fieri vt vsuræ vel vsusfructus perpetuo debeantur, ut infra, de lega. 2. Titia Seio. § 1.

t IN pecudum. *Possessoris.*] ut infra de acqui. rerum dom. l. bo. fi. §. fi.

u *Et fructuarij.*] vt & supra de vsufr. l. vetus fuit.

x *Proprietatis.*] non autem ad fructuarium, ut insti. de re. di. §. in pecudum, nec ad bon. fid. possess. scilicet dit. &c. uel licet autem sic, ad bon. fid. poss. ut supra de pub. l. si ego. § partus.

1 † *Flor. seuit.*

2 † *Flor. propius ea accedere.*

3 † *Flor. serium, seges.*

4 † *Flor. possessoribus.*

5 † *Flor. habent.*

6 † *Fl. decess. si.*

7 † *Flor. decess. a.*

* Fructuarius & bo. fi. pos. differũt. ut in ind. tra. & in ue. bonæ fidei, in ue. possessor, bonæ fidei.

8 † *Flor. ad quæret.*

9 † *Flor. Venationem. fructus fundi. Alias Ex venatione fructum.*

10 † *Flo. lac, & pilus, & lana.*

11 † * *Alias additus, & fœtus.*

* *In hunc locum Cic. li. 1. de finib. bon. & mal.*

§. partus. Sed uidetur etiam directo iure ad bo. fi. poss. pertinere, ut sup. eo. l. Paulus. § hæres. quæritur contra. Sol. illud euenit ibi ex uoluntate defuncti, qui deducto reditu voluit talia restitui.

a P *Lacuit posse.*] Hoc est verum secundum leges istas sed per authē. ne licitas peter, qui fuit stipulatus illicitas; quia cadit à principali actione, ut C. de vsur. auth. ad hæc. Vel illa loquitur in rusticis. Item no. hic, argum. quod sit vltra modum, reducatur ad modum. Item, quod inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat, ut C. de do. l. sancimus, §. si quis autem. & de consti. pecu. l. hactenus. §. fin. & supra eod. l. pecuniæ in princ. & l. vsuras. * & infra de in. do. l. siue generalis. §. quærendum.

* Vi. notād d. l. vsuras.

2† Fl. Paulus lib. singulari regularum.

b E *Tiam. Vsura.*] hoc speciale contra duas regulas. Vna, quia regulariter non debentur citra uinculum stipulationis, ut C. eodem, l. 3. Alia, quia nudum pactum non parit actionem, ut supra de pac. l. iurisgentium. §. quinimo. Accur.

c Q *Vod in stipulatio ne Monumenti.* ut infra, eod. l. tutor. § fi. & infra, de uerb. oblig. l. ubi autem, §. pen sic nec sententia, ut infra, de re iud. in summa, §. qui fortis. Sed contra infra, de leg. 1. nummis. Sol. ibi fauor ultimæ voluntatis: hic nimium vsurarum. vnde illud ibi valet, licet in exiguum, hic non, ut argu. infra de l. l. er. & postu. l. cum quidam.

Absurdum, enim uidebatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominū gratia cōparauerit.

Quod est inutile, uitiatur: & non vitiatur vtile, hoc dicit.

Martianus lib 35. 1† institu.

LEX XXIX.

PLacuit, siue sup. statutum modum quis vsuras stipulatus fuerit, siue vsurarum vsuras: quod illicite adiectum est, pro non adiecto haberi. & licitas posse a peti.

Paulus lib. 3. 2 † responsorum.

LEX XXX.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus usuræ b creditarum ab eis pecuniarum.

Vlpianus lib. 1. responso.

LEX XXXI.

QVod in stipulatione c adiectum est, Et usuras, si quæ competierint: nullius esse momenti, cū si modus certus non adijciatur.

Mora regulariter non contrahitur re ipsa: sed per interpellationē factam congruo loco, & tempore: quæ an legitimè facta sit, cōmittitur iudicis arbitrio, & si remissa fuerit, tollitur mora. h. d. usque ad §. in bona fidei.

Papinianus 3 † lib 4. respon,

LEX XXXII.

MOra fieri intelligitur nō ex re, d sed ex persona: idest si interpellatus opportuno e loco non soluerit. quod apud iudicem f examinabitur. Nā (ut & Pomponius lib. 12. epistolarum scripsit) difficilis est g huius rei definitio. Diuus quoque Pius Tullio Balbo rescripsit, an mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neque iuris authorum quæstione de-

ut diximus supra de transa. l. cum hi. §. causa. Item subaudi. & tempore, ut infra, de sol. l. si solutus.

f *Quod apud iudicem.*] scilicet, an in loco opportuno interpellatus fuerit, & sic sit in mora. Accur.

g *Difficilis est.*] idest impossibilis, sicut testium notitia, ut infra, de testi. l. 3. § 1. Sed certe mora quæ iure communi committitur, potest sic definiri. Mora est * cum quis maior 14. ann. non habens curatorem: quia si habet, pupillo comparatur, ut infra, de verborum obligationibus l. si pupillus. Sed contra supra de cui. l. si dictum, §. pupillo. Sed dic, ut ibi diximus. Interpellatus per dici appositi lapsum, ut infra, de verborum obligationibus l. si fundus, & C. de contrah. stipu. l. magnam, uel per litis contesta. ut infra, de uerb. obliga. l. nemo. §. 2. Vel per eius cui debetur denunciationem congruo loco & tempore factam, ut hic, & infra de uerborum obliga. l. si ex legati. cum intelligat se debere, vel intelligere dēat, ut supra si certum petatur l. quod te. Nec omissa sit debiti repetendi instantia: si sine causa distulit sed

* Moræ definitionē ponit Salyc. de mora, in præfa num 1 & per totū trac.

3† Martianus lib 4. Regularum.

MOra.] CASVS. Quæritur qualiter mora definiatur. Et dicit Pomponius, quod non potest definiri, neque potest dici quando committatur. nam tunc cum quis interpellatur congruo loco & tempore, lo... ...mora, quæ fit facto hominis, i. per interpellationem: etiam quædam alia est specialis, quæ re ipsa committitur sine facto hominis: de qua hic, non dico. An sit in mora debitor si procurator eius uel familia interpellatur? Et dicit quod non: immò ipse debitor debitē esse in mora, si iam eo in mora existente dem ei nouam dilationem.

¶ *In bon. fid.*] In uenditione, quam tibi feci, debes mihi 1. si sis in mora, teneris ad usuras. Secundo, vendidi filio tuo pro ... quandam rem: cuius nomine ipse ... in uero teneris, vel quod iussu, vel de in rem verso, uel de peculio. quæritur an in usuris teneatis? Et dicit quod non, sed agam contra te ad sortem aut de peculio, uel simili: & quod per eum non exigam, a filio tuo petam. Tertio econtra interpellaui filium, ipse qui tem fuit in mora; tenetur insolidum ad usuras, pater non tenetur in plus, quam de peculio. Quarto dicit, quod si duo rei promittendi sunt, alter non tenetur insolidum, licet vnus sit in mora: quia licet eum interpellaret, non nocet alij. Quinto, si fideiussor in mora solus sit, non nocet reo ut ad vsuram teneatur, nam neque si occiderit fideiussor seruum debitum, nocet reo, imo liberatur reus: & per consequens fideiussor, directa, non utili, tenebitur.

d *Non ex re.*] quandoque enim fit ex re, ut supra eodem. l. sed & si rei, §. aliquando, & dicetur in dist. in fine statim.

e *Opportuno loco.*] sed quis dicitur opportunus locus? Respon. potest dici ille, in quo debitor potest conuenir integritas ut soluat: non alius, etiam ubi habet locum domicilij: sed non potest ibi conueniri, quod fit quandoque,

præstationem uel solutionem, ut hic, & supra eodem, l. ... tendum. Hæc autem mora sic commissa habet quinque principales effectus. Primum, quia facit rem uel interesse tantum æstimari officio iudicis prout erat tempore moræ, uel cœpit esse postea, perseuerante tamen mora, ut supra eodem. l. vbi. § 4. & supra de condi. tri. l. per ul. & de act. emp. l. dacio, §. si per uenditorem, & infra, de iud. l. si calendis, & supra de cond. fur. l. in re. § 2. & infra, de verborum obligationibus. l. quoties in diem. Secundus effectus est, quia facit currere vsuras in contractibus bon. fid. & in quibusdam stricti iuris, scilicet in legatis & fideicom. ut hic, l. §. in bonæ fidei, & de leg. 2. l. si quis fœno. & l. qui solidum. a respon. & §. etiam. Nam pariformiter hic legata & fideicom. missa iudicio bon. fid. ut C. in quibus cau. in int. rest. ... non est nec l. in minorum. sed secus in contractibus stricti iuris, etiam lit. contest. ut C. de condi. indeb. l. 1. licet Rogerius contra, per l. infra eod. lite. sed in bona fid. ... Item & tertium habet effectum, quia inducit ... fructuum in quo libertate, si petam, quod aliquando fuit meum, uel eius à quo causam habui ... lit. contesta. in stricti iuris iudicijs, sed in bon. fid. semper sufficit sola mora: ut probatur hæc infra eodem, l. vi ... in princ. & §. 1. & §. si actionem, & § ex causa, & §. si possessionem. & supra eodem, l. 2. Quartum habet effectum in casu speciali: quia punit in tertiam partem. eius, quod debetur, ut C. de inoffic. testam. l. si quis in suo. Quintum habet effectum circa interitum. Nam indistincte tenetur de periculo tenetur, etiam peritura penes actorem. ut l. non. satis est enim quod potuit non perire, ut infra, de leg. 1. l. cum res. § fin. & l. apud Iulian. fin. Nec obs. supra depo. l. si plures §. vltim. quia ibi non erat in mora, quia habebat probabilem rausam resistendi: licet esset conuentus ... propter expensas. Item probatur expresse in authen. de deposito. §. 1. collatio, 6. vbi dicit intercedentem ... casu fortuito multo magis ipse depositarius tenetur. In uendi. tamen quædam specialitas seruatur: quia ubi est mora possessor

possessor quo ad interitum, qui prius fuit bonæ fidei distinguitur. aut habet iustam causam litigandi: & tunc nullo modo de interitu tenetur, vt supra de rei uendi. l. vtiq; aut non, & tunc cum distinctione illa tenetur, erat res peritura, vel non, vt supra de rei uendi l item si verb mo tum, & hoc de cõmuni mora, quæ in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in hære. di. peti. quæ fit quocunque modo sciat, vt supra de pet. hær. l. item veniunt. § à quo. & §. petitam. Secundo in minoribus 25 ann. vbi fit re ipsa, vt C. in quibus cau. in integrum restitu. non est ne l. in minorum persona. & hæc purgatur temporis cursu, ut infra, de leg. secundo, l. Titia Seio §. vsuras Tertio in libertate, vbi similiter fit mora re ipsa, vt infra, de fideicom. lib. l. cum vero, §. apparet. Quarto similiter fauore per solum cursum bienij, vt C. de iure do. l. si §. fi. & hæc similiter parit vsuras, ut ibi dicitur. Quinto odio, ut in fure & prædone, ut infra, de ui. & vi. arm. l. prima, §. rectissimè, & l. penultima, & C. quod metus causa l. prima, in inferente tamen metum distinguitur. vt supra quod metus causa. l. si cum exceptione. §. quod si homo Purgatur autem mora si animo nouandi creditor fuerit stipulatus vel nõ animo nouãdi si res fuerit in præsentia. Item g oblationem quãtũ ad euitandum interitum, ut supra de condic. fur. l. partus. & infra de solu. l qui decem, § primo Accursius.

1 † Ebinynir. 2 † Alias, ut quo minus. 3 † Vt dcess, distinem.

cidi posse, cum sit magis facti a quam iuris. Et non sufficit ad probationem moræ: si seruo b debitoris absentis denunciatum sit à creditore, procuratoreve eius: cũ etiam si ipsi, inquam, 1 † domino denunciatum est, cæterũ cũ postea is sui potestatem faceret, omissa est repetendi c debiti instantia: non protinus per debitorem mora facta intelligatur.

Habetur hic quòd pater ex sua mora nõ tenetur ad vsuras. facit l. cũ filius. in princ. infra de uerbo. oblig. Bart.

¶ In bonæ fidei contractibus ex mora d vsuræ debentur. Quid ergo si & filiusfamilias, & pater ex persona eius teneatur (siue iussu eius contractum est, siue in rem versum est patris, uel in peculium) cuius persona circa moram spectabitur? Et si quidem pater duntaxat conueniatur ex mora sua, non tenetur: e in filium tamen dabitur actio in hoc, ut quod minus 2 † à patre actor consecutus est, filius præstet. f Quòd si filius moram fecerit: tunc actor vel cum ipso insolidũ, vel cum patre duntaxat g de peculio actionẽ 3 † habebit.

a *Facti*] sunt enim facta incerta: licet ius certum, vt inf de iur. & fac igno. l. 2.
b *Si seruo.*] maximè cum dominus hanc denunciationem ignoret, ut infra, de itinere actuque priua. l. 3. §. 1. & arg. supra de pet. hær. l. item veniunt. §. ponamus.
c *Repetendi.*] dando dilationem. nec enim exigitur vt semper insistat, & non desinat petere. Accur.
d *Ex mora.*] fructus etiam sine mora, ut infra eo. l. videamus, §. ex causa.
e *Non tenetur*] scilicet filius, sed pater. sic secundum M. vel secundum Al. non tenetur scilicet pater directo, sed vtiliter. cum enim actione bonæ fidei conueniatur, debet mora ibi venire. secus autem si ex contractu stricti iuris conueniatur pater de peculio, vel de in rem verso, vbi mora non uenit sed secus si in fideiussore, qui non tenetur ad vsuras ex mora sua, cum ipse semper actione stricti iuris conueniatur; nisi fuerint per stipulationem promissæ à se; nec ex mora rei, nisi in omnem causam intercesserit, ut supra loca. l quæro. Tu dic tertiò, quod non tenetur scilicet pater vllo modo ad vsuras. sed de interitu, bene tenetur post suam moram: vt infra, de verborum obliga. l. cum filius. in princ. sicut & fideiussor, ut infra eadem, §. l. in fine. Et si opponatur, quare non tenetur in vsuris ex mora, cum ex bonæ fidei iudicio conueniatur? Respon. ad instar fideiussor is, vt d. l. cum filius. Item quia dolum committit pater committendo moram, ratione illius doli debet teneri de interitu: vt supra de pecu. l. deposito nomine. Accur.

¶ Sed si duo rei promittendi sint, alterius mora alteri non nocet. h

¶ Item si fideiussor solus i moram fecerit, non tenetur, k sicuti si Stichum promissum occiderit: sed utilis actio * in hunc dabitur. l

De pecunijs publicis credendis.

Vlpianus lib. singulari de officio curatoris reipub.

L E X XXXIII.

SI bene collatè 4 † sunt pecuniæ publicæ, in sortem inquietari debitores non debent, & maximè si pariant vsuras: si non pariant, prospicere reipublicæ securitati debet præses prouinciæ: dummodo non acerbum se exactorem, nec contumeliosum præbeat, sed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum instantia humanum. m Nam inter insolentiam curiosam, n 5 † & diligentiam non ambitiosam o multum interest. Præterea prospicere debet ne pecuniæ publicæ credãtur sine pignoribus idoneis vel hypothecis.

Idem lib. 15. ad edictum.

L E X XXXIIII.

VSuræ vicem fructuum obtinent: p & meritò non debent a fructibus separari: & ita in legatis, & fidei

f *Præstet.*] nomine sortis, non usuræ. Accursius.
g *Duntaxat.*] uel de in rẽ uerso, uel quod iussu: si tales erant contractus, qui etiam post moram in partẽ etiam producuntur: licet res debita interierat, vt inf. de verbo. obliga. l. si seruus, & an filius Accur.
h *Non nocet.*] immo videtur quod sic, vt infra, de duo. reis l. penult. & C. de duo. reis. l. fi. Sol. ibi erant socij, hic non, secundum Ioan. et argum. supra de arb. l. si duo. Vel hic in mora in non faciendo: ibi in faciendo, uel ibi notat factum unius, ut qui agnouit debitũ. Accur.
i *Solus*] veluti si solus interpellatus fuerit.
k *Non tenetur.*] scilicet reus principalis. Vel dic fideiussor, scilicet directo: sed vtiliter sic, scilicet de interitu: vt subijcit. Accur.
l *Dabitur*] vt & inf. de sol. l. Stichum aut Pamphilum in fin. responsio. & l. cum quis §. si quis. in fin. §. & infra, de ope. lib. si libertus moram. & infra, de verb. oblig. l. si pupillus. in fi. & hoc si post moram occidit. secus si ante: nã tunc de dolo actione tenetur, vt supra de dolo. l. fideiussor. quæ est 3. Nam nulla erat ibi alia actio. hic autem iam alia nata erat, scilicet qualitercumque contingat interitus. Item hic quã solus fideiussor erat in mora. secus si vterque, uel etiam reus tantũ: tunc enim directa, ut infra, de uerb. obl. l. mora. Accur.

* Ex stipulatu. l. mora infra de uerbo. oblig. 4 † Vt collectæ. 5 † Vt incuriosam. Bud. vero, incuriosam. 1 Vide Bart. de. in priori bus anno, hoc ipso, nisi

m *SI bene Humanum.*] vt C. de commer. l. 1.
n *Insolentiam curiosam.*] aliàs insolentiam incuriosam. & est insolentia incuriosa, magna negligentia, vt si quærat quis pecuniam per singulos annos tantum semel, ut J. de iure fisci. l. in fraudem, §. fiscalibus. 1.
o *Non ambitiosam*] vt si quotidie inquietet eum. qui enim est ambitiosus honoris, quem sperat habere per debitorẽ, non erit ei acerbus: atqui non ambit eum, instanter petit, vt hic, ergo debet medium tenere, vel dic quod appellat bonam diligentiam.
V *Sura.*] CASVS. Sicut usura accedit pecuniæ, sic fructus rei accedit, scilicet in bo. fi. iudicijs, & in legatis, quæ eis æquiparantur. Viuia.
p *Obtinent.*] vt si fundum emi, fructusque percepi, & conuictio per exceptionem doli vsuras pretij vel in tempore tere, vel retinere, fructuum compensatio admittitur, ut supra de rei vend. l. emptor prædium. secundum Ioan. Vel dic, quod

quòd sicut sorti accedit vsura, sic fructus rei. Sunt & alia quædam, quæ sunt similia fructibus vt ff. p. de pet. hær. l. mercedes, §. planè, sed in casibus differunt, vt supra de rei vend. l. si nauis, & supra eod. l. in fideicommissi. & C. de condi. indeb. l. 1. & supra de pet. hæred. l. si possessor. Accursius.

a L*ite currunt.*] s. in bonæ fidei contractibus: secus in stricti iuris iudi. vt C. de condi. indeb. l. pecuniæ, & infra eo. l. videamus. §. si actionem, uenit tamen fructus, ut sup. de cond. indeb. l. indebiti. Sed Rogerius etiã in stricti iuris. Accur.

1† Fl. lib. 37.

Vis. annoto ... infra de naui.

b P*rædiorum. Accipiuntur.*] facit infra de uerb. sig. l. vsura pecuniæ, & supra si certum peta. l. lectu. in fi. Accursius.

3† Ibid. li. 61.

E*T in contraria.*] CASVS. Gerebã negotia tua sine mandato, solui creditoribus tuis: & ex mea pecunia, uel extra quam mutuo accepi sub vsuris, an tu teneatis mihi in vsuris? Primo dicit, quod sic, si commode tuum gessi negocium. In secũdo repeto quantum alij dedi, non plus, licet à minoribus te liberé. Viuianus.

3† Fl. quia.

4† Fl. quid.

c *Et in contraria.*] non solum in directa.

d *Veniunt.*] ut supra de neg. gest. l. at q. natura. § non tantum, in fine. Accur.

5† Fl. liberatur magno.

e *Absolutum.*] improprie dicit absolui creditor: sed debitor à creditore absoluitur. Accursius.

6† Fl. præstiterim.

ADDITIO. Imò uerò propriè ponitur. Terẽtius in Adelph. Iho. ad forũ ut hunc absoluã. Absoluã inquit, i. reddito pretio dimittã. Budæus hic.

commissis, & in tutelæ actione, & in cæteris iudicijs bonæ fidei seruatur hoc idem igitur in cæteris obuentionibus dicemus.

Paulus li. 7 1† ad edictum.

LEX XXXV.

L Ite contestata usuræ currunt. a

Vlpianus li. 1. 2 † ad edict.

LEX XXXVI.

P Rædiorum vrbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur. b

Idem lib. 10. ad edictum.

LEX XXXVII.

E T in contraria c negotiorum gestorum actione vsuræ veniunt, d si mutuatus sim pecuniam ut creditorem tuum absoluã, e qui 3 † aut in possessionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus, quòd 4 † si domi habens, propter eandem causam solui? puto verum, si liberaui te 5 † magno incommodo, f debere dici vsuras venire, eas autem, quæ in regione frequentantur, ut est in bonæ fidei iudicijs constitutũ. Sed si mutuatus dedi, eæ vsuræ venient, g quas ipse perdo; utique h si plus tibi præstiterim 6 † commodi, quam vsuræ istæ colligunt.

Et dicit quod tamen illius anni, quo sperabatur matrimonium, quam alterius posita ueniunt fructus, fuitque mora in rem, quia nulla fuit interpellatio, siue facta fuit. Secundo, quid si ipsa alij nupsit, & sic per ipsam deficit spes matrimonij? Respon. idem ut ueniant, ne sequatur absurditas. quia Titius negligeret fundũ, quod non debet facere.

Si actione stricti iuris peto quod est vel fuit meum, veniunt fructus à tempore moræ, sed si peto mihi debitum, tunc à tempore contest. lit. sed in actionibus bonæ fidei, semper ueniunt à tempore moræ. h. d. Primo loquitur de actionibus stricti iuris. Secundo de bonæ fidei. Tertio de stricti iuris habentib. se instar bonæ fidei. Secunda ibi, ex causa. Tertia ibi, in l. Equis. Bart.

Paulus lib. 6. ad Plautium.

LEX XXXVIII.

V Ideamus generatim 7 † quando in actione, quæ est in personam, etiam fructus veniant. Et quidem si fundus ob rem datus sit, veluti dotis causa, & renunciata sit 8 † affinitas: i fructus quoque restituendi k sunt: 9 † vtique ij, qui percepti sunt eo tempore, quo sperabatur affinitas. l Sed & posteriores si in rem m mora fuerit, ab 10 † illo, qui reddere debeat, omnimodo, n restituendi sunt. Sed & si per mulierem stetit quo minus nuptiæ contrahantur: magis est, ut debeat o fructus recipere. 11 † Ratio autem p

¶ *In Fauiana.*] Debitor multorum creditorum fraudu... alienauit fundum, uel libertus in fraudem patroni. nunc agunt creditores restitutoria. s. actione Pauliana, uel patronus agit Fauiana contra acceptatores, quærit an fructus ueniant? Et dicit, quod sic, nam alias non plenè diceretur fieri restitutio, maximè quia prætor præcepit talia alienata restitui, & illi rẽ restitui, continet rem cum fructibus. quod autem de interdicto, Vnde vi, & actione. Quod metus cau. subijcit, planum est.

7† Fl. generatim.

¶ *Si actionem.*] Ex causa donationis fundum promisisti mihi per stipulationẽ, nũc ago ex stipulatu ut tradas, an ueniant fructus? Et dicit, quod licet te interpellem extra iu., non iõ ueniunt, sed tunc demum cum tecum litem contestatus. neq; obstat superioribus casibus in conditionibus fructus ueniunt, q. hoc peculiũ neque est, neque fuit meũ. si uero petebam, quòd fuerat meum, ueniunt fructus.

8† Fl. desisit.

9† Vtique si qui, &c.

10† Deest, vt ab.

¶ *Ex causa.*] Peto rem ex contractu bonæ fi. puta ex empto, uel pro socio, ut communices res quæsitas, ueniunt fructus, & demum ago depositi uel commodati finito usu, in quem commodaui. & hoc dicit.

11† Alias percipere.

f *Incommodo*] vt arg. supra ad leg. Rhod. de iac. l. 1. & l. 2. propè prin. & infra de contra iutu quid ergo. Accur.

g *Veniunt.*] scilicet tantum, non autem quasi vsura, sed quasi sors, vt & supra pro socio. l. socius qui. Accur.

h *Vtique.*] non aliàs, secundum H. & Ja. & R. Sed Ioan. & Azo contra, vt supra man. l. si vero non remunerandi. §. si mihi mandaueris, & § sed & si reum usuris, & ait si, pro quamuis. Dicit ergo, quod licet plus commodi attulerit, non tamen agit nisi pro vsuris præstitis, alioquin si x. impendi in negotia tua, non repetam, vel si solutum creditori tuo. nec enim facio meliorem conditionem tuã, imò in aliquo deteriorem, quia prius tenebaris ex contractu stricti iuris, tunc bo. fi. Item, si solui ei vsuram, quæ est sors facta quantum ad me, agam tamen in id, quod commodi attuli. Vel dic, si plus, idest non minus, & secundum hoc non ob illa l. mandati. Vel dic, ut ibi.

V *Ideamus.*] CASVS. Aliquãdo peto rem ut meam per rei ven. & ibi ueniunt fructus ex die moræ, aliquãdo actione personali: & ibi quã do ueniant plenè, vult dicere hic. Vel primo ponit exemplum in condi. ob cau. vt ecce Berta futura vxor Titij dedit ei fundum in dotem, & Titius tenuit per annum, dum sperabatur matrimonium. deinde deficit spes matrimonij, quia accepit aliam & defecit, agit Berta condi. ob causam. Quæritur de fructibus,

¶ *In interdicto.*] Posuero in meo fecisti vi uel clam. ago ut in pristinum statum reponas, ueniunt fructus, uel quos amisi, vel quos tu percepisti.

¶ *Ante matrimonium*] Planus est, & in eodem casu loquitur § sequens. Viuia.

i *Renunciata sit affinitas*] i. non fuit secutum matrimoniũ.

k *Restituendi*] vt & ff. de cond. ob cau. causa data. l. qui se debere. §. fi.

l *Affinitas*] scilicet contrahenda.

m *In rem*] mora fit in rem cum nulla denunciatione opus est. ut supra eo. l. sed & si. sed in personam non, nisi denunciatio præcedat. Prima tamen non semper habet locũ, sed in persona minoris.

n *Omnimodo.*] etiam percipiendi: siue eo tempore quo sperabatur affinitas, siue non. Accur.

o *Vt debeat.*] ut infra sol. ma. l. si mora. nam in simplo duplo arrarum debet damnificari, ut C. de sponsa. l. mulier.

p *Ratio autem.*] ut de percipien. is teneatur. Et est una rõ secundum Jo. & Azo. Est alia, quia malæ fi. debet teneri utroque tempore, licet res sit sua, quia curare debet ut dos augeatur dum durat spes affinitatis. Item propter dubium an debeat apud eum remanere: multo magis soluta affinitate, & nuncio remissio, quòd in alijs reuocatorijs non inuentur

uenitur citra bon. fid. posses. vt teneatur de percipiendis. Accursius.

a *Hæc est.*] scilicet omnium prædictorum, & expone secundum Ioan. Et ideo tenetur de fructibus post renunciationem affinitatis, quia percepit. si autem non percepisset, non teneretur, quia licuerat ei negligere fundum, ut sup. de heredi. uel act. uend. l. uenditor ex hæreditate, § quemadmodu. Vel dic secūdum Azo. ratio autē &c. q. d. ideo tenetur de fructibus: quia si dicas non teneri, sic negligeret fundum, quod esset iniquum.

b *Licuerat.*] supra ī. deo hoc erat, quia licuerat, &c. sm Io. secundū aliā est plana.

c *Debeo.*] vt supra de cond. inde. l. in summa, § ei qui.

d *In Fauiana.*] quæ est personalis & perpetua, vt infra si in frau. pa. l. 1. & l. 3 §. hæc actio.

e *Pauliana.*] quando locū habet, dic ut C. si quid in frad pad. 1.

f *Fructus*] qui erant tempore alienationis vel percepi post lit. cōtest. vt inf. quę in frau. cre. l. ait prætor, § per hanc. & §. præterea. & l si §. non solū.

g *Restituuntur.* ut inf. de vectig. l. si. §. si & supra ve rei uen. l. præterea, & l. ex diuerso. §. vbi

h *Veluti in interdicto*] etiam ante lit cōtest. quod in aliis non est, vt inf. de ur & ut ar. l. 1. §. exinde. Accur.

i *Restituat.*] ut & supra q met. cau. l. sed & partus, nō tā ut restituta re per sententiam, possit adhuc agere de fructibus, ut ar. C depo l. 4.

k *Mora mea*] quod distuli agere, quod metus causa.

l *Non consequor.*] vt ff. de verb. obl. si filius. §. si. Sed contra infra eo. tit. l. si fundum, vbi dicit venire interesse. So. hic stipulat erat aliquid sibi dari: ibi stipulatus erat aliquid sibi tradi, & sic factū propter quod agitur ad interesse: & sic nō fructus, ut infra de re iud. l. si quis ab alio §. si. & infra de verborum obligationib. l. cum stipulatus, § si. & l. quoties Vel ibi de alio interesse quam fructuum. Si obijciatur. Cur ergo ad interesse non agitur vbi stipulatus sum. Aacuam possessio. nam nec fructus ueniunt, ut supra de actio. empti. datio §. primo. Respon. imò ueniunt fructus, sed non tanquam fructus, sed tanquam interesse. Distinguitur tamen, an agat vt tradat vacuam possessionem, & tunc si tradat etiam sine fructibus, liberatur aut ut id impleatur quod conuenit: & præstet interesse: q non tradidit: tūc enim & fructuū ratio habebit, & omnis utilitatis meę. Ac.

1† *Flor. conuenitur restituere.*

* *Fau. 7. sint. vocat Fabiā legē. & Cod. T. de si. 9. tit. 82.*

2† *Duæ Fu. & ne quoque.*

3† *Flor. in hac re.*

* *Dic quod nam & perfectam habet significationem concor. tex. in c. nullus vo e. tell, cū f. q. 2. q. 1. tex. in c. accedens. extra ut ite non contestata.*

4† *Fl. fructus quoque post acceptum iudicium præstādos putāt, ut causa restituatur quod puto rectè dici.*

5† *Flo. sed in societatibus fructus.*

hæc est, a quod si sponsus non conueniebatur ad restituendos 1 † fructus licuerat b ei negligere fundum.

¶ Item si indebitum fundum solui, & repeto: fructus quoque repetere debeo. c Idemque est si mortis causa fundus sit donatus, & reualuerit, qui donauit, atque ita conditio nascatur.

¶ In Fauiana d * quoque actione & Pauliana, e per quam quæ in fraudem creditorum alienata sunt, reuocantur: fructus f 2 † restituuntur. g nam prætor id agit, ut perinde sint omnia, atque si nihil alienatum esset, quod non est iniquum. Nam & uerbum, Restituas, quod in hanc rem 3 † prætor dicit, plenam habet significationem, * vt fructus quoque restituantur. Et ideo cum restitui prætor vult: veluti in interdicto, h vnde ui, etiam fructus sunt restituendi.

¶ Item si vi, metusve causa rem tradam: non aliter mihi restituisse uidetur, quam si fructus mihi restituat, i nec mora mea k mihi aliquid aufert.

¶ Si actionem habeam ad id consequendum, quod meū non fuit (veluti ex stipulatu) fructus non consequor, l etiam si mora facta sit. Quòd si acceptum est iudicium, tunc Sabinus & Cassius ex æquitate fructus 4 † quoque restituendos putant, sed & ut causa post acceptum iudicium restituatur, puto rectè dici. m

¶ Ex causa etiam emptionis fructus restituēdi sunt. n sed etiam 5 † in societate fructus communicandi o sunt.

¶ Si possessionem p naturalem reuocem, q proprietas mea manet. Videamus de fructibus. Et quidem in deposito & commodato fructus quoque præstandi sunt, sicut diximus. r

¶ In interdicto quoque, Quod vi, aut clam, magis est, ut omnis causa & fructus restituantur.

¶ Ante matrimonium quoque fructus percepti, dotis fiunt, s & cum ea t restituuntur. Eadem ratio est in fructibus prædiorum vrbanorum.

¶ Item si diuidere tecum fundum uelim, tu nolis, & colam: an fructus diuidi debeant post deductionem u impensarum? Et puto diuidendos.

¶ In cæteris x quoque bonæ fidei iudicijs fructus omnimodo præstantur. y

¶ Si dos prælegata z fuerit: ante nuptias percepti fructus in causam legati veniunt. a

Modestinus li. 8. 6† Differ.

LEX XXXIX.

EQuis b * per fideicommissum legaris, post moram c hæredis fœtus quoque debentur. Equitio autem legato, etiam si mora non intercedat, incremento gregis d fœtus accedunt.

Idem lib. 4. Regularum.

LEX XL.

IN eum diem quo creditor pignora distraxit, rectè vsuræ fiet reputatio, e 7 †

m *Dici.*] ut supra eo. l. 2. & supra si cer. pe. l. cum fundum, in princ.

n *Restituendi sunt*] sā uenditione emptori, hoc est dandi, vt supra eo. l. si stipulatus, § si. & supra de hæt. vel act. uen. l. venditor ex hæreditate, § quemadmodum Accur.

o *Communicandi.*] cū putans fundum suum percepit, & sic fecit suos. Item a tempore moræ tenetur de percipiendis.

p *Si possessionem.*] quę erat apud depositarium uel commodatarium.

q *Reuocem.*] de hoc statim ponit exemplum.

r *Diximus.*] scilicet modo in superiori casu circa contractum emptionis.

s *Dotis fiunt*] ut & ff. sol. ma. de diuisione & ar. l. si marito. §. re & infra de iur. do l. dotis fructus. 2 resp.

t *Cum ea*] scilicet dote Accur.

u *Deductionem*] nullus eorum casus, &c. vt infra so ma. l. fructus & infra eo. l. quod in fructus, & supra fam. erc. l. fund. s qui.

x *In cæteris.*] nō comuni diui. bo. fi. est.

y *Præstantur.*] ab initio.

z *Si dos prælegata.*] idest legata a viro vxori.

a *Veniunt*] quia dotis fuerant facti, ut supra proxi. §. ante matrimonium, uidetur etiam legasse quod per primā actionem peti posset, & ualet legatum, quia plenius est legatū, quā de dote actio, ut instit. de lega. §. [illegible] si uxori. & ideo valet, ut infra de lega. 3 si deportata. §. si quis. Accurs.

E *Quis*) CASVS. Testator legauit mihi duas equas alienas, & legauit mihi equitium alienum, tenetur hæres ad fœtus post moram; imo in equitio legato etiam ante moram. Viui.

b *Equis.*] i. equabus. s. alienis: alias si testatoris, statim ab adita hæreditate, ut infra eo. l. Herennius, & dic, singulis.

c *Post moram*] vt supra eo. l Paulus, §. si.

d *Gregis.*] si legaui equitium alienum, & postea nata sub hac oratione comprehendunt, ut inst. de le §. sed si grex. sed si 2. equas postea natas, ante moram hæredis non comprehenduntur: ideoque non petuntur, ut in hac l. dicitur.

I *N eum.*] CASVS. Creditor qui pro decem haberet pignus, vendidit, illud pro viginti, tenetur reddere residuum cum usuris, uel si vendidit illud pro decem tantū, non tenetur ad vsuras debitor ex die venditionis. Legem sequentem uide per te. Viuia.

e *Reputatio*] scilicet, ut sup. l. Sui det usuram debitori, vt supra

6† *Flor. lib. 9.*

* *Vel. 8. equis / sup. e.*

7† *Alias, computatio.*

supra de pignora.actio.l.quamuis,§ si & l. sequen. etiam ex mora in rem in hoc casu.uel die vt tantæ sortis quantum est pretium non debeantur vsuræ ab eo die, licet emptor pecuniam non numerauit, cum creditor fuit in culpa: alioquin non ita,ut supra de distract.pig.l. quæsitum. Accursius.

a Vtur Medij temporis] an appellatione vsque ad confirmationem, ut infra,de app.l. negotiorum. & infra, de re iud. l. si & arg. infra, de titu nupt.l. si tutor. §. quid ergo. Sed cōtra. C.de vsur. rei iud l.2 & fin. Sol. hic frustratorie protractum est tempus, ibi per legis licentiã, v.l illi transiuit in rē iudic.hic non, quod est uerius, ut no. infra de re iudic. l.fina. sed in idem recidit.

b Lege.] idest.pacto.

c D pesuni.] in totum ergo debet fieri oblatio, vt C.de sol. l.obsignatione, & supra de act.empt. l. Iulianus § offerri. & supra de pign. l. qui pignori. Sed contra supra si certum petatur.l. quidam. Sol hic in totū confitebatur, ibi non: vt & sup.si pars hær. peti.l permittēdum. Item hoc quod hic dicit, fallit in casibus quos nota.sup. si certum petatur.d. l. quidam.

d Accepit.] quasi dica., verum est quod scripsit.

e Ille.] scriptor vel notarius.

f Non posse.] vt & supra eodem, l. quod in stipulatione. Sed certe immo & si non esset quantitas expressa vsurarum, non posset peti, quia necessarium est deduci eas in stipulationem, vt C.eo.l quamuis, & §. de præscriptis uer b's l. Titius præsum ptio tñ est p p epistolam quod stipulatio intercessisset,nisi contrarium probaretur, vt C. de contrah. sti pul.l 1. alia tñ causa potest esse quare debeantur, puta mora, si esset iudicium bo. fid.vt supra depos.l Quintus, & tunc quæ in regione frequentantur,ut supra l.1. Accur.

1 † Flor. traxerat.
2 † Alias. ex cusatione vt in archet. qd tanquam ue tustum mutauit Taurel.

Vsura, quæ currebãt ante sententiam, currunt etiam post eam, pendente appellatione frustatoria: & potest iudex appellationis in illis condemnare.

Idem libro 3. Responsorum.
L E X XLI.

Tutor condemnatus, p appellationem protraxerat 1 † executionem 2 † sententiæ. Herennius Modestinus respondit,eum,qui de appellatione cognouit, potuisse, a frustrate riam morandi causa appellationem interpositam animaduertisset,etiam de vsuris medij temporis a eum condemnare.

Per oblationem partis debiti non desinunt currere vsuræ totius.h.d. Intellige quod offerebat partem debiti pprietatis, sed si totū, licet non vsuras, cogeretur creditor recipere. C.de sol. l.1.in princ.coniuncto si l. quod est contra Cy.ibi & l. exhibitus. de Fm[illegible] 2[illegible]

* Lucius * Titius cum centum, & vsuras aliquanti temporis deberet, minorem pecuniam quam debebat, obsignauit, quæro, an Lucius Titius pecuniæ quam obsignauit, vsuras præstare 3 † debeat. Modestinus respondit, si non hac lege b mutua pecunia data esset, vti liceret & particulatim qđ acceptum est exsoluere, non retardari totius debiti vsurarum pstationem,si (cũ creditor paratus esset totum suscipere) debitor, qui in exsolutione totius cessabat, solam partē deposuit. c

* Ad intel. huius §. vide de Hiero 'Ba tigel. l.1 eodem nu. 18 .sup. si cer pet.
3 † Flor. non debeat.

¶Ab Aulo Augerio 4 † Caius Seius mutuam quandã quantitatem accepit, d hoc chirographo: Ille e scripsit 5 † me accepisse, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem, quos ei reddam calendis Iulijs 6 † proximis cum suis vsuris placitis inter nos, quæro, an ex eo instrumento vsuræ peti possint, & quæ? Modestinus rñdit: si non apparet, de quibus vsuris conuentio facta fit,peti eas non posse. f

Idem lib.11. Responsorum.
L E X XLII.

i Herennius Modestinus respondit, fructus, qui post acquisitum g ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommissarium pertinere, licet maior pars anni ante diē fideicommissi cedentem præterisse dicatur.

Cessionarius potest petere illud, quod poterat cedens etiam iure speciali.

Idem lib. 18 Responsorum.
L E X XLIII.

[ij] Herennius Modestinus respondit, eius temporis quod cessit postquam fiscus debitum percepit, h eũ, qui mandatis a fisco actionibus experitur, vsuras, quæ in stipulatum deductæ non sunt,petere posse. i

Idem libro 10. Pandecta.
L E X XLIIII.

Poenam pro vsuris stipulari nemo supra licitum modum vsurarum potest. K *Pomp,li.12.7 † ad Q.Mu.*
L E X XLV.

Fructus percipi ndo vxor vel vir ex re sibi 8 † donata l suos facit m illos tm,9 † do? & dicit industriales sic,naturales non. nam neq; alius bonæ fidei poss.facit suos naturales, sed tantum industriales.Viuianus.

re l gata , ab adita hæreditate dominium est legatarij, & rei & fructus; sed a fructibus posset excusari hæres si nesciret rem legatam, & perciperet eos ante moram,ut infra, de acquirendo rerum dominio.l quæsitum. secus tamen in fructibus ultimi anni matrimonij sequatur circa dotem,ut infra soluto matr. lege, diuortio. quæ est argumentum contra. Accur.

Herennius] CASVS. Mutuaui ro Titio fine vsuris. deinde successit mihi fiscus,& sic cœperunt ei deberi vsuræ post annũ. fiscus iura sua contra Titiũ cessit Seio, nunc agit Seius iure cesso contra Titium. quæritur an possit petere vsuras,& cuius tēporis Resp. eius anni quo fiscus potuit: tñ non prioris vel posterioris tēporis, scilicet post cessionem. Viuia.

h Percept.] destinatione, ut quia obligatio debiti peruenit ad eum ex successione.

i Petere posse.] propter fiscum. quia & eas petere potest non pro futuro, alioquin contra, ut infra, de regu. iur. l in omnibus. petit ergo hic fiscus vsuras iure speciali citra conuentionem, ut supra eo. l. cum quidā §. fis us. Accur.

Poenam.] CASVS. Mutuo decem & stipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ dicit quod ita demum valet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

K Potest] ut & supra eo l pecuniæ & l. placuit & C.e.l. cum allegas,fit enim hoc in fraudem usurarũ, qđ ex qualitate facti & per uaatum præsumitur, quia fit solitus fænerare.sic supra de act.em pt. l. Iulianus, §.ibidem. uel ut ibi. Accursius.

Ruttus.] CASVS. Maritus donauit uxori fundum credenti donationem ualere. quæritur an faciat fructus suos p r ipsum

4 † Flor. Agerio.
5 † Flor. scripsi.
6 † Flo. illis.
7 † Flo.li.12.
8 † Flo desit, sibi.
9 † Flor. tamen.

Herennius.] CASVS. Testator legauit mihi vineam in calendis Iunij, & decessit. hæres pridie vindemias adiuit. Dicit quod habeo fructum vineæ, & cessit dies legati aditione hæreditatis. Viuia.

g Post acquisitum.] i.post aditam hæreditatem, non a die mortis,ut infra,de leg.2.l.si tibi,§.cum seruus, quod ergo legitur supra eodem, l.quis,& C.de vsur.& fruct.leg l.fi. intellige in equis alienis, & equitio alieno. sed testatoris

l Donata.] cum putauit donationem ualere,alioquin pro possessore possidet,ut infra,de a q poss l. quod vxor, quæ est contra.& infra,de don. inter virum & vxo. l.de fructibus. Azo. Alij dicunt quod hic res donata non erat donantis,sed bona fide possessa.

m Facit.] & idem in vsuris ex pecunia redactis, ut infra de don.inter virum & vxor. l.de fructibus.

Suis.

Idem li. 9. 1† responsorum.

L E X VIII.

E Quis,a per fideicommissum relictis, post moram foetus quoque praestabitur, vt fructus: sed & 2 † foetus secundus, ut causa: sicut partus mulieris.

Stipulatio vsurarum in eo, quod est ultra legitimu modum non valet: in alio sic. Bart.

Idem lib. 11. responsorum.

L E X IX.

PEcuniae b foenebris intra diem certum debito non soluto, dupli stipulatum, c in altero tanto supra.* modum legitimae vsurae respondi non tenere. d Quare pro modo e cuiuscunque temporis superfluo detracto, stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum co mittitur ex lapsu diei sine interpellatione: & qui tenetur ad minores post certum tempus, potest se propter moram obligare ad maiores, à quibus excusatur, si nemo extitit, qui reciperet. Bartolus.

¶Vsurarum f stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur: g nec inutilis legitimae vsurae stipulatio videtur sub ea conditione concepta, Si minores ad diem solutae non fuerint. Non enim h poena, sed foenus vberius iuxta rationem 3 † fortis promittitur. Si tamen post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueretur, i eius temporis inculpatam k esse moram constitit. Ideo si maiores vsurae prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur. l

Paulus lib. 2. quaestionum.

L E X X.

PArtum post litem contestatam editum restituere m possessor debet: quem non deberet restituere, si, cum mater peteretur, n iam natus fuisset, nisi specialiter, & pro hoc egisset. o

Non fit compensatio dani prouenientis ex culpa administratoris cum lucro prouenientе ex lege, vel consuetudine: licet propter ipsius contractum: sed cum proueniente ex contractu, & diligentia administrationis, sic hoc dicit. Et in primo casu non fuerunt maiores vsurae in stipulationem deductae: in secundo sic.

Idem libro 11. quaestionum.

L E X XI.

CAius* Seius, qui rempublicam gerebat, p foenerauit pecuniam publicam sub vsuris q solitis. Fuit autem consuetudo, r 4 † vt intra certa tempora non illatis usuris, s grauiores t infligerentur. Quidam debitores cessauerunt in soluendis u vsuris: qui-

a E Quis.] idest, equarum: & facit ad hanc l. ff. de pet. her. l. sed & si lege. in fi. & l. q si ones & l. ancillarum. A.

b PEcuniae.] CASVS. Mutuaui decem Titio. & stipulatus sum reddi mihi 20. hinc ad annum, quaeritur, an valeat? Dicit, quod non in eo, quod est ultra legitimum modum vsurarum in eo quod inf. sic. Caetera sunt plana vsque ad l. Gaius. Vinia.

h Pecuniae.] s. mutuo dederit decem, & stipulatus est sibi reddi 20.

c Stipulatum.] i. stipulationem.

d Non tenere.] vt infra eodem, l. poenam. & l. placuit. Ex quibus colligi, quod vtile per inutile non vitiatur. Accurs.

e Pro modo.] legitimae vsurae. & sic fit separatio, cum sit pecunia res separabilis. sic & alias in pecoribus: vt infra de aqua quotidiana & aestiua l. prima. §. Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam, qui in solido tenetur, vt infra de fideiuss. l. Graeca. §. illud. post est contra.

f Vsurarum.] scilicet maiorum. Accursius.

g Committitur.] interpellari enim videtur ab ipsa die constituta: vt C. de contrahen. & commit. stipulatione. l. magnam.

h Non enim.] quasi dicat propter eam solutionis cessationem, & vsurae deberi, & poenam exigi absurdum est: sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

i Solueretur.] scilicet eum minoribus vsuris.

k Inculpatam.] quoad maiores: sed minores, debentur, nisi fiat oblatio, & consignatio, & depositio: sed contra maiores sufficit sola oblatio: quia non sunt coeptae, vt C. eod. si per te. Accurs.

l Opponetur.] Et sic no. quod non nocet alicui aduersarij defectus, cum ipse in negligentia * non fuit: vt hic, & infra, ut in pos. leg. l. 1. § non exigit. & infra eodem, cum quidam. §. si pupillo. & supra de lege commiss. l. si fundus, § fi. & supra de constit. pecu. item illa, in prin. Sed contra infra eo euictis agris §. fi. Sol. vt ibi. Item contra inf. tit. 2. l. 6. fi. sed ibi non erat qui solueret, erat tamen qui reciperet, hic e contra.

m PArtum. Restituere.] agenti in rem, vel etiam personali, ut inf. eo l. videamus. §. si actionem.

n Peteretur.] rei vendicatione, vel personali.

o Egisset.] post litem contestatam: ergo potest venire per officium iudicis fit ante litem, ut est hic, sed non ante, nisi specialiter petatur: vt hic, & supra de aedil. edict. l. ... & item sciendum & C. de lib. caus. l. fin. aliud autem est si iure fideic. vendicatur: quia post moram, & partus venit: vt inf. eo. l. Paulus in prin. Vel ibi fuit specialiter petitus partus, vt hic.

CAius Seius.] CASVS. Caius erat massarius curiae bono. & foenerabat pecuniam publicam sub quatuor denar. vt erat consuetudo. erat etiam alia consuetudo, scilicet quod illi, qui non soluerent minores singulis quinque mensibus, ex tunc tenerentur ad vsuram quinque dena. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Caius factus est non soluendo culpa Caij, Alius autem soluit, quod debuit, & etiam vltra: ita quod si fieret compensatio, videretur tunc solutum secundum consuetudinem. quaeritur, an fiet compensatio, an non cedet lucro reipublicae, quod plus est solutum: & quod ab alio deficit, soluat Caius de suo sua? Et respondeo, quod cedunt lucro reipublicae eo casu, quo praetextu consuetudinis nomine poenae maiores consecutus est: neque in reuelationem eius computatur. Si vero ex industria sua maiores vsuras stipulatus est etiam vltra consuetudinem: tunc quidem satis est si Caius tantum inferat reipublicae, inter omnia quantum secundum consuetudinem potest ei deberi. ideo si plus quam exigi debuit, ab aliquo est exactum, & alio minus*, licet culpa Caij, fiet compensatio. Secundo dicit: eadem in tutore, si fecit nomina ex pecunia pupilli, & quaedam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab alijs exigit plus: quia compensat, ideo dicit, quia in tutore non habet locum dicta consuetudo, Vbi manus.

p Gerebat.] erat enim massarius communis.

q Sub vsuris.] s. minoribus.

r Consuetudo.] s. illius reipublicae.

s Vsuris.] minoribus ex pacto debitis.

t Grauiores.] legitimae tamen; vt supra eo. l. pecuniae. in princip. etiam, & sine pacto. Accur.

u In soluendis.] scilicet vsuris minoribus & maioribus, secundum Petrum. & hoc culpa Caij interueniente. vnde con dicit compensationem fieri: ut infra de admi. tut. l. cum quaeritur. Vel dic secundum Ion. quod cessauerunt in minoribus; quia erant non soluendo, sed alij soluerunt etiam maiores.

1 † Ff. l. i. 7.

2 † Ff. de ... .

* De modo legitimae vsurae Alexander ab Ale. lib. 4. Ge... in dierum ... 7. circa 6.

3 † Ff. in ... re ... .

* Negligentia quandoque nocet.

* Hoc est textus ad hoc, quod officialis potest acquirere ad ... reipublicae ... de quo tamen non est mirandum, vt hic in secundum ... a Bald.

4 † Ne ... .

a *Quidam plus.*] id eſt, debitores qui ceſſauerant in minoribus.
b *Vſurarum*] ſ. minorum.
c *In vſuris.*] ita quod nullo modo ſoluerunt.
d *Suppleretur.*] in maioribus, habita compenſatione eius, quod ex conſuetudine à quibuſdam exigatur.
e *Proficere.*] ad euitandum damnum propter non ſoluentes maiores : quia non poterant, ſe undum Iru. Vel verius (vt dixi) ad euitandum damnum minorum, quæ etiam ipſa culpa Caij ſolutæ non erant.
f *Cederet.*] vt ſic eas non compenſet.
g *Stipulatus.*] ciuitati cui a quærit vtilem actionem : vt tutor pupillo: vt ſ. de con ſtitu. pecu. cum quis §. Iulianus.
h *Solas.*] & omnes ſcilicet, maiores & minores : ne celeua tur ideo, quia ab alijs exigit maiores: licet & iſti debentes minores ſint ſoluendo, vt ſubijcit.
i *Præſtari.*] ab hac dictione præſtari, vſque illuc acquiſierit, &c eſt littera. Pyſana.
k *Formam.*] id eſt, conſuetudinem, licet minores ſint legitimis : ut infra de adminiſtratione tutor. l. tutor, qui §. cæteris.
l *Soleant.*] tunc ſcilicet cum & hic habeantur pro ſoluendo propter culpam Caij.
m *Publicus.*] id eſt, Caius, qui erat adminiſtrator. nam ipſe à ſeruiendo dicitur ſeruus. hic enim non diuerſitatem perſonarum, ſed caſuum inducit. Vel dic ſeruus publicus iuſſu Caij Seij.
n *Acquiſierit.*] ſcilicet maiorum vſurarum quam conſuetudo ſit. Nam ſuperiori caſu ex conſuetudine, non ex induſtria, uel ſtipulatione Caij maiores vſuræ erant quæſitæ. vnde ibi non ſit compenſatio : hic ſic.
o *Compenſationes.*] i. computationes : vt ſup de rei vend. l. emptor.
p *Si.*] id eſt, quamuis.
q *Vniuerſorum.*] id eſt, ſi hoc non vult pati ſponte.
r *Debitorum.*] ſcilicet quorundam tantum, qui maiores vſuras ſoluerunt. Azo. hoc enim non permittitur, vt j. de adminiſtratione tutorum, cum quæritur.
ſ *Eadem fere.*] ferè ideo dicit propter conſuetudinem illam minorum & maiorum, quæ in tutoribus locum non habet. Item, quia Ciuitati quæritur ex nudo pacto. vt infra eodem, l. etiam, quod non eſt in pupillo. Item quia ſi tutor maiores uſuras propter debitorum paupertatem, & ſuam negligentiam non eſt conſecutus, & occaſione maiorum tantum eſt conſecutus, ut ſuppleatur debitum minorum, non tenetur; ſed ſaltem quædam pupillus agnoſcet ut infra de adminiſtratione tutorum, cum quæritur. Vel ideo quia ipſe pupillus debet ſtipulari, ſi ſeruus ſi habet, vel eſt emendus, vt directa ei quæratur. alias ſi tutor non poteſt ſeruum habere, ipſe tutor præſenti vel abſenti pupillo ſtipulatur, ut ſupra de conſti pecu. l. cum qui. §. Iulianus.

dam plus a intulerunt: & ſic effectum eſt, ut omne; quod vſurarum b nomine competebat, etiam pro ijs, qui ceſſauerant, in uſuris c ſuppleretur. d 1 † Quæſitum eſt, an illud quod amplius ex conſuetudine pœnæ nomine à quibuſdam exactum eſſet, ipſi Seio proficere e deberet, an reipublicæ lucro cederet. f Reſpondi, ſi Caius Seius à debitoribus vſuras ſtipulatus g ſit, eas ſolas h reipublicæ præſtari i oportere, quæ ſecundum formam k ab his exigi ſoleant, l etiam ſi omnia nomina idonea ſint: 2 † ſi ſeruus publicus m obligationem vſurarum reipublicæ acquiſiuit: n æquum 3 † eſſe (quamuis ipſo iure vſuræ reipublicæ debeantur) tamen pro defectis nominibus compenſationes o maiorum vſurarum fieri: ſi p non ſit parata reſpublica vniuerſorum q debitorum r fortunam ſuſcipere. Eadem ferè ſ in tutoribus Marcellus refert.

1 † Fl. ſuppleatur.
2 † Fl. quid.
3 † Fl. ad quæſit. æquũ eſt.

Diuiſa negligentia atque mora, diuidit præſtationem vſurarum, & pœnæ. h. d. quaſi dicat: ſicut diuiditur cauſa, ita diuiditur effectus. F.

Idem libro 4. reſponſorum.

LEX XII.

SEia mutuam pecuniam t accepit à Septitio: de vſuris ita conuenit: vt ſi ſua 4 † quæque die vſuræ u ſupraſcriptæ exſoluerentur, vel poſt tertium x menſem; tunc in maiores uſuras Seia teneretur: & deinceps y per ſingulas z penſiones, ſi conditione data vſuræ non ſoluerentur, ea conditio obſeruaretur, donec omnis ſumma debita a hoc nomine exſolueretur. Quæro, an hæc verba. Et deinceps per ſingulas penſiones, ſi 5 † conditione data vſuræ non ſoluantur, ea conditio obſeruaretur: eò pertineant, ut quamuis commiſſa ſit forte prima ſtipulatio; non tamen in ampliorem quantitatem vſurarum conuenirı poſſit, quam 6 † eius penſionis nomine, quæ egreſſa ſit diem præſtitutum? Paulus reſpondit, plures conditiones continere eam ſtipulationem, b quæ de grauioribus vſuris præſtandis ſubiecta eſſet, 7 † vt per ſingulas penſiones conditio expectaretur, 8 † non illatarum ſuis temporibus leuiorum vſurarum: & ideo

SEia] CASVS. Seius accepit 100. reddenda annua bima trima die ſub vſuris quattuor denariorum ſoluendorum in fine cuiuſlibet anni. & ſi tunc non ſoluerentur dictæ minores, vel ſaltem intra tres menſes, termino elapſo, ex tunc tenerentur ad ſex denarios pro libra. Secundo adiecit idem obſeruari in ſequentibus penſionibus. quæritur ergo, an currant vſuræ maiores primæ penſionis ſtatim per annum intra tres menſes: an tunc demum quando in omnibus penſionibus fuerit ceſſatum? Et reſpondeo primo anno elapſo primi anni currere, & ſic de ſecundo & tertio. Viuianus.
t *Pecuniam.*] reddendam annua bima trima die.
u *Vſuræ.*] ſcilicet minores.
x *Vel poſt tertium.*] quaſi dicat, uel ex tunc ſtatim ex quo eſt ceſſatum: uel poſt tres menſes ex die ceſſationis.
y *Deinceps.*] id eſt poſt alium terminum primũ ex quo ceſſaſſet: & ſic cœpiſſent currere maiores.
z *Per ſingulas*] ex hac oratione, quæ ſequitur, oritur dubitatio: quia poteſt intelligi, ut demum poſt omnem ceſſationem incipiant maiores currere: vt ſupra de pig. act. l. ſi neceſſarias, §. ſi annua. in princip. Vel quia prout in quolibet fuerit ceſſatum, ſtatim pro ea quantitate currant: quod eſt uerius. vt dixi in fine. & ſupra ſi certum petatur, l. lecta. & dicta l. ſi neceſſarias, §. ſi annua. in fine. §.
a *Debita.*] ex hac obligatione ſortis.
b *Eam ſtipulationem.*] ea ſtipulatio vna dicitur propter vnum tempus. ſcilicet ſtipulationis interpoſitæ, in quo conditionem eius, qui ſtipulatur, intuemur: ſcilicet, an ſibi vel alij quærere poſſit: ut infra de donatione cauſa mor. l. ſenatus. § fina. & infra de uerborum obligationib. l. ſi filius. Plures tamen eſſe dicuntur propter plures ſummas: vt infra de uerborum obligationibus l. pluribus. §. primo. Sed nunquid elapſo primo anno ſtatim currunt pro prima ſorte? Videtur quod non, ſed omnibus terminis ſolutis: quia dicit ſua quæque &c. vt ſupra de pignor. act. ſi neceſſarias. §. ſi annua. ſ. d his adiecit deinceps &c. & ſic cum dicat de alijs terminis, apparet quòd de primo tantum dixerat. Item quæro, quod eligatur, uel ſtatim poſt ceſſationem, uel poſt tres menſes? Reſpon. poſt tres menſes: vt infra de uerborum oblig. l. ſi ita ſtipulatus fuero.

4 † Fl. quaque die.
5 † Fl. deeſt, ſi.
6 † Bud. pro ſingulam.
7 † Deeſt eſt. id eſt ut pro.
8 † Flo. ſuſpẽ deretur.

¶ Fiscus ex suis contractibus vsuras non dat, sed ipse accipit: vt solet a fornicarijs, a 1† qui tardius pecuniam inferunt, b item ex vectigalibus. Cum autem in locum priuati successit, etiam dare c solet.

¶ Si debitores, qui minores semissibus vsuras præstabant, fisci esse ceperunt: d postquam ad fiscum transierunt, semisses cogendi sunt præstare.

¶ Eos qui ex administratione rerum ciuitatum conueniuntur, vsuris obnoxios esse satis notum est. e 2† Idem obseruatur in operum f curatoribus, si pecunia apud eos remansit. Sed in ea, quam redemptoribus commiserunt: etiam si negligenter dederint, vsura eis remittitur. Hæc autem ita sunt, si nulla fraus arguitur: g alioquin etiam vsuræ applicabuntur.

¶ Si dies non sit ab ijs, qui statuas, uel imagines ponendas legauerunt, præfinitus: a præside tempus statuendum est: h & nisi posuerint hæredes, vsuras reipublicæ vsque ad tertiam centesimæ pendent. i

Dies etiam incertus a principio, sed ex post facto certificatus interpellat. h. d. tex. cum gl.

Idem lib. 34. 3 † ad edictum.

LEX XVIII.

EVictis agris, si initio k conuenit, vt venditor pretium restitueret, vsuræ quoque post euictionem præstabuntur, l quamuis emptor post dominij litem inchoatam fructus aduersario restituerit: nam incommodum medij m temporis, emptoris damnum est.

Post moram semel commissam non excusatur debitor propter impedimentum superueniens in persona creditoris. h. d. Idem si in persona sua infra eod. l. sed et. si rempub § fi.

¶ Post traditam possessionem defuncto venditore, cui successor incertus fuit, medij quoque temporis vsuræ pretii, quod in causa depositi non fuit, n præstabuntur.

Non debet quis condemnari ad fructus rei in qua fructus non cadunt: sed ad commoditatem, quæ ex ea percipitur: quia loco fructuum habetur. Bart.

Caius lib. 6. ad leg. 12. tabul.

LEX XIX.

VIdeamus, an in omnibus rebus petitis, in fructus quoque condemnandus sit 4† possessor. Quid enim si argentum, aut vestimentum, aliamve similem rem; quid præterea, si vsumfructum, aut nudam proprietatem, cum alienus vsusfructus sit, petierit? Neque enim nudæ proprietatis (quod ad proprietatis o nomen attinet) fructus vllus intelligi potest: neque vsusfructus rursum fructus eleganter computabitur. p Quid igitur, si nuda proprietas petita sit, ex quo perdidit fructuarius vsumfructum, æstimabitur 5† in petitione fructus. Item si vsusfructus q petitus sit, Proculus ait, in fructus perceptos condemnari.

¶ Præterea Gallus Aelius putat, si vestimenta, aut scyphus petita sint, in fructu hæc enumeranda esse: 6 † quod locata ea re, mercedis nomine capi potuerint. r 7† Iter quoque, & actus si petitus sit, vix est, ut fructus vlli possint æstimari, s nisi quis commodum in fructib. numeraret, quod habiturus esset petitor, si, statim eo tempore quo petisset, ire agere non prohiberetur, quod admittendum est. t

Paulus li. 12. ad Sabinum.

LEX XX.

VSuras illicitas sorti mistas ipsas tantum non deberi constat: cæterum sortem non vitiare. u

initio secus instricti iuris: ut supra de præscriptis verbis, l. Titius. & C. de vsur. l. quamuis. Si autem hic pactum non interfuisset: non deberentur nisi ex mora, quæ per interpellationem, vel litis contestationem aduenit: vt infra eo. l. mora. § in bonæ fidei. Sed quid si mercedem ad certum diem se soluturum conuenit: & nil de usuris dictum est? Respon. præstat, quia in mora est in die interpellante pro homine, ut arg. supra de leg. commis. l. si fundus. §. 6. & infra eo. l. euictis. & infra de act. & obl. traiectitiæ. & C. loca. & condu. l. præses. Accursius.

a *A fornicarijs.*] idest, qui furnum, uel fornacē, uel apothecas, uel quid simile a fisco conducunt, alias fornicatijs.

b *Inferunt*] non ipsa re, sed fieri moram a fisco.

c *Dare.*] not. ergo hæredem debere uti iure defuncti: licet ipse per se sit priuilegiatus: ut hic, & C. de ijs quibus ut indig. l. Pollā. & inf. de cond. & dem. l. in facto. §. fiscus. & infra solu. matr. si marito. in princ. & l. si mariti. & supra de iud. hæres. Sed argu. contra infra de iure do. l. promittendo §. fin. & infra de solu. l. sticbum. §. aditio. Accu.

d *Ceperunt.*] quia fiscus successit creditori.

e *Notum est.*] etiam sine vlla mora. Sed contra infra ad munici. l. constitutionibus. Sol. ut ibi.

f *In operum.*] publicorum, ut differat a præcedente.

g *Arguitur.*] scz curatoris. Azo.

h *Statuendum est.*] & nisi sit a præside constitutus, tunc intra sex menses leuiores, postea vero semisses: ut infra de ope. publi. si legatū. quæ contra. Sed non placet, quod sit contra, sed concordat cum illa. & sic istam distinguas, ut ibi notatur.

i *Pendent.*] propter moram post præceptum præsidis alias non, ut supra l. prox. in Princ. Accur.

k E*Uictis Initio.*] idest, incontinenti.

l *Præstabuntur.*] etiam sine interpellatione: quia dies interpellat pro homine, ut C. de contrahen. stipulatio. l. magnam. Azo. Si autem hoc pactum non esset, non ueniret, nisi post euictionem mora interuenerit. Accursius.

m *Medij.*] idest, a lite contestata usque ad sententiam.

n *Non fuit.*] idem erit & si esset in causa depositi, si tamen oblatum non esset. vt C. eodem, l. secunda. Iro. Sed videtur, quod nullo modo currant: ut supra eodem, l. pecuniæ. §. si. & l. cum quidam. §. si pupillo. quæ sunt contra. Solu. hic in quasi mora, ibi in vera. l. moræ: alias hoc ipsi defuncto inceperant currere: ibi non, sed erant cursuræ, ut infra eodem, l. cum patri.

o V*Ideamus. Proprietatis.*] in quia ex nuda proprietate. i. ex hoc uerbo, vel nomine non facta relatione ad rem ipsam nullus fructus peruenit. Azo.

p *Computabitur.*] sicut nec aliarum seruitutum: ut statim dicit ibi, iter quoque &c.

q *Vsusfructus.*] ut supra de rei vend. l. fructus non modo. in fi. & l. seq.

r *Potuerint.*] hæc tamen vero locantur.

s *Æstimari.*] ut sup. de seruit. rust. præd. l. cum esset in fi.

t *Quod admittendum est.*] ut supra si seru. ven. l. loci corpus. §. in confessoria.

u V*suras Non vitiare.*] Sic ergo inutilis adiectio vitiatur, & non uitiat, ut hic, & infra eo. l. l. placuit. Accursius.

1 † *Fis fornicarij fornicarij sunt opifices, & propolæ, & institores, qui tabernas a fisco conducunt sub fornicibus, ut ibi merces suas venales habeant: eiusmodi esse solent in porticibus fora uestium, in macello, quas vocant Buden.*

2 † *In arche. notum nō est, sed maior. Taur.*

3 - Ista glo. est singu. ad hoc, quod ille qui est obligatus fisco, cōstituitur in mora sine interpellatione re ipsa: quæ tñ gl. cum tex. non debet ita large intelligi prout volunt scribentes vbique, ut hic in nouis interpreta. Bu.

3 † *Fis idem hic. §. respon. sionem.*

4 † *Fis. con. demnandus.*

5 † *Fis. æstimabuntur.*

6 † *Alias, in fructu hoc numerādum esse, quod locata ea re mercede capi potuerit.*

7 † *Fis. potuerit.*

Qui differt solutionẽ ex iusta causa, non committit moram: secus si ex ficta. h. d. cum l. seq. & seq. Et differt ista lex a lege si quis solutioni. quia hic non negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. hoc dicit Bart.

Vlpianus lib. 34. ad edictum.

LEX XXI.

SCiendum est non omne quod differendi causa optima ratione fiat, moræ annumerandum. * Quid enim, si amicos adhibendos a debitor requirat, vel expediendis b debitis, 1 † vel fideiussoribus rogandis, c vel exceptio aliqua allegetur; Mora certè 2 † facta non videtur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXII.

SI modo idipsum non frustrandi causa simuletur.

Vlpia. lib. 34. ad edictum.

LEX XXIII.

SEd etsi reipublicæ causa abesse subito coactus sit, vt defensionem d sui mandare e non possit, f moram facere non videbitur; siue in vinculis, hostiumve potestate esse cœperit.

Mora commissa re ipsa non tollitur ex casu contingente ex persona morosi.

¶ Aliquando g etiam in rẽ h 3 † moram esse decerni solet, si forte non extat qui conueniatur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXIIII.

SI quis solutioni quidem moram fecit, iudicium autem accipere paratus fuit: non fecisse videtur moram: vtique si iuste ad iudicium prouocauit. i

¶ Cum reus moram k facit, & fideiussor tenetur.

¶ Mora videtur creditori fieri, siue ipsi, siue ei, cui mandauerat, siue ei qui negotia eius gerebat, mora facta sit. Nec hoc casu per liberam personam acquiri videtur, sed officium impleri: sicuti cum quis furtum mihi facientem deprehendit negotium meum agens, manifesti furti actionem mihi parat. l

¶ Item cum procurator interpellauerit promissorem hominis, perpetuam facit stipulationem, m etsi 4 † mortuus sit homo promissus.

Primo loquitur in malæ fidei possessore. Secundo loquitur in bonæ fidei. Tertio in eo qui a principio fuit bonæ fidei, postea incepit esse malæ fidei. Secunda ibi, In alieno fundo. Tertia ibi, Bonæ fidei.

Vlpianus lib. 7. digestorum.

LEX XXV.

QVi scit n fundum cum alio sibi communem esse, fructus, quos ex eo percipit 5 † inuito vel ignorante socio, non maiore ex parte suos facit, quam ex qua dominus prædij est. Nec refert, ipse, an socius, an vterque eos seuerit: quia omnis fructus non iure seminis, sed iure soli o percipitur. Et

a Sciendum est. Adhibendos.] scilicet solutioni, per quos facilius possit probare se soluisse quam per extraneos vel inimicos.

b Expediendis.] quod debitori daturi sunt pecuniam. Accursius.

c Rogandis.] vt intersint solutioni: & sic videant se liberatos. Vel dic ut interueniãt apud creditorem, a quo modo accepit debitum vt satisfaciant priori. Vel dic tertio quia obligatus erat aliquis fideiussorẽ dare, ut supra de consti. pecu. l. qui autem. § j. Non enim videat esse in mora dãdi, dũ pro eis inueniendis, studet, & sic curret. Acc.

Sed etsi reipublicæ.] CASVS. Si reipub. causa aliquis missus est subito, nulli videtur moram facere: & ergo ad vsuras non tenetur. Vivi.

d Defensionem.] idest, excusationẽ sui quare non soluat. Accursius.

e Mandare.] per procuratorem. Azo.

f Non possit.] de facto. de iure enim potest.

g Aliquando.] Titius minori debebat 10 ex contractu bonæ fidei, tenetur ad usuras sine vlla interpellatione, vel lit. contesta. maxime si non sit, qui conueniatur, quia est absens Titius, uel sine hærede decessit.

h In rem.] potest dici moram fieri in rẽ ubicunque quis sine denunciatione vel litis cõtesta. tenetur ad fructus uel usuras, sicut infra eo. l. uideamus. in respon. & §. item si indebitũ, & §. in Fabiana. & §. item si vi. & §. ex causa, & §. in interdicto, & § fin. & infra eod. leg. penult. Quod autem de vsuris dixit, non inuenimus eas currere ex mora in rem, nisi in personam minoris, ut C. in quibus cau. in integrum restitu. nõ est nec. l. in minorum. Punitur ergo huiusmodi mora in rem, ut dictum est in prædictis: & patet etiam infra de verborum obligat. l. cum filius, §. 1. & l. ad diem, & infra titu. l. fin. & l. habeo. Sed Ir. dicit eam non poni, cum rei, non personæ uitio, eueniat: sed forte intelligebat aliter quam in prædictis casibus. Item pone infra tit. 2. l. Labeo.

Si quis.] CASVS Titius debitor dicit se nolle soluere, sed iuri parere, quæritur, an sit in mora? Respo. quod non, si iuste &c.

¶ Cum reus.] Si reus est in mora, eosdem effectus, quos habet mora contra reum, habet & contra fideiusso. ut infra eo. mora.

¶ Mora.] Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorum meorum interpellet debitorem meum, facit eum morosum ratione officij: nec per eos acquiritur actio, sed impinguatur, sicut si furem inuenirent rerum mearũ, acquirunt actionem, ut de non manifesto faciant manifestum. & sic in quadruplum, & sic denunciatio procuratoris impinguatur, & ad aliud valet, ut faciat perpetuam obligationem, scilicet quo ad hoc, vt licet res debita pereat debitori, eius obtentu non liberetur. Viuia.

i Prouocauit.] vt infra. de reg. iur. l. qui sine dolo. & quod. vi aut clam. l. 3. § si quis paratus. Et sic no. post litem cõtesta. aliquẽ nõ esse in mora * & sic est cõtra ff. de verborum obligationib. l. nerou § primo. Sol. ibi non habuit iustã causam litigandi. hic sic, argumen. supra de petitio. hæred. l. illud. & eodem modo solue supra de condict. furti. l. fi. Accur.

k Cum reus moram.] Nã mora rei fideiussori nocet, ut infra de verborum obligationib. mora. & de ope. liber. l. si libertus moram. Accur.

l Parat.] ut infra de furt. l. 3. & l. si quis in seruitute, & infra, ff. vi aut clam. l. 3. in princ. & infra de bo. autho. iu. li. poss. l. cum vnus.

m Stipulationem.] ut supra de procura. l. procuratorem. Et expone, ut infra de uerborum obligationib. l. si seruum, §. sequitur. Accur.

Qui scit.] CASVS. Siue sciam te partem habere in fundo, quem possideo, siue sciam totũ tuum: nõ facio fructus meos in eo, quod tuum est.

¶ In alieno.] A non domino emi fundum in quo seminaui alienum frumentum quæritur cuius sit fructus an meus, an eius, cuius fuit semen. & dicit meum esse, sicut quando ex opera serui alieni, quẽ bona fide possideo. hoc autem probat, ex alio simili: ut ecce in meo proprio fundo seui alienum semen. & dicit quod est meus fructus, idem est ergo in bo. fi. pos. quia plus iuris habet bo. fi. poss. circa fructus quam fructuarius, cum bo. fi. fiant statim, quod a solo separati sunt, sed fructuarij fiunt demum in horreis repositi. & idem quod est in bo. fi. est in eo, qui habet fundum in emphyteusim: ut statim quod a solo separati sunt, fiant eius. Viuia.

n Qui scit.] sed haret quod sit suum vel seminatoris. ?

o Soli.] idest, quia fundum, vel bona fide a. se possessum.

* (Inter gl. 1. in princip. in cap. post extra de testi. & cau. quoniam frequenter. §. si vero alter ad finem. ibi, etiam habent fit se excep. tamen. li. firmas, ut li. non contest.

1. † Flo. expediendi debiti.

2. † Flor. decreta.

3. † Alias Aliquando & in re mora dicitur fieri.

* Litis contest. facta. an constituatur quis in mora ui. in ind. tra. ctatis in uer. litis contestatio. & in uer. mora.

4. † Flo. deest verbum mortuus fit homo promissus, quæ quidam irreptisse ex gl. uolunt, non enim curant in ma. nuscr.

5. † Flor. percepit.

Quam-

quemadmodum a si totum fundum alienum quis sciens possideat, nulla ex parte fructus suos facit, quoquo modo sati fuerint: ita qui communẽ fundum possidet, non faciet fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinebit.

¶ In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum b seuit. c 1 † an Titius bonæ fidei emptor perceptos fructus suos faciat; Respondi, quod ad fructus, qui ex fundo percipiuntur, intelligi debet proprius 2 † eos ijs d accedere, e quæ serui operis suis acquirunt: f quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius ex quo percipiuntur, quam seminis g ex quo oriũtur, inspicitur, & ideo nemo vnquã dubitauit, quin si in meo fundo frumentum tuum seueris, 3 † seges, & quod ex messibus collectum fuerit, meum fieret. Porro bonæ fidei possessor in percipiẽdis fructibus id iuris h habet, quod dominis prædiorum tributum est. Præterea cum ad fructuariũ pertineant fructus a quolibet i sati, quanto magis hoc in bonæ fidei possessore 4 † recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habet: 5 † cum fructuarij quidem non fiant antequam ab eo percipiantur: k ad bonæ fidei autem possessorem pertineant, si 6 † quoquo modo a solo separati fuerint. Sic & eius l qui vectigalem fundum m habet, fructus fiunt simul atque a 7 † solo separati sunt. n

¶ Bonæ fidei emptor seuit, o & antequam fructus perciperet, cognouit fundum alienũ esse. an perceptione fructus suos faciat, quæritur? Respondi bonæ fidei emptor quod ad percipiendos p fructus intelligi debet, quamdiu euictus fundus non fuerit. Nam & seruus alienus, quem bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea uel ex operis suis acquirit, q 8 † quamdiu a me euictus non fuerit.

Idem lib. 6. ex Minitio.

LEX XXVI.

VEnationem in fructu 9 † fundi negauit esse, nisi fructus fundi ex venatione constaret. r

Moram sibi commissam transmittit. quis ad hæredem. Bart.

African. lib. 8. quæstionum.

LEX XXVII.

CVm patrifamilias mora facta sit, iam in hærede eius non quæritur mora, nam tunc hæredi proximo iure hæreditario ea competit: s ideoque ad cæteros quoque deinceps transmittetur.

Caius libro 2. rerum quotidianarum, siue aureorum.

LEX XXVIII.

IN pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac, pili, 10 † & lana. Itaque agni, & hædi, & vituli 11 † statim pleno iure sunt bonæ fidei possessoris t & fructuarij. u

¶ Partus * vero ancillæ in fructu non est, itaque ad dominum proprietatis x pertinet.

a *Quemadmodum.*] quod est in toto quo ad totum, idem est in parte quo ad partem, ut hic. & infra ad legem falci. l. in ratione §. prorsus, & infra de admininist. tutor. l. si duo. in si & infra de acquirenda hæredit. l. si seruus eius, & supra de pac. l. iurisgentium. §. adeo, argumen. contra. C. de distract. pign. l. quamdiu. & supra de inoffi. testamen. l. Papinianus § sed nec impuberis, & sup. de euict. l. ex mille, & supra de petit. hære. l. sed & si. § adeo. Sol. autem est in illo generali: idem in parte, &c. in brochar. lo.

b *Frumentum*] scilicet alienum. Accu.

c *Seuit.*] prædictus Titius bonæ fidei possessor

d *Iis.*] neutri generis.

e *Accedere*] scilicet fructus.

f *Acquirunt.*] ut infra, de acquirendo rerum do. l. quæsitum, in fine.

g *Seminis.*] quod fuerat alienum.

h *Id iuris.*] scilicet pœnæ, ut infra de acquirendo rerum do. l. in bon. fid. in prin. Non enim per omnia sunt similes, ut patet in quæstione serui habenda, et J. ad sylla. l. 1. §. 1.

i *A quolibet.*] & de cuiuslibet frumento.

k *Percipiantur.*] ut supra de usufruct. l. si fur. decerpserit. & subaudi hic, uel ab alio nomine suo Vel dic scilicet, ita quod illo nec reponantur, ut & no. supra qui mod. vsusfruct. amit. l. si vsusfructuarius.

l *Eius*] ut & infra de acquirendo rerũ domi l. quæsitũ, in si §.

m *Fundum*] idem in colono, ut infra de fur. l. si apes. § 1.

n *Separati sunt.*] etiã a furibus, dummodo possessores bo. fi. possidentes nõ desierint habere possessionem, fundi. Item sunt & aliæ duæ differentiæ inter fructuarium * & bo. fi. possessorem: quia bo. fi. pos. transmittit ad hæredem fructuarius nõ, ut Inst. de re. di. §. is ad quem. Item fructuarius etiam naturales fructus suos facit, ut supra de vsufru. l. vsufr. legato. bo. fi. possessor, non, ut supra eo l fructus.

o *Seuit.*] idem si post scientiam seuit, uel etiam post lit. contest. ut ex responsione colligitur.

p *Percipiendos.*] No. ergo, quod bo. fi. poss. post lit. contest. quo ad quæ iam remanet bo. fi. pos. scilicet ut faciat suos fructus, ut hic. Item ut compleat vsucapionem, ut supra de rei vend. l. si post. & C. de usuc. transfor. §. hoc procul dubio. Item, ut non præstet interitum, si tamen iustã causam litigandi habeat, ut supra de rei vend. l. utique. p non enim, & de pet. hæred. l. illud. si autem male fi. vt teneatur de fructibus. Item, ut interrumpatur præscriptio. Item in quodam alio. nec omnino censetur bo. fid. pos. nec malæ fi. vt supra de rei vend. l. Iulianus scribit, si in alienum. Sed in eo quod dicit hic, facere fructus suos post scientiam, est contra infra de acq. re. do. l. bonæ fidei. § in contrariũ. Sol. hic de æquitate: ibi de rigore, secundũ Ir. Vel possumus dicere quod quæstio, quæ ibi fit, determinatur hic. Vel dicamus, quod quamuis suos faciat, ut hic, tamen si extant, iudicis officio restituit, ut supra eo. l. euictis, & C. de rei ven. l. certum. Item hic, in singulari petitione: secus autẽ in petitio. hæredit. vbi quocunque modo sciat, incipit esse prædo, ut supra de pet. hæred. l. sed & si. §. de eo autem loquitur.

q *Acquirit.*] vt C. de rei vend. l. 1. Sed contra inf. de acq. re. do. l. qui bona fide. §. tamdiu. vbi tam in lib. ro homine bo. fi. poss. q in seruo alieno bona fide possesso videt nocere superuenie scientia. Sol. ibi ad liberos tm̃ refertur, non ad seruum alienum: licet & de illo ibi fecisset mentionem. Item contra infra de acq. rerum dom. l. quæsitum, ubi similiter dicit in bo. fi. pos. quolibet nocere superuenientẽ scientiam. Sol. ibi loquitur in hærede qui nunquam habuit bonam fidem, licet defunctus habuerit: hic autem habuit emptor ab initio bonam fidem: secus si scientiam, ut ibidem.

VEnationem.] CASVS. Fundũ meum mala fide possedisti, & fructus percepisti, & etiã venando ibi feras cœpisti. licet rem cum alijs fructibus reddas, non tñ cum feris, nisi & c.

r *Constaret.*] tunc enim est in fructu. ut & supra de vsufruct. l. item, § aucupiorum, & l. vsusfructus in fine. Accursius.

s CVm patrifamilias Competit.] sibi facta intelligitur. Sufficit enim semel moram fieri vt vsuræ vel vsusfructus perpetuo debeantur, ut infra, de lega. 1. Titia Seio. § 1.

t IN pecudum. Possessoris.] ut infra de acqui. rerum dom. l. bo. fi. § fi.

u *Et fructuarij.*] vt & supra de vsufr. l. vetus fuit.

x *Proprietatis*] non autem ad fructuarium, ut insti. de re. di. §. in pecudum, nec ad bon. fid. possess. scilicet directe, utiliter autem sic, ad bon. fid. poss. ut supra de pub. l. si ego. § partus.

1 † Flor. seuit.

2 † Flor. proprius ea accedere.

3 † Flor. frumentum, seges.

4 † Flor. possessoribus.

5 † Flor. habeat.

6 † Flor. desi.

7 † Flor. de.

* Fructus rius & bo. fi. possessor differũt. ut in ind. tra fructuarius bonæ fidei, in ue. possessor, bonæ fidei.

8 † Flor. ad quæras.

9 † Flor. Venationem. fructus fundi. Alias Ex venatione fructum.

10 † Flor. lac, & pilus, & lana.

11 † Alias additur: & sucula.

* In bona locum Cuiacius de fruct. bon. & mal.

§.partus. Sed uidetur etiam directo iure ad bo.fi. pos. pertinere, ut sup.eo.l Paulus.§ hæres. quod est contra. Sol. illud euenit ibi ex uoluntate defuncti, qui deducto reditu voluit talia restitui.

a Placuit posse.] Hoc est vetum secundum leges istas sed per authē. ne licitas peter, qui fuit stipulatus illicitas; quia cadit à principali actione, vt C. de vsur. auth ad hæc. Vel illa loquitur in iustitiis. Item no. hic, argum. quod sic vltra modum, reducitur ad modum. Item, quod inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat, vt C. de do. l. sancimus, §. si quis autem. & de consti. pecu. l. hactenus. §. fin. & supra eod. l. pecuniæ in princ. & l. vsuras.* & infra de iu. do. l. siue generalis. §. quæsitum.

1† El lib ..

Absurdum, enim uidebatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominū gratia cōparauerit.

Quod est inutile, uitiatur: & non vitiatur vtile, hoc dicit.

Martianus lib 3.5. 1† institu.

LEX XXIX.

PLacuit, siue sup. statutum modum quis vsuras stipulatus fuerit, siue vsurarum vsuras: quod illicite adiectum est, pro non adiecto haberi. & licitas posse a peti.

Paulus lib. 3. 2† responsorum.

LEX XXX.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus usuræ b creditarum ab eis pecuniarum.

Vlpianus lib. 1. responso.

LEX XXXI.

QVod in stipulatione sic adiectum est, Et usuras, si quæ competierint: nul-

* Vi. not. ad d. l. vsuras.

2† Fl. Paulus lib. singulari regularum

b Etiam Vsura.] hoc speciale contra duas regulas. Vna, quia regulariter non debentur citra uinculum stipulationis, ut C. eodem, l.3. Alia, quia nudum pactum non parit actionem, ut supra de pac. l. iurisgentium. §. quinimo. Accur.

c Qvod in stipulatione Monumentis. vt infra eod. l. tutor. § fi. & infra, de uerb. oblig. l. ubi autem, §. pen sic nec sententia, ut infra, de re iud. in summa, §. qui fortis. Sed contra infra, de leg. 3. nummis. Sol. ibi fauor ultimæ uoluntatis: hic odium vsurarum. vnde illud valet, licet in exiguis, hic non, ut argu. infra de liber. & postu. l. cum quidam.

MOra.] CASVS. Quæritur qualiter mora definitur. Et dicit Pomponius, quod non potest definiri, neque potest dici quando committatur. nam tunc cum quis interpellatur congruo loco & tempore, loquitur de mora, quæ fit facto hominis, i. per interpellationem. nam quædam alia est specialis, quæ re ipsa committitur sine facto hominis: de qua hic, non dico. An sit in mora debitor si procurator eius uel familia interpellatur? Et dicit quod non: imò ipse debitor desinit esse in mora, si iam eo in mora existente dem ei nouam dilationem.

¶ In bon. fid.] In uenditione, quam tibi feci, debes mihi x. si sis in mora, teneris ad usuras. Secundo, vendidi filio tuo pro x. quandam rem: cuius nomine ipse insolidum, tu uero teneris, vel quod iussu, vel de in rem verso, uel de peculio. quæritur an in usuris tenearis? Et dicit quod non, sed agam contra te ad sortem act. de peculio, uel simili: & quod per eam non consequar, a filio tuo petam. Tertio econtra interpellaui filium, ipse quidem fuit in mora: tenetur insolidum ad usuras, pater non tenetur in plus, quam de peculio. Quarto dicit, quod si duo rei promittendi sunt, alter non tenetur insolidum, licet vnus sit in mora: quia licet eum interpellaret, non nocet alij. Quinto, si fideiussor in mora solus sit, non nocet reo vt ad vsuram teneatur, nam neque si occiderit fideiussor seruum debitum, nocet reo, imo liberatur reus: & per consequens fideiussor, directa, non utili, tenebitur.

d Non ex re.] quandoque enim fit ex re, ut supra eodem. l. sed & si rei, §. aliquando, & dicetur in distinctione statim.

e Opportuno loco.] sed quis dicitur opportunus locus? Respon. potest dici ille, in quo debitor potest conueniri invitus ut soluat: non alius, etiam ubi habet locum domicilij: sed non potest ibi conueniri, quod fit quandoque, vt diximus supra de transa. l. cum hi. §. causæ. Item subaudi. & tempore, vt infra, de sol. l. si soluturus.

f Quod apud iudicem.] scilicet, an in loco opportuno interpellatus fuerit, & sic sit in mora. Accur.

g Difficilis est.] idest impossibilis, sicut testium notitia, ut infra, de testi. l. 3. § 1. Sed certe mora quæ iure communi committitur, potest sic definiri. Mora est * cum quis maior 14. ann. non habens curatorem: quia si habet, pupillo comparatur, ut infra, de verborum obligationibus l. si pupillus Sed contra supra de cui. l. si dictum, §. pupillo. Sed dic, ut ibi diximus. Interpellatus per dici appositi lapsum, ut infra, de verborum obligationibus. l. si fundus, & C. de contrah. stipu. l. magnam, uel per litis contesta. ut infra, de uerb. obliga. l. nemo. §. 2. Vel per eius cui debetur denunciationem congruo loco & tempore factam, ut hic, & infra de uerborum obliga. l. si ex legati. cum intelligat se debere, vel intelligere debeat, vt supra si certum petatur l. quod te. Nec omissa sit debiti repetendi instantia: & sine causa distulit rei præstationem uel solutionem, ut hic, & supra eodem, l. secundum. Hæc autem mora sic commissa habet quinque principales effectus. Primum, quia facit rem uel interesse tantum æstimari officio iudicis prout erat tempore moræ, uel cœpit esse postea, perseuerante tamen mora, vt supra de eodem. l. vlt. § 2. & supra de condi. tri. l. penul. & de act. empt. l. datio, §. si per venditorem, & infra, de re iud. l. si calendis, & supra de cond. fur. l. in re. § 1. & infra, de verborum obligationibus. l. quoties in diem. Secundus effectus est, quia facit currere vsuras in contractibus bon. fi. & in quibusdam stricti iuris, scilicet in legatis & fideicom. vt hac. l. §. in bonæ fidei, & de leg. 2. l. si quis seruo. & l. qui solidum. & respon. & §. etiam. Nam parificantur hic legata & fideicom. missa iudicio bon. fid. vt C. in quibus cau. in int. rest. non est nec. l. in minorum. sed secus in contractibus stricti iuris, etiam lit. contestata C. de condi. indeb. l. 1. licet Rogerius contra, per l. infra eod. l. lite. sed in bonæ fid. intelligit. Item & tertium habet effectum, quia inducit præstationem fructuum in quolibet casu, si petam, quod aliquando fuit meum, uel eius à quo causam habui. vsuras ex quo lit. contesta. in stricti iuris iudicijs, sed in bon. fid. semper sufficit sola mora: ut probatur hæc infra eodem, l. videamus. in princ. & §. 1. & §. si actionem, & § ex causa, & §. si possessionem. & supra eodem, l. 2. Quartum habet effectum in casu speciali: quia punit in tertiam partem. eius, quod debetur, vt C. de inoffic. testam. l. si quis in suo. Quintum habet effectum circa interitum. Nam indistincte moratus de periculo tenetur, etiam peritura penes actorem, uel non. satis est enim quod potuit non perire, ut infra, de leg. 1. l. cum res. §. fin. & l. apud Iulian. §. 1. Nec ob. supra depo. l. plures §. vltim. quia ibi non erat in mora, quia habebat probabilem causam resistendi: licet esset conuentus, puta propter expensas. Item probatur expresse in authen. de deposito. §. 1. collatio, 6. vbi dicit intercedentem tenere de casu fortuito multo magis ipse depositarius tenetur. In rei vendi. tamen quædam specialitas seruatur: quia ubi est mora possessor

lius esse momenti, e si modus certus non adijciatur.

Mora regulariter non contrahitur re ipsa: sed per interpellationē factam congruo loco, & tempore: quæ an legitimè facta sit, cōmittitur iudicis arbitrio, & si remissa fuerit, tollitur mora. h.d. usque ad §. in bonæ fidei.

Papinianus 3† lib 4. respon.

LEX XXXII.

MOra fieri intelligitur nō ex re, d sed ex persona: idest si interpellatus opportuno e loco non soluerit. quod apud iudicem f examinabitur. Nā (ut & Pomponius lib. 12. epistolarum scripsit) difficilis est g huius rei definitio. Diuus quoque Pius Tullio Balbo rescripsit, an mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neque iuris authorum quæstione de-

* Moræ definitionē ponit Salyc. de mora. in præfa num 1 & per totū tra.

3† Martianus lib 4. Regularum.

infra, de actio. & oblig. l. contraxisse. Accursius.

ADDITIO. Vel dic contractum fidē per collatam solutionem sibi debet etiam solutio ventulari, secundum Bald. hic.

a *Ut legem.*] vt C. de vsur. l. eos qui, §. super.

b *Mora.*] f alia.

c *Vsura.*] imo videtur quod non vt vsura, sed ut interesse: ut sup. pro socio. l. socium. in princ. sol. ut ibi. Accur.

d *Temporis*] post quadrimestre tempus.

e *In potestate.*] no. rationem, quare ad iudicem non spectat: quæ ratio cum quandoque deficiat, ad eū spectat futuri temporis tractus, ut statim in exemplis dicam.

f *Iudicatum.*] posset esse alia ratio reddi, quia cum per legem nobis sit prouisum in hoc casu, quando non soluit intra quadrimestre tempus ꝑ legem. ut C. de vsu. rei iud. l. fin. non debet de hoc iudex se intromittere, argum. C. si manci. ita fue. alie. ne pro. l. si is qui. & C. de fideicom. authen. hoc amplius.

g *Nam.*] prædicta cōfirmando Accur.

h *Post condemnationē.*] sed ante multum pertinet, ut sup. de ædil. edi. l. ædiles. §. item sciendum.

i *Tractus.*] q. d. nihil, vt & supra de iu. non quemadmodum, & inf. de aqua plu. arcen. Atteius, §. pen. Sed contra C. de sen. quæ sine cer. quanti. l. 1. §. 1. vbi de vsura futura iudex pronunciauit. Solu. hic officio debetur vsura, ibi per stipulationem. Vel ibi in sententia præcepit, hic autem in quadam interlocutoria, sed & alijs modis potest poni sibi casus. Item contra infra, de no. operis nunciatio. l. si prius, & de aqua pluuia arcen. l. Atteius, §. de eo opere & de damno infec. l. qui bona, §. cum inter. & C. de fideius. l. prima, & supra ad legē Aquil. l. in leg. Aquilia si delectū. & supra de peti. hered. quod si in diem, §. primo, & sup. si ser. vendi. l. legi. & l. harum. & supra si vsusfru. pe. l. pen. §. pen. in fi. & supra pro soc. l. pro socio. quibus omnibus cauetur de futura. Solu. speciale in prædictis, alias seruetur hæc regula. Vel dic, q pro præsenti iure ago in omnibus casibus prædictis licet pro tempore futuro. q hæc lex non prohibet, hic enim nullum ius obligationis habeo in præsenti quod possit porrigi ad futurum, quia officio debentur. Quid ergo si stipulatione debentur vsuræ, non per officium? videretur secus, secundum hoc. Vel forte iuē alia ratione, quia item incertum tempus debetur, cum sit in potestate debitoris soluere. sed hoc falsum est, ut infra, de verborum obligatio. l. qui Romæ. in principio.

k *Restitutionem.*] idest, circa ea, quæ debentur ex causa tutelæ.

l *Latior*] quam in alijs quia hic re ipsa fit mora, ut C. in quib. cau. in integ. resti. non est neces. l. in minorum.

legem a ꝑ non offendat.

Qui pecuniam alienam conuertit in suos vsus hoc ipso videtur in mora: & qui potest petere in sortem non potest petere sibi caueri de vsuris futuris, si sors nō soluatur. hoc dicit.

¶ Socius si ideo condemnandus erit, quod pecuniam communem inuaserit, uel in suos vsus conuerterit: omnimodo etiam mora [b] non interueniēte, præstabuntur vsuræ. [c] Nec tamen iudex iudicij bonæ fidei recte iubebit interponi cautiones, ut si tardius sententiæ condemnatus paruerit, futuri temporis [d] pendantur vsuræ; cum in potestate [e] sit actori iudicatum [f] exigere. Paulus notat. [g] Quid enim pertinet ad officium iudicis post condemnationem [h] futuri tēporis tractus? [i] ꝑ Papinianus ait: Circa tutelæ restitutionē [k] pro fauore pupillorū latior [l] interpretatio facta est. Nemo enim ambigit hodie, siue iudex accipiatur in diē [m] sententiæ, siue sine iudice tutela restituitur in eum diem, quo restituit, [n] vsuras præstari. Plane si tutelæ [o] iudicio nolentem experiri tutor vltra conuenerit [p] & pecuniam obtulerit, eamque obsignatam

m *In diem.*] No. q in die, qua fertur sententia, præstatur vsura pecuniæ debitæ ex administratione, hoc est quæ cucurrit vsque tunc, non postea intra tempora, quatuor mensiū, vt C. de vsur. rei iudi. l. fin.

n *Restituit.*] pecuniam ex administratione debitam.

deposuerit: [q] ex eo tempore non præstabit vsuras. [r]

In actionibus stricti iuris veniunt vsuræ a tempore litis contestatæ. hoc dicit.

Idem libro 6. Quæstionum.

LEX II.

VVlgo receptum est, vt quamuis in personam [s] actum sit, post litem tamen contestatam causa * præstetur. Cuius opinionis ratio redditur; quoniam quale [t] est, cū petitur, [u] tale dari [x] debet: ac propterea postea captos fructus, partumque editum restitui oportet.

Si mora nō præcedit, reus non tenetur de fructib. percipiendis intra tempus, qđ datur iudicatis. secus si mora iudicis præcessisset. h. d. Primo ponit rescriptū imperatoris. Secundo illud interpretatur. Tertio illud extendit. Secunda ibi, quod decretum. Tertia ibi, in his quoque. Bart.

Idem libro 20. Quæstionum.

LEX III.

IN fideicommissi [y] * persecutione, cum post iudicis sententiam moram fecisset hæres, iussit Imperator

o *Tutelæ*] idest, circa ea quæ debentur ex administratione tutelæ.

p *Conuenerit.*] verbū. vt & illud, non inquā conuenio o iudici.

q *Deposuerit*] est ergo necessaria oblatio, consignatio, & depositio. ut hic, & infra, de administra. tuto. l. tutor qui pro pupillo. § tutor. in fi. & arg. inf. eod. l. cui. ctis, §. post traditam, & C. eod. l. 2. & l. acceperam, & l. si creditrice. & l. si non stat. & C. de vsuris pupil. l. fin. Accur.

r *Vsuras*] ipso iure, vt ff. depositi. l. prima. §. si pecuniam. in fi.

VVlgo.] CASVS. Petij fundum actione ex stipulatu, vel ancillam: venit partus & fructus post litem, non ante perceptus.

s *In personam.*] etiam in iudicio stricti iuris.

t *Quale.*] non respicit pecuniam.

u *Cum petitur.*] idest, cum lis contestatur.

x *Dari*] ut ī. l. proxi. §. primo. & supra si certum petatur. l. cū fundum. in princ. & de rei vendica. l. præterea. & ī. de petitio. heredit. illud. & infra eod. l. videamus. § si actio. & ī. de pig. l. si fundus. § interdum. Sed nunquid si alij pœnam promiserit, etiam pretium debeatur? Respon. ut no. supra de in litem iurand. l. nummis. etiā si pretium deberetur.

y IN fideicommissi.] CASVS. Egit Titius contra Caium actione personali ex testamento pro prædio relicto per fideicommissum. lata est sententia pro actore, nec est appellatum: habet Caius quadrimestre tempus: eo lapso interpellatus prædium distulit soluere. tunc Titius proponit querelam contra Caium & pro re. & pro fruct. hīs perceptis, & percipiendis, etiam in tempore quadrimestri & postea? Respon. Imperator de percipiendis eum nō teneri pro tempore quadrimestri, sed tamen determinatur sic, ut si ante sententiam latam primo hæres fuerit in mora, tenetur etiam in tempore quadrimestri, alioquin dilatio reo afferret lucrum, si non fuerit in mora, quod vix contingit, scilicet reum non esse in mora. non tenetur de percipiendis: de perceptis autem semper puto eum teneri, quia dilatio nullum debet afferre commodum, vsuræ etiam inconsistentes in medio cessant, quia grauissimæ debent postea currere, sed in fructibus non est eadem ratio, ut C. de vsu. rei iudic. l. fin. Et no. ex prædictis, quod Imperator non cognoscebat ex appellatione: tunc enim non computaretur quadrimestre tempus a prima sententia, nec deberentur interim currere, vt C. de

¶ Sup. legi.

ꝑ Sup. tractatus.

* tunc quid hoc loco significet, & quid hoc nomine contineatur, vide defin. l. ex præterea. sup. de rei vendica.

* Vi. quæ in hunc locum scripsit Io. Copus. in tractat. de fruc. co. 40

Marcus Antonius, intermiſſo a legitimo tpe quod condemnatis præſtatur, vt vſque ad ſententiam b cōmoda c fideicommiſſarius accipiat. d Quod decretum, e ita accipi oportet, ſi ante iudicis ſententiam f mora non interuenit: tametſi non facile euenire poſſit, vt mora non præcedente perueniatur ad iudicem: ſed puta Falcidiæ g legis rationem interueniſſe. Cæterum, ſi, antequam ad iudicem perueniretur, in mora hæres fuit, & inde fructuum h præſtandorum neceſſitate adſtrictus eſt: 1 † qua tandem ratione, qm̄ & ex ſententia i victus eſt, legitimi temporis ſpatio fructibus liberabitur: cum ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, non lucrum k afferre debeat?

¶ In his quidem 2 † iudicijs, quæ non ſunt arbitraria, nec bonæ fidei, l poſt litem conteſtatam m actori omnis cauſa præſtanda eſt in eum diem, quo ſententia dicitur. Certe poſt rem iudicatam tempus a fructibus dependendis n immune eſt.

Quando quis rogatur reſtituere quicquid ſupererit ex hæreditate: item quādo dilatio gratia fideicommiſſarij apponitur, veniunt fructus in reſtitutionem. Bartolus.

¶ Nonnunquam euenit, vt quanquam fructus hæreditatis, aut pecuniæ vſura nominatim relicta non ſit, nihilominus debeatur: vtputa, ſi quis rogetur poſt mortē o ſuam quicquid ex bonis ſupererit, Titio reſtituere. Vt enim ea, quæ bona fide p diminuta ſunt, in fideicōmiſſi cauſa non comprehenduntur, 3 † ſi pro modo cæterorum quoque bonorum diminuantur: ita quod ex fructibus ſupererit, q iure voluntatis r reſtitui oportebit.

1 † Flor. de q. eſt.

2 † Flo. que que.

3 † Flor. deprehendun tur.

ex C. de vſu. rei iud. l. 2. item no. q quadrimeſtre tempus non datur in actione in rem, ſed quam cito poteſt reſtitui: vt inſti. de offi. iu. §. j. ſecundum. Azo.

a *Intermiſſo*] i. prætermiſſo. ſic C. ſi mā. ita fu. ali. ne pſt. l. 2.

b *Ad ſententiam*] definitiuam retrocedendo, i. a die mortis vſque ad ſententiam, ita accipi. &c.

c *Commoda*] fructuū percipiendorum. Accurſius.

d *Accipiat*] a tempore primæ ſententię commonitorię, ſi ante non erat in mora, ſed intermiſſo legitimo tempore: ut dixi. Sed nonne fit nouatio huius fauorabilis actionis: ut C. de vſu. rei iud. l. fi. quæ eſt contra? Solu. fit nouatio in bonū, non in malum: ut inf. de noua. l. aliam cauſam.

e *Decretum*] ſecundum q de commodo legitimi temporis non tenetur. Et aut tibi, quia hæc diſtinctio in fructibus tantum percipiendis adhibenda eſt: ut generalis ſit ratio i. inferior cum ea temporis, &c. ſecundum Ioan.

f *Sententiam*] commonitoriam, q̄ quidē eſt ante lit. conte.

g *Falcidiæ*] caſum denotat, in quo poſſet accidere, q mora nō interceſſiſſet. Acc.

h *Fructuum*] percipiendorum.

i *Ex ſententia*] hæc ſola videtur ratio, ſi qua eſt, quare poſt ſententiam non debeat teneri, quia victus eſt: ſed certe hæc eſt nulla. ut inf. de excep. rei iud. l. cum euidenter. & hic ſubijcit, cum ea temporis, &c.

k *Non lucrum*] eſſet autem lucrum, cum in primo de percipiendis teneatur, ſi modo propter ſententiam excuſetur. ex quo patet, quod de perceptis ſemper teneatur, cum lucrum facere non debeat, ſed in percipiendis diſtinguitur, fuerit in mora, uel non ante ſententiam: licet quidā dicant hanc legem tantum in perceptis loqui, & de percipiendis eum excuſant ſemper: & quia ante facta eſt mētio de fructibus fideicommiſſi, notauerunt hic quidam de eis in hunc modum. Qui fructus hæredem, qui fideicommiſſarium ſequantur, videamus. fructus itaque ſunt quidam pendentes. quidam percepti, quidam percipiendi, pendentes omnes fideicommiſſarium ſequuntur, cum quodam modo partes fundi ſint ut ſupra de rei vendic. l. fructus pendentes. Percepti alij ante aditam hæreditatē, qui omnes ad fideicommiſſarium, pertinent: ut infra ad Treb. l. ita tamen. §. ſed ſi qui poſt aditam hæreditatem percepti, alij ante moram, alij poſt moram poſt morā perceptus & etiam percipiendi fideicommiſſarium ſequuntur, ut infra de leg. 1. l. apud Iulianum. §. primo, & infra ad Trebel. l. ita tamen. §. ſi ſeruum. ante moram percepti, ſi impendio hæredis, & opera percipiuntur, ipſum ſequuntur, cæteri uero fideicommiſſ. ut infra ad Trebel. l. poſtulante Sticho. §. ſed in huiuſmodi. idem eſt in fœtu. Et no. quoties aliquid ſub appellatione nominis collectiui relinquitur, ut equitium, etiam ante moram fructus deberi, ut infra eodem, equis. Item fructuum perceptorū quidam in quartam computantur hæredi, quidam non, hæredem autem intellige, cui aliquid relinqui neceſſe eſt, fructus ergo omnes in quartam computantur: præter eos, qui negligentia petentis ab hærede percipiuntur, ſecus in ijs, qui percipiuntur: quia nondum venit dies fideicommiſſi, vel conditio, nam hi, qui ex iudicio defuncti videntur percepti, in Falcidiam computantur: ſicut & cum quis rogatur hæreditatem, & fructus ſpecialiter reſtituere: ut infra ad Treb. l. mulier, §. ſi hæres. & l. in fideicommiſſariam. & no. C. ad Treb. l. iubemus. Item ſciendum eſt in ſpeciali fideicom. ſtatim hæreditate adita recta via dominium ad fideicommiſſarium pertranſire. In generali vero non, niſi reſtitutione facta, ut infra ad Trebel. l. Marcellus. & l. cum ita, ſecundum Io. & in eod. titu. l. j. & l. reſtituta. & l. facta. Sed quomodo intelligitur, quod infra eod. legitur in l. fructus. ubi dicitur fructus, qui poſt acquiſitum ex cauſa fideicomm. dominium ex terra percipiuntur, ad fideicomm. pertinere: cum alias inueniantur fructus ante moram perceptos non ad fideicom. ſed hæredem pertinere: ut inf. eod. equis. j. reſp. ſecundum R. vt not. d. l. fructus. in generali aut in fideicommiſſo tranſeunt fructus poſt reſtitutam hæreditatem percepti, & ad ipſum procul dubio pertinent. ſed licet ad ipſum pertineant, quidam tamen ad hæredē ſunt reſtituendi. ſ. qui negligentia non petentis ſunt percepti, ut dixi. q ergo dicitur in l. ſi. C. de vſu. & vſufru. & g. l. j. in legatis & fideic. fructus non a die mortis, ſed poſt l. c. conteſt. venire, in eo caſu intelligendum eſt, cum ante litem motam non fuerit in mora. caſus enim eſſe poteſt, in quo non ſolum vſque ad lit. conteſt. ſed vſque ad ſententiam non eſt in mora, ut j. eod. tit. l. neque eorum.

l *Bonæ fidei*] ut actio ex ſtipulatu, ut j. eod. l. videamus generaliter §. ſi actionem. Item cum de donatione agitur contra donantem: ut inf. de do. l. cum qui Accur.

m *Litem conteſtatam*] vt ſup. l. proxi. cum ſui concor.

n *Dependendis*] i. de percipiendis poſt ſententiam. percepti autem ſemper reſtituuntur, percipiendi nunquam in his caſibus: ut hic dicitur Nec ob quod dicitur ſup. prox. reſpon quia ibi in actione, quæ eſt quaſi bonæ fidei dicitur. ſ. actione ex teſtamento, ut C. in qui. cau. in integ. reſt. non eſt ne. l. in minorum. & hoc ſecūdum quoſdam. Vel dic, q hic intelligitur diſtingui, ut j. ſcilicet, an fuerit in mora ante iudicium, an non. ut ibi diſtinguitur. Accurſ.

o *Mortem*] quo caſu & ipſe hæres iure nouo quartam fideicommiſſario ſeruare debet, ut in Authen. de reſtitu. col. 6 Ita.

p *Bona fide*] ſecus ſi male, ut cauſa interuertendi fideicommiſſi, ut & inf. ad Treb. l. Titius rogatus. & l. deducta §. ſi. & j. de pet. hær. l. ſed & ſi lege. § quod autem.

q *Supererit*] idem de eo, quod, quaſi ſuperſtit: ut quia in aliam rem conuertitur, ut infra de leg. ſecundo. Imperator. §. fin. & l. ſequen. & l idem. Sed videtur contra inf. de dona. inter virum & vxo. l. quid ergo & l. ex annuo. §. ſi maritus.

r *Voluntatis*] teſtatoris: ſed videtur fructus non venire: ut infra ad Treb. deducta. § pen. & l. in fideicommiſſaria. in prin. quæ ſunt contra. Sol. verbum, quicquid, quod hic ponitur, tollit contrarium, q non ponitur in legibus contrarijs. Item contra. infra de legat. 3 l. quod his verbis

in princ. vbi dicit fructus non venire. Sol. illud de benignitate, hoc de rigore: vt hic, & inf. ad Treb. l. balista. Vel dic sicut dixi in solutione alterius, quia hic patebat intentio testatoris, vel ibi consumpti.

a *Necessitudini.*] idest consanguinitati: et argum. supra de iusti. & iure l. fina. & nota, quod potest mater vni committere administrationem rerum, quas filio reliquit ut hic, & in Authen. vt li. mat. & auia §. j. col. 8. & infra de testa. tut. l. 4. Accur.

*ad titel. huius. §. vide Maria Soc.m cum filio nu. 185. de legat. 1.

¶ Cum Pollidius * a propinqua sua haeres institutus, rogatus fuisset filiae mulieris quicquid ex bonis eius ad se peruenisset, cum certam aetatem puella complesset, restituere, idque sibi mater ideo placuisse testamento comprehendisset, ne filiae tutoribus, sed potius necessitudini a res committerentur, eundemque Pollidium fundū b retinere iussisset: praefectus 1 † praetorio 2 † suasi, c fructus, qui bona fide a Pollidio ex bonis defunctae d percepti essent, restitui debere: siue quod fundum ei tantum e praelegauerat, siue quod lubrico f tutelae, fideicommissi remedium mater praetulerat. g

M* alias, profectus.
2 † Flor. praetorij.

In debito specierum non veniunt vsurae nisi per venditionem species fuerūt in peculium redigendę. Bartolus.

¶ Si auro vel argento h facto per fideicommissum relicto, mora interuenerit, an vsurarū aestimatio facienda sit, tractari solet. Plane si materiam istam ideo reliquit, vt ea distracta pecuniisque refecta, fideicommissa soluerentur, aut alimenta praestarentur; non oportere frustrationem impunitam esse respondi. 3 † Quod si forte ideo reliquit, vt his vasis vteretur: non sine rubore desiderabuntur vsurae, ideoque non exigentur. i

3 † Fl. respondere. oportet.

Licet in stipulatione rem dari, & in stipulatione rem tradi, non veniant fructus, tamen nisi simul iungantur, fructuum ratio habetur: sed si contractus venditionis praecessit: secundum illum iudicatur. Bartolus.

Idem lib. 26. 4 † quaestionū.

4 † Flor. libro 27.

LEX IIII.

SI stipulatus sis, rem dari: vacuamque k possessionem tradi: fructus post acceptos actione incerta l ex stipulatu pp inferiora verba m consecuturum te rō suadet. An idē de partu ancillae respōderi n possit, considerandum est. Nam quod ad verba superiora pertinet, o siue factum rei promittendi, p siue effectum q per traditionem dñij transferēdi continent, partus non continetur. Verum si emptor a venditore nouandi animo ita stipulatus r est, factum tradendi stipulatus intell. qa non est verisimile f plus venditorem promisisse, quā iudicio

b *Fundum*] alias nō est in tex. fundum, sed subauditur propter id quod sequitur.

c *Suasi.*] scilicet ego Vlpian. & bene. ut infra de leg. 2. si ita re lictum §. Pegasus.

d *Defuncta.*] praeterquam de fundo.

e *Tantum.*] & non fructus, quia quod in vno permisit, in caeteris prohibuit: ut ff. de iudi. l. cum praetor, & C. de procu. l. maritus. Accur.

f *Lubrico.*] idest lubricis tutoribus. & haec est secunda ratio.

g *Praetulerat.*] committendo fidei Pollidij sui necessarij. Accur.

h *Si auro vel argent.*] in specie non in massa: ut infra patet vbi distinguit. Accur.

i *Exigentur.*] petet tantum quantum ex locatione hominum vsuum consequi potuit, scilicet ut fructus, vel vsuras. ut inf. eo. l. videamus §. praeterea.

SI stipulatus.] CASVS. Ex causa donationis promisisti mihi fundum dare, & vacuam eius poss. tradere. post hanc stipulationem tenuisti per annum, & fructus percepisti, nunc peto rem, & fructus, & dico venire fructus, licet fieri sit in obligatione. Secundo quaeritur, an idem sit de ancilla: ut ecce, causa donationis promisisti ancillam dare, & vacuam poss. tradere si ante traditionem nascatur partus, an veniat? Videtur quod non: quia sicut vnum praedictorum tantum ... non venit, sic etiam vtrumque quandoque non venit, vt videtur, vt quando emptor ancillae stipulatus fuerit rem dari, vacuamque eius poss. tradi. nam licet sint geminata verba, hoc casu non videtur plus continere nisi quod ex natura venditionis est, sed licet sic allegaueris ... quod vtcumque geminantur verba praedicto modo, quod veniat in emptione & venditione ancillae. sed si alterum tantum, non.

¶ *Si vero p. s.*] Vendidisti mihi seruum, vel ancillam, & antequam traderes, peperit ancilla, vel seruus aliquid tibi acquisiuit. postea animo nouandi stipulatus sum seruū praestari, seu ancillam. de acquisitis nihil fuit dictum, & dicit, quod actione ex empto petuntur, cum non sit in eis quaesitus facta nouatio. Viuia.

K *Vacuamq.*] quod dicitur, scilicet tradi vacuam possessionem, semper intelligitur in prima clausula scilicet dari, ut supra de actio. emp. l. 3. § primo. quare ergo, cum tantum dari stipulatus, non veniunt fructus? Respond. adiectio operatur, vt coniuncta faceret, quorum neutrum per se faceret: ut infra de leg. primo. si quando. & infra ad municip. l. prima. in fi. & de legat. 3. ea tamen. Sed argumen. contra. C. de fideiuss. l. non recte. Ioan. & infra de verborum obligationibus. l. qui stipulatur. & sup. pro soc. sed & si adijciatur. & de cap. & postlimi. reuer. postliminij. §. fina. & de auro & argento legato. l. pediculis. §. Labeo. Azo. & infra, de pact. do. l. cum pater dotem. & dic, ut ibi.

l *Incerta.*] sic dicta, quia incertū est quantum fructuum perciperet stipulationis tempore. sic infra de verborum obligationib. vbi autem non ap. §. fundi.

m *Verba.*] scilicet ut vacuam possessionem traditione fruitur. fieret adiectio, secundum Ioan. Sed certè immo videtur ex hoc verbo tradi, non venire fructus: ut supra de act. empt. l. 3. §. primo quae est contra. Solu. ibi de perceptis ante stipulationem, hic de perceptis post. Vel solue, ut ibi. Accursius.

n *Responderi.*] quod modo de fructibus dixi, posito scilicet simili casu, quod stipulatus sim ancillam dari, vacuamque possessionem tradi. Acc.

o *Pertinet*] si separatim intelligantur.

p *Promittendi.*] scilicet tantum, quia dixit tradi, vel praestari. Sed certe videtur, quod ex solo verbo, tradi, veniant fructus, ut infra de verborum obligationibus l. in conuentionalibus § fina quae est contra. Solut ibi appellat causam bonorum, non fructus, sed interesse. ut inf. eo. tit. si fundum.

q *Effectum*] quia dixit dari, quo verbo dominium debet transferri, ut insti. de act. §. sic itaque.

r *Stipulatus*] rem dari, vacuamque poss. tradi. Sed quid si dari tantum? Respon. aliud dici potest, ut non factum traditionis, sed effectum dominii significet, ut inf. de verbor. oblig. ubi autem non §. fin. hoc ergo contingit ratione contractus praecedentis, & ratione adiunctionis alterius verbi.

f *Venditori.*] nota non plus venire in substituta actione, quam in ea, cui substituitur, ut hic sic & legatarius stipulando nomine legati seruum non esse fugitiuum. nam non plus, quam in prima actione ex testamento venit in stipulationem, ut infra de lega. primo, si legatis seruo nomine. Item in eo qui stipulatur ante diem de legato soluendo. ut infra, ut le. no. ca. l. prima. § si quis sub conditione. Idem de eo, qui accipit fideiussorem pro legato. ut supra de conditione indebiti. l. frater a fratre. § fina. & simile est in eo, qui constituit. quod ex causa donationis debeat. ut infra de donatio. l. qui id quod. Accursius.

Compto

a *Compelleretur.*] Sed in eo venit factum solum, l. traditio asinina: vt sup. de act. emp. ex empto. circa princ. ergo patet, quod non plus sub secundo verbo, quam sub primo esset: sed tamen &c. & sic proximo superiori casu respon. scilicet, medio & vltimo.

empti præstare compelleretur. 1 Sed tamen propter illa verba, Vacuamque possessionem tradi: potest dici partus quoque ratione 1 † committi incerti stipulationem. 2 † Etenim ancilla tradita, partum postea editum in bonis suis reus stipulandi habere potuisset.

¶ Si verò 3 † post contractam emptionem, ante interpositam stipulationem partus editus, aut aliquid per seruum venditori acquisitum est: quod ex stipulatu b consequi non poterit, iudicio empti consequitur, c Id enim, quod non transfertur in causam nouationis, iure pristino peti potest.

Idem li. 27. 4 † quæstionum.

LEX V.

GEneraliter obseruari conuenit, bonæ fidei iudicium non recipere præstationem, d quæ contra bonos mores desideretur.

Ex diuturna præstatione vsurarum præsumitur contracta obligatio super vsuris, & super sorte: & quatenus est necesse ad illam præstationem redigendam, importat præstandi necessitatem Bart.

b *Ex stipulatu.*] deducta re empta in stipulationem animo nouandi.

c *Consequitur.*] ut C. de peri. & commo. rei vendi. l. post perfect. Sed 5. j. de nouat. l. aliam. Sol. periit & hic priuilegium primæ actionis per nouationem; sed in eo tm̃, quod translatum est in obligationem secundam; vt C. de transact. l. age Accur.

1 † Fl. ratione. 2 † Fl. stipulationem. 3 † Fl. d. vers. vero.

G *Eneraliter.*] CASVS. Vendidisti mihi domum: fuisti in mora tradẽdi: potuisti aũt interim locare domum meretricibus, quod non fecisti: nunc uolo pecuniæ habere fructum percipiendum non possum. Viuia.

d *Præstationem.*] quæ non percepit; & ideo non imputatur. secus si percepit; vt infra de pet. hære. l. & ancillarum. in si. & l. si possessor. quæ sunt contra. Accur.

4 † Fl. lib. 28.

C *Vm de in rem verso.*] CASVS. Mutuaui filio, uel seruo tuo centum sub vsuris quæ non vertit in rem tuam, & pro 20. aut singulis annis præstitisti vsuras; licet non probo promissam vsuram, si tamen probem per 20. annos præstitas, vinco. Ad hoc adducit exemplũ aliud Imperator quidam Flauius debebat mille filiæ suæ emancipatæ, uel etiam non emancipatæ; quia Flauius deliquit, vnde fiscus accepit eius bona: & per 10. ann. soluit vsuras de mille illi filiæ Flauij: nunc in vndecimo anno, fiscus recusat soluere, petit illa filia Flauij quæ Athenagora vocatur: & pronunciauit Imperator pro ea, hoc solo probato, quod fiscus soluerat vsuras diu illorum mille. Vi.

e *Quæstio.*] moueretur, & erat iudi. iũ stricti iuris: ex quo agebatur de in rẽ verso: aliàs ex ipsa mora sine aliqua præstatione venirent, vt j. eo l. mora §. in bonæ fidei. Accur.

f *Longo.*] s. decennio: * vt C. de præs. 10. long. temp. 10 uel 20. annorum in sub. Alij dicunt triennio: vt C. de si. cete. l. 1. Sed ibi speciale fauore alimẽtorum. Sed uidetur quod ideo quia aliquam diu sint præstitæ, non ideo in posterum necessario præstentur: vt C. de pac. l. si certis annis. Sol. ibi biennio tantum: hic autem maiori (secundum quosdam) tempore sunt solutæ, s. decem annis. Alij dicunt, quod hic non extabat memoria. vt j. inf. de aqua plu. arc. l. j. §. j. Vel ibi nudum pactum interuenit, & hoc constabat; hic autem dubium. Item eodem modo contra. C. de vsur. l. creditor. vbi loquitur de vsuris aliquãdiu præstitis. Item similiter contra inf. de ope. lib. l. operis vbi dicitur, quod licet libertus præstiterit aliquanto tempore operas, quæ sibi à manumissore impositæ non sunt: non tamen ideo in posterum tenetur. Solut. secundum quosdam ibi loquitur in tempore minori quam decennio. Tu autem breuiter ad omnia contraria sol. distinguas: quia aut creditor asserit aliquid sibi deberi ea sola ratione, quia in præteritum est præstitũ, siue vsuram, siue aliquam aliam præstationem; & tunc nullo tempore præiudicatur soluenti: vt C. eodem, l. creditor, & d. l. operis. Et est ratio quia tempus non est modus tollendæ uel inducendæ obligationis; ut inf. de actio. & obli. obligationum ferè. §. placet. Aut ex pacto, quod vult probare per diuturnam solutionem, & tunc, aut ex nudo, & tunc idem, quod in primo; vt in d. l. C. de pact. si certis annis. Aut ue stipulato; & tunc præiudicium fit, vt hic, & argum. l. de aqua plu. arcen. leg. j. in fin. nisi in casu fauore alimentorum: quo casu etiam 6. ex tempore tantum arcitur, per triennium præiudicatur; vt C. de fideicom. l. j. Et hanc eandem distinctionem ferunt in decimis, & quibus libet præstationibus, secundum Ioan. Idem quoque in seruitutibus acquirendis; uel personalibus, uel rerum, quæ non habent continui causam; vt inf. de aq. plu. arc. l. j. in fi. Vel hominum forte sit et solum tempus non sufficerat allegari; ut C. de præscri. lon. temp. l. sola. Sed hoc vltimum in homine contrarium obseruatur.

* Decennis lõgum tempus dicitur.

Idem lib. 28. 5 † quæstionum.

LEX VI.

CVm * de in rem uerso cum hærede patris, vel domini ageretur, & vsurarum quæstio e moueretur; Imperator Antoninus ideo soluendas vsuras iudicauit, quod eas ipse dominus, vel pater longo f tempore præstitisset. g Imperator quoq; noster Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, h cuius i bona fuerant subiugata fisco, 6 † ideo numerari decies centena K 7 † dotis nomine iussit, quod de 8 † ea parte præstitisse l patrem dotis vsuras allegasset: m

Idem lib. 2. responsorum.

LEX VII.

DEbitor vsurarum creditori pecuniam obtulit, & cum eam accipere noluisset, obsignauit ac deposuit, ex eo die ratio non habebitur vsurarum: n quod si postea conuentus, vt solueret, moram fecerit, nummi steriles ex eo tempore non erunt. o

5 † Flor. li. 19.

* ad intell. huius l. vide Go Zad in l. si cer tis annis. n. 8. C. de pac. l. inde per Curt. n. 16. & 80. & per Coras. in l. 1. nu. 13. de verb. obl.

6 † Fl. fuerat publicata, de fisco ia nu de ci. cen. do. no. iussit, quod ea patrem præstitisse datam, vsur. alleg.

7 † edit. decies cẽtena. sestertiorum numerum Aur. An. li. 2. c. 6.

8 † Fl. quod ea patrẽ præstitisse dotis.

g *Præstitisset.*] quia forte erat diligens; nec forte consueuit suas pecunias iactare; ut infra de probat. l. cum de indebito. §. si uerò. sed magis consueuerat fœnerare; vt infra eodem l. qui semisses. §. fi.

h *Athenagora.*] Athenagora fuit filia Flauij: & dederat pater ei filiæ dotem; ut C. de rei vxor. actio. authentica, sed quamuis. Vel promisit et emancipatæ, uel non emancipatæ, & morte confirmata est promissio; vt C. de don. inter uir. & vxo. l. antepenul.

ADDITIO.] Tenet ista glo. secundum Baldum hic, quod promissio, quæ est facta a patre filio existenti in potestate, confirmatur morte, quod uerum videtur: quia lex dicit, quod promissio facta inter virum & vxorem, nisi interueniat traditio, vel aliquid quod loco traditionis habeatur, morte non confirmatur. Sed forte ista gloss. debet intelligi secundum Papinianum, infra de donationi. inter virum & vxorem.

i *Cuius.*] scilicet Flauij.

K *Decies centena.*] idest mille. & caue tibi: quia potest intelligi in dotem damnatum fiscum hæredem Flauij; quia diu præstiterat vsuras eius dotis. Vel dic, quod hic nullæ fuerant usuræ tempore quo non fuerat soluta dos quam percepit solui: ideo quia in præteritum erat soluta.

l *Præstitisse.*] scilicet per fiscum, qui successit Flauio. Et nota quod dicit præstitisse, idem tamen si tantummodo promisisset vsuras dotis; licet nullam dotem promisisset, ut no. C. de do. promis. l. si pro dote. & C. ad leg. Fal. l. finali.

m *Allegasset.*] scilicet filia.

n D *Ebitor Vsurarum.*] vt C. eo. l. si creditrici.

o *Non erunt.*] si nummos in suos vsus conuertit postea, vt C. eo. l. acceptam. in si.

a E *Quis.*] idest, equis, hoc facit ad hanc l. ff. de pet. her. l. sed & si lege. in si & l. si oues. & l. ancillarum. A.

b P *Ecuniæ*] CASVS. Mutuaui decem Titio. & stipulatus sum reddi mihi 20. hinc ad annum, quæritur, an valeat? Dicit, quod non in eo, quod est ultra legitimum modum vsurarum: et ergo quod inf. sic. Cætera sunt plana vsque ad. l. Caius. Vivia.

b *Pecuniæ.*] s. mutuo dederit decem, & stipulatus est sibi reddi. 20.

c *Stipulatum.*] i. stipulationem.

d *Non tenere.*] vt infra eodem. l. pœnam. & l. placuit. Ex quibus collige, quod vtile per inutile non vitiatur. Accurs.

e *Pro modo.*] legitimæ vsuræ. & sic fit separatio, cum sit pecunia res separabilis. sic & alias in pecoribus: vt infra de aqua quotidiana & æsti. l. prima. §. Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam, qui in vtilis to tenetur, vt infra de fideiuss. l. Græce. §. illud. post est ar. contra.

f *Vsurarum.*] scilicet maiorum. Accursius.

g *Committitur.*] interpellari enim videtur ab ipsa die constituta: vt C. de contrahen. & commit. stipulatione. l. magnam.

h *Non enim.*] quasi dicat propter vnam solutionis cessationem, & vsuras deberi, & pœnam exigi absurdum est: sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

i *Solueretur.*] scilicet cum minoribus vsuris.

k *Inculpatam.*] quo ad maiores: sed minores, debentur, nisi fiat oblatio, & consignatio, & depositio: sed contra maiores sufficit sola oblatio: quia non currunt, vt C. eod. si per te. Accurs.

l *Opponetur.*] Et sic no. quod non nocet alicui aduersarij defectus, cum ipse in negligentia non fuerit vt hic, & infra, ut in possess. l. 1. §. non exigit. & infra eodem, cum quidam, §. si pupillo. & supra de lege commiss. l. si fundus, §. si. & supra de constit. pecu. item illa. in prin. Sed contra infra eo. cuius agris §. si. Solet ibi. Item contra. inf. tit. 4. l. si. sed ibi non erat qui solueret, erat tamen qui reciperet, & ideo contra.

m P *Artum. Restituere.*] agenti in rem, vel etiam personali, ut inf. eo. l. videamus. §. si actionem.

n *Peteretur.*] rei vendicatione, vel personali.

o *Egisset.*] post litem contestatam, ergo potest venire per officium iudicis licet sit extra rem, ut est hic, sed non ante, nisi specialiter petatur. vt hic, & supra de ædil. edict. l. ædiles. §. item sciendum & C. de lib. caus. l. fin. aliud autem esset si ure fideic. vendicatur: quia post moram, & partus venit, vt inf. eo. l. Paulus in prin. Vel ibi fuit specialiter petitus partus, vt hic.

C *Aius Seius.*] CASVS. Caius erat massarius curiæ bono. & fœnerabat pecuniam publicam sub quatuor denar. vt erat consuetudo. erat etiam alia consuetudo, scilicet quod illi, qui non soluerent minores singulis quinque mensibus, ex tunc tenerentur ad vsuram quinque dena. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Caius factus est non soluendo culpa Caij, Alius autem soluit, quod debuit, & etiam vltra: ita quod si fieret compensatio, videretur tunc solutum secundum consuetudinem. quæritur, an fiet compensatio, an non cedet lucro reipublicæ, quod plus est solutum: & quod ab alio deficit, soluat Caius de suo? Et respondeo, quod cedunt lucro reipublicæ eo casu, quo prætextu consuetudinis nomine pœnæ maiores consecutus est: neque in relationem eius computatur. Si vero ex industria sua maioris vsuras stipulatus est etiam vltra consuetudinem: tunc quidem satis est. si Caius tantum inferat reipublicæ, inter omnia quantum secundum consuetudinem potest ei deberi. ideo si plus quam exigi debuit, ab aliquo est exactum, & alio minus, licet culpa Caij, fiet compensatio. Secundo dicit: eadem in tutore, si fecit nomina ex pecunia pupilli, & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab alijs exegit plus: quia compensat, ideo dicit, quia in tutore non habet locum dicta consuetudo. Viuianus.

p *Gerebat.*] erat enim massarius communis.

q *Sub vsuris.*] s. minoribus.

r *Consuetudo.*] s. illius reipublicæ.

s *Vsuris.*] minoribus ex pacto debitis.

t *Grauiores.*] legitimæ tamen; vt supra eo. l. pecuniæ. in princip. etiam. & sine pacto. Accur.

u *In soluendis.*] scilicet vsuris minoribus & maioribus, secundum Petrum. & hoc culpa Caij interueniente. vnde non dicit compensationem fieri: ut infra de admi. tut. l. cum quæritur. Vel dic secundum Ioan. quod cessauerunt in minoribus: quia erant non soluendo, sed alij soluerunt etiam maiores.

Idem li. 9. † responsorum.

LEX VIII.

E Quis[a] per fideicommissum relictis, post moram fœtus quoque præstabitur, vt fructus: sed & 2 † fœtus secundus, ut causa: sicut partus mulieris.

Stipulatio vsurarum in eo, quod est ultra legitimum modum non valet: in alia sic. Bart.

Idem lib. 11. responsorum.

LEX IX.

P Ecuniæ[b] fœnebris intra diem certum debito non soluto, dupli stipulatum,[c] in altero tanto supra[*] modum legitimæ vsuræ respondi non tenere.[d] Quare pro modo[e] cuiuscunque temporis superfluo detracto, stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum committitur ex lapsu diei sine interpellatione: & qui tenetur ad minores post certum tempus, potest se propter moram obligare ad maiores, à quibus excusatur, si nemo extitit, qui reciperet. Bartolus.

¶ Vsurarum[f] stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur:[g] nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio videtur sub ea conditione concepta, si minores ad diem solutæ non fuerint. Non enim[h] pœna, sed fœnus vberius iuxta rationem 3. † sortis promittitur. Si tamen post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueretur,[i] eius temporis inculpatam[k] esse moram constitit. Ideo si maiores vsuræ prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur.[l]

Paulus lib. 2. quæstionum.

LEX X.

P Artum post litem contestatam editum restituere[m] possessor debet: quem non deberet restituere, si, cum mater peteretur,[n] iam natus fuisset, nisi specialiter, & pro hoc egisset.[o]

Non fit compensatio damni prouenientis ex culpa administratoris cum lucro proueniente ex lege, vel consuetudine: licet propter ipsius contractum: sed cum proueniente ex contractu, & diligentia administrationis, sic hoc dicit. Et in primo casu non fuerunt maiores vsuræ in stipulationem deductæ: in secundo sic.

Idem libro 11. quæstionum.

LEX XI.

C Aius[*] Seius, qui rempublicam gerebat,[p] fœnerauit pecuniam publicam sub vsuris[q] solitis. Fuit autem consuetudo,[r] 4 † vt intra certa tempora non illatis usuris,[s] grauiores[t] infligerentur. Quidam debitores cessauerunt in soluendis[u] vsuris: quidam

Side-notes:

1 † Bal. l. 7.

2 † Flo. dottr. ff.

* De modo legitime vsuræ Alexander ab Ale. lib. 1. Genia. dierum capitula 6.

3 † Plin. [illegible] tibus.

* Negligentia quando que nocet.

* Hic est textus ad hoc, quod officialis potest acquirere ad [illegible] consuetudine de quo tamen non est mirandum, vt [illegible] secundum [illegible].

4 † Ne [illegible]

Quidam

a *Quidam plus.*] idest, maiores qui cessauerant in minoribus.
b *Vsurarum*] s. minorum.
c *In vsuris.*] ita quod nullo modo soluerant.
d *Suppleretur.*] in maioribus, habita compensatione eius, quod ex consuetudine à quibusdam exigatur.
e *Proficere.*] ad euitandum damnum propter non soluentes maiores : quia non poterant, se undum Ira. Vel verius (vt dixi) ad euitandum damnum minorum, quæ etiam ipsa culpa Caij solutæ non erant.
f *Cedere.*] vt sic eas non compensaret.
g *Stipulatus.*] s. ita, ti cui a quirit vtilem actionem : vt tutor pupillo: vt s. de con stitu. pecu. cum qui § Iulianus.
h *Solas.*] & omnes scilicet, maiores & minores: ac releuatur ideo, quia ab alijs exigit maiores: licet & isti debentes minores sint soluendo, vt subijcit.
i *Præstari.*] ab hac dictione præstari, vsque illuc acquisiuit, &c est littera. Pysana.
k *Formam.*] idest, consuetudinem, licet minores sint legitimis: vt infra de administratione tutor. l. tutor, qui, §. ex cæteris.
l *Etiam.*] tunc scilicet cum & hic habeantur pro soluendo propter culpam Caij.
m *Publicus.*] idest, Caius, qui erat administrator: nam ipse à s tuendo dicitur seruus: hæc enim non diuersitatem personarum, sed casuum inducit. Vel dic seruus publicus iussu Caij Seij.
n *Acquisiuit.*] scilicet maiorum vsurarum quam consuetudo sit. Nam superiori casu ex consuetudine, non ex industria, vel stipulatione Caij maiores vsuræ erant quæsitæ: vnde ibi non fit compensatio: hic sic.
o *Compensationes.*] i. computationes: vt sup. de rei vend. l. emptor.
p *Si.*] idest, quamuis.
q *Vniuersorum.*] idest, si hoc non vult pati sponte.
r *Debitorum.*] scilicet quorundam tantum, qui maiores vsuras soluerunt. Azo. hoc enim non permittitur, vt j. de administratione tutorum, cum quæritur.
f *Eadem fere.*] ferè ideo dicit propter consuetudinem illam minorum & maiorum, quæ in tutoribus locum non habet. Item, quia Ciuitati quæritur ex nudo pacto, vt infra eodem, l. etiam, quod non est in pupillo. Item quia si tutor maiores usuras propter debitorum paupertatem, & suam negligentiam non est consecutus, & occasione maiorum tantum est consecutus, ut suppleatur debitum minorum, non tenetur; sed saltem quædam pupillus agnoscet: ut infra de administratione tutorum, cum quæritur. Vel ideo, quia ipse pupillus debet stipulari, si habet seruus si habet, vel est emendus, vt directa ei quæratur. aliàs si tutor non potest seruum habere, ipse tutor præsenti vel absenti pupillo stipulatur, ut supra de const. pecu. l. cum qui. §. Iulianus.

1† Fl. suppleatur.
2† Fl. quid.
3† Fl. adquisit. quod est.

dam plus a intulerunt: & sic effectum est, ut omnes quod vsurarum b nomine competebat, etiam pro ijs, qui cessauerant, in usuris c suppleretur. d 1 † Quæsitum est, an illud quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactum esset, ipsi Seio proficere e deberet, an reipublicæ lucro cederet. f Respondi, si Caius Seius à debitoribus vsuras stipulatus g sit, eas solas h reipublicæ præstari i oportere, quæ secundum formam k ab his exigi soleant, l etiam si omnia nomina idonea sint, & 2 † si seruus publicus m obligationem vsurarum reipublicæ acquisiuit: n æquum 3 † esse (quamuis ipso iure vsuræ reipublicæ debeantur) tamen pro defectis nominibus compensationes o maiorum vsurarum fieri: si p non sit parata respublica vniuersorum q debitorum r fortunam suscipere. Eadem ferè f in tutoribus Marcellus refert.

Diuisa negligentia atque mora, diuidit præstationem vsurarum, & pœnæ. h. d. quasi dicat: sicut diuiditur causa, ita diuiditur effectus. F.

Idem libro 4. responsorum.

LEX XII.

SEia mutuam pecuniam t accepit à Septitio: de vsuris ita conuenit: nisi sua 4 † quæque die vsuræ u suprascriptæ exsoluerentur, vel post tertium x mensem; tunc in maiores usuras Seia teneretur: & deinceps y per singulas z pensiones, si conditione data vsuræ non soluerentur, ea conditio obseruaretur, donec omnis summa debita a huc nomine exsolueretur. Quæro, an hæc verba, Et deinceps per singulas pensiones, si 5 † conditione data vsuræ non soluantur, ea conditio obseruaretur: eò pertineant, ut quamuis commissa sit forte prima stipulatio; non tamen in ampliorem quantitatem vsurarum conuenin possit, quam 6 † eius pensionis nomine, quæ egressa sit diem præstitutum? Paulus respondit, plures conditiones continere eam stipulationem, b quæ de grauioribus vsuris præstandis subiecta esset, 7 † vt per singulas pensiones conditio expectaretur, 8 † non illatarum suis temporibus leuiorum vsurarum: & ideo

Seia] CASVS. Seius accepit pecu. reddenda annua bima trima die. sub vsuris quatuor denariorum soluendorum in fi. cuiuslibet anni. & si tunc non soluerentur dictæ minores, vel saltem intra tres menses, termino elapso, ex tunc teneretur ad sex denarios pro libra. Secundo adiecit idem obseruari in sequentibus pensionibus. quæritur ergo, an currant vsuræ maiores primæ pensionis statim per annum intra tres menses: an tunc demum quando in omnibus pensionibus fuerit cessatum? Respondeo primo anno elapso primi anni currere, & sic de secundo & tertio. Viuianus.
t *Pecuniam.*] reddendam annua bima trima die.
u *Vsuræ.*] scilicet minores.
x *Vel post tertium.*] quasi dicat, vel ex tunc statim ex quo est cessatum vel post tres menses ex die cessationis.
y *Deinceps.*] id est post alium terminum primum ex quo cessasset: & sic cœpissent currere maiores.
z *Per singulas*] ex hac oratione, quæ sequitur, oritur dubitatio: quia potest intelligi, ut demum post omnem cessationem incipiant maiores currere: vt supra de pig. act. l. si necessarias, §. si annua. in princip. Vel quia prout in quolibet fuerit cessatum, statim pro ea quantitate currant: quod est verius. vt dixi in fine. & supra si certum petatur, l. lecta. & dicta l. si necessarias, §. si annua. in fine. §.
a *Debita.*] ex hac obligatione sortis.
b *Eam stipulationem.*] ea stipulatio vna dicitur propter vnum tempus, scilicet stipulationis interpositæ, in quo conditionem eius, qui stipulatur, intuemur scilicet, an sibi vel alij quærere possit: ut infra de donatione causa mor. l. senatus, in fina. & infra de uerborum obligationib. l. si filius. Plures tamen esse dicuntur propter plures summas: vt infra de uerborum obligationibus l. pluribus. §. primo. Sed nunquid elapso primo anno statim currunt pro prima sorte? Videtur quod non, sed omnibus terminis solutis: quia dicit sua quæque &c. vt supra de pignor. act. si necessarias. §. si annua. s. d his adiecit deinceps &c. & sic cum dicat de alijs terminis, apparet quòd de primo tantum dixerat. Item quæro, quod eligatur, uel statim post cessationem, uel post tres menses? Respon. post tres menses: vt infra de uerborum oblig. l. si ita stipulatus fuero.

4† Fl. quaque die.
5† Fl. data conditione.
6† Bud. pro singulis.
7† Deest, & idest ut pro.
8† Flo. non illatarum.

Qui semisses] CASVS. Mutuaui tibi centum sub usuris maximis: sed postea accepi minores per longum tempus, certe videor remittere maiores.

¶ Quaesitum.] Procurator cum mandato, vel gestor sine mandato, habuit pecuniam domini depositam, quaeritur, an teneatur domino ad vsuras? Et respon. quod non, si dominus non fuerit solitus foenerare. Viu.

a Per tanta.] f. decem vel viginti annis. Vel dic etiam breuiori tempore in odium vsurarum, forte quinque annis.

b Non fuit.] & creditor accepit, nec enim cogebatur. Accursius.

c Exceptionem.] Nota mirabilem praesumptionem: & quia scienter de non petendis maioribus videtur fecisse tacitum pactum per longinquam petitionem, & exactionem minorū. sic ī cod. l. cum de in rem verso. & infra eod. cum quidam. §. diuus. Posset etiam poni casus: quod conuenerat de minoribus: & si ille non praestarentur, quod maiores darentur: & creditor accepit tantum minores per multum tempus postquam potuit petere maiores: ut C. eod. l. aduersus. & l. quamuis. Accursius.

d Pro pecunia.] ratione negligentiae. Accursius.

e Debeat.] procurator uel gestor.

f Foenerauit.] idest, solitus fuit foenerare.

g Ex consuetudine.] ut supra de pig. actio. l. vel vniuersorum. Secus si consueuerit foenerare: ut ī. de neg. gest. sed qui natura, §. in tantum.

h Nomine.] secus si in suos usus conuertisset, uel in mora fuisset.

Paulus] CASVS. Testator legauit mihi ancillas duas, puta Arescusam, & Pamphilam. haeres fuit in mora: tenetur ad partus editos post moram.

¶ Haeres] Testator rogauit haeredem suum, ut haereditatem totam restitueret mihi post mortem suam haeredis: & hoc excepto reditu medio tempore ancillae pepererunt, quaeritur, an partus sint restituendi: & si contineantur appellatione reditus? Et respon. quod non, quod est uerum. Secundo dicit in generali restitutione haereditatis deducto reditu. Idem dico in speciali restitutione alicuius rei: ut ecce rogatus, ut ancillam mihi restituat sine reditu, cum ipse haeres moriatur, nō non restituet partū eius. Viu.

i Mora.] semper autem fuit in mora à die fideicommissi cedente si fuisset testatoris nisi gratia legis Falc. fiat. vt ī. eod. in fideicommissi.

1† Fl. promisit.

2† Fl. actiosa. vitiosa, sed male, ut ait Taurel. in ad. not.

3† Fl. praestare.

a Habes enim quod procurator mandatū habens generale, potest illa facere quae solitus est facere dominus. l. uel uniuersorum sup. de pig. act. amplia per illum tex. etiam qua ad praeiudicialia: hoc est tex. no. secundum Romam. sing. 20. §. 2. vers. Alex. in l. si luxū. § si sup. de pig. act. in addi. ad Bar.

posse exitiri poenam sequentium pensionum.

Creditor recipiendo sponte minores vsuras per longum tēpus, videtur remittere maiores. h. d. Sola ēt patientia operatur liberationem à debito odioso. facit extra de cens. c. olim.

Scaeuola lib. 2. Responsorū.

LEX XIII.

Qui semisses usuras promiserat, 1 † per multos annos minores praestitit, haeres creditoris semisses petit: cum per debitorem non fecerit quo minus minores solueret: quaero, an pacti, uel doli exceptio obstet? Respondi, si in exoluendis ex mora vsuris per tanta a tempora mora per debitorem non fuit, b posse secundum ea, quae proponerentur, obstare exceptionem. c

Gestor non tenetur ad vsuras pro pecunia otiosa: nisi dominus consueuerit foenerare. h. d.

¶ Quaesitum est, an iudicio negotiorum gestorum, uel mandati pro pecunia d otiosa 2 † vsuras praestare dēat, e cum dominus nullam pecuniam foenerauit. f Respondit, si eam pecuniam depositam 3 † habuisset, idq; ex consuetudine g mandantis a fecisset: non debere quicquam usurarum nomine h praestare.

k Sine reditu.] hi etiam sine hoc non restituentur. quod dic, ut infra, ad Trebel. l. in fideicommissariam. & l. mulier.

l Deducto.] quae non continetur partus, & erat dubitatio quia ancillarum solum, sed totum corum, ergo omne aliud restituendum: ergo partus vsed tamen hic continetur appellatione reditus, & sic contra. infra eodem. l. in peculium. Accursius.

m Eum qui] aliās. l. cum qui. & alias. §. Neratius.

n Similiter.] i. deducto reditu. Azo.

o Non esse.] hoc in eo casu cum aditione haereditatis fideicommissariae chium non est quaesitum, cum extranei, uel haeredis esset res legata. & ita intelligitur inf. eo. l. equis. Alioquin a die acquisiti dominij fructus praestantur. ut inf. l. Herennius Modestinus. sic contra. inf. ad Treb. l. in fideicommissariam. & l. mulier §. si haeres. sed ille duae de fructib. & l. deducta. §. haereditatem. haec directe est contra. Sol. hic loquitur de partu edito prio ante diem fideicommissi cedentem: ibi de partu nato postea. Azo.

p In fideicommisso.] si ne reditu. Accur.

q Moram.] quae est post diem: ut C. de contrahen. & commit. stip. l. magnam. Accursius.

Paulus lib. 4. Responsorū.

LEX XIIII.

Paulus rńdit, mora 4 † in soluendo fidei commisso f. cta, 5 † partus quoq; ancillarum restituendos.

¶ Haeres rogatus erat post mortem suam sine reditu k haereditatem restituere. Quaesitum est, an partus ancillarum etiam uiuo haerede nati, restituendi essent p p uerba testamenti, quibus de reditu l solo deducendo testator sensisset. 6 † Paulus respondit, ante diem fideicommissi cedentem partus ancillarum editos fideicommisso non contineri.

¶ Neratius 7 † li. j. ita refert, eum qui m similiter n rogatus esset, ut mulierem restitueret, partum eius restituere cogendum non esse: o nisi tunc editus esset, cum in fideicommisso p restituendo moram q fecisset. Neque interesse existimo, an specialiter ancilla, an haereditas in fideicommisso sit.

Vsurae fructuum non debentur, sicut nec usurae vsurarum: ne sit accessio accessionis. h. d. Bart.

Idem lib. 16. resp. respondit.

LEX XV.

Neque eorum fructuum, qui post litem contestatam r officio iudicis restituendi sunt, vsuras praestari oportere: neque eorum, qui prius percepti, quasi à 8 † malae fidei possessore 9 † cō dicuntur. s

4 † Fl. morā.

5 † Fl. facta.

6 † Fl. sensisset.

7 † Alias. Neratium quoque et 1. respon. eum.

N Eque.] CASVS. Fundum meum possidebas mala fide: unde teneris ad fructus perceptos ante litem contestatam conditione siue cū de possess. perceptis officio iudicis. Et dicit hic, quod in utroque casu uenitur usurae dictorum fructuum. Vivianus.

8 † Fl. desit. a.

9 † Fl. possessore.

r Litem contestatam.] sed quae est ratio? Respondeo nō ea, quia vsura accedit quantitati, non speciei; quia pone eos consumptos, uel non fecisse suos, ut ipsi non deberentur: sed eorum esti natio. Sed forte illa, quia sicut vsura vsurae nō debetur: sic nec usura fructus, idest, accessio accessionis. Alij dicunt, quod officium officio non potest seruire. Sed contra supra de petitione haereditatis. haeres furiosi. Solutio verba. Item quando fuerunt percepti? Respondeo post litem contestatam qualitercunque percepti fuer. vel si ante, dic quod erat bonae fidei possessor & non consumpsit, aliās lucrifaceret. vt supra finium regundorum. l. quarta, §. secundo. Item si male fidei, possent vendicari extantes, consumpti condicerentur: ut hi. subijcit. Accursius.

s Condicuntur.] Nota, quod dicit condicuntur, scilicet condictione

condictione certi: quæ stricti iuris est. Si enim bonæ fidei esset actio, ut petitio hæreditatis, præstarentur ei vsuræ fructuum: vt supra de peti. hær. l. hæres furiosi. §. si. quæ est contra. Vel vt ibi.

Idem libro 1. Decretorum.

LEX XVI.

Liberalitatis in rempublicam factæ, vsuræ non exiguntur.[a]

¶ Cum vsuræ pretij fundi ab eo, qui a fisco emerat, peterentur, & emptor negaret traditam sibi possessionem: Imperator decreuit iniquum esse vsuras ab eo exigi, qui fructus non percepisset.[b]

Pro tempore quo cucurrerunt vsuræ minores: non committitur stipulatio de maioribus. Bart.

Idem lib. singulari. de vsuris.

LEX XVII.

Cvm quidam [*] cauisset se quotannis[c] quincunces vsuras præstaturum: & quo anno non soluisset, tunc totius pecuniæ ex die qua mutua tus esset, semisses soluturum; & redditis per aliquot annos vsuris, mox stipulatio commissa esset: diuus Marcus Fortunato, ita rescripsit: Præsidem prouinciæ adi, qui stipulationem de cuius iniquitate quæstus es, ad modum iustæ exactionis rediget. Hæc constitutio ad infinitum[d] 1 † modũ se excedit.[e] Quid ergo? Sic temperanda res est, ut in futurum duntaxat ex die cessationis crescant vsuræ. 2 †

Taciturnitas longi temporis tollit actionem personalem competẽtem ad vsuras. Francis. et est speciale.

¶ Diuus Pius ita rescripsit: Parum iustè vsuras præteritas petis, quas omisisse te, longi temporis[f] interuallum indicat: qui eas a debitore tuo vt gratior[g] apud eum videlicet esses, petendas non putasti.[h]

¶ In tacito fideicommisso[i] omne emolumentum hæredi auferendum, & fisco præstandum[k] diuus Pius rescripsit. ergo & vsurarum[l] emolumentum auferetur 3 † hæredi.

Vsuræ non præstantur propter lucrum: sed propter moram: qua cessante non possunt peti.

¶ Si pupillo, tutorem non habenti, fideicommissum solui non potuit;[m] non videri moram per hæredem factam, diuus Pius rescripsit. ergo nec ei debetur, qui quod reipublicæ causa abfuerit, uel ex alia iusta causa impeditus, ex qua restitutio indulgetur, petere non potuit.

¶ Quid enim potest imputari ei, qui soluere etiam si vellet, non potuit? Nec simile videri potest, quod placuit, minoribus etiam in his succurri,[n] quæ non acquisierunt. Vsuræ enim non propter lucrum[o] petentium, sed propter moram non 4 † soluentium infliguntur.

In contractibus bonæ fidei veniunt vsuræ ex die conuentionis: qua cessante veniunt ex die moræ.

¶ Ex locato, qui conuenitur: nisi cõuenerit, ut tardius pecuniæ illatæ vsuras deberet,[p] non nisi ex mora vsuras præstare debet.

Liberalitatis.] CASVS. Ex causa donationis promisi rei publicæ. Dicit, q non current vsuræ contra me.

¶ Cum vsura.] Non teneor ad vsuras pretij nisi tradita re. Vi.

a Exiguntur.] nisi fuerint in mora: ut s. depo. l. j in fi. & resp. & infra, de ope. publi. l. si legatum. & infra eo. l. proxi. §. si. quæ sunt §. Alij dicunt etiam ex mora, nisi a præside tempus sit positum, ut dictis legibus. Accursius.

b Non percepisset.] vt supra de act. emp. l. Iulia §. ex vendito. alias secus ut infra eodem. l. curabit. §. post.

Cvm quidam.] CASVS. Mutuaui tibi 100. sub vsuris 4. dena. singulis mensibus in quibus si cessares, promisisti maiores, non ex die cessationis, sed immo ex tunc postea soluisti minores tribus mensibus, & extunc non soluis, teneris quidẽ ad maiores, sed non ex tunc, quia iniquũ esset, quod pro eodẽ tẽpe ad vsuras tenearis, sed ex die cessationis tantum.

¶ In tacito.] Testator in secreto reliquit 100. cuidam non capaci: & hæres dixit secreto se daturum. hæc quidem. 100 auferuntur heredi cum vsura, & dantur fisco, nam non capax habere, non debet.

¶ Si dies.] Testator præcepit statuam erigi in municipio ad honorem municipij. si dies intra quẽ poni debeat, a testatore non est præfinitus, præses statuere debet tempus: & si intra illud non posuit, tenetur hæres ad vsuras tertiæ centesimæ. Viuia.

* De sensu huius l. v. Exiguntur l. le ... 78 su ... p. t.

1 † Flo. ad finitum.

2 † Flor. crescat vsura

c Quot annis.] i. singulis annis. Accur.

d Ad infinitum.] id est non finitum, uel determinatum: sed terminari potest: ponitur enim negatiue, non augmentatiue. Azo. q. d. obscura est: & ideo statim interpretatur. Accur.

e Excedit.] i. dest, excedere potest si a tempore interpositæ stipulationis dicas præstari vsuras maiores, uel in totum, uel saltem pro parte: ideoque dicit a die cessationis: vt subijcit. Et hoc ideo, quia a priori tempore etiam minores currebant: alias autem bene possent peti ex tempore stipulationis, ut supra si certum petatur, l. lecta in fi. &

infra de verborum oblig. l. huiusmodi

f Longi temporis.] scilicet triennij, vel quinque annorum.

g Gratior.] quia dignitatem per eum sperabas habere: sed in l. qui semisses. & C. eod. aduersus. & l quamuis. fuit signum remittendi maiores exceptiones minorum, sine essent promissæ: vt l. quamuis. sine non: ut infra aduersus.

h Non petes.] ut supra eodem, l. qui semisses. in prin.

i Fideicommisso.] vt si heres accommodat fidem de restituendo non capaci.

k Præstandum.] vt supra de peti. hæred. l. prædonis. & infra de ijs qb. ut indig. l. hæres. & l. cum quidam. & C. ad legem Falc. l. 3 & infra de vulg. substi. l. ex facto § Iulianus.

3 † Fl. auferetur.

l Et vsurarum.] idest emolumentum, quod est vsura, secundum Ioan. alias contra est, quod dicitur vsuram vsuræ non deberi, ut C. de vsur. l. fina. Et dic quas exegit ab hæreditario debitore, uel quasi, vbi ex sua mora dedit, vel stipulatione. Accur.

m Non potuit.] quasi dicat nihil. Et sic nota, quod non imputatur alicui si non facit, quod & si facere vellet non posset. vt supra eodem, l. pecuniæ in fin. & supra de arbit. l arbiter. §. calendis. in fin. § & C. de anna. excep. l. prima. in fi. & infra de adulte. l. si maritus. in principio, & infra de vsufruct. leg. l. Sempronio. & supra quando act. de pecu. est anna. l. prima. §. primo, & supra de neg. gest. l si pupilli. §. si. & infra de condi. & demon. l multa. in principio. Sed nonne ego possum facere, ut possim soluere petendo ei curatorem bonis: ergo possum soluere: ut infra, de regulis iuris l. qui facere potest, & supra de mino. l ait prætor § 1 Respon. in adulto ibi, sed hic in pupillo. Vel hic non facile: illa quandoque facile. Vel illa in conditionib. appositis in vltima voluntate.

4 † Flo. defl. non.

n Succurri.] ut supra de mino. l. ait prætor. §. hodie.

o Non propter lucrum.] scilicet tantum, uel principaliter, alias contra instit. manda. § tua gratia.

p Debet.] ut si conuenerit, ut non soluta mercede usque ad certum tempus usuræ præstentur. Et sic not. quod citra stipulationem ex solo pacto incontinenti apposito debentur in contractibus bonæ fidei: ut hic, & supra de po si. l. Lucius Titius. & C. de pact. int. empt. & vend. l. in

 l iuntio.

g *Sciendum est. Adhibendos.*] scilicet solutioni, per quos facilius possit probare se soluisse quam per extraneos vel inimicos.

h *Expediendis.*] quod debitori daturi sunt pecuniam. Accursius.

c *Rogandis.*] vt intersint solutioni: & sic videant se liberatos. Vel dic ut interueniat apud creditorem, a quo modo accepit debitum ut satisfaciant priori. Vel dic tertio quia obligatus erat aliquis fideiussorem dare, ut supra de consti. pecu. l. qui autem. §. j. Non enim videatur esse in mora dandi, dum est in inueniendis, studet, & sic currit. Acc.

Sed etsi reipublicæ.] CASVS. Si reipub. causa aliquis missus est subito, nullus videtur moram facere: & ergo ad vsuras non tenetur. Viui.

d *Defensionem.*] id est, excusationem sui quare non soluit. Accursius.

e *Mandare.*] per procuratorem. Azo.

f *Non possit.*] de facto. de iure enim potest.

g *Aliquando.*] Titius minori debebat 10 ex contractu bonæ fidei, tenetur ad usuras sine vlla interpellatione, vel lit. contestatione: maxime si non sit, qui conueniatur, quia est absens Titius, vel sine hærede decessit.

h. *In rem*] potest dici moram fieri in rem ubicunque quis sine denunciatione vel litis contestatione tenetur ad fructus vel usuras, sicut infra eo. l. tutor cum ... & respon. & §. item si indebiti, & §. in Fauiana, & §. item si vi, & §. ex causa, & §. in interdicto, et §. fin. & infra eod. leg. penult. Quod autem de vsuris dixit, non inuenimus eas currere ex mora in rem, nisi in personam minoris, ut C. in quibus caus. in integrum restit. nō est nec. l. in minorum. Punitur ergo huiusmodi mora in rem, ut dictum est, in prædictis: & patet etiam infra de verborum obligat. l. cum filius, §. 1. & l. ad diem, & infra tit. l. fin. & l. habeo. Sed Ir. dicit eam non poni, cum rei, non personæ uitio, eueniat: sed forte intelligebat aliter quam in prædictis casibus. Item pone infra tit. l. Labeo.

Si quis.] CASVS. Titius debitor dicit se nolle soluere, sed iuri parere, quæritur, an sit in mora? Respo. quod non, si iuste &c.

k *Cum reus.*] Si reus est in mora, eosdem effectus, quos habet mora contra reum, habet & contra fideiussorem, ut infra eo. mora.

Qui differt solutionē ex iusta causa, non committit moram: secus si ex ficta. h. d. cum l. seq. & seq. Et differt ista lex a lege si quis solutioni. quia hic non negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. hoc dicit Bart.

Vlpianus lib. 34. ad edictum.

LEX XXI.

Sciendum est non omne quod differendi causa optima ratione fiat, moræ annumerandum. * Quid enim, si amicos adhibendos a debitor requirat, vel expediendis b debitis, 1 † vel fideiussoribus rogandis c vel exceptio aliqua allegetur? Mora certè 2 † facta non videtur.

Paulus lib. 37. ad edictum

LEX XXII.

Si modo idipsum non fraudandi causa simuletur.

Vlpia. lib. 34. ad edictum.

LEX XXIII.

Sed etsi reipublicæ causa abesse subito coactus sit, ut defensionem d sui mandare e non possit, f moram facere non videbitur: siue in vinculis, hostiumve potestate esse cœperit.

Mora commissa re ipsa non tollitur ex casu contingente ex persona morosi.

¶ Aliquando g etiam in rē h 3 † moram esse decerni solet, si forte non extat qui conueniatur.

Paulus lib. 37. ad edictum.

LEX XXIIII.

Si quis solutioni quidem moram fecit, iudicium autem accipere paratus fuit, non fecisse videtur moram: vtique si iuste ad iudicium prouocauit. i

¶ Cum reus moram k facit, & fideiussor tenetur.

¶ Mora videtur creditori fieri, siue ipsi, siue ei, cui mandauerat, siue ei qui negotia eius gerebat, mora facta sit. Nec hoc casu per liberam personam acquiri videtur, sed officium impleri: sicuti cum quis furtum mihi facientem deprehendit negotium meum agens, manifesti furti actionem mihi parat. l

¶ Item cum procurator interpellauerit promissorem hominis, perpetuam facit stipulationem, m etsi 4 † mortuus sit homo promissus.

Primo loquitur in malæ fidei possessore. Secundo loquitur in bonæ fidei. Tertio in eo qui a principio fuit bonæ fidei, postea incepit esse malæ fidei. Secunda ibi, In alieno fundo. Tertia ibi, Bonæ fidei.

Vlpianus lib. 7. digestorum.

LEX XXV.

Qui scit n fundum cum alio sibi communem esse, fructus, quos ex eo percipit 5 † inuito vel ignorante socio, non maiore ex parte suos facit, quam ex qua dominus prædij est. Nec refert, ipse, an socius, an vterque eos sciuerit: quia omnis fructus non iure seminis, sed iure soli o percipitur. Ex

¶ *Mora.*] Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorum meorum interpellet debitorem meum, fecit eum morosum ratione officij: nec per eos acquiritur actio, sed impingatur, sicut si furem inuenirent rerum mearū, acquirunt actionem, ut de non manifesto faciant manifestum. & sic in quadruplum, & sic denunciatio procuratoris impinguatur, & ad aliud valet, ut facit perpetuam obligationem, scilicet quo ad hoc, ut licet res debita pereat debitori, eius obtentu non liberetur. Viuia.

i *Prouocauit.*] vt infra de reg. iur. l. qui sine dolo. & quod vi aut clam. l. 1. §. si quis paratus. Et sic nō post litem cōtesta. aliquē nō esse in mora: * & sic est cōtra 7. de verborum obligationib. l. nemo §. primo. Sol. ibi non habuit iustā causam litigandi. hic sic, argumen. supra de petitio. hæred. l. illud. & eodem modo sol ne supra de condict. furti. l. fi. Accur.

k *Cum reus moram.*] Nā mora rei fideiussori nocet, ut infra de verborum obligationib. mora. & de ope. liber. l. si libertus moram. Accur.

l *Parat.*] ut infra de furt. l. 3. & l. si quis in seruitute, & infra, q. vi aut clam. l. 3. in princ. & infra de bo. autho. iu. l. i. poss. l. cum vnus.

m *Stipulationem.*] ut supra de procura. l. si procuratorem. Et expone, ut infra de uerborum obligationib. l. seruum, §. sequitur. Accur.

Qui scit.] CASVS. Siue sciam te partem habere in fundo, quem possideo, siue sciam totū tuum: nō facio fructus meos in eo, quod tuum est.

In alieno.] A non domino emi fundum in quo seminaui alienum frumentum: quæritur cuius sit fructus, an meus, an eius, cuius fuit semen. & dicit meum esse, sicut quando ex opera serui alieni, quē bona fide possideo. hoc autem probat, ex alio simili: ut ecce in meo proprio fundo sevi alienum semen. & dicit quod est meus fructus, idem est ergo in bo. fi. pos. quia plus iuris habet bo. fi. poss circa fructus quam fructuarius, cum bo. fi. fiant statim, quod a solo separati sunt, sed fructuarij sunt demum cum horreis repositi. & idem quod est in bo. fi. est in eo, qui habet fundum in emphyteusim: ut statim quod a solo separati sunt, fiant ei ius Viuia.

n *Qui scit.*] sed iuret quod sit suum vel seminatoris. P

o *Soli.*] idest, quia scit suum, vel bona fide a se possessum.

Quum

* *Contra gl. 1. in princip. in sup. post extra de electi. & ca. quoniam frequenter. §. si vero alter ad finem. ibi, etiam habent sine exceptionem de futuras, ut litem contest.*

1 † *Flo. expediendi debiti.*

2 † *Flor. deest certe.*

* *Litis contest. facta. ut constituatur quis in mora ut in ind. tract. in uer. litis contestatio. & in uer. mora.*

3 † *Aliter. Aliquando etiam in re mora decerni solet.*

4 † *Flo. desit verba. etsi mortuus sit homo promissus. quæ quidam irrepsisse ex gl. opinant, non enim curant in mora. nasce.*

5 † *Flor. per operam.*

quemadmodum a si totum fundum alienum quis sciens possideat, nulla ex parte fructus suos facit, quoquo modo sati fuerint: ita qui communē fundum possidet, non faciet fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinebit.

¶ In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum b seuit. c 1 † an Titius bonæ fidei emptor perceptos fructus suos faciat? Respondi, quod ad fructus, qui ex fundo percipiuntur, intelligi debet proprius 2 † eos ijs d accedere, e quæ serui operis suis acquirunt: f quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius ex quo percipiuntur, quam seminis g ex quo oriuntur, inspicitur, & ideo nemo unquā dubitauit, quin si in meo fundo frumentum tuum seueris, 3 † seges, & quod ex messibus collectum fuerit, meum fieret. Porro bonæ fidei possessor in percipiēdis fructibus id iuris h habet, quod dominis prædiorum tributum est. Præterea cum ad fructuariū pertineant fructus a quolibet i sati, quanto magis hoc in bonæ fidei possessore 4 † recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habet? 5 † cum fructuarij quidem non fiant antequam ab eo percipiantur: k ad bonæ fidei autem possessorem pertineant, si 6 † quoquo modo a solo separati fuerint. Sic & eius l qui vectigalem fundum m habet, fructus fiunt simul atque a 7 † solo separati sunt. n

¶ Bonæ fidei emptor seuit, o & antequam fructus perciperet, cognouit fundum alienū esse. an perceptione fructus suos faciat, quæritur? Respondi bonæ fidei emptor quod ad percipiendos p fructus intelligi debet, quandiu euictus fundus non fuerit. Nam & seruus alienus, quem bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea uel ex operis suis acquirit, q 8 † quamdiu a me euictus non fuerit.

Idem lib. 6. ex Minitio.

LEX XXVI.

VEnationem in fructu 9 † fundi negauit esse, nisi fructus fundi ex venatione constaret. r

Moram sibi commissam transmittit. quis ad hæredem. Bart.

African. lib. 8. quæstionum.

LEX XXVII.

CVm patrifamilias mora facta sit, iam in hærede eius non quæritur mora, nam tunc hæredi proximo iure hæreditario ea competit: s ideoque ad cæteros quoque deinceps transmittetur.

Caius libro 2. rerum quotidianarum, siue aureorum.

LEX XXVIII.

IN pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac, pili, 10 † & lana. Itaque agni, & hædi, & vituli 11 † statim pleno iure sunt bonæ fidei possessoris t & fructuarij. u

¶ Partus * vero ancillæ in fructu non est, itaque ad dominum proprietatis x pertinet.

a *Quemadmodum.*] quod est in toto quo ad totum, idem est in parte quo ad partem, ut hic. & infra ad legem falci. l. in ratione §. prorsus, & infra de administ. tutor. l. si duo. in fi. & infra de acquirenda hæredit. l. si seruus eius, & supra de pac. l. iurisgentium. §. adeo, argumen. contra. C. de distract. pign. l. quamdiu. & supra de inoffi. testamen. l. Papinianus § sed nec impuberis, & sup. de euict. l. ex mille, & supra de petit. hære. l. sed & si. § adeo. Sol. autem est in illo generali: idem in parte, &c. in brochardo.

b *Frumentum*] scilicet alienum. Accu.

c *Seuit.*] prædictus Titius bonæ fidei possessor.

d *Iis.*] neutri generis.

e *Accedere*] scilicet fructus.

f *Acquirunt.*] ut infra, de acquiren. do re. do. l. quæsitum, in fine.

g *Seminis.*] quod fuerat alienum.

h *Id iuris.*] scilicet pœnæ, ut infra de acquirendo rerum do. l. in bon. fid. in prin. Non enim per omnia sunt similes, ut patet in quæstione serui habenda, vt ad sylla. l. 1. §. 2.

i *A quolibet.*] & de cuiuslibet frumento.

k *Percipiantur.*] ut supra de usufruct. l. si fur. decerpserit. & subaudi hic, uel ab alio nomine suo. Vel dic scilicet, ita quod ideo reponantur, ut & no. supra qui mod. vsusfruct. amit. l. si vsusfructuarius.

l *Eius*] ut & infra de acquirendo rerū domi. l. quæsitū, in fi. §.

m *Fundum*] idem in colono, ut infra de fur. l. si apes. §. 1.

n *Separati sunt.*] etiā a furibus, dummodo possessores bo. fi. possidentes nō desierunt habere possessionem, fundi. Item sunt & aliæ duæ differentiæ inter fructuarium * & bo. fi. possessorem: quia bo. fi. pos. transmittit ad hæredem fructuarius nō, ut Insti. de re. di. §. is ad quem. Item fructuarius etiam naturales fructus suos facit, ut supra de vsufru. l. vsufr. legato. bo. fi. possessor, non, ut supra eo. l. fructus.

o *Seuit.*] idem si post scientiam seuit, uel etiam post lit. contest. ut ex responsione colligitur.

p *Percipiendos.*] No. ergo, quod bo. fi. poss. post lit. contest. quo ad quæ iam remanet bo. fi. pos. scilicet ut faciat suos fructus, ut hic. Item ut compleat vsucapionem, ut supra de rei vend. l. si p. st. & C. de usuc. transfor. §. hoc procul dubio. Item, ut non præstet interitum, si tamen iustā causam litigandi habeat, ut supra de rei vend. l. vtique. § non enim, & de pet. hæred. l. illud. si autem male fi. vt teneatur de fructibus. Item, ut interrumpatur præscriptio. Item in quodam alio. nec omnino censetur bo. fid. pos. nec malæ fi. vt supra de rei vend. l. Iulianus scribit, si in aliena. Sed in eo quod dicit hic, facere fructus suos post scientiam, est contra infra de acq. re. do. l. bonæ fidei. § in contrariū. Sol. hic de æquitate: ibi de rigore, secundū Ir. Vel possumus dicere quod quæstio, quæ ibi fit, determinatur hic. Vel dicamus, quod quamuis suos faciat, ut hic, tamen si extant, iudicis officio restituit, ut supra eo. l. euictis, & C. de rei ven. l. certum. Item hic, in singulari petitione: secus autē in petitio. hæredit. ubi quocunque modo sciat, incipit esse prædo, ut supra de pet. hered. l. sed & si. §. de eo autem loquitur.

q *Acquirit.*] vt C. de rei vend. l. 1. Sed contra inf. de acq. re. do. l. qui bona fide. §. tandiu. ubi tam in lib. ro homine bo. fi. poss. quam in seruo alieno bona fid. possessio videt nocere superuenientē scientia. Sol. ibi ad liberos tm̄ refertur, non ad seruum alienum: licet & de illo ibi fecisset mentionem. Item contra infra de acq. rerum dom. l. quæsitum, ubi similiter dicit in bo. fi. pos. quolibet nocere superuenientē scientiam. Sol. ibi loquitur in hærede qui nunquam habuit bonam fidem, licet defunctus habuerit. hic autem habuit emptor ab initio bonam fidem: secus si scientiam, ut ibidem.

r *VEnationem.*] CASVS. Fundū meum mala fide possedisti, & fructus percepisti, & etiā venando sibi feras cœpisti. licet rem cum alijs fructibus reddas, non tā cum feris, ubi &c.

r *Constaret.*] tunc enim est in fructu. ut & supra de vsufruct. l. item, § aucupiorum, & l. vsusfructus in fine. Accursius.

s *CVm patrisfamilias Competit.*] sibi facta intelligitur. Sufficit enim semel moram fieri vt vsuræ vel vsusfructus perpetuo debeantur, ut infra, de lega. 1. Titia Seio § 1.

t *IN pecudum. Possessoris.*] ut infra de acqui. rerum dom. l. bo. fi. §. fi.

u *Et fructuarij.*] ut & supra de vsufr. l. vetus fuit.

x *Proprietatis*] non autem ad fructuarium, ut insti. de re. di. §. in pecudum, nec ad bon. fid. possess. scilicet directe, utiliter autem sic, ad bon. fid. poss. ut supra de pub. l. si ego. § partus.

1 † Flor. seuit.

2 † Flor. proprius ea accedere.

3 † Flor. frumentum, seges.

4 † Flor. possessoribus.

5 † Flor. habent.

6 † Fl. deest. si.

7 † Flor. deest. a

* Fructuarius & bo. fi. pos. differūt. ut in ind. tra. ctis in ue. bonæ fidei, in ue. possessor, bonæ fidei.

8 † Flor. ad quærit.

9 † Flo. Venationem. fructus fundi. Alias Ex venatione fructum.

10 † Flo. Lac, & pilus, & lana.

11 † Alias additur, & fœtus.

* In hunc locum Cu. li. 8. de fruct. bon. & mal.

Absurdum, enim uidebatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominũ gratia cōparauerit.

Quod est inutile, uitiatur: & non uitiatur vtile, hoc dicit.

Martianus lib 35. 1 † institu.

LEX XXIX.

PLacuit, siue sup. statutum modum quis vsuras stipulatus fuerit, siue vsurarum vsuras: quod illicite adiectum est, pro non adiecto haberi, & licitas posse a peti.

Paulus lib. 3. 2 † responsorum.

LEX XXX.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus usuræ b creditarum ab eis pecuniarum.

Vlpianus lib. 1. responso.

LEX XXXI.

QVod in stipulatione sic adiectum est, Et usuras, si quæ competierint: nullius esse momenti, c si modus certus non adijciatur.

Mora regulariter non contrahitur re ipsa: sed per interpellationẽ factam congruo loco, & tempore: quæ an legitimè facta sit, cōmittitur iudicis arbitrio, & si remissa fuerit, tollitur mora. h. d. usque ad §. in bona fidei.

Papinianus 3 † lib 4. respon.

LEX XXXII.

MOra fieri intelligitur nō ex re, d sed ex persona: idest si interpellatus opportuno e loco non soluerit. quod apud iudicem f examinabitur. Nã (ut & Pomponius lib. 12. epistolarum scripsit) difficilis est g huius rei definitio. Diuus quoque Pius Tullio Balbo rescripsit, an mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neque iuris authorum quæstione de-

§. partus. Sed uidetur etiam directo iure ad bo. fi. pos. pertinere, ut sup. eo. l. Paulus. § hæres. quæ est contra. Sol. illud euenit ibi ex uoluntate defuncti, qui deducto reditu voluit talia restitui.

a PLacuit posse.] Hoc est verum secundum leges istas sed per authẽ. ne licitas petet, qui fuit stipulatus illicitas; quia cadit à principali actione, vt C. de vsur. auth. ad hæc. Vel illa loquitur in rusticis. Item no. hic, argum. quod sic vltra modum, reducitur ad modum. Item, quod inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat, vt C. de do. l. sancimus, §. si quis autem. & de consti. pecu. l. hactenus. §. fin. & supra eod. l. pecuniæ in princ. & l. vsuras. * & infra de iu. do. l. siue generalis. §. quærendum.

b ETiam. Vsura.] hoc speciale contra duas regulas. Vna, quia regulariter non debentur citra uinculum stipulationis, ut C. eodem, l. 3. Alia, quia nudum pactum non parit actionem, ut supra de pac. l. iurisgentium. §. quinimo. Accur.

c QVod in stipulatione Momenti.] Vt infra eod. l. tutor. § fin. & infra, de uerb. oblig. l. ubi autem, §. pen. sic nec sententia, ut infra, de re iud. in summa, §. qui fortis. Sed contra infra, de lega. 3. nummis. Sol. ibi fauor ultimæ uoluntatis: hic odium vsurarum. vnde illud valet, licet in exiguum, hic non, ut argu. infra de l. ler. & postu. l. cum quidam.

MOra.] CASVS. Quæritur qualiter mora definitur. Et dicit Pomponius, quod non potest definiri, neque potest dici quando committatur. nam tunc cum quis interpellatur congruo loco & tempore, loquitur de mora, quæ fit facto hominis, i. per interpellationem. nam quædam alia est specialis, quæ re ipsa committitur sine facto hominis: de qua hic, non dico. An sit in mora debitor si procurator eius uel familia interpellatur? Et dicit quod non: immò ipse debitor desinit esse in mora, si tam eo in mora existente dem ei nouam dilationem.

¶ In bon. fid.] In uenditione, quam tibi feci, debes mihi x. si sis in mora, teneris ad usuras. Secundo, vendidi filio tuo pro x. quandam rem: cuius nomine ipse insolidum, tu uero teneris, vel quod iussu, vel de in rem verso, uel de peculio. quæritur an in usuris teneatis? Et dicit quod non, sed agam contra te ad sortem aut de peculio, uel simili: & quod per eam non consequar, a filio tuo petam. Tertio econtra interpellaui filium, ipse qui tamen fuit in mora, tenetur insolidum ad usuras, pater non tenetur in plus, quam de peculio. Quarto dicit, quod si duo rei promittendi sunt, alter non tenetur insolidum, licet vnus sit in mora: quia licet eum interpellaret, non nocet alij. Quinto, si fideiussor in mora solus sit, non nocet reo vt ad vsuram teneatur, nam neque si occiderit fideiussor seruum debitum, nocet reo, immo liberatur reus: & per consequens fideiussor, directa, non utili, tenebitur.

d Non ex re.] quandoque enim fit ex re, ut supra eodem. l. sed & si rei, §. aliquando, & dicetur distinctione statim.

e Opportuno loco.] sed quis dicitur opportunus locus? Respon. potest dici ille, in quo debitor potest conueniri antequam soluat: non alius, etiam ubi habet locum domicilij: sed non potest ibi conueniri, quod fit quandoque, vt diximus supra de transa. l. cum hi. §. causæ. Item subaudi. & tempore, vt infra, de sol. l. si soluturus.

f Quod apud iudicem.] scilicet, an in loco opportuno interpellatus fuerit, & sic sit in mora. Accur.

g Difficilis est.] id est impedibilis, sicut testium notitia, ut infrà, de testi. l. 3. § 1. Sed certe mora quæ iure communi committitur, potest sic definiri. Mora est * cum quis maior 14. ann. non habens curatorem: quia si habet, pupillo comparatur, ut infra, de verborum obligationibus l. si pupillus. Sed contra supra de cui. l. si dictum, §. pupillo. Sed dic, ut ibi diximus. Interpellatus per dici appositum lapsum, ut infra, de verborum obligationibus. l. si fundus, & C. de contrah. stipu. l. magnam, uel per litis contesta. ut infra, de uerb. obliga. l. nemo. §. 1. Vel per eius cui debetur denunciationem congruo loco & tempore factam, ut hic, & infra de uerborum obliga. l. si ex legati. cum intelligat se debere, vel intelligere debeat, vt supra si certum petatur l. quod te. Nec omissa sit debiti repetendi instantia: si sine causa distulit rei præstationem uel solutionem, ut hic, & supra eodem, l. secundum. Hæc autem mora sic commissa habet quinque principales effectus. Primum, quia facit rem uel interesse tantum æstimari officio iudicis prout erat tempore moræ, uel tempus esse postea, perseuerante tamen mora, vt supra de eodem. l. vbi. § 2. & supra de condi. tri. l. per ul. & de act. emp. l. datio, §. si per uenditorem, & infra, de re iud. l. si calendis, & supra de cond. fur. l. in re. § 2. & infra, de verborum obligationibus l. quoties in diem. Secundus effectus est, quia facit currere vsuras in contractibus bon. fid. & in quibusdam stricti iuris, scilicet in legatis & fideicom. vt hic. l. §. in bonæ fidei, & de leg. 2. l. si quis seruo. & l. qui solidum. 2. respon. & §. etiam. Nam parificantur hic legata & fideicom. missa iudicio bon. fid. vt C. in quibus causis in integrum restitutio non est necessaria. l. in minorum. sed secus in contract. bus stricti iuris, etiam lit. contest. ut C. de condi. indeb. l. 1. licet Rogerius contra, per l. infra eod. l. lite. sed in bonæ fid. intelligo [illegible] & tertium habet effectum, quia inducit præstationem fructuum in quolibet casu, si petam, quod aliquando fuit meum, uel eius à quo causam habui. aliàs exigitur lit. contesta. in stricti iuris iudicijs, sed in bon. fid. semper sufficit sola mora: ut probatur hæc infra eodem, l. videamus. in princ. & §. 1. & §. si actionem, & § ex causa, & §. si possessionem. & supra eodem, l. 2. Quartum habet effectum in casu speciali: quia punit in tertiam partem. eius, quod debetur, vt C. de inoffic. testam. l. si quis in suo. Quintum habet effectum circa interitum. Nam indistincte mora[illegible] de periculo tenetur, etiam peritura penes actorem, uel non. satis est enim quod potuit non perire, ut infra, de leg. 1. l. cum res. § fin. & l. apud Iulian. § 1. Nec obst. supra de po. l. si plures §. vltimo. quia ibi non erat in mora, quia habebat probabilem causam retinendi: licet esset conuentus puta propter expensas. Item probatur expresse in authen. de deposito. §. 1. collatio, 6. vbi dicit intercedentem teneri de casu fortuito multo magis ipse depositarius tenetur. In rei vendi. tamen quædam specialitas seruatur: quia ubi est mora possessor

1† Fl. lib. [illegible]

* Vi. not. ad d. l. vsuras.

2† Fl. Paulus lib. singulari regularum.

* Moræ definitionẽ ponit Salyc. de mora. in præfa. num. 1. & per totũ tra.

3† Martianus lib. 4. Regularum.

possessor quo ad interitum, qui prius fuit bonæ fidei distinguitur. aut habet iustam causam litigandi; & tunc nullo modo de interitu tenetur, vt supra de rei uendi. l. vtique. aut non, & tunc cum distinctione illa tenetur, erat res peritura, vel non, vt supra de rei uend. l. item si v.rb tantum, & hoc de cõmuni mora, quæ in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in here. di. peti. quæ fit quocunque modo sciat, vt supra de pet. hær. l. item veniunt. § à quo. & §. petitam. Secundo in minoribus 25 ann. vbi fit re ipsa, vt C. in quibus cau. in integrum restitu. non est ne. l. In minorum persona. & hæc purgatur tempo tis cursu, ut infra, de leg. secundo, l. Titia Seio §. vsuras. Tertio in libertate, vbi similiter fit mora re ipsa, vt infra, de fideicom. lib. l. cum vero, §. apparet. Quarto similiter fauore per solum cursum biennij, vt C. de iure do. l. si §. fi. & hæc similiter parit vsuras, ut ibi dicitur. Quinto odio, ut in fure & prædone, ut infra, de ui. & vi. arm. l. prima, §. rectissimè, & l. penultima, & C. quod metus causa l. prima, in inferente tamen metum distinguitur. vt supra quod metus causa. l. si cum exceptione. §. quod si homo. Purgatur autem n ora: si animo nouandi creditor fuerit stipulatus vel nõ animo nouandi si res fuerit in præsentia. Item per oblationem quãtũ ad euitandum interitum, ut supra de condic. fur. l. partui. & infra de solu. l. qui decem, § primo Accursius.

1 † *Et hinc quis.*

cidi posse, cum sit magis facti [a] quam iuris. Et non sufficit ad probationem moræ: si seruo [b] debitoris absentis denunciatum sit á creditore, procuratoreve eius: cũ etiam si ipsi, inquam, 1 † domino denunciatum est, cæterũ cũ postea is sui potestatem faceret, omissa est repetendi [c] debiti instantia: non protinus per debitorem mora facta intelligatur.

Habetur hic quòd pater ex sua mora nõ tenetur ad vsuras. facit l. cũ filius. in princ. infra de uerbo. oblig. Bart.

¶ In bonæ fidei contractibus ex mora [d] vsuræ debentur. Quid ergo si & filiusfamilias, & pater ex persona eius teneatur (siue iussu eius contractum est, siue in rem versum est patris, uel in peculium:) cuius persona circa moram spectabitur? Et si quidem pater duntaxat conueniatur ex mora sua, non tenetur: [e] in filium tamen dabitur actio in hoc, ut quod minus 2 † à patre actor consecutus est, filius præstet. [f] Quòd si filius moram fecerit: tune actor vel cum ipso insolidũ, vel cum patre duntaxat [g] de peculio actionẽ 3 † habebit.

2 † *Alias, ut quo minus.*

3 † *Et dessi, actionem.*

¶ Sed si duo rei promittendi sint, alterius mora alteri non nocet. [h]

¶ Item si fideiussor solus [i] moram fecerit, non tenetur. [k] sicuti si Stichum promissum occiderit: sed utilis actio [*] in hunc dabitur. [l]

De pecunijs publicis credendis.

Vlpianus lib. singulari de officio curatoris reipub.

LEX XXXIII.

Si bene collatè 4 † sunt pecuniæ publicæ, in sortem inquietari debitores non debent, & maximè si pariant vsuras: si non pariant, prospicere reipublicæ securitati debet præses prouinciæ: dummodo non acerbum se exactorem, nec contumeliosum præbeat, sed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum instantia humanum. [m] Nam inter insolentiam curiosam, [n] 5 † & diligentiam non ambitiosam [o] multum interest. Præterea prospicere debet ne pecuniæ publicæ credãtur sine pignoribus idoneis vel hypothecis.

4 † *Et collocatæ.*

5 † *Et incuriosam. Budæus vero, ambitiosam.*

Idem lib. 15. ad edictum.

LEX XXXIIII.

Vsuræ vicem fructuum obtinent: [p] & meritò non debent a fructibus separari: & ita in legatis, & fidei

* *Ex stipulatu. l. mora. infra de uerbo. oblig.*

a *Facti*] sunt enim facta incerta: licet ius certum, vt inf. de iur. & fac. igno. l. 2.

b *Si seruo.*] maximè cum dominus hanc denunciationem ignoret, ut infra, de iti. actuque priua. l. 3. §. 1. & arg. supra de pet. hær. l. item veniunt. §. ponamus.

c *Repetendi.*] dando dilationem. nec enim exigitur vt semper instet, & non desinat petere. Accur.

d *Ex mora.*] fructus etiam sine mora, ut infra eo. l. videamus, §. ex causa.

e *Non tenetur*] scilicet filius, sed pater. sic secundum M. vel secundum Al. non tenetur scilicet pater directo, sed vtiliter. cum enim actione bonæ fidei conueniatur, debet mora ibi venire. secus autem si ex contractu stricti iuris conueniatur pater de peculio, vel de in rem verso, vbi mora non uenit: sed secus si in fideiussore, qui non tenetur ad vsuras ex mora sua, cum ipse semper actione stricti iuris conueniatur; nisi fuerint per stipulationem promissæ à se; nec ex mora rei, nisi in omnem causam intercesserit, ut supra loca. l. quero. Tu dic tertiò, quod non tenetur scilicet pater vllo modo ad vsuras. sed de interitu, bene tenetur post suam moram: vt infra, de verborum obliga. §. cum filius. in princ. sicut & fideiussor, ut infra eadem, l. in fine. Et si opponatur, quare non tenetur in vsuris ex mora, cum ex bonæ fidei iudicio conueniatur? Respon. ad instar fideiussoris, vt d. l. cum filius. Item quia dolum committit pater committendo moram, & ideo ratione illius doli debet teneri de interitu: vt supra de peco. l. depositi nomine. Accur.

f *Præstet.*] nomine sortis, non usuræ. Accursius.

g *Duntaxat.*] uel de in rẽ uerso, uel quod iussu: si tales erant contractus, qui etiam post moram in parte etiam producuntur: licet res debita interiteat, vt inf. de verbo. obliga. l. si seruus, §. an filius. Accur.

h *Non nocet.*] immo videtur quod sic, vt infra, de duo. reis. l. penult. & C. de duo. reis. l. si. Sol. ibi erant socij, hic non, secundum Ioan. vt argum. supra de arb. l. si duo. Vel hic in mora in non faciendo: ibi in faciendo, uel ibi notat factum unius, ut qui agnouit debitũ. Accur.

i *Solus*] veluti si solus interpellatus fuerit.

k *Non tenetur*,] scilicet reus principalis. Vel dic fideiussor, scilicet directo: sed vtiliter sic, scilicet de interitu: vt subijcit. Accur.

l *Dabitur*] vt & inf. de sol. l. Stichum aut Pamphilum in fin. respon. & l. cum quis §. si quis. in fin. §. & infra, de ope. lib. si libertus moram. & infra, de uerb. oblig. l. si pupillus. in fi. & hoc si post moram occidit. secus si ante: nam tunc de dolo actione tenetur, vt supra de dolo. l. fideiussor. quæ est 3. Nam nulla erat ibi alia actio. hic autem iam alia nata erat, scilicet qualitercunque contingat interitus. Item hic quã solus fideiussor erat in mora. secus si vterque, uel etiam reus tantũ: tunc enim directa, ut infra, de uerb. obl. l. mora. Accur.

m *Si bene Humanum.*] vt C. de commer. l. 2.

n *Insolentiam curiosam.*] aliàs insolentiam incuriosam. & est insolentia incuriosa, magna negligentia, vt si quærat quis pecuniam per singulos annos tantum semel, ut 3. de iure fiscil. in fraudem, §. fiscalibus. 1.

o *Non ambitiosam*] vt si quotidie inquietet eum. qui enim est ambitiosus honoris, quem sperat habere per debitorẽ, non erit ei acerbus: at qui non ambit eum, instanter petit, vt hic, ergo debet medium tenere, vel dic quod appellat bonam diligentiam.

* *Vide Bud. in prioribus anno hoc ipso.*

Vsura.] CASVS. Sicut usura accedit pecuniæ, sic fructus rei accedit, scilicet in bo. fi. iudicijs, & in legatis, quæ eis æquiparantur. Viuia.

p *Obtinent.*] vt si fundum emi, fructusque percepi, & exceptionem per exceptionem doli vsuras pretij vel repetere, vel retinere, fructuum compensatio admittetur, ut supra de rei vend. l. emptor prædium. secundum Ioan. Vel dic, quod

quod sicut sortĩ accedit vsura, sic fructus rei. Sunt & alia quaedam, que sunt similia fructibus vt s. p. de pet. haer. l. mercedes, §. planè, sed in casibus differunt, vt supra de rei vend. l. si nauis, & supra eod. l. in fideicommissi. & C. de condi. indeb. l. 1. & supra de pet. hered. l. si possessor. Accursius.

a L*Ite contestata.*] l. in bonae fidei contractibus: secus in stricti iuris iudi. vt C. de condi. indeb. l. pecuniae, & infra eo. l. videamus. §. si actionem, uenit tamen fructus, ut sup. de cond. indeb. l. indebiti. Sed Rogerius etiã in stricti iuris. Accur.

2 † Fl. lib. 37.

Vid. notatis in infra de usur.

3 † Flor. li. 61.

b P*Raediorum. Actio piuntur.*] facit infra de verb. sig. l. vsura pecuniae, & supra si certum peta. l. lecta. in fi. Accursius.

E*T in contraria.*] CASVS. Gerebã negotia tua sine mandato, solui creditoribus tuis & ex mea pecunia, uel ex ea quam mutuo accepi sub vsuris, an tu tenearis mihi in vsuris? Primo dicit, quod sic, si commode tuum gessi negotium. In secũdo repeto quantum ali_j_ dedi, non plus, licet à minoribus te liberé. Viuianus.

4 † El quia.

5 † Flo. quid.

c *Et in contraria.*] non solum in directa.

6 † Fl liberatum magno.

d *Veniunt.*] ut supra de neg. gest. l. ac si, natura. § non tantum, in fine. Accur.

e *Absoluam.*] improprie dicit absolui creditor: sed debitor à creditore absoluitur. Accursius.

ADDITIO. Imò uerò propriè ponitur. Terentius in Adelph. Ibo, ad forũ ut hunc absoluã. Absoluã inquit, i. reddito pretio dimittã. Budaeus hic.

7 † El praestiterim.

f *Incommodo.*] vt arg. supra ad leg. Rhod. de iac. l. 1. & l. 2. propè prin & infra de contra iuxta quid ergo. Accur.

g *Veniunt.*] scilicet tantum, non autem quasi vsura, sed quasi sors, vt & supra pro socio. l. sociusqui. Accur.

h *Vtique.*] non alias, secundum H. & pe & R. Sed Ioan. & Azo contra, et supra man. l. si vero non remunerandi. §. si mihi mandaueris, & § sed & si rem vsuris, & dic si, pro quamuis. Dicit ergo, quod licet plus commodi attulerit, non tamen agit nisi pro usuris praestitis, alioquin si x. impendi in negotia tua, nonne repetam, vel si solutum creditori tuo, nec enim facio meliorem conditionem tuã, imò in aliquo deteriorem, quia prius tenebaris ex contractu stricti iuris, tunc bo. fi. Item, si solui creditum, quae est sors facta quantum ad me, agam tamen in id, quod commodi attuli. Vel dic, si plus, idest non minus, & secundum hoc non ob illa l. mandati. Vel dic, ut ibi.

V*Ideamus.*] CASVS. Aliquãdo peto rem vel etiam per rei ven. & ibi veniunt fructus ex die morae, aliquãdo actione personali: & ibi quã ꝯueniunt plenè, vult dicere hic. Vel primo ponit exemplum in condi. ob. cau. vt ecce Berta futura vxor Titij dedit ei fundum in dotem, & Titius tenuit per annum, dum sperabatur matrimonium. deinde deficit spes matrimonij, quia accepit aliam & deficit, agit Berta condi. ob causam. Quaeritur de fructibus.

commissis, & in tutelae actione, & in caeteris iudicijs bonae fidei seruatur hoc idem igitur in caeteris obuentionibus dicemus.

Paulus li. 7 1 † ad edictum.

LEX XXXV.

Lite contestata usurae currunt. a *

Vlpianus li. 1. 2 † ad edict.

LEX XXXVI.

PRaediorum vrbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur. b

Idem lib. 10. ad edictum.

LEX XXXVII.

ET in contraria c negotiorum gestorum actione vsurae veniunt, d si mutuatus sim pecuniam ut creditorem tuum absoluã, e qui 3 † aut in possessionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus, quò 4 † si domi habens, propter eandem causam solui? puto verum, si liberaui te 5 † magno incommodo, f debere dici vsuras venire. eas autem, quae in regione frequentantur, ut est in bonae fidei iudicijs constitutũ. Sed si mutuatus dedi, eae vsurae venient, g quas ipse pependi utique h si plus tibi praestiterim 6 † commodi, quam vsurae istae colligunt.

Et dicit quod tam illius anni, quo sperabatur matrimonium, quam alterius postea uenient fructus, suntque mora in rem, quia nulla fuit interpellatio, siue facta fuit. Secundo, quid si ipsa alij nupsit, & sic per ipsam deficit spes matrimonij? Respon. idem ut ueniant, ne sequatur absurditas, quia Titius negligeret fundũ, quod non debet facere.

Si actione stricti iuris peto quod est vel fuit meum, veniunt fructus à tempore morae, sed si peto mihi debitum, tunc à tempore contest. lit. sed in actionibus bonae fidei, semper ueniunt à tempore morae. h. d. Primo loquitur de actionibus stricti iuris. Secundo de bonae fidei. Tertio de stricti iuris habentib. se instar bonae fidei. Secunda ibi, ex causa. Tertia ibi, in l. Equis. Bart.

Paulus lib. 6. ad Plautium.

LEX XXXVIII.

VIdeamus generatim 7 † quando in actione, quae est in personam, etiam fructus veniant. Et quidem si fundus ob rem datus sit, veluti dotis causa, & renunciata sit 8 † affinitas: i fructus quoque restituendi k sunt: 9 † vtique ij, qui percepti sunt eo tempore, quo sperabatur affinitas [l] Sed & posteriores si in rem [m] mora fuerit, ab 10 † illo, qui reddere debeat, omnimodo, [n] restituendi sunt. Sed & si per mulierem stetit quo minus nuptiae contrahantur: magis est, ut debeat [o] fructus recipere. 11 † Ratio autem p

¶ *De Fauiana.*] Debitor multorum creditorum fraudu. alienauit fundum, uel libertus in fraudem patroni. nunc agunt creditores reuocatoria. s. actione Pauliana, uel patronus agit Fauiana contra acceptatores, quarit an fructus veniant? Et dicit, quod sic, nam alias non plenè diceretur fieri restitutio, maximè quia praetor praecepit talia alienata restitui, & illis re restitui, continet rem cum fructibus, quod autem de interdicto, Vnde vi, & actione. Quod me. cau. subijcit, planum est.

¶ *Si absentem.*] Ex causa donationis fundum promisisti mihi per stipulationẽ, nũc ago ex stipulatu ut tradas, an veniant fructus? Et dicit, quod licet te interpellem extra ius, non iõ veniunt, sed tunc demum cum fuero litem ꝯtestatus. neq; obstat superioribus casibus ut in conditionibus fructus ueniunt, quia hoc peculiũ neque est, neque fuit meũ. si uero petebam, quòd fuerat meum, ueniunt fructus.

7 † Fl. generatim.

8 † Flo. desierit.

9 † Vtique ij qui, &c.

10 † Dixer. om ab.

¶ *Ex causa.*] Peto rem ex contractu bonae fi. puta ex empto, uel pro socio, ut communicẽs res quaesitas, ueniunt fructus, & demum ago depositi uel commodati finito usu, in quem commodaui. & hoc dic.

11 † Absens praecipere.

¶ *In interdicto.*] Pouam in meo fecisti vi uel clam ago ut in pristinum statum reponas, veniunt fructus, uel quos amisi, uel quos tu percepisti.

¶ *Ante matrimonium.*] Planum est, & in eodem casu loquitur § sequens. Viuia.

i *Renunciata sit affinitas.*] i. non fuit secutum matrimoniũ.

k *Restituenda.*] vt & I. de condi. ob cau. causa data. l. qui se debere. §. fi.

l *Affinitas.*] scilicet contrahenda.

m *In rem.*] mora fit in rem cum nulla denunciatione opus est, ut supra eo. l. sed & si. sed in personam non, nisi denunciatio praecedat. Prima tamen non semper habet locũ, sed in persona minoris.

n *Omnimodo.*] etiam percipiendi: siue eo tempore quo sperabatur affinitas, siue non. Accur.

o *Ut debeat.*] ut infra solu. ma. l. si mora. nam in solo duplo errarum debet damnificari, ut C. de sponsa. l. mulier.

p *Ratio autem.*] ut de percipiendis teneatur. Et est una rõ. sm Io. & Azo. Est alia, quia malae fi. debet teneri utroque tempore, licet res sit sua, quia curare debet ut dos augeatur dum durat spes affinitatis. Item propter dubium an debeat apud eum remanere: multo magis soluta affinitate, & nuncio remisso, quòd io alijs reuocatorijs non inmentur

supra de pignora. actio. l. quamuis, § si & l. sequen. etiam ex mora in rem in hoc casu, uel dic vt tantæ sortis quantum est pretium non debeantur vsuræ ab eo die, licet emptor pecuniam non numerauit, cum creditor fuit in culpa: alioquin non ita, ut supra de distract. pig. l. quæsitum. Accursius.

te l gata, ab adita hæreditate dominium est legatarij, & rei & fructus; sed a fructibus posset excusari hæres si nesciret rem legatam, & perciperet eos ante moram, ut infra, de acquirendo rerum dominio. l. quæsitum. secus tamen in fructibus ultimi anni matrimonij seruatur circa dotem, ut infra soluto matr. lege, diuortio. quæ est argumentum contra. Accur.

a Vtor Medij temporis] ab appellatione vsque ad confirmationem, ut infra, de app. l. negotiorum. & infra, de re iud. l. si & arg. infra, de ritu nupt. l. si tutor. §. quid ergo. Sed cõtra. C. de vsur. rei iud. l. 2 & fin. Sol. hic frustratorie protractum est tempus, ibi per legis licentiã, vel ibi transiuit in rẽ iudic. hic non, quod est uerius, ut no. infra de re iudic. l. fina. sed in idem recidit.

b Lege.] idest pacto.

c D pesant.] in totum ergo debet fieri oblatio, vt C. de sol. l. obsignatione, & supra de act. empt. l. Iulianus § offerri. & supra de pign. l. qui pignori. Sed contra supra si certum petatur. l. quidam. Sol. hic in totũ confitebatur, ibi non: vt & sup. si pars hær. peti.] permittẽdum. Item hoc quod hic dicit, fallit in casibus quos nota. sup. si certum petatur. d. l. quidam.

d Accepit.] quasi dica., verum est quod scripsit.

e Ille.] scriptor vel notarius.

f Non posse.] vt & supra eodem, l. quod in stipulatione. Sed certe immo & si non esset quantitas expressa vsurarum, non posset peti, quia necessarium est deduci eas in stipulationem, vt C. eo. l. quãuis, & C. de præscriptis uer b s l. Titius pretium ... tñ est ... epistolam quod stipulatio intercessisset, nisi contrarium probaretur, vt C. de contrah. sti pul. l. 8. alia tñ causa potest esse quare debeantur, puta mora, si esset iudicium bo. fid. vt supra depos. l. Quintus, & tunc quæ in regione frequentantur, ut supra l. 1. Accur.

Vsuræ, quæ currebãt ante sententiam, currunt etiam post eam, pendente appellatione frustatoria: & potest iudex appellationis in illis condemnare.

Idem libro 3. Responsorum.

LEX XLI.

Tutor condemnatus, p appellationem protraxerat 1 † executionem 2 † sententiæ. Herennius Modestinus respondit, eum, qui de appellatione cognouit, potuisse, si frustratoriam morandi causa appellationem interpositam animaduertisset, etiam de vsuris medij temporis a eum condemnare.

Per oblationem partis debiti non desinunt currere vsuræ totius. h.d. Intellige quod offerebat partem debiti p̃prietatis, sed si totũ, licet non vsuras, cogeretur creditor recipere. C. de sol. l. 1. in princ. coniuncto si l. quod est contra Cy. ibi & l. exhibitus. de ... 38 ...

Lucius Titius cum centum, & vsuras aliquanti temporis deberet, minorem pecuniam quam debebat, obsignauit, quæro, an Lucius Titius pecuniæ quam obsignauit, vsuras præstare 3 † debeat. Modestinus respondit, si non hac lege b mutua pecunia data esset, vti liceret & particulatim qđ acceptum est exsoluere, non retardari totius debiti vsurarum p̃stationem, si (cũ creditor paratus esset totum suscipere) debitor, qui in exsolutione totius cessabat, solam partẽ deposuit. c

Ab Aulo Augerio 4 † Caius Seius mutuam quandã quantitatem accepit, d hoc chirographo: Ille e scripsit 5 † me accepisse, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem, quos ei reddam calendis Iulijs 6 † proximis cum suis vsuris placitis inter nos, quæro, an ex eo instrumento vsuræ peti possint, & quæ? Modestinus rñdit: si non apparet, de quibus vsuris conuentio facta sit, peti eas non posse. f

Idem lib. 11. Responsorum.

LEX XLII.

Herennius Modestinus respondit, fructus, qui post acquisitum g ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommissarium pertinere, licet maior pars anni ante diẽ fideicommissi cedentem præterisse dicatur.

Cessionarius potest petere illud, quod poterat cedens etiam iure speciali.

Idem lib. 18. Responsorum.

LEX XLIII.

Herennius Modestinus respondit, eius temporis quod cessit postquam fiscus debitum percepit, h eũ, qui mandatis a fisco actionibus experitur, vsuras, quæ in stipulatum deductæ non sunt, petere posse. i

Idem libro 10. Pandectarum.

LEX XLIIII.

Poenam pro vsuris stipulari nemo supra licitum modum vsurarum potest. K

Pomp. lib. 18. 7 † ad Q. Mu.

LEX XLV.

Fructus percipiendo vxor vel vir ex re sibi 8 † donata l suos facit m illos tñ, 9 †

h Erennius] CASVS. Mutuaui tu Titio sine vsuris. deinde successit mihi fiscus, & tũ cœperunt ei deberi vsuræ post annũ. fiscus iura sua contra Titiũ cessit Seio, nunc agit Seius iure cesso contra Titium. quæritur an possit petere vsuras, & cuius tẽporis. Resp. eius anni quo fiscus potuit: tñ non prioris vel posterioris tẽporis, scilicet post cessionem. Viuia.

h Percepit.] destinatione, ut quia obligatio debiti peruenit ad eum ex successione.

i Petere posse.] propter fiscum. quia & eas petere potest non pro futuro, alioquin contra, ut infra, de reg. iur. l. in omnibus. petit ergo hic fiscus vsuras iure speciali citra conuentionem, ut supra eo. l. cum quidã §. si fiscus. Accur.

P Oenam.] CASVS. Mutuo decem & stipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ. dicit quod ita demum valet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

K Potest] ut & supra eo l. pecuniæ. & l. placuit & C. e. l. cum allegas, fit enim hoc in fraudem usurarũ, qđ ex qualitate facti & per usurarum præsumitur, quia sit solitus fœnerare. sic supra de act. empt. l. Iulianus, § ibidem. uel ut ibi. Accursius.

F Ructus.] CASVS. Maritus donauit uxori fundum credenti donationem ualere. quæritur an faciat fructus suos per ipsum do? & dicit industriales sic, naturales non. nam neq; alius bonæ fidei poss. facit suos naturales, sed tantum industriales. Viuianus.

l Donata.] cum putauit donationem ualere, alioquin pro possessore possidet, ut infra, de a q poss. l. quod vxor, quæ est contra. & infra, de don. inter virum & vxo. l. de fructibus. Azo. Alij dicunt quod hic res donata non erat donantis, sed bona fide possessa.

m Facit.] & idem in vsuris ex pecunia redactis, ut infra de don. inter virum & vxor. l. de fructibus.

H Erennius.] CASVS. Testator legauit mihi vineam in calendis Iunij, & decessit. hæres pridie vindemias adiuit. Dicit quod habeo fructum vineæ, & cessit dies legati aditione hæreditatis. Viuia.

g Post acquisitum.] i. post aditam hæreditatem, non a die mortis, ut infra, de leg. 2. l. si tibi, § cum seruus, quod ergo legitur supra eodem, l. equis, & C. de vsur. & fruct. leg. l. si. intellige in equis alienis, & equitio alieno. sed testatoris

Sed

1 † Flor. traxerat.

2 † Alias, executionẽ vt ... qđ tanquam ... ... Taurel.

' Ad intel. ... §. vide ... Hierro ... l. 1 eodem ... §. sup. si ... pet.

3 † Flor. non habeat.

4 † Flor. Agerio.

5 † Flor. scripsi.

6 † Flo. illis.

7 † Plo. li. 12.

8 † Flo. dedi sibi.

9 † Flor. tamen.

a *Suis*] uel alienis. nam naturales excludit tantum.
b *Bonæ fidei*] Nota naturales fructus non fieri bo.fi.pos. perceptione sola. Et sic est ∴ j. de acq.rer do.l bonæ fidei in prin. ubi dicit quod oēs fiunt eius. Sol. hic sine titulo: ibi cum titulo, sed certe, imo & hic fuit titulus. Dic ergo oēs sunt possesso-ris; s. non solū, quos ipse percepit, vel sua cultura, sed & quos alius, dummodo sint industriales, & sic lo quitur contrarium.

quos suis a operis acquisie rit, ueluti serendo. nam si po mum decerpserit, uel ex silua cæciderit, 1 † non fit eius, si- cuti nec cuiuslibet bonæ fi- dei b possessoris, quia non ex facto eius is fructus nascitur.

1 † Flor. cadit.

c *Quod in fructibus Diminuere debere.*] etiam malæ fidei possessor, ut & supra de pet. hær. l. si a patre. § fructus. & dixi supra eo. lege, videamus. §. pen. & familiæ erciscundæ. l. fundus qui.

2 † Flo. li. 62

d *Aratum Non videri*] ut supra eo. si quis solut oni & l. si modo.

3 † Flor. Cae uola li. 9. Di. respondit.

e *Maritus Habuisset.*] ex se, non ex alio, ut infra de conditionibus & demonstrationibus, l. cum vir vxori Ac.

4 † Fl. dessatum.

f *An fructus*] non solum proprietas.
g *Mulieri.*] sed cur restituit fructus, cum nullo modo interpellati fuerunt hæredes, & ideo non fuerunt in mora? Respondeo ideo quia fecerunt do lo quo minus interpellarentur, quod ex postfacto apparet, id que pro interpellatis habentur, ut j. quod vi aut clam. l. j. § si quis. vel quia legataria quæsitum est dominium ex conditionis euentu, ut supra eodem, l. Herennius. sed tunc ex die conditionis. Accu.

h *Fructus*] potest intelligi in possessore bonæ fidei, & euod iuris censetur in aliis vtilitatibus. hoc & in ista, sed hoc non valet, quia cum non sit dominus, nō potest obligare, nisi ponas eum habere titulū, ut sup de pignoribus. l. si ab eo, uel potes ponere in fructuario, qui pōt obligare ipsum ius vtendi fruendi, non autem proprietatem, ut instit. de vsu & habi § 1. & C. de vsuf. l. interest. quæ est contra.

5 † Fl. lib. 3.

* *Iniunge l. fructus. infra de reg. iur.*

Vlpianus lib. 12. 2 † ad edi.

LEX XLVI.

QVod in fructus redigendos impensum est, non ambigitur ipsos fructus c diminuere debere.

Scæuola resp. lib. 4. 3 † Dig.

LEX XLVII.

PRatum iudicium accipere si ab aduersario eius 4 † cessatum est, moram facere non videri. d

Idem lib. 22. Digestorum.

LEX XLVIII.

MAritus uxori suæ usumfructum tertiæ partis, & cum liberos habuisset, e proprietatē legauit eam uxorem hæredes falsi testamenti, & aliorum criminum accusauerunt: quare impedita est legatorum petitio. interea & filius ei mulieri natus est: eoque conditio legati extitit. Quæsitum est, cum testamentum falsum non esse appareret, an fructus f etiam mulieri g præstari debeant, Respondit, præstandos.

Iabolenus lib. 4. 5 † ex posterioribus Labeonis.

LEX XLIX.

FRuctus h * rei est, uel pignori dare licere.

DE NAVTICO FOENORE.

S. proxi tit. est de vsuris mediterraneis, hic vero de maritimis, ... omnibus ... de ea specie vsurarum, quæ ... dicunt ... definitiebat ad sortem mutuo acc... accedit ... ex conuentione inquit Cuiac ad hunc tit. in pa... vbi docet ... quid sit fœnus, & quid vsura Et ad huius tit. ... intellectum vi. Bud. lib 1. de asse, vbi de multiplici vsurarum specie tractat.

TRaiectitia.] CASVS. Mutuo tibi decem aureos portandos vltra mare meo periculo, si nauis pereat. hæc quidem pecunia dr̄ traiectitia, & j. centesimam vsuram possum pacisci. sed si non per aquam, sed hic consumere debebas, hoc acto nō erit traiectitia, & sic præ dictam vsuram sic magnam nō possum stipulari. Secundo po ne quod mutuo tibi centum aureos ut emas merces hic, & portes ultra mare, quæritur an hæ merces fiunt traiectitiæ, ut sic possim vsurā paci sci? Et si actum est ut meo periculo sint, sic, alias non. Vlpianus.

TITVLVS II.

De nautico fœnore.

Modestinus li. 10. Pande.

LEX PRIMA.

TRaiectitia, ea pecunia est, q̄ trans mare ue hitur. i Cæterum si eodem loco 6 † consumatur, k non erit traiectitia. Sed uidendum, an merces ex ea pecunia comparatæ, in ea cā habeantur. Et interest vtrum etiam ipsæ l periculo creditoris m nauigent: tunc enim traiectitia pecunia n fit.

i *Vehitur*] cum periculo creditoris. Accursius.
k *Consumatur*] quo datur. Azo.
l *Etiam ipsæ.*] scilicet merces.
m *Creditoris.*] hoc expresso a creditore, alias non. Accur.
n *Pecunia.*] ita ha bentur pro traiectitia pecunia, ut sic pereat periculo creditoris.

6 † Flo. hei.

Protestatio de non posse interpellare, pro interpellatione habetur. ad hoc allegatur ista lex.

Pomp lib. 3. ex Plautio.

LEX II.

LAbeo ait, si nemo sit, 7 † qui ex parte promissoris interpellari traiectitiæ pecuniæ 8 † possit, idipsum conte statione 9 † complecti debere o vt pro petitione id cedeset.

LAbeo.] CASVS. Mutuaui tibi centum aureos meo periculo, quos reddere promisisti cum petere tem, ut ea tunc desinat meum esse periculum, postea decessisti ne hærede, uel non inuentis, ut possum petere: debeo protestari corā bonis viris me denunciare, & eodem loco petitionis, seu denunciationis. Viuia.
o *Debere.*] denunciabit enim se non posse denunciare. sic j. de no. ope nun. l. de pupillo. §. si quis ipsi. sed ad quid prodest? Resp. ut desinat periculū pertinere ad creditorem, quasi debitor iam sit in mora, & hoc est promptū, si ita ponas mutuatū a creditore, redder cum petiero, ut j. de verbo. obl. l. si decem cum petiero. & l. si ita quis. sic ergo quodam modo fit mora in reto, ut & j. eo. l. fi. & supra tit. 1. l. sed & si §. aliquādo. Sed arg. contra. s. de pet. hær. l. rem veniunt, §. petitam. Vel dic prodest hæc interpellatio, ut vsuræ debeantur ex præterito uel futuro si sic fueram stipulatus, reddes cum petiero. alioquin dabis vsuras ex præterito vel futuro. Accur.

7 † Flo. Qui a parte. &c. & de sensu huius l. vide Azo. Rubr. in l. vinum. num. 62 de reb. cred.
8 † Intellige gratia, vel causa, Azo. August lib. 1. c. 4.
9 † Flo. testatione.
10 † Flo. edo est, ad.

Modestinus lib. 4. Regu.

LEX III.

IN nautica pecunia ex ea die periculum spectat ad 10 † creditorem, ex quo nauem nauigare conueniat. p

Pro pecunia traiectitia deberi potest vsura centesima quousque periculū pertinet ad creditorem, non vltra: nec pro operis seruimissi causa traiectitiæ pecuniæ potest deberi maior usura quam legitima. h. d.

IN nautica.] CASVS. Mutuo tibi 100. aureos meo periculo, & conuenisti ut iter arripere a calen. Martij certe ex tunc est nautica, & currit centesima vsuras. Viuia.
p *Conueniat.*] vtrique, s. debitori & creditori, & nauigature. nec enim aliud periculum nisi nauigij suscipit creditor, quasi ergo conditione impleta ex tunc transit periculum, ut & infra eo. l. proxima. Accur.

N ihil.

Nihil.] CASVS. Inter duos casus dicit non esse differentiam. Primus Mutuo tibi centum aureos portandos supra mare sed non meo periculo. Certè non est traiectitia neque debetur centesima vsura: sed alias minor. Secundo, Primo recepi cum mutuas meo periculo vsque ad mensem, non vltra: certè extunc non est traiectitia, vt debeatur maxima vsura: in primo tamen nullo tempore fuerit maior debita: in secundo ex finito mense.

1 † Alias, cō stitutum.

¶ Nec pignoris.] Mutuaui tibi centū traiectitia sub pignore; stipulor centesimam vsuram, quæ in capite anni duplicat sortem: mittebam quendam seruum pro repetenda pecunia: cuius operis perditis stipulatur ꝗ impensas pro qualibet die sub eodem pignore quæritur an valeat? Dicit quod non: quia inter totum non debet habere vltra duplatam sortem in fine anni: hoc autem esset amplius: vnde neq; pignora possum tenere pro eo quod plus est.

2 † Bud. & alu. Angu. lib. emend. c. 9 hic ū hic ita restituunt Q. in singulos di s etc. solutum deductum est: ad fine centesima, nō vltra duplū debebatur.

¶ Quod in singulos] Mutuo tibi centum traiectitia pro singulis diebus vnum aureum vsuratū nomine: quæritur an valeat. Et dicit ꝙ sic: dum in totum nō excedat sortem in capite anni.

¶ In stipulatione] Mutuo tibi centū traiectitia meo periculo: item stipulor pro operis serui missi ꝓ pecunia aliqua per singulos dies: deinde ex interuallo stipulor vsuram minorem centesimæ quæritur an valeat. Et dicit quod sic: dum tamen non excedat inter hanc & stipulationem operarum duplatam sortem.

Papiniani. 3. Responsorum.

LEX IIII.

Nihil interest, traiectitia pecunia sine periculo creditoris accepta sit, an post diē præstitutum, 1 † & conditionem impletam periculum esse creditoris desierit a vtrobique igitur maius legitima vsura fœnus non debebitur: b sed in priore quidem specie semper, c in altera vero discusso d periculo. Nec pignoris, vel hypothecæ titulo maioris vsuræ tenebuntur. Pro operis e serui traiectitiæ pecuniæ gratia secuti. qđ in singulos dies 2 † in stipulatū deductum est, f ad finem non vltra duplum g centesimæ debetur.

¶ In stipulatione fœnoris post diem h periculi separatim interposita. quod in ea legitimæ i vsuræ deerit, per alteram stipulationem operarum supplebitur.

Quando agitur vt creditor non repetat, quod dedit existente vel non existēte aliqua conditione, propter periculū quod suscepit, ad similitudinem pecuniæ traiectitiæ potest stipulari centesimā vsurarum: & etiam ex nudo pacto debetur: nisi cadat in contractum innominatum, vel fuerit datio ob causam, qua secuta cessat repetitio. hoc dicit.

Scæuola lib. 6. Respōsorum.

LEX V.

Periculi k precium * est, & si conditione, quamuis pœnali, l non existente, recepturus sis quod dederis, & insuper aliquid præter pecuniam: si modo in aliam 3 † speciem m non cadat: n veluti ea ex quibus conditiones 4 † nasci solent: vt si manumittas, si non illud facias: si non conualuero &c. nec dubitabis o si piscatori erogaturo in apparatum, plurimum pecuniæ dederim, vt si cepisset p redderet: & athletæ unde se exhiberet, exerceretque, ut si uicisset, redderet. In his enim 5 † omnibus & pactum sine stipulatione ad augendam obligationem q prodest.

* De sensu huius l. vide Boeri Fer in l. pacta conuē tum n. 28. de contr. empt.

a Desierit] vt infra, de fideiuss. l. si a reo, §. sub diuersis. Sed argum. contra, supra de cond. indeb. l. sufficit. & facit §. de peric. & comm. rei vēd. l. quod si pendente.

b Debebitur.] scilicet legitima vsura.

c Semper] scilicet præstabitur legitima.

d Discusso] id est finito.

e Pro operis] Mittebatur seruus cū debitore, ut pecuniam peteret a debitore die statuto: & certam stipulabatur creditor pecuniā ꝓ operis serui illuc missi, vt ꝗ de act. & ob. l. traiectitiæ. Quas operas interim dominus amittebat, & de ea stipulatione hic loquitur, inter omnia ergo non debet excedere duplum sortis in anno, ut hic, & ꝗ prox.

f Deductum est] pro vsuris.

ADDITIO. Vide Budæum in hunc locum, in prioribus annotationibus hoc ipso titulo.

g Duplum.] connumerata summa sortis cum vsuris in fine anni.

h Post diem.] Nonne idem & si ante inchoatum? Respō. idem si durante periculo, quod dic, ut §. e. o. l.

i Legitimæ.] vt quia stipulatum est trientes qui poterat stipulari bess. s. Accur.

k Periculi] CASVS. Mutuo tibi pecuniam quam volo mihi reddas si nauis ex Asia uenerit: sed si nō uenerit, volo reddi mihi cū vsura cētesima: sic ergo traiectitiæ assimilatur: q̄a ut ibi creditor periculum suscipit, & ꝓpter hoc maius cōmodū habet. ita hic, quia emit euentū periculi, maius commodum sentit in casu deficientis cōditionis, &c. Tria responsa plana sunt: dic ergo periculum, &c in pecunia, scilicet mutuo data prædicto modo.

3 † Flo. In aliā speciem.

4 † Alias conditiones.

5 † Flo. etiam.

l Pœnali.] si extat pœna, est creditoris: si deficit, est debitoris.

m Speciem] in alium contractum, ut do, ut facias, uel non facias: nam hæc non est traiectitia.

n Non cadat] In his cessat repetitio: non quia susceperim periculum, sed quia secuta est causa, ueluti manumissio: in superiori casu periculum conditionis existentis ideo suscipio, ut si defecerit, cum ipsa pecunia quam dedi aliquid feram augmenti, & in hoc traiectitiæ assimilatur.

o Nec dubitabis.] quia quod redditur ut precium periculi his casibus, vt in principio huius legis. idem licet ibi maius erat dubium. Vel dic licere duplū stipulari ad instar traiectitiæ: licet verè non sit traiectitia. Alij dicunt non licere stipulari duplū in his casibus, & similibus.

Perempta obligatione principali frustra quæritur hypothecaria. hoc dicit ista not. lex. Bart.

Paulus libro 25. Quæstionum.

LEX VI.

Fœnerator pecuniam sub 6 † vsuris maritimis r mutuam dando, quasdam merces in naui pignori accepit: ex quibus, si non potuisset totum debitum exsolui, aliarum etiam mercium aliis nauibus impositarum, propriisque fœneratoribus obligatarum, si quid superfuisset, pignori accepit. Quæsitum est, naue propria s perempta, ex qua totum solui potuit, t an id damnum ad creditorē pertineat, intra præstitutos dies amissa naue, an ad cæterarum nauium superfluum admitti possit; rñdi,

6 † Flor. sub eis. sub.

p Cepisset] redderet, (quod est infra.) scilicet pecuniam cum vsura centesima.

q Obligationem] vsurarum legitimarum & communium vt intra eodem, l. in quibus tam. & est speciale, ut supra titu primo, l. etiam ex nudo. regulariter contra, ut C. de vsuris, l. iij.

r Oneratur. Maritimis.] i. centesimis, sic dictæ, quia ibi plus frequentantur, nam & alibi habent locum, ut supra l. prox.

s Naue propria.] Id est, principaliter sibi soli obligata, in qua pecunia erat traiectitia, cuius periculum creditor susceperat. Accursius.

t Potuit.] si non periisset. Accursius.

a *Alias.*] scilicet vbi non subijt creditor periculum crediti.

b *Pertinet.*] vt C de pign. actio. l. pignus. Accursi.

c *Amissa.*] quæ sunt in alia naue. Accur.

d *Sine causa.*] quia nihil creditor consequeretur.

e *Exciterit.*] cum nauis venerit salua. Accursius.

f *Casu.*] quam quod spectat ad creditorē. Azo.

g *Exactus.*] id est, p̄ terierit.

IN *quibusdam.*] Idē casus est, qui fuit in l. nihil.

h *In quibusdam.*] id est in quodam, vel propter contractum sortis, & propter contractum vsurarum.

i *Vsura.*] etiam nudo pacto, ut supra eodem, l. periculi, §. finali. & dic, quemadmodum &c. id est, si cuti, non autem dicas ex mora.

k *Cum vsuris.*] centesimis, uel minoribus.

l SErvius. Tenam.] id est, vsuram centesimam.

m *Præstitutum.*] vt promittis mihi decem in pascha: alias vsuras et tunc. & sic in l. seq.

n *Accipiat.*] vt supra, de pigneratitia actione, l. aliena. §. si per creditorem. Nota ergo, quod sola oblatio impedit quo minus pœna committatur, uel maior vsura currere incipiat. sed si iam cucurrit, non sufficit oblatio vt & C. de vsuris, l. si creditrici. & l. si non stat.

o SI *traiectitia.* Deberetis.] vt infra, de actionib. & obligatio. l. ad diē, & l. cum filius, §. penultimo. non idē econtra: ut supra de ædilitio edicto, l. quod si nolit, §. item si tempus. & supra titulo primo, l. pecuniæ, §. fin. Accursius.

1 † Flor. pe... 2 † Flor. &

3 † Floren. lib. 77.

Alias a quidem pignoris diminutio ad damnū debitoris, alias et ad creditoris pertinet: b sed cum traiectitia pecunia ita datur, vt non aliàs petitio eius creditori competat, quā, si salua nauis intra statuta tēpa peruenerit, ipsius crediti obligatio non existente conditione defecisse videtur: ideoque pignorum quoque persecutio perempta est etiam eorum, quæ non sunt amissa. c Si nauis intra præstitutos dies perisset, & conditionem stipulationis defecisse uideri: ideoque sine causa d de pignorum persecutione, quæ in alijs nauibus fuerunt, quæri. Quando ergo ad illorum pignorum persecutionem creditor admitti poterit; 1 † tunc scilicet, cū conditio obligationis extiterit, e aut 2 † alio casu f pignus amissum fuerit, vel vilius distractum, uel si nauis postea perierit, quam dies præfinitus periculo, exactus g fuerit.

Idem libro 3. ad edictum.

LEX VII.

IN quibusdam h contractibus etiam vsuræ i debentur, quemadmodum per stipulationem. Nam si dedero decē traiectitia, vt salua naue sortem cum certis vsuris recipiam: dicendum est posse me sortem cum vsuris k recipere.

Vlp. lib. 27. 3 † ad edictū.

LEX VIII.

SErvius ait, pecuniæ traiectitiæ pœnam l peti non posse, si per creditorem stetisset, quo minus eam intra tempus certum præstitutum m accipiat. n

Labeo libro 1. 4 † πιθανῶν à Paulo epitomatorum.

LEX IX.

SI traiectitiæ pecuniæ pœna, vti solet, promissa est: quamuis eo die, qui primus soluendæ pecuniæ fuerit, nemo vixerit, qui pecuniam eam deberet: tamen perinde committi pœna potest, ac si fuisset hæres debitoris. o

TITVLVS III.

De probationibus, & præsumptionibus.

Papinianus libro tertio Quæstionum.

LEX PRIMA.

QVoties p quæreret genus vel gentem quis haberet, necne, eum probare oportere. 5 †

Paulus lib. 69. ad edictum.

LEX II.

EI incumbit q probatio, qui dicit, non qui negat.

Tacitum fideicōmissum, etiam in testamento intelligitur repetitū, cum eadem persona est instituta. hoc dicit. secus in expresso, vt in glos. quod not.

QVINTVS Tirio.] CASVS. Volo succedere Tirio, quia dico me agnatum eius, & sic de genere eius. hoc debeo ego probare. Secundo sum datus tutor, volo me excusare pp quatuor liberos quia dico me de gente Italica: ego debeo me probare Italicum.

p *Quoties.*] potest q̄ri de genere 1 cum tractatur de alicuius successione ab intestato, & quis dicit se de eius genere esse. Item similiter potest quæri ā gēte cū tractauit de excusatione tutelæ, ut si dicat se excusandum pp quatuor liberos, cum sit in Italia, ut Instit. de excu. tut. §. j. Vel dic secundo genus, i. agnationem, uel gentē, i. cognationem, ut ff. de ver. signif. l. sæpe, in prin. Itē de gente pōt poni, ut cum dico ser uum esse talis nationis quē mihi vēdidisti, ut ff. de ædil. edic. l. quod si nolit, §. quia assidua, ibi, qui mancipia &c. Sed cōne ē impossibile pbare genus? nam probare te filiū est impossibile: ergo & genus, ut ff. de cond. & demon. l. Lucius? Respon. probatur per indicia, ut ff. de ijs, q sunt sui, vel alie. iur. l. filium. cognationem autē probare est facile, ut sup. de in ius voc. l. quia semper. Accur.

q EI *incumbit.*] Duas ponit regulas hæc lex Prima qua est affirmantē pbare, ut hic, & C. eo. hactor. & Inst. de le. §. q aut dicimus: & C de eden l. qui accusare. & C. de rei vend. l. res. & ff. de reb. l. generaliter. Hæc autem fallit si pñptio p eo faciat, q dicit, ut patet in re quā habet vxor, ut C. de su. doc. l etiā. & ff. de don inter vir. & uxo. l. Quintus. Item ff. eo. l. si pactum. Secunda regula est, quod qui negat, nō teneatur probare, vt C. de prob. l. actor. in fi. cui est contra. C. de codic. l. nec codicillos. Sol. ibi est talis negatiua, ut negare quem compotem mentis esse, q est pro affirmatiua. Itē sunt contra omnes illi casus, in q. bus dicitur vtrumque probare, ut in crimine falsi, & etiā maiestatis, & similibus, quos habes C. ad leg. Cor. de fal. l. vbi, & de abolit. l. fallaciter, §. fin. sed illi sunt speciales. Item contra quoties negatio consistit in iure, ut ff. eo. l. ab ea parte. & hoc ideo, quia qui negatiue, videtur affirmatiue nam si dico, nego hunc posse testari, videor affirmare q aliquid sic iure sit constitutum, quod prohibeat eū testari, idem in seruitute, ut si dicā, nego te habere ius eundi, videor. n. affirmare ius meū, s. q sim dominus, & prohibere possim: hinc est, q si me domini non

a Bal. hic dicit hanc glo. fore no. & sic singu. ad hoc, q quatuor homines faciunt gentē. Bolog.

4 † Flo. πιθ.

* In l. vnic. ff. de prob. vide Fran. Tauri. lib. 1 sparsar. c. cap. 17.

5 † Flor. pro... ...

a Adde videndam gl. bonam in c. bona, j. extra, de clect. aliam & meliorem in c. vlti. & q vlti.

DE PROBATIONIB. ET PRAESVMPT.

Quia in causis de quibus est dictum, & etiam de quib. dicetur, necessaria sunt probationes & præsumptiones, ideo de eis dicit, & dic. Probatio plenam fidem facit. Præsumptio autē est triplex: nam quædam est talis, cui statur etiam si contra quis probaret, ut mulierem stipulatam dotem, ut C. de rei uxo. actio. l. vn. in princ. Alia cui statur donec contra probetur, vt si res fuit patris, heredis esse præsumatur, ut C. eadem, sine possidetis Alia, cui non statur aliqua modo, nisi adminicula habeat, vt probatio per priuatum instrumentum, vt C. eod. l. instrumenta. Accursius. Hunc titu. Cuiacius in paratitl. ad ipsum commenta dicit omnibus indicijs, de quibus actum est supra eiusq. quomodo id fit, copiose declarat.

non probo, succumbo. vt supra vsufr. quemad.ca. vti frui. in his ergo, quia negatio affirmationem habet inclusam vel implicitam, qui negat probare debet. Remanet ergo hæc regula in simplici negatiua facti, vt res ista non est tua: non fecit homicidium. Sed quæ est ratio, quòd iuris negatiua probatur id est, aliquod constitutum quod prohibeat, facti non? Respon. quia omnia de iure licent, nisi probentur non licere, 1 vt sup. ex qui. cau. ma. l. necnon. §. sed quod eis. vel ut sup. dixi. Sed si in præterito tempore aliquid de iure nego, ut non iure me emancipasse, quid videor affirmare? nec enim videor dicere me hoc posse: quia de preterito est, & ea quæ de præterito sunt, incõmutabilia sunt; quia iã verũ est? Respõ Io. videor affirmare ipsum in mea potestate, & mihi acquirere, vel aliquid ius constituisse quia infantem, vel absentem emancipo, & nõ coram Principe. Certè si diligenter attendas, non est aliqua negatiua, quæ tacitã non habeat affirmatiuã: tamen tibi: quia quæ iam, ut dixi, putant tacitæ affirmatiuæ, quædam nõ. Vt aut hæc plenè videas, dic quod triplex est negatiua, s. facti, iuris, & qualitatis. Negatiua iuris pot. & debet probari ab eo, qui eam proponit, cum omnia præsumãtur licere, ut dixi j. eo. l. ab ea parte. & s. qui ex cau. ma. l. necnon. §. quod eis. Negatiua qualitatis est illa vbi qualitas negat, vt cũ dr, iste non est idoneus, non est dignus, non est diligens, non est soluendo. Et hoc debet probari ab eo, qui eã proponit sicut & in negatiua iuris, ut inf. de leg. 2 l. cũ quidam ita fideicom. ij. in. & l. cum pater. §. rogo. & de man. testa. l. seruos & C. de inoffi. testam. l. omnimodo. & extra de præsump. c. dudum. & infra de lib. agno. l. fin. Sed ad vltimum quod dixi quem præsumi esse soluendo, est argu. contra. C. eo. l. ex persona. & infra de mag. conue. l. j. § si magistratus. & inf. eo. l. non est necesse. sed illud propter præsentem paupertatem. Item arg. contra infra, de condi. & demon. l. antepe. in fi. & supra qui satis. cog. l. si nero. §. qui pro rei. Negatiua facti si non habet adiunctam determinationem loci vel temporis, 2 vel alterius rei, nunquam probatur directè, vt si dicat aliquis se non fuisse citatum, ut hic, & extra de ele. ca. bonæ memoriæ. ij. & C. de probatio. l. actor. Si autem habet annexam determinationem, tunc indirectam habet probationem, vt extrà de testibus, capi. ex tenore. & C. de contrahen. & commit. stipula. l. optimam. in fine. Accursius.

1 Intellige in generatione permissorum secundum Ful.

1† Duae lib. 6 Responsorũ respondet.

2 Bal. no. gl. ad hoc quod negatiua coarctata loco & tempore probari.

Papinianus lib. 9. Respon.

LEX III.

CVm a tacitum b fideicommissum ab eo datur, qui tam in primo, quam in secundo testamento pro eadem parte, vel postea pro maiore hæres scribitur, probatio mutatæ voluntatis ei debet incumbere, qui conuenitur: c cum secreti suscepti ratio plerunque dominis rerum persuadeat, eos ita hæredes scribere quorum fidem elegerunt. d

Paulus respondit libro 6. Responsorum. 1 †

LEX IIII.

EMptorem probare debere, cum seruum, de quo quæritur, antequam emerit, fugisse. e

In negatiua iuris ei, qui negat incumbit probatio. hoc dicit Bartolus. fallit in minore, vt in Specu. de probat. §. probare autem. vers. negatiua autem iuris.

Idem libro 9. Responsorum.

LEX V.

AB ea parte f quæ dicit aduersarium suum ab aliquo g iure 2 † prohibitum esse specialiter h lege, vel constitutione; id probari oportere. Idem respondit, si quis

2† Alias. Ab ver. suum ali quo iure prohibitum esse, spe le. Vel constitutione id probari oportet. Ideo, respon. si quis neget emanci. iure factam, &c.

CVm.] CASVS. Testator filio spurio in primo testamento reliquit 100. his verbis, o hæres fac. quod scis & rogauerat eum prius in secreto. posteà idem testator fecit secundum testamentum, in quo instituit eundem quem prius, & in quo nil dixit de illo legato, neque expressè neque tacitè. deinde eo mortuo uenit fiscus, & conuenit peti. hære. hæredem, dicens se ab intesta. succedere debere, cum auferre debeat hæredi qui accommodauit fidem de restituendo non capaci. facit enim fiscus tacitè intelligi in secundo quod erat dictum in primo. & sic fiscum obtinere, nisi probet hæres defunctorum mutasse uoluntatem quam habuerat de dando non capaci. Viuianus.

a Cum.] detulit se fideicommissarius, & sic dimidiam habere debet, ut infra de iure fis. l. cum tacitum. Accr.

b Tacitum] ideo sic dictum, quia timet palam relinquere non capaci, dicens hoc in primo testamẽto, fac. quod scis; & hoc in primo testamento, in secundo nihil dixit, ut infra de iure fis. l. iij. & l. ita. Accursius.

c Qui conuenitur] qui dicit siue affirmat, ut inf. eo. l. cum qui & supra eo. l. ei. Nota ergo, quod quis præsumitur remanere in eadem uoluntate, siue bona, siue mala, ut hic, & j. de accus. l. si cui. §. j. Sed vr secundam tantum voluntatem valere, vt inf. de adim. leg. l. si tibi certam, quæ est contra, vbi primo vnt legaui, & eum fideicõmis. eiusdem rei grauaui, & eidem eãdem rem posteà legaui nam non intelligitur repetitum primum fideicommissum. Sol. hoc euenit hic pp secreti suscepti rationẽ ibi autem palam erat legatum, & capaci. Item adhuc cõtra ad idem inf. de iure fis. l. Statius. in fi. primo respõ. ibi, placuit &c. vbi dicit ex cautione contra eundem scdo institutũ posse agi si fuit interposita. Et sic vr quod nõ ex testamento, & sic non intelligitur voluntas repetita. Sol. hic pro eadem, vel maiori parte fuit in secundo testamento institutus; ibi pro minori parte, et vnde onus vr remissum. Alij dicunt subaudiri ibi etiam ex cautione: non solum ex secundo testamento. Alij, quod ibi fuit interposita cautio animo nouandi actionem, quæ debet oriri ex testamento. Vel, dic quarto, quod semper intelligatur repetitum: at ibi negat repetitas prælegationes rogato, non tamen negat tacitum fideicõmis. repetitum, imo affirmat, vt ea. l. circa prin. Item no. ex hac lege de repetitione, ut inf. de verborum obligation. l. Titia. §. idem respon. & Institu. ad legem Aquiliam. § cæterum. & §. capite tertio. Sed à quo? Respon. si neuter se detulit scilicet, non capax rogatus à fisco. Accursius.

d Elegerunt.] scilicet sicut primo instituerunt. subaudi q. d. præsumitur in vltimo testamento tacitè repetitum. q. in primo continebatur, nec uidetur ab eius fide recedere, quem semel elegit, nisi contra probetur.

d Elegerunt.] duplex est hæc præsumptio secundum legẽ, ex eo quod fieri solet, item quia sic fecit in præteritum. Accursius.

EMptorem.] CASVS. Emptor serui, qui agit redhibitoria, debet probare vitium præcessisse venditionem. Viuianus.

e Fugisse.] quod si non poterit, interrogabitur seruus, vt infra eo. l. cum probatio. Accursius.

AB ea] CASVS. In causa quam habeo cum Seio aduocauit contra me. Titius: ego dico eum non posse aduocatum esse: vtrum debeo probare, an ipse non possit, cũ quilibet præsumitur posse? Et respon. quod debeo probare. Secundo, pater petit filium in potestate esse, ut quæsita per filium quærantur patri. filius dicit se esse emancipatum, pater confitetur; sed dicit emancipationem non tenere: certè ipse pater probare debet: quia non est facta coram ordinario iudice. Viuianus.

f Ab ea parte] siue actoris, siue rei.

g Ab aliquo] puta ab aduocatione.

h Specialiter.] vt quia est litis redemptor, vt C. de postula. l. si qui, præsumitur ergo licere omnia & fieri posse de iure, & esse iure facta, nisi contra probetur, ut hic, & sup. ex quibus causis maio. l. necnon §. sed quod. & C. de fide instrumen. & iure hastæ fis. l. j. & Institu. de fideius. §. fin. & C. eod. l. si scriptum. Quidam tamen hic distinxerunt, an negem factum, ut te emancipasse, cum de peculio agam, & tunc incumbit mihi probatio, an negem te quidem iure facere posse, & tunc mihi incumbit. Ioan. in hoc dissentit, quia licet negem de iure id te facere posse, videor, tamen affirmare prohibitum: & ita negando ius ponit quare probatur, & sic non negatiua, ut dixi; sed affirmatiua probatur: & pro eo sunt verba huius legis ab ea parte, &c. secundum. Azo. nam aduersario licere videtur, nisi contra

probetur, ut modo probaui per multa iura.

a *Recte.*] quia non coram iudice ordinario.

b *Praestare.*] de iure, scilicet, cum constet de facto, ut hic & infra soluto matrimonio. l. Titia. & C. si aduersus rē iudicā. l. secunda.

c *Patronus. Aliquid dedisse.*] inter viuos alioquin dicat eū mortis cā alienasse, vel legasse quo minus dimidiā haberet: non est necesse, qd probet dolum liberti, sed sufficit solū effectum, siue euentum probari, ut inf. si quid in frau. pat. l. j. §. primo. Sed quae est ratio diuersitatis? Respon. quia legata nunquam praestant ex alicuius testamēto, nisi aere alieno deducto, ut inf. ad Trebel. l. j. §. si is, q quadringenta. in §. hic aūt. quod lege patrono debet, quasi aes alienum censetur, ut sup. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. si quis impubes, quare sequit, ut legata relicta dolo, vel sine dolo nunquā praestentur, nisi deducto, quod debetur patrono: alienationes aūt inter viuos factae, possit vel non possit deduci aes alienū, nihilominus ratae sunt, nisi fiant in fraudem: & propterea scriptū secundum Azo. Item nota, quod dicit hic aliquid: nam si totū quicquid habebat, alienauit, non oportet fraudē probari, ut infra. quae in fraudē creditorum. l. omnes. §. Lucius. Item nota hic, qui dolum dicit, &c. ut & infra, eo. l. quotiens. §. qui dolo. & C. de reuo. his, quae in frau. cre. l. j. in fi.

d *Ut partem.*] hodie tertiam, olim dimidiam, ut Instit. de succes. liber. §. sed nostra. & §. j. Accur.

e *Auocare.*] per Fauianam, ut supra de peti. haer. l. quod si in diuersis. penult.

Margin notes: 1 † Pho. ca patronum. 2 † Li. debere. * Contr. in ea. bona mo morientis si verbo. natura. sed si in verf. ... 3 † Ei. de eo, fi.

negat emancipationem rectè a factam, ipsum praestare b debere probationem.

Scaeuola li. 2. Responsorū.

LEX VI.

Patronus c 1 † manifeste docere debet 2 † libertum in fraudem suam aliquid dedisse, * ut partem d eius qd in fraudem datum esset, possit auocare. e

Paulus li. 2. Sententiarū.

LEX VII.

Cum probatio prioris fugae deficit, f serui quaestioni * credendum est: in se enim g interrogari, non pro domino, aut in dominum ui deetur. h

Filius in dubio praesumitur esse in potestate patris, nisi contra probatur.

Idem libro 18. ad Plautium.

LEX VIII.

Si filius in potestate patris se 3 † esse neget, i praetor cognoscit: ut prior doceat k filius: & quia & pro pietate quam patri praestare debet, hoc statuendum est: & quia se liberum esse quodāmodo contendit. Ideo enim, & qui proclamat ad libertatem, prior docere iubetur. l

tamen siue secundatio est, ut hic dicitur. sic & infra, de auctho. tut. l. j. in prin. & sup. nautae caup. stabu. l. j. § caupones arg. contra, sup. de pac. l. fideiussoris. Ac. ursius.

ADDITIO. Dic quod illa l. x potius concordat quā discordat, secundum Ful. gos.

Celsus libro primo Digestorum.

LEX IX.

Si pactum factum m sit, in quo haeredis mentio non fiat, quaeritur an id actū sit, ut ipsius duntaxat debito ris, 4 † persona coarctaretur. 5 † Sed quamuis verum sit, quod qui excipit, probare debeat quod excipitur: n attamē de ipso duntaxat, ac non de haerede eius quoque conuenisse, petitor, non qui excipit, probare debet: o quia plerumque tam haeredibus nostris quam nobilmetipsis cauemus.

Solutio census melius probatur per monumēta publica, quae sunt apud magistrum census quam per testes. hoc dicit. & sic not. casum, in quo magis creditur scripturae quam testibus. alios ponit glos. in capitulo primo. de cens. in 6.

Marcellus lib. 3. Digestorum.

LEX X.

Census & monumenta p publica potiora testibus esse Senatus censuit.

Si filius.] CASVS. Agit filius cōtra patrem prouocans in existentiam sui iuris dicens se emancipatum: certè ipse filius debet probare, tum fauore patris: tum quia filius dicit se sui iuris: idem dicit de seruo, qui ad libertatem prouocat. Viuianus.

i *Neget.*] cum is tanquam filius teneatur alias, contra, ut sup. eodem. l. ab ea parte. in fi. Accursius.

Margin notes: 4 † Pho. de pa. debitoris. 5 † Fis(?) ... incumbit.

K *Doceat.*] id est probet, & hoc duabus rationibus, ut subjicitur quarum una est de iure communi.

l *Iubetur.*] ut infra, de libe. cau. l. liberis. §. fin. & C. eod. l. nis eius. Accursius.

Si pactum.] CASVS. Feci Titio pactum debitori meo de non petendo: licet non dicatur, & eius haeredi, tamen intelligitur & de haerede, nisi contra probetur. Viuianus.

m *Factum.*] de non petendo] ut & sup. de pac. l. iuris.

n *Excipitur.*] infra eo demd. in exceptionibus.

o *Probare debet.*] hoc propter praesumptionem, quae facit pro altero, praesumitur enim quilibet suo haeredi, ut sibi prouidere, ut in fine huius legis, & supra de pignor. actio. l. si necessarias § penultimo. & argum. C. de codic. l. nec codicillos. Fallit autem hoc, si est in contrarium actum, ut infra de libe. leg. l. Aurelio. & l. non solum § ta in principio. & inf. rem rat. habe. l. si fine. §. si in stipulatione. vel nisi talis sit natura eius debiti quod non transeat ad haeredem, ut usufructus, vel similis seruitus personalis, ut d. l. non solum §. tale. in fine, & inf. de verborum obligatio. l. stipulatio ista. §. si quis. & ita etiam potest respondere ad id quod est supra de arbi. l. diem §. primo.

Cum pretiato] Casus. Agit emptor serui redhiberi. debet probare vitium praecessisse: quid, si alio modo, non potest per interrogationem serui quaestioni suppositi probabit. Viuianus.

f *Deficit.*] quod erat necesse probari, ut supra eodem. l. ea(?) ptorem. Item intellige, quod deerant adminicula probationum, scilicet, semiplena probatio: alias enim solo dicto serui fine quaestione, vel tormentis crederetur, ut supra de aedilitio edicto. l. quaero. §. fin. praecedunt tamen indicia, a quae sunt minus quam semiplene probatio: alias a tormentis non incipitur, ut infra de quaestio. l. prima, in princip. sic intelligitur infra, de testib. l. serui responsio.

g *In se enim.*] id est, propter suum factum. Azo. quod sic si potest, ut inf. de quaest. l. interrogari. Accur.

h *Videtur.*] sic & dicitur, delictum suum cū punit, non ergo Azo. Nota ergo ex hac lege argumentum, quod aliquid conceditur secundario quod principaliter non conceditur: nam principaliter seruus non est testis, ut infra de testamen. l. qui testamento. §. seruus. in defectum

Margin note: 1 Alex. in l. 2. §. si absens si ex noxa. cau. aga. in j. co. post. vl. no. istam glo. mandat fignādam p... ad hoc e solū indi... sicieos ad se ... tionē, dē sufficiens, ut quis fuerat ... Bol.

Census.] CASVS. Censuales, qui principi soluerant censum, fecerant scribi, quae scriptis probantur, non per testes. Viuianus.

p *Monumenta.*] Censuria, vel census publicis sic & alias patet si ... & autoritas deest, &c. & ita est plana. erāt enim scripturae in quibus continebantur census, vel pōt dici, ut loquat de qualibet scriptura, siue cēsus, siue aliud est instrumentum apud magistrum census, & dices sic, cēsus, id est, scriptura, & monumenta, & alia, pro quoest C. de donat. in consultionibus, & hoc est specialia lias cōtra, ut C. de fide instru. in exercendis. Alij dicunt ibi non quaerit cui plus. sed dicit utrique credi circam ergo ex facto, vel dato dubiū plus, arg. sup. de pig. ... nec ob. in Authē. de fi instrum. §. si vero tale. quia ibi & vox viua & scriptura erant

ra erant ex parte vna, φ sine scriptura in solutione omnino sibi non credatur, habes. C. de apo. pub. l. prima. Accursius.

NOn est CASVS. Magistratus dedit tutorem pupillo, & accepit fideiussorem ab eo: tamen tutela administrata & male, agit minor contra magistratum, cum tam tutor, quàm fideiussor sint nõ soluendo: dicit magistratus, ego dedi idoneos & diuites: dicit minor, imò pauperes: quæritur quis ꝓbare debeat? Et respon quod magistratus. Viuianus.

a *Pupillo*.] cum agitur contra magistratum, facit pro hoc. C. si ser ex l j.

b *Caueretur*.] vt & infra de magi. con. l prima § si magistrat*. No. ergo hic, quod præsumit q̃s non idoneus, nisi probetur idoneus, vt & C. eod. l. ex persona. & C de inofficio testam liberi. Sed contra dixi supra eodem. l secunda. per l j de manu. test. l seruos & de leg. 2 cum quidam. & ad idem C. de inoffic testam. l omni modo Sol. hic ideo sic statuitur, quia in tali statu non inuenitur tempore depositi officij: ex vno enim tempore trahitur ad aliud p̃sumptio, vt infra de re milit. l. non omnes. §. à barbaris. & facit pro hoc. C. si ser. ex. l j.

c QVingenta.] alias quinquaginta: & alias quingenta. Accur.

d *Postea scripsit*.] as si in eadem scriptura eadem quantitas fuerit bis legata: nã onus probationis legatario incumbit, vt infra de leg. primo. planè. §. ij. & de lega. 2. Sempronius. z est tamen ar. cõtra. infra de ali. & ciba. lega. l. libertis. vbi cessat petitio ex testamento si idem relictum postea fuerit in codicil sed ibi ob causam relinquitur: scilicet ob alimẽta, vnde ea impleta ex codicillis cessat petitio ex testamento, & facit quod not. sup. de vsufr. dominus. § fin. Accursius.

e *Cogendus*.] vt C de proba l j.

f *Iudici*.] No. iudici, non aduersario, faciendam fidem, qui semper negaret, vt infra de verborum obligatio. inter stipulantem § primo. & quòd iudici facienda sit tantum, probant hæc iura. C de rebus alien non alienan. l. prima. & C. de condictio. ob turpem causam. l. prima. & C. de eden. l. procurator. & C. de testi. l. eos. & l si quando. § sed eum. & C. ex quibus cau. maio. l. non idcirco. & C de rei vend. l. doce ancillam.

1 † Fl. li. 27.

2 † Flo. depositi. an.

3 † alias, interdum.

1 Dic φ in illa Le. ẽt duæ scripturę einsdem voluntatis & dispõnis secũdũ Ful.

Ex præsenti præsumitur in præteritum. hoc dicit.

Celsus libro 11. Digestorum.

LEX XI.

NOn est necesse pupillo a probare fideiussores ꝓ tutore datos, cùm accipiebãtur, idoneos non fuisse: nam probatio exigenda est ab ijs quorum officij fuit prouidere, vt pupillo idoneè caueretur. b

Cum eadem quantitas relinquitur in codicillis, quæ relicta fuit in testamento: videtur animo duplicandi relicta, nisi probetur contrarium.

Idem lib. 12. 1 † Digestorum.

LEX XII.

QVingenta c testamento tibi legata sunt. Idem scriptum est in codicillis posteà d scripsit. Refert, duplicare legatum voluerit, an repetere: & an 2 † oblitus se in testamento legasse, id fecerit. Ab vtro ergo probatio eius rei exigenda est? Prima fronte æquius videtur, vt petitor probet quod intendit: sed nimirum 3 † pro bationes quædam à reo exiguntur. Nam si creditum petam, ille respondeat solutam esse pecuniam: ipse hoc probare cogendus e est. Et hic igitur cum petitor duas scripturas ostendit, hæres posteriorem inanem esse: hîs ipse id approbare iudici f det.

Quando testes producti super ætate à diuersis partibus contrariantur: illis creditur, qui verisimilia deponũt. hoc dicit.

CVm de ætate.] CASVS. Minor vigintiquinque ann. volebat admitti ad honores, asserens se maiorem: alius impediens dicit eum minorem: præparauit vterque, vel per testes, vel per scripturas natiuitatem probare: quæritur cuius probationibus sit standum? Respon verioribus, licet olim eis staretur, quę minori nocerent. Viuianus.

g *Professiones*.] id est depositiones testium.

h *Proferuntur*.] à diuersis partibus.

i *Noceat*.] de cuius ætate quæritur.

k *Ex eo*.] scilicet tempore, vt sic tot annos habeat quot extunc currebant, & potest hoc habere locum, siue de restitutione in integrum tractetur, siue de matrimonio, & de omni alio vbi certa ætas attenditur.

l *Videtur*.] vt & infra de testi. l. ob carmen §. si testes & supra de interroga. actio. l. confessionibus. & argumen. supra de leg & Senatusconsul. l. in ambigua. Sed videtur quod nulli parti hic credatur, vt C. de fide instrumentorum. l scripturæ. quæ est contra. Solu hic loquitur non de diuersis scripturis contrarijs: sed professionibus, seu confessionibus testium. Item hic à diuersis partibus, ibi ab vna. Accur.

m *CIrca. Ex libertinitate*.] id est, ex possessione libertinitatis.

n *Referendum*.] id est distinguendum est.

o *Ingenuitatis*.] Sed cur non præsumitur Ingenuus, licet sit in possessione libertinitatis, vt cũ agitur de fundi seruitute, præsumitur fundus liber, nisi aliud appareat? Respon. quia constat fundum aliquando fuisse liberum, sed non hominem: quia seruus nasci potuit.

p *Ingenuum*.] imò vi φ semp pronus necesse hēat ꝓbare, vt j. si li. inge esse di l. quoties in fi So ibi restringit sp ad eũ casum tantum qñ est in possessione ingenuitatis. Acc.

q *Contendat*.] q d nihil quo ad onus probationis sustinendum: in seruo autem constat quod sit hæc distinctio, vt supra eo l si filius. in fi.

4 † Floren. lib. 30.

* De Adriano Imper. intelligit, cui tribuit Celsus assidebat Spart. in Adriano

5 † Fl. proferuntur.

6 † Fl. ea.

7 † Fl. præcipuam.

a Vi. Bud. in priori. anno hoc ido ti. pulchrè. n. inepitas Accur. confutat.

Idem lib. 13. 4 † Digestorum.

LEX XIII.

CVm de ætate hominis, quæreretur: Cæsar noster * in hæc verba rescripsit: Et durum & iniquum est, cùm de statu ætatis alicuius quæritur, 5 † & diuersæ professiones g proferuntur, h ei 6 † potissimum stare, qui noceat: i sed causa cognita veritatem excuti oportet: & ex eo k potissimum annos computari, ex quo præcipuè 7 † fidem in ea re constare credibilius videtur. l

Ei incumbit onus probandi, qui non est in quasi possessione illius iuris quod asserit: quod est verum in iuribus circa personam: secus in iuribus realibus, vt l. sicut. §. sed si quæratur. supra si serui vendi. Item no. φ reus potest in se assumere onus probationis quod glos. intelligit generaliter in quacunque causa. h. d. Bart.

Vlpianus libro secundo de offic. consulis.

LEX XIIII.

CIrca eum, qui se ex libertinitate m ingenuũ dicit, referendum n est quis actoris partibus fungatur. Et quidem si in possessione libertinitatis fuit: sine dubio ipsum oportebit ingenuitatis o causam agere, doceréque se ingenuum p esse. Sin verò in possessione ingenuitatis sit, & libertinus esse dicatur, scilicet eius, qui ei controuersiam mouet, hoc probare debet, qui eum dicit libertum suum. Quid enim interest, seruum suum quis, an libertum contẽdat? q

possessor quo ad interitum, qui prius fuit bonae fidei distinguitur. aut habet iustam causam litigandi; & tunc nullo modo de interitu tenetur, vt supra de rei vendic. l. vtiq. aut non, & tunc cum distinctione illa tenetur, erat res peritura, vel non, vt supra de rei vendi l. item si verbo tacitum, & hoc de cõmuni mora, quae in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in here. di. peti. quae fit quocunque modo sciat, vt supra de pet. hær. l. item veniunt. §. à quo. & §. petitam. Secundo in minoribus 25. ann. vbi fit re ipsa, vt C. in quibus cau. in integrum restitu. non est ne l. In minorum persona. & haec purgatur temporis cursu, ut infra, de leg. secundo, l. Titia Seio §. vsuras Tertio in libertate, vbi similiter fit mora re ipsa, vt infra, de fideicom. lib. l. cum vero, §. apparet. Quarto similiter fauore per solum cursum biennij, vt C. de iure do. l. si §. si. & haec similiter parit vsuras, ut ibi dicitur. Quinto odio, ut in fure & praedone, ut infra, de ui. & vi. arm. l. prima, §. rectissimè, & l. penultima, & C. quod metus causa l. prima, in inferente tamen metum distinguitur. vt supra quod metus causa. l. si cum exceptione. §. quod si homo Purgatur autem mora si animo nouandi creditor fuerit stipulatus vel nõ animo nouãdi si res fuerit in praesentia. Item g oblationem quãtũ ad euitandum interitum, ut supra de condic. fur. l. parut. & infra de solu. l. qui decem, § primo Accursius.

1 † Phlegmis.

2 † Alias, ut qui minus.

3 † Vel direct, actionem.

cidi posse, cum sit magis facti [a] quam iuris. Et non sufficit ad probationem morae: si seruo [b] debitoris absentis denunciatum sit à creditore, procuratoreve eius: cũ etiam si ipsi, inquam, 1 † domino denunciatum est, caeterũ cũ postea is sui potestatem faceret, omissa est repetendi [c] debiti instantia: non protinus per debitorem mora facta intelligatur.

Habetur hic quòd pater ex sua mora nõ tenetur ad vsuras. facit l. cũ filius. in princ. infra de verbo. oblig. Bart.

¶ In bonae fidei contractibus ex mora [d] vsurae debentur. Quid ergo si & filiusfamilias, & pater ex persona eius teneatur (siue iussu eius contractum est, siue in rem versum est patris, uel in peculium) cuius persona circa moram spectabitur? Et si quidem pater duntaxat conueniatur ex mora sua, non tenetur: [e] in filium tamen dabitur actio in hoc, ut quod minus 2 † à patre actor consecutus est, filius praestet. [f] Quòd si filius moram fecerit: tunc actor vel cum ipso insolidũ, vel cum patre duntaxat [g] de peculio actioné 3 † habebit.

a *Factis*] sunt enim facta incerta: licet ius certum, vt inf de iur. & fac igno. l. 2.

b *Si seruo.*] maximè cum dominus hanc denunciationem ignoret, ut infra, de iti. actuque priua. l. 3. §. 2. & arg. supra de pet. haer. l. item veniunt. §. ponamus.

c *Repetendi.*] dando dilationem. nec enim exigitur vt semper instet, & non desinat petere. Accur.

d *Ex mora.*] fructus etiam sine mora, ut infra eo. l. videamus, §. ex causa.

e *Non tenetur*] scilicet filius, sed pater. sic secundum M. vel secundum Al. non tenetur scilicet pater directo, sed vtiliter. cum enim actione bonae fidei conueniatur, debet mora ibi venire. secus autem si ex contractu stricti iuris conueniatur pater de peculio, vel de in rem verso, vbi mora non uenit sed secus si in fideiussore, qui non tenetur ad vsuras ex mora sua, cum ipse semper actione stricti iuris conueniatur; nisi fuerint per stipulationem promissae à se; nec ex mora rei, nisi in omnem causam intercesserit, ut supra loca. l quaero. Tu dic tertiò, quod non tenetur scilicet pater vllo modo ad vsuras. sed de interitu, bene tenetur post suam moram: vt infra, de verbo. rum obliga. l. cum filius. in princ. sicut & fideiussor, ut infra eadem, l. in fine. Et si opponatur, quare non tenetur in vsuris ex mora, cum ex bonae fidei iudicio conueniatur? Respon. ad instar fideiussor 2, vt d. l. cum filius. Item quia dolum committit pater committendo moram, ratione illius doli debet teneri de interitu: vt supra de pec. l. depositi nomine. Accur.

f *Praestet.*] nomine sortis, non usurae. Accursius.

g *Duntaxat.*] uel de in rẽ uerso, uel quod iussu: si tales erant contractus, qui etiam post moram in parte etiam producuntur: licet res debita intereat, vt inf. de verbo. obliga. l. si seruus, & an filius Accur.

* Ex stipulatu. l. mora infra de verbo. oblig.

¶ Sed si duo rei promittendi sint, alterius mora alteri nõ nocet. [h]

¶ Item si fideiussor solus [i] moram fecerit, non tenetur, [k] sicuti si Stichum promissum occiderit: sed utilis actio * in hunc dabitur, [l]

De pecunijs publicis credendis.

Vlpianus lib. singulari de officio curatoris reipub.

LEX XXXIII.

Si bene collatè 4 † sunt pecuniae publicae, in sortem inquietari debitores non debent, & maximè si pariant vsuras: si non pariant, prospicere reipublicae securitati debet praeses prouinciae: dummodo non acerbum se exactorem, nec contumelic sum praebeat, sed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum instantia humanum. [m] Nam inter insolentiam curiosam, [n] 5 † & diligentiam non ambitiosam [o] multum interest. Praeterea prospicere debet ne pecuniae publicae credãtur sine pignoribus idoneis vel hypothecis.

Idem lib. 15. ad edictum.

LEX XXXIIII.

Vsurae vicem fructuum obtinent: [p] & meritò non debent a fructibus separari: & ita in legatis, & fidei

h *Non nocet.*] immo videtur quod sic, vt infra, de duo. reis l. penult. & C. de duo. reis. l. si. Sol. ibi erant socij, hic non, secundum Ioan. vt argum. supra de arb. l. si duo. Vel hic in mora in non faciendo: ibi in faciendo, uel ibi nocet factum unius, ut qui agnouit debitũ. Accur.

i *Solus*] veluti si solus interpellatus fuerit.

k *Non tenetur.*] scilicet reus principalis. Vel dic fideiussor, scilicet directo: sed vtiliter sic, scilicet de interitu: vt subijcit. Accur.

l *Dabitur*] vt & infra de sol. l. Stichum aut Pamphilum in fin. r. respon. & l. cum quis §. si quis. in fin. §. & infra, de ope. lib. si libertus moram. & infra, de verb. oblig. l. si pupillus. in fi. & hoc si post moram occidit. secus si ante: nã tunc de dolo actione tenetur, vt supra de dolo. l. fideiussor. quae est 3. Nam nulla erat ibi alia actio. hic autem iam alia nata erat, scilicet qualitercunque contingat interitus. Item hic quã solus fideiussor erat in mora. secus si vterque, uel etiam reus tantũ: tunc enim directa, ut infra, de uerb. obl. l. mora. Accur.

m *Si bene Humanum.*] vt C. de commer. l. 1.

n *Insolentiam curiosam.*] aliàs insolentiam incuriosam. & est insolentia incuriosa, magna negligentia, vt si quaerat quis pecuniam per singulos annos tantum semel, ut j. de iure fisci. l. in fraudem, §. fiscalibus. 1.

o *Non ambitiosam*] vt si quotidie inquietet eum. qui enim est ambitiosus honoris, quem sperat habere per debitorẽ, non erit ei acerbus: at qui non ambit eum, instanter petit, vt hic, ergo debet medium tenere, vel dic quod appellat bonam diligentiam.

4 † Vel collatae.

5 † Vel incuriosam. Budae vero, incuriosam.

* Vide Bart. de. in prioribus anno, hoc ipso tit.

Vsura.] CASVS. Sicut usura accedit pecuniae, sic fructus rei accedit, scilicet in bo. fi. iudicijs, & in legatis, quae eis aequiparantur. Viuia.

p *Obtinent.*] vt si fundum emi, fructusque percepi, & euictio per exceptionem doli vsuras pretij vel in repetere, vel retinere, fructuum compensatio admittitur, ut supra de rei vend. l. emptor praedium. secundum Ioan. Vel dic, quod

quòd sicut forti accedit vsura, sic fructus rei. Sunt & alia quædam, quæ sunt similia fructibus vt ff. p . de pet. hær. l. mercedes, §. planè, sed in casibus differunt, vt supra de rei vend. l. si nauis, & supra eod. l. in fideicommissi. & C. de condi. indeb. l. 1. & supra de pet. hæred. l. si possessor. Accursius.

a L *Ite contestata.*] f. in bonæ fidei contractibus: secus in stricti iuris iudi. vt C. de condi. indeb. l. pecuniæ, & infra eo. l. videamus. §. si actionem, uenit tamen fructus, ut sup. de cond. indeb. l. indebiti. Sed Rogerius etiã in stricti iuris. Accur.

3 † Fl. lib. 17.

* Vl. 3. nouatio- ne. infra de man.

3 † Vlardi. 61.

b P *Rædiorum Accipiuntur.*] facit infra de uerb. sig. l. vsura pecuniæ, & supra si certum peta. l. lecta. in fi. Accursius.

E *T in contraria.*] CASVS. Gerebã negotia tua sine mandato, solui creditoribus tuis & ex mea pecunia, uel ex ea quam mutuo accepi sub vsuris, an tu tenearis mihi in vsuris? Primo dicit, quod sic, si commode tuum gessi negotium. In secūdo tepeto quantum alij dedi, non plus, licet à minoribus te liberè. Viuianus.

5 † Fl. quia.

4 † Fl. quid.

c *Et in contraria.*] non solum in directa.

5 † Fl liberauit magno.

d *Veniunt.*] ut supra de neg. gest. l. a. & natura. § non tantum, in fine. Accur.

e *Absolutum.*] impropriè dicit absolui creditor: sed debitor à creditore absoluitur. Accursius.

ADDITIO. Imò uerò propriè ponitur. Terentius in Adelph. Ibo. ad forū ut hunc absoluã. Absoluã inquit, reddito pretio dimittã. Budæus hic.

6 † Vl præstiterim.

commissis, & in tutelæ actione, & in cæteris iudicijs bonæ fidei seruatur hoc idem igitur in cæteris obuentionibus dicemus.

Paulus li. 7 1† ad edictum.

LEX XXXV.

L Ite contestata usuræ currunt. a *

Vlpianus li. 1. 2 † ad edict.

LEX XXXVI.

P Rædiorum urbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur. b

Idem lib. 10. ad edictum.

LEX XXXVII.

E T in contraria c negotio rum gestorum actione vsuræ ueniunt, d si mutuatus sim pecuniam ut creditorem tuum absoluã, e qui 3 † aut in possessionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus, quòd 4 † si domi habens, propter eandem causam solui? puto verum, si liberaui te 5 f magno incommodo, f debere dici vsuras venire. eas autem, quæ in regione frequentantur, ut est in bonæ fidei iudicijs constitutū. Sed si mutuatus dedi, eæ vsuræ ueniunt, g quas ipse perdo; utique h si plus tibi præstiterim 6 † commodi, quam vsuræ istæ colligunt.

f *Incommodo.*] vt arg. supra ad l. g. Rhod. de iac. l. 1. & l. 2. propè prin. & infra de contra iussu quid ergo. Accur.

g *Veniunt.*] scilicet tantum, non autem quasi vsura, sed quasi sors, vt & supra pro socio. l. sociurque. Accur.

h *Vtique.*] non aliis, secundum Fl. & pe & S. Sed Ioan. & Azo contra, vt supra man. l. si vero non remunerandi. §. si tibi mandaueris, & § sed & si reum usuris, & sic si, pro quamuis. Dicit ergo, quod licet plus commodi attulerit, non tamen agit nisi pro usuris præstitis, alioquin si z. impendi in negotia tua, nonne repetam, vel si soluam creditori tuo, nec enim facio meliorem conditionem tuã, imò in aliquo deteriorem, quia prius tenebaris ex contractu stricti iuris, tunc bo. fi. Item, si solui ei vsuram, quæ est sors facta quantum ad me, agam tamen in id, quod commodi attuli. Vel dic, si plus, idest non minus, & secundum hoc non ob illa l mandati Vel dic, ut ibi.

V *Ideamus.*] CASVS. Aliquãdo peto rem et meam per rei ven. & ibi veniunt fructus ex die moræ, aliquãdo actione personali: & ibi quã ueniunt plenè, vult dicere hic. Vel primo ponit exemplum in condi. ob. cau. vt ecce Berta futura vxor Titij dedit ei fundum in dotem, & Titius tenuit per annum, dum sperabant matrimonium. deinde deficit spes matrimonij, quia accepit aliam & defecit, agit Berta condi. ob causam. Quæritur de fructibus. Et dicit quod tam illius anni, quo sperabatur matrimonium, quam alterius posita ueniunt fructus, fuitque mora in rem, quia nulla fuit interpellatio, siue facta fuit. Secundo, quid si ipsa alij nupsit, & sic per ipsam deficit spes matrimonij? Respon. idem ut ueniant, ne sequatur absurditas. quia Titius negligeret fundū, quod non debet facere.

Si actione stricti iuris pe to quod est vel fuit meum, veniunt fructus à tempore moræ, sed si peto mihi debitum, tunc à tempore contest. lit. sed in actionibus bonæ fidei, semper ueniunt à tempore moræ. h. d. Primo loquitur de actionibus stricti iuris. Secundo de bonæ fidei. Tertio de stricti iuris habentib. se instar bonæ fidei. Secunda ibi, ex causa. Tertia ibi, in l. Equis. Bart.

Paulus lib. 6. ad Plautium.

LEX XXXVIII.

V Ideamus generatim 7 † quando in actione, quæ est in personam, etiam fructus veniant. Et quidem si fundus ob rem datus sit, veluti dotis causa, & renunciata sit 8 † affinitas: i fructus quoque restituendi K sunt: 9 † vtique ij, qui percepti sunt eo tempore, quo sperabatur affinitas [l] Sed & posteriores si in rem [m] mora fuerit, ab 10 † illo, qui reddere debeat, omnimodo, [n] restituendi sunt. Sed & si per mulierem stetit quo minus nuptiæ contrahantur, magis est, ut debeat [o] fructus recipere. 11 † Ratio autem p

¶ *De Fauiana.*] Debitor multorum creditorum fraudis alienauit fundum, uel libertus in fraudem patroni. nunc agunt creditores reuocatoria. siue actione Pauliana, uel patronus agit Fauianæ ꝯtra acceptatores, quærit an fructus veniant? Et dicit, ꝙ sic, nam aliàs non plenè diceretur fieri restitutio, maximè quia prætor præcepit talia alienata restitui, & illi rē restitui continet rem cum fructibus, quod autem de interdicto, Vnde vi, & actione. Quod me. cau. subijcit, planum est.

¶ *Si assumeas.*] Ex causa donationis fundum promisisti mihi per stipulationē, nūc ago ex stipulatu ut tradas, an veniant fructus? Et dicit, ꝙ licet te interpellem extra ius, non iō veniunt, sed tunc demum cum fuero litem ꝯtestatus, neq; obstat superioribus casibus ut in conditionibus fructus ut nimis, q: hoc peculiā neque est, neque fuit meū. si uero petebam, quòd furtũ meum, ueniunt fructus.

¶ *Ex causa.*] Peto rem ex contractu bo. fi. puta ex empto, uel pro socio, ut communices res quæsitas, ne

7 † Fl. generatim.

8 † Fl. deest, fit.

9 † V. quæ si qui, &c.

10 † Deest, ex ab.

11 † Alias percipere.

niunt fructus, & demum ago depositi uel commodati finito usu, in quem commodaui. & hoc dicit.

¶ *In interdicto.*] Fouram in meo fecisti vi uel clam. ago vt in pristinum statum reponas, veniunt fructus, vel quos amisi, vel quos tu percepisti.

¶ *Ante matrimonium.*] Planum est, & in eodem casu loquitur § sequens. Viuia.

i *Renunciata sit affinitas.*] i non fuit secutum matrimoniū.

K *Restituenda.*] vt & l. de cond. ob cau. causa data. l. qui si debere. §. fi.

l *Affinitas.*] scilicet contrahenda.

m *In rem.*] mora fit in rem cum nulla denunciatione opus est, ut supra eo. l. sed & si. sed in personam non, nisi denunciatio præcedat. Prima tamen non semper habet locū, sed in personæ fauoris.

n *Omnimodo.*] etiam percipiendi: sine eo tempore quo sperabatur affinitas, siue non Accur.

o *Vt debeat.*] ut infra sol. ma. l. si mora, nam in filio duplo errarum debet damnificari, ut C. de sponsa. l. mulier.

p *Ratio autem.*] ut de percipiendis teneatur. Et est una rō. sm Io. & Azo. Est alia, quia malæ fi. debet teneri utroque tempore, licet res fit sua, quia curare debet ut dos augeatur dum durat spes affinitatis. Item propter dubium an debeat apud eum remanere: multo magis soluta affinitate, & nuncio remisso, quòd in alijs reuocatorijs non ieuentur

supra de pignora. actio. l. quamuis, § 6. & l. sequen. etiam ex mora in rem in hoc casu uel die vt tantæ fortis quantum est pretium non debeantur vsuræ ab eo die, licet emptor pecuniam non numerauit, cum creditor fuit in culpa: alioquin non ita, ut supra de distract. pig. l. quæsitum. Accursius.

Vsura, quæ currebāt ante sententiam, currunt etiam post eam, pendente appellatione frustatoria: & potest iudex appellationis in illis condemnare.

Idem libro 3. Responsorum.

L E X XLI.

TVtor condemnatus, p appellationem protraxerat 1 † executionem 2 † sententiæ. Herennius Modestinus respondit, eum, qui de appellatione cognouit, potuisse, si frustratoriam morandi causa appellationem interpositam animaduertisset, etiam de vsuris medij temporis a eum condemnare.

Per oblationem partis debiti non desinunt currere vsuræ totius. h.d. Intellige quod offerebat partem debiti p prietatis, sed si totū, licet non vsuras, cogeretur creditor recipere. C. de sol. l. 1. in princ. coniuncto si l. quod est contra Cy. ibi & l. exhibitus. de Fromm.. 24 ...

Lucius * Titius cum centum, & vsuras aliquanti temporis deberet, minorem pecuniam quam debebat, obsignauit, quæro, an Lucius Titius pecuniæ quam obsignauit, vsuras præstare 3 † debeat. Modestinus respondit, si non hac lege b mutua pecunia data esset, vti liceret & particulatum qđ acceptum est exsoluere, non retardari totius debiti vsurarum p̄stationem, si (cū creditor paratus esset totum suscipere) debitor, qui in exsolutione totius cessabat, solam partē deposuit. c

a Vtor Medij temporis] ab appellatione vsque ad confirmationem, ut infra, de app. l. negotiorum. & infra, de re iud. l. si & arg. infra, de ritu nupt. l. si tutor. §. quid ergo. Sed cōtra. C. de vsur. rei iud l. 2 & fin. Sol. hic frustratorie protractum est tempus, ibi per legis licenciā, v. l. ibi transiuit in rē iudic. hic non, quod est uerius, ut no. infra de re iudic. l. fina. sed in idem recidit.

1 † Flor. traxerat.

2 † Alias, ex cusatinē ut in archet. qđ tanquam uotusum notauit Taurel.

b Lege.] idest pacto.

c Deposuit.] in totum ergo debet fieri oblatio, vt C. de sol. l. obsignatione, & supra de act. empt. l. Iulianus § offerri. & supra de pign. l. qui pignori. Sed contra supra si certum petatur. l. quidam. Sol. hic in totū confitebatur, ibi non; vt & sup. si pars hær. peti.] permittēdum. Item hoc quod hic dicit, fallit in casibus quos nota. sup. si certum petatur. d. l. quidam.

d Accepit.] quasi dica., verum est quod scripsit.

e Ille.] scriptor vel notarius.

* Ad interpl. huius §. vide de Hiero. Bu tigel. l. 1. eodem n. 13. sup. si cer. pet.

3 † Flor. non debeat.

f Non posse.] vt & supra eodem, l. quod in stipulatione. Sed certe immo & si non esset quantitas expressa vsurarum, non posset peti, quia necessarium est deduci eas in stipulationem, vt C. eo. l. quāuis, & ff. de præscriptis uer. b s l. Titius præsumptio tñ est p p epistolam quod stipulatio intercessisset, nisi contrarium probaretur, vt C. de contrah. sti pul. l. 1. alia tñ causa potest esse quare debeantur, puta mora, si esset iudicium bo. fid. vt supra depos. l. Quintus, & tunc quæ in regione frequentantur, ut supra l. 1. Accur.

HErennius.] CASVS. Testator legauit mihi vineam in calendis Iunij, & decessit. hæres pridie vindemias adiuit. Dicit quod habeo fructum vineæ, & cessit dies legati aditione hæreditatis. Viuia.

g Post acquisitum.] i. post aditam hæreditatem, non a die mortis, ut infra, de leg. 1. l. si tibi, §. cum seruus, quod ergo legitur supra eodem, l. equis, & C. de vsur. & fruct. leg. l. fi. intellige in equis alienis, & equitio alieno. sed testatoris re legata, ab adita hæreditate dominium est legatarij, & rei & fructus; sed a fructibus posset excusari hæres si nesciret rem legatam, & perciperet eos ante moram, ut infra, de acquirendo rerum dominio. l. quæsitum. secus tamen in fructibus ultimi anni matrimonij secuatur circa dotem, ut infra soluto. matr. lege, diuortio. quæ est argumentum contra. Accur.

¶ Ab Aulo Augerio 4 † Caius Seius mutuam quandā quantitatem accepit, d hoc chirographo: Ille e scripsit 5 † me accepisse, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem, quos ei reddam calendis Iulijs 6 † proximis cum suis vsuris placitis inter nos, quæro, an ex eo instrumento vsuræ peti possint, & quæ? Modestinus rñdit: si non apparet, de quibus vsuris conuentio facta sit, peti eas non posse. f

Idem lib. 11. Responsorum.

L E X XLII.

HErennius Modestinus respondit, fructus, qui post acquisitum g ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommissarium pertinere, licet maior pars anni ante diē fideicommissi cedentem præterisse dicatur.

Cessionarius potest petere illud, quod poterat cedens etiam iure speciali.

Idem lib. 18. Responsorum.

L E X XLIII.

HErennius Modestinus respondit, eius temporis quod cessit postquam fiscus debitum percepit, h eū, qui mandatis a fisco actionibus experitur, vsuras, quæ in stipulatum deductæ non sunt, petere posse. i

Idem libro 10. Pandecta.

L E X XLIIII.

POenam pro vsuris stipulari nemo supra licitum modum vsurarum potest. K

Pomp. li. 12. 7 † ad Q. Mu.

L E X XLV.

FRuctus percipiendo vxor vel vir ex re sibi 8 † donata l suos facit m illos tm, 9 †

4 † Flor. Aγerio.

5 † Flor. scripsi.

6 † Flo. illis.

HErennius] CASVS. Mutuaui ego Titio sine vsuris. deinde successit mihi fiscus, & tunc cœperunt ei deberi vsuræ post annū. fiscus iura sua contra Titiū cessit Seio: nunc agit Seius iure cesso contra Titium. quæritur an possit petere vsuras, & cuius tēporis. Resp. eius anni quo fiscus potuit: tñ non prioris vel posterioris tēporis, scilicet post cessionem. Viuia.

h Percepit.] destinatione, ut quia obligatio debiti peruenit ad eum ex successione.

i h Petere posse.] propter fiscum. quia & eas petere potest non pro futuro, alioquin contra, ut infra, de regu. iur. l. in omnibus. petit ergo hic fiscus vsuras iure speciali citra conuentionem, ut supra eo. l. cum quidā §. fiscus. Accur.

POenam.] CASVS. Mutuo decem & stipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ. dicit quod ita demum valet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

K Potest] ut & supra eo. l. pecuniæ. & l. placuit & C. e. l. cum allegas, fit enim hoc in fraudem usurarū, qđ ex qualitate facti & per usuram præsumitur, quia fit solitus fœnerare. sic supra de act. empt. l. Iulianus, § ibidem. uel ut ibi. Accursius.

7 † Flo. li. 12.

FRuctus.] CASVS. Maritus donauit uxori fundum credenti donationem ualere. quæritur an faciat fructus suos per ipsum do? & dicit industriales sic, naturales non nam neq; alius bonæ fidei poss. facit suos naturales, sed tantum industriales. Viuianus.

8 † Flo. decessi, sibi.

9 † Flor. tamen.

l Donata.] cum putauit donationem ualere, alioquin pro possessore possidet, ut infra, de a q poss. l. quod vxor, quæ est contra. & infra, de don. inter virum & vxo. l. de fructibus. Azo. Alij dicunt quod hic res donata non erat donantis, sed bona fide possessa.

m Facit.] & idem in vsuris ex pecunia redactis, ut infra de don. inter virum & vxor. l. de fructibus.

Sais.

a *Suis*] uel alienis. nam naturales excludit tantum.
b *Bonæ fidei*] Nota naturales fructus non fieri bo. fi. poss. perceptione sola. Et sic est ℥. ℐ. de acquirer. do. l. bona fide. in prin. ubi dicit quod oés fiunt eius. Sol. hic sine titulo: ibi cum titulo, sed certe, imo & hic fuit titulus. Dic ergo quod oés sunt possesso- ris, s. non solú, quos ipse percepit, vel sua cultura, sed & quos alius. dummodo sint industriales, & sic lo quitur contrarium.

1 † *Flor. ca- dit.*

c QVod in *fructi- bus Diminuere debere.*] etiam malæ fidei possessor, ut & supra de pet. hær. l. si a patre. § fructus. & dixi supra eo. lege, videamus, §. pen. & familiæ erciscundæ. l. fundus qui.

2 † *Flo. li 62*

d *Aratum Non vi deri*] vt supra eo. l. si quis solut. oni & l. si modo.

3 † *Flor. sca- uola li. 9. Di. respondit.*

e MAritus *Ha- buisset*] ex se, non ex alio, ut infra. de conditionibus & demonstrationibus, l. cum vir vxori Ac.

4 † *Fl. desti- tutus.*

f *An fructus*] non solum proprietas.
g *Mulieri.*] sed cur restituit fructus, cum nullo modo interpellati fuerunt hæredes, & ideo non fuerunt in mora? Respondeo ideo quia fuerunt dolo quo minus interpellarentur, quod ex post facto apparet, ióque pro interpellatis habentur, ut ℐ. quod vi aut clam. l. j. § si quis. ne l quia l. garantiæ quæsitum est dominium ex conditionis euentu, ut supra eodem, l. Herennius. sed tunc ex die conditionis. Accu.

h FRuctus] potest intelligi in possessore bonæ fidei, & quod iuris censetur in aliis vtilitatibus, hoc & in istis, sed hoc non valet, quia cum non sit dominus, nó potest obligare, nisi ponas eum habere titulú, ut sup de pignoribus. l. si ab eo, uel potes ponere in fru ctuario, qui pôt obligare ipsum ius vtendi fruendi, non autem proprietatem, ut institu. de vsu & habi. § 1. & C. de vsuf. l. interest. quæ est contra.

5 † *Fl. lib. 3.*

* *Coniunge l. fructus. infra de reg. iur.*

quos suis a operis acquisierit, ueluti serendo. nam si pomum decerpserit, uel ex silua ceciderit, 1 † non fit eius, sicuti nec cuiuslibet bonæ fidei b possessoris, quia non ex facto eius is fructus nascitur.

Vlpianus lib. 11. 2 † ad edi.
LEX XLVI.

QVod in fructus redigendos impensum est, non ambigitur ipsos fructus c diminuere debere. e

Scæuola resp. lib. 4. 3 † Dig.
LEX XLVII.

PAratum iudicium accipere si ab aduersario eius 4 † cessatum est, moram facere non videri. d

Idem lib. 22. Digestorum.

LEX XLVIII.

MAritus uxori suæ usumfructum tertiæ partis, & cum liberos habuisset, e proprietatē legauit eam uxorem hæredes falsi testamenti, & aliorum criminum accusauerunt: quare impedita est legatorum petitio. interea & alius ei mulieri natus est: eoque conditio legati extitit. Quæsitum est, cum testamentum falsum non esse appareat, an fructus f etiam mulieri g præstari debeant. Respondit, præstandos.

Iabolenus lib. 4. 5 † ex posterioribus Labeonis.

LEX XLIX.

FRuctus h* rei est, uel pignori dare licere.

DE NAVTICO FOENORE.

Superior tit. est de vsuris mediteraneis, hic vero de maritimis, ... omnibus ... de ea specie vsurarum, quæ fenus dicunt ... Cuiac definit hac ad sortem mutuo ... accedit ... ex consensione inquit Cuiac ad hunc tit. in paratitl. ubi dicitur quid sit fœnus, & quid vsura. Et ad huius tit. ... vs. Bud. lib. 1. de assi, ubi de multiplici vsurarum specie ... tractat.

T*Raiectitia*] CASVS. Mutuo tibi decem aureos portandos vltra mare meo periculo, si nauis pereat hæc quidem pecunia dr traiectitia, & ℐ. centesimam vsuram possum pacisci. sed si non per aquam, sed hic consumere debebas, hoc actu nún erit traiectitia, & sic præ dictam vsuram sic magnam nó possem stipulari. Secundo pone quod mutuo tibi centum aureos ut emas merces hic, & portes ultra mare, quæritur an hæ merces sint traiectitiæ, ut sic possim vsurã paci sci? Re. si actum sit meo periculo sint, sic, alias non. Vi uianus.

TITVLVS II.

De nautico fenore.

Modestinus li. 10. Pande.

LEX PRIMA.

TRaiectitia, ea pecunia est, q trans mare uehitur. j Cæterum si eodem loco 6 † consumatur, k non erit traiectitia. Sed uidendum, an merces ex ea pecunia comparatæ, in ea cã habeantur. Et interest vtrum etiam ipsæ l periculo creditoris m nauigent: tunc enim traiectitia pecunia n fit.

6 † *Flo. veh.*

Protestatio de non posse interpellare, pro interpellatione habetur. ad hoc allegatur ista lex.

Pon. p lib. 3. ex Plautio.
LEX II.

LAbeo ait, si nemo sit, 7 † qui ex parte promissoris interpellari traiectitiæ pecuniæ 8 † possit, id ipsum contestatione 9 † complecti debe- re o vt pro petitione id cedeset.

Modestinus lib. 4. Regu.
LEX III.

IN nautica pecunia ex ea die periculum spectat ad 10 † creditorem, ex quo nauem nauigare conueniat. p

Pro pecunia traiectitia deberi potest vsura centesima quousque periculũ pertinet ad creditorem, non vltra: nec pro operis serui missi causa traiectitia pecunia potest deberi maior usura quam legitima. h. d.

i *Vehitur*] cum periculo creditoris. Accursius.
k *Consumatur*] quo datur. Azo.
l *Etiam ipsæ*] scilicet merces.
m *Creditoris.*] hoc expresso a creditore, alias non. Accur.
n *Pecunia*] si tes habentur pro traiectitia pecunia, ut sic pereat periculo creditoris.

LAbeo.] CASVS. Mutuaui tibi centum aurea meo periculo, quos reddere promisisti cum petetem, ut ex tunc desinat meum esse periculum, postea decedis sine hærede, uel non inuenitis, ut possum petere, debeo protestari corã bonis viris me denunciare, & edit loco petitionis, seu denunciationis. Viuia.

7 † *Flo. Qui a parte, &c. & de sensu huius l. vide Ant. Rube. in l. vinum. num 62. de reb. cred.*

8 † *Intellige gratia, vel causa, Ant. August lib. 1. cor.*

9 † *Flo. testatione.*

10 † *Flo. ad. eos. ad.*

o *Debere.*] denunciabit enim se non posse denunciare. sic ℐ. de no. ope nun. l. de pupillo. §. si quis ipsi. sed ad quid prodest? Resp. ut desinat periculũ pertinere ad creditorem, quasi debitor tam sit in mora, & hoc est promptũ, si ita ponas mutuaũ a creditore, reddere cum petiero, ut ℐ. de verbo. obl. l. si decem cum petiero. & l. si ita quis. sic ergo quodam modo fit mora in rem, ut & ℐ. eo. l. si & supra tit. 1. l. sed & si §. aliqñ. Sed arg. contra. ℐ. de pet. hær. l. item veniunt, §. petitam. Vel dic prodest hæc interpellatio, ut vsuræ debeantur ex præterito uel futuro si sic fueram stipulatus, reddes cum petiero. alioquin dabis vsuras ex præterito vel futuro. Accur.

p IN nautica] CASVS. Mutuo tibi 100 aureos meo periculo, & conuenisti ut iter arripetes calen. Martij certe ex tunc est nautica, & currit centesima vsuras. Viuia.

q *Conueniat.*] vtrique, s. debitori & creditori, & nauigauerit. nec enim aliud periculum nisi nauigij suscipit creditor, quasi ergo conditione impleta ex tunc itur sit periculum, ut & infra eo. l proxima. Accur.

N *ihil.*

NIhil.] CASVS. Inter duos casus dicit non esse differentiam. Primus Mutuo tibi centum aureos portandos supra mare: sed non meo periculo. Certè non est traiectitia: neque debetur centesima vsura: sed alias minor. Secundo, Primo recepi cum mutuaui meo periculo vsque ad mensem, non vltra: certè extunc non est traiectitia, vt debeatur maxima vsura: in primo tamen nullo tempore fuerit maior debita: in secundo ex finito mense.

1 † Alias, cõ sitiurum.

¶ Nec pignoris.] Mutuaui tibi centũ traiectitia sub pignore; stipulor centesimam vsuram, quæ in capite anni duplicat sortem: mittebam quendam seruum pro repetenda pecunia: cuius operis perditis stipulabar xij imperiales pro quolibet die sub eodem pignore. quæritur an valeat? Dicit quod non: quia inter totum non debeo habere vltra duplatam sortem in fine anni: hoc autem esset amplius: vnde neq; pignora possum tenere pro eo quod plus est.

2 † Bud. & Alc. Augu. lib. emend. c. 9 loco hæc ita restituunt Q[uod] in singulos dies in stipulatũ deductum est: ad finẽ centesimæ nõ vltra duplũ deberet.

¶ Quod in singulos] Mutuo tibi centum traiectitia pro singulis diebus vnum sestertium vsurarũ nomine: quæritur an valeat. Et dicit q[uod] sic: cum in totum nõ excedat sortem in capite anni.

¶ In stipulatione] Mutuo tibi centũ traiectitia meo periculo: item stipulor pro operis serui missi p[ro] pecunia aliqua per singulos dies: deinde ex interuallo stipulor vsuram minorem centesima: quæritur an valeat. Et dicit quod sic: dum tamen non excedat inter hanc & stipulationem operarum duplatam sortem.

Papin. li. 5. Responsorum.

LEX IIII.

NIhil interest, traiectitia pecunia sine periculo creditoris accepta sit, an post diẽ præstitutum, 1 † & conditionem impletam periculum esse creditoris desierit. a vtrobique igitur maius legitima vsura fęnus non debebitur: b sed in priore quidem specie semp[er], c in altera vero discusso d periculo. Nec pignoris, vel hypothecæ titulo maioris vsuræ tenebuntur. Pro operis e serui traiectitiæ pecuniæ gratia secuti. qđ in singulos dies 2 † in stipulatũ deductum est, f ad finem non vltra duplum g centesimæ debetur.

¶ In stipulatione fœnoris post diem h periculi separatim interposita, quod in ea legitimæ i vsuræ deerit, per alteram stipulationem operarum supplebitur.

Quando agitur vt creditor non repetat, quod dedit existente vel non existẽte aliqua conditione, propter periculũ quod suscepit, ad similitudinem pecuniæ traiectitiæ potest stipulari centesimã vsuram: & etiam ex nudo pacto debetur: nisi cadat in contractum innominatum, vel fuerit datio ob causam, qua secuta cessat repetitio. hoc dicit.

Scæuola lib. 6. Respõsorum.

LEX V.

PEriculi k precium * est, & si conditione, quamuis pœnali, l non existente, recepturus sis quod dederis, & insuper aliquid præter pecuniam: si modo in aliam 3 † speciem m non cadat: n veluti ea ex quibus conditiones 4 † nasci solent: vt si manumittas, si non illud facias: si non conualuero &c. nec dubitabis o si piscatori erogaturo in apparatum, plurimum pecuniæ dederim, vt si cepisset p redderet: & athletæ unde se exhiberet, exerceretque, ut si uicisset, redderet. In his enim 5 † omnibus & pactum sine stipulatione ad augendam obligationem q prodest.

3 † Flo. in aliam speciem.
4 † Alias, conditionem.
5 † Flor. omnibus.

Perempta obligatione principali frustra quæritur hypothecaria. hoc dicit ista not. lex. Bart.

Paulus libro 25. Quæstionum.

LEX VI.

FOenerator pecuniam sub 6 † vsuris maritimis r mutuam dando, quaſdam merces in naui pignori accepit: ex quibus, si non potuisset totum debitum exsolui, aliarum etiam mercium aliis nauibus impositarum, propriisque fœneratoribus obligatarum, si quid superfuisset, pignori accepit. Quæsitum est, naue propria s perempta, ex qua totum solui potuit, t an id damnum ad creditorẽ pertineat, intra præstitutos dies amissa naue, an ad cæterarum nauium superfluum admitti possit, rñdi,

6 † Flor. deest, sub.

a Desierit] vt infra, de fideiuss. l. si a reo, §. sub diuersis. Sed argum. contra, supra de cond. indeb. l. sufficit. & facit ĩ. de peric. & comm. rei vẽd. l. quod si pendente.

* De sensu huius l. vide Joren. Fer. in i parte emẽd. to. nu. 28. de cont. empt.

b Debebitur.] scilicet legitima vsura.
c Semper] scilicet præstabitur legitima.
d Discusso] id est finito.
e Pro operis] Mittebatur seruus cũ debitore, ut pecuniam peteret a debitore die statuto: & certam stipulabatur creditor pecuniã p[ro] operis serui illuc missi, vt ĩ de act. & ob. l. traiectitiæ. Quas operas interim dominus amittebat, & de ea stipulatione hic loquitur, inter omnia ergo non debet excedere duplum sortis in anno, ut hic, & ĩ. prox.
f Deductum est] pro vsuris.
ADDITIO. Vide Budæum in hunc locum, in prioribus annotationibus hoc ipso titulo.
g Duplum.] connumerata summa sortis cum vsuris in fine anni.
h Post diem.] Nonne idem & si ante inchoatum? Resp. idem si durante periculo, quod dic, ut ĩ. e. a. l.
i Legitimæ.] vt quia stipulatus est trientes qui poterat stipulari bess[es]. Accur.
k PEriculi] CASVS. Mutuo tibi pecuniam quam volo mihi reddas si nauis ex Asia uenerit: sed si nõ uenerit, volo reddi mihi cũ vsura cẽtesima: sic ergo traiectitiæ assimilatur: q[ui]a ut ibi creditor periculum suscipit, & p[ro]pter hoc maius cõmodũ habet: ita hic, quia emit euentũ periculi, maius commodum sentit in casu deficiẽtis c[on]ditionis, &c. Tria responsa plana sunt: dic ergo periculum, &c in pecunia, scilicet mutuo data prædicto modo.
l Pœnali.] si extat pœna, est creditoris: si deficit, est debitoris.
m Speciem] in alium contractum, ut do, ut facias, uel non facias: nam hæc non est traiectitia.
n Non cadat] In his cessat repetitio: non quia susceperim periculum, sed quia secuta est causa, ueluti manumissio: in superiori casu periculum conditionis existetis ideo suscipio, ut si defecerit, cum ipsa pecunia quam dedi aliquid ferant augmenti, & in hoc traiectitiæ assimilatur.
o Nec dubitabis.] q[ui]a quia redditur ut precium periculi his casibus, vt in principio huius legis. idem licet ibi maius erat dubium. Vel dic licere duplũ stipulari ad instar traiectitiæ: licet verè non sit traiectitia. Alij dicunt non licere stipulari duplũ in his casibus, & similibus.
p Cepisset] redderet, (quod est infra,) scilicet pecuniam cum usura centesima.
q Obligationem] vsurarum legitimarum & communium vt infra eodem, l. in quibus iam. & est speciale, ut supra titu primo, l. etiam ex nudo. regulariter contra, ut C. de vsuris, l. iij.
r Oenerator. Maritimis.] i. centesimis, sic dictæ, quia ibi plus frequentantur, nam & alibi habent locum, ut supra l. prox.
s Naue propria.] id est, principaliter sibi soli obligata, in qua pecunia erat traiectitia, cuius periculum creditor susceperat. Accursius.
t Potuit.] si non periisset. Accursius.

Alias a quidem pignoris diminutio ad damnũ debitoris, ad creditoris pertinet: b sed cum traiectitia pecunia ita datur, vt non alias petitio eius creditori competat, quã, si salua nauis intra statuta tpa peruenerit, ipsius crediti obligatio non existente conditione defecisse videtur: ideoque pignorum quoque persecutio perempta est etiam eorum, quæ non sunt amissa. c Si nauis intra præstitutos dies perisset, & conditionem stipulationis defecisse videri: ideoque sine causa d de pignorum persecutione, quæ in alijs nauibus fuerunt, quæri. Quando ergo ad illorum pignorum persecutionem creditor admitti poterit; 1 † tunc scilicet, cũ conditio obligationis extiterit, e aut 2 † alio casu f pignus amissum fuerit, vel vilius distractum, uel si nauis postea perierit, quam dies præfinitus periculo, exactus g fuerit.

Idem libro 3. ad edictum.

LEX VII.

IN quibusdam h contractibus etiam vsuræ i debêtur, quemadmodum per stipulationem. Nam si dedero decẽ traiectitia, vt salua naue sortem cum certis vsuris recipiam: dicendum est posse me sortem cum vsuris k recipere.

Vlp. lib. 27. 3 † ad edictũ.

LEX VIII.

SEruius ait, pecuniæ traiectitiæ pœnam l peti non posse, si per creditorem stetisset, quo minus eam intra tempus certum præstitutum m accipiat. n

Labeo libro 1. 4 † πιθανῶν à Paulo epitomatorum.

LEX IX.

SI traiectitiæ pecuniæ pœna, vti solet, promissa est: quamuis eo die, qui primus soluendæ pecuniæ fuerit, nemo vixerit, qui pecuniam eam deberet: tamen perinde committi pœna potest, ac si fuisset hæres debitoris. o

TITVLVS III.

De probationibus, & præsumptionibus.

Papinianus libro tertio Quæstionum.

LEX PRIMA.

QVoties p quæreret* genus vel gentem quis haberet, necne, cum probare oportere. 5 †

Paulus lib. 69. ad edictum.

LEX II.

EI incumbit q probatio, qui dicit, non qui negat.

Tacitum fideicõmissum, etiam in testamento intelligitur repetitũ, cum eadem persona est instituta. hoc dicit. secus in expresso, vt in glos quod not.

a *Alias.*] scilicet vbi non subijt creditor periculum crediti.
b *Pertinet.*] vt C de pign. actio. l. pignus. Accursi.
c *Amissa.*] quæ sunt in alia naue. Accur.
d *Sine causa.*] quia nihil creditor consequeretur.
e *Extiterit.*] cum nauis venerit salua. Accursius.
f *Casu.*] quam quod spectat ad creditorẽ. Azo.
g *Exactus.*] id est præterierit.
IN *quibusdam.*] Idẽ casus est, qui fuit in l. nihil.
h *In quibusdam.*] id est in quodam, vel propter contractum sortis, & propter contractum vsurarum.
i *Vsura.*] etiam nudo pacto, ut supra eodem, l. periculi, §. finali. & dic, quemadmodum. &c. id est, sicuti, non autem dicas ex mora.
k *Cum vsuris.*] centesimis, uel minoribus.
l SEruius. *Tamen.*] id est, vsuram cẽtesimam.
m *Præstitutum.*] vt promittis mihi decem in pascha: alias vsuras extunc. & sic in l. seq.
n *Accipiat.*] vt supra, de pigneratitia actione, l. aliena. §. si per creditorem. Nota ergo, quod sola oblatio impedit quo minus pœna committatur, uel maior vsura currere incipiat. sed si iam cucurrit, non sufficit oblatio vt & C. de vsuris, l. si creditrici. & l. si non stat.
o SI traiectitia. *Debitoris.*] vt infra, de actionib. & obligatio. l. ad diẽ, & l. cum filius, §. penultimo. non itẽ econtra: ut supra de ædilitio edicto, l. quod si nolit, §. item si tempus. & supra titulo primo, l. pecuniæ, § fin. Accursius.

1 † Flor. perierit.
2 † Flor. &
3 † Floren. lib. 77.

DE PROBATIONIB. ET PRAESVMPT.

Quia in causis de quibus est dictum, & etiam de quib. dicetur, necessariæ sunt probationes & præsumptiones: ideo de eis dicit, & dic. Probatio plenam fidem facit. Præsumptio autẽ est triplex: vna quadam est talis, cui statur etiam si contra quis probaret, ut maritum stipulatam dotem, ut C. de rei uxo. actio. l. vn. in princ. Alia cui statur donec contra probetur, ut si res sunt patris, hæredis esse præsumatur, ut C. eodem. Alia, cui non statur aliquo modo, nisi adminicula habeat, ut probatio pro priuatum instrumentum, ut C. eod. l. instrumenta. Accursius. Hunc titu. Cuiacius in paratitlis ad ipsum commendat omnibus indocijs, de quibus actum est supra … quomodo … sit, copiosi declarat.

QVoties.] CASVS. Volo succedere Titio, quia dico me agnatum eius, & sic de genere eius: hoc debeo ego probare. Secundo sum datus tutor, volo me excusare ꝓ quatuor liberos: quia dico me de gente Italica: ego debeo me probare Italicum.
p *Quoties*] potest quæri de genere, z cum tractatur de alicuius successione ab intestato, & quis dicit se de eius genere esse. Item similiter potest quæri de gẽte cũ tractauit de excusatione tutelæ, ut si dicat se excusandum ꝓ quatuor liberos, cum sit in Italia, ut Instit. de excu. tut. §. j. Vel dic secundo genus, i. agnationem, uel gentẽ, i. cognationem, ut j. de ver. signifi. l. sæpe, in prin. Itẽ de gente põt poni, ut cum dico seruum esse talis nationis quẽ mihi vẽdidisti, ut s. de ædil. edic. l. quod si nolit, §. quia assidua, ibi, qui mancipia &c. Sed nõne est impossibile probare genus? nam probare se filiũ est impossibile: ergo & genus, ut j. de cond. & demon. l. Lucius? Respon. probatur per indicia, ut s. de ijs, q sunt sui, vel alieni iur. l. filium. cognationem autẽ probare est facile, ut supra de in ius voc. l. quia semper. Accur.
q EI *incumbit.*] Duas ponit regulas hæc lex Prima qua est affirmantẽ probare, ut hic, & C. eo. l. actor. & Inst de le. §. quod autẽ diximus: & C de eden l. qui accusare. & C. de rei vend. l. res. & j. de probat. l. generaliter. Hæc autem fallit si præsumptio pro eo faciat, qui dicit, ut patet in re quã habet vxor, ut C. de iu. dot. l etiã. & j. de don. inter vir. & uxo. l. Quintus. Item j. eo. l. si pactum. Secunda regula est, quod qui negat, nõ teneatur probare, vt C. de prob. l. actor. in fi. cui est contra. C. de codic. l. nec codicillos. Sol. ibi est talis negatiua, ut negare quem compotem mentis esse, quæ est pro affirmatiua. Itẽ sunt contra omnes illi casus, in quibus dicitur vtrumque probare, ut in crimine falsi, & etiã maiestatis, & similibus, quos habes C. ad leg. Cor. de fals. l. vbi, & de abolit. l. fallaciter, §. fin. sed illi sunt speciales. Item contra quoties negatio consistit in iure, ut j. eo. l. ab ea parte. & hoc ideo, quia qui negatiue, videtur affirmare: nam si dico, nego hunc posse testari, videor affirmare quod aliquid sic iure sit constitutum, quod prohibeat eũ testari, idem in similibus. Idem in seruitute, ut si dicã, nego te habere ius vtendi, videor. n. affirmare ius meũ, s. quod sim dominus, & prohibere possim: hinc est, quod si me dominũ non

z Bal. hic dicit hanc glo. fore no. & sic singu. ad hoc, quod quatuor homines faciunt gentẽ. Bolog.
4 † Flo. lib. 5.
* In hanc de prob. vide Fran. … eo. ar. … in spatato 1. cap. 27.
5 † Flo. oporteret.
z Adde videndam gl. bonam in c. bonæ, j. extra, de elect. aliam & meliorem in c. vlt. 6. q. vlt.

non probo, succumbo. vt supra vsufr. quemad. ca. vti frui. in his ergo, quia negatio affirmationem habet inclusam vel implicitam, qui negat probare debet. Remanet ergo hæc regula in simplici negatiua facti, vt res ista non est tua: non fecit homicidium. Sed quæ est ratio, quòd iuris negatiua probatur id est, aliquod constitutum quod prohibeat, facti non? Respon. quia omnia de iure licent, nisi probentur non licere, 1 vt sup. ex qui. cau. ma. l. necnon. §. sed qd eis, vel ut sup. dixi. Sed si in præterito tempore aliquid de iure nego, ut non iure me emancipasse, quid videor affirmare? nec enim videor dicere me hoc posse: quia de preterito est, & ea quæ de præterito sunt, incõmutabilia sunt; quid iã veri est? Respõ. Io. videor affirmare ipsum in mea potestate, & mihi acquirere, vel aliqd ius constituisse quia infantem, vel absentem emancipo, & nõ coram Principe. Certè si diligenter attendas, non est aliqua negatiua, quæ tacitã non habeat affirmatiuã ; aue tñ tibi: quia quæ iam, ut dixi, putant tacitæ affirmatiuæ, quædam nõ. Vt aut hæc plenè videas, dic triplex est negatiua, s. facti, iuris, & qualitatis. Negatiua iuris põt & debet pbari ab eo, q eam proponit, cum omnia præsumatur licere, ut dixi ꝗ eo. l. ab ea parte. & s qui ex cau. ma. l. necnon. §. quod eis Negatiua qualitatis est illa vbi qualitas negat, vt cũ dr, iste non est idoneus, non est dignus, non est diligens, non est soluendo. Et hoc debet probari ab eo, qui eã ponit sicut & in negatiua iuris, ut inf. de leg. 2 l. cũ quidam ita fideicom. ij. in & l. cum pater. §. rogo. & de man. testa. l. seruos & C. de inoffi. testam l. omnimodo. & extra de præsump. c. dudum. & infra de lib. agno l. fin. Sed ad vltimum quod dixi quem præsumi esse soluendo, est argu. contra. C. eo. l. ex persona. & infra de magi conue. l. j. § si magistratus. & inf. eo. l. non est necesse. sed illud propter præsentem paupertatem. Item arg. contra infra, de condi. & demon l. antepe. in fi. & supra qui satis cog. l. si nero. §. qui pro rei. Negatiua facti si non habet adiunctam determinationem loci vel temporis, 2 vel alterius rei, nunquam probatur directè, vt si dicat aliquis se non fuisse citatum, ut hic, & extra de ele. ca. bonæ memoriæ. ij. & C de probatio l. actor Si autem habet annexam determinationem, tunc indirectam habet probationem, vt extrà de testibus, cap. ex tenore. & C. de contrahen. & commit. stipu la. l. optimam. in fine. Accursius.

1 Intellige in generatione permissorum secundum Ful.

1† Duas lib. 6 Responsorũ respondit.

2 Bal no. gl. ad hoc q negatiua coarctata loco & tpe pt pbari.

Papinianus lib. 9. Respon.

LEX III.

CVm a tacitum b fideicommissum ab eo datur, qui tam in primo, quam in secundo testamento pro eadem parte, vel postea pro maiore hæres scribitur, probatio mutatæ voluntatis ei debet incumbere, qui conuenitur: c cum secreti suscepti ratio plerunque dominis rerum persuadeat, eos ita hæredes scribere quorum fidem elegerunt. d

Paulus respondit libro 6. Responsorum. 1 †

LEX IIII.

EMptorem probare debere, cum seruum, de quo quæritur, antequam emerit, fugisse. e

In negatiua iuris ei, qui negat incumbit probatio. hoc dicit Bartolus. fallit in minore, vt in Specu. de probat. §. probare autem. vers. negatiua autem iuris.

Idem libro 9. Responsorum.

LEX V.

AB ea parte f quæ dicit aduersarium suum ab aliquo g iure 2 † prohibitum esse specialiter h lege, vel constitutione; id probari oportere. Idem respondit, si quis

2† Aliàs. Ab ver. suum ali quo iure prohibitum esse, spe. lt. Vel constitutione id probari oportet. Idemq; responsum si quis neget emancipatum factam, &c.

CVm.] CASVS. Testator filio spurio in primo testamento reliquit 100. his verbis, o hæres fac. qđ scis & rogauerat eum prius in secreto. posteà idem testator fecit secundum testamentum, in quo instituit eundem quem prius, & in quo nil dixit de illo legato, neque expressè neque tacitè. deinde eo mortuo venit fiscus, & conuenit petẽ. hære. hæredem, dicens se ab intesta. succedere debere, cum auferre debeat hæredi qui accommodauit fidem de restituendo non capaci. facit enim fiscus tacitè intelligi in secundo quod erat dictum in primo. & sic fiscum obtinere, nisi probet hæres defunctorum mutasse uoluntatem quam habuerat de dando non capaci. Viuianus.

a *Cum.*] detulit se fideicommissarius, & sic dimidiam habere debet, ut infra de iure fis. l. cum tacitum. Accur.

b *Tacitum*] ideo sic dictum, quia timet palam relinquere non capaci, dicens hoc in primo testamẽto, fac. quod scis; & hoc in primo testamento, in secundo nihil dixit, ut infra de iure fis. l. iij. & l. ita. Accursius.

c *Qui conuenitur.*] qm dicit siue affirmat, ut inf. eo. l. cum qui & supra eo. l. ei. Nota ergo, q quis præsumitur remanere in eadem uoluntate, siue bona, siue mala, ut hic, & ĩs de accus. l. si cui. §. j Sed vr secundam tantum voluntatem valere, vt inf. de adim. leg. l. si tibi certam, quæ est contra, vbi primo vni legaui, & cum fideicõmiss. eiusdem rei grauaui, & eidem eãdem rem posteà lego nam non intelligitur repetitum primum fideicommissum Sol. hoc euenit hic pp secreti suscepti rationẽ ibi autem palam erat legatum, & capaci. Item adhuc cõtra ad idem inf. de iure fis. l. Statius. in fi. prima respõ. ibi, placuit &c. vbi dicit ex cautione contra eundem scdo institutũ posse agi si fuit interposita. Et sic vr q nõ ex testamento, & sic non intelligitur voluntas repetita. Sol. hic q eadem, vel maiori parte fuit in secundo testamento institutus; ibi pro minori parte; vnde onus vr remissum. Alij dicunt subaudiri ibi etiam ex cautione non solum ex secundo testamento. Alij, quod ibi fuit interposita cautio animo nouandi actionem, quæ debet oriri ex testamento. Vel, dic quarto, quod semper intelligatur repetitum: at ibi negat repetitas prælegationes rogato, non tamen negat tacitum fideicõmiss. repetitum, imo affirmat, vt ex. l. circa prin. Item no. ex hac lege de repetitione, ut inf. de verborum obligation l. Titia. §. idem respon. & Institu. ad legem Aquiliam. § cæterum. & §. capite tertio. Sed à quo? Respon. si neuter se detulit scilicet, non capax rogatus à fisco. Accursius.

d *Elegerunt.*] scilicet sicut primo instituerunt. subaudi q. d. præsumitur in vltimo testamento tacitè repetitum. q. in primo continebatur, nec uidetur ab eius fide recedere, quem semel elegit, nisi contra probetur.

d *Elegerunt.*] duplex est hæc præsumptio secundum legẽ, ex eo quod fieri solet, item quia sic fecit in præteritum. Accursius.

EMptorem.] CASVS. Emptor serui, qui agit redhibitoria, debet probare vitium præcessisse venditionem. Viuianus.

e *Fugisse.*] quod si non poterit, interrogabitur seruus, vt infra eo. l. cum probatio. Accursius.

AB ea.] CASVS. In causa quam habeo cum Seio aduocauit contra me. Titius: ego dico cum non posse aduocatum esse: vtrum debeo probare, an ipse non possit, cũ quilibet præsumitur posse? Et respon. q debeo probare. Secundo, pater petit filium in potestate esse, ut quæsita per filium quærantur patri. filius dicit se esse emancipatum, pater confitetur; sed dicit emancipationem non tenere: icẽ tè ipse pater probare debet: quia non est facta coram ordinario iudice. Viuianus.

f *Ab ea parte*] siue actoris, siue rei.

g *Ab aliquo.*] puta ab aduocatione.

h *Specialiter.*] vt quia est litis redemptor, vt C. de postula l. si qui, præsumitur ergo licere omnia & fieri posse de iure, & esse iure facta, nisi contra probetur, ut hic, & sup. ex quibus causis maio. l. necnon §. sed quod & C. de fide instrumen. & iure hastæ fis. l. j. & Institu. de fideius. §. fin. & C. eod. l. si scriptum. Quidam tamen hic distinxerunt, an negem factum, ut te emancipasse, cum de peculio agam, & tunc incumbit mihi probatio, an negem te quidem iure facere posse, & tunc mihi incumbit. Ioan. in hoc dissentit, quia licet negem de iure id te facere posse, videor, tñ affirmare prohibitum: & ita negando ius ponit quare probatur, & sic non negatiua, ut dixi; sed affirmatiua probatur: & pro eo sunt verba huius legis ab ea parte, &c. secundum. Azo. nam aduersario licere videtur, nisi contra

probetur, vt modo probaui per multa iura.

a *Recte.*] quia non coram iudice ordinario.

b *Praestare*] de iure, scilicet, cum constet de facto, ut hic & infra soluto matrimonio. l. Titias & C. si aduersus rē iudic. l. secunda.

c *Patronus. Aliquid dedisse.*] inter viuos aliogn si dicat eū mortis cā alienasse, vel legasse quo minus dimidiā haberet: non est necesse, qd probet dolum liberti, sed sufficit solū effectum, siue euentum probari, ut inf si quid in frau. pat. l. j. §. primo. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respon quia legata nunquam præstant ex alicuius testamēto, nisi ære alieno deducto, vt inf. ad Trebel. l. j. §. si is, q quadringenta. in fi. hic aūt, quod lege patrono debet, quasi æs alienum censetur, ut sup de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. si quis impubes, quare sequit, vt legata relicta dolo, vel sine dolo nunquā præstentur nisi deducto, quod debetur patrono: alienationes aūt inter viuos factæ, possit vel non possit deduci æs alienū, nihilominus ratæ sunt, nisi fiant in fraudem & propterea strictenē secundum Azo. Item nota, quod dicit hic aliquid: nam si totū quicquid habebat, alienauit, non oportet fraudē probari, ut infra. quæ in fraudē creditorum. l. omnes. §. Lucius. Item nota hic, qui dolum dicit, &c. vt & infra, eo. l. quotiens. §. qui dolo. & C. de reuo his, quæ in frau. cred. l. j. in fi.

1 † Flor. patronum.
2 † Fl. debere.
* Concor. in ea bona memoria. casu, & verbo, natura ad si in verf. non negatiua ... de ei. §.
* Quæstioni, pro responsione posuisse videtur. Tribus ut qd emisit mutare in l. quaro. §. vlti. sup. de adi. edic.
3 † Fl. deest, se.

negat emancipationem recte a factam, ipsum præstare b debere probationem.

Scæuola li. 2. Responsorū.

LEX VI.

PAtronus c 1 † manifeste docere debet 2 † libertum in fraudem suam aliquid dedisse, * vt partem d eius qđ in fraudem datum esset, possit auocare. e

Paulus li. 2. Sententiarū.

LEX VII.

CVm probatio prioris f pæ deficit, f serui quæstioni * credendum est; in se enim g interrogari, non pro domino, aut in dominum ri detur. h

Filius in dubio præsumitur esse in potestate patris, nisi contra probetur.

Idem libro 28. ad Plautium.

LEX VIII.

SI filius in potestate patris se 3 † esse neget, i prætor cognoscit; ut prior doceat K filius: & quia & pro pietate quam patri præstare debet, hoc statuendum est: & quia se liberum esse quodāmodo contendit. Ideo enim, & qui proclamat ad libertatem, prior docere iubetur. l

d *Ut partem*] hodie tertiam, olim dimidiam, vt Instit. de succes. liber. §. sed nostra. & § j. Accur.

e *Auocare.*] per Fauianam, ut supra de peti. hær. l. quod si in diem. § penult.

CVm probatio] Casus. Agit emptor serui redhiberi. debet probare vitium præcessisse: quid, si alio modo non potest per interrogationem serui quæstioni suppositi probabit. Viuianus.

f *Deficit.*] quod erat necesse probari, ut supra eodem. l. emptorem. Item intellige, quod deerant adminicula probationum, scilicet, semiplena probatio: alias enim soli dicto serui sine quæstione, vel tormento crederetur, vt supra de ædilitio edicto. l. quæro. §. fin. præcedunt tamen indicia, a quæ sunt minus quam semiplena probatio: alias a tormentis non incipitur, ut infra de quæstio. l. prima, in princip. sic intelligitur supra, de testib. l. serui responsio.

g *In se enim.*] id est, propter suum factum Azo. quod sic non potest, ut inf. de quæst. l. interrogari. Accur.

h *Videtur.*] sic & dicitur, delictum tuum te punit, non ego Azo. Nota ergo ex hac lege argumentum, quod aliquid conceditur secundario quod principaliter non conceditur: nam principaliter seruus non est testis, ut infra de testamen. l. qui testamento. §. seruus. in defectum

2 Alex. in l. 2. §. si absens si ex noxa. causa. in j. co. post. vl. no. istam glo. mandat si... gnādam ... ding. ad hoc ... solū indicio, & nō sufficiens ad se... miplenā ... bationē, & sufficiens, ut quis sit eat ... Bol.

tamen fiat secundario est, ut hic dicitur. sic & infra, de iure iu. l. j. in prin. & sup nautæ caup. sta bu. l. j. §. caupones arg. contra, sup. de pac. l. fid. iussoris. Accursius.

ADDITIO. Dic quod illa lex potius concordat quā discordat, secundum Fulgos.

Celsus libro primo Digestorum.

LEX IX.

SI pactum factum m sit, in quo hæredis mentio non fiat; quæritur an id actū sit, ut ipsius duntaxat debitoris, 4 † persona coarctaretur. 5 † Sed quamuis verum sit, quod qui excipit, probare debeat quod excipitur; n attamē de ipso duntaxat, ac non de hærede eius quoque conuenisse, petitor, non qui excipit, probare debet: o quia plerumque tam hæredibus nostris quam nobilmetipsis cauemus.

Solutio census melius probatur per monumēta publica, quæ sunt apud magistrum census quam per testes. hoc dicit. & sic not. casum, in quo magis creditur scripturæ quam testibus. alios ponit glos. in capitulo primo. de cens. in 6.

Marcellus lib. 3. Digestorum.

LEX X.

CEnsus & monumenta p publica potiora testibus esse Senatus censuit.

SI filius.] CASVS. Agit filius cōtra patrem prouocans in existentiam sui iuris, dicens se emancipatum: certè ipse filius debet probare, tum fauore patris: tum quia filius dicit se sui iuris: idem dicit de seruo, qui ad libertatem proclamat. Viuianus.

i *Neget.*] cum it tanquam filius teneatur alias, contra, ut sup. eodem. l. ab ea parte. in fi. Accursius.

K *Doceat.*] id est probet, & hoc duabus rationibus, ut subiicit quarum vna est de iure communi.

l *Iubetur.*] ut infra, de libe. cau. l. liberis. §. fin. & C. eod. l. uis eius. Accursius.

SI pactum.] CASVS. Feci Titio pactum debitori meo de non petendo: licet non dixi, & eius hæredi, tamen intelligitur & de hærede, nisi contra probetur. Viuianus.

m *Factum*] de non petendo] vt & sup. de pact. l. iuris.

n *Excipitur.*] infra eo de mod. in exceptionibus.

o *Probare debet.*] hoc propter præsumptionem, quæ facit pro altero, præsumitur enim quilibet suo hæredi, ut sibi prouidere, ut in fine huius legis, & supra de pignor. actio. l. si necessarias § penultimo. & argum. C. de codic. l. nec codicillos. Fallit autem hoc, si est in contrarium actum, ut infra de libe. leg. l. Aurelio. & l. non solum §. ta le. in principio. & inf. tem. lat. habe. l. si fine. §. si in stipulatione, uel nisi talis sit naturæ rei debitæ quod non transeat ad hæredem, ut vsusfructus, uel similis seruitus personalis, ut d. l. non solum §. tale. in fine, & inf. de verborum obligatio. l. stipulatio ista. §. si quis. & ita etiam potest responderi ad l. quod est supra de actio. l. diem. §. primo.

4 † Flor. de eo, debitoris.
5 † Fl. nisi sa mereretur.

CEnsus] CASVS. Censuales, qui principi soluerunt censum, fecerunt scribi, quia scriptis probantur, non per testes. Viuianus.

p *Monumenta*] Censualis, vel census publici sic & alias, patet si habebat & aurum alias deest, &, & ita est plana. erāt enim scripturæ in quibus continebantur census, vel pōt dici, ut loquat de qualibet scriptura, siue cēsus, siue aliud est instrumentum apud magistrum census, & dicas sic, cēsus, id est, scriptura, & monumenta, falsa, pro quo est C. de donat. l. in donationibus, & hoc est spālis alias cōtra, ut C. de fide instru. in exercendis. Alij dicunt q ibi non quærit cui plus, sed dicit vtrique credi dicam ergo ex facto, vel dato dudū plus, arg. sup. de pig. Sutur nec ob. in Authe. de si instrum. §. si vero tale. quis ibi ... vox viua & scriptura erant

ra erant ex parte vna, q sine scriptura in solutione omnino sibi non credatur, habes. C. de apo. pub. l. prima. Accursius.

N*On est* CASVS. Magistratus dedit tutorem pupillo, & accepit fideiussorem ab eo: tamen tutela administrata & male, agit minor contra magistratum, cum tam tutor, quam fideiussor sint nõ soluendo: dicit magistratus, ego dedi idoneos & diuites: dicit minor, imò pauperes: quæritur quis pbare debeat? Et respon quod magistratus. Viuianus.

a *Pupillo*] cum agitur contra magistratum. facit pro hoc. C. si ser ex l j.

b *Caueretur.*] vt & infra de magi. con. l prima § si magistrat⁹. No. ergo hic, quod præsumit qs non idoneus, nisi probetur idoneus, vt & C. eod. l. ex psona. & C de inofficio testam liberi. Sed contra dixi supra eodem. l secunda, per l j de manu. test l seruos. & de leg. 2 cum quidam. & ad idem C. de inoffic. testam. l omnimodo Sol. hic ideo sic statuitur, quia in tali statu non inuenitur tempore depositi officij: ex vno enim tempore trahitur ad aliud psumptio, vt infra de re milit. l. non omnes. § à barbaris. & facit pro hoc. C. si ser. ex te. l j.

1 † Fl. lib. 7.

2 † Flo. deest, an.

3 † aliàs, interdum.

c Q*Vingenta.*] aliàs qnquaginta: & aliàs quingenta. Accur.

d *Postea scripsit.*] aĩs si in eadem scriptura eadem quantitas fuerit bis legata: nã onus probationis legatario incumbit, vt infra de leg. primo. planè. § ij. & de lega. 2 Sempronius. 1 est tamen ar. cõtra. infra de ali. & ciba. lega. l. libertis. vbi cessat petitio ex testamento si idem relictum posteà fuerit in codicil sed ibi ob causam relinqtur: scilicet ob alimẽta, vnde ea impleta ex codicillis, cessat petitio ex testamento, & facit quod not. sup. de vsufr. dominus. § fin. Accursius.

1 Dic q in illa l. erãt duæ scripturę eiusdem volũtatis & dispõnis secũdũ Ful.

e *Cogendus.*] vt C de proba l. j.

f *Iudici.*] No. iudici, non aduersario, faciendam fidem, qui semper negaret, vt infra de verborum obligatio. inter stipulantem § primo. & quod iudici facienda sit tantum, probant hæc iura. C de rebus alien non alienan. l. prima. & C. de condictio. ob turpem causam. l. prima. & C. de

Ex præsenti præsumitur in præteritum. hoc dicit.

Celsus libro 11. Digestorum.

LEX XI.

NOn est necesse pupillo [a] probare fideiussores p tutore datos, cùm accipiebãtur, idoneos non fuisse: nam probatio exigenda est ab ijs quorum officij fuit prouidere, vt pupillo idoneè caueretur. [b]

Cum eadem quantitas relinquitur in codicillis, quæ relicta fuit in testamento: videtur animo duplicandi relicta, nisi probetur contrarium.

Idem lib. 12. [1] † Digestorum.

LEX XII.

QVingenta [c] testamento tibi legata sunt. Idem scriptum est in codicillis posteà [d] scripsit. Refert, duplicare legatum voluerit, an repetere: & an [2] † oblitus se in testamento legasse, id fecerit. Ab vtro ergo probatio eius rei exigenda est? Prima fronte æquius videtur, vt petitor probet quod intendit: sed nimirum [3] † probationes quædam à reo exiguntur. Nam si creditum petam, ille respondeat solutam esse pecuniam: ipse hoc probare cogendus [e] est. Et hic igitur cum petitor duas scripturas ostendit, hæres posteriorem inanem esse: hr̃s ipse id approbare iudici [f] dẽt.

Quando testes producti super ætate à diuersis partibus contrariantur: illis creditur, qui verisimilia deponũt. hoc dicit.

eden. l. procurator. & C. de testi. l. eos. & l si quando § sed eum. & C. ex quibus cau. maio. l. non idcirco. & C de rei vend. l. doce ancillam.

C*Vm de ætate.*] CASVS. Minor vigintiquinque ann. volebat admitti ad honores, asserens se maiorem: alius impediens dicit eum minorem: præparauit vterque, vel per testes, vel per scripturas natiuitatem probare, & quæritur cuius probationibus sit standum? Respon. senioribus, licet olim eis staretur, quę minori nocerent. Viuianus.

4 † Floren. lib. 30.

* De Adriano Imp. intelligit, cui iudicãti Cels. sus assidebat Spart. in Adriano.

5 † El. quæratur.

6 † Fl. ea.

7 † Fl. præcipuam.

2 Vi. Bud. in priori. anno hoc ido ti. pulchrè. n. inepitas Accur. confutat.

g *Professiones*] id est depositiones testium. 2

h *Proferuntur* à diuersis partibus.

i *Noceat.*] de cuius ætate quæritur.

k *Ex eo*] scilicet tempore, vt sic tot annos habeat quot extunc currebant, & potest hoc habere locum, siue de restitutione in integrum tractetur, siue de matrimonio, & de omni alio vbi certa ætas attenditur.

l *Videtur*] vt & infra de testi. l. ob carmen § si testes & supra de interroga. actio. l. confessionibus. & argumen. supra de leg. & Senatusconsul. l. in ambigua. Sed videtur quod nulli parti hic credatur, vt C. de fide instrumentorum. l scripturæ. quæ est contra. Solu. hic loquitur non de diuersis scripturis contrarijs: sed professionibus, seu confessionibus testium. Item hic à diuersis partibus. ibi ab vna. Accur.

m C*Irca. Ex libertinitate.*] id est, ex possessione libertinitatis.

n *Referendum.*] id est distinguendum est.

o *Ingenuitatis.*] Sed cur non præsumitur ingenuus, licet sit in possessione libertinitatis, vt cũ agitur de fundi seruitute, pręsumitur fundus liber, nisi aliud appareat? Respon. quia constat fundum aliquando fuisse liberum, sed non hominem: quia seruus nasci potuit.

p *Ingenuum.*] imò vi q semp pronus necesse hẽat pbare, vt j. si li. inge esse di l. quoties. in fi. So. ibi restringit sp ad eũ casum tantum qñ est in possessione ingenuitatis. Acc.

q *Contendat.*] q. d. nihil quo ad onus probationis sustinendum: in seruo autem constat quod sit hæc distinctio, vt supra eo l si filius. in fi.

Idem lib. 13. [4] † Digestorum.

LEX XIII.

CVm de ætate hominis, quæreretur: Cæsar noster * in hæc verba rescripsit: Et durum & iniquum est, cùm de statu ætatis alicuius quæritur, [5] † & diuersæ professiones [g] proferuntur, [h] ei [6] † potissimum stare, qui noceat: [i] sed causa cognita veritatem excuti oportet: & ex eo [k] potissimum annos computari, ex quo præcipuè [7] † fidem in ea re constare credibilius videtur. [l]

Ei incumbit onus probandi, qui non est in quasi possessione illius iuris quod asserit: quod est verum in iuribus circa personam: secus in iuribus realibus, vt l. sicut. §. sed si quæratur. supra si serui vendi. Item no. q reus potest in se assumere onus probationis quod glos. intelligit generaliter in quacunque causa. h. d. Bart.

Vlpianus libro secundo de offic. consulis.

LEX XIIII.

CIrca eum, qui se ex libertinitate [m] ingenuũ dicit, referendum [n] est quis actoris partibus fungatur. Et quidem si in possessione libertinitatis fuit: sine dubio ipsum oportebit ingenuitatis [o] causam agere, docereque se ingenuum [p] esse. Sin verò in possessione ingenuitatis sit, & libertinus esse dicatur, scilicet eius, qui ei controuersiam mouet, hoc probare debet, qui eum dicit libertum suum. Quid enim interest, seruum suum quis, an libertum contẽdat? [q]

a *Si quis.*] Existens in possessione ingenuitatis. Accur.

b *Obtemperari.*] id est, an sit mos ei gerendus.

c *Ei geri*] idest 1 consuetudinem iudiciorum ei seruari, quæ est vt audiatur, vt hic, & inf. de lib cau l. cui necessitas. licet Pla. hæc verba non se intelligere dixit, vt diximus sup. de rei ven. quod si possessor. in fine. Accur.

1 Vl. Bud. sup. l. px. est. n. morem gerere idē qđ obtemporare.

Si quis [a] autem fiducia ingenuitatis suæ vltrò in se suscipiat probationes, ad hoc vt sententiam ferat pro ingenuitate facientem, hoc est vt ingenuũ se esse pronũcietur: an obtemperari [b] ei debeat: tractari potest: & non ab re esse opinor, morẽ ei geri [c] probanti [1] † se ingenuum, & sententiam secundùm se dandam: cùm nulla captio iuris [d] intercedat.

Confessio non mutat veritatem, nec nocet quo minus possit contrarium probari: & illi incūbit onus probandi, qui agit: non ei qui in possessione est. hoc dicit.

Modestinus lib. duodecimo Responsorum.

L E X XV.

QVidam quasi ex Seia susceptus à Caio [e] Seio, cùm Caius fratres haberet, hæreditatem Caij inuasit: [f] & fratribus eiusdem quasi ex mandato defuncti, fideicommissa soluit, & [2] † cautionẽ [g] accepit: qui posteà cognito: quòd filius fratris eorum non fuisset, quærebant, an cum eo de hæreditate fratris possent propter emissam [h] ab eis manum quasi cum [3] † filio agere. Modestinus respondit, cautione exoluti fideicõmissi statum eius, qui probari posset à fratrib. defuncti filius [4] † non esse, minimè confirmatum esse: sed hoc ipsum tamen [5] † à fratribus probari debere. [i] [6] †

Terentius Clemens lib. 3. ad legem Iuliam et Papiam.

L E X XVI.

ETiam matris professio [k] de ætate [7] † filiorum [l] recipitur, sed & auiæ recipienda est. *

Celsus lib. 6. Digestorum.

L E X XVII.

CVm de lege Falcidia quæritur, hæredis probatio [m] est, locum habere legem Falcidiam: quòd cũ [8] † probare non potest, meritò condemnabitur.

d *Iuris.*] Captio autem iuris intercederet si pronunciaretur ingenuus, cum aduersarius nõ probaret eum libertũ: nec ipse probaret se ingenuum: nã præiudicaret omnibus sententia, vt sup de sta. ho. l ingenuum. & colludi posset: quare pronunciabitur eum non esse libertum actoris, nisi se ingenuum probaret, cum in se onus probandi trãstulit, vt inf de liberali caus. l. diui fratres. § item. & ita nullus in eo iure quòd suum erat, capietur in nostro casu: quia non ex eo, quòd deficit in probatione actor: sed quia reus probat se ingenuum, siue pronunciatur, & sic facit ius inter omnes: sicut & si ageret, & prouocaret se in ingenuitatem, vt d. l. ingenuum. Itẽ quæro, an in omni casu reus possit & dẽat audiri si velit: onus probationis in se suscipere: quod quidam negant, dicentes hoc speciale fauore ingenuitatis, quòd falsum est: cum enim fauore rei sit inductum, vt reus nõ debeat cogi ad probandum, sed actor, non debet in eius læsionem retorqueri, vt C. de leg. & constit. quòd fauore: hic etiam inducit illud verbum morem ei geri q. d. quod in alijs ex consuetudine obseruatur, & hic dicendum est: sed & infinita sunt exempla, in quibus dicimus aliquem admissum, non iussum probare. Item quæro, an in omni alia causa sententia debeat ferri pro eo quod sua sit res, si probauerit: an sufficiat si pronuncietur actoris nõ esse? Diuersa sunt enim commoda in his, vt supra de iureiur. sed & si possessor. in princ. lo. idem in alijs dicit quod in ingenuitate dicitur. Item quæro, si vterque velit probare, quis primò debeat audiri? & puto actorem, secundum Azo. Item, an videatur renunciare iuri absolutionis, quæ solet fieri actore non probante, sic transferendo in se? Respon. non: quia aliud onus assumpsit, vt absolueretur tantum. Item pro hoc: quia qui plures habet excusationes, si in vna non probet, alijs vti intra tempus non prohiberetur, vt Institu de excus. tut. §. qui autem. Item nemo prohibetur, &c. vt inf. de excep. non videtur. vnde sicut actore non probante absoluitur reus, licet exceptionem non probet: sic & hic.

1 Vl. probans.

2 † Flo. deest. &.

QVidam.] C A S V S. Caius tenebat Titium pro filio suo, qui Caius in codicillis legata reliquit quibusdam sui. fratribus: post mortem Caij Titius vt filius, accepit bona patris, & fideicommissa soluit fratribus defuncti, & illi confessi sunt per scrip. se accepisse fideicommis. à Titio filio defuncti: causidici dicunt quod non erat filius: quæritur an probet filius se filium. Dicit quod non, cum in possessione sit filiationis: & ideo fratres defuncti debent probare non filium. Viuianus.

e *Caio.*] scilicet marito, cum non esset ex eis susceptus. Accursius.

f *Inuasit.*] & vt filius consueuit accipere bona patris: scriptus enim fuit, vt filius. Accursius.

g *Et cautionem.*] qua fuerunt confessi se recepisse fideicommissum à filio hærede defuncti. Accursius.

h *Emissam.*] id est, cautionem propria manu factam.

i *Probari debere.*] cum ipse sit in quasi possessione filiationis Azo. sic ergo non fit probatio ex prædicta scriptura filiationis, vt C. eo. non epistolis. & l. non nudis sic nec aliàs libertatis, vt infra de fideicom. lib. l generaliter. §. si quis tutorem.

3 † Flo. deest. cum.

4 † Duare. filius mortui nõ esse.

5 † Flo. deest. tamen.

6 † Flo. debet.

ETiam] CASVS. Minor vult restitui, & probare de ætate: & inducit matrem & auiam: dicit quod recipitur vtraque, licet aliter parentes non admittantur Viuianus.

K *Professio.*] dicunt quidam, idest, natales facti à matre pro probanda ætate filij. Vel dic testificatio, siue dictum matris, vel auiæ pro ætate filij: & secundum hoc est cõtra. C de testib l. parentes. Sol. non recipitur matris professio, vt testis, licet iudex ex eius responsis quærat veritatẽ: & sic non probat, vt vnus testis, vt infra eodem l. fin. in fine sed quandam minorem præsumptionem facit: sicut cum quæritur an sit filius, facit præsumptionem pro filio, vt infra de libe. agno. l prima §. Iulianus. licet non contra filium, vt infra de carboniano edicto. l. prima. § si quis non ab aliquo. Accursius.

l *Filiorum.*] cum quæritur de ætate.

7 † Flo deest. de ætate.

** No. hic, quod D. Marcus instituit, vt apud præfectos ærarij Romæ, apud tabellarios ĩ prouincijs parẽtes profiterentur natos ĩtra tertiũ diẽ, nomĩe imposito. vt si quis cãm liberalĩ diceret, inde ferret.*

CVm de lege.] C A S V S. Agit legatarius pro legato, hæres dicit quòd vult retinere Falcidiam: at legatarius replicat quod non habet locum: quia hæres habet quartam: dicit hic, quòd hæres debet probare Falcidiam locum habere Viuianus.

m *Hæredis probatio.*] quod facit probando tot legata, & afferendo tantum esse in bonis: si enim legatarij dicunt, tantum remanet penes hæredem quòd sufficiat ad Falcidiam, ipsi debent probare, vt C. de iure deliber. l. fin. §. licentia. Accursius.

8 † Flo. dũ. & de sẽsu huius l. vide apud Duar. in Rub. de no. oper. nunc. nu 41.

QVotiet.] C A S V S. Libertus agit contra patronum, & prouocat in ingenuitatem: econtra patronus negat eum ingenuum: posteà petit operas, quæritur quis in prima & secunda quæstione probet? Respon. in prima quod libertus, vt constet libertas: in secunda patronus debet probare conuentionem operarum.

¶ *Qui dolo*] Peto à te x. quæ mihi promisisti: tu excipis, dicens quòd dolo te induxi ad promittendum: tu debes probare me dolum commisisse.

¶ *Interrogationis*] Titius debitor meus decessit: ego vocaui Seium ad ius tãquam hæredem debitoris: & interrogaui eum an esset hæres, rñ quod sic vel et tacuit: quod pro eodem est: deinde conueni eum ad debitũ: is pendente lite negat se hæredem: sed ego dico eum consensisse quod sic, vel tacuisse: ipse negat consensisse, vel tacuisse: tertiò

certè ego debeo probare quod assero. Viuianus.

a *Exiguntur.*] loquitur ergo de artificialibus, vel fabrilibus: nam obsequiales ipsa natura debentur, & ideo non exigitur probatio à patrono, vt supra de condi. indeb l. si non sortem § libertus.

b *In præiudicio.*] id est, præiudiciali actione quam intendit libertus contra patronum petendo se in ingenuitatem, vt Instit. de actio. § præiudiciales. at econtra patronus petit operas.

c *Videatur.*] vt quia est in possessione libertinitatis, & ideo partib. actoris fungitur libertus, vt supra eod. circa. cum aliàs probaret patronus, vt inf. si lib. inge. esse di. l. si. in fi. & facit supra eo. patronus.

d *Debere.*] in quæstione operarum. Accursius.

e *Qui dolo.*] non idē si culpa, secundum Ioan. licet alij contra, vt C. de pigno. actio. l. si nulla. Accursius.

f *Licet.*] hic licet non videtur bene: aduersari: imo quia in exceptione debet pbare. Sed dic imò bene: nam videbatur tantum alio agente per dolum: sed certè & qui de dolo excipit, vt agis ex vendito: dico te dolo me induxisse. Item quid de culpa? Respon. idem secundum Ioannē. vt infra de admini. tut. chirographis. Sed Bul. aliter, vt C. de pigno. actio. § creditor.

g *Admissum.*] nisi admissus præsumatur, vt supra mand. l. si procuratorem. § dolo. Et not. hic hanc regulam: qui dolum, &c. vt & suprà, de trib. l. 3. in fine. & C. de dolo. l. dolum. & suprà, de iudic. l. si prætor. § Marcellus. Sed contra infra, de excep. re. iudic. si rem. vbi quis probat se dolum non commisisse. Solu ibi sponte, non tamen iussus, vt supra eodem lege, circa. in fine. Vel probat ibi eo ipso quod contrarium non probatur.

h *Solum hæredem.*] hoc si coram alio iudice: aliàs ipse iudex supplet quòd scit, vt iudex, secundum Ioannem. Alij dicunt ei non credi: quia possit malignari iudex, sed Ioan. dicit non posse: quia in scriptura est redactum: sed fortè iudex non meminit, vel non fuit scriptum: & sic habet locum hæc lex.

i *Tacuisse.*] quod præiudicat tacenti, vt supra de interroga. actio. l. de ætate. § qui tacuit.

k *Sed actori.*] idem si dicam te respondisse non præcedente interrogatione, vt sup. de interrog. actio. § sine.

1† Flo. verum partibus.

* contēdit. Hic videtur casus, quo possidens actoris partes sustinet.

* Concor. gl. in c. si dat. super verbo, dolus. ī prin. ext. de rescrip.

2† Flo. vel si tacuisse.

3† Flo. amposită tamen probationem.

Cum operæ artificiales petuntur, possessio iuris patronatus non releuat ab onere probandi. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus libro sexto Disputationum.

LEX XVIII.

QVoties operæ quasi à liberto petuntur, probationes ab eo, qui se patronum dicit, exiguntur: a & ideo Iulianus scripsit: licet in præiudicio b possessor patronus esse videatur, c veruntamen 1 † partibus actoris nō libertum fungi debere, d sed eum, qui se patronū esse contendit. * ¶ Qui dolo e dicit factum aliquid, licet f in exceptione, docere * dolum admissum g debet. ¶ Interrogationis factæ probationē actori imponi debere, id est, ei, qui in iure interrogatum dixit respondisse se solùm hæredem h esse: sed & 2 † si tacuisse i dicatur interrogatus, æquè tantundem erit dicendum: imposita probatione 3 † non ei, qui excepit se non respondisse, sed actori. k

Idem lib. 7. Disputationum.

LEX XIX.

IN exceptionibus l dicendum est reum partibus actoris fungi oportere, ipsumque exceptionem velut intentionem m implere: vt puta, si pacti conuenti exceptione vtatur, docere debet pactum conuentum factum esse. ¶ Cùm quis promisisset iudicio se sisti, & reipublicæ causa abfuisse se 4 † dicat, & ob id constitisse, 5 † vel dolo malo aduersarij factum quominus sisteretur, vel valetudinem sibi impedimento fuisse, vel tempestatem: probare n id eum oportet. Sed etsi procuratoria quis exceptione vtatur, eo quòd nō licuisset aduersario o dare, vel fieri procuratorem: id probare oportet obijcientem exceptionem. p Idem erit dicendum, & si ea pecunia petatur, quæ pensata q 6 † dicitur. Hoc amplius, si iudicatæ r rei, vel iurisiurandi conditio delata dicatur de eo, quod nunc 7 † petitur, siue in alea gestum esse contendatur: eum implere probationes oportet. s

Violenta possessio non releuat possessorem ab onere probandi. concordat C. eod. l. vis eius.

Iulian. lib. 63. 8 † Digestorum.

LEX XX.

SI quis liberum hominem vi rapuerit, & 9 † in vinculis habuerit, is indi-

IN *exceptionibus.*] CASVS. Regulam ponit, ad quam dat exempla vsque ad finem, & plana sunt præter vltimum: quo dic t, aliquis dum luderet, vendidit tibi rem alienam, vt pretium luderet, tunc re euicta ago de euictione, ipse venditor excipit se vendidisse in ludo, per hoc sic non teneri se dicit, certè ipse probat hanc suam exceptionem. Viuianus.

l *In exceptionibus.*] idem in replicatione, duplicatione, & triplicatione: cum omnes largè exceptiones dicantur, vt infra de excep. l. secunda. & infra eo. l. cum de indebito. Accursius.

m *Velut intentionē.*] id est, sicut actor debet plenè probare intētionem, sic reus exceptionē, vt hic, & infra de excep. l. prima & inf. eo. d. l. cum de indebito. § sin autem pro parte. in fi. § & supra eo. quoties. § qui dolo. Sed contra infra de verbo signif. l. verbū oportebit. § actionis vbi dicit quod actionis verbo non continetur exceptio. Solu illud verum est ex vera significatione, secus ex interpretatione. Item & ideo, quia actor originaliter probat: reus verò incidenter. Item fallit hæc regula, quæ est hic in exceptione non numeratę pecuniæ, vbi qui excipit, non probat, vt C. de non numer. pecu. si ex cautione. Et est ratio, quia qui hanc exceptionem opponit, non dicit vel ponit: sed dictum vel positum ab alio negat. idem dicam de excep. non nu. do cū similes sint, vt C. de non num. pecu. l. in contractibus. in fi. nam & vtraq; earum tollit tēpore, vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. in prin. & de do. cau non nume. l. si & in authē. ibi posita nisi fuerint contestatæ, vt C. de nō nu. pe. l. si intra. at aliæ exceptiones non tolluntur, vt inf. de excep do. l. pure. § fin & C. de excep. licet.

n *Probare.*] vt C ex quib. cau ma. l. 2. Accur.

o *Aduersario.*] vt in popularibus actione, vt ī. de procur. licet in priu Item in omnib. criminalibus, vt inf. de publi. iud l. pen. § ad crimen. Item & alias, vt C. de asser. tollen. l. 1 in princ. Item quod subijcit, fieri, vt quia miles, vt C. de procurat. l. militem. & in iure consistebat hæc probatio quandoque. Accursius.

p *Exceptionem.*] quia omnia talia fieri possunt, nisi cōtra probetur, v. sup. de procu. l. mutus. § cum quæritur.

q *Pensata.*] idest soluta, vt supra de proba. l. 1.

r *Iudicatæ.*] exceptio obijciatur Azo.

s *Oportet.*] vt quia nolit teneri de euictione rei alienatæ nomine in tali ludo, vt infra quarum rerum actio. non da. l. fin. § 1. Vel nolit soluere, vel solutum repetere, vt supra de alea. l. antepenult. § primo. & C. de relig. & sumptu. fun. l. græca. Accursius.

SI *quis.*] CASVS. Cepi Titium liberum hominem, & posui in vinculis, & tenui per annum fortè: nunc vocat ad ius, & prouocat ad libertatem: quis probet? Et certè vi-

4† Flo. de esse. se.

5† Flo. & ob id nō stetisse. vel dolo.

6† Aliàs. soluta.

7† aliàs. tunc.

8† Floren. li. 43.

9† Flo. de esse. & a. liàs. in vinculis.

tè uidetur quòd eo ipso, quòd non erat in possess. libertatis, sed seruitutis tempore quo agere incepit, quod incumbat ei onus probandi: sed certè hoc esset iniquum, ut ideo ego exonerarer, quæritur. Et dicit me probare debere. Viuianus.

gnissimè [a] commodum possessoris consequetur: [1] † quia probari [b] non poterit hominem eo tempore, quo primũ lis ordinaretur, in libertate [c] fuisse.

Martianus libro sexto Institutionum.

LEX XXI.

VErius esse existimo ipsum, qui agit, id est, legatarium probare oportere scisse defunctum alienã se [2] † rem, vel obligatam [d] legare, non hæredem probare oportere ignorasse alienam rem [3] † vel obligatam: quia semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit. [e]

Ulpian. lib. 1. Responsorum.

LEX XXII.

EVm, qui voluntatem mutatam dicit, probare hoc debere. [f]

Martianus lib. singulari ad formulam hypotbecariã.

LEX XXIII.

ANte omnia probandum est, quod inter agentẽ [g] & debitorem conuenit, ut res [4] † pignori hypothecæve sit. Sed etsi hoc probet actor, illud quoque implere [5] † debet, rem pertinere [h] * ad debitorem eo tempore, quo conuenit de pignore: aut ad eum, [6] † cuius voluntate hypotheca data est. [i]

Modestinus li. 4. Regularũ.

LEX XXIIII.

SI chirographum cancellatum fuerit: [k] licet præsumptione [l] debitor liberatus esse videatur, in eam tamen quantitatem, quam manifestis probationib. creditor sibi adhuc deberi ostendit, [m] rectè debitor conuenitur.

Ex hac l. no. tria. Primò, quòd præsumptio in genere tollitur per præsumptionem in specie. Item nota casum pro opinione quorundam in l. nemo. infra de exceptio. quòd duæ exceptiones contrariæ possunt proponi in eodem iudicio, reprobata opi. Dy. in cap. nullus pluribus. de regu. iur. lib. 6. Tertiò no. quòd ille, qui soluit indebitum, debet probare duo: scilicet indebitum esse, & se per errorem soluisse. Bart.

Paulus libro 3. Quæstionum.

LEX XXV.

CVm de indebito * quæritur, quis probare debeat non fuisse debitum? res ita temperanda est, ut si quidem is, qui accepisse dicitur rem, vel pecuniam indebitã, hoc negauerit: [n] & ipse, qui dedit, legitimis [o] probationibus solutionem approbauerit: sine ulla distinctione ipsum, qui negauit sese pecuniam accepisse, [p] si vult audiri, compellendum esse ad probationes præstandas, quod pecuniã debitã acceperit. [p] etenim absurdum est, eum, qui ab initio negauit pecuniam accepisse, postquã fuerit conuictus eam accepisse, probationem non debiti [q] ab aduersario exigere. Sin verò ab initio quidem confiteatur suscepisse pecunias, dicat autem non indebitè ei fuisse solutas: præsumptionem [r] videlicet pro eo esse, qui accepit, nemo dubitat. [s] Qui enim soluit, nunquam ita resupinus est, ut facilè suas pecunias iactet, & indebitas effundat: & maximè si is, [7] † qui indebitas dedisse se [8] † dicit, homo diligens [t] est, & studiosus paterfamiliãs, cuius personam incredibile est in aliquo facilè errasse. Et ideo eum, qui

[1] † Pl. consequetur.

[2] † Flo. ess. se.

[3] † Flo. de. esse rem.

[4] † Flo. de. esse res.

[5] † alias, probare.

* id est ĩ bonis esse. Cont.

[6] † Flo de. esse, ad eũ.

a *Indignissimè.*] id est, indignissimum esset si consequeretur: & sic C de acqu. poss. l nec ex uera. de facto enim tantum tenet, ut inf. de acqu. poss. l cum hæredes. & facit C. eo. l. uis eius.

b *Quia probari.*] ponit causam, quare nolebat habere cõmodum possessoris. Azo.

c *In libertate.*] cum ei non daretur facultas recedendi, ut supra de libe. ho exhib l. quis autem sit loco possessoris, habes inf. de libe. cau. l liberis. § fin. Accursius.

VErius] CASVS. Testator si rẽ alienã legaret sciẽs: hæres tenetur, sed si ignorans esset testator, non tenetur hæres: unde heredes consueuerũt negare defunctum sciuisse: quis ergo probet? & dicit quod legatarius Viuia.

d *Obligatam.*] nam quando sciuit, fuit hæres utroque casu aliis legatarius, ut inf. de leg. j. si res. fallit in coniunctis, ubi etiã si testator ignorauit rem alij obligatã, hæres luere debet, ut C d leg. l. cum alienam. & dic ut ibi. Et nota ex hac l. argu. quod semper præsumitur ignorare, nisi probetur scire, ut hic, & Insti de leg. § quod autem. & C. qui mili. non pos. l. super seruis. li. 12. & sup. de transact. l qui cũ tutoribus § fin & ĩ. de administ. tut. hoc autem.

e *Agit*] caue quia in replicatione hoc probatur.

EVm qui.] pone casum, ut sup. eo. cum tacitum.

f *Debere*] ut supra eo l iij. & inf. de le. 3. l. fideicommissa. § si rem. Accur.

ANte omnia] CASVS. Creditor agens hypothecaria duo debet probare, rem obligatam, & fuisse in bonis obligationis tempore Viuianus.

g *Agentem.*] idest creditorem. Accursius.

h *Pertinere*] quod uerbum latè patet, etiam si sit debita. ut inf. de uerb. sig. l. uerbum illud. & ĩ de pig. l. j. in prin.

Item hoc in speciali pignore: in generali sufficit quandocunque post, ut sup. de pigno. l. & quæ nondum sunt. § quod dicitur Accursius.

i *Data est.*] ut & sup. de pig. & quæ nondum. § quod dĩ. hoc autem tenet cum agitur contra alium: non cõtra debitorem, ut supra de pign. l si inter colonum. Accursius.

k SI chirographum fuerit] uel apud debitorem, uel apud creditorem, ut de hac materia diximus sup. de pactis. l. Labeo & l sequenti. Accur.

l *Præsumptione.*] tali cui non statur omnino, ut subijcit, uel qualiquali qsi apud debitorem. Accursius.

m *Ostendit*] quod facit pbãdo ab alio deletum sine uoluntate sua, ut inf. de ijs, quæ in testa. delen. l j. § legi & §. si consulto non aũt derogat legis præsumptioni inducendo testes, qui interfuerunt ẽ[illegible], sm Azo. sed in libertatis instio speciale est, ut coram pluribus redditum probet, ut in cõtrario, ut C de la li. tol. § sed nec furandi.

n CVm de indebito. Hoc negauerit.] scilicet se accepisse. Accursius.

o *Legitimis.*] testibus, uel instrumentis, non autem iureiurando, [1] ut supra de iureiuran. l. eum qui.

p *Accepisse.*] Videtur ergo post apertam iure ueteri posse probari, sic supra de rei uindic. officium. & C de præsc. long. tempo. l. emptor. sed in illis ll. constat iudici, non parti. uel dic ut in l. officium.

q *Non debiti*] i. indebiti. & sic no. hic, quod punitur inficiator, ut supra ad legem Aquil. l inde Neratius. § hæc actio & in Auth. de trien & semiss § illud quoque in iudicijs.

r *Præsumptionem.*] No. præsumitur ex eo quod plurimum accidit. sic sup. eod. l tertia. in fine & l. si pactum. & infra de iuris & fac ignoran. l in omni.

s *Dubitat.*] Sed quare magis hic, quàm supra? Respon. ibi si debitor consideraret, non negasset solutum.

t *Diligens.*] No. diligentem non esse verisimile errare, ut C qui & aduer. quos l j. & C arbitrium tute. l. fin. & C de rescind. vendi. l quisquis.

* Hæc tota lex uidetur potius esse Triboni. quàm Pauli, si stilum, & frequentes mutationes inspicias.

[1] Ale. cõsi. 119. in 2. colu. incipiẽte titulus qõnis talis est l 2. volu. cõsilio rũ. reputat istam gl. sin ad hoc, quod ubicunque requirit probatio legitima, si sufficit probatio iuratoria: ut ibi per eũ, & ĩ nouis interpret. Bolog.

[7] † Fl. ipse.

[8] † Flo. de. esse, se.

a *Ignorantiae.*] propter praesumptionem scientiae: quia, si praesumatur ignorans, ignorantia est supina. & no. hic, quòd probat quis ignorantiam, & sic praesumitur scientia, vt C. de praescript. long. temp. l. emptor. & l. super. sed in vtraque probatur eo ipso, quòd non probatur contrarium. sic infra ad Trebel l. si haeres ab eo § fin. in fi § sed est argument. contra. C. qui milit. non poss l. super seruis. & C de episc. audi. l. si legibus. & diximus sup. eod. l. verius Solu. verius hic probat indebitum, quod pôt facilè quãdoque facere, vt si appareat testamentũ non valere ex quo soluit, vt supra de interrog. actio. l. de aetate § ex causa. si autem excipiatur, ꝙ scienter soluit, ipse probet scientiam, vt dicta l verius, & secundum hoc probatur ignorantia praesumptiuè eo ipso, quòd probatur indebitum, & sic non obstat dicta l Accursius.

b *Causam.*] sui soluentis.

c *Forensium.*] idest, quae fiunt in foro, vel palatio. Accur.

d *Gaudens.*] quibus succurritur, vt varijs legibus continetur, vt supra qui satisdare cogantur. l. de die. § si seruus. & supra de iurisdic. omn. iudic. l. si id quod § fina. & C de iur. & fac ignor. l. j. sic ergo not. hic, quòd secundũ qualitatem personarum cernitur, vt in praedictis concordantijs dicitur, vt infra de iure fisci. l. ij. in fine Accursius.

e *Accepit.*] etiam si non negauit solutum. Accur.

1 † Flo. desidia.

2 † Fl. eius.

dicit indebitas soluisse, compelli ad probationes, quòd per dolum accipientis, vel aliquam iustam ignorantiae [a] causam [b] indebitum ab eo solutum sit, & nisi hoc ostenderit, nullam eum repetitionem habere. ¶ Sin autem is, qui indebitum quaeritur, vel pupillus, vel minor sit, vel mulier, vel fortè vir quidem perfectae aetatis, sed miles, vel agricultor, & forensium [c] rerum expers, vel aliàs simplicitate gaudens, [d] & desidiae [1] † deditus: tunc eum, qui accepit [e] pecunias, ostendere bene eas accepisse, & debitas ei fuisse solutas. & si non ostenderit, eas redhibere. sed haec ita, si totam summam indebitã fuisse solutam is, qui dedit contendat. Sin autem pro parte queritur, quòd pars pecuniae solutae debita non est, vel quòd ab initio quidem debitum [f] fuit, sed vel dissoluto debito posteà ignarus iterum soluit, vel exceptione tutus, errore eas [2] † pecunias dependit: ipsum hoc omnino [g] ostendere, quod vel plus debito persoluit, vel iam solutam pecuniam per errorem repetita solutione dependit, vel tutus exceptione, suam nesciens proiecit pecuniam, secundum generalem regulã, quae eos, qui opponendas esse exceptiones affirmant, vel soluisse indebita [3] † contendunt, haec ostendere exigit. ¶ In omnibus autem iussionibus [h] [4] † quas ꝓposuimus, [5] † licentia concedenda est ei, cui onus probationis incumbit, aduersario suo de rei veritate iusiurandum inferre, [i] prius ipso pro calumnia [k] iurante, [l] vt iudex iuramenti fidem secutus, ita suam sententiam possit formare, iure referendae religionis ei [6] † seruando. [m] Sed haec, vbi de solutione idebiti quęstio est. Sin autem cautio [n] indebitè exposita esse dicatur, & indiscretè [o] loquatur: tũc eũ [p] in quem cautio exposita est, compelli [7] † debitum ostendere, quod in cautionem deduxit: nisi [q] ipse specialiter, qui cautionem exposuit, [r] causas explanauit, pro quibus eandem conscripsit. Tunc enim stare eum [s] oportet [t] suę confessione: nisi euidentissimis probationibus in scriptis [u] habitis * ostendere

col. v. idem dico de alio iuramento de quo dicit, quia hodie non praestatur ab initio, vt C. de iureiuran. l generaliter. § j. Vel dic, quòd ibi loquitur cùm à iudice defertur.

n *Sin autem cautio.*] s. priuata. idem tamen dico si publica, vt si dicat: ille fuit confessus se accepisse, vel se debere. sec⁹ si dicat, ac recepit: tunc enim probat debitum: licet sit arg. contra. C. de do. cau non nu. l. fin. sed certè ibi non erat publicũ instrumentum, vel promisit per stipulationem x. quae accepit.

o *Indiscretè.*] idest causa nõ adiecta, ex qua debeantur. Accursius.

p *Eum.*] scilicet creditorem.

q *Nisi.*] non est exceptiuum. Accurs.

r *Exposuit.*] scilicet debitor promittendo, scilicet pecuniam pro praecedẽti causa, quam confitetur intercessisse. & ita ponitur aliàs, vt C. de non nu. pec. l. generaliter. & l. aduersus. Quid tamen si non promittat, sed confiteatur mihi se debere ex antecedẽti causa? Respon & tunc debet stare suo testimonio, vt C. de non nu. pec. dicta l. generaliter. Itẽ, quid si me absente confiteatur quis se mihi debere? Respon. non valet, ad instar stipulationis, vt inst de inutil. stipul. § item verborum. cum ambae sint de iure ciuil. vt insti de lit. ob. in princ & insti. de act. § de constituta. Item intellige hoc etiam si sine scriptis fiant huiusmodi confessiones. hoc enim innuit dicta l generaliter. in fi. & hoc statim subijcit, suae confessioni. &c. sed tunc posset probari contrarium per solos testes, vt infra de reg. iur. l. nihil.

s *Eum.*] scilicet confitentem.

t *Oportet.*] hoc fallit in pecunia confessata, vt C de non num. pec. l in contract. in princip & in dote, vt C de dote cau non num l. fi. & in auth ibi posita. Item fallit, & alias vbi demum secundae confessioni statur, & non primae, vt in d. l. in contractib § j. sic C ad Vell l. si mulier. & in auth vt immo. ante nup do. § pe. colla 5.

u *In scriptis.*] No exigi probationẽ in scriptis, vt C. si minor se ma. dixe. l. iij. dixit ergo haec scriptura, quod rem illã, quam fuerat confessus se emisse, habet: puta ex legato, vel ex permutatione, & sic ad oretiũ deductũ in cõfessione nõ tenetur, vel ꝓducit publicũ instrũ, in quo cõtinetur, ꝙ ea die, qua dicitur esse factum primũ instrumentũ, fuit al. bi contrahẽs, vel subscribens, vel subscriptus, vt testis. vt C de cont. & l. optimã. in fi. Vt aũt de hac cõfessione plene videas. dic, cũ quis cõfitetur, aut ad aliquem liberandum, & tunc praeiudicat sibi post 30 dies: nisi in quibusdã casibus, in quibus statim praeiudicat, vt C de nõ nu. pecu. l. in contractib. § super caeteris. & § j. Aut ad obligãdum, & tunc aut in contractu mutui, & tunc post bienniũ, vt d. l. in contractibus in princ. aut dotis, & tunc post tempus statutum, vt C de dote cau l. fina. & in authent. ibi posita aut ex alia causa: & tunc statim, vt hic nec etiam potest probari in contrariũ nisi per aliam scripturã, vt

3 † Flo. debita.

4 † Aliàs. decisionib. Fl visionibus. vt. Ant. Aug. l. 3. c.

5 † Fl praeposuimus.

6 † Eius.

7 † Fl. debitũ esse. etc.

* non. n. potest fides instrumenti testib⁹ tolli. sed contraria tantũ alteri⁹ instrumẽti ostensione. l. 15. C. si minor. se mai. dix. l. generaliter. C. de non nu. pecu nouel. 90. de test.

ADDITIO Ista gl facit ad quaestionẽ Pone. Aliquis negauit se occidisse hominẽ: dixit tamẽ, quod si appareret se fecisse, ad suam defensionem fecit: tunc debet audiri cũ sibi incumbit onus probandi: non tamen grauatur adeò quin audiatur. casus est in hoc tex secundum Bart. hic.

f *Debitum.*] totum. & sic aliquid est originis. Accurs.

g *Omnino.*] forsan ꝙ neque inficiationis, neq; personae ratio habetur, vt & aliàs sup. ead. l § j. sed Al. dicit quod hic est praesumptio quia non negat quin fuerit debitum pro parte, vel aliquando. sic ergo nota hic, quod non est eadem ratio totius ad partem, vt sup. de inoff. testam l Papinianus § sed nec impuberis. Item no. propter solutionem transferri onus probationis, vt & C. de non numer. pec. l. cum fidem. & loquitur hic vbi fuit inficiatus, vel etiam vbi non, sed soluens fuerit pupillus. & hoc dicit, forsan, &c. & est ratio secũdũ Al. quia hic est praesumptio.

h *In omnibus autem iussionibus.*] i. in omnibus casibus, in quibus aliquid iussimus

i *Inferre.*] vt in Auth de fid instr § si tamen. col. 6.

k *Pro calumnia.*] si hoc exigatur, vt sup. de iureiurand. l iusiurandum § qui iusiurandum.

l *Iurante.*] aliàs iuramenti, vt & C. de iureiur delata.

m *Seruando.*] cui defertur. Azo sed hodie hoc sacramẽtum calumniae in alijs non praestatur: cum semel initio praestitum fuerit, vt in Auth de ijs, qui ingre. ad ap. § fin.

vt C de non nu. pec. l. generaliter. & hoc ſi eſt diſcreta .i. cum cauſa, alter non præiudicat, vt & hoc §. dicitur, & dixi ſup de interroga. actio l. j Accurſ.

a *Promiſiſſe*.] probando ex alia cauſa debitum, & pro hoc oſtendendo ſcripturam.

ficium. Duo itaque probat actor, ideſt factum opus, & aquam nocere poſſe. Tertium etiam videtur, quod probet, ſcilicet tempus quo opus factum eſt, vt tamen dies. & conſul ad liquidum non exquiratur: ſed ſatis eſt ſi ſuperſint, qui fieri viderũt, vel etiã audierũt eos, qui viderunt, vel audierũt id fieri ſic.n. probabit extare memoriam: nec enim quia extitit aliquando memoria. probatur nũc extare, vt in ætate dicimus, vt C de in integr. reſtit. mi. l. ſi minorem. & eſt hic primus caſus. Secundus. Reus ad ſui defenſionem probat pactum à patre actoris factum, vel loci naturam, ideſt ſitum, vt quia mõtoſus eſt, vel vetuſtatem, quia licèt ſit manu factũ, non tamen extat eius memoria, quod ſic probat per teſtes aſſerentes omnium eſſe opinionẽ, ſe non vidiſſe, vel audiſſe quando hoc fieret: nec eos vidiſſe, uel audiſſe, qui id uiderunt, uel audierunt, & hic eſt ſecũdus caſus, in illo §. ſed cũ. & infra de aqua plu. arcend l ij. idem Labeo. ſecundum Azo. Sed in primo caſu quæro, an duo teſtes ſufficerent, qui dicerent ſe uidiſſe, uel audiſſe illum, qui vidit? Videtur, quod non: quia ille, quem iſti uiderunt, nõ ſufficeret, quia ſolus: ergo nec iſti. ſed cõtra dici poteſt. quid enim ad rem? nam nec aliquis ſibi ſufficeret per ſe. ſuffiũt tamẽ duo teſtes. qui audierunt ipſum ſtipulari, ſecundum Azo. Item not. hac l. ſpeciale in actione aquæ pluuiæ arcend. ut teſtimonia de auditu recipiantur. ſed certè imo non uidetur ſpeciale, nam in quibuslibet obligationibus, & contractibus hoc euenit, ſed hic fertur de auditu alieno, & ſic de auditu auditus: quare eſt ſpeciale: aliàs non: ſicut C. de teſtim. l teſtium. Fallit etiam in cauſa matrimonij ſecundum antiquos canones, ſiue in cauſa conſanguinitatis contra matrimonium, ut in decre. 14. quæſtione ſecunda, ſuper. licèt illud hodie per concilium corrigatur. Vel aliter hoc probatur de proprio auditu, & de ueritate, ſicut in contractibus. nam debet probare actor memoriam operis extare. ſed memoria retinetur per auditum: ergo eſt probatio ueritatis anteà tamen debet probare, quod ſit manufactum ab aliquo. tunc memoria quidem per auditum retinetur. ſed ſi non conſtat manufactum, quod eſt principale: nec poteſt probari memoria, quod eſt ſubiectum.

k *Quærendum*.] ex parte actoris.

---

paratus ſit ſeſe hæc indebitè promiſiſſe.[a]

Hæc tria præſumptionem donationis inducunt, hic, ſ. ratio ſanguinis, taciturnitas longi temporis & ſæpius facta compẽſatio. & ſi quod iſtorum deficeret, ſecus eſſet, vt not. inf. de adi. leg l. libertus. §. j. vbi glo. declarat hanc l. Bart.

Papinianus lib. 20. Quæſtio.

Lex XXVI.

PRocula cum [1] † magnæ [b] quantitatis fideicommiſſum à fratre ſibi debitũ poſt mortem eius in ratione cum hæredibus compẽſare vellet, ex diuerſo autem allegaretur nunquam id à fratre, quamdiu vixiſſet, deſideratum, cùm varijs ex cauſis ſæpè in rationem fratris pecunias ratio Proculæ ſoluiſſet: diuus Commodus, cùm ſuper eo negotio cognoſceret, non admiſit compenſationẽ, quaſi tacitè [c] fideicommiſſum fratri fuiſſet remiſſum.

Quando quis legat alteri tanquam illi debitum, nec vt debitum petitur, niſi probetur debitum, nec vt legatum: ſi legati erat incapax, & talis confeſſio debiti videtur facta in fraudem legati.

Scæuola libro 33. Digeſtor.

Lex XXVII.

QVi teſtamentum faciebat, ei [d] qui vſque ad certum modum [e] capere poterat, legauit licitam quantitatem: deinde ita locutus eſt. Titio centum do lego, quæ mihi pertulit, [2] † quæ ideo ei non caui, quòd omnes fortunas, [3] † & ſubſtantiam, ſi quam à matre ſuſceperat, in ſinu [4] † meo habui ſine vlla cautione. Itẽ eidem Titio reddi, & ſolui volo de ſubſtantia mea centum quinquaginta, quæ ego ex reditibus prædiorum eius, (quorum ipſe fructus percepi, & diſtraxi:) item de Kalendario, [f] ſi qua à matre receperat Titius, in rem meam conuerti. Quæro, an Titius ea exigere poteſt? Reſpondit, ſi Titius ſupraſcripta ex ratione ſua ad teſtatorẽ perueniſſe probare potuerit, exigi. Videtur [g] enim, eo quòd ille plus capere non poterat, in fraudem legis hæc in teſtamento adieciſſe.[h]

Qui vult probare memoriam extare, non habet probare diem, vel conſulem: ſed ſufficit teſtimonium de auditu. Item, qui vult probare memoriam non extare, probare debet, quòd hæc eſt omnium opinio, quòd nõ extat.

Labeo li. 7. πιθανῶν à Paul. Epitomatorum.

Lex XXVIII.

SI arbiter [i] animaduertere debeat, an operis facti memoria extet: hoc ei quærendum [k] eſt, an aliquis meminerit id opus factum eſſe. Paulus: Imò cũ ab arbitro [5] †

---

b PRocula cum magna.] aliàs deeſt cum.

c *Tacitè*.] Not. tacitam remiſſionem, vt C. de reu. do. l. fi. ĩ fi. & inf de iu do. l. cùm poſt j. reſpõ. & ſup. de vſur l. cũ quidam. § diuus j reſp. & infra ne de ſtat. defunct l ij in fi. & infra de cap. & poſtli. re. l. ſi à patre. Sed argumen contra infra re. amot. l. ſi cum dos. in princip & infra de actio. & obligat. lege, Lucio. & adde infra de donationibus inter virum, & vxorem. lege, ſi ſeruus communis.

d QVi teſtamentum Ei.] ſcilicet filio naturali, cui ex teſtamento vncia relinqui poteſt, ſi ſunt legitimi: aliàs dimidia totius. Item ſi nõ ſunt legitimi per l. ab inteſtato vſque ad duas vncias, ſed legitimis extantibus nihil, vt in Authentico de triente. & ſemiſſe. §. conſiderauimus.

ADDITIO. Dic melius ut in authen. licèt. C de natu. li. & in corpore, vnde ſumitur, vbi iſte §. corrigitur ſecundum Fulgoſium.

e *Modum*.] idem ſi nihil poterunt capere. Item quid ſi ab eo emit, & confitetur ſibi pretium ſolutum pater inter viuos? Reſpondeo. ſecus, quia hic in vltima volũtate: in qua facilius fraus fieri pſumitur, vt ſupra eo. l. patronus, niſi fortè. omnia venderet etiam ante. vt ĩ. quæ in fraudem credito. l. omnes. §. Lucius.

f *Kalendario*.] Kalendarium dicitur pecunia depoſita ad nomina facienda, vt infra de leg. ij. l. qui filium. Acc.

g *Videtur*.] propter legis interdictum præſumitur fraudis ſimulatio.

h *Adieciſſe*.] & ita oportet probare filium contrarium. nam hoc edictum non præiudicauit, vt infra de li leg. l. Aurelio. in prin. §. fin. & de leg. iij. cùm quis. §. penultimo. Accurſius.

i SI arbiter.] ſcilicet iudex ordinarius. Azo. Et dic, quòd hæc lex duos ponit caſus. Primus, ſi ex alterius loco aqua pluuia profluens opere manu facto alterius agro nocere poſſet: agi poteſt aquæ pluuiæ arcend. act vt opus tollat, ut ĩ. de ſtatulib. l Labeo, & ĩ de aq plu. arc. l. j. §. hæc actio. & in prin. legis. & l. ſi tertius. §. of-

---

1 † Fl. deeſt, cum.

2 † Quæ mihi pertulit, i. quæ apud me eſſe ſciuit, nec à me repetijt. Bud. hic.

3 † Fl. omnem fortunam.

4 † In ſinu meo. i. in occulto. & penitus apud me. & in poteſtate mea. Budæus.

5 † Flor in arbitrio. in arbet. erat. in arbitro. Taurel. ĩ adno.

Qui

quæritur, memoria facti operis extet, necne, nõ hoc, quęritur, num aliquis meminerit quo die, aut quo consule factum sit: sed num hoc aliquo modo probari possit. quid[1] † opus factum sit: & hoc Græci ἐμπλάτει[2] † dicere solent. potest enim hoc memoria teneri,[3] † intra annum puta factum: cùm interim nemo sit, eorum, qui meminerit, quibus consulibus id viderit. Sed cùm omniũ hæc est opinio, nec audisse, nec vidisse, cùm id opus fieret, neque ex eis audisse, qui vidissent,[a] aut audissent:[b] & hoc infinitè[c] similiter sursum[4] † versũ[d] acciderit:[e] [5] † tum memoriam operis facti non extare.[6] †

Scæuola lib. 9. Digestorum.

LEX XXIX.

IMperatores Antoninus, & Verus Augusti Claudio Apollinari rescripserunt in hęc verba. Probationes, quæ de filijs dantur, non in sola affirmatione testium consistũt: sed & epistolas, quæ vxoribus missæ allegantur[7] † (si de fide earum consistat[8] †) nonnullam[f] vicem instrumentorum obtinere decretũ est. ¶ Mulier grauida repudiata filiũ enixa absente marito, spurium[9] † in actis professa est. Quæsitum est, an is in potestate patris sit: & matre mortua intestata, iussu eius hęreditatem matris adire possit, nec obsit professio à matre irata facta? Respõdit, veritati locum superfore.[g] * ¶ Si ancilla[10] † fuerit, ad libertatem perductam non videri, neque per fideicõmissi relicti sibi probationẽ, nec quòd alimenta sint, vti nutrici præstita.

Idem[11] † libro 2. respondit Materno[12] † Sabino.

LEX XXX.

COmmemorationem in chirographo pecuniarũ, quæ ex alia causa deberi[13] † dicuntur, factam, vim obligationis non habere.

TITVLVS IIII.

De fide instrumentorum, & amissione eorum.

Paulus lib. 2. sententiarum.

LEX PRIMA.

INstrumẽtorum nomine ea omnia accipienda sunt.[h] quibus causa instrui potest: & ideo tam testimonia,[i] quàm personæ instrumentorum loco habentur.[k]

Idem libro 5. sententiar.[14] †

LEX II.

QVicunque à fisco conuenitur, nõ ex indice,[l] & exemplo alicuius scripturæ, sed ex authentico conueniendus est: ita[15] † si contractus fides possit ostendi. Cæterùm calũniosam * scripturam vim in iudicio obtinere non conuenit.[m] [16] †

Socius eiusdem criminis non potest alium socium accusare: sed an contra eum testificari. vide quod not. extra, de testi. c. veniens. & C. de testi. l. quoniam liberi.

a *Qui vidissent.*] secundum sui conscientiam. sic in Authenti. de hæred. & falcid. §. si vero absunt aliqui. colum. 1.

b *Audissent.*] i. qui dicerent se audisse, & vidisse.

c *Infinite.*] supra tantum duas personas numerauit, hic vltra procedit.

d *Versum.*] simile sursum, & versum. ſ. de gradi. l. iurisconsultus. §. sed si ex inferioribus.

e *Acciderit.*] subaudi absoluitur reus.

f IMperatores. Nõnullam.] sed multam: nam præsumptionem faciũt, donec contra probetur, secundum quosdam, vt sup. deposi. leg. Publia. in fin. & ar contra. C. qui po. in pigno hab l. penult. in fin & C. de non numerata pecu. l. generaliter. quod non placet: sed semiplenam, non autẽ plenam probationẽ faciunt, vt in fi. huius l. & C. de testi. l. nec professio. & C. eo. l. non nudis. & l. non epistolis.

g *Superfore.*] vt supra de inofficio. testamen. l. si instituta. §. j. quæ veritas probatur ex eo, quod hic natus fuit vicinis scientibus, vt C. de nupt. lege, si vicinis.

DE FIDE INstrumentorum.

Visa probatione in genere, sequitur per species, & primò de ea, quæ fit per vocem mortuam, quæ validior est, quàm ea, quæ per vocem viuam fit. Accurs.] materiam latius prosequitur Cuiac. in paratitl. ad hunc tit. & quod in tit. additur (inquit ipse) & amissione eorum, abest ab indice titulorũ, hic autem superest.

h INstrumentorũ. Accipiẽda sunt.] scilicet largè sumpto vocabulo.

i *Testimonia.*] i. chartæ, vt differat à sequenti casu. Vel dic. i. dicta testium in scriptis redacta, vt inf. de test. l. iij. §. idem diuus. quod est verum: sed non quo ad hanc l. Accursius.

K *Habentur.*] sic & largè ponitur inf. de verb. signific. l. notionem. §. instrumentorum. Sed aliàs ponitur pro instrumento fundi, vt inf. de fund. instru. l. quæsitum. in princip. aliàs pro cautione tantum, vt ponitur in Auth. eo. tit. in rub. & in text. col 6.

Q*Vicunque.*] CASVS. Quicunque vult probare cum instrumento, fiscus sit, vel priuatus, probet cum authentico, non cum exemplo. Viuianus.

l *Indice.*] tria sunt originalia nomina, scilicet originale, authenticum, & exemplar. Item alia tria nomina inde extracta: scilicet index, exemplum, & sumptum, & etiã memoria. vt C de edend. auth. si quis in aliquo. dic ergo, nec credi sumpto, vt hic, quod intelligũt quidam si fuerit vtraque scriptura priuata, vel saltè secunda. secus si publicum publici, vel publicum priuati faciat mentionem: quia tunc creditur sumpto, vt in Authent. vt fratrũ filij. §. illud. col. 9. & infra de administrat. tuto. l. chirographis. nisi in l. eo, vt hic. Sed tu dic secundum Ioan. quòd etiam si publicum faciat mentionem alterius, non credatur ei. nam ad hoc creditur sumpto, quia sic continetur in alio. sed potest esse, quòd in originali aliquo erant aliæ literæ; & cancellationes, quæ non continẽtur in exemplo, vnde non probatur plenè per exemplũ, vt hic, & C. de eden. l. procurator. & supra famil. erciscun. leg. Pomponius. & in Authent. vt spon. lar. §. & hoc insuper. collatio. 9. nisi fuerit officio iudicis publicatũ. & sic intelligũtur dictę leg. vt fratrum filij & de administrat. tuto. l. chirographis. Quid autem si sine indice fiat exemplificatio: nonne in aliquo valet? Respondeo, potest dici, quòd sic: quia per hoc probatur, quòd scriptum intercessit, quod est necesse: maximè tũc quando est necesse fieri contractum in scriptis. Item probat, quòd intercesserit bona fides. nã hic probatur intercessisse. Item præsumptio inducitur, vt infra de iure fisci. l. in fraudem. §. neque instrumenta. nam & ex priuato hoc fit, vt ibi constat. Alij dicunt, aut dico conuenio te ad decem, & vide instrumẽtum, quod inde mihi fecisti, & non possum, vt hic, quia hoc non fecisti an verò dico, conuenio te ad decẽ. quæ debes, quod probo per sumptum ex authentico, & sic per obliquum, quod non placet, quia tunc esset imponere legem verbis.

m *Non conuenit.*] imò qui eam ostendit, nisi veritatem adstrinxerit, vt falsarius punitur, vt C. de probat. l. iubemus. Accurs.

1† Fl. quã do id opus factũ sit. & hoc ita quod Græci dicere solẽt ἐμπλάτει potest, &c.
2† Id est, latius, & in obseruatis iuris angustijs. vide Alc. li. disp. 2. cap. 11.
3† Fl. memoria non teneri.
4† Flo. sursum, sic & in l. ix. §. 3 diuer. et l. iurisconsult. § 3. & 5. de gradi. quidã putat à sus deriuari, quod significat supr.
5† Fl. acciderit eũ memoriam.
6† Fl. non extaret.
7† Fl. allegarentur.
8† Fl. consistit.
9† Duar. vel spuriũ.
* Vide Alcia. lib. de sp. 1. c. 6. et nota quod hinc vsq; ĩ fi. in Flor. sunt duæ. ll. 1. 30 & 31. quæ parenthesi inclusa p deletis notãtur ex T aurel. Delendas autem eẽ magnũ est argumentum, quod ĩ nullis manuscrip reperiuntur & Græci ad l. 1. sup. de sta. hom citant. l. imperatores. p vltima huius tit.
10† Fl. est. lex 30. cuius epigraphen. li. 1 Responsorũ Festo respondit.

11† Fl. deest. idem respondit.
12† Fl. Masterio.
13† Fl. debere.
14† ti. 14. de fisci ad ...
15† aliàs. vt ita contractus.
* Concord. tex. & qd ibi not. in c. si ad scripturas. ix. distinct.
15† Addebat Paul⁹. iussa petitionis. & Tribon. omisit. q̃ scriptura in iudicio vim obtinere cõueniat. Cic. ĩ orat. p Rosc. Comædo.

Repetita.

a Repetita.] CASVS. talis est. Obligaui rem meam Titio, primò. posteà volo accipere pecuniam à Meuio, qui aliter non dat mihi nisi eandem rem meam obligem sibi,ita quod sit potior in pignore, & ego hâc fraudem excogito, vt fiat instrumentum in quo contineatur, quod ei obligem, & fuerit facta obligatio repetita die præteriti anni antequã Titius acciperet, vt & aliis C. ad l. Cor. de Fal. l. si creditor. cum ergo ego, & Meuius socij sum[s] eiusdem criminis: neuter potest alium accusare, vt C. de lib. cau. l. si filium. Titi[us] tamen potest rectè accusare vtrunque. Accursius.

b Magisq.] ideo magis, quia debitor eũ, qui bona fide obligatus erat, decipere nõ debuit: ideoq; aliàs tenetur contraria pigneratitia, vt sup de pig. act. l. tutor. § contraria. & sup. de pig. & l quæ nondum. §. qui res. creditor autem ei nullo modo obligatus est. Item creditor, vt sibi consuleret, licèt alios fraudaret, fecit. Accursius.

c In re. Verbu.] dummodo aptis, vt inf. de supelec. leg. Labeo.

d Obligationibus.] f. alijs. Io.

e Sine hu.] idest his omissi, vt sup de pigno. contrahitur. & C. de prob. l. si de possessione. & infra de spon. l. in sponsalib. in prin. Accurs.

f Nuptiæ.] vt & C. de nupt. l. neque. in fi. nisi in casu, vt in auth. ibi posita.

g Si res] Hæc lex generalius loquitur, quàm superior. Accurs.

h Factum suum.] factum suum præbet veritas cũ actor confitetur tradidisse, puta rem venditam, sed ideo auocare se cõtendit, quòd scriptura non intercessit.

i Valebit.] quia fides veritatis verborum adminicula nõ desiderat, vt C. si minor ab hære. se absti. l. j. & facit C. de proba. l. proprietatis.

k Si de tabulis.] Plures enim erant hæredes, & cõuenire non poterant apud quem tabulæ testamẽti essent, vt sup. fam. ercisc. l. si quæ sunt cautiones. Accurs.

l Seniorem.] nam semper veneranda, &c. vt inf. de iur. immu. l semper. Accurs.

m Honoris.] vt & inf de ter. mo. l. ij. & facit sup. de pac. l. maiorem. & inf. de priui cred. l. j.

n Et marẽ] vt & s. de senat. l. j. & de stat ho. l. in multis.

o Libertino] vt & l honorib. vt C. ad le viscel l j sit hoc pt dici hodie correctũ totũ, vt l Auth vt lib. decet §. j. col. 6 ni si alia subsit cã quare magis apud igenuũ residere dẽant.

p Praferemus.] non autem ad licitationem peruenietur, vt sup. fa. ercisc. l. nam ad licitationem.

1† Gl. veteres interpretantur de eo, qui nõc dat pecuniã famoris, necõ ventus legitimis vsuris non aliter [...] vult quã si fere bat debitor ĩ chirographo se eo diè accepisse qui biẽnio præsentẽ præcessit. Repetita, inquit Bud. in annotat. ad l Iulian. §. quantũ ad exhib. est retrorsũ petere: Hic cautio repetita die interponi dicitur, cũ dies longè quæsita est, pãs retrorsum emen tita antidatã vulgo appellant, huic opponitur: plata die.

2† Duæ & ideo & sine script.

3† Fl. conueniunt.

4† Fl. prabeat.

Idem lib. 3. resp. respondit.

LEX III.

Repetita [a] quidem die cautionem interponi [1]† non debuisse: sed falsi crimen, quantum ad eos, qui in hoc consenserunt, contractũ non videri: cùm inter præsentes, & conuenientes res actitata sit, magisque [b] debitor, quàm creditor deliquerit.

Ius pignoris, & hypothecæ solo consensu cõtrahitur.

Caius li. sing. ad for. hypoth.

LEX IIII.

In re hypothecæ nomine obligata, ad rem non pertinet, quibus fit verbis: sicuti est, & in his obligationibus, [d] quæ consensu contrahuntur. Et ideo [2] † sine scriptura si cõuenit, vt hypothecæ sit, & probari poterit: res obligata erit, de qua conuenerit. [3] † Fiunt enim de his scripturæ, vt quod actũ est, per eas facilius probari possit. Et sine his [e] autem valet quod actum est, si habeat probationẽ: sicut & nuptiæ [f] sunt, licèt attestatio sine scriptus habita est.

Callistratus lib 2. Quæstio.

LEX V.

Si res [g] gesta, sine literarum quoque consignatione veritate factum suũ [h] probet: [4] † non ideo minus valebit, [i] quòd instrumentum nullum de ea intercessit.

DE TESTIBVS.

De fide instrumentorum dictum est: nunc de probationibus, quæ fiunt per viuam vocẽ. Acc.] Superior est de testimoniorum, & aliarum scripturarum fide: hic de testium fide, & placet illa Hadriani vox testibus se magis credere, quam testimonijs quamobrẽ publicis iudicijs, authore Corn. Tacit. testimonia, non absentes, nec per tabellam dare, sed coram, & præsentes dicere cogebantur: vt meritò iudicio repetundarum quæratur. M. Cic. non testibus productis, sed dictis testium recitatis quasi praiudicatam rem deferri, pro Rabirio postum. Cuiacius.

Vlpianus libro 50 ad edict.

LEX VI.

Si de tabulis [k] testamenti deponendis agatur, & dubitetur, cui eas deponi oporteat: semper seniorem [l] iuniori, [5] † & amplioris honoris [m] inferiori, & marem [n] fœminæ, & ingenuum libertino [o] præferemus. [p]

5† Fl. iuniore. & inf. inferiore.

TITVLVS V.

De testibus.

Arcadius, qui & Charisius li. singul. de testib.

LEX PRIMA.

Testimoniorum vsus frequẽs [q] ac necessari[us], [r] est, & ab his præcipuè [s] exigendus, quorum fides non vacillat. [t] ¶ Adhiberi quoque testes possunt nõ solùm in criminalibus causis, sed etiam in pecuniarijs litibus, [u] sic vbi res postulat: [x] & hi, [x] quibus non interdicitur [y] testimonium, nec vlla lege à dicendo testimonio excusantur [z]

Nota, quòd iudex potest refrenare numerum testium. Bartolus.

¶ Quanquam quibusdam legibus [a] amplissimus numerus testium definitus est: [6] † tamen ex constitutionib. principum hæc licentia ad sufficientem numerum testium

q Testimoniorũ. Frequẽs] i causis.

r Necessarius.] cum multa sunt, quæ nisi per testes ꝓbari non possunt, vt in Authẽ. eodem, circa princip. col 6.

s Præcipuè.] nam & ab huiusmodi hominibus, qui vacillant, est testimonium exigendum: licèt non sit ita credendum: vt in Authent. eod. § sancimus. & §. si vero ignorantis. colum. 6.

t Vacillat.] idest vacillare non est solita, & quod de præsenti sciri potest. quod dic, vt infra de quæstioni. l. de minore. §. tormenta. licèt videatur contra. infra in eodem titulo, l. j. §. quæstioni.

ADDITIO. Dic quod in eis minus creditur: tamen per hoc non repelluntur. secundum Flo.

* Vide in hunc locũ Frã. Duar. li. disp. primo c. 18.

6† Fl. sit.

u Litibus.] impropriè hæc vocabula ponit. propriè autem secundum quosdam dicitur causa ex quo res deducta sit in controuersiam extra ius: sed si deducatur in iudicium, incipit esse lis, vt C. de lit. auth. litigiosa. Sed tu dic contra secundum Tullium. Est enim causa res, quæ habet in se controuersiam in dicendo positam cum cæterarum personarum interpositione: sed lis est ante litẽ contest. & post, vt C. quomodo, & quando iu authen. qui semel. Vel dic tertio, vt diximus C. de transact. l. causas. Accursius.

x Et hi.] f. soli possunt adhiberi.

y Interdicitur.] interdicitur autem, vt infra l. iij §. l & l. idonei. & l. testis idoneus. & l. nullus. & l. ex eo. & alijs pluribus.

z Excusantur.] quod faciunt quidam, vt infra eod. l. iij. & l. immuni. Accurs.

a Legibus.] quas non habemus.

Numerum.

a *Numerum.*] s. duorum, ut argum. inf. eo. l. vbi. vel plurium, prout iudici uidebitur.

b *Vexandos.*] nec enim causa testificandi diu debent homines à suis negotijs auocari, ut infra quemadm. testam. ape. l. si quis ex senatoribus.

c *Superflua*] cum aliqua est multitudo, præsumitur inter eos aliquis bonus: arg. in decret. distinc. 61. ca. nullus inuitis & 93. distinct. miratus. & argume. in Authent. de referen. § j. col. ij. Accurs.

d IN *testibus fides.* cuius gratia cætera considerantur. fides n. colligitur ex dignitate, & moribus, ut inf. de tuto. & cura. da. ab his. l. scire oportet. §. pen. & ĩ. de verbo. oblig. l. si qs stipulatus in fin.

e *Mores*] mores dignitati præferuntur.[*]

f *Aduersus fidem.*] cum etiam dicunt sibi contraria, semetipsos excludunt, ut infra quando appel. l. fin. §. sed si alius.

g *Audiendi*] i. examinandi. Accur.

TEstium.] Casus in hac l. vsq; ad §. eiusdem est satis facilis.

¶ *Eiusdem.*] Quærebatur à principe: quæ probatio sit sufficiens in qualibet causa? ad quod dicit, quod non potest dici. nam quandoque exigitur ex scriptura: quandoque plures testes quandoque pauciores: tũc quoniam pauci bene probant, vt quia sunt fide digni: est ergo in iudicis arbitrio, qui & testes, & alia debet considerare: an sit plena probatio.

¶ *Idem diuus*]. Pone vetus scilicet non creditur illis, qui de auditu dicunt, sed qui interfuerunt, maximè in causa criminali: in qua qui non probat, habetur calumniator.

[*] Mores dignitati præferuntur. uide Bon. de Cur. de nobilit. p. 3. n. 12.

1 † Fl. aduersus fidẽ suã testes vacillant, & quod hoc iterum in testibus Et. habet. in testimonijs

[*] fides.] ut in hunc locũ Cic. in orat. p Fõte. & Quint. lib. 5 instit. orat. c. 1. & Vale. Max. 8. c. 5.

[*] i. fidei exploratissima & vigilantiss. Bar.

coarctatur, ut iudices moderentur, & cum solum testium numerum, [a] quem necessarium esse putauerint, euocari patiantur: ne effrenata potestate ad vexandos [b] homines superflua [c] multitudo testium protrahatur.

In hac l. vsque ad §. lege Iulia. sic procedit Iurisconsultus. uã primo ponit theoricam, secundò practicã in genere. tertiò ponit eam per multa rescripta. secũda ibi ideoq;. in l. testium. tertia ibi, in § eiusdem quoque. Bartolus.

Modestinus lib. 8. regularũ.

LEX II.

IN testibus autem fides, [d] dignitas, mores, [e] grauitas examinanda est: & ideo testes, qui aduersus fidem [f] testationis suæ 1 † vacillant, audiendi [g] non sunt.

Callistr. lib. 4. de cognition.

LEX III.

TEstium fides [*] diligenter examinanda est: ideo que in persona eorum exploranda erunt; in primis conditio [h] cuiusque; vtrum quis decurio, an plebeius [i] sit: & an honestæ, & inculpatæ vitæ: [*] an verò notatus quis, & reprehensibilis, & 2 † an locuples, 3 † vel egens, [k] sit, vel lucri causa quid facilè admittat, vel an ei inimicus [l] sit, aduersus quem testimonium fert: vel amicus ei sit pro quo testimonium dat. Nam si careat suspicione testimonium, vel propter personam à qua fertur, quod honesta [m] sit; vel propter causam, quod neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitiæ [n] causa sit, admittendus [o] est. 4 †

Nota, quòd potestati iudicis conceditur, vtrum debeat adhiberi fides testi, vel non: tamen, quia acta quãdoque sunt examinanda in causa appellationis, tutius est, quòd causam suspicionis propter quam fides testi minuitur, iudex faciat apparere in actis. Bart.

¶ Ideoque [p] diuus Hadrianus Iunio 5 † Varo legato prouinciæ Ciliciæ rescripsit, eum qui iudicat, magis scire posse quanta fides habenda sit testibus. Verba epistolæ hæc sunt: Tu magis [q] scire potes quanta fides [r] habenda sit testibus; qui & 6 † & cuius dignitatis, [s] & cuius existimationis, & qui simpliciter visi sint dicere: [t] 7 † vtrum vnum eundemque, & 8 † præmeditatũ sermonẽ attulerint: an ad ea, quæ inter-

l *Inimicus.*] ubi distinguitur vtrum ex criminali causa inter eos mortæ inimicitiæ sint: vbi inimicus non admittitur nisi causa finita: an aliàs sit odiosus ubi iurat, & testificatur. sed an fides ei sit adhibenda, iudicis mandatur officio, ut in Authen. eo. §. si verò quis dicat. & inf. de quæstio. l. j. § quæstionum.

m *Honesta.*] not. q præsumitur bene fieri, si à bono fiat, vt arg. ĩ. de eden. l. si qs ex argentarijs. §. 1.

n *Inimicitiæ.*] s. suspicio. R. vel dic, s. dictu. tus. sepè illorum etiã pallor vultus, rubor, & titubatio faciunt, vt minus fidei alicui adhibeatur, vt Marcus Tullius in topicis. & ĩ. de quæst. l. de minore. §. pe. Et de his aũt omnibus puto, quod præsens iudex ex officio suo ex hominibus bonæ opinionis debeat inquirere: arg. infra de magistr. conue. l. j. § si præsens. & in §. seq. & §. si qñ. & inf. de fun. instru. & instru. le. cum de Lanionis. § asinam, in fin. prædicta aũt denotantur his versibus. Conditio, sexus, ætas, discretio, fama. Et fortuna, fides: in testibus ista requires.

o *Admittendus.*] vt bonus testis aliàs ut aliquod indiciũ inducat.

p *Ideoq;*] quia prædicta circa testes sũt admittenda; ideoq; per quatuor rescripta cõmittitur examinatio iudici sup his, vt subijcit vsq; ad §. l. Iul.

q *Magis.*] quàm alius. Azo.

r *Quanta fides.*] debet ergo notus esse testis iudici s. ut iudex eum agnoscat: vel fieri tũc notus: Itẽ parti cõ quã producitur, ut testis illum cognoscat, ut C. de iur. deli. l. si §. finautem, & in Auth. ea. §. si vero ignoti, & C. de fi. instr. §. sed is, qui depositũ. sed hoc puto verũ in psonali actione, quæ quærit an quis promisit, vel a hoc dixerit, uã testis qui aliquẽ mihi se obligasse, vel aliqd fecisse, dicit, ipsum cognoscere dẽt: vbi aũt testis nõ dicit de obligatione personali, vel de facto: licèt te nõ cognoscat, contra te tñ feret testimonium, ut puta dicit in rei ven. quæ cõtra te intenditur, possedisse me 10. vel 40. an. sed tunc illum, qui producit, debet cognoscere, vel dicit me, vel illũ fuisse absentem & hic debet cognoscere eum quem dicit absentẽ. vbicunque ergo testis non testificatur de facto eius cõtra quem producitur, feret testimonium etiam ignotus. alioquin si de facto, contrarium est secundum Azo. Itẽ not. hic committi iudici testium examinationem, vt & infrà proxi. & §. idem diuus. & §. Sabino. & in inf. eo. l. ob carmẽ, circa fi. sicut & cautio damni infecti cui fiat, ut inf. de dam. inf. l. qui bona. §. qui damni. Accursius.

s *Dignitatis*] honestioribus enim creditur, ut C. eod. l. iurisiurandi.

t *Dicere.*] s. veritatem.

2 † Fl. dedi &.

3 † vel egenus.

4 † Aliàs, admittendũ est.

5 † Fl. Vinio

6 † Fl. qui

7 † Bud. hic legit, dicere veritatem.

8 † Flor. eundemq; meditatum sermonem.

¶ *Lege Iulia.*] Accuso Titium l. Iul. de vi pub. vel priu. induco contra eum in testem suum libertũ non possum. idem in impubere, vel damnato pu. iudicio, neq; tamen restitutũ in integrum, vel uinculis custoditum, vel eum, qui locauit operas ad pugnãdum cum bestijs in arena: vel meretricẽ, vel eũ, qui alias de malo testimonio est damnatus: non possum, & de quolibet est sua ratio. Viuia.

h *Conditio.*] sic inspicitur quando quis alium arrogat, vt sup. de adop. l. nec ei. §. primum. Accurs.

i *Plebeius.*] magis enim nobiliori creditur, ut arg. sup. ti. j. l. fin & in Auth. cod. §. sancimus.

k *Egens.*] not. quòd pauper facilius corrũpitur, [*] vt hic, & in Auth. eo. §. sancimus. & inf. de excus. tut. l. spadonẽ, § si admittitur tamen, interdum, quia nõ tñ ex facultatibus, quàm ex fide testis idoneus æstimatur, ut inst. de suspec. tut. §. fi. & in Auth. eo. §. si quis te. & in decre. 4. q. 3. ca. si testes. §. item te. Item & inspicitur cuius propositi sit vt sup. de transac. l. cum hi. §. in persona. Accurs.

[*] Pau. per facilius corrũpitur. vid. Crot. de testi. p. 13 132.

rogaueris, 1 † ex tempore a verisimilia respondeant.

¶ Eiusdem quoque principis extat rescriptum ad Valerianum 2 † Verum, de excutienda fide testium, in hæc verba: Quæ argumenta, b ad quem c modum probandæ cuique rei d sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest. e Sicut non semper, f ita sæpe sine publicis monumentis cuiusque rei veritas deprehenditur: g aliàs numerus h testium, aliàs dignitas, i & authoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat K rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo solum tibi scribere 3 † possum summatim, non utique ad vnam probationis speciem l cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia 4 † animi tui te existimare oportere, qui aut credis, aut parum probatum tibi opineris.

¶ Idem diuus Hadrianus Iunio Ruffino proconsuli Macedoniæ rescripsit, testibus se, non testimonijs m crediturum. verba epistolæ ad hanc partem pertinentia, hæc sunt, 5 † Nosti quæ crimina obiecerit apud me Alexander n Apro, quem, o 6 † quia non probabat, nec testes producebat, sed testimonijs uti volebat, quibus apud me locus nō est (nam ipsos interrogare soleo) 7 † remisi ad prouinciæ præsidem, ut is de fide testium quæreret, & nisi implesset, quod intendebat, relegaretur. p

¶ Sabino q 8 † quoque Maximo in hæc verba idem princeps rescripsit; Alia est authoritas præsentium testium, alia testimoniorum, quæ recitari solent. Tecum ergo deliberas, vt si detinere 9 † eos velis, des eis impendia.

¶ Lege Iulia de ui cauetur, ne hac lege in reum r testimonium dicere liceat ei, qui se s ab eo, parenteve t eius liberauerit; quive impubes u erit, quique

a *Ex tempore.*] super quo interrogandi, sunt, a vt infra ad Sylla.l. prius.& argu.inf.de accu.l.libellorum.

b *Quæ argumenta.*] idest, quæ genera probandi, uel per testes, & quales, & quot; vel per instrumenta, vel alia argumenta. Accursius.

c *Ad quem*] idest ad aliquē, vt putà quot testes, & qualia instrumenta.

d *Cuique rei.*] idest cui quæ causæ.

e *Potest.*] sicut nec mora, vt sup. de vsur. l. mora, in princ.

f *Non semper.*] ita bene sequitur, si nō semper creditur testibus sine instrumēto, ergo quandoque creditur, ut hic dicit. semper aūt non creditur, quia quidam casus sunt, in quibus scriptura exigitur, vt ... de pign.l. contrahitur. Acc.

g *Deprehenditur.*] per testes.

h *Numerus.*] i licèt non hoc multū bonū, * vt qd deficit in fide suppleat numerus, vel dic propter testamentum, vel similia.

i *Dignitas*] licèt pauci sint, duo tū ad minus, vt C.eo.l.iurisiu. in fin. & sic not quod fides testis ex eius dignitate approbatur, * vt in Auth. eo.§. sancimus col.7.

K *Confirmat*] dicitur fama confirmare, i. cum alio firmare; nō quod per se fama nō sufficiat, sed respectu assertionis partis: quam assertionem fama confirmat. sufficit ergo per se. ar. infra de fun.instru. l. cū de Lanionis § asinam. secundum Io. & C.de test.l. prima. & insti. de testa.§.testes & C.de statu defun l.si mater. Alij dicunt quando consonat naturæ, vt B mortuum. & propter hoc dicit hic, aliàs consentiens, idest quandoque: sed regulariter non sufficit famam probare. Alij dicunt, quod cum alio firmat, pro quibus facit in eo, quod dicit consentiens, quasi simul sentiens. & quod dicit confirmat, facit ergo secundum hos probationem semiplenam: vnde facit deferri iuramentum, ut C.de iureiuran.l.in bonæ. hæc autem fama probatur per duos testes, cum iurāt maiorem partem populi ita sentire: non, quod quilibet singularis per se dicat, credo: nisi iudex famam nouerit. quo casu (vt dicit Io.) sm qd nouerit iudicabit quia nō est notū, ut notoriū.

l *Speciem.*] sunt enim multæ species probationum, quarum quædam sunt plenæ, quædam semiplenæ. plenæ, vt per duos testes, vt infra eo.l. vbi. Item per instrumentum publicum. Item per priuatum factum ab aliquo contra se cum causa, ut supra de proba.l.cum deinde. in fin. si modo confiteatur se fecisse, vel ei probetur per comparationem, vel alio modo Item delatio iuramenti. ut sup. de iureiuran. l. j. & ij. Semiplenæ autē fiunt per unum testem. Item per collationem, ex qua semiplena colligitur fides, vt in Authe.de fide instr.§ si vero nullus.col.vj Item per domesticam scripturā sine causa, & aliæ similes. Dicit ergo hic, quod iudex non debet indicere tantū vnum modū probandi actori: sed omnes. vt siue aliquis eorum solus sit sufficiens, siue plures simul iuncti: habeat et si iemque n. non prosunt singula, multa iuuant, vt & sup. de vsur. l. si stipulatus. & C de prob.l.instrumenta, ibi, sola non sufficiunt. quandoque tamen per vnum modum tantū debet prostare actor, scilicet per scripturam, si tale est negotium, quod per scripturam tantum debeat fieri, vt C. de prob.l.cum res.in prin. & C.eo.l.testium.& no.supra pro xi.sed hæc specialia sunt.

m *Non testimonijs.*] testimonia appellantur quandoq; dicta testiū in actis; & ita non accipitur hic. qnq; dicuntur testimonia, quæ ab alijs dicuntur se testes audisse, & ita hic sm Azo. vel hic dic sm M. qd loquitur hic § tm in criminali cā. vt patet statim in exemplo. & secundū hoc, dic, testimonia, idest dicta testiū alibi receptorum, nam nō creditur eis. sed ibi debent esse præsentes, a vt possint terrore iudicis imminēte interrogari, ut in Authen. de testi.§ & qd. in fi. col.vij & in Auth.vt defun. seu fu. §. illud.col.v.

n *Alexander.*] hic accusabat A pruin.

o *Quem.*] s. Alexandrum. Azo.

p *Relegaretur*] sume ergo hic arg. qd quis, eo ipso, quod non probat, calumniari videtur vt C. de aduo. diuer. iudi l j & argu. C de fru.& lit.ex.l.cō ignoret. & C. de pœna iudi q ma.iudi auth.nouo iure. & C. qui accus.pos.l.iij & C. ad l.Iul.de ui l si q ad se. Sed argum.contra. inf.ad Turpil.l.j. §.j. vbi dicitur, quod non eo ipso, quod qs non probat calumniari videtur. Sed intellige illud secundū Ioā. loqui in illis casibus, vbi specialiter inducitur, quod possit aliquis accusare sine metu calumniæ, ut in marito. vt C.ad leg. Iul de adul. l. quamuis. Item quod dicit hæc relegaretur, ideo dicit, quia de tali crimine accusabat, ex quo si reus conuictus fuisset, condemnatus esset ad pœnam talionis. nam ad talionem fit condemnatio, ut C.de accu.l fina.

q *Sabino*] Dic casum. quod quidam produxit testes & iurauerunt, sed non dixerunt. sed postea ad domum producentis dixerunt producenti dictum suum forte coram alijs bonis viris, & ipsi volunt recedere & qui eos produxit in iudicio, recitat postea. hoc certè non creditur. sed ipsi debent stare dum dicunt. non tamen vltra xv. dies: sed interim debet ille, qui eos produxit alere, ut hic subijcit, ut C. eo. l. quoniam liberi. & l. si quando. & C. de appel.eo.§.si quis autem post. Accurs.

r *In reum.*] conuerte literam, id est, ne in reum, idest accusatum hac lege Iulia de ui.publ. vel priu. quod tamen in eo crimine dicitur, exauditur in quolibet alio crimine: cum eadem ratio sit. ut arg. inf. de verb.oblig.l. a Titio. in fi. Et idem in pecuniaria causa, ut non admittantur illi de quibus subijcit. ut patet in liberto de quo primo subijcit. vt C.de quæstio.l. pridem.

s *Qui se.*] subaudi, ei qui, & c. sed non pro eo, ut d.l. pridem.

t *Parenteve.*] qui etiam proprie libertus accusati dici potest, ut inf.de verb. signif.l. licet inter §.patronus. Acc.

u *Impubes*] eo ergo, non posse ferre testimoniū minorem xiiij vel xiij. annis vt insti. de test. § j. Sed qui confecit an factus pubes possit reddere testimoniū de his quæ uidit in pupillari ætate? videt qd nō, ut ... & C. de fal. mo. l j. in fi. Sed tu dic contra, secundum Io. ... nō prohibetur, ergo admittitur. ut sup eod.l j. § adhibitis. Itē potest scire de facto, & de iure licet non ad suū præiudicium, Item, servus factus liber ferre potest testimonium de eo, qd primo vi ...

r Imo. vero ex tēp. i. repente. vide Budæū hic.

1† Fl. interrogaueris & sic distinguendū totū hic notat Bud.

2† Flor Valerium.

3† Fl. rescribere.

* Numerus supplet, qd in fide deficit. ad hoc vide Craue. de antiq. tēpor. vers. Quid, nu.19.

4† & animi & sincera fide Duar. & no quod usurpauit propria verba, in quo iurare solebāt in leges verbis exceptis si ex sententia esse indicaturus.

* Dignitas testis fidem approbat. vide Geo. Na. de statu. qō. § nu.79.

5† Fl. hæc sūt. Quæ crimina obiecerit.

6 † Dato & quia.

a Per istam gl. vid. quod dicat Bapt. de castellio. in apost. ad Ro. in suis sing. f. a. in viij. fin.

7† Flor soleo. quem remisi alias, ij sum remisi.

8† Fl Gabrino alias Cav, et al Caninio.

9† Fl. retinere.

vidit, ut ĩ de verb. sign. l. notionem, § institorum. Item, facultas probationum non debet angustari, ut C. de hæret. l. qui. & expressim videtur ĩ. ad Syllan. l. excipiuntur, hęc auté sunt vera, nisi velint testificari in ea causa, in qua ad sui substantiá exigitur certus numerus personarum, ut in testõ. nam a principio exigitur testis idoneus, ut Instit. de testam. §. testes. Item, quid de eo, qui iam peierauit alias? Ioan. putat eum remoueri, quia qui semel fuit malus, &c. vt ĩ. de accusat. l. si cui. §. j. si tñ pœnituit, & pœnitentiá peregerit sibi iniunctam, quidam putant posse testificari. quasi sit in integrum restitutus, uel qa post tẽpus videtur remissa infamia, ut C. de ijs, qui not. infam. l. & si seuerior. & pro hoc C. de nupt. l. imperialis, §. j. in fi. & in Authen. Cõstitutio, quæ de digni. § illud, collat. 6. Sed quidam ĩ, nam dicunt, ꝙ remittitur quo ad Deum, nõ quo ad mundum, vel publicam uindictam pęna infamiæ, siue delicti ex quo secuta est infamia. Itẽ qd de homicida, uel alijs, qui sunt in mortali peccato constituti? Respon. non repelluntur iure nostro, ergo admittuntur, ut ĩ. eo. l. j. §. j. licet iure cano. repellantur, ut 6. q. 1. infames. Accur.

iudicio publico a damnatus erit: qui eorũ b in integrum restitutus non erit, quive in vinculis custodiave publica c erit, quive a † cũ bestijs, vt depugnaret, se locauerit, d quæve palã e quæstũ faciet, feceritve, quive ob testimonium dicendũ, vel nõ dicendum pecuniam accepisse iudicatus, f vel conuictus g erit. Nam quidam propter reuerentiam h personarum, quidam propter lubricum i consilij sui, alij vero propter notam, k & infamiam l vitæ suæ, admittendi non sunt ad testimonij fidem.

In his, quæ spectant ad litis ordinationé, debemus inspicere cõsuetudinem loci vbi agitur. ut hic, & C. de iuram. calum. l. ij. circa fin. secus in his, quæ pertinent ad litis decisionem, dixi in l. fundus, sup. de cui. Elio. & in l. 1. supra, de vsuris. Bartolus.

¶ Testes non temere euocandi sunt per longum m iter: & multo minus milites n auocandi sunt a signis, uel muneribus perhibendi testimonij caussa. idque diuus Hadrianus rescripsit. Sed & diui fratres * rescripserunt: Quod ad testes euocandos pertinet, diligentiæ iudicantis est explorare, quæ consuetudo in ea prouincia, in qua iudicat, fuerit. nam si p babitur, sæpe o in aliam ciuitatem p testimonij gratia plerosque euocatos, non est dubitandum, quin euocandi sint, quos necessarios in ipsa cognitione deprehẽderit, qui iudicat.

a † Flo. qui ve ad bestias. ut de pugna re.

a *Publico.*] hic enim infamis est, ut ĩ. de publ. iudic. l. infamem. Accursius.

b *Eorum*] non licet prædictis ferre testimoniũ, qui iudicio pub. damnati erant, qui tñ in integrum restituti, &c.

c *Publica.*] propter priuatam autem ideo non minus recipitur, cum non iuste infertur, ut C. de priua. car. l. j. isti autem inuinculati repelluntur, uel propter notam vitæ suæ, licet non sint infames, uel quia præsumitur, quod falsum testimonium dicerent pro aliquo, qui eis promisisset se eos liberaturum a uinculis. Accur.

d *Locauerit*] hic est infamis ipso iure, ut ĩ. de postul. l. j. § remouet. & de ijs, qui not. infam. l. ij. in fi.

e *Palam*] i. sine delictu, vt ĩ. de ri. nup. l. palam, in princ. & ex infamis ipso iure, ut ĩ de ijs, qui not. infam. l. athletas, §. ait prætor. & de ri. nup. l. palam, §. non solum. & qđ dicit hic, fecerit, nota, ꝙ etiam si desiit, tamen adhuc prohibetur, ut inf. de nupt. l. palam, §. non solum. & sic nota iure nostro repelli infames, ut hic, & de iure can. ut in Decre. 6. q. 1. c. infames. Fallit in crimine læsæ maiest. vt ĩ. ad le. Iul. maiest. l. famosi. & C. ad l. Iul. maiest. l. nullus. Itẽ fallit in hæreticis, qui sunt infames, ut C. de sum. Trinit. l. j in fi. & tamé admittuntur, ut C. de hær. & man. l. quoniam. Vel verius loquitur de illis hæreticis, qui per sentẽtiam erant infames futuri, & adhuc non erat sentẽtiatũ: si autem ipso iure, ut Manichæi, tunc non possunt. Item fallit contra pariter infamem: cum nil Iudæus, &c. ut ar. d. l. quoniam. Alij dicunt omnes infames admitti. nisi in publicis criminib. ut hic, sed cũ tormẽtis, ut ĩ. eod. l. ob carmen. §. si ea. & in Auth. eo. §. sancimus, coll. 7. nam & seruus qui non potest esse testis, cum tormẽtis admittitur sed, ut dixi, omnes repelluntur, secundũ Io. nisi in casibus modo notatis, & tunc cum tormentis forte, turpes autem admittuntur, sed cum tormentis, ut in Az. libro §. si vero coll. 7. Quod autem dixi seruo, animalis, quia ille non recipitur, ut faciat plenam fidem, sed ad iudiciũ pro veritate inquirenda, ut ĩ. de quæst. l. j. §. quæstio. & l. edictum §. j. & sic speciale est in hæreticis, quod admittantur.

f *Iudicatus*] per sententiam iudicis, ut inf. ad legem Iuliam repetund. l. eadem lege, § hac lege.

g *Conuictus.*] per suã confessionem: vnde seipsum condemnauit, ut infra, de confess. l. j.

h *Reuerentiam.*] ut liberti. & nota quod reddit rationem prædictorum per ordinem.

i *Propter lubricum.*] vt impubes.

k *Propter notam.*] vt in eo, qui est in vinculis detentus.

l *Et infamiam.*] ut damnati de publico iudicio, sunt & aliæ causæ propter quas quis repellitur, ut habes infra eodem, in diuersis legibus. Accursius.

m *Per longum.*] ut infra quemadmo. testa. apertan. l. sed si quis ex signa. nisi sic se habeat consuetudo, ut in fi. huius l.

n *Milites.*] hi nec etiam per uicinum. item inuiti dicuntur, ut infra eodem, l. inuiti.

o *Sæpe.*] ergo est faciendum, quod sæpe factum est, ut hic, & C. loca. l. certi. & infra, de administratione tut. l. sine hærede, §. pen. & C. de ædifi. priu. l. an in totum. & C. quæ sit longa consuet. l. j & C. de aquæduc. & vsu aquæ. l. diligenter, lib. 11. & ĩ. de seruitut. vrban. præd. l. qui luminibus.

* Diuus fratres, Iurisconsulto. M. Anto. Philip. & Aelio Vero, sepius dictum est, ex Spartia. in Aelio Vero.

Pau. li. 2. ad l. Iul. et Pap.

LEX IIII.

Lege Iulia * iudiciorum publicorum cauetur, ne inuito denuncietur, q vt testimonium litis dicat aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, r sobrinam, sobrino, sobrinave a † natum, eosve qui

* De lege papia, seu poppeb. pulchre Attia. libro disp. 5.

a † Fl. sobrinatus, desit.

p *Ciuitatem.*] i. vt de alia ciuitate veniant.

Lege Iulia] CASVS. Accuso Titium de aliquo crimine, & adduco in testem, uel inuitum volo cogi ad testimonium socerum, vel generum, uel vitricum, uel aliquem consanguineum infra septimum gradum. Et dicit, quod non possum. ita neque possum facere cogi libertum eius, vel libertum filij sui, vel libertum vxoris Titij. nã & vxore accusata non testificatur in eã libertus viri. Item non possum facere ipse cogi libertum Titij, qa & ipse eiusdem collibertus erat. Item nec patronus, neque patrona cogitur contra libertum, nec econtra ferre testimonium.

q *Denuncietur*] ab aliquo priuato. publice enim omnibus imperari potest, secundum quosdam, quod non puto his personis, sed an pro eis? Respond. non, cum si ualeret, pro vtraque parte valeret, ut C. de episc. & cler. auth. sed iudex; & facit pro hoc Instit. de testa. § sed neque. Sed argum. contra. C. de legib. & constit. l. quod fauore. Item nota, quod quidam intelligunt l. istam in criminalib. tantum, quia iudicium sanguinis agitur, non in ciuilibus, & hoc videtur innuere illud verbum, lege Iulia. publicorum, &c. sed ego id non puto, quia simpliciter lex loquitur, ergo verum est illud in criminali, & ciuili. argum. supra, de alea l. j §. ij. & infra, de leg. præst. contra tab. bono. poss. petita. l. j.

r *Sobrinum.*] sobrini, & sobrinæ sunt, qui ex fęminis descendunt: sicut consobrini quasi consororini, ut Instit. de gradib. §. iiij. & § vj. sed an idem ius erit in agnatis? Respon. vtique, cum in eis sit eadé, uel maior ratio, & quod dicit hic Paulus, videtur reducere ad memoriam. infra, de gradib. l. Iurisconsultus. Accursius.

g *Propiore.*] ut patruum, amitam, auunculum, matertera[m].
h *Liberto ipsius.*] accusati non denuncietur testimonium contra accusat[ore]m. Azo.
i *Viri.*] ne denuncietur liberto viri contra uxorem eius accusati, qui ei debet reuerentiam, ut C. de in ius vocan. l. j. Item ne liberto uxoris eius, quae accusatur, denuncietur testimonium contra ipsum maritum accusatum.

1 † Floren. priore.
2 † Flo. deest, vel.
3 † Flor. viri et. item patroni, patronae, et ut ne patrono.

d *Patroni.*] repetes, ne denuncietur liberto patroni contra libertum, qui est libertus eiusdem patroni, vel patronae, qui sunt de eadem familia. Accursius.
e *Liberti.*] hoc dixerat. sed repetit, ut plenius dicat.
f *Cogantur.*] sed nec admittuntur liberti volentes, ut C. eod. l. liberti aduersus. Accursius.
g *In legibus. Sponsa.*] ut ff. de grad. cogna. l. seruus. Accursius.
h *Dari. Imperari.*] siue liberi, siue serui sint, et intelligi imperari a producente eos pro se, alioquin nullus testis idoneus esset, quia magistratus ei praecipere potest, ut C. eod. l. si quando. Item intellige imperari posse ratione patriae potestatis, uel dominicae, uel ratione obedientiae, uel iurisdictionis, ut in causa propria imperantis non sint testes; qui de iurisdictione, uel obedientia, uel potestate eius sunt sed in causa uniuersitatis possunt, et hac ratione imperabit abbas monacho, ut ferat testimonium pro collegio, ut argum. ff. de in ius vocan. sed si hac. § qui manumittitur. Accur.

4 † Filius et.

propiore [a] † gradu sint. item ne liberto ipsius, [b] liberorum ve 2 † eius, parentum, viri, [c] uxoris ve. 3 † Et ut nec patroni, [d] patrone ve aduersus libertos: neque liberti [e] aduersus patronos cogantur [f] testimonium dicere.

Caius li. 4. ad l. Iul. et Pa.
LEX. V.

IN legibus quibus excipitur, ne gener, aut socer inuitus testimonium dicere cogatur, generi appellatione sponsum quoque filiae contineri placet: item soceri sponsae [g] patrem.

Licinius Rufin li. 2. regul.
LEX VI.

IDonei non videntur esse testes, quibus imperari [h] potest, ut testes fiant.

Modest. lib. 3. regularum.
LEX VII.

SErui responso [i] tunc credendum est, cum alia probatio ad eruendam veritatem non est.

Scaeuola li. 2. 4 † regularum.
LEX VIII.

INuiti testimonium dicere non coguntur, senes, [k] valetudinarij, [l] vel milites, [m]

et haereticus, ut C. de haere. l. quo. Sed tu dic contra nec obde magistratu, quia in publico vertitur utilitas, et ideo infringitur immunitas. Item nec de seruo, quia non habet priuilegium sed, quia pro mortuo habebatur, ideo non admittitur, et quia domini est, non interrogatur in eum nisi in defectu probationum. Isti haeretici non habent immunitatem in lege communi, et ideo admittuntur, * ne angustiet facultas probandi. hi autem de quibus haec lex loquitur, uel priuilegium habent, uel iusta causa excusantur, et ideo non coguntur secundum Azo. nisi forsitan forte rogati, quia tunc videntur renunciasse excusationis sed cum non coguntur inuiti: ergo volentes isti admittuntur.

vel illi, 5 † qui cum magistratu reipublicae causa absunt, vel quibus venire non licet. [n]

5 † Flor. deest, illi.

* Haereticus in testem admittitur. dic vtraque parte consentiente. Con rad. Brun de haeret. ca. x. nu. 3.

Paulus lib. 2. ad Sabinum.
LEX IX.

TEstis idoneus pater filio, [o] aut filius patri non est.

Pomp. lib. 1. ad Sabinum.
LEX X.

NVllus idoneus testis in re sua [p] intelligitur.

Idem lib. 33. ad Sabinum.
LEX XI.

AD fidem rei gestae faciendam * etiam non rogatus [q] testis intelligitur.

* i. ad testificandum faciendam, l. curent et sufficit quod putant certum hoc esse per Nouell. quod ubi subeundum sunt rogatis.

Vlpia. lib. 37. ad edictum.
LEX XII.

VBi numerus testium non adijcitur, [r] etiam duo sufficiunt. Pluralis enim elocutio duorum numero contenta est.

Nota q. causa euitandae absurditatis debet fieri extensio legis ad casum non expressum, habentem similem rationem. Bart.

Papin lib sing 6 † de adult.
LEX XIII.

QVaesitum scio, an in publicis iudicijs calumniae damnati testimonium iu

6 † Fl. lib. sin.

o *Testis idoneus. Pater filio.*] ut et C. eo. l. parentes ergo nec socer cum vicem patris obtineat, ut et ff. sol. matr. l. quia patentis in castrensi autem peculio si filius ante missionem testamentum fecerit, pater testis haberi potest, ut infra, de testam. l. qui testamento. § j.
p *Nullus. In re sua.*] principaliter, sua etiam si secundario. nam potest legatarius esse testis in causa testamenti, ut infra, de t. st. qui testamento. et Inst. de test. § pen. nec obstat C. de fideicomm. l. fin. ubi, et iudex, et testis, et quia non loquitur ibi de huiusmodi testificatione. An autem venditor possit esse testis in causa euictionis pro emptore? Respond. non puto, cum ad eum commodum, et incommodum pertinere posset, et sic est sua causa, ut infra quando appell. sit, l. j. § in propria nisi tunc quando non tenetur de euictione. Nec obst. supra finium regund. l. eos. quia ibi de euictione non tenetur. Accur.

ADDITIO. Quid autem de vasallo? dicit Guil. in spec. de test. § j. ver. sed nunquid vasallus, quod iuramentum fidelitatis est species seruitutis, arg. ff. de prob. l. si filius et est gl ordinaria, ff. de vsufruc l. si cuius, § j. repellitur ergo, quia ei potest imperare, arg. huius legis.

i *Serui responso.*] Quod ab eo elicitur cum tormentis, praecedentibus tamen iudicijs, ut ff. de quaest. l. maritus et C. de quaest. l. milites, et l. j. Item de suo tantum facto intelligitur eum interrogari, ut C. de quaest. l. interrogari. et ff. de probat. l. cum probatio. alias si non de facto suo, non cum nullam conditionem habeat cum iure ciuili, ut ff. de testib. l. qui testamento § seruus. Alij dicunt non oportere praecedere indicia, cum de serui facto quaeritur et facit ff. de aedil. edi. l. quaero, § fi.

k *Inuiti Senes.*] qui sunt maiores annis 70. ut C. qui aetate, l. j. lib. 10. et ff. de iure immun. l. 3. Accur.

l *Valetudinarij.*] qui l. morbo detinentur. Accur.

m *Milites.*] ut et arg. ff. eo. l. j. § testes. Accur.

n *Non licet.*] ut hi qui sunt ignominia missi de militia, ut ff. de ijs, qui no. inf. l. 2. § ignominiae, uel deportati. Vel dic illi, qui sine dedecore apparere non possunt, ut sup. ex quib. cau maio l. in eadem, in fi. Sed quid si veritas aliter sciri non potest? Resp. dicunt quidam omnes istos compellendos. nam et magistratus minus idoneus admittitur in defectum, ut ff. de mun. et hon. l. ut gradatim, § quoties. et seruus in defectum ad testimonium admittitur, ut C. de quaest. l. j.

q *AD fidem.*] CASVS. Regulariter creditur testi, siue specialiter fuit vocatus, ut contractum audiret, siue ob aliam causam ibi existens audiat.
q *Non rogatus.*] praeterquam in quatuor casibus, l. in testamento, in solutione facta creditori eius debiti, quod erat in scriptis. Item in confessione creditoris confitentis sibi solutum tale debitum ut ff. de test. l. haeredes, § fi. et C. de testi. authen. rogati, super l. testium. quartus in diuortio, ut ff. de repud. l. nullum. sed hoc non bene ibi apertum. Alij dicunt hodie semper rogari per dictam auth. et sic hoc corrigi dicunt, quod hic dicitur. Accur.

r *VBi numerus. Non adijcitur.*] quod fit quandoque, ut in testamento, in quo quandoque octo, ut in testamento caeci, ut C. qui test. fac. poss. l. hac consultissima, quandoque septem, ut regulariter, ut C. de test. l. hac consultissima, § j. quandoque quinque, ut in testamento rustici, ut C. de test. l. fi. et in codicillis, ut C. de cond. l. fin. quandoque tres, ut C. si certum pet. l. fi. et in auth. ibi posita quandoque duo. et hoc regulariter, cum pluralis locutio, etc. ut hic, et ff. de verb. sign. l. inter illa, § fin. sed contra, ff. de opt. leg. l. j. sol. ut ibi.

Q *Vaesitum.*] CASVS. Titius accusauit quendam de publico crimine, et quia non probauit, fuit de calumnia

calumni. condemnatus quaeritur an hic Titius amodo possit esse testis in accusatione aliorum? Et dicit quod non: nisi vet aliqua lex specialis hoc non probat. Viu.

a *Iudicio*]id est, in alia accusatione facta de crimine publico.

b *Non vetuerunt.*]sed probo quod cauetur lege Iulia de vi vt repellantur dănati de calumnia. lex enim Iulia de vi prohibet damnatum de publico crimine, vt ſ. eo. l. testium. § lege. sed ca lumniae damnatus de publico crimine videtur damnatus, quia l. repetundarum, vt ſ. de calum. l. j. §. j. quod est publicum crimen, vt ſ. de publ. iu. l. j. in fi. vel si non tenetur l. Iul. rep. quia non accepit pecuniă, tenetur tñ l. Rhemmia. vt ſ. ad Turp. l. j. § calumniatoribus, quia publico crimine calumniatur est: & ideo publica est accusatio: vt ſ. de praeuaric. l. praeuaricationis §. fin. arg. a contrario sensu resumpto. Item probo aliter, quia l. Iulia repelluntur infames. vt ſ. eo. l. j. lege? Ricd. ad hoc non cauetur, vt hic dicit, s. nominatim. vnde nec caueri videt, et arg. ſ. de iniur. l. item apud Labeonem §. ait praetor.

c *Omissum*]hic no. arg. quod dixi ſ. de offi. assess. l. liberti.

d *Perpendere.*] & si inuenerit vacillare, puniat, cuiuscumque fori sit testis, vt C. e. l. nullum.

Aliàs, Memmia & ea lege Zafirem athalo ... antiq.

Decurio.]ea lumniatoribus eam quibus lo tera fröt imprimebantur ex lege Rhemmia, non erat integra fröte.

2 † *Fl.* Idē l. sign. de adulterijs.

3 † *Fl. vi in* ... *producitur* ...

... dicio [a] publico perhibere possint. Sed neq; lege Rhemmia 1 † prohibentur: & lex Iulia de vi, & repetundarum, & peculatus, eos homines testimonium dicere non vetuerunt: [b] veruntamen quod legibus omissum [c] est, non omittetur religione iudicantium: ad quorum officium pertinet, eius quoque testimonij fidem quod integrae frontis homo dixerit,* perpendere. [d]

Iulianus 2 † lib. singulari de ambiguitatibus.

LEX XIIII.

Scio quidem [e] tractatum esse, an ad testamentum faciendum adhiberi possit adulterij damnatus. [f] Et fa re iustè testimonij officium ei interdictū 3 † existimo. [g] Ergo neque iure ciuili testamentum valere, ad quod huiusmodi testis processit: neque iure praetorio, quod ius ciuile subsequitur: [h] vt neque haereditas adiri, [i] neque bonorum possessio dari [k] possit.

Paulus lib. 3. sētētiarum.

LEX XV.

Repetundarum damnatus nec ad testimonium, [l] nec ad testamentum [m] adhiberi potest.

¶ Hermaphroditus an ad testamentum adhiberi possit, qualitas incalescentis 4 † sexus ostendit. [n]

S[Cio]] CASVS. Quaeritur an damnatus de adulterio possit esse testis in testamento? Et dicitur quod regulariter non potest, neque ergo in testamento. Viuian.

e *Scio quidem.*]q. d. non solum istud consideratur in teste, scilicet quod nō sit pupillus, sed etiam hoc spectatur, quod integri, &c.

f *Damnatus*] cum adhuc non sit facta executio: licet sit seruus poenae, vt ſ. de poe. l. qui vltimo. Vel dic quod olim nō occidebatur, hodie secus, vt C. de adul. l. quamuis. vel dic adulterij, s. l. Iulia de adul. quae multa habet capitula: quorum quaedam non inferunt mortem, vt ſ. de minoribus. l. auxilium. §. si. Vel dic damnatus, id est, damnata, ut in authen. s. d hodie, quae est super d. l. quamuis.

g *Existimo*] est enim infamis, vt ſ. de publ. iud. l. infamē.

h *Subsequitur*]vt & ſ. de praescrip. verb. l. quia.

i *Adiri.*] de iure ciuili. Accur.

k *Dari.*] de iure praetorio, scilicet ex huiusmodi testamento vbi talis interuenit testis.

l R*epetundarum. Ad testimonium*]vt ſ. ad l. Iuliă. re pe. l. ca. & hac lege. Accur.

m *Ad testamentum*]vt ſ. de testa. l. qui testamēto. §. eū quoque.

4 † *Aliàs, in calescentis.*

n *Ostendit.*] vt ſ. de statu ho. l. quaeritur. Accursius.

o Q*Vi falsò.*] puta esse quod non erat.

p *Variè*]quando idem negauerunt, & concesserint.

q *Prodiderunt.*]i. vtriq; parti reuelauerūt testimonia sua.

r *Puniuntur*]non solū non creditur eis, vt supra eo. l. 2. sed etiam puniuntur poena legis Corn. de fal. & ... ordinarie accusentur, vt infra ad leg. Corn. de fal. l. eos qui. vel ex officio pro motu iudicis sine accusatore, vt C. eod. nullum. Accursius.

Idem lib. 5. sententiarum.

LEX XVI.

QVi falsò [o] 5 vel variè [p] testimonia dixerint, vtrique parti causam prodiderunt, [q] à iudicibus competenter puniuntur. [r]

Vlpia. lib. sing. regularum.

LEX XVII.

Pater, & filius, qui in potestate eius est, item duo fratres, qui in eiusdē patris potestate sunt: testes vtriq; in eodem testamento, vel eodē negotio fieri possunt: quoniam nihil nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi. [s]

Paulus l. 2. de adulterijs.

LEX XVIII.

EX eo quod prohibet 6 † lex Iulia de adulterijs, testimonium dicere condemnatam mulierem: [t] colligitur [u] etiam mulieres * in iudicio testimonij dicendi ius habere. [x]

Vlpianus lib. 8. de officio proconsulis.

LEX XII.

INuiti testimonium in iudicio non dicunt, publicani [y] item is, qui non detrectādi testimonij causa aberit: [z] item is, qui quid exercitui praebenda 7 † conduxerit. [a] Sed nec pupillis [b] testimoniū denunciari potest.

Venuleius lib. 2. de iudicijs publicis.

LEX XX.

IN testimonium accusator

5 † *Aliàs, & falsa vel variè.*

s P*ater. Adhiberi.*] vt ſ. de testa. l. ad testium, in prin. & infra de testa. §. pater.

EX eo] CASVS. Quaeritur, an mulier possit esse testis in causis? Et dicitur quòd sic. quod probat argumento sumpto à contrario: quia prohibetur damnata publi. iudicio: ergo non condemnata nō prohibetur. Vian.

t *Mulierem.*] vt & supra eodem, l. 3. § lege. in eo quod dicit damnatum publico iudicio repelli. & facit supra eodem, l. fere.

u *Colligitur.*]scilicet à contrario sensu: quod est bonū arg. vt sup. de offi. eius cui man est iurisd. l. j. §. huius rei, & hic.

x *Ius habere.*] excepto testamento, vt infra de test. l. qui testamentum §. mulier.

I[Nuiti testis.] CASVS. Quattuor personas non cogendas ferre testimonium dicit: primo quod ille, qui conducit publi vectigal. item qui est in itinere causa religionis. Item qui conducit annonam exercitui. Item pupillus.

y *Publicani.*]qui cōducunt publica vectigalia, & exigunt, vt infra de publi. l. j. §. j.

6 † *Fl. prohibeat.*

* *Vi in hanc* ... *Gel. ...* *lib. 6. c. 7.*

7 † *Fl. praebendum vt. Bud. hoc. Gel. lib. 5. c. 14. Ate lib. 2 paret. cap. 43.*

z *Aberit.*]vt causa religionis. Azo.

a *Conduxerit.*] scilicet equos vel plaustra, quae cōducunt annonam exercitui.

b *Sed nec pupillis*] no. pupillum non posse esse testē, vt hic, & supra eodem, l. 3. §. lege. & hoc in ciuili causa: in criminali etiā pubes nō potest, nisi sit maior viginti ann. vt infra l. proxi. Fallit autem in crimine laesae maiestatis, vbi etiam pupillus admitti videtur, & torquetur si opus est, vt infra de quaestio. l. de minore, in principio. Item videtur fallere si est proximus pubertati, & doli capax, vt infra de lib. cau. l. fina. Sed non erit per hue testis: sed faciet aliquod indicium; imò ibi pro obligando.

I[N testimonium.]] CASVS. Accusatus de publico iudicio nō potest in testamento esse testis. Item minor 20. annis non potest esse testis in publico iudicio.

a *Non debet.*]idest non deberet facere citari. sic supra de his, qui no. infra l. furti. §. mandati.

b *Reus.*]idest accusatus. sic ponitur infra de aeq. hered. l. Paulus. §. rei.

c *Viginti annis.*]hoc in criminali, ut supra l. proxi. dixi.

cat contraria, quod non est in testibus, &c. Accursius.

k *Assistit.*]ut & supra de proba. l. cu de aetate. & C. eo. l. iurisiurandi. Et no. hic, quod varietas locorum reprobat testes, ut in Daniele & Susanna. * Item temporis, ut in decre. 3. quaest. 9. nihilominus & 35. q. 6. cap. de parentela.

* Testes reprobat locorum varietas, ut Daniel. c. 13.

Ob carmen]CASVS. Infamauit Titius aliquem faciendo de eo libellum famosum: vnde infamatus accusauit Titium de iniuria, & fecit damnari: & sic infamatus non potest iam modo esse testis.

¶ *Sed a*]An in crimine maiestatis admittantur infames & similes qui alias repelluntur? certe non, sine tormentis.

¶ *Si testes*]Egi contra Titium ad 100. produxi testes: & reus etiam produxit: & omnes concordant inter se, testes actoris cum testibus rei. dicit sequendos honestiores & qui verius videntur dicere. Viuianus.

1† Fl. obi.
* Eum filii [illegible], quia [illegible] cum bestiis pugnauerat, [illegible] vocabant, Graeci.

d *Intestabilis.*]ut infra de iniu. l. lex Cornelia §. si quis liberum, nec ergo dicat, nec dicatur testimonium ei, ut infra de testa. l. cum lege. lo. nec testamentum facere potest, ut inf. de testa. l. si cui. §. fi. lo.

e *Magistratus.*]qui non sunt iudices in illa causa, nam si iudicaturus est, non admittitur, sed qui fuit cognitor, ad testimonium vocandus non est, ut in decretis. 3. q. 6. constituendum. secundum Azo. in summa: licet Pla. nihil dixerit, si legitti[illegible] tu potes dicere contra in secundo casu, ut C. de arb. l. ante pe. Accursius.

f *Res, conditio.*]idest causa.

citare non debet a eum, qui iudicio publico reus b erit, aut qui minor 20. annis c erit.

Arcadius qui & Charisius lib. singulari de testib.

LEX. XXI.

OB carmen famosum damnatus intestabilis d fit. ¶ Illud quoque incunctabile est, ut si res exigat, non tantum priuati, sed etiam magistratus, e si in praesenti sint, testimonium dicant. Item senatus censuit praetorem quoque dare debere testimonium in iudicio adulterii causa. ¶ Si ea rei conditio f sit, ut 1† arenarium testem * vel similem personam admittere cogamur: g sine tormentis testimonio eius credendum non est.

Hic est solemnis §. et saepe occurrit in interdicto turbatae possessionis: hoc tamen intellige siue ab eadem parte, siue a diuersis producantur: statur enim potius dignitati quam numero, quod intellige nisi in numero sit magnus excessus, ut extra eo. c. in nostra. ubi glo. Bar.

¶ Si testes omnes eiusdem honestatis & existimationis sint, & negotii qualitas, ac iudicis motus cum his concurrat: sequenda sunt omnia testimonia. h Si vero ex his quidam eorum aliud dixerit (licet impari numero i)

credendum quidem est, sed quod naturae negotii conuenit, & quod inimicitiae aut gratiae suspitione caret: confirmabitque iudex motum animi sui ex argumentis & testimoniis, & quae rei aptiora, & vero proximiora esse compererit. Non enim ad multitudinem respici oportet, sed ad sinceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lux veritatis assistit. k

Haec lex potest legi duobus modis: uno modo secundum glo. alio modo secundum Ia. But. & est lex multum not. & necessaria, quae talis est: quod si vult aliquis facere testamentum, & venientes ab intestato non patiuntur venire notarium: tunc iudex ire debet, vel mittere notarium ut possit testari. Bart.

Venuleius li. 2. de officio proconsulis.

LEX XXII.

CVrent magistratus cuiusque loci testari * volentibus & seipsos l & alios testes vel signatores praebere, quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum salua sit.

Idem lib. 1. de iudiciis pub.

LEX XXIII.

PRoduci m 2† testis is non potest in eum reum, qui ante in eum testimonium dixit.

hoc determinat lo. ut tunc habeat locum quando de certo tempore est quaestio, quae exigitur ad alicuius facti existentiam: ut si dicatur uno contextu factum esse testamentum, alias secus, ut si dicam quod possederim, & inducam plures testes, unus dicat, ego vidi eum possidere per annum, alii per alium: & sic de caeteris: eorum testimonium tenet: quia hoc solum quaeritur, an possederim: quod omnes testes dicunt: & super eo solo de quo est controuersia, inducendi sunt testes: ut supra de pet. haer. l. si quis libertate. in fi. & supra de prob. l. si arbiter. §. quoties. & l. in omni. & supra de aedil. edi. l. 1. §. causa est & C. de iur. & facti ign. l. cum falsa. sed de hoc [illegible] contenditur, an possederim, hoc autem omnes dicunt: vnde eorum testimonium tenet: nec enim quaestio est, an illa, vel illa die possederim, secundum Ioan.

Curent.]CASVS. Habeo testes contra Titium, qui videntur mori, peto a iudice, ut eos recipiat etiam ante litem contest. debet iudex adesse, & recipere, & facere scribi coram dicta eorum testium. Viu.

l *Seipsos.*]non intelligitur debere adesse, quia lo in secreto testes interrogantur, ut & arg. in Authen. ut de fun. & cu. tu. §. illud col. 5. sed quod subiicit quod testes debent adhibere, est mirum quare dic. quod debent interesse iuramento testium, non autem dicto, ut C. eo. l. si quando. Vel dic, quando tabellionem non habet, qui eorum dicta scribat, tunc faciet eos dicere coram testibus: si autem habet, tunc ipse scribat, ut hic sui ipsi, vel signatores & casus ergo lex locum habet post litem contestatam tam tunc producuntur testes, sed & ante potest locum habere, si non est in potestate producentis litem contestari, ut quia testes vel actoris testes debeant recedere, uel cito mori, ut C. ad l. Aqui. l. in lege & in Auth. de testi. §. & hic no. coll. 7. Accursius.

* Quia testare [illegible] apud [illegible] & de Signatoribus [illegible] Dua. lib. [illegible]
2† Ro. Ba [illegible] interpretatione [illegible] Dua. lib. [illegible]

g *Cogamur.*]ut in crimine laesae maiestatis, ubi omnium est exaequata conditio, ut C. ad l. Iul. maie. est, nullus. et infra de quaestio. l. ex libero. §. ipsos & §. j. & l. vnius. §. 3. Accursius.

h *Testimonia.*]in idem & pro eadem parte consentientia, siue utriusque partis sint, siue vnius, cum altera non produxit.

i *Impari numero.*]intellige quando ex vna eademque parte duo dicunt vnum, tres vel quattuor dicunt aliud, nam creditur dignioribus, secus si a diuersis partibus, quia tunc maiori numero creditur, ut supra eodem, l. 3. §. primo & sic est vna dictio impari. Vel dic etiam si a diuersis partibus producantur, credi honestioribus & sic ut hic di. cit. & d. l. supra eo. loquitur quando aequales erant: alias tantum statur numero maiori, ut arg. sup. de pact. l. maiorem. In instrumentis autem non statur alicui, siue ab eadem parte, siue a diuersis partibus producantur, secundum Ioan. ut C. de fide instrum. l. scripturae. Sed Azo dicit (quod est verius) idem in scripturis a diuersis partibus prolatis, secus si ab eadem, quia tunc potest prouidere ne producat

m *Produci.*]Quattuor modis potest intelligi. Primo ut dicas, non potest producere pro se eum, qui prius contra se testimonium dixit, quia praesumitur esse testis redemptus, sed hoc in eadem causa, secus in alia causa, ut C. eod. l. si quis testibus vel dic ut secundo non potest produci, qui ante dixit reum, l. malum testimonium in alia causa, quia qui semel est malus, praesumitur & postea, ut

vt infra de accusa. l. si cui, §. iisdem. Tertio quod non potest produci post diuulgata testificata, ut in Auth. de testa. §. quia vero. 1 & sic loquitur secundum. iura noua; licet arg. sit contra inf. de quęstio. l. repeti. Quarto ut non possit bis produci etiam ante aperturam, ut arg. C. eod. l. fi. §. sin autem. Io. & secūdum hoc dic teum ideo accusatum uel conuentum primo, tertio, & quarto: sed in secundo dic, idest malum, ut à iudice vocatus aliquid immutet. Acc.

†Hoc est verum in eadē causa: aliàs secus, vt extra eod. c. venientes. Bart.

Paulus li. 5. sententiarum.

LEX XXIIII.

Testes eos, quos accusator de domo produxit, interrogari non placuit. [a]

a T*estes. Non placuit*] qui sunt domestici testes, colligitur C. de iis, qui ad eccl. confu. l. fi. §. sanè. & C. de quęstio. l. pridem. & infra de pœnis. l. respiciendum. §. furta. Azo. & isti non debent admitti, vt hic & C. e. etiam. Accu.

Arcadius, qui & Charisius lib. singulari de testib.

LEX XXV.

Mandatis * cauetur, vt præsides attendant, ne patroni, in causa cui patrocinium præstiterunt, [b] testimonium dicant. quod & in executoribus [c] negotiorum obseruandum est.

* Concor. & hoc in casu ita tenendum est. a. 9. 6.

M *Andatis.*] C A S V S. Habeo cōtra Titium causam: non potero aduocatum meum producere in testem, item neque procuratorem uel tutorem, qui negotiū meum perduxit ad fin. Viuia.

b *Præstiterunt.*] i. præstare cęperunt eū do coram iudice. aliàs si pstitissēt vsque ad finem causæ, ad quid præstaret testimonium? certe ad nihil. Quid si nondum præstiterunt, tñ patrocinium cœperunt præstare conueniendo de salario, vel paratus erat præstare? R. spon. bene debet admitti etiam ad postulationē suę partis, cum hæc lex nō repellat eum: aliud est enim in eo, qui præstitit patrocinium, quam in eo, qui non præstitit, quia ille more corrupti testis notam euadere non potest, vt C. de adse. l. fi. in fi. Itē, quid si præstitit, & altera pars contra quam præstitit, postulet eum in testem? Resp. cum cogendum, quia φ dicitur hic, non dicitur nisi respectu suæ partis, i. ne postulante sua parte audiantur, s. prædicta ratione, ne more, &c. hic autem cessat ille timor, & illa ratio, quia & illa generalis habet locum quę est C. de lega. & constitu. l. quod fauore. & sunt hæc vera, maximè si non sumpsit aduocationem ne cogeretur ad testimonium, vel si ei ante aduocationem, vel postea incontinenti sit denunciatum ne aduocet, vt arg. infra ad leg. Iul. de adul. l. q. vxori, & ĵ quod vi aut clam. l. j. § sed & Aristo.

c *In executoribus*] idest apparitoribus negotiorum, secundum quosdam. sed Io. dicit executores, scilicet syndicos, tutores, & curatores, & similes, cum, ut domini, de calumnia iurent in causa. In procuratore contra, quod possit esse testis, cum non iuret. arg. in Auth. eo. §. quoniam vero. & de fi. instr. §. si vero. aliud iudicibus, qui modo horum negotiorum non sunt iudices, ut supra eod. l. ob carmen. § j. & facit 2 q. 6. c. statuendum. Accur.

TITVLVS VI.

De iuris & facti ignorantia.

Paulus lib. 44. ad edictum.

LEX PRIMA.

Ignorantia, vel iuris vel facti est. Nā si quis nesciat decessisse eum, cuius bonorum possessio defertur: non cedit [d] ei tempus. Sed si sciat quidem defunctū esse cognatum, nesciat autem proximitatis nomine bonorū possessionē sibi deferri, aut se sciat scriptum hæredem nesciat autem quòd scriptis hæredibus bonorum possessionem prætor promittat, cedit ei tempus: quia in iure errat. Idem & 1 † si frater consanguineus defuncti credat matrem potiorem esse. [e]

¶ Si quis nesciat se cognatum esse, interdum in iure, interdum in facto errat. nam si & libertum se esse, & ex quibus natus sit, sciat, [f] iura autem cognationis [g] habere se nesciat: in iure errat. At si quis forte expositus, quorum parentum sit 2 † ignoret, fortasse & seruiat alicui, putans se seruum esse: in facto magis quam in iure errat. [h]

¶ Item si quis sciat alii quidem bonorum possessionem delatam esse, nesciat autem ei tempus præteriisse bonorum possessionis: in facto errat. Idem est & 3 † si putet eum bonorum possessionem accepisse. [i] Sed si sciat eum non petiisse, tempusque ei præteriisse: [k] ignoret autem sibi ex successorio [l] capite bonorum possessionem competere: cedit 4 † ei tempus; quia in iure errat.

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

Quia in personis & factis & in causis sæpe prætenditur error tam iuris quàm facti, ideo de eo ponit. & nō quod quatuor sunt quæ in hac materia sunt tamen diuersa, scilicet ignorantia, scientia, error, & titubatio. Primum sumitur in mala parte, quæ scilicet debet scire, & ignorat. unde dicitur, qui ignorat, ignorabitur. 2 nescire in bona & in mala. nam omnis ignorans nescit: sed non conuertitur. sic enim hæc duo verba copulantur C. per quas perso. nob. acqu. vt l. si duo. error autem est cū aliud est quā credā. Quod aūt aliud sit errare quam ignorare, p̄ ter ex eo φ dicitur si potest possessio acquiri ignorantibus, ergo errantis, ut inf. de acqui. pos. l. si me in vacuam. §. I. titubatio vero cum homine non duo dicere. s. vel contraria scire videtur. nec alicui eorum magis animum meum applico: ut C. de condi. vnde l. si vero autem in aliis sit differentia inter prædicta quatuor, tamen quantū ad hunc tractatum non est differentia: nam omnia ad factum & ad ius referuntur.] Alia plura ad ti. huius materiā Cuiam paratis.

a Pro gl. concor. & est tex. in c. ignorātia 38. dist. melior in c. ideo, 37. dist. vbi sunt formalia verba gl.

I Gnorantia. C A S V S. Diuidit ignorantiā: quia alia facti & hæc excusat, i. non nocet. alia iuris: & hæc non excusat, i. hæc nocet. de primo datur exemplum. Decessit agnatus meus, vique ad 100. dies debeo petere bo. pos. certè si ignoro factum, i. eum esse mortuum, non currunt mihi centū dies. Secundo dicat tria, ut ecce, teremo eodem casu, scio mortuum, sed nescio quod lex deferat agnatis: certè currunt centum dies. vel scio factum, s. me scriptum; sed nescio quòd scriptis hæredibus detur secundum tabulas vsque ad centum dies: certè cedit tempus. Idem in tertio, quia credo matrem vel alium mihi præferri in hæreditate fratris.

1 † Fhr idem est si frater.

2 † Fhr. ffu.

3 † Fh. decl. &.

4 † Fhæredal.

¶ *Si quis*] Plana sunt sex responsa sequentia.

d *Non cedit.*] vt & C. qui admit. ad bo. pos. l. bonorum.

e *Potiorem esse.*] loquitur secundum sua tempora, ut insti. ad Tertul. §. I. Sed hodie nouo iure non erraret, quia omnibus ex latere venientibus præponitur, exceptis fratribus ex vtroque parente coniunctis, qui cum ea admittuntur, ut in auth. de hæredi. ab intesta. §. consequens. & in auth. ut fra. filii §. I.

f *Natus sit sciat*] & ex quibus alius sit natus, ut puta scio patrem tuum fuisse fratrem patris mei: sed puto non ideo te fuisse cognatum: & sic de cæteris. Azo.

g *Cognationis.*] i. cognationem: & per consequens ius succedendi, ut differat à 2. respon. huius l.

h *Errat.*] ergo cum quæritur an mea sit res; interdum de facto, interdum de iure quæritur. Accur.

i *Accepisse.*] cum repudiauit. Azo.

k *Præteriisse*] scilicet sciat.

l *Successorio.*] quod habet locum quandoque de capite in caput, ut cognati post agnatos, ut infra si tab. testa. nul. ex. l. I. Item eadē persona sibi succedit de capite in caput, vt qui exclusus est ab vnde liberi; idem admittatur ad vnde agnati. & si in hoc deficiat, admittitur ad vnde cognati, vt infra de successo. edi. l. I. §. sed & videndum. tertio modo de gradu in gradum, vt primo filius, secundo nepos, &

¶ Idem dicemus a si ex asse hæres institutus non putet se bonorum possessionem petere posse ante apertas b tabulas. quod si nesciat esse tabulas; c in facto errat.

Neratius lib. 5. Membranarum.

LEX II.

IN omni parte d error in iure non eodem loco; e quo facti ignorantia, haberi debebit: cum ius finitum f esse & possit, & debeat: facti autem t † interpretatio g plerumque etiam prudentissimos fallat.

Pompon. lib. 3. ad Sabinum.

LEX III.

PLurimum interest utrum quis de alterius causa h & facto i non sciat, an de iure k suo ignoret. l Sed Cassius ignorantiam Sabinum ita accipiendam existimasse refert non deperditi a † & nimium securi m hominis.

Idem lib. 13. ad Sabinum.

LEX IIII.

IVris ignorantiam n in usucapione negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat.

Terentius Clemens lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX V.

INiquissimum videtur o cuiquam scientiam alterius, quam suam nocere, vel ignorantiam alterius alij profuturam.

& similiter de alijs ordinibus, ut infra de succes. edi. l. 1. §. quibus.
a *Dicemus.* scilicet ut currat ei tempus.
b *Ante apertas.*] nota institutum posse adire ante apertas tabulas, si modo in solidum sit institutus, alias secus, nisi sit filius in potestate, ut hic & C. de cadu. tol. §. cum igitur & C. de iure deli. l. si fratris. sed constat hodie etiam ex parte institutum posse ante apertas tabulas adire, per d. l. C. de cad. toll. §. in novissimo. Accur.
c *Nesciat esse tabulas.*] in quibus sit institutus. hac ergo prima lege colligitur hæc divisio, ignorantia alia iuris, alia facti, ut plene dices ℑ. eod. l. regula. Accur.

IN omni parte.] CASVS. Proponit regulam, quod error facti excusat, iuris non. est ratio, quia ius finitum habet principium, s. constitutionem: & finem, s. codicem, ut in proœ. ffo. sed facta sunt infinita, & dat exempla quæ habes supra lege proxi. in prin. usque ad finem. Vivia.
d *In omni parte.*] scilicet iuris, ut in contractu vel quasi, vel maleficio, vel quasi & pone exempla, ut supra eod. l. 1. & infra eo. l. iuris. & l. error. & l. regula. & ut sit perpetuum quod hic dicitur, dic loqui etiam in genere singulorum, & non in singulis generum. quandoque enim similem locum habent hi duo errores ad excusandum, ut supra de iur. om. iud. l. si quis id, §. doli. & infra de adult. l. si adulterium cum incestu, §. 1. ubi mulier excusatur ab incestu errore iuris ciuilis vel facti, ut infra de re milit. l. qui cum uno §. fi. Item ut similis pœna imponatur; ut C. unde vi. l. si quis in tantam. & supra ad l. Aquiliam. l. scientiam. §. qui cum aliter.
e *Eodem loco.*] i. eodem effectu quia magis est reprehensibilis error iuris quam facti, cum hoc finitum &c.
f *Ius finitum.*] de iure in scriptis redacto hic loquitur, nõ de iuris æquitate, ut supra de le. & se. con. l. non possunt. hoc autem ius principium habet & finem, ut insti. in proœmio §. igitur. in fi. Accur.
g *Interpretatio.*] scientia, sed interpretatio verbi est aperta eius significatio, & sic facit aperte id scire. Accur.

PLurimum.] CASVS. In alieno facto, item in qualitate alterius facti probabiliter erro, non sic in meo facto, vel mei facti seu negotij qualitate ut ecce, alienum factum probabiliter ignoro, ut agnatum meum decessisse. Item qualitatem alieni facti, ut decessit testatus vel intestatus, & sic nescio putans secundum tabulas vel ab intestato. interim ergo non currit tempus centum dierum in petenda bonorum possessio. quod alias cederet; ut supra . . 1. & C. qui admit. ad bonorum poss. l. quamdiu. In meo vero facto non est probabilis, ut quia ego fullo permutavi aliud pallium pro alio, ut supra loca. l. item quæritur §. si fullo. Item in qualitate rei meæ ut si velim rescindere venditiones quas feci, dicens, quod nesciui qualitatem rei meæ, ut C. de rescind. vend. l. quisquis. & sic causa ponitur pro qualitate facti. Item quod subijcit de iure suo vel de qualitate, idest sui iuris, vel rei sui iuris, vel facti sui & hoc in prima. Secundo dicit; quod etiam si in alieno facto vel alterius rei qualitate erro, non iuste erro in casu, ut si emero servum alienum luminibus effossum, & credo eum sanum, ut supra de contrahenda emptio. & legibus l. ex quo. Vivianus.
h *Causa.*] causa appellatur ius, ut differat a facto vel dic utrumque poni pro eodem. idest pro qualitate rei, quod multa vocat ius, ut supra de iureiur. l. an ergo in alieno.

facto vel qualitate tolerabilis, sed in suo non, ut hic, & infra pro suo l. si. in fi. & supra ad Velleia. quamquam. & de inc. & condu. l. item quæritur. §. si fullo. & de act. emp. l. tenetur. & C. de rescin. vend. l. quisquis. & supra ad Macedonia. l. 3. in casu toleratur ignorantia sui facti, ut in debito repetendo, ut ℑ. de cond. indeb. l. sed & si me. & ℑ. de pac. do. l. inter locerũ. §. 1.
i *Facto.*] est factum alienum, ut inf. pro suo. l. si. Item suum; ut supra ad Velle. l. quamquam. Item qualitas facti alieni, ut supra de ædil. edi. l. 1. §. causa sui. & C. de rescin. vend. l. quisquis. Item qualitas iuris alieni & pendet ex primis duobus.
k *De iure.*] vel de facto, vel qualitate rerum suarum, ut d. l. quisquis. C. de resc. vend. & sup. de iure in. l. si. & C. si contra ius vel utili. publi. li. Accur.
l *Ignoret.*] quod est in suo vel alieno per ignorantiam facti.
m *Securi hominis.*] ut & infra eod. l. nec supina.

IVris ignorantiam.] CASVS. Duas ponit regulas. Prima quod iuris error non prodest usucapere volenti, ut si emi a pupillo, credens ei licere vendere. Secunda, quia facti prodest, ut quia credo vendentis esse, cum sit aliena. Vivianus.
n *Iuris ignorantiam.*] Ioo. hanc regulam & pone exemplũ, ut quia quis credebat sibi licere emere a pupillo sine tutoris authoritate, ut infra pro empt. l. 2. §. si a pupillo. & infra de usuca. l. numquam. facti vero ignorantiam prodesse constat, ut hic subijcit. ut si credidit dominum esse vendentem, ut in contrario casu, ut ex infra eo. l. regula. §. qui ignorauit, vel ut insti. de usuca. in prin. Huic regulæ in prima parte videl. derogari. ecce enim fructuarius ancillæ putans ad se eius partum pertinere iure usufru. si ita errando in iure vendidit & tradidit bona fide usucapio emptori accipienti procedit, ut institu. de usucap. §. item si is. Sed respon. ibi non prodest ipsi ignoranti, vel erranti, sed alij s. scilicet emptori. Dicet quis ergo hoc est contrarium alij regulæ, alterius ignorantia, &c. sicut infra eodem, l. iniquissimum? Respon. ignorantia alterius per quem non quæro, nec a quo causam habeo, mihi non prodest, at emptor a venditore causam habet. Item secundo derogari videtur, ut si vir uxori credenti sibi posse donari de iure donauit, usucapit uxor ut infra pro dona. l. si vir uxori. Sed respondeti potest, quod error considerato genere errabat in iure. putabat enim omnem donationem inter vir. & uxor. valere, sed considerata specie illius donationis non errabat in iure, erat enim res aliena, quæ donabatur a viro: quæ, quia donator non fit pauperior, non reuocatur, ut infra de donatio. inter vir. & uxorem. l. sed si constante. & l. si sponsus. §. si quis rogatus. Sed in secunda parte videtur derogari. nec enim cuiuslibet facti ignorantia prodesset, ut si puto rem non esse furtiuam, quæ est, ut insti. tu. de usucap. §. quod autem. Sed respondeti potest illud ideo contingere, quia lex inhibet usucapionem, ut infra de usuca. l. ubi lex. & nota, quod hæc lex est filia illius. infra eodem iuris.

INiquissimum.] CASVS. Procurator meus cui mandaui emit Stichum vitiosum servum me sciente. vitium ipso procuratore nesciente. mea scientia sibi non nocet quo minus redhibitoria agat; & sua ignorantia mihi agere volenti non prodest, ut supra de ædil. edict. l. cum mancipium. § si. Vivia.
o. *Iniquissimum videtur.*] pone exemplum ut in sup. supra de ædil.

a † Desidiæ perditi legit Bud. in... Vt Quinti. lib. 2. c. 1. ac † Fl... dust... magum.

ædil.edict.l.cum mancipium.§.vltimo primæ parti, & h eundæ huius regulæ ob. secundam Im.quia per quos nobis acquiritur, eorum scientia nobis obest & ignorantia prodest, ut supra de contrahen.emptio.l. in huiusmodi, & de ædil. edict.l cum mancipium Sed responde, quod non alij, sed nobiscum idem uidentur. Item obest. secundæ parti. infra de liber. cau.l.liberis.§.si vno. Sed illud contingit ex delicto eius, qui le vendebat, vt supra de mino.l.si ex causa.§. Papinia. Item ob primæ parti, quia scientia venditoris nocet emptori rei mobilis ad vsucap. vt infra de excep.do l. apud.§. de authoris. Sed respon. ibi non tam scientia venditoris, quæ est uitium personale, quàm furti vitium, quod reale, nocet, vt instit. de vsucap.§.furtiuæ, aliud autem in immobilibus, vt Institu.de vsucapio.§. quod autem, licet hodie idem quod in mobilibus, vt in Authen. vt spon.lar.§ rursus.colum.8 Item ob. quia scientia testatoris obstat hæredi, ut instit.de vsu cap.§diuina. Sed respon. eadem persona esse videtur, ut in Auth. de restitut. à imo. præ §.1.coll. Item ob. C.de epist au.l.si legibus. Sol. vt ibi.

* Concor. cum hac gl. super verbo de fa... ob externum mu... tecato. extra de vestitu...

1 † Fallit in non

* Vi. l.curio §.C de curios. Statuto. lib. 12.

Vlpianus lib. 18. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX VI.

NEc supina a * ignorantia ferenda est factū b ignorantis: 1 † nec scrupulosa c inquisitio exigēda. Scientia.n. hoc modo æstimanda est, vt neq; negligentia crassa, aut nimia securitas satis expedita sit, neq; delatoria d curiositas * exigatur.

Papin. lib. 19. quæstium.

ij LEX VII.

IVris ignorantia e non prodest acquirere volentibus: suum vero petentib. non nocet.

Idem libro primo diffinitionum.

LEX VIII.

ERror facti ne maribus quidem in damnis f vel compendijs obest. g Iuris autem error nec fœminis in compēdijs prodest. h Cæterum omnibus iuris error in damnis amittendæ rei suæ non nocet. i

velle, vt infra de verborum signi.l.alleuationis, vel si per bonum dissuli soluere debitum canonem, vt C. de sacro sanct. eccle authen. qui rem Idem est si rem meam quā alius possidet, puto mihi licere auferre. nā nihilominus punior, ut institu. vi bo. rap §.1. & idem quando contra præcepta legum quis comparat. nec enim prætextu ignorantiæ effugisset pœnas, ut si emit rem ecclesiasticam illicitè, uel ascriptitios sine terra, ut C. de sacrosan. eccles. authen. qui acs., & infra de agric. & censi. l. quemadmodum. atque in hic est delictum, non solum iuris ignorantia, sicut fuit supra in inualente. Accursius.

NEc supina.] CASVS. Emebam seruum vitiosum, postea uolo agere redhibitoria. vel quanto minoris: refert an fuerit vitium apparens, ut quia occuli erant effossi, & tunc non possum, quia supinè ignoraui. an erat luscus, quia videbatur videre: ita habebat pulchros occulos, sed non videbat: & tunc agere possum. Viuianus.

a *Nec supina.*] exemplum supra de contrahen.empt.l.ex quo. & inf. eo.l. regula.§. sed facti. Accur.

b *Factum.*] scilicet alienum. Accursius.

c *Scrupulosa*] imò quandoque, vt supra de in rem ver. l.3.§.penul.ibi, curiosus, ergo, &c. Sed ibi idem, quia aliū ex alterius facto in solidum obligare voluit, vt supra de ex. t.l.si. Acurs.

d *Delatoria.*] idest & maxima diligētia quam hi habēt, qui solicit sunt semper inquirere de bonis uacantibus, ut ea possint deferre in fiscum. Not ergo ex hac l. medium tenendum, † vt supra si quis cau.l.secunda, §. antepenul. & supra de instito l.sed & si.§ proscriptū, & supra man. l.si fideiussor.§.si cum debitor in si.

1 Concor. c. j. de offi. custo. & c. quæ sunt. de offi. delega. unde uersus; Maior. n. medijs gratia rebus inest.

IVris ignorantia.] CASVS. Emi à pupillo credens ei licere vendere: & sic ero in iure: non possum vsucapere, vt supra eod l. iuris. Secundo soluo indebitum credens me teneri ex inutili contractu: repeto condi. indebiti. Viuianus.

e *Iuris ignorantia.*] exemplum primæ partis sume, vt infra de vsucap. l. nunquam. exemplum secundæ sumè in indebito soluto per errorem iuris, vt ex stipulatu inter absentes, vt diff. rat à l. sequen. primæ enim parti ob. ecce enim bo. fi. possess. hæreditatis esse videtur, qui errat in iure: & sic non tenetur nisi inquantum locupletior est, cum malæ fidei teneatur etiam in eo, in quo non est locupletior, vt supra de petitio. hæred. l. sed & si. §. scire. & l item veniūt §.cum autem. Sed responderi potest ibi non prodesse in acquirendo, sed in non perdendo, vt potè cum teneatur reddere in quo locupletatus est, ratione autem eius in quo non est locupletior, non dicitur prodesse in acquirendo: sed in non perdendo. Item in secunda parte regulæ videtur derogari circa præscriptiones, quæ sunt inspectæ ad rigorem conseruandum. ecce enim si nesciens mihi obstare præscriptionem 10. anno. vel 20. vel 30. vel tricennij, tacui his spatijs in repetendo rem meam: postea non admittat etiam si ignorantiam iuris prætendam, vt C. de præscrip. 30. ann. l. sicut, & C. de præscriptio. longi tempo l. fin. vel si distuli facere inuentarium, vel C. de iure delibe. l. fin. § nouali. sed in his videor

ERror facti.] CASVS. Si errore facti credens me debere, puta cum seruo meo promissum est qui non erat soluendo, repeto condi ind. Item in compendijs non nocet, ut si ignoraui decessisse agnatū meū, ut supra l. prima, uel quia credo rem quam emo, esse uendentis, ut supra l. iuris. § facti. & hoc in masculis, non tantum in fœminis. Secundo dicit, quod error iuris non prodest in lucris, seu compendijs, ut scio decessisse agnatum, sed nescio iure agnationis deferri bonor. poss. Tertio quod iuris error non nocet in damno uitando, ut in eo, qui soluit indebitum per errorem iuris, repetit, ut l. iuris. §. suum uero. Viuianus.

f *In damnis*] pone in indebito, ut supra l. proxi. de compendijs, dic ut supra l proxi.

g *Obest.*] scilicet negotio integro, ut C. eo. l. error.

h *Prodest.*] ut supra l. proxi.

i *Non nocet.*] huic fini derogatur in eo quod dicitur, libertum temerè uocantem patronum in ius teneri in quinquaginta solidis: nec posse prætendere ignorantiam iuris, ut euitet pœnam, ut C. de in ius uoc. l. 2. Solu. Quidam distinguunt, an ignoret leges ueteres, quod licet, an nouas constitutiones, quod non licet, quia sunt dicta imperatorum, ut C. eodem, l. constitutiones. hoc non ualet, ut C. de leg. & const. l. leges. Dic ergo, quod in hoc casu est error quasi naturalis iuris, quo tenemur ad benefaciendum benefacientibus nobis, ut plenè dicas infra eadem l. proxi. Item hic extra iudicium. in iudicio secus, ut l. non fatetur. infra de confess. Accurs.

REgula.] CASVS. Duo continentur in hac regula: dat exempla sup. eod. l. 1. in princip. Secundo dicit uidendum ut habet locum, scilicet ista in utroque suo dicto quod dicet in §. sed facti. usque in finem. sed quædā præmittit, quæ plana sunt.

¶ *Sed facti.*] Dixi proxi. l. ignorantiam facti non nocere: sed hoc nisi sit supinatur ecce, proscripsi ante stationem ne aliquis contrahat cum seruo meo Ianuari, qui in ea stabat, & literis claris, ut omnes scirent legere tu contraxi cum eo, ex quo contractu uis conuenire me institoria. non potes.

¶ *Sed iuris.*] Dixi in prima, l. iuris ignor. nocere: hoc intelligi si ipse qui ignorauit, erat peritus, uel iuris peritorum habeat copiam: aliàs non nocet. hæc autem distinctio, potuit alios consulere, uel non, rarò habet locum, quia tunc tantum habet locum quando lucrum quæritur: puta quia ignorabam iure agnationis deferri bonor. possess. non autem de damno quæritur, quia tunc indistinctè non habet hæc distinctio locum: quia indistinctè non nocet.

¶ *Si quis ius ignorans.*] Si hæres, cum posset uti falcidia detrahenda de legatis, non deduxit: quæritur an possit repetere per condict. indebi. & si quidem errore iuris, quia non credebat sibi licere, & non repetit. aut facti, ut quia plus credebat esse in bonis, & tunc repetit. Ex prædictis colligitur solutio talis quæstionis de facto Testator legauit reipublic. 100. in opus aquæductus

hæres soluit totum: an possit repetere q vltra est solutū quàm per legem Falcid. licuisset? & dicit, q aut sciens totum in aquæductum impendit: & tunc non possit repetere: tum quia sciens: cum quia in fauorabilem rem impensum est: quia res publi. non debet de suo facere quod alius de suo voluit fieri. Si vero ignorans: aut factum, & pôt petere, aut ius, & non potest. Tertiò quæritur, an hæc eadem habeant locum & si priuato sit legatum, & dicit idem. Itē & si non in opus aliquod, & sic generalis est prædicta distinctio, hoc autem probat per duo generalia, cum verba constitutionis Imperatoris, cuius verba proparte retulit supra eadem l. §. primo, quia verba sunt generalia: ita regula, quæ sequitur, est generalis. Viuianus.

1 † Pla. doctl. co.

2 † Duar. & in fæminis.

3 † Pla. dictum.

Paulus libro singulari de iuris & facti ignorantia.

LEX IX.

Regula est, a iuris b quidem ignorantiam cuique nocere: facti vero ignorantiam non nocere. Videamus igitur quibus in speciebus locum habere possit, c eo 1 † ante præmisso, quòd minorib. vigintiquinq; annis ius ignorare permissum est; quod 2 † & fœminis in quibusdā d cautis pp sexus infirmitatem datur. 3 † Et ideo sicubi nō est delictū, e sed iuris ignorantia: non læduntur. f Hac ratione g si minor 25. h annis filiofam. crediderit. i subuenitur ei vt non videatur filiofamil. credidisse.

¶ Si filiusfamil. miles à commilitone hæres institutus, nesciat sibi etiam sine patre licere adire: k per constitutiones principales ius ignorare l potest: & ideo dies ei 4 aditionis m non cedit.

¶ Sed facti n ignorantia ita demum cuiquam non nocet, si non ei summa negligentia objiciatur. Quid enim si omnes in ciuitate sciant quod ille solus ignorat? o Et rectè Labeo definit, scientiam neque curiosissimi neque negligentissimi hominis accipiendam, verum eius, qui eam rem diligenter

4 † Alberu.

a Regula est.] dic q ignorantia alia facti: alia iuris: & facti alia probabilis: non probabilis. Item iuris, alia iuris, naturalis, alia quasi naturalis: alia ciuilis iuris. de prima scilicet naturali pone exemplum in filio, qui credebat sibi licere pulsare patrem: vel non procurare eum furiosum: vel captiuum non redimere: cum ipse filius sit maior 18. ann. & ideo ei non parcitur quo minus exheredetur: vt cum Authenticum de appella. cog. §. causas. Item si putauit sibi licere furtum facere, vt instit. de obligatio. quæ ex delic. §. primo. Idem in alio delicto quod iure naturali prohibetur admitti, vt in adulterio: vt infra ad leg. Iuliā de adul. l. si adulterium. §. nonnunquam in fine. ibi, nam & mulieres, &c. secus autem si putem mihi licere rem meam auferre, quia magis in iure ciuili, quàm naturali erratur. & ideo excusor à pœna furti: vt institu. vi bon rapt. §. quia tamen, non tamen excusor à pœna constitutionis, vt C. vnde vi l. si quis in tantam. De secunda, scilicet quasi naturalis iuris, pone exemplum in liberto & patrono vt C. de in ius vocan. l. secunda. Item in eo, qui excusat nauem contra principem, cui naturaliter reuerentiam debemus, vt C. de sacrosanctis eccle. l. iubemus. Item in matre, quæ prætextu ignorantiæ iuris non petijt tutores filijs suis, nec excusatur vt euitet pœnam, vt C. qui pet. tuto. l. sin. quæ pœna est, vt non succedat ei in pupillari ætate decedenti, vt C. de legi hæredi. l. sciant. Item in eo, qui mutuat filiofamiliās: cum quasi naturaliter debeat scire, quod potest facilè pater à filio propter hoc occidi. nam propter hoc repetitio denegatur, vt supra ad Macedon. l. prima. Item in muliere, quæ nubit intra tempus luctus, & de his duabus ignorantijs, scilicet iuris naturalis vel quasi, potest hic intelligi, & propriè ponuntur verba hic posita. De tertia, scilicet iuris ciuilis, & pone bro subdistingue, quia aut certat de damno vitando: & exemplum, vt supra eodem, l. prima & in hoc tertio membro tunc non nocet, vt supra eodem, l. iuris ignorantia, hoc tamen fallit in indebito: vbi per ignorantiam iuris ciuilis solutum dummodo naturaliter debeatur, non repetitur, vt C. ad legem Falcidiam. l. error. nec obst. quod dicitur C. eodem, l. si post. quia ibi non tradidit secundum R. & Pet. Vel loquitur ibi de ignorantia facti, vt si vij. sigilla esse credebat. si autem de lucro certet, subdistinguit, an potuit consulere peritiores. vt tunc ei noceat, id est, non prosit. vt hic. an non, ut tunc non noceat, ut infra eodem, §. sed iuris. Facti autem ignorantia si est probabilis, ut in facto alieno, ut infra pro suo. l. fina. in fine, & prodest in compendijs, & non nocet in damnis regulariter, ut hic, & supra eodem, l. error. & l. in omni parte, & infra eodem, §. l. sed facti. & hoc est quod dicitur. C. eodem, l. cum falsa. si profitear, subaudi extra iudicium esse maternum quod erat maternum, nō enim præiudicabitur mihi in tali falsa demonstratione nisi transigam vel deferam iuramentum, vt C. eodem, l. si non in iudicio autem facta confessio, scilicet q esset paternum, præiudicaret, vt infra de confess. l. certum. non probabilis, vt in suo facto, vt supra ad Velleian. l. quā qui. nisi in casu, vt supra de condi. indeb. l. sed si me putem. Item nō probabilis etiam in alieno facto, si est supinus, ut infra eodem, §. sed facti. Falsunt autem prædicta, quæ de errore diximus, in minoribus, fœminis, & militibus, vt subijcit hic. Item fallit si in iudicio erretur per errorem iuris, nam etiam in damnis nocet, vt infra de confess. l. non fatetur. Item fallit vt error etiam facti noceat si non est integrum negotium in quo est erratum extra ius, vt C. eodem l. error. nisi in casu, vt supra quando acti. de pec. est an. l. quæsitum, & forté ideo, quia ibi erat communis error, non specialis errantis. vel prætendebat errorem suum, & scientiam vel dolum aduersarij, vt supra de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Accursius.

b *Iuris.*] pone exemplum de vtroque I. eo. l. j.

c *Possit.*] vtraque regula, sed prima respon. infra ea l. §. sed facti. usque in finem. l. & de minori. l. si ex causa. §. nunc videndum.

d *Quibusdam.*] non ergo omnibus. Sed qui sunt hi speciales casus ubi mulieri succurritur? Respon. in deserta accusatione per errorem iuris, ut infra ad Turp. l. prima, §. accusationem & l. mulier. Item si non exhibeat instrumenta, ut C. de eden. l. prima, § fin. Item si ascripsit legatum, ut infra ad legem Corneliam de fal. l. diuus. §. quæsi. Item si per incuriam uel negligentiam falsam monetam cudi patiatur in prædio suo, ut C. de fal. mon. l. prima, §. primo. Item si se detulerit. ut infra de iure fisci l. secunda, §. fina. Item si à locuplete debitore ad inopem se nouauerit, ut infra soluto matrimo. l. si cum dotem, §. si mulier. Item si pro alio fideiubeat, ut supra, qui satisda. cog. l. de die §. minori. & hæc in damnis illata mate, ut C. eo. l. fina. in lucro autem dic, ut supra eo l. error. a resp. Accursius.

e *Non est delictum.*] ut in prædictis casibus.

f *Læduntur.*] scilicet mulieres in damnis, in lucris autem non prodest, ut supra l. proxi. §. iuris autem.

g *Hac ratione.*] non proximi, sed superioris dicti.

h *Vigintiquinque annis.*] pone exemplum C. si aduer. solu. l. indebitum. succurritur ergo minori in contractu uel quasi, & in maleficio uel quasi, si errat iure ciuili, non naturali, uel quasi, uel erretur in delicto. nam iuuatur, si modo delicta non prouenient ex animo, ut hic, & supra de mino. l. si ex causa. § nunc uidendum.

i *Crediderit.*] ut & supra ad Maced. l. si quis patrem. & de mino. l. uerum. § fin. Accur.

k *Adire.*] iure prætorio secūdum sol. intra centum dies sibi a lege concessos, uel institutus si adierit intra annum.

l *Ignorare.*] milites enim, &c. ut C. de iure deliberan. l. fi. in princip.

m *Aditionis.*] centum dierum iure prætorio, vel ciuili die institutorum si adierit intra annum.

n *Sed facti*] scilicet alieni.

o *Solus ignorat.*] utique non subuenitur ei, idem & si modici,

inquirendo a, notam habere possit.

¶ Sed iuris ignorantiam non prodesse b Labeo ita accipiendum existimat, si iurisconsulti copiam habeat, vel sua prudentia instructus sit: vt cui facile sit scire, ei detrimento sit iuris ignorantia. quod raro c accipiendum est.

¶ Qui ignorauit venditorem rei dominũ esse, plus in re d est, quam in existimatione mentis: & ideo tametsi e existimet se non a domino emere, tamen si a domino ei tradatur, dominus efficitur.

Nota, quod si præfatio legis est generalis, licet lex sit specialis, generaliter intelligitur. Idem etiam si lex est specialis, ratio tamen est generalis, quod generaliter lex est intelligenda. h. d. Bart.

¶ Si quis ius ignorans, lege Falcidia vsus non sit: nocere ei dicit epistola f diui Pij. Sed & Imperatores Verus 1 † & Antoninus in hæc verba rescripserunt: Quod ex causa g fideicommissi indebitũ datum est, si non per errorem h solutum est, repeti nõ potest. Quamobrem Cargiliani hæredes, qui cum ex testamento eius pecuniam ad opus aquæductus reipublicæ Cyrenensium 2 † relictam soluerint, non solum cautiones non exegerunt, (quæ interponi solent, ut quod amplius accepissent municipes quam per legem Falcidiam licuisset, redderent) verum etiam stipulati sunt, ne ea summa in alios vsus conuerteretur, & scientes prudentesque passi sunt eam pecuniam in opus aquæductus impendi, frustra postulant reddi sibi a republica Cyrenensium, 3 † quasi plus debito dederint, cum sit vtrumque iniquum, & pecuniam, quæ ad opus aquæductus data est, repeti, & rempublicam ex corpore patrimonij sui impendere, & in id opus, quod totum alienæ liberalitatis gloriam repræsentet. Quod si ideo repetitionem se eius pecuniæ habere credunt, 4 † quod imperitia lapsi legis Falcidiæ beneficio vsi non sint: sciant ignorantiam facti, non iuris prodesse, nec stultis i solere succurri, sed errantibus.

Exempla non arctant regulam. vide supra de legi. l. iura non in singulas. per Cyn. & Barto. in l. omnes populi. in 6. principali quæstio. ver. item quæro si statutum est prolatum in persona vnius.

¶ Et licet municipum K 5 † mentio in hac epistola fiat, tamen & in qualibet persona idem obseruabitur. Sed nec quod in opus 6 † aquæductus relicta esse pecunia proponitur: in hunc solum casum cessare repetitionem dicendum est, nam initium l constitutionis generale est. demonstrat enim, si non per errorem solutum sit fideicommissum, quod indebitum m fuit, non posse repeti. Item & illa pars æque generalis est, vt qui iuris ignorantia legis Falcidiæ beneficio usi non sunt 7 † nec possint repetere, ut secundum hoc possit dici, etiam si pecunia, quæ per fideicommissum relicta est, quæque soluta est, non ad aliquid faciendum relicta sit, & licet consumpta non sit, sed extet apud eum, cui soluta est, cessare repetitionem.

Papinianus libro 6. responsorum.

L X X.

Impuberes sine tutore agentes nihil n posse vel scire o 8 † intelliguntur. p

lieri, & supra de inst. l. sed & si. §. proscribere. secundum Ioan. sic & econtra parcit alicui si ignorat, qd maior pars, vel omnes ignorant, vt supra de off. præt. l. Barbarius. Facit ad istum sup. eo. l. plurimum. in fi. & l. nec supina. & supra de contrahen. empt. l. ea quæ & l. & si consensum. §. ignorantia. & 37. distinctione. in fi.

a *Inquirendo.*] & si non diligenter inquisierit Ioan.

b *Non prodesse.*] idest nocere. Azo. vel proprie, ut statim dicit Iurisconsu. ut & infra de bon. poss. l. in bonorum.

c *Raro.*] idest, raro est locus huic distinctioni. habuerit copiam Iurisconsulti vel non, sed in lucro tantum; in damno autem quamuis Iurisconsulti copiã habeat, tamen sibi subuenitur, ut supra eo. lege, iuris ignorantia. & l. error. in fine. Accur.

d *Plus in re.*] i. in veritate quam in opinione, ut institutio. de leg. §. si quis rem. Et argu. sup. de neg. gest. l. si pupilli. §. si quis quasi. & facit infra de fal. l. impuberes §. 1 & de acquirendo rerum domi. l. liber homo.

e *Tametsi.*] idest, quamuis.

f *Epistola.*] & lex Codicis, ut C. ad legem falcidiam. l. error. Accur.

g *Ex causa.*] hæc verba generalia. Accu.

h *Per errorem.*] s. facti probabilis, ut d. l. error. Accur.

i *Nec stultis.*] nota stultis non succurri, vt infra, quod vi aut clam. l Scrutus. & appellat stultũ, qui ius ignorat, ut arg. C. de legi. & consti. l. leges sa. & facit ĩ. de admi. tuto l. impuberi. Ac.

K *Et licet municipum.*] modo incipit commendare epistolam, & licet. &c. quæ huc vsque durat.

l *Nam initium*] Nota quod si initium est generale, & tota lex generalis est, sic & inf. de auro & argento leg. l. species. arg. ɔ. inf. de lib. leg. Aurelius. §. Sticho. genus est ibi quod ex causa fidei commissi indebitũ datum est, si non per errorem solutũ est, repeti non potest. sed postea ibi, q̃ ob rem &c. dicit in specie.

m *Indebitum.*] sciuiliter. Accursius.

Impuberes] Casus. Si in prædio pupilli cudatur falsã moneta, aut pugnatur, an sciens perdat prædium? Dicit quod non, quia nihil scire intelligitur. Viuia.

n *Nihil posse.*] de facto.

o *Scire.*] de iure. Accursius.

p *Intelliguntur.*] in sui præiudicium, ut C. de fal. mo. l. prima. §. impuberes, & arg. sup. ad Macedo. l. si quis patrem. in fi. & infra quod fal. tuto. autho. l. pupilli. & supra de iureiurando. l. qui iurasse. hoc autem intelligi potest de non proximo pubertati, & de eo, q non est doli capax, alioquin cum dolum committat, scire dicetur de iure, & de facto. Accursius Florentinus.

DE

1 † *Fl. Seuerus.*

2 † *Flor. Cirtensium, quod Illuminem quidam probant damnata hac Cyrenensium, omnes Cyrtensium conseruatam caput Regni Messyliorum. ex lu. 30. Liui.*

3 † *Cyrtensium.*

4 † *Alias, dixerunt.*

a *Hæc verba ponuntur in c. ex parte in gl. Mercenalis, extra de [illegible].*

5 † *Municipium.*

6 † *Plin. de opere.*

7 † *Alias, possint repetere siue negatione.*

8 † *Alias, nihil posse de facto uel de iure scire mod. leg.*

DE SPONSALIBUS.

Diximus de contractibus rerum, nunc de contractibus personarum, idest nuptijs, sed quia sponsalia praecedunt, ideo de his praemittit. Latinus exordiendo materiam de. laeat Cuiacium suis paratitl. ad hunc tit.

conditione dic vt no. extra de condi. appo. ca. fi.
f *Absentem.*] per nuncium, vel literas, ut inf. eo. l. fi. Acc.
g *Post.*] vt inf. e. l. in sponsalibus. Sed quid si poeniteat absentem antequam absens consentiat, ar. quod nō sunt sponsalia, vt ℥. de iureiur. l. non erit. in fi. & ℥. de acq. pos. l. absenti, sed arg. ℥. de ac. haer. l. si quis mihi. bona. §. fi. & l. qui. seruū & C. de repu. l. licet. & inf. de aqua plu. arc. l. in dicto. Accursi.
h S *puellae Spon.*] nec matrimoniū, ut C. de nup. l. in copulandis. nec procuratorē, ut C. de proc. l. neque nec repudiare bonorum possessionē, vt ℥. de suc. edi. l. j. §. tutor. Et sic no. quod non est similis ptās tutoris patriae potestati. pr. n. dissoluit, ut. ℥. eo. l. in potestate. Accur.
i I *N sponsalibus. Testium.*] l. in scriptis sponsalia. Azo.
k *Spondeat.*] v. C. de nup. l. neque sine.
l *Desideratur.*] vt eorum quorum in potestate est, ut inf. ti. j. l. 2. & C. de nuptijs. l. fi. vt pie penis.
m *Nisi euidenter.*] No. intelligi consentire, nisi contradicat ex quo scit. vt ar. ℥. sol. ma. l. 2. §. voluntatem. Sed ar. contra. ℥. de fur. l. qui vas. § ex voluntate. Accur.
ADDITIO. Dic, quod hic est fauor matrimonij, & pp coniunctionē pronatā, argu. l. si seruus. ℥. de don. inter vir. & vxo. Itē, qua contradicēdo posset impedire, ar. eius, quod no. in l. Caius. ℥. de pig. act. secundū. Bar.
n F *Vror impedimento.*] & ven. li. tioni, vt C. de contrahen emp. l. 2.
o *Non infirmat.*] sicut nec vẽ matrimoniū, & vt ℥. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & infra tit. j. l. oratione. §. fi.
p Q *Vaestum. Collata.*] idest de facto celebratae: quantum ad ipsorum no tum, quia duxit eam in domum.
q *Praecesserint.*] antequam fieret ductio in domum.
r *Nuptae.*] scilicet de facto tantum.
f *Facta.*] licet in consenserint eiu tioni, non tū ideo consensit nuptijs contrahendis, & consentire potest in ... ubinam.

DIGESTORVM.

SEV PANDECTARVM, Liber XXIIII. 1 †

TITVLVS I. De sponsalibus. *

Sponsalia sunt per verba de futuro, & a spondeo dicuntur, a quo etiam descēdit appellatio sponsi. Ba.

Florentinus lib. 3. Institu.

LEX PRIMA.

SPonsalia [a] sūt mentio & repromissio futurarum nuptiarum.

Vlp. lib. sing. de sponsalib.

LEX II.

SPonsalia autem dicta sunt a spondendo, nam moris fuit veterib. stipulari [b] & spōdere sibi vxores futuras.

Florentius libro 3. Instit.

LEX III.

VNde & sponsi sponsaeque appellatio nata est.

Contrahuntur sponsalia nudo consensu inter praesentes, vel inter absentes per epistolam. Bald.

Vlpianus li. 35 ad Sabinum.

LEX IIII.

SVfficit nudus [c] consensus [d] ad constituenda sponsalia. Denique constat [e] & absenti absentem [f] desponsari a [2] posse, [g] & hoc quotidie fieri.

Pomp. lib. 16. ad Sabinum.

LEX V.

HAec ita, si scientib. his qui absunt, sponsalia fiant, aut postea ratum habuerint.

Eius est dissoluere, cuius est ligare. Bar.

Vlpianus li. 25. 3 † ad Sabin.

LEX VI.

SI puellae tutores ad infringenda 4 † sponsalia nūcium miserint, non putarem suffecturum ad [h] finiendam nuptiarum spem [h] hunc nuncium, non magis quam sponsalia posse eos solos constituere, nisi forte oīa ista ex voluntate puellae facta sint.

Tantum valet id quod fit sine scriptura, quantum id quod fit cum scriptura. Ba.

Paulus libro 35. ad edictum.

LEX VII.

IN sponsalib. nihil interest [i] vtrū testatio [k] interponatur an aliquis sine scriptura spondeat. [k] In sponsalib. ēt cōsensus eorum exigendus est, quorū in nuptijs desideratur. [l] Intelligi tū semper filiae patrē cōsentire, nisi euidēter [m] dissentiat, Iulianus scribit.

Quaedam impediunt facienda, quae non impediunt iam facta ad id quod no. l. patre furioso. supra de his qui sunt sui vel alie iur.

Caius li. 11. ad edict. prouin.

LEX VIII.

FVror [n] sponsalib. impedimento [n] fit, plus quā matrimoniū est; sed postea interueniens spōsalia nō infirmat. [o]

Per ductionem ad domū, sponsalia nō praesumuntur contracta, durant tamen si ante ductionem contracta fuerunt. Bal.

Vlpianus lib. 35. ad edictum.

LEX IX.

QVaesitum est apud Iulianū, an sponsalia sint ab duodecimū annum, si fuerint nuptiae collatae, [p] 5 † Et semper Labeonis sententiam probaui, existimans, si quidē praecesserint [q] sponsalia, durare ea, quāuis in domo loco nuptae [r] esse coeperit. Si vero non praecesserint, hoc ipso quod in domū deducta est, non videri sponsalia facta. [s]

a *Sponsalia.*] sed an sine sponsalib. possint esse nuptiae? Rū ut quandoque, si ponas aliquam ductam in domum & in eadē domo contractū matrimonium. Azo. vel etiam in domo mulieris per verba de pñti. Accur.
b S *Ponsalia Stipulari.*] stipulatio pōt interuenire, sed non est necessaria, quia & inter absentes cōtrahūtur, ut ℥. eo. l. 4. & fi. Vel dic esse spōle in ea, vt inter absentes cōtrahatur, alias aūt cōtra vt insti. de inut. stip. §. Itē verborum. et hac tñ stipulatione & repio agi. Sed cur nō agatur ad interesse si foemina diues est, cū sit rei honestae stipulatio? ar. contra ℥. de verb. obl. l. Titia. & quarum re ac. nō da. l. j. §. quaero. Accur.
c S *Vfficit nudus.*] a stiplone, non a verbis. vt ℥. l. 1. Accu.
d *Consensus.*] vt & ℥. e. l. fi. & l. sponsalia. & hic in sponsalitus. Acc.
e *Constat.*] an idē in matrimonio, quod inter absentes cōtrahatur? Vẽ quod sic, vt ℥. ti. j. l. denique. quia solo cōsensu cōtrahitur & verbis, ut ℥. de iu. do. l. mutus. & ℥. de reg. iu. l. nuptias. vñ vẽ ēt inter absētes posse cōtrahi. & in diē, & sub cōditione, ut ℥. de ac. & obl. l. cōsensu & insti. de cōtrah. ēp. & emp. Sed cū vẽ cum matrimoniū sit actus legitimus, & de iure cautum introductus vẽ non fieri inter absentes, vel in diem, vel sub cōditione, nā & emancipatio solū obtentu fit, sic tū in diē uel sub conditione, ut ℥. de reg. iu. l. actus. sed ibi de certis actib. dicit idem. pro hoc est, quod legitur ℥. de adop. l. neque absens. Acc.
ADDITIO. Tu dic, quod matrimoniū pōt cōtrahi per procuratorem & fundatur in psona dñi, vt casus de proc. c. fi. j. li. 6. sed an possit ... subi sub ...

1 † *Alias 28. Basilicōn.* * *De iure & more veterum sponsaliorum. Gell. li. 4. c. 4. & de Dot. ... Tit.*
2 † *Flor. desponderi.*
3 † *Fl. lib. 35.*
4 † *Fl. form.*
r † *Immo sequit Bar. hic collatae nuptiae dicuntur dilatae seque.*
5 † *Vide Bar. hic, & Alcia. lib. 12. parerg. cap. ... ver. ad Lara. Dua. in ... interpretatur, ... adhuc admit.*

a In potestate. Potest.] ut ins. de repu. l. si cunda, in fi. sed nuptias nõ, ut C. de repu. l. dissentientis, & infra de dona. inter virum & vxorē. l. cum his. §. si ei nu- tum, idem in matre, vt non faciat diuortium illi. et vt C. de repud. l. filiæ.

b Extinguet] i. faciet vt non nascatur. Accursius.

c Qua.] scilicet conditio.

d Non secuta.] id est si illa nolit nubere. Accursius.

e Consentire.] pater.

f Sponsalia. Sicut.] vt & supra eo. l. sufficit.

g Sed ea. Intelligitur.] vt & ins. soluto matrimonio. l. dotem. Accur.

h Eligat.] ergo si dignum eligat pater, cõtrahuntur sponsalia sine voluntate filiæ, secus tamẽ asseritur in filio: vt infra l. prox. Ioan. 1 tamen dicit idem in filia, quod in filio: ut nunquam cõsistant sponsalia sine voluntate filiorum & filiarũ: sed tamen vbi dignum eligat pater, contrahit causam ingratitudinis nisi consentiat, ut fit in aliis causis, vt in Authen. vt cum de appel. cog. §. si alicui. col. 8. Itẽ contra. C. de nuptijs. l. viduæ. ubi exiguur filiam consentire, et si dignum sibi eligat pater, & eius volũtas præfertur. Respo. hic loquitur de ea tantũ, quæ est in potestate, ibi de emãcipata. vel dic, quod de vtraq; e loquitur. hoc tamen non est verum, nisi ipsa sibi dignum eligat, ut ibi.

f † Inclusa alias desunt. 1 Istã opi. tenet Ioan. An. dr in c. 1. extra de desp. impu. secundum Bald.

i In sponsalibus. Vt in matrimonijs.] id est talis, ut in matrimonijs, sed alia scilicet septem annorum, ut subijcit. Vel nõ est definita, ut in sponsalibus varie in maribus & fœminis, ut in nuptijs. Vel aliter nõ esset definita ætas, ut solam ætatẽ dicã sufficere, sicut in nuptijs dicimus si s. ptẽ annorum fit, non sufficit, nisi intelligat, quod agatur: sæpe enim accidit, ut non intelligant in ea ætate, sed

2 † Flor. deest ea.

quam sententiam Papinianus quoque probat.

Pater potest sponsalia filiæ existentis in potestate dissoluere, secus si fuerit emancipata. h. d. cum l. seq. Bald.

Idem lib. 3. disputationum.

LEX X.

In potestate manente filia, pater sponso nuncium remittere potest, a & sponsalia dissoluere. Enimuero si emancipata est, non potest, neque nuncium remittere, neque quæ dotis causa data sunt, condicere: ipsa enim filia nubendo efficiet dotem esse, condictionemque extinguet, b quæ c causa non secuta d nasci poterat: nisi forte quis proponat, ita dotem patrem pro emancipata filia dedisse, ut si nuptijs non consentiret, e (vel 1 † contractis vel non contractis:) repeteret, quæ dederat, tunc enim habebit repetitionem.

Sponsalia consensu filiæ contrahuntur: quæ filia patri consentire debet, licet contradicere posset si haberet iustam causam contradicendi. h. d. cum l. seq. Baldus.

Iulianus lib. 16 digestorum.

LEX XI.

Sponsalia, sicut f nuptiæ, consensu contrahentium fiunt; & ideo sicut nuptijs, ita sponsalibus filiamfamilias consentire oportet.

Vlpia. lib. sing. de sponsal.

LEX XII.

Sed ea a † quæ patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. g tunc autem solum dissentiendi a patre licentia filiæ conceditur, si indignum moribus, vel turpem sponsum pater ei eligat. h

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX XIII.

Filiofamilias dissentiente, sponsalia eius nomine fieri non possunt.

Modestinus li. 4. differen.

LEX XIIII.

ij In sponsalibus contrahendis ætas contrahentium definita non est, ut in matrimonijs. i Quapropter a primordio ætatis sponsalia effici possunt: si modo id fieri ab vtraque persona intelligatur, id est si non sint minores quam septem annorum. 3 †

Idem libro singulari de enucleatis casibus.

LEX XV.

Tutor factam pupillam suam, K nec ipse vxorem ducere, nec filio suo in matrimonium adiungere potest. l Scias tamen, quod de nuptijs tractamus, & ad sponsalia pertinere.

Cum aliquid prohibetur, videtur esse omne illud prohibitum per quod peruenitur ad illud. Et quando aliquid permittitur, videntur esse omnia permissa per quæ peruenitur ad illud: vt l. ad rem mobilem, & leg. ad legatum, supra, de procurato. & l. 1. supra de iurisd. om. iudi. Bal.

Vlpianus libro 3. ad leg. Iul. & Papiam.

LEX XVI.

Oratio Imperatorum Antonini, & Comodi, quæ quasdam nuptias in personam senatorum inhibuit, de sponsalibus nihil locuta est: recte tamen dicitur etiam sponsalia in his casibus ipso iure nullius esse momenti, ut suppleatur, m quod orationi deest.

Sponsus debet expectare sponsam etiam vltra quadriennium, si iusta & necessaria causa interueniat. Bart.

Caius lib. 1. ad l. Iul. & Papiam.

LEX XVII.

Sæpe iustæ, ac necessariæ causæ non solum annum, vel biennium, sed etiam triennũ & quadriennium, & vlterius trahunt n sponsalia, veluti valetudo sponsi sponsæve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex necessitate o fiunt.

Sponsalia possunt contrahi inter præsentes, vel absentes per nũcium, vel per epistolam. B.

in 9 annis tantũ vel 10. sed sola ætas 12. annorum, vel 14. sufficit: tunc enim bene intelligunt, nisi sint furiosi, secundum Azo.

K Tutor. Suam.] i. adultam.

l Potest.] vt & C. de inter. ma. l. si tutor. & intra tit. primo. l. senatusconsul. & l. si qs tutor. § quis Acc.

m Oratio. Suppleatur.] nota supplere vbi deficit lex: vt supra de testib. l. quæ item. Item no. si quid prohibetur, & id prohibetur per quod peruenitur ad illud prohibitum, ut supra de pact. l. quod dictum, & infra de fideiusso. l. cum lex. & C. de natu. li. [illegible] in fi. & C. de vsur. l. cos. in fine. & C. de furt. [illegible] in di. l. si. in fi. & sup. de peti hæredita. l. sed & si lege. § item si rem. & sup. de mino. l. tertia. §. verum. Sed arg. contra. infra. titu primo. l. si quis offi. ij. Sed ibi est spes, quod erat matrimonium, si eet hodie esse nõ posset. item argum. contra. supra de iudic. l. sed & si susceperit. § si & sic econtra not. supra de iurisdi. omnium iudi. l. ij.

n Sæpe. Trahunt.] vt sint sine matrimonio cõtracto sola: alioquin transacto biennio alij nubere potest: ut C. eodẽ, l. secunda, & C. de repu. l. 2. Accur.

o Ex necessitate.] forte causa appellationi exercendæ: ut argum. supra de iudic. l. ij. §. legatis. Accur.

3 † Flor. annis.

a In sponsalibus. Per epistolam.] missam. Azo.
b Hoc factum sit.] scilicet sponso futurarum nuptiarum.

DE RITV NVPTIARVM.

Idest, de solennitate, siue solennitate nuptiarum. Et not. quod hac quatuor idem significant, matrimonium, nuptia, coniugium, & consortium: sed contubernium est tantum inter seruos, vt C. de adul. l. seruil. [vtac. nuptias declarando definiendoque copiose materiam prosequitur in paratit. ad hunc tit.

* *Concor tex. in cap. nec il lud. 30. qua stio. 5. tex in c. ex parte. ext. de conuer. et ma.*

Vlpianus lib. 6. ad edictum.
LEX XVIII.

iij IN sponsalibus * constituendis parui refert, per se, & coram, an per internuncium, vel per epistolam, a an per alium hoc factum sit, b & fere plerumque conditiones interpositis personis expediuntur.

TITVLVS II.

De ritu nuptiarum. *

Modestinus lib. 1. regul.

LEX PRIMA.

NVptiæ sunt coniunctio maris & fœminæ, & consortium omnis vitæ, diuini, c & humani iuris communicatio.

Paulus li. 35. ad edictum.

LEX II.

ij NVptiæ, consistere non possunt, nisi consentiant omnes, idest qui coeunt, quorumque in potestate d sunt.

Inter fratres consobrinos nuptiæ contrahuntur etiam si solus consensus interuenit. Bal.

Idem libro 1. ad Sabinum.
LEX III.

SI neptem ex filio, & nepotem ex altero filio in potestate habeam: nuptias inter eos me solo e authore contrahi posse. Pomponius scribit, & verum est.

Nuptiæ imperfectæ propter defectum ætatis contractæ, adueniente legitima ætate perficiuntur. Baldus.

Pomponius lib. 3 ad Sabinū.
LEX IIII.

MInorem * annis 12. nuptam, tunc legitimam vxorem fore, cum apud virum implesset 1 † 12. annos. f

Verba de futuro prolata, matrimoniū inducunt, si mulier ducatur ad domum viri: secus si vir vadat ad domum vxoris, h. d. ista no. l. Bar.

Idem libro 4. ad Sabinum.
LEX V.

MVlierem absenti per literas eius, g vel per nuncium posse nubere placet, si in domum eius deduceretur: eam vero quæ abesset, h ex literis, vel nuncio suo duci 2 † a marito non posse. i deductione k enim opus esse in mariti, non in vxoris domū, quasi in domicilium matrimonij.

Vlpia. lib. 35. ad Sabin.
LEX VI.

DEnique Cinna scribit: eū qui absentem l accepisset vxorem, deinde rediens m a cœna n iuxta Tyberim perijsset: ab vxore lugendum, responsum esse. o 3 †

Paulus li. 1. 4† ad leg. Iul.
LEX VII.

IDeoque potest fieri, vt in hoc casu aliqua virgo & dotem, & de dote habeat actionem.

Pompo. li. 5. ad Sabinum.
LEX VIII.

LIbertinus libertinam matrem, aut sororem suam vxorem ducere non potest: quia hoc ius moribus, non legibus introductum est.

Furiosi consensus non requiritur. h. d. not. l. Bal.

c NVptiæ sūt. Diuini.] quia eiusdem sectæ, vt ambo Iudæi, vel Christiani: vt C. de Iudæ. ne quis, & l. nemo. & C. de cri expi. hær. l. aduersus, religionis tamen diuersitas non impedit, cum sint eiusdē sectæ: vt C. de episc. aud. leg. [illegible] legibus. Item humanæ iure communicant, quia eiusdem fori efficitur vxor cum foro viri, licet aliud sit in cōcubina: vt supra de iudi. l. exigere, & infra ad munic. p. l. de iure. in fine. Accursius.

* *In Authen. Alex. ab Alex. li. 1. genial. dier. ca. 24. vbi diuer sorum contrahentium nuptiȳ gentium mores declarat. Idem lib. 2, ca. 5.*

d NVptiæ. In potestate.] nisi sint furiosi, vel ab hostibus diu capti, vnde consentire non valent, vt infra eodem, l. si nepos, in si Accursius.

e SI neptem. Me solo.] non ergo oportet consentire patrem nepotis, vt hic. Sed contra infra eodem, l. oratione, §. primo. Solut. hic consobrinam, ibi extraneam ducebat, vel hic erat mortuus, vel furiosus pater huius nepotis: ut infra eodem, l. si nepos. Accursius.

f MInorem. 12. annos] adeo etiam vt si ante possit cognosci, non tamen sit vxor, secundum Ioannem, quia ætas, ut cognatio, præstat impedimentū nuptijs Sed arg. contra infra de verborum oblig. t. l. continuus § cum ita, secundum Azo.

MVlierem] CASVS. Mulier Berta erat vxor mea per verba de futuro misi pro ea literas, & venit ad domum meam, præsumitur iam vxor, sed si ipsa pro me misit, & ego iui ad eius domum, non præsumitur vxor, nam mulier sponsa ad domum sponsi frequenter vadit, et vxor, sed homo ad domum sponsæ non sic vadit, vt vir. primum probat tali simili, quia quidam Cinna contraxit cum Berta spōsalia de futuro, tandem misit pro ea, & ipsa iuit ad domum sponsi, & sponsus cœnauit secum, & iuit forte spatiatum, & cecidit in flumen, & perijt, quæritur, an sit lugendus ab ea [illegible] vir? Et dicitur, quod sic, est ergo ipsa uxor præsumptione iuris, & repetit dotem, & tamen est virgo, hoc dicit cum duabus legibus sequenti. Viuianus

* *Concor. cū hac l. c. puberes, ext. de de spon impu. & ca. vnicum. e. tit. lib. 6.*

1 † *Flor. impleßet.*

g Per literas eius.] scilicet viri, & est sensus huius legis, vt maritus per nuncium suum, vel per literas vxorem ducere possit, mulier autem per proprium nuncium nubere non potest. ipsam enim in domum mariti duci oportet, & ex eo ipso sponsa præsumitur uxor facta, si aliud non liqueat. vir autem non eo solo [illegible] dicitur, quod ad sponsæ domum ierit, cum ad ea, quæ sæpius contingunt iura aptentur, secundum Raynerium, ut supra de legi. & senatuscon. l. nam ad ea.

2 † *Alias, deduci.*

h Quæ abesset.] scilicet a domo mariti, & sua. Azo.

i Non posse.] vt sit vxor antequam in domum mariti peruenerit, licet ipse uadat ad domum uxoris.

3 † *Flor. ell.*
4 † *Fl. Paulus libro singulari ad le. gē Falcidiā.*

k Deductione] scilicet ut ea sit sufficiens nuptiarum testimonium.

l DEnique. Absentem.] per missos enim amicos fecit eam in domum suam deduci: ut supra leg. proxima.

m Rediens.] ad militiam forte uel ad aliquod negotium, quod aggressus fuerat, uel alibi cœnauerat, & ad domum ueniebat.

n A cœna.] in domo viri celebrata, secundum primam.

o Responsum esse.] licet corpus eius non compareat: ut supra de ijs qui no. infa. l. si in fi. Accur.

Vlpianus li. 35. 1† ad Sab.

LEX IX.

SI nepos vxorem velit ducere, auo furente, omni modo patris authoritas erit necessaria. Sed si pater furit, auus sapiat, sufficit [a] aui voluntas.

Patre ab hostibus capto uel absente, filij possunt libere matrimonium contrahere cum tali, cuius conditionem pater non esset repudiaturus. h.d. vsque ad l. si qua mihi. Bald.

¶ Is cuius pater ab hostibus captus est; si non intra triennium reuertatur, vxorem ducere [b] potest.

Paulus lib. 12. 2† ad Sabi.

LEX X.

SI ita pater absit, vt ignoretur vbi sit, & an sit: quod faciendum est, meritò dubitatur. Et si triennium effluxerit, postquam apertissimè fuerit pater ignotus, vbi degat, & an superstes sit: non prohibentur liberi eius vtriusque sexus matrimonium vel nuptias legitimas contrahere.

Iulianus lib. 16. 3† digest.

LEX XI.

SI filius eius, qui apud hostes est, vel abest, 4 † ante triennium captiuitatis, vel absentiæ patris, vxorem duxerit, uel si filia nupserit: puto recte matrimonium, vel nuptias contrahi: dummodò eam filius ducat vxorem, vel filia tali nubat: cuius conditionem certum sit [c] patrem non repudiaturum.

Non uitiatur matrimonium, licet perueniat ad eum casum, à quo incipere non potest. Bal.

Vlpianus lib. 26. ad Sabinum.

LEX XII.

SI qua mihi vxor fuit, deinde à me repudiata nupsit Seio, quem ego posteà arrogaui: non sunt nuptiæ incestæ. [d]

¶ Inter me, & sponsam patris mei nuptiæ non possunt contrahi: quanquàm nouerca mea non propriè dicatur. Sed & per contrarium sponsa mea patri meo nubere non poterit, quamuis nurus non propriè [e] dicatur.

¶ Si vxor mea post diuortium alij nupserit, & filiam susceperit, putat Iulianus hanc quidem priuignam non esse: veruntamen 5 † nuptijs eius abstinendum. [f]

¶ Adoptiuæ sororis filiam possum vxorem ducere. cognata enim [g] mea non est filia eius: quia auunculus nemo fit [h] per adoptionem. Et eæ demum cognationes contrahuntur in adoptionibus, quæ legitimæ sunt, idest quæ agnatorum ius habent. 6 † Pari ratione, & sororem patris mei adoptiui [i] possum ducere, si non fuit eodem patre [k] nata.

Idem lib. 34. ad Sabinum.

LEX XIII.

SI patrona tam ignobilis [l] sit, vt ei honestæ sint, vel saltem liberti sui nuptiæ, officio iudicis super hoc cognoscentis hæ prohiberi [m] non debent.

Filius adoptiuus non potest vxorem ducere eam, quæ fuit vxor patris sui, etiamsi sit emancipatus. Item, sufficit alium virum fuisse quo ad nuptias impediendas. Baldus.

a *SI nepos. Sufficit.*] non ergo furiosi authoritas requiritur: sicut nec in hæreditate adeunda: vt infra, de acquir. vel omit. hæreditate, l. cum hæres. & dotem filia repetere: vt infra soluto matrimonio, l. si cum dotem, §. si soluto.

b *Ducere.*] sed & ante, si tñ talem. &c. vt infra l. proxima. & l. si filius. in fine.

1† Fl. li. 26.

c *SI filius. Certum sit.*] i. non est verisimile.

SI qua.] CASVS. Iste principio est planus.

¶ *Adoptiuæ.*] Pater meus adoptauit libertum, qui habet Titiã filiam, quæritur, an ego possim Titiam filiam accipere? Et dicit quòd sic. Videbatur autem contrarium, quia ego sum auunculus eius, vt videtur: sed tamen dicit non esse uerum: quia eis demum efficior cognatus ciuilis per adoptionem, quibus efficior agnatus; sed nõ efficior agnatus Titiæ: quia per fœminam ei attineo, ergo neque cognatus, & sic possum accipere eam. Secundo dicit, quod eadem ratione possum ducere in vxorem sororem patris mei adoptiui, si non est nata eodem patre cum patre meo adoptiuo, sed eadem matre tantũ. si enim eodem, tunc esset agnata patri meo adoptiuo, & sic eam accipere possum. Viuianus.

2† Fl. li. 36. ad edictum.

d *Incestæ.*] putabantur incestæ, quia res peruenit in eum casum, à quo incipere non possit: vt infra eodem, l. adoptiuus. Accur.

3† Fl. li. 26.

4† Fl. abest.

e *Non propriè.*] impropriè autem sic: vt supra de test. l. in legibus. & infra, de gra. cog. l. seruus. Accur.

f *Abstinendum.*] vt & institutio. eodem, §. si vxor. Accur.

g *Cognata enim.*] hæc enim filia sorori adoptiuæ, nec naturali, nec ciuili iure mihi coniungitur, ut insti. eodem, §. eius verò. de naturali constat, item, & ciuili: quia eam non adoptaui, nec pater meus: & licet pater meus matrem suam adoptauerit, non tamen cœpit patri meo neptis loco esse, quia in matris potestate non est filia: alioquin secus; vt institut. de adopt. §. illud. Item filia matri non est agnata, quod probatur, quia per nullum alium, filius, vel filia est matri coniunctus nisi per ipsam matrem, ergo per fœmininum sexum, ergo non est agnata, sed cognata, ergo nec patri adoptiuo per matrem, ergo nec mihi per patrem meum naturalem, & legitimum, ergo per nullum.

h *Nemo fit*] sic secundum Ioannem, vt statim dices: sed si non fit auunculus per adoptionem, quo modo matertera: vt infra eodem, l. per adoptionem. §. amitam? Responde. nemo fit: scilicet sic per sororem adoptatam tantum: vt institu. eo. l. §. eius verò: sed alio modo fit, vt si habeo filiam legitimam, vel naturalem, & ex ea nepotem, & cum nepotem adopto in nepotem quasi ex filio, cum aliàs non sit in potestate mea: vt institu. de patr. pote. § fin. & posteà adopto aliquẽ in filium, vel aliquã in filiam, iste vel ista filius, vel filia erit auunculus, & matertera ad illum nepotem, saltem quo ad hoc, vt nuptiæ impediantur, & hoc ideo, quia mihi est factus nepos agnatus, & filius, vel filia similiter, ergo & inter se: vt infra, de suis, & leg. hæred. l. post consanguineos, §. parui. & de grad. cog. l. non facilè, § primo. in fine. Item si habeo duas filias, & extraneum nepotem quasi ex altera natum adopto, altera filia erit matertera adoptato, nec uideo cur nõ possim adoptare nepotẽ quasi ex filia, cum possim, & si non habeo filium filiam vel: vt institutio. de adopt. §. licet. & supra de adopt. l. adoptare, & lege, si pater. § qui duos. Accur.

5† Fl. virum nuptijs.

6† Fl. habetur.

i *Adoptiui.*] qui me adoptauit.

k *Eodem patre.*] quo fuit pater meus adoptiuus, quia illa demum debet mihi esse cognata, quæ est patri meo naturali, vel adoptiuo; vt supra de adopt. l. qui in adoptionem. Accursius.

l *SI patrona. Tam ignobilis*] nam si non esset ignobilis, libertiones posset accusari: vt C. eodem. l. tertia. Accursius.

m *Prohiberi*] vt & argum. inf. eod. l. si senatoris filia. restitui tamen non potest contra eum: vt C. qui & aduer. quos. l. fin. Accursius.

Paulus lib. 15. 1 † ad edictum.

LEX XIIII.

ADoptiuus filius si emã cipetur, eam, quę patris adoptiui vxor fuit, a ducere non potest, quia nouercæ locum habet. Item si quis filiũ adoptauerit, vxorem eiusdem (quæ nurus loco est) ne quidem post emancipationem filij ducere potest; quoniam aliquando nurus eius fuit.

¶ Seruiles quoque cognationes in hoc iure obseruandæ sunt. igitur suam matrem manumissus b non ducet vxorẽ. Tantundem iuris est, & in sorore, & sororis filia. Idem econtrario dicendum est, vt pater filiam non possit ducere: & 2 † si ex seruitute manumissi sint, & si dubitetur pa trem c eum esse. Vnde nec vulgo quæsitam filiam pater naturalis potest vxorem ducere: quoniam in contrahendis matrimonijs naturale ius & pudor inspiciendus est. Contra pudorem autem est, filiam suam vxorem ducere.

¶ Idem d tamen quod in seruilibus cognationibus constitutum est, etiam in seruilib. affinitatibus seruandum est: veluti, vt eam quæ in contubernio patris fuerit, quasi nouercam non possim ducere: & contra, eam quæ in contubernio filij fuerit, patrem quasi nurum non ducere. æquè nec matrem eius, quam quis in seruitute vxorem habuit, quasi socrum. Cum enim cognatio seruilis intelligitur, quare non & affinitas intelligatur? Sed in re dubia e rectius 3 † & modestius est huiusmodi nuptijs abstinere.

Videtur velle, quòd appellatione nurus non contineatur pronurus, et eodem modo de socru nouerca, & priuigna, nisi quantum ad hãc causam, scilicet ad impediendum matrimonium: vt hoc tex. ibi: sed quo ad hanc causam: sed in cõtrariũ videtur ueritas, de quo habuistis in l. 1. in fi. cum l. sequent. supra de postulan. Bald.

¶ Nunc uideamus quomodo nouerca, priuigna, & socrus, & nurus intelligantur. vt sciamus quas non liceat ducere. Quidam nouercam per se patris vxorem, & nurum filii vxorem, & priuignam vxoris ex alio marito filiam intelligunt: sed (quo ad hanc causam) verius est, nec aui vxorem, nec proaui duci posse. & 4 † duas f ergo vel plures nouercas ducere non poterit, nec mirum; nam & is qui adoptiuus est, nec naturalis patris, nec adoptiui vxorem ducere potest: sed & si plures vxores pater adoptiuus habuit, nullam earum ducere possum. Itaq. g socrus appellatione non tantum vxoris meę mater, sed & auia, & proauia h intelligitur, vt nullam earũ ducere possim. ¶ Nurus quoque appellatione non tantùm filij vxor, sed & nepotis & pronepotis continetur; licet quidam has pronurus appellent. Priuigna quoque non solum ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis, & proneptis; i vt nullam earum ducere possim. Item eius matrem quam sponsam habui, non posse me vxorem ducere Augustus interpretatus est. fuisse enim eam socrum k meam.

4 † Flor. dest. &c.

Papinianus libro 4. responsorum.

LEX XV.

VXorem quondam priuigni coniungi matrimonio vitrici non oportet, nec in manum l † 5 conuenire nouercam eius, qui priuignæ maritus fuit.

5 † Fl. in matrimonium.

Paulus libro 35. ad edictum.

LEX XVI.

ORatione diui Marci cauetur, vt si senatoris filia libertino nupsisset, nec nuptiæ essent. quam m & senatusconsultum secutum est.

¶ Nepoti 6 † vxorem ducenti, & filius consentire debet. n Neptis vero si nubat: voluntas & authoritas aui sufficit o

6 † Fl. nepote vxor ducente.

¶ Furor matrimonium contrahi non sinit, quia consensu opus est: sed rectè contractum p non impedit.

Ista lex in sui principio ponit summarium. Baldus.

Caius libro 11. ad edictum, prouinc.

LEX XVII.

PEr adoptionem quæsita fraternitas eousque impedit nuptias, donec manet adoptio. ideoque eam quam pater meus adoptauit, & emancipauit, potero vxorem ducere. Aequè & si me emancipato illam in potestate retinuerit, poterimus iungi matrimonio. Itaque volenti generum adoptare, suadetur vt filiam emancipet Similiter suadetur ei, qui nurum velit adoptare, vt emancipet filium. Amitam quoque & materteram, item magnam quoque amitam, & materteram magnam prohibemur vxores ducere, quamuis magna amita, & matertera magna 7 † quarto gradu q sint. Vtique autem amitam, & amitam magnam prohibemur vxorem ducere, etsi per adoptionem r nobis coniunctæ sint.

7 † Flo. dest. magna.

---

† Fl. lib 35. a

a ADoptiuus Vxor fuit.] vt argu. sup. eod. l. si qua. §. si vxor. & ĩ. eo. l. quinetiam. in prin. Sed ȝ. ĩ. de gradi. affi. l 4. §. pe. Sol. ut ibi. Accur.

b Manumissus] ante manumissionem duplex erat ratio impedimenti. s. cognatio, & seruitus, post manumissionẽ vnum sublatum erat impedimentum, sed adhuc sufficit, vt institu. de nupt. §. illud certum.

c Patrem] s. verum.

d Idem.] quod in cognatione, Accur.

e Sed in re dubia.] i. cum dubitatur, an sit pater.

f Duas] i. non vna. est sola nouerca, &c.

g Itaque.] à simili.

h Proauia] s. vxoris meæ Accur.

2 † Flor. dest. &c.

i Et proneptis] i. filia vxoris nepotis ex alio viro.

k Socrum.] i. propriè vt ĩ. eo l. si qua § 1.

l VXorem.] CASVS vxor priuigni eo mortuo nõ potest nubere vitrico, & eȝ vxor vitrici eo mortuo non potest nubere priuigno, vel marito priuignæ. Clara sunt sequentia. Viui.

3 † Vl. Hadrianum Card in l. de modis latine loquẽdi. c. in manum conuenire.

l Nec in manum.] eȝ quasi ad primum.

m ORatione Quã.] s. orationem: sed hodie hoc corrigitur; vt libe. de cætero. §. si quis, collat 6.

n Consentire debet sed ȝ. ĩ. eo. l 3. Sol. ut ibi Item argumentũ contra instit. de a lup. §. sed ex contrario.

o Sufficit.] nam mulieris oportet accelerari nuptias, ne quid cõmittat nupe. Acc.

p Rectè contractum.] idẽ in spõsalibus: vt ĩ. tit. 1. l. furor Accu.

5 † Fl. certius.

q PEr adoptionem. Quarto gradu.] s. remoto. qd ita ꝓbatur ergo cum matre mea sum in primo, mater mea cum matre sua in secundo, & mater matris cum sua matre in alio, ergo suo sum in quarto cum sorore auiæ meæ, quia vno gradu magis, quàm mater mea ab ea disto. Accursius.

r Et si per adoptionem. hoc est contra. sup. eodem l. si qua. § ad optiua. Sol. ut ibi.

Nuptiæ

NUptiae.] CASUS. Contraxit matrimonium filius meus cum liberta me consentiente: item divertit postea me consentiente: dicit, quòd non potest ei reconciliari nisi me consentiente.

a *Non habentur.*] ut sup. eod. l. ij. & C. eod. l. si ut proponis. Accursius.

Iulianus lib. 16. Digestorũ.

L E X XVIII.

iii NUptiae inter easdem personas (nisi volentibus parentibus) renovatae, iustae non habentur. a 1 †

Filia potest cogere patrẽ officio iudicis, ut eam maritet. & dotem det. Bar.

Martianus lib. 16. Institutionum. (cap 34. legis 2 † Iuliae.)

L E X XIX.

QVi liberos, 3 † quos in potestate habent, per iniuriam prohibent 4 † uxorem ducere, vel nubere: vel qui dotem dare non volunt; ex constitutione divorum Veri 5 † & Antonini per proconsules praesidesque provinciarum coguntur in matrimonium collocare, & dotare. b Prohibere autem videtur, & qui conditionem non quaerit. c

Curator datur rebus, nõ personae. Bal.

Paulus li. sing. ad orationem divi Severi, 6 † & Commodi.

L E X XX.

à SCiendum est, ad officium curatoris non pertinere nubat pupilla, an non: quia officium eius in administratione negotiorum constat. d. Et ita Verus 7 † & Antoninus rescripserunt in haec verba: Ad officium curatoris administratio rerum 8 † pupillae pertinet: nubere autem pupilla suo arbitrio potest.

Circa istam legem vide quod habetur in tex. & gl. in c. 1. extra de despo. impub. quod est menti tenendum. Baldus.

Terent. Clemens lib. 5. ad l. Iuliam & Papiam.

L E X XXI.

NOn cogitur e filiusfam. uxorem ducere.

Celsus lib. 15. digestorum.

L E X XXII.

SI patre cogente ducat uxorem, quam non duceret si sui arbitrij esset, f contraxit tamen matrimonium, g quod inter invitos h non contrahitur, maluisse enim 9 † hoc i videtur.

Idem libro 30. digestorum.

L E X XXIII.

LEge Papia cavetur, omnibus ingenuis, praeter senatores k eorumque liberos, libertinas uxores habere licere.

Consuetudo ad liberam mulierẽ inducit matrimonium. Bal.

Modest. libro 1. regularum.

L E X XXIIII.

IN liberae mulieris l consuetudine, non concubinatus, sed nuptiae intelligendae m sunt, si non corpore quaestum fecerit.

Idem libro 2. regularum.

L E X XXV.

FIlius emancipatus o etiam sine consensu patris uxorem ducere potest, & susceptus p filius haeres ei erit.

Idem libro 5. responsorum respondit.

L E X XXVI.

REas q adulterij factas, nec ante r damnationem vivente marito uxores duci posse.

* Patris officium est filias dotare.
1† Alias, videtur.
* Malum facere est, qui ad bonum non studet.
2† Fl. inclusa desunt.
3† Fl. incip. Caput 35. legis Iuliae, qui liberos, &c.
4† Fl. iniuria prohiberit du… uxores.
5† Alias, Severi, & Mar…
6† Alias, Divi … Antonini, & Commodi.
7† Fl. Severus.
8† Fl. desunt …

b QVi liberos. Et dotare.] est enim paternum * officium dotare filias: ut C. de dotis promiss. l. fin. § utroque.

c Non quaerit.] Nota facere videtur malum, qui nõ studet * ad bonum, ut arg. infra de reb. iuris l. qui non facit, & infra de liberis agno. l. necare. & de remiss. non omnes. §. qui caput, et l. omnes. §. si. Accur.

d SCiendum est. Constat.] ut C. eod. l. in copulandis. Accursius.

e NOn cogitur.] ut supra titul. e. l. filio. Accur.

f SI patre. Sui arbitrij esset.] cogi à patre filius, ut consentiat: sicq; erit matrimonium: ut infra de tutel. l. 2. §. idem Cassius. Accur.

ADDITIO. Intellige istam gl quando propter reverentiã patris filius contentus, non aũt intelligas, qñ intercesserit verus metus, quia tunc matrimonium esset nullũ: ut in l. si mulier. sup. quod met. cau. & not. extra quod met. cau. c. abbas, & de sponsalib. cum locum, secundum. Bal hic.

g Matrimonium.] nihilominus.

h Invitos.] hic volens autem fuit, aliàs non valeret: ut hic. & C. eo. l. nec filium. Acc.

i Maluisse hoc.] quam odium patris incurrere. non autem dicas metum adhibitũ: ut supra quod met. cau. l. si mulier. § si dos. Accursius.

K LEge Papia Senatores.] sed hodie etiam senatores. ut in Auten. ut li. de caetero. §. si quis collat. & sed verum liberius cum foeminae excelsae dignitatis possit hodie contrahere, nec est expeditũ hodie. Acc.

IN libera.] CASUS. Quaedam mulier libera honesta se vivit, stat mecum in forma uxoris: haec autem mihi uxor, & ego sibi vir praesumor. Vivis.

l *In liberae mulieris.*] honestae secundum Io. ut infra de concubin. l. in concubinatu. § 1. Accur.

m *Intelligenda.*] nisi contrarium sit protestatum, vel quòd sit concubina, vel quòd non sit uxor: quod dic, ut d. l. in concubinatu. Et distingue plenè cum aliquis ad aliquam consuetudinem habet: aut ad eam quae est honesta vita, & ingenua: aut ad eam, quae est inhonesta. Primo casu aut protestatur, quod loco concubinae habet, aut tacet, aut quod non loco uxoris. Primo casu est concubina: & secundo uxor, favore mulieris: ut hic, & infra de concubi. l. in concubinatu. §. primo. Tertio casu, nec uxor, nec matrimonium, & sic stuprum est. Si autem nõ vult esse uxor eo casu quãdo tacuit, vir non cõpellitur, & dicetur stuprum: si verò inhoneste vixit quandoque, at nunc honestè vivit licet non ingenua: & sic sola destinatione animi efficitur concubina ut d. l. in concubinatu, in principio, & l. sequen. non uxor, ut hic in fine. Si inhonestè vivat, cum nec matrimonium praesumitur, stuprum committitur: ut C. ad legem Iuliam de adulter. l. si ea quae tibi. duo enim tantum coitus sunt liciti secundum leges, scilicet cũ concubina, & uxore: alij omnes sunt illiciti. secundum decreta vero tantum, scilicet cum uxore, cum alia vero fornicatio. Accursius.

ADDITIO Cum glo. dicat supra ibi favore mulieris & hic hoc verum de iure civili, sed de iure canonico est secus, quia uxor non praesumitur, sed est coitus illicitus ut 30 quaestio. quinta. cap. primo: & not. per glo. ioca. illum. extra de praesumptio. & in cap. ex parte, extra de restit. spol. secundum Baldum.

9† Fl. desunt enim.

n *Tecere.*] nisi comparatio personarũ aliud inducat: ut infra de do. l. donationes. Accursius.

o FIlius emancipatus.] maior 25. an. absolutus tamen ei, ut cõsensu patris faciat: ut C. eo. l. viduam. Accur.

p *Et susceptus.*] ut infra de contra tabul. l. iij §. si emancipatus. Accursius.

REas.] CASUS. Uxor Titij de adulterio accusata, & per hoc prius à viro repudiata, pendente accusatione alij nubere non potest.

q *Reas.*] i. accusatas, sic C. ad leg. Iul. de adulter. l. quamvis §. in primis. Accur.

r *Nec ante.*] nec post, cum crimine lenocinij tenetur, qui duxit: ut C. ad legem Iuliam de adulter. l. castitati. Accursius.

Quod ab initio non valet, tractu temporis conualescit. Bald.

Vlpian. lib 4. ad leg. Iuliam. & Papiam.

LEX XXVII.

SI quis in senatorio ordine agens libertinam habuerit vxorem: [a] quamuis interim vxor non sit, [b] attamen in ea conditione est, vt si amiserit dignitatem, vxor esse incipiat. [c]

Martianus lib. 10. institu.

LEX XXVIII.

INuitam libertam vxorem ducere patronus non potest.

Vlpianus lib. 3. ad leg. Iul. & Papiam.

LEX XXIX.

QVod & Atteius Capito consultus 1 † fertur decreuisse hoc tamen, ita obseruandum est, nisi patronus ideo eam manumisit, [d] vt vxorem eam ducat.

Caius lib. 3. 2 † ad leg. Iul. & Papiam.

LEX XXX.

SImulatæ [e] nuptiæ, nullius momenti sunt.

Vlpian. lib. 3. 3† ad leg. Iul & Papiam.

LEX XXXI.

SI senatori [f] indulgentia principis fuerit permissum libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse.

Libertus à patrono arrogatus ingenuus est quo ad familiam, abstinere tamen debet à nuptijs senatorijs, quod no. & tene menti. Baldus.

Marcellus lib. 1. ad leg. Iul. & Papiam.

LEX XXXII.

ij SCiendum est, libertinũ qui se ingenuo [g] dedit arrogandum quamuis in eius familia ingenui iura [h] sit consecutus, vt libertinum tamen à senatorijs nuptijs repellendum esse.

Modicum internallum temporis non inducit diuersitatem actuum. h. d. facit ad l. maritus, supra locati. Bartol.

Idem libro 3. ad leg. Iuliam. & Papiam.

LEX XXXIII.

PLerique opinantur, cùm eadem mulier ad eundem virum reuertatur, id matrimonium idem esse: quibus assentior, si non multo tempore interposito [i] reconciliati fuerint, nec inter moras, aut illa alij nupserit, aut hic aliam duxerit, maxime si nec dotem vir reddiderit. [K]

Generale mandatum de nuptijs contrahendis, non sufficit. nisi mandantis ratihabitio subsequatur. Baldus.

Papinianus libro quarto responsorum.

LEX XXXIIII.

GEnerali* mandato quærendi mariti filiæfamilias, non fieri nuptias, [l] rationis est, itaque personam eius patri demonstrari, qui matrimonio consenserit, vt nuptiæ contrahantur, necesse est.

¶ Ream adulterij quam vir iure mariti postulauit, non prohibetur post abolitionem 4† denuo [m] vxorem ducere. Sed si non iure mariti ream postulauit: iure contractum matrimonium [n] videbitur.

¶ Inter priuignos contrahi nuptiæ possunt, & si fratrem communem ex nouo parentum matrimonio susceptum habeant. [o]

¶ Filiam senatoris nuptias libertini secutam, patris [p] casus non facit vxorem. nam quæsita dignitas liberis, propter crimen patris auferenda non est.

Idem libro sexto responsorum.

LEX XXXV.

FIliusfa. miles matrimonium sine patris voluntate non contrahit. [q]

---

a SI quis. Vxorem.] de facto. Azo.
b Non fit.] de iure. Accursius.
c Incipiat.] quod ergo ab initio * non valet, ex post facto conualescit, vt & C. si rec. prouinc. l. prima in fine, & argum infra eodem. si quis tutor. §. quid ergo.
d QVod & Atteius. Manumisit.] vt & infra eodem, l. matrimonij. Accur.
SImulata.] CASVS. Quidam cum aliam vxorem in prouincia haberet, contraxit cum ista, vt sic euaderet actionẽ stupri, non valet matrimonium Viuia.
e Simulata.] facit C. plus valere, quod agitur & cæt. Accur.
f SI senatori.] & facit de adop. Accursius.
g SCiẽdum ingenuo. patrono. alij enim non potest: vt supra de in ius vocan. l. sed & si § patrono. & supra de adop l si pater. in fi. Accur.
h Iura.] hæc scilicet, vt neque patronus, vel filius eius iure patronatus succedere possint, item vt patronũ vel eius sobolem sine venia in ius vocare possit: non tamen est ingenuus, vt senatorias personas ducere possit: vt hic, & supra de stat hom. l si. quæ est contra.
i PLerique. interposito.] vt infra tit. primo, quò † si nõ diuortium & infra de regul. iuris. l. quod calore. Accur.
K Reddiderit] arg. in stit man. §. item si adhuc. Accur.
GEnerali.] CASVS. Mandaui Titio, vt quærat filiæ meæ virum. non per hoc poterit ipsa sine meo consensu contrahere cum illo quem procurator ei laudauerat.
¶ Inter priuignos.] Ex prima vxore habui filium, vxor verò ex alio viro filiã. hi duo priuigni rectè iunguntur, & filij ex me, & vxore mea nascentes erũt fratres vtrique priuigno.
¶ Filiam.] Berta filia senatoris nupsit liberto, non valet matrimonium: sed si senator postea amisit dignitatem, & sic nõ est filia senatoris, certè non valet, nam quæsita &c. Viuia.
l Non fieri nuptias.] Nota argumẽtum bonum ad hoc, quòd si capitulum cõcessit alicui, vt assignaret ecclesias, quod repræsentandus sit capitulo si ab eo fuerit institutus in ecclesia, vt secundum ratihabitionem capituli, vel recusationẽ valeat, vel non valeat institutio. Accursius.
m Denuo.] bene dicit denuo, prius enim denuo dissolutum fuit: quòd ex eo apparet, quia constante matrimonio hoc crimen intendi non potuisset, vt C. ad leg. Iul. de adult. l. crimen. sed hodie contra per Authen. ibidem positam.
n Matrimonium.] si quoquo modo potest suam scientiam obumbrare, vt C. ad legem Iuliam de adulte. l. si ne me tu. Accur.
o Habeant.] vt instit. de nupt. §. mariti. Accursius.
p Patris casus] vt & supra de sena. l. filij & est ratio, quia filius non portat iniquitatem patris, vt cap. induxi 1. quæst. quarta. & infra de pœ. l. crimen, sed suus casus cõfirmat matrimoniũ vt supra eodem. l. si quis in senatorio, & facit infra de decu. l. ij §. fi. Accur.
q FIliusfa. Non contrahit.] vt nec quilibet alius, vt supra eodem, l. ij. Ac. cursius.
Tutor]

* Quod ab initio nõ valet, ex post facto conualescit.
1† Al. consultum fuit.
2† Flo lib. 2.
3† Flor. lib. 6.
* Gl. 1. in c. post trãslationem, extra de renunc. mandati hanc l. in arg. quòd quis potest eligere, & non contra.
4† Alias, desolutionem.

TVtor.] Casus. Filij meis tutela si pôt rutor adultam vxoré ducere, nisi pater spó salis prius fecisset.

a *Conditione*]hac f. ut nubat tutori. Idé est si impetret a principe, vel si nubat post 25. annos redditis rationibus: vt C. de inter. ma. l. si patris. & l. si tutor Accur.

1 † *Alias, curator pupillum, vel adultam.*

2 † *Flor. desponsa, destinatave.*

3 † *Alias, nominatam.*

SI quis.] CASVS. Potestas per annu non potest ducere in vxorem aliquam de iurisdictione sua, sed sponsalia per verba de futuro potest contrahere, vt non tamé post depositum officium liceat impune pœnitere desponsatæ Viuianus.

4 † *In exemplari nostro legitur contrarium.*

b *Non potest.*] & si fecit, non valet matrimonium, vt j. de donation. inter virum, & vxor. l. tertia. §. videamus Accur.

c *Non prohibeatur.*] sic & supra de ijs, q no. infam. l. solent. §. primo. Accur.

d *Mulier.*]quæ prius fuerat sponsa quam administrasset, & durante voluntate postea duxit qñ administraret: quod non placet, ut infra in fi. l. Sed dic q̃ sic ducant ẽ matrimonio. Vel referas ad proximũ dictum, ut si desponsasset in ipsa administratione, pót si vult postea ratum habere, & si non vult, non cõpellit mulier, ut hic, & C. eod. & si côtra.

e *Reddere.*] s. sponte sua, nec enim cogit, ut C. si rect. prou. l. 1. quæ est côtra. Vel distingue utrum minacem feruoré adhibuit, an non, ut C. si quacunque præ. l. 2. Vel melius hic cum ipsa postea contraxit cũ alio, alioquin côtra. Accur.

5 † *Flor. qua*

f *Filias.*]Cur ergo in filio non idem, vt ei vxorem ducenti consentiat, ut infra eod. l. qui in prouincia. & argu. C. de inter. ma. l. si tutor. Item facit inf. eod. l. libertum. §. fina.

g SOroris. Parentis.] vt initium. eodẽ. §. fratris. Accur.

STuprum.] CASVS Mulier committit stuprum si turpiter viuit, & quæstum facit

Paulus lib. 3. quæstionum.

LEX XXXVI.

TVtor vel curator 1 † adultam vxorem ducere non potest, nisi a patre sponsa a 2 † destinata, testamentove nominata 3 † conditione a nuptijs, secuta fuerit.

Idem lib. 7. responsorum.

LEX XXXVII.

i LIbertum curatoris 4 † puellæ prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

In prouincia quam quis administrat, sponsalia contrahere potest, vxorem autem ducere non potest. nisi veterem sponsam: potest, tamen suas filias nuptui tradere. Bald.

Idem libro 2. sententiarum.

LEX XXXVIII.

SI quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem vxorem ducere non potest, b quamuis sponsare non prohibeatur: c ita scilicet, ut si post officium depositum noluerit mulier d nuptias contrahere, liceat ei hoc facere, arris tantummodo redditis e quas acceperat.

¶ Veterem sponsam in prouincia quam 5 † quis administrat, vxorem ducere potest, & dos data non fit caduca.

¶ Qui in prouincia aliquid administrat: in ea prouincia filias f suas in matrimonium collocare, & dotem constituere non prohibetur.

Idem libro 6. ad Plautiũ.

LEX XXXIX.

SOroris proneptem non possum ducere vxorem, quoniam parentis g ei loco sum.

¶ Si quis ex his, quas legibus aut moribus prohibemur vxorem ducere, duxerit, incestum dicitur committere.

Pomp. lib. 3. ex Plautio.

LEX XL.

ARiston respondit, priuignæ filiam non magis vxorem duci 7 † posse, quam ipsam priuignam.

Licet concubinatus de iure ciuili sit licitus: tamẽ illa, quæ stat pro concubina, non dicitur honesta mater familias. Bal.

Marcellus lib. 26. digestorũ

LEX XLI.

STuprum 8 † intelligitur et in his mulieribus esse, quæ turpiter viuerent, vulgoque quæstum facerent, etiam si non palam h Et si qua se in concubinatum alterius, quam patroni, tradidisset, matrisfamilias honestatem non habuisse eam 9 † dico.

Circa nuptias contrahendas non solum rigor, sed etiam æquitas inspicitur. Baldus.

Modestinus lib. singu. de ritu nuptiarum.

LEX XLII.

SEmper in côiunctionibus non solum quid liceat, i considerandum est: sed & quid honestum sit K

¶ Si senatoris filia, neptis, pronepts libertino, vel ei, 10 † qui artem ludicrã exercuerit, cuiusve pater materve id fecerit, nupserit: nuptiæ non erunt.

Palam dicitur quæstum facere illa, quæ sine distinctione personarum se prostituit: et non solum infamia notatur illa, quæ præsentialiter modo facit, sed etiam illa, quæ iam fecit, licet modo facere desierit: etiam prætextu paupertatis non excusatur. Bart.

Vlpian. lib. 3. 11 † ad leg. Iul. & Papiam.

LEX XLIII.

PAlam l quæstum facere dicemus non tantum eã, quæ in lupanario m se prostituit, verum etiam si qua (vt assolet n) in taberna, o

palam, vel nõ palã. Item ea, quæ alterius concubina quam patroni fuerit, iam non est honesta, non tamen dicit eam stuprum committere. Viuianus. 6 † *Fl. H. 4.*

7 † *Alias, duci certe.*

h *Etiam si nõ palam.*] intellige in coniugata, alias videtur contra. C. de adult. l. quæ adulterium, & facit infra ad legem Iuliã de adult. l. si vxor. Accursius.

SEmper.] Pone exemplum, vt supra eo. l. si qua. §. 1.

i *Quid liceat.*] scilicet de iure stricto. Accursius.

8 † *Flor. probrum.*

K *Honestum sit.*] scilicet de æquitate: vt infra, de regul. iur. l. semper. & pone exẽplum supra eodem, l. si qua mihi. §. si Accursius.

PAlam.] CASVS. Senator non potest contrahere cum ea, quæ palam facit quæstum: nunc ergo exponit, quæ dicantur palam fecisse.

9 † *Flor. dico est, eam.*

¶ *Senator.*] Senator non potest ducere vxorem damnatam in publico iudicio illo, quo ciuilibet de populo accusare licet. Secundo dicit, quod ea, quæ est damnata de calumnia causa publici iudicij, vel de præuaricatione de publico iudicio, non videtur damnari. Tertio, q̃d ea quæ est deprehensa in adulterio, habetur pro damnata de publico iudicio. Cætera plana sunt. Viu.

10 † *Fl. vel qui artem.*

l *Palam.*] lex ista cũ superiori tertia continuatur. Accur.

m *Lupanario se prostituit*] Locus meretricib. deputatus ad hoc solum, vt sui formam venalem exhibeant. Accur.

n *Assolet.*] idest, solitum est.

o *Taberna.*] Taberna * est locus vbi comestibilia venduntur, & comedentes recipiuntur, non ad cubandum, vel ad equos stabulandos, sed ad comedendum tantum: at caupona, vbi etiam aduenæ, & ad comedendum & ad cubandum, non ad stabulãdum. Item stabulum dicit locus

* *Taberna quid sit.*

11 † *Florent. lib. 1.*

M. Rob. ; 161

cauponia vel qua alia a 1 † pudori suo non parcit.

¶ *Palam* b autem sic accipimus, passim, hoc est sine delectu, non si qua adulteris, vel stupratoribus se committit, c sed quæ vicem d prostitutæ sustinet.

¶ Item quæ 2 † cum vno & altero e se 3 † pecunia accepta commiscuit, non videtur palam corpore quæstum facere. Rectissimè tamen Octauenus ait, etiam eam quæ sine quæstu palã se prostituerit debuisse his connumerari.

¶ Non solum autem ea, quæ facit, & si facere desiit, lege notatur. Neque enim aboletur turpitudo, quæ postea intermissa f est.

¶ Non est ignoscendum ei, quæ obtentu paupertatis turpissimam vitam elegit. g 4 † Lenocinium facere non minus h est, quam corpore quæstum exercere. Lenas autem eas dicimus, quæ mulieres quæstuarias prostituunt. i Lenam accipiemus, & eam, quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet.

¶ Si qua cauponam exercens in ea quæstuaria corpora habeat (vt multæ assolent sub prætextu instrumenti cauponij prostitutas mulieres habere) dicendum est hanc quoque lenæ appellatione contineri.

Senator non potest ducere in vxorem damnatã publico iudicio. Bal.

¶ Senatus censuit non conueniens esse vlli senatori ducere vxorem, aut retinere damnatã publico iudicio, quo 5 † cuilibet ex populo experiri licet, nisi si cui lege aliqua accusandi publico iudicio non est potestas.

¶ Si qua calumniæ nomine in iudicio damnata sit ex cã publici iudicij: sed 6 † & quæ præuaricationis causa 7 † dãnata sit: publico iudicio condemnata esse non videtur. l

Deprehensa in adulterio efficitur infamis, siue post deprehensionem sequatur sententia, siue non, etiam si sequatur sententia absolutoria, quia lex ipsum factũ notat. Bal.

¶ Quæ in adulterio deprehensa est, m quasi publico iudicio n damnata est. Proinde si adulterij damnata esse proponatur: o non tantum quia deprehensa est, erit notata, sed & quia publico iudicio damnata est. Quod si non sit deprehensa, damnata autem, idcirco notatur, quia publico iudicio damnata est. Si 8 † deprehensa p quidem sit, damnata autem non sit, notata erit. Ego puto & si absoluta sit post deprehensionem, adhuc tamen notam illi obesse debere: quia verum est eam in adulterio deprehensam: quia factum r lex, non sententia notat. 9 † Non adijcitur hic (vti s in lege Iulia de adulterijs) a quo, vel vbi deprehensa sit. 10 † Proinde siue maritus, siue quis alius deprehendisse eam proponatur, videtur notata. Sed & si non in domo mariti, vel patris sui deprehensa sit, erit notata secundum verba legis.

Lex Iulia prohibet senatorem, & descendentes ex eo per lineam masculinam nuptias, vel sponsalia contrahere cum liberta, vel cum ea cuius pater, vel mater artem ludicram exercuit: & econtra libertus, vel artem ludricam exercens, seu cuius pater, vel mater artem ludricã exercuit, prohibetur cum filia senatoris, vel descendentiũ ex eo per lineam masculinam matrimonium contrahere. Baldus.

Paulus libro primo ad leg. Iuliam & Papiam.

LEX XLIIII.

Lege Iulia ita cauetur: Qui senator est, quiue filius, neposve ex filio, pronepos ve 11 † ex eius filio natus, cuius eorum t est, erit: ne quis eorum sponsam, vxorem ve sciens dolo malo habeto libertinam, aut eam, quæ ipsa, cuiusve pater materve artem ludricam facit, fecerit: neve u senato

locus ille, qui tãtum equos recipit. Sed q d si quis hæc omnia facit, cur magis caupo, quam stabularius: vel tabernarius vocabit?
a *Vel qua alia.*] s. taberna, vel domo. Ac.
b *Palam.*] aliter accipitur, j. de testa. l. hæredes su prin. Accur.
c *Committit.*] cum delectu. Accur.
d *Vicem.*] i. morem. sic C. ad leg. Iul. de adulte. l. si ea quæ.
e *Et altero.*] s. tantũ.
f *Intermissa est.*] huiusmodi enim intermissiones non prosunt, nec nocent, ut argu. infra de acquir. poss. l. 3. §. Nerua. & inf. de sol. l. qui res. §. aream. Azo.
g *Intermissa.*] nisi statum mutauerit, ut supra de insa. l. pen. A.
h *Elegit.*] quæ etiam non potest ferre testimonium, ut supra de testi. l. 3. vlti. sic no. non parci malo ratione paupertatis.* Sed argu. cõtra. C. de pat. qui fi. dis. l. 2. & inf. de excu. tut. paupertas.
i *Non minus.*] imò magis, cum duo videatur facere delicta, in se, & in alio, ut diximus supra de infa. l. Imperator.
k *Prostituunt.*] accipiendo pecuniam a stupratoribus, vel pascendo, ut aliquam sibi supponant. Idem & si sine pecunia hoc faciant ex cõsuetudine, ut supra de ijs, qui no. infa. l. athletas, §. ait prætor. & sup. eo. l. Octauenus. Sed an idem si semel tantum, non ex consuetudine, vel lucri causa aliquis vel aliqua aliam supponat? Accursius.
l *Videtur.*] vt potè si esset infamis.
m *Non videtur.*] Sed hoc qualiter esse potest, cum calumniator publico iudicio accusatur, scilicet lege Iulia. repet. & l. Cornel. de fal. ut supra de calum. l. 2. §. hoc autem, & inf. ad leg. Corn. de fal. l. 1. quæ sunt publica crimina, ut infra de publi. iu. l. 1. Item præuaricationis crimen nonne quandoq; publicum est, quãq; priuatum, ut j. de præua ri. l. præuaricationis. Sed hæc, quantum ad prohibitionem nuptiarum, non videtur publico crimine dãnata.
n *Quæ in adulterio deprehensa est.*] sec. us est in masculo, secundũ Ioa. & alias etiam si deprehendatur, quia maior castitas etiam secundum mores hominum exigitur in fœminis.*
o *Publico iudicio.*] an idẽ in quolibet publico iudicio? Respõdetur secundum Io. non.
p *Proponatur.*] non tamen quia deprehẽsa est erit notata, sed quia publico iudicio eadem damnata est.
q *Si deprehensa.*] quid si non fuerit deprehensa: commisit tñ adulterium? Respon. infamis est, & si probari non possit, quia factum lex &c. sed Io. cõtra, exigat enim deprehensionem.
r *Factum.*] idest, mulieris factum. i. cõmissum adulterium, non sententia iudicis; quia per eam fuit absoluta.
s *Vti.*] idest, sicut. Azo. & facit ad §. infra ad leg. Iuliam de adul. l. nec in ea. & l. marito. Accur.

Lege Iulia.] CASVS. Duo dicit. Primo, quod senator vel ex eo descendentes non accipiant vilem fœminã in vxorem. Secundo econtra, quod filia senatoris, vel ex ea descendentes non nubant vlli homini. & dicit quæ sit vilis fœmina, & vilis homo. hoc capite diuidit: responsa & plana est. Viuia.
t *Cuius eorum.*] idest quisquis filius aliquius eorũ est, vel erit.
u *Neve.*] s. cauetur. Accur.

1 † *Aliàs* ... *alias.*
2 † *Flor.* ...
3 † *Flor. accepta.*
4 † *Flor. egit.*
* Paupertas malum non excusat.
5 † *Duar. quo iudicio cuilibet.*
6 † *Flor.* ... *est, sed.*
7 † *Flor. dãnata causa.*
* Maior castitas in fœminis, quã in masculis exigitur.
8 † *Duar.* ... *si deprehensa.*
9 † *Flor. non sententiam notauerit.*
10 † *Fl. vbi deprehensam.*
11 † *Flo. pronepos ve ex filio nato eorum.*

a *Eius.*]ducere, scilicet prohibetur.
b *Pater*]sceius, quæ nupsit filio senatoris, qui pater artem ludicram exercuit. Accursius.
c *Cõceperit.*]arg. §. j. de verb. obl. l. iusta. pater ergo naturalis, vel iniustus non obest filiæ quominus nubat filio senatoris. mater vero naturalis & iniusta nocet, quia semper est certa, & si vulgo conceperit. pater vero iñ est, quem nuptiæ demonstrant vt s. de in ius voc. l. quia.
d *Naturalis.*] scilicet, & legitimus.
e *Adoptiuus.*]immo refert, vt ex sequentibus colligitur, quia si pater artem ludicram exercuit post adoptionẽ, deinde emancipauit, non nocet emancipato secus tamen in naturali. quare dicas, nil refert, si modo post adoptionem ante etiam emancipationẽ pater adoptiuus artem ludicrã exercuit.
f *An & is*]qui ducit senatoris filiam. Accursius.
g *Duci.*]ab adoptato senatoris, scilicet filia, vel dic, talis filia adoptiua. Accur.
h *De hoc casu.*]isto scilicet quando ille, qui artem ludicram exercuit, me adoptauerit, deinde me emancipauit l per hoc ergo colligo, quod in supe ioribus nocet.
i *Contrarium.*] contraria est quãdum ad id, quod de ijs quorum pater artem ludicram exercuit. caue tur.
k *Vt eis.*]quorum pater artem, ludicram fecerit, vt ob hoc impediatur à nuptijs.
l *Si postea.*] quam nupsit. Azo.
m]*Non ducent.*] vt j̄ eod l. obseruandũ. in fi.

Vn CASVS. Quedam lex Iuliæ de maritandis ordinibus dixi, qđ liberta nupta patrono nõ potest eum dimittere, vt alium accipiat, eo, scilicet inuito qđ ergo erit patronus cui hæc priuilegia dãtur, vt alij non nubant eo inuito? Ex-

1 † *Flo. deest, eo.*
2 † *Flo. deest, autem.*
3 † *Flo. deest, sed.*
4 † *Fl. deest, quoque.*

ris filia, neptis ve ex filio, proneptis ve ex nepote, ex 1 † filio nato, nata: libertino, ei ve a qui ipse cuius ve pater [b] mater ve artem ludicram facit, fecerit: sponsa nupta ve sciens dolo malo esto: ne ve quis eorum dolo malo sciens sponsam vxorem ve eã habeto.

Cum tractatur de odio, appellatione patris, vel matris non comprehẽditur auus vel auia. Bald.

¶ Hoc capite prohibetur senator libertinam ducere, eã ve cuius pater mater ve artem ludicram fecerit: item libertinus senatoris filiam ducere. Non autem 2 † obest, auum, & auiam artem ludicram fecisse. Nec distinguitur, pater in potestate habeat filiam, nec ne: tamen iustum patrem intelligendum. Octauenus ait: matrem, etiam si vulgò conceperit. [c]

¶ Itẽ nihil refert, naturalis [d] sit pater, an adoptiuus. [e] Sed 3 † an & is [f] noceat, qui antequam adoptaret, artem ludicram fecerit, atq; si naturalis pater, antequã filia nasceretur, fecerit: & si huius modi homo adoptauerit, deinde emancipauerit: an non possit duci, [g] ac si talis pater natura is decessisset, Sed de hoc casu [h] contrariam [i] legis sententiam esse Pomponius rectè putat, vt eis [k] nõ connumeretur.

¶ *Si postea* [l] ingenuæ vxoris pater mater ve artem ludicram facere cœperit: iniquissimum est dimittere eã debere: cum nuptiæ honeste contractæ sint, & fortasse iam liberi procreati sint. Planè si ipsam artem ludicrã facere cœperit, vtiq; dimittenda erit.

¶ Eas quoque, 4 † quas ingenui cæteri prohibẽtur ducere, vxores, senatores non ducent. [m]

Liberta nupta patrono non potest diuertere eo inuito. Bart.

N. P.

Vlp. li. 3. ad leg. Iul. & Pap.

LEX XLV.

IN eo iure, qđ dicit, [n] 5 † Inuito patrono libertam, quæ ei nupta est, alij nubere non posse: patronum accipimus (vt rescripto Imperatoris nostri, & diui Seueri 6 † patris eius continetur) & eum, qui hac lege emit, vt manumittat, [o] quia manumissa liberta emptoris habetur. Qui autem iurauit se patronum, hoc idem non habebit. [p] Nec is quidem debet habere, qui non suis nummis comparauit. Planè si filius famil. miles esse proponatur, non dubitamus, si castrẽsis peculij ancillam manumiserit, competere ei hoc ius est enim patronus secundum constitutiones, nec patri eius hoc ius competit. Hoc caput ad nuptam [q] libertam pertinet, ad sponsam non pertinet. Et ideo si inuito patrono nuncium sponsa liberta remiserit, 7 † cum alio connubium habet.

¶ Deinde ait lex, Inuito patrono. Inuitum accipere debemus eum, qui non consensit 9 8 † ad diuortium. Idcirco neq; à furioso diuertendo soluit se huius legis necessitate: nec si ab ignorante diuerterit. Rectius enim hic inuitus [r] dicitur, quam qui dissentit. [s]

¶ Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, vereor ne possit ista connubium habere nubendo, quemadmodum haberet si mortuus esset. Et quidem 9 † Iuliani sententia probatur, dicentis, non habituram connubium. Putat enĩ Iulianus durare eius libertæ matrimonium & in captiuitate, pp patroni reuerentiam. Certè si in aliam seruitutem [t] patronus sit deductus, proculdubio dissolutum matrimonium esset.

Illud quod dicitur de liberta nupta patrono, quod eo inuito non possit alij nubere, habet locum in liberta communi. Bald.

Caius libro 8. ad leg. Iuliam, & Papiam.

LEX XLVI.

ILlud dubitationis est, an etiam, 10 † qui communem libertam [u] vxorem duxerit, ad hoc ius admittatur. Iabolenus negauit, quia nõ propriè uidetur eius liberta, quæ etiam alterius sit. Alij contra uisum est, quia libertam eius esse negari non potest, licet alterius quoque sit liberta. Quam sententiam plerią; rectè [x] probauerunt.

ponit hic permulta ratio. Aliæ ergo mulieres possint dimittere suos viros quando volunt. Vivianus.
n *In eo iure quod dicitur.*]vt j̄ de diuort. l. si i princ & j̄. eod. l. matrimonij. Accur.
o *Vt manumittat.*]vt & j̄ de suis, & legiti. l. j. circa princip.
p *Non habebit.*]vt & s. de in ius vocan. l. adoptiuum §. penul. nec etiã ei succeder, vt j̄. de iure patron. l. si iurauerit. Accur.
q *Consensit*] expressim.
r *Inuitus*]i. ignoris.
s *Dissentit.*]quare autem ignorans rectius dicitur inuitus, collige sup. de arbi. l. si in rei & l. sicuti. & de re iu l. duo. licèt Pet. dixerit hoc non posse intelligi.
t *Seruitutem.*]vt qui damnatus est in metallum.
u *Illud Communem libertam*] scilicet, scam & alterius & sa it j̄. de stipu. libe. l. si ex duobus.
x *Rectè*] Nõ quia nd commune est, meum est, vt j̄ de leg. 1. l. v. § fin. Sed arg. s̄ j̄ de auro, & arg legat. l. Quintus.

Sina.

5 † *Flo. dicit.*] *& tange l. s. inf. de concub. l. ult. inf. ut di vorr. l. 1. C. bon. liber. l. uij. inf. de manu. inf.*
6 † *Flo. deest Seueri.*
7 † *Flo. inser. in.*
8 † *Flo. consensit.*
9 † *Flo. Et qui Iuliani sententiam probant, dicentis.*
10 † *Flo. deest qui.*

Nō seruatur honor illi, qui se in sceleratam vitam deducit. Baldus.

Pau.li.2.ad leg.Iul. & Pap.

LEX XLVII.

SEnatoris filia, quæ corpore quæstum, vel artem ludicram fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit, impunè libertino nubit. Nec enim honos ei seruatur, quæ se in tantum scelus 1† deduxerit. a

Terentius Clemens lib. 8. ad legem Iuliam, & Papiam.

LEX XLVIII.

FIlio patroni in libertam paternam eandemq; vxorē b idem iuris, quod ipsi patrono datetur, ex mēte legis accommodatur. Idemq; dicendum erit, & si alterius patroni filius uiuo altero libertam eorum c uxorem duxerit.

In actu, quem quis facit contra legem, non habet beneficium legis. Bald.

¶ Si ignominiosam libertam suam patronus uxorem duxerit: placet, quia contra legē d maritus sit, non habere eum hoc legis beneficium.

In eo, quod assignatur uni ex libertis: nihil iuris habent alij liberti.

¶ Si uni ex filiis assignatam alter uxorē duxerit, nō idem ius qđ patrono tribuēdū est. Nihil enim iuris habebit, quia senatus oē ius libertoru in assignatorum ad eum trāstulit, e cui id pater tribuit.

Licet minoribus, quod non licet maioribus, non econtra.

Marcellus lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX XLIX.

OBseruandum, f est, * ut inferioris gradus homines ducant uxores eas, quas ij, qui altioris dignitatis sunt ducere legibus propter dignitatem prohibentur. g at contra, antecedentis gradus homines nō possunt eas ducere, quas ijs, qui inferioris dignitatis sunt, ducere non licet. h

In necessitatibus nemo liberalis existit. Bart.

Idē li.3. ad l.Iul.& Papiam.

LEX L.

PRoximè constitutum est, vt cum quis libertam suā duxerit vxorem, quam ex fideicommissi cā manumiserit, liceat libertæ inuito eo nuptias contrahere: i puto, k quia non erat ferendus l is, qui ex necessitate manumisit, non suo arbitrio magis m enim debitam libertatem præstitit, quam vllum beneficiū in mulierem contulit.

Licinius Rufi. lib. 1. Regul.

LEX LI.

MAtrimonij causa ancilla manumissa, a nullo alio n vxor duci pōt, quā à quo manumissa est: nisi patronus mrīmonio eius renunciauerit. Si afit filiusfam. matrimonij causa iussu patris ancillam manumiserit: Iulianus putat perinde illam haberi, atque si a patre eius manumissa esset, & ideo potest eam uxorem ducere.

Paulus libro 6. ad Sabinū.

LEX LII.

INcestæ o nuptiæ, * neque dotem habent, & ideo omne, qđ perceptum est, licet fructuum nomine, auferetur.

Caius lib. 11. ad edictum prouinciale.

LEX LIII.

NVptiæ consistere non possunt inter eas personas, quæ in numero parentum, liberorū ve sunt, * siue proximi, siue vlterioris gradus sint, vsque ad infinitum. p

Scæuola libro 1. Regularum.

LEX LIIII.

ET nihil q interest, ex iustis nuptijs cognatio descendat, an verò non, nam & vulgò r quæsitā sororem quis vetatur uxorem ducere.

Caius lib. 11. ad edictum prouinciale.

LEX LV.

QVin etiam nefas existimatur eam quoque uxorem ducere, que per adoptionem filia neptis ue esse cœperit, in tm̄, & si per emancipationem adoptio dissoluta sit, idem iuris maneat. f

¶ Item 2† patris adoptiui matrem, aut materteram, aut neptem ex filio uxorem ducere non possum, scilicet si in familia eius sim. alioquin si emācipatus fuero ab eo, sine dubio nihil impedit nuptias: scilicet, quia post emancipationem extraneus intelligor.

---

a SEnatoris Decedentis.] quia vilitas vitæ dignas legū obseruatione non credidit, vt C. ad leg. Iul. de adul. l. qui adulterium & facit ī eo: l. si patrono. & ī. e. l. prox. in fi.

FIlio.] CASVS. Siue ipse patronus, siue filius alterius patroni, cū duo sint, habeat libertam vxorem, non nubet alij eo viro inuito.

1† Pla. se dux.

¶ Si uni.] Patronus quidam assignat libertam in testamento vni ex filiis, post hoc liberta nupsit alij, cui assignata non est, nō habet ille hoc priuilegium, q alij & nubere non possit inuito. Viuianus.

b Uxorem.] scilicet filij.

c Eorum.] id est, suā & alterius. & facit ī. de assignat li. l. si ex duobus. Accur.

d Quia contra legē.] bona ratio, et & sup. proxi. & de min. l. auxilium. in fi.

e Transtulit.] vt infra de assigna. li. l. j. in princ.

OBseruandū.] CASVS. Duo dicit. In secundo dat exemplum de sumptiæ Viuianus.

f Obseruandum.] vt magnæ pro magnis remaneant Accur.

g Prohibentur.] scilicet prohibitione iuris alia quam ratione dignitatis.

h Non licet.] vt sup. eo. l. lege. §. fina. Accursius.

i PRoximè contrahere.] vt & ī de diuor. l. patrono. Accursius.

k Puto.] scilicet hāc esse rationem. Accur.

l Ferendus.] eam impedire.

m Magis.] nisi debita erat in diem, vel sub cōditione. & ante manumisit, vt C. de ope. liber. l. mater & ī. de hæred. institu. l. 3 qui fideicommis. Accur.

* Huc pertinet illud Ouid in epistol. Deianira ad Herculē. Tā male inæqualis veniūt ad aratra iuuenci, quam premitur magno cōiuge nupta minor. & Liuius libro 4. &c. lege connubia promiscua fuisse inducta.

o MAtrimonij.] A nullo alio.] vt & infra de diuor. l. patrono. & supra eo. quod & Atteius. & l. in eo iure. & facit ī. qui & à quibus l. matrimonij.

o INcestæ.] Nefariæ nuptiæ dicuntur inter ascendentes, & descendentes, & etiam quandoq; incestæ vt ī eod. l. si. Incestę autem dicūtur inter collaterales: inutiles inter omnes, vt insti. de nupt. §. si aduersus. Sed contra. ī de condic. sine cau. l. auunculo. Sol. vt ibi.

p NVptiæ. Ad infinitum.] adeo vt si Adam hodie viueret, nullam accipere posset, * vt & institu. de nupt. §. j. Accursius.

* Posset.] ui. Steph. Cost. de consang. & affini n. 32. vbi rationem assignat.

q ET nihil.] & facit supra eod. adoptiuus. §. seruiles. Accursius.

r Nam & vulgo.] a simili.

f QVin etiam Maneat.] vt inst. e. §. 1. & propter hoc dicit fere ī. de adop. l. in omni. Accur.

t Ducere.] facit ad hunc §. inf. de pœ. l. si diuortio. & l. si qs forte. & l. capitaliū. §. solutum & inf. de fur. l. ei, qui. & inf. e. l. si quis. §. quid ergo. Accur.

u Intelliger.] Cur secus in ea, quæ fuit vxor patris adoptiui, vt & ī eod. l. adoptiuus. in princ.? Rńd. quia ibi remanet loco nouercæ: hic vero remanet loco auię vel materteræ. Accursius.

* Vi l. nō. C. de nupt. nup. & Nouel. 12.

2† Eadem ratione.

* Vi .l. seq. sup. eod. & Pint. lib. 6. de repub.

Qui.

Q *Vi in prouincia.*] Casus in prin. est planus.

¶ *Diuus*] Liberta consuluit principem super huiusmodi q̃one. Dicit.n. se nupsisse auunculo suo, credens licere de iure, ex consilio auiæ, & cũ eo stetit diu bene per 40. annos, & habuit multos filios: an filij essent legitimi? Et resp. imperator, q sic fauore liberorum, & pp diuturnitatem tpis. Viuia.

a *Notat.*] facit s. eo. l. si qs offi iũ. §. fin.

b *Diuturnitate.*] speciale. aliàs contra, vt j. de ac. & obli. l. oblig. ferè. §. placet.

c *Statum liberorum.*] Confirmatur quidẽ status liberorum, sed nõ matrimonium, vt j. ad legem Iul. de adul. l. si adulteriũ in. §. Idem Pollioni. Et argu. s. j. de decu. l. Modestinus. Az. Sed hic non fuit accerrimus error: ergo non debuit tenere matrimonium, vt C. de inces. nup. l. qui ꝯ? Rñ matrimonium quidẽ non tenet: sed ꝯfirmatum fuit ab imperatore, secundum Az. imo non fuit ꝯfirmatum, sed tñ status liberorum fuit confirmatus, vt dixi mõ.

A *Diuo*] CASVS. Liberta dicens se ingenuam, cum liberta esset, nupsit senatori, &c. in dotem dedit, sub pacto, ut lucraretur dotem si prædecederet. deinde apparuit liberta, & sic matrimonium nõ valet, nec pactum super dote, cum neque dos fuerit. qualiter ergo senatori consulit? Resp. aget ꝯ libertam actione de dolo, vel iniuriarum. Viuia.

d *Senatorem*] qui fecerat pactum de dote lucranda. Accur.

e *Actionem.*] de dolo. vel dic fin Hu. s. iniuriarum. Sed cur in fauorem senatoris decepti dicitur nõ valere pactum. vt j. tit. 2. si res. §. 1. Rñ matrimonium etiã vtriusque voluntate non potest valere, quia probibetur per legẽ: sed secus ubi dolus unius dedit causam contractui. Azo.

*Ad mariã ipsius l. vid. Bal optimè loquentem in l. parentes. sup. de in ius voc.

1 † Flor. Papinianũ.

*De intell. au tem huius te. vi Dec. pedã. 319. nu. 9.

2 † Dur add. atque cum hoc.

3 † Flo prætoris.

4 † Fl. libertorum.

1 Glo. ista vbiq; est repudiata sinsper scriben. vt hic in nostis interpre. Bol. Vltra ego addo, q tea hic cum sua gl. est sic undiq ppositũ. post Bal. in plerisque locis in c. præterea. 2. extra de spon.

Vlpia. lib. 3. disputationum.

L E X L V I.

ETiam si concubinã quis habuit sororis filiam, licèt libertinam, incestum committitur.

Mart. lib. 2. Institutionum

L E X L V I I.

QVi in prouincia * officium aliquod gerit: prohibetur etiam consentire filio suo vxorem ducenti.

Temporis diuturnitas, & iuris ignorantia cum numero liberorum inducunt principem ad legitimationem liberorum Bald.

In libro 2. de adulterijs Papinianum 1 † Martia. notat. a

¶ Diuus * Marcus, & Lucius Imperatores Flauiæ Tertyllę per Mensorem libertum ita rescripserunt: Mouemur & temporis diuturnitate b quo ignara iuris in matrimonio auunculi tui fuisti, & quod ab auia tua collocata es & numero liberorum vestrorum. idcirco 2 † cum hæc omnia in unum concurrant, confirmamus statum liberorum c vestrorum in eo matrimonio quæsitorum, quod ante annos 40. contractum est, perinde atque si legitimè concepti fuissent.

Martianus libro quarto Regularum:

L E X L V I I I.

A Diuo Pio rescriptum est, si libertina senatorẽ d deceperit quasi ingenua, & ei nupta est: ad exemplum prætorij 3 † edicti dandam in eam actionem, e quia ex dote nullum f lucrum habet, quę nulla est.

Paulus libro singu. de assign. lib. 4 †

L E X L I X.

SEnatusconsulto quo cautũ est g ne tutor pupillam, vel filio suo, vel sibi nuptum collocet; etiam nepos significatur. h

Qui sustinet periculum tutelæ per suam personam, habetur pro tutore, licet tutor non sit: secus si per personam alterius. Bartolus.

Idem libro singulari ad orat. diuor. 5 † Anton. * & Commo.

L E X L X.

SI quis tutor quidem non sit, periculum tamen tutelæ ad eum pertineat: an sententia orationis continetur: veluti si pupilla ab hostibus capta i fuerit, aut falsis allegationibus à tutela se excusauerit, k vt 6 † ex sacris constitutionibus periculum ad eum pertineat? Et dicendum est, hos quoque ad senatusconsultum pertinere. Nam & huiusmodi periculum in numerum trium tutelarum computari comprobatum est. Sed & 7 † si propter alterius personam periculum ad eum peruenit: videamus ne extra sententiam senatusconsulti sit: veluti si magistratus * in tutelæ periculum inciderit, vel fide iusserit quis pro tutore, vel curatore, quia nec l in numerum trium tutelarum hæc imputantur. est 8 † consequens & hoc probare. m

¶ Quid ergo si honoris causa tutor datus sit: quatenus, nec huiusmodi tutela in numerum trium 9 † computatur, nunquid idem sit? Sed ratio in contrarium ducit, quod dictum est, & honorarium tutorem periculum solere pati n si malè passus sit administrari tutelam.

Quin autem ille, qui cum datus est tutor, cessat in administratione, pertineat ad orationem, non est dubitandum, quia perinde tenetur ex sacris constitutionibus, atque si gessisset. Quid ergo si cum se uellet excusare aliquo titulo, nec in promptu probationes haberet, excusationis negotium fuerit dilatum & inter moras pupilla adoleuerit; an ad senatusconsultum pertineat? quæstio in eo est, an & post pubertatem officio finito excusationem eius

f *Nullum.*] nisi ei succurratur per actionem de dolo: licet fecerit pactum.

g S *Enatuscon. Cautum est*] vt j. de spon. l. tutor. Azo. & argu. C. de interdic. ma. l. 1.

h *Significatur.*] vt & j. de ver. sig. l. filij appellatione. & j. l. pxi. § si & l. libertum. § j. 1. resp. Accur.

S *I quis tutor.*] CASVS. Non põt tutor quondam pupillam suam in vxorem accipere, de quo ergo tutore est intelligendum, videndum est, & primo quærit de eo, q nõ est tutor, ptinet tñ ad eũ periculũ, vt ad tutorem, vt q se falsis excusationibus excusauit, vel pupilla est capta ab hostib. Scdo q̃rit de magistratib. & de fideiussoribus eorũ, an hi ꝯtineantur? Et dicit, q nõ, q2 neque in numero triũ tutelarũ cõputatur onus. Tertio q̃ritur de honorario, qui datur cã honoris, vt pupillus sic timeatur. Et dicit hunc contineri. Quarto de eo tutore, q nõ gessit, dicit contineri. Quinto de eo, qui est in pendenti, ut qui se excusabat, & interim puella facta est adulta. Et dicit pficí debere excusationem, & si vera erit, non continetur, alioquin sic. licet alij dixerunt, quod neq; recipitur postea excusatio, & ipse cõtineatur, ut possit eã accipere. Cætera sũt plana vsq; in fi. ti. Viuia.

i *Capta.*] tunc enim finitur tutela, & definit esse tutor, ut Inst. quib. mod. tut. fini. §. itẽ si in seruitutem, licet periculũ ad eũ ptineat, vt hic dicitur.

k *Excusauerit.*] vt & C. si ex fal. alle. l. j. & 2. & fi. & insti. de excu. tu. § fi.

l *Quia nec.*] vr dīc esse extra sẽiam, quia nec, &c. vt & inf. de excus tu. l. spadonem. §. si ciuitatis. Accur.

m *Probare*] vt sit extra sententiã senatus.

n *Pati.*] & pp sustinet, non propter alterius personã, & neg. gest. vtili, ut inf. de test. tu. l. si nemo. §. fin. Accursius.

5 † Flor. diui. * Antonini.] Hinc intelligitur quando factum sit. s. c. de quo in hac l. & vi. l. nõ solum. inf. eo. ubi simpliciter vocatur Oratio diui Marci.

6 † Holan. in glo. Ant.

7 † Fl. desi. &.

* Magistratus municipalis, non alius.

8 † Flo. & consequens est hoc probare.

9 † Flo. desi. trium.

1 † Flo. desis & pro, recipiatur, si recipiatur.

2 † Flor. de. est sit.

a Exact.] littera sic habet.
b Perempta.] si iuste se excusauerit post pubertatem: alioquin non ita, ut infra eadem lege. §. fi. & argumen. de appel. l. imperatores. §. si magistratus. & infra si tutor, uel curator, appel. lege prima, & secunda & C. de excu. tut. l. quanquam. & sup. de vsu. l. tutor. 1. respon. & infra de solu. l. quoties. §. huic. in fi.

1 † Flor. sed qua.

4 † Flor. excusatur.

5 † Flor. recessa.

* fit. l. tamen vs supra di ft vasai.

c Ne vxorem.] scilicet tantum.
d Quidem posse.] vt & sup. eod. l. tutor. Accur.
e Plerumque.] hoc dictum est propter viduam, quae intra tempus luctus potest desponsari, non tamen duci, vt supra de his qui no. infa. l. solet. §. quae virum. idem in his, qui officijs funguntur, ut supra eo. l. si quis officium. idem in minore 12. ann. quae potest esse sponsa, non tamen nupta.
f Credendum.] alias credendum, alias dicendum.
g Obliuiscuntur.] sic ergo confirmatur matrimonium, ut & infra eod. l. eos, qui §. sed & si, facit supra eodem l. quintianus. in fine.
h Prouocauit.] appellauit ergo, & ne est contra institu. de ex cusat. tuto. §. qui autem. Sol. non potest appellare a nominatione caeterum si nominatus se excusat, & eius excusatio, ut iniusta repellatur, appellare poterit. Accur.

6 † Flor. fuerit.

i Quoniam rationem.] bona ratio, ut & inf. eod. l. libertum. §. senatus.
K Dote. Solent.] vt & infra, de impen. in rebus dotal. fact. l. 1. §. 1. & Accur.
l Soluere debet.] fisco vt supra eodem. l. incestae. & C. de inces. & inutil. nupt. l. quinimo contra Accur.
m Quamquam. Datus] a iudice, vel a testatore.
n Cogitasse.] cum vxor esse non possit, vt infra de libe. &

recipi oporteat. Nam & 1 † si recipiatur; & excusauerit se 2 † impune potest ducere. Si vero nō debeat recipi post officium finitum: non recte ducit. Erat Papinianus li. 5. responsorum, officio finito excusationem recipi non oportere, & ideo exacti a temporis periculum ad eum pertinere. Sed mihi hoc nequaquam placet. Iniquum est. a. propter dilationem, quae forte non dolo, sed 3 † ex necessitate contigit, 4 † non excusari, vel nuptias impediri excusatione perempta. b 5 †

¶ Quamuis verbis orationis cautum sit, ne vxorē c tutor pupillam suam ducat: tamen intelligendum est ne despondere quidem posse d Nā cum qua nuptiae contrahi nō possunt, haec plerumque e ne quidem desponderi potest. Nam quae duci potest, iure despondetur. Quid ergo si adoptiuus filius tutoris duxerit pupillam illicite, posteaque emancipatus fuerit? Credendum f est de adoptiuis emancipatis senatum nō sensisse, quia post emancipationem in totum adoptiuae familiae obliuiscuntur. g

¶ Naturales liberi licet in adoptionem dati fuerint, senatusconsulto cōtinentur. Quid ergo, si tutor datus prouocauit, h & postea haeres eius victus est? Praeteriti temporis periculum praestare debet? An vero si filius haeres fuit, 6 † & victus est, ad orationem pertineat? Et consequens est hoc probare, quoniam rationem i debet reddere.

Papin. li. 32. quaestionum.

L E X LXI.

DOte propter illicitum matrimonium caduca facta, exceptis impensis necessarijs, quae dotem ipso iure minuere solent, k quod iudicio de dote redditurus esset maritus, soluere debet. l

In arbitrio dato intelligitur, ne eligatur persona prohibita, licet concedatus arbitrium eam eligere potuisset. Bart.

Idem libro 4. responsorum.

L E X LXII.

QVamquam in arbitrio matris pater esse voluit, cui nuptum filia communis collocaretur, frustra tamen ab ea tutor datus m eligetur. Neque enim intelligitur pater de persona tutoris cogitasse, n cum ideo maxime matrem praetulerit, ne filiae nuptias tutori committeret.

¶ Mulier liberto o viri, ac patroni sui mala ratione * coniungitur. p

¶ Tutor, qui rationes curatori reddidit, pupillam 7 † suam ante constitutum tempus aetatis eius vxorem ducere, nec maritum ex alio matrimonio factam, potest. q

Quod fit contra prohibitionem legis, ipso iure non valet. ad hoc allegatur.

Idem libro 1. Definitionum.

L E X LXIII.

PRaefectus cohortis, vel equitum, aut tribunus, si 8 † contra interdictum r eius prouinciae duxit vxorem in qua officium gerebat: matrimonium non erit; s quae species pupillae t comparanda est: cum ratio potentatus nuptias prohibuerit.

¶ Sed an huic quoque, si virgo * nupserit, non sit auferendum, quod testamento relictum est, u deliberari potest. Exemplo tamen pupillae nuptae tutori, quod relictum est, potest mulier consequi: x pecuniam tamē in dotem datam, mulieris haeredi restitui necesse est.

Callistratus li. 2. Quaestio.

L E X LXIIII.

LIbertum, eundemque tutorem pupillae, cum in matrimoniū collocata ipsa 9 † tutori suo, vel filio y eius esset, senatus relegandum censuit.

¶ Senatusconsulti, quo

posthum. l. filius a patre. §. si quis eo tempore. & C. de interdict. matr. l. si patris. Et nota hic argument. quod in generali sermone, &c. vt & supra de fer. l. si cui. Accursius.
o Mulier liberto.] nupta patrono.
p Coniungitur.] post coniunctionem patroni sui inuito eo, vt supra eodem, l. in eo iure. in princip. Accursius.
q Factam, potest.] etiam si de alio matrimonio ante uigintiquinque annos sit mater, quia sustulit liberos.
r PRaefectus. Interdictum.] legis scilicet.
s Non erit.] vt C. de nupt. l. & fi. Accursius.
t Comparanda.] nam nec ibi valet matrimonium cum tutore contractum, ut infra eodem l. non est.
u Relictum est.] scilicet a tali viro.
x Consequi.] imo videtur quod non, ut infra de vsufruct. leg. l. vxori maritus. Solut. ibi dicit litera vna non posse repeti, quod ex ea causa solutum est. & sic concordat. uel si est possess. dic, quod loquitur in eo casu, cum perpetua erat prohibitio, hic cum non erat perpetua, & ideo legatum capere poterat. uel melius ibi loquitur de ea vxore, quae sciebat se illicitum contrahere matrimoniū argumento infra de legat. 1. l. fin. Item hoc in legatis, secus autem in datis, uel donationibus inter uiuos, ut infra de donationibus inter virum & vxorem. l. cum hic. §. fi. & C. de donation. ante nup. lege, ea quae. quae sunt argument contra. & fac. infra, de his quibus ut indign. lege secunda. §. item si quis.
y LIbertum. Vel filio.] quod est prohibitum, ut supra eodem l. senatus.

* Rōm. nequis possit dicere, quod ad hoc viuo patrono in ea cōmisit adulterium. Gra. Scho. notant.

7 † Flo. pupillam.

8 † Flor. contra.

9 † l. impuberi. vnde. s. inf. de his quib. ut indig. & pro, vxorem sua. habet nuptae.

9 † Flo. ipsa.

Empti.

prohibetur tutores, & filij eorum pupillas suas ducere, puto hæredem quoq; tutoris extraneum sententia apprehendi: cum ideo prohibuerit huiusmodi nuptias, ne puellæ 1 † in re familiari circumscribantur ab his, qui rationem eis gestæ tutelæ reddere compelluntur. a

¶ Tutor autẽ pupilli nõ prohibetur filiam suam collocare b pupillo suo in matrimonium. *

Paulus lib. 5. 2 † Responsor.

LEX LXV.

EOs, qui in patria sua militant, non uideri contra mandata ex eadem prouincia vxorem ducere: idq; etiam quibusdam mandatis contineri, idem 3 † respõdit, Mihi placere, & si contra mãdata contractum sit matrimonium in prouincia: tamen post depositum officium, si in eadem voluntate perseuerat, iustas nuptias effici, & ideo postea liberos natos ex iusto matrimonio, legitimos esse. c

Pœna extraordinaria, que venit imponenda pp iniuriam factam alteri, debet moderari secundum qualitatem, et dignitatem illius, vt maior imponatur, si est nobilis, quam si ignobilis, qui recipit iniuriã, ad hoc allegatur, & est notandum.

Idem lib. 2. sententiarum.

LEX LXVI.

NOn est matrimonium, si tutor, vel curator pupillam suam intra vigesimumquintum d 4 † annum non desponsatam à patre, neque testamento destinatã, e ducat vxorem, uel eam filio suo iungat: quo facto uterque f infamatur: & pro dignitate 5 † pupillæ extraordinem coercetur. Nec interest, filius sui iuris, an in patris potestate 6 † tutoris, uel curatoris sit. Libertum eam pupillam, cuius patronus res administrat, g vxorem ducere, satis inciuile est.

Non summatur: quia breuis. Bald. Nota tamen secundum Bar. quòd inter coniunctas personas de facili præsumitur fraus. pro hoc ff. de bo. liber. l. penul. & C. de nat. lib. l. iij. circa finem. Bart.

Tryphonius libro 9. disput.

LEX LXVII.

NOn solum vivo tutore, sed & post mortem eius, filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cuius tutelæ rationi obstrictus pater fuit. Nec puto interesse, exstiterit ei hæres filius, an abstinuerit paterna hæreditate: an nec hæres fuit, forte exhæredatus, aut præteritus, aut 7 † emancipatus. Nam & fieri potest, vt per fraudem in eum collata 8 † bona patris, propter tutelam reuocari oporteat. De vno dubitari potest, si auus tutelam gessit neptis ex filio emancipato natæ: an nepoti ex altero filio eam collocare possit, siue emancipato siue manenti in potestate: quia patris 9 † affectionis causa suspitionem h fraudis amouet. Sed & si senatusconsultum stricto iure contra omnes tutores nititur: tamen summæ affectionis auitæ intuitu huiusmodi nuptiæ concedendæ sunt.

¶ Sed & si filius familias tutor puellæ, vel curator fuit: puto, vel magis patri eius non oportere eam nubere. Nunquid nec fratri, qui est in eadem potestate? Sed videamus si Titij filius duxerit vxorem eam, quæ tua pupilla fuit, deinde Titium, vel filium eius adoptaueris, an perimantur nuptiæ, vt in genero K adoptato * dictum est: an adoptio impediatur, quòd magis l dicendum est. 10 † Et si curator, dum gerit curam, adoptauerit maritum eius puellæ cuius curator est: idem iuris est. 11 † Nam m si finita iam tutela, & nupta puella alij, vereor ne longum n sit adoptionẽ mariti eius impediri, o 12 † quasi propter hoc interponatur, vt ratio tutelæ reddendæ cohibeatur: quam cautam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio diui Marci * continet.

¶ Et si p quis 13 † curator ventri bonique datus sit: prohibitionem eiusdem senatusconsultum 14 † inducit, nam & hic debet rationem reddere. Neque spatium administrationis mouere nos debet, quia nec in tutore, nec in curatore discrimen maioris, aut minoris temporis

a *Compelluntur.*] Similis ratio, vt sup. de adoptio. l. nec ei. j. respon. sic ergo, & in extraneo, cum ibi sit eadem ratio, ut j. de fonte. lege prima. §. interdictum, & j. ad legem. Aquil. l. illud.

b *Collocare.*] cum esset ibi prædicta rõ, ut & C. de interdict. matrimonio. l. curatorẽ. & s. eod. l. si quis officium. § fin.

c EOs, qui. *Legitimos esse.*] et C. de nupt. l. & si 9. Sed an illi, qui ante depositum officium nati sunt, legitimi sint? Resp. non: arg. s de sta. ho. l. Paulus. quæ est 9 & arg. j. eod. l. si quis in senatorio, secus in concubina, ut inst. de nupt. § fi.

d NOn est matrimonium *Intra vigesimumquintũ.*] & sic quadriennium, ut C. de inter. ma. l. si tutor. & d. si patris, Azo.

e *Destinatam.*] quia tunc ualet, ut j. de iu do. l. cum post. §. nuptijs. & s eod. l. tutor. in fi. Et sic nota, quod iussus maioris excusat, et s. de his, qui not. infam. l. furti. § qui iussu.

f *Uterque.*] scilicet pater & filius. sed j. s. de infam. l. qui iussu. Solu. in alio casu dicit. uel hic filius cõsensit sponte. Accur.

g *Administrat* ut tutor, ut s. eod. l. libertum non aliter, vt j. eod. l. g penult. §. si puellæ. Accur.

h NOn solum *Viuo tutore.*] quę alias adest. ut C. de inter. ma. l. si tutor, uel curator. Nota ergo hic, quod causa affectionis remouet malam suspitionem, ut C. de adoptio. l. pen. §. si uero pater naturalis in fi. §. quoq; autem in facit, ut C. ubi pu. edu. le. l. si. & C. de excu. tut. l. ante penul. quæ sunt arg. j.

i *In eadẽ potestate.*] huic quęstioni non respondet. sed potes dicere sic, ut j. de excu. tut. l. tria.

K *Ut in genero.*] Pone exemplum qñ filius adoptiuus cõtrahit matrimoniũ cũ filia mea non emancipata ante adoptionem: nec enim tenet matrimonium, ut s. eod. si per adoptionem. & l. quinetiam. Item & ille filius adoptiuus gener est. Alij dicũt, ut quia pater adoptiuus filij pupillam cuius tutelam gerit, ei dat. sed certè hic uidetur omnis suspitio cessare, ut s. ead. l. ge, §. de uno.

l *Quod magis.*] referas te ad proxim. §. scilicet, ut impediatur adoptio, & matrimonium duret, licèt qui iam cõtra dixerũt quo nil falsius, ut ꝓbatur per l. C. de nup. l. fin secundum Io. & & de ex. tu. tut. l. amplissimi. Accur.

m *Nam.*] dixi durãte tutela adoptionem impediri: nam, &c.

n *Longum.*] i. remotum a ratione. Acc.

o *Impediri.*] certè impeditur quasi, &c.

p *Et si.*] idest, quisquis, Accur.

Simplex.]

1 † *Flo. pupillæ.*

* *At filium prohibet ore propter authoritatem mariti in uxorem.*

2 † *Fl. lib. 7.*

3 † *Duar. Idem eadem respondit sub eodi libro ut ait Paulum. refertur.*

4 † *Flo. uicesimum & sextum Alij, septimum, & cetera sunt l. vij. infra de adu.*

5 † *Pupillæ.*

6 † *Flo. patris potestate sit ea ratione libertum causa.*

7 † *Flo. decesse, aut.*

8 † *Flo. collocata.*

9 † *Fl. pat.*

* *adoptato.*] *§. sed si quis ... de nuptijs ubi Theo. et ait. & Græce tex. lib. 28. tit. 4. tamen imperatorem Negante Bal. in com. ad insti.*

10 † *Flor. impeditur quod magis dicendum est, & si curator.*

11 † *Fl. decessit, lustratis est.*

12 † *Fl. impedire.*

* *quæ Marti, & Comodi esse dicitur in verso p. l. si quis tutor. ff. eod.*

13 † *Fl. alius, Et si quidem.*

14 † *Fl. senatusconsulto.*

a *Simplex.*] idest, sine eo priuilegio, quod defuncto competit, vt j. de administ. tutor, l. ex pluribus. Accur.
b *[ei.]* scilicet puellæ.
c *Coniungere.*] cur & extraneus hæres tutoris prohibetur à nuptijs eius, quæ fuit in tutela eius filio pupillæ non prohibetur copulari ipsi tutori? Respondeo, quia & hæres extraneus rationem reddere tenetur eodem modo quo & ipse: idest, quia sicut tutor prohibitus, ita & ipse. sed hæres pupillæ non eodem modo idest, non cum eodem priuilegio quo ipsa pupilla, vt & j. de administ. tutor. l. ex pluribus. ideoque licet prohibeatur pupillæ matrimonium non tamen hæres eius. Et est hæc quæstio similis ei, quæ fit de hære de liberti: quare non præstat reuerentiam, sicut libertus præstat hæredi patroni? Respondeo ideo quia hæres liberti omnia iura ingenui habet, vt j. de obseq. l. hæres hæredi vero patroni præstatur à liberto, quia hæres & extraneus in ius patroni succedit, vt C. de in ius voc. l. 2.

1 † Fl. est.
2 † Fl. quæritur.
3 † Fl. abstinuit.
4 † Flo. de eis. sic
5 † Fl. incon sultius.

d *Iurisdictionis*] quæ dedit abstinendi facultatem.
e *[Vel committ.]* in ... testibus, & ... prudentia scientiæ: argu. j. ... cog. l. cæterum. & C. ... testamino. l. ... tutela.
f *Palam fecerit*] Hæc sunt vera, cum dubitatur quis contraxit matrimonium, scienter an ignorans, seu si certum sit, quod qui palam fecerit, si ... puniet æqualiter cum eo, qui clam fecerit. Azo. Item nota, hic arg. quod plus delinquit qui clam facit, quam qui palam, vt arg. j. de administ. tut. l. nõ existimo. & j. de authoritate tut. l. v. §. sanè, si quidẽ. & j. de iur. fisc. l. nõ intelligitur. §. si quis & C. de tepud. l. vxor. Sed arg. ... j. vi bon. rap. l. 2. §. generaliter. & instit. de obl. quæ ex delict. §. pœna.

6 † Fl. cessat in.
7 † Fl. dest. ...
8 † Fl. Tertullianum.

* Eadem differentia seruabitur hodie cum Azo. c. cum in ter, qui fil. sint leg. cap. 3. de clandest. desp.

quo in huiusmodi munere quis fuerit, habitum est. 1 †

No. quod priuilegium, quod habet pupillus in actione tutelæ, non transit ad hæredem, etiam ex eo descendentem: & per hoc reprobatur glo. in l. ex plurib. inf. de administ. tuto. & in l. damus. § 1. infra, de priuileg. cre. secundum Iac. de Are. Bar.

¶ Si puellæ tutelam Titius administrauerit, vel curator negotia gesserit: isque, nondum recepta ratione, decesserit, filia hærede relicta, quæritur 2 † an eam filio suo Titius possit collocare in matrimonium. Dixi posse, quia ratio hæreditarij esset, & sic simplex a debitum, alioquin omnis debitor eam, cui b obligatus esset ex aliqua ratione, prohibetur sibi filioque suo coniungere. c

¶ Sed & is, qui pupillam abstinuit 3 † bonis patris sui, rationem eius rei præstare debet, & sic 4 † fieri potest, vt & si inconsultius 5 † hoc fecerit, & hoc nomine condemnari debeat. Sed & si optimo consilio vsus sit auxilio prætoriæ iurisdictionis, d quia non soluendo pater eius decesserat: nihilominus tamen (quia in 6 † iudicio hoc probari oportet) impeditur nuptiæ. Nam & 7 † qui bene tutelam, & ex fide administrauit, nihilominus prohibetur.

Si actus prohibitus celebratur palam, potest quis prætextu ignorantiæ excusari: secus si clam. Bart.

Paulus libro singulari ad senatusconsultum Iulianũ. 8 †

LEX LXVIII.

Iurgentium incestum cõmittit, * qui in gradu ascendentium, vel descẽdẽtium vxorem duxerit. * Qui verò, vel ex latere venientium eam vxorem duxerit, quam vetatur, vel affinem, quam impeditur: si quidem palam fecerit, f leuius: si vero clã hoc cõmiserit, grauius puniatur, cuius diuersitatis illa ratio est circa matrimonium, quod ex latere non bene contrahitur, palam delinquentes, ut errantes, maiore pœna excusantur: clam committentes, vt cõtumaces plectuntur.

TITVLVS III.

De iure dotium.*

Dos datur eo animo, vt semper apud maritum sit. Baldus.

Paul. lib. 9 9 † ad Sabinũ.

LEX PRIMA.

DOtis causa perpetua est, & cum h voto eius, qui dat, ita contrahitur, ut semper i apud maritum sit.

Idem lib. 6 0 † ad edictum.

LEX II.

REipublicæ * interest mulieres dotes suas saluas habere, propter quas nubere possint. k

Vbi nõ est matrimoniũ, ibi nõ est dos: sed quasi dos putatiua. Bal. Sed an vidua dicatur habere dotẽ? Videtur quod non, vt hic. contra dicit Bald. C. vnde vir et Vxor. l. j. in fi. vbi vide.

DE IVRE DOtium.

Dos est pecunia marito nuptiarũ causa data. Varro lib. 4. de lingua latina vel dicta, vel promissa, ut Cuiac. cui si addideris, vero, erit plena definitio. Dotis dictio, promissio, contractus sunt. Vel dos est sua pecunia constituta marito pro oneribus matrimonij, vel quod vxor secum ad maritũ defert, quodue marito canat matrimonij causa, vel pensatio onerum matrimonij. Qua ratione Martian. Capella nomine dotis offerenda, cumulanda, recipi cũ dixit & alio loco, ut rẽ repensa ex dota, ... dos da ... Cuiac.

* Dotes quæ tes constituenda docent Plato dial. 6. de legi. Aristot. 1. polit. c. 7.

9 † Fl. l. 14.

g DOtis causa.] idest, datio dotis ob matrimonium.
h *Et cum.*] &, pro idest. Accur.
i *Vt semper*] vnde dicitur matrimonium habere indiuiduam consuetudinem, vt inst. de pa. po. § 1 in pr.
k REipublica possunt.] vt j. sol. matrim. l. j.
l DOtis, Esse potest.] vt j. de ... l. in concessu & j. de pri. cre. l. interest. & infra, de condi. & demonst. l. hoc modo legato. & C. de donante nupt. l. si. §. sicut. Prosi.

10 † Fl. lib. 60.

* de interest. bona l vide In. ... Rub. solu. matri. nu. 17.

Vlpianus libro 63. ad edictum.

LEX III.

DOtis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quæ consistere non possunt. Neque enim dos sine matrimonio esse potest. 1 Vbicumque igitur matrimonij nomen non est, nec dos est.

Incrementum vel accessio non facit nouam dotem: sed veterem auget. facit ista lex, quod si ille, qui emit, vel in dotem accepit proprietatem, soluit gabellam, vsufructu redeunte ad proprietatem, non tenetur soluere pro eo gabellam, nõ enim est noua acquisitio: sed prima res acquisita in re ipsa augmentata absque facto hominis. Bartolus.

Paulus libro sexto ad Sabinum.

LEX IIII.

SI proprietati nudæ in dotem datæ vsusfructus accesserit: incrementum videtur dotis, non alia dos: quemadmodum si quid alluuione accessisset.

Primo ponit summariū & de isto feci magnum festum in l. 1. sol. mat. Bart.

Vlpianus li 31. ad Sabinum.

LEX V.

PRofectitia dos est, quæ a patre, vel parente a profecta est, de bonis, vel facto b eius. Siue igitur parens dederit dotem, siue procurator eius, siue iusserit alium dare; siue cum quis dedisset eius negotium gerens, parens ratum habuerit: profectitia dos est. Quid 1 † & si quis patri donaturus, dotem 2 † dedit? Marcellus lib. 6. Digestorum scribit 3 † hanc quoque a patre profectam esse, & est verum. Sed & si curator furiosi, uel prodigi, uel cuiuscunque alterius dotem dederit, similiter dicemus dotem profectitiam esse. Sed & si proponas prætorem, uel præsidem decreuisse, quantum ex bonis patris, uel ab hostibus capti, uel a latronibus oppressi filiæ eius in dotem detur: hanc 4 † quoque profectitiā esse.

¶ Si pater repudiauerit hæreditatem dotis constituendæ causa, forte quod maritus, aut substitutus erat, aut quia 5 † potuit ab intestato hæreditatem vindicare, dotē profectitiam non esse c Iulianus d ait. Sed & si legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generum hærēdē remaneat dotis constituendæ causa, Iulianus probat, non esse profectum id de bonis patris, quia nihil erogauit de suo pater, sed nec acquisiuit.

¶ Si pater * non quasi pater, sed alio dotem promittente fideiusserit, & quasi fideiussor soluerit: Neratius ait, non esse profectitiam dotē: quamuis pater seruare a reo id, quod soluit, non possit. e Sed si pater dotem promisit, & fideiussorem, uel reum pro se dedit, ego puto profectitiam esse dotem. Sufficit enim, quod pater obligatus sit, siue reo, f siue fideiussori.

¶ Si filiusfamilias mutuatus g pecuniam, creditorem delegauit, ut daret pro filia sua 6 † dotem, vel etiam ipse accepit & dedit, videri dotem ab auo profectam. Neratius ait, eatenus, quatenus auus esset dotaturus neptem suam, id. n. in rē aui videri versum.

¶ Si quis certam quantitatem patri donauit, ita ut hanc pro filia daret, non esse dotem profectitiam Iul. lib 17 Digest. scribit: 7 obstrictus est enim vt det, aut si non dederit, h condictione tenetur. Hoc & in matre iuris esse ait.

¶ Si forte sub ea conditione vxor marito det, ut pro filia genero in dotem daret, nec videri uxorem marito donasse: rectissime ergo ait, ut non sit interdicta donatio iure ciuili, i non enim ad hoc dedit vt ipse habeat, sed ut genero pro filia expendat. deniq; si non dederit, condictione tenetur. K esse igitur dotem istam aduentitiam Iulianus ait, & ita vtimur. l

¶ Si filiusfamilias dotem promiserit, m & sui iuris factus dederit, profectitiam esse dotem constat. 8 † non enim pro hæreditate patris æs alienum soluit, sed suum æs alienum n susceptum, dum filius familias esset, paterfamilias factus exonerauit.

Si pater pro filia emancipata dotem dederit: profectitiam o nihilominus dotem esse nemini dubium est, quia non ius potestatis, sed parentis nomen dotem profectitiam facit, sed ita demum, si vt parens dederit. Cæterum si cum deberet filiæ voluntate eius dederit, aduentitia dos est.

Nota textum mirabilem, quod quando pater curator filiæ promittit dotem, videtur promittere vt pater, non vt curator. Bar.

Papinianus libro 10. Quæstionum ait, cum pater curator suæ filiæ iuris sui effectæ dotem pro ea constituisset, magis eum quasi patrem, quam quasi curatorem id fecisse uideri. p

Iulianus libro 19. digestorum.

LEX VI.

ADoptiuum 9 † quoque patrem, si ipse dotem q dederit, habere eius repetitionem Iulianus 10 † ait.

Cum quis dat ex persona alterius, si quidē poterat euitare, ne daret: ipse dare videtur, non ille ex cuius persona dat: sed si vitare nō poterat, ille, non ipse, videtur dare.

a PRofectitia.] Parente] ab auo paterno, vel proauo. Accur.
b Vel facto.] vt pater statim per multa exempla, ut argum. infra, de vulg. sub. l. sed & si plures §. in arrogato & C. de collat. ut liberis. Sed contra, infra, ea. §. si pater. Sol. ut ibi.
c Non esse.] quia & alia ratione vir successionem habiturus est, & ideo si talia vir vxori donauerit: donatio valet: cum non fiat pauperior, vt j. de don. inter virum, & vxo. si sponsus § si maritus.
d Iulia.] iste Iulianꝰ veritatē solā si ut simpliciter est locutus in actione tñ legis aliud est scilicet, ut sit profectitia: quia patris facto dotem constitutam negare non potest, vt supra, eo. l. circa princip. huius legis, quæ est contra. & duo videntur actus interuenisse, quasi patri sit legatum solutum, & pater dedisse in dotem postea videatur, ut inf. de fun. do. l. si nuptura. §. si. & instit per quas pers. nob. acq. §. j quæ similiter est contr. vel secundum Ir. forte aliud est cū pater repudiat: ut hic. aliud cum ipsa mulier siue filia, ut d. l. si nuptura.
e Non posset.] quia non sit soluendo.
f Reo.] s. soluenti.
g Mutuatus] in negotium, s. patris, ut & supra de in rem ver. l. & ideo §. si.
h Dederit.] qui dotem soluerit.
i Iure ciuili.] ut & j. de don. inter vir. & ux. l. siue vxor. Accu.
K Tenetur.] ut & j. de donat. l. 2. § 1.
l Vtimur.] ut & infra eod. l. cum uxor. & argu. sup ad Macedo. l. sed & si. §. si.
m Promiserit.] pro sua filia. Accur.
n Aes alienum] quare de bonis suis, non de bonis aui huius neptis. nam volebat eam a se, non a patre suo esse profectā alias secus, ut sup. de in rem ver. l. & ideo. §. si Accur.
o Profectitiam.] Sed quare an sine stipulatione reuertatur ad patrem, cum ipsa mulier videatur stipulari, cum ab extraneo datur. Extraneus autem dr. qui eam in potestate non habet, ut C. de rei vxo. act. § accedit? Rñ. secundum Irn. tutius est ad patrem debere reuerti, et sine stipulatione, si vt parens dedit, quod potest colligi ex hac l. & inf. de diuor. & repu. l. si filia. & inf. solu. mat. l. filiæ. Sed Ioa. contra per d. l. C. de rei vxo. act. § accedit. ADDITIO. Dic quod opinio Ioan. est vera, quia per emancipationem consolidatur actio dotis filiæ. ergo si consolidatur iam quæsita patri: ergo multo magis impeditur acquiri per emancipationem, secundum Bald. hic.
p Videri.] sic & adolescenti furioso datur curator, magis vt adolescenti, quam vt furioso, ut inf. de tute. l. 3. §. j Accur.
q ADoptiuum. Dotem] in dotis obligationem. Accu.

Nauarro

1 † Fl. si qs
2 † Fl. dedit dotem.
3 † Fl. scrip sit.
4 † Fl. hec quoque profectitia videtur.
5 † Flor aut qui potuit.
* Lud. Ro. sing. 167. reputat istum tex. unicum ad hoc quod si extraneus promisit dotē pro filia alterius, et pater ut fideiussor extraneus soluerit non poterit repetere a debitore extraneo quo intellectus suus no ... pro. Bal.
6 † Fl. dedit sua.
7 † Fl. ob. strictus est.
8 † Fl. dos constat.
9 † Fl. est §. & instit. Iuli. li 17 Digest.
10 † Fl. de. est Iulian.

¶ Si quis pro aliena filia dotem promiserit, & promissori pater hæres extiterit: Iulianus distinguit, interesse, ante nuptias pater hæres extiterit, & dotem dederit, an postea. si ante, videri dotem ab eo profectam. potuisse 1 † enim nuncium a remittendo resoluere dotem. quod si post nuptias, non esse profectitiã.

Afflictus in uno, releuandus est in altero: ne detur afflictio afflicto.

Pomponius li. 14 ad Sabinũ.

LEX VII.

Iure succursum est patri, vt filia amissa, solatij loco cederet, si redderetur ei dos ab ipso profecta: ne & filiæ amissæ, & pecuniæ damnum sentiret. b

¶ Si pater alienum fundũ bona fide emptum in dotem dederit, ab ipso profectus, intelligitur.

¶ Si in dote danda circumuẽtus sit d alteruter, etiam maiori annis 25. succurrendum est: quia bono, & æquo non conuenit, aut lucrari aliquem cum damno e alterius, aut damnum sentire pro 2 † alterius lucro.

Vlpia. lib. 31. ad Sabinum.

LEX VIII.

Dotis f fructus ad maritum pertinere debere æquitas suggerit. cum enim ipse onera matrimonij subeat, æquum est eum etiam fructus percipere.

¶ Si fructus constante matrimonio percepti sint, dotis nõ erũt, g si vero ante nuptias percepti fuerint, in dotẽ conuertentur: h nisi forte aliud 3 † inter maritum futurum, & destinatam vxorem conuenit. tunc enim quasi donatione facta fructus nõ redduntur. i

¶ Si vsusfructus in dotem datus sit: videamus vtrum fructus reddendi sint, necne. Et Celsus lib. 10. Digest. ait, interesse quid acti sit, & nisi appareat aliud actum, putare se ius ipsum in dotem 4 † esse, non etiam k fructus, qui percipiuntur.

¶ Si res in dotem 5 † dentur, puto in bonis mariti fieri, accessionemque temporis marito ex persona mulieris concedendam. Fiunt autem res mariti, si constante matrimonio in dotem dentur. Quid ergo si ante matrimonium? Si quidem sic dedit mulier, vt statim eius fiant, eius 6 † efficiuntur. Enimuero si ea conditione dederit, ut tunc efficiantur, cum nupserit, l sine dubio dicemus tunc eius fieri, cum secutæ fuerint nuptiæ. Proinde si forte nuptiæ non sequantur, nuncio remisso, si quidem sic dedit mulier, vt statim uiri res fiant: condicere eas debebit, remisso 7 † nuncio. Enimuero si sic dederit, ut secutis nuptijs incipiant eius esse, nuncio remisso, statim eas vindicabit. Sed ante nuncium remissum 8 † si vindicabit exceptio poterit nocere vindicanti, aut doli, aut in factum. Doti enim destinata, non debebunt vindicari. m

Callistratus lib. 2. Quæstio.

LEX IX.

Sed nisi hoc euidenter actũ fuerit, credendum est hoc agi, vt statim res sponsi fiant, & nisi nuptiæ secutæ fuerint, reddantur. n

Vlpia. lib. 31. ad Sabinum.

LEX X.

Si ego Seiæ res dedero, o vt ipsa suo nomine in dotem det, efficientur eius, licet non in dotem sint datæ: sed cõdictione tenebitur. p q si pro ea res ego dem; si quidẽ ante nuptias, interest qua conditione dedi, vtrum ut statim fiant accipientis, an secutis nuptijs. & si statim, nuncio misso condicam. sin uero non statim, potero vindicare, q quia meæ res sunt. Quare & si sequi nuptiæ non possunt propter matrimonij interdictionem, ex posteriore r casu res meæ remanebunt.

¶ Si res * alicui s tradidero, ut nuptijs secutis dotis efficiantur, & ante nuptias decessero, an secutis nuptijs dotis esse incipiant? Et vereor ne non possint in dominio eius effici cui datæ sunt, & 9 † quia post mortem incipiat dominium

a Nuncium.] sunt ergo erant sponsalia.

b Iure. Succursum.] ut & C. de bon. quæ lib. l. 2. & facit infra de do. cau. mor. l. si alienam. & l. qui alienam. Accur.

c Profectus.] cum nomine eius publicianam habeat, ut supra de emptio. l. pater filiæ.

d Circumuentus sit.] in æstimatione rerũ. al. dolo vt obuiare C. si aduer. do. l. 1. vbi dicitur de eo, qui oia bona sua circumuenta dedit in dotem, q̃ restituatur ppter ætatem. ergo si maior, non restitueretur: sed hic dicit, q si sit vel melius, hoc verum est, cum dolus aduersarij ad fuit. Vel dic, speciale in dote, ut etiam maior restituatur deceptus re ipsa sine quoquam, ut not. inf. eo. l. si res. § 3.

e Cum damno.] vt & supra de cond. inde. l. nam natura.

f Dotis.] vt & §. 1 o l. plerũque. §. si seruus. ff. & C. eo. l. pro oneribus. & sup. famil. ercisc. l. si maritus. & ar. C. de act. empt. l. fructus. Et not. hic, q quoque lucratur fructus, & tamen non sustinet onera matrimonij. nam soluto matri. dotem in pecunia existentem nõ restituit nisi post annum, ut C. de rei vxo. act. §. exactionẽ. q & qui sustinet onera, & tamen non lucratur, ut puta si ante nubilem ætatem eam duxerit. Item & alios casus, ut si contracto matrimonio sustinet onera: nec petit fundum sibi dari, ut supra sol. matrimo. l. de diuisione. Illud aũt generaliter est not. secundum Azo. quod tria exiguntur, ut maritus lucretur fructus, scilicet, q contractũ sit matrimonium, & tradita sit possessio, vel res, & q quis sustinuerit onera matrimonij. ceterum si q istorum trium defuerit, contrarium erit, ut in prædictis legibus patet, & probatur. inf. de dc. except. l. pater. Accur.

g Non erunt.] vt & in sup. prox. respon.

h Conuertuntur.] vt sup. de usur. videamus. §. ante matrimonium. & inf. eo l. si seruo in dotem & infr. de pac. do. l. si liberis. § Paulus. Accur.

i Non redduntur.] valet enim ante facta donatio, ut inf. de donat. inter uir. & uxor. l. inter. Accur.

k Non etiam.] vt infra eo. l. cum in fundo in princ.

l Cum nupserit.] sic ergo dominium sub conditione datur, ut infra de acquir. poss. l. qui absenti. § si quis.

m Vindicari.] quam diu spes est, quod matrimonium fieri debeat, ut s. de condi. ob cau. da. l. quod Seruius. & ff. eo. l. si pater § quæ debitorem. & l. si debitor.

n Sed nisi Reddantur.] vt & infra de vsucapio. pro do. l. 1 & inf. eo. l. dotẽ. Et nota huiusmodi verba intelligi secundum iuris effectum. sic & infra de conditio. & demonstra. l. hæc condic. & C. si manc. ita fuer. alien. lege, ea quidem.

o Si ego Dedero.] non donaturus scilicet aliis: alioquin contra, ut infra de donat. l. & generaliter. Azo.

p Tenebitur.] ut infra eo. l. licet. § quoties. & supra de condi. ob cau. l. si donaturus.

q Vindicare.] misso nuncio, alias non: ut supra, eod. l. dotis.

r Ex posteriore.] scilicet quando sic dederam, ut demum secutis nuptijs fiant accipientis, ut supra proxim.

s Si res alicui.] marito futuro. Accur.

Fauore

1 † Flor. pro ...

2 † Fl. per alterius lucrũ.

3 † Flor. aliquid.

4 † Flor. in dote.

5 † Flor. in dote.

6 † P. l. eius.

7 † Flor. remisso.

8 † Si destinatas vindicantes.

* ad hunc tract. vide P. de Sa. in Repet. § de So.

9 † Flor. de est, &c.

a *Fauore dotiū.*]vt & j. e. l. in ambiguis, sed certè imo de iure cō ita vbique, vt inf. de do. l. ij. §. si pecunia q̃ est contra vbi dñium rei donatæ trāsit, vt ar. C. cōica de lega. l. fi. §. pen. & C. de test. ma. l. statuliberis. Sol. ibi in l. 1. de don. est spāle in pecunia, vt & alias sup. si cer. pet. l. singularia, vel subaudi hic maximè in dote: vel & idē alias vel tertio hic fauore mřimonij, vt dicit: alias enim pōt penitere hæredem * f eius qui dedit, sicut testator potuit, vt supra de condi. cau da. l. i. §. sed si mihi, & l. si p. cuniam. & fi. & §. si seruum, sed ibi non pœnituit testatorem, nec hēdem eius: quare in eum transit dñium: sed hoc vel falsum: q̃a nec hic ibi potuit pœnitere, cum is qui accepit sua cā accepit. Dic ergo tu, vt di. cā solutionem defendas, q̃ hic potuit pœnitere quia fuit dato ob cām, vt sup. eo. l. adoptiuum §. 1. nisi in dote, vt hic dicit: ibi non, quia fuit donatio nec ob. ad primū: quia ibi erat res integra. Vel dic, hic in fauorem, vt con. & tia: non sūt vt dñū trāferat q̃a hoc est de iure cōi. Alij dicūt, q̃ hoc est verum, si ponas eos sic conuenisse, vtriusq; forte gratia, vt tūc mutare nō possit. Aliud esse, & si solus legē dixerit, & sui gratia, quā immutare eius hēs posset, nisi i dote: & hoc casu loqui hic. & facit j. de acq. poss. l. fundi. & si cōtra Sol. hic in dñio ibi in poss. vel alio casu Itē contra infra de sol. l. fi. Sol. vt ibi.

b *Dotis autem.*]Tria vult videre vsque i fi. hē leg. Primo, si agitur, vt istæ res paraphernales fiant viri qua actione repetāt. Secundo, si fiat libellus an dominiū trāsferatur. Tertio, si dominium nō transeat in virum, qua actione eas repetant. Acc.

c *Sed condici.*]Sed q̃ro, an ista cōdictio sit priuilegiata? Rñ nequaquam, quamuis ā dictio quæ datur pro eo quod est datū nomine dotis repetendæ sit priuilegiata: licet non sit dos, vt infra eodem. l. si sponsa, & infra. de priui. credito. l. 2. §. fi.

d *Nam mulier.*]interpositio est vsque illu. hæc igit. &c.

e *Retinet.*]id est, quasi & loco chirographi retinet mulier illum libellum, vt si dubitetur, chirographum probet, &

1 † Flo. desi. &c.

2 † Flo. man. eat.

* *Galli*]non q̃ hoc verbū sit Gallicum, sed cum mulieres ecū a prāte ea sint vt ait Cæsar, nihil tenere ip si, n si sub peculij titulis possit videbātur.

* *Mariti.*]vel dotis cum mulier, vel ma mulieris cōuenit, ea ma quæ mulieris fuerant ve ri fiant dotis nomine.

3 † Flo. rescrip sit. mm.

discedere ab eo, qui dedit, & 1 † quia pendet donatio in diem nuptiarum: & cum sequitur conditio nuptiarum, item hæredis dominium est, à quo discedere non posse rerum dominium intuito eo fatendum est. Sed benignius est fauore dotium a necessitatem imponi hæredi consentire ei quod defunctus fecit: aut si distulerit vel absit, etiam nolente vel absente eo dominium ad maritum ipso iure transferri, ne mulier indotata sit. 2 † Dotis autem b causa data accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Cæterum si res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli * peculium appellant, videamus an statim efficiantur mariti. * Et putem, si sic dentur vt eius fiant, effici mariti, & cum distractum fuerit matrimonium, vindicari non oportere, sed condici, c nec dotis actione peti, vt diuus Marcus & Imperator noster cum patre rescripsit. 3 †

¶ Planè si rerum libellus marito detur, vt Romæ vulgò fieri videmus, (nam mulier d res quas solent in vsu habere in domo mariti, neque in dotem dat, in libellum solet conferre, eumque libellum marito offerre, ut is subscribat, quasi res acceperit: & velut chirographum eius vxor retinet, e res quæ libello continentur, in domum eius se intulisse) hæ igitur res an mariti fiant, videamus. Et non puto, non quòd ei non tradantur. f (quid enim interest, inferantur uolente eo in domum eius, an tradantur?) sed quia g non putem hoc agi inter uirum & uxorem, ut dominium ad eum transferatur: sed magis ut certum sit, in domum eius illatas, h ne si quandoque separatio fiat, negetur. i Et quia 4 † plerumque custodiam earum maritus repromittit, K nisi mulieri commissæ l sint: uidebimus, harum rerum nomine, m si non reddantur, utrum rerum amotarum, an depositi, n an mandati o mulier agere possit. Et si custodia marito competierit, 5 † depositi, vel mandati agi poterit: si minus, agetur rerum amotarum, si amouendi 6 † animo maritus eas retineat: aut ad exhibendum, si non amouere eas adnisus sit. 7 †

res quæ ut ei scriptæ sunt in eo q̃ intulerit in domum viri, & similiter retinet mulier in suo usu & hoc subijcit res & c. alij ita habent, & dicunt q̃ illi uetus, res quæ & c. est forma libelli scribat enim maritus res & c. & bene stat: est forma libelli, & construe, vt ibi notaui.

f *Tradantur.*]q. d. nihil, vt infra, de solu. l. pecuniam, & supra, nau cau sta. l. j. in fi. & l. ij.

g *Sed quia.*]Idest, ideo non transfertur, quia &c.

h *Illatas.*]& illud, ideo subscribit maritus, nec &c.

i *Negetur.*]eam in. ... &c.

K *Repromittit.*]in libello enim huiusmodi repromissiones cōtineri solent. Azo.

l *Commissæ.*]si eñi huius custodiā nō suscepit, sed mulieri suo arbitrio eas custodiendas commisit custodiæ renunciando, nō esset q̃stio, an maritus teneretur: nam sine dubio si teneret. Azo. vt ar. sup. nau. caup. stabul. l. fi. §. 1.

m *Nomine.*]quando non est dñium translatum, vt superiori proximo casu.

n *Depositi.*]agitur depositi cum res à marito ex cā depositi retinentur eo forte custodiam promittēte, nam in deposito custodia pacisci potest. Accursius.

o *Mandati.*]nō depositi agitur: cum res penes mulierem sunt, & custodiam marito mandat. Accursius.

4 † Flo. desi. quia.

5 † Fl. commissæ.

6 † Fl. amouit ris.

7 † Fl. eius sus sit.

Idem lib. 34. ad Sabinum.

LEX XI.

Plerumque p interest viri, res non esse æstimatas: idcirco, ne periculum rerum ad eum pertineat: q maximè si animalia in dotem acceperit, vel vestem, qua mulier vtitur. Eueniet enim si æstimata sit, 8 † & eam mulier attriuerit, vt nihilominus maritus æstimationem r earum 9 † præstet. Quoties igitur non æstimatæ res in dotem dantur, & meliores s & deteriores mulieri fiunt.

¶ Si prædijs inæstimatis aliquid accesserit, hoc ad compendium mulieris pertinet: si aliquid decesserit, mulieris damnum est.

¶ Si serui t sobolem ediderint, 10 † mariti u lucrum non est: sed fœtus dotalium pecorum ad maritum pertinent, quia in fructu sunt, ...

p *Plerumque.*]plerumque iō dicit quia fecus est alioqui: puta si res commodius vel pecunia æstimetur, quando fuit data in dotem: nunc vero multo carior facta est.

q *Pertineat.*]obi non sunt æstimatæ. Accur.

r *Æstimationem.*]vt & infra solu. matrim. l. æstimatę, & C. eo. l. cū dotē, & l quotiens.

s *Meliores.*]nisi cum res in pondere consistunt, ut infra eod. si res. Accursius.

t *Si serui.*]idest ancillæ inæstimatæ, ut modo dixit: sic p masculinum intelligitur fœmininū, ut j. de usu l. equis, & inf. de vsucap. ... Scæuola & infra de fur. l. qui vas §. ex furtiuis. Accursius.

u *Mariti.*]imò restituere cū ipsa dote debebit C. de rei vxo actio. §. cumque. quia partus non est in fructu, ut supra de vsufr. in pecudum.

8 † Fl. sit eā mulier.

9 † Fl. earum

10 † Fl. ediderint. & pr. solutum, glos. vetus habet sobolē à Iulio s. Azo.

Tabent.

a *Habeat.*] habet enim omnes fructus, vt & infra eod. l. cum post. § fin. & sup. eo. l. dotis.

b *Secutum.*] vt & infra eo. l. in rebus. § si te. & l. stipulationem.

c *Vera.*] quo ad periculum, non quo ad omnia, vt inf. eo. l. quoties, quod est arg. contra.

d *Venditione.*] ut & ff. de peri. & com. rei vendi. l. quod si pendente & notationem, vt ff. de nouat. l. quoties

e *Vtrum maritus.*] potest enim poni in cuiuslibet electione, ut hic, & inf. de fundo. l. quod si fundus.

f *Electio.*] Non alter naturis rei esse electionem, vt hic. & ff. de do. int. vir. & vx. l. quod ait §. si maritus, & C. de condic. indebi. l. si quis & ff. depo. l. ei. §. quod si de plurib. & sup. de contrahen. emp. l. si in emptione §. si emptio, & de iure iur. l. iusiurandum §. alterum, & inf. de iure patro. l. adigere. §. qui stipulatur. Sed arg. contra. ff. de auro & arg. leg. l. si quis ita & de leg. 1. plane §. si. sed illa specialia in vltima uoluntate.

g *Si res aestimata.*] pretio viliori. Accursius.

h *Approbetur.*] id est, promittur quod ita fit Accursius.

i *Sed si ante matrimonium.*] si fuerit aestimata res minus, donationis cã videatur, nec est valet estimatio, nisi secuto matrimonio, vt ff. eo. l. pleramq. §. si ante, & ideo non valet, vt subijcit. Sic ergo non, quod non valet negotium, cum in eum casum deducitur à quo incipere non pôt, vt & diximus ff. de vsufr. l. Titio. Et si fiat donatio côstãte matrimonio: & in id tempus perficiatur quo solutũ est matrimonium, ualebit, vt ff. de don. Int. vir. & vxo. l. si ei. § 6. & l. quia Accursius.

k *Si mulier.*] Sed responsa ponit hic §. quod sic ponas, quod si qua mulier dicat se circũuentã in estimatione aut dolus mariti intercessit: & tũc omnino iustam aestimationem pstabit. Et mortuo seruo minori, vel maiori vxori, vt in fi. huius § aut non, vt solum mariti, sed ipsa res & tunc, aut erat minore quo casu restitu-

bus computantur: sic tamen, vt suppleri proprietatem prius opporteat: & summissis alijs 1 † in locum mortuorum capitum ex adgnatis, residuum in fructib. maritus habeat: [a] quia fructus dotis ad eum pertinent, 2 †

¶ Si ante matrimonium aestimatae res dotales sint, haec aestimatio quasi sub conditione est: namque hanc habet conditionem, Si matrimonium fuerit secutum: [b] secutis igitur nuptijs, aestimatio rerum perficitur, & fit vera [c] venditio. Inde quaeri potest, si ante nuptias mancipia aestimata deperierint, an mulieris damnum sit? & hoc consequens est dicere, nam cum sit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionem, [d] consequens est dicere, mulieri perisse: quia nondum erat adimpleta venditio: aestimatio enim venditio est.

¶ Si res in dotem datae fuerint, quamuis aestimatae, verũ [e] conuenerit, vt aut aestimatio, aut res praestentur: si quidem fuerit adiectum, Vtrum mulier volet, 3 † ipsa eliget vtrum malit petere res, an 4 † aestimationem. Verum si ita fuerit adiectum, Vtrum maritus volet, 5 † aut omnino nihil de electione adijciatur, electionem habebit maritus, vtrum [f] malit res offerre, an pretium earum. Nam, & cum illa aut res promittitur, rei [*] electio [f] vtram praestet, sed si res non extet, 6 † aestimationem omninò maritus praestabit.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XII.

Sanè & deteriorem factam reddere poterit.

t tu, vt habeat iustam aestimationem, nisi in duobus casibus hoc est si viuat seruus. Item si sit mortuus, cum tamẽ emptorem iusti pretij ipsa inuenit, ut inf. §. idemque, & §. planè aut mior, & tunc in vnico casu restituitur: hoc est cum seruus viuit, vt ibi: enim vero &c. sed & si sit in hoc decepta, in eo quod dedit restituitur minor, vel maior, ut ipsum repetat si viuit, aut si non viuit, iustã aestimationem, si est minor, vt in principio, vel iustam si est maior, vt ibi, quod si decessit & c. & quaere in casib. C. de iure dotium l. quoties. §. fin. Accursius.

Patria sunt aliquid fieri tempore prohibito, vel fieri, tempore permisso, & conferri in tempus prohibitum. hoc dicit. concordat l. nemo. infra de hered. institutien. Bartolus.

Vlpianus libro trigesimoprimo 7 † ad Sabinum.

LEX XIII.

Si res aestimata [g] post contractum matrimonium donationis causa approbetur, [h] nulla est aestimatio, quia nec res distrahi donationis causa potest, cum effectum inter virum & vxorem donatio non habet, res igitur in dotem remanebit. Sed si ante matrimonium, [i] magis est, vt in matrimonij tempus collata donatio videatur, atque ideo non valeat. 8 †

Nota istum §. pro minoribus laesis in venditione rerum suarum. vt si laesi sint eo, quod vendiderunt, restituantur ad rem: si in pretio, ad pretium, ut scias qualiter debeas libellum formare: quia pluries accidit Bart

¶ Si mulier [k] se dicat circumuentam minoris rem aestimasse, vt puta seruum, si quidem 9 † in hoc circumuenta est, quod seruum dedit; non tantùm in hoc quod minoris aestimauit, [l] in eo actura est, ut seruus sibi restituatur. [m] Enimuerò si in aestimationis modo circumuenta [n] est, erit arbitrium mariti, utrum iustam aestimationẽ, [o] an potius seruum praestet, [p] & hoc [q] si seruus viuit: quod si decesserit, Marcellus ait [r] magis aestimationem praestandã, sed non iustam, sed eam quae fa-

l *Aestimauit.*] & sic ad iustã aestimationẽ.

m *Restituatur.*] siue sit maior, siue minor mulier: sed in eo quod de estimatione dicit, intelligatur in minore, vt differat ab illo uer. idem quod & in minore.

n *Circumuenta.*] ut ipsa non dolo. Accursius.

o *Iustã est mathnẽ.*] quae alias dicitur verũ pretium, vt & ff. de in rem verso. l. si res. in principio.

p *Praestet.*] Ergo vbi decepta est in hoc ipso quod dedit, electio est mulieris utrum agat ad rẽ, an ad iustam estimationẽ: si uerò decepta rerum est quod minoris estimauerit, eliget maritus rẽ, an iustam aestimationẽ praestet. Sed certè opponitur: maior nõ ex peritur, nisi decipiatur aduersarij calliditate, ut supra de mino. l. in causa. § pen. hic autem est §. Sol. hic fuit deceptio ultra dimidiam iusti p tij. ibi non, vt argu. C. de rescind. vendi. l. 2. vel dic speciale in dote, vt supra eodem l. iure §. si & arg. C. soluto matrimonio l. si circumscriptus, in princ. Item contra. supra de mino. l. patri § pretium & § item ex diuerso vbi indistinctè ad arbitriũ decepti pretium redditur. Solu. ut ibi. Accursius.

q *Et hoc.*] scilicet quod diximus duobus superioribus casibus. Accursius

r *Marcellus ait.*] In primo casu, quando in hoc ut daret, fuit decepta: non autem refertur ad alium, vt inf. eodem §. ibi, Scaeuola, &c.

1 † Flo. de eis, alijs.

2 † Fl. fertile fruct.

3 † Flor. ut. lit.

4 † Flo. petere vel aestimationem.

5 † Decarb. volet ipsius erit electio aut si nihil de electione.

* Patti ca. inter caeteras rum gl. super verbo, quod. tunc ext. de rescrip.

6 † Aliàs. sed si non rem praestet.

7 † Flo lib. 31.

8 † Florent. valet.

9 † Fl. si quidem circumuenta hoc uenta est.

Consu-

cta est: quia boni consulere a mulier debet, quod æstimatus fuerit. Cæterum si simplici-ter b dedisset, proculdubio periculo eius moreretur, non mariti. Idemque & in minori c circumuenta Marcellus pro bat. Planè si emptorem habuerit mulier iusta pretij: tunc dicendum est iustam æstimationem præstandã: d idque e duntaxat vxori minori annis præstandum Marcellus f scribit. Scæuola autem in marito notat, si dolus eius adfuit, g iustam æstimationem præstandam. Et puto verius quod Scæuola ait.

¶Si cum marito debitore mulier pacta sit, ut id quod ei debet, in dotem habeat: dotis actione scilicet eam agere posse existimo. h Licet enim ipso iure priore debito liberatus non sit, tamen exceptionem habere potest.

Modestinus lib. singulari de differentia dotis.

LEX XIIII.

SI mulier post diuortium ante quam ex stipulatu de dote agat, ad eundem virum fuerit reuersa constantius dicetur, per doli exceptionem inefficacem i fieri ex stipulatu actionem vsquequo matrimonium durat.

Vlpianus lib. 34. ad edictũ.

LEX XV.

SI rem æstimatam mulier in dotem dederit, k deinde ea moram faciente l in traditione, in rerum natura esse desierit: actionem eam habere non puto.

Pomp. lib. 14. ad Sabinum.

LEX XVI.

QVòd si per eam non stetisset, perinde pretium aufert, m ac si tradidisset; quia quod euenit, emptoris periculo n est.

Vlpianus lib. 34. ad Sabin.

LEX XVII.

QVoties res æstimata in dotem datur, euicta ea

a *Consulere.*] i. consilium sibi sumere ne petat iustam æstimationem. Vel dic, i. ca[ri]tè pręmediariq[ue] fuerit æstimatus, bonũ, i. bono mulieris: s. p[ro]p[ter] eius vtilitatem, cum, si non esset æstimatus, nihil esset habitura, ut subijcit, vt s[upra] eod. l. plerumq[ue]. §. si prædijs. Accur.

b *Si simpliciter*] i. non æstimatum. Accur.

c *Minore*] supra, ergo loquitur in maiore: alioquin non esset bona similitudo. & dic idem, s. vt iustam habeat æstimationẽ, vel ad seruum si uiuit, vt in primo & secundo responso. Acc.

d *Præstandum.*] etiam si sit mortuus. Accu.

e *Idq.*] s. ut iusta æstimatio debeatur si mortuo. Accur.

f *Marcellus.*] non autem in maiore, vt supra proxi. ibi, quod si decessit.

g *Adfuit*] etiam in æstimatione, vt differat à primo casu. Accursius.

h *Existimo.*] vt infra eodem, l. si sponsalibus §. si mulier.

i SI *mulier. Inefficacem.*] vt & infra eodem lege, diuus & inf. soluto matrimonio l. pen. § si vxor. & supra, de ritu nuptiarum, l. plerique. hoc autem est verum, nisi extraneus dotem dedisset pro muliere, & stipulatus esset sibi eed[em] ... s. eo. l. stipulationem. & l. seq. Accursius.

SI *tem.*] CASVS. Mulier conuenit dare seruum æstimatũ in dotẽ, & fuit in mora: tunc decessit seruus: tandem solutũ est matrimonium: quæritur an æstimationem mulier possit repetere? Et dicit q[uod] non, secus si in mora non fuisset. Viuian.

k *Dederit.*] i. dare conuenerit. Azo.

l *Faciente.*] post nuptias: alioquin s[upra] vt sup. eo. l. plerumq[ue]. §. Aute. Accursius.

m QV*òd si per eam. Aufert*] q[uo]d est accepit, de iure vel patit.

n *Periculo.*] vt & alias supra de peric. & commo. rei uend. l. illud. Accur.

virum ex empto o contra vxorẽ agere: & quicquid eo nomine fuerit cõsecutus, dotis actione soluto matrimonio ei præstare oportet. Quare & si duplum fortè p ad virum peruenerit, id quoque ad mulierem redigetur. Quæ sententia habet æquitatem, q quia non simplex uenditio r sit, sed dotis causa: nec debet maritus lucrari ex damno mulieris. Sufficit enim maritum indemnem præstari, non etiam lucrum sentire.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XVIII.

IN rebus dotalibus virum præstare oportet tam dolum quam culpam: s quia causa sua dotem accipit. Sed † etiam diligentiam t præstabit, quam in suis rebus exhibet.

¶ Si res æstimata data, nuptiæ secutæ non sint: videndum est, quid repeti debeat: vtrum res, an æstimatio. Sed id agi videtur, vt ita demum æstimatio rata sit, si nuptiæ sequantur, quia nec alia causa contrahendi fuerit. Res igitur repeti debet, non pretium.

Pomponius libro 14. ad Sabinum.

LEX XIX.

SI mancipia in dotem æstimata accepisti, & pactum conuentum factum est, vt tãdem æstimata diuortio facto redderes: manere partum eorum apud te Labeo ait: u quia & mancipia tuo periculo fuerunt.

Vlpianus li. 34. ad Sabinũ.

LEX XX.

ETiam si alij iussu mariti dos detur; x nihilominus maritus de dote obligatur. y

Origo rei non potest conferri in tempore, quo debet extingui. h. d. vide in l. Titio cum morietur. supra de vsufruc. Bart.

o QVoties Ex empto.] sed si non fuisset æstimata, non ageretur, vt C. eod. l. 1.

p *Duplum forte*] cum hoc fuisset stipulat[us].

q *Æquitatem.*] vt s[upra] eo. l. non solum.

r *Venditio.*] argum. contra. supra. eod. l. plerumque §. si autem. Accursius.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij dic, quod licet non sit simplex venditio, est tamen vera, vt in lege contraria. & facit p[ro] gabellis, ut si datur res æstimata in dotem, soluantur duæ gabellę dotis, & est hic ar[gumentum] q[uo]d vnica ista æstimatio est potius quoddam capitulum contractus dotalis, quã contractus separatus: quod credo verũ per istã literã, ut cõmuniter determinãt p[er]scribentes hic.

s IN *rebus. Culpam.*] s. leuem uel leuissimam, si diligentissimus erat suis: & hoc est quod continuat: sed etiam. &c.

t *Diligentiam.*] cum si culpandus erat in suis rebus, culpãdus erit in dotalibus: si cũ minus diligẽs in suis fuit, nõ iõ parcẽdũ est ei in dotalibus ut s[upra] sol. ma. l. si constante. §. si maritus. Accur.

u SI *mancipia Labeo ait.*] ut & i[nfra] sol. mat. l. pen. §. mancipia. Sed contra C. so. matr. l. 1. ubi partem dicit restitui. Sol. ibi habebat electionem maritus, an res ipsas et deteriores restitueret, uel æstimationẽ; ideoq; emolumentũ partus non spectat ad ipsum: q[uia] nec periculum deteriorationis: sed hic spectabat ipsum periculũ ad maritũ: quia debebat restituere aut æstimationẽ, aut res non deteriores: ideoque ad ipsum spectat partus. Accur.

ETiam.] CASVS. Siue vir, siue alius pro eo mandante dotẽ accipiat, ipse uir accepisse uidetur.

x *Detur.*] non dicit obligat, ut i[nfra] eod. l. si mulier ita. 3. respon.

y *Obligatur.*] hoc ipso enim uidetur accipere, ut inf. de acq. possess.

poss. ſ. l. 1. §. ſi iuſſerim. & int de fun. dot. l. ſi nuptura, in princ. Accur.

I *Vlianus*] CASVS. Titius accepit Bertam in vxorem quæ promiſit centum in dotem ſe daturam cum uo. tietur ipſa Berta, quæritur an valeat? Et dicit Iulianus q̃ ſic, quod probat à ſimili: quia ſi purè promiſiſſet, & vir fecisſet pactũ de nõ petendo dũ illa viueret, valeret pactũ: ſed Paulus dicit primo caſu nõ valere licèt valeat ſecũdo. neq; eſt bonũ ſimile: q̃a primo nũquã dos poterat ſeruire oneribus matrimonij: talis naturæ erat pactũ, ſeu ſtipulatio: ſed ſecundo ſic ſua natura, niſi interueniſſet pactũ de non petẽdo, vnde primo non valet: quia erat factũ pactum de dote lucranda: & ſic ſoluto matrim. petet vir. Vivianus.

a *Iulianus ſcribit*] & valet pactum, vt j̃. ti. primo. l. ſi. in fine.

b *Ea viua.*] ſcilicet muliere.

c *Excipiatur.*] i. recipiatur, vel petatur.

d *Accepi.*] cum in primo caſu dos non poterit ſeruire oneribus matrimonij: in ſecundo potuit, niſi fuiſſet pactum: ideoque primo caſu non valet; ſecundo ſic, vt inf. eod. l. ſi pater mulieris: in ſecundo autẽ petetur poſt mortẽ mulieris, ſi pactũ fuit de lucrando: & ſic eſt huic legi argu. contra ſupra de cond. indeb. l. ſufficit. Accurſius.

e *Exactionem*] vt fuit in ſecundo caſu. Accurſius.

f *Non ſit.*] vt in primo: quo caſu non valet, vt dixi.

S *Tipulationem. Si nuptiæ.*] vt ſup. eodem. l. in rebus, §. ſi re. & infra eo. l. nõ enim.

h *Videtur.*] vt & inf. eod. l. ſi ſponſalibus. in princ.

i Q*Vod autem Dotis.*] quia dixit vir, centum à te accepi: non exprimẽdo, ex cauſa dotis: & hoc tamen agebatur in donatione, propter nuptias, quæ hoc tẽpore dicebatur ante nuptias. Et not. hic arg. quod licet nõ dicat capitulum, eligimus te in epiſcopũ: ſed ita, eligimus illũ,

*Bald. hic reputat illum tex. ſin. eu in varietat. ſui, ve ver. aliud n. eſt, &c. & idẽ tex. clarus, & non eget aliqua mea interpret. Bal. e

1 † Flo. ſocan. ne à viua excipiatur.

2 † Fl. conſtat

* vi. in l. bonus. § hoc ſermone de ver. ſign. & ibi Tiraq.

3 † Fl. quia.

* Bal. in l. nulla, C. de ti. vol de extedo iſtũ tex. de quo hic in nonis interpreta. Bal. & de mea ſenſa in. Camill Vi ſtarnũ in l. 2. nu. 143. ſoluto matri.

4 † Gracidega cont. conditionis adie li. 28. ΠΡΟΣΘΗΚΗΝ. ſic no. Duar. li. 2. diſput. vbi plurib. Oracis an illes & leſt ad deſendit.

Paulus libro ſeptimo ad Sabinum.

LEX XXI.

I Vlianus ſcribit a * valere talem ſtipulationem, Cum morieris, dotis nomine tot dari: quia & paciſci ſolet, 1 † ne ea viua b excipiatur: c quod non eſſe ſimile accepi. d Aliud eſt enim differre exactionem: e aliud ab initio in id tempus ſtipulari, quo matrimonium futurum non ſit: f idque & Ariſtoni, & Neratio & Pomponio placet.

Stipulatio de dote habet in ſe tacitam conditionem, ſcilicet, ſi matrimonium ſequatur. Bart.

Vlpianus li. 35. ad Sabinum.

LEX XXII.

S Tipulationem, quæ propter cauſam dotis fiat, conſtat habere in ſe conditionem hanc Si nuptiæ g fuerint ſecutæ: & ita demum ex ea agi poſſe, quamuis non ſit expreſſa conditio, ſi nuptiæ conſtant. 2 † Quare ſi nuncius remittatur, defeciſſe conditio ſtipulationis videtur. h

*Nota quòd ſermo ſimpliciter prolatus, intelligitur de prima voce * Bart.*

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XXIII.

E T licet poſteà eidem nupſerit, non conualeſcit ſtipulatio.

Nota l. facit ad quæſtionem, dicit ſtatutum, quòd mulier dotata non ſuccedit patri: & ſi pater relinquat ſibi in teſtamento centum: licet non dixerit pro dote, quòd intelligatur pro dote. quod not. Baldus.

Vlpianus li. 35. ad Sabinum.

LEX XXIIII.

Q Vod 3 † autem * in ſtipulatione non eſt neceſſaria dotis i adiectio, 4 † quod valeat electio. ſic infra eod. l. promittendo. ſic & C. de libe. præte. l. 4. & infra de hæred. inſti. l. 1. & infra eod. l. tali in fin. Accur.

k *Si filiafam. Eiuſdem eſſet.*] id eſt, cum adhuc eandem administrationem haberet peculij.

etiam in datione tantundem dicimus. 5 †

Pomp. li. 25. ad Sabinum.

LEX XXV.

S I filiafamilias nuptura ex peculio, cuius adminiſtrationem habebat, dotem viro dederit, deinde cum in eadem cauſa peculium eiuſdem eſſet, k diuortium fecerit: dos ei rectè ſoluitur, quaſi à quolibet peculiari debitore. l

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XXVI.

S I ei nuptura mulier, qui Stichum debebat, ita cum eo pacta eſt, Pro Sticho quem mihi debes, decem tibi doti erunt: ſecundum id quod placuit, rem pro re ſolui poſſe, m & liberatio contingit, & decem in dotem erunt: quia & permutatio dotium n conuentione fieri poteſt.

Modeſtinus lib. 1. Regular.

LEX XXVII.

I Ta conſtante matrimonio permutari poſſe dotem dicimus, ſi hoc mulieri vtile o ſit: vt 6 † ex pecunia in rem: 7 † aut ex re in pecuniam: p idq; probatum eſt.

Vlpianus lib. 36. ad Sabin.

LEX XXVIII.

Q Vod ſi fuerit factum, fundus, vel res dotalis efficitur.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XXIX.

P Oſt nuptias pater nõ poteſt deteriorem cauſam filiæ facere: quia nec reddi ei dos inuita q filia poteſt.

Vlpianus lib. 36. ad Sabin.

LEX XXX.

C Vm pater dotem pro filia promittit, & dotem legat: ſi quidem marito legauit, videndum eſt, an legatum valeat. Et non puto valere. Nam cum creditori debitor legat id quod debet, nul-

l *Debitore.*] à quo rectè ſoluitur huic per ſone. vt & j̃. de noua tio. l. ſi. & ſu. de pac. ſi vnus, in princ.

m S*Ici. Solui poſſe.*] vt & ſupra de conſtit. pecu. l. 1. §. an poteſt.

n *Dotium.*] vt dicitur infra l. prox. & infra, de pac. dotal. l. ſi mulier dotis. ſi ergo conſtante matrimonio, cum res iam eſt dotalis, fieri poteſt; ergo multo magis cũ res non eſt dotalis, vt hic argumentatur.

o I*Ta conſtante Vtile*] vel non dãnoſum: non aliàs, vt hic, & infra de pac. dot. l. ſi mulier dotis. & l. cum maritus. v. reſpon. Accur.

p *In pecuniam.*] ſiue permutatio. Azo.

P O*ſt nuptias.*] CASVS. Mulier centum, vel pater pro ea in dotem dedit, & ſic eſt actio quæſita patri & filiæ: ſi poſtea ſecũ filia paciſcatur, non valet pactum. Viuianus.

q *Inuita.*] filia, vt j̃. de pa. dot. l. cũ dos. & j̃. ſol. mat. l. quoties. niſi filia ſeuis ſit, & nimia circa maritum immerentem, ut inf. ſolut. matri. l. ſi cum dotem. §. eo autem tempore.

C *Vm pater*] CASVS. Pater pro filia centum nomine dotis promiſit uiro: poſteà eidem uiro legat eadem centum. dicit quod non valet legatum; cum non plus ſit in legato, q̃ dotis promiſſione. Secundo, ſi legauit filiæ, tunc diſtingue, aut voluit ualere legatũ ſalua remanẽte facta promiſſione uiro, & debetur utrumque: aut alterutrum ſolui voluit, & tunc ſubdiſtingue, aut prius agit filia pro legato: & conſequitur, & cauet de ſeruando indemnẽ hæredẽ ex promiſſione facta uiro: aut prius agit uir, & non cauet: ſed tamen agendo poſtea mulier exceptione repellitur. Viuianus.

5 † Flor. dicimus.

6 † Flo. ſi.

7 † Aliàs, vt pecunia in rẽ, aut ex re pecunia.

Nullum

a *Nullum legatum.*] vt infra, de lega. 3. l. si deportati. §. si quis creditori.
b *Ex causa legati.*] vt infra de leg. 1. l. planè §. 1. Accur.
c *Alterutrum*] vel legatum tantum, vel dotem tm. Accu.
d *Voluerit habere*] scilicet pater filiam, Accursius.

r *Fructus non essent.*] sed si fructus essent, non restituerentur, vt sup. eodem l. dotis. sunt enim lapides in fructu, scilicet si talis sit fundus in quo lapis renascatur: idem in argenti fodinis, & cretæ fodinis, ut infra solu. matrim. l. diuortio. §. si vir in fundo. & §. si fundus.

e *Agat.*] quid autem si quilibet eorum agere volet? Rñ. neuter admittatur, nisi concordent, vt infra de leg. leg. huiusmodi. §. cum pater.

1 † *Fit decis.* &.

f *Oportebit.*] quare ergo hæc diuersa? Rñ. hoc casu consequitur debitum, & onerosum per se, vt j. de act. & oblig. l. ex promissione. vñ. plus onerari non pôt, sed superiori casu de lucro tantum contenditur, unde onerabitur, ut in fia. de leg. 1. l. planè. 2. §. 2.

g *Praestita.*] quid si dubiu est de volũtate? videtur qd filia probet, vt j. de le. 1. l. planè, & de l. 2. l. Sempr. arg. contra quod his. sup. de proba. l. quingenta. Sol. est ex le. j. de ann. leg. l. libertis, in princip. & de l. ga. 3. l. huiusmodi. §. cum pater. & facit. C. de leg. l. filia.

D*Otem.*] CASVS. Siue pater, siue ista mulier dotẽ dederit primo viro, eo mortuo, nubẽdo secũdo, videtur eandẽ dotem donare: sed si nõ separauit se à primo, sed fecit iurgium, per unam noctem fortè: remanet dos eiusdem matrimonij. Viuia.

h *Dotem.*] datam à muliere: idem si a patre, vt C. de rei vx. act. in Auth. sed quamuis. Accursius.

i *Quam cum hoc agitur.*] an idem si alius pro muliere dotẽ dederit, & matrimonio postea consentiat? Respon. ita, & hic casus est, infra de pact. dot. l. cum maritus. §. Titius. et si non consentiat, ut infra eod. l. stipulatio. & supra eodem. l. stipulationẽ & l. licet.

2 † Plu. l. 6.

k *Interpretemur.*] ut infra eodem. l. diuus & arg. supra eodem, l. sed nisi, & ex duab. legibus colligitur, C. qui testamen. facere poss. l. secunda, & C. de bon. con. l. fin. in fine. Accursius.

3 † *Melius scribitur lapicidinis & de ipsa l. al. quid vide per Io. omnibus Ro. de solu. matr. nu. 412.*

lum legatum a est. Quòd si filiæ legauit, valet legatum. Dos enim ex promissione marito debetur, & 1 † legatum filiæ. Et si quidem ex animo testatorem esse filia ostenderit, vt duplicaret ei legatum, habebit vtrumque, & dotem, quam maritus persecutus fuerit, & legatum ex causa legati. b Quòd si alterutrum c voluerit d habere, si mulier legatum petat: opposita doli exceptione, non aliàs cogetur ei hæres legatum soluere, quam si cauerit indemnem hoc nomine hæredem futurum, aduersus maritum ex promissione agentem. Sed si maritus agat, e nihil de indemnitate cauere eum oportebit: f verum mulier post eum agẽs, exceptione repellitur, quia semel dos præstita g est.

Paulus libro septimo ad Sabinum.

LEX XXXI.

DOtem h quæ in prius matrimonium data est, non aliter conuerti in posterius matrimonium dicendũ est, quàm i cum hoc agitur, dum hoc agi semper interpretemur: k nisi probetur aliud conuenisse.

Papinia. li. 4. Responsorũ.

LEX XXXII.

QVod si non diuortium, sed iurgium fuit, dos eiusdem matrimonij manebit.

Pomponius lib. 14. ad Sabinum.

LEX XXXIII.

SI ex lapidicinis 3 † dotalis fundi lapides, uel arbores, quæ fructus non essent, 1 siue superficiem 4 † ædificij dotalis, voluntate mulieris 5 † vendiderit: nummi ex ea venditione recepti sunt, dotis.

Non imputatur marito cur uxorem, vel eius patrem dotem pro vxore promittentem non conuenit. vel extraneũ dotem ex cã donationis promittentem. secus si promisit tanquam debitor mulieris. Bald.

Vlpianus lib. 6. ad Sabinum.

LEX XXXIIII.

SI extraneus sit qui dotem promisit, isque defectus sit facultatibus, antequam dotem daret, imputabitur marito, cur eum non conuenerit: m maxime n si ex necessitate, non ex uoluntate dotem promiserit: nam si donauit, vtique 6 † parcendum est marito, qui eum non præcipitauit ad solutionem qui donaret, 7 † quemque in id quod facere posset o si conuenisset, condemnaret: p 8 † hoc enim diuus Pius rescripsit, eos, qui ex liberalitate conueniuntur, in id quod facere possent, condemnandos. q Sed quid 9 † si uel pater, vel ipsa promiserit? 10 † Iulianus quidem libro 16. Digestorum scribit, & si 11 † pater promiserit, periculum respicere ad maritum: quod ferendum non est: debebit igitur mulieris esse periculum: nequaquam 12 † enim iudex propitijs auribus, r audiet mulierem dicentem: cur patrem, qui de suo dotem promisit, non vrserit f ex solutionem, multò minus

S*I extraneus.*] CASVS. Tria dicit: quia, aut debitor mulieris iussu mulieris promisit nomine dotis: aut extraneus volens dare uxori, promisit centum nomine dotis: aut ipsa mulier, seu pater eius. Primo casu, si vir negligat exigere, & fiat debitor non soluendo interim, imputatur uiro, quod tunc habeat uxorem indotatam, & soluto matrimonio reddat ac si habuisset: in alijs duobus non imputatur uiro, licet negligat exigere, & interim fiat nõ soluendo: & ideo periculum erit mulieris. Viuianus.

4 † *Fit superficium Græci vertunt. ἐπιφάνεια. Hieronymus superficie tabulatum.*
5 † *Maritus vendiderit.*

m *Non conuenerit.*] cũ potuit, ut infra de pact. dot. l. ob res. § si fin. & infra soluto matrimonio. l. Maxima. primo respõ. Sed cõtra infra soluto matrimonio. l. si socer. § primo. Solu. non dicitur ibi imputari; sed exigit ut ut mulieri reddat.

n *Maximè.*] Cur dicit maximè, cum omnino ad eum spectet periculum, si ex necessitate promisit ei debitor mulieris; si ex liberalitate, nequaquã? Respon. vtrobiq; sentit periculum: quia mulierem habet indotatam: & ideo dixit maxime; sed in primo casu sentit periculum reddendæ dotis, in alio non, ut subijcit.

6 † *Fit vtrumque.*
7 † *Fit donaret.*
8 † *Fit condẽnauerat.*

o *Quod facere posset.*] videtur quòd hoc beneficium aduersus eũ cui delegatus est, habere non debeat, vt infra eodem. l. penultima, & infra de re iudic. leg. Neseunius Appollinaris, quæ sunt contra. Solu. ibi promissor iam erat factus debitor mulieris, & ideo ibi imputatur uiro si non exigat, hic non: argum. infra eod. l. si uir ab eo. & l. cum uir. uel ut in dicta l. Nesennius.

9 † *Fit decis. quid.*
10 † *Fit pro . ferunt.*
11 † *Fit i . . . .*
12 † *Fit . . . nec enim unquam iudex propitijs auribus.*

p *Condemnaret.*] id est, condemnari fecisset.
q *Condemnandos.*] ut & infra de re iudi. l. inter eos. §. is, qui. Accursius.
r *Auribus.*] auribus audio, ore loquor. Ver. sic ore locuta est.
f *Non vrserit.*] contra inf. solu. matrim. l. si socer. §. 1. Sol.

non

non dicitur ibi imputari, sed exigit vir, & mulieri reddit vel actionem cedit Accursius.

ADDITIO. Tu dic aliter secundum Bal. hic, quod viro non imputatur cui patrem mulieris non conuenit, vt hic, sed bene imputatur viro cur hæredes patris non conuenit, & ita sentit glo in l. cõtraria & pro hac solutione est casus infra de pact. dot. l. ob res. § vult. vers. sed si non petierit.

neq; acceptilatio tenet: & sic mulieri remanet obligatus, cũ non sequatur matrimoniũ: & sic loquitur lex sequens: si aut matrimoniũ sequit post acceptilatio. tunc eodẽ extitit cõditio stipulationis, & acceptilationis, & sic nihil vĩ in dotem esse, vt in fine huius legis, & est idẽ ꝙ in pri ma: potest uir agere ꝯ vxorem actione mandati ad interesse quãtum erat debitũ. Vltimo exponit verbũ dictum in prin. l. dotẽ, ꝙ dos mulieri perit ꝗ qualiter itelligat. Vi.

a M Ater. Vxore.] eademq; matre.

b V.r] ipsemq; pater.

c Placuit.] quia nõ vĩ datũ qd non fecit accipientis, ut ĩ. de reg. iur. l. nõ vivent data.

d Actio.] ex empto: cũ n sit æstimatũ datum, vt ĩ de actio empti. l. creditor. §. prædium, ita tñ si nõ sciuit rem alienã, sicut in emptione dicitur, vt C. de euict. l. si fundum. si aũt fuerit inæstimatus, aut dos cæpit à promissione, & tunc agitur, quasi nec datũ fuerit, aut à datione: & tunc qui edidit ignorans, non tenetur: qui sciẽs, tenet de dolo si fuerit extraneus, ipsa aũt mulier tenetur actione in factum, vt C. eodem. l. prima.

D Otem] CASVS. Pater centũ promisit uiro filiæ nõ I: dotis: hæc eadem uir stipulatur à Titio aio nouandi: iam erit periculo viri nouus debitor hic, primus nõ erat: quia pater uel fortè donator.

e Alio.] donare volens.

f Stipulatur.] ab alio, s. extraneo, qui nõ habet priuilegiũ patris, vel donatoris: alioquin si aio donandi promitteret pater vel alius, non esset periculum viri, vt supra eo. l. si extraneus.

D Ebitor.] CASVS. Debebam Bertę decem ex cã mutui, q viro eius promisi mãdato ipsius: tandẽ accepto tulit mihi uir eiusdẽ mulieris volũtate, refert, an iam ꝯtractum erat qñ fuit mihi accepto latũ, & tũc iam tenebar cum effectu: & sic potuit mihi accepto ferri: aut non erat ꝯtãũ: & tunc non tenebar cũ effectu ex ꝓmissione: nam inest ꝯditio meæ promissioni, si matrimoniũ sequat, quo non secuto

cur ipsam non conuenerit. Rectè itaque Sabinus disposuit, vt diceret, quòd pater uel ipsa mulier promiserit, id uiri periculo non esse: quod debitor mulieris, 1 † id uiri esse periculo: 2 † quòd alius, scilicet donaturus, 3 † eius periculo ait, cui acquiritur. Acquiri autem mulieri accipiemus, ad quam rei commodum respicit.

Pater pro filia non potest in dotem dare rem vxoris suæ, sine ipsius consensu. Bart.

Idem li. 27. 4 † ad Sabinum.

LEX XXXV.

M Ater cum filiæ aurum dedisset utendum, pater puellæ id aurum in dotẽ viro appendit: deinde mortua est mater. Si inscia, inuitave vxore a vir [b] id aurum in dotem dedisset: manet id aurum hæredis matris, vindicarique potest: & omnino rem 5 † in dotem viro datam non esse placuit; [c] & 6 † quia res euicta est, marito competit aduersus socerũ actio. [d]

Idem li. 33. 7. † ad Sabinũ.

LEX XXXVI.

D Otem à patre, vel à quouis alio [e] promissam, si vir nouandi causa stipuletur: [f] cœpit viri esse periculum, cum ante mulieris fuisset.

Idem lib. 48. ad Sabinum.

LEX XXXVII.

D Ebitor mulieris iussu eius pecuniam viro [g] expromisit: deinde uir acceptam eam iussu mulieris fecit: res mulieri [h] perijt. Hoc quomodo accepimus, vtrum dotis nomine, an & si alia ex causa? Et uidetur de eo debitore [i] dictum, qui dotis nomine promisit. Illud adhuc subest, vtrum ante nuptias, an post nuptias id factum sit. Multum enim interesse videtur. Nam si secutis nuptijs id factum est, dote iam constituta: maritus accepto ferendo perdit dotem: [K] si autem ante, quàm nuptiæ [l] sequerentur: nihil videtur doti constitutum esse. [m]

Paulus li. 7. 8 † ad Sabinũ.

LEX XXXVIII.

N On enim [n] aliàs perit mulieri actio, quam si nuptiæ secutæ fuerint. Nam si secutæ non sunt, manet debitor mulieri obligatus.

Vlpian. li. 48. ad Sabinum.

LEX XXXIX.

S Anè uidendum est, an marito mulier, quæ iussit accepto fieri, 9 † obligetur. Et putem obligari mandati actione: & hoc ipsum in dotem conuerti, quòd mulier mandati iudicio obligata est. Et quod dicitur, rem mulieri perire, consequens est. Nam si cœperit velle cum debitore de dote [o] agere, ipsa secum debebit compensare iussum suum.

Nota quòd dos data in primo matrimonio inualido, tacitè videtur repetita, si postea validetur.

Idem libro 33. ad edictum.

LEX XL.

S I serua seruo, quasi dotem dederit; deinde constante coniunctione ad libertatẽ ambo peruenerint, peculio eis non adempto, [p] * & in eadem coniunctione permanserint: ita res moderetur, vt si quæ ex rebus corpora-

g Vxo.] causa dotis, vt infra dicitur.

h Mulieri.] si verò sine iussu, periculum esset mariti. vt ĩ soluto matri. l. pen. §. si uir. & ĩ. eodẽ. l. vir ab eo.

i Debitore.] vt & sup. eodem lege, quod autem. Idem tamen in alio, vt sup. mand. l. idemque. §. si cui.

K Perdit dotem.] quantum ad ipsum debitorem: non vt eius periculum sit, cum nõ donandi aio faciat: sed gfa exequendi mãdatum, vt inf. eodem. l. sanè, & C. si dos const. matri. l. secunda.

l Nuptiæ.] quod fieri non posse videtur, vt infra eodem l. si debitor Accursius.

m Constitutum esse.] s. in dotẽ contracto postea matrimonio: si enim ꝯtãum non esset matrimoniũ, acceptilatio non valeret, vt puta tacita cõditione, q inerat in promissione, & acceptilatione deficiẽte, vt ĩ eo l. stipulationẽ, & ĩ e. l. ꝓmittẽdo in pri. & sic mulieri debitor remanet obligatus, & ita ꝯtinuat. non enim, &c.

n N On enim.] Quod dicitur sup. eo. l. debitor.

o S Ane. De dote.] De stinatione, non re vera vt & dẽ. de destinatione, vt ĩ depo. si. l. Lucius Titius. A.

S I serua.] CASVS. Ancilla de facto nupsit seruo, & res quasdã dedit in dotẽ: si ambo posteà manumittant, incipit valere matrimonium, ꝙ inter seruos non valebat: & res q̃ extant, esse dotales incipiũt. Viuianus.

p Non adempta.] secus aũt esset adempto peculio, ut ĩ. eo. l. Proculus, & infra de dote præleg. l. 1. §. per contrarium. Sed contra. C. an seruus ex suo facto. l. quamuis, &

1 † Flo. deest, mulieris.
2 † Flo. deest, periculo.
3 † Alias donaturus.
4 † Fl. li. 38.
5 † Flor. & in universum eo potuis datam esse placuit.
6 † Flo deest, &.
6 † Flo li. 47.
7 † ...
8 † Flo lib. 12.
9 † Flor. fieri.
* Ergo ratione concessio. Insti. de leg. § peculium.

& l. creditoribus & l. promissæ. Sol. hic speciale, vt ex his, quæ contraxit dum seruus esset, teneatur. Azo.

1 † Alias, tamen.

a *Æstimatio.*] quæ fuit ab initio facta.

b *Si spadoni.*] Spadonum alij castrati, alij non castrati, ut hic colligitur. Accur.

c *Qui castratus.*] idest castratus. Sed spado dicitur hic, qui generare pôt, quia vnum saltê de testiculis habet. Alioquin contra ff. de lib. & posthu. l. sed est quæsitum. §. spadoni, & supra, de ædil. edic. l. si autem quis ita spado. Quidam tamen dicunt in spadone matrimonium esse etiam si generare non possit, quia vitium est accidentale, non naturale, ut in castrato. Accur.

2 † Flor. & dos, & dotis æstimo.

d *Diuus. Instrumentis.*] quæ habebat maritus pro prædijs datis in dotem. Accur.

3 † Flor. Lu-ciano.

e *Promittendo.*] CASVS. Siue clericus, siue laicus, uel etiam mulier dotem pro aliqua promittat: tenetur, si modo secutum fuerit matrimonium. Secundo dicit constitui dotem posse si c, qz scilicet marito debitori mulier acceptum ferat. Viuia.

e *Sexus*] vt C. ad Velleia. l. fi. Accur.

f *Conditionisq.*] siue laici, siue clerici, siue in potestate, siue sui iuris constituti, dummodo tamen legitimæ ætatis, ut C. ad Velleianum, l. generaliter.

g *Agi non potest.*] ut & supra eodem l. non enim. Accursius.

h *Intuenda sunt*] ut infra, de re iudicata, l. in summa. & infra, de hæred. instit. l. 1. § si autem, & infra, de adimen. leg. l. tertia. §. conditio. & C. quæ res pignor. obli. poss. l. fin. & C. de fideicomis. l. cum virum.

4 † Flo. acce-pti quoque la-tione.

i *Constituitur*] ut & infra eodem l. licet.

K *Si a debitore.*] qui debebat pure, uel forte sub conditione similiter. Accur.

5 † Flor. vi-derit

6 † Flo. secu-tum.

l *Non potuerit.*] propter conditionem, quæ non extiterat. Accursius.

libus velut in dotem tempore seruitutis datis extiterint: videantur ea tacite in dotem conuersa, vt earum a † æstimatio a mulier debeatur.

Maius est impedimentũ naturale, quam accidentale ad hoc allegatur.

¶ Si spadoni b nupserit mulier: distinguendum arbitror, castratus fuerit, necne: vt in castrato dicas dotem non esse: in eo, qui castratus c non est (quia est matrimoniũ) & dotem, 2 † & dotis exactionem esse.

Dos data in primo matrimonio intelligitur in secundo repetita. Bart.

Idem lib. 34. ad edictum.

LEX XLI.

Diuus Seuerus rescripsit Põtio Luciano 3 † in hæc verba: Si mulier, quæ dotem dederat, post diuortium rursus in matrimonium redit nõ reuocatis instrumentis: d non dubitabitur is, apud quem res agetur, secundum voluntatẽ mulieris, quæ vtique non indotata redire in matrimoniũ voluit, partibus suis fungi, quasi renouata dote.

Paulus li. 35. ad edictum.

LEX XLII.

Promittendo dotem omnes obligantur, cuiuscunque sexus e conditionisque f sint. Sed si nuptiæ secutæ non fuerint: ex stipulatu agi non potest. g Magis enim res quã verba intuenda sunt. h ¶ Acceptilatione 4 † quoque dos constituitur, i cum debitori marito acceptum feratur dotis constituendæ causa. ¶ Si a debitore K mulieris sub conditione dos pmittatur, & postea: sed antequam maritus petere possit, debitor soluendo esse desierit: magis periculum ad mulierem pertinere placet. Nec enim prodesrit 5 † maritum nomen cõsecutũ 6 † eo tempore, quo exigere non potuerit. l Quod si iam tunc debitor cum sub cõditione promitteret, soluendo non fuerit: periculum viri esse, quod sciens tale nomen consecutus 7 † videretur, quale in obligatione fuerit.

¶ Si debitor mulieris dotem promiserit, & mulierem hæredem reliquerit, Labeo perinde habendum ait, ac si mulier ipsa dotẽ promisisset. m Cuius sententiam Iulianus quoque probat. Nec enim æquum esse ait, ut ei n dãnetur o eius pecuniæ nomine quam ipsa debeat, & satis esse acceptilatione eam liberari. p

Nota, quod si dos fuit data in moneta antiqua: quod in illa debet fieri restitutio quod intellige si postea esset uariata moneta in materia, vel in forma: sed si esset eadem moneta, tamen valor creuisset, vel decreuisset: hoc non inspicitur, nisi a tempore moræ: vt lege vinum. supra, si certum petatur, pro quo vide quod dixi in l. Paulus, infra, de solu. Barto. & potest sic summari. In his, quæ in genere suo recipiunt functionem, videtur actum vt non idẽ, sed tantumdem reddatur. Bartolus.

Caius libro 11. ad edictum Prouinciale.

LEX XLIII.

Res in dotem datæ, quæ pondere, numero, mensurave 8 † constant, mariti periculo sunt: quia q in hoc dãtur, ut eas maritus ad arbitriũ suũ distrahat, & quãdoque soluto matrimonio, eiusdem generis, & qualitatis r alias restituat uel ipse, vel hæres eius.

m *Dotem promisisset.*] nota hic cum quis in alterius locum succedit, & aliquid ex eius persona debet: perinde habendum est, ac si ex persona sua debeat. argumen. contra. supra de vsur. l. cum quidam. §. fiscus. in fi. § Azo.

7 † Flor. fuisse videretur, quale in obligationis fuerit.

n *Ei.*] scilicet mulieri. Accur.

o *Damnetur.*] scilicet vir. Accur.

p *Liberari.*] idem & si mulier decessisset, & debitorem hæredem instituisset: qui dotem ex persona mulieris petere potest, ut infra solut. matrimonio. l. nupta. §. quoties. & hoc intellige, quando post diuortium agit de dote. Accur.

q *Res in dotem. Quia.*] bona ratio, ut supra eod. l. plerumque.

r *Et qualitatis*] ut & supra, si certum petatur. l. cum quid. Accursius.

f *Licet soleat.*] ut & supra eod. l. promittendo. §. 1. Accur.

t *Nullam.*] quia sub conditione tacita fit acceptilatio, ut supra eodem, l. plerumque. §. si ante. sub expressa enim fieri non potest, ut infra, de regu. iur. l. actus.

u *Obligationem.*] immo uidetur condici ipsa pecunia, ut supra de condictio. ob caus. l. mulier. quæ est contra. Solu. ibi fuerat pura obligatio, hic conditionalis, uel ibi purè, hic sub tacita conditione.

8 † Al. dest. sunt.

x *Debitori.*] marito futuro.

Vlpianus libro tertio disputationum.

LEX XLIIII.

Licet soleat f dos per acceptilationem constitui, si tamen ante matrimoniũ acceptilatio fuerit interposita, nec nuptiæ secutæ sint: Scæuola ait matrimonij causa acceptilationem interpositam non secutis nuptijs, nullã t esse, atque ideo suo loco manere obligationẽ, u quæ sententia vera est. ¶ Quoties aũt extraneus accepto fert 9 † debitori x dotis constituendæ causa: si quidem nuptiæ insecutæ nõ

9 † Del. sui-sse.

Non

a *Siue igitur*]scilicet mulier. Accursius.
b *Post hæc*] i. postquam mulier dedit dotem constante matrimonio. Accur.
c *Summouebitur.*]vt sup. eo. l. doti. in fi.
d *Eius,*]stricè ante nuptias. Accur.

k *Acquirit*]vt infra de acquir. rer. dom. l. etiam inuitus. Accursius.
l *Patiatur.*] ideo dicit patiatur, quia & si nõ stipuletur, ex nudo tamen pacto actio datur, vt C. de do. promiss. l. ad exactionem. Accur.

Marcellus ait: 1† Siue igit[a] cum filio post hęc[b] 2† siue cum patre agere instituerit exceptione pacti conuenti summouebitur.[c] actione autem de dote si experiatur, cõsequetur, quod in peculio fuisse apparuit eo tempore quo dos promittebatur. vtique si post nuptias promissa 3† est dos: si verò ante nuptias, eius[d] temporis peculium æstimari[e] debet, quo nuptiæ fierent.

Tryphonius libro 8. disputa.

LEX XLVI.

Quòd si nuptura debitori suo 4† filio familias actionem duntaxat de peculio promisit;[f] id, quod ex ea causa sibi deberetur, nuptiarum[g] tempore inspicitur. Si verò alij nuptura iussit filiumfamilias debitorem de peculio dotem promittere: tempus inspicitur, quo dos[h] promissa est, vt tantum in peculio esse existimetur.[i] 5†

Iulianus lib. 16. digestorũ.

LEX XLVII.

Quemadmodum inuito domino seruus stipulatus acquirit:[k] ita si dotem domini nomine sibi promitti patiatur,[l] obligatio domino acquiritur. Sed neque periculum dominus præstare debet, si fortè debitor mulieris dotem promiserit,[m] neque culpam.[n]

¶ Traditione quoque rei dotalis in persona serui, vel filijfam. facta,[o] dos constituitur: ita vt neque periculum, neq; culpam[p] dominus, aut pater præstet. Igitur hanc dotem periculo mulieris esse dico, quo ad dominus, vel pater ratam promissionem, vel traditionem 6† habuerit: 7† ideoque etiam manẽte matrimonio, res quas ita dederit, condictione repetituram[q] puto, 8† item incerti condictione consecuturã, vt promissione liberetur.[r]

¶ Si debitori suo mulier nuptura, ita dotem promiserit. 9† Quod mihi debes, aut fundus Sempronianus doti tibi erit: vtrum mulier uolet, id in dotem erit: Et si quidem debitum malit 10† dotis nomine apud virum remanere: poterit ea[s] exceptione[t] se tueri aduersus petentem fundum: quòd si fundum dederit 11† pecuniam à 12† marito condicet.[u]

¶ Pater etiam si falsò existimans se filiæ suæ debitorem esse, dotem promiserit:[x] 13† obligabitur.

Idem libro 16. 13† digestorum.

LEX XLVIII.

Si seruo in dotem ante nuptias dato, donatum aliquid vel legatum ante nuptias[y] fuerit, ampliatur dos, sicut ex fructibus fundi,[z] qui ante nuptias traditus est.

Idem libro 1. ad Vrseium Ferocem.

LEX XLIX.

Tali facta stipulatione. Decem in anno primo dotis nomine dare spondes? quæsitum est, annus, ex quo tempore esset numerandus, vtrum ex die stipulationis factæ, an ex eo die, quo dos esse potuisset, idest, nuptiarum. Et responsum est, ex die nuptiarum annum esse numerandũ, ne si aliter obseruemus (si intra annum nuptię factæ non sint) videri possit dos 14† ex ea obligatione non deberi.[a]

e *Æstimari,*] si tamen plus erat non si minus præsumitur enim dolo eius imminutum, vt supra de de su. l. sed & si ipse.

f Q*Vod si nuptura. Promisit.*] i. si promisit tãtum hoc esse in dotem, quod de peculio ei debet.

g *Nuptiarum.*]contra intra eodem. l. nuptura. §. finali. in Solu. tempus promissionis inspicitur, cũ eo tempore amplius erat in peculio. & in eo casu loquitur lex illa. hic tempus nuptiarum inspicitur, cum tempore stipulationis minus in peculio erat vel dic, vt ibi.

h *Quo dos.*]si promissa est post nuptias. potest enim esse, ut iubeat promittere ante, & promisit post siue enim promittat futuro marito filio familias vt in princi pio huius legis, siue filiofam. iubeat promittere alij, ut hic idem dico, & distinguo, ut sup. l. proxi. dicitur, ut tempore nuptiarum inspiciatur, qd plus est.

i *Existimetur.*]quantum erat in peculio tempore promissionis.

Q*Vemadmodum.*] CASVS. Titius debitor vxoris meæ ea volente promisit seruo meo dotẽ, vt esset mihi dos p vxore mea. quæritur, an mihi quæritur? Et dicit sic, etiam inuito, sicut quælibet stipulatio per seruum facta. Secundo dicit, quod si fui ignorans huius promissionis, & non egi, & factus est non soluendo Titius, non est meo periculo. Tertio si dictus Titius tradit fundum seruo meo, ut esset dos, & ignoro, non teneor ad deteri orationem fundi, & ita vtroque casu periculo mulieris est dos. Quarto dicit, quod mulier potest constante matrimonio repetere fundum condictione causa, & promissione debitoris, ex quo maritus non habet ratam. Viuia.

m *Promiserit.*] seruo Accur.
n *Neque culpam.*]ai si postea dominus habeat ratum, ut statim sequitur. Accur.
o *Facta.*]nomine patris, vel domini. sin g sona enim serui non posset cõstitui, quod hic videtur dicere Accursius.
p *Culpam.*]sed dolum præstat, vt sup. de pecu. in bonę fidei Accur.
q *Repetituram.*]repetitur hic dos constante matrimonio, sed non actione de dote, sed hoc ideo mulieri conceditur quia si pater, vel dominus ratum non habent, quem mulier fortè conuenirei, filius vel seruus non habet peculium. Vel si habet peculium, aufertur à patre, vel domino sine dolo malo. ne ergo periclitetur mulier, hoc conceditur ei. Accursius.
r *Liberetur*] si non dum ratum habuerit alioquin non, vt supra eodem, l. si pater. §. quæ debitorem.
s *Poterit ea.*] scilicet mulier.
t *Exceptione.*] improprie ponitur exceptio. nam & ipso iure liberatur, cum duo sub alternatione deberet, & alterum soluit, ut supra eodem, l. plerumque. §. finali. Accursius.
u *Condicet.*] prima actione.
x *Promiserit.*] eius marito.
y S*I seruo. Ante nuptias.*]idem & post diuortium. ut infra soluto matrimonio l. si mariti. § finali, idem & si constante. si tamen donans noluerit ad maritum pertinere, ut infra eodem, l. si legato. Accursius.
z *Fundi.*] ut sup. eodem, l. dotis fructus. § respon. Accur.

a T*Ali facta. Non deberi.*]semper enim tacita inest conditio ut sup. eo. l. plerumque. §. si ante.

1† Fl. dedit, om.
2† Fl. hac
3† Fl. promissa, est: si es ... &c.
4† Fl. deest, suo.
5† Fl. æstimatur.
6† Fl. dotis ... tionem.
7† alids, non habuerat
8† Fl. deest, puto.
9† Fl. promisisse.
10† Fl. maluisset.
11† Fl. deest,
12† Fl. deest, à.
13† Fl. ...
14† Fl. ex obligatione debiturus. Vid. Angel. ...

¶Socer genero suo sic legauerat. Lucio Titio filiæ meæ nomine centum heres meus dare damnas esto. hanc pecuniam generum petere debere, & 1† tractam accepisse legatis referri; a 2† sed diuortio facto, de dote actionē mulieri reddendam b Proculus respondit: & nihilominus dotis esse factam, Iulianus notat: I. no nec filiæ, si voluerit, deneganda est huiusmodi actio. c

Istam legem intellige quando vir liberauit promissorem dotis, absque iussione mulieris: alias secus, ut d. l. debitor. cum l. seq. sup. eod. Bald.

Idem lib. 4. 3 † ex Minitio.

LEX L.

Vir ab eo, qui vxori eius dotem facere volebat, d certam pecuniam eo nomine stipulatus est: deinde acceptam ei 4 † fecit. quærebatur e esset ne ea pecunia in dotem? Respondit, Si acceptam non fecisset, & promissor soluendo esse desijsset: quæreremus, an culpa mariti ea pecunia in dotem exacta non esset. Cum verò acceptam fecit, omnino ad eum periculum pertinebit. Perinde enim est, ac si acceperit pecuniam, & eandem promissori donauerit.

Africanus li. 8. quæstionū.

LEX LI.

Qvæ fundum in dotem habebat: diuortio facto, cum in matrimonium rediret, f pacta est cum viro vti decem in dotem acciperet, & fundum sibi restitueret; g ac datis decem, prius quàm fundus ei restitueretur, in matrimonio decessit, illud ex bona fide est, & negotio contracto conuenit, h vt fundus ei, 5 † quasi sine causa penes maritum esse cœperit, condicatur. h & hoc euidentissime 6 † circa actionem pignoratitiam apparebit. Etenim si tibi fundum Cornelianum pignoris causa tibi tradidissem, postea ex conuentione fundū Titianum in hoc tibi tradiderim, vt Cornelianū mihi restitueres, minimè (puto) dubitādū erit, quin statim rectè pignoratitia i ad recipiendum Cornelianum agere possim.

Vlpianus li. 2. responsorū.

LEX LII.

Si res, quas filię emancipatæ pater donauit, et voluntate eius post à pro ea in dotē datæ sunt, a filia dotem, nō à patre videri datam fuisse. 7 †

Martianus li. 3. regular.

LEX LIII.

Non solum si æstimatus fundus, sed etiam si nō æstimatus in dotem datus est: & alias, cum necesse k non haberet mulier duplum promittere, promisit: l quia ipse fundus est in dote, quidunque propter eum consecutus fuerit à muliere maritus, quandoque restitueret mulieri de dote agenti. m

Nota in hac lege casū, quòd si vir accepit promissionem sciente non idoneā causa donādi ipsi mulieri, non obligatur nisi ex eo in quo erat promissor idoneus tempore promissionis: nisi ex post facto post factam promissionē dictus promissor fieret idoneus: vt hic, de quo dixi supra eodem l. promittendo. §. si à debitore. Bart.

Neratius lib. 5. membranarum.

LEX LIIII.

Cvm vir n vxori donare vellet debitor mulieris qui soluendo non erat, dotem ei promisit. Ad id duntaxat, quo ad 8 † soluendo fuit, o viri periculum ea res est. & si quid debitori ad soluendū facultatis accesserit: periculum ad eam summam, quæ accesserit, cresc. et permanebitque, etiam si rursus pauperior p factus erit: quia q neque tū, cum dos promittetur, donatio facta est, nisi eius pecuniæ, quæ à debitore seruari non poterat: neque r cum soluendo s esse cœpit, donationis causa permanet: t 9 † cum eo loco res sit, quo esset, si tunc quoque cùm promitteretur dos, locupletior fuisset. u

Paulus 10 † libro 1. ad Plantium.

LEX LV.

Res quæ ex dotali pecunia cōparatæ sunt, x dotales esse videntur.

a *Referri.*] i. assimilari. quia vt de cæteris legatis detrahitur falcidia, ita & de isto. Accur.

b *Reddendam*] quia is non fuit f. commentio dotis. nec enim fuit necesse: vt sup. eo. l. quod aūt sic & inf. de cond. & de mon. l. Titio. § si. Sed contra, inf. de legat. et l. fem. o legato. § j. Sol. ut ibi.

c *Actio*] ex testamento contra heredes: ut inf. de l. g. 3. fideicōmissa. § interdum. & caue tibi quia occasu dos promissa non fuerat supra eo. l. cū pater. Accur.

d *Vir volebat.*] promittēdo futuro marito. Ac.

e *Pecuniam.*] à promissore. Accur.

f *Qua fundum. Rediret e.*] quod pactum non valet constante matrimonio, ut sup. eo. l. ita constante.

g *Conuenit.*] i. conueniens est.

h *Condicatur.*] hac autē actio durante matrimonio non habet locum. Accur.

i *Pignoratitia.*] hęc enim competit quoties pignus liberatū est: ut supra quibus mod. pig. uel hypo. solui. l. soluitur. §. si conuenit. Accur.

k *Non solum Necesse*] veluti cum æstimatione, vel non erat consuetudo in regione, vt de dupla promitteret. Accur.

l *Promisit*] nam ob quam litem eam promittit pōt de dupla vt s. de euict. l. stipulandum.

m *Agenti.*] ut & sup. eo. l. quoties. Accur.

Cvm vir.] CASVS. Vir volebat donare vxori suæ. sā cum mulier haberet quendā debitorem, à quo recipere debebat centū ex causa mutui: neque tamen esset soluendo nisi in quinquaginta, delegauit eum viro in dotem: & cum dotem recepisse cōfessus est vir, negligit eam exigere: quæritur, an sit periculo viri, vel mulieris: & an sit pauperior debitor, & est viri periculo: aut alios ut quia incepit habere ix. sed postea incępit habere xx. etc. & tūc est periculo. uiri à xl. infra. Viuia.

n *Cum vir.*] volēs donare accepit debitorem in ducenta, ꝓdu centis, cum non posset soluere nisi centum. ad id nunc respon. Accur.

o *Soluendo fuit*] s. debitor.

p *Pauperior.*] & culpa marito obijci pōt, aliàs non, vt sup. eo. l. uir ab eo. & inf. de fun dot l. si fundum.

q *Quia*] ratio primi casus

r *Neque.*] ratio secūdo casus. Accur.

s *Soluendo*] s. debitor. & quia cum soluendo esse cœpit, donationis causa non permanet lo.

t *Permanet.*] quia maritus iste pōt exigere tantū quantum. solutum est vxori.

u *Fuisset*] s. debitor.

x *Res Comparatæ sunt*] ex voluntate mulieris, cū mulieri vtile sit ut sup. eo. l. ita constante, & l. si ex lapidicinis. & l. si j. l. si mulier. & arg. C. de ser. pig. da. ma. l. fin. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. vxor marito, alioquin si sine voluntate mulieris, nō erit empta res dotalis, vt C. eo. l. ex pecunia dotali. & est contra. & inf. de fur. l. qui uas, §. si.

Cum

1 † Fl. deinde, &.
2 † Idest, in legatarium tam imputare, tamen ipsi dotis referrit. Bud.
3 † Fl. lib. 5.
4 † Fl. eam.
5 † Fl. dotis. h.
6 † Fl. euidētissime.
7 † Fl. dedisse, fuisse.
8 † Fl. in ad quod.
9 † Fl. permanet.
10 † Fl. Caius ad Edictū prætoris Vrbanarum de prædicatorum.

Cum dotis.] CASVS. Mulier pro dote quam viro promittit, fideiussorem dare potest. Vivianus.

a Datus] ab eo, qui marito dotem promittit. Sed econtra non valet, vt C. de fideiuss. & man. l. j. quæ est econtra. Solu hic vir accepit, quod potest, in l. contra vxor, quòd non potest.

Si is qui.] CASVS in principio huius legis est satis facilis.

¶ Quod dicitur.] Mulier dedit in dotem fundum, qui valebat centum, & nihil aliud in quo fundo vir impendit necessario, puta ad fossam, quæritur, an ipso iure desinat esse dos, & sic vir in tanta quantitate quanta est impensa? Et uidetur, quod sic, ex quadam regula, quæ dicit, expensæ necessariæ ipso iure minuunt dotem. Sed tamen sic intellige regulam, vt si impensa sit minus, quam valeat fundus, non desinet dotalis esse ex aliqua parte, sed retineatur loco pignoris etiam totus, aut impensa est quantum ualet fundus, & tunc desinit esse dotalis: sed mulier si obtulerit impensas vsque ad annum, recuperat fundum. Secundo pone, quod mulier dedit fundum valentem centum, & insuper centum in pecunia, hic vir impendit centum in fundo per plures uices necessario, quæritur, an definat fundus esse in dotem? Et dicit, quod non, sed pecunia, quæ est in dotem, definit esse dos. Tertio redit ad primum, & quærit, pone quod mulier reddit impensas vsque ad annum, quæro, an incipiat fundus esse dos quasi desierit, quod non uidetur, quòd desijt, quia vir interim potuisset alienare, ao non uidetur non desiisse dos, sed quasi inutiliter remansisse, & vires nunc reassumat expensis redditis, & dico, quod desijt, & reincipit, neque eum poterit interim vir alienare, quia remanserit quasi dotalis. Vivianus.

1 † Fl. Paul. li. 1 ad Plau.

Idem 1 † *li. 6. ad Plautium.*

LEX LVI.

CVm dotis causa aliquid expromittitur, fideiussor eo nomine datus a tenetur.

2 † Flor. lib. 6.

Idem li. 8. 2 † *ad Plautium.*

LEX LVII.

SI is, qui Stichum mulieri debet, in dotem delegatus sit: &, ante quam solueret debitor, Stichus decesserit, cum neque per debitorem stetisset quò minus solueret, neque maritus in agendo moram fecisset: periculo mulieris Stichus moreretur. quamquam etiam si moram maritus fecerit in exigendo: si tamen etiam apud maritum moriturus Stichus fuerit, actione dotis maritus non teneatur. b

¶ Ibi dos esse debet, vbi onera c matrimonij sunt.

¶ Post mortem patris statim onera matrimonij filium sequuntur: sicut liberi: sicut vxor.

¶ Quod * dicitur, d Necessarias impensas ipso iure dotem minuere: non eò pertinet, vt si fortè fundus in dote sit, desinat aliqua ex parte dotalis esse, e sed nisi impensa reddatur: aut pars fundi, aut totus retineatur. f Sed si tantum in fundum dotalem impensum sit per partes, g quanti fundus est, desinere h eum dotalem esse Scæuola noster dicebat: i nisi mulier spontè marito intra annum impensas obtulerit.

* Intell. huius §. vide apud Cum. Tyrst. in rubr. solu. matr. nu. ...

¶ Si pecunia, & fundus in dote sint, & necessariæ impensæ in fundum factæ; Nerua ait dotem pecuniariam minui. Quid ergo, si mulier k impensas marito soluerit? vtrum crescet l dos: an ex integro data videbitur? m Cuius n rei manifestior iniquitas in fundo o est secundum Scæuolæ p nostri sententiam. Nam si desinit q dotalis esse, poterit alienari. Rursus, quemadmodum poterit fieri dotalis, data pecunia? an etiam 3 † iam data pecunia in dotem esse videbitur? Et magis r est, ut ager in causam dotis reuertatur; s sed interim alienatio fundi inhibeatur.

3 † Flor. desisse, etiam.

Iauolenus li. 1. *ex Plautio.*

LEX LVIII.

NVptura filio familiàs si socero dotem, ita promiserit: Quod filius tuus mihi debet, id doti tibi erit: interesse puto, utrum filij obligatio, an patris persecutio, & in rem uersum promissione 4 † contineatur. Nam si id, quod filium dare oportet, significatũ est; tota pecunia, in quam filius obligatus est, promissione dotis continebitur. Si autem id, quod patrem de peculio, vel de 5 † in rem uerso

4 † Fl. promissione.

5 † Flor. desisse, de.

e Dotalis esse.] quia ut alienum fundum non sequitur, nec diminuit, ut infra ad Trebellia. l. prima, §. si hares, & l. cogi §. iij. Vel secundum Ioan. quia nemo inuitus cogitur ad communionem: ut supra, de conditione indebiti, l. si non sortem, §. si centum.

f Retineatur.] in causam pignoris. Azo.

g Per partes.] per partes ideo dicit, quia non frequenter contingit, ut tantum impendatur una vice quanti est fundus: sed si hoc euenit, idem erit, secundum Ioannem.

h Desinere.] scilicet perpetuo, vt bona fit exceptio.

i Dicebat.] hic refert opinionem Scæuolæ, quam infrà eodem, §. corrigit. secundum quosdam. Vel quod legitur, infra determinat per illud verbum, nisi, quod statim sequitur.

k Si mulier] quando solus ager in dotem datus est. Accursius.

l Crescet dos] scilicet prima, ut non intelligatur noua data, sed verus creuisse uideatur.

m Videbitur.] vtrumque enim videtur absurdum, & est verum si ponas fundum tantum in dotem datum, & minus impensum, quàm valeat fundus: sed si ponas pecuniam, & fundum tunc decrescit pecunia quidem propter impensas fundi.

n Cuius.] si dicas statim decrescere dotem propter necessarias impensas. Accursius.

o In fundo.] in pecunia nulla est iniquitas si crescat, cum & decrescat, ut infra, de impens. l. quod dicitur. dic ergo manifestior, id est manifesta.

p Scæuolæ.] qui dixit desinere dotalem si expensæ fiant quanti valet fundus, vt ¶. ead. l. Accur.

q Desinit.] s. statim quando tanta est impensa quanti est fundus, prout Scæuola dicebat, quod potest esse vxore non soluente intra annum, vt sup. ead. l.

r Et magis.] nunc soluit. Accur.

s Reuertatur.] quia licet desijt esse dotalis, mansit tamen quasi dotalis: & ideo alienatio impeditur, sicut & alias: vt ¶. de fundo dot. l. fundus. & ¶. de cond. ob. cau. l. quod Seruius. Accur.

b Non teneatur] contra me videtur, quod l. hic de mora dicitur, sed non est, quia non in reddendo, sicut dando, sed culpa fuit in exigendo. secundum Ioan.

c Onera.] vt & supra familiæ ercisc. l. si maritus. & l. si filia, §. j. & supra pro soc. l. actione, §. fin. Quæ autem sint onera illa, dicitur ¶ sol. matr. l. si cum dotem, §. si autem in furiosissimo.

d Quod dicitur.] ut & infra, de impens. l. quod dicitur. & supra, de ritu nupt. l. dotem. & infra titu. primo, l. conuenire & C. de rei uxo. actio. §. sed nec ob impensas. & supr. de euict. l. si pro ue. §. si pro euictione. & Inst. de act. §. penult.

NVptura.] CASVS. Tria dicit, quòd Berta habebat obligatum filiumfamiliàs in centum, & patrem de peculio; & hæc nupsit filio, aut ergo dedit in dotem, quod filius debet. & sic centum, aut quod pater: & tunc quod peculium potest: aut est dubium de quo sensit. & dicit, quòd ad filij debitum respicere uideantur, & centum in dotem sunt. Vivianus.

a Æstimare.] scilicet iudex. alias æstimari. Acc.

b Eo tempore.] quo nubit, ut supra eodem, l. si pater, §. quæ debitorem, in fine, & l. sequenti, vel dic, ut ibi in l. quod si.

c Contrarium.] sed nonne est ei contra, quod dicitur in obscuris, quod minimum est, sequimur, ut infra, de re iudicata, l. inter pares, in fine: sed hoc dotis est privilegium: unde aliud est, ut infra eodem, l. in ambiguis. Item contra supra eodem, l. si pater, §. quæ debitorem, in principio. Solue ut ibi. Item nota hic, stari præsumptioni donec probetur contra, ut infra, de fideicommiss. liber. l. generaliter, §. si pretium. & supra, quod metus causa, l. non est, & C. de pignoratitia actione, l. finali & infra, de legatis tertio, l. uxori, §. finali. Accursius.

d Si sponsalibus.] Nondum. non tamen repudium misit. alioquin evanesceret, ut supra eod. l. stipulationem, & l. licet. vel hæc non erant sponsalia.

e Mediæ.] ut supra eod. l. dotis.

f In dotem.] quod infra eodem, corrigitur. nam non est dos nisi cum fundus fuerit penes virum, ut infra, de fundo dotali, l. si nuptura, §. si fundum alienum. & facio infra eodem titulo, lege si maritus. & supra eodem, l. si res, §. finali. Accursius.

g Periculo.] maritus enim licet teneatur in specie aliena, tamen interitu liberatur, ut supra, de solutio. si mihi alienum.

h Ea.] scilicet Pamphila.

i Quia.] videtur quod non, quia &c.

k Mansisset.] id est, si non permansisset, causa dotis haberi.

l Redderetur.] quia in stipulatione non venit partus & fructus, nisi sit contest. ut supra, de usuris, l. videamus, §. si actionem, & l. si stipulatus.

m Pervenisse.] breui manu, ut supra si certum petatur, l. singularia.

n Liberatio.] not. non res, sed liberatio pervenit ad maritum arg. pro sententia nostra, ut hic, & infra de fun. dot. l. si fundum. Accur.

S I mulier.] GAIUS. In hac lege non ponitur usque ad hex asse.

Ex asse.] Testator Titium hæredem instituit, & rogavit, ut 12. uncias hæres Petro restitueret, hæc Petro nubens Seio delegavit Titium, ut ei restitueret: quæritur, an hoc fieri possit? Et dicit, quod non, sed ipsi mulieri debet fieri restitutio: & ipsa postea in dotem det. dicit aliquis, quod Titius debet restituere æstimationem hæreditatis, quod non placet, quia non quærit aliquod ius ex dicta delegatione, & promissione facta Titio.

1 † Fl. oportet. 2 † Fl. manifestum. 3 † Fl. ... ut videatur quia patrem. 4 † Fl. oportet.

præstare oportet: 1 † æstimare a debebit quantum sit eo tempore quo 2 † promittitur: ut ea summa dotis esse videatur, in quam 3 † patrem eo tempore b filij nomine condemnari oportuerat. 4 † Quod si non evidenter appareat de cuius obligatione mulier senserat: præsumptionem ad filij debitum spectare verissimi licet, nisi evidentissime contrarium c approbetur.

Celsus lib. 11. 5 † Digest.

LEX LIX.

SI sponsalibus nondum factis, Titio dotem Seiæ nomine promiseris, quum ea nubere ei nollet: d tamen si postea nupserit, dotem debebis: nisi aliæ nuptiæ mediæ e intercesserint. 6 †.

5 † Fl. lib. 19. 6 † Fl. internuptiæ. 7 † Fl. permisit. 8 † Fl. ... 9 † Dotis ad eum, ita permissa.

¶ Si mulier ancillam Pamphilam à Titio stipulata, deinde ei nuptura, quod is sibi debebat, dotem habere promiserit: 7. etiam si non erat viri Pamphila: an ipsa tamen Pamphila in dotem, f & mulieris periculo g erit. An & quod ea h peperit, 8 † reddi mulieri debebit? quia i si in sua causa prior stipulatio mansisset, k non redderetur l nisi forte rei erat, habuerit rem, quam debebat vir quo tempore dos constituebatur: (nam ita poterit videri res ipsa ad eum pervenisse m) an non habuerit: Nam si non habuerit: magis est, ut liberatio n obligationis potius quàm res ipsa ad eum iam 9 † pervenisse videatur. ideoque partus eius non debeatur.

Adiectus quis videtur ad solutionem non ad obligationem, quæ ex solutione resultat. Bart.

Marcellus li. 7. Digestorum.

LEX LX.

SI mulier, ita dotem promiserit, Decem tibi, aut Titio dotis erunt: hoc casu dici potest, vel Titio o dari posse: sed de dote virum teneri: quemadmodum si Titio iussisset p dari. Nec mirum: cum etiam permissura viro dotem, possit delegante eo alteri promittere: et si q dici solet, alij r quam marito dotis nomine mulierem non posse obligari. his enim casibus viro s dos quæritur. Non enim existimabimus illam ita promisisse, ut 10 † vel de Titij nuptijs cogitaret.

Per delegationem non liberatur debitor, nisi delegato quæratur. Item restitutio fideicommissi ex Trebelliano delegari non potest. Bart.

¶ Ex asse a hæres institutus rogatusque mulieri dodrantem hæreditatis restituere, iussu eius, t quod debet, u dotis promisit marito. Vereor ne 11 † non sit obligatus. Nam mulieri in hoc tenetur, ut hæreditatem restituendo transferat actiones, & quas habet, & quibus est obstrictus, quas transferre ad alium, quam cui debet fideicommissum non potest. Dixerit aliquis incerti sibi sequitur de eo procuratore, per quem mihi restitutio videtur fieri: hic ideo, qui animo novandi est in rem suam adhibitus: & per eum mihi non quæritur aliquid. nec mirum: nam filius procuratorem constituit: non tamen novat: ut supra, de procuratoribus, l. servum. & infra, de novat. filius. sed argumentum contra, supra de minoribus l. quod si minor, in principio. ubi in causa in integrum restitut. fit alius procurator in rem suam: & facit infra, de donat. l. ut mihi. Item nota hæreditatem per delegationem non posse acquiri. nam nec per procuratorem potest adiri: ut infra, de acquirenda hæreditate, l. Paulus respondit.

o Dotis nomine.] Pro ancilla credens liberam dedi centum in dotem, matrimonium non est secutum, quia non potuit cum ancilla contrahi; quæritur quis repetet, ego, vel dominus, & dicit, si dedi donaturus, tunc dominus, si non donaturus, tunc ego. Secundo hæc manumissa nupsit, quæritur, an sit dos? & dicit, aut quandocumque contrahet, esset dos, & erit dos: & aliter non. Tertio infert ex primo, ut si dedi donaturus, nunquam repetam, sed dominus, sicut si voluissem donare domino, & eius iussu donassem ancillæ. Vivianus.

o Vel Titio.] vel, pro etiam, scilicet ut transfert dominium sine possessione. Accursius.

p Iussisset.] vir, si non delegaverit, ut differat a sequenti, cum dos non sit viri.

q Etsi.] pro etiam, & quamvis.

r Alij.] quasi illi alij sit nuptura. Accursius.

s Viro.] non Titio, cuius persona adijcitur ad solutionem tantum, ut Institut. de inutil. stipulat. §. si quis alij. vel differat à sequenti, cum non sit matrimonium. Accur.

t Iussu eius.] scilicet mulieris.

u Debet.] unde nec ad hæredem transit: ut infra, de legatis ij. l. cum filio. Sed videtur ad alium transferre posse: ut infra ad Trebellian. l. apud Iulianum, §. sed utrum, quæ est contra. Solue

10 † ... 1 † alias ... 11 † Fl. debitum.

a Ad hæres. ... An. vel Recte in l. ... §. ... non fit. ... non ... peris ...

Æstima-

a *Aestimationem.*] marito. Accur.

b *Vir potest.*] vir autem non potest, cum non sit fideicommissarius: sicut nec seruitutem potest quærere, qui fundum non habet: vt supra de act. empt. l. tenetur. §. si tibi Accursius.

c *Nimiam subtilitatem.*] Nota nimia subtilitas est iuris impossibilitas. Ioan. supra fuit subtilitas, sed casus scilicet, istius necessitas. nam aliàs tecus: vt supra eodem: l. si extraneus.

d *Dedisses.*] idest, si nõ donaturus mulieri promisisti.

e *Dos erit.*] prius enim non erat dos: quia nec matrimonium, ut C. depo. l. Lucius Titius cum habebet

f *Condicet.*] quia domino huiusmodi pecunia quæsita est, quemadmodum &c.

g *Sibi*] scilicet domino.

h Quæro *Dignitate.*] Na & magistris pro dignitate natalium mercedes præstantur, vt infra de administra. tuto. l. cum plures. §. cum tutor.

ADDITIO. Ex isto textu, dum dicit, dignitate mulieris &c. not. quod nobiles mulieres indigent maiori dote, quam ignobiles. & hoc est verum nubendo pari, secus si inferiori, vt not. C. de dot. promiss. l. tertia. secundum Bald. hic.

i *Maritique.*] v. argumen. C. de admini. tuto. l. si curatores. & infra eodem, l. cũ post. § gener. & §. nuptijs. Accur.

K *Siue generalis. Causa dotis.*] vel augendæ, vel minuendæ, vt inf. de admini strat. tuto. & curato. l. non tantum. potest enim sic constitui. vt de iure dot. l. mulier in minore.

l *Promissum.*] ab adulta cum authoritate curatoris sed si curator promisisset aliquid, distingue, vt statim dicet.

m *Non ua. t.*] ergo non potest restitui vt supra de mino. l. in causæ, in princ. Sed contra dicitur supra de minor. l. si ex causa. §. in de

cum eo agi posse, vt fideicõmissi præter æstimationẽ. a huic ergo cõsentire non possum. Nam obligari mulieris debitorem, ita æquum est si accipere idipsum, quod ei debetur, vir potest. b Sed ne indotata mulier esse videatur, dicendum est, ipsi mulieri ex Trebelliano restituẽdam esse partem hæreditatis, quæ ei relicta est, ut ea sua, marito pro dote eam solueret quia ad eam, & fideicommissum, & onera eius pertinent, delegatione propter nimiam subtilitatem, c & casus necessitatem minime obtinente.

¶ Eius nomine, quæ libera uidebatur, decem in dotem dedisti, eo casu habebis condictionem, quo habere potuisses si mulieris liberæ nomine dedisses, d nec nuptię secutæ essent.

¶ Si autem manumissa nupserit: ita demum dos erit e si ea mente dedisti, vt quandoque secutis nuptijs dos esset. Igitur si mulieri donaturus dedisti; dominus condicet: f quemadmodum si enim, 1† qui sibi g donaturus esset, mulier ipsam donare iussisset.

No. istum casum, qui est adeò verus, vt si aliquis promittit dotem arbitrio boni viri, quod tunc intelligitur certa quantitas relicta, quam bonus arbiter arbitrari debet: etiam si nunquam arbitratus fuisset: vt l. 1 infra de legat secundo. Et est argumen. ad statuta Italiæ, quæ dicunt mulierem esse dotandam. Bart.

Celsus lib. 11. digestorum.

LEX LXI.

Quæro quantæ pecuniæ dotem promittenti adultæ mulieri curator consensum accommodare debeat? Respondit, Modus ex facultatibus, & dignitate h mulieris maritique i statuendus est, quousque ratio patitur.

Terentius Clemens li. 3. ad leg. Iul. & Papiam.

LEX LXII.

Siue generalis curator, siue dotis dandæ causa K constitutus sit, & amplius doti promissum l est, quàm facultates mulieris valent: ipso iure promissio non valet, m quia lege rata non habetur authoritas dolo malo n facta. Quærendum est tamen, vtrum tota obligatio, an quod amplius promissum est, quam promitti oportuit, infirmetur. Et vtilius est dicere id, quod superfluum est, tantummodo infirmari. o 2† Iste autem curatores dotis nomine tradere debet, nõ 3† vt vendat cuilibet, & pretium eius in dotem det.

¶ Dubitari tamen 4† potest, an hoc verum sit. Quid enim si aliter honestè nubere non possit, quam ut pecuniam p in dotem det, idque ei magis expediat? At quin possunt res in dotem datæ plerumque alienari, & pecunia in dotem conuerti. Sed (vt expediatur quæstio) si quidem res in dotem maritus accipere maluerit: nihil amplius quærendum est. sin autem non aliter contrahere matrimonium vir patiatur, nisi pecunijs in dotem datis: tunc officium curatoris est apud eundem impetrare 5† iudicem, qui eum constituit, vt iterum ei causa cognita etiam viro absente permittat rerum venditione celebrata dotem constituere.

Restituto minore, nõ restituitur aduersarius eius aduersus rem iam in aliũ per maiorem redactũ, sed ad eius æstimationem.

tis soluisse curator siue adulta promittat in dotem vltra quã valeat patrimonium vel vltra quã valeant facultates, ipso iure nulla est promissio vt hic: vt si habet cẽtum, & promittat ducenta: nisi vbi curator promittat animo donandi, vel decipiẽdi: tunc enim tenet in præiudiciũ curatoris. Si vero adulta promittat in dotem vltra vires patrimonij: vt si habet centum, promittat & cẽ debeat creditoribus 40. vel si totũ patrimonium nominando dedit, non detracto ære alieno: tenet promissio: sed restituetur ut ibi. Si vero curator promittat bona fide vltra vires, tenetur: sed de æquitate gaudet exceptione: ut in fra de administration. tutorum. l. cum post. §. princ. Alij dicunt, quod ideo non ualet hoc ipso iure, quia vir participauit dolũ: alioquin valeret, si vir non participauit dolum: si tũc curator fuisset tenetur, cũ donasse videatur. Si vero bona fide, succurritur ei curatori aduersus mulierem: vel ipsa mulier promittat viro de solido soluendo si ad meliorem fortunam peruenerit: & curatori datur exceptio de superfluo. inf. de administratione tutor. l. cũ post. Vel hic ipsa promisit ibi in l. si ex cã, curator. secundum Iten. tu dic, ut primo dixi. Accursius.

n *Malo.*] à simili, præsumpto procuratot promisit, secundũ Itneum tu dic, ut primo dixi inf. l. si ex cã. Accursius.

o *Infirmari.*] non vitiatur vtile per inutile: * vt supra de vsur. l. placuit. & infra de stipula. ser. l. sed si sibi, ibi. & sup. communia prædio. rũ. l. propprium. Accursius.

p *Pecuniam.*] sic rebus alienatis pecunia scilicet ex rebus accepta potest conuerti in dotem, vt dictum est supra l. ita constante. & infra eodem, l. cum post. §. penultimo. & l. fina.

1 † *aliàs, tuã vel si eum sibi dona. esset, mulieri ipsi don. iussisset.*

2 † *Fle. infirmare.*

3 † *Tu. tr. nõ ettã vt vend.*

4 † *Fle. amb.*

5 † *Fle. mera re.*

* Vtile non vitiatur per inutile.

Titia.] CASVS. Berta habebat ex hæreditate maternâ quartam, quam cessit cohæredibus, & ipsi dederunt ei Bertæ quendam fundum, quem ipsa dedit in dotem viro cum alijs rebus: tandem videns se deceptâ, petijt se restitui in integrû ipsamet, vel ea mortua hæredes eius, & restituitur a est ad quartam, & fundum eis restituit ex volûtate viri, quæritur, an vir debeat esse contentus cæteris rebus ea viuente, vel ea mortua cum erat pactum de dote lucranda? Et dicit, quod nô, sed dabitur viro æstimatio fundi. Viuianus.

Modestinus libro 5. respon.

LEX LXIII.

Titia cum esset minor 25. annis, quartam hæreditatis matris suæ communem sibi cum fratribus permutauit, 1† & accepit pro ea parte fundum, quasi emptione inter se facta. hunc fundum cum alijs rebus doti dedit. a quæro si in integrum restituatur, b & partê suam accipiat quartam, & fundum reddat c quid debeat maritus facere? an contentus esse debeat alijs rebus in dotem datis? Item quæro si hæc decesserit, & hæredes eius in integrum restitutionem ex persona eius petierint, & ipsi petant quartã partem, & illi fundum: an maritus cogatur restituere fundum contentus in retentionem a † lucri dotis cæteris rebus? Modestinus respondit, nihil proponi cur marito dos auferenda sit: sed in meram æstimationem prædij mulier, vel ejus hæredes condemnandi d sunt, referêdam in hoc tempus, quo in dotem datus est.

Actionem alteri quæsitam ex facto meo, sibi auferre non possum sine volũtate sua: nisi meo nomine, & ad meam vtilitatem quæsita sit.

Idem lib. singulari de curematicis.

LEX LXIIII.

Stipulatio de dote reddenda ab extraneo e interposita, facto diuortio statim committitur, f nec redintegrato matrimonio actio ex stipulatu 3† quæsita interdicit. g Denuo igitur consentiente stipulatore dos constituêda h est, ne sequête matrimonio mulier indotata sit, si modo ea dos non ab ipsa profecta sit, quam alius permissu eius stipulatus est. tunc enim i consensus k eius non est necessarius.

Iauolenus libro 4. ex Cassio.

LEX LXV.

Post diuortiũ mulieri 4† si de dote l maritus nihil cauit, & eam alij nupsisset, postea ad priorem virum redijt: tacitè dos ei redintegratur.

Pomp. lib. 5. ad Qu. Mut.

LEX LXVI.

Si legato, ut hæreditate, aliquid seruo dotali obuenit, qđ testator noluit m ad maritum pertinere, id soluto matrimonio reddendum est mulieri.

Idem lib. 5. 5† ad Sabinũ.

LEX LXVII.

Si vsusfructus fundi, cuius proprietatem mulier non habeat, n dotis nomine mihi à domino proprietatis detur: difficultas erit post diuortium circa reddendum ius mulieri: quoniam diximus usumfructũ à fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis. & si extraneo cedatur, idest ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum o transire, sed ad dominum proprietatis reuer

a Dedit.] cum erat maior, secundum Ioan.

b Restituatur.] scilicet contra permutationem sed non: ipso iure nulla fuit permutatio, cum nô fuerit æs alienû, nec decreto hic aliquid dicit, vt C. de præ. mi. lege, ob æs. & l. prædia. & l. si prædium? Resp. in quarta hæreditatis non erant prædia. Sed hodie secus, quia etiã alia nô possunt alienari, vt C. de admini. tuto. l. lex q. in si. Item quomodo in dotem dedit fundum et cum decreto eadem ratione, quia nô est æs alienũ? Respondeo dedit quæ erat maior: ne contra dicant dictæ leges. & sic non refert ad proxime dicta, scilicet cũ esset minor, secundũ Ioã. Vel dic secundũ Azo. ad proxime dicta refertur, vt infra de leg. 3. l. si plures. in fi. & est speciale in dote, & donatione propter nuptias, vt & si non sit, propter æs alienum fieri possit, cum decreto tamen ut C. de administra. tuto. l. lex quæ. circa prin. & C. si minor se ma. l. si §. 6.

c Fundum reddat] volûtate mariti: aliâs enim cum nec possideat, nec dominium habeat, restituere nô potest, sed tenetur ipse maritus in subsidium, vt sup. de mino. l. in causæ. § §. si.

d Condemnandi] fratribus mulieris. Accur.

e Stipulatio. Ab extraneo] qui dotem dedit.

f Committitur] propter solutionem matrimonij.

g Interdicit] vt infra soluto matrimonio l. stipulam. & supra loca. l. item quæritur. §. penultimo. & supra de pac. l. si.

h Constituenda.] vt infra de pac. do. l. cum maritus. §. Titius. & hoc si vult, nam non cogitur, vt not. supra eodẽ, l. dotem.

i Tunc enim] si ab ipsa profecta sit. Accur.

k Consensus.] scilicet stipulatoris nomine mulieris. Accursius.

l Post diuortium mulieri si de dote] si, idest, quibus. & subaudi maxime. & sic idem dic quando alij non nupsit mulier, dices, & si cauerit: vel vtrobique, idest siue ei cauerit maritus, siue non, redintegrato matrimonio dotẽ redintegrari dices. Si vero alij nupsit, tunc redintegrari dices, si maritus ei non cauit, vt sup. eodem, l. diuus Seuerus, & inf. soluto matrimonio, l. si mulier & l. pen. § vxor Io. & alij, vt Ot. indistinctè dicũt secus si cauisset tunc enim soluisse uidetur ut C. ad legem Falc. l. fin. Accur.

m Si legato. Noluit,] idem dic, & si simpliciter reliquit, inf. de fundo l. fundus: & infra de acquiren. hæredita. l. initio. Si vero intuitu mariti, apud maritum residebit. vt sup. de pecu. l. hinc quæritur. § pe. csi & hoc post nuptias: ante vero sine distinctione quæritur mulieri, vt tantum quæsitũ sit in causa dotis, vt sup. eodem, l. si seruo. & adde quod no. infra soluto matrimonio l. seruus dotalis. Accur.

Si vsusfructus.] CASVS. Quidã extraneus, dedit mihi vsumfructũ fundi sui in dotem, & non fuit sibi stipulatus. hæc Berta mihi nupsit, & tandem diuertit, vnde repetit dotẽ, quæritur qualiter ei reddam. si enim ei cedam vsumfructum nô valet, sed redeunt ad dominum proprietatis ex natura vsusfructus; ôndit ergo hæc lex, vt videlicet vsumfructũ vel vendat mulieri, vt sic vie visurai rẽ habere, qui est vsufructuarius, & non alij cedere. Sed quia mulier dêt gratis rem habere, fit dicta locatio vel venditio vno nummo. Viuia.

n Non habebat] scilicet nec etiam usumfructum proprietatis.

o Ad eum.] imò uidetur quod sic, vt supra de vsufructu. l. arboribus § vsufructu. solu aliud est cedere, ut hic, aliud concedere, vel donare, ut d. l. l. licet. pose. pucnem fructuum. Cur ergo fructuarius iste non donat? Respondeo quia tenetur reddere. Nam in necessitati. ut nemo liberalis existit. * vt infra de adimen. legat. l. rem legatam. & infra de regulis iuris l. donari. fit ergo remedij loco vnius nummi tantum locatio, quæ aliâs nulla esset, maximè pro re digna magna mercede, vt infra de acquirẽ. possess.

1† Fl. muta. ut.
3† Fl. stipulatione.
1† Fl. stipula. teri.
4† Fl. mulier & ad suos l. meã. ut l. o. ...
5† Flor. idem l. b. ad Q. Mutium.
1† Alias in ... Alias ... Flor. ... 67.
1† Flor. po...
* Liberalis in necessitate nemo existit.

possef l. si quis autem, § fin. & supra loc. l. si quis conducerit, quæ sunt contra. Sic ergo speciale est hic, vel dic, ut ibi. Accursius.

a *Usumfructum*] sed contra Institut. de usufruc. § item finitur, ubi dicit, quod nihil agitur. Sol. nihil agitur quo ad personam extranei, agitur tamen aliquid, quia admissus ad dominium redit, secundum Ioannem. Item contra, supra de usufructu. l. arboribus, § usufructu. Solue ut ibi. Accursius.

b *Vel locet*] Sed cur maritus ille non dat in solutum perceptionem fructuum, non ius ipsum, quod non potest, sicut alias aliud pro alio datur, ut infra soluto matrimonio, l. usufructu. in principio. nam ibi formalis datur, & causali restituitur, uel econtra? Respondeo illa secundum istam intelligitur, ut si patiatur uti, & locatio usufructus, uel uenditio, ut hic dicit, uel ut ibi not.

c *Maritus*] per locationem, ut supra, de usufruc. l. arboribus, § usufructuarius.

suum usumfructū. a Quidam ergo remedij loco recte putauerunt introducendum esse, ut uel locet b hunc usumfructum mulieri maritus, c vel vendat nummo uno: ut ipsum quidem ius remaneat penes maritum, perceptio vero fructuum ad mulierem pertineat.

Proculus li. 7. epistolarū.

LEX LXVIII.

Proculus 1 † nepoti suo salutem. Ancilla, quæ nupsit, dotisque nomine pecuniam uiro tradidit: siue sciat ancillam se esse, siue ignoret, non potuit 2 † eam pecuniam uiri facere: eaque nihilominus mansit eius, cuius fuerat antequam eo nomine viro traderetur: nisi forte usucapta d est: nec postea quam apud eundem virum libera facta est, eius pecuniæ causam mutare e potuit. itaque ne facto quidem diuortio, aut dotis iure, aut per condictionem repetere recte potest: f sed is, cuius pecunia est, recte uindicat g eam. Quod si uir eam pecuniam pro suo possidendo usuceperit, scilicet, quia existimauit mulierem liberā esse, propius est, ut existimem eum lucrifecisse: h utique si antequam matrimonium esse inciperet, usucepit. & in eadem adhuc 3 † opinione i sum, si quid ex ea pecunia comparauit, 4 † antequam ea dos fieret, ita ut nec possideat eam, k nec dolo fecerit quominus eam possideret. l

1 † *Alias in capi., lex ancilla. Alias, Proculus nepoti suo salutem. de huius l. sensu [illegible] vide [illegible] Accurs. in rubr. sol. matr. num. 313.*

2 † *Flor. potuit.*

Proculus] CASUS. Quatuor dicit. Ecce Berta ancilla nupsit de facto, & de pecunia domini centum in dotem dedit. quæritur, an hæc pecunia fiat in dominio viri? Et dicit, quod non, nisi teneat uir per triennium, non contemnendo, et rā si usucapiat. Secundo si hæc mulier manumittatur, & stetit cum eodē viro, an tūc fiat viri? Et dicit, quod non, sed dominus pecuniæ eam vendicat si extat, aut condicit si est consumpta. Tertio redit ad primum, si uir usucepit ante terminum, an teneatur ad tantundem domino pecuniæ [illegible]? Et dicit, quod non, nam lucrifecit usucapiendo. Quarto dicit idem esse, si alio modo desinat eā habere sine dolo, si ante matrimonium hoc est antequam fit illa libera. Vivianus.

d *Usucapta*] quo casu lucrifecit, ut ff. ead. l. § quod si uir. & hoc si ab ignorante muliere se esse ancillam viro det, ut C. quod cum eo l. si liberam. Sed quo iure? Respon. ut ff. pro dote, l. j. in fi. Item contra, ff. eo. sol. matr. l. si alienā. Sol. pecunia illa non fuit in dote quia antequam fuisset matrimonium, maritus ille conditione tenebatur eam domino eius restituere. at ibi in dotem fuit ab initio, ideo illi mulieri redditur. Ioan.

e *Mutare*] s. mulier. sed maritus posset per usucapionē, sed tunc teneretur eam restituere mulieri sol. matr. quia dos fuit, ac si [illegible] ante matrimonium, id est ante quam esset libera hic dificeret, ut hic dicitur, nec restituere, quia nec dos fuit.

f *Recte potest*] s. mulier.

g *Vindicat*] sed cur non restituitur huic ancillæ pecunia quamuis matrimonium non sit, sicut minori 12. ann. ut ff. eo l. si sponsi? Respon. minori restituitur, quia eius data est pecunia. Item, quia ætate permittēte nubere potest. in ancilla secus est.

h *Lucrifecisse*] sed cur ei reddere nō debet, cū ab ea habuit causam, sicut & alias contingit, ut ff. de cond. indeb. l. indebiti. § sed & si. & ff. de don. cau. mor. l. si alienā. quæ sunt contra? Respon. quia ante acquisitionem dominij per usucapionem sibi conditio acquiri non potuit, quia erat ancilla: sed ibi potuit.

i *Opinione*] l. ut mulier nō teneatur. Accursius.

k *Eam*] scilicet pecuniam.

l *Possideret*] secus si rem meam redigit in pecuniam: in quo casu conuenitur de precio iudicio neg. gest. in defectum: sed quare non hic? Respond. idem est forsan de æquitate, vel, quod melius est, ideo dictum existimo in pecunia, quia assidua permutatione consumitur: & ideo data est, ut [illegible] tur. vel melius, quia iste qualisqualis maritus non habet lucratiuam causam. & ideo nō approbo opin. Io. qui scribit hic agi neg. gest. in [illegible] in tali notula in eadem opin. &c. s. ut domino non teneatur, licet lucri fecerit, l. pretium, & hoc recitante, & nondum usucapta: alioquin ratum habendo dominus aget neg. gest. Ioan.

3 † *Flor. deest, adhuc.*

4 † *Flor. parauit.*

Sermo simpliciter prolatus intelligitur pro prima vice. Bart.

Papin. lib. 10. quæstionum.

LEX LXIX.

Dotis promissio m non ideo minus valebit, quod ignorante ab initio patre nuptiæ n 5 † factæ fuerint, si postea consenserit, cum omnis dotis promissio, futuri matrimonii tacitam conditionem accipiat. o Nā & si minor annis 12. ut maior ducta 6 † sit, tunc primū petetur, cum maior annis apud eundem esse cœperit. Quod enim p vulgatū q est, dotis promissionem in primis duntaxat nuptijs destinari, 7 † neque durare obligationem, si post alterius matrimonium ei nubat, cui dotem promiserat: tunc locum

5 † *Flor. nuptiæ non fuerint.*

6 † *Flor. deducta.*

7 † *Flor. destinari.*

Dotis] CASUS. Tria dicit. Primo filiafamilias nupsit ignorante patre: & reliquis, extraneus promisit dotem, deinde pater sciuit, & ratum habuit matrimonium. quæritur, an confirmetur promissio dotis? & dicit, quod pendebat vique dum matrimonium valeret & tunc erit dos. Secundo dicit idem in minore duodecim annis, pro qua dos promissa est. nam tenebit promissio, quando erit in matrimonio, & tunc erit dos: & interim pendet. Tertio obijcitur prædictis duob. ex quadam regula qua dicitur: quomodocumque dos promittatur: intelligatur valere pro primo matrimonio, non pro alio: sed certe hic non fuit aliud in medio, neque etiam erat aliquid in primo casu, sine consensu patris, neque in secundo casu cum pupilla, sed si primum matrimonium aliquid esset, dos ab extraneo promissa non tenet in secundo, sed tantum in primo. Vivianus.

m *Dotis promissio*] facta etiam antequam de facto cōtrahat. Accursius.

n *Nuptiæ*. s. de facto. Accur.

o *Accipiat*] traditio rerum inæstimatarum non fit, sed resoluitur sub conditione, ut supra eodē, l. sed nisi aliud forsan est in rebus æstimatis, ut supra eodem, l. plerumque. § si ante. & infra, de usucap. pro dote, l. æstimata. etc. Accursius.

p *Quod enim*] bene dico si consenserit. quod enim &c.

q *Vulgatum*] ut infra de verborum significationib. l. boues, § hoc sermone. & infra qui. & a quibus, l. matrimonij. & infra, de pactis dot. l. inter socerum, § fin. & infra, de legat. tertio, l. fideicommissa. § sic. & supra pro soc. l. si socius pro filia, § quod si salua. Sed argumen. contra, inf. de cond. & demonstrat. l. hæc conditio. in fi. primi resp.

& infra remitat hab. l. quo cui m. §. j. Solue et in didisse gibus notatur.

a *Nuptiæ.*] cum alio factæ, sed nec hæ dicentur aliæ, sed eadem, cum & retro dicantur validæ, secuta tamen ratihabitione. Accursius.

habet, cùm intercesserint aliæ nuptiæ. a

Idem lib. 4. Responsorum.

LEX LXX.

CVm post diuortium b uiro sciente mulier in possessione prædiorum, quæ in dotem promisit, c longo d tempore fuerit; tacite, e conuenisse uidetur, ne dos quæ promissa fuerat peteretur: & si petet, eam exceptione pacti exceptione à muliere repellitur.

¶ Mulier f † pecuniam sibi debitam à Seio, cũ usuris futuri temporis in dote promittenda demonstrauit: eius quoque dotis portionem esse, quarum dies post nuptias cessit, f rationis est.

¶ Vsuras g dotis in stipulatũ cum dote post diuortium deductas, ex die secundi matrimonij h non esse præstandas placuit: quia nec sortis exactio locũ habere cœpit. i medij autem temporis debebuntur.

Vir qui non sustinuit onera matrimonij pro illo tempore non potest petere vsuras.

CVm post.] Casum in princip. huius legis, vide infra in gloss.

¶ *In domum.*] Vir, cum ad præsens non solueretur dos, stipulatus est à patre mulieris vsuras dotis, vt exinde alat eam: tandem ipsa venit ad domum viri, & de suo se sustentabit, dicitur quòd uir non potest petere vsuras.

¶ *Patrona.*] Patrona pro liberta, quæ nupsit, dedit centum in dotem. ex hoc liberta extitit ingrata: non ideo patrona reuocat dotem: nisi eam in seruitutem reuocet.

¶ *Partum.*] Ancillas mulier in dotẽ dedit: partus earum augent dotem: & sũt dos. idemque si vxor dicat viro, quod sint communes, non valet: quia sic esset donatio, quæ non valet inter virum, & vxorem constante matrimonio. Viuianus.

b *Cum post diuortiũ.*] diuertit vxor à marito culpa sua; cui centum in dotem promiserat, & fundum tradiderat. meruerat autem dotem amittere quia culpa sua diuerterat: sed tamen, quia maritus videtur ipsa taciturnitate renunciasse retentioni dotis, ideo non petit fundum, nec pecuniam promissam: vel dic in tradendis tantum, & non traditis.

c *Promisit.*] & tradidit: & ideo videbatur, quòd maritus posset intendere rei vendicatione: sed contrarium est.

d *Longo.*] viro sciente & paciscente. Accur.

e *Tacite.*] vt ff. de prob. l. Procula.

f *Cessit.*] si vir eam non exhibuerit: sed ipsa se, & familiã suam exhibeat, quare vsuræ veniunt. aliàs secus: vt ff. eod. l. si mulier.

g *Vsuras.*] aliter si debitori nupsisset vt infra eo. l. si mulier. Accursius.

h *Matrimonij.*] vxor mea à me diuertit promisit ei dotem cum instaret repetendo eam, & cõgruo tempore mẽ solutum post quinquennium cum vsuris semissibus reconciliata est postea mecum in matrimonio in secundo anno post stipulationem: mansitque in matrimonio, expleto quadriennio secundo diuertit, & petit vsuras à tempore interpositæ stipulationis: quod non potest: quia sors, & vsura cœpit non deberi contracto matrimonio. ideoq; petit vsuras à die stipulationis vsque ad secundum matrimonium currentes.

i *Cœpit.*] i. est cœpit non habere.

k *Vsuras.*] pecuniæ promissæ in dotem, & non solutæ ab uxore.

l *Petit.*] vt supra mandati. l. antepenult. & infra solut. matr. l. in insulam, § vsuras. & infra, de doli except. l. fin. in princ. Accur.

m *Pietate.*] in eo [illegible] etur, quod l. nam vt C. de dotis pro- mis. l. prima. Solu. hoc in patre dotante filiam, cuius est officium dotare eam, aliud in alio. Vel ibi nulla conuentio, vel promissio intercessit: licet esset scriptum promissam fuisse dotem, cum probaretur in contrarium. vel si ibi promissio interuenit nuda, scilicet dotis dandæ: sed tamen quantitas, vel species non erat declarata: ideoque non datur actio. Nec enim specialia duo cõcurrere possunt: & quod ex nudo pacto detur actio: & ad incertam dotem: hic autem unum speciale tantum fuit, scilicet dotis incertæ cum stipulatio intercessit.

¶ In domum absentis vxore deducta, nullis in eam interea ex bonis uiri sumptibus factis: ad exhibitionem vxoris promissas usuras k reuersus uir improbè petit. l

¶ Gener * à socero dotẽ arbitratu soceri certo die dari, non demõstrata re, vel quantitate, n stipulatus fuerat. arbitrio quoque detracto stipulationem ualere placuit, m nec videri simile, quo fundo non demonstrato nullum esse legatum, n uel stipulationem fundi constaret; o cum inter modum constituendæ dotis, & corpus ignotũ, p magna differentia sit. Dotis etenim q quantitas, pro modo facultatum, 2 † & dignitate r natalium uiri rectè per autorem constitui potest.

¶ Nuptiis ex voluntate patris puellæ cum filio tutoris iure contractis: dos pro modo facultatum, & dignitate natalium rectè per tutorẽ s constitui potest.

n *Legatum.*] argũ. contra, infra de adimen. legatis, l. si cui. Accursius. Solut. ibi fuit facta demonstratio ad certam rem, hic non.

o *Constaret.*] cum ille, qui legat, vel promittit, nullum fundum habebat: sed habere credebat, imò idem & si haberet. secus est in domo: vt infra, de legatis primo, l. si domus. quæ est contra. Et ideo aliud est in fundo: quia sola destinatione patrisfamilias constitui tur: vt infra, de legatis primo, l. quod in rerum, §. quod si post. cuius stipulatio facta in genere, uel legatum ideo non ualet, quia hæres adeo minimum fundum dãdo se liberare posset, vt in eo, nec etiã palmam, nec etiam digitum propter breuitatem ipsius fundi extendere posset: domus autem legatum non ita facilè constitui potest derisorium: cum domus parietum demum intersectio diuidatur in duas, vt supra communia prædiorum. l. si quis duas, § si quis partem, secundum Ioannem. Vel hic cum agebatur, ut certus fundus demonstraretur: ut infra, de verborum obligationib. l. ita stipulatus, & l. triticum licet legatum valeat si de certa re senserit testator, & non expresserit infra de legat. primo, l. legato §. primo. Item contra ad id, quod hic de legato dicitur infra, de adimendis legatis, l. si cui. Sed ibi speciale fauore alimentorum. Item ad idem contra, infra de legatis tertio l. Stichus. Sed & ibi debet doceri artificium similiter fauore alimentorum, vt ex eo se debeat alere, ut ibi dicit.

p *Ignotum.*] legatum uel promissum. Sed quid si dixi, do fundum in dotem? Respon. uidetur ualere etiã magis quàm hic, & dabitur fundus conueniens.

q *Etenim.*] à simili, ergo à patre. Accur.

r *Et dignitate.*] ut ff. eod. l. quarto. Accur.

s *Per tutorem.*] uel curatorem, uel procuratorem, cum hæres tantum gener erat spe, & destinatione. Sed qualiter hic tutor potest in re sua author fieri, ut Institut. de autoritate tutorum, § ultimo & infrà ad Trebellianum, l. prima, § fuit quæsitum. ipse enim tenetur ad dotem reddendam, uel de peculio, uel de in rem uerso, u l quod iussu? Responderi potest, quod principaliter ista spectat ad filium, vt argumen. infra, de author. tutorum, l. j. sed & in re sua, cum nouum sit pupillum non damnificari, auctor erit, ut ff. de contrahen. empt. l. fistulas, §. fundum. Accur.

a ad [illegible] §. [illegible] Op. [illegible] l. si quis arbitratu. num. [illegible] de verb. oblig. & per Dec. [illegible] in l. [illegible]

2 † Plur. [illegible] facultatum patris & dignitate [illegible] constitui potest [illegible] Sponsa duo concurrere non possunt.

Patrona.

a *Patrona.*] patrona promisit dotem pro liberta sua. Accursius.

b *Promissam.*] marito futuro.

c *Retinebit.*] hoc plane legitur ita, scilicet nisi eam in seruitutem reuocauerit. potest enim, cum amodo matrimonium sequi non possit, nec dos petetur. quid si post contractum matrimonium extitit ingrata: & est reuocata in seruitutem? Respon. ut C. e. l. si dotem.

d *Nulla.*] si non præcessit promissio, vel pollicitatio. hodie tamen ex stipulatu agetur, ut C. de rei vxor. act. l. j. in princip. vel dic ut ibi.

e *Viro.*] sed quid si pereant? dic ut no. C. sol. mat. l. j.

f *De dolo.*] id est in factum nomine doli, vt C. eo. l. j.

g *Dominium.*] & periculum, & j. soluto matr. l. æstimatæ.

h *Dotis.*] nec videtur dos restitui, nisi & partus sit restitutus, vt infra sol. matr. l. si marito. §. si. & supra eo. l. pleramque, §. si.

i *Communis fit.*] hoc ideo, quia donatio inter virum & vxorem nulla est. Accur.

1 † Duar. æstimatis, & traditis.

2 † Flo. partum.

* Al. maternam huius l. vide Dec. in l. i. solut. matr. circa medi. l. in pun. de sub. fisc.

3 † Flor. lib. 11.

¶ Patrona a dotem pro liberta iure promissã. b quæ extiterit ingrata, non retinebit. c

¶ Cum res in dotem æstimatas soluto matrimonio reddi placuit, summa declaratur, non venditio contrahitur: ideoque rebus euictis, si mulier bona fide eas dederit, nulla d est actio viro. e alioquin de dolo f tenetur.

¶ In dotē rebus æstimatis 1 † traditis, quamuis eas mulier in vsu habeat, viri dominiũ g factum videtur.

¶ Partus 2 † dotalium ancillarum dotis h esse portionē conuenit: ideoque frustra pacisci uirum, ut inter uxorem & se partus communis fit. i

Paulus lib. 6. Quæstionũ.

LEX LXXI.

IN ambiguis, * pro dotib. respondere melius est. k

Idem lib. 3. 3 † Quæstionũ.

LEX LXXII.

CVm dotē mulieris nos extraneus promisit, mulieris periculum est. l sed si maritus nomen secutus, vsuras exegerit, periculum eius respondetur. m

Idem lib. 8. Responsorum.

LEX LXXIII.

MVlier bona sua n omnia in dotē dedit, quæro, an maritus quasi hæres oneribus hæreditarijs respondere cogatur? Paulus respondit, eum quidem, qui tota ex repromissione dotis bona mulieris retinuit, a creditoribus eius conueniri non posse: o sed non plus esse in promissione bonorum, quam quod superesset, 4 † deducto ære alieno. p

k *IN ambiguis.*] CAIVS. Stipulatus sui dotem arbitrio seruí mei, valet stipulatio in dubio. & reducitur ad arbitrium boni viri potius quam non valeat.

k *Melius est.*] ut C. de dotis prom. l. si. & l. cum pater. & l. 2. & est ambiguum pactum in dote constituenda, ut pro ea respondeatur. supra eod. l. cum post. §. gener. sic est & in dote repetenda, ut cum mulieris intercessit stipulatio, ut C. de rei vx. act. in princ. Itē, quia præfertur aliis creditoribus. & facit supra eo. l. si ego. §. si res, & l. dotem quæ. & j. de reg. iur. in ambiguis.

l *CVm dotem. Periculum est.*] nisi vir in exigendo moram fecit, ut j. eod. l. si extraneus. & dic ut ibi. Accursius.

m *Respondetur.*] si desijt debitor esse soluendo, & facit supra eo. l. si extraneus. Accur.

n *MVlier bona sua.*] quod nulla lege prohibetur, ut C. eo. l. nulla. & hoc semper facere videtur quando viro conuenit in manum: ut in Topicis Ciceronis. sed lex non dicit.

o *Non posse.*] vt C. de do. l. cum res. sed contra. C. ad leg. Iul. de vi publ. l. 2. sed ibi ideo tenetur fiscus, quia videtur quasi successor, cum delinquens amittat. hic autem mulier non amittit. Accur.

p *Alieno.*] quia bona intelliguntur quæ supersunt deducto ære alieno, ut j. de coll. bon. l. 2. §. illud. & C. de bon. quæ lib. l. fin. §. vbi autem. Accur.

q *IN rebus.*] alias §. Paulus. & alias lex, in rebus. Accursius.

Paulus respondit.

LEX LXXIIII.

IN rebus q 5. † dotalibus etiam patrem r mariti dolum & culpam præstare debere.

Idem respondit.

LEX LXXV.

SI mulier s 6 † de suo dotem dedit, & adhibuit matrem, quæ stipularetur, t potuisse eam postea instrumentum u dotale mutare.

Idem lib. 2. Sententiarum.

LEX LTXVI.

MVtus, surdus, & cæcus dotis x nomine obligantur: quia & nuptias y contrahere possunt.

¶ Manēte matrimonio, non perditurae uxori ob has causas z dos reddi a potest, ut se 7 † suosque alat, ut fundum idoneum emat: b ut in exilium, vel 8 † in insulam relegato parenti præstet alimonia, 9 † aut ut egentem uirum, fratrem, sororemve sustineat. c

Hermogenianus libro 5. iuris. ἐπιτομῶν

LEX LXXVII.

SI sponsa dotem dederit, nec nupserit, uel minor duodecim annis, ut uxor d habeat, exemplo dotis, condictioni e (fauoris ratione) priuilegiũ quod inter f personales actiones uertitur, tribui placuit.

Dos dicitur in bonis uiri quo ad dominium rerũ dotalium: sed quo ad ius & sustentationem uxoris, dicitur esse ipsius uxoris. Baldus.

r *Patrem.*] non solum maritum. Ioan. sed & patrem dotem accipientem. alioquin de dolo solo tenetur, ut supra, de pact. l. in bonæ fidei. & supra eod. l. quemadmodum. § primo. Accursius.

s *SI mater.*] alias § Paulus. & alias l. si mulier. Accursius.

t *Stipularetur.*] eius mandato, ut mandati teneatur, ut supra manda. l. idemque in fundo, §. si cui vel negot. gest. si sine mandato, ut supra, de negot. gest. l. pen. & facit j. tit. j. cum maritus. §. fin.

u *Instrumentum.*] vt sic stipuletur sibi dotem reddi: & sicut non matri, sed sibi reddatur. Accur.

x *MVtus. Dotis.*] si dotem acceperint. Accur.

y *Nuptias.*] ut infra, de vulg. & pup. subst. l. ex facto.

z *Causas.*] alioquin donare videtur, ut C. si dos constan. matri. l. si dos. Ioan.

a *Reddi.*] sed vir inuitus non cogitur: nisi cum ad inopiam vergit: ut infra soluto matrimonio, l. si constante. Ioan. & in alio casu: & supra eodem. l. quemadmodum, & infra eodem, l. finali.

b *Emat.*] qui in dotem sit, vt supra eod. l. ita constante.

c *Sustineat.*] vt habes hic, & infra soluto matrimo. l. quamuis. & l. sed ideo, & supra, de relig. l. sic pro rata, § maritus. & infra, de don. inter virum et vxor. l. si quis pro vxore, §. si vxor. Accur.

4 † Flor. superesse.

5 † Flo. est. §.

6 † Flo. est. §.

7 † Flo. se sit

8 † Flor. vt.

9 † Flor. ait mentia. hic & Duar. alimentiã matris gentes usurpet.

d *SI sponsa. Vxor.*] tanquã maior.

e *Condictioni.*] ob causam, vel sine causa, quæ generalior est.

f *Quod inter personales.*] quod priuilegium habet mulier etiam hodie in hypothecis, ut C. qui potio. in pigno. hab. l. fina. nam reipublicæ interest &c. ut infra soluto matrimonio l. prima. eadem ratio est in hac maiore sponsa vel minore, ut infra, de priuil. cred. l. j. § fin & l. interest. quare idem debet esse ius, ut etiam idem habeat priuilegium inter hypothecarias, secundum Ioan. contrarium tamen sumi potest argumentum ex illa l. assiduis. & l. quis enim &c. Accursius.

Tryphonius libro sexto disputationum.

LEX LXXVIII.

QVamuis in bonis * mariti dos sit: a mulieris tamen est. Et merito placuit, vt si in dotem fundum inæstimatum dedit, cuius nomine duplæ stipulatione cautum habuit, b isque c sit marito euictus: d statim eam ex stipulatione agere posse e 1 † pro eo, quod eius interest, non esse euictum quod in dotem 2 † fuit, quodque ipsa euictionem pati creditur ob id, quod eum in dotem habere desiit, huic 3 † enim constante matrimonio (quamuis apud maritum dominiū sit) emolumenti potestatem esse creditur: cuius f etiam causa 4 † matrimonij onera maritus sustinet.

Idem libro nono disputationum.

LEX LXXIX.

SI pater mulieris mortis suæ g causa dotem promiserit, valet promissio. Nam & si in tempus quo ipse moreretur promisisset, h obligaretur. Sed si conualuerit: cur i non remittatur obligatio per condictionem, i atque k si stipulanti quiuis alius promisisset, l aut dotem m alicuius n nomine? Nam, ut corporis, vel pecuniæ translatæ, o ita obligationis constitutæ mortis causa condictio est. Non idem dicendum est in persona mulieris, si mulier mortis suæ causa dotem promisit: quia nisi matrimonij oneribus seruiat, p dos nulla est. q

Quando obligatio vsuraria transfertur in causam dotis, desinunt vsuræ currere. Bald.

Idem lib. 10. disputationum.

LEX LXXX.

SI mulier debitori suo, qui sub vsuris debebat, nupturа in 5 † dotem promisisset, quod is sibi deberet: post contractas nuptias secuti temporis vsuras non esse dotales: r quia tota illa obligatio tolleretur perinde ac si solutum debitum mulieri, in dotem ab ea datum s esset.

Idem libro vndecimo disputationum.

LEX LXXXI.

CVm in fundo mariti habens mulier vsumfructū, dotis causa marito eum dedit, quamuis ab ea vsusfructus de cesserit, maritus tamen vsum fructum t non habet, sed suo fundo quasi u dominus x vtitur, consecutus per dotem plenam fundi proprietatem non separatam ab 6 † vsufructu, nec est quod non utendo 7 † maritus amittat. Diuortio autem facto constituet in eodē fundo vsumfructū mulieri y Qđ si in matrimonio decesserit uxor, nihil emolumēti ob dotem habere videtur maritus: quia etsi vxorem eam nō duxisset, tamen fructuariæ morte finitus vsusfructus ad proprietatem rediret: ideoque nec in funus conferret 8 † mulieris. z

¶ Plane si pater filiæ nomine, qui a in fundo generi vsumfructum habebat, dotis constituendæ gratia eum dederit, & in matrimonio ea mortua fuerit, habebit ex sua persona ususfructus petitionem.

¶ Quod si mulier in suo fundo marito usumfructum dotis causa constituerit, tunc ex mariti persona propriè erit ususfructus, quia 9 † & non utendo ipsi 10 † perit. b quod si acciderit, c uideamus, an etiam nunc dotata sit mulier. Et si quidem dominium apud mulierem est fundi d ad quem reuersus est ususfructus, nihil iam in dote habet, quod actione dotis consequatur ab eo, cui, quod non utendo amisit usumfructum, imputari non potest, ex quo ipsa lucrum e

a QVamuis in bonis mariti dos sit.] omni modo, ut Instit. de rerum diuis. §. per traditionem. & ꝓ. sol. matri. l. si constante, §. si maritus vnde potest seruum dotalem manumittere, ut ꝓ. de manumiss. l. seruū dotalem. quod non posset si esset alterius, ut C. de his, qui a nō dom. l. si non propter eam. Itē iubere adire hereditatem, vt ꝓ. so. matr. l. seruus dotalis. & hic ẽm lo. licet quo ad q̄dā mulier dña videat, vt sol. matri. diuortio. §. si fundus & l. si constante, §. si maritus, & l in his rebus. Item ideo, quia in his rebus aliter, ut C. eod. l in rebus. sicut filius pater natum, ut ꝓ. de liber. & posthum. l in suis. & C. qui potio. in pigno. hab. l assiduis.
b Cautum habuit.] s. ei licet mulier.
c Isq́.] s. fundus.
d Euictus.] per hypothecariam. Ioan.
e Posse.] ut s̄. de euic. l. si pro re pupilli. §. si pro euictione. Accur.
f Cuius.] non solum habet dominium dotis maritus, sed etiam habet onera matrimonij.
SI pater.] CASVS. Pater mulieris dotauit generū viro causa mortis, ut ea esset dos. quæritur an valeat? Et dicit q̄ sic: sicut si promisisset pater post mortē suam. Secūdo dicit q̄ necut alias donatio causa mortis reuocatur, si cōualeat donator, sic hic. Tertio, q̄ ipsa mulier non constituit dotem per donationem causa mortis, quia si ea eadem mortua dos daretur. & sic soluto matrimonio esset dos, & non seruiret oneribus matrimonij. Viuia.
g Si pater mulieris mortis sua.] s. patris.
h Promisisset.] s. non causa mortis.
i Per condictionem.] certe imo remittitur, ut ꝓ. de don. cau. mor. l. senatus, §. donatio. In fine.
k Atque.] i. sicut.
l Promisisset.] aliquid non causa dotis, sed causa mortis tantum.
m Dotem.] causa mortis filius vel alius.

n Alicuius.] nō filiæ.
o Translata.] est condictio. Accur.
p Seruiat.] i. seruire possit. Io. vel infra, de statulib. Labeo.
q Nulla est.] vt s̄. eo. l. Iulianus, vel dic ut ibi. & est hic arg. s̄. de vsufr. l. Titio. & infra de vsufr. leg. l. 5. §. fin. Accursius.
r SI mulier Dotales.] imo contra, ut s̄. eod. l. cum post §. mulier. Sol. ibi ipsa se alebat: vel ibi alij, non debitori nupsit.
s Datum.] iuris fictione quo actus interuenire creduntur, vt ꝓ. de don. inter vir. & vxo. l. 3. in fi.
t CVm in fundo. Usumfructum.] quantum ad formam vt supra, de seruit. vrban prædio l. in re. habet tamen quantum ad causam.
u Quasi.] veritatis expressiuum.
x Dominus.] s. in vsufructu. Accur.
y Mulieri.] vt infra soluto matrim. l vsufructu. & ꝓ. de fundo dot. l. si maritus, §. fi. Accursius.
z Mulieris.] alioquin si de dote aliquid lucraretur, conferre cogeretur, ut s̄. de relig. l. in eum.
a Qui.] s. pater.
b Perit.] hoc enim necesse est ut dicat dotem restitui etiam liberis existentibus. nam periniquum esset ut vsque in vitam filiorū duraret vsusfructus.
c Acciderit.] s. vt nō vtendo sit amissus.
d Fundi.] potest enim esse, quod alienauit mulier fundum, & potest esse quod non. Accursius.
e Ex quo ipsa lucrum. Hic no. q̄ nō possum alicui objicere culpā, cum ex culpa lucrum senserim: sed si ita simpliciter dicatur, apertissime falsum est. nam fallit in omni vsucapione & præscriptione, & maxime in vsucapione pro donato. sed certe hæc, quæ culpam objiciebat, agebat, non possidebat. Item agēdo & culpā objiciēdo petebat id ipsum quod habebat: vnde merito repellitur quasi non possit objicere culpam
ex

* In iure aut tam vxoris, qui & post diuortium velut res uxoris peti potest. Boet. ad Topicam Cic.

1 † Fl. agere posse. Porro cuius interest non esse euictum.
2 † Flo. etiam in dote.
3 † Flo huius etiam constante.
4 † Flor. de est, causa.
5 † Flor. deest, in.
6 † Flor. deest, ab.
7 † In quibusdam exēpla. additur eum.
8 † Flor. confert.
9 † Flor. qui.
10 † Flor. ipsius perit.

habet : ideoque indotata erit.

¶ Quòd si uxor alienauerit proprietatem, quæ sine vllo mulieris emolumento a plenior facta est, adhuc dotata est: quia dotis actione teneri debet maritus, qui, quando licuit vsufructu uti, amiserit eum non utendo. b Nam si habere perseuerasset vsumfructum vsque 2 † ad diuortium, commodo mulieris cederet eius restitutio; quia etsi non protinus c ad ipsam transiret, tamen vel precio d vel beneficio e sine incommodo mulieris ad proprietatem reuerteretur. 3 † Si autem vsumfructum maritus f non amiserit, morte mulieris non finitur vsusfructus ad maritum.

¶ Diuortio autem facto, primo uideamus & in hac g & in superiore h specie, an pro rata temporis eius anni diuidantur i fructus: quod probandum k est. Ipsius autem restitutio ita fiet, ut habenti mulieri fundum vsusfructus cedatur, & ita cum proprietate consolidetur.

¶ Sed etsi non sit fundi domina, nihilominus competit dotis actio, ut dimittat a se maritus vsumfructum. l nam vel ex empto actione ad hoc, m vt vsumfructum præstet, mulier tenetur, aut pretiũ eius consequi sperat, aut cuius magis gratiam præstare, quã relinquere apud inimicum * tus ad se translatum, licere ei ciuile n est.

¶ Vxor viro vsumfructum dotis nomine dedit, manente matrimonio eidem fundum vendidit. quæsitum est diuortio facto quid dotis iudicio recuperare debeat? Dixi, referre quanti fundus venisset, nam si nudæ proprietatis æstimatio facta fuisset: mulierem 4 † dotis iudicio pretium vsusfructus recuperare debere, 5 † Quid ergo est, si vir ante o litem contestatam p mortuus fuisset? heredes eius nihil præstituros.

¶ Nam & si quilibet alius emptor proprietatis extitisset; hæres viri nihil mulieri præstaret, scilicet vsufructu reuerso ad proprietatem. r Cæterum si fundus totus venisset, quanti deberet venire non detracto vsufructu; intelligi mulierem dotem matrimonio manente recepisse.

¶ Si fundus communis in dotem datus erit, & socius egerit cum marito communi t diuidundo, adiudicatusque fundus socio fuerit, in dotem 6 † erit quantitas, qua socius marito damnatus fuerit: aut si omissa u 7 licitatione extraneo addictus h c fundus fuerit, precij x portio, quæ distracta est; y sed ita, ut non vice corporis habeatur, nec diuortio secuto, præsenti die quod in numerato 8 † est, restituatur, z sed statuto tempore a solui debeat. Quòd si marito fundus adiudicatus fuerit, 9 † pars utique data in dotem, dotalis manebit. Diuortio autẽ facto, sequetur restitutionẽ, b propter quam ad maritũ peruenit, etiam altera portio: c scilicet vt recipiat tantum precij nomine à muliere, quantum dedit ex condemnatione socio. nec audiri debebit alteruter eam æquitatem recusans: aut mulier in suscipienda parte altera quoque, aut uir in restituenda. Sed an constante matrimonio non sola pars dotalis sit, quæ data fuit in dotem, sed etiam altera portio, videamus. Iulianus de parte tantum dotali loquitur. & ergo dixi 10 † in auditorio illam solam dotalem esse.

¶ Si marito dotis nomine stipulanti promiserit per errorem is, qui exceptione tutus erat, nec soluat, cogetur ei soluere, d habebit condictionem aduersus mulierem, aut patrem, vter eorum delegauit, ob id quod indebitum marito promisit aut soluitur.

Labeo lib. 6. posteriorum à Iauoleno epitomatorum.

LEX LXXXII.

A Vus nepotis nomine ex 11 † filio natæ genero dotẽ dedit, & moritur. e negat Seruius dotem

ex qua ipsa lucrum sensit, quod & ipsa habet.
a *Emolumento*] nam ad eam mulierem redire non potest.
b *Vtendo.*] ut sup. eodem, l. si extraneus.
c *Protinus.*] soluto matrimonio.
d *Precio*] dato mulieri à proprietario. Ac.
e *Beneficio.*] collato ipsi mulieri à proprietario, vt ipsa cedi faciat vsumfructum.
f *Maritus*] constitutus Azo. sed morte ipsius mariti: vel eo nõ vtente, ut supra ead. l. §. quod si mulier.
g *In hac*] idest vbi maritus non amisit vsumfructum.
h *In superiore*] id est vbi amisit, & apud mulierem fundi dominium remansit.
i *Diuidantur*] inter maritum & vxorem. Accursius.
k *Probandum*] ut infra soluto matrim. l. fructus. & C. de rei vxo. ac. §. cumque ex stipulatu.
l *Ipsius. Vsumfructum.*] quem in suo fundo mulier dedit in dotem. Accursius.
m *Adhuc.*] cum mulier prius vendidit proprietatem nudã, & accepit pretium ut faceret cedi vsumfructum emptori soluto matrimonio. Accurs.
n *Ciuile*] imò uidetur inciuile; quia sic indulgetur malitijs. & sic est arg. contra. supra de rei vendica. l. in fundo, & supra de euict. l. in credito re. Accur.
o *Ante litem*] & post diuortium. Quid si post litem contestatam & diuortium? argu. quòd idem, vt sup. ad exhib. l. signi. §. si. sed contra supra de noxa. l. si alienus.
p *Contestatam*] pro precio vsusfr. recuperando.
q *Præstituros.*] hoc ideo quia vsusfr. constitutus ex persona mariti perijt, ut sup. eodem, quod si mulier in suo fundo. Ac.
r *Proprietatem.*] mortuo marito. Accur.
s *Recepisse.*] tunc si locupletior facta esset mulier soluto matrimonio, remouetur exceptione: alioquin non, ut C. si dos constan. ma. l. prima.
t *Communi diuidundo.*] scilicet quod fieri potest, ut sup. communi diui. l. communi diuidundo. §. si debitor. licet ipse prouocare nõ possit. C. de fun. do. l. secunda.
u *Omissa.*] aliàs omissa: & secundum has duas literas dic, scilicet a socio, sed ab extraneo ut subijcit. alias licit admissa, i. deducta re in licitationem, sed alter sociorũ non poterat licitari: quia extraneus fuit admissus, ut e dicit, quod quandoque fit, vt C. communi diui. l. ad officium. & sic no. alienationẽ in fundo dotali admissam necessitatem, ut inf. de fun. do. l. prima. & arg. C. de liti. l. g. fina. & C. man. l. per diuersas. §. exceptis.
x *Precij*] idest precij rei, quæ distracta est, vel precij portio. idest pretiũ portionis. Io.
y *Distracta est.*] erit in dotem. Io.
z *Restituatur*] quod in corpore mobili & immobili desideratur, ut C. de rei vx. act. §. exactio.
a *Statuto tempore.*] post annum hodie. vt prædicto. §. exactio.
b *Restitutionem*] scilicet rei uel partis dotalis. Io.
c *Portio*] quæ dotalis non est. Ioan. vt sup. de act. emp. l. Iulia §. idem Celsus. & sup. communi diui. l. communi diuidundo. §. si debitor. & inf. proxi. respon.
d *Soluere.*] ut inf. de do. exce. puta, § pen. & facit supra de cõd. cau. da. l. si donaturus.
e A *Vus. Moritur.*] auus. Ioan. Renatii.

1 † Fl. deest, vsque.
2 † Fl. venerunt.
* Obserua, uirum post diuortium censeri vxoris inimicum. quod hic tacite innuitur, & in l. 19 inf. de pa.
3 † Aliàs à fr.
4 † Fl. mulier.
5 † Fl. debe.
6 † Fl. in dote.
7 † Aliàs, si admissa.
8 † Fl. in numero.] scilicet, quod constat numero, nempe, pecunia. Sperans ergo hic explicat pro eo quod est in primo pio.
9 † Aliàs, aduenerit.
10 † Aliàs, si dem.
11 † Fl. deest ex. & ad intel. huius l. ut pan. de à ne. piu m le. in quartam nam 14 ... le. Falc.

a *Reuerti.*] ex tacita stipulatione: sed ad mulieris heredes.
b *Habuisset.*] pater. aliud est si nomine filij dedit: tunc enim ipse est ac si ipse filius dedisset: vnde ad ipsum reuertitur. vt inf. de col. bo. l. dotē. quę est contra. vel ibi de æquitate. Accur.
c *Turpitudine.*] Quę adeò cū abest dignitas, vt inf. de verborum sig. l. nepos.
d *SI debitor. Pecuniam.*] sine voluntate mariti vel sponsi: alioquin contra est. vt sup. eo. l. debitor. & l. non enim. Accursius.
e *Est.*] vt infra eo. si debitor. & supra de cond. cau. da. l. quod Seruius.
f *PAter. Recepe rat*] à suo debitore. lo.
g *Consumptis.*] reconciliat ergo dotem cōsumptio, vt hic. Item vsurpatio: vt sup. eodem, l. Proculus.
h *CVm vxor. Pecuniam.*] date iusserit. &c.
i *Sibi.*] s. mulieri.
k *Deberet.*] vir.
l *Liberatum esse.*] facit supra eodem, l. & §. fina. & inf. de acquirenda possess. l. j. §. hoc quidem. & §. per procurat. Accur.
m *SI debitor. In ea*] vt sup. proxi. l. si debitor. Accu.
SI dote.] CASVS. Quidam promisit dotem pro muliere, quę nūc conuenitur a viro quęritur an insolidū nō deducto, ne egeat, conueniatur: an non eo deducto. Distinguitur, si fuerit extraneus, semper condemnatur insolidū: si fuerit pater, inquantum facere potest. Item distinguitur, an constāte matrimonio petitur: & habetur rō, ne egeat: an eo finito, quia pactū erat fortè de dote lucranda: & tunc distinguitur, aut pater decepit generū sciens se non soluendo; & tenetur insolidum: alioquin non insolidum, sed inquātum facere potest: hoc est deducto ne egeat. Viuia.
n *Attenet*] Iuste aliud conuenit, s. vt extra.

1 † Fl. quia nihil ex bo. suis habuisset.
* Quidā nobis flagitum Tribonianus agnosci, qui dote promittere, detinere. contra latinis sermonis reg. cum Labeo velle ipse fisset, dote dari, sed sublatam esse ho die dotem dictam.
2 † Fl. esset.
3 † Fl. totum hoc capite in plurisq. deest.
4 † Fl. deest, quod.
5 † Fl. commune.
* Ff. fere eadem cum. l. 8. si p. & ideo ... Anto. l. 1. in f.

ad patrem reuerti: a & ego cum Seruio sentio. quia non potest videri ab eo profecta; quia 1 † nihil ex bonis suis habuisset. b

¶ Pater filiæ nomine centum doti * ita promisit, Cùm commodissimum erit. 2 † Atteius scripsit Seruium respondisse, Cum primum sine turpitudine c & infamia dari possit, deberi.

Iauolenus lib. 6. ex posterioribus Labeonis.

LEX LXXXIII.

SI debitor 3 † mulieris dotem sponso promiserit, posse mulierem ante nuptias a debitore eam pecuniam d petere, neque eo nomine postea vitro debitorem obligatum futurum, aut Labeo: quod 4 † falsum est: quia ea promissio in pendenti est e donec obligatio in ea causa est.

Papinia. lib. 8. quæstionum.

LEX LXXXIIII.

PAter filiæ nomine nummos alienos, quos mutuos acceperat, aut in causam crediti receperat, f in dotem dedit consumptis g his dos profectitia efficitur.

Proculus lib. 5. epistolarū.

LEX LXXXV.

CVm vxor virum suum quam pecuniam h sibi i deberet k in dotem filiæ cōmuni 5 † dare iusserit, & id fecisse dicatur, puto animaduertendum est, vtrum eam dotem suo, an vxoris nomine dedit. si suo: nihilominus vxori eum debere eam pecuniam: si vxoris nomine dederit: ipsum ab uxore liberatum esse. l

Iauolenus lib. 6. ex posterioribus Labeonis.

LEX LXXXVI.

SI debitor mulieris * dotem sponso promiserit, non posse mulierem ante nuptias a debitore eam pecuniam petere: quia ea promissioni pendenti esset, donec obligatio in ea m causa est.

Nota istum casum singularem pro eo, qui ab initio promisit quòd dare non poterat. Bart.

Labeo libro 6. Pithanon. à Paulo epitomathorum.

LEX LXXXVII.

SI de 6 † dote promissa agatur 7 † non oportet inquātum facere potest, cōdemnari eum qui promisit. Paulus. Imò quod ad extraneum attinet, n semper hoc verum est. Cæterum si manente affinitate dotem promissam gener à socero petat: vtique inquantum facere potest, socer condemnabitur. Si dirempto matrimonio petatur, o ex causa p & personæ q tribuendum puto. Quid enim si socer spe futuræ dotis induxerit generum 8 & cū sciret se præstare dotem non posse, r id egerit, vt genero insidiaretur? s

No. casum expressum, quòd extra causas expressas in l. mutus. §. 1. sup. eo. nō potest solui dos mulieri, nisi in eius vtilitatem vertatur: vt hic, & no. in l. 1. in prin. infra sol. ma. & l. cum in fun. do §. 1 xor viro, sup. eod. Item no. quòd sicut maritus nō potest alienare fundum dotalem, ita nec vxor consentire marito alienanti: nisi propter mulieris vtilitatem. licet quidā contra, per l. si prædium. C. eod tit. Bartolus.

Sceuola lib. 8. Digestorum.

LEX LXXXVIII.

FVndum filiæ nomine pater in dotem dederat. huius t hæredi filiæ ex asse, creditoribus patris vrgentibus, vtilius videbatur potius fundum, qui dotalis erit, 9 † distrahere, quod u minus fructuosus esset: 10 † & alios hæreditarios vberiore reditu retinere: maritus consentit, si nulla in ea re u captio futura x sit. Quæro an ea pars y dotis, quæ in hoc fundo est, meliori manente matrimonio rectè soluatur? Respondit, Si pretium creditoribus z soluatur, rectè solutum. a

neus condemnetur inquantum facere potest, ut supra de pact. l. si qs crediderit. Io.
o *Petatur.*] ab eo qui promisit dotem.
p *Ex causa.*] ex qua tribuitur hoc beneficium, vt si ex cā dotis agatur. Item etiā agatur ex causa dotis, tamē quandoque non datur hoc beneficium: vt si is qui cōuenitur dolosè versatus est. Item ratione personæ tribuitur: quia extraneo promittenti dotem non præstatur.
q *Non posse.*] vt inf. de administra. tut. l. cum post A. primo.
r *Insidiaretur.*] merito ergo insolidum tenetur idem & de marito, & de socio dicemus, s. vbi dolum commiserint. vt insolidū condemnetur, vt inf. soluto matrimonio. l. etiam. & l. si constante & inf. de re iu. l. sed hoc ita quę videntur contra.
s *FVndum. Huius.*] patris. Accur.
t *Quod.*] scilicet, quia.
u *In ea re.*] idest permissione.
x *Futura sit.*] nec enim facit hoc animo conandi.
y *Pars.*] hic, fundus erat pars huius dotis, quia & alia erant in dotem.
z *Creditoribus*] tunc enim non est perdita, quia redigit: r, vt sup. eodem, l. mutus. §. manente. & ut de empte re eccle. l. & ... dicitur. C. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius. & in authen. de eccles. tit. §. omnibus. colla. 9.
a *Solutum.*] & sic nota fundum dotalem alienari hoc casu, quia est vtile: & magis videtur permutatio. & supra eod. l. ita constante.

6 † Fl. deest. fl. de.
7 † Fl. agit. ...
8 † Fl. generum.
9 † Fl. di. strahe.
10 † Fl. ...

DE

DE PACTIS dotalibus.

Quia super dote de qua dictum est, sunt quædam pacta quæ valent, quædam quæ non, ideo de omnibus dicit.] *ut lib. 8. exposita ratione contrahendæ emptionis subijciuntur pacta inter emp. & vend. composita & lib 20 exposita ratione contrahendi pigneris vel hypothecæ pacta eorum, ita ratione contrahendæ dotis exposita recto superiori, dantur modo pacta dotalia, non quæ ad actionem, vel exceptionem prosint, ut in gener. titulo de pactis sed quæ utilia, vel inutilia, quæ licita, vel illicita sint. Cutanus.*

1† Fit. dotis quidem.

2† Aliàs arbitrium cognoscentis.

P*acisci post nuptias.*] CASVS. paciscitur mulier de die reddendæ dotis. Item de dolo & culpa, hæc pacta valent, siue ante matrimonium, siue postea fuerint si modo adsint quos negotiu targit, s. mulier & vir: & pater cuiuslibet eorum, vel alterius, qui dotem dedit: alias eis, qui absunt non nocet. Vivianus.

3† Flor. hic lib.

a *Pacisci post nuptias*] puta de dote reddenda: de culpa præstanda: & de similibus: dum tamen donationis animo non fiat, ut] eo. l. cum maritus. § respon.

b *Oportet*] ut omnib. prosint, & noceant.

c *Nec ei*] s. filiæ; puta, cum patri pactus est reddi sibi, pignoribus, & fideiussorib. acceptis: quorum obligatio filiæ nõ quæritur: quia sicut patri per filiam: ita filiæ per patrem quæri receptum est. nisi patri hæres existat, ut infra eod. l. cum dos.

4† Fl. hic lib. 35.

d *Non prosit.*] vel non noceat. Accur.

e S*I conuenerit. Remaneret.*] ut infra sol. matri. l. si cum dotem. Accur.

f *Pactum*] vel si in cõtinenti sit factum. aduersatur enim utilitati publicæ, ut]. sol. matrim. l. j & supra, de iu. dot. l. 2

g *Interuenerit.*] ubi

TITVLVS IIII.

De pactis dotalibus.

Iauolenus lib. 4. ex Cassio.

LEX PRIMA.

P*Acisti post nuptias, a etiã si nihil ante conuenerit, licet.*

¶ Pacta quidem 1 † quæ de reddenda dote fiunt, inter omnes fieri oportet, b qui repetere dotem possunt, & à quibus repeti potest, nec ei, c qui non interfuit apud arbitrum 2 † cognoscentem pactum non prosit. d

Pactum factum ut soluto matrimonio liberis existentibus dos remaneat penes virum, intelligitur si morte mulieris matrimonium dissoluatur, non si morte viri. Bald.

Vlpianus lib. 3 2. 3 † ad Sabin.

LEX II.

S*I conuenerit, ut quoquo modo dissolutum sit matrimonium, liberis interuenientibus dos apud uirum remaneret. e Papinianus Iuliano prætori respondit, morte mariti finito matrimonio neque conuenisse uideri dotem remanere: & si conuenisset, non esse seruandum pactum f contra dotem, cum mariti mortalitas interuenerit. g*

Paulus lib. 4 4 † ad Sabin.

LEX III.

P*Acta conuenta, quæ in diuortij tempus collata sunt, non facto diuortio h locum non habent.*

Pactum quòd maritus nõ lucretur fructus dotis, sed restituat, non ualet, nisi propter ipsum sit maiorem dotem consecutus, uel mulier seipsam alat. h. d. Si verò fiat de certa parte fructuum, videtur indistincte valere, ut infra eodem, l. quaris. & adde l. si inter virum, infra eod. & hoc si fiat ante contractum matrimonium, alias nullo modo valet, d. l. quaris.

Vlpianus lib. 30. 5 † ad Sabi.

LEX IIII.

S*I conuenerit, i ut fructus in dotem cõuertantur: 6 † an ualeat conuentio? Et Marcellus ait l. 8. 7 † Flor. conuentionem non ualere. propè enim indotatam mulierem k hoc pacto fieri. Sed tamen 8 † distinguit: l uel si quidem fundum in dotem dederit mulier, ita ut maritus fructus redderet: non esse ratum pactum: m idemque esse & si usumfructum in dotẽ hoc pacto dedisset. 9 † Quòd si conuenisset de fructibus reddendis, hoc est, ut in dotem 10 † fructus essent, n quosquos percepisset: & fundus vel usufructus in hoc traditus est, non ut fundus, uel fructus fieret dotalis, sed ut fructus perciperet dotis futuros: cogendum de dote actione fructus reddere. o Erunt igitur in dotem fructus, & fruetur iste usuris, quæ ex fructibus collectis & in sortem redactis percipi possunt. Ego utrobique p arbitror interesse, quæ contemplatione dos sit data: & si ob hoc ei maiorem dotem mulier dedit, quia fructus uolebat esse dotis, contento marito ea pecunia, quæ ex usuris redditum colligeretur: 11 † posse dici conuentionem ualere. Nec enim uidebitur sterilis esse dos. Finge quadraginta 12 † annua esse reddituri apud eum, qui non acciperet in dotem (nisi hoc conuenisset) plus trecentis: 13 † uel boni consuleret, q 14 † tam uberem dotem cõsecutus est. 15 † Et quid dicemus, si tale pactum conuentum 16 † interuenit, ut maritus fructus in dotem conuerteret, & mulier se, suosque*

autem mulier in matrimonio decedit, siue interueniant liberi, siue non, poterit maritus ex pacto lucrari dotem. si verò vir decesserit, siue interueniant, siue nõ, nunquam seruatur, sed si diuortium interuenit liberis extantibus, valet: aliàs non, ut probatur]. de do. præle. l. j. in princ. Accur.

h P*Acta. Diuortio*] ut si alter moriatur.

5† Fl. lib. 31.

S*I conuenerit*] CASVS Mulier dedit centũ in dotem, hoc pacto, ut maritus non lucretur fructus, sed fiant dotis. quæritur an ualeat pactũ? Et dicit quod non, indistincte. Secundo casu idẽ planius distinguit dicens. Dic ut ponit glos. in uerbo, distinguit. Viuianus.

6† Fl. conuerteretur.

7† Fl. lib. 8.

i *Si conuenerit.*] contra. C. de iure dot. l. res quarum Accur.

8† Fl. sed ita.

K *Indotatam mulierẽ.* quia nisi matrimonij oneribus seruiat dos, nulla est, ut supra ti. j l. si pater. & infra eod. l. liberis. §. paulus. Accurtius.

9† Fl. dedisset.

10† Fl. ut in eo & inf.

l *Distinguit.*] huius legis distinctio talis est. quia, aut fundus vel usufructus est dotalis. & conuenit ut fructus redderet: & tunc non valet pactũ. aut nec fundus, nec usufruct. dotalis est: sed passa est mulier maritum fructus percipere ita ut eos redderet, id est eorum æstimationem, & ipse habeat tantummodò usuras, & tunc ualeat pactum, hæc tamen sumpta subdistinctione, ut si quidem maritus, ideo quod pactũ interposuit de fructibus reddendis, maiorem dotẽ est consecutus, pactum ualeat: alioquin cõtra. Accur.

11† Fl. uidetur posse dici.

m *Pactum.*] ut]. de iure dot l. dotis.

n *Fructus essent.*] non autem fundus.

12† Fl. quadraginta.

o *Reddere.*] id est æstimationem eorum. Accurtius.

13† Fl. trecentum.

p *Vtrobique.*] id est, quando usufructus vel fundus, itẽ quando fructus totus datur in dotem, & conuenit ut non lucretur eos vir.

14† In aliis uel citra matrimonium consuleret.

15† Fl. dedit est.

16† Fl. dedit, conuentum.

q *Consuleret.*] aliàs boni

boni viri consuleret: & alias boni viri consilio tam vetem &c. & sic exponitur, id est consilium sumeret boni, vel cautè præmeditari: & sic ponitur sup. de iure dotium l. si res, & infra de decurio l. generaliter. & Ouidius: Quæ quamuis inmisse pudet, quia parua videntur. Tu tamen hæc quæso consule missa boni, alias vti oneri consuleret, tam vtetem, &c.

a *Valere*] interrogatiue, & dico certe valere, ut infra, de donatio. inter virum & vxorem, l. si quis pro vxore, §. si vxor. Accursius.

b C*onueniri non potest.*] scilicet constante matrimonio, sed post sicut infra eod. l. ob res. & supra, de pact. l. si vnus, § pactus, hodie autem de modicis impensis non agitur, ut infra, de impen. l. ea ratio: sed ibi loquitur de maximis impensis Accur.

c *Pactum*] scilicet de impen. sic ipsis non repetendis.

d *Ipso iure.*] si in pecunia & speciebus dos consistat, ut sup. tit. pr. m. l. si is qui. § vlt. Accur.

e P*omponius Ex dotem*] aliter in commodato, ut supra commo. l. si ut certo, § in tertium. & aliter in locato, ut supra ad leg. Aquil. l. si fer. cus § si calicem.

f *Vt sit dos*] data æstimata.

g *Mulieris*] ut inæstimata.

h *Mariti*] quædam ergo valent subquodam tacito pacto, quæ non valent expresse, vt hic, & sup. de pact. l. si vnus, §. illud.

C*Vm dos.*] CASVS. Pater dedit centum pro filia sua dotem: deinde ex interuallo pepigit cũ genero ut in speciem conuerteretur pecunia, an ualeat, aut cũ pater quam filia consenserunt pacto cum genero, & valet, licet ob initio solus pater posset pacisci tempore donationis. Secundo prosequitur quando solus pater ex interuallo, & dicit quod non ualet, ut prosit uel noceat filiæ, sed ualet ut noceat patri uel prosit. Tertio, si sola filia pepigit ex interuallo, tunc, aut in melius, & prosit sibi aut patri, aut in deterius: & sibi, non patri præiudicat, nisi una cum eo agat soluto matrimonio. Viuia.

i *Datur*] i. data est. & sic ponitur præsens pro præterito: sicuti & quandoque præsens pro futuro, ut ∫. de cond. & demon. l. quibus die bus, §. quidam. & in patre, non extraneo loquitur hæc l. ex.

K *Conuentum*] i. stipulatio: puta, ut soli patri promittat, nam solum pacto non mutat actionem profectitiæ dotis, cũ simplici pacto nouatio non fiat etiam vtroque volente vt C. de iure dot. l. cuius. sed in extraneo sufficit nudum, ut infra subiicit.

l *Legem*] stipulatione vallatam. Accur.

m *Vsus*] imo non omnem, puta si est aduersa publicæ vtilitati, vt C. eod. l. quamuis.

1 † *Bona.*
2 † *Flor. dicas.*

alerer, tuereturve, & vniuersa 1 † onera sua expediret: quare non dicam 2 † conuentionem valere? a

Pactum, quod est contra ius, uel per quod quis inuitatur ad delinquendum, nõ valet. Bald.

Paulus libro 7. ad Sabinum.

LEX V.

C*Onueniri non põt,* b 3 † nec illa quidem pacta seruanda sunt, ne ob res donatas, uel amotas agatur, 4 † quia altero pacto ad furandũ mulieres inuitantur, altero ius ciuile impugnatur. Et si conuenerit, ne ob impensas necessarias ageretur, tale 5 † pactum c non est seruandũ: quia tales impensæ dotem ipso iure d minuunt.

3 † *Flo. illud conuenire non potest, ne de moribus agatur, vel plus, vel minus exigatur ne publica coercitio priuata pactione tollatur. Ac nec illud quidē pacta seruanda &c.*
4 † *Flor. agetur.*
5 † *Flor. dedit. tale.*
6 † *Flor. h. §.*
* *Intell. bonus l. vnde per l. Ignis l. contra allus, nu. 86. de reg. iu.*

Non valet pactum quod maritus nõ teneatur de culpa, sed de casu sit. b. d.

Vlpianus lib. 34. 6 † ad edict.

LEX VI.

P*Omponius ait,* * maritum non posse pacisci, ut dolum solummodo in dotem e præstet, videlicet propter utilitatem nubentium: quamuis pacisci possit, ne sit periculo eius nomen debitoris, qui ei dotem promisit. nam & ut sit dos f periculo mulieris, pacisci eum posse probat, & per contrarium, ut ex dos, quæ periculo mulieris g est, sit periculo mariti.

Ista lex habet duas partes. Prima pars loquitur quando pactum interponitur a patre. Secunda quando interponitur a filia. Secunda ibi, Si vero sic pacta sit filia. Bald.

Pomponius lib. 15. ad Sabi.

LEX VII.

C*Vm dos filiæ nomine datur,* i optimum est pactũ conuentum K cum vtroque generum facere, quamquam initio dotis dandæ, legem l 7 † quam uelit, m etiam citra personam mulieris is, qui dat, dicere possit. n

¶ Si vero * post datam dotem pacisci uelit, utriusq; persona in paciscendo necessaria est, quoniam tunc acquisita mulieri dos esset. Quo casu si solus pater pactus sit sine filia: siue solus agat, o siue adiuncta p filiæ persona, ei soli nocebit, & proderit pactum conuentum, nec 8 † si sola filia q egerit. 9 † neque proderit r neque nocebit ei.

¶ Si uero filia sola pacta fuerit, quo pacto patris conditio melior fiet, proderit & patri, quoniam per filiam patri acquiri potest, per patrẽ filiæ s non potest.

¶ Si vero sic pacta sit filia, vt noceat, ipsi quidẽq. filiæ agenti nocebit: pactum, patri vero nullo modo nocebit, nisi adiecta quoque filiæ persona experiatur. u Dicendum est enim 10 † paciscendo filiã conditionem patris deteriorẽ facere non posse eo casu, quo mortua ea in matrimonio dos ad patrem reuersura est.

n *Possit*] vt infra eodem, l. ob res, §. i. non sic post, ut subiicit, ut C. de do. quæ sub modo, l. perfecta. & C. de iure dotium, l. cum a socero. & infra sol. mat. l. non solum, & l. quoties, & supra eo. l. i. pacta, & de iure dot. l. post nuptias. Accursius.

o *Agat.* filia mortua, vel ea uiua: cum reconciliauerit matrimonium inuito patre: vel leuis sit circa impetrationem matrimonii, ut & C. de rep. l. si ut proponis, & infra sol. matrim. l. si cum dotem, §. eodem tempore.

p *Adiuncta*] vt inf. ead. § ut sequitur & c. & contrarium quod ibi est, etiam hic dici potest.

q *Filia.*] sui iuris cõstituta per mortem vel emancipationem. Accursius.

r *Neque proderit.*] abundat primum, neque ut in Authen. de hæred. & Falcid. §. inordinatum, coll. j. & pone exemplum quando non nocet si filiæ nisi consentiat, ut infra eo. aliud. hic tamen patrem non tantum fieri, sed filia nomine, puto agere posse, ut in tutore, ut C. de bo. quæ lib. l. fi. & de bo. mater. l. j. vel aliter pone exemplum, quia vxor sine altero sufficit alij promittere, ut infra sol. matrim. l. 2. § prim. vel econtra non procedit si citerio rem dote præstari conuenit, commodum eius in potius esset patris. vel si in initio conuenit de non petenda dote: & post conuenit de petenda, solum ipsi ageret.

7 † *Quam pacisci velit, &c.*
* *Ois sensibus est communis erat. l. 2. in ver. denique si pater. ff sol. matr. fac. i. liberauit & frustra. circa intellectum huius litera. idest in vita qua hic dicuntur Bart.*
8 † *Alias, sed si.*
9 † *Flo agit.*
10 † *Flor. de est, cum.*

s *Filia.*] iure directo sua ut ∫. de pac. l. si tibi, §. si pactus. sed cur non, cum nepotibus quærat suus vtilem actionem vt ∫. soluto matri. l. Caius, & C. de pact. conuen. l. pater? Respondo ibi non erat in potestate: quia ea filia hic sic. Item contra ∫ de verb. oblig. l. quoduis que, §. a. sed ibi ut hæredi stipulatus est pater filia, hic non. uel ibi ut filio, hic pro se uidebatur pacisci, non pro filio.

t *Nocebit.*] veluti si paciscatur de permutanda dote, ut ∫. eo. l. si mulier. aliter si paciscatur de dote non repetenda, vel non reddenda suo tempore: tunc enim non potest sibi nocere, nisi soluto matrimonio pacisc atur: ut ∫ eo. l. de die. & l. Atilicinus, & sup. eo. l. 2. Axo.

u *Experiatur.*] imo nec tunc uidetur nocere, ut infra sol. matrim. l. a. § sed uerum. Sol. secundum quosdam nocebit quan-

Istam legē intellige secundum legem si nepos. cū duabus sequentibus, supra ti. 2. Bal.

Paulus lib 7. ad Sabinum

LEX VIII.

QVoties patre furente, vel ab hostibus capto filius fam. ducit vxorem, filiaque familias, nubit: necessario & pactio cum ipsis duntaxat dotis nomine fieri poterit. a

Pomponius li. 16. ad Sab.

LEX IX.

SI ita conueniat, ut si viuo socero b mortua sit filia, ipsi socero: si mortuo eo, 1 † filio eius: si filio quoque defuncto c si totum suo hæredi reddatur: benigna interpretatione potest defendi, utilem stipulationem d esse.

Idem li. 21. 2 † ad Sabinū.

LEX X.

AVus * pactus est, cum dotē pro nepote 3 † susciperet, ne a se, neue a filio dos peteretur: e ab alio vero quam filio hærede; vt dos peteretur. exceptione conuentionis filius tuendus erit: quippe cum 4 † hæredi nostro cauere concessum est, nec quicquam f obstat quo minus certæ 5 † personæ (si hæres erit sibi) caueri g possit, quod h non idem & in cæteris hæredibus caueatur. & ita Celsus scribit.

Conditio adiecta in præcedenti pacto, et in sequēti intelligitur repetita, si alias pactum redderetur inutile. Bart.

Vlpianus lib. 34. ad edictum.

LEX I.

CVm pater dotem pollicitus fuerit, & paciscatur, ne se 6 † viuo petatur, i neue constante matrimonio, 7 † ita pactum interpretandū K diuus Seuerus constituit, 8 † quasi denuo 9 † adiectum esset, l se viuo hoc enim ita accipiendum esse cōtemplatione pietatis paternæ, & contrahentium voluntatis, vt & 10 † posterior quoq; pars conuentionis ad utrā patris relata uideatur, ne diuersa m sententia fructus dotis ab oneribus matrimonij separet, quodque indignissimū esset, inducat, ut non habuisse dotē existimetur. Quo rescripto hoc effectum est, ut si quidē viuo patre decesserit filia, aut sine culpa sua diuerterit, omnino 11 † dos peti non possit, n constante autem matrimonio mortuo patre peti possit. o

Nota similibus l. nam ualet ad multa: quia si pmitto tibi uendere pro eo ptio quod inuenietur, & quidā nobilis uel potēs uult emere minus quam ualeret, cuius timore nemo plus promittit, quod hoc non debet attendi. Bart.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XII.

SI pater dotem dederit, & pactus sit, ut mortua in matrimonio filia dos apud virum remaneret, puto pactū seruandum, etiam si liberi nō interueniant. p

¶ Ex pactis conuentis, quæ ante nuptias uel post nuptias interponi solent, alia ad uoluntatem pertinent, ut mulier de dote so. missa se alat, & donec nupta sit, dos ab ea nō petatur, q aut vt 12 † certam summam viro præstet & ab eo alatur, & his similia. Alia ad ius pertinent, ueluti quando dos petatur, r quemadmodum s reddatur. in quibus non semper 13 † uoluntas contrahentium seruatur. t Cæterum si conuenerit, ne omnino dos petatur, indotata u erit mulier.

Si mulier paciscendo, vt certa pars dotis tantum petatur, pœnam apponit: debet esse contenta, vel exceptione, vel pœna. Bal.

¶ Si mulier pacta x sit, ne amplius quam pars dimidia dotis a se petatur, y & pœnam stipulata sit: z Mela ait, alterutro eam contentam esse oportere, vel exceptione pacti, & acceptam facere pœnæ obligationem, vel si ex stipulatu agat, a denegandam ei exceptionem. b

¶ Si fundo æstimato in dotem dato pacta sit mulier, ut quanto pluris uenierit, id in dote sit,

quantum ad personam filiæ, non quantum ad patrem. Alij dīc, q ibi pactio fuit facta vt prodesset alij non marito, vel quod ibi dicit non est amissa, verum est ipso iure, admittitur tamen per exceptionem. Tu dic, si filia paciscatur ad exceptionem marito parandam, vt paciscendo, de non petenda dote, non nocet patri: siue cum filia, siue sine filia agat, vt ibi, n ad actionem, vt promittendo pœnam si ipsa vel pater petat dotem, non nocet patri nisi adiuncta filia agat, tunc. n. ex qualibet causa necesse habet defendere filiam, vt infra re cum amo. l. 3. § fi. & hoc cum pater non reconuenitur ex persona filiæ ex illo contractu ex quo ipse agit propter filiæ personam, tunc enim siue cum filia siue sine ea agat q filia respō det, vt sup. de compen. si cum, & sup. cō mo. l. pe. & de pign. act. l. si seruus pignori. Accur.

1 † Flor. de eo, 2. 3. &c.

2 † Flo. libro. 26.

* Ad intell. huius l. uide & maxime uer. Gar. in § Gallus § quidam nu. 55. de li. & post.

3 † Alias, ne pe.

4 † Fl. decet, tum.

5 † Tempore hæredis &c.

a Quoties cum ipsis.] si talib. filijs: & erit rata pactio, vt C. de sen. pas. l. finali, circa princip. Accur.

b SI ita conueniat Socero] id est patre filiæ.

c Defuncto] non solum auo.

d Stipulationem] & sic filio per patrem quæritur: quia vt filio volebat quærere, vt inf. de verborum obligat. l. quodcunq; § si quis ita, & inf. eo. l. pater, & inf. solutum matr. l. Caius.

e AVus peteretur.] i. repeteretur cum sibi esset soluta. Accur.

f Nec quicquam.] vt ob hoc non valeat. Accursius.

g Caueri. hæres eius.

h Quod.] i. quæ causa, ac si dicat, de quibusdam dari, de quibusdam non, vt sup. de pact. l. auus.

i CVm pater Tutatur.] i. maritus non petat à patre.

K Interpretandum.] quia in ambiguis &c. vt l. ti. in ambiguis.

l Adiectum esse.] in se cundo pacto, & sic non ta, quod verborum generatio sensum non auget, & sic est ar. cōtra sup. de usuf. l. si stipulatus sed hoc est in fauorem dotis.

6 † Alias, ne a se.

7 † Durante matrimonio dos petatur, ita.

8 † Flo. constituit.

9 † Flo. dehinc denuo.

m Diuersa] i. aduersa, vel cōtraria. Ioan.

n Non possit.] propter verba, ne à se viuo dos petatur. Ioan.

o Peti possit.] vt hic habet: & infra eo. l. ob res. §. fi.

p SI pater interueniant.] sed si pactū esset in noīe liberorū remitteret, & nepos contineretur, ut § sol. ma. l. si dotali.

q Non petatur.] i. maritus non petat ab ea.

r petatur.] i. repetatur.

s Quemadmodum.] puta cū fructibus vel sine eis: quod dic. ut ī. eo l 4 & ī. ti j. l. dotis.

t Seruatur] imò hodie semper huiusmodi pacta seruantur, nisi contra ius sint, vt C. de rei vxo. act. §. illud circa fi.

u Indotata.] alias cum non alias sine non & facit infra eo l. si liberis § respon.

x Si mulier pacta sit.] ante matrimonium: alioquin cum fiat donationis causa, non tenet.

y Petatur.] a marito i ne maritus petat.

z Stipulata sit.] a marito si plusquam dimidiam partem petat maritus.

a Ex stipulatu agat.] ad pœnam.

b Exceptionem.] vt sup. de pac. l. rescriptum. § si pacto. & inf. de doli excep. l. apud. §. Labeo ait, si de homine.

10 † Flo. de eo, &c.

11 † Flor. diuertit omnimodo.

12 † Flo. docet, &c.

13 † Alias non utique.

Obser-

1 † Flor. ser- uandum, cũ & ex contra- rio.

2 † Fl. quan to.

3 † Flor. eo.

4 † Reddatur.

5 † Flo. fiat.

6 † Flor. Solu- atur.

7 † Fl. libri s.

8 † Flo. red- datur.

9 † Flo. pro- priore aliter, Vt propinquio re.

10 † Flo. Ita- ri, ac debe- re,

a *Obseruandum.*] vt argu. sup. de contrahen. empt. l. hæc venditio. § si. Accur.

b *Item si æstimatio.*] quia fuit æstimatus. Accur.

c *De die. Pacisci.*] vt sup. de pactis, l. iurisgentium. § ut puta.

d *Vt autem. Non potest.*] vt supra de pac. l. si vnus. § pactus. in fine. Accursius.

e *Atilicinus Vxorem*] sed cum patre potest, ut infra eod. l. aliud. Accur.

f *Licet. Si iusta causa*] idem tamẽ credo & si ante nuptias, ut infra, l. quæ sis lex. tamen superior Atilicinus, dicit contra. scilicet q ante factum non ualat. sic enim dicit, ante nuptias. Sed dic q fuit collatum in tempus matrimonij, ut C. de don. ante nup. quod sponsæ & l. j. & secundum hoc punsta ibi, reddatur hæc glos. exigit quod ibi punctus non reddat.

g *Conuentionis*] vt paupertatis mariti.

h *Aliud est.*] dictum est sup. l. proxi. filiã nõ posse longius tempus apponere, quam lege statutum est in dote illi reddenda. aliud est si pater, &c. & sic continuatur cum superiore.

i *Ei.*] scilicet patre.

k *Redderetur.*] id. si daretur, ut inf. de uer. borum significa. l. verbum reddendi.

l *Pactum*] scilicet de contrahen. matr. nec enim sine eius consensu co. trahi potuit. si autem dicas de reddenda dote, sub audias maxime, nam etsi non interuenisset si tamen hæres esset, ei noceret sicut patri. ut sup. eodem, l. cum do.

m *Ob res. Pacto*] alias donatio, & alias pactio: & tunc, s. post diuortium, ut hic subijcit, & supra eodem, l. si cer. secundum unum sensum.

n *Manente.*] vt sup. eo. l. cum eos. § j.

o *Habebit.*] cum nec tali pactum persona de. Accur.

Mela ait, id obseruandũ a 1 † esse, cum ex contrario conuenire possit: vt si minoris venierit: ipsa debeat.

¶ Si pacta sit mulier, vt siue pluris, siue minoris fundus æstimatus venierit, pretiũ quãti 2 † res venierit, in dotem sibi stari 3 † eo pacto oportet. Sed si culpa mariti minoris venierit: & idipsum mulierem consequi.

Iulianus li. 17. Digestorũ.

LEX XIII.

Item si non venierit, æstimatio b præstari debebit.

Pactum per quod efficitur deterior dotis conditio, non valet: secus si fiat melior. Bald.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XIIII.

De die reddendæ dotis hoc iuris est, ut liceat pacisci c qua die 4 † reddatur: dum ne mulieris deterior conditio fiat 5 †.

Caius lib. 11. ad edi. proui.

LEX XV.

Idest, ut citeriore die reddatur.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XVI.

Vt autem lõgiore die 6 † reddatur dos, conuenire non potest d non magis quã ne omnino reddatur.

Procul. li. 6. ἐπιστολῶν.

LEX XVII.

Atilicinus Proculo suo salutem. Cum inter virũ & vxorem e pactum conuentum ante nuptias factum esset, vt quibus diebus dos data esset, iisdem diuortio facto redderetur, post quinquenniũ quam nuptiæ factæ sunt, vxor viro dotem dedit diuortio facto, quæro vtrum quinquennij die vir uxori dotem reddet, 8 † an statuto legib. tẽpore? Proculus respondit, Quod ad diem reddendæ dotis attinet pacto existimo meliorem cõditionem mulieris fieri posse, deteriorem non posse: Itaque si cautum est vt priore 9 † tẽpore quam legibus constitutum est, reddatur, stari ea 10 † pacto debere: si vt longiore, nec valere id pactum conuentum. Cui 11 † sententiæ conueniens est dicere, ut si pacto conuento cautum est, ut quanto serius 12 † post nuptias data fuerit, tanto serius 13 † post diuortium reddatur, si priore 14 † tempore quam in reddenda dote constitutum est, data sit, valere pactum conuentum: si longiore, non valere.

Iulianus lib. 18. Digest.

LEX XVIII.

Licet manente matrimonio non possit inter virum & vxorem conuenire, vt longiore die 15 † dos reddatur: post diuortium tamen, si iusta causa f conuentionis g fuerit, id pactum debet custodiri.

Alphenus libro 3. Digestorum a Paulo epitomatorum.

LEX XIX.

Aliud est h si pater pro filia dotem promisit, vt annua, bima, trima, quadrima, quinto anno dos à se i redderetur, k & conuenit vt iisdem diebus soluto matrimonio dos redderetur, hoc enim pactum l ita valet, si patri filia hæres extiterit, & interueniente ea pactum conuentum fuerit.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XX

Ob res quoque donatas 16 † vel amotas, vel impensas factas, tunc facta pactio m valebat, idest post diuortium.

¶ Si extraneus de suo daturus sit dotem, quicquid vult, pacisci (etiam 17 † ignorante muliere n) sicut & stipulari, potest. legem enim suæ rei dicit. postquam vero dederit, pacisci consentiente muliere debet.

¶ Si conuenerit, ne a muliere, neve a patre dos petatur, hæres non habebit o exceptionem. Sed si conuenerit, ne manente matrimonio viuo patre petatur, mortuo patre statim exigitur. etsi non petierit maritus, tenebitur huius culpæ nomine, si dos exigi potuerit p nisi forte ante diremptum sit matrimonium, quam facultatem petendi q haberet.

Si esset vtile mulieri, pecunia in dotem promissa potest in corpus, vel in speciem commutari. h. d. ista no. l. Baldus.

Iulianus libro 17. Digestorum.

LEX XXI.

Si mulier dotis causa promiserit certam summam, & pro ea pecunia 18 † mancipia f 10 dotem dederit ea conditione, ut periculo t eius essent, etsi quid ex his natum esset, ad eam per-

p *Petierit.*] vt supra de iure do. l. si extraneus. Accur.

q *Petendi*] idest, ante quam pater decederet.

r *Haberet.*] & hoc habes etiam sup. eod. l. cũ pater. tunc enim non fuit in culpa exigendi: & ideo non tenetur, ut inf. soluto matrimonio l. Mæuia. & sup. de neg. gest. l. sin autem Sol. iuris. § si pecuniæ.

s *Si mulier. Mancipia*] ea pecunia æstimata.

t *Periculo*] s. mulieris. Accur.

Pro

11 † Flor. eius.

12 † Dos serius quoque & post nupt.

13 † Fl. dote est, serius.

14 † Flor. si priore quam in reddenda.

15 † Flo. dos est, dos.

16 † Grad. videntur legisse ob mores quoque, & res donatas, vel amotas. & c. Cuiac. lib. 11. obseru. c. 19.

17 † Flo. pacisci & ignorante, &c. forte parenthesis.

18 † Flor. dotem est, pecunia.

tineret istati pacto conuento oporteb it. Nam constat posse inter virum & vxorem conuenire, 1† vt dos, quæ in pecunia numerata est, permutetur, & transferatur in corpora, cum mulieri prodest.

1 † Fl. conuenit.

Exceptio pacti conuenti non conuenit hæredi matris, qua mater ex contractu conditionis erat viro obligata, licet hæres istius matris illud pactum apposuerat de lucrando mercedem percipiendam ex fundo dato in dotem. Bald.

Idem lib. secundo ad Vrseium Feroocem.

LEX XXII.

Qvidam fundum dotis causa ab vxore sua acceperat: interque eos conuenerat, b vt mercedes eius fundi uir vxori annui nomine daret: c deinde eum fundum uir matri mulieris certa pensione colendum locauerat: eaque, cum mercedes eius fundi deberet, decesserat: & filiam suam solam reliquerat hæredem: & diuortium factum erat: uir deinde petebat à muliere mercedes, quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari nō debere, d ac si inter se & uirum non conuenisset, ut hæ mercedes sibi alimentorum nomine darentur: cum futurum sit, ut quodammo donationes inter uirum & vxorē confirmentur: e nam qđ annui nomine datur, species donationis est.

Conditio existens siue in vita, siue post mortem stipulationis; purificat conditionem. Bart.

LEX XXIII.

Pater, quum filiæ suæ nomine dotem daret, pactus est, ut mortua f filia uno, pluribusve liberis superstitibus, deducta g parte tertia, reliqua sibi dos, aut post mortem h suam illi, aut illis filiis, i quos in potestate habebat, redderetur deinde hoc ita fieri stipulatus est: & post mortem eius k mulier in matrimonio decesserat relictis filiis: quæsitum est, an ex stipulatione duas partes illi l petere possint? Respondi, posse m etenim uim eius stipulationis hanc esse, ut si in matrimonio mortua n esset, dos patri redderetur: perindeque habendum, ac si talis stipulatio interposita fuisset, Si nauis ex Asia uenerit, mihi, aut post mortem meam Lucio Titio o dare spondes: nam etsi post mortē stipulatoris nauis uenisset, hæredi 2† dari debere. p

2 † Fl hæredi debere.

Florentinus libro tertio Institutionum.

LEX XXIIII.

Si inter uirum & vxorem pactum est, q ut certa parś dotis uel tota ob unum, vel plures liberos interuenientes retineatur: etiam eorum liberorum nomine, qui ante nati sunt, quàm dos daretur, aut ampliaretur, cōuentio rata est; r nam sufficit eos ex eo matrimonio nasci, in quo dos data s est.

Vlpian. lib. 1. Responsorū.

LEX XXV.

Qvi de 3† reddenda dote, si data fuisset, mortua in matrimonio filia, conuenit: t eum 4† de non petenda quoque dote respondi 5† uideri conuenisse; ac patrem pacti conuenti exceptionem nactum, ad hæredem suum transmisisse.

3 † Fl. Qui. 4 † Fl. idem. 5 † Fl. ...spondi.

Papinianus libro quarto Responsorum.

LEX XXVI.

Inter socerum & generum cōuenit, ut si filia mortua superstitem anniculum filium habuisset, dos ad virum pertineret; qđ si uiuente matre filius obiisset, vir dotis portionem u vxore in matrimonio defuncta retineret; mulier naufragio cum anniculo filio periit. Quia verisimile videbatur ante matrē infantem x periisse, uirum partem y dotis retinere placuit.

¶ Vir dotem, quam ex pacto filiæ z noīe retinere potuit, si lapsus errore non retinuit, a filiam, quæ patris sola, matri pro parte hæres extiterit, apud arbitrum, b diuisionis non improbe dotis pperā

a *Prodest.*] vt supra de iure dotium. l. ita constante. Accur.

b *Qvidem Conuenerat.*] quę cōuentio actionem non pariunt, si stipulatione fit subnixa: sed exceptionem tātum, ut inf. de donat. inter virum. & uxo. l. si id. §. si. & l. si stipulata. Accursius.

c *Daret.*] in alimenta.

d *Non debere.*] si se non exhibuerit. Acc.

e *Confirmentur.*] diuortio, si exceptio mulieri detur: cum debeant infirmari, ut ℨ. de don. inter virum & vxor. l. sed interim § pen.

f *Pater mortua.*] ex his uerbis putabatur tunc demū filiis actionem competere, cum filia prædecesserit ante patrē Io.

g *Deducta.*] idest, retenta à marito. Accursius.

h *Mortem.*] hic oritur quęstio Ioānis. Subaudi ergo, siue ante mortē aui, siue post decedat.

i *Filiis.*] scilicet quos habebat in potestate pater, & quibus erat stipulatus. Accursius.

k *Eius.*] scilicet patris.

l *Illi.*] patris filii.

m *Posse.*] vt sup. eod. l. si ita conueniat. & infra de verborum obli. l. quodcumque. §. si quis ita.

n *Mortua esset.*] viuo vel mortuo patre.

o *Titio.*] scilicet filio nam ita stipulatio extraneo non potuisset.

p *Debere.*] & sic plenius ab hærede agitur, quàm a defuncto agi potuerit, vt supra de emptio. l. si per imprudentiam. § nō mirum. & C. vt actio ab hæredib. & contra hęredes. l. j.

q *Si inter virum. Pactum est.*] tempore datæ, vel auctæ dotis.

r *Rata est.*] vt & attamen infra de conditio. & demonstratio. l. hæc conditio. §. fin. & l. si iam. arg. contra in l. cum vir. vxori.

s *Data.*] ut C. quæ res pig. obli. pos. l. si.

t *Qvi de reddenda conuenit.*] socer cum genero, vel cum vxore, scilicet si ha socerii: hoc enim ipso qđ gener ita se obligat de reddenda dote si ei data esset, videtur permisisse patri ne daret: & ita fecisse pactum de non petendo. & facit inf. si quis omissa causa testam. l. si quis sub conditione Accur.

u *Inter socerum. Portionem.*] scilicet dimidiam.

x *Infantem. Periisse.*] vt infra de reb. dub. l. si mulier sed quid de pubere filio sic mortuo? Respond. contra: quia prius mater mortua esse præsumitur, vt ℨ. de reb. dub. l. cum pubere. Item nunquid eadē quæstio & distinctio seruatur in patre & filio simul mortuis? Respond. sic. inf. de reb. dub. l. qui duos. §. cum in bello, & §. si Lucius. aliter si sint pares illi, qui sic moriuntur: quia pariter mortui præsumuntur, ut ℨ. de don. cau. mort. l. si hi qui inuicem. Accur.

y *Partem.*] non totam.

z *Filiæ.*] communis.

a *Retinuit.*] scilicet, hæredibus mulieris restituit, vel ipsi mulieri. Accur.

b *Arbitrum.*] corā quo materna diuiditur hæreditas, non paterna: quia eam solam habet, vt hic dicitur.

Matri.

à patre matri a 1 † solutæ perceptionem desiderare constitit. o

¶ Cum inter patrem puellæ & generum conuenit, vt in matrimonio sine liberis defuncta filia, dos patri restituatur; id actum c inter contrahentes intelligi dêt, ut liberis supe, stitibus filia defuncta, dos retineatur: nec separabitur d portio dotis additamẽti causa data, si postea nihil aliud conueniat.

¶ Conuenit ut mulier viri sumptibus, quoquo iret, veheretur, 2 † vteretur; atque ideo mulier pactum ad literas e uiri secuta, procunciam in qua centurio f 3 † merebat, 4 † petiit: g non seruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competat: h vtilis tñ in factum i danda est.

¶ Cum 5 † pro se filia dotem promitteret, pepigit, ut si in matrimonio sine liberis decessisset, matri suæ dos solueretur: pacto filiæ nulla quæritur matri actio: si tamen hæres puellæ k matri pecuniam l dotis soluerit: ui eo contra placita petenti m dotem, obstabit exceptio,

¶ Pater, si filia nupta mortem obijsset, dotem dari n stipulatus est: o diuortio secuto, uel morte uiri soluto matrimonio, stipulationis conditio deficit. Quòd si mulier in mr̃monio decesserit; ex stipulatu fisco dotis actio quæritur. Post uerum aũt diuortium renouatus nuptijs non committitur fisco p stipulatio, licet defuncta sit in matrimonio fil. a: q̃m ad primas nuptias pertinet, q

Idem libro 1. Definitionum.

LEX XXVII.

SI liberis r sublatis, s reuersa post iurgium t per dissimulationem u mulier, ueluti venali concordia 6 † ne dotata x fit, conueniat, conuentio secundum ordinẽ rei gustæ moribus improbanda est.

Paulus libro 5. Quæstionum.

LEX XXVIII.

QVæris, y si pacta sit mulier, uel ante nuptias, uel post nuptias, ut ex fructibus fundi, quem dedit in dotem, creditor mulieris dimittatur, an ualeat pactum. Dico si ante nuptias id conuenerit, ualere pactum, eoque modo minorem dotem constitutam, post nuptias uerò, cum onera matrimonij fructus releuaturi sunt; iam de suo maritus paciscitur, ut dimittat creditorem, & erit mera donatio. z

Scæuola libro 2. Responsorum.

LEX XXIX.

CVm maritus, a æstimata prædia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus est circumscribendæ mulieris gratia, vt prædia, inæstimata essent, ut sine periculo suo ea deteriora faceret, quæsitum est, an secundum priores dotales tabulas prædia æstimata remanerent, & periculum eorum ad maritum pertineret? Respondi, non idcirco id pactum de quo quæritur 7 † impediri, q in matrimonio factum esset, si deteriori loco dos b non esset; b nihilominus eo pacto admisso. c si deteriora p̃dia faceret, d eo 8 † ẽt nõie dotis cum actione teneri.

¶ Titius mulieris nomine dotem dedit: & stipulatus est in casum mortis, & diuortij, diuortio secuto, non repetita dote, Titius decessit: mulier ex uoluntate eius hæredis redintegrauit matrimonium: quæsitum est, an ex stipulatu dotem repetere 9 † possit. Respondi, hæredem Titij si consensisset, ut ea quantitas, quam ex stipulatu consequi potuerat, reconciliato matrimonio dotis fieret: posse pacti exceptione summoueri. e

¶ Mulier de dote, quam dedit pacta est, ut si in matrimonio decessisset, fratri eius

1 † Fl. dest. matri.

2 † Fl. iret, ut ueheretur: atq; i deo: Unde sin. ... apud Fort. Ge... in l. legitima, nu. 40. supra de pac.

3 † Fl. conny. ... Ant. Aug. lib. 3. c. 7.

4 † Aliàs mouebatur.

5 † Fl. filia õu pro se dotẽ.

6 † Fl. ... dos i. ne dotẽ ab ea p̃ tat maritus ...

7 † Fl. quæ ritur.

8 † aliàs, eo ẽt nõine actione teneri.

9 † Petere.

a *Matri.*] quę diuertit, & valuit pactum, vt no. supra eodem, l. secunda Vel si non habes matri, dic p̃ eius hæredibus restituit totam. Accur.

b *Constitit.*] videtur q̃ ignorantia proprij facti toleretur: & sic est argumen. contra infra pro suo. l. fina. Accursius.

c *Id actum.*] posito enim quid iuris, sit in vno de contrarijs, & in opposito, quid iuris sit intelligit. sed arg. contra cap. manda. l. qui mutuam. §. respon.

d *Separabitur.*] à genero, vel non separabitur ab ea, quæ fuit prius cõstituta: quoniam idem iuris sit in vtroque, vt argu. infra de lega. 1. l. si ex toto in princip. & infra de auro & argen. laga. l. cum aurum, §. fina. in fine, & C. de iure dotium, l. etiam si non. in fi. & sup. de iure dotium, l. 4.

e *Ad literas.*] quibus voluit mulierem ad se peruenire. Accursius.

f *Centurio.*] sub quo maritus forte militabat.

g *Petiit.*] petitio hæc à principe, vt C. de re mil. l. quicumque. uel hic ipse non militi p̃ ea. Accur.

h *Competat.*] ideo fortè, quia nudum pactũ fuit.

i *In factum.*] vt supra de donat. inter virum, & vxor. l. si qs p̃ro vxore. Accursius.

k *Puellæ.*] agnatus, scilicet vel alius, que hæredem fecit, non filius: quia filium nõ habebat.

l *Pecuniã.*] sed quid si hæres puellæ pecuniam non soluit matri, sed eam apud se habet? Respond. non repetit maritus: quia si puella fecit inutilem stipulationem, quę directo non valeat secundum Io. tamen habet vtilem actionem, ut & C. de rei vxo. act. in princip argumen. sup. eodem. l. cum dos. quod not.

m *Petenti.*] cum nõ esset soluta.

n *Dari.*] i. reddi.

o *Donatus est.*] scilicet pater.

p *Fisco.*] qui est hæres patris, vt ĩ de iure fisci. l. Lucius.

q *Pertinet.*] stipulatio, vt inf. de in. dot. l. dotis.

r SI liberis] mulier dedit centum in dotem, hoc pacto, vt vir lucretur dotem: ea mortua superstitibus liberis hæc mulier finxit se iratam cum viro, & ad eum redire noluit: nisi hoc pactum remitteretur: tandem remissum est. Hęc lex dicit hoc pactum non valere. Accur.

s *Sublatis.*] scilicet natis, qui erant causa retinendæ dotis.

t *Iurgium.*] scilicet factum.

u *Per dissimulationẽ*] iurgij: dissimulabat enim, q̃ cum marito iurgata esset.

x *Dotata.*] idest, ne videatur aliqua dedisse in dotem, ut ob hoc pactum marito de dote retinẽda non noceat vel prosit: & secundum hoc dicit, sublatis, i. mortuis, imò dicit indotata, i. ne dotem retinere possit vir.

y QVæris.] aliàs incipit. l. Paulus.

z *Donatio.*] quæ non potest valere inter virum & vxorem, ideoq; inualida est, vt supra eod. l. si conuenerit. & supra tit. j. l. si pater. in fi. & l. dotis. §. respon. sed contra ĩ. eo l. Bębius § fin. aliàs, l. si inter. Sol. hic data fuit dos ante nuptias. sed post nuptias cõtractas fuit pactum factum donationis causa, ibi in ipsa donatione dotis facta, contracto, vel non contracto matrimonio fuit pactum initum non donationis causa; immo eo modo fuit dos minor constituta.

a CVm maritus.

Dos.] vt sup. eo. l. si mulier.

b *Non esset.*] vt sup. eo. l. si mulier.

c *Admisso.*] quod est cum est mulieri utile.

d *Faceret.*] dolo, uel culpa. Accur.

e *Summoueri.*] Scæuola

uola nõ respõdit quæstioni propositę hic, sicut aliàs plerumq; facit, s an videatur concessisse dotem, sed respondet, q ex quo constitit matrimonio, videtur redintegrare dotem, vt argom. sup. de iure dotium. l. dotem, & l. stipulatio. & C. de nup. l. si vt proponis. Accur.

matrimonio, quod hic non fuit, & sine filijs, quod similiter hic non fuit, & hac ratione fuit absolutus, sed adhuc in alio libello instat Maryllus, & dicit se hæredẽ uxoris p mediam filiam institutam à matre. unde mediam hereditatem uxoris vult, de qua non dubium est, q hẽre. debeat, vult & mediam dotem hac rõne, q a Marcellus p fideicõmissum plegauit filiæ, & sic media transit ad filiam ea rõne, q a in medietate suorum bonorum instituit mr̃ filiam, & in hoc ius habuit Maryllus, nec p hoc perdit agens mõ ex testõ quod perdiderat primo agens ex instrumento dotis.

ADDITIO. NO. ex hac gl. s̃m Bal. hic, q qui hẽt duo instrũ & petit unum exeq. ex alio, ex quo non se fundauit, non põt in eadẽ instantia obtinere, sed alia instantia opus est.

a *Decedens*.] duobus hæredibus institutis.

b *Manumisit*] idest, reliquit libertatem.

c *Fratri teneatur*.] si ergo non est voluntas mutata. Et sic est contra, infra de dote prælega. l. Seia. in fine 1. respon. vbi dicit, quod siue mulier est passa animo donandi stipulari amicum, videtur donatio causa mortis, & ideo potest reuocari, siue non animo donandi, & tunc reuocat, vt vult. Sol. secundum Ol. ibi dicit posse commutare, scilicet expresse, hic verò non posse, scilicet tacitè, vel ibi et voluit vti ministerio dumtaxat in vno articulo, hic autem voluit donare: in quo casu subdistinguitur, voluerit donare cã mortis, vel inter viuos, si cã mortis, poterit mutare, ut ibi in alio articulo. alioquin minimè, vt hic, & infra de legatis tertio, l. cũ quis, § nuptura. & C. de iure do. l. 2.

d *Etiam hæredes*.] quicumq; illi sunt, qui debent seruos ab ipso fratre redimere, & manumittere, & pro rebus legatis æstimationem præstare ipsi marito, siue alii legatario. Rogerius, & ideo non uidetur uoluntatem mutasse, quam primo habuit ut fratri redderetur & facit supra tit. 1. l. si mulier § si. Accur.

1 † *Fl. deest iterum.*

2 † *Fl. Triphoninus ... fauorem ... per sed. si fan dum est Triphonius.*

* *Non est hic Bæbius Marcellinus, cuius meminit Dio. ut pluribus disserit Duare. li. 1. dispu.*

3 † *Fl. deest sine liberis. Aliàs à filia peteretur.*

4 † *Fl. decessisset.*

redderetur: c isque in eum casum stipulatus est: mulier quasdam res dotales decedens a marito legauit & alijs: quosdam ex dotalibus seruis manumisit: b quæsitum est, an maritus earum rerum 1 † nomine, quas legauit mulier, & seruorũ quos manumisit, fratri teneatur. Respondit, nihil proponi cur non teneretur: cum etiam hæredes d defunctæ tam legatarijs, quam libertatibus obnoxij sint.

Triphonius 2 † *libro decimo Disputationum*:

LEX XXX.

BAebius Marcellus e* Bębio Maryllo dotis filiæ suæ nomine centena promiserat: f & conuenerat inter eos, ne ea dos constante matrimonio sine liberis 3 † peteretur, vel si post mortem patris in matrimonio sine liberis filia g decessisset, 4 † vt dimidia dos apud Maryllum remaneret, h dimidia fratri mulieris restitueretur: i ea que etiam in stipulationem deducta erant: mortuo k Marcello, filio l & filia m superstitibus, dote vniuersa n filiæ prælegata, Maryllus nata filia diuerterat, 5 † & mulier decesserat, fratre suo, & filia o ex æquis partibus hæredibus relictis. Apud Petronium Magnum prętorem Maryllus ab hærede filio Marcelli ex dotis promissione p vniuersam dotem petebat ex 6 † coniectura, quasi inter q eos r placuisset, s nullo filiorum extante mortua muliere, partem dotis remanere apud maritum: magis ergo 7 † conuenisset t vtique dotem totam esse eius si filium filiamve habuisset. u Et 8 † ex diuerso x respondebatur pacti quidem vulgaris exceptionem y etiam hæredi prosicere, sed 9 † in specie, quæ proponitur, non quasi mulieris hæres ex persona defunctæ se exceptione pacti z tuebatur: a 10 † sed ipse ille, qui etiam viua muliere, si ab eo b dós peteretur, potuisset exceptione Maryllum, quia diuortium factum erat, summouere; eandem 11 † quoque defensionem, & post mortem sororis suæ retinebat. Itaque c placuit eum ab ea petitione absolui, d nulla ex hac sententia e fa

f *Promiserat*.] nec tamẽ dederat aliquo tempore ipse, vel alius: & ideo petebat eam maritus. Acc.

g *Filia*.] instituta uel instituenda hærede cui spãliter prouidere uoluit, qđ potuit ut sup. eod. l. suus.

h *Remaneret*.] pactũ est, i. ne maritus ab ea petat. Accur.

i *Restitueretur*.] filio Marcelli.

k *Mortuo*.] promissore dotis.

l *Filio*.] cui pars dimidia dotis erat restituenda.

m *Filia*] uxore Marylli.

n *Dote uniuersa*.] i. uniuersa quantitate, q̃ nomine eius erat promissa. Accursius.

5 † *post nubum, diuerterat, videtur ex Græcis metaphrasi qua libro 28. βασιλικ. extat addendũ, pacto cũ uxore interposito, ne ab ea peteret, ut sit hoc vulgare pactũ. quod hac lege nominatur. quo de re latius Duaren. lib. 3. disput. c. 5.*

6 † *Fl. petebat illa contestatura, quasi inter duos placuisset.*

7 † *Fl. deest ergo.*

8 † *Fl. deest &.*

9 † *aliàs, licet.*

10 † *Duar. sed ipse erat ille. Aliàs, sed quia ipse*

11 † *Fl. eandemque defensionem.*

e BÆbius] CASVS. Marcellus habuit filium, & filiam quam nupsit Maryllo, & in instrumento dotis centum promisit, & fecit duo pacta in eodẽ instrumento. Primum, quod hæc dos non peteretur donec haberet filios. Secundum, quod si in matrimonio decesserit sine filijs, filia dimidiam lucretur, & petat vir, & alia dimidia remaneat apud filiũ, post hoc, decessit Marcellus, instituto filio & filia æqualiter, sed ante partẽ per fideicom. reliquit filiæ dotem prędictam. Item similiter accidit quod Maryllus habuit filiã, & postea reiecit uxorẽ, quæ postea decessit fortè instituto fratre & filia æqualiter, post hoc uenit Maryllus cum instrumento dotis corã iudice, & agit contra filium Marcelli, qui habet de iure tres partes hæreditatis Marcelli, patris, scilicet dimidiã iure suo, & dimidiam dimidiæ ex sororis iure, & petit sibi totam dotem centum, ex ui instrumenti dotis, & ex secundo pacto, hoc modo, uoluit Marcellus generum lucrari dimidiam, nulla existente prole, ergo multò magis totam aliqua prole existente, econtra filius Marcelli excipit ex primo pacto, quo uoluit Marcellus aliquid peti dum non haberet filios, sed hæc nulla est, quia habuit, ideoque iterum respondet, q illud secundum pactũ non habet locum, nam in eo casu locum habet si decederet in

o *Filia*] ex uxore sua.

p *Promiserunt*.] quam fecerat pater.

q *Quasi inter*.] id est, quia.

r *Eos*] inter socerum & generum.

s *Placuisset*.] scilicet expresse. Ioan.

t *Conuenisset*.] tacitè.

u *Habuisset*.] bona uidetur Marylli allegatio, ut arg. C. de insti. & substi. l. generaliter, § cum autem.

x *Ex diuerso*.] hæc est friuola exceptio.

y *Exceptionem*.] nam hoc ipso q diuertit, uidetur pactus ne petat dotem. & hoc dicit secundum quosdam, sed certè imo, quia fecit pactum ne peteret constante matrimonio dotem, hæc tñ allegatio nõ erat bona, quia hic solutũ erat matrimonium, unde statim se corrigit: sed ipse, &c.

z *Pacti*.] nam in eum casum tantum uir aliquid lucratur, si filia decedat in matrimonio, quod hic non fuit, de quo subijcit.

a *Tuebatur*.] scilicet filius Marcelli. nec etiam ut patris hæres ex primo pacto.

b *Si ab eo*.] ut ab hærede promissoris.

c *Itaque*] nunc soluit prædicta.

d *Absolui*.] ideo quia casus non extitit, in quem pactus erat sibi partem dimidiam dotis, quia non decessit in matrimonio, & quia filiam habuit.

e *Sententia*] ex qua absolutus est filius Marcelli.

a *Fideicommissi.*] dotis prælegata. Ioan.
b *Quam.*) scilicet petitionem fideicommissi.
c *Per filiam.*) ex vxore nata. Accur.
d *Vxoris.*) Marylli, quæ est mater ad illam filiam.
e *Dimidia*) ideo non in totum, quoniam vxor Marilli etiam fratrem vna cum filia instituit, vt supra eadẽ. l. §. mortuo Marcello.
f *Si inter*) alias §. aliàs lex.
g *Valet.*] quia collatum pactum fuit donationis in eum casum in quo valere potuit, vt infra titu. secundo. l. si eum. §. fina. & in l. sequen. vel melius conuenit hic in ipsa dotis constitutione non donationis causa, vt supra eodem. l. si conuenerit. alioquin contra, vt supra eodem. l. si liberis. §. fin. quæ est contra, aliàs incipit l. quæris.

Vxor viro] CASVS. In hac lege est planus vsque ad §. si pater.

¶ Si pater.] Pater nomine filiæ centum in dotem promisit: deinde vir fecit pactum de non petendo patri: tamen diuortium factum est: nunc pater vel filia dotem repetere vult quasi videatur maritus eam habuisse, cum pacto remiserit: cum data non sit: quæritur an possint. Et responde quod non. Viuianus.

h *Remitti.*] pactum conuentũ quod fuit dictum.
i *Oportere.*] prorsus remittitur enim in aliquo, quia nunc est mariti electio: sed prius tantum fundum centum valentem reddere debebat, & hoc subijcit. Accur.
k *Exigendum.*] idest nihil ipse exiget. Ioann. ex quo nihil soluit. & facit supra titu. primo, l. Iulianus.
l *Videtur.*] vt tantam pecuniam repetat quãta in pactum deuenit: videbatur enim maritus habuisse, id de quo non petendo pepigit. Accursius.

1 † Fl. ducentorum. proda ... Graecorũ, quorum ...

2 † Fl. videtur, id est hoc ipso minor dos videtur constituta l. quarta. sup. eo.

ita derogatione fideicommissi [a] petitioni, quam [b] iure hæreditario per filiam [c] hæres vxoris [d] Maryllus in parte dimidia [e] habebat.

Scæuola libro tertio Quæstionum.

LEX XXXI.

SI inter [f] virum & vxorem conuenerit, vt extremi anni matrimonij fructus nondum percepti mulieris lucro fiant: huiusmodi pactum valet. [g]

Iauolenus. lib. 6. ex posterioribus.

LEX XXXII.

VXor viro fundum æstimatum centum in dotem dederat, deinde cum viro pactum conuentum fecerat, vt diuortio facto eodem pretio vxori vir fundum restitueret: postea volente vxore, vir cum fundum vendiderat ducentis, 1 † & diuortium erat factum. Labeo putat viro potestatem fieri debere, vtrum uelit ducenta, uel fundum reddere, neque ei pactum conuentum remitti [h] oportere. [i] Idcirco puto hoc Labeonem respondisse, quoniam uoluntate mulieris fundus uænierit, alioquin omnino fundus erat restituendus.

¶ Si pater filiæ nomine pecuniam certam in dotem promisit, & pactus est ne inuitus eam solueret, nihil ab eo exigendum [k] puto, quia id quod pacto conuento ne inuitus exigeretur, conuenit, in dotis causam esse non uidetur. [l] 2 †

DE FVNDO DOTALI.

Id est de eo quod in dotem datur. Hic tit. secundum Cuiac. paratitl. est de legis Iuliæ capite, quo marito interdicitur alienatio fundi dotalis, ut latius per ipsum.

m *Dotali.*] non solum superiora pacta expressa fiunt in dote, sed & quædam tacita, vt non alienetur fundus dotalis. & ideo de hoc subijcit, & est alienatio, &c. vt C. eo. l. 1. item fundus dotalis est, qui est inæstimatũ datus, vt C. de rei vxo. actio. §. cum lex. Accur.

TITVLVS V.

De fundo dotali. m

Prohibitio alienationis facta à lege non habet locũ in alienatione necessaria. hoc dicit.

Paulus lib. 34. ad edictum.

LEX PRIMA.

INterdum lex Iulia 3 † de fundo dotali cessat, [n] si ob id quod maritus damni infecti non cauebat, missus sit uicinus in possessionem dotalis prædij, deinde iussus sit possidere: hic enim dominus [o] uicinus fit, quia hæc alienatio non est uoluntaria. [p] Sed & per uniuersitatem [q] transit prædium secundum quod possibile est, ad alterum, ueluti ad hæredẽ [r] 4 † mariti, cum suo tamen iure, ut alienari non possit.

Vlpianus libro quinto de adulterijs.

LEX. II.

SI maritus fuerit in seruitutẽ [s] redactus, an dominus alienare hunc fundum non possit, quod puto esse uerius, [t] quare & si ad fiscum peruenerit, [u] nihilominus uenditio fundi impeditur, quamuis fiscus semper idoneus successor sit, & soluendo. [x]

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX III.

FVndus dotali seruo [y] legatus ad leg. Iuliam pertinet, quasi dotalis. Toties [z] autem non potest alienari fundus, quoties mulieri actio de dote competit: [a] aut omnimodo competitura est.

INterdum.] CASVS. Lex Iulia prohibuit alienari fundum dotalem: sed hæc prohibitio fallit in duobus casibus, qui hic dicuntur. Viuianus.
n *Cessat*) verbi gratia.
o *Dominus.*] statim si maritus erat dominus, alioquin fit quasi dominus præscriptione, vt infra de dam. inf. l prætoris.
p *Voluntaria.*] sic & alias permittitur, quid ex necessitate, non ex voluntate, vt j. de reb. cor. l. 4 §. 1. & §. 2. Accur.
q *Per Vniuersitatem.*] quandam enim, &c. vt hic & infra de acquiren. rerum domi nio. l. quædam. & de leg. 2. l. peto. §. fratre. & infra de verb. obli. l. si ita quis pro. §. ea lege duobus ergo casibus permittitur alienatio, vt patet in hac l. & est tertius, vt si prouocatur à socio, vt § com muni diuidundo. l. sed & si. & supra de iure dot. l. cum in fundo, § penult. & facit ad primum responsum. sup. titu. 2. cum in fundo. 4. si fundus.
r *Ad hæredem.*] id est in legatis forte, vt sup. de alie. iud. muta cã fac. l. ex hoc, §. sed hæredem.
s SI maritus. In seruitutem.] priuati hominis.
t *Verius.*] licet matrimonium definat vt infra eodem, lege, etiam in principio.
u *Peruenerit.*] marito seruo pœnæ facto.
x *Soluendo.*] & quia est idoneus, immunis est à satisfatione, vt infra si cui plus, quam per leg. Falcidiam, l. nisi. §. item. & infra, vt lega. nomine caueat. l. prima, §. si ad fiscum.
y FVndus Seruo.] dato in dotem, ita quod testator nolit ad maritum pertinere, vt supra de iure dotium. l. si legato.
z *Competit.*] quod euenit sol. matr. Accur.
a *Omnimodo.*] vt efficaciter possit petere, saltem in aliquo casu. Ioan. Vel dic secundum Azo. § ab initio: licet definat

3 † Cuiac ... ha ita restituit Duar. fundum Italicum dotalẽ maritus ne alienet inuita uxore, ac ne ipsa quidem consentiente obliget: eu autẽ de sensu huius aliquid ... Salmas. in rubric. sol. matr. num. 31.

4 † Alias, ab hærede mariti.

* De sensu huius §. ... sol. matr. n. 16.

definat competere: ex causa, vt C. de diuor. & re. l. cōsensu. §. hec nisi.

L *Ex Iulia.*] CASVS. Maritus per verba de præsenti non potest alienare fundum dotalem: neq; sponsus per verba de futuro: sed si ei datus est fundus nomine dotis futuræ, potest alienare. Viuianus.

a *Interpretanda.*] prafiuè, facit C. de bonis quæ liberis. l. non fine. est enim hic fundus quasi dotalis per destinationem: sicut & alias per .... vt ff. de iure dotium l. si is qui in fine. Accur.

b I *Vlianus*] aliàs .... & aliàs §. Accursius.

c *Fundo.*] id est prædio rustico siue villa, vt ff. de verborum significatione l. in ... sed ff. l. prædio ... in vrbano ... ab illo: & alia quæ sequuntur, si maritus. In §. loquitur quando mariti prædium seruiebat prædio mulieris quod dedit posteà in dotem. Accur.

d *Amittere.*] id est remittere per pactum.

e *Alias.*] seruitutes.

f S *Ed nec competit.*] ex remissione, quæ fuit constante matrimonio. Accur.

g S *I maritus. Acquisierit.*] emendo.

h *Fundum.*] dominantem Accur.

i *Tractabit.*] iudicio de dote constante matrimonio. Accursius.

k *Dantur.*] sic & aliàs supra, de eo per quem factum erit. l. si in princip.

l *Fundus.*] dominans.

m *Amissa.*] cum ipsa prauentione perdatur seruitus, non postquam peruenit.

n *Reddi.*] vt sup. de iure dotium, lege, cū in fundo, in fine primi respon.

o V *Ir in fundo.*] vel quia hoc voluit testator: vel quia mulieris impēsa vetus oliuetū erat succisum, & nouum repositum: aliàs legata dotis non continerentur: sicut nec vsuræ, vt ff. de dona-

In hāc lege Iusta. vi Alc. ab Alc. lib. 4. genia dier. c. 8. & ibi mira de fundo dot.

1 † *Inclusa ....*

Caius lib. 11. ad edictū prouinciale.

LEX IIII.

Ex Iulia * quæ de dotali prædio prospexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare; plenius interpretanda [a] est ut etiam de sponso idem iuris sit, quod de marito.

Vlpianus lib. secundo de omnibus tribunalibus.

LEX V.

IVlianus [b] libro decimo sexto Digestorum scribit neque seruitutes fundo [c] debitas posse maritum amittere [d] neque ei alias [e] imponere.

Idem libro 5. de adulterijs.

LEX VI.

SEd nec libertas seruitutis Vrbano prædio dotali debitæ competit: [f] ne per hoc deterior conditio prædij fiat.

Iulianus lib. 16. Digestor.

LEX VII.

SI maritus fundum Titij seruitutem dotali prædio debentem acquisierit [g] seruitus confunditur: sed si eundem fundum [h] Titio reddiderit sine restauratione seruitutis, hoc marito imputabitur [i] ideoque 1 † eodem alienato postea fundo, eadem Titio non redintegratur seruitus & hoc casu maritus litis æstimationem præstabit. Quod si maritus soluendo non erit: utiles actiones aduersus Titium mulieri ad restaurandam seruitutem dantur. [k] Sed cum vxor fundum cui prædia viri seruitutem debeant, in dotem dedit: fundus [l] ad maritum peruenit amissa seruitute, & ideo non potest videri per maritum ius fundi deterius factum. [m] Quid ergo est? officio de dote iudicātis continebitur, vt redintegrata seruitute iubeat fundum mulieri vel hæredi eius reddi.

N P.

Alphenus lib. 3. Digestorum a Paulo epitomatorum.

LEX VIII.

VIr in fundo [o] dotali vxoris rogatu oliuetum succiderat, ad 2 † hoc, vt nouellum reponeret, posteà vir mortuus erat, & vxori dotem legauerat. 3 † Ligna, quæ ex oliueto excisa essent, oportere reddi mulieri, vel eius hæredi 4 † respondit.

Africanus libro octauo Quæstionum.

LEX IX.

SI marito debitori fundi, [p] id quod debebat, 5 † dotis mulier promiserit, dotalem fundum effici. Quòd si ei promittat, [q] qui fundum aut decem debuit, in arbitrio esse mariti [r] quid 6 † in dotem sit. Quòd si Stichum aut fundum debuerit marito, & quod debet, doti ei promiserit, Sticho mortuo fundum in dotem [s] esse. His consequens esse ait, ut Cornelianum aut Sempronianum fundum deberi, id quod debet, doti promissum sit, utrum eorum dotalem esse malit, hunc dotis esse. 7 † Planè vtrum velit alienatum, 8 † alterum alienare 9 † non posse, si tamen alienatum 10 rursus redimat, adhuc in eius potestate esse, an eum quem retinuisset, aliena re 11 † velit.

Paulus lib. quinto Quæstionum.

LEX X.

ERit ergo potestas legis ambulatoria: [t] * quia dotalis [u] fuit obligatio. [x] Nunquid ergo ēt illo nondum redempto, [y] alterum quoq; alienare possit, quia pōt alterū redimere? an hoc non dēt recipi, vt nullus in dotem sit? Certè ex post facto videbitur rectè alienatus, illo postea redempto.

Africanus libro octauo Quæstionum.

LEX XI.

QVòd si fundus in dotem æstimatus datus sit, vt electio esset mulieris, negauit alienari fundum posse, [z] quòd si vt 12 † arbitrio mariti sit, contra esse.

ff. Vetus. mmmm 3

tionibus inter vir. & vxorem, vbi vsuras. Accursius.

S *I marito.*] CASVS. Sex dicit hæc lex de plano & duæ sequentes continuātur cum ista. Viuianus.

p *Fundi.*] sui proprij viri tempore promissionis facta pro dotali alioquin secus est vt ff. de iure dotium. lege, si sponsalibus. §. si mulier. & ff. eod. titulo, l. si nuptura. §. si fundum. & ff. eo. l. si dotale. §. dotale. Azo.

q *Promittat.*] scilicet, dotis esse quod debet. Azo.

r *Mariti.*] quia & prius erat in suo arbitrio quod solueret, vt ff. de iure dotium lege, plerumq; in fi. Accursius.

f *In dotem.*] quia iste remanent in obligatione, & ff. de contrahenda emptione, l. si in emptione. §. pen.

t E *Rit Ambulatoria.*] scilicet. & defunctis, vt ff. tit. t. l. cum hic status § oratio. in fi. Accur.

u *Dotalis.*] id est fundus in dote sub alternatione.

x *Obligatio.*] scilicet ambulatoria. Accurs.

y *Redempto.*] interim ergo non tenet alienatio quia infirmatur postea ut hic subijcit. sic & aliàs in Authē de non alien. § bo. antem pinso-... collatio... ff. de sol l. qui res. in ff. j. respon.

z Q *Vòd si fundus. Posse.*] vt C. de fūdo dotali. l. j. cū possit eligere mulier qd vult, vt ff. de iure dotium lege, plerumque. in fine. Accursius.

Etiam.

2 † *Fl. desit, ad.*

3 † *Fl. ita ligna artem.*

4 † *Fl. desit, vel eius hæredis.*

5 † *Fl. dat.*

6 † *Fl. quid in eo.*

7 † *Fl. desit, hunc ... ελ...*

8 † *Fl. alienaturum.*

9 † *Fl. alienare.*

10 † *Fl. alienatum.*

11 † *Fl. alienari.*

* *Idest, impedimento, & in sponso, vt, & ex suprema ... voluntate dicitur.*

12 † *Fl. desit, vt.*

T *Tram*] CASVS. Maritus, qui fundum habebat in dotem, actus est seruus hominis, licet matrimonium finiatur seruitute superueniente, tamen adhuc prohibetur alienatio fundi. Viuian.

a *Dirempto matrimonio*]Pone exemplum vt ff. eo. si maritus fuerat, ut in prin. ipsa: sed si est dotale, sol. manet hic dicit ergo adhuc non debet vsucapi: vt in eod. l. si fundum. Sed contra de iure dot. l. in req. § omnia. Sol. specialiter est vt sol. matrim. vsucapiatur contra mulierem: quia & aliud pro ea inducitur specialiter, vt eo constante possit vendicare: vt ibidem dicitur. Vel ibi intelligitur aestimatus quas vendicat mulier cum maritus non sit soluendo: quae cum non sint dotalia, vsucapiuntur. hic autem non sunt aestimata. Vel non est contra si ponas casum ut dicimus.

b D*Otale prædium Vrbanum*.]id est quod l. in vrbe est.

c *Rusticum*]id est quod est in villa rusticus circundatum; licet sit aedificatum, ut hic subijcit, ad oc. &c. sed in propria significatione vrbanum dicitur illud aedificium vt ff. de verbor. signif. l. vrbana prædia.

d *Continetur*]vt ff. de leg. j. l. plane § si. & facit sup. de transact. l. cum his § arbitratu.

e *Cum dominium*]aut in causa est vsucapionis: nam qui potest vsucapere de iure prescriptionis domini est vt Instit. per a. § alienatio autem. Accursius.

f *Præstabatur*]licet alias priuilegiu dotis hæredi non detur: vt C. de priu. do. l. j. S. d quod si matrimonium nullum fuit, putabatur tamen ab vtr. q. parte contrahi tamen: Respon. ibidem vide tu, arg. ff. sol. matr. l. si cum dotem § si. ADDITIO. Istud videtur verum argu. eius quod no. in l. si dotem. § si. insra sol. matri. & leg. 2. in fi. de priuil. credito. & C. qui po. in pign. ha. l. si assiduis. secundum Bal. hic.

g *Si vxore hærede Instituta*]a marito Accursius.

h *Legatus*]cuidam extraneo.

i *Non valere*]i. distinctione. l. d Vlpianus statim distinguit sed si totus, &c. Accursius.

k *Posse*]dicitur totum posse retineri quia id soluto legato tantum remanet in hæreditate, quid tunc valor: vel soluta aestimatione fundi legati totus fundus remanet. Accursius.

l *Vindicari*]de hæreditate, si modo aliqua pars, &c. vt subijcit.

m *Remanere*]vt non valeat legatum. Tu intellige hoc propter quartam quam retinet, vt Inst. ad le. Falcidiam § si aut. Item intellige quod mulier vult esse hæres non alias, sicut in accipiendo legatum & relictum pro fundo dotali: vt ff. de leg. 2. l. cum pater § qui dotalem. Accur.

n *Quantitati*]etsi hæc mulier hæreditatem adierit, non tamen sibi præiudicat ad solidum legatum præstandum, quasi non teneat relictum eius rei, quæ alienari non potest sed arg. ff. de leg. 2. d. l. cum pater § qui dotalem sibi si accepit legatum quæ lequale, mulier præiudicat sibi. Sed ibi constabat, quod tunc erat legatum quia tunc vel ius in legato, hic in hæreditate, prima verior.

o S*I nuptura Titio tradidisset*]hoc si maritus alij iussit tradi, in quem voluit transferri dominium, vt ff. de iure dotium, l. et si alij. Quid ergo si ideo iussit tradi, vt accipiendi quæratur dominium? Resp. ex legatione facta duo actus interuenire intelliguntur: vnus in persona mariti, alius in persona extranei, quæ est inutilis quia fundus dotalis non potest alienari.

p *Propter vxorem*]si ei competit, vel competitura est actio, vt ff. eod. l. fundus.

q *Peruenerit*]vt ff. eod. l. prox. § dotale.

r *Dotalis*]Sed contra videtur supra de iure do. rum l. j. Sol. vt ibi.

s D*Otale*]Præcedit donatione sponsalitia & casus, vt ante nuptias pos sidet marito futuro epistolam misit, in qua significabat se fundum in dotem dare marito viro recusans eum habere in dotem, & volens eum habere ex donatio. epistolam vnam ire misit, in qua petijt, vt vxor eum sibi donaret propter nuptias. sed mulier fragilis sexus consentit de quo propter actum suum actionem de dote sua non habuit. Accursius.

t *Retinuit*]post quam mulier sibi donauit.

u *Ex pacto*]nudo scilicet pactum. Azo.

Papinianus libro singulari 1 † de adulter.

LEX XII.

ETiam 2 † dirempto matrimonio a dotale prædiū esse intelligitur.

¶ Soceri 3 † voluntas in distrahendo prædio dotali nulla est.

Vlpianus libro quinto de adulterijs.

LEX XIII.

j DOtale prædium accipere debemus tā vrbanum b quàm rusticum: c ad omne enim ædificium lex Iulia pertinebit.

¶ *Prædij* appellatione etiam pars continetur. d Proinde siue totum prædium in dotē sit datum, siue pars prædij, alienari non poterit: & hoc iure vtimur.

¶ Dotale prædium sic accipimus, cum dominium e marito quæsitum est, vt tunc demum alienatio prohibeatur.

¶ Hæredi quoque mulieris idem auxilium præstabitur, quo mulieri præstabatur. f

¶ Si vxore hærede instituta g fundus dotalis fuerit legatus, h si quidem deducta legatis mulier quantitatem dotis in hæreditate 4 † habitura est: valet legatum: sin minus, an 5 † valeat, quæritur. Scæuola 6 † dicit non valere i sed si totus fundus ex hæreditate retineri possit, k solidum legatum deberi: & si non totus, sed aliqua pars ex eo vendicari l possit: si modo aliqua pars ad dotem supplendam desit, id duntaxat ex eo apud mulierem remanere m ait, quod quantitati n dotis est.

Paulus libro tertio de adulterijs.

LEX XIIII.

SI nuptura Titio voluntate eius fundum dotis nomine Mæuio tradidit: dos eius conditionis erit, cuius esset, si ipsi Titio fundum tradidisset. o

¶ Si mulieris nomine quis fundum in dotem dederit: dotalis fundus erit, propter vxorē p enim videtur is fundus ad maritum peruenisse.

¶ Si fundum alienum mulieri debeat maritus, cumque mulier ei dotis nomine promiserit, in pendenti erit; & tunc fiet dotalis cum ad eum peruenerit. q

¶ Si fundum legatū sibi dotis causa mulier repudiauerit, vel etiam substituto uiro omiserit hæreditatem, vel fundum.

Papinia. lib. 3. Responsorum.

LEX XV.

ij DOtale s prediū, cuius vir possessionem retinuit: t post literas ad vxorem missas 7 † quibus dotis non fore prædium declarauit in matrimonio defuncta muliere, virum retinere placuit; quia mulier actionem ex pacto u non habuit.

Quæ prohibentur alienari: & præscribi prohibentur r & causa alienationis interueniens præscriptionem iam cœptam non interrumpit. Bartolus.

1 † Fl. li. s.

2 † Fl. etiā si dirempt.

3 † sed mulieris etiam hodie non.

4 † Fl. id hæreditatem.

5 † Fl. an non valeat.

6 † Fl. Scæuola & simile totus sed vel. is qua pars ex eo vendicari p. s. si modo ea desit... & satis fit legis... la certe si non totus, sed aliqua pars ex eo vendicari possit. modo, &c.

7 † Fl. missas suas.

Triphonius libro 11. Disputationum.

L E X XVI.

SI fundum, quē Titius bona fide possidebat & 1 † longi temporis possessione poterat sibi quærere, mulier vt suum marito dederit 2 † in dotem, eũq; petere neglexerit vir, cum id facere posset, rem periculi [a] sui fecit. Nam licet lex Iulia, quæ vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiusmodi [b] acquisitionem: non tamen interpellat eam possessionem, quæ per longum tempus fit, si antequam constitueretur, dotalis fundus iam esse cœperat. [c] Planè si paucissimi dies ad perficiendam longi temporis possessionem superfuerunt: nihil erit quod imputabitur marito. [d]

Marcellus libro 3. † 7. Digestorum.

L E X XVII.

FVndum dotalem maritus vendidit, & tradidit. Si in matrimonio mulier decesserit, & dos lucro mariti cesserit: fundus emptori auferri non potest. [e]

Iauolenus lib. 6. ex posterioribus Labeonis.

L E X XVIII.

VIr in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerat, diuortio facto, quæritur, marmor qd cęsum sit 4 † neque exportatum est, cuius sit, & impensas in lapidicinas factas mulier, an vir præstare debeat. Labeo marmor viri esse ait: cęterum viro negat quicquam præstandum esse à muliere, quia nec necessaria ea impensa esset, & fundus deterior esset factus. [f] Ego non tantum necessarias, sed etiã vtiles impensas præstandas à muliere existimo, [g] nec puto fundum deteriorem esse, si tales sint lapidicinæ, in quibus lapis crescere possit.

¶ Si per mulierem [h] mora fieret quo minus æstimationem partis fundi viro solueret, & fundum reciperet, cum hoc pactum esset: 5 † fructus interim perceptos ad virum pertinere ait Labeo. Sed 6 † puto potius pro portione fructus virum habiturum, reliquos mulieri restituturum: [i] quo iure vtimur.

SI fundum.] CASVS. Mulier nudè quendam induxit vi tum in permissione sui fundi: quem tamen alius possidebat emptũ 200. a non domino, & præscribebat: negle xit vir vendicare, ita quod completa est præscriptio à possidente: quæritur vtrum sit in periculo? & dicit q sit. Secundo opponit aliquis q non præscribitur, & sic alienetur fundus dotalis. Sed respon. licet Iulian. prohibet si de nouo inciperet præscriptio, non tamen prohibet antea inchoatam. Tertio excipit casum à prima generalitate, scilicet si pauci dies superessent ad complendã præscriptionẽ, quod non imputetur viro.

a *Periculi.*] quia vxori eius æstimationem reddidit: nec enim hoc solum dispendium sentit, quia mulier rem habet indotatam, quia & hoc est etiam si paucissimi dies superarant. vt hic sic huius legis. Sed quo modo fuit dotalis, cum dominium non peruenerit ad maritum, vt supra eodem, lege, dotale, §. dotale? Respond. Ioann. quia vxor induxit virum in fundum, & ita adeptus est dominium sine possessione: aliud est enim in fundum induci, aliud est possessionem dari, potest ergo secundum Ioan. dominium sine possessione quæri, & sic in legato & in fideicommisso, & qualibet alia vltima voluntate, vt instit. de leg. §. secundo. Item in donatione, vt C. de donatio. quæ sub modo. l. 1. & in l. commissaria, vt C. de pact. inter emp. & vend. l. commissoriæ: & infra de acquiren. possess. l. 2. §. sed & per eum. & idem in libero homine, qui alicui bo. fid. seruit: nam sibi possessionem cum ab illo possideatur quærere non potest, dominium vero extra duas causas resti è quærit, vt infra de acquirendo rer. dominio. l. homo liber. in fi. sic & infra tit. e. l. si vxor filio. argu. contra C. de distract. pign. l. qui prædium. & C. de probat. l. cum res. Et de hac materia dixi supra, de rei vendicatione. l. si ager. Sed quidam alij dicunt, quod dominium sine possessione non potest quæri, etiam si inducatur in fundum, & ideo dicunt hic fuisse cessam rei vendicationem, quod littera non patitur, nam tunc fundus est dotalis, argumen. supra de iure dotium. l. si sponsalit. §. fi. & præterea quomodo audent ipsi aperta fronte negare dominium sine possess quæri, cum & ipsi confiteantur quemlibet, instanter habere poss. naturalem, clandestinam nullo modo. & d non recordantur eorum, quæ dicuntur infra de vsucap. l. cum vir prædium. vbi in duobus casibus dominiũ sine possess. quæritur. Item pro nobis infra, rem ratam haberi. l. si debitum.

b *Ad huiusmodi.*] quæ fit per vsucapionem, ea incipit, si postea, secus si prius erat cœpta, vt hic subijcit.

c *Cœperat.*] in ò videtur quod sic: nam cum lex inhibeat vsucapionem, nihil proficit bona fides, vt infra de vsucapio. l. vbi lex quærit contra. Solu. non prodest ad inchoandam, vt ibi, sed prodest ad perficiendam, vt hic. argu. infra de vsucap. o. l. rerum mixtura, §. Labeo ait si homo, & supra familiæ ercisc. l. sed si vsucap. Accursius.

d *Marito.*] pone vitium ag [illegible], & succumbere, an aget de euictione. Videtur quod sic, secundum distinctionem, C. de iure dotium. l. [illegible] & hoc [illegible]

e FVndum. *Non potest.*] sic & infra de vsucapion. l. cum vir. Accurs.

VIr in fundo.] CASVS. Mulier dedit fundum in dotem, in quo fecit vir expensas centum, vt inueniret lapidicinas: inuenit, & aliquos lapides excidit, & dicit lapides viri esse, sed de expensis, an vir ab vxore recuperet: quidam dicit quod non. Alij distinguunt, vt si fundus non est deterior, quia lapides renascantur, restituendæ sunt viro, alioquin non.

¶ *Si per mulierem.*] Dic vt infra in glo. Accur.

f *Factus.*] quo ad lapidicinas, non quo ad fructus alios? vt infra solu. matrimo. l. diuortio. §. si vir, quæ est contra, nisi ibi renascantur, vt hic subijcit & d. §. si vir.

g *Existimo.*] actione mandati si voluit mulier, aliàs si vel litteras gesta est, agetur nego. gest. vt C. de rei vxo. actio. l. rem in præsenti. §. sed nec ob impensas.

h *Si per mulierem.*] pone casum. Fundum mulier dedit in dotem, in cuius parte puta vinea tantum est impensum, quanti ipsa pars fundi est, si soluto matrimonio faciat moram in reddenda æstimatione fundi, id est, expensas factas, ait Labeo maritum lucrari fructus qui ex toto agro percipiuntur, quod falsum est: illi enim tantum ad eum pertinent, qui ex ea parte percipiuntur. Nec obst. qd supra dicitur de iure dotium. l. si is qui. §. quod dicitur, nam si in partem non impediatur, quanti est pars, non desinit esse dotalis, vt ibi, aliquin contra vt hic. Vel verius retento hoc casu non oportet te dicere, quod pro aliqua parte desierit esse dotalis. Vel pone secundum M. cum pars est in dotem data, & pars alia marito est adiudicata, vt sup. de pac. do. l. cum in fundo. §. sed si fundus. Sed quare dicit cum hoc pactum. Respon. subaudiendum est, maxime. Ponitur etiam tertio modo: mulier pepigit, vt soluto matrimonio maritus reddat fundum accepta partis æstimatione quam non præstat, vnde maritus eius partis lucri facit fructus: vltima planior est.

i *Restituturum.*] hoc ergo casu restituetur impensa.

1 † Fl. desit &.

2 † Fl. dedit. i. destinauit & dotem se dare, non tamen tradidit, nam si tradens fuisset, factus fuisset dotalis, & ideo vsucapi non potuisset, nisi Gra.

3 † Fl. Marcianus.

4 † Fl. desit sit.

5 † Fl. eum.

6 † Fl. desit sed.

DE DONATIONIBUS INTER VIRUM & uxorem.

Porro matrimonium, ut non alienetur fundus dotalis, ut supra tit. prox. fuit etiam, ut donationes inter coniuges non valeant, & de hoc dicit.

Accursius.] Quod sumptum est ex Solon. legibus, ut Cuiac. in paratit. ad hunc titulum, & ut ipse arbitratur, ex leg. 12 tabul. Plutarchus autem in praecep. connubial. causam adfert, ut omnia, scilicet inter se communia esse credant.

a † Duo singularium liber quintus.

cum tale. §. fi. & infra de reg. iu. lege, non fraudantur, & neme & C. eo. l. si ex voluntate. & inf. quod vi aut clam. l. Semius, & C. de reuoc. do. l. his solis. in fi. & in Authē. de testit. & ea quae pat in vndecimo mense post mortem viri collat. 4. Sed arg. contra. ⁊. de concub. l. 1. §. qui autē.

DIGESTORVM.
SEV PANDECTARVM,
Liber XXIIII. 1†

TITVLVS I.
De donationibus inter virum & vxorem.

Donatio inter virum & vxorem est prohibita rationibus hic insertis. 2† Bald.

Vlpianus li. 32. ad Sabinum.

LEX PRIMA.

MOribus a apud nos receptū est, ne inter virū & vxorē donatio valeret. 3† b Hoc autē receptum est, ne mutuo 4† amore c inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate utentes † 5†

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX II.

NEc esset eis studium liberos potius educendi. 6† Sextus Caecilius & illā causam adijciebat, quia saepe futurum esset, ut discuterentur d 7† matrimonia si non daret e 8† is, qui posset, atque ea ratione euenturum ut venalia f 9† matrimonia essent.

Vlpianus li. 32. ad Sabinū.

LEX III.

HAec ratio & oratione Imperatoris nostri Antonini Augusti electa est. nā ita ait. Maiores nostri inter virum & uxorem donationes prohibuerunt, amorem honestum solis animis g aestimantes, famae etiam coniunctos 10 † consulentes: ne concordia pretio conciliari h videretur: 11† ne melior in paupertatem decideret, 12 † deterior h ditior fieret.

Vbi matrimonium tenet, ibi donatio est interdicta: secus vbi non tenet: quia de iuris rigore valet donatio, secus de equitate: concubinae tamen facta donatio valet. Bald.

¶ Videamus, inter quos sint prohibitae donationes. Et quidem si matrimonium legibus 13 † & moribus constat, donatio non valebit: i sed si aliquod impedimentum interueniat, ne sit omnino matrimonium, valebit donatio. Ergo si senatoris k filia libertino contra senatusconsultum l nupserit, vel prouincialis mulier ei, qui ibi maneret m 14 † contra mandata, valebit donatio, quia nuptiae non sunt. n sed fas non est eas donationes latas esse, ne melior sit conditio eorum qui deliquerunt. o Diuus tamen Seuerus in liberta Pontij Paulini Senatoris contra statuit, quia non erat affectione vxoris habita, sed magis concubinae. p Qui in eiusdē potestate q sunt, prohiben-

A] *Oribus.*] CASVS. Prohibetur donatio fieri inter coniuges, & reddit tres rationes hac lege & sequentibus duabus. Viuianus.

a *Moribus.*] idest, iure ciuili, quod moribus est receptum, ut Institu. de iure na. tu. §. et non ineleganter.

b *Spoliarent.*] ut C. de do. ante nup. l. cū multae. § sanctimus. ibi, simpliciter &c.

c *Facilitate utentes.*] aliās abutentes.

b NEc esse Destruerentur.] id est separantur. &c.

e *Venalia.*] quod est, se debet, ut C. de inu. ti stipul. l. 2.

f HAec ratio. Amorem.] Iusta, honestus amor pendet ex aio, non ex lucro: sicut dicit, ad cor respicit Deus, & facit ad hoc ⁊. de verb. obl. l. si stipulatus ita.

g *Conciliari.*] id est, reformari.

h *Discuteret.*] quod est, separetur, ut infra, quod vi aut clā.

i *Ne dit tur.* & c.

i *Valebit.*] de stricto iure, sed de aequitate aliud est, ut statim dicetur.

k *Senatoris.*] hoc est, filia sm quosdam.

l *Senatusconsultum.*] quod hodie non prohibetur, ut in Authen. ut liber de cetero, §. si quis. coll. 6. sed certe quod senator possit ducere libertam in iure Auth. sed non quod filia senatoris nubat liberto.

m *Maneret.*] scilicet mouet, & alias interest, & subaudi, & habet iurisdictionem.

n *Non sunt.*] Nec primo, nec secundo casu, ut sup. de ritu nup. l. oratione. & l. si quis officium.

o *Deliquerunt.*] ut infra de condition. & demonstratam.

p *Concubina.*] Ibi quidem non prohibetur donatio, ut ⁊. de donat. l. affectionis. & lege, donationis, nisi à milite. ut C. eodem l. 2. Item quaero an impediantur donationes contracto matrimonio per verba de praesenti ante ductionem in domum. nam secundum canones uir & uxor sunt. Azo respondet sic, argu. infra, eodem, lege, pe. Item quid si alter que uel solus donator sit matrimonium esse nullum? Respo. repetit si cos, ut infra, eo. l. cum hic status, §. sina & in fa, de leg. 1. si in ter sponsas & ponsos tenet, etiam si in domum puella est ducta, ut infra, eod. lege, inter eos. & infra eod. tit. l. cum hic status, §. si quis sponsam. Sed quid si animo putantes tunc tenere matrimonium? Respondatur repetitio cuilibet eius quod dedit. Item an hoc quod hic dicit non ualere, est contra. infra, eodem, lege, cum hic status, sic sine, ibi, ideoque, &c. Sol. hic factum contiij matrimonium nullum esse, ibi ignari. Vel dicas non esse ibi ratas prorsus, quia utiliter renucatur. Vel ibi praetor ius, hic contra ius. Vel ibi praecesserent sponsalia, hic prae. cedere non potuerunt. Accursius.

q *Qui in eiusdem potestate.*] Vt euidenter quae hic dicuntur attendas, no. quod tribus modis quis alium per potestatem contingit, uel quia ego sum in potestate tua, uel quia tu es in mea, uel quia ego & tu sumus in eiusdem potestate. si ergo aliquo istorum modorum alicuius maritum contingo, ei cuius maritum contingo, donare non possum. idem est ex parte uxoris, nam & qui eam aliquo istorum modorū contingit, marito eius donare non pōt, nullo uero istorum modorū interueniente, donatio non impeditur, ut inter socerum & nurum et. Item si l. j. qui coniuges per potestatem contingunt, inuicem sibi donare

2† Bald.

3 † Fl. donationes valeant, simpliciter, sic quae propter dicuntur donationes, nā donatio propter nuptias valet.

4 † Fl. mutuato amore inuicem spoliarentur.

5 † Fl. destituentes.

6 † Fl. educandi.

7 † aliās distraherentur.

8 † Fl. donaret.

9 † Fl. venalia.

* *Significat fabula, ut. s. mutuo amore inuicem spoliarentur.*

10 † Fl. consulentes.

11 † Fl. videretur, ut concordiam n. & benignitatem esse pretio, sed ob se quaerere, ut. &c. & contraria comparandam est. Cic. lib. 1. Off. fic.

12 † Fl. ditior.

13 † Tantum moribus legibusque, nobis confirm.

14 † Fl. manere est autem mittere, verbum militare, quod significat die serere, & accipere enim Sumen.

non possunt, ut hisce ostendit. hæc omnia secundum Io. & concor. C. eo. lege. nec inter eos. Sed contra ad primum respon. istius § infra e. lege, seruus communis, in fine. So lu. vt ibi. Accursius.

mi esse dicentur.

y *Donatio.*] in hoc casu quidem dubitatur ideo, quia vir & vxor donare prohibentur. si enim non esset donatio prohibita, non dubitaretur, quia sine dubio valeret, & hoc est nam, &c.

sunt sibi inuicem i † donare, vt puta frater mariti, qui est in potestate soceri.

¶ Verbum potestatis, non solum ad liberos trahimus, verum etiam ad seruos. Nam magis est, ut hi quoque, qui aliquo iure subiecti sunt marito, donare non possint. a Secundum hæc, si mater filio, qui in patris potestate est, donet, nullius momenti erit donatio, quia patri quæritur. b Sed si in castra eunti filio dederit, c videtur valere, quia filio quæritur, & est castrensis peculij. Quare & si filius, vel priuignus, e vel quiuis alius f potestati g † mariti subiectus de castrensi suo peculio donauerit, g non erit irrita donatio.

¶ Prohibetur igitur & vxori, nurui donare etiam is, qui est in soceri h potestate, i si modo maritus sit in patris potestate.

¶ Ab vxoris k nurusve parte prohibitum est donari viro, vel genero. Sed & his, qui sunt in eorum l potestate, si fuerit donatum, vel in quorum sunt potestate, non valebit donatio: si modo 4 † vir & socer in eiusdem sint potestate, vel vir in soceri. m Cæterum si in alia familia est maritus: n neque socero, neque ei, qui est in eius o potestate, neque ei in cuius est, donatione interdictum est. Socrui a nuru, vel contra, donari non est prohibitum, p quia ius hic potestatis non vertitur.

¶ Si seruus meus, cuius vsusfructus alienus est, donet vxori meæ ex eo peculio, quod ad me non pertinebat, vel liber homo bona fide mihi seruiens, an valeat donatio quæritur, & in libera quidem persona vbicumque 4 † admitti potest donatio. cæterum enim personæ alienationem peculij, vt donet, non habent. Nõ tantum autem q per se maritus, & vxor cæteræque personæ donare non pñt: sed nec 5 † per alias interpositas personas.

Donatio facta inter virum et vxorem non valet ipso iure: nec traditio, quæ ex ea sequitur. Bal.

¶ Sciendum autem est ita interdictam inter virum, & vxorem donationem esse, 6 † ut ipso iure nihil valeat, quod actum est, proinde si corpus sit quod donatur, nec traditio quicquam valeat. ¶ Et si stipulatus r promissũ sit, vel acceptum latum: nihil s valet. Ipso enim iure, quæ inter virum, & vxorem donationis causa geruntur, nullius momenti sunt. Si quis igitur nummos vxori dederit, non fieri eius apparet, quia nihil corporis eius fieri palam est.

Si mandato meo debitor alij soluit, mihi creditori est solutum, & a me illi: & ideo si vir mandat debitori suo, ut vxori soluat, talis solutio ipsum liberat.

¶ Sed si debitorem suũ ei t soluere iusserit: u hic quæritur, an nũmi fiant eius, debitorque liberetur. Et Celsus li. 15. Digest. scribit, videndum esse, ne x dici possit, & debitorem liberatum, & nummos factos mariti, deinde 7 † vxoris. Nam si donatio y iure ciuili non impediretur, cum rei gestæ ordinem z futurũ, ut pecunia ad te a a debitore tuo, deinde a te ad mulierem perueniret. nam celeritate cõiungendarum inter se actionum b unam actionem c occultari, d cæterum debitorẽ creditori dare, e creditorẽ uxori. f nec nouum, aut mirum esse, quod per alium accipias te accipere. g Nam & si is, qui se procuratorem tui creditoris esse simulauit, h a debitore tuo iubente, i te pecuniã k acceperit, & furti actionem te habere constat,

a *Non possunt.*] scilicet vxori.
b *Quæritur.*] iure cõmuni. Accur.
c *Dederit.*] vxor non prædia, sed res mobiles, uel se mouentes, vt C. famil. erciscun. leg. si filius. Accursius.
d *Filius.*] huius vxoris priore, & mariti.
e *Priuignus.*] idest filius huius mariti ex alia vxore, qui est priuignus huius mulieris.
f *Alius.*] ut nepos.
g *Donauerit.*] matri, vel nouercæ. Accur.
h *In soceri.*] idest patris mariti.
i *Potestate.*] ut alter filius soceri, scilicet frater mariti. vel seruus soceri.
k *Ab vxoris.*] eandẽ personam uocat uxorem, & nurum, facta relatione ad diuersas personas Azo. & ponit exemplum: ut si seruus uxoris meæ, quæ nurus est patri meo, vel etiã seruus patris uxoris meæ mihi marito donet, qui gener dicor quantum ad patrem & matrem uxoris meæ.
l *In eorum.*] mariti, uel generi.
m *Soceri.*] mulieris, s. mariti.
n *Maritus.*] per adopt.
o *In eius.*] soceri, non mariti.
p *Non est prohibitum.*] vel i. co. l. si te mnacuam. Idem in genero, & socru intelligas, quia eadem est ibi ratio, ut C. de i[illegible] ante nup. leg. si mater uestra. An idem in auo & nepote. Respon. idem, quia non tangũt se per potestatem.
q *Non tantum autem.*] quasi diceret, possumus per alios, m quæ per nos non, & est argum. contra, supra, quæ res pig. ob. poss. l. Aristo.
r *Stipulatus.*] uxori.
s *Nihil.*] imò uidetur ualere, sed reuocatur, ut inf. eo. l. si sponsus § si donationis, & § si uxor. quæ tunc constat, sed ibi sol. m. § si donationis.
t *Ei.*] scilicet uxori.
u *Iusserit.*] maritus.
x *Ne.*] idest an uxoris, uel mariti dominium esse dicentur.

a *Ordinem.*] imò ita demum si erat res in præsenti, ut sup. de rei uendic. l. hæc si res præsens sit, & sup. si certum pet. l. singularia.
a *Ad te.*] maritum. Ioan.
b *Actionum.*] idest actuum.
c *Actionem.*] idest actum, ut ponitur in Auth. hoc ius porrectum, C. de sacrosan. eccle. alibi ponitur pro administratione, ut in Auth. ut iud. sine quo suf. § iustitutandum, in si tit. col. 2.
d *Occultari.*] ut etiam alias, ut sup. de cond. ob. cau. l. qui se. ij. respon. & supra, de iur. dot. l. licet. § quoties & infra eo. l. si eum qui & in eo. l. si sponsus. § si debitor. Accursius.
e *Dare.*] scilicet dicẽdum est in hoc casu, quem sup. posuimus in princip. huius §.
f *Creditorem uxori.*] ergo in proposita quæstione intelligitur maritus fuisse dominus, & traditio tacite in uxorem collata, pro nulla habetur, nam fingitur maritum dedisse uxori, ergo nihil. si coniectura uxor propter talem acceptionem, ut in fine huius legis dicitur, & sic est contra. infra de solu. l. cum quis mihi. § 1. & inf. eo. l. vir vxori, ubi debes solutionem.
g *Accipere.*] & ita, quod quis per alium, &c. ut hic, & infra de cogn. bon. l. dedit dotem, & infra, de acquir. possess. l. 1. § si iusserim, & infra, de don. causa mor. l. quod statuliberum, in fine, & infra de fur. l. falsus. § sed si is, & C. de pac. conuen. l. ex morte, in fine, & C. ubi, & apud quem in integ. restitutio. l. fin. Accursius.
h *Simulauit.*] cum mandatum non fuisset ei.
i *Iubente.*] & te præsente, ut infra de fur. l. falsus. § etsi.
k *Pecuniam.*] ac si tu accepisses. Accur.

Memini.

3 † Bal. sup. de iur. do. l. cũ in fundo. § si fundus cõmunis, leg. ipsi in numerans uos fiducia plurali, pro eo quod dicit plu.

4 † Vl. potesta.

4 † Bal. sup. de iure do. l. cum in fundo § si fundus communis, leg. hic. si ne.

4 † Vl. not. in leg. qui per alium, de reg. iur.

4 † Flor. vbicumque.

5 † Flor. interdicta desunt.

6 † Flor. deest esse.

7 † Flor. ita

a *Momenti.*]] traditionem. Accursius.

b *Denique valere*] quod falsum est.

c *Pauperiorem.*] ecce quare pauperior fit.

d *Habere.*] si ipsam valere diximus. Ioan. sed certè imò videtur, quod talia sunt attendēda, ut infra eo. l. sed si vir. § quod legaturus, sed aliud est secundū Io. in donat. causa mor. vbi maritus fit dominus traditione facta vxori, ut hic; aliud in legato, quod non traditur statim, sed post aditam hæreditatē, sed nec actio ex testamento potest ei per mū lierē acquiri. licet in eam mihi det actionē eum, qui instituitur meo mandato, ut inf. de hære. instit. l. quidā, circa si. vel hic iā mihi erat donatum, sed non traditum, inf. autem erat donandū, secundum Ioan.

1 † Flo. desi. ait enim.
3 † l. ier. Lu 18. ait enim Iu. ianue.
* Vt f. vxori quæratur, mi. tabamē quo ritur.

SI *sponsus.*] Casus huius legis in principio est planus.

2 † Fl. desi. tra.

§ *Si maritus.*] Titius, & Berta uxor mea tenebantur mihi ad centum, quilibet insolidum, & sic erant duo rei debendi. accepti tuli mulieri animo donandi, quæritur an valeat? Et dicitur, quod neuter liberatur. Sed si Titio accepto tuli: ipse quidem liberatur, nō vxor. Secundo idē dicit generaliter, ut non possim donare vxori, neq; directè, neque per mediam personam. Tertiò dicit, quod si aliarum, &c. ad quā literam quatuor ponit exempla. Primū, qñ causa rerū est mixta, & separari non potest. Secundū, quando causa rerum similiter est mixta, sed separari pōt. Tertium, quando cā personarū pōt esse mixta, & separari non pōt. Quartum, qñ similiter causa personarū est mixta, & separari potest. De primo dicas, quod causa rerum tantum potest esse mixta, & separari non potest commode, ut si mulam maritus uxori uendiderit, & aliā ei parem donauerit, quarum neutram alicui expediat habere sine altera, ut supra, de ædili edict. l. eiusdem, § interdum, & ita tenet donatio. Secundo dic, quod cā rerum ē mixta, & separari potest, ut si uir vnam rem uxori uēdidit, & aliam ei donauit, in uendita ualet uenditio: in donata non tenet donatio. Tertio dicit, quod causa personarū est mixta, & separari non potest: ueluti cum uir vendidit uxori seruum iusto pretio, in cuius persona ualet uenditio, & eidem uxori donat eundem seruum cōtubernalē, qui ab eo separari nō potest, ualet ergo donatio in re donata, & vēditio in vendita. si autem sit persona, quæ sine offensa pietatis nō posset separari, diceretur causa personarū mixta, & separabilis, & tū donatio non ualet in donato, sed venditio in vendito, & hoc est quartum exemplum. Item aliud exemplum, quando Titius, & mulier sunt uiro duo rei debendi: nam una obligatione teneri dicuntur, & sic causa personarum est mixta, & tamen potest separari, & ideo si Titio accepto fero, ualet in eo, in muliere non. Si vero

4 † Fl. desi.

& ipsam pecuniam tuam esse. Huic sententiæ consequēs est, quod Iulianus libro 17. Digest. scribit, ait enim, 1 † si donaturum mihi, iussero vxori meæ dare 2 † nullius esse momenti. a 4 * perinde enim habendum, atque si ego acceptam, & rem meam factam, uxori meæ dedissem: quæ sententia vera est.

Iulianus lib. 17. Digestor.

LEX IIII.

IDemque est, & si mortis causa traditurum mihi iussero vxori meæ 3 † tradere nec referre, conualuerit donator, an mortuus sit neque existimandum est, si dixerimus valere b donationem, non fieri me pauperiorem, c quia si ue conualuerit donator, ei 4 † condictione tenebor: siue mortuus fuerit, rem quā habiturus eram, in bonis meis desinam propter donationem habere. d

Donatio facta a sponso sponsæ ualet & tenet, licet traditio sit facta postea constante matrimonio, dummodo a sponso ante matrimonium contractum fuerit facta traditio procuratori vxoris: secus, si a procuratore sponsi. Bald.

mulieri accepto fero, ualet in neutro, quia principale inualidum, accessorium reddit inualidum, vide tu. gl. de verbo ad verbum.

§ *Si debitor.*] vir uolens vxori donare, iussit debitorem suum vxori permittere, non valet.

Vlpianus lib. 32. ad Sabinū.

LEX V.

SI sponsus sponsæ donaturus, tradiderit Titio, ut is spōsæ daret, deinde Titius tradiderit post nuptias secutas; si quidē maritus eum 5 † interposuit: donationem non valere, quæ post contractas nuptias perficiatur. e si vero mulier eum f interposuit: iā dudum perfectam donationē, 6 † hoc est ante nuptias, atque ideo, quamuis contractis nuptiis Titius tradiderit donationem g valere.

§ Si maritus * duos reos habeat, Titium & mulierem, & mulieri accepto tulerit donationis cā, neuter liberatur, quia acceptilatio non ualet. h & hæc Iulianus libro 17. Digestorū scribit. Plane si 7 † proponas Titio acceptolatū esse, 8 † ipse quidem liberabitur, mulier vero manebit obligata.

§ Generaliter tenendum est, quod inter ipsos, i aut qui ad eos pertinent, aut quod 9 † per interpositas personas donationis causa agatur, 10 † nō ualere, quod si aliarum extrinsecus rerū personarumve cā commista sit. si separari non possit 11 † nec donationem impediri, k si separari possit,

§ *Si vxor.*] Titius mihi debet decem, uxor eius volens ei donare, mihi promittit animo donandi, & si deinde sit rem eam non tenetur, neque Titius debitor liberatur.

§ *Si donationis.*] Vxor tenebatur viro in centum, cum vellet ei donare, cōuenit eam, & passus est eam absolui, falsa exceptione opposita, ualet quidem tacitè, sed vir condicet pecuniam, ac si nō esset absoluta. Cætera sunt plana. Viui.

e *Perficiatur.*] nec per bene ... maritū ... uxori quæri potuit, cū eius non esset procurator. Secus est autem in secundo casu.

f *Eum.*] i. procuratorem ad recipiendum donum. Accur.

g *Donationem.*] alias perfecta donatio est, & alias perfectam esse donationē, s. dud dū est, videlicet donationē uxori per suū procuratorem sibi quæsito.

h *Non valet.* quia expressum est inualidū, nec ualet tacitū, ut s. de libe. leg. l. si is qui duos, & l. petitor & de ser. rustic. § 1. & l. itē sic pōt. § q habet.

i *Ipsos.*] inter uirum, & vxorem.

k *Impediri.*] veluti cū mulier extitit hēs eius, qui pro Titio apud maritum fideiusserat, absoluto reo principali a marito, quia fideiussor dē, absolutus & mulier, quæ secūdario ex persona fideiussoris ex hæreditaria causa est obligata. Tu autē latius dic, quod hæc litera exigit quatuor exēpla. Primò, qñ causa rerum est mixta & separari non potest. Secundo, qñ similiter causa rerum est mixta, & separari potest. Tertio, qñ causa personarum est mixta, & separari non potest. Quarto, quando similiter causa personarum est mixta, sed separari potest. De primo dic, quod causa rerum tātum mixta potest esse, & separari non potest cōmode, ut si vnam mulā maritus uxori uendiderit, & aliam ei parem donauit, quarum neutrā alicui expediebat habere sine altera, & ita donatio tenet, vt sup. de ædil. edic. l. cum eiusdem. § interdum. De secundo dic, quod causa rerum tātum mixta est, & separari potest, ut si ego maritus unam rē uendidi, & aliam sibi donaui, in donata non ualebit donatio, in uendita ualebit uenditio. De tertio dic, quod causa personarum potest esse mixta, & separari non potest: ueluti cum maritus vendidit uxori seruum iusto pretio, in cuius persona ualet venditio, & eidem uxori donat eiusdem serui uxorem, quæ ab eo separari non potest, ut supra de ædil. edic. l. plerumq; Cæterum si esset alia talis persona, quæ sine offensa pietatis separari potest, diceretur causa earū personarum mixta, & separari posset, & est exēplum quarti. Vel de quarto

5 † Duar. si quidem eum interposuerit maritus.
6 † Flo. esse.
* De sensu huius tex. u. de Vber. Zachardum. in Ru. C. de pa. nu. 121.
7 † Flo. si mihi.
8 † Fl. desi. esse.
9 † Flo. desi. quod.
10 † Flor. agatur.
11 † Flor. potest.

dic,

dic. quod causa personarum tantum [illegible] potest esse, mixta, & separari potest: si, ut in prædicto casu, l. quando Titius, & mulier duo rei debendi erant, quia ex una obligatione teneri dicuntur, ut inf. de duo. re. pro. l. 3. §. vbi in quo casu si Titio fuit acceptolatum, valebit quo ad Titium, licèt non ualeat in persona mulieris. potest enim ualere principale, licèt non ualeat accessorium. Quid ergo si mulieri fuit acceptolatum? tunc in neutrius persona ualet acceptilatio, vt in l. ista continetur: sed nonne tunc similiter causa personarum mixta est, ut & supra in alio casu, fuit acceptolatum? Respondeo utique: non tamen separari pôt, nam si dicas posse separari: ergo in persona Titij valere debet, quod hic negatur in persona mulieris non: sed non pôt separari, ergo debet valere in persona neutriusque, ut hic hoc §. generaliter dic. Rn. quod in isto §. dic. verum est tunc cùm qui rem illo facta est ei, vel acceptilatio, cui fieri potuit; ac ibi acceptilatio in persona uxoris, cui principaliter prospiciebat, facta est, in cuius persona ualere non potuit: ideoque nec valet in persona eius, cui secundario, vel accessoriè prospiciebatur. nam cùm principale nô tenet, nec eius accessorium. Ad vltimum pôt dari exemplû in seruitutibus in diuiduis, quia pro omnibus prædiis sufficere pôt, in quibus personarum, & rerû causa mixta est, & separari non pôt, ideo valet donatio, ut puta, si itinere constituto simul per stipulationê partim in prædio vxoris, partim in prædio Titij, & maritus per acceptilationem Titij liberauit, liberatur quoque vxor, quia fructus itineris pro parte deberi non pôt: cum iter, quod est res incorporalis, sit indiuiduum, nec separari possit, ut j. ad l. Falci. l. 1. §. si usus fr. cæterû si uxor & cû Titio promisisset, v.g. agrum, ut esset duo rei promittendi: Titio liberato nihilominus vxor tenebitur. Acc.

cætera valere: id quod donatum sit, a non valere.

¶ Si debitor uiri pecuniam iussu b mariti uxori promiserit: nihil agitur.

¶ Si uxor uiri creditori donationis causa promiserit, & fideiussorem ei dederit, neque virum liberari, neque obligari mulierem, vel fideiussorem eius, Iulianus ait; perindeque haberi, ac si nihil promisisset.

¶ Circa venditionem quoque Iulianus quidem scribit c minoris factam venditionem nullius momenti esse. Neratius d etiam 1 † (cuius opinionem non improbat Pomponius) venditionem donationis causa inter virum, & uxorem factam nullius e esse momenti ait: 2 † si modò cû animum vendendi maritus non haberet, idcirco venditio nec commentus f sit, ut donaret. Enimuerò si, cum animû g vendendi haberet, ex pretio ei remiserit: venditionem quidem valere: h remissionem autem hactenus non ualere; quatenus locupletior facta i est. Itaque si res quindecim, venierit quinque, nunc autem sit decem; quinque tantum præstanda sunt, quia in hoc locupletior videtur facta.

¶ Si donationis causa uir, vel vxor seruitute non utatur: puto amitti seruitutem. verû post diuortium k condici l posse.

¶ Si vxor, uel maritus exceptione quadam, donationis causa summoueri voluerit: factâ à iudice absolutione, valebit quidem sententia: sed condicetur ei, cui donatum est. m

¶ Concessa donatio est sepulturæ causa, nam sepulturæ causa locum marito ab uxore, vel contra donari posse constat. Et si quidem mortuum intulerit, faciet locum religiosum. Hoc autem ex eo uenit, 3 † quòd definiri solet eam demum donationem impediri solere, quæ & donantem pauperiorem, & accipientem faceret locupletiorem. Porrò hic non uidetur fieri locupletior in ea re, quam religioni dicauit. nec moueat n 4 † quenquam, quòd emeret, o nisi à marito accepisset. nam & si pauperior ea fieret, nisi maritus dedisset, non tamen idcirco fit locupletior, quod non expendit. hoc 5 † & illa suadet, & si uxori maritus sepulturæ causa donauerit: ita demum locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur p cæterum antequam fieret religiosus, donantis manet. Proinde & si distraxerit mulier, manet locus donatoris. Secundum hæc, si uxori suæ monumentum purum maritus magni pretij donauerit: valebit donatio, sic tamen, ut cum sit religiosus, valeat. Sed & si ipsa fuerit illo illata: licet morte eius finitum est matrimonium: fauorabiliter q tamen dicetur locum religiosum fieri. Proinde & si maritus ad oblationem Dei vxori donauerit, uel locû, in quo opus publicum, quod promiserat facere, uel ut ædem publicam dedicaret, fiet locus sacer. Sed & si quid ei donetur, 6 † vt Deo detur, vel consecretur, nec dubium, quin debeat valere. Quare & si oleum pro ea in æde sacra posuerit, valet donatio.

¶ Si maritus r hæres institutus repudiet hæreditatem donationis causa; Iulianus scripsit libro. 17. Digestorum donationem valere. neque enim pauperiorem 7 † fieri, qui non acquirat, sed quod patrimonio suo

a *Donatum sit*] scilicet vxori.
b *Iussu*] mariti volentis vxori donare. Accur.
c *Minoris*] hic principaliter intendebat donare, secus

si venderet: quia tunc valet, nisi in eo quod donauit, ut [illegible] quis, &c.
d *Neratius*] corrigendo cum distinctione, dû hic principaliter donare intendebat, secundum Iul. Accur.
e *Nullius esse momenti*] ut supra de contrahen. emptio. si quis donationis.
f *Commentus*] ut supra ad Vell. [illegible] l. vlt. vxori in fi. Sed nunquid in dubio præsumitur donationis câ factû? Respon. non, arg. supra de [illegible] cum maritus. Accur.
g *Animum*] ut j. eo. l. sed si uir ex lana. & si duo.
h *Valere*] j. eo. l. quod aût, §. si maritus. j. de l. sed si uir, § si vxor, & l. vir vxori. Sol. hic ab initio vendidit ptio vero, licèt postea remiserit. ibi verò ab initio vendidit pro minori. Acc.
i *Facta est*] locupletior, ut supra de petit. hæré. l. sed & si lege. §. sed & si res minoris. Sed contra, j. eo. l. quod aût, §. si maritus. Sol. vt ibi Accur.
k *Post diuortium*] sed & ante potest, sed post diuortium sit reuocatio, ut j. eo. l. à marito. & j. eo. l. si communi, & l. sed interim § si maritus uxori. Accur.
l *Condici*] vbi enim donationis causa interuenit cû alia, quæ per se sola sufficeret ad acquirendum, sic quidem alienatio, & amissio seruitutis, & liberatio ex sententia oritur, sed repetitur, vt hic & j. proxi. §. vbi uerò sola donationis causa ipso iure nihil ualet, qd agitur, vt j. eod. l. 3. §. Sciendum, quæ est contra.
m *Cui donatum est*] speciale est aliás contra: vt supra man. l. si fideiussor, § in omnibus, & facit qd not. sup proxi. §. Accur.
n *Nec moueat*] in eo. uerbum non esse vr, quod debeamus mouere, ut j. de solu. in pupillo, §. si contra. Sol. aliud est in pupillo, qui certat de lucro captando, aliud in uiro, & in uxore, inter quos, [illegible] donatio non amatur. ob [illegible] [illegible] ut j. eo. l. [illegible] quod. § si quis.
o *Emeret*] i. emisset.
p *Humatur*] similiter si fuit ius, & desinit esse, ut j. eo. l. quod autem, & in [illegible]
q *Fauorabiliter*] scilicet ratio [illegible] de eius cui donatum, donatio [illegible] C. [illegible] marito. Accur.

1 † El. autem.

2 † Flor. dedit. [illegible]

3 † Fl. amit.

4 † Flor. moueat.

5 † Flor. haec & illud suadere, si vxori.

6 † Fl. vt det. & detur, vel consecretur.

* Hoc uid. Io. Annib. in naturali. et in numero 229 de usucap.

* Itineris s. scitus pro parte deberi nô potest, vt in indice tract. in uer. seruitus. uti [illegible]

* Hic vide Io. Bap. C. in ss. legat. num. 52 de leg. 1. & Io. Anni. in l naturaliter, nu. 13 de usucap. Vide [illegible]

Mela ait, id obseruandū a 1 † esse, cum ex contrario conuenire possit: vt si minoris venierit: ipsa debeat.

¶ Si pacta sit mulier, vt siue pluris, siue minoris fundus æstimatus venierit, pretiū quāti 2 † res venierit, in dotem sit: stari 3 † eo pacto oportet. Sed si culpa mariti minoris venierit: & idipsum mulierem consequi.

Iulianus li. 17. Digestorū.

LEX XIII.

Item si non venierit, æstimatio b præstari debebit.

Pactum per quod efficitur deterior dotis conditio, non valet: secus si fiat melior. Bald.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XIIII.

De die reddendæ dotis hoc iuris est, ut liceat pacisci c qua die 4 † reddatur: dum ne mulieris deterior conditio fiat 5 †

Caius lib. 11. ad edi. proui.

LEX XV.

Idest, ut citeriore die reddatur.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XVI.

Vt autem lōgiore die 6 † reddatur dos, conuenire non potest d non magis quā ne omnino reddatur.

Procul. li. 6. ? † ἐπιστολῶν.

LEX XVII.

Atilicinus Proculo suo salutem. Cum inter virū & vxorem e pactum conuentum ante nuptias factum esset, vt quibus diebus dos data esset, eisdem diuortio facto redderetur, post quinquenniū quam nuptiæ factæ sunt, vxor viro dotem dedit: diuortio facto, quæro vtrum quinquennij die vir uxori dotem reddet, 8 † an statuto legib. tēpore? Proculus respondit, Quod ad diem reddendæ dotis attinet pacto existimo meliorem cōditionem mulieris fieri posse, deteriorem non posse: Itaque si cautum est vt priore 9 † tēpore quam legibus constitutum est, reddatur, stari ei 10 † pacto debere. si vt longiore, nec valere id pactum conuentum. Cui 11 † sententiæ conueniens est dicere, ut si pacto conuento cautum est, ut quanto serius 12 † post nuptias data fuerit, tanto serius 13 † post diuortium reddatur, si priore 14 † tempore quam in reddenda dote constitutum est, data sit, valere pactum conuentum: si longiore, non valere.

Iulianus lib. 18. Digest.

LEX XVIII.

Licet manente matrimonio non possit inter virum & vxorem conuenire, vt longiore die 15 † dos reddatur: post diuortium tamen, si iusta causa f conuentionis g fuerit, id pactum debet custodiri.

Alphenus libro 3. Digestorum a Paulo epitomatorum.

LEX XIX.

Aliud est h si pater pro filia dotem promisit, vt annua, bima, trima, quadrima, quinto anno dos à se i redderetur, k & conuenit vt iisdem diebus soluto matrimonio dos redderetur, hoc enim pactum l ita valet, si patri filia hæres extiterit, & interueniente ea pactum conuentum fuerit.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX XX.

Ob res quoque donatas 16 † vel amotas, vel impensas factas, tunc facta pactio m valebat, idest post diuortium.

¶ Si extraneus de suo daturus sit dotem, quicquid vult, pacisci (etiam 17 † ignorante muliere n) sicut & stipulari, potest. legem enim suæ rei dicit. postquam vero dederit, pacisci consentiente muliere debet.

¶ Si conuenerit, ne a muliere, neve a patre dos petatur, hæres non habebit o exceptionem. Sed si conuenerit, ne manente matrimonio viuo patre petatur, mortuo patre statim exigitur. etsi non pe tierit maritus, tenebitur huius culpæ nomine, si dos exigi potuerit: p nisi forte ante diremptum sit matrimonium, quam facultatem petendi q haberet. r

Si esset vtile mulieri, pecunia in dotem promissa potest in corpus, vel in speciem commutari. h. d. ista no. l. Baldus.

Iulianus libro 17. Digestorum.

LEX XXI.

Si mulier dotis causa promiserit certam summam, & pro ea pecunia 18 † mancipia s in dotem dederit ea conditione, ut periculo t eius essent, etsi quid ex his natum esset, ad eam per-

a *Obseruandum.*] vt argu. sup. de contrahen. empt. l. hæc venditio. §. si. Accur.

b *Item si æstimatur.*] quia fuit æstimatus. Accur.

c *De die. Pacisci.*] vt sup. de pactis, l. insigentium. § ut puta.

d *Vt autem. Non potest.*] vt supra de pac. l. si vnus. § pactus. in fine. Accursius.

e *Atilicinus. Virum.*] sed cum patre potest, ut infra eod. l. aliud. Accur.

f *Licet. Scilicet causa*] idem tamē credo & si ante nuptias sint in facto, l. quæ ... lex tamen superior Attilicinus, dicit contra: scilicet q ante factum non ualet: sic enim dicit, ante nuptias. Sed dic q fuit collatum in tempus matrimonij, ut C. de don. ante nup. quod sponsæ & l. j. & secundum hoc puncta ibi, reddatur: hæc glo. exigit quod ibi punctus non reddat.

g *Conuentionis*] vt paupertatis mariti.

h *Aliud est.*] dictum est sup. l. proxi. filiā nō posse longius tempus apponere, quam lege statutum est in dote illi reddenda. aliud est si pater, &c. & sic continuatur cum supriore.

i *A se.*] scilicet patre.

k *Redderetur.*] id. & daretur, ut inf. de verbo. significa. l. verbum reddendi.

l *Pactum*] scilicet de contrahen. matr. nec enim sine eius consensu contrahi potuit. si autem dicas de reddenda dote, sub audias maxime, nam etsi non interuenisset si tamen hæres esset, ei noceret: sicut patri. ut sup. eodem, l. cum do.

m *Ob res. Pactio*] alias donatio, & alias pactio: & tunc, i. post diuortium, ut hic subiicit, & supra eodem, l. si cer. secundum eum fe... ium.

n *Muliere.*] vt sup. eo. d. m l cum dos. § j.

o *Habebit.*] cum iure ... pactum personale. Accur.

p *Potuerit.*] vt supra de iure do. l. si extraneus. Accur.

q *Petendi*] idest, ante quam pater decederet.

r *Haberet.*] & hoc habet etiam sup. eod. l. si pater. tunc enim non fuit in culpa exigendi: & ideo non tenetur, ut inf. soluto matrimonio l. Si ... uis. & sup. de neg. gest. l. sin autem Sol. iuris. § si pecuniæ.

s *Si mulier. Mancipia*] ea pecunia æstimata.

t *Periculo*] s. mulieris. Accur.

2 † *Plur. fere mandum, cū & ex contra.*

2 † *Fl. quam...*

3 † *Flor. eo.*

4 † *Retradatur.*

5 † *Flo. fiat.*

6 † *Flor. Solutur.*

7 † *Fl. ...*

8 † *Flo. redditur.*

9 † *Flo. priore alias. Vt propinquis...*

10 † *Flo. stari ei debere.*

11 † *Flor. ...*

12 † *Duo fere quoque & post nupt.*

13 † *Fl. desit, serius.*

14 † *Flor. si priore quam in reddenda.*

15 † *Flo. dedos.*

16 † *Graeci videntur legisse ob mores, ... donatas, vel amotas, &c. Cuiac. ob ... obseru. c. 19.*

17 † *Flo. pacisci & ignorante, &c. ... parentibus.*

18 † *Flor. ... ...*

a *Prodest.*] vt supra de iure dotium. l. ita constante. Accur.

b Q*Vidam Conuenerat.*] quę cōuentio actionem non parit: nisi stipulatio ne sit subnixa: sed exceptionem tātum, ut inf. de donat. inter virum. & uxo. l. si id. §. fi. & l. si stipulata. Accursius.

c *Daret*] in alimenta.

d *Non debere.*] si se non exhibuerit Acc.

e *Confirmentur*] diuortio, si exceptio mulieri detur: cum debeant infirmari, ut ī. de don. inter virum & vxor. l. sed interim § pen.

f P*Ater mortua.*] ex his uerbis putabatur tunc demū filijs actionem competere, cum filia prædecessisset ante patrē Io.

g *Dedacta*] id est, retenta à marito. Accursius.

h *Mortem.*] hic otiebatur quęstio Ioānis. Subaudi ergo, siue ante mortē aui, siue post decedat.

i *Filijs*] scilicet quos habebat in potestate pater, & quibus erat stipulatus. Accursius.

k *Eius.*] scilicet patris.

l *Illi.*] patris filij.

m *Posse.*] vt sup. eod. l. si ita conueniat. & infra de verborum obli. l. quodcumque. §. si quis ita.

n *Mortua esset.*] viuo vel mortuo patre.

o *Titio*] scilicet filio nam ita stipulatio extraneo non potuisset.

p *Debere.*] & sic plenius ab hærede agitur, quàm a defuncto agi potuerit, vt supra de euictio. l. si per imprudentiam. §. nō mirum. & C. vt actio ab hæredib. & contra hęredes. l. j.

q S*I inter virum. Pactum est.*] tempore datæ, vel auctæ dotis.

r *Rata est.*] vt & attamen infra de conditio. & demonstratio. l. hæc conditio. §. fin. & l. si iam. arg. contra in l. cum vir. vxori.

s *Data.*] ut C. quæ res pig. obli. pos. l. si.

1 † Fl. conuenit.

tineret: stati pacto conuento oporteb it. Nam constat posse inter virum & vxorem conuenire, 1 † ut dos, quæ in pecunia numerata est, permutetur, & transferatur in corpora, cum mulieri prodest. a

Exceptio pacti conuenti non conuenit hæredi matris, qua mater ex contractu conditionis erat viro obligata, licet hæres istius matris illud pactum apposuerat de lucrando mercedem percipiendam ex fundo dato in dotem. Bald.

Idem lib. secundo ad Vrseium Ferocem.

LEX XXII.

QVidam fundum dotis causa ab vxore sua acceperat: interque eos conuenerat, b ut mercedes eius fundi uir vxori annui nomine daret: c deinde cum fundum uir matri mulieris certa pensione colendum locauerat: eaque, cum mercedes eius fundi deberet, decesserat: & filiam suam solam reliquerat hæredem: & diuortium factum erat: uir deinde petebat à muliere mercedes, quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari nō debere, d ac si inter se & uirum non conuenisset, ut hæ mercedes sibi alimentorum nomine darentur: cum futurum sit, ut quodammo donationes inter uirum & vxorē confirmentur: e nam qd annui nomine datur, species donationis est.

Conditio existens siue in uita, siue post mortem stipulationis; purificat conditionem. Bart.

LEX XXIII.

PAter, quum filiæ suæ nomine dotem daret, pactus est, ut mortua f filia uno, pluribusve liberis superstitibus, deducta g parte tertia, reliqua sibi dos, aut post mortem h suam il li, aut illis filijs, i quos in potestate habebat, redderetur deinde hoc ita fieri stipulatus est: & post mortem eius k mulier in matrimonio decesserat relictis filijs: quæsitum est, an ex stipulatione duas partes illi l petere possint? Respondi, posse m etenim uim eius stipulationis hanc esse, ut si in matrimonio mortua n esset, dos patri redderetur: perinde que habendum, ac si talis stipulatio interposita fuisset, Si nauis ex Asia uenerit, mihi, aut post mortem meam Lucio Titio o dare spondes: nam etsi post mortē stipulatoris nauis uenisset, hęredi 2 † dari debere. p

Florentinus libro tertio Institutionum.

LEX XXIIII.

SI inter uirum & vxorem pactum est, q ut certa pars dotis uel tota ob unum, vel plures liberos interuenientes retineatur: etiam eorum liberorum nomine, qui ante nati sunt, quàm dos daretur, aut ampliaretur, cōuentio rata est; r nam sufficit eos ex eo matrimonio nasci, in quo dos data s est.

Vlpian. lib. 1. Responsorū.

LEX XXV.

QVi de 3 † reddenda dote, si data fuisset, mortua in matrimonio filia, conuenit: t eum 4 † de non petenda quoque dote respondi 5 † uideri conuenisse; ac patrem pacti conuenti exceptionem nactum, ad hæredem suum transmisisse.

Papinianus libro quarto Responsorum.

LEX XXVI.

INter socerum & generum cōuenit, vt si filia mortua superstitem anniculum filium habuisset, dos ad virum pertineret; qd si uiuente matre filius obijsset, vir dotis portionem u vxore in matrimonio defuncta retineret; mulier naufragio cum anniculo filio periit. Quia verisimile videbatur ante matrē infantem x periisse, uirum partem y dotis retinere placuit.

¶ Vir dotem, quam ex pacto filiæ z noīe retinere potuit, si lapsus errore non retinuit, a filiam, quæ patris sola, matri pro parte hæres extiterit, apud arbitrum b diuisionis non improbe dotis pperā

t Q*Vi de reddenda Conuenit*] socer cum genero, vel cum vxore, scilicet si ita fecerit: hoc enim ipso qd gener ita se obligat de reddenda dote si ei data esset, videtur permisisse patri ne daret: & ita fecisse pactum de non petendo. & facit inf. si quis omissa causa testam. l. si quis sub conditione. Accur.

u I*Nter socerum. Portionem.*] scilicet dimidiam.

x *Infantem. Periisse.*] vt infra de reb. dub. l. si mulier sed quid de pubere filio sic mortuo? Respond. contra: quia prius mater mortua esse præsumitur, vt ī. de reb. dub. l. cum pubere. Item nunquid eadē quæstio & distinctio seruatur in patre & filio simul mortuis? Respond. sic. inf. de reb. dub. l. qui duos. §. cum in bello, & §. si Lucius. aliter si sint pares illi, qui sic moriuntur: quia pariter mortui præsumuntur, ut ī. de don. cau. mort. l. si hi qui inuicem. Accur.

y *Partem.*] non totam.

z *Filiæ.*] communis.

a *Retinuit.*] scilicet, hæredibus mulieris restituit, vel ipsi mulieri. Accur.

b *Arbitrum.*] corā quo materna diuiditur hæreditas, non paterna: quia eam solam habet, vt hic dicitur.

Matri

2 † Fl. hæredi debere.

3 † Fl. Q.S.

4 † Fl. idem.

5 † Fl. dos R. respondi.

1 † Fl. deest, matri.

a *Matri.*] quę diuertit, & valuit pactum, vt no. supra eodem, l. secunda Vel si non habes matri, dic p eius hæredibus restituit totam. Accur.

b *Constitit.*] videtur q ignorantia proprij facti toleretur: & sic est argumen. contra infra pro suo. l. fina. Accursius.

c *Id actum.*] posito enim quid iuris, sit in vno de contrarijs, & in opposito, quid iuris sit intelligit. sed arg. contra cap. manda. l. qui mutuam. §. respon.

2 † Fl. inest, vt heretur: atque ideo: Vnde fin fa huius § ut apud Fort. Ge.. in l. legitima, nu. 40. supra de pac.

3 † Fl. centurio. vide Ant. Aug. lib. 5. c. 7.

4 † Aliàs mo rabatur.

5 † Flo. filia eu pro se dotem.

d *Separabitur.*] à genero, vel non separabitur ab ea, quæ fuit prius cõstituta: quoniam idem iuris sit in vtroque, vt argu. infra de lega. 1. l. si ex toto in princip. & in fratde auro & argen. laga. l. cum aurum, §. fina. in fine, & C. de iure dotium, l. etiam si non. in fi. & sup. de iure dotium, l. 4.

e *Ad literas.*] quibus voluit mulierem ad se peruenire. Accursius.

f *Centurio.*] sub quo maritus forte militabat.

g *Petit.*] petitio hæc à principe, vt C. de re mil. l. quicumque. vel hic ipse non misit p ea. Accur.

h *Competat.*] ideo fortè, quia nudum pactũ fuit.

i *In factum.*] vt supra de donat. inter virum, & vxor. l. si quis pro vxore. Accursius.

k *Puellæ.*] agnatus, scilicet vel alius, quẽ hæredem fecit, non filius: quia filium nõ habebat.

l *Pecuniã.*] sed quid si hæres puellæ pecuniam non soluit matri, sed eam apud se habet? Respond. non repetit maritus: quia si puella fecit inutilem stipulationem, quę directo non valeat secundum lo. tamen habet vtilem actionem, ut & C. de rei vxo. act. in princip. argumen. sup. eodem. l. cum dos. quod not.

6 † Fl. contrahendo ne dotem ab ea p tat maritus. Gra. ...

m *Pecunia.*] ... esset soluta.

n *Dari.*] i. reddi.

à patre matri n 1 † solutæ perceptionem desiderare constitit. m

¶ Cum inter patrem puellæ & generum conuenit, vt in matrimonio sine liberis defuncta filia, dos patri restituatur; id actum c inter contrahentes intelligi dẽt, ut liberis superstitibus filia defuncta, dos retineatur: nec separabitur d portio dotis additamẽti causa data, si postea nihil aliud conueniat.

¶ Conuenit ut mulier viri sumptibus, quoquo iret, veheretur, 2 † vteretur: atque ideo mulier pactum ad literas e uiri secuta, procuratoriam in qua centurio f 3 † merebat, 4 † petit: g non seruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competat: h vtilis tñ in factum i danda est.

¶ Cum 5 † pro se filia dotem promitteret, pepigit, ut si in matrimonio sine liberis decessisset, matri suæ dos solueretur: pacto filiæ nulla quæritur matri actio: si tamen hæres puellæ K matri pecuniam l dotis soluerit: ui eo contra placita petenti in dotem, obstabit exceptio.

¶ Pater, si filia nupta mortem obijsset, dotem dari n stipulatus est: o diuortio secuto, uel morte uiri soluto matrimonio, stipulationis conditio deficit. Quòd si mulier in mrimonio decesserit; ex stipulatu fisco dotis actio quæritur. Post uerum aũt diuortium renouatus nuptijs non committitur fisco p stipulatio, licet defuncta sit in matrimonio fil a: q ad primas nuptias pertinet. q

Idem libro 2. Definitionum.

LEX XXVII.

Si liberis r sublatis, s reuersa post iurgium t per dissimulationem u mulier, ueluti uænali concordia 6 † ne dotata x sit, conueniat, conuentio secundum ordinẽ rei gestæ moribus improbanda est.

Paulus libro 5. Quæstionum.

LEX XXVIII.

Quæris, y si pacta sit mulier, uel ante nuptias, uel post nuptias, ut ex fructibus fundi, quem dedit in dotem, creditor mulieris dimittatur, an ualeat pactum. Dico si ante nuptias id conuenerit, ualere pactum, eoque modo minorem dotem constitutam, post nuptias uerò, cum onera matrimonij fructus releuaturi sunt: iamde suo maritus paciscitur, ut dimittat creditorem, & erit mera donatio. z

Scæuola libro 2. Responsorum.

LEX XXIX.

Cum maritus, a æstimata prædia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus est circumscribendæ mulieris gratia, vt prędia inæstimata essent, ut sine periculo suo ea deteriora faceret, quęsitum est, an secundum priores dotales tabulas prædia æstimata remanerent, & periculum eorum ad maritum pertineret? Respondi, non idcirco id pactum de quo quæritur 7 † impediri, q in matrimonio factum esset, si deteriori loco dos a non esset; b nihilominus eo pacto admisso, c si deteriora p dia faceret, d eo 8 † ẽt noie dotis eum actione teneri.

¶ Titius mulieris nomine dotem dedit: & stipulatus est in casum mortis, & diuortij, diuortio secuto, non repetita dote, Titius decessit: mulier ex uoluntate eius hæredis redintegrauit matrimonium: quæsitum est, an ex stipulatu dotem repetere 9 † possit. Respondi, hæredem Titij si consensisset, ut ea quantitas, quam ex stipulatu consequi potuerat, reconciliato matrimonio dotis fieret: posse pacti exceptione summoueri. e

¶ Mulier de dote, quam dedit pacta est, ut si in matrimonio decessisset, fratri eius

o *Donatus est.*] scilicet pater.

p *Fisco.*] qui est hæres patris, vt j. de iure fisci l. Lucius.

q *Pertinet.*] stipulatio, vt inf. de iu. dot. l. dotis.

r Si *liberis*] mulier dedit centum in dotem, hoc pacto, vt vir lucretur dotem si ea mortua superstitibus liberis hæc mulier finxit se iratam cum viro, & ad eum redire noluit: nisi hoc pactum remitteretur: tandem remissum est. Hęc lex dicit hoc pactum non valere. Accur.

s *Sublatis*] scilicet natis, qui erant causa retinendæ dotis.

t *Iurgium.*] scilicet factum.

u *Per dissimulationẽ*] iurgij: dissimulabat enim, q cum marito iurgata esset.

x *Dotata.*] idest, ne videatur aliqua dedisse in dotem, ut ob hoc pactum marito de dote retinẽda non noceat vel prosit: & secundum hoc dicit, sublatis, i. mortuis, imò dicit indotata, i. ne dotem retinere possit vir.

y Q*Uæris.*] aliàs incipit. l. Paulus.

z *Donatio*] quæ non potest valere inter virum & vxorem, ideoq; inualida est, vt supra eod. l. si conuenerit. & supra tit. j. l. si pater. in fi. & l. dotis. j. respon. sed contra j. eo l Rębius § fin. aliàs, l. si inter. Sol. hic data fuit dos ante nuptias. sed post nuptias cõtractas fuit pactum factum donationis causa, ibi in ipsa donatione dotis facta, contracto, vel non contracto matrimonio fuit pactum initum non donationis causa: immo eo modo fuit dos minor constituta.

7 † Fl. quæritur.

8 † aliàs, eadẽ actione teneri.

9 † Fl. petere.

a C*Um maritus.* Dos.] vt sup. eo. l. si mulier.

b *Non esset.*] vt sup. eo. l. si mulier.

c *Admisso.*] quod est cum est mulieri utile.

d *Faceret.*] dolo, uel culpa. Accur.

e *Summoueri.*] Scæ-

uola

uola nõ respõdit quæstioni propositę hic, sicut aliàs plerumq; facit, f an uideatur concessisse dotem, sed respondet, q ex quo constat matrimonio, uidetur redintegrare dotem, ut argum. sup. de iure dotium. l. dotem, & l. stipulatio. & C. de nup. l. si ut proponis. Accur.

a *Decedens.*] duobus hæredibus institutis.

b *Manumisit*] idest, reliquit libertatem.

c *Fratri teneatur.*] si ergo non est uoluntas mutata. Et sic est contra, infra de dote prælega. l. Seia. in fine 1. respon. ubi dicit, quod siue mulier est passa animo donandi stipulari amicum, uidetur donatio causa mortis, & ideo potest reuocari, siue non animo donandi, & tunc reuocat, ut uult. Sol. secundum Ol. ibi dicit posse commutare, scilicet expresse, hic uerò non posse, scilicet tacitè, uel ibi et[a] uoluit uti ministerio dumtaxat in uno articulo, hic autem uoluit donare: in quo casu subdistinguitur, uoluerit donare cã mortis, uel inter uiuos, si cã mortis, poterit mutare, ut ibi in alio articulo. alioquin minimè, ut hic, & infra de legatis tertio, l. cũ quis. § nuptura. & C. de iure do. l. 2.

d *Etiam hæredes.*] quicumq; illi sunt, qui debent seruos ab ipso fratre redimere, & manumittere, & pro rebus legatis æstimationem præstare ipsi marito, siue alii legatario. Rogerius, & ideo non uidetur uoluntatem mutasse, quam primo habuit ut fratri redderetur & facit supra tit. 1. l. si mulier § si. Accur.

redderetur: isque in eum casum stipulatus est: mulier quasdam res dotales decedens a marito legauit & aliis: quosdam ex dotalibus seruis manumisit: b quæsitum est, an maritus earum rerum 1 † nomine, quas legauit mulier, & seruorũ quos manumisit, fratri teneatur. Respondit, nihil proponi cur non teneretur: cum etiam hæredes d defunctæ tam legatariis, quam libertatibus obnoxii sint.

Triphoninus a † *libro decimo Disputationum*:

LEX XXX.

BAebius Marcellus e* Rębio Maryllo dotis filiæ suæ nomine centena promiserat: f & conuenerat inter eos, ne ea dos constante matrimonio sine liberis 3 † peteretur, vel si post mortem patris in matrimonio sine liberis filia g decesserit, 4 † ut dimidia dos apud Maryllum remaneret, h dimidia fratri mulieris restitueretur: i ea que etiam in stipulationem deducta erant: mortuo k Marcello, filio l & filia m superstitibus, dote uniuersa n filiæ prælegata, Maryllus nata filia diuerterat, 5 † & mulier decesserat, fratre suo, & filia o ex æquis partibus hæredibus relictis. Apud Petronium Magnum prętorem Maryllus ab hærede filio Marcelli ex dotis promissione p uniuersam dotem petebat ex 6 † coniectura, quasi inter q eos r placuisset, f nullo filiorum extante mortua muliere, partem dotis remanere apud maritum: magis ergo 7 † conuenisset t utique dotem totam esse eius si filium filiamve habuisset. u Et 8 † ex diuerso x respondebatur pacti quidem vulgaris exceptionem y etiam hæredi prosicere, sed 9 † in specie, quæ proponitur, non quasi mulieris hæres ex persona defunctæ se exceptione pacti z tuebatur: a 10 † sed ipse ille, qui etiam uiua muliere, si ab eo b dos peteretur, potuisset exceptione Maryllum, quia diuortium factum erat, summouere; eandem 11 † quoque defensionem, & post mortem sororis suæ retinebat. Itaque c placuit eum ab ea petitione absolui, d nulla ex hac sententia e fa-

e *BAebius*] CASVS. Marcellus habuit filium, & filiam quam nupsit Marylio, & in instrumento dotis centum promisit, & fecit duo pacta in eodẽ instrumento. Primum, quod hæc dos non peteretur donec haberet filios. Secundum, quod si in matrimonio decesserit sine filiis, filia dimidiam lucretur, & petat uir, & alia dimidia remaneat apud filiũ, post hoc, decessit Marcellus, instituto filio & filia æqualiter, sed ante patrẽ per fideicom. reliquit filiæ dotem prælictam. Item similiter accidit quod Maryllus habuit filiũ, & postea repecit uxorẽ, quæ postea decessit fortè instituto fratre & filia æqualiter, post hoc uenit Maryllus cum instrumento dotis corã iudice, & agit contra filium Marcelli, qui habet de iure tres partes hæreditatis Marcelli, patris, scilicet dimidiã iure suo, & dimidiam dimidiæ ex sororis iure, & petit sibi totam dotem centum, ex ui instrumenti dotis, s. ex secundo pacto, hoc modo, uoluit Marcellus generum lucrari dimidiam, nulla existente prole, ergo multò magis totam aliqua prole existente, e contra filius Marcelli excipit ex primo pacto, quo uoluit Marcellus aliquid peti dum non haberet filios, sed hæc nulla est, quia habuit, ideoque iterum respondet, q illud secundum pactũ non habet locum, nam in eo casu locum habet si decederet in matrimonio, quod hic non fuit, & sine filiis, quod similiter hic non fuit, & hac ratione fuit absolutus, sed adhuc in alio libello instat Maryllus, & dicit se hæredẽ uxoris p mediam filiam institutam à matre. unde mediam hęreditatem uxoris vult, de qua non dubium est, q hře. debeat, uult & mediam dotem hac rõne, q a Marcellus p fideicõmissum plegauit filiæ, & sic media transit ad filiam ea rõne, q a in medietate suorum bonorum instituit mř filiam, & in hoc ius habuit Maryllus, nec p hoc perdit agens mõ ex testõ quod perdiderat primo agens ex instrumento dotis.

ADDITIO. NO. ex hac gl. sm Bal. hic, q qui hět duo instrũ & petit unum exeq. ex alio, ex quo non se fundauit, non pôt in eadẽ instantia obtinere, sed alia instantia opus est.

f *Promiserat.*] nec tamen dederat aliquo tempore ipse, uel alius: & ideo petebat eam maritus. Acc.

g *Filia.*] instituta uel instituenda hærede cui spẽaliter prouidere uoluit, qđ potuit ut sup. eod. l. auus.

h *Remaneret.*] passiuè, i. ne maritus ab ea petat. Accur.

i *Restitueretur.*] filio Marcelli.

k *Mortuo.*] promissore dotis.

l *Filio.*] cui pars dimidia dotis erat restituenda.

m *Filia*] uxore Marylli.

n *Dote uniuersa.*] i. uniuersa quantitate, q̃ nomine eius erat promissa. Accursius.

o *Filia*] ex uxore sua.

p *Promiserat.*] quam fecerat pater.

q *Quasi inter.*] id est, quia.

r *Eos*] inter socerum & generum.

f *Placuisset.*] scilicet expresse. Ioan.

t *Conuenisset.*] tacitè.

u *Habuisset.*] bona uidetur Marylli allegatio, ut arg. C. de insti. & substi. l. generaliter, § cum autem.

x *Ex diuerso.*] hæc est friuola exceptio.

y *Exceptionem.*] nam hoc ipso q diuertit, uidetur pactus ne petat dotem. & hoc dicit secundum quosdam, sed certè imo, quia fecit pactum ne peteret constante matrimonio dotem, hæc tñ allegatio nõ erat bona, quia hic solutũ erat matrimonium, unde statim se corrigit: sed ipse, &c.

z *Pacti.*] nam in eum casum tantum ur aliquid lucretur, si filia decedat in matrimonio, quod hic non fuit, de quo subiicit.

a *Tuebatur.*] scilicet filius Marcelli. nec etiam ut patris hæres ex primo pacto.

b *Si ab eo.*] ut ab hærede promissoris.

c *Itaque*] nunc soluit prædicta.

d *Absolui.*] ideo quia casus non extitit, in quem pactus erat sibi partem dimidiam dotis, quia non decessit in matrimonio, & quia filiam habuit.

e *Sententia.*] ex qua absolutus est filius Marcelli.

1 † *Fl. deest* *iterum.*

2 † *Fl. Triphoninus* ... *fautem in ...* *per ...* *dus. est Triphoninus.*

* *Non est hic Baebius Marcellinus, cuius meminit Dio. ut pluribus disserit Duare. li. 1. disput.*

3 † *Fl. deest sine liberis. Aliàs à filia peteretur.*

4 † *Fl. decessisset.*

5 † *post ... bum, diuerterat, uidetur ex Graecis metaphrasi qua libro 28. Βασιλικ. extat addendũ, pacto cũ uxore interposito, ne ab ea peteret, ut sic hoc vulgare pactũ. quod hac lege nominatur. qua de re latius Duar. lib. 3. disput. c. 5.*

6 † *Fl. petebat ... ... quasi inter duos placuisset.*

7 † *Fl. deest ergo.*

8 † *Fl. deest &.*

9 † *aliàs, licet.*

10 † *Duar. sed ipse erat ille. Alias, sed quia ipse*

11 † *Fl. eandemque defensionem.*

a *Fideicommissi.*] dotis prælegata, Ioan.
b *Quam.*) scilicet petitionem fideicommissi.
c *Per filiam.*) ex vxore nata. Accur.
d *Veteris.*) Marylli, quæ est mater ad illam filiam.
e *Dimidia*) ideo non in totum, quoniam vxor Marilli etiam fratrem vna cum filia instituit, vt supra eadē. l. §. mutuo Marcello.
f *Si inter*). alias §. aliàs lex.
g *Valet.*] quia collatum pactum fuit donationis in eum casum in quo valere potuit, vt infra titu. secundo. l. si eum. §. fina. & in l. sequen. vel melius conuenit hic in ipsa dotis constitutione non donationis causa, vt supra eodem, l. si conuenerit. alioquin contra, vt supra eodem, l. si liberis, §. fin. quæ est contra, aliàs incipit l. quæris.

V *Xor viro.*] CASVS. In hac lege est planus vsque ad §. si pater.
¶ *Si pater*] Pater nomine filiæ centum in dotem promisit: deinde vir fecit pactum de non petendo patri: tamen diuortium factum est: nunc pater vel filia dotem repetere vult quasi videatur maritus eam habuisse, cum pacto remiserint: cum data non sit: quæritur an possint. Et responde quod non. Vivianus.
h *Remitti.*] pactum conuentū quod fuit dictum.
i *Oportere.*] prorsus remittitur enim in aliquo, quia nunc est mariti electio: sed prius tantum fundum centum valentem reddere debebat, & hoc subiicit. Accur.
k *Exigendum.*] idest nihil ipse exiget. Ioann. ex quo nihil soluit. & facit supra titu. primo, l. Iulianus.
l *Videtur.*]. vt tantam pecuniam repetat quātā in pactum deuenit: videbatur enim maritus habuisse, id de quo non petendo pepigit. Accursius.

¶ Pl. ducentorum prodauiis, more Græcorū, quo poetiy nupn ex generis. [r]

a ¶ Pl. videretur, id est hoc ipso mouer dos videtur confit. in t. l. quaris. sup. eo.

cta derogatione fideicommissi [a] petitioni, quam [b] iure hæreditario per filiam [c] hæres vxoris [d] Maryllus in parte dimidia [e] habebat.

Scæuola libro tertio Quæstionum.

LEX XXXI.

SI inter [f] virum & vxorem conuenerit, vt extremi anni matrimonij fructus nondum percepti mulieris lucro fiant: huiusmodi pactum ualet. [g]

Iauolenus. lib. 6. ex posterioribus.

LEX XXXII.

VXor viro fundum æstimatum centum in dotem dederat, deinde cum viro pactum conuentum fecerat, vt diuortio facto eodem pretio vxori vir fundum restitueret: postea volente vxore, vir cum fundum vendiderat ducentis, 1 † & diuortium erat factum. Labeo putat viro potestatem fieri debere, virum uelit ducenta, uel fundum reddere, neque ei pactum conuentum remitti [h] oportere. [i] Idcirco puto hoc Labeonem respondisse, quoniam uoluntate mulieris fundus uænierit, alioquin omnino fundus erat restituendus.

¶ Si pater filiæ nomine pecuniam certam in dotem promisit, & pactus est ne inuitus eam solueret, nihil ab eo exigendum [k] puto, quia id quod pacto conuento ne inuitus exigeretur, conuenit, in dotis causam esse non uidetur. [l] 2 †

DE FVNDO DOTALI.

Id est, de eo quod in dotem datur. Hic tit. secundum Cuiac. paratul. est de lege Iulia capitis, quo marito interdicitur alienatio fundi dotalis, vt latius per ipsum.

m *Dotali.*] non solum superiora pacta expressa fiunt in dote, sed & quædam tacita, sc. vt non alienetur fundus dotalis. & ideo de hoc subijcit, & est alienatio, &c. vt C. eo. l. 1. item fundus dotalis est, qui est inæstimatè datus, vt C. de rei vxo. actio. §. cum lex. Accur.

TITVLVS V.

De fundo dotali. [m]

Prohibitio alienationis facta à lege non habet locū in alienatione necessaria. hoc dicit.

Paulus lib. 54. ad edictum.

LEX PRIMA.

INterdum lex Iulia 3 † de fundo dotali cessat, [n] si ob id quod maritus damni infecti non cauebat, missus sit uicinus in possessionem dotalis prædij, deinde iussus sit possidere: hic enim dominus [o] uicinus fit, quia hæc alienatio non est uoluntaria. [p] Sed & per uniuersitatem [q] transit prædium secundum quod possibile est, ad alterum, ueluti ad hæredē [r] 4 † mariti, cum suo tamen iure, ut alienari non possit.

Vlpianus libro quinto de adulterijs.

LEX II.

SI maritus fuerit in seruitutē [s] redactus, an dominus alienare hunc fundum non possit, quod puto esse uerius, [t] quare & si ad fiscum peruenerit, [u] nihilominus uenditio fundi impeditur, quamuis fiscus semper idoneus successor sit, & soluendo. [x]

Paulus lib. 3. ad edictum.

LEX III.

FVndus dotali seruo [y] legatus ad leg. Iuliam pertinet, quasi dotalis. Toties [*] autem non potest alienari fundus, quoties mulieri actio de dote competit: [z] aut omnimodo [a] competitura est.

I *Nterdum.*] CASVS. Lex Iulia prohibuit alienari fundum dotalem: sed hæc prohibitio fallit in duobus casibus, qui hic dicuntur. Viuianus.
n *Cessat*) verbi gratia.
o *Dominus.*] statim si maritus erat dominus, alioquin fit quasi dominus præscriptione, vt infra de dam. inf. l prætoris.
p *Voluntaria*] si & alias permittitur, quid ex necessitate, non ex voluntate, vt j. de reb. cor. l. 4 §. 1. & §. 2. Accur.
q *Per Vniuersitatem.* quædam enim, &c. vt hic & infra de acquiren. rerum domi nio. l. quædam. & de leg. 2. l. peto. §. fratre. & infra de verb. obli. l. si ita quis pro. §. ea lege duobus ergo casibus permittitur alienatio, vt patet in hac l. & est tertius, vt si prouocatur à socio, vt s. com muni diuidundo. l. sed & si. & supra de iure dot. l. cum in fundo, §. penult. & facit ad primum responsum. sup. titu. 3. cum in fundo. §. si fundus.
r *Ad hæredem.*] idē in legatis forte, vt sup. de alie. iud. muta cā fac. l. ex hoc, §. sed hæredem.
s SI *maritus.* In *seruitutem.* priuati hominis.
t *Verius.*] licet matrimonium definat vt infra eodem. lege, etiam in principio.
u *Peruenerit.*] marito seruo pœnæ facto.
x *Soluendo.*] & quia est idoneus, immunis est à satisdatione, vt infra si cui plus, quam per leg. Falcidiam, l. nisi. §. item. & infra, vt lega. nomine caueat. l. prima, §. si ad fiscum.
y F*Vndus Seruo.*] dato in dotem, ita quod testator nollit ad maritum pertinere, vt supra de iure dotium. l. si legato.
z *Competit.*] quod euenit sol. matr. Accur.
a *Omnimodo.*] vt efficaciter possit petere, saltem in aliquo casu. Ioan. Vel dic secundum Azo. sc. ab initio: licet

3 ¶ Cuius verba ita reffertur Duar. fundum Italicum dotalē maritus ne aliena: inuita vxoris ac ne ipsa quidem consentiente obligat: cuius autē de sensu hoc casu aliquid vt per Vince. Salmiol. in varijs lib. fol. num. 31.

4 † Aliàs ab hærede mariti.

¶ Incl. marit.

** De sensu huius §. vide Cost. in rub. sol. matr. n. 16.*

definat competere: ex causo, vt C. de diuor. & re. l. cõsensu. §. hęc nisi.

L *Ex Iulia.*] CASVS. Maritus per verba de præsenti non potest alienare fundum dotalem : neq; sponsus per verba de futuro: sed si ei datus est fundus nomine dotis futuræ, potest alienare. Vi[illegible].

In hãc legẽ Iulia. vi. Alc. ab Alc. lib. 4. [illegible] & ibi [illegible] de [illegible] dot.

a *Interpretanda.*] [illegible] fiuè, facit C. de bonis quæ liberis. l. non fine. est enim hic fundus quasi dotalis per destinationem: sicut & alias per [illegible] [illegible] ff. de iure dotium. l. [illegible] in fine. [illegible].

b *Iulianus*] aliàs [illegible] & aliàs §. Accursius.

c *Fundo*] id est prædio rustico siue villa, vt ff. de verborum significatio. l. [illegible]. sed ff. [illegible] iust in vrbano, vt differat ab illo: & alia quæ sequitur, si in [illegible] in fi. loquitur quando mariti prædium seruiebat prædio mulieris quod dedit postea in dotem. Acc.

d *Amittere.*] id est remittere per pactum.

e *Alias.*] seruitutes.

f S*Ed nec Competit.*] ex remissione, quæ fuit constante matrimonio. Accur.

g S*I maritus. Acquisierit.*] emendo.

h *Fundum.*] dominantem. Accur.

i *Præstabit.*] iudicio de dote conuentus; soluto matrimonio. Accursius.

† Inclusa hęc verba[illegible] [illegible].

k *Dantur.*] sic & aliàs supra. de eo per quem factum erit. l. si in princip.

l *Fundus.*] dominans.

m *[illegible]*] cum ipsa praeuentione perducitur seruitus, non postquam peruenit.

n *Reddi.*] vt sup. de iure dotium, lege, cũ in fundo, in fine primi respon.

o V*Irum fundo.*] vel quia hoc voluit testator: vel quia mulieris impẽ deserunt oliuetũ erat succisum, & nouum reponi: tum aliàs legata dotis non continentur: sicut nec [illegible], vt ff. de dona-

Caius lib. 11. ad edictũ prouinciale.

LEX IIII.

Lex Iulia * quæ de dotali prædio prospexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare, plenius interpretanda [a] est: vt etiam de sponso idem iuris sit, quod de marito.

Vlpianus lib. secundo de omnibus tribunalibus.

LEX V.

IVlianus [b] libro decimo sexto Digestorum scribit, [c] neque seruitutes fundo debitas posse maritum amittere [d] neque ei alias [e] imponere.

Idem libro 3. de adulterijs.

LEX VI.

SEd nec libertas seruitutis Vrbano prædio dotali debitæ competit: [f] ne per hoc deterior conditio prædij fiat.

Iulianus lib. 16. Digestor.

LEX VII.

SI maritus fundum Titij seruitutem dotali prædio debentem acquisierit [g] seruitus confunditur: sed si eundem fundum [h] Titio reddiderit sine restauratione seruitutis, hoc marito imputabitur [ideoque 1† eodem alienato postea fundo, eadem Titio non redintegratur seruitus] & hoc casu maritus litis æstimationem præstabit. [i] Quod si maritus soluendo non erit: utiles actiones aduersus Titium mulieri ad restaurandam seruitutem dantur. [k] Sed cum vxor fundum cui prædia viri seruitutem debeant, in dotem dedit: fundus [l] ad maritum peruenit amissa seruitute, & ideo non potest videri per maritum [illegible] fundi deterius factum. [m] Quid ergo est? officio de dote iudicãtis continebitur, vt redintegrata seruitute iubeat fundum mulieri vel hæredi eius reddi.

Alphenus lib. 3. Digestorum a Paulo epitomatorum.

LEX VIII.

VIr in fundo [o] dotali vxoris rogatu oliuetum succiderat, ad 2† hoc, vt nouellum reponeret, postea vir mortuus erat, & vxori dotem legauerat. 3† Ligna, quæ ex oliueto excisa essent, oportere reddi mulieri, vel eius hęredi 4† respondit.

Africanus libro octauo Quæstionum.

LEX IX.

SI marito debitori fundi, [p] id quod debebat, 5† doti mulier promiserit, dotalem fundum effici. Quòd si ei promittat, [q] qui fundum aut decem debuit, in arbitrio esse mariti [r] quid 6† in dotem fit. Quòd si Stichum aut fundum debuerit maritus, & quod debet, doti ei promiserit, Sticho mortuo fundum in dotem [s] esse. His consequens esse ait, ut Cornelianum aut Sempronianum fundum debenti, id quod debet, doti promissum sit, vtrum eorum dotalem esse malit, hunc dotis esse. 7† [t] Planè vtrum velit alienatum, 8† alterum alienare 9† non posse, si tamen alienatum [u] rursus redimat, adhuc in eius potestate esse, an eum quem retinuisset, alienare 11 † velit.

Paulus lib. quinto Quæstionum.

LEX X.

ERit ergo potestas legis ambulatoria: [x] * quia dotalis [u] fuit obligatio. [z] Nunquid ergo ẽt illo nondum redempto, [y] alterum quoq; alienare possit, quia põt alterũ redimere? an hoc non dẽt recipi, vt nullus in dotem sit? Certè ex post facto videbitur rectè alienatus, illo postea redempto.

Africanus libro octauo Quæstionum.

LEX XI.

QVòd si fundus in dotem æstimatus datus sit, vt electio esset mulieris, negauit alienari fundum posse, [z] quòd si vt 12† arbitrio mariti sit, contra esse.

tionibus inter vir. & vxorem, vbi vsuras. Accursius.

S*I marito.*] CASVS. Sex dicit hæc lex de plano & duæ sequentes continuantur cum ista. Viuianus.

p *Fundi.*] sui proprij viri tempore promissionis facta pro doteralioquin secus est, vt ff. de iure dotium. lege, si sponsalibus. §. si mulier. & ff. eod. titulo, l. si nuptura. §. si fundum. & ff. eo. l. si dotale. §. dotale. Azo.

q *Promittat.*] scilicet, dotis esse quod debet. Azo.

r *Mariti.*] quia & prius erat in suo arbitrio quod solueret, vt ff. de iure dotium lege, plerumq; in fi. Accursius.

s *In dotem*] quia iste remansit in obligatione, & ff. de contrahend. emption. l. si in emptione. §. pen.

t E*Rit Ambula toria.*] sicut, & defuncti, vt ff. tit. l. [illegible] cum hic status § ora tio. in fi. Accur.

u *Dotalis.*] id est fundus in dote sub alternatione.

x *Obligatio.*] scilicet ambulatoria. Accur.

y *Redempto.*] interim ergo non tenet alienatio: quia infirmatur postea ut hic subijcit, sic & aliàs in Authẽ de non alien. § hoc autem prohibemus collatione 2 & ff. de sol. l. qui res. in fi. j. respon.

z Q*Vòd si fundus Poss.*] vt C. de fũdo dotali. l. j. cũ possit eligere mulier quod vult, vt ff. de iure dotium leg. plerumque. in fine. Accursius.

2 † Fl. desid.

3 † Fl. ligna oport.

4 † Fl. desid. vel eius hæredi.

5 † Fl. dit.

6 † Fl. quid in eo.

7† Fl. desid. [illegible].

8 † Fl. alienatum.

9 † Fl. alienari.

10 † Fl. alienatum.

11 † Fl. alienari.

** Id est, impedimento, & in suspenso, vt, & de supremo a mortis voluntate dicitur.*

12 † Fl desid. ut.

Etiam.

TItium] CASVS. Maritus, qui fundum habebat in dotem, factus est seruus hominis, licet matrimonium finiatur seruitute superueniente, tamen adhuc prohibetur alienatio fundi. Viuian.

a *Dirempto matrimonio*] pone exemplum, vt ff. eo. si marius fuerit, in princ. ip. sed si est dotale, sol. matrimonio hic dicit ergo adhuc non debet vsucapi: vt in eod. l. si fundum. Sed contra de iure dot. l. in rebus. §. omnis. Sol. specialiter est vt sol. matrimon. vsucapiat contra mulierem: qa & aliud pro ea inducitur speciale, vt eo constante possit vendicare: vt ibidem dicitur. Vel ibi loquitur in æstimatis quas vendicat mulier cum maritus non sit soluendo: quæ cum non sint dot. l. e. vsucapiuntur: hic autem non sunt æstimatæ. Vel non est contra si possit casum ut diximus.

1 † Fl. h. l.

2 † Fl. etiam si dirempt.

3 † sed mulieris olim hodie non.

b DOtale prædium *Vrbanum*] id est quod est in vrbe est.

c *Rusticum*] id est quod est in villa totius circundatum; licet sit ædificium, ut hic subjicit, a l. oe, &c. sed in propria significatione vrbanum dicitur illud ædificium vt ff. de verbor. sign. l. vrbana prædia.

d *Continetur*] vt ff. de leg. j l. planè §. si. & facit sup. de transl. leg. cum hi §. arbitrato.

e *Cum dotem*] iure in causa est vsucapionis: nam qui potest vsucapere de iure, potior, ... domini est, vt Instit. per ... §. aliter autem sunt. Accursius.

f *Præstabatur*] licet alias priuilegiū dotis hæredi non detur: vt C. de priuil. do. l. j. S. d qui si matrimonium nullum fuit, putabatur tamen ab vtraq; parte contrahendum. Respon. ibidem vide... ut arg. ff. sol. matr. l. si cum dotem. §. fin. ADDITIO. Istud videtur verum argumentum quod no. in l. si dotem. s. fi. infra sol. matri. & leg. 2. in fi. de priuil. credito. & C. qui po. in pign. ha. l. si assiduis. secundum Bal. hic.

4 † Fl. ab hæreditate.

5 † Fl. autem valeat.

6 † Fl. Scæuola & si non totus sed vel... aliqua pars ex eo vendicari possit: si modo aliqua Heinec. ... legatum ... non totus, sed aliqua pars ... possit. modo, &c.

g *Si vxore hærede instituta*] a marito Accursius.

h *Legatus*] scilicet etiam extraneo.

i *Non valere*] in distinctè. s. d Vlpianus statim distinguit sed si totus, &c. Accursius.

k *Posse*] dicitur totum posse retineri quā id soluto legato tamen remanet in hæreditate quātum tenetus, valet: vel soluta æstimatione fundi legati totus fundus remanet. Accursius.

l *Vendicari*] de hæreditate, si modo aliqua pars, &c. vt subijcit.

m *Remanere*] vt non valeat legatum. Sed intellige hoc præter quartam quā retinet, vt Inst. ad le. Falcidiam. §. tā sit aūt. Itē intellige qā mulier valet esse hæres non aliasque sicut in accipiendo legatum, & relictum pro fundo dotali, vt ff. de leg. 2. l. cum pater. §. qui dotalem. Accur.

n *Quantitati*] etsi hæc mulier hæreditatem adierit, nō tū sibi præiudicat ad solidum legatum præstandum, quasi non teneat rel. tum eius rei, quæ alienari non potest sed arg. ff. de leg. 2. d. l. cum pater §. qui dotal. m. ibi si accepit legatum quam lequale, mulier præiudicat sibi. Sed ibi constabat, quod tūc erat legatum quanta erat dos: vel ius in legato, hic in hæreditate, prima verior.

o SI nuptura Titio *dedisset*] hoc si maritus alij iussit tradi, in quem voluit transferri dominium, vt ff. de iure dotium l. et si alij. Quid ergo si ideo iussit tradi, ut accipiendi quartatus dominium? Resp. & legatione facta duo actus interuenire intelligantur: vnus in persona mariti, alius in persona extranei, qui est inutilis: quia fundus dotalis non potest alienari.

p *Propter vxorem*] si ei competit, vel competitura est actio, vt ff. eod. l. fundus.

q *Peruenerit*] vt ff. eod. l. planè. §. dotale.

r *Dotalis*] Sed contra videtur supra de fundo. dotali l. j. §. j. Sol. vt ibi.

s DOtale] Pendeb. sponsa: Et dic casum, quod ante nuptias ... a marito futuro epistolam misit, in qua significabat se fundum in dotem dare maritus vero recusans eum habere in dotem, & volens eum habere ex donatio. epistolam vnam sic misit, in qua petijt, vt vxor eum sibi donaret propter nuptias... mulier fragilis sexus consentit ... propter actum summ. actionem de dote sua. fuit. hic ait Ac. cursius.

t *Remittit*] post quam mulier sibi donauit.

u *Ex pacto*] scilicet propter pactum. Azo.

7 † Flor. ...

Papinianus libro singulari 1 † *de adulter.*

LEX XII.

ETiam 2 † dirempto matrimonio a dotale prædiū esse intelligitur.

¶ Socri 3 † voluntas in distrahendo prædio dotali nulla est.

Vlpianus libro quinto de adulterijs.

LEX XIII.

DOtale prædium accipere debemus tā vrbanum b quàm rusticum: c ad omne enim ædificium lex Iulia pertinebit.

¶ *Prædij* appellatione etiam pars continetur. d Proinde siue totum prædium in dotē sit datum, siue pars prædij, alienari non poterit: & hoc iure vtimur.

¶ Dotale prædium sic accipimus, cum dominium e marito quæsitum est, vt tunc demum alienatio prohibeatur.

¶ Hæredi quoque mulieris idem auxilium præstabitur, quo mulieri præstabatur. f

¶ Si vxore hærede instituta g fundus dotalis fuerit legatus, h si quidem deducta legatū mulier quantitatem dotis in hæreditate 4 † habitura est: valet legatum: sin minus, an 5 † valeat, quæritur. Scæuola 6 † rādit non valere i sed si totus fundus ex hæreditate retineri possit, k solidum legatum deberi: & si non totus, sed aliqua pars ex eo vendicari l possit: si modo aliqua pars ad dotem supplendam desit, id duntaxat ex eo apud mulierem remanere m ait, quod quantitati n dotis est.

Paulus libro tertio de adulterijs.

LEX XIIII.

SI nuptura Titio voluntate eius fundum dotis nomine Mæuio tradidit: dos eius conditionis erit, cuius esset, si ipsi Titio fundum tradidisset. o

¶ Si mulieris nomine quis fundum in dotem dederit: dotalis fundus erit; propter vxorē p enim videtur is fundus ad maritum peruenisse.

¶ Si fundum alienum mulieri debeat maritus, eumque mulier ei dotis nomine promiserit, in pendenti erit; & tunc fiet dotalis cum ad eum peruenerit. q

¶ Si fundum legatū sibi dotis causa mulier repudiauerit, vel etiam substituto uiro omiserit hæreditatem, vel fundus.

Papinia. lib. 3. Responsorum.

LEX XV.

DOtale r prædiū, cuius vir possessionem retinuit: s post literas ad vxorem missas 7 † quibus dotis non fore prædium declarauit in matrimonio defuncta muliere, virum retinere placuit; quia mulier actionem ex pacto u non habuit.

Quæ prohibentur alienari. & præscribi prohibentur, & causa alienationis interueniens præscriptionem iam cœptam non interrumpit. Bartolus.

Triphonius libro 11. Disputationum.

L E X XVI.

SI fundum, quē Titius bona fide possidebat & 1 † longi temporis possessione poterat sibi quærere, mulier vt suum marito dederit 2 † in dotem, eūq; petere neglexerit vir, cum id facere posset, rem periculi [a] sui fecit. Nam licet lex Iulia, quæ vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiusmodi b acquisitionem: non tamen interpellat eam possessionem, quæ per longum tempus fit: si antequam constitueretur, dotalis fundus iam esse cœperat. [c] Planè si paucissima dies ad perficiendam longi temporis possessionem superfuerunt: nihil erit quod imputabitur marito. d

Marcellus libro 3. † 7. Digestorum.

L E X XVII.

FVndum dotalem maritus vendidit, & tradidit. Si in matrimonio mulier decesserit, & dos lucro mariti cesserit: fundus emptori auferri non potest. e

Iauolenus lib. 6. ex posterioribus Labeonis.

L E X XVIII.

VIr in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerat, diuortio facto, quæritur, marmor quod cæsum sit 4 † neque exportatum est, cuius sit, & impensas in lapidicinas factas mulier, an vir præstare debeat. Labeo marmor viri esse ait: cæterum viro negat quicquam præstandum esse à muliere, quia nec necessaria ea impensa esset, & fundus deterior esset factus. f Ego non tantum necessarias, sed etiā vtiles impensas præstandas à muliere existimo, & nec puto fundum deteriorem esse, si tales sint lapidicinæ, in quibus lapis crescere possit. ¶ Si per mulierem h mora fieret quo minus æstimationem partis fundi viro solueret, & fundum reciperet, cum hoc pactum esset: 5 † fructus interim perceptos ad virum pertinere ait Labeo. Sed 6 † puto potius pro portione fructus virum habiturum, reliquos mulieri restituturum: i quo iure vtimur.

SI fundum.] CASVS. Mulier dotis quondam induxit virum in promissione sui fundi: quem tamen alius possidebat emptū bona fide a non domino, & præscribebat: neglexit vir vēdicare, ita quod completa est præscriptio à possidente: quæritur vtrum sit in periculo? Et dicit quod sit. Secundo opponit aliquis quod non præscribitur, & sic alienatur fundus dotalis. Sed respon. licet Iulian. prohibet si de nouo inciperet præscriptio, non tamen prohibet antea inchoatam. Tertio excipit casum à prima generalitate, scilicet si pauci dies superrent ad complendā præscriptionē, quod non imputetur viro.

a *Periculi.*] quia vxori eius æstimationem reddidit: nec enim hoc solum dispēdium sentit, quia mulierem habet indotatam, quia & hoc est etiam si paucissimi dies superarant, vt in fine huius legis. Sed quomodo fuit dotalis, cum dominium non peruenerit ad maritum, vt supra eodem, lege, dotale, §. dotale? Respond. Ioann. quia vxor induxit virum in fundum, & ita adeptus est dominium sine possessione: aliud est enim in fundum induci, aliud est possessionem dari, potest ergo secundum Ioann. dominium sine possessione quæri, & sic in legato & in fideicommisso, & qualibet alia vltima voluntate, vt instit. de leg. §. secundo. Item in donatione, vt C. de donatio. quæ sub modo. l. 1. & in l. commissaria, vt C. de pact. inter emp. & vend. l. comm. ssoriæ: & infra de acquiren. possess. l. 1. §. sed & per eum. & idem in libero homine, qui alicui bo. fid. seruit: nam sibi possessionem cum ab illo possideatur quærere non potest, dominium vero extra duas causas reè quærit, vt infra de acquirendo rer. dominio. l. homo liber. in fi. sic & infra tit. e. l. si vxor filio. argu. contra C. de distract. pigno. l. qui prædium. & C. de probatio. l. cum res. Et de hac materia dixi supra de rei vendicatione. l. si ager. Sed quidam alij dicunt, quod dominium sine possessione non potest quæri, etiam si inducatur in fundum, & ideo dicunt hic fuisse cessam rei vendicationem, quod litera non patitur: nam tunc fundus est dotalis, argumen. supra de iure dotium. l. si sponsalib. §. si. & præterea quomodo audent ipsi aperta fronte negare dominium sine poss. quæri, cum & ipsi confiteantur quemlibet, intrantem habere poss. naturalem, clandestinam nullo modo. Sed non recordantur eorum, quæ dicuntur infra de vsucap. l. cum vir prædium. vbi in duobus casibus dominiū sine posses. quæritur. Item pro nobis infra, rem ratam haberi. l. si debitum.

b *Ad huiusmodi.*] quæ fit per vsucapionem, ne incipiatur possit, secus si prius erat cœpta, vt hic subijcit.

c *Cœperat.*] in ò videtur quod sic: nam cum lex inhibeat vsucapionem, nihil proficit bona fides, vt infra de vsucapio. l. vbi lex. quæ est contra. Solu. non prodest ad inchoādam, vt ibi, sed prodest ad perficiendam, vt hic. argu. infra de vsucap. o. l. rerum mixtura, §. Labeo ait si homo, & supra familiæ ercis. l. sed si vsucap. Accursius.

d *Marito.*] pone visum agere, & succumbere, an aget de euictione. Videtur quod sic, secundum distinctionem, C. de iure dotiu. n. l. 1. & hoc seruito.

e F*Vndum. Non potest.*] sic & infra de vsucapion. l. cum vir. Accurs.

V*Ir in fundo.*] CASVS. Mulier dedit fundum in dotem, in quo fecit vir expensas centum, vt inueniret lapidicinas: inuenit, & aliquos lapides euulsit, & dicit lapides viri esse, sed de expensis, an vir ab vxore recuperet: quidam dicit quod non. Alij distinguunt, vt si fundus non est deterior, quia lapides renascantur, restituendæ sunt viro, alioquin non.

¶ *Si per mulierem.*] Dic vt infra in glo. Accur.

f *Factus.*] quo ad lapidicinas, non quo ad fructus alios? vt infra solu. matrim. l. diuortio. §. si vir, quæ est contra, nisi ibi renascantur, vt hic subijcit & d. § si vir.

g *Existimo.*] actione mandati si voluit mulier, aliàs si vel liter res gesta est, agetur nego. gest. vt C. de rei vxo. actio. l. rem in præsenti, §. sed nec ob impensas.

h *Si per mulierem.*] pone casum. Fundum mulier dedit in dotem, in cuius parte puta vinea tantum est impensum, quanti ipsa pars fundi est, si soluto matrimonio faciat moram in reddenda æstimatione fundi, id est, expensas factas, ait Labeo maritum lucrari fructus qui ex toto agro percipiuntur, quod falsum est: illi enim tantum ad eum pertinent, qui ex ea parte percipiuntur. Nec obst. quod supra dicitur de iure dotium. l. si is qui. §. quod dicitur, nam si in partem non impediatur, quanti est pars, non desinit esse dotalis, vt ibi: aliquin contra vt hic. Vel verius retento hoc casu non oportet te dicere, quod pro aliqua parte desierit esse dotantis: Vel pone secundum M. cum pars est in dotem data, & pars alia marito est adiudicata, vt sup. de pac. do. l. cum in fundo. § sed si fundus. Sed quare dicit cum hoc pactum? Respon. subaudiendum est, maxime. Ponitur etiam tertio modo. mulier pepigit, vt soluto matrimonio maritus reddat fundum accepta partis æstimatione quam non præstat, vnde maritus eius partis lucri facit fructus: vltima planior est.

i *Restituturum.*] hoc ergo casu restituetur impensa.

1 † Fl. desit de.

2 † Fl. dedit: s. destinauit & deinde dare, non tamen tradidit, nam si traditus fuisset factus fuisset dotalis. & ideo vsucapi non potuisset, vt ille Gra.

3 † Fl. Marcianus.

4 † Fl. desit sit.

5 † Fl. erat.

6 † Fl. desit sed.

non possent, ut hissa ostendit haec omnia secundum Io. & concor. C. eo. lege. nec inter eas. Sed contra ad primum respon. istius § infra e. lege, seruus communis, in fine. So In. vt dixi. Accursius.

a *Non possunt.*] scilicet uxori.

b *Quaeritur.*] inter cō muni. Accur.

c *Dedant.*] uxor non praedia, sed res mobiles, uel se mouentes, ut C. famil. erciscun. leg. si filius. Accursius.

d *Eidem.*] huius uxoris primae, & mariti.

e *Priuignus.*] idest filius huius mariti ex alia uxore, qui est priuignus huius nouercae.

f *Alius.*] ut nepos.

g *Donaueris.*] matri, vel nouercae. Accur.

h *In soceri.*] idest patris mariti.

i *Potestate.*] ut alter filius soceri, scilicet frater mariti, uel seruus soceri.

k *Ab vxoris.*] eandē personam uocat uxorem, & nurum, facta relatione ad diuersas personas. Acc. & pone exemplum: ut si seruus uxoris meae, quae nurus est patri meo, uel etiā seruus patris uxoris meae mihi marito donet, qui gener dicor quantum ad patrem & matrem uxoris meae.

l *In eorum.*] mariti, uel generi.

m *Soceri.*] mulieris, s. mariti.

n *Maritus.*] per adopt.

o *In eius.*] soceri, non mariti.

p *Non est prohibitum.*] vt ff. eo. l. si te manu cuam. Idem in genero, & socru intelligas, quia eadem est ibi ratio, ut C. de do. ante nup. leg. si mater uestra. An idem in auo materno. Respon. idem, quia non tangūt se per potestatem.

q *Non tantum autem.* quaedam eū possumus per alios, quae per nos non, ut argum. contra supra, quae res pig. ob. poss. l. Aristo.

r *Si stipulante.*] uxori.

f *Nihil.*] imo uidetur ualere, sed reuocatur, ut inf. eo. l. si sponsus §. si donationis, & §. si uxor. quae sunt contra, sed ibi sol. ante § si donationis.

t *Ei.*] scilicet uxori.

u *Iusserit.*] maritus.

x *Ipsi.*] idest an uxoris, uel mariti nummi esse dicentur.

y *Donatio.*] in hoc casu quidem dubitatur ideo, quia vir & vxor donare prohibentur. si enim non esset donatio prohibita, non dubitaretur, quia sine dubio valeret, & hoc est uum, &c.

tur sibi inuicem 1 † donare, ut puta frater mariti, qui est in potestate soceri.

¶ Verbum potestatis, non solum ad liberos trahimus, verum etiam ad seruos. Nam magis est, ut hi quoque, qui aliquo iure subiecti sunt marito, donare non possint. a Secundum haec, si mater filio, qui in patris potestate est, donet, nullius momenti erit donatio, quia patri quaeritur. b Sed si in castra eunti filio dederit, c videtur valere, quia filio quaeritur, & est castrensis peculij. Quare & si filius, vel priuignus, e vel quiuis alius f potestati 2 † mariti subiectus de castrensi suo peculio donauerit, g non erit irrita donatio.

¶ Prohibetur igitur & vxori, nurui donare etiam ei, qui est in soceri h potestate, i si modo maritus sit in patris potestate.

¶ Ab vxoris k nurusve parte prohibitum est donari viro, uel genero. Sed & his, qui sunt in eorum l potestate, si fuerit donatum, uel in quorum sunt potestate, non valebit donatio: h modo 3 † vir & socer in eiusdem sint potestate, uel vir in soceri. m Caeterum si in alia familia est maritus: n neque socero, neque ei, qui est in eius o potestate, neque ei in cuius est, donatione interdictum est. Socrui a nuru, vel contra, donari non est prohibitum, p quia ius hic potestatis non vertitur.

¶ Si seruus meus, cuius vsusfructus alienus est, donet vxori meae ex eo peculio, quod ad me non pertinebat, vel liber homo bona fide mihi seruiens, an valeat donatio quaeritur, & in libera quidem persona ubicumque 4 † admitti potest donatio. ceterae enim personae alienationem peculij, ut donet, non habent. Nō tantum autem q per se maritus, & vxor caeteraeque personae donare non pōt, sed nec r † per alias interpositas personas. r

Donatio facta inter virum, et vxorem non valet ipso iure: nec traditio, quae ex ea sequitur. Bal.

¶ Sciendum autem est ita interdictam inter uirum, & vxorem donationem esse, 6 † ut ipso iure nihil ualeat, quod actum est, proinde si corpus sit quod donatur, nec traditio quicquam ualeat. ¶ Et si stipulanti r promissum sit, uel acceptolatum: nihil f valet. Ipso enim iure, quae inter virum, & vxorem donationis causa geruntur, nullius momenti sunt. Si quis igitur nummos vxori dederit, non fieri eius apparet, quia nihil corporis eius fieri palam est.

Si mandato meo debitor alij soluit, mihi creditori est solutum, & a me illi: & ideo si vir mandat debitori suo, ut vxori soluat, talis solutio ipsum liberat.

¶ Sed si debitorem suū ei t soluere iusserit: u hic quaeritur, an nummi fiant eius, debitorque liberetur. Et Celsus li. 15 Digest. scribit, videndum esse, ne x dici possit, & debitorem liberatum, & nummos factos mariti, deinde 7 † vxoris. Nam si donatio y iure ciuili non impediretur, cum rei gestae ordinem a futurū, ut pecunia ad te a debitore tuo, deinde a te ad mulierem perueniret, nam celeritate cōiungendarum inter se actionum b unam actionem c occultari, d caeterum debitorē creditori dare, e creditorē uxori. f nec nouum, aut mirum esse, quod per alium accipias te accipere. g Nam & si is, qui se procuratorem tui creditoris esse simulauit, h a debitore tuo iubente, i eam pecuniā k acceperit, & furti actionem te habere constat,

a *Ordinem.*] imò ita demum si tetat res in praesenti, ut sup. de rei uendi. l. haec si res praesens sit, & sup. si certum pet. l. singularia.

a *Ad te.*] maritum. Ioan.

b *Alienam.*] idest actuum.

c *Alienam.*] idest actum, ut ponitur in Auth. hoc ius porrectum, C. de sacrosan. eccle. alibi ponitur pro administratione, ut in Auth. ut iud. sine quo suf. §. iusiurandum, in si tit. col. 2.

d *Occultari.*] et etiam alias, ut sup. de cond. ob cau. l. qui se. ij respon. & supra, de iur. dot. l. licet. §. quoties & infra eo. l. si eum qui & inf. eo. l. si sponsus, §. si debitor. Accursius.

e *Dare.*] scilicet dicēdum est in hoc casu, quem sup. posuimus in princip. huius §.

f *Creditorem uxori.*] ergo in proposita quaestione intelligitur maritus fuisse dominus, & traditio tacite in uxorem collata, pro nulla habetur, nam si igitur maritum dedisse uxori, ergo nihil. si coniecturā uxor propter talem acceptionem, ut in fine huius legis dicitur, & sic est contra infra de solu. l. cum quis mihi §. 1. & inf. eo. l. vir vxori, ubi dabat solutionem.

g *Accipere.*] & ita, quod quis per alium, &c. ut hic, & infra de cogn. bon. l. dedit dotem, & infra, de acquir. possess. l. 1. §. si iussetim, & infra, de don. causa mor. l. quod statuliberum, in fine, & infra de fur. l. falsus. §. sed si is, & C. de pac. conuen. l. ea morte, in fine, & C. ubi, & apud quem in integ. restitutio. l. fin. Accursius.

h *Simulauit.*] cum mandatum non fuisset ei.

i *Iubente.*] & te praesente, ut infra de fur. l. falsus. § etsi.

k *Pecuniam.*] ac si tu accepisses. Accur.

Marginal notes: 1 † Bal. supra de iur. do. l. cū in fundo. § si fundus cōmunis, legit. ipsi... 2 † Vl. potestate. 3 † Bal. sup. de iure do. l. cum in fundo § si fundus communis, legit, hic... 4 † Flor. ubicumque. 5 † Flor. ... 6 † Flor. de esse. 7 † Flor. ... Vl. not. in leg. qui per alium, de reg. iur...

Memini.

... causa personarum ... potest esse mixta, & separari potest: si, ut in prædicto casu, ... quando Titius, & mulier duo rei debendi erant, quia ex una obligatione teneri dicuntur, ut inf. de duo. re. pro. l ... §. ubi in quo casu & Titio fuit acceptilatum, ... licèt non ualeat in persona mulieris, potest enim ualere principale, licèt non ualeat accessorium. Quid ergo si mulieri fuit accepto latum? tunc in neutrius persona ualet acceptilatio, ut in l. ista continetur: sed nonne tunc similiter causa personarum mixta est, ut & supra ... casu, fuit accepto latum? Respond. utique: non tamen separari pôt, nisi dicas posse separari: ergo in persona Titij ualere debet, quod hic negat. in persona mulieris non: sed non pôt separari, ergo debet ualere in persona utriusque, ut ... hoc §. generaliter dr. Respond. in isto §. dr. verum est tñ tûc quâ rem suo facta est ..., vel acceptilatio, cui fieri potuit; at ibi acceptilatio in persona uxoris, cui principaliter prospiciebat, facta est, in cuius persona ualere non potuit: ideoque nec ualet in persona eius, cui ... vel accessorie prospiciebatur: nam cû principale nô tenet, nec eius accessorium. Ad ultimum pôt dari exemplû in seruitutibus indiuiduis, quia ... omnibus præ ... sufficere pôt, in quibus personarum, & rerû causa mixta est, & separari non pôt, ideo valet donatio, ut puta, si itinere constituto simul per stipulationē partim in prædio uxoris, partim in prædio Titij, & maritus per acceptilationem Titij liberauit, liberat quoq; uxorem, quia seruitus itineris pro parte deberi non pôt: cum iter, quod dr res incorporalis, sit indiuiduû, nec separari possit, ut ī. ad l. Falcid. l. ... si usufr. cæterû si uxor rē cû Titio promisisset, v.g. agrû, ut essēt duo rei promittēdi: Titio liberato nihilominus uxor tenebitur. Acc.

cætera valere: id quod donatum fit,[a] non valere.

¶ Si debitor uiri pecuniam iussu[b] mariti uxori promiserit: nihil agitur.

¶ Si uxor uiri creditori donationis causa promiserit, & fideiussorem dederit, neque uirum liberari, neque obligari mulierem, vel fideiussorem eius, Iulianus ait; perindeque haberi, ac si nihil promisisset.

¶ Circa venditionem quoque Iulianus quidem scribit (minoris factam uenditionem) nullius momenti[c] esse. Neratius[d] etiam 1 † (cuius opinionem non improbat Pomponius) venditionem donationis causa inter uirum, & uxorem factam nullius[e] esse momenti ait 2 † si modò cû animum vendendi maritus non haberet, idcirco venditio ne commentus[f] sit, ut donaret. Enim uerò si, cum animû[g] vendendi haberet, ex pretio ei remiserit: venditionem quidem valere:[h] remissionem autem hactenus non ualere; quatenus[i] locupletior facta est. Itaque si res quindecim, venierit quinque, nunc autem sit decem; quinque tantum præstanda sunt, quia in hoc locupletior videtur facta.

¶ Si donationis[*] causa uir vel uxor seruitute non utatur: puto amitti seruitutem. verû post diuortium[k] condici[l] posse.

¶ Si uxor, uel maritus exceptione quadam donationis causa summoueri voluerit: facta à iudice absolutione, valebit quidem sententia: sed condicetur ei, cui donatum est.[m]

¶ Concessa donatio est sepulturæ causa, nam sepulturæ causa locum marito ab uxore, vel contra donari posse constat. Et si quidem mortuum intulerit, faciet locum religiosum. Hoc autem ex eo uenit, 3 † quòd definiri solet eam demum donationem impediri solere, quæ & donantem pauperiorem, & accipientem faceret locupletiorem. Porrò hic non uidetur fieri locupletior in ea re, quam religioni dicauit. nec moueat[n] 4 † quenquam, quòd emeret,[o] nisi a marito accepisset. nã & si pauperior ea fieret, nisi maritus dedisset, non tamen idcirco fit locupletior, quod non expendit. hoc 5 † & illa suadet, & si uxori maritus sepulturæ causa donauerit: ita demum locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur[p]: cæterum antequam fieret religiosus, donantis manet. Proinde & si distraxerit mulier, manet locus donatoris. Secundum hæc, si uxori suæ monumentum purum maritus magni pretij donauerit: valebit donatio, sic tamen, ut cum sit religiosus, valeat. Sed & si ipsa fuerit illo illata: licet morte eius finitum est matrimoniû: fauorabiliter q tamen dicetur, cum religiosum fieri. Proinde & si maritus ad oblationē Dei vxori donauerit, uel locû, in quo opus publicum, quod promiserat facere, uel ut ædem publicam dedicaret, fiet locus sacer. Sed & si quid ei donetur, 6 † ut Deo detur, vel consecretur, nec dubium, quin debeat valere. Quare & si solum pro ea in æde sacra posuerit, valet donatio.

¶ Si maritus[*] hæres institutus repudiet hæreditatem donationis causa; Iulianus scripsit libro 17. Digestorum donationem valere. necque enim pauperiorem 7 † fieri, qui non acquirat, sed quod patrimonio suo

a *Donatum fit*] scilicet uxori.
b *Iussu*] mariti ut ipse ... uxori donaret. Accur.
c *Momenti*] hic principaliter intendebat donare, secus vendere: tamen quia non valet, nisi in eo quod donauit, ... quia, &c.
d *Neratius*] corrigendo cum distinctione, dũ hic principaliter donare intendebat, secundum Iul. Accur.
e *Nullius esse momenti*] ut supra de contrahen. emptio. ... donationis.
f *Commentus*] sic supra ad Vell. ... vxori in fi. Sed numquid in dubio præsumitur donationis cã facta? Respon. non, arg. supra tit. ... maritus. Accur.
g *Animum*] ut ī. eo. l. ... si uir ... sana ... si duo.
h *Valere*] ... aût, §. si maritus ... sed & si uir ... & l. vir vxori. ... Sol. hic ab initio vendidit ... postea remisit, ibi verò ab initio vendidit ... minori. Acc.
i *Facta est*] locupletior, ut supra de peti. hære. l. sed & si lege. §. sed & si res minoris. Sed contra, ī. eo. l. quod aût, §. si maritus. Sol. ... ibi Accur.
k *Post diuortium*] sed & ante potest, sed diuortium fit reuocatio, ut ī. eo. l. ... à marito, & ī. eo. l. si communi, & l. sed interim §. si maritus ... Accur.
l *Condici*] ubi enim donationis causa interuenit cû alia, quæ per se sola sufficeret ad acquirendum, sic quidem alienatio, & amissio seruitutis, & liberatio ex sententia oritur, sed repetitur, ut hic & ī. proxi. §. ubi uerò sola donationis causa, ipso iure nihil ualet, qđ agitur, ut ī. eod. l. 3. §. Sienndum, quæ est contra.
m *Cui donatum est*] specialis est aliqua contra: ut supra mand. l. ... fideiussor, §. in one, ... & facit qđ not. ... sup. proxi. §. Accur.
n *Nec moueat*] ... quod debeamus ... pupillo. §. si contra. Sol. aliud est in pupillo, qui tenetur de lucro cum iniuria alterius aliud in uiro, & uxore, inter quos ... donatio ... ab sumpta, ... ut ī. ... quod. §. ... Accur.
o *Emeret*] ... si emisset.
p *Humatur*] ... ter fit eius, & desinit esse, sic ī. eo. l. quod aût, §. vxoris.
q *Fauorabiliter*] ... illi ... donatio ... ut C. ... à marito. Accur.

1 † Pl. ant. ...
2 † Plur. de ell. ...
3 † Pl. ...
4 † Eiusmodi ...
5 † Plu. ... & illud suadere, & vxori.
6 † Pl. ... de ... Deo ... detur.
* Hic vid. Io. Annib. in ... naturali ... nume. 119 de usucap.
* Itineris ... ut in iudice tract. ... ire ...
* Hic vi. Io. Bap. Coma ... in legatum ... 32 de leg. j. & Io. Annib. in l. naturaliter, nu. ... de usucap. ...

deposuerit. Repudiatio autẽ mariti mulieri prodest, si vel substituta mulier sit, uel etiã ab intestato hæres futura. Si mihi modo, & si legatum repudiet: placet nobis valere donationem, si mulier substituta sit in legato, uel etiã si proponas eam hæredem institutam.

¶ Si quis rogatus sit percepta a b † certa quantitate vxori suæ hæreditatem restituere, & is sine deductione restituerit: Celsus libro 10. Digestorum scripsit, magis pleniore officio præstandæ fidei functum maritum, quam donasse uideri. & rectam rationem huic sententiæ Celsus adiecit, quod plerique magis fidem exoluunt in hoc casu, b 2 † quàm donant, nec de suo putant proficisci, quod de alieno plenius restituunt: voluntatem defuncti secuti, nec immeritò. Sæpe enim 3 † credimus aliquid defunctum voluisse, c & tamen non rogasse. Quæ sententia habet rationem, & 4 † magis in eo, qui non erat deducta quarta restituere rogatus, & tamen integram fidem præstitit, omisso senatusconsulti commodo. Hic enim uere fidem exoluit, voluntatem testatoris secutus. 5 † Hoc ita, si non per errorem calculi fecit. Cæterum indebiti fideicõmissi esse repetitionem, nulla dubitatio est. Cum igitur nihil de bonis exigatur: rectè dicitur valere donationem. Vbicunque igitur non diminuit de facultatibus suis, qui donauit, valet. uel etiam si diminuat, locupletior tamen non fit, qui accepit, donatio valet.

Donatio reuocatur, quatenus mulier est facta locupletior. & an sit locupletior, inspicitur tempus litis contestatæ, h.d. ista l. vsque ad l. quod autem. §. si maritus, Bal.

Marcellus lib. 7. Dig. quærit.

LEX VI.

SI mulier 6 † acceptam à marito pecuniã d in sportulas e * pro cognato suo ordini f erogauerit: an donatio valeat? Et ait ualere, nec uideri locupletiorem mulierem factam, quamuis mutuã pecuniam esset acceptura, g & pro affine erogatura.

¶ In donationibus autem iure ciuili impeditis hactenus reuocatur domum ab eo, vel ab ea cui donatum est, vt si quidem extet res, uindicetur: h si consumpta sit, i condicatur, k hactenus quatenus locupletior quis eorum factus est.

Caius li. 11. ad edict. pron.

LEX VII.

QVia quod ex non concessa l donatione retinetur, id aut sine causa, aut ex iniusta causa retineri intelligitur: ex quibus causis cõdictio nasci solet.

Vlpianus libro 31. ad Sabin.

LEX VIII.

QVod autem spectatur 7 † tempus, an locupletiores sint facti, utrum tempus litis contestatæ, m an rei iudicatæ? Et uerum est litis contestatæ tempus spectari oportere. n idque Imperator noster cum patre rescripsit.

Donatio, quæ mulierem locupletiorẽ nõ reddit, non reuocatur: & non dicitur locupletior fit tantundẽ de suo erogauerit. h.d. iste no. §. B.

¶ Si maritus pecuniam uxori in unguenta dederit, eaque o eam pecuniam creditori suo soluerit, p mox ea de sua pecunia emerit vnguenta: non uideri locupletiorem factam Marcellus libro septimo Digestorum scribit. Idem que ait, 8 † & si lancem ob eandem causam ei dederit, eamque lancem q retinuerit, de sua autem pecunia vnguenta emerit: vendicationem cessare, quia non sit 9 † locupletior, quæ tantundem in re mortua impenderit. f 10 † Si uir, & vxor quina inuicem sibi donauerint, & maritus seruauerit, vxor consumpserit: rectè placuit compensationem fieri donationum. t & hoc diuus Hadrianus constituit.

Inter uirum & uxorem habet locum donatio, si inuicem compensauerint. Bald.

¶ Idemque ait, & si uir vxori x pecuniam donauerit, ipsaque ea pecunia 11 † prædia comparauerit: 12 † æstimari oportere in quantum locupletior facta sit mulier. y Proinde & si prædia hodie vilissima 13 † sunt, consequenter dicemus litis contestatæ tempore æstimationem eorum spectandam. z Planè si magni pretij prædia sunt, summa 14 † numerata erit restituenda, nõ etiam vsuræ pretij. Elegantur tractabitur, si mulier xv. prædia emerit, & maritus non totum pretiũ ei 15 † numerauerit, a sed duas partes pretij, hoc est decẽ, vxor de suo quinque, deinde hæc prædia valeãt nunc decẽ, maritus quãtũ cõsequetur 16 † Et magis

a Si quis perceptu.] deducta de hæreditate.
b In hoc casu.] sic & infra, de verb. signif. l. cum in testamento. & C. ad leg. Falc. l. 2. sed argu. contra. C. de cond. ob causam... §. si autem ad deficientis. & inf. de heredibus institu. l. quidam. Accur.
c Voluisse.] vt in nostro casu totum restitui. Accur.
¶ Marcellus.] aliàs §. aliàs len.
d SI mulier. Pecuniam.] ex causa donationis.
e Sportulas.] i. epulas.
f Ordini.] decurionum. Accur.
g Acceptura.] non ex necessitate.
h Vindicetur.] vt infra eodem l. si donatæ, in prin. Accur.
i Consumpta sit.] ab eo cui donatum est aliud est si ab hærede consumatur, quia non petit donanti, ut infra ad leg. Falc. l. quod de bonis. §. ex donationib. Azo.
k Condicatur.] per cõdictionem sine causa.
l QVia quod ex nõ concessa.] a lege.
m QVod autem litis contestatæ.] cum agitur sine causa, vel rei uen... Acc.
n Oportere.] sed & rei iudic. ut supra de peti. hær. l. si a patre, vel à domino, §. fin. & sup. de peculio. l. quæsitũ. Accur.
o Eam.] l. mulier. Accurs.
p Soluerit.] non in unguenta, sed aliàs Accurs.
q Eamq; lancem.] donatam sibi a marito. Accursius.
r At mor.] ideft de qua non est locupletior. Accur.
s Impenderit.] ut infra eo. l. si id, §. illud constat. & l. sed si vir. §. nõ videtur Accur.
t Rectè placuit.] matrimonio finito diuortio. secus si morte, ut infra eodem, l. cum hic status. §. quod ait 10.
u Donationum.] quia quasi permutatio est: vt supra de pet. hær. l. sed & si. §. consuluit. in si. Accur.
x Si uir vxori.] aliàs est in textu, si uir uxori pecuniam donauerit, ex eaque pecunia, &c. Accur.

y Moriens.] ut in tanta pecunia condemnetur cùm sit soluendo... aliàs, contra, ut infra eodem, l. vxor. Accursius.
z Spectandam.] ut supra eodem, l. si sponsus, §. circa in fin. & infra eod. l. si vxor marito, in fine, & l. ex anno. §. si maritus, & l. si id quod, §. si ex decem.
a Numerauerit.] vxori, secus si numerauerit creditori, quia tunc in solidum ... res deterior efficiatur ut infra eodem ... vxor. Accur.
Rerum.

1 † Fl. præcep ta.
2 † Fl. in hoc casu.
3 † Fl. defl. enim.
4 † Fl. defl. &.
5 † Fl. obstantibus.
6 † Fl. est si, & legit Marcellus &c.
* Vide Bud. hoc ... differentiã quod apud ... quodam ... sportulæ: vide etiam ... libro ... 3 c. 19.
7 † Fl. spectatur.
8 † Fl. defl. at.
9 † Fl. non est.
10 † Fl. impendit.
11 † Fl. defl. pecunia
12 † Fl. prædium emerit
13 † Fl. ... sunt.
14 † Fl. ...
15 † Fl. ... &c.
16 † Fl. quanto
* Obligatio ... tempore oritur, ... mortem, ... Tract. ...

est, ut consequi debeat duas patres decem, ut quod perierit 1 † ex pretio, utrique perierit, & marito, & uxori.

¶ Si maritus æstimationem rerum, a quas in dotem accepit, dicat b se donationis causa auxisse: c remedium monstrauit Imperator noster cum diuo patre suo, rescripto, cuius uerba hæc sunt, Cum donationis causa pretium auctum affirmes, qui super ea re cognitu rus erit, si pecuniæ d modum recusabis, ipsa prædia restitui debere, sumptuum deductis rationibus arbitrabitur. Inarbitrio e igitur mariti erit, quid præstitum malit. Idem iuris est, & si econtrario mulier de minore æstimatione quæratur, nec aliud in commodato f æstimato dato obseruari solet. Pomponius libro quarto variarum lectionum scripsit. 2 †

¶ Si uxor a marito suo prædia, quæ ob dotem pignori acceperat, g 3 † emerit, h eaque emptio donationis causa facta dicatur, nullius esse momentis pignoris tamen obligationē durare. Imperator noster cum patre suo rescripsit. Cuius rescripti uerba ideo retuli, ut appareat uenditionem inter uirum, & uxorem bona fide gestam, non retractari. Si tibi maritus pignora propter dotem, & pecuniam creditam data non donationis causa, uendidit: quod bona fide gestū est, manebit ratum. at si titulus donationi 4 † quæsitus ostenditur, atque ideo uenditionem irritam esse constabit: iure publico causam pignorum integram obtinebis. i

¶ Si uxor rem emerit, 5 † & maritus pretium pro ea numerauerit: 6 † interdum K dicēdum est totum a muliere repetendum, quasi locupletior ex ea totolidum facta sit, ut puta si emerit 7 † quidem mulier, & debeat 8 † pecuniā: maritus autem à uenditore eam liberauerit. 9 † quid enim interest, creditori soluere an uenditori? l

¶ Vxori quis donauit seruū, ita ut eum intra annum manumittere; an si mulier non obtemperet uoluntati, constitutio diui Marci imponat ei libertatem, si uir, uel uiuit, uel etiam diem suum obijt? 10 † Et ait Papinianus, cum Sabini sententia sit recepta, qui putat tunc fieri seruum eius, m cui donaretur, n 11 † cum libertas cęperit imponi, o ideo que nec si uelit mulier, post exactum tempus possit manumittere: p recte dici non esse constitutioni locum, nec volū tatem mariti posse constitutioni locum facere: cum propriū seruum ipse 12 † possit manumittere, q quæ sententia mihi quoque probatur: quia uenditor, siue donator non sibi legem vult imponi, r 13 † nec potest, sed ei qui accepit. dominio igitur penes se remanente, nequaquam effectum habebit constitutio.

In ijs, quæ retro non trahuntur, non inspicitur tempus contractus, sed existentis conditionis. Bart.

¶ Manumissionis causa donatio facta ualet: s licet non hoc agatur, ut statim ad libertatē, sed quandocūq; perducatur. Proinde si ut post certum tempus manumittat, uxori suæ tradidit: tunc demum eius fiet, cum tempore impleto manumittere cœperit. quare ante manumittendo nihil agit. t Nam & illud sciendum est, si uxori quis suæ donauerit, ut infra annum manumittat, u deinde non manumiserit ea intra annum: postea manumittendo nihil agi.

Cum aliquid est fiendum ab aliquo sub nomine appellatiuo ipsius, non potest fieri postquam appellatiuum nomen competere desijt.

Caius libro 11. ad edictum prouinc.

LEX IX.

SI antequam seruus manumittatur, morte aut diuortio solutum x fuerit matrimonium: resoluitur x donatio. inesse enim conditio donationi uidetur, ut manente matrimonio manumittatur.

Vlpianus libro. 32. ad Sabinum.

LEX X.

SI eum seruum 14 † uxori maritus donet, qui eius erit 15 † conditionis, ne unquam ad libertatem perduci possit: dicendum est oīo nihil agi y hac donatione. Si pecunia accepta mulier manumiserit, z uel operas ei imposuerit

a *Retain.*] quæ fuerant datæ æstimatæ.

b *Dicat.*] & hoc probauerit, nec enim præsumitur eum donasse licèt maiori pretio acceperit, ut inf. e. l. si uir. §. si duo. &c.

c *Auxisse.*] quia cum ualerent 9. accepit æstimata pro 12.

d *Si pecunia modum.*] idest modicam pecuniam iustæ æstimationem.

e *Arbitrio.*] Nihil ergo ualet huiusmodi æstimatio facta animo donandi, ut sup. de iu. do. l. si res, in princip. Hoc aūt quod hic dicit, intelligitur s̄m Azo. cum mulier nō erat datura æstimata prædia, nisi a iusta æstimatione donationis cā. Idē si mulier minoris se æstimasse dicat donationis cā, quia uir nō erat accepturus nisi minori æstimatione, & ideo dicit iustā æstimationem supplendam, maritus e contra dicit se numquam accepisse æstimata, nisi remitteretur de ptio donationis cā, ut subijcit unde uiro datur electio, restituat pdia an iustam æstimationem, ubi autem quis bene erat accepturus æstimata nulla remissione facta, supplet iustum pretiū, & idē in vxore si erat datura æstimata, etiam non aucta æstimatione, ut sup. eo. l. si sponsus, §. circa, quæ est contra.

f *In commodato.*] à uiro uxori.

g *Acceperat.*] mulier.

h *Emerit.*] ipsa mulier.

i *Obtinebis.*] ut supra qui. mo. pignus, uel hypo sol. l. 2. secū uenditor. & inf. de leg. ij. l. quę fideicommissū.

K *Interdum.*] nam regulariter inquātū locupletior est, ut supra eo. l. eleganter.

l *An uenditori.*] certè nihil, ut inf. eo. l. si cū mulier.

m *Eius.*] scilicet uxoris, Accur.

n *Donaretur.*] à viro.

o *Impon.*] & sic eo. tempore dominiū q̄ritur, & amittit, sicut & aliàs obligatio eo. tempore oritur, & moritur, ut infra, de uerb. l. quod i. obligatio. p *Manumittere.*] l. proxi. sed tunc tantum, ut & infra proxi. § in princ.

q *Manumittere.*] sponte, nec enim cogitur, constitutio ergo locū non habet nisi in eo emptore, qui per traditionem dominus factus est.

r *Imponi.*] quia nec posset, ut sup. de arbi. l. pen.

s *Pactā ualet.*] ut in soluto matrim. l. si cōstante. §. si uir. & l. q si uir & l. & desine.

t *Nihil agit.*] sed & si quis ad tempus debet nonne ante soluere pōt? cur ergo hic non ante manumitti? Respon quia nō fuit statim ualida donatio.

u *Manumittat.*] quē uir uxori donauit, ut intra annum manumittat.

x *SI antequam Resoluitur.*] Sed cur hæc donatio morte non confirmatur, ut aliæ, sed infirmat? Respon. aliæ confirmantur, quia dominium uoluit peruenire ad eā, & statim, hic autem noluit dominiū apud eam remanere, sed ut vxor manumitteret, cum ergo non sit vxor, nō manumittet.

y *SI eum. Nihil agi.*] nam non potest per alium manumittere, qui ipse non potest, ut infra, de condi tio. & demon. l. si quę eum, qui. Accur.

z *Manumiserit.*] cum quē acceperat, ut manumitteret. Azo.

Obligatio eodem tempore oritur & moritur, ut. in ind. Tract. ḥn uerb. obligatio. & quę oritur.

1 † Fl. perijt.

2 † Fl. scribit.

3 † Fl. acceperat.

4 † Fl. donationis.

5 † Fl. hor. emit.

6 † Fl. numerauerit.

7 † Fl. si emit quidem rem mulier.

8 † Fl. debebat.

9 † Fl. liberauit.

10 † Fl. obierit.

11 † Fl. donatur.

12 † Fl. dess. ipse.

13 † Aliàs nō sibi legem volunt imponere, nec possit.

Promitt-

a *Promittat.*] sponte, sciens se non teneri, nec enim cogitur, ut in contrario, C. de ope. li. l. qui nummis acceptis, & l. 1. & est arg. huius solutionis, infra, de ope. li. Campanus. Vel dic, quod aliud est in uxore, cui seruus traditur à uiro vt manumittat nec enim potest cogi manumittere, quia non est domina: unde nec succedit constitutio, vt supra eo. ti. l. iij. § pen. & vlt. in fin. ergo, si manumittit, gratis manumittit & cũ beneficiũ confert manumisso, dignum est, vt possit imponere operas. Alij autẽ, quia inuiti manumittunt, nõ possunt operas imponere, vt argumen. supra de ritu nup. l. proxi.

ait Iulianus operas quidem licito iure eam impositurum, & tenere obligationem: nec videri mulierem ex re viri locupletiorem fieri, cum eas libertus promittat. a Quòd si pretium * ob manumissionem acceperit mulier, & sic manumiserit; si quidem ex peculio suo 1 † seruus dederit, nummos mariti manere: sin verò alius pro eo dederit, 2 † fieri nummos mulieris, quæ sententia rectè se habet.

¶ Inter uirum, & uxorem mortis causa donationes receptæ sunt.

Caius li. 32. ad edict. prouin.

LEX XI.

QVia in hoc tempus excurrit donationis euentus, quo vir, & vxor esse desinunt b *

Vlpianus li. 32. ad Sabinũ.

LEX XII.

SEd interim res non statim fiunt eius, cui donatæ sunt, c sed tunc demum cũ mors insecuta est: medio igitur tempore dominiũ apud eum remanet qui donauit.

* Ad hanc. §. vi. Rui. in l. hoc edicto. §. nunciatio. nu. 181. de oper. nunc.

1 † Fluor. ex peculio suo dedit.

2 † Fl. fiduciæ nummos.

b *Quia Desinũt.*] Vt s. a. de pac. dotalibus leg. Beblus. in §. aliàs, l. si inter.

c *SEd interim. Donatae sunt.*] etiam si sic dãtur, ut statim fiant eius, ut infra de don. causa mort. l. ij. 1. respon & inf. prox. respõ. & facit ad hoc Inf. e. l. vxori, aliàs si non est vxor, secus, ut ff. de dona. cau. mor. l. si mortis causa.

* Cessant quæstiones positæ in l. 3. sup. eo.

d *S domnis.*] i. quali tercũq; facta, tribus enim modis fit, ut infra de dona. cã mort. l. ij. ea tamen, quæ ita fit, vt nullo modo reuocetur, non valet, ut in eodem titu. de dona. causa mortis, l. vbi.

e *Non retro.*] quod est maximè eo casu cum sic est facta, ut demũ morte secuta valeat: aliàs, si ut statim, uel simpliciter, trahitur retro, vt infra, de dona. causa mort. l. si mortis causa, nisi inter coniuges. Accur.

f *Donatio.*] vt est cum mortis causa donatur quæ tantum ex tempore mortis ualet: donatio enim inter uiuos facta à viro vxori, si fuerit morte confirmata, trahitur retro, vt C. eod. l. antepenult. Vel dicas, donationem causa mortis retrotrahi ubique, præterquam ubi sic fit, ut post mortem donatarij fiat, & ita fuit facta, ut post mortem transeat, & præterquam in casibus hic signatis, ubi conditio personæ mutatur, secundum Io. imo dicitur aliàs retrotrahi præter eam, quæ fit, vt ex die mortis tantum transeat dominium, quia hoc tunc agitur, & bene infertur itaque secundum primam expositionem, nam si omnis ualet, ergo & ea, quæ ita fit, ut statim dominiũ fiat vxoris, uel eius cui nomine vxoris donetur. Item si illa ualet, & non retrotrahitur, ergo emergunt vitia: sicut probari potest in dictis sex casibus a Marcello hic positis. Vel dic, ut dixi loqui de illa, quę sic fuit facta, ut demum secuta morte valeat. & per omnia prosequere, ut hic, ecce, tu uolens vxori tuæ donare, filiofamil. eius nomine, tradidisti, ut statim esset dominus, si dicas, etiam donatio statim cum sic ualet, itẽ non retrotrahitur: contraria tibi ipsi dicis, nam dicis statim valere, etiam si non trahitur retro, ergo ab initio ualuisse non creditur, quod est contra id quod concessisti. Item emergit uitium, quia contra legem esse videtur, quia hæc donatio causa mortis non trahitur retro, hic etiã causa mortis donatio sic facta, vt statim res fiat uxoris, sic reuocetur, similis ei, quę fit inter uiuos, vt infra de donat. causa mortis. l. ubi, sed facta inter uiuos trahitur retro, ut C. eo. l. donationes, ergo statim hac tamen donatione inter viuos non occurrit vitium, quia nõ ualet inter uir. & vxo. vt modo diximus. Item econtra si trahitur retrò, emergit vitium, quia patri quęsitum uidetur: aut si dicas, ab initio ualuisse creditur: ergo cum est dominium translatũ in filium, patri debet esse quæsitum, sine cuius voluntate filius factus sui iuris ex tempore mortis mariti & tradendo dominium transferre non potest, arg. inf. de verbo. obl. l. si filiusfa. ergo uidetur quędam vitiari regulæ secundum Ioan. quæ s. dicunt tempus contractus spectari ut ualeat, uel non, & an quęratur patri, vt d. l. infra de verb. obl. l. si filius, & insti. de inutil. stipul. § 1. sed non uitiantur, quia hæc donatio vicelegati censetur. Sed cur aliud est in stipulatione conditionali, quam in ista, licèt iure legati censeatur, vt d. l. si filius? Respon. quia ibi erat spes debitũ iri, quæ ad hæredes transmitti poterat, ut inf. de actio. & ob. li. l. is cui. & hæc remanet penes patrẽ, hic autẽ nõ erat spes, vt apud patrem, uel filium, sed ut apud mulierẽ remaneret. Quid ergo mulier facies cũ interpositus sit mea potestate mãsit, dicem eam carere omni remedio? R si. o. nequaquam, quia competit actio mandati, uel in factum mihi cõtra patrem, cum ex persona filij nullam fuisse donationẽ appareat, vt C. de donat. quæ sub modo l. quoties.

Donatio causa mortis facta inter virum, & vxorẽ valet quocumq; modo fiat, & vbi fit donatio causa mortis, quæ retro non trahitur, duæ regulæ uitiantur, ut patet in septem casibus hic positis, vsque ad §. idem Marcellus. h. d. Bald.

¶ Sed quod dicitur, mortis causa donationem inter uirũ & uxorem valere, ita uerum est, ut non solum ea donatio valeat, secundum Iulianum, quæ hoc animo fit, vt tunc 3 † res fiat uxoris, vel mariti, cum mors insequatur, sed omnis d mortis causa donatio. Quando itaque nõ retro agitur e 4 † donatio, f emergunt vitia, g vt Marcellus animaduertit in specie huiusmodi? Maritus h vxori mortis causa donatũ voluit, interposuit mulier filiumfamilias, i qui à marito acciperet, eique k traderet. l deinde cum moritur maritus, paterfamiliàs m inuenitur, an valeat traditio? n Et ait consequens o esse dici traditionem p valere, quia sui iuris effectus est 5 † eo tempore ad

1 † Fl. Sabinus.

2 † Flo. tra. in.

3 † Aliàs, ut tunc dominium res fiat.

4 † Fl. agitur.

5 † Flor. ef.

* Tẽpus contractus inspici ut valeat, uel non vi. in ind tract. verb contractus in 1. cas su versi. Tẽpus.

g *Vitia.*] vitiatur quædam regula prima illò lila, quia nõ inspicitur tempus contractus, * cui quæratur: quod fieri debet secundum regulam infra de uerbo oblig. l. si filius. Item & illa, quia tempus contractus inspicitur valeat, vel non ut insti. de inuti. stipul. § ij. Sed quæritur quare vitiantur? Respon. quia licèt donatio caus. mor. sit contractus, vel pactum, tamen habet se ad instari legat, ut inst. de do. §. 1. in quibus tempus mortis inspicitur quo ad acquisitionem, & quo ad trasmissionem, ut inf. de reg. iu. l. quale, & sup. di pig. l. si legati, & inf. quando di. le. ce. l. post. §. fi. & de don. caus. mort. l fi.

h *Maritus*] sex, uel quinque casus sunt. Primus ibi, Maritus, &c. & consonat cum illo consequenter, &c. Secundus, Idem ait, &c. Tertius ibi, Proinde, &c. Quartus ibi, Per cõtrarium, &c. Item quintus ibi subauditur. Sextus ibi, Consequitur, &c. Est & septimus quo distinguitur quando interpositus decessit, ante donationem, post traditionem tamen quo casu distinguitur à quo fit interpositus.

i *Filiumfamilias.*] suum & mariti, uel mariti tantum, uel extraneum, ut procuratorem.

k *Eiq.*] scilicet mulieri.

l *Traderet.*] vt sic statim filij esset, & sic in inferioribus præterquã in § idẽ *Marcellus*, ut statim fiant interpositi.

m *Paterfamilias*] si enim filiusfamilias inueniretur, patri quæsitum uideretur.

n *Traditio.*] siue ante existentiam sui iuris, siue post fiat, ut inf. ead. l. §. consequenter.

o *Consequens*] consequens est ei, quod dictum est, scilicet omnem donationem ualere.

p *Traditionem*] utramque, i. mariti, & interpositi. Accur.

Dona-

† Flo. de do.

† Flo. de donat.

† Flo. interposi.

a *Donationem eius.*] scilicet filiæ. Accur.
b *Effecta fuerit.*] alias patri quæreret, ut infra, §. per contrarium.
c *Sui iuris.*] tempore mortis vxoris.
d *Mortis eius.*] scilicet vxoris.
e *Emolumentum.*] & sic econtra si vir donauit mariti sa. vxori quæ post sit alieni iuris, q. casus nō ē hic.
f *Consequenter.*] ad casum primū de filio interposito dicendū, ut valeat traditio, ut in superioribus præter proximum.
g *Interpositus.*] s. a muliere, ut suo nomine susciperet, tanquā donatarius, non ut simplex procurator.
h *Aliquo momento.*] sic ergo fuit donatū, ut tunc demum dominiū adipisceretur, cum mors fuerit insecuta, secundum quosdam. Sed Az. contra in summa, ut inf. in glo. ut in donationibus, &c. in fine eiusdem. & in vtroq; casu attende diligenter hanc rationē, quia debebat, &c. ex hoc enim pbatur, quia in vtroque casu interposita persona non fuit interposita, ut procurator. si enim tanquam procurator interponeretur, etiam si viueret tpe mortis donantis, nullo tā momento dñium apud eum esset, sed recta via a donante transiret in donatarium. ut J. de do. l. quod mihi. dic ergo interpositam talitet, ut fieret dñs, & ei donaretur principaliter, ipse vero postea donaret mulieri. mulier. n. cum stetet constāte matrimonio dominiū in se transfire non posse, ut sup. ea. l. in princ. volebat in alium transferri, ut ita exiret de bonis mariti, & de tali interposito, in quem transeat dominium: loquitur sup. ea. l. §. maritus. Si quæras quare aliud est in pcuratore mariti donantis, quā eius cui donatur, ut hic dicit? Respon. quia sicut in mulierem domiū transire nō potest constante matrimonio, ut sup. ea. l. in princ. ita nec in personā eius, qui est ab ea interpositus, at vbi a marito est interpositus, transit, quasi videatur remāsisse apud maritum. Item in primo casu, scilicet, cum interpositus est a muliere, si velis dicere simplicem procuratorem, nullo tempore est procurator dominus rei. neque enim eo tēpore quo traditur, quia cum ipse sit procurator vxoris, per eum ipsi uxori, non sibi quæri debet dominium, cum nomine uxoris acceperit. neque eo tempore quo maritus moritur, quia tunc pcurator nō est in rebus humanis, cū autem non est procurator mulieris, sed viri dominium statim quæritur sibi, vel saltem non mulieri per eum, cum eius non sit procurator.
i *Eum interposuerit.*] quia tunc donatarius est, quo præmoriente euanescit donatio. Ioan. Sic etiam distinguitur, a quo fuerit aliquis interpositus, ut infra, de fur. l. cum, §. si epistola.

quod traditio redigitur, idest cum maritus moriebatur.

Idem ait: Placuisse scio Sabiniano, 1† si filiæfamil. vxori maritus tradiderit: 2 † donationem a eius cum omni suo emolumento fieri, si uiuo adhuc marito sui iuris esse b̄ta fuerit, b quod & Iulianus libro 17. Digestorum probat.

Proinde & si vxor marito filiofamil. mortis causa tradat, & is sui iuris c effectus sit, sine dubio dicemus 3 † ipsius fieri.

Per contrarium quoque, si uxor donauerit mortis causa patrifamil. marito, & mortis eius d tempore filiusfam. inueniatur, patri i erit nunc 4 † emolumentum e quæsitum.

Consequenter f Scæuola apud Marcellum notat, si interposuerit seruum mulier, ut ei tradatur mortis causa, isque adhuc seruus dedens mulieri, deinde mortis tempore liber inueniatur, tantundem esse dicendum.

Idem Marcellus tractat, si is qui interpositus g est, post 5 † quam dederit mulieri, decesserit, uiuo adhuc donatore, donationem euanescere, quia debebat 6 † aliquo momento h interposito eius 7 † fieri, & sic ad mulierem transire. Quod ita procedit, si ea cui donabatur, cum interposuerit, i 8 † non is, qui donabat. porro si a marito est interpositus, & res ipsius statim facta est, & si ante mortem mariti tradiderit, k & decesserit, traditio eius egit aliquid: ut tamen hæc traditio pendeat donec mors sequatur. Si uxorem Titio l dederit, ut is marito mortis causa traderet, eaque defuncta, inuitis hæredibus eius Titius marito dederit, interest utrū a muliere sit interpositus Titius, an uero a marito cui donabatur. Si a muliere interpositus est, obligabis se conditione, m si marito tradiderit, n Si autem a marito sit interpositus, mortua muliere confestim fundus efficietur o eius, quem maritus interposuit, 9 † & actionem ipse maritus cum eo habebit.

Si uxor rem, quam a marito suo mortis causa acceperat, 10 † uiuo eo alij tradiderit, nihil agitur ea traditione, quia non ante ultimum uitæ tempus mulieris fuerit. 11 † Plane in quibus casibus p placeat retroagi donationem: etiam sequens traditio a muliere facta, in pendenti habebitur.

Si maritus uxori donauerit mortis causa, eaque diuerterit, an dissoluatur donatio? Scribit Iulianus 12 † infirmari donationem, q nec 13 † eam in pendenti esse. Idem ait si diuortij causa facta sit donatio, ualere. r

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XIII.

Quæ tamen s sub ipso diuortij tempore, non quæ ex cogitatione quandoque futuri diuortij fiat. 14 †

k *Tradiderit.*] quia vir ipse tradidisse videtur. Ioa.
l *Titio.*] non ut ipse suo nomine acciperet tanquam donatarius, sed ut acciperet vxori postea traditurus, quæ tunc demum erat consecutura cum moreretur maritus: sic. n. donatum est pcuratori, ut statim cōsequi debeat dominium.
m *Conditione.*] certi, cū morte eius mulieris sit reuocatum mādatū, ut J. de acquir. possess. l. fundi, §. item si amicus, nec enim fuit mandatū, ut traderet post mortē, sed ut statim traderetur, vel reuocatum est p. g. interpellationem hæredum, qui reuocare potuerunt re integra, ut supra de iure dotium, l. si ego, §. sed contra. supra de fu. ut. exportand. l. 3. Solut. vtibi.
n *Tradiderit.*] post mortem mulieris. Accursius.
o *Efficietur.*] alias adijcitur ei quem, &c.
p *In quibus casibus.*] ut in donationibus inter viuos, quæ morte confirmantur. Vel dic latius: donatio retrotrahitur ubi res sic donata est, ut res statim fiat uxoris. Item vbi donatur simpliciter secundum Ioa. ut infra de donatio. causa mortis, l. si mortis causa, & infra eodē, l. si seruus, non tamē fit sua statim, ut in princ. huius legis, & infra eodem, l. si vir vxori §. fina. sed demum post mortem, non autem retrotrahitur vbi sic donatur ut tunc fiat uxoris, cum mors fuerit insecuta, sed in quinque casibus superius in illo §. maritus nominatis, donatio sic facta fuit, ut dominium esset accipientis demum post mortem, & iō non trahitur retro, uidentur tamen quædam regulæ vitiari, ut in litera notatur. In sexto autem casu loquitur cum donauerit, ut statim fieret dominus.
q *Donationem.*] not. quid infirmari, licet peruenerit ad eum casum, a quo incipere potest, ut supra titulo 2. licet, & infra eodem, l. cum hic. §. si diuortium. & infra eodem, l. & ideo, § diuortio, & l. si eum. §. ex quibus.
r *Valere.*] ut infra eodem, lege, vitricus §. diuortij.
s *Quæ tamen.*] alias lex.

1 † Flo. Sabinianus.
2 † Flo. tradat.
3 † Alias dominus ipsius fit.
4 † Fl. tunc.
5 † Flor. postea.
6 † Flor. debeat.
7 † Flor. de esse eius.
8 † Flo. interposuit.
9 † Fl. interposuerit.
10 † Flor. acceperit.
11 † Florentina fuit.
12 † Flo. Iulianus scripsit
13 † Flo. nec impendere. Iul. ait. Alij legunt en pendere pro, eam pendere.
14 † Florentina fiat.

a *Quaeritur.*] sine pos sessione, vt aliàs contingit, vt inf. de acq. rer. do. l. homo liber. in fi. & infra. de iure fisc. l. deferre. §. Papinianus.
b *Per eum.*] seruum. Azo.
c *Ei*] marito.
d *Cui*] scilicet patri.
e *Concessum est.*] vt supra de vsur. qui scit. & C. de rei vend. l. 1. & facit fi. de pet. hær. l. nec vllam. §. omnib. & supra de rei vendi. §. praeterea.
f *De dote.*] pecunia. Accursius.
g *Posse.*] Sed cur huic marito male fi. possidatur retentio vel repetitio? nã debet intelligi donasse: sicut is, qui sciês in alieno ædificat. vt Instit. de re. diui. §. cû in suo? Rñ. maritum non præsumimus donasse, ideo, quia etsi vellet expressim donare, non posset. ar. sup. loc. & condu. l. qui ad certum & ar. contra inf. sol. mat. l. 2. §. voluntatem.
h *Si is. In pendenti.*] Imò viri manet, vt infra de hær. instit. l. quod vir vxori.
i *Si quis pro vxore. Donatio.*] quæ reuocari possit.
k *Ipsius.*] matri.
l *Ad virum peruenit.*] vt supra de pac. do. l. inter. §. conueni.
m *De vecturis.*] præstandis quando ipsa se queretur maritum suum.
n *In contrahendo.*] i. tunc cum tractabatur de nuptijs contrahendis. Accur.
o *Non enim.*] reteuocare possit.
p *Succurrit.*] vt infra de adi. leg. l. rem legatam.
q *Ergo.*] quia dixit maxime.
r *Propter suas.*] mulieris.
s *Donatio.*] vt infra de o. & obl. ex promissione. Accur.
t *Hoc.*] scilicet, quod sit licita.
u *Expeditum.*] vt C. e. l. fructus nã propter talem casum posset dos reddi, vt sup. de in. do. l. maritus. §. manente. & facit. sup. l. si conuenit. C. de pac. do. l. 2. in fi. l. si in fi.
x *Vxori suæ. Paenituisse.*] quod ânec verum est quando

mariti sit potestate, deinde is seruus ancillam acceperit: dominium mulieri quæretur. ᵃ nec interesse Iulianus ait, ex cuius pecunijs hæc ancilla empta sit: quia nec ex re sua quicquam acquiri potest per eũ ᵇ qui donat, ᶜ ei ᶜ cui ᵈ donatur. hoc enim bonæ fidei possessoribus concessum est. ᵉ virum autem scientem alienum, bona fide non possidere. Idem quærit, si ex re mariti ea ancilla cõparata fuerit, an aduersus mulierem agentem de dote ᶠ maritus pretium possit per exceptionem retinere. Et dicendum est posse maritum & exceptionem habere, si dos ab eo petetur, secundum Marcelli sententiam: etsi soluerit, secundum Iulianum condicere posse. ᵍ

Donatio inter uirum & vxorem quo ad fructus & alias commoditates retro trahitur. Bart.

Iauolenus libro 11. epistolarum.

LEX XXI.

SI is seruus, qui uxori mortis causa donatus est, priusquàm uir decederet, stipulatus est: in pendenti ʰ puto esse causam obligationis, donec vir aut moriatur, aut suspicione mortis, propter quam donauit, liberetur. Quicquid autẽ eorum inciderit, quod donationem aut perimat, aut confirmet: id quoq; causam stipulationis aut confirmabit, aut resoluet.

Vectigal sua vxoris solutum, & expensæ factæ per virum pro vxore sua intercedente cum viro causa viri, non repetuntur ab uxore Bal.

Vlpianus li. 32. ad Sabinum.

LEX XXII.

SI quis pro uxore sua vectigal quod in itinere, præstari solet, soluisset; an quasi locupletiore 1† ea facta, exactio fiat: an vero nulla sit donatio? ⁱ Et magis puto non interdictũ hoc esse: maximè, si ipsius ᵏ causa profecta est. Nam & Papinianus lib. 4. responsorum scripsit, vecturas vxoris & ministeriorum eius virum itineris sui causa datas repetere non posse. inter autẽ videri fuisse viri causa, & cum vxor ad uirum ˡ peruenit, nec interesse an aliquid de vecturis ᵐ in contrahendo ⁿ matrimonio conuenit. non. n. ᵒ 2† eum donare, qui necessarijs ᵖ oneribus succurrit, ᵖ ergo ᵠ etsi consensu mariti profecta est mulier propter suas ʳ necessarias causa, & aliquid mari tus expensarum nomine ei præstiterit: hoc reuocandum non est.

¶ Si uxor uiro dotem promiserit, & dotis vsuras: sine dubio dicendum est, usuras peti posse, quia non est ista donatio, ˢ cum pro oneribus matrimonij petantur. Quid tamen si maritus uxori petitionem earum remiserit? eadem erit quæstio, an donatio sit illicita. Et Iulianus hoc ᵗ diceret, quod & 3† uerum est.

¶ Plane si conuenerat, uti mulier se pasceret, suosq; homines: & 4† idcirco passus est eã dote sua frui, vt se suosque aleret: expeditum ᵘ erit. Puto enim non posse ab eo peti, qua si donatum, quod compensandum 5† est.

cum libertate scripsit eum hæredem & impossibile est vtrumq; ualere unde patet reuocatam esse donationẽ.
y *Adimendi.*] vt quãdo scripsit eum hæredem simpliciter, non cum libertate. nam si cũ ea, impossibile est non adimendi animo eum scriptum, sed hodie semper cum libertate præsumitur insti tutus, vt Insti. qui ma. non poss. licet. & facit inf. e. l. cum hic status. §. qui quædam. h. fi. maritus.
Papinianus.] CASVS. Vir uxori suæ aliqua donauit. dicit quædam epistola Imperatoris, quod licet donatio non valet, tamen firmatur morte donantis, si non reuocet. Sed illam orationem Papinia. hic exponit, dicens, quod in perfectis donationib. id est quæ traditæ uel quasi traditæ sunt, habeat locum, alias si promittit uir uxori cẽtum ex causa donationis, licet præmoriatur uir non confirmat donatio morte donãtis. Viuianus.
z *Putabat.*] & male secundum quosdam vt statim dicetur. Ac.
a *Donationem*] i. sest traditionem, quasi nõ ad promissionem.
Non

Donatio causa mortis censetur reuocata p aliam dispositionem postea de re factam: secus si antea facta sit Bart.

Idem libro 3. ad Sabinum.

LEX XXIII.

VXori suæ quis mortis causa seruum donauit, eumque postea 6† cum libertate hæredem scripsit, an valeat institutio, quæritur. Et puto si hoc animo eum scripsit hæredem, quòd donationis se dixit pœnituisse: ˣ valere institutionem, & necessarium hæredem domino seruum fieri. Cæterum si postea quam hæredem instituit, donauit, donatio præualebit: vel si ante donauit, non tamen adimendi ʸ animo scripsit heredem. 7†

Donatio inter virum & vxorem, quæ fit simplici promissione, non confirmatur morte. Bartolus.

Idem libro 6. ad Sabinum.

LEX XXIIII.

PApinianus ᶻ rectè putabat, orationem diui Seueri ad rerum donationẽm ᵃ pertinere. ᵇ Deniq; si stipulanti uxori suæ spopondisset:

1 † *Fl. hoc pleno esse ea facta.*
2 † *Nõ enim videtur eum &c. Fl. aut Ic. Non enim donat.*
3 † *Fl. ãnsi &c.*
4 † *Fl. deest. &c.*
5 † *Fl. compẽsatum.*
6 † *Fl. deest postea.*
7 † *Fl. nõ tamen animo adimendi hæreditatẽ scripsit.* ᵇ *Bal. dicit se firm. text. nõ esse libe ad hoc propositum q donatio inter viris & vxo. quæ confirmatur mor. e ita demũ valet si traditio. & ita est §. ita apert autem an... Bal.*
Pertinere.] *Hec orationem Seueri & Antonini. cũ In ... & seq more.*

vxori suæ: non putabat [a] conueniri posse hæredem mariti, [b] licet durante uoluntate maritus decesserit.

Donatio inter virum & vxorem præstat iustam causam vsucapiendi ante contractum matrimonium, & prodest soluto vel cõstante. h.d. Et declara vt plene no in l.i. inf. de vsucapio. pro do. & in ea. pro possessore. de reg. iur. lib.6. Bar.

Paulus libro 7. ad Sabinum.

LEX XXV.

SI inter extraneos facta sit donatio, [c] & antequam per tempus legitimum dominiũ fuerit acquisitum, coierint, vel contra, si inter virum & vxorem [d] facta sit donatio, [e] & ante impletum tempus supradictum solutum sit matrimonium: nihilominus procedere temporis suffragium constat, quia altero modo sine vitio [f] tradita est possessio, altero [g] quod fuerit vitium, [h] amotum sit.

Terentius Clemens li. 5. ad leg. Iuliam & Papiã.

LEX XXVI.

SEd etsi constante matrimonio res aliena vxori a marito donata fuerit, dicendũ est, confestim ad vsucapionem eius vxorem admitti, quia etsi [1 †] mortis causa donaretur [2 †] ei, non impediretur usucapio. [i] Nam ius con-

[a] *Non putabat.*] Scilicet Papinianus.
[b] *Mariti.*] Hodie Papin per diui Seueri & Antonini orationem corrigitur, vt infra eod. l. cum hic status. §.j. & §. si sponsus ibi sue autem &c & l. si stipulata. in prin. & in fi. Vel ibi in l. si stipulata, cum promissum est annuatim petitur ex præterito tempore & in l. cum hic status fuit facta traditio, & de euict. promissum: pro quo pôt esse ciuilis obligatio q̃ verius est in §. si sponsus. fuit liberatio, non promissio.
ADDITIO Non ergo valent donationes, nec cõfirmantur cum maritus dicit in instrumẽto dotali, dono tibi de bonis meis centum supra dotem cum sit facta constante matrimonio, nec traditio interuenit, secundum Ri secus si non sit interuentus titulus donationis, sed dotis, animo donandi, vt C. de do. promi. l. si voluntate. in gl. quia illa cõfessio quod habeat ex causa dotis, habetur pro traditione, cum interim non cadat alia traditio arg. l. si sponsalibus. §.v. supra de iure dotium secundum Baldum hic.
SI inter extraneos.] CASVS. Titia antequam esset mihi vxor rem alienam mihi donauit, & sic incipio vsucapere pro donato. vsucapionem cõpleo, etiam si mihi fiat uxor Titia antequam compleam. Itẽ contra si Titia uxor mea donauit mihi rẽ alienam, incipio vsucapere pro donato & ea diuertente complto: idem si constante matrimonio donauit mihi rem alienã & eodem durante perficio usucapionem si ue causa mortis donauerit, siue inter uiuos, quia non uidetur fieri pauperior donando, quod alienum est. & hoc in l. proxima.
[c] *Donatio.*] rei alienæ
[d] *Vxorem.*] putantes donationem valere. Accur.
[e] *Donatio.*] rei alienæ, vt infra l. proxi. Accur.
[f] *Sine vitio.*] vt C. de contra. empt. l. si Gaudentius.
[g] *Altero.*] scilicet casu.
[h] *Vitium.*] idest, si quod vitium quasi lequale dicatur donationi obstare propter matrimonium, quod tamen non obstat ut infra l. proximo dicitur.
[i] SEd etsi constante. Vsucapio.] ut supra l. proxima.
[k] SRebus fit.] sed & in aliena videtur pauperior maritus si domino rei, quia sibi commodauit, ad æstimationem tenetur; & eo casu non ualet, alias sic, ut hic, & infra pro dona l. si uir uxori. Item contra sup. eo. l. idem est. ubi dicitur quod amittendo spẽ futuræ perceptionis dicitur pauperior Sed dico, quod hæc spes, quia sit usucapturus, est illi ... uxor ... non datus ... ut ... ea quæ ... l. nec vtilem. Sed secundũ Azo. nõne semper tenetur negge. in subsidium re vsucapta, saltem sm̃ nos? Resp. ante vsucap. impletam non tenetur, & ideo procedit vsucapio quæ postea rescinditur, vel non tenetur, quia pretium non habuit cũ donauit, secus vbi vẽdidit quis rem alienã. Acc.

[1 †] Diuor. ga eius non mortis causa.
[2 †] Fuit donatum.

stitutum ad eas donationes pertinet, ex quibus & locupletior mulier, & pauperior maritus in suis reb. fit. [k] Itaq. licet mortis causa donatio interueniat: quasi inter extraneas personas fieri intelligenda est in ea re, quæ quia aliena est, vsucapi potest.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XXVII.

SI eum, qui mihi vendidit, iusserim eam rem vxori meæ donationis causa dare, & is possessionem iussu meo tradiderit, Liberatus [l] erit: quia licet illa iure ciuili [m] possidere non intelligitur, certè tamen vẽditor nihil, habet quod tradat.

¶ Ex quibus causis inter virũ & uxorem concessæ sunt donationes: ex iisdem & inter socerũ & generũ nurũve concessa Neratius ait. [n] nurum, vel Ergo & socer genero mortis vel diuortij causa, [3 †] & gener socero mortis suæ [o] vel diuortij [p] causa rectè donauit. [4 †]

Modestinus lib. 7. Rég.

LEX XXVIII.

INter eos, qui matrimonio coituri sunt, ante nuptias donatio facta iure consistit, etiam si eodem die nuptiæ fuerint consecutæ.

Paulus lib. 7. ad Sabinum.

LEX XXIX.

SI id, quod donatum [q] est,

[l] SI tum Liberatus.] non ipso iure, sed exceptione, vt infra de sol. l. cum quis. § j quæ est cõtra. Sed contra. supra eod. l. 3. §. si Sol. vt infra eod. l. vir. vxori Accur.
[m] *Ciuili.*] iure ciuili contradicente donationi. Sed certè imò videtur possidere, ut infra de acq. pos. l.1. §. si uir vxori. Sol. dicunt quidam distinguendum, an rem donet, ut tunc acquiratur possessio. an possessionem tantum, vt tunc nihil transeat. sed hoc non ualet per eandem legem. Alij dicunt, quod ciuiliter non, ut hic, sed naturaliter sic, vt ibi. Tu dic, q̃ non quo ad effectum, cum cito possit reuocari, vt arg C. cõmunia de le. l. fin. §. fin. autem.
[n] *Neratius ait.*] & ex eis causis, quibus prohibetur inter uirum & uxo. prohibetur inter socerum & generum, vt inf. eo. l. cum hic, §. oratio. Acc.
[o] *Mortis suæ.*] scilicet filiæ, & sic nõ est contra. ... mortis. Nã potest donare causa mortis, non suæ, sed filiæ, quia tunc dissoluitur matrimonium. Vel dicas, valet donatio cau. mor. si filia prius moriatur, aliàs minimè: sicut illa dicit, ut infra eo. l. cum hic status §. oratio nõ solum Accur.
[p] *Vel diuortij.*] ut supra eod. l. sed inter tim. in fi. Accur.
[q] INter eos. Consecutæ.] vt ... e. l. Seius §. virgini. Accur.

[3 †] Donat. causa ... donab. ... & gener.
[4 †] Fl. desunt verba. rectè donabit.

SI id.] Casus in prin. huius legis est planus.
S ¶ Si quid in pueros.] Vxor mea dedit mihi ancillas in dotem: & ergo vir impendi in pueros: aut tunc cum poterant operari, & non repeto expensas, quia eorum ministerijs utebar; aut nutriuit & sic erant infantes; & non poterant operari, uel con sederunt ab hostibus: & hoc repeto.
¶ *Illud constat.*] Vir cõuenit dare vxori certũ quid panis & uini pro alimentis, valet donatio in talem causam, quia non uidetur donatio esse. Quid ergo si postquam cõuenit vir anteq̃ daret uxori: accepit uxor mutuo, & inde habuit Dicit uirum teneri ad dandum quantum sit consumptum de annuo Secundo pone, quod vxor dedit centum in dotem uiro, & stipulata est usuras ab eo iiij. de. ut inde se alat, & tandem solutum est matrimonium? poterit mulier compensare, si ex aliqua causa a uiro conueniatur; non autem poterit repetere usuras idem ergo &c. plana sunt.
[i] *Donatum.*] scilicet vxori.

Pirlok.

perierit, [a] vel consumptum sit, eius qui dedit, est detrimentum, meritò, b quia manet eius res, qui dedit, suamque rem perdit.

¶ Si quid in pueros ex ancillis dotalibus natos maritus impenderit, aut in doctrinā, aut alimenta, non seruatur marito, quia ipse ministerijs eorum utitur: c sed illud seruatur, quod nutrici datum est ad educandum: 1 † quia pro capite d id dedit, 2 † quemadmodum si à prædonibus redemisset seruos dotales. e

¶ Si quas forte operas vir 3 † uxori præstiterit, uel contra: magis placuit nullam habendam earum rationem. f Et sanè non amarè, nec tanquam inter infestos g 4 † ius prohibitæ donationis tractandum est, sed ut inter coniunctos maximo affectu, & solam inopiam timentes.

¶ Si ex decem donatis sibi mulier seruum emerit, & is quinque sit: quinque petenda esse apud Plautium placuit, quemadmodum si mortuus est, nihil peteretur. Si verò 25. dignus sit, non plus quàm decem peti potest: quoniam eatenus donator pauperior factus est. Quòd si ex decem duos seruos emerit, & eorum alter mortuus sit, alter 10. dignus sit, solet quæri. h Et plerique (ut 5 † Pomponius) interesse putant, utrum uno precio uenierint, an diuersis. Si uno, tota 10. petenda, quemadmodum si una res empta deterior facta esset: i uel grex, uel carrucha: 6 † & aliqua pars inde perijsset. Si diuersis, hoc solum petendum, quanti emptum sit, qui superest. k Iulianus putasse Pomponius refert, si quid per eum seruum, quem emerat ex nummis à marito donatis mulier acquisisset, fortè legatum, hæreditatem, aut cum partus editus esset, eo quoque l nomine petitionem faciendam esse.

¶ Illud constat, si ante quàm à uiro annuum acciperet mulier, ipsa de suo, aut etiam mutuata impenderit: videri iam tantum ex annuo consumptum. m

¶ Illud rectè dictum Celsus ait: Si dotis vsuras annuas uxor stipulata sit: n licet ei o non debeantur, quia tamen quasi de annuo p conuenerit: q peti quidem dotis iudicio r non possunt, compensari s autem possunt. Idem ergo dicemus in qualibet pactione annui nomine facta.

Pomponius lib. 14. ad Sab.

LEX XXX.

SI mulier ex pecunia donata emptum seruum uendidisset, & alium emisset, posteriorem periculo mulieris esse Fulcinius scripsit: quod non est uerum, licet non ex re mariti emptus sit. t

¶ Si uir uxori lanam donauit, & ex ea lana uestimenta sibi confecit, uxoris esse uestimenta u Labeo ait.

Caius li. 11. ad edi. prouin.

LEX XXXI.

VTilem x tamen viro competentem actionem. 7 †

Paulus 8 † li. 7. ad Sabinū.

LEX XXXII.

SEd si vir ex lana sua uestimentum mulieri confecerit, quamuis id uxori confectum fuerit, & uxoris cura, y tamen uiri esse: neque impedire quod in ea re uxor tanquam lanipendia z 9 † fuerit & viri negotium procurarit.

Pro specificatis competit viro contra vxorem vtilis actio, sed si vir ex sua lana vestimenta vxoris cōfecerit: censentur etiam vestimenta viri. Bald.

¶ Si vxor ex 10 † lana sua operis ancillarū viri, vestimenta sui noīe confecerit muliebria: & vestimenta mulieris esse, & pro operis ancillarum viro præstati nihil deberi: sed viri nomine uestimenta confecta a virilia, viri esse, ut is eius lanæ uxori præstet pretium. Sed si non uirilia b 11 † vestimenta suo nomine c † mulier confecerit, sed ea uiro donauerit, non ualere donationem: quamuis illa d

---

a Perierit.] etiam culpa vxoris. Accur.

b Meritò.] bona ratio, vt C. de pign. act. l. pignus. Validior tamē ratio est, quia hactenus reuocatur donatio, quatenus locupletior est qui accepit, secundum Ioan.

c Vtitur.] vt ī. eod. l. sed si vir. § fin. & supra, de vsufruc. l. sicut impendia. & sup. de ædil. edic. l. item si serui. §. quis.

d Pro capite.] nō pro ministerijs, quæ inuicem pecuniæ datæ expectaret.

e Dotales.] vt argu. ī. de neg. gest. l. nam & Seruius. Accur.

f Rationem.] vt supra eod. l. si vir vxoris, & infra eod. l. sed si vir ex lana, §. si vxor. Accursius.

g Infestos.] vt ī. eod. l. sed si vir. §. quod legatus.

h Solet quæri.] quid vel quantum repetatur.

i Facta esset.) adhuc tamen tanti sit quanti empta fuit. Et sic no. quod mulier ipsa tenebitur viro in tantum de nummis sibi datis ab eo, inquantum ille pauperior, & illa locupletior facta est, vt C. si quis alteri vel sibi, l. multum. Aliter si seruus fuit mariti, quia tunc & de acquisitis per eum tenetur, vt supra eod. l. de fructibus, & l. si vxor. quæ sunt contra. Accur.

k Qui superest.] vt ī. eodem, l. quod autē, §. idem diuus.

l Eo quoque.] hoc sic exaudio, si dubitatur an esset locupletior mortuo iam seruo, dicemus enim eam locupletiorem, & sic de pecunia teneri; nec obstet quod not. supra eod. §. si ex decem. ad quod infra eod. Vel fortè hic sciuit donationem non valere, vt supra, de vsuf. l. fructus.

m Consumptum.] & facit supra, de pet. hæred. l. sed & si. §. si quis re. & supra eod. quod autem, §. si maritus. Accursius.

n Stipulata.] si à viro eā de suo se alebat, alioquin non valet donatio cum ad vsū fructus, dotis spectent propter onera matrimonij. Accur.

o Licet ei.) vt peti possint, valet tamen vt soluti non detur repititio, vt ī. eod. l. si stipulata. Vel peti potest actione in factum, vt sup. de pac. dot. l. inter. §. conuenit. Accursius.

p De annuo.] id est, de fructib. perceptis ex prædijs. Accur.

q Conuenerit.] ex stipulatione facta.

r Dotis iudicio.] id est actione ex stipulatu.

s Compensari.] marito si agat ex aliqua causa.

t Si mulier. Emptus sit.] sed arg. contra supra quod metus causa, l. si ipsa. ibi, si verò in pecunia, &c.

u Esse vestimenta.] specificatione. Acc.

x Vtilem.] rei vēdic. secūdum quosdam, sicut & aliàs in subsidium datur, vt ī. eod. l. vxor. Tu dic in factum ad instar ferrē inatorū, ut supra, de rei vendic. l. in rem actio. §. item quæcumque.

y Sed si Vir. Cura tamen viri esse.] sed cur aliud hic quā superiori casu huius legis? Respon. exhibendi necessitas incumbit marito: idcirco iura fauent ei, ut tantum ratione præsentis usus intelligamus eum posse donare, & in eam causam semper existimemus eam donasse, in uxore secus, ut in superiori casu.

z Lanipendia.] id est, impendia, & aliàs lanapendia, scilicet carminando.

a Confecta virilia.) à muliere operis ancillarum viri.

b Si non virilia.] aut fecit uxor uestimēta suo nomine, & muliebria, aut uiri nomine, & uirilia. Accur.

c Suo nomine.] id est mariti.

d Illa.) scilicet donatione. Accur.

Valeat.

---

* Fructus dotis ad maritum spectant, vide in Ind. tractatu verbo fructus qn. Fructus dotis percepti.

1 † Fl. educandum. & ita latine dicit Duar. vt probata uoce educandum.

2 † Fl. capite quod dedisset.

3 † Flor. viri vxori præstiterint.

4 † infensos.

5 † Flo. &

6 † Alias carrucam.

7 † Flor. dari eft actionem.

8 † Flo. Pomponius lib. 15 ad Sabinum.

9 † Al. et lanipendia fuerit et forte intus legatum lana impendia fuerit.

10 † Flo. desit, ex.

11 † In quibusdam exemplaribus non habentur.

a *Valeat.* demum. Accursius.
b *Conuenit.* ut sup. eo. l. si id quod, §. si quis.
c *Facturam* ut supra, de rei uendicat. l. si autem, §. in re petita. & infra, de doli excep. l. Paulus. & habet locū hoc etiam si sciuerit donationem non ualere, sicut diximus s. eod. l. si uxor filio. Accursius.
d *Quin.*] id est quilibet valebat quinque, & sic decem. sicut exponitur infra, de leg. j. si quis testamento.
e *Communia.*) viri & mulieris.
f *Mancipia.*) vt ex hoc ipso venditio infirmetur, quia res maioris precij sit, quod esset absurdum. Sed contra supra eodem, si sponsus, §. circa. solut. hic medietatem erat alias venditurus: & ideo in eo tenet venditio. aliam vero medietatem nō erat venditurus, quare in ea venditio valere non potest, vel fortè quod hic dicitur, obtinet secundum Iul. non secundum Neratium, vt ibi Accur.
g *Donandi.*]Nota affectus operi suo nomen imponit, ut C. de fide. l. j.
h *Paciscantur.*) incontinenti. Accur.
i *Emptionem*) ex interuallo. Accur.
k *Irritum.*] siue incontinenti, siue ex interuallo sit interpositum.
l *Aedilitias*) aliàs honorarias, aliàs ædilitias, quod est idem.
m *Ex empto.*) argument. contra Ioann. qui dicit quanto minoris actionem esse ex empto.
n *Soluere potest.*) sicut debitor in aliorū creditorum fraudem, vt infra quæ in frau. cre. dit. l. ait prætor, §. si cum in diem. sed ibi fit reuocatio.
o *Poterit.*) nec æstimabitur donatio remissione dilationis tēporis, sicut nec pignoris, ut neque in fraudē cred. l. si pignus. & s. quibus modis pignus uel hypoth. sol. l. j. Accursius.

1 † Flor. sed non impensam.
2 † Flor. quinque.
3 † Fl. tādem aliàs tā...
4 † Fl. desl. ...
5 † Fl. aliā.
6 † Flor. præstare.
7 † Flor. præsentes.

valeat, a cum viri nomine cōfecit, nec vnquam operas ancillarum uiri æstimari conuenit. b

¶ Si vir uxori aream donauerit, & uxor in ea insulam ædificauerit, ea insula sine dubio mariti est, sed 1 † eius impensam mulierem seruaturā placet. Nam si maritus uindicet insulam; retentionem impensæ mulierem facturam. c

¶ Si duo mancipia fuerint singula quinis d digna, sed vtrinque unis quinis 2 † donationis causa à uiro mulieri, uel contra uenierit: melius dicetur communia e ea esse pro portione precij, nec tamen 3 † spectandum esse quanti mancipia f sint, sed quantum ex precio donationis causa sit remissum. Sine dubio enim 4 † licet à uiro uel uxore minoris emere, si non sit animus donandi. g

¶ Si uir uxori, uel contra, quid uendiderit uero precio, & donationis causa paciscantur, h ne quid venditor ob eam rem præstet, uidendum est quid de ea uenditione agatur, vtrū res uenierit, & totum negotiū ualeat, an uerò ea sola pactio irrita sit, quemadmodum irrita esset, si post contractam emptionem i nouo consilio inito id pacti fuisset factum. 5 † Et uerius est pactum duntaxat irritum k esse. Idem dicemus, si donationis causa pacti sint, nec fugitiuum aut erronem præstari, 6 † id est, integras esse actiones ædilitias, l & ex empto. m

¶ Quod uir uxori in diem debet, sine metu donationis præsentes 7 † soluere potest: n quamuis commodum temporis retenta pecunia sentire potuerit. o

¶ Quod legatarius mihi aut hæreditatis nomine relictū tibi es, potes rogatus à me uxori meæ relinquere, & non uidebitur ea esse donatio: p quia nihil ex bonis meis diminuitur. in quo maximè maioris donanti succurrisse Proculus ait, ne amore alterius alter despoliaretur, ne ve 8 † quasi inter maleuolos q alter locupletior fieret.

¶ Si uir uxori munus immodicum r calendis Martijs * aut natali die dedisset, donatio est: * sed si impensas, s quas faceret mulier, quo honestior se haberet, contra est.

¶ Non uidetur facta esse mulier locupletior, si aut in obsonijs, 9 † aut in unguentis u aut in cibarijs familiæ donatam sibi pecuniam impenderit.

¶ Quæ uir cibaria uxoris suæ familiæ iumentis ve præstiterit, quæ in usu communi erāt, non condicentur. x quod si familiam uxoris domesticam aut uenalitiam pauit, contra puto obseruari debere. y 1

Donatio inter coniuges morte donatoris, superstite donatario confirmatur. h. d. Barto. Et de tali donatione Falcidia detrahitur, sicut si res donatæ fuissent in testamento relictæ, hoc dicit, vsque ad § aut oratio. Bart.

Vlpianus l. 34. ad edic. 10 †

LEX. XXXIII.

CVm hic status esset donationum inter uirum &

r *Impensas.*) scilicet aliquas dedisset. Accur.
u *In unguentis.*) vt s. eod. l. quod autem, §. si maritus. & s. eod. si prædia, §. item cum quæritur. Accur.
x *Non condicentur.*) vt supra eodem, l. si id quod, §. si quid. Accurtius.

y *Debere.*] sed & hic distingui potest, vt C de neg. gest. l. si patrono.

CVm hic status.] CASVS. Dicit supra l. j. donationes inter coniuges nō ualere, & in hoc statu extiterunt vsque adhuc. Nunc autem Imperator uocans senatores suasit eis oratione vt statuerēt, & ipse cum eis, ut in aliquo relaxentur donationes, ut s. morte cōfirmentur donantis, nisi prius pœnituerit, & hoc factū est. Secundo dicit, quod hoc habet locum in quacumque donatio ne, quam facit vir in uxore, siue emendo aliquid eius nomine uolens donare ei, siue alio modo. Et de hac donatione detrahitur Falcidia, si opus est, sicut de legatis: nā confirmat morte, ut ea in testamento relinquatur.

¶ *Aut oratio*) Vir qui donauit uxori, si uult pœnitere dū uiuit, potest, sed si non pœnitet, hæres nō pœnitere. Secundo dicit, quod ille intelligit pœnitere, qui in pœnitentia perseuerat. Cæterū si redeat in primam uolūtatem, ut uelit donationē esse, erit donatio cōfirmata morte, sic & legata possunt adimi, & ei iterū legari, & sic est uoluntas ambulatoria, & hoc si pœnituerit, & si hoc constat, etiam hæc stetuoce. sed si est dubium pœnituerit uel non præsumitur nō pœnituisse.

¶ *Si maritus.*] Donaui uxori meæ fundum, deinde pignoraui, & creditori tradidi. Dicit quod uideor pœnitere donationis. Secundo affert casus, ne

8 † Flo. ne quasi ... ne alter locupletior.
* Calendæ Martiæ solemnes Romæ solennes erāt. Unde Iuuenalis foeminæ Calendæ ... Incipe ... Horat. ... Sat. 1. ...
9 † Flor. in obsonio.
10 † Fa. Vlpia. lib. 33. ad Sabinum.

* Anno vrbis condit. 955.
II Nummis ... Anno ... & Fa ... consulib. Dio.

p *Donatio*) imò uidetur quòd sic, ut supra eo. l. Idemque, quæ est contra. Sol. hic fortè non fuit relictum contemplatione viri, quamuis eius rogatu Vel aliter, ibi ille qui tradidit dare uoluit mulieri, hic autem noluit legare. Vel fortè aliud in donatione, ut ibi, quàm in relicto, vt hic, vt ibi plenè diximus.
q *Maleuolos*) vt s. eod. l. si id quod. §. 1.
r *Immodicum.*] id est supra uires dotis, ut supra codem, l. ex annuo.
Donatio est) & ideo reuocanda, loani

pignorando non videat donum reuocare. Primus, si hoc fuit propositi eum obligans cū creditori tradit, tamē pignus apud mulierem remansit, & ipsa vult satisfacere creditori Secūdus, vt si primo obligauit, & postea donauit. Item addit quod primo donauit, & postea obligauit animo reuocandi donum quod si vult satisfacere, quod consequitur à creditore, cui promittit creditor, vt cedat actionē contra hæredes viri, scilicet pro debito.

¶ *Si maritus.*) Vir donauit uxori fundum, deinde uir conuictus alicuius criminis, & ad mortem damnandus, potius

potius se præcipitauit, vel alio modo se occidit. Dicit quòd infirmatus, non confirmatur donatio. Secundo dicit idem est si post mortem inueniatur fuisse reus criminis læsæ maiestatis: & per hoc eius memoria damnata. Tertio dicit secus esse, si reus criminis donat alij extraneo inter viuos, non causa mortis, nam non irritatur: licet postea sibi consciuit mortem.

¶ *Si miles.*] Titius miles commisit delictum militare, vtpote quia alienauit arma, de que damnatus fuit à præside: sed in sententia fuit ei permissum vt nihilominus posset postea facere testamentum in castrensibus bonis. hic quidem si donauit vxori ante sententiam, confirmatur morte: nõ & post damnationem poterit donare causa mortis.

vxorem, quem antea retulimus: a Impetator noster Antonius Augustus ante excessum b diui Seueri c patris sui, oratione in senatu habita, author fuit senatui censendi, Fuluio Aemiliano & Numio Albino consulibus,* vt aliquid laxaret d ex iuris rigore. Oratio autem Imperatoris nostri de confirmandis donationibus, e non solum ad ea pertinet, quæ nomine vxoris à viro comparata f sunt sed, & a † omnes donationes inter virum & vxorem factas: vt & ipso iure res fiant eius cui donatæ g sunt, & obligatio fit ciuilis. h sed a † de Falcidia vbi possit hæc locum, tractandum* est. cui locum ita fore opinor, i quasi sit testamento confirmatum K quod donatum est.

* Anno vrbis condita 953. M. Nummio Caseni... Anno Albino. & Fuluio Aemiliano consulib. Duar.

c † Sup. si ad omnes donationes.

a † Fl. & de Falcidia.

¶ *Quod ait oratio*] Vir donauit vxori decem, & alia amisit: ita quòd non est locupletior, an confirmetur morte? Respon. quòd non, quia non est, quòd confirmetur, cum neque pœnitendo potest vir reuocare. Secundo dicit, pone quòd mulier reddidit viro de suo alia decem, quæ salua sunt & prædecedit vir: quæritur an mulier possit repetere ab herede viri? Et dicit quòd sic, neque potest hæres viri obijcere compensationem. De alijs decem malè consumptis, familiis retro dicit: & cum si matrimonium tollatur diuortio, ut ecce donaui vxori meæ decem quæ perdidit: hæc de suo mihi non reddidit alia decem, quæ salua habeam tandem diuertimus, & si ipsa à me repetit decem, quæ habeo, an ego obijcio compensationem de decem amissis? Dicit quod possum.

¶ *Si diuortium.*] Donauit vir vxori decẽ, præcedit donataria, infirmatur donatio, vel si fit diuortium, infirmatur donatio: nisi de nouo velit vir donare, vel confirmare quod fecerat. Dicet quis, qualiter diuertens donat? Resp. hoc, quia quidam plano animo diuertunt. Secundo diuertit donans ab vxore: tandem reconciliatur, & præmoritur: dicit non confirmatur donatio, siue perseuerauit durante diuortio in eadem voluntate, siue non. Tertio, si rixa interuenerit inter virum & uxorem, & pacificata est, confirmabitur morte præcedens donatio, quia matrimonium durauit.

¶ *Si ambo.*] Primo quærit, si vir donator & vxor donataria ab hostibus capiantur: an confirmetur donatio sed non soluit nunc. Secundo quærit, si ambo decedant simul donator & donataria, puta in naue submerguntur: apparet quis primo deposuit spiritum, & certum est quid fit: aut est dubium? Et dicit cõfirmatã donationem, & hoc ideo, quia non prædecessit donataria. si simul decedant, tunc inuicem sibi donent vir & vxor, & ambo simul moriuntur, idẽ est. Tertio dicit idem in donatione causa causa mortis, quã inuicem duo coniuges sibi faciunt: & ambo simul moriuntur, quod confirmetur. Quarto soluit primam, inquirendo diligentius circa eam, & soluit, quia aut nullus eorum redit, & videntur ambo mortui prima hora captiuitatis: & qui prius capitur, fingitur prius mori, & sic confirmatur donatio: aut alter tantum rediit: & præsumitur, quod ipse superuixerit, & sibi facta confirmatur.

Qui quasdam.] Vir donauit vxori quasdam res, postea legauit quasdam ex hisce videtur adimere vxori, quas legat: alias nõ. hoc est autem verum quando postea legauit. Item secus etiam si postea legat, si modo exprimat, quòd non animo adimendi facit.

¶ *Oratio.*] Nõ solum prohibetur donatio inter coniuges, sed etiam inter eos, qui tangunt eos per potestatem, & sicut quandoq; permittantur inter coniuges, vel morte confirmantur ita confirmantur inter alios, vt ecce, socer donauit nurui: licet non valet, si tamen præmoritur filius, & sic soluitur matrimonium: postea decedit socer in eadem voluntate perseuerans: confirmatur morte.

¶ *Si nurus*] Si nurus donauit socero, & præmoritur, cõfirmatur donatio. Secundo contra si præmoritur socer, an confirmetur? Et respon. distinguendo, ut in tex.

¶ *Si socer.*] Duo dicit. Primo socer donauit nurui, deinum repudium ei nurui misit: sed eius filius non eam dimittit, sed concorditer cum ea stetit. Dicit, quod irrita est donatio: quia quantum est inter socerum & nurum videtur factum diuortium: quamuis quo ad filium non.

¶ *Prouide.*] Duo consoceri inuicem donauerũt: & postea repudiũ miserunt: idẽ est quod quãtum ad eos videatur diuortium: & si est donatio, infirmetur. Idem est & si inuito filio repudiũ factum à socero est, irritaque est donatio. Secundo adijcit, quod ad hoc vt dicta donatio facta inter soceros morte confirmetur: oportet socerum donantẽ durante matrimonio, & filio in potestate perseuerante præmori & filium postea antequàm nurus. Tertio adijcit. Pone quòd socer, qui donauit consocero, emancipauit filium: certe iam non confirmatur donatio morte.

¶ *Si sponsus*] Sponsus per verba de futuro donat sponsæ hoc animo, vt deinde secuto matrimonio valeat donatio, quæritur an confirmetur morte donantis secuto postea matrimonio? Et videtur quòd non: quia oratio confirmat eam donationem, quæ fit inter coniuges per verba de præsenti: sed tamen dicit quòd sententia orationis huius trahitur vt morte confirmetur.

¶ *Sane autem*] Debebat vxor viro ex causa mutui centũ, vir liberauit eam per acceptilationem: quæritur an hæc liberatio confirmetur morte? Et dicit quod sic, & ita hæc acceptilatio est in pendenti quo ad verba: hoc est in pendenti quo ad effectum: nam demum præmoriente viro confirmatur: & ita apparet siue res sit donata, siue liberatio facta, ea confirmatur morte.

¶ *Sed et si virum*] Tria dicit. Primo vir volens donare vxori, fecit cum ea societatem, ex qua pepigit totum lucrũ esse mulieris: & tamen ipsa nihil præstabat, hæc quidem societas non valet neque inter coniuges, neque inter alios, nec actio pro socio nascitur: est tamẽ donum: & ideo morte confirmatur. Secundo dicit idem si fingebat nunc vendere cum donaret vxori. Tertio si vendit vir uxori pro quinquaginta quod valet centum, vel vendidit ei pro centum, sed postea precium remisit, est quidem donum: sed morte confirmatur.

¶ *Si quis sponsam*] Titius quandam puellam habentẽ decem annis tantum duxit in uxorem, & duxit in domũ, & postea donauit ei quasdam res, quæritur an valeat donatio: cum non sit vxor? Et videtur quod sic, sed tamen distinguendum est, aut prius erat sponsa per verba de futuro, & perseuerat sponsa, & valet donatio ut in sponsa, aut non præcesserant sponsalia: & tunc non valet, neque morte confirmatur, quia non est sponsa neque vxor, & hoc de eaq̃ potuit de iure esse sponsa. Sed quid si de iure non potuit esse sponsa, ut quia liberta cum senatore, vel pupilla cum tutore, & fiat donatio, an valeat? Et dicit quod non, sed aufertur ut indigno, & applicatur fisco. Viuianus.

a *Retulimus.*] ut non valeret, ut s. eod. l. j. & ideo reuocaretur inquantum donatarius locupletior, & donator pauperior esset, vt s. eod.... si sponsus, § circa. & l. si id, quod §. si ex decem. Accur.

b *Excessum.*] idest mortem.

c *Seueri.*] Seuerus pater, Antoninus filius.

d *Laxaret.*] Senatus permittẽdo eas morte cõfirmari. Ac.

e *Donationibus.*] scilicet morte. Azo.

f *Comparata.*] de quibus specialiter locutus est Imperator. Accursius.

g *Cui donata.*] secuta confirmatione.

h *Ciuilis.*] Veluti si remisit obligationem, aget vxor vt liberetur. Vel aliter si actiones sibi competentes aduersus alium qui donauit superstiti coniugi præmoriens, vel si de euictione pro re donata promisit: & hoc ne sit contra sup. e o. Papinianus. Accur.

i *Opinor.*] Vt C. ad leg. Falc. l. in donationibus.

K *Confirmatum.*] Facite eo ipso quò l. nõ e l. ... Satum sed

 nnnn 3

¶ Ait oratio, sat esse eum quidem qui donauit pœnitere; hæredem verò eripere forsitan a aduersus voluntatem supremam eius, qui donauit, durum & auarum 1† esse.

¶ Pænitentiam accipere debemus supremam: proinde si vxori donauit, deinde eum pœnituit, b mox desijt pœnitere: dicendum est donationem valere: vt supremum eius spectemus iudicium, quemadmodum circa fideicommissa solemus, vel in legatis, cum de doli exceptione opposita tractemus, ut ambulatoria sit voluntas c eius vsque ad uitæ supremum exitum. Sed ubi semel donatorem pœnituit, etiam hæredi reuocandi potestatem tribuimus, si appareat defunctum euidenter reuocasse voluntatem. quod si in obscuro sit: proclivior esse debet iudex ad comprobandam donationem. d

Si vir obligat rem, quam uxori donauit, reuocatur donatio: nisi non habuerit animum reuocandi: quæ alias valet, vbi non habuit animum reuocandi. Bald.

¶ Si maritus ea, quæ uxori donauit, pignori dederit; utique eum pœnituisse dicemus, e licet dominium retineat. Quid tamen, si hoc animo fuit, vt uellet adhuc esse donatum? finge in possessionem precariam f mulierem remansisse, paratamque esse satisfacere creditori, dicendum est donationem ualere. Nam si g ab initio rem ei obligatam hoc animo donasset, diceremus eum habere donationem, vt parata satisfacere mulier, haberet doli exceptionem: quin imo & etsi satisfecisset, h potuisse eam per doli exceptionem consequi ut sibi mandarentur i actiones.

Si coniux donator, vel donatarius efficiatur seruus, donatio extinguitur. Bartolus.

¶ Si donator seruus fuerit effectus priuati, k dicendum est non impletam, sed peremptam donationem: licet seruitus morti comparetur. l Proinde etsi ipsa in seruitutem redigatur, cui donatum est: extincta erit donatio.

¶ Si maritus * uxori donauerit, & mortem sibi ob sceleris conscientiam consciuerit, * vel etiam post mortem memoria eius damnata sit, reuocabitur donatio; m quamuis ea, quæ alijs donauerit n ualeant, o si non mortis causa donauerit.

¶ Si miles uxori donauerit de castrensibus bonis, & fuerit damnatus; p quia permissum est ei q de his testari, si modo impetrauit ut testetur cum damnaretur, r donatio ualebit. Nam & mortis causa donare poterit, cui testari permissum est. s

¶ Quod ait oratio, consumpsisse, t sic accipere debemus, ne is, qui donationem accepit, locupletior factus sit: cæterum si factus est locupletior & orationis beneficium locum habebit. Sed & si non sit factus locupletior, dederit u tamen tantam x quantitatem, eaque extet; dicendum est, si is decesserit, qui factus est locupletior, y posse z repetere 2† id quod dedit: nec compensare a 3† id quod consumpsit; b quamuis diuortio secuto c hic 4† compensatio locum habeat.

Donatio facta inter coniuges reuocatur facto diuortio minoris donatarij interuentu: sed licet diuortium fiat (si tamen matrimonium restauretur) donatore postea moriente reconualescit donatio. Baldus.

sed etiam expressim confirmari potest, vt infra. de auro & arg. lega. l. Quintus, & l. vxori. Accur.

a *Forsitan.*] fortè ideo dicit, quia aliud fortè in extremis constitutus voluit, licet id non expressit, sed non credimus ipsum in prima perseuerasse voluntate, cum expressum non reuocauerit, vt sup. de probat. l. cū tacitum. Accur.

b *Pœnituit.*] idest in ea pœnitentia perseuerauit.

c *Voluntas.*] vt ī. de adimen. leg. l. 4. in fi. Accursius.

d *Donationem.*] sed arg. contra, ī. de reg. iur. l. in re obscura.

e *Dicemus.*] vt ī. ea. l. §. qui quoddam. & C. eod. l. si maritus. Sed contra Instit. de leg. §. si rem suam, & sup. de pet. hæ. l. sed & si lege. §. simili modo.

f *Prec. nam.*] quia precib. impetrauit à creditore.

g *Nam si.*] bene dico, quod si ante donauit, & postea obligauit: nō tamen animo adimēdi: quod valeat donatio. nam hoc est si primo obligauit, & postea donauit.

h *Satisfecisset.*] id est promisisset de satisfaciendo, vt addas prædictis. Accur.

i *Mandarentur actiones.*] à creditoribus cōtra hæredes pro pecunia, quam soluit & tunc contraria pignoratitia creditur: & actio personalis, quæ pro debito dabatur. Vel dic cōsequi ab hærede mariti ex aliqua causa agente cōtra se, & tunc rei vendic. mādabitur, scilicet contra creditores, vel directa pignoratitia.

k *Priuati.*] hominis. secus si pœnæ, vt C. eod. l. res vxoris quæ est contra. Accur.

l *Comparetur.*] vt in Auth. de nup. §. si vero decretum, coll. 4. non tamen in omnibus. Ioan. Sed contra manumissio similiter est similis morti, vt ī. de solutio. l. si mihi. Accursius.

m *Donatio.*] vt C. qui testa. fac. poss. l. iubemus, in fi. Accur.

n *Donauerit.*] s. inter viuos non coniugi.

o *Valeant.*] vt ī. de donat. l. post contractum.

p *Damnatus.*] ante donationem.

q *Est ei.*] ab ipso principe, qui eum damnauit, vt ī. de leg. 3. l. si quis, in prin. §. miles & intellige de delicto militari, vt ī. de iniust. testa. si quis filio, § irritum. & in castrēsibus non alijs, vt hic, & C. de testa. mi. l. 1. & militibus.

r *Damnaretur.*] testabitur enim de alienis, argum. ī. de codicil. l. conficiuntur, §. si quis post.

s *Permissum est.*] & etiā ille cui non permittitur quandoque, vt infra, de don. causa mortis, l. tam is bus in princ. & § j.

t *Consumpsisse.*] quasi dicat, cessat oratio si donatarius dicatur cōsumpsisse, cū non est quid confirmetur. Accursius.

u *Dederit.*] i. reddiderit ille, qui accepit, nec est locupletior factus.

x *Tantam.*] idest tantundem.

y *Locupletior.*] i. ille cui est reddita.

z *Posse.*] eum qui dedit id quod extat, ab hærede eius cui dedit.

a *Compensare.*] subaudi posse hæredem eius, qui factus est locupletior.

b *Consumpsit.*] ille qui agit, i. consumpsit; cū non fuerit tamen locupletior factus.

c *Secuto.*] vt ī. eod. l. quod autem, § si vir & vxor. Sed quæ est diuersitatis ratio? Respond. donatio morte donantis confirmatur: quare hæres uxoris meæ, quæ mihi donauit quod in vtilitatem meam est, uel non est versum, vt pote donatione cōfirmata morte: me contrahere non poterit: si quid vero ego donaui vxori, quod in eius vtilitatem est versum, repetere ab eius hærede potero: quia non tā cōfirmata, sed etiam reuocata præmoriēte a cui donatum est, vt esset donatio, vt C. eo. l. si maritus. per diuortiū autē neutra cōfirmatur, sed vtraq; reuocatur, vt ī. eo. l. sed interim §. si maritus, & ideo contingit, vt si ea donationem

1† Aliàs & auarum.

* Ut est in hoc lib. data legum Annib. in l. post contractū num. 19. & sequētib. decernat.

* Consentaneis ad hoc vide Alcia lib. 6. parer. c. 27.

2† Repetitur.

3† Compensare.

4† Fl. habet.

¶ Si diuortium post donationem intercesserit, q † aut prior decesserit, qui donum accepit, veteri iuri statur, hoc est, si maritus vxori a donatum vult, valet donatio: b quòd si non vult, extinguitur. c Plerique enim cum bona gratia discedunt, d plerique cum ira animi sui & offensa. Quid ergo, si diuortium factum est, deinde matrimonium restauratur, & in diuortio vel mutata uoluntas est, vel eadem durauit, restaurato tamẽ matrimonio, e & voluntate donatoris reconciliata, an donatio duret, si constante matrimonio donator decesserit? Et potest defendi valere. Quid si diuortium non intercesserit, sed frigusculum? f 2 † profecto valebit donatio g si frigusculum quieuit. h

¶ Si mulier & maritus diu seorsum quidem habitauerint, sed honorem inuicem matrimonio 3 † habeant (quod scimus interdum & inter consulares personas subsecutum) puto donationes non ualere, quasi durauerint nuptiæ. Non enim * coitus matrimonium facit, sed maritalis affectio. i Si tamen donator prior decesserit, tunc donatio ualebit.

Si donatio est facta inter virum & vxorem & ambo decesserint: si constat quis primo decesserit, stamus tertio: si vero non apparet quis primo decesserit: donatio confirmatur. si vero tam vir quàm vxor inuicem donantes ab hostibus capiantur, & apud hostes moriantur: donatio confirmatur, quasi tempore capturæ mortui videantur. sed si alter ex eis ab hostibus redeat, ille videtur superuixisse qui redijt. hoc dicit vsque ad §. qui quasdam. Baldus.

¶ Si ambo ab hostibus capti sunt, & qui donauit, & cui donatum est, quid dicemus? Et prius illud uolo k tractare. l Oratio, si ante mors contigerit ei, cui donatum est, nullius momenti donationem esse uoluit. Ergo si ambo decesserint, naufragio forte, vel ruina, vel incendio, quid dicemus? Et si quidem possit apparere quis ante spiritum posuerit, m expedita est quæstio. Si uero non appareat, difficilis est quæstio, & magis puto donationem ualuisse, n & id ex uerbis orationis defendimus, ait enim oratio. (Si prior uita decesserit, qui donatum accepit.) Non uidetur autem prior vita decessisse, qui donatum accepit, cum simul decesserint. o Proinde rectissimè dicetur utrasque donationes ualere, si forte inuicem donationibus factis simul decesserint, quia neuter alteri superuixit, licet de commorientibus oratio non senserit. Sed cum neuter alteri superuixerit, donationes mutuæ valebunt. Nam & circa p mortis causa donationes mutuas id erat consequens dicere, neutri q dandam 4 † condictionem. r Locupletiores igitur hæredes donationibus relinquentur. 5 † Secundum hæc s si ambo ab hostibus capti f sint, amboque ibi decesserint non 6 † simul, verum captiuitatis spectamus tempus vt dicamus donationes ualere, quasi simul decesserint; an neutrum, t 7 † quia uiuis eis finitum est matrimonium, an spectamus uter prior 8 † decesserit, u in eius persona non valeat donatio, an uter x redierit, y ut in 9 † eius z ualeat? Mea tamen fert opinio, ubi non reuertuntur, ut tempus spectandum sit captiuitatis, quasi tunc decesserint. 10 † quòd si alter redierit, eum solum 11 † uideri superuixisse, qui redijt. ¶ Qui quasdam res ex iis, quas donauerat, legasset, quasdam non, uidebitur 12 † cæteras uoluisse ad uxorem pertinere. a plerumque enim antea legat, postea donat, b uel alia causa fuit c legandi. d

Donatio facta inter coniuges, morte donatoris confirmatur, ita donatio facta inter quascunque personas, inter quas matrimonium est probibitum. Bald.

¶ Oratio non solum uirum & uxorem complectitur, sed etiam cæteros, qui propter matrimonium donare probibentur, ut puta, donat socer nurui, uel contra, uel socer genero, uel contra, uel consocer consocero, qui copulatos matrimonio in potestate habent, nam ex mente orationis ijs quoque oĩbus permissum est in eundẽ casum e donare. & ita Papi. li. 4 resp. sentit. sic enim scribit: Socer nurui uel genero donauit, postea f filium

natione ad repetendum agatur, hinc inde obijciatur compensatio.
a *Vxori.*) quæ diuertit, vt infra pro donato. l. j. § 3.
b *Donatio.*) post diuortium facta quę ante non valuisset, vt arg. sup. de pac. do. l. licet. Accur.
c *Extinguitur.*) vt j. ea. l. § si socer. & l. & ideo. Accur.
d *Discedunt.*) quod hodie non licet, vt in Auth. vt lice. ma. & auię §. quia verò ex consensu. coll. 8.
e *Tamen matrimonio.* illud tamen aduersatur ei, q̃d dictũ est de voluntate mutata.
f *Frigusculum.*) i. lis solutum non fuerit ob id frigusculũ matrimonium. R.
g *Donatio.*) præmoriatur donatur. Accur.
h *Quieuit.*) aliàs ex ingratitudine intelligi: reuocata, vt arg. j. de adi. nẽ. l. 1 §. 4. fi.
i *Affectio.*) vt inf. de reg. iur. l. nuptias. & C. de diuor. l. fi. j. respon.
k *Volo.*) aliàs voluit.
l *Tractare.*) i. illud in mediũ volo pponere.
m *Posuerit.*) i. dest de posuerit.
n *Valuisse.*) sed argu. contra infra de reg. iu. l. in re obscura.
o *Simul decesserint.*) non di in simul, i. in eodẽ tempore, sed simul. i. vnus & alter: nescitur tñ quis prius decesserit, vt j. de reb. dub. l. si inter virũ. Secus aũt est cũ de onere dotis quęrit, quia mulier prius mortua psumitur, ut s. de relig. l. si possessor. §. si eodem & infra de rebus dub. l. qui duos. §. si maritus.
p *Nam & circa*) bona ar. ut infr. de do. cau. mor. l. si hi, qui inuicem. Accur.
q *Neutri*) id est hæredi neutrius.
r *Condictionem.*) ad repetendum.
s *Capti*) simul.
t *An neutrum*) d'cemus ualere, uel quod uxor marito, vel q̃ maritus vxori donauit, q̃a viuis eis, finitum est matrimonium, * perinde ac si diuortiũ interuenisset.
u *Decesserit.*) in captiuitate. Accur.
x *An uter*) an spectandum.
y *Redierit.*) prius.
z *Eius.*) i. in eius p̃sona donatio facta est.
a *Pertinere.*) & alias quas legauit, vł ademisse, vt j. de leg. j. l. si ex toto. in prin.
b *Donat.*) extraneo vel vxori, sit adimat, & econtra. Accur.
c *Fuit.*) in j. casu.
d *Legandi.*) magis q̃ adimẽdi, vt q̃a pstare uoluit ęstimationẽ legatario. Vel dic, aliã cã legãdi, s. vt cõfirmaret donationes, legauit vxori. Accur.
e *Casum* in quo ipsis cõiungibus sibi donare permittit, ut s. eo. l. si eum. § j. Accur.
f *Postea*) hic est arg. contra. C. de do. causa mor. l. pe. Sed ibi statim permissa donatione causa mortis loquitur. Accur.

Per-

1 † Fl. intercessit.
2 † Fl. frebusculum & infra. Est autẽ frebusculũ de re parua et leuit. subita ira.
3 † Fl. matrimonij habebant.
* Vxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis, ut ait Aelius. Verus Imperator apud Spartianum, & Pintar. in praeceptis connubialibus. Non ego te eadem vti & coniuge & amica possum.
* Matrimonium in vita quãdoque finitur violentè in im-
di. trac. ver matrimonium an & quando dirimi. ver. dirimitur. ver. dissoluit ver. impedit. & in alijs not. ibi.
4 † Fl. Cod.
5 † Fl. relinquent.
6 † In extremo p l. Nouember genp. legitur, si ambo ab ho. simul capti sint, amboq; ibi decesserint an simul vtrumque captiuitatis tempus spectemus, vt donat. dica. ua. qua simul decess. an neutras, quia eis uiuis finitũ est ma. an spectemus ut & prior decess. &c.
7 † Fl. neutra alias, neutras.
8 † Fl. prius
9 † Fl. dessero.
10 † Fl. deserint.
11 † Fl. desisf. tum.
12 † Donat. non uidebitur cæteras.

eius, Vel filia constante matrimonio vita decessit. quanquam vitium donationis perseueret: a tamen si socer nullam quæstionem donationibus intulit, post mortem eius contra hæredem 2 † orationis sententia videtur interuenire. nam quæ ratio donationem prohibuit, eadem beneficium ratum a † ipso facit. Vt igitur ualeat donatio ista, Papinianus exigit, vt & filius eius, qui donauit, ante decesserit, & postea socer, durante uoluntate. b

¶ Si filiusfamilias, qui castrense peculium habet, vel quasi castrense, vxori donet, & in 3 † personam filij mortem spectabimus. c

¶ Si nurus socero donauerit, mortem nurus, & perseuerantem in supremam diem uoluntatem eius spectare nos oportet. Quòd si socer ante decesserit, dicemus extinctam donationem? an quia maritus uiuus 4 † vxori suæ superuixit, admittimus vim habere donationem? Et 5 † si quidem d maritus solus socero hæres extitit, quasi noua donatio in maritum collata, seruari potest, ut illa finita sit, alia cœpit. e 6 † si vero filius hæres patris non est, finita erit donatio, ratione noua. f

¶ Si socer nurui g nuncium miserit, donatio erit irrita, quamuis matrimonium, concordantibus h uiro & uxore, secundum rescriptum Imperatoris nostri cum patre eius comprobatum est, sed quo ad ipsos, inter quos donatio facta est, finitum est matrimonium.

¶ Proinde & si duo consoceri inuicem sibi 7 † donauerint, idem erit dicendum. si inuitis filijs nuncium remiserint, inter ipsos irritam esse donationem. In hac autem donatione inter consoceros facta, mors consideranda 8 † est eius, qui donauit, constante matrimonio, & inter potestate i durante. Idemque k & in ijs, qui sunt in eorum l potestate.

¶ Si consocer consocero donauerit, & alter eorum, & vterque copulatos emancipauerit, debet dici donationem ad orationem non pertinere, & ideo infirmari m donationem.

¶ Si sponsus sponsæ donauerit, in tempus matrimonij collata donatione, quamuis inter virum & uxorem donatio non uideatur facta, & uerba orationis minus sufficiant, tamen donationem dicendum est ad sententiam orationis pertinere, n ut si durauerit uoluntas usque ad mortem, ualeat donatio.

¶ Siue autem res fuit quæ donata est, siue obligatio remissa, potest dici donationem effectum habituram: o ut puta uxori acceptum tulit donationis causa, quod debebat. potest dici pendere acceptilatione, non ipsam p sed effectum eius. Et generaliter uniuersæ donationes, quas impediri diximus, ex oratione ualebunt.

¶ Si inter uirum & uxorem societas donationis q causa contracta sit, iure uulgato nulla est: sed 9 † nec post decretum senatus emolumentū ea liberalitas, ut actio pro socio constituatur, habere poterit. Quæ tamen in commune tenuerunt, sine 10 † præstituto r reuocanda non sunt. s Idcirco igitur actio pro socio non erit, quia nulla societas est, quæ donationis causa interponitur, nec inter cæteros: t & propter hoc nec inter uirum & vxorem, Idem dicendum erit, & si emptio contracta sit donationis causa, nam nulla erit. Planè si minoris u res uenierit donationis causa, x vel postea pretium sit remissum: admittemus donationem pertinere ad Senatusconsultum. y

¶ Si quis sponsam habuerit, deinde eandem uxorem duxerit z cum non liceret, an donationes quasi in sponsalibus factæ ualeant, videamus, & Iulianus tractat hanc quæstionem in minore 11 † annis, si in domum quasi mariti immatura sit deducta. ait enim hanc sponsam esse, etsi uxor non sit. Sed est uerius quod Labeoni uidetur, & à nobis & à Papiniano libro decimo quæstionum probatum.

a *Perseueret.*] quia donator non est mortuus. Accur.
b *Voluntate.*] sed si socer prius decesserit an eius morte confirmetur donatio? Respon. non, quia morte soceri nō soluitur matrimoniū, vt infra eod. l. mortis. quæ est contra & C. eod. l. si vt proponis. Sol. vt ibi. Quid si consensu patris vxor donet marito, an vtriusq; mors exigatur? Arg. quod non vt C. eo. l. donatio. Accur.
c *Spectabimus.*] eum, quo ad illud, non videatur habere patrē, vt sup. ad Maced. l. a.
d *Et si quidem.*] vtiq; sine dubio etsi quidem, &c. Accur.
e *Alia cœpit.*] cum vxor apud maritum rem esse patitur.
f *Ratione noua.*] diui Seueri, quæ fuit, vt si prius decederet, q̄ donatum accepit, q̄ donatio extinguatur. Qñ ergo filius solus est hæres, præsumitur ad maritum vxorē velle peruenire donationē q̄si extraneus, non ita. Quid si extraneus filius sit hæres? vt ei donare saltē p hereditaria parte. Accur.
g *Si socer nurui.*] inter quos facta est donatio. Accur.
h *Concordantibus.*] dissoluere vero sponsalia pater pōt, vt ī de spō sa l. in potestate.
i *Inter potestatis.*] dū viuit, qui donauit. Alioquin emancipatione facta reuocata donatio videtur, vt prox. §. dicitur. Non tā hoc sufficit ad confirmationē donationis: imò filio donatoris p̄ moriente necesse est ipsū socerū eumdēq; donatorem mori in eadem voluntate vt cōfirmetur donatio, & tunc hæredes ratā habere donationē cōueniet, vt sup. ea. l. §. oratio. & hoc subijcit.
k *Idemq;.*] vt eorum mors desideret. Acc.
l *In eorum.*] filiabus vel filijs, maritis vel vxorib. verbi gratia, ut si socer donauit, mors nō solum soceri, sed ēt filij, & filiæ eius exigatur ad confirmationē donationis, & quod in eadē uoluntate permanserit. Accur.
m *Infirmari.*] uitia ergo, licet perueniat in eū casum, in quo incipere pōt, sic sup. ea. l. §. si diuortiū. & infra eod. huic mulieri. Accur.
n *Pertinere.*] vt C. de don. ante nup. l. quod sponsæ.
o *Habituram.*] Ξ eu. S. Papinianus. contra sol. ut ibi. Accur.
p *Non ipsam.*] enim rigit scriptum statim. Et sic nō præsentiā nō pendere. arg. pro nobis sup. de usufruc. l. sed & si quis stipu. §. & l. seq. Nō pendere dico hic quantum ad uerborum conceptionem, nā ipsa verborū conceptio dura est, sed effectus pendet, ut subijcit. Accur.
q *Donationis.*] pone exemplum, vt supra pro socio. l. §. si.
r *Sine præstituto.*] i. morte. nam ipsa finis est uitæ præstitutus.
s *Reuocanda non sunt.*] propter donationem confirmatā, non propter societatem. Acc.
t *Inter cæteros.*] ut sup. de cōtrahenda. emp. l. si quis donationis.
u *Minoris.*] quod nihil est, minus est, ut supra de tribu. l. illud. §. minus.
x *Causa.*] excepto pretio uiliori.
y *Senatusconsultum.*] ut ualeat per confirmationem tacitā uel expressam.
z *Duxerit.*] ut supra de sponsalib. l. quæsitum.

1 † Fl. heredem.
2 † Fl. de ...
3 † Fl. donat: filij personā. & mortem spectabimus.
4 † Fl. uiuus . si uxori sua.
5 † Alias, et si quidem.
6 † Fl. conpetit ...
7 † Fl. donauerint.
8 † Fl. defide ...
1 † Eam ...
1 † Fl. ... ...
1 † Fl. defi ...
1 † Fl. 16.
9 † Fl. diedi fed.
1 † Fl. donsi ...
10 † Alias, sine.
11 † Fl. Stipula ...
Eadē Papinianum ... refertur ... quæstiones sup. desponsa...

Pro-

a *Præcesserint.*] ductionem in domum.
b *Quod tam.*] aliàs quod, pro quia.
c *Quod nuptiæ*] dic similiter quòd, id est quia.
d *Valet donatio.*] & sic intellige intra eod. l. quod vir, quod ibi præcesserint sponsali. Accursius.

n *Non potest.*] siue vxor marito, siue maritus vxori annuum promiserit, ab initio non tenet donatio. & vtrobique confirmaẗ morte, vt hic subijcit, & in fi. l. Sed in hoc est differentia, quia si vxor donatum consumpsit, vel tantudem de suo, non tenebitur si sit facta locupletior, vt s. eod. l. si id quod, §. pen. & fi. secus in marito.

est; vt si quidem præcesserint a sponsalia, durent: quamuis 1 † iam uxorem esse putet, qui duxit. Si uerò non præcesserint, neque sponsalia esse: quòd 2 † iam b non fuerint: neque nuptias, quod nuptiæ c esse non potuerunt. Ideoq; si sponsalia antecesserint, valet donatio: d si minus, nulla e est: quia non quasi ad extraneam, sed quasi f ad uxorem fecit, & ideo nec oratio locū habebit.

¶ Sed si senator libertinam desponsauerit, g 3 † uel tutor pupillam, vel quis alius ex ijs, qui matrimonium copulare prohibentur, h & duxerit; i an donatio quasi in spōsalibus facta ualeat? & putem etiam sponsalia improbanda, & quasi ab indignis ea quæ donata sunt ablata, fisco k vindicari.

Siue vir uxori, siue uxor viro aliquid annuū promiserit: talis donatio ab initio non valet: sed morte donatoris confirmatur. Bald.

Idem li. 36. 4 † ad Sabinum.

LEX XXXIIII

SI stipulata fuerit mulier annuum l dari: 5 † id ex stipulatu petere m constante matrimonio non potest. n Sed si manente matrimonio decessisse maritus proponatur, puto, quia in annuo quoq; donatio o vertitur, posse dici donationem 6 † confirmari p ex Senatusconsulto.

¶ Si vxor viro annuum versa vice præstiterit, restituetur ei hoc, & poterit uindicare id quod extat. credo poterit & condicere, q inquantum locupletior factus est: r quia non s tam solenne est t annuum, quod maritus vxori impendit, quàm quod uxor marito præstat; imò etiam incongruens est, & contra sexus naturam. u Et si fortè maritus ab uxore stipulatus sit id annuum, decesseritque mulier constante matrimonio, dicendum erit ex oratione donationem conualescere. x

Valet donatio, quam vxor facit viro, vt filiam dotet, hoc dicit, quem casum not. Bart.

Idem lib. 4. 7 † ad edictum.

LEX XXXV.

SIue vxor marito res donasset, y 7 vt 8 † eas in dotem pro communi filia daret: 9 † siue post donationem, quam in maritū contulit uxor dassa est eum pro filia in dotem dare, benignè potest dici, etsi prima donatio nullius momenti est, attamen ex sequenti consensu ualere dotis dationē. z

Idem lib. 34. ad edictum.

LEX XXXVI.

SI non secundum legitimā obseruationem a diuortium factum sit, donationes post tale diuortium factæ nullius momenti sunt, cum non videatur solutum matrimonium.

1 † *Etiam uxorem, &c.*

2 † *Flo. est. quoniam non fuerunt. alia quæ non fuerunt.*

3 † *Fl. despondere.*

4 † *Fl. 16.*

5 † *Fl. dari, dari.*

6 † *Fl. Stipulationem & vide Dur.*

e *Nulla.*] vt C. ad l. Iul. de adult. l. cum, in fi. accur.
f *Sed quasi.*] vt C. de hæred. instit. l. si pater. Sed nonne quasi ad vxorem donatio facta est, cum sponsalia præcesserint: & non erat vxor: & tamen tenet donatio? Resp. illud est ideo, quia habita fuit loco sponsæ, nec donauit ei omnino ut extraneæ, etiam remoto vxoratu: quia & si non esset uxor, sponsa tamen erat: hic aut omnino extranea erat: quia nec uxor, neque sponsa erat.
g *Desponsauerit.*] per verba de futuro.
h *Prohibentur.*] excipe eos, qui ratione officij impediuntur. nam illi possunt sponsalia contrahere, ut s. de ritu nupt. l. si quis officium, & l. præfectus. Accur.
i *Duxerit.*] per uerba de præsenti. Accursius.
k *Fisco.*] vt C. de incest. & inuti. nupt. l. qui contra. & infra, de ijs, quib. vt indig. l. 2. §. item si quis. & infra, de iure fis. l. Lucius. Sed certè imò qui dedit vindicare debet, vt C. eo. l. si ex voluntate. quę est cōtra. Solu. ibi, qui donauit, putauit tenere donationem hic sciuit donationem non valere, vt infra, de lega. j. l. fin. Accur.

SI *stipulata.*] CASVS.] Vir promisit uxori decem annua, vt inde se alat: ex qua stipulatione mulier agere vult, quæritur an possit? Et dicitur quod non. Secundo, si vir prædecedat, an cōfirmetur stipulatio? Et dicitur quod sic. Tertio econtra uxor dedit viro decem annua fortè per biennium, vt vir inde se alat: nunc pœniter vxor, & vult repetere. Et dicit quòd potest vindicare si extat: aliàs cōdicet inquantum factus locupletior est: sed econtra vir non repeteret solutum & consumptum. Et est ratio diuersitatis: quia genus mulierem est auarum. Secunda ratio est, quia non est ita conueniens vxorem alere virum, sicut econtra virum alere vxorem. Tertia propter sexum. Quarto pone, quod vir stipulatus est ab vxore annuum, vt inde se alat, præmoritur vxor. cōfirmatur quidē donatio Viuia.
l *Annuum.*] vt se alat vel uestiat.
m *Petere.*] directa actione, ut supra eod l. si id quod. §. fin. sed in factum uidetur quod possit, vt s. de pact. dota. l. inter. §. conuenit.

id quod, §. pen. & fi. secus in marito.
o *Donatio*] & species donationis vertitur, vt sup. de pact. dot. l. quidam, in fi. Accursius.
p *Confirmari.*] imò infirmari, vt sup. eod. l. Papinianus. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accursius.
q *Condicere.*] hoc secus in vxore, ut supra eo. l. si id quod, § pe. Accursius.
r *Factus est.*] hoc in annuo, secus autē in vsuris paraphernalib⁹, quia eas in commune vsus potest expēdere maritus, vt C. de pactis conuent. l. fin. circa princip. quę est contra.
s *Quia non.*] ratio quare miraculosa nō durent. Accur.
t *Solenne est.*] & adeo celebre, quia sæpe & plurimū solet fieri: mulier verò rarissimè donat, & ideo cū id facit, pro magno reputat, & quasi miraculosè cū solennitate celebratur donatio, personarum interuenientium, & inde gaudentium.
u *Contra sexus naturam.*] i. quòd mulier donet. vel sic largiatur, vt diximus s. ad Velle. l. sed si ego. Et nota, quod hic in fi. duas rationes reddit causē ad reuocationē donationis, quia scilicet donauit contra naturam sexus: quod quasi mirandum est. Item, quia inconueniens est, seu incongruens etiam de iure eam donare marito ad sustentationē sui. Nam vir e vxorem, non vxor virum tenetur sustentare, vt sup. eod. l. ex animo. & l. si quis pro. & arg. Instit. de iniur. §. j.
x *Conualescere.*] vt supra eod. l. Papinianus. contra. Sol. vt ibi. Accursius.

7 † *Fl. Idem l. 43. ad Sa.*

8 † *Flor. lib. cat.*

9 † *Fl. dedisse.*

e Bal. hic dicit istā glos. not. ad hoc, quod maritus tenetur alere vxorē, nō autem uxor uirū. Bolog.

SIue vxor] CASVS. Vxor donauit viro vnum fundum ruralem in donatione eo tempore, uel postea dixit vt eundem daret pro filia in dotem. Dicit quòd licet non valeret primo tunc, tamen secundo confirmatur.
y *Donasset.*] ea conditione ut statim det vir in dotem pro communi filia, ut differat a casu sequenti.
z *Dationem.*] vt s. de iure dot. l. profectitia, §. si quis certam, & l. cum uxor Accur.

SI non.] CASVS Fecit diuortium uir ab uxore, sed non legitimè: & ita remanet matrimonium, ergo non possunt donare inter se.
a *Ob seruationem.*] quæ est J. tit. l. nullum Accur.

a *Si donata petierit.*]ut supra eodem, l. si sponsus, §. fin. Accursius.

b *Euictionem*)sed ad id, quod dicit simpli, imò in duplum, ut sup. de euictionib. l. 2. quæ est contra. Solu. hic est speciale ut etiam de simplo caueatur. nam etiam de iure communi non debet caueri, ut supra de rei uendicat. l. & ex diuerso, §. petitor. quæ est contra. Sed hic ideo, quia reus habet causam ab actore, ibi non. Vel hic culpa non potest restituere reus, ibi dolo. Item in eo quod fit æstimatio iusto precio, est contra infra eod. amota. l. non enim. Sed hic speciale, quia ille, qui conuenitur, habet causam à conueniēte, ut diximus. Accursius.

c *Fruendi*) uendidit eo à domino.

d *Non inchoare.*) sic ergo ultimum tenet locum primi, ut hic, & supra, de petitione hæredit. §. & rem, in fine, & infra, de conditio. & demonstrat. l. filius, §. finali. Argumen. contra, supra de iure dotium, l. cum in fundo, §. si fundus, & C. de sum. dic. l. spectissimi. & infra eodem, l. prædia. & infra, de legatis tertio, pater filiū, in principio. Sed argumen. contra, C. de prædijs min. l. si minor an. 25. annis. & infra, de uulgari & pupillari substitu. l. Lucius, §. fin. & facit supra, de intoiurand. l. duo, ut, §. secundo. Accursius.

Si mulier. CASVS. Donaui equum uxori meæ quem ipsa occidit ne ad me posset redire, dicet agmitur tim, dicit hic lex eam teneri mihi ad exhibendum, quia dolo fecit quo minus posset exhiberi. Item actio. legis Aquiliæ. Vivianus.

e *Vel damni.*) etiam constante matrimonio in simplum, ut supra ad legem Aquiliam, l. si seruus seruum, §. si eum mariti. Accur.

1 † Flor. ... 2 † Fl. dedi... 3 † Fl. ...

Qui soluit litis æstimationem, debet causam decere si causam habuit ab vxore. Bart.

Paulus lib. 35. 1 † ad edict.

LEX XXXVII.

Si donatæ res extant, etiam vindicari poterunt: a sed quia causam possidendi donatio præstitit, nisi reddatur res, æstimatio facienda est iusto precio, cauerique possidenti debebit de euictione b simpli, quanti ea res sit, idque etiam Pedio uidetur.

Potest quis cum vxore annulum sponsalitium permutare h.d. & iste §. procedit in terminis suis, quando vir commutat annulum sed secundum nostram consuetudinem primo desponsatur per verba de præsenti, & sic est vxor, & sic donatio non ualeret, quod no. Bartolus.

Si 2 † sponsus alienum annulum sponsæ muneri misit, & post nuptias pro eo c suum dedit, quidam, ut 3 † Nerua, putant fieri eum mulieris, quia tunc factam donationem confirmare uidetur, non inchoare d nouam. quam sententiam ueram esse accepi.

Iulianus lib. 17. Digestorū.

LEX XXXVIII.

Si mulier dolo fecerit, ne res extaret sibi à marito donata, uel ad exhibendum, uel damni e iniuriæ eum ea agi poterit, maximè si post diuortium id commiserit.

Pro parte, quam habet vir in re, non valet donatio inter coniunctas personas: præsentia tamen cum taciturnitate donationem inducit. Bart.

Vlpianus lib. 3. Digest. à Paulo epitomatorum.

LEX XXXIX.

Si seruus 4 † cōis uiri & fratris f eius, puerum donauit uxori fratris: pro qua parte is seruus, qui donasset, g uiri esset, pro ea parte munus non esse factum mulieris respondi. 5 † Idem iuris erit, si ex tribus fratribus unus uxorem haberet, & rem cōem uxori donasset. nam ex tertia parte mulieris rem factam non esse, ex duabus autem partibus reliquis, h si id sciissent fratres, i aut postea quam donata esset ratum habuissent, nihil 6 † debere mulierē reddere. K

Debitor delegatus potest opponere exceptionem delegationis inualidæ: si tamen igoranter commiserit, liberatur. Bart.

Iulianus lib. 5. ex Minicio.

LEX XL.

Vir cum 7 † uxori pecuniam donare uellet, permisit ei ut à debitore suo stipularetur. 8 † illa cum id fecisset, prius quàm pecuniam tulisset, 9 † diuortium fecit. quæro, utrum uir eam summam petere debeat, an ex 10 † ea promissione quasi donationis causam actio nulla sit? 11 † Rēdi, inanem l fuisse eam stipulationem. Sed si promissor mulieri ignorans soluisset, si quidem pecunia extat, uindicare m eam debitor

g *Donasset*)hoc uirum si specialiter ei seruo permisisset erat donare: aliàs non posset donare, ut infra, de donat. l. si filiusfamiliæ. Accursius.

h *Sciissent.*) & ita scientia præiudicat * circa amissionem dominij, quia præsumitur eos uoluisse donare affinitatis ratione: sicut præsumitur remissio fideicommissi sanguinis necessitudine, ut supra, de probation. l. Procula. sic & præsumitur uoluntas testatoris legatarij dignitate, ut supra, de iudic. l. sed & si sic, infra de donatio. causa mortis, l. quod statuliber. in fine, & supra manda. l. qui patitur. aliàs autem scientia non præiudicat, nisi acceptio precij interuenisset, ut supra, de euict. l. quidam ex parte. sic infra, de acquir. possess. l. fundi.

i *Fratres.*]qui non sunt in eiusdem potestate, cuius, & uir. alioquin contrarium esset, ut supra eodem, l. hæc oratio, §. si qui in eiusdem. quæ est contra.

K *Reddere.*]rem factam suam ex duabus partibus, ut j. delegat. l. Titia, §. Lucius. Accur.

Vir, cum uxori.] CASVS. Volebam uxori meæ donare decem, & ideo permisi ei stipulari à debitore meo decem: antequam exigeret, diuortium. quæritur an ipsa agere possit? Et dicit quòd non. Secundo, pone quòd debitor meus, ignorans non diuortiū, soluit ei, quis repetet. Et distinguit quia aut extat pecunia soluta, & debitor uendicat: & tenetur mihi pristina actione: & liberatur à me cedendo mihi uendicationem: aut non extat, & tunc ago tecū via condictione sine causa, quantum ipsa locupletior est. Vivianus.

l *Inanem.*]mulieri, ut supra eodem, l. si sponsus, §. si debitor. Accursius.

* Sciendum quādoq; præiudicāt, & quādoque nō, ut de Hiero. Gorzo. de laudo mei iuris, col. 11. ...

4 † Fl. in ipsi Seruus ... 5 † Fl. ... 6 † Fl. ... 7 † Fl. ... 8 † Fl. ... 9 † Fl. ... 10 † Fl. ... 11 † Fl. ...

Si seruus.]CASVS. Titius & Seius fratres habebāt seruum communem, cui concesserunt donare de peculio cui uellet, hic seruus donauit uxori Titij. Dicit q̄d pro qua parte est Seij, ualet. Secundo dicit, Tres erant fratres habentes rem communem eam rem communem unus donauit uxori alijs præsentibus, non contradicentibus. pro partibus aliorum ualet donatio, pro partibus uiri non.

f *Fratris.*) qui fratres non tangebant se per potestatem.

m *Vendicare.*]sed cur debitor habet rei uendicationem, cum omnino huius rei dominium desinere esse uoluit, ut infra, de acquirenda possessione, l. quod meo, §. si furiosus. Respon. ideo, aliud est in possessione, & aliud in dominio, quod non ita de leui amittitur, nisi alius nanciscatur: ut infra, de acquirenda possess. l. si quis uim. & differentiā, ueldic, utilem rei competere uendicationem: quia adhuc eandem pecuniam soluere est obligatus: nec pecuniæ soluta dominium est quæsitum marito ... tacitè propter ...

diuortium uifeatur reuocasse mandatum: quare ei pecunium numerata esse non uidetur, ideoque nec intelligitur eius dominus. Item secundum R. propter legis interdictum non potest transire dominium in eum: sicut nec per se nec per alium.

a *Actiones.*] rei uenditationem.

b *Exceptione.*] sed tamen ipso iure ut supra eodem, l. hęc ratio. §. sed si debitorem? Respon. quia diuertendo donationem reuocasse uidetur: & sic inhibuisse ne ei solueretur: ut supra eod. l. cum hic. §. si diuortium. Or imò & si nō diuertisset, haberet exceptionem, & condictionem: ut inf. de solut. l. cum quis §. si debitorem. Vnde potest dici, quod hic scrès non ualere mulier accepit: ibi ignorās. ergum. d. l. §. sed si debitorem. in principio.

c *Nomine.*] iure cessio.

QVod adipiscendę. CASVS. Vir uolebat expendere certum pro dignitate cōsequenda: quia per gradus inferiorum dignitatum oportebat eum ascendere in hac causam uxor donat uxor. dicit, quod ualet quatenus de hoc dono in hoc expensum est. Viuia.

d *Opus est.*] id est quatenus expendit in dignitatem de pecunia donata; sed & consule dignitate uidetur licere donare, ut inf. ad legem Iuliā repe. l. prima. Vel dic, licet nō teneatur accipiens lege Iulia repe. hodie tamen non emuntur honores: ut C. ad legem Iuliā repet. sup multitua. & finali.

e f N*Am & Imperator. Proce(s)sus.*] in honoribus de gradu ad gradum: ut supra de negotijs gestis, quæ utiliter. & infra de mune. & hono. l. et gradatim. Accur.

N*Vper.*] CASVS. Vir uolebat effici miles, uel esse laticlauius: pro quibus oportebat eum expendere, & dicit, quod in hanc causam uxor potest ei donare. Et est laticlauius, qui præest alijs militibus in pugna, & clauem portaciebat inter confertissimos hostes: & sui milites uiriliter pugnantes debebant eam recuperare. Viuianus.

f *Honoris.*] simplicis, idest sine administratione. Accur.

g *Laticlaui.*] genus militis secundum quosdam. uel dic nomen dignitatis.

h *Ludorum.*] praparandorum, non ut arma(?) pecuniam in alia.

potest: sed & actiones a suas marito præstare paratus est, doli mali exceptione b se tuebitur: ideoque maritus hanc pecuniam debitoris nomine c vindicando consequetur. Sed si pecunia non extat, & mulier locupletior facta est: eam petet maritus. intelligitur enim ex re mariti locupletior facta esse mulier: quoniam debitor doli mali exceptione se tueri potest.

Vlpianus lib. 2. responsorū.

LEX XLI.

QVòd adipiscendæ dignitatis gratia ab uxore in maritum collatum est, eatenus ratum est, quatenus dignitati supplendæ opus est. d

Licinius Rufinus li. 6. reg.

LEX XLII.

NAm & Imperator Antoninus cōstituit, ut ad processus e viri uxor ei donare possit.

Caius li. 11. ad edi. prouin.

LEX XLIII.

NVper ex indulgentia principis Antonini recepta est alia causa donationis, quam dicimus honoris f causa, ut ecce si uxor viro laticlaui g 1 † petenti gratia donet, uel ut equestris ordinis fiat, uel ludorum h gratia.

Paulus li. singulari regul.

LEX XLIIII.

INter virum & uxorem exilij i causa donatio fieri potest.

Vsucapiens videtur habere rem ex titulo præcedēti, nō à domino, contra quē vsucapit hoc dicit, quā legem not. quia in pluribus locis habemus istum effectum: sed non ita clarè, ut hic hoc dicit. Bart.

Neratius lib. 1. 2 † membr.

LEX XLV.

SI extraneus rem uiri, ignorans eius esse, ignoranti vxori, ac ne uiro quidem sciente eam suam esse, donauerit, mulier rectè eam usucapiet. Idēque iuris erit, si is, qui in potestate uiri erat, credens se patremfamilias esse, uxori patris donauerit. Sed si uir rescierit suam rem esse prius quam usucapiatur, vindicareque eam poterit, nec uolet, & hoc mulier nouerit: interrumpetur possessio. K quia transijt in causam ab eo factæ donationis, ipsius mulieris scientia. propius l autem 3 † est, ut nullum acquisitioni dominij eius afferat impedimentum. non enim omnimodo uxores ex bonis maritorum, sed ex causa m donationis 4 † ab ipsis factæ acquirere prohibitæ sunt.

Ex qualitate expēsarū præsumitur, animo repetēdi fecerit quis, an non. h. d. quod no. quia tota die allegatur. h. d. Bar.

Vlpian. libro 34. 5 † ad edict.

LEX XLVI.

MArcellus lib. 7. Digestorum scribit, cum n etiam detrahere o sine mulieris damno, & citra metum 6 † senatusconsulti, quod detrahentibus negotiationis p causa occurrit.

INter uirum.] CASVS. Cum uir expectaret mitti in exilium ob delictum, donauit vxori. ualebit donatio, quam fecit in uxorem, ut scilicet confirmetur exilio subsecuto. Viuianus.

i *Exilij.*] futuri, uel iam imminentis: ut supra eodem, l. si mors.

S*I extraneus.*] CASVS. Rem Titij donauit Seius uxori Titij ignoranti eam esse Titij. dicit, quod vsucapiet rem uiri. Secundo idem si filius uel seruus uiri donauit, ut scilicet usucapiat. Tertio quæritur, quid si uxor scit rem uiri esse ante completam usucapionem? & uidebatur, quod non perficeretur: quasi donet uir patiendo eam usucapere, quod scilicet donare est prohibitum, sed tamen dicit usucapionem compleri. Viuia.

K *Possessio.*] idest vsucapio, quæ sine possessione non procedit.

l *Propius est.*] corrigitur hic, quod supra dictum est.

m *Ex causa.*] interueniente.

M*Arcellus.*] CASVS. Vir donauit uxori decem, ex quibus mulier emit marmora. conqueri potest maritus inquātum facta est locupletior, sic quod sine damno mulieris, & sine metu senatusconsulti aufert maritus. est enim senatusconsultum, quod uetat auferri marmora de ædificijs causa negotiationis.

n *Eam.*] scilicet mari tum.

o *Detrahere.*] hic donauit vxor viro marmora detrahenda de domo vxoris.

p *Negotiationis.*] at ista donatio non fit causa negotiationis. dicet quis, sed nec legatum, ergo eadem ratione ualere debet, quod lex negat inf. de legatis primo. l. cæteræ. Respon. imo legat et negotiationis, qa legare uideor ob præcedentem donationem, ut supra pro socio l. nec adiecit. §. & quia quare & permutare uideor. vt sup. de petitione hære. l. sed & si. §. consuluit. permutatio autem negotiatio est. Vel melius, ualet ista donatio. & quia non fit causa negotiationis; & quia extrahendo de domo uxoris de sua propria in aliam suam uidetur transferre: argumen. infra rerum amotarum. l. prima. quod non est prohibitum: ut infra de legat. primo. l. cætera. §. sed & si quis. in fin. §. Vel loquitur cum mulier accepit à uiro pecuniam ex causa donationis, ex qua emit marmora, conqueri potest maritum

1 † Fa. Laticlaui & in Ilius. Daar. V. d. Alexād. 4. genial. die. cap. 13.

2 † Fa. lib. 6.

3 † Fa. dehinc autem.

4 † Alias ex donatione ab ipsis factis acquirere, &c.

5 † Fa. libro 7.

6 † alias metum.

titus inquantum facta est locupletior: sicque sine dãno mulieris. & metu senatusc͂õsulti auferre potest maritus: & sic duob. modis itellige hãc legem, licet Bul. dixerit se nescire. Ac.

INter virum.] CASVS. Vir habebat possessionem cuiusdam rei alienæ forte emerat eam a non domino. quæritur, an possit eã donare vxori, & dicit, quod non. a Nec possessionis] cũ ipsã possessionẽ tm̃, non rem donare voluit, aliud si rem ipsã transferendo postea donare uellet: ut inf. de acquirenda possessione. l. j. §. vir uxori. Et dicũ: hoc ad similitudinem fructuum: fructus enim donare non potest, ut C. de iure dotium. l. pro oneribus. si tamẽ il donet, & ipsa bona fide acceperit; fructus suos facit, ut sup. eod. l. de fructibus. Sed tu dic idem in vtroque secundum Ioannẽ, qd ergo hic dicitur, quod nec est donatio, subaudi rata, quia facile reuocetur, ut dixi s. eodem, l. si cum qui mihi.

1 † Fl. deest, ed:

VTrum.] CASVS. Vir gessit negotia vxoris, & impendit creatum, quæ hæres uiri petet a muliere: illa dicit donũ morte confirmatum. sed hæres uiri dicit impensum animo repetendi. dicit, q ex q̃litate impensæ præsumitur donum, uel non, si paruum est, donum est: alias non. Item ex genere impẽsæ: nã si voluptaria, videtur q non animo repetendi, si necessaria, sic. Viuia.

2 † Fl. deest, salutem.

b Non difficilis.] in dubio autem præsumatur non donare: ut sup. de prol at. l. cum de indebito. §. 1. nisi ratio sanguinis, uel affinitatis, uel vicissim donationis collatæ succedit: ut sup. de probationib. l. Procula. & sup. eo. l. si seruus communis. & sup. manda. si uero nõ re. l. idẽ Fu pinianus. & dixi ẽt de hoc s. ad Velleian. l. sed si ego. in fi. Accu.

3 † Tibi facta &c.
4 † Fiat dedur. si noluerit restitus est mulieris. Donatio.
5 † alias, idẽ.
6 † Fl. & egit.
7 † Fl. idem.

QVæ iam.] Casus. Vir donauit uno

Idem lib. 72. ad edictum.

LEX XLVII.

INter virum & vxorem, nec possessionis a nulla donatio est.

Celsus libro 1. digestorum.

LEX XLVIII.

VTrum negotium uxoris gerens, an officio mariti ductus in rem eius impenderit uir: facti, non iuris quæstio est. sed 1 † coniectura eius rei ex modo, & genere impensæ non difficilis b est.

Idem libro 9. digestorum.

LEX XLIX.

QVæ c iam nuptæ maritus donauit, uiri manent, & potest ea vindicare: nec quicquam refert, quod ampla legata ab vxore ei d relicta sint.

Nudus minister dicitur, qui nullum commodũ sentit, alias non dicitur quis nudus minister. hoc dicit, de quo plene dixi in l. si qs Titio. inf. de leg. secundo. Bartol.

Marcellus li. 7. digestorum.

LEX L.

SVlpitius e Marcello salutem. 2 † Mulier, quæ ad communem filium volebat, qui in potestate patris erat, post mortem patris fundum peruenire: eum f patri tradidit, ut post mortem restituatur filio. Quæro, an donatio 3 † tibi videatur, ut nihil agatur, g an valeat quidem, sed mulieri potestas det, 4 † si voluerit eum repetere? h Respondit, Si color vel titulus (ut dixerim) donationi quæsitus est, nihil valebit traditio, idest, 5 † si hoc egit 6 † vxor, ut aliquid ex ea re interim commodi sentiret maritus. alioquin si solo eius ministerio k vsa est, & id egit, ut uel reuocare sibi liceret, l vel vt res cum omni emolumento m per patrem postea ad filium transiret, cur non id 7 † perinde sit ratum, ac si cum extraneo tale negotium contraxisset? hoc est, si extraneo in hanc causam tradidisset?

Eo ipso quis est locupletior, quod ab obligatione est liberatus, non autem eo ipso, quod sibi pecunia appareret aliquid apud eum remansisse. hoc dicit, quod nota: quia est casus bonus. Bart.

Iauolenus libro 13.

LEX LI.

SI cum mulier xx. seruum emisset, in eam emptionem vir v. venditori dederit, diuortio facto omnimodo vir eam summam exiget, neque ad rem pertinet, an is seruus deterior factus sit. nam & si mortuus esset, quinque exactio ei competeret. Quæritur enim, an mulier ex viri patrimonio locupletior sit eo tempore, quo de dote agatur. 8 † Facta autem locupletior intelligitur, quæ ære n alieno suo interuentu viri liberata est, quod potuisset adhuc debere, si vir pecuniam non exoluisset, neque enim interest ex qua cã mulier pecuniam debuit, vtrum creditam, an eam quã ex emptione præstare debebat. Quod si mulier non emerat seruum, sed ut emeret, a viro pecuniam accepit, tũc vel mortuo, vel deteriore facto seruo damnum ad virum pertinebit, quia quod aliter emptura 9 † non fuit, nisi pecuniam a viro accepisset hoc consumptum ei perit, qui donauit: si modo in rerum natura esse desiit. nec enim videtur mulier locupletior esse, quæ neque a creditore suo liberata est, o neque, id possidet, quod ex pecunia uiri emerat.

ri decem & uxor præmoritur: & legat uiro multa. vir repetit dotem. Et dicit, q̃ d potest, licet mulier prælegauerit. Viuia.

e Quæ.] s. bona. Acc.

d Ei.] scilicet viro. Accur.

e SVlpitius.] scilicet scribit.

f Eum] scilicet fundum.

g Agatur.] quod est hic donatio.

h Repetere] ex innominato contractu, do ut facias. Accur.

i Egit.] idem etsi hoc nõ egit expressim, ut supra de condi. causa da. l. si pecuniam. Ac.

K Ministerio.] ita q vir nihil lucretur, de quo due exempla ponit dicens, & id, &c.

l Liceret,] cum fructibus medij temporis per condictionem ob causam.

m Emolumento] fructuum. Accur.

n SI cum mulier Quæ ære.] idest, quod ipsa debebat. & facit sup. e. l. quod autem. §. eleganter. & §. si vxor.

o Liberata est.] nisi soluat, quasi dicat, solutione uiri non fuit liberata, tum quia ad huc non tenetur, tum quia non soluit vir venditori.

QVintus Mutius. Existimat.] hoc dicunt esse verum.

8 † Flor. agebatur.

9 † In archetypo & vetere erat, empturam, ut testatur Taurel.

Quicquid mulier quærit, præsumitur quæsiisse ex bonis viri hoc dicit, subaudi ratione turpis quæstus euitandi. Bart.

Pomponius libro 5. ad Quintum Mutium.

LEX LII.

QVintus Mutius * ait: Cum in controuersia venit vnde ad mulierem quid peruenerit, & verius, & honestius est, quod non demonstratur vnde habeat, existimari p a uiro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse. Euitandi autem turpis quæstus gratia circa vxorem hoc videtur Quintus Mutius probasse.

* Concor. cum l. uxorem C. eo. titul. vide Fran. Cr. sign. 6 fol. 4 in addit. ad tit. de ... Lib. ... 5 id. ... f. 61.

nisi diuertit mulier. nam tunc suspicio est, quod propter aliquod delictum in matrimonio cõmissum diuertit: quia ergo aliqua, uel turpis quęstus potest esse suspicio, eligitur vt magis de bonis mariti quesierit. sed cum soluitur matrimonium morte sine alicuius uoluntate, non est causa quare turpem præsumam, questum sed secundum Ioãnem ubique idẽ: ut C. eo. tĩ. l. ij. argum. tamen contra. C. arb. tuto. l. si defunctus. Item summe hic argum. quod idẽ debet esse in filio, vel familibus, ut pręsumatur de bonis patris in dubio quęsisse: ut sic sit commune cõ fratribus: sed certè contradico in fratre: quia nõ est ibi causa talis suspicionis. & ideo contra argu. dictæ l. si defunctus. nam distinguo: ut not. C. de bonis quæ liber. l. cum oportet. Accursius.

Papinianus lib. 10. quæst.

LEX LIII.

SI uir uxori donationis cã rem uilius locauerit: locatio [a] nulla est. Cum autem depositum [b] inter eas personas minoris donationis causa æstimatur: depositũ est. Hęc ideo tam uariè, quia locatio quidem sine certa mercede contrahi non potest: [c] depositum autem, & citra æstimationem quoque dari potest.

Donatio causa mortis extinguitur morte donatarij donator superuiuente. h. d. quem nota: quia allegabilis est. Bart.

¶ Vxor uiro fructum fundi ab hærede suo dari; [d] & si [1] † datus non fuisset, certam pecuniam mortis causa promitti curauit. [e] defuncto uiro, uiua muliere, stipulatio soluitur, ut traditio, quæ mandante vxore mortis causa facta est. nam quo casu inter exteros condictio [f] nascitur, inter maritos [g] nihil agitur.

Idem libro 4. responsorum.

LEX LIIII.

MOrtis suæ causa genero, vel nurui socerum frustra donare conuenit: quia mortuo socero nuptiæ non soluuntur, nec interest, an pater filium, uel filiam exhæredauerit. Diuortij spẽ [h] [2] † ab ea ratione [i] diuersa [k] est.

¶ Res in dotem æstimatas consentiente uiro mulier in vsu habuit. vsu deteriores res si fiant, damni compensatio [l] non admittitur; cum easdem res non possit mulier quasi sibi donatas defendere ex illis verbis, quibus donationes [m] ei a uiro legatæ sunt: cum eiusmodi [3] † species, [n] neque donari, [o] neque auferri uidentur. [4] †

Si usuras dotis uir viuens non petit, donare uidetur: & periculo uiri sunt: & morte cõfirmãtur. Bar.

Idem libro 8. responsorum.

LEX LV.

VIr usuras * promissæ dotis in stipulatum deduxerat easque non petierat. cum per omne tempus matrimonij sumptibus suis uxorem, & eius familiam uir exhiberet: [p] dote [5] † relegata, & donationibus [q] fideicommisso confirmatis, legato [r] quidem dotis vsuras [s] non contineri uidebantur, sed titulo donationis esse [6] † remissas.

Res emptae ex pecunia mulieris donata uiro uindicari potest. Bal.

Paulus libro 7. quæstionum.

LEX LVI.

VXor marito suo pecuniam donauit. maritus ex pecunia sibi donata, aut mobilem, aut soli rem comparauit. Soluendo [t] non

S*I uir uxori*.] CASVS. Vir uolens donare decem uxori, locauit ei domum pro decẽ dignam pensione xx. dixit, quod nulla est locatio. Secũdo dicit secus in deposito: ut ecce uir deposuit apud uxorem librum ualentem xx. æstimatum decem, ut sic uxor possit reddere æstimationem. erit quidẽ depositum: sed æstimatio non ualebit. Tertio dicit rationem diuersitatis: quia in locatione merces est de substantia locationis: sed in deposito æstimatio non est de substantia depositi, cũ citra æstimationem valeat depositum, sed locatio non citra mercedem.

¶ *Vxor*] Mulier faciens testamentum pręcepit hæredi etiã præsenti, ut fructus cuiusdam fundi daret uiro post mortem mulieris: uel curaret, ita quod haberet; alioquin fecit stipulari uirum ab hęrede. Ibidẽ ij. oo si uir premoritur, nulla fit stipulatio; sed si extraneo esset facta causa mortis, ualeret, sed per conditionem ob causam reuocaretur.

a *Locatio*] si uolens dare locationem conuentum est, i. finxit, ut sup. eod. l. si sponsus §. circa. Io quod enim in fraudem orationis agitur, pro infecto habetur, ergo & minor merces ex ea cogitata in fraudem erit nulla: ergo & locatio nulla, sed depositũ tenet, & si nulla sit æstimatio. quasi scilicet merces sit de substantia locationis: sed non sic in deposito non æstimato. Accursius.

b *Depositum*.] vt sup. deposi. l. j. §. si quis seruum.

c *Non potest*.] ut ĩ. comm. diui. l. si cõuenerit & in pecunia et ĩ de præscrip. verb. l. naturalis. §. j. & deposi. l. j. § si quis.

d *Dari*] promittendo per stipulationem mortis causa: quod est infra.

e *Curauit*] ut vxor, vel hæres defuncto. Viro, scilicet donatario. Accursius.

f *Condictio*.] ut inf. de dona. cau. mort. l. senatus. §. donatio. in si & facit sup. eo. l. sed interim. 2. respon.

g *Maritos*] i. coniuges.

M*Ortis*.] CASVS. Si socer nurui cau. mor. donat. non valet, licet moriatur socer: quia adhuc est matrimonium, etiam si socer filium exhæredet. Secundò dicit secus esse si socer donat nurui in causã diuortij sub tempore diuortij: quia ualet: cum in casu soluti matrimonij conualescat.

¶ *Res*] Vxor dedit in dotem quasdã res æstimatas pro centum, quas posteà uir concessit eidem mulieri ad vsum; licet fiant apud eam deteriores in l. & posteà repetit centum nomine dotis mulier scilicet soluto matrimonio. non compensat vir, vel hæres eius dicta l. Secundo quæritur, si in testamento uir dixit: quod donaui uxori, eidem lego: an dictæ res datæ ei ad usum uideantur ei legari: Et dicit, quod non.

h *Specie*] si socer sub tempore diuortij in casum diuortij donauit. vt supra eodẽ, l. sed interim. § si. & verè soluitur inter coniuges. Accur.

i *Ea ratione*.] cessante, i. locum non habente, quia supremansit matrimonium: hic econtra fuit solutum: uel quo ad omnes, secundum primũ vel quo ad socerum, secundum alium casum. ut inf. de uerbor. obli. inter stipulantẽ. §. sacram.

k *Diuersa*] i. casu prędicto: quia tunc soluentur nuptiæ: quod non est in superiori casu. Vel dic loqui eodem casu tantum scilicet, quod remansit matrimonium hic, & supra. Sed hic fuit solutum quo ad socerum ut sup. e. l. cum hic status. §. si socer. Accur.

l *Compensatio*.] s. ad dotem. Accur.

m *Donationes*.] i. res donatas.

n *Species*.] legati. Accur.

o *Donari*.] s. prædictæ.

p V*Ir. Exhiberet*.] alioquin si eam maritus non exhibuisset, etiam circa speciem donationis mulier se tuebitur: ut inf. de doli excep. l. si in prin.

q *Ex donationibus*] quibus liberauit uxorem de eo, quod debebat sibi, uel fortè non petendo uidetur donasse: argumentum C. de bonis quæ liberis. l. cum oportet. Accursius.

r *Legato*] quia, non dos, sed fructus dotis sunt vsuræ.

s *Vsuras*] ut qui legat dotem, non per hoc uidetur legare vsuras dotis.

t V*Xor Soluendo*] omnibus creditoribus.

1 † *Fl. quid si*.

2 † *Fl. Species eadem ratione*.

3 † *aliàs species ut do. nec auferri videntur*.

4 † *Fl. uidentur*.

* *Illa lex cũ Bar. summa ... est bene notanda, & non est alibi ... ut Fran. Cre. sing. 5. in r. fi. & ad mult. ... leg. ... Dec. Tr. dem. 132. in fi.*

5 † *Fl. Prælegata, sed & donationib. verbis fideicommiss.*

6 † *Fl. decisse esse.*

a *Non potest.*] argum. contra prælatos cum emerunt rem aliquam, vt detur vtilis rei vind. ecclesiæ, si modo probetur sua pecunia res empta. Item contra uxores, quæ nomen tantum suum in instrumentis apponi faciunt, non mariti. Arg. contra C. eo l. si filij tui. Accur.

b *Possideat.*] ergo tenetur condictione sine causa, quæ differt ab actione de dote: et subijcit, &c. Item utili in rem. ut in fin. quæ differt, quando rem dedisset. ut subijcit, solum. Accur.

c *Separatur.*] idest separatur hic maritus, cui pecunia est data, ab eo marito cui res donata est, quia res vbi est donata: si extat, res directo vindicatur: hic autem utiliter Accur.

d *Condicatur.*] ut sup. eod. l. quod autem. §. idem diuus.

e *Iudicio*] quia condemnabitur propter pecuniam condictione sine causa insolidum diuortio facto: ut sup. de ne. gest. l. diuortio. alioquin diuortio non facto conuenietur inquantum facere pōt: vt inf. de re iudic. l. nō tātum. sed iudicio de dot. & ante, & post agitur, inquantum facere potest.

f *Prohibet*] hoc casu.

g *Accommodari* in primo casu. Et not. speciale, quod res empta ex mea pecunia sit mea vtiliter saltem. sic & aliàs videtur ut C. de rei uend. l. si ut propo nis. & C. arbi. tut. l. curator. Accur.

S*I quod*] CASVS. Aliquis volebat donare mihi fundum causa mortis. ego uolens eundem donare purè uxori meæ, iussi ei dari. Et dicit, quod non ualet: quia sic fio pauperior, scilicet in hoc, quia conualescente donante teneor ei ad æstimationem fundi: & sic fio pauperior: sed & si moritur, adhuc fio pauperior: quia non habeo. quod eram habiturus. Vivianus.

h *Habiturus essem.*] ut sup. eod. l. idemque est.

E*Ea quæ.*] CASVS. Vir donauit uxori xx. & ipsa promisit per stipulationem se reddituram illa xx. si illa sine causa dimiserit uirum, mulier posteà misit uiro repudium sine causa. Dicit, quod commissa est stipulatio: & tenetur mulier in solidam pecuniam, secus si stipulatio non intercessisset: quia tūc non tenetur nisi inquantum locupletior est. Vivia.

i *Cum petenti mihi.*] quandam summam.

k *Annuerit.*] i. concesserit, uel dederis ex causa donationis.

l *Posse*] sed nonne inter absentes fuit promissum: ergo non ualeret institutio. de inut. stipulatio. §. item verborum. quæ est contra? Solut. hic ante epistolam spoponderat sicut ex hac litera probatur, ait enim quæ summa mihi numerata est, &c. Sed hic mulier repetit in epistola, quam fecerat in numeratione, ut maritum reddat certiorem. Nec obstat, quod dicit, quoniam ex donatione, &c. nam donatio dicitur propter commodum medij temporis: sed existente conditione transit in creditum, ut infra de donat. l. Aristo. Si autem fuerit simplex donatio, reuocatur inquantum est locupletior facta: ut hic subijcit.

m *Conuersa est.*] Imò videtur non conuerti, ut supra mandat. l. qui negotia, quæ est contra. Sed hic intercessit stipulatio: ibi nudum pactum. Vel hic pecuniam ad manus habebat: ibi non. Item contra. infra de verborum obligationibus. l. stipulatio facta. vbi dicit non ualere huiusmodi stipulationes pœnales, scilicet si fiant diuortia: quia contenti esse debemus pœnis lege comprehensis. Solu. hic pœna procedit à stipulatione, aliàs secus, ut ibi. Accursius.

n *Non probetur.*] & ita creditur nulla conditio apposita. Accursius.

S*I prædia*] CASVS. Titius donauit concubinæ suæ quasdam res: & sic tenuit statim donatio. & deinde accepit eam in vxorem: & permutauit cum ea quasdam alias suas res cum illis donatis antea. Dicit, quod tenet permutatio. Secundo quærit: si iste aluit mancipia mulieris animo donandi cibaria: an possit repetere? & planè soluit.

¶ *Filius.*] Titius habebat uxorem diuitē & ex ea filium Seium sapientē, qui res matris administrabat; die quadam de pecunia matris emit quasdam res pro centum, & fecit fieri instrumenta in persona sua filius matre uolente, tandem hic filius obijt & pater bona filij iure peculij occupauit. nunc mater filij vult agere contra illum utrum pro illis centum, uel pro rebus exinde emptis: quæritur, an possit, & in quantum? Et distinguitur: quia aut mater uoluit filium obligare, & non donare ei: & tunc tenetur vir vxori de peculio intra annum computandum à morte filij: si autem ei uoluit donare, condicet mulier pecuniam in quantum uir est locupletior. Vivianus.

1 † *Vl. condi-ctione.*
2 † *Vl. sic. i. non. hic separatur ab eo cui res donata est, quod ibi.*
3 † *aliâs in ipsa re actionem dari.*
4 † *Vl. morte quod steterit.*
5 † *Vl. sine.*
6 † *Vl. diuortiumque.*
7 † *Vl. Titia.*
8 † *Vl. Plur. esse.*
9 † *Vl. libro primo.*

est: & hæc res extat. Quæro si mulier reuocet donationem, an utiliter condictione 1 † experiatur? videtur enim maritus, quamuis soluendo non sit, ex donatione locupletior effectus, cum pecunia mulieris res comparata extet. Respondi, locupletiorem esse ex donatione, negari non potest. a Non enim quærimus quid deducto ære alieno liberum habeat: sed quid ex re mulieris possideat. b solum enim separatur c hic ab eo, cui res donata est. 2 † Quòd si res mulieris permanet: & uindicare directò potest, & erit deterior causa viri, si ei pecunia, quatenus res valet, non vltra id tamen, quod donatum est, condicatur, d quā si dotis iudicio e conueniatur. Sed nihil prohibet f etiam in rē utilem mulieri in ipsas res accommodari. g 3 †

Scæuola lib. 3. quæstionum

L E X L V I I.

SI quod mihi mortis causa donare quis uellet, ego purè uxori donare uelim: non ualet, quod vxori iubeo dari: quia illo conualescente, condictione teneo: mortuo autem, nihilominus pauperior sum. non enim habeo, quod habiturus essem. h

Donatio, quæ potest condici, potest in stipulationem conuerti: & stipulatio potest probari per literas. Bartolus.

Paulus libro 7. responsorum.

L E X L V I I I.

EA, quæ a marito suo pecuniam ex causa donationis acceperat, literas ad eū misit huiusmodi: Cùm petenti mihi i a te, domine charissime, annuerit k indulgentia tua. xx. ad expediendas quasdam res meas: summa mihi numerata est sub ea conditione, ut si per me meosque mores non 4 † steterit, quo minus in diem uitæ nostræ matrimonium permaneat, si quidem 5 † inuito te discessero de domo tua, uel repudium tibi sine ulla querela misero, diuortiumue 6 † factum per me probabitur: tunc xx. quæ mihi hac die donationis causa dare uoluisti, daturam, & restituturam me sine ulla dilatione spondeo. Quæro, an si eadem Titia 7 † marito suo repudiū miserit, an pecuniam restituere debeat? Paulus respondit, pecuniā, quam uir uxori donauit, ex stipulatione proposita, si conditio eius extiterit, peti posse: l quoniam ex donatione in pecuniam creditam conuersa est. m Quia si stipulatio commissa non probetur, n tunc tantum peti posse, quanto locupletior ex ea donatione facta probetur.

Valet donatio inter concubinam, & amasium: non autem inter uirum & vxorem. Bart.

Scæuola lib. 1. responsorum.

L E X L I X.

SI prædia, & mancipia

a *Seiæ.*] concubinæ.
b *Concubinatus.*] ut ff. de donat. l. affectio nis Accur.
c *Acceptis.*] a marito. Accur.
d *Gestum.*] i. per mutationem factam. Accursius.
e *Interuenisse.*] ut supra eod. l. si donatæ, in fine.
f *In communi.*] alioquin contrarium ff. eo. l. sed si un. §. fin.
g *Rebus.*] administrandis. Accur.
h *Matris.*] cui per filium quæsitum est. Accursius.
i *Potestate.*] & sic pater iure peculij omnia occupauit. Accur.
K *Actionem.*] mandati, uel negotiorum gestorum Accur.
Si quis.] CASVS. Donauit uir vxori fundum, ut ea eidem viro in dotem det: quod & factum est, moriente uiro cõfirmatur donatio: & ita iudicio de dote repetet mulier illum fundum. Viuia.
l *In dotem.*] & ita se obligat ad id restituendum soluto matrimonio.
m *Conualescit.*] morte: ut C. de dot. cau. non numer. l. ij. Accursius.

1 † Flor. est.

m *Vitricus. Concessæ sunt.*] ut supra eod. l. sed interim, in fi.
Et ideo.] CASVS. In § diuortio. Donaui uxori meæ fundum, diuerti ab ea: irritatur donatio. Item donaui uxori meæ, quæ & mea liberta erat, diuertit a me quamuis inuito. licet hoc facere non debeat me inuito, tamen tenet diuort. sic & ideo donatio, quam in eam feceram ii. firmatur. Viuia.
o *Dissoluitur.*] quod non sit hodie, ut in Authen. ut liceat matri & auiæ, §. quia uero ex consensu, collatio 8.

2 † Vel fere per. &c.

p *Non confirmatur.*] immo infirmatur, & reuocari uidetur: ut ff. eod. l. sed interim, §. si maritus.
q *Patronum.*] id est, virum.
r *Libertam.*] id est, vxorem.
s *Si ab eo.*] si, id est, quamuis.

Seiæ a data, effecta sint eius tempore concubinatus, b ac postea tempore matrimonij, alijs acceptis, c reddita sint: quid iuris est? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, negotium potius gestum d videri, quam donationem interuenisse. e Item, cum quæreretur de cibariis, mancipiorum, respondit tempore quidem concubinatus data cibaria repeti non possunt, sed nec tempore matrimonij, si ex mancipia uxoris in communi f vsu fuerint.

¶ Filius rebus g matris interuenire solitus, pecunia matris consentiente h ipsa, mancipia, & res mercatus, emptionum instrumenta suo nomine confecit. decessit in patris potestate. Quæsitum est, an mater cum marito h suo experiri, & qua actione uti possit. Respondit, si mater obligatum filium in ea pecunia uoluit esse, intra annum, postquam filius decessit, de peculio cũ patre i, in cuius potestate i fuisse proponatur, actionẽ K habere. si donauit, repeti posse quanto locupletior ex ea donatione pater factus esset. 1 †

Paulus lib. 2. sententiarum.

LEX LX.

Si quis uxori ea conditione donauit, ut quod donauit, in dotem l accipiat: defuncto eo, donatio conualescit. m

Hermoge. lib. ii. iuris epit.

LEX LXI.

Vitricus & priuignus inuicem sibi donare prætextu matrimonij non prohibentur.

¶ Diuortij causa donationes inter uirum & uxorem concessæ sunt. n Sæpe enim euenit, vt propter sacerdotium 2 † vel etiam sterilitatem.

Caius lib. 11. ad edi. proui.

LEX LXII.

Vel senectutem, aut valetudinem, aut militiam satis commode retineri matrimonium non possit.

Hermogen. libro 2. iuris epitomarum.

LEX LXIII.

Et ideo bona gratia matrimonium dissolui o ¶ Diuortio facto nec instaurato matrimonio, non confirmatur p inter uirum & uxorem facta donatio: sed 3 † nec inter patronum q & libertam. r Si 4 † ab eo s inuito diuertere non licet, facta t donatio separatur, u 5 † cum inter eos diuortium intercedat. perinde enim id, quod donatum est, habetur diuortio intercedente, ac si donatum non fuisset.

Paulus libro 3. ad Neratium.

LEX LXIIII.

De eo, quod uxoris x in ædificium uiri, ita coniunctum est, ut detractum alicuius usus esse possit, dicendum est agi posse: y quamuis z 6 † nulla actio est a ex lege duodecim tabularum, quia 7 † decemuiros b non sit credibile de his sensisse, quorum uoluntate res eorum in alienũ ædificium coniunctæ essent. Paulus notat, c sed in hoc solum agi potest, ut sola uindicatio soluta d re competat mulieri, non in duplum ex lege duodecim tabularum. Neque enim furtiuum e est, quod sciente domino inclusum est.

Donatio facta mulieri diuertenti, ut reuertatur, ualet. h. d. Baldus.

Iauolenus lib. 2. 8 † ex posterioribus labeonis.

LEX LXV.

Dii mulieri diuortio facto quædam, idcirco dederat f vt ad se reuerteretur. mulier reuersa erat. deinde diuortium fecerat. 9 †

t *Facta donatio.*] constante matrimonio.
u *Separatur.*] post diuortium: sed statim infirmatur. Accur.
De eo quod.] CASVS. Vxor tignum suum donauit viro: qui vir illud posuit in ædificio suo. nunc vxor pœnitet, & vult reuocare. quæritur verum possit? Et dicitur quod sic, si ad aliquem usum esse possit amoto tignum, & hoc soluto ædificio, ut dicit in fine. non autem eo durante, ut dicit supra, quia lex duodecim tabularũ vetat dissolui ædificium: licet de hoc casu non sensit, quando domina uolente alienum tignum vir immisit. Viuianus.
x *De eo, quod uxoris.*] volens uxor donare viro.
y *Agi posse.*] dissoluto ædificio, ut in fine dicit.
z *Quamuis.*] alias, quia: & alias quamuis, id est, quia.
a *Actio est.*] durante ædificio. Accur.
b *Decemuiros.*] qui composuerunt legem duodecim tab.
c *Notat.*] i. addendo, non corrigendo.
d *Soluta.*] id est, dissoluto ædificio, sed & manente ædificio ad æstimationem cõdic. fine causa, quasi consumptum sit agi potest, veluti in rem.
e *Furtiuum.*] nota, quod solo casu cum quis mala fide iniunxit, agi potest de tigno iniuncto, non alias, sed agitur rei vendicatio. & iuratur in litem, ut Instit. de rerum diuis. § cum in suo. Ioan.
Vir mulieri.] CASVS. Ab uxore mea diuerti, & postea ei donaui, ut ad me rediret, & redijt, tandem iterum diuertit: an valeat donatio? Et dicitur, quod sic, si verum diuortiũ fuit illud primum, quod autem sit uerũ postea exponit Viuia.
f *Dederat.*] promissio autem ob hoc facta non ualet, ut infra, de uerborum obligat. l. si ita stipulatus fuero, § si. & l. Titia. Accursius.

3 † Fl. diss. sed.
4 † alias, uel.
5 † Confirmatur.
6 † Florent. quia.
7 † Fl. quamuis.
8 † Flo. lib. 6.
9 † Deinde si [illegible] erat. Labeo Trebatius.

Rerum.

Trebatius inter Terentiã, & Mecœnatem 1 † rñdit, si verum a diuortium b fuisset, ratum esse donationem: si simulatum, contra. Sed verum est, quod Proculus & Cælius 2 † putant, tunc verum esse diuortium, & valere donationem diuortij causa factã, c si aliæ nuptiæ insecutæ sunt: aut tam longo tempore vidua fuisset, ut dubium non foret alterum esse matrimonium: alias nec donationem vllius esse momenti futuram.

Labeo lib. 3. 3 † poster. a Iauoleno epitomatorum.

LEX LXVI.

QVod vir ei, quæ nondum viripotens nupserit, donauerit: ratum futurum existimo. d

Donatio facta post matrimonium est illa, quæ infringitur: nec inspicitur, an fuerit facta ante traductionẽ, vel post. quod locum habet in certo casu. in casu vero dubio bene inspicitur vtrũ fuerit facta ante traductionem, vel post. h. d. cum gl. fin. seq. l. Bald.

Scæuola lib. 9. Digestorum.

LEX LXVII.

SEia Sempronio cum certa die nuptura esset, antequã domum deduceretur, tabulæque dotis e signarentur, donauit tot aureos. quæro, an ea donatio rata sit? Respondi 4 † non attinuisse, f an ante tẽpus quam domum deduceretur, donatio facta esset, aut tabularum consignatarum, (quæ plerumque etiã 5 † post cõtractum matrimonium fierent) inquirendo 6 † exprimi. g

Itaque nisi ante matrimoniũ contractum (quod de 7 † cõsensu h intelligitur) donatio facta esset, non ualere.

¶ Virgini in hortos deductæ ante diem tertium, quã ibi nuptiæ fierent: cum inseparata diæta ab eo i esset, die nuptiarum, priusquam ad eum transiret, & priusquam 8 † aqua k & ignis 9 † acciperetur, i. nuptiæ celebrarentur, obtulit decẽ aureos dono. quæsitũ est, post nuptias contractas diuortio facto, an summa donata iure repeti possit? Respondit, id quod ante nuptias donatum proponeretur, non posse de dote deduci. l

In re empta de pecunia donata a viro vxori consistit donatio: si illa donetur ab vxore viro. Bald.

Labeo lib. 2. ἐπιθανῶν a Paulo Epitomatorum.

LEX LXVIII.

SI vxor nummis a viro, aut ab eo, qui in eius potestate esset, sibi donatis seruũ emerit, m deinde eum eius factus fuerit, cum ipsum donationis causa uiro tradiderit, rata erit traditio, quamuis ea mente facta fuerit, qua cæteræ donationes, neque ulla actio eius nomine dari potest.

TITVLVS II.

De diuortijs, * & repudijs.

Paulus lib. 35. ad edictũ.

LEX PRIMA.

DIrimitur matrimonium diuortio, morte, captiuitate, n vel alia contingente seruitute alterutrius 10 † eorum.

a *Verum.*] Id est verum, vel non contrarium; ut ff. de ritu nupt. l. plerique.

b *Diuortium.*] Cprimũ: quia vere ante donationẽ contingit: sed aliter sup. dicitur diuortij causa donari, sq̃ diuortium futurum creditur. sic ff. eod. l. Vitricus, §. diuortij & l. sed interim, in fi. l.

c *Factum*] vel diuortij sfacti, vel faciendi, ut ff. eo. l. Vitricus. & dic verum esse, i. præsumi. Accur.

QVod vir.] Casus. Contraxit Titius sponsalia cum Berta nondum duoden. per verba de futuro. interim eam accepit in vxorem nondum nubilem, & ei donauit valet donatio. Viuia.

d *Existimo.*] cũ sponsalia præcesserunt: ut ff. eo. l. cum hic status §. fin. Accur.

SEia.] Casus. Titius cum Seia dominica post tertiam debebet Berta in domo patris accipere in uxorẽ, & postea ducere in domũ suam, & facere instrumẽtum dotis, donauit eidẽ Bertæ x. aureos, quæritur, an ualeat donatio? Et dicit, q non est curandũ, quando donatio fiat, s. ante instrumẽtum dotis, uel post, vel ante ductionem, uel post solũ, an ante matrimonium, & sic ualet, an post, & sic non ualet.

¶ *Virgini.*] Per superiorem casum intelligas istum. Viuia.

e *Dotis*] potest hæc esse uxor anteq̃ in domũ ducatur, & potest duci in domum, nec erit uxor, licet raro hoc eueniat: & ideo attinet potius ad inquirendum an ante contractum matrimoniũ donatio sit facta.

f *Attinuisse*] q. d. exprimi tantum non attinuisse. i. non esse curandum inquirendo i. ut inquirat tempus antequam domũ vbi duceretur, donatio facta: eret, aut non, attinuisse, repete, ut supra an donatio sit facta ante tẽpus tabularũ quirendo, &c. secundum quosdam. Vel hic respondet Scæuola non attinuisse, i. non pertinuisse ad rem exprimi tempus, s. an donatio facta esset antequam domum ducatur, aut pro &, & nõ attinet exprimi tempus tabularũ simul cum prima, quæ plerumque, &c. & bene infert: itaque q. d. non est necesse exprimi illa duo: sed primum tantum, itaque, &c. & secundum istos ductio impedit donationem, etsi non sit uxor, &c. sed non placet: sed pro hac supra, de ritu nupt. l. mulierem. Vel breuius secundũ Iru. & R. q. d. non fuit necesse hoc totũ exprimere, s. antequã domum duceretur: & ante tabularum confectionem: quia tabulæ plerumque fiunt post contractum matrimonium. sufficeret enim hoc si dicat, ante matrimonium donauit. & hæc est meus huius l. sed nõ descendit bene ad literã.

g *Exprimi.*] alias exprimit Scæuola & alias exprimi.

h *Consensu.*] s. legitimo, & de præsenti. sed hoc si sit dubiũ, an sit facta ante matrimonium, uel post, dic vt D. de don. ante nup. l. cum in re. Ac.

i *Ab eo.*] scilicet marito futuro.

k *Aqua*] forma qua nuptiæ celebrantur. vnde versus: Vota viri captant, quæ iam captanda putabant, Quos facit iustos ignis, & vnda uiros. Item & alias. Dictio Græca gamos tedas, i. parent las designat apud nos est autem teda de ligno quodã, quod ut candela ardet, & accendebatur in matrimonio cõtrahendo: ut ipsi in amore accenderentur, & alias. Dictio Græca, gamos, mulier vocitat apud nos. Hinc trigamum retinc, bigamum quoque monogamumque.

l *Deduci.*] vt ff. eod. l. inter con. si autẽ esset dubiũ ante nupt. vel post nup tunc distinguitur, aut esset ducta in domũ, uel non: vt C. de donat. ante nupt. l. cum in te.

m *SI vxor. Emerit.*] A viro, uel ab alio, quo etiam casu vtilis. e maritus uindicare posset: ut sup. eo. l. uxor, in fi. Accur.

DE DIVORTIIS, & repudijs.

Dictum est de contrahendis matrimonijs: nunc de disiungendis & &c. quod diuortium inter coniuges dicitur, inter sponsos repudium: sed promiscue utimur, ut infra, de verborum significationibus, l. inter diuortium, § primo & erant olim multæ causæ, ex quibus fierent diuortia, quæ enumerantur C. eo l. consensu tribus ad lites per Iustinianum: ut in Authen. de nup § hisitaque col. 4. at hodie pauca sunt: ut in Authen. ut lic mat. & auia, § quia vero plurima, coll. 8 sed de iure canonico nulla sunt, ut dixit sup. de nego. gestis, l. diuortio, in princ. Accursius.] Alia quã plura adde Cuiac. in paratitl. ad hunc titulum. vbi terminos declarat, originem diuortij docet, & alia multa in hanc sententiã explicat.

n DIrimitur. Captiuitate.] seruata distinctione inferiori ad. vt ff. eod. uxores. Accur.

1 † *Flo. Decinatem.*

2 † *Flor. Cœlius.*

3 † *Fl. lib. 6.*

4 † *Flo rata sit non attinuisse tempus an antequam domum, &c.*

5 † *Flor. &.*

6 † *Flor. inquirendo.*

7 † *Flor. de eo, de.*

8 † *alias, nam postquam.*

9 † *Fl. igni.*

¶ *Fl. autem, id est renuntiatione.*

¶ *Flo dissensum.*

* *De causis & formulis diuortij, uide Alex. ab Al. lib. 4. c. 8. Val. Max lib. 4. c. 1. Plat. dialo. 11 de legibus Deut. ca. 24. Matt. c. 5. & 19.*

10 † *Flor. utrius eorum.*

* *Diuortiũ, & repudium differunt.*

¶ *Flo lib. 18.*

¶ *Diuer. tantum eius*

Diuortium.

a D*iuortium: Dictum est.*] Sed nonne in diuertendo quandoque uterque consentit? qualiter ergo mentes eorum diuersæ sunt? respond. hoc iden dici, quia plerumque altero inuito, & ita aliud vult vnus, & aliud alius. Vel aliter dicitur diuortium à diuersis mentibus non quod contraria sit mens, siue intentio vnius voluntati alterius: sed quia non vnius tantum, sed diuersorum mentes in hoc consentiunt, ut dissoluatur matrimoniũ, uel melius, quia in diuertendo, siue vterque consentiat, siue alter tantum: diuersa est mens unius, siue vtriusque, id est contraria ei volũtati, quam in contrahendo habuit.

Caius li. 12. ad edic. prouin.

LEX II.

DIuortium autem, uel a diuersitate mentium dictum est, a uel quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium.

¶In repudijs b autem, 1 † & renũciationibus comprobata sunt hæc verba: Res tuas tibi habeto. c item hæc: Tuas res tibi agito. In responsalibus quoque discutiendis placuit renunciationem interuenire oportere: in qua re hæc uerba probata sunt: Conditione tua non utor. Siue autem ipsi præsenti d renuncietur, siue absenti per eum, e qui in potestate eius sit, f cuiusve g is eave in potestate sit, nihil interest.

Paulus lib. 35. ad edictum.

LEX III.

DIuortium non est uerum, nisi quod animo perpetuam constituendi diuisionem a † fit. itaque quicquid in calore iracundiæ, uel fit, uel dicitur, non prius ratum est: quam si perseuerantia apparuerit h iudicium animi fuisse. ideoque per calorẽ misso repudio, si breui reuersa est uxor, nec diuertisse i videtur.

Ibi est dare priuationẽ, vbi est dare habitum, de quo plenè dixi in l. decem. infra de uerborum obliga. Bartol.

Vlpianus lib. 26. ad Sabinũ.

LEX IIII.

IVlianus libro decimoseptimo 3 † digestor. quærit, an furiosa repudium mittere, [illegible] repudiari possit & scribit furiosam repudiari posse, quia ignorantis loco habeatur. repudiare autem non posse, neque ipsam propter dementiã, neque curatorem eius: patrem tamen 4 † nuncium mittere posse, quod non tractaret de repudio, nisi constaret (posse, & 5 † cum furiosa) retineri k matrimonium. quæ sententia mihi uidetur vera.

Idem libro 34. ad edictum.

LEX V.

SI filia emancipata idcirco diuertat, 6 † ut maritum lucro dotis afficiat, l patrem fraudet, qui profectitiam dotem potuit m petere, si constante matrimonio decessisset filia: & ideo patri succurrendũ est, ne dotem perdat. Non enim minus patri, quam marito succurrere prætorem oportet, danda igitur est m dotis exactio, atque si constante matrimonio decessisset filia.

Quo ad quid dicitur quasi matrimoniũ: quo ad quid non. h. d. Ista lex est singularis. Bald.

Iulianus lib. 17. 7 † digesto.

LEX VI.

VXores eorum, qui in hostium potestatem peruenerunt, possunt videri nuptarum locum retinere, eo solo, n quod alij temerè nubere non possunt. Et generaliter definiendum est, donec certum est maritum viuere in captiuitate constitutum, nullam habere licentiam vxores eorum ad aliud migrare matrimonium, nisi malint ipsæ mulieres causam repudij præstare. o Sin autem in incerto est, an viuus apud hostes teneatur, vel morte præuentus p sit: 8 † tunc si quinquennium a tempore captiuitatis excesserit, licentiam habet mulier ad alias migrare q nuptias: ita tamen, ut bona gratia dissolutũ videatur pristinum matrimonium: & unusquisque suum ius habeat imminutum: eodem iure, & in marito in ciuitate degente, & vxore captiua obseruando.

1 † *Fl. autem, ad est renunciatione.*

b *In repudijs.*] id est diuortijs. Accur.

c *Habeto.*] alias habeto: & aliàs ab eo: & ponitur pro recedito, & tunc puncta ibi: tibi.

d *Præsenti.*] viro, uel sponso: item uxori, vel sponsæ.

e *Eum.*] filium uel seruum. Accur.

f *Eius sit.*] repudiati, uel etiam repudiantis.

g *Cuiusve.*] uir uel vxor sponsus, vel sponsa. & dic fieri per eum in cuius potestate &c. ut supra, de sponsal. in potestate. Sed argumen. contra, supra pro socio, l. sed & si socius, §. si absenti, & l. actione, § item scriptum. & hoc potest pater consentiente filia; aliàs non: ut C. de repud. dissentientis Accur.

2 † *Fl. dissensione.*

h D*iuortium. Apparuerit*] Iracundia excusat a culpa. hic est enim culpa in diuertendo: ut supra, de minorib. l. si ex causa, §. si mulier. & hic. Item minuit delictum: ut C. ad legem Iul. de adulter. l. Gracchus, & C. de abo. l. ij. Item contractum rescindi: ut infra, de publ. l. licitatio. & facit infra, de reg. iur. l. quicquid argumen. contra. C. de iniur. l. si non conuitij, & l. autem in re. nam Accur.

3 † *Fl. lib. 18.*

i *Diuertisse.*] ut supra, de ritu nuptiarũ, l. plerique, & supra ti. i. l. uir mulieri. Accursius.

4 † *Duar. tantum eius ...*

k I*ulianus. Retineri.*] contractum ante furorem, ut s. de ri... [illegible]

dis naturales efficiuntur legitimi, § quod autem, coll. 6

S*I filia.*] CASVS. Pater pro filia emancipata, centum dedit in dotem: & stipulatus est sibi reddi, si filia decederet in matrimonio: aliàs dixit, quo iure lucretur. filia in odium patris propter amorem uiri diuertit: ut sic non decederet in matrimonio, & uir lucretur. Dicit hic succurrendum patri, ac si non diuertisset Viuianus.

5 † *F. a inclusa desunt.*

l *Afficiat.*] id est eius lucro afferat.

m *Potuit*] pater stipulatione in vno casu tantum prospexit sibi, si filia decederet in matrimonio. ergo si decederet soluto matrimonio, maritus dotem lucrabitur: ut supra, de pact. dotal. l. pater, §. cum inter. si autem maritus, qui lucratur, misit ei libellum repudij: succurritur igitur patri. ut hic, & C. eod. l. non est. & infra soluto matrimonio, l. filiæ.

6 † *Fl. ... tat.*

7 † *Fl. lib. 62.*

n V*Xores. Solo.*] non ad matrimonium, cum alter sit seruus: unde inæqualitas fortunæ nuptias esse non finit, ut in Auth. de nupt. §. sed & captiuitatis, collatio. 4. & infra, de capti. l. in bello, §. medio.

o *Præstare*] idest præstitisse uidetur quantum ad dotis amissionem. Od.

p *Præuentus.*] cum hoc ignorauit. Accursius.

q *Migrare.*] ut in Authentica de nuptijs, §. sed etiam capti, collatio quarta, nec est opus repudio. Sed contra, C. eodem, l. uxor. Solu. ibi de eo, qui est in expeditione: qui quatuor annis expectatur: hic de captiuo, sed & de illo corrigitur: ut in Authen. ut liceat mat. & auiæ, §. quod autem, collatio. octaua. Accursius.

8 † *In editione Duar. habetur (est.)*

Repu-

Si paenituit.] CASVS. Vir misit uxori libellum repudij per partem mulieris vel per alium nuncium, & antequam mulieri offerretur, vir pœnituit: non erit diuortiũ, nisi mulier, quæ accepit, indignetur, & ipsa uelit matrimonium dissolui. tunc enim per eam uidetur matrimonium dissolui. Viuianus.

a *Eum*.] ſ. virum.
b *Tradendum*.] patri mulieris.
c *Ius*.] ſ. libellus. Accursius.
d *Pœnitentia*.] scilicet uiri.
e *Accepit*.] ſ. libellũ repudij.
f *Diuus Misisset*.] id est, mitti fecisset sine causa. & bene sic exponitur: quia ipse uidetur mittere, cum per alium mittat. Accur.

1† Fluer. ipse.

g *Nullum. Libertum*.] non dicit præter: vt septem testes, & præter eos libertus etiam diuertentis adesse debeat. Itẽ non ideo, ut si libertus absuerit, non habeatur ratũ diuortium: sed ideo vt si libertus, siue adfuerit, siue non, inter eos non computetur. ita ponitur exclusiuè: alias tamen inclusiuè ponitur ut s. de pig. actio. l. j. § fi. & C. de ser. fug. l. 4. § 1 & alibi ponitur exclusiuè; vt C. de episc. & cler. l. parabolani. Item rogati debent esse, eo ipso secundum quosdam, quòd certus numerus exigitur, sicut est in testamẽtis. imò quia dicit adhibitis, id est rogatis; ut inf. de testa. l. hæredes palam. Accur.

2† Fla. desf. testib.

ADDITIO. Nota ex hac glos. quod tantum est dicere adhibitis, quantũ est dicere rogatis; & ideo si in instrumento inueniretur verbum, adhibitis, debet exponi id est rogatis. pro hoc est tex. cum glos. Instit. de test. § fi. ma. secundum Bald. hic.

3† Flo. desf. &c.
4† Flor. sursum.
5† Flo. rogatis vatis.

h *Sit*.] Id non liberti libertorum dicuntur nostri: ut infra, de verbo. sign. l. licet inter. §. patronus.

Paulus li. 1. de adulterijs.

LEX VII.

SI pœnituit eum,^a qui libellum diuortij tradendum^b dedit: isque^c per ignorantiã^d mutatæ uoluntatis oblatus est; durare matrimonium dicendum est: nisi pœnitentia^d cognita is, qui accepit^e ipsum, 1 † uoluerit matrimonium dissoluere. tunc enim per eum, qui accepit, soluitur matrimonium.

Idem libro 2. de adulterijs.

LEX VIII.

DIuus Hadrianus eum, qui alienam uxorem ex itinere domum suam duxisset, & inde marito eius repudium misisset,^f in triennium relegauit.

Diuortium non potest fieri nisi septem testibus adhibitis: in quorum numero libertus nõ numeratur. hoc dicit. Baldus.

Paulus libro 2. de adulterijs.

LEX IX.

NVllum diuortium ratũ est, nisi septem ciuib. Romanis puberib. testibus 2† adhibitis præter libertum^g eius, qui diuortium faciet. Et 3 † libertum accipiemus etiam eum, qui a patre, auo, proauo, & cæteris sursum 4 † versum manumissus sit.^h

Modestinus li. 1 respon. 5†

LEX X.

PAtrono Inuito, liberta, quam in matrimonio habuit, ab eo discedere non potest: nisi ex causa fideicommissi manumissa sit.^i tunc enim potest, licet eius sit liberta.

Quod ait lex] CASVS. Quattuor dicit. Primò exponit quandam legem, quæ dicit, quòd liberta non potest patronum virum dimittere inuitum, quam exponit sic, ſ. vt alij nubat, diuortium tamen est, & desinit ei esse nupta. Item secundo, quod dotem rehabere non poterit. Tertiò cõfirmat, quod primo dixerat reddendo rõnem, quia ideo non potest alij nubere, quia in culpa uidetur esse, quòd patronum uirũ dimisit. Quarto dicit, quod nec concubina alterius esse potest, dum patronus sibi nuptam vult.

Licet lex improbet diuortiũ fieri inuito patrono, tamen ipsum non annullat. Et ad hoc, ut diuortium inuito patrono non possit impune fieri, duo requiruntur, uidelicet, quòd patronus non desinat esse patronus, & quòd libertam noluerit in matrimonium retinere: secus si talis qualis eius uoluntas in contrariũ apparuerit. Baldus.

Vlpia. lib. 3. ad l. Iul. & Papin.

LEX XI.

QVod ait lex,^k Diuortij faciendi potestas libertæ, quæ patrono nupta est, ne esto; non infectum uidetur esse fecisse diuortium, quod^l iure ciuili dissoluere solet 6 † matrimonium. quare constare matrimonium dicere non possumus, cum sit separatum. Denique scribit Iulianus de dote hanc actionem non habere.^m merito igitur quamdiu patronus eius eam uxorem suam esse vult, cum nullo alio connubium ei est.^n Nam cum 7 † intellexit legislator facto libertæ quasi diremptum matrimonium; detraxit ei cum alio connubium.^o quare cuicunque nupserit, p ro nõ nupta habebitur: Iulia quidẽ amplius putat, nec in concubinatu eam alterius quam 8 † patroni esse posse. ¶ Ait lex; Quamdiu patronus eam uxorem esse uolet.^p & 9 † uxor esse uelle debet, & patronus durare: Si igitur aut patronus esse, aut velle desierit: finita est legis authoritas.^q ¶ Illud rectissimè placuit, qualiquali 10 † trono. matrimonium constat quo ad non sit, C. de fals. l. si quis decurio. & Inst. de adopt. § fin.

¶ *Ait lex*.] Duo debent interuenire, vt liberta patrono nupta alij eo inuito nubere non possit. Primum, quod patronus velit eã. Secundum, quod patronus duret. Tertio pro sequẽ circa primum, quando videamus patronus pro se uelle habere, & quando non; nam ut dixi, si nõ vult pro se, nubat alij, cui vult. ergo si agat contra eã actione, quæ non datur in uxorem ut rerum amotarum, uel alia famosa; hoc ipso uidetur, quòd eam nolit, uel etiam si accusat eam de adulterio, uel alio crimine, sic apparet falsũ aliquo intellectu, quòd eam non vult pro se; & alij, cui vult, nubat. Idem si aliam desponset, uel etiam illam in concubinam assumat; satis uidetur licentiare eã. Viuianus.

1† Fla. qui.
1† Fla. impune.
1† Fla. alio.
6† Aliàs potuisset.
7† Fla. quia.

k *Quod ait lex*.] Iul. de maritandis ordinibus, ut j. unde uir & vxor. l. j. § ut autem. & facit supra, de ritu nupt. l. in eo.
l *Quod*.] ſ. diuortium. Accursius.
m *Non habere*.] cum eius ficto solutum sit matrimonium, ut infra proximè.
n *Est ei*.] non tamen esset adulter, qui eã cognosceret, ut j. ad leg. Iul. de adult. §. pen. Accur.
o *Connubium*.] Nota quod in hac l. & sup. eod. l. uxores, & l. pater, quid, quo ad aliquid quo ad aliquid

8† Fla. desf. quam.
9† Fl. & uelle debet uxorẽ esse, & patronus dur.
10† aliàs, quocunque.

p *Volet*.] subaudi alij ne nubat. Accur.

q *Authoritas*.] quia alij nubere poterit. Et sic not. cum duo sunt necessaria, unum interueniente non sufficit: argumen. infra, de acquirenda posses. l. quemadmodum, & l. possideri, § in amittenda. & supra, de rei uendic. l. sinautem, § possidere & C. de inoffi. don. l. si liquet. & l. si tutas, & de iure delibe. l. potuit. Item nota quod cum aliquid impeditur propter quod unum, eo remoto tollitur impedi-

i *Patrono. Manumissa sit*.] qui enim manumittit ex causa fideicom. in quibusdam pro patrono habetur; ut supra, de in ius uocan. l. is quoque. & infra, de bonis quæ liber. l. qui ex omni causa. idem credo, & si quæratur, an possit pro eo testificari, uel non. in quibusdam autem non habetur, ut s. de ritu nupt. l. prox. Item quantum ad operas, ut C. de oper. liber. l. mater. Item nec potest talem seruum, quem necesse habet per fideicommiss. manumittere, habere suum hæredem necessarium, ut infra, de hæred. instit. l. seruo.

voluntate intelligi possit patronus animum habere desijsse quasi in vxorem, a finiri legis huius beneficium. Proinde cum patronus rerum amotarum cum liberta, quæ ab inuito eo diuerteret, vellet expediri, Imperator noster cum diuo patre suo rescripsit intelligi eam hoc ipso nolle nuptam sibi, quod b 1 † eam actionem, vel aliam inciperet, 2 † quæ non soleret, nisi ex diuortio oriri. c Quare si accusare eam adulterij cœperit, vel eo 3 † crimine postulare, quod vxori nemo obijcit, magis est, vt diremptum d sit matrimonium: etenim meminisse oportet ideo adimi cum alio connubium, quia patronus sibi nuptam cupit. Vbicunque igitur, uel tenuis e intellectus videri potest volentis nuptam: dicendum est iam incipere libertæ cum alio esse connubium. Proinde si patronus sibi despondent f aliam, vel destinauerit, g vel matrimonium alterius acceperit, 4 † credendum est nolle hanc nuptam. & si concubinam sibi adhibuerit, idem erit 5 † dicendum. h

Finis Digest. Vete. cum casibus longis D. Viuiani Bononiensis.

impedimentum: vt hic, & infra de vsuca. l. vbi. §. interdum.

a *In uxorem.*] desinit habere animum quasi in uxorem, idest cępit non habere eum animum, sicut quis habet in vxorem suam: quia pro non vxore eam habere cępit, non vtendo cum ea. nam etiã in brutis intelliguntur intrinseca per extrinseca, ut institu. de rerum diui. §. pauonum. Ad hoc inducit hic multa exẽpla. Accur.

b *Quod eam.*] quod id est, quia.

c *Oriri.*] sic & ex eo, quod agitur pro socio similiter finiri societas videtur, vt supra pro socio. l. actione. Accur.

d *Diremptum.*] etiã quo ad legis potestatem, finitum autem erat & prius. ut supra in principio huius legis. Et not. eo hoc, & & inferioribus exemplis tria argumenta. Primum, quia non refert exprese quid dicatur, an reb. ipsis & factis, ut supra de le. & senatusconf. l. de quibus. in fine. & C. de Lat. li. tol. §. ful & qui domini. & §. sed & si quis. Secundum, quod non licet variare, sed ex quo aliq. d tale fecerit vir, poterit liberta nubere ut supra de dolo. l. prima. Sed argumen. contra infra de colla. bon. nonnunquam. Tertium, quia posito vno de contrarijs, vel de ijs, quæ se non compatiũtur, tollitur reliquũ: ut hic, & C. vt nemo priua. l. prima. & C. de testam. l. non codicillum. & infra ad legem, Iuliam de adulter. l. crimẽ, & infra de acquirenda hæredi. l. pro hærede. & C. de petitio. hæredit. l. si filius. Accursius.

e *Tenuis.*] i. leuis intellectus.

f *Desponderit.*] i. desponsauerit. Accur.

g *Destinauerit.*] idest proposuerit aliam habere in sponsam. Accursius.

h *Dicendum.*] quia constante matrimonio eam habere non licet, ut C. de concubi. l. prima. Accur. Florentinus.

1 † Fh qui.
2 † Fla. impertu.
3 † Fla. dic.
4 † Fh appetuerit ... dus est ...
5 † Fla. ... bandum.

Exemplum hoc conferat cum alijs studiosus, vt cognoscere possit quid in eo, tam in margine, quàm in corpore actum sit, quod anteriora omnia hactenus impressa excellat; Brunorus à Sole, vtr. cens. Doct. Venetus.

ADDITIONES NOVÆ

SVPPLETIONES, DECLARATIONES, & intellectus ad quamplures ex varijs titulis Degesti veteris leges,

CLARISSIMIS IVRECONSVLTIS,

Regijsq; , Regno Neapolitano illustribus Consiliarijs, Iacobi Anello de Bottis , & Augustino Carauita , Auctoribus.

De iust & iure.

LEx 1.4, *huius studij in ver. fed omnia*] An appellotione animalium veniant pisces, aues, gallinæ, & anterta, vi. Bar. de Capua in suis singu. super hoc tex. & ibi addi, *de Bottis*

L. *ius ciuile.*] Ad istum tex. vi. Ozer. instit. de iu. na. in princ. nu. 12, & 13, vbi dat nouum intelle. ad illum, *de Bottis*.

De orig. iuris.

L. 1. §. *extra* ⁊*is, in glo. constituti.*] An contentio fatui cum sapiente, re qua hic, de fabula, vel historia, vi. Penum iuris in fi. *Carauita.*

§. *nō verfi. non sime sufficienti ibi per unum.*] An melius sit per vnum regi, quam per plures, vide, affl. in consti. sine grandi nu. 6, *Carauita.*

§. *fratres ... ibi ne ut possent.*] Bene sciebat hoc Pau. Apost. qui ex hoc euasit a manib. Phariseorum. uide in Act. apost. c. 22. in fi. *Carauita.*

De legibus.

L. *ex his glo. 1.*] Dum ponit exemplum de Lazaro resuscitato, uide aliud exemplum per Iser. in consti. super incisionib. & ibi affl. nu. 23, *Carauita.*

L. *non ad ea*] Et ideo si præte... tatur delictum aliquod, & allegetur prouenisse casu & fortuna, & non ex facto inquisiti, si non apparent coniecturæ in contrarium, capienda est præsumptio, ꝙ facto hominis prouenit, per rationem huius l. Aegid. Bos. in ti. de delic. nu. 40. Item si fæmina reperiatur, quæ pugnet, non per hoc succedit in feudo, uide Iser. de his qui feu. da. pos. §. hoc autem, nu. 18. & 20, vbi uide quomodo procedat hoc. *Carauita.*

L. *ead. ibi, nam qua perraro.*] Dic. ʃ. vt fiat lex de talibus, sed bene aptatur ius his quæ eueniunt, And. de Iser. de his, qui feu. da. pos. §. hoc autem, nu. 20. & ad primum uide cūd. qui succes. tenet. r. nu. 13. uer. præbendæ, *Carauita.*

L. *non possunt.*] vi. M. Mant. in loc. com. lib. 1, c. 1, & ui. Iac. Menoc. de arbit. iud. in proœm. & qui dicantur casus similes, ui. eund. ibi, cent. 1, casu 84, lib. 1, *Carauita.*

L. *quod verò ibi, ad consequentias.*] Lex, seu consuetudo contra ius non extenditur, Pet. Duen. reg. 136, consuetudo contra ius, & uide Iser. de his qui feu. da. pos. §. hoc aut. num. 17, uersi. sed per hoc, *Carauita.*

L. *non omnium.*] uide l. allegat. Iser. in præluđ. feu. nu. 25, & de feu. guar. in fi. uide Bart. Bert. in suis brocard. nu. 7, & Men. de arbi. iud. lib. 2, cen. 1, casu 8, nu. 14, ui. omnino affl. in consti. quanto cæteris, nu. 12, *Carauita.*

L. *minime.*] Et ideo validum est argumentum à sæpe iudicatus, affl. decis. 14, nu. 3, & uide l. illud. & quæ ibi posui ... de excusa. tut. *Carauita.*

L. *non est nouum.*] Quid in statutis, & quomodo prius per posterius intelligatur, latè examinat Dec. consi. 3. vol. 1, & uide affl. in consti. authoritatem, in fi. *Carauita.*

L. *ead.*] ui. Dec. in l. 1, nu. 13, C. de eden. & limita non habere locum in materia odiosa Dec. in consi. 268, nu. 4, in fi. *de Bottis.*

L. *fraus.*] Sed fraudem l. non committit, qui utitur eius adminiculis, uide affl. in consti. legitime, n. 26, *Carauita.*

L. *Princeps, in addi. ad ver. solutus est.*] Dic, sed non diuinis, affl. in consti. quanto cæteris, nu. 44, & in consti. nō sine grandi nu. 1, Et adde, quod licèt sit solutus legib. uult tamen legib. uiuere Iser. consti. edictorum, col. 6, uer. sed solet quæri, & ibi Affl. nu. 40, Et an lex à se lata liget ipsum, uide affl. consti. cum concessiones, consti. monomachiam nu. 5, & 6, & consti. fratrib. nu. 9, & 15, *Carauita.*

L. *ead.*] uide quid l. per istum tex. dicat Capi. decis. 129, nu. 7, & uide quæ addidi ad l. digna ux. C. eo. *de Bottis.*

L. *de quibus in uer. scriptis legibus.*] Et sic quamdiu locus est legi ad consuetudinem non recurritur, concor. Consti. Regni, cum circa iustitiæ, ubi glo. in uer. & iura *Carauita*

L. *ead. in ver. tunc quod proximum.*] Ad declarationē ui. Iac. Meno. de arbi. iu. lib. 1, cent. 1, casu 84, nu. 5, *Carauita.*

L. *de interpretatione ibi, in primis*] Dic, ꝙ attenditur interpretatio eius qui legem condidit Gra. decis. 69, nu. 77, *Et in ead. ibi optima enim*] affl. in consti. culpa nu. 4, & et quā non sit præscripta, Deci. consi. 156, in fi. *Carauita.*

De consti. Principum.

L. *beneficium.*] vide Diaz reg. 63, & Rat. hic vide etiam multa in Alphab. aureo, ver. beneficium, & per Gram. deci. 59, n. 46, & 55, Capic. decis. 20, nu. 10, & Bene. Capra reg. 102, *Carauita.*

L. *ead.*] Facit tex. in c. olim tibi, de verb. sig. & limita, ut per Dec. in l. 2, nu. 68, ff. de reg. iur. & per Cor. in uer. priuilegia Gram. decis. 59, num. 19, Et ex quib. debeat donatio Principis, vel alterius latè interpretari vide Dec. consi. 498, nu. 11, & uide Alex. consi. p... nu. 23, vol. 5. Et adde, ꝙ ubi tractatur de interpretando priuilegium concessū eo tempore quo nullius intererat nisi concedentis, dēt fieri latissima interpretatio Loff. consi. 8, nu. 40, & consi. 24, colum. 2, uer. pręd. tamen non obstant, *de Bottis.*

De statu hominum.

L. 1, *in glo. unic. ver. incertiam alimet,*] Quid si dicatur, res mea, an veniant actiones, vi. Gui. Pap. decis. 581, *de Bottis.*

L. *& seruorum.*] An natus ex homine meo, & matre aliena, dicatur meus, vide Guid. Pap. decis. 312, versic. iuxta hanc *de Bottis.*

L. *qui in utero in uer. quamquam alij*] Hoc fallit in casu l. illud §. fi. de ... tab. & uide Aimo. consi. 19 nu. 0, *de Bottis.*

L. *quæritur.*] ui. quid per istum tex. dicat affl. decis. 72, nu. 2, & Deci. con. l. 313. nu. 1, & omnino Tiraq. de legib. connub. gl. 1. 3, & nu. 64. *de Bottis.*

L. septimo mense.] Adde, quod natus in octauo mense, & si attigerit duos dies noni mensis non pôt viuere, & habetur pro nato mortuo, vt per Cy. hic, & Pau. de Cast. in l. vxor C. de post hu. har. inst. Affl. decis. 236, *de Bottis.*

L. ead.] De tempore partus vide Menoc. de arbi. lib. 2, centu. 1, casu 89, nu. 14, *Carauita.*

L. ingenuum in ver. quia res iudicata.] Dic cuiuscumq; iudicis fuerit, Gram. decis. 24, nu. 5, vt multis per Affl. decis. 13, nu. 28. & ea quæ posui ad glo. in fi. de offic. l. Herennius, in fi. Et procedit hoc etiam si fuerit sententia lata per errorem; quia error qui transijt in rem iudicatam habetur pro veritate, non natiua sed datiua, verba sunt Bal. in c. cum caus. m. in fi. de proba quia decretum iudicis præsumitur, latum ex iustis causis, vt Pet. Duen. reg. 189, decretum iudicis. *Carauita.*

De his qui sunt sui, uel alie. iur.

L. filium.] Vt pro declaratione Parif. consi. 29, num 19 cũ seq; vol. 2, & vide pro intel. & limit. huius leodi Parif. cõsi. 10, nu. 36, cum plu. seq; & consi. 13, nu. 244, vol. 2, Et ad reg. huius tex. quod appellatione filiorum non veniunt naturales, vide pro limit. Diaz reg. 294, & quib. ꝓbetur filiatio, vide plenè per Menoc. de arbi. iud. lib. 2, centu. 1, cas. 89, nu. 54, vbi de intel. huius tex. *Et in ead. l. ing. in ver. filium. et 2, in ver. glo. & in quod hec lex.*] Ista præsumptio transfert probationem in alium, qui ꝫ item dicit. Iser. de feu. guar. num 8, versi. nos hoc. *Carauita.*

L. ead.] Appellatione filiorum non venit bastardus, de quo vide latissimè ꝑ Gui. de Bene. in rep. c. Rainutius, in ver. Raynutius, nu. 22, cum multis seq; de testa. ubi latissimè de eorum infamia & defectu, & Capi. decis. 194, & Cot. in ver. bastardi *de Bottis.*

L. parte fam. fo.] Quomodo procedat reg. huius l. & pro eius intel. vide Paris. consi. 28, nu. 11, vol. 1, *Carauita.*

L. ead. ver. nam famosus.] No ꝙ facta tenent, quæ aliâ fieri prohibentur, de quo Cot. in ver. appellari, lo. 1, *de Bottis.*

L. inuito.] Consensus istorum sufficit si interueniat per ratificationem, quæ etiam poterit fieri post mortem patris. Dec. consi. 55, nu 6, vbi vide aliqua ad materiam. & Capi. deci. 194 nu. 4, & 8, ad tex. hic vt Pet. Duen. reg. 310. lim. 9, & ratio huius tex. potest esse, quia patria potestas solet plures præiudiciales effectus parere, vt per Dec. cõsi. 190, num. 6, in fi. *Carauita.*

De adoptionib.

L. si paterfamilias.] No. ex tex. quod homo pôt vsq; ad sexaginta annos generare, concor. vt per Affl. consti. consuetudinem prauam, nu 8, vbi ponit quis dicatur senex, & qd licèt in eo non sit virtus corporis, tamen est virtus animi, & plus valet vmbra senum, quàm eloquentia iuuenum. Et quod senex possit generare in decrepita ætate, tenet idem in consti. post mortem, nu. 11, in fi. sed vide Menoc. de arbi. iud. lib. 2, centu. 1, casu 89, num. 58, *Carauita.*

L. post mortem.] Ad istum tex. vt Affl. decis. 283, nu. 2, & an iste tex. procedat in legitimatione filiorum, vt Dec. cõs. 367, col. 1, & ibi multis, *de Bottis.*

L. ead. in summario in ver. & aetate maiore.] vt Deci consi. 31. in pric. *Et ad glo. in fidem l. in ver. factum fuerit.*] vt ꝑ lim. tex. cum gl. in c. lator. de re iud. & vt ad reg. Affl. in consti. pacis cultum, nu. 33, & pro limi. vt eund. consti. si qs in posterum, nu. 21, & limita non procedere in quolibet facto prohibito per legem Glo. in ver. iure proprio, in consti. constitutionem Diuę, & vt Gram. decis. 17, nu. 13, & adde Affl. decis. 281. du 7, & Fran. Marc. decis. 431 par. 1, & Iser. de feu. guar. num. 5, versi. ꝫ. quem annum. & qui succes. feuda teo nu. 13, versi. in malo. *Carauita.*

L. emancipar. in glo. non est. sub. sed hoc de voluntate.] No. quod quæ sunt iurisdictionis voluntariæ possunt extra iurisdictionem exerceri vt Capi. decis. 103, num. 14, *Carauita.*

De rer. diuis.

L. sancta. ibi. res sancta.] Sed quæ sit pœna contrafacientis, vide Gul. Pap. sing. 187, & Boer. decis. 232, *Carauita.*

L. si quis violauit.] vt pro intel. & limi. huius l. Bottho. de Capua, & addi. ad ipsum, sing. 5, lex ista & quæ posui ad §, sancta. Insti. eo. tit. & limita hãc l. vt per Affl. in consti. cum satis num. 16, *Et ad verbũ id quod in ea. l.*] vide Iac. Menoc. de arbi. iud. casu 360, n. 76, & limita nõ procedere tẽpe pacis Affl. cõst. cum satis, nu. 18 & Boer. decis. 232. & vide Clar. § fi. q. 68, vt sit muros ciuitatis. *Carauita.*

L. ead.] vt Batt. de Capua hic, & addi. ibi positam, vbi habes plures limit. ad istum tex. & Boer. 232, *de Bottis.*

De Senatoribus.

L. Cassi.] Nõ. quod delinquens in officio est infamis ipso iure, de quo Botth. de Capua hic, & ibi addit. *de Bottis.*

L. S. natores ibi, habere domicilium.] No. quod licèt domicilium originis nunquam mutetur, mutatur tamẽ propter matrimonium, vt per Tiraq; l. 1, nu. 29, de ll. cõnub. *de Bottis.*

De offic. Consulis.

L. 2, versi. sane si qua.] Per istum tex. Bald. in l. 1, col. fi. C. quan. non p. t. par. dicit, quod quando sunt duo domini habentes æqualem iurisdictionem, quo casu quilibet cognoscit, & est locus præuentioni, si veniret casus in quo eorum alter esset inhabilis, tota iurisdictio quo ad casum illum accresceret alteri habili. sequitur Capic. decis. 27, num 11, *de Bottis.*

L. eadem ver. sed non possit.] Argu. quod si notarius cum collega assumpti sunt ad aliquod officium, non stedt tex. si vnus subscribat scripturam, sed vterq; debet scribere. Bald. in l. iusiurandi, nu 5, C. de testib. & Dec. consi. *Carauita.*

L. eadem vers. consules firma.] Iste tex. inducitur ad q. an Vicerex possit assentire alienationi factæ de feudo in cũ de quo vide Capi. decis. 156, nu. 10, & ibi quid in Rege emente feudum, de quo primo Albert. in l. si consentiente, de manumiss. & facit etiam ad q. an Comes Palatinus possit legitimare filium proprium, de quo latè Cot. in ver. Comes Palatinus *de Bottis.*

De offic. Questoris.

Rubrica.] Quis dicat hodie Quæstor in Regno, & alia de eius officio, ut. ꝑ Affl. in cõst. iustitiarios, nu. 15, *Carauita.*

De offic. Pretoris.

L. Barbarius.] Adde Soc. reg. 227 & 166. gesta vt. Mar. Man. lib. 3 lo. com. c. 4, & limita duob. modis, vt per Parif. consil. 2, nu. 58 vol. 1, Et quando communis obseruantia, & reputatio circa hanc legem procedat, vide eund. consi. 124, nu. 10, eo. vol. & Ant. Gab. comi. tuo lib. 1, concl. 8 de probatio. *Carauita.*

L. ead.] Quando iste tex. locum non habeat, vide latè per Soc. f. llen. 281, Cot. in memor. in ver. opinio. & nouit. i, Romæ, & c. quod licitum est petere offi. in publ. ca. An autem licitum sit dare, vel accipere pecuniam pro officijs, vide Bal. hic & Guil. Bene. in rep. c. Rainutius. in ver. filias duas, nu 32, de testamen. ubi de hoc latissimè per multas col. & omnino Tiraq; de ll. conub. glo. 6, nu 141, cum plur. seq; *de Bottis.*

De offic. Præfec. vigil.

L. nam salutem.] No. in ver. cognoscit, ꝙ sub ista cognitione venit diffinitio causæ etiam. vt Affl. in consti. iustitiarij, nu. 12, *Et in ea l. ibi, quia plerumque incendia.*] Incendium in dubio vnde præsumatur habuisse ortum, vide Afflic. decis. 57 & Gram. ad ipsum. *Carauita.*

De offic. Proconf. & Lega.

L. 2, in ver. sed voluntariam.] Limita, vt ꝑ Lud. Rom. sin. 48, & Hyp. i l. fi. n. 198. de iurisd. om. iud. Et adde, ꝙ si partes, & iudex cõsentiunt, ꝙ pôt exerceri iurisdictio contentiosa, quod limita, vt per Rom. sing 94. *de Bottis.*

L. obseruan.

L. *assistuare in addi ad tex in ver. strators.*] Quid significet hoc verbum, strators, ui. Moder inter opera Barth. de Capua, in c. item magistri passuum. fol 74 col. *Et dum in ea l. di itur, Sed cum vnere potest.*]vi rationē quare potest. Affl. in consti. iustitiarij per prouincias, nu. 3. *In ea l. in ver. ab ipsis rato & vendella*) vi. omnino glo. in ver. gb. & ibi Bal. in l. 1 C. si Rector prouin. & Luc. de Pen. in l pe. col. fi. de agen. in reb. li. 12. & gl. in ver. super furtis. in l 1 C vt o nu. iud tā ciui, *In ea l in ver. antequā ipse iurisdictionem.*]ui. ad hoc multa ptinentia p Frec. de subfeu. lib 2 versi. 38 authoritas. & Capic. oino decis. 161 n 7. & de intel huius l. vi. Iac. Meno. de arb. iud. lib. 1 q 43, nu 12 & q. 54. & tractat de intel. l. solet. *Et ad ver sed si antea iurisd. t.*] Adde Dec cōs. 278 n. 2 *Carauita.*

L. *si in aliquem ibi, vel an aliqua refectione.*] No. q domini tēporales anima iuertunt ad Prælati reparent ecclesias. de quo p Gui. Bene. in c. Raynutius, in ver. & vxorem. 2, decis. nu. 138. & in ver. si absq; liberis. in materia fideicom substi nu. 34. de͏ estis. *de Bottis.*

L. *nec quicquamcuer. suae si fiscalis.*] vi. quid per istum text. dicat Affl. decis. 41. nu. 2. *de Bottis.*

De officio præsidis.

Rubrica.] Adde ad hanc rub. quod præses puincia cognoscit de causis occurrentibus occasio e collectarū, & tributorum fiscalium. Luc. de Pen. in l. hac lege. col. 2. C. de priui. s. hol. lib. 12. itē cognoscit de iustitia pon. terū. idē Luc. in l. modios C. de suscep. præpo li. 10. *de Bottis.*

L. *Præses.*]Adde, q si tibi commissum est regimen duarū prouinciarū, potes negotium vnius expedire in alia. Innoc. in c. nouit. de offi. L g. Hypol. sing. 92. *de Bottis.*

L. *illicitas. §. veritas.*] vi. gl. in l 2. C. qui, & a iuer. quos Fel. in c. pastoralis. §. quia vero, col. pe. ubi limitat, de offi. del. g. Cor. in ver. iudex & et. Moder. in C. Regni. subditorū, nu. 229. Pap. decis 29 Affl. in constit. puritatem nu. 1. & omnino vi. Couar. in 1, li. var. resol. *de Bottis.*

L. *illicitas, §. veritas,*] vi. hi. M. Mant. li. 1. lor. com. c. 40 *Et ad versi cum ex fide eorum,*] vi. p declaratione Cou. var. resol. ... 1 lib 2 nu. 4. vi. oino. *Et ad §. qui vniuersas eius dem l.*] concor Cōsti. R. gni iustitiarij nomen *Carauita.*

L. *congruens. versi. quod non difficile.*] vi. ad hoc c. Affl. in pe. consti in prin nu. 29. & in consti. in quæstionib. nu. 7. & faciunt no. per eund. in consti. generalia iura, n 5. *Et ad verb. conquerere debet*]vi. Anch. consi. 77 nu. vbi dicit p hanc l. quod Præses potest contra omnes de prouincia inquirere. *Carauita.*

L. *Diuus Marcus.*] vi ad materiam Deci. in l. in negotijs, de regul. & ibi Her. Gocal. Quid si est commissum & dictum ante furorem, deinde est factus furiosus, an possit puniri. Bal. in l. furiosum, C. qui testa. fa. pos. dicit, q non, quia hi loco absentis, sed interim patiatur annotationem bonorum. ui. Cor. in c. homicidium. de quo, & tota materia vi. Gui. Bene. in c. Raynutius. in ver. si absq; liberis. lo. 2 in sta. d. subst. exēpl. nu. 22. vsq. 27. & ibi quid in muto, in cæco, & quid in habente di luci da interualla de quo vltimo vi. latissime per Boer. deci. 23. nu. 72 Et ibi, an in dubio præsumatur fictū actum tempore sanæ mentis. vi omnino ad hanc materia Pet. Duen. in reg. 259 per tot. Amplia quid in delicto atrocissimo, & qui in eo, qui post delictum est eff. ctus furiosus, & qui l in mente capto sibi. *de Bottis.*

L. *illud*] P. ristum tex. no. Doc. relati per Hyp. sing. 149. quod confinatus potest exire confines causa soluendi votum. & procedit etiam si exit a carceribus, *de Bottis.*

L. *obseruandum ibi nam ex conuersatione.*] Declara istū tex. habere locum inter fatuos. ita glo. in c. quando necessi tas, ... distin. *de Bottis.*

De offic. Procur. Cæsar.

Rubrica.] In locum istius in Regno successit Regia camera. Affl. in consti. Præsides, nu 6. Frec. de sub feu. tit. de offic. Mag. Came. nu. 4 *Carauita.*

L. 1.]Adde Tira. de legib. connub in glo. fin num. 8. vbi an possit alienare faciendo conditionem Cæsaris meliorem. An autem procurator fisci possit promittere. Bald. in l. 2. C. credit. euict. pignor. dicit, quod non. *de Bottis.*

De offic. eius cui mand. est iurisd.

L. 1.]Quid de iure canonico, ui. in c. quod sedem. de offic ordin. *de Bottis.*

L. 2 *in gl causa. ibi, quando plus incommodi.*]Hæc gl. reprobatur per Capi. decis. 113. *de Bottis.*

L. *cognitio ib mandari potest.*] Limita hoc dictum, ut per Purpur. h. c. *de Bottis.*

L. *mandat am. n fi.*]Ad istum tex. vi. Pau. de Cast. in l. 1. §. fi. 3. co. Bar. in l. 2. nu 2. de iurisd. omn. iud. *de Bottis.*

De iurisd. omn. iud.

Rubrica.] Adde ad hanc rub. q cōcessio iurisdictionis dicitur fauorabilis, & ampliari debet Bal. in l. 3. in fi. de offi. Præsi. Deci. consi. 360. n. 5. & ibi nu. 6 dicit, q verbum, regere & gubernare, simportat iurisdictionem. & iurisdictio ita est in mari, sicut in terra, & etiam in fluminibus. Iacob in uer. fluminibus. nu. 10.

L. 2.] A l reg huius l. vi. multa similia per addi ad Affl. in cōsti q cunq; n. 2. & pro intel. & declar. vi. Cor. in memor. in ver. con. esso vno. & Diaz regu. 108. con. essa & plura ad hanc reg. vi. per Dec. cōs. 7. vol. 1. & adde Her. de controuer. inuest nu 14 versi. sicut *Carauita.*

L. *more maiorum.*]An delegatus ab ordinario possit subdelegare s. iente or linario, & si sub lelegat, an processus factus corā subdelegato valeat, Doc. relati p Cor. in uert delegatus, tenēt q sic. & Ale. l l. sæpe. de re iud. *de Bottis.*

L. *& quia in ver. idem fit qui mandauit.*]An autem fieri possit procurator post mortem, puta in testō, vide Benue. Strac. in trac. de mercat in tit. mandati n 47 Deci in l. 3. vbi ad quæst. infert, de reg. iur. & ibi Cu h. in addi. Limita non habere locum in mandato ad faciendū pacem cum offendente, uel offenso Bal. in addi. ad Spec. tit. de homi. prope fi. Gul. Bene. in repe. c. Rain. de testa. in ver mortuo itaq; lo. 1. nu. 234 *de Bottis.*

L. *si quis id quod.*]vi Gui. Pap. decis. 233. & amplia reg. huius tex. et in feudalib ut p Capi. dec. 186. Limita istū tex. nō hēre locum in beneficialib q. tunc morte mandantis extinguitur mandatum, et re non integra. clem. si de procu. & declara & limita, ut per Affl. decis 128. nu 6 & vi. text. in l fund. vēdi or. de acq. pos. & vi. Alec. cōs. 60. vol 7 vbi quid si mandatarius non habet notitiā mortis mādantis & limita hanc reg. plurib modis, vt p Dec. in l eius qui in prouinciā. § placebat. si cert. pet. Quid in mandato ad soluendū Titio centum. vide Dec. consi. 42 n. 15. Et quid in licentia data p Episcopū clerico ut vadat ad studiū. uel parochiano vt possit eligere confessorem, vi. q addidi ad decis. 4 Affl. & ibi qd in saluo con ducto. Et adde quod mandatum eius, qui fuit postea proditor, extinguitur etiam re non integra. Hyp. sing. 26 vi. tres limit. ad hunc tex. p Hyp. si n 44. & Bal in auth. si qua mulier. nu. 20. C. ad Velleia quid in mandato ad pias causas, an hæres illud reuocare possit. adde, q si fiat pactum de non r. uocā lo mandatum tunc non extinguitur morte. Ruin. consi. 125 vol 1. Et quid in procuratore Prælati, uel R. ctoris ecclesiæ, Ias. in l. nulli, C de pro. Couar. prac. q. c. 4 fol. 26. Quid in cā pia, & dote, & an possit mandatum reuocari p hæredem, Couar. fol. 244. & 245 Quid in muter iudex, ui. de Bal. hic, & Cou. in c. 11. prac 9 vbi et q l si est mandatum, quod necessario erat faciendum. *de Bottis.*

L. *eod.*] Il pœna corrumpentis album Prætoris. insignia familiæ, statuas, & similia. vi. Iac. Menoc de arb. iudi casu 271. *Carauita.*

L. *qui iurisdictioni*]Limita ut per Felin. in c. 1. q. 7. de iud. & vi. Capic. deci. 124 & quæ addi. ad rub. C. ne quis in sua cau. & in C. Regni iustitiarij per prouincias. & ibi Affl. nu 8. *de Bottis.*

L. *si idem cum eodem*] An sententia lata per iudicem, qui nō pōt cognoscere nisi ad certam summam, si illā excedit, valeat saltem ī summam vi. Hyp. in l. si. nu. 42. r. col. & vi. ad materiā huius l. q. no. ad Ale. hic. *de Bottis*

L. *si per errorem*]vi. omnino Maran. in prac. sua, fol. 35, nu. 25. & q no. hic ad Ale. & Pet Duen. reg 337 *de Bottis.*

L. *præter in ver. maxime cum infamiam.*] Suspectus in cognoscendo non est suspectus in delegando, hoc perpende in Barone, qui habet iurisdictionem in feudum, & utile dominium, non in officiali, ui. vltra Pau & Doc hi Frec. de subfeu. li. 2. in differ feu. quater. n 36 *Carauita.*

extra territorium.] Vltra Hyp. & Doc. hic quæro, an si statutum dat præmium occidenti bannitum, comprehendat occidentem extra iurisdictionem statuentis aliquem bannitum. Bal. q; sic, in consi. 494. præmittendum est vol. 5 quem refert & sequitur Hyp. sing. 124. vidisti. Et *ad eand. l. in ver. idem est.*] vi. Diaz. reg. 191. & And. qbus mod. feu. amit. c. 1. nu. 3. vbi alleg. hanc. l. *Caranta.*

L. *eod.*] Declara, ut per Cap. decis. 203. nu. 15. post Doc. in c. nouit. de offic. Lega. Et amplia reg. l. huius habere locũ et in iurisdictione voluntaria Dec. cõs. 207. in prin. An habilitatio, uel restitũ ad famam operetur extra territorium, Aimo, consi. 9. n. 5. & 6. Et quid si notarius stipulatur ab aliquo pœnam, si delictum committat, an extendatur ad delictum commissum extra territorium, Bal. in l. 1. §. huius studij & ibi Claud. Seisel. de iusti. & iu. Et adde, q; iudex vnius territorij scribit literas iudici alterius, vt citet subditum suum ratione domicilij, q; si noluit citare poterit iudex scribens literas illum, citare in alieno territorio. Hyp. sing. 203. *de Bottis.*

Quod quisque iuris.

Rubrica.] Ad materia huius rub. vi. multa per Fel. in c. prudentiam. col. 1. de mut. pet. *de Bottis.*

Rub. eod.] Regula huius tit. habet locum contra illum, qui rescriptum impetrat. Paris. cõs. 9. n. 1. vol. 1. *Caranta.*

L. 2.] An & quando magistratus teneatur de imperitia Assessoris vi. Dec. consi. & & l. officij. de reg. iur. & Diaz regu 53. *Caranta.*

L. 3. § *fictitus*] Ad hanc l. vi. Affl. decis. 6. & ad materiam. § no. q. an bannito filio possit pater agere pro iniuria dicto filio illata, de qua q. vi. quæ no. ad Bar. in l. si fine. § si. ssitem tac. hab.

Si quis ius dic. non obtemp.

L. 1.] vi. Guid. Pap. decis. 359. *Et ad versi. illud. l. si procuratores tuus.*] No. quod contumacia procuratoris non nocet domino Hinc vi. quid dicebat Capi. referendo Phil. decis. 139. in fi. Limita tamen nisi dominus scuerit, & nõ purgauerit c. ave li. non con. est. *de Bottis.*

L. *eod. in versi. si procurator tuus.*] Hic tex semper allegatur ad hoc, quod contumacia procuratoris, uel alterius, qui pro alio comparet in iudicio, nõ nocet domino, quod qualiter procedat, & quo intelligatur, ut Cagno. & Doctio. hic, Alex. & alios in locum qui. C. de procu. Cap. caut. 37. iste articulus. & Soci. regu 322. procuratoris contumacia. Et quid de delicto procuratoris, vi. eund. reg. 320. & ad prædicta vi. Capa. decis. 139. in fi. & faciunt no. per Dec. consi. 143. nu. 3. Et an factum procuratoris præiudicet domino, vbi ueniret intelligenda pœna vel vbi dominus incideret in delictum. vide Fra. Mar. decis. 481. *Ad gl. versa l. in ver. pœnalis ibi, idest, multa sed quæ mulctandus debeat.*) vi. Iac. Menoc. de arbi. ind. casu 280. *Et ad glo. in ver. hoc iudicatum ibi, Resp. satis est*] vi. Afflic. in consti. quicunque in burgensibus, num. 3. col. 3. *Caranta.*

De in ius voc.

Rubrica.) Adde ad materiam, quod uassallus non põt agere contra fiscum regium, non petita uenia. Iser. in ca. si. de l. Con. Affl. deci. 263. nu. 27. nec contra dominum, vt per Affl. ibi, num. 36. Et an compater possit uocari in ius non petita venia. vi. Guil. Bene. in c. Raynutius de testa. in ver. & uxorem. decis. 203. in quib. requiratur venia. vi. Pet. Duen. reg. 138. de nouerca, an possit vocari sine venia. vi. decis. Neap. nun. 391. *Et ad materiam. l. in versi. item*] vide Pet. Duen. in reg. 309. versi. tertio qui. *de Bottis.*

L. *quinque siquendis*] Et eo modo dominus a vassallo non potest in ius vocari sine venia, cum libertus ei æquiparetur, & patrono Baro. Prec. de subfeu. lib. 2. versi. 34. auctoritas. & Affl. deci. 265. nu. 27. & 36. ubi quod hoc nõ procedit econtra. quia dominus potest uocare in ius uassallum sine venia. *Caranta.*

L. *eod.*] Adde Guid. Pap. decis. 359. in fi. *Et ad vers. Prætor aut consul.*] No. quod intentum efficium iudicis an requiratur uenia ut Guil. Bene. in c. Raynutius de testa. in ver. dotem. nu 24. *de Bottis.*

L. *sed si hac in ver. patronum*] vi. quid per hõc tex. dicat Capic. decis. 56. *Et ad versi. qui manumittatur.*] Nota, quod aliud est vniuersitas, aliud singuli de vniuersitate. pro quo uide quid dicatur per Capi. decis. 182. *de Bottis.*

L. *libertus.*] vide quid per istum tex. dicat Capi. decis. 56. nu. 6. & 7. *de Bottis.*

L. *cum pro quo in ver. item qui apud.*] No. quod promissio penes acta habet executionem paratam. Afflic. decis. 387. *Caranta.*

L. *plerique*) Limita & declara reg. huius l. ut per Cot. in ver. domus. *de Bottis.*

L. *neque in potestas.*] Minor an possit carcerari, vide per Pe. Duen. in reg. 259. *de Bottis.*

Si quis in ius voc. non ier.

L. *cum glo. pro non dato in fi. ibi, per hoc pactum.*] Hanc glo. magistri faciunt Bal. in l. cum Archimeuoram. C. et in post leg. & Fel. in c. 2. col. 4. de iud. fallit tamen in casu, ut ibi per Felin. *de Bottis.*

L. *2 in ver. ut lis ipsum.*] Procedit etiam in delegato Papæ seu vide Diaz reg. 136. delegatus. & reg. 369. iudex delegatus. *Et ad vers. Tanter pœnam versi. l.*] vide Barth. Brix. q. venet 29. *Et ad gl. in ver. siatur ab non tamen in ãdabet.* No. quod iudex prorogatus non mandat ipse suam sententiam executioni, cum non sit iudex, nisi vsque ad sententiam. vide Guid. Pap. sing. 600. & decis. 77. nu. 4. *Caranta.*

In ius voc. vt eant.

L. 1.] Adde quod si carceratur, uel capiatur, adhuc tenetur qui fecit eum fugere Modet. in C. Regni. item statuimus quod iustitiarij, num. 14. & no. istum tex. & adde Hyp. in rub. de fideiuss. nu. 226. *de Bottis.*

Ne quis eum qui. &c.

Rubrica.] Ad hanc rub. vi. Bal. consi. 220. colo. 3. in antiquæ Gui. Pap. deci. 572. & Affl. in consti. patatenetum, n. 1. vbi quid in receptante debitorem, & vi Guil. Bene. in c. Rayn. de testa. in uersi. mortuo. lo. 1. nu. 143. Et quid in eo, qui consuluit, uel alias fecit fugere debitorem, quem creditores potuerunt capi facere. vi Pe. de Anch. cõsi. 340. & Bene. in ana. deoebit. in 3. par. 7. par num. 22. & per totam illam partem ubi habetur multa. Et quid in occupante debitorem, quid in consulente, & quid in receptante, & occultante, ibi, n. 29. usque & de eripiente quem a manibus curiæ. vide Luc. de Pen. in l. quotiens C. de exact. tribut. lib. 10. Et de uxore eripiente maritum. vide Guil. Bene. in dic. Raynutius in uer. cuidam, nu. 29. Hyp. sing. 118. & Bar. in cuicunque dolo. ad legem Iul. maiest. *de Bottis.*

L. *1. versi. Officium pater*] vi. Gui. Pap. decis. 75. vbi eximens clericum captum a iudice laico non incidit in pœnam. Et de iniuste carcerato, si relaxetur pro audienda Missa. quod non tenetur redire, Hyp. sing. 147. Et de eximente vi. Platũ de in lit. iur. fol. 171. n. 8. & seq. & Pet. Duen. in reg. 281. Et adde, q; eximens efficitur de iurisdictione iudicis a quo eximit, licet alias non fuerit. Ioã. Fab. in § item actiones. col. fi. Insti. de act. *de Bottis.*

Ead. versi.) Adde Affl. decis. 2. nu. 6. *Et in eo. l. in versi. de lignat.*] Nota an possit aliqua pœna puniri, cum sit iurisdictio contempta vide Aegid. Bos. tit. de capture, nu. 5. *Caranta.*

Qui satisd. cogan.

Rubrica.] Ad materiam istius rub. no. quod bona patris non releuant filium à satisfatione. Tiraq; fol. 223. num. 10. Et no. quod annui redditus debiti à fisco, vel à publico, licet non debeantur à rebus immobilibus, releuant tamen a satisdatione. Tiraq. ubi sup. nu. 14. fol. 247. & 29. nu. 6. vbi de ista materia. Et an bona emphiteutica releuent, in ea, quæ ponit Cot. in ver. bonorum. vbi etiam quid in feudalibus.

Et an ille, qui non possidet immobilia teneatur cauere de iudicio sisti in cõ summatam, ut Cot. in ver. immobilis.

Et an

in ver. cautio. Et adde, quod persona nimis honesta excusatur à satisdatione ubi aliàs requirit. Ias. in l. [illegible] co. & Cot. in uer. legalitas. Et de materia annui redditus, vi. Tiraq; de retrac. leg. §. j. gl. 6. quasi per totã. Et an fideiussio de iudicio sisti extinguatur per mutationem domi[illegible], vi. Affl. in const. iconsultulem, nu. 47 Et an qui tenet assecurare iudicium, teneat cauere de iud. solu. Alex. cõs. 241, vol. 6, affl. decis. 170. An possit peti post lit. contest. Ias. in l. de die, §. si seruus, [illegible] Adde quod in materia cautionis præstandæ, vel non à possidente immobilia in Regno, totũ istud Regnũ habetur pro vna prouincia, affl. in cõst. occupatis nobis, nu. 6. Et an annui redditus computentur inter immobilia, vi. Barb. in c. nulli col. fi. & ibi addi. de reb. eccl. non alie, & in consi. 22, col. 2 vol. 3, & consi. 70. eo. vol. Et an fideiussio de iudicio sisti extẽdatur de una causa ad aliam, vi. quæ addi. ad rub. de iud. sol. *de Bottis.*

L. *fideiussor.*] Et propterea fiscus nõ est idoneus fideiussor. ita fuit decisum refert affl. decis. 88. Et an fideiussor debeat possidere immobilia, vt dicat idoneus, vi. multas deci. per Hyp. in rub. de fideiul. n. 223. cum seq; ubi quod si principalis est valde diues *Et ad § si quis*] vi. Hyp. in d. rub. nu. 50. *Et ad § Pater eiusd. lau ver. & filius.*] vi. Cro. in l frater à fratre, de condi. indeb nu. 80, *de Bottis.*

L. *si decesserit*] Per istum tex. dicit Paul. de Cast. consi. 100, vi. tetur quod dictus vol. 2. quod si fideiussor promittit infra octo dies præsentare aliquem, etiam elapsis octo dieb. nõ dicitur in mora, nisi fuerit requisitus sequitur Dec. consi 2, col. 2, in fi. de cuius dicti veritate, vi. Aimo. cõs. 64, nu. 1, & 2. *Et ad glo. eiusd. lau ver. si hendi causa abs, & conditionem*] Dec. quod hæc glo reprehenditur per Bal. & Pau. hic, vi. tamen D[illegible] consi. 2. nu. 4, *de Bottis.*

L. *si vero, §. qui pro rei, in glo dubitetur. ubi fea quidam.*] Ista gl. est not. & ad eam vi date affl. decis. 177. & Dec. Con. lib 2, var. resol. c. 6, per tot. *de Bottis.*

L. *si fideiussor § si necessaria*] vi. pro intel. Patis. consi. 100, nu. 88 & 89. volu. *Et ad vers si autem satisdatio.*] dic, quod aliter agitur cũ obligato sola legis authoritate, quã cũ obligato sua spõte, uel ex propria conuentione *Et in §. si satisdatum non ver. si hoc iudex.*] vi. Menoc. de arbi. iud. c[illegible] lib. 2, nu. 87, & cau. 132, nu. 10. *Carauita.*

L. *si fideiussor.*] ut. quid per istum tex. di[illegible] lbe. in l. [illegible] parte, §. si. de p[illegible] relatus per Capi. decis. [illegible] & affl. decis. [illegible] Et an, & quando fideiussio debeat præstari in loco iudicij, uel possit remitti ad locum domicilij, vi. omnino affl. decis. 139. & [illegible] in l. de die, §. tutor. *de Bottis.*

L. *de die* [[illegible] qualiter procedat. Alc. de præsump. reg. 3. præsump. 44, nu. 14. *Et ad ver. in potestate.*] vi. Iac. Menoc. de arb. iud. lib. 2, cent. 1, casu. 54. *Ad § si seruus*] vi. affl. in const. dilationes, nu. 35. *Carauita.*

L. *Iulianus*] Ad intel. vi. Cu[illegible] cõs. 63, n. 6, vbi ampliat, etiam si domin. ignorabat gesta per procuratorem, & etiam si procurator ignoret mandatũ domini superuenisse. & Arct. cõsi. 100, longitudo verborũ, vbi cõsuluit, quod ille, qui promisit cum iuramento, quod aliquis rati[illegible]abit, dicitur adimplesse promissa, si procurat. quod antea mandatũ dedisset, & vi. Barba in [illegible] parte Decani, nu. 160. col. post. refert. & Iaco. in l. licèt de iud. vbi an dñs teneat ad expensas procuratore cõuento, num. 4. & Alex. cõsi. 45, n. 12, & vi Alex. cõsi. 12. in fi. vol. 5, *de Bottis.*

L. *sinon sam*] [illegible] auctor laudatus suscipiẽs defensionẽ, seu iudicium, teneatur dare cautionem de iud. sol. tanquam defensor alienæ litis, vi decis. Capel. Tholos. 160, *de Bottis.*

L. *fundum*] An autem donec cõstet possidere reũ, teneat cauere de iudicio sisti, vi. affl. decis. 109. Adde quod licet possidens immobilia non caueat de iudicio sisti cauet de lite prosequenda secundum formam authen. generaliter. C. de epis. & cler. vt per Ias. hic Cot. in ver. immobilium, & ibi an in causis summarijs nõ possidens immobilia teneat cauere. Et an possidens pretiosas gemmas teneatur satisdare, vi Tir. q; de retra. ligñ. §. 1, glo. 7, nu. 100, cum seq; & ibi, quod si possidet mobilia in magna quantitate, nu. 101. Et quod in possidente nauem, nu. 95. Et an bona patris [illegible] filio, Tiraq; in l. si vnquam de reuo. dona. n. 23. *Et ad gl. [illegible] in ver non compellitur, an pro vale*] vide B[illegible] c. 1, col. 17. & ibi addi. de reb. eccl. alie *de Bottis.*

L. *Iud.* [illegible]] [illegible] cor. Consti Regni, dilationes, vi. affl. in [illegible] tertia, nu. 36, & 41. *Et ad §. nam sicut in ver. nobilibus.*] no. quod quando causa ad esse certo, & limitato tempore requiritur, sufficit illam illo tempore adesse, licèt postea cesset, Bald. in l. generaliter. nu. 4. ver. sed ego dico. C. de epis. & cler. & faciat ad Iudic. per Deci. consil. 24, nu. 2, & ideo licet cesset numerus sex liberorum, non tamen cessabit immunitas propter eos concessa, Tiraq; in trac. cess. cau. limi 4, nu. 22, per hanc tex. vide etiam eund. limit. 36, *Carauita.*

Si quis caution.

L. 1.] Ad declarationem huius l. vide Iac. Menoc. de arbit. iudi. li. 2, casu. [illegible] & ibi etiam vide quãdo iter est per mare, quot milliaria in quolibet die assignari debeant, & alia in materia vi. omnino *Et in eadem in ver. præter eum diem.*] No. quod sunt duæ regulæ contrariæ dies termini nõ computatur in termino, vi. Pet. Duen. reg. 197. vi. etiã gl. in c. 10. in uer. præponitur de rest. spol. in 6, & Ritt. [illegible] obser. 8. *Et ad glo. in ver. in singulis, in prin.*] Adde pragm. Regni, post prædictas, *Carauita.*

L. *in ver præter eum diem.*] No. quod dies termini non computatur in termino, de quo Pet. Duen. regu. 196, & 197. *de Bottis.*

L. [illegible] *si quis in iudicium.*] Quid si quis patitur podagram, vide tex. in l. pen. C. qui morbo se excu. & in l. à muneribus C. de Decurio. lib 10. *Et ad § si non propter eiusdem l.*] vi Gui. Bene in c. Raynutius, de testam. in ver. & sobolem num 57, *de Bottis.*

Ed. §. *versi. si quis tamen cum possit.*] Facit addi. Fontan. post. ad gl. c. 1 [illegible] ver. proponitur, de rest. spol. in 6. *Ad ver. nam neque &c.*] Adde affl. decis. 129, num. 1, & decis. 31, *Ad ver. nisi angustias non patiebantur.*] in materia, & quæ sint iustæ causæ, quæ excusent citatum à comparitione, affl. decis. 289, nu. 18. *Carauita.*

L. *sed & si quis. [illegible] illud si tendam in glo. in ver. vel non possit, ubi, quod hic commisit crimen*] vi. Bonif. de Vital. in clem. [illegible] nu. 68, & 66, ac [illegible] *Ad §. quasi tamen vers. si specialiter.*] vi. Gra[illegible] decis. 66, nu. 6, vi. [illegible] Pinel. de rescin. vẽd. l. 3, p. 2, c. 3, nu 27. *Et ad vers. eum quærit ur.*] Adde Iser. de controuer. inuest. [illegible] nu. 19, v[illegible] debuit ergo *Carauita.*

L. *sed. § quasi tam.*] No. istum tex. & adde ad materiã Capi. decis. 28, cum alijs ad subsis [illegible] & affl. decis. 44, nu. 11, 13 & 14. *de Bottis.*

L. *& si post.*] Pro declaratione huius legis, an locum habeat post litem contestatam, & an ei renunciari possit, vide C. Regni 130, legem uet. tem & vi. omnino Ritt. Mag. cons. [illegible] pro quolibet, & in d. Const. vi. Nig. & vi. no. per affl. decis. 7[illegible] Et de eo, qui promisit præsentare, an possit moram purgare, vide decis. Senat. Pedemon. 44. *Et ad ver nec a [illegible] eius.*] vide Affl. in cõsti. dilationis, nu. 21, cum seq; & glo. consti. in peremptorijs, in ver. ex iusta causa. *Carauita.*

L. *si eum, §. [illegible]*] vi. pro limit. Soci. reg. 387, & Deci. cons. 3, nu. 3, & cons. [illegible] in fi. & vi. affl. 1. 95, nu. 10. & limit. & amplia. reg. huius tex. uide Ant. Gab. de reg. iur. concl. 2, lib. 6. *Et ad glo. danda non est in ver. [illegible]*] Adde Iser de controuer inuesti. nu. 7, vers. petiti[illegible] est ergo. *Carauita.*

Sed §.] No. quod subrogatum sapit naturam eius in cuius locũ subroga. & vide multa, quod per hanc regulam ponunt Doct. relati per Cottam in verbo, subrogatus *de Bottis.*

De ferijs.

Rubrica.] Ad materiã huius rub. vide Cot. in ver. feriæ, vbi pulchras quæst. poni, & inter alias, quid si in loco iudicij non sunt feriæ, quæ obseruant in loco quis citatur, an valeret processus factus tẽpore dictarum feriarũ. An aũt valeant acta facta in nundinis tempore feriarum in honorem Dei, vide Maran. in pract. fol. 38, nu. 44, *de Bottis.*

L. 1 *in summario.*] Pro limit. vide Soc. reg. 92, [illegible] feriato. *Et ad princ.*] dic, quod istæ feriæ uindemiarum, & messium non seruantur hodie in Regno, secundum gl. in const. Baiu autem. Quid autem in ferijs ad honorem Dei introductis, ut. Maran. 4 par. 6. iud. dist. nu 57. *Carauita.*

L. *ead. versi. sed si Prætor.*] uni ad hanc Gui. Pap. decis. 221. *Et ad §. si decipiuntur.*] vide glo. in c. 1, 15, q. 4. vbi ponit causas quæ possunt agitari diebus feriatis. *de Bottis.*

L. *in pecuniarys.*] vi. Capic. decis. 81. 82, & Pet. Duen. in reg. 200 *de Bottis.*

De edendo.

L.1 edituns, ibi, rationes tamen.] vide Alex. consi. 77. nu. 8. uol. 5. ubi dicit quod liber rationum, licet alia faceret fidem, tamen si non est apposita ei dies, nullam fidem facit. & ad §. edenda, adde quod per solam ostensionem instrumenti factam iudici, non tenetur ostendens illud exigere. Alb. in c. imputari. in 2. not. de fi. instru quid in allegationib. iuris, ui. alex. in l. iubemus. C. de iud. & de producente instrumentum, si peniteat, an possit illud ab actis tollere, ui. Gui. Pap. decis. 244. *de Bertis.*

L. senatus cons. f. e. ut quisquam.] Limita istum text. non habere locum in causa criminali, ut per Alex. consi. 132. nu. 3. uol. 1. & Guil. B. ne in c. Raynutius in uer. mortuo. lo. a. nu. 153 de testa. & amplia idem esse in ecclesia. B uer. in loco à fisco ad ecclesiam, fol. 93 lit. C. *de Bertis.*

L. si quis. §. ex hoc in uer. pertinere. iui. text. in l. quedam. §. &.] eo. Et an præsumatur mandatum eo ipso, quod spectat ad me, ui. Capic. decis. 4. u. 19. *de Bertis.*

L. quedam § nummularios in glo. desiderat ut in fisabi. sed hodie.] No. quod quilibet pro uoluntate sua potest esse capsor, de quo Gui. Pap. decis. 287. *de Bertis.*

De pactis.

L. 1. & 2.] Ad primam ui. Hyp. sing. 148. & 166. ubi quid in Principe. Ad materiam secundæ ui. Cor. in uer. instrumentum crediti. & Negus. de pigno. in 3. memb. 6. par. n. 19. Boer. decis. 154. Quid si repetitur instrumentum reassumptum penes notarium, incisum tamen ui. Ant. de. But. in c. accedens il. 2. ut li. non contest. & ui. Rain. cōsi. 215. nu. 11. & 19. uol. 1. *de Bertis.*

L. 4. § huius rei in glo. modo pertinet. sed. dies autem obligationi.] Allegatur semper quod dies tacita impedit nasci obligationem sicut expressa, de quo. vi. Alex. in l. 3. not. 1. de l. 1. *Caranta.*

L. iur. gentium § sed cū. nulla. uersi. igitur.] ui. omnino Socin. reg. 9. *Et ad § quinimo.*] ui. M. Man. parali. c. 2. *Ad § adeo uersi si igitur.* (Adde Iser. in præslud. feu. q. 3. ver. item ecclesia. *Ad § quod fere in glo contrarium ibi, non ergo.* ui. Dec. consi. 26. nu. 4. & no ex ista glo. quod probatio falsi debet de necessitate concludere adde Dec. consil. 101. num. 1. *Caranta.*

§. in & uersi.] Limita non habere locum in mercatore, & in his, qui ut plurimum negotiantur, & in treuga. Pactum, n. nu. iū in ista cautius produ. it. actionem Cor. in ver. pactum nudum, lo. 1. & 2. & Ias. hic. Et quid si interuenit iuramentum, Bal. in l. 2. C. de oper. liber. & de iu. can. ui. Zanet in 93. differ. & 56. inter ius cano. & ciu. peti potest, quod fiat sufficit. Multas limit. ui. remissiue per Pet. Duen. in reg. 11. & 265. obstat excipiendo, vide duos casus per Gram. consi. 39. Quid si sunt geminata, Alex. consi. 1. 47. nu. 18. Quid si stat statutum, quod procedatur sola facti ueritate inspecta, ui. decis. 2. Pedemon. vbi tenet, quod potest agi ex pacto nudo *de Bertis.*

L. & suum. uersi. hodie tamen.] Quando pactum remissionis partis debiti factum à maiori parte creditorum, noceat minori, vi. omnino Affl. decis. 118. & nullo modo omittas videre Benue. in trac. de mercat. decoctis, par. 6. & torā. An autem possint dare dilationem in præiudicium minoris partis, vi. ie. Aret. in l. si hærede. §. si sepulchri. nu. 12. de acqu. hære. ad hanc materiam vi. omnino Pet. Rebuf. in trac. de liter. dilator. per tot. Et de creditore ex delicto an dicatur creditor, in his terminis vi. Rom. in l. 1. si cer. pet. & ibi Purpur. nu. 19. & Cor. nu. 69. Quid si creditor est pauper, vi. Barb. in c. Olo. ar. lus. col. 2. in fi. de sol. Quod si creditor est inductus ad hoc ex assertione debitoris, quod non esset soluendo, vi. Io. Lup. ibi, fol. 29. col. 2. An autem hoc pactū prosit fideiussori debitoris, vi. tex. in l. si præcedente § Lucius Titius. Mand. allegatus ad hoc per Cr. men. sing. 22. Et quid si maior pars vult remittere totum, Rom. sing. 93. *de Bertis.*

L. & heredi. fam. hi uer. & inuenis.] No. pactum non porrigi ad eum ad quem pacisentis non interest, ut porrigatur. Limita non procedere in ecclesia, quia ad eam porrigitur Alex. in l. stipulatio ista. habere licere, §. u. lt. de uerb. oblig. *de Bertis.*

L. si unus uersi. quamuis ei.] Ad princip. l. vi. Affl. decis. 335. nu. 11. *Ad § pactus.*] vi. Bar. in l. si is qui pro emptore. usu. cap. nu. 41. ui. hic Odof. & ui. Alc. in l. 1. in prin. num. 40. de uer. oblig. *Et ad § ante omnia.*] ui. Tiraq. de retrac. lignag. §. 1. glo. 9. nu. 43. & nu. 134. & in l. si unquam. in ver. libertis nu. 23. de reuo. dona. & Alex. consi. 13. in fi. vol. 6. & ibi add. *Bertis.*

L. ead. & uer.] A id e Affl. decis. 335. nu. 21. *Ad § pactus ut peteret uersi. sed prius.*] ui. pro intel. Bar. in l. 2. §. si absens. nu. 4. si ex nox. cau. agat. *In ea § in uer. credere ad ius.*] Et ideo attendimus. M. Mant. dial. 82. fauor. & ui. concor. ad hunc tex. per gl. in consti. si dubitatio. in uer. facientes. versi. nam isto casu. *Ad eund. § in fi. ibi, sed forma.*] Faciunt no. per D. ci. consi. 88 nu. 3. Adde Iser. de cōtrouer. inuest. nu. 20. versi. item si totaliter. & ibi add. *Ad § illud nuda.*] decis. 66. in fi. *Et ad § ante omnia in uer. aut cum alia.*] Ad reg. vi. concor. per decis. Sen. Pedem. 23. nu. 48. Adde Iser. qui succes. feu. da. teo. nu. 7. *Caranta.*

L. contra iuris § si fitus in ver. demandi.] Limita dicta hic ut per dec. Duen. remissiuè in reg. 353. *de Bertis.*

L. si autem] No. istum tex. & vi. late per Tiraq. in §. tit. de retrac. conuen. nu. 2. & 3. *de Bertis.*

L. tres fratres in glo 1.] Quod vbi stat statutum quod masculi excludunt fœminas, Alex. consi. 47. nu. 5 *de Bertis.*

L. uerbis] vi. quid per istum tex. dicant Doc. relati per Deci. in l. 2. nu. 104. de reg. iur. vbi ponit aliqua de intellectu istius l. nu. 105. & 106. & limita reg. huius l. vt per Pet. Gerar. sing. 97. *de Bertis.*

L. tale pactum § qui prouocauit.] De intel. huius §. vide plenè Roma. in l. res indicata. n. 20. de re iud. *Et ad § pater qui dotem.*] quo casu loquatur vi. Paris. cōsi. 26 nu. 57. vol. 3. *Et ad glo. in fi. § an uer per exceptionem in fi. ibi, item nos ad effe.*] Amplia vt per Buetan. in lo. o à verisimili. ver. item secūdo. & Tirar. in l. si vnquam. in princ. nu. 55. de reuo. dona. Sing. glo. & procedit etiam in omni materia rigorosa Prec. de subfeu. lib. 2. q. 2. nu. 17. siue per modū conuentionis, siue per modum statuti aliquid constituatur. Deci. consi. 48. nu. 4. & vi. Capi. decis. 69. nu. 20. & Dec. cōsi. 64. nu. 6. in fi. & Affl. decis. 141. nu. 1. & faciunt no. per eund. Affl. decis. 310. in fi. & ibi addi. Et quod hæc glo. procedat in qualibet materia, tenet Deci, consi. 89. nu. 3. & pro hac gl. allego tex. à nemine quē viderim ad hoc ponderatum, in §. Inde autem. in fi. instit. quib. ex cau. manu. non lic. & vi. ad regu. quam sumunt Doct. ex ista glo. Ant. Gab. t. de reg. iur. con l. 10. lib. 6. & pro limi. Bald. in l. 1. in fi. C. de his qui an ap. t. tab. & text. in l. si quis ita. §. si quis. de testamen. tut. & Soc. iun. consi. 66. nu. 7. vol. 1. & Aretin. l. Gallus. §. & quid si tantum. de lib. & posthu. nu. 18 *Caranta.*

L. ead. § pater.] istum tex. facit sing. Bal. in l. cum acutissimi, in princ. C. de fideicommi. & regu. huius tex. quod dispositio concepta in vnum casum extenditur ad alium, quando disponens idem concessisset si fuerit interrogatus, habet locum nedum in statutis, & ll. sed etiam in rescriptis, & in conuentionibus, vt per Bal. hic, & Capi. decis. 69 nu. 20. & vi Tiraq. de ll. connub. glo. 3 nu. 33. & 34. & glo. 5. num. 175. & Dec. consi. 697 & Cur. iu. cōsi. 89. num. 4. & latissimè Tiraq. in l. si vnquam. in prin. n. 55. de reuo. don. limita vt per uend. in ver. libertis num. 23. & quod habet locum etiam in testamētis, tenet Dec. in d. consi. 270. col. 3. & uide Rub. Alex. consi. 62. n. 4 com fi. 68. & consi. 97. vbi de statuto. *de Bertis.*

L. pactum in glo. Nam boni absistat pactum.] An quis in causa criminali possit defensionibus renunciare, vi. Pau. de Cast. hic, & Pet. Duen. in reg. 92. in vult. fal. & omnino Neap. in C. regni. si iuste nu. 30. *de Bertis.*

L. ead. & glo. in uer. solet tamen.] vi. Affl. in consti. super incisionibus, nu. 26. & in con li. pænam eorum. nu. 4. Vital. in trac. clausu. versi. seu dic. etiam ut, fol. 836. ubi plenè. & an possit renunciari probationibus, vi. ibi in versi. seq. & ibi ut si est conuentum, quod non possit contractum probari, nisi per instrumenta, vel testes. *Et in eo gl. in uer item pactum.*] Limita ut per Cap. decis. 135. n. 26. & Pet. Duen. reg. 90. limi. 4. *Caranta.*

L. si tutor.] ui. omnino Gui. Pap. decis. 103. Affl. in consti. 28 ubi. actor. nu. 12. 13. 14. 15. & in consti. seq. *de Bertis.*

L. ames p. effecerat.] No. quod non valet pactum de eo, quod utilitatem pacisentis non concernit, de quo ui. Fan. de Cast. in l. quoties §. de seruit. ubi de pacto, quod non liceat mihi facere fenestram in muro meo. *de Bertis.*

De Transact.

Rubrica.] Adde quod ad hoc,ut valeat transactio,requiritur quod sit lis,vel dubitetur de lite,& hoc uere,non ficte,ut optimè per Dec.consi.351. per totum Et quid si fuit lis per plures annos ante transactionem sit lis fuit calumniosè mota,ui.tex.in l.in summa, de condic. indeb.& Suarez ubi supra.*de Bottis.*

L.1. in ver.quasi.] Dic, quod istud uerbū ē expressiuū ueritatis Iser qui,no ītu.ami.c.j n.12.uers.solicitates *Carauita.*

L. Imperatores.§.debere] ui. Aret.cons.15 & Rui.cōs.116.n.2.vol.5. Et de eo,qui est declaratus iudex per sententiā iu lit.s,ut Bal.& Rim.in l.debitori. C. de pact.*de Bottis.*

L.de his.] Adde,quod huic legi & cum iuro renūciari non potest,& licet loquatur in transactione:habet tñ locum in quolibet alio contractu,ut latè Gui.Pa.consi. 53.& consi.87.nu 8.Corn cons 6.col.2.& p vol.2. & ui. Dec.consi.345.& ui.omnino ad materiam huius l.decis. Pedemon.112.per totam.*de Bottis.*

Et tad.] An huius l.dispositio habeat locum in fin a, uide Cur.in l.sub praetextu nu 12.C.eo.& ui.pro limit. Capic.decis.159 42 ui.etiam pro intel.huius l.Paris cons.85.nu 77 uol.2 Et an procedat quando fuisset renunciatum omni ll.auxilio,ui.eum in cons.82.n.20 85.& seqq eo uol.& ibi etiam no.85 & seq; ut an procedat qñ renunciatio est uallata iuramento,& quare induxit cautelam lex ista,ut dicatur,cognitis & uisis rōnis,ui ib.n 81. Et hanc huic l.cum concor.possit renunciari,ui eund. cōs.95.nu 24.uol.3 *Et id l.in ver.quasi inspectus.*] Sic & uerba assensus sunt inspicienda.Iser.qui suc.feu da tene.n. 9 vbi hanc l.allegat.*Carauita.*

L.cum hi,quibus] Iuris alimentorum renunciari non pōt. Limita & de iura ut per Feli.in c.si diligenti col.2. de foro compet.& ibi quid in dote.& quid si interuenit iuramentum,ui.Tiraq. in l.si unquam,in prin.n.136.de reuoc.donat.*de Bottis.*

*L.ea.§.vult igitur in ver.constat n.alimenta.*ui. Grā.dec.301.n.56.*Et ad § si Praetor.*]Nota actum gestum forma nō seruata esse nullu ut ēt limi.ut per Diaz regu.17 *Carauita*

L.qui cum tutoribus § transactio] Hunc §.allegat Iser. qui succes f.u.da tene.nu.5.uers.ex his patet.& de cōtrouer. inuest.nu.20.uers. Rex *Ad §.et qui in fi*] Adde eūd.Iser. ubi sup.nu 2.& de controu.inuest.num.20,uers.& quia hoc cōgitatum:*Carauita.*

L.non est ferendus.] Adde quia habens scripturam penes se praesumitur habere notitiam de contentis in ea,ui.Affl.decis.83.nu.12:*Carauita.*

L.ea.vers.si postea causa] Nota quod heres praesumitur habere notitiam contentorum in testamento : de quo Dec.cons.216.nu.7.*de Bottis.*

L.nulli in gl.his si cus si.]Nota istā gl.& adde Capic. decis.136 nu 15.& Tiraq; de il.cōnub.gl 6.nu.80.*de Bottis.*

De postulando.

L.1.ver.ait Praetor.]Aduocati an possint compelli patrocinari,& an gratis,uel cum salario,vi.decis.Capel. Thol.481.& Couar.lib.3.var.resol.c 14.nu. *Et ad ver. de qua autem restitutione.*]vi.Rube.Alex.consi.cons.50 *de Bottis*

L.puto autem in ver.puto cum postea.] Nota quod prohibitio durat quatenus durat officium.vj. Aff.in const. penam eorum,nu 65, Et adde eundem decis.1.8,nu.2,& decis.290,in prin. Et prohibitio an transeat in successorem, ui.eundem decis 361,nu.43.& ui.vnum uerbum per Capic.decis.161.in fi & faciunt not per Deci.cons.vers.Quibus tamen non obstantibus,*Carauita.*

L.Imperator in ver.post quinquennium.] Nota quod prohibitio respectu certi,& determinati temporis,finito tempore cessat. Deci.cons.145.*Carauita.*

L.a Principe in gl in ver.fuisset,in medio ibi,item aduocatus.] Honestius fieret (dicunt Odofr. & Specul in tit. de aduo.§ nunc tractemus.in fine) si aduocatus abstineat ab aduocando in causa appel.contra eum pro quo fuit in causa principali Sed Bal Paul.& Ang hic reprehendēt hanc gl.& tenent,quod in causa appellationis aduocatus non pōt fouere alteram partem:quia causa est eadem licet instantia sit diu.rsa,aliās esset tergiuersator. concludunt tñ quod in causa appellationis esset sibi dandū nouum salarium:de quo vi.Spec.in tit.de salar.§.sequitur nu.1.& gl.fi.in l.a.c,de sutt.*Carauita.*

De his qui not. infamia.

Rubrica.] Adde quod spurij sūt infames, saltem infamia facti.Azo in rub C.eo.Capi.decis.32 n 7. & ibi an possit esse testis. Et nota, quod testes infames deponentes de facto proprio admittuntur,ut per Dec. cons.363.& Paul.de Ca in l.2.§.2.si ex nox.cau.agat. Et de infamia & bona fama,ui.late per Guil.Bened.in c. Raynut.in ver.Mortuo.l 1 nu.310.cum seq.de testa. Vt an & qñ testes infames admittantur,ui.Iaf.in l.cunctos populos.nu 58 cum seq.C.de sum. Trin. Et an vsuratus tenens cōcubinam sit infamis,vi.Deci.cons.530.Et de testib.in famib.an probent,vel faciant indicium,ui.Aym.cōs.2.nu.2,& cons.9.nu 3 vbi de infamib infamia facti in cā criminali deponentibus,& in cā ciuili ardua.vi. Hyp.sing.109.& q operet infamia facti,ui. Iacob. in l.3.§.l.Iulia de test.n.23 Et q sit infamia facti, & an testes ex ea repellant.vi.Cous.i c.18 prac.qq.in prin.*de Bottis.*

L.1.in gl. qui tam qua.ibi,& ne quod quoties.)& dic sicut sodomita qui vtique quo condemnatur per sententiam est infamis,ui.sup.de postul l.1,§.remouet.& ibi Pau.de Cast.*Carauita*

L.Athletas,ver calumniator ita] Hoc q condemnatus actione famosa efficitur infamis,limita ut per Soc. regu.179,infamis & ui.Cepol caut.12,regulariter. *Carauita,*

L.quaesitum]Ad intellectum huius l.& an producens instrumentum patis videtur fateri delictum,vi.cons.22, inter cons.crimi.diuers.vol 2 *Carauita.*

L.furti in ver.pendente iudicio.]Non.q dr perfecta cū p sententiam ē ab ea fuit appellat um,& pendet appellatio, quia appellatio suspendit procu atatū. Affl.in const. si qñ nostrorū nu.3.& cū hoc tex q condemnatur p diffinitiuā efficitur infami concor.Const.Regni Cordi nobis,§.simili forma,vbi ui.Aff.n.10.& ui. Affl.in Cōst.appellationum n 294,nu 9,& ibi Barth. de Capua. sicut nō eo ipso q quis accusatus est,dici pōt reus Gram cōs.1,post deci.n 65,& facit Capi.dec.102,i prin.Itē adde, q§ appellatio suspēdit pnunciatū quatenus respicit futurum,sed extinguit quatenus respicit praesens, Affli.de cis.188,n 5,*Premedi § si quis alimentis l.*) vi. Ang.in l.non solum,§.si nu 2,ic pro.ur. *Et ad quassissa*]vi. Soc.regu.201,*Carauita.*

L.quid ergo in ver.certè qui filium.) Ad declarationē vi. Isei quib.mo.l feu.amittat 1,nu.33,*Ad gl in item autem. in ver sint electa ibi item no 1st*] Adde Iser.qui success.ten.c.1,n 18,56,*Ad deci poena grauem.*]vi. Iac. Manode arbitrad.li.2,q.71,n.2,*Et ad gl.ciuili § in ver contrasit ibi,ut cū muliere*]vi.Gram.deci.36.num 7. *Et ad vers.ciuili gl.refertas ta.*)Adde Dec.cons.100,in fi. *Carauita.*

L.sed § poena grauior] Iudex, quando possit moderari poenam impositam a lege,ut apud Doct.declaros per Hyp.sing.182,& Mode.in C.regnadi hoc,nu.900, Et Hyp.in l.1,de sica.*de Bottis.*]

De procurator.

Rubrica.]Adde q prohibitus cōtrahere vel se obligare possit esse procurator.Tiraq de Il.connub.gl. 3,nu 160,& 162.An bannitus possit esse procurator,& an prohibitus contrahere sine certa solēnitate,possit constituere procuratorem,ibi,nu 171 cum plu.seq.omnino,An ex diuturnitate temporis praesumatur mandatum esse reuocatum,vi.Paul.de Cast.in l.fanci.C.de test.& addi ad l.si cum Cornelius,de sol.An valeat pactum quod quis non possit reuocare mandatum,Ruy.consi.195.col.1,An procurator de longinquo constitutus ad vendendum possit procuratorium recipere;Ro.singu.23, De quo vide omnino Boer.deci.154. Strac. fol. 93. Adde quod si venit aliquis a Germania cum instro mandati,et dicat se esse Titium de quo in illo instro mandati praesumitur pro eo Bal.in l.si qua per calumniam, in fi. C.de episc.& cler.sequitur Curt.iun.in l.2,nu.76 C.de eden Affl. in const.in locis demanijs,nu.13. Et nota, quod ad hoc ut procurator constitutus quem in mora in extraiudicialibus requiritur quod doceat de mandato,etiam quod nō petatur per debitorem,l.si quis inficiatur,& ibi Bar.de posit.ē ll.in rubr.C.eo.Affi.decis 3 6.Et a quo constituatur procurator fisci.vi.Affl.decis 366 Et ad materiā huius tit.vi.omnino Are in titu.de his per quos ag pōs. Inst. Et an ex traditione instri qs videat cōstitutus procurator,Maran.in repet.l.actor,§.eo.Aymo,cōs.80.nu.3, Loff.cons.17,Et an iudex possit cogere quē ad accipiendū procuratorē,Cotta in ver.Beneficiū,Et adde,q procu

tatur ad exigendum nō pōt iudicio id agere Bal. in l. 1. C. de iurisd. om. iu. & Cot. in ver. procurator. *Et an dñs cōparendo cum aliquo dicatur illum constituere procuratorem*, ui. Gui Pap. decis. 91. Et an procurator constituatur per literas priuatas, Affl. in const. in locio demanij, nu. 53. & 14. Et an adiectus solutioni dicatur procurator, Pa. de Ca. in l. 7. § item Iulianus, de eo, quod cer. lo. procurator ad locandum domos ecclesiæ non potest locare domos contiguas psi ecclesiæ Ro. sing. 39. *Procurator an possit* apponere pœnam, & alia consueta in contractibus vide late per Bar. in c. 1. de proc. & ibi addi. an valeat instrumentum procuratorium in quo est relictum vacuum nomen procuratoris, vi. Boe. dec. 274. de mandato duraturo per certum tempus, vide gl. in consue. Paris. § 14. nu. 16. *de Bottis.*

De procurator.

L. 1, *in verbo ea nomini*,] Regulariter, n. non pōt quis citari, ut cōpareat psonaliter. Pet. Due reg. 95, citari qs. *Carauita.*

L. 2.] No. quod non pōt constitui procurator incertus adde Io. And. in c. 1, eo. ti. in 6, & Pau. de Cast. cons. 147, in q. col. 3, & Ped. cons. 113, & oīno Pau. hic super gl. 13. & 22. in l. institutio talis, in fi. de condi. insti. *de Bottis.*

L. *ante litem*,] Adde quod quando mandatum est pars contractus non potest reuocari, & ita obseruatur in Auinione, no. Gui. Pap. sing. 863. fol. 9. Et an coadiutor curæ, seu inquisitionis possit ad libitum mutari per iudicem, vi. Abb. in c. cum clamor, de testi. *de Bottis.*

L. *post litem*.] no. per litis contestationē procuratorem effici dñm litis. Quid si est cā summaria in qua lis non contestatur, Bal. in l. nulla C. eo & in l. 2. § fi. de appel. & in l. 10, C. eo. Quid si procurator est infirmus, an possit citari dñs, ui Gēsin l. si quis, secus, de pœn. in 6. ubi tenet quod sic. Et no. quod post litis contestationem mortuo mandante durat mandatū. Quod amplia hīe locū ēē in feudalibus, ut p Cap. dec. 186. Et q si in criminalib. ubi pōt interuenire procurator, Bal. in l. j. so. eo. An aut possit reuocari procurator in præiudicium litis, Innoc. & Ant. de But. in c. bonæ il. 2. de postul. prælat. *de Bottis.*

L. *aut affinitate*.] Limita ut per Steph. Aufr. in repe. c. 1. de offi. ord. in ver. recusatio. nu. 7. *de Bottis.*

L. *pluribus*,] Et quidē sunt constituti hoc modo, ut verū que ipsorum, vide Aret. cons. 65, col. 3, *de Bottis.*

L. *seruum in ver. vbicumque*.] Ad istum tex. vi. omnino Ca. decis. 19, & in quib. casib. possit absens condemnari, vide Bar. in l. pen. § ad crimen. de publi. iud. & Sal. in l. absentem, C. de accusa. *de Bottis.*

L. *sed. eque enim in ver. eundem*.] Procurator constitutus ad agendum regulariter videtur etiam constitutus ad defendendum Bened. Ca. reg. 62. *Carauita.*

L. *sed & hæ personæ*.) Vi. pro limit. Rom sing. 683, vi. Hyp sin. 153. & Bene. reg. 129. 130, Gram. decis. 34. nu. 20, & vide pro ampliat. & limit. Pet. Duen reg. 123. *Carauita.*

L. *ead.*] An iste tex. hēat locum in beneficialib. uide Gui. cons. 68, & Pet. Duen. reg. 125. Et an filius bastardus possit agere sine mādato, vi. Bal. in l. cū acutissimi. C. de fideic. & Guil. Bene. in c. Raynut. in ver. de cletis. nu. 36, de test. Et an amicus admittat cū cautione rati, ui. Fel. in c. cotā, col. 1. de offi. deleg. vi. q posui ad Alex. in l. exigendi. C. de proc. & Cot. in ver. ōnncia. Et an filius possit appellare pro patre, & appellationem prosequi, uide Gui. Pap. dec. 203, & ibi de alijs personis. And. in cōst. appellationum tepo. in 6. Et an dispositio huius l. hēat locum in retractu, ui. Tiraq. de retrac. lign. §. 1. gl. 20, nu. 93. & 94. Et an coniuncta persona possit constituere procuratorem, vi. Tiraq. ubi s. §. 10, gl. 1. n. 24. & limita istū tex. dum loquitur de affine, procedere in affinitate per lineā ascendentē, secus aut in collateralib. ita Hypp. sing. 311 an possit agere remedio, l. 2. C. de rei ad. vi. n. addi. ad *Dec.* in c. cum M. Ferrariensis, de cōst. in lit. K. Et an in restitutione in integ. uid. Did. Couar. lib. 1, var. resol. c. 6. nu. 5. ui. plures amplia. & limit. p Pet. Duē. reg. 163. Et quid in coniuncta psona minoris, vi. Bar. in l. actor. C. de appell. Et an cōiuncta psona possit cum cautione de rato exigere, & solutionem recipere, ui. late per Iac. in l. post nuptias de iu. do. vbi ponit amplia. & limit. Et qualiter cōcipiē. suo sit libellus, qn coniuncta agit. Et quid si persona non coniuncta, quæ vult exigere contrauenit: & ibi quid in feudalib. vi. Affl. in c. 1. §. in generali, nu. 19. si de feu. fue. controuer. *de Bottis.*

L. *non solum*.] Quid in procuratore non ad istam causā super qua interrogatur, sed ad lites generaliter, teneatur respondere si dominus sit præsens, vi. Afflic. decis. 42. Et an confessio procuratoris noceat domino, ui. Dec. cōsi. 381. nu. 3. & ibi qd in confessione syndici. *Et ad §. ast & consul in ver. sed non facile.*] vi. per istum tex. quid dicat Luc. de Pen. in l. tam collatores, § . et abs, C. de re milit. li. 12. & Affl. in const. generalis iurisd. n. o. vbi de syndico vniuersitatis accusante de causa criminali. Et an & quando possit defendere uniuersitatem: & ibi, quid quando vniuersitas vult aliam accusare: & vi. Capi. decis. 5. & Rom. cons. 60. *de Bottis.*

L. *ead. in gl. vel tacuerit, &c. obstat quod dicitur*] Vi decis. Senat. Pedem. 39. nu. 34. 35. ibi etiam an confessio syndici noceat vniuersitati. *Carauit.*

L. *mutus, ut qui curatorem*.) Per istum tex. dicit Ang. hic. quod ita demum admittitur procurator cum cautione de rato si dominus est absens, secus si est præsens, de quo Rom. sing. 114. & Cot. in ver. iurisdictio. *de Bottis.*

L. *non cogendum in ver. ad computandum*.] vi. Bene. Ca. reg. 63. *Et ad § procurator in ver. non compellitur cauere*] Adde quod procurator rei sit quod dubitetur de ipsius mandato, non tenetur cauere de rato, ui. Ben. Cap. reg. 60. *Carauita.*

L. *qui proprio, § qui aliam*] vi. Soc. reg. 43. defe. fut. & Affl. consti. exceptiones, nu. 24. & 25. *Ad §. procurator in gl. in ver. sic si tanquam*] Adde Isr. de feu. guar. n. 4. ver. sic feudū ergo. & n. 6. & de succ. feu. n. 1, ver. moderni.

L. *ad ver. nusq. glo & sic fuit*.] vi. Capic. decis. 180. num. 19. *Carauita.*

L. *ead. § item quæritur*.] No. quod qui vult antecedens, vult etiam necessarium consequens, quod amplia habere locum, et in fnia, ut late per Aim. cons. 78, nu. 4. *de Bottis.*

L. *minor. in glo non est*.] vi. Bene. Cap. reg. 66. *Et pro glo in ver. succurritur.*] An restō, quæ competit minori profit fideiussori, ui. Affl. in cōst. obscuritatē, n. 19. *Carauita.*

L. *neq; fœmina*.] Limita procedere in iudicijs, secus autem extra, ut per Bar. hic. & Cot. in ver. mulier. & ui. alias limita per Tiraq. de ll. connub. gl. 1. nu. 160. & vi. plures limit. per Pet. Duen. reg. 318, *de Bottis.*

L. *ad rem mobilem*] Adde Isr. de contro. inuest. nu. 24, ver. sicut prouidetur, & pro limi. ui. Nigr. in c. nuper a. ... pod, nu. 61. & Ang. in l. qui totam, de acq. her. & addi. ad ipsum. & ad reg. huius l. vi. multa sim per Affl. & ibi adde in consti. quæcumque, nu. 2, & in cōst. si quis post litem, nu. 8. *Carauita.*

L. *procurator cui*.] Aduerte, quod procurator cum libera nō pōt donare, l. contra iuris, §. fi. de pac. nec facere pactum de non petendo gratis, licet possit alienare. Et no. q̄d paria sunt hēre mādatum specifice, & gnāle cū libera. Bal. in l. illud, §. 1, de mino. Iacobi. in l. rescriptum, § plerunque. in 25 leg. de pac. & in l. nā & nocete. de pac. & ui. Capic. deci. 6, in fi vbi an possit confiteri solutionē. Et quid si in procuratorio dicatur, quod possit quicquid dñs posset an per hoc dicat concessa libera administratio, ui. Bar. in l. creditor, § Lucius. mand. & Affl. decis. 305, nu. 4. & ad materiam huius l. vi. Cot. in ver. procurator generalis. Et adde, quod habentes officiū publicum pñt facere ea quæ requirūt speciale mandatum. Dec. cons. 690. nu. 5. An possit donare. Tiraq. in l. si vnquam in ver. donatione largitus, nu. 24 C. de reuo. don. vi. omnino quæ no. in c. qui ad agendum, rescit. lib. 6. *de Bottis.*

L. *mandato generali*.] De reg. istius tex. quod in gnāli mādato non veniunt ea, q̄ spāle mandatum exigunt, ui. Aret. & Bal. Insti. de his per quos ag. pos. vbi ponunt casus in quibus requiritur speciale mandatum. Et quid operet uerbum libera, ui. Corf. in c. grādi, de sup. neg. pl. car. §. col. 1. & 2. Et in ista materia no. quod libera administrō dr̄ cōcedi, qn̄ hoc spāliter exprimitur in instrō procurationis. Sola n. gnālis administrō oium negotierū cōmissa nō facit videri datā libertā. Et no. quod tñ importat verbū, libera, quantū plena sit procurator hēns libera pōt alienare, soluere, liberare, sed donare nō pōt tñ donare, si donatio insurgit ex necessitate: hæc oia Pau. de Ca. in l. procurator cui, in eo. & ui. Ias. in l. Præses prouinciæ. C. de transac. vbi hñtem mandatū cum libera posse alienare, intelligit in habente mādatum ab homine, secus a lege. Et adde, quod habens mandatum cum libera bonorum eum pōt transigere, secus cum libera administratione litis, Bal. in l. transactionis C. de trāt. Et no. quod licet procurator ad agendum non possit transigere in domini præiudicium, tamen si ex forma statuti posset litigans cogi ad compromissum, tunc talis procurator pōt compro-

compromissum facere, ratio est quia tales cõpromissarij habentur loco ordinariorum ss. in d. l. transactionis. sed debet talis electio intimari domino ita Aret. cons. 78 in fi. Deci. cons. 22. Iacobi in l. Imperatores, nu 5. de trãs. & licet talis procurator transigere non possit, intellige, si rẽ immobilem in aduersarium trãsfert, secus si reti- net pro domino Capic. decis. 9 nu. 24. Itẽ licet procura tor ad litẽ non habeat potestatẽ recipiendi solutionẽ & fissit cõstitutus cum libera, tamẽ secus est si est datus ad causam cum libera & de ratione differẽtiæ uide Iacobi. in l. rescriptum, §. plerumq. in 2 lectu de pact. *de Bottis.*

L. *Plautius, in ver. cum fuerit contum.* No. illud quod dicit Bar in l. de pupilco §. fi. de ope. no. nunc, videlicet, ꝙ li eet contra procuratorem offerentẽ se liti sine mandato fiat executio sententiæ, tamen hoc nõ habet locum quã do errore iuste putabat se habere mandatum. *de Bottis.*

L. *Procurator totorum.*] Aduerte, quia procurator omniũ bo norũ habet potestatem deducendi rẽ in iudicium, & a- gendi, quod nota, quia rem in iudiciũ deducere est alie- nare, l. ait Prætor de iure delib. ff. & ꝙ possit rem deduce re in iud. est tex. in l. sed si nemo §. procurator. lo. 2. & ibi Bar de iniur. & vi. ad materiã istius tex. Fely. in c. ad audientiã, col 2. de præscr. Et adde ꝙ põt facere ea quæ dño soluit est l. unius fforũ, de pign. ac ꝙ qualiter ꝑce- dat vide Bar. in l. scio §. amico de annu. lega. *de Bottis.*

L. *Procurator qui.*] Adde idem esse si quis alias præsum e- retur contrahere nomine alieno, & obligaret bona sua, quia tunc præsumitur nomine proprio, ita declarat A- im. consi. 77. nu. 3. *de Bottis.*

L. *Paulus.*] Aduerte tamen, quod dominus comparendo vi detur procuratorem reuocare, ut est tex. in c. si quando, de procur. in 6 vbi vi. quæ notaui. *de Bottis.*

Quod cuiusque vniuer. nom.

L. 1 §. *quibus autem, ibi, & actorem.*] vide in rubr. de syndi. & ibi aliquid notaui Adde quod quãdo vniuersitas facit procuratorem ad alienandũ, quo casu debet adesse ma- ior pars, in tali instrumento debent describi nomina ci- uium, ut per Spec. in tit. de syndi. §. r. ver. item opp. ꝑ nomina. cum alijs per Capic. decis 4. nu. 4 & per Arch. in c quanto, de his, quæ fiunt a præla. ut qui l in alijs con tractib. inita per vniuersitatẽ. Et adde, quod cõfessio syn dici facta in iudicio nocet vniuersitati, ut per Dec. cons. 231 nu 7. & consi. 297. & ibi quãdo vniuersitas videatur ratificasse gesta per syndicum, an vniuersitas possit age re ad emẽdationẽ dãni particulariũ, Suar. in alleg 26. in 2. dub. & ibi, an syndicus factus per populũ congregatũ possi agere ꝓ illis particulariter, & multa alia *de Bottis.*

L. *r. a. § quod si nemo in gl. Proconsul ibi, si quid si*] Li et Do- dubitauerint de decis. huius gl. ut dicit Affl. in Cõst Re gni Dubitationem uirisperitorum. Tamen hodie in Re gno omnes dubitationes, & opiniones cõtra hãc gl. ces- sant p d. cõsti p quam idẽ prouisum est quod gl firma uit hic, & de materia vide Frão. Marc. dec 490 *Caranta.*

L. *plane, in glo. potest ibi, aliter non quandoque.*] Et iõ origina- rij præsidendi iuuat cæteris in officijs ciuitatum, benefi- cijs ecclesiarum, & in alijs. Cassan. in cthal. gl mũ. par. 21. concl. 21. ver. si ubi plene de hoc & vi. eũndẽ Prec. in addit. quam posuit in fi. reper. nu 12. & lib. 2. de subfeu. q. 23. in materia assensus *Caranta*

L. *item eorum & alter in glo. defendatur, ibi, cum decreto*] Vi. Lu. de Pen. in rubr. de Decur in prin. vbi etiam quærit, an in constitutione syndici requiratur decretum superioris, si cut in actore. *Caranta.*

L. *sicut in gl. non debetur, in fi. ibi, & econtra, quod fit*] Nota i- stã gl. ꝙ ex possessione hominũ particulariũ probatur possessio uniuersitatis, de quo Deci. cons. 221 num 8. & no. Bar & alij in l. 1. §. fi. de a. q. possess. *de Bottis.*

L. *sed. v. si quid uniuersitati.*] Res ciuiũ & incolarũ si sunt vniuersitatis, & eõ. Adde Iser. in p. oq. u. Cõst R. gni co- p. ibi, itẽ qa in r. bus, & sa it ha s. co. tit. & q ibi no. & Iser. de feu guar. nu p. *l. r. a. in gl. non debetur, ibi, econtra quod fit.*] Ad istã gl. vi. Ant. Gabr. c. ti. cõcl. 1 & 2 li. 6 Et *ad §. in Decurionibus in v. r. ad vnum redit.*] Dic, ꝙ iura collegij & vniuersitatis ẽ in vno cõseruari, & resistere, sit, vi. De. cõs 151. ubi aliqua infert n. 18. Et iõ si aliqua vniuersitas reducta sit ad vnũ, illi uni cõ. edi dẽb. bñficiũ quod vniuersitatib. cõc. dissolet. Frec. de subfeu per hũc tex. l. 1. 2. u. 1. s. cunda authoritas, num. 30. fol. 174. & ad primum dictum vi. Franc. Marc. decis. 367. *Caranta.*

De nego. gest.

Rubrica.] Negotiorum gestor ad quid teneatur uide Rom consi. 426, & an possit constituere quem in mora, ui. gl. in consuet. Paris §. 12 gl 18, nu. 3, & 4, *de Bottis.*

L. *ait Prætor, § hæc uerba.*] Limita ut p Euerar. in loco ab o- pi vulgi, fol. mihi 221, & Dec in l. quĩ se patris, nu. 26. C. unde lib. *Et ad § hæc autem actio in uer. & heredi.*] Ad- de Deci. consi. 110. nu 7. *Caranta.*

L. *si pupilli, §. item si,*] Ad hunc tex. cum gl. vã Soc. cons. 254, vol 2. *Ad § sed si ego in uer. nihil ago nisi habuisti ratum.*] Nota reg quæ sumitur ex hoc tex quam declarat ut per Bar in l. si fundus, §. r. de pigno. & in l. 1. §. sed & si de vi & vi arma Negus. in tract. de pign. par. 2. mem. 2. nu. 56. *Ad § sed cum nus, in uer. quoniam consentiendo*] vide omnino Pet. Duen. tenuissime fol reg. 64 *de Bottis*

L. *sed, § sed & si quis.*] vi. omnino glo Paris. hic. § 1, gl. 5. nu. 87, & 97 *Ad § sed si ego, in summario ibi & non potest habere ratum.*] Intellige ut per Gram. decis 103. num. 18. vi. *Ad § sed cum nus in glo non habui ut, ibi, tertio nota hic.*] vi. Pet Duen. reg. 64 audiendus non est, & omnino Iac. Mo noc de arbit. iud. lib 1, q. 16, *Caranta,*

L. *si quis mandatu, in glo. uideretur.*], Et iõ qui habet rem obli gatam non dicitur eam habere pleno iure. Deci. cõs. 43. nu. 2, Et ad reg gl. hi ;, ui. eundẽ cõs. 158, nu. 4, *Caranta.*

L. *Nesennius,*] Quid in fratre, vi. Dec. cons. 21. nu 7. & in l. si. in fi. C. de collat. & Aim. cons. 86, nu 1, & 2, q. 1 si præ stans alimenta sit pauper, ui. Bolog. consi. 7 col. pe q̃d econtra si filius uel nepos præstat alimenta matri uel a- uiæ, uide Corn. consi. 199, lit. B, uol. 3 *de Bottis.*

L. *sed in fi. in glo. uideantur,*] vi. Iac. Menoc. lib. 2 centu. 1. ca- su. 57. nu. 24. & 25. de arbit. iud. ui. Deci. consi. 68 nu. 3. & quando possit iudex diuidere quæstionem, ui. Iac. Me noc ubi sup lib. 1, q 56, *Caranta.*

L. *eo qui amicitia*] Plura ad istam l. ui. per Iac. Menoc. de ar bit. iud. lib. 2, centu. 1, casu. 88, nu. 49, *Caranta.*

De calumniatoribus.

Rubr. in addi. ad ipsum.] Quot modis possit procedi contra calumniatores, ui per Affl. in constit. pessimam, nu. 12. vbi etiam de ordine tenendo contra eos. Item ad mate riam ui. C. Reg 273. accusatorum in i. citas. *Caranta.*

L. *2 in uer. aut minoris*] Nota ex pauco pretio præsumi con tractum fraudulentum De quo Tiraq de retrac. lignag. § 1 glo. 7, nu. 75 *de Bottis.*

L. *& generaliter, § si igitur*] vi. Iac. Menoc. de arbit. in casu 360 nu. 74. *Et in eo §, in addi. incip. Lud. Rom. ibi, & contra ba ratteria.*] An cõmittatur barattaria si detur aliquid iudi ci ut iustam sententiam ferat, uide Bart. in l. r. de fals. & quæ ibi posui. *Caranta.*

De rest. in integ.

Rubrica] Ad materiam huius rubr. uide Capic. decis. 83. vbi latẽ quando debet dari, & quando non. Et adde ꝙ si læsio superueniat post contractum, non habetur in cõ sideratione, Aim. cõs 77, nu. 17, 18, Et an restitutio in in tegrum noceat tertio, etiam quo ad fructus, ui plures ꝗ per gl 1, in consu. Paris § 52, nu, 35 & 48, *de Bottis.*

L. *scio,*] Ad istum tex. uide Deci. in l. 3. in ulti. lectu. si cert. peta. in prin. & uide Capic decis 83, & 109 & *Bal.* in au then. qui rem. C. de sacrosan. eccles. Et adde, quod nun- quam per statutum quantumcumq; generale est sublata restitutio in integrum glo. 9, in consuet. Paris § 1, nu. 6. & an sit curandum de minimis, uide latẽ per Dec. i. post alios in c. de appellationibus, ext. de appell. Et an ꝓ mi- nima læsione concedatur in integrũ restitutio, ui le Di dac. Couar. lib. 1. uar. resol. c. 5. nu. 1. & ibi quæ dicatur minima læsio remittitur arbitrio iudicis. *de Bottis.*

L. *eadem uer. satis minimam*] Ad declarat uide Ar. Pinel. in l. 2. c. 1. nu. 25. C. de resc. uend. & Menoc. de arbit. iud. lib. 2. centu. 1. casu 75. & concor. constitu. mulieribus, v- bi Affl. nu. 2 & constit. minorum, in prin. uide glo. in ver. lesi, & uide Capic. decis. 13. nu. 7, vide Ant. Gabr de resti in integ. concl. 1. lib 2 *Caranta.*

L. *nemo uidetur, in uer. pollicetur.*] Nota, quod promissa no- bilium pro factis habentur. Ad hoc allegat istam l. Andr. qui succes. tene. in l. 3. nu. 9. *Caranta.*

L. non solum in ver. facto fieret in integrum] Ad limit. huius l. vide Ang. Aret. in §. si quis agens, nu. 10. instit. de actio. & Capic. decis. 106, *Caranta.*

De eo quod met. cau.

Rubricá] An contractus, siue donatio obtenta propter importunitatē valeat, vide Guil. Bened in c. Raynutius, in ver. cuidam Tet nu. 86. de testam. & an sententia vel arbitramētum valeat per metum latum. *Deci. consil.* 41. nu. 5. Adde quod plus creditur duobus testibus de metu, quam mille de libera voluntate. Boer. decis. 100. nu. 3. quod limita ut ibi nu. 6. & de materia probandi metū, Boer decis. 101. & Loffr. cōs. 17. per tot. optimé, & adde quod metus inducitur ex mandato pœnali Deci. consi. 495. num. 15. Et quid in metu illato consanguineo vel amico, an reddat contractum nullum, inter inferentem metum, & alium amicum eius cui infertur metus, vide Hyppol. in rubr. de fideius. nu. 133. & seq. Et adde quod cessat præsumptio metus in actu qui fit ex interuallo, Aimo. consi. 119 nu. 5. & 6 & ibi, an potestatio tuum. & de metu iudicis vi. Aim. consi. 49 *de Bottis.*

Rubr. in glo quod metus] Multa notabilia de breuitate contra prolixitatem vi. per glo in constit. vniuersos & sing. in ver. silatetiam & ibi Affl. nu. 15. & Cassan in cat glo. mun. in præfat. ut breuitate etiam, & verborum prolixitas vitiis præstantibus summe olim displicuit. Gram. decis. 35. nu 1 *Caranta.*

L. *continuo.* § *sed in glo. vers. boni*] Et ideo non competit restitutio. Affl. in constit. si vasallus a domino, numero 3. *Caranta.*

L. *ne fam. in ver. constantissimo*] superlatiuum propositiuo ponitur, secundum Abb. in c. cum dilectus 4. not. ext. eo. quem sequitur Deci in l in omnibus causis, de reg. iur. num. 2. Et qui dicatur iustus metus vi. Menoc. de arbitr. iud. centu. 2. casu. 136 vide quomodo probetur iustus metus. *Caranta.*

L. *metum autem non vans.*] Ad materiā huius l. vide Affl. decis. 245 vbi nō dr̄ contractus meticulosus, nisi probetur metum interuenisse p̄ p̄ illum contractum, licet probet verbera præcessisse, & adde Bal. in c. querelam, de elect. q̄ in personalibus præstationibus dicitur vim facere q̄ non soluit id quod debat tempore præfixo sequit. Affl. decis. 395. & intra quantum tempus præscribatur ius di cendi contractum factum metu vel reuerentia, vi. Bal. consi. 189. li. 5. Cor. in ver. contractus mulierem. Et adde, q̄ minæ possunt probari per testes singulares, ut per Gram decis. 5. nu. 14 & ad materiam tit. vi. Gram. decis. 58. & omnino decis. 103. nu. 56. & 57. & Guil. Bened. in c. Raynutius, in ver condidit. lo. 2. col. 1. de testam. ubi plures species metus ponit. & Loff. consi. 17. col. 2. & vi. Deci consi. 219 col. 3 4. vbi quando dicatur durare eadem cā metus, & de effectu, & in 5. col An protestatio pœt metum, & de persuasionibus vi. N. uix. in sil. nupt. fol. 131 nu 39. cum seq. Et adde, quod minor metus requirit in fœmina quam in masculo gl. & Doct. in c. cū locum, de sponsal. Limita non habere locum in metu illato testibus, quia tunc qualisqualis sufficit. Hippol. in rubr. de probatio. col. 40. ver. tamen illo casu, & nu. 578. in fœmina qualis debeat esse, vi. glo. in d. c. cum locum Dec. in c. si. de appell. & in c. causam matrimonij, de officio. deleg. & ad materiam l. vide Gram decis. 5. nu. 2. & 3. & Boer. decis. 100. col. 1 Nota quod dans causam metui potest illum allegare, quod limita per tex. in l. si liberu liber in prin. inf. eo. Fely. in c. repellantur col 2. de accusatio. An autem rescissio contractus metu facti noceat tertio, vi. gl. 1. in consuet. Paris. § 22 nu. 40. Et de contractu ob metum facto vi. Suarez in alleg. 23. *de Bottis.*

L. *isti quidem ver. quod si dederit.*] Adde tex. in l. iusta causa inf. de manumiss. vind. Et nota quod quæstio honoris dicitur quæstio ardua. l. si inimicitiæ, in ff. de his, quib. ut indig. in tantum quod pro honoris defensione licet duellum inire. Bal. in c 1. col. 5. de pace tenen. & ad hūc tex. vi. Gram. decis. 5. nu. 9. cum seq. *Ad ver. hac qua diximus.* Nota nullum amorem uincere paternum. Hinc dicebat Bal. in l pactum dotali C. de collat. col. ulti. q. 2. quod si statutum requirit consensum propinquorum in cōtractu mulieris, non habet locum quando contrahit cum patre, de quo Cor. in ver. statutum requirens consensū. Et vide multa ad propositum reg. huius l. per Hippol. sing. 160. *de Bottis.*

L. *isti quidem in ver. cum teris lenis.*] De metu honoris vide Gram. decis. 5. nu. 10. Adde l. ser. quib. mod. amit. in l. 1. [illegible] *Et ad gl. in ver. ... addi. ... moderno in ver. quod si instrumentum.*] De materia metus amissionis omnium bonorum quam hic tract. Bal. vide Vital. in tract. clausul. § de metu rerum fol. 447. *Caranta.*

L. *eo in ver. vel reobligauero.*] obligatio facta per metum etiam cum fideiussore non ualet. Affl. decis. 149. Nota quod quis non tenetur obuiare delicto, uide pro limitat. Diaz regu 184 de licito. *Caranta.*

L. *metum autem præsentem.* § *sed haec verba.*] Vide Tiraq. in l. si vnquam, in ver. donatione largitus, nu. 26. de reuoc. donat. & Salic. in l ab hostibus, nu. 15. C. de captiu. vbi limitat istum tex non habere locum in actu guerræ publicæ. *Ad ver. d. § ego enim opere*] Vide Affl. decis. 149 nu. 4. *de Bottis.*]

L. *cum.*] Amplia istum tex. habere locum etiā si creditor facit capere debitorem per iudicem incompetentē. Bal. in c. causam matrimonij, de offic. deleg. de quo vi. Cor. in uer. creditor. uide tamen ad intel. quæ addidi, ad l pe ff. ad l. Iul. de vi priu. *Et* in scrib. in C. Regni subditorū, nu 92. & omnino Affli. in constit. uiolentias, nu. 3. cum seq. & Guil. Bened. in c. Raynutius, in ver. si absque liberis, il 1. so. 85. nu. 145 *de Bottis.*

L. *sed siv. vis est.*] Vide omnino Affl. in consti. pacis cultū n 14. *Ad ver. quisquis igitur.*] Qualiter procedat vide gl. Parisi. § 1. glo. 4. nu. 20. par. 1. *Et ad § fine ullo iudice.*] Nota, quid si creditor capi uel detineri fecit suum debitorem authoritate iudicis incompetentis, an ius suum perdat, hic tex. facit quod non, dum dicit nne ullo? quasi quod si cum aliquo, secus sed Bal. contra, si secreteillud faciat, in c. causam matrimonij, in fi. ext. de offi. delega. & eum sequitur Ias. in l. 2. nu. 21. de iurisdict. omnium iud. & Dec. consi. 75. nu 1. & uol. 1. & vi. Affli. in constit. violenti 1 9. nu. *Caranta.*

L. *videamus ver. & metus est.*] Nota quod actio quæ semel transit in hæredem efficitur perpetua, sed hoc non procedit quando actio fuit quæsita hæreditati iacenti post mortem testatoris, etiam quod semel transierit ad hæredem, secundum Ange. in l. 2 § quotiens, inf. de iniur. & vide quæ posui ad Bart in l. pater filium. §. quindecim, infra, de lega. 3. *Caranta.*

L. *si mulier* § *si dos metu in fum.*] Di. idem in districtu. & vide Gram. decis. 103. nume. 68. *In § si creditor in verbo quam vicem.*] Et ideo creditor qui potest propria authoritate bona debitoris capere, si vadit ad iudicem sibi præiudicat, & eius authoritatem expectare debet. Deci. consi. 140 nu. 6. & 9. & Gram. ad Affli. decis. 131. *Caranta.* *si mulier*] Vide Fel. in cap. repellantur col. 2. de accusa. *Et ad § si dos metu.*] vide Gram. decis. 103. nu. 67. & 68. vbi quid in districtu dotis. *de Bottis.*

L. *qui in carcerem.*] Gui. Pap. decis. 253. uide omnino Deci. consi. 219. col. 3. & Ruin consi 113. uol. 5. Affl. deci. 149. vbi etiam, an si datur fideiussor promissioni factæ per carceratum, qui soluit quod promisit, possit repetere ab eo pro quo promisit. Et adde, quod si tractaret de amissione magnæ rei, hoc tribuit iustum metū. Cyn. in l. interpositas, C de transact. Cor. in ver. abientes Et limita istum tex. non habere locum ubi fit contractus ad utilitatem carcerati, ut liberetur. *Deci.* consi. 691. ubi de capto in bello qui fecit taleam, an teneatur eam soluere, & uide Capel. decis. 309 & ibi addi. Aufr. Et de donatione facta per carceratum incontinenti post liberationem, ui. Rui. consi. 177. nu. 9. uol 1. *de Bottis.*

L. *non est.*] Nota q̄ præsumptio iuris transfert onus probandi in aduersarium, de quo per Aimo de antiq. temp. fol. 78 num. 16. & inducit notorium, ibi nu. 38. *Ad §. si quis quod ver. iudex metuebitur.*] vide. Affli. decis 395. & in constit. circa uiolentiarum, nu. 30. cum seq. *de Bottis.*

L. *sed.*] Ad istam legem l. scto. & addi. ad ipsum, de feu. guar. nume. 10 uersi. ubi vero. *Ad gl. in ver præsumptionis ibi, sed du ius.*] Adde l. scto. de feu. guar. num. 8. versic. hoc, & uersic. uerius uidetur, & qui succes. ten. ti primo, nu. 17 *Et ad versi eiusdem glo itaque ver sacramentum.*] vide Euerar. in loco a uerisimili, uersicu. item sexto *Et ad § si quis quod aduersario eiusdem l.* uide Diaz. regu. 168. Debitor si est, & in materia uide decisio. Sena. Pedem. 34 & vide Parid. de synd. uersi. sententia, num 4. Et ad huius § intell. vide omnino Hippoly in l. patre uel marito, numero 60. de quæstion. & eundem in sua pract. §. secundæ, numero 39 & Affiic. in constit. circa uiolentiarum, nu. 30 & constit. pacis cultum, nu. 10. ibi, & sic. *Caranta.*

De

De dolo malo.

Rubrica.]Vide omnino Bal. consi. 15. vol. 1. & adde, quod vasallus non potest agere contra dominium actione de dolo, ut per Afl. deci. 275. nu. 32. Et adde, quod in qualibet dispositione intelligitur exceptus dolus; ut late per Curt. iun. consi. 50 nu. 6. & 7. & vide Aimo. consi. 8. vbi multa ad excludendum dolum. Et adde quod dolus arguitur ex taciturnitate. Aimo. consi. 83. nu. 3. Et adde, quod si ex aliquo faciendo per Titium ego consequerer commodū, si tamen Titius non vult illud facere, etiam quod dolosè omittat, non possum agere actione de dolo gl. in consuet. feudi. a. § 3. nu. 6. & 7. An matrimonium dolo factum rescindatur. Abb. in cap. pe. eum eo. de his quae vi. *de Bottis.*

L. 1. § non fuit autem, in glo. etiam bonum, ibi sicut bonum, & malum] Sic etiam inuenitur conspiratio bona & mala, culpa solit & mala, doctrina bona, & prauitas & concupiscentia bona & mala, & perfectio bona & mala, ut per gl. ibi Afflic. in constitu. quicūq; rusticū, lib 3. *Caranta.*

L. & eleganter.] An autem si agatur super annullatione contractus, talis nullitas praeiudicet tertio bonae fidei possessori, etiam quo ad fructus, vide gl. Par. si. § 22. nu 55. & limita istum tex. non habere locum in matrimonio dolo contracto, & in ingressu religionis, ut per Iacob. in l. iure succursum, §. si in dote, de iure dot. Et ibi, an illeq. cit dolo in iustus possi. itate contractus, vbi tenet quod sic. *Ad § si fenum ambitium si forum*]vide gl. & § i. in d. consuet. nu. 29. *Ad § item Pomponius, cum l. seq.*]Nota istam ra contra creditores, uel prius nectas affirmantes quem esse locupletem, & uide Benuen. in tracta. de mercat. de ocan. 2. par. 7. par. nu. 34.

De minor. 25. ann.

Rubrica.] an minor possit donare causa mortis sine curatoris auctoritate, vide Alexand. in l. si in fi. de leg. 1. Capic. decis. 73. nu. 6. Et aduerte, quod datio curatoris cum authoritate iudicis probat minorem aetatem contra illum qui fecit illum curatorem dare, non autem contra alios, ut per Salic. in l. si minorem, col. fi. C. de in integ. restit. relatum per Dec. consi. 149 nu. 4 in fi. & Alexan. consi. 136 lib. 1. de quo uide Cot. in uer. decretum iudicis. An possit restitui aduersus matrimonium, sys. nuptus in uer. dixisti non est nubendum, nu. 53. & an restituatur aduersus contractū, in quo sponsitur bona sua pro. esse emphyteutico, uide Curt. iun. consi. 29 nu 14. & 18. vbi dicit quod sic. An autem restituatur si excludatur petendo declinationem fori. Ange. in l. si § conuenta, infra, de iudic. dicit quod non, quia tractat de lucro sequitur Ferre. de off. mag. cancel. nu. 38. An minor possit accusare sine curatore, Hippol. in l. 1. ul. §. de quaestio. An autem restituatur aduersus confessionem factam in causa criminali absq; curatore. Afl. decis. 308. Adde multos casus in quibus restituitur, per. Boer decis. 93. An aduersus matrimonium restituatur, Couar. lib. 1 uariar. resol. c. 5. nu. 1. Et ibi an in locationem An minor possit carcerari. Sed quod sic in tract. de carcer. nu. 7. *de Bottis.*

L. 1. in uer. nam post hoc tempus.] Aetas utilis de iure canonico est in trigesimo anno, cap. Episcopus 77. distinctione. *de Bottis.*

L. denique, § sed utrum.] Vide Bart. in l. ab hostibus, § 1. col. 3. ver. nono quibus ex caus. maior. *In uer. prouide si iussu patris.*]Ex hoc tex. no. Doct. quod pater fideiubens pro filio conuenitur non excusso principali. Per Duen. regu. 335. limit. 13. *Ad uer. nec te moueamur.*] Vide Alex. in l. 4. § 4. de vectigal. ou 45. cum s. q. de dam. infec. Et ibi quid in creditoribus patris, & Couar. lib. 2 variar. resol. fol. mihi 466. *de Bottis.*

L. eod. uer. sane etiam] Ad declarat. vide Menoc. de arbitri. iud. l. 2. q. 57. nu. 12. & 29. *In § sed utrum solummodo consumpsit.*]vide de ueritate huius glo. Pet. Duen. regu. 259. prae. ampl. 2. *Ad §. & si heres*] An procedat in ecclesia, uide Di. z. reg. 2. e ecclesia, uer. tertia & sing. *Caranta.*

L. ait Praetor. § non solum.]vide August. Bero. quaestio. 135. *Ad § index uer. ut & in lutro.*] An idem sit in fisco, uide Afflic. decis. 340. *Caranta.*

L. eod. § datus curator.]; Amplia istum textum etiam in fisco, ut per Alber. hic, de quo per Afl. decis. 340. & uide Couar. lib. 2. uariar. resol. c. 5. nu. 2. & ibi limit. *de Bottis.*

L. si ea causa] Alexand. consi. 67. vol. 5 & inf. in l. in causae. §. interdum notaui. *Ad § dutis quoque*] Declara ut per Cur. iun. consi. 6. nu. 29. & 30. & ut in l. 1. C. si aduers. dot. Dec. consi. 476 nu 6. *de Bottis.*

L. in causa § causa autem, in uer. & praesentibus] Allegatur, quod praesens in iudicio non debet uocari. Sed hoc intellige ut per Capy. decis. 34 nu. 8. *Et ad § interdum uer. si usus non est si luendo*]Vide Ant. Pinel. C. de resc. uend. l. 2. p. 1. a. 2 nu. 31. *Caranta.*

L. in causa, l. in summa] Potest limitari ex not. per Soc. regu. 43. *Ad § idem Pomponius*] Limita ut per Pet. Girfing 23 rogo ut nunquam, & Dec. regu. 481. contrahentibus. & Pet Duen. regu. 148. contrahentibus. *In eo §. in uer. contrahentibus.*]Dic quod non procedit in foro conscientiae, uide Dec. consilio 111. nu. 2. uer. secundo obstat, sed uide per eund. in integrum semper in contractibus, le reg. iuris. & uide ad intel. Antonium Pinel. in l. 2. C. de rescind. uend. *Caranta.*

L. minor autem,]Sic etiam officialis constitutus a Principe non remouetur ab alio, etiam ex fraude uel continentia Constit. Capitaneorum, ubi Isern. & Afflic. in numero 25. *Ad § non solum,* Vide Capic. decis. 109. & Afflict. decis. 370, numero 6. *Caranta.*

L. Papinianus.]ad declarat. uide Menoch. de arbit. iud. lib. 1. q. 83. nu. 9. *Et ad uer. cum pueritia adire,*]adde Dec. consi. 166. nu. 3. *Caranta.*

L. quod si minor, § non semper, in uer. & minime enim his contrahere.)Hinc l. allegat. d. ferm. de leu. guar. nu. 11. uers. non uidetur. *Caranta.*

L. eod. ibi. Scaeuola ait.]Vide Barbat. consi. 31. col. pen. uo. lum. 3. & Gallia. in l. Gallus, § & quid si tantum, n. 97. de lib. & posthum. & Didac. Couar. lib. 2. uariar. resolut. c. 5. in princ. & nu. 7. & Vasq; lib. 1. contro. forens. c. 5. nu. 31. *Ad § restitutio autem.*]Vide per Doct. in cap. ad nostram, de reb. eccle. alien. & ibi, quid si sunt percepti errore iuris dubij, Aimo consi. 7. nu. 4. Couar. lib. 1, uariar. resol. c. 3. *de Bottis.*

Illud nullam uer. qui uero.] Intellige nisi petatur super incidenti gl. in ver. postulauit, in c. si quis dicit, de in integ. restit. & afflic. in consti. si quis in posterum, nu. 4. & constit. beneficium, nu 2. & corrigitur per constitu. beneficium, lib. 2. & limit. in duobus casibus, l. patri pro filio in princ. inf. eo. *Caranta.*

L. patri praestito] Quid in iuramento, an praestetur patri pro filio, vide Rom. in l. qui iurasse, § si pater, nu. 5. de iureiurand. *In addit. ad tex. in uer. interdict.*] uide per afflic. in constitut. iurisgentium. in fine. *Ad § si pecuniam in glo. cum fratribus*] Dic idem in re ecclesiae. Diaz. reg. 219. ecclesia. uer. 13. & not. *Caranta.*

L. si patre. § in causam glo. autem dandus ab eadem familia.] Connexa quae dicuntur, & quae separata, & ad declarationem huius tex. vide Menoc. de arbit. iudi. lib. 2. c. nu. 1. casu 95. *Caranta.*

L. minor uigintiquinque.]Ad declarationem vide Menoc. de arbitr. iud. casu 75. nu. 12. *Et addit. ad prin. l.*] intellige in subsidium, scilicet cum prius actum est cum tutoribus & reperti sunt non soluendo. Vide Afflic. in consti. annonae contrarijs, nu. 45 & Capi. deci. 23 nu 4 quem etiam uide ibi nu. 1 pro declaratione glo. iuuer. allegatio. *Caranta.*

L. auxilium in uer. nisi quatenus.] Sed an cogatur iudex, uide Nigr. ad C. Regni, ad hoc, n. 100. & vide Capol. caut. 2. nu. 13. & tex. inl. de edil. edic. l. cum autem, § 1. uide, & ad Syllan. l. 1. § impuberes, & cum hoc tex. concor. Const. minorum iura. item uide Gram. decis. 23. nu. 12. *In eo § in uer. eadem postulauerit.*] Sed quae etiam poena, uide Cuman. consi. 96. Christophorus, & Gram. decis. 33. *Caranta.*

L. eod.]Per istum tex. nota, quod si minor petit restitutionem in integrum ad terminum in repulsam concessum & elapsum, non auditur, And. & Afl. in constitut. obscuritatem, & Capic. deci. 6. & uide omnino Afflic. ad materiam huius tex. in decis. 190. & Capi. decis. 27. nu. 10 & quae addidi ad Afl. decis. 208. & Boer. decis. 63. nu. 6. Deci. consi. 535 nu. 5. ubi quod iudex debet minorare poenam, & uide Pet. Duen. reg. 259. *Ad uer. sed & sexaginta,* uide Couar. cap. 26 pract. quaest. fol. mihi 188 col. 1. *Ad uer. in delictis*]vide Gram. decis. 23 nu. 31. *Ad eo in uer. inuitauerit.*]Adde Pet. Duen. reg. 2. 9. ampliat 6. *de Bottis.*

L. adeundum.] Ad materiam huius tex. vide Tiraq. de re-

tract

tric.consuent.§.1.glo.2.nu 54.cum plur. seq usq; ad nu me 62.istum tex.facit sign. Afflic.decis.3.nu.2 ad hoc, quod conclusio libelli non est necessaria in concistorio Principis. *de Bottis.*

L.*ead.*]Vide Diaz regu.466.minori. *In uer uenditur deuas tationibus*]Ad intell.uide Menoc.de arbi.iud.casu.210. nu 31. *In uer quod pater tuus*] Limita ut per Imo. in l. cū filius,§ in h.c,de uerb.obl.*Et ad glo in uer.restitutio, uel dic,quod hic*]vide Menoc.de arbit.iud. lib.2. centur. 1.casu 36. *Caranta.*

L.*intra utile,§ uendentibus,*]Minor an teneatur soluere meliorationes iuxta terminos huius tex. si fructus percepti ascendant ad ualorem meliorāmentorum, Curt. cōs.6. in fi. *de Bottis.*

L.*minor uigintiquinque annis.cui,*]Instrumenta non habent executionem paratam. ad istum tex.proounitur multæ limit per Alex.in l.si cum dotem, §.eo autem tempore. solut.matr. *Ad § prædio.*] vide glo 1, in consuet. Paris. §.22.nu 48 cum seq. *de Bottis.*

L.*minor uigintiquinque annis,cui.*] vide Diaz regu.344 instrumenta, Boer.decis.295,num.5,Rodor. Suar.in l.post rem,§.sequitur,nu.6.fol 540,infra, de re iud. & in materia uide Menoc.de arbit.iud.lib.1, centur. 1, casu 17. *Caranta.*

L.*non omnia, in uer. aut quod habuerunt.*] Et ideo uidetur quod non restituatur aduersus interlocutoriam, quæ nō lædit ius minoris, sed solum aufert exceptionem declinatoriam, uide Capic.decis.13 nu 5 *Caranta.*

Ex quib. cau. maio.

metus,in uer. sed huius rei. Nota esse in arbitrio iudicis, an metus dicatur iustus,de quo per Deci.consi.219. nu. 3. *de Bottis.*

in eadem causa.]Adde Barb.in c.significante,col.5.in fi. de pignor.& per istum tex.in fi.dicit Pet.Girar.in sing. 82.quod l si nobilis stat in domo,quia est malè uestitus, restituitur aduersus lapsum temporis, & nota istū tex. iunc. gl.quod qui est sub fideiussoribus,dicitur carceratus, in tantum, quod si superior mandat quem detineri sub fida custodia,si liberatur sub fideiussoribus, dicitur satisfactum mandato,de quo Afflic. in constitu.in quæstionibus,nu.17, *de Bottis.*

L.*nec non, uer.item si quis,*]Quid si non potest recedere,quia dedit fidem,uel iurauit de non discedendo, uide Cy. & Bal.hic,& Barb in cap significante colum.1,de pignor. *In gl. prohibeant ibi. non subuenitur minori.*] Nota ex hac glo. quod in casibus in quibus non subuenitur minori, nec etiam maiori subuenitur, de quo Tiraq. de retrac.lignag.§ 35.glo 4,nu. 41. *de Bottis.*

De alienat. iud. mut.cau. fac.

L.*quia etiam,in uer.& potentior*] Quia ubi leo tenet pedem cætera animalia conquiescunt. Frec.de subfeu. li.2,uer. 18,authoritas,post princ. *Caranta,*

De recept. arbit.

Rubrica.] Ad materiam huius rub. nota,quod licèt laudum nullum non possit emologari,ut per Bal.in tit de pace Constan. in §. sententiæ quoque tamen promissione secuta rōne d.laudi bene ualet & tenet.per no. in l.2 C. cōmu.utriusq; iudi.nam doctrina Bal. procedit quando partes uellent emologare in uim laudi,secus si ualeat ut pactum,ita Affli. decis.117.per tot. Et adde,quod si est factum compromissum inter unū ex una parte,& plures ex alia, inter illos plures non dicitur factum cōpromissum, Deci.consi.213,num.4,& hanc materiam compromissi, maximè quando incipit currere prorogatione facienda,uide omnino Boer.decis.283,& an requiratur acceptatio,uide Bal.in l.si cum dies,nu.10. *de Bottis.*

Rub.rubr.] De significatione huius uocis arbitrium, uide Menoc. de arbit.iud.li.1,q.2, & arbiter debet esse bonus vir, qui non aliter iudicet quàm uellet iudicari pro se. Bal.in l.1.C.de his,quæ pœnæ nom. *Caranta.*

L.2,*in uer similitudinem iudiciorum,*]Limitat ut per Soci.reg. 27. & arbitrium quid differat à iudicio, uide Menoc. de arbit.iud.lib.1.q.7. *Caranta.*

L.*Item ait §.tamet si,*]Limita istum tex.non habere locum in arbitrio qui sit cōiuncta persona utriusque litigantis, quia cogitur suscipere cōpromissum. Vre men. sing. 38. Barb.in c.Ioannes,nu. 11,in fi. de testam. de *Bottis.*

L.*nam magistratus,in uer.aut pari imperio,*]An Baro. possit punire suum Comboronem delinquentem, uide decis. Rotæ,245.nota quod si sunt,in antiq. Luc.de Pen. in l. nihil.col.2, C.de palat.sacr.larg.lib.12,& Capic.decis. 27,nu.9, & 11. *Caranta.*

L.*item si unus,§ principaliter.*] Quid si est compromissum in duos tanquam arbitratores,an eis discordantibus,iudex possit tertium eligere,Cot.in uer.cōpromisso refert Doct.tenuisse quod non.de quo per. Feli. in c.suspicionis,de offic. deleg. *de Bottis.*

L.*sicuti in glo. enim ibi nec sufficit unum alteri.*] Cum quid conscientiæ alicuius committitur,id per alium expediri non potest addo Dec.consi.72,nu. 1, *Caranta.*

L.*si in tres.*]Vide ad materiam huius l. Doct.in l.1.in glo. in uer.ratam.C.qui admi.quid si tertius est mortuus,vide Cur.iun.consi.79. *de Bottis.*

L.*qualem.*] Nota istum tex. ad hoc, quod Iudex superior non debet remittere causam inferiori, ut certam dicat sententiam. *de Bottis.*

L.*si cum dies.§ si arbiter.uer. unde eleganter.*] Nota istum tex. quod possum recusare iudicē cōsanguineum meum, ex hoc solo, quod aduersarius meus eum non recusat. de quo est glo. iunc.tex.in cap. insinuante. de offic. delega. *de Bottis.*

L.*ead.in glo.fuerit ar.ibi.& sic unum erit compromissum.*] Respectu partium facta prorogatione dicetur idem compromissum, sed respectu tertij dicetur nouum Adde Deci.consi.93,nu.2,& 3, & uide Bar.in l. dies cautioni. in prin.de dam. infec. Item cum quid addicitur uel detrahitur primo compromisso, dicitur nouum compromissum. Affl. decis.148, *Caranta.*

In ea l.in glo.compromiserint.] Ad istam glo.quod in compromisso requiritur acceptatio,uide Ant.Gab.de arbitr. concl.2,li.3,*Et ad glo.in uer.pretulit.*] vide Feli.& Deci. in c.de causis de offi.deleg.& Feli.in c.cum P.G.eo tit. & Rhen.in tract.de compromis.q.7.*Ad §.intra quantū, in uer.quoddam modicum.*]Quid sit istud modicum tempus, pro intell.huius §.vide Iac. Menoc. de arbit. iud, lib.1.casu 8. *Caranta.*

L.*Celsus ait.in glo.Cels.ibi & siccum quid initio.*] Hoc uerum,nisi tractemus de annullatione actus, quia tunc de eius agitur cum lege quam cum homine.Deci.in l.imaginaria.de reg.iur.& uide Fern.in constitut. uiolentiam col. 3. *Caranta.*

L.*idem profitere,§,stari.*]Vide omnino Cepol.cautel.51.Hoc.vide pro limit.Pet.Duen.reg.87,arbitri sententia,& vide Barthol.Brixi.in suis brocar.nu. 11. *Ad § si plures, in uer.& sol.scribe.*]vide Soci.regu.290. sententia lata *Et ad glo.eiusdem,§.in uer.consenserint illi, quia dolus affirmantibus.*] Intellige hoc procedere, quando testes deponunt super negatiua simplici,secus si super negatiua coarctata loco,& tempore, quia tunc ita creditur affirmātibus, sicut negantibus, ita Deci.in l in omnibus causis pro facto,nu.20.de reg.iur.& Corset in singul in uer.testis Dec.consi.531,in fi. Alias fallen.ad hanc regu.vide per Soci.in tract.fallen regu.416,testi uni.& Afflic.decis.224 nu 9 Lodou Carb.in sua pract. l. obseruare. nu. 157 de offic.Proconf.vide etiam ad hoc Gram.cons.69. nu.11, & Ias.in l.ut uim,nu.6,de iustit. & iure, & nu. 8, Adde etiam Tiraq.in princ.l.si unquam,C.de reuoc. donat.nu.46,& omnino Abb. in c. bonæ memoriæ, in uer. & proclariori. de elect. & in quo negatiua procedat gl. vide addit.ad Bar.in l.actor C.de probat.Et quod in negatiua coarctata loco, & tempore. glo.non procedat, tenet Afflic. in consti.si quis in post,nu.26, Et adde quod deponens super negatiua simplici præsumitur suspectus de falso Gram.deci.56,nu.4 vbi etiam uide de materia. Item adde quod cæteris paribus etiam in negatiua coarctata plus creditur affirmantibus,quā negantibus, Fran. de Aret.cōs 9., ver. multo ergo fortius,& ibi in uer.est autem regula.uide si testis asserens negatiuam sit suspectus de falso & quomodo procedat gl.uide cōsi. 4, & 51, 2,uolum,consi crim.& Ant.Gab. de testi.concl.4,lib 1, *Ad § si quis litigatorum, in uer. nisi in compromisso,*] nota, quod licèt data sit arbitro potestas procedendi parte absente,tamē requiritur citatio; aliàs sententia non ualet. Deci.consi.39, in prin. *Ad §.coram,in uer.nisi fatur.*]Dic, & decretum interueniri, Bal.in l.Præses ver. sexto quæritur C.de transf.& Dec.consi.39,nu. 4 *Caranta.*

L. ead.

L. eod. § *si arbitrer moriat*] Limita non habere locum in cõpromisso facto in aliquem tanquam in arbitratorem. Idem in prælato compromittente nomine ecclesiæ, quia in his casib. cõpromissum durat post mortem Hippol. sing. 53. Limita & amplia, vt per Duen. reg. 128. § *fiam.*] Limita vt per Duen. reg. 57. *Ad gl. d. § in ver. si ne iniquitat. & dolo.*] adde Curt. iur. consi. 60 num. 6. & 7. *Ad § si plures.*] Quid si vnus condemnat quod dentur decẽ aras, alius hinc ad decem dies, & aliquod 15. vi. Bal. consi. 155. vol. 1. in antiquis. Et ad intel. huius tex vide omnino Couar. li. 1. varia. resol. c. 2 nu 6 *Et ibi* quid in quatuor iudicibus, quid in amplitatoribus, quid in arbitratoribus & multa alia *de Bottis.*

L. *non distinguemus*, § *Iulianus*, *ver. de liberali causa.*] Quid in causa matrimoniali, vel legitimitatis, an possit compromitti in arbitrum vel arbitratorem, vi. R. consi. 89. vbi tenet quod non. *Ad § cum quidam arbiter*] Nota, quod exceptio dilatoria superueniens, Post litis cõtestationem pôt opponi post litis cõtestationẽ, quod limita & declara quinq. modis, ut per Feli. in c. insinuante, de offic. deleg. Et an sententia lata ex causa inimicitiæ dicatur nulla vide Capi. decis. 271. num. 13. *Ad § de officio*] vide Ant. Corset. singu. 19 omnino, & Tiraq. in l. si vnquã, in ver. libertis, nu. 10. de reuoc. donat. *de Bottis*

L. *inter Castellianum.*] Iste tex. facit, si emptor cecidit a possessione rei, quæ peruenit ad venditorẽ, an teneat iterũ tradere, de quo per And. in c. 1. §. itẽ sacramenta, de pace iura. firm. col. pe. ver. itẽ quæritur, & ibi Aluar. *de Bottis.*

Nau. caup. stabul. &c.

Rubrica]. Ad materiam istius rubr. adde, quod si albergator recipit mulas, deinde iudex apud ipsum sequestrauit easdem mulas, quod isto casu non tenetur de leuissima culpa. Bal. in l. certi iuris, nu. 3. C. loca. *de Bottis.*

L. 1. *in ver. nam est necessarium.*] Vide quæ posui ad tex. in l. 2. ff. fur. aduer. naut. qui tex. videtur contrarius isti. *Ad § qui sunt in gl. in fin. nautam. ibi. tu dic.*] vide Boer. deci. 56 nu. 3 *Ad § caterum, in ver. hoc tamen ipso.*] vide Barthol. de Cap. consi. in causa depositi. *Caranita.*

L. *nauta in ver. & tamen custodia.*] An & quando nauta teneatur de culpa leui vel leuissima, vide Benuen. Strac. in tract. de naut. p. 2. nu 3, & 4. *de Bottis.*

L. *licet gratis* § *in factum, in ver. vt certi hominis factum.*] Nomen delinquentis debet esse certum, per hun tex. secundum Bal. hic, sed limit. vt per Diaz regu. 490 nomen delinquentis, & adde quod non sufficit nomen solum, sed requiritur ẽt cognomen, ne sola nominum commemoratio quicquã ambiguitatis pariat. l. hac consultissima. vbi vi. quæ posui, C. qui test. fac. poss. sed hoc intellige secundum limit. positas in d. regu. 490, & vi. Bart. in l. si in rem. ff. de rei vendic. *Ver. sed si adjecimus.*] Limita vt per Diaz. reg. 6. dost Feli. in c. de his accul

L. *debet* § *item si prædixerit, in ver. seruorum.*] Per istum tex. dicũt Doc. relati per Duen. reg 401 quod dominus detinens malus famulos tenetur de delictis ipsorũ. *de Bottis.*

L. *ead.* § *item si prædixerit, in ver. explorare.*] Et ideo, si mali sunt, dominus pro eorum delictis tenetur, cum præsumatur informatus de eorum conditione. vide Pet. Duẽ. regu. 243. famulos. *Caranita.*

De iudicijs.

L. *consensisse.* § *legatis, in ver. tenet condicendum*] Aliter accipiuntur hic ista verba, & aliter in Consti. regni si quem nostrorum. de iure seu domo quia hic reuocatur domus et in loco domicilij iudicium agitetur, ibi ut non cõueniatur vbi repertus est, nisi prius reuersus fuerit domum dato sibi termino redeundi ad locum ubi inuentus est & ad limit. & an plrat. huius tex. vi. Soci. in trac. fallen. reg. 102. domũ. & de materia, qũ & quibus cõpetat priuilegium reuocandi domũ, uide Couar. pract. quæst. c. 9. *Ad § sed si agant.*] vi. Diaz reg. 402 ius seu priuilegium. *In eo. § ver. ius dat ei.*] Ad declarat. vide Menoc. de arbi. iud. lib 1. q 74. nu. 8. *Caranita.*

L. *non videtur.*] vide Soci. reg. 49. citans aliquem & qũ citatus a nõ suo iudice teneatur eorũ eo cõpetere, ultra Hi. & Doc. in l. fi. de iuri. d. om. iud. vi. Luc. de Pen. in l. ante omnia. C. de castren. & minister lib. 12. *Caranita,*

L. *si quis ex aliena. ver. Præterea enim est.*] Iudex cognoscere potest an sua sit iurisdictio, quod limit. per Bened. Caprã

regu. 19 *Caranita.*

L. *si quis.*] Vide quid per istum tex. referat Affl. deci. 349. & de materia præuentionis vide Moder. in C. Regni. ad hoc. nu. 125. *de Bott. s.*

L. *cum Prætor, in ver. cæteris idem committere.*] Limita vt per Corset. in sing. ver. argumentum, & Deci. consi. 210 nu. 6. vide etiam limit. ad reg. l. per decis Sen. Pedem. 46. nu. 12. cum seq. & Menoc. de arbi. iudi lib 1. q. 37 num. 22 & q. 74 nu 23. eo li. *Ad glo. videtur, in ver. hic est contra.*] Adde Her. de his, qui feu. da. pos. §. hoc quoque nu. 23. in fi. & de feu. guar. nu. 8. ver. sed quid. *Caranita.*

L. *cum Prætor.*) Nota quod vnius inclusio est cæterorum exclusio. per quam reg. vi. quid dicat Capi. decis. 56. n. 3. & limita ut per Corset in sing. in ver. argu. *de Bottis.*

L. *Iulianus.*] Limita non habere locum in casu l. dies cautionis §. hæc autem actio. inf. de dam. infec. *de Bottis*

L. *si longius*, § *si fiiusfam.*] Ad istum tex. vide Tiraq. de ie. connub. glo. 6. num 7. cum seq. vbi multa similia ponit. *de Bottis.*

L. *hæres absens*] vide Feli. omnino in c. quia. de iudici. vbi etiam quid in clerico successore & Couar. in cap. 8. pract. quæst. fol. mihi 48. col. 3. & seq. vbi etiam quid in ecclesia, & quid in fisco, & quid si lis nondum est contestata vide ibi. *Ad §. prin de.*] vide casus in quibus aditur iudex contractus, per Couar. libro 2. variarum resolu. c. 4. *de Bottis.*

L. *hæres absens in ver. nullo suo.*] vide Soci. regu. 337. *Et ad § si quis tutelam.*] uide Soci. regu. 159. forum. & 336. remissio. sed an hæc lex procedat in criminalibus, vide eũdem regu. 315. & post regu. ipsius Benedi. Vadi. reg 13. *Ad § proinde, in ver. vbi ei vendidit.*] vide Diaz regu 146. *Ad ver. d. § nam vbi se venit.*] vide Soci. regu. 278. regula est. *Caranita.*

L. *si debitori.*] Limita istum tex. tam in princ. quam in fi. ut per Fel. in c. quærenti, col. 5. de offi. de le. & col. fi. ponit an istud præceptum dicatur sententia. *de Bottis.*

L. *non potest.*] vide Capic. decis 26. nu. 6 & Fel in cap. insinuante de offic. deleg. & quid de iure cano. vide per Zanet. in different. 50.

L. *vbi acceptum.*] Limita ut per Pet. de Rauen. in compen. iuris canon. tit. de homici. col. 8 & per Fel. in c. ex tenore. uer. lex ubi cœptum. de rescript. & Barb. in c. ex transmissa. de foro competen. Aret in l. si ex plurib. in prin. de legat. 1. & declara, ut per Affli. decis. 354. omnino, & an conuentus possit opponere exceptionem litis pendentiæ. Bar in l. sepu. chri. de sepul. uiola. tenet quod non. & adde quod hæc exceptio litis pendentiæ est dilatoria, vt per Afflic. d. decis 354. & de materia præuentionis uide Moder. in C. Regni ad hoc, num. 125. & an iste tex procedat in criminalibus, uide Moder in C. Regni. item si quæ uniuersitates, fol mihi 73. & quando dicatur pendentia litis in terminis huius tex. uide Deci. consil. 33. nu. 4 prope fi. & ad materiam uide Guid. Pap. decis. 421. & 423 *de Bottis.*

L. *non videtur.*] Limita istum tex. non habere locum ubi iudex esset competens, sed declinabilis. ita Ange. in l. sed & si suscepit. inf. e ad quod uide P. u. de Ca. in l. si cõuenerit. nu. 4. de iurisdic. omn. iud. *de Bottis.*

L. *non quemadmodum, in glo. non præstiti, mei iudic. item quod compromisisti.*] vide omnino Gui. Pap. consi 92 nu. 1. ubi declarat quando procedat hæc glo. & vide ad propositum Affl. decis. 279 ubi an possit ferri sententia pro censibus decursis lite pendente. *de Bottis.*

L. *quod legatur.*] Vide Floria. in l. 2. de vsuf. & Bal. in l. pe. C. de condi. inter. ubi habetur cuius sumptibus portetur ad legatarium, & uide Pet. Duen. regu 271. Ioan. D. lec. de arte testandi, tit. de lega. caut. 26. *de Bottis.*

L. *ead.*] In materia huius l. an possit appellari, l. fin. quod fic, in consti. constitutionum. & ibi Affli. etiam sequitur nu. 8, & quæ sit competens cautela, uide gl. constitut. in pecuniarijs, uer. in tertia mobilium. ibi, confessi enim, & ad materiam uide Rip. in l. ita stipulatus. nu. 71. cum seq. de uerb. obligat. & Affli. in consti. Regiæ maiestatis nume. 10. & Menoc. de arbitr. iud. lib. 1. quæsti. 98. & hanc l. allegat. l. fet. de controuer. inuestit. nu. 18 prope fi. *Caranita*

L. *non quicquid.*] An iudex cogi possit sententiam ferre, & pro declaratione huius tex. uide Iac. Menoc. de arbit. iudi. lib. 1. q 41. *Caranita.*

L. *in omnibus.*] Ad istã l. adde Rit. Mag. Cur. n. 118. itẽ no.

quod quando Et quando probatur quem esse fugitiuū, ad effectum ut satisdet, uel capiatur de psona, ut hic, & ad d. Ri. ultra adducta per Causas ib. vide Rom. in l. bona. si qui damnū in fi. de dam. in fe. *Ad gl. in ver. ex iusta causa*) late Menoc. plur. adducit de arbitr. iud. centu. 2. casu. 1. 40. *Caranita.*

L. *in omnibus.*) Limita hunc tex. non habere locū in dote, ut per tuitione si leuis do. dent & per Bar. in l. si constan te, nu. 6. sol. matrimo. Et amplia etiam habere locum in contractibus stricti iuris Tiraquell. in tracta. de nobilitate par. 2. nu. 32. Adde Affl. decis. 308. *de Bottis.*

L. *pars literarum § magistratus*) Limita ut per Neap. in C. Regni 32. Item statu mus, quid tam. & vide Ba. de Capua sing. 74. nota hic dicitur & omnino Affl. in constit. statuimus, 3. nu. 42. & constit. magister iustitiarius, n. 2. & constit. Capitaneorum, num. 13. & 14. vide etiam pro limit. Gram. decis. 40. nu. 9. Roma. consi. 415. & late Paris de fidro. in ver. offi. talis durante. *Caranita.*

L. *venditor*) Affl. decis. 227. & quid in clerico & fisco, vide Capic. decis. 197. & Gram. decis. 21. & limita istum tex. ut per Pa. de Castr. in l. 1. C. ubi in rem actio. videlicet si author laudatus susciperet in se iudicium, tanquam procurator in rem suam, quia tunc pōt opponere exceptionem competentem in sua persona, refert Capic. ubi su. nu. 6. uide la. Barb. in c. fi. de empt. & ven. lit. *de Bottis*

L. *licet in ver. videtur vero.*) Vide Tiraq. de retract. l. gnag. §. 1. glo. 10. nu. 61. cum plur. seq. Et quid si aliquid gestum est per falsum procuratorem in audientia Principis, an per dominum ratificari possit Bal. in l. falsus, col. 2. C. de fur. tenet quod non. *de Bottis*

L. *licet verum*) Ratificatio tollit allegationem nullitatis. Adde Affl. decis. 220. in fi. vide Soci. regu. 165. g. sta. vi. Cepol. caut. 19. aliter

L. *iudicium, ver. veniente*) Quod facere potest, Adde Affl. decis. 161. nu. 18. Deci. cons. 14. colum. 3. & ultra Bal. & Doct. hi. ... Baro possit ad libitum reuocare officialem suum, vide B. in consi. 92. & 97. Par. de findi. §. Potestas el. 1. nu. 3. Boer. decis. 149. Castan. in consuetu. Burg. des. droit rubr. 1. § 5. nu. 179. & Menoc. omnino de arbit. iudi. lib. 2. ... 55. *Ad ver. vel etiam si ips.*) uide Frec. lib. 2. ver. 9. authoritas. *Caranita.*

L. *in tectum.*] vide vnum verb. Guil. relati per Bar. in l. more, nu. 11. in fi. de iurisdi. omn. iud. Et nota, quod Episcopus potest prohibere offi. ... suo ne iudicet in causa, de qua cognouit, ut per Doct. relatos per Cot. in ver. iudices ordinarij, & in Barone idem ponit Couar. in ca. 9. prac. quæst. ubi late, examinat quando possit causa auocari. *de Bottis*

L. *si lectus in sum ... folios*] Quomodo intelligatur, uide Bal. hic, & Maran. in sex. par. suæ pract. ver. iudicij decisoria, nu. 73. *Caranita.*

L. *exigere dotem*] Vide Tiraq. post leg. connub. nu. 46. fol. 132. & Hippolo. omnino in l. si. nu. 50. cum seq. de iurisd. omn. iud. in feudi concessione attenditur consuetudo loci in quo res data in feudum sita est, gl. 2. in fi. in cōsue. Paris. § 7. & § 2. nu. 86. in fi. Nota illum tex. q si aliquod statutum uiget in foro mariti, & aliud in foro uxoris, attenditur statutū fori mariti, ut per Bar. & oēs in l. cunctos populos, C. de summa Trinitate, & Bal. cons. 53. quadā domina Ricabella ad fi. vol. 5. & vide ad hanc l. Affl. decis. 226. & Fel. in c. 1. col. 11. de sponsal. & latissime Cot. in ver. dos repetitur, ubi quid si maritus habet plura domicilia, puta vnum tempore matrimonij, aliud tempore mortis, & quid si mulier duxit virum in domū suam. & vide omnino Deci. cons. 283.

L. *si quis.*] An iste tex. procedat in libello criminali, uide Barri. l. libellorum, de accusatio. nu. 15. & Cot. in uer. libellus obscurus, & Nico. alleg. 1. nu. 8. *de Bottis.*

L. *iud.*] Soci. regu. 237. & adde M. Man. in loco communi 32. ambiguum, & uide Affl. constit. fi. dubitatio nu. 6. li. 3. & uide pro limit. Deci. consi. 77. nu. 5. vol. 1. *de Bottis.*

L. *nonnunquam, in ver. vnum pro omnibus*] fallit ut per Soc. regu. 51. citatio una & pro intellectu, & quādo sufficiat vna citatio pro omnibus, & alia in materia, uide per Affl. decis. 289. nu. 5. cum seq. Item pro declaratione, & an iudex qui suo arbitrio procedere potest, antequā sententiam proferat, teneat facere citationem peremptoriam, vide Menoc. de arbitr. iud. lib. 1. q. ... *Et ad gl. in ver. temporis.*] quando iud. ... possit prorogare & concedere dilationē, vide Menoc. ubi s. lib. 2. centu. 1. casu 52. & in materia vide eundē casu 257. & vide omnino multa per Affl. in constit. inconsutilem, nu. 56. de heret. & constit. edictorum ordinem, & Diaz. regu. 8. *Caranita.*

L. *& post in ver. tunc cocunducendum*] Ad declarationē vide Menoc. de arbitr. iud. lib. 2. centur. 2. casu 45. nume. 5. *Ad ver. ex integro autem*] Dic quod non tenetur respondere, nisi refectis expensis. Item in constit. sponte volentibus. *Caranita.*

L. *& post edictum, ver. quod si is qui*] Nota istum tex. & adde ... in constit. sponte volentibus, & Maran. in Speco. fol. mihi 61. nu. 31. *Ad § secundum.*] Nota quod licet verus contumax non appellet, tamen finus bene pōt appellare, & tempus ei currit a die scientiæ, ut per Aimon. de antiq. temp. fol. mihi 81. *de Bottis*

L. *de qua re.*] Vide pro limit. Soci. reg. 198. *Et ad gl. de qua re, qua vere dicitur incidens*] vide plene, quæ sit quæstio incidens, emergens, & connexa, & quando arbitrium datum ad causam principalem extendatur ad ista, per Iac. Menoc. de arbitr. iud. lib. 1. q. 45. casu 167. ubi etiam de intellectu huius l. *Caranita.*

L. *si Prætor, in ver. non utique.*] Vide omnino Affl. in constit. in prin. nu. 42. cum sed. *Ad versic. § Marcellus & seq.*] vide Menoc. de arbitr. iud. lib. 1. q. 18. nume. 18. *In adde ad d. § in ver. Marcellus*] Pro ipsius intelle. vide Rom. in l. si ad quem, nu. 8. de acq. here. & Vital. in tract. clausul. ver. cap. ... errore arbitri nu. 16. ubi ponit octo intell. & quia limit. fol. 15. ... *Caranita*

L. *pr. ponebatur in ver. cum ex illis neme.*] Vide Isern. in præl. sup. feud. nu. 30. ver. ac quæritur ... & alie. feu. num. 4. ver. at si ecclesia. *Caranita.*

L. *eam quem*] vide Pragm. Regni temeritatem litigantiū. *Ad v. r. victoris itidē sumptus*] Dic quod fallit, ut p. Soc. regu. 239. expensarum. Et quis dicatur temere agere, vide Affl. in constit. cum vniuersis, nu. 8. *Caranita.*

De inoffic. testamento,

L. *posthumus. § si quis ex his.*] Per hunc textum dicit Affl. decis. 47. quod præterito non est de substan. iudicij. *Ad § si quis institutus a.*] Adde quod licet non transmittatur querela inofficiosi testamenti, tamen competit contra hæredem hæredis institut. ut declarat Deci. consil. 530. nu. 7. *de Bottis.*

L. *Papinianus. § sed neque impuberis, ibi, quia pater.*] nota casum, quo substitutio pupillaris non est test. mētū filij, de quo. Guil. Bened. in c. R. inutius, in ver. & vxorem, il. 1. decis. 5. de testam. *Ad § quarta autem.*] An donec solvatur æs alienum, possit hæres institutus denegare filio legitimam, uide Pau. de Mon. Pico in l. in quartam, nu. 19. ad leg. Falci. Et nota quod legitima est quota bonorum non hæreditatis, ut per Alex. consi. 66. *de Bottis.*

L. *sed § si conditioni parere, ibi, & potest deci.*] Nota quod videtur approbare testamentum accepando quis relictū in eo adde Deci. consi. 149. nume. 1. vers. sed tamen his. *Ad § meminisse*] Pro limit. ultra Pau. de Cast. & alios hic, vide eund. m in l. filius, inf. eo. Et ad declar. vide Menoc. de arbitr. iud. lib. 2. casu 7. nu. 12. *Caranita*

L. *si pars. in adde in P. F.*] Alex. sequitur Alci. de præsūpt. regu. 1. præsumpt. 103. nu. 145. *Et ad ver. l. nisi aperte iudicet.*] An iniquitas eiusdem impediat executionem sententiæ, uide Affl. decis. 38. nu. 6. & decis. 39. nu. 5. & deci. 49. Capic. decis. 1. nu. 16. *Caranita.*

L. *si pars. § aliud not. fanum est.*] Declara procedere in eo qui sciebat sibi competere querelam alias sibi non præiudicat, ut per Deci. consi. 530. num. 10. & 11. Et amplia procedere etiam si acceptauit donationem causa mortis separatam a testamento. Rom. sing. 482. *de Bottis.*

L. *filius in ver. quoniam aliquantum*] Pro intellectu uide Arium Pinel. in l. 1. in prin. n. 21. C. de bonis maternis. *Et ad § si hæreditatem.*] Adde Deci. consil. 149. in 2. dubio. *Caranita.*

L. *nam & si parentibus.*] An valeat statutū tollens legitimā matri, Deci. consi. 172. nu. 4. dicit, q sic. Et an mater per statutum exclusa a successione ab intestato, si præteritur rumpat testamentum, uide Alex. consi. 19. n. 4. vol. 6. & istū tex. limita, ut per Pet. Duen. in regu 61. *Ad § filius in ver. nec absurdum.*] Adde aliū tex. in l. controuersia de transactum casum per Bal. in l. 1. C. de sacrosa. eccle. cū alijs, ut per Affl. decis. 69. nu. 6. *de Bottis.*

L. *filio § contra tabulas.*] Istum tex. ... Rom. consil. 454. nu.

.... quod reuocata fideicommissa debent restitui cum fructibus. Ratio ad istum tex. in veritatem proprio iudicio, ponitur per Alex. & cætero in l. 1, C. de bon. poss. contra tabulas, etc. *de Bottis.*

L. si inter ..., de inofficioso, in ver. si diquis scriptus] Amplia habere locum etiam in causa principali, vt per Affl. decis. vi, & Rot. decis. ... tit. de iudicijs ... *Bottis.*

In ver. placuit ...] Vide Affl. decis. 1..., & consil. Comitibus, & addit. ad ipsum, nu. 13, & adde Par. de finod. in vers. ... nu. 1, Gui. Pap. ... & Boer. decis. 303, nu. 4, par. 2, & Affl. decis. ... An autem pauperi litiganti ... expensis exhiberi, & pro intellectu huius §. & an sit præstanda cautio de restitué dis alimentis, aut reus debeat ... pauperi ministrare, & an pendente causa filiationis debeat filius habere alimenta, vide Couar. pract. q. ca. 6, & pro ampliat. & limit. vide Pet. Duez. regu. 363, filio, *Caranta.*

Ad eandem l. 5, de testamento ...] Adde quod in tantum non valet testamentum ... filius est prætermissus ignoranter, quod etiam si filius approbaret dictum testamentum, non reconualesceret, ita Doct. in l. si vt certis C. de testam. milit. *de Bottis.*

L. si suspecta.] Intellectu huius l. & an procedat in legatarijs ignorantibus, vid. Couar. pract. qq. c. 3, nu. 3, *Caranta.*

In vers. de inofficioso] Ita hoc intelligitur, quod spurio ... legitima in bonis matris, de quo vide Fabia. de Zeuio ... per auth. nouissima nu. 25, de inoffi. testam. *de Bottis.*

L. si exhæredatus, in ver. admonitionem.] Nota admonitionis officium esse periculosum, Et quæro, quis procuratorio nomine alicuius confitetur aliquid quod non fit ... an noceat sibi vt personæ propriæ, vide Affl. decis. 148, nu. 4, & vide in materia Ant. Gabr. de ... concl. 2, nu. 7, lib. 3, *Caranta.*

Ad § si legataria.] Vide omnino Deci. consil. 238, num. 10 *de Bottis.*

De petit hæred.

Rubrica] Ad materiam nota quod pendente lite super hæreditate, aut omnibus bonis, reus per modum prouisionis tenetur præstare alimenta actori tam ante sententiam, quam post in fauorem actoris latam. Aimo consi. 164. Et adde, quod hæres hæredis potest agere petitione hæreditatis, vt per Alexand. con. 113 col. 2 vol. 2. Affl. decis. 374. Et agens petitione hæreditatis an debeat probare se proximiorem, vel sufficiat probare se esse in gradu successibili Alexand. in l. 1 si petit, col. 7. de acq. hære. & Capic. dec. 159. nu. 1. cum seq. Et adde, quod in petitione hæreditatis non veniunt bona emphyteutica patris, vt per Alexand. consil. 91 vol. 1, Cot. in ver. emphyteusis. Et an pendente hoc iudicio possit actor petere quod bona hæreditaria annotentur, And. de Iser. in tit. quæ sint regal. in ver. conden. natorum, & proscriptorum, dicit quod sic, de quo vide Luc. in l. 1 cautitas, nu. 34, C. de iure fisci, li. 10, & an veniant feuda in hoc iudicio, Bal. quod sic, in c. 1. nu. 5, de succes. feu. vnde quo Affl. decis. 26, & omnino Loffr. consil. 14, nu. 6, & in cæteris in col. 1, ponit an compensat pro bonis possessis per hæredem. Qualiter procedere debet libellus in hoc iudicio, & an detur contra titulo possidentem, & an contra emptore hæreditatis, & multa alia vide per Couar. in pract. qq. c. 1, per totum *de Bottis.*

L. hæreditatem.] Ad intellectum huius l. vltra Doct. in l. edita C. de edendo vide Couar. in pract. qq. ca. 1, numer. 6, *de Bottis & Caranta.*

L. Diuus in vers. sed & propter familiam vbaria] Nota istum tex. iunc. glo. secundum Angh. in fi. quod conuentus si conuertat fructus in vtilitatem suam vel suæ familiæ, vt puta comedendo, dicitur illos dissipare, & propterea potest peti fructuum fructus quæstio, ut l. Imperatores. §. fi. de appel. de quo per Archidiac. 11. q. 1. c. aq. quia res. *de Bottis.*

L. item veniunt, §. item non solum.] An fructus feudi hæreditarij augeant hæreditatem, vide Ben. in ca. imperialem. de prohib. feu. alie. per Frider. fol. mihi 19 lit. E. vbi tenet quod non. & Loffr. in paragraph. c. ... §. 1 An agna. & ... conectio inuentario quod non augeant in beneficium creditorum *de Bottis*

Ad ver. fructus autem] Vide Affl. decis. 240. nu. 2, *de Bottis, & Caranta.*

In § petia autem,] An sententia seu sciencia procuratoris noceat domino, vide Capic. decis. 85, nu. 9, *de Bottis.* Q. ... non constituat dominum in mala fide, vide Affl. decis. 129. nu. 10, *Caranta*

L. si rem ibi, quia potest extimari] Quid in particularib. an loco rei succedat pretium, vide Affl. de. 169 *de Bottis.*

L. verum, autem in glo. consumpsisse.] An hæres probet id ad quod Angl. hic eam notat, vt te. Arium Pinel. in l. 2, par. 2, c. 4 nu. 64, de resc. in vend. *Caranta.*

In § pro inde si non solum] Iste tex. cum l. seq. & princ. seq. ... per allegatur ad decisionem quæstionis, an quando quis tenetur restituere rem, teneatur etiam restituere quicquid occasione illius rei ad eum peruenit de qua vltra Bal. hic, vide Bar. in l. Prætor, §. quod de fructibus, infra, de bon. auth. iud. poss. Ang. in l. creditore, §. datur con. & omnino quæ addidi ad l. 3, inf. ad leg. Fal. & vide Affl. deci 87. Et quid de fructibus, vide Arium Pinel. de resc. in vend. l. 2, par. 2 c. 4, *Caranta.*

L. si de lege, § scire.] ... Gramat. decis. 79, nu. 3, & Arium Pinel. in l. 2, p. ... nu. 3 ..., de resc. in vendit. *Caranta.*

In ea §. in ver. in quo loci p ...] Quis teneatur hoc probare quod ... effectus locupletior ... Iason in l. Nesennius de ... & Rom. consil. 149, nu. 2, in l. & qualiter locupletior, *de Bottis*

Ad ver. dum ... sua.] Adde Affl decis. 282, nu. 19. *Caranta.*

In ver. quamuis ad remunerandum] An ex tali obligatione ... & an hæres defuncti sit obligatus ad antidora, vt in Affl. decis. 307, num. 23. *de Bottis.*

In glo. in ver. obligauerunt] Adde affl. in constit. sicut accepimus, nu. 1, *Caranta.*

L. cum ... eam] Limita istum tex. & l. is a quo. sup. tit. 4. vt p. Al. ... alienam, nu. 1 solu. matrimon. & per Felin. in c. ... de iudic. & Tiraq. de retrac. lignag. §. 1, glo. 3, *de Bottis.*

Si pars hæred. pet.

L. Ancilla, in glo. 1. ibi, quia ipsa hoc dicat.] Nota quod creditur mulieri dicenti se esse prægnantem, adde Affl. decis. 236, nu. 3. *Caranta.* Etiam si dicat ex quo sit prægnans. Bar. in l. 3, §. 1 de ... agnos. *de Bottis.*

De rei vendicat,

Rubrica.] Adde ad materiam, quod rei vendicatio non datur pro feudis titulatis, secus pro alijs. Affl. decis. 275, n. 21, Adde quod dominus potest petere rem quam possidet declarari ad se pertinere iure dominij vel quasi, vt per Gui Pap decis. 229. Et adde, quod licet in rei vendicat one requirantur duo extrema, scilicet, dominiũ ex parte agentis, & possessio ex parte conuenti, nihilominus si actor probat dominium in persona sua, non autem probat reum possidere, quod declaratur dominus, & absolutur reus. Aimo, consi. 60. *de Bottis.*

L. Idem Pomponius, § si plures, in glo. appareat, ibi dic alberi.] Declaratio confectionis lib. ... positionis non potest fieri per hæredem, vt per Bal. in margarit. in ver. confessio. *de Bottis.* Sed limita hoc vt per Roma. in l. ... nu. 16, ... de acq. hæred. Et adde, quod industria & animi consilium non transeat ad hæredes, vide Prec. de subfeu. lib. 2, tit. quis dic. Comes. nu. 1, & faciunt not. per Affl. in decis. 181, an ius reuocandi transeat ad hæredem, & quæ notat ipse decis. 169 an deferatur hæredi iuramentum *Caranta.*

L. si in rem] Adde quod quandoque demonstrantur res ad oculum. Soci. in c. significantius, de ... num. 20, versi. & si necesse Et quid si incertitudo veniret facto ad uestarij, ibi, ver. apuerte tamen, num. 29, vbi etiam quid si iurat non posse certificare, & de demonstratione ad oculũ, vide Pau. de Castr. in l. Titius hæres, de act. empt. *de Bottis.*

L. item si verberatum, § si quis rem.] Per istum tex. dicit Bal. in l. mater, nu 6 C. ... quod quando res non potest præstari, in subsidium pretium succedit loco rei, etiam in iudicio singulari, sequitur Affl decis. 369, *de Bottis.* Pro intell. huius §. & an probet id ad quod allegatur per angl. & Doct. in ver. modico honoris, scilicet, qd Princeps ex potestate absoluta, sine iusta causa, & ex causa publicæ vtilitatis potest mihi rem m... auferre, modico, & non iusto pretio soluto, vt in Prec. de sub feu. li. 2, tit. qs dicat. Dux. nu 23, vide omnino, & vide oino Tiraq; in l. si vnquam, ver. donatione largitus, nu 40, C. de reuoc. dona

donat. & Gram. decis. 66, n. 2, Frā. Balb. de prescr. par. 1, prin. ver. quarto principaliter, nu. 3, & Capic. dec. 11, numero 12, & decis. 69, nu. 1, & videsis materiā quæ posui ad gl. in c. 1, in glo. 1, de allod. in vsib. feud, vide etiam Capic decis. 166, Pet. Duen. regu. 47, limit. 9, Affl. decis. 316, nu. 1, & 361, nu. 4, cum seq; & per tot. & ibi etiam, an postea cessante illa c. debeat Princeps restituere priuato rem quam abstulit, & vide Bal. in tit. de pace Constan. in §. hoc quod nos, nu. 3, & vide pro intell. Arium Pinel. in rubr. de rescin. vend. c. 2, nu 18, & vide Ant Gabriel de in. quæst. non tol concl. 1, & lib. 3, Caranta.

L. vtique.] vide pro limit. Luc. de Pen. in C. Regni, si de fur to, nu 4, Caranta.

Ad § culpa, non intelligitur.] Infert ex hoc tex. Bonaventura Stra. in tract. de naui par 2, nu. 6, quod si duo haben nauem communem, & unus vult eam nauigatum mittere, & alter in portu permanere, præfertur qui uult mittere, quia veitur ea ad vsum destinatum, de Bottis.

In ver. temere nauigationis.] Ad intell. vide Menoc. de arbi. iud. l. 2 centu. 1 casu 62, nu. 11. Caranta.

L. si a bonæ fidei.] Nota istum tex. secundum Ange. hic pro officiali qui detinebat hominem bonæ opinionis carceratum ciuiliter, quod si aufugit, non tenetur, de quo per Scribentes in C. Regni, prædicti magistri, fol. mihi 103. de Bottis

L. in rem, § sigillum alienum, in glo. defendit, ibi Item ut e, quod aliud.] Nota istam glo quod homo sui iuris committēs aliud de mādato alterius, dummodo sit de genere permissorum, excusatur: vt late prosequitur declarando, & limitando, Deci. in l. velle de regu iur, quem omnino uide, & Alexand. in l. de pupillo, §, nunciationem, de nou. oper. nun. de Bottis.

L. is qui se obtulit.] Quid si aliquis tanquā possessor rei conuenitur, qui interrogatus si possidet, rñdet q̄ sic, & deinde rñdet se possidere vt inquilinus, an debeat condānari ad restitutionē rei, vide Affl. decis. 126, de Bottis.

L. caeterum, in ver. imprimis tamen.] Nota ex hoc tex. quod fructus qui percipi poterunt ex meliorationib. factis per malæ fidei possessorem non veniunt in restitutione iu Ange hic, & Capi. decis. 93, nu 9, & 10, & quid in bonæ fidei possessore, vide Neguf. de pignor. memb. 4, par. 5, nu. 10, & ibi ponit aliquos casus in quibus etiam malæ fidei possessor facit dictos fructus suos, vide late per Didac. Couar. lib. 1, variar resolut. fol. mihi 147, num. 4, cum seq; vbi ponit plures quæst. de Bottis.

L. & ex diuerso, in §. vbi alienum fundum.] Quid si iudex omisit condemnare possessorem ad fructus, an possint peti, & quid si pars non petit fructus in libello, an possit iudex condemnare, vide optimè per Gui. Pap. decis. 405, & Bo r. decis. 18. de Bottis.

L. in fundo alieno.] Vide Capic. decis. 93, nu. 9, & Neguf. de pignor. memb. 4, par. nu. 11, cum seq; num. 16, quo tempore debeant inspici meliorationes de Bottis.

Ad fi. l. in ver. mo deducto.] vide Pet. Duen. regu. 387, fructus, Caranta.

L. fructus pendentes.] Vide Tiraq; de retrac. lineag. §. 1, glo. 7, nu. 37, cum seq; de Bottis. In contrarium est gl. in cōstit. si quando, & ibi Affl. nu. 11, & in fi. & vide eundem decis. 26, nu. 2, Caranta.

L. sumptus.] Quomodo fiet ista compensatio, vide Bal. in l. in fundo, sup. eo. & Cadic. decis. 59, in fi col. & quando fiat ista compensatio, & quando non, vide omnino Neguf. de pignor. nu. 12, 13, 14, post Alex. consi. 154, vol. 6, & Castr. in consi. 6, in fi. quid si fructus aucti sint ꝓpter meliorationes, Affl. deci. 87, in fi. quod an sit verum, ibi nume. 85. 81, vbi quid veniat appellatione sumptuum, de Bottis. Vide Soci regu. 298, possessor Et ad ver. etenim admissa compensatione.] vide Ari. Pinel. de rescind. vend. l. 2, par. 1, c. 4, nu, 63, Caranta.

L. is a quo fundus.] Limita istum tex. per Feli in c. cū Nug. de re iudic. & de materia vide Affl. decis. 235. & in fi & decis. 252, & limita vt per Alexan. in l. si alienam, nu 10, solu. matrimo & vide Affl. in constit. iusti cultores, nume. 5 & limita ubicunque tractatur de castro affectato, quod verisimiliter credendum est non esse restituendū vt per Pa. de Cast. in l. 2. in fi. C. de edic. Diui Adria. tol. vide Pet. Duen. in reg. 274, vbi ampliat & limitat, & q̄d si tertius comparet ad infringedū iura competitorum, vide Alexand. hic in addit, & afflic. in c. 1, §, si duo, in fi de pace ten. & ibi, an ista lex habeat locum in feudis, in causa matrimoniali, & beneficialibus, & uide omnino Couar. in c. 16, pract. quæst. fol. mihi 115, col. 4. & adde, quod licet iste tex. non procedat qñ quis comparet ad infrigendum iura competitorum, tamen hoc limitat nisi essemus in causis priuilegiatis, ut per Affl. in d. constit. iusti cultores de Bottis. Vide Iser. qui success. ten. 1, nu. 1, & ibi addi. & vide Bal. in d. §, si duo, in prin & Diaz regu. 266, & pro intell. vide Couar. dic. 16, nu. Caranta.

L. emptor.] Vide Neguf. in 1, memb. 6, par. nu. 18, & quādo, fructus cōpensentur cum expensis, declarat vt per Affl. decis. 87. Didac. in 1, lib. variar, resolu. fol. mihi 147, nu. 4, vsque ad nu. 5, Capic. decis. 93, num. 12, de Bottis.

Ad glo. in ver. superfluum in add. in ver. sed quid si pendentes, quasi in fi.] Vide Ari. Pinel. de rescin. vend. l. 2, par. 2, c. 4, nu 60, Affl. 87, Tiraq; in l. si unquam, in ver. reuertatur, nu. 235, de reuoc. donat. Caranta.

L. qui restituere iussus iudici non paruit quam res est.] An debeat fieri nouus processus, vel fiat executio pro interesse, vide Rom. consi. 270, nu 4. In glo. restituatur in fi. ibi, nec reperitur, &c.] No. hanc glo quod ab omni sententia censetur permissa appellatio de quo per Soc. consi. 39. in prin. num. 4. de Bottis

L. qui dolo.] Quando dicatur quis dolo desiisse possidere, uide Affl. super constit. rei vendicationes, nu 36, Caranta.

L. si à Titio.] Per istum tex. dicit Bal. in l. 2, C. de comm. rerum ali. quod si fiscus prius vendidit rem, postea illam confiscat, uenditio non ualet. de Bottis

L. quæ de tota.] Limita non habere locum ubi esset diuersa ratio. Soci. in l. ait Prætor, col. 2, de iureiur. Ias. in l. qui sine de condic. sine causa de Bottis.

L. in rem actionem.] Vide ad materiam & intellectum huius l. latissime per Hieron Grat in consi. 17, uol. 2, & latè per Gui. Pap. consi. 3, & Roma. consi. 70, Affl. c. decis. 18, de Bottis.

Ad summarium, l. in ver. de mendacio.] Vide multa contra mendaces, & de pœnis contra eos, & an aliquādo liceat mentiri, per Afflic. in constit. pœnam, nu. 5, & addi. ad ipsū, & uide glo. in uer. in pecta, & ibi Doct. in l. qui totam, infra, ad Trebellia. itē adde quod propter mendacium perduntur beneficia inducta à l. Capic. decis. 19. n. 6, multa contra mendaces vide per Nigr. in C. Reg. 201, pro bono statu, ubi etiam pro limit. In eod. l. in verbo ut si possit aduersarius.] Pro ampliat. uide Affl. decis. 18, & Hippol. de Marsil. in rubr. de fideiuss. n. 346. Ias. in §, omnium, nu. 86, & plur. seq; Instit. de action. Hippol. sing. 241, & uide Diaz regu. 485, negans, Caranta.

De Publici. in rem actione.

L. 1, in glo. ver. à domino. ibi, ut tradam rem non dominum.] Notat ex hoc glo. ang. hic, quod emens rem ab aliquo non fatetur illam esse uenditoris, de quo per Deci. in l. si à furioso, inf. si cert. pet. de Bottis. Affl. decis. 40, nu. 2, & ibi nu. 4, uide requisita ut competat Publiciana, Caranta.

L. de pretio.] Amplia ut per Pet. Duen. regu. 139, de Bottis Limita ut per Soci regu. 219, nisi sequeretur absurdum. Bucrar. in loco ab absur. fol. mihi 118, & adde Ferra. de controuer. intell. nu. 11, vbi etiam refert Caranta.

L. quæcunque l. qui à pupillo.] Nota quod solemnitates non præsumuntur quod limita ut per Capic. decis. 16, & per Doct. in l. sciendum, de uerb. oblig. de Bottis.

Si ager vectig. vel emphyt. pet.

L. 1. in ver. qui in perpetuum.] Vide quod per istum tex. dicit Alexand. in l. si filiosfam. § uir in quinquennium, solu. matrim. & Afflic. decis. 365, nu. 4, & de emphyteuta, curate, prælato, prohibito alienare, procuratore & similibus, an possint locare ad longum tempus, vide Barba. in c. ad audientiam col. 2, de reb eccl. alien. de Bottis. Ade Iser. in prælud feud. q. 6, uer. uasallus uero. Caranta.

L. idem est, in ver. idem est, id, aliq dicunt.] Longum tempus quātum sit, uide Barba. in c. 1, col. 13, cū seq; ubi Apost. de reb. eccl. alien, de Bottis.

De vsufr. & quemadm. quis vtat.

Rubrica.] De materia istius rubr. & ad ad quid teneatur usufructuarius ratione usufructus, & ad quæ possit agere, uide Capic. decis. 184, & an usufructuarius castrorum possit

possit in eis creare officiales, cum perceptione prouentuum, vide Capic.decis. 181. & adde quod vsufructuarius dr procurator proprietarij, vt latè per Deci.consil. 418.col.2.& tenetur conficere inuentarium. Alex. consil. 90.vol.3 & an vsufructuarius castrorum habentiũ subfeuda dicatur directus dñs subfeu di.gl. j.ad consuet. Parisi.§ j. in prin. per plures col.quæ ponit oia,quæ potest vsufructuarius,& quæ non. & an proprietarius teneatur dare iustum vsufructuario, & facere inuentariũ,an agat pro incendio facto in re,& an dicatur dñs,ita quod statuta loquentia de domino habeant locum in vsufructuario, vide ibi.& an aucta ve argumentum spectet ad vsufructuarium,ibi num.45 & seq. *de Bottis.*

L. vsufructu legato] Extende hanc legem, & omnes alias loquentes de vsufructuario ad conductores, qui huic assimilantur; ita Deci. consi.3. nu.2. vol.1. *Caranita.*

L. hactenus in ver. si qua vetustate.] An autem teneatur denunciare proprietario, dic q̃ sic,aliàs tenetur. *de Bottis.*

In ver. vel tributum] Adde Deci.consi.164. nu. 3.ibi,bene verum est.& Menoc.de arbitra.iud.casu 215. *Caranita.*

L. si vsufructus. §. sed si vter ver. aequissimum.] Adde quod hæc sequestratio possessionis non debet fieri, nisi causa cognita, parte citata,nec creditur iudici talẽ adhibuisse causæ cognitionem. Deci. consi.365.nu.13. *de Bottis.* In quibus terminis procedat iste tex.vide Paris.consil. 167,nu.14. *In ver. cur. enim.*]Vide hic Mat.Mant.lib.1, loc. om.. 9.*Caranita.*

Ad ver. vnde quæsitum est.]Vide Loffr.consi.28, *de Bottis.*

L. sed si quid ver. sufficienter alere.]si non appareat de conuentione salarij cum famulo,sufficit quod habeat victum & vestitum:hunc tex.ad hoc allegat Deci con.132, in fi. & Isern.de contione.inuest.nu.19.ver. pone quod erat,*Caranita.*

In ver. proprietatis dominus.]Nota,quod proprietarius non potest facere deteriorem conditionem vsufructuarij ad de Deci.consi.318,*de Bottis.*

Inst. l. in ver. proprietatis]Pro intell.uide Ari.Pinel.in l. 1, par.2,n.47.C.de bon.mater,*Caranita.*

L. Proculus.] Vide Rom.consil.59 nu 6,volum.5, *de Bottis.* vide pro intellectu Paris.consi. 71,nu.2,uol.2,& Ari.pinel in l.1,par.3,nu.42,C.de bon.mater,*Caranita.*

L. si quis vnat ver. si quis in ver. velit habitare.]vide pro intellectu Affl.decis.101,nu.3,*Caranita.*

In ver. & habitationem.] Adde Albert.in diction.in ver.habitatio,& Affl.decis.401,vbi ponit de tex.in l.cum antiquitas,C.eo,vbi si alicui legetur habitatio,vel inter uiuos cõcedatur,potest alteri locare, sed hic dicitur quod in traditione rei qui reseruat sibi habitationẽ, videtur reseruare vsum tantum,ergo non potest locare, per tex. in §.2, Instit.de vsu & hab.solue vt ibi per eum distinguentem casus,& tandem concludentem in utroque casu posse locare,per glo hic,in ver. vsus,*de Bottis.*

L. quæris.]Vide ad materiam,Cottam in memor in uer.ordo meuens in pragm.14.14,Maran.in pract.p.3,n.7,cum multis seq; *de Bottis,*Vide Mat.Mant.lib.1, loc. co.n.c. *Caranita.*

L. dominus in fi.ibi ad dominum proprietatis. Facit vt mortuo secundogenito cui debetur vita & milita, illius portio non accrescat alijs fratribus,sed primogenito tantum, vide Frec.lib.3,de subfeu.in differ.feudi ex pac. ver. 19, *Caranita.*

L. de fundo.]Vide omnino Tiraq; de retrac.conuent. §. 5, gl.4,nu 8,& vide oino per Didac.Couar.lib. 1, variar, resol.c.15,& an iste tex.procedat in vxore usufructuaria quartæ sibi constitutæ à viro suo,vide Luc.de Pen.in l. 1.in fi.C.qui & quibus quar.pars debe.l.10,*de Bottis.*

De vsufr.accresc.

L. si quis Atti.]Ad intell.istius leg.uide Bald.in l.uni, §, vbi autem,in princ.C.de caduc.tollen. & Affl omnino decis.303,nu.3,*de Bottis.* Vide Frec.lib.3, de subfeu. in differ.feu.ex pac.uer.2,V.de Isern.de succes.feu.n.2, uer. nominato filio,& ibi addit.*Caranita.*

In ea.l.in ver. vt vnam habeant hæredes]Nota, quod plures vocati nomine collectiuo cum alio in quacumq; materia reputantur loco vnius,uide Iaf qui tradit hanc reg. & eam limitat in l.si col.de C.de impub. & ali substit. & refert Diaz regu 95,collectiuo nomine,& uide Dec. consi.121,& gla.i.in ver.vel dsuis.]Add Isern.de successeu.nu.2,*Caranita.*

Quib.mod.vsusfr.amit.

Rubrica.]Nota quod finito vsufructu non potest de facto vsufructuarius expelli,per tex.in l.1,§.7,vsufr. quemadm. caueat,& Capic.decis.209,n.18,& an per monachationẽ fructuarij finiatur vsusfructus,Gui. Pap.decis. 395, & Suarez alleg.20,nu.20,*de Bottis.*

Lex.]An per introitum religionis finiatur usufructus,Guil. Bened.in cap.Raynutius,de testamen.in ver.mortuo,li. 1,nu.298,*de Bottis.*

L. si vsufructuarius.]Tiraq; de retrac.conuent.§.1,glo.4,in prin.limitat istum tex.procedere in vsufructibus naturalibus,secus in ciuilibus:puta introitibus *de Bottis.*

L. si vsufructus in ver. & aratrum et ca inducatur.]Quia in delicto commisso per multitudinem pœna est restringẽda,& uindicta non exercetur,non potest cũm glo. 23, q.4.& Luc.de Pen.in l.quinq; Summates, C.de Decur. lib.10,Si ciuitas ob delictum veniret punienda,ista pœna melius esset quod commutaretur in pecuniariã,ut tenet Affl.in consti.cum satis,nu.14,vbi uide ista pœna arari,& alijs quæ imponuntur vniuersitati, Affl.in consti. dubitationem iurisperitorum,nu.16.

L. Pomponius.]Vide Bar.in l.quamuis,6,si conductor in fine acq;poss.ff.*de Bottis.*

In ver. pensionem fecerit.]Pensionis perceptio nõ pbat possessionem, si alius possidet,uide Affl.decis.325,*Caranita.*

De vsuf.ear.rer.quæ vsu consum.

Rubrica.]An vsufructuarius teneatur facere inuentarium rerum quæ vsu consumuntur,Alex.consi.58,uol.3,dicit quod sic,*de Bottis,*

L. 2,§,nec enim naturalis.]Authoritas legis ueritatem naturalem tollere non potest ut.Affl.decis.299,n.6,*Caranita.*

L. ex his,ibi fundo autem vsufructu]Nota quod testator grauans hæredẽ quod fideiubeat,si soluat non potest repetere,de quo vide.Pet.Girar.sing.85,*de Bottis.*

Si vsusfruc peta.

L. uti frui sibi,quamquam enim iste.]Per istum tex.dixit Capic.decis.209.quod finito vsufructu non potest de facto spoliari vsufructuarius,*de Bottis.*

De usu & habitatione

L. ceterum ver. mulier autem si usus.]unde no.q.p hũc tex. determinatam per Archid.in c.sicut 40.dist.qd si maritus stipuletur alimenta sibi dari, debentur etiam vxori,de quo vide etiam Io.Ign.in l.1,§, si uir aut uxor n. 177,ad Syllan.Alex.consi.178,in prin.uol 6,*de Bottis.*

L. plenum §,equity]Dicit per istum tex.Affl.in c.j,in prin nu.64 ex qui cau.feu.amit.quod si quis locat domum studenti, põt studens inuito domino facere in domo fenestram sibi competentem pro lumine hñdo. *de Bottis.*

L. si cui legatus in ver. dominus proprietatis.] Iste tex. inducit ad q.An hñs iurisdictionem in castro alieno, possit ibi tenere officialem,de quo latissime per Capic.decis. 27, num.34,Item inducitur,qd dñs tpe guerræ põt tenere custodẽ in castro qd ab eo tenetur in feudũ, vt per Iacobi,in uer.de castro,nu.21,cum seq; ubi latè de materia usq; ad fi. *de Bott.* Et ideo si Rex uellet castrũ uasalli ppe suspecto custodire p sui securitate,& ppterea ipsum spoliaret,nõ posset,uasallus agere cõ eũ de spolio Alber.hic,quẽ sequitur Affl & alia adducit in consti. uiolẽtias,nu.14,& facit q̃ pos.ad Bar.in l.si.ad fi. §.de pignor.act.& uide Affl.in consti.in locis demanij,n. 3.lib.3,& Gui.Pap.sing.266,& Frec.de subfeu lib 2,22 authori.Et ratio prædictorum est , quia licet domino, proprietatem tueri usufructuario inuito,ut tex.hoc dicit & ideo Baro,potest assistere feudo prosito iterere,si timet de suo subfeudatario.Frec.eod.libro uer.26, authori.Item dominus tempore fructuum potest destinare famulum in agro,ne colonus eos occupet ita per istum tex.tenet Alexan.in l diuortio,§.fin. solu. matri. quem sequitur Frec.d.uer.2,authori, & ad materiam

 uide

vide eundem ibi, ver. 35, authoritas, & Capic. decis. 27, & ibi ponit ad quem spectet custodia, si sint duo domini proprietatis, Item prædictis adde Franc. Marc. decis. 83, *Caranta*,

E Diuus Adrianus] Pro intellectu vide Paris consil. 58, n. 20, vol. 3, & Ari. Pinel. in l. 1, p. 2, nu. 53. 57. 58, C. de bon. mat. In §. *La Lex vero qua non licere.*] ut actus valeat sit interpretatio de aliquo iure maiori expresse, vide Deci. consil. 77, num. 3, *Caranta*

E Neratius.] Adde quod idem est econtra, ut per Calcan. consi. 43, col. fi. lit. lib. *Caranta*.

In glo. in modo vero factum.] Vide Isern in Consti. constitutionē Diuæ memoriæ, ver. hæc sicut posterior & ibi Moder. nu. 12, Et adde quod id quod hīc, quod interesse patiatur quis si suæ voluntati non satisfit, non procedit cum de pœna agitur, Frec. de subfeu. lib. 2, tit. de author. [Baro, erga subfeu. ver. prima authoritas, nu. 62, & vide ad hanc l. eundē in 3, q. in materia assensus, nu. 1, & Tiraq. de retra. cōsang. in pr. nu. 25, & Frec. lib. 2, ver. 46, authori, nu. 6, & Capic. decis. 100, in fi. & Affl. in Const. de hinsas, n. 4, *Caranta*.

Item glo. in ver. sed arg. contra.] Pro solutione videas Alex. in l. 3, ff. cert. pe. *de Bottis*.

Vsufruc. quemadm. caue.

L. 1, & ver. & usuram sit.] An hæc cautio debeat præstari ab eo qui donauit omnia bona sua reseruato vsufructu, Deci. consi. 265, nu. 5, & quid si testator prohibuerit exigi talem cautionem, vel molestari vsufructuarium, vel etiā hæredes promisissēt illum non molestare, uide Aim. cōsi. 187, in fi. & consi. 174, nu. 2, & 10, de donatore qui reseruant sibi vsum fructum, uide Corn. consi. 167, vol. 4, & Alexandri cōsi. 54, col. fi. & decis. Pedem. 13, & ibi, quid si non inuenit fideiussorem, *de Bottis*. Pro limi. huius tex. vide omnino Dec. & Cagn. in l. Diuus Pius, de reg. iur. vi. Capol. caut. 72, vsufructuarius, Et an donans omnia bona sua retento vsufructu teneatur præstare istam cautionem, uide Arno. solil. 2, & Ant. Gabr. de usufr. concl. 1, lib. 5, *Caranta*.

In vers. ille autem facere.] Per istum tex. dicit Affl. decis. 341, quod hæres tenetur conficere inuentarium librorū quorum vsusfructus legatus est, *de Bottis*.

In ver. si intestatum redegerunt.] vide Affl. omnino decis. 371, & Ariū Pinel. in l. 1, par. 2, n. 22, C. de bon. mater. *Caranta*

In vers. sup quod diximus.] Per istum tex. dicit Capic. decis. 109, nu. 18, quod usufructuarius non potest de facto expelli finito vsufructu. *de Bottis*

Item eum non rem curam.] Et ideo tenetur de leuissima & etiā de ea quæ in omittendo consistit, *Caranta*.

L. Item si pulsantes alias, hac stipulatione, vers. sed & si vsus.] Contra istum tex. est tex. in l. per seruum, §. 1, ff. de usu & habit. pro solut. vide Bar. in l. qui vsumfructum, in fi. ff. de verb. oblig. & Alex. in l. stipulationes non diuiduntur nu. 21, eod. *de Bottis*.

De seruitutibus.

L. seruitutes in gl. certam in f. ibi, tieri autem.] Nota hanc gl. & in eam uide Capol. caut. 168 in præscribēdo, & de ser. ui. urb. præd. c. 19, nu. 5, & qualiter gl. procedat, vi. Aim. consil. 197, n. 13, & 225, n. 1, vol. 1. & ad materiā Bar. in q. mulier hēs magnum patrimoniū, nu. 2, *Caranta*.

De seruit. urb. prædio.

L. qui luminibus in gl. formam ac statum sic decernimus tamen] Nota hoc, & ad materiam adde Capic. latè decis. 209, nu. 25 *de Bottis*.

In ea glo. & ru prohibuisti] Vide Luc. de pen. in l. in filijs, col. fi. ver. no. ex hoc, C. de decur. lib. 10, & vide ad illam gl. Gram. decis. 67, nu. 13,

L. si quis aedes.] Limita istum tex. non habere locum ubi uēditio fieret cum pacto de retrouendendo, *de Bottis*. Et uide Capol. caut. l. 92, si aliquis, *Caranta*.

De seruit. rust. prædio.

Rubrica.] Molendium an sit p. ćiū rusticum, vide Bal. in l. certi iuris nu. 7, C. loca. vbi tenet quod sic, *de Bottis*.

L. via sit ver. ut tugurium mihi habere.] De tugurio uide Capol. in tract. de seruit. rust. prædio, c. 6 *de Bottis*.

In ver. sicut si habeam.] Et sic qui habet seruitutem pascendi non potest pernoctare, sed quid si seruitus esset inutilis *Caranta*.

L. Imperatores, in ver. pro modo.] Et pro modo familiæ quam do est pater[?] communis viciniæ, uide Frec. de subfeu. lib. 2, act. 46, authoritas, nu. 4, vbi etiā ponit de pactis, & qualiter summenda inter dominū & uasallos, de quo etiam uide Iac. Menoc. de arbi. iud. casu 145. *Caranta*.

De seruit. vendic.

L. Neque alienam, in glo. absoluitur.] An sententia absolutoria ab obseruatione iudicij sit interlocutoria vel diffinitiua, uide Couar. uariar. resol. lib. 1, c. 1, n. 8,

In ea glo. in addit. incip. collige in fi.] Casum quando talis absolutoria habeat vim diffinitiuæ, uide per Iaf. in l. properandum, §. & si quidem r. o. 27, de iudic. *Caranta*.

L. is cuius in ver. quatenus ēuidat in alienum.] Allegatur ad hoc, quod non licet mittere falcem in messem alienam, ad quod uide concor. & illationes multas quas facit ex hoc Mantua dial. 156, falx in messem, & vltra eum infertas, quod merus legista non debet se intromittere ad cōsulendum in materia mere canonica, nec similiter econtra, & faciens contrarium de facili errat. Ioan. de Imo. in l. si priuatus, circa fi. de r. o. ope. nunc, & ideo dicebat Valer. Max. quem refert Affl. in constit. non sine grandi, nu. 13, quod Q. Scæuola legum clarissimus, & certissimus uates, quoties cumque de iure prætorio consulebatur, ad Purium & Basellium, qui huic operam dederant, consultores reijciebat; quo quidem facto moderationem suā magis commendabat, quām authoritatem minuebat, ab his negotium explicari aptius constendo posse, qui quotidiano vsu eius callebant cum hoc tex. concor. consti. cōstitis vbi uide Affl. nu. 2, *In ea l. in vers. si quis prohibeatur*] intellige vt per Iser in consti. intentiosum, in uer. sed quid si armatur, *Caranta*,

Quemadm. seruit. amit.

L. si communem.] Iste tex. est sing. vt per Doct. relatos per Cot. in ver. communiorum, & Arax. consi. 29, in 2, dub. ubi loquitur in fratribus, quorum vnus est clericus, *de Bottis*. Ad intellectum uide Couar. prac. q. c. 14, nu. 1, *Caranta*.

L. si locus in ver. cum uia] Vide Couar. lib. 3, uariar. resolut. c. 14, nu. 8, *de Bottis*.

In fi. l. in ver. uicinus] Et quid in priuata, uide Fran. Marc. decis. 146, *Caranta*.

Si quadrup. pau. fec. dic.

L. 1 Arietem arietes.] Vide quid per istum tex. dicant Doct. adducti per Affl. in decis. 206, & uide Aimo. consi. 97, in prin. *de Bottis*. Quid incipit præsumitur aggressor. uide Gram. decis. 37, nu. 5, *Caranta*.

Ad legem aquiliam.

Rubrica.] Pro declaratione totius tituli & materiæ, ui. Gl. & Bar. in l. si vsusfructus, de vsufru. & Pet. certa auct. in suo alphab. litera incendium, col. 11, & Affl. constitutione, qui de lose, nu. 3 *Caranta*.

L. sed si in ver. alia damna.] Vide Aimo. consi. 119, n. 15. *Ad. ver. si magister.*] Vide Bar. consi. 104 *de Bottis*.

In ver. sed monendi.] Dic quod ita semper in dubio præsumendum est Aegid. Bos. in tr. de captio. num. 67, & de pœna vide Iac. Menoc. de arbit. iud. casu 364, *Caranta*.

Ad glo. in ver. decendi.] Nota quod maritus potest castigare vxorem de quo Tiraq. de legi. connub. l. 1, nu. 22, cum seq. & ibi an possit eam carcerare, *de Bottis*.

L. item Mela §. sed si plures in gl. plures ibi, resp. in illis.] Intellige hanc glo. quo ad pœnam ordinariam, quia pœna extraordinaria arbitraria benè punitur, Pla. epito. delict. lib. 1, c. 12, ver. 6, casus, nu. 6, & ibi uide plenè pro intell. huius l. & declaratione materiæ, & vi. Alb. & Ang. in l. si in rixa, de sicar. & Menoc. de arbit. iud. casu 362,

In ea §. ver. Celsus scribit.] Pro intellectu vide Affl. in consti. terminum vitæ, nu. 36, uer. quæritur & in 1, uol. consi. crim. consi. 97, nu. 6, *Caranta*.

L. liber homo in ver. dominus mercenariū seruum.] An quis possit permittere se occidi, uel sibi fieri iniuriam, vel sibi fieri torturę, uide multa per Hippol. in rub. de fideius. nu. 207, cū seq. *de Bottis* uide Hippol. sing. 189, ita audiuisti, & M. Mant. dial. 31, nemo fit ipsius dominus. Ex ratione huius tex. infertur, quod non licet alicui crimen de se falsum fateri metu tormentorum. An autem liceat seruū familiam lædere, uide Couar. variar. resol. l. 1, c. 2, nu. 8, & ad leg. huius tex. ui. de arbit. iud. l. b. 1, q. 87, nu. 7, *Caranta*.

L. genus

L. quemadmodum,§.si poteslum,in ver.non pistrinum qui ideo ta per fuos.] Lud.Rom.conf.631,tu habuisti, quem sequit addi.a Dy.in proœm. de reg.iur.in 6,ver.ad le qñ licitũ sit colligit ex hoc tex. q licet aliàs habeat tñ intereffe lucri ceffantis,iux.l.si pstante.§.quoties,sol.matr. tñ nõ erit hñda qñ lucrũ ceffans erat incertũ ,vt in exemplis tex hic vide eũd.Ro.d.§.quoties,& Affl.deci.20,& quæ posui,ad Bar.in l.3.§.fi.de eo quod cer.loco,*Caranta.*

In ver.si nauis] Nota pro nauibus dantib.damnũ, & adde ad intell Benuen.in trac.de naut.n.42,vsq; 48.*de Bottis.*

Ad §.magistratus in ver nam & eum pecudes.] Nota istũ tex. & adde Bal.in l.qñ fortuitis nu.11,C.de pig.act.& Hippol.in rubr.de fideiuss nu.299.*de Bottis.*

L. qui occidit,§.hac quoque in ver culpa reus] Vide Hippol. conf.7,n 31,Affl.in consti.super incisionib.2,no.limi.3, nu.15,& Bal in l quæ fortuitis,nu.12, C.de pig.act. & Inn.in c.sicut dignum,nu.5,de homic.Pro limit.vide Specu.de iniur & damno dato,§. sequitur,nu.16, & ad reg. huius tex.vide c.sæpè 50,dist.& ca.de occidendis,23,q. 5,& tex.intel.de occasione proxima,nõ remota,Affl.in constit.terminum vitæ,nu.12. *Caranta.*

L. liber homo si suffit]Ad istum tex. & eius materiam vide Iasũ nẽ Dec.in l velle nõ creditur de reg.iur.vbi ampliat hoc loc. & in hoie sui iuris, dummodo in gñe p missoru n,quæ oino,vi.q.latè loquitur & ui.Capi. dec. 132,& Mo.in C.regni subditorum,nu.132.*de Bottis.*

L. quæuis.] Nota hanc l.& ad eius materiã vi.Bar.in l.hoc amplius,§.de his,de dam.infe.& Cepo in tract. de seruit,tit.de serui.iur.pasc.n.30,& uide Cõst Reg. peruenit sub tit.de latrac.& fur.&cõstit,aliàs, se anima l.inuen in dam & i scrib & Capic.decis 45.*de Bottis.*

In ver.itaque,qui pecus]Vide Spec.in titu.de actio in princ. nu.59,& Boer.in consuet. turic.tit.des costumes, 2, Cepo.de seruit rust.præd.tit.de seru.iur.pasc.nu.30, *Caranta.*

L. si quis fumo,§.quod dicitur ver vt Celsus scribit.] An autẽ aliæ domus vicinæ,siue earũ dñi teneant ad damnũ con tribuere,ui.Benuen.in trac.de naut.par.5,q.5.*de Bottis.*

De ijs qui deiecerint vel effuderint.

L. cum liberi]Sed an vulneratus pendente accusatione po sit petere sibi prouideri pe expensis pro alimentis, quæ sũt prosequenda,& medicinis super bonis vulnerãtis, & si succũbat,an teneatur restituere,vel si vincat,& sit fa ctũ la p sẽntiũ,iuxta istũ tex.an cõputentur expẽsæ recep tæ uide Boer.deci.324.& an si moriat ex vulnere , in cõdemnatione sentẽda iux.hãc l.& no.per Hyppo, conf. 125,n.19 sit habenda tũ interesse animæ defuncti , et suadeatur aliqua ecclesia,vel fiat alia eleemosyna de bonis vulnerantis,vide eũd.Boer.deci.33,n.2, *Caranta.*

Finium regundorum.

Rubrica.]An & quãdo prohibiti diuidere per testatorem possint hæreditatem diuidere,Deci.conf.147,col.2, & Bert.consi 76,nu 4,uol.2,& per Barb in rubr.de reb.ec ecle.non alien coll.77,& ibi addi *de Bottis.*

L. quia magis.]Nota quod flumen in dubio distinguit confinia.adde tex.in c.inter memoratos 16 q 3,Bert. cõsil. 181,nu.1,uol.1.*de Bottis.*

L. in finalibus in gl.probatur.]Est speciale in materia finium vt admittantur probationes minus perfectæ, & quæ a liàs non sufficerent,ut præsumptiones, & coniecturæ Deci con i,42,nu.9,& seq; & conf.109,nu.2 & consi 149,n. 14.*Caranta.*

L. siscandum ver.si quis sepem.]Pro intel.huius l. plenè de materia,& quale spatium relinquendum sit, qñ quis plã tat aut ædificat iuxta prædium, ut domũ ui.ini.ui. Frã. Mar.deci.501,& Cepo. de seruit.tit.de pari seu muto, n 2,& 3,& Nic.Bellon conf.61,uol.1,*Caranta.*

Familiæ erciscundæ.

L. his consequenter,§.sed an in familia.] Vide latè per Guil Bened.in c.Rayn.in ver.condi,lit,lo.2,nu.10,de testam, & Boer.decis.25,nu 9,& Guil.Bened, vbi sup.in uer. mortuo itaq; à nu.31,vsq; ad 41,& in uer si absq; liberis, lo,2,nu.75.*de Bottis.* Vide pro intellectu huius l.Ias. in l.tuuinculo,col.3,de cod fine cau *Caranta.*

In d.l.præscriptis verbis ibi sed quasi contractum.] Nota quod inter hæredem & testatorem quasi contrahitur de quo Barb.in rubr.de reb.eccl.alien.col.92,*de Bottis.*

L. si filius,§.si filius fa in ver. & hic contra]Ex hoc nota, quod pater tenetur alere vxorem filij, vt per Deci.consil. 66, col.2,etiam si nullam dotem dedit,ut ibi,*de Bottis.*

In §.si pater,ibi non ualeat.]An diuisio facta à patre inter filios valeat,uide Dec.consi.96,nu.8,*Caranta.* Vide Dec. in l.quotiis C.co Rui.conf.153,uol.2,&conf.46,vol.5, *de Bottis.*

L. in hoc iudicio.]Vide Affl.in constit.obscuritatem, nu.18, & pro intellectu huius l.vide Couar,variar resolu.lib.3, c.2,n.5,Item in testamento, ut non possit pro parte va lere,& pro parte non,Affl.decis.69 nu.9,& ratio pot esse,quia iudicis decretum est indiuiduum,Affl.decis.218, nu.5,& Vide omnino ad regu.huius text.Barthol.Brix. q.dom.67,& 68,Rom.conf.195,nu.5,Aff.decis.213, & Capic.decis.174,& latè Abb.& Fel.in c.cũ inter, de re iud.ubi ponun 14,fal & Rebuf.qui ponit 9, in constit. Fran.in tract.de expen.art.3,gl.unica nu.4,vol.3,Boer. decis.243,nu.6,& uide glo.ubi posui,in Lectiam,§.1,de mino.*Caranta.*

*L. Pomponius in fine.*l.]Iura prohibentia donationem inter patrem & filium limita non procedere quando pater præueniendo iudicium donat filio legitimam sibi debitam iure naturæ,Rodor.Suar. in l.quoniam in prioribus in eiuden.nu 8,C.de inof.test. & etiam pro legitima, Deci.conf 86,nu.8,& uide concord ad hanc l.per Franc. Marc.de 1 852,& 853. *Caranta.* Quid in donatione facta filiæ post contractum matrimonium,an conualidat, vide Ioan.Crot in repet.d.frater a fratre,nu.45, de condict.in.leb *de Bottis.*

L. computarem.]Per istum tex dicit Affl.in decis.47,quod probatio est de substantia iudicij vide in l. si post diuisionem C.de tut.& fac.ignor.

In ead.in ver.planè si sine iudi.e diuis.rine res.]Nota quod diuisio facta per errorem retractatur, de quo Deci consil. 251,& Affl.decis.58,& Deci.conf.525,& ui le optimum consi.Corn.2,6 uol.1,ubi quid si hæres recepit in solutum ab afferto hærede,qui non erat hæres,rem hæreditariam,ad quem affectum hæredem spectaret hæreditas, per repudiationem hæredis accipientis rem in solutũ, & vide Dec.conf.126.*de Bottis.*

L. ex pacto,§.intestato moriens] Quid si dos esset data post codicillos,uide Deci.consi.59, col.2, qui dicit quod adhuc iste tex.procederet.

In eo,§.in glandiuisum in ver. & hoc etiam exgressit.] Iste intellectus reprobatur,ut per Deci.conf.59,

Communi diuidundo.

Rubrica.] Ad materiam istius rub.nota quod si aliquis ex diuidentibus habeat fundum vicinum fundo diuidendo, & alius non , debet assignari ei portio propè fundum proprium:uide Capic.decis.42,& an in diuisione possit fieri pactum q vnus non emat de rebus alterius, & an hoc pactum transeat ad hæredes,vide Bal.conf.438,uol. 3,alleg.p Alex.in addi.ad Bar in l.creditor,§.post diuisionem,qui pot.in pignor.hab.Et adde q socius habẽs domum cõem,quam non põt intrare eo quia socius illam clausit,potest propria authoritate impedimentum clausuræ tollere.Ai nu conf.4,nu.10.*de Bottis.*

L. communi,§.si debetur communis.]Vide Neguf in tracta,de pign in 3,memb.2,par.nu.39,& 40,vbi etiam an creditor possit prouocare dominum ad talem diuisionem.*de Bottis* An sicut dominus prouocat creditorem ad diuisionem,possit econtra creditor prouocare dominum,Et quid si non est creditor,sed immissus in possessionem à Prætore,uide Neguf.de pign.3,memb.2,par.nu.40,cũ seq; *Caranta.*

L. in hoc,§.si conueniat.]Vide Deci.in consi.265,ubi quid si est conuentum,vt fratres non diuidant donec viuant Adde quod etiam si sit iuratum pactũ de stando in communione,tale pactum non valet.Hippol.in singu 9,& ibi idem si à testatore dispositum est,an autem vnus tãtum possit prouocare ad diuisionem,an dispositio testatoris valeat,ut non fiat perpetuo diuisio, uide Rolan. à Val.consi 84,per totum,& ibi etiam de conuentione tali vbi multa bona.& Alex.conf.89,& ibi quid si fit ad utili *de Bottis.*

L. si fundus.]Limita ut per Deci.in l.vinum,nu.17,cũ seq; si cert.pet.Affl.decis.32,et eiusdec.37.p tot *de Bottis.*

Additiones nouæ.

L. arbor.] Quid in flumine, vide Iacobi. de S. Georg. in inuest. feud. in ver. fluminibus, nu. 8.

Ad §. de vestibulo.] Vide Dapic. decis. 63. *de Bottis*. Sed cōtra facit idem Capic. decis. 136. *Caranta*.

L. si is cum quo in ver. & ob id metu iudicis] Ex hoc tex. no. Bartholom. de Capua, quod ex sola contumacia potest iudex diruere domum contumacis, *de Bottis*. Ad intellectum huius l. & quando pp contumaciam possit dirui domus contumacis, vltra Dor. hic, vide Iser. in §. recepratoribus, n. 32. & seq. de pace iuratam, firm. & Afflic. in priorem. Constit. nu. 42. & que ibi ponuntur de obseruantia in Regno, in quo proceditur ad dirutionem domus, vi. in C. 84. itē mannarij, vbi ut. Neap. Et adde q̄ an si ex cōtumacie priuat cōione, ex literis de 3̄stit. & aliqū voce, Cæ. ol. caut. 30. in vocibus, & multa de materia vide p Capic. decis. 30. nu. 71. cū seq. & Cap. caus. 5. nota, & Mouer. in tex opera Barth. de Cap. in cōtē statui mus q̄ sit, Affl. & add. ad ipsum in cōstit. citationis, n. 5. & vi. Barth. de Cap. sing. 37. nota hic, & Affl. i 3̄stit. iustitiarij nomen n. 9. & add. ad ipsum, vbi ui. casus in qui bus pōt dirui domus, Itē adde q̄ domus diruit ad morū iudicis, Barth. de Cap. d. consti. citationis, in prin. & ff. & vide Luc. de Pen in l. j. si cōsial. tel. ciui. lib. 10. C. & an sit est diruenda domus, dēat dirui si est pignorata, vi. Ang. in l. pignus. C. de pig. act. Et an pro cōtumacia ciuili possit dirui domus, vi. Affl. d. §. receptatoribus, vbi de materia, & quid si est cōis cum aliquo; an si fiscus offerat partē illi in pecunia, possit diruere domum, uide Frec. de su. feu. lib. 2. uer. 29. authoritas, n. 2. & Abb. in in c. fatris, de sepult. ibi dona addit. *Caranta*.

L. Sabinus ait.] vide in dominis nauis quorū vnus uule illā nauigatū mittere, alter non, p Benuen. in tract. de naui. par. 3. n. 6. & de duobus hōībus siluam cōem, an unus possit illam incidere inuito socio, uide Bal. qui ponit in tell. huius l in cons. 312. vol. 4. in antiq. *de Bottis*.

In gl. ordi. ibi Res poterit] Et eo casu non tenetur ad aliq̄ pensionem socio uel fratri, pro parte ipsius socij uel fratris cum quo hēt do. nū cōem, ex quo vtitur ea ad vsum destinatum, uide Pet. Duen. reg. 195. limit. 1.

Ad exhibendum.

L. sed & si §. quo autem in ... fiebat.] Per istū tex dicit Barth. de Capua fuisse determinatā qōnem inter priorem S. Petri ad aram, & monachos, ut cibaria prestētur sicut Prior pdecessor solitus erat præstare, *de Bottis*.

L. quæsitum ver. ad indicandos socios.] etiam probatione plena infertur tortura ad sciendum socios, Iser. in de controuer. inter dom. & fidel. nu. 9. *Caranta*.

De interrog. actio.

L. 1. in gl. quod iudices ibi, in secundo.] vide omnino Gram. 3̄stit. 38. n. 18. & Mathes. sing. 13. notat q̄ regula uice ēt Suc. reg. 67. cons. 10. fincta & Maran. 6. par. ver. confessio. nu. 6. & quæ pos. ad Bar. in l. 4. §. circa de excep. doli. & de confessione facta corā iudice, qn ualeat, ui. Affl. in con stit. volumus, n. 8. & de confessione extraiudiciali cum ēā vide Iser. in constit. in causa depositi & in cōsti. probationum effectum ver. si extra iudicium, & Gram. deci. 34. n. 59. & uide Pet. Duen. reg. 138. confessio sine cā. & in materia uide Hipp. in sing. 202. Bar in l. cum scimus C. de agric. & censi. l. 10. Rom. cōs. 290. col. 2. Iaf in §. in personam Institut. de actio. Affl. decis. 337. n. 5. & Siluan. cons. 44. nu. 9. *Caranta*.

L. si defensor, §. qui interrogatus.] vide quid per istū tex. dicat Capic. in decis. 47. n. 6. *de Bottis*. De ratione vide Menoc. de arbit. iud. lib. 1. q. 37. nu. 32. & adde Iser. qui suc ces. feuda tene. n. 7. & de controu. nu. 10. uer. quia negando, *Caranta*.

L. qui seruum, in ver. seruum quem alius occidit.] An inde pu niatur iudex condemnans confitentē occidisse Titium, reperto postea vero occisore, ui. hic Ale. in addit. ad Bar. An autem debeat ēt condemnari verus occisor, uide Iaf in l. error, nu. 14. C. de iur. & fac. ignor. *de Bottis*.

Ad ver. in toto interrogatus.] Vide Couarruuia resol. lib. 1. c. 2. n. 3. vbi plene an interrogatus debeat tādere non solū de toto, sed ēt de qualibet eius parte, *Caranta*.

L. vbicumque.] Vide Capic. decis. 15. & Hippo. sing. 555. vbi ponit bonam limitationē, *de Bottis*. Concordat consti. partes in dubio & ibi ui. oēs, & vide omnino i materia huius tex. Menoc. de arbi. iud. l. 2. casu. 5. & ... *Caranta*.

De quib. reb. ad eund. iud.

L. 1.] Amplia istum tex. habere locū ēt in causis criminalibus, ut per Ias. in l. nulli. in 2. col. C. de iud. & de materia uide Capic. decis. 122. & qū dicat ēā qnexa, ui. Dec. cons. 33. col. 2. & omnino Aimo cons. 232. *de Bottis*.

De alæ lusu & aleat.

Rubrica] Vide Gui. Pap. deci. 581. & ad de quod si pater ludendo dissipauit oia bona sua, pōt filij reuocare usq; ad legitimam, ut p Tiraq. de leg. connub. gl. 2. nu. 189. & ibi, an prohibitus 3̄heret possit ludere, & an ludus taxillorum sit reprobatus, Dec. in l. cū ad pñs. ff. cer. pet. & an qs possit se obligare ad pœnam in non ludēdo, uide Petrum Santer. in tract. de spons. mercat. par 2. in fi. ubi multa ad materiā ludi & ui Aret. cōs. 51. obi de mutuo facto i ludo & ibi de pdēte in ludo an teneat, *de Bottis*.

L. 2. in ver. sive qui d... tempore.] De pœnis alcatorum, & de lis quererū in ludo, uide Menoc. de arbit. iud. casu. 399. & 490. *In ver. quid autem Prætor.*] Vide Cepol. caut. 55. si aliquis in *h. In gl. in ... super.*] verba generalia omnia includunt, licet maior in uno casu uideatur, quam in alio. Deci. con. 117. num. 2. *In ea glos. in ver. item ubi lex.*] Ad de Iser. de concioner. inuest. numero 13. uer. nec refert. *Caranta*.

L. 3. in ver. Senatusconsul.] Et quod ludens non obligetur si perdit, vel promisit, uide Affl. cons. 81. n. *Caranta*.

L. 3. in ver. nisi certe] Q. ... in tertio non ludente, sed inspiciente ludentes, an ualeat, vide Pet. Santer. in tract. de spons. par. 2. n. 30. & 31. *de Bottis*.

De relig. & sump. fun.

Rubrica.] Vide Crot. in l. nemo potest, in fi. de legat. 1. vbi ponit duas notab. quæst. & Affl. in constitu. si quis aliquem, nu. 9. cum seq. scilicet, an si testator mandat corpus suum post aliquod tempus alio transferri, si non transfertur quia non potest, an transferre grauatus incidat in pœnam, & perdat Priuilegia funerum, uide per Rip. in tracta. de peste fol. mihi 18. col. 2. num. 133. cum seq. & uide omnino Pet. Duen. regu. 397. & ibi quid requiratur, quam actio funeratoria competat, & multa alia not. digna de quo etiam per Rebuf. in tracta. de sene pronis ... seq. Et an capella possit vendi pro debito, vide Bar. in l. Aufidius, de priuil. credit. & quæ ad propositum ponit Anan. cons. 56. & ibi Bolog. in addit. & Felin. cap. quanto, in fi. de iud. An capella possit vendi per religiosos extinctis heredibus ædificantis, uide Bar. in l. 2. ff. de oper. publ. & Ancha. cons. 113. *de Bottis*.

L. vel quæ patrfamilias.] Singularis tex. & menti tenendus ad hoc, quod si non apparet inuestitura feudi, & primus successor habuit fundum vt hæres, dicatur hæreditarium esse ex ipsa successione, quæ det laudis qualiter fuerit facta concessio, secundum Frec. de subfeu. l. 3. in differ. feu. ex p. c. uer. 22. *de Bottis*.

In ver. si ... extraneum.] Not. quod ius sepulchrorum transit in hæredem extraneum, tex. in l. ius sepulchri, C. eo. An autem tale ius extraneo cedi possit, vide Tiraq. de retrac. lina. g. 4. 26. gl. 1. nu. 51. *de Bottis*.

L. offa. ver. ei qui proximus sit.] Nota quod offensa facta alicui seruo per aliquem in odium uel despectum domini, habetur facta ēt ipsi dño, & uide Bertr. cons. 4. in fi. uolu. 1. & uide no. q. quam per hunc tex. determinat Affl. in c. 6. item iuramenta, n. 40. de pace iuram. firm. & nu. 32. & ui Dec. cons. 114. nu. 2. ubi vt emptor possit agere de euictione, sufficit si sit præsens in iudicio per procuratorem, quia uox procuratoris uox dñi, *de Bottis*.

In ver. quia intellectu atque.] Hunc l. allegat And. de conten. int. me. & dom. de pont. feum. 3. ubi Lipar. lit. x. & y. & ui de omnino ad hunc tex. Curt. in rub. de offic. eius nu. 17. & Affl. in constit. circa uiolentiarum, numero 32. *Caranta*.

L. si quis sepulchrum.] De intellec. istius l. vide Curt. in l. 2. num. 13. de iurisdictio. omnium iud. & Lancel. Deci. in §. Procula, fi. ii duos colum. fin. de legat. 1. & uide quid per illum tex. dicat Affl. decis. 163. numero 107. & Gram. deci. 75. *de Bottis*. Pro amplia. uide olno Afflic. decis. 165. nu. 108. & prælud. Constitu. Reg. q. 3. nu. 8. & an iste tex. cōtineat casum specialem, ui. Iser. de cōtrouer. ... iouess.

intell.nu.14,ver.si ad istuc,& ibi in addi.vide multa ad istam l.Couar.uariar.resol.c. 4,num.7,lib.3, *Carautta*,

In ver. tunc recup erandi nomine.]Quid si non apparet sumptus factos animo recuprandi,uide Pet.Duen. in regu. 397,ver.3.& 7,*de Bottis.*

In ver.si quidem est pecunia.] Hic tex.videtur probare qd expēsa funeris spectat ad hæredem,& idem probat tex. in l.pe.§.eod Sed an sit idem in hærede clerici beneficiati,vt ipse teneatur ad impensas funeris,& non ecclesia, vel successor in beneficio,Vi.Deci.consi.157, *Carautta.*

L.& si quis vero solimus. Hunc tex intellige in tacita, non autē in expressa hypotheca,vt est glo in l pe.in ver.impēsa §.eo de quo Negus.de pig.in 2.memb.5,par.n. 28,&

In ver.idem & si quid ad corpus.] Vide Capic.decis 84, & Bertan.consil.170,vol. 3, vbi funeris impensæ quæ dicantur,& an detrahantur antequàm detrahatur legitima,& per eundem consi.83,eo l.vol.col.2,Et nota quod legitima deb.tur deducto ære alieno,& funeris impensa,anth.nouissima,C de inoffi. testam, *Ad ver.hæc actio quæ funeraria.*[Vide Pet Duen.regu.197,ver.4, Pet.Rebufin tract.de fetuis,nu. 19, & seq; *Ad ver vel ipsius humanitatis.*] Quid in dubio,an videatur factus pietatis causa,uide Pet.Duen.reg.197,uer.3,& uer.7,*In ver.repetebit igitur testaris.*]Nota illum tex.quod quando aliquis funerat corpus mortuum,præsumitur potius id facere causa pietatis,quàm animo repetendi impensam, ideo necessaria est protestatio,*Ad ver.plerique filij.*]Vide Cot. in uer.sepeliens,*Ad ver idem Labeo.*]Adde Pet,Duen.re regu.197,u 16, competit,*de Bottis.*

In ver.pœnam tamen.]Nota quod pœna non imponitur,nisi in casib à iure expressis,uide plura per *Iac.*Menoc,de arb c iud casu 176,*Carautta*

Ad ver.datur autem hæc actio]Vide Pet.Duen.regu. 397, uer.8,& ibi quid in successore in beneficio,& quid in successore ex dispositione *testatoris,de Bottis*

L.impensa]Adde tex.in l.j.§, si.ad l Falcid.& sic idem iudicatur de impen funeris,sicut de ære alieno,imò, præfertur æri alieno,l.impensam,§.eo,& uide Bertran.consi.163 col.2,nu.4,uol 3,*de Bottis.*

L.vera.in ver. quid tamen si quis dotem]Amplia hunc tex. etiam in expensis erogatis in infirmitate,*l.* legatum, C, eo.& Iat in l.si.§.in computatione,C.de iure deliberā,

In gl.conferre cum]Nota quod multum,totum & integrum non importat restitutionem,ut dicit hic tex.iunc. glo. & ideo si maritus promittat integram,seu totam dotem restituere,poterit tamen detrahere tertiā uigore statuti, & de ueritate istius gl.Vide Bart.in c. Raynaldus, col. 64,de testa.& plenè Iaf.cōn.90,col.1.uol.3,& uide Guil. Bene.in c.Raynutius,de testa.in uer. & uxorem decis 5, nu.210,*de Bottis*

L.si possessor.] In glo.id ipsum,uide Doct.relatos per Cot. in uer.statuto Mediol.& ibi,quid si per unū diē steterit in matrimonio;an hēat locū hoc statutū,*de Bottis*

L.ne corpora,in ver aut vexarentur.]Et ideo non auditur creditor petens licentiam ne sepeliatur debitor,nisi sibi satisfiat Gram.decis.82,*Carautta.*

L.sine persona.]quo casu procedat iste tex uide Parif. cōs. 77,num.42,vol.1,*In ver quæ nunquam sunt in ambiguo.*] Causa religionis, & ecclesiæ receditur a regulis iuris, adde Deci.consi.151,nu.33,uer.quod autem ad excusandum,& eis fauendum est,Bart.per istum tex.in l.1, in prin.nu.10,de ope.no.nun.Adde Iser.de controuer. inuest.nu.14,uer.si ad istud,*Carautta.*

L.cum in diuersis.]Ad materiam istius l.uide Par.de Put.in tract.de reint.feudi,fol.mihi 108,in ver.an Baro.ubi limitat,quod concesso capite non intelligitur concessum totum, licèt pars concessa sit dignior & respondet ad hunc tex.quod est speciale in corpore humano, & dicebat Barb.in c.dilectus,num.38,de rescri.quod licet habens beneficium in uno loco dicatur ciuilis illius loci, tamen si habet plura beneficia,non dicitur propter hoc habere plura domicilia,quia domicilium habet solū in loco principaliori in quo residet,& vide Ioan.le citi. in trac.de primogen.q.4,col 3,in si.l.2,ubi declarat quæ dicatur principalis materia hic,& Affl.in c.j.§,sed nec est alia,nu.28,quæ sit pri.cau.benef.amit.ubi ponit no. q.*in ver cum autem impetratur.*]Vide Cino.in l. nemo potest,col.pe.pe legat.1,*de Bottis.*

In gl.in.ver caius.]Et ideo iudex territorij in quo est caput uccisi procedet,& non illius,ubi est corpus sine capite,licet per istum tex.in Const.si damni, propè finē ibi sed si medietas, & ex hoc dicit Bal hic qd ibi censeri sedū principale alicuius Sancti vbi est caput, & inde sequit c ff.in Const terminū vitæ,nu 49.& ad Const. si dāna,nu.19,& consti.si quis Baro glo 2. lib.3,& ibi Affl,n 6,& plura de dignitate capitis tam hominis,quàm cōcilij dignitatum ecclesiæ,& similium,uide per Frec. de subfeu.regal.nu.6,& ad prædicta vide Alex.ad Bar.in l.quod conclaue.de dam.infec.in addi.vlt. *Carautta.*

L.impensa.]Ad istum tex.vide omnino Negus.de pignor. in 2,memb 5,par.nu 18,& Pet.Duen.reg,187,ver.7,creditor,Ripa in l quæsitum,de priuil.cred.Pet.Rebuf. in tract.de senten.num.65,*de Bottis.*

Si cert. petat.

L.1,§,mutui datio,in ver quia pro alio.]Ad hanc regu.vide Cot.in uer.solui qui optime loquitur,& ponit qd econtra an possit exigi aliud pro alio inuito debitore,& vide Pet Duen.regu.159,*Limita* in casu l.si quis argentum, §.1,C.de donatio,& in casu l.non amplius,§.1,de legat.1 *de Bottis.*

L.cum quid]Multos casus in quibus taciti & expressi est eadem virtus,uide per Tiraq; de legi.connub glo.5, per totam & per Aim.consi.34 nu 3,*de Bottis.*

L.si tibi pecuniam in glo.benignius.]Et ideo quando glo.soluit,& dicit hic de æquitate,ibi de rigore, est ac si dicat, quod ista lex corrigit illam,Roma hic.Bar in l.1,de uacat, & excus.mun.*de Bottis.*

L.quidam existimauerunt.]Ad materiam istius tex cum simil.vide latissimè per Negus in tracta.de pignor.par 5, memb 3,nu.17,& Pet.Duen.regu.158.*de Bottis,*

In glo ad accipiendum idcirco ergo est sua commune.]Vltra omnes hic fallit quando fideiussor soluit partem,quia eam creditor cogitur accipere glo.in §.is,..j,de solut,Soci.regu.75,creditor partem,& uide Capol.caut.217,creditor ,*Carautta.*

L.si cum seruum]Adde gl.in l.1,C.de reb alien.non alie. Afflic.decis.366,& Iacobi.in l.Proculus de iure dot.ubi quid si ematur res de pecunia mea, *de Bottis.*

L.creditor.]Declara istum tex.habere locum in pignore conuentionali,secus autem est in pignore prætorio, l.à Diuo Pio,§.si pignore,de re iudic.Gomes.in §.item Seruiana col.9,Instit.de action.*de Bottis,*

L.quā pecuniam]Amplia istum tex.habere locum etiā econtra,nam est in potestate creditoris mutuare, vt hic per Iaf *de Bottis.*

L.si & me & Titium]Vide scribentes in C.Regni; subditorum,nu.37,& 51.& Alex.consi.62,perspectis his,num. 6,uol.1,*de Bottis.*

In ver.idem addi.ad prin.] Videetiam de remedio huius l.Nigrum in C.regni,subditorum,nu.37,*Carautta.*

L.pecuniam quam] Nota in contractibus sumi argumentum à contrario sensu,quod amplia etiam si sint stricti iuris,Rom.consi.339.Capre decis 28,nu 37.*de Bottis.*

L.cum ad præsens.]Iste tex.qualiter intelligatur vide Bart. in l demonstratio,§,quod autem,nu 6,& 7,de cond. & demonst.& uide Affl.decis.189.*de Bottis*

L.Iulia,in ver.dixerim quin alia.]Et ideo si inter easdē partes confiantur duo instrumenta per eundem notariū & indicem eadem die cum eisdem testibus, iudicatur vnū instrumentum.Frec.de subfeu.lib.2,q.16,in materia assensus,nu.6,& uide pro intell.huius l.Negus.de pignor par.4,nu 40,cum seqq & ad primum dictum ad de Affl. decis 3 6,in si.Peli.in cap.pastoralis,nu.7,de rescrip. & Cur.sen.omnino,cōs.34,& plenè Ant.Gabr.lib.1,de præsump.con l.19,*Carautta.*

*L.si ego dixero.*Quid si creditor fuit in mora exigendi à debitore taliter quod effectus est non soluendo,uide Rui.cōsi.45,nu 5,uol.5,*de Bottis.*

De iureiurando.

Rubrica]Ad materiam huius rub.adde quod iuramentum ex parte recipientis nō est personale,Inn.in c.in veritatis, ext.eo.& propterea ius excipiendi de periurio transit in singularē successorē per tex in l.si tibi decē,§.pactū cōuētū de pac.hæc Affl.in decis.nu.2,An autē ex parte iurantis sit personale,& quo intellig. super hoc uide Pau.de Cast. in auth.sacramēta puberū C.si aduer.vē col.j,& Capic. decis.174,nu.12,& Cot.in uer.iuram est personale, An ga

Digitized by Google

teneatur iurare super facto alieno, vide Tiraq. de retrac. lin. g. §. 2, glo. 2, nu. 12, *de Bottis*.

L. *nisi erit ver. dicto iureiurando.*] Limita hunc vel non procedere in iuramento necessario, & in causa criminali, Ri. pa. in l. admonendi, nu. 40, insi. eo. & adde Deci. consi. 62, nu. 2, ibi, secundo, *Carautta*.

L. *ad personas.*] Adde idem esse in fœminis, vt per Guil. Bened in c. Raynutius, in ver. duas habens, nu. 24, de testa. Limita non habere locum in causa criminali. Barb. in c. constitutus, num. 7, in fi. de fideiuss. *de Bottis*. Adde Rom. sing. 172, & seq. & sing. 789, *Carautta*.

L. *duobus. §. quid si reus, in glo. solutionis.*] Per istam gl. dicit Doct. quod fideiussor probans solutionē per confessionem nō potest agere contra debitorem actione mandati, de quo vide omnino Affl. decis. 150, nu. 21, *de Bottis*.

L. *admonendi in glo. constitutionibus*] Nota quod quando iurisconsul. facit mentionem de aliqua constitutione, si illa non reperitur, intelligitur de ea quæ statim sequitur, vide Affl. in constit. si damus, nu. 26, *Carautta*.

L. *manifesta.*] Vide Hippol. sing. 83, Soci. reg. 205, vide pro limit. l. in contractibus, §. illo, C. de non num. pecun. & in materia Iac. Menoc. de arbit. iud. casu 179, *Carautta*.

De in litem iuran.

Rubrica.] ad materiam huius rub. adde, quod iuramentum in litem siue veritatis, siue affectionis præstitum creditori contra debitorem, non nocet tertio possessori, vt per Bal. in c. 1. §. conuenticulas, col. 3, de pa. iuram. firm. Capic. decis. 98, & tale iuramentum non datur contra hæredem, vt late per *Ias.* post Bart. in l. admonendi de iureiur. nec datur hæredi, vt per Affl. decis. 169, nisi in casibus, vt ibi per eum, & ibi quid in successore in beneficijs ecclesiasticis, an possit iurare de facto tempore sui prædecessoris & Tiraq. de retrac. lignag. §. 1, & gl. in princ. & an deferatur contra fideiussorem, vide in l. si. ff. de fideiuss. & in l. 5, §. eod. Afflict. d. decis. 169, ubi quid in prælato ecclesiæ, *de Bottis*.

L. *nummus*] vide Affl. decis. 169, & Tiraq. de retra. lignag. §. 1, glo. 7, nu. 11, *de Bottis*. Ad declarationem vide Iac. Menoc. de arbit. iud. casu 206, nu. 8, *Carautta*.

L. *videamus.*] Quid in prælato ecclesiæ, qui æquiparatur tutori, an ad iurandū admittatur, vi. Affl. deci. 169, *Carautta*.

De condict. causa data.

Rubrica.] An hæc condictio habeat locum quādo aliquid soluitur spe præsentis liberationis, vide Bal. in l. si procuratori, col. pe. J. eo. *de Bottis*.

L. *si pecuniam.*] vide Pet. Duen. regu. 110, & 111, Limita istum tex. non habere locum in cōtractu dotis, nec fauore piæ causæ, vt per Iacobi. in l. dotis fructus, §. si res, ff. de iure dot. *de Bottis*. *An gl. necesse habere.*] Nota ex hac gl. quod iuramentum operatur, qd contractus alias iure nullus non possit reuocari, de quo Guil. Bened. in c. Raynutius de testam. in ver. si absque liberis, de fidei com. sub. nu. 24, *de Bottis*. Vltra *Ias.* hic num. 4, vide an iuramentum obliget præcisè ad factum, Neg. f. de pig. 5, memb. 4, par. nu. 5, & quid operetur iuramētum in obligationibus factis, & an debeat seruari in forma specifica, vel sufficiat si seruetur per æquipollēs, vide Affl. decis. 263, nu. 2, & 3, & gl. non procedit in hærede Dias. regu. 346 in prin. & hanc gl. dicit communem Soc. consil. 90, nu. 10, vol. 4, & vide omnino Ant. Gabr. de iureiu. concl. 8, & 9, lib. 2, & Pru. consi. 89, *Carautta*.

In §. *si seruum, in glo. carceratus, spon. non*] Ad excusationem carcerati, si aufugiat carceratus, qui veniebat liberādus & adde consi. crim. 56, vol. 1, *Carautta*.

L. *si mulier, in ver. velle ob repetenda.*] Remittere donare est, dicit Ioan. per hūc tex. qui succedit feuda ten. nuū, vt. item non præsumitur, *Carautta*.

L. *cum quis.*] Limita istum non habere locum in donatione inter viuos reuocata ex causa, vt est gl. in l. generaliter, §. planè, de fideicom. libert. *de Bottis*.

De condic. ob turp. caus.

Rubrica.] An meretrix possit petere promissa sibi ab amasio, Neuiz. in sil. nuptia. ver. similiter non est nubendum num. 55, *de Bottis*.

L. *idem, ver. sed, & quod meretrici*] vide latissimè per Cadr. Alexand. in rub. de donat. inter vir. & vx. & ibi quid in promissione donandi *de Bottis*. Adde Ioan. quib. mod. feu. amit. li. 1, n. 11, *Carautta*.

In §. *si tibi in gl. repeti in ver. nam si hoc fueris mouerent.*] Nota istam gl. sing. quod qui recepit pecuniam pro faciendo eo ad quod gratis tenebatur, turpiter recepit, pro quo facit tex. in l. pen. C. eo. & vide Capic. decis. 9, & 180, n. 17, & 159, in fi. *de Bottis*.

De condic. indebiti.

L. *si in ver. sed si sciens.*] An iste tex. dum loquitur in sciente, procedat etiam in ficta traditione, vide ad cōsue. Parisi. 4, glo. 5, nu. 39, quid si homo simplex circumuentus persuasionibus, sciens indebitē soluit, an repetat, Bal. in l. 1, circa prin. C. ne filius pro patre, et et quod sic hoc raro hodie inuenitur, quia vix vera debita soluuntur, Ideo dicebat Salic. in rub. C. eo. quod iste titulus recessit ab aula, sequitur Alex. consi. 81, in vlt. ver. vol. 1, Cott. in ver. condict. io indebiti *de Bottis*.

L. *si procurator in ver. quoniam.*] Adde Isern. in prelud feud. nu. 13, *In add. ad d. ver. quoniam.*] Vide Afflic. in consti. circa violentiarum, nu. 37, & Dias regu. 450, mandatum, Deci. consi. 92, in prin. *Carautta*.

L. *sinon sortem, §. si centum.*] Vide Capic. decis. 119, vbi an condemnatus ad restitutionem rei possit eam detinere pro debito, & ibi an vna res possit retineri pro alia: vide Capic. decis. 12, & Cott. in ver. hypotheca lo. vbi ponit tres casus in quibus datur retentio, & regu. huius l. limita non habere locum quando quis virtute pacti executi ui possidet, & recepit in solutum, ut per Aret. in l. 3, §. pē. col. 5, de verb. oblig. & Affl. decis. 78, nu. 8, quia tunc si est erratum pro æstimatione rei, nō inualidatur. *In gl. rite nob. tur. ibi & sic fac. prof. r. petit hus.*] vide Capic. decis. 1, & 27, *de Bottis*.

L. *vadex si male.*] Vide Rom. sing. 308, & limita non habere locum in sanctatiata inter uirum & uxorem, Pet. Duen. regu. 122, amplia. 7,

L. *cum his, §. si in ea in ver. pietatis causa*] Causa dotis dicitur causa pia: Vide Deci. consi. 220, in prin. vbi quādo legatum pro dote, vel pro virgine maritanda dicatur pium. *Carautta*.

L. *si in area in ver. & idem.*] Vide Capic. decis. 17, & Negusan. tract. de pignor. 5, & par. 4, memb. nu. 8, & 9, & Tiraq. de retra. conuenit, §. 7, gl. 1, per totam, *de Bottis*.

De condict. sine causa.

L. 1. *in tenaiter autem ab initio.*] Paria sunt nullā fuisse causam, uel fuisse, & esse finitam, *comes*. Constit. Regni, si quondam nostrorum, ubi Affl. nu. 3, *In ver. confat ad id demum.*] vide Nigen. C. Regni, subditorum, nu. 50, 61, *In ver. vel reddit ad non iustam causam.*] Hanc l. cum sequ. allegat, licet in ea Epis. vel Abb. nu. 5,

De eo quod cer. loco.

Rubrica.] Nota quod ubi solutio debeat fieri certo loco ad hoc vt debitor constituatur in mora, necesse est, q. creditor probet in die destinatæ solutionis fuisse in illo loco paratum recipere solutionem, sufficiet qui Kalendis, de arbit. Bart. in l. item illa, de consti. pecu. qui subdit, quod hoc non probato remanet obligatio, ac si esset cōtracta sine die, & opus est interpellatione] ut constituatur in mora Afflic. decis. 316, *de Bottis*.

L. 1.] Limita istam tex. non habere locum vbi creditor est relegatus ab illo loco vbi solutio fieri debebat Bal. post gl. in l. vsuras, C. de sol. Felin. in c. cum sit in proinde foro comp. *de Bottis*.

In ver. *quoniam.*] Quādo fides sit seruanda, vide Luc. de Pen. in l. quoties C. de pondet & auro. lat. lib. 10, *Carautta*.

L. *et bona fidei in ver. si tamen certo loco*] Ex isto tex. nota hic, quod aliud est vendere, aliud promissio de vendendo, & propterea si quis soluit totum pretium, ratione istius promissionis, non lucratur fructus, vt per Alex. consi. 19, col. 6, vol. 4, & propterea si quis promittit vendere rem emphyteuticam, non punitur, l. fina. C. de iure emphyteu. & ibi Iss. quem sequitur Capic. decis. 155, nu. 7, *de Bottis*.

L. *ubi quis.*] Et ideo si emptor constituit se soluturum ex ordine creditoris, si ipse aufugiat, adhuc remanet obliga-

obligatur. Barthol. de Cap. per istum text. sing. 90. per istam. *Caraunta.*

De constit. pecunia.

Rubrica.] Verbum constituere in hac rubr. accepit inter viuos. And. in c. j §. donare. col. 3. in prin. qualiter olim feu. alien. pot. Et adde ꝙ hac actio non est necessaria, quã in pacto nudo deducitur id ꝙ alias erat nobis debitu aliqua parte iuris Bar. in l. leia, ff. de pact. *de Bottis.*

L. 1.] Vide Feli. in c. 2 col 7. in prin. de sponsa. & Hippol. sing. 140. & 166. vbi q d in Principe. In §. *an posset aliud.*] Nota quod aliud pro alio volente creditore solui pôt. hoc aũt limita ut per Are. in l. si ita stipulatus. §. Titius, in fi. de verb obl. refert Cor. in ver. solui. *de Bottis.*

L. *qui autem, in §. si quis constituerit, in ver. sed & si quis*] An iste tex. procedat in eo qui dedit fideiussorem quẽ vult renouare, dando æque idoneum inuito creditore, vide Hippol. in rubr. de fideius. nu. 213. *de Bottis.*

Commodati vel contra.

Rubrica] Adde, quod si commodaui boues qui mortui sunt culpa tua, si vis dare æque bonos, cogor accipere. Innocen. in c. 1 ext. eod. & Hippol. in rubr. de fideiuss. nume. 214. *de Bottis.*

In *addi ad rubr. in ver. quia beatius est.*] vide c. cũ Martha. de celebrat. miss. & 16 q 1. prædicator. *Caraunta*

L. *si ve certo §. nunc videndum ibi, nisi forte compositu*] No. & adde idem esse in prælato, qui debet præferre res ecclesiæ suis, ut sit tex. & glo. in c. quicumque. 12. q. 4 & Cot. in ver. ecclesia In *ver plane si sic.*] vide Hippol. in rubr. de fideiuss. nu 188 et In §. *si duobus vere cultum in ver. dantum quidem esse lictum.*] vide pulchram fall. u. per Ba. in l. in rebus. nu. 6 in fi. C. de iure dot. & vide Gui. Pap. decis. 512 *de Bottis* Vide plura per Arium Pinel. in l. j. par 3. nu 10. C. de bon. mater. *Caraunta.*

L. *in rebus.*] An idem sit in mutuo facto ad certum usum, vide gl. in l. si pignam. de verb. oblig & Bal. in l. 2. C. eo. Bar in c. precariu, col. pe. in fi ext. de precario. *de Bottis.*

L. *argentum*] Limita ut per Roma. in l. si ex legati causa. num. 11 inf. de u rb. obl. & eligenti nihil imputatur, cum electus sua culpa deliquit. ad quod vide Menoch. de arbi. iudi. lib. 1. q. 65. *Caraunta.*

De pignorat. actione.

Rubrica.] Adde quod creditor non custodiens pignus a tineis, tenetur, ut est tex. in l. quemadmodum. § pe. ad l. Aquil. & Negus de pign. 2. memb. 5. par n. 2. & 1. mẽb. 7. par. per totum. vbi quãdo cõnetat hæc actio. *de Bottis.*

L. *si conuenerit in glo. nisi ex. in ver. si.* Et ideo verba geminata incontinenti, & in eodem contractu nihil operãtur. Afflic. decis. 285. nu. 12 & And in constitut. appellationum tempora. ver. quid si eodem. & ad declarationem huius tex. vide Menoc. de arbitr. iud. casu 189. num 31. *Caraunta.*

L. *si rem alienam*] vide Negus. in trac. de pig in 2 memb. 7. par. nu. 19. & in 3. mẽb. 2. p. n. 5 cũ seq. & n. 52. cum se.

In §. *omnis pecunia.*] vide Negus. in 2. mẽb. 7. p. n. 8. *de Bottis* Adde hic Pe. Duẽ. reg. 5 actio pignoratia. & reg 10 & Arii Pinel. C. de res. in. vend. l. 2 p. 2. c. 3. n. 20 *Caraunta.*

In § *qui ante solutionem.*] Limita istum tex. dummodo iste offerens habeat pecuniam in manibus. ita Pau. de Cast. in l. Prætor. §. si quis paratus. de no. ope nuncia, cum aliis adductis per Capic. decis 16. in fi. *de Bottis.* Vide Ant. Gabr. de iud. concl. 2 lib. 2 *Caraunta.*

L. *vel uniuersorum.*] Nota quod procurator generalis potest facere ea q dñs solitus erat, ꝙ intellige verum ordinarie, secus, aut in his q extraordinarie solitus erat. ita Bar. in l. Seio. § amico, de annu. lẽg. Capic. dec. 163. & vide Rom. cons 114. nu. 5. vbi quod procurator spãlis ad accipiendum mutuo, põt obligare dñm ad cambia, siue interesse cambiorum, si ita est de consuetudine loci. de quo Barba. in c. 1. de precar. & ad d. Bar. in d. §. amico. vide Barb. in c. 1. col. pe. de commod. *de Bottis.*

In *glo vel uniuersorum. ibi item nota.*] Adde Affli. decis. 370. nu. 21. & vide addit. ad Bar. hic. & Ias. qui successerũ il 2. num. 18.

L. *dicantur.*] Ad materiam istius l. vide Capic. decis. 43. & Affl. dec. 16. & 368. *de Bottis.* vide Capol. caut. 123. si aliquis, & alleg. in causa Lucretiæ de sucuma, cũ illustriss. Duce Grauinæ. In *ver emolumentis.*] Nota secundum Pau. hic. Dationem in solutum similem venditioni. ꝙ an procedat in statutis, vide Deci. consi. 18 nu. 3. *Caraunta.*

In §. *& si rem pigneris in ver. plane.*] Ex isto tex no Rom. singu. 574. quod creditor potest exercere iurisdictionẽ in castro sibi pignorato. de quo vide Capi. decis. 185. ubi an vsufructuarius possit exercere iurisdictionem criminalem super castro in quo habet usumfructum, & ibi ponere officialem. *de Bottis.*

L. *si rem alienam.*] Nota quod dominiũ superueniens &c. de quo per Cot. in ver. executio dominij. & ibi, an dispositio huius l procedat in deposito. & limita istum tex. non habere locum in eo. *de Bottis.*

L. *si quis in pignore. § sed & si quis.*] Quid si alienatio, aut obligatio fuerat a iure prohibita, uide And. qui successerũ il 2. nu. 5. *Caraunta.*

L. *debitor, § soluta pecunia*] Adde quod licet iudex coram quo fuit cõuentus debitor non hẽet iurisdictionem sup creditore, tñ pôt. ipsum condemnare ad restitutionem pignoris, ita fuit decisum in sacro cõsilio, ut refert Math. decis. 12. Ad materiam huius §. an actio pignoratitia sit personalis, uel in rem supra, ita ꝙ possit intentari contra tertium possessorem, uide Doct. & maxime Barba in c cum contra. col. fi. de pigno. *de Bottis.*

L. *rem alienam*] De materia principij istius tex. uide Negus. in tract de pign. 2. par. 1. memb. nu. 2. & limita & nõ habere locum in eo qui tantum consentit pignori. ita Tiraq. de legi. connub. gl. 3. nu 134. *de Bottis.*

De exercit. actio.

L. 1. §. *magistrum nauis.*] vide Affli. decis. 81. & Benuen. in tract. de naut. par 5 q. 6 & par. 6 per tot.

In §. *magistrum autem in ver. passus est eum in naui.*] Ut idẽ si aliquis sciente & patiente superiore exerceat officium tanquam eius locum tenens, licet non appareat quod fuerit deputatus ad id, tñ ualent gesta coram eo. uide Afflic. deci. 308. n 7. sed quomodo hoc hodie procedat, vide constit. duram & dictam. & quæ ibi posui. *Caraunta.*

In §. *ut is qui nauem.*] Pro huius §. intellectu, quo casu procedat, vide Paris cons. 83. n. 68. vol. 1. In *ver in re ignota dubia.*] Dic ꝙ in dubijs nõ recedimus a gñalitate verborũ. Affl. dec 319. n. 4 In *glo. edictum ad is incip. dic secundum ea ver. quod facit pro statutis.*] Dic, facit & pro cõtrib. vt a verbis contractus nõ sit recedendum, quia ꝙ no dicit scriptura nec nos dicere debemus. Bal in c Rodulphus nu. 6. de rescr. & ꝙ nõ cantat istũm, nec ego cantabo, more Venetorum, ut dicit idem Bal. in c. venerabilem. nu. 15. de elect. intelligas tñ ut per Dec. cons. 70. ꝓpe fi. ibi, nec obstat quod a ueris. Et pariter non est recedẽdum a uerbis rescripti, ut in d. c. Rodulphus. in prin. & in c ꝓ. col. per Bal. nec a verbis statuti. Deci. cons. 75. vol. 1. & uide ad prad. Affl. decis. 403. nu. 5. *de Bottis.*

In § *si plures nauem.*] Adde idẽ esse in pluribus socijs dominis mercantiæ præponentibus unum factorem. Bart. in l. eandem. 5. q. de duob. reis, idem etiam posset dici in pluribus potestatibus præponentibus unum Ducem belli. Capic decis. 180 col. 7. aduerte tamen quia competit istis talibus beneficium diuisionis. Bar. in auth. hoc ita, 2. q. 2, q. prin. C. de duob. reis, de plurib. socijs vide decis. P dem. 150. *de Bottis.*

L. *Lucius Titius.*] Amplia istum tex. habere locũ & in ecclesia, & ciuitate exercentib. artẽ naualem, uel q̃stuariã. ita Bal. in rubr. C. de exercit. col. pe. de quo vi. oĩno Ale. in l. ciuitas. col pe. & ibi Ias. si cer. pet. & ad istũ tex. vide Ale. cons. 44. 2. vol. & vi. Benuen. Strac. in trac. de naut. par. 5. q. 6. & in tit. mane. nu. 27 & 28. *de Bottis.*

Ad l. Rhod. de iac.

Rubrica] Dicit Barb. in c. ꝓ sterilitatem. col. 2 ext. de loca. & conduc. ꝙ si nauta, dum nauigaret die dominico sine necessitate, superuenit tempestas, ꝓ quam oportuit facere iactũ mercib. ꝙ sibi dẽt imputari, & suis peccatis, quia nauigauit tali die. quod nota. *de Bottis.*

L. 1.] Vide Afflic. in constit. Patarenorum. nu 66. *de Bottis.*

In §. *cum in eadem naue. in fi. ibi si ex rebus consertum*] no-

ex, quod necessitas famis facit omnia communia, vide Affl. in constit. si quando, nu 2. lib. 2. *Carauita.*

L. *depraecatio in ver. ego quidem mundi dominus.*] Nota q̃ Imperator est mũdi dominus, & totius orbis, vide Gut. in ver. Imperator. & affl. q 17 sup. Consti. Regni. *de Bottis.* Vide Ant. Gabr. de acquir. rer. dom. concl. 3. lib. 5. vi. M. Mant. lib. 4. loc. 66. c. 12. & Affl. in prelud. Consti. Reg. q 17. & Frec. de subfeu. lib. 2. ver. 46. authoritas, nu. 10. Et licet Imperator sit dominus personarum, non tamẽ est dominus animarum, vide Affl. decis. 351. n. 2. in Regno Rex est dominus personarum, vide C. Reg. finis pcepti. & ad regale fastigium, *Carauita.*

L. *siue vehenda,*] vide Benuen. in tract. de naui. par. 3. n. 175 & seq. *de Bottis.*

In §. *si ea conditione,*] An iste tex. loquatur in mora vel in culpa, vide Affl. decis. 350. nu. 31, & pro eius intellectu vide Paris. cons. 17, nu 27, vol 3. In §. *idem tutis.* Pro intellectu & declaratione huius §. cum simil. vide Paris. cons. 110, nu 28, & 29, & 30, vol. 1, & vide Affl. in decis. 295, cum ibi positis per me & per Gram. *Carauita.*

In § *si conduxisti nauem,*] Vide omnino Benuen. in tract. de naui. par. 3, nu. 5, cum seq. *de Bottis.*

De institoria actione.

Rubrica. Qualiter probetur quem fuisse institorem, vide Alex. cons. 94, viso & discusso, 2. vol. Affl. decis. 64. & late de materia institoris vide Deci. in l. si institoré. si cert. pet. Bal in tit. C. de constit. pecun. vbi quando discipuli factorum obligent magistros. *de Bottis.*

L. *habebat.*] Ad materiam huius l. vide Tiraq. de retrac. cõuent. in fi. n. 97, cum seq. *de Bottis.* Vide ad sum. l. Arias Pinel. de rescin vend. l 2. p. 1. c. 3, nu 8. & Menoc. de arbitr. iudi. lib. 2. q. 37. *Carauita.*

In § *si duo plures,*] vi. quæ posui. s. in l. 1. §. fi. ti. *pr. de Bottis.*

L. *Lucius Titius*] vi. Deci. cons 540. & in l. 1. si institoré. ff. si cer. pet. & Pa. de Ca. in l. 1. §. exercitoré. ff. tit. *n. de Bottis.*

De tribut. act.

L. *procuratoris. plane.*] Limita vt per Alex. & caeteros in l. si cum dotem, §. si sol. mat. & Neguf. in tract. de pigno. 2. par. 2. memb. nu. 11, & 4. memb. nu. 163.

In §. *tributoria autem,*] Nota, quia ista cautio quotidie practicatur. & vide hic Pau. de Cast. & in cons 285. volu. 1. & Strac. fol. mihi 140. nu. 37. *de Bottis.*

Quod cum eo, &c.

In §. *ver. nisi si quis priuilegiatus*] vide Capic. decis. 78. n. 4. vbi ampliat habere locum etiam in creditore priuilegiato in actione personali, nam poterit reuocare a secundo creditore, *de Bottis.*

Ad Senatuscons. Maced.

Rubrica] vide Pet. Duen. reg. 169. & 371. *de Bottis.* An beneficio Macedoniani renunciari possit, vi. Vital. in tract. clausul. ver. an autem, c. c. fol. mihi 832. *Carauita.*

L. *item si §. duas, in gl. interuenit, ibi, quia prsumitur.*] Ad gl vide Pau. de Cast. cons 78, Rom. in l. generaliter, in fi. de fideius. Crem. sing 39. Et quid si promitto qđ Titius debet, Bar. cons. 99, vol. 2 ... quod sum fideiussor, & habeo exceptionem discussionis Bal. in l. 2. C. com. diuid. Boer. dec. 344, nu. 5. & vide q̃ posui s. l. Bartt. in l. Marcellus de fideiuss. In §. *pro des acceptum ver. in telligendum q.*] Nota, quod ex conuersione pecuniæ sequenti arguitur contractus praecedens, ut Deci. cons. 116 nu. 1. In *ea ver. quod dantur.*] vide Pet. Duen. regu. 370, filio studenti *Carauita.*

L. *sed etiam si non solum.*] vide Tiraq. de legi. connubi. glo. 2. n 14. vbi loquitur in statuto prohibente filiumfamilias obligari, an extendatur ad fideiussorem filij. *de Bottis.*

L. *si filiusfam*] vide Capol. caut. 9. pone quod. & vi. ad declarationem huius tex ad reg. quam Doct. sumũt ex eo, & an procedat in criminalibus, vi. Menoc. de arbitr. iud. lib. 2. centu 2. casu 21, *Carauita.* Adde Paris. cons. 47. n. 15. volum. 1. *de Bottis.*

De peculio.

Rubrica.] An creditores patris possint satisfieri super peculio profectitio filij, vide per Bal. in l pe C. qui bon. ced. pos. & per Alex. in l. ... si filius. ff. de re iudic. ...

nu. 47 & 48, de dam. infect. *de Bottis.*

L. *ex facto, ver. sed si filiusfamilias.*] Nota hæc verba, & vide Capic. decis. 78, nu. 5, & amplia habere locum etiam in creditore priuilegiato in actione personali, ut ibi, & vi. tex. in l. procuratoris, in fi. ff. de tribut. quem iuncto isto nota, quia de hac cautione quotidie, practicatur de qua vide Pau. de Cast. cons. 285, vol. 1. & Strac. fol. mihi 140. nu. 37. *de Bottis.*

Quod iussu.

Rubrica.] Iussu quas personas proprie cadat iste titulus, vide Paris cons. 93, nu 33, vol 2. & quãdo pater uel dominus teneatur ex co. ... ibi, nu. 34. & talis titulus non inducitur per simplicem consensum, nu. 35, & n. ... est quod pater iusserit tanquam pater, nu. 36, & iussus debet esse super aliquo negotio particulari, seu terrestri, ibi, nu. 37, & debent seruari forma & limites dati in iussu, ut ibi, num. 38, *Carauita.*

L. *si in gl. quemadmodum, ibi, & nota prouerbium.*] An etiã preces potentum inducant iustum metum, vide Vital. in tract. clausul. §. de metu tyranni, nu 2. quod quomodo intelligatur, vide ibi, in §. de metu, & c. gum nu. 2. rogatio dñi est species violenta iubendi Frec. de subfeu. li. 2. ver. 3. authoritas, n. 26, quẽ vi. omnino, & vi. Affl. deci. 64, nu. 5. ubi q̃ preces aequiparantur iussui. *Carauita.*

De compensat.

L. *si ambo.*) Dolus cum dolo compensatur, & paria delicta mutua compensatione tolluntur: & alia ad hoc vide p Afflic. decis. 150. nu. 26, *Carauita.*

L. *si non omisit §. cum intra, in ver. & ipse pridem.*] Nota post sententiam admitti compensationem. de quo per Affl. decis. 121, *de Bottis.* Limita ut per Bar. in l. auferetur, ... compensatione. in ... & Ro. cons. 76, n. 3. *Carauita.*

In *ver. aliud humanitatis gratia*] No. quod admittitur compensatio de debito, q̃ñ miseratione cã indulgetur tempus solutioni, licet nondum sit elapsum, & iste tex. est sing. vt declarant Do. maxime Imo. in l. ita stipulatur la grãde, col. pe. n. nj. de ver. ob. & ibi Bar. n. 27. *de Bottis.*

Depositi.

Rubrica.) An depositum confessatum habeat priuilegia depositi, Tiraq. de retrac. conuen. §. 4. gl. 6. enum 24. & q̃ sint priuilegia depositi, vi. vas in l. 1. n. 4. & ibi addi. C. de eden. & ibi nu. 2, an depositũ possit probari per testes, & an deponens possit ad libitũ reuocare depositum Pau. de Ca. cons 413. vi Tiraq. de retrac. conuen. §. 4. glo. 8. & aliqua priuilegia depositi, vide p. ... Iacobi. in l. certi condictio §. deposui. ff. si cer. pet. *de Bottis.*

L. 1. §. *Praetor ait in ver. eorum autem ...* vi. omnino Affl. in Consti. rapinas, nu. 4, post. l. far. ... *si ...*] Limita vt p Cagn. in l. 2. nu 234. C. de pa... emp. & vend. & ... pater ... in ... per Affl. deci. 91, nu. 14, & hunc allegat l. ... de feu guarn. nu. 7. ver. finita ergo ... *periculo*] appellatione periculi non venit casus fortuitus & ad hoc allegatur. vide Pet. Duen regu. 380, tertio ... *Carauita.*

In § *si quis ...*] vi. Barth. de Cap ... in addi. *de Bottis.*

In §. *si quis argen ... ver. nisi pe ...*] allegatur q̃ omissũ in lib. ... possit postea ... in articu. ... ad quod ui. Barth. ... C. ... in Constit. dilationes nu. 5. Sed cogita quomodo possit hoc ... in praeiudicium alterius partis, vbi non datur copia articulorum, ... non possit in eo se defendere, ex quo non habuit notitiam. & vid. ... decis 40. & q̃ posui ad Barth. sup. de iureiur. in l. si duo patroni §. ide ... num. 10. *Carauita.*

In § *si se ...*] vi. Tira de retr. cõuẽ. §. ... gl. 9. *de Bottis.*

L. *plane.*] Nota quod exceptio dñ ... quod prouenit, mihi ex possessione non pot. ... opponi ... agentem ex contractu celebrato mecum super illa re ut per ... l. pe C. eo. de quo late Gut. in ver. exceptio dominij. *de Bottis.*

L. *si hominem ... ver. ...*] adde quod nõ potest dici pretia cum detrimento alterius ... ad hoc allegat hunc tex. in Consti. lege praesenti ... *Carauita.*

In §. *quotiens foro*] vide omnino Pau ... & Benuẽ. in tract. de debit. decoc. 3. par. 7 par n. ... 2. 4. & Iacob in l. certi condictio. §. deposui. ff. si cer. pet. Dipa. in l. si ... §. 1. de priuil.

privil. cre l. & infra in l. sic sponsaliorum, §. 1. de Bert.

L. si quis inscius.]vi Afflict. decis. 316. post Barto. hic, & Bal. in l. si fundum, C. de rei vendi. & afflic. deci. 369. & Tiraq. de retrac. ligna. § 1. glo. 10. num. 99. & sequent. de Bertis.

L. Publia Maevia.]vide ad materiam Paris. consi. 131. In §. Titius Sempronius, in glo. aestimaturum]Not. quod scriptura recognita in iudicio plene probat. procedit nisi per fraudem esset exacta, vide afflic. in Constit. Reg. volumus, nu. 8. & faciunt no. per eundem in consti. grandis, num. 11. & vide de fide scripturae privatae recognitae, & quomodo recognoscatur, Couar. prac. qq. c. 22. & quod statur confessioni contra se, vide affli. decis. 105. & ad primum dictum vi. eund. decis. 184. num. 2. & ad declarat. huius tex. & in materia vide Menoc. de arbit. iudi. 2. centu. prima, casu 95.

L. bona fides.) Limita istum tex. non habere locum in Castellano, qui tenetur castrum restituere illi qui ipsum praeposuit. Roffr. consi. 5. nu. 40. de Bertis.

L. quod Nerua.]Ex hoc tex. no. quod nullum simile est idem, ut per Barto. & Doct. hic, de quo vi. Fely. in cap. translato, col. 5. num. 16. de consti. & Bian. de indi. num. 918. de Bertis.

Mandati.

Rubrica.]Si filius meus negociatur me sciente & patiente, an videatur habuisse mandatum a me, ui. latissime per Affli. decis. 301. & Aym. de antiquit. fol. mihi 52. num. 56. 57. de Bertis.

L. diligenter.]Ad materiam istius tex. adde, quod constitutus procurator ad uendendum, cum pacto de retrouendendo: si uendit simpliciter, uidetur, & intelligitur uendidisse cum dicto pacto. Alex. consi. 27. volum. 3. Affli. decis. 095 num. 21. & limita istum tex. undecim modis p. Ias. in l. si procurator. C. de procur. & Fel. in c. cum dilecta 20 colum. de rescrip. Et quid si excessit fines in omittendo, vi. Cot. in ver. mandati, & ibi, quid in minimis mandatis, & quid si mandatum pinguius adimpleatur, Ias. in l. pubertem, C. de iu. delib. & quid si mandans iurauit ratum habiturum, Dec. consi. 493. colum. 2. ubi laute de materia huius tex. & omnino Tiraq. in l. si unquam, in ver. libertas, nu. 58. de reuo. dona. ubi sufficit mentem seruari, & quid si mandatum non potest seruari, Aymo. cons. 11. nu. 2. & limita remis. per Benue. Strac. in trac. de mercat. tit. mand. in princip. Et de eo, qui recepit mandatum ad fideiubendum, si soluit, vide ang. & Pau. in l. iam tamen, §. in hac, ind. fol. vi. limit. per. Affl. in sub. quo tep. mil. colum. pen. & fin. de Bertis. Sufficit tamen quod fines mandati custodiantur per aequipollens, l. si. §. si. ins. eo. Alex. consi. 2. num. 3. uolum. 2. & pro limit. huius l. vi. Bal. in l. cum mandati. C. eo. & omnino Affl. in consti. Castellanis, nu. 4. in consti. authoritatem, nu. 3. & in consti. & officialibus, in fi. Caraunta.

L. si remunerandi. Maevius Paulus.] vide Bald. in cap. ex parte, de postul. & Deci. consilio 7. in principio, vbi an liceat accipere pecuniam pro fideiussione facienda. de Bertis.

L. salarium.] quid si non est promissum salarium, an debeatur, uide Gui. Pap. decis. 68. & ibi multa ad materiam illorum, qui non possunt, uel possunt petere salarium non promissum, & loquitur de tutore, syndico, teste, iudice delegato, & alijs. de Bertis.

In ver. contra bonos mores.]adde Iser. de feu. guar. nu. 8. versi. uel. forte. Caraunta.

L. si procuratorem, §. l. ignorante.]vide pro limit. Pet. Duen. reg. 357. ampl. 6. Caraunta.

In ver. ex substantia debitoris.] No. quod fideiussor potest vendere bona debitoris pro soluendis debitis, de quo Bald. in Auth. si captiui. nu. 7. C. de epis. & cler. In ver. auxilium appellationis.] Limita, & declara, vt per affli. decis. 48. illud quod dicitur, ibi, auxilium, & Pet. Duen. reg. 357. in 5. limit. de Bertis.

L. idemque & in fundo, in dem. Labeo.]Nota, quod procurator petit impensas bona fide factas. Limita tamen nisi excesserit fines mandati. Guido Pap. decis. 67. de Bertis.

In glo. cum sportare, in ver. sed quid si erat rusticus.]vi. Menoc. de arbitr. iudi. li. 2. casu 2 in fi. In §. si fideiussori in ver. uti ... negare.]Dic quod remanet illo habet vim solutionis

Adde affl. & decis. 319. num. 90. Caraunta.

L. si alicui mancl. §. 9.] vi. late Hypp. in rubr. de fideius. nu. 318. & quid si fuerit remissum ex causa remunerationis. Tiraq. in l. si unquam, de reuoc. donat. in ver. donatione largitus, nu 52. de Bertis.

L. si vero non, §. unde Papinianus, in ver. quod si donationem.] Nota ex illo tex. quod si consensu alienationi rei mihi prius donatae per alienantem, praesumor illi retrodonasse, quod an procedat in consensu praestito locationi illius rei, vide Curt. iun. consi. 33. nu. 5. de Bertis. adde Isr. qui success. feu. da. ten. nu 6. Caraunta.

In §. si mihi mandaueris.]Quid si ille procurator percepit fructus rei emptae, an eos computabit in sortem. Bal. in rubri. C. de contrah. empt. q. 15. tenet quod sic. Limita tamen ut per Cot. in uer. procurator emit. Adde idem esse de iu. capo. ut per Affl. decis. 91. col. 4. & qualiter fiet solutio usurarum, ibidem nu. 9. In §. 1. post creditam.]Nota quod vbi pro forma requiritur mandatum, ratificatio nihil operatur. Limita non habere locum ubi actus esset initiatus, non autem completus, quia tunc sufficit ratificatio. l. Iulianus, qui satisd. cog. de quo vi. Barbat. in c. ex parte Decani, num. 2. 10. de rescr. In §. Iusiurandum.] Adde, quod si Episcopus mandat beneficium conferri alicui, tale mandatum non potest reuocari, etiam re integra. Hypp. sing. 166. de Bertis.

L. si mandassem.]Quid si mandatum est Titio, ut uenderet, & deinde est reuocatum mandatum, si Titius ignorans reuocationem uendidit, an transferat dominium, vi. Iacobi. in l. quae acta, num. 38. de offi. Procur. Caes. ui. Fely. in c. ex parte Decani. col. 3. de rescrip. de Bertis. Quia reuocans debet reuocationem intimare, Affl. decis. 289. nu. 12. & vi. Bened. Capr. reg. 59. ubi plene quando valeant gesta per procuratorem reuocatum, & domino praeiudicent. Caraunta.

L. si mandauero. § si is quorum.]vi. Negus. de pig. in 1. memb. 6. par. nu. 41. In §. is cuius bona, in ver. quia publicatis bonis.]Adde, quod licet futura non ueniant in publicatione bonorum, mortuo tamen delinquente, fiscus occupat tanquam bona uacantia. Bal. in l. eius qui §. si cui de testam. & Guiel. Bened. in c. Raynutius, de testam. in uer. et uxorem nu. 290. de Bertis.

L. inter causas, §. ...]Quid si procurator habet mercedem, vi. Abb. in c. sicut nu. 87. de iureiur. vi. Corn. cons. 297 vol. 2 Specul. de iudi. § specialis. nu. 5. In glo. mandati in ver. de cumulatiate debet seruari.] Hanc glo. sequuntur Card. & Abb. in c. cum pro causa, ext. de procur. contra hanc glo. tenet Cyn in l. quoniam multa fa. inpra, C. ad l. Iul. de ui. & Albert. & Bal. hic. de Bertis.

L. si hominem in Syria in ver. nisi ex causa iusta.]Ex iusta causa licet recedere a regulis iuris, vi. Deci. in c. cum sit Romana, nu. 13. de appel. & faciunt not. p. Menoc. de arbi. iudi. li. 2. centu. 1. casu. 52. Caraunta. Vi. multa, quae deciduntur per hunc tex. quae congerit Barbat. in rubr. C. qui admitti. 23. col. & Cot. in vers. Episcopus, & in versi. filius ... & vi. omnino Bart. de Cap. hic. de Bertis.

In ver. si vero postea iusta causa.] Quando aliquis ex noua causa superueniente possit mutare voluntatem, vi. plenissime per Hyppol. in l. 1. §. fin num. 45. ... de quaest. Caraunta.

L. in fundum.]vi. Pet. Gir. sing. 21. Didac. Couar. li. 2. variar. resol. fol. mihi 37. de Bertis. Et tunc ... est eo, ut habeas rem quam tibi Dominus non vult vendere, & ex ratione huius tex. sumpta est practica regiae Camerae quando exegit releuium a feudatarijs, & ignorat valorem fructuum illius anni quo mortuus est, ut facta computatione pretij fructuum trium annorum praecedentium, capiat tertiam partem, quae postea liquidabitur pro pretio & valore fructuum, & eodem modo facit quando ignorat quantitatem fructuum, & Sacrum consilium, quando fit apertium bonorum stabilium, & est diuersitas in apretio, inter aestimatores deputatos, ex tribus sumit vnum, ut per Frec. de sub feu. lib. 2. ver. 3. authoritas, nu. 35 cum sequen. & vi. Bert. in repet. in ver. aestimatores debent, ut. & Caraunta.

L. Lucius Titius.]Ad istum tex. & eius materiam vi. Affl. decis. 241 nume. 3. Gui. Pap. decis. 179 Petr. de Rauen. in compen. iur. ciui. fol. mihi 120. 161 tu scis, & Alexander consi. 58. nume. sexto, volumine sexto Bertr. con. 144. volum. tertio. Ias. in l. frater a fratre, numer. decimoquarto, de condi. ind. & vi. Cot. in versi. Abbates,

ubi

vbi ponit de fideiussore, qui vult ire ad studium & Negus de pign. 3. memb. 6. par. num. 45. 46. *de Bottis.* Ad materiam huius tex. an & quando fideiussor possit agere contra debitorem, ut ipsum eximat a fideiussione, vltra Doc. hic. & in l. si pro ea. C. eo. & in c. fin. ext. de fide ius. vi. Roma. in l. facere posse, quam legit cum l. semel mota, nu 27. & ibi. Alex. in prin. sol. matri. & omnino Rom. singu 300. quarto a te. Et pro declaratione istorũ iurium nota, quod in casibus, in quibus fideiussor agere potest, si creditor non vult ipsum eximere a fideiussione, sufficit debitori, si debitum est liquidum, quod præstet sibi indemnitatem. tex. est in l. si mandatu meo. §. item si dum inf. co. per quem ita dicit Alex in d. l. facere posse, num. 2. & Affl. ic. decis. 241. & in constitu. si dominus vassallum. nu. 11 & adde ad eum Hyp. in repet. rub. de fideiu. nu. 215. & 295. sed an possit agere contra eum, si est condemnatus, ante quam soluat, ut de tex. v. ll Batt Ang. & Doct. in l. fideiussor pro venditore, de fideiuss. & Hyp. vbi sup & omnino Soc. reg. 147. et 238. & Affli. in d. consti. si dominus, & Menoc. de arbit. iud. lib. secundo, centu. 1. casu 41. *Carauita.*

L. *si mandatu meo verss. item si dum negotia.*] Limita hunc §. vt per Cagno. in l. idem functo. nu. 119. . . . offi. Affl. vide etiam eundem in l plus cautionis. nu 7. de reg iur & Affli. in constitu. si Vassallus a domino n 7. *In verss. aut si non credi* . . .) Facit inf. eod. l. si quis domum in princ. *Carauita.*) Ex hoc tex. no. Do . quod creditor non potest compelli liberare fideiussorẽ, & recipere æque idoneũ, de quo per Alex. in l facere posse. sol. mat. Hyp. in rub. de fideiuss. q 70. *In § si fideiussor*) Adde Dec. con. 436. & 487 & Bar. omnino consi 8 . *de Bottis.*

L. *cum seruus in ver & ex affectu*] No quod ratione affectionis competit actio, de quo vi. pulchram decis. per Bal nou. l. de dote, par. 4 nu. 10. *de Bottis.*

L. *si mandato. § Paulus* Ad intel. huius §. vi. Bar. in l. hoc ita. q. 7 C. de duob. reis, & Capic. decis. 180. colu. 1. & 2. *In glo & debere.*) Adde Pau. de Cast. in l. 1. in fi C. si plu. vn. sen. & Affli. decis. 215 In §. *Paulus respondit nõ videri.* Limita vt per Ant. de But. in c vlt. de rest. spol. de quo Cot. in ver cautio idonea. *de Bottis.*

L. *creditor in glo posse in fi ibi, hoc verum inter litigatores.*] Et ideo pendente lite contra reum principalem potest fieri executio contra fideiussorem. Pet. Duen. reg. 286 executio. potest & vide N g. in C. regni iudiciorum nom. 98. *In § Lucius Titius.*] uide pro intellectu Paris. consi. 107 nu. 36. vol 3. & vi. etiam Meno. de arbi. iud. q 7. num. 62. *Carauita.*

L. *cum controuers 1. §. mandauit.*] Pone, quod Caius nõ fideiussit, sed soluit, an agat contra mandantem, vi Ang. & Paulo in l. iam tamen. §. in hac, iud. sol. *de Bottis.*

Pro socio.

Rubrica.] Ad hanc rub. adde, an socius possit vendere, vel locare rem cõmunẽ inuito socio, vi Pau. de Cast. post Ba. in l. 1. C. qui testa. m. luce poss. Aret. cons. 126. An sũt finitur societas si vnus ex socijs decoxerit, ui. 7. l 4. An socius præpositus negotiationi teneatur si fuit negligẽs in exigendo nomina debitorum societatis, uide Pau. de Cast. in l. ll fideiussor, de fideiuss. Et adde, qđ socius impeditus ingredi domum cõem ab alio socio, potest propria authoritate tollere impedimentum, puta clausuras Aimo cons. 4. nu 10, et an socius debeat, habere expensas de cõi, puta si ipse posuit operas, uide Rom. consi. 343 nu 15 Et socius pauper præsumitur acquisiuisse de bonis communibus. Rom. ibi. nu. 17 De socio habitãte totam domum, & d non permittente conductorem . . . sosum cum ipso habitare: & de colente totum fundum contra voluntatem socij, vi. Ias In d. l. 1. C. qui testa. fa. ce. poss. An socius possit retinere salarium propter operam suæ personæ, uide Rom. cons 168 nu 6. Adde, quod debitores effecti non soluendo culpa socij negligentis, illos exigere spectat ad eius portionẽ Hyp. sing 281. Adde, quod licet socius subscribere possit nomen alterius socij, non tñ hoc procedit in iudicio. Bal. cons 53. colu. 2 vol. 3. in antiq. An dicatur societas quando alteri est assignata certa pars lucri. Alex. consi. 123. nu 4 *de Bottis.*

L. 1 *in ver in perpetuum.*] De hac dictione, in perpetuũ, vi de Ale. & cæteros in l. 2. in princi. in 1. not sol. matri. & Deci. consi. 165. vbi ad intellectum tex. & ad materiam l. 1 & 2. vide omnino Couar. lib. 3. varia. resol. c. 19. nu. 2. Alex. consi. 17. vol. 1. Ias. in §. omnium. col. 1. institu. de actio. *de Bottis.* Concordat glo. & ir constitu occupatis, vbi vide Affli. nu. 10. & de multiplici significatione huius verbi, perpetuo, vide gl. in c. hoc ius porrectum §. perpetua, in ver. perpetuas. 10. q 3 & glo. in c. possessiones, 16. q. 1. Silua. consi. 4. nu. 18. & Aut. Gab. de loca. & cond. concl. 2. lib. 3. *Carauita.*

L. *ita vero. verss. tunc & hæreditates.*] Adde Iser. q successionu. 13. vers. vendimus iura futura. *In § dedit q ueritur.*] P o intel. vi. Arium Pinel. in l 2. nu. 5. C. de bon. matern. *In ver. ipsi. tunc nullus.*] vi. pro intel. Bar. in l. legãtes nu. de dolo. *Carauita.* Ad istum tex. vi. Bar. in l. fi. nu. 9. de acq. hær. & no. quod pactum, seu conuentio de hæreditate hominis incerti valet, quod qual t. r procedat vi. Capi. decis. 159. nu 10. cum s. q. *de Bottis.*

L. *societatem ver differentem.*] An si vnus ex socijs decoxerit, finiatur societas. Paris. cons 82. nu 40. uol. 1 dicit quod non: sequitur Benue. in tra. de decoc. nu. 49 fol. mihi 386. *de Bottis.*

L. *si non fuerint.*) vide omnino Affli. decis. 58. & Al. xand. consi. 103. nu. 8 vbi quid si fit pactum, quod lucrum diuidatur per partes inæquales. *de Bottis.* In societate seruanda est æqualitas, quæ in quibus cõsideretur & qualiter, vide Affli. decis. ll nu. 4. & s. q. & ideo non valet societas ut quis habeat partem in lucro, & non in damno. Deci. consi. 116. nu. . *Carauita.*

In verss ita coire.) vide omnino Couar. lib. 3. varia resol. ca. 2. nu. 3. vbi de intel. huius l. Alex. consi. 103. *de Bottis.*

In verss. plerumque enim.] Industria & labor æquiparantur pretio Alex. de Ri. gu. sen. nu. 3. in fi. *Carauita.*

In glo. societati in ver hactenus.] No. quod pactum per quod inducitur inæqualitas non valet, de quo Couar. var. resol li. 3. c. 2. nu. 3. quem ui. omnino. *In gl solus in ver. sed quid*] vi. Couar. li 3. var. reso. c. 2. nu 2. & ibi quid si non superest nisi pecunia. *de Bottis.*

L. *plane.*] vide omnino Dec. l. consi. 213. num. 10 & consi. 443. & omnino decis. Pedem. 150. ubi quod quis potest mandare hæredi ut permaneat in societate per ipsum inita. *de Bottis.*

L. *merito.*] vide Gram. decis 37 nu. 3. & Pet Duë reg. 184. delictum non præsumitur, & omnino Ant. Gab. lib. 7. conclu. 2. & de testi. conclu. 3. nu. 21. lib. 1. *In v r & sane plerumque.*] vide M. Man. li 1. loc. com. c. 3. & de materia & quando procedat hæc lex. Alc. de præsump. reg. 3. præsump. 1. & limita ut per Affli. in consti. si dubitatio. nu. 18 lib 3. *Carauita.*

In ver quam furti consilium.] No. quod delictum non pñsumitur. Limita, nisi hæc præsumptio faueret aiæ, ut per Ancha. consi. 179. Cot. in uer. delictum, & per regu. huius l. dicebant Doc relati per Cot. in uer. filius præsumit, quod filius præsumit legitimus, non naturalis. & uide omnino Gram. decis. 19. nu. 5. & Aym consi. 8. per tot. ubi multas præsumptiones ad excludendũ dolum, & alia, & filius potius præsumitur naturalis, quam spurius Aymo consi 148. nu 2. & consi. 166 col. 2. Et adde, quod hæc præsumptio non procedit in actore, sed in reo Aymo consi. 57 nu 6. uide aliquas limitationes per P. t. Duen. reg. 194. vide Loss. consi. 37. nu 4 *de Bottis.*

L. *si fratres.*] An fratres simul habitantes tacite videantur societatem contrahere: & ex quibus talis societas inducatur, D ci. consi. 21. & 68. & consi. 66. & 57. *Carauita.*

In §. idem respondit societatem.] vi. Capi. decis. 174 nu. 5. vbi quid si est appositum pactum iuratum, & quid si est promissa pena ui. Cot. consi. 52. colum. 3. & Capi. ubi s. nume. 11. cum seq. & Guil. Bene. in c. R. ynutius. in ver. testamentum, ii 3. nu. 19 de testamen. *In eodem respondit societas.*] No. istum tex a d illud quod no. Bar. in l quominus, 17. q de flumin. & de intel. istius tex. uide Cot. in ver. puteus, & Benue. in trac. de naul par. 2 num 8. ubi de socio reficiente nauem. *de Bottis.*] Vide pro intel. P. ris. cõsi. 26 nu. 1 10. uolum 2 *In ver potest e. . . . agere.*] No. sing. hunc tex. pro lationibus in fulgurum quæ sæpissime fiunt; nam si debitor infra certum tempus dare promittet creditori debitum, alias dat rem, puta fundũ, in solutum, talis dat. o in solutum habebit locũ creditore nolente, & non aliter ita Dec. consi 12 quem ui. omnino, quia declat dictum Bar. hic, quo . . . obstare. Et de dicto pacto uide Affli. decis. 368 sed contra Deci. videtur

tur tenere Ripa in l.ita stipulatus,nu.61,de verb.obl. & vide eundē Dec.consi.158,num.4,In §. *sociam vniuersa* *in ver. & ideo,fuerat inter eos*, Et sic potentius est ius societatis,quam collationibus,cū in societate veniat etiā ea,quæ competunt ad uendictam,& personæ cohærent, prout est actio iniuriæ,vt hic, & tamen ea non veniūt in collatione,l.2,§.emancipatus filius, de collation. *Caranta.*

L.adeo autem.]Quid si est appositum iuramentū,vi.Capic. decis.174,nu.5,& quid si est apposita etiā pœna an possit exigi,ibi,nu.11,cum seq; & Dec.in consi.283,p totum,*de Bottis.*

L.itaque qui]Quid si vnus tantū ex socijs cœperit nomine proprio & separatim agere,aut scientibus alijs, aut ignorantibus,prout declarat Bal.in l.so.in,si cer.pet. Aimo consi.123,nu.7,8,petāt,quod respectu illius, qui proprio nomine cōcessit,an alij ex his contra ipsū possint dicere societatem finitam,*de Bottis.*

L.si vnus,§.si vnus,ibi,sed nec.]De non deciuit dicendū vide Alex & Ias.in l.vnum,ff.si cer.pet.& Capi.decis.19, & vide tex.in l.si de rei vēd.& Hyp. in rub.de fideiuss §.2,*de Bottis*

L.in socius.]An dos data filiæ vnius ex socijs debeat cōputari in eius partem,uide latissime per Cou.in uer.cap. &c. vbi ponit multos similes casus. & Dec.cōsi.66,& 68, volu.1,*de Bottis* Vi.Deci.consi.67,& Ant.Gab.de iu.dot. concl.1,lic.2,*Caranta.*

De contrahen.emptio.

Rubrica]Adde,quod emptio & venditio dicitur ubicumque interuenit pecunia,licet contrahentes aliter contractū appellant,vt per Doct.adductos per Affl.decis.72, in fin. Adde tamen quod venditio facta viliori pretio dicitur donatio,Tiraq; in l.si vnquam in ver.donatione,largitus nu.3,cum seq; de reuo.dona. Et ubicumque in statuto fit mentio de pretio, tunc statutum loquitur de contractu emptionis,ita Bal.in l.cū dotem,C.de iu.dot.Hyp.sing. 102,& quando emptio dicatur perf. etiam. Rebuff.consi. 414,vol.3,in antiq; Bolog.consi.72,& plura multa ad materiā huius vbi per Barb.in rub.de em p.& vendi.ubi de arrha,& de perfectione contractus, & ad quid teneatur venditor,& multa,*de Bottis.*

L.aliquem vero quod si ego.]Rationem dubitandi ad istum tex ponit la.ob.Gen.tat.insti.de emp.& uend.in prælud. tit. nu.6,*de Bottis.*

L.quod vendidi.]Ad istum tex.iunc.gl.vi Tiraq.de retr.cōuen.in fi.nu.77,& Alex. consi.86,nu.6,ubi declarat qualiter procedat dictum gl.hic,*de Bott.*

L.Labeo scribit,in ver venditori quod dixerit.]In dubijs locutionibus fit interpretatio cōtra loquentes,And. de Iser. qui succes.f.uda.ten nu.7,vers.in dubijs,*Caranta*

L.rem alienam.]Adde idē esse in datione in solutū, ut per Affl.decis.269.& amplia istū tex etiā inter scientes rē esse alienā,voluit Bar.in l.si is qui pro emptore,§.fi. de vsucap & no.in l.si emptione § itē si ex ptor int. eod. tit. Quod aūt teneatur cōptor vero domino, Afflic. vbi sup. Et quid si res vendita non extat,& vide Tiraq; de retrac.lign.§.1,glo.2,nu.18,19

L.qui tabernas.]hoc intellige quando actor sciebat qualitatem rei,secus si ignorabat,quod præsumitur,Alex. cōs. 63,nu,10.uol 6,*de Bottis*

L.si emptor,§.item si & emptor in ver. ut possessionem emat] No.possessionis rei emptio valet,adde Bar.in l.si tē ali quā,de acqui poss.Affl.decis.358 nu. 8, *In §. si emptor, verss tutori pupilli* Limita pluribus modis per,Pet.Duen.reg. 11,vbi sunt eorum ampliationes,*de Bottis*

L.quod sæpe & illud constat.]vide Guil.Bene,in c.Raynutius de testa.in uer.condidit,le.2,nu.16,In §.in his quæ pondere vide Capi.decis.14,n.6,vbi latè de materia,& Affl. decis.180,& Deci.consi.179,2,col & Affl.decis.399, & Couar.in c.3,pract.qq.uers.8,& seq. & per totum,cap. *de Bottis,*

L.si quis donationis.]An res vendita viliori pretio dicatur partim uēdita,& partim donata,uide Couar.li.2,uaria. resol.c.4,nu.7,& 10,ubi de intellectu huius l. *de Bottis* Adde Iser.& add.ad ipsum.de feu.guar.nu.6,prope,fi. & in c.1,de alie feu ubi And.nu.2, Adde Arium Pinel in l.2.par.3,c.2,n.27,C.de resciu.uen.*Caranta.*

L.si aquæductus,in uer ad emptorem.]Successor singularis ratione loci priuilegium prædecessoris consequitur, adde Dec.consi.98,nu 4,*Caranta.*

L.fundum ille]No.istum tex.& ad eum vi.Gui.Pap.in consi. 106,in prin.& Pet.Duen.reg 178,in 2,amplia, ubi quid si ego vendidi fundum communem inter me & Titiū, *de Bottis.*

L.alienatum.]No.quod successor non est melioris conditionis au hore suo propter quod vide quæ dicat Capic.deci. 8, nu.3,*de Bottis.*

L.ædes sacra,in uer intra maceriem.]No.quod omnia existentia intra fines fundi empti veniūt in venditione, de quo per Aim.consi.103 quid in l.gato,Alexand.consi 91,nu. 10,*de Bottis.*

L.domus.]Ad istum tex.vi.Alex.in l.1,in princ nu.75.de acquir.pos.& an idem sit in traditione vehis, vi. Gui. co.si 17,col.7,vol.1,& limita regu huius l. vt per Aret. in l.1,§.si vir vxori,nu 46,de acquir pos. & declara, vt per Dec.cōs 56,nu.2,& latissime Boer.in add.ad Dyn. in reg.beneficiū,lit.A.de reg.iur.*de Bottis*,Adde Gram. decis.75.in princ.& Isern.qui success.tene,2, nu.5, vers. quod exemplificatur,*Caranta.*

L.Iulianus,§.fundum alter]vi.ad tex cum gl.hic Affl.decis. 11,nu.14,in §.*frumenta*]vide pro intel. huius §.Franc. Marc.decis.992,nu.1,& Arium Pinel.de rescin.vendi. l.2,par.2,c.3,nu.29,& qui casus dicatur insolitus, vide Menoch.de arbit.iud lib.2,centu.1, ca u 80. *Caranta.* Vide omnino Barba.in c.1,col.pen.& fin. ext. cōmod. Alex.in d.consi.135. & ad istum tex. & eius intel. vide Pau.de Cast.in l.ea quidem,C.commod. Ias.consi. 107, num.1,uol.1,Barb.in c.cum gratia de commod.Ripā in tract.de peste,in prin.nu.97.cum plur.seq; vide Gui. decis.569,& Deci. consi.7,uol.1,& Aimo.consi.95.nu.8,& vide bonā q.per Bart de Capua hic vide Alexandr. cōs. 153,*de Bottis.*

L.fundi partem,in ver nihilominus fundum.]Res quæ valet centū, cum pacto de retrouēdēdo ualet septuaginta,uide Tiraq; de retr.conuen.in præfa.nu.20,& ibi alia in materia,& ui.Dec.consi.467,nu2,*Caranta.*

In ver nam hoc ipsum pretium.]Vide Tiraq. in l.si unquā,de reuoc.d donatio,num.10,in verbo,donatione largitus. *de Bottis.*

L.cum manu in ver syluæ cæduæ]No.istum tex pro uendentibus mōtes,in quibus cadūtur lapides,quod si casa ceciderit non uenit in uēditione, In *ver.nemo potest videri.* De intel.uide Affl.decis.411,omnino,& uide oino Bal. in rub.C.eo.uersi 13,quæro,ubi ualet pactum,quod transeat dominiū,sed habeat manus iniectionem pretio non soluto,& an soluto pretio requiratur noua traditio, & determinat quod non;quod sequitur Affl.ubi sup. & uide Alex.consi.alleg.per Affl.nu.4,ubi s. & omnino Tiraq; de retrac lign §.1,gl.2,nu.14,15,16,17. Sed quid si fiat pactum,quod dominiū non transferatur,& quod res,donec soluat pretiū,sit hypothecata,uide addi.ad Affl.decis.138,ubi concluditur,quod dominium transferri,& limita nō habere locum,ubi uenditor retinet dominium, donec pretium sibi satisfiat.Abb.consi.64,uiso quodam instrumēto,li.1,Alex consi.21,uisis & pōderatis,lib. 5, Deci.consi 38,inter consi.40,*de Bottis.*

L.Titius.]Vide Negus.de pignor par.1,nu 7,& Gui.Pap.decis.6,& omnino Couar lib.3,uar.resol.c.fin.7,fol. mihi 723 & 724,ubi ponit an debeat fieri uenditio iusto pretio, ad hoc ut tale pactum ualeat cum fideiussore, In §.*Lucius Titius.*]Per istum tex.dicit Gui.Pap decisio 24,quod si uendens possessionem declaret emptori illā esse censualem alicui domino,uel alteri seruituti subditam,ex hoc solo non probatur censualis, & idem tenet Spec.in tit.de loca.§.nunc aliqua,uers.74.quæritur, quod declara & limita,ut per Guil.Bene.in ca.Raynutius in uer.uxorem,nu.106,cum seq. de testa.*de Bottis.* Ad intellectum l.ui. Arium Pinel.in l.2,par.1,nu.31, C. de rescin.uendi.aliās est in 2,par.Rub c.1,nu.31,*Ad §. Lucius*]Vide per.Duen.regu.8.actio personalis,& Affl. decis.162,nu.5,*Caranta.*

De in diem actione.

Rubrica]De intellectu uerborū istius rub.uide Cot.in uer. addictio,& omnino,Couar.li.3,uaria.resol.c.8,num.1,

ubi

... dum solum transeat ipso iure ad primum venditorem, & quibus verbis concipiatur, & quid si pactum sit adiectum ex interuallo, *de Bottis*. Qualiter concipiatur pactum addictionis in diem, vt ex eo ipso iure dominium transferatur in venditorem, vide glo. & ibi Pau. de Castr. in l. 2. in ver. mortis causa, de dona. & adde, quod pactum debet fieri in ipso cōtractu, glo. in l. ab emptione, in ver. cogatis, sup. de pac. & ibi Doc. & Pau. de Cast. in d. l. 1. *Carauita*.

L. 2, versi nam si quidem.] Et ideo si in instrumento sit promissa certa quātitas, cum hoc, quod si facto calculo minus debeatur, illa minor quātitas censetur promissa, interim instrumentū dr̄ liquidum, & habebit executionē paratā, vide Gram. decis. 58. nu. 21. *Carauita*.

De lege commissoria.

Rubrica.] Qualiter concipiatur pactum legis cōmissoriæ vt ex eo transferatur dominium ipso iure in venditorem vide gl. & ibi Pau. de Cast. in l. 2. in ver. mortis causa, de dona. & adde, quod istud pactum debet fieri in ipso cōtractu, gl. & ibi Pau. de Cast. & Doc. in l. ab emptione in ver. cogatis, sup. de pac. *Carauita*. An autē pactum legis commissoriæ possit apponi in pignoribus, uide Guid. cōs. 79. & Tiraq. de retr. conuen. in §. 1. nu. 108. cum plur. seq. vbi latè de materia legis commissoriæ, tam in pignoribus, quam in emptione & venditione. Et adde, quod si venditor post tempus petat pretium, dicitur renunciare legi commissoriæ, Rui. consi. 155. nu. 7. volum. 5. Quid aūt si exigat pretium post diem præfixum, idem Ruin. consi. 111. num. 6. vol. 1. & vide omnino Couar. l. b. 3. var. reso. c. 8. in prin. *de Bottis*.

L. lege fundo.] An autem debeant deduci expensæ fructuum vide § glo. in consuet. Paris. §. 8. nu. 16. *de Bottis*.

L. de lege. versi. post diem.] Nota, quod accipiens depositum non integrum, sibi præiudicat, de quo Aimo cons. 106. vbi loquitur in materia pacti de retrouendēdo, *de Bottis*.

L. mulier fundos, in ver. potterióre autem dec.] Nota, mandatū superioris excusare à caducitate de quo vide Affl. decis. 318. *In ver. ne venditrix vendidisse debeat.*] Nota, quod ex pacto legis commissoriæ datur rei vendicatio pretio non soluto ad de tex. in l. cōmissoriæ, C. de pac. int. empt. & vendi. Limita non procedere quando esset dictum, quod si intra tale tempus pretium non sit solutum, redeat possessio, vel dominium venditori, quia tunc competit actio personalis ipsis scriptis verbis, vel ex vēdito. Azo in sum. tit. de pac. int. emp. & vend. nu. 4. per tex. ad literam in l. 3. eo. tit. Tiraq. de retr. conuen. §. 1. glo. 7. num. 17. *de Bottis*.

De hæred. vel act. vend.

L. si nomen.] Ad hūc tex. vide omnino Iacob. in l. periculū, si cert. pet. & in l. promittēdo, §. si a debitore sol. de iu. dot. & Gozcons. 58. nu. 17. vbi amplis. & consi. 38. nu. 11. & Pau. de Castr. consi. 170. nu. 3. vol. 2. & dicit Iacob. in d. l. periculum *in dubio præsumi scire debitorē non esse soluēdo*, cōtra tex. in l. verius, de proba. & uide ad istū tex. Bal. in l. 1. §. fi. de act. emp. vbi de eo, qui vendit nomen cum pacto, quod non vult facere bonum dictū nomen, & uide Alex. in l. si cum dotem §. si mulier col. 2. solu. mat. An autem quando emptor agit contra nomē debitoris sibi venditum, debeat vocare venditorem, ad hoc vt succumbat, teneatur venditor, Dec. consi. 105. omnino vide ad materiam. An iste tex. procedat, in delegatione, vide Iacob. ubi sup. *de Bottis*. Quando nomē debitoris videatur dari in solutū, & fieri donatio, uide Bald. in l. fi. C. ad l. Falci. *Carauita*.

De peric. & com. rei vend.

L. 1, verb. dolium signatum.] An per appositionem signi sit translata possessio, vide Beuue in trac. de mercat. par. 1. nu. 89. cum seq. *de Bottis*.

L. id quod post.] Limita istum tex. non habere locum quādo augmentum prouenit, facto venditoris, vt per Dec. consi. 40. nu. 2. *de Bottis*.

L. quod si neque tamen. videri autem tradit.] Vide Affl. decis. 11. nu. 4. Bal. in auth. dos data, nu. 4. C. de dona. ante nup. Negus. de pignor. in 2. par. 5. memb. 5. par. n. 14. *de Bottis*.

In ver. signasset.] Ex signo igitur probatur dominium, & ideo illius præsumuntur animalia cuius erit in ar. 6. seu signum, uide Luc. de Pen. in l. stigmata col. 1. C. de fabri cen. lib. 11. & ibi Bar. & in. Frec. de subfeu. lib. 2. verb. 47. auctoritas, & Affl. decis. 13. n. 4. *Carauita*.

De actio. empti.

L. 1. Nota istum tex. vi. Bar. in l. vnica, C. de senten. quæ pro eo, quod inter. nu. 11. & Gomes. in §. 1. actionum, col. 18. in princ. Instit. de actio. & ibi Lal. ubi quid si in contractu interueniat iuramentū, & limita multis modis, ut per Soc. consi. 97. col. fin. vol. 1. & inter alios non habere locum in excipiendo, sed in agendo tantum, de quo per Cor. in ver. interesse.

L. ex empto. in ver. & in primis ipsam rem præstare.] Quid si post rem traditam emptor cadit à possessione, & res peruenit ad uenditorem, an teneatur iterum tradere, uide And. in c. 1. item facta nentes, colū. pen. & ibi Aluar. post glo. de pace iuram. firm. Bar. in l. si quis domū, ff. locati princ. *In §. si quis virginem.*] Ad hunc tex. uide Iac. Gerar. in præludii. Instit. de empt. & vendi. car. 8. n. 2. *de Bottis*.

L. emptorem. §. qui autem.] Nota, quod faciens pactum, ne teneatur de euictione, tenetur tamen ad pretium, quod limita nisi esset facta permutatio; & factū est pactum, ne alter alteri teneatur de euictione, quia tunc nec ad pretij restitutionē tenet. Tiraq. in l. si unquā, in uer. donatione, de reuo. dona. num. 95. & ad hanc materiam uide Cor. consi. 226. lit. B. uol. 2. & Barb. in c. sicut mispen. de empt. & uendi. & declara quando talis promissio est generalis, secus si particularis puta quod uenditor non uult teneri de euictione à Titio, ita Dec. relati per Couar. lib. 3. uar. resol. c. 17. n. 2. & p Pau. hic, & d. u. relate uide ubi sup. Couar. & Alb. Brun. consi. 96. in fi. *de Bottis*.

In ver. pretium quidem debere.] Redditur ergo pretium quando contractus rescinditur, uide Affl. in consti. qui scies, num. 2. lib. 3. & decis. 378. i. nūne, uide Socin. regu. 137. *Carauita*.

L. Iulianus.] Nota istum tex. & adde, quod uenditor rei pro sua tenetur scire eius defectum, & conditionem, Couar. consi. 80. in ip. ut fa in lit. 8. uol. 3. & uide Alexan. 6. 63. per totū, uol. 6. ubi qualiter debeat uenditor certiorare emptorem de qualitate rei uenditæ, si specialiter, uel generaliter, & nu. 11. ponit, quod si fundus reperiatur hypothecatus, non agēt de euictione, sed quanti minoris, & multa alia notanda, & omnino Cepol in l. 1. & in l. si uenditor, ff. de ædilit. edic. *In tefferis.*] Vide Negus. de pign. 4. par. nu. 34. 35. & Tiraq. de retr. conuen. in §. 1. nu. 10. & 13. & an exceptio rei non traditæ possit opponi, uide Dec. consi. 418. per totū, & amplia istū tex. in multis casibus procedere, positis per Tiraq. de retrac. lig. §. 1. glo. 7. nu. 41. cum seq. Rom. consi. 10. & consi. 204. nu. 8. & an debeat pretium offerri, etiam si non petatur, Tiraq. ibi in gl. 17. n. 3. & ad reg. vi. Dec. consi. 362. n. 2. & uide Bal. in l. 3. C. de usur. ubi an uenditor qui tenebatur dare fideiussorem de euictione, possit petere usuras pretij non soluti *de Bottis*.

In Sum. dicti §. ut uer. non potest effectualiter agi.] Dic tu, potest tamen pendente iudi. in adimpleri, & tunc iudicium conualidat, Menoc. de arbi. iud. lib. 2. q. 16. nu. 6. *In ver. §. in ver. venantur eadem.*] Et per hoc facit, quia habens rē obligatam pro debito, licet tenuta data sit nulla, ut quia ex inordinato processu, poterit tamen uti retētione donec soluatur verum debitum, Cron. sing. 91. & Gram. decis. 38. nu. 5. *Carauita*.

In §. si fructus iam maturos.] Vi. Dec. Couar. lib. 2. var. reso. c. 15. nu. 1. & 2. vbi amplia. *In § si Titius fundum.*] Vide omnino Did. Couar. c. 3. præq. quæst. 10. *de Bottis*. Vide pro intel. Arium Pinel. C. de resc. uendend. l. 2. par. 2. c. 3. nu. 3. cum seq. *Carauita*.

In §. et vin. in glo. post dum. ibi sed cur dicat.] Vi ad hanc glo. Capi. decis. 19. & ibi quid si est facta obligatio pretij & uide Alex. cōs. 77. nu. 2. uol. 6. & ibi addi. *In §. si quis concluderit.*] Vide quid per istum tex. cum simil. dicat Imo. in clem. 2. colum. ult. de iustitu in integ. & Capic.

decis.

decis. 110. & Tiraq. de retr. conuen. in fi. nu. 98. & seq. *de Bottis*. Pro intel. huius §. & §. seq. uide Arrian. Pinel. in l. 1. par. 3. nu. 36. C. de bon. mater. *In eo § in ver. sed & si quis minorem*] An procedat in ecclesia, ui. Diaz reg. 93. ecclesia, uersi. septima & notabilis, & pro intel. ui. adule. ad Math. sing. 155. *Caranta*.

L. *funes in uer. pisces.*] vide Tiraquel. de retr. conuen. in fine, nu. 146, & ibi quid de columbijs, & Gui. Pap. decis. 81, *de Bottis*.

L. *fundi uerti Labeo*] vide omnino Tiraq. de retr. lignag. §. primo. gl. 7, nu. 14, Alexan. cons. 65, nu. 3. *de Bottis*.

In *uer. et qua parata*] Quando destinatum habeatur profecto, vide Deci. in cap. inter literas, nu. 29. de rescrip. & in c. cum adeo no. 4, ubi etiam Felin. eod. tit. Tiraq. de legib. connub. glo. 1, ver. en pouuoir de son mary. & in trac. cess. au. limit. 12. nu. 19. & 23, Alex. consi. 97, nu. 61. vol. 5. Affl. in consti. magistros, no. 1, & Ant. Gab. lib. 2. de presump. conclu. 12. *Caranta*.

L. *sterilis §. quamuis in ver. de qualitate.*] Error in materia in contractibus bonae fidei uitiat contractum, ui. Diaz reg. 147. error. *Caranta*.

In §. *cum per uenditorem*] Ad istum tex. vi. Alexan. in l. cum quid, nu. 36. circa fin. si cer. pet. & glo. in c. in nostra, de iniur. & Cap. decis. 59 nu. 8. Et quid sit interesse intrinsecum, & quid extrinsecum, uide glo. 7. num. 18 §. 63 in cons. Paris. In § *qui domum uendebat.*] Vide Ias. in l. si ex toto. §. finali, de legat. primo, & Afflict. decis. 146. *de Bottis*.

L. *si in qual tate.*] Ad istum tex. cum simi. uide omnino Io. Pet. Fer. in sua prac. in tit. de for. lib. vend. §. perticatum uentum, & aliquid per Capi. decis. 54. *Caranta*.

L. *quaro in uers. sciens*] Quid si ignorauit, uide Cepol. de aedil. edic. l. quaritur. §. si uenditor, numero octauo. *Caranta*.

L. *in uenditione in uer. tam impetrasi*] Quid si vendidi rem meam francam & liberam, & postea reperitur obligata vi. Affli decis. 190, in fi. *Caranta*.

L. *si quis alienam*] Limita non habere locum in eo, qui consentit venditioni. Tiraq. de legib. connub. glo. 3. nu. 134. *de Bottis*.

L. *creditor § ante domum*] vide omnino Aret. consi. 148, ubi quando res accedentes rei uenditae dicatur uendita, & Guil. Bene. in cap. Raynutius, in verbo, & ortum, de testamentis.

Locati & conducti.

Rubrica.] Locator non potest precise compelli, sed praestando interesse liberatur, ut per Doc. maxime Socin. in l. si quis ante, num. 8, de acquir. poss. quod procedit quando agitur contra ipsum, secus si excipitur, ut per Bald. in l. merces, in princip. in l. & antiqua, in s. eod. de potestate conductoris, coloni, & inquilini, ui. hic per Doc. *de Bottis*. Adde, quod omnes leges loquentes de proprietario, & vsufructuario possunt adaptari, & habent locum in locatore, & conductore: ita Ioan. de Anan. consi. 74 prope fi. quem refert & sequitur Dec. consi. lio 4. nu. 3. volum. 1. & idem ego credo econtra, ut recte fiat comparatio. *Caranta*.

L. *locatio in vestimentis eius.*] Vide Capi. decis. 158. & vide Dec. omnino consi. 108. & pro intel. huius l. & de materia, quando uoluntas finiatur morte, ui. per Menoc. de arb. iud. lib. 1. q. 67. *Caranta*.

L. *si quis domum in uer. aeq. ssimum.*] Fecit supra mād. l. si mādatum eo §. item si dum. *In § hoc subiungit in uer. et quod quotiens.*] Pro intel. vi. Alex. in l. si filiusfamilias, §. si uer. nu. 1. ibi sequitur ratio. & num. 10. sol. matri. *In eo §. in ver. & an*] Adde glo. ubi pos. in cap. finali ne prela. uices suas & Iletu. de contionet. intell. num. 19. in fine. *Caranta*.

L. *item quaeritur uers. Labeo si culpa caret.*] No. quod nauta non tenetur de casu, ut per Benue. in trac. de naut. par. 2. nu. 5. & quando dicatur esse in culpa, uide eundē ibi, par. 4. *In uers. exercitu ueniente.*] vide Ias. in l. si ex legati causa. nu. 14 vers. sexto. *de Bottis*. Limita, ut per Cepol. caut. 48. cautela. *In § qui impleto.*] Ad intel. huius §. & l. seq. & an procedat in socio, qui cōduxit partem domus communis cū altero socio, & an eius dispositio habeat locum in precario, deposito, & emphyteusi, uide Alcia. in trac. presum. reg. 2. praesump. 17 & Rip. in l. prima de flumin. nu. 41. & pro limit. uide Pet. Duen. reg. 95. limit. 1. & Paris. consilio 48 nu. 15. uolum. 1. uide omnino Affic. deci. 365. num. 5. *Caranta* Ad istum text. cū l. sequen. uide omnino Aimo. consilio 87. & Alexan. cō. si. 77 colum. 2. volum. 5. & omnino Ruyn. consi. 49. uolum. 5. qui limitant istum tex. pluribus modis, inter quos Ruyn. ubi sup. limitat non habere locum in conductione ornamentorum, & limita quatuor modis per Alex. consi. 17. uiso instrumento uersi. secundo principaliter, volum. 4. Et an instrumentum guarentigiatum pro prima locatione, possit exequi pro tacita reconductione, vide Bal. hic, & in l. legem. C. eo. & Affl. decisio. 365. in fine. Et ad materiam l. sequen. an habeat locum in treugua, fida, & diffida, uide *Bal.* in titu. de pa. Constan. §. Vasalli qui. circa princip. & ad materiam uide omnino Iaf. cons. 49 uolum. 2. Alexan. in l. si uero. §. de uiro. sol. matri. Item limita nō habere locum ubi cōductor esset effectus demens, quia hic non uidet reconduxisse Affl. decis. 365. & ibi an habeat locum in haerede, & quid in locatione ad longum tempus, & emphyteusi, uide Al. consil. 16. colum. 3. uolum. 4, & Roma. consi. 103. & Affli. ubi sup. & Cot. in uer. emphyteusis concessa. uide Tiraquel. de retrac. lignag. § 1 glo. 10. nume. 26. 27. Et quid si est finita secunda locatio, an praesumatur tertia. uide Ias. in l. duobus, §. si eique. nu. 7. de iureiur. Et quid si est facta reconductio extense, sed non est facta mentio de pretio, an praesumatur pro eodem pretio, Cremen. singu. 13. Et quid in locatione rei ecclesiae, Alexan. consilio 17. uolum. 4. Et quid in conductione ad nouem annos, Socin. consi. 17. colum. 2. in nou. Cot. in uer. locauit omnino. *de Bottis*.

L. *ex conducto uers. ut puta si ve.*] Cui incumbat onus probandi patientiam fuisse praestitam, uel non, uide decisio. Senat. Pedemon. 51. ubi plura in materia patientiae. *Caranta*.

In §. *si uis tempestatis.*] vide Capic. decis. 88. & Cot. in uer. conductus, & nota ex isto tex. ibi, si uero, quod ubi in loco consuetum est esse grandines, & tempestates, nūquā fit remissio mercedis, ut per Albert. in l. licet, in fi. C. eo. & Calca. consi. 13, uolum. 5, uersic. sed undequaque, & Cot. ubi sup. ubi etiam quid si fructus sunt separati a solo, tamen adhuc sunt in area, nondum triturati, an fiat remissio. & allegat Fulg. hic dicentem, quod sic. Et quid in tempore belli, uel timoris belli, uide Dec. consilio 412. & ibi uide casus in quibus nō fit remissio mercedis. De eo qui promisit restituere rem conductam in eo statu quo erat tempore conductionis, an dicatur suscipere periculum casus fortuiti, & an ei fiat remissio mercedis, uide Alexan. consi. 151. *de Bottis*.

L. *sed et si quis uersi. interdum cum l seq.*] Vi. Deci. omnino consilio 311. columna secunda. ubi an isto casu fiat remissio mercedis, & Curtius iun. consi. lio 81. Deci. consilio 119. colum. fin. Couar. lib. 3. uaria. resol. cap. 4. num. 7. *de Bottis*.

L. *item si pratu. § quemadmodum.*] Limita pluribus modis, ut per Pet. Girar. singu. 25. & an habeat locum in foro conscientiae, Didac. Couar. libro secundo uariarum resolutionum, capit. quarto, numero 12. fol. mihi 414 & 427. quid in emente sciente ualorem rei ab ignorante. *de Bottis*.

L. *si merces §. culpa.*] uide Afflic. decisio. 150. numero 15. *de Bottis*. Adde Ias. quibus modis feu. amit. il primo, numero 30. *In ver. si propter inimicitias*] Ergo si ob alterius culpam, utpote locatoris, culpa conductoris non annumerabitur si arbores excidant: & ita Bart. distinguendo dicit in l. creditor de solutio. quem sequitur Dec. consi. 25. & idem tenet Paul. de Cast. hic, sed hunc tex. limita non procedere quando inimicitiae et iniuria cā fuissent contractae: ita Cagnolus in l. diem functo, nu. 66. de offic. Assef. allegat Alex. in consi. 20. vol. 4. sed contra praedicta faciunt not. per Affl. decis. 279. nu. 16. *Caranta*.

In §. *vis maior.*] Vide Capic. decisio 87. & 88. & Cot. in uerbo, conductor, ubi quid si conductor renunciauit omni legum auxilio. Et quid si fecit pactum, ut non fiat remissio mercedis, an ualeat. *In eod. § in ver. apparet autem.*] Ad materiam & declarationem istorum uerborum, uide Doctores, & maxime Gomes. Institu. de action. §. item Seruiana, numero 8 cum multis sequen. *de Bottis*.

In

In §] ultra posita ad Bar. hic, & in l. rotem, § qui maximos, de publ. ad materiam vide multa per Dec. consi. 313. & 552 & 555. Cur. iun. consi. 83. Hypol. sing. 85. in fi. is. Iaf. in l. 2. num. 18. C de iu. emph. Aff. decis. 365. & Ripa. de priuil. contr. cau pest. num. 22. cum plur. seq. & limita ut per Cepol. caut. 48 regula. & ad materiã vide omnino Affl. in constitu. periculosa officiorum, nume. 3. vbi refert stilum regiæ Cameræ super ista materia.] *In ...*] Colonus partiarius improprie dicitur factus vide Iaf. in §. item Seruiana. num. 18 Institu de actio. *In gl. cui, ibi, patet ergo.*] Ad glo. vide Anum Pinel. de res. in uen l. 2 par. 1. c. 3. num. 33 & Iser. de controuer. inuest. nu. 18 *Caranta.*

In § qui columnam] Dicit Bene. in trac. de naut. par. 2. nu. 4. per istum tex. quod nauta tenetur domino nauis etiã de culpa leu. ssi. na. *de Bottis.*

L. habitatores § iterum interrogatus] vide omnino Affl. decisio 258. & limita non habere locum quãdo tempore cõductionis instabat ille timor, ut per Affl. decis. 465 & ad materiam uide Bar. in l. si uno § item cum quidam, consti. Et nota, quod si conductor renunciauit omni legũ auxilio, tunc nõ fit remissio mercedis, Iaf. in l. ... vlt. C. de iu emphy Capic. decis. 97. nu 20. & ad materiã huius tex. uide Cot. in ver. conductor, ubi ponit, ꝙ conductor debet denũciare domino suum discessum, & ei consignare claues, & vide Bal. consi. 454 uolum 1. pactũ inter locatorem, vbi, quid si conductor propter guerrã, aut rupturã pacti impeditus sit recolligere fructus a mẽse Septembris inclusiue in antea, licet alios fructus collegisset, an fiat remissio. & dicit ꝙ sic, sequitur Cot. vbi sup. & in uer. guerra. & ad materiam vide Gui. Pap. decisio. 630. Quid in eo, qui conducit domum tẽpore guerræ, an petat remissionem si non potest habitare, Hypol. in rub. de fideiuss. nu. 197. & Aimo consi. 77. nu. 18 vbi de eo, qui sciebat bellum. *de Bottis.*

L. quisinfu... § colonus versi. non videri tam tem.] vide Ro. sing. 29 & l. sed & si quis, § quæsitum, in fi. quem sequuntur Iaf. ibi, nu. 40 & Ripa in trac. de peste, par. 2. n. 4. si quis caut. & ibi dicit istum tex. singu. ad hoc, quod si quis conducat domũ, & conueniat ne teneatur de casu fortuito, nihilominus tenebitur, si a se, vel familia sua procedat, pacto non obstante, propter rationem tex. & facit tex. not. in l. eum proponas, secundum sum Bal. de naut. feno. *de Bottis.*

L. in nauem in glo. duntaxat in ver. gratificationi.] Iudex potest gratificari in multis, vide Aff. decis. 244 num 4. & quid sit gratificari, & alia in materia vi. per Meno. de arb. iu. casu 255. *Caranta.*

L. opus quod.] De eo, qui promisit restituere rem cõductã in eo statu in quo erat conductionis tempore, an dicatur assumere periculum casus fortuiti, uide Alexandri. consi. 154.

L. qui operas in ver. totius temporis mercede] Aduocatus an debeat habere integrum salarium, si causa finitur per transactionem, & non per sententiam, vi. Bart. Bria. q. domi 72 *Caranta.*

L. quaero in glo praestatis.] vide Neguſ. in trac. de pigno. in 4. memb. 2. par. num. 48 & 55. *In § inter locatorem.*] Amplia istum tex. habere locum etiam in statuto, ut declarat Ale. consi. 76. nu. 7 volum. 5 & Aimo consi. 89 nu 3. & vi. ad materiam Affl. in consti. pacis cultrum. num. 10 Deci. con. 335. Et amplia procedere etiã in promissione durata. Hyp. in sing. 52. & vi. omnino Barb. in c. propter sterilitatem, ext. de loca. *de Bottis.*

In eo. §. in ver. locauit] vide Bal. in l. ædem. nu. 7. C. eod. *In uer. si pensionibus parumper.*] vi. Affl. in constitu. pœnam eorum, nu. 32. *Caranta.*

L. cum domini.] vide ad materiã Prec. de subfeu. li. 2. versi. 35. authoritas, & vide pro declaratione & intellectu Meno. de arbi. iu. l. li. 2 centu. 2. casu 79. *In ver. semper autẽ.* Ad intel. vide Bal. in l. ædem, nu. 7 C. eodem. *Caranta.*

L. cum in plures § vestimenta.] Nota istum tex. & vide Aff. in consti. si quis in posterum, nu. 19 vbi ponit pulchrũ casum. *In § locator horrei*] Ad materiam huius tex. vi omnino per Affl. decis. 375 per totam. *de Bottis.*

De rerum permut.

Rubrica] Q... si detur res æstimata pro re, an dicatur per mutatio, vide gl. 5 § 13. nu. 47. in consu. Paris. vbi ... *de Bottis.*

De pignoribus.

Rubrica.] Qualiter constituantur pignora, vide late ꝑ Neguſ. in trac. de pignori. memb. 1. par. 3. in princ. Et an prohibitus alienare, seu contrahere, possit in pignus dare, Tiraq. de legib connub. glo. 3 nume. 101. & an per pactũ de gtedendi propria authoritate bona, uel uendendi, dicatur induct. hypotheca vi. Crem. sing. 2. & per quæ verba contrahitur pignum vi. Alex. consi. 156. num. 4. uol. 6. vbi de ver. super, & de ver. assecurare, & Roma. consi. 601. *de Bottis.*

L. conuentio] Nota ex hoc tex. vnam differentiã inter hypothecam generalem, & specialem, quinq. alias adde per Neguſ. in trac. de pigno. pat. 2. mẽb. 1. In § cum prædic. Concord. tex. in l. Paulus, ff. eo. & vide Neguſ. in trac. de pigno. fol. m. b. 8. & adde. ꝙ si debitor obligauit omnia bona feudalia, & burgensatica, verum in feudalibus non interuenit assensus regius, dein le debitor alienauit bona feudalia, creditor s non possunt agere ad fructus hypothecaria contra istum tertium possessorem, per glo. hic, & ita fuit iudicatum in sacro regio consilio in causa Ioan. Grilli. Limita, nisi debitor in fraudem alienasset, vt puta præuentus a creditore per citationem, tunc non noceret ipsi creditori, & vi. ... in c. 1. de inuest. de re ali. fac. § quid ergo, colum. 3 Nico. Iac. de Raynaldis, ut de Salic. in l. 3 C. in quibus cau. pign. *de Bottis.*

L. obligatione, in summa] vide aliqua per Gram. deci. 109. nu. 54 & Arium Pinel in 3. par. rub. C. de bon. mat. num. 47 & pro ampl. & limit. uide Ant Gab de reg. iur. conclu. 2 lib. 6. *Caranta.* Istum tex. cum trib. seq. limita non habere locum vbi obligatio esset collata post mortem obligantis, quia isto casu cessat ratio tex. ut no. Alex. in l. stipulatio hoc modo concepta num. 16. in fi. de verb. obl. Item limita non habere locum in ultimis uoluntatibus, ut dicit Corn. consi. 61 lit. q uolum. 1 refert Negu. in trac. de pigno. par 2 memb. 2. nu 35. 36 37 Itẽ limita non habere locum, vbi in obligatione adiectum esset verbum, omnia, ut per *Dec.* consi. 30. colum. 3. & in l. omnia. si cert. pet. De ueritate huius ultimæ limit. vi. Negu. ubi sup. n 39. Et adde, quod in obligatione gene tali feudorum nõ ueniunt feuda dignitatis, ut late ꝑ Afflict. decis. 75. nu. 25 Et an iste tex. habeat locum in donatione, vi. Dec. consi. 30. & an ueniant bona subiecta restitutioni, ui. Barb. in c. 1. col. 15. de reb. eccl. alien. & ibi addi. *de Bottis.*

L. egrege § etiam si creditor] Ad intel. istius tex. vide Capic. deci. 34. num 2. vbi an petita assistentia super vna re, & præstita, possit creditor variare. & in decis. 46. nume. 7. *de Bottis.*

In ver. hypotheca manet] Et ideo videtur, quod licet lata sit sententia in hypothecaria super certis bonis, si non est satisfactum realiter, possit agi super aliis bonis hypothecatis, & in primo iudicio non deductis, cum hypotheca maneat, ut hic, sed ui. Capic. decis. 33. & pro intel. eund. decisio 46 nu. 7 *Caranta.*

L. Et quia nondum.] Declara, ut per Negu. in trac. de pig. in 3. memb. 2. par. nu. 45. & in 2. par 2 memb fol. mihi 27. & omnino Salic. in l. 3. C. in quibus cau. pigo. tac. cõt. *de Bottis.*

L. si fundus in vers. et ut obligabatur] Adde Iser. de cõtrouer. inuest. num. 13 in fi. *In § si res hypotheca.*] Limita ut per Iaf. in l. creditor. la 1. num 6. si cer. pet. & vide pro limi. reg. huius tex. Diaz reg 148. *Caranta.* Istum tex. declara vt per Negu. de pigno. in 4. memb 5. par. nu. 18. & Tiraq. de retrac. lign. § 31 glo. 8 nu. 34 *de Bottis.*

In §. si vendica ... versi. interim etiam] Fructus percepti pendente iudicio super hypothecaria, an ueniant in adiudicatione, & quo iure petantur, ui. Capi. decis. 177. & Affli. decis 188. *Caranta.*

*In § aliena res ...] Limita istum tex. non habere locũ in re illius de cuius hæreditate habetur spes, quia viuente illo non potest obligari. l. fi. & ibi Salic. & cæteri, C. de pac. *In § si potest ita fieri.*] vi. Gui. Pap cõsi. 79 in principio ... *de Bottis.* Ad intel. vi. Arium Pinel. in l 2 ... nu 25. de rescin. vend. & nu. 28. alius est in 2. par. sub c. 1 *Caranta*

L. si ...

L. *si inter colonum.*] Declara ut per Neg. de pigno. in primo memb. 3. par. 35. *In § si debetur*] Istum tex. declara habere locum in speciali hypotheca, non autem in generali, ita Sali. in istum tex. colum. pen. in ver. capio C. si res aliena pign. & Neguf. in trac. de pigno in 5 par. 1. membro 2. de quo vi. Couar. in 3 lib. var. resol. c. 2. uersicu. ex quib. & ibi in ver. secundo infertur, ponit, an possit debitor purgare moram antequam liquidetur iustum pretium. *de Bottis*

L. *Iulius ff. v. § pater Seio.*] Hunc tex. limita non procedere quãdo quis se subscribit ex necessitate officij. Frec. li. 2. de subfeu. tit. quis dic. Dux nu. 59. & de materia vi. ibi. nu. 87. vi. Soc. reg. 386. *Carauita.*

In § *Locius Titius in ver. Maecenatus*] Nota, quod dixi in summario, & limita tribus modis, ut per Negusin trac. de pign. 2. par. secundo memb. nu. 55. cum seq. *de Bottis.*

L. *Paulus.*] vide Doc. in l. fideiuss. C. qui pot. in pigno. hab. Negu. de pigno. 2. par. 2. memb. nu. 53. & ibi, numer. 54. quaer. 1. quid in re praescripta pro haerede continuante cum defuncto. & dicit, qd in hoc haec lex non habet locu, & vi. e. nu. 55. & Affl. decis. 26. & 115. num. amplia hic locũ etiam in tacita hypoth. ex nam bona haeredum non sunt tacite hypothecata pro administratione tutelae. Cuman. cons. 58. Ias. in l. properandũ, § fi. C. de iudi. Neg. in trac. de pign. 3. par. 4. memb. nu. 11. *In § ex ea causa versi. caeterum n. apad.*] Nota ex fine istius tex. limita ad tex. in l. fideiussor, § fin. sup. eo. Alias duas vide per Negusin trac. de pigno. 2. par. 4. memb. nu. 25. 26. 27. & vide omnino Affl. in rub. de inuest. de re alie. fac. Sal. in l. 3. C. in quib. cau. pig. tac. contr. *In § domus pignori*] vide Negu. in trac. de pig. in 2. memb. 6. par. nu. 39. Pet. Duenregu. 376. *de Bottis.*

L. *vectigali.*] vide Afflic. decis. 380. & Gui Pap. 575. Guil. Bene. in cap. Raynutius, in ver. & vxorem. 3. decis. num. 15. ext. de testam. & vide not. casum per Dec. consi. 239. nu. 8. in fi. & late per Iacob. in ver. ita etiam, nu. 30. cum sequen. *de Bottis.* Hanc l. alleg. Hern. qui suc. feu. da. ten. nu. 6. versicu. & ideo, & nu. 10. & ibi adde in vers. aliud quando lex. *Carauita.*

L. *eum talemam.*] vide ad materiam Negu. in trac. de pig. 2. par. 2. memb. nume. 18. um quinque seq. & uide Alexand. consi. 103. *de Bottis.* Vide pro intr. Arium Pinel. in 1. par. rub. C. de bon. mater. nu. 40. *In § idem quaesiit.*] Nota, quod dies & locus nõ requiritur de substantia in scriptura priuata, sed ad probandum anterioritatem: sic Lãfranc. in c. qm cõtra, c. 9. nu. 59. de proba. *Carauita.* Nota ex hoc tex. quod priuata scriptura sine die, & Cõsule, valet, hoc aũt declara, ut per Bald. in l. inter cartulas, C. de conuen. fis. debit. vbi dicit quod creditor debet probare diem sequitur Alex. consi. 182. col. 2. in fi. uol. 2. Item limita hoc non procedere in litris rationum, ut per Bal. in rub. C. de fi instrumen. num. 38. Cot. in ver. diẽ, lo. 2. *In § creditor pignori*] Ad limit. vide Rom. sing. 609. Negu. in trac. de pigno 2. par. 2. membro, nu. 12. & vide Bal. in l. certi iuris nu. 9. C. de locat. ubi intelligit istũ textũ non habere locum in tacita hypotheca. & an procedat in pecunia ab eodem venditore mutuo accepta, uide Couar. 3 lib. varia. resol. cap. 12. nu. 2. *de Bottis.* vide pro intel. l. Parisi. consi. 50. nu. 25. volu. 1. *Carauita.*

In quib. caus. pig. vel hypot. tac. contrah.

Rubrica] Ad materiam istius rub. vide Neg. in trac. de pigno in 2. par. 4. memb. per totum, vbi ponit 24. casus, in quibus pignus tacite contrahit, & Alex. in addi. ad Bar. hic in l. 1. qui ponit quosdam casus, & Afflic. deci. 393. vbi allegando plura dicit, quod qñ filiusfam. ducit vxorem de consensu patris, & pater ipse recepit dotem, bona sua sunt tacite hypothecata pro dote, imo mortuo patre quilibet heredum potest cõueniri insolidũ. *de Bottis.*

L. *si.*] An talis hypotheca praeferatur caeteris anterioribus. Ias. in l. item quia, sup. de pac. tenet, quod non. & in § item Seruiana colum. 8. Institu. de actio. Et an bona minoris inuecta sint tacite hypothecata, uide gl. in dicta l. item quia. Limita tamen istum tex. non habere locum si pro pensione est datus fideiussor l. pe. iuf. quib. mod. pig. vel hy. solut. *de Bottis.*

L. *Pomponius lib. 3.*] Ad materiam istius tex. & no. per gl. vide Negu. in trac. de pig. in 4. memb. 2. par. nu. 137. & in 1. memb. 5. par. num. 9. *In § si quis fabricam.*] vide Barb. in cap. significasti, num. 48. de foro compe. & in c. causam quae nu. 69. de iudi. & cap. cum dil. ctus, nu. 9. de consuetu. & Tiraq. de legib. connub. fol. 220. in parua impres. *de Bottis.*

In eo § in ver. hoc ipso, quod fiduciatur.] Ad declarationẽ hic adde Iser. quib. mod. feu. amit. il. 1. num. 32. in versi. gratuitam. *Carauita.*

Qui pot. in pign. hab.

L. *1.*] vide Afflic. decis. 402. ubi an habeat locũ in dote demum confessata, & determinat quod sic. & vi. quid per istum tex. dicat Capi. decis. 182. num. 26. post Affl. in constit. incip. constitutione Diuae memoriae, colum. 7. & de materia istius tex. an habeat locum in tacita hypotheca, & quid in alijs contractibus quam dotis, vi. Neg. in trac. de pign. in 4. mem. b. 2. par. nu. 77. & ibidẽ quid si promissio est facta tempore sponsaliorum, & ad materiam vide omnino ipsum in 5. par. 1. memb. nu. 12. cum seq. *de Bottis.*

In *ver. non utique soluturum*] vide Afflic. decis. 402. num. 9. & 14. Et nota pro assensu, ut trahatur retro ad tempus contractus, & ut Capi. decis. 102. nu. 16. sed intellige, ut per Affl. decis. 386. *Carauita.*

L. *interdum*] Adde Negu. omnino in trac. de pigno. in 2. memb. 5. par. nu. 15. cum seq. ubi ampliat & limitat. Et quid in mutuante pro aedificatione domus, non autem in refectione, uide Dec. in l. creditor. si cer. pet. Et quid in nautis pro eorũ mercede, & multa alia, uide Benuc. in trac. de naut. par. 3. q. 71. & ad istum tex. cum l. seq. vi. Dec. in d. l. creditor. Azo in sum. C. eo. vbi limita. & vi. glo. in auth. quo iure. C. eo. & omnino Rip. in l. priuilegia. num. 2. de priuil. cred. ubi quid si concurrunt plures diuersis temporibus mutuantes ad refectionem. & Negu. in tract. de pig. 2. 4. memb. 2. par. num. 141. & 142. *de Bottis.*

L. *qui balneum*] Limita ut per Doc. relatos per Cot. in ver. creditor prior, & limita non pcedere in creditore posteriori habente instrumentum de numeratione, quia praefertur priori habenti de cõfessione, tex. est in l. diuersis. C. eo. *In ver. licet enim tempore.*] Regulam istius tex. & l. potior. limita non habere locum ubi tẽpore existentis conditionis extremum a quo non esset habile ex parte rei, ut Dec. consi. 247. colum. 2. relatus per Neg. in tract. de pign. 2. par. 2. memb. nu. 4. per tex. in l. quoties. C. de nouatio. item limita habere locum respectu obligationis, non respectu traditionis, ut per Imo. & Ias. in l. huiusmodi. de uerbo. obli. & per Neguf. vbi sup. num. 6. & in 2. memb. 5. par. per tot. ubi ampliat & limitat uiginti modis. *de Bottis.*

In *ver. sed & si heres.*] De quo pignore loquatur iste tex. uide Negu. de pigno 2. mem. b. 5. par. nu. 21.

L. *Lucius Titius.*] An habeat locum haec lex in tacita hypotheca, uide Rip. in l. priuilegia nu. 23. de priuil. credit. quem vide omnino ad materiam istius tex. ibi nu. 8. & optime per Soci. in consi. 41. per tot. volum. 4. & Afflic. deci. 186. Rom. in l. si cum dotem § si maritus, nu. 26. & 27. solu. mat. Bal. nou. in trac. de dot. 6. par. in princ. 7. priuil. colum. 4. & Neg. de pign. 5. par. prin. nu. 1. & limita omnino ut per Alex. in l. si cum dotem § sin autem in fausssimo. col. fin. sol. mat. & ad intel. vide Socin. consi. 41. col. 4. uol. 4. & Neguf. de pigno. in 2. memb. 5. par. nu. 11. 23. *de Bottis.*

L. *mulier in dotem. in ver. quaero an si ei.*] No. quod ius offerendi competit cuilibet possessori, etiam insolido, ut declarat Afflic. decisi. 239. licet contra Paul. in l. res obligata. de legat. primo. & vide Neguf. de pig. id tertio mẽb. 5. par. nu. 26. *de Bottis.*

De distrac. pign.

Rubrica.] An creditor cui res hypothecata est adiudicata loco pignoris, & hypothecae, possit citare tertium possessorem a quo rem euicit, ad reuocandum, & rem uendere, vi. Couar. in c. 29. n. 3. prac. qq. & in 3. lib. varia. resol. c. 18. nu. 4. *de Bottis.*

L. *si creditor. § quaesitum.*] Ad istum tex. vi. Alex. in § 1. l. qui

abuerti-

absenti, se acquiren. pos Negus. in trac. de pign. 4. par. 3. memb. num. 5 & 6. & Cor in ver. pactum de retrouendendo, lo. 1. & Capi decis. 182. nu 1. & 2. vbi an sufficiat generalis hypotheca: & an per tale pactum de alienando constituatur ius in re. de Bottis.

L. rescriptum §. si u'tena rus.] omnino Negu. de pigno. in 4. memb. 6. par nu. 42, cum seq. de Bottis.

In ver. arbitor interim] Ego intelligerem hunc tex. secundum distinctionem Ias. in l. non quocunque, in fi. princ. ins. de lega. 1 vt scilicet non procedat ad finem petēdi cautionem: & vt alleg. in causa Ducis Grauinæ, cum 4. u sextia de Summa. Carauita.

Quib. mod. pign. vel hypo. sol.

Rubrica.] Ad materiam istius tituli vide Negu. in tract. de pigno. 6. par 2, & 3, memb. per tot. & vide alium casum, per oblationem debiti factam a debitore, pignora, seu hypothecæ soluūtur, gl. in ver. iuris, in l. si qui sero. C. de dona. inter uir. & uxo. per tex in l. decem de solutio. & Pau. de Cast. in l. si mora, nu. 10, sol. matr. de Bottis

L. si creditor] vi. Affl decis. 287 & deci. 199. vbi, quid si mulier est assicurata, an possessor possit offerre. & Capi. decisio. 41, omnino, vbi latissime de materia, & ff. in l. Paulus §. 1, de Bottis

L. si debitor sine venditione.] Amplia & limita, ut per Negu. de pigno 3, memb. 6. par nu 12 de Bottis Vi Pet. Duen. regu. 170, creditor consentiendo pignus vendi. & Iser. qui success. tenc. numero 4, & 9, versicu. iuribus alijs. Carauita.

L. sicut re §. si voluntate] Nota istū textum, quod si expresse consentio alicui deponenti de re mea, mihi præiudico, de quo vide Ias consi. 13, per totum, uolum primo. An autem possit reuocari licentia concessa testandi, vide Cassan. in consuetu. Burg. fol. mihi 163, colum 2. & ad materiam vide Gail. Bene. in reperto. cap. Rainuttus, in verbo, condidit lo 1, nu. 1, ext. de testa m & ibi, an requiratur tacita, uel expressa licentia, & Tiraq. de legib. connub. gl 3 nu 137. & omnino in glo. 6 nu 175, vbi notandum Deci. consi 69 nu. 4, vbi de so io, qui dotat de re cummuni filiam scientibus alijs socijs, & idem in cons. 68, colum fin. & Aimo con 1. 24. num 9. vbi an consentiens alienationi rei suæ sibi præiudicet: intellige remissum esse pignus quo ad illam rem tantum, non quo ad alia bona Pet. Ge sing 32 Et an consentiens alienationi videatur alienare, vi. Tiraq. de retr. lign § 1, gl. 9. n. 134, cum seq. de Bottis.

In §. si supernacuum in fum in ver alienasse.] vi. Gram dec. 76, nu. 2, & Affl. deci 90, num. 18, & decis 65, & ui. pro declaratione, & ad intel. Ang. Aret. Instit. de excep nu. 37, ibi quæritur quomodo probetur simulatio. In § sed si permiseri, in ver. an fallit sit.] Adde Is. in. qui succes. feu. da. tenue num. 5, in fi. In eod. §. in ver quo casu non nocebit consensus] Bal. in l. quoties, nu. 11, C de fideicō. l. si filio, §. de pignore. prope fin de pac. & in c. 1. §. præterea. quibus mod. feu. amit. dicit hunc tex. sing. ad hoc, quod consentiens, ut aliquis de re sua testetur, sibi præiudicat, sed intelligitur, ut per Bart in l cum quis decedens de lega 3. & Ias in l cum alienam, versicu quarto limita. C. de le. In §. non videtur, ver sed si subscripserit] Limita vt per Felin in cap. quoniam contra, num 45, ext. de proba & vide Iser. quib. mod. feu. amit. i. 1, nu. 32. In §. si debitore. Et ideo si data est licentia feudatario alienandi, poterit eius hæres alienare, quod qualiter procedat, uide Frec. de subfeu li. 3 in diffi. r. feu. ex pacto uersicu. 18. & ui. Capi decis. 121, nu. 1. Carauita.

L. Paulus respondit, §. qui pignoris.] vide ad materiam Neg. in trac. de pigno 2, par. 1, memb. nu. 7, cum seq & Capi decis 41. Affl. decis. 243. 293. & Bar. in l. si stipulatus sim decem, de verb. oblig & sup in l. 2. eo tit. & an directus dominus possit offerre creditori habenti hypothecam super emphyteusi, uide Capic. decisio 99, & an præferibatur iuri offerendi, vide Bar. in l. si pignori. C. de vsu capio. de Bottis.

De ædil. edic.

Rubrica] Ad materiam actionis redhibitoriæ vide Signo. cons 53, & Iacobi. in l. emptorē, ff. de probatio. de Bottis.

L. 1] Quando locum habeat ædilitium edictum, vide Plato. de legi. dial. 11, col. mihi 3, versic. venditor. Carauita. Nota hoc edictum non habere locum in uenditionibus fiscalibus, adde Iacobi, in l. emptorem, inf. de probatio. In ver. tamen si nunc.] vide quid per istum tex. dicit Bal. in l. 1, in fin. C. loc. & Afflic. decis. 36, ubi optime loquitur. de Bottis.

In ver. cupidi auarique.] De cupido, & auaro ui. Affl. in consti. si quis in posterum, nu. 50, Carauita.

L. si quid venditor, in ver. piger.] Nota, quod pigritia est uitium, uide ad hoc multa per Affl. in constit. quicunque nu 4, Carauita.

L. secundum ver an autem sola dicta] Hunc tex alleg. Bal. in l cum allegas, num. 8, C. de vsur. ad hoc, quod multa dicuntur, quæ non fiunt: quem sequitur Alex. consi. 31, ui fi, col. 1, uolum. 1, ex quo inferas, quod non sufficit probare tractatum alicuius rei, nisi probetur etiam conclusio, cum multa dicantur, quæ non fiunt, ut Bal. dicit in l. multum interest, C. si quis alt. vel sibi. & in cap. fin. col. fi. de iuramen. calum. quia tota vis in conclusione consistit l. si voluntate. ubi Bald. C. de rescind. vend. Et ex prædictis poteris confirmare glo. sing. in l. fideicommissa, in uer. quoties, de leg. 3. ubi ui. quæ addi. & uide ad prædicta multa per Affl. decis. 375. num. 4. & ad edictū Bal. adde Deci. consi. 105, nu. 5. & consi 133. nu, 4. & l. contractus, cum ibi not. C. de fi. instrumen & Dec. cons. 159. Carauita.

L. debet autem] vi. Tiraq. late de retr. ligna. § 29. glo. 4. per totum. In ver quid ergo] Per istum tex dicit Bal. in l. si pretium nu. 6. C. eod quod in dubio gabella solui debet per emptorem, stante statuto, quod de tali cōtractu soluatur gabella. de Bottis.

L. quod si nolit, §. sed & fructus, in ver illud plane.] Et ideo, quia aliud est redhibere, aliud de redhibēdo conuenire, sicut aliud est uendere, aliud promissio de vēdendo, inferas, quod per ista statuta vendenti non dabitur promittenti vēdere Frec. de subfeu. lib 2 13, limit. ad constitu. Diuæ memoriæ, nu 21, ubi plura. & facit Bal. in l si quis non dicam rapere nu. 1, C. de epis op. & cler. In eo. ver. sic, cum enim quæ sunt moris.] Adde hic Ant. Gab. de consuet. cōclu. 1, lio 6. & nota hunc tex ad hoc, quod promissio intelligitur secundum consuetudinem loci. & plura adducit Affl. in consti: rapinas, nu. 4. qui intelligit, post Iserni, hoc procedere, quando consuetudo esset bona, non autem si mala, & quod solita, & consueta concedi ueniant in concessione, tenet Affl. in cōstitu. ea quæ ad decus, num. 15 in fi. & ad istum tex. ui. Moder. inter opera Bart. de Capua, in constitu. quamplurium, nu. 22. lib. 3. & vide ad prædicta quæ posui ad Bar. in l. 1 ff. de iu. codicil & omnino Frec. de subfeu. lib. 2. ver si tertia authoritas, nu. 15 circa med. & Affl deci. 226. ubi multa, quando attendatur locus contractus, & in feudis licet sit solitum præstari iuramentum, non intelligitur nisi exprimatur. Dec. consi. 148 col. n. 6 In § qui mancipia, ibi, præsumptum enim est] vi Affl in præam. consti. in princi. nu. 14. & 15 Gram. decis 18 nu. 1. 2. 3. facit illud Ioan. cap 5. filius non potest facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, quæcunq; enim ille facit, hæc & filius similiter facit, quia pater filium diligit, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. & multa ad hoc pertinentia adducit Affl. consti. asperrimam. nume. 8. Et facit, quia incontinens præsumitur ille qui habuit patrem incontinentem. Alci. de præsump regu 1 præsump. 24. & præsump. 48. Et adde, quod non solū debet exprimi natio, unde ortus sit, sed etiam ubi, quia ratione patris præsumitur quis bonus, uel malus, ut per Chassa. in sua glo 18. par. concl. 24. uers. ex quo bene facit. & cōcord. ad prædicta, quod filius solet similis esse patri. u. 1. ibi cōclu. 27. ubi, quod si pater fuit rebellis, filius præsumitur talis, & ui. omnino Frec. de subfeu. li 2. q. 21. & Iser. in consti. Diuinæ iustitiæ, li. 3. & ibi Affl, nu. 4. & de hi. q. feu. dat. § hoc autem, nu. 19. Carauita

In e. versi si quid ita venierit.] Adde, quod Imola in ca. per tuas, colum. penult. de emptio. & ibi Anchar. nu. 6 dicit per istum tex. quod si uendatur fundus ad mensuram, debet mensurari infra sexaginta dies, de quo per Dec consi. 317. in princip & in fine ad h. ad Boer. decisio 187 ubi de promissione reuendendi absq; præfixione temporis, & quid si dicatur, quandocunque. Couar.

Google

Couar. lib. 1, var. resol. fol. mihi 155, Barb. in c. ijs lo. nes col. 4, in fi. versi. & inquantum, de pigno. *de Bottis.*

In ver. si tempus sexaginta] Ad declarationem vide Menoc. de arb. iud. lib. 2, q. 17 nu. 7, & q. 22, nu. 12, *Carauita.*

L. si hominem.] Vide Ias. in l. Iulianus, §. morte, de no. oper. nunc. *In glo. si hominem in fi. sed quid si mors.*] No. hāc glo. quā sequuntur Bal. Fulg. Salic. hic, contrarium sentit gl. in l. quod si nolit, §. qui mancipium, ā. eo. & adde Fulg. hic, qui intelligit hanc glo. quando non ex animo emptoris mortuus est, sed culpa tantum, nam si ex animo ipsum occidisset, tunc non posset agere, *de Bottis.*

L. quare.. versi. seruum dupla] Nota stari dicto serui de facto suo, de quo ui. Affl. decis. 369, & in consti. Baiulos, n. 69 *de Bottis.*

In glo. credendum est versi.. sed ibi in alienum.] Adde Ias. in l. si nu. 66, C. de sum. trini. & omnino Affl. in consti. Baiulos, & omnes, nu. 69, Et non credi vni testi deponenti de facto proprio, quod intellige procedere quando deponit ad vtilitatem alterius, non ad suam, Dec. consi. 56, num. 3. & vide etiam ad hunc tex. Affl. decis. 369, nu. 7, Et plenissime quando credatur testimonio deponentis de facto proprio, uide Menoc. de arbit. iud. lib. 2, centu. 2, casu. 99, vbi etiam de declaratione huius §, & Ant. Gab. lib. 1, de testi. concl. 1, n. 18 *Carauita.*

De euictionibus.

Rubrica.] An & quando in contractu dotis detur euictio, vide Bal. noucl. in trac. dotis, par. 7, priuil. 43, Et si plures vedunt bona communia, qualiter teneantur de euictione, Deci consi. 481, in prin. Et quid si sequuta euictione, venditor soluit interesse emptori, deinde recuperat rem euictam, an teneatur ad restitutionem rei, recepto interesse, Dyn. in reg. pro possessore, habetur, de reg. iur. lib. 6, & Tiraq; de retrac. ligna. §. 3, glo. n. 3, & vide And. in c. 1, §. item sacramenta, colum. pen. versi. item quaeritur, de pa. iur. fir. & ibi Aluar. vbi quid si iurauit non cōtrauenire, nec facere molestiam, & vide sup. de arbit. l. inter Castellianum, *de Bottis.*

§. fundus.] Consuetudo loci contractus attenditur, de quo per Cot. in ver. instrumento, & ad materiam vide Tiraq; de retrac. lig. §. 1, glo. 2, n. 47, vbi si in vno loco venditur, & in alio res traditur, quae consuetudo attendatur, & Gui. Pap. decis. 261, & Affl. in constit. si quis in posterum, num. 16, & 27, & ibi, an iudex appellationis debeat sequi consuetudinem, & statuta iudicis à quo, *de Bottis.* Vide Arium Pinel. in prima parte rub. C. de bonis maternis, nu. 57, & ad reg. huius tex. vide Anto. Gab. de consuet. conclu. 2, 1. 6, *Carauita.*

L. Lucius Titius.] Iste tex. allegatur, Principem posse tollere iura alterius quod quomodo intelligatur, uide Fel. in c. quae in ecclesiarum, col. 10, & seq; de constitu. & Capic. decis. 51, in fi. & decis. 121, col. 2, & an Princeps cogat quem ad vendendum, vide Alexan. consi. 146, volum. 5.

In ver. futuros casus euictionis] No. factum Principis dici casum fortuitum, Affl. decis. 54, Alex. consi. 220, vol. 2, Bal. in l. quae fortuitis, de pigno. Ad. Aimo consi. 75, & ibi, quod quis etiam cum iuramēto non potest promittere contra tale factum. *de Bottis.* Vide omnino decis. Senatus Pedemon. 48, Et ad quem spectet periculum casum fortuitorum rei venditae, vide Bened. Cap. reg. 87, nu. 186. & ad reg. tex. uide Alex. consi. 220, vol. 2, Aimo. consi. 95, num. 4, vol. 1, & consi. 233, uol. 2, & pro intel. vide Menoch. de arbit. lib. 1, q. 48, nu. 16, & addi. ad Iser. de feu. guar. nu. 6, *Carauita.*

L. vendicantem.] Amplia istum textum etiam in creditore vendente pignus, & postea ex alia causa molestante emptorem, l. & si ea de distr. pign. Et an exceptio ista sit dilatoria, uel peremptoria, uide Bar. in l. 1, de fide instrumen. & tu hoc. Sic. lib. 10, & limita istum tex. ut per Tiraq; de retrac. lign. §. 1, glo. 9, nu. 36, quem uide in numeris praeced. & seq; Et adde, quod si per emptorem nō opponatur ista exceptio, & sequatur euictio, potest agere contra vendentem, qui uendicauit, Pau. de Cast. in l. emptorem, §. qui autem, num. 2, de act. emp. & idem in Si. in l. prima, & secunda, C. ne fis. rem quam vendic. euin. & quid si fidetussore euictionis rei suae, quam ignorabat esse suam, vide tex. in l. seruum, §. mandati, & gl. in l. 1, §. de offi. Pro. et Caesar. *de Bottis.* vide etiā Pinel. in l. prima, par. 3, num. 81, C. de bon. maternis, Et haec exceptio impedit processum ad ulteriora, licèt post sit ad merita opponi Gram. decis. 66, nu. 21, *Carauita.*

L. si vero versi. quolibet tempore.] Nota, quod post conclusum in causa non est loquendum, de quo uide latissimè Barto & ibi Alexand. in additio, in l. si mater, §. eandem in de offi. deleg. tex. in cap. pastoralis, de cau. pos. propr. & in c. auditis, de procu. Et quo tempore debeat fieri denunciatio, uide per Couar. lib. 3, varia. resol. ca. 17, n. 8, *de Bottis.*

L. si per imprudentiam.] Adde Bal. consi. 258, quantum ad primum volum. 5, & uide Ruyn. consi. 171, num. 7, uolum. 4, & omnino Couar. in 3, lib. uar. resol. c. 17, nume. 10, ubi multa. *de Bottis.* Vide Deci consi. 74, nu. 3, Affl. in cap. primo, §. rursus, nu. 16 quib. mod. feu. amit. ponit quadragintaduos casus, in quibus non agitur de euictione, *Carauita.*

L. si idem.] Quid si ex actis apparet sententiam latam ex baronibus, Deci. consi. 74 col. 1, & ibi col. 2, ampliat etiamsi esset denunciata lis. *In glo. si alias, in uer. sed quid si certum*] Vide Capic. decis. 116, & Deci. consi. 74, col. 1, & Couar. lib. 3, var. resol. c. 17, nu. 9, per totum, *de Bottis.*

In ead. uersi magis enim.] Si tamen contrarium probetur per acta, uidelicet quod ex probatione plenissima sententia lata sit, etiam quod fuerit contumax, aget de euictione contra uenditorem Deci. consilio 74, num. 1, uolum. primo, & ibi etiam ponit quando fuit emptor in culpa, & quia nō bonum aduocatum conduxit, an aget de euictione, & quid si non opposuit, quod admissum non fuisset, uel exceptionem nullitatis contractus, aut aliam, per quam non poterat agi de euictione, an aget contra uenditorem: faciunt no. per Afflic. decisio. 194, *Carauita.*

L. si dictum, §. compromisero.] Vide Barba. latissimè in cap. si uenditori, colum. 6, de emptio, & uenditio, & ibi quid in cōpromisso necessario: & quid si uenditor promisit teneri qualitercūque sit sequuta euictio, uide ibi, de quib. omnibus uide Couar. lib. 3, uariarū resolu. cap. 17, nu. 7. *de Bottis.* Limita hunc §, non procedere quando esset promissa euictio quomodocunq; & qualitercunq; succedat: ita singulariter Aret. §. fin. prope. sing. Institu. de emptio. & uendi. per gl. quam dicit sing. in l. c. 3, & no. sup. de arbit. alex. in l. si domus, §. de euictione, & de lega. primo. consilio quarto, viso processu, colum. prima, volum. 3. & consi. 105. num. 5. volum. 6, Bald. consi. 447. certum est. volum. 2. & Hypol. consi. 30. nume. 43. Item limita non procedere si est compromissum in ipsum venditorem Roma. sing. 472. Cram. singu. 40. Aret. consilio 79 vbi dat rationem de hoc. et pro limit. huius §. vltra Bar. Bald. Ang. & alios hic, uide Alex. in dicto §. de euictione Hypol. in l. prima, §. praeter ea. nume. 20. de quaestio. Alexan. consilio 31. in prin. volum. secundo. Cepol caut. 87. Bald. consi. 225. volum primo. & Socin. consilio 95. colum. 3. volum. primo in dispositio istius §. non solum procedit quando emptor compromittit. sed etiam quando detulit iuramentum. Crem. singu. 184 vbi addi. Alios casus in quibus venditor non tenetur de euictione. vide per Socin. reg. 439. venditor.

In ead. in versi. pupillo etiam.] Ad intellectum, & in argumentum, quod si ecclesia uendidit rem cum decreto, sufficit euictionem denunciari Episcopo. Bart. de Cap. sing. 76. nota. *Carauita.*

L. si res quam.] No. istum tex. et adde Bar. in l. si pro te. §. si. eo quod si donaui rem quam a te emi, Titio, & a Titio euicta est, licet Titius nō possit agere contra me de euictione, tamen si ei cessa. sunt iura, quae ego habebam super illa re, potest agere contra te. quod extende etiā vt per Capi. decis. 197. nu. 9. et Bald. in l. 1. nu. 7. C. de rer. permu.

L. Herennius 2, § si Caia Seia fundum.] No. ex isto tex. q̄ venditore praesente, non tenetur emptor appellare, secuta sententia euictionis. Amplia et si causa fuisset iniusta respectu rei, et emptor nō appellasset, dato quod vēditor esset absens, adhuc posset agere de euictione, idem si esset dubia non tenetur appellare. ita Capi. deci. 106, nu. 4. et ad intel. huius tex. vi. Dec. consi. 75, col. 3. et omnino Couar. li. 3. var. resol. c. 17. nu. 9. vbi de veritate eius, q̄ Capi. in d. dec. ponit. *de Bot.* Vt Menoc. de arb. iud. lib. 2. q. 76. n. 13

In §. quæritur in glo. ex præscriptione ibi, & præsume semper malam causam]Hæc præsumptio procedit in sententia in litteris maioris, quia pro sñia iudicis minoris ita præsumitur, Maran 6, par. ver. iuramentum, nu. 21, & vi. Affl. in procem. consti nu. 43. & in consti. vniuersos, nu. 8, vi. M. Mant. dial 5. iudex. Gram decis 24 num. 9. Menoc. de arbit. iu l. lib. 2. casu 40. *Carauita*,

L. pen. ver. mota quæstio.] vide quid per istum tex. dicat Pau. de Cast. in l. in executione, num. 3 de verb. oblig & in l. creditor §. traditum de actio. empt. vbi limitat. & quod requiratur sententia ad hoc vt possit agi de euictione, vide addi. ad Barba. in cap. si venditori, in princ. de emp. & ven. li. & ibi, an requiratur etiam executio sententiæ. *de Bottis*

De vsuris.

L. cum de in rem verso.]vide latè per Ias. in §. præiudiciales. Insti. de act. nu. 56 cum seq. & Affl decis 290. & an iste tex. proceda. in casu quo requiritur publicum instrumentum, *Bal.* in l. 1. nu. 18 C. de fidei c. *de Bottis*

L. liberalitatis. vers. cum vsura.] Ad istum tex. vide Capic. decis. 19. vbi quid contra, quando emptor retinuit precium, & perijt rem cum fructibus. & quid si est facta oblatio pretij, vi. ibi. *de Bottis.*

L. cum quidam, §. Dunas Tres] vi omnino Gram. deci, 74. Rom. consi. 517. nu. 14 Dec. consi. 67. nu. 6. vbi limit. & Pet Duen. reg. 207, in 1, limit. & omnino vi Dec. d. cõsi. 571, nu. 2, Iacob. in l. post, in prin. de iu. dot. Cor. in ver. dos soluto matri nomio. *de Bottis.*

L. mora,]vide Pet. Duen. reg. 286, vbi ampliat & limitat regulam, quod interpellatio extraiudicialis constituit quem in mora. *de Bottis.*

In ver. non ex re]vide pro intel. Affl. in consti. pœnam eorũ, nu. 68, & Menoc. de arbi. iud. casu 320, *Carauita.*

De probationibus.

Rubrica]Adde ad hanc rub. quod vbi probatio est super eo, quod est difficile probare suffi it probatio per famã, & per coniecturas, ut per Alex. consi 4, nu. 4, uol. 6, & ponit exemplum de probando quis occidit Titium de nocte, uel in multitudine hominum *de Bottis.*

L. 2.]Semper quis astringitur probare id quod est fundamentum suæ intentionis, etiam quod sit fundata super negatiua. Affl. decis. 371, num. 7, & adde Iser. qui succ. f. feu. la. ten nu. 6, *Carauita.*

L. si filius]Ad istũ tex, vide gl. ff, in l. Titia sol. mat. & Alex in l. si emancipati. 2, no. C. de colla. & Dec. ibi 3, no & Guil. Bene. in repe. cap. Rainutius, in uer. matrem, in prin. de testa. & Cor. in uer. filiusfam non potest esse & Corn. consi. 45, lit &, uol. 2, *de Bottis.*

L. si pactum]vide Tiraq; de retr. conuen. §. 1, gl 6, in prin. *Dec.* consi. 182, col. 3, & Pet. *Duen.* reg. 109, vbi ampliat & limitat. & reg. 178, *de Bottis.* Adde, quod quando quis promittit aliquid facere, tenetur etiam hæres. Affl. in consti. constitutionem. Diuæ memoriæ, nu 34 & uide Frec. de sub feu. lib. 1. in differ. feu. ex pac. uersic 18. Sed an in pacto, in quo sit mentio filiorum, & hæredum ueniant filij filiorum, vi. Capic. decis. 73, nu. 2. *Carauita.*

§. quingenta. aliàs, quinquaginta.] Limita, ut per Affl. decis. 45. & vi. Aim. consi 167. Ruy. cõsi. 176 col. 3. Affl. decis. 189. & omnino Iacob. hic. Et quid si pater legauit in testamẽto, & filius eius hæres similiter legauit, vi. Ruy. consi. 138, nu. 3. vol. 4. *de Bottis.*

In glo. postea, ibi sed ob causam.] Si non duplicatur causa legati, nec debet effectus legati duplicari, ut glo. hic dicit, & sequitur Afflic. decisio 45. nu. 3 *In ea. l. in uer. heres ipse*] Iudici facienda est probatio. Adde Isern. de conten. int. dom. & fid. nom. 8, versic. unde primum. *Carauita*

L. certum.]Ex isto tex no. And. in consti probationum, quod si reus citetur, & ante litis cõtestationem voluerit producere probationes, & absoluatur à diffinitiua, potest hoc fieri. & ad idem alleg. tex. in auth. qui semel. C. quo. & quan. iud. *de Bottis.*

L. etiam matris, in glo. pr. fisco, ibi sed quamdam minorem.] Adde tamen, quod si adhibeatur alius testis fide dignus cũ matre sufficiunt. Gyp. in rub. de fideius. nu. 189 & 190. & vi Gram decis. 48. nu. 13. *de Bottis.*

L. enim de leg. in glo. hac. dus probatio ibi. asserendo tantum esse in bonis.] vide per istam gl. quid dicant Doc. in §. licẽtia. in ea alleg & Pau. de Cast. in l. maritum. sol. mat. Affli. deci. 377. & Did. Couar. lib. 2. uaria resol. c. 6. nu 4, Loff. consi. 37. num. 8 *de Bottis.* Vide ad istam glo. Ant. Gab. lib. 1, de proba. conclu. 7. & vbiq; Doc exclamant hanc glo. expedicum modum ponentem negatiuam probari, sed prac. ipsius vide per Ias. in l. fi. § licentia, C. de impelib. Et an sit necesse, quod cum negatiua concurrat præsumptio, ui. Alci. de præsump reg. 3, præsump. 20, & vide omnino ad hanc glo Affl. decis. 377. *Carauita.*

L. quotiens operam ver, donare dolum.] Dolus debet probari, Iser. de feu. gest. nu. 10. in fi. sed fallit in certis casibus, vt ibi per ipsum, in quibus dolus præsumatur, & qualiter, & in quibus, vide Affl consti. qui dolosè, in fine, *Carauita.*

L. verius in glo. obligatam ibi. & non deceptus] Intellige in facto alieno, vt hic est, quod tamen limita multis modis, vt per Soc. reg. 176. ignorantia, Quid in facto pro quo ignorantia non præsumitur, idem regu. 173, vide etiam eum regu. 177. *Carauita.*

L. cum de indebito]vide Gram. decis. 18, nu. 2, Curt. iun. cõsi. 34, nu 6, & idem in tenuũ ratione, Tiraquel. in l. si vnquam, num 214, de reuo. dona. limita nisi præcederent merita, quia præsumitur donatio Tiraq; ibi, in ver. donatione largitus, num. 45, uide Aim. consi. 77, nu. 14. & quid inter patrem & filium, Hypol. sing. 57, *In versi. qui enim soluit.*] In Principe præsumitur donatio, Deci. cõsi. 269, de materia idem Deci. consi. 150, num. 4, *de Bottis.* Hanc legem allegat Iser. qui succes. feu. da. tan. num. 6, & limita vt per Tiraq; de reuo. dona. l. si vnquam, in ue. donatione largitus nu. 45, 60, & 65, uide pro declaratione M. Mant lib. 1, loc. com. c. 4, & potius præsumitur error, quàm donatio, Gram. decisio, 68, nu. 3, Et quando tractatur de damno vitando, uel de non petendo lucrum, in dubio præsumitur error, etiam in facto ꝓprio, Deci. consi. 63, nu. 6, Et adde, quod præsumitur donatio etiam inter extraneos, quando alia coniectura capi non potest Deci. consi. 79, num. 2, & ad regu. uide Affl. decis. 44, num. 4, & præsumptio donationis cessat ubi potest cadere alia coniectura, Affl. decisio. 315, Et quibus casibus donatio præsumatur, uel non, uide plenissime Menoch. de arbi. iud. lib secundo, centu. prima casu 8. *In phlegmatis.*] Adde ad istam glos Gram. decisio. 67. numero 13. & Capic. decis. 95 in fi & Dec. consi. 83. num. 5. *Carauita.*

L. Procula.]Imola in l. quæ dotis. soluto matri. ampliabat istum tex. locum habere etiam in extraneo calculante sæpius, tamen Alexan. col. 7. tenet contra. vide Capic. decis. 18. nu. 15 & omnino Gram. decisio. 103. nu. 29. & Deci consi. 267, num. 3 Guil. Bene. in c. Rainutius, de testamen. in uer. si absque liberis, nu 185. Deci. consi 79 & Pet. Duen. regu 207 limita. 3. Isern. in cap. 1, §, porro, nu. 25, quæ sit prima cau. benefi. amit. intelligit in modica summa.

In ead. in simili, ver. sibi si quod ita sum.] uide Afflic. decis. 13. num. 12. Roma. consi. 517, num. 15. & pro intellectu ui. Menoc. de arbi. iud lib. 2, centu. 1. casu 88 nu 17, cum seq. & hanc l. allegat Iser. qui succes. feu. da. ten. num 6. *Carauita.*

L. quoi testamentum. Per istum textum dicebat Salic. in l. si mater C. de contrahen. emp quod si maritus emit fundum pro uxore absente, & precium quod soluit, confitetur soluere de pecunia uxoris, talis confessio non tenet, quia præsumitur in fraudem. Limitat tamen non habere locum, quando ex aliqua uerisimili præsumptione poterit apparere, quod aliunde uxor istam pecuniam haberet. refert Capi. decis. 203. in fi. & uide Alex. consi. 18 colum. 1. uolum. 7. Ad limitationem huius tex. et ad dictum Sal. uide Dec. consi. 56. & uide multa per Tiraq. in l. si unquam. in uer. donatione nu. 8. de reuoca. dona. *de Bottis.*

In ver. si videtur enim,] ui. multa similia ad hoc per Affl in consti. constitutionem Diuæ memoriæ, nu. 71. et 73. & ui Dec. consi. 132. *Carauita.*

In glo. modum.]Nota, ꝙ licet spurio in testamento, & ultima uoluntate à patre nihil dari possit secus tñ est inter viuos. de qua glo. facit magnum festum Bar. in l si ir

de

de Vulga. & pupill. & sequit Specu. in titu. de succes. ab intesta. circa finem, in uersicu. quid si inter, de qua tamen vide Deci. consi. 311, 2, colum. in fi. Cassan. cōsi. 29, nu. 39, Paul de Cast. consi. 86, vol. 2, & Gra. consi. 17, n° 2, & 3, *de Bottis*.

De fide instrumentorum.

Rubrica.] Adde, quod vbi instrumentum est antiquum non est opus probare illum qui confecit instrumentum ne, C. de sacrosanc. eccles. Et probatio per instrumentum, quod sit euidens & manifesta, vide Tiraquel. de retrac. lmag. §, 2 cundo, glo. prima, num. 20, cum seq. *de Bottis*.

L. si de tabulis.] Ex isto tex. no. Chassa. in trac. glo. mun. par. 1, con de. 18, q claues castri debent penes fratrem maiorem natu custodiri, *de Bottis*. Pro limit. vide Bened. Vad. regu. 31, Doct. post regu. Soc. ad materiam, q instrumenta debent remanere penes digniorem, vide Chassā. in sua glo. par. 1, consid. 12, & 50, & B. pit. decisio. 27, numero, 3, & 8.

De testibus.

Rubrica] Adde, quod licet testes vacillent verbis, si tamen non mente, non puniuntur, de quo per Tiraquel. in l. si vnquam, de reuoc. donatio. in ver. libertis, numero 46, *de Bottis*.

L. 1, quanquam testes, & cum solum.] In Regno per pragmaticam, statutum, statutus est numerus testium: in aliquibus tamen casibus augere illum numerum arbitrio iudicis remittitur, secundum dispositionem huius tex. *Carauita*.

L. Testium] Adde quod testis infamis admittitur contra infamem, vt per scribentes in C. regni tormentis, numero 2, & ad materiam huius legis vide Gram. decis. 54, n. 47, Et an spurius possit esse testis, vide Affl. post Andr. in cō stitu. sicut accepimus, n. 1, Et an religiosus nō obseruans regulam religionis sit idoneus Aimo consi. 9, n 4, tenet quod non *de Bottis*.

In ver. & an honesta & inculpata uita] Adde, quod si unus testis si infamis infamia facti, & alter valde dignus, isti duo faciunt plenam probationem, quia integra fides vnius supplet imperfectum alterius, ita not. dicit Bald. in l. si quis ex argentarijs, §. , per illum tex. supra de eden. per quem etiam dixit in 1. 1, numero 6, C. de testam. q. solusdictum testis iuvali non potest confirmari per depositionem contestium, Et an, & quando infamis admittatur, vel repellatur, vide per Socin. reg. 4 6, & 416, & ad dictum Bal. in d. l. si quis ex argentarijs, §. 1, vide omnino addid. Bar. in l. praecipimus, §. eodem obstacu. do, in versi. per hoc dico, C de appel. & Alex. consi. 2 , num 6 2, vol. & Ias. in l. 1, nu. 67, C. de iur. etri. Afflic in consti. Patarenos, nu 44 Et adde, quod infamis contra hon. stum, vel ignobilis contra nobilem non pōt testificari, nisi certo modo, vt in constitu. pro sequentes quia talis debet esse testis, qualis cōtra quem deponit. Affl. ibi. num. 40, & ad dictum Bal in dicto §, primo, ill de multa per Cot. in memorial. in uer. legalitas vnius, & Dec. consi 143, nume. 4, vbi etiam de teste ii fame. & Ant. Gabr. de testib. conclu. 5, li. j, *In glo egens*] Di., fallit hoc, ut per Socin. regu. 189, pauper, & v. Dec. consi. 63, nu. 4, ubi de intellectu huius versi. hic, & quando propter paupertatem repellatur testis, vide M. noc. de arbi. iud. secundo, centu. prima, casu 96, *Carauita*. De paupere vide omnino Didac. Couar. lib. 2, variar resolu. ca. 6, fol. mihi 459 *de Bottis*.

In, §, adeoque.] Inimicus quando repellatur a testimonio, vide Menoc. de arbi iud lib. 1, q. 8 *Carauita*.

In eod. in ver. uetum unum eundemque.] Quod si testes deponerent de proprijs & formalibus verbis plurium annorum praeteritorum, an credendum sit eis, vide Cor. in ver. testes conformes, & vide Deci. consi. 310, colum. secunda, *de Bottis*.

L. versi. magis scire potest] vide omnino Bart. in l. Lucius, sup. de inism. Deci consi. 272 nu. 10, Aim consi. 7, num. 41, volum. 1, *In eo §, in glo. numerus*] Adde, quod ista regu non procedit in causa criminali, vel ciuili graui: vt clare sentit Bald. in c. ad nostram, de proba. Dec. consi. 133, nu. 5, & Anchar. per eum relatus consil. 247, quia in ijs numerus non supplet defectum, vt dicit Hyp. in prac. §, expedita, nu. 82, & in sing 477, in testibus, Item non procedit in causa matrimoniali, quae criminali aequiparatur, secundum Bal. d. cap. ad nostram, col. 1, & Gram. consi. 26, nu 47, vsq; ad fi. consi 45, nu. 20, & consil. 1, nu. 4, Muuer. de Camp. in C. regul. vulgaris famae, nu. 39, Et de materia huius gl. vide eundem in C. regni, freque s nu 83, versi. tu autem, & limita istam glo. non procedere vbi numerus est statutus, Affl. in consti. si qs in posterum, nu 13, & gl. tenent Moder. in consti. prosequentes, nu. 4, & ibi per Affl. nu. 32, ui. concor. vbi an procedat in causa graui. & vide Gram. decis. 13, & Deci. consi. 167, nu. 11, & 12, *Carauita*

In glo. non testimonijs in uersi. sed ibi debent esse praesentes.] Ex hoc gl. no. quod testes non possunt deponere per nuncium, vel epistolam, de quo Bar. in l. qui bona, §. si alieno, num. 17, de dam. infec. & Guil. Bene. in c. Rainutius in ver. condidit, 20. 1, num. 15, de testam. *In eo. §, in ver. quique indicio publico.*] No. quod infamis repellitur, Limita, ut per Affl. in constit Patarenorum, nume. 42, & no. quod testis repellitur à testimonio quando est carceratus, *de Bottis*

In eo §, in fi. versic nam quidam propter reuerentiam.] An autem isti, vel similes inhabiles ad testificandum possint partium consensu habilitari, colligitur ex dictis per Alexā. in l. ores cautioni, §, hoc iudicium, nu. 20, de dam. infec. & per *Lud.* Roma. in repe. rub. sup. de arbi. numero 23, ibi, item in dicto casu. vbi plene quando testis inhabilis admittitur, Et adde, quod testis inhabilis rogatus in instrumento, videtur habilitatus, & approbatus, glo. reputatā sing in Auth. de testi. § 1, & licet in ver. ex supplicijs, & ibi addi. ad Bar. Et adde quod licet spurius sit infamis non tamen repellitur à testimonio licet in consti. sicut accepimus, & ibi vide Affl. num. 3, & an inhabiles possint consensu partium habilitari, vide addi. ad gl. in consti. tu. prosequentes in versi. accusatorū *ver. aly ve. ro propter uitam.*] An in causis arbitrarijs testes in fames recipiantur, vide Menoc. de arbit. iudi. lib. 1, q. 27, *Carauita*.

L. lege Iulia.] Adde gl. & Doct. in l. foeminae, C. ad Turpil. Bart post Cyn in authen. presbyteros, C de episc. op. & cler. vbi debet in actis scribi, quod volentes testificari sunt, sed volentes non admittuntur pater contra filium & econtra maritus contra vxorem, & econtra, per illā rationem, relinquet honoro patrem & matrem, & libertus contra dominum, de quo per Bar. in l. legibus de testib quae est lex sq; Cigalud. in trac. de fac. Princi in §, v. 16. cap iud, fol. 144. De fratre vide Per. Duen. regu. 374, & ibi ponit amplia. & limita, ad istum text. & regu. 383. *de Bottis*.

L. seruus responsionem vertū alia probari.] Probatio ... inposs probationum admittitur qualis a repp. lleretur. Adde tex & ibi gl. in c. 1, de cons. int. dom. & fide, *Carauita*.

L. ubi numerus] vide plures casus in quib. statur dicto unius testis, vt per Ias. in l. huiusmodi, §, legatum, n. 20, de leg. 2, & per Fel. in c. P. ot C. de offi. de leg. vol. 2, in fi. Et an stetur dicto Papae, vel Imperatoris solius de his q videtur ante dignitatem, vide glo. in cap. 1, de renunc. & in c. ad Apostolicae, de re iud. & Rom. sing. 127, Et q statur dicto alicuius deponentis de facto sui, vt Pau. in l. 2, § 1, nu. 4. si ex noxa. cau. agatur, Ias. in l. 1, in fi. C. de iud. & de probatione bonae fidei, ve malae, uide Affl. decis. 369, & vide Pet. Gittar. sing 49, vbi poni casus, quibus statur dicto vnius testis, & Tiraq. de retr. lignag. §, 1, gl. 14, nu 46, cum seq; & Affl. in consti. apostatantes, nu. 20, dicit, q ad probandum clericatum, vel quem esse baptizatum, uel ecclesiam consecratā, sufficit vnus testis. Et adde, quod statur dicto vnius testis corrupti contra delinquentem, seu corrumpentem, Hypol. sing, 112, & Moder. in C. regni frequens, n. 86 vbi sequuntur hoc dictum, & declarant quando procedat, Dec. consi 189, Et adde, q vbi testis est approbatus ab vtraq; parte, plenè proba, Bal. in l. in bonae fidei colum. fi. C. de rebus cred. ui plures limit. ad hunc tex. per Per. Duen. reg. 84, Et an in causa possessorij sufficiat vnus testis, uide Rip. in l. si constante, nu. 17, sol. mat. & vide plures casus per Bertach. in trac. de gabel. in 8, par. 4, lib vers. de causa formali *de Bottis*.

In versi. plura iu] Adde, q hoc non procedit quando plu-

talis loquutio potest verificari in singulari, & quæ ratio, quæ est in plurali, eadem est in singulari, secundũ Bal. in l. 1. C. de condi. insert. quem sequitur Ripa in l. ex facto, §. si quis rogatus, nu. 51. ad 58 ad Trebel. vbi ex hoc multa egregia infert. & vide Deci. consi. 562. in prin. & 532. nu. 6. uide et Affl. in consti. multæ leges, num. 7. & q̃ posui ad Bar. in l. 2. §. sed si unus. ff. ut bon. rap. & ad dictum Bal. in d. l. 2. adde Deci. consi. 50. in fi. & in quo causa loquatur hæc lex, uide eundem consi. 66. nu. 4. & vi. Affl. in ca. §. 1. nu. 3. si de inuest. int. dom. & vassal lit. ori. ubi ponit sedecim casus quibus requiruntur ultra duo testes, *Carauita.*

L. *ex eo. in ver. mulieres*] No. quod mulier potest esse testis. Limita tamen non habere locum in scriptura priuata, Bal. in l. scripturas, C. qui pot. in pigno. habe. & Cot. in uer. mulier. *de Bottis.*

In *ver. testimonium dicendo*] vide Tiraq; de legib. con nub. l. 9. n. 50. *Carauita.*

L. *in testimonium, in gl. reus.*] Et ideo si uis euitare quod aliquis non deponat contra te, facias eum accusare de aliquo crimine publico, Cepol. caut. 4. si uis impedire, sed quomodo procedat uide Gram. decis. 34. nu. 29. aduertas tamen, quia si apparebit de hoc fiat de, nihil prodest hæc cautela, Deci. consi. 163. nu. 20. *Carauita.* Qualiter procedat iste tex. uide omnino, Cot. in uer. testis ad hoc, *de Bottis.*

L. *ob carmen. §. si testes. in ver. sed quod natura.*] Verisimiliora deponentibus, magis creditur, vide Ant. Gab. de testibus conclu. 4. nu. 8. lib. 1. *In ver. non omni ad multitudinem*] In materia, quando credatur testibus in numero minori, uide consi. 4. & 5. in 2. col. consi. crimin. & consi. 19. eo. uol. & plenè in materia Gabriel. lib. 1. de testib. per tot. Et adde, q̃ hunc §. alleg. Iser. de controuer. inuest. n. 9. uers. si postquam in guardiam, *Carauita.*

L. *si assistit in ver. vt si dicatur.*] ad istam glo. vide Afflic. omnino in consti. si quis in posterum nu. 22. & Conar. l. 3. var. resol. c. 3. nu. 5. & ibi quid ad probandum iurisdictionem, *de Bottis.*

In *ea glo. ibi, etiam singula.*] Adde Boer. decis. 239. nu. 6. ibi & in aliis actibus, & alios casus in quibus testes singulares probantur, vide per Aim. consi. 73. & Socin. iun. cõs. 178. volum. 1. *In ea glo. ibi, etiam testimonium tenet.*] No. q̃ varietas testium super eo de quo non est quæstio, non repellit eos, si sunt cõcordes in facto de quo quæritur, & sequitur, Afflic. in consti. si quis in posterum, nu. 12. *Carauita.*

L. *producens*] Vide Barto. in l. post legatum, §. his uerò, in fi. de his qui ut indi. g. Fel. in c. in minimus, col. 2. de accus. *de Bottis.*

L. *mandatis.*] Procurator an teneatur deponere contra eum pro quo procura, Gui. Pap. decis. 45. Et an procurator, vel solicitator admittant in testes, uide Deci. consi. 320. colum. 2. & an possint scribere instrumentum in causa in qua interuenerunt, vide Deci. consi. 42. Quid in syndico, Auffr. decis. 18. & de aduocato, Aim. consi. 36. nu. 18. *de Bottis.*

De iur. & fac. ignor.

L. *Regula*] Adde quod ignorantia iuris intricati non nocet, Capic. deci. 85. in fine; quia æquiparatur errori facti, ut per eum decisio 10. numero 20. & text. singu. secundum Butr. ibi, capitolo cum dilectus, de consuetu. refert Capic. decisio. 69. numero 24. & omnino Felin. in cap. de quarta, quæstio. 10. de præscrip. & in cap. primo, q. 10. de re iud. & adde qualiter probetur error iuris, per Bal. in l. secunda, C. si quis ignor. rem min. esse, Et de errore iuris intricati vide Negus. de pigno in secunda parte, tertio memb. quinta par. nu. 5. & 6. omnino Cur. iun. consilio septimo, numero 26. & nu. 32. & consi. 92. numero 12. uolumine primo; Et adde, quod error iuris non causat bonam fidem, item non præsumitur etiam in muliere, ut per Alexan. consilio 54. numero 8. volum. 6. Excusat tamen rusticitatem, Aimo consilio quarto, nu. 26. De error iuris uide Pet. Duen. regu. 252. *de Bottis.*

L. *si ignoranti mariti.*] Scientia viri non nocet uxori etiam circa rem dotalem, [illegible] c. 1. §. donare, nu. 5. [illegible] seu alte totet. *de Bottis.*

L. *regula. ibi quod & feminis.*] Limita non habere locum in contractu clãdestinè facto, vt per Tiraq; in pla. dic. de retr. conuen. nume. 14. & Ioan Lup. in rep. c. per vestras, §. decimo, Adde etiam, quod monialis excusatur ab errore iuris, ut p Abb in c. quoniam, de simo. & Deci. consi. 530. nu. 10. *de Bottis.*

In *uerum quibusdam causis*] Non ergo est bonum argumentum in proposito ignorantiæ iuris, de minore ad mulierem, vide Capic. decisi. 156. nu. 30. *In §. inst. in glo. nam iniuriam.*] Adde Deci. consi. 35. nu. 8. & Pet. Duen. regu. 233. & hunc tex. pro not. alleg. Deci. consi. 115. uer. ultimo non ob. stat, ad hoc, quod quando dispositio generaliter procedit, non restringitur, ex eo, quod uerba inferius prolata videantur aliquem casum specialem recipere, *Carauita.*

De sponsalibus.

L. *uxoris*] Vxoris appellatione quãdo ueniat sponsa, ut in aug. in l. si ies, de his qui not. infam. *Carauita.*

L. *oratio*] Vide Bar. in l. cum lex, de fideius. & declara, ut per Negus. in trac. de pigno. in 3. memb. par. num. 75. & Gui. Pap. decis. 175. & per Tiraquellum in tract. post leg. connub. nu. 1. fol. 169. & uide pulchra per Frec. uer. fi. ita, nu. 34. *de Bottis.*

In *glo. oratio itemq. nota.*] Vide concor. per Affl. & in ad. cum in consti. l. quis post litem, nu. 8. & de materia huius leg. uide Frec. de sub. feu. lib. 2. limit. 12. consti. Diuæ memoriæ num. 18. cum seq; uide pro limi. affl. decis. 254. nu. 6. uide omnino ant. Gab. de præsump. concl. 7. lib. 1. *Carauita.*

De ritu nuptiarum.

L. 1.] Vir & uxor faciunt unum corpus adde Iser. quibus modis feu. amitti, primo, nu. 13. versicu. contra uidetur, *Carauita.*

L. *qui liberos.*] Vide Bald. nouel. in trac. dotis par. 6. priuil. 18. An autem iste tex. procedat in filia intrante monasterium, uide Guil. Bene. in c. Raynutius, in uer. dotem, de testa. Et quid in pizochæris, uide Bal. nouel. in d. trac. parte 1. nu. 9. *de Bottis*, Adde hic Bartol. de Cap. singu. 81. nota Præsides, *Carauita.*

L. *si patre.*] No. quod uoluntas coacta uoluntas est. De qua per deci. in l. quarta, de regu. iur. ubi optimè loquitur, *de Bottis.*

L. *quæ efficiuntur in uer. uel triendam.*] Origo, & domicilium æquiparantur, Adde Affl. decis. 284. nu. 13. & cum hac l. concor. consti. iustitiarij prouincias, & consti. com. mani tet. *Carauita.*

L. *lege iulia, § hoc capite. uers. non obest*] Et ideo frater meus fuit rusticus, & pater meus sua industria, & probitate se nobiliter gessit, uixit ut nobilis, ego ero nobilis, & potius mihi prodest probitas patris mei, quam obsit rusticitas aui. Bartho. de Capua singu. 84. manifestè, & uide ad. præd. l. emancipatum, §. fi. cum gl. de Senator. *Carauita.*

L. *quamquam. uers. aliquid tale.*] Verba debent intelligi ciuiliter modo, & prout ius intelligit ad hoc alle. hanc l. Iser. qui succ. feu. da ten. nu. 8. ubi uide addi. *Carauita.*

L. *res qui, in uers. in eadem voluntate.*] [illegible] uidetur quod dicantur iustæ, non à die contracti matrimonij, sed à die quo perseuerauit in eadem uoluntate tempore licito arg. tex. in l. 45. ff. sup. de off. Procon. & facit Barth. de Cap. in consti. reg. uolumus, & quæ posui ad pragma. quilibet agere uolens, sed in contrarium facit Iser. in consti. grandis, uer. sed pone, ubi affl. nu. 15. & uide Pet. Duen. regu. 31. administratores, limit. 4. *Carauita.*

De iure dotium.

L. *profectitia*] Quid in dote data à fratribus uiuentibus pro cõmuni, & interesse, seu in diuiso, filiæ unius eorum an totum erit profectitia, Iacob. de [illegible] pat. [illegible] eadem [illegible] quod [illegible] alleg. Alex. cons. [illegible] col. [illegible] *de Bottis.*

L. *iure succursum*] Limita [illegible] non habere locum si filia ingressa non est monasterium, uel patiatur morbū [illegible] Alex. consi. 125. uol. 2. & Suarez alleg. 20. n. 40. in fi. *de Bottis.*

L. dotem.

L. *dotis fructum.*]Quid in fructibus dotis datæ pro puella immatura, cum quia de facto processit matrimonium, vide Barthol. de Capua hic in addi. si tamen pater mariti sustinet onera, ipse percipit fructus. Deci. consi. 66. col. 3.

In ver. si verum dotem]vide Tiraq. de retrac. lignag. §. 1. glo. 2. nu. 28. & seq. *de Bottis.*

& si ego.]Limita istum tex. nō habere locum in patre promittente dotem pro filia, quia licet matrimonium non sequatur, tamen ei acquiritur ius, nec potest minui, ut per Deci. consi. 35. *In ver. si res alieni tradiderit.*] vide Gram. deci. 103. nu. 3 & 13. vbi an habeat locum in antefato, & vsufructu siue interesse, & vide Tiraq de legi. connub. gl. 4. num 16 & 18. & vide Alexan. consi. 132 vbi de donatione facta absenti, an possit acceptari per hæredē donatarij post mortem donantis. & vide Camer. tar. in ca. Imperialem, col. pe. de prohib feu. alien. per Frider. ubi an hæres possit reuocare obligationē si rata forma Constitutionis Regni. & an transeat hoc priuilegium ad hæredes mulieris, Loff. consi. 35 in fi. vide Affli. decis. 384. & 394 nu. 7 & Pari. de reintegr. fol. mihi 146 & Cap. in lo. c. Imperialem. Paris. consi 14. uol. 1. & Loffr. de consi. 35. vbi quid si adsunt bona burgensatica. & Deci. consi. 36. & seq. & Bal. nouel. in tract. de dote, par. 6. priuileg. 51. & Capicq. loquitur in successiore Regis, decis. 121. in prin. & an hoc sit fauore dotis, uel in odium hæredis, & de intellectu uide Deci. consi. 35. in 2. addi. nu. 8. & omnino Didac. Coua. lib. 1. variar resolut. c. 14. *de Bottis.* Ex hoc tex. inferas, quod si pater vendat feudum, & ante assensum impetratum decedat nouus consensus hæredis requiritur. Prec. lib. 2. de subfeu. q. 30. in materia alienatis, nu. 9. & vide eundem in 3. lib. in distler. feu. ex pac. ver. 18. & Gram. deci. 103. 120. & 183. & Capi. deci. 113. nu. 1. cum seq. & pro limit. & declar præd. uide Affl. decis. 111. & pro intell. & ad materiam uide eundem deci. 305. & Ioan. Vinc. de Anna. alleg. 67. & an fauor huius §. habeat locum in antefato, uide Cap. in c. Imperialem, fol. mihi 40. de prohib. feu alien. per Fede. uer. sed an fauor. & Prec. qui limitat ad Constitu. constitutionē Diuæ memoriæ. *Caravita.*

L. *plerumque. ver. si res in dotem.*]Vide glo. in l. 14. cum seatem. in uer. exactio. C. de rei vx. act. quæ dicit, quod si maritus non vult eligere, transfertur electio in vxorem & limita reg. istius §. nisi vnū sit in obligatione, aliud ad cautelam. Ias. in l. 1. col. 2. qui satisd. cog. & Maran. in repet. l. si actor. nu. 34. de procurat. vbi ponit multas alias limit. & vide Ias. in §. huic autem. Instit. de action. & Pet. Duen. reg. 235. *de Bottis.*

In ver. electionem habebit maritus.]Ad intell. vide Menoc. de arbitr. iud. casu 263. nu 6. *In fi. l. ver. nam & cum illa.*] Quod in alternatiuis electio fit debitoris. vide Cot. in memor. in ver. alternatiuarum, & uide Pet. Duen. regu. 235. electio. & Affl. decis. 367. *Caravita.*

L. *si res æstimata, § si mulier in ver. erit arbitrium mariti.*]Ad declarationē uide Arium Pinel. in l. 2. c. 1. nu. 10. & seq. C. de rescind. uend. & in ea. l. par. 3. c. 1. nu. 29. *Caravita.*

L. *quoties.*]Quid si fuit furto subtracta res dotalis, & restituta est cum pœna quadrupli, an talis pœna restituenda sit uxori, Bal. nouel. in tract. dot. in 2. par. nu. 4. & ibidem quid si dos esset data abeatroneo a quo duplam consecutus est propter euictionem. *de Bottis.*

L. *stipulationem.*] Intellige hoc respectu mariti, nō mulieris, quando promissio est facta animo donādi, ut per Ba. & alios in l qui se debere, de cond. cau. data. *de Bottis.*

L. *dotem quæ*]Per istum tex. dicit Gui. Pa. decis. 395. quod si pater soluit dotem filiæ pro secundo matrimonio, non potest peti etiam dos primi matrimonij. De materia uide late per Boer. deci. 137. & Alexand. in l. huiusmodi. §. cum pater. de lega. 1. & ad istum tex uide Rui. cōs. 53. nu. 27 & 30. vol. 2 & consi. 137. nu. 5. vol. 4. ubi quis si primo & secundo matrimonio dedit duas summas, quantum intelligatur datum tertio. & uide eundem consi. 58. & 153. uol. 5. & consi. 228. nu. 7. uol. 1. *de Bottis.*

L. *si forma §. si spadoni. in ver. in eo qui castratus non fit.*] Matrimonium contrahere an possit carens testiculis, uide Guil. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. duas habens filias, nu. 149. de testam. *de Bottis.*

L. *si in quem. ver. ibi dos esse.*]Per istum tex. dicit Bal. nouel in tract. dot. par. 1. nu 20 quod si mulier talis habens transeat in monasterium cum dote exiat de monasterio, & transeat ad aliud, quod transit cum dote. *de Bottis.*

L. *si mulier. §. eu effe. ver. fideicommissum non potest.*] Nota quod ius prothomiseos, seu congrui cedi non potest ita per istum tex. determinat Alexand. in l. post dotem. numero 34. vbi multa addidi, solut. matrimon. *In ver. delegatione.*] vide cautel. per Curt. iun. in l. post venditionem, num. 4. C. de pact. & per Alexand. in l. eod. Iulianum, §. verum nume. 3. ad Trebellia. & Tiraq. de retrac. lignag. §. 26. glo. 1. num. 49. & Rui. in consi. 82. volum. 2. *de Bottis.*

L. *quare ver. modus ex facultatibus.*]vide pro declaratione huius tex. Deci. consi. 26. nu. 2. & 3. & Afflic. decis. 160. & Cot. in memor. in ver. dos constituta. & Menoc. de arbit. iudi. lib. 2. centur. 2. casu 149. *Caravita.*

L. *Titia cum esset.*]Per istum tex. dicit Bal. hic, quod si uxor condemnetur alicui priuato non fiet executio in rebus dotalibus, de quo vide Capic. decis. 78. quod amplia etiam pro debito vtriusque. Bal. in l. ob maritorū, C. ne vx. pro mar. Limita tamen non habere locum si debitū erat contractum ante matrimonium, ut per Capic. vbi sup. per tex. in l. mulier § ona. sup. eo. *de Bottis.*

L. *cum post.*] Nota istum tex. quod diuturnitas temporis impedit lucrum dotis, propter culpam mulieris contingentem. ita Roma. consi 4 7 nu. 15. & Pet. Duen. regu. 207. limit. 2. *In § in donum. ver. gener.*] Nota, relictum dotis incertæ valere: ad idem est tex. in l. 3. C. de dot. promis. per quæ iura ita dicit Pau. d. Cast. consi. 206. viso dicto libello. col. 4. & vide Afflic. decis. 137. vbi ponit alios casus in quibus valet relictum quātitatis incertæ: & uide Afflic. decis. 372. & Couar. in c. cum tibi. de testamen. in fi. *de Bottis.* An sicut valet promissio dotis incertæ, ualeat incerta promissio facta causa studij, tex. quod sic in l. Stichus, de lega 2. per quem ita tenet Ripa. l. in 2. in fi. solu. matrimon. Alios casus in quibus valet incerta promissio. vide per Alexan. in l. ita stipulatus. la grande, nu. 28. de verb. obligat. & de legato incerto pro dote an valeat, uide Affli. decis. 137. & 731. & ad intellec. vide Menoc. de arbitr. iudi. lib. 2. centur. 3. casu 143. Et ad id quod dicitur hic, quod dos est latior constituēda propter nobilitatem viri, limita non procedere si mulier esset pulchra, cum propter eius pulchritudinem facilius maritetur. Cassan. in catbal. glor. mun. par. 2. consider. 40.

L. *in ambiguis.*] Adde quod index sententiam pro dote nō tenetur in sindicatu. Alex. cōsi 20. in fi. vol 2. Cot. in uer. dos habet. Limita tamen nō habere locum hūc tex. ubi induceretur legum correctio, ut per Negus. in tract. de pignot. in 4. memb. 2. par. nu. 103. *de Bottis.*

L. *mulier in glo mulier in ver hoc semper.*] Not. quod mulier præsumitur dedisse omnia bona in dotem. de quo vide Modet. in C. Regui, frequens nu. 42. & omnino Gui. Pa. decis. 499. & Calca consi. 14. *de Bottis.*

L. *maritus. in ver. manente.*]vide latissimè per Ioan. Ign. in l. 1. in prin. nu. 47. cum seq. ad Syllan. *de Bottis.*

In ver. ut in exitum.]Filius tenetur patrem bannitum alere. Menoc. de arbitr. iud. lib. 2. q. 90. nu. 45. *Caravita.*

In glo. reddi.]Adde Alexan. l. quamuis, nu. 5. sol. matr. Bal. in Auth. si captiui. nu 9. & 11. C de Episc. & cler. *de Bottis.*

L. *cum in fundo, ver. si fundus communis*]Ad istum tex. multa cumulat Lipanus ad Isern. de cont. int. me & dom. de spot. feu. tu. lit. D. *Caravita.*

De pact. dotal.

Rubrica.] An valeat pactum, quod primus filius nascitur ex tali matrimonio succedat in tali re, uide Gui. Pap. decis. 367. *de Bottis.*

L. *si convenerit.*) Limita istum tex. non habere locū in dote ampla, taliter quod fructus excedant onera, ut per Bal. nouel. in tract. de dote, par. 2. in fi.

In ver. & mineris dotem]. Nota quod ualet pactum quod maritus non subeat onera matrimonij de quo Bal. in tract. dot. par. 2. nu. 12. *de Bottis.*

L. *de die.*] Ad istum tex. cum quatuor seq. nota pactū contra dote nō ualere, de quo per Affl. de. 194. ubi ampliat hēre locū et in antefato, & uide Gram. deci. 103. nu 48. & 123. & ibi qd in vsufructu siue interesse. Adde tamē, quod maritus potest remittere dotem promissam, nondū solutam, ut per Bal. & Doc. in l. si constāte, C. de dona. ante nup. Bal. nouel. in trac. dot. par. 7. priui. 54. Negus. de pigno. 4. memb. 2. par. nume. 80. in fi. vbi limitat, dummodo.

modo vxor superuiuat, alias valet pactum, & quid si pactum esset reciprocum, vide Ioan. Lup. in c. per vestras, §. 12. in fi. de donat. Et quid in statuto, Bal. nouel. in d. 6. par. col. 1. De donatione dotis cum iuramento, vide Alexandri consi. 54. Deci. consi. 536. & Gram. consi. 22. in ciuil. *de Bottis.* Procedit etiam in antefato & quarta, uide Gram. decis. 103. nu. 123. ad idem Affl. deci. 254. vbi vide pro limitat. & quod procedit etiam in lucris nuptialibus. *Caranita.*

L. inter socerum. § cum inter.] Ad istum tex. vide Bar. & ceteros post eum in l. si cum dotem, in prin. sol. mat. & Curt. in l. 1. nu. 59. de offi. eius *de Bottis.*

In ver. id allum inter contrahentes, Nota arg. a cōtrario sensu in contractibus, uide pro l. in Diaz reg. 49. & Affli. decis. 298 & nu. 1. cta conuentione vt restituatur dos, si ab intestato decesserit, facto testamento erit exclutus a successione vigore pacti. Afflic. decis. 208 *Caranita.*

In ver. conuenit vt mulier] Istum tex. facit singularē Ros. sing. 527. in audisti. ad ea, de quibus ibi per eum, & Cor. in ver. actio de constituta. *de Bottis.*

L. Bebius] Pro intelli. huius l. vide omnino Rom. in l. si cū dotem, nu. 23. & 24. sol. matr. & vide omnino Bal. in authen. sed & si quis C. de secun. nupt.

In gl. Bebius, in addi. incip. nota ex hac gl.] Adde Afflic. decis. 60. & vide not. per eundem decis. 95. in fi. & Menoc. de arbitr. iud. lib. 1 q. 31 *Caranita.*

De fundo dotali.

Rubrica] Adde, quod etiam soluto matrimonio impeditur alienatio fundi dotalis, ut per Bal. nouel de dote, par. 1. nu. 14 quod intellige antequam restituatur vxori, ut ibi nu. 15. An autem maritus possit locare fundum dotalē ad longū tempus, vide Bal. nouel. vbi sup. priuil. 1. par. 7. col. 10. ibi. 16 & Claud. in l. manumissiones, de iust. & iure. An vxor cum cōsensu mariti possit alienare fundum dotalem, & quando, vide Iacobi in l. si ex lapidicinis, sup. de iu. dot. & Tiraq. de legi. connub. gl. 3. nu. 131. An iuramentum ualeat super alienatione fundi dotalis, & an constante matrimonio, uel eo soluto operetur effectum alienatio, vide Losti consi. 33 *de Bottis.*

L. Iulianus, ver. fundo debitas] vbi prohibetur alicuius rei alienatio, prohibita ē & iuris eius remissio. Adde Affl. decis. 232. nu. 6. *Caranita.*

L. dota e § si vxore] Iste §. non procedit de iure C. attenta dispositione l. fi. C. de iure delibe. ita declarat Cāpegius in tract. de dote, par. 3 q. 102. *de Bottis.*

L. si fundum.] Ad istum tex. vide Moder. in rubr. de acq. po. in prin. *de Bottis.* Hanc l. allegat Iser. in prælud. feud. q. 6 ver. contra tertium, & qui suc. esse tene. nu. 2. & ibi in fi. illius nu. vide ad declarationem huius l. cum glo. & vide etiam ibi, nu. 5. ver. ultima ergo, & ibi addi. *Caranita.*

De donat. inter vir. & vxor.

Rubrica.] Adde, quod licet donatio inter virum & uxorem sit prohibita tamen alij contractus sunt permissi, vt per Boer. decis. 185. nu. 40. Quid si vir vendit vxori & confitetur recepisse pretium, Tiraq. in l. si unquam, in ver. donatione, nu. 88 de reuoc. donat. & de confessione inter virum & vxorem, uide omnino Aim. consi. 81. & ibi q̄d si firmetur iuramento, & quid si ante consumatum matrimonium confitetur maritus, Aimo consi. 40. in prin. & de donatione facta meretrici, vide Card. Alexandri in rubri. de donat. inter vir. & vxor. Quid de donatione ad inuicē facta, vide Hippol. sing. 50. quid in donatione facta concubinæ, uide Aimo consi. 229 Curt. iun. cōs. 95. vbi quando donatio inter virum & uxorem firmetur iuramento, & quando nō, & vide Alex. consi. 7. col. 6. vbi cōualidatur iuramento, & de donatione remuneratoria Tiraq. in l. si unquam, in uer. donatione largitus, de reuoc. donat. nu. 18. & in donatione p̄sumpta, ibi nu. 135 Amplia, & limita ut per Pet. Duen. regu. 221. *de Bottis.* vide pro ampliatione Affl. in consti. statuimus, nu. 21. & per Soc. reg. 104. *Caranita.*

L. 1.] Amplia etiam si sit iuramento ualida, ut per Soc. cōsi. 165. vol. 1. cū alijs ad lucris per Cur. in ver. donationes, & ibi de veritate ubi etiam quid si est facta inter illos qui sunt de sponsari per verba de præsenti, non tamē sunt adhuc cogniti & quid si per verba de futuro, Deci. consi. 232. col. pe. & vide not. casum per Guil. Bene. in c. Raynutius, de testam. in ver. & uxorē, 5. deci. nu. 130. & de donatione facta a minore cū iuramēto, vide Deci. cōs. 232 & ibi, an possit talis minor dicere se deceptū & lesum, & q̄d in donatione reciproca, ibi, & quid in donatione cā mortis, Tiraq. de legi. connub. gl. 3. nu. 74. cum præcedentib. *de Bottis.* Casus in quib. donatio hæc p̄mittitur, vide per Luc. de Pen. in l. mulieres, col. 3. C. de inc. lib. 10. alios uide per Cępol. caut. 212. donatio. sed an ualeat consuetudo contraria, vide Affl. decis. 315. num. 18. & ibi uide plura in materia, & vide ad istam l. Pyr. Anglib. in consuet. Aurelian. fol. mihi 160. *Caranita.*

L. hæc vatis. §. videamus, ver. secundum hæc.] De donatione facta priuigno, vide Alexandri. consi. 54. *In ver. non sententum* Nota, quod qui non potest donare, non potest donanti consentire, de quo per Tiraq. de legi. connub. glo. 3. nu. 135. *de Bottis.*

L. si sponsus, ver. generaliter tenendum.] Qui contractus inter virum & vxorem sint permissi, & qui p̄hibiti, vi. Fran. Marc. decis. 508. *In ver. circa venditionem*] Hūc §. allegat Iser. de feu. guar. nu. 7. ver. sed quid. *Caranita.* Ad intellectum huius tex uide Couar. lib. 2 variar. resolut. cap. 4. nu. 10. & ibi quid si minus est intra dimidiam iusti pretij. *de Bottis.*

L. quod autem. § si maritus pecuniam, ver. si vir & vxor.] Nota mutuam donationem valere inter virum & vxorē de quo Tiraq. in l. si unquam, in uer. donatione, nu. 94. de reuoc. donat. quid tamen si essent ex interuallo factæ, ibi nu. 100. vel ubi una excedit aliā, ibi, nu. 106. & 116. vbi q̄d si sunt dispares ætatis, declara tū ut per Aim. consi. 51. ubi q̄d si alter eorum præmortuus est, de quo & Hippol. sing. 40. & declara istum § ut per Bal. nouel. in tract. dot. par. 10 nu. 8. *de Bottis.*

L. sed interim in ver. sed tunc demum.] Fallit quādo maritus non tradidisset ante mortem, sed tantum reliquisset, quia eo casu morte non confirmatur. Bal. per illū tex. in l. Papinianus, inf. eo & sequitur Soc. reg. 103. donatio inter. *Caranita.*

L. sed si vir.] Vxor an habeat præcipua uestimēta sibi facta a viro eo mortuo, uide Luc. de Pen. in l. mulieres, col. 2. C. de incol. lib. 10. & quid de iocalibus missis a uiro uxori, quando eam duxit, uide Bar. in l. si ut certo. §. interdum, commod. & quid de donatis per consanguineos, vide Ias. in l. ut liberis, nu. 17. C. de collat. & ibi Moder. Bar. & Alex. in l. sed si plures, § in arrogato, de vulg. & pupil. & uide Affl. deci. 315 & quæ ibi posui, & ibi per ipsum, & Gram. in addit. ubi multa in materia *In §. si ver. vxori ver. q. ad legatum*] Nota quod tunc demū donatio inter uirum & vxorem prohibetur, quando donatur, non autem si lucrum remittitur. Ex quo singulariter inferas, quod lucrum dotis factum a marito ex forma statuti, uel lege pacti, remitti potest ipsi uxori, quia causam habet lucratiuam, ut concludit Deci. in l. in eo quod, de reg. iur. *Caranita.*

L. cum hic status.] Amplia hoc procedere etiam si donatio effect. effectus int. stabilis, ut per Fulgos. cōs. 159. & Cro. in repet. l. fratre, a fratre, nu. 39. de cōdic. indeb. An autem per hoc s. quatur naturam legatorum, uel dispositionum factarum in ultima uoluntate, uide omnino Tiraq. in l. si unquam, de reuoc. donat. in uer. libertis, nu. 105. ubi ponit differentiam multam, & inter alia dicit, quod secuta morte retrotrahitur ad tempus donationis quo ad dominium, non quo ad fructus, & ibi, quid si sequatur mors ciuilis donantis, uide ad materiam Couar. lib. 2. variar. resol. c. 8 nu. 5. *de Bottis.*

In ver. quasi sit testamento confirmatum.] Nota, eiusdem uoluntatis quis præsumitur q̄ fuerit in morte, cuius fuit in uita, si de contrario non apparet. Adde Affl. deci. 118 nu. 6. & decis. 315. nu. 10. & decis. 381 per hunc tex. q̄ animi perseuerantia præsumitur, & facit l. patre furioso. ibi quasi uoluntatis reliquijs, sup. de his, qui sunt sui vel alie. iur. *Caranita.*

In §. si maritus ea.] Limita istum tex. habere locum in speciali hypotheca, non autem in generali, ut singulariter vult Bar. in l. rem legatam circa fi. de adimen. leg. sequitur Bal. in l. si non uerum, C. de donatio. inter. Ias. in l. 3. col. 2. limit. 2. C. de lega. Neguis. in tract. de pigno. 2. par. 2. mem. 6. nu. 4. & uide tex. in l. si maritus, le 2. C. eo.

In §. si ambo ab hostibus.] Vide Guil. Bened. in cap. Raynutius, de testamen. in uer. & uxorem, deci. 5. nu. 211 in fi. & uide Tiraq. de leg. connub. l. 2. nu. 56. ibi quis præsumatur

mater prius mortuus, masculus an femina. vide omnino Couar.lib.2.variar.resol.c.7 nu 5 *de Bottis.*

L. quintus Mutius.]Vide Alexand. in l.qui iure familiaritatis, de acq possess. & Bal. in l.cum oportet n.12. C. de bon.quæ liber.& quid in vidua, vide Capram consi.13. nu.9.& quid in concubina, vide Bal.i l.2 C. de natur. liber.& Cor. in ver. concubina. ubi ponit plures limit. ad istū tex. & declarat quid in officiali, quid in clerico beneficiato, & quid in vasallo. quæ omnia vide quia notā sunt. & Neuiz in silua, in ver, est nubendum. nu 20 cum seq. uide Deci. consi. 237. nu. 8. & 9. omnino, & quid in filia antequam nubat, an præsumatur acquisiuisse de bonis patris, Cor in ver. filia præsumitur, & uide Alex. cons. 14 nu 2. uol 1 & uide omnino Pt. Girar. sing. 90. & quid si probetur mulierem acquisiuisse ex turpi quæstu Gui. decis. 468 quid in muliere traucente virum in domum suam, Silua nup. in ver. diuitenon est nubendum, nu. 58. quid si mulier emit aliqua bona, an teneatur ad eorum restitutionem, vel pecuniæ, postquam præsumitur de pecunia mariti, uide Ba. in. & si sinistra. C. de fide instrumen. li. 20. Aimo consi. 6 nu. 7 ponit plures limit. & ibi, a quo debeat probari esse acquisitum cōstante matrimonio, de quo Cor. in d. ue. concubina. Adde istam l. procedere quando esset quæstio cum marito, uel eius hærede, secus si inter uxorem & tertium. Alex. consil. 1 nu. 3. uol 7 & ad istam l. uide omnino Ioan. Lup. in c. per uestras, de donat. fol. mihi 79 Paris cōsi. 30. vol 1. & adde quod ita demum uide præsumitur acquisiuisse de bonis uiri, si incontinenti post mortem viri quæsiuit, secus si ex interuallo. ita Gu. Bened. in ca. Raiuutius, de testamen. num. 145. & Areti. in l. etia n. C. end. dicit. quando a morte uiri est decursum longum tempus, cessat hæc præsumptio Alex. cōsi. 103. uol. 7. dicit, quod præsumptio huius leg. non procedit quādo agitur cū tertio *de Bottis* Vide Ant. Gabr. de præsumpt. concl. 15. lib 2. vide Diaz regu 9 acquisita. & quibus casibus procedat uel non ista l. uide plene per Sil. nup. lib. 4 nu. 20. cum seq. uide etiam *Dy* in cap ratum. in fi. ver & addi. ad ipsum. de regu. iur. in 6. & Alciat. de præsumpt. regu. 3. præsumpt. 26. vbi etiam uide quid in concubina, & uidua, & ibi multa de materia huius leg & pro intell huius l. vide Vical. in tract. clausul §. clausula, rei nō sic gesta, & quid in cōcubina, officiali, & alijs, uide Cor. in memor. in uer. concubina præsumitur *Carauta.*

L. si vir §. uxor viro]Limita istum tex non procedere, si in donatione causa mortis fieret mentio hæredum, quia tunc non extinguitur, ut per Bal in l. 1. C. de iure dot. *Pet. Duen.* regu 217. nu. 3. *de Bottis.*

L. mortis sua.]Vide Old. consi. 245 quidam paterfam ubi dicit, quod ad hoc ut ista donatio ualeat, requiritur q͂ præmoriatur tam socer, quam filia. sequitur Crot in repet. l. frater a fratre, nu. 48. de condic. indeb. *de Bottis.*

L. uxor marito]vide Tiraq. de retrac. lignag §. 1. gl. 9 nume 63 Adde tamē quod si maritus vendidit, & emptor melior uir, potest retinere meliorationes, item offerre primum pretium. *de Bottis.*

L. si prædia in ver. negotium potius gestum.]Permutatio inter uirum & uxorem non prohibetur sicut donatio Adde Iser. de controuer. inuest. nu 7 ver. si ergo. *Carauta.*

De iudicijs.

L. diuortium in ver si breui reuersa est.]Adde Iser. de controuer. inuest. nu 20. uer. item si totaliter. Afflic. in constitut. defensas, num 4. adducit multa similia, in quibus non attenditur factum, nisi adsit & perseuerantia, *Carauta.*

Additionum nuarum ad Digestum vetus finis.

ART 121331

Digitized by Google

Digitized by Google